BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE ROMA
8
16 — M
15

9 - 2

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

DISPVTATIONVM
ROBERTI
BELLARMINI
POLITIANI,
EX S. R. ECCLESIAE
CARDINALIBVS
DE CONTROVERSIIS
CHRISTIANAE FIDEI,
ADVERSVS HVIVS TEMPORIS HAERETICOS
TOMVS PRIMVS.
DE CONTROVERSIIS, QVAE SVNT FVNDAMENTA.
ET QVAESTIONIBVS DE MEDIO FIDEI, QVAE SVNT TRES.

LVTETIAE PARISIORVM,
Sumptibus PETRI BILLAINE, viâ Iacobeâ Sub Signo
Duae Ciconiae & Stellae Matutinae.
M. DC. XIII.

✠

BEATISSIMO SANCTISSIMOQVE PATRI SIXTO QVINTO PONTIF. MAX.

ROBERTVS BELLARMINVS.

VERE omninò ac ſapienter, BEATISSIME PATER, ſcriptum reliquit S. Hieronymus, Neminem eſſe tam impium, quem hæreticus impietate non vincat. Nam cùm fides ſpiritualis totius ædificij, atque omnium cœleſtium beneficiorum fundamentum & origo ſit: qui fidem tollere de Eccleſia moliuntur, quod hæretici faciunt, omnia Eccleſiæ bona ſimul corrumpere, atque ipſam Eccleſiam funditus euertere moliuntur. Quare S. Ioannes, & eum ſequuti multi veteres Patres, vt vno verbo exprimerent innumerabiles clades, atque horribilem vaſtitatem, quam & Eccleſiæ, & Reipublicæ hæretici adferunt, Antichriſti nomine eos appellandos eſſe cenſuerunt. Nulla enim inter omnes Eccleſiæ perſequutiones atrocior, nulla grauior futura eſt ea, quam Antichriſtus in ipſo mundi interitu excitabit. Itaque maiores noſtri etſi in perſequutionibus omnibus contra portas inferorum rem fortiter gererent, cùm tamen cauſſa fidei agebatur, ita animis omnes commouebantur, vt non ſibi ſatisfacerent, niſi vniuerſas Eccleſiæ vires colligerent, ac tanquam communi claſſico euocati omnes vnà ad reſiſtendum occurrerent. Alios hoſtes vt ab Eccleſiæ finibus ſubmouerent, nemo cuſtodiam gregis ſibi creditidereſerebat: hæreſim vt propulſarent, relictis gregibus, altaribus, ſedibus longè poſitas regiones non ſine magno & ſumptu, & periculo, adire non dubitabant. Neque verò Epiſcopi tantùm in Conciliis congregati quaſi inſtructa acie aduerſus hæreſes depugnabant; ſed & ante Epiſcopos ceteros ſummi ipſi Pontifices excelſiſſima ſpecula, atque arce religionis primi ſignum dabant, primi fulmina anathematum in aduerſarios iaculabantur; & poſt Epiſcopos Imperatores edictis, legibus, mulctis piè in hæreticos ſæuiebant; vnà autem omnium ordinum & rationum Doctores, & litteris & ſermonibus, tanquam ad commune reſtinguendum incendium, accurrebant.

Lib. 7. in Iſai.

1. Ioh. 2. & 4. Cypr. lib. 4. epiſt. 7. Hila. cõtra Auxẽ. Aug. lib. 1. cõtra adu. leg. & prophe. ca. 2.

Digitized by Google

QVOD ſi priſcis illis temporibus vnus aliquis error totum Chriſtianum orbem vſque adeo commouebat, vt aliquando, ſummo Pontifice conuocante, ſexcenti & eo amplius Epiſcopi ex remotiſſimis prouincijs in vna, vt ita dicam, caſtra momento temporis conuenirent: quo tandem animo nos eſſe oporteret, qui non vno aliquo errore, ſed ipſa hæreſum colluuione appetimur & exercemur; nec de vno vel altero capite fidei, ſed de tota propemodum religionis ſumma, cum Eccleſiæ hoſtibus dimicamus? Et tu quidem SIXTE V. Pontifex beatiſſime, in hoc ſpirituali prælio operam atque induſtriam tuam Eccleſiæ Catholicæ ita probaſti, vt hac maximè de cauſſa in hæc periculoſiſſima tempora à diuina prouidentia reſeruatus, & in ſummum ſpiritualis militiæ ducem lectus fuiſſe videare. Multarum quidem in te virtutum ſplendor elucebat, quæ te ſummo ſacerdotio digniſſimum oſtenderent: integritas morum ex ſingulari indole tua, & religioſæ vitæ inſtituto, quod in clariſſima D. Franciſci Familia ſuſcepiſti puer, adoleſcens piè coluiſti, illuſtraſti Doctor inſignis, Generalis autem Miniſter in priſtinum decus & candorem reuocare conatus es: Prudentia ſingularis, qua ibi facem præferente in Quæſitoris officio, in ſupremo religioſi ordinis magiſtratu, in Epiſcopali functione, in ampliſſimo & ſacroſancto Cardinalium Collegio inoffenſo ſemper pede cucurriſti: Celſitudo animi, robur mentis, conſtantia ſummo Principe digna, quam nihil vnquam à recto, nihil à legum ſeueritate deflexit; quæ etſi nunc cum ſumma poteſtate coniuncta in improborum comprimenda audacia cernitur maximè; non eam tamen Pontificatus peperit, ſed oſtendit.

HÆC & alia id genus multa, gradum tibi ad ſummam dignitatem opinione omnium faciebant: ſed inter tot clariſſimas virtutes illa te, præter ceteras, Deo Eccleſiæ ſuæ proſpiciente, ad faſtigium iſtud euexit, quæ eſt hoc tempore ſummo Sacerdoti præcipuè neceſſaria, ardor videlicet ac ſtudium hæreticæ peſtis ab Eccleſia auertendæ: quod quidem iam dudum in te ſpiritus Domini, & ſacrarum litterarum ſcientia excitauit; acuit deinde Quæſitoris munus fortiter adminiſtratum; incenderunt tandem PII V. Pontificis verè pij exempla, qui te, vt ſacrilegis impiorum hominum ſectis infeſtiſſimum, ſimul inter Illuſtriſſimos Romanæ Eccleſiæ Patres ac Principes cooptauit, & Eccleſiæ vniuerſæ ad hæreſes horum temporum profligandas Ducem præſtantiſſimum præparauit. cuius quidem ſapientiſſimi, ſanctiſſimíque viri iudicium continuò Pontificatus tui primordia comprobarunt. Sub ipſum enim tui Apoſtolatus initium eum actionum tuarum curſum inſtituiſti, facilè vt omnes intelligant, quid in omne reliquum tempus à tua iſta magnitudine animi ſperandum Catholicis, quid hæreticis pertimeſcendum.

EGO verò, vt ad me ipſe nunc veniam qualiſcunque Eccleſiæ Catholicæ filius, piæ matri tam grauiter laboranti accedente, præſertim Superiorum meorum imperio opem, quam potui, tuli. Et cùm annos iam quindecim in controuerſiis fidei explicandis poſuerim, partim Louanij

Digitized by Google

nij in florentiſſima totius Germaniæ Academia, partim Romæ, ad eos iuuenes inſtituendos, quos è Tranſalpinis regionibus Apoſtolica benignitas euocarat: vt ea quæ docendo diſſerueram, aliquando typis mandarem, atque in lucem ederem, eorundem me ſuperiorum meorum compulit auctoritas. Quæ porrò diſputationes, in cuius potiſſimùm nomine apparere deberent, non fuit mihi magnoperè cogitandum. ſiue enim in libros, qui hoc volumine continentur, ſiue in rationes dedicandi huiuſcemodi laboris, mentem animúmque conuerterem, ſola occurrebat Sanctitas tua, quæ omnibus aliis ſummo iure anteponenda videretur; vt non quærendus fuerit qui legeretur, ſed legendus qui emineret. Libri qui offerendi erant, quòd fidei Controuerſias ex veræ Theologiæ principiis explicent nulli ſanè iuſtius debebantur, quàm tibi, qui & ſummus Theologus es, & vnus Controuerſiarum omnium Iudex, ab ipſo Deo ſingulari prouidentia conſtitutus.

Qvòd ſi in operum nuncupatione eius potiſſimùm ratió haberi ſolet, qui poſſit, & velit oblatum ſibi munus, vel patrocinio defendere, vel ſplendore nominis illuſtrare, nullius certè ratio mihi potiùs habenda fuit, quàm tui, qui & ea es poteſtate, qua proximè accedis ad Deum, eáque benignitate, qua (vt communis omnium parens) concedis hominum nemini, & à quo patrocinium ac tutelam opus hoc noſtrum iure ſuo poſtulare videbatur. Quod enim hoc ſeculo inter tam multas hæreſes, quibus Catholica oppugnatur fides, nulla ſit longiùs latiúſque diffuſa atque propagata, nulla grauior, nulla infeſtior ea, quæ ſummum iſtum Pontificatum labefactare contendit; vt non iam alio nomine Catholici ab hæreticis, quàm Papiſtæ vocitemur; quaſi ſola ſit inter nos & illos de Papatu contentio: ea cauſſa fuit, cur in noſtro opere nulla diſputatio eſſet diligentius copioſiúſque tractanda, nulla maior, nulla inſtructior ea, qua ſummi Pontificatus inſtitutio & auctoritas aſſeritur atque defenditur. Quare non immeritò patrocinium Apoſtolicæ Sedis libri illi viciſſim flagitare videntur, qui in eiuſdem Sedis auctoritate tuenda, atque ab hæreticorum morſibus & calumniis vindicanda, potiſſimùm conſumuntur. Poſtremò, ſi librorum dedicationes teſtimonia eſſe ſolent animi grati, ac memoris acceptorum à magno aliquo Principe beneficiorum, non pòterat vllo modo Societatis Iesv alumnus quemquam tuæ Beatitudini in hoc officij genere anteferre. quidquid enim à nobis prodit, id ſuo ſibi iure depoſcit ampliſſima Sedis Apoſtolicæ in vniuerſam ordinis mei Societatem beneficentia, quam tu, Parens optime Sixte, facis in dies cumulatiorem. Vixdum enim inito Pontificatu, Sodalitas noſtra à te non humaniſſimis modò accepta verbis, ac bene ſperare iuſſa, ſed paulò pòſt vbi ſe primùm obtulit occaſio, ea beneficia conſequuta eſt, vt & re in præſens accepta gaudeat, & ſpem etiam percipere poſſit rerum ampliorum in futurum.

Accipe igitur, Beatissime Pater, munuſculum tibi multis nominibus debitum, ac de noſtra Sodalitate, exigua illa quidem, ſed tibi addictiſſima, deque vniuerſa Chriſtiana Republica, vt hactenus fe-

Digitized by Google

ciſti, bene mereri perge. noſtræ videlicet partes erunt, aſſiduè Deum precari, vt Sanctitatem tuam vniuerſo orbi Chriſtiano conſeruet incolumem, tuúmque iſtum Pontificatum maximè diuturnum, &c, quod nomini tuo reſpondeat, conſiliorum ac rerum tuarum curſum iubeat eſſe felicem.

Digitized by Google

✠

AD LECTOREM.

TRES omnino, Christiane Lector, me causſæ impulerunt, vt has qualescunque disputationes meas in lucem prodire sinerem. Illa prima me ratio mouit, quod non solùm non obesse, sed etiam prodesse censeam Ecclesiasticæ causſæ, si plurimi hoc tempore scribant. Sancti Augustini sententia est & nota multis, & digna quæ ab omnibus cognoscatur, optandum esse, vbi hæreses vigent, vt quicunque aliqua scribendi facultate præditi sunt, ij scribant omnes, etsi non modò de rebus ijſdem scripturi sint, sed eadem etiam alijs verbis fortasse scripturi. Expedit enim vt hæretici intelligant, in castris Catholicorum non vnum aut alterum esse, sed multos, qui cum eis aduersa fronte congredi audeant. Illud præterea ex multorum scriptione commodum accedit, quod breuius & facilius libri ipsi Catholici ad manus omnium deferuntur, &, cùm alij in alios incidant, omnes tamen armis ijſdem in communi periculo instruuntur. Quam sententiam hominis prudentissimi atque doctissimi, & veterum Patrum exempla, & experimenta quotidiana confirmant: Ariana hæresi quondam grassante, scripserunt accuratè, & copiosè tum Græci, tum Latini propemodum infiniti; Athanasius, Basilius, Epiphanius, Didymus, vtérque Gregorius, vtérque Cyrillus, Hilarius, Ambrosius, Augustinus, Gregorius Beticus, Idacius Clarus, Phægadius, Fulgentius, & alij. Ita verò conueniunt inter se, & quasi conspirant, siue testimonia Scripturæ pro Catholica fide adducant, siue ad hæreticorum argumenta respondeant, vt eadem omnes repetere, atque inculcare, & omnes etiam ab vno aliquo accepisse videantur. Neque id illis vitio verti solet, aut potest. Nam quòd multi scriberent, causſa erat ardor fidei, & zelus religionis, quem in eorum pectoribus Spiritus sanctus accenderat. quod eadem scriberent, inde fiebat, quod antidotum veneni eiusdem ex eodem fonte eodem spiritu hauserant, & ex ijſdem præsidijs aduersus hostes eosdem, de possessione eadem, eodem auctore ac duce Deo pugnabant.

1. Trì cap. 1 cõtra mẽda cium. ca. 6

QVÒD si veteres illi tanto ardore tum ipsi scribebant, tum alios ad scribendum prouocabant, cùm vna vel altera hæresi orbis terræ laboraret; & inter hæreticos non admodum multi scriberent; & nondum ars Typographica excogitata esset, quæ ex vno volumine librorum examina penè momento extrudit; quid hoc nostro sæculo fieri par esset, quo & innumerabiles hæreses Ecclesiam vndique lacerant; & rari sunt apud aduersarios, qui non aliquid scribant, quorum libri non iam, vt cancer serpunt, sed velut agmina locustarum volitant; & denique certum est atque exploratum, non modò multis hominibus hæretica scripta quotidie pestem adferre, sed totis aliquando prouinciis perniciem attulisse? Hæc igitur causſa fuit, cur has disputationes typis mandari paterer, alioqui enim ab ea re non mediocriter abhorrebam. Sed altera me ratio vehementiùs incitauit.

EDIDERVNT hac ætate præclara volumina, omnium ordinum & nationum scriptores, & communis fidei causſam aduersus communes hostes conspirantibus animis egregiè propugnarunt. Et quoniam alius aliud argumentum explicandum suscepit, atque in eo quàm accuratissimè pertractando totis viribus laborauit; exstant hodie de singulis fermè controuersiarum capitibus variorum auctorũ plurimæ eæque doctissimæ, & (quod necesse erat) lõgissimæ disputationes. Sed non multi tanta librorum copia, tantóque ocio abundant, vt ex iam varijs & prolixis disputationibus controuersias omnes breui tempore cognoscere, & ea præsidia atque arma facilè sibi comparare possint, quibus ad omnes partes fidei pro virili tuendas egent, qui apud Germanos, Gallos, Britannos, Polonos, Bohemos, Pannomes, Illyricos, Heluetios, aliásque nationes, hæresi laborantes, pastorum ac doctorum munere fungi debent. Quapropter post insignium virorum doctissimos labores, id etiam desiderari videbatur, vt controuersiæ omnes in vnum quasi corpus redigerentur, certáque ratione & via ita proponerentur & explicarentur, vt paruo tempore, facili sumptu, nec magno labore, ex vno armamentario, qui vellent, arma peterent, quibus vtcunque

Digitized by Google

ſaltem inſtructi, ſine magno ſuo periculo aduerſus hoſtes in acie ſtarent. Quod quidem ego non meâ ſanè ſponte, ſed Superiorum meorum iuſſu efficere conatus ſum; an perfecerim, aliorum erit iudicium. Cæterum, quia genus ipſum ſcriptionis vtiliſſimum videbatur, diſputationes haſce in lucem dedimus, vt ijs vtantur qui volent, donec aliquid plenius & elaboratius ab alio aliquo, qui magis abundet & ocio & ingenio in eodem genere prodeat.

TERTIA reſtat cauſſa, quæ me non incitauit modò, ſed planè etiam, vt initio dicebam, impulit & coëgit, vt hoſce labores poſteritati mandarem. Cum beatæ memoriæ GREGORIVS XIII. Pontifex Max. Germanicæ atque Anglicæ nationis adiuuandæ ſtudio Germanorum Anglorúmque adoleſcentium ampliſſima duo Collegia in vrbe Roma, id eſt, in ipſa arce Religionis, inſtituiſſet: ea mihi prouincia demandata eſt, vt eorum Collegiorum alumnis controuerſias fidei, quàm diligentiſſimè & planiſſimè fieri poterat, noſtro in Gymnaſio explicarem; & quaſi nouos Eccleſiæ milites, in ſuis ipſorum prouincijs cum inferorum copijs ingreſſuros, pro meâ tenuitate armarem. Ea igitur oblata occaſione rem aggreſſus, eam diſputandi ratione iniui, vt controuerſias fidei omnes complecterer, ac partim eas in ſua membra tribuerem, partim cum alijs iungerem, & copularem, vt alia aliam ſereret, & alia penderet & naſceretur ex alia, & ex omnibus vnum doctrinæ corpus integrum & perfectum, ſuiſque numeris abſolutum exiſteret. Quæ noſtræ diſputationes ab auditoribus primùm in Gymnaſio inter docendum exceptæ, deinde à multis iterum atque iterum non ſine magno vel labore, vel ſumptu deſcriptæ, atque ad varia loca delatæ, tanta contentione ad prælum cœptæ ſunt poſtulari, vt etiam aliqui minarentur ſe typis eas nobis inuitis ac repugnantibus mandaturos. Quare coactus ſum, opus adhuc rude & impolitum (neque enim quotidiano docendi munere impeditus, extremam illi manum imponere potui) ipſe emittere, ne magno meo cum dolore diſputationes in ſcholis exceptas, laceras videlicet ac mutilas, & mendis vndique refertas, typis excuſas cernerem.

TV velim, optime Lector, ſi quid erit in his Commentarijs, quod ad Dei gloriam, & Eccleſiæ Catholicæ vtilitatem tibi vſui eſſe poſſit, eo vtare, & vni bonorum auctori Deo, non mihi, gratias agas: ſi quid verò inter legendum occurrerit, quod ſæpè fiet, aut nimis breue, aut parum æquabile, aut minus propriè & eleganter dictum; illud memineris, non eo animo hæc initio ſcripta fuiſſe, vt ederentur, ſed vt memoriam meam inter docendum iuuarent; nec quomodo quidque dicatur, ſed quid dicatur attendas.

AD EVNDEM, ET TYPOGRAPHOS,

DE RECOGNITIONE HVIVS OPERIS,

Auctoris admonitio.

CVM inter legendum libros Controuerſiarum mearum, ſubinde inciderem in aliqua errata non leuis momenti: operæprecium me facturum exiſtimaui, ſi occaſione eiuſmodi erratorum Opus meum ipſe perlegerem & caſtigarem, nec ſolum menda quæ irrepſerant auferrem, ſed etiam pro iure, quod vnuſquiſque in proprios partus habet, quædam nonnullis in locis adderem, pauca quoque detraherem vel mutarem. Id ita feci, vt diſputationes ipſas vel locupletiores, vel clariores adeóque meliores effectas eſſe planè confidam. Quare Typographos, qui fortè libros hos meos, (cum legitima tamen facultate) recudent, hortor & oro, vt iuxta hanc editionem diligenter fidelitérque recudant.

✠

PRÆFATIO

ROBERTI BELLARMINI

SOCIETATIS IESV,

IN DISPVTATIONES DE CONTROVERSIIS
Christianæ Fidei aduersus huius temporis hæreticos;

HABITA IN GYMNASIO ROMANO,

ANNO CIↃ. IↃ. LXXVI.

AGGREDIOR de Controuersiis Fidei aduersus omnes huius temporis hæreticos disputare, & quæstiones plurimas, ac diuersissimas, in vnum quasi locum cogere, & tanquam vnius corporis membra, pro viribus, quas Deus è cœlo suppeditare dignabitur, singula atque complecti. Arduum sanè opus, & certè, mea quidem sententia, eiusmodi, vt si non leuiter & perfunctoriè, sed accuratè, ac vt rei dignitas, & difficultas exigit, tractandum sit: scientiam propè infinitam, non modò variarum disciplinarum, & linguarum, sed etiam totius antiquitatis omnium historiarum, & temporum requirat. Quæ omnia cùm ipse sentiam in me, quàm sint exigua, & tamen onus mihi impositum sustinere, ac perferre, necesse sit: eniter saltem ingenij tarditatem, labore, ac diligentia compensare; atque id efficere, vt quando cetera omnia doctrinæ præsidia, atque adiumenta nobis desint studium, certè & industria minimè desideretur.

SED antequàm de propositis quæstionibus disputare incipiam, pauca quædam dicenda mihi esse videntur de vtilitate eiusmodi disputationum: deinde exponendum breuiter, quæ sint, & quot huius temporis controuersiæ.

AC vtilitas quidem propositarum nobis disputationum ex eo intelligi facilè potest, quòd meliorem, ac magis necessariam totius Theologiæ partem comprehendunt. Agendum est enim non de stillicidiis, & fundis, non de rebus leuibus; quæ parum refert, vtrum sic an aliter se habeant: non de Metaphysicis subtilitatibus, quæ sine periculo ignorari, & interdum etiam cum laude oppugnari possunt: sed de DEO, de CHRISTO, de Ecclesia, de Sacramentis, de iustificatione, de auxilio gratiæ, de arbitrij libertate, deque aliis permultis grauissimis, & difficillimis quæstionibus, quæ ad ipsa fidei pertinent fundamenta; quorum si vel vnum quis labefactare disputando velit, vt sanctus Augustinus libro primo contra Iulianum, capite secundo sapienter monuit, totum quod in Christum credimus, is auferat necesse est. Deinde hæreticos homines, ad lumen fidei reuocare, vel saltem impetum eorum, & furorem frangere, ab ouili Dominico feras illas arcere, Ecclesiam Christi protegere, & iam captas ouiculas, de faucibus luporum eruere, & in caulas Domini restituere; quanta, quæso, vtilitas est, quàm vera caussa lætitiæ, quàm copiosa gloriæ seges? At nihil horum vnquam efficiet, qui non prius in his quæstionibus diu & multum versatus, cùm ipse se armis Ecclesiæ diligenter instruxerit, tum hostium tela repellere, atque in ipsos hostes retorquere didicerit.

AC ne fortè aliquibus minus nostra probetur oratio, quod pestem hæreseos esse iudicent leuiorem, quàm re vera sit, cùm eam ex communibus vitiis, & peccatis fortè metiantur, quæ quotidie per Sacramentum pœnitentiæ purgari, sanarique animaduertunt: dicam de grauitate hæreseos non omnia, quæ dici possent, nec etiam plurima, ne immensam orationem suscipiam, sed pauca tantùm, quæ cùm necessaria esse, tum etiam sufficere hoc loco posse videantur.

OMITTAM enim quòd S. Ioannes Chrysostomus homilia ad populum Antiochenum 50. & S. Augustinus capite 25. lib 1. de ciuitate Dei, hæreticum hominem longè peiorem Ethnicis & Publicanis faciunt: non commemorabo, quòd vt procellæ ventorum maria commouere, & perturbare solent; sic hæresis, quam regionem inuaserit, mox in ea tumultus, prælia, seditiones excitat: tacebo, quod maiores nostri, cùm in aliis persecutionibus, tranquillo animo hostem exspectarent; tamen bello fidei ingruente, ita animis omnes commouebant-

Digitized by Google

tur, vt non ſibi ſatisfacerent, niſi vniuerſas Eccleſiæ vires colligerent, & tanquam communi claſſico euocati, omnes vnà ad reſiſtendum occurrerent. Alia vitia vt depellerent, nemo de ſua ſtatione diſcedebat: hæreſim vt propulſarent, domos ac prouincias ſuas deſerere, & ignotas ac longè poſitas regiones, cum maximo rerum & vitæ diſcrimine adire non dubitabant. Alia propè infinita libenter patiar fieri, quæ me tamen alioqui non mediocriter iuuarent. Hoc vnum dicam, hæreſeos peruerſitatem tanto eſſe grauiorem ceteris omnibus ſceleribus, atque flagitiis: quanto communibus morbis magis eſt formidoloſa & metuenda peſtis.

Duo ſunt, quæ peſtem præ ceteris morbis meritò horrendam terribilémque efficiunt. Vnum, quòd ſumma velocitate venenum ſuum ad cor vſque diffundit, & hominem paulò antè ſanum penè in momento temporis extinguit: Alterum, quod cùm vnum interficit, centum alios inficit, & longè latéque tam celeriter ſerpit, vt ſi hodie domum vnam inuaſerit, breui ciuitatem totam cadaueribus repleat.

Id ipſum omnino eſt in animis, hæreſis; quod in corporibus, peſtis. Primum gratiæ munus, quod à Patre cœleſti in conuerſione ac iuſtificatione recipimus, primus cordis reuiuiſcentis motus, primus vitæ ſpiritualis ſenſus: abſque vlla controuerſia & dubitatione, fides eſt: inde paulatim poſtea ad ſperandum animus excitatur, ad amandum voluntas accenditur, lingua ſoluitur ad confeſſionem, manus expediuntur ad opera. Cum igitur hæreſis cor ipſum animæ continuò petat, & in eripiendis muneribus gratiæ ad primum vſque deueniat, & initium illud vitæ diuinæ atque cæleſtis extinguat: quæ lues hæreſi pernicioſior ac peſtilentior cogitari poteſt?

Primum ædificij ſpiritualis fundamentum, omnium confeſſione ac ſententia, fides eſt. Inde enim ſpei parietes paulatim conſurgunt, tectum caritatis extenditur, ac demum varia multiplicíque operum bonorum ornamenta accedunt. Domus Dei, inquit S. Auguſtinus ſerm. 22. de verbis Apoſtoli, credendo fundatur, ſperando erigitur, diligendo perficitur. Quando igitur in huius ædificij concuſſione & motu, non in tecto, non in parietibus ſiſtitur; ſed vſque ad vltima fundamenta effodienda ac euertenda, quod facit hæreſis, peruenitur: quanta, quæſo, eſt illa ruina? quanta iactura? quid tunc remanet ſpei, quando nulla pars ædificij reliqua eſt, ſed totum ſimul vno impetu funditùs corruit? Primus lucis diuinæ radius, quem in cordibus noſtris ille accendit, qui nos de tenebris vocauit in admirabile lumen ſuum, quid aliud eſt quàm fides? inde enim quaſi ab aurora incipiens lumen iuſtorum procedit, & creſcit, vt ſapiens ait, vſque ad perfectam diem.

Cum igitur hæreſis menti humanæ ſubitò diem eripiat, & ne illum quidem primum auroræ fulgorem accenſum relinquat: quid hæreſi horribilius, miſerius, funeſtus? Dicam hæc ipſa planius. Si Catholicus quiſpiam labitur in peccatum, ſi furtum, ſi adulterium, ſi homicidium fortè committit: miſerè certè cum illo agitur. At nihilominus quoniam adhuc aliquis vitæ ſenſus, adhuc ædificij fundamentum, adhuc lumen auroræ, id eſt, fides in ipſo eſt; multa & magna præſidia ad ſalutem æternam habet, non ambulat in tenebris, nouit medicum ſuum, poteſt adhuc ex fide, quam habet ad Deum clamare, ſuper fundamentum ædificare, communem liberatorem appellare, clementiam eius, & miſericordiam implorare; neque deeſt illi maternus Eccleſiæ ſinus, & patent quoque officinæ omnes ſpiritualium pharmacorum. At homo hæreticus nihil horum habet, ſed extincto in corde ipſius lumine fidei, vmbras inanes & phantaſmata conſectatur; neſcit quo vadat, & quò magis currit, eò longius à via recedit, & tenebris denſioribus ſemper inuoluitur, donec à tenebris interioribus, quas in animo patitur, ad exteriores illas, quæ ſunt in gehenna peruenias. Neque verò hæc amplificatio eſt, ſed extenuatio potiùs.

An tibi tenebræ denſiſſimæ, atque palpabiles non videntur iis eſſe offuſæ, qui cum ſapientiſſimi omnium hominum videri velint, tamen ea dicunt interdum, ea proferunt in medium, ea pro Euangelio venditant, quæ ſomnia, ac deliramenta eſſe, pueri quoque, atque anus etiam decrepitæ, intelligerent? Quid magis impium ac ſtultum fingi poteſt quàm Deum, qui fons eſt bonitatis, & iuſtitiæ, auctorem omnium ſcelerum, & flagitiorum facere? At hoc facit Petrus Martyr in commentario libri ſecundi Regum, necnon Ioannes Caluinus in lib. Inſtit. 1. cap. 18. §. 4.

Quid magis puerile, & ineptum, quàm dicere Deum in lapide, verè & propriè eſſe lapidem; in ferro, ferrum, in trunco, truncum; in ſtipite ſtipitem, in rebus omnibus, res omnes? at hoc docet Michaël Seruetus in epiſtola ſexta ad Caluinum. Quid magis abſurdum, & contra omnem non ſolùm rationem, ſed etiam ſenſum, quàm palam aſſerere, infantes dum baptizantur, exemplo S. Ioannis Baptiſtæ diuinas quaſdam motiones internis ſenſibus percipere, promiſſiones Euangelicas audire, & promittenti Deo fidem habere? At hoc palam aſſerit Martinus Lutherus in commentario tertij capitis epiſtolæ ad Galatas, & qui eum ſecuti ſunt Centuriatores, Centuriæ 2. cap. 4. nec ſaltem reuerentur S. Auguſtinum, qui in epiſt.

Digitized by Google

quàm facilè hæresis hæresim parit, & eò tandem errando venitur, vt ipsa prima fidei fundamenta radicitùs euertantur.

QVID, quod portentosa ista Vbiquitas, Sacramentum ipsum, vt dicebam, tollit, pro quo asserendo fabricata est? Nam si in ipsa priuata domo in pane, in vino, in pomis, in piscibus, in oleribus, in omni ciborum genere, in ipso aëre quem attrahimus, Christi carnem verè sumimus; quid necesse est in Ecclesiam conuenire? quid panem frangere, & vinum miscere? quid verba illa sacra pronunciare? quid habet sacra cœna præ vulgari prandio? quid panis Eucharistiæ præ pane pistoris? quid altare præ mensa?

ATQVE vt magis adhuc Lutheranorum sapientiam admiremini, nouum hoc monstrum intra paucos annos, in vna eadémque prouincia, ijsdem auctoribus Lutheranis prodijt, perijt, reuixit; siquidem ab ipso Luthero, vt ex multis eius testimonijs Brentius probat, excogitatum eodem regnante Luthero feliciter in Saxonia floruit: Luthero deinde mortuo, ac rerum potiente Melanchthone, paulatim languescere ac deficere cœpit; donec tandem in ipsa Saxonia in Dresdensi Lutheranorum Concilio, quod ante annos tredecim habitum est, publico decreto, damnatum, explosum, exterminatum est: sed his proximis annis Melanchthonico euerso imperio, atque imperante in Saxonia Smidelino, rursus ab inferis reuocata, & in suam sedem restituta magno cum honore Vbiquitas est. Ista videlicet est constantia fidei Lutheranæ, vt nunc sacrosancta fidei dogmata esse debeant, quæ ante annos tredecim pestilentissimæ hæreses erant.

Sed finis sit, nolo enim in eiusmodi nugis percensendis orationem ponere longiorem. quæ tamen si vt verè sunt, sic ab omnibus hominibus haberentur pro nugis; labore nos atque negotio magno leuarent. Sed quoniam tanta est Satanæ versutia, tanta hæreticorum fallacia, tanta populorum ad res nouas propensio, vt permultis iam, non inquam hominibus, sed populis, Prouincijs, Regnis, cum summa Ecclesiæ Catholicæ iactura, & honoris Dei, Christique meritorum obscuratione persuasæ sint; idcircò nobis totis viribus enitendum est, vt in hæc ipsa studia, ita diligenter incumbamus, vt aliquando hæreticorum fraudes detegere, Christi gloriam amplificare, Ecclesiam propagare, damna resarcire, Satanam confundere Christo duce, & adiutore valeamus.

INDEX GENERALIS
TOMI TERTII.

De Sacramentis in genere.	Lib. II.
De Baptiſmo.	Lib. I.
De Confirmatione.	Lib I.
De Euchariſtia.	Lib. IV.
De Sacrificio Miſſæ.	Lib. II.
De Pœnitentia.	Lib. IV.
Quibus ſubiuncti ſunt de Indulgentijs.	Lib. II.
De Extrema Vnctione.	Lib. I.
De Ordine.	Lib. I.
De Matrimonio.	Lib. I.

Digitized by Google

✠

PRIMA CONTROVERSIA GENERALIS,

DE SACRAMENTIS IN GENERE:

DVOBVS LIBRIS EXPLICATA

Digitized by Google

Digitized by Google

✝

INDEX LIBRORVM ET CAPITVM PRIMÆ CONTROVERSIÆ.

PRÆFATIO.

De hæreticorum leuitate in re Sacramentaria.

LIBER PRIMVS,

Qui est de natura, & causſis Sacramentorum.

CAP. I. De erroribus.
II. De mendaciis, & calumniis aduerſariorum.
III. Mendacia Philippi.
IV. Mendacia Caluini.
V. Mendacia Kemnitij.
VI. Mendacia Tilemanni Heshuſij.
VII. Sitne vtendum nomine Sacramenti?
VIII. De etymologia, & notione Myſterii, & Sacramenti.
IX. Quid requiratur ad Sacramentum nouæ legis conſtituendum.
X. Poſſitne Sacramentum propriè definiri:
XI. Quæ ſit definitio Sacramenti?
XII. An definitio Sacramenti vniuocè conueniat Sacramentis legis veteris, & nouæ?
XIII. Soluuntur argumenta Kemnitij.
XIIII. Refellitur definitio Lutheranorum.
XV. Refelluntur definitiones Anabaptiſtarum, & Zuinglianorum.
XVI. Refellitur definitio Caluini.
XVII. Refelluntur argumenta aduerſariorum.
XVIII. Sacramenta componi ex rebus, & verbis, vt materia, & forma.
XIX. Verbum quod cum elemento Sacramentum facit, non eſſe concionale, ſed conſecratorium.
XX. Soluuntur obiectiones.
XXI. Res & verba Sacramentorum ita determinata eſſe, vt nihil addere, minuere, aut mutare liceat.
XXII. De fine, & neceſſitate Sacramentorum.
XXIII. Auctorem Sacramentorum ſolum eſſe Chriſtum.
XXIIII. Miniſtrum Sacramentorum ordinarium, non eſſe quemlibet hominem, etiam baptizatum.
XXV. Soluuntur argumenta Lutheri.
XXVI. Non requiri fidem, aut probitatem miniſtri, vt Sacramenta efficacia eſſe poſſint.
XXVII. Requiri intentionem faciendi quod Eccleſia facit.
XXVIII. Soluuntur argumenta.

Digitized by Google

✠

INDEX LIBRORVM ET CAPITVM.

LIBER SECVNDVS:

De effectu, numero, & ceremonijs Sacramentorum.

PARTITIO HVIVS LIBRI.

Cap. I.	Quis sit status quęstionis de efficacia Sacramentorum.
II.	Sententia hęreticorum de efficacia Sacramentorum.
III.	Quod Sacramenta ex opere operato conferant gratiam, prima classis testimoniorum ex nouo Testamento.
IV.	Secunda classis testimoniorum: vaticinia Prophetarum.
V.	Tertia classis argumentorum ex Concilijs.
VI.	Quarta classis ex Patribus Gręcis.
VII.	Idem probatur ex Latinis.
VIII	Sexta classis ex ratione.
IX.	Soluuntur obiectiones ex Scripturis deprompte.
X.	Soluuntur obiectiones ex Patribus.
XI.	Soluuntur obiectiones ex ratione deprompte.
XII.	Explicatur controuersia de differentia Sacramentorum legis nouæ, & veteris.
XIII.	Explicantur sententiæ Catholicorum.
XIV.	Probatur nullum Sacramentum legis naturæ, aut scriptæ iustificasse ex opere operato.
XV.	Idem probatur ex Patribus.
XVI.	Idem probatur rationibus in Scriptura fundatis.
XVII.	Soluuntur obiectiones.
XVIII.	De Charactere.
XIX.	De Charactere, sententia Catholicorum.
XX.	Probatur Character ex Scripturis.
XXI.	Idem probatur ex Patribus.
XXII.	Idem ostenditur ratione.
XXIII.	Quid hæretici sentiant de numero Sacramentorum.
XXIV.	Ex Scripturis & Patribus probatur veritas Catholica, de numero septenario Sacramentorum.
XXV.	Septem esse Sacramenta, probatur ex posterioribus Conciliis, & Doctoribus.
XXVI.	Idem probatur ex congruentijs.
XXVII.	Soluuntur obiectiones.
XXVIII.	De ordine, & comparatione Sacramentorum nouæ legis inter se.
XXIX.	De nomine, definitione, & partitione cæremoniarum.
XXX.	De statu causæ.
XXXI.	Explicatur, & defenditur veritas.
XXXII.	Soluuntur obiectiones contra cæremonias.

DE SACRAMENTIS IN GENERE.

LIBER PRIMVS,

Qui est de natura & causſis Sacramenti.

DE SACRAMENTIS BIPARTITA DISPVTATIO est. PRIMVM enim generatim de omnibus. DEINDE seorsim de singulis explicandum erit. Ac generalis quidem Disputatio duo habebit quasi prolegomena. VNVM de erroribus circa Sacramenta; ALTERVM de mendaciis, & calumniis recentium hæreticorum. Deinde sex continebit principales controuersias. VNAM de nomine, & significatione Sacramenti. ALTERAM de natura, & definitione. TERTIAM de causis tum intrinsecis, tum extrinsecis. QVARTAM de effectis, id est, gratia, & charactere. QVINTAM de numero. SEXTAM de caremoniis.

Scripserunt de hoc argumento plurimi, sed præcipui inter hæreticos mihi videntur Lutherus in lib. de captiuitate Babylonica, & in assertione articulorum. Philippus in locis, & in Apologia Confessionis Augustanæ, Ioannes Caluinus, lib. 4. Inst. cap. 14. & sequentibus. Martinus Kemnitius Tomo 2. examinis Concilij Tridentini.

Ex nostris præter Scholasticos in IV. Sententiarum Thomas VValdensis Tomo 2. toto; Gulielmus Parisiensis in lib. de Sacramentis; Ioannes Eckius, in homiliis de Sacramentis; Ioannes Roffensis in refutatione articulorum Lutheri, Hosius Cardinalis in Confessione Polonica; Ruardus Tapper in explicatione articulorum Louaniensium, Iodocus Tiletanus in refutatione examinis Kemnitij, Gulielmus Alanus in libro de Sacramentis in genere, Gulielmus Lindanus in Panoplia lib. 4. Petrus Soto, de Instit. Sacerdotum.

CAPVT PRIMVM.

De Erroribus.

ANTIQVI errores de Sacramentis ad quatuor capita reuocari possunt. PRIMVM enim quidam omnia Sacramenta de medio tollere contrà conati sunt. Ij fuerunt quos Epiphanius hæresi 40. Archonticos, Theodoretus lib. 1. de hæreticorum fabulis cùm Archonticos, tum etiam Ascodritos, seu Ascodrupitas appellat. Isti n. auctore quodam Petro Anachoreta Syro, Baptismum & Eucharistiam execrabantur, Epiphanio teste: necnon (vt addit Theodoretus) omnia alia signa sensibilia, & corporalia, ac solùm in cognitione eius quod est, veram redemptionem constituebant.

Huc etiam pertinet error Fratricellorum, seu Beguinorum, qui Sacramenta Ecclesiastica despiciebant, vt testatur Ioannes Papa XXII. in Extrauaganti, sancta Romana, de religiosis domibus.

Huc denique pertinent Paulliciani, qui teste Euthymio in 2. par. Panopliæ, tit. 21. tollebant de medio omnem Sacramentorum materiam; aquam, vinum, panem, oleum, & solùm verbis quibusdam loco Sacramentorum vtebantur: vt exempli gratia, Baptismum esse dicebant illa verba: *Ego sum aqua viua.*

SECVNDA hæresis est eorum, qui Sacramenta omnia non quidem execrabantur, nec tollebant, sed virtute & efficientia spoliabant. Hi Messaliani, qui & Euchitæ ab oratione dicti sunt. Scribunt de hac hæresi Epiphanius hæres. 80. Augustinus hæres. 57. & Theodoretus lib. 4. de hæreticis fabulis. Sed fusiùs & ex libris ipsorum decerptis erroribus, Ioannes Damascenus in libr. de hæresibus, vbi testatur, dogma Messalianorum esse, peccata non purgari diuinis Sacramentis, sed solis precibus, quę ab ipsis rectè funduntur. Itaque sine Baptismo, sine Eucharistia, sine Sacerdotum absolutione profitebantur, se statim suis precibus homines posse iustificare: tametsi etiam Sacramenta illa admitterent.

Eandem ferè hæresim tribuit Guido in sua Summa Armenis, & quibusdam recentioribus Catharis, siquidem eos negare dicit, Sacramenta nouæ legis gratiam conferre.

TERTIA hęresis eorum fuit, qui aliqua Sacramen-

Digitized by Google

ibi. Et ſanè quòd Conſtantienſe, & Baſileenſe Concilium inter ſe pugnent, quantum ad Communionem ſub vna ſpecie, mendacium impudentiſſimum eſt. Idem enim omnino ſtatuunt Concilium Conſtantienſe, ſeſſ. 13. & Baſileenſe, ſeſſ. 30. nimirum laicos non teneri diuino iure ad vtramque ſpeciem ſumendam, proinde ſeruandam eſſe Eccleſiæ legem, vel conſuetudinem: quibus decretis non repugnat, quod Baſileenſe Concilium conceſſerit Bohemis vtriuſque ſpeciei vſum, modo faterentur id ſibi concedi ab Eccleſia; non autem ad hoc teneri diuino iure.

SECVNDO mentitur ibidem, cum ter, aut quater repetit, S. Thomam auctorem eſſe illius ſententiæ, quam omnes Catholici tenent, quod in Sacramento Altaris, non ſit ſubſtantia panis, & vini, ſed accidentia ſolum: quod eſt craſſiſſimum mendacium. Nam Innoc. III. in Lateranenſi Concilio, cī. (vt omittam teſtimonia antiquiora) hoc ipſum definiuit Ann. M.CC.XV. quo tempore S. Thomas nondum erat natus.

TERTIO mentitur ibidem, cap. 2. quod eſt de Baptiſmo, cum ait loquens de Scholaſticis: *Aſſerunt impij homines non debere hominē eſſe certum de remiſſione peccatorum ſeu gratia Sacramentorum: qua impietate orbem totum dementant*: Hoc mēdaciū eſt ipſo Luthero teſte. Nam paulò infrà idem ipſe veriſſimè ſic dicit: *Omnes tamen admittunt Sacramenta eſſe ſigna efficacia gratiæ.* Nō igitur iubemus homines dubitare de gratia Sacramenti, cum dicamus eſſe ſigna efficacia gratię. Iubemus quidem dubitare de propria diſpoſitione, & proinde de conſequutione gratię, ſed hoc non eſt dubitare de gratia Sacramentorum. Non enim efficacia Sacramenti pēdet ex mea diſpoſitione, ſed ex diuina inſtitutione: quomodo qui oculos claudit, non poteſt videre ſolem, & tamen non propterea dubitat de efficacia ſolis ad illuminandum. Neque hoc Lutherani negare poſſunt: nā Lutherus in li. contra rebaptizantes quem edidit Anno M. D. XXVIII. ſic ait: *Baptiſmus non eſt fundandus ſupra fidē baptizantis, vel baptizati, quia vterq; incertus eſt de fide, aut ſaltē in periculo, & tentatione conſiſtit.* Et in ſermone de Baptiſmo, habito Anno XXXV. *Vt Baptiſmus*, inquit, *certus ſit nobis, ideò non fundat eum Deus ſupra fidē noſtrā, cū illa poſſit incerta, & falſa eſſe: ſed ſupra verbū, & inſtitutionem ſuam.* Hæc ille. Non ergo diſſentimus à Lutheranis (vt Lutherus mentitur) quòd nos dubitemus de gratia Sacramenti, illi nō dubitent, ſed quòd nos dubitemus de conſecutione gratiæ, ob noſtrā indiſpoſitionem, illi autem non dubitent, mira temeritate, cum fateantur ſine fide Sacramenta non prodeſſe, & ſimul admittant facile hominem decipi, cum putet ſe credere, & tamen reuera non credat.

QVARTO mentitur ibidem, cum ſic ait: *Eſto cōtemptor Magiſtri Sententiarum cum omnibus ſuis ſcribentibus, qui tantum de materia & forma Sacramentorum ſcribunt, dū optimè ſcribunt, id eſt, mortuam, & occidentem litteram Sacramentorum tractantes: cæterum ſpiritum, vitam, & vſum, id eſt, promiſſionis diuinæ veritatem, & noſtram fidem prorſus intactam relinquunt.* Mendacium eſt apertiſſimum, nam de fide ſuſcipientis Sacramenta & recto vſu multa diſputat Magiſt. l. 4. d. ſt. 4 & 9. & Scholaſtici ibidem. Verius de Magiſtro ſcripſit Franciſcus Stancarus in lib. de Trinitate, & Mediatore: *Ego*, inquit, *indico vnum Petrum Lombardum plures eſſe, quam centum Lutheros, ducentos Melanchthones, trecentos Bullingeros, quadringentos Petros Martyres, & quingentos Caluinos, qui omnes ſi in mortario contunderentur, non exprimeretur vna vncia veræ Theologiæ, præſertim in articulo de Trinitate, Incarnatione, Mediatore & Sacramentis.*

QVINTO mentitur, cum ibidem ſic loquitur: *Et hinc impulſi ſunt tantum tribuere Sacramentis nouæ legis, vt ea ſtatuerent, prodeſſe etiam iis, qui in peccatis mortalibus*

A *ſunt, nec requiri fidem, aut gratiam, ſed ſufficere, non poſuiſſe obicem, hoc eſt actuale propoſitum denuo peccandi.* Et infrà *Prodeſſe dicunt ea etiā impijs & incredulis modo non ponant obicem, quaſi ipſa incredulitas non ſit omniū obſtinatiſſimus, & hoſtiliſſimus obex gratiæ.* Hæc ille. Quam ſententiam ſæpè repetunt tum ipſe, tum etiā filii, & ſectatores eius, nec ſolùm veri Lutherani, ſed etiam Caluinus iiſdē verbis vtitur in Antidoto ſeſſ. 7. cano. 5. & 6. Vbi tria nobis tribuunt. VNVM quòd dicamus, Sacramenta prodeſſe iis, qui ſunt in peccato mortali: quod quidem veriſſimum eſt, modò peccatores pœnitentiam agere velint: nam Baptiſmus & Abſolutio ad hoc ſunt inſtituta, vt peccata remittāt. Et certè mirum eſt, hoc nobis tamquam errorem tribui à Lutheranis, cùm ipſi velint omnia Sacramenta habere promiſſionem reconciliationis, ac remiſſionis peccatorum: de qua re infrà dicemus. Si vero loquantur de peccatoribus impœnitentibus, eſt merum mendacium, quòd Catholici dicant, Sacramenta prodeſſe peccatoribus: omnes enim Catholici requirunt pœnitentiam, tanquam diſpoſitionem ad gratiam recipiendam.

DEINDE nobis tribuunt, quòd dicamus non requiri gratiam ad hoc, vt nobis proſint Sacramenta: quod quidem mendacium eſt manifeſtum. Nam ſi per gratiam intelligant fauorem Dei, vt ipſi ordinariè intelligunt, omnes Catholici dicūt, iuſtificationem à peccatis dari in Sacramentis ex gratia Dei, & merito Chriſti, non ob merita accedentis. Si verò per gratiam intelligant inhærentē qualitatem, qua formaliter iuſtificamur: Fatemur hanc non requiri ante perceptionem aliquorum Sacramentorum, vt Baptiſmi & Pœnitentiæ, quod etiam ipſi fateri coguntur, qui volunt Sacramenta habere promiſſionem remiſſionis peccatorum: tamen hanc ipſam dicimus infundi in ipſa perceptione Sacramenti, proinde mera calumnia, & mendacium eſt, quod Catholici non requirant gratiam, vt Sacramenta proſint.

TERTIO nobis tribuunt, quòd dicamus non requiri fidem, & quòd incredulitatem non habeamus pro obice impediente Sacramentum: in quo etiam apertiſſimè mentiuntur. Nam vel loquuntur de ſubſtantia Sacramenti, vel de fructu Sacramenti; ſi de ſubſtantia, nec nos, nec ipſi, requirimus fidem. Nam omnes Catholici docent cum S. Auguſtino lib. 4. de Baptiſmo, cap. 12. verum eſſe Baptiſmum, quem ſine vera fide hæretici recipiunt. Et idem docet Lutherus in homiliis de baptiſmo, & in l. contra rebaptizantes, nec non etiam Caluinus lib. 4. Inſtit. cap. 14. §. 16. Si verò loquuntur de fructu Sacramenti, falſum eſt Catholicos non habere pro obice incredulitatem: omnes enim Catholici requirunt neceſſariò in adultis actualem fidem, & ſine ea dicunt neminem iuſtificari. Vide Magiſtrum lib. 4. diſt. 4. & S. Thomam 3. par. q. 68. art. 8. Item Ius canonicum, quod Lutherus combuſſit, de conſecrat. diſt. 4. per multos canones.

Occaſio huius fraudis fuit, quòd Catholici non requirant in Sacramentis fidem illam ſpecialem, quam aduerſarij ſolam eſſe putant veram fidē iuſtificantem. Sed (vt omittam quòd iſta non eſt vera fides, ſed opinio temeraria) ſi ideò verè nobis tribui poſſet, quod non requiramus fidem in ōacramentis, quia non requirimus fidem illam ſpecialem; nos etiam illis tribuere poſſemus, quòd non requirant fidem in Sacramentis, quia non requirunt eam fidem, quam nos ſolam docemus eſſe veram fidem.

Ceterùm ſi candidè agendum ſit, diſtinguendæ ſunt quæſtiones. Aliud enim eſt quærere, an in Sacramentis requiratur vera fides, aliud autem, quænam ſit vera fides. Et quidem in priore quæſtione conuenimus, in poſteriore diſſidemus.

menſi libri, imo bibliothecæ totæ: nullam ſyllabam de Chriſto, de fide in Chriſtum, &c.

Hæc tam magna ſunt mendacia, vt mirum ſit, ſi ea tota Germania capere poſſit. Nullus. n. eſt liber Catholicus, in quo de Sacramento vllo agatur, quin in eo ſæpè fides, & Chriſtus nominentur. Certè S. Thomas, qui minimè obſcurus eſt auctor. 3. par. q. 62. art. 5. dicit, & probat Sacramenta omnia vim habere ex meritis Chriſti, & eiuſdem Chriſti merita per fidem nobis applicari.

CAPVT IIII.

Mendacia Caluini.

VENIO nunc ad CALVINVM, qui lib. 4. Inſtit. c. 14. §. 14 ſic ait: *Magno conſenſu Sophiſticæ Scholæ tradiderunt, Sacramenta noua legis iuſtificare, & conferre gratiam, modo non ponamus obicem peccati mortalis: Quæ ſententia dici non poteſt, quàm ſit exitialis, & peſtilens, eoque magis, quòd multò antè ſæculis magna Eccleſiæ pactura in bona orbis parte obtinuit. Planè certè diabolica eſt: man. dum iuſtitiam citra fidem pollicetur, animas in exitium præcipites agit.*] Hoc eſt mendacium. PRIMVM, quod citra fidem polliceamur iuſtitiam in Sacramentis, quod ſuprà refutatum eſt. Interim obſeruanda ſunt, quę Caluinus confitetur vera, nimirum magnum conſenſum eſſe inter Catholicos, item multis ſeculis doctrinam noſtram viguiſſe, denique in bona orbis parte receptam: cum de ipſis omnia ſint contraria, nimirum nullus eſt inter eos conſenſus, doctrina recens, & hoc ſeculo nata, & vix vnam, aut alteram prouinciam occupauit: etſi enim multi ſint hoc tempore hæretici, nulla tamen vna hęreſis admodum latè patet.

SECVNDVM mendacium eſt in eodem c. § 17. *Interim*, inquit, *illud tollitur figmentum, quo iuſtificationis cauſſa, vtriuſque Spiritus ſancti elementis, ceu vaſculis, ac plauſtris includitur.*] Hoc verè figmentum eſt, quod nobis Caluinus affingit. Non enim Catholici dicunt, cauſſam iuſtificationis in Sacramentis, vt in vaſis includi, ſed ipſa Sacramenta cauſſæ inſtrumentales iuſtificationis faciunt. Sed nec virtutem Spiritus ſancti, id eſt, vim illam, quam Deus tribuit Sacramentis ad iuſtificandum, vllus Catholicus docet contineri in Sacramentis, ſicut in vaſis, virtus enim illa eſt, id, per quod Sacramentum operatur. Sed fortè Caluinus ex eo mentiendi anſam accepit, quòd interdum Catholici gratiam in Sacramentis, vt in vaſis contineri dicunt. Gratia enim effectus eſt Sacramenti, proinde in Sacramento continetur, vt quilibet alius effectus in ſua cauſſa: omne autem quod continet, ſaltem metaphoricè vas dici poteſt. Adde quod poteſt etiam vas accipi pro inſtrumento: qua ſignificatione elęganter Dauid Pſal. 7. vocat ſagittas, vaſa mortis, & Ezech. cap. 9. vocat arma vaſa interitus quia ſagitta, cæteraque arma cauſſæ inſtrumentales ſunt mortis. Neque id negare poteſt Caluinus, cum in Antidoto Concilij Tridentini ſeſſ. 7. can. 4. & 5. affirmat Sacramenta eſſe cauſſas gratiæ conferendæ inſtrumentales.

TERTIVM mendacium eſt in eodem ca. §. 26. vbi ſic ait: *Quidquid de opere operato nugati ſunt Sophiſtæ, non modo falſum eſt, ſed pugnat cum Sacramentorũ natura, quę inſtituit Deus, vt fideles vacui bonorũ omnium, & inopes, nihil præter mẽdacitatẽ eo adferant. Vnde ſequitur, ea recipiẽdo nihil iſtos agere, vnde laudem mereantur, vel in hac actione, quæ eorũ reſpectu merè paſſiua eſt, nullum illis poſſe opus adſcribi.*] Hoc mendacio teſtatur ignorantiam, vel maliciam ſuam Caluinus: non enim opus operatũ vocant Theologi opus aliquod meritoriũ eius, qui Sacramentũ ſuſcipit, vel miniſtrat, vt Caluinus dicit; id. n. opus operantis appellamus. Quid autem ſit opus operatum, inf. ſuo loco dicemus. Illud hoc loco notaſſe ſufficiat, opus operatum non pendere à bonitate miniſtri, meritum autem pendere.

QVARTVM eſt mendacium, cap. 17. §. 43. vbi dicit in Sacramento Euchariſtiæ primum, qui azymo pane vti cœpit, fuiſſe Alexandrum Romanũ Pontificẽ, *primus*, inquit, *azymo pane delectatus eſt, qua ratione non video, niſi vt plebis oculos in nouo ſpectaculo in admirationem traheret magis, quàm vt animos proba religione inſtitueret.*] Hoc verò mendacium cum Euangelio apertè pugnat. Scribunt enim Matth. cap. 26. Marc. 14. & Lucas 22. Dominum cœnam feciſſe primo die azymorum, proinde non Alexander Papa, ſed Chriſtus primus fuit, qui azymo pane in Sacramento vſus eſt.

QVINTVM eſt ca. 19. §. 12. vbi ſic ait: *Veteres dum propriè loquuntur, nuſquam plura duobus Sacramentis recẽſent.*) Refellit hoc mendacium S. CYPRIANVS (vt nunc ceteros omittam) qui lib. 2. epiſt. 1. non ſolum Baptiſmum, & Euchariſtiam, ſed etiam Cõfirmationem vult eſſe propriè Sacramentum. Nam de Confirmatione ſic loquitur: *Tunc plenè ſanctificari, & eſſe filij Dei poſſunt, ſi Sacramento vtroque naſcantur.* Et S. AVGVSTINVS lib. 2. contra literas Petiliani, cap. 104. *Sacramentum Chriſmatis*, inquit, *in genere viſibilium ſignorum, ſacro ſanctum eſt, ſicut ipſe Baptiſmus.*

SEXTVM eſt ibidem, vbi Caluinus addit de ipſa Confirmatione: *De manuum impoſitione loquuntur veteres, ſed an Sacramentum vocant? Auguſtinus apertè affirmat, nihil aliud eſſe, quàm orationem.*] Refellunt hoc iidem auctores verbis citatis.

SEPTIMVM eſt in eodem c. 19. §. 34. vbi ſic ait: *Matrimonium, vt à Deo inſtitutum, fatentur omnes, ita pro Sacramento datum, nemo vſque ad Gregorij tempora viderat.*] Atqui S. AVGVSTINVS, qui CC. fere annis S. Gregorio vetuſtior fuit, lib. de bono coniugali, c. 18. ſic ait: *In noſtratum nuptiis plus valet ſanctitas Sacramenti, quàm fœcunditas veteri.* Et lib. 1. de nuptiis, & concupiſcentia, cap. 10. ter Matrimonium Sacramentis annumerat: vt etiam alibi paſſim.

OCTAVVM eſt in Antidoto Concilij, ſeſ. 7. can. 13. vbi ſic ait: *Conqueruntur, vel ſaltem gemunt omnes pij, plurus in Baptiſmo fieri Chriſma, cereum, ſalis ſaporem, ſputum denique, quàm aquæ lauacrum, quo tota conſtat Baptiſmi perfectio.* Idem repetit in lib. de formula miniſtrandi Sacramenta. Hic Caluinus Lutherum mentiendo ſuperare ſtuduit. Ille enim (vt ſuprà notauimus in vltimo mendacio) ſolum dicebat, nos æquare has cæremonias Baptiſmo, iſte autem dicit, nos anteponere. Sed vterque mentitur. Nam Catholici adeò non anteponunt, vel æquant iſta Baptiſmo, vt dicant eſſe præparationes ad Baptiſmum, item accidentales cæremonias, ſi conferantur cum ipſa ablutione, in qua conſiſtit ſubſtantia Baptiſmi. Denique fatentur omnes Catholici ſimplicem Baptiſmum ſine cereo, ſine ſale, ſine oleo, aliſque rebus ſufficere ad iuſtificationem: res autem illas omnes non ſufficere. Vide Magiſtrum, & Doctores ceteros in 4. diſtinctione 6.

CAPVT V.

Mendacia Kemnitij.

MArtinus KEMNITIVS multa repetit ex mendaciis Lutheri, & Caluini, multa etiam addit propria. Sed quia longum eſſet omnia referre, ſolùm pauca quædam annotabo ex principio. 2. par. Exam. vbi agit de Sacramentis in genere.

PRIMO igitur in Examine edito anno M. D. LXVI. in octauo pag. 14. ſic mentitur: *Quomodo per Matrimonium, quod Syricius Pontifex definit eſſe ſecundum*

At vt ſolum, cauſſa exempli, diſcutiamus locum 15. qui eſt de Sacramentis, tertius error, quem notat, eſt deſumptus ex CATECHISMO Romano in hæc verba: *Virtutem, quæ ex paſſione Chriſti manat, hoc eſt, gratiam, quã ille nobis in ara crucis meruit, per Sacramenta, quaſi per aluum quandam in nos ipſos deriuare oportet.* Hæc ille. Vbi primum corrupit verba Catechiſmi Romani; ſiquidem ex alueo, quæ vox eſt in Catechiſmo, iſte fecit aluum, vt ſordidam, & ridiculam faceret Catechiſmi ſententiam. Deinde ſententia Catechiſmi non poteſt damnari, quin damnentur etiam omnes Lutherani. Sume etiam ſententiam contradicentem, quæ ſine dubio hæc erit; Chriſtus in cruce non meruit nobis gratiam, vel ſi meruit, ea tamen non deriuatur ad nos per Sacramenta quaſi per alueum. At certè hanc ſententiam Lutherani omnes damnant. quippe qui volunt gratiam ex Chriſti paſſione nobis per verba, & Sacramenta offerri, & applicari. Neque refert quod ipſi non nominant alueum: nam nominant inſtrumentalem cauſam, quod eſt longè ampliùs, quàm alueus. Vide Kemnitium in 2. par. Exam. pag. 97. & Caluinum in Antidoto Concilii, ſeſſ. 7. can. 4.

Quintus error apud Tilemannum eſt, quod Sacramenta veteris legis non impreſſerint characterem, qui eſt ſignum Spirituale. Sume igitur contradicẽtem, nimirum; Sacramenta veteris legis imprimebant characterem ſpiritualem, & quęre ſi vel ab vno ex Lutheranis approbetur. Lutherani enim nõ anteponũt vſquã licet ferè æquent, Sacramenta legis veteris Sacramentis nouæ legis, & tamen ſummo conſenſu negant, Sacramenta nouæ legis imprimere characterem. Id quod negat etiam ipſe Heshuſius ibidem in 7. errore.

Nonus error eſt, quòd non requiratur bonus motus interior in ſuſcipiente Sacramentũ. Hũc errorem tribuit Heshuſius Gabrieli li. 4. ſent. diſt. 1. quæſt. 3. Sed verba Gabrielis, quę ipſe citat, detegunt fraudem. Nam Gabriel non dicit nõ requiri motum interiorem cũ aperte requirat fidem & pœnitentiã cum omnibus aliis Doctoribus, ſed dicit cum Scoto, nõ requiri motum interiorem, qui ſit meritorius gratiæ de congruo, vel de condigno. Scotus enim, & Gabriel, & multi alii docent, motus quoſdam interiores eſſe meritorios de congruo iuſtificationis, ſed addunt, quòd ſi aliquando iſti motus non ſint tam perfecti, vt mereantur de congruo, tamẽ ſufficere cũ Sacramento ad iuſtificationem.

Decimus error eſt, quòd Sacramenta vteris legis non contulerint gratiam, neque ex opere operato, neque ex opere operantis, ſeu per modum meriti, etiam ſi in fide, & charitate fierent. Hæc ille. Sed accipe cõtradicentem propoſitionem & dic; Sacramenta legis veteris contulerunt gratiam ex opere operato, vel ex opere operãtis, ſeu per modum meriti. Atqui hæc tota eſt hæretica omnibus Lutheranis. Nam omnes execrantur, quod dicimus de opere operato, & multò magis, quod dicimus de opere operantis. Sacramenta enim gratiam conferre ex opere operantis, eſt gratiam conferre ex dignitate, & merito operis: ipſi autẽ nullum agnoſcunt opus dignum aut meritorium, ſed omnia eſſe volunt peccata mortalia, atque in primis idem Heshuſius in eodem lib. tit. de iuſtificatione, de lege, de operibus.

Decimus tertius error eſt ex Concilio TRIDENTINO deſumptus, ſeſſ. 7. can. 13. *Docent*, inquit, *ſine externis Papiſticis ritibus, nec veritatẽ, nec dignitatem, nec efficaciam Sacramentorum conſiſtere.* Hæc ille. At hæc impudentiſſima impoſtura eſt. Concilium enim nihil eiuſmodi docet. Hæc enim ſunt verba Concilii, quæ ibidem ponit Heshuſius, vt nimirum non ſolum ſit, ſed etiam habeatur impoſtor: *Si quis dixerit receptos, & approbatos Eccleſiæ Catholicæ ritus in ſolenni adminiſtratione Sacramẽto rum adhiberi cõſuetos, aut contemni, aut ſine peccato à miniſtris pro libito omitti, aut in nouos alios per quemcumque Eccleſiarum paſtorem mutari poſſe, anathema ſit.*

CONTROVERSIA PRIMA.

De nomine Sacramenti.

CAPVT VII.

Sitne vtendum nomine Sacramenti?

DE nomine Sacramenti duæ ſunt controuerſiæ hęreticorum, tum ipſorum inter ſe, tum nobiſcum. VNA, Sitne hoc nomen vſurpandum. ALTERA, quid propriè ſignificet hæc vox Sacramentum.

Quod attinet ad priorem, Martinus Lutherus initio nouę ſuæ prædicationis viſus eſt ab hoc nomine non parum abhorrere. Nam in libro de capt. Babyl. quam edidit anno XX. cap. de Matrimonio: *Non habet*, inquit, *vniuerſa Scriptura ſancta hoc nomen Sacramentum, in ea ſignificatione, qua noſter vſus, ſed in contraria. Vbique enim ſignificat non ſignum rei ſacræ, ſed rem ſacram, ſecretam, & abſconditam.* Deinde in libro de abroganda Miſſa, quem edidit anno XXI. *Pia*, inquit, *& fidelis conſcientia meritò & dignè pauere debet, ne hoc ſacrificium appellet, aut credat, quod certiſſima eſt apud Deum, & in Scripturis non dici ſacrificium, & hoc ſolũ appellet ſacrificium, quod conſtat à Deo vocari ſacrificium. Quæ enim furẽtior eſt temeritas, quàm ſic os in cælũ ponere, vt hoc ſacrificiũ, & cultum Dei dicas, quod ille non dicit ſacrificium & cultum Dei?* Hæc ille. Cùm igitur Lutherus affirmet, vocem Sacramentum non eſſe in Scriptura in eo ſenſu, quo Eccleſia vtitur Sacramentis, & ſimul affirmet furentem eſſe temeritatem vti nominibus in rebus Dei ſignificandis, quibus Deus ipſe in ſcriptura non vtatur: certè colligitur non ei placuiſſe, vt hoc nomine vteremur.

Quocirca Melanchthon Lutherum ſequutus in locis communibus editis anno XXI. & XXII. caput, in quo agit de Sacramentis, inſcribit de ſignis, & in medio eius capitis: *Quę alij*, inquit, *Sacramenta, nos ſigna appellamus.* Quin etiam tanta erat cupido iſtorum hominum omnia nouandi, vt mallet Græca voce, & Latinis prorſus inaudita dici σφραγίδας id eſt, ſigilla. quàm Sacramenta.

Andreas item Carolſtadius in lib. de imaginibus & Sacramentis, eundem Lutherum ſequutus ex profeſſo agit contra nomen Sacramenti.

Porrò Zuuinglius pater Sacramentariorum in lib. de vera & falſa religione, edito anno XXV. dicit, quidem ſe nolle tumultuari ob hoc nomen, apertè tamen reprehendit. Sic enim habet in cap. de Sacramentis: *Vocem iſtam, Sacramentorum, magnopere cupiem Germanis nunquam fuiſſe receptam.*

Sic etiam Caluinus lib. 4. Inſtit. cap. 14. §. 13. dicit ſe nolle contendere de nomine Sacramenti, & tamen non obſcurè reprehendit, dum ita loquitur: *Abundè liquet Veteres, qui Sacramentorum nomen ſignis indiderunt, minimè reſpexiſſe, quis fuiſſet verbi huius vſus Latinis Scriptoribus: ſed nouam hanc ſignificationem pro ſuo commodo affinxiſſe, qua ſimpliciter ſacra ſigna deſignarent.* Hæc ille.

Ceterum Luherus cum vidiſſet Carolſtadium & Zuuinglium, cũ quibus inimicitias gerebat, abhorrere à voce Sacramenti, mutauit cito ſententiam, &

nomen Sacramenti approbare cœpit. Sic enim ſcribit in libro contra cœleſtes Prophetas par. 2. *Dicit*, inquit, *Carolſtadius, Chriſtum & Apoſtolos non appellaſſe cœnam Sacramentum, velle ſe habere nomen ex Biblijs: Deum imponere ſuis creaturis nomina, nos qui homines ſumus, nõ debere indere nomina rebus diuinis.* Et infrà: *Age animicida, in & ſpiritus peccati, fatemur quidem Deum non dixiſſe Sacramẽtum, nec præcepiſſe vt Sacramentum diceretur, ſed, dic nobis contrà, vbi prohibuit Sacramentum dici? Quis ergo tibi dedit poteſtatem prohibendi quod Deus non prohibet? An nõ eſt verus animicida, qui ſe ponit loco Dei ſuper nos, & aufert noſtram libertatem?* Ac deinde aſſerit & probat, licere vti hoc nomine, imò & oportere vti. Quæ omnia nõ magis contra Carolſtadium pugnant & Zuuinglium, quã cõtra ipſum Lutherum, à quo illi didicerant, vt oſtendimus.

Luthero autem ſententiam mutante, mutarunt etiam ceteri Lutherani. Nam & in Confeſſione Auguſtana recipiunt nomen Sacramenti, & Philippus in locis anno XXXVI. inſcribit caput de Sacramentis, quod antea inſcripſerat de ſignis. Brentius quoque in Confeſſione VVirtembergenſi cap. de Sacramentis, idem nomen retinet. Ac demum Kemnitius in. 2. part. Examinis non procul ab initio, vocabulum hoc ἄχραφον id eſt, non ſcriptum in diuinis literis eſſe dicit, & tamẽ retinendum, & conſeruandum. Solum ergo controuerſia reſtat cum Sacramentariis, & cum priore ſententia Lutheri.

Sed facilè probare poſſumus, nomen hoc eſſe vſurpandum & conſeruandum. PRIMO, quia reperitur in Scripturis. Sunt autem duo notanda antequam hanc Rationem explicemus. PRIMO quidem Scripturas ſacras non Latinè, ſed vel Hebraicè, vel Græcè, à Prophetis, & Apoſtolis ſcriptas fuiſſe: proinde non eſſe demonſtrandam ex Scripturis vocem Latinam, Sacramentum, ſed Græcam, quæ illi reſpondet, nimirum μυστήριον. Idem enim omnino eſt Latinis Sacramentum, quod Græcis Myſterium. Neque in hoc vlla diſſentio eſt: fatentur enim aduerſarij idẽ eſſe Sacramentum & Myſterium, & ideo vtrumque vocabulum dicunt eſſe ἄχραφον in noſtra ſignificatione.

SECVNDO, aliter ex Scripturis probari poſſe nomen Sacramenti apud Catholicos, aliter apud hæreticos. NAM apud Catholicos, qui fatentur Matrimonium eſſe Sacramentum propriè dictum, probamus nomen Sacramenti eſſe in Scripturis, non ſolum in genere, ſed etiam in ſpecie, id eſt, vt ſignificat res illas ſeptem, quas propriè Sacramenta vocamus. Ait enim Apoſtolus ad Epheſ. 5. *propter hoc relinquet homo patrem, & matrem ſuam, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna. Sacramentũ, ſiue (vt habetur Græcè) Myſterium hoc magnum eſt, ego autem dico in Chriſto, & in Eccleſia.* Vbi Apoſtolus Concilio Tridentino teſte, ſeſſio. 24. Sacramentum propriè dictum vocat Matrimonium ſeu coniunctionem viri & fœminę; eſt enim ea coniunctio ſignum rei ſacræ, & arcanæ, id eſt coniunctionis Chriſti cum Eccleſia. Neque obſtat, quod Paulus videatur loqui de coniugio Adami & Euę, quod quidem Sacramentum nouæ legis non fuit. Nam Paulus etſi allegat verba Adami, tamen ea accommodat ad coniugia ſui temporis. omni enim coniugio conuenit quod Adam dixit: *Erũt duo in carne vna.* Vnde non ait Paulus Sacramentum hoc magnum fuit, ſed Sacramentum hoc magnum eſt, nimirum poſteaquam à Chriſto addita eſt illi promiſſio gratiæ.

Apud hæreticos autem, qui Matrimonium non admittunt eſſe Sacramentum propriè dictum, non poſſumus probare ex Scripturis nomen Sacramenti; vt eſt nomen ſpecificum, & proprium noſtrorum Sacramentorum. Nuſquam enim in Scriptura Baptiſmus, aut Euchariſtia, aut Pœnitentia, aut ordo, aut etiã confirmatio, aut Vnctio, Myſterium, vel Sacramentũ appellatur. Poſſumus tamen ex Scripturis oſtendere nomen Sacramenti, vt eſt nomen genericũ, & commune ad noſtra ſeptem Sacramenta, & alias res quaſdam, nimirum vt ſignificat ſignum rei ſacræ, vel arcanæ: quod quidem ſatis eſt, vt poſſimus hoc nomine vti etiam teſtimonio Scripturarum. Nomen enim generic um vere conuenit rei, licet non ſoli illi conueniat.

Id igitur nomen in Scripturis haberi contra Lutherum demonſtramus ex Daniele. cap. 2. vbi ſæpiſſimè vocatur myſterium, vel Sacramentum ſtatua Nabuchodonoſor, quia erat ſignum rei latentis, id eſt, ſucceſſionis quatuor regnorum, & regni Chriſti poſt illa exorituri: ex quo colligimus vocabulum רז Hebraïcum, & רזא Chaldaïcum non ſolum ſignificare rem ſecretam, vt Iſa. 24. *Secretum meum mihi.* Sed etiam ſignum rei ſecretæ, vt hoc loco Danielis: quamquam etiam hoc loco non negauerim, aliquando ſignificare rem ſecretam. Nam interdum Scriptura vocat Myſterium ipſum ſomnium oblitum, & proinde abſconditum, & ſecretum: interdum ipſam ſtatuæ illius, quæ per ſomnium apparuerat, ſignificationem.

Item probamus ex illo Apocal. 17. Et *in fronte eius nomen ſcriptum Myſterium.* Et infrà: *Ego dicã tibi Sacramentum mulieris.* Hinc enim habemus mulierem illam formã meretricia, quam Ioannes vidit, fuiſſe quoddam Sacramentum, id eſt, ſignum rei latẽtis, nimirum Romani Imperij, vel Antichriſti, vt alibi expoſuimꝰ. Nõ enim res ipſa latens, ſed mulier, quæ videbatur, appellatur Myſterium, & Sacramentum, obſignificationem quã continebat, vt patet ex nomine ſcripto in fronte.

Idem probatur ex illo 2. Theſſal. 2. *Nam Myſterium iam operatur iniquitatis.* Vocat enim Apoſtolus Myſterium iniquitatis, perſecutiones Eccleſiæ primitiuæ ab Imperatoribus, & hæreticis excitatas, quia ſignificabant perſecutiones excitandas in nouiſſimis diebus ab Antichriſto. Ita enim exponunt eum locum Chryſoſtomus, Theophylactus, Ambroſius, & alii ferè omnes.

Denique idem probatur efficaciſſimè ex illo Epheſ. 5. *Sacramentum hoc magnum eſt.* Tametſi enim Eraſmus & Caluinus Myſterium à Paulo dici contendunt, non coniunctionem viri, & fœminæ, ſed Chriſti, & Eccleſiæ, eò quòd addat Apoſtolus: *Ego autem dico in Chriſto, & in Eccleſia*: tamen apertiſſimè falluntur. quod enim Paulus Sacramenti nomen non tribuat Chriſto, & Eccleſiæ, ſed coniunctioni viri, & fœminæ, patet tum ex relatiuo pronomine *hoc*. Refert enim id quod dictum fuerat, nimirum: *Erunt duo in carne vna*: tum etiam quia periret tota ratio Apoſtoli; vult enim probare, debere viros diligere ſuas vxores: id verò probat, quia illud: *Erunt duo in carne vna*, eſt magnum Sacramentum in Chriſto, & in Eccleſia. Quod ſi totum hoc Myſterium eſt in coniunctione Chriſti, & Eccleſiæ, & ad coniugium nihil pertinet, quid, quæſo, Paulus probat? Vide commentarium Hieronymi, Chryſoſtomi, Oecumenij, & aliorum Patrum in hunc locum. Coniunctio igitur ſenſibilis, & externa, viri & fœminæ, Sacramentum eſt, id eſt, ſignum rei ſacræ ſpiritualis, & latentis, id eſt, coniunctionis Chriſti, & Eccleſiæ. Quocirca Kemnitius his teſtimoniis perſuaſus, fatetur nomen Sacramenti vt genericum eſt, ſcriptum eſſe, licet vt ſpecificum, non ſit ſcriptum.

Falſum igitur eſt, quod Lutherus dicebat, Sacramentum in vniuerſa ſcriptura ſignificare rem ſacram, ſecretam; nuſquam autem ſignum rei ſacræ, ſecretæ,

Nec minus falsum est, quod ibidem addidit, Catholicos vbicumque in scriptura inuenerunt nomen Sacramenti, ex eo fecisse signum: nõ enim vbique dicimus, Sacramenti nomine significari signũ, sed solùm quibusdam in locis, alibi autem significare rem secretam, vt Thob. 12. *Sacramentum* Regis *abscondere bonum est.* Et Ephes. 2. *Vt notum faceret nobis Sacramentum voluntatis suæ.* Et. 1. Timoth. 3. vocat incarnationem, magnum pietatis Sacramentum. Neque id ignorant Scholastici, qui potius omnes cum magistro iudicant has acceptiones varias sacramenti secundum scripturas. Vide in 4. dist. 1. & S. Thomam 3. par. q. 60. art. 1.

Quòd si sacramentum dicatur à sacrando, & initiando, quod placet Zuinglio; vt postea dicemus; habetur in scriptura Testamenti veteris vox Hebræa nostræ Latinæ voci respondens, nimirum מלוא seu מלואם, id est, ritus consecrationis, Exod. 28. Leuit. 8. & alibi.

Secunda ratio sumitur ex Patribus. Antiquissimi enim Patres hoc nomine vsi sunt ad significandũ Baptismum, Eucharistiam, & alia id genus sacra Symbola. Tertullianus vetustissimus Latinorum, libro de præscriptionibus, cap. 16. *Ipsas quoque*, inquit, *res Sacramentorum diuinorum, idolorum mysteriis diabolus æmulatur: tingit & ipse quosdam; signat in frontibus milites suos &c.* Vide etiam li. 1. in Marcio. ante medium. S. Cyprianus, lib. 2. epist. 1. de Baptismo & Confirmatione dicit: *Vt Sacramento vtroque nascuntur.* Lib. 2. epist 3. ad Cæcilium: *Quo & ipso*, inquit, *Sacramento (Eucharistiæ) populus noster ostenditur adunatus.* Et lib. 4. epist. 7. ad Magnum: *Neque enim sic in Sacramento salutari delictorum contagia; vt in lauacro carnali, & seculari sordes cutis, & corporis abluuntur.* Eadem vtuntur voce Lactantius lib. 3. ca. 17. Hilarius in illud Psal. 121. *Et abundantia diligentibus te.* Hieronymus in cap. 44. Ezech. & in cap. 1. Malach. Augustinus in epist. 118. & li. 2. doct. Christ. cap. 3. & demum omnes posteriores.

Ex quibus Patrum sententiis colligimus, nomen hoc esse antiquissimum, & proinde retinendum, etiã si in scripturis non haberetur: quomodo retinemus multa alia nomina, quæ non sunt in scripturis, vt Trinitatem, consubstantialem personam, &c. Periculosissima enim est vocum nouarum libertas in Ecclesia, cùm paulatim ex nouis vocibus, nouæ etiam res oriãtur, cùm vnicuique licet in rebus diuinis nomina fingere. Vnde & B. Paulus prohibet prophanas vocum nouitates, 1. Timoth. 6. & S. Augustinus lib. 10. ciuit. cap. 23. *Liberis*, inquit, *vocibus loquuntur Philosophi, nec inrebus ad intelligendum difficillimis offensionem religiosarum aurium pertimescunt: nobis autem ad certam regulam loquiſas est, & ne verborum licentia etiam de rebus quæ his significantur, impiam gignat opinionem.*

Rursus colligimus, tùm ex scripturis, tùm ex Patribus citatis Kemnitium falsa, & pugnantia de hoc nomine loqui. Nam pag. 28. sic ait: *Augustinus primus fermè cepit vocabulum Sacramenti in hac quidem materia extendere, & latius vsurpare, quàm antiquitas fecerat. In epistola enim quinta ad Marcellinum de signis loquens inquit: Quę cùm ad res diuinas pertinent, Sacramenta appellantur. Vt igitur Augustino aliquid sit Sacramentum, satis est, si res alicuius diuinæ vel sacræ signum sit.* Hæc ille. At falsum esse primum Augustinum fuisse, qui extenderit hoc nomen ad alia signa, quàm ad Baptismum, & Eucharistiam, patet ex omnibus scripturis citatis: & ex Tertulliano, Cypriano, ac Lactantio locis notatis: & præterea patet ex ipso Kemnitio, qui paulò antè id est, pag. 22. sic ait: *Coniunctio viri & vxoris in coniugio, est Sacramentum coniunctionis Christi, & Ecclesiæ ad Ephes.* 5. Et infrà: *Omnes figuras, & allegorias significantes aliquid, Patres vocant Sacramenta. Tertullianus lib. 5. contra Marcionem vocat Sacramenta figurarum, & allegorias Sacramentorum, vbi de duobus Abrahæ filiis loquitur. Aduersus Iudæos vocat Sacramentum ligni, disputans de securis Elisei, & de ligno Adę.* Hæc ille, qui viderit, quàm bene cohæreat, Augustinum auctorem illius rei facere, quæ apud Tertullianum, aliosque vetustos Patres, & apud ipsum Apostolum Paulum inueniatur.

Adde postremò quod omnes linguę vulgares in Latina Ecclesia hoc nomen retinuerunt, vt Italica, Gallica, Hispanica, Germanica, & aliæ. quod est argumentum semper fuisse hoc nomen Sacramentum, in Ecclesia, venerabile. Sed de hac prima Quæstione satis.

CAPVT VIII.

De etymologia, & notione Mysterij & Sacramenti.

Quia certum est priùs in Ecclesia fuisse voces Hebraïcas & Græcas, quam Latinam, Sacramentum, & Latinos nihil aliud voluisse exprimere per Sacramentum, nisi quod Hebræi, & Græci exprimebant per sua vocabula, Primum de Hebraïca, Deinde de Græca, Postremo de Latina voce dicendum erit.

Hebræi tres habent voces, quibus Sacramenta sua significare solent. Primum enim omnes cæremonias, inter quas numerantur Sacramenta, vocant תורה vel חקת vt patet Exod. 12. 28. & alibi. Sed hoc nomen non tam ipsam cæremoniam quàm legem cæremonialem significat; nam חקק statuere significat, & מחוקק legislatorem. Vnde in testamento nouo semper cæremoniæ Iudæorum dicuntur leges, vt Matth. 11. *Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem*, id est, Figuræ illæ cæremoniarum, & vaticinia Prophetarum vsque ad Ioannem. Et Galat. 5. *Contestor omni circumcidenti se, quod debitor est vniuersæ legis faciendę.* Id est, qui admittit circumcisionem, debet eodem iure admittere omnes cæremonias.

Aliud vocabulum est מלואים & מלוא quod consecrationem, seu initiationem significat, & habetur Exod. 28. & Leuit. 8. vbi agitur de consecratione Sacerdotis. Deducitur autem hæc vox à verbo מלא quod significat implere, & perficere; quia qui Sacramentum suscipit, perficitur, vt sit idoneus ad sacram functionem peragendam.

Tertia vox est רז & רזא quæ magis in vsu est Chaldęis, quàm Hebræis. Vnde Hebræi nondum inuenerunt veram eius radicem; sed, vt suprà diximus, satis aperte colligitur ex cap. 2. Danielis, ea voce significari tum rem ipsam secretam, tum etiam signum rei secretæ.

Porrò etymologiam Mysterij explicans Clemens Alexandrinus in oratione exhortatoria ad Gentes, cuius etiam meminit Euseb. in 2. de præparatione Euangelica cap. 3. dicit μυστήρια dici à μυός, quod scelus & execrationem significat. Reprehendit Dominicus à Soto hanc etymologiam in 4. dist. 1. q. 1. art. 1. quod μῦος per iota significet scelus, & odium, μυστήριον autem scribatur per ipsilon. Sed non erat opus, vt homo Latinus cum auctoribus grauissimis, atque Græcis, de Græcæ vocis etymologia contenderet. Nam etsi μῦος odium, μύος tamen scelus propriè significat: porrò Clemens à μύειν, deduxit μυστήρια, non a μῦος, licet posteriorem hanc vocem habeant aliqui Latini

Digitized by Google

codices Euſebij, ex errore librariorum. Præterea Clemens non voluit eo loco propriam, ac germanam etymologiam Myſterij explicare, ſed de induſtria poſuit quandam minus propriam, ſed valde aptam ad irridenda ſacra Gentilium, quod tum agebat. Itaque cum vellet ſacra illa ridere, ac deteſtari, dixit vel appellari μυσίεια ἀπὸ τῦ μύειν, quòd ſceleſta, & execranda eſſent, vel dicta eſſe μυσίεια, quaſi μυθεία, ideſt fabulota.

Alij deducunt μυσίεια à verbo μύω, quod eſt claudo, & στόμα, quod eſt os, quaſi Myſteria ſilentio honoranda ſint; vel à μύσης, & πηρῶ, id eſt abſcondere, & ſeruare, quod ſint occultè ſeruandæ res ſacræ.

Poſſet etiam non ineptè deduci à μύω μύσω, quod eſt initio, ſeu ſacris imbuo, vnde eſt μύστης, id eſt ſacrorum antiſtes, qui alios initiat.

Sunt autem tres huius vocis ſignificationes. PRIMA ac præcipua eſt, vt Myſterium dicatur ea cæremonia, qua homines ſacris initiantur. Quocirca à M. T. lib. 2. de legibus dicuntur etiam initia: & ſanctus Ambroſius librum ſcripſit, de iis, qui Myſteriis initiantur. Et hæc ſignificatio reſpondet etymologiæ, quam poſuimus à verbo μύω, & huic voci in hac ſignificatione reſpondet vox Hæbrea מלואים, id eſt conſecratio. Quia verò Myſteria Gentilium noctu celebrabantur, & ſecreta eſſe oportebat, inde nata eſt.

SECVNDA ſignificatio, qua myſterium dicitur id omne, quod arcanum, & ſecretum eſt. Hinc eſt illud Apoſtoli 1. Cor. 13. *Si nouerim Myſteria omnia.* Matth. 13. *Vobis datum eſt noſſe Myſteria regni Dei:* Et reſpõdet verbum Hebræum רז in priore ſignificatione, vel etiam סוד quo frequentius vtuntur, id eſt ſecretum.

TERTIA ſignificatio ex ſecunda nata eſt, qua videlicet Myſterium dicitur omne ſignum externum rei arcanæ, & latẽtis: qua ſignificatione omnes figuræ Teſtamenti veteris dicuntur Myſteria, nec non parabolę, & ſimilitudines, quæ habentur vel in Euangelio, vel in Apocalypſi, vt teſtimonia ſuprà allata oſtendunt. Et huic reſpondet vox illa רז in poſteriore ſignificatione.

Iam verò Sacramenti etymologia notiſſima eſt; dicitur enim à ſacro: ſed ſignificationes multæ ſunt. PRIMA eſt, vt Sacramentum dicatur pignus à litigantibus in loco ſacro poſitum. Vt enim ſcribit Varro lib. 4. de lingua Latina propè finẽ, mos erat apud Romanos, vt cùm duo litigabant, tum qui affirmabat, tum qui negabat, deponeret quingenta æris in loco ſacro apud Pontificem: finita verò lite, qui vicerat, depoſitum ſuum reciperet, qui vinceretur, perderet, eiuſque depoſitum ęrario cederet in pœnam iniuſtę litigationis. Illa ergo depoſita Sacramenta dicebantur, quod in loco ſacro ſeruarentur. Hæc ſignificatio præter cæteras placuit Zvvinglio, in lib. de vera & falſa religione c. de Sacramentis: *Sacramentum,* inquit, *nihil aliud eſt quã initiatio, & oppigneratio. Sicut enim qui litigaturi erant, certum pecuniæ pondus deponebant; ſic qui Sacramentis initiantur, ſeſe obſtringunt, & oppignerant.*

SECVNDA acceptio eſt, vt Sacramentum idem ſit, quod iuramentum, quod quidem niſi per rem aliquam ſacram fieri non poteſt, cum Deũ ipſum teſtem citet omnis, qui iurat. Eſt autẽ hęc acceptio frequentiſſima in iure Ciuili, & Canonico, & in auctoribus tum Gentilibus, tum etiam Chriſtianis. Hæc acceptio Caluino placuit lib. 4. Inſtit. cap. 14. §. 13. Sic tamen, vt Sacramentum non tam ſit iuramentum, quo ſe homo obſtringit Deo, quam quo ſe Deus obſtringit homini. Vnde Nicolaus Selneccerus in 2. parte Pedagogiæ. c. de Sacramentis, dicit μυσίεια dici à μύω, quod eſt claudo, quia Sacramenta, quaſi Dei ſigilla claudunt, & obſtringunt diuinas promiſſiones.

TERTIA ſignificatio eſt, vt Sacramentum idem ſit, quod Myſterium; & proinde ſignificet tria illa, quę Myſterij voce ſignificari diximus; nimirum, rem ſecretam; & ſignum rei ſecretę, & rem ſacrantem, & initiantem.

Quæ omnes acceptiones conueniunt noſtris Sacramentis, ſed maximè propria eſt, ea quam vltimo loco nominauimus. Nam illa PRIMA Varronis & Zuinglii non eſt aliena à noſtris Sacramentis. Verè n. per Sacramenta nos obſtringimus, & oppigneramus Deo: tamen hæc acceptio nec inuenitur in Scripturis, nec eſt ita propria, vt ſolis Sacramentis noſtris conueniat. Multa enim ſunt alia præter Sacramenta, quibus nos oppigneramus Deo, vt omnia vota.

SECVNDA acceptio Caluini, quadrat etiam in noſtra Sacramenta. Nam in Sacramẽtis, vt nos Deo obſtringimus ad obſequium, ita ſe nobis ille quodam modo obſtringit ad protectionem. Sed neque hæc habetur in ſcripturis, neque eſt propria noſtrorum Sacramentorum, cùm etiam ſine Sacramentis per ſimplicem promiſſionem ſe Deus obſtringere ſoleat.

TERTIA & QVARTA acceptio, qua Sacramentum dicitur quæcunque res ſacra arcana, vel ſignum rei ſacræ & ſecretæ, habentur in ſcripturis, vt ſuprà oſtendimus, & Sacramentis noſtris conueniũt. Nam omnia noſtra Sacramenta, & ſacra ſunt, cũ Dei ſint; & arcana ſunt, cum ſolis fidelibus nota ſint, nec debeant aliis facilè prodi, vt docet Dionyſ. de Eccleſ. hierar. cap. 1. & Cyrillus lib. 7. in Iulianum, extremo, & alii Patres paſſim, & denique rem ſacram, & occultam ſignificent, nimirum gratiam. Sed neque hæ acceptiones ſunt proprię noſtris Sacramentis, cum plurima ſint alia ſigna ſacra, arcana, & quæ res ſacras, & arcanas ſignificent, vt omnes ferè figuræ Teſtamenti veteris.

QVINTA igitur acceptio, qua Sacramentum ſignificat cæremoniam initiantem, & conſecrantem hominem Deo, ſiue (quod ferè eſt idem) ſignum rei ſacræ, non cuiuſcumque, ſed rei ſacræ ſacrantis, & initiantis hominem, proprijſſima eſt. Nam INPRIMIS ſolis Sacramentis conuenit, vt poſtea fuſius oſtendemus.

DEINDE reſpondet apertiſſimè etymologiæ Myſterij & Sacramenti: nam Myſterium deduximus à μύω, quod eſt initio; & Sacramentum rectiſſimè deducitur à ſacrando. Vnde S. AVGVSTINVS lib. 15. de ciuit. c. 26. *Vnde,* inquit, *Sacramenta manarunt, quibus credentes initiantur:* vbi dicit, initiari Sacramentis nouæ legis. Et epiſt. 23. dicit, Sacramenta nouæ legis cõſecrare homines Deo. Et TERTVLLIANVS lib. de præſcriptionibus oſtendere volens quemadmodũ diabolus Deum imitari ſtudeat: *Tingit,* inquit, *& ipſe quoſdam, vtique credentes, & fideles ſuos; expiationem delictorum de lauacro repromittit, & ſic etiam initiat Mithra.* Hæc ille: vbi Baptiſmi Sacramentum initiationem appellat. Et S. AMBROSIVS librum, in quo de Sacramentis Baptiſmi & Euchariſtiæ tractat, inſcribit, De iis, qui initiantur Myſteriis. Item MAGISTER in 4. diſt. 1. & cum eo Doctores plurimi dicunt, Sacramentum dici à ſacrando. S. THOMAS in 1. 2. quæſt. 102. art. 5. *Sacramenta,* inquit, *propriè dicuntur illa, quæ adhibebantur Dei cultoribus ad quandam conſecrationem, per quam ſcilicet deputabantur quodammodo ad cultum Dei.*

Denique Sacramenta veteris legis numquam vocantur in Scriptura Teſtamenti veteris ſecreta, vel ſigna rei ſecretæ, id eſt, סוד vel רז ſed ſemper appellabantur conſecrationes, & initiationes, id eſt, מלואות vel cæremoniæ, id eſt, חקים

CONTRO-

CONTROVERSIA SECVNDA.

De definitione Sacramenti.

CAPVT IX.

Quid ve quæratur ad Sacramentum nouæ legis constituendum.

DIXIMVS de nomine, nunc de re ipsa dicendum erit. Tres autē erunt partes disputationis de natura Sacramenti. PRIMO enim exponendū erit, quid requiratur ex cōmuni sententia omniū Catholicorum ad Sacramentum nouæ legis constituendum. DEINDE differendum erit de ipsā formali, & artificiosa definitione Sacramenti. POSTREMO examinandæ, & refellendæ variæ hæreticorum sententiæ & depravationes circa naturam, & definitionem Sacramenti.

Quod igitur ad PRIMVM attinet. Catholici Doctores etsi dissentiant in rebus quibusdā Philosophicis, & minutis, vt; An Sacramentum sit vnum per se; An sit ens rationis, &c. tamen in re Theologica mirificè conueniunt, cùm hæretici contra inter se mirificè dissentiant, vt mox videbimus.

Igitur quæ ad Sacramentum nouæ legis constituēdum necessario requiruntur, hæc sunt. PRIMVM vt sit signum: dicitur autem signum, vt S. AVGVSTINVS definit lib. 2. cap. 1. doctrinæ Christianæ: *Res præter speciē, quā ingerit sensibus, aliud aliquid ex se faciens in cogitationem venire.* Quocirca debet signum esse res aliqua cognoscibilis, debet item ducere in cognitionem alterius. Et quia hoc secundum, ducere videlicet in cognitionem alterius, in signo est potissimum, vt idē Augustinus docet lib. 1. cap. 1. doctrinæ Christianæ, ideò oportet signum, quatenus signū est, imperfectius esse re illa quam significat, & magis illam, quam seipsum repræsentare. Quare non dicitur homo signum suæ imaginis, licet, ex cognitione hominis sæpè cognoscatur imago. sed contrà imago dicitur signum hominis. Iam verò quod Sacramentum signum quoddā sit, patet tùm ex Scriptura, cùm Gen. 17. circumcisio dicitur signum fœderis. Rom. 6. Baptismus dicitur signum sepulturæ, & resurrectionis. 1. Cor. 11. Eucharistia dicitur signum passionis, & mortis Christi, Ephes. 5. Matrimonium dicitur signum coniunctionis Christi & Ecclesiæ, tum ex Patribus. Nam Dionysius cap. 1. Eccles. Hierar. & alij Patres Græci, Sacramenta vocāt σύμβολα, id est, signa, & S. Augustinus, nunc vocat signacula, vt de catechizandis rudibus, c. 26. nunc verba visibilia, vt lib. 19. contra Faustum, cap. 16.

SECVNDVM est, vt hoc signum sensibile sit: sunt. n. signa quædā etiam inuisibilia, vt character animæ impressus. Sed Sacramenta visibilia, seu sēsibilia signa esse debere, certissimum est. Solus fermè est Gulielmus Ockam, qui in 4. dist. 1. fatetur quidem Sacramenta esse signa sensibilia, sed nō putat id esse de essentia, quia posset Deus instituere Sacramentum in re spirituali, vt si statueret, vt oratio mēralis, aut meditatio passionis Christi cōferret gratiā ex opere operato. At fallitur Ockam, quia illa oratio, vel meditatio haberet quidem effectum Sacramenti, sed Sacramentum non esset. Sacramentum enim intrinsecè, & essentialiter est cæremonia religionis, cæremonia autem est actus externus. Vnde sancti Patres passim docent, Sacramenta esse vestigia quædā, & manuductiones ad spiritualia, & inuisibilia, vt patet ex Dionysio, & Augustino locis notatis; nec non ex Chrysostomo hom. 83. in Mat.

TERTIVM est, vt hoc signum sit volūtarium, siue datū non naturale. Quædā enim signa sunt naturalia, quæ non pendent ex noua institutione, sed ex natura sua significant, vt est fumus signum incendij, & odor signum rei odoratæ præsentis, & aurora signū vicini solis: alia signa sunt ex arbitrio instituentis, vt nomina & verba omnia, vexilla militū, & omnia insignia familiarum. Porrò Sacramēta signa esse posterioris generis docet August. l. 2. doctrinæ Christianæ, c. 3. & li. 3. c. 9. neq; vllus contradicit. Res enim ipsa per se clamat.

QVARTVM est, vt hoc signum habeat cum re quā significat analogiam, & similitudinem aliquam. Tria enim inueniuntur signorum genera. QVÆDAM enim tantam habent cum re significata similitudinem, vt sine vlla institutione naturaliter significent; quomodo imago Christi, signum est Christi, & vestigium in arena impressum, signum est pedis.

B QVÆDAM alia nullam habent cum re significata similitudinem, & ideò tota pendent ab institutione: hoc modo verba sunt signa rerum, & sonus campanę signum senatus habendi.

QVÆDAM denique medio modo se habent. Nam habent quidem aliquam analogiā cum re, sed tam indeterminatam, & cōfusam, vt magis aptā sint ad significandū, quàm actu significent, nisi determinentur ab aliquo: quo modo imago hominis nō facta ad alicuius particularis hominis similitudinem, neminē in particulari significat, & tamen quēlibet significare potest, si determinetur adscripto nomine alicuius, aut addito vestimento, aut alio signo particularis hominis.

Huius tertij generis sunt omnia Sacramenta. Nam nec per se significant actu, nisi determinentur, & tamen apta sunt significare, si determinentur. Id patet

C discurrēdo per singula. Nam ablutio externa internæ ablutionis similitudinem gerit; proinde aptissima est ad eam significandā, si ad id adhibeatur. Idem de Vnctione, alimento corporis Dominici, aliisque Sacramentis dici potest.

Solum est Sacramentum Pœnitentiæ, quod cùm in solis verbis consistat essentialiter, non videtur habere naturalem analogiam cum re significata; sed habet tamen. Non enim illa verba, *Ego te absoluo*, Sacramentū sunt, quatenus significant ex humana institutione, id est, quatenus verba sunt; sed quatenus sunt veluti res quędam à Deo institutæ ad significandam, & efficiendam iustificationem à peccatis. Habet autem analogiam exterior absolutio, quę ore pronuntiatur, cū interna iustificatione, quę à Deo efficitur. Itaque absolutio significata per verba, Sacramentum est, non vt

D per verba significatur, sed vt significat ipsam absolutionem internam.

Vnde S. AVGVSTINVS in epist. 23. ad Bonifacium *Si Sacramenta*, inquit, *quandam similitudinem earū rerum quarum Sacramenta sunt non haberent, omnino Sacramenta non essent.* Et Græci Patres passim Sacramenta vocant ἀντίτυπα, quod vocabulum significat rem ita similem alteri, vt cum illa quasi certare videatur de forma, vt si depicta imago ita probè, & quasi ad viuum rem exprimat, vt non imago, sed res ipsa videatur. Sic enim accipit hanc vocem Nazianzenus in 2. oratione de Pascha, vbi noctem Paschalem ob finitam ardentium cereorum multitudinem, quibus illuminabatur, vocat antitypam firmamenti cœlestis, vbi infinita stellarum lumina conspiciuntur. Sic etiam ante Gregorium S. Petrus in epistola priore, cap. 3. vocat Baptisma nostrum antitypum respectu arcæ Noë, vbi noster interpres rectè vertit, similis formæ. Cùm

ergo Patres Sacramenta vocant αἴτιον earum rerum, quarum Sacramenta sunt, nihil aliud sibi volunt quàm habere Sacramenta maximam similitudinem cum his rebus quarum sunt Sacramenta.

QVINTVM est, vt hoc signum repręsentet rẽ aliquam sacram, nõ prophanam. Sunt enim Sacramenta cæremoniæ religionis: vnde etiam illa violare omniũ consensu sacrilegium est. Id quod etiam patet ex nomine: nam Sacramentum à sacro dicitur. Denique S. Augustinus in epist. ad Marcellinum dicit, signa cum ad res diuinas pertinent Sacramenta nominari.

Porrò res illa Sacra, quam Sacramenta nouæ legis significant, triplex est, gratia iustificãs quæ vt prẹsens demonstratur: passio Christi, quæ est caussa gratiæ, & vt præterita commemoratur: & vita æterna, quæ est effectus gratię, & vt futura prẹfiguratur. Ita docet S. Thomas 3. par. quæst. 60. art. 3. & omnes alij Doctores. Ac de Baptismo quidem & Eucharistia res notissima est. Nam Rom. 6. quod Baptismus sit memoria passionis, ostendit Paulus cum ait: *Quicunque baptizati sumus in Christo, in morte ipsius baptizati sumus.* Et infrà de gratia iustificationis: *Qui mortuus est iustificatus est à peccato.* Et: *Consepulti enim sumus cum illo per Baptismũ in morte, vt quomodo Christus resurrexit à mortuis, ita nos in nouitate vitæ ambulemus*: Denique de vita æterna ibidem: *Si complantati sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus.*

Pari ratione de Eucharistia, Luc 22. *Hoc facite in meã cõmemorationem*, id est, in memoriam passionis: nam vt exponit Paulus 3. ad Corint 11. *Quotiescumque manducabitis panem hunc, mortem Domini annuntiabitis.* Item de gratia Ioan. 6. *Qui manducat me, & ipse viuet propter me*: De gloria; *Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum.* Vnde Ecclesia canit: *O sacrum conuiuium, in quo Christus sumitur: Recolitur memoria passionis eius; Mens impletur gratia: Et futuræ gloriæ nobis pignus datur.*

De aliis Sacramentis non est ita notum: tamen certum est, saltem implicitè, illa omnia significare, quia cum omnia significent gratiam, consequenter etiam significant principium, & finem eiusdem gratiæ.

Est autem hoc loco NOTANDVM, id quod præcipuè & essentialiter significatur per Sacramentum nouæ legis esse solam gratiam iustificantem. Nam vt infrà dicemus, Sacramenta nouæ legis efficiunt, quod significant, at non efficiunt passionem Christi, nec vitam beatam, sed solam iustificationem: passionem. n. præsupponunt, & vitam beatam promittunt; iustificationem autem propriè adferunt.

PRÆTEREA Sacramenta, vt mox dicemus, sunt instituta ad sanctificandum. At quò propriè, & formaliter sanctificamur, gratia est; passio Christi, & vita beata extrinseca sunt.

DENIQVE id propriè Sacramenta significant, quod per verba exprimitur: verbis autem Sacramentorum iustificatio sola plerumque exprimitur. Id enim significat, Ego te abluo, Ego te confirmo, Ego te absoluo, &c. Neque obstat, quod verba Eucharistię, *Hoc est corpus meum*, non videantur sonare sanctificationem, sed ipsum Domini corpus. Nam illud significant, vt cibum animarum, & spiritualem mentis refectionem, quæ per internam gratiam fit.

Atque ex hoc capite multa sacra signa excluduntur à ratione Sacramenti, vt res creatæ omnes, quæ signa sunt potentiæ, & sapientiæ Dei, nam: *Cæli enarrant gloriam Dei*, Psal. 18. Itẽ omnes sacræ imagines Christi, & Sanctorum; sacræ literæ, signũ crucis, & alia id genus quæ sunt quidem signa sacra, & rerum sacrarũ: sed non significant propriè gratiam sanctificantem animas.

SEXTVM est, vt hoc signum non solum significet sanctificationem, sed etiam ita significet, vt quæ tunc fiat, dum Sacramentum adhibetur. Omnes enim Theologi conueniunt, quòd Sacramenta nouæ legis significent sanctificationem, quę tunc fiat: id enim verba ipsa ostendunt; Ego te absoluo, Ego te abluo, &c. & hinc multa signa sacra sanctificationem significantia excluduntur à ratione Sacramenti. Nam exempli caussa, Manna quod pluebat Israëlitis, significabat spiritualem refectionem & dulcedinem, quam præbet Eucharistia: tamen Sacramentum non erat, sed figura Sacramenti, quia significabat eam refectionem, vt futuram, non vt quę tunc daretur. Sic etiam columba, quę super Christum apparuit in Baptismo, signum erat sanctitatis, & innocentiæ Christi, sed non quæ tum primum inciperet, vel crescceret: iam enim ab incarnatione plenus fuerat gratia.

SEPTIMVM est, in quo etiam omnes conueniunt, vt Sacramenta nouæ legis, non solum significent sanctificationem, quæ tunc fiat, sed etiam, quę fiat vi ipsius Sacramenti, ita vt Sacramentum sit caussa instrumentalis sanctificationis; id quod postea probandum erit contra hæreticos. Hinc autem excluduntur a ratione Sacramenti linguæ illæ igneæ, quæ apparuerunt super Apostolos in die Pentecostes: significabãt enim charitatem ardentissimam, quæ tum Apostolis infundebatur vnà cum sapientia, & eloquentia plane diuina, sed Sacramentum non erant, quia non vi earum linguarum infundebatur illis charitas: Quæstio solum remanet, an dari gratiam exvi Sacramenti sit proprium Sacramentis nouæ legis, an verò conueniat Sacramentis in genere. Sed de hoc postea agendum erit: nunc satis est conuenire omnes Doctores, quod Sacramenta nouæ legis id habeant.

Est autem hic NOTANDVM, quòd cùm dicimus de ratione Sacramenti esse vt sanctificationem significet & efficiat; id intelligitur non de actu, sed de naturali aptitudine. Potest enim fieri, vt dũ infans baptizatur, nemo sit qui cogitet, quid Sacramentum significet, quocirca nihil tunc actu significabit, tamẽ exse aptum erit ad significandum. Potest etiam fieri vt Sacramenti effectus impediatur. Nam cùm quis accedit ad Baptismum, vel alia Sacramenta cũ animo perseuerandi in peccato, is certè non sanctificatur actu: tamen Sacramentum verè significare, immò etiam efficere sanctificationem dici potest, quia ex se id significat, & efficit: per accidens autem est ex indispositione suscipientis, vt non sequatur effectus.

OCTAVVM ac postremum, quod ad rationem Sacramenti pertinet, est, vt sit cæremonia religionis stata ac solennis, quæ hominẽ Deo cõsecret. Ita docet S. Thomas in 1. 2. q. 102. art. 5. & facile probari potest. Nã vt S. Aug. docet li. 19. contra Faustum. cap. 11. & li. 4. de Baptismo contra Donatistas, cap. 22. Sine Sacramentis religio esse non potest, proinde tamdiu durare debent Sacramenta quamdiu religio durat. Quocirca Exod. 12. & alibi dicũtur Sacramenta eius tẽporis ritu perpetuo seruanda, id est, nunquam finem habitura, nisi in aduentu Christi quando vetus ipsum testamentum finem habiturũ erat. Sic etiã in 1. Cor. 11. de Eucharistiæ Sacramento Paulus dicit *Quotiescunque mãducabitis panem hunc, aut calicem bibetis mortem Domini annuntiabitis donec veniat.* Id est, durabit hic ritus, quo mortem Domini commemoramus, donec mundus ipse finiatur, & Dominus ad iudicandum veniat. Non igitur Sacramenta sunt aliqua signa ad breue tempus ostensa, sed solæ cæremoniæ durabiles, solennes, ac statæ.

Atque hinc intelligimus, cur Sacramentum non fuerit illud Christi verbum ad peccatricem: *Remittuntur tibi peccata tua*, Luc 7. & illa insufflatio in Apostolos Ioann. 20. Nam ista Christus semel fecit, non autem inde cæremoniam in Ecclesia frequentandam

instituit

inſtituit,& fortè non adhibuit illa verba, & illam inſufflationem, tanquam inſtrumenta ad ſanctificationem,ſed ſolùm expreſſit per nuda ſigna,quodvolebat: fortè etiam adhibuit ea,vt inſtrumenta,vt aliàs lutum ad illuminandum cæcum, & manus impoſitionem ad curandos ægrotos: ſed (vt dixi) adhibuit tunc, quia ita ei placuit, qui poteſt qualibet re vti ad quidlibet faciendum, non tamen inde cæremoniam inſtituit, proinde nec Sacramentum. Hæc ſunt igitur quæ ad rationem Sacramenti nouæ legis pertinent.

CAPVT X.

Poſſitne Sacramentum propriè definiri.

His ita conſtitutis agendum eſt de ipſa formali & artificioſa definitione Sacramenti: actria breuiter tractanda ſunt. PRIMO; An Sacramentum propriè definiri poſſit. SECVNDO; Quæ ſit propria definitio Sacramenti. TERTIO; An ea conueniat tantùm Sacramentis noſtris, an omni Sacramento in genere.

Igitur PRIMA quæſtio eſt; An Sacramentum verè,& propriè definiri, an ſolùm craſſo quodam modo deſcribi poſſit. Ratio difficultatis eſt,quia Sacramentum vel eſt aggregatum quoddam per accidens; cùm conſtet ex rebus & verbis: vel eſt ens rationis, ſi conſideretur formaliter, vt ſignum ex arbitria inſtitutione ſignificans. Non poſſunt autem propriè definiri, niſi entia realia, & quæ ſunt vnum per ſe.

Tres ſunt Doctorum ſententiæ. QVIDAM exiſtimant, Sacramentum propriè definiri non poſſe ob cauſſas iam dictas. Item Oxam, Maior, Richardus in 4. diſtinct. 1. ALII volunt Sacramentum eſſe quidem ens rationis, tamen vnum per ſe: proinde definiri poſſe ſaltem imperfectè Ita Scotus diſtinct. 1. quæſt 2 & Sotus diſt.1 quæſt. 1 art 2. Tametſi enim multa ſint in Sacramentis, quæ ſignificant, tamen ſignificatio vna eſt ex variis illis rebus conſurgens, quemadmodum vna eſt figura domus,licet multa ſint quæ ad domum faciendam concurrunt. ALII denique volunt, Sacramentum propriè definiri poſſe. Ita Martinus Ledeſmius in tractatu de Sacramentis in genere, quæſt. 1. art. 2.

Vt autem breuiter dicam quod ſentio,bifariam conſiderari poſſunt Sacramenta. VNO modo, Phyſicè. ALIO modo, moraliter:quemadmodum etiam homo aliter conſideratur à Phyſico, aliter à Politico.

Et quidem ſecundum Phyſicam conſiderationem quæ non eſt propria huius loci,nec multum ad Theologum pertinet, longe probabiliſſimam eſſe arbitror ſententiam primam. PRIMO, quia ad rationem, & eſſentiam Sacramenti non pertinet ſola ſignificatio, ſed etiam res ipſa ſenſibilis, quę ſubſtantia quædam eſt, & cum adiuncta ſignificatione ens per accidens conſtituit. Nam ſi in ſola ſignificatione conſiſteret eſſentia Sacramenti, res ipſa ſenſibilis nihil eſſet niſi ſubiectum Sacramenti. At longe aliud nos docet Eccleſia, cum in Concilio Florentino, & in ſcriptis omnium Doctorum affirmat, Sacramenta conſtare ex rebus, & verbis, & illas eſſe materiam, iſta eſſe formam. Quomodo enim ad eſſentiam Sacramenti non pertinent ea, quæ materia, & forma Sacramenti dicuntur, & ſunt?

SECVNDO, Sacramentum, vt Sacramentum,non ſolum ſignificat, ſed etiam ſanctificat; vt Catholici omnes docent, de Sacramentis nouæ legis. At ſignificare, & ſanctificare, res ſunt diuerſorum prædicamentorum, nimirum relationis, & actionis; non ergo vnum per ſe facere poſſunt.

ADDE, quòd qui ponunt in Sacramentis realem quandam,& Phyſicam qualitatem,neceſſariò coguntur Sacramenta componere ex ente reali, & rationis. Significatio enim Sacramenti, cum ex inſtitutione arbitraria pendeat, non poteſt non eſſe ens rationis. Quomodo autem eſſe poteſt vnum per ſe id, ad cuius eſſentiam pertinet ens reale, & ens rationis?

At verò ſi Sacramentum conſideremus moraliter, vt verè à Theologo conſiderari debet, eſt ens reale, & ſuo modo vnum,atque eo modo definiri poteſt. Vt enim apud morales Philoſophos definitur regnum,& ciuitas,& familia,& de his omnibus paſſiones demonſtrantur, licet illa omnia ſint entia per aggregationem ſi Phyſicè conſiderentur: ita etiam Theologi definiunt Eccleſiam, Concilium, Sacramentum, & alia id genus, licet Phyſicè iſta definiri nequeant.

Porrò Sacramentum moraliter ideo eſt vnum,quia eſt vnum medium, ſiue inſtrumentum ad iuſtificandos homines. Etſi enim aqua,& verba,agere,& ſignificare, ſint res in ſe diuerſiſſimæ, tamen vt faciunt vnum inſtrumentum iuſtificationis,vnum ſunt:atque hoc vnum ex genere, & differentia componi dicitur, vt ruſum ex materia & forma, ob ſimilitudinem compoſiti Metaphyſici, & Phyſici, quam habet. Vt enim in compoſito Metaphyſico ſunt duo prædicata, vnum vniuerſalius,& imperfectius,aliud minus commune, & magis perfectum: ſic etiam Sacramentum duo prædicata habet, vnum magis cõmune,& minus perfectum, nimirum,eſſe ſignum. Omne enim Sacramentum ſignum eſt, ſed non omne ſignum eſt Sacramentum: alterum minus commune, & magis perfectum, nimirum, ſanctificans inſtrumentaliter,& per modum cæremoniæ: id enim ſolis Sacramentis conuenit. Proinde ſignum, eſt veluti genus;ſanctificans, veluti differentia. Pari ratione vt in compoſito Phyſico ſunt duæ partes, quarum neutra prædicatur de toto, & vna eſt indeterminata, altera determinans; illa materia, hęc forma dicitur:ſic etiam in Sacramẽtis ſunt res,veluti materia;& verba,veluti forma;quia res ipſa, vt cauſſa exempli, aqua indifferens ex ſe ad multa ſignificanda,vel etiam efficienda,per verba determinatur ad vnum ſignificandum, & efficiendum. Vnde eſt illud AVGVSTINI tract. 80. in Ioannem *Accedit verbum ad elementum, & fit Sacramentum.*

Itaque non oportet nimis anxiè diſcutere, an tota ratio, & omnes proprietates generis, & differentiæ materiæque ac formæ conueniant partibus Sacramenti: quia (vt diximus) non Phyſicè, ſed moraliter Sacramenta à Theologo conſideranda ſunt.

CAPVT XI.

Quę ſit definitio Sacramenti.

SECVNDA difficultas eſt; quibus verbis concipi debeat definitio Sacramenti. Sunt enim plures definitiones apud Theologos, quæ breuiter proponendæ, & explicandæ ſunt. VNA eſt: *Signum rei ſacræ.* ALTERA, paulò explicatior; *Inuiſibilis gratiæ viſibilis forma.*

Hæ definitiones colliguntur ex AVGVSTINO, ita ſcribente libro 10. de ciuitate Dei, capite 5. *Sacrificium viſibile inuiſibilis ſacrificij Sacramentum*, id eſt, ſacrum ſignum eſt; & communes ſunt apud Catholicos, vt patet ex Hugone libro 1. parte 9. cap. 2. Bernardo in ſermone de cœna Domini; ſancto Thoma 3. parte, quæſtio. 60. articulo 1. & 2. & ex Thoma Vvaldenſi tomo 2. cap. 20. Atque hæ quidem

definitiones si accipiantur, vt verba absolute sonant imperfectæ sunt. Multò enim plura sunt signa rerum sacrarum, aut inuisibilis gratiæ, quàm sint sacramenta: tamen si accipiantur, vt sonant secundum sensum, & intentionem Ecclesiæ, & Doctorum, bonæ sunt, & legitimę. Siquidem per signum, intelligunt signum sensibile, institutum, practicũ, rei signatæ similitudinem gerens: per rem sacram intelligunt gratiam iustificantem. Quanquam (si recte monet Hugo loco notato) qui primus dixit sacramentum esse rei sacræ signum, non tam rem ipsam accuratè definire, quàm nominis interpretationem explicare voluisse videtur. Quocirca non rectè faciunt, qui pro hac definitione defendenda nimium altercantur: præsertim cùm S. Augustinus loco citato de sacramento loquatur, tam ampla significatione, vt etiam sacrificium comprehendat.

A

TERTIA definitio est HVGONIS loco notato, qui sic definit: *Sacramentum est corporale vel materiale elementum, foris sensibiliter propositũ, ex similitudine repræsentans, & ex institutione significãs, & ex sãctificatione cõtinẽs aliquam inuisibilem & spiritalem gratiam.* Vbi duo notanda sunt. PRIMO, per elementum non debere accipi elementum, quomodo accipitur cùm dicimus, quatuor esse mundi elementa, sed rem quamlibet, vt à verbo distinguitur, iuxta illud AVGVSTINI: *Accedit verbum ad elementum, & fit Sacramentum.* Vocat autem Hugo, & quidam alij, elementum, materias omnium sacramentorum, quia in primo sacramento, id est, in Baptismo, verum elementum aquæ, materia est: à materia enim primi sacramenti, materias omnium sacramentorum nominare voluerunt. Vel etiam quia elementum materiam aptissimè significat, cùm sit corpus imperfectum; & natura sua ordinatum ad componendum mixtum: vnde etiam Aristoteles materiam primam elementum vocauit.

B

SECVNDO notandum est Hugonem, cùm ait, sacramentum ex sanctificatione vim habere conferendi gratiam, non intelligere, per sanctificationem, vt perperam intellexit Kemnitius, pag. 94. aliquam benedictionem, vel consecrationem præcedentem, vt est illa, qua benedicitur aqua (nam etiam sine ista benedictione sacramentum Baptismi conferri potest) sed verbum Dei quod est veluti forma perficiens sacramentum: illis enim verbis dicitur elementum sanctificari, quia per illa efficitur sacramentum. Porrò hæc definitio, etsi potuisset fortasse paucioribus verbis comprehendi, tamen satis integrè complectitur totam naturam sacramenti.

C

QVARTA definitio est MAGISTRI Sententiarum lib. 4. distinct. 1. vbi sic ait: *Sacramentum est inuisibilis gratiæ visibilis forma, eiusdem gratiæ imaginem gerens, & causſa existens.* Quæ definitio, quod ad sensum attinet, nil differt à priore. Solùm enim in hac definitione desiderari videtur explicatio signi, naturale ne, an ex institutione sit: sed hoc manifestè colligitur ex illa particula, *causſa existens.* Nullum enim signum sensibile potest esse causa gratiæ, nec illam infallibiliter significare, nisi ex Dei institutione, vt notum est.

D

QVINTA definitio est CATECHISMI Concilij Tridentini: *Sacramentum est res sensibus subiecta, quæ ex Dei institutione sanctitatis, & iustitiæ tum significandæ tum efficiendæ vim habet.* Quæ definitio pulcherrima est, cùm & breuissima sit, & tamen comprehendat omnia illa octo capita, quæ ad naturam sacramenti pertinere diximus. Nam PRIMO, quod sacramentum sit signum, patet ex illa particula, *significandæ.* SECVNDO, quod sensibile, ex illa, *sensibus subiecta.* TERTIO, quòd voluntarium, ex illa; *ex Dei institutione.* QVARTO, quòd rei sacræ, ex illa, *sanctitatis & iustitiæ.* QVINTO & SEXTO, quod sanctitatis, quæ tunc fiat vi ipsius sacramenti, ex illa, *vim habet.* SEPTIMO, quòd sit cæremonia solennis, ex eo colligitur, quod dicitur esse res sensibus subiecta, instituta ad sanctificandum. OCTAVO, quòd similitudinem gerat rei significatæ, non habetur expresse in hac definitione, tamen colligi potest ex illa particula, *significandæ.* & ex illa, *ex Dei institutione.* Deus enim qui suauiter omnia disponit, nunquam instituisset rem vnam ad aliam significandam, nisi cum ea analogiam aliquam haberet.

Extat alia definitio apud Gratianum, 1. quæst. 1. Can. Multi secularium: *Sacramentum est, per quod sub tegumento rerum visibilium, diuina virtus secretius salutem operatur.* Hæc definitio à Gratiano tribuitur Gregorio; à S. Thoma in 4. dist. 1. quæst. 1. tribuitur Augustino. Sed nec huius, nec illius est, sed ISIDORI: habetur enim isdem verbis apud Isidorum lib. 6. etymologiarum, cap. 18. nisi forte Isidorus illam acceperit ex libro aliquo nobis incognito Augustini, aut Gregorij. Sed cuiuscunque sit, non est cur multum laboremus, cum satis constet ab Isidoro allatam, ad explicandam nominis significationem, non ad rem ipsam accurate definiendam.

CAPVT XII.

An definitio Sacramenti vniuocè conueniat Sacramentis legis veteris, & nouæ.

SEQVITVR TERTIA & postrema quæstio; An definitiones positæ conueniant Sacramento in genere, an Sacramentis tantùm nouæ legis. Duæ sunt Theologorum sententiæ. PRIMA est Magistri in lib. 4. dist. 1. & ibidem Alberti, Thomæ, Bonauenturæ, & aliorum, qui docent nullam definitionem conuenire vniuocè sacramentis nouę, & veteris legis, sed omnes conuenire proprie, & perfecte sacramentis nouæ legis: easdem verò conuenire sacramentis legis veteris analogice, & imperfecte.

Fundamentum huius sententiæ est, quia existimant auctores citati, de ratione sacramenti, etiam in genere, non esse solùm significare, sed etiam efficere sanctificationem: & rursus censent, sacramenta veteris legis non efficere veram sanctificationem, sed solùm sanctificationem quandam legalem, quæ est figura veræ sanctificationis, quam sola sacramenta nouæ legis efficiunt. Ex his enim duobus recte concludunt, sacramentum dici analogice de sacramentis veteris, & nouæ legis, sicut ipsa sanctificatio, ad quam significandam, & faciendam sunt instituta, dicitur analogice de vera sanctificatione animę, & de sanctificatione typica, & legali.

ALTERA sententia est sancti Thomę. 3. parte, quæst. 60. art. 1. & 2. (is enim satis aperte sententiam mutauit) nec non Dominici à Soto, & Martini Ledesmii dist. 1. quæst. 1. art. 1 & 2. Qui docent definitionem illam: *sacræ rei signum*, vniuoce conuenire sacramentis nouæ legis & veteris: proinde esse illam definitionem sacramenti in genere.

Fundamentum eorum est, quia existimant ad rationem sacramenti in genere non requiri, vt sit causſa sanctificationis, sed solùm vtcã significet. Porrò addunt, sacramenta legis veteris fuisse verissima signa verissimæ sanctificationis, quia nimirũ significabant gratiam sanctificantem nobis dandam per Christum. Atque ex his recte concludũt, sacramenta legis veteris vniuoce conuenire cũ nostris in genere, licet in specie distinguantur; quia nostra efficiunt sanctificationem,

Digitized by Google

veteta non efficiebant. Vtraque ſententia partim placet partim etiam diſplicet: pono igitur ſequentes propoſitiones.

PRIMA propoſitio: *Ad rationem Sacramenti in genere non ſatis eſt, vt ſignificet, ſed requiritur etiam, vt, efficiat ſanctitatem, ſeu ſanctificationem: immò magis proprium eſt ſacramenti ſanctificare, quam ſignificare.* Hæc eſt pro prima ſententia. Probatur PRIMO, quia (vt ſupra diximus) in Teſtamento veteri ſacramenta rarò dicuntur ſignificare; frequentiſſimè autem dicuntur conſecrare, & ſanctificare, ſeu initiare, vt patet Exo. 28. & Leuit. 8. In Teſtamento etiam nouo Baptiſmus dicitur lauacrum regenerationis, ad Titum 3. Et certè regenerare magis efficere, quàm ſignificare eſt.

SECVNDO, ab etymologia: Nam omnia nomina ſimilia ſacramento actionem ſignificant, non ſignum vt patet de nomine veſtimenti, calceamenti, impedimenti, ornamenti, firmamenti, fundamenti, & ceteris eiuſdem formæ; ſacramentum igitur à ſacrando dicitur, non à ſignificando.

TERTIO, quia tota ratio, cur poſterior ſententia velit, ſacramentum in genere nihil eſſe, niſi ſignum; eſt illa definitio: *Sacramentum eſt ſignum ſacræ rei*: vbi non tribuitur ſacramento efficere rem ſacram, ſed ſolùm ſignificare. At iam nos oſtendimus iſtam definitionem non eſſe perfectam, cùm ipſe AVGVSTINVS, qui eius eſt auctor, eam condemnet, quandoquidem vult eam conuenire etiam ſacrificio.

SECVNDA propoſitio: *Sacramenta veteris legis non ideò ſacramenta ſunt, quia ſignificant gratiam iuſtificantem, ſed quia ſignificant & efficiunt ſanctitatem legalem.* Hæc eſt etiam pro prima ſententia contra ſecundam. Et probatur PRIMO ex præcedente concluſione. Si enim ad ſacramentum in genere magis requiritur ſanctificare, quàm ſignificare, profecto ſacramenta vetera, ſi vllo modo ſacramenta erant, non ſolùm ſignificabant, ſed etiam efficiebant.

SECVNDO, quia ſignificare gratiam aliis dandam, non eſt ſacramenti, vt ſacramentum eſt, ſed vt figura, & typus rei futuræ. Nam ſacramentum, vt ſacramentum, dicit ordinem ad eum, qui ſacramento initiatur, non ad alios: vt rectè docet ſanctus Thomas 1. 2. quæſt. 101. art. 4. & quæſt. 102. art. 5. figura autem dicit ordinem ad futura. Et confirmatur: quia ſignificare gratiam dandam aliis, non erat proprium ſacramentis veteribus, ſed etiam ſacrificiis, aliiſque obſeruantiis Hebræorum, vt S. Auguſtinus demonſtrat, libro 19. contra Fauſtum, c. 8. 9. 10. & 11. Nec ſolùm illa, ſed etiam ſerpens æneus ſignificabat curationem à peccatis quam Chriſtus allaturus erat, Ioan. 3. Manna dulcedinem Euchariſtiæ, & tranſitus maris rubri, ſalutem per baptiſmum, 1. Corinth. 10. & tamen nec ſerpens ille, nec manna, nec arca ſacramenta erant Teſtamenti veteris, aut noui.

TERTIA propoſitio: *Sacramentum eſt genus vniuocum ad ſacramenta legis veteris, & nouæ; proinde ſacramenta vetera erant ſimpliciter, & abſolutè ſacramenta.* Hæc eſt pro ſecunda opinione contra primam. Probatur PRIMO. Sacramentum in genere nihil aliud requirit, niſi cæremoniam ſignificantem, & efficientem alicuius conſecrationis, ſeu ſanctificationis: non autem requirit, vt illa ſanctificatio ſit per gratiam mundantem animam à peccatis, iſta enim ſpecialis ſanctificatio conſtituit ſpeciem quandam ſacramenti, non ipſum genus abſolutè. Sacramenta autem veteris legis verè ſignificabant, & efficiebant quandam conſecrationem. Nam per Circumciſionem initiabantur Iudęi, & conſecrabantur Deo, vt eſſent populus eius peculiaris, per Vnctionem ſacerdotalem verè conſecrabantur Deo filij Aaron, vt fungerentur ſacerdotio, atque idem de aliis eorum ſacramentis dici poteſt; de quibus vide S. Thomam, 1. 2. quæſt. 102. art. 5. Erant igitur illa verè, & propriè ſacramenta.

SECVNDO. Nulla eſſe poteſt religio ſine ſacramentis, vt S. Auguſtinus docet, libro 19. contra Fauſtum, cap. 11. Sed in Teſtamento veteri erat vera Eccleſia, vera religio, verum ſacrificium, cur igitur non etiam vera ſacramenta?

NEQVE obſtat, quòd omnia contingebant Iudęis in figura, 1. Corinth. 10. ac proinde ſacrificia, ſacramenta, ritus omnes, typi quidam erant noſtri ſacrificij, noſtrorum ſacramentorum, ac rituum, vnde videtur colligi, non fuiſſe illa ſacrificia, & ſacramenta, niſi per analogiam ad noſtra. Hoc, inquam, non obſtat, ſiquidem ſacramenta Iudaica erant quidem figuræ ſacramentorum noſtrorum, ſed non ſolùm figuræ, verùm etiam res per ſe. Itaque Circũciſio non ſolùm erat figura Baptiſmi, ſed etiã erat per ſe cæremonia inſtituta ad initiandos homines illius temporis, & ad iungendos populo Dei; quare erat imperfectius ſacramentum, quàm ſit Baptiſmus: tamen abſolutè, & propriè ſacramentum erat. Nam etiam bos eſt animal imperfectius, quàm ſit homo, & tamen bos abſolutè, & propriè animal eſt: ſic etiam ordinatio Aaronica non ſolùm figura erat ordinationis noſtræ, ſed etiam per ſe cæremonia conſecrans homines ad ſacrificia offerenda. Et ipſa quoque ſacrificia non ſolùm figura erant ſacrificij noſtri, ſed etiam per ſe ſacrificia, inſtituta ad cultum Deo exhibendum, vt ſummo rerum omnium principio, & fini. Denique ipſe etiam populus Indaicus figura erat populi Chriſtiani, 1. Corinth 10. & tamen quis ambigere poteſt an non fuerit etiam per ſe verus quidam populus?

Itaque non debent cõferri res Iudaicæ cum noſtris vt imago picta cum homine viuo, vbi nihil eſt imago, niſi res alterius: ſed vt filij paruuli conferuntur cum viris perfectis, vt facit Apoſtolus, Galat. 4. Eſt enim Filius imago Patris, & tamen etiam per ſe homo; & vt comparantur certamina, atque exercitationes pueriles cum certaminibus, & exercitationibus virorũ. Sunt enim certamina puerilia & imagines quędã maiorum certaminum: tamen habent etiam ſuam oblectationem, & vtilitatem illi tempori congruentem.

QVARTA propoſitio: *Illa definitio Sacræ rei ſignum, conuenit vniuocè ſacramentis omnibus tum veteribus, tum nouis.* Hæc eſt pro ſecũda opinione contra primã. Notandum eſt autem tribus modis poſſe exponi definitionem illam. PRIMO, vt per ſignum intelligatur ſignum practicum: per rem ſacram, gratia iuſtificans. Et hoc modo nõ cõuenit definitio propriè, niſi ſacramẽtis nouę legis: veteribus autem ſolùm ſecundũ quid, & analogicè: quia videlicèt illa erant ſigna practica mũditiæ legalis, quæ non eſt gratia iuſtificãs, niſi typicè, vt imago hominis dicitur homo. Sed iſta expoſitio nõ eſt ad mentem ſancti Auguſtini, vt ſuprà diximus.

SECVNDÒ poteſt ſic exponi, vt per ſignum, intelligatur ſignum practicum, per rem ſacram conſecratio in genere, non deſcendendo ad iuſtificationem internam, vel legalem: & hoc modo definitio cõuenit vniuocè omnibus ſacramentis. Sed neque hæc expoſitio eſt ad mentem S. Auguſtini; non enim loquitur ipſe de ſigno practico, vt S. Thomas rectè aduertit.

TERTIÒ poteſt ſic exponi, vt per ſignum, intelligamus, nudum ſignum, per rem ſacram, gratiam iuſtificantem: & hoc modo conuenit vniuocè definitio illa omnibus ſacramentis; & hoc diximus in Concluſione, ſequuti B. Thomam. Ceterùm iſta definitio, vt ſuprà monuimus, non eſt perfecta, cùm conueniat etiam ſacrificio, eodem teſte Auguſtino loco citato.

Porrò definitiones ceteræ, id est, Hugonis, Magistri, & Catechismi Romani, non conueniunt nisi sacramentis nouæ legis: tamen facilè possent accommodari ad sacramentum in genere, si loco, *inuisibilis gratiæ*, seu *iustitiæ*, poneretur, *consecrationis cuiusdam*, hoc modo; sacramentum est res sensibus subiecta, quæ ex Dei institutione consecrationis cuiusdam, tum significandæ, tum efficiendæ vim habet.

CAPVT XIII.

Soluuntur argumenta Kemnitij.

EX his autem, quæ diximus facilè responderi potest ad calumnias Kemnitij. Is enim in 2. par. Examin. cap. de numero sacramentorum, reprehendit omnes definitiones, quas attulimus, excepta illa Catechismi Tridentini, cuius nullam facit mentionem; & præterea addit definitiones duas, vnam Scoti, alteram Gulielmi Okam, quas etiam reprehendit.

PRIMVM igitur, pa. 38. arguit definitionem Isidori: *Quomodo*, inquit, *iuxta hanc definitionem Matrimonium erit Sacramentum?* RESPONDEO, Aptissimè conuenire hanc definitionem Matrimonio: nam sub tegumento visibilium rerum, id est coniunctionis sponsi, & sponsæ significatur gratia inuisibilis, per quam Deus cum anima iungitur, eamque iustificat siue iustitiam infundat, siue infusam augeat. Neque his repugnat, quod Apostolus dicit, Matrimonium signum esse coniunctionis Christi cum Ecclesia: siquidem idem sacramentum plurium rerum signum esse potest.

SECVNDÒ, arguit definitiones Hugonis, quòd non recte sacramentum dicatur, elementum corporale, quandoquidem sacramentum Eucharistiæ secundùm Catholicos non sit substantia aliqua, sed sola accidentia panis, & vini. RESPONDEO, Nec ipsa substantia panis & vini, est elementum propriè dictum, id est corpus simplex, sed mixtum. Sed, vt suprà ostendimus, elementum vocauit Hugo rem quamlibet sensibilem, quæ adhibetur ad Sacramenta perficienda.

TERTIÒ, arguit definitionem Magistri Sententiarum, quòd non recte habeat, Sacramẽtum esse formam visibilem. Nam in Matrimonio Catholici volunt materiam esse verba exprimentia cõsensum: verba autem nec visibilia sunt, nec elementum dici possunt, iuxta Hugonem, si elementum distinguitur contra verbum, iuxta illud: *Accedit verbum ad elementum, & fit Sacramentum.*

RESPONDEO. Non desunt Catholici multi, qui materiam in sacramento Matrimonij esse volunt ipsas personas contrahentes, verba autem solùm esse formam: proinde materiam visibilem, & quæ elementũ dici possit, assignant. Vide Petrum Paludanum in 4. distinctione. 1. quæst. 4. Quòd si etiam sola verba essent in sacramẽto Matrimonij, adhuc nihil efficeret Kemnitij argumentum. Nam verba quoque elementa dici possunt, quatenus materiæ locum habent: id enim elementum dicimus, cum de sacramentis agimus, quod est ex se indeterminatum, & per certa verba, quasi per formam determinatur. Nec minus asserimus verba, visibilia dici posse, cùm visibile ad omnia sensibilia, & sensus ipse videndi vsitatè ad omnem sensum transferatur. Vt enim docet Augustinus, lib. 10. Confession. cap. 35. rectè dicimus; Vide quomodo luceat, quomodo oleat, quomodo sapiat, quàm sit durum, quàm bene sonet: non tamen contra dicimus; Audi quomodo luceat, gusta quomodo splendeat, olfac quàm niteat, palpa quàm fulgeat.

QVARTÒ, arguit easdem duas definitiones, quòd non rectè habeant sacramentum esse signum inuisibilis gratiæ, si per gratiam intelligatur gratia gratum faciens. Nam etiamsi Richardus disputet, in Matrimonio, & ordinatione, vt in aliis sacramentis, dari eiusmodi gratiam: *Reliqui tamen*, inquit, Kemnitius, *agnoscunt hoc subsistere non posse.* SED hoc est impudens mendacium, vt suprà diximus, cap. 2.

QVINTÒ arguit definitionem Scoti, & Okam: SED immeritò, cùm nihil falsi illæ contineant; & solùm verbis, non autem sententia discrepent à definitione communi.

SEXTÒ, oppugnat omnes definitiones simul: *Si enim* inquit, *Sacramentũ est signum significans effectum Dei gratuitum efficaciter; quomodo non erunt sacramenta, benedictio Monachorum, aqua benedicta, rosa benedicta, ensis benedictus, Agnus Dei, benedictio barbarum, campanarum, imaginum, inunctio regalis, consecratio templi, cœmiterij, altaris? &c. illa enim fiunt certis consecrationibus, & finguntur habere spirituales effectus.* SED hæc omnia facilè refelluntur ex duplici capite. PRIMÒ, quia nec benedictio Monachorum, nec alia enumerata significant, aut efficiunt gratiam iustificantem, sed alios quosdam effectus, vt deletionem venialium, & protectionẽ cõtra Dæmonem, quos effectus præcipuè habet aqua benedicta. SECVNDÒ, quia hos ipsos effectus non habent infallibiliter, non enim ex diuina institutione, sed ex Ecclesiæ precibus vim habent.

CAPVT XIV.

Refellitur definitio Lutheranorum.

ACCEDAMVS nunc ad excutiendas, & refellendas aduersariorum definitiones: sunt enim in hac re valde discordes; quod est manifestũ signum eos recessisse à veritate, quæ est vna. Certè Kemnitius, qui alioquì conatur tegere, vel conciliare discordias suorum, in 2. par. Examinis cap. de efficacia sacramentorum, pagina 96. enumerat quinque diuersas sententias Lutheranorum præter suam, quæ est sexta.

PRIMA igitur sententia Lutheri est in l. de captiu. Babyl. cap. vlt. vbi dicit, propriè sacramentum esse promissionem signo externo annexam. Eam recipiunt communiter Lutherani, sed paulò magis explicant. Sic enim definit Apologia Confessionis Augustanæ. art. 13. *Sacramentum est ritus, qui habet mandatum Dei, & cui est addita promissio gratiæ.* Similia habet Petrus Martyr, quamuis alioquì Caluinista, in cap. 4. ad Roman. in cap. 10. & 11. 1. ad Corinth. & in explicatione Symboli Italica, art. 9. & 10. Sed Martinus Kemnitius accuratissimè conatur explicare omnia, quæ ad naturam Sacramenti pertinent.

Et quia tum in Apologia, tum in locis Philippus præfatur, se nominis interpretationem dare, & sæpe variat verba suæ definitionis; vtilius erit ea proponere, & excutere, quæ ad naturam sacramenti requiri Kemnitius docet. PRIMÒ ergo, vult sacramentum esse debere externum materiale, seu corporale, & visibile elementum, seu signum, quod certo externo ritu tractetur.

SECVNDÒ requirit, vt illud signum habeat expressum mandatum, seu institutionem diuinam.

TERTIÒ, vt illud mandatum, sit in Testamento nouo: quod idem docet Philippus in locis, cap. de sacramentis, vbi dicit, sacramentum esse cæremoniam in Euangelio institutam.

QVARTÒ requirit, vt sacramentum non sit cæremonia temporaria, sed duratura vsque ad mundi consummationem.

QVINTO requiri dicit, promiſſionem de gratia, effectu, ſeu fructu Sacramenti.

SEXTÒ dicit, eam promiſſionem debere eſſe annexam ſigno, & eo quaſi veſtitam, diuina ordinatione.

SEPTIMÒ, addit, eam promiſſionem eſſe debere non de quocunque dono Dei, ſed de reconciliatione peccatoris, & peccati remiſſione, quam etiam partem vrgent valde Lutherus in captiu. Babyl. & Philippus in locis, cap. de numero Sacramentorum.

OCTAVÒ requirit, vt promiſſio, quæ alioqui generalis eſt, per ſacramentum applicetur, & obſignetur in particulari ſingulis, qui cum fide vruntur ſacramentis. Hanc particulam clariùs explicant Lutherus & Philippus, & ipſe etiam Kemnitius infrà capite de efficacia ſacramenti: volunt enim ſacramenta eſſe teſtimonia infallibilia gratiæ Dei, ad hoc inſtituta, vt excitent & nutriant fidem, ad eum modum, quo miracula facere ſolent. Vnde Philippus in locis anni XXII. comparat Sacramenta miraculis, quibus Deus olim fidem confirmabat: & in Apologia art. 13. dicit, ſacramentum eſſe teſtimonium infallibile, ac ſi Deus nouo miraculo de cœlo promitteret, ſe velle ignoſcere. Et Lutherus in lib. contra Cochlæum, *Vult*, inquit, *Petrus per Baptiſmum, conſpectum externum, fidem pronocari, & exerceri, quæ ſalues*; & in lib. de cap. Babyl. cap. de Baptiſmo, confert ſacramenta cum vellere Gedeonis, cum Iride, quam Noë ſignum accepit, & cum ſigno quod Iſaias obtulit Regi Achaz, Iſaiæ 7. In ipſa etiam Confeſſione Auguſtana; art. 13. *Sacramenta*, inquit, *ſunt inſtituta, vt ſint ſigna, & teſtimonia voluntatis Dei erga nos, ad excitandam, & confirmandam fidem, in his qui vtuntur*, propoſita. Et Kemnitius loco citato. pag. 102. dicit, verbum & ſacramentum monſtrare, vbi fides debeat quærere, & inuenire Chriſtum Mediatorem, & pag. 101. & 105. dicit, ſacramenta eſſe ſigilla promiſſionis. Hæc igitur eſt ipſorum ſententia.

Excogitauit hanc definitionem Kemnitius, vt oſtenderet ſolùm Baptiſmum, & Euchariſtiam eſſe ſacramenta propriè dicta: ſed nondum obtinuit quod voluit. Nam facilè demonſtrare poſſumus, ne his quidem duobus ſacramentis, eam definitionem conuenire, & abſolutè malam eſſe.

PRIMA igitur particula vel accipit elementum viſibile & tractabile pro qualibet re ſenſibili, vt accipiunt Catholici, & tum etiam Abſolutio ſacerdotalis erit ſacramentum propriè dictum. Eſt enim Abſolutio res ſenſibilis, cùm auribus percipiatur: vel accipit (vt reuera accipit) elementum viſibile, & tractabile pro re, quę ſenſu videndi, & tangendi percipiatur, & tum fingit ſibi definitionem ſine vllo teſtimonio Scripturæ. Scriptura enim nuſquam habet ſacramentum non eſſe, niſi rem viſibilem, & palpabilem.

Neque alio modo probat Kemnitius hanc particulam, niſi ex eo, quòd Baptiſmus, & Euchariſtia, quæ ſunt vera ſacramenta, ſigna ſunt viſibilia, & tractabilia. Quæ argumentatio aut aſſumit, quod probandum eſt, & quod ex ipſa definitione poſtea idem Kemnitius probare conatur, nimirum Baptiſmum, & Euchariſtiam ſola eſſe ſacramenta: aut ſi hoc non aſſumit, nihil probat. Vt enim non ſequitur; Homo & auis ſunt bipedia: igitur omne animal eſt bipes: ita non ſequitur, Baptiſmus, & Euchariſtia ſunt ſigna viſibilia, & tractabilia igitur omne ſacramentum eſt ſignum viſibile, & tractabile. Satis eſt igitur ad Sacramenti naturam, quatenus ſignum eſt ſenſibile, vt aliquo ſenſu percipiatur; nec debet excludi ſenſus audiendi, cum excellentiſſima omnium ſignorum ſint ea, quæ hoc ſenſu percipiuntur, vt S. Auguſtinus docet, lib. 2. doctrinæ Chriſtianæ, cap. 3.

SECVNDA particula, quæ requirit expreſſum mãdatum, ſeu inſtitutionem diuinam, aut requirit, vt hoc mandatum ſit expreſſum in ſcripturis, aut ſatis eſt, ſi conſtet Deum hoc mandatum dediſſe, licet in ſacris literis non habeatur ita expreſsè. Si hoc Secundũ ſufficiat, admittimus particulam, ſed tunc probabimus omnia ſeptem ſacramenta. Licet enim nuſquã ſcriptũ ſit, Deum mandaſſe, vel inſtituiſſe ſacramentum Confirmationis, tamen quia legimus, Actor. 8. per manus impoſitionem Apoſtolorum datum fuiſſe baptizatis Spiritum ſanctum, idque ordinariè, certò colligimus, à Deo id fuiſſe inſtitutum: nec enim poteſt vlla creata poteſtas efficere, vt per impoſitionem manus, hominibus detur Spiritus ſanctus. Quod idem probare poſſemus de aliis Sacramentis, accedente præſertim antiqua traditione, & Eccleſiæ declaratione.

Sin autem vult Kemnitius (vt reuera ſe velle ſignificat) requiri mandatum Dei expreſſum in diuinis literis; falſa eſt ea particula. Nam per accidens eſt ad mandatum: ſiue inſtitutionem diuinam, quod ſit ſcripta, vel non ſcripta: nam alioqui non fuiſſent vera ſacramenta, Baptiſmus & Euchariſtia, quam Chriſtus, & Apoſtoli dabant antequam ſcriberentur Euangelia. Siquidem certum eſt non fuiſſe ſcriptum Euangelium, quando Chriſtus baptizabat, Ioannis 3. & quando Euchariſtiam diſcipulis dedit, Matth. 26. nec etiam quando S. Petrus iuſſit baptizari tria millia hominum, Actor. 2. quo etiam tempore cœpit frequentari ſacramentum Euchariſtiæ, vt ibidem indicat S. Lucas.

TERTIA particula, vt hęc inſtitutio ſit in Teſtamento nouo, vera quidem eſt abſolutè, tamen deſtruit ſententiam aduerſariorum. Ipſi enim communi conſenſu contra communem conſenſum Eccleſiæ Catholicæ, docent, Baptiſmum Ioannis habuiſſe eandem vim, & efficaciam cum Baptiſmo Chriſti; ac proinde Chriſtum non tam inſtituiſſe Baptiſmi ſacramentum quàm illud iam à Ioanne inſtitutum approbaſſe. Ita Caluinus docet, lib. 4. Inſtit. c. 14. §. 7. Kemnitius in 2. par. Examinis. cap. de Baptiſmo Ioannis, Philippus in locis, cap. de Baptiſmo Ioannis & Apoſtolorum.

At certè, ſi res ita ſe haber, non eſt Baptiſmi Sacramentum in nouo Teſtamento inſtitutum: noui enim Teſtamenti auctor, & princeps Chriſtus eſt, vt Apoſtolus ait ad Hebræos 9. propter quod & Iſa. 11. dicitur pater futuri ſeculi. Si igitur Baptiſmus, quo vtimur, à Ioanne cœpit, qui ante Chriſtum venit, & eius præcurſor, & prænuntius fuit, ſequitur vt hoc ſacramentum non ſit in nouo Teſtamento, ſed in veteri inſtitutum.

QVARTA particula, quod ſacramentum debeat eſſe cærẽmonia perpetua, id eſt, duratura quamdiu religio ipſa durat, mihi non diſplicet: nam etiam nos ſuprà idem docuimus. Videat tamen Kemnitius quid Luthero reſpondeat, qui in lib. de cap. Babyl. cap. de Baptiſmo, numerat inter Sacramenta rorem cadentem in vellus Gedeonis, & vmbram retrocedentem in horologio Achaz.

QVINTA particula, quod ad ſacramentum neceſſario requiratur promiſſio gratię duobus modis intelligi poteſt. VNO modo de promiſſione gratiæ, quæ ſit effectus ſacramenti, ita vt idem ſit promiſſio gratiæ in ſacramentis, & inſtitutio ſacramenti, vt ſigni efficacis, ſeu inſtrumenti iuſtificationis. ALIO modo de promiſſione gratię præcedente, quæ Sacramento tanquam ſigillo obſignetur. Sicut enim aliud eſt promittere, ſigillum aliquod fore efficax ad imprimendum; aliud promittere centum aureos, & ſyngraphan ſigillo obſignare: ita aliud eſt

promittere gratiam verbis,& deinde hanc promiſſionem ſigno externo confirmare; aliud verò promittere ſacramentum fore inſtrumentum efficax ad iuſtificandum. Porrò Kemnitius confundit hæc duo. Nam in hac particula quinta dicit, requiri promiſſionem de gratia, ſeu fructu Sacramenti, vbi videtur loqui de promiſſione efficaciæ Sacramenti, tamen infrà, vbi cum ceteris Lutheranis dicit, ſacramentum eſſe ſigillum promiſſionis, loquitur de promiſſione præcedente, de qua ſine dubio loquuntur omnes Lutherani.

Et quidem promiſſio de efficacia Sacramenti inuenitur in verbo Dei ſecundum Catholicos, quantum ad omnia ſacramenta; non autem ſecundum aduerſarios. Catholici enim agnoſcunt pro verbo Dei, etiam traditiones; aduerſarij autem, qui ſolas ſcripturas recipiunt, non facilè oſtendent promiſſionẽ iſtam de gratia, & fructu ſacramenti, in omnibus ſacramentis. Exemplo nobis ſit Euchariſtia, quæ apud aduerſarios etiam eſt ſacramentum propriè dictum. Nam habentur quidem multæ, & inſignes promiſſiones, Ioan. 6. vt illa: *Qui manducat hunc panem viuet in æternum.* Sed aduerſarij non admittunt in hoc 6. ca. Ioan. agi de Euchariſtia. Sic enim loquitur Lutherus lib. de capt. Babyl. c. de Euchariſtia: *Primum*, inquit, *caput 6. Ioannis in totum eſt ſeponendum, vt quod nec ſyllaba quidem de Sacramento loquitur.* Quod idem docent Caluinus, & alij hæretici huius temporis in commentario eius loci. Eo capite ſepoſito, nullâ inuenient promiſſionem. Nam Matth. 26. Marc. 14. & Luc. 22. vbi habetur inſtitutio ſacramenti, non habetur vlla promiſſio, ſolùm enim hæc verba habentur: *Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis tradetur.* Et: *Hic eſt ſanguis meus, qui pro vobis, & pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum.* Vbi promiſſio de traditione corporis & effuſione ſanguinis non referetur ad ſacramentum, ſed ad ſacrificium, quod tunc Deo offerebatur in cœna, & poſtea offerendum erat in cruce. Non enim Dominus dicit, corpus ſuum dari Apoſtolis in remiſſionem peccatorum: ſed dari pro illis, nimirum Deo, in remiſſionem peccatorum: & ſimiliter non dicit ſanguinem propinari Apoſtolis, ſed effundi pro illis in remiſſionem peccatorum.

Promiſſio autem præcedens quæ à Sacramento tanquam ſigillo obſignetur, non eſt neceſſaria, nec in omnibus Sacramentis inuenitur: proinde falſa eſt ex hac parte definitio aduerſariorum. Nam in Baptiſmo, qui Sacramentum eſt, omnium conſenſu, non facilè inueniretur eiuſmodi promiſſio.

Lutherus in viſitatione Saxonica, & Philippus in locis, c. de Baptiſmo, adferunt illam promiſſionem Marci vltimo: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit.* Sed iſta nõ eſt promiſſio præcedens, ſed eſt explicatio efficaciæ ſacramenti. Et præterea iſta verba poſt reſurrectionem à Domino dicta ſunt: Baptiſmi autem Sacramentum etiam ante paſſionem Chriſti inſtitutum eſt, & in mores induci cœpit, vt patet Ioan. 3. & 4.

DICENT fortaſſe, haberi aliam promiſſionem Ioan. 3. illis verbis: *Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu ſancto, non poteſt introire in regnum Dei.* Sed hæc non tam promiſſio, quàm comminatio eſt, ex qua colligitur quidem neceſſitas, & virtus Baptiſmi; ſed non promiſſio aliqua præcedens, quę Baptiſmo obſignetur. Adde quod etiam ante iſta verba fuit Baptiſmus Ioannis, quem aduerſarij volunt vim habuiſſe noſtri Baptiſmi.

Euchariſtiæ quidem inuenitur promiſſio quædam (vt Lutherus notat in Saxonica viſitatione) præcedens ſignum. Nam Luc. 22. & 1. Corinth. 11. habemus, Euchariſtiam eſſe ſignũ corporis Domini pro nobis tradi, & ſanguinis pro nobis effuſi. Sed eo loco non habemus Euchariſtiam eſſe ſignum teſtificatiuũ, & confirmatiuum promiſſionis, quale ipſi requirunt, vt patet ex vltima particula, ſed ſignum commemoratiuum tantùm. Sic enim Dominus ait: *Hoc facite in meam commemorationem.*

SEXTA particula, quòd promiſſio debeat eſſe annexa ſigno diuina ordinatione, falſa eſt. Nam verbum, quod diuina ordinatione annectitur, & quaſi veſtitur ſigno, vt inde fiat Sacramentum, nunquam eſt promiſſorium, ſed aſſertorium, vel deprecatorium. Cùm enim aqua aſpergitur in Baptiſmo, non dicitur: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit* quam, aduerſarij promiſſionem appellant; ſed dicitur: *Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti,* Matth. 28. quæ verba non ſunt promiſſoria. Et Dominus, cùm primò Euchariſtiam fecit, & dedit non ait: *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum*, aut aliquid eiuſmodi, ſed ait: *Accipite & comedite, Hoc eſt corpus meum.* In Sacramento autem Confirmationis, & Extremę vnctionis, vtimur verbo deprecatorio, quia ſic vocent nos Acta Apoſtolorum, c. 8. & Iacobus cap. 5. in Sacramento Ordinis, impetratorio, *Accipe poteſtatem*, in reliquis aſſertorio.

Quòd ſi aduerſarij, antequam Sacramenta miniſtrent, verbum prædicant, & remiſſionem peccatorum annuntiant, ac deinde ſigillum adhibent Sacramentorum, vt Caluinus præſcribit in libello de formula ſacramentorum miniſtrandorum, id faciunt ex capite ſuo, non autem (vt Kemnitius requirit) ex diuina ordinatione. Nuſquam enim exſtat diuina Ordinatio, qua iubeamur non dare Euchariſtiam, aut Baptiſmum, niſi poſt concionem. Nam nec Dominus Matth. 26. nec Paulus 1. Corinth. 11. vbi tradunt ritum Euchariſtiæ adminiſtrandæ, docent, concionem præcedere debere: & certè in Baptiſmo infantium, fruſtrà adhiberetur concio.

SEPTIMA particula, quod illa promiſſio debeat eſſe de remiſſione peccatorum, falſa etiam eſt, & quidem Kemnitius hanc particulam addidit, vt excludat Ordinationem à numero Sacramentorum propriè dictorum. Nam quia in Scripturis inuenitur ſignum externum, quo confertur Ordinatio, nimirum impoſitio manus; & etiam collatio gratiæ, cum Apoſtolus dicat 1. Timoth. 4. *Noli negligere gratiam, quæ in te eſt, quæ data eſt tibi per prophetiam cum impoſitione manuum preſbyterij*, non putauit Kemnitius poſſe excludi Ordinationem à Sacramentis propriè dictis, niſi adderet, eam gratiam debere eſſe remiſſionem peccatorum. At ſi vera eſſet iſta particula, excluderet etiã Euchariſtiam à ſacramentis propriè dictis: ſiquidem Euchariſtia non eſt inſtituta propriè ad remittenda peccata, ſed ad charitatem nutriendam, & augendam. Ideo enim datur ſub ſpecie panis, & vini, quæ nutriunt viuos, non excitant mortuos, & B. Paulus 1. Corinth. 11. iubet, vt homines probent ſe, nimirum an ſint abſque peccato, antequam ad eam menſam accedant: *Qui enim manducat indignè, iudicium ſibi manducat.*

OCTAVA particula, quòd ſacramentum obſignet inſtar figilli, & confirmet inſtar miraculi promiſſionẽ gratiæ, ad excitandam & alendam fidem iuſtificantẽ æquè falſa eſt, & diligenter refutanda, tum quòd ſit præcipua, tum etiam, quòd eam ponat Caluinus quoque in ſua definitione.

PRIMÒ, ſi ſacramenta confirmarent promiſſiones Dei inſtar miraculi, vel ſigilli, eſſent notiora, & efficaciora ad fidem perſuadendam, quàm ſint ipſa Dei verba: hoc autem falſum eſt, igitur & illa particula falſa eſt. Probatur propoſitio tũ quia fruſtra adhiberetur vnum ad confirmandum aliud, niſi eſſet eo notius, &

firmius

firmius: tum etiam, quia hæc eſt vis ſigilli & miraculi. Semper enim ſigillum Regium notius eſt & firmius, quàm litteræ Regis: ſigillum enim omnes norunt diſcernere: literas non omnes diſcernunt; & ſigillum ſine litteris auctoritatem habet, litteræ ſine ſigillo non habent. Sic etiam miraculum notius eſt, & efficacius, quàm prædicatio. Omnes enim qui vident cęcũ illuminari, aut mortuum excitari, intelligunt illud eſſe opus ſupernaturale, & diuinum, & proinde mouẽtur ad credendum id, quod tali teſtimonio confirmatur: non autem omnes, qui audiunt prædicantem, continuò intelligunt, illa eſſe verba Dei.

Vbi NOTANDVM eſt, miraculis, quæ fiunt ad confirmandum fidem, non confirmari diuinam auctoritatem, quaſi magis credendum ſit miraculo quàm Deo dicenti; omnes enim ſciunt Deum non poſſe mentiri, & nihil eſſe maius diuina auctoritate; ſed confirmari auctoritatem proponentis fidem. Magis enim mouemur ad credẽdum verè eſſe à Deo reuelata, quæ prædicator proponit, ſi miracula videamus, quàm ſi ſola proponentis auctoritate nitamur. Vnde Marcivlt. legimus: *Illi autem profecti, prædicauerunt vbique Domino cooperante, & ſermonem confirmante ſequẽtibus ſignis.* Vbi vides Deum confirmare ſignis non ſuam ipſius auctoritatem, ſed prædicatorum ſermonem.

Probatur iam aſſumptio argumenti, quod videlicet falſum ſit ſacramenta eſſe notiora, & efficaciora ipſo Dei verbo. Nam PRIMÒ nihil fingi poteſt maius, & efficacius Dei verbo. SECVNDÒ experientia docet, facilius intelligi, ſi quid verbo dicatur, quam ſi nutu ſignificetur. Quid autem ſunt ſacramenta, ſi cum verbis cõparentur niſi nutus quidam? Pari ratione experientia docet, magis perſuadere verba, quàm muta ſigna, modò non ſint miracula. Vnde Lutherus ipſe fatetur, multò efficaciora eſſe promiſſionis verba quam ſacramenta, quæ ſunt mutæ conciones: *Verbũ ipſum* (inquit in lib. contra Ioannem Cochlæũ) *quod longè præualet ſigno viſibili, nullam tamen per ſeſe iuſtificat, niſi credentem.*

RESPONDET Caluinus lib. 4. Inſtit. c. 14. §. 3. ſacramenta non confirmare promiſſiones ex parte Dei, ſed ex parte noſtra: quia licet vt à Deo ſunt, certiſſimæ ſint, tamen vt à nobis recipiuntur, ob noſtræ fidei imbecillitatem, non ita certò accipiuntur, niſi confirmentur teſtimonio ſacramentorum.

SED hoc facilè refutatur. Nam quod promiſſiones Dei ex parte noſtra egeant confirmatione, vel ſit, quia neſcimus, quæ ſint Dei promiſſiones, idque ex ſacramentis diſcimus, aut quia cùm ſciamus & illas promiſſiones Dei, & hæc ſacramenta eſſe; tamen magis credimus ſacramentis, quã promiſſionibus. Atque hoc poſterius iam refutatum eſt. Non enim ſolùm credimus ſed etiam ſcimus euidentiſſima ratione, Deum nó poſſe mentiri, proinde nihil eſſe certius promiſſionibus Dei: neque id aduerſarij negare poſſunt. Illud autem prius, æquè facilè refutari poteſt: ſiquidem falſum eſt promiſſiones Dei diſci ex ſacramentis, cùm contrà potiùs ſacramenta ex verbo Dei diſcantur. Iã verò, ſi ſigillum Regium eſſet ignotũ, & ſolum poſſet cognoſci ex litteris quibus eſt appenſum; eſſet planè ſuperfluum. Nã vel credunt homines literas illas eſſe Regis, ſecluſo ſigillo, vel non; ſi credunt, quid facit ſigillum? ſi non credũt, certè neque credunt ſigillũ eſſe Regium: nihil igitur confert Pari ratione, cum ſacramenta non ſciantur eſſe Dei ſigilla, niſi quia ſcriptura hoc dicit, ſi creditur verbo ſine ſacramentis, quorſum ſacramenta? ſi non creditur, certè nec ſacramenta creduntur eſſe ſacramenta: proinde nihil operantur.

AD HOC argumentum reſpondet Caluinus lib. 4. Inſtit. cap. 14. §. 5. in diplomatibus quoque nihil valere ſigillum ſine literis, vt patet ſi appendatur chartæ, in qua nihil ſit ſcriptum: & tamen cum appenditur diplomati ſcripto, multum valere ad illud confirmandũ. Et addit nihil eſſe mirandum, ſi promiſſiones ſacramentis confirmentur, cum etiam interdum vna promiſſio per aliam confirmetur.

SED hæc reſponſio non diluit argumentum. Nam vt incipiam à poſteriore exẽplo, promiſſio promiſſionem confirmat, quia vna non pendet ab alia. Confirmauit Angelus, Lucæ 1. promiſſionem conceptus Virginei, ex promiſſione conceptus, qui iam præceſſerat in fœmina anu & ſterili. Non enim pendent inuicem duo iſta opera mirabilia: proinde vnum quod iam præceſſerat, magnam vim habuit ad confirmandum alterum, quod nondum venerat. At ſacramenta, vt diximus, ſimpliciter pendent ex verbo. Quod verò attinet ad ſimilitudinem ſigilli, & diplomatis, nihil omnino eſt, quod Caluinus dicit. Nam ſigillum appenſum chartæ non ſcriptæ, nihil quidem confirmat, tamen non ideo pendet à litteris, aut nihil eſt. Immò hinc intelligimus quàm ineptè aduerſarij ſacramenta ſigilla appellent, cùm omnino contrariam habeant proprietatem. Nam diplomatum ſigilla habent ſuam auctoritatem ſine literis diplomatis, literæ autem non habent ſine ſigillo: contra verò in verbo, & ſacramentis, verbum Dei, etiam ſine ſacramentis, infallibilem habet auctoritatem; ſacramenta ſine verbo, nullam habent. Quare verbum potius appellandum eſſet ſigillum ſacramenti: quàm ſacramentum, ſigillum verbi.

DICENT fortaſſe; Eſto, ſacramenta non confirment promiſſiones more miraculi, vel ſigilli: tamen iuuant, & confirmant ſaltem eo modo, quo actio externa iuuat, & confirmat orationem docentis. Negari enim non poteſt, quin aliquid conferat ad explicandum, & perſuadendum ipſa actio, & motus manuum & oculorum, licet primas partes teneat oratio. Erunt igitur ſacramenta, quaſi actio quædam Dei, quæ ſimul cum verbo, magis mouebit ad fidem, quàm ſolum verbum.

RESPONDEO, ne id quidem concedi poſſe. Nam actio in hominibus ideo iuuat orationem, quia oratio humana imperfecta eſt, vt ſunt omnes res creatæ, & etiam quia actio non habet vim ſuam à verbo, ſed à ſe. Quocirca magis credebant Ethnici oraculis Apollinis, quæ falſa putabant eſſe non poſſe, quamuis ſolis verbis ederentur, quàm orationi, & actioni cuiuſlibet Oratoris. Cum ergo verba Dei ſint per ſe ſummæ auctoritatis, & ſacramenta omnem vim ſuam habeant à verbis, nihil addere poſſunt ipſi verbo.

Verum eſt tamen, quod Catholici dicunt, Deum voluiſſe dare gratiam ſuam per ſigna ſenſibilia, vt per ea inſtrueret homines, & deduceret ad intelligenda ſpiritualia. Aliud enim eſt docere ſpiritualia per ſimilitudines rerum corporalium, aliud confirmare rem firmiſſimam per aliam minus firmam.

SECVNDVM argumentum. Eſſentia & natura ſacramentorum non poteſt aliunde melius colligi, quam ex verbis illius, qui ea inſtituit. Sed in ſcripturis ſanctis, quæ ſunt verba Dei auctoris ſacramentorum, nuſquam dicuntur ſacramenta teſtimonia promiſſionum, ſed vbique deſcribuntur, vt inſtrumenta iuſtificationis. Nã Ioã. 3. dicimur naſci denuò per Baptiſmum: & ſimiliter ad Epheſ. 5. dicit Apoſtolus, Eccleſiam ſanctificatam, & mundatam lauacro aquæ in verbo vitæ: & ad Tit. 3. vocat Apoſtolus Baptiſmum, lauacrum regenerationis, & renouationis. Sic etiam de Euchariſtia Ioan. 6. dicitur: *Qui manducat hunc panem, viuet in ęternum*, atq; idem de aliis probare poſſemus. Non poſſunt autẽ niſi abſurdiſſimè iſtæ ſententiæ ita exponi, vt ſacramenta regenerare, mundare, dare vitam æternam, nihil aliud ſit, quàm teſtimonium dare

diuinarum promiſſionũ. Quis enim ferret eum, qui ita diceret, Baptiſmus regenerat, id eſt, dat teſtimonium diuinæ voluntatis? vel, ego te baptizo, id eſt, ego teſtificor? Eſtque hoc argumentum contra Lutheranos efficaciſſimum: ſiquidem Lutherus, quem ceteri in hac re libenter ſequuntur, in lib. contra Cochlæum, ſic ait: *In rebus ſacris vehementiſſimus, & robuſtiſſimus locus eſt, arguere ab auctoritate negatiuè.* Vel igitur proferant locum, vbi ſacramenta dicantur teſtimonia promiſſionum, aut certe fateantur vehementiſſimum, & robuſtiſſimum argumentum nos habere.

Tria tantùm loca proferre ſolent, quæ ſpeciem aliquam videantur habere. VNVS eſt Geneſ. 17. vbi Circumciſio dicitur ſignum fœderis. ALTER Rom. 4. vbi Circumciſio dicitur ſignaculũ iuſtitiæ fidei. TERTIVS 1. Petr. 3. vbi Petrus dicit, ſaluos facit Baptiſma, non carnis depoſitio ſordiũ, ſed conſciẽtiæ bonę interrogatio; ſiue (vt ipſi reddunt) ſtipulatio vel pactum cum Deo.

SED in his locis non nominatur promiſſio, vel teſtimonium, neque hæc loca ad rem faciunt, vt infrà oſtendemus in ſolutione argumentorum.

TERTIVM argumentum. Si ſolùm eſſent ſacramenta teſtimonia promiſſionis, & gratię, vel ſuperuacanea, vel certè parum neceſſaria eſſent. Nã habemus alia teſtimonia longè efficaciora: ſiquidem bona opera ſunt teſtimonia adeptæ iuſtitiæ longè meliora, quàm ablutio aquæ, vel ſumptio Euchariſtiæ. Nã multi impij baptizãtur ficto corde, & Euchariſtiã ſumunt, qui proinde peiores ſunt, & magis inuiſi Deo, quàm antea. 2. Corinth. 1. *Gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ.* 2. Petr. 1. *Satagite, vt per bona opera certam veſtram vocationem & electionem faciatis.* 1. Ioan. 3. *Qui facit iuſtitiam iuſtus eſt, & qui natus eſt ex Deo, non peccat.*

QVARTVM argumentum. Si ſacramenta ſolùm eſſent teſtimonia promiſſionum, ad excitandam fidem inſtituta, fruſtra baptizarentur infantes & amentes, quos certum eſt, non modò non credere, ſed nec poſſe credere actu. At Lutherani omnes pugnant pro Baptiſmo paruulorum contra Anabaptiſtas: non igitur verè tradunt iidem Lutherani, quid ſit ſacramentum. Hoc argumentum coëgit Lutherum in lib. contra Cochlæum, & Lutheranos ceteros aſſerere, infantes actu credere dum baptizantur; quod tamen adeò eſt abſurdum, vt S. Auguſtinus in epiſt. 57. ad Dardanum ſcripſerit, eos iniuriam facere humanis ſenſibus, qui hoc dicunt. Videmus enim infantes ad contactum aquæ ſanctæ plorare, refugere, ac reniti, quantum poſſunt: quod certè ſi facerent vſum rationis habentes non modò non purgarentur ab originali peccato, ſed adderent etiam proprium actuale.

QVINTVM argumentum. Si ſacramenta eſſent teſtimonia gratiæ, quæ in particulari confertur alicui, ſæpenumerò falſa eſſent, nimirum cùm ſacramentum miniſtratur homini, qui fingit ſe credere, cùm reuera non credat. Proinde non liceret vllum baptizare, ne cogeremus Deum teſtificari falſum: de nullo enim certo ſcimus credat ne verè, an fingat ſe credere.

DICENT fortaſſe, ſacramentum teſtimonium eſſe gratiæ non abſolutè, ſed ſi is, qui ſuſcipit ſacramẽtum, credat promiſſioni.

SED contrà, probo teſtimonium eſſe abſolutum, non conditionatum. PRIMÒ, Lutherus in aſſert. 1. artic. dicit, eum qui non credit verbo miniſtri dicentis; Ego te baptizo, vel, Ego te abſoluo, facere Deum mendacem, cuius illa verba ſunt. At ſi illa verba intelligerentur cum conditione, ſi alter credat; non eſſent falſa, nec fieret Deus mendax.

SECVNDÒ, ſi eſſent illa verba conditionata, rueret fides iuſtificans Lutheranorum. Nam ipſi volunt hominem debere credere abſolutè ſine vlla hæſitatione, ſe eſſe iuſtum: ergo Deus abſolutè teſtatur illũ eſſe iuſtum; non enim debet homo credere, niſi quod Deus teſtatur. Et præterea fides debet eſſe certa, ergo nõ debet pendere à conditione, ſi homo credat. Nam nemo certus eſt ſecundùm Lutherũ, de ſe an verè credat: ſic enim ſcribit Lutherus in l. contra rebaptizãtes edito anno M.D.XXVIII. *Baptiſmus non eſt fundandus ſupra fidem baptizantis, vel baptizati, quia vterque incertus eſt de fide.* Et infrà: *Ita euenit, & ſolet fieri de fide, vt qui arbitratur ſe credere, nihil omnino credere ſæpe comminiſcatur, & è contrà qui nihil ſe putat credere, is omnium maximè credat.*

TERTIÒ. Aduerſarij ita de hac re loquuntur, vt omnino abſolutum eſſe teſtimonium Dei in ſacramentis credere videantur. Sic enim loquitur Philippus in locis, c. de Baptiſmo: *Ego*, inquit miniſter, *mandato diuino, & loco Chriſti baptizo te, id eſt, hoc ſigno teſtificor ablui peccata tua, & te reconciliatum eſſe vero Deo, &c.* vbi nullam facit mentionem conditionis. Atque hęc de definitione Lutheranorum.

CAPVT XV.

Refelluntur definitiones Anabaptiſtarum, & Zuinglianorum.

ALTERA ſententia de natura ſacramenti eſt quorundam, quos Lutherus & Caluinus paſſim phanaticos vocant. Hi docent ſacramenta nihil eſſe aliud, quàm ſigna quædam inſtituta ad diſcernẽdũ populum Chriſtianũ à Iudæis & paganis, quomodo Romanis olim toga erat ſignũ, quo diſcernebantur à Græcis, & quo modo nũc diuerſæ formæ, & colores veſtiũ diſtingunt diuerſa genera Monachorum. Auctorem huius ſententiæ Andream Carolſtadium facit Lutherus in ſerm. de verbis cœnæ: *Hoc eſt corpus meum*: Qui Andreas fuerat olim ex primis Lutheri diſcipulis, & amicis: quare in ſecundo ſcripto contra Regem Angliæ vocat eum ſuum Abſalonem, & Iudam, quòd ſicut Abſalon Dauidi patri, & Iudas Chriſto præceptori, ita Carolſtadius ſibi rebellis, & infidelis fuerit.

Ab hac ſententia non abhorruit initiò Philippus Melanchthon, vt patet ex locis anno XXII. editis, vbi hanc ſententiam probabilem putat Cap. de ſignis, in fine: *Probabilis*, inquit, *& illi voluntarii, qui ſymbolis, ſeu teſſeris militaribus hæc ſigna comparauerunt, quod eſſent notæ tantùm, quibus cognoſcerentur, ad quos pertinerent promiſſiones diuinæ.* Tametſi poſtea eam oppugnauerit in Apologia Confeſſ. art. 13. & in locis vltimò editis.

VBI NOTANDVM eſt duas primas ſententias, quas Kemnitius enumerat; VNA videlicet, quòd ſacramenta ſint ſigna, quibus diſtinguuntur Chriſtiani à non Chriſtianis; ALTERA, quòd ſint ſymbola quædam Chriſtianæ ſocietatis: rectiùs à Philippo locis notatis, vnam ſententiam fieri. Nam illi duo tantùm agnoſcunt ſacramenta, Baptiſmum & Cœnam. Et baptiſmum quidem ſymbolum faciunt, quo diſcernamur à non Chriſtianis; cœnam autem ſymbolum Chriſtianæ inter nos ſocietatis.

Hæc ſententia partim eſt vera, partim etiam falſa. Etſi enim ſacramenta illum vſum habeant, quod diſtinguũt religionem veram à quibuſdam falſis, tamen non eſt hic ſolus, vel præcipuus ſacramentorum noſtrorum vſus. Nam PRIMÒ in Scripturis nuſquam legimus, Baptiſmũ, Euchariſtiam, aut alia ſacramenta inſtituta eſſe, vt diſtinguant populum Chriſtianum ab aliis populis: legimus autem frequenter in eum finem eſſe inſtituta, vt iuſtificent homines, Marci vltimo: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit.*

Non dixit, discernetur ab aliis, sed saluus erit. Act. 2. *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Iesu Christi, in remissionem peccatorum vestrorum, & accipietis donum Spiritus sancti.* Et Act. 22. *Baptizare, & ablue peccata tua inuocato nomine ipsius.* Adde loca suprà citata, quæ idem docent, Sacramenta videlicet instituta ad iustificandum.

SECVNDÒ alia signa sunt meliora ad distinguẽdum populum Dei ab aliis populis, vt confessio fidei, quæ solis conuenit veris Catholicis; cùm Baptismus cõmunis sit cum hæreticis; vt etiam charitas mutua, quæ in solis Catholicis est, cùm sacramenta omnia sint communia cum schismaticis. Quare Dominus, Ioan. 13 non ait: *In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei estis* si Baptismum habueritis, aut Eucharistiam, sed si dilectionem habueritis ad inuicem.

TERTIÒ, sacramenta omnia vim habent ex Christi passione, in cuius rei signum ex latere Domini perfosso manauit sanguis & aqua, Ioan. 19. Aqua enim Baptismum significauit, vt Ambrosius lib. 10. in Luc. cap. 105 Chrysost. Cyrillus, Theophylactus in ca. 19. Ioan. Leo epist. 4. cap. 6. Damasc. lib. 4. ca. 10. Hiero. epist. 83. ad Oceanum, & August. docent, tract. 120. in Ioan. qui etiam tract. 15 hoc idem probat ex illis verbis Pauli ad Ephes. 5. *Christus dilexit Ecclesiam, & tradidit semetipsum pro ea, mundans eã lauacro aquæ in verbo vitæ*: & lib. 15. de Ciu. Dei. c. 26. idem probat aliis testimoniis. At certè si solum distinguere debebant, quomodo rogæ distinguunt, non erat opus Christi passione, sed satis erat humanum beneplacitum.

DENIQVE illa sententia longissimè abest à sensu, & verbis omnium Patrum: quorum nomine vnum AVGVSTINVM audiamus, quæst. 84. in Leuiticum: *Sine sãctificatione inuisibilis gratiæ, visibilia Sacramẽta quid prosunt?* & lib. 19. contra Faustum, cap. 11. *Sacramentorum vis inenarrabiliter valet plurimum, & ideò contẽptæ sacrilegos facit; Impiè quippe contemnitur, sine quo non potest perfici pietas.*

TERTIA definitio est Anabaptistarum, qui docent, Sacramenta nihil esse aliud, quam allegorias, & quasi signa quædam bonorum operum, & vitæ ac morum spiritualium. Volunt enim baptizari homines, vt significent debere Christianos sustinere aduersa, & ipsam mortem pro Christo. Referunt hunc errorem Philippus in locis anni XXXVI. & XLI. cap. de Sacramentis, Ioannes Brentius hom. 23. in cap. 3. Lucæ, & Kemnitius in 2. par. Examinis, pag. 96.

SED nullo negotio hæc sententia refelli potest. Nã etiamsi hanc vtilitatem cum aliis habent Sacramenta vt admoneant homines bonorum operum, & virtutum (nam certè negari non potest, quin mersio in Baptismo & emersio, admonent mortis, qua mori debemus peccato, & resurrectionis, qua resurgere debemus ad nouam vitam, cuius rei meminit etiã Apostolus, Rom. 6. & Eucharistia admonet pacis, & amicitiæ quæ inter nos esse debet. *Sumus enim vnum corpus, qui de vno pane participamus*, 1. Corint. 10.) tamen non est iste solus nec præcipuus sacramentorum vsus: proinde nec in eo posita est essentia, & natura Sacramenti.

Et probatur hoc iisdem argumentis, quibus aduersus Carolstadium vsi sumus. PRIMO, quia Scriptura dicit, Sacramenta instituta ad iustificandum. 1. Cor. 6. *Ablutus es, sanctificatus es.* Ephes. 5. *Mundãs eã lauacro aquæ in verbo vitæ.* SECVNDO, si solum deberent esse allegoriæ, non erat opus, vt manarent ex latere Christi: sufficiebat enim humanum beneplacitum. TERTIO quia non deerant aliæ vtiliores, & efficaciores admonitiones ad bene viuendũ, vt exhortationes, & exempla Christi & Sanctorum. Adde QVARTO Quod si ea sententia vera esset, Sacramenta non essent signa nisi futurarum rerum. At sunt etiam signa rerum præteritarum, & præsentium; nam Eucharistia repræsentat Christi mortem 1. Cor. 11. & Baptismus significat internam ablutionẽ, quæ tunc perficitur, cùm exterius baptizamur, iuxta illud Actor. 22. *Baptizare, & ablue peccata tua.*

QVARTA definitio est aliorum, qui volunt, sacramenta esse signa gratiæ, non quę tunc percipiatur, sed quæ iam antea percepta fuerit. Hanc sine nomine auctoris referunt, & refellunt Zuuinglius in lib. de vera, & falsa religione, cap. de Sacramẽtis, & Kemnitius loco citato in examine pag. 96. Et facile refutari potest; quia Scriptura disertis verbis docet, Sacramenta in præsenti gratiam adferre. Actor. 22. *Ablue peccata tua.*

QVINTA definitio est Zuuinglii, & sectatorum eius, excepto tamẽ Petro Martyre, vt suprà diximus. Zuuinglius igitur in libro de vera & falsa religione, cap. de sacramentis, posteaquã refutauit sententiã Catholicorum, & Lutheranorum, aperit mentem suam, ac docet, sacramenta nihil esse aliud, nisi imitationem quãdam, & opignerationẽ, qua videlicet homines se obligant Christo, & eius militiæ nomen dant. Ex quo deducit, sacramenta non esse testimonia iustitiæ, propriè ei, qui sacramenta suscipit, vt Lutherani dicebant: sed esse testimonia publica toti Ecclesiæ de obligatione, & fidelitate, quam ille debet Christo, cui se consecrauit. Eandem sententiam sequitur Martinus Bucer[9] in Cõment. 3. c. Matth. & in præfatione secundæ editionis eorumdem commentariorum, vbi addit: *Quod si ij, qui baptizantur, sint prædestinati, tum Sacramentum non solum est signum, quod illi dent nomen Christo, & recipiantur in externa Ecclesia, sed etiam adfert quandam consolationẽ; si verò non sunt prædestinati, tum Sacramentum est nudum signũ, quod illi recipiantur in externa Ecclesia, non autem à Deo:* vnde etiam deducit, infantibus non prædestinatis, nihil prodesse baptismum, sed perire eos, licet sint baptizati.

Hæc sententia similis est superioribus, nam adfert quidem aliquid veri (neque enim negari potest, quin per sacramenta initiemur, & nomen Christo demus, & publicè testemur, nos esse membra Ecclesiæ) sed in eo errat, quod nõ agnoscit alium finem sublimiorem institutionis sacramentorum, & proinde non rectè explicat naturam sacramenti. Et probatur hoc PRIMO ex sententia Zuuinglii, Christus nihil agit, sed solum homo testatur se fore fidelem. At Ioan. 1. dicitur: *Hic est qui baptizat*, & Ephes. 5. *Mundans eam, &c.*

SECVNDÒ, quia Zuuinglius requirit, vt homines antequam Sacramenta recipiãt, sint iustificati, & coniuncti Christo interius, & solùm per sacramenta exterius testentur, & profiteantur se velle Christo militare, & Ecclesiæ externę adiungi. At Scripturę testantur sacramenta esse instituta ad sanctificandum, & mundandum hominem interius. Id enim significat Apostolus, cum ait, Ephes. 5. *Mundans eam lauacro aquę in verbo vitæ.* Ad quem locũ respiciens S. AVGVSTINVS tract. 80. in Ioã. scripsit; *Vnde hæc tanta virtus aquæ, vt corpus tangat, & cor abluat?* Itẽ Ioan. 3. & ad Tit. 3. dicitur Baptismus lauacrum regenerationis, & renouationis. Ex quibus locis habemus per Baptismum hominem renasci, quod ad interiorem hominem pertinet, & nõ solum exterius testari se esse fidelem. Huc etiam pertinent Scripturæ citatæ contra alios errores, Act. 2. & 22. 1. Cor. 6.

TERTIÒ probatur hoc idem. Nã Apostolus Rom. 6. apertissimè dicit, Baptismum significare mortem, & resurrectionem Christi. & 1. Cor. 11. dicit Eucharistiã institutam in memoriam passionis Domini. Non igitur Sacramenta significant solum hominem initiari Deo, vel coniungi cum Ecclesia.

CAPVT XVI.

Refellitur definitio Caluini.

POSTREMA definitio, ac ſententia eſt Ioannis Caluini, qui lib. 4. Inſtit. c. 14. §. 1. his verbis dicit ſimplicem, & propriam contineri definitionem Sacramenti *Sacramentum, externum eſt ſymbolum, quo benevolentię erga nos ſuæ promiſſiones conſcientiis noſtris Dominus obſignat, ad ſuſtinendam fidei noſtræ imbecillitatem: & nos vicißim pietatem erga eum noſtram tam coram eo, & Angelis, quàm apud homines teſtamur.*

Eſt autem OBSERVANDVM, Caluini ſententiam compoſitam videri ex Lutheri & Zuuinglij ſententiis. Nam quod ait, ſymbolum obſignare promiſſiones ad ſuſtinendã fidei imbecillitatem, ex Luthero ſumptum eſt, quod addit in fine, eodem ſymbolo nos teſtari apud homines pietatem noſtram erga Deum, ex Zuuinglio eſt acceptum: tamen reipſa plurimùm diſſentit Caluinus ab vtroque. Nam etiam cum Zuuinglio agnoſcit Sacramento nos teſtari hominibus pietatem noſtram, tamen negat hũc eſſe ſolũ, vel primarium vſum Sacramenti, & acerrimè pugnat, cap. 14. à §. 5. vſque ad 14. pro ſententia Lutheri, & ſoluit omnia argumenta, quę Zuuinglius, & Bucerus faciunt contra Lutherum, tametſi neminem eorũ nominat. Pari ratione, licet cum Luthero affirmet Sacramenta eſſe teſtimonia gratiæ, & remiſſionis peccatorum: tamen id lõgè aliter intelligit, quàm Lutherus. Hic enim ſemper loquitur de gratia, quæ tunc datur homini, cùm ſacramenta percipit: at Caluinus loquitur de gratia prædeſtinationis, ac proinde vult ſacramenta eſſe teſtimonia prædeſtinationis, ad eam fidem alendam inſtituta, qua homo certò credit ſe eſſe prædeſtinatum; ex quo ſequitur id, quod Bucerus dicebat, ſacramenta non eſſe vera ſigna, nec prodeſſe niſi prædeſtinatis.

Fundamentum autem huius rei eſt, quod æſtimet Caluinus (vt ipſe fusè tractat lib. 3. Inſt. c. 2.) veram fidem ſemel habitam, nunquã poſſe amitti: hinc enim ſequitur veram fidem, ſine qua ſacramenta nihil proſunt, eſſe propriam prædeſtinatorum, nec eã vllo modo haberi poſſe à non prædeſtinatis. Vnde in Antidoto Concilij, ſeſſ. 6. cap. 5. dicit, Baptiſmum dari infantibus, quia cenſentur iam membra Eccleſiæ, cũ ſint à Deo adoptati in filios, nimirum per gratiam prædeſtinationis: & ibidem ſeſſ. 7. can. 7. de Baptiſmo, dicit ſacramentum reddere nos certos de perpetua adoptionis gratia: & clariſſimè in li. de conſenſione inter Tigurinos, & Geneuẽſes in re ſacramentaria, ſic ait Caluinus: *Sedulo docemus, Deum non promiſcuè vim ſuam exercere in omnibus qui Sacramenta recipiunt: ſed tantùm in electis. Nam quemadmodum non alios ad fidem illuminat quàm quos præordinauit ad vitam: ita arcana Spiritus ſui virtute efficit, vt percipiant electi, quæ offerunt Sacramenta.*

His explicatis refellenda eſt hæc definitio: tota enim eſt vitioſa, vt perſpicuum erit, ſi percurramus ſingula verba. PRIMVM verbum eſt: *Symbolum externum*: Quod quidẽ verũ eſt abſolutè, non tamen in eo ſenſu, quo accipitur à Caluino. Ille. n. intelligit eſſe nudum ſymbolũ, id eſt, ſymbolum quod ſolùm ſignificet, non autem operetur aliquid: nam in tota definitione non ponit alios effectus huius ſymboli, niſi obſignare Dei promiſſiones & teſtificari pietatem noſtram. Neque obſtat, quod Caluinus dicat in Antidoto Concilij Tridentini ſeſſ. 7. can. 5. Sacramenta eſſe inſtrumenta iuſtificationis; nam intelligit eſſe inſtrumenta, quia excitant, vel alunt fidem; idq; non per aliquam efficiẽtiam, ſed merè obiectiuè. Id quod explicat clariſſimè Theodorus Beza, in lib. de ſumma rei Sacramentariæ, q. 2. cùm ſic ait: *Vnde efficacia illa Sacramentorum? à Spiritus ſancti operatione in ſolidum, non autem à ſignis, niſi quatenus*

A *externis illis obiectis interiores ſenſus mouentur.* Hæc ille. Qua ratione certè ſigna etiam, quæ in foribus publicorum hoſpitiorum pendent, inſtrumẽta dici poſſunt cœnationis, quia mouent hominem, vt cogitet in ea domo paratam eſſe menſam, &c.

At Scripturæ paſſim docent, ſacramenta eſſe res quaſdam operantes, nimirum quæ mundent, lauent, ſanctificent, iuſtificent, regenerent, Ioan. 3. 1. Corin. 6. Epheſ. 5. ad Tit 3. Act. 22. immò nuſquam Scripturę dicunt, ſacramenta eſſe teſtimonia promiſſionum Dei, & noſtræ pietatis, aut certè non tam expreſsè hoc dicunt, vt id quod nos aſſerimus, nimirum quòd ſint cauſſæ iuſtificationis.

ALTERVM verbum eſt, *benevolentiæ erga nos ſuæ*, Quod verbum duplici nomine non rectò ponitur in definitione ſacramenti: PRIMÒ; Quia ex hoc verbo ſequitur, ſemper ſacramentum eſſe ſignũ rei præteritæ. ſeu potiùs æternæ. Id quod ipſe non poteſt negare, cùm per benevolentiam intelligat gratiam prædeſtinationis; & præterea id apertè concedit in Antidoto, ſeſſ. 6. c. 5. *Non à Baptiſmo*, inquit, *initium habet eorum ſalus, ſed quę iã in verbo fundata erat, Baptiſmo obſignatur.* Et ibid. *Niſi enim iã antè ad eos pertineret vitæ promiſſio, Baptiſmũ prophanaret, quiſquis illis daret.* Itaque concedit ipſe ſacramentum eſſe ſigillum præteritæ, immò æternæ Dei benevolentiæ. Neq; hoc pugnat cum eo quod ipſe dicit in Antidoto, ſeſſ. 7. can. 4. & 5. ſacramẽta eſſe inſtrumenta iuſtificationis. Nam vult quidẽ ſacramenta, quatenus fidem ſuſtentant & alunt, cõfirmare, vel augere iuſtificationem; (fides enim eſt, quæ iuſtificat apud ipſos) tamen non vult ſacramentum eſſe ſigillum huius iuſtificationis; quæ habetur per fidem, C ſed gratiæ prædeſtinationis: nec vult ſacramentũ adferre primam iuſtificationem, ſed ſolùm augmentum, & confirmationem, vt clariùs ipſe idem docet in paruo Catechiſmo. Prima enim iuſtificatio habetur per fidem conceptam ex concione præcedenti.

B

At hoc totum repugnat apertiſſimis Scripturis, quæ tribuunt ſacramentis vim adferendi primam iuſtificationẽ. Quid enim aliud eſt regenerare, quod tribuitur Baptiſmo, Ioan. 3. & ad Tit. 3. quàm ex homine mortuo in peccatis, facere hominem viuum vita gratiæ? Sed de hoc infrà ſuo loco fuſiùs.

DEINDE non rectè ponitur in definitione ſacramenti illa promiſſio gratiæ prædeſtinationis, tum quia ſæpe contingeret, Deũ falsò teſtificari, tum quia nemo poſſet ſine peccato alium baptizare. Nam baptiſmum profanat, (vt Caluinus dicit in Antidoto, ſeſſ. 6. c. 5.) D qui illud confert ei, ad quem non pertinet promiſſio: nam cogit Deum teſtificari falſum, nimirum ſe eum diligere, quem reuera non diligit. At nemo poteſt certus eſſe de alio, ſitne prædeſtinatus, an non: ergo vel neminem debet vllus baptizare, vel temerè, & infideliter agit cùm ſe periculo exponat profanandi Baptiſmum.

Ad hoc argumentum reſponderet Bucerus, miniſtros non habere intentionem baptizandi, niſi prędeſtinatos: ſic enim ipſe dicit in præfatione commentariorum in Matthæum.

ATHOC non ſatisfacit. Nam IN PRIMIS hoc excuſat miniſtrum, ſed non Deum, niſi fortè etiam Deus aliquando baptizet ſine intentione baptizandi, quod eſt ridiculum. DEINDE ex ſententia Lutheranorum, & Caluiniſtarum omnium ſacramenta non pendent ab intentione miniſtri. Scribit enim Lutherus in lib. de captiuitate Babylonica, de Baptiſmo; Baptiſmum eſſe verum, & ratum, etiam ſi miniſter intendat non baptizare, ſed ludere. Nec diſſentit Caluinus in Antidoto Concilij, ſeſſ. 7. can. 11.

Caluinus aliter RESPONDET, lib. 4. Inſtit. c. 15. §. 16. & 17. Deum videlicet ex parte ſua verè offerre

promiſ-

promiſſionem, & ſigillum promiſſionis omnibus, qui baptizantur, ſiue illi recipiant, ſiue nõ; proinde Deum ſemper eſſe veracẽ. Nec miniſtros etiam peccare diceret, ſi Baptiſmũ cõferant eis, qui profitentur ſe credere, ſi adulti ſint, vel qui filij ſint fidelium parentum, ſi ſint infantes: nam filios fidelium ſanctos naſci credit Caluinus, ex illa promiſſione Dei, Gen. 17. *Ero Deus tuus, & ſeminis tui.* Ratio autem cur non peccẽt miniſtri, eſt, quia habent probabilem rationem, vnde colligant illos, quos baptizant, eſſe prędeſtinatos, & sãctos.

SED hæc ſolutio non ſatisfacit. Nam IN PRIMIS, ſi quis Baptiſmum præbeat ei, ad quem ſcit non pertinere diuinas promiſſiones, prophanat Baptiſmum, vt ipſe Caluinus dicit, quia falſum teſtificatur, cur non prophanat Deus ipſe Baptiſmum, & falſum teſtificatur, cum illum prębet ei, quem ſcit ſe non prædeſtinaſſe? Non enim aliud agit hîc Deus, aliud miniſter, ſed vnum eſt, quod agunt: Deus enim per miniſtrum agit, vt patet Ioan. 1. *Hic eſt, qui baptizat in Spiritu ſancto.*

PRÆTEREA Sacramentum non ſolum offert, ſed etiam præbet teſtimonium beneuolentiæ: ſic. n. idem Caluinus ait in Catechiſmo paruo: *Sacramentum eſt diuinæ erga nos beneuolentiæ teſtificatio.* Præbet igitur Deus ſigillum beneuolentiæ ei, qui baptizatur, etiamſi ipſe non credat. Nam ſine fide nõ percipitur quidem fructus, & res Sacramenti, tamen percipitur verum Sacramentum, vt Caluinus etiam docet, lib. 4. Inſtit. c. 15. §. 16. vbi contra Anabaptiſtas agnoſcit verũ Sacramentum dari, & ſuſcipi apud Catholicos, vbi non putat ipſe vllam eſſe veram fidem. Si igitur Deus reuera præbet ſigillum, & teſtimonium beneuolentiæ ei, quem non diligit, quomodo non mentitur, & Sacramentum prophanat?

PRÆTEREA, quod miniſter peccet, probatur. Nam etiamſi habeat probabilem rationem credendi, eum qui profitetur fidem, eſſe prædeſtinatum, tamen non habet certitudinem. Poteſt enim fieri, vt ille mẽtiatur ſe credere; poteſt etiam fieri (vt Caluinus fatetur, lib. 3. Inſtit. ca. 2. §. 10.) vt putet ſe credere, & tamẽ reuera non credat. At ad teſtificãdum nomine Dei aliquid requiritur veriſſima certitudo, nec ſufficit probabilis opinio, vt patet in ſimili de iuramento; non enim licet iuramento, id eſt, Dei teſtimonio vti in re, quam opinamur veram, ſed ſolum in re quam certiſſimi ſumus eſſe veram. Immò longè maior adhuc requiri deberet certitudo in Sacramento ſecũdum aduerſarios, quam in iuramento noſtro: nam Sacramentũ eſt quaſi iuramentum Dei. Differt autem iuramentum Dei à noſtro, quòd cùm homo iurat, ipſe eſt, qui aſſerit aliquid, licet Deum in teſtem aduocet. Vnde poteſt eſſe falſum iuramentum noſtrum, ſine vlla Dei iniuria; vt ſi quis iuret, quod putat ſe certò ſcire, & tamen reipſa decipiatur; tunc enim Deus non dat teſtimonium, nec ille peccat, qui Deum in teſtem falſitatis citauit, quia credebat omnino ſe eſſe certum; vt ſi fortè vidit vnum ab alio occidi, qui erat ſimillimus alteri, quẽ ipſe nũquam viderat. At in ſacramentis ſecũdum aduerſarios, Deus ipſe affirmat, & quodammodo iurat illum, qui ſacramentum ſuſcipit, eſſe electum, & iuſtum. Deus autem non poteſt vllo errore decipi. Ergo grauiſſimè peccat, qui ſacramentum confert ei, quem non certò ſcit eſſe iuſtum & electum, quia cogit Deum mentiri.

PRÆTEREA etiam ſi miniſter certò ſciret eum, qui profitetur fidem, vel eſt filius hominis fidelis; eſſe iuſtum, & electum, tamen quid faciet, ſi offeratur illi baptizandus infans, qui ſit filius Turcæ, aut Iudæi; & parentes eius, licet infideles, libenter patiantur eum baptizari, & manere apud Chriſtianos? Nam ſi eũ baptizet, prophanat Baptiſmum, cùm nullum habeat ſignum, quo intelligat illum eſſe prædeſtinatum: ſi verò non baptizet, facit contra vſum totius Eccleſiæ.

SED obiiciet fortaſſis aliquis pro Caluino, in iiſdem anguſtiis verſari Catholicos, cũ etiam ipſi ſacramenta præbeant iis, quos neſciunt an ſint diſpoſiti, & tamen affirment eſſe ſigna gratiæ diuinitus inſtituta.

RESPONDEO; Nullas patiuntur Catholici anguſtias. Ipſi enim dicunt, ſacramenta eſſe cauſſas gratiæ efficaces, niſi ponatur obex, & ſimul ſignificare eiuſdẽ gratiæ infuſionẽ, quantum eſt ex parte ipſius ſacramenti: deniq; eſſe eadem ſacramenta ſigna eius effectus, quẽ facit gratia: vbicũq. adeſt. Vt enim abluit corpus aqua Baptiſmi, ita abluit animã gratia Saluatoris: quod quidem perpetuũ, & infallibile eſt, neque à diſpoſitione pendet. Diſpoſitio enim iuuat vt gratiam quis recipiat: ſed quod gratia vbicunque eſt, abluat ſordes animæ, ſi quas inueniat, intrinſecum eſt illi, & inſeparabile.

TERTIVM verbum in definitione Caluini erat, *Promiſſiones.* Et quidem de promiſſione remiſſionis peccatorũ diſſeruimus in refutatione definitionis Lutheranorũ, ſed Caluinus loquitur de promiſſione beneuolentiæ prædeſtinationis, quæ longè faciliùs refutari poteſt. Nã nulla extat eiuſmodi promiſſio in tota Scriptura: omnes enim promiſſiones includunt conditionem aliquam, vt fidei, aut pœnitẽtiæ, aut alterius virtutis, & in his omnibus conditionem perſeuerantiæ. Nam: *Qui perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit*, Matt. 24. Nemo autem eſt, qui ſine ſpeciali reuelatione ſibi promittere poſſit perſeuerantiam.

Atque hinc refutari poſſunt omnia planè teſtimonia quæ illi adferunt. Primarium eſt illud, Geneſ. 17. *Ego ero Deus tuus, & ſeminis tui poſt te.* Sed hoc etiam requirit conditionem fidei, & perſeuerantiæ: nam, *Semen Abrahæ* (vt exponit Apoſtolus Rom. 4. & 9.) *non ſunt filij carnis, ſed fidei*, id eſt, qui imitantur Abrahamum in fide, illi ſunt eius ſemen, cum quo intercedit pactum Dei. Et certè, vt quis incipit eſſe ſemen Abrahæ, cùm incipit credere, ita deſinit eſſe, ſi deſinat credere. Quis autem certò ſibi poteſt perſuadere, ſe nunquam à fide diſceſſurum? præſertim cùm & fides, & perſeuerantia in fide dona Dei ſint.

QVARTVM verbum eſt, *Conſcientiis noſtris*, cum quo verbo iungi poteſt illud aliud, *ad ſuſtinẽdam fidei imbecillitatem.* Hæc verba non rectè poni in definitione ſacramenti, teſtatur Baptiſmus paruulorũ, qui eſt veriſſimũ ſacramentum, etiam apud Caluinum, & tamen in paruulis non eſt conſcientia, nec actualis fides, ad quam ſuſtentandã ſit neceſſariũ ſacramentum. Et ſanè ſi promiſſio eſt veluti diploma, & ſacramentum veluti ſigillum, cõſcientia erit veluti charta, vel cera: quomodo igitur, vbi nulla eſt charta, diploma ſcribi poterit, vel obſignari? Porrò, quod Lutherani dicunt, paruulos actu credere, dum baptizantur, iam eſt ſupra refutatum, neque id Caluinus affirmare audet, tametſi nec reiicere voluerit, vt patet ex lib. 4. Inſt. cap. 16. §. 19.

RESPONDET igitur Caluinus, Baptiſmum paruulorum operari in conſcientiis paruulorum, cum primum illi vſum rationis habere incipiunt etiamſi antea collatus fuerit: recordantur enim poſtea Baptiſmi accepti, & eo ſigno nutriunt, & ſuſtentant fidem ſuam, lib. 4. cap. 16. §. 20. & 21. Quod etiam dicit de illis, qui apud Catholicos baptizati ſunt, & poſtea fiunt Caluiniſtæ, lib. 4. cap. 15. §. 17. AT ſaltem rectè probamus: non rectè facere Caluiniſtas, quòd baptizent infantes, nam longè vtilius eſſet, eos baptizare adultos, quando fidei ſunt capaces. Baptiſmi enim, quem in infantia accipimus, nullam habemus notitiam, niſi ex narratione aliorum: proinde nec certitudinem habemus, niſi fidei humanæ, quæ fallere poteſt. Deinde etiamſi certiſſimi eſſemus, tamen magis mouent res viſæ, quàm auditæ: quare melius eſſet ad fidem alendam baptizari

adultum, quam infantem. Sed altere fidem est primarius finis, & vsus Baptismi, vt ex definitione patet; malè igitur illi baptizant infantes.

Nec possunt respondere baptizari infantes ne fortè pereant antequam adolescant, & eo modo decedant sine gratia Dei: nam Caluinus in Antidoto, sess. 6. c. 5. & alibi docet, paruulos prædestinatos etiam sine Baptismo saluari, non prędestinatos autem, etiam cum Baptismo perire.

Nihil igitur dicere potest, nisi baptizari infantes ea solũ de caussa, vt admittantur in externa Ecclesia, seu profiteantur se esse membra Ecclesiæ externæ. At hoc etiam non soluit argumentũ. Nam ex sententia Caluini lib. 4. Inst. c. 14. § 1. & sequentibus, finis principalis sacramentorũ est, obsignare promissiones ad alendam fidem; finis minus principalis est, profiteri se esse mẽbrum Ecclesiæ externæ. Non autem debet finis minus principalis impedire finem magis principalẽ, non igitur debent infantes baptizari apud Caluinistas, siquidem apud eos in Baptismo infantium ob finem minus principalem, impeditur finis magis principalis.

Qvintvm verbum est *Obsignat*, de quo verbo multa diximus in refutatione sententiæ Lutheri: vt etiam de reliquis verbis supra diximus in refutatione sententiæ Zuuinglij. Supereſt igitur, vt argumenta eorum refellamus.

CAPVT XVII.

Refelluntur argumenta aduersariorum.

Argvmenta, quibus cùm Lutherani, tum Caluinistæ vtuntur, vt probent sacramenta esse sigilla promissionum, hæc sunt. Primo loco, adfert Caluinus lib. 4. cap. 14. Instit. §. 5. verba Apostoli ad Rom. 4. vbi Circuncisionem vocat σφραγίδα, id est, sigillum eius pacti, cuius fide iam antea Abraham fuerat iustificatus.

Respondeo Primò, Quæ de sola Circumcisione dicuntur, non possunt trahi rectè ad omnia sacramenta. Rectè enim argumentamur à genere ad speciem, non contrà.

Secvndò, Apostolus nullam facit mentionem promissionis, aut pacti, cùm loquitur de sigillo Circũcisionis: vocat enim eam sigillum iustitiæ fidei, non sigillũ promissionis, & pacti. Vocatur antè sigillum iustitiæ fidei, vel quia (vt Origenes in hunc locũ scribit) Circumcisio obsignabat, & claudebat iustitiam fidei, quæ suo tẽpore patefacienda erat, id est, sub figura, & typo Circũcisionis illius carnalis occultè significabatur, & proinde velabatur Circumcisio cordis, quæ est vera iustificatio, quam Christus allaturus erat: vel, (vt Chrysost. & Theoph. & alij docent) vocatur sigillum iustitiæ fidei, quia fuit data Abrahamo in signũ, & testimonium iustitiæ, quam sibi acquisierat per fidem.

Tertiò dico, Fuisse hoc priuilegium solius Abrahæ, & non posse transferri ad alios, quasi Circumcisio (vt hæretici volunt) in quocunq; esset, testificatio esset iustitiæ illius. Nã priuilegium Abrahæ fuit, vt ipse esset pater omnium fidelium, tam præputiatorum, quam circumcisorum. Et quia iam erat pater præputiatorum fidelium, quia fidem habuerat adhuc præputiatus existens, vt patet Gen. 12. & ex hoc loco Pauli: *Accepit ipse primus omniũ signũ Circumcisionis, vt hoc modo esset etiã pater omnium circumcisorum.* Quia verò hoc priuilegium habuit merito iustitiæ, quam acquisierat per fidem: Ideò fuit illi signum Circumcisionis sigillum iustitiæ fidei. Porrò ceteris, Iudæis Circumcisio est quidem signum quoddam, nimirum quòd sint filij Abrahæ, sed nõ est illis sigillum iustitiæ fidei, sicut non sunt omnes Iudæi patres multarum gentium.

Hæc esse vera, patet Primò; Quia Paulus hæc duo coniungit, cum ait: *Accepit signum Circumcisionis signaculum iustitiæ fidei, vt sit pater omnium credentiũ.* Nõ igitur habent signaculum iustitiæ fidei omnes circumcisi, cum non omnes sint patres omnium fidelium.

Secvndò; Quia Paulus distinguit signum à signaculo, seu sigillo. Nam cùm ait: *Accepit signum Circũcisionis signaculũ iustitiæ fidei*: pro signo, incręco est, σημεῖον, quod signum in genere significat; pro signaculo est, σφραγίς, quod proprie sigillũ exprimit. Cur autem distinxit hęc vocabula, nisi vt indicaret Circumcisionem semper, & omnibus esse signum quoddã, non tamen omnibus, sed soli Abrahæ fuisse sigillum iustitiæ?

Tertiò, Scriptura, cum sæpissimè loquatur de Circumcisione, nusquam tamen vocat sigillum, nisi hoc loco, vbi de Abrahamo agitur, quod est argumentum manifestum, soli Abrahamo fuisse Circumcisionem sigillum. At certè, cap. 3. ad Rom. cùm Paulus quæreret: *Quæ vtilitas Circumcisionis?* & responderet: *Multum per omnem modum*: debuisset secundum aduersarios primo loco ponere hanc primariam vtilitatem quod sit sigillum diuinæ promissionis: at huius ne meminit quidem.

Secvndvm argumentum Caluinus ibid. §. 6. sumit ex Gen. 9. vbi arcus cœlestis dicitur signum fœderis inter Deum, & Noë; & ex cap. 17. vbi Circumcisio dicitur signum fœderis inter Deum, & Abraham, posteroſque illius. Si enim Iris, & Circumcisio sigilla fuerunt confirmantia pactum, ac promissionem Dei, cur non idem de Baptismo & Eucharistia dici possit? Et confirmat argumentum, quia inter homines quoque id vsitatum est, vt pacta sanciantur signo externo, vt porca cæsa, vel contactu dexteræ; quæ signa nihil essent, nisi præcederent verba pacti.

Respondeo: Iris, & Circumcisio signa fœderis erant, sed ad memoriam iuuandam, non ad fidem confirmandum: quemadmodum nos etiam suprà docuimus, Baptismum, & Eucharistiam esse signa commemoratiua passionis, & mortis Domini. Multum autem interest, inter signum cõmemoratiuum, & confirmatiuum. Nam signum cõmemoratiuum esse potest id, quod oculis obicitur, etiam si tota eius efficacia pendeat à promissione; at signum confirmatiuum non potest esse, si omnino pendeat à promissione. Fuisse autẽ signa commemoratiua tantum, Iridem, & Circumcisionem patet. Nam ita pendebant à verbo Dei, vt si quis non crederet verbo Dei, aut non crederet illud esse verbum Dei, non etiam crederet illa esse signa: & contrà, si quis crederet verbo, non egeret illis signis.

Adde quod S. Ioannes Chrysostomvs ita exposuit hæc loca: sic enim ait de Circumcisione, Hom. 39. in Genesi: *Dato*, inquit, *eis perpetuo memoriale iniit cum eis Circumcisionis signum.* Et infrà dicit, signum Circumcisionis non esse datum à Deo, vt homines ei crederent, sed fuisse postulatum à Deo ab hominibus, quia Deus non credebat hominibus: *Quando*, inquit, *non habemus aliquibus fidem, curamus, vt ab ipsis signũ, pignoris loco accipiamus: similiter, & omnium Dominus sciens mentium inconstantiam, hoc ab eis signum petere voluit.* Hæc ille. Porrò de signo Iridis homil. 28. in Gen. sic loquitur: *Quid dicis*, inquit, *O beate Propheta? Recordabor*, inquit, *Testamẽti mei, id est, pacti mei, promissionis, pollicitationis: non quia ipse opus habeat recordatione, sed vt nos ad illud signum respicientes, nihil durum suspicemur, sed statim recordemur diuinæ promissionis, & roboremur, & confidamus.*

Sed obiices eundem Chrysostomum ibidem, qui sic ait: *Si sermo meus non sufficit, ecce & signum do, &c.* vbi videtur velle Iridem fuisse signum cõfirmatiuum.

Sed

Sed hæc obiectio paulò pòst diluetur.

Ad confirmationem ex humana consuetudine RESPONDEO multum interesse inter pacta Dei, & hominum. Nam ab homine, quia non videmus eius animum, & timemus, ne forte nos decipiat, aut obliuiscatur pacti, quærimus signum externũ, vt eo illum cõuincamus, si negauerit, aut oblitus fuerit: at Deum non posse fallere, vel obliuiscì, certissimi sumus.

TERTIVM argumentum sumit Luthęrus in lib. de Babylonica captiuitate, cap. de Baptismo, ex signis mirabilibus quibus Deus confirmare solitus est promissiones suas: quale fuit signum in rore, & vellere datum Gedeoni, Iudic. 6. & in vmbra horologij retrocedente datum Ezechiæ, 3. Reg. 20.

Sed hæc & similia non sunt ad rem. Nam miracula, quia non pendent à verbo, sed ex se vim habent, cùm sint opera supra naturam; ideo recte adhibentur ad probãdum, Deum esse qui promisit, vel Deum reuera aliquid promisisse: sacramenta verò nullam vim habent (vt suprà diximus) sine verbo. Atq; hinc intelligimus, cur CHRYSOSTOMVS putauerit Iridem esse signum non tantum memoriale, sed etiam cõfirmatiuum. Existimauit enim ipse Iridem rem esse nouo miraculo institutam; sic enim ait: *Etsi aquarum magna sit inundantia; neque sit metuendum, sed confidendum nobis ad miraculum respicientibus.* Hæc ille: quia tamen probabilius est, Iridem rem esse naturalem, ideo diximus, signum fuisse tantum memoriale.

QVARTVM argumentum sumunt Lutherani ex illis verbis prioris epistolæ Petri cap. 3. *Quod & vos similis formæ saluos facit Baptisma, non carnis depositio sordiũ, sed conscientiæ bonę interrogatio in Deum.* Lutherus enim in commentario huius loci, Græcam vocem ἐπερώτημα, quam noster interpres vertit interrogationem, vult significare pactum, & hoc modo exponit: *Baptismus saluos nos facit, non quatenus lauat corpus, sed quatenus obsignat pactum, quod habet anima cum Deo, dum fide accipit promissiones eius.* Ex quo sequitur, Baptismum esse sigillum promissionis: Eodem ferè modo exponit Caluinus, licet vocem ἐπερώτημα non pactum, sed responsionem, & testimonium significare velit.

RESPONDEO; Locus hic præsens admodum obscurus est, tamen nihil iuuat caussam aduersariorum. Oecumenius in commentario huius loci, per interrogationem videtur intelligere pignus, & arrabonem. Dicit enim Baptisma esse quasi pignus bonę cõscientiæ, id est, qui Deo inspirante conceperunt bonum desiderium, illi vitam immaculatam sectantur, eamque vbique exquirunt & de ea interrogant: vnde cùm audierint per Baptismum mundari animas, mox accurrunt ad Baptismum, vt purgentur sordes ipsorum, atque hac ratione est Baptisma pignus bonæ conscientiæ.

Hæc expositio non fauet hæreticis, vt patet; tamen non videtur ad mentem sancti Petri. Nam sanctus Petrus longè amplius tribuit Baptismo, quàm vt sit pignus bonæ conscientiæ, cùm ait, per Baptismum nos saluari.

Est ALIA expositio Lyrani, Gagnæi, & Ioannis à Louanio, qui per interrogationem bonæ cõscientiæ. intelligunt interrogationes & respõsiones, quæ fiunt ante Baptismum. Interrogat enim sacerdos, catechumenum; Credis in Deum? & respondet, Credo. Abrenuncias Satanæ, & pompis eius? Abrenuncio, &c. Qui enim bona conscientia respondent his interrogationibus, illis prodest Baptismus; aliis non prodest.

Hæc etiam non fauet hæreticis, sed non videtur literalis; nec est Ambrosij, Basilij, & Augustini, vt putauit Ioannes à Louanio. nam B. Petrus antithesim facit, cùm ait: *Non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio.* Et sine dubio formalis antithesis hæc erat futura; Non ablutio sordium carnis, sed ablutio sordium mentis: qua antithesi distinguitur Baptismus noster à Baptismo Iudæorum, qui erat exterior tantùm. Porrò illa pars huius antithesis (nimirum, ablutio sordium mentis) à Beato Petro non est expressa propriis verbis, sed figuratis, vt omnes concedunt. Oportet igitur descriptam esse per caussam, vel per effectum: si per effectum, tunc non habet locum expositio istorum. Nam interrogatio illa, & responsio, de qua ipsi agunt, siue etiam fides & charitas, quæ per illas interrogationes, & responsiones dereguntur, præcedunt Baptismum, & proinde ablutionem mentis, quam facit Baptismus: non igitur sunt effectus illius ablutionis. Ergo necesse est vt dicant, illam ablutionem describi per caussam, ac proinde interrogationem illam, quæ præcedit Baptismum, esse caussam illius ablutionis. At hoc dici non potest. Nam tunc sacramentum haberet efficaciam ex opere operantis, non ex opere operato; tribueretur enim iustificatio præcedenti fidei, & dilectioni suscipientis Baptismum, non ipsi ablutioni sacramentali, nec esset differentia inter Baptismum nostrum & Iudaicum, nam Baptismus Iudaicus, licet ex opere operato non iustificaret, tamen ex fide, & dilectione suscipientis iustificare poterat, vt quodlibet opus meritorium.

DICENT fortasse, interrogationem, seu fidem præcedentem non esse caussam efficientem ablutionis internæ, sed esse dispositionem. AT istud quidem rectè dicitur, sed non quadrat verbis Apostoli: ipse enim tribuit efficientiã huic interrogationi bonæ conscięntiæ maiorem, quàm ipsi ablutioni externæ, quæ tamen instrumentum est iustificationis.

Est igitur ALIA expositio, quam puto esse Sanctorum, Augustini tractat. 80. in Ioannem, & sermone 30. de verbis Domini, & Basilij libro de Spiritu sãcto, cap. 15. vt videlicet exprimatur à sancto Petro ablutio mentis, quæ per antithesim opponitur ablutioni carnis, non per caussam, vt volebat præcedens opinio, sed per effectum. Est enim vsitatissima figura metonymia, qua per effectum intelligimus caussam. Vocat igitur Petrus ablutionem internam, interrogationem, seu responsionem bonæ conscientiæ in Deum, quia ex illa munditia oritur pax & quies conscientiæ; & proinde responsio bonæ conscientiæ, & etiam interrogatio apud Deum, quia audet cum fiducia Deum accedere, & interrogare, id est cum eo colloqui, eumque rogare pro se, & pro aliis.

Addo SECVNDÒ, locum hunc non fauere aduersariis, sed nobis, etiamsi per ἐπερώτημα accipiatur testimonium, vel pactum. Nam INPRIMIS sanctus Petrus non loquitur de testimonio, vel pacto Dei, sed conscientiæ nostræ; ipsi autem probare deberent, Sacramentum esse sigillum testimonij, seu pacti Dei. Multum autem interest inter testimonium, seu pactum Dei quod illi obsignari volunt Sacramento, & testimonium, seu pactum cõscientiæ nostræ. Illud enim est verbum Dei scriptum, quod præcedit Sacramenti vsum & fructum, id est, iustificationem: testimonium autem conscientiæ sequitur iustificationem, & proinde Sacramenti vsum & fructum.

SECVNDÒ sanctus Petrus non dicit, Baptismo obsignari pactum, seu testimonium; sed dicit, saluari animas, & effici iustificationem, ex qua oritur testimonium bonæ conscientiæ. Id quod probatur ex illo verbo; *similis formæ.* Vult enim Apostolus eo modo nos saluari per aquas Baptismi, quo modo per aquas diluij saluati sunt, qui erant in arca Noë. Porrò aquæ diluuij non saluarunt arcam Noë, testificando, vel ob-

Digitized by Google

ſignando promiſſiones, ſed re ipſa eleuando arcam in ſublime, ne obrueretur cum ceteris ædificiis huius mundi: ſic igitur & Baptiſmus ſaluos nos facit, non obſignando, & teſtificando, ſed reipſa iuſtificando animam; vnde ſequitur, vt diximus, teſtimonium, ſiue interrogatio conſcientiæ bonæ in Deum.

QVINTVM argumentum eſſe poſſet pro aduerſariis teſtimonium ſanctorum Patrum, qui non rarò ſacramenta vocant ſigilla, ſeu ſignacula.

RESPONDEO; Longè alia ſignificatione loquuntur Patres de ſignaculis ſacramentorum, quàm hæretici faciant. Patres enim nunquam ſacramenta vocant ſignacula, vel ſigilla promiſſionum Dei, vt hæretici volunt; ſed aliquo horum trium modorum loquuntur de ſignaculis. PRIMO ſignacula vocant ſacramenta, quia obſignant fideles, & tanquam nota quadam eos ſeparant ab iis, qui non ſunt de grege, vel de exercitu Domini. Ita accipit hanc vocem Baſilius in exhortatione ad Baptiſmum: item Hieronymus in cap. 4. ad Epheſios, & Auguſtinus lib. 19. contra Fauſtum, cap. 11. & alibi paſſim. Ita quoque accipit Gregorius Nazianzenus, oratione de Baptiſmo, non procul ab initio, vbi dicit, Baptiſmum vocari poſſe ſigillum, quia ita conſeruat hominem baptizatum, vt notæ regiæ conſeruant res obſignatas. Nemo enim audet contingere eas, quæ magni alicuius Regis ſigillum habent.

SECVNDO vocant ſacramenta ſignacula, quia claudunt intra ſe rem ſacram, id eſt, inuiſibilem gratiam. Id enim, quod clauditur, obſignari ſolet, iuxta illud Apocalyp. 5. *Liber ſignatus ſigillis ſeptem.* Atque hac ſignificatione vocat Auguſtinus ſacramenta ſacra ſignacula in libro de catechizandis rudibus, cap. vigeſimo ſexto, & Scholaſtici, ſigillum Confeſſionis. Hoc etiam ferè modo Gregorius NAZIANZENVS, oratione de Baptiſmo, prope finem, vocat, ſigillum Baptiſma, eò quòd obſignet & claudat multa myſteria, quæ ſolis fidelibus detegunturi: *Cetera,* inquit, *intus addiſces, quæ etiam ipſa apud te ipſum occulta, clauſaque habebis, Baptiſmo obſignata, atque retenta.*

TERTIO vocant Baptiſmum ſigillum, vel obſignationem fidei, quia Baptiſmus eſt publica approbatio; & teſtificatio fidei eius, qui baptizatur. Sic enim vtitur hac voce Tertullianus in libro de Pœnitentia, vbi dicit, catechumenos diu probari an credant, & tandem vbi conſtiterit, eos verè, & conſtanter credere, Baptiſmum illis dari in obſignationem, & approbationem fidei. Quomodo etiam vtitur eadem voce Baſilius in tertio libro contra Eunomium, vbi dicit, primùm oportere credere, & tum demum accipere ſigillum fidei Baptiſmum. In libro quoque de Spiritu ſancto, cap. 12. vocat Baptiſmum ſigillum fidei, quia is qui baptizatur, eo ſigno teſtificatur ſe credere.

DENIQVE vocari poteſt etiam Baptiſmus ſigillum fidei, quia perficit, & abſoluit quodammodo hominem fidelem: quomodo veteres vocabant mortem, ſeu occiſionem pro Chriſto, ſignaculum martyrii, vt Euſebius refert libro 5. hiſtoriæ, cap. 3. Confeſſio enim Martyrum, & ſupplicia pro Chriſto non habent perfectam laudem, dum periculum eſt inconſtantiæ, & mutationis, ſed tunc demùm perfecta & quaſi ſigillo quodam munita, & obſignata cenſentur, quando morte pretioſa conſummantur. Atque hactenus de definitione.

CONTROVERSIA TERTIA.

De cauſsis Sacramenti.

CAPVT XVIII.

Sacramenta componi ex rebus, & verbis, vt materia & forma.

DE cauſsis Sacramenti diſputaturus, PRIMVM de intrinſecis cauſsis dicam. DEINDE de extrinſecis. Ac de intrinſecis tres erunt quæſtiones. PRIMA; An Sacramenta conſtent ex rebus, vt materia; & verbis, vt forma. SECVNDA; Quę ſint illæ res, & illa verba. TERTIA, An res illæ, & verba ita determinata ſint, vt nihil in eis mutari poſſit.

PRIMA quæſtio; vtrum ſacramenta conſtent rebus, & verbis, tamquã materia, & forma; etſi ſolùm inter Catholicos diſputatur, non tam ob diſcordiam eorum, quàm vt res explicetur: eſt tamen quæſtio vtiliſſima, vel etiam neceſſaria propter calumnias hæreticorum, qui ex hoc dogmate Catholicorum, quo requirimus res, & verba in ſacramentis, conantur oſtendere, multa non eſſe ſacramenta ex his, quę nos habemus pro ſacramentis. Sunt igitur variæ Doctorum ſententiæ.

PRIMA eſt quorundam recentiorum, qui volunt propriè in ſacramentis materiam, & formam non eſſe res & verba, ſed rem ſenſibilem eſſe materiam, ſiue ſit res, ſiue verbum, ſiue vtrumque, ſignificationem autem eſſe formam. Quod verò communiter dicitur, rem in ſacramento eſſe materiam, verbum eſſe formam, volunt explicandum eſſe de ſacramento materialiter ſumpto. Ita docet Dominicus à Soto in 4. diſt. 1. quæſt. 1. art. 1. & 2 quod idem videtur dicere Caietanus in 3. parte quæſt. 60. ar. 6. niſi quòd Caietanus affirmat, ſignificationem ſacramenti eſſe vnam & ſimplicem, reſultantem ex compoſito ſenſibili ex rebus & verbis; quod Sotus non dicit.

ALTERA ſententia eſt aliorum, qui docent, ſacramentum ipſum, & non ſolùm eius partem materialem, conſtare ex rebus vt materia, & verbis vt forma. Ita S. Thomas 3. par quæſt. 60. art. 6. ad ſecundum, & veteres Theologi communiter.

RVRSVS quidam exiſtimant, non omnia ſacramenta conſtare rebus, & verbis, ſed ſolùm quædam. Ita Durandus in 4. diſt. 1. q. 3. & Adrianus q. 2. de Baptiſmo.

ALII docent omnia ſacramenta nouæ legis, conſtare rebus, & verbis. Ita Alexan. Alenſis 4. par. ſummæ, q. 8. memb. 3. art. 1. & 3. & Theologi communiter. in 4. diſt. 1. vel 3.

ALII denique volunt omnia ſacramenta conſtare rebus & verbis, ſi res & verba accipiantur largo modo pro iis ſignis, quæ aut ſunt verę res, & vera verba, aut certè vicem eorum gerunt, ſi verò accipiãtur in rigore, non conſtare omnia ſacramenta rebus & verbis. Ita docet Dominicus à Soto in 4. diſt. 1. queſt. 1. art. 6. & alij quidam recentiores. Sed iſtæ opiniones magna ex parte conciliari poſſunt.

Sit igitur PRIMA propoſitio: *Sacramenta veteris legis probabile eſt non habuiſſe res, & verba, ſed ſolas res.* Hæc eſt S. Thomæ 3. parte, quæſt. 60. art. 6. ad vltimum. Ratio eſt, quia in ſcriptura veteri, vbi præſcribuntur pręcipui ritus ſacramentorum, nulla fit mentio verborum, vt patet Gen. 17. vbi præſcribitur ritus

Digitized by Google

Circumcisionis. Exod.12. vbi præscribitur ritus Agni Paschalis Leu. 8. vbi præscribitur ritus Ordinationis. Præterea ratio postulare videbatur, vt sacramenta noua ab ipso Christo instituta, signa essent clariora, quàm vetera, quæ Moses, vt Dei minister instituit.

Posset Obiici, quod Leuit.4. vbi præscribuntur sacrificia pro peccato (quæ erãt etiam sacramenta Testamenti veteris, ac respondebant sacramẽto nostro Pœnitẽtię, vt S. Thomas docet, 1.2. quæst. 102. art. 1.) præscribitur etiã, vt oret sacerdos pro iis, quorũ est Sacrificiũ. Sed respõdetur orationẽ illã sacerdotis nõ fuisse de essentia sacrificij pro peccato, sed solũ addi debuisse in vsu seu administratione Sacramenti illius ad facilius impetrandũ. Id quod ex eo colligitur, quòd, vt ibidem habemus, in sacrificio pro peccato sacerdotis nulla oratio adhibeatur, sed solũ in sacrificio pro peccato aliorum de populo. Illud autem quod habetur Nume. 5. de verbis præscriptis in cæremonia Zelotypiæ, non est ad rem. Illa enim cæremonia non erat sacramentum cùm non esset instituta ad sanctificandũ, sed ad inuestigandum, & puniendum adulterium.

Secunda propositio: *In Sacramentis omnibus nouæ legis inueniuntur res vt materia, & verba, vt forma.* Hæc propositio saltem quoad modũ loquẽdi negari non debet. Habetur enim expressè in Concilio Florentino in instructione Armenorum, quæ facta est, ipso approbante Concilio, vt ibidem legimus. Præterea habemus in Scripturis, expresse res, & verba in quatuor sacramentis, nimirum in baptismo Mat. 28. *Baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* In Eucharistia Mat. 26. vbi ponitur panis, & verbum, *Hoc est corpus meum.* In Confirmatione Actor. 8. vbi ponitur manus impositio, & oratio, quæ verbis fit. In extrema vnctione, Iacobi 5. vbi ponitur vnctio, & oratio. Credibile igitur est alia etiam sacramenta constare rebus, & verbis, licet non habeantur ita expressè in Scripturis. Item est communis sententia veterum Theologorum, vno Durando; vel aliis paucis exceptis, quorum loquendi modus corrigendus est, licet in re non multum discrepent à cæteris.

Tertia propositio: *Non solum quod est materiale in sacramento, sed ipsum totum sacramentum rectè dicitur constare ex rebus, vt materia, & verbis, vt forma.* Hæc est aliquo modo contra Caietanum, & Sotum: quamuis quod ipsi dicunt, etiam aliquo modo sit verum.

Notandvm igitur, sacramentum propriè non esse compositum aliquod Physicum, neque artificiosum, sed cum vtroq; habere similitudinem quandam. Et quidem si cõferatur cum cõposito artificioso, tum sine dubio forma eius partim est significatio, partim virtus operatiua; materia verò sunt res ipsæ, & verba in quibus residet significatio, & virtus illa operatiua. Vt enim in cõposito artificioso tota substantia dicitur materia, forma verò est quoddam accidens: ita sacramentum, vt signum, formaliter dicit significationem, vt causa, dicit vim operatiuã. Reliqua omnia ad materiam, seu subiectum pertinent. Et hoc modo accipiendo sacramenta, rectè dicunt Caietanus, & Sotus.

Tamen potest etiam sacramentum considerari, vt est simile composito Physico. Nam vt in composito Physico, materia præcedit, forma accedit: ita in sacramento accedit verbũ ad elementum. Item: vt in composito Physico materia est indeterminata, sed coarctatur à forma; ita in sacramento verbum determinat indifferentiam elementi. Denique, vt in cõposito Physico materia est imperfecta, forma est perfecta, & dat esse rei; ita in sacramento verba sunt rebus perfectiora, cùm sint signa multò clariora, & præstantiora.

Et hoc modo totum verbum cum sua significatione est forma, & totum elementum cũ sua significatione est materia. Id quod probatur: Primo, quia ita loquitur Concilium Florent. & veteres Theologi. Nam ipsi dicunt, sacramentum cõstitui ex re, & verbo, vt ex materia, & forma. At remota significatione, nulla est cõpositio ex re, & verbo; non enim est alia cõiunctio rerum, & verborũ, nisi quatenus rei significatio indeterminata, determinatur per significationem verbi. Non igitur Concilium, & Theologi volunt solũ subiectũ significationis constitui ex rebus, & verbis, sed totum ipsum sacramentum etiam vt signum est formaliter.

Præterea compositio ex re sensibili, & significatione, non est compositio ex materia & forma, vt partibus essentialibus, sed est compositio ex subiecto, & accidenter. At Concilium, & Theologi dicunt, Sacramenta constare ex materia & forma, non ex subiecto, & accidente: sæpe etiam addunt, ideo non posse ab Ecclesia mutari materiam, aut formam Sacramentorum, quia sunt essentia, seu substantia.

Secundo probatur ratione. Nam significatio sacramenti, non est vna significatio simplex, vt Caietanus docet, sed duæ sunt partiales, ex quibus vna totalis componitur. Ergo ipsa etiam significatio ex materia, & forma constitui dici potest: proinde totum sacramentum ex materia, & forma componetur, vt ex partibus essentialibus.

Antecedens probatur dupliciter. Primo: Antequam fiat coniunctio elementi, & verbi, vtrumq. habet suam significationem: Sed ex coniunctione non perit vlla significatio: Non enim potest verbum tollere significationem elementi, quæ est naturalis, sed solùm eam determinare, nimirum, vt cum aqua, exempli caussa, naturaliter significare possit quamlibet purgationem, determinetur à verbo ad significandã purgationem à peccatis. Manet igitur vtraque significatio, sed coniunguntur inter se, ita vt ex duabus partialibus, fiat vna integra, & totalis.

Secundo: Tam verbum, quàm elementum in sacramentis significat aliquid, vt omnes docent, & patet ex S. Thoma 3. par. q. 60. art. 6. ad primum & secundũ. Sed verbum non cõmunicat elemento suam significationem, neque verbo elementum: duę sunt igitur, non vna. Assumptio probatur. Quia elementi significatio naturalis est vt ibidem ait S. Thomas, verbi autem voluntaria. Non igitur significatio elementi communicatur verbo, quia tum naturalis esset, non voluntaria verbi significatio: & contrà, significatio verbi nõ communicatur elemento, quia tum elementi significatio esset merè voluntaria, & nullo modo naturalis.

Quarta propositio: *Vt Sacramenta cõstare dicãtur rebus, & verbis, non est necesse, vt res non sint verba, & verba non sint res, sed sat est si aliquid fũgatur vice rei, aliud vice verbi.* Hæc propositio cõciliat tres vltimas sententias. Nam vt Ledesmius rectè monet, quæst. 1. art. 6. non est quæstio inter Durandum, & alios, nisi de nomine.

Probatur propositio. Nam in sacramento Pœnitẽtiæ potest fieri, vt nulla sint alia signa præter verba. Ex cõmuni enim cõsensu Theologorum, in sacramẽto Pœnitentiæ, forma est absolutio: materia remota sunt peccata: materia proxima sunt actus pœnitẽtis, idest, contritio, confessio & satisfactio, quatenus signo externo produntur. Potest autem fieri, vt quis non habeat nisi peccata verbo commissa: & tunc materia remota erunt sola verba. Potest etiam fieri, vt non ostendat signa contritionis, confessionis, & satisfactionis, nisi verbis. Non n. est de essentia sacramẽti, vt pœnitens ploret, suspiret, flectat genua, &c: sed si tãtũ, verbo dicat sua peccata, & dicat se esse contritum, & velle satisfacere, potest absolui: quare materia etiam proxima tunc non erũt, nisi verba. Verè tamen dicũtur esse in eo sacramento res, & verba, quia peccatũ verbo

commiſſum, non vt verbum, ſed vt peccatum eſt materia confeſſionis: peccatum autem formaliter non eſt verbum, ſed res a verbi ratione valde diſtincta. Sic etiam confeſſio non eſt propriè materia ſacramenti, vt oratio quædã, ſed vt actio pœnitentis. Nam vt eleganter docet S. Thomas in 4. diſt. 14. quæſt. 1. art. 1. ſingulare eſt in hoc ſacramento, vt actio ſuſcipientis, ſit pars eſſentialis ſacramenti. Vt. n. inter corporalia medicamenta quędam ſunt omnino extrinſeca, vt emplaſtra, quæ applicantur ægrotis, & non requirunt eius actionem, vt partem medicamẽti; quædam alia partim ſunt extrinſeca, partim intrinſeca, vt quædã potiones, quę requirũt, vt partem medicamenti, ambulationem: ſic etiam quædam ſacramenta omni ex parte applicantur, & conferuntur à miniſtro, vt Baptiſmus, Euchariſtia, &c. ſed ſacramentum Pœnitentiæ partim applicatur à miniſtro per abſolutionem, partim requirit ipſius ægroti actionem, nimirum confeſſionem, &c.

Idem iam de forma oſtendere poſſumus; nam in ſacramento Matrimonij omnium cõſenſu, loco verborum ſufficiunt, nutus, aut literæ, modò ſufficienter exprimatur conſenſus vtriuſque partis. Quod verò aiunt Nicolaus Papa 27. q. 2. can. Sufficiat; & Alexander Papa. cap. Cùm locum de ſponſalibus, & matrimonijs, ſolum conſenſum efficere Matrimonium; non ita eſt accipiendum, quaſi conſenſus interior ſufficiat ſine ſigno externo: ſiquidem idem Alexander, cap. Licet, de ſponſa duorum, docet neceſſe eſſe, vt conſenſus verbis conſuetis exprimatur. Itaque illa particula: *Solus conſenſus dicitur efficere Matrimonium*; non excludit ſignũ, quo exprimitur conſenſus, ſed excludit conſenſum parentum, & ſolennitatem, & alia, quæ non ſunt de eſſentia Matrimonij.

QVINTA propoſitio: *Non eſt neceſſe, vt in omni ſacramento res, & verba ita coniungantur, vt partes eſſentiales eiuſdem rei.* NOTANDVM eſt hoc loco, ſacramentum habere quandam ſimilitudinem cum rebus naturalibus, quæ ex materia & forma conſtant: tamen non eſſe reuera compoſitum naturale, & idcirco non eſſe requirendas omnes proprietates materiæ, & formæ, ſed ſatis eſſe, ſi aliquæ reperiantur.

Probatur hæc propoſitio ex Euchariſtiæ Sacramẽto. Siquidem in Euchariſtia omniũ conſenſu inueniuntur res pro materia, id eſt panis, & vinum, & verba pro forma: *Hoc eſt corpus meum. Hic eſt ſanguis meus*: & tamen nũquam res iſtæ, & verba ita coniungũtur, vt materia, & forma in rebus naturalibus. Nam vel ſacramentum Euchariſtiæ eſt ſolum res ipſa conſecrata, id eſt, ſpecies panis, & vini, vt continent corpus, & ſanguinem Chriſti: vel etiam conſecratio, aut ſumptio, vt quidam volunt, ſacramenta dici poſſunt. Si conſecratio dicatur ſacramentum, tum verba habemus, ſed rem non habemus, ex qua ſacramentum componatur: tota enim cõſecratio in verbis conſiſtit; nam panis, & vinum non concurrunt, vt pars conſecrationis, ſed vt ſubiectum circa quod agit Sacerdos, & in quo recipitur actio cõſecrantis. Cum verò ſacramentum dicitur res ipſa cõſecrata, vel ſumptio, tunc rem habemus, verba nõ habemus, ex quibus ſacramentum componatur. Verba enim reſpectu rei conſecratæ, non ſunt pars eſſentialis, ſed principium productiuum; pars enim eſſentialis manet cum ipſa re, verba autem non manent cum re conſecrata; immò tunc primum incipit eſſe res conſecrata, cùm verba deſinunt eſſe. Quocirca Concilium Florentinum in inſtructione Armenorum, non dicit, verba Euchariſtiæ eſſe formam ſacramenti, ſed formã conſecrationis. Ex quo intelligimus, quãdo idem Concilium docet in omni ſacramento eſſe res pro materia, & verba pro forma, non debere hoc intelligi ita propriè, vt intelligeremus in vero compoſito naturali.

Idem oſtendi poſſet ex ſacramento Confeſſionis. Nam non ſolum, vt diximus, in eo ſacramento materia ſunt verba, quæ gerunt vicem rerum; ſed etiam poteſt fieri, vt vno die fiat confeſſio, & altero die detur abſolutio, ac proinde tum non ſimul ſint materia, & forma: quod in nullo compoſito verè Phyſico reperitur. Quocirca tum Concilium Florentinum in inſtructione Armenorum, tum etiam Tridentinum ſeſſ. 14. can. 4. dicunt, in ſacramento Confeſſionis actus pœnitentis eſſe quaſi materiam: nec audent abſolutè dicere eſſe materiam.

Ex quibus omnibus apertiſſimè colligimus materiam, & formam in ſacramentis largo modo eſſe accipiendam; atque hinc etiam facilè ſoluuntur omnia, quæ contrà obijci ſolent.

CAPVT XIX.

Verbum quod cum elemento Sacramentum facit, non eſſe concionale, ſed conſecratorium.

DIximus in ſacramentis res, & verba requiri, in quo cum aduerſarijs conuenimus. Neque dubitatio vlla ſupereſt de re, quid ſit illud videlicet, quod in ſacramentis adhibẽdum eſt, vt ſenſibile ſignum; fatentur enim nobiſcum in Baptiſmo aquam, in Euchariſtia panem, & vinum adhibendũ. De materijs aliorũ ſacramentorum non eſt opus hic diſſerere, quoniam ea non habentur ab aduerſarijs pro ſacramentis.

Vnum hic addam, ridiculè Brentium in Confeſſione Vvitembergenſi, c. de Baptiſmo, excludere Chriſma ab vſu ſacramenti, quod dicat ad elementa mundi pertinere, & in vſu fuiſſe Iudæis in cæremonijs Teſtamenti veteris. Nam ſi ea ratio quidquam valeret, excludere oporteret etiam aquam. Nam aqua magis pertinet ad elementa mundi, quàm oleum, cùm ſit ipſa vnum ex quatuor elementis mũdi, oleum verò non inter elementa, ſed inter mixta numeretur. In cęremonijs quoque Iudæorum longè frequentiores erant ablutiones aquæ, quàm inunctiones olei.

Sed his omiſſis, de quibus alio loco dicendum erit, quæſtio grauiſſima eſt de verbo, quod cum re coniunctum, ſacramentum facit. Nam Catholici omnes docent, verbum ſacramenti eſſe pauca quædam verba à Deo præſcripta, quæ ſuper materiam à miniſtro pronuntianda ſint; vt in Baptiſmo illa verba: *Ego te Baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti.* In Euchariſtia illa: *Hoc eſt enim corpus meum*; & de cæteris ad eundem modum.

At Ioannes Caluinus lib. 4. Inſtit. cap. 14. §. 4. contendit verbum ſacramentale nihil eſſe aliud, niſi concionem; ſic enim loquitur: *Hoc eſt quod vulgò dicunt, cõſtare ſacramentum verbo, & externo ſigno. Verbum n. intelligere debemus, non quod ſine ſenſu & fide inſuſurratum, ſolo ſtrepitu velut magica incantatione conſecrandi elementi vim habeat; ſed quod prædicatum intelligere nos faciat, quid viſibile ſignum ſibi velit. Quod ergo ſub Papa tyrannide factitatum eſt, non caruit impię myſteriorum prophanatione: putant enim ſatis eſſe, ſi ſacerdos, populo ſine intelligentia obſtupente cõſecrationis formulam demurmuret.* Et infrà: *Ergo cùm de verbo ſacramentali fieri mentionem audimus, promiſſionem intelligamus, quæ clara voce à miniſtro prædicata plebem eò manu ducat, quo ſignum tẽdit, ac nos dirigit.* Hęc ille. Sed antequam vel probemus aliquid, vel refellamus, explicanda eſt diligenter Caluini ſententia.

PRIMO igitur annotandum eſt, Caluinum, & cęteros aduerſarios noſtros aliter ſentire, & loqui de Baptiſmo, aliter de Euchariſtia, quæ duo ſola ſunt apud eos propriſſimè ſacramenta. Nam in Baptiſmo duo genera verborum requirunt, in Euchariſtia vnum tantum:

tum: ſiquidem in Baptiſmo PRIMO loco requirunt verbum concionale, quòd à miniſtro proponatur, & explicetur promiſſio diuina. DEINDE requirunt, vt dum aſpergitur aqua, ſimùl dicantur illa verba: *Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti.* Id quod patet tum ex libello Caluini de formula miniſtrandi ſacramenta; tum ex Melanchthone in locis, c. de Baptiſmo; tũ ex praxi ipſorum quotidiana; tum denique, quia non rebaptizantur apud Catholicos ij, quos Lutherani, & Caluiniſtæ baptizarunt: quod tamen eſſet faciendum, niſi illi veram formam ſacramenti adhiberent dum baptizant.

Porrò in ſacramento Euchariſtiæ Caluiniſtæ (vt ex formula Caluini perſpicuum eſt) non requirunt aliud verbum, quàm inſtructionis, iubent enim PRIMO loco recitari inſtitutionem ſacramenti ex cap. 11. prioris ad Corinthios, eo ferè modo quo nos in Miſſa recitamus lectionem ex eadem epiſtola ad populi inſtructionem. DEINDE adhibet concionator explicationem, & tum demum ſine vllo ſigno crucis, aut alio verbo, ſeu ritu ſacro diſtribuunt panem, & vinum. Extat alia formula Anglorum, qui Geneuæ degunt, in qua poſt lectionem epiſtolæ ad Corinthios, & cõcionem, ſequitur gratiarum actio cõceptis verbis, quam alta voce pronunciat miniſter, & tum demum ſine vllis verbis conſecratoriis diſtribuitur panis & vinum.

Lutherani autem non eodem modo omnes agunt, ſed alij recitant verba inſtitutionis merè hiſtoricè, alij recitant cum intentione conſecrandi, alij nihil recitant: quorum opiniones vide apud Kemnitium in 2. par. Exam. pag. 346.

Ex quibus ſequitur habere aduerſarios verum Baptiſmum, ſed non veram Euchariſtiam, niſi fortè admodum paucos, eos videlicet, qui adhibent verba, & fuerunt in Eccleſia ordinati Sacerdotes.

SECVNDO notandum eſt, quod Caluinus dicit, verbum ſacramentale eſſe concionem, duobus modis intelligi poſſe. VNO modo, vt velit concionem eſſe partem ſacramenti eſſentialem, ita vt ſine concione non ſit ſacramentum. ALTERO modo, vt velit concionem non eſſe partem ſacramenti, ſed tantum requiri, vt ſacramentum fructuosè percipiatur.

Et quidem valde probabile eſt, Lutheranos, qui præter concionem adhibent verba conſecrationis in omnibus ſacramentis, non requirere concionem ad eſſentiam, ſed ad fructũ tantum ſacramenti aſſequendum; proinde cum eis nulla erit hoc loco altercatio: iis tamen exceptis, qui verba ipſa ſacramentalia non proferunt ad conſecrandum, ſed ad inſtruendum, & apertè Euangelij prædicationem vocant, vt facit Ioãnes Brentius in Confeſſione Vvitembergenſi, cap. de Euchariſtia.

At Caluinus videtur quidem interdum loqui de verbo concionali, vt de re diſtincta à ſacramento, vt cùm ait li. 4. cap. 14. §. 3. ſacramentum eſſe quaſi appendicẽ verbi: tamen ſæpius de eo loquitur, vt de parte eſſentiali ſacramenti. Nam in verbis ſuprà citatis dicit, ſacramentum conſtare duabus rebus, ſigno, & verbo, & per verbum dicit ſe intelligere concionem. Item ibidem explicat de verbo concionali, illud AVGVSTINI: *Accedit verbum ad elementum, & fit Sacramentum*: vbi ſine dubio verbum ponitur de eſſentia ſacramenti. Nam ibidem AVGVSTINVS, & ex Auguſtino Caluinus ait, *Sine verbo quid eſt aqua, niſi aqua?* id eſt, aqua ſine verbo non eſt ſacramentum, ſed prophanum elementum. Præterea ſi concionale verbũ non eſſet de eſſentia ſacramenti, in Euchariſtia nullũ eſſet verbum de eſſentia, apud Caluiniſtas: non enim aliud verbum in eo ſacramento habent, niſi concionale. Præterea in commentario, cap. 5. ad Epheſ. explicans Caluinus illud (Mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ) *Apparet*, inquit, *nullam in Papatu legitimam eſſe ſignorum obſeruationem, nam verbum quidem per ſe habere iactant, ſed quod ſit incantationis vice; quia illud lingua incognita demurmurant, & ita quaſi demortuo elemento potius quam hominibus deſtinatum foret; nulla myſterij explicatio ad populum: quæ ſola facit, vt mortuum elementum incipiat eſſe Sacramentum.* NOTA vltima verba.

Denique Theodorus Beza omnem dubitationem tollit, cùm ita ſcribit in libro, quem inſcripſit: Sũma doctrinæ de re ſacramentaria. *Quæ eſt cauſſa formalis Sacramentorum? ordinatio Dei in ipſius verbo cõprehenſa, & ab ipſius miniſtro explicata ſecundum eius mandatũ: non autem pronunciatio ipſa illorũ verborum, neque vlla vis in vocabulis latens.* Hæc ille. Ex quo intelligimus verba illa Baptiſmi: *Baptizo te, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti*, recitari quidem à Caluiniſtis dum aſpergitur aqua, ſed non eſſe illa verba formam ſacramenti apud eos: verum concionem præcedentem eſſe formam, illa autem verba ad ritum pertinere, vt paulò infrà idem Theodorus indicat: & illa ipſa non proferri, vt conſecretur aqua, ſed vt etiam inde inſtruatur populus.

NOTANDVM eſt TERTIO, tria eſſe, in quibus nos à Caluiniſtis diſſentimus, quæ ſunt ordine demõſtranda. PRIMVM enim nos in omni ſacramento docemus, neceſſarium eſſe verba quędam à Deo inſtituta pronunciari in ipſa actione ſacramenti: illi ſolum in Baptiſmo id neceſſarium docẽt. SECVNDO nos docemus, ad eſſentiam ſacramenti non requiri verbum concionale, illi affirmant, requiri. TERTIO nos docemus ad eſſentiam ſacramentorum requiri verba certa concepta, conſecratoria, & hæc eſſe, quæ dicantur propriè verba ſacramentalia: illi hoc totum negant, & magicam incantationem vocant. Nam etiam verba Baptiſmi, vt dixi, non ideò recitant dum aſpergunt aquam, vt conſecretur aqua, ſed vt inſtruatur populus, vt ſint etiam illa verba pars quædam concionis in quo, vt dixi, Ioãnes Brentius, & alii quidam ex Lutheranis cum Caluiniſtis conueniũt. Et hæc eſt ratio, cur illi lingua vulgari, nos Latina vtamur in ſacramentis: illi enim populum docere volunt, qui non intelligit linguam Latinam: nos Deum inuocamus ad ſanctificandum elementum, Deus autem omnes linguas intelligit.

Sit igitur PRIMA propoſitio: *Non ſolum in Baptiſmo, ſed etiam in cæteris Sacramentis requiruntur verba in ipſa celebratione myſterij.* Probatur. Nam in Euchariſtia, Dominus dum panem benedixit, certa verba pronunciauit, nimirum: *Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis datur*, ac deinde iuſſit, vt idem nos faceremus: *Hoc*, inquit, *facite in meam commemorationem.* Luc. 22. Debemus igitur & nos certis verbis vti, ſi facere volumus quod ipſe fecit, vt nobis imperauit.

DICENT fortaſſe, Chriſtum imperaſſe, vt faceremus, quod ipſe fecit, non autem vt diceremus verba, quæ ipſe dixit. Sed nos reſpondemus illud (Hoc facite) referri ad totam actionem Chriſti, ita vt comprehendat etiam verba. Id quod (vt omittam nũc alia argumẽta) diſcimus ex traditione, & vſu Catholicæ Eccleſiæ, quæ traditio ſi non recipiatur, in dubium reuocabitur etiam forma Baptiſmi. Nam vnde, quæſo colligitur, dum aqua aſpergitur, dicenda eſſe illa verba: *Baptizo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti?* certè non aliunde, quàm ex illis verbis Matth. vlt. *Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti.* At ex hoc loco id non poteſt certè colligi, niſi recipiatur Eccleſiæ traditio. Non enim Dominus ait, dicite, Baptizo te in nomine Patris, &c. ſatis igitur erit ſi, aſpergentes aquam dicamus, In nomine Patris, & Filij, &c.

Præterea non etiam dixit Dominus, dicite, In nomine Patris, &c. sed solùm ait: *Baptizãtes eos, in nomine Patris, &c.* quæ verba non cogũt, vt dicamus, In nomine Patris, &c. sed solum vt baptizemus auctoritate Dei, nimirũ vt eius ministri; quod potest fieri, etiamsi nihil dicamus. Id quod ex aliis similibus locis demõstrari potest. Nã Marci vlt. Dominus ait: *In nomine meo dæmonia ejicient, super ægros manus imponent, & bene habebunt,* & tamen non erat opus, vt Apostoli, cum aliquem curare volebant, dicerent voce, In nomine Domini, sed satis erat, si cogitatione: nam Actor. 9. Petrus excitauit Tabithã, & Actor. 14. Paulus sanauit claudũ sine vlla mentione nominis Christi. Sic etiam Matt. 18. Dominus ait: *Vbi fuerint duo, vel tres cõgregati in nomine meo, illic sum in medio eorũ,* & tamen non est opus, vt qui volunt congregari in nomine Christi, dicant verbis: Cõgregamur in nomine Christi: sed satis est si cõueniant Christi auctoritate. Sic denique Ioan. 5. Dominus ait: *Ego veni in nomine Patris mei, & non recepistis me: si alius venerit in nomine suo, illum recipietis.* vbi non significatur aliud per nomen, nisi auctoritas.

Quod igitur in Baptismo dicere debeamus: *Baptizote, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti,* non ex sola Scriptura certò colligi potest, sed ex Scriptura, adiuncta Ecclesiæ explicatione, & praxi. Quod si in Baptismo recipitur Ecclesiæ auctoritas, cur non etiam in Eucharistia, & ceteris sacramentis?

De aliis sacramentis idem probari potest quãquam non sit valde necessarium, cùm ea ab aduersariis non recipiantur. In Confirmatione perspicuum est, adhibenda esse verba ex c. 8. Actorum, vbi Apostoli manus imponentes simul orabant. Vnde. CYPRIANVS in epist. ad Iubaianum: *In impositione,* inquit, *manuum invocatur, & infunditur Spiritus sanctus super baptizatos.* Idẽ habet AMBROSIVS lib. 3. de sacram. ca. 2. *Post fontem,* inquit, *superest, vt perfectio fiat, quando ad invocationem Sacerdotis Spiritus sanctus infunditur.* Idem habet Hieronymus in lib. contra Luciferianos, & Augustinus lib. 3. de Baptismo, cap. 16.

In sacramento Pœnitentiæ requiri etiam verba, patet ex illo Ioan. 20. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur;* nec enim id fieri potest sine verbis. Vnde Ioannes Chrysostomus in cõmentario eius loci, dicit Deũ vti, & manu, & lingua Sacerdotis ad absoluendum, & S. Leo in epist. 91. ad Theodorum dicit, post Baptismum Deum sic ordinasse remediũ Pœnitentiæ, vt nisi supplicationibus sacerdotum venia nequeat obtineri.

In sacramento Ordinis requiri verba, docet AMBROSIVS in c. 4. prioris ad Timotheum: *Manus impositiones,* inquit, *verba sunt mystica, quib⁹ cõfirmatur ad opus electus, accipiens auctoritatem, teste conscientia sua, vt audiat vice Domini sacrificium Deo offerre.* Item Hieronymus in cap. 58. Isaiæ, dicit Ordinationem clericorum fieri ad imprecationem vocis, & impositionem manuum.

In sacramento Vnctionis ægrotorũ, planũ est requiri verba ex epi. Iacobi, c. 5. *Inducat Presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum vngentes eum oleo in nomine Domini, &c.*

Denique in Matrimonio res est perspicua, cùm non possit constare mutua consensio, nisi verbis, aut signis æquiualẽtibus exprimatur. Itaq; Caluinus etiam in libro de forma ministrandi sacramẽta, licet Matrimoniũ non habeat pro sacramento, tamen vult in Ecclesia celebrari, & præscribit certam formam verborum.

SECVNDA propositio: *Non requiritur verbum concionale ad essentiam vllius Sacramenti.* Probatur PRIMO, argumento ab auctoritate Scripturę negatiuè, quod ab aduersariis magnifieri solet, & debet, cùm nihil oporteat in rebus diuinis facere sine Dei verbo, & ipsi nullam Dei verbũ agnoscãt, nisi scriptum. Igitur in Scripturis fit mẽtio Baptismi: primum Ioan. 3. *Nisi quis renatus fuerit, &c.* deinde Ioan. 4. vbi habemus, Dominum per discipulos baptizasse: item Marci vlt. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit salvus erit.* ad Titum cap. 3. *Saluos nos fecit per lauacrum.* 1. Pet. 3. *Vos saluos facit Baptisma.* Sed in his locis nulla fit mentio verbi, nedum concionis.

Duo tantùm sunt loca, vbi fit mentio verborum. VNVS est ad Ephes. 5. *Mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ.* ALTER Matth. vlt. *Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.*

Prior locus explicari debet per posteriorem: tum quia hęc sit regula generalis etiam ab aduersariis celebrata, vt cùm id fieri potest, vna Scriptura per aliam explicetur: tum quia Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Anselmus, aliique interpretes ita docent: dicũt. n. illud, *In verbo vitæ,* significare, *In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* Vnus est Hieronymus, qui in commentario huius loci per *verbum vitæ,* intelligit doctrinam. SED obseruandum est, Hieronymum omisisse literalem expositionem, & solùm exposuisse mysticè, id est, vt ipse dicit, tropologicè. Non enim per lauacrum intelligit Baptismum, sed purgationem quamlibet, quę per doctrinam fieri potest. Omnes autem interpretes, qui ad litteram exponunt, per lauacrum intelligunt Baptismum, & per verbum, intelligunt inuocationem Trinitatis.

Remanet ergo solus locus ille Matthæi vlt. *Docete omnes gentes, baptizantes eos, &c.* quo loco non negamus iuberi, vt instructio præcedat Baptismum: immò hoc ipsum nos docemus, & facimus; nõ enim baptizamus vllos adultos, nisi prius diu multumque instructi fuerint. Sed negamus hoc loco præscribi concionem tãquam partem essentialem sacramenti, immò asserimus distingui hoc loco aperte doctrinam à sacramento. Sic enim distinguit S. HIERONYMVS in commentario huius loci: *Ordo,* inquit, *præcipuus, insit Apostolis, vt primùm docerent omnes gentes: deinde fidei intingerent Sacramento, & post fidem, ac Baptisma, quæ essent obseruanda præciperent.*

Porrò, quod diximus de Baptismo, dici potest etiam de Eucharistia. Nam nec Dominus Matthæi 26. nec Paulus 1. Cor. 11. dicunt fieri debere cõcionem, cùm celebratur cœna Dominica: nec ipse Dominus vllam habuit concionem, nec explicuit vim Eucharistiæ (quod tamen Caluinus necessarium putat) in ipsa cœnę celebratione. Habuit quidem postea longissimum sermonem, quem Ioannes descripsit, cap. 14. 15. & 16. sed is nihil ad cœnam pertinebat, tum quod post cœnam habitus sit, tum etiam, quod nihil in eo de cœna Dominus differuerit. Viderit igitur Caluinus, ex quo Euangelio didicerit, concionem esse formam sacramenti,

SECVNDO probatur, non esse concionem de essentia sacramenti. Nam si ita esset, non distinguerentur officia concionandi, & baptizandi. Quicunque enim concionaretur, hoc ipso baptizaret, quandoquidem ministraret formam Baptismi: & contrà, qui baptizaret, concionaretur, cùm Baptismus formaliter nihil aliud sit, nisi concio. At contradicit huic sententiæ Beatus Paulus, cum ait 1. Cor. 1. *Non misit me Christus baptizare, sed euangelizare.* In quem locum præclarè scribit commentarius, qui tribuitur Ambrosio, ostẽdit enim multò minus esse baptizare, quàm prædicare, ex eo, quod qui baptizat, solùm pronunciat solemnia quædam verba, & aquam infundit, quod facillimum est. Vnde etiam Petrus Actor. 10. postquàm prædicauerat Cornelio, non ipse eum baptizauit, sed iussit à ministris inferioribus baptizari. At secundùm Caluinum Petrus ipse baptizasse dicendus esset, qui formam adhibuit Baptismi.

TERTIO: Si forma Baptiſmi eſſet concio, varia eſſent Baptiſmata pro varietate concionum: non enim omnes eodem modo concionantur. At vnum Baptiſma eſſe, ſicut vnus eſt Deus, & vnus Dominus teſtatur Apoſtolus ad Epheſ. 4. & Symbolum Conſtantinopolitanum.

QVARTO: Si forma Baptiſmi eſſet concio, falſum Baptiſmum haberent hæretici, ac proinde rebaptizãdi eſſent: non enim vera eſſe poteſt prædicatio hæreticorũ. At Eccleſia approbat Baptiſma quorumlibet hæreticorum, modò detur verbis præſcriptis, id eſt, *In nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti*, etiãſi addãt ipſi peruerſiſſimam concionem, & explicationem, vt docet S. AVGVSTINVS l. 3. de Baptiſmo, cap. 15. *Si Euangelicis*, inquit, *verbis, In nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti Marcion Baptiſmum conſecrabat, integrum erat Sacramentum, quamuis eum fides ſub iiſdem verbis aliud opinantis, quàm Catholica veritas docet, non eſſet integra, ſed fabuloſis falſitatibus inquinata. Nam ſub iiſdem verbis (id eſt, In nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti) non ſolum Marcion aut Valentinus, aut Arius, aut Eunomius, ſed ipſi carnales paruuli Eccleſiæ, ſi poſſent ſinguli diligenter interrogari, tot diuerſitates opinionum fortaſſis, quot homines numerarẽtur. Animalis enim homo non percipit ea, quæ ſunt Spiritus Dei. Nunquid tamen ideò non integrum Sacramentum accipiunt?*

QVINTO: Baptiſmus Catholicorum datur ſine vlla concione. Etſi enim præcedit Catechiſmus, & ſermones, ac prædicationes permultæ, tamen eo die, quo fit Baptiſmus, ordinariè concio fieri non ſolet. Et tamen Caluinus nõ iubet rebaptizari Catholicos, immò fatetur verum eſſe eorum Baptiſmum lib. 4. Inſtit. cap. 15. §. 16. *Tales*, inquit, *hodie ſunt Catabaptiſtæ noſtri, qui vtiè nos baptizatos pernegãt, quod ab impiis, & Idolatris in regno Papali baptizati ſumus. Itaque Anabaptiſmum furioſè vrgent, &c.* Quomodo iſta cohærent, vt concio ſit forma Baptiſmi, & tamen ſine cõcione verus Baptiſmus dari poſſit? Quomodo etiam verba iſta ex libris Inſtitutionum concordant cum verbis eiuſdem Caluini ſuprà citatis ex commentario quinto, cap. ad Epheſios, vbi ait, nullam eſſe apud Papiſtas legitimam ſignorũ obſeruationem, quòd deſit apud eos explicatio ad populum, quæ ſola facit vt mortuum elementum incipiat eſſe ſacramentum?

SEXTO: Si forma Baptiſmi eſſet concio paruuli certè baptizandi non eſſent: non enim fieri debet concio, vbi non eſt, qui audiat, & intelligat. Monet enim Sapiens Eccl. 32. *Vbi non eſt auditus, non effundas ſermonem.* At pueri nihil intelligunt, nec attendunt, aut attendere poſſunt; igitur non eſt illis concio facienda: quare nec baptizari debent, aut poſſunt.

Ad hoc argumentum dupliciter reſpõderi ſolet, aliqui enim, vt Lutherani, volũt paruulos percipere cõcionem. Sed hos ſuprà refutauimus dilemmate S. Auguſtini in epiſtola ad Dardan. Aut vſum rationis habent, aut non: ſi non habent, ergo non intelligunt; ſi habent, ergo ſacrilegi ſunt, qui Sacramentum recuſant, vt patet.

Alij, vt Caluinus lib. 4. Inſtit. cap. 16 §. 20. dicunt, paruulos non percipere Sacramentum vtiliter pro eo tempore, tamen verum ſacramentum percipere, quod poſteà vtile ſit futurum. Sed hæc ſolutio non eſt ſufficiens. Nam ſi verbi prædicatio eſt de eſſentia Baptiſmi nõ minus, quàm aqua, certè debet percipi non minus, quã aqua, alioqui nõ modo inutile, ſed etiã nullũ erit ſacramentum. Quod ſi aqua aſpergeretur à miniſtro, infanti verò non attingeret, nemo diceret, illum eſſe baptizatum; ergo ſi concio fiat, & non percipiatur ab infante, nemo dicere debet ex Caluiniſtis, illũ eſſe baptizatum. Concio autem non verè percipitur, niſi cũ intelligitur: non enim dicitur percipere concionem, quæ propriè inſtructio quædam eſt, qui nõ inſtruitur etiamſi ſonum quendam audiat. Non ergo infantes percipiunt formam ſacramenti, quare nec ſacramentũ. Aut igitur Caluiniſtæ fiant Anabaptiſtæ, aut deſinant concionem requirere ad eſſentiam ſacramenti.

TERTIA propoſitio: *Requiritur ad eſſentiam Sacramenti certa forma verborum, quæ non tam inſtruat circũſtantes, quam conſecret, & ſanctificet elementum.* Hæc eſt non modo aduerſus Caluinum, ſed etiam aduerſus Brentium, ac ceteros Lutheranos, qui verba ipſa conſecrationis pronuntiari volunt ad inſtruendum populum, non ad materiam conſecrandam, & idcirco nefas eſſe putant ſi ea verba Latinè pronuntiẽtur apud populum Latinæ linguæ imperitum.

Probatur hæc propoſitio PRIMO; Verba à Domino præſcripta in Baptiſmo, non habent formã inſtructionis, ſed inuocationis, & benedictionis. Id quod probatur ex ipſa forma loquendi Chriſti. Non. n. ait; Docete omnes gentes nomen Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, ſed: *Baptizantes eos in nomine Patris, &c.* vbi verba illa: *In nomine Patris, &c.* reſpiciunt actũ Baptizãdi, nõ actum docendi: proinde ſonant inuocationẽ Trinitatis ſuper aquæ aſperſionẽ, non declarationẽ myſterij ad auditores. DEINDE, ſi licet Scripturã exponere, per Scripturãperſpicuũerit, *In nomine Patris, &c.* ſonare inuocationem, nõ inſtructionẽ: ſic n. accipitur iſta forma loquendi in aliis locis, vt Marci vlt. *In nomine meo dæmonia eiicient.* Act. 3. *In nomine Ieſu Chriſti ſurge, & ambula.* Matt. 7. *Nonne in nomine tuo dæmonia eiecimus?* & alibi paſſim. DEINDE, ſi verba iſta ad inſtructionem pertinerent, valdè profectò imperfecta eſſent: non. n. ſolum inſtrui debent de Trinitate, qui baptizantur, ſed etiam de incarnatione, & paſſione Domini, & præcipuè de promiſſione gratiæ ob Chriſti meritum, quarum rerum nulla in his verbis mentio fit.

SECVNDO; Verba, quæ dicuntur in myſterio Euchariſtiæ ab Apoſtolo, dicuntur verba benedictionis, quod certè nõ inſtructionẽ, ſed cõſecrationẽ ſonat 1. Cor. 10. *Calix benedictionis, cui benedicimus, nõne cõmunicatio ſãguinis Chriſti eſt?* Idem argumentũ duci poſſet ab aliis ſacramentis, ſi ea reciperent aduerſarij. Vide tamen quæ diximus in confirmatione primæ propoſitionis.

TERTIO probatur ex illis Apoſtoli verbis 1. Corint. 1. *Nunquid Paulus pro vobis crucifixus eſt, aut in nomine Pauli baptizati eſtis?* Vbi Apoſtolus demõſtrare vult ſacramentorum auctores non eſſe eos homines, qui illa miniſtrant, ſed Deum: idque inde probat, quia non dantur in nomine miniſtrorum, ſed in nomine Dei, id eſt, Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Nomen igitur in verbis Sacramentorum, inuocationem ſignificat, ex qua colligitur auctoritas. Vnde CHRYSOSTOMVS homil. 3. in priore ad Corint. *Noli*, inquit, *mihi dicere, quis baptizauit, ſed in cuius nomine: neque qui baptizat, ſed quem in Baptiſmate inuocamus, requiritur.* Vide de hoc loco, & de hoc argumento Optatum Mileuitanum, lib. 5. contra Parmenianum.

QVARTO: idem probatur ex traditione Conciliorum. Nam Concilium Niceænum can. 19. iubet rebaptizari Paulianiſtas: quod idem ſtatuit Concilium Laodicenum can. 8. de Cataphrygibus. At contrà Concilium I. Arelatenſe eodem tempore celebratum canone 8. & Syricius epiſtola 1. capit. 1. iubent, Arianos non rebaptizari, cuius differentiæ cauſſa non poteſt reddi, niſi illa, quam reddit Innocentius Primus in epiſtola 22. cap. 5. quia videlicet Paulianiſtæ, & Cataphryges non ſolum non credebant Trinitatem, ſed nec baptizabant cum inuocatione Trinitatis: at Ariani licet non crederent Trinitatem vnius eſſentiæ, tamen baptizabant in nomine Patris, & Filij, &

Spiritus ſancti. At certè quantũ ad inſtructionem, & explicationem, tam errabant circa Trinitatem Ariani, quàm Pauliani ſtæ, & Cataphryges: non igitur inſtructio, ſed inuocatio Baptiſmum perficit.

QVINTO probatur ex Patribus, qui cum de verbis Sacramentorum loquuntur, non inſtructionis, ſed inuocationis, & conſecrationis mentionem faciũt. Dionyſius AREOPAGITA in lib. de Eccleſ. Hierar. ca. vlt. vocat verba Sacramentorum τὰς πλουσίας ἐπικλήσεις, id eſt conſecratorias inuocationes. IVSTINVS in Apologia ad Antoninum Pium: *Super eo*, inquit, *qui renaſcendum ſibi eſſe ſtatuerit, parentis rerum omnium, & Domini Dei nomen nominatur, atq; id ipſum ſolum lauaturum iſtum ad lauacrum ducentes inuocamus.* Et infrà: *In nomine etiam Ieſu Chriſti crucifixi, atque in nomine Spiritus ſancti abluitur is, qui illuminatur.* BASILIVS libro de Spiritu ſancto, c. 15. *Tribus*, inquit, *merſionibus, ac totidem nominationibus, ſine inuocationibus magnum Baptiſmatis myſterium perficitur.* CYRILLVS Catechesi 3. *Aqua ſimplex*, inquit, *per Sancti Spiritus, Chriſti, & Patris inuocationem, ſanctitatem conſequitur.*

ATHANASIVS ſerm. 3. contra Arianos circa medium: *Cur*, inquit, *dum mittamur Baptiſmate, vnà cum Patre, Filij quoque nomen recenſetur? nam vt Pater ſit ſufficiens, nefaria vox eſt, &c.* vbi docet, tres perſonas nominari in Baptiſmo, non quod vna non ſufficiat ſanctificare hominem: ſed quia inſeparabiles ſunt ob naturæ vnitatem: quocirca vult verba illa Baptiſmi non dici ad inſtruendum populum, vt hæretici ſomniant, ſed ad inuocandum Deum, qui per Baptiſmum nos ſanctificat.

Gregorius NISSENVS in libro de Baptiſmo: *Omitte*, inquit, *mecum conſligere, & oppone te, ſi potes, Domini vocibus, quæ inuocationem, & cognominationẽ Baptiſmatis hominibus inſtituerunt. Et quæ ſunt verba Dominici præcepti, Baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti.* Et infrà: *Submittimus nos Patri, vt ſanctificemur, &c.*

CYPRIANVS, vel quicumque fuit auctor in ſer. de Baptiſmo Chriſti prope initium. *Verbum*, inquit, *ſolennitas, & ſacri inuocatio nominis, & ſigna inſtitutionibus Apoſtolicis ſacerdotum miniſteriis attributa, viſibile celebrant Sacramentum: rem verò ipſam Spiritus ſanctus formar, & efficit, & conſecrationibus viſibilibus inuiſibiliter manũ ſuam bonitatis auctor apponit.*

AMBROSIVS li. 2. de Sacram. c. 5. *Venit*, inquit, *ſacerdos, precem dicit ad fontem, inuocans Patris nomẽ, præſentiã Filij, & Spiritus ſancti: vtitur verbis cœleſtibus. Cœleſtia verba, quæ Chriſti ſunt, quod baptizemus in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Si ergo ad hominis ſermonem, ad inuocationem Sancti, aderat præſentia Trinitatis, quãto magis ibi adeſt, vbi ſermo operatur æternus?* Similia dicit de verbis Euchariſtiæ, lib. 4. de Sacram. cap. 4.

AVGVSTINVS lib. 3. de Baptiſmo contra Donatiſtas, c. 10. *Non eſt*, inquit, *aqua prophana, & adultera, ſuper quã nomen Dei inuocatur, etiamſi à prophanis, & adulteris inuocetur, quia nec ipſa creatura, nec ipſum nomen adulterũ eſt. Baptiſmus verò Chriſti verbis Euangelicis conſecratus, & per adulteros, & in adulteris ſanctus eſt, quamuis illi ſint impudici, & immundi, quia ipſa eius ſanctitas polluì non poteſt, & Sacramento ſuo diuina virtus aſſiſtit.* Et li. 5. c. 20. *Si ergo ad hoc valet, quod dictum eſt in Euangelio, Deus peccatorẽ non audit, vt per peccatorem ſacramenta non celebrentur, quomodo exaudit homicidam deprecantem, vel ſupra aquam Baptiſmi, vel ſuper oleum, vel ſuper Euchariſtiã, vel ſuper capita eorum, quibus manus imponitur? quæ omnia tamen, & fiunt, & valent etiam per homicidas.*

CAPVT XX.

Soluuntur obiectiones.

SOLVENDÆ ſuperſunt obiectiones Caluini, qui PRIMO loco profert teſtimonium S. AVGVSTINI ex tracta. 80. in Ioan. vbi S. Auguſt. poſteaquam dixerat: *Vnde tanta virtus aquæ, vt corpus tangat, & cor abluat, adiungit, niſi faciente verbo? non quia dicitur, ſed quia creditur. Nam & in ipſo verbo aliud eſt ſonus tranſiens, aliud virtus manens: hoc eſt verbum fidei, quod prædicamus. Vnde in Actis Apoſtolorum: Fide mundans corda eorum. Et Petrus Apoſtolus: Sic nos Baptiſma ſaluos facit, non depoſitio ſordium carnis, ſed conſcientiæ bonæ interrogatio. Hoc eſt verbum fidei, quod prædicamus.* Hæc ille.

RESPONDEO; Locus hic mirè torquere ſolet nonnullos, cum tamen non vſque adeò obſcurus eſſe poſſit, cum ſit pars quædam concionis ad populum habitæ, niſi fortè credimus S. Auguſtinum per ænigmata prædicare ſolitum, vt Oedipo opus eſſet ad eum intelligendum. Referam igitur quid alij ſentiant, & refellam ea, quæ non videntur rectè dicta.

PRIMVM igitur Caluinus contendit, totum hunc locum de concione intelligendum. Sed fallitur apertiſſimè. PRIMO, quoniam AVGVSTINVS ait: *Detrahe verbum, quid eſt aqua niſi aqua?* At detracto verbo concionis, adhuc aqua Baptiſmi non eſt pura aqua, ſed aqua ſacra, & Sacramentalis, nam apud nos nulla fit concio in Baptiſmo, & tamen Baptiſmum noſtrum verum Sacramentum Caluinus eſſe fatetur lib. 4. Inſtit. cap. 15. §. 16.

SECVNDO AVGVSTINVS ait: *Accedit verbum ad elementum, & fit ſacramentum.* At concio non accedit ad elementum, ſed præcedit, vt ipſe idem Caluinus docet, lib. 4. cap. 14. §. 3. Oportuiſſet ergo, vt diceret: Accedit ad verbum elementum, & fit Sacramentum.

TERTIO, AVGVSTINVS ait: *Vnde tanta virtus aquæ, vt corpus tangat, & cor abluat, niſi faciẽte verbo?* Et infrà: *Mũdatio nequaquam fluxæ & labili tribueretur elemẽto niſi adderetur in verbo.* Vbi fatetur Aug. ipſam etiam aquam vim habere mũdandi, ſed eam non ex ſe habere, ſed a verbo. At cõcionihil tribuit aquæ; tota n. refertur ad inſtruendos auditores, non ad ſanctificandam aquam. Immò id nobis obiicit Caluinus in cõmentario c. 5. ad Epheſios, tanquam valde abſurdũ, quod in Sacramentis interdum verba referamus ad ipſum elementum conſecrandum, & non ad populum inſtruendum.

QVARTO, AVGVSTINVS ait: *Hoc verbo, vt mundare poſſit, conſecratur & Baptiſmus.* At idem Auguſtinus docet verbum, quo Baptiſmus conſecratur, eſſe illam inuocationem: *In nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti.* Sic n. loquitur, li. 3. de Baptiſmo, contra Donatiſtas, c. 15. *Quamobrem ſi Euangelicis verbis, In nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, Marcion Baptiſmum conſecrabat, integrum erat ſacramentum.* Id ipſum repetit infinitis locis.

QVINTO, AVGVSTINVS ait: *Hoc verbum fidei tantum valet in Eccleſia Dei, vt per ipſum credẽtem, offerentem, benedicentem, tingentem etiam tantillum, mundet infantẽ, quamuis nondum valentẽ corde credere ad iuſtitiam, & ore cõfiteri ad ſalutem.* At verbum concionale nihil prodeſt, niſi actu credatur, vt notum eſt: non igitur Auguſtinus de concionali verbo loquitur.

Reiecta igitur Caluini ſententia quidam ex Catholicis docent, Auguſtinum loqui de verbo non cõcionis, nec conſecrationis, ſed inſtitutionis Sacramenti: illud. n. ſuo modo efficit Sacramentum, conſecrat aquas, mundat infantem, &c.

Sed neque hæc explicatio admitti poteſt. PRIMO,

quoniam

quoniam non tollit difficultatem, quam aduersarius nobis obiecit, ex illis verbis: *Non quia dicitur, sed quia creditur.* Et ex illis: *Hoc est verbum fidei, quod prædicamus:* quæ verba ter reperiuntur hoc loco ab Augustino.

Nihil enim horum quadrat in verba institutionis Sacramenti. Nã verba institutionis non ideò vim habent, quia creduntur, sed quia dicta sunt à Domino, qui solus potuit ex elementis facere Sacramenta. Neque verba institutionis sunt propriè verbum fidei, quod prædicamus: nam ibidem explicat Avgvstinvs quod sit hoc verbum fidei, cùm ait: *Quia si confessus fueris in ore tuo, quia Dominus est Iesus, & credideris in corde tuo, quia Deus illum suscitauit à mortuis, saluus eris.*

Secvndo, Avgvstinvs præter verbum, de quo hic loquitur, non agnouit in Sacramento aliud verbum: sed nudum ac solum elementum, vt patet ex illis verbis: *Detrahe verbum, quid est aqua nisi aqua?* Et: *Accedit verbum ad elementum, & fit Sacramentum.* Et: *Vnde tanta virtus aquæ, vt corpus tangat, & cor abluat, nisi faciente verbo?* Non igitur hoc verbum est verbum institutionis, cùm certum sit præter verbum institutionis, Sacramenta constare ex verbis, & elementis, & non esse nuda elementa.

Alia item Catholicorum sententia est, Augustinum loqui solùm de verbo cæremoniali, seu consecratorio. Quæ sententia melior est ceteris duabus: tamen habet hoc vnum incommodum, quod non potest reddere causam cur Avgvstinvs allegauerit ex c. 10. epistol. ad Romanos illa verba: *Hoc est verbum fidei, quod prædicamus. Quia si confitearis in corde tuo, &c.* Et rursus cur paulò infrà allegauerit illa ex c. 15. Actorum: *Fide mundans corda eorum.* Et ex 1. Petri 3. illa: *Non carnis depositio sordium sed conscientiæ bonæ interrogatio.* Et denique illa ex cap. 15. Ioan. *Iam vos mundi estis propter sermonem, quem loquutus sum vobis.* Nam nihil horum trahi potest, ad verba consecrationis, nisi per summam vim, & nisi ex concione populari, vt suprà dixi, ænigmata faciamus.

Dico igitur, Augustinum hoc loco non semper loqui de eodem verbo, sed nunc de Sacramentali, nunc de concionali, vt ex argumentis iam factis planum factum est.

Dices, ergo Avgvstinvs in perpetua æquiuocatione versatur, cùm iisdem sententiis tam differenter accipiat nomen verbi: exempli causa, cùm dixisset: *Vnde tanta virtus aquæ, vt corpus tangat, & cor abluat, nisi faciente verbo?* Subiungit: *Non quia dicitur, sed quia creditur,* vbi apertè loquitur de verbo concionali: proinde aut etiam antea loquebatur de concionali, aut vitiosam æquiuocationem committit.

Præterea ad probandum, aquam habere vim ex verbo, profert testimonium B. Pauli, ex cap. 10. ad Rom. *Hoc est verbum fidei, quod prædicamus. Quia si confitearis, &c.* Et illud Actor. 15. *Fide mundans corda eorum.* Et illud 1. Pet. 3. *Non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio.* Et addit: *Hoc est verbum fidei quod prædicamus.* Sed quid, quæso, probat Augustinus, si æquiuocè de verbo loquitur?

Denique in extrema concione cùm dixisset, aqua per verbum mundari infantem, subiungit continuò: *Hoc totum fit per verbum, de quo Dominus ait, Iam vos mũdi estis propter verbum quod loquutus sum vobis:* quæ verba de concione Domini sunt intelligenda necessariò. Quare vel etiam superiora intelligi debent de concionali verbo, & non de Sacramentali, vt nos paulò ante dicebamus: vel erit in his verbis intolerabilis æquiuocatio.

Respondeo, nullam esse in verbis Augustini æquiuocationem. Siquidem ipse explicanda susceperat illa verba Domini, Ioan. 15. *Iam vos mundi estis propter verbum, quod loquutus sum vobis.* Dum autem illa verba explicaret, proposuit sibi ipsi quæstionẽ, cur nõ dixerit potiùs Christus: Iam vos mundi estis propter Baptismum: quo loti estis. Nam etiam si verbum Domini prædicatum mundat, quatenus gignit fidem, quæ est initium iustificationis, tamen etiam Baptismus mundat cum statim abluat sordes omnium peccatorum.

Ad hanc quæstionem respondet, Christum dixisse: *Vos mundi estis, propter verbum,* & non dixisse; Mundi estis propter Baptismum, quia in omni mundatione siue ea fiat in Sacramento, siue extra Sacramentum, semper vis mundandi oritur ex verbo. Nam si fit mũdatio extra Sacramentum, necessario fit per actualem fidem: fides autem ex auditu, auditus autem per verbum Christi, Rom. 10. Si verò mundatio fit in Sacramento; elementum quidem est, quod mundat, sed vt mundare possit, adiungitur ei verbum cõsecrationis. Semper igitur mundatio oritur ex verbo. Quocirca S. Augustinus illa verba Domini: *Vos mundi estis propter verbum, quod loquutus sum vobis,* non restringit ad verbum concionis, sed generatim accipit, & in toto reliquo sermone idvnum probare conatur, omnem mundationem fieri per verbum: idcircò promiscuè adfert argumenta, & testimonia: nunc de verbo Sacramentali, nunc de Concionali, quia illi perinde est, modò demonstret verbum esse, quod mundat.

Ex hoc fundamento facilè explicabũtur tria illa loca, vbi videbatur esse vitiosa æquiuocatio. Primvs locus erat: *Vnde tanta virtus aquæ, vt corpus tangat, & cor abluat, nisi faciente verbo, nõ quia dicitur, sed quia creditur?* Hęc verba à nonnullis intelliguntur ideo esse dicta, quia nisi adsit fides vel propria in adultis, vel aliena in paruulis, Sacramẽtũ nihil efficit. Sed hoc nõ rectè dicitur. Quia licet fides in adultis requiratur, vt dispositio quędã ad Sacramentũ fructuosè recipiendum, tamen nõ est fides, quæ dat virtutẽ mundandi elemento: nõ enim ideo aqua habet vim mundandi, quia ego credo, sed quia est Sacramentum à Deo institutum.

Id autem quærit Avgvstinvs, vnde sit virtus aquæ, nõ cui prosit aqua. Illud ergo: *Non quia dicitur, sed quia creditur,* significat, verbum Sacramentale nõ dare vim aquę, vt est res quædam naturalis, id est, aer percussus; sic enim nihilo melius est verbum elemento, sed vt est res spiritualis, & sola fide cognoscibilis, nimirum, vt continet inuocationem Trinitatis (quomodo etiam signum crucis, & nomen Iesus honorabile est, & vim habet operandi miracula ac dæmones coërcendi; non vt est res naturalis, & sẽsu corporeo perceptibilis, sed vt repræsentat rem diuinam) ita vt sensus sit: *Verbum non quia dicitur, sed quia creditur,* id est, non quatenus auribus sentitur, sed quatenus fide percipitur.

Esse autem hunc sensum verum huius loci, patet ex sequentibus verbis: *Nam,* inquit, *& in ipso verbo aliud est sonus transiens, aliud virtus manens,* vbi id vocat sonum transeuntem, quod vocauerat, verbum quia dicitur: id vocat virtutem manentem, quod vocauerat, verbum quia creditur.

Præterea illud: *Quia creditur,* vel significat, quia creditur actu, vel quia est obiectum fidei, & proinde res fide perceptibilis: nõ autẽ põt significare, quia creditur actu, nulla enim actualis fides est in rigore necessaria ad Baptismũ. Nã non requiritur fides actualis suscipientis Baptismum, vt patet in paruulis quos Augustinus hoc loco dicit verissimè per verbũ in Sacramento mundari, etiam si non valeãt corde credere, & ore confiteri. Nec requiritur fides ministri, aut parentũ aut quorũlibet offerentium, & susceptorũ, vt idem Aug. probat in epist. 23. ad Bonifacium, vbi dicit, verè mũdari paruulos etiam si baptizentur, vel offerãtur ab infidelibus. Cuius igitur fides actualis requiritur,

si nec suscipientis, nec damnis, nec offerentis?

DICES, requiritur fides Ecclesiæ. SED quid si nullus in Ecclesia actum fidei exerceret, dum infans ab infideli baptizatur? quid si per impossibile Ecclesia tota periret, & tamen Turca quispiam, qui nosset res nostras, infantem baptizaret cum intentione faciendi quod Christus instituit, & Ecclesia faciebat? certè ille esset baptizatus. Verum est tamen, quod Augustinus & alij dicunt, infantes baptizari in fide parentum, vel Ecclesiæ, quia de facto, si nullus esset fidelis, certè nullus moueretur ad baptizandum infantes: sed non ideò fides actualis ita requiritur, vt sine illa Baptismus infructuosus esset.

Est autem hic diligenter NOTANDVM, non negari ab Augustino, verbum ipsum, vt dicitur, & vt est res sensibilis, habere virtutem; nam si aqua ipsa habet virtutem mundandi, quantò magis verbum, etiam vt sensibile? sed negari virtutem illam esse à verbo, vt est res sensibilis. Itaque totum Sacramentum habet virtutem, sed habet à verbo, vt verbum est res spiritualis, & sola fide cognoscibilis.

ALTER locus difficilis erat, vbi Augustinus allegat Scripturas, Rom 10. Actor 15. & 1. Pet. 3. SED respondeo, illa loca non allegari ad probandum, vim mundandi esse in aqua à verbo; sed probandum in genere, verbum habere vim mundandi: ille enim est Augustini scopus, vt diximus. Et quia id iam probauerat ex eo, quod verbū Sacramentale dat vim mundandi elemento: idem probat testimoniis illarū Scripturarum. Nam illa loca demonstrant fide purgari corda hominum, fidem autem nasci ex verbo prædicationis, ex quibus sequitur, verbum vim habere mundandi.

TERTIVS locus difficilis erat in fine sermonis, vbi postquam dixerat, verbo Sacramentali mūdari infantes, addit: *Totum hoc fit per verbum, de quo Dominus ait, Iam vos mundi estis propter verbum, quod locutus sum vobis.* SED iam responsum est, ista verba Domini ab Augustino non restringi ad sermonem, quem Dominus loquutus fuerat post vltimam cœnam, sed intelligi de verbo generaliter, vt sensus sit; Vos mundi estis propter verbum meū, siue quod me concionāte audistis, & credidistis, siue quod in Baptismo sanctificati estis. Atque hæc de isto loco Augustini, ac de præcipuo argumento Caluini.

Altera obiectio est Caluini, Brentij, Kemnitij, & aliorum quòd sit species quędam magicæ incantationis, demurmurare certa verba super aquam, vel panē, aut aliud eiusmodi mutum elementum.

SED hæc non tam obiectio, quàm horribilis blasphemia est. Nam inprimis duo sunt, quæ damnantur in incantationibus magicis. VNVM, quòd aliqui putent in certis figuris, aut verbis esse naturalem virtutem aliquid efficiēdi, at; hæc quidem superstitio est, cùm certò constet, nec figuras, nec verba vim naturalem vllam habere aliquid efficiendi. ALTERVM, quòd alij existiment figuras aut verba nihil ex se habere virtutis, tamen ex pacto cum diabolo inito adhiberi ad res certas efficiendas, & hæc propriè magica est incantatio, & peccatum maximum.

Porrò verba Sacramentalia omnes fatemur nullam vim naturalē habere; ideò enim dicimus requiri diuinam institutionē, vt ex Dei institutione efficiāt, quod ex se facere non poterant. Estque mera calumnia Caluini, libro 4. cap. 14. §. 4. quod solo strepitu verborum sine sensu, & fide vtamur ad elementum consecrandum, & Kemnitij in Examine, par 2. pag. 101. qui dicit, nos vim ponere in syllabis, & characteribus, neglecto sensu verborum. Ista enim sunt meramendacia: nam nos nec in characteribus, nec in sono, aut numero syllabarum, sed in sensu, & significatione A vim ponimus, idque ex Christi institutione.

Siquidem fatentur omnes Catholici, quauis lingua vtamur, verè perfici Sacramentum, modò sensus sit idem; cōstat autem eadem verba, si diuersis linguis efferantur, vel scribantur, diuersos habere characteres, diuersum sonum, diuersum numerum syllabarum. Sequitur igitur, vt existimemus, vt verè existimamus, ea ex pacto, & promissione Christi vim habere; quæsi magia est, quid aliud sequitur, quā vt Christus sit Diabolus? Nam cum omnis magia pendeat ex pacto Diaboli, vis autem Sacramentalū verborum pendeat ex pacto Christi: manifestè sequitur, aut nullam in Sacramentis nostris esse magiam, aut Christū esse Diabolū. Ad hanc igitur horribilem impietatem aduersarii nostri deuenerunt, vt ex Christo Diabolum faciant.

B DICENT, se non facere Christum Diabolum, quia Christus non instituit eiusmodi verborum pronūciationem super mutа elementa. SED iam satis probauimus, Christum instituisse. Ceterum quæro ab eis, an credant Christum potuisse instituere eiusmodi signa, quæ vim haberent ex pacto ipsius aliquid operandi. Non, opinor, negabunt, nisi Christum negent esse Deum.

Nam Deus Numer. 5. instituit verba quædam, quæ dicerentur super aquas, ac voluit eam esse vim illorū verborum, vt virtutem tribuerent aquis continuò interficiendi mulieres adulteras, si ab eis biberentur. Item Numer. 21. instituit, vt qui aspicerent æneum serpentem, continuò curarentur à morsu serpentium ignitorum. Et Christus ipse, nónne verbis, aut manus impositione, aut etiam luto, & spuro pellebat morbos? Potuit igitur Christus hoc instituere, vt verba C Sacramentalia vim habeant ex pacto ipsius.

Rursus autem quæro, an si id Christus instituisset quod eum facere potuisse cōstitit, esset magia, nec ne? Si dicāt magiam futuram fuisse, apertè fatētur Christum esse Diabolum: si negant futuram fuisse magiam, non possunt vlla ratione nos magos appellare, id enim solum facimus, quod Christum instituisse credimus. Si autem Christus id non instituisset, fallerемur simpliciter, sed nulla ex parte magiæ crimen nos attingeret.

DENIQVE verba, & signa magica, non habent vllam vim; neque enim Diabolus dare potest rebus virtutes, sed solus Diabolus operatur ad eorum præsentiam. At verba, & signa Sacramentalia vim habent à Deo operā di quod significāt: quare longè mirabilius, & sublimius agunt, quàm vllæ incantationes possint.

TERTIA obiectio Caluini sumitur ab auctoritate Christi, Apostolorum, primitiuæ Ecclesiæ, & ipsius D Dei: *Non est*, inquit, l. 4. c. 14 §. 4. *quod in hac probatione laboremus, quādo minimè obscurum est, quid Christus fecerit, quid nobis facere mandauerit, quid sequuti sint Apostoli, quid pariter Ecclesia obseruauerit ab initio? Sed mundi notum est, quoties signum aliquod detulit Deus sanctis Patribus, inseparabilem fuisse doctrinæ coniugem, sine qua attoniti nudo aspectu sensus nostri reduerentur. Ergo quum de verbo Sacramentali fieri mentionem audimus, promissionem intelligamus, quę clara voce à ministro prædicata plebem eò manu ducat, quò signum tendit, ac nos dirigit.*]

SED nihil est etiam quod nos in responsione laboremus. Nam minimè obscurum est, Christum nullam præmisisse concionem, cùm Eucharistiam primus cōsecrauit, & vt deinceps idem faceremus mandauit. Vide Matth. 26. Lucæ 22. & 1. Corinth. vndecimo. Notum est etiam quid Apostoli, & veteres Patres sequuti sint, ex his testimoniis, quæ nos paulò antè citauimus. Caluinus enim nullum attulit testimonium, præter vnum Augustini, quod iam à nobis est explicatum. Denique non negamus, & Deum cùm signa de-

dit Pa-

dit Patribus, eorum vim explicuiſſe, & nobis idem eſſe faciendum, dum Catechumenos inſtituimus: ſed non rectè inde colligit Caluinus, verbum Sacramentale nihil eſſe, niſi concionem. Aliud enim eſt concionari, aliud Sacramenta celebrare: vtrumque fieri debet, ſed non idcirco diſtinguenda non ſunt, & tempora & officia.

CAPVT XXI.

Res, & verba Sacramentorum ita determinata eſſe, vt nihil addere, minuere, aut mutare liceat.

SEQVITVR TERTIA quæſtio de cauſſis intrinſecis, vtrum res, & verba Sacramentorum ita ſint certa, & determinata, vt nihil in eis mutari poſſit. Et quidem apud Catholicos nulla ferè diſſentio eſt, magiſque explicatione, quàm altercatione res indiget.

Apud hæreticos veteres, non deerant, qui res & verba Sacramentorum inuerterẽt, ac præcipuè apud Gnoſticos, de quibus vide Irenæum, lib. 1. cap. 9. & 18. Et Epiphanium hæreſi 26. Interim tamen omnes, qui Sacramentis vtebantur, res, & verba determinata habere volebant, & vt plurimum non recedebant à verbis in Euangelio præſcriptis. Sic enim ait AVGVSTINVS libro 7. de Baptiſmo contra Donatiſtas, cap. 25. *Facilius inueniuntur hæretici, qui omnino non baptizent, quàm qui non illis verbis baptizent.*

At noſtro tempore Martinus Lutherus hæreticorum omnium audaciſſimus, nouam hæreſim excogitauit, videlicet non requiri certa verba in Sacramentis. Sic enim loquitur in libro de captiuitate Babylonica, cap. de Baptiſmo: *Quocunque modo tradatur Baptiſmus, modo non in nomine hominis, ſed in nomine Domini tradatur, verè ſaluum facit: imò non dubitem, ſi quis in nomine Domini ſuſcipiat, etiamſi impius miniſter non det in nomine Domini, verè baptizatum eſſe in nomine Domini.* Hæc ille. Itaque ſecundum Lutherum ſi quis dicat: Ego te baptizo in nomine Lutheri, & Catharinæ vxoris eius, vel etiam in nomine Diaboli, erit verus Baptiſmus, modo qui ſuſcipit, accipiat in nomine Domini.

Retractauit poſtea Lutherus hunc errorem. Nam in 1. homil. de Baptiſmo, habita anno. M. D. X XXV. ita loquitur: *Clarè exprimit Chriſtus, quas cæremonias velit, & formam ipſe præſcribit: vt illâ ipſa ſigna, neque alia, illa ipſa verba, neque alia hic adhibeãtur.* Et infrà: *Si inſantem intingeres aqua, neque adderes verba baptiſmi, ſed pronunciares orationem Dominicam, aut alia quædam verba ex ſacris litteris, non eſſet verus Baptiſmus.* Et infrà: *Si quis pane, & vino propoſito pronunciaret non ipſa verba Sacramẽti, ſed aut Decalogum, aut Symbolum Apoſtolorum, aut ſententiam aliquam ſacram, vel Pſalmum non eſſet verũ corpus, & ſanguis Chriſti.* Similia habet in tertia homilia de Baptiſmo, habita anno M. D. XL.

Licet autem retractauerit Lutherus errorem ſuum: tamen Ioannes Brentius magis probaſſe videtur priorem Lutheri ſententiam. Siquidem in Catechiſmo ſuo, cap. de Baptiſmo, non multum curat præſcriptam formam Baptiſmi à Chriſto: vt etiam Zuuinglius in libro de vera, & falſa religione, cap. de Baptiſmo, de qua re dicemus etiam lib. 2. de ſacramentis, cap. 3. Et ſanè prior Lutheri ſẽtẽtia, vt manifeſtè repugnat veritati, ita magis conuenit principiis Lutheranæ Theologiæ, quàm poſterior. Si enim ſacramenta ideo potiſſimum inſtituta ſunt, vt fidem excitent, & ſuſtentent: nihil intereſt, quibus verbis, aut rebus vtamur, modo illis fides excitari, ac ſuſtentari poſſit. Igitur tum ad hunc errorem deſtruendum, tum ad rem ipſam declarandam ſtatuam aliquot propoſitiones.

A PRIMA propoſitio: *Res certæ, & determinatæ ab ipſo Deo in Sacramentis eſſe debent.* Hæc propoſitio quantum ad Sacramenta nouæ legis, nec ab hæreticis negatur, & apud Catholicos certiſſima eſt. Sed aliter ab illis, aliter à nobis probatur. Illi probant ex generali ſuo principio, quod nullus cultus Deo placeat, niſi quem ipſe inſtituit: cetera ad ἐπιείκειαν, & traditiones hominum pertineant. Quod argumentum infirmum eſt, vt nos alibi ſæpe oſtendimus. Catholici probant ex alio principio. Quia Sacramenta nouæ legis ſunt cauſſa gratiæ, & iuſtificationis, 1. Cor. 6. *Abluti eſtis, ſãctificati eſtis.* Epheſ. 5. *Mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ.* At nemo poteſt gratiam dare niſi Deus; ſolus igitur potuit Deus ea determinare, quæ ad eſſentiam ſacramentorum pertinent.

De Sacramentis legis Moſaicæ, & legis naturæ nonnulli dubitare videntur: tamen ſi verè Sacramẽta erant vt reuera erant, omnino ſentiendum eſt, fuiſſe à Deo determinatas res eorum Sacramentorum. Nam INPRIMIS de facto conſtat, omnia ferè Sacramenta, B quæ ad notitiam noſtram venerunt, à Deo fuiſſe determinata. Nam Circumciſio Sacramentum fuit legis naturæ, & conſtat ab ipſo Deo determinatum, quid, quomodo, & quo tempore faciendum eſſet, Gen. 17. Agnus Paſchalis Sacramentum erat legis ſcriptæ, & à Deo determinatum eum ritum nouimus, ex c. 12. Exod. Idem de multis aliis probare poſſemus. DEINDE Sacramenta vetera erant figuræ, ac typi Sacramentorum noſtrorum. At determinare certas res, quæ infallibiliter ſignificent aliquid futurum, non poteſt conuenire niſi Deo, qui certò nouit illas res futuras. DENIQVE; Etiamſi Sacramenta vetera non efficiebant gratiam iuſtificantem, tamen efficiebant legalem munditiam, & C introducebant in populum Dei: at nemo poteſt determinare aliquid ad legalem munditiam efficiendam, aut ad introducendum in certam Rempublicam, niſi qui auctor eſt illius legis, & Reipublicæ.

Eſt autem hic NOTANDVM cum S. Thom. 3. par. q. 60. artic. 5. ad tertium, in omni lege fuiſſe materiam Sacramenti determinatam à Deo, ſed non ſemper eodem modo. Nam in lege naturæ, quia lex non ſcribebatur in tabulis, nec promulgabatur per homines, aut angelos, ſed dictabatur intrinſecùs, atque inſpirabatur cordibus hominum: ita quoque & Sacramenta inſpirabantur præcipuis Patriarchis, vt Adæ, Noë Abrahæ, qui alios deinde docebant. Quia vero lex Moſaica promulgata eſt per Moyſem, & publicè ſcripta in tabulis: ita etiam Sacramenta illius temporis, à Deo per Moyſem tradita, & litteris mandata etiam fuerunt. Denique, quia legis nouæ auctor eſt Verbum incarnatum, ideo etiam ab ipſo Sactamenta noſtra determinata fuerũt.

D SECVNDA propoſitio: *Non ſolum res, ſed etiam verba in Sacramentis nouæ legis à Deo determinata ſunt, vt non liceat quidquam immutare.* Hæc propoſitio explicanda eſt, vt rectè intelligatur. Notandum eſt igitur PRIMO, ſex modis contingere poſſe formæ variationem, nimirum per additionem alicuius vocis, detractionem alicuius vocis, mutationem, vt ſi vna ponatur loco alterius: corruptionem alicuius vocis, detrahendo, vel mutando aliquam ſyllabam: tranſpoſitionem, id eſt, ordinis dictionum variationem: denique per interruptionem, vt pronunciando vnam partem formæ, ac deinde quieſcendo per aliquod ſpacium, vel loquendo aliquid impertinens, & tum demum perficiendo formæ pronunciationem.

SECVNDO notandum eſt, duplicem eſſe Sacramentalis formæ integritatem: vnam ſubſtantialem, alteram accidentalem. Subſtantialis conſiſtit in ſolo ſenſu ſeu ſignificatione verborum, non autem in ſono vel numero ſyllabarum. Quare vt cunque varientur verba

addendo,detrahendo,mutando,trãſponendo,corrumpendo, interrumpendo ſemper manet integritas ſubſtantialis, dum manet idem ſenſus: & contra minima etiam variatio deſtruit integritatem ſubſtantialem, ſi pereat ſenſus; vt ſi quis vna ſola literà mutata dicat: Ego te baptizo in nomine Matris, & Filij, & Spiritus ſancti,non habet ſubſtantialem formam. Accidentalis integritas conſiſtit in ceteris omnibus,id eſt, in integro ſono,ordine, & numero ſyllabarum.

TERTIO nota,iudiciũ de his mutationibus,ſint ne ſubſtantiales, an accidentales non debere eſſe mathematicum, ſed morale, ita vt tunc iudicandum ſit, ſenſum verborum conſeruari, quando audientes intelligunt,& iudicant illud ſignificari, quod per integra verba ſignificari ſolet, etiamſi alioqui verba pronuntiantur valdè corruptè. Exemplo eſſe poteſt,id quod refert Zacharias Pontifex in epiſtola ad Bonifacium, & habetur etiam apud Gratianum,can. Retulerunt,de conſecratio. diſtin 4. Quidam enim ex nimia imperitia linguæ Latinæ baptizabant his verbis, Ego te baptizo in nomine Patria, & Filia, & Spiritua ſancta. Quæ verba ſi propriè acciplantur, non ſignificant Patrem & Filium,& Spiritum ſanctum,& præſertim ſi ſeorſim pronuntiarentur, iudicauit tamen ſummus Pontifex prudentiſſimè, ſubſtantiam formæ non eſſe mutatam, quia facilè poterat intelligi, quid ille vellet dicere, tum ex ipſa actione baptizandi, tum etiam ex coniunctione cum verbo in nomine; Non enim ait: In nomine Patriæ, & Filiæ, quòd ratio Grammaticæ exigebat,ſi is de induſtria formam mutare voluiſſet; ſed, in nomine Patria,& Filia: quæ cùm ex ſe nihil ſignificent, ſignum eſt illum voluiſſe dicere, quod alij dicunt, cùm aiunt; In nomine Patris, & Filij, &c.

Pari ratione iudicandum eſt de interruptione: Si n. quis diceret in conſecranda Euchariſtia: *Hoc eſt cor*, ac deinde recitaret vnum Pſalmum,vel quieſceret ad ſpatium notabile, & tum demum adderet, *pus meum*, ſine dubio iudicio prudentium non cenſeretur dixiſſe: *Hoc eſt corpus meũ*. Si verò vbi dixit: *Hoc eſt cor*,pateretur breuem aliquam euagationem mentis, & nonnihil etiam interquieſceret, antequam adderet, *pus meum*, non cenſeretur ſenſus formæ perire.

Notandum eſt QVARTO, non eſſe licitum, vt in concluſione dicimus, vllo modo verborum formam immutare, ſiue per eam immutationem tollatur ſubſtantialis formæ integritas, ſiue ſolùm accidentalis. Sed hoc interest, quod cum forma mutatur ſubſtantialiter, Sacramentum non perficitur; & ideò ea integritas dicitur neceſſaria, neceſſitate Sacramenti; cum autem mutatur ſolùm accidentaliter Sacramentum perficitur,ſed peccat qui ita mutat: & ideò dicitur hæc integritas neceſſaria ſolùm neceſſitate præcepti.

Nota QVINTO, ex parte formæ verborum nunquam Sacramentum irritum reddi, niſi reuera deſit integritas ſubſtantialis: tamen abunde poſſe contingere, vt cum ſola corruptione accidentali non perficiatur Sacramentum, nimirum ſi is, qui accidentaliter mutat formam, velit introducere nouum ritum, vt docet Zacharias, can. Retulerunt, de conſec. diſtin. 4. & poſt eum S. Thomas 3. par. quæſt. 60. ar. 7. ad tertium, & art.8.in corpore articuli. Quorum auctorum verba non rectè ab omnibus explicantur.

Ideò ANIMADVERTENDVM eſt,vtrum is, qui intendit introducere nouum ritũ,intendat introducere nouum eſſentialem ritum reſpectu totius Eccleſiæ Chriſti, in vniuerſum, id eſt, qui non fuerit antea in ipſa vera, & vniuerſali Eccleſia; an intendat nouum ritum introducere reſpectu alicuius Eccleſię,quam ipſe putat falſam.

Si intendit introducere nouum abſolutè, tunc non perficitur Sacramentum, non quia deſit forma, ſed quia deeſt intentio. Conuincitur enim ille non velle facere, quod facit vera Eccleſia, quandoquidem vult introducere ritum, qui nunquam fuit in Eccleſia vniuerſali, & vera. Et hoc eſt, quod docet S. Thomas locis citatis: ſemper enim reddit rationem cur non perficiat Sacramentum, qui intendit introducere nouum ritum, quia non habet intentionem Eccleſiæ.

Si verò intendit introducere nouum ritum non abſolutè, ſed ſolùm reſpectu alicuius Eccleſiæ, quam ipſe putat falſam,& interim intendat facere quod facit vera Eccleſia;tunc perficitur Sacramentum,etiamſi ipſe fallatur in vera Eccleſia internoſcenda. Vt exempli cauſſa, ſi Græcus aliquis dum baptizat illis verbis; Baptizetur ſeruus Chriſti in nomine Patris & Filij, & Spiritus ſancti,intendat introducere ritũ ſubſtãtialem, & neceſſarium contra ritum Romanæ Eccleſiæ, ita vt velit perſuadere,non perfici ſacramentum,ſi quis dicat;Ego te baptizo in nomine Patris,& Filij, & Spiritus ſancti, & tamen intendat facere, quod facit Eccleſia vera, quæcunque illa ſit,is verè baptizabit, non obſtãte ipſius errore. Nam in eo Baptiſmo inuenitur forma ſubſtantialis, & intentio veræ Eccleſiæ in genere, quæ omnium conſenſu ſufficit:error enim illius circa Sacramentum, aut Eccleſiam,non irritat ſacramentum,vt omnes Catholici docent,qui docent Sacramenta ab hęreticis tradita eſſe valida. Non enim tenetur miniſter Sacramenti intendere id facere, quod facit Eccleſia Romana: alioqui nullus hæreticus verè baptizaret,ſed ſolùm id quod facit Eccleſia Chriſti vera,in qua tamen intentione virtualiter includitur, vt intendat id, quod Romana Eccleſia intendit,quia illa ſola eſt vera Eccleſia.

Itaque quod Paludanus ait in 4. diſtin.3.quæſt.1.art. 3. non ſemper irritari Sacramentum,cùm quis intendit introducere nouum ritum, eſt verum, ſed non contra S. Thomam, vt ille fortaſſe putauit. Immò S. Thomas ideò non dixit: Cum quis vult inducere nouum ritum, non perficitur Sacramentum, ſed, non videtur perfici Sacramentum,quia nimirum poſſet fieri, vt perficeretur Sacramentum, ſed præſumitur non perfici, quia præſumitur, non adeſſe intentionem debitam.

Quod verò Dominicus à Soto ait, q 1. art.8 Græcos verè baptizare illis verbis; Baptizetur ſeruus Chriſti, &c. quia Eccleſia Romana tolerat eum ritum; ſed ſi Eccleſia Romana eum ritum deteſtaretur, tunc fore vt ipſi non verè baptizarent; non eſt verum abſolutè. Nam ſi Eccleſia Romana eum ritum deteſtaretur, vt corruptionem formę accidentalem,illi peccarent quidem,ſed tamen verè baptizarent:ſi verò Eccleſia Romana eum ritum deteſtaretur,vt corruptionem ſubſtantialem, tunc illi non verè baptizarent, ſed cauſſa non eſſet,vt Sotus dicit, quia deeſſet intentio,ſed quia deeſſet forma ſubſtantialis.

His ita explicatis, probatur noſtra propoſitio aduerſus Lutheri, & Brentij temeritatem. PRIMO, Sacramenta à Deo ſunt inſtituta, vt aduerſarij concedunt; ergo pars Sacramenti præcipua, nimirum forma verborum à Deo inſtituta eſt;ergo qui eam mutat, peccat contra Deum, & ſæpe non perficit Sacramentum, nimirum cùm ſubſtantialiter mutat. Si enim Sacramentum a Dei inſtitutione pendet, certè non erit Sacramentum,cum non facimus,quod ipſe inſtituit.

SECVNDO. Mutare Sacramentorum materiam, graue ſacrilegium eſſet, nec perficeretur Sacramentũ, vt aduerſarii concedunt: cur igitur non ſit eadem ratio de forma, quæ in verbis conſiſtit?

TERTIO. Addere ad verba Scripturæ, vel ea mutare nullo pacto licet:igitur nec verba Sacramentorum mutari vllo modo debent,aut poſſunt;præſertim cum verba Scripturę ſolum ad ſignificandũ, verba Sacramẽtorum ad ſignificandum,& ſanctificandum inſtituta ſint.

QVARTO. Idem probatur teſtimoniis Patrum IRENÆVS li. 1. cap. 18. reprehendit hæreticos quoſdã, quòd, mutarent formam verborum à Chriſto præſcriptam in Sacramento Baptiſmi. TERTVLLIANVS in lib. de Baptiſmo: *Lex*, inquit, *tingendi impoſita eſt, & forma præſcripta: Ite*, inquit, *ad omnes gentes, tingentes eos in nomine Patris & Filij, & Spiritus ſancti.* CYPRIANVS in epiſt. ad Iubaianum idem habet. Item ATHANASIVS ſerm. 3. contra Arianos. BASILIVS homil. in ſanctum Baptiſma: & ceteri, qui ſcribũt aduerſus Arianos, hoc argumento probãt trium perſonarum diuinitatem, quod iuſſi ſim⁹ in Baptiſmo tres perſonas exprimere. Item Baſilius li. de Spiritu ſancto c. 12. dicit eũ à gratia excidere, qui detrahit, aut addit ad verba præſcripta in Sacramento Baptiſmi. DIDYMVS in li. 2. de Spiritu ſancto: *Qui vnum*, inquit, *de præceptis nominibus prætermittit, neque perfectionem Sacramenti attingit, nec à peccatis hominem liberat.* AVGVSTINVS lib. 6. contra Donatiſtas, ca. 25. *Certa ſunt*, inquit, *verba Euangelica, ſine quibus non poteſt conſecrari Baptiſmus.* DAMASCENVS li. 4. de fide. ca. 16. *Quæ forma verborũ in Baptiſmo adhibenda ſit, Dominus expoſuit, dicens: Baptizantes eos, &c.* Accedat Concilium ARELATENSE I. can. 8. quod examinari iubet, qua forma verborum Ariani baptizẽt.

CAPVT XXII.

De fine & neceſſitate Sacramentorum.

TRIA explicanda erunt circa finalem cauſſam Sacramentorum. PRIMVM, de ipſo fine dicendũ erit. SECVNDO, de neceſſitate, quæ ex fine cognoſcitur. TERTIO, defendenda eſt ſententia Eccleſiæ contra mẽdacia & calumnias hæreticorum. Quod ad primum attinet, duo quæri poſſunt, cum quęritur quis finis ſit Sacramẽtorum. PRIMVM, ad quem finem aſſequendum Deus inſtituerit Sacramenta. SECVNDO, cur ad eum finẽ aſſequendum talia media inſtituerit, cùm potuerit per alia media, & etiam ſine vllis mediis ad eum finẽ peruenìri.

Prior quæſtio iam explicata eſt in diſputatione de definitione Sacramenti: iam enim oſtendimus Sacramenta inſtituta eſſe ad iuſtificandos homines, atque vt ſint ſigna, & cauſæ inſtrumentales gratiæ.

Poſterior quæſtio facilis eſt, nec de ea vlla eſt controuerſia. Et quidem auctores multas rationes colligunt tum ex parte Dei, tum ex parte hominis, tum ex parte Sacramentorum ipſorum, cur vtile fuerit Sacramenta, id eſt, ſenſibilia ſigna inſtituere ad iuſtificandos homines. Sed hæ ſunt præcipuæ cauſſæ.

PRIMA, quia id congruit naturæ humanæ, quę ex corpore, & ſpiritu conſtat. Sic enim ait S. CHRYSOSTOMVS hom. 60. ad populum, & 83. in Matth. *Si incorporeus eſſes, nuda, & incorporea tibi dediſſet dona, ſed quoniam anima corpori inſerta eſt in ſenſibilibus, intelligibilia tibi præbet.* Similia docent Gregorius Nazianzenus, & Gregorius Niſſenus, in Sermone de Baptiſmo.

SECVNDA, vt clarius appareret gratiam, quæ datur per Sacramẽta, à ſolo Deo eſſe. Si enim daretur per actiones aliquas ſpirituales ſuſpicari potuiſſẽt homines, vi propria illius actionis homines iuſtificari: nunc autem cum per res corporales, & abiectas detur tam excellens donum, nullus relinquitur locus eiuſmodi ſuſpicionis. Qua etiam de cauſſa Dominus Ioan. 9. cæcum illuminauit ſputo, & luto, non aliquo precioſo vnguento: & mũdum ſibi ſubiicere voluit per homines pauperes, & obſcuros.

TERTIA, vt ſimul eſſent inſtrumenta iuſtificationis, & ſigna, quibus diſcernerentur fideles ab infidelibus, & quib⁹ colligeretur populus Dei, & quibus etiam vt ſacris cæremoniis coleretur Deus. Nec enim poterant eſſe ſigna ad diſcernendos alios ab aliis, neque etiam cæremoniæ religionis, niſi eſſent externa & ſenſibilia. Vide multas eiuſmodi rationes apud Hugonẽ, li. 1. de Sacramentis, par. 9. ca. 3. & Magiſtrum, ac Doctores, lib. 4. ſent. diſtin. 1. & S. Thomam, lib. 4. contra Gentes, cap. 56. & ex recentioribus Gulielmum Alanum lib. de Sacramentis in genere, cap. 24.

Quantum ad SECVNDVM, de neceſſitate, duplex eſt neceſſitas. VNA dicitur neceſſitas præcepti. ALTERA neceſſitas medii. Et quanquam interdum hæ duæ neceſſitates cõiunctæ ſint; nam hoc ipſo quod aliquid eſt medium ad ſalutem neceſſarium, ſimul etiam eſt præceptũ naturale, ſi in noſtra poteſtate ſitum ſit: tamẽ hoc intereſt, quod cùm quis ex ignorantia inuincibili, aut alia iuſta de cauſa non implet præceptum, is nihil detrimenti accipit: at ſi quis non accipiat medium neceſſarium is magnum detrimentum capit, quia non aſſequitur finem, licet, ex ignorantia inuincibili id ei accidat. Verbi gratia, Sacramentum Cõfirmationis eſt præceptum, ſed non medium ad ſalutẽ ſimpliciter neceſſariũ, ideo qui negligit accipere eiuſmodi Sacramentum, peccat ſed ſi ex legitima cauſſa nõ accipiat, nec peccat, nec impeditur à ſalute. Quia verò Baptiſmus in re, vel in voto eſt præceptũ, & medium, ideo qui non baptizatur; aut certè non deſiderat Baptiſmũ nõ ſaluatur, licet ex ignorãtia, vel impotẽtia id accidat.

Rurſus neceſſitas medij: AVT eſt neceſſitas ſimpliciter quomodo alæ neceſſariæ ſunt ad volandum, AVT ad bene eſſe, quomodo equus neceſſarius eſt ad iter faciendum. Denique vtraq; neceſſitas; AVT eſt abſoluta, & naturalis, vt in exẽplis poſitis, AVT ex inſtitutione, & arbitratu alterius: quomodo in ludis attingere metam, eſt medium neceſſarium ad brauium, AVT eſt partim ex inſtitutione, partim ex naturali congruẽtia, vt cum Imperator concedit militibus vrbem aliquam diripiẽdam, ſi eam vi ceperint. Ex his facile poterit intelligi, quæ ſit neceſſitas Sacramentorum.

Sit igitur PRIMA propoſitio: *Nulla Sacramenta habent abſolutam neceſſitatem, ſed omnis eorum neceſſitas pendet ex præcepto, & inſtitutione diuina, adiuncta naturali congruentia.* Certum eſt enim potuiſſe Deum ſine vllis Sacramentis homines iuſtificare, neque de hoc vlla controuerſia eſt.

SECVNDA propoſitio: *Omnia Sacramenta neceſſaria sũt neceſſitate præcepti, licet non ſingulis.* De hac propoſitione non eſt controuerſia cum hæreticis.

TERTIA propoſitio: *Baptiſmus, & Pœnitentia neceſſaria sũt, poſita inſtitutione diuina, neceſſitate medy ſimpliciter, Baptiſmus quidẽ omnib⁹, Pœnitentia iis qui poſt Baptiſmũ lethaliter delinquunt.* In hac non conuenimus. Nam aduerſarii fatentur quidem Sacramenta eſſe neceſſaria, quia præcepta, & etiam neceſſaria vt media vtilia: non tamen agnoſcunt vllum Sacramentum neceſſarium ſimpliciter vt medium. Et ratio eſt, quia cùm ſola fides iuſtificet Sacramenta ſolum adhibentur, vt fidem excitent, aut nutriãt. Atqui ſine Sacramentis per ſolum verbum poteſt fides gigni, nutriri, augeri: non igitur ſunt vlla Sacramenta ſimpliciter neceſſaria. Sed hæc controuerſia tractanda eſt in diſputatione de Baptiſmo, & Pœnitẽtia: nunc ſufficiẽt duo loca ſcripturæ apertiſſima. Ioan. 3. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, non poteſt intrare in regnum Dei.* Luc. 13. *Niſi Pœnitentiam habueritis, omnes ſimiliter peribitis.*

QVARTA propoſitio: *Euchariſtia, Confirmatio, & Extrema vnctio neceſſaria ſunt neceſſitate medy ad bene eſſe, poſita diuina inſtitutione.* In hac non conuenimus, quaten⁹ numeramus Confirmationem, & Vnctionem inter Sacramenta: ſed de hoc alibi. Quantum ad Euchariſtiam, conuenimus, quod ſit in præcepto, ſed

quod ſit neceſſaria ad bene eſſe, vt medium, videmur conuenire, ſed re ipſa non conuenimus. Nam dicunt quidem Caluinus in Antidoto, & Kemnitius in Examine, Sacramenta eſſe neceſſaria, vt media à Chriſto inſtituta, ſed inter explicãdum ita extenuant hanc neceſſitatem, vt eam ferè tollãt. Volunt enim Sacramenta ſolum eſſe vtilia ad alendam fidem, quia repræſentãt oculis id, quod verbum aufert auribus. Vnde Apologia Confeſſionis, art. 13. comparat Sacramenta picturæ: ſicut ergo picturæ non poſſunt dici neceſſariæ ad ſalutem, niſi fortè hominibus valdè rudibus, ita nec Sacramenta ſecundum ipſorum ſententiam. Conatur Kemnitius loco citato refellere hanc ſimilitudinem de pictura, & oſtendere neſcio quam maiorẽ neceſſitatem. Sed non poteſt negare ſimilitudinem illam eſſe in Apologia, quam ſe in omnibus ſequi profitetur. Et præterea aliis verbis idem dicit: nihil enim vult Sacramenta eſſe aliud, niſi ritus, in quibus viſibiliter repræſentetur promiſſio, ſicut audibiliter, vt ſic loquar, repræſentatur in verbo. Itaq; reuera non agnoſcunt neceſſitatem, licet mentiantur ſe agnoſcere, ſed ſolum tenuem quandam vtilitatem Sacramentorum.

QVINTA propoſitio: *Ordo neceſſarius eſt, non ſingulis hominibus, ſed ipſi Eccleſiæ in vniuerſum, neceſſitate medij ſimpliciter, poſita diuina inſtitutione.*

SEXTA propoſitio: *Matrimonium neceſſarium eſt ad bene eſſe non ſingulis hominibus, ſed Eccleſiæ in vniuerſum.* De his non eſt controuerſia. Vide ſanctum Thomam 3. par. quæſt. 65. art. 4.

Quantum ad TERTIVM: refellenda ſunt mendacia & calumniæ Caluini & Kemnitij, contra canonem IV. ſeſſ. 7. Concilij Tridentini, vbi de neceſſitate Sacramentorum agitur. Verba Concilij ita habent: *Si quis dixerit, Sacramenta nouæ legis non eſſe ad ſalutem neceſſaria, ſed ſuperflua, & ſine eis, aut eorum voto per ſolam fidem homines à Deo gratiam iuſtificationis adipiſci, licet omnia ſingulis neceſſaria non ſint, anathema ſit.* Quo canone Concilium tria definit. PRIMO, Sacramenta non eſſe ſuperflua ad ſalutem, ſed neceſſaria: id quod definitum eſt contra Anabaptiſtas & Zuuinglianos, qui vt ſupra in diſputatione de definitione vidimus, Sacramenta vtilia eſſe volebant ad diſcernendos fideles ab infidelibus, non autem ad ſalutem conſequendam. Atque hanc partem definitionis libenter admittunt & probant Caluinus, & Kemnitius. SECVNDO, Sacramenta quædam adeo eſſe neceſſaria, vt ſine ipſis, vel eorum voto non poſſit ſalus contingere. Hoc autem eſt contra Lutheranos & Caluiniſtas, qui ſoli fidei tribuunt eiuſmodi neceſſitatem. TERTIO, non omnia Sacramenta eſſe ſingulis neceſſaria: id quod aſſeritur propter Ordinem & Matrimonium. In qua parte definitionis illud ſolum reprehẽdunt, quod hæc inter Sacramenta numeremus: ſed de hoc alibi dicendum erit. Veniamus nunc ad mendacia.

Hunc canonem ita Caluinus calumniatur in Antidoto: *Hic boni Patres pro ſua cæciſtie non animaduertunt, quidquid nobis gratiæ per Sacramenta confertur, mhilominus fidei imputandum. Qui enim à Sacramentis fidem ſeparat, perinde facit, ac ſi animam à corpore tolleret. Ergo quemadmodum Euangelii doctrinam non excludimus, cum dicimus, nos ſola fide Chriſti gratiam adipiſci, ita nec Sacramenta, quorum eadem eſt ratio, cum Euangelij ſint ſigilla.* Hęc ille.

Quibus verbis reprehendit illam partem canonis, vbi concilium damnat eos, qui dicunt, homines iuſtificari ſola fide ſine Sacramentis. Idem autem reprehendit, quia putat à Concilio damnari ſententiam Lutheranorum non intellectam. Nam etſi fatentur Lutherani ſolam fidem iuſtificare, & proinde Sacramenta non iuſtificare, eo modo, quo fides iuſtificat, tamen admittunt etiam Sacramẽta alio modo iuſtificare: quomodo non negant Deum iuſtificare, & Chriſti paſſionem iuſtificare, & concionem, etiam ſuo quodam modo iuſtificare. Nam Deus iuſtificare dicitur, ex auctoritate peccata remittens, & in gratiã nos recipiens. Chriſtus iuſtificare dicitur meritoriè: quia meruit nobis gratiam, & remiſſionem peccatorum: verbum, & Sacramentum iuſtificant inſtrumentaliter, quatenus excitant, vel nutriunt fidem, quæ iuſtificationem apprehendit: fides autem iuſtificat, quia immediatè veluti quædam ſpiritualis manus, iuſtificationem apprehendit, quomodo iuſtificandi fides comitem nullum habet. Itaque ineptè Concilium ex Caluini ſententia colligit Lutheranos excludere Sacramenta à iuſtificatione, quia doceant ſolam fidem iuſtificare.

Similem calumniam habet Kemnitius, pa. 80. *Quod,* inquit, *præcipuè obſeruandum eſt, neceſſitatem Sacramentorum opponunt iuſtificationi per ſolam fidem, atque ea, quæ ad ſalutem neceſſaria ſunt, diſtinguenda ſunt, vt Chriſtus promerens, Pater donans, organa, ſeu inſtrumenta verbi, & Sacramentorum, per quæ Spiritus ſanctus beneficia illa noui teſtamenti offert, applicat, obſignat, auget, & confirmat in credentibus, & demum fides, quę beneficia illa apprehendit, & accipit. Singula hæc ſuo modo, & in ſuo gradu ad ſalutem noſtram ordinata ſunt. Et ſicut non ſequitur, Sacramenta ad ſalutem ſunt neceſſaria, ergo non ſolus Chriſtus ſuo merito nobis eam acquiſiuit: ita etiam non ſequitur, Sacramenta ad ſalutem ſunt neceſſaria, ergo non per ſolam fidem gratiam iuſtificationis accipimus.* Hæcille.

Atqui hæc eſt calumnia, & mendacium manifeſtum. Concilium enim rectè intellexit eorum ſententiam, & idipſum propriè damnauit, quod illi docent. Nam non damnat eos concilium, quod excludant Sacramenta à iuſtificatione quouis modo, ſed quod excludant ab immediata acceptione & applicatione iuſtificationis, quam ipſi ſoli fidei tribuunt. Fides enim Catholica non admittit ſola fide immediatè apprehendi, & applicari hominibus gratiam iuſtificationis, ſed vult ad id neceſſariò requiri etiam Sacramenta, adeo vt ſi fides in aliquo exiſtat, quamuis maxima, non tamen iuſtificet, niſi adſit etiam Sacramentum, in re, vel in voto. Immo magis requiritur Sactamentum quam fides. Nam ſine Sacramento in re, vel in voto nemo iuſtificatur, neque paruulus, neque adultus: ſine fide autem aliqui iuſtificantur, vt paruuli, qui fidem propriam nullam habent qua recipiant iuſtificationem, & tamen per Sacramentum fidei iuſtificantur.

Vnde etiam refellitur, quod ait Caluinus, quidquid nobis gratiæ per Sacramenta confertur, id fidei imputandum. Id enim falſum eſt. gratia enim quæ per Sacramenta confertur, imputanda eſt virtuti ipſorum Sacramentorum, & Chriſti inſtitutioni, non fidei: fides enim non tribuit vim Sacramentis; ſed ſolum diſponit ſubiectum, vt ſupra diximus.

Iam verò Martinus Kemnitius in 2. par. Examinis, pag. 79. & ſequentibus, dicit in ſingulis dictionibus huius canonis latere inſidias: detegit autem ipſe quinque inſidias: quæ tamen reuera non ſunt latentes inſidiæ Concilij: ſed patentes calumniæ Kemnitij. PRIMO ſic ait: *Principio artificium compoſitionis in hoc canone conſiderandũ eſt. In ſingulis enim fermè dictionibus peculiares latent inſidiæ.* Et infra: *Reliquos,* inquit, *ritus, vt Cõfirmationis, Extremæ vnctionis, auricularis Confeſſionis, Satisfactionis, &c, volunt ſimpliciter eſſe Sacramenta ad ſalutem neceſſaria.*]

Hoc eſſe mendacium perſpicuum eſt, tum ex eo, quod Concilium non addidit vocem illam (ſimpliciter) tum etiam quia communis ſententia Theologorum, à qua Concilium nunquam recedit, ſolùm tria Sacramenta docet eſſe neceſſaria ſimpliciter, Baptiſmũ

omnibus:

omnibus,& Pœnitentiam omnibus,qui peccant poſt baptiſmum; & Ordinem ipſi Eccleſiæ in vniuerſum. Sine reliquis poſſe homines ſaluari, modò abſit negligentia, & contemptus. Vide S. Thom. 3. parte, quæſt. 65. art. 4.

SECVNDO ſic ait idem Kemnitius: *Neque enim quiſquã ſanus iuſtificationem per ſolam fidem ita vnquam intellexit, quasi à iuſtificatione excludatur gratia Dei, meritum Chriſti, & miniſterium verbi, & Sacramentorum.*

Hoc eſt alterum mendacium. Nam etiam ſi Kemnitius & Caluinus doceant,ſolam fidem non debere opponi Sacramentis in negotio iuſtificationis,ſicut non opponitur gratiæ Dei,& merito Chriſti:tamẽ Lutherus,quem ſanum fuiſſe Kemnitius nunquam negaret, multis in locis oppoſuit ſolam fidem Sacramentis, ac diſertis verbis docuit,ita ſola fide homines iuſtificari, vt nulla pars iuſtificationis ad Sacramenta pertineat. In lib. de capt. Babyl. cap. de Baptiſmo: *Baptiſmus*,inquit, *neminem iuſtificat, nec vlli prodeſt,ſed fidet in verbum promiſſionis.* Et in aſſert.1. art. *Nos dicimus*,inquit, *nec nouis,nec veteris teſtamenti Sacramenta,ſed ſolam fidem iuſtificaſſe*:Et in lib. contra Ioannem Cochlæum. *Non poteſt*, inquit, *vlla pars iuſtificationis tribui Baptiſmo.* Hæc ille. Qui certè non dixiſſet, gratia Dei,aut meritum Chriſti non iuſtificant,nec vllis proſũt;& nulla pars iuſtificationis tribui poteſt gratiæ Dei,aut merito Chriſti. Lutherus igitur oppoſuit iuſtificationem per ſolam fidem Sacramentis, quam tamen non oppoſuiſſet gratiæ Dei, aut merito Chriſti. Sic etiam Philippus Melanchthon, quem inſanum fuiſſe Kemnitius nunquã diceret,in locis editis,an. M.D. XXII. *Non iuſtificant*,inquit,*ſigna,vt Apoſtolus ait, Circumciſio nihil eſt:ita Baptiſmus nihil eſt, participatio menſæ Domini nihil eſt.* Hęc ille. Sed, quæſo, an dixiſſet Melanchthon, gratia Dei non iuſtificat,& gratia Dei nihil eſt? Igitur opponebant veteres Lutherani ſolam fidem Sacramentis,quam non oppoſuiſſent gratiæ,& merito Chriſti. Porrò Concilium ſimul damnauit & has prophanas voces veterum Lutheranorum,& ſententiam, quam ſequuntur Caluinus. & Kemnitius,licet à verbis abſtineant.

TERTIO,ſic ait ibidem Kemnitius. *Neque neceſſitatem Sacramentorum,eò tantum referunt, quòd ſint cauſę inſtrumentales,per quas à Deo nobis offeratur,& exhibeatur gratia iuſtificationis,ſed loquuntur de adipiſcẽda,ſeu accipienda gratia iuſtificationis. Et hoc nolunt ſoli fidei tribui,ſed adiungunt, neceſſitatem Sacramentorum: hoc eſt, intelligunt noſtrum opus, quod in ſuſceptione Sacramentorum facimus, ita vt fides non ſola, ſed vnà cum dignitate,ſeu merito illius noſtri operis accipiat gratiam iuſtificationis.*

Hic verò impudenter mentitur Kemnitius. Nullus enim Catholicorum iuſtificationem, quam in Sacramẽtis accipimus, tribuit dignitati,aut meritis operis noſtri, ſed inſtitutioni diuinæ, & operi Chriſti. Nec n. Baptiſmus, aut alia Sacramenta ſunt opera noſtra: aut pendent ex noſtra dignitate, aut merito; alioqui Sacramenta ab impiis collata non eſſent vtilia, cuius contrarium tum Catholici, tum etiam Lutherani defendunt contra Donatiſtas.

QVARTO addit Kemnitius: *Et propterea nominant Sacramenta noua legis, vt ſit mutua relatio legis, & noſtrorum operum in ipſo etiam Sacramentorum vſu.*

Hic etiam leuiter calumniatur. Non enim per legem intelligit Cõcilium præceptum,quo opus imperatur, ſed teſtamentum nouum; idem enim ſignificant Sacramentum nouæ legis, & Sacramentum à Chriſto inſtitutum,qui eſt auctor noui Teſtamenti, ſeu legis.

QVINTO adiungit ineptiſſimè: *Ideò etiam votum nominant, hoc eſt, pollicitationem certi operis ad accipiendam iuſtificationis gratiam.*

Quis non miretur imperitiam, vel impudentiam huius cenſoris? Nam vel ignorauit, votum in verbis Concilij non pollicitationem,ſed deſiderium ſignificare, vel de induſtria cauillari voluit. Certè Cõcilium cùm ait, Sacramenta eſſe neceſſaria, vel eorum votum, per votum voluntatem accepit. Nam vt S. Auguſtinus, lib. 4. contra Donatiſtas,cap. 23. docet,ſine Baptiſmo,latro ſaluatus eſt, quia non eius accipiendi voluntas defuit, ſed non accipiendi neceſſitas adfuit. Atque hæc de nugis Kemnitianis, & de cauſſa finali Sacramentorum.

CAPVT XXIII.

Auctorem Sacramentorum ſolum eſſe Chriſtum.

DE cauſſa efficiente Sacramentorũ, quatuor ſunt controuerſię; quot ſunt etiã canones de hac re in concilio Tridentino ſeſſ. 7. Vt autem hæc facilius intelligatur, obſeruandum eſt triplicem cauſſam efficientem in Sacramentis à Theologis conſiderari.

VNAM principalem, & omnino independentem,in qua dicunt eſſe poteſtatem auctoritatis.

ALTERAM inſtrumentalem, ſed inſtrumenti coniuncti,in qua dicunt eſſe poteſtatem excellentiæ. TERTIAM inſtrumentalem, ſed inſtrumenti ſeparati; in qua dicunt eſſe poteſtatem miniſterialem.

PRIMA cauſſa omnium conſenſu eſt Deus,ipſe enim ſolus ex auctoritate gratiam dare poteſt,& proinde Sacramenta inſtituere, quæ gratiam efficiunt,aut etiam infallibiliter ſignificant. SECVNDA cauſſa eſt Chriſtus vt homo:Chriſti enim humanitas eſt inſtrumentum coniunctum diuinitati hypoſtaticè,& ideò Chriſto vt homini tribuitur quædam poteſtas miniſterialis quidem,quia deriuata eſt à diuinitate, tamen excellentię poteſtas dicitur,quia ſoli Chriſto conuenit. TERTIA cauſſa eſt,quilibet alius miniſter Sacramentorum. De 1. cauſſa nulla eſt quęſtio, de 2. vna controuerſia eſt, de 3. tres.

PRIMA igitur quæſtio eſt; An auctor ſacramentorum nouæ legis ſit ſolus Chriſtus: Aduerſarii duo quædam docent. Primo, ſacramenta quæ ſola ipſi vera ſacramenta putant,à ſolo Chriſto eſſe inſtituta,nimirũ Baptiſmum,& Euchariſtiam,cetera non à Chriſto inſtituta. Ita docẽt Caluinus in Antidoto Concilij,ſeſſ. 7. cano.1.& Kemnitius in 2. parte Examinis, pag. 13. Citat autem Kemnitius Cyprianum in ſermone de ablutione pedum, item Hugonem,lib. 2. de ſacramentis, par. 15. cap.2. & Petrum Lombardum, li. 4. diſtin.23. qui negant omnia ſacramenta à Chriſto inſtituta fuiſſe. Poterat addere Alexandrũ Alenſem, qui 4. par. q.24. membro 1. dicit, ſacramentum Confirmationis poſt mortem Apoſtolorum inſtitutum eſſe ab Eccleſia in concilio Meldenſi. Idem ſentire videtur S. Bonauentura,in 4. diſtin. 7. art. 1.q.1. Præterea idem Alexander, quæſt. 59. membr. 3. & Bonauentura diſt. 17. art.1.q.3.& Marſilius in 4.q.14. dicunt ſacramentum Pœnitentiæ non fuiſſe à Chriſto inſtitutum, ſed ab Apoſtolis.

Aduerſus errorem hunc poſuit Concilium Tridentinum ſeſſ. 7. cano.1. qui talis eſt: *Si quis dixerit, Sacramenta nouæ legis,nõ eſſe omnia à Ieſu Chriſto Domino noſtro inſtituta,anathema ſit.* Qui canon non debet ita intelligi, quaſi Concilium velit ſacramenta inſtituta eſſe a Chriſto immediatè,vel mediatè; ſed ſolũ immediatè: nam alioqui Concilium fruſtra canonem iſtum poſuiſſet;cùm nemo vnquam dubitauerit, quin ſaltẽ mediatè ſacramenta à Deo ſint inſtituta. Præterea idem Concilium, ſeſſ.14.can. 1. agens de ſacramento

Digitized by Google

Vnctionis extremæ, ſeipſum explicat, cùm ait; Sacramentum illud ab ipſo Chriſto inſtitutum fuiſſe, ſed à B Iacobo Apoſtolo promulgatum. Denique ſi tantùm mediate Chriſtus Sacramenta inſtituiſſet, idem dici poſſet de Sacramentis, & de aliis omnibus cæremoniis Eccleſiaſticis: omnes enim ſunt à Chriſto mediatè inſtitutæ: quia nimirum decet Eccleſiæ poteſtatem inſtituendi, & inſpirauit, vt inſtitueret, & aſtitit ne erraret in inſtituendo; & tamen idem Concilium non eodem modo loquitur de Sacramentis & de aliis cæremoniis. Nã ſeſſ. 21. cap. 2. dicit, Eccleſiam habere poteſtatem mutandi, & inſtituendi circa Sacramenta, ſalua tamen eorum ſubſtantia.

Hæc igitur veriſſima Concilij ſententia confirmari poteſt his rationibus PRIMO, in Scripturis Apoſtoli non vocantur niſi diſpenſatores, & miniſtri myſteriorum Dei, vt 1. Cor. 4. *Sic nos exiſtimet homo, vt miniſtros Chriſti, & diſpenſatores myſteriorum Dei.* Non igitur inſtituerunt ipſi, ſed ſolum promulgarunt, & miniſtrarunt Sacramenta à Chriſto inſtituta.

SECVNDO, Sacramenta legis veteris à Deo immediatè ſunt inſtituta, à Moyſe autem ſolùm promulgata, vt patet ex libris Exodi, & Leuitici, vbi ſemper cum aliquid noui inſtituitur, legimus; Loquutus eſt Dominus ad Moyſen; multò igitur magis par erat, vt Sacramenta nouę legis præſtantiora ab ipſo Deo inſtituerentur.

TERTIO, id Patres affirmant. CYPRIANVS, ſiue quicunque eſt auctor, in ſermone de ablutione pedũ: Ipſe, inquit, *ſummus ſacerdos ſui eſt Sacramenti inſtitutor, & auctor: in cęteris hominet Spiritum Sanctum habuere doctorem.* Vbi vides non Sacramenta (vt Kemnitius falſo citabat) ſed quoſdam alios ritus ab hominibus inſtitutos, auctore Cypriano. AMBROSIVS, lib. 4. de Sacramentis. c. 4. *Auctor*, inquit, *Sacramentorum quis eſt niſi Dominus Ieſus?* AVGVSTINVS, lib. 3. doctrin. Chriſt. ca. 9. dicit primò ipſum Dominum, deinde Apoſtolicam diſciplinam tradidiſſe Eccleſiis Sacramenta. Idem in epiſt. 118. ca. 1. Sacramentorum auctorem Deum facit.

Ad teſtimonia verò, quæ allegat Kemnitius, RESPONDEMVS, Cyprianum contrarium habere, vt ſuprà oſtendimus. Hugonem autem, & Lombardũ per inſtitutionem intelligere voluiſſe promulgationem: quomodo etiam lex vetus dicitur lex Moyſis, cùm tamen eam Moyſes non inſtituerit propriè, ſed tantum promulgauerit. Idem reſponderi poteſt ad eorum teſtimonia, qui dicunt Sacramentum Pœnitentiæ ab Apoſtolis inſtitutum. Nam iidem dicunt, Chriſtum inſtituiſſe Abſolutionẽ, & inſinuaſſe Confeſſionem: quocirca non tam relinquũt Apoſtolis inſtitutionem quàm declarationem, licet ipſi eam vocent inſtitutionem. Porrò quod aiunt Alexander & Bonauentura de Sacramento Cõfirmationis, defendi non poteſt. Conſtat enim teſtimonio Fabiani Papæ, Dionyſii Areopagitæ, Cypriani, Tertulliani, & aliorum veterum, Sacramentum Confirmationis fuiſſe diu ante Concilij Meldenſis tempora. Vide Dionyſium de Eccleſiaſtica Hierarchia, cap. de Baptiſmo, Tertullianum libro de reſurrectione carnis, Fabianum in epiſt. ad Orientales, Cyprianum, l. 2. epiſt. 1. & in ſermone de Chriſmate. Sed neque Concilium illud aliud ſtatuit, niſi vt qui ad Sacramentum Confirmationis accedunt, ieiuni ſint, vt patet ex Gratiano, canone, Vt Epiſcopi: de conſecr. diſt. 5. nec enim aliud extat ex hoc Concilio. De hac tota quæſtione plura dicentur, cùm de ſingulis Sacramentis agetur.

CAPVT XXIIII.

Miniſtrum Sacramentorum ordinarium non eſſe quemlibet hominem etiam baptizatum.

ALTERA quæſtio eſt de cauſſa miniſteriali in Sacramentis conficiendis & miniſtrãdis quis propriè in Eccleſia ſit miniſter Sacramentorum. Aduerſarij multum inter ſe, & nobiſcum in hac quæſtione diſſentiunt.

Martinus Lutherus duo dicit falſa, & inter ſe pugnantia, PRIMVM; omnes omnino eſſe miniſtros, non ſolùm homines, ſed etiam dęmones. Sic enim ait in libro de Miſſa priuata, & vnctione Sacerdotum, edito anno M.DXXXIIII. *Ego non dicam, quod Papiſtę dicunt, nullum Angelorum, nec Mariam quidem ipſam conficere poſſe. Sed è contra dico, ſi diabolus ipſe veniret, & ego poſſem reſciscerem diabolum ſic irrepſiſſe in officium paſtoris Eccleſiæ, in ſpecie hominis vocatum ad prædicandum, & publicè in Eccleſia docuiſſe, baptizaſſe, celebraſſe Miſſam, & abſoluiſſe à peccatis; & talis manere functum eſſe iuxta inſtitutionem Chriſti, tunc cogeremur fateri, Sacramenta ideo non eſſe inefficacia, ſed verum Baptiſmum, verum Euangelium, veram Abſolutionem, verum Sacramentum corporis & ſanguinis Chriſti nos accepiſſe.* Hæc ille.

Probat autem, tum quia fides noſtra, dignitas, & efficacia Sacramentorum, non nititur qualitate perſonæ; ſed Chriſti verbo, & ordinatione. Siue igitur bona ſit, ſiue mala, ſiue vncta, ſiue non vncta, ſiue vocata legitimè, ſiue non ſit vocata, ſiue Sathan, ſiue Angelus, idem efficit, modo ſeruet Chriſti ordinationem: tum etiam quia Iudas, qui erat membrum diaboli, non minus prædicabat, & baptizabat, quam ceteri Apoſtoli: cur igitur non poſſit diabolus, quod poſſunt membra eius?

ALTERVM, quod Lutherus dicit, eſt; omnes & ſolos homines baptizatos habere poteſtatem omnia Sacramenta miniſtrandi; tametſi ad tollendam confuſionem, non oporteat omnes vti hac poteſtate, ſed tantum eos, qui legitimè ſunt vocati, exceptis tribus caſibus PRIMO, quando quis eſt in loco priuato, vt domi ſuæ. SECVNDO, quando nemo alius adeſt, & neceſſitas vrget. TERTIO, quando alius adeſt, ſed non tam bene miniſtrat, vt ego facerem, iuxta illud 1. Cor. 14. *Si alteri reuelatum fuerit, prior taceat.*

Hanc eſſe eius ſententiam patet ex ſequentibus. In lib. de capt. Babyl. cap. de Ordine, *Eſto*, inquit, *certus & ſiſe agnoſcat quicunque, ſe Chriſtianum eſſe cognouerit, omnes nos æqualiter eſſe ſacerdotes, hoc eſt, eandem in verbo, & Sacramento quocunque habere poteſtatem, verum non licere quenquam hac ipſa vti, niſi conſenſu communitatis, vel vocatione maioris.* Et paulò antè, *Quod ſi cogerentur adminiſtere, nos omnes, eſſe æqualiter Sacerdotes, quotquot baptizati ſumus, ſicut reuera ſumus, &c.* Item in articulis à Leone X. damnatis art. 13. *Vbi*, inquit, *non eſt Sacerdos, aquè poteſt quilibet Chriſtianus, etiamſi mulier, aut puer eſſet.* Et in aſſertione eiuſdem articuli rationem reddens, ait; *Qui enim baptizatus eſt, Spiritum Chriſti habet, vbi autem Spiritus Chriſti, ibi omnium poteſtas, & libertas.* Hæc ibi. Item in libro, quem edidit contra eandem Bullam Leonis, anno XX. *Aſſero*, inquit, *& amplector fiducia tota ſpiritus mei articulos, per eam damnatos, aſſerendoſque pronuncio omnibus Chriſtianis: ſub pœna æternæ damnationis.* Et infrà in fine libri:

His

His, inquit, *scriptis testor, me omnia damnata per Bullam istam execrabilē cōfiteri pro Catholicis dogmatibus.* Et infrà: *Vltimum quod habeo exponam, nempe hanc animam & hunc sanguinem. Melius enim est me millies occidi, quam vnam syllabam damnatorum articulorum renocare.* Hæc ibi.

Vbi est obiter NOTANDVM, reuocasse postea Lutherum aliquos ex iisdem articulis, ac nominatim 36. de libero arbitrio, quem in assertione primarium, & fundamentum totius doctrinæ suæ ipse appellat. Nam in articulo isto 36. dicit, liberum arbitrium esse rem de solo titulo: & in assertione explicat, id ita intelligendum esse, vt iuxta doctrinam Vvicleſi omnia de necessitate absoluta eueniant. Quod quidem apertissimè reuocauit in visitatione Saxonica, vbi docet, hominem esse liberi arbitrii in operibus ciuilibus, nec omnia necessariò euenire.

Ad hæc in li. de abroganda Missa, edito anno XXI. ex proposito docet, & probat omnes Christianos habere eandem potestatē in verbo, & Sacramentis ministrandis, *Inuictis*, inquit, *Scripturis firmabimus legitimum illud, & vnicum verbi ministerium esse commune omnibus Christianis, sicut & sacerdotium, & sacrificium.* Et infrà probat aliquot exemplis Scripturę, licere etiam fœminis concionari. Item in libro ad Pragenses, de instituendis ministris Ecclesiæ, quem edidit anno M. D. XXIII. *Sacerdos*, inquit, *in nouo præsertim Testamento nō fit, sed nascitur, non ordinatur, sed creatur: nascitur autem in Baptismo, sunt que prorsus omnes Christiani Sacerdotes.* Et ibidem prolixè probat omnes Christianos ex Baptismo habere, vt possint concionari, baptizare, consecrare, & absoluere, ac ligare. Et de clauibus habet hęc verba: *Cessent*, inquit, *hominum mendacia, Claues sunt totius Ecclesię, & cuiuslibet membri eius tam iure, quā vsu, & omnibus modis.* Hæc ille. Infrà tamen monet, non licere vnicuique vti hoc iure, nisi in necessitate, sed exspectandam esse vocationem, & electionem multitudinis.

Ex quibus duo corollaria deducit. VNVM, quòd publici ministri non differant à ceteris potestate, vel dignitate aliqua, sed solo vsu potestatis. ALTERVM, quod ex proximo sequitur, posse ministrum fieri laicum, vt ex laicis fiunt ministri. Porrò argumenta eius infra ponentur, cum soluenda erunt. Hæc igitur est Lutheri sententia.

Ioannes Caluinus in altero extremo versatur. Nam non solùm non concedit diabolum, aut fœminas, aut quoslibet Christianos posse concionari. & Sacramenta ministrare, sed ita seuerè defendit, solùm quosdam legitimè vocatos habere hanc potestatem, vt ne in necessitate quidem concedat laicis, ac præsertim fœminis, vt baptizent. Sic enim scribit in Antidoto ad cā. 10. sess. 7. *Nemo sanus Christianos omnes verbi, Sacramētorumq; administratione pares facit: non solum quia decētèr & ordine geri omnia in Ecclesia decet, sed etiā quod singulari Christi mandato ad eam rem ordinantur ministri.* Et infrà: *Porrò munus baptizādi, vbi mulier culis iniunctū reperient quemadmodum illis permittunt?* Idē fusè docet in instit. lib. 4. cap. 3. §. 10. & c. 15. in fine. Itaque cum Caluino nulla nobis hoc loco controuersia est. Nam quod negat laicos, & fœminas non posse in necessitatis articulo baptizare, in disputatione de Baptismo refutandum erit.

Martinus Kemnitius more suo rem totam inuoluens, non satis aperit quid sentiat. Nam discutiens 10. can. sess. 7. Concilii Tridentini, qui sic habet: *Si quis dixerit, Christianos omnes, in verbo, & omnibus Sacramentis administrandis habere potestatem, anathema sit,* tria dicit. Quæritur PRIMVM, canonem esse positum ad damnandam Lutheri sententiam, sed mutilatam, & deprauatam. *Non enim Lutherus vnquam sentit,* inquit Kemnitius pag. 138. *quemuis Christianum promiscuè sine legitima vocatione, vel posse vel debere sibi arrogare vel vsurpare ministerium verbi, & administrationem Sacramentorum in Ecclesia.*

AT debuisset distinguere Kemnitius potestatem ab executione. Nam si loquimur de sola executione, verum est Lutherum non sensisse, posse vel debere quemuis sibi arrogare hoc ministerium sine legitima vocatione. Sed neque Concilium in Luthero damnauit; id enim omnes fatemur esse verum. Si verò loquitur de potestate, falsum est Lutherum non ita sensisse, vt loca à nobis prolata demōstrāt. Atque, id est quod damnauit Concilium. Neque potest dici Lutheri sententia à Concilio mutilata, vel deprauata. Non enim Concilium debuit totum librum Lutheri describere, aut referre ea, quæ ab illo bene scripta sunt: sed satis fuit ea referre, quæ damnanda erant.

DEINDE addit Kemnitius, Concilium fraudulenter loqui. *Obliquè* inquit pag. 140. *& quasi aliud agentes hoc axioma petunt, Neminem etiamsi legitimè iuxta præscriptum verbi Dei ab Ecclesia electus, & vocatus sit, nisi ab Episcopo aliquo vnctus, & rasus sit, habere vllam potestatem in verbi, & Sacramentorum administratione: & Sacramēta ab illis administrata non esse vera, & efficacia. Has insidias Lector intelligat occultatas in hoc canone.*]

SED canon apertissimus est, & Kemnitius potiùs simplici eius intelligētiæ insidias tendit. Nam Concilium non dicit, non habere vllam potestatem in Sacramentis ministrandis eos, qui nō sunt ab Episcopo vncti & rasi. Nam Concilium non ignorabat ad Sacramenta Baptismi, & Matrimonii non requiri necessariò ordinationem, sed dicit non habere potestatem in omnibus Sacramentis; vt reprobet Lutheri sententiā, quæ in omnibus Sacramentis, etiam Eucharistię, & Pœnitentiæ, tribuit laicis potestatem. Deinde Concilium non nominat vnctos, & rasos, vnctio enim, & rasura cæremoniæ sunt accidentales, sine quibus essentia Ordinationis consistere potest. Itaque Kemnitius insidias in suis verbis occultat.

TERTIO, dicit sententiam Canonis, vt verba sonant, esse veram: sed tamen eam non rectè exponit: *Quod vero*, inquit, *ad ipsam sententiam decimi huius canonis sicut verba posita sunt, attinet, planè, & clarè respondeo. Si qui existimant cuiuis Christiano, promiscuè sine peculiari, & legitima vocatione permissam esse potestatem vsurpandi, & exercendi ministerium verbi, & Sacramentorum in Ecclesia, eos iure, & merito damnari.*

AT non rectè exponit Concilium Kemnitius. Non enim Concilio damnat eos, qui dicunt; licere vnicuique sine vocatione vsurpare ministerium; id enim nemo dicit, proinde non fuisset opus canone: sed damnat eos, qui dicunt, omnes Christianos habere potestatem, verbum, & Sacramenta omnia ministrandi, quod Lutherus dixit, & Kemnitius sentire videtur, licet apertè confiteri non audeat. Proponenda est igitur, & probanda Ecclesiæ doctrina, quæ duabus propositionibus comprehendi potest.

PRIMA propositio; *Minister Sacramentorum homo esse debet, non autem Angelus, siue bonus, siue malus.* Hæc est aduersus Lutherum, & communis apud Theologos.

EST tamen OBSERVANDVM, quòd si fortè Angelus bonus Sacramentum aliquod ministraret, illud habendum esset ratum, quia certum esset id factum esse diuina dispensatione extraordinaria. Quocirca refert Nicephorus l. 11. cap. 20. S. Amphilochium ab Angelis ordinatum Episcopum; idque ratum habitum ab Episcopis eius prouinciæ. At si Diabolus idem faceret, iterandum esset Sacramentum; quia Diabolus nec habet ex se potestatem, nec peculiari Dei

dispensatione acciperet, sed sibi vsurparet, vt falleret.

Probatur hæc propositio. PRIMO, Ad essentiam Sacramentorum, vt requiritur verum, & naturale elementum, ita verum, & naturale verbum. Sed solus homo verè, & naturaliter loquitur: loqui n. est actio corporis viuentis per instrumentum linguæ, & palati; non igitur Angelus bonus, vel malus Sacramenta cõficere potest. Nam, vt rectè docet S. Thomas 1. part. q. 51. art. 3. ad 4. Angeli etiam per corpus assumptum non possunt propriè loqui.

SECVNDO, Etiamsi vera elementa, veraque verba Angeli adhibere possent, tamen non propterea illa verum sacramentum efficerent. Nam sacramentum est signum, & caussa infallibilis gratiæ: non autem id habent elementa, & verba naturaliter, sed solùm vt à Deo assumuntur, vt instrumenta iustificationis. Ergo non sunt vera sacramenta cùm à quocunque adhibentur, sed cùm adhibentur ab eo, cui Deus id committit: quomodo etiam verba, quibus miracula faciebant Christus, & Apostoli, non à quocunque prolata fuissent, eamdem vim habuissent. Si enim quis dicat claudo: *Surge, & ambula*, nihil efficiet, nisi à Deo assumatur, vt instrumentum ad miraculum faciendum: non igitur vera sacramenta conficere potest, nisi qui à Deo habet auctoritatem. Sed Deus hanc auctoritatem solis hominibus dedit, nõ Angelis bonis, vel malis. Nam Matth. 28. hominibus dixit: *Euntes docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris, &c.* Itẽ Luc 22. solis hominibus dixit: *Hoc facite in meam cõmemorationem.* Ioan. 20. solis hominibus dixit: *Quorum remiseritis peccata, &c.* Ad hæc Ephes. 4. *Christus ascendens in altũ captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus*: vbi per dona intelligit varia ministeria, quæ sunt in Ecclesia, nam antea dixerat: *Vnicuique nostrũ data est gratia secundum mensuram donationis Christi; sicut scriptum est: Ascendẽs in altum, &c.* Et infrà: *Et ipse dedit quosdam quidẽ Apostolos, alios Prophetas, alios Euangelistas, alios pastores & Doctores, &c.* Denique Hebr. 5. *Omnis pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur, &c.* Quare Chrysostomus libro tertio de sacerdotio, apertè testatur, Angelis non esse concessum, quod est concessum hominibus, vt sacramenta ministrent: & idem habet homil. 85. in Ioannem, prope finem.

TERTIO, confirmatur ex doctrina Lutheri. Nam ipse vult fundamentum potestatis in verbum, & Sacramenta, esse Baptismum, vt patet ex locis citatis: at hoc fundamento carent Angeli tum boni, tum mali. Item in hom. de Baptismo, & alibi docet, non sufficere verba, & elementa, sed requiri Dei mandatum, at Deus nusquam mandauit Angelis, vt Sacramenta conficerent: igitur, &c.

Neque argumenta Lutheri pro Diabolo facta concludunt. Ad PRIMVM concedimus Sacramentorum efficaciã non pendere à qualitate ministri quacunque. Non enim pendet à qualitate accidentali, vt est bonitas: tamen pendet à qualitate essentiali, sine qua non esset verus minister; talis autem imprimis est, vt sit homo.

Ad SECVNDVM, fatemur Iudam, & membrum Diaboli fuisse, & vera Sacramenta ministrasse: negamus autem idem conuenire Diabolo. Nã Iudas nõ vt membrum Diaboli, sed vt minister Christi sacramentum administrauit: fuit autem Iudas Christi minister, quia verus homo erat, & à Christo acceperat potestatem baptizandi, quorum neutrum Diabolo conuenit.

SECVNDA, propositio: *Verus minister Sacramentorum (Baptismo & Matrimonio exceptis) non est quilibet homo etiam baptizatus, sed is solũ, qui ritè in Ecclesia ordinatus est.*

NOTA, excipi Baptismum, quia propter summam eius sacramenti necessitatem, semper Ecclesia intelexit posse à quolibet homine cõferri, de quare dicemus in materia de Baptismo. Item excipi Matrimonium, quoniam cùm Matrimonium consistat in contractu mutuo duorum, non poterat aliter fieri, quàm vt ipsi contrahentes essent ministri.

Probatur hæc propositio aduersus Lutheranos.

PRIMO, ex Scripturis, quæ docent, in Ecclesia esse diuersa officia, nec omnia omnibus conuenire; vt Rom. 12. 1. Corinth. 12. & Ephes. 4. *Alios posuit Apostolos, alios Prophetas, &c.* Et *nunquid omnes Apostoli, nunquid omnes Prophetæ? &c.* Idem ergo dici potest de pastoribus, & doctoribus, qui ibidem nominãtur. Nec responderi potest hîc agi de vsu, vt Lutherani dicunt, non de potestate. Nam certè Apostoli non habebant potestatem Apostolicam, antequam illam à Christo acciperent: non igitur acceperunt vsum tantum, sed ipsam potestatem.

SECVNDO, ex illo Hebr. 5. *Nemo assumit sibi honorem, nisi qui vocatur à Deo tanquam Aaron.* Non igitur omnes, qui sunt de populo Dei, sunt hoc ipso Sacerdotes. Neque potest hic locus intelligi de exercitio tãtùm: nam Aaron antequam vocaretur à Deo ad sacerdotium, non habebat neque vsum, neque potestatem. Præterea assumere honorẽ non est exequi potestatem, sed accipere eam; quod etiam confirmatur ex sequentibus: *Sic & Christus non semetipsum clarificauit, vt Pontifex fieret.* Igitur assumere honorem est fieri Pontificem, non autem exercere Pontificatum.

TERTIO, Apostoli baptizati sunt & baptizabant ante Christi passionem. Nam quòd baptizarent, habetur Ioan. 4. quòd baptizati fuerint, docet Augustinus in Epist. 108. ad Seleucianum: nec est credibile eos à Christo iussos baptizare antequam ipsi baptizarẽtur. At potestatem consecrandi Eucharistiam acceperũt postea Luc. 22. cùm audierunt: *Hoc facite in meã commemorationem.* Similiter & absoluendi potestatem acceperunt postea Ioan. 20. *Quorum remiseritis.* Non igitur acceperant in Baptismo.

QVARTO, Si omnes Christiani acciperent in Baptismo hanc potestatem, ideo acciperent, quia tunc, vt ait Lutherus, vngunrur gratia Spiritus Sancti, & proinde fiunt spirituales Sacerdotes. At id falsum est: nam sequeretur eos, qui dum baptizantur, non recipiunt gratiam, & eos, qui postea eam perdunt, non verè conferre sacramenta, quod tamen Lutherus rectè negat cõtra Anabaptistas. Nec potest responderi sufficere characterem, nam Lutherani non agnoscunt vllum characterem.

QVINTO, si omnes Christiani haberent hanc potestatem, nemo posset priuari vsu eius, nisi in pœnam magni criminis: atqui apud Lutheranos multi priuantur vsu huius potestatis sine vlla suâ culpa. Neque obstat quod illi obiiciunt de confusione, quę nasceretur in Ecclesia, si omnes vterentur hac potestate. Nam posset per vices fungi hoc ministerio: aut certè nõ deberet posse repelli, qui vellet ministrare, quãdo pauci sunt ministri, etiamsi non esset vocatus à Magistratu. At ipsi repellunt non vocatos, ergo vel iniuriam eis faciunt, vel fateri debent, eos non habere potestatem.

SEXTO, In lege veteri, vbi erant sacramenta imperfectiora, non tamen omnes poterant ea ministrare, sed soli sacerdotes. Nec valet solutio, si dicas Christianos esse factos in Baptismo spirituales sacerdotes: nã etiã illi fiebant in Circũcisione spirituales sacerdotes, & poterant omnes offerre spirituales hostias. Immo quod dixit beatus Petrus de omnibus Christianis: *Vos autem genus electum, regale sacerdotium.* 1. Pet. 2. idẽ antea dixerat Moyses de omnibus Israëlitis Exod. 19. & tamen Ozias Rex lepra punitus fuit, quia fungi voluit munere sacerdotali. 2. Paral. 26.

CAPVT

CAPVT XXV.

Soluuntur argumenta Lutheri.

EX his ad argumenta Lutheri facile erit respondere. Ac PRIMVM in libro de abroganda Missa proponit sex scripturas, quibus probet omnes Christianos æquè esse sacerdotes. PRIMA est 1. Pet. 2. *Tanquam viui lapides superædificamini in sacerdotiũ sanctũ.* SECVNDA ibidem. *Vos autem genus electum, regale sacerdotium.* TERTIA ibidem. *Vt virtutes annuncietis eius, qui vos vocauit de tenebris in admirabile lumen suum.* Vbi Christiani dicuntur ad hoc vocati, vt annuncient, id est, prædicent virtutem Christi: igitur omnes Christiani possunt ac debent prædicare, quod est præcipuum munus sacerdotis. QVARTA Apocalyp. 5. *Fecisti nos Deo nostro regnum, & sacerdotium.* QVINTA Apocalyp. 20. *Erunt sacerdotes Dei, & Christi eius.* SEXTA 2. Corinth. 3. *Qui idoneos nos fecit ministros noui Testamenti.*

Addit PRÆTEREA quædam loca, vt probet mulieres posse concionari, Ioëlis. *Prophetabunt filij vestri & filiæ.* Actor. 21. *Erant Philippo quatuor filiæ virgines prophetantes.* Exod. 15. Maria prophetauit. Iudicum 4. Debora docuit Barach. 4. Reg. 22. Olda consilium dedit Regi Iosiæ. Luc. 1. Virgo Maria prophetauit. 1. Corint. 11. *Mulier velato capite, oret, & prophetet.* Ex quo loco explicari putat alium eiusdem Aposto. 1. Cor. 14. *Mulieres in Ecclesia taceant.* Nam in priori loco loquitur absolutè, in posteriori prohibet, ne loquantur mulieres viris præsentibus, & loqui volentibus, & valentibus.

Rursus in lib. de instituendis ministris ad Pragenses, probat hoc ipsum dupliciter. PRIMO, hac ratione; Christus est Sacerdos Psal. 109. *Tu es sacerdos in æternũ.* Omnes Christiani sunt fratres Christi, Psal. 21. Narrabo nomen tuum fratribus meis, & Psal. 44. Vnxit te Deus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Igitur omnes Christiani sunt Sacerdotes.

SECVNDO, probat ex officiis Sacerdotum, quæ sunt concionari, baptizare, consecrare, absoluere, sacrificare, orare pro aliis, & iudicare de doctrinis. Quod enim omnes possint concionari, probat tribus Scripturis. PRIMO ex illo 1. Pet. 2. *Vt virtutes annuncietis.* SECVNDO ex illo 1. Cor. 11. *Quotiescunque manducabitis panem hunc, mortem Domini annunciabitis.* Annunciare enim mortem Domini, prædicare est. TERTIO ex illo 1. Cor. 14. *Vnusquisque vestrum psalmum habet, doctrinam habet, Apocalypsim habet: potestis omnes per singulos prophetare.* Propter quæ loca ita Lutherus triumphat: *Quare satis his locis robustissimè, & clarissimè firmatum sit, ministerium verbi potissimum in Ecclesia esse prorsus vnicum, & commune omnibus Christianis, non modo iure, sed etiam præcepto. Quare & sacerdotium non nisi vnicum, & commune erit, vt nihil valeant aduersus hæc diuina fulmina, infinita Patres, innumera Concilia, æterna consuetudo, & vniuersa mundi multitudo, quibus stipulis ruisse laruæ nituntur sacerdotium suum stabilire.* Hæc ille.

Quòd omnes possint baptizare, probat ex vsu nostræ Ecclesiæ, quæ concedit etiam mulierculis vt baptizent: & proinde vt ministrent verbum: nec enim Baptismus sine verbo constat.

Quòd omnes possint consecrare Eucharistiam, probat. PRIMO, quia Lucæ 22. Christus in cœna omnibus dixit, *Hoc facite in meam commemorationem.* Item SECVNDO, quia Paulus 1. Corint. 11. totam Ecclesiam alloquitur, cùm ait: *Ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis.* Denique TERTIO probat; quia maius est baptizare, & concionari, quàm consecrare. Nam ex concione, & Baptismo datur remissio peccatorum, ex consecratione nihil sequitur, nisi stupor sacerdotis super sua potestate & dignitate.

Quòd omnes possint absoluere, probat ex illo Marc. 18. *Quæcunque alligaueritis super terram, &c.*

Quòd omnes possint sacrificare, probat, quia nullũ est sacrificium in Ecclesia, nisi illud, quo iuxta Paulum Rom. 12. *Sacrificamus corpora nostra per mortificationem vitiorum.* Id autem commune est omnibus.

Quòd omnes possint orare pro aliis, probat, quia Oratio Dominica est communis, & in ea pro aliis etiam oratur.

Quòd omnes possint iudicare, & discernere dogmata, probat dupliciter. PRIMO ex illis Scripturis, quæ iubent, vt fugiamus falsos Prophetas Ioann. 10. *Oues meæ vocem meam audiunt, vocem alienorum non audiunt.* Matth. 7. *Attendite à falsis Prophetis.* SECVNDO, ex illis verbis Pauli 1. Cor. 14. *Si sedenti reuelatum fuerit, prior taceat.* Hic verò triumphat Lutherus, ac vult licere vnicuique iudicare Ecclesiam Romanam, licet ipsa sedeat, vt mater & magistra Ecclesiarum. Hæc sunt argumenta ex lib. de instituendis ministris. Accedat VLTIMO argumentum, quod facit in assertione 13. art. *Qui*, inquit, *baptizatus est, Spiritum Christi habet: vbi autem Spiritus Christi est, ibi omnium potestas, & libertas.*

RESPONSIO. Ad PRIMVM, SECVNDVM, QVARTVM & QVINTVM locum respondeo, loca illa intelligi de sacerdotio spirituali, quo offerimus hostias spirituales, id est, opera bona, ac præcipuè laudes, & preces: quod quidem sacerdotium commune est omnibus piis hominibus. Sed præter hoc sacerdotium est aliud propriè dictum; quo offertur sacrificium propriè dictum, & ad cuius officium pertinet ministrare verbum, & sacramenta populis.

Id ita esse patet. PRIMO ex ipsis locis. Nam 1. Pet. 2. habetur. *Offerẽtes spirituales hostias.* Addidit enim spirituales ad distinctionem hostiarum, quę non spiritaliter, & mysticè, sed propriè sacrificantur. Sic etiam in cap. 5. & 20. Apocalypsis agitur de sacerdotio beatorum in cœlo, quod certum est non esse nisi ad offerendas laudes.

SECVNDO idem probatur: quia verba B. Petri sumpta sunt ex c. 19. Exodi, vbi illud idem dicitur de Hebræis, quod B. Petrus tribuit Christianis. At in Testamento veteri non erant omnes propriè dicti sacerdotes, sed solum filij, & posteri Aaron, & tamen erant omnes sacerdotes spirituales.

TERTIO: quia tam Petrus in epistola, quàm Ioannes in Apocalypsi coniungunt regnum cum sacerdotio. Sic igitur sunt omnes Christiani sacerdotes, quo modo sunt omnes reges.

QVARTO: hæc loca solum intelliguntur de sanctis & piis Christianis, non de peccatoribus, qui non sunt gens sancta, vt eos Petrus vocat: at sacerdotium, seu ministerium externum conuenit etiam peccatoribus, ex sententia tum Catholicorum, tum Lutheranorum.

Ad TERTIVM locum: *Vt virtutes annuntietis, &c.* Responsio. Non imperat S. Petrus, vt omnes Christiani publicè prædicent verbum Dei, sed vt gratias agant Deo, eumq; laudent ob eius beneficia. Nam vt rectè exponit Beda, alludit Petrus ad Canticum Hebræorum (*Cantemus Domino gloriosè, &c.* Exod. 5.) quod cantauerunt liberati ex Ægypto post transitum maris rubri. Vult enim eodem modo Christianos liberatos de diabolica seruitute per aquas Baptismi cantare canticum actionis gratiarum, & assiduè laudare potentiam Redemptoris. Nec male addit Oecumenius, velle etiam beatum Petrum, vt omnes Christiani non tam verbis, quàm bonis operibus annuntient Dei virtutem, ita vt eorum vita sit quasi quędam concio gentilibus, iuxta illud Matthæi 5. *Vt videant opera*

veſtra bona, & glorificent Patrem, &c. Quomodo etiã intelliguntur multa alia loca, vt Pſal. 18. *Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiat firmamentum*, 1. Tim. 2. *Sicut decet mulieres promittentes.* Græcè ἐπαγγελίαις, annunciantes, *pietatẽ per opera bona.* Et inf. *Mulieri docere nõ permitto.* Vbi vides mulieribus imperari, vt annuncient pietatem, ac ne fortè Lutherana interpretatione deceptæ putarent ſibi licere etiam cõcionari, addit: *Per opera bona, &c; Mulieri docere non permitto.*

Ad SEXTVM: *Idoneos nos fecit miniſtros, &c.* Reſponſio. Non loquitur de omnibus Chriſtianis, ſed de ſe tantùm & ceteris collegis ſuis Apoſtolis. Nam confert ſe cum Moſe, qui miniſter fuit teſtamenti veteris, ac dicit, illum miniſtraſſe literas in lapidibus inſculptas, ſe autem, & collegas ſuos miniſtrare ſpiritum, &c. At conſtat in teſtamento veteri non fuiſſe omnes miniſtros, & promulgatores legis, ſed ſolum Moſem. Præterea toto capite præcedenti loquitur de ſe ipſo, & ſimiliter initio c. 3. cùm ait: *Incipimus iterum noſmetipſos commendare? aut egemus, ſicut quidam commendatitiis literis ad vos, aut ex vobis?*

Ad loca illa pro fœminis, RESPONDEO, Aliud eſt prophetare, id eſt futura prædicere, aliud prophetare, id eſt, concionari, ſiue Scripturas interpretari. Primũ non eſt propriè munus ſacerdotis, ſeu præſulis Eccleſiaſtici, ſed eſt gratia gratis data, quæ etiam laicis viris & fœminis conuenire poteſt. Certè Dauid, Helias, Heliſæus, Iſaias, & alij permulti, ſacerdotes non erãt, & tamen prophetabant, & de hoc genere prophetandi intelliguntur ferè omnia loca allegata. Alterum genus eſt proprium ſacerdotis, neque conuenit fœminis, quia fœminarum eſt ſubeſſe, non præeſſe. Et hãc rationem adfert B. Paulus 1. Cor. 14. *Mulieres taceant in Eccleſia: non enim permittitur eis loqui ſed ſubditas eſſe.* Nec tamen propterea prohibetur Deus, quin poſſit extraordinariè fœminis cõcedere, vt doceãt viros, vt quondam contigit Deborę, & ante annos ducentos S. Catharinæ Senẽſi. Sed hęc priuilegia non faciunt legem.

Ad argumentum, ex eo quòd Chriſtus eſt ſacerdos, & omnes Chriſtiani ſunt fratres eius, RESPONDEO, Nihil concludit hoc argumentũ: PRIMO, quia Chriſtus non eſt ſacerdos Aaronicus, ſed ſecundum ordinem Melchiſedech. In ſacerdotio Aaronico id habebat locum, vt omnes fratres eſſent ſacerdotes: at in ſacerdotio ſecundum ordinem Melchiſedech ſolus primogenitus erat ſacerdos.

PRÆTEREA etiam in ſacerdotio Aaronico ſoli fratres naturales erant ſacerdotes, non autem adoptiui: porrò Chriſtiani ſunt fratres Chriſti adoptiui, non naturales.

DENIQVE, ſi omnia, quæ Chriſto conueniunt, nobis etiam omnibus conuenirent, cur non omnes faceremus miracula, prædiceremus futura? &c.

Ad argumentum ex PRIMO officio ſacerdotis, RESPONDEO. Tria illa loca nihil probant. Nam illud 1. Pet. 2. *Vt virtutes annuntietis*, intelligitur de laude priuata, non de concione, vt diximus. Illud 1. Cor. 11. *Mortem Domini annuntiabitis*, intelligitur de commemoratione paſſionis Dominicæ, quam facimus non concionando, ſed ſumendo Euchariſtiam, alioqui deberent omnes, qui ſumunt Euchariſtiam, concionari, quod eſt impoſſibile. Illud 1. Corinth. 14. *Poteſtis omnes prophetare, vt omnes diſcant & omnes exhortentur*, non intelligitur de omnibus Chriſtianis, ſed de omnibus qui habebant ea dona: ait enim: *Vnuſquiſque veſtrum pſalmum habet, linguam habet, &c.* At certè non habebãt omnes donum linguarum, cùm idem Paulus dicat 1. Cor. 12. *Diuiſiones gratiarum ſunt, &c.* & ; *Nunquid omnes linguis loquuntur?* & hoc tempore nulli ſunt, qui habeãt eiuſmodi donum. Vult ergo Paulus dicere; Vnuſquiſque veſtrum, qui gloriamini ob eiuſmodi dona, vtimini illis ordinatè, & ad edificationem. Adde SECVNDO, quòd non loquitur de concione publica quę eſt propria ſacerdotũ, ſed de piis collationibus, & exhortationibus quibus vtebãtur, cum ſimul conueniebant, vt paulò pòſt dicam. Itaque immeritò Lutherus ob hæc tria loca malè intellecta, contemnit infinitos Patres, innumera Concilia, æternam conſuetudinem, & vniuerſam mundi multitudinem.

Ad alterum ex SECVNDO officio RESPONDEO. Mulieres apud nos baptizare in caſu neceſſitatis, & ex permiſſione, non ex officio: quomodo etiam permittitur Iudæis, & Turcis ob ſummam eius ſacramenti neceſſitatem. Sicut ergo non ſequitur, Turca poteſt baptizare, ergo poteſt omnia ſacramenta miniſtrare, vel, ergo eſt verus ſacerdos; ita non ſequitur, Femina poteſt baptizare, ergo poteſt omnia ſacramenta miniſtrare, vel, ergo eſt ſacerdos. Neque eſt verum neminem baptizare, quin concionetur, verbum enim, quod in Baptiſmo profertur, non eſt concionale, vt ſupra demonſtrauimus, ſed conſecratiuum.

Ad argumentum ex TERTIO officio, RESPONDEO Illud, *Hoc facite*, nõ eſt dictum omnibus; alioqui tenerentur fœminæ, & pueri conſecrare Euchariſtiam: pari ratione illud; *Ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis*, non ſignificat omnibus traditam poteſtatẽ conſecrandi, ſed omnibus traditum, id eſt, dictum, explicatum, & declaratum, quod Dominus inſtituerat. Denique potentia conſecrandi maior eſt, quam baptizãdi, ſicut per Baptiſmum datur remiſſio peccatorũ, ita & per Euchariſtiam; Ioan. 6. *Qui manducat hunc panem viuet in æternum.* Et præterea per conſecrationem fit conuerſio panis, etiamſi Lutherus nolit, quæ non fit per Baptiſmum.

Ad argumentum ex QVARTO officio. Illa verba: *Quæcunque alligaueritis ſuper terrã, &c.* intelliguntur dicta Eccleſiæ, de qua ibidem: *Dic Eccleſiæ, &c: Si Eccleſiã non audierit, &c.* Vt enim oſtenderet Dominus nõ eſſe contemnendum Eccleſiæ iudicium, addit illam promiſſionem: *Quæcunque alligaueritis.* Porrò Eccleſia ligat & ſoluit, ſed per ſuos præſules, non per quoſcunque, ſic corpus loquitur, ſed per linguam, non per manũ; & vniuerſitas determinat propoſitiones, ſed per Doctores, non per Scholaſticos. Id autem oſtendit apertiſſimè praxis Eccleſiæ omnium ætatum.

Ad argumentum ex QVINTO officio, Negamus non eſſe in Eccleſia aliud ſacrificium, quàm mortificationis vitiorum. Nam ad hoc ſacrificium, non requiritur altare: eſt autẽ in Eccleſia altare, vt patet ad Heb. 13. *Habemus altare, de quo edere non habent poteſtatem qui tabernaculo deſeruiunt.* Sed de hoc alibi.

Ad argumentum ex SEXTO officio, RESPONDEO; Non eſt Sacerdotis orare quomodocunque, ſed orare publicè, & tanquam publicam perſonam intercedere pro vniuerſo populo, vt Chryſoſtomus docet l. 6. de ſacerdotio.

Ad argumentum ex SEPTIMO officio, RESPONDEO; Illa loca: *Oues meæ vocem meam audiunt; non audiunt vocem alienorum, &: Attendite à falſis Prophetis*; docẽt debere omnes homines iudicare de dogmatibus, nõ quidem examinando illa ad regulã Scripturæ, vt hæretici volunt, ſi enim id omnes facere poſſent, nõ eſſet opus paſtoribus, & doctoribus in Eccleſia, ſed examinando illa ad doctrinã antea traditã, & ad doctrinã aliorũ paſtorũ. Facilè enim poſſunt omnes iudicare, an doctrina ſit noua, & tunc eam ſuſpectam habere debent. Præterea Dominus alienos, & falſos Prophetas non vocat ordinarios paſtores, ſed extraordinarios, qui per ſe veniunt, vt venerunt omnes hæretici.

Illud autem: *Si ſedenti reuelatum fuerit, prior taceat:*

in quo Lutherus triũphat, non intelligitur nisi in collationibus quibusdã, de quibus eo loco Paulus agit, nõ de publica cõcione Pastoris, & multò minus de publico iudicio Concilij, aut summi Pontificis. Id quod patet PRIMÒ, vsu Ecclesiæ. Nunquam enim est auditum, vt dum fit publica concio, permissum sit alicui alteri loqui, & multò minus permissum est vnquam priuatis hominibus reluctari iudicio totius Ecclesiæ.

SECVNDÒ, quia non tenemur credere vnicuique dicenti sibi esse reuelatum aliquid, præsertim in re graui, & maximè si illa reuelatio sit cõtraria doctrinæ ordinariorum pastorum: alioqui pateret aditus omnibus hæresibus. Nullus est enim hæresiarcha, qui non iacter sua dogmata, vt verissimam Dei reuelationem.

TERTIÒ patet ex illis verbis. *Prophetę duo, aut tres dicant, & ceteri diiudicent.* Non enim conueniret, vt duo aut tres concionarentur, sed benè conueniebat, vt in collatione spirituali duo aut tres dicerent. Adde quod Iustinus in secunda Apologia prope extrema, explicans morem primæ Ecclesiæ, distinguit concionem, quam soli Præposito tribuit, à collatione spirituali, quam ibidem post concionem, & Sacramenta inter se habere soliti erant.

AD illud argumentum postremum; Qui baptizatus est, habet spiritum Christi: vbi autem spiritus Christi est, ibi omnium potestas, & libertas. RESPONDEO PRIMÒ; Maior propositio non est vera vniuersaliter. Multi enim baptizantur, qui non recipiunt spiritum Christi, quia sine fide, aut pœnitẽtia baptizãtur: multi recipiunt, qui postea amittunt, & tamen non amittunt Baptismum. SECVNDÒ; Minor etiam propositio falsa est. Nam plurimi habent spiritum Christi qui tamen non habent omnium rerum potestatem, cùm nec possint loqui variis linguis, neque futura prædicere, neque curare morbos, neque excitare mortuos.

CAPVT XXVI.

Non requiri fidem, aut probitatem ministri, vt Sacramenta efficacia esse possint.

SEQVITVR TERTIA quæstio de qualitatibus ministri Sacramentorum, vtrum requiratur necessario fides, aut charitas, ita vt hæretici, infideles, schismatici, improbi Catholici non possint Sacramenta conferre. Non quærimus autem, an peccent Sacramenta conferendo: ista enim est quæstio propriè Scholastica; sed tãtum an sit irritum, quidquid faciũt infideles, aut improbi homines, etiamsi alioqui legitimè ordinati sint Presbyteri, aut Episcopi, & nihil omittant eorum, quę ad substantiam Sacramentorum pertinent.

Porrò controuersia de hac re nulla, aut penè nulla hoc tempore esse videtur. Nam etsi Lutherus aliquoties dicat, spiritum Christi, qui recipitur in Baptismo esse fundamentum potestatis conferendorum Sacramentorum, ex quo sequitur, solos bonos, qui spiritum Christi habẽt, efficaciter Sacramenta conferre: tamen ipse idem postea docuit, adeò non requiri fidem, aut probitatem ministri, vt etiam Diabolus efficaciter Sacramenta ministrare possit, vt suprà diximus. Cõfessio quoque Augustana, ar. 8. fatetur Sacramenta esse efficacia, licet ab hypocritis, & malis hominibus ministrentur. Quod idem habet Caluinus li. 4. Inst. c. 15. §. 16. Vnde in Antidoto Concilij Tridentini ad cano. 12. sess. 7. vbi dicitur Anathema iis, qui negant Sacramẽta esse efficacia, si a malis ministrentur, nihil aliud scribit, nisi hanc vocem, *Amen*. Denique, Kemnitius in 2. par. Exa. pag. 155. affirmat canonem Concilij 12. sibi non displicere.

A Tribui solet Hussitis, & Anabaptistis ea sententia, quòd Sacramenta non sint efficacia, nisi à probis, & fidelibus ministrentur. Sed mirum est si Hussitæ ita sentiant, cum ordinationes sacerdotum suorũ ab Romano Pontifice petere consueuerint, cum tamen Romanum Pontificem, & omnes Episcopos Catholicos pro hæreticis haberent, & habeant. Et certò si Hussitæ ratas habent ordinationes eorum quos hæreticos putãt, multò facilius ratum haberent Baptismum ab eis collatum; Id patet ex li. Lutheri ad senatum Pragensem vbi dehortatur Bohemos Hussitas, ne petent ordinationes à Romanis, cùm & ipsi Romanis, & Romani ipsis sint hæretici. Quod ergo Ioannes Hus in articulis, qui damnantur in Concilio Constantiensi, sessio. 14. dicit, Prælatum malum, aut præscitum esse æquiuocè
B pastorem; & nullum esse Episcopum, dum est in peccato mortali; aut intelligitur solum, quoad iurisdictionem; aut certè non sequuntur in hac parte Hussitæ magistrum suum.

Anabaptistis tribuit hunc errorẽ Kemnitius loco citato, sed quia doctrina eorum est in multis occulta, & non publicè euulgata, non scimus quibus fũdamentis nitantur. quare satis erit hoc loco PRIMVM indicare, qui fuerint olim errores de hac re. DEINDE à quibus Patribus, & quibus rationibus confutati. POSTREMÒ quomodo eorum obiectiones dissoluantur.

Quoad PRIMVM, Ante annos M. CCC. in Asia, & Africa cœpit error exoriri, non esse rata Sacramenta quæ ab hæreticis, & schismaticis dabantur post separationem eorum ab vnitate Catholica. De Asiaticis id refert Eusebius lib. 7. hist. cap. 6. ex epistola Dionysij Alexandrini. De Africanis constat tum ex eodem Eu-
C sebio lib. 7. ca. 2. tum ex Augustino l. 2. de Baptismo, cap. 7. vbi etiam indicat primum auctorem huius erroris fuisse Agrippinum Episcopum Carthaginensem S. Cypriani prædecessorem: quod clarius testatur Vincentius Lirinensis in commonitorio, vbi dicit Aggrippinum primum omnium mortalium rebaptizandum censuisse.

Sequutus est prædecessorem suũ S. Cyprianus cum multis Africæ Episcopis, sic tamen, vt non propterea se ab Ecclesiæ vnitate separaret, vt patet ex epistolis ad Quintum, ad Pompeium, & ad Iubaianũ: quocirca nũquam hæreticus habitus est. Nec desunt, qui asserunt, eum postea reuocasse sententiam, vt S. Augustinus testatur in epis. 48. ad Vincentium: quemadmodum etiã Episcopos ceteros, qui cum Cypriano eum errorem definierant, reuocasse sententiam suam, permotos auctoritate Stephani Romani Pontificis scribit S. Hieronymus in Dialogo contra Luciferianos.

Sequuti sunt paulò pòst hæretici Donatistę, qui pertinaciter eundem errorẽ tenuerunt, & auxerunt. Nam
D IN PRIMIS, Agrippinus, & Cyprianus non habebãt pro hæreticis, qui contrarium sentiebant: vnde nec rebaptizabant baptizatos à Catholicis etiam sibi in ea opinione cõtrariis. Donatistæ autem rebaptizabant etiam Catholicos, quos hæreticos putabant. Sic enim ait AVGVSTINVS in lib. de vnico Baptismo, cap. 13. conferens Donatistas cum Agrippino, & Cypriano: *Rebaptizare hæreticos, quod illis fecisse dicuntur, tunc fuit humanus error; rebaptizare autem Catholicos, quod adhuc isti faciunt, semper est diabolica præsumptionis.*

SECVNDÒ, Donatistæ errorem defendebant post Ecclesiæ definitionem in Concilio generali, quod est hæreticorum proprium. Agrippinus, & Cyprianus non viderunt vllam absolutam Ecclesiæ definitionem, vt S. Augustinus testatur l. 2. de Baptismo, cap. 7. & 9.

TERTIÒ. Cyprianus tantum improbabat sacramẽta tradita ab hæreticis, & schismaticis, id est, ab iis, qui essent extra Ecclesiam; at non improbabat sacramenta

Digitized by Google

si nec sufficientis, nec dantis, nec offerentis?

DICES, requiritur fides Ecclesiæ. SED quid si nullus in Ecclesia actum fidei exerceret, dum infans ab infideli baptizaretur? quid si per impossibile Ecclesia tota periret, & tamen Turca quispiam, qui nollet res nostras, infantem baptizaret cum intentione faciendi quod Christus instituit, & Ecclesia faciebat? certè ille esset baptizatus. Verum est tamen, quod Augustinus & alij dicunt, infantes baptizari in fide parentum, vel Ecclesiæ, quia de facto, si nullus esset fidelis, certè nullus moueretur ad baptizandum infantes: sed non ideò fides actualis ita requiritur, vt sine illa Baptismus infructuosus esset.

Est autem hic diligenter NOTANDVM, non negari ab Augustino, verbum in se sum, vt dicitur, & vt est res sensibilis, habere virtutem; nam si aqua ipsa habet virtutem mundandi, quantò magis verbum, etiam vt sensibile? sed negari virtutem illam esse à verbo, vt est res sensibilis. Itaque totum Sacramentum habet virtutem, sed habet à verbo, vt verbum est res spiritualis, & sola fide cognoscibilis.

ALTER locus difficilis erat, vbi Augustinus allegat Scripturas, Rom 10. Actor 15. &1. Pet.3. SED respondeo, illa loca non allegari ad probandum, vim mundandi esse in aqua à verbo; sed probandum in genere, verbum habere vim mundandi: ille enim est Augustini scopus, vt diximus. Et quia id iam probauerat ex eo, quod verbū Sacramentale dat vim mundandi elementō: idem probat testimoniis illarū Scripturarum. Nam illa loca demonstrant fide purgari corda hominum, fidem autem nasci ex verbo prædicationis, ex quibus sequitur, verbum vim habere mundandi.

TERTIVS locus difficilis erat in fine sermonis, vbi postquam dixerat, verbo Sacramentali mūdati infantes, addit: *Totum hoc fit per verbum, de quo Dominus ait, Iam vos mundi estis propter verbum, quod loquutus sum vobis.* SED iam responsum est, ista verba Domini ab Augustino non restringi ad sermonem, quem Dominus loquutus fuerat post vltimam cœnam, sed intelligi de verbo generaliter, vt sensus sit; Vos mundi estis propter verbum meū, siue quod me concionāte audistis, & credidistis, siue quod in Baptismo sanctificati estis. Atque hæc de isto loco Augustini, ac de præcipuo argumento Caluini.

Altera obiectio est Caluini, Brentij, Kemnitij, & aliorum quòd sit species quędam magicæ incantationis, demurmurare certa verba super aquam, vel panē, aut aliud eiusmodi mutum elementum.

SED hæc non tam obiectio, quàm horribilis blasphemia est. Nam inprimis duo sunt, quæ damnantur in incantationibus magicis. VNVM, quòd aliqui putent in certis figuris, aut verbis esse naturalem virtutem aliquid efficiēdi, at; hæc quidem superstitio est, cùm certò constet, nec figuras, nec verba vim naturalem vllam habere aliquid efficiendi. ALTERVM, quòd alij existiment figuras aut verba nihil ex se habere virtutis, tamen ex pacto cum diabolo inito adhiberi ad res certas efficiendas, & hæc propriè magica est incantatio, & peccatum maximum.

Porrò verba Sacramentalia omnes fatemur nullam vim naturalē habere; ideò enim dicimus requiri diuinam institutionē, vt ex Dei institutione efficiāt, quod ex se facere non poterant. Estque mera calumnia Caluini, libro 4. cap. 14. §. 4. quod solo strepitu verborum sine sensu, & fide vtamur ad elementum consecrandum, & Kemnitij in Examine, par 2. pag. 101. qui dicit, nos vim ponere in syllabis, & characteribus, neglecto sensu verborum. Ista enim sunt meramendacia: nam nos nec in characteribus, nec in sono, aut numero syllabarum, sed in sensu, & significatione vim ponimus, idque ex Christi institutione.

Siquidem fatentur omnes Catholici, quauis lingua vtamur, verè perfici Sacramentum, modò sensus sit idem; cōstat autem eadem verba, si diuersis linguis efferantur, vel scribantur, diuersos habere characteres, diuersum sonum, diuersum numerum syllabarum. Sequitur igitur, vt existimemus, vt verè existimamus, ea ex pacto, & promissione Christi vim habere; quæsi magia est, quid aliud sequitur, quā vt Christus sit Diabolus? Nam cum omnis magia pendeat ex pacto Diaboli, vis autem Sacramentalium verborum pendeat ex pacto Christi: manifestè sequitur, aut nullam in Sacramentis nostris esse magiam, aut Christū esse Diabolū. Ad hanc igitur horribilem impietatem aduersarii nostri deuenerunt, vt ex Christo Diabolum faciant.

DICENT, se non facere Christum Diabolum, quia Christus non instituit eiusmodi verborum pronūciationem super muta elementa. SED iam satis probauimus, Christum instituisse. Ceterum quæro ab eis, an credant Christum potuisse instituere eiusmodi signa, quæ vim haberent ex pacto ipsius aliquid operandi. Non, opinor, negabunt, nisi Christum negent esse Deum.

Nam Deus Numer. 5. instituit verba quædam, quæ dicerentur super aquas, ac volant eam esse vim illorum verborum, vt virtutem tribuerent aquis continuò interficiendi mulieres adulteras, si ab eis biberentur. Item Numer. 21. instituit, vt qui aspicerent æneum serpentem, continuò curarentur à morsu serpentium ignitorum. Et Christus ipse, nónne verbis, aut manus impositione, aut etiam luto, & spuro pellebat morbos? Potuit igitur Christus hoc instituere, vt verba Sacramentalia vim habeant ex pacto ipsius.

Rursus autem quæro, an si id Christus instituisset quod eum facere potuisse cōstitit, esset magia, nec ne? Si dicāt magiam futuram fuisse, apertè fatētur Christum esse Diabolum: si negant futuram fuisse magiam, non possunt vlla ratione nos magos appellare, id enim solum facimus, quod Christum instituisse credimus. Si autem Christus id non instituisset, falleremur simpliciter, sed nulla ex parte magiæ crimen nos attingeret.

DENIQVE verba, & signa magica, non habent vllam vim; neque enim Diabolus dare potest rebus virtutes, sed solus Diabolus operatur ad eorum præsentiam. At verba, & signa Sacramentalia vim habent à Deo operādi quod significāt: quare longè mirabilius, & sublimius agunt, quàm vllæ incantationes possint.

TERTIA obiectio Caluini sumitur ab auctoritate Christi, Apostolorum, primitiuæ Ecclesiæ, & ipsius Dei: *Non est*, inquit, l. 4. c. 14. §. 4. *quod in hac probatione laboremus, quādo minimè obscurum est, quid Christus fecerit, quid nobis facere mandauerit, quid secuti sint Apostoli, quid pariter Ecclesia obseruauerit vsque ab initio vsq; mundi notum est, quoties signum aliquod adhibuit Deus sanctis Patribus, inseparabilem fuisse doctrinæ formulam, sine qua attoniti nudo aspectu sensus nostri reducerentur. Ergo quum de verbo Sacramentali fieri mentionem audimus, promissionem intelligimus, quę clara voce à ministro prædicata plebem eò manu ducat, quò signum tendit, ac nos dirigit.*]

SED nihil est etiam quod nos in responsione laboremus. Nam minimè obscurum est, Christum nullam præmisisse concionem, cùm Eucharistiam primus cōfecrauit, & vt deinceps idem faceremus mandauit. Vide Matth. 26. Lucæ 22. & 1. Corinth. vndecimo. Notum est etiam quid Apostoli, & veteres Patres sequuti sint, ex his testimoniis, quæ nos paulò antè citauimus. Caluinus enim nullum attulit testimonium, præter vnum Augustini, quod iam à nobis est explicatum. Denique non negamus, & Deum cùm signa de-

dit Patribus, eorum vim explicuisse, & nobis idem esse faciendum, dum Catechumenos instituimus: sed non rectè inde colligit Caluinus, verbum Sacramentale nihil esse, nisi concionem. Aliud enim est concionari, aliud Sacramenta celebrare: vtrumque fieri debet, sed non idcirco distinguenda non sunt, & tempora & officia.

CAPVT XXI.

Res, & verba Sacramentorum ita determinata esse, vt nihil addere, minuere, aut mutare liceat.

SEQVITVR TERTIA quæstio de caussis intrinsecis, vtrum res, & verba Sacramentorum ita sint certa, & determinata, vt nihil in eis mutari possit. Et quidem apud Catholicos nulla ferè dissentio est, magisque explicatione, quàm altercatione res indiget.

Apud hæreticos veteres, non deerant, qui res & verba Sacramentorum inuerterẽt, ac præcipuè apud Gnosticos, de quibus vide Irenæum, lib. 1. cap. 9. & 18. Et Epiphanium hæresi 26. Interim tamen omnes, qui Sacramentis vtebantur, res, & verba determinata habere volebant, & vt plurimum non recedebant à verbis in Euangelio præscriptis. Sic enim ait AVGVSTINVS libro 7. de Baptismo contra Donatistas, cap. 25. *Facilius inueniuntur hæretici, qui omnino non baptizent, quàm qui non illis verbis baptizent.*

At nostro tempore Martinus Lutherus hæreticorum omnium audacissimus, nouam hæresim excogitauit, videlicet non requiri certa verba in Sacramentis. Sic enim loquitur in libro de captiuitate Babylonica, cap. de Baptismo: *Quocunque modo tradatur Baptismus, modo non in nomine hominis, sed in nomine Domini tradatur, verè saluum facit: imò non dubitem, si quis in nomine Domini suscipiat, etiamsi impius minister non det in nomine Domini, verè baptizatum esse in nomine Domini.* Hæc ille. Itaque secundum Lutherum si quis dicat: Ego te baptizo in nomine Lutheri, & Catharinæ vxoris eius, vel etiam in nomine Diaboli, erit verus Baptismus, modo qui suscipit, accipiat in nomine Domini.

Retractauit postea Lutherus hunc errorem. Nam in 1. homil. de Baptismo, habita anno. M. D. X XXV. ita loquitur: *Clarè exprimit Christus, quas cæremonias velit, & formam ipse præscribit: vt illa ipsa signa, neque alia, illa ipsa verba, neque alia hic adhibeãtur.* Et infra: *Si insuper eam intingeres aqua, neque adderes verba baptismi, sed pronuntiares orationem Dominicam, aut alia quædam verba ex sacris litteris, non esset verus Baptismus.* Et infrà: *Si quis pane, & vino proposito pronunciaret non ipsa verba Sacramẽti, sed aut Decalogum, aut Symbolum Apostolorum, aut sententiam aliquam sacram, vel Psalmum non esset verũ corpus, & sanguis Christi.* Similia habet in tertia homilia de Baptismo, habita anno M. D. XL.

Licet autem retractauerit Lutherus errorem suum: tamen Ioannes Brentius magis probasse videtur priorem Lutheri sententiam. Siquidem in Catechismo suo, cap. de Baptismo, non multum curat præscriptam formam Baptismi à Christo: vt etiam Zuinglius in libro de vera, & falsa religione, cap. de Baptismo, de qua re dicemus etiam lib. 2. de sacramentis, cap. 3. Et sanè prior Lutheri sẽtẽtia, vt manifestè repugnat veritati, ita magis conuenit principiis Lutheranæ Theologiæ, quàm posterior. Si enim sacramenta ideo potissimum instituta sunt, vt fidem excitent, & sustentent: nihil interest, quibus verbis, aut rebus vtamur, modo illis fides excitari, ac sustentari possit. Igitur tum ad hunc errorem destruendum, tum ad rem ipsam declarandam statuam aliquot propositiones.

PRIMA propositio: *Res certæ, & determinatæ ab ipso Deo in Sacramentis esse debent.* Hæc propositio quantum ad Sacramenta nouæ legis, nec ab hæreticis negatur, & apud Catholicos certissima est. Sed aliter ab illis, aliter à nobis probatur. Illi probant ex generali suo principio, quod nullus cultus Deo placeat, nisi quem ipse instituit: cetera ad ἐθελοθρησκείαν, & traditiones hominum pertineant. Quod argumentum infirmum est, vt nos alibi sæpe ostendimus. Catholici probant ex alio principio. Quia Sacramenta nouæ legis sunt caussa gratiæ, & iustificationis, 1. Cor. 6. *Abluti estis, sãctificati estis.* Ephes. 5. *Mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ.* At nemo potest gratiam dare nisi Deus; solus igitur potuit Deus ea determinare, quæ ad essentiam sacramentorum pertinent.

De Sacramentis legis Mosaicæ, & legis naturæ nonnulli dubitare videntur: tamen si verè Sacramẽta erant vt reuera erant, omnino sentiendum est, fuisse à Deo determinatas res eorum Sacramentorum. Nam IN PRIMIS de facto constat, omnia ferè Sacramenta, quæ ad notitiam nostram venerunt, à Deo fuisse determinata. Nam Circumcisio Sacramentum fuit legis naturæ, & constat ab ipso Deo determinatum, quid, quomodo, & quo tempore faciendum esset, Gen. 17. Agnus Paschalis Sacramentum erat legis scriptæ, & à Deo determinatum eum ritum nouimus, ex c. 12. Exod. Idem de multis aliis probare possemus. DEINDE Sacramenta vetera erant figurę, ac typi Sacramentorum nostrorum. At determinare certas res, quæ infallibiliter significent aliquid futurum, non potest conuenire nisi Deo, qui certò nouit illas res futuras. DENIQVE; Etiamsi Sacramenta vetera non efficiebant gratiam iustificantem, tamen efficiebant legalem munditiam, & introducebant in populum Dei: at nemo potest determinare aliquid ad legalem munditiam efficiendam, aut ad introducendum in certam Rempublicam, nisi qui auctor est illius legis, & Reipublicæ.

Est autem hic NOTANDVM cum S. Thom. 3. par. q. 60. artic. 5. ad tertium, in omni lege fuisse materiam Sacramenti determinatam à Deo, sed non semper eodem modo. Nam in lege naturæ, quia lex non scribebatur in tabulis, nec promulgabatur per homines, aut angelos, sed dictabatur interiùs, atque inspirabatur cordibus hominum: ita quoque & Sacramenta inspirabantur præcipuis Patriarchis, vt Adæ, Noë Abrahæ, qui alios deinde docebant. Quia vero lex Mosaica promulgata est per Moysem, & publicè scripta in tabulis: ita etiam Sacramenta illius temporis, à Deo per Moysem tradita, & litteris mandata etiam fuerunt. Denique, quia legis nouæ auctor est Verbum incarnatum, ideo etiam ab ipso Sacramenta nostra determinata fuerũt.

SECVNDA propositio: *Non solum res, sed etiam verba in Sacramentis nouæ legis à Deo determinata sunt, vt non liceat quidquam immutare.* Hæc propositio explicanda est, vt rectè intelligatur. Notandum est igitur PRIMO, sex modis contingere posse formę variationem, nimirum per additionem alicuius vocis, detractionem alicuius vocis, mutationem, vt si vna ponatur loco alterius: corruptionem alicuius vocis, detrahendo, vel mutando aliquam syllabam: transpositionem, id est, ordinis dictionum variationem: denique per interruptionem, vt pronunciando vnam partem formæ, ac deinde quiescendo per aliquod spacium, vel loquendo aliquid impertinens, & tum demum perficiendo formæ pronunciationem.

SECVNDO notandum est, duplicem esse Sacramentalis formæ integritatem: vnam substantialem, alteram accidentalem. Substantialis consistit in solo sensu seu significatione verborum, non autem in sono vel numero syllabarum. Quare vt cunque varientur verba

Digitized by Google

addendo,detrahendo,mutando,trãsponendo,corrumpendo, interrumpendo semper manet integritas substantialis, dum manet idem sensus: & contra minima etiam variatio destruit integritatem substantialem, si pereat sensus; vt si quis vna sola literà mutata dicat: Ego te baptizo in nomine Matris, & Filij, & Spiritus sancti,non habet substantialem formam. Accidentalis integritas consistit in ceteris omnibus,id est, in integro sono,ordine, & numero syllabarum.

TERTIO nota,iudiciũ de his mutationibus,sint ne substantiales, an accidentales non debere esse mathematicum, sed morale, ita vt tunc iudicandum sit, sensum verborum conseruari, quando audientes intelligunt,& iudicant illud significari, quod per integra verba significari solet, etiamsi alioqui verba pronuntiantur valdè corruptè. Exemplo esse potest,id quod refert Zacharias Pontifex in epistola ad Bonifacium, & habetur etiam apud Gratianum,can. Retulerunt,de consecratio. distin 4. Quidam enim ex nimia imperitia linguæ Latinæ baptizabant his verbis, Ego te baptizo in nomine Patria, & Filia, & Spiritua sancta. Quæ verba si propriè acciplantur, non significant Patrem & Filium,& Spiritum sanctum,& præsertim si eorsim pronuntiarentur, iudicauit tamen summus Pontifex prudentissimè, substantiam formæ non esse mutatam, quia facilè poterat intelligi, quid ille vellet dicere, tum ex ipsa actione baptizandi, tum etiam ex coniunctione cum verbo in nomine; Non enim ait: In nomine Patriæ, & Filiæ, quòd ratio Grammaticæ exigebat,si is de industria formam mutare voluisset; sed, in nomine Patria,& Filia: quæ cùm ex se nihil significent, signum est illum voluisse dicere, quod alij dicunt, cùm aiunt; In nomine Patris, & Filij, &c.

Pari ratione iudicandum est de interruptione: Si n. quis diceret in consecranda Eucharistia: *Hoc est cor*, ac deinde recitaret vnum Psalmum,vel quieisceret ad spatium notabile, & tum demum adderet, *pus meum*, sine dubio iudicio prudentium non censeretur dixisse: *Hoc est corpus meũ*. Si verò vbi dixit: *Hoc est cor*, pateretur breuem aliquam euagationem mentis, & nonnihil etiam interquiesceret, antequam adderet, *pus meum*, non censeretur tensus formæ perire.

Notandum est QVARTO, non esse licitum, vt in conclusione dicimus, vllo modo verborum formam immutare, siue per eam immutationem tollatur substantialis formæ integritas, siue solùm accidentalis. Sed hoc interest, quod cum forma mutatur substantialiter, Sacramentum non perficitur; & ideò ea integritas dicitur necessaria, necessitate Sacramenti; cum autem mutatur solùm accidentaliter Sacramentum perficitur,sed peccat qui ita mutat: & ideò dicitur hæc integritas necessaria solùm necessitate præcepti.

Nota QVINTO, ex parte formæ verborum nunquam Sacramentum irritum reddi, nisi reuera desit integritas substantialis: tamen abunde posse contingere, vt cum sola corruptione accidentali non perficiatur Sacramentum, nimirum si is, qui accidentaliter mutat formam, velit introducere nouum ritum, vt docet Zacharias, can. Retulerunt, de consec. distin. 4. & post eum S. Thomas 3. par. quæst. 60. ar. 7. ad tertium, & art.8.in corpore articuli. Quorum auctorum verba non rectè ab omnibus explicantur.

Ideò ANIMADVERTENDVM est,vtrum is, qui intendit introducere nouum ritũ,intendat introducere nouum essentialem ritum respectu totius Ecclesiæ Christi, in vniuersum, id est, qui non fuerit antea in ipsa vera, & vniuersali Ecclesia; an intendat nouum ritum introducere respectu alicuius Ecclesię, quam ipse putat falsam.

Si intendit introducere nouum absolutè, tunc non perficitur Sacramentum, non quia desit forma, sed quia deest intentio. Conuincitur enim ille non velle facere, quod facit vera Ecclesia, quandoquidem vult introducere ritum, qui nunquam fuit in Ecclesia vniuersali,& vera. Et hoc est, quod docet S. Thomas locis citatis: semper enim reddit rationem cur non perficiat Sacramentum, qui intendit introducere nouum ritum, quia non habet intentionem Ecclesiæ.

Si verò intendit introducere nouum ritum non absolutè, sed solùm respectu alicuius Ecclesiæ, quam ipse putat falsam,& interim intendat facere quod facit vera Ecclesia;tunc perficitur Sacramentum,etiamsi ipse fallatur in vera Ecclesia internoscenda. Vt exempli causa, si Græcus aliquis dum baptizat illis verbis; Baptizetur seruus Christi in nomine Patris & Filij, & Spiritus sancti,intendat introducere ritũ substãtialem, & necessarium contra ritum Romanæ Ecclesiæ, ita vt velit persuadere,non perfici sacramentum,si quis dicat; Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, & tamen intendat facere, quod facit Ecclesia vera, quæcunque illa sit,is verè baptizabit, non obstãte ipsius errore. Nam in eo Baptismo inuenitur forma substantialis, & intentio veræ Ecclesiæ in genere, quæ omnium consensu sufficit: error enim illius circa Sacramentum, aut Ecclesiam,non irritat sacramentum, vt omnes Catholici docent,qui docent Sacramenta ab hæreticis tradita esse valida. Non enim tenetur minister Sacramenti intendere id facere, quod facit Ecclesia Romana: alioqui nullus hæreticus verè baptizaret, sed solùm id quod facit Ecclesia Christi vera, in qua tamen intentione virtualiter includitur, vt intendat id, quod Romana Ecclesia intendit,quia illa sola est vera Ecclesia.

Itaque quod Paludanus ait in 4. distin.3.quæst.1.art. 3. non semper irritari Sacramentum,cùm quis intendit introducere nouum ritum, est verum, sed non contra S. Thomam, vt ille fortasse putauit. Immò S. Thomas ideò non dixit: Cum quis vult inducere nouum ritum, non perficitur Sacramentum, sed, non videtur perfici Sacramentum,quia nimirum posset fieri, vt perficeretur Sacramentum, sed præsumitur non perfici, quia præsumitur, non adesse intentionem debitam.

Quod verò Dominicus à Soto ait, q 1. art.8 Græcos verè baptizare illis verbis; Baptizetur seruus Christi, &c. quia Ecclesia Romana toleret eum ritum; sed si Ecclesia Romana eum ritum detestaretur, tunc fore vt ipsi non verè baptizarent; non est verum absolutè. Nam si Ecclesia Romana eum ritum detestaretur, vt corruptionem formę accidentalem,illi peccarent quidem,sed tamen verè baptizarent: si verò Ecclesia Romana eum ritum detestaretur, vt corruptionem substantialem, tunc illi non verè baptizarent, sed causa non esset, vt Sotus dicit, quia deesset intentio,sed quia deesset forma substantialis.

His ita explicatis, probatur nostra propositio aduersus Lutheri, & Brentij temeritatem. PRIMO, Sacramenta à Deo sunt instituta, vt aduersarij concedunt; ergo pars Sacramenti præcipua, nimirum forma verborum à Deo instituta est;ergo qui eam mutat, peccat contra Deum, & sæpe non perficit Sacramentum, nimirum cùm substantialiter mutat. Si enim Sacramentum a Dei institutione pendet, certè non erit Sacramentum,cum non facimus,quod ipse instituit.

SECVNDO. Mutare Sacramentorum materiam, graue sacrilegium esset, nec perficeretur Sacramentũ, vt aduersarij concedunt: cur igitur non sit eadem ratio de forma, quæ in verbis consistit?

TERTIO. Addere ad verba Scripturæ, vel ea mutare nullo pacto licet:igitur nec verba Sacramentorum mutari vllo modo debent,aut possunt;præsertim cum verba Scripturę solum ad significandũ, verba Sacramẽtorum ad significandum,& sanctificandum instituta sint.

Digitized by Google

QVARTO. Idem probatur teſtimoniis Patrum IRENÆVS li.1. cap.18. reprehendit hæreticos quoſdã, quòd, mutarent formam verborum à Chriſto præſcriptam in Sacramento Baptiſmi. TERTVLLIANVS in lib.de Baptiſmo: *Lex*, inquit, *tingendi impoſita eſt, & forma præſcripta: Ite*, inquit, *ad omnes gentes, tingentes eos in nomine Patris & Filij, & Spiritus ſancti.* CYPRIANVS in epiſt. ad Iubaianum idem habet. Item ATHANASIVS ſerm. 3. contra Arianos. BASILIVS homil. in ſanctum Baptiſma: & ceteri, qui ſcribũt aduerſus Arianos, hoc argumento probãt trium perſonarum diuinitatem, quod iuſſi ſim⁹ in Baptiſmo tres perſonas exprimere. Item Baſilius li. de Spiritu ſancto c.12. dicit eũ à gratia excidere, qui detrahit, aut addit ad verba præſcripta in Sacramento Baptiſmi. DIDYMVS in li.2. de Spiritu ſancto: *Qui vnum*, inquit, *de præceptis nominibus prætermittit, neque perfectionem Sacramenti attingit, nec à peccatis hominem liberat.* AVGVSTINVS lib.6. contra Donatiſtas, ca.25. *Certa ſunt*, inquit, *verba Euangelica, ſine quibus non poteſt conſecrari Baptiſmus.* DAMASCENVS li. 4. de fide. ca. 16. *Qua forma verborũ in Baptiſmo adhibenda ſit, Dominus expoſuit, dicens: Baptizantes eos, &c.* Accedat Concilium ARELATENSE I. can.8. quod examinari iubet, qua forma verborum Ariani baptizẽt.

CAPVT XXII.

De fine & neceſſitate Sacramentorum.

TRIA explicanda erunt circa finalem cauſſam Sacramentorum. PRIMVM, de ipſo fine dicendũ erit. SECVNDO, de neceſſitate, quæ ex fine cognoſcitur. TERTIO, defendenda eſt ſententia Eccleſiæ contra mẽdacia & calumnias hæreticorum. Quod ad primum attinet, duo quæri poſſunt, cum quęritur quis finis ſit Sacramẽtorum. PRIMVM, ad quem finem aſſequendum Deus inſtituerit Sacramenta. SECVNDO, cur ad eum finẽ aſſequendum talia media inſtituerit, cùm potuerit per alia media, & etiam ſine vllis mediis ad eum finẽ peruenire.

Prior quæſtio iam explicata eſt in diſputatione de definitione Sacramenti: iam enim oſtendimus Sacramenta inſtituta eſſe ad iuſtificandos homines, atque vt ſint ſigna, & cauſæ inſtrumentales gratiæ.

Poſterior quæſtio facilis eſt, nec de ea vlla eſt controuerſia. Et quidem auctores multas rationes colligunt tum ex parte Dei, tum ex parte hominis, tum ex parte Sacramentorum ipſorum, cur vtile fuerit Sacramenta, id eſt, ſenſibilia ſigna inſtituere ad iuſtificandos homines. Sed hæ ſunt præcipuæ cauſſæ.

PRIMA, quia id congruit naturæ humanæ, quę ex corpore, & ſpiritu conſtat. Sic enim ait S. CHRYSOSTOMVS hom.60. ad populum, & 83. in Matth. *Si incorporeus eſſes, nuda, & incorporea tibi dediſſet dona, ſed quoniam anima corpori inſerta eſt in ſenſibilibus, intelligibilia tibi præbet.* Similia docent Gregorius Nazianzenus, & Gregorius Niſſenus, in Sermone de Baptiſmo.

SECVNDA, vt clarius appareret gratiam, quæ datur per Sacramẽta, à ſolo Deo eſſe. Si enim daretur per actiones aliquas ſpirituales ſuſpicari potuiſſẽt homines, vi propria illius actionis homines iuſtificari: nunc autem cum per res corporales, & abiectas detur tam excellens donum, nullus relinquitur locus eiuſmodi ſuſpicionis. Qua etiam de cauſſa Dominus Ioan. 9. cæcum illuminauit ſputo, & luto, non aliquo precioſo vnguento: & mũdum ſibi ſubiicere voluit per homines pauperes, & obſcuros.

TERTIA, vt ſimul eſſent inſtrumenta iuſtificationis, & ſigna, quibus diſcernerentur fideles ab infidelibus, & quib⁹ colligeretur populus Dei, & quibus etiam vt ſacris cæremoniis coleretur Deus. Nec enim poterant eſſe ſigna ad diſcernendos alios ab aliis, neque etiam cæremoniæ religionis, niſi eſſent externa & ſenſibilia. Vide multas eiuſmodi rationes apud Hugonẽ, li.1. de Sacramentis, par. 9. ca. 3. & Magiſtrum, ac Doctores, lib.4. ſent. diſtin. 1. & S. Thomam, lib.4. contra Gentes, cap. 56. & ex recentioribus Gulielmum Alanum lib. de Sacramentis in genere, cap.24.

Quantum ad SECVNDVM, de neceſſitate, duplex eſt neceſſitas. VNA dicitur neceſſitas præcepti. ALTERA neceſſitas medii. Et quanquam interdum hæ duæ neceſſitates cõiunctæ ſint; nam hoc ipſo quod aliquid eſt medium ad ſalutem neceſſarium, ſimul etiam eſt præceptũ naturale, ſi in noſtra poteſtate ſitum ſit: tamẽ hoc intereſt, quod cùm quis ex ignorantia inuincibili, aut alia iuſta de cauſa non implet præceptum, is nihil detrimenti accipit: at ſi quis non accipiat medium neceſſarium is magnum detrimentum capit, quia non aſſequitur finem, licet, ex ignorantia inuincibili id ei accidat. Verbi gratia, Sacramentum Cõfirmationis eſt præceptum, ſed non medium ad ſalutẽ ſimpliciter neceſſariũ, ideo qui negligit accipere eiuſmodi Sacramentum, peccat ſed ſi ex legitima cauſſa nõ accipiat, nec peccat, nec impeditur a ſalute. Quia verò Baptiſmus in re, vel in voto eſt præceptũ, & medium, ideo qui non baptizatur; aut certè non deſiderat Baptiſmũ nõ ſaluatur, licet ex ignorãtia, vel impotẽtia id accidat.

Rurſus neceſſitas medij: AVT eſt neceſſitas ſimpliciter quomodo alæ neceſſariæ ſunt ad volandum, AVT ad bene eſſe, quomodo equus neceſſarius eſt ad iter faciendum. Denique vtraq; neceſſitas; AVT eſt abſoluta, & naturalis, vt in exẽplis poſitis, AVT ex inſtitutione, & arbitratu alterius: quomodo in ludis attingere metam, eſt medium neceſſarium ad brauium, AVT eſt partim ex inſtitutione, partim ex naturali congruẽtia, vt cum Imperator concedit militibus vrbem aliquam diripiẽdam, ſi eam vi ceperint. Ex his facile poterit intelligi, quæ ſit neceſſitas Sacramentorum.

Sit igitur PRIMA propoſitio: *Nulla Sacramenta habent abſolutam neceſſitatem, ſed omnis eorum neceſſitas pendet ex præcepto, & inſtitutione diuina, adiuncta naturali congruentia.* Certum eſt enim potuiſſe Deum ſine vllis Sacramentis homines iuſtificare, neque de hoc vlla controuerſia eſt.

SECVNDA propoſitio: *Omnia Sacramenta neceſſaria ſũt neceſſitate præcepti, licet non ſinguli.* De hac propoſitione non eſt controuerſia cum hæreticis.

TERTIA propoſitio: *Baptiſmus, & Pœnitentia neceſſaria ſũt, poſita inſtitutione diuina, neceſſitate medij ſimpliciter, Baptiſmus quidẽ omnib⁹, Pœnitentia iis qui poſt Baptiſmũ lethaliter delinquunt.* In hac non conuenimus. Nam aduerſarii fatentur quidem Sacramenta eſſe neceſſaria, quia præcepta, & etiam neceſſaria vt media vtilia: non tamen agnoſcunt vllum Sacramentum neceſſarium ſimpliciter vt medium. Et ratio eſt, quia cùm ſola fides iuſtificet Sacramenta ſolum adhibentur, vt fidem excitent, aut nutriãt. Atqui ſine Sacramentis per ſolum verbum poteſt fides gigni, nutriri, augeri: non igitur ſunt vlla Sacramenta ſimpliciter neceſſaria. Sed hæc controuerſia tractanda eſt in diſputatione de Baptiſmo, & Pœnitẽtia: nunc ſufficiẽt duo loca ſcripturæ apertiſſima. Ioan. 3. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, non poteſt intrare in regnum Dei.* Luc.13. *Niſi Pœnitentiam habueritis, omnes ſimiliter peribitis.*

QVARTA propoſitio: *Euchariſtia, Confirmatio, & Extrema vnctio neceſſaria ſunt neceſſitate medij ad bene eſſe, poſita diuina inſtitutione.* In hac non conuenimus, quaten⁹ numeramus Confirmationem, & Vnctionem inter Sacramenta: ſed de hoc alibi. quantum ad Euchariſtiam, conuenimus, quod ſit in præcepto, ſed

quod ſit neceſſaria ad bene eſſe, vt medium, videmur conuenire, ſed re ipſa non conuenimus. Nam dicunt quidem Caluinus in Antidoto, & Kemnitius in Examine, Sacramenta eſſe neceſſaria, vt media à Chriſto inſtituta, ſed inter explicãdum ita extenuant hanc neceſſitatem, vt eam ferè tollãt. Volunt enim Sacramenta ſolum eſſe vtilia ad alendam fidem, quia repræſentãt oculis id, quod verbum auſert auribus. Vnde Apologia Confeſſionis, art. 13. compatat Sacramenta picturæ: ſicut ergo picturæ non poſſunt dici neceſſariæ ad ſalutem, niſi fortè hominibus valdè rudibus, ita nec Sacramenta ſecundum ipſorum ſententiam. Conatur Kemnitius loco citato refellere hanc ſimilitudinem de pictura, & oſtendere neſcio quam maiorẽ neceſſitatem. Sed non poteſt negare ſimilitudinem illam eſſe in Apologia, quam ſe in omnibus ſequi profitetur. Et præterea aliis verbis idem dicit: nihil enim vult Sacramenta eſſe aliud, niſi ritus, in quibus viſibiliter repræſentetur promiſſio, ſicut audibiliter, vt ſic loquar, repræſentatur in verbo. Itaq; reuera non agnoſcunt neceſſitatem, licet mentiantur ſe agnoſcere, ſed ſolum tenuem quandam vtilitatem Sacramentorum.

QVINTA propoſitio: *Ordo neceſſarius eſt, non ſingulis hominibus, ſed ipſi Eccleſiæ in vniuerſum, neceſſitate medy ſimpliciter, poſita diuina inſtitutione.*

SEXTA propoſitio: *Matrimonium neceſſarium eſt ad bene eſſe non ſingulis hominibus, ſed Eccleſiæ in vniuerſum.* De his non eſt controuerſia. Vide ſanctum Thomam 3. par. quæſt. 65. art. 4.

Quantum ad TERTIVM: refellenda ſunt mendacia & calumniæ Caluini & Kemnitij, contra canonem IV. ſeſſ. 7. Concilij Tridentini, vbi de neceſſitate Sacramentorum agitur. Verba Concilij ita habent: *Si quis dixerit, Sacramenta nouæ legis non eſſe ad ſalutem neceſſaria, ſed ſuperflua, & ſine eis, aut eorum voto per ſolam fidem homines à Deo gratiam iuſtificationis adipiſci, licet omnia ſingulis neceſſaria non ſint, anathema ſit.* Quo canone Concilium tria definit. PRIMO, Sacramenta non eſſe ſuperflua ad ſalutem, ſed neceſſaria: id quod definitum eſt contra Anabaptiſtas & Zuuinglianos, qui vt ſupra in diſputatione de definitione vidimus, Sacramenta vtilia eſſe volebant ad diſcernendos fideles ab infidelibus, non autem ad ſalutem conſequendam. Atque hanc partem definitionis libenter admittunt & probant Caluinus, & Kemnitius. SECVNDO, Sacramenta quædam adeo eſſe neceſſaria, vt ſine ipſis, vel eorum voto non poſſit ſalus contingere. Hoc autem eſt contra Lutheranos & Caluiniſtas, qui ſoli fidei tribuunt eiuſmodi neceſſitatem. TERTIO, non omnia Sacramenta eſſe ſingulis neceſſaria: id quod aſſeritur propter Ordinem & Matrimonium. In qua parte definitionis illud ſolum reprehẽdunt, quod hæc inter Sacramenta numeremus: ſed de hoc alibi dicendum erit. Veniamus nunc ad mendacia.

Hunc canonem ita Caluinus calumniatur in Antidoto: *Hic boni Patres pro ſua cruſſitie non animaduertunt, quidquid nobis gratiæ per Sacramenta confertur, nihilominus fidei imputandum. Qui enim à Sacramentis fidem ſeparat, perinde facit, ac ſi animam à corpore tolleret. Ergo quemadmodum Euangelii doctrinam non excludimus, cum dicimus, nos ſola fide Chriſti gratiam adipiſci, ita nec Sacramenta, quorum eadem eſt ratio, cum Euangelij ſint ſigilla.* Hęc ille.

Quibus verbis reprehendit illam partem canonis, vbi concilium damnat eos, qui dicunt, homines iuſtificari ſola fide ſine Sacramentis. Idem autem reprehendit, quia putat à Concilio damnari ſententiam Lutheranorum non intellectam. Nam etſi fatentur Lutherani ſolam fidem iuſtificare, & proinde Sacramenta non iuſtificare, eo modo, quo fides iuſtificat, tamen admittunt etiam Sacramẽta alio modo iuſtificare: quomodo non negant Deum iuſtificare, & Chriſti paſſionem iuſtificare, & concionem, etiam ſuo quodam modo iuſtificare. Nam Deus iuſtificare dicitur, ex auctoritate peccata remittens, & in gratiã nos recipiens. Chriſtus iuſtificare dicitur meritoriè: quia meruit nobis gratiam, & remiſſionem peccatorum: verbum, & Sacramentum iuſtificant inſtrumentaliter, quatenus excitant, vel nutriunt fidem, quæ iuſtificationem apprehendit: fides autem iuſtificat, quia immediatè veluti quædam ſpiritualis manus, iuſtificationem apprehendit, quomodo iuſtificandi fides comitem nullum habet. Itaque ineptè Concilium ex Caluini ſententia colligit Lutheranos excludere Sacramenta à iuſtificatione, quia doceant ſolam fidem iuſtificare.

Similem calumniam habet Kemnitius, pa. 80. *Quod*, inquit, *præcipuè obſeruandum eſt, neceſſitatem Sacramentorum opponunt iuſtificationi per ſolam fidem, atque ea, quæ ad ſalutem neceſſaria ſunt, diſtinguenda ſunt, vt Chriſtus promerens, Pater donans, organa, ſeu inſtrumenta verbi, & Sacramentorum, per quæ Spiritus ſanctus beneficia illa noui teſtamenti offert, applicat, obſignat, auget, & confirmat in credentibus, & demum fides, quę beneficia illa apprehendit, & accipit. Singula hæc ſuo modo, & in ſuo gradu ad ſalutem noſtram ordinata ſunt. Et ſicut non ſequitur, Sacramenta ad ſalutem ſunt neceſſaria, ergo non ſolus Chriſtus ſuo merito nobis eam acquiſiuit: ita etiam non ſequitur, Sacramenta ad ſalutem ſunt neceſſaria, ergo non per ſolam fidem gratiam iuſtificationis accipimus.* Hæc ille.

Atqui hæc eſt calumnia, & mendacium manifeſtum. Concilium enim rectè intellexit eorum ſententiam, & idipſum propriè damnauit, quod illi docent. Nam non damnat eos concilium, quod excludant Sacramenta à iuſtificatione quouis modo, ſed quod excludant ab immediata acceptione & applicatione iuſtificationis, quam ipſi ſoli fidei tribuunt. Fides enim Catholica non admittit ſola fide immediatè apprehendi, & applicari hominibus gratiam iuſtificationis, ſed vult ad id neceſſariò requiri etiam Sacramenta, adeo vt ſi fides in aliquo exiſtat, quamuis maxima, non tamen iuſtificet, niſi adſit etiam Sacramentum, in re, vel in voto. Immo magis requiritur Sacramentum quam fides. Nam ſine Sacramento in re, vel in voto nemo iuſtificatur, neque paruulus, neque adultus: ſine fide autem aliqui iuſtificantur, vt paruuli, qui fidem propriam nullam habent qua recipiant iuſtificationem, & tamen per Sacramentum fidei iuſtificantur.

Vnde etiam refellitur, quod ait Caluinus, quidquid nobis gratiæ per Sacramenta confertur, id fidei imputandum. Id enim falſum eſt. gratia enim quæ per Sacramenta confertur, imputanda eſt virtuti ipſorum Sacramentorum, & Chriſti inſtitutioni, non fidei: fides enim non tribuit vim Sacramentis; ſed ſolum diſponit ſubiectum, vt ſupra diximus.

Iam vero Martinus Kemnitius in 2. par. Examinis, pag. 79. & ſequentibus, dicit in ſingulis dictionibus huius canonis latere inſidias: detegit autem ipſe quinque inſidias: quæ tamen reuera non ſunt latentes inſidiæ Concilij: ſed patentes calumniæ Kemnitij. PRIMO ſic ait: *Principio artificium compoſitionis in hoc canone conſiderandũ eſt. In ſingulis enim fermè dictionibus peculiares latent inſidiæ.* Et infra: *Reliquos*, inquit, *ritus, vt Cõfirmationis, Extremæ vnctionis, auricularis Confeſſionis, Satisfactionis, &c, volunt ſimpliciter eſſe Sacramenta ad ſalutem neceſſaria.*]

Hoc eſſe mendacium perſpicuum eſt, tum ex eo, quod Concilium non addidit vocem illam (ſimpliciter) tum etiam quia communis ſententia Theologorum, à qua Concilium nunquam recedit, ſolùm tria Sacramenta docet eſſe neceſſaria ſimpliciter, Baptiſmũ

omnibus:

omnibus,& Pœnitentiam omnibus,qui peccant poſt baptiſmum; & Ordinem ipſi Eccleſiæ in vniuerſum. Sine reliquis poſſe homines ſaluari, modò abſit negligentia, & contemptus. Vide S. Thom. 3. parte, quæſt. 65. art. 4.

SECVNDO ſic ait idem Kemnitius: *Neque enim quiſquã ſanus iuſtificationem per ſolam fidem ita vnquam intellexit, quasi à iuſtificatione excludatur gratia Dei, meritum Chriſti, & miniſterium verbi, & Sacramentorum.*

Hoc eſt alterum mendacium. Nam etiam ſi Kemnitius & Caluinus doceant,ſolam fidem non debere opponi Sacramentis in negotio iuſtificationis,ſicut non opponitur gratiæ Dei,& merito Chriſti:tamẽ Lutherus,quem ſanum fuiſſe Kemnitius nunquam negaret, multis in locis oppoſuit ſolam fidem Sacramentis, ac diſertis verbis docuit,ita ſola fide homines iuſtificari, vt nulla pars iuſtificationis ad Sacramenta pertineat. In lib. de capt. Babyl. cap. de Baptiſmo: *Baptiſmus*,inquit, *neminem iuſtificat, nec vlli prodeſt,ſed fidet in verbum promiſſionis.* Et in aſſert.1. art. *Nos dicimus*,inquit, *nec noui,nec veteris teſtamenti Sacramenta,ſed ſolam fidem iuſtificaſſe*:Et in lib. contra Ioannem Cochlæum. *Non poteſt*, inquit, *vlla pars iuſtificationis tribui Baptiſmo.* Hæc ille. Qui certè non dixiſſet, gratia Dei,aut meritum Chriſti non iuſtificant,nec vllis proſũt;& nulla pars iuſtificationis tribui poteſt gratiæ Dei,aut merito Chriſti. Lutherus igitur oppoſuit iuſtificationem per ſolam fidem Sacramentis, quam tamen non oppoſuiſſet gratiæ Dei, aut merito Chriſti. Sic etiam Philippus Melanchthon, quem inſanum fuiſſe Kemnitius nunquã diceret,in locis editis,an. M.D. XXII. *Non iuſtificant*,inquit,*ſigna,vt Apoſtolus ait, Circumciſio nihil eſt:ita Baptiſmus nihil eſt, participatio menſæ Domini nihil eſt.* Hęc ille. Sed, quæſo, an dixiſſet Melanchthon, gratia Dei non iuſtificat,& gratia Dei nihil eſt? Igitur opponebant veteres Lutherani ſolam fidem Sacramentis,quam non oppoſuiſſent gratiæ,& merito Chriſti. Porrò Concilium ſimul damnauit & has prophanas voces veterum Lutheranorum,& ſententiam, quam ſequuntur Caluinus & Kemnitius,licet à verbis abſtineant.

TERTIO,ſic ait ibidem Kemnitius. *Neque neceſſitatem Sacramentorum,eò tantum referunt, quòd ſint cauſſæ inſtrumentales,per quas à Deo nobis offeratur,& exhibeatur gratia iuſtificationis,ſed loquuntur de adipiſcẽda,ſeu accipienda gratia iuſtificationis. Et hoc nolunt ſolis fidei tribui,ſed adiungunt, neceſſitatem Sacramentorum:hoc eſt, intelligunt noſtrum opus, quod in ſuſceptione Sacramentorum facimus, ita vt fides non ſola, ſed vnà cum dignitate,ſeu merito illius noſtri operis accipiat gratiam iuſtificationis.*

Hic verò impudenter mentitur Kemnitius. Nullus enim Catholicorum iuſtificationem, quam in Sacramẽtis accipimus, tribuit dignitati,aut meritis operis noſtri, ſed inſtitutioni diuinæ, & operi Chriſti. Nec n. Baptiſmus, aut alia Sacramenta ſunt opera noſtra: aut pendent ex noſtra dignitate, aut merito; alioqui Sacramenta ab impiis collata non eſſent vtilia, cuius contrarium tum Catholici, tum etiam Lutherani defendunt contra Donatiſtas.

QVARTO addit Kemnitius: *Et propterea nominant Sacramenta noua legis, vt ſit mutua relatio legis, & noſtrorum operum in ipſo etiam Sacramentorum vſu.*

Hîc etiam leuiter calumniatur. Non enim per legem intelligit Cõcilium præceptum,quo opus imperatur, ſed teſtamentum nouum; idem enim ſignificant Sacramentum nouæ legis, & Sacramentum à Chriſto inſtitutum,qui eſt auctor noui Teſtamenti, ſeu legis.

QVINTO adiungit ineptiſſimè: *Ideò etiam votum nominant, hoc eſt, pollicitationem certi operis ad accipiendam iuſtificationis gratiam.*

Quis non miretur imperitiam, vel impudentiam huius cenſoris? Nam vel ignorauit, votum in verbis Concilij non pollicitationem,ſed deſiderium ſignificare, vel de induſtria cauillari voluit. Certè Cõcilium cùm ait, Sacramenta eſſe neceſſaria, vel eorum votum, per votum voluntatem accepit. Nam vt S. Auguſtinus, lib. 4. contra Donatiſtas,cap. 23. docet,ſine Baptiſmo,latro ſaluatus eſt, quia non eius accipiendi voluntas defuit, ſed non accipiendi neceſſitas adfuit. Atque hæc de nugis Kemnitianis, & de cauſſa finali Sacramentorum.

CAPVT XXIII.

Auctorem Sacramentorum ſolum eſſe Chriſtum.

DE cauſſa efficiente Sacramentorũ, quatuor ſunt controuerſię; quot ſunt etiã canones de hac re in concilio Tridentino ſeſſ. 7. Vt autem hæc facilius intelligatur, obſeruandum eſt triplicem cauſſam efficientem in Sacramentis à Theologis conſiderari.

VNAM principalem, & omnino independentem,in qua dicunt eſſe poteſtatem auctoritatis.

ALTERAM inſtrumentalem, ſed inſtrumenti coniuncti,in qua dicunt eſſe poteſtatem excellentiæ. TERTIAM inſtrumentalem, ſed inſtrumenti ſeparati; in qua dicunt eſſe poteſtatem miniſterialem.

PRIMA cauſſa omnium conſenſu eſt Deus,ipſe enim ſolus ex auctoritate gratiam dare poteſt,& proinde Sacramenta inſtituere,quæ gratiam efficiunt,aut etiam infallibiliter ſignificant. SECVNDA cauſſa eſt Chriſtus vt homo:Chriſti enim humanitas eſt inſtrumentum coniunctum diuinitati hypoſtaticè,& ideò Chriſto vt homini tribuitur quædam poteſtas miniſterialis quidem,quia deriuata eſt à diuinitate, tamen excellentię poteſtas dicitur,quia ſoli Chriſto conuenit. TERTIA cauſſa eſt,quilibet alius miniſter Sacramentorum. De 1. cauſſa nulla eſt quęſtio, de 2. vna controuerſia eſt, de 3. tres.

PRIMA igitur quæſtio eſt; An auctor ſacramentorum nouæ legis ſit ſolus Chriſtus: Aduerſarij duo quædam docent. Primo, ſacramenta quæ ſola ipſi vera ſacramenta putant,à ſolo Chriſto eſſe inſtituta,nimirũ Baptiſmum,& Euchariſtiam,cetera non à Chriſto inſtituta. Ita docẽt Caluinus in Antidoto Concilij,ſeſſ. 7. cano.1. & Kemnitius in 2. parte Examinis, pag. 13. Citat autem Kemnitius Cyprianum in ſermone de ablutione pedum, item Hugonem,lib. 2. de ſacramentis, par. 15. cap. 2. & Petrum Lombardum, li. 4. diſtin. 23. qui negant omnia ſacramenta à Chriſto inſtituta fuiſſe. Poterat addere Alexandrũ Alenſem, qui 4. par. q. 24. membro 1. dicit, ſacramentum Confirmationis poſt mortem Apoſtolorum inſtitutum eſſe ab Eccleſia in concilio Meldenſi. Idem ſentire videtur S. Bonauentura,in 4. diſtin. 7. art. 1. q. 1. Præterea idem Alexander, quæſt. 59. membr. 3. & Bonauentura diſt. 17. art. 1. q. 3. & Marſilius in 4. q. 14. dicunt ſacramentum Pœnitentiæ non fuiſſe à Chriſto inſtitutum, ſed ab Apoſtolis.

Aduerſus errorem hunc poſuit Concilium Tridentinum ſeſſ. 7. cano.1. qui talis eſt: *Si quis dixerit, Sacramenta nouæ legis,nõ eſſe omnia à Ieſu Chriſto Domino noſtro inſtituta,anathema ſit.* Qui canon non debet ita intelligi, quaſi Concilium velit ſacramenta inſtituta eſſe a Chriſto immediatè,vel mediatè; ſed ſolũ immediatè: nam alioqui Concilium fruſtra canonem iſtum poſuiſſet;cùm nemo vnquam dubitauerit, quin ſaltẽ mediatè ſacramenta à Deo ſint inſtituta. Præterea idem Concilium, ſeſſ. 14. can. 1. agens de ſacramento

Vnctionis extremæ, seipsum explicat, cùm ait; Sacramentum illud ab ipso Christo institutum fuisse, sed à B. Iacobo Apostolo promulgatum. Denique si tantùm mediate Christus Sacramenta instituisset, idem dici posset de Sacramentis, & de aliis omnibus cæremoniis Ecclesiasticis: omnes enim sunt à Christo mediatè institutæ: quia nimirum decet Ecclesiæ potestatem instituendi, & inspirauit, vt institueret, & astitit ne erraret in instituendo; & tamen idem Concilium non eodem modo loquitur de Sacramentis & de aliis cæremoniis. Nã sess. 21. cap. 2. dicit, Ecclesiam habere potestatem mutandi, & instituendi circa Sacramenta, salua tamen eorum substantia.

Hæc igitur verissima Concilij sententia confirmari potest his rationibus PRIMO, in Scripturis Apostoli non vocantur nisi dispensatores, & ministri mysteriorum Dei, vt 1. Cor. 4. *Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei.* Non igitur instituerunt ipsi, sed solum promulgarunt, & ministrarunt Sacramenta à Christo instituta.

SECVNDO, Sacramenta legis veteris à Deo immediatè sunt instituta, à Moyse autem solùm promulgata, vt patet ex libris Exodi, & Leuitici, vbi semper cum aliquid noui instituitur, legimus; Loquutus est Dominus ad Moysen; multò igitur magis par erat, vt Sacramenta nouæ legis præstantiora ab ipso Deo instituerentur.

TERTIO, id Patres affirmant. CYPRIANVS, siue quicunque est auctor, in sermone de ablutione pedũ: *Ipse*, inquit, *summus sacerdos sui est Sacramenti institutor, & auctor: in cæteris hominet Spiritum Sanctum habuere doctorem.* Vbi vides non Sacramenta (vt Kemnitius falsò citabat) sed quosdam alios ritus ab hominibus institutos, auctore Cypriano. AMBROSIVS, lib. 4. de Sacramentis. c. 4. *Auctor*, inquit, *Sacramentorum quis est nisi Dominus Iesus?* AVGVSTINVS, lib. 3. doctrin. Christ. ca. 9. dicit primò ipsum Dominum, deinde Apostolicam disciplinam tradidisse Ecclesiis Sacramenta. Idem in epist. 118. ca. 1. Sacramentorum auctorem Deum facit.

Ad testimonia verò, quæ allegat Kemnitius, RESPONDEMVS, Cyprianum contrarium habere, vt suprà ostendimus. Hugonem autem, & Lombardũ per institutionem intelligere voluisse promulgationem: quomodo etiam lex vetus dicitur lex Moysis, cùm tamen eam Moyses non instituerit propriè, sed tantum promulgauerit. Idem responderi potest ad eorum testimonia, qui dicunt Sacramentum Pœnitentiæ ab Apostolis institutum. Nam iidem dicunt, Christum instituisse Absolutionẽ, & insinuasse Confessionem: quocirca non tam relinquũt Apostolis institutionem quàm declarationem, licet ipsi eam vocent institutionem. Porrò quod aiunt Alexander & Bonauentura de Sacramento Cõfirmationis, defendi non potest. Constat enim testimonio Fabiani Papæ, Dionysii Areopagitæ, Cypriani, Tertulliani, & aliorum veterum, Sacramentum Confirmationis fuisse diu ante Concilij Meldensis tempora. Vide Dionysium de Ecclesiastica Hierarchia, cap. de Baptismo, Tertullianum libro de resurrectione carnis, Fabianum in epist. ad Orientales, Cyprianum, l. 2. epist. 1. & in sermone de Chrismate. Sed neque Concilium illud aliud statuit, nisi vt qui ad Sacramentum Confirmationis accedunt, ieiuni sint, vt patet ex Gratiano, canone, Vt Episcopi: de consecr. dist. 5. nec enim aliud extat ex hoc Concilio. De hac tota quæstione plura dicentur, cùm de singulis Sacramentis agetur.

CAPVT XXIIII.

Ministrum Sacramentorum ordinarium non esse quemlibet hominem etiam baptizatum.

ALTERA quæstio est de caussa ministeriali in Sacramentis conficiendis & ministrãdis quis propriè in Ecclesia sit minister Sacramentorum. Aduersarij multum inter se, & nobiscum in hac quæstione dissentiunt.

Martinus Lutherus duo dicit falsa, & inter se pugnantia, PRIMVM; omnes omnino esse ministros, non solùm homines, sed etiam dæmones. Sic enim ait in libro de Missa priuata, & vnctione Sacerdotum, edito anno M.DXXXIIII. *Ego non dicam, quod Papistæ dicunt, nullum Angelorum, nec Mariam quidem ipsam consecrare posse. Sed e contra dico, si diabolus ipse veniret, & ego postea resciscerem diabolum sic irrepsisse in officium pastoris Ecclesiæ, in specie hominis vocatum ad prædicandum, & publicè in Ecclesia docuisse, baptizasse, celebrasse Missam, & absoluisse à peccatis; & talia manere functum esse iuxta institutionem Christi, tunc cogerentur fateri, Sacramenta ideo non esse ineffficacia, sed verum Baptismum, verum Euangelium, veram Absolutionem, verum Sacramentum corporis & sanguinis Christi nos accepisse.* Hæc ille.

Probat autem, tum quia fides nostra, dignitas, & efficacia Sacramentorum, non nititur qualitate personæ; sed Christi verbo, & ordinatione. Siue igitur bona sit, siue mala, siue vncta, siue non vncta, siue vocata legitimè, siue non sit vocata, siue Sathan, siue Angelus, idem efficit, modo seruet Christi ordinationem: tum etiam quia Iudas, qui erat membrum diaboli, non minus prædicabat, & baptizabat, quam ceteri Apostoli: cur igitur non possit diabolus, quod possunt membra eius?

ALTERVM, quod Lutherus dicit, est; omnes & solos homines baptizatos habere potestatem omnia Sacramenta ministrandi; tametsi ad tollendam confusionem, non oporteat omnes vti hac potestate, sed tantum eos, qui legitimè sunt vocati, exceptis tribus casibus PRIMO, quando quis est in loco priuato, vt domi suæ. SECVNDO, quando nemo alius adest, & necessitas vrget. TERTIO, quando alius adest, sed non tam bene ministrat, vt ego facerem, iuxta illud 1. Cor. 14. *Si alteri reuelatum fuerit, prior taceat.*

Hanc esse eius sententiam patet ex sequentibus. In lib. de capt. Babyl. cap. de Ordine, *Esto*, inquit, *certus & fatea agnoscat quicunque, se Christianum esse cognouerit, omnes nos æqualiter esse sacerdotes, hoc est, eandem in verbo, & Sacramento quocunque habere potestatem, verum non licere quenquam hac ipsa vti, nisi consensu communitatis, vel vocatione maioris.* Et paulò antè, *Quod si cogerentur admittere, nos omnes, esse æqualiter Sacerdotes, quotquot baptizati sumus, sicut reuera sumus, &c.* Item in articulis à Leone X. damnatis art. 13. *Vbi*, inquit, *non est Sacerdos, aquè potest quilibet Christianus, etiamsi mulier, aut puer esset.* Et in assertione eiusdem articuli rationem reddens, ait; *Qui enim baptizatus est, Spiritum Christi habet, vbi autem Spiritus Christi, ibi omnium potestas, & libertas.* Hæc ibi. Item in libro, quem edidit contra eandem Bullam Leonis, anno X X. *Assero*, inquit, *& amplector fiducia tota spiritus mei articulos, per eam damnatos, asserendosque pronuncio omnibus Christianis: sub pœna æternæ damnationis.* Et infrà in fine libri:

His

His, inquit, *scriptis testor, me omnia damnata per Bullam istam execrabilẽ cõfiteri pro Catholicis dogmatibus.* Etinfrà: *Vltimum quod habeo exponam, nempe hanc animam & hunc sanguinem. Melius enim est me millies occidi, quam vnam syllabam damnatorum articulorum reuocare.* Hæc ibi.

Vbi est obiter NOTANDVM, reuocasse postea Lutherum aliquos ex iisdem articulis, ac nominatim 36. de libero arbitrio, quem in assertione primarium, & fundamentum totius doctrinæ suæ ipse appellat. Nam in articulo isto 36. dicit, liberum arbitrium esse rem de solo titulo: & in assertione explicat, id ita intelligendum esse, vt iuxta doctrinam Vvicleſi omnia de necessitate absoluta eueniant. Quod quidem apertissimè reuocauit in visitatione Saxonica, vbi docet, hominem esse liberi arbitrii in operibus ciuilibus, nec omnia necessariò euenire.

Ad hæc in li. de abroganda Missa, edito anno XXI. ex proposito docet, & probat omnes Christianos habere eandem potestatẽ in verbo, & Sacramentis ministrandis, *Inuictis*, inquit, *Scripturis firmabimus legitimum illud, & vtrum verbi ministerium esse commune omnibus Christianis, sicut & sacerdotium, & sacrificium.* Et infrà probat aliquot exemplis Scripturę, licere etiam fœminis concionari. Item in libro ad Pragenses, de instituendis ministris Ecclesiæ, quem edidit anno M. D. XXIII. *Sacerdos*, inquit, *in nouo præsertim Testamento nõ fit, sed nascitur, non ordinatur, sed creatur: nascitur autem in Baptismo, suntque prorsus omnes Christiani Sacerdotes.* Et ibidem prolixè probat omnes Christianos ex Baptismo habere, vt possint concionari, baptizare, consecrare, & absoluere, ac ligare. Et de clauibus habet hęc verba: *Cessent*, inquit, *hominum mendacia, Claues sunt totius Ecclesię, & cuiuslibet membri eius tam iure, quã vsu, & omnibus modis.* Hæc ille. Infrà tamen monet, non licere vnicuique vti hoc iure, nisi in necessitate, sed exspectandam esse vocationem, & electionem multitudinis.

Ex quibus duo corollaria deducit. VNVM, quòd publici ministri non differant à cęteris potestate, vel dignitate aliqua, sed solo vsu potestatis. ALTERVM, quod ex proximo sequitur, posse ministrum fieri laicum, vt ex laicis fiunt ministri. Porrò argumenta eius infra ponentur, cum soluenda erunt. Hæc igitur est Lutheri sententia.

Ioannes Caluinus in altero extremo versatur. Nam non solùm non concedit diabolum, aut fœminas, aut quoslibet Christianos posse concionari. & Sacramenta ministrare, sed ita seuerè defendit, solùm quosdam legitimè vocatos habere hanc potestatem, vt ne in necessitate quidem concedat laicis, ac præsertim fœminis, vt baptizent. Sic enim scribit in Antidoto ad cã. 10. sess. 7. *Nemo sanus Christianos omnes verbi, Sacramẽtorumq; administratione pares facit: non solum quia decẽter & ordine geri omnia in Ecclesia decet, sed etiã quod singulari Christi mandato ad eam rem ordinantur ministri.* Et infrà: *Porrò munus baptizãdi, vbi mulieribus iniunctũ reperient quemadmodum illis permittunt?* Idẽ fusè docet in instit. lib. 4. cap. 3. §. 10. & c. 15. in fine. Itaque cum Caluino nulla nobis hoc loco controuersia est. Nam quod negat laicos, & fœminas non posse in necessitatis articulo baptizare, in disputatione de Baptismo refutandum erit.

Martinus Kemnitius more suo rem totam inuoluens, non satis aperit quid sentiat. Nam discutiens 10. can. sess. 7. Concilii Tridentini, qui sic habet: *Si quis dixerit, Christianos omnes, in verbo, & omnibus Sacramentis, administrandis habere potestatem, anathema sit*, tria dicit. Quæritur PRIMVM, canonem esse positum ad damnandam Lutheri sententiam, sed mutilatam, & deprauatam. *Non enim Lutherus vnquam sensit*, inquit Kemnitius pag. 138. *quemuis Christianum promiscuè sine legitima vocatione, vel posse vel debere sibi arrogare vel vsurpare ministerium verbi, & administrationem Sacramentorum in Ecclesia.*

AT debuisset distinguere Kemnitius potestatem ab executione. Nam si loquimur de sola executione, verum est Lutherum non sensisse, posse vel debere quemuis sibi arrogare hoc ministerium sine legitima vocatione. Sed neque Concilium in Luthero damnauit; id enim omnes fatemur esse verum. Si verò loquitur de potestate, falsum est Lutherum non ita sensisse, vt loca à nobis prolata demõstrãt. Atque, id est quod damnauit Concilium. Neque potest dici Lutheri sententia à Concilio mutilata, vel deprauata. Non enim Concilium debuit totum librum Lutheri describere, aut referre ea, quæ ab illo bene scripta sunt: sed satis fuit ea referre, quæ damnanda erant.

DEINDE addit Kemnitius, Concilium fraudulenter loqui. *Obliquè* inquit pag. 140. *& quasi aliud agentes hoc axioma petunt, Neminem ecclesiasticè legitimè iuxta præscriptum verbi Dei ab Ecclesia electus, & vocatus sit, nisi ab Episcopo aliquo vnctus, & rasus sit, habere vllam potestatem in verbo, & Sacramentorum administratione: & Sacramẽta ab illis administrata non esse vera, & efficacia. Has insidias Lector intelligat occultatas in hoc canone.*]

SED canon apertissimus est, & Kemnitius potiùs simplici eius intelligẽtiæ insidias tendit. Nam Concilium non dicit, non habere vllam potestatem in Sacramentis ministrandis eos, qui nõ sunt ab Episcopo vncti & rasi. Nam Concilium non ignorabat ad Sacramenta Baptismi, & Matrimonii non requiri necessariò ordinationem, sed dicit non habere potestatem in omnibus Sacramentis; vt reprobet Lutheri sententiã, quæ in omnibus Sacramentis, etiam Eucharistię, & Pœnitentiæ, tribuit laicis potestatem. Deinde Concilium non nominat vnctos, & rasos, vnctio enim, & rasura cæremoniæ sunt accidentales, sine quibus essentia Ordinationis consistere potest. Itaque Kemnitius insidias in suis verbis occultat.

TERTIO, dicit sententiam Canonis, vt verba sonant, esse veram: sed tamen eam non rectè exponit: *Quod vero*, inquit, *ad ipsam sententiam decimi huius canonis sicut verba posita sunt, attinet, planè, & clarè respondeo. Si qui existimant cuiuis Christiano, promiscuè sine peculiari, & legitima vocatione permissam esse potestatem vsurpandi, & exercendi ministerium verbi, & Sacramentorum in Ecclesia, eos iure, & merito damnari.*

AT non rectè exponit Concilium Kemnitius. Non enim Conciliũ damnat eos, qui dicunt; licere vnicuique sine vocatione vsurpare ministerium; id enim nemo dicit, proinde non fuisset opus canone: sed damnat eos, qui dicunt, omnes Christianos habere potestatem, verbum, & Sacramenta omnia ministrandi, quod Lutherus dixit, & Kemnitius sentire videtur, licet apertè confiteri non audeat. Proponenda est igitur, & probanda Ecclesiæ doctrina, quæ duabus propositionibus comprehendi potest.

PRIMA propositio: *Minister Sacramentorum homo esse debet, non autem Angelus, siue bonus, siue malus.* Hæc est aduersus Lutherum, & communis apud Theologos.

EST tamen OBSERVANDVM, quòd si fortè Angelus bonus Sacramentum aliquod ministraret, illud habendum esset ratum, quia certum esset id factum esse diuina dispensatione extraordinaria. Quocirca refert Nicephorus l. 11. cap. 20. S. Amphilochium ab Angelis ordinatum Episcopum; idque ratum habitum ab Episcopis eius prouinciæ. At si Diabolus idem faceret, iterandum esset Sacramentum; quia Diabolus nec habet ex se potestatem, nec peculiari Dei

diſpenſatione acciperet, ſed ſibi vſurparet, vt falleret.

Probatur hæc propoſitio. PRIMO, Ad eſſentiam Sacramentorum, vt requiritur verum, & naturale elementum, ita verum, & naturale verbum. Sed ſolus homo verè, & naturaliter loquitur: loqui n. eſt actio corporis viuentis per inſtrumentum linguæ, & palati; non igitur Angelus bonus, vel malus Sacramenta cõficere poteſt. Nam, vt rectè docet S. Thomas 1. part. q. 51. art. 3. ad 4. Angeli etiam per corpus aſſumptum non poſſunt propriè loqui.

SECVNDO, Etiamſi vera elementa, veraque verba Angeli adhibere poſſent, tamen non propterea illa verum ſacramentum efficerent. Nam ſacramentum eſt ſignum, & cauſſa infallibilis gratiæ: non autem id habent elementa, & verba naturaliter, ſed ſolùm vt à Deo aſſumuntur, vt inſtrumenta iuſtificationis. Ergo non ſunt vera ſacramenta cùm à quocunque adhibentur, ſed cùm adhibentur ab eo, cui Deus id committit: quomodo etiam verba, quibus miracula faciebant Chriſtus, & Apoſtoli, non à quocunque prolata fuiſſent, eamdem vim habuiſſent. Si enim quis dicat claudo: *Surge, & ambula*, nihil efficiet, niſi à Deo aſſumatur, vt inſtrumentum ad miraculum faciendum: non igitur vera ſacramenta conficere poteſt, niſi qui à Deo habet auctoritatem. Sed Deus hanc auctoritatem ſolis hominibus dedit, nõ Angelis bonis, vel malis. Nam Matth. 28. hominibus dixit: *Euntes docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris, &c.* Itẽ Luc 22. ſolis hominibus dixit: *Hoc facite in meam cõmemorationem.* Ioan. 20. ſolis hominibus dixit: *Quorum remiſeritis peccata, &c.* Ad hæc Epheſ. 4. *Chriſtus aſcendens in altũ captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus*: vbi per dona intelligit varia miniſteria, quæ ſunt in Eccleſia, nam antea dixerat: *Vnicuique noſtrũ data eſt gratia ſecundum menſuram donationis Chriſti; ſicut ſcriptum eſt: Aſcendẽs in altum, &c.* Et infrà: *Et ipſe dedit quoſdam quidẽ Apoſtolos, alios Prophetas, alios Euangeliſtas, alios paſtores & Doctores, &c.* Denique Hebr. 5. *Omnis pontifex ex hominibus aſſumptus pro hominibus conſtituitur, &c.* Quare Chryſoſtomus libro tertio de ſacerdotio, apertè teſtatur, Angelis non eſſe conceſſum, quod eſt conceſſum hominibus, vt ſacramenta miniſtrent: & idem habet homil. 85. in Ioannem, prope finem.

TERTIO, confirmatur ex doctrina Lutheri. Nam ipſe vult fundamentum poteſtatis in verbum, & Sacramenta, eſſe Baptiſmum, vt patet ex locis citatis: at hoc fundamento carent Angeli tum boni, tum mali. Item in hom. de Baptiſmo, & alibi docet, non ſufficere verba, & elementa, ſed requiri Dei mandatum, at Deus nuſquam mandauit Angelis, vt Sacramenta conficerent: igitur, &c.

Neque argumenta Lutheri pro Diabolo facta concludunt. Ad PRIMVM concedimus Sacramentorum efficaciã non pendere à qualitate miniſtri quacunque. Non enim pendet à qualitate accidentali, vt eſt bonitas: tamen pendet à qualitate eſſentiali, ſine qua non eſſet verus miniſter; talis autem imprimis eſt, vt ſit homo.

Ad SECVNDVM, fatemur Iudam, & membrum Diaboli fuiſſe, & vera Sacramenta miniſtraſſe: negamus autem idem conuenire Diabolo. Nã Iudas nõ vt membrum Diaboli, ſed vt miniſter Chriſti ſacramentum adminiſtrauit: fuit autem Iudas Chriſti miniſter, quia verus homo erat, & à Chriſto acceperat poteſtatem baptizandi, quorum neutrum Diabolo conuenit.

SECVNDA, propoſitio: *Verus miniſter Sacramentorum (Baptiſmo & Matrimonio exceptis) non eſt quilibet homo etiam baptizatus, ſed is ſolũ, qui ritè in Eccleſia ordinatus eſt.*

NOTA, excipi Baptiſmum, quia propter ſummam eius ſacramenti neceſſitatem, ſemper Eccleſia intelexit poſſe à quolibet homine cõferri, de quare dicemus in materia de Baptiſmo. Item excipi Matrimonium, quoniam cùm Matrimonium conſiſtat in contractu mutuo duorum, non poterat aliter fieri, quàm vt ipſi contrahentes eſſent miniſtri.

Probatur hæc propoſitio aduerſus Lutheranos.

PRIMO, ex Scripturis, quæ docent, in Eccleſia eſſe diuerſa officia, nec omnia omnibus conuenire; vt Rom. 12. 1. Corinth. 12. & Epheſ. 4. *Alios poſuit Apoſtolos, alios Prophetas, &c.* Et *nunquid omnes Apoſtoli, nunquid omnes Prophetæ? &c.* Idem ergo dici poteſt de paſtoribus, & doctoribus, qui ibidem nominãtur. Nec reſponderi poteſt hîc agi de vſu, vt Lutherani dicunt, non de poteſtate. Nam certè Apoſtoli non habebant poteſtatem Apoſtolicam, antequam illam à Chriſto acciperent: non igitur acceperunt vſum tantum, ſed ipſam poteſtatem.

SECVNDO, ex illo Hebr. 5. *Nemo aſſumit ſibi honorem, niſi qui vocatur à Deo tanquam Aaron.* Non igitur omnes, qui ſunt de populo Dei, ſunt hoc ipſo Sacerdotes. Neque poteſt hic locus intelligi de exercitio tãtùm: nam Aaron antequam vocaretur à Deo ad ſacerdotium, non habebat neque vſum, neque poteſtatem. Præterea aſſumere honorẽ non eſt exequi poteſtatem, ſed accipere eam; quod etiam confirmatur ex ſequentibus: *Sic & Chriſtus non ſemetipſum clarificauit, vt Pontifex fieret.* Igitur aſſumere honorem eſt fieri Pontificem, non autem exercere Pontificatum.

TERTIO, Apoſtoli baptizati ſunt & baptizabant ante Chriſti paſſionem. Nam quòd baptizarent, habetur Ioan. 4. quòd baptizati fuerint, docet Auguſtinus in Epiſt. 108. ad Seleucianum: nec eſt credibile eos à Chriſto iuſſos baptizare antequam ipſi baptizarẽtur. At poteſtatem conſecrandi Euchariſtiam acceperũt poſtea Luc. 22. cùm audierunt: *Hoc facite in meã commemorationem.* Similiter & abſoluendi poteſtatem acceperunt poſtea Ioan. 20. *Quorum remiſeritis.* Non igitur acceperant in Baptiſmo.

QVARTO, Si omnes Chriſtiani acciperent in Baptiſmo hanc poteſtatem, ideo acciperent, quia tunc, vt ait Lutherus, vngunturr gratia Spiritus Sancti, & proinde fiunt ſpirituales Sacerdotes. At id falſum eſt: nam ſequeretur eos, qui dum baptizantur, non recipiunt gratiam, & eos, qui poſtea eam perdunt, non verè conferre ſacramenta, quod tamen Lutherus rectè negat cõtra Anabaptiſtas. Nec poteſt reſponderi ſufficere characterem, nam Lutherani non agnoſcunt vllum characterem.

QVINTO, ſi omnes Chriſtiani haberent hanc poteſtatem, nemo poſſet priuari vſu eius, niſi in pœnam magni criminis: atqui apud Lutheranos multi priuantur vſu huius poteſtatis ſine vlla ſuà culpa. Neque obſtat quod illi obiiciunt de confuſione, quę naſceretur in Eccleſia, ſi omnes vterentur hac poteſtate. Nam poſſẽt per vices fungi hoc miniſterio: aut certè nõ deberet poſſe repelli, qui vellet miniſtrare, quãdo pauci ſunt miniſtri, etiamſi non eſſet vocatus à Magiſtratu. At ipſi repellunt non vocatos, ergo vel iniuriam eis faciunt, vel fateri debent, eos non habere poteſtatem.

SEXTO, In lege veteri, vbi erant ſacramenta imperfectiora, non tamen omnes poterant ea miniſtrare, ſed ſoli ſacerdotes. Nec valet ſolutio, ſi dicas Chriſtianos eſſe factos in Baptiſmo ſpirituales ſacerdotes: nã etiã illi fiebant in Circũciſione ſpirituales ſacerdotes, & poterant omnes offerre ſpirituales hoſtias. Immo quod dixit beatus Petrus de omnibus Chriſtianis: *Vos autem genus electum, regale ſacerdotium.* 1. Pet. 2. idẽ antea dixerat Moyſes de omnibus Iſraëlitis Exod. 19. & tamen Ozias Rex lepra punitus fuit, quia fungi voluit munere ſacerdotali. 2. Paral. 26.

CAPVT XXV.

Soluuntur argumenta Lutheri.

EX his ad argumenta Lutheri facile erit respondere. Ac PRIMVM in libro de abroganda Missa proponit sex scripturas, quibus probet omnes Christianos æquè esse sacerdotes. PRIMA est 1. Pet. 2. *Tanquam viui lapides superædificamini in sacerdotiũ sanctũ.* SECVNDA ibidem. *Vos autem genus electum, regale sacerdotium.* TERTIA ibidem. *Vt virtutes annuncietis eius, qui vos vocauit de tenebris in admirabile lumen suum.* Vbi Christiani dicuntur ad hoc vocati, vt annuncient, id est, prædicent virtutem Christi: igitur omnes Christiani possunt ac debent prædicare, quod est præcipuum munus sacerdotis. QVARTA Apocalyp. 5. *Fecisti nos Deo nostro regnum, & sacerdotium.* QVINTA Apocalyp. 20. *Erunt sacerdotes Dei, & Christi eius.* SEXTA 2. Corinth. 3. *Qui idoneos nos fecit ministros noui Testamenti.*

Addit PRÆTEREA quædam loca, vt probet mulieres posse concionari, Ioëlis. *Prophetabunt filij vestri & filiæ.* Actor. 21. *Erant Philippo quatuor filiæ virgines prophetantes.* Exod. 15. Maria prophetauit. Iudicum 4. Debora docuit Barach. 4. Reg. 22. Olda consilium dedit Regi Iosiæ. Luc. 1. Virgo Maria prophetauit. 1. Corint. 11. *Mulier velato capite, oret, & prophetet.* Ex quo loco explicari putat alium eiusdem Apostoli. 1. Cor. 14. *Mulieres in Ecclesia taceant.* Nam in priori loco loquitur absolutè, in posteriori prohibet, ne loquantur mulieres viris præsentibus, & loqui volentibus, & valentibus.

Rursus in lib. de instituendis ministris ad Pragenses, probat hoc ipsum dupliciter. PRIMO, hac ratione; Christus est Sacerdos Psal. 109. *Tu es sacerdos in æternũ.* Omnes Christiani sunt fratres Christi, Psal. 21. Narrabo nomen tuum fratribus meis, & Psal. 44. Vnxit te Deus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Igitur omnes Christiani sunt Sacerdotes.

SECVNDO, probat ex officiis Sacerdotum, quæ sunt concionari, baptizare, consecrare, absoluere, sacrificare, orare pro aliis, & iudicare de doctrinis. Quod enim omnes possint concionari, probat tribus Scripturis. PRIMO ex illo 1. Pet. 2. *Vt virtutes annuncietis.* SECVNDO ex illo 1. Cor. 11. *Quotiescunque manducabitis panem hunc, mortem Domini annunciabitis.* Annunciare enim mortem Domini, prædicare est. TERTIO ex illo 1. Cor. 14. *Vnusquisque vestrum psalmum habet, doctrinam habet, Apocalypsim habet: potestis omnes per singulos prophetare.* Propter quæ loca ita Lutherus triumphat: *Quare satis his locis robustissimè, & clarissimè firmatum sit, ministerium verbi potissimum in Ecclesia esse prorsus vnicum, & commune omnibus Christianis, non modo iure, sed etiam præcepto. Quare & sacerdotium non nisi vnicum, & commune erit, vt nihil valeant aduersus hæc diuina fulmina, infiniti Patres, innumera Concilia, æterna consuetudo, & vniuersa mundi multitudo, quibus stipulis fatue laruæ nituntur sacerdotium suum stabilire.* Hæc ille.

Quòd omnes possint baptizare, probat ex vsu nostræ Ecclesiæ, quæ concedit etiam mulierculis vt baptizent: & proinde vt ministrent verbum: nec enim Baptismus sine verbo constat.

Quòd omnes possint consecrare Eucharistiam, probat. PRIMO, quia Lucæ 22. Christus in cœna omnibus dixit, *Hoc facite in meam commemorationem.* Item SECVNDO, quia Paulus 1. Corint. 11. totam Ecclesiam alloquitur, cùm ait: *Ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis.* Denique TERTIO probat; quia maius est baptizare, & concionari, quàm consecrare. Nam ex concione, & Baptismo datur remissio peccatorum, ex consecratione nihil sequitur, nisi stupor sacerdotis super sua potestate & dignitate.

Quòd omnes possint absoluere, probat ex illo Marc. 18. *Quæcunque alligaueritis super terram, &c.*

Quòd omnes possint sacrificare, probat, quia nullũ est sacrificium in Ecclesia, nisi illud, quo iuxta Paulum Rom. 12. *Sacrificamus corpora nostra per mortificationem vitiorum.* Id autem commune est omnibus.

Quòd omnes possint orare pro aliis, probat, quia Oratio Dominica est communis, & in ea pro aliis etiam oratur.

Quòd omnes possint iudicare, & discernere dogmata, probat dupliciter. PRIMO ex illis Scripturis, quæ iubent, vt fugiamus falsos Prophetas Ioann. 10. *Oues meæ vocem meam audiunt, vocem alienorum non audiunt.* Matth. 7. *Attendite à falsis Prophetis.* SECVNDO, ex illis verbis Pauli 1. Cor. 14. *Si sedenti reuelatum fuerit, prior taceat.* Hic verò triumphat Lutherus, ac vult licere vnicuique iudicare Ecclesiam Romanam, licet ipsa sedeat, vt mater & magistra Ecclesiarum. Hæc sunt argumenta ex lib. de instituendis ministris. Accedat VLTIMO argumentum, quod facit in assertione 13. art. *Qui*, inquit, *baptizatus est, Spiritum Christi habet: vbi autem Spiritus Christi est, ibi omnium potestas, & libertas.*

RESPONSIO. Ad PRIMVM, SECVNDVM, QVARTVM & QVINTVM locum respondeo, loca illa intelligi de sacerdotio spirituali, quo offerimus hostias spirituales, id est, opera bona, ac præcipuè laudes, & preces: quod quidem sacerdotium commune est omnibus piis hominibus. Sed præter hoc sacerdotium est aliud propriè dictum; quo offertur sacrificium propriè dictum, & ad cuius officium pertinet ministrare verbum, & sacramenta populis.

Id ita esse patet. PRIMO ex ipsis locis. Nam 1. Pet. 2. habetur. *Offerẽtes spirituales hostias.* Addidit enim spirituales ad distinctionem hostiarum, quę non spiritaliter, & mysticè, sed propriè sacrificantur. Sic etiam in cap. 5. & 20. Apocalypsis agitur de sacerdotio beatorum in cœlo, quod certum est non esse nisi ad offerendas laudes.

SECVNDO idem probatur: quia verba B. Petri sumpta sunt ex c. 19. Exodi, vbi illud idem dicitur de Hebræis, quod B. Petrus tribuit Christianis. At in Testamento veteri non erant omnes propriè dicti sacerdotes, sed solum filij, & posteri Aaron, & tamen erant omnes sacerdotes spirituales.

TERTIO: quia tam Petrus in epistola, quàm Ioannes in Apocalypsi coniungunt regnum cum sacerdotio. Sic igitur sunt omnes Christiani sacerdotes, quo modo sunt omnes reges.

QVARTO: hæc loca solum intelliguntur de sanctis & piis Christianis, non de peccatoribus, qui non sunt gens sancta, vt eos Petrus vocat: at sacerdotium, seu ministerium externum conuenit etiam peccatoribus, ex sententia tum Catholicorum, tum Lutheranorum.

Ad TERTIVM locum: *Vt virtutes annuntietis, &c.* Responsio. Non imperat S. Petrus, vt omnes Christiani publicè prædicent verbum Dei, sed vt gratias agant Deo, eumq; laudent ob eius beneficia. Nam vt rectè exponit Beda, alludit Petrus ad Canticum Hebræorum (*Cantemus Domino gloriosè, &c.* Exod. 5.) quod cantauerunt liberati ex Ægypto post transitum maris rubri. Vult enim eodem modo Christianos liberatos de diabolica seruitute per aquas Baptismi cantare canticum actionis gratiarum, & assiduè laudare potentiam Redemptoris. Nec male addit Oecumenius, velle etiam beatum Petrum, vt omnes Christiani non tam verbis, quàm bonis operibus annuntient Dei virtutem, ita vt eorum vita sit quasi quędam concio gentilibus, iuxta illud Matthæi 5. *Vt videant opera*

in quo Lutherus triũphat, non intelligitur niſi in collationibus quibuſdã, de quibus eo loco Paulus agit, nõ de publica cõcione Paſtoris, & multò minus de publico iudicio Concilij, aut ſummi Pontificis. Id quod patet PRIMÒ, vſu Eccleſiæ. Nunquam enim eſt auditum, vt dum fit publica concio, permiſſum ſit alicui alteri loqui, & multò minus permiſſum eſt vnquam priuatis hominibus reluctari iudicio totius Eccleſiæ.

SECVNDÒ, quia non tenemur credere vnicuique dicenti ſibi eſſe reuelatum aliquid, præſertim in re graui, & maximè ſi illa reuelatio ſit cõtraria doctrinæ ordinariorum paſtorum; alioqui pateret aditus omnibus hæreſibus. Nullus eſt enim hæreſiarcha, qui non iacter ſua dogmata, vt veriſſimam Dei reuelationem.

TERTIÒ patet ex illis verbis. *Prophetæ duo, aut tres dicant, & ceteri diiudicent.* Non enim conueniret, vt duo aut tres concionarentur, ſed benè conueniebat, vt in collatione ſpirituali duo aut tres dicerent. Adde quod Iuſtinus in ſecunda Apologia prope extrema, explicans morem primæ Eccleſiæ, diſtinguit concionem, quam ſoli Præpoſito tribuit, à collatione ſpirituali, quam ibidem poſt concionem, & Sacramenta inter ſe habere ſoliti erant.

AD illud argumentum poſtremum; Qui baptizatus eſt, habet ſpiritum Chriſti: vbi autem ſpiritus Chriſti eſt, ibi omnium poteſtas, & libertas. RESPONDEO PRIMÒ; Maior propoſitio non eſt vera vniuerſaliter. Multi enim baptizantur, qui non recipiunt ſpiritum Chriſti, quia ſine fide, aut pœnitẽtia baptizãtur: multi recipiunt, qui poſtea amittunt, & tamen non amittunt Baptiſmum. SECVNDÒ; Minor etiam propoſitio falſa eſt. Nam plurimi habent ſpiritum Chriſti qui tamen non habent omnium rerum poteſtatem, cùm nec poſſint loqui variis linguis, neque futura prædicere, neque curare morbos, neque excitare mortuos.

CAPVT XXVI.

Non requiri fidem, aut probitatem miniſtri, vt Sacramenta efficacia eſſe poſſint.

SEQVITVR TERTIA quæſtio de qualitatibus miniſtri Sacramentorum, vtrum requiratur neceſſario fides, aut charitas, ita vt hæretici, infideles, ſchiſmatici, improbi Catholici non poſſint Sacramenta conferre. Non quærimus autem, an peccent Sacramenta conferendo: iſta enim eſt quæſtio propriè Scholaſtica; ſed tãtum an ſit irritum, quidquid faciũt infideles, aut improbi homines, etiamſi alioqui legitimè ordinati ſint Preſbyteri, aut Epiſcopi, & nihil omittant eorum, quę ad ſubſtantiam Sacramentorum pertinent.

Porrò controuerſia de hac re nulla, aut penè nulla hoc tempore eſſe videtur. Nam etſi Lutherus aliquoties dicat, ſpiritum Chriſti, qui recipitur in Baptiſmo eſſe fundamentum poteſtatis conferendorum Sacramentorum, ex quo ſequitur, ſolos bonos, qui ſpiritum Chriſti habẽt, efficaciter Sacramenta conferre: tamen ipſe idem poſtea docuit, adeò non requiri fidem, aut probitatem miniſtri, vt etiam Diabolus efficaciter Sacramenta miniſtrare poſſit, vt ſuprà diximus. Cõfeſſio quoque Auguſtana, ar. 8. fatetur Sacramenta eſſe efficacia, licet ab hypocritis, & malis hominibus miniſtrentur. Quod idem habet Caluinus li. 4. Inſt. c. 15 §. 16. Vnde in Antidoto Concilij Tridentini ad cano. 12. ſeſſ. 7. vbi dicitur Anathema iis, qui negant Sacramẽta eſſe efficacia, ſi à malis miniſtrentur, nihil aliud ſcribit, niſi hanc vocem, *Amen*. Denique, Kemnitius in 2. par. Exa. pag. 155. affirmat canonem Concilij 12. ſibi non diſplicere.

A Tribui ſolet Huſſitis, & Anabaptiſtis ea ſententia quòd Sacramenta non ſint efficacia, niſi à probis, & fidelibus miniſtrentur. Sed mirum eſt ſi Huſſitæ ita ſentiant, cum ordinationes ſacerdotum ſuorũ ab Romano Pontifice petere conſueuerint, cum tamen Romanum Pontificem, & omnes Epiſcopos Catholicos pro hæreticis haberent, & habeant. Et certò ſi Huſſitæ ratas habent ordinationes eorum quos hæreticos putãt, multò facilius ratum haberent Baptiſmum ab eis collatum: Id patet ex li. Lutheri ad ſenatum Pragenſem vbi dehortatur Bohemos Huſſitas, ne petant ordinationes à Romanis, cùm & ipſi Romanis, & Romani ipſis ſint hæretici. Quod ergo Ioannes Hus in articulis, qui damnantur in Concilio Conſtantienſi, ſeſſio. 14. dicit, Prælatum malum, aut præſcitum eſſe æquinoctè
B paſtorem; & nullum eſſe Epiſcopum, dum eſt in peccato mortali; aut intelligitur ſolum, quoad iuriſdictionem; aut certè non ſequuntur in hac parte Huſſitæ magiſtrum ſuum.

Anabaptiſtis tribuit hunc errorẽ Kemnitius loco citato, ſed quia doctrina eorum eſt in multis occulta, & non publicè euulgata, non ſcimus quibus fũdamentis nitantur. quare ſatis erit hoc loco PRIMVM indicare, qui fuerint olim errores de hac re. DEINDE à quibus Patribus, & quibus rationibus confutati. POSTREMÒ quomodo eorum obiectiones diſſoluantur.

Quoad PRIMVM, Ante annos M. CCC. in Aſia, & Africa cœpit error exoriri, non eſſe rata Sacramenta quæ ab hæreticis, & ſchiſmaticis dabantur poſt ſeparationem eorum ab vnitate Catholica. De Aſiaticis id refert Euſebius lib. 7. hiſt. cap. 6. ex epiſto. Dionyſij Alexandrini. De Africanis conſtat tum ex eodem Euſebio lib. 7. ca. 2. tum ex Auguſtino l. 2. de Baptiſmo,
C cap. 7. vbi etiam indicat primum auctorem huius erroris fuiſſe Agrippinum Epiſcopum Carthaginenſem S. Cypriani prædeceſſorem: quod clarius teſtatur Vincentius Lirinenſis in commonitorio, vbi dicit Aggrippinum primum omnium mortalium rebaptizandum cenſuiſſe.

Sequutus eſt prædeceſſorem ſuũ S. Cyprianus cum multis Africæ Epiſcopis, ſic tamen, vt non propterea ſe ab Eccleſiæ vnitate ſepararet, vt patet ex epiſtolis ad Quintum, ad Pompeium, & ad Iubaianũ: quocirca nũquam hæreticus habitus eſt. Nec deſunt, qui aſſerunt, eum poſtea reuocaſſe ſententiam, vt S. Auguſtinus teſtatur in epiſ. 48. ad Vincentium: quemadmodum etiã Epiſcopos ceteros, qui cum Cypriano eum errorem definierant, reuocaſſe ſententiam ſuam, permotos auctoritate Stephani Romani Pontificis ſcribit S. Hieronymus in Dialogo contra Luciferianos.

Sequuti ſunt paulò pòſt hæretici Donatiſtę, qui pertinaciter eundem errorẽ tenuerunt, & auxerunt. Nam
D IN PRIMIS, Agrippinus, & Cyprianus non habebãt pro hæreticis, qui contrarium ſentiebant: vnde nec rebaptizabant baptizatos à Catholicis etiam ſibi in ea opinione cõtrariis. Donatiſtæ autem rebaptizabant etiam Catholicos, quos hæreticos putabant. Sic enim ait AVGVSTINVS in lib. de vnico Baptiſmo, cap. 13. conferens Donatiſtas cum Agrippino, & Cypriano: *Rebaptizare hæreticos, quod illi feciſſe dicuntur, tunc fuit humanis erroris; rebaptizare autem Catholicos, quod adhuc iſti faciunt, ſemper eſt diabolicæ præſumptionis.*

SECVNDÒ, Donatiſtæ errorem defendebant poſt Eccleſiæ definitionem in Concilio generali, quod eſt hæreticorum proprium. Agrippinus, & Cyprianus non viderunt vllam abſolutam Eccleſiæ definitionem, vt S. Auguſtinus teſtatur l. 2. de Baptiſmo, cap. 7. & 9.

TERTIÒ. Cyprianus tantum improbabat ſacramẽta tradita ab hæreticis, & ſchiſmaticis, id eſt, ab iis, qui eſſent extra Eccleſiam; at non improbabat ſacramenta

Digitized by Google

ſed qui incrementum dat Deus. PRÆTEREA ſi miniſtri ſua virtute baptizarent, eſſẽt diuerſa Baptiſmata, alia aliis meliora pro diuerſitate meritorum, & excellentiæ baptizantiũ. At vnũ eſt Baptiſma ad Ephe. 4. ITEM. Apoſtoli nunquam appellarũt Baptiſmum, ſuum, quẽ aliis conferebant, cum tamen aliquando appellarent Euãgelium ſuũ, quod prædicabant, Rom. 16. & 2. Tim. 2. *Iuxta Euangeliũ meũ.* Ergo in Baptiſmo nihil ſuũ agnoſcebant, niſi nudum miniſterium. DENIQVE, æquũ fuit vt Sacramenta non penderent ab humana virtute, ne homines in hominibus confidere aſſueſcerent, cùm ſcriptum ſit: *Maledictus homo qui confidit in homine.*

PROBATVR iam minor propoſitio. Nam auctoritas conferendi Sacramenta non eſt gratia gratum faciens, ſed gratis data: non ergo ita pugnat cũ improbitate vitæ, vt ſimul cum ea eſſe non poſſit. Conſtat enim eiuſmodi gratias in peccatoribus eſſe poſſe, vt patet de Caïpha, qui prophetauit, cum tamen eſſet peſſimus. Ioan. 11. item de illis, qui Matth. 7. dicunt *Nonne in nomine tuo dæmonia eiecimus? &c.*

SECVNDÒ; Auctoritas conferendi Sacramenta, non datur in vtilitatem habentis, ſed aliorum: igitur non erat conueniens, vt auferretur propter peccatum habentis, ſic enim vnus puniretur ob culpam alterius.

TERTIÒ; Deus non aufert ob peccata poteſtatem iuriſdictionis, vt patet 1. Petri 2. vbi iubet Apoſtolus vt Chriſtiani obediant dominis ſuis, non tantum bonis & modeſtis, ſed etiam diſcolis, & ibidẽ iubet obediri Regibus, aliiſque magiſtratibus Gentiliũ, qui infideles erant; igitur multò minus aufert poteſtatem ordinis. Nam ſi poteſtas auferretur ad puniendum eum, qui illam habet, magis deberet auferri poteſtas iuriſdictionis, quam ordinis, quia illa magis amatur, & proinde magis punitur, cui illa tollitur, & præterea magis dependet poteſtas iuriſdictionis à probitate vitæ eius, in quo eſt quàm poteſtas ordinis. Nam magis dominantur palliones in imperando, quàm in Sacramentis miniſtrandis, vt patet experientia.

QVARTÒ; Non aufert Deus hominibus ob peccata naturales potentias ad opera naturalia, vt notum eſt: igitur nec auferre debet ſupernaturalem poteſtatem ad opera ſupernaturalia, in quibus non conſiſtit meritum operantis. Nam non minus Deus prouidit bono totius Eccleſiæ, quàm bono mundi huius.

QVINTÒ; Iudas peccator erat, & reprobus, & tamen baptizabat, vt colligit Auguſt. tract. 5. in Ioan. ex illo Ioan. 4. *Ipſe non baptizabat ſed diſcipuli eius.* Et quod efficaciter Iudas baptizauerit, docet idem Auguſt ex eo, quod nõ legimus rebaptizatos, quos ille baptizauerat.

TERTIVM argumentum ſumitur à ſimilibus rebus. Nam INPRIMIS apud Iudæos circumciſi à Samaritanis, qui hæretici erant Hebræis, non circũcidebãtur iterum, ſed admittebantur, vt ritè circumciſi. vt Auguſt. docet l. 1. contra Creſconium, c. 31. DEINDE, verbum Dei efficaciter prædicatur ab improbis, vt colligit Auguſt. lib. 4. de Baptiſmo, cap. 11. ex Matth. 23. Quæ dicunt, facite, quæ faciunt, nolite facere; & Philip. 1. *Quidam ex contentione Chriſtum adnunciant non ſincere, exiſtimãtes preſſurã ſe ſuſcitare vinculis meis: Quid enim? dum omni modo, ſiue per occaſionem, ſiue per veritatem Chriſtus annuncietur, & in hoc gaudeo, ſed & gaudebo.* PRÆTEREA nihil refert ad efficaciam ſementis, & plãtationis, vt idem Auguſt. ratiocinatur li. 3. in Creſconium, c. 8. an lotis manibus, an ſordidis id fiat, modò bonum ſit ſemen, & terra fertilis, nec deſit calor ſolis, & pluuia de cœlo. Item vt Nazianzenus docet in oratione de Baptiſmo, non minus rectè imprimit imaginem Regis ſigillum ferreum, quàm ſigillum aureum. Item vt idem Auguſtinus docet lib. 3. de Baptiſmo, c. 10. lumen ſolis, vel etiam lampadum non inquinatur, etiamſi per lutum tranſeat, & loca cœnoſa. DENIQVE, vt idem habet Auguſtinus tract. 5. in Ioannem, parùm refert, vtrum aqua ad areolas irrigandas per canalem lapideum, an per argenteum tranſeat.

Quoad TERTIVM; Argumenta hæreticorum refellũtur ab Auguſtino diligentiſſimè in libris ſeptẽ contra Donatiſtas. Præcipua erant hæc. PRIMVM: Nemo dat, quod non habet. Hæretici, & impij non habent remiſſionem peccatorũ; igitur non dant: quare non efficaciter Sacramenta miniſtrant.

RESPONDEO ad Minorem, hæreticos non habere remiſſionem peccatorum formaliter, tamen habere miniſterialiter, quomodo famulus, qui ſæpe non habet vnum obolum, tamen refert multos aureos à Domino ſuo ad alium aliquem: Et in rebus naturalibus & artificialibus, effectus non debet eſſe ſimilis inſtrumento, ſed cauſſæ principali. Non habet calor formam ſubſtantialem ignis, nec habet dolabra formam cathedræ, & tamen eas efficiunt inſtrumentaliter.

Adde PRÆTEREA diſtinguendum eſſe ipſum Sacramentum ab effectu ipſius; & inter effectus diſtinguendum eſſe characterem à gratia: hęc enim omnia ſeparari poſſunt ab inuicem. Poterit igitur fieri, vt hæreticus baptizet, & characterem, ac gratiam conferat, vt ſi baptizet infantem. Item vt gratiã non conferat, quia is qui baptizatur ponit obicem infidelitatis credens hæretico: ſed non ideo inanis eſt Baptiſmus, nam efficit characterem. Item vt nec characterem, nec gratiam conferat, vt ſi det extremam vnctionem ægroto hæretico: tamen adhuc etiam tunc verum Sacramentum, & Sacramentum efficax miniſtrat, licet in ſuſcipiente nihil operetur ob eius indiſpoſitionem. Vbi NOTANDVM cum Auguſtino lib. 6. de Baptiſmo, cap. 1. hanc fuiſſe præcipuam cauſſam erroris Cypriani & aliorum, qui non diſtinguebant inter Sacramenta, & eorum vſum & effectum.

SECVNDVM argumentum contra ſolutionem præcedentis: Qui non habet Spiritum ſanctum, non poteſt remittere peccata: dictum eſt enim Ioan. 20. *Accipite Spiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis.* At hęretici, & impij non habent Spiritum ſanctum, ergo, &c.

RESPONDEO, negando minorem. Siquidem per Spiritum ſanctũ eo loco intelligimus poteſtatem remittendi peccata, vt intelligunt Chryſoſtomus & Cyrillus in eum locum. Poteſt autem & poteſtas eſſe ſine gratia gratum faciente. Quod autem nomine Spiritus ſancti intelligi poſſint quælibet eius dona, licet non faciunt hominem ſanctum, patet ex 1. Corint. 12. *Vnicuique datur manifeſtatio Spiritus ad vtilitatem, alij datur per Spiritum ſermo ſapientiæ, &c.* & 1. Corint. 14. *Spiritus Prophetarum Prophetis ſubiecti ſunt*: vbi ſpiritum vocat donum prophetandi à Spiritu ſancto datum.

Poſſet etiam dici voluiſſe Dominum ſignificare illis verbis. *Accipite Spiritum ſanctum, &c.* effectum Sacramentorum præcipuè pendere à virtute Spiritus ſancti; proinde neceſſarium eſſe, vt ſaltẽ aſſiſtat Spiritus, & ſic accipiatur ſaltem vt aſſiſtens & operans in Sacramentis, licet non operetur in ipſo miniſtro. Aſſiſtit autem Spiritus ſanctus Sacramentis ſuis ſemper (vt Auguſtinus rectè docet li. 3. de Baptiſmo ca. 10.) etiamſi miniſter ſit adulter, vel homicida, quia Sacramentum nunquam eſt adulterum.

Denique, quia non deſunt qui hoc loco per Spiritum ſanctum intelligant Spiritum, vt gratiam, & charitatem largitur, ac diffundit in cordibus noſtris, vt Ambroſius ſermo. 10. in Pſalm. 118. & Auguſtinus in commentario, cap. 20. Ioannis: idcò poſſumus addere, gratiam quidem Spiritus ſancti dari per ſacram

Digitized by Google

Ordinationem cum potestate remittendi peccata: sed non inde colligi posse, eum, qui gratiam nō habet, non posse peccata remittere. Non enim gratia illa idem est cum potestate remittendi peccata; neque cum illa ita coniuncta, vt separari nequeat: nam non datur, vt qui eam habet, possit peccata remittere, sed vt non offendat Deū in tam sancto ministerio, si ipse inimicus Dei permanens alios Deo reconciliare præsumat.

TERTIVM argumentum: sacramenta sunt solius Ecclesiæ Catholicæ, quam Christus condidit; at hæretici sunt extra Ecclesiam in synagoga Satanæ.

RESPONDEO, Sacramenta semper esse Ecclesiæ, etiam si interdum extra Ecclesiam reperiantur. Quocirca cū veniunt ad Ecclesiam baptizati ab hæreticis, agnoscendum est quod est Ecclesiæ, id est, Baptisma, & retinendum, corrigendus verò error. Alioqui etiam Euangelium, & alia multa bona, & vera repudianda essent, quæ interdum apud hæreticos inueniuntur.

Possent VLTIMO adferri quædam loca Patrum, vt ATHANASII serm. 3. contra Arianos; vbi dicit, omnes hæreticos habere inutilem aquam. Item AMBROSII lib. de iis, qui mysteriis initiantur, ca. 4. vbi dicit; *Non sanat Baptismus perfidorum.* Et LEONIS epist. 77. ad Nicetam, cap. vlt. vbi dicit, nullum hæreticum posse dare per Sacramenta sanctificationem.

RESPONDEO; ATHANASIVS duo dicit. PRIMVM sic ait: *Arians autem veniunt in periculum, ne omittant integritatem mysterij, loquor autem de baptismate.* SECVNDO absolutè negat Baptismum Arianorum, aut aliorum hæreticorum mundare: *Non enim*, inquit, *qui simpliciter, ait, Domine, is est, qui donat legitimum Baptisma, sed qui nomen exprimit, & fidem rectam habet.* Priori loco agit de ipsa substantia Sacramenti, & ideo non dicit, absolutè Baptismum Arianorum non esse integrum, sed ait periculum esse ne aliquando non sit integrum, quia nimirum facile erat, vt corrumperent formam, & nomine Patris, & Filij dicerent factorem, & facturam, vt ipse ibidem ait. Posteriori loco non agit de substantia, sed de vtilitate Sacramenti: & ideo absolutè hæreticos, quia carent recta fide, non sanctificare eos, quos baptizant, quod intelligitur de illis, qui eis in hæresi consentiunt. Et eodem modo loquuntur Ambrosius & Leo, & alii. Vnde nunquam dicunt isti Patres, Baptismum hæreticorum esse iterantium, quod certè dicerent, si de substantia loquerentur.

CAPVT XXVII.

Requiri intentionem faciendi quod Ecclesia facit.

RESTAT POSTREMA quæstio de caussa ministeriali, Sitne intentio ministri necessaria ad Sacramenti perfectionem. Quatuor erunt partes huius quæstionis. PRIMO, explicanda erit sententia hæreticorum. SECVNDO, sententia Catholicorum simul explicanda, & vindicanda à mendaciis aduersariorum. TERTIO, confirmanda veritas. QVARTO, soluendæ obiectiones.

Quantum ad PRIMVM, noua hæresis nostro tempore exorta est, non requiri intentionem in ministro Sacramenti, sed Sacramentum omnino perfici, si res & verba adsint, etiamsi minister ioco aut irrisoriè, aut fictè, & mendaciter actionem illam peragat. Primus auctor videtur fuisse Lutherus. Sic enim scribit in libro de captiuitate Babylonica, capit. de Baptismo. *Non dubitem*, inquit, *si quis in nomine Domini suscipiat, etiamsi impius minister non det in nomine Domini, verè baptizatum esse in nomine Domini. Non enim in conferentis tantum quantum in suscipientis fide, vel vsu sita*

A *est virtus baptismi, sicut legitur exemplum de quodam mimo per iocum baptizato.* Et in artic. 12. eorum, quos Leo Papa damnauit: *Si sacerdos*, inquit, *non serio, sed ioco absolueret: si tamen credat, se esse absolutum, verissimè est absolutus.* Et in assertione idipsum confirmat: necnon in lib. de Missa priuata anno XXXIIII. edito, idem probat tribus argumentis, quæ postea soluentur.

Ioannes Caluinus Lutherum sequutus in Antidoto Concilij Tridentini, sessio. 7. cano. 11. *Quod*, inquit, *de intentione consecrandi garriunt, à sophistis nulla probabili ratione fuit proditum.* Et infra: *Ego verò sacrosanctæ Christi institutioni tantùm defero, vt si Epicurens quispiam, intus totam actionem subsannans, mihi cœnam ex Christi mandato, & secundum regulam ab eo datam, rituque legitimo ad-*
B *ministret, non dubitem panem, & calicem illius manu porrecta vera mihi esse corporis & sanguinis Christi pignora.* Idem docet Tilmannus Heshusius in lib. de sexcentis erroribus Pontificiorum, loco 15.

Idem etiam Martinus Kemnitius in 2. par. Examinis pag. 141. & seq. vbi fusè de hac re tractat. Et quamquam pag. 146. docet, actionem Sacramentalem non debere esse mimicam subsannationem, aut ridiculum lusum, in quo videtur nobiscum conuenire: tamen intelligit hoc de exteriore actione tantùm, non de intentione interna. Nam postea pag. 154. docet Sacramentū esse verum, licet minister animo irrisorio Sacramentum administret: & tota disputatione id contendit, non pendere Sacramenti efficaciam vllo modo ab intentione ministri. Et infra pag. 1045. vbi agit de Absolutione: *Nec sollicita*, inquit, *esse debet conscientia de intentione ministri, sed si vox Euangelij annunciatur, fides eam*
C *apprehendens, statuat se coram Deo absolutum: quidquid sit de sacerdotis animo.*

Ad hanc hæreticorum sententiam proximè accessisse videtur Ambrosius Catharinus, qui in opusculo de intentione ministri Sacramentorum distinguit duplicem intentionem, vnam faciendi simpliciter actum externum, quem facit Ecclesia, alteram faciendi actum externum non simpliciter, sed vt Sacramentalem, sine animo celebrandi mysterium, quod Christus instituit, & Ecclesia celebrat. Et quidem priorem intentionem ait requiri, posteriorem negat. Itaque si quis dum puerum baptizat, intendat fundere aquam super puerum, & dicere, Ego te baptizo, secundum Catharinum erit verum Sacramentum, etiamsi ille intendat aquam fundere, & illa verba dicere solùm ad lauandum corpus pueri à sordibus, vel ad ludendum eo modo. Quæ opinio non video quid differat à sententia Kemnitij, & aliorum hæreticorum, nisi quòd Catharinus in fine opusculi subiicit se Apostolicæ Sedi, & Concilio, illi
D autem rident vtrumque.

Quantum ad SECVNDVM sententia Catholicorum est, requiri intentionem faciendi, quod facit Ecclesia. Ita enim expressè habent Concilium Tridentinum, sess. 7. can. 11. & Concilium Florentinum in instructione Armenorum.

Sunt autem hoc loco quædam notanda. PRIMO, non ita requiri, vt minister habeat intentionem generalem faciendi, quod facit Ecclesia, vt non possit habere particularem: immò melius est habere particularem, id est, conferendi Sacramentum baptismi, Absolutionis, Confirmationis, consecrandi Eucharistiam, &c. Sed qui non nosset nostra mysteria, satis esset, si in generali intenderet facere, quod facit Ecclesia: & hoc docent Concilia.

SECVNDO, non est opus intendere, quod facit Ecclesia Romana, sed quod facit vera Ecclesia, quæcunque illa sit, vel quod Christus instituit, vel quod faciunt Christiani: ista enim in idem recidunt.

PETAS, quid si quis intendat facere, quod facit Ecclesia aliqua particularis, & falsa, quam ipse putat veram, vt Geneuensis, & intendat non facere, quod facit Ecclesia Romana? RESPONDEO, etiam id sufficere. Nã qui intendit facere quod facit Ecclesia Geneuensis, intẽdit facere, quod facit Ecclesia vniuersalis. Ideo enim ille intendit facere, quod facit talis Ecclesia, quia putat illam esse membrum Ecclesiæ verę vniuersalis: licet fallatur in cognitione veræ Ecclesiæ. Non autem tollit efficaciam Sacramenti error ministri circa Ecclesiam, sed defectus intentionis. Atque hinc est quod in Ecclesia Catholica nõ rebaptizantur baptizati à Geneuensibus, qui tamen dum baptizant, intendunt facere quod facit Ecclesia Geneuensis, & non quod facit Ecclesia Romana. Adde quod cum Ecclesia vera Romana, & Ecclesia falsa Geneuensis non dissentient, quoad substãtiam Baptismi, sed solum quoad accidentarias cæremonias: si quis alioqui Catholicus intenderet baptizare, quo modo ministri Geneuenses ministrant, & non quo modo Sacerdotes Catholici: is intenderet verum Baptismum quoad substantiam, sed absque cæremonijs accidentarijs. Proinde verum Sacramentum conferret, quamuis peccaret, & tanquam de hæresi suspectus, iure puniri posset.

TERTIÒ, non requiritur necessario actualis intentio, nec sufficit habitualis, sed vitualis requiritur, & sufficit, quamuis danda sit opera, vt actualis habeatur. Actualis dicitur, quando minister actu habet talem intentionem, quæ quidem actualis intentio non requirit, vt quidam scrupulosi faciunt, vt dicamus ore aut corde illa formalia verba, Intendo hoc facere aut volo hoc facere, sed tantum requirit, vt homo sit præsens animo, & attentè faciat, quod facit. Ista enim dicitur intentio in actu exercito vt loquitur Caietanus, & vt diximus, non necessario exigitur; quia nõ est in nostra potestate, quin distrahatur aliquando nostra cogitatio etiam dum res sanctissimas agimus. Habitualis dicitur inclinatio quædam, seu promptitudo ex habitu infuso, vel acquisito, qualis etiam in dormiẽte inesse potest: & hæc sine dubio non sufficit. Nã actus inde procedẽs, non est humanus, & deliberatus; alioqui baptizatus diceretur, si quis à dormiente, vel ebrio baptizatus esset. Virtualis dicitur cum actualis intẽtio in præsenti non adest ob aliquam euagationem mentis, tamen paulò antè adfuit, & in virtute illius fit operatio: & hæc omnium consensu requiritur, si actualis non adsit, & sufficit. Neque repugnat huic doctrinæ S. Thomas, licet 3. par. q. 64. ar. 8. dicat, sufficere habitualem intentionem. Nam (vt ipse se explicat) per habitualem intelligit virtualem, ipse enim solùm meminit intentionis actualis, & habitualis. Scotus autem, & Gabriel, & alij posteriores, maioris claritatis gratia fecerunt trimembrem distinctionem, & virtualem appellarunt, quam S. Thomas vocat habitualem, & addiderunt aliam habitualem, quam S. Thomas omisit.

VLTIMÒ notandum est, in hac tota doctrina mirificè conuenire Catholicos doctores, vno Catharino excepto: Id quod patebit ex refutatione mendaciorum Tilmanni & Kemnitii.

PRIMÒ Vterque auctor locis notatis dicit, Concilium Tridentinum definiuisse, non esse ratum Sacramentum, nisi minister intendat non solum actum, sed etiam finem Sacramenti, id est, intendat illud, propter quod Sacramentum est institutum: quod certè multum distat à nostra sententia.

Sed hoc merum mendacium est. Concilium enim in toto can. 11 non nominat finem Sacramenti; neque dicit Cõcilium, vt illi videntur accepisse, oportere ministrum intendere id facere, quod Ecclesia intendit; sed quod Ecclesia facit. Porrò quod Ecclesia facit, nõ finẽ sed actionem significat. Denique ex praxi id constat, Nã neq; vetus Ecclesia rebaptizabat baptizatos paruulos à Pelagianis, neq; nos rebaptizamus baptizatos à Zuuinglianis & Caluinistis, & tamen scimus omnes istos baptizare sine intẽtione veri finis, qui est tollere peccatum originale. Neque tamen volumus à Cõcilio definitum id quod vult Catharinus, & quod Kẽnitius vellet, nimirũ, vt solùm intẽdat minister facere actum externum, quem Ecclesia facit: id enim non erat opus definire, cùm à nemine vnquam negatum fuisset, nec posset negari. Deinde qui intẽdit facere externũ actũ, sed non seriò, is non intendit facere, quod facit Ecclesia, sed intẽdit simulare, quod facit Ecclesia, Quomodo milites illi: qui genu flexo, dicebãt Christo *Aue Rex Iudæorum*, verè intendebant flectere genua, & dicere illa verba: tamẽ quia nõ seriò, sed ioco id faciebãt, nemo diceret eos intẽdisse facere, quod faciũt qui adorãt suos Reges, sed intendisse simulare adorationẽ

SECVNDÒ, Kemnitius dicit Scholasticos inter se dissentire, quod Magister Sententiarum, & Innocentius Papa IV. velint sufficere intentionem faciendi, quod Christus instituit, Alexãder autem Alẽsis, & Gabriel velint requiri etiam intentionem finis Sacramenti.

Sed non verè dissentiunt Scholastici, si rectè intelligantur: omnes enim in 4. sent. dist. 6. docent, id ipsum quod Magister docet. Neque excipiendi sunt Alexãder & Gabriel. Nã Alexander in 4. par. summæ quæ. 13. membr. 1. art. 2. dicit quidem requiri in ministro intentionem finis Sacramenti, sed per intentionem finis intelligit intentionem actionis integræ & completæ, & sic idem dicit, quod alij dicunt, sed aliis verbis. Id ita esse, patet ex eodẽ loco, vbi duplicem finem distinguit; vnum intrinsecum operi, qui nihil est aliud, nisi terminus, & complementum actionis: alterum extrinsecum, qui est fructus, & vtilitas rei. Verbi gratia, in Sacramento, finis intrinsecus est completa cæremonia per res, & verba ritè coniuncta, finis extrinsecus est remissio peccatorum. Affirmat autem Alexander intentionem prioris finis necessario requiri, non autem posterioris.

Porrò Gabriel in 4. dist. 6. q. 1. concluſ. 3. dicit, requiri intentionem ministri, non solum respectu actus baptizandi, vt obiecti, sed etiam respectu effectus, vt finis. Accepit autem Gabriel hęc omnia à Scoto in 4. dist. 6. q. 5. Vterque autem, vt ipsi se explicant, intelligunt per actum, vt obiectum, ipsum actum externum, qualem etiam intẽdere posset, qui ioco baptizare vellet: quam intentionem etiam nos diximus non sufficere: Per effectum autem, vt finem intelligunt finem quendam generalem, & remotum, non particularem, & proximum. Non enim volunt requiri, vt minister intendat effectũ gratiæ, vel salutis, sed solum vt intendat id facere in baptizato, quod faciunt Christiani in iis, quos baptizant; sic enim Scotus explicat, Hoc autem nihil est aliud, quam dicere requiri intentionem respectu operis, non vt est opus quoddam naturale, & quod ioco fieri potest, sed vt est opus sacrum, seu vt est cæremonia, quam Christus instituit, siue qua Christiani vtuntur. Atque ita recidit hæc sententia in id, quod omnes Catholici dicunt.

Quantum ad TERTIVM, probanda est sententia Ecclesiæ. PRIMA ratio; Sicut certa forma verborum requiritur necessariò, vt determinetur indifferentia materiæ; ita requiritur aliquid, quo determinetur indifferentia formæ. Nam illa verba; Ego te baptizo, & similia, possunt habere varias significationes. Nam baptizare est tingere aquis, tingit autem aquis, qui lauat sordes corporis, qui refrigerat, qui lauando medetur, &c. At nihil fingi potest, quo determinetur hæc indifferentia formę; nisi intentio ministri,

qui illa verba profert,& cuius est tota actio;ergo &c. Dicēt fortasse determinari ab intentione suscipiētis; at falsum est. Nā hic agimus de actione ministri,nō de actione suscipientis;non potest autem actio vnius determinari ab intentione alterius. Præterea quid fieret, cum baptizātur, qui nihil intēdere possunt,vt infantes? Num dicent determinari ab institutione Christi? Sed contra; nam si Christi institutio id faceret, vt illa verba id significarent,modo proferantur exterius,sine vllo ordine ad intentionē dicentis,quare non esset verum Sacramētum,si ea verba à psittaco proferrentur?

SECVNDA ratio sumitur ex genere ministerij. Nam ministri Sacramentorum sunt instrumenta Dei, sed instrumenta animata & ratione vtentia. Vbi NOTANDVM est,multis modis posse vnum hominem esse instrumentum alicuius agentis.

PRIMÒ; secundum sola membra corporalia, vt si quis vtatur manu alterius ad aliquid capiendum,vel si cogat eum ferreonera id quod potest fieri sinevlla eius voluntate.

SECVNDÒ per membra corporalia, & potentias sentientes,vt si quis iubeat seruum legere aliquid, aut alicui aliquid significare,aut excubare,& respicere aliquid,& renunciare quid videat: & ad hoc non requiritur volūtas serui, nisi quia velit actum exteriorē facere. Nam etiamsi non intendat legere significanter, tamen si velit ea verba proferre,satisfacit muneri suo: quia non vtitur Dominus pro instrumento, nisi eius lingua & oculis,&c.

TERTIÒ per membra corporalia,potentias sentiētes & etiam rationem;Vt cum Rex constituit præsides & iudices in vrbibus, qui nomine suo ius dicant,& gubernēt populos:in huiusmodi enim nonsolum corpus,& sensus,sed etiā prudentia& volūtas suntinstrumēta. Non enim Rex determinat actiones particulares,sed relinquit in arbitrio instrumenti. Quare in talibus requiritur necessario non solum potestas, sed etiā voluntas,& proinde intentio exercendi actiones. Nec verè est absolutus,quem iudex absoluit sine intentione licet exterius videatur absolutus. Ministros autem Sacramentorū esse huius tertij generis, patet ex Scripturis. Nam Matth.24.dicitur: *Quis est fidelis seruus, & prudens quem constituit Dominus super familiam suam?* vbi fidelitas,& prudentia indicant talemesse hunc seruum vt in eius arbitrio sit facere,& nō facere:ad hoc enim requirtur fidelitas,& prudētia. Præterea ideo vocantur præpositi,ad Rom.12. *Qui præest in sollicitudine:* & Hebr.13. *Obedite præpositis.* Denique non determinauit Christus particulares actiones,sedait: *Quorū remiseritis peccata remittuntur eis,* Ioā 20.vbi manifestè relinquit in eorum arbitrio,vt soluant,vel ligent. Et hæc ratio planè conuincit. Nam cum eiusmodi instrumenta potissimum sint instrumenta per voluntatem,& intētionem, si hæc tollatur,desinunt esse instrumenta.

TERTIA ratio sumitur ex discrimine inter verba speculatiua.& practica. Nam verba speculatiua, quia totam efficaciam suam habent in significando, à quocūque dicātur eandem vim habent: idem enim significant verba,siue dicantur ab homine sobrio, siue ab ebrio,siue etiam à psittaco,vel ab asinaBalaam, modò nō sit ambigua significatio,quia tūc,vt diximus,deberet determinari ex intentione dicētis. At verba practica quæ præter significationem habent efficiētiam, nō sunt efficacia,nisi dicantur ab eo,qui habetpotestatem & voluntatem faciendi quod verba significant. Id patet inductione. Nam imperia Regum,& Iudicum sunt efficacia,non imperia priuatorum. Similiter qui habēt donum miraculorum,efficaciter imperant morbis, & dæmonibus,nō autem alii etiamsi iisdem verbis vtantur. Et ratio est, quia cum verba per se, & naturaliter non sint operatiua,necesse est vt tunc solum sint efficacia,cum ab eo dicuntur,qui habet potestatem. Idem de voluntate probari potest, nam potestas nunquam exit in actum nisi velit,qui eam habet. Quare de potestate prophetandi dicit Apostolus.1.Corinth.14.*Spiritus Prophetarum Prophetis subiecti sunt.* Et idē patet experientia;nam si Rex sine intentione, vt somniando, iubeat aliquem occidi,imperium non solet mandari exequutioni,quia non constat,an velit,licet possit Rex illud iubere. Sed constat,verba Sacramentorum esse verba practica, cùm sint instrumenta iustificationis; ergo requirunt potestatem & voluntatem,ac proinde intentionem.

Si quis OBICIAT,verba Sacramentorum habere in se virtutem operatiuam ex Christi institutione,proinde non pendere eorum efficaciam ab intentione, vel potestate ministri:

RESPONDERI debet,duas esse Theologorum sententias. ALIQVI enim, vt Caietanus 3.par.quæstio. 64. art. 1. & Sotus 4.distin.1.quæst.5.art.1.& Ledesimius ibidē, volunt in ipso etiam ministro esse virtutem operatiuam efficienter & instrumentaliter,vt est in sacramēto,& secundum hanc sententiam facilis est solutio. Nā in verbis Sacramentalibus est virtus operatiua,sed dependenter à ministro. Tunc enim solum illa verba habent virtutem,dum coniunguntur cum virtute, quæ est in ministro.

ALII tamen sentiunt ministrum non habere in se vim vllam efficientem respectu iustificationis, sed eam solùm esse in Sacramento: ministrum autem solum concurrere, applicando Sacramenta, quomodo qui plantat,& qui rigat(quibus comparat Apostolus ministros Ecclesiæ,1.Corinth.3.)non producunt efficienter, & physicè fructus arborum, sed applicant agentia. Ita videtur quibusdam sentire sanctus Thomas 3.p.ar. quæst. 64. artic. primo, ad primum. Neque inferri debet,Ergo ministri secundum hanc sententiam non verè,& propriè consecrāt,absoluunt, lauant,reconciliant, &c. Nam hoc interest inter agentia voluntaria,& res ceteras, quod res cæteræ non dicuntur propriè agere, quando solùm applicant agentia: non enim dicitur propriè felis incendisse domum, si ignem applicuit,sed dicitur domus illa casu cōbusta. At agentia voluntaria quando de industria applicant agentia,dicuntur propriissimè agere. Nam & medicus propriè curat ægrotum,cùm adhibet medicinā salutarem;& propriè illum occidit cùm de industria pro medicina porrigit venenum. Et secundum hanc sententiam respondendum est obiectionem positam, verba Sacramentalia non habere virtutem, & proinde non esse Sacramentalia, nisi quando mouentur à Deo vt instrumenta: non autem mouentur à Deo vt instrumenta, nisi quando pronunciantur ab eo,cui ipse commisit. Quare semper aliquo modo pēdent verba Sacramentalia à ministri potestate, & voluntate. Quamuis igitur prior sententia probabilior videatur: tamen secundum vtramque rectè soluitur argumentum.

QVARTA ratio ex absurdis,quæ alioqui sequerentur, vt bene notat Hugo de Sancto Victore, libro secundo de Sacramentis, parte sexta cap. decimo tertio. Nam PRIMÒ, si parens aliquis duceret filium ad balnea,& dum puerū immergit, more Christiano signaret eum cruce,& diceret: Lauo te in nomine Patris,& Filii,& Spiritus sancti,nimirum inuocans Deū, vt bene cedat illa lotio,& nihil de baptismo cogitans, tunc ille puer deberet dici baptizatus, si non requiritur intentio baptizandi, sed sufficiant materia, & forma quomodocumque prolata. Hoc tamen planè ridiculum est.

SECVNDÒ, si Sacerdos in mensa legeret Euangelium, vt fieri solet in mensa Prælatorum, & Religiosorum; & inter legendum pronunciaret illa verba, *Hoc est corpus meum.* Et, *Hic est sanguis meus*, iam totus panis, & totum vinum illius mensæ esset consecratum, si non requiritur intentio.

TERTIÒ, si cum aliquis ancillam conducit, diceret; Accipio te in meã (intelligens, sed non exprimens ancillam) & illa diceret, Accipio te in meum (intelligens herum, sed non exprimens) iam illi essent coniugati.

CAPVT XXVIII.

Soluuntur argumenta.

SVPEREST argumenta soluere. PRIMÒ Lutheri. SECVNDÒ Caluini. TERTIÒ Kemnitij. QVARTÒ Catharini.

PRIMVM argumentum Lutheri ex assertione art. 12. Verbũ Dei, quacunq; intentione dicatur, excitat fidem in audiente. Sed fides est quæ iustificat; ergo verbũ sacramentale, quacunque intentione proferatur, efficax est, & confirmat. Quia Philip. 1. Apostolus gaudet prædicari verbum quacũq; intentione, etiãsi aliqui prædicarent, vt inuidiã Paulo conflarent, quia nimirũ etiã eo modo poterat verbũ esse fructuosum: igitur eodẽ modo verbũ in sacramentis, licet ioco prolatũ, vtile erit.

SECVNDÒ confirmat idem Lutherus in l. de Missa priuata, ex eo quod Alexander Episcopus Alexãdrinus ratum habuisse legitur Baptismum, quem Athanasius puer aliis pueris per iocum contulerat. Item ex eo, quod legitur in aliis historiis de quibusdam Gentilibus parasitis, qui vnum ex suis baptizarunt, vt riderent Christianos, & ille tamen continuò conuersus est, vbi aqua eum attigit, ex quo intelligimus fuisse illum verum Baptismum.

RESPONDEO, PRIMVM argumentum rectè probare apud eos, qui sentiunt cum Luthero sacramenta tantum esse instituta ad excitandam fidem, & solam fidem iustificare: at apud nos nihil concludit. Nam etiamsi concedamus verbum quacunque intẽtione prolatum, posse excitare fidem, non tamen concedimus verbum quacunque intentione prolatum habere posse effectum Sacramentalem. Ratio discriminis est, quia ad excitandam fidem non requiritur vlla efficientia, sed sufficit significatio, vt notum est.

Ad confirmationem dico, aliud esse intendere nõ cõcionari, aliud intendere cõcionari, sed ob malum finẽ. Paulus de hoc posteriore loquitur; & hoc modo concedimus Baptismum esse verũ & efficacẽ cum minister intendit verè baptizare, licet ob malum finem. DICES etiã, qui intendit non concionari seriò, si tamen verba concionis proferat, fructum facere poterit: Ergo, &c.

RESPONDEO, non esse eandem rationem verbi concionalis, & Sacramentalis. Nam verba concionum sunt verba, vt sic dicam, speculatiua, quæ non pendent ab intentione: verba Sacramentalia sunt practica, quæ, vt probauimus, pendent ab intentione.

Quamuis autem argumenta hæc concludant in via Lutheri, tamẽ non esse rectam eam viam, patet ex istis iisdem argumentis. Nam cõcluditur sola verba sufficere sine aqua, vel alio elemento, item concludunt sacramenta posse conferri ab ebrio, immò etiam à pica.

AD SECVNDAM confirmationem respõdeo, duobus modis posse per iocum sacramenta conferri (vt explicat Hugo l. 2. de sacramentis, par. 6. c. 13.) VNO modo, vt qui ludunt, intendant verè Sacramenta conferre, sed ob finem recreandi animum eo modo, quo modo possent alij verè intendere Sacramenta conferre, sed ob finem lucrãdæ pecuniæ. Et hic ludus non impedit veritatem Sacramenti quia hic iocus est extrinsecus ipsi Sacramentali actioni. ALIO modo, vt qui ludunt, intendant non verè Sacramenta conferre, sed illudere, & decipere, quomodo qui Christum purpura induebant, eique dicebant, *Aue Rex Iudæorum*, non intendebant eum Regem facere, sed ei illudere. Et hic ludus impedit veritatem Sacramenti, quia hic iocus est intrinsecus actioni.

DICO igitur ludum Athanasij fuisse prioris generis: nam vere voluit baptizare, sed accipit eam actionem pro materia ludi, & oblectationis. Id ita esse colligitur tum ex ipsa historia, quam scribunt Ruffinus l. 10. hist. c. 14. Sozomenus li. 2. c. 16. & Nicephorus l. 8. c. 40. Scribunt. n. hi auctores ab Athanasio solos Catechumenos baptizatos, idq; omnibus Ecclesiæ cæremoniis adhibitis, tum etiam ex eo, quòd solent pueri seriò facere res ludicras. Nam verbi gratia, cum fingunt vnum esse Regem, alios famulos, vel figunt oppugnationem alicuius loci, verè intendit Rex eorum iubere, & illi intendunt obedire, & seriò oppugnãt locum aliquem, & alij seriò defendunt: dicuntur tamen hæc ludicra, quia sunt puerilia, & quia gratia oblectationis suscipiuntur. Similem historiam suo tempore accidisse scribit idem Nicephorus, lib. 3. cap. vlt.

AD illud de mimo RESPONDEO, nihil in historia illa esse contra nos. Nã primus qui historiam scripsit, fuit (quod sciam) Ado Treuirensis in martyrologio 8. Id. Septembris. Ab eo acceperunt posteriores Vincentius, speculo historiali, l. 12. c. 102. & S. Antonius 1. par. tit. 8. c. 1. §. 9. summæ historialis. Porrò Ado scribit, mimum illum nomine Genesium, coram Imperatore Diocletiano gratia irridẽdi mysteria Christiana, se ægrotum finxisse, ac Baptismum postulasse, tum iussu Imperatoris accersitum presbyterum, & exorcistã, qui eum baptizarent. Verùm cum à presbytero interrogaretur, quid peteret, illum repentè conuersum, non fictè, sed seriò respondisse, gratiam Christi se petere, atque ita baptizatum verò, & seriò, cum & presbyter baptizare intenderet, & ille intenderet suscipere Baptismum, licet Imperator adhuc crederet eum fingere. Vide Surium tomo 4. in vita S. Genesij.

SECVNDVM argumentum est Caluini in Antidoto, & Kemnitij in 2. par. Exa. loco citato, qui inde argumentum sumunt, quod si ab intentione ministri penderet efficacia Sacramenti, periret certitudo, quã homo debet habere de effectu Sacramenti, & cõsolatio spiritualis, quia nemo potest certus esse de intentione alterius.

RESPONDEO, non debere hominem in hoc mundo quærere certitudinem de sua salute, vel iustificatione infallibilem, qualis est certitudo fidei diuinæ. Hæc. n. non conuenit huic statui, de quo dicit Apostolus 1. Corinth. 10. *Qui stat, videat, ne cadat.* Et Philip. 2. *Cum timore, & tremore salutem vestram operamini.* De qua re vide Augustinum, l. 2. de bono perseuer. c. 13. & de corrept. & gratia, cap. 13. Certitudinem autem humanam, & moralem, quæ sufficiat, vt homo quiescat, ex Sacramentis habemus, etiamsi pendeant ab intentione alterius. Nam cum habere intentionem sit facillimum, nulla est causa dubitandi, an minister habuerit intentionem, nisi aliquo signo exteriori id probat; & hoc sufficit, vt homo non quærat iterum baptizari, sed acquiescat in accepto Baptismo.

Et NOTA, Lutheranos cogi id ipsum confiteri, etiã si nolint. Nam ipsi baptizantur adhuc infantes more Catholicorum: quocirca cum adoleuerint non possunt recordari, nec scire an habuerint Baptismum, nisi credere velint parentibus. Itaque parentibus credunt, qui tamen decipere possunt, & in eo acquiescunt. Quanto magis poterit acquiescere in Baptismo

is, qui videt se baptizari, & intelligit verba, nec habet vllam coniecturam contrariæ intētionis ministri, si is acquieſcit, qui tantùm credit parentibus, vel amicis dicentibus, eum esse baptizatum?

TERTIVM argumentum est Kemnitij ex auctoritate S. Auguſt. l. 7. de Baptiſmo, c. 53. vbi non audet definire an Baptiſmus collatus per iocum teneat, ſed dicit exſpectandam Dei reuelationem. Addunt quidam alij aliū locū Auguſtini ex tractatu 5. in Ioannem, vbi videtur dicere, Baptiſmū ab ebrio collatum, esse ratū; cùm tamen conſtet, ebrios non habere intentionem.

ADDIT etiam Kemnitius Innocentium Papam IV. qui teſte Angelo in ſua Summa, ſenſit ad veritatem ſacramenti non requiri, vt miniſter gerat in mente facere, quod facit Eccleſia, immò, ſi contrarium gerat in mente, id eſt, non facere, quod facit Eccleſia, ſi tamen appareat, quod velit illud facere, ſatis esse.

RESPONDEO, locum Auguſtini esse contra aduerſarios. Nam imprimis ibidem AVGVSTINVS, dicit, ſe de ea re dubitaſſe, quia in nullo Concilio res definita fuerat: *Sed nobis*, inquit, *tutiũ eſt in ea nõ progredi aliqua temeritate ſententiæ, quæ nullo in catholico regionali Cõcilio cœpta, nullo plenario Cõcilio terminata ſunt. Id autem ſit cura ſecurè vetere aſſerere, quod in gubernatione Domini Dei noſtri, & Saluatoris Ieſu Chriſti vnitate ſalua Eccleſiæ conſenſione roboratũ eſt.* Nunc autem res definita eſt in duobus generalibus Conciliis, Florentino & Tridentino. Neque refert, quod non recipiuntur à Lutheranis: nam neque Nicænum recipiebatur à Donatiſtis in cauſſa Anabaptiſmi; & tamen Auguſtinus vbique affirmat rem esse certam, & definitam ob illius Concilij auctoritatem. Deinde ibidem Auguſtinus cùm dicit, perendam esse Dei reuelationem, an Baptiſmus ioco traditus, ſine vera intentione conferendi ſit ratus, apertè teſtatur non esse certum ex Scripturis, vt aduerſarij iactant, ſacramenta non requirere intentionem miniſtri. Præterea ſine dubio nos longè melius facimus ſecundum Auguſtini ſententiã, baptizando eos qui ſunt baptizati ſine intentione, quàm Lutherani non baptizando. Nam in re dubia præſtat repetere Baptiſmum, ſaltem ſub conditione, quàm exponere ſe periculo amittendi Baptiſmum. Ad alium locum Auguſtini facilis eſt reſponſio: nam non dicit ebrij, ſed ebrioſi Baptiſmum esse ratum.

Ad auctoritatem Innocētij RESPONDEO, Kemnitium more ſuo non fideliter recitaſſe eius ſentētiam. INNOCENTIVS enim in cap. Si quis puerum, extrà de Baptiſmo, &c. poſtquam dixerat, ſacramentum esse ratum, etiamſi miniſter gerat in mente non facere, quod facit Eccleſia, addidit: *Dũmodo intendat baptizare*, quæ verba omiſit Kemnitius. Nec verò ſemel, ſed ter repetit Innocentius, Baptiſmum non esse ratum, ſi miniſter intendat non baptizare, ſed tantum lauare corpus.

Vnde illa verba Innocentij: *Etiamſi gerat in mente non facere, quod facit Eccleſia*, duobus modis poſſunt intelligi; vno modo, de eo quod facit Eccleſia, quantum ad ſubſtantiam actionis; altero modo, quantum ad effectum illius actionis. Poſteriori modo intellexit Innocentius, & eſt ſenſus: Etiamſi miniſter non gerat in mente facere, quod facit Eccleſia, id eſt, iuſtificare hominem à peccatis, quia nimirum putat non habere talem virtutem illam cæremoniam; tamen ſi intenditve rè facere cæremoniam, quam facit Eccleſia, ſatis eſt. Priori modo accepit Kemnitius, ſed perperam, quia contradictorium ter ibidem habet Innocentius. Quare illud etiam Kemnitius, falsò imponit Innocentio, quòd dixerit, ſacramentum esse ratum, ſi tantùm appareat, miniſtrum voluiſſe baptizare, etiamſi reuera id non intenderit. Id enim Innocentius non dicit, nec ex verbis colligi poteſt.

QVARTVM argumentum eſt Catharini ex auctoritate S. Thomæ, Chryſoſtomi, & Nicolai Papæ. S. THOMAS, 3. par. q. 64. ar. 8. ad 2. dicit, ad perfectionem ſacramenti ſatis esse intentionem Eccleſiæ, quæ exprimitur in ipſa forma verborum: nec aliud requiri ex parte miniſtri. Quod clarius habet in 4. diſt. 6. q. 1. art. 2. vbi dicit non requiri mentalem intentionē miniſtri, ſed ſufficere expreſſionem verborum, in qua continetur intentio Eccleſiæ. CHRYSOSTOMVS hom. 85. in Ioã *Sacerdos*, inquit, *linguã, & manus præbet, neq; enim iuſtũ eſt propter alterius malitiã ad ſalutem noſtrã accedētes offendi.* NICOLAVS Papa ad Conſulta Bulgarorū interrogatus, an baptizati à Iudæo eſſent rebaptizandi, reſpondit, nõ esse, ſi in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti baptizati eſſent: vbi nulla fit mētio intentionis.

Denique addit rationem Catharinus, quia nimis durum videtur, vt Deus in arbitrio impij miniſtri poſuerit ſalutem hominum; & quia redditur incerta noſtra iuſtificatio. Quod tamen argumentum iam eſt ſolutum. Sed poteſt addi aliud eius loco; quia inter homines, cùm dominus per ſeruum contrahit cum alio, vel mittit munus alteri, non requiritur, qua intentione ſeruus id faciat.

RESPONDEO ad S. Thomam, eum docere, requiri intentionem internam miniſtri. Nam 3. par. quæſt. 64. ar. 8. in corpore articuli, dicit determinari debere ea, quæ in ſacramētis fiunt, quia ad multos vſus fieri poſſunt per intentionem miniſtri. Item in reſpōſ. ad 1. dicit miniſtrum, quia eſt inſtrumentum animatum, debere ſeipſum applicare ad opus per intentionem, qua intendat facere quod facit Chriſtus, & Eccleſia. Item in reſponſione ad tertium dicit, non esse neceſſariam actualem intētionem, ſed ſufficere habitualem; & explicat, tunc esse habitualem, quando initio operis, actu intendebat facere, quod facit Eccleſia. Item in arti. 9. ad primum dicit, verum esse ſacramentū, etiamſi miniſter non credat ſacramentum aliquid valere, modò intendat facere, quod facit Eccleſia. Denique in articulo 10. clariſſimè dicit, requiri in miniſtro intentionē ſacramentum conferendi, non autem ludendi, vel iocandi, & ſine ea intentione non perfici ſacramentum. Neque obſtat, quod addit S. THOMAS: *Præcipuè quando ſuam intentionem exterius manifeſtat.* Nam vult dicere, Quando miniſter habet intentionem, non conferendi ſacramentum, ſed iocandi, ſed eam non manifeſtat, tum ſacramentum esse nullum, ſed magis esse nullum, ſi intentionem manifeſtet, quia primo modo eſt nullum coram Deo, ſecundo modo eſt nullum coram Deo, & coram hominibus.

Ad locū obiectum à Catharino ex reſponſ. ad 2. ar. 8.

RESPONDEO cum Caietano, & Soto, S. Thomam, cùm dicit, non requiri mentalem intentionem ad perfectionem ſacramenti, ſed ſufficere externam prolationem verborum, non loqui de perfectione Sacramenti ſimpliciter, ſed de perfectione coram hominibus, quæ ſufficit ad humanam certitudinem, & mentem pacandam, vt non requirat aliud. Id quod probatur dupliciter. PRIMÒ, quia in argumento 2. S. Thomas hoc obiecerat, ſi requiratur intentio mētalis, nullum poſſe esse certum ſe accepiſſe ſacramentum. Reſponſio igitur debet intelligi de ſacramenti perfectione, quoad certitudinem, non abſolutè. SECVNDÒ, quia in hac ſolutione addit S. Thomas, ſufficere externam prolationem formæ, niſi exprimatur contraria intentio miniſtri, vel ſuſcipientis, quæ additio optimè ſe habet, ſi agatur de certitudine, vt patet, falſa autem eſt, ſi agatur de perfectione ſacramenti abſolutè, vt vult Catharinus. Nam ſi non requireretur interna miniſtri intentio, niſi pronunciandi illa verba, tum certè verum eſſet ſacramentum, ſi miniſter exprimeret contrariam intentionem, hoc

modo,

modo; Ego non intendo baptizare, ſed irridere Sacramentum, & ideò volo dicere hæc verba; Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij & Spiritus ſancti: immò etiam ſi externo geſtu irriſionem exprimeret, & ironicè illa verba diceret, adhuc eſſet Sacramentum. At S. Thomas contrarium docet, vt patuit.

Ad locum Chryſoſtomi RESPONDEO, CHRYSOSTOMVM loqui de probitate miniſtrorum, ac velle dicere, non pendere efficaciam Sacramentorum à bonitate miniſtrorum, ſed à bonitate Dei ſolius. Vnde cum ait: *Sacerdos manus, & linguam præbet*, excludit virtutes, non intentionem miniſtri. Nam vult dicere; Miniſter eſt inſtrumentum Dei, nõ principale agens; ex hoc autem, quod miniſtere eſt inſtrumentum, ſequitur, vt non agat in virtute propria; & proinde, vt non requiratur fides, ſpes, charitas, aut alia eius virtus: tamen non ſequitur, vt non requiratur intentio, immò potius contra ſequitur, vt requiratur, cum homo ſit inſtrumentum animatum, & rationale, & proinde debeat moueri à Deo ſecundum naturam ſuam, id eſt, mediante propria electione, & intentione.

DICES; At ratio quam adfert Chryſoſtom⁹ nimirum: Quia nõ eſt iuſtum, vt alterius malitia, alteri noceat, concludit etiam non debere pendere Sacramenta ab intentione miniſtri, quia tunc nocere poſſet miniſtri malitia ſuſcipientibus Sacramenta, ſi nimirum ille occultè ſubtraheret intentionem.

RESPONDEO; Rationem illam concludere de probitate, non autem de intentione ob duas cauſſas. PRIMÒ, quia ſi Sacramenta penderent à probitate, ſæpiſſimè noceret vnius malitia alteri, quia plurimi A ſunt mali, & non poſſent Sacramenta eſſe rata, quæ ab infidelibus, vel hæreticis vel publicis peccatoribus aliquando vrgente neceſſitate traduntur. At ſi pendeant ab intentione, rariſſimè nocebit malitia miniſtri ſuſcipientibus: nam intentionem omnes habere poſſunt, nec eſt ratio cur nolint. SECVNDÒ, quia iuſtum eſt, vt non pendeant Sacramenta ab æqualitate miniſtri, quæ non eſt omnino neceſſaria ipſi miniſterio, qualis eſt probitas: at non erat æquè iuſtum, vt non pendeant ab ea qualitate, ſine qua miniſter non eſſet miniſter, qualis eſt intentio. ADDE, quod ſi hæc ratio probaret Sacramenta non pendere ab intentione ſeriò tradendi Sacramenta, probaret etiam ea non pendere ab intentione faciendi actum illum externum, quam ſolam admittunt Catharinus, & hæretici. Nam etiam hoc modo poteſt fieri, vt malitia miniſtri noceat ſuſcipienti: vt ſi quis nolit dicere verba, aut infundere aquam eo tempore, quo inueniatur alius, qui poſſit, aut B velit hoc facere.

Et per hoc SOLVITVR etiam illa ratio Catharini, quod ſit nimis durum, ſalutem hominum eſſe in arbitrio impii miniſtri: nã cogitur ipſe quoque in aliquo caſu id fateri. Neque debet videri durum, quod Deus permittit, ne deſtruat naturam hominis; alioqui etiam videretur durũ, quod Deus reliquerit in arbitrio tyranni vitas multorum innocentium.

Ad auctoritatẽ Nicolai Papæ. Dico, eum non fuiſſe ſollicitum de intentione, tum quia ea ordinariè adeſt, tum quia Eccleſia non iudicat de internis.

Ad vltimum argumentum ex more humano, patet ſolutio ex noſtra tertia ratione.

DE EFFECTV, NVMERO ET CÆREMONIIS SACRAMENTORVM.

LIBER SECVNDVS.

Quarta Controuerſia de effectu Sacramentorum.

Partitio huius controuerſiæ.

TRES ſunt huius Controuerſiæ partes. PRIMA: An Sacramenta nouæ legis ſint veræ cauſſæ inſtificationis ex opere operato. SECVNDA: An id ſit proprium Sacramentis nouæ legis, an verò commune cum Sacramentis legis veteris. TERTIA: An Sacramenta nouæ legis imprimant animæ characterem.

PRIMA quæſtio in quatuor capita diuidetur. PRIMVM explicabitur ſtatus quæſtionis. SECVNDO adferentur ſententiæ hæreticorum. TERTIO confirmabitur veritas. QVARTO ſoluentur obiectiones.

CAPVT PRIMVM.

Quis ſit ſtatus quæſtionis de efficacia Sacramentorum.

QVOD ad PRIMVM attinet, explicandum eſt, quid ſit, quod quæritur, cum diſputatur de efficacia Sacramentorum ex opere operato. Nam id aduerſarij, vt odioſam reddant Catholicorum ſententiam, perperam exponunt.

Sunt igitur hic NOTANDA quatuor. PRIMÒ, ſtatum quæſtionis non eſſe eum, quem ponit Caluinus, lib. 4. Inſtit. cap. 14. §. 17. his verbis: *Tantùm hic quæritur propriane, & intrinſeca, vt loquũtur virtute operetur Deus, an externis ſymbolis reſignet vices ſuas.* Hæc ille. At nemo vnquam iſtam quæſtionem diſputauit: id enim eſſet petere, an Sacramenta ſint cauſſæ primariæ, quod nulli vnquam venire in mentem potuit, niſi furioſo. Id igitur ſolum quærimus, an ſint inſtrumenta Dei, id eſt an Deus per Sacramenta nos iuſtificet, non autem an Sacramẽta ſine Deo. Et ſicut nemo vnquam quæſiuit, an faber operetur, an ferræ vices ſuas reſignet; cum conſtet, ferram ſine fabro nihil agere.

Ex quo ſequitur eſſe mendacium, & calumniam vaniſſimam hæreticorum, qui dicunt, nos abſtrahere homines à Chriſto, & ab eius paſſione, & alligare ſignis, quia docemus Sacramenta eſſe cauſſas iuſtificationis. Nam contra potius hoc ipſo trahimus homines ad Chriſtum, & eius paſſionem, quod dicimus Sacramenta eſſe Chriſti inſtrumenta, quibus ille nobis applicat meritum paſſionis ſuæ, niſi fortè retrahere dicatur homines ab igne, qui dicit calorem eſſe inſtrumentum, quo ignis calefacit. Et tamen ſic loquitur Caluinus ibidem, lib. 4. cap. 14. §. 14. *Quia iuſtitiæ cauſſam à Sacramentis ducit, miſeras hominum mentes in terram, ſuapte ſponte plus ſatis inclinatas hac ſuperſtitione alligat, vt in ſpectaculo rei corporeæ potius, quàm in Deo ipſo acquieſcat.* Et ſimilia Lutherus habet, & alij.

SECVNDÒ notandum, non eſſe controuerſiam de modo quo Sacramenta ſint cauſſæ, id eſt, an phyſicè attingo effectum, an moraliter tantum; & rurſum ſi phyſicè, an per aliquam qualitatem inhærentem, an per ſolam Dei motionem: iſta enim ad quæ-

A ſtionem fidei non pertinent; ſed ſolum generatim, an Sacramenta ſint veræ, & propriæ cauſſæ inſtrumentales iuſtificationis, vt verè ex eo, quod quis baptizatur ſequatur, vt iuſtificetur. Nam in hoc conueniunt omnes Catholici, vt Lutherus ipſe fatetur in lib. de cap. Babyl. cap. de Baptiſmo: *Arbitrati*, inquit, *ſunt quàm plurimi eſſe aliquam virtutem occultam ſpiritualem in verbo, & aqua, quæ operetur in anima recipientis gratiam Dei. His alij contradicentes ſtatuunt, nihil eſſe virtutis in Sacramentis, ſed gratiam à ſolo Deo dari, quia aſſiſtit ex pacto Sacramentis à ſe inſtitutis: omnes tamen in hoc concedunt, Sacramenta eſſe efficacia ſigna gratiæ.* Hæc ille.

Et hoc ſufficit ad finem, & ad legitimum vſum Sacramentorum; quomodo in miraculis Chriſti non requirebatur, vt homines, qui curandi eſſent, ſcirent in quo genere cauſſæ fimbria Chriſti ſanaret: ſatis erat, vt ſcirent & crederent, tactum illius fimbriæ adferre ſanitatem; neque opus erat, vt ipſi Apoſtoli, qui manus imponendo curabant, ſcirent, quomodo id fieret. Ita quoque non eſt neceſſe, vt vel miniſtri, vel qui ſuſcipiunt Sacramenta, ſciant, quomodo Sacramenta ſint

B cauſſæ iuſtificationis.

ADDE quod hoc eſt commune multis myſteriis fidei, vt tantum habeamus ex Scripturis, eſſe aliquid, & tamen ignoremus modum, vt Deum eſſe trinum, & vnum, Chriſtum eſſe Deum, & hominem, reſurgere corpora eadem numero, Chriſtum totum eſſe in Euchariſtia, &c. ita quoque in hac re ſatis eſt, probari poſſe ex fide Scripturarum, Sacramenta eſſe cauſſas gratiæ: quomodo id fiat, difficillimum eſt intelligere nedum explicare. Neque id mirum eſt. Nam ſi de rebus naturalibus, quas Deus fecit, quamquam ſub ſenſum cadunt, non poteſt homo reddere rationem vt ait Salomon, Eccleſ. 8. quanto magis exacta ratio reddi non poterit de rebus ſupernaturalibus? Diſputant tamen Scholaſtici de his rebus non inutiliter, vt oſtendant variis modis poſſe defendi id quod fides docet, & probabiliter multa dicunt; ceterùm ea ad fidem non pertinent.

Quare non rectè aduersarij, ac potissimum Kemnitius, in secunda parte Examinis, cap. de efficacia sacramenti, & cap. de opere operato: & Heshusius in libro de 600. erroribus Pontificiorum, tit. 15. qui est de sacramentis, Scholasticorum opiniones de modo efficiendi sacramentorum ita reprehendunt, atque oppugnant, quasi eas ad fidem Catholicæ Ecclesiæ pertinere credamus.

TERTIÒ notandum est, quid sit conferre gratiam ex opere operato. Nam aduersarij reprehendunt nomen, vt nouum, & ipsam sententiam perperam exponunt. Caluinus in Antidoto Concilij Tridentini, sess. 7. can. 8. vocat monstra verborum, conferre gratiam ex opere operato. Kemnitius in 2. par. Examinis, pag. 115. dicit non seruasse Concilium cùm hoc verbum protulit, formam sanorum verborum, quam teneri iubet Paulus, 2. Tim. 1.

SED non est cur de nomine magna contentio fiat. Nulla enim hic est nouitas, nisi quod contra regulam Grammaticæ, operatum, passiuè accipitur. Sed neque hoc est nouum. Nam etiam in epistola ad Hebr. c. 13. contra regulam Grammaticæ passiuè accipitur (promeretur; cum legimus: *Talibus. n. hostiis promeretur Deus.*) Et sanctus AVGVSTINVS, in Psal. 138. maluit dicere ossum ossi, quàm os ossis, vt facilius intelligeretur: *Melius est*, inquit, *vt nos reprehendant Grammatici, quàm vt non intelligant populi.*

Quod ad rem attinet, duo dicũt nos intelligere, per opus operatum, quæ tamen, & falsa sunt, & inter se pugnantia. PRIMÒ affirmant opus operatum significare opus meritorium, seu dignitatem operis ex parte ministri, vel recipientis. Primus Lutherus ita perperam expossuit in captiuitate Babylonica, cap. de Baptismo vbi dicit, Papistas ex sacramento fecisse præceptum, & ex fide opus. Quasi dicat. Papistæ putant sacramenta dare gratiam, quia qui suscipit sacramentum, facit opus bonum à Deo præceptum. Deinde Caluinus, lib. 4. Instit. cap. 14 §. 26. *Quidquid*, inquit, *de opere operato nugati sunt Sophistæ, non modo falsũ est, sed pugnat cum Sacramẽtoꝝ natura, quæ instituit Deus, vt fideles vacui bonorum omnium, & inopes, nihil præter mẽditatẽ eò adferant. Vnde sequitur ea recipiendo nihil ipsos agere, vnde laudem mereantur, vel in hac actione, quæ eorum rei Effectu merè passiua est, nullum illis posse opus adscribi.* Idem habet in Antidoto, sess. 7. can. 8. vbi non aliter refellit, Sacramenta conferre gratiam ex opere operato, nisi quia absurdum est ex meritis hominum pendere efficaciam Sacramenti. Tandem Kemnitius in secunda parte Examinis, pag. 95. *Fuerunt*, inquit, *qui virtutem Sacramentorum in ipso opere, quo Sacramenta, vel celebrantur, vel suscipiuntur, constituerunt: ita vt Sacramenta dicerentur conferre gratiam ex dignitate, & merito operis, quod exercet, vel is, qui celebrat, vel qui suscipit.*

Hanc esse falsam expositionem, & testem ignorantiæ, vel malitiæ ipsorum patet ex eo, quod omnes Catholici opponunt opus operatum operi operantis, & per opus operantis intelligunt opus bonum, seu meritorium ipsius operantis. Deinde cùm tam Catholici, quàm Lutherani doceant contra Donatistas sacramentorum efficaciam non pendere à bonitate ministri, quomodo potuit cadere in mentem alicuius, vt Catholici crederent, sacramenta conferre gratiam ex dignitate, & merito ministri? Neque enim dubitari potest, quin bonum opus & meritum pendeat à bonitate operantis, nam: *Nõ potest arbor mala bonos fructus facere.* Matt. 7. Pari ratione cum omnes Catholici doceant sacramenta conferre gratiam & sæpè primam gratiam, ita vt hominem ex impio iustum faciant, quomodo potest fieri, vt credant Sacramenta conferre gratiam ex dignitate, & merito suscipientis? Nam si is, qui suscipit sacramentum, posset bona opera, & meritoria facere ante susceptionem sacramenti, non esset impius, sed iustus.

SECVNDA expositio falsa est, quod conferre gratiam ex opere operato sit conferre gratiam peccatori sine fide, & bono motu cordis eiusdem peccatoris, ita vt vis operis operati sit excogitata ad excludendam fidem, & pœnitentiam internam in negotio iustificationis. Lutherus in Babylone, cap. de Baptismo, *Hinc* inquit, *impulsi sunt tantum tribuere Sacramentis nouæ legis, vt ea statuerent prodesse etiam iis, qui in peccatis mortalibus sunt, nec requiri fidem, aut gratiam.* Caluinus in Antidoto, sessio. 7. can. 5. *Fingunt*, inquit, *subesse vim magicam Sacramenti, quæ sit extra fidem efficax.* Et can. 8. *Si*, inquit, *conceditur illis, quod postulãt opere operato cõparari gratiam in Sacramentis, fecerat à fide pars meriti, vt per se valeat Sacramenti vsus ad salutem.* Kemnitius in 2. par. Examinis pag. 125. *Pontificij*, inquit, *defendunt opinionem operis operati, quòd scilicet per Sacramenta ita conferatur vtentibus gratia, vt non requiratur bonus motus interior in suscipiente.* Similia habent Philippus in Confessione Augustana, articulo 13. & Apologia eiusdem, & Heshusius in libro de sexcentis erroribus Pontificiorum, titulo 15.

At hæc expositio pugnat cum superiori. Nam si opus operatum est opus meritorium suscipientis, quomodo potest fieri; vt opus operatum excludat fidem, cùm sine fide nullum bonum meritum possit intelligi: nam *sine fide impossibile est placere Deo* Hebr. 11. Est PRÆTEREA expositio falsa, & mera calumnia, ac mendacium. Nam ipsum Concilium Tridentinum, sess. 6. cap. 6. disertè docet; initium iustificationis fieri à fide, & pœnitentia, & idem omnes Theologi docent, vt suprà cap. 2. ostendimus in refutatione mendaciorum.

Igitur vt intelligamus, quid sit opus operatum, NOTANDVM est, in iustificatione, quam recipit aliquis, dum percipit Sacramenta, multa concurrere; nimirum ex parte Dei, voluntatem vtendi illa re sensibili; ex parte Christi, passionem eius; ex parte ministri, potestatem, voluntatem, probitatem; ex parte suscipientis, voluntatem, fidem, & pœnitentiam: denique ex parte Sacramenti, ipsam actionem externam, quæ consurgit ex debita applicatione formæ & materiæ. Ceterum ex his omnibus id, quod actiuè, & proximè, atque instrumentaliter efficit gratiam iustificationis, est sola actio illa externa, quæ Sacramentum dicitur, & hæc vocatur opus operatum, accipiendo passiuè (operatum) ita vt idem sit Sacramentum conferre gratiam ex opere operato, quod conferre gratiam ex ipsius actionis Sacramentalis à Deo ad hoc institutæ, non ex merito agentis, vel suscipientis: quod S. AVGVSTINVS lib. 4. de Baptismo, cap. 24. expressit illis verbis: *Ipsum per se ipsum Sacramentum multum valet.* Nã voluntas Dei, quæ Sacramento vtitur, concurrit quidem actiuè, sed est causa principalis. Passio Christi concurrit, sed est causa meritoria, non autem effectiua, cùm non sit actu, sed præterierit, licet maneat obiectiuè in mente Dei. Potestas, & voluntas ministri concurrunt necessariò, sed sunt causæ remotæ, requiruntur enim ad efficiendam ipsam actionem Sacramentalem, quæ postea immediatè operatur. Probitas ministri requiritur, vt ipse minister non peccet Sacramenta ministrando, non tamen ipsa est causa gratiæ in suscipiente, nec iuuat suscipientem per modum Sacramenti, sed solùm per modum impetrationis & exempli. Voluntas, fides, & pœnitentia in suscipiente adulto necessariò requiruntur, vt dispositiones ex parte subiecti, non vt causæ actiuæ: non enim

fides & pœnitentia efficiunt gratiam ſacramentalem, neque dant efficaciam ſacramenti, ſed ſolùm tollunt obſtacula, quæ impedirent, ne ſacramenta ſuam efficaciam exercere poſſent; vnde in pueris, vbi non requiritur diſpoſitio, ſine his rebus fit iuſtificatio.

Exemplum eſſe poteſt in re naturali. Si ad ligna cõburenda, primum exſiccarentur ligna, deinde excuteretur ignis ex ſilice, tum applicaretur ignis ligno, & ſic tandem fieret combuſtio; nemo diceret, cauſſam immediatam combuſtionis eſſe ſiccitatem, aut excuſſionem ignis ex ſilice, aut applicationem ignis ad ligna, ſed ſolum ignem vt cauſſam primariam, & ſolum calorem, ſeu calefactionem, vt cauſſam inſtrumentalem.

QVARTÒ notanda eſt fraus & imperitia Kemnitij: nam in 1. par. Examinis cap. de opere operato, fatetur quoſdam ex Catholicis, vt Gropperum & Alfonſum rectè exponere, quid ſit opus operatum; ſed addit, non ita ſenſiſſe reliquos Catholicos, neque ipſum Concilium Tridentinum, & ideo adhuc remanere integram controuerſiam. At miſer Kemnitius neque hos, neque illos intelligere potuit, aut certè intelligere noluit. *Fingunt*, inquit, *nimirum Gropperus & Alfonſus, iniuriam fieri doctoribus Scholaſticis, quaſi opinione operis operati docuerint, Sacramẽta alicui conferre gratiã ſine fide accipiẽte, ſed dicũt, nihil aliud ipſos diſputatione de opere operato voluiſſe, quàm Sacramẽtorum veritatẽ non eſſe ex miniſtri operantis dignitate, ſeu merito æſtimandam, ſed ex Dei auctoris inſtitutione, potẽtia, & operatione.* Et infrà: *Si hoc vellent Põtifices, quando de opere operato diſputant, quia ſententia vera eſt, nulla eſſet cõtrouerſia. Sed nec olim Scholaſtici omnes hoc ſenſerunt, & ne nunc quidẽ Pontifices hoc volũt, quando pro opinione operis operati dimicant, ſed longè aliud monſtrũ ſub exoticis illis verbis alitur, & Eccleſiæ obtruditur.* Hæc ille; In cuius verbis tria ſunt falſa.

PRIMVM, quod ait, Gropperum & Alfonſum fingere fieri Scholaſticis iniuriam, &c. non enim id fingunt, ſed veriſſimè dicunt, vt ſæpè probauimus, & probabimus iterum paulò pòſt.

SECVNDVM, quod ait, nullam fore controuerſiam, ſi omnes Catholici idem dicerent, quod Gropperus & Alfonſus. Nam reuera idem dicimus omnes, & tamen controuerſia manet. Nam illi duo auctores non tolum dicunt, ſacramenta non ſumere efficaciam à dignitate miniſtri, & non excludere fidem, quod placet Kemnitio & nobis; ſed etiam dicunt, ſacramenta habere veram efficaciam, ſeu efficientiam ad producendam gratiam ex inſtitutione diuina, quod Kemnitio placere non poteſt, cùm ipſe (vt mox videbimus) nullam tribuat ſacramentis efficientiam niſi ad alendam fidem per modum obiecti repræſentantis diuinam promiſſionem.

TERTIVM, quod ait, neque olim Scholaſticos, neque nunc Pontificios intelligere opus operatum, quomodo exponunt Gropperus & Alfonſus, nimirum vt non excludat fidem. Hoc autem eſſe mendacium, planum fiet ex refutatione argumentorum eius.

PRIMVM ergo id probat, quia Scholaſtici omnes dicunt, ſacramenta nouæ legis dare gratiam ex opere operato; legis autem veteris dediſſe ex opere operantis: At ſi opus operatum excluderet dignitatem miniſtri, etiam Circumciſio dediſſet gratiam ex opere operato, nihil enim nocebat circumcidentis malitia miniſtri. Non igitur ex ſentẽtia Scholaſticorum opus operatum excludit tantùm dignitatem miniſtri, ſed etiam fidem, & motum internum ſuſcipientis, quæ pertinẽt ad opus operantis, & erant neceſſaria in lege veteri.

RESPONDEO PRIMVM; Aliquos Scholaſticos vt Gabrielem (quem paulò pòſt citat Kemnitius) cùm dicunt, ſacramenta veterа non contuliſſe gratiam ex opere operato, excipere Circumciſionem: proinde apud eos nihil valeret Kemnitij argumentum.

SECVNDÒ dico opus operatum non ſolùm excludere dignitatem miniſtri, ſed etiam fidem, & motum internum ab efficientia gratiæ ſacramentalis. Nam, vt diximus, etiamſi iſta requiruntur in adultis, tamen nõ ſunt iſta, quæ efficiunt gratiam, ſed ipſum ſacramentum, vt inſtrumentum Dei. In ſacramentis autem legis veteris, non ipſum ſacramentum propriè operabatur gratiam, ſed vel fides, & deuotio ſuſcipientis, vel totius Synagogæ, vel quid aliud, vt poſtea dicemus. Itaq; argumentum Kemnitij probat, opus operatum ex ſententia Scholaſticorum excludere fidem & motum internum ab efficientia gratiæ ſacramentalis, non tamen probat, quod erat probandum, excludere ſimpliciter fidem & motum internũ, ita vt ſacramenta (vt ipſi calumniantur) conferant gratiam accipientibus ea ſine fide, & ſine interna conuerſione cordis.

SECVNDÒ probat ex Gabriele, qui in 4. diſt. 1. q. 3. dicit, tunc eſſe opus operatum, cùm non requiritur motus internus.

RESPONDEO, Corruptè citat Gabrielem: nam mox ſubiungit Gabriel, quo motu de congruo, vel de condigno mereatur gratiam. Non igitur Gabriel excludit motum internum diſponentem ad gratiam, ſed meritorium gratiæ. Nam etiamſi illa diſpoſitio poteſt eſſe meritoria gratiæ de congruo, vel etiam augmenti gratiæ de condigno, ſi ſit actus ex charitate procedens: tamen alia eſt gratia, quæ datur ob diſpoſitionem, alia quæ datur ex vi ſacramenti, vt idem auctor explicat in 4. diſtm. 4. q. 2. concluſ. 4. ad primum.

TERTIÒ probat ex Paludano, qui in 4. diſt. 1. quæſtio. 1. concluſ. 2. probat. 4. dicit, non requiri in ſacramentis vt homo ſe diſponat, ſed diſpoſitionem effici ab ipſo ſacramento, & hoc eſſe cauſſare gratiam ex opere operato.

RESPONDEO, Non intellexit Kemnitius Paludanum. Non enim loquitur Paludanus de diſpoſitione, quæ eſt motus internus ſuſcipientis, vt fides, & pœnitentia, quos motus expreſsè dicit requiri in ſacramẽtis idem Paludanus diſtinct. 4. q. 5. ſed loquitur de quadam diſpoſitione vltima, ad quam putat ipſe cõtinuò ſequi gratiam, & eam diſpoſitionem eſſe dicit characterem in tribus ſacramentis, in aliis ornatum quendam animæ. Cùm enim non poſſet Paludanus intelligere, quomodo ſacramentum efficeret gratiam, excogitauit illam ſententiam, quod efficeret quandam diſpoſitionem, ad quam continuò ſequeretur gratia. De qua re ad Scholaſticos pertinet diſputare.

QVARTÒ probat ex Marſilio in 4. ſent. q. 2. art. 2. & Menſingero in 6. c. Ioannis, qui diſtinguunt opus operatum contra deuotionem internam operantis.

RESPONDEO; Diſtinguunt, non vt excludant omnino, ſed vt excludant ab efficientia, vt diximus.

QVINTÒ probat ex S. Thoma, Paludano, & Gabriele, qui dicunt, Miſſam prodeſſe etiam illis ex operato, qui non habent in corde pœnitentiam.

RESPONDEO, Loquuntur de ſacrificio, non de ſacramento. Porrò ſacrificium prodeſt impœnitentibus per modum impetrationis, quia impetrat illis cõuerſionem & pœnitentiam, quomodo etiam orationes noſtræ, licet non tam efficaciter, id faciunt.

SEXTÒ probat ex eo, quod multi Catholicorum probant, ſacramenta efficere gratiam ex opere operato, quia Baptiſmus prodeſt paruulis non habentibus fidem, aut vllum internum motum. Ergo eodem modo, in adultis excludunt fidem & motum interiorem: nam etiam in adultis volunt ſacramenta vim habere ex opere operato.

RESPONDEO, Catholici efficaciſſimè probant

exemplo

exemplo paruulorum, Sacramentorum efficaciam non pendere ab vlla qualitate ſuſcipientis. Nec tamen ideò ſequitur eos excludere in adultis fidem, & pœnitentiam: nam hæc exquiruntur in adultis, vt diſpoſitiones; quibus diſpoſitionibus non egent paruuli, vt ſuo loco demonſtrabitur.

Probat deinde Kemnitius, Concilium Trid. per opus operatum excludere voluiſſe fidem, & motum internum. PRIMÒ; Quia cum Scholaſtici variè exponant opus operatum, & alij excludi velint motũ internum: alij nolint: Concilium can. 8. ſimpliciter admittens opus operatũ, & non reſtringens ad hanc potius, quam ad illam expoſitionem, cenſetur omnes approbaſſe. RESPONDEO, Falſum eſt ab Scholaſticis vllis per opus operatũ excludi motum internum. Deinde ſi ita eſſet, Cõciliũ nullam approbaſſet, ſed ſolũ in genere definiuiſſet, ſacramenta conferre gratiam ex opere operato.

SECVNDÒ; Quia Concilium can. 11. definit, Sacramenta non pẽdere ex dignitate miniſtri. Igitur in hoc can. 8. per opus operatum non intelligit, ſacramentum non pẽdere à dignitate miniſtri, quomodo opus operatum exponit Gropperus; ſed aliquid aliud, nimirum non requiri fidem ſuſcipientis. RESPONDEO; Sacramenta conferre gratiam ex opere operato; propriè nõ ſignificare negationem; id eſt, non pendere à dignitate miniſtri, ſed ſignificare affirmationem, id eſt, Sacramenta vi ſua efficere gratiam, ex qua ſequitur negatio, id eſt, non pendere à dignitate miniſtrantis, vel ſuſcipientis. Itaque Concilium can. 8. definiuit illam affirmationem contra Lutheranos: deinde can. 11. definiuit negationem contra Donatiſtas, & Anabaptiſtas.

TERTIÒ, probat quia Concilium in iſto can. 8. opponit opus operatum fidei, ergo intelligit excludi fidem per opus operatum. RESPONDEO; Si eſſet verum Antecedens, negari poſſe conſequentiam; nam ſi Concilium opponeret opus operatum fidei intelligeret, excludi fidem ab efficientia gratiæ Sacramẽtalis, non autem excludi ſimpliciter. Sed tamen falſum eſt Antecedens, quia Concilium non opponit opus operarum fidei, ſed ſoli fidei. Quod paulò infra annotauit etiam Kemnitius.

Præter hæc argumenta addit Kemnitius duo expreſſa mendacia, quibus claudit ſuam diſputationem de opere operato. Nam non ſolum impoſuit Theologis abſurdam expoſitionem operis operati, ſed etiam fingit, iam Theologos ab ipſis conuictos non audere amplius eã opinionem defendere: *Ipſi*, inquit, *Põtificij Scriptores iam terginerſantur, nec manifeſtè audent ſuſcipere defenſionem huius axiomatis, quòd vſus Sacramentorum ſine fide ſaluet ſuſcipientes.* Atqui hoc, vt oſtendimus, non fuit vnquam axioma Pontificiorum, ſed mendacium Lutheranorum. Deinde vt homo ſolers inueſtigat etiam cauſſas, cur in tam abſurdum errorem Scholaſtici inciderint, & ponit duas cauſſas. VNAM, quod cũ legerint apud Auguſtinum l. 3. de Baptiſmo, c. 14. non intereſſe ad integritatem ſacramenti, qua fide ſit imbutus, qui recipit ſacramentum, & non aduerterint Auguſtinum loqui de ſubſtantia ſacramenti, non de vtilitate, & fructus inde putauerint, non requiri fidem vt ſacramenta proſint. ALTERAM, quod cum legerint apud eundem Auguſtinum in Epiſt. 23. paruulos ſine fide actuali ſalubriter percipere ſacramentum, quia nõ ponunt obicem cõtrariæ cogitationis, putauerint, eandem eſſe rationem paruulorum, & adultorum.

Sed friuolæ, immò etiam faliæ ſunt iſtæ cauſſæ. Nam omnes Theologi in 4. diſt. 4. diſtinguunt ſacramentum à re ſacramenti; & docent, ſacramentum etiam ſine fide, & pœnitentia poſſe recipi, non autem rem ſacramenti, id eſt, gratiam. Præterea Concilium Tridentinũ, ſeſſ. 7. can. 13. de Baptiſmo, docet, Baptiſmũ paruulis prodeſſe ſine actuali ipſorum fide; & tamen ſeſſ. 6. c. 6. & 8. & ſeſ. 14. c. 4. & alibi, docet, in adultis neceſſariò requiri fidem, & pœnitentiam, vt iuſtificari poſſint, & ſemper Eccleſiam Catholicam ita ſenſiſſe.

CAPVT II.

Sententia hæreticorum de efficacia Sacramentorum.

QVANTVM ad SECVNDVM, antiqua fuit hæreſis Meſſalianorum, ante annos M. C. qui docebant, Sacramentis Baptiſmi, Euchariſtiæ, & aliis non iuſtificari homines, ſed ſolis precibus. Ita refert Ioannes DAMASCENVS in l. 5. de hæreſibus. *Baptiſmum*, inquit, *homines non perficere, nec diuina Sacramenta accepta animi ſordes expiare, ſed ſolas preces, quæ ab illis rectè fundantur.* Armeni quoque, & noui quidam Cathari, ſi Guidoni credimus, negabant, Sacramenta gratiam conferre.

Sed his omiſſis, Lutherani de hac re interdum ita ſcribunt, vt videantur à Catholicis non diſſentire, interdum autem apertiſſimè ſcribunt contraria. Semper tamen in eadem ſententia manent, quæ eſt ſacramenta non habere immediatè vllam efficientiam reſpectu gratiæ, ſed eſſe nuda ſigna: tamen immediatè aliquid efficere, quatenus videlicet excitant, vel alunt fidem, quæ homines iuſtificat, quod tamen ipſum, id eſt, excitare fidem, non faciunt niſi repræſentando. Volunt enim eodem modo concurrere ad iuſtificationem ſacramenta, quo prædicatio verbi, niſi quòd prædicatio adhibetur auribus, & per auditum excitat fidem: ſacramenta adhibentur oculis, & per viſum excitant etiam fidem.

Hanc ſententiam initiò Lutherus, & Philippus nudè proponebant, atque apertè dicebant, quod ſentiebant, nimirum ſacramenta nihil efficere. Sunt autem loca NOTANDA contra Kemnitium, qui impudentiſſime in 2. par. Examin. pag. 111. dicit Lutherum ſeriò, & ſemper improbaſſe in Sacramentariis prophanam illam ſententiam, *Quod ſacramenta non ſint organa, & cauſſæ inſtrumentales gratiæ, ſed ſolum inſtar picturæ commoneſaciant, & excitent fidem.* Hæc ille.

Audiamus nunc Lutherum. Anno M. D. XX. in lib. de captiuitate Babyl. cap. de Baptiſmo: *Baptiſmus*, inquit, *neminem iuſtificat, nec vlli prodeſt; ſed fides in verbum promiſſionis, cui additur Baptiſmus, hæc enim iuſtificat.* Et ibidẽ: *Idem Deus, qui nos nunc per Baptiſmũ, & panem ſaluat, ſaluauit Abel per ſacrificium, Noë per arcam, Abraham per Circũciſionẽ, & alios omnes per ſua ſigna.* Et paulò infrà numerat inter ſacramenta veteris legis, quæ non vult eſſe inferiora ſacramentis nouæ legis, quoad efficaciam, ſignum datum Gedeoni in rore, & vellere; & ſignum datum Manue in ſacrificio, & ſignum oblatum Achaz ab Iſaia cap. 7. & concludit: *Noſtra, & Patrum ſigna, ſeu ſacramenta habent annexum verbum promiſſionis, quod fidem exigit, & nullo opere alio impleri poteſt, ideò ſunt ſigna, ſeu ſacramenta, iuſtificationis, quia ſunt ſacramenta iuſtificantis fidei, & non operis, vnde & tota eorum efficacia eſt ipſa fides, non operatio. Qui enim iis credit, is implet ea, etiamſi nihil operetur.* Et infra, *Nec verum eſſe poteſt, ſacramentis ineſſe vim efficacem iuſtificationis, ſeu eſſe ea ſigna efficacia gratiæ: hæc enim omnia dicuntur in ſacturam fidei.* Item anno M. D. XXI. in aſſert. 1. articuli ita ſcripſit: *Nos dicimus, nec noui, nec veteris Teſtamenti Sacramenta, ſed ſolam fidem iuſtificaſſe.* Item anno M. D. XXIII. in libro contra Cochleum. *Non poteſt vlla pars iuſtificationis tribui Baptiſmo; alioqui, ſi vlla parte iuſtificaret, non liceret negare, Baptiſmum ſine fide iuſtificare, cum autem ei denegetur, ſoli fidei rectè relinquitur.*

Digitized by Google

Philippus Melanchthon in locis editis anno M. D. XXII. cap. de ſignis, horrendum eſſe dicit errorem Scholaſticorum quòd Sacramenta iuſtificent, & addit: *Non iuſtificant figna, vt Apoſtolus ait. Circumciſio nihil eſt, ita Baptiſmus nihil eſt, participatio menſæ Domini nihil eſt; ſed teſtes ſunt, & σφραγῖδες diuinæ voluntatis erga te.* Idem etiam in Apologia anno M. D. XXX. edita, ad art. 11. dicit, Sacramentum eſſe ſignum promiſſionis, ac veluti picturam verbi: & in lib. contra Anabaptiſtas: *Sicut voluntas Dei oſtenditur in verbo, ſeu promiſſione, ita etiam oſtenditur in ſigno, tamquam in pictura:* Et infrà; *Prodeſt & hoc moneri Sacramenta non iuſtificare.* Vbi vides illam ipſam ſimilitudinem picturæ, quam tantopere execratur Kemnitius, & tamen profitetur ſe Apologiæ huius ſectatorem in ipſo principio, 2. par. Examinis.

Lutherum, & Philippum ſequuti ſunt Sacramentarij, ex quibus Caluinus lib. 4. Inſtitutionum, cap. 14. § 6. vtitur eadem ſimilitudine picturæ, & §. 17. *Fixum,* inquit, *maneat, non eſſe alias Sacramentorum, quàm verbi Dei partes, quæ ſunt, offerre nobis, ac proponere Chriſtum, & in eo cæleſtis gratiæ theſauros.* Et infrà: *Cauendum præterea,* inquit, *ne in errorem nos abducant, quę ad amplificandam Sacramentorum dignitatem, paulò magnificentiùs à veteribus ſcripta ſunt: vt ſcilicet arbitremur, latentem aliquam virtutem Sacramentis annexam, aſſixamque eſſe, quo ipſa per ſe Spiritus ſancti gratiam nobis conferant, cum hoc tantum illis diuinitus iniunctum ſit munus, teſtificari nobis, ac ſancire Dei in nos beneuolentiam.* Et infrà; *Sacramenta id ſunt nobis à Deo quod ab hominibus rerum latarum nuncij, vel arrha in pactis ſanciendis, vt potè quę non à ſe quidem largiantur, aliquid gratiæ, ſed renuncient, & oſtendant, atque (vt ſunt arrhę, & theſſera) rata apud nos faciant, quę diuina largitate nobis donata ſint.* Et §. 18. vtitur exemplo Iridis, & velleris Gedeonis, atque aliis, quibus vtebatur Lutherus.

Porrò idem Lutherus in libris poſterioribus conuictus (vt veriſimile eſt) argumentis Catholicorum, longè aliter ſcripſit. Nam in homilia prima de baptiſmo, quam anno M. D. XXXV. edidit, circa principium 2. partis ita habet: *Ad hoc inſtitutus eſt Baptiſmus, vt nobis ſeruiat, nobis proſit, nobis donet, non aliquid carnale, vel corporale, ſed æternam gratiam, æternam munditiam, & ſanctitatem, æternam vitam.* Et in hom. 2. de Baptiſmo, quam habuit anno M. D. XL. *Non poteſt,* inquit, *non id operari Baptiſmus, ad quod inſtitutus eſt, videlicet regenerationem, & renouationem Spiritus ſancti.* Et infrà: *Tantam vertutem, & energiam habet Baptiſmus, vt homo, qui in peccatis conceptus, & natus eſt, regeneretur coram Deo, & qui ante ad mortem erat damnatus, iam ſit filius Dei. Quis hanc gloriam, & virtutem ſacroſanctis Baptiſmi ſenſibus, cogitatione, intellectu humano aſſequi, & percipere poteſt?* Et infrà: *Voluit Ioannes his verbis ſignificare Baptiſmum tam efficacem, ac tantæ virtutis eſſe, vt peccata abluere, mortem ſubmergere & ſuffocare, & omnia vitia, & ſordes ſanare, & mundare poſſet.*

Hunc modum loquendi imitantur recentiores Lutherani, atque inprimis Kemnitius. Nam in 2. par. Exā. pag. 98. vbi citaſſet aliquot Scripturas pro efficacia Sacramentorum contra Anabaptiſtas, & Sacramentarios, ita ſubiungit: *Hæc manifeſtiſſima teſtimonia, quæ Sacramentis efficaciam tribuunt, & qualis ea ſit, explicant, non ſunt per tropos peruertenda à ſimplici, & genuina ſignificatione, quam propria vocabulorum ſignificatio præbet: & ita veteres hæc teſtimonia ſimpliciter, ſicut ſonant, intellexerunt.* Et pag. 101. *Sacramenta ſunt cauſſæ inſtrumentales, ita quod per illa media, ſeu organa Pater vult gratiam ſuam exhibere, donare, applicare: Filius meritum ſuum communicare credētibus, Spiritus ſanctus efficaciam ſuam exercere ad ſalutem omni credenti.* Hęc ille: qui certè Catholiſſimè loqui videtur. Caluinus quoque non rarò ita loquitur, vt loquuntur Catholici: Nam in Antidoto Conc. ſeſſ. 7. can. 5. ſic ait: *Semper memoria repetendum eſt, Sacramenta nihil quàm inſtrumentales eſſe conferendæ nobis gratiæ cauſſas.* Et can. 6. *Si qui ſint, qui negent, Sacramentis contineri gratiam, quam figurant, illos improbamus.*

Veruntamen nec Lutherus, nec Caluinus, nec Kemnitius recedit à prima illa ſententia, quæ nihil reuera tribuit Sacramentis efficientiæ. Nam cum dicunt, Sacramenta eſſe cauſſas inſtrumentales, & conferre gratiam, & eſſe efficacia, ſemper intelligunt, mediante fide, ita vt ipſa nihil aliud agant, niſi excitare, vel nutrire fidem, quæ ſola iuſtificat.

Nam idem Caluinus ibidem can. 5. explicat, quomodo Sacramenta ſint cauſſæ inſtrumentales gratiæ, ac dicit, tunc demum Sacramenta ſuum effectum habere, ſi fidei ſeruiant. Et can. 8. dicit, eodem modo efficere in nobis gratiam Sacramenta, quo efficit verbum Dei prædicatum. At certum eſt, verbum non efficere, niſi excitando, vel nutriendo fidem. Denique Theodorus Beza (vt ſupra notauimus) in lib. de ſumma rei Sacramentariæ, q. 2. ita explicat Caluini præceptoris ſui ſententiam: *Vnde efficacia,* inquit, *illa Sacramentorum? à Spiritus ſancti operatione in ſolidum, non autem à ſignis, niſi quatenus externis illis obiectis interiores ſenſus mouentur.*

Kemnitius quoque pag. 101. & ſeq. explicans accuratè, quemadmodum ſint efficacia Sacramenta, tandem concludit eſſe efficacia, eo modo, quo ipſa promiſſio, ſeu promiſſionis verbum. Et pag. 102. *Verbum,* inquit, *& Sacramenta monſtrant nobis, vbi fides debeat quærere, & vbi poſſit inuenire Chriſtum Mediatorē, Patrem & Spiritum ſanctum.* Et pag. 105. explicans, quomodo fides in Sacramentis iuſtificet: *Non eſt ſenſus,* inquit, *quod fides gratiam accipiat ſine medio, aut organo verbi, & Sacramentorum: obiectum enim fides eſt verbum & Sacramenta, immò in verbo, & Sacramentis verum fidei obiectum eſt Chriſti meritum, gratia Dei, & efficacia Spiritus: & fides ideò iuſtificat, quia illa in verbo, & ſacramentis apprehendit, & accipit, & hoc ſenſu ſicut fides verbi, ita etiam fides ſacramenti dicitur iuſtificare.* Hæc ille.

Denique quibuſcunque verbis Catholicorum vtantur Lutherani, non poſſunt tamen vllo modo ſentire, quod nos ſentimus, ſacramenta eſſe veras, & immediatas cauſſas iuſtificationis, niſi recedant à primo illo ſuo principio; Sola fides iuſtificat, quod hactenus non fecerunt.

CAPVT III.

Quod Sacramenta ex opere operato conferant gratiam, ex Scripturis probatur.

PROBANDVM iam ſupereſt, Sacramenta eſſe veras cauſſas inſtrumentales gratiæ; ac ne fruſtrà laboremus, demonſtrandum eſt ſimul, aliter eſſe cauſſam ſacramenta, quàm concionem. Nam ad omnia teſtimonia noſtra reſpondere ſolent. Sacramenta eſſe veras cauſſas gratię, ſed excitando fidem, quomodo etiam verbum Euangelij dicitur à Paulo Rom. 1. *Virtus Dei in ſalutem omni credenti.*

Adferemus ſex argumentorum claſſes. PRIMA erit ex Scripturis Teſtamenti noui, vbi expreſsè id habetur. SECVNDA ex vaticiniis Prophetarum, & ex figuris Teſtamenti veteris. TERTIA ex Conciliis. QVARTA ex Patribus Græcis. QVINTA ex Latinis. SEXTA ex ratione.

Prima classis testimoniorum ex nouo Testamento.

PRIMVM testimonium est Matth.3. Marci 1. Luc.3. Ioan.1. vbi Ioannes Baptista loquitur: *Ego baptizo vos aqua, ille vos baptizabit Spiritu sancto.* Quibus verbis non est dubium, tantum discrimen poni inter efficaciam Baptismi Ioannis, & Baptismi Christi, quantum est inter aquam & Spiritum. At Baptismus Ioannis efficax erat ad alendam fidem, non minus quam Baptismus Christi; nam in Baptismo Ioannis erat externa ablutio & verbum promissionis. Nam prædicabat Baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum, Luc.3. & prædicabat simul fidem mediatoris, dicens, vt crederent in eum, qui venturus erat, Actor.19.

Ad hoc argumentum Caluinus in cap. 3. Matth. RESPONDIT, eandem fuisse efficaciã Baptismi Ioannis & Christi: discrimen autem, quod ponit Ioãnes in aqua & Spiritu sãcto, dicit in eo cõsistere, quod Ioãnes erat minister externi ritus, Christus autem erat auctor internæ sanctificationis. At si ita est, nõ debuit Ioannes dicere, Ego baptizo, ille baptizabit, sed; Ego baptizo, ille baptizat. Præterea si erat eadẽ vis vtriusque baptismi, cur Act.19 Paul⁹ iussit baptizari Christi baptis. eos, quos audiuit iã fuisse Baptizatos baptismo Ioãnis?

RESPONDET Caluinus in comment. Act.19. non fuisse illos iterum baptizatos; sed tamen accepisse visibiliter donum Spiritus sancti, & hoc significari illis verbis: *His auditis, baptizati sunt in nomine Domini Iesu.* At præterquam quod ista esset vitiosa æquiuocatio, cum in tota ea narratione accipiatur nomen Baptismi pro Baptismo aquę, & quod licebit omnes Scripturas peruertere, si licet verba tam aperta aliò torquere; ibidem mox adiungit Lucas: *Et cùm imposuisset illis manus Paulus venit Spiritus sanctus super eos, & loquebantur linguis, & prophetabant.* Nõ igitur illud, *Baptizati sunt* significat, Acceperunt donũ Spiritus sancti visibiliter.

RESPONDET Caluinus, ista posteriora verba esse explicationem priorum. At non diceret Lucas: *Baptizati sunt: & cum imposuisset manus, &c.* sed baptizati sunt: nam cùm imposuisset manus, &c. vel certè baptizati sunt, & imposuit illis manus, &c. sic enim fieri solent explicationes. Illa autẽ phrasis. *His auditis, baptizati sunt in nomine Domini Iesu, & cùm imposuisset illis manus Paulus, venit Spiritus sanctus;* euidenter ostendit, duas fuisse actiones, & diuerso tempore factas, Baptismum, & manus impositionem. Denique conferatur hic locus cum alio eiusdem auctoris, nimirum Act. 8. vbi similiter habetur Baptismus in nomine Domini Iesu, & impositio manuũ, & erit luce clarius per Baptismum in vtroque loco intelligi verum Baptismum.

SECVNDVM testimonium Marci vlt. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit.* Hic tribuitur Baptismo vis saluandi, at non saluat nisi iustificando, & abluendo sordes peccatorum.

Neque potest responderi, quod saluet excitando fidem. Nam INPRIMIS hoc loco fides præcedit. Ineptum autem est dicere, primo poni effectum, deinde caussam. Sicut enim absurdum esset dicere, Qui curatus fuerit, & acceperit medicinam; ita absurdum esset dicere: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit,* si baptismus est caussa fidei. Vnde quia audire verbum Dei est verè caussa fidei, semper in Scriptura præcedit, vt Ioa. 5. *Qui audit verbum, & credit, habet vitam æternam.* Et Ioan.6. *Omnis qui audiuit, & didicit venit ad me.* Non ergo fides est effectus Baptismi, cum eum præcedat, sed potius dispositio ad illum.

PRÆTEREA ad hominem, Christus hoc loco nõ coniungit Sacramẽtum cum cõcione, vt aduersarii faciunt, nõ enim dicit: Qui audierit verbũ, & baptizatus fuerit, sed cõiũgit cũ fide, quę est effectus verbi. Sicut ergo fides apud aduersarios immediatè iustificat applicando merita Christi non autem excitando aliquam aliam caussam: cur nõ eodẽ modo fateantur Baptismũ immediatè iustificare applicando Christi merita, cùm Christus eodẽ modo loquatur de fide, & de Baptismo?

TERTIVM testimonium Ioan.3. *Nisi quis renat⁹ fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest introire in Regnũ Dei.* Hic locus apertè facit Baptismum aquæ caussam nouæ natiuitatis, id enim significat præpositio, *Ex*, vt patet in omnibus similibus loquutionibus.

Neq; potest dici, quod renasci ex aqua sit renasci fide, quam excitat aqua. Nam PRIMÒ, debuisset potius Christus dicere, Nisi quis renatus fuerit ex verbo & Spiritu sancto, quam, Ex aqua & Spiritu sancto; cum principalior caussa excitandæ fidei, sit verbum, quam aqua. SECVNDÒ, quia fuisset Christi sermo omnino intelligibilis. Nã cum nihil dixerit antea de fide, quis diuinare posset, eum modo tradere rationem excitandæ fidei? TERTIÒ esset falsa propositio, *Nisi quis renatus fuerit &c.* Nam si fides sola iustificat; impertinens est ad salutem, vnde fides excitetur, siue ex aqua: siue ex vino, siue ex alia re. Et constat multis modis fidem excitari posse sine baptismo aquæ: concio enim abundè sufficit ad excitandam fidem.

AD HVNC locum non potuit aliter Caluinus respondere, nisi negando, hîc agi de Baptismo, quod etiam ante illum negarunt Zuuinglius & Bucerus. Itaquè Caluinus in comment. & lib.4. Instit. cap.16. §.25. negat, intelligi debere de Sacramento Baptismi, sed de sola interna renouatione. Quocirca per aquam vult intelligi Spiritum sanctum, & hunc esse sensum. Nisi quis renatus fuerit ex aqua, id est, ex Spiritu sancto, qui instar aquæ mundat, &c.

AT PRIMVM; Omnes scriptores hactenus hunc locũ intellexerunt de Baptismo; vt Iustinus Apolog.2. Tertullianus in lib. de Baptismo, Cyprianus lib.3. ad Quirinum, ca.25. Ambrosius lib.3. de Spiritu sancto, cap.11. Hieronymus in ca.16. Ezechielis, item Basilius, Gregorius Nazianzenus, Gregorius Nyssenus in serm. de Baptismo; denique omnes interpretes huius loci, Origenes, Chrysostomus, Augustinus, Cyrillus, Beda, Theophylactus, Euthymius, & alij.

SECVNDÒ; Si ita liceret ludere in Scripturis, possumus negare Baptismum aquæ. Nã vbique intelligemus nomine aquæ Spiritum sanctum, & eodem modo licebit peruertere omnia alia mysteria.

TERTIÒ Negari non potest, quin sit coacta, & absurda, & Scripturis inusitata loquutio. Nec valet exemplum, quod Caluinus profert ex Matth.3. *Ille vos baptizabit in Spiritu sancto & igni.* Vbi vult per ignẽ intelligi eundem Spiritum sanctum, vt habet similitudinem cũ igne, NAM per ignem rectissimè potest intelligi externus ignis, qui descendit visibiliter super Apostolos in die Pentecostes, vel ignis tribulationis, vel ignis Purgatorij: quas expositiones attingit Beda in commentario Luc.3. Præterea in hoc loco ignis postponitur Spiritui sancto, & non est ita absurdum, post vnum vocabulum poni alterum, quo illud declaretur. At aquam Ioan.3. Dominus præposuit Spiritui sancto; absurdissimum autem est, prius poni declarationem: deinde id quod declarandum est. Neque negari potest, quin aqua si accipitur pro Spiritu sancto, ponatur ad declarandum effectum Spiritus sancti, qui est mundare.

QVARTÒ; Si aqua hoc loco non poneretur, nisi ad explicandum effectum Spiritus sancti, malè coniungeretur cũ verbo renascendi; aqua enim, si tamen inspiciatur eius significatio, nõ gignit, sed lauat, & refrigerat. Itaq; vel dicere debuisset Dominus: Nisi quis mũdatus fuerit aqua & Spiritu sancto, vel; Nisi quis rena-

tus fuerit ex semine & Spiritu sancto. Non igitur aqua A
solùm hoc loco declarat effectum Spiritus sancti, sed
propriè significat aquam, vt concurrit Sacramentali-
ter ad spiritualem regenerationem.

QVARTVM testimonium Act. 2. *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrum in remissionem peccatorum.* Cui simile est illud Act. 22. *Et nunc quid moraris? baptizare, & ablue peccata tua, invocato nomine ipsius.* In his locis tribuitur baptismo remissio peccatorum: nec potest dici id fieri, quod Baptismus excitet fidem. Nã quos Petrus alloquitur Act. 2. iam crediderant, vt Lucas ibidem indicat. Audita enim Petri concione, compuncti sunt corde, & dixerũt: *Quid faciemus viri fratres?* Petrus autem non ait: Oportet credere, vel magis credere, sed: *Pœnitentiam agite, &c.* Pari ratione Paulus, cui dixit Ananias, Act. 22. *Baptizare, & ablue peccata tua,* iam crediderat, & pœnitentiam egerat triduo ieiunãs.

RESPONDET Caluinus, tum in cõmentario Actorum, tum lib. 4. Instit. c. 15. §. 18. baptizari in remissionem peccatorum, seu abluere peccata Baptismo, nihil esse aliud, nisi accipere testimoniũ, seu sigillum acceptę iu
B
stificationis, idq; ad fidẽ roborandã, & confirmandam

SED (vt omittam, quod antea demonstrauimus, Sacramenta non posse esse sigilla; vel certè esse falsa sigilla, cùm non sciat minister, an ille cui applicat sigillum diuinum, sit verè iustificatus) quis nõ miretur nouum istum tropum, quo abluere peccata significat, accipere sigillũ iustificationis acceptæ? Inauditum est enim, vt actio significata, ponatur ad significandum signum; & quod actio futura ponatur ad significandam præteritam. Exempla esse possunt, si quis diceret; Bibe vinum, absurdè id diceret, si significare vellet, Inspice hederam, quæ in hospitio pendet. Pari ratione, si Imperatori reuertenti cum victoria, diceretur: Vince hostes, idque diceretur ad significandum: Accipe triumphum in signum præteritæ victoriæ, absurdissima es-
C
set loquutio. Non enim rectè dicitur: Vince hostes, ei, qui iam pugnauit, & vicit.

QVINTVM testimonium Act. 8. *Cùm vidisset Simon, quia per impositionem manuum Apostolorũ daretur Spiritus sanctus*: cui loco similis est ille 2. Tim. 3. *Admoneo te, vt resuscites gratiam, quę est in te per impositionem manuum mearum.* Etsi enim hæc loca intelliguntur de sacramentis Confirmationis & Ordinationis, quæ apud multos aduersariorum non sunt propriè sacramenta: tamen si sacramenta, vt ipsi volunt, impropriè dicta sunt veræ caussæ gratiæ, quantò magis sacramenta propriè dicta? Porrò in his locis apertissimè impositio manuũ asseritur caussa gratiæ, vt patet ex illa particula, *Per.* Nec potest dici, manuum impositionem esse caussam gratiæ, excitando fidem; nam omnes isti, qui per impositionem manuum acceperunt gratiam Spiritus sancti, iam crediderant & baptizati erant.

SEXTVM testimonium, 1. Cor. 10. *Vnum corpus multi sumus, omnes, qui de vno pane participamus.* Vbi partici-
D
pare de vno pane ponitur pro caussa vnius corporis Quod in Græco est clarius: οἱ γὰρ πάντες ἐκ τοῦ ἑνὸς ἄρτου μετέχομεν. Omnes enim ex vno pane participamus. Quomodo autem sumus vnum corpus: quia de vno pane participamus, nisi quia panis ille alit, & auget vitam huius corporis? Nam in rebus corporalibus, quia idem cibus alit omnia membra eiusdem corporis, ideo rectissimè probamus, aliqua membra esse membra eiusdem corporis, si ab eodem cibo alantur. Quare si tollas à sacramento altaris veram caussalitatem gratię, non poterit probari, quòd sumus vnum corpus, quia eandem Eucharistiam participamus. Similis est huic loco ille 1. Cor. 12. *Etenim omnes nos in vno Spiritu in vnum corpus baptizati sumus.* Vbi Paulus probat, nos esse vnum corpus, quia per Baptismum accepimus vnum Spiritum. Quod argumentum nihil efficit, si Baptismus non confert Spiritum.

SEPTIMVM testimonium Ephes. 5. *Christus dilexit Ecclesiam, & tradidit semetipsum pro ea mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ.* Cui similis est locus ille Tit. 3. *Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis.* Vbi apertissimè dicimus mundari, & saluari lauacro aquæ, & per lauacrum: vtrumque autem caussam instrumentalem significat.

RESPONDET Caluinus in commentario horum locorum, Baptismum propriè dici lauacrum animæ, & esse symbolum efficax: quia Deus, dum hoc signum ostendit, simul etiam operatur, quod per illud significat. AT per accidens hoc modo coniungitur iustificatio, quam solus Deus facit cum Baptismo: proinde nõ magis propriè dicimur mundari, & saluari per Baptismum, quam per quamlibet aliam actionem, quæ tunc simul fiat. Nec potest verè dici Baptismus lauacrum regenerationis, si per illũ Deus non lauat nos, licet eodem tempore lauet nos. Si dicat, Deum nos mundare per Baptismum, quia ostendens illud symbolum prouocat fidem, quæ mundat: etiam dicere posset, homines inebriari per hederam, quæ pendet in hospitiis, quia illa hedera prouocat ad emendum vinum, quod vinum postea inebriat.

OCTAVVM testimonium est, 1. Pet. 3. *Quod nos similis formæ saluos facit Baptisma, non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio in Deum.* Hic habemus PRIMVM Baptismo nos saluos fieri. DEINDE, saluos fieri simili quodam modo, quo olim tempore Noë pauci quidam salui facti sunt per aquam. Atqui aqua illa verè & efficienter saluauit eos, qui erant in arca, videlicet arcam in sublime attollens. DENIQVE, habemus discrimen inter Baptismata Iudæorum, & nostrũ: quòd illa tollerent sordes carnis, nostrum purificet conscientiam. Sicut igitur Baptismata Iudæorum verè tollebant sordes carnis, non tantum significãdo, sed etiam efficiendo; ita & nostrum Baptisma verè lauat conscientiam, non tantum significando, sed etiam efficiendo.

CAPVT IV.

Secunda classis testimoniorum, vaticinio Prophetarum.

PRIMO ISAIAS c. 1. vbi dixerat. *Quò mihi multitudinẽ victimarum vestrarum, dicit Dominus? plenus sum; holocausta arietum, & adipem pinguium, & sanguinem vitulorum, & agnorum, & hircorum nolui.* Subiungit: *Lauamini, mũdi estote* Quæ verba S. Hieronymus & S. Cyrillus in commentario, & Cyrillus Hierosolymitanus in 1. catechesi, & Theodoretus in Psal. 50. & Basil orat. 13. quæ est de Baptismo, exponunt ad literam de Baptismo, qui succedit expiationibus illis veteribus. Quòd autem Baptismus vim habeat mundandi, patet ex illis verbis *Lauamini, mundi estote.* Est enim ac si diceret: Baptizamini, & eo modò mundi eritis. Vnde S. Hieronymus hunc locum ita enarrat: *Pro superioribus victimis & holocaustis euangely mihi placet religio, vt baptizemini in sanguine meo per lauacrũ regenerationis, quod solũ potest peccata dimittere.* Hęc ille: vbi illud, *Solum*, non excludit Deum, Christi meritum, fidem, & alia id genus, sed sacrificia & cæremonias Iudaicas.

SECVNDO; EZECHIELIS cap. 36. *Effundam*, inquit, *super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, & dabo vobis cor nouum, &c.* Hunc locum de Baptismo intelligunt Hieronymus & Theodoretus in comment. & Cyprianus lib. 1. epistol. vlt. & lib. 4. epist. 7. vbi notat S. Hieronymus, per

aquæ

aquæ Baptiſmi aſperſionem non ſolùm mundari peccata, ſed etiam dari cor nouum & ſpiritum nouum.

TERTIO; MICHEAS cap. 7. *De Baptiſmi gratia*, inquit Hierony. in epiſt. 83. ad Oceanum, *vaticinatur, Proiiciet in profundũ maris omnia peccata noſtra.* Quomodo etiam hunc locum exponit Rupertus in commentario, & Auguſt. in commentario. Pſalm. 113. At quod in mare mergitur, non ſolùm ſignificatur extingui, ſed reipſa vi aquarum extinguitur.

QVARTO; ZACHARIAS, cap. 13. *In die illa erit fons patens domus Dauid, & habitantibus Hieruſalem in ablutionem peccatoris, & menſtruatæ.* Hunc etiam locum Hieronymus & Rupertus in commentario exponunt de Baptiſmo, qui vim habet purgandi peccata.

QVINTO; DAVID Pſal. 50. *Aſperges me Domine hyſſopo, &c.* Sed de hoc paulò infrà dicemus, in explicatione ſextæ figuræ.

B

Figuræ Sacramentorum.

PRIMA eſt Gen. 1. *Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas.* In Hebræo exprimitur, quorſum ferretur ſuper aquas, nimirum vt eas fœcundas redderet: nam inde procreandi erant piſces, & aues, vt infrà habetur: רחפת incũbebat, more gallinæ nidum ſuum fouentis, & oua calore animantis, inquit Hieronymus in qq. in Geneſim. Fuiſſe autem hanc figuram Baptiſmi, qui conſtat ex aqua & Spiritu ſancto, docent TERTVLLIANVS in lib. de Baptiſmo. HIERONYMVS in epiſt. 83. ad Oceanum. Vt igitur aqua initio mundi à Spiritu ſancto vitalẽ quandam vim accepit, vt animalia procrearet; ſic & Baptiſmus à Spiritu ſancto vim accepit procreandi nouos homines: *Ne mirum ſit*, inquit Tertullianus, *in Baptiſmo, ſi aquæ animare poſſunt.* Et ibid. Chriſtianos vocat piſciculos, quòd naſcãtur ex aquis. Qua C etiam de cauſſa literæ capitales verſuũ Sybillinorum faciunt ἰχθύς, id eſt, piſcis, & ſignificant *Ieſus Chriſtus Dei Filius Saluator.* Quod annotauit AVGVSTINVS l. 18. de ciuit. Dei, cap. 23. & PROSPER lib. 2. de prædictionibus, c. 29. & ante vtrumque OPTATVS Mileuitanus lib. 3. contra Parmenianum: *Hinc*, inquit, *eſt piſcis, qui in Baptiſmate per inuocationem fontalibus vndis inſeritur, vt quæ aqua fuerat, à piſce etiam piſcina vocitetur, cuius piſcis nomen ſecundùm appellationem Græcam in vno nomine per ſingulas literas turbam ſanctorum nominum continet* ἰχθύς, *quod eſt Latinè: Ieſus Chriſtus Dei Filius Saluator*: Et huc alludens S. HIERONYMVS in epiſt. 43. *Bonoſus*, inquit, *tanquam* ἰχθύος *Filius aquoſa petit.*

SECVNDA figura eſt Gen. 7. de diluuio ſaluante Noe, & reliquos, qui erant in arca, quam explicat S. Petrus epiſt. 1. cap. 3. vt paulò antè diximus.

TERTIA figura eſt Geneſ. 17. de Circunciſione de D qua B. Paulus Coloſ. 2. ſic ait: *Circumciſi eſtis Circumciſione non manufacta, in expoliatione corporis carnis, ſed Circumciſione Chriſti conſepulti ei in Baptiſmo.* At Circunciſio vere & efficienter carnem abſcindebat, non autem erat ſolum teſtimonium abſciſionis, &c.

QVARTA figura eſt Exod. 14. ſubmerſio Ægyptiorum in mari rubro, & tranſitus filiorum Iſraël; de qua ſic loquitur B. Paulus 1. Corinth. 10. *Omnes*, inquit, *in Moſe baptizati ſunt in nube & in mari.* Et infra dicit: *Hæc omnia contingebant illis in figuram.* Itaque mare rubrum figura fuit Baptiſmi: nubes autem obumbrans, figura Spiritus ſancti; & ſicut mare rubrum vere demerſit Ægyptios, & liberauit Iſraëlitas, ita Baptiſmus vere delet peccata, & ſaluat animas. Vide Cyprianum li. 4. epiſt. 7. Auguſtin. tract. 11. & 13. in Ioannem, & Hieronymum in epiſt. 83. ad Oceanum.

QVINTA figura eſt Exod. 16. & 17. de manna pluente è cælo, & aqua ſcaturiente ex petra: quæ figuræ erãt A Euchariſtiæ corporis & ſanguinis Domini, eodem Paulo ibidem 1. Cor. 10. explicante. At Manna & aqua illa vere reficiebat, & recreabat corpora Iſraëlitarum, & non erant teſtimonia vel ſigilla. Igitur Euchariſtia vere reficit animas; alioqui erit melior figura, quàm res figurata.

SEXTA eſt Numeri 19. de aqua luſtrationis, quæ admiſtam habebat cinerẽ vaccæ rufæ, quam fuiſſe Baptiſmi figuram, ſcribit Auguſtinus in quæſtionibus ſuper Numeros, cap. 33. Vbi NOTANDVM ex eodem Auguſtino, tria fuiſſe neceſſaria in hac expiatione, cinerem vaccæ rufæ, aquam & hyſſopum, quo aqua aſpergebatur: & quidem cinis vaccæ Chriſti mortem & merita ſignificat: aqua verò Baptiſmum, qui Chriſti merita applicat: hyſſopus herba humilis, radices habens in petra, fidẽ ſignificat, ſine qua Baptiſmus adultis non datur, & ſi forte datur, non eis prodeſt. Sicut ergo in illa expiatione hyſſopus non mundabat, ſed aqua vim habens ex cinere vaccæ & hyſſopo aſperſa: ſic in Baptiſmo non eſt fides, quæ propriè in Baptiſmo purgat peccata, ſed aqua vim habens ex Chriſti paſſione, & fide ſuſcepta. Ad has expiationes tum figurantem, tum figuratam reſpexit DAVID, cùm diceret Pſal. 50. *Aſperges me Domine hyſſopo, & mundabor, lauabis me, & ſuper niuem dealbabor.* Petit enim eam purgationem, quam nouerat figuratã per expiationem aquæ, quæ hyſſopo aſpergebatur, vt exponit Theodoretus in commentario huius loci.

SEPTIMA figura eſt Ioſue 4. de tranſitu filiorum Iſraël per Iordanem ad terrã promiſſionis, duce Ioſue: quam fuiſſe figuram Baptiſmi, docent Ambroſius in illud Lucæ primo: *Ipſe præibit in ſpiritu & virtute Eliæ.* & Auguſt. in illud Pſal. 113. *Et tu Iordanis conuerſus es retrorſum.* Neque vllus dixerit, per aquas Iordanis non tranſiuiſſe filios Iſraël ad terram promiſſionis; ſed obſignatam promiſſionem tranſeundi.

OCTAVA eſt 4. Regum 5. de Naaman Syro curato à lepra, lauacro Iordanis: de qua vide Ambroſium in quartum caput Lucæ, & lib. 2. de Sacramen. cap. 4. Et certe aqua Iordanis vere curauit Syrum illum; non fuit ſigillum promiſſionis.

NONA eſt Ioan. 5. de probatica piſcina, quæ figura manifeſtiſſima eſt, & à Patribus multis celebrata, vt Tertulliano in lib. de Baptiſmo, Ambroſio lib. primo de Spiritu ſancto, capit. 7. Chryſoſtomo, Cyrillo, & Theophylacto in hunc locum Ioannis. Et quidem CHRYSOSTOMVS pulcherrime hanc figuram explicat, & addit, Deum voluiſſe variis figuris efficaciam Baptiſmi demonſtrare, ne incredibilis videretur: *Futurum*, inquit, *erat Baptiſma plenum maximę poteſtatis & gratiæ, purgaturum peccata, pro mortuo vinum effectturum, &c.* Et ſane niſi ita eſſet, vt dicit Chryſoſtomus, præſtantior fuiſſet figura re ipſa figurata.

DECIMA eſt Ioannis 9. de cœco nato, quem Dominus illuminauit per aquam Siloë, de qua vide Ambroſium epiſt. 75. ad Bellicium, & Auguſt. tract. 44. in Ioannem.

SVNT autem duo NOTANDA ad hæc loca Scripturæ. PRIMVM, quòd cùm tam ſæpe ſcriptura, & vaticiniis, & figuris, & expreſſis verbis loquatur de Sacramentis, tamen ne ſemel quidem dicat, vim Sacramentorum conſiſtere in excitanda, vel alenda fide; ſed ſemper explicet conſiſtere in purgandis peccatis, & mundanda anima. Ex quo reuera, ſi res ſeriò perpendatur, euidenter colligitur, falſiſſimam eſſe hæreticorum ſententiam. Nam quomodo credibile eſt, finem immediatum, & præcipuum Sacramẽtorum nunquam in Scriptura haberi, cùm finis mediatus tam ſæpe inculcetur?

SECVNDO nota, quod ſi licet negare, Sacramenta

verè & immediatè ſanctificare, cùm tam aperte Scripturæ hoc doceant; eadem ratione negari poterit, fidem iuſtificare, quod tamen aduerſarij paſſim affirmant. Nam nihil Scripturæ tribuunt fidei, quod non tribuant etiam Sacramentis. V.g. Lucæ cap.7. dicitur: *Fides tua te ſaluam fecit.* Et in prima epiſtola Petri ca.3. dicitur: *vos ſaluos facit Baptiſma.* Item de fide, Ioannis 5. *Qui credit ei, qui me miſit, habet vitam æternam.* De Sacramentis, Ioan.6. *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum.* De fide, Act.15. *Fide purificans corda eorum.* De Sacramentis, Epheſ 5. *Mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ.* De fide, ad Rom.3. *Arbitramur hominem iuſtificari per fidem.* De Sacramentis, ad Tit.3. *Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis.* De fide, ad Rom.5. *Iuſtificati ergo ex fide.* De Sacramentis, Ioannis 3. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, &c.*

CAPVT V.

Tertia claſsis argumentorum ex Conciliis.

CONCILIVM NICÆNVM, quod nuperè Græco verſum, editum eſt ab Alfonſo Piſano, in caput, quod inſcribitur διδασκαλικος, doctrina de Baptiſmo, ante octauum canonem: *Baptiſma noſtrum*, inquit, *non oculis corporis conſiderandum eſt, ſed mentis oculis; aquam vides, conſidera virtutem Dei in aquis abſconditam.* Et infra: *Deſcendit quidem is, qui baptizabatur, peccatis obnoxius, ſeruitutis corruptione detentus: aſcendit autem ab ea ſeruitute & peccatis liber, filius Dei, & hæres, & cohæres Chriſti.*

Concilium CONSTANTINOPOLITANVM I. in Symbolo: *Credimus vnum Baptiſma in remiſſionem peccatorum.*

Concilium MILEVITANVM, cap.2. *Paruuli, qui nihil peccatorum in ſemetipſis adhuc committere potuerunt, ideò in remiſſionem peccatorum veraciter baptizantur, vt in eis regeneratione mundetur, quod generatione traxerunt.* At certe in paruulis Baptiſmus non poteſt eſſe cauſſa remiſſionis peccatorum excitando fidem.

Concilium ARAVSICANVM II. can.25. *Hoc etiam ſecundum fidem Catholicam credimus, quod accepta per Baptiſmum gratia, omnes baptizati, Chriſto adiuuante & cooperante, quæ ad ſalutem pertinent, poſſint & debent, ſi fideliter laborare voluerint, adimplere.* NOTA, non poſſe id exponi de excitatione fidei. Nam paulò infrà idem Concilium dicit, à Deo prius fidem inſpirari, vt Baptiſmi Sacramenta fideliter requiramus. Præterea etiamſi fides, ſecundum aduerſarios iuſtificet à peccatis, tamen non dat gratiam bene operandi. At Baptiſmus ex hoc Concilio dat gratiam bene operandi.

His adde Concilia recentiora, Florentinum, & Tridentinum.

CAPVT VI.

Quarta claſsis, ex Patribus Græcis.

IAM ex Patribus Græcis; IVSTINVS in Apologia ad Antoninum: *Remiſſionem ante commiſſorum peccatorum conſequimur in aqua, &c.* Et antea dixerat, neminem adduci ad Baptiſmum niſi antea crediderit. Similia habet in dialogo cum Triphone.

CLEMENS ALEXANDRINVS lib.1. Pædagog. cap.6. *Multis*, inquit, *modis vocatur hoc opus, gratia, illuminatio, perfectum, & lauacrum: lauacrum, quidem, per quod peccata abſtergimus; gratia autem, qua remittuntur pœnæ, quæ peccatis debentur; illuminatio autem, per quam ſanctam illam, & ſalutarem lucem intuemur; perfectum autem dicimus, cui nihil deeſt. Quid enim ei deſit, qui Deum nouit? &c.*

ORIGENES hom.14. in ca.2. Lucæ: *Paruuli*, inquit, *baptizantur in remiſſionem peccatorum.* Et infrà: *Et quia per Baptiſmi Sacramentum natiuitatis ſordes deponuntur, propterea & baptizantur & paruuli.*

CYRILLVS catecheſi 3. *Moreris*, inquit, *in peccatis deſcendiſti, & aſcendis iuſtificatus in iuſtitia, &c.* Vide totam catecheſim. Et in præfatione catecheſeon: *Magnum eſt ſanè propoſitum hoc Baptiſma; captiuitatis liberatio, peccatorum remiſſio, animæ regeneratio, currus ad cœlum, &c.*

BASILIVS li. de Spiritu ſancto, ca.15. ponit obiectionem hæreticorum; Si ideo Spiritus ſanctus æqualis eſt Patri & Filio, quia in ipſa baptizamur, etiam aqua erit æqualis Patri & Filio, quia in ipſa baptizamur. Reſpõdet; *Si quæ eſt in aqua gratia, non ex aquæ natura eſt; ſed ex preſentia Spiritus, &c.* Secũdum aduerſarios dicere debuiſſet, aquam nihil facere, & ſic ſtatim obiectionem ſoluiſſet. At Baſilius fatetur, in aqua eſſe virtutem, ſed ait, eam nõ ineſſe aquæ ex aquæ natura, ſed ex vi Spiritus ſancti. Vide etiam homil.13. quæ eſt hortatio ad Baptiſmum, vbi clariſſime idem habet. Vide etiam Gregorium NAZIANZENVM orat. in ſancta lumina, & orat. in ſanctum lauacrum.

GREGORIVS NYSSENVS in lib. de Baptiſmo: *Baptiſma*, inquit, *peccatorum expiatio eſt, remiſſio delictorũ, renouationis, & regenerationis cauſſa.* Et infrà explicãs, quomodo id fiat, multa exempla adducit earum rerũ, per quas Deus miracula fecit, vt virgam Aaron, & alia; & ſubdit: *Atque hæc omnia cùm materiæ ſint inanimatæ, atque ſenſus expertes, poſteaquam vim Dei acceperint magnis miraculis, media interceſſerunt. Ac ſimili conſequentia rationẽ etiã aqua cùm nihil aliud ſit, niſi aqua, ſuperna gratia benedicente ei, in eã, quæ mente percipitur, hominem renouans regenerationem. Quod ſi quis mihi rurſus dubitãdo, & ambigendo negotium exhibeat interrogans qua ratione aqua regeneret: dicam optimo iure ad eum: Oſtende mihi modum natiuitatis, quæ fit ſecundum carnem; dices fortaſſe: Semen cauſſa hominis effectrix eſt. Audi igitur contrà à nobis, quòd aqua, quæ benedicitur, purgat & illuminat hominem.*

Vbi NOTANDVM eſt, non poſſe Gregorij ſentẽtiam trahi ad id, quod hæretici dicunt, Sacramẽta operari, quia obiectiuè mouent ad fidem. Nam PRIMO, cõparat aquam Baptiſmi virgæ Aaronis, quæ miracula faciebat efficienter. SECVNDO, cõparat ſemini, quod eſt cauſſa hominis efficiens, vt ipſe dicit. TERTIO, negat aquam aliquid efficere, niſi recipiat vim quandam ſupernaturalẽ: at vt moueat obiectiuè per modum ſigni, non requiritur vlla virtus ſupernaturalis. DENIQVE quæſtio, quam proponit; Quomodo poſſit aqua regenerare, nulla eſſet, ſi tantùm obiectiue operaretur.

CHRYSOSTOMVS hom. 39. in Gen. extrema: *Namid*, inquit, *quod illic operatur, Circumciſio in depoſitione carnis: id agit hic baptiſmus in depoſitione peccatorum.* Item hom. 24. in Ioan. prolixe docet, eſſe credendũ verbis Chriſti aſſerentis aquam vim habere regenerãdi, licet modus ſuperet rationem. Et hom. 25. *Quod*, inquit, *eſt matrix embrioni, hoc eſt fidei aqua. Siquidem in aqua fingitur, & formatur. Nam primùm dictum eſt; Producãt aquæ reptile animæ viuentis: ex quo autem Iordanis aluеũ ingreſſus eſt Chriſtus, non amplius reptilia animarum viuentium, ſed animas, rationales & ſpirituales aqua producit.* Vide eundẽ hom. 35. in Ioan. hom.1. in Acta. ho. ad Neophytos, vbi enumerat decem effectus Baptiſmi, quos etiam in paruulis operatur, & inter tot effectus nõ venit illi in mentem vt poneret, Excitare fidem; quem ſolum agnoſcunt aduerſarij.

CYRILLVS ALEXANDRINVS lib. 2. in Ioannem, cap. 42. *Quemadmodum*, inquit, *viribus ignis intenſius aqua calefacta, non aliter vrit, quam ipſe ignis:*

ſic Spiritus ſancti operatione aqua, qua baptizatis corpus aſpergitur, reformatur ad diuinam virtutem, & potentiam. Hæc ille. Vbi vides, ſic eſſe inſtrumentum Dei aquam in Baptiſmo, vt eſt calor in aqua calefacta inſtrumentum ignis ad calefaciendum.

THEODORETVS in c.10. ad Hebræos, in illud: *Aſperſi corda à conſcientia mala: In lege*, inquit, *vtebantur aſperſionibus, & corpus frequenter lauabant; qui autem ex nouo Teſtamento vitam inſtituũt, per ſanctiſſimum Baptiſmum animam expurgant, & à prioribus maculis liberam reddũt conſcientiam.* Vide eundem Theodoretum in epitome diuinorum decret. c. de Baptiſmo; Damaſcenum lib. 4. de fide, ca. 10. Theophylactum in 3. & 5. cap. Ioannis, & Oecumenium in ca. 10. ad Hebræos.

CAPVT VII.

Idem probatur ex Latinis.

IAM ex Latinis TERTVLLIANVS in lib. de Baptiſmo: *Prius*, inquit, *liquor, quo vineret, dedit, id eſt, aqua produxit animantia, vt in Baptiſmo mirum non ſit, ſi aquæ animare nouerũt.* Item lib. de reſurrect. carnis probat, corpus reſurrecturum, quia Sacramenta corpori adhibentur, vt ad animam tranſeat eorum effectus: *Caro*, inquit, *abluitur, vt anima emaculetur, caro ungitur, vt anima conſecretur, caro ſignatur, vt anima muniatur; caro manus impoſitione adumbratur, vt anima Spiritu illuminetur; caro corpore Chriſti & ſanguine veſcitur, vt anima de Deo ſaginetur.* vbi enumerat varios effectus Sacramentorũ: proinde non putat ſolùm excitare fidem Sacramenta. CYPRIANVS lib. 2. epiſt. 2. ad Donatum, ſcribit, ſe, antequam baptizaretur, vix potuiſſe adduci vt crederet, quod à Chriſtianis de Baptiſmi virtute prædicabatur, quòd videlicet repentè hominem mutet, peccata abſtergat, virtutes infundat: ſed poſtea id verum eſſe experientia ſua didiciſſe: *Difficile*, inquit, *ac durum pro illis tunc moribus opinabar, quòd in ſalutem mihi diuina indulgentia pollicebatur, vt quis renaſci denuò poſſet, vtque in nouam vitam lauacro aquæ ſalutaris animatus; quod prius fuerat exponeret, corporis licet manente compage, hominem animo ac mente mutaret: Qui poſſibilis, aiebam, eſt tanta conuerſio?* Et infra: *Sed poſtquam vndæ genitalis auxilio ſuperiorum æui labe deterſa in expiatum pectus, ac purum deſuper ſe lumen infudit: poſtquam cælitus Spiritu hauſto in nouum me hominem natiuitas ſecunda reparauit, mirum in modũ, &c.* In quibus verbis duo NOTANDA ſunt. Primo; Si Sacramenta tantùm obiectiuè mouerent mentem ad credendum, vt aduerſarij dicunt nõ fuiſſet vlla cauſſa, cur Cyprianus difficulter crederet effectũ Baptiſmi: non enim eſt hic effectus magis difficilis, quàm ſit, quod verbum Dei prædictum valeat ad excitãdam fidem. Nota SECVNDO; Cyprianum dicere, Baptiſmum repentè & perniciter operari, & renouare hominem. At hoc non diceret, ſi crederet Baptiſmum mouere mentem ſolùm obiectiuè: nam tunc non repentè, nec ordinariè haberet ſuum effectum. Aliqui enim ex eodem ſigno, vt etiam ex iiſdem verbis celerius mouentur, aliqui tardiùs, aliqui nunquam.

Item in lib. 3. epiſt. 8. ad Fidum, docet, infantes baptizandos, etiam ante octauum diem (nimirum ſi vitæ periculum immineat) vt peccati remiſſionẽ accipiant. Quod idem iubet Syricius Papa in epiſt. 1. cap. 2. At ſi Baptiſma ſolum excitat fidem, & prodeſt infantibus tãtum ea ratione; quia cùm adoleuerint, recordabuntur, &c. quorſum infantes morituros baptizari vult Cyprianus? Itẽ in epi. 7. li. 4. ad Magnũ, dicit quomodo venenum ſcorpij & ſerpentis in aqua extinguitur; ita diabolum obluctari, & reſiſtere Exorciſtis ante Baptiſmum; at in Baptiſmo amittere omnem virtutem. Quæ certè omnia ridicula eſſent, ſi tantum obiectiuè Sacramenta operarentur. Vide etiam ſermones de Baptiſmo Chriſti, de cœna Domini, & de vnctione Chriſmatis. Similia habet Gaudentius in 1. tract. de Exod.

LACTANTIVS lib. 7. de diuino præmio, c. 5. *Cùm homo cæleſti lauacro purificatus exponit infantiam cum omni labe vitæ prioris, & incremento diuini vigoris accepto, fit homo perfectus ac plenus.*

SYLVESTER Papa (vt refert Nicephorus lib. 7. ca. 33) cùm Conſtantinum baptizaret, ita locutus eſt: *Hæc aqua diuina virtute per inuocationem Trinitatis concepta, ſicut extra corpus hominis abluit, ita animum intra à ſorde, & inquinatione mundana, ſplendidiorem radiis ſolaribus efficit.*

AMBROSIVS lib. 2. de pœnit. cap. 2. *Impoßibile*, inquit, *videbatur, vt peccatum ablueres aqua. Et Naaman Syrus lepram ſuam mundari per aquam poſſe non credidit: ſed quod impoſsibile erat, Deus fecit poſsibile eſſe, qui tantam nobis donauit gratiam.* Vide etiam librum primum de Sacramen. cap. 4. & 5. librum ſecundum, cap. 1. & 5. librum 3. c. 1. & librum de iis, qui initiãtur myſteriis, c. 3. & 9. & lib. 9. ſuper Luc. c. 3. & lib. 3. de Spiritu ſancto, ca. 11.

HIERONYMVS in epiſt. 38. ad Oceanum: *Quantam vim*, inquit, *habeat Baptiſma, & aqua in Chriſto ſanctificata gratiam, paulò poſt docebo.* Et infrà, vbi plurima attulit teſtimonia & figuras: *Dies*, inquit, *me deficiet, ſi cuncta, quæ ad potentiam Baptiſmi pertinent de Scripturis ſanctis volnero digerere.* Vide eundem in Dialogi contra Luciferianos, & lib. 3. contra Pelagianos extremo.

OPTATVS lib. 5. contra Parmenianum, initio: *Baptiſma*, inquit, *Chriſtianorum Trinitate confectum, confert gratiam, ſi repetatur, facit vitæ iacturam.* Hæc ille. Vbi PRIMVM vides, apertè aſſeri, Sacramentum conferre gratiam. DEINDE, quòd hic auctor ait, Baptiſmum repetitum detrimentum adferre, clare demonſtrat, non operari tantum obiectiuè excitando fidem, nam eo modo vtiliter repeteretur. Vide ibidem multa de virtute Sacramentorum.

AVGVSTINVS lib. 4. de Baptiſmo, cap. 22. *Inuenio*, inquit, *non tantum paſsionem pro nomine Chriſti id, quod ex Baptiſmo deerat, poſſe ſupplere, ſed etiam fidem, conuerſionemque cordis, ſi forte ad celebrandum myſterium Baptiſmi in angußtiis temporum ſuccurri non poteſt.* Hæc ille. Si ergo aliquando martyrium, aliquando fides cum cordis conuerſione ſupplet vicem Baptiſmi, manifeſtè ſequitur, non iuſtificare excitando fidem, ſed immediatè applicando Chriſti merita, atque immediatè iuſtificando. Et ibidem c. 24. probat, Sacramentum Baptiſmi multum paruulis prodeſſe, etiamſi illi careant fide; ex circumciſione, quæ dabatur octauo die, *Cur ergo*, inquit, *ei præceptum eſt, vt omnem deinceps infantem maſculum octauo die circumcideret, qui nondum poterat corde credere, vt ei deputaretur ad iuſtitiam, niſi quia; & ipſum per ſeipſum Sacramentum multum valebat?* Vbi Auguſtinus docet, Sacramentum non operari excitando fidem, ſed vi ſua efficiendo. Idem Auguſtinus lib. 19. contra Fauſtum, cap. 11. *Sacramentorum*, inquit, *vis inenarrabiliter valet plurimum, & ideo contempta, ſacrilegos facit. Impiè quippe contemnitur, ſine qua non poteſt perfici pietas.* Hæc ille. At ſi tantum excitarent fidem obiectiuè, non modò non inenarrabiliter valerent plurimum, ſed vix aliquid valerent. Nam de concione nemo diceret, eam inenarrabiliter plurimum valere, cùm ſæpiſſimè multis concionibus vix aliqui moueantur: & tamen fatetur Lutherus in libro contra Ioannem Cochlæum, multò efficaciorem eſſe concionem Baptiſmo. Quod veriſſimum eſt, ſi agatur de efficacitate prouocandi fidem. Idem Auguſtinus tract. 80. in Ioannem: *Vnde tanta virtus aquæ, vt corpus tangat, & cor abluat?* Et infrà: *Mundatio nequaquam*

fluxo & labili tribueretur elemento, nisi adderetur in verbo.

LEO Papa in serm. 4. de natali Domini: *Omni homini renascenti aquæ Baptismatis, instar est veteri virginalis, eodem Spiritu replente fontem, qui replevit & Virginem, vt peccatum, quod ibi vacuauit sacra conceptio, hic mystica tollat ablutio.* Et serm. 5. *Originem quam sumpsit in vtero Virginis, posuit in fonte Baptismatis: dedit aquæ, quod dedit Matri. Virtus enim Altissimi, & obumbratio Spiritus sancti, quę fecit, vt* MARIA *pareret Saluatorem, eadem fecit, vt regeneret vnda credentem.* Hæc ille.

Auctor homiliæ de Sacramento corporis Domini, quæ habetur inter Eusebij Emisseni hom. & in 9. tom. S. Hieronymi: *Ergo*, inquit, *vt ad nutum præcipientis Domini, repentè ex nihilo subsisterunt excelsa cœlorum, profunda fluctuum, vasta terrarum: ita parem potentiam in spiritualibus Sacramentis verbis præbet virtus, & res iussit effectus, &c.* Et ibidem ex vi Sacramenti Baptismatis, quo repentè hominem mutat, ac renouat quoad animam; probat, non debere videri incredibile, si verba Sacramentalia mutent substantiam panis in carnem Christi. Vbi sine dubio nullum habet locum operatio illa obiectiua ad prouocandam fidem: neque enim in consecratione Eucharistiæ verba illa mutant panem excitando in eo fidem. Similem autem vim ponit hic auctor in consecratione respectu panis, & in Baptismo respectu animæ.

GREGORIVS lib. 9. epist. 39. ad Theodistam Patritiam, docet in Baptismo omnia peccata ita verè dimitti, vt in mari rubro verè Ægyptij mortui sunt: *Qui, ergo*, inquit, *dicit peccata in Baptismate funditus non dimitti, dicat in mari rubro, Aegyptios non veraciter mortuos.*

Denique S. BERNARDVS (vt recentiores omittam) in sermone de cœna Domini: *Duo*, inquit, *operatur in nobis Sacramẽtum Dominici corporis, vt videlicet & sensum minuat in minimis, & in grauioribus peccatis tollat omnino consensum. Si quis vestrum non tam sæpe modò, nõ tam acerbos sentit iracundiæ motus, inuidiæ, luxuriæ, aut cæterorum huiusmodi, gratias agat corpori, & sanguini Domini: quoniã virtus Sacramenti operatur in eo.* Hæc ille: cuius verba non possunt trahi ad effectum nutriendæ fidei. Non enim S. Bernardus solum dicit, per Sacramẽta remitti peccata, quod Lutherani fieri volunt, per fidem apprehendentem Christi iustitiam & Dei beneuolentiã; sed etiam dicit, vim Sacramenti operari in nobis, vt non cõsentiamus peccatis, quod per solam fidem nec potest fieri, neque aduersarij fieri dicunt.

Ad hoc argumentum ex Patribus variè respondent hæretici; Philippus in Apologia, art. 13. audacter sanè ita loquitur: *Neque vlla altera ex veteribus scriptoribus proferri potest, quæ patrocinetur in hac re Scholasticis.*

Lutherus in lib. contra Cochlæum, agnoscit loca Augustini, quæ citauerat Cochlæus, & aliorũ Patrum, sed more suo contẽnit: *Quòd si qui sunt*, inquit, *ex Patribus, qui senserunt, Sacramenta sua virtute iustificare, esto etiã Augustinus, vt Cochlæus contendit, nihil moror, hominum sunt dicta, sibi ipsis sæpius pugnantium, pleraque humano sensu extra Scripturas docentium.* Hæc ille. At certè credibilius est, tot sanctos Patres Scripturam intellexisse, quam vnum Lutherum: quod ipse quoque concederet, nisi eum planè superbiæ spiritus excæcasset.

Caluinus respõdet li. 4. Inst. c. 14. §. vlt. Patres hyperbolicè loqui: *Fortè*, inquit, *miseros istos Sophistas deceperunt immodica illa Sacramẽtorum encomia, quæ de signis nostris apud veteres leguntur: quale est illud Augustini, quod veteris legis Sacramẽta Saluatorẽ tantùm promittebãt, nostra verò dent saluatẽ. Has & similes dicendi figuras, cùm non aduerterent hyperbolicas esse, & ipsi hyperbolica sua dogmata promulgarũt.* Hæc ille. At hoc nimis ruinosum est effugium. Nam citati Patres, vt plurimùm referũt ad omnipotentiam Dei hos mirabiles effectus: nulla autem est opus omnipotentiæ, vbi non veri ac proprij, sed hyperbolici sermones sunt. Præterea Patres ipsi aliquando monent, se non loqui hyperbolicè, vt Chrysost. hom. 4. ad baptizandos, vbi cum dixisset, Baptismo perfectè lauari & mundari animas, monet se non ea dicere ambitionis gratia, id est amplificandi, & eloquentiæ ostendendæ studio. Et August in epist. 23. circa finem dicit, eos qui non credunt, posse fieri, vt paruuli etiam sine fide actuali per ipsum Sacramentum saluentur, infideles esse. Ex quo intelligimus, cum non hyperbolica encomia, sed dogmata fidei tradere. Denique si diceret Caluinus vnum aut alterum ex Patribus Hyperbole vsum in oratione laudatoria, posset tolerari. At quòd omnes Græci & Latini, non modò in cõcionibus, sed etiam in libris dogmaticis, vel epistolis, vel commentariis Scripturarum hyperbolicè loquantur, nullo modo credibile est.

Kemnitius in 2. par. Examinis, pag. 98. dicit Scripturam apertè tribuere vim iustificandi Sacramentis: nec esse ea loca per tropos detorquenda in alium sensum, & sic à Patribus esse intellecta: tamen postea exponit omnia de efficientia per excitationem fidei, quod iam refutauimus.

CAPVT VIII.

Sexta classis ex ratione.

EST autem OBSERVANDVM, vt faciliùs intelligatur efficacia rationum, duplicia esse verba, & signa cetera. QVÆDAM enim sunt non ad alium finem instituta, quàm ad significandum, quæ quidem theorica signa dici possunt. ALIA sunt instituta ad significãdum, & efficiendum aliquid, quæ ob id practica dici possunt. Differunt autem quòd priora nihil immediatè, & vi sua operentur, sed solùm repræsentãt obiectum, & si fortè sequitur effectus aliquis, non sequitur ex vi illius signi, sed aliunde: posteriora immediatè operantur, & sua quadam virtute; verbi gratia, cùm quis monet alium, adesse hostem, ille continuò fugit; ceterum illius fugæ non est causa immediata illa admonitio, sed apprehẽsio rei noxiæ; proinde admonitio signum fuit prioris generis. Pari ratione, qui viso signo hospitij currit ad hospitium, non mouetur ab eo signo immediatè, sed ab apprehensione rerum, quibus indiget, & quas illud signum repræsentat: proinde illud etiam non est proprie signum practicum, vt hic accipimus. Nam aliquando solemus vocare signa practica omnia illa, quæ referuntur ad opus, siue mediatè, siue immediatè; quomodo accipiebatur in disputatione de intentione ministri: Tunc enim vocabamus practica omnia verba imperatiua: at hic ista vocamus theorica; practica autem dicimus, quæ præter significationem, habent efficientiam, quomodo sigillum est verè signum practicum, quia non tantum repręsentat imaginem, sed etiam eam imprimit in cera.

Cognoscuntur autem hæc varia signa ex alio discrimine, Nã verba & signa theorica non adhibentur nisi intelligentibus: cùm enim non operentur, nisi repræsentando aliquid menti, stultum esset ea signa adhibere, vbi non est vsus mentis. At verba, & signa practica possunt adhiberi etiam rebus inanimis, & non modo non intelligẽtibus, sed ne sentientibus quidẽ; quomodo in Scripturis Iosue imperauit Soli, & Lunæ, Ios. *Sol contra Gabaon ne mouearis, & Luna cõtra vallẽ Haialon.* Matt. 8. Dominus imperabat mari, & ventis. Matt. 9. Luc. 7. & Ioan. 11. imperauit mortuis: & Petrus Act. 9. *Tabita*, inquit, *surge.* Matth. 17. *Si habueritis fidem, sicut granum sinapis, dicetis monti huic; Transi hinc, &c.* Sic etiam quod attinet ad alia signa, Moyses percussit petram, vt daret aquas: Exod. 17. & Dominus misit

digitos

digitos in auriculam ſurdi, & muti, & tetigit etiam linguam eius, vt eum curaret.

Cõtrouerſia igitur eſt inter nos, & hæreticos, quòd illi faciunt Sacramenta, ſigna prioris generis, dum affirmant ea non iuſtificare, niſi excitando fidem: nos facimus generis poſterioris. Quare ſi oſtendere poterimus, Sacramenta eſſe ſigna poſterioris generis, obtinuimus cauſſam.

Sit ergo PRIMA ratio. Sacramenta rectè adhibẽtur non intelligentibus; ergo ſunt ſigna poſterioris generis, & verè iuſtificant non excitãdo fidẽ more concionis, ſed immediatè efficiẽdo ſanctitatem. Conſequentia manifeſta eſt ex dictis. Antecedens probatur, quia baptizantur ritè infantes, ſurdi, amantes, dormientes. Exemplum inſigne eſt apud Auguſt. li. 4. confeſſ. cap. 4. de quodam baptizato, dum vi morbi extra ſe poſitus eſſet, & omnino ignoraret, quid erga ſe fieret: cui tamen Sacramentum vtiliſſimum fuit. ADDE quod Concilium Carthaginenſe IV. can. 76. Arauſicanum I. can. 12. Aug. lib. de adulteris coniugiis, ca. 26. & 28. & Leo epiſt. 91. ad Theodorum, docent Sacramẽta Baptiſmi & Abſolutionis, poſſe conferri etiam iis, qui in periculo vitæ ſunt, licet ipſi vi morbi oppreſſi non habeant vſum rationis, vel ſenſuum: modo conſtet eos antea deſideraſſe eiuſmodi Sacramenta. At certè iſtis non niſi ineptiſſimè fieret concio, aut ſigna adhiberentur ad excitandam fidem.

SECVNDA ratio. Verba & ſigna Sacramentalia pendent ex diuina inſtitutione, neque ab hominibus propria auctoritate inſtitui potuerũt: ergo non ſunt mera ſigna, vt verba cõcionis, ſed ſigna practica, & vim habentia aliquid ſupernaturale efficiendi. Antecedens conceditur ab aduerſariis, vt ſuprà eſt demonſtratum. Probatur conſequentia; quia ſi verba, & ſigna Sacramentalia eſſent nuda ſigna ad excitandam mentem inſtituta, potuiſſent ab hominibus facillimè inſtitui, & eandem vim habuiſſent. Nõ enim refert ad nudam ſignificationem, quis illa inſtituerit, modò repræſentent idem obiectum. Quid enim refert, quis poſuerit ſigna in hoſpitiis? & nũquid non eodem modo ſignificant verba Hebraïca à Deo ſcripta in tabulis, & verba Græca, vel Latina ſcripta ab hominibus? nonne etiam modo eodem incitabant ad bellum tubæ, quas DEVS fieri iuſſerat, Num. 10. & tubæ prophanæ Ethnicõrũ? Eodem igitur modò, ſi Petrus aut Paulus, aut quiuis alius inſtituiſſet Baptiſmum, & Euchariſtiam, eandem vim haberent illa ſigna, quam modò habent. Quod certè nõ poteſt dici ſecundum Catholicorum ſententiam, qui volunt hæc Sacramenta non ſolùm ſignificare, ſed etiam, efficere id, quod ex ſe non potuiſſent.

TERTIA ratio. Sacramenta non ſolùm pendent à Deo in inſtitutione, ſed etiã in ipſo vſu: ipſe enim eſt, qui per miniſtros ſuos baptizat, cõſecrat, abſoluit, &c. ergo non ſunt nuda ſigna ad excitandam fidẽ inſtituta, vt concionis, ſed aliquid præterea efficiũt. Antecedens conceditur ab aduerſariis, & probatum eſt ſuprà in quæſtione de cauſa efficiẽte Sacramentorum, ex illo Ioan. 1. *Hic eſt, qui baptizat*, ex Chryſ. hom. 83. in Matthæum, & Aug. tract. 5. in Ioannem, & ex aliis. Probatur conſequentia. Nam vt verba, & ſigna cetera ſolum ſignificent, & animum excitent repræſentando, nihil refert à quo procedant. Siue enim dominus, ſiue ſeruus loquatur, idem ſemper verba eadem ſignificant: nec magis excitat ſignum tubæ ad bellum, ſi tuba infletur ab Imperatore, quàm à tubicine. Ergo ſi ſigna Sacramentalia neceſſariò pẽdent à Deo, vt cauſſa principali, quæ per miniſtros operetur: fateri cogimur, ea non ſolùm ſignificare, ſed etiam aliquid efficere.

QVARTA ratio, Sacramenta non ſolum pendent à Deo, vt inſtitutore, & principali agente, ſed etiam à Chriſti paſſione, & morte, vt ſupra probauimus in principio quæſtionis de cauſſa efficiente Sacramentorum: propter quod Patres communi conſenſu docent, Sacramẽta fluxiſſe à Chriſti latere perfoſſo. Vnde etiam multi veterum docent, Chriſtum baptizari voluiſſe, vt tactu ſuæ mundiſſimæ carnis daret aquis vim mundandi, vt Ambroſ. lib. 2. in Luc. ca. 12. Nazianzenus oratione in ſancta lumina, Chryſoſt. hom. 25. in Ioannem, Beda in ca. 3. Lucæ, & alij, & ipſe etiã Lutherus in homiliis de Baptiſmo idem fatetur. Ergo non operantur Sacramenta ſolùm repræſentando obiectum, more concionis, ſed verè efficiendo: nam alioqui non eguiſſent Chriſti meritis, nec vllam eis virtutem Chriſtus dediſſet. Et ſicut concio non rectè diceretur manaſſe ex Chriſti latere, nec dicitur Chriſtus dediſſe vllam virtutem concioni ad ſignificandum, quia id ex ſe habent verba; ita non rectè diceremus, Sacramenta prodiiſſe ex Chriſti latere, vel Chriſtum eis vim vllam dediſſe.

QVINTA ratio, Sacramenta inſtituta ſunt, vt nos certos reddãt remiſſionis peccatorum, & gratiæ Dei, ergo non ſolum operantur obiectiuè repræſentando more concionis, ſed efficiẽdo re ipſa quod ſignificant. Antecedens admittitur ab omnibus, ſed maximè ab aduerſariis. Catholici enim docent, ex Sacramentis gigni in nobis moralem quandã certitudinẽ remiſſionis peccatorum, non tamen infallibilem. Tametſi enim Sacramenta ex ſe infallibiliter efficacia ſint, tamẽ poteſt fieri, vt nobis non ſint efficacia ob noſtrã indiſpoſitionem. At aduerſarij volunt abſolutã certitudinem gigni ex Sacramẽtis: & nos reprehẽdunt, quaſi iubeamus homines dubitare de efficacia Sacraméti: vt patet ex Luthero, in lib. de captiuitate Babylonica, cap. de Baptiſmo, ex Kemnitio in 2. par. Exam. cap. de intentione miniſtri; & ex aliis. Probatur conſequentia: nam ſi Sacramenta ſolùm operarentur ſignificando, & excitando fidem, nullam adferrent certitudinem. Penderet enim tunc Sacramentum à noſtra fide, non à Chriſti inſtitutione: quod eſt tollere verã certitudinem efficaciæ Sacramenti, vt Lutherus fatetur in libro contra Anabaptiſtas, edito anno M. D. XXIIX. vbi fusè perſequitur, Sacramentum non debere pendere à fide dantis, vel accipientis, ſed à ſola Dei inſtitutione, ne incerta reddatur eius efficacia.

Nec poteſt reſpõderi, Sacramẽta adferre certitudinem infallibilem, quia infallibiliter excitẽt fidem: quę infallibiliter iuſtificat: ſiquidẽ experimẽto cõtrarium didicimus. Quot enim ſunt, qui baptizãtur, & tamen nõ credunt? & ſi concio, quæ eſt efficacior Sacramentis, ipſo etiã teſte Luthero in libro contra Cochlæum, non excitat fidem infallibiliter, vt experimur; quantò minus Sacramenta infallibiliter fidem excitabunt? Ergo ſi vllam certitudinem Sacramenta adferunt, id eſt, quia ex opere operato efficiunt quod ſignificant.

SEXTA ratio, Sacramẽta contrario modo ſe habent ad fidem, ac verbum: nõ igitur eodem modo operantur. Probatur antecedẽs. Nam verbũ Dei præcedit fidem, Sacramenta autem ſequuntur, ſiquidem: *Fides ex auditu*, Rom. 10. vnde verbum prædicatur infidelibus, & hæreticis quibuſcũque, vt incipiant credere. At Sacramenta requirũt fidẽ ſaltẽ in adultis, nec poſſunt rectè cõferri, niſi iis, qui prius credũt. Vnde Act. 8. cum Eunuchus diceret: *Ecce aqua, quis prohibet me baptizari?* reſpondit Philipp. *Si credis ex toto corde, licet.* Et ſemper in Eccleſia conſuetudo fuit, vt qui Chriſtiani eſſe vellẽt, primũ fierẽt Catechumeni, & ſatis diu inſtruerentur, & non niſi inſtructi, & firmi, ac ſtabiles in fide baptizarentur. IVSTINVS in Apolog. ad Antoninũ explicãs mores Eccleſiæ: *Quicũque*, inquit, *perſuaſi fuerint, & crediderint vera eſſe, quæ à nobis traduntur, & dicuntur,*

ac viuere ſe ita poſſe receperint: orare ieiunantes, & petere à Deo priorum peccatorum remiſſionem iubentur, nobis cùm eis vnà, & orantibus, & ieiunantibus: deinde adducuntur à nobis, vbi aqua eſt, atque eo regenerationis modo, quo ipſi regenerati ſumus, regenerantur. Hæc ille. Ex quo ſequitur, non modò falſam, ſed etiam ineptiſſimam eſſe hæreticorum ſententiam.

SEPTIMA ratio, Sacraméta nõ minus ſunt efficacia, ſi dẽtur lingua Græca, aut Latina quam nõ intelligat, qui Sacramentũ ſuſcipit, quàm ſi dẽtur lingua vulgari, quam omnes intelligant: Ergo non operantur more cõcionis, ſed habent effectũ ſuum præter fidei excitationem. Cõſequentia patet, quia ſi operarentur more concionis, nihil efficerẽt, niſi darẽtur lingua vulgari. Antecedens probatur: quia Lutherani, & Caluiniſtæ admittunt noſtrum Baptiſma, quod ſemper datur lingua Latina: non n. rebaptizant à nobis baptizatos.

OCTAVA ratio, ſi Sacramenta operarẽtur excitando fidem, non eſſet vlla cauſſa cur adhiberentur hominibus doctis, qui legere poſſunt Scripturas, vel etiam imperitis, qui audiunt conciones: multò enim melius excitat fidem Scriptura, & concio, quàm Baptiſmus, vel Euchariſtia. Itaque præſtaret loco Baptiſmi legere vnum caput ex Bibliis. ADDE, quod etiam imago Baptiſmi in tabula depicta poſſet idem facere, quod facit Baptiſmus: nam facit viſibilem promiſſionem, & excitat fidem: & hoc præſtat Baptiſmo, quod manet ſemper, cùm Baptiſmus ſenſim fiat, & tranſeat.

NONA ratio, Sacraméta non proſunt niſi ſuſcipientibus, etiamſi multi alij præſentes ſint, & audiãt, & videant quæ gerũtur: alioqui non eſſet opus, vt ſinguli baptizarentur, & cõmunicarent corpori Domini, ſed ſatis eſſet, vt vnus baptizaretur, & cõmunicaret coram tota multitudine: ergo non operãtur more concionis excitãdo fidem. Conſequẽtia patet. Nam ſi operarentur more concionis, prodeſſent omnibus audiẽtibus: omnes enim excitari poſſunt ad fidẽ, qui adſunt, dum pronũciatur promiſſio Dei, & ſigno viſibili ante oculos ponitur. Neque refert, quod Sacramentum ſolum dirigi videtur ad vnum. Nam etiam concio poteſt dirigi ad vnum, & tamen omnes audientes excitaret.

PRÆTEREA dum miniſter baptizat, ac dicit: ego te baptizo, nõ vult dicere, Ego te abluo à peccatis (ſecũdùm Lutheranos) ſed, Ego teſtificor tibi remitti peccata, vt Melanchthon exponit in locis, cap. de Baptiſmo, & Caluinus lib. 4. Inſt. c. 15. § 15. & omnes alij exponere coguntur. Porrò hæc teſtificatio non prodeſt ei, qui baptizatur, niſi quia interim cogitat & credit, Deum ſibi eſſe propitium per Chriſtum, vt ipſimet fatentur. Poſſunt autem omnes, qui adſunt, idem cogitare, & credere: ſiquidem promiſſio eſt communis, & quod vni dicitur omnibus cõuenit. Non enim ideo illi, qui baptizatur, Deus eſt propitius, quia baptizatur (ex Lutheranorum ſententia) ſed ideo vera eſt teſtificatio Baptiſmi, quia Deus illi eſt propitius, modò per fidem apprehendat hanc Dei benevolentiam.

DECIMA ratio, ſi Sacramenta ſolùm operarentur ſignificando, nihil intereſſet inter noſtra Sacramenta, & Sacramenta veteris legis: nam etiam illa ſignificabant Chriſti gratiam, & remiſſionem peccatorum, & excitare poterant fidem. Id autem eſſe falſum in ſequenti quæſtione demonſtrauimus.

CAPVT IX.

Soluuntur obiectiones ex Scripturis deprompta.

SOLVENDA ſunt argumẽta Lutheri, Philippi, Caluini, Kemnitij, & aliorũ: quæ quidem partim ſumuntur à Scripturis, partim à Patribus, partim à ratione.

VT igitur à PRIMA claſſe argumẽtorum incipiamus. PRIMVM argumentum ſumitur ex Habacuch 2. & A Rom. 1. & Heb. 10. *Iuſtus ex fide viuit*, inquit Scriptura, non autem dicit, Iuſtus ex Sacramentis viuit: igitur Sacramenta non iuſtificãt, niſi excitando fidem. Confirmatur ex ſimilibus locis, vt Rom. 4. *Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad iuſtitiam.* Et Rom. 10. *Corde creditur ad iuſtitiam*, & nõ addidit Paulus. Et corpore ſuſcipitur Sacramentum ad iuſtitiam. Ita Lutherus in Babylone, c. de Baptiſmo, & in aſſert. 1. art.

RESPONDEO PRIMO: non dicit Scriptura, Iuſtus ex ſola fide viuit, proinde relinquitur ſuus locus Sacramẽtis. Alioqui non ſolùm Sacraméta, ſed etiam Deus, & Chriſti meritum, & alia excluderentur, quæ neque ipſi Lutherani excludi volunt: non enim ait Scriptura, Iuſtus ex Deo viuit, aut ex Chriſti merito viuit.

SECVNDO, etſi his verbis Scriptura non dicit, iuſtum ex Sacramentis viuere: tamen idem dicit aliis verbis. Nã cùm ait, hominem per baptiſmũ regenerari, Ioan. 3. & Tit. 3. quid aliud dicit, niſi Baptiſmũ dare vitam? B

TERTIO, verba illa Prophetica: *Iuſtus ex fide viuit*, non ſignificant ad literam, Iuſtum hominem fieri, aut reputari ex fide, vt Lutherani volunt: ſed ſignificant, Iuſtum ex fide quam habet, conſtanter expectare, quę Deus promiſit, & nõ frangi, aut deficere, etiamſi promiſſiones tardari videantur. Hunc eſſe verum ſenſum non dubitabit, qui expendet locum Habacuch, & Pauli ad Hebræos. vterque enim tractat de patientia, & longanimitate: *Si moram fecerit*, inquit Propheta, & ex eo Apoſtolus, *expecta eum, quia veniens veniet, & non tardabit. Ecce qui incredulus eſt, non erit recta anima eius in ſemetipſo: iuſtus autem ex fide viuit.* AD Confirmationem reſpondeo eodem modo: Nam Paulus tribuit iuſtificationem fidei, ſed non ſoli. Et præterea idem tribuit Scriptura in aliis locis Sacramento, vt Actor 2. *Baptizetur vnuſquiſque veſtrum in remiſſionem peccatorum.* Et actor. 22. *Baptizare, & ablue peccata tua inuocato nomine ipſius.* C

SECVNDVM argumentum ex Marc. vlt. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit: qui verò non crediderit, condemnabitur.* Lutherus locis citatis in primo argumento dupliciter ex hoc teſtimonio argumentatur. PRIMO ſic: Qui credit, & baptizatur, ſaluus eſt, qui non credit, damnatur, etiamſi baptizaretur: Igitur non baptiſmus, ſed fides ſaluat. SECVNDO, ſic; Dominus ait: *Qui non crediderit, condemnabitur*, & non ait: Qui non fuerit baptizatus, condemnabitur: igitur fides ſola ſaluat, non Baptiſmus.

AD PRIMVM reſpondeo, malam eſſe conſequẽtiam. Solùm enim ex illo antecedente colligi poteſt, Ergo non ſolus baptiſmus ſaluat; non autem, Ergo baptiſmus nõ ſaluat. alioqui ex eo, quod Paulus dicit, 1 Corinth. 13. Fidem nihil prodeſſe ſine charitate, poſſemus colligere, Ergo fides nihil prodeſt. AD SECVNDVM dico, Dominum non dixiſſe: Qui non fuerit baptizatus, D condemnabitur: non quia hoc non ſit veriſſimum, cùm idem Dominus dixerit, Ioann 3. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu ſancto, non poteſt introire in regnum Dei:* ſed quia non erat opus hoc dicere, cùm per ſe intelligeretur ex eo, quod dictum erat: *Qui non crediderit, condemnabitur.* Qui enim nõ credit, conſequenter non vult baptizari, & etiamſi vellet, nihil ei prodeſſet. At in affirmatione oportuit addere Baptiſmum fidei, quia non omnis qui credit, baptizatur. Similia ſunt argumenta à genere ad ſpeciem. Negatiuè enim valet: non eſt animal, igitur nec homo: affirmatiuè non valet; Eſt animal, igitur eſt homo.

TERTIVM argumentum ſumitur ex Paulo, Rom. 4. ſic enim ait Philipp. in Apologia, ar. 13. *Paulus reclamat.* (nimirum cõtra Scholaſticos, docẽtes Sacramenta ex opere operato iuſtificare) & negat Abrahamum iuſtificatũ ex Circũciſione, ſed Circũciſionem dicit eſſe ſi-

gnum

gnum propositum ad exercendam fidem nostram. Igitur eodem modo Sacramenta Christiana non iustificant, nisi excitando fidem.

RESPONDEO PRIMO, non dicit Paulus, Circumcisionem fuisse signum propositum, ad exercēdam fidē: sed fuisse datā Abrahamo vt signaculum iustitiæ fidei: id est, factū hoc priuilegiū Abrahamo, vt ipse primus haberet Sacramētum Circumcisionis; quia id meruerat eius obedientia, & fides. Fuit enim hoc testimoniū iustitiæ fidei ipsius, vt suprà monuimus, ca. 17. Itaque hic locus nihil facit ad rem. Nā Circumcisio soli Abrahæ fuit signaculū iustitiæ fidei; & illi non fuit signaculum excitās fidem, sed testimonium fidei iam ante habitæ.

SECVNDO, non est eadē ratio Circumcisionis, & Baptismi. Nam de Circumcisione Paulus dicit: *Circumcisio nihil est*, 1. Cor. 7. de Baptismo autem ad Tit. 3. *Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis* Sed de hoc postea.

QVARTVM argumentū est Zvvinglii, in lib. de verā & falsa religione, qui adfert illud Luc. 5. *Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? Pharisæi*, inquit Zvvinglius, *intellexerūt, solū Deū, non autē Sacramenta posse iustificare*; iuxta illud Esa. 43. *Ego sum, qui deleo iniquitates.*

RESPONDEO, miram esse hæreticorum cæcitatem, qui malunt Pharisæis credere, quā Christo. Nā si Pharisæi dixerūt: *Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus?* Christus ibidem Paralyticum sanauit, vt ostenderet, se etiam vt hominem posse peccata dimittere: *vt autem sciatis*, inquit, *quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, tunc ait paralytico: Tolle lectum tuum, &c.* Et præterea nonne Christus hominibus dixit, Ioan. 20. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis?* Nec tamen ob id falsa erunt verba Isaiæ. Ipse enim loquitur de eo, qui propria auctoritate peccata dimittit, qui sine dubio solus Deus est.

QVINTVM argumētum est Kemnitij, ex c. 5. ad Eph. vbi Apost. ait: *Mūdans eam lauacro aquæ in verbo vitæ.* vbi totam vim Baptismi tribuit Paulus verbo. Verbum autem operatur excitando fidem; nam: *Fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi.* Rom. 10. ADDIT etiam Kemnitius illud 1. Pet. 3. *Vos saluos facit Baptisma nō carnis depositio sordiū, sed conscientiæ bonæ interrogatio in Deum per resurrectionē Iesu Christi.* vbi Baptisma dicitur saluare per resurrectionem, id est, per fidem resurrectionis.

RESPONDEO ad Ephes. 5. per verbum vitæ, nō intelligit concionem, cuius effectus est fides, sed formam Sacramenti, id est, verbum consecratorium, & practicum, non concionale. Ita enim exponunt omnes interpretes, vt suprà ostendimus in quæst. de forma Sacramenti. Porrò, S. Petrus non dicit, Baptisma saluare per fidem resurrectionis, sed per resurrectionē, id est, vt Beda in hunc locū exponit, quia cùm baptizamur, repræsentamus Christi resurrectionem, emergendo ex aquis, & quia Baptismus facit iustificādo nos, vt in nouitate vitæ ambulemus, quomodo Christus per resurrectionem nouam vitam viuere cœpit, sicut etiam Paulus dicit, Rom. 6. Similis phrasis est Rom. 4. vbi Paulus dicit: *Christus traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram.* quod idem est, ac si diceret, per Christi passionem morimur peccato, per Christi resurrectionem iustitiæ vita viuere incipimus: vbi sine dubio propositio, *Per*, non significat causſam meritoriam, sed causſam exemplarem. Non enim Christus meruit resurgendo, cùm fuerit extra viam, & statum merendi.

CAPVT X.

Soluuntur obiectiones ex Patribus.

PRIMO obijciunt Augustinum, qui ait, non Sacramentum, sed fidem Sacramenti iustificare. Hanc

A sententiam sine nomine Augustini, vt prouerbiū vulgare, citat Martinus Lutherus in lib. de capti. Babyl. c. de Baptismo, & in assert. art. 1. sed in lib. contra Cochlæum citat nomine Augustini. Quod etiā facit Philippus in Apologia, art. 13. vbi postquam dixerat, non posse produci vllam literam ex veteribus pro sententia Scholasticorum, addit: *Immo in contrarium ait Augustinus, quod fides Sacramenti, non Sacramentum iustificet.*

RESPONDEO, Augustinum nihil eiusmodi dicere expressis verbis, sed cōtrarium potius. Nam in epist. 23. ad Bonifacium dicit Augustinus, paruulos esse fideles, & saluari, si moriuntur post Baptismum, quia etiamsi non habent fidem, habent tamen fidei Sacramentum: quod est idem, ac si diceret; Paruulos non saluat fides sed Sacramentum fidei. Fortasse Lutherus colligit eam sententiam ex tract. 80. in Ioannem, vbi Augst.

B ait, aqua Baptismi mundari cor, id faciente verbo, non quia dicitur, sed quia creditur. Sed iam suprà ostendimus in quæstione de forma Sacramenti, illud (quia creditur) non significare actum fidei, sed obiectum. Quod si alicubi inueniretur disertis verbis ea sententia, sine dubio exponenda esset pro eo solo tempore, quo quis non potest habere Sacramentum: in eiusmodi enim necessitate sufficit fides Sacramenti cum voto eiusdem, vt Aug. dicit, lib. 4. de Baptismo, c. 22. sicut etiam è contrario in paruulis, qui non possunt habere fidem actualem, sufficit fidei Sacramētum, vt ex epist. 23. Augustini iam probauimus.

SECVNDO proferunt illa verba Augustini ex lib. quæstionum vet. & noui Testamenti, q. 59. *Qui baptismum putat carnali ratione consistere, hic non est spiritualis: nec donum cœleste poterit consequi, qui se per aquam, non per fidem commutari credit.*

C RESPONDEO PRIMO, librum citatum non esse Augustini, sed alicuius hæretici, qui multa docet, & contra fidem, & contra Augustinum, vt quòd mulier non sit creata ad imaginem Dei, q. 21. quòd Melchisedech fuerit Spiritus sanctus, q. 109. & quòd Adam non habuerit Spiritum sanctum, q. 123.

SECVNDO dico testimonium allatum non esse contra nos, sed pro nobis. Nā auctor hic loquitur de causa formali, nō de efficiente iustificationis, ac dicit hominem immutari, & renouari non per externam lotionem, quasi nihil sit Baptismus noster, nisi mundatio carnis, vt olim Baptismata Iudæorū; sed per fidē, quæ cùm est perfecta, & viua, formaliter mūdat & iustificat, iuxta illud Petri, Actor. 15. *Fide purificans corda eorum.* Hanc autem fidem, id est, formalem iustificationem hic auctor dicit dari in Baptismo: *Aqua*, inquit, *cernitur, sed qui non videtur, Spiritus operatur, vt fides in ipso sit.* vbi non potest loqui de fide imperfecta,

D & inchoata, quæ secundum nos disponit ad iustificationem, & quæ secundum Lutheranos, apprehendit iustificationē; ista enim præcedere debet Baptismum. Loquitur igitur de fide perfecta, quæ infunditur in Baptismo, & quæ iustificat formaliter. Quod idem definiuit Concilium Tridentinum, sess. 6. cap. 7.

TERTIO profert Caluinus, lib. 4 Inst ca. 14. alium locum Augustini, ex lib. 3. quæst. in Leuiticum, q. 84. vbi Augustinus duo dicit. PRIMO, ministrum hominem solùm præbere Sacramentum visibile, Deum autem præbere inuisibilem gratiam. SECVNDO, ita separari hæc duo, vt in quibusdam sit Sacramentum sensibile sine gratia inuisibili, vt in Simone Mago à Philippo baptizato; in quibusdam inuisibilem gratiam sine Sacramento visibili, vt in bono latrone.

AD PRIMVM respondeo, duobus modis hominē ministrare Sacramenta. VNO modo faciēdo, quod potest ex naturali sua virtute. ALIO modo applicando Sacramēta vt instrumēta à Deo mota, & elcuata ad actionē

supernaturalẽ faciendam. Primo modo verè dicimus, hominẽ non iustificare, sed solũ lauare corpus, aut aliquid huiusmodi; & sic loquitur Aug. Alio modo verè dicimus, hominem iustificare, sed non alia actione, quàm illa, qua Deus ipse vtitur ad iustificãdũ. Atque ad hunc modum exponendum est, quod ait S. HIERONYMVS, in cap. 4. Isaiæ, vbi dicit: *Homo aquam præbet, Deus autem Spiritum sanctum.* Ad SECVNDVM dico, illa posse separari; non quòd Sacramentũ sensibile non sit causſa inuisibilis gratiæ, sed quòd possit impediri eius effectus per obicẽ, vel indispositionẽ subiecti, & quod possit Deus, sine Sacramento etiam dare gratiã suam.

QVARTO solet adferri ex Augustino alius locus ex lib. 15. Trinit. ca. 26. vbi dicit, solum Deum posse dare Spiritum sanctum, & ideo Apostolos non dedisse Spiritum sanctum, quibus manus imponebant, sed orasse, vt descenderet.

RESPONDEO, aliud esse dona Spiritus sancti, aliud ipsum Spiritũ sanctum. Dona Spiritus sancti dant Sacramẽta; ipsum Spiritũ sanctum non potest propriè dare, nisi is, à quo ille procedit. Posset etiam dici, Spiritum sanctum ex auctoritate nõ dari, nisi à Deo, à quo procedit, tamen instrumentaliter dari etiã ab hominibus. Nã Act. 8. legimus, per manus Apostolorũ datũ fuisse Spiritum sanctum, quod etiam ibidem fatetur Aug.

QVINTO proferunt ex AVGVSTINO, lib. 19. contra Faustum, cap. 16. illa verba: *Quæ sunt quæque corporalia Sacramenta, nisi quædam verba visibilia?* Hinc. n. colligi putant, Sacramenta non iustificare, nisi more concionis, aut picturæ, quæ solum repræsentando agit.

RESPONDEO, Augustinum eo loco assignare vnum Sacramẽti effectũ, id est significationem, sed non propterea negare ceteros, quos alibi sæpe posuit. Cur autẽ eo loco solũ de significatione agat; causſa fuit, quia disputabat de Sacramentis in genere, id est, de Sacramentis Vtriusque Testamẽti: proinde ponere debuit effectũ cõmunem omnibus Sacramentis. Cur autẽ appellauerit Sacramenta visibilia verba, illa fuit causſa, quia disputabat cõtra Manichæos, qui reprehendebãt mutationem Sacramentorum veterum in noua: ac dixerat necessariò mutanda fuisse verba post Christi aduentum, nã cùm veteres dicerẽt, Christus veniet, morietur, resurget: nos dicere debemus, Venit, mortuus est, resurrexit. Inde collegit etiã Sacramenta mutanda fuisse, ne iam falsò significarent. Vt autem similitudo aptissima demonstraretur, dixit: *Quid sunt Sacramenta* (nimirum quoad significationem) *nisi visibilia verba?*

SEXTO profert Kemnitius alium locum Augustini, ex lib. 21. de ciuit. Dei, cap. 25. vbi B. Augustinus reprehendit eos, qui sentiebant non posse damnari eos, qui Sacramenta percipiunt Baptismi, & cœnæ Domini, licet nec fidem, nec bonam vitam teneant. Isti. n. videntur omnino sensisse Sacramenta iustificare ex opere operato, ita vt vi sua iustificarent, non per fidem.

RESPONDEO, Augustinus meritò illos reprehendit quia illi non solùm credebant, Sacramenta iustificare ex opere operato, sed credebant, non posse amitti gratiam, & salutem semel acceptam in Sacramento per quæcumque peccata postea accedentia: quæ sententia non est nostra, sed potius Martini Lutheri, qui in lib. de captiuitate Babylonica, ca. de Baptismo, ait: *Vides quam diues sit homo Christianus, seu baptizatus, qui etiam volens, non potest perdere salutem suam quantiscumque peccatis nisi nolit credere?*

SEPTIMO solet obijci BERNARDVS, qui in sermo. de cœna Domini, sic ait: *Sicut inuestitur Canonicus per librum, Abbas per baculum, Episcopus per annulum, sic dimissiones gratiarum diuersis sunt traditæ Sacramentis.*

RESPONDEO, nõ comparat Bernard. Sacramẽta cum libro, baculo, & annulo, ratione efficiẽtiæ, sed solũ ratione diuersitatis Sacramentorum. Nam alioqui ibidẽ docet, Sacramẽta cõferre gratiã, vt suprà citauimus.

VLTIMO proferunt Tertullianum, qui in lib. de Pœnitentia vocat Baptismum fidei obsignationem: quomodo etiam loquitur Basilius, lib. 3. in Eunomium, & lib. de Spiritu sancto, cap. 12.

SED ad hæc respondimus suprà ca. 17. vbi ostendimus, Baptismum vocari sigillum fidei, non quia excitet fidem, sed quia per Baptismum testatur is, qui baptizatur, se credere, & etiam Ecclesia baptizans dat illi publicum testimonium ipsius fidei. Sed quanquam Patres id verè tribuant Baptismo, non tamen negant habere etiam alios effectus præstãtiores. immò etiam eos asserunt, vt suprà ostendi.

CAPVT XI.

Soluuntur obiectiones ex ratione depromptæ.

PRIMA ratio est Lutheri in Babyl. ca. de Baptismo & Philippi in Apologia, ar. 13. & aliorum. In omni Sacramento requiritur verbum promissionis: vbi est promissio, ibi necessariò exigitur fides, quæ promissionem accipiat; ergo fides est, quæ immediatè operatur, & iustificat. Confirmat Lutherus, quia multi per fidem saluantur sine Sacramento, vt qui non habent à quo baptizentur: & contrà, qui Sacramentum habent sine fide, damnantur. Igitur in Sacramento fides est, quæ iustificat, non Sacramentum.

RESPONDEO, tribus modis peccare hoc argumentum, quod tamẽ est cõmunissimum apud aduersarios. PRIMVM enim, verbum promissionis requiritur quidem in institutione Sacramẽti, at non requiritur in ipso vsu Sacramenti: id quod patet. Nam qui baptizant, non dicũt: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit*, quæ est promissio, sed dicunt; *Ego te baptizo in nomine Patris*, &c. Et qui consecrãt Eucharistiam, non dicunt: *Qui manducat hunc panem viuet in æternum.* Sed: *Hoc est corpus meum.* Et qui absoluunt, nõ dicunt: *Quorũ remiseritis peccata*, sed; *Ego absoluo te.* Porrò hic agimus de vsu Sacramenti; non de institutione: agimus enim de effectu Sacramenti; operatur autem Sacramentum, dum eo vtimur. Quare argumentũ non est ad propositũ, & falsum assumit. SECVNDO, etiamsi in vsũ requireretur semper promissio, & consequenter fides nõ inde posset concludi fidem esse, quę immediatè iustificat: dicemus enim, fidem requiri vt conditionem, & vt quę applicaret homini Sacramentum. Sicut autem medico offerente pharmacum, & promittente sanitatem, requiritur in ægroto fides quæ accipiat seriò illã promissionem, & medico assentiatur; non tamen est ea fides, quæ sanat ægrotum, sed pharmacum, licet sine fide pharmacum acceptum non fuisset: ita quoque, &c. TERTIO, etiamsi promissio requireretur, & fides in Sacramento iustificaret: non tamen inde concludi posset, quod illi concludũt, solam fidem agere, Sacramentum autem nihil efficere: sed concluderetur, vtrumque esse necessarium, & vnũ sine altero non sufficere.

AD confirmationem RESPONDEO, fidem, & Sacramentum paria in hac re videri posse. Nam sicut in necessitatis articulo potest saluari aliquis sine Sacramẽto in re, modò habeat votum eius, & fidem, ac pœnitentiã: ita è contrario saluãtur paruuli sine fide actuali per solum Sacramentum. Et sicut in adultis, qui habet Sacramentum, & non vult credere, damnatur: ita qui habet fidem, & non vult Sacramentum percipere dãnatur. Ex quo intelligimus vtrumque requiri, cùm haberi potest, & vtrũque iustificare, sed diuerso modo. Nam Sacramẽtum actiuè iustificat, vt instrumentum Dei, fides, & pœnitẽtia iustificãt, vt dispositiones, & secundum aliquos, vt causſæ meritoriæ de cõgruo. Neque est eadẽ gratia (vt suprà diximus) quæ datur vi

Sacramenti,

Sacramenti,& quæ datur ſine Sacramento ob diſpoſitionem,vel meritum de congruo fidei,& pœnitentiæ.

SECVNDA ratio eſt Zvvinglii in lib. de vera, & falſa religione,ca. de Sacramentis. Solus Deus nouit corda hominum,igitur ſolus ipſe poteſt ea mundare:non ergo Sacramenta iuſtificant. Confirmatur,quia ſi Sacramenta ex opere operato iuſtificarent,Deus eſſet obligatus Sacramentis,quippe qui non poſſet non iuſtificare eum,qui Sacramentum percipit.

RESPONDEO, argumentum probat,Sacramenta non eſſe cauſſas principales, non autem non eſſe inſtrumentales. Non enim eſt neceſſe vt Sacramentum nouerit cor,vel conſcientiam,ſed ſatis eſt,ſi Deus nouerit,qui per Sacramentum operatur.

Ad confirmationem dico, Deum non eſſe alligatum Sacramẽtis,ſed contra,Sacramenta eſſe alligata Deo, nam Deus poteſt ſine Sacramentis iuſtificare, Sacramenta ſine Deo non poſſunt Quod autem Deus non poſſit non iuſtificare eum, qui accipit fideliter Sacramenta,non ideò ſit quia Deus ſit alligatus Sacramentis,ſed quia eſt alligatus (ſi ſic loqui licet) veritati ſuæ, non.n.poteſt non eſſe fidelis in promiſſis ſuis. ADDE, quod hæc omnia argumenta,ſi quid cõcluderent,concluderẽt etiam Chriſti ſanguine,vel fide in Chriſtum, non poſſe homines iuſtificari. Nam Chriſti ſanguis non ſcrutatur corda, nec penetrat ad animam magis quam Sacramenta: & ſicut abſurdum videtur aduerſariis Deum alligari aliquo modo Sacramentis, ita abſurdum videri debet alligari Chriſti ſanguini, aut noſtræ fidei;& tamen aduerſarii nihil ſçpius docẽt;quàm nos Chriſti ſanguine,& fide in ipſum iuſtificari.

TERTIA ratio Caluini li.4.Inſt.c.14.§.14.qui dicunt Sacramenta iuſtificare, abſtrahunt homines à Deo, faciunt, vt in ſpectaculo rei corporeæ acquieſcant, non in ipſo Deo.

RESPONDEO PRIMO,ſi argumentum aliquid valeret, probaret non debuiſſe Deum in teſtamento veteri proponere ſerpentem æneum, quem qui aſpicerent ſanarentur,immò nec debuiſſe Deum incarnari,ne in ſpectaculo rei corporeæ homines acquieſcerent.

SECVNDO reſpondeo,contrariũ ſequi ex noſtra doctrina. Nã cùm dicamus, Sacramenta ex ſe nõ habere virtutem,ſed Deũ eſſe,qui per illa operatur, hoc ipſo trahimus homines ad Deum;quomodo qui à Chriſto curabãtur,vel per tactũ fimbriæ, vel etiã per ſputum, & lutum non acquieſcebant in fimbria, & ſputo, ac luto,ſed agnoſcebant,& laudabant Chriſti virtutem.

QVARTA ratio eſt Kemnitii loco citato in 2. parte Examinis cap.de efficacia Sacramenti ; Eodem modo iuſtificãt verbum Dei,& Sacramenta; ſed verbum iuſtificat ſolùm excitando fidem, igitur & Sacramenta ſolum iuſtificant excitando fidem. Maiorem propoſitionem probat. PRIMO , quia ſcriptura ſicut dicit Sacramenta iuſtificare, ſic etiam dicit verbum iuſtificare,Rom.1. *Euangelium virtus Dei eſt in ſalutem omni credenti.* SECVNDO probat, quia in iuſtificatione per Sacramenta concurrunt duæ quaſi manus , vna eſt Dei offerentis gratiam,altera eſt hominis illam accipiẽtis: manus Dei eſt verbum,& Sacramentum , manus hominis eſt fides. Ergo nec verbum , nec Sacramentum quidquam prodeſt,niſi fide accipiatur,& ſi quid prodeſt,ideo prodeſt,quia fide accipitur. Hebr. 4. *Non profuit illis ſermo auditus,non admiſtus fidei.*

RESPONDEO,falſum eſſe,verbũ & Sacramentum eodẽ modo iuſtificare,immo vt ſuprà diximus,ita diuerſo modo iuſtificant,vt vnum,id eſt,verbum præcedat fidem,alterum,id eſt,Sacramentum , ſequatur fidem.

Ad PRIMAM probationem reſpondeo PRIMO, per Euangeliũ eo loco intelligi poſſe non concionem , ſed myſteria ipſa Euangelii,vt incarnationem, paſſionem Sacramenta, &c. SECVNDO, ſi accipiatur Euangelium pro concione,dico ibidem explicari,quomodo Euangelium ſaluet. Nam ſubiungit Apoſtolus: *Iuſtitia enim Dei reuelatur in eo ex fide in fidem.* At nuſquam ſcriptura ita expoſuit modum ſaluandi Sacramentorum. TERTIO,dico,Scripturam,& verbo,& Sacramento tribuere vim iuſtificandi,ſed nuſquam dicere eodem modo iuſtificare;neque licet ex eo , quod legimus , verbum, & Sacramentum iuſtificare,continuò colligere , ergo eodem modo iuſtificant:alioqui liceret etiam concludere eodem modo iuſtificare verbum , quo iuſtificat Deus,vel fides,vel Chriſti paſſio, hæc enim omnia dicuntur in ſcripturis iuſtificare,& tamen non admitteret Kemnitius iſta eodem modo iuſtificare.

Ad SECVNDAM reſpondeo,verbum , & Sacramenta dici poſſe manum Dei, per quam ad nos venit gratia, & iuſtitia,ſed non eodem modo. Manus.n. multa officia habere poteſt;nam & porrigit aliquid , & etiam operatur. Porrò verbũ dici poteſt manus, quia offert ſalutem,nõ autem quia reipſa operetur, vel applicet, contrà verò Sacramentum dicitur manus, quia applicat reipſa Chriſti meritum,& operatur gratiam. Cuius differentiæ ſignum euidens eſt,quod verbum non prędicatur,niſi intelligentibus,nec prodeſt, niſi intelligatur,& credatur:at Sacramentũ exhibetur , & prodeſt etiam non intelligẽtibus , vt infantibus,& amentibus. Pari ratione fides dici poteſt manus noſtra,non, vt vult Kemnitius, quia apprehendat promiſſionẽ , & ipſa ſola hoc modo iuſtificet;ſed quia remouet obſtacula,& diſponit animã,vbi eſt neceſſaria talis diſpoſitio. Alioqui non ſolum non prodeſſet Baptiſmus infantibus,& amentibus, ſed nec adultis,& ſanis , ſi in ipſo momento Baptiſmi paululum diſtraherentur animo,tunc enim fides non apprehendit promiſſiones.

Argumentum POSTREMVM Zvvinglii eſt. Fieri non poteſt,vt Sacramenta,quę ſunt res craſſę , & materiales,ad animam penetrent , igitur non purgant ſordes peccati,quæ in anima reſident.

Confirmari poteſt hoc argumentum. PRIMO; quia ſi vllo modo Sacramẽta poſſent operari in animam,id fieri deberet per actionem,quam habẽt in corpora, vt Auguſtinus dicit de aqua , quæ corpus tangit,& cor abluit: at ſæpe Sacramenta ne ipſum quidem corpus attingunt. Nam cùm quis abſoluitur non eſt neceſſe, vt ſonus verborũ , aut manus ſacerdotis pertingat ad pœnitentem. Pari ratione Matrimonium poteſt fieri ſolis nutibus,vel inter abſentes. Denique non eſt neceſſe , vt verba conſecrationis realiter panem conſecrandum attingant. Poſſunt enim ea verba dici tam ſubmiſsè,& in tanta diſtantia, vt aër motus non perueniat ad panem. Denique de ipſo Baptiſmo idem probari poteſt:nam virtus debet eſſe in verbis.

SECVNDO: Iuſtificatio eſt opus nobilius,& difficilius, quàm ſit creatio mundi,vt Auguſt,docet tracta.72. in Ioãnem. Et paret,quia in iuſtificatione reperitur creatio gratiæ,quæ eſt res quædam diuina,& ſupernaturalis: at nulla creatura poteſt eſſe inſtrumentum creationis,vt S.Thom.docet,1.par.quæſt.45.art.5.

TERTIO; Iuſtificatio fit in momento : Sacramenta in momento operari non poſſunt;ergo nõ poſſunt iuſtificare. Probatur Minor. Nã non poteſt operari aliqua cauſſa,niſi quando eſt;actio autẽ Sacramentalis , cum ſit ſucceſſiua,in inſtãti eſſe nõ poteſt. Explico: res ſucceſſiuę non habent eſſe,niſi dũ fiunt, conſiſtunt enim in quodam fluxu. Quare non eſt aſſignare vllum inſtãs,in quo ſit res ſucceſſiua,vel etiã vlla pars eius,ſed tantum eſt aſſignare inſtans,in quo eſt quiddã indiuiſibile cõtinuatum rei ſucceſſiuæ,quod quidem continuatiuum nõ eſt res ſucceſſiua,nec pars eius:res enim ſucceſſiuę eſſentialiter requirũt extenſionẽ quandam.

Igitur intelligi nequit rē ſucceſſiuā agere, niſi ſucceſſiuè, & proinde in tēpore, cum ipſa in nullo inſtāti ſit & non poſſit id quod nō eſt, vel quando nō eſt agere.

QVARTO; Vel eſt in Sacramētis aliqua virtus ſuperaddita diuinitus, vel nō. Si non eſt, ergo nō poſſunt attingere effectum ſupernaturalē: eſt .n. inintelligibile, quod aliqua res maneat prorſus, ſicut antea erat, & nihil accipiat, & tamē poſſit facere, quod antea nō poterat: ſi eſt, vel eſt virt⁹ corporalis, vel ſpiritualis. Si corporalis non poterit efficere rem ſpiritualē, neque agere in rē ſpiritualē; proinde nihil proderit; nā ideò virtus ſuperaddita requiritur, quia Sacramentū nō poteſt agere in animā, quæ eſt ſpiritus, nec poteſt producere gratiam, quæ eſt ſpiritualis. Si autem virtus ſpiritualis eſt, non igitur poterit eſſe in Sacramento corporali. Non enim accidens ſpirituale, & indiuiſibile in ſubiecto corporali, & extenſo recipi poteſt: omnis enim, quod recipitur, per modum recipientis recipitur.

Præterea QVINTO; Iſta virtus vel eſſet tota in qualibet parte Sacramenti, vel pars eius in vna parte Sacramenti, & pars in altera. Non primum, quia tunc ſequeretur illam non pendere à ſubiecto in eſſe, nec propriè inhærere; quare eſſet ſubſtantia, non accidēs. Item etiam prolato quouis verbo, ſtatim produceretur effectus, quod nemo concedit. Non etiam ſecundum, quia tunc eſſet corporea, & præterea prolato primo verbo periret pars virtutis, & prolato ſecundo periret altera pars: & ſic virtus illa, vel tota, vel maxima ex parte periret, antequam effectus inciperet produci. Quare ſuperuacanea erat illa virtus in partibus Sacramenti præcedentibus effectum.

SEXTO; Vel iſta virtus eſt in verbis tantùm, aut in elemento tantùm aut in vtroque. Si in verbis tantùm, quomodo Euchariſtia ſumpta iuſtificat? Si in elementis tantum, quomodo verba conſecrationis Euchariſtiæ operantur? Si in vtroque, vel erit eadem virtus, & hoc non poteſt eſſe, cum non poſſit vnum accidens eſſe in duobus ſubiectis: vel erunt duæ virtutes, & tunc erunt in vno Sacramento duę virtutes, quod videtur abſurdum. Si dicas; Erunt duæ partiales. Contrà, quia tunc deberent concurrere ſimul ad opus; at aliquando accidit, vt vna pars Sacramenti longo tempore adhibeatur poſt aliam, vt cùm vnus hodie confitetur & cras abſoluitur.

DENIQVE intelligibile eſt (vt Kemnitius dicit) quid ſit iſta virtus, quādo aduenīat, quādo deſinat eſſe, &c.

Ad hæc argumenta poſſet tripliciter reſpōderi. PRIMO poſſet, ſi quis vellet, confiteri ignorantiam circa huiuſmodi nodos, & tamen ſatisfacere hæreticis, immò etiā oraillorum obſtruere. Nā tenemur quidem rationem reddere eius, quæ in nobis eſt ſpei, 1. Petr. 3. ſed id facere tenemur ex principiis fidei, non ex Metaphyſica. Nam S. AVGVSTINVS lib. 3. de peccatorum meritis, & remiſ. c. 14. *Ego* inquit loquens de argumentis contra modū traductionis peccati originalis, *etiāſi iſtorum argumenta ſoluere non valeam, video tamen inhærendum eſſe diuinis literis, &c.* Et in epiſt. 29. ad Hieronymum, dicit ſe, cum interrogatur quomodo peccatum Adæ propagetur in poſteros, reſpōdere ſolitum: *Hoc, vt alia multa me ignorare confiteor.* Et tamē non propterea deerat defenſioni fidei, immò acerrimè cā propugnabat, oſtendens credendum eſſe peccatum originale propagari in poſteros, licet modum ignoremus, quia id ſcriptura docet, & traditio, atq; vſus Eccleſiæ.

SECVNDO poſſet quis reſpondere; Sacramenta eſſe veras cauſſas iuſtificationis, ſed Morales, nō Phyſicas quomodo vera cauſſa eſt homicidii, qui illud fieri iubet, licet ipſe, hominem, qui occiditur non attingat. SED quanquā hæc reſponſio ſalua fide, defendi poteſt, quam tuentur ex recētioribus Ledeſmius in 4. diſtin. 1. quæſt. 1. ar. 1. & Canus in relectione de Sacramentis, & idē ſenſiſſe videntur antiqui Scholaſtici multi, vt Bonauen. Scotus, Durandus, Richardus, Okam, Marſilius, Gabriel, in 4. d. 1. vel 2. qui docent Sacramenta verè iuſtificare, & tamen volunt ſolum Deum producere gratiam ad præſentiam Sacramentorum, ita vt non ſint Sacramenta cauſſæ phyſicæ, niſi, ſine quibus non fieret effectus, tamen puto longè probabiliorem, & tutiorem ſententiam, quæ dat Sacramentis veram efficientiam, quia Patres paſſim docent Sacramenta non agere, niſi prius à Deo virtutem, ſeu benedictionem, ſeu ſanctificationem accipiant, & referunt effectū Sacramenti ad omnipotentiam Dei, & conferunt cum veris cauſſis efficientibus, vt ſuprà vidimus. SECVNDO, quia non eſſet differentia inter modum agendi Sacramentorum, & ſignorum magicorum. TERTIO, quia tunc nō eſſet homo Dei miniſter in ipſa actione Sacramentali, ſed homo prębęret ſignum actione ſua, & Deus alia actione, viſo eo ſigno infunderet gratiā, vt cum vnus oſtendit ſyngraphan mercatori, & ille dat pecunias. At Scripturæ docent, Deum eſſe, qui baptizat per hominem, vt ſuprà oſtendimus.

TERTIO igitur reſponderi poteſt, cum ſancto Thoma 3. par. quæ. 62. ar 4. quod Sacramenta ſint cauſſæ efficientes, etiam Phyſicæ ſed inſtrumentales, virtus autem diuinitus indita nō ſit aliqua noua qualitas inhærens ſpiritualis, vel corporalis, ſed ſit ſolum motus ſiue vſus Dei. Per hoc enim, quod Deus vtitur hac actione Sacramentali ad gratiam producendam eleuat eam, & facit eam attingere effectum ſupernaturalem, quem non poſſet attingere, ſi à quocunque alio moueretur.

Ad cuius rei intelligentiam notanda ſunt quatuor. PRIMVM eſt, multum intereſſe inter inſtrumenta quibus vtitur Deus, & quibus vtuntur homines. Sunt autem quinque differētiæ. PRIMA eſt, quod homo eget duplici applicatione; vna, qua ſe applicet inſtrumento, vt accipiendo ſecurim in manu, altera, qua applicet inſtrumentum operi: prior motio eſt in ipſo homine, poſterior eſt in inſtrumento. Deus autem non eget priori applicatione, eſt enim immutabilis, & præſentiſſimus omnibus rebus, proinde etiam applicatus. Quare motio illa, qua Deus mouet Sacramenta, eſt ſola applicatio Sacramenti ad opus, & eſt in ipſo Sacramento non in Deo.

SECVNDA eſt, quod homo eget inſtrumento naturaliter apto ad illud opus, non .n. poſſet homo ſecare lignū ſerra, niſi illa ferrea, & acuta eſſet. Deus autē non indiget iſta aptitudine inſtrumenti: non .n. ipſe iuuatur inſtrumento cùm poſſit ſe ſolo omnia facere, ſed vtitur inſtrumento, quia placet illi, vel honorare creaturam, vel certè in eo potentiam ſuam oſtendere, vt ſi quis de induſtria ſcribere vellet calamo parū idoneo. Ex quo ſequitur non eſſe neceſſarium, ponere in Sacramentis aliquam inhærentem qualitatem, quæ illud formaliter percipiat, ſed ſatis eſt, ſi Deus Sacramento vti velit, non enim ipſe indiget inſtrumento apto.

TERTIA eſt, quod quando homo vtitur inſtrumento, neceſſe eſt, vt præter motionē ipſius hominis, qua inſtrumentum mouetur, ipſum etiam inſtrumentum per naturalem ſuam virtutem concurrat, & operetur id, quod ſibi proprium eſt. Verbi gratia, cum vtitur faber ſecuri ad faciēdam cathedram, non ſatis eſt moueri ſecurim artificioſè, ſed neceſſe etiam eſt, vt ſecuris ſcindat: & cū vtitur natura calore ad nutritionem, requiritur, vt calor calefaciat, quod eſt ſibi proprium, mediante enim illa actione, natura vtitur calore ad cōuertendum cibum in carnem. At cum Deus vtitur aliquo inſtrumento, non eſt neceſſe, vt inſtrumentum per naturalem ſuam virtutē aliquid operetur in

ſubiecto;

ſubiecto; & ſi fortè operatur, illa operatio nō eſt cauſa effectus diuini, vt talis operatio, ſed ſolū vt res, quā Deus ad hoc faciendū adhibere voluit. Hinc videmus in vſu multorum Sacramentorum non reperiri vllam actionem propriā, & naturalem eorū, vt patet de Abſolutione, de Matrimonio, de conſecratione Euchariſtię. In aliis reperitur actio propria, vt lotio, aut vnctio, ſed, vt dixi, illa quatenus naturalis actio, nō eſt cauſſa, ſed, vt res quædā. Ex quo ſequitur, vt motio, ſeu vſus Dei in Sacramentis non ſolū ſit virtus agentis inſtrumento impreſſa, ſed ſit tota virtus, & ratio, per quam agūt. Id enim, quod eſt in ſecuri acies, & vis agēdi illi impreſſa, id totum eſt in Sacramentis ſola motio Dei. A

Qvarta differentia ſequitur ex his duabus, quòd homo non poteſt vti qualibet re pro inſtrumento ſui operis: Deus autem poteſt; & reuera vtitur rebus diuerſiſſimis ad rem eandem producendam.

Qvinta differentia ſequitur etiā ex præcedentibus quòd homo nō poteſt vti inſtrumento, niſi quod tāgat rē, in qua eſt producendus effectus. Quia inſtrumentū debet operari circa ſubiectum ſuam propriam & corporalem actionē: actio autem corporalis non fit ſine contactu. Deus autem poteſt etiam per id quod eſt in vno loco, agere in aliam rē ab eo loco remotiſſimam, quādoquidem non eget operatione propria illius rei. B

Secvndo notandum eſt, omnes concedere poſſe Deum vti quibuſlibet inſtrumentis, quantumuis ineptis, modo tamen illa inſtrumenta prius ipſe faciat apta. At certè id nō eſt neceſſe, ſed poteſt Deus inſtrumento ineptо, manente ineptо, efficere quidquid voluerit, quomodo poteſt optimus ſcriba calamo ineptо ita dextrè vti, vt per eum rectiſſimè formētur literæ. Exemplum habemus Ioan. 5. vbi Angelo deſcēdente, & mouente aquam, per eam aquam ita motam curabantur omnes languores. Fuiſſe autem hanc figuram Baptiſmi ſuprà docuimus. Quare Patres imitati hunc modum loquendi, ſæpe dicunt. Sacramenta non operari, niſi prius in ea deſcendat Spiritus ſanctus. Vide Tertullianum in libro de baptiſmo. Ambroſium li. 1. de Spiritu ſancto, ca. 7. & Chryſoſtomum in caput 5. Ioannis, & ibidem Theophylactum, & Theophilum Alexandrinum lib. 1. Paſchali. Pari ratione cùm Deus voluit mundum conuertere per Euangelij prædicationem, poterat eligere homines eloquentes, aut certè homines rudes, continuò eloquentiſſimos reddere: ſed noluit hoc modo vti, ſed elegit homines rudes, & qui ſimpliciter, impolitè, & inordinatè loquerentur, & per eos mundum conuertit. C

Tertio notandum eſt virtutem Sacramētalem aliquando eſſe in elemento, aliquādo in verbo, aliquādo in vtroque. Nam actio Sacramētalis propriè eſt actio miniſtri dantis Sacramentum, non actio ſuſcipientis, ſuſceptio. n. eſt opus noſtrum. Sacramentum autē non eſt opus noſtrum, ſed Dei. Itaque actio miniſtri eſt illa, qua Deus vtitur tanquam inſtrumento ad iuſtificandum. Quando ergo miniſtet vtitur rebus, & verbis vt in Baptiſmo, Confirmatione, & Vnctione extrema tunc etiā Deus vtitur rebus, & verbis, & proinde virtus Dei eſt in vtriſque: & oportet illa duo ſimul concurrere, alioqui nihil fieret. At cum miniſter non vtitur, niſi verbis; materia autem Sacramenti ſe tenet ex parte ſuſcipientis, aut certè non adhibetur à miniſtro ad agendū; tunc virtus non eſt niſi in verbis. Ita fit in Sacramento Abſolutionis, & Matrimonii, & in conſecratione Euchariſtiæ: nō enim adhibet miniſter peccata pœnitentis ad eum abſoluendum, nec panem ad aliquid conſecrandum, ſed verba ad cōſecrandum panem. Et hinc eſt quod non repugnat Sacramento Pœnitentię, vt vno die dicantur peccata, & alio die abſoluatur pœnitens; virtus enim operatiua nō eſt in peccatis, ſed in ſola abſolutione. In cōſecratione tamē Euchariſtiæ requiritur preſentia panis, nō quod in pane ſit virtus operatiua; ſed quia niſi eſſet panis præſēs, nō eſſet materia, in qua ageret Sacramētum: in Abſolutione enim etiāſi non fit Confeſſio, quia iā præterijt, eſt tamen homo, in quem cadit Abſolutio. Denique aliquādo miniſter vtitur ſolo elemento, vt cum porrigit Euchariſtiam, & tunc virtus eſt in ſolo elemento.

Qvarto notandum eſt, gratiam iuſtificantem non propriè creari, nec tamen educi de potentia naturali animæ, ſed educi de potentia obedientiali, ſeu capacitate naturali: proinde S. Thomam nō pugnare ſecum, cùm dicit, non poſſe creaturam inſtrumentaliter concurrere ad creationem, & tamen Sacramenta concurrere ad productionem gratiæ in anima. Explico; illud dicitur propriè creari, quod ſit independenter à ſubiecto: illud cōtra dicitur educi, quod depēdet à ſubiecto, in fieri, in eſſe, & operari. Itaque anima rationalis verè creatur, licet fiat in corpore, quia non pendet à corpore neceſſario, vt patet, quia ſeparata eſſe, & operari poteſt, & prius natura eſt in ſe ipſa ſubſiſtēs, quam corpori infundatur. At gratia eſt qualitas quædam ſpiritalis, quæ pēdet omnibus modis à ſubiecto, vt patet; quare educitur. Sed non educitur de potentia naturali, quia non eſt in homine talis potentia; alioqui gratia eſſet res naturalis: vbi enim eſt potentia naturalis, ibi eſt actus naturalis. Neque obſtat, quod gratia nō poſſit fieri, niſi à Deo; nam etiam anima non poteſt creari niſi à Deo, & tamen eſt res naturalis, quia materia eſt in potentia naturali ad animam. Itaque gratia non dat eſſe naturale, ſed ſupernaturale homini. Eſt tamen in homine capacitas naturalis ad gratiā: naturaliter enim conuenit homini poſſe recipere gratiam, vt Aug. docet de prædeſtinatione Sāctorum, c. 5. & poteſt ea capacitas dici etiam potentia obedientialis, quia licet non ſit talis vt naturaliter poſſit concurrere etiā paſſiuè ad productionem gratiæ (tunc enim eſſet potentia naturalis) tamen eſt talis, vt ex ea poſſit fieri quidquid Deus voluerit, & hæc dicitur potentia obedientialis. D

Neq; repugnat hæc eductio gratiæ de potētia obedientiali ei, quod dicūt Theologi, & ipſum Cōcilium Tridētinum ſeſſ. 6 c. 7. gratiam infundi: infuſio. n. opponitur acquiſitioni, non eductioni. Sic enim diſtinguitur ſcientia infuſa, & acquiſita, non quod nō vtraque educatur de potētia intellectus, ſed quod vna acquiratur proprio labore, altera à ſolo Deo ſine labore donetur. Et ſi rectè dicitur infuſa ſciētia rerum naturalium, quam Deus donauit Adamo, & Salomoni ſine labore ipſorum, licet educta fuerit de potentia naturali, quanto rectius dicetur gratia infundi, quæ à ſolo Deo datur, & non reſpondet ei potentia naturalis?

Ex his ad argumentum Zvvinglij Respondeo, negando conſequentiam. Nam res corporea, & craſſa poteſt agere in animam non ex natura ſua, ſed ex virtute Dei. Avgvstinvs tract. 80. in Ioan. non timuit dicere: *Aqua corpus tangit, & cor abluit.* Et ignis verus, & corporeus, animas, & dęmones tenere, & cruciare poteſt: immò etiam experimur corporis affectionibus miro modo affici animos noſtros, qui tamen ſpiritus ſunt. Et quomodo hæc ipſa noſtra corpora animas retinent tanquam in carcere? nec enim poteſt anima, cùm voluerit, à corpore recedere, & tamen corpus, corpus eſt, & anima ſpiritus eſt.

Ad Primam confirmationem iam reſponſum eſt, non agere contactu id quo non agit per actionem ſuam propriam, & naturalem.

Ad Secvndam dico Primo, locum Auguſtini non eſſe ad rem. Nam Auguſtinus cùm dicit, maius eſſe iuſtificare impium, quàm creare cœlum & terram, nō vult dicere, eſſe difficilius infundere gratiæ habitum

in anima,quàm creare cœlum; ſed vult dicere (vt ipſe ibidem ſe explicat) eſſe opus maioris miſericordiæ iuſtificare impium, quam creare cœlum; & etiam eſſe opus nobilius,quia cœlum,& terra tranſibunt, ſalus electorum non tranſibit. Idcirco ibidem dicit, fideles cooperari Deo in iuſtificatione ſua, proinde fideles concurrere ad opus maius, quàm ſit creare cœlum,& terram. SECVNDO, non eſt improbabile poſſe creaturam concurrere, vt merum inſtrumentum Dei ad veram creationem. S. autem Thomas loco notato id negat de creatura,quæ concurrat diſponendo ſubiectum per propriam actionem. TERTIO, iam oſtendi gratiam propriè non creari.

Ad TERTIAM confirmationem poſſet dici non dari vltimum vllo modo intrinſecũ in ſucceſſiuis: & idco iuſtificationem fieri in vltima parte ſenſibili, non in vltima ſimpliciter,quæ nulla eſt. VEL dicendũ, iuſtificationem fieri in inſtanti illo,in quo finitur actio Sacramentalis. Tametſi.n.actio deſinat negatiuè, quoad ſuas partes,id eſt,per primum non eſſe,tamen deſinit affirmatiuè,id eſt,per vltimũ ſui eſſe, quantum ad terminum ſuum. Vt enim in linea non poteſt aſſignari vltima pars, poteſt tamen aſſignari vltimũ punctum, quo terminatur linea: ita in tempore & motu. AT (inquiunt) tunc non eſt actio Sacramentalis. Reſpondeo tunc maximè eſſe, eo modo, quo res ſucceſſiua eſſe poteſt Res enim ſucceſſiuè nũquam eſt per ſuas partes in re exiſtentes,ſed ſemper habet quiddam indiuiſibile,quod vel eſt initiũ, vel finis, vel continuatiuum rei ſucceſſiuæ: & per illud dicitur eſſe; & tunc perfectè dicitur eſſe, quando illud indiuiſibile terminat actionem. Id patet in tempore: non enim dicitur eſſe vna hora,niſi quando finitur. Idem patet in oratione; quæ perfectè ſignificat cùm profertur eius terminus.

Ad QVARTAM iam dixi, virtutem illam eſſe corporalem, quia eſt motus rei corporalis, licet dici poſſit ſpiritualis,ratione cauſſæ,& effectus.

Ad QVINTAM dico, virtutem illam eſſe partim in vna parte Sacramenti, partim in alia: proinde paulatim perire,prout pereunt partes Sacramenti. Nec tamen ſuperuacaneæ fuerũt. Nam illa particula operatur in virtute omnium præcedentium. Sicut etiã oratio perfectè ſignificat,cum profertur vltima vox; quæ tamen nihil efficeret,niſi aliæ præceſſiſſent: & terminus motus acquiritur per vltimũ mutatum eſſe,quod tamen nihil poſſet,niſi cætera præcurriſſent.

Ad SEXTAM iam reſpondi,virtutem nunc eſſe in verbis,nunc in elemento,nunc in vtroque,&c.

Ad VLTIMAM dico,rem illis difficilem videri, quia imaginantur ſpirituale qualitatem in re corporali debere conſtitui: ſed qui ſentiunt, non eſſe neceſſariam eiuſmodi qualitatẽ,nullas in hac re patiũtur anguſtias.

CAPVT XII.

Explicatur controuerſia de differentia Sacramentorum legis nouæ, & veteris.

SEQVITVR ALTERA quæſtio de effectu Sacramenti;vtrum videlicet iuſtificare ex opere operato ſit proprium Sacramentis nouæ legis,an commune cum Sacramentis legis veteris. Quatuor erunt partes huius quæſtionis. Exponemus enim PRIMO ſententiam hæreticorum. SECVNDO ſententiam Catholicorum. TERTIO probabimus veritatem. QVARTO ſoluemus obiectiones.

Quantum ad PRIMVM, conuenit inter omnes Catholicos,& hæreticos, ſex vt minimùm eſſe differentias inter Sacramenta legis nouæ & veteris. PRIMA, quod nunc ſunt alii ritus externi,quàm tunc erant, vt notum eſt. SECVNDA, quod nunc ſint pauciora Sacramenta, quàm tunc erant. TERTIA, quòd ſint noſtra faciliora, vt patet de Circunciſione, & Baptiſmo, & aliis. QVARTA, quod noſtra ſint nobiliora ſaltem ratione auctoris,quia noſtra ab ipſo Chriſto immediatè inſtituta,& promulgata, Moſaïca verò à Moſe,ſi non inſtituta,certè promulgata ſunt. QVINTA, quod illa fuerint figuræ noſtrorum. SEXTA;quod illa eſſent data ad tempus,id eſt, vſque ad aduentum Meſſiæ: noſtra duratura ſint, quamdiu mundus durabit. Colliguntur hæc omnia ex Auguſt in epiſt 118. ad Ianuarium,lib.3.de doct.Chriſtiana,ca. 9. & lib. 19. contra Fauſtum,ca.13 in Pſal.73.

Quæſtio autem eſt,vtrũ præter has differentias,diſcrimẽ ſit in effectu principali,qui eſt iuſtificare à peccato. Hæretici huius temporis nullum ferè ponunt diſcrimen,quamquam inter ſe non ſatis conueniunt.

Ac PRIMVM Anabaptiſtæ,Carolſtadiani, & Zuvingliani,qui (vt ſupra oſtendimus) nihil tribuunt Sacramentis noſtris,niſi vt diſcernãt fideles,ab infidelibus, vel ſint quaſi profeſſio fidelitatis,vel admoneant bonorum operum: coguntur plus tribuere Sacramentis veteribus, quã noſtris. Melius enim diſcernit Iudæũ à non Iudæo Circumciſio,quæ ſemper manet, & cerni poteſt, quàm Baptiſmus, qui ſemel exhibetur, & tranſit. Et eadem ratione melius admonet fidelitatis, & bonorum operum Circumciſio, quàm Baptiſmus, cum illa ſit permanens,craſſior,& ſenſibilior,&c.

Lutherus autem, qui vult Sacramenta noſtra excitare fidem,idem tribuit Sacramentis veteribus. Vnde ſic ait in lib. de Babylonica captiuitate, ca. de Baptiſmo: *Error eſt Sacramenta nouæ legis differre à Sacramentis veteris legis, penes efficaciam ſignificationis, id eſt, quod noſtra efficaciter ſignificent facienda, quod figurant; non illa.* Et idem repetit in aſſert.1,artic.

Eſt autem NOTANDVM, Lutherum diſtinguere duo genera ſignorum veterum in lib. de Babyl. captiuit. ca.de Baptiſmo. QVÆDAM enim fuiſſe dicit, quę haberent annexum verbum promiſſionis, ac proinde exigerent fidem,vt ſignum iridis datum Noë, ſignum roris in vellere Gedeonis, ſignum in reuerſione ſolis datum ab Iſaia Regi Ezechiæ, & alia. Atque hęc dicit fuiſſe vera Sacramenta,& æqualia noſtris, quoad efficaciam. ALIA verò fuiſſe dicit, quæ non haberent annexam promiſſionem, vt omnes illas cæremonias legales, quibus expiabantur homines, veſtes, ædes, &c.atque has dicit non fuiſſe propriè Sacramenta & eſſe longè inferiora noſtris Sacramentis. Vnde in homil.1.de Baptiſmo non procul ab initio 2. partis grauiter inuehitur in Anabaptiſtas,qui non plus tribuerent noſtro Baptiſmo,quam lotionibus Iudaïcis; quaſi ipſe multum tribuat Baptiſmo, qui iridẽ illi æquare non veretur. Porrò ex hac diſtinctione Lutheri colligitur alius error,vel potius paradoxum ipſius,qui non vult eſſe Sactamenta ea,quæ ab omnibus veteribus dicuntur Sacramenta, vt lotiones Iudaïcas, agnum Paſchalem,ſacrificia,& ſimilia; & contra,ea vult eſſe Sacramenta,quæ à nullo, ne per ſomnium quidem, vocata ſunt Sacramenta vt iridem, vellus Gedeonis, vmbram horologii Achaz,& ſimilia.

Iam Caluinus conuenit cum Luthero, quod Sacramenta veteris legis eodem modo iuſtificarẽt, quo noſtra,nimirum alendo fidem,Nam li.4 Inſtit.c.14 § 23. *Hoc dogma,* inquit, *Scholaſticum,quo tam lõgum diſcrimen inter veteris,ac nouæ legis Sacramenta notatur,perinde ac ſi illa non aliud, quàm Dei gratiam adumbrauerint, hæc verò præſentem conferant, penitus explodendum eſt*: & ſimilia habet in Antidoto Concilii Tridentini,ſeſſ. 7. cãn.1. Diſſentit tamen à Luthero Caluinus in duobus. PRIMO,quod exiſtimat Sacramẽta nouæ legis vberiorem gratiam dare quàm vetera, quia nimirum clarius excitant fidem, & proinde maior fides magis iuſtificat.

Neque

Neque tamen negamus, inquit in Antidoto loco citato, *quin vberior ſub Chriſti regno percipiatur gratia.* Lutherus autem omnino æquat Sacramenta illa noſtris. SECVNDO, Lutherus (vt oſtendimus) non omnes cæremonias Iudaïcas, ſed tantum eas, quę habent annexas promiſſiones vult eſſe Sacramenta, & noſtris æqualia. At Caluinus omnes illas cæremonias habet pro Sacramentis, quæ darẽt gratiam, licet non ita copioſam, vt noſtra. Nam lib. 4. Inſtitutio. cap. 14. §. 21. purificationes Iudæorum numerat inter Sacramenta, §. 26. idem prolixius docet. Et licet vterque erret, minus abſurde Caluinus docet, quàm Lutherus.

Kemnitius in Examine Concilii, partim Lutherum, partim Caluinum ſequitur. Nam pag. 60. & 70. admittit Lutheri diſtinctionem de duplici genere ſignorum veterum: pag. autem 74. admittit cum Caluino vberiorem gratiam dari in Sacramentis nouis, quàm in veteribus: cum vtroque autem conuenit in damnanda Eccleſiæ doctrina. Atque hæc de ſententia hęreticorum.

CAPVT XIII.

Explicantur ſententiæ Catholicorum.

QVANTVM ad SECVNDVM, Catholici omnes conueniunt Sacramenta veteris legis; quę propriè Moſaïca dicuntur, non contuliſſe gratiam ex opere operato. Id enim docent omnes Theologi in 4. diſt. 1. & idem definiuit Concilium Florentinum in inſtruct. Armenorum, & Concilium Trident. quamuis breuius, & obſcurius, quia non erat neceſſe cum iam res eſſet definita, ſeſſ. 7. can. 2.

Eſt autem hic NOTANDVM, iſta Concilia non definiuiſſe (vt calumniatur, & mentitur Kemnitius in 2. parte Examinis, pag. 58. & 59. veteres Patres non habuiſſe gratiam Dei ex merito Chriſti, aut eã habuiſſe ſine vllo organo, ſeu medio applicãte Chriſti merita. Concilia. n. nihil horum dicunt, ſed tantum aſſerunt, hoc eſſe diſcrimen inter Sacramenta legis veteris, & nouæ, quòd noſtra conferunt gratiã, illa ſolum eam ſignificabant. Nõ eſt autem conſequens, veteres Patres non habuiſſe gratiam, aut habuiſſe ſine organo applicante Chriſti merita. Nam etiamſi non habuerũt eam per Sacramenta, tamen habuerunt per fidẽ, vt etiam nunc adulti per fidem, & contritionem veram iuſtificantur, antequam re ipſa ad Sacramentum accedant.

Etſi autem Catholici in hoc principio conueniant inter ſe, & diſcrepent ab hæreticis huius temporis, tamen ſunt etiam apud eos duæ quæſtiones, de quibus breuiter dicam, quæ ſint opiniones, cũ id ſit neceſſarium, partim ad controuerſiam propoſitam explicandam, partim ad refellendas hæreticorum calumnias.

VNA igitur quæſtio eſt de Sacramẽtis veteribus Circumciſione excepta, an ſaltem iuſtificarent ex opere operantis. Duæ ſunt autem opiniones. PRIMA Magiſtri in 4. diſt. 1. qui id negat: ait enim Sacramenta illa non iuſtificaſſe, etiãſi in fide, & charitate ſuſciperentur, quia data erant, vt eſſent oneri, nõ vt iuſtificarent. SECVNDA eſt communis Theologorum, iuſtificaſſe omnia illa Sacramenta ex opere operantis, id eſt, ex fide, & deuotione ſuſcipientis: & hæc ſententia eſt veriſſima. Nã eſt generaliter vera ſententia Apoſt. Rom. 2. *Factores legis iuſtificabuntur* Quanquã iſta iuſtificatio nõ eſt propriè Sacramentalis, ſed eſt cõmunis omnibus bonis operibus, quæ in charitate fiunt, nec eſt iuſtificatio prima, ſed ſecunda. quod autẽ Kẽnitius in 2. par. Examinis, p 58. vociferatur, hãc ſententiã directè, & quaſi aduerſa fronte pugnare cum Paulo, qui Rom. 4. ex profeſſo docet, Abrahamũ non eſſe iuſtificatum ex operibus, ex mera imperitia naſcitur. Nam Paulus loquitur de operib⁹, quę fiũt ex ſolis viribus liberi arbitrij, quibus operibus & nos fatemur, neminẽ iuſtificari. Theologi autẽ cũ dicunt Sacramẽta vetera iuſtificaſſe ex opere operantis; loquuntur de opere, quod oritur ex gratia Dei. Vocãt enim opus operantis, fidẽ, charitatẽ, obedientiam, quæ ſunt omnia Dei dona, cũ ſine ſpeciali Dei auxilio nõ habeãtur: de qualib. operibus Paulus Rom. 2. *Factores legis iuſtificabuntur*. Et Iacobus, c. 2. *Abraham nonne ex operibus iuſtificatus eſt?*

ALTERA quæſtio de Circumciſione, quæ non eſt propriè Sacramentũ Moſaïcũ, ſed legis naturæ: vnde Ioan. 7. *Circumciſio non eſt ex Moſe, ſed ex Patribus*. Porrò de Circumciſione duę ſunt opiniones. PRIMA opinio eſt Alexandri, par. 4. quæſt. 7. memb. 7. ar. 4. Bonauẽturæ, Scoti, & Gabrielis in 4. diſt. 1. qui admittunt Circũciſionem ex opere operato cõtuliſſe iuſtificationem: Pugnant autem cum hac ſententia multa argumenta. PRIMO Scripturæ, quæ cum dicunt, Sacramẽta vetera fuiſſe egena elemẽta, non excludunt Circũciſionem, immò de illa maximè loquũtur, vt poſtea videbimus. SECVNDO Concilia, Florentinum, & Tridẽtinum, quæ ſolis Sacramẽtis noſtris tribuunt vim iuſtificãdi. Neque valet, quod quidã dicunt, Cõcilia iſta cum negãt, Sacramenta veteris legis iuſtificaſſe, loqui tantum de Sacramentis Moſaïcis, id eſt, a Moſe promulgatis, non autem de Circũciſione, quæ erat Sacramentum legis naturæ datum Abrahæ, non Moſi, hoc, inquam, non valet. Nã Concilia intendunt explicare excellentiam Sacramentorum nouæ legis, quæ quidem excellentia non minus obſcuratur, ſi Sacramẽta legis naturæ ſint noſtris æqualia, quã ſi id tribuatur Sacramentis legis ſcriptæ. Præterea cum Deus in lege gradatim proceſſerit, & legẽ imperfectiorem dederit in ſtatu naturæ, quã in ſtatu legis ſcriptæ, & in hoc ſtatu imperfectiorem, quàm in ſtatu Euangelii: idem ſine dubio fecit in Sacramentis, proinde ſi Sacramenta Moſaïca non iuſtificabant, multò minus Sacramenta legis naturæ.

Hic tamen eſt hoc ANNOTANDVM, hanc ſententiam primam non fauere hæreticis huius tẽporis, licet aliquod Sacramentum antiquum cum noſtris æquauerit. Nam hæretici cum paria faciant Sacramenta vetera noſtris, non vetera extollunt, ſed noſtra deprimunt, ac deijciunt; hæc autem prima ſententia non deijcit noſtra, ſed extollit antiqua.

SECVNDA ſententia eſt S. Thomæ 3. p. q. 70. art. 4. & diſcipulorũ S. Tho. Capreoli, Soti, Ledeſmii, & aliorum in 4. d. 1. vel 2. qui docent, Circũciſionem vi ſua non iuſtificaſſe, ſed iuſtificaſſe tamen, quatenus fidei proteſtatio erat, & fidem applicabat. Itaque volunt ij auctores, iuſtificatos fuiſſe veteres ex merito paſſionis Chriſti, vt nos iuſtificamur, ſed hoc meritũ nobis applicari per Sacramenta, Hebręis autem per ſolam fidem; quæ tamen fides requirebat vt cõditionem, ſine qua non operabatur Sacramentum Circumciſionis. Hęc ſententia ſine dubio probabilior eſt, ſed quia non eſt nobis propoſitum, niſi fidem aduerſus hæreticos propugnare, his omiſſis ad 3. caput tranſeamus.

CAPVT XIV.

Probatur nullum Sacramentum legis naturæ, aut ſcriptæ, iuſtificaſſe ex opere operato.

NVNC probanda eſt veritas. Probabimus autem, nullum Sacramentum legis naturæ, aut ſcriptæ iuſtificaſſe ex opere operato, ſiue eo modo, quo iuſtificat Sacramentum nouæ legis, contra omnes hæreticos huius tẽporis, & aliquo modo etiã contra eos, qui Circũciſioni tribuũt iuſtificationẽ ex opere operato.

AC PRIMVM quidem argumentum ſumitur ex diuinis literis: nã & Prophetę, & Apoſtoli miro conſenſu

Digitized by Google

docent, Sacramenta vetera non iuſtificaſſe; cum de noſtris contrarium aſſerant.

PRIMVS locus ex Prophetis Pſal. 39. *Sacrificium & oblationem noluiſti, aures autem perfeciſti mihi. Holocauſtum & pro peccato non poſtulaſti.* Vbi ſcriptura non negat, Deum velle ſacrificia, cum ipſe ea fieri iuſſerit, ſed negat ea velle ad expiandum peccatum. SECVNDVS locus Pſal. 50. *Si voluiſſes ſacrificium* (nimirum ad expiandum peccatum) *dediſſem vtique, holocauſtis non delectaberis. Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus, &c.* Vbi Scriptura opponit ſacrificium contritioni; & de vno negat quod de altero affirmat, quod non faceret, ſi vtrumque concurreret ad iuſtificationem: neque enim rectè diceretur nunc, Deus non vult Baptiſmum, ſed contritionem. TERTIVS locus Iſaiæ 1. *Quò mihi multitudo victimarum veſtrarum? quis quæſiuit hæc de manibus veſtris?* QVARTVS locus Hierem. 11. *Nunquid carnes ſanctæ auferent à te malitias tuas, in quibus gloriata es?* vbi de ſacrificio pro peccato loquitur. Et certè de Baptiſmo non diceret, Nunquid Baptiſmus auferet à te malitias? QVINTVS locus Amos 5. *Quod ſi obtuleritis mihi holocauſta, & munera veſtra non ſuſcipiam, & vota pinguium non reſpiciam.* Porrò ſi ſacrificia non iuſtificabant, multò minus iuſtificabant aliæ cæremoniæ: nullæ enim cæremoniæ habent clariores promiſſiones de remiſſione peccatorum, quam ſacrificia.

Iam ex verbis Apoſtolorum idem probari poteſt. PRIMVS locus eſt Rom. 3. *Quid ergo amplius Iudæo eſt, aut quæ vtilitas Circumciſionis? multum quidem per omnem modũ. Primum, quia credita ſunt illis eloquia Dei,* vbi illud, *Primum* (etiam Caluino, & Petro Martyre teſtibus in commentario) non eſt nota ordinis, quaſi veller Paulus multas vtilitates Circumciſionis adferre, ſed ſignificat potiſſimũ, ſeu præcipuum, non enim adfert alias vtilitates. Solum ergo, auctore Paulo, Iudæi circumciſi præſtabãt Gentibus incircũciſis, quod illi habuerint Dei legem & oracula, non ergo Circumciſio iuſtificabat. Nam alioqui præſtitiſſent Iudæi Gentibus etiam iuſtitiã, quod præcipuè Paulus refutare intendit, vnde paulò pòſt ſubiũgit: *Quid ergo præcellimus eos? nequaquã. Cauſſati enim ſumus* (id eſt cauſſam attulimus, & oſtendimus) *Iudæos, & Græcos omnes ſub peccato eſſe,* vbi Paulus etiã ſi dixerat, Iudæos præſtare Gẽtibus ob Circũciſionem, quia fuerãt illis credita eloquia Dei: tamen nũc negat, Iudęos præſtare Gẽtilibus, quia nõ præſtãt, quod attinet ad iuſtificationẽ, de qua agebatur, omnes enim tã circũciſi, quàm incircumciſi peccatores ſunt. Quibus verbis clariſſimè docet, Circũciſionem non iuſtificaſſe. Non enim vult dicere, nullũ fuiſſe iuſtum ante Chriſti aduentũ, cum cõſtet Patriarchas, & Prophetas, & multos Gentiles fuiſſe iuſtos, vt Melchiſedech, Iob, & alios. Sed vult dicere, nõ fuiſſe iuſtos ex eo, quod eſsẽt circũciſi, vel incircũciſi, ſed ex eo, quòd in Chriſtũ venturũ crederent. Ibidẽ addit Apoſtolus, *Ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro coràm illo.* quis autem neget, Circumciſionem fuiſſe opus legis? ibid. *An Iudæorum,* inquit, *Deus tantũ? nonne & gentiũ? immò & Gentiũ, quoniã vnus eſt Deus, qui iuſtificat Circũciſionem ex fide, & præputium per fidem;* quaſi dicat, Deus eſt omnium Deus, quomodo igitur credibile eſt, eum dediſſe remedium contra peccatũ ſolis Iudæis? Poſſumus nos hinc etiam aliter argumentari: An maſculorum Deus tantum? nonne & fœminarũ? Quis ergo credat, Deum dediſſe remedium, quod ſolis maſculis prodeſſet?

SECVNDVS locus eſt Rom. 4. vbi Apoſtolus ex profeſſo probat, Abrahamũ non in Circumciſione, ſed in præputio fuiſſe iuſtificatum, vt inde admoneat, Circumciſionem non eſſe datam, vt iuſtificaret. Si enim is, cui primo data eſt, non fuit ex ea iuſtificatus, quanto minus alii ex ea iuſtificandi erunt?

TERTIVS locus 1. Corinth. 7. *Circumciſio nihil eſt, & præputium nihil eſt,* vbi ita Paulus Circumciſionem vt præputium deſpicit, cum agitur de iuſtificatione.

QVARTVS locus eſt Gal. 4. *Quomodo iterum conuertimini ad infirma, & egena elementa, quibus iterum ſeruire vultis?* Quorum elemẽtorum nomine intelligit circũciſionem, de qua præcipuè loquitur in ea epiſtola, & ſimul etiam alias cæremonias legales, & ſanè non diceretur infirma, & egena, ſi iuſtificarent. Ibidem dicit, Iudæos tanquam paruulos ſub elemẽtis huius mundi ſeruientes fuiſſe; nos autem viros eſſe perfectos, quę ſanè differentia non eſſet vera, ſi Sacramenta noſtra non haberent aliam vim, quàm illa Iudæorum.

QVINTVS locus Galat. 6. *Neque circumciſio aliquid valet, neque præputium, ſed noua creatura.* Vbi videmus opponi nouam creaturam tam Circumciſioni, quam præputio, quod eſſet ineptum, ſi Circumciſio efficeret nouam creaturam.

SEXTVS locus Philip. 3. vbi Paulus dicit, ſe arbitrari detrimẽtum, iuſtitiam, quæ eſt ex lege, & hoc aliquoties repetit: quod certè nõ diceret, ſi ex vlla legali cæremonia iuſtificatus fuiſſet. Vnde ibid. Circumciſionem per contemptum conciſionem vocat: *Videte,* inquit, *conciſionem.* Nam (vt exponit Chryſoſtomus) circũciditur, quod apertè expolitur reſecatis ſuperfluis, conciditur, quod temerè, & prẽter artem ſcinditur in fruſta. Ibidem Apoſtolus ait ſe non habere fiduciam in carne, & per fiduciam in carne exponit ipſe fiduciam in Circumciſione aliiſque id genus rebus.

SEPTIMVS locus Coloſſ. 2. vbi omnia Sacramenta vetera dicuntur vmbra futurorũ, corpus autem Chriſti. Quod ſi noſtra eandem vim haberent, adhuc eſſemus in vmbra. Ibidem: *Circumciſi,* inquit, *eſtis Circumciſione nõ manu facta, in expoliatione corporis carnis, ſed Circũciſione Chriſti conſepulti ei in Baptiſmo.* Vbi Paulus Circũciſionem vocat manu factã, & proinde Baptiſmum non manu factũ, quia principalis baptizans eſt Deus. Item nihil tribuit circũciſioni, niſi carnem expoliare, & eam Baptiſmo opponit: NOTANDVM autem eſt in textu Græco haberi: *In expoliatione corporis peccatorũ carnis,* & proinde coniungendam hanc partem (*In expoliatione, &c.* cum illa (*circumciſi eſtis*) non cum illa (*Circumciſione manu facta*) vt ſenſus ſit, Circumciſi eſtis in expoliatione corporis peccatorum, non Circumciſione manu facta, ſed Circumciſione Chriſti ſpirituali cõſepulti ei in Baptiſmo. Ex quo textu ſumitur idem argumentum, ſed alio modo. Nam [vt exponũt Græci Chryſoſtomus, Theodoretus, Theophylactus] Paulus docet, Circumciſionem Iudaïcam fuiſſe denudationem vnius pelliculæ, noſtra autem Circumciſio eſt expoliatio totius corporis peccatorum.

OCTAVVS eſt Heb. 7. *Reprobatio,* inquit Apoſtolus, *fit præcedentis mandati propter infirmitatem, & inutilitatem.* Loquitur autem de mandatis cæremonialibus, quarum præcipuum erat de Circumciſione.

NONVS locus Heb. 9. vbi cæremonias veteres dicit fuiſſe iuſtitias carnis, & ſanctificaſſe quidem inquinatos, ſed ſolum ad emundationem carnis.

DECIMVS locus Heb. 10. vbi dicit legem vmbram habuiſſe, non ipſam imaginem rerum, nec potuiſſe accedentes perfectos facere, nec potuiſſe auferre peccata, & mundare conſcientiam: & Deum hoſtias, & oblationes noluiſſe, nec ei placuiſſe, quod intelligi debet in ordine ad iuſtificationem ex opere operato, nam alioquin negari non poteſt, quin ei placuerint, ex obedientia, & deuotione offerentis. Nam vocantur odor ſuauiſſimus Domino, Leuit. 1.

Sed videamus, quid ad hæc loca aduerſarii reſpondeãt. Lutherus, & Lutherani reſpondẽt, Scripturas cũ negant, Sacramenta vetera iuſtificare, debere intelligi

de illis

deillis,quæ non habent annexam promiſſionem.

At loca à nobis adducta,loquuntur expreſsè de Circumciſione, quam omnes concedunt habuiſſe annexam promiſsionẽ.Deinde nullæ cæremoniæ Iudaïcæ habuerunt promiſſionem magis expreſſam,quàm ſacrificia & ablutiones.Nã Leuit.4. 5. & 6. promittitur remiſſio peccatorum offerenti ſacrificium. Et rurſus Leuit. 20. 21. & 22. promittitur ſanctificatio iis, qui abluuntur aqua, vt lex præcipit: & tamen Apoſtolus Heb.10.diſertis verbis dicit,impoſſibile eſſe ſacrificiis & ablutionibus Iudaïcis remitti peccata.

Kemnitius in Exam.2.par. pag. 63. poſt ſolutionem Lutheri,proponit aliam,quæ eſt etiam Caluini. lib.4. Inſt.cap.14.§.23.& 25.& Martyris in cap. 7.1. ad Cor. quòd videlicet Scriptura cùm reprehendit tanquam inutilia Sacramenta vetera , non loquatur de illis ſecundum ſe,ſed vt perperam intelligebantur à Iudæis, id eſt,de nudis cæremoniis,remota promiſſione,& fide in Chriſtum.Veriſſimum enim eſt, Sacramenta illa nihil valuiſſe accipientibus ea ſine fide.

At contrà;nam Primo,non eſt quæſtio inter nos,& hæreticos, an Sacraméta illa ex fide prodeſſent. Id.n. fatemur omnes,& hoc eſt,quod Scholaſtici dicunt,& illi malè reprehendunt,Sacramenta vetera fuiſſe vtilia ex opere operantis.Sed quæſtio eſt,an præterea ex diuina inſtitutione fuerint vtilia, vt Sacramenta. Illa enim vtilitas ex opere operantis, non eſt propriè Sacramentorum,ſed communis omni bono operi.

Secvndo, Sacramenta ſine promiſſione & fide nihil prodeſſe,nõ tantum conuenit Sacramentis veteribus ſed etiã nouis,vt ipſi aduerſarii docent : & tamen Paulus ita diſtinguit noua à veteribus,vt dicat, noſtra ſaluare,regenerare,mundare,iuſtificare.Epheſ. 5. Tit. 3.1.Cor.1.vetera autem eſſe elementa egena, nihil valere,& nihil eſſe,1.Cor.7.Gal.5.Heb.10.& alibi.

Tertio Apoſtolus in his locis dicit , illas cæremonias fuiſſe inutiles ad iuſtificandum, vbi dicit fuiſſe vmbras,& figuras rerum noſtrarum, Coloſſ.2.1. Cor. 10.Heb.10.Ergo Apoſtolus vult,Sacramenta illa fuiſſe inutilia ad iuſtificandum,non ſolùm vt falsò exponebantur à Iudæis,ſed etiam ſecundum ſe,& vt erant Sacramenta à Deo inſtituta. Non enim vt exponebantur perperam à Iudæis, figuræ dici poterant , ſed ſolùm vt erant Sacramenta à Deo inſtituta. Non enim illis figuræ erant,qui nihil de Chriſto cogitabant , ſed ſolùm illo ritu acquieſcebant.

Deniqvt,ſi Paulus ſolum dicere vellet,Sacramenta vetera ſine fide nihil prodeſſe:non cõferret cum præputio,nec diceret;*Circũciſio nihil eſt , & præputium nihil eſt*,1.Cor.7.& Gal.6.*Neque Circumciſio aliquid valet, neque præputium.* Præputium.n. non ſolùm ſine fide nihil eſt,& nihil valet,ſed abſolutè nihil eſt , & nihil valet.

Caluinus præter hanc ſolutionem adhibet alias tres. Vna eſt lib.4.Inſtit.cap.14.§. 22. quod Paulus loquatur de Sacramentis veteribus,non abſolutè,ſed comparatiuè,ac præſertim Col.2.vbi vocantur vmbrę illa Sacramenta: Dicit enim Caluinus, Paulum non voluiſſe extenuare efficaciam illorum Sacramentorum, ſed magnificare efficaciam noſtrorum,quæ dant vberiorem gratiam,quam illa.

At contrà, nam ſi ſolum differrent noſtra à veteribus,quòd noſtra darent maiorem gratiam, illa minorem,Paulus nõ rectè diceret,illa nihil eſſe,& nihil valere,nec conferret cum præputio Circũciſionem, neque etiã diſtingueret illa vt vmbram à corpore. Vmbra enim non eſt corpus minus, ſed nullum , nec habet aliud , niſi ſimilitudinẽ corporis. Immò Heb. 10. ita extenuat ea Sacramenta , vt dicat , non fuiſſe imagines, ſed vmbras. Nam imago habet poſitiuam, & realem corporis ſimilitudinem : vmbra autem habet ſimilitudinem priuatiuam,& quæ reuera nihil eſt.

Altera ſolutio Caluini eſt ibidem. §.24. quòd Paulus loquatur de Sacramentis veteris legis pro eo tempore,quo iam erant per Chriſtum abrogata.

At contrà. Nam Roman.2. Paulus dicit: *Circumciſio quidem prodeſt ſi legem obſerues.* Vbi indicat ſe loqui de eo,quod cõueniebat Circumciſioni,cum adhuc vigeret. Nam poſt abrogationẽ non prodeſt, ſed obeſt , vt idem Paulus dicit Gal.3. Vult ergo Paulus dicere, Circumciſionem,quando vigebat,fuiſſe vtilem,non quidem quòd ipſa iuſtificaret, ſed quia circumciſi habebant legem Dei, & poterant faciliùs , quàm alii noſſe Dei voluntatem,vt idem Paulus explicat c.3. *Quæ vtilitas Circumciſionis? multum per omnem modum &c.* Item 1.Cor.7.vbi dicit Circumciſionem,nihil eſſe,loquitur pro tempore , quo vigebat ; nam paulò antè dixerat: *Circũciſus vocatus eſt? non adducat præputium. In præputio vocatus eſt? non circuncidatur.* Et eſt ſenſus perinde eſſe, vtrum quis ex Iudaïſmo ad fidem Chriſti veniat , an ex Gentiliſmo. Itaque loquitur de illis , qui fuerãt circumciſi vigente lege,& poſtea ad fidem Chriſti venerant,& illos monet ne glorientur præter cæteros , ob Circumciſionem olim acceptam , quia nihil eſt. Præterea.Gal.4.dicit, antiquos Patres ſub elemẽtis mundi huius fuiſſe ſeruientes.Item Phil.3.dicit, ſe non habere fiduciam in carne,id eſt,non magnifacere (vt ibidem exponit) quod fuerit circumciſus octauo die, ac proinde contemnit Circũciſionem , quam acceperat, cùm ea vigeret.Item Coloſſ.2.& Hebr.10. vocat vmbras,& figuras.Non autem erãt vmbræ,& figuræ, niſi ante abrogationem.Item Hebr.7. dicit , abrogata illa fuiſſe ob infirmitatem,& inutilitatem.Denique Heb. 10.ex profeſſo docet , impoſſibile fuiſſe, vt ſacrificiis, & lotionibus illis expiarentur peccata , & propterea Chriſtum veniſſe,vt perficeret quod illa non poterãt.

Tertia ſolutio eſt eiuſdem ibidem,§.25. vbi dicit, cæremonias legis vocari vmbratiles , non quod nihil habeant ſolidi,ſed quia earum complementum vſque ad Chriſtũ quodammodo ſuſpẽſum erat. Addit etiam, quod vocantur vmbræ,non eſſe accipiendum de efficacia,ſed de modo ſignificandi,quia nimirum ſignificabant res futuras,noſtra ſignificant res præteritas.

At contrà. Primo,iſta ſolutio planè deſtruit textũ. Nam Paulus non ſolum vmbratiles facit eas cæremonias,ſed ipſam vmbram appellat. Secvndo, ſi ideo ſolùm fuiſſent vmbratiles,quia complementum erat ſuſpenſum vſque ad Chriſtum .i. quia repręſentabant aliquid,quod nondum aderat,noſtra etiam vmbratilia dici poſſent.Nam tepræſentãt reſurrectionem & gloriam futuram. Tertio impudentiſſimè aſſeritur,Paulum non agere de efficacia,ſed ſolùm de modo ſignificandi.Nam illa verba: *Nihil eſt, nihil valet , elementa egena,infirma,inutilia,non poſſe expiare peccata*, & ſimilia, non poſſunt niſi de efficacia exponi. Deniqve, Apoſtoli quęſtio cum Iudæis de efficacia erat,& de iuſtificatione,non de modo ſignificandi. Neque enim tam ſtulti erant Hebræi,vt non intelligerent, Sacramenta vetera ſignificaſſe res futuras , ſi Meſſiam venturum credebant. Atque hæc de primo argumento.

CAPVT XV.

Idem probatur ex Patribus.

Probandvm eſt hoc diſcrimen etiam ex Patribus, tum vt res ſit magis cõfirmata,tum quia Kẽnitius in 2.parte Examinis pag.56.& ſequentibus vſque ad 60. conatur oſtendere, vnum tantum locum nos habere,eumque ex Auguſt.quem tamen ipſum eripere

nobis conatur. Proferemus igitur auctores veteres, Hebræos, Græcos Latinos viginti, præter Augustinũ

I. PHILO in lib. de Circumcisione, exponens omnes causſas Circumcisionis, quas à maioribus ſe accepisſe fatetur, neque clarè dicit, neque obſcurè insinuat, eam instituram fuisſe in remedium peccati.

II. IOSEPHVS lib. 1. antiquit. cap. 12. non aliam causſam Circumcisionis reddit, nisi vt posteritas Abrahæ ab aliis Gentibus discerneretur. Et tamen si quis nosſe potuit, quorsum esſet instituta Circuncisio; isti maximè, qui Hebræi erant, & doctissimi, & vixerant etiam eo tempore quo adhuc lex vigebat.

III. IVSTINVS in Dialogo cum Triphone, ante medium: *Quinetiam*, inquit, *ex eo, quòd non possunt fœminæ circumcidi, intelligitur signi causſa datam esſe Circumcisionem, non pro opere iustitiæ.* Et toto ferè Dialogo hoc probat, Circumcisionem non iustificasſe, sed datam solùm, vt discernerentur Iudæi ab aliis.

IV. DIONYSIVS Areopagita in lib. de hierarchia Ecclesiastica, c. 5. par. docet, Ecclesiam esſe mediam inter synagogam & cœlestem patriam, quòd synagoga carnalia Sacramenta, & vmbras, ac figuras habuerit; cœlestis Hierusalem habeat nudam veritatem sine vllis signis corporalibus: Ecclesia nostra cum vtraque communicet, quòd habeat signa corporalia, & simul spiritualia dona.

V. IRENÆVS lib. 4. cap. 30. *Circumcisionem*, inquit, *non quaſi iustitiæ consummatricem, sed in signo eam dedit Deus vt cognoscibile perseueret genus Abrahæ.* Et infrà: *Eo quia non per hæc iustificabatur homo, sed in signo data sunt populo, ostendit, quod ipse Abraham sine Circumcisione credidit Deo, & reputatum est illi ad iustitiam.* Vide eundem in eodem lib. cap. 28. 29. 32. & 34.

VI. ORIGENES lib. 2. contra Celsum dicit, Christianos meritò dimisisſe Circumcisionem, Sabbatha, & similia quod res carnales, & corporales essent, & transisſe ad legem Dei spiritalem. Item hom. 3. in Genes. vbi explicat Circumcisionis præceptum, opponit carnalem illam circumcisionem Iudæorum, circumcisioni spirituali Christianorum: proinde vult tantum interesſe inter Sacramenta illorum, & nostra, quantum interest inter carnem, & spiritum.

VII. EVSEBIVS Cæsarienſis lib. 1. demonst. Euangelicæ, ca. 10. & lib. 1. histor. cap. 1. pulchrè docet, cur data fuerint primis illis parentibus Sacramenta carnalia & sacrificia, tanquam elementa quędam, & adumbrationes rerum spiritualium.

VIII. EVSEBIVS Emisſenus homil. in Sabbato post primam Dominicam quadragesimæ in illud: *Faciamus hic tria tabernacula. Primum*, inquit, *tabernaculum est synagoga, secundum Ecclesia, tertium cœlum. Primum in vmbra fuit, & figura; secundum in figura & veritate; tertium in sola veritate. In primo via ostenditur; in secundo inuenitur; in tertio possidetur. Non enim Sacramenta Ecclesiæ, sicut Sacramenta synagogæ medicinam tantum docent, & ostendunt, sed ipsa potius sunt medicina, & remisſio peccatorum.*

IX. ATHANASIVS oratione in illud: *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo*: circa finem, fusè docet Circumcisionem nihil fuisſe aliud nisi vmbram, & figuram Baptismi, qui est vera, & spiritualis Circumcisio.

X. EPIPHANIVS hær. 8. quæ est Epicureorum: *Illic*, inquit, *Circumcisio fuit carnalis, quæ deseruit tempori vsque ad magnam Circumcisionem, hoc est, Baptismum, qui circumcidit nos à peccatis.*

XI. BASILIVS lib. de Spiritu sancto, cap. 14. *Qui veritatem*, inquit, *vmbræ comparans, eamque figuris conferens ea, quæ figuris significantur, vniuersam pariter Euangelicam dispensationem eleuare aggreditur.* Et infrà: *Quid*, inquit, *confers lauacrum lauacris, quæ solam nominis appellationem habent communem, rerum verò tanta est differentia, quanta est inter somnia, & veritatem, inter vmbras & imagines, & inter ea, quę reuera sunt.*

XII. Ioannes CHRYSOSTOMVS homil. 27. in Gen. *Attende*, inquit, *quod Deus Circumcisionem pro lege statui voluit, non quod ad animæ salutem efficere hoc posſit aliquid, sed vt Iudæi pueri hoc gratitudinis indicium circumferrent, quaſi signum, & sigillum, & ne liceret eis commisceri gentium commistionibus. Hinc B. Paulus signum hoc vocat dicens: Et signum dedit Circumcisionis sigillum; nam ad iustitiam ipsa Circumcisio nihil conducit.* Vide eundem hom. 39. & 40. in Genes. homil. de proditione Iudæ, hom. 7. in epist. ad Rom. & homil. 14. in epist. ad Hebr.

Idem docent XIII. CYRILLVS lib. 10. in Iulianum vltra medium. XIV. THEODORETVS quæst. 67. in Genes. & lib. 7. ad Græcos. XV. DAMASCENVS lib. 4. de fide, cap. 10 14. & 16. XVI. THEOPHYLACTVS in cap. 2. ad Rom. XVII. OECVMENIVS in cap. 4. ad Roman.

Iam ex Latinis XVIII. TERTVLLIANVS in libro contra Iudæos, cap. 1. *Si circumcisio*, inquit, *purgat hominem, Deus Adam incircumcisum cùm fuceret, cur eum non circumcidit, vel post aquam deliquit, si purgat Circumcisio?* Et infrà: *Prouidens Deus, quod hanc Circumcisionem in signum, non in salutem esſet daturus.* Ibidem probat ex Prophetis, sacrificia & Sacramenta Iudæorum non iustificasſe, vbi etiam illa vocat carnalia, & nostra spiritualia.

XIX. S. CYPRIANVS lib. 1. contra Iudæos, ca. 8. opponit carnalem circumcisionem Iudæorum, spirituali Circumcisioni Christianorum, & addit Adamum, Henoch, Noë, & Melchisedech iustos fuisſe sine Circumcisione: *Quia*, inquit, *signaculum seminis nihil proficit.* Idem lib. 3. epist. 8. ad Fidem, dicit carnalem Circumcisionem, aduenientę spirituali, tanquam vmbram luce aduenientę euanuisſe.

XX. S. AMBROSIVS in epist. 72. ad Irenæum: *Signum* inquit, *Circumcisio corporalis, veritas Circumcisio spiritualis: illa membrum amputat, ista peccatum:* Idem: *Sit tamen idem*, in cap. 4. ad Roman. *Non ergo*, inquit, *Circumcisio aliquid habet dignitatis, sed signum est tantùm: quod signum ideo accipiebant filij Abrahæ, vt seruentur eius filij esſe, qui credens Deo hoc signum acceperat, vt æmuli essent paternæ fidei.* Vide eundem lib. 1. de Abraham, cap. 4 vbi ex professo agit de Circumcisione, & libro primo de Sacramentis, cap. 4. & 6. & lib. de iis, qui initiantur mysteriis. cap. 8. & 9.

XXI. S. HIERONYMVS in cap. 3. ad Gal. reddit causſam cur fuerit Circumcisio instituta, & ne verbulo quidem indicat, fuisſe in remedium peccati: *Quia*, inquit, *ex semine Abrahæ erat Christus oriundus, & ab Abraham, vsque ad Christum multa erant secula transitura, prouidens Deus, ne soboles dilecti Abrahæ cęteris nationibus misceretur, & paulatim familia eius fieret incerta, gregem Israëliticum quodam Circumcisionis cauterio denotauit. Denique per quadraginta annos in eremo nullus est circumcisus: sols quippe sine gentis alterius commistione viuebant. Statim vt Iordanis ripam transgressus est populus, Circumcisio necessariò futuro commistione Gentium prouidit errori. Quod autem à Iesu duce secundò scribitur populus circumcisus, significat in eremo cessare Circumcisionem, quæ in Ægypto rationabiliter exercebatur; & à Domino nostro Iesu Christo spirituali Circumcisione credentes esſe mundandos.* Idem in cap. 1. Isaiæ dicit, Deum respuere cæremonias Iudaïcas, & placere ei lauacrum Baptismi: *Quod solum*, inquit, *potest purgare peccata.*

Denique S. AVGVSTINVS in Psal. 73. *Sacramenta*, inquit, *non sunt eadem, quia alia sunt Sacramenta dantia salutem, alia promittentia Saluatorem. Sacramenta*

non Testamenta dant salutem, Sacramenta veteris Testamenti præmiserunt Saluatorem.

Ad hunc solum locum respondent Kemnitius & Caluinus. Kemnitius in Exam. p. 59. & 60. respondet Augustinum loqui de sacramentis veteribus, quæ nõ habebant annexam promissionem, sed erant mera signa, iuxta Lutheri distinctionem.

Non valet solutio quia Augustinus loquitur in genere de sacramentis veteribus, & maxime de sacrificiis, & dicit omnia esse mutata, quia non dabant salutem. Præterea cum Augustinus dicit, illa sacramenta fuisse promittentia Saluatorem, videtur maximè loqui de illis quæ habent annexam promissionem. Quomodo enim non habebant annexam promissionem, si promittebant Saluatorem?

SECVNDO, respondet cum Caluino l. 4. c. 14. §. 26 Instit. Augustinũ non loqui de efficacia sacramentorum, sed de significatione: & hoc solùm velle interesse inter illa & ista, quod illa significabant Christum vẽturum: ista, significant eum iam exhibitum, & datum.

At contrà: nam Augustinus non dicit, nostra significare Saluatorem, sed dare salutem. Præterea ibidẽ ait: *Mutata sunt Sacramenta, facta sunt faciliora, pauciora, salubriora, feliciora.* At hęc ad efficaciam, non ad significationem pertinent. Denique idem Augustinus in aliis locis apertè ponit discrimen quoad efficaciam. Epist. 19. ad Hieronymum: *Cur non dicam*, inquit, *præcepta illa veterũ Sacramentorũ, nec bona fuisse, quia eis non iustificantur homines? vmbræ enim sunt præmittentes gratiam qua iustificamur.* Hæc ille. Quid clarius? Nonne idẽ prorsus dicit Augustinus, quod postea definiuit Concilium Florentinum? li. 19 contra Faustum, cap. 13. *Instituta sunt*, inquit, *alia Sacramẽta virtute maiora, vtilitate meliora.* Hæc ille. Igitur nostra excellunt antiquis vtilitate, & virtute, non sola significatione, tract. 41. in Ioan. *In sacrificiis*, inquit, *non erat expiatio peccatorũ, sed vmbra futurorum.* quæst. 25. in l. Num. *Si*, inquit, *per se attendãtur Sacramenta vetera, nullo pacto possunt mederi: si autem res ipsæ, quarum hęc Sacramenta sunt inquirantur, in eis inuenirí poterit purgatio peccatorum.* Hæc de testimoniis Patrum.

CAPVT XVI.

Idem probatur rationibus in Scriptura fundatis.

PRIMA ratio: sacramentum, vt iustificare possit, debet habere annexam promissionem absolutam gratiæ. Nullum tale erat in lege veteri, igitur nullum eorũ iustificabat. Maior propositio est certissima apud aduersarios. Nam id docet Lutherus in assert. 1. artic. Philippus in locis anni LVIII. tit. de sacramentis, Caluinus l. 4. Instit. c. 14. §. 3. denique Kemnitius in 2. parte Exam. pag. 42. ponit in ipsa definitione sacramenti, quod habeat promissionem gratiæ, & gratiæ non cuiuscunque, sed remissionis peccatorum. Denique coguntur hoc admittere, cùm velint sacramenta iustificare excitando fidem: fides enim apud eos non iustificat, nisi apprehendendo promissionem indulgentiæ.

Minor propositio probatur PRIMO ex Apostolo Hebr. 8 *Melius*, inquit, *sortitus est ministerium quanto & melioris Testamenti mediator est, quod in melioribus repromissionibus sanctum est.* Et infrà, explicans quę sint istæ promissiones meliores noui Testamenti, profert illud Hierem. 31. *Propitius ero iniquitatibus eorum, & peccatorum eorum non recordabor amplius.*

SECVNDO, ex Augustino tract. in Psal. 72. vbi dicit, promissiones Testamenti veteris, & noui esse diuersas, vt ipsa etiam sacramenta sunt diuersa: tunc enim promittebantur res terrenæ, nunc autem cœlestes.

TERTIO, probatur ex ipso Luthero. Nam in l. de capt. Babyl. c. de Eucharistia, ita loquitur: *Vetus Testamentum per Moysem datum promissio erat, non remissionis peccatorum, seu rerum æternarum: sed temporalium, nempe terræ Chanaam, per quam nemo renouabatur spiritu, vnde & irrationabilem pecudẽ in figura Christi, oportebat occidi, in cuius sanguine idem Testamentũ confirmabatur, vt qualis sanguis tale Testamentum, qualis hostia, talis promissio.* Hęc ille: vbi præbet nobis contra se argumentum planè insolubile. Nec potest responderi, loqui eum de sacramentis, quæ non habẽt annexam promissionem; nam expressè meminit promissionis. Et præterea paulò pòst ponit exempla in iride, vellere Gedeonis, horologio Achaz, & similibus, ac dicit, ista signa habuisse tãtum promissiones terrenas, & tamen in sequenti capite, quod est de Baptismo, hæc ipsa signa vult esse propriè sacramenta, & nostris æqualia.

Porrò Caluinus negat hãc minorem propositionem. Nam l. 4. Institut. c. 16. §. 4. dicit, vnam esse, & eandem promissionem sacramentorum veterum & nouorum. Probatur igitur hæc minor. QVARTO ex singulis, quæ apud illos dicuntur sacramenta. Lutherus enim sacramenta vocat, sacrificium Abel, iridem vellus Gedeonis, horologium Achaz. At nullum eorum habet promissionem remissionis peccatorum. Nam de sacrificio Abel nihil legimus, nisi placuisse Deo, postquam factum fuerat. Iris habuit promissionem solius temporalis salutis: vnde Gen. 9. dicitur, data in fœdus non tantum hominibus, sed etiam bestiis terræ & omni reptili. Similiter in vellere Gedeonis, & in horologio Achaz, facta sunt signa ad confirmandam promissionem victoriæ contra hostes temporales. De aliis sacramentis, vt de Circumcisione, de sacrificiis pro peccato, de manna, mari rubro, & ceteris idem ostendam in solutione argumentorum.

SECVNDA ratio. Lex ipsa vetus tota in hoc distinguitur à noua: quod illa non iustificat, hæc iustificat: ergo fieri non potest, vt sacramenta vetera, quæ erant pars quædam illius legis, iustificarent. Probatur antecedẽs. Nam PRIMO dicitur, Ioã 1. *Lex per Moysem data est, gratia, & veritas per Iesum Christum facta est.* Quomodo hoc est verũ, si sacramenta Mosaïca gratiam conferebant? SECVNDO, 2. Cor. 3. illa vocatur litera occidens, noua spiritus viuificãs. At cur nõ erat etiã illa spiritus viuificans, si eius sacramenta iustificabãt? TERTIO Gal. 4. dicitur illa in seruitute generasse, nostra libertatẽ attulisse: At cur hoc, si etiam illa gratiã cõferebat, quæ liberat à seruitute peccati? QVARTO, deniq; illud dicitur vetus Testamentũ, quia ad veterem hominẽ pertinet, nec renouare nouit; nostrũ dicitur nouũ, quia renouat, vt docet Augustinus l. 3. contra duas epistolas Pelagianic. 4. vnde & Apostolus ad Titũ 3. vocat Baptismũ lauacrum renouationis. Neque tamen hinc sequitur, non fuisse iustificationem à peccatis in sanctis hominibus Testamenti veteris: erat enim, sed non per Testamentum vetus, aut per eius sacramẽta, sed per Testamentum nouum, ad quod illi pertinebant, & ad cuius participationem fide, ac desiderio perringebãt.

TERTIA ratio. Promissio in sacramentis, quæ sunt instituta ad iustificandum, non potest impleri nisi fide recipiatur, vt aduersarij dicũt. At promissiones annexæ sacramentis veteribus implebãtur, etiamsi homines non crederent; non igitur sacramenta illa erant instituta ad iustificandum. Probatur minor. Nam promissio Dei annexa arcui cœlesti, qui Luthero est verum sacramentum, fuit de; non dissipanda vnquam amplius terra aquis diluuij. Quæ promissio implebitur, & implebitur etiamsi homines non credant. Sic etiam promissio annexa Circumcisioni fuit, vt fieret

Abraham patet multarum gentium, & daret posteris eius terram promissionis, vt patet Genes. 17. & Rom. 4. quæ sine dubio implēda erat, etiāsi Hebræi nō crederent. Ita quoq; omnia sacrificia habebant annexā promissionem de Christi morte futura pro expiatione peccatorum: id enim significabant omnes illæ mactationes: quę promissio implenda fuit, siue crederēt homines, siue non crederent. Vnde Apostolus Rom. 3. *Numquid*, inquit, *incredulitas illorum fidem Dei euacuauit? Absit: est autem Deus verax, omnis autem homo mendax.*

QVARTA ratio. Nostra sacramenta dicuntur in Scripturis saluare, regenerare, iustificare, vt suprà probauimus. Nihil tale vsquam legitur de Sacramentis veteribus, vt patebit ex solutione argumentorum: igitur temere asseruntur paria, quoad efficaciam.

CAP. XVII.

Soluuntur obiectiones.

ARGVMENTA aduersariorum sunt quinque. PRIMVM, est ex c. 17. Genes. vbi Deus sic loquitur de Circumcisione: *Masculus, cuius præputij caro circumcisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo, quia pactum meū irritum fecit.* Ex hoc loco sumunt argumentū tam Catholici, qui putāt Circūcisionem iustificasse ex opere operato, quàm hęretici, qui non agnoscunt discrimen inter sacramenta noui, ac veteris Testamenti.

AC PRIMVM Catholici Augustinum sequuti in lib. 16. de Ciuit. Dei, c. 17. ita argumentantur. Deus minatur omni masculo Hebręorum, etiam infanti, perpetuum interitum, nisi fuerit circumcisus: ergo per Circumcisionem liberabantur masculi ab æterna morte.

Caluinus autem lib. 4. Instit. cap. 16. §. 3. & 4. ita argumentatur. In Circumcisione eadem est promissio quæ in baptismo, nimirum remissionis peccatorum, & vitę æternæ: igitur non differunt nisi externo ritu, seu signo. Probat antecedens. Nam Gen. 17. vbi instituitur Circumcisio, dixit Deus Abrahæ: *Ego ero Deus tuus, & seminis tui post te. Quibus verbis*, inquit Caluinus, *vitę æternæ promissio continetur: quemadmodum interpretatur Christus, qui resurrectionem inde probauit, Matthæi 22. quod dicatur Deus, Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob: non est enim Deus mortuorum, sed viuentium. Itaq; idem est dicere, Ero Deus tuus, & Dabo tibi vitam æternam. Sed primus ingressus ad Deum est per remissionem peccatorum; ergo promisit Deus etiam remissionem peccatorum, cùm ait, Ero Deus tuus, & seminis tui.* Confirmat argumentum Caluinus ex eo, quod Apostolus ad Ephes. 2. dicit, Gentiles, qui erant incircumcisi, fuisse sine Deo, sine Christo, sine spe, & alienos à promissionibus. Ergo ista omnia consequebantur homines per Circumcisionem.

RESPONDEO ad argumentum Catholicorum, vim totam illius argumenti pendere ex duabus vocibus, quæ habentur in editione Græca, qua vtebatur S. Augustinus. Græci enim sic legunt locum citatum. *Et incircūcisus masculus, cuius non circumciditur caro præputij in die octauo, peribit anima illa de populo suo*: vbi illa verba: *In die octauo*, sunt addita à Græcis: non enim habentur in codicibus Hebraicis, nec in paraphrasi Chaldaica, nec in Latina vulgata editione. Porrò ob illa duo verba: *In die octauo*, S. Augustinus coactus est hunc locū exponere de paruulis, ac dicere, Deum minari pœnam paruulis carentibus Circumcisione, & hinc vlterius coactus est verba sequentia: *Quia pactum meum irritum fecerunt*, exponere de peccato originali, & de pacto facto cū Adamo de non comedendo ligno scientiæ boni, & mali, quòd solùm paruuli præuaricari potuerūt, & hinc vltimò coactus est illa verba: *Peribit anima illa*, exponere de morte æterna, quę debetur peccato originali. Vide Augustinū li. 16. de ciuit. c. 27. lib. 2. de peccato originali, cap. 30. & 31. lib. 2. de nuptiis, & concupiscentia cap. 11. At si remoueamus à textu duo illa verba (*In die octauo*) vt verè remouenda sunt, totum argumentum concidet. Nam non cogemur exponere hunc locū de paruulis, immò cogemur exponere solum de adultis, vt hic sit sensus, Masculus Hebræus, qui noluerit circumcidi, aut filium suū circumcidere noluerit, peribit de populo suo, quia inobediēs fuit præcepto à me dato de Circumcisione. Ex qua sententia non magis sequitur, Circumcisionem iustificare quàm quodcumq; legis præceptū: millies enim Deus minatur mortem non seruantibus præcepta.

ESSE autem illum sensum eius loci, ostenditur tribus modis. PRIMO, ex illis verbis: *Quia pactum meum irritū fecit.* Nam etiamsi S. Augustinus hoc exposuerit de pacto facto cum Adamo, tamen luce clarius est hoc debere exponi de pacto facto cum Abraham de circumcidendis masculis. Nā in illo capite octies nominatur pactum Dei, & semper accipitur pro pacto Circumcisionis. Et quid clarius illa expositione ipsius Dei in eodem capite? *Hoc est pactum meum, quod obseruabitis: circūcidetur ex vobis omne masculinum?* Proinde caussa comminationis hoc loco non est peccatum originale, sed peccatum actuale: id est, transgressio præcepti de Circumcisione, cuius peccati soli adulti capaces sunt.

SECVNDO, idem probatur ex illa pœna, *Peribit anima eius de populo suo.* Non enim ista verba significant mortem æternam, seu gehennam, sed pœnam aliquam temporalem. Nam id significat illud, *De populo suo*, non enim dicit, peribit absolutè, sed peribit de populo, id est separabitur à populo suo, seu per mortē corporalem, seu per quandam veluti excommunicationem. Vox enim Hebraïca כרת propriè excindere significat. Et ponitur hæc pœna in scriptura passim contra omnes, qui aliquam cæremoniam omisissent, vt patet Exod. 12. & 31. Leuit. 7. 17. 18. 19. 20. & 23. Num. 15. & 19. in quo vltimo loco dicitur, peritura anima illius de populo suo, qui tetigerit cadauer, & se aqua non abluerit, quæ certè omissio non videtur crimen dignum æterna morte.

TERTIO, probatur ex cap. 4. Exodi, vbi Dominus Mosem occidere voluit, quia filium suum non circūciderat. Vbi clarè videmus, pœnam illam esse mortem corporalem, & in eum latam, qui adultus sit, & capax peccati actualis, non in infantes. Et quanquam S. Augustinus quęst. 11. in Exodum, & l. 4. de Baptismo. c. 24. conatur ostendere filiū Mosis, non ipsum Mosem in periculo fuisse ob incircumcisionem; tamē res clarissima est. Nā si Deus minaretur mortē paruulo, si nō circumcidatur octauo die; quid profuisset filio Mosis Circumcisio illa facta post octauū diem? Deinde textus apertissimus est: *Cumq; esset*, inquit, *in itinere in diuersorio Moses, occurrit ei Dominus, & volebat occidere eum.* Quem eum? nisi Mosem, de quo loquebatur in proximis verbis? Præterea sequitur: *Tulit ergo Sephora acutissimā petram, & circumcidit præputium filij sui.* Si illud: *Volunt occidere eum*, de filio Mosis intelligeretur, dixisset Scriptura: Circumcidit præputium eius, non autem filij sui. Præterea addit Sephora, & dixit Mosi, *Sponsus sāguinum tu mihi es*, id est, iam te sponsum meum amissura eram, nisi te sanguine filij mei redemissem. Quare S. Hieronymus in commen. c. 5. ad Galat. non dubitat quin Moses in periculo fuerit hoc loco, non filius ei⁹.

AD argumentum Calumi, nego Circumcisionem fuisse annexam promissionem remissionis peccatorum, & vitæ æternæ. Id enim repugnat, PRIMO, Apostolo & Augustino, qui, vt suprà vidimus, docent meliores esse

promissiones

promissiones Testamenti noui, quam veteris. SECVNDO, repugnat primæ institutioni Circumcisionis. Nam primum imperata est ipsi Abrahæ, & ei primò facta est promissio: ipse autem iustissimus erat ante Circũcisionem, vt patet ex Genes. c. 12. & sequentibus, ex Paulo, Rom. 4. Non ergo promissio erat de remissione peccatorum. TERTIO, repugnat isti ipsi ca. 17. Genes. vbi solum legimus, Deum promisisse Abraham, quando illi iniunxit Circumcisionem, propagationem posteritatis, & terram Palestinę: *Ponam*, inquit, *fœdus meum inter me, & te, & multiplicabo te vehementer nimis.* Et Paulo post: *Ego sum, & ponam pactum meum tecũ, eritque pater multarũ gentiũ.* Et infrà: *Daboque tibi, & semini tuo terrã peregrinationis tuæ omnem terram Chanaã.* Et idem docet Apostolus Roman. 4. Verum quidem est, promissionem hanc terrenam, figuram fuisse promissionis spiritualis, & cœlestis, quæ danda erat iis, qui non carne sed corde circumciderentur: & hoc etiam intelligebant Patriarchæ & Prophetæ, & alij viri perfecti illius temporis, vt dicit Apostolus Hebr. 11. & Tob. senior 2. Iob. 13. tamen ad litteram promissio terrena erat annexa carnali Circumcisioni, & hæc sola ad vetus Testamentum pertinebat; & contrarium asserere, quod facit Caluinus, nihil est aliud, quam ex lege Euangelij facere, & omnia confundere.

Ad probationem Caluini ex illo: *Ero Deus tuus*, RESPONDEO, his verbis non significari promissionem vitę æternæ, vel remissionis peccatorum, sed tãtum, vt exponit Chrysost. in commẽtar. huius loci, promissionẽ cuiusdã peculiaris protectionis: qualis debetur populo peculiari, qualis fuit Israëliticus, vt in Deuteronomio passim reperitur. Hoc autem modo Deus nõ tantũ erat Deus bonorum, sed etiam malorum, modo essent de populo Israel. Proinde nõ significãt promissionem remissionis peccatorum illa verba: alioqui Deus; non fuisset Deus nisi iustorum. ADDE, quod ista verba non tam sonant remissionem Dei, quàm obligationem populi. Idem enim est: *Ero Deus tuus & seminis tui*, ac si dixisset; non habebis alium Deum quàm me: iuxta illud Hiere. 24. *Ego ero illis in Deum, & ipsi erunt mihi in populũ* Et illud Gen. 19. *Si fuerit Dominus mecum: & dederit mihi panem ad manducandum, erit mihi Dominus in Deum.*

At, inquit Caluinus, *Deus non est mortuorum Deus, sed viuentium: vt Christus ait: ergo, Ero Deus tuus, significat promissionem vitæ æternæ.* RESPONDEO, Christi verba nihil aliud significare, nisi Deũ non esse Deum eorũ, qui nõ sunt, sed eorum, qui sunt, siue sint boni, siue mali: siue beati, siue dãnati. Nã probare volebat cõtra errorẽ Sadducæorũ, animas mortuorum hominũ esse immortales, & ideo non extingui cum corpore, sed reuera permanere, & viuere: id vero probauit optimè ex verbis Dei ad Mosem Exod. 4. *Ego sum* DEUS *Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob.* Cùm enim illiiam mortui essent, quantum ad corpus nisi viuerent, quantum ad animam: non diceretur, Deus esse Deus eorum; non enim Deus est Deus eorum; qui nihil sunt.

Ad illud ex epist. ad Ephesios RESPONDEO: Gentiles fuisse sine Deo, sine Christo, sine spe, & sine promissionibus, non quia carebant Circumcisione, sed quia carebãt vera fide, & notitia veri Dei, & idola pro Deo colebant. Alioqui enim etiam inter Gentiles, qui Deũ verum agnoscebant, vt olim Iob, & postea Cornelius Centurio, & alij nonnulli non erant sine Deo, sine Christo, & sine spe, etiam si circumcisi non essent.

Argumentum SECVNDVM sumitur ex Leuit. cap. 4. 5. & 6. vbi sic legimus: *Anima quæ peccauerit, & contempto Domino, negauerit proximo suo depositum, quod fidei eius creditum fuerat, vel vi aliquid extorserit, aut calumniã fecerit, siue rem perditam inuenerit, & inficians etiam peierauerit, & quodlibet aliud ex pluribus fecerit, in quibus solent peccare homines, conuicta delicti reddet omnia, quæ per fraudem voluit obtinere integra, & quintam insuper partem domino, cui damnum intulerat: pro peccato autem suo offeret arietem immaculatum de grege, & dabit eum Sacerdoti iuxta æstimationem, mensuramque delicti, qui rogabit pro eo coram Domino, & dimittetur ei pro singulis, quæ faciendo peccauit.* Hic apertè videmus promitti remissionem cuiuscunque peccati, etiam periurij, quod inter grauissima numeratur offerenti sacrificium. Et cõfirmatur argumentum. Nam si hæc cæremonia à Deo instituta cũ tam insigni promissione remissionis peccatorum non iustificat, ineptè Catholici colligunt ex epist. Iacobi c. 5. Extremam vnctionem iustificare. Nam eodem mõdo loquitur Iacobus: *Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum vngentes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei saluabit infirmum, & alleuabit eum Dominus: & si in peccatis sit, remittentur ei.*

RESPONDEO: Sacrificia vetera valuisse ad expiationem peccati, quoad pœnam temporalẽ & quoad immunditiam legalem, non quoad culpam, & pœnã gehennæ, nisi quatenus signa quædam erant protestãtia fidem in Christum, vt docent communiter Theologi in 4. sent. distinct. 1. & S. Thomas in 1. 2. quæst. 103. art. 2. & Alfonsus Tostatus in caput 1. Leuit. quæst. 19.

Potest autem id probari multis modis. PRIMO, quia Scriptura non instituit sacrificia pro omnibus peccatis, sed solum pro peccatis ignorãtiæ, præsertim contra cæremonias legis, vt patet Leuit. 4. & 5. & etiã pro peccatis circa damnum proximi, in rebus externis, & pro periurio ex cupiditate habendi res alienas prolato, vt patet Leuitic. 6. Pro aliis peccatis grauioribus, vt pro blasphemia, homicidio, adulterio, idololatria, nullum inuenitur sacrificiũ. Neque obstat, quod Leuit. 6. dicitur, sacrificio arietis expiari omne id peccatum, quo peccare solent homines. Nam loquitur de omni peccato circa ablationem rei alienæ, non de omni peccato simpliciter, alioqui frustrà capitibus superioribus ponerentur varia sacrificia pro variis peccatis. Igitur si sacrificia non expiabant omnia peccata, sed solum quædam, sine dubio non expiabant quoad culpam, sed solum quoad pœnam temporalem, vel immunditiam legalem. Nam Deus nunquam remittit vnum peccatum quoad culpam & pœnam æternam, quin remittat omnia: & hinc etiam apparet differentia inter promissiones istas veteris Testamenti, & promissiones Sacramenti Extremæ vnctionis. Iacobus enim absolutè de omnibus dicit: *Si in peccatis fuerit, remittentur ei.*

SECVNDO id probatur, quia sacrificia vetera, vt notat S. Thomas loco citato non placebant Deo ex se, sed ex deuotione & obedientia offerentium, vt patet: quia Prouerb. 15. victimæ impiorum dicuntur abominabiles Domino, Eccle. 34. *Dona iniquorum non probat Altissimus, nec respicit in oblationes iniquorum.* Isaiæ 1. vbi Dominus dixerat se nolle sacrificia Israëlitarum, subiungit, *Manus enim vestræ sanguine plenæ sunt.* Malach. 2. dicit Deus malis sacerdotibus. *Maledicam benedictionibus vestris.* Et 1. Regum. 15. *Nunquid vult Deus sacrificium, & non potius, vt obediatur voci Domini?* Denique Genes. 4. *Respexit Deus ad Abel, & munera eius, ad Cain & ad munera eius non respexit:* vnde GREGORIVS libro 22. moral. cap. 12. *Iram Iudicis placare nescit oblatio nisi ex mundicia placeat offerentis.* Et infra: *Ideirco non Abel ex muneribus, sed ex Abel munera oblata placuerunt.* Hinc ergo colligimus, sacrificia non valuisse ad expiationẽ peccati. Nam vel qui offerri iubebat iustus erat, vel iniustus: si iustus, non egebat remissione peccatorum, si iniustus, nihil valebat eius sacrificium, vt iam ostendimus. DICES, valere poterat iniusto ex merito Sacerdotis offerentis. At non possunt merita

vnius cõferre alteri primam gratiam certò,& infallibiliter. Hic autem ponitur promiſſio abſoluta de remiſſione peccatorum; ergo oportet intelligere de remiſſione, quoad pœnam temporalem tantùm.

TERTIO, Ezechielis ca. 18. cùm de remiſſione peccatorum agitur,nuſquam fit mentio ſacrificiorũ.Immò Prophetæ ceteri,& Paulus diſertè docẽt,non poſſe ſacrificiis expiari culpas animorum.Ne igitur Scripturæ inter ſe pugnent,cogimur fateri,in Leuitico nõ agi,niſi de expiatione legalis immunditiæ, vel remiſſione temporalis pœnæ.

Argumentum TERTIVM ſumitur ex 1. Cor. 10. vbi Apoſtolus loquens de manna Hebræorum,& de aqua ſcaturiente ex petra,ſic ait: *Eandem eſcam ſpiritualẽ mãducauerunt, & eundem potum ſpiritualem biberunt.* Hoc argumentum magni facit Caluinus lib. 4. Inſtit. c. 14. §. 23. *Nihilò ſplendidius de illis*, inquit, *loquitur Apoſtolus, quam de his: cùm docet, Patres eandem nobiſcum eſcam ſpiritualem manducaſſe, & eſcam illam Chriſtum interpretatur. Quis inane auſit facere ſignum illud, quod veram Chriſti cõmunionem Iudæis exhibebat?* Et infrà: *Ergo*, inquit, *primum in Sacramentis pares nobis facit, nec vllam prærogatiuæ particulam nobis relinquit.* Idem argumentum vrgent Petrus Martyr in comment. 1. Corinth. 10. & Kemnitius in 2. par. Examinis pag. 67.

Porrò argumentũ hoc quatuor habet difficultates. Nam PRIMO, vrgent particulam (*Eandem.*) Si enim eandem eſcam Iudæi veteres manducauerunt in manna,quam nos in Euchariſtia,certè eiuſdem erunt virtutis manna & Euchariſtia. SECVNDO, vrgent particulam [*Spiritualem.*] Si enim eſca illa,& ille potus ſpiritualia erant,certè ſpiritualẽ effectũ habebant, proinde non erãt nuda ſigna corporalia. TERTIO, vrgent ſtatum cauſſæ. Nam (vt ipſi dicunt) Apoſtolus volebat admonere Chriſtianos, ne nimiũ confiderent in perceptione Sacramentorum, vt non crederent, ſibi eſſe omnia ſalua, quia Baptiſmum & Euchariſtiam perciperent, niſi etiam perſeuerarent in bonis operibus: id verò Apoſtolus facit exemplis antiquorum,quibus parum profuerunt ſimilia Sacramenta, cũ non abſtinuerint ſe à peccatis. Oportet igitur ſacramenta illorum & noſtra eiuſdẽ eſſe dignitatis,& efficaciæ,ſi Pauli argumentũ aliquid valere debet. QVARTO, confirmant ex Auguſtino, qui de iſto loco Pauli diſputans tract. 26. in Ioannem, dicit Sacramenta Iudæorum & noſtra fuiſſe in ſignis diuerſa; in re quæ ſignificatur: paria, diuerſa ſpecie viſibili, paria virtute ſpirituali.

RESPONDEO, Caluinum & Kemnitium ſecum apertiſſimè pugnare. Nam imprimis Caluinus & Kemnitius loco notato volunt,manna & aquã de petra ſcaturientem, immò & tranſitum maris rubri ſacramenta fuiſſe apud Iudæos,& ſacramenta iuſtificãtia,vt apud nos Baptiſmus & Euchariſtia. At ipſi idem ſuprà negarunt,iſta eſſe ſacramenta. Nam Caluinus l. 4. Inſtit. c. 14. §. 19. dicit ſacramenta, de quibus agimus, eſſe cæremonias ordinarias, non aliquid quod ſemel,aut iterum factum eſt. Et Kemnitius in Examine 2. par. pag. 41. poſuit in definitione ſacramenti, vt ſit cæremonia quæ duret, quamdiu religio durat. Conſtat autem,tales non fuiſſe manna,aquam de petra, & tranſitũ maris: illa enim nec cæremoniæ fuerũt,nec niſi ad breue tempus durarunt. Deinde Caluinus hoc loco dicit,ita eſſe paria ſacramenta vetera noſtris, vt vlla prærogatiuæ particula noſtris relinquatur,& tamen ſuprà eodem cap. 14. §. 22. dixerat, noſtra eſſe excellentiora,eò quòd vberiorem gratiam cõferant. Porrò Kemnitius in alia re grauiore ſecum pugnat. Nam hoc loco admittit cum Caluino, Euchariſtiam nihilò eſſe præſtantiorem,quàm fuerit manna Iudæorum; & non aduertit Caluinum iſta argumẽta proferre ad probandũ,in Euchariſtia nõ eſſe corpus Domini,niſi tropicè, quomodo fuit in mãna,cuius cõtrariũ docẽt Lutherani,& ipſe Kemnitius in hac ipſa 2. par. Examinis, pag. 332.

SED his omiſſis, ad PRIMAM partem argumenti reſpondeo; cùm Scriptura dicit, *Eandem eſcam manducauerunt*; non velle dicere,eandem eſſe eſcam noſtram & illorum, ſed eandem illorum omniũ: eſt enim ſenſus: Omnes Iudæi eandem eſcam manducarunt,& tamen non omnes placuerunt Deo. Id quod probatur: nam PRIMO, illa non erant Sacramenta: noſtra ſunt Sacramenta, vt iam oſtendimus. SECVNDO, illa erant communia etiam beſtiis: nam etiam beſtiæ biberũt ex aqua ſcaturiente ex petra,& tranſierunt mare rubrũ, & canes, & gallinæ, & ſimilia animantia domeſtica, manna in cibum ſumſperũt,& id non caſu aliquo,aut malitia alicuius, quomodo etiam fieri poſſet,vt ſigna Euchariſtiæ à beſtiis vorarentur: ſed ex inſtituto & voluntate Dei. Deus enim aquam de petra eduxit,vt biberent homines & iumenta: & mare aperuit, & pluit manna,vt tranſirent,& viuerent homines & iumẽta. TERTIO, quia nulla legitur promiſſio facta comedenti manna, aut bibenti aquam illam, aut tranſeunti per mare rubrum: noſtra autẽ ſacramenta habent ampliſſimas promiſſiones. Hic planè in anguſtias redigũtur.

Petrus Martyr in cõment. 1. Corinth. 10. conatur extricare ſe,& poſtquam petiit,vbinã ſint promiſſiones annexæ mari rubro & mannæ, ita reſpondet: *Exiſtimo ea eſſe, quæ in Exodo & in Numeris legimus. In Exodo quippe admonebantur, vt attẽderent viſuri magnalia Dei. Idemque inuenies de manna ſcriptũ, ſi omnia diligẽter percurreris.* Hæc ille. At iſta teſtimonia ſunt inopię & miſeriæ aduerſariorum. Si enim aliquid haberent,notarent locum Scripturæ,non nobis iniungerent,vt quæramus. Porrò diligenter quæſiui, & non inueni,niſi has promiſſiones. Exod. 14. filiis Iſraël tranſituris mare rubrũ dicitur à Moſe: *State, & videte magnalia Dei. Ægyptios enim, quos nunc videtis, non videbitis vltra in ſempiternum. Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis.* Hæc autem promiſſio temporalis eſt, & continuò impleta occiſis in mari rubro Ægyptiis, vt ibidem legimus. Rurſus Exod. 16. exhibetur manna populo,& coturnices, nec vlla promiſſio additur, niſi illa dicatur promiſſio: *Veſpere comedetis carnes, & manè ſaturabimini panibus.* Deinde Exod. 17. & Numer. 20. educitur aqua de petra: ſed nulla eſt tibi promiſſio, niſi iſta: *Cum eduxeris aquam de petra, bibet omnis multitudo, & iumenta eius.*

Vidit Petrus Martyr, has eſſe terrenas promiſſiones, idcirco ne penitus cauſſa cecidiſſe videatur, ex iſtis ipſis promiſſionibus elicere conatur promiſſionẽ remiſſionis peccatorũ. Vtitur autem hac ratiocinatione, Extremum malorum,& radix omnium aliorum eſt peccatum: igitur cum petimus ab aliquo malo liberari,quodcũque illud ſit,tacito ſenſu petimus à peccato liberari. Igitur eodem modo, quæcunque bona Deus promittit aut exhibet, innitũtur reconciliationi cum eo, & gratiæ ac fauori eius. At certè facilius eſſet,ex petra elicere aquã,quam ex his locis Scripturæ elicere promiſſionem recõciliationis. Nã etiamſi peccatũ Adæ fuit occaſio omniũ malorum,tamen non ſunt ita cõnexæ afflictiones huius vitæ cũ peccatis,vt nó poſſint eſſe ſeparatæ. Sæpe enim peccant homines,& tamẽ non puniuntur in hac vita: ſæpe non peccant,& affliguntur,vt patet de S. Iob,& Tobia,& aliis,qui non propter peccata, ſed ad exercitium virtutis affligebãtur. Et contra in rebus bonis, ſæpe Deus dat affluentiã rerum temporalium iis,quibus non eſt daturus gratiã ſuam,& vitã æternam, vel vt remuneret eorum bona opera moralia, vel aliis de cauſſis,& nõ dat bona temporalia iis quibus daturus eſt vitam æternam,vt patet

Lucæ

Lucæ 16. exemplo diuitis & mendici, & in Scripturis paſſim de Nabuchodonoſor, de Cyro, & aliis, quibus Deus ſubiecit orbem terræ, cùm tamen eius amici nō eſſent. Vide Auguſt. l. 5. de Ciuit. Dei, ca. 12. & 15. Itaque errat Martyr apertiſſimè, cum dicit, quælibet bona quæ Deus dat, inniti reconciliationi cum Deo, & gratię ipſius. Nec ſequitur; Deus promiſit populo Iudęorum victoriam de hoſtibus, vel abundantiam cibi & potus; ergo promiſit remiſſionem peccatorum & vitam ęternam. Vide Basilivm lib. de Spiritu ſancto. c. 14. vbi probat, nullam fuiſſe ſpiritualē promiſſionem in tranſitu maris rubri, mannæ, aquæ, &c. ac dicit, eos vniuerſam Euangelicam diſpenſationem extenuare, quę ſigna illa noſtris ęquant: *Quæ*, inquit, *peccatorum remiſsio, quæ vitæ renouatio in maris? quod donum Spirituale datum eſt per Moyſem? quæ illic peccati mortificatio?*

Ad Secvndam partem argumenti dico: Manna & aquam de petra ſcaturientem vocari cibum & potum ſpiritualem, non propter effectum, ſed propter cauſſam, & propter ſignificationem. Propter cauſſam quidem, quia vtrumque productum erat per miraculum opera Angelorū; vt indicant hoc loco Chryſoſtomus & Theophylactus. Vnde Pſal. 77. manna dicitur panis Angelorum: *Panem Angelorum manducauit homo.* Et certè non dicitur panis Angelorum, quia eo veſcantur Angeli, ſed quia cum fecerunt Angeli. Et de aqua explicat idem Apoſtolus, cur diceretur potus ſpiritualis: *Bibebant*, inquit, *de ſpirituali conſequēte eos petra, petra autem erat Chriſtus.* Vbi non ipſam aquam quam bibebant, vocat ſpiritualem, ſed petram, quę erat cauſſa illius aquę; & monet, veram cauſſam illius aquæ non fuiſſe petram corporalem, & viſibilem, quæ fixa humi iacebat, ſed quandam aliam inuiſibilem petram, id eſt, Chriſti Dei prouidentiam, quæ eos nunquam deſerebat. Quare cū dicit Apoſtolus. *Bibebant de ſpirituali petra*, nō eſt ſenſus (vt putat Caluinus) quod biberent ſpiritualem petram, id eſt, Chriſtum, ſed quòd biberēt aquam ex petra ſpirituali, id eſt, Chriſto, tanquam ex cauſſa efficiente profluētem. Quocirca non cōparat Apoſtolus aquam cum Chriſto, ſed petram, quæ erat cauſſa aquæ. Confirmatur hęc tota expoſitio ex Ioā. 6. *Patres veſtri manducauerunt mannā in deſerto, & mortui ſunt. Qui manducat hunc panem viuet in æternum.* Vbi Dominus apertiſſimè docet, nō fuiſſe manna Iudęorū cibum ſpiritualem, quoad effectū, vt eſt Euchariſtia: qui enim manna manducarunt, mortui ſūt.

Reſpondent Caluinus lib. 4. Inſtit. cap. 14. §. 25. & Martyr loco citato, Chriſtum ſe accōmodaſſe craſſæ Iudęorum opinioni, qui manna nihil aliud niſi cibum ventris eſſe cogitabāt. Itaque Chriſtum non aſſeruiſſe, ſe daturum meliorem cibum, quàm fuerat manna reuera, ſed quàm fuerat manna ſecundum craſſam Iudæorum opinionem. At contrà. Nam vel Iudęi rectè ſentiebant, manna fuiſſe cibum corporalem tantùm, vel non rectè: ſi rectè, igitur noſtra Euchariſtia eſt longè melior, cùm ſit cibus ſpiritualis: ſi non rectè, igitur Dominus approbauit illorum errorem, & nō ſyncerè, immò nec verè loquutus eſt. Siquidem etiam ipſe aſſerit, cibum illum fuiſſe corporalem tantum, cùm ait: *Patres veſtri manducauerunt manna, & mortui ſunt*, & clariùs paulò antè: nam cùm gloriarentur, patres ſuos manducaſſe manna in deſerto, & hunc panem quaſi cæleſtem iactarent, Chriſtus dixit: *Non Moyſes dedit vobis panem de cœlo, ſed pater meus dat vobis panem de cœlo verum*; id eſt (vt rectè exponit Cyrillus lib. 3. in Ioan. c. 34. & Chryſoſtomus hom. 44. in Ioan.) manna non erat reuera panis cœleſtis, ſed terrenus, licet de cœlo, id eſt ex aëre deſcenderit: panis, autem verè cœleſtis eſt iſte, quem nunc Pater dat vobis.

Adde quod Chrysostomvs hom. 45. in Ioan. nobiſcum ſentit: *Animaduerte*, inquit, *quam ſuccat huius panis & mannę differentiam, ab vtriuſque ſcilicet fine: quod enim manna nihil magnum præberet, addit; Patres veſtri manducauerunt, &c.* Item Cyrillvs lib. 4. in Ioannem, cap. 11. de manna Iudæorum, ita Chriſtum loquentem inducit: *Ego ſum panis vitæ, ille figura, imago vmbraque ſolummodo fuit.*

Ad Tertiam partem argumenti reſpondeo, ſcopū Apoſtoli non eſſe oſtendere, non eſſe nimium confidendum in ſacramentis, ſed potius non eſſe abutendum ſacramentis. Nā ſi vellet oſtendere, non eſſe nimium confidendum in ſacramentis, idque exemplo Iudæorum, accepiſſet in exemplum vera ſacramenta Iudæorum, vt Circumciſionem, & agnum Paſchalem & ſimilia. Ipſe autem accepit alia quędam: quæ ſunt quidem figuræ ſacramentorum noſtrorum, non tamē ſunt ipſa ſacramenta, vt ſupra oſtendimus Prætereà id patet ex ipſo contextu. Nam cap. 8. hortabatur Chriſtianos, ne manducarent idolothyta; ne eo modo offenderent infirmos: deinde c. 9. oſtendit exemplo ſuo oportere non offendere infirmos: tum c. 10. redit ad quæſtionem de idolothytis, & probat non eſſe ea comedenda, quia nimis turpe ſit, à menſa Domini trāſire ad menſam dæmoniorum; id enim eſt ſignum magnę ingratitudinis in Chriſtum, & magnæ irreuerentiæ erga ſacramenta ipſius. Ad hoc igitur oſtendendū profert exempla Iudęorum. Proinde non requiritur (vt vult Caluinus) vt parem vim tribuamus mari rubro & Baptiſmo, mannæ & Euchariſtiæ. Nam quò sūt illa inferiora, eò argumentum Pauli eſt fortius. Si enim Iudæi puniti ſunt, quòd contempſerint figuras ſacramentorum noſtrorū, & ingrati fuerint Deo, à quo illa beneficia acceperant; quanto iuſtius puniendi ſunt Chriſtiani, qui contemnunt ſacramēta ipſa, & ingrati ſunt Deo, à quo acceperūt beneficia longè maiora?

Ad Qvartam partem argumenti, reſpondeo S. Auguſtinum nuſquam dicere ſacramenta noſtra, & vetera eſſe paria, quoad efficaciam, ſed tantùm quoad ſignificationem, ſeu rem ſignificatam, quia nimirum eundem Chriſtum omnia ſignificant. Vide Auguſtinum non ſolùm tract. 26. & 45. in Ioannem, quæ loca aduerſarii citant, ſed etiam in Pſal. 72. & 77. & tract. 11. in Ioannem, & homil. 27. ex lib. 50. homiliarum: vbique enim hoc repetit, diuerſa fuiſſe ſigna, ſed vnam rem ſignificatam, id eſt, Chriſtum, illa autem verba, quæ Caluinus citat ex tract. 26. in Ioannem: *Diuerſa ſunt ſpecie viſibili, paria virtute ſpirituali*; non integrè & bona fide adducta sūt. Sic enim Avgvstinvs loquitur: *Aliud illi, aliud nos, ſed ſpecie viſibili quidem, tamen hoc idem ſignificante virtute ſpirituali*, id eſt, diuerſa erant ſigna, tamen quoad vim ſpiritualē ſignificandi eadem erant, quia idem ſignificabant: quod clarius paulò antè dixerat his verbis: *In ſignis diuerſa ſunt, ſed in re, quæ ſignificatur, paria ſunt.* Nec poterat Auguſtinus vllo modo dicere, quod ei Caluinus tribuit ſacramenta vetera noſtris æqualia eſſe, quoad efficaciam, cum in Pſal. 72. dixerit noſtra eſſe ſalubriora & feliciora, & l. 19. contra Fauſtum, c. 13. noſtra dixerit eſſe virtute maiora, vtilitate meliora.

Vnum eſt hic Obſervandvm, Auguſtini expoſitionem, qui per eandem eſcam ſpiritualem 1. Corin. 10. intelligit ſignificari, eadem eſſe ſacramenta vetera & noua, quoad vim ſignificandi, & inde illam eſcam dictam eſſe ſpiritualem, non eſſe quidem contra nos, vt iam oſtendimus: tamen non eſſe neceſſariò ſequendam. Nam ſi per eſcam ſpiritualem intelligeremus eſcam ſpiritualiter intellectā, vt vult Auguſtinus, tunc ſoli iuſti eam manducaſſent. Id quod fatetur Auguſtinus, & ideo notat Paulum dixiſſe *Patres noſtri eandem eſcam ſpiritualem manducauerunt*: non

autem Patres vestri, quia loquebatur solùm de iustis, qui sunt nobis similes. Christũ autem Ioan 6. dixisse: *Patres vestri manducauerunt manna*, non Patres nostri; quia loquebatur Dominus de malis Iudæis, qui non manducauerunt illã escam spiritualiter. At hoc repugnat Apostoli verbis qui ait: *Patres nostri omnes eandem escam spiritualem manducauerunt.* & per *Omnes*, intelligit non omnes iustos tantùm, sed omnes absolutè tã bonos quàm malos, qui in deserto illo fuerũt. Nam subiungit: *Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo:* & paulò antè dixerat: *Patres nostri omnes sub nube fuerũt, & omnes mare transierũt.* At certè non tantũ boni, sed etiã mali sub nube fuerũt, & mare trãsierunt. Verior igitur est Chrysostomi & Cyrilli expositio, & aliorum interpretũ, quos suprà sequuti sum⁹. Nec mirũ esse debet, si anteponimus in huius loci explicatione Chrysostomũ Augustino. Nam ille scripsit commẽtaria ex professo in epistolam hanc beati Pauli: hic autem obiter explicuit hunc locum in commentariis in Ioannem.

Argumentum QVARTVM sumit Kemnitius ex Paulo Coloss. *Circumcisi estis Circumcisione non manu facta in expoliatione corporis carnis. Paulus*, inquit Kemnitius pag. 66. *permutatis vocabulis Circumcisionis & Baptismi, significat nos, qui in nouo Testamẽto per Baptismum habemus expoliationem corporis peccatorum carnis accepisse, & habere idem, quod circumcisi in veteri Testamento per Circumcisionem acceperunt.*

RESPONDEO, hoc argumentum nihil concludere. Nam etiamsi Paulus Baptismum vocat Circumcisionem, quia Circumcisio fuit figura Baptismi; tamen non inde sequitur, eundem fuisse effectum vtriusque, immò sequitur non esse eundem, cum non possit esse vis eadem figuræ, & rei figuratæ. Vnde idem Apostolus Circumcisionem Iudaïcam vocat manu factam, nostram autem negat esse manu factã, quia qui principaliter baptizat, Deus est, non homo. Neque tribuit Paulus effectum Circumcisionis Baptismo. Nam expoliare à corpore peccatorũ, id est à toto corpore obnoxio peccatis, & reddere hominẽ plenè spiritualem tribuit Paulus soli Circumcisioni Christianæ, id est Baptismo, Circumcisio enim Iudaïca non totum corpus sed vnam particulam circumcidebat.

Argumentũ QVINTVM est Kemnitii pa. 67 ex Paulo ad Heb. 13. *Christus Iesus heri, & hodie, ipse & in secula.*

RESPONDEO, argumentum si quid concludit, tantùm concludere sacramenta vetera idem significare, quod nostra significant, nimirum Christum, qui erat in Testamento veteri latens in figuris & vaticiniis. At ne hoc quidem concludit. Nam Apostolus loquitur de fide & doctrina, non de sacramentis: vult enim credi, Christum esse æternum, non temporalem, vt somniabant hæretici.

CAP. XVIII.

De Charactere.

SEQVITVR TERTIA quæstio de effectu sacramentorum, quę est de charactere: an scilicet sacramẽta aliqua imprimant in anima indelebilem characterem. Tria dicemus, PRIMO, quid aduersarii sentiant de charactere. SECVNDO, quæ sit sententia ac doctrina Catholicorum de charactere. TERTIO, demonstrabimus ex Scriptura, Patribus, & rationibus hanc veritatem. Ex quibus argumenta aduersariorũ euanescent.

Quod PRIMVM Ioannes Vviclefus lib. 4. Trialogi, cap. 15. (teste Thoma Vvaldensi tom. 2. de sacramentis, cap. 109.) characterem Sacramentalem affirmat nec Scriptura, nec ratione posse probari. Idem hoc tempore docent omnes hæretici, ac in primis Ioannes Caluinus in antidoto Concilii, sess. 7. can. 9. & Martinus Kemnitius in 2. par. Examin. pag. 129. & seq. & Tilmanus Heshusius in li. de erroribus Pontificiorum tit. 5.

Argumenta sunt tria, quibus vtitur Kemnitius. PRIMVM, quòd in Scripturis, & Patribus de charactere isto mirum silentium fit. Quod argumẽtum etiã Caluini est, & ex his, quæ dicemus per seipsum corruet.

SECVNDVM est, quòd inter ipsos etiam Scholasticos nihil sit certum; id quod ex Gabriele probat. Et hoc etiam argumentum paulò pòst euanescet.

TERTIVM, quòd primus auctor, siue excogitator characteris fuerit Innocẽtius III. Papa; qui multa mala partim decreuit, partim etiam fecit, ac inter alia Othonem Imperatorẽ creari curauit, ac postea eundem excommunicauit, ac deposuit. In quo argumento duo sunt mẽdacia. VNVM, quòd Innocẽtius III. excogitauerit primus characterem: quod mendacium est. Nam idem Innocentius c. Maiores, extra de Baptismo, refert opinionem quorundam dicentium, eos, qui inuiti baptizantur, recipere tantùm characterem, vt illi, qui baptizantur ficti. Non ergo ipse primus excogitauit characterem. ALTERVM, quòd idem Pontifex malus fuerit: fuit enim vn⁹ ex laudatissimis Pontificibus. Nã vt omittam opera eius, libros de contẽpu mũdi, sermones, & epistolas, quæ pietatem spirant, laudatur ab omnibus historicis, vt optimus, & doctissimus. Ac vt omittam Italicos, Blondum, Platinam, & alios, solum audiamus testimonium duorum Germanorum.

Albertus KRANTIVS homo Germanus, & qui ante Lutheranas cõtentiones scripsit, proinde nec odio nec amore ducebatur, l. 9. Metropolis, c. 1. *Laudabilia*, inquit, *multa scripsit, multa constituit:* & lib. 12. c. 2. *Præfuit* inquit, *Innocentius III. Pontifex, cui parem multa doctrina, rerum magnificentia ætas illa non habuit.* Idem l. 7. Saxoniæ, ca. 37. scribit, Othonem Imperatorem rebellem Ecclesiæ fuisse, & ideo nihil ei prosperum succesisse, & tandem in morte summum dolorem, & contritionem ob id peccatum habuisse, adeò vt etiam iuberet ab infimis famulis domus suæ in signum pœnitentiæ collum sibi pedibus conculcari: quæ certè pœnitentia non Papam, sed Imperatorem errasse docet.

Abbas VSPERGENSIS, item Germanus, & qui tempore Innocentij vixit, & non bene erga eum affect⁹ fuit, quòd studeret Philippo Imperatori, cui Papa aduersabatur; & denique quem solùm Kemnitius citat contra Innocentium; iste inquam, auctor rectissimè de illo sensit. Nam vbi scribit de Philippo Imperatore, dicit, non esse credendum, quod Papa voluntatẽ suã Deo præferre voluerit, licet Philippo aduersaretur, quod est dicere Papã non malo animo, sed ex aliqua falsa informatione non fauisse Philippo. Et infrà loquens de excommunicatione Othonis dicit, Othonem contra iuramentum Domino Papæ factum inuasisse hostiliter, & sibi vsurpare voluisse terras S. Petri. Item addit Papam pro bono pacis omnes iniurias tolerare voluisse, & tamen ne sic quidem potuisse flecti Othonis obstinationem. Ibidem dicit Papam vt fortem virum, & in Domino confidentem tria ardua negotia peregisse, nimirum Othonis depositionem, expeditionem pro auxilio terræ sanctæ, & Concilium generale maximum, & Ecclesiæ vtilissimum.

CAPVT XIX.

De charactere sententia Catholicorum.

QVANTVM ad SECVNDVM, sententiam Catholicorum aliquot propositionibus complectemur:

quibus

quibus comprehendam ſolutiones omnium quæſtionum quas Kemnitius attingit, & de quibus dicit nihil eſſe certum.

PRIMA: *Signum aliquod ſpirituale animæ imprimitur in quibuſdam Sacramẽtis, quod character appellatur.* Hæc eſt omnium Catholicorũ in 4. diſt. 6. & habetur expreſsè in Conciliis generalibus, Florentino in Inſtructione Armenorum, & Tridentino ſeſſ. 7. can. 9. Eſt autẽ NOTANDVM, Theologos aliquos, vt Durandũ in 4. diſ. 4. q. 1. & Scotum diſt. 6. q. 9. & Gabrielem ibidem q. 2. admittere quidem characterem, ſed quædam docere, quæ videntur facere pro Kemnitio. Primò Durandus dicit characterẽ non eſſe aliquid reale diſtinctum ab anima, ſed eſſe ſolum reſpectũ rationis: tamen ibidem dicit, characterem non eſſe debere negari, & hoc omnes Theologos dicere. Igitur Durandi dubitatio non eſt de charactere an ſit, ſed quid ſit. Porrò cæteri omnes fatentur characterẽ eſſe aliquid reale diſtinctum ab anima. Scotus dubitat de ratione probandi characterẽ, ac dicit non poſſe probari ex aliquo manifeſto Scripturæ teſtimonio, vel etiam ex Patribus: tamen ob Eccleſiæ auctoritatem non dubitat eſſe certiſſimũ dari characterem: Gabriel dubitat etiam, an Eccleſia id definierit, tamen dicit, eſſe præſumptuoſum negare characterem: his enim verbis vtitur in fine primi dubii. Ceteri omnes non ſolùm Eccleſiæ auctoritate, ſed etiam Scripturis & Patribus, docent characterẽ probari poſſe. Nulla ergo fuit inter Scholaſticos quæſtio niſi de modo probandi characterem.

Nomen autẽ characteris acceperunt Scholaſtici ab Auguſt. qui hoc nomine paſſim vtitur: alii enim veteres ante Auguſt. ſignum, aut ſignaculum vocant, non characterẽ; res tamen eadem eſt. CHARACTER enim Græca vox eſt, & formam ſignificat, ſeu figuram, & habetur in codice Græco hoc nomen in Scripturis Hebr. 1. & in codice Latino Apocalyp. 13. licet non de ſacramentis ſed de aliis rebus in his locis agatur.

SECVNDA propoſitio: *Character non eſt relatio, ſed abſoluta qualitas.* Hæc eſt communis, Scoto & Durando exceptis. Durandus loco citato, docet characterem eſſe ens rationis; id eſt reſpectum aduenientẽ ex deputatione ad certũ officiũ, qualis eſt relatio in Doctoribus, Prætoribus, &c. Quæ ſententia vix diſtinguitur ab hæreſi huius tẽporis, & videtur expreſſe dãnata in Conciliis, quæ ſi Durandus videre potuiſſet, ſine dubio aliter docuiſſet. Hæretici enim non negant, neq; negare poſſunt, quin ſit aliqua relatio rationis in miniſtris, quæ non eſt in aliis, qui nõ ſunt deputati ad miniſtrandum. Proinde Concilium Tridentinum cũ dicit anathema negantibus characterẽ, & intẽdat errorem aliquem damnare, ſine dubio damnat eos, qui negant realẽ characterem. Scotus vult eſſe realẽ relationem: ſed certè vix id defendi poteſt. Nã character omnium conſenſu producitur per actionẽ ſacramentalẽ: relationes autem non producuntur, ſed conſurgunt ad productionem fundamenti proximi. Præterea quod eſſet fundamentum huius relationis? num anima? at tunc in omnibus hominibus eſſet character. Num fides, aut gratia? at ſine his character eſſe poteſt. Scio Scotum quoddam genus relationis conſtituere, ad quod actio eſſe poſſit. Sed non eſt mihi propoſitũ iſta latiùs diſputare, neque deſunt, qui ſententiam illam Scoti accuratè refutauerint. Certè nomen ipſum characteris, nónne aliud quã relationem ſignificat? Denique modus loquendi Patrum, qui dicunt characterem imprimi, & fingi, eoque nos conſecrari, & conſignari, abſoluram rem nominant. Eſt igitur character qualitas abſoluta, ex qua tamen conſurgit relatio ſimilitudinis ad Chriſtum cui configuramur per characterem.

TERTIA propoſitio: *Character tria habet officia, aptum facere ad cultum diuinum, configurare Chriſto, & diſtinguere ab aliis:* explico PRIMVM officium eſt aptum facere. Eſt enim character poteſtas quædã ſpiritualis & ſupernaturalis, partim actiua, partim paſſiua. Nã tria ſola ſacramenta imprimunt characterem, Baptiſmus, Confirmatio, Ordo. Character Baptiſmatis eſt paſſiua poteſtas, facit enim hominem aptum ad ſuſcipienda omnia alia ſacramenta, & ſine ipſo nulla ſacramentorum aliorum ſuſceptio eſt rata. Character Ordinis eſt actiua poteſtas ad miniſtrãda aliis ſacramenta. Character Confirmationis habet vtrumque: nam & facit aptum ad alia ſacramenta ſuſcipienda, & facit etiam aptum ad profitendam fidem. Videtur tamen magis principaliter eſſe actiuus, quàm paſſiuus, character iſte confirmationis. Nam ſine iſto charactere tenent reliqua ſacramenta, quod non eſſet, ſi iſte character eſſet principaliter paſſiuus, ſicut character Baptiſmi. Eſt tamen hic NOTANDVM, iſtam potentiam non videri phyſicam, ſed moralem. Non enim character attingit effectum, ſed tantum operari dicitur, quia vbicunque eſt talis character, Deus ex pacto adeſt, & concurrit ad effectum ſupernaturalem producendũ, quod non facit, vbi non eſt talis character.

SECVNDVM officium oritur ex primo: Quia enim iſta potentia deriuatur à Chriſto, & eſt quædã quaſi participatio poteſtatis Chriſti, qui vt ſummus Sacerdos habet omnem poteſtatẽ in ſacramentis, ideo character configurat nos Chriſto, & ſimiliores illi facit, quam ſint alii, qui non habent characterem.

TERTIVM officium oritur ex ſecundo: Quia enim per characterem Chriſto configuramur ſpeciali quadã ratione, inde fit vt diſtinguantur iſti ab aliis, vt ſacerdotes à laicis, & laici cõfirmati à non confirmatis, & baptizati à non baptizatis. Atque hinc intelligitur cur Theologi dicant characterem eſſe ſacramentum & rem ſacramenti, cùm ſignum externum ſit ſacramentum tantùm, gratia autem ſit res tantùm. Nam character eſt effectus ſacramenti ſenſibilis, & ſic dicitur res: & ſimul eſt ſignum, quòd homo ſit conſecratus Deo, & Chriſti miles, &c. immò etiam gratiæ, quæ vel adeſt, vel adeſſet, niſi poneretur obex.

QVARTA propoſitio: *Character Sacramentalis in ſola anima eſt, tanquam in ſubiecto.* NOTA, conuenire omnes characterem eſſe in anima inhæſiuè. Accidens enim non inhæret in accidente, ſed in ſubſtãtia: tamẽ poteſt accidens vnum eſſe in alio duobus modis: PRIMO, quia mediante illo eſt in ſubſtantia, quomodo accidẽtia corporalia ſunt in quantitate. SECVNDO, quia perficit operationẽ alicuius alterius accidentis, quomodo fides dicitur eſſe in intellectu, ſpes & charitas in voluntate. Hoc modo characterem aliqui ponunt in intellectu, vt neceſſarium ad exercendos actus intellectus. Alii ponunt in voluntate: quia putant diſponere ad charitatem, quæ eſt in voluntate. Alii ponunt ſimpliciter in ſubſtantia animæ, & hoc videtur verius quia non eſt habitus, vel potentia operatiua. Vnde Concilia Florentinum, & Tridentinum dicunt, imprimi in anima.

QVINTA propoſitio: *Character indelebilis eſt.* Hæc habetur in Conciliis notatis, & ab omnibus conceditur. Ratio à poſteriori eſt, quia conſtat ſacramenta quæ imprimunt characterem, non poſſe repeti. A priori multæ rationes adducuntur: ſed potiſſima eſt, quia character non habet contraria, & eſt in ſubiecto incorruptibili. Non enim eſt ſicut habitus fidei aliarumque virtutum, qui per actus contrarios tolluntur: ſed eſt ſicut potentia ſecundum quoſdam, vel ſicut forma, ſeu figura ſecundum alios. Accedit quod character eſt quædam conſecratio animæ,

consecratio autem tamdiu durat, quamdiu durat res consecrata.

SEXTA propositio: *Tria solum Sacramenta imprimunt characterem: Baptismus, Confirmatio, Ordo.* Hæc etiam habetur in conciliis prædictis, & ab omnibus conceditur; & ratio à posteriori eadem est, quæ superioris Conclusionis. Apriori difficile est, & minime necessarium, reddere rationem. Illa potissimùm adduci solet quod in his tribus accipit homo nouã potestatem, ac deputatur nouo ministerio per nouam consecrationẽ, & quodammodo statũ mutat; & proinde accipit nouum signaculũ. Nam in baptismo trãsit homo à Diabolo ad Christum, & adscribitur in eius familiã, & accipit potestatem participãdi sacramenta, aliaq; bona Ecclesiæ Christi. In cõfirmatione adscribitur ad militiã Christi, vt gerat vexillũ eius in frõte, & accipit robur & potentiã, vt ex officio pugnet contra dæmones. In sacramento Ordinis adscribitur in numerum ducũ, & præpositorum huius militiæ, & accipit potestatem distribuendi aliis bona Domini sui. In aliis sacramẽtis non fit mutatio status, nec deputatur homo nouo ministerio, nec accipit nouã potestatẽ; sed vel alitur spiritualiter, vt in Eucharistia, vel accipit medicamẽtum cõtra morbos, & vulnera peccatorum, vt in sacramẽto Pœnitentiæ, vel accipit antidotũ contra reliquias peccatorũ, vt in Extrema vnctione, vel denique accipit remedium contra concupiscentiã, vt in Matrimonio.

SEPTIMA propositio: *Nec Circumcisio, nec vllum sacramentum veteris legis imprimebat characterem in anima.* Ita S. Thomas 3. par. quæst. 63. ar. 1. Contrarium sentit Scotus de Circũcisione in 4. dist. 6 q. 9. ad 1. sed verior est sententia S. Thomæ. Nã Circumcisio imprimebat in corpore characterẽ, & eo modo figura erat Baptismi, qui characterẽ in anima impressurus erat: Præterea character nobis imprimitur ad suscipiendave ministranda opera supernaturalia: nulla autem opera sacramentorum legis veteris erant supernaturalia. Denique Scotus quia docuerat, Circumcisionẽ ex opere operato conferre gratiam, non sine causſa tribuit etiã impressionẽ characteris Circũcisioni. At nos, qui docemus Circumcisionẽ nullam vim habuisse ex se, nisi ad præcidendã carnem: debemus etiam consequenter negare vim imprimendi spiritualem characterem.

OCTAVA propositio: *Nullus in Christo character fuit creatus.* Est etiam S. Thomæ 3. par. quæst. 63. ar. 5. Et ratio est, quia character est quædam participatio sacerdotii Christi, igitur solum est in illis, qui habent hoc sacerdotium per participationem. Item signari charactere, est ouium, seruorum, militũ, denique subditorum, qui recipiuntur ab aliquo maiore ad aliquod ministerium: Christus autem est Pastor, Dux, Dominus, &c. Item Christus non accepit vlla Sacramenta nouę legis præter Eucharistiam, ergo nec eorum characteres. Denique nos egemus charactere, vt Deus nobiscum quasi ex pacto cõcurrat ad actiones sacramentales, at Christus non eget, vt vllus cum eo ex pacto cõcurrat, cùm sit ipse causſa principalis vt Deus, & instrũmentalis cõiuncta vt homo. Non enim facit vllus pactum secum, aut cum suo brachio de concursu.

CAPVT XX.

Probatur character ex Scripturis.

QVANTVM ad TERTIVM, probandum est ex diuinis literis, characterem esse. Vbi interim OBSERVANDVM est, non esse mirandum, si non inueniantur tot testimonia, & tam expressa de charactere, vt inueniuntur de gratia. Nam gratia est effectus principalis, character secundarius: itẽ gratia est effectus omnium Sacramentorum, character aliquorum tantùm, proinde vera ratio sacramenti potest sine charactere cõsistere. Denique notitia gratiæ magis necessaria est, quàm characteris. Non desunt tamen loca Scripturæ, ex quibus character colligi possit, præsertim adiuncta explicatione Patrum, & Ecclesiæ, sine qua nullum dogma Ecclesiasticum omnino certò statui potest.

PRIMVM testimonium est 2. Cor. 1. *Qui vnxit nos Deus & signauit nos, & dedit pignus Spiritus in cordibus nostris.* Hic tres effectus ponuntur sacramenti confirmationis, in quo propriè vngimur, & signamur tum exterius, tum interius. PRIMO vnctio, quę sine dubio fit per gratiam gratum facientem. Vt enim oleum sanat morbos, reddit robusta membra, illustrat, consolatur, &c. ita gratia iustificans facit. SECVNDO est signum, seu obsignatio quædam, qua cõsecramur Deo, & deputamur ad eius cultum, & per hanc intelligimus characterem, quam Patres passim signũ & sigillum vocant. TERTIO pignus spiritus, id est, testimonium bonæ conscientiæ, quod sequitur iustificationẽ, & est quasi arrabo figuræ gloriæ. Nihil enim in hoc mundo iucundius testimonio bonę conscientiæ: hæc est enim pax, quæ exurperat omnem sensum. Neque potest responderi per hoc signum intelligi ipsum sacramentum externũ, quo obsignantur promissiones, vt aduersarii volunt: tum quia Paulus loquitur de obsignatione cordis, non corporis, vt etiam de vnctione interna, & testimonio interno: tum etiam quia Paulus dicit nos obsignari, non promissiones. Alioqui etiã oporteret dicere inungi promissiones: nam eodẽ modo loquitur Paulus de signo, & de vnctione. Vide Ambrosium lib. de Spiritu sancto, ca. 6. Haymonem & Theodoretum in hunc locum.

SECVNDVS locus est Ephes. 1. *In quo & credentes signati estis Spiritu promissionis sancto, qui est pignus hæreditatis.* Vbi NOTA illud (credentes) in Græco esse temporis præteriti πιστεύσαντες, id est postquam credidistis. Quocirca loquitur de Baptismate, quod datur post fidem: ac dicit in Baptismate dari obsignationem virtutis Spiritus sancti. Et ita exponunt de signaculo, quod accipitur in Baptismo Græci, & Latini, Chrysostomus, Theophylactus, Hieronymus, Haymo, Beda, Anselmus, & alii. Nec possumus dicere hic agi de obsignatione promissionum ad excitandam fidem, quandoquidem hæc signatio datur post fidem.

TERTIVS locus est Ephes. 4. *Nolite contristare Spiritũ sanctum Dei, in quo signati estis in diem redemptionis:* vbi per *diẽ redemptionis*, intelligit diem regenerationis per Baptismum, vt Haymo, & Oecumenius annotarũt. Neque obstat particula illa, *in diem*, quia Apostolus solet vsurpare præpositionẽ εἰς, quæ coniungitur accusatiuo, pro præpositione ἐὰ, quæ cõiungitur datiuo apud Græcos, & ablatiuo apud Latinos; vt 2. Tim. vlt. *Saluabit me in regnum suum cęleste*, id est, in regno suo cœlesti.

Hęc omnia loca Caluinus in commentario exponit de obsignatione promissionum, quam Deus in cordibus facit, vt fides magis cõfirmetur. Sed repugnat modus loquendi Apostoli, qui semper dicit, nos obsignari: esset enim nimis impropria, & inusitata loquutio, obsignari hominem, pro eo quod est, obsignari promissiones homini factas.

His accedant figura, & vaticinium Testamenti veteris. Nam Circumcisio fuit figura Baptismi omnium consensu. Circumcisio autem non solùm præcidebat carnem, quo significabatur iustificatio à peccato, sed etiam relinquebat in corpore quoddam veluti cauterium, quo discernebantur Iudæi à non Iudæis. Quod cauterium si quid significabat, certè significabat characterem, quem in anima gerunt Christiani, quo

discernemur

discernemur ut æternum à non Christianis. Vaticinium habetur Isa. 66. vbi loquens Dominus de vocatione gentiũ: *Omnes gentes*, inquit, *& linguæ venient, & videbunt gloriam meã, & ponam in eis signum, &c.* Quamuis enim per hoc signum possit intelligi signum crucis, aut aliquid aliud, tamen nihil repugnat, si dicamus intelligi characterem; præsertim cùm videamus Paulum loqui de signo quodam spirituali interno, & oporteat Scripturam exponere per Scripturam, cùm id fieri potest.

Aliqui addunt aliam figuram ex Exod. 12. vbi signãtur postes, & superliminaria sanguine agni; & vaticinium Ezech. 9. *Signa Thau in frontibus gementium, & dolentium.* Sed hæc loca non sunt ad rem. Nam exponũtur à Patribus de signo crucis, quod inscribitur in fronte, & rectè: nam Ezechiel nominat frontem, & idem significat superliminare, quod est in porta domus id, quod est frons in homine. Vnde etiam Apoc. 7. vbi habetur similis obsignatio, etiam nominatur frons, donec signemus seruos Dei nostri in frontibus eorum. Et præterea in vtroque loco dicuntur saluari omnes signati, & nulli non signati saluari: quòd certè non conuenit characteri: multi enim cum charactere damnabuntur, & multi sine charactere saluabuntur. At omnes saluantur, qui signantur Christi cruce & sanguine, id est, quibus applicatur meritum crucifixi, cuius figura est signum crucis, & nulli saluantur quibus hoc meritum non applicatur. Vide de his locis Cyprianum tract. contra Demetrianum, Hieronymũ in c. c. 9. Ezechiel. Gaudentium tract. 5. in Exodum.

CAP. XXI.

Idem probatur ex Patribus.

DIONYSIVS AREOPAGITA lib de Eccles. hier. c. 2. p. 1. dicit Baptismum formare hominẽ ad alia suscipienda sacramenta. Illam formationem vocamus nos characterem. Idem par. 3. de eo qui baptizatur ita loquitur: *Hunc*, inquit, *diuina Maiestas in sui consortium intus admittit, eique lucem suam perinde ac signum aliquod tradit.*

CYRILLVS Hierosolymitanus in præfatione Catecheseon, describens Baptismum per effectus eius, vocat regenerationem, remissionem peccatorum, signaculum sanctum & indelebile. Item catech. 4. *Spiritus sanctus*, inquit, *tempore Baptismi animam tuam obsignat:* & catech. 16. *Hic*, inquit, *ad hodiernam vsque diem obsignat animas in Baptismo.* Vide etiam catech. 17.

BASILIVS orat. 13. quæ est exhortatio ad Baptismum: *Deus*, inquit, *sub se militantibus dat tesseras, &c.* Et infrà: *Quomodo vindicabit te Angelus tibi, quomodo eripiet ex hostibus si non agnouerit signaculũ?* Et infrà: *Thesaurus nõ obsignatus facilè diripitur à furibus: oues non signata, citra periculum insidiis appetitur.* Et infrà definiens Baptismum per suos effectus, vocat signaculum inuiolabile.

Gregorius NAZIANZENVS orat. in sanctum lauacrum, simili phrasi dicit Baptismum esse sigillum, quo conseruantur fideles, & quo tanquam signo cognoscimur esse Dei possessio.

CHRYSOSTOMVS hom. 1. in epist. ad Ephes. *Porrò idem*, inquit, *charactere Spiritus sancti nos insigniuit.* Et infrà: *Signati sunt etiam Israëlitæ, sed Circumcisionis nota, vt pecora, nos autem vt filij signati sumus Spiritu Sancto.* Et homil. 14. nos dicit esse signatos, vt gregem Dominicum.

EPIPHANIVS hæres. 8. quæ est Epicureorum postquam dixerat Circũcisionem fuisse carnalem abscisionem, & carnale signaculum, subiungit de Baptismo: *Circumcidit nos à peccatis, & obsigna. in nomen Dei.* & hæresi 30. vocat Baptismum signaculum Christi.

AMBROSIVS lib. 1. de Spiritu sancto, ca. 6. *Spiritu*, inquit, *signamur, vt splendorem, atque imaginem eius, & gratiam tenere possimus: quod est vtique spirituale signaculum.* Item de iis, qui initiantur mysteriis, c. 7. *Repete*, inquit, *quia accepisti signaculum spirituale.*

AVGVSTINVS l. 6. de Baptismo, c. 1. dicit in generali Concilio hoc approbatum: *Satis*, inquit, *eluxit Pastoribus Ecclesiæ Catholicæ toto orbe diffusæ, per quos postea plenarij Cõcilij auctoritate, originalis cõsuetudo firmata est, & ouem, quæ foris errabat, & Dominicum characterem à fallacibus depræ datoribus suis foris acceperat, venientem ad Christianæ vnitatis salutem ab errore corrigi, à captiuitate liberari, à vulnere sanari, characterem tamen Dominicum in ea agnosci potiùs, quàm improbari.* Vide eundem epist. 23. 50. & 204. tract. 5. & 6. in Ioan. l. 2. contra epist. Parmen. cap. 13. li. 2. contra literas Petiliani, cap. vlt. lib. 1. contra Cresconium, cap. 30. tract. 5. in epist. Ioan. Similia vide apud Theodoretum in c. 1. 2. ad Corinth. Haymonem, Primasium, Anselmum, Theophylactum, Oecumenium in 1. & 4. ad Ephes. Damascenum lib. 4. de fide, cap. 10.

Ad hæc loca solùm responderi posset, à Patribus non vocari characterem, seu signaculum id, quod nos dicimus, sed externum symbolum. Nam AVGVSTINVS in serm. de gestis cum Emerito tria dicit, quę videntur valdè fauere huic solutioni. PRIMO dicit exterius characterẽ cognosci, & agnitum approbari. SECVNDO dicit, quod si Donatus in nomine Donati baptizaretur, Donati characterem infigeret. At certè Donati character in anima infixus nullus esse potest. TERTIO dicit, characterem esse ipsam inuocationem Trinitatis, quæ fit in Baptismo: *Attendo*, inquit, *fidem in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti: iste est character Imperatoris mei: de isto charactere militibus suis, vel potius comitibus suis, vt hunc imprimerent eis, quos congregabant castris eius, præcepit, dicens: Ite, baptizate gentes in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.*

RESPONDEO, characterem apud Augustinum, & alios Patres, non posse esse externum symbolum, seu Sacramentum. Nam PRIMO Patres dicunt, hoc signaculum esse in anima, non in corpore, vt Cyrillus, vel esse spiritale, vt Ambrosius; vel opponunt cauterio Circumcisionis, quod erat in corpore, vt Epiphanius & Chrysostomus, vel denique esse quandã consecrationem, vt Augustinus lib. 2. contra epist. Parmenia. cap. 13. Et certe anima consecratur propriè, non corpus, iuxta illud TERTVLLIANI lib. de resurre. carnis: *Caro inungitur, vt anima consecretur.* SECVNDO dicunt, hærere, & manere, quod non conuenit symbolo externo, quod non manſit, nisi dum fieret. AVGVSTINVS lib. 2. contra epist. Parmeniani, c. 13. *Nominus*, inquit, *hærent sacramẽta Christiana, quam nota corporalis, cùm videamus nec apostatas carere illis, quæ propterea illis resipiscẽtibus non restituuntur, quia amicti non potuerũt.* Idemque habent alij Patres, qui dicunt esse sigillum indelebile, vt Cyrillus, Nazianzenus, & alij. Quò etiam spectant allatæ Augustini loquutiones locis citatis: vbi dicit characterem infigi, imprimi, portari, & alia, quæ non possunt quadrare in actionem transeuntem. TERTIO, si symbolum externum diceretur à Patribus character, vel signaculum, omnia Sacramenta imprimerent characterem: omnia enim sunt externa symbola obsignantia promissionem, vt ipsi dicunt. Cur ergo nullus vnquam Patrum per Eucharistiam dixit imprimi characterem?

AD loca autem Augustini cõtrà allata RESPONDEO, characterem posse exterius videri, & cognosci, non in se, sed in sua causa. Cùm enim cognoscimus aliquem

ritè baptizatum, simul cognoscemus illi infixum characterem, quia hic est effectus, qui semper, & necessariò sequitur illã causſam. Et quod hoc satis sit, patet; nam etiam actum externum non videmus, postquàm transiit: quare nec de externo symbolo Augusſt. rectè dicere potuisset, illud videri, & agnosci, quando veniunt ad Ecclesiam, qui fuerant ab hæreticis baptizati.

Ad illud de charactere Donati dico, Augustinum loqui ex hypothesi, non absolutè: vult enim dicere, si Donatus in nomine suo posset sacramenta conferre, characterem suum imprimeret. Alioqui non ignorabat Augustinus, Baptismum in nomine Donati collatum non modò non imprimere characterem in anima, sed neque esſe sacramentum externum.

Ad vltimum dico, inuocationem Trinitatis, & ipsum totum externum symbolum dici posſe characterem non impressum; sed imprimentem. Vt enim eadem imago est in sigillo, & cera, sed imago sigilli est character imprimens, in cera, est character impressus: ita sacramentum externũ, ac præcipuè forma sacramenti est character imprimens, cùm ad eius collationem mox sequatur character in anima, & ex vi, & impressione sacramenti sequatur.

CAPVT XXII.

Idem ostenditur ratione.

PRima ratio sumitur ex diuina liberalitate & consuetudine. Deus enim in hoc differt ab hominibus, quòd homines cùm hominibus iniũgunt aliquod officium, non tribuunt eis aliquid internũ, quo fiant apti ad illud officium; & cùm diligunt aliquem, non faciunt bonum, & pulchrum, sed diligunt, quia talis est, & cùm volunt se ab alis diligi, aut sibi credi, aut in se sperari, non tribuunt eis vim aliquam internam, qua diligant, sperent, aut credãt. Deus autem cùm diligit, diligendo facit bonum, & pulchrum, infundendo gratiam: & cùm vult sibi credi, in se sperari, se diligi, infundit habitum fidei, spei, & charitatis. Igitur eodem modo credibile est, cùm Deus aliquem deputat & consecrat ad sacramenta, vel danda, vel recipienda, vel alia ministeria, quod id non faciat per simplicem deputationem, vt homines facere solent, sed infundendo certas qualitates, quibus illi fiant apti, & idonei ad talia officia, vel ministeria; & eas qualitates vocamus characteres.

Secvnda ratio, Baptismus ex communi sententia, exceptis Anabaptistis, aliquid sacramentale confert, etiamsi detur, & percipiatur sine fide; Eucharistia & Absolutio nihil conferũt; igitur aliquem effectum sacramentalem habet Baptismus præter gratiam. Et idem argumentum fieri posſet de Confirmatione, & Ordine. Probatur antecedẽs; Nam qui baptizatur ab infidelibus, & communicat cum eis in infidelitate, dicitur verè, & propriè baptizatus, si seruatur debitus ritus, & forma verborum cũ intentione, neque id negant Lutherani & Caluinistæ: at qui absoluitur sine fide, nõ verè est absolutus; & qui sumit Eucharistiam sine fide, non verè communicat corpori Domini, secundùm Caluinum, & secundùm Catholicos sumit quidem ore verum corpus Domini, sed nihil recipit in anima, nisi peccatum. Manet igitur ex Baptismo effectus aliquis sacramentalis, qui non est gratia, cùm gratia sine fide non detur, nec est ipsa actio exterior, quia illa reperitur etiam in Eucharistia, & Absolutione: est igitur aliquid aliud permanẽs in anima, & hoc vocamus characterem. Alioqui reddant aduersarij rationem, cur sine fide homo verè baptizetur, & non verè absoluatur, aut communicet corpori Domini. Et hæc fuit antiqua quæstio Donatistarum, qui non putabant Baptismum habere alium effectum, quàm dare gratiam, & ideo inanem putabant esſe, cùm sine fide percipiebatur.

Tertia ratio, Baptismus non potest reperi, si fuerit semel ritè collatus, vt etiam Cõfirmatio, & Ordo: cetera possunt repeti, vt notũ est de Eucharistia & Absolutione. Sed vera causſa non potest assignari huius discriminis, nisi character, igitur necesſe est fateri imprimi per sacramenta quædam characterem. Maior propositio est recepta ab omnibus, etiam hæreticis huius tẽporis, exceptis Anabaptistis. Minor probatur: Nam inprimis si ponatur character, perspicua erit ratio discriminis. Ideo enim quædam sacramenta non possunt repeti, quia semel data semper manent in suo effectu: alia repetuntur, quia non manent nec in se, nec in suo effectu, gratia enim, quæ est effectus solus aliorum sacramentorum, facilè potest amitti, & sæpè amittitur. Præterea etiamsi aliquando non amittatur, tamen augeri potest, & sic sacramentum potest repeti, vt gratia augeatur. At character non potest augeri per iterationem sacramenti eiusdem. Adde, quod gratia non est sacramentum, sed effectus sacramenti tantùm: character autem sacramentum est, & sacramenti effectus. Hæc igitur ratio recte ostendit cur sacramenta illa non repetantur, & alia repetuntur, vt Concilium Florentinum, & Tridentinum docent. Si autem hæc ratio non admittatur, nulla alia sufficiens creddi potest: quod ostendo ex refutatione eatũ, quæ adferuntur à Caluino & Kemnitio.

Caluinus libro 4. Instit. c. 18. §. 19. dicit, Baptismũ non posſe reperi quia est ingressus in Ecclesiã, & initiatio quædã fidei: vnde sicut vnus est Deus, in quem credimus, & vna Ecclesia, in quam ingredimur; ita vnus Baptismus.

Hęc ratio non est solida, Primo, quia qui baptizantur ab hæreticis, & eis credunt, non intrant in Ecclesiam, nec initiãtur ad fidem, vt patet, cùm apud hæreticos, neque sit Ecclesia, neque fides: ergo possent isti iterum baptizari. Secvndo, qui in Ecclesia Catholica baptizantur, & postea per hæresim, aut apostasiã ab illa discedunt, iterũ debent, si salui esſe velint, intrare in Ecclesiam, & initiari ad fidem: cur ergo nõ possunt iterum baptizari? Quare ratio Caluini solum aliquid probaret, si homo baptizatus non posſet exire extra Ecclesiã: nec perdere fidem: quæ tamen falsa esſe constat. Tertio, non minus intramus in Ecclesiã, & initiamur ad fidẽ per verbum, quàm per Baptismum, sed verbũ repeti potest, vt magis confirmemur in fide, & Ecclesię fortius adhæreamus, cur ergo nõ poterit etiã repeti Baptismus? Qvarto, Ordinatio non est initiatio fidei, neque ingressus in Ecclesiã, & tamen repeti non potest, vt Augusſt. docet, l. 1. de Baptismo, c. 1.

Iam verò Kemnitius in 2. par. Exam. pag. 133. ponit vnam rationem non suo nomine, sed Gabrielis, quòd videlicet diuina institutio sit causſa, cur quædam sacramenta iterari possint, quædam non possint. At hęc ratio parum valet: non enim sine magna ratione Deus prohiberet rem tam vtilem repeti. Qui ergo non possunt vllam causſam assignare, cur Deus prohibuerit, temere dicunt Deũ prohibuisſe. Vnde enim ipsi sciũt Deum id prohibuisſe? nam Scripturæ id non aperte dicunt. Quod si confugias ad Patrum, & Conciliorũ traditionẽ: illa vtrumque simul docet, nimirũ Deum id voluisſe, quia sacramenta quædam imprimunt characterem, alia non imprimunt.

Ipse autem Kemnitius, pag. 136. remittit nos ad alium locũ, vbi pollicetur se ex diuinis literis solidiſſimas rationes redditurum. Id verò præstat postea pag. 238. 239.

238. 239. & 240. examinans Canonem 11. de Baptismo. Ibi autem ponit quatuor rationes, quas fatetur non esse adeò solidas: deinde alias quatuor solidissimas.

PRIMA igitur ex nō solidis est quia Baptismus significat Christi mortem, Christus autem semel tantum mortuus est. Hæc non valet; nam Eucharistia etiam significat Christi mortem, 1. Cor. 11. & tamen repeti potest, & sacrificia Iudæorum significabant omnia Christi mortem, & tamen frequentissimè repetebantur. DICENT, non esse hæc similia, nam per Baptismū nos ipsi cōmorimur Christo; morimur. n. peccato, vt ille mortuus est corporaliter, Contrà; nā vel vis rationis Kemnitij sumitur ex eo, quod Christi mors, quæ vna fuit, per Baptismum repræsentatur, vel quia nos ipsi morimur peccato. Si primum dixerint, ratio nihil concludit, quia quod semel fit, potest sæpius repræsētari, vt patet in comœdiis, vbi repræsentatur res semel gestę: & quantum ad hoc, per accidens est, quòd nos etiam morimur in Baptismo. Si dicant secūdum, tunc etiam ratio illa nihil concludit, quia potest idem homo sæpius cōmori Christo; si nimirum sæpius peccet, & sæpius eum pœniteat peccatorū Præterea Ordinatio non est repræsentatio mortis Christi, & tamen repeti non potest. Non igitur vera causa prohibens repetitionem est repræsentatio mortis Christi.

SECVNDA ratio ex non solidis, quia Ioan. 13. dicitur: *Qui lotus est, nō indiget nisi vt pedes lauet; sed est mūdus totus.* Hæc non valet, quia loquitur de eo, qui reuera est mundus. Vnde qui post Baptisma iterum factus est immundus, non prohibetur ex hoc testimonio iterum baptizari.

TERTIA ratio ex non solidis est, quia ad Heb. 6. dicitur: *Impossibile est eos, qui semel sunt illuminati, renouari iterum ad pœnitentiam*, vbi per illuminationem intelligitur Baptisma. Hæc non valet, quia loquitur Paulus de illis, qui semel sunt illuminati, & renouati, id est iustificati, vt patet ex illis verbis: *Iterum renouari*. Quare possent ij saltem secundo baptizari, qui in primo Baptismo non fuerunt iustificati.

QVARTA ratio non solida est, quia Ephes. 4. dicitur *Vnum Baptisma*. Hæc non est solida, quia vnum Baptisma dicitur, quia solum Christi Baptisma salutare est, idque vno certo ritu celebratur. Nam alioqui etiam dicitur vna fides ibid. & 1. Cor. 12. vnus panis dicitur Eucharistia, & tamen repetimus fidei confessionem, & Eucharistię sumptionem. Et si quis fidem amittat, potest, & debet eam iterum acquirere, & tamen non potest Baptismum iterum accipere.

PRIMA ratio solidissima est, quia pactum Dei nobiscum in Baptismo initum, perpetuum est. Non. n. sequitur illam vulgarem regulam Deus: *Frangenti fidem, fides frangatur eidem.* Sed semper ipse seruat pactum suum etiamsi nos infideles simus. Rom. 3. *Nunquid infidelitas illorum, fidem Dei euacuauit? absit.* Quare cum peccamus post baptismum, non est opus nouo pacto, sed satis est recurrere ad illud primum iam initum semel in Baptismo.

Hæc ratio minus est solida, quàm superiores. Nam PRIMO, Heb. 6. Paulus negat, posse hominem peccantem post Baptismum redire ad pactum Baptismi. Ideò enim non ait; Impossibile est iterum baptizari, sed: *Impossibile est iterum renouari*, i. non potest homo amplius ea facilitate redire ad amicitiā Dei, & remissionem totius culpæ, & pœnæ, vt quōdam in Baptismo, sed eget iam laboriosa pœnitentia, ieiuniis, lachrymis, &c. proinde eget alio pacto Dei multò magis seuero, quàm esset illi primum.

SECVNDO, cùm quis sine fide baptizatur non facit Deus pactum cum illo vllum: pactum enim est inter duos consentientes. Vnde etiam Kemnitius dicit, per

A Baptismum non solum offerri, sed etiam exhiberi, applicari, & dari gratiam. At certè nō applicatur, nec datur ei, qui non credit, igitur saltem posset rebaptizari secundū istam rationem illi, qui sine fide Baptismum acceperunt, quod falsum esse ipsi quoque concedunt.

TERTIO, sicut baptismus est pactū, ita etiam verbum Dei, ac præsertim secundum aduersarios, qui dicunt eodem prorsus modo se habere in iustificatione verbum, & sacramentum. At verbum quotidie repetitur.

QVARTO, Eucharistia non minus continet pactum Dei, quàm baptismus, & tamen repeti potest.

DENIQVE falsum est, pactum Dei esse perpetuum illi, qui Deo fidem frangit, ita vt promissio seruanda sit, qualemcunque se præbeat is, cui promissio facta

B est. Nam promissiones Dei sunt conditionatæ: promittit enim se fore patrem, & spōsum in baptismo, si nos perseueremus esse filij, & sponsæ, alioqui dicit idem Deus Hier. 8. *Repentè loquar aduersus gentem, & aduersus regnum, vt eradicem, & destruam, & disperdam illud. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo suo agam, & ego pœnitentiam, quod cogitaui, vt facerem ei: & subitò loquar de gente, & regno, vt ędificem, & plantem illud. Si fecerit malum in oculis meis, pœnitentiam agam super bono, quod locutus sum, vt facerem ei.* Quod autem Kemnitius adducit ex Rom. 3. *Nunquid infidelitas eorum fidem Dei euacuauit?* intelligitur de promissionibus absolutis, qualis erat de Messia mittendo: sed non talis est promissio in baptismo. Nam, vt minimùm pendet ex fide recipientis, vt ipsi docent, proinde non est absoluta.

SECVNDA ratio solidissima, Kemnitij est, quia de baptismo nusquam scriptū est, vt repetatur: de aliis scrip-

C tum est, vt de Eucharistia, 1. Cor. 11. *Quotiescunque feceritis.* Et de Pœnitentia Matth. 18. *Non dico tibi septies sed septuagies septies.* Atneque hæc ratio multum valet. Nam vt omittam, quod locus Matthæi non intelligitur de Sacramento Pœnitentiæ, sed de condonatione iniuriarum, possumus Kemnitio respondere, quod respondit Lutherus Carolstadio, in lib. contra cœlestes Prophetas de nomine Sacram. non esse quidem scriptum, vt baptismus repetatur, sed neq; esse scriptum vt non repetatur. Et sicut AVGVSTINVS l. 7. de Trinit. cap. 4. dicit de nomine trium personarum: *Dicimus in Deo tres personas, non quia Scriptura dicit, sed quia non contradicit*: ita & nos possemus rebaptizare, nō quia Scriptura dicit, sed quia non contradicit, & res est bona, & vtilissima baptismus, si non esset periculum sacrilegij ob characterem iam impressum.

TERTIA ratio solidissima est, quia non habemus exēplū in Scripturis Anabaptismi, & præterea Circum-

D cisio, quæ est figura baptismi tātum semel recipiebatur. At hæc est similis superiori. Nam in Scriptura nō habemus etiam exemplum alicuius, qui fuerit prohibitus baptizari, immò secundū aduersarios habemus exemplum Anabaptismi. Nam Act. 19. Paulus iussit baptizari eos, qui fuerant à Ioanne Baptista baptizati: & secundum Lutheranos omnes, & ipsum Kemnitium, eadem erat vis, & efficacia Baptismi Christi, & Ioannis. Si igitur solum exempla Scripturæ quæramus, oportet omnino rebaptizare. Deberent itaque aduersarii aperire oculos, & intelligere post baptisma Ioannis potuisse rebaptizari, quia illud non habuit effectum in anima indelebilem, vt habet Christi baptisma. Si respiciamus exempla Patrum, deberēt Lutherani omnino rebaptizare. Nam Cyprianus, & alii Africani, nec non plurimi in Asia rebaptizabant: resistebat autem illis Romana Ecclesia, quæ nolebat rebaptizari, vt patet ex Euseb. l. 7. hist. Quare aduersarii non sequuntur potius Africanos, & Asiaticos Patres in hac re, quàm Romanam Ecclesiam, vt in aliis omnibus rebus facere solent. Quod autē de Circum-

cisione Kemnitius profert, pro nobis est. Nam ideò Circumcisio non repetebatur, quia imprimebat in carne indelebilem characterem.

QVINTA ratio solidissima est, quia per Baptismum nascimur spiritualiter. Vna autem tantum est natiuitas spiritualis, vt vna est natiuitas corporalis. Vnde Nicodemus Ioã. 3. *Quomodo potest*, inquit, *homo nasci, cũ sit senex?* Et rectè iudicabat de natiuitate corporali. Hanc rationem Kemnitius furatus est Catholicis: eam enim habet S. Thomas 3. par. q 66. art. 9. Sed hoc interest inter Catholicos, & Kemnitium, quod Catholici ea vtuntur, vt congruentia quadam, & simul notant veram causſam, quæ est impressio characteris. Quam solam, vt veram, & solidam posuit Concilium Florentinum, & Tridentinum supra citatum. At Kemnitius explosa vera causſa amplectitur istam cõgruentiam, vt solidissimam rationem.

Ostẽdam igitur & hanc rationem non esse solidam. Nam INPRIMIS homo non solum per Baptismum, sed etiam per fidem, & verbum Dei generatur spiritualiter, vt aduersarij cõcedunt, & patet ex Paulo 1. Cor. 4. *Per Euangelium ego vos genui*: & tamen fidei actus, & conciones sæpe repetuntur. Præterea SECVNDO, etiãsi generatio corporalis vna tantum sit naturaliter, tamẽ supernaturaliter potest repeti, immò re ipsa repetitur in resurrectione, quam Dominus vocat regenerationem, Matth. 19. Cum ergo Baptismus sit generatio supernaturalis, quid prohibet eum repeti? TERTIO etiãsi generatio corporalis nullo modo posset repeti, tamen non eadem est ratio spiritualis generationis. Nam vt mors corporalis vna tantũ est, ita natiuitas corporalis. At mors spiritualis multiplex est, vt patet: cur igitur non possit etiam multiplex esse spiritualis generatio? QVARTO, Ordinatio non est generatio, & tamẽ non potest repeti. DENIQVE, qui sine fide baptizantur, re vera non regenerantur, & tamen rebaptizari non possunt, & cõtrà, qui sunt regenerati ante Baptismum per fidem, & contritionem, & desiderium Baptismi, nihilominus postea baptizantur, vt patet de Cornelio, Act. 10. Non igitur illa est ratio.

CONTROVERSIA QVINTA.

De numero, & ordine Sacramentorum.

CONTROVERSIA V. *Quæ est de numero Sacramentorum, quatuor habebit partes. Nam* PRIMO *exponemus hæreticorum sententias,* SECVNDO *probabimus Ecclesiæ Catholicæ veritatem.* TERTIO *refellemus argumenta aduersariorum.* QVARTO *addemus per modum appendicis aliquid de ordine Sacramentorum.*

CAPVT XXIII.

Quid hæretici sentiant de numero Sacramentorum.

QVOD ad PRIMVM, aduersarij inter se multum dissentiunt de numero sacramentorum, quibus omnibus viam strauit Lutherus in lib. de capt. Babyl. Nam in eo libello anno XX. edito, multa docuit. Initio libri dicit, vnum tantum esse sacramentum, si secundum vsum Scripturæ loquendum sit. Ibid. tamen dicit, neganda esse septem sacramenta, & tria pro tẽpore ponenda, Baptismum, Panem, & Pœnitentiam. In fine libri dicit, si rigidè loqui velimus, duo esse sacramenta, Baptismum, & Panem. In medio libri, cap. de Confirmatione dicit, se non damnare septem sacramenta, sed tantum negare ea ex Scripturis probari posse. At non bene hoc cohæret cum initio libri, vbi dicit, neganda esse septem, & tria ponenda: non. n. aliud est damnare, aliud negare septem Sacramenta. Ex hac inconstantia Lutheri natæ sunt variæ Lutheranorum atque aliorum hæreticorum sententiæ, quas breuiter enumerabo.

PRIMA igitur est; vnum tantum esse sacramentum, quamuis plura sint Sacramentalia signa. Ita Lutherus loco citato. Sed non habuit in hac opinione sectatores: omnes enim alij plura ponunt, & secundum vsum Scripturæ ea ponere se putant.

SECVNDA opinio est eorum, qui tantum duo numerant sacramẽta propriè dicta, Baptismum, & Eucharistiam. Hanc, vt dixi, Lutherus indicauit in lib. de captiu. Babyl. Idem sensit Philippus in locis anni XXI. & XXII. ca. de signis, vbi solum ista duo agnoscit. Item Illyricus in Confessione Antuerpiensi, c. 11. de Sacramentis, & c. 18. de absolutione. Nicolaus Selneccerus in 2. par. suæ pędagogiæ, ca. de Sacramentis, & Kemnitius in 2. par. Exam. cap. de numero Sacramentorum, pag. 12. & sequentibus.

TERTIA opinio est eorum, qui tria Sacramenta numerant, Baptismum, Eucharistiam, & Pœnitentiam. Hęc est communior, & magis recepta apud Lutheranos. Nam inprimis Lutherus etiamsi rigidè duo tantum esse voluerit, in lib. de captiu. Babyl. tamẽ etiam tria esse dixit ibidem, & hoc semper postea repetiuit, vt anno XXIII. in lib. ad Pragenses de Instituendis ministris, & anno XXXIV. in lib. de Missa priuata, & denique anno XLV. qui fuit penultimus vitæ ipsius in assertionibus contra Louanienses. Sic. n. habet assertio 35. *Pœnitentiam cum virtute clauium absoluentium Sacramentum libenter confitemur: habet enim promissionem, & fidem remissionis peccatorum propter Christum.* Idem habent ferè omnes Catechismi Lutheranorũ, vt Catechismus Philippi, Brentij, & aliorum. Item libri rituales, seu agendæ ipsorum, & denique Apologia Confessionis Augustanæ, art. 13.

VBI NOTANDVM est, Illyricum & Kemnitium non posse defendi à periurio, & defectione à Confessione Augustana. Nam vt refert Tilmanus Heshusius, in lib. de præsentia corporis Christi in cœna, iurant omnes apud Lutheranos in verba Confess. & Apologiæ qui promouentur ad gradus, vel pastoratum. Sed respondent Illyricus in Apologia Confessionis Antuerpiensis, cap. 18. & Kemnitius in 2. par. Exam. pa. 44. & 903. Apologiam confessionis largo modo appellasse Pœnitentiam Sacramentum, non quod sit verè, & propriè sacramentum. At solutio non valet; nam Apologia habet hęc verba: *Si Sacramenta vocamus ritus, qui habent Dei mandatum, & quibus est addita promissio gratiæ, facile est iudicare, quæ sint propriè sacramẽta.* Et paulò pòst applicans definitionem: *Verè igitur*, inquit, *sunt sacramenta, Baptismus, Cœna Domini, Absolutio, quæ est sacramẽtum Pœnitentiæ: nam hi ritus habent mandatum Dei, & promissionem gratiæ.* Hæc ibi. Præterea ideò solum Kemnitius non vult Absolutionem esse propriè sacramẽtum, quia nõ habet ritum à Deo præceptum. At Apologia profitetur Absolutionem habere ritum à Deo præceptum: igitur ex sententia Apologiæ Absolutio est verissimum sacramentum.

QVARTA opinio est Zvvinglii in li. de vera, & falsa religione. Nam cap. de sacramentis, duo esse docet sacramenta, Baptismum, & Cœnam, tamen cap. de Matrimonio, addit etiam Matrimonium. Verum est quidem non libenter à Zvvinglio Matrimonium vocari sacramentum, sed causſa non est, quod putet,

Sacramenti

Sacramenti definitionem non conuenire Matrimonio, ſed quia timet, ne Sacramenti vocabulo obſcuretur, & inquinetur dignitas Matrimonij: dicit enim eſſe vocabulum multò illuſtrius Matrimonij, ſeu coniugij, quàm Sacramenti.

QVINTA opinio eſt Caluini, qui tria Sacramenta numerat, ſed non eadem cum Luthero & Zuuinglio: vult enim Sacramenta eſſe Baptiſmum, Cœnam Domini, & Ordinationem. Etſi enim lib. 4. Inſtit. c. 18. §. 19. & 20. duo tantùm eſſe dicat Sacramenta, Baptiſmum, & Cœnam, tamen paulò pòſt, cap. 19. §. 31. ſicut & antea, c. 14. §. 20. etiam Ordinationem inter vera Sacramenta numerat, ac monet, ſe, cùm tantùm duo eſſe dicit, loqui de Sacramentis ordinariis, & toti Eccleſiæ communibus. Hinc etiam in Antidoto Concilij Tridentini, ſeſſ. 7. can. 1. quatuor tantùm Sacramẽta reiicit à numero Sacramentorum, Confirmationem, Pœnitentiam, Vnctionem extremam, & Matrimonium. Proinde tria reliqua admittit.

SEXTA opinio compoſita ex Lutheriſmo & Caluiniſmo, eſt aliorum, qui quatuor Sacramenta recipiũt, Baptiſmum, Cœnam, Pœnitentiam, & Ordinationem. Hæc eſt Philippi, qui licet cum Luthero primo poſuerit, duo tantùm Sacramenta, & poſtea tria: tamen in locis editis, anno XXXVI. & LII. & LVIII. quæ fuit vltima editio, habet hæc verba in cap. de numero Sacramentorum: *Mihi maximè placet etiam addi Ordinationem, vt vocant, id eſt, vocationem ad miniſterium Euangelij; quia hæc etiam mandato Euangelico præcipitur, & addita eſt promiſſio, &c.* ac toto cap. fusè probat Ordinationem eſſe Sacramentum, ac proinde quatuor eſſe Sacramenta. Eandem ſententiam habet Lucas Loſſius in Catechiſmo, edito anno LVII. nam in eo, quem ediderat anno LIV. tantùm tria poſuerat.

SEPTIMA opinio compoſita ex Lutheriſmo, Caluiniſmo, & Zuuinglianiſmo non apertè, ſed obſcurè fuit Philippi. Nam in locis vltimò editis, anno LVIII. licet quatuor tantùm faciat Sacramenta, tamen propendebat maximè ad quintum addendum, id eſt, Matrimonium cum Zuuinglio: Fatetur enim Matrimonium eſſe ſignum rei ſacræ, & habere mandatum diuinum, & habere annexam promiſſionem. Vnum tãtùm dicit ei deeſſe, quod fuerit ante Chriſtum. At hoc non debuit eum impedire, quò minus Matrimonium faceret Sacramentũ; nam Baptiſmus Ioannis ex ſententia ipſius fuit veriſſimum Sacramentum, & idem cum noſtro Baptiſmo, & tamen fuit ante Chriſtum. Sicut igitur Baptiſmum vult eſſe Sacramentum, quia à Chriſto receptum, & confirmatum, cur non eadem ratione & Matrimonium?

OCTAVA opinio eſt, ſex eſſe Sacramenta. Hanc tribuit Lindanus in tabulis analyticis Gulielmo Poſtello in ſua Panthenoſia: qui tamen vir poſtea Catholicè obiit.

NONA opinio eſt, ſeptem eſſe Sacramenta. Licet enim fide Catholica nos teneamus ſeptem eſſe Sacramẽta: illis tamen hæc ſententia, opinio, non fides eſſe poteſt: qui enim in vno articulo hæreticus eſt, fide ſimpliciter caret. Eſt igitur opinio hæc aliquotũ Lutheranorum, quibus placuit, quòd Lutherus initio dixerat, ſe non damnare ſeptem Sacramenta, licet ibid. etiam dixerit, ſe negare ſeptem Sacramenta. Scribit Ioannes Sleidanus, lib. 20. hiſt. biennio poſt obitum Lutheri, id eſt, anno XLIII. in quodam Lipſenſi Conciliabulo, determinatum fuiſſe, Cõfirmationem, & Extremam vnctionem eſſe ritus conferentes gratiam, atque adeo ſeptem Sacramenta recipienda eſſe. In quo Conciliabulo interfuiſſe Theologos multos Vvittebergenſes, ac Lipſenſes, & cum iis Philippum Melanchthonem, ac tum primùm cœpiſſe hos, A molles Lutheranos appellari ſcribit Surius in ſua hiſtoria anni XLVIII. Vnde Matthias Illyricus in libro qui inſcribitur, Adhortatio Illyrici, ad conſtantiam in agnita Ieſu Chriſti Religione, & Auguſtana Confeſſione; queritur, quod in Lipſenſi Interim (ſic enim appellatur) ſeptem Papiſtarum ſacramenta reſtituantur. Et præfatione ſeptimæ Centuriæ, Hæreſiarchas appellare non dubitat principes mollium, ſeu politicorum Lutheranorum.

Ex his colligere licet PRIMO, miram fuiſſe inconſtantiam Lutheri, & Philippi præcipuorum patrum Lutheranorum, idque in re grauiſſima. SECVNDO, non poſſe apud aduerſarios verã Eccleſiam eſſe. Nam nota præcipua veræ Eccleſiæ apud eos eſt conſenſus in doctrina ſacramentorum. Ita enim habet Lutherus in lib. de notis Eccleſiæ, & confeſſione Auguſtana, & Apologia artic. 7. Ipſi autem ita conueniunt, vt adhuc non potuerint ſacramenta communi conſenſu enumerare. Quod ſi quiſque eorum ad ſe ſolum trahat Eccleſiam, mirum, ſi non pudeat eum ſuę paucitatis. Hinc etiam TERTIO colligitur, non poſſe diu durare eiuſmodi hæreſes. Nam omne regnum in ſeipſum diuiſum, deſolabitur. Vnde Lutherus ipſe hoc annotauit in Pſal. 5. *Nulli*, inquit, *hæretici victi ſunt vi, aut aſtu, ſed mutua diſſenſione; nec aliter cum eis pugnat Chriſtus, quàm miſſo inter eos ſpiritu vertiginis, & diſſenſionis ſicut inter Sichimitas, Iud. 9. & inter Babylonicę turris operarios, Gen. 11. & in noua lege, inter Arrianos, Donatiſtas, & Pelagianos.* Hæc ille. Quod idem multò antè ſcripſit Hilarius, lib. 7. de Trinitate. B

CAPVT XXIV.

Ex Scripturis, & Patribus probatur veritas Catholica de numero ſeptenario Sacramentorum.

QVANTVM ad SECVNDVM, ſententia Catholicorum vna eſt, ac ſemper fuit, ſeptem eſſe propriè dicta ſacramenta, quæ probanda eſt tripliciter. PRIMO, ex teſtimoniis Scripturæ, & Patrum, quæ quidem non numerant ſacramenta, tamen reipſa omnia iſta ſeptem ſacramenta vera, & propriae eſſe teſtantur. SECVNDO, ex teſtimoniis aliis Conciliorum & Doctorũ, quæ præcisè numerum iſtum ſeptenarium ponunt. TERTIO, rationibus ſeu congruentiis quibuſdam. C

Quantum ad PRIMVM genus teſtimoniorum, notanda ſunt tria. PRIMO, nõ debere aduerſarios petere, vt oſtendamus in Scripturis, aut Patribus nomen ſeptenarij numeri ſacramentorũ. Nam nec ipſi oſtendere poſſunt nomẽ binarij, vel ternarij, vel quaternarij: Scriptura enim, & Patres non ſcripſerũt Catechiſmum, vt modo facimus propter hæreſum multitudinem, ſed tantùm tradunt res ipſas variis in locis. Neq; eſt hoc proprium ſacramentis, ſed cõmune aliis multis rebus. Nam ſcriptura refert Chriſti miracula, & nunquam numerat quot ſint: tradit articulos fidei, & nuſquã dicit, quot ſint. Apoſtoli poſtea ediderũt ſymbolum duodecim articulorum certis de cauſſis. Sic etiam ex Scriptura nõ poteſt ſciri, quot ſint libri Canonici: ſed Concilia poſtea ediderunt Canonem, & certum numerum, quem ex traditione didicerant. D

SECVNDO notandum, non debere etiam aduerſarios, petere, vt oſtendamus in Scripturis nomen ſacramenti attributum Confeſſioni aut Ordinationi, & ſimilibus. Nam non diſputamus de nomine, ſed de re: & nec ipſi oſtendent hoc nomen tributum Baptiſmo, aut Euchariſtiæ, ſed ſoli Matrimonio, quod tamen ferè omnes hæretici negant eſſe verum ſacramentum. Et contrà inuenimus nomen ſacramenti in Scripturis tribui multis rebus, quæ omnium conſenſu non

sunt Sacramenta de qualibus nunc agimus, vt Eph. 1. propositum vocãdi Gentiles ad fidem, dicitur Sacramentum voluntatis Dei. Et 1. Timot. 3. Sacramentum pietatis dicitur incarnatio Verbi. Et Apoc. 17. dicitur, Sacramentum mulieris, signum quoddam impressum in fronte mulieris, quæ Babyloniam repræsentabat.

TERTIO notandum, id omnino sufficere, si ostendamus ex Scripturis, & Patribus definitionem Sacramenti conuenire ritibus non paucioribus, nec pluribus, quam septem. Licet autem non conueniamus in explicãda definitione Sacramenti (vt supra fusè ostendimus lib. 1. in secunda controuersia) tamen conuenimus in definitione quadam generali; nimirum quod Sacramenta sint ritus, seu signa externa, & sensibilia, quę ex diuina institutione annexam habeant promissionem gratiæ iustificantis. His notatis accedamus ad probationem.

Quod Baptismus sit Sacramentum.

AC primum de Baptismo nulla quæstio est. Est enim ritus expressus; *Lauacrum aquæ in verbo vitæ*, Ephes. 5, & institutio, ac mandatum, Ioan. 3. *Nisi quis renatus.* Et Marci vlt. *Baptizantes eos.* Et promissio gratiæ, Matth. vlt. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit.* Et Tit. 3. *Saluos nos fecit per lauacrum.* Idem docent omnes Patres supra citati in quęstione de effectu Sacramentorum.

Quod Eucharistia sit Sacramentum.

DE Eucharistia etiam nulla quæstio est; habetur enim ritus, Matth. 26. & 1. Corint. 1. *Accepit panem, gratias agens fregit, &c.* Et institutio, ac mandatum ibid. *Hoc facite.* & Ioan. 6. *Nisi manducaueritis, &c.* Et promissio gratiæ: Ioan. 6. *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum.* Idem etiam Patres docent. August. epist. 118. c. 1. vbi cùm dixisset, Christum instituisse Sacramenta numero paucissima, significatione præstantissima, obseruatione facillima, ponit loco exempli Baptismum, & Eucharistiam.

Quod Confirmatio sit Sacramentum

DE Confirmatione habemus ritum externum, manuum impositionem, Act. 8. & 19. Habemus effectum gratiæ ibid. Nam per manus Apostolorum dabatur Spiritus sanctus, eadem phrasi qua dictum est, Tit. 3. de Baptismo: *Per lauacrum regenerationis saluos nos fecit.* Institutio, & mandatum non habetur expressè in Scriptura: tamen colligitur euidẽter ex locis citatis. Nunquam enim Apostoli ita confidenter, & ordinariè imposuissent manus ad gratiam Spiritus sancti communicandam, nisi Dominus id præcepisset. Non enim ignorabant non posse vllum hominem instituere cæremoniam, ad quam sequeretur gratia Spiritus sancti. Nam etiam Kemnitius in 2. par. Examin. pag. 13. & Apolog. Confessionis Augustanæ, art. 13. & Caluinus lib. 4. Instit. cap. 19. §. 2. affirmant, non posse vllum hominem efficere, vt externum symbolum cõtineat certam promissionem gratiæ. Proinde oportet vel Apostolos fuisse temerarios, quod nemo diceret, vel habuisse Christi mandatum. Fuisse autem cæremoniam illam ordinariam, & necessariam, & non satis fuisse orare Deum pro aduentu Spiritus sancti, ex eo colligitur, quod Apostoli primarij Petrus, & Ioannes tantum laboris, & itineris susceperunt, vt irent ex Hierosolyma Samariam, ad imponendas manus iis, quos Philippus Diaconus baptizauerat. Nam orare poterant pro illis manentes Hierosolymæ.

A Est autem NOTANDVM, impositionem manuum coniunctam fuisse cum vnctione & signo crucis: simul enim hæc fiunt dum crucis signum Chrismate pingitur in fronte confirmandorum, idque ministerio manus Episcopalis. Vnde DIONYSIVS lib. de Ecclesiast. Hierarch. ca. 3. par. 3. &c. 4. par. 3. meminit apertè Chrismatis in hoc Sacramento. Et TERTVLLIANVS lib. de resurrectione carnis, vbi ponit Confirmationem in eodem ordine, cum Baptismo, & Eucharistia: *Caro abluitur*, inquit, *vt anima emaculetur: caro vngitur, vt anima consecretur, &c.* Et de præscriptionibus hæreticorum, docens diabolum imitari Sacramenta Christiana, ponit exemplum in his duobus: *tingit*, inquit, & *ipse quosdam vtique credentes, & fideles suos, signat illic in*
B *fronte milites suos.* Et in lib. de Baptismo: *Dehinc*, inquit, *manus imponitur per benedictionem prouocans, & inuitans Spiritum sanctum.* Vbi vides Tertullianum antiquissimum auctorem omnia tria ponere, vnctionem, signũ crucis in fronte, & manus impositionem.

Item CYPRIANVS lib. 1. epist. 12. & lib. 2. epist. 1. modo vocat vnctionem, modo manus impositionem, & præterea vocat apertè Sacramentum. Nam sic ait lib. 2. epist. 1. de Baptismo, & Confirmatione loquens: *Tunc plenè sanctificari, & esse Filij Dei possunt, si Sacramẽto vtroque nascantur.* AVGVSTINVS lib. 2. contra literas Petiliani, cap. 104. *Sacramentum*, inquit, *Chrismatis in genere visibilium signaculorum sacrosanctum est, sicut ipse Baptismus.*

De Pœnitentia.

C IOan. 20. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt.* Hic habemus PRIMO ritum, nimirum externum, & iudicialem absolutionem, quę est signum interioris, quæ fit à Deo per verbum externum, tanquam instrumentum. SECVNDO habemus promissionem gratiæ: *Remittuntur eis.* TERTIO habemus mandatum ibid. *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos.* Vnde Apostolus, 2. Cor. 5. *Deus*, inquit, *dedit nobis ministerium reconciliationis.* Et infra: *Pro Christo legatione fungimur.*

AMBROSIVS lib. 1. de Pœnitentia, cap. 7. *Quid interest vnum per Pœnitentiam, an per lauacrum hoc ius sibi datum Sacerdotes vendicent? vnum in vtroque ministerium est. Sed dices, quia in lauacro operatur mysteriorum gratia, quid in Pœnitentia? nonne Dei nomen operatur?*

CYRILLVS lib. 12. in Ioannem, cap. 56. comparat reconciliationem pœnitentium cum Baptismo.

AVGVSTINVS lib. 5. de Baptismo, cap. 20. numerat cum Baptismo, Eucharistia, & Confirmatione,
D etiam reconciliationem, per manus impositionem, & in Psal. 146. in illud: *Qui alligat contritiones eorum*, disertis verbis Sacramentum appellat reconciliationem pœnitentium: *Quæ sunt*, inquit, *ista alligamenta? temporalia Sacramenta. Alligamenta medicinalia sunt contritionis nostrę, Sacramenta interim temporalia, quibus habemus cõsolationem.* Et infra: Hæc Sacramenta esse dicit Eucharistiam, & manus impositionem Præpositi in Pœnitentiam, quæ in cælo non erunt.

De Extrema vnctione.

IAcobi 5. habemus ritum: *Orent super eum, vngentes eum oleo in nomine Domini.* Item promissionem: *Et alleuiabit eum Dominus, & si in peccatis fuerit, dimittentur ei.* Denique mandatum colligitur euidenter ex eo, quod Apostolos non auderet ita absolutè promittere tantum effectum: nisi à Domino id accepisset, vt suprà ostendimus etiam testimonio Apologiæ, Caluini, & Kemnitij.

Ex Patribus, INNOCENTIVS I. in epist. 1. ad Decentium

cap. 8. loquens de oleo ſancto infirmorum: *Pœnitentibus*, inquit, *iſtud infundi non poteſt, quia genus eſt Sacramẽti. Nam quibus reliqua Sacramenta negantur, quomodo vnum genus putatur eſſe concedi?*

BERNARDVS in vita S. Malachiæ, ſcribit eum vocatum, vt fœminam morituram inungeret, ſed dum differtur vnctio, illam expiraſſe; Malachiam autem vehementer doluiſſe, quod ſine gratia Sacramenti huius obiiſſet; itaque tamdiu oraſſe, ac fleuiſſe, donec eam à mortuis reuocauit, & tum demum eam vnxiſſe, & eam omnino conualuiſſe; *Vnxit eam*, inquit, *ſciens in hoc Sacramento remitti peccata.*

De Ordinis Sacramento.

HAbemus ritum externum, manus impoſitionem, 1. Tim. 4. Item promiſſionem gratiæ ibid. *Noli negligere gratiam, quæ in te eſt, quæ data eſt tibi per prophetiam, cum impoſitione manuum preſbyterii.* Et 2. Tim. 1. *Admoneo te, vt reſuſcites gratiam Dei, quæ eſt in te per impoſitionem manuum mearum.* Denique inſtitutio, & mandatum, Epheſ. 4. *Ipſe dedit quoſdam quidem Apoſtolos, alios Euãgeliſtas, alios Paſtores, & Doctores, &c.* Et præterea, vnde ſciebat Apoſtolus datam eſſe Timotheo gratiam per impoſitionem manuum, ſi à Deo non didicerat, eo ſigno conferri gratiam?

AVGVSTINVS lib. 2. contra epiſt. Parmeniani, ca. 13. loquens de Baptiſmo, & Ordinatione: *Vtrumque*, inquit, *Sacramentum eſt, & quadam conſecratione vtrumque homini datur; illud cũ baptizatur, iſtud cum ordinatur. Itaque in Catholica Eccleſia vtrumque non licet reiterare.* Similia habet lib. 1. de Baptiſmo, c. 1.

De Matrimonio:

HAbemus nomen ipſum ſacramenti Epheſ. 5. *Sacramentum hoc magnum eſt.* Item ritum externum, id eſt, contractum viſibilem inter virum, & fœminam: de hoc enim Apoſtolus dicit, quod ſit magnũ ſacramentum, vt exponit Chryſoſtomus, & Hieronymus in hunc locum, qui etiam Nazianzenum citat, & omnes alij. Habemus etiã inſtitutionem diuinam, Matth. 19. *Quod Deus coniunxit, homo non ſeparet.* Denique gratiam annexam colligimus ex hoc ipſo loco Pauli. Nam coniunctio viri, & fœminę ſignificat coniunctionem Chriſti cum Eccleſia. Illa autem coniunctio duplex eſt; vna per naturę conformitatem, quæ facta eſt in incarnatione, & hæc Chriſtum coniungit non ſolum cum Eccleſia, ſed etiam cum toto genere humano: altera eſt per gratiam, & charitatem, & hæc eſt cum ſola Eccleſia, & ratione huius dicitur Chriſtus ſponſus, & Eccleſia ſponſa, iuxta illud 2. Corinth. 10. *Deſponſi vos vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto.* Igitur Matrimonium viri, & feminæ, vt poſſit ſignificare vtramque vnionem Chriſti cum Eccleſia, oportet vt non ſolum ſit inter coniuges vnio quædam naturalis, & carnalis, qualis etiam inter Gentiles reperitur, ſed etiam vnio ſpiritualis ex gratia, & charitate proueniens. Proinde ſacramentum hoc gratiam iſtam confert, vt ſignificatio ſit perfecta. Quare Paulus Epheſ. 5. ſæpe monet viros, vt diligant vxores, ſicut Chriſtus Eccleſiã, & feminas monet, vt viris ſubiectæ ſint, ſicut Eccleſia ſubiecta eſt Chriſto, & rationem reddit, quia hæc eorum coniunctio ſacramentum eſt Chriſti, & Eccleſiæ.

Iam ex Patribus, AVGVSTINVS paſſim hoc docet, li. de bono coniugali, c. 18. *In noſtrorum*, inquit, *nuptiis plus valet ſanctitas Sacramenti, quàm fœcunditas veteri.* Et c. 24. *Bonum nuptiarum per omnes gentes, & omnes homines in cauſſa generandi eſt, & in fide caſtitatis: quod autem ad populum Dei attinet, etiam in ſanctitate Sacramenti, per quam nefas eſt etiam intercedente repudio alteri nubere.*

Atque hæc hoc loco ſufficiant: nam in diſp. de ſingulis ſacramentis plura adferemus.

Lotionem pedum non eſſe Sacramentum.

NVNC ſupereſt demõſtrare non eſſe plura ſacramenta, quàm ſeptem prædicta. Et quidem multa dicũtur à veteribus ſacramenta, præter iſta ſeptem. Nã Alexander I. Papa in epiſt. 1. vocat aquam benedictam ſacramentum. Auguſtinus lib. 19. contra Fauſtum, c. 14. & in Pſal. 141. ſignum crucis vocat ſacramentum, & in Pſal. 65. ac li. 4. de ſymbolo. c. 1. vocat ſacramenta cęremonias, quæ fiunt ante Baptiſmum, vt exorciſmos, & ſimilia, & lib. 2. de peccatorũ meritis, & remiſ. cap. 26. vocat ſacramentum panem quendam benedictum, qui dabatur Catechumenis. Denique Ambroſius lib. 4. de ſacramentis, cap. 1. & Cyprianus in ſerm. de ablutione pedum, & Bernar. in ſerm. de cæna Domini contendunt ablutionẽ pedum, quam Dominus inſtituit Ioan. 13. ſacramentum eſſe. SED ex his omnibus nihil eſt, quod habeat difficultatem, præter vltimum. Nam INPRIMIS nec aqua benedicta, nec ſignum crucis, nec panis benedictus, nec exorciſmi, & aliæ cęremonię Baptiſmum præcedentes in Scripturis inueniuntur: proinde non poſſunt aduerſarii ea pro ſacramentis habere. DEINDE illa omnia dantur etiam ante Baptiſmum, vt ex iiſdem locis Auguſtini conſtat: At Baptiſmus omnium conſenſu eſt omnium ſacramentorum primum, & quaſi ianua. DENIQVE nihil eorum habet promiſſionem gratiæ gratum facientis; neque conſtat, an à Chriſto inſtituta ſint, an ab Apoſtolis, cum tamen vera ſacramenta à ſolo Chriſto inſtitui potuerint.

De lotione pedum videtur maior difficultas. Nam habemus Ioan. 13. ritum externum, ipſam pedum lotionem: item promiſſionem gratię: *Si non lauero te, non habebis partem mecum.* Item mandatũ Dei: *Exemplum dedi vobis.* Item: *Et vos debetis alter alterius lauare pedes.* Item eſſe myſteriũ indicant illa verba: *Quod ego facio, tu neſcis modo, ſcies autem poſtea.* Denique teſtimonia illa Patrum, Ambroſii, Cypriani, Bernardi; cuius teſtimonium adducit Kemnitius, pag. 32. ad probandum ſacramenta eſſe plura, quam ſeptem, ſi teſtimoniis Patrum ſtandum ſit.

RESPONDEO tamen, lotionem illam pedum nihil habuiſſe commune cum ſacramentis propriè dictis, & ſolum poſſe dici ſacramentum largo modo, quemadmodum ſacramenta dicuntur omnia, quæ myſticum ſenſum habent, & figurę ſunt, ac typi aliarũ rerum. Nam fuit reuera lotio illa ſignum Chriſti humilitatis, & charitatis. Item fuit ſignũ puritatis, qua debent homines ad Euchariſtiam accedere: ideo enim immediatè ante Euchariſtiæ inſtitutionem Chriſtus hoc fecit. Deniquæ fuit etiam ſignum, & figura quædam purgationis, quam eramus habituri per Chriſti paſſionem, vt Cyrillus hoc loco exponit.

Non fuiſſe autem ſacramentum propriè dictum, patet PRIMO, quia non habemus promiſſionẽ gratiæ iuſtificantis, illud. n. *Niſi lauero te, non habebis partẽ mecum*, ad litteram non promittit gratiã, ſed minatur pœnam ad inobedientiam, vt exponunt hoc loco Chryſoſtomus, & Cyrillus, & Baſilius lib. 1. de Baptiſmo, cap. 2. Si enim Petrus obſtinatè recuſaſſet illam lotionẽ, periiſſet in æternum: non quia illi deeſſet lotio pedum, ſed quia peccauerat contra Chriſtũ, & deerat illi obedientia. Myſticè tamen ſignificare poteſt, vt exponit hoc loco Auguſtin. etiam iuſtos indigere, vt Chriſtus eos quotidie lauet à peccatis venialibus, quæ ſunt

veluti ſordes quæ pedibus adhęrent ob humanã conuerſationem. Sed hoc non ſufficit ad ſacramentum efficiendum, quia hic agitur de lotione peccatorum venialium, quæ non eget noua gratia gratum faciẽte. Vnde Dominus ait; *Qui lotus eſt, non indiget, niſi vt pedes lauet, ſed eſt mũdus totus*, id eſt, mundus ſimpliciter, & abſolutè cum ſit iuſtus, tamen adhuc eget lotione à peccatis venialibus. Et præterea non habemus ex hoc loco ipſam lotionem pedũ reipſa tollere peccata venialia, alioqui deberemus quotidie lauare pedes: ſed ſolum lotionem illã vnam, qua Dominus pedes lauit diſcipulorum fuiſſe figuram internæ lotionis, quam accepimus à Chriſto. Non igitur ipſa pedum lotio eſt ſacramentum propriè dictum.

SECVNDO non habemus mandatum, ſeu inſtitutionem huius ritus frequentandi, quod requiritur in omni ſacramento: alioqui peccarent ferè omnes homines, qui nõ vtũtur iſta cæremonia. Et licet fuerit hæc cæremonia vſitata olim in quibuſdã Eccleſiis, ſtatim poſt Baptiſmum, tamen non fuit vnquam ab omnibus recepta, nec ab ipſa Romana Eccleſia, vt teſtatur Ambroſius loco citato: neque obſtat illud mandatum: *Exemplum dedi vobis.* Item: *Et vos debetis alter alterius lauare pedes.* Et: *Quod ego facio, tu nescis modò, scies autem poſteà.* Nam hoc mandatum præcipit humilitatem & charitatẽ, vt exponit Chryſoſtomus, & Cyrillus, non autem ipſam materialem lotionem pedum, vt patet ex praxi Eccleſiæ: nunquam n. Chriſtiani putarunt ſe habere ſpeciale mandatum de lotione pedum.

Ad loca illa Patrum facilè eſt reſpondere. Nam Ambroſius vocat ſacramentum, & myſterium, quia in ipſius Eccleſia ſeruabatur, vt ſacra cęremonia, & vt aliquid ſacramentale: tamen non putabat ipſe eſſe hanc lotionem propriè dictum ſacramentum, vt patet tum ex eo, quod fatetur non remitti peccata lethalia per eam lotionem, ſed quaſdam reliquias peccati originalis, tum etiam quia dicit ſe non reprehendere Eccleſiam Romanam, vbi hæc cæremonia non erat in vſu quod certè non diceret, ſi putaret eſſe verum Sacramentum. Potrò Cyprianus, & Bernardus, ſi attente legantur, nõ dicunt ipſam lotionem pedum materialem eſſe ſacramentum, quo homines ſanctificentur, ſed ſolũ dicunt illam vnicam lotionem pedum Apoſtolorum à Chriſto factam, fuiſſe ſacramentum, quia per eam ſignificabatur aliquid ſacrum, quod in nobis quotidie fieri debet, id eſt, expiatio peccatorum venialium, quæ fit in nobis quotidie à Chriſto per orationem, ieiunia, humilitatem, & exercitia pietatis erga proximos, quibus vacamus. Et ſanè ſi putarent lotionem pedum eſſe ſacramentũ, oporteret nos quotidie ex eorum ſententia lauare inuicem pedes: id enim ipſi dicunt, hoc ſacramentum eſſe quotidianarum culparum expiationem.

CAPVT XXV.

Septem eſſe Sacramenta probatur ex poſterioribus Conciliis & Doctoribus.

SECVNDA probatio ſumitur ex teſtimoniis, quæ præciſè ponunt numerum ſeptenarium, quæ teſtimonia tria ſunt. PRIMVM eſt omnium Theologorum, & proinde totius Eccleſiæ ab annis vt minimum CD. Nam Magiſter ſent. l. 4. d. 2. & omnes inde Theologi ſeptem ſacramenta eſſe tradiderunt. Neque verò Magiſter aliquid nouum ſcripſit, ſed quod inuenit in vſu Eccleſiæ, quod argumentum maximi ponderis eſſe debet. Nam ſi falſum eſſet, quod dicimus, erraſſet tota Eccleſia per annos CD. pernicioſiſſimè. NAM ſi ſacramenta eſſent pauciora, magna impietas fuſſet, & ſuperſtitio, & magna deceptio animarũ, habuiſſe tam diu pro ſacramentis ea, quæ ſacramenta non erant. Si verò eſſent plura, fuiſſet magna impietas, tandiu cõtempſiſſe vera Dei ſacramenta, & magnum detrimentum animarũ. SECVNDO, magis pernicioſus eſt error circa ſacramenta, quàm circa alia dogmata: nam reliqua ferè ſpeculatiua ſunt, & earum ignoratio multos ſimplices excuſat. At ſacramentorũ cognitio ad praxim pertinet, & ad praxim ſingulorum hominũ. TERTIO, ſincerus ſacramentorum vſus ad notas Eccleſiæ pertinet ex ſententia omnium hæreticorum huius tẽporis. Quare ſi his CD. annis erratum eſt in ſacramẽtis tam grauiter, conſequenter dicere debent, Eccleſiam periſſe de orbe terrarum, non enim inuenient facilè, qui aliter ſenſerint hoc tempore de ſacramentis. Nam ipſi etiam Huſſitæ, & Valdenſes, qui fere ſoli erant hæretici, cùm Lutherus apparuit, ſeptem ſacramenta recipiebant. De Huſſitis patet in Concilio Conſtantienſi, ſeſſ. 15. art. 8. de Valdenſibus, id teſtatur Lutherus in lib. ad eos ſcripto.

SECVNDVM teſtimonium eſt Concilij Florentini in inſtitutione Armenorum, vbi ſeptem ſacramenta aſſeruntur, & explicãtur. Vbi NOTANDA ſunt duo mẽdacia Kemnitij. Is enim in 2. par. Exam. pag. 55. dicit, ſeptenarium numerum ſacramentorum apud Græcos tentatum, Armenis verò obtruſum fuiſſe, & addit Armenos à S. Bartholomæo Apoſtolo ad fidẽ conuerſos poſt mille, & eo amplius annos ſeptenariũ numerum ſacramentorũ à Romano Pontifice tandem accepiſſe. Vbi mentitur. INPRIMIS cùm dicit, hunc numerum tentatum à Concilio apud Græcos, quaſi dicere velit, conatos fuiſſe Patres id perſuadere Græcis, ſed non potuiſſe. At in toto Concilio nihil omnino de numero ſacramentorũ cum Græcis actum eſſe, ex ipſo Cõcilio, quod extat Græcè, & Latinè, perſpicuum eſt. Immò inſtructio hæc Armenis data eſt toto approbante Concilio, paulò ante eius diſſolutionem, vt ibid. legimus in decreto Eugenij IV. Vbi hæc ipſa inſtitutio habetur. Ex quo intelligimus Græcos idem omnino cum Latinis ſemper ſenſiſſe de numero Sacramentorum: alioqui Græci non tam facilè ſine vlla quęſtione inſtructionem approbaſſent. Quod etiam confirmari poteſt teſtimonio Hieremiæ Patriarchæ Conſtantinopolitani, qui in ea cenſura quam edidit ad errores Lutheranorum, ſeptem ſacramenta ab ipſis etiam Græcis numerari, recipique teſtatur. Sic enim loquitur c. 7. in ea item Catholica Eccleſia ſeptem diuina ſacramenta eſſe, Baptiſmum, Sacri vnguenti vnctionem, ſacram Communionem, Ordinem, Matrimonium, Pœnitentiam, Extremam vnctionem.

SECVNDO mentitur Kemnitius, cum dicit, obtruſum fuiſſe Armenis hunc numerum ſacramentorum, cum eum ignoraſſent per annos mille, & amplius. Nam (vt in decreto Eugenij legimus) ante vnionem Armenorum cum Latinis, collationes factæ ſunt inter eos de fide Trinitatis, & Incarnationis, & ſacramentorum, & inſpecti libri vtriuſque nationis, & tum demum præſcripta formula inſtructionis: Quare non obtruſa fuit, ſed poſt maturam diſcutionem, ab eis accepta, & ſanè non tam facilè accepiſſent, niſi vidiſſent conformem eſſe antiquis libris, & ritibus Eccleſię ſuæ. Adde, quod in eadem inſtructione traditur Armenis doctrina de tribus perſonis diuinis, & de duabus Chriſti naturis. Vt igitur Kemnitius dicit, obtruſum illis numerum ſeptem ſacramentorum, cur non dicit etiam obtruſum numerum perſonarum diuinarum, & naturarum Chriſti?

TERTIVM teſtimonium eſt Concilij Tridentini ſeſſ. 7. can 1. vbi additur anathema negantibus ſeptem eſſe vera & propria ſacramenta, quod teſtimonium

etiamsi nullum haberemus aliud, deberet sufficere. Nam si tollamus auctoritatem præsentis Ecclesiæ, & præsentis Concilij, in dubium reuocari poterunt omnium aliorum Conciliorũ decreta, & tota fides Christiana. Semper enim hæc fuit consuetudo apud Christianos, vt exortas controuersias definirent Episcopi, qui tunc viuebant. Et præterea omnium Conciliorũ veterum, & omnium dogmatum firmitas pendet ab auctoritate præsentis Ecclesiæ. Nõ enim habemus testimoniũ infallibile, quod Concilia illa fuerint, & legitima fuerint, & hoc aut illud definierint, nisi quia Ecclesia, quæ nunc est, errare non potest: ita sentit, & docet. Quod enim historici quidam meminerint eorum Conciliorum non potest parere fidem, nisi humanam, cui potest subesse falsum.

CAPVT XXVI.

Idem probatur ex congruentiis.

CAtholici Doctores confirmare solent septenarium Sacramentorum numerum variis congruentiis. Prima est a similitudine vitæ spiritualis, & corporalis. Siquidem in vita corporali quædã requiruntur ex parte hominum singulorum, quædã ex parte totius Reipublicæ. Ex parte hominum singulorum requiruntur tria per se, generatio, augmentatio, & nutritio: & duo per accidens, remedium contra morbos si contingat hominem ægrotare: & remedium contra reliquias morbi, vt perfectè cõualescat. Ex parte Reipublicæ requiruntur duo. Primò parentes, qui propagent vitam corporalem hominum. Secundò Principes, & Magistratus, qui eam ordinent, & regant. Eodem igitur modo in vita spirituali. Primo, requititur regeneratio, quæ est per Baptismum. Secvndo, augmentatio, per Confirmationem. Tertio, nutritio per Eucharistiam. Qvarto, remedium contra morbos, si contingat regeneratum peccare, per pœnitentiam. Qvinto, remedium contra reliquias peccatorum, per Vnctionem extremam. Sexto, ex parte Reipublicæ, Matrimonium, quo propagentur homines ad cultum Dei deputandi. Septimo, Ordo sacer, quo regantur, & gubernentur.

Secvnda, ratio ex numero peccatorum, & vulnerũ. Nam Baptismus est præcipuè contra originale, Pœnitentia contra actuale mortale, Vnctio extrema contra reliquias peccatorum, Confirmatio contra infirmitatem, Eucharistia contra malitiam, Matrimoniũ contra concupiscentiam, Ordo contra ignorantiam.

Tertia ratio ex numero virtutum, Baptismus respondet fidei, Confirmatio spei, Eucharistia charitati, Pœnitentia iustitiæ, Vnctio extrema fortitudini, Ordo prudentiæ, & Matrimonium temperantiæ.

Qvarta ratio ex celebritate numeri septenarij in expiationib⁹. Vide Exod. 29. Leuit. 4. & 8. 13. 14. 15. 16. 23. Num. 19. Deut. 15. 1. Paral. 29. Iob. vlt. vbi semper videbis in expiatione offerri septem animalia, vel septem diebus, vel septies aspergi sanguine, &c. Vnde etiam 4. Reg. 5. Naaman septies iussus est lauari ad purgandam lepram. Vide S. Thomam. in 4. dist. 2. q. 1. 3. par. q. 65. art. 1. & contra Gentes, lib. 4. cap. 58.

Sed Kemnitius in 2. par. Exam. pag. 16. 17. & 18. tria dicit de his rationibus. Primo affirmat, esse fundamenta principalia, & demonstrationes nostræ sententiæ: *Hæ sunt*, inquit, *demonstrationes, hæc fundamenta, quibus septenarius numerus Sacramentorum in Ecclesiam inuectꝰ, & receptus fuit à Scriptoribꝰ Scholasticis.* Secvndo dicit, has demõstrãtiones nihil valere, quia alioqui probaremus etiam septem fuisse Sacramenta in lege veteri, nam etiam tunc erant virtutes, & peccata, & vita spiritualis, & corporalis. Tertio dicit, si ex numeris celebratis in Scriptura numerus sacramentorum desumi debeat, posse probari tria esse Sacramenta, vel etiam duodecim, aut plura, quia multi sunt numeri celebres, & sacri in Scripturis.

Sed hæc leuia sunt. Nam in primis nullus Theologorum dixit, ista esse fundamenta, & demonstrationes, sed solum congruẽtias supposita fide: Id enim Scholastici facere solent, vt ea, qua ex fide habemus, ostendant etiam non repugnare rationi, sed illi potius esse conformia. Nec tamen argumentum Kemnitij concludit, oportuisse nimirum etiam in veteri lege esse sacramenta septem. Nam Sacramenta vetera (vt supra ostendimus) nõ erant instituta ad perficiendũ hominem in vita spirituali, nec ad remedium peccati excepta Circumcisione, sed solum ad significanda, mysteria Christiana, & alios quosdam fines: nostra autem sunt instituta in remedium peccati, & ad iustificandũ & perficiendum hominem in vita spirituali, vt ex scripturis apertissimè deducitur. Itaque congruentiæ illæ rectissimè se habent, si applicentur nostris Sacramentis, non autem si applicentur veteribus. Denique illa ratio Kemnitij de variis numeris in Scriptura celebribus, nihil concludit. Nam ratio Catholicorum sumitur ex numeris, quæ significabãt expiationem peccatorum, non autem ex quibuscunque numeris. Porro in Scriptura, ita frequens est numerus septenarius in expiationibus, vt tota Scriptura clamare videatur, futurum aliquando fuisse tempus, quo septem insignia, & efficacissima remedia darentur à Deo in expiationem peccatorum.

CAPVT XXVII.

Soluuntur obiectiones.

RESTAT vt obiectiones aduersariorum diluamus, quæ sunt partim ex Scriptura, partim ex Patribus, partim ex ratione. Primum igitur ex Scriptura tria proferunt argumenta. Primvm negatiuum, quia Scripturæ nusquam tradunt septem esse Sacramenta. Secvndvm affirmatiuum, quia Scripturæ duo tantum Sacramenta esse docent. Nam Ioan. 19. ex latere Christi fluxerũt sanguis & aqua, id est (vt exponunt Chrysost. Cyril. Theophyl. eum locum, & Damasc. lib. 4. de fide, cap. 10. & Augustin. lib. 2. de symbolo, ca. 6. & tract. 9. in Ioan. & alij.) Eucharistia & Baptismus. Tertivm, quia Scripturæ non solum non ponunt septem, & ponunt tantum duo, sed etiam negant esse septem. Nam Apocalyp. 17. Angelus vocat Sacramẽtum bestiam, quæ septem capita habebat, ex quo significari videtur septenarium numerum Sacramẽtorum ad Antichristum pertinere, qui per eam bestiam designatur. Hæc sunt argumenta Kemnitij ex Scriptura, quæ ipse habet in 2. par. Exam. pag. 18. & 50. Sed hæc leuia sunt.

Ad Primvm suprà rẽspõdimus, Scripturam neq; septem, neq; duo, neque tria, vsquã expresse numerare.

Ad Secvndvm, locus ille Ioannis non malè ita exponi potest, vt significentur per sanguinem, & aquam, Eucharistia, & Baptismus, vt exponunt ferè Græci omnes, sed non propterea excluduntur cætera Sacramẽta. Solum enim duo posita sunt, quia sunt illa magis communia, & magis principalia, & ex illis poterat idem iudicium de ceteris fieri. Sicut etiam Hebr. 6. Paulus duo tantum ponit Sacramenta, Baptisma, & manuum impositionem, id est, Confirmationem: *Non rursum iacentes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis, & fidei ad Deum, Baptismatum doctrinæ, impositionis quoque manuum.* Vbi per manuum impositionem intelligunt Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius, & alij Confirmationem, quæ dabatur post Baptismum, nec meminit Eucharistiæ, quæ simul dabatur (vt etiam modo datur

Digitized by Google

cũ baptizantur adulti cũ Baptiſmo, & Cõfirmatione.

Dico tamen SECVNDO, non eſſe neceſſarium ſequi illam expoſitionem Græcorum de ſanguine, & aqua. Alii enim æquè magni expoſitores aliter exponunt. Cyrillus Catecheſi 3. & Hieron. in epiſt. 83. ad Oceanum, intelligunt per ſanguinem, & aquam, ſignificata eſſe duo Baptiſmata, vnum in ſanguine, id eſt, Martyrium, aliud in aqua. Ambroſ. lib. 10. in Luc. ca. 105. & Leo epiſt. 4. & Auguſt. ac Beda in cap. 19. Ioannis, intelligũt per ſanguinem, redemptionis pretium, per aquam, Baptiſmum. Et hæc videtur maximè litteralis expoſitio, vt nimirum intelligamus ex Chriſti latere fluxiſſe Baptiſmum, qui omnem ſuam vim habet ex Chriſti ſanguine. Nam ideo non dixit; Exiuit aqua, & ſanguis, vt ordo poſtulabat, ſi ageretur de Baptiſmo & Euchariſtia, cũ Baptiſmus præcedat Euchariſtiam; ſed dixit: *Exiuit ſanguis, & aqua*, id eſt precium, & applicatio illius precii. Quod etiam confirmatur ex illo Ioan. 5. *Hic eſt qui venit per aquam, & ſanguinem, Ieſus Chriſtus, non in aqua ſolum, ſed in aqua, & ſanguine.* Vbi videtur ipſemet Ioannes explicare myſterium, quod poſuerat, Ioan. 19. & ſimul oſtendere differentiam inter Baptiſmum Chriſti, & Ioannis, quod Ioannes venerit in aqua ſolum, id eſt, Baptiſmum attulerit nõ efficacem. At Chriſtus attulerit Baptiſmum efficaciſſimum, cùm aquam dederit ſanguini ſuo admiſtam.

Ad TERTIVM reſpondeo blaſphemum eſſe Kemnitium, cùm Sacramẽta Chriſti capita beſtiæ eſſe dicit. Nam cogitur, velit nolit, ea etiã Sacramenta numerare inter capita beſtiæ, quæ ipſe habet pro veris Sacramentis, nimirum Baptiſmũ, & Euchariſtiã: hæc enim ſunt ex numero illorum ſeptẽ. Adde quod Ioãnes nõ dicit ſeptem illa capita eſſe ſeptem Sacramenta, ſed vnum Sacramẽtum: proinde ſi licet nugari id magis quadraret in Lutherum, qui vnum Sacramentum eſſe dixit, & plura ſigna Sacramentalia. Denique ipſemet Ioãnes ſeptem illa capita ſeptem reges interpretatur. Ex quo ruit totum ædificiũ blaſphemiæ Kemnitianæ.

Iam ex Patribus. PRIMO, Caluinus lib. 4. Inſtit. cap. 19. §. 3. dicit veteres cùm loquuntur propriè de Sacramẽtis, duobus contentos eſſe, Baptiſmo, & Euchariſtia. Id probat ex Auguſtino, li. 3. de doct. Chriſtiana, cap. 9. & epiſt. 118. Addit Caluinus probationem. Nam Auguſt. ſolet, vt plurimum quærere myſteria in numeris: *Immo*, inquit Caluinus, *in obſeruandis numeris curioſior eſſe ſolet, quam neceſſe ſoret: & tamen de iſto numero ſeptenario Sacramentorum nihil vnquam ſcripſit.*

KEMNITIUS in 2. par. Exam. pa. 25. & ſequẽtibus, tria aſſerit ex Patribus. PRIMO, ſi propriè loquamur de Sacramẽtis, vetuſtiſſimos Patres nõ agnouiſſe, niſi duo, Baptiſmũ & Euchariſtiam. Id probat ex Iuſtino, Apolog. 2. ex Irenæo, ex Tertull. li. 1. & 4. in Marcionem, & de Corona militis: item ex Cyrillo in Catecheſib⁹ ex Ambroſio, in lib. de Sacramentis, & de iis, qui initian. myſt. qui duo auctores ex profeſſo tractant de Sacramentis, & tamen non ponunt niſi duo.

SECVNDO, affirmat Patres recentiores ponere plura Sacramenta, quã duo, ſed pauciora, quã ſeptẽ, propriè loquẽndo de ſacramẽtis. Id probat ex Dionyſio, quem dicit à nobis fingi eſſe Areopagitam, qui in Eccleſiaſtica hierarchia, quatuor tantum Sacramenta exponit, Baptiſmũ, Euchariſtiã, Confirmationẽ, & Ordinem. Item ex Gregorio can. multi ſecularium, 1. q. 1. apud Gratianũ, quia tria ponit, Baptiſmũ, Chriſma, Euchariſtiã. Item ex Rabano, & Paſchaſio de cæna Domini. Denique ex incerto Auctore, qui ſub nomine Cypriani ſcripſit de operibus Cardinalibus Chriſti. Is enim in ſermonibus de cœna Domini, de ablutione pedum, & de Chriſmate pauciora ponit, quàm ſeptem.

TERTIO affirmat, Patres, cùm largo modo de Sacramentis loquuntur, plura numerare, quàm ſeptem: & probat ex variis locis Auguſtini. Ex quibus omnibus colligitur, neque propriè, neque impropriè loquendo Sacramenta eſſe ſeptem apud veteres, ſed vel pauciora, vel plura.

Reſpondeo PRIMVM ad hæc omnia, nullum ex Patribus ſcripſiſſe vnquam ſacramenta non eſſe ſeptem, aut eſſe tantũ duo, vel tria, ſed ſolum ad ſuũ propoſitum mentionem feciſſe aliquorum Sacramentorum, de aliis nihil dixiſſe. Non autem pugnãt cũ Theologis qui ſeptam aſſerunt Sacramenta, ii qui neque ſeptem eſſe negant, neque dicunt tantũ eſſe duo, vel tria. Adde quod idem Patres multis locis vnius tantum Sacramenti mentionem faciunt: in aliis locis nullius. quare ſecũdum Kemnitii Dialecticam, oporteret colligere vnum eſſe Sacramentũ, aut etiã nullũ. Satis igitur eſſe debet quod Patres in variis locis, aut certè varii Patres eiuſdem ætatis omnium ſeptem Sacramentorũ alicubi meminerint vt nos ſupra oſtendimus. Hac ſolutione præmiſſa reſpondeo etiam ad ſingulos Patres.

Ac PRIMVM ad Auguſtini teſtimonia à Caluino citata, dico Auguſtinum in illis duobus locis nõ dicere eſſe tantum duo. ſed ponere duo, loco exempli. Id quod patet ex iiſdem locis, Nam. lib. 3. doctrin. Chriſtianæ, cap. 9. ſic habet AVGVSTINVS: *Pauca pro multis, eademque factu facillima, & intellectu auguſtiſſima, & conſeruatione caſtiſſima ipſe Dominus, & Apoſtolica tradidit diſciplina, ſicuti eſt Baptiſmi Sacramentum, & celebratio corporis & ſanguinis Domini.* Vbi vides particulam (*ſicuti*) apertè indicare iſta eſſe exempla. Sic etiam in epiſt. 118. vbi Auguſtinus dixit, nos habere Sacramenta numero pauciſſima, ſignificatione præſtantiſſima, obſeruatione facillima, ſubiungit: *Sicuti eſt Baptiſmus, & communicatio corporis Domini, etſi quid aliud in diuinis literis commendatur.* Vbi etiam vides exempla eſſe, & indicari etiam plura eſſe, quàm duo, quod clarius repetit in Pſal. 103. cõcione. 1. in illa verba. *Qui tegit aquis ſuperiora eius. Reſpice*, inquit, *ad munera ipſius Eccleſiæ, munus Sacramentorum in Baptiſmo, in Euchariſtia, in ceteris ſanctis Sacramentis.* Et in epiſt. 119. ad eundẽ Ianuarium, c. 7. *Ad celebrationem*, inquit, *Sacramentorum vtimur de ſenſibilibus aqua, frumento, vino, & oleo.* Vbi vides numerari materias omnium Sacramentorum, excepta Pœnitentia, & Matrimonio, quę duo non habent vllam materiam conſecratam.

Adde quod Auguſtinus etſi in quibuſdam locis nõ meminerit, niſi duorum, tamen alibi expreſsè ponit plura, & præſertim de Cõfirmatione, & de Ordice affirmat illa eſſe Sacramenta, ſicut eſt Baptiſmus, lib. 2. contra litteras Petiliani, cap. 104. & lib. 2. contra epiſt. Parmeniani, cap. 13. Mentitur igitur Caluinus impudenter, cùm dicit, Auguſtinum duobus tantum Sacramentis eſſe contentum.

Ad Confirmationem retorqueo argumẽtũ in auctorem. Nam ſi S. Auguſtinus tantum duo Sacramẽta eſſe credidit, & erat curioſior, quam oporteret in myſteriis numerorũ: cur non indicauit, quæ myſteria lateant in binario numero Sacramentorum? præterea non eſt verum, S. Auguſtinum tam curioſum fuiſſe, vt dicit Caluinus in myſteriis numerorum. Non. n. ignorabat eſſe duodecim articulos fidei, tres virtutes Theologicas, decem præcepta decalogi, & alia id genus multa, de quorum tamen numerorum myſteriis, nihil Auguſtinus ſcripſit. Sic igitur neque ſcripſit de myſteriis ſeptenarii numeri Sacramentorum, ne Caluinus nimis eum curioſum in his rebus appellaret.

Venio ad loca citata à Kemnitio. Ad locum Iuſtini RESP. Iuſtinũ in Apolog. illa tãtum meminiſſe duorũ Sacramentorum, quia id requirebat argumẽtũ illius operis: reſpõdet enim iis, quæ obiiciebãtur a Gentilibus,

bus. Gentiles autē duo quędam obiiciebant. PRIMO, quòd Christiani essent athei, quia non colebant Deos. SECVNDO, quòd in suis conuenticulis multa turpia, & scelerata agerent, ac pręcipuè, quòd humanas carnes vorarent, & ideò ad suam Synaxim non admitterent vllos pręter suos. De quibus calumniis vide etiā Tertullianum in Apologetico, Athenagorā in Apologia, & Minutium in Octauio. Iustinus igitur ad illa duo respondet, & ideo in maxima parte Apologiæ tractat de fide, ac docet, Christianos non esse atheos, cùm colant tres diuinas personas, & prætereà venerentur Angelos, &c. Deinde in altera parte tractat de Synaxi, & obiter meminit Baptismi, vt doceat solis baptizatis licere interesse Synaxi, & breuiter exponit quid Christiani agant singulis Dominicis diebus in sua Synaxi, vbi necessariò differere debuit de Eucharistia, quia hoc mysteriū pręcipuū est in Synaxi, & de hoc potissimùm malè audiebāt Christiani; putabātur enim vesci carnibus alicuius pueruli. De aliis sacramētis non fuit opus, vt quidquam diceret quia illa partim erāt ignota Gentilibus, partim sine calumnia exercebantur.

Ad Irenæum RESPONDEO, Irenæum nunquam instituisse disputationem de sacramentis, sed pro locorum oportunitate modò meminisse vnius, modò alterius. Nam lib. 1. c. 9. tractat de Eucharistia, refellens deliramenta Marci cuiusdam circa Eucharistiam, cap. 18. tractat de Baptismo refellens deliramenta aliorū eius temporis hęreticorum circa Baptismum. Rursus lib 4. cap. 32. 33. & 34. tractat de sacrificiis legis veteris & nouæ, & ideo simul agit etiam de Eucharistia. Item l. 1. cap. 2. tractat de pœnitentia, & l. 3. cap. 4. meminit Confessionis. Neque obstat, quòd non vocet Pœnitentiam sacramentum: nam nec Baptismum, aut Eucharistiam vocat sacramenta.

Ad Tertullianum idem dici posset, non enim instituit vsquam disputationem de sacramentis: sed prętereà perspicuè distinguit in libro de resurrectione carnis quatuor diuersa, Baptismum, Chrisma, Eucharistiam, Ordinationem. Neque valet glossa Kemnitii, quod Tertullianus Chrisma, & manus impositionem non faciat noua sacramenta, sed velit esse cæremonias Baptismo annexas. Nam Tertullianus distinguit illa quatuor, & tribuit singulis proprios effectus. Et prætereà, si de cæremoniis Baptismi ageret, non poneret manus impositionem post Eucharistiam.

Sed videamus loca à Kemnitio adducta. PRIMO, adfert librum primum in Marcionem. Sed locus ille pro nobis est: non enim dicit in eo libro vsquā duo esse sacramenta, sed dicit in sacramentis Deum vti voluisse aqua, pane, & oleo; quę sunt materiæ, quę cōsecrantur in quinque sacramentis. Nec meminit Tertullianus aliorum duorum, quia solū volebat ostendere, Deum nostrum esse verum Creatorem elementorum, & aliarum rerum sensibiliū, contra Marcionis errorem, qui id negabat. Id autem probat egregiè; quia si res istas creasset alius Deus, non eis vteretur Deus noster in sacramentis suis.

SECVNDO, adducit librum quartum contra Marcionem, vbi in margine ad numerum 51. est annotatio B. Rhenani: *Baptismus, & Eucharistia, duo Sacramenta primitiuæ Ecclesiæ.* Quæ annotatio Kemnitiū decipit: non enim eo loco Tertullianus dicit tantùm esse duo ista sacramenta sed reprehendit Marcionem, quod ad hęc sacramenta non admitteret, nisi eos, qui damnabant coniugium.

Tertio, adducit librum de corona militis, vbi etiā non nominantur, nisi Baptismus, & Eucharistia. Sed nō aduertit Kēnitius in eo libro nō agi de sacramentis, sed de cæremoniis Ecclesiæ, quæ non habentur ex Scriptura, sed ex traditione. Vnde ibi enumerat varias traditiones circa hęc sacramēta, & ne putaremus non esse alia sacramenta, vel alias cæremonias addit: *Harū, & aliarum eiusmodi disciplinarum, si legem postulas Scripturarum, nullam inuenies: traditio tibi obtendetur auctrix, consuetudo confirmatrix, & fides obseruatrix.*

Ad Cyrillum, & Ambrosium dico duo. PRIMO, falsum esse eos duo tantùm sacramenta agnoscere: vterque enim in libris à xemnitio citatis meminit Chrismatis, tanquam sacramenti à Baptismo, & Eucharistia distincti, vt patet ex Cyrillo cateches. 3. & ex Ambrosio lib. 3. de sacramentis, c. 2. & de iis qui mysteriis initiantur, cap. 7.

SECVNDO, dico non esse mirum, si isti auctores in his libris de tribus tantùm sacramentis tractant: scribunt enim ex professo ad Catechumenos, & eos instruūt de his rebus, quæ fiunt tempore Baptismi. Porrò cùm baptizantur adulti, tria sacramenta eodem die illis ministrantur, Baptismus, Confirmatio, & Eucharistia: id quod certum est, tum ex praxi, quæ hodie est in Ecclesia, tum ex libris citatis Ambrosij, vbi totum ordinem Baptismi, & rerum consequentium describit. Vnde AMPHILOCHIVS in vita sancti Basilii, ita de illius Baptismo scribit: *Baptizauit*, inquit, *Episcopus Maximus Basilium, & Eubulum, atque vngens eos sancto Chrismate, tradidit eis viuificam communionem.*

Ad Dionysium Areopagitam dico, eum tantùm differere in eo libro de Hierarchia Ecclesiastica, vt ipsū nomen indicat, ac de solemnibus actionibus Hierarchiæ, id est, Episcopi. Itaq; tractat de Baptismo, & Eucharistia, quę solemni ritu Episcopus administrare solet. Item de Consecratione olei, de Ordinatione clericorum, quæ à solis Episcopis fieri possunt; cetera tria omisit. Nā extrema vnctio, priuatim a presbytero cōfertur; Matrimonium non eget, quoad essentiā suam, ministerio Sacerdotum, tametsi præsentia parochi ex decreto Cōcilii Tridentini omnino requiratur, & benedictio, quā nouis nuptis dare solet Ecclesia, à presbytero priuatim celebretur. Denique Pœnitentiam solenniter quidem olim Episcopi imponebant, & deinde in sancta hebdomada pœnitentes absoluebant; sed videtur id cœpisse post Apostolorū mortē, cùm peccata multiplicari cœpta essent. Quare hoc potius est argumentum antiquitatis horū librorum. Nec tamen ignorauit Dionysius sacramentum Pœnitentię, cùm eius meminit in epist. ad Demophilum.

Ad Gregorium dico, verba illius Canonis non videri Gregorii, nec enim in eius operibus inueniuntur, exstant autem apud Isidorum, li. 6. etymologiarum, c. 19. sed cuiuscunque sint, non ponit ille auctor, nisi exempla quædam.

Rabanus in libris de institutione clericorum, tractat de sacramentis omnibus, quæ conueniunt Cleticis, lib. 1. c. 6. de Ordine, ibid. c. 24. de Baptismo, Confirmatione, & Eucharistia, l. 2. c. 29. de Pœnitentia, ibid. c. 11. de Extrema vnctione Matrimonium solum omisit, quia ad clericos non pertinet.

Paschasius in libro de cœna Domini, quid mirum, si non tractet nisi de Eucharistia, cùm hoc solū requiratur argumentum illius libri? Denique Cyprianus, seu quicunque sit auctor sermonū de operibus Cardinalibus Christi, non meminit omnium sacramentorum, quia solum explicat sacramenta, quæ Dominus instituit in cœna, quæ sunt Eucharistia, Chrisma, & Ordinatio. Vide sermones de cœna Domini, de ablutione pedum, & de Chrismate. Ad alia loca Kemnitii nihil opus est respondere: fatemur enim sacramenta largo modo sumpta esse plura quàm septem.

Vltimo loco Kemnitius argumentatur ex ratione, ac probat duo tantum esse sacramenta, quia duobus tantū conuenit definitio sacramenti. Sed vt hoc pos-

sit efficere, fingit sibi nouam definitionem eamque longissimã: tot enim particulas in ea posuit, quot sufficere videbantur ad excludenda quinque sacramenta. Sed hanc definitionem nos suprà diligenter refutauimus in disputatione de definitione sacramenti.

CAPVT XXVIII.

De ordine, & comparatione Sacramentorum nouæ legis inter se.

VNVM hoc superest ad finem quæstionis de numero sacramentorum, vt eorum etiam ordinem ostendamus. Est enim vnus ex Lutheranorum erroribus nõ esse vnum sacramentum alio præstantius: ita enim loquitur Lutherus in l. de instituendis ministris ad Pragenses: *Vnum Sacramentũ altero dignius esse non potest, cũ eodem verbo Dei omnia constent.* Quod idem maiori ratione dicere coguntur Caluinistæ, qui cùm in Eucharistia non ponant Christi corpus, nisi tropicè, non est vlla ratio, cur eam Baptismo anteponant. Sed nec Lutherani rationem habent, cur Eucharistiam anteponant Baptismo. Etsi enim fatentur in pane esse verum Christi corpus, tamen idem corpus Christi cogũtur eodem modo ponere in aqua Baptismi, cùm vbique illud ponant. Sicut etiam non est ratio, cùm eundem effectum vtrique sacramento tribuant, nimirum obsignare promissiones ad alendam fidem.

Contra hunc errorem posuit Concilium Tridentinũ sess. 7. can. 3 in quo dicitur anathema iis, qui septẽ sacramenta nouæ legis paria faciũt. Circa quem Canonem, & totam hanc rẽ, pauca quædã notanda sunt. PRIMVM est, Caluinum in Antidoto, & Kemnitium in Exam. 2. par. p. 75. & sequentibus, omnino dissimulasse statum quæstionis præsentis, & rem totam ad locum, & calumnias vertisse. Nam vterque dicit hunc canonem à se maximè seruari, cùm ipsi nõ faciant paria septem sacramenta, immò tantum discrimen ponant inter Baptismum, & Eucharistiam ab vna parte, & cetera quinq; ab altera, vt priora duo Christi institutionem esse dicant, reliqua verò hominum inuẽta. Sed hoc (vt dixi) est dissimulare statũ quæstionis. Cõcilium enim cùm dicit anathema iis, qui septẽ sacramenta faciunt paria, nõ vim facit in numero septenario, sed in ratione sacramenti: hic enim est sensus canonis: Si quis sacramenta nouę legis, quæ in 1. can. septem esse diximus, paria facit, ita vt non sit vnum alio dignius, anathema sit. Esse autem hunc sensum patet, tum quia Concilium suis canonibus Lutheranorum errores damnat; error autem Lutheranorum non est, quòd parem faciant Baptismo Confirmationem, aut aliud eiusdem generis eorũ, quæ ipsi non habent pro sacramentis, sed quod inter Baptismum, & Eucharistiam discrimen dignitatis non ponant; tum etiam id patet ex ipso Concilio. Nam infrà sess. 13. cap. 3. asserit Eucharistiam excellere omnibus aliis sacramentis, quam comparationem non facit Concilium in aliis.

Nota SECVNDO, Kemnitium dissimulata vera caussa huius canonis, aliam quasdam ponere, nimirum quod Concilium renouare voluerit antiquam contumeliã, quod scilicet Chrisma præstet Baptismo. Itẽ quod Ordinis sacramentum antecellat ceteris, quia secum adfert pingues prębendas. Deniq; quod Ordinis sacramentum tantò sit excellẽtius coniugio, vt simul cum eo manere non possit. Sed ista omnia meræ calumnię ac meræ nugæ sunt auctoribus suis dignissimæ. Nam Concilium, vt dixi, præcipuè intendit damnare errorẽ Lutheranorum de paritate Baptismi & Eucharistiæ: atque ad hoc respõdere debuissent isti censores. Neq; dicimus sacramentum Ordinis pugnare cum Matrimonij sacramento, sed actum Matrimonij habere aliquid indecens in sacerdote. Nã si laici se cõtinere debent ab vxore ad tẽpus caussa orationis, 1. Cor. 7. certè actus coniugij impedit orationem, & multo magis sacrificium. Alioqui veros coniuges, sed continentes, ordinamus sacerdotes.

Nota TERTIO, sacramenta septem, licet sint eiusdem generis, & proinde omnia verè, & propriè sacramenta: tamen differre specie, & secũdùm varias rationes nullum esse, quod alicui alteri non præstet. Nam Baptismus excellit omnibus, quoad effectum remittendi peccata, nam remittit peccatum originale, quod nullo alio sacramento remittitur: item remittit omnia actualia, & omnem pœnam eis debitam, quod non faciunt sacramenta cetera.

Confirmatio excellit omnibus, & ipsi etiam Baptismo (etiamsi nolint Lutherani) quoad effectum gratiæ ad bene operandum. Nã in eo sacramento confertur plenitudo Spiritus sancti, & est Confirmatio quædam perfectio, & cõsummatio Baptismi: præsupponit enim totum effectũ Baptismi, & superaddit gratiam copiosiorem. Vnde Apostolis dicitur Luc. vlt. *Sedete in ciuitate: donec induamini virtute ex alto.* Et ante Confirmationis effectum, quam acceperunt in die Pentecostes, licet baptizati essent, timidissimi erant, ita vt omnes in passione fugerent, postea verò accepto Spiritu sancto, facti sunt robustissimi. Quare Cyprian. l. 2. epist. 1. & Cornelius in epist. ad Fabium apud Euseb. li. 6. hist. c. 33. non timuerunt dicere non esse plenè sanctificatos, nec perfectos Christianos, qui carent sacramento Chrismatis, etiamsi hanc vocent Caluinus & Kemnitius veterem contumeliam.

Eucharistia excellit omnibus, quoad ipsam substantiam sacramenti. Nam cetera constant ex re sensibili, & virtute quadam agendi sibi à Deo cõmunicata per motum: at Eucharistia non solum virtutem quandam operatiuam, sed ipsum Christum auctorem illius virtutis verè continet.

Pœnitẽtia excellit ceteris necessitate, solo Baptismo excepto, cum quo est illi hæc excellentia communis.

Extrema vnctio aliquo modo excellit Pœnitentiæ quoad effectum gratiæ, sicut Confirmatio Baptismo. Nam pęrsupponit totum effectum Pœnirentię, & superaddit gratiam copiosiorem, quæ non solùm posset delere omnia peccata si adessent, sed etiam tollit reliquias peccatorum.

Ordo excellit omnibus, excepta Confirmatione, ratione ministri, nam solũ ab Episcopo conferri potest. Immò etiam videtur excellere in hac re Confirmationi. Nam Cõfirmatio aliquando ex dispensatione confertur à simplici sacerdote: Ordines autẽ sacri, ac prę sertim Sacerdotium, nunquam nisi ab Episcopis conferuntur. Pręterea Ordo ceteris pręstat, quoad aliquid sibi proprium, quia constituit homines in gradu sublimiore, quam sint ceteri Christiani, non (vt nugatur Kemnitius) quia præbendas pingues secum adfert.

Denique Matrimoniũ excellit significatione: significat enim Christi vnionẽ cum Ecclesia: vnde ab Apostolo magnum sacramentum appellatur Ephes. 5.

Nota QVARTO, simpliciter Eucharistiam omnibus excellere: nam eius excellentia est in ipsa sacramenti substãtia. Et præterea est hoc sacramentum, consummatio omnium sacramentorum, vnde etiam post singula conferri solet, quando ea traduntur adultis, de quare alibi dicendum erit.

Nota QVINTO, ordinem, quem seruat Concilium in sacramentis numerandis, non esse ordinem dignitatis, sed primò poni quinque, quæ ad omnes pertinẽt, deinde duo, quæ non ad omnes, & quidem imprimis quinque seruari ordinem temporis, quo ex natura sua

sumi

ſu mi deberent. Primò enim datur Baptiſmus. Secundò Confirmatio. Tertiò Euchariſtia, hic enim ordo ſeruatur cùm baptizantur adulti, & eſt ordo naturalis. Quartò datur Pœnitentia, ſi contingat peccare poſt Baptiſmum. Quintò Extrema vnctio in fine vitæ. Poſt illa quinque, quæ ſunt omnibus communia ponuntur alia duo, quæ non conueniunt omnibus. Ordo, & Matrimonium, & quidem prius Ordo, quam Matrimonium, quia Ordo eſt excellentior: hic enim non debuit haberi ratio temporis, cum non coniungantur hæc duo ſacramenta in vno homine, niſi per accidens.

CONTROVERSIA SEXTA.

De cæremoniis Sacramentorum in genere.

DE ritibus ſingulorum Sacramentorum ſuis locis agemus; hic tantum de ritibus in genere diſputandum eſt. Quam poſtremam controuerſiã diſputare inſtituimus, tum quia res digniſſima eſt, quæ ſcitur, tum etiam vt nullus ſit canon Concilij Tridentini de Sacramentis in genere, quem non defenderimus; hactenus enim omnes defendimus præter vltimum, qui dicit anathema ſit, qui cæremonias Eccleſiæ, vel contemnunt, vel ſine peccato prætermitti poſſe putant.

Erunt autem quatuor partes huius quæſtionis. PRIMA *de nomine, definitione, & partitione cæremoniarum.* SECVNDA *de ſtatu cauſſa, & hæreticorum erroribus, & mendatijs.* TERTIA *de explicatione, & probatione veritatis.* QVARTA *de obiectionibus aduerſariorum.*

CAPVT XXIX.

De nomine, definitione, & partitione cæremoniarum.

QVOD ad PRIMVM attinet, notanda ſunt quædam pro ſtatu cauſſæ intelligendo. PRIMVM eſt, quid ſit cæremonia. Eſt autem cæremonia actus externus religionis, qui non aliunde habet laudem, niſi quia fit ad Dei honorem. Religio enim, quæ eſt nobiliſſima moralium virtutum, tres habet actus, vt quæuis alia virtus. PRIMO, actum internum elicitum, qui eſt velle debitum Deo honorem, & cultum dare. SECVNDO actum externum interno reſpondentem, qui eſt quælibet externa actio, quæ non aliunde eſt bona, & laudabilis, niſi quia fit ad Deum colendum, vt ſacrificium, genu flexio: & ſimilia. TERTIO, actum imperatum, id eſt, actum cuiuſuis virtutis, qui à religione ordinetur ad Dei honorem. Hoc modo ieiunia, eleemoſynę, & alia id genus dici poſſunt actus religionis, quando fiunt ad colendum Deum, licet alioqui ſint etiam actus aliarum virtutũ. De hoc tertio actu dixit S. Iacobus ca. 1. religionem eſſe viſitare pupillos, & immaculatum ſe cuſtodire ab hoc ſeculo, & S. Auguſt. in Enchirid. cap. 3. dixit, Deum coli fide, & ſpe, & charitate. Ex his tribus actibus, primus nullo modo eſt cęremonia; tertius non eſt etiam cæremonia niſi quatenus imperatur à religione: ſecundus eſt propriè, & ſimpliciter cæremonia, & de eo tractamus hoc loco.

Quod autem ad nomen attinet: Cęremoniæ apud Hebræos dicuntur חקים quod nomen propriè ſignificat non tam ipſam externam actionem, quàm legem, ſeu ſtatutum, quo actio illa præcipitur. Vnde etiam in nouo Teſtamento cæremoniæ Iudaicæ nomine legis appellari ſolent, vt Matth. 11. *Lex & Prophetæ vſque ad Ioannem.* Gal. 5. *Teſtificor omni homini circumcidenti ſe, quoniam debitor eſt vniuerſæ legis faciendæ.* Eam vocem Græci reddunt vbique per δικαίωμα, id eſt, iuſtificationes, quia erant ritus ad hominem iuſtificandum, & purgandum inſtitutæ. Latinus interpres ferè ſemper vertit cæremoniam in Teſtamento veteri vocem Hebræam חקים. Nomen autem hoc Latinum vel dictum eſt ab oppido Cærę, vt volunt Liuius lib. 5. & Valerius Maximus lib. 1. c. 1. quod in eo oppido Sacra Romana ſeruata ſint, quo tempore galli Romam diripuerunt; vel fortè rectius dictum eſt à carendo, vt ſit cæremonia, quaſi carimonia, vt vult S. Auguſt. lib. 2. retract. cap. 37. & Gellius li. 4. cap. 9. & Macrobius lib. 2. Saturnal. cap. 3. eo quod quædam cęremoniæ in abſtinendo, & carendo poſitæ ſunt, qualis erat apud Iudæos carere vſu carnis ſuillæ, & omnia ferè vota Nazaræorum, & aliorum, qui vini, & aliarum multarum rerum vſu, & voto carebant.

Sed ad partitionem veniamus. Quinque ſunt partitiones cęremoniarum. PRIMA partitio ſumitur à fine ſeu effectu. quædam enim inſtituuntur ad iuſtificandum, vt ſacramenta, & de his modò non agimus: quędam ad alios quoſdam effectus ſpirituales, vt ad dæmones coercendos, vt exorciſmi, aqua benedicta, &c. quędam ad ſolum ornatum & ſignificationem, vt veſtis alba neophytorum, lumina cereorum, &c. & de his agimus.

SECVNDA partitio ſumitur à cauſſa efficiente, id eſt, ab inſtitutore. quędam enim ſunt ab ipſa natura quodammodò inſtitutæ, quæ naturales dici poſſunt: quale eſt reſpicere in cœlum, tollere manus, flectere genua, tundere pectus, cum Deum oramus, iſta.n. natura ipſa docet, vnde etiam cõmunes ſunt etiam gentilibus, & quibuſcunque ſectis. quędam ſunt à Deo inſtitutæ, vt multę in Teſtamento veteri, & ſacramenta quędam in nouo: atque hæ diuinæ cæremonię appellantur. quædam denique ſunt ab Apoſtolis, vel eorum ſucceſſoribus inſtitutæ, quæ dicuntur Eccleſiaſticæ. Et ſimilis eſt partitio verborum; ſunt enim cęremoniæ quædam verba viſibilia. Videmus enim quaſdam voces eſſe naturales, vt ſunt eæ, quibus varios effectus exprimimus; nam omnes eodem modo plorant, ſuſpirant, rident, &c. alias à Deo inſtitutas, vt gen. 1. nomen cæli, terræ, maris, & alibi nomina aliquorum magnorum virorum. Denique alias ab hominibus inſtitutas, vt gen. 2. Adam impoſuit nomina animantibus.

TERTIA partitio ſumitur à cauſſa formali. Quædam enim cæremoniæ ſunt immediatè cultus Dei, vt ſacrificium, oratio, adoratio, &c. quædam diſponunt ad colendum Deum, vt ieiunia, cælibatus, vitæ aſperitas, &c. quædam ſunt inſtrumenta diuini cultus, vt templa, aræ, calices, &c.

QVARTA partitio à cauſſa materiali, ſeu ab obiecto materiali. Quædam enim cæremonię verſantur circa perſonas; vt exorciſmi, inſufflationes, aſperſio cineris, &c. quędam circa locum, vt conſecratio templi: quędam circa tempus, vt dies feſti, vigiliæ, Quadrageſima, & ſic etiam ſunt tempora determinata ſacramentorum celebrationi: quædam circa modum, vt quòd Latinè ſacramenta miniſtrentur: denique quædam circa res ipſas, vt benedictiones aquę, olei, veſtium, palmarum, &c.

QVINTA partitio ſumitur ab accidentibus, vt quòd aliæ ſint vniuerſales, aliæ particulares, vt ieiunium Sabbati temporibus S. Auguſtini ſeruabatur Romæ non Mediolani; & contrà lotio pedum poſt Baptiſma,

seruabatur Mediolani, nō Romæ. Vide August. epist. 118. & Ambros. li. de sacramentis 3. cap. 1. Item aliæ temporales, vt abstinentia à sanguine, & suffocato, Act. 15. aliæ perpetuæ, vt ritus sacramentorum. Denique aliæ in præcepto, aliæ liberæ, de quibus vide Augustinum epist. 118.

A

CAP. XXX.

De *statu causſæ.*

IAM vt statum causſæ intelligamus, obseruanda sūt tria. PRIMO nō pauca esſe, inquibus aduersarij nobiscum conueniunt. PRIMO. n. fatentur aliquas cæremonias necessarias esſe ad sacramentorum administrationem, præter cæremonias, quibus continetur sacramentorum essentia. SECVNDA eas cæremonias esſe adhibendas, quæ habent in Scriptura mandatum, vel exemplum, vt orationes, gratiarum actiones, exhortationes, psalmodiam: ista enim fuisſe in vsu Apostolorum patet ex 1. Cor. 14. & 1. Tim. 2. TERTIO, fatentur posſe Ecclesiam statuere de his cęremoniis, quæ habentur in Scripturis, certum ordinem, & modū, quo seruari debent, ne sit confusio. Ita Lutherus in libro de piis cæremoniis, & in lib. de formula Missæ. Caluinus lib. 4. Instit. c. 10. §. 14. Kemnitius in Examine 2. par. pag. 171. Denique idem probant tot agendæ, quas singulæ ferè Ecclesiæ ipsorum ediderunt.

B

SECVNDO obseruandum est multa ab aduersariis reprehendi in doctrina de cæremoniis Catholicorum, sed omnia esſe ipsorū mendacia, non dogmata nostra: quocirca sunt hæc omnia notanda, & separanda vt verus causſæ status appareat.

Igitur Kemnitius in 2. par. Exam. p. 157. & sequentibus, hæc omnia nobis tribuit, PRIMO, quod Concilium Tridētinum approbauerit quoscumque ritus ab hominibus excogitatos, licet absurdissimos. Idem habet Caluinus in Antidoto huius canonis. At falsum est, nam Concilium non approbat, nisi ritus receptos ab Ecclesia vniuersali, quos etiam ita approbat Augustinus epist. 118. vt dicat contra eos disputare esſe insolentissimæ insaniæ.

C

SECVNDO, quòd asseramus retinendos ritus, qui pugnant cum Dei verbo. TERTIO, quòd Papa possit immutare Christi instituta. QVARTO, quòd sit peccatū mortale, & anathemate dignum, mutare vel minimum in his cæremoniis. Idem habet Caluinus in Antidoto. QVINTO, quod anteponamus humanas cæremonias diuinis præceptis. Idem habet Caluinus lib. 4. Instit. cap. 10. & Confessio. in Apolog. August. art. 15. & vltim. SEXTO, quòd putemus sine his ritibus humanis non habere sacramenta veritatē, & efficaciam. Quod sanè est mendacium impudentissimum: & idem tamen mendacium est apud Tilmanum Heshusium lib. de 600. erroribus Pontificiorum, tit. 15. errore 13. SEPTIMO, quòd singulis cęremoniis tribuamus vim aliquā spiritualē. OCTAVO, quòd aliquibus cæremoniis tribuamus efficaciam sacramentorum, vt cereo Paschali. Simile quid habet Lutherus in vlt. homilia de Baptismo, vbi dicit Catholicos putare aquā benedictā, & similes res consecratas, esſe sacramenta; quamuis contrarium idē Lutherus dicat in lib. de capt. Babylonica, cap. de ordine. NONO, quòd præferamus cæremonias nostras ipsis Christi sacramentis. Idem habet Caluinus in Antidoto, vbi impudentissimè mentitur nos anteponere salem, & oleum, & sputum aquæ Baptismi. DECIMO, quod Tertullianus, & Cyprianus ex errore Montanistarum docuerint, exorcismos, & vnctionem habere spirituales effectus. At nihil tale docuisſe Montanistas vsquam legimus: sed in Patribus omnibus passim id legimus. VNDECIMO, quòd Cyprianus, & Cornelius tribuerint Vnctioni effectum Baptismi, & quòd postea, teste Magistro sententiarum correctæ fuerint istæ opiniones, & nunc tamen à Concilio Tridentino iterum renouētur. Sed ista omnia mendacia sunt. Nam Cornelius, & Cyprianus non loquuntur de cæremoniis Ecclesiasticis; sed de sacramento Confirmationis, & ei tribuunt non effectum Baptismi, sed alium proprium. Neque apud Magistrum extat vllum verbum de correctione huius sententiæ: solum enim corrigitur error Cypriani de Anabaptismo lib. 4. sent. dist. 6.

D

His addunt alij quod sentiamus præcipuum Dei cultum in his cæremoniis consistere. Ita Caluinus lib. 4. Instit. c. 10. §. 9. & 12. item Confessio Augustana art. 26. qui est de discrimine ciborum. Item per has cæremonias homines iustificari, & in Christi locum quodammodo succesſisse. Ita Caluinus loco citato §. 13. & Apologia Confessio. art. 15. Sed hæc omnia mendacia sunt, & ad statum quæstionis non pertinent. Fatemur enim omnes Catholici cæremonias Ecclesiasticas non esſe præcipuum cultum, nec ab iis pendere essentiam, & efficaciam sacramentorum, nec habere vim iustificandi, vt habent sacramenta, proinde inferiora esſe sacramentis, nec esſe approbandos ritus qui pugnant cum verbo Dei; nec esſe nimis multiplicandas, ita vt sua multitudine obruant quodammodo religionem, cui seruire debent. Vt enim agricolæ cupiunt in vitibus præter vuas etiam pampinos, quibus ornentur, & adiuuentur vuæ; sed si nimium pampini crescant, & impediant, potius quàm iuuent, eos resecant: ita faciendum esſe in eiusmodi ritibus, docet August. epist. 119. cap. 19. In his ergo cum aduersariis conuenimus.

Nota TERTIO, totam controuersiam consistere in sex capitibus. PRIMVM est, an sint aliquæ cæremoniæ à Christo, vel Apostolis institutæ, quæ non habeantur in Scriptura, sed ex traditione sola cognoscantur. SECVNDVM est, an cæremoniæ, quæ non sunt Sacramenta, habeant vim aliquam spiritualem, vt coërcendi dæmones. TERTIVM est, an Ecclesia possit instituere nouas cæremonias. QVARTVM, an possit eas ita instituere, vt teneantur fideles in conscientia eas seruare, etiam citra scandalum. QVINTVM, an eiusmodi cæremoniæ sint res bonæ, & meritoriæ, & pars aliqua diuini cultus. SEXTVM, an lingua Latina Sacramenta celebranda, & ministranda sint.

Ad hæc omnia Catholici respondent affirmatiuè, ad eadem capita, solo excepto tertio, omnes ferè Lutherani, & Caluinistæ respondent negatiuè: de tertio inter se non conueniunt. Lutherus enim in lib. de formula Missæ, & in libro de piis cæremoniis, & Confessio Augustina, artic. 15. & 26. & Philippus in locis tit. de cæremoniis, & Illyricus in apologia pro Confessione Antuerpiensi, cap. 10. & communiter Lutherani, fatentur posſe Ecclesiam instituere aliquas cæremonias ad eruditionem, & splendorem, & ordinem Ecclesiæ; modò absit obligatio, & opinio cultus. At Caluinus lib. 4. Institutio. capit. 10. §. 11. contendit id non licere vllo modo, & idem sentire videtur Brentius in Confessione Vvirtembergensi, cap. de cæremoniis. Dicit enim, posſe Ecclesiam instituere dispositionem concionum, lectionum, festorum, & aliarum rerum, quæ secundum mandata, vel exempla Scripturarum celebrantur: sed non licere comminisci nouos ritus ad adumbrandam veritatem, iam in Euangelio patefactam; quales sunt interdiu accendere cereos, vti vexillis, seu crucibus, ad signi-

ficandam victoriam Christi, &c. Idem denique satis apertè docet Kemnitius pag. 166. Nam posteaquá dixit arduam quæstionem esse, an hominib' permissum sit aliquos ritus quocunque concilio superaddere iis, quos Dei Filius instituit: subiungit, diuinæ institutioni nihil addendum, aut detrahendum esse, & eos, qui addunt, id videri facere, quasi cæremoniæ à Christo institutæ, non sint satis idoneæ, & sufficientes.

CAPVT XXXI.

Explicatur, & defenditur veritas.

NVNC vt veritas explicetur, & probetur, adferemus aliquot propositiones. PRIMA: *Cæremonias aliquas Christus, vel Apostoli instituerunt, quas ex nulla Scriptura, sed ex sola traditione habemus.* Hæc probanda est fusius, cum de singulis agetur; nunc breuiter probatur ex eo, quòd sacramentum Chrismatis sacrosanctum est, sicut Baptismi sacramentum, vt August. affirmat lib. 2. cap. 104. contra literas Petiliani: at sacramenta solus Deus instituere potest; igitur sacramentum Chrismatis Christus instituit, & tamen nusquam habemus in Scriptura mentionem Chrismatis. Item 1. Cor. 11. Apostolus ait: *Cætera cùm venero, disponam.* Et tamen nihil postea scripsit de ritu sacramenti Eucharistiæ, de quo ibi agebat: neque credibile est eum nõ præstitisse, quod promiserat, aut eius leges postea interisse. Quare B. Augustinus affirmat epist. 118. inter alias Apostolorũ leges vnam fuisse, vt Eucharistiam ieiuni susciperemus; idque cum aliis ritibus, quos Ecclesia seruat Apostolum promisisse, cum ait: *Cætera cùm venero, disponam.* Basilius lib. de Spiritu sancto cap. 27. multa enumerat, ac primo loco signũ crucis, quæ ab Apostolis instituta ad nos sola traditione non scripta venerunt. Pari ratione aquam vino miscendã in Eucharistia Christum ipsum instituisse asserit Cyprianus l. 2. epist. 3. & ex eo August. lib. 3. doct. Christian. cap. 21. & tamen non habetur hoc expressè in vlla Scriptura. Sed de his aliàs.

SECVNDA propositio: *Aliquæ cæremoniæ vim habent spiritualem.* De hac etiam alibi dicendum est; interim probatur de signo crucis. Nam omnes Patres passim affirmant frontem armandam, & muniendam contra omnes insidias dæmonum, & miram eius esse virtutem. Vide Tertullianum initio Scorpiaci. Origenem hom. 9. in c. 15. Exod. Cyprianum lib. 4. epist. 6. Lactantium lib. 4. ca. 29. & 27. Nazianzenum oratione 1. in Iulianum. Nyssenum in vita Gregorii Thaumaturgi. Epiph. hæres. 30. Chrysostomum hom. quòd Christus sit Deus. Ephrem in lib. de armatura spirituali. Palladium in hist. Lusaïca, c. 2. & 54. Hieron. in vita Hilarionis. Sulp. in vita S. Martini. Aug. li. 22. de Ciuit. Dei, c. 8. Prudent. in hymno ante somnum. Paulinum Natali 8. Sed nomine aliorum Audiamus ATHANASIVM in lib. de Incarn. & salutari aduentu Domini, *Signo crucis*, inquit, *omnia magica compescuntur, & veneficia inefficacia fiunt.* Et infrà: *Veniat, qui istorum dictorum experimentum capere velit, & in ipsis præstigiis dæmonum, & impostoris vaticiniorum, & in miraculis magiæ videatur signo crucis ab ipsis derisa, nomenque Christi inuocet, & videbit quomodo eius rei metu dæmones fugiant, vaticinia conquiescant, magiæ & veneficia iaceant.*

Est autem OBSERVANDVM, tribus modis operari signum crucis in dæmonibus terrendis. PRIMO ex apprehensione ipsorum dæmonum. SECVNDO ex deuotione hominis. TERTIO, idque potissimùm ex instituto Dei, atque adeò ex opere operato. Ac primum dubium esse non potest, quin dæmon, cùm signum crucis fieri vider, recordetur se Christi cruce deiecta, ac proinde horreat illud signum suæ calamitatis, & fugiat, quomodo canes fugiũt, cùm baculos aut lapides vident. Deinde vim habet hoc signum ex deuotione hominis se signantis, eo modo, quo vim habet oratio vocalis. Est enim signũ crucis quędam inuocatio meritorum Christi crucifixi signo expressa, loquimur. n. corde, ore, & nutibus. Itaq; opponere diabolo, & cuiuis malo signum crucis, est opponere Christi passionẽ, id est, inuocare Deum per Christi merita. Quocirca tunc effectus magis procedit ex interna fide, & deuotione, quàm ex ipsa figura crucis, sicut cùm oramus voce, & impetramus, impetratio non tribuitur sono vocis, sed fidei, & deuotioni. Præter hos duos modos est etiam tertius ex Dei institutione, & ex opere operato. Nam sæpe homines Iudæi, vel Ethnici, sine vera fide, aut deuotione signo crucis adiuti sunt, vt pãtet de Iuliano apostata apud Nazianzenum orat. 1. in Iulianum: & de Iosepho Hebræo apud Epiphanium hæres. 30. & de alio Hebræo apud Greg. li. 3. Dialog. cap. 3. Quare S. AVGVSTINVS l. 83. qq. q. 79. *Nec mirum*, inquit, *quòd hęc signa valent, cum à bonis Christianis adhibentur, quando etiam cum vsurpantur ab extraneis, qui omnino suum nomen ad istam militiam non dederunt, propter honorem tamen excellentissimi Imperatoris valent. Cum autem non cedunt his signis huiusmodi potestates, Deus ipse prohibet occultis modis, cum id iustum, atque vtile iudicat. Nam nullomodo vlli spiritus audent hæc signa contemnere, contremiscunt hęc vbicunque illa prospexerint.* Hæc ille.

TERTIA propositio: *Potest Ecclesia instituere nouas cæremonias, non quidem ad iustificandum impium, sed ad alios effectus spirituales.* NOTA pro explicatione cæremonias ab Ecclesia institutas tribus modis posse esse vtiles. PRIMO, ad ornandum, & repræsentandũ aliquod mysterium religionis, & eo modo iuuandos rudiores, & de hoc inter Catholicos nulla potest esse dubitatio. SECVNDO, ad morbos curandos, & dæmones pellẽdos & peccata venialia purgãda, & alia id genus, idque per modum impetrationis, vt cùm Ecclesia benedicit cãdelas, palmas, agros, &c. Ista. n. valent ad effectus illos, ad quos instituũtur ex vi orationum Ecclesiæ, quæ sine dubio exaudiuntur, & de hoc etiam nõ est quæstio apud Catholicos. TERTIO, modo probabile est posse Ecclesiã instituere eiusmodi cæremonias ad eosdem effectus per applicationem Christi meritorum, ita vt ex opere operato illos effectus producant, quomodo sacramenta ex opere operato iustificant. Christus. n. sine dubio meruit Ecclesiæ suæ non solum gratiam, & gloriam, sed etiam omnia alia beneficia, quæ illi vtilia esse possunt Et quidem ad gratiam, & iustificationem impii consequendam instituit ipse sacramenta, quibus applicentur ipsius merita, nec licet iam alia signa instituere ad effectum illum principalem; ad alia beneficia minora reliquit Ecclesiæ potestatem, vt instituat signa, quibus applicẽrut ipsius merita. Ita quidam disputant, sed non est hoc vsque adeò certum, præsertim cum videamus non habere signa ista infallibilem effectum. Quanquam posset dici habere effectum infallibilem, si id sit vtile hominibus non autẽ absolutè, quia sæpe non expedit nobis ea beneficia consequi: quomodo de extrema vnctione dicere solemus, quoad effectum sanitatis corporalis.

Sed quidquid de hoc sit, nostra propositio solùm asserit contra hæreticos, licere Ecclesiæ instituere nouas cæremonias, non ad iustificandum à peccatis mortalibus, sed alios fines. Probatur PRIMO exemplis Synagogę, vel hominum priuatorum in Testamento veteri. Non enim est vlla ratio, cur non possit Ecclesia Christi, id, quod sine mandato expresso quanquam non sine Dei inspiratione, aliqui priuati homines vel Synagoga poterat. Genes. 28. Iacob cùm nõdum Patriarcha esset, sed priuatus homo, Deo

quidē,vt videtur,impellēte non tamen expreſsè mandante,nouam ceremoniam excogitant. Erexit.n. lapidem in titulū,fundens oleum deſuper,& vocauit nomen loci illius Bethel in memoriam viſionis,quam in eo loco habuerat. Item Synagoga Iudæorum auctore Mardochęo addidit nouū feſtum diem ſolennem omnibus celebrandum,quem Deus non inſtituerat in lege,vt habemus Eſter. 9. Idem factum eſt tempore Iudith in additione alterius feſti; ſic enim legimus c. vlt. *Dies autem victoriæ huius feſtiuitatis ab Hebræis in numero ſanctorum dierū accipitur,& colitur à Iudæis ex illo tēpore vſque in præſentem diem.* Neque obſtat, quòd hunc librum hæretici non recipiunt: ſatis enim eſt nobis,ſi fidem illi habeant, quam habent Liuio, aut Saluſtio; non enim hic agitur de aliquo abſtruſo dogmate,ſed de hiſtoria rei geſtæ. Simile habemus in Machabæis lib.1.c. 4.vbi inſtituitur nouum feſtum dedicationis altaris,ad quod feſtum celebrandum,etiam Dominus ipſe in Ieruſalem aſcendit, Ioan. 10.

Secvndo probatur ex Apoſtolorū exemplo. Apoſtoli enim Act.15. congregati in Concilio nouam cæremoniam inſtituerūt, nimirum vt Gentiles abſtinerent à ſanguine,& ſuffocato:quod certè nuſquā Deus inſſerat,niſi Iudæis, & præterea iam erat euacuata,& abrogata lex illa Iudaica per Chriſti mortē. Vnde fuit verè noua cæremonia illa Apoſtolorum inſtituta ad alium finem,quam olim Iudaica;vnde vocatūr dogma Apoſtolorum Act.16. Et præterea iam ſuprà probauimus multa alia Apoſtolos inſtituiſſe, licet in Scripturis non habeantur. Nulla autē eſt ratio,cur non poſſit modò Eccleſia, quod tunc poterat. Non. n. Apoſtoli id fecerūt ex aliqua noua reuelatione ſibi conceſſa,ſed ex poteſtate ordinaria gubernandi Eccleſiam,vt patet ex eo,quod Concilium coëgerunt, & collatis ſententiis ſtatuerunt, quod vtile eſſe iudicarunt.

Tertio, ſi Eccleſia non poſſet id facere, vel repugnātia eſſet ex parte Eccleſiæ,vel ex parte cæremoniarum, vel ex parte nouitatis,id eſt,vel non poſſet,quia nō habet auctoritatem aliquid ſtatuendi,vel quia cæremoniæ (vt dicit Brentius) ſunt propriæ teſtamenti veteris, proinde non conueniunt Teſtamento nouo, vel quia non licet aliquid addere cæremoniis à Chriſto inſtitutis: At nihil horū dici poteſt:nam Eccleſiam poſſe aliquid ſtatuere,manifeſtè patet,vel ex eo,quod ab initio fidei ſingulis ætatibus, Cōcilia celebrata sūt quæ ſemper canones ediderunt,damnare autem omnia Cōcilia manifeſta inſania eſſet,vt interim omittam argumēta plurima,quibus hoc ipſum alibi demōſtrauimus. Non repugnare autem cæremonias nouæ legi,patet ex ſacramentis à Chriſto inſtitutis,quæ ſunt veriſſimæ cæremoniæ,vt etiam aduerſarii concedunt. Deniq; non repugnare ipſam nouitatem, patet, quia nuſquā Dominus prohibuit, ne adderemus cæremonias ad ſacramenta ipſius cōmodius,& vtilius adminiſtrāda. Immò cùm Dominus pauciſſimas cæremonias inſtituerit,nec tradiderit modū,quo miniſtrari deberent,id reliquit ſine dubio prouidentiæ paſtorum ipſius Eccleſię vt rectè docet Auguſt. epiſ. 118. cap. 6.

Qvarta propoſitio: *Cæremoniæ ab Eccleſia inſtitutæ non poſſunt omitti ſine peccato,etiam citra ſcandalum.* Hæc pēdet ab alia quęſtione, An leges Eccleſiaſticæ obligent in conſcientia: quam diſputauimus lib.4.de Pontifice,cap. 15.& ſequentibus. Ratio præcipua eſt ex Paulo Rom. 13. *Non eſt poteſtas niſi à Deo,quæ autē à Deo ſunt, ordinata sūt;itaq; qui reſiſtit poteſtati,Dei ordinationi reſiſtit: qui autē reſiſtunt,ipſi ſibi dānationē acquirunt.* Et infrà: *Ideoque neceſſitate ſubditi eſſote, non ſolū propter iram, ſed etiam propter conſcientiam.* Quæ ſententia, etiamſi ab Apoſtolo applicetur in particulari temporalibus Principibus,cùm ſubiungit. *Si malè egeris time,nō enim* A *ſine cauſſa gladium portat*: tamen ſententia eſt generalis de omnibus habentibus poteſtatem,vt Caluinus concedit lib. 4. Inſtit. cap. 10. §. 5. & patet ex illis verbis: *Nō eſt poteſtas,niſi à Deo.* Iſta enim propoſitio ęquiualet huic,Omnis poteſtas à Deo eſt. Eſſe autem in Eccleſia poteſtatem quandā Præpoſitorū ſupra cæteros,negari nō poteſt,cum id ſcriptura paſſim doceat,vt Rom.12. *Qui præeſt in ſolitudine.*2.Cor.3. *Hæc abſēs ſcripſi,vt non præſens durius agam ſecundum poteſtatem,quam dedit mihi Dominus.* Heb.13. *Obedite præpoſitis veſtris.* Efficitur igitur,vt qui leges Eccleſiæ non ſeruant,peccent in conſcientia. Id enim ſignificant illa omnia: *Dei ordinationi reſiſtunt:*&,*ipſi ſibi damnationem acquirunt:* &,*neceſſitate ſubditi eſtote:* &,*non ſolum propter iram, ſed etiam propter conſcientiam.* Vide plura loco citato.

Sed in particulari,quòd cæremoniæ non ſint omnes liberæ obſeruationis, probatur ex eo, quod propter cęremonias natæ ſunt in Eccleſia grauiſſimæ diſſenſiones,& ſub pœnis grauiſſimis impoſitæ ſunt leges de cæremoniis,&tandem hęretici habiti ſunt,qui non obediebant. Quæ omnia ſunt argumenta manifeſta, B rem iſtam non eſſe liberam: non enim de rebus liberis naſcuntur diſſenſiones.

Prima diſſenſio in Eccleſia fuit ob cæremonias legales,quæ diſſentio ſopita eſt ab Apoſt. Act.15. Vbi cū dicunt: *Viſū eſt Spiritui ſancto,& nobis nihil vltra imponere vobis oneris,præter hæc neceſſaria; vt abſtineatis vos à ſanguine,&c.* non vocarent onus legem cæremonialem: neque rem neceſſariam, niſi obligaret in conſcientia.

Secvnda diſſentio fuit de die Paſchalis, hoc eſt,de alia cæremonia. Et tanti fecit Eccleſia hāc cæremoniā, vt Victor Papa I. totā Aſiā ſeparare voluerit ab vnitate fidelium,quod nollent Aſiatici in ea re patere. Teſtis eſt Euſeb.l.5. hiſt.c. 25. Deinde verò Concilium Nicænum propter iſtam quæſtionem potiſſimū conuenit,vt ſcribunt Epiphanius hæreſ. 70.&Conſtantinus in epiſtola ſua apud Euſebium lib.3. de vita Conſtantini,& Athanaſius in epiſ. de ſynodis Arimini, & C Seleuciæ: vbi etiam addit Concilium Nicænū diſertis verbis imperaſſe, vt omnes obedirent. Et Conciliū Antiochenum paulò pòſt celebratum,excommunicat can.1.eos,qui legem Concilii Nicæni de Paſchate nō ſeruant. Denique à Patribus habiti ſunt hæretici,qui eam cæremoniam diuerſo modo ſeruare volebant,vt patet ex Epiph. hæreſ. 50. Auguſtino hær. 29.& Theodoreto lib. 3. de fabulis hæreticorum.

Tertia diſſenſio fuit de ritu Baptiſmi,an hæretici verè baptizarēt. Quæ etiam diſſenſio multū exercuit Eccleſiam,& multa inde Concilia facta ſunt, & tandē habiti ſunt hæretici Donatiſtæ,quòd nō obtemperarent definitioni Concilii generalis. Vide Euſeb. lib.6. hiſt. cap.3.& Auguſt. in magna parte tom. 7.

Aliæ fuerunt poſtea diſſenſiones de delectu ciborū de tēporibus ieiuniorum,de diebus feſtis, peregrinationibus,vigiliis,cereis,aliiſque cæremoniis, ob quas D numerati ſunt inter hæreticos Encratitæ apud Epiphanium hæreſ.46.& Aug. hæreſ. 23. Deinde Manichęi, qui plurimas cæremonias Eccleſiæ reiiciebant apud Auguſt. l. 20. contra Fauſt. cap.3. & 4. Deinde Euſtatiani apud Socratem li.2. c. 33, tum Aeriani apud Epiphanium hæreſ.75.& Auguſt. hæreſ.53. tum Vigilantius apud Hieronym. in li. contra Vigilantium. Inde Claudius Taurinenſis apud Ionam in libris tribus de ſacris imaginibus. Inde Petrobruſiani apud Bernardū in epiſ.240. Inde Vvaldenſes apud Guidonem in ſumma de hæreticis,& Thaburitæ apud Æneam Syluium lib. de origine Bohemorum, c. 35. Denique Ioannes Vviclefus apud Thomam Vvaldenſem, tom .3.de ſacramentalibus.

Vltimo probatur hæc propoſitio:quia ſi libera eſſet

cæremo-

cæremoniarum obſeruatio, nullo modo fieri poſſet, vt aliquis ordo, & vniformitas in Eccleſia ſeruaretur. Si enim nunc vix ſeruatur vniformitas in rebus quibuſdam præcipuis, cùm tam ſeuerè id præcipiatur, quid fieret ſi eſſet res libera? Et tamẽ iubet Apoſtolus 1. Corint. 14. vt omnia honeſtè, & ſecundum ordinẽ fiant. Quæ ratio Caluinum mouit, vt cæremonias ſuas voluerit lege ſanciri. Nam l. 4. Inſtit. cap. 10. §. 27. dicit diſſolui ſuis neruis, & deformari, ac diſſipari Eccleſiã ſi vnicuique liceat mutare cęremonias, & §. 31. dicit, libera quidem conſciẽtia debere ſeruari cæremonias, ſic tamen, vt non contemptim habeantur, nec ſupina negligentia prętereantur: & infrà dicit nõ eſſe crimẽ ſi per imprudentiam, aut obliuionem aliquid omittatur; vbi indicat eſſe crimen ſi per contemptum, vel craſſam negligentiam omittantur. At nihil aliud Eccleſia de ſuis cæremoniis docet.

QVINTA propoſitio: *Cæremoniæ non ſunt res indifferentes, ſed ſunt res vtiles, meritoriæ, & pars quædam cultus diuini.* Probãda ſunt hæc omnia per partes. Ac PRIMVM quod cæremoniæ ſint vtiles, probatur his rationibus, PRIMO, Cæremoniæ, vt oriuntur ex interna pia affectione, & deuotione, ita etiam illam conſeruant, nutriunt, augent, vt Auguſtinus docet libro de cura pro mortuis, c. 5. & epiſt. 119. c. 11. & l. 9. Confeſſ. c. 6. & 7. Et nos ipſi hoc experimur, cùm intramus Baſilicas ornatas, & mundas, & crucibus, ac ſacris imaginibus, & aris inſtructas, & accenſis lampadibus deuotionem facillimè concipimus: contrà autem cùm ingredimur templa hæreticorum vbi nihil eſt, niſi ſedes ad cõcionandum; & menſa lignea ad cœnam faciendam, videmur ingredi profanam aulam, non domum Dei.

SECVNDA vtilitas eſt, quod non ſolùm affectũ, ſed etiam intelligentiam iuuant cęremoniæ, vt Auguſtinus docet eadem epiſt. 119. c. 7. & præſertim rudibus ſunt cæremoniæ loco Scripturæ, vel picturæ. Adde quòd aliquãdo ex veteſtis cęremoniis melius perſuadẽtur aliqua dogmata, quàm multis teſtimoniis. Certè S. Auguſtinus li. 1. de peccatorum merit. & remiſſ. cap. 34. & l. 6. in Iulianum cap. 2. apertiſſimè ſe probare putauit, peccatum originale eſſe in paruulis ante Baptiſmum, quia ſecundum vſum Eccleſiæ exorcizãtur, & inſufflantur, & iubentur per ora geſtantium abrenunciare Diabolo, & operibus eius.

TERTIA vtilitas eſt, quòd iuuant memoriam. Niſi enim quotannis repręſentaremus variis cæremoniis Domini ortum, apparitionem, paſſionem, aliaque myſteria redemptionis, facilè mãdarentur obliuioni tam inſignia beneficia.

QVARTA eſt, exercitium fidei. Valde enim fidẽ exercemus cùm cõtra Diabolũ armamur ſigno crucis, vel aqua benedicta, vel ſimilibus reb⁹. Proteſtamur enim ea cæremonia nos certò credere tantam eſſe potentiã crucifixi, vt ad eius ſolam imaginem dæmones fugiãt.

QVINTA eſt conſeruatio religionis. Id enim cæremoniæ præſtant, ne religio vileſcat, & contemnatur, & ſic paulatim pereat. Nam excellentia religionis noſtræ præcipua, quia ſpiritualis eſt, non facile perſpicitur à nobis, qui corporei ſumus. Ideò nõ proponũtur nuda myſteria, ſed veſtiũtur, & ornantur, vt externam quandam maieſtatem ſenſibus obiiciant, & per eam maiori cum reuerentia ab ipſa mẽte percipiantur. Itaque id ſunt cæremoniæ religioni, quod ſal carnibus, & cortex medullę. Quocirca rectè Auguſtinus lib. 19. contra Fauſtum, cap. 11. affirmat nullam religionem, neque veram, neque falſam ſine cęremoniis poſſe cõſiſtere. Atque hinc apud veteres, Theologum eſſe, nihil erat aliud, niſi ſcire quæ numina, quibus cæremoniis colerẽtur, vt ex Platone intelligi poteſt in Dialogo de regno. Et apud Iudæos ſummũ quid fuiſſe, ſcire cæremonias, patet ex ca. 18. Exod. vbi Ietro monet Moſẽ, vt iudicia ciuilia committat aliis, ipſe autẽ doceat populum cęremonias, & ritũ colẽdi. Apud Chriſtianos quoque fuiſſe etiã in magno pretio cognitionem ceremoniarũ, vel vna quæſtio de Paſchate, abũdè demonſtrat. Quod idem colligitur ex Baſilio, epiſt. 63. Leone epiſt. 4. Innocentio epiſt. 1. ad Decentium. qui reprehendunt Epiſcopos qui cæremonias ignorãt.

SEXTA eſt diſtinctio Catholicorum ab hæreticis, Nã ſacramenta ſunt quidem ſymbola quædam, quibus diſcernunt ab infidelibus, tamen ab hæreticis vix per ſacramenta diſtingui poſſumus, ſed per cæremonias optimè diſtinguimur. Hoc enim tempore ſignum crucis, abſtinentia à carnibus feria ſexta, & ſimilia ſũt optima ſigna diſtinguentia Catholicos ab hæreticis: Hac de cauſſa initio Eccleſiæ mutarunt Apoſtoli Sabbathum in Dominicam, ne videremur iudaïzare: & Epiphanius in fine librorum contra omnes hæreſes, recenſuit cæremonias Eccleſię, vt indicaret quaſdam veluti notas, quibus Eccleſia ab omnibus ſectis diſcernitur. Hinc etiam ſancti viri ſemper maluerunt mori, quàm cogi ad aliquam cęremoniã dimittendam, cum intelligerent non abiicere ſignum militiæ, niſi militię deſertores. Teſtis eſt S. Eleazarus lib. 2. Machab. c. 6. qui maluit occidi, quàm ſimulare ſe comediſſe carnẽ ſuillam, ne eo modo videretur religionem ſuam deſeruiſſe: quẽ poſtea ſęquuti ſunt ſeptem fratres Machabæi l. 2. c. 7. Teſtis eſt etiam ille, qui Tertulliano auctore in lib. de corona militis, mori maluit, quam cũ ceteris militibus laurea coronari: quoniã apud Chriſtianos tum cęremonia erat id non facere.

Iam verò, quod ſint meritoriæ, ac Deo placeant. PROBATVR, quia omnia opera virtutum Deo placent, & apud Deum præmium merentur, ſi fiant vt oportet, id eſt, cum fide & charitate. Sunt autem cęremoniæ opera virtutum. Nam vt minimùm ſunt actus religionis, ſæpe etiam ſunt actus ſimul religionis, & alicuius alterius virtutis, & denique cum ſunt imperatę, ſunt etiam actus obedientię. SECVNDO profeſſio fidei exterior Deo placet, vt patet Matt. 19. *Qui me confeſſus fuerit &c.* & Rom. 10. *Ore confeſſio fit ad ſalutẽ.* Sed cęremoniis profitemur fidem, vt patet, quia non minus cognoſcet Turca me eſſe Chriſtianum, ſi videat me venerari crucem, quàm ſi dicam me eſſe Chriſtianum. Vnde etiam aduerſarii fatẽtur, per ſacramenta nos proteſtari fidẽ. TERTIO, Deo placet fides, ſpes, charitas, deuotio, & omnis interior actus bonus; ergo etiam placebunt actus exteriores, qui partim ſunt effectus interiorum, partim illos ipſos (vt diximus) augent & conſeruant. Vnde Exo. 17. cùm Moſes oraret eleuatis manibus, populus Dei vincebat, cùm dimitteret manus, vincebatur.

Quod autem dici poſſint pars cultus diuini, PROBATVR: nam ipſa naturalis ratio docet hominem, qui conſtat animo & corpore, debere Deum honorare & colere, & animo per actus interiores, & corpore per exteriores. Vnde CYPRIANVS in ſerm. de orat. Dominica: *Cogitemus*, inquit, *nos ſub conſpectum Dei ſtare: placendum eſt diuinis oculis, & habitu corporis; & modo vocis.* SECVNDO, omnes aliæ virtutes, licet in animo conſiſtant principaliter, tamen conſummantur per actus exteriores, vt patet de temperantia, fortitudine, & ceteris; cur ergo non idem dicamus de religione? Et confirmatur, quia ſi oratio vocalis omnium cõſenſu eſt cultus Dei, cur non etiam adoratio corporalis? Vt enim oratio vocalis eſt cultus; quia eſt ſignum mẽtalis: ita adoratio erit cultus, quia eſt ſignum internæ adorationis. TERTIO natura docet, Deum eſſe colendum ſummo modo, cùm ſit ſummum Eſſe. At magis colit qui corpore, & animo, quàm qui animo

Digitized by Google

tantū: igitur corporalib⁹ cæremoniis Deus potest coli. QVARTO, Deus verè offēditur, & ignominia afficitur non solū actu interno, sed etiā externo; igitur honorādus est non solum actu interno, sed etiā externo.

Sed ad hæc omnia respondērent aduersarij, non negare se quin à quibus cæremoniis Deus coli possit, & debeat, sed id negare de cæremoniis ab hominibus inuentis. Deo enim non placet vllus cultus, quem ipse non instituit, aut certè, cui non dederit testimonium verbo suo.

At contrà; Nam aut requiritur, vt in particulari, & expressè Deus approbauerit cultum, aut sufficit, si in genere, & in virtute probauerit. Non potest dici primum, Deo videlicet non placere cultum, quem ipse in particulari expressè nō probauerit. Nā sine dubio placuit ille cultus Abel, qui obtulit de adipib⁹ gregis sui, Gen. 4. & Heb. 11. & tamen hoc Deus non præceperat: & similiter placuit cultus Iacob, qui erexit lapidem in titulum, Genes. 28. & cultus B. Virginis, quę vouit perpetuam virginitatem, quam Deus nusquam imperauerat: ergo satis erit, si in genere Deus aliquid commendauerit. Et hoc fatetur Caluinus. Nam li. 4. Inst. c. 10. §. 30. probare volens geniculationē in oratione esse bonā, immò & diuinā, adfert illud testimonium Apostoli, 1. Corint. 14. *Omnia honestè, & secundum ordinem fiant in vobis*, ac dicit, geniculationem esse bonam & diuinam, quia in genere indicatur à Paulo in illo decoro, quod præscribit in oratione. At hoc modo omnes nostræ cæremoniæ sunt bonę, & diuinæ: nā indicantur in genere à Deo, & probantur multis modis. PRIMO, in hoc ipso testimonio Pauli non magis includitur geniculatio, quàm cereorum accensio, & sacræ vestes, & alia id genus. SECVNDO, cùm Deus iubet obediri præpositis, in genere iubet seruari omnes leges ecclesiasticas; quarum non pauci sunt de cæremoniis. DENIQVE, Deus est auctor omnium virtutum. Nam Sap. 8. dicitur de diuina Sapientia: *Sobrietatem, & prudentiam docet, & iustitiam, & virtutem, quibus nihil est in vita vtilius hominibus*, vbi enumerantur quatuor virtutes Cardinales, ad quas omnes aliæ reducuntur. Deus ergo docet, & commendat religionem, quæ est pars iustitiæ, & proinde cultum externum, qui est pars quædam religionis.

SEXTA propositio: *Sapientissimè institutum est, vt in Ecclesia Latina, Latinè Sacramenta administrentur.* NOTA PRIMO; Cùm de lingua, qua sacramenta ministrari debent, agitur, debere excipi Matrimonium. Quia enim Matrimoniū consistit in consensu mutuo, necessariò requiruntur verba, vel nutus, qui ab vtraque parte intelligantur. Et similiter confessio peccatorum debet fieri lingua vtrique nota: licet Confessio non tam sit Sacramentum, quàm Sacramenti materia.

Nota SECVNDO, Non esse de iure diuino, qua lingua sacramenta ministrentur: neque id ad essentiam sacramentorum pertinere; tam enim valebit Baptismus, si ministretur Latinè, quam si Italicè, vel alia lingua: tamen ob multas, easque grauissimas causas, visum est Ecclesiæ, & ipsi Spiritui sancto, qui eam regit, vt sacramenta non ministrentur lingua vulgari, nisi fortè in casu necessitatis.

Nota TERTIO; Nos loqui de Ecclesia Latina: nam in Ecclesia Græca rectè faciunt, cū Græca lingua vtūtur, & in Ecclesiis Syriæ, cùm vtuntur lingua Chaldaica. Nam requiritur ad ministerium Sacramentorum lingua non vulgaris, sed quæ tamen non sit omnino incognita saltem doctis, alioqui non inuenirentur pastores, & ministri necessarij. Tales autem sunt lingua Græca, Chaldaica, & Latina: nulla enim est vulgaris, & tamen quælibet est communis, & nota peritis in suis regionibus. Idem ferè dici potest de Arabica, quæ nunc est communis multis orientalibus Prouinciis, & in ea celebrantur officia diuina, sed alia est Arabica vulgaris, alia Arabica, qua vtuntur in sacris.

PROBATVR hæc propositio PRIMO, ex Ecclesiæ antiqua consuetudine. Ecclesia Latina semper Latinè sacramenta ministrauit, licet iamdudum desierit lingua Latina esse vulgaris. Id patet ex Isidoro, Alcuino, Almario, Rabano, Strabone, Micrologo, Ruperto, Thoma Vvaldensi, qui scripserunt de diuinis officiis in Hispania, Gallia, Germania, Italia, Anglia, quo tempore lingua Latina nusquam erat vulgaris: & apertissimè docent lingua Latina sacramenta ministrari solita. Describunt enim Latinè totum ritum, & formalia verba, quibus vti oportet. Præterea in sacramentis ministrandis semper leguntur aliquæ partes diuinæ Scripturę, & maximè apud aduersarios: at non extabant tunc Scripturę, nisi Hebraicè, Græcè, & Latinè, vt patet ex Beda lib. 1. hist. Gentis suæ, cap. 1. vbi dicit in Anglia sua ætate fuisse quatuor linguas vulgares, sed Latinam fuisse communem omnibus ratione scripturarum. Rabanus quoque lib. 3. de Instit. Clericorū c. 8. dicit, non exstitisse sua ætate, nisi in his tribus linguis diuinas literas. Denique non proferent aduersarij editionem Germanicam, vel Gallicam, vel etiam Hispanicā, aut Italicam Scripturarum, nisi à paucis annis factam. Possent obiicere editionem Gothicam, quam Vlphilas Episcop⁹ Gothorū fecisse dicitur in Tripar. hist. l. 8. cap. 13. & apud Socratem l. 4. c. 27. Sed Episcopus ille non prius id fecit, quàm Arianus cum toto suo populo esse cæpit. ADDE vltimo duo exępla, quæ apertè indicant olim non fuisse vsum linguæ vulgaris in Sacramentorum celebratione. VNVM est Morauorum, qui est apud Æneam Syluium de origine Bohemorum, cap. 13. impetrarunt à Pontifice Romano, vt possent officia diuina celebrare lingua Sclauonica. ALTERVM, Bohemorum, quibus idem petentibus, negauit Gregorius Septimus, vt est in 7. li. epistolarum eius. At si fuisset vsus communis tunc linguæ vulgaris, non petiissent hanc licentiam.

SECVNDO probatur ratione. Nam nulla est necessitas, quæ cogat lingua vulgari sacramenta ministrari: & contrà multa sunt incommoda, si id fiat. Non esse vllā necessitatem probatur. Nam si vlla esset necessitas, ea maximè, vt intelligant id quod dicitur, qui sacramenta percipiunt: at hæc non est vera necessitas. Nam verba Sacramentorum, aut diriguntur ad elementa, vt consecratio Eucharistiæ, benedictio aquę & olei; elementa autem nullam linguam intelligunt aut diriguntur ad Deum, vt formæ verborum deprecatoriæ qualis est in extrema vnctione. Deus autem omnes linguas intelligit: aut diriguntur ad personas, sed consecrandas, vel absoluendas, non autē instruendas & docendas, vt, in Baptismo, & Absolutione, & proinde per accidēs est, si persona intelligat. Cuius signum est, quia verissimè, & efficacissimè baptizātur, & reconciliantur etiam ij, qui non vtuntur ratione, vt patet in Baptismo infantiū, & in recōciliatione ægrorum, qui sunt à sensibus alienati: quos posse reconciliari, vt etiam baptizari, si Baptismo careant, docet Augustinus libro 1. de adulterinis coniugiis, ca. 26. & 28. & Concilium Quartum Carthaginense canon. 76. & Leo I. epist. 91. ad Theodorum. Adde, quod nulli ferè sunt in Ecclesia Latina adulti tam rudes, qui non intelligant verba sacramentorum, licet Latina, aut certè non intelligant in genere per ea verba sibi tale, aut tale sacramentum ministrari.

Esse autem incommodum, si vtamur lingua vulgari patet PRIMO, quia impeditur commercium Ecclesiarum, non enim poterunt conuenire in Ecclesiis Germanorum, Anglorum, Polonorum, Itali, Galli, Hispani,

Hiſpani, neque contrà. Quod multum nocet vnitati, & communicationi, quę deberet eſſe inter membra vnius corporis. Et præterea cogerentur Chriſtiani extra ſuas regiones carere diuinis officiis.

SECVNDO, Sacramenta requirunt maieſtatem & reuerentiam quandam, quę certè melius conſeruatur, ſi vtamur lingua non vulgari, & communi. Quo modo enim æquum eſt vt in Sacramentis miniſtrādis vtamur alia domo, aliis veſtibus, aliis inſtrumentis, quàm ordinariis, & quotidianis: ita par eſſe videtur, vt vtamur alia lingua. Nec tamen ſomniamus, vt putat Kemnitius, linguam Latinam eſſe magis ſacram, quam ſint ceteræ, ſed hoc ipſo dicimus eam habere plus venerationis, quòd non eſt vulgaris.

TERTIO expedit, vt verba Sacramentorum conceptis verbis, & eodem modo ab omnibus proferantur, vt periculū caueatur mutationis, vel deprauationis. Id autem facillimè ſeruabitur ſi eadem lingua omnes vtantur, difficillimè ſi diuerſis.

QVARTO, ſi lingua vulgari Sacramenta miniſtrentur, aperietur porta latiſſima ignorātiæ: contēti enim erunt miniſtri, ſi ſciāt legere. Itaque paulatim obliuiſcentur linguam Latinam, atque ita non legent Patres, & proinde non intelligent Scripturas.

CAPVT XXXII.

Soluuntur obiectiones contra cæremonias.

IOANNES Caluinus lib. 4. Inſtitut. cap. 10. multa obiicit contra cæremonias, quæ ordine refellenda ſunt. PRIMVM argumentum §. 2. *Apoſtolus* 1. *Corint.* 7. *ne vna quidem in re laqueum iniicere auſus eſt; neque id nulla cauſſa. Proſpiciebat enim quantum vulnus infligeretur conſcientiis, ſi earum neceſſitas illis imponeretur, quarum relicta eſſet à Domino libertas.*

RESPONDEO; Agit Apoſtolus eo loco de continentia virginali; quam Dominus nō imperauerat, ſed conſuluerat; & ſanè æquum fuerat, vt Apoſtolus non faceret præceptum, quod Dominus conſilium eſſe voluit. At non eadem eſt ratio aliarum rerum, de quibus Dominus nihil in particulari præſcripſit. Illa enim poſſunt ab Eccleſia vel imperari vel conſuli, prout res ipſæ requirūt. Vnde idem Apoſtolus, qui continentiā imperare noluit, multa alia imperauit, & præter cæteras. Theſſal. vlt. ſic ait: *Quod ſi quis non obedit verbo noſtro per epiſtolam, hunc notate, & ne commiſceamini cum illo, vt confundatur.* Et Apoſtoli Actor. 15. impoſuerunt gentibus onus abſtinendi à ſanguine, & ſuffocato, & neceſſarium id eſſe dicunt; & tamen Dominus liberum id reliquerat.

SECVNDVM argumentum, §. 8. *Apoſtolus in epiſtola ad Coloſſ. docet, non eſſe de vero Dei cultu petendam ab hominibus doctrinam: quia Dominus fideliter nos, & adplenū inſtituit, qualiter ſit colendus. Quod hoc demōſtret; primo capite dicit in Euangelio contineri omnem ſapientiam, qua perfectus reddatur homo Dei in Chriſto: initio ſecundi capitis dicit, omnes theſauros ſapientiæ, & ſcientiæ in Chriſto eſſe abſcōditos: inde poſtea concludit; caueant fideles, ne per inanem philoſophiam abducantur à grege Chriſti ſecūdum conſtitutiones hominum: in fine autem capitis maiore adhuc fiducia damnat omnes θρησκειας, hoc eſt fictitios cultus, quos homines ſibi ipſis cōminiſcuntur, vel ab aliis accipiunt, & quæcunque de cultu Dei tradere præcepta ex ſe audent.*

Reſpondeo PRIMVM, epiſtolam illam ad Coloſſenſes, nihil habere contra Eccleſiaſticas leges de cæremoniis. Nam vt ex Chryſoſtomo, Ambroſio, Theodoreto, Theophylacto, & Oecumenio conſtat, ſcripta eſt contra Simonem Magum, & alios eius temporis hęreticos, & impoſtores, qui perſuadebant hominib⁹, per Angelos quoſdam oportere accedere ad ſummū Deum, nec ſufficere Chriſtum, & præterea obtrudebant Chriſtianis cæremonias, partim Iudaïcas, partim ethnicas. Hinc igitur in 1. c. fusè tractat de excellentia Chriſti, ac dicit, cum eſſe caput omnium, & ſuper omnia, & Angelos ab ipſo, vt auctore pendere. Deinde in 2. monet, ne decipiantur per Philoſophiam, videlicet Platonis, & ſimilium, qua vtebantur Simoniani, & Gnoſtici, & ſimul arguit eos, quod Sabbata, & Neomenias ſeruent, quæ Iudaïca ſunt, & euacuata per Chriſtum, & quod abſtinerent à cibis quibuſdam, vt immundis, & quod in religione Angelorum ambularent, putantes per eos tantùm aſcendi poſſe ad Deum, quæ omnia ſunt falſa, & ſuperſtitioſa.

Deinde RESPONDEO ad ſingulas propoſitiones Caluini. PRIMA eſt, *Chriſtus ad plenum nos inſtruxit de vero Dei cultu.* RESPONDEO, id verum eſſe de inſtructione generali, non autem de particulari, vt ipſe etiam Caluinus fatetur infra. §. 30. vbi agit de geniculatione.

SECVNDA eſt: *Apoſtolus docet non eſſe petendam ab hominibus doctrinam de vero cultu.* RESPONDEO; docet non eſſe petēdam ab hominibus, qui contraria Chriſto doceant, vt erant Philoſophi, & Simoniaci, ſed bene eſſe petendam ab hominibus, qui ſuper Chriſtum ædificant, & ſecundum eius regulam, & doctrinam docēt in particulari, quod ille ſolùm in genere indicauit. Ipſe enim ait, Luc. 10. *Qui vos audit, me audit.*

TERTIA eſt: *Apoſtolus damnat omnem cultum humanum, & voluntarium.* RESPONDEO, vocari cultum humanum, & voluntarium apud Paulum eum, qui eſt merè humanus, & proprio ingenio inuentus, id eſt qui non eſt conformis fidei, & principiis doctrinæ Chriſti: quæ autem ab Eccleſia docentur, non ſunt merè humana, cum Deo inſpirante inſtituantur. Vnde 1. Cor. 14. poſteaquam inſtituerat Paulus varios ritus in Eccleſia de ordine prophetandi, & loquendi, & vt mulieres taceant, de quibus Dominus nihil expreſsè mandauerat, ſubiungit Apoſtolus: *Si quis Propheta, aut ſpiritualis eſt, cognoſcat quæ ſcribo vobis, quia Domini ſūt mandata*, vbi vocat mandata Domini, quia eius inſpiratione data erant, ideo vult à ſpiritualibus cognoſci. Si enim fuiſſent expreſſa Domini præcepta, non fuiſſet opus ſpiritu ad ea cognoſcenda.

Argumentum TERTIVM, §. 9. *Apoſtolus Gal. 5. non patitur vllo modo vt fidelium conſcientiæ in ſeruitutem redigantur. Non ergo licet inſiſtere cæremonias, quæ obligent in conſcientia.*

RESPONDEO, loquitur Paulus de ſeruitute Iudaïca, qua ſeruierant illi ſub antiqua lege, non autem de quauis obediētia legis. Nam alioqui idem Apoſtolus, Rom. 13. docet, obediendum poteſtati: *Non ſolùm propter iram, ſed etiam propter conſcientiam.* Vbi NOTANDVM eſt, legem veterem dici iugum ſeruitutis, non quia obligabat in conſcientia; (id enim eſt commune omni veræ legi) ſed quia difficillima, & laborioſiſſima erat, & non habebat ſecum annexam gratiam, quia impleri poſſet amore iuſtitię: vnde vel non implebatur, vel implebatur timore pœnæ, (quis enim amore iuſtitiæ illam implebat, quales Patriarchas, & Prophetas, & multos alios fuiſſe negari non poteſt id non ex lege, ſed ex gratia noui Teſtamēti habebāt) & eo modo premebat, & grauabat more grauiſſimi iugi. Atque ab hoc iugo deterret Apoſtolus Galatas. Illi enim cùm circumcidi vellent, excidebant à gratia Chriſti, & ſimul obligabant ſe ad omnem legem ſeruandam: quod erat prorſus redire ad ſtatum veteris teſtamenti. Itaque Caluinus peſſima fide Scripturas tractat, dum eas detorquet à vero ſenſu ad ſuam hęreſim comprobandam.

Argumentum QVARTVM §. 10. & 15. *Dominus Matth. 15. reprehendit traditiones hominum, & idem facit Isaias 29. Frustra colunt me mandatis hominum.*

RESPONDEO, in hoc paragrapho decimo sunt multa impudentissima mendacia, quæ toto sapone Geneuensi nunquam elui possent: vt, quòd Catholici interdicant coniugium, & cõcedant scorta; quod grauius iudicent, si quis die Veneris modico carnis gustu linguam infecerit, quàm si omnibus diebus totũ corpus scortando fœdauerit, &c. At loca Scripturæ, quę etiam passim afferuntur à Philippo, Brentio, Kemnitio, & aliis, dico Dominum tria reprehendere solitum in cæremoniis Iudaicis. PRIMO, quòd quædam pugnarent cum mandatis Dei; vt erant illa Matth. 15. & Marc. 7. vt filij donarent Sacerdotibus, quæ necessaria fuissent parentibus. SECVNDO, quòd multę ex Iudaicis traditionibus Pharisæorum inanes essent, & inutiles prorsus, vt lauare toties manus. Atq; hæc duo genera cęremoniarum Dominus vocat mandata hominum, quòd nihil haberent nisi humanum. TERTIO, quod quasdã alias bonas, & vtiles seruarent, sed peccarent in modo, constituentes in eis summam religionis, & pluris istas facientes, quàm diuina mandata, & de his loquitur Dominus, Matth. 23. nec vocat eas humanas traditiones, sed dicit: *Hæc oportuit facere, & illa non omittere.* Cæremonię autem Christianæ ab Ecclesia approbatæ, non sunt primi, aut secũdi generis: nec aduersarij adhuc protulerunt argumenta, sed sola mẽdacia ad probandum contrarium. Quòd si qui sũt inter Catholicos rudiores, qui pluris faciant cæremonias, quàm grauiora mandata, eos corrigendos putamus. Nõ enim probamus, quidquid homines faciunt, alioqui multa peccata approbaremus: sed id, quod facere debent secundum sanam doctrinam Ecclesiæ.

QVINTVM argumentum, §. 12. *Romanenses partim ex Gentilium deliriis sibi desumpserunt exemplum, partim simiarum more temerè imitati sunt veteres Iudaicos ritus, qui nihilo magis ad nos pertinebant, quàm pecudum victimæ.* RESPONDEO PRIMVM, idem argumentum fecisse olim Manichæos apud Augustinum lib. 20. contra Faust. cap. 4. & Vigilantium apud Hieronymum in lib. contra Vigilantium, quod ad Gentilium imitationem attinet. Itaque agnoscere debet Caluinus, à quibus maioribus descenderit.

SECVNDO dico, si argumentum aliquid valeret, deberet etiam tolli Baptismus, & Cœna Domini, nam etiam Gentiles vtebantur Baptismo, cum initiarent suos Mithrę sacris, & sacramentum etiam panis celebrarent, vt Tertullianus refert in libro de præscriptionibus. Iudęi quoque frequentissimè vtebantur expiationibus per aquam, nec eis deerant panes propositionis. Dico TERTIO, non debere mirum videri, si nostræ cęremonię habent aliquam similitudinem cum Iudaicis; nam erant illæ figuræ rerum nostrarum, vt 1. Corinth. 10. legimus. Eadem ratione non debet esse mirum si interdum nostrę similes sunt ritibus Gentilium. Diabolus enim, qui semper simia Dei esse voluit, imitari conatus est Iudaicos ritus à Deo institutos, vt loco citato Tertullian' notat, quos rerum nostrarum figuras fuisse diximus. Dico QVARTO, licet in externo symbolo sit aliqua similitudo inter nostros ritus, & ritus Gentilium, & Iudæorum, absolutè tamen maximũ esse discrimen. Nam à fine, & intẽtione sumunt externæ actiones speciem suam. Ritus Gentilium fiebant ad cultum Dæmoniorum; nostri fiunt ad colendum verum Deum: ideo tantum interest inter illos & nostros, quantum inter sacrum & sacrilegium; quantum inter pietatem, & impietatem, & quantum inter Deum & diabolum. Nam etiam sacrificia erãt eadem Gentilium, & Iudæorum, & tamen erant illa idololatrica, ista pia, & religiosa. Et hoc modo respondent Hieronymus Vigilantio, & Augustinus Manichæis locis citatis. Ritus autem Iudaici boni erant, sed Christum venturum prænunciãtes, nostri item sunt boni, sed ab illis diuersi, quia partim sunt in memoriam rerum præteritarum, partim ad significandam gloriam futuram.

SEXTVM argumentum, §. 13. sumitur ex epistola Augustini 119. c. 19. qui conqueritur: quòd multitudine cęremoniarum ita aliqui Ecclesiam onerauerint, vt tolerabilior sit conditio Iudęorum. RESPONDEO, AVGVSTINVS loquitur de cæremoniis, quas priuati homines, & maximè mulierculę sibiipsis imponunt. Nam idem Augustinus ibidem loquens de cęremoniis superuacaneis, sic ait. *Omnia talia, quæ neque sanctarum scripturarum auctoritatibus continentur, neque in Conciliis Episcoporum statuta inueniuntur, neque consuetudine Ecclesiæ vniuersę roborata sunt, sed diuersorum locorum, diuersis moribus innumerabiliter variantur, resecanda existimo.*

SEPTIMVM argumentum §. 4. *Deus hoc discrimen esse voluit inter nos & Iudęos, quòd illos, vt pueros docuit per signa sensibilia, nos vt viros, simplicius: sine talibus signis. Id patet ex cap. 4. Ioannis, vbi Dominus ait: Venit hora, qua veri adoratores in spiritu, & veritate adorabunt Patrem. Et Gal. 4. Apostolus, comparat Iudæos parvulis sub pędagogo degentibus.* Idem argumentum facit Kemnitius, pag. 166. vbi dicit, vmbras & figuras esse proprias Testamenti veteris, nos autem in noua lege luce verbi Dei admoneri, non vmbris. Similia etiam habet Brentius in confessione Vvirtembergensi, cap. vltimo quod est de cæremoniis. RESPONDEO, discrimen inter Iudæos, & Christianos quod ad cæremonias attinet, duobus modis intelligi posse. VNO, vt illi solas habuerint cæremonias externas, nos autẽ solam lucem verbi, & spiritualem ac simplicem veritatem. Et hoc videntur sonare verba aduersariorum, ac præsertim Kemnitij, sed id manifestè falsum est. Nam Iudæi præter cæremonias habuerunt etiam lucem verbi; vnde est illud Psalm. 118. *Lucerna pedibus meis verbum tuum.* Nec solum ab eis Deus cultum externum, sed etiam internum requirebat. Nam Isai. 29. Iudæos reprehendit Deus cum ait: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me.* Et contra Christiani præter lucem verbi habent etiam sacramenta sensibilia quæ sunt vmbræ, & figuræ rerum prętéritarum, & futurarum. Et sicut non repugnãt nouo Testamento sacramenta externa, & sensibilia, vt notum est, ita non repugnãt aliæ cæremonię. Ecclesia enim Christiana, licet versetur in magna luce respectu synagogæ, tamen versatur etiam in vmbra respectu cœlestis Hierusalem. Nam per fidem, quæ obscura est, ambulamus, & non per speciem. ALTERO modo potest intelligi discrimẽ illud, quòd cultus Iudaïcus, quatenus Iudaïcus, id est, veteris Testamenti, erat principaliter externus, & corporalis; cultus Christianus, id est, noui Testamenti, est principaliter internus & spiritualis. Et hoc est verissimum. Nã cultus internus, & spiritualis à spiritu fidei & charitatis procedit, qui spiritus est ipsa gratia noui Testamenti, & ex lege veteri nullo modo haberi potest. Vnde Paulus 2. Corin. 3. vetus Testamentũ vocat litteram, nouum vocat spiritum. Et Ioan. 1. illud dicitur lex, hoc gratia. Denique Ioann. 4. illud *In spiritu, & veritate*, significat (vt exponunt Chrysostomus, Cyrillus, & Euthymius) cultum Christianum esse in spiritu, vt opponitur Iudaïco, qui erat corporalis, & esse in veritate, vt opponitur eidem Iudaïco: qui in vmbris, & figuris consistebat. Quamuis non malè etiam Theophylactus, & Beatus Thomas in commentario eiusdem loci illud: *In spiritu*, opponant

Iudaïco,

Iudaico cultui, qui erat corporalis, illud: *In veritate* opponant cultui Samaritanorum, qui erat falsitati; & errori admixtus. Vnde paulò antè Dominus dixerat: *Neque in monte hoc*, id est, Garizim, vbi Samaritani adorabant: *Neq; in Hierosolymis adorabitis Patrem*: ac si diceret; Non coletis Deum deinceps cultu Samaritanorum falso, neque cultu Iudaico, præcipuè corporali, sed cultu Christiano, qui erit in spiritu, & veritate, id est spiritualis, & purus ab omni errore.

Est tamen OBSERVANDVM, licet cultus Iudaicus, vt veteris Testamenti, fuerit corporalis, tamen non placuisse Deo sine spirituali, & ideo Deum ab eis quæsiuisse cultum etiam spiritualem, vt ostendimus ex Isayæ 29. Sed qui eum præstabant, id non ex veteri Testamento, sed ex nouo habebant; ad quod iam tunc pertinere incipiebant. Sicut etiam notum est, timorem esse veteris Testamenti proprium, & amorem noui: & tamen Deus à Iudæis petebat, vt ex toto corde diligerent, & verè id sancti illius temporis præstabant, non ex vi Testamenti veteris, sed ex gratia noui. Pari ratione, licet cultus Christianus sit principaliter spiritualis, tamen sine corporali esse non potest in hac peregrinatione, & ideo sacramenta, & cæremonias alias admittit, quæ cultui spirituali deseruiant.

OCTAVVM argumentum, §. 15. *Quidquid commendationis habent opera, id totum habet obedientiæ inuitus, quam solam Deus respicit, vt testatur per Prophetã: Non præceps de sacrificiis, vt victimis, sed tantũ vt audiendo audiatis vocem meam.* Ierem. 7. & 1. Reg. 11. *Numquid vult Deus sacrificium, & non potius, vt obediatur voci Domini? non ergo cæremoniæ, quas Deus non instituit, ipsi placere, aut meritoriæ esse possunt.* Cõfirmat ibidem argumentum suum, quia cæremoniæ nostræ non solùm non sunt meritoriæ, sed nec vtiles, cùm vix ab vllo intelligantur. RESPONDEO; Antecedens falsum esse, & contra apertissimas Scripturas. Nam Deo placuit sacrificium Abel, Heb. 11. quod tamen Deus non imperauerat. Et 1. Corinth. 7. *Qui non nubit, melius facit.* Et ibidem de vidua, *Beatior erit, si sic permanserit.* & tamen ibidem asserit non esse præceptum, non nubere, etiam secundò. Et 1. Corinth. 9. contendit sibi fuisse licitum viuere de bonis eorum, quibus prædicabat, & tamen se maluisse viuere ex proprio labore, vt maiorem mercedem haberet; id enim significant illa verba: *Melius est mihi mori, quàm vt gloriam meã quis euacuet.* Porrò Scripturæ illæ anteponunt obedientiam sacrificiis. Sed non ideo licet concludere; Ergo sacrificia non imperata nihil merebantur, modò cum fide, & deuotione offerrentur: cùm constet ex Scripturis contrarium, vt iam ostendimus. Ad confirmationem RESPONDEO, cæremonias Ecclesiæ facillimè intelligi saltem in genere, vt patet, si quis discurrat per cæremonias à persona, à loco, à tempore, à rebus sumptas. Quod si aliquæ ceremoniæ, non ab omnibus intelligantur, vt est multitudo vestium in Missa, & signorum, tamen non carent vtilitate, etiam apud rudissimos, cùm sine dubio concilient venerationem rebus sacris. Certè Iudæi parùm admodum intelligebant, & tamen non frustra eas acceperunt.

NONVM argumentum, §. 17. *Annon illa semel Ecclesiæ dicta lex æterna manet: Quod præcipio tibi, hoc obseruabis, vt facias. Non addes quidquam, nec detrahes.* Et prouerb. 30. *Non addas ad verbum Domini, neque minuas ex eo, ne te forte arguat, inueniarisque mendax.* RESPONDEO; Non prohibet Dominus in his locis quamlibet additionem. Nam siue per verbum intelligantur libri sacri, siue præcepta moralia, aut iudicialia, aut cæremonialia, semper inueniemus factam fuisse additionem. Non post Deuteronomium, vbi habetur illa prohibitio additionis ad verba Domini, scripti sunt omnes alij libri sacri, tum historici, tum, prophetales, & totum nouum Testamentum. Item multa sunt moralia præcepta in Prophetis, & in libris Salomonis, quæ videntur addita Pentatencho: & Dauid addidit iudiciale præceptum, vt æqualiter diuiderent prædam in bello, qui pugnabant, & qui sarcinas custodiebant, 1. Regum 30. Addiderunt etiam posteriores Iudæi cæremoniales leges de nouis festis diebus. Esther 9. Iudith vltim. & 1. Machabæor. 4. Prohibet igitur Dominus additionem corrumpentem, & idem est: *Non addes, ac minuas*, ac si diceret, Integrè, & perfectè obserua, quod ego præcipio. Id patet ex ratione, quæ redditur, Prouerbior. 30. *Ne forte arguat te, & inueniaris mendax.* Non enim potest dici mendax, & falsarius, qui instituit nouam cæremoniam, modò illa nihil officiat cæremoniis Dei; sed ille dicitur mendax & falsarius, qui corrumpit Dei verba, aut præcepta. Potest autem duobus modis fieri ista corruptio. VNO modo, si quis ipsis Dei verbis, aut præceptis aliquid addat, vel minuat, quo illa corrumpantur, vt si quis in Sacrificiis Christi offerret panem sine vino, aut panem, vinum, & mel. ALIO modo, si quis venditaret pro Dei verbo librum non Canonicum, aut pro sacramento aliquam cæremoniam à se inuentam, aut contra librum verè Canonicum, aut verum sacramentum detraheret de numero librorum sacrorum, aut Sacramentorum: quod peccatum hæretici committunt, cùm multos sacros libros negant esse Canonicos, & quinque sacramenta tollunt de numero sacramentorum. Idem videmus in monetarum corruptione: illi enim dicunt falsarii, qui vel ipsas monetas corrumpunt, addendo stannum argento, aut minuendo ipsum argentum, vel qui monetas à se cusas obtrudunt pro moneta Principis. Nihil autem horum inuenient in cæremoniis Ecclesiæ.

DECIMVM argumentum, §. 23. sumit Caluinus à tribus exemplis diuinæ Scripturę, 4. Reg. 17. Qui incolebant Samariam à feris discerpti dicuntur, quod illi nouis cęrémoniis Deum colerent, quas Deus non instituerat, 4. Regum 16. Reprehenditur Achaz, quòd nouum altare posuerit in templo, quod quidem ad ornatum templi videri poterat: *Et tamen videmus*, inquit Caluinus, *vt Spiritus audaciam illam detestetur, non alia de causa, nisi quod hominum inuenta in Dei cultu, impuræ sunt corruptelę*, 4. Regum. 21. *Aggrauatur*, inquit Caluinus, *hac circumstantia crimen Manasse, quod altare nouum exstruxerit in Hierusalem.*

RESPONDEO in his omnibus exemplis more suo Caluinum mala fide vti. Nam 4 Reg. 17. non arguuntur Samaritani illi, quod nouis cæremoniis Deum colerent, sed quòd initio non timerent Dominum, neque colerent, quippe Gentiles erant, nec sciebant legem Dei: deinde autem edocti legem Dei, simul Deũ colere incepisset, & sua idola. Et 4. Regum 16. Achaz reprehenditur, non quod nouum altare in templo exstruxerit, sed quod iusserit fieri in templo Domini altare nouum ad similitudinem altaris idolorum, quod erat in Damasco, & remouerit altare Domini de loco suo, vt in optimo loco cõstitueret altare illud idololatricum. Denique 4. Regum 21. Manasses non solùm nouum altare in templo posuit, sed altare, vbi sacrificaretur idolis. Sic enim scriptura loquitur: *Exstruxit altaria vniuersæ militiæ cœli in duobus atriis templi Domini.* Et infrà: *Posuit quoq; idolum luci, quem fecerat in templo Domini.* Alioqui enim nouum altare erigere in templo Domini, nullum crimen fuisset. Nam 3. Regum 8. legimus, Salomonem iussisse mediam partem atrii

sanctificari ad holocausta offerenda, quoniam altare æneum, in quo offerri debuissent, non erat capax tantæ multitudinis victimarum: obtulit enim tum Salomon viginti duo millia boum, & centum viginti millia ouium. Atque hæc ex Caluino. Simili fide Scripturas tractat Melanchthon. Nam in Apologia Confess. Augustanæ, art. 15. præter alia, profert hæc argumenta. PRIMO Ezech. 20. *In præceptis patrum vestrorum nolite incedere: Ergo non licet instituere nouos cultus sine Dei mãdato.* At loquitur Ezechiel de patribus idololatris: nam alioqui Scriptura dicit, Prou. 22. *Ne transgrediaris terminos, quos posuerunt patres tui.* Item SECVNDO argumentatur Philippus: *Si licet hominibus instituere cultus iam omnium gentium cultus erunt approbandi, & illi etiam quos instituit Ieroboam.* Egregiè sanè, quasi vero liceat condere legem iniustam, si licet condere legem nouam. TERTIO addit, Dan. c. 11. *Significat nouos cultus humanos ipsam formam Antichristi fore. Sic enim inquit, Deum Maozim in loco suo colet, & Deum, quem non nouerunt Patres eorum.* Et hoc præclarum est argumentum, quasi idem sit colere Deum verum nouo cultu, & colere nouum Deum, id est, falsum & fictitium Deum.

Finis librorum de Sacramentis in genere:
Ad honorem D E I.

✝

SECVNDA CONTROVERSIA GENERALIS.

DE BAPTISMO ET CONFIRMATIONE

DVOBVS LIBRIS EXPLICATA.

Digitized by Google

DE SACRAMENTO BAPTISMI.

LIBER VNICVS.

Argumentum, & partitio disputationis de Baptismo.

DE BAPTISMO, quæ disputari solent, ad nouem capita reuocari possunt. PRIMVM est de nomine & definitione. SECVNDVM, de materia. TERTIVM; de forma. QVARTVM, de necessitate. QVINTVM, de ministro. SEXTVM, de suscipientibus. SEPTIMVM, de effectis. OCTAVVM, de comparatione Baptismi Christi, & Ioannis: præcipua enim comparatio circa effecta versatur. NONVM, de ritu, & cæremonijs. In quibus omnibus controuersijs explicandis, duos præcipuè fines intuebimur. VNVM, vt Canones Concilij Tridentini de Baptismo, qui habentur in septima sessione, defendamus contra Caluini Antidotum, & Examen Kemnitij. ALTERVM, vt præcipuorum huius temporis hæreticorum sententias, & argumenta bene intelligamus, & efficaciter Deo adiuuante, refellamus.

CAPVT PRIMVM.

De nomine, definitione, & partibus Baptismi.

DE nomine Baptismi nulla dissensio est: vtuntur enim omnes hac voce, quod in Scripturis passim habeatur. Significat autem βάπτισμα propriè immersionem. Ordinarie enim Baptismus fit permersionem, idque ad Christi sepulturam repræsentandam iuxta illud Colos. 2. *Consepulti ei per Baptismum.* Habet autem apud Patres alia multa nomina, de quibus vide præcipuè Clementem lib. 1. pædagogi, c. 6. Nazianzenum oratione de Baptismo, & Chrysostomum homil. ad baptizatos; qui vocant Baptismum illuminationem, gratiam, donum, sigillum, mysterium, expurgationem, & alia quædam: sed præcipuum nomen, & communissimum est φωτισμός, id est, illuminatio: hoc enim præter tres citatos Patres, vtuntur omnes alij Græci posteriores & ante eos Dionysius Areopagita de Eccles. hierarch. cap. 2. immò & ipse Apostolus, Hebr. 6. cùm ait; *Impossibile est eos, qui semel sunt illuminati, &c.* Et c. 10. *Rememoramini pristinos dies, in quibus illuminati magnum certamen sustinuistis passionum.* Vnde etiã Cyrillus Hierosolymitanus Catecheses suas de Baptismo, vocat Catecheses illuminatorum. Dicitur autem Baptismus illuminatio, quia in eo infunditur habitus fidei.

Quod autem attinet ad definitionem, S. Thomas, 3. par. quæst. 66. art. 1. aliquot definitiones adfert. Sed ex Scripturis Catechismus Romanus aptissimè ita definiuit: *Baptismus est Sacramẽtum regenerationis per aquam in verbo vitæ.* Quæ definitio partim sumitur ex Ioan. 3. partim ex Paulo ad Ephes. 5. Et quidem PRIMO loco ponitur, *Sacramentum*, quod est genus. DEINDE additur, *regenerationis*, quæ differentia est contrahens genus, & distinguens à Sacramentis veteris legis.

TERTIO additur, *per aquam*, quæ est alia differentia, adhuc magis contrahens, & distinguens ab aliis Sacramentis nouæ legis. Etsi enim cetera non dicuntur propriè regenerare, tamen iustificant impium, ac præsertim Pœnitentia: iustificatio autem impij, præsertim hæretici aut apostatæ, parum aut nihil differt à regeneratione. Vnde Galat. 4. Paulus, *filioli mei, quos iterum parturio.* Sed cùm additur, *per aquam*, iam perspicua differentia est. Non enim reconciliatio pœnitentium est regeneratio per aquam, sed reformatio quædam, & quasi reuocatio ab inferis.

Vbi & illud OBSERVANDVM est, Sacramentum Baptismi non esse ipsam aquam, quę est res permanens sed ablutionem, quæ est res transiens. Itaque Baptismus est Sacramentum regenerationis per aquam, id est, signum externum sanctificans, per aquæ aspersionem. DENIQVE additur, *in verbo vitæ*, vt exprimatur etiam forma Sacramenti, quæ est præcipua pars essentiæ.

Philippus in locis, anni LVIII. titul. de sacrificio, ita definit baptismum: *Baptismus signum est quo Deus nobiscum agit, & recipit nos in gratiam.* Sed hæc definitio conuenit omni Sacramento, immò etiam ipsi verbo, quod tamen non est Sacramentum.

Caluinus, l. 4. Instit. cap. 15. §. 1. ita definit. *Baptismus est signum initiationis, quo in Ecclesiæ cooptamur societatẽ vt Christo insiti inter filios Dei cẽseamur.* Quæ definitio multa habet vitia. Nam neque est essentialis, cùm non attingat vllam partem essentiæ Baptismi, neque explicat effectum, seu finem principalem huius Sacramenti. Nam finis principalis secundum Catholicos, immò secundum Scripturas est iustificare, & regenerare, secundum Caluinum (vt ibidem ipse subiungit) est alere fidem more diplomatis signati, qui certè finis in ea definitione non explicatur, sed solùm finis quidã secundarius, qui est testari fidelitatem, quam Deo, & Ecclesiæ debemus, & sic agnosci, ac numerari inter filios Dei

Addè, quòd ista definitio conuenit etiam Circumcisioni. Nam circumcisio erat signum initiationis, quo Iudæi cooptabantur in Ecclesiæ societatem, & Christo inserebantur. Nam etiamsi Iudæorum cœtus dicatur Synagoga, quando distinguitur contra Ecclesiam, tamen absolutè Ecclesia erat, & Ecclesia Dei veri, antequam Christum negaret. Ipse etiam Christus licet non fuerit homo tempore Synagogæ, nisi in vltimis diebus, tamen vt Deus semper fuit caput totius Ecclesiæ. Immò etiam, vt homo venturus, & passurus, iam tunc erat caput, cui per fidem Hebræi coniungebantur, eique inserebantur. Vnde 1. Cor. 10. Iudæi dicuntur in deserto tentasse Christum. Et Apoc. 13. dicitur, Agnus occisus ab origine mundi. Eadem etiam definitio verbo Dei prædicato conuenire videtur: nam etiam per verbum Dei initiamur, & cooptamur in Ecclesiam, & Christo inserimur.

CAPVT II.

De materia Baptismi.

DE materia nulla ferè dissentio est, tametsi non pauci errores de hac re aliquando exstiterint, vel etiam existant. Primvs fuit error Manichæorum, qui teste August. lib. de hæres. c. 46. Baptismum in aqua non putabant adhibendum, quòd videlicet aquam, vt res ceteras corporales, non Deus, sed diabolus procreasset. Magis verecundi fuerunt Marcionistæ, qui etsi crederent aquam esse opus mali principii, id est, diaboli, non Dei boni: tamen eam adhibebant in Baptismo ob Christi præceptum. Refert Theodoretus, lib. 1. fabul. hæret. se vidisse senem quendam Marcionistam, qui fatebatur in mysterio aquam adhibendam, & tamen ita illam oderat, vt faciem suam mallet proprio sputo, quam aqua abluere, ne videlicet creatore indigere videretur.

Secvndvs error fuit Seleuci, & Hermiæ, qui aquam ex Baptismo excludebant, idque ob auctoritatem Scripturarum, quæ vbicunque comparant Baptismum Ioannis cum Christi Baptismo, semper affirmat Ioannem baptizasse in aqua, Christum baptizaturum Spiritu sancto, & igne, Matth. 3. Luc. 3. Ioan. 1. Mar. 1. Act. 1. Referunt hunc errorem Philastrius in lib. de hæresibus, & Augustinus de hæresibus, cap. 59.

Tertivs error ex eodem fundamento fuit Iacobitarum, qui loco aquæ Baptismalis ferro candente imprimebant in frontibus crucis figuram. Testis est Bernardus Lutzemburgensis in Catalogo hæreticorum.

Qvartvs est Paulicianorum, qui teste Euthymio in 2. parte Panopliæ, titu. 21. pro elemento aquæ in Baptismo illa verba substituunt, Ego sum aqua viua.

Qvintvs error Lutheri est qui in sympofiacis colloquiis, cap. 17. interrogatus, num deficiente aqua liceat baptizare in lacte, aut cerusia, primum respondit: iudicio diuino id esse committendum: deinde addidit, quidquid balnei nomine nuncupari potest, illud esse aptum ad baptizandum. At certè balnea vini, & lactis, nedum cerusiæ fieri posse, nemo dubitauit vnquam.

Aduersus hæc omnia deliramenta statuit Concilium Tridentinum sess. 7. can. 2. aquam veram, & naturalem requiri ad Baptismum. Ex quo intelligimus duo. Primo, nullum liquorem esse materiam Baptismi: qui non sit vera, & naturalis aqua. Secvndo, omnem veram, & naturalem aquam, quantumuis accidentaliter alteratam, & mutatam, esse materiam idoneam ad Baptismum. Id verò patet ex apertissimis Scripturis. Nam Ioannis 3. dicitur: *Ex aqua, & Spiritu sancto.*

Item ibidem orta est æmulatio discipulorum Ioannis, quia videbant Christum baptizare per discipulos suos in aqua, vt etiam ipse Ioannes baptizabat. Act. 8. *Ecce aqua, quis prohibet me baptizari?* Ephes. 5. *Lauacro aquæ in verbo vitæ.* 1. Corin. 10. Paulus comparat Baptismũ mari rubro. 1. Pet. 3. comparat Petrus eundem Baptismũ diluuio. Deniq; etiam Prophetæ expressè prædixerunt Baptismum aquæ, vt Ezechiel. c. 36. *Effundam super vos aquam mundam.* Cur autem aquam Deus elegerit potius, quàm aliud elementum, caussas reddunt auctores, adferentes varias aquæ proprietates: quas vide apud S. Thomam 3. par. q. 66. art. 3. & Gulielmũ Parisiensem in lib. de Sacramentis, cap. de Baptismo.

Neque testimonia à Seleucianis allata concludunt. Nam non docent discrimen esse inter Baptisma Ioannis, & Christi, quod vnum esset in sola aqua, alterum in solo Spiritu, vel igne, sed quod vnum esset in sola aqua, alterum non in sola aqua, sed in aqua & Spiritu vt dicitur Ioan. 3. Vnde 1. Ioan. 3. *Hic est, qui venit per aquam, & sanguinem, non in aqua solum, sed in aqua, & sanguine.* Quod autem additur de igne Matth. 3. & Lucæ 3. non significat ignem aliquem elementalem, vt stultè putarunt Iacobitæ, sed ignem quendam cœlestem, & diuinum: nam ideo coniungitur cum Spiritu sancto. Potest autem ille ignis, vel significare linguas igneas, quæ descenderunt in Apostolos in die Pentecostes, vel ignem Purgatorii, vt Hieronymus docet in ca. 3. Matthæi, & Beda in c. 3. Luc. vel etiam ignem diuini iudicii, vt exponit Hilarius can. 2. in Matth. vel denique ignem tribulationis in hac vita, qui nulli baptizato deest, vt exponit auctor operis imperfecti in cap. 3. Matth.

Kemnitius in hunc canonem nihil aliud notat, nisi non esse necessarium, vt aqua exorcizetur, & benedicatur: si aqua vera, & naturalis sufficit. Sed malè id colligit: nam etiamsi ad substantiam Sacramenti non requiratur benedictio aquæ, tamen rectè est instituta, vt infra dicemus.

CAP III.

De forma Baptismi.

FORMAM Baptismi etsi hoc tempore ferè omnes admittant, quod ad praxim attinet, quæ est singularis Dei prouidentia, ne innumerabiles infantes pereant, tamen fuerunt, & sunt non leues de hac re errores. Primvs fuit quorundam, qui ipso tempore Apostolorum baptizabant in nomine trium principio carentium, id est trium Patrum, vel in nomine trium filiorum, aut trium Paracletorum. Qui error refertur, & damnatur canone 48. alias 49. Apostolorum.

Secvndvs fuit Gnosticorum, qui teste Irenæo lib. 1. cap. 18. baptizabant in nomine Ignoti Patris, in veritate Matris omnium, & in nomine descendentis Iesu.

Tertivs fuit Cataphrygum, & Paulianistarum, qui non baptizabant in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, vt Innocentius I. testatur in epist. 22. c. 5. & ideo iterum baptizari iubentur in Concilio Nicæno can. 19. & Laodicensi can. 8.

Qvartvs fuit aliquorum Arianorum, qui baptizabant in nomine Patris per Filium in Spiritu sancto, refert Nicephor. lib. 13. cap. 35. ita baptizare voluisse quendam Episcopum Arianum nomine Deuterinum: sed diuino miraculo continuò aquam euanuisse. Alios item Arianos non seruasse veram Baptismi formam patet ex Concilio I. Arelatensi can. 8. vbi iubentur

Digitized by Google

interrogari Ariani, cũ ad Eccleſiã redeunt, ſub qua forma verborũ a ſuis baptizati ſint: non enim eodẽ modo omnes baptizabant. Multi quoque eorum Catholicos rebaptizabant, vt Aug. teſtatur lib. de hæreſib. cap. 49.

QVINTVS error fuit quorundam Eunomianorum, qui non baptizabant in nomine trium perſonarũ, ſed in Domini mortem, vt refert Socrates, lib. 5. cap. 23.

SEXTVS fuit Græcorum, qui aliquando ita adhærebant ſuæ formæ, qua dicunt Baptizetur N. ſeruus Chriſti, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, vt rebaptizare auderent Latinos baptizatos, illis verbis; Ego te baptizo, &c. Refert, & damnat hunc errorem Concilium Lateranenſe ſub Innocentio III. cap. 4. vbi non damnatur forma baptizandi Græcorum, quæ non differt à noſtra, quoad ſubſtantiam, vt in Concilio Florentino, ſeſſio. vlt. declaratum eſt, ſed damnatur Græcorum error, qui noſtram formam damnare audebant ſine vlla ratione, vel cauſſa.

SEPTIMVS error eſt Lutheri, Zuuinglij, & Brentij, qui licet forma vſitata vtendum eſſe doceant; tamen id non putant neceſſarium ad Baptiſmi ſubſtantiam. Lutherus in libro de captiuitate Babylonica, c. de baptiſmo, affirmat baptiſmum eſſe ratum, quibuſcunque verbis collatum, modò non in nomine hominis, ſed in nomine Domini detur. Immò addit, etiamſi impius miniſter non det in nomine Domini, tamen eſſe ratum, ſi ſuſcipiatur in nomine Domini. Zuuinglius in libro de vera, & falſa religione, c. de Baptiſmo ſub finem, apertè docet non eſſe neceſſariam vllam certam verborum formam in baptiſmo: licet dicat ſe non vetare, quominus vtamur ſacris verbis iam receptis. Vnde Zuuingliani quidam, vt refert Ioannes Exius homilia 10. de baptiſmo, baptizabant in nominibus Patris, & Filii, & Spiritus ſancti, qui eſt manifeſtus Arianiſmus. Nomen enim, poteſtatem, & auctoritatem ſignificat in Scriptura, Marci vltimo: *In nomine meo dæmonia eiicient.* Ioan. 5. *Ego veni in nomine Patris mei.* Vt autem eſt vna Deitas trium perſonarum, ita vnum nomen, vna virtus, vna auctoritas. Vnde Ambroſius li. 2. de Sacramentis, c. 7. & Hieron. in c. 4. ad Epheſ. notant in baptiſmo trinam fieri merſionem, & tamen nõ dici, In nominibus, ſed in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti. Ioannes Brentius in ſuo Catechiſmo, ca. de baptiſmo, ſcribit, verum eſſe baptiſmum, ſi miniſter poſt recitatum à Catechumeno Symbolum fidei ita diceret: *Audiui iam ex te confeſſionem fidei tuæ, quod credas in Deum Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum: in hanc igitur confeſſionem intingo te in aquam, vt hoc ſignaculo certus ſis te eſſe inſertum Chriſto; vade in pace.* Monet tamen, vt forma Eccleſiæ vſitata ſeruetur. Quod quidem bene monuit, alioqui non eſſet ratus baptiſmus.

Præter hos errores eſt opinio quædam incommoda multorum Catholicorũ, qui putarunt ſufficere ad baptiſmum inuocationem vnius perſonæ diuinæ tantum, ac præſertim Chriſti. Ita videntur ſentire S. Ambroſius lib. 1. de Spiritu ſancto, cap. 3. Beda in ca. 19. Act. qui ipſa verba Ambroſii citat. Bernardus epiſt. 340. ad Henricum, qui docet, ratum ſibi videri Baptiſmum, quem quidam contulit ex imperitia, In nomine Dei, ac ſanctæ, & veræ crucis. Item Hugo de S. Victore li. 2. de Sacramentis, par. 6. cap. 2. & Magiſter lib. 4. ſent. diſt. 3. & denique Nicolaus Papa in epiſt. ad Bulgaros, vt habetur can. A quodam Iudæo, de conſecrat. diſt. 4. qui nihil quidem definit, ſed profert Ambroſij auctoritatem & eam approbare videtur.

Fundamenta horum auctorum ſunt duo. PRIMVM, auctoritas Apoſtolorum, qui baptizabant in nomine Chriſti, vt habetur Actorum 8. & 10. & 19. SECVNDVM, quia in qualibet perſona diuina implicitè continentur omnes tres. Qui enim dicit Patrem, ſimul dicit A Filium, & Spiritum oris eius, qui dicit Chriſtum, dicit vngentem, id eſt, Patrem, vnctum, id eſt, Filium, & vnctionem, id eſt, Spiritum ſanctum; qui dicit Spiritum ſanctum, dicit Patrem, & Filium, a quibus ille ſpiratur. Sed fundamentum præcipuum omnium auctorum poſt Ambroſium, eſt ipſius Ambroſij auctoritas; quare ſi fortè Ambroſius non illud voluerit dicere, quod verba eius ſonare videntur, ruit fundamentum præcipuum illius opinionis.

Sed quidquid de hoc ſit, certum eſt, Baptiſmum, aut abſolute, aut ſub conditione repetendum, ſi detur, in nomine Chriſti, aut alterius cuiuſuis perſonæ ſine expreſſione aliarum, vt rectè docent Theologi omnes grauiores in 4. diſt. 3.

Eſt igitur hæc vera forma Baptiſmi: *Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti*, Vbi non eſt de eſſentia, illa particula, *Ego*, & licet ea non debeat omitti, cum præſcribatur ab Eccleſia, tamen ſi omitteretur, B Baptiſmus eſſet integer, quia ſatis exprimitur perſona miniſtri in verbo, *Baptizo*.

Porrò hanc eſſe veram, & neceſſariam formam baptiſmi, colligitur ex Euangelio, ſed non euidenter ex ſolo Euangelio, ſed cogimur recurrere ad traditionem, & Eccleſiæ declarationem. Quod eſt NOTANDVM cõtra Caluinum, & alios hæreticos, qui eandem formam præſcribunt in ritu Baptiſmi, & eadem vtuntur, cùm tamen nolint traditiones, ſed ſolam Scripturam admittere. In Euangelio nihil habemus, niſi vnum teſtimonium, Matth. 20. *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti.* Ex quibus verbis ſi ſola conſiderentur, non cogimur dicere, Ego te baptizo, ſicut non cogimur dicere cum prædicamus, C Ego vos doceo; ſed videmur ſatisfacere, ſi baptizemus, & doceamus, etiamſi non exprimamus verbis nos id facere. Pari ratione non colligitur euidenter ex hoc ſolo loco oportere dicere, In nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti: poſſet enim exponi hic locus, vel de fide Trinitatis, vt baptizemus in fide Trinitatis, vel etiam de auctoritate, id eſt, vt baptizemus auctoritate a Deo accepta, quemadmodum cùm Marci vlt. legimus; *In nomine meo dæmonia eiicient, &c.* Si tamen adiungamus ad hunc locum Euangelii, Eccleſiæ auctoritatem, conſtabit certiſſimè, omnia illa verba ad formam baptiſmi pertinere.

Nam INPRIMIS eſſe dicendum: *Ego baptizo*, vel aliquid eiuſmodi, quo exprimatur actio miniſtri, docet Concilium Florentinum in inſtructione Armenorum; docet etiam Alexander Papa III. extra de Baptiſmo, & eius effectu, ca. Si quis puerum: docent omnes catechiſmi, & rituales libri, etiam antiquiſſimi. Denique etiam ratio id docet. Nam ſola illa verba; *In nomine Patris, &* D *Filij, & Spiritus ſancti*, etiam cum ipſa lotione externa, non determinatè ſignificant id, quod hoc Sacramento ſignificari debet. Nam poſſet fieri lotio illa ad refrigerandum, aut curandum ab aliquo morbo, & ad id etiam rectè inuocaretur auxilium ſanctæ Trinitatis. Itaque addendum eſt verbum, *Baptizo*, quo ex vſu Eccleſiaſtico ſignificatur abſolutio a ſordibus non tam carnis, quam ſpiritus.

DEINDE eſſe exprimendam aliam perſonam à miniſtro diuerſam; quod facimus per pronomen (*Te*) ac proinde non poſſe vllum baptizare ſeipſum; docet præter teſtimonia iam allata, diſertis verbis Innocentius III. extra de Baptiſmo, & eius effectu, cap. Debitum.

DENIQVE eſſe exprimendas tres diuinas perſonas; præter allata teſtimonia, docent duo ſummi Pontifices, Pelagius, eano. Si re vera, & cano. Multi ſunt, & Zacharias can. In Synodo, de conſecra. diſt. 4. qui affirmant, Baptiſmum non eſſe ratum, ſi detur in nomine

Domini, aut in nomine Chriſti, niſi diſertè exprimantur tres perſonæ. Idem confirmat traditio omnium Patrum, qui affirmant, Baptiſmum dari debere in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Vide can. 49. Apoſtolorum. Dionyſium de Eccleſiaſtica hierarch. cap. 2. Iuſtinum in Apologia 2. Origenem in cap. 6. ad Rom. in illud: *Quicumque in Chriſto baptizati ſumus.* Vbi etiam dicit non haberi ratum Baptiſmum in nomine ſolius Chriſti, niſi addantur aliæ perſonæ. Item Athanaſium ſer. 3. contra Arianos, parum à medio, vbi dicit non eſſe perfectam initiationem, niſi in nomine trium perſonarum; quod idem habent Baſilius libro de Spiritu ſancto, cap. 12. & Didymus li. 2. de Spiritu ſancto non procul ab initio. Vide etiam Nyſſenum in libro de Baptiſmo ante medium. Chryſoſtomum in ca. 5. ad Epheſios in illud: *Mundans eam lauacro.* Nazianzenum oratione in ſanctum lauacrum prope finem. Damaſcenum lib. 4. cap. 10. & Theophylactum in cap. vlt. Matth. Præterea ex Latinis Tertullianum lib. contra Praxeam, & lib. de corona militis. Cyprianum in epiſt. ad Iubaianum, Hilarium lib. de ſynodis in fine, Ambroſium lib. 2. de Sacramentis, cap. 5. & 7. de iis, qui initiantur myſteriis, ca. 4. Hieronymum in cap. 4. ad Epheſ. Syricium in epiſt. 1. Innocentium epiſtol. 22. Aug. lib. 6. de Baptiſmo, cap. 25. Leonem in epiſtol. 4. Fulgentium de incarnatione, & gratia Chriſti, c. 11. Gregorium lib. 9. epiſt. 61.

Neque illa argumenta quæ poſuimus pro eorũ opinione, qui putabant Baptiſmum eſſe ratum, ſi in nomine ſolius Chriſti daretur, aliquid concludunt. Ad PRIMVM de exemplo Apoſtolorum, aliqui Scholaſticorum reſpondent, Apoſtolos id feciſſe ex quadam peculiari Dei diſpenſatione. Sed, cum neque in Scriptura, neque in vllo Concilio, neque in Patribus legatur talis diſpenſatio, ſolidius reſpondent, qui negant Apoſtolos baptizaſſe, niſi in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, id quod etiam confirmatur ex ca. 19. Act. Nam cum quidam Paulo dixiſſent: *Neque ſi Spiritus ſanctus eſt, audiuimus*; ſubiunxit Paulus: *In quo ergo baptizati eſtis?* Quibus verbis indicat etiam ſuo tempore in ipſa forma Baptiſmi nominari ſolitum Spiritum ſanctum. Et cùm certum ſit, nunquam datum eſſe in nomine ſolius Spiritus ſancti, ſequitur, vt datus ſit in nomine trium perſonarum. ADDE quod cùm in Canonibus Apoſtolorum damnentur, qui aliter baptizant, quàm in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, & antiquiſſimi Patres, qui vel Apoſtolos viderunt, vel eorum diſcipulos, vt Dionyſius, & Iuſtinus, eandem formam Baptiſmi præſcribant, non eſt vllo modo credibile Apoſtolos aliter baptizaſſe.

Quod autem Lucas dicit in Actis, c. 2. & 10. & 19. baptizaſſe Apoſtolos in nomine Domini Ieſu: poteſt intelligi multis modis, nimirum vt baptizaſſe dicantur in fide Domini Ieſu, vel auctoritate Domini Ieſu, vel Baptiſmo à Chriſto inſtituto, vel denique in nomine Domini Ieſu, ſed non ſolius, verùm adiuncto Patre, & Spiritu ſancto. Fortaſſe enim ad magis commendandum nomen Chriſti, ita dicebant; Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij eius Ieſu Chriſti, & Spiritus ſancti.

Et hoc modo videntur mihi intellexiſſe hæc loca, Hilarius, Baſilius, & Fulgentius. Nam Hilarius in libro de ſynodis prope finem, enumerat varia loca Scripturæ, quæ videntur inter ſe pugnare, niſi rectè intelligantur: & inter alia ponit hæc loca, quod Apoſtoli, Matth. vlt. iuſſi ſint baptizare in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, & tamen in Actis Apoſtolorum referantur baptizaſſe in nomine Chriſti. Et quamuis non explicet Hilarius quomodo hæc intelligenda ſint, tamen ex modo loquendi ipſius, & ex aliis ſimilibus locis in ſpeciem pugnantibus, colligitur eum ſenſiſſe Apoſtolos baptizaſſe in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti: alioqui vt ipſe dicit, in crimine fuiſſent, tãquam præuaricatores regulæ diuinæ ſibi datæ; ſed Lucam in Actis id ipſum breuiſſimè ſignificaſſe, exprimendo nomen Chriſti, & non negando nomina aliarum perſonarum. Fulgentius de incarnatione, & gratia Chriſti, ca. 11. apertiſſimè dicit, Apoſtolos baptizaſſe in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, & hoc ipſum eſſe baptizare in nomine Domini Ieſu, vt dicitur Act. 2. vel in morte Chriſti, vt dicitur Rom. 6. Baſilius in lib. de Spiritu ſancto, ca. 12. ſcribit in nomine Filij, intelligi omnes perſonas, cùm Scriptura dicit, Apoſtolos baptizaſſe in nomine Chriſti: proinde Apoſtolos reuera in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti baptizaſſe, non in nomine ſolius Chriſti. Vbi vult ſanctus Baſilius in vna perſona intelligi omnes; quod attinet ad verba S. Lucæ in Actis, non autem quod attinet ad ipſam formam Baptiſmi. Et hoc etiam modo aliqui volunt, loquutum eſſe Ambroſium, & ex eo Bedam. Nam Ambroſius videtur ſequi Baſilium, cum eadem teſtimonia adducat, & de eadem re loquatur, & frequentiſſimè ſoleat Baſilij ſententias ſuas facere: certè Catechiſmus Romanus c. de Baptiſmo, coniungit in hac re Ambroſium cum Baſilio.

Ad SECVNDVM argumentum reſpondeo, non ſufficere in Baptiſmo implicitam mentionẽ trium perſonarum, tum quia Dominus in Euangelio, & omnes Patres explicitam tradunt, tum etiam quia Sacramenta ſunt ſigna externa, & ſenſibilia, proinde oportet inuocationem trium perſonarum exterius, & ſenſibiliter ſonare, nec ſufficit, ſi vnius perſonæ inuocatio exterius ſonet, aliarum autem ſola mente concipiatur, quod fit, quando implicitè ſolum inuocantur.

CAPVT IV.

De neceſſitate, & inſtitutione Baptiſmi.

DIXIMVS de cauſſa materiali, & formali, nunc de neceſſitate dicendum, quæ ad cauſſam finalem pertinere videtur. Ac primum nulla quæſtio eſt, quin Baptiſmus ſit neceſſarius ad ſalutem ex diuino Chriſti mandato. Id enim etiam Caluinus fatetur in Antidoto Concilij ſeſſ. 7. can. 5. Sed controuerſia eſt, an ſit neceſſarius, vt medium ad ſalutem, ita vt ſi quis non baptizetur pereat, etiamſi fortè ob ignorantiam excuſetur à præuaricatione præcepti. Ac præcipuè habet locum controuerſia in paruulis, qui non ſunt capaces præcepti. Tres autem ſunt quæſtiones. PRIMA, an Baptiſmus ſit neceſſarius. SECVNDA, quando cœperit eſſe neceſſarius. TERTIA an poſſit ſuppleri per martyrium, aut pœnitentiam, quæ dicuntur Baptiſmata; illud ſanguinis; hoc flaminis.

De PRIMA quæſtione fuit olim hæreſis Pelagianorum, Baptiſmum non eſſe neceſſarium ad remiſſionem peccati originalis, ſed ſolum ad aſſecutionem regni cælorum teſte Auguſtino libro de hæreſibus, cap. 69.

Sed noſtri hæretici Pelagianis multò audaciores, non ſolum ad remiſſionem peccati, ſed etiam ad regnum cœlorum negant Baptiſmum eſſe neceſſarium. Id in primis negauit Ioann. Vviclef, vt teſtatur Thomas Vvaldenſis tom. 2. cap. 96. Deinde Zuuinglius libro de vera, & falſa religione ſatis apertè negat, Baptiſmum eſſe neceſſarium ad ſalutem; quod nihil ſit, niſi externum ſymbolum. Martinus Buccerus in cap. 3. Matth. idem docet, ſed ex alio fundamento, nimirum, quia pueri prædeſtinati etiam ſine Baptiſmo ſaluantur, non prædeſtinati autem etiam cum

Digitized by Google

Baptiſmo damnantur. Ioannes Caluinus in Antidoto Concilij ad 6. ſeſſ. c. 5. & lib. 4. Inſtit. c. 16. §. 24. & 25. docet, paruulos fidelium etiam ſine Baptiſmo eſſe ſanctos, & membra Eccleſiæ, & ſi moriantur, ſaluari. Fundamentum eius eſt, quia putat filiis fidelium non imputari peccatum originis, idque ex vi fœderis Dei facti cum Abraham Geneſ. 17. *Ero Deus tuus, & ſeminis tui.* Nos enim ſucceſſimus per Chriſtum in Abrahæ poſteritatem. Idem habet Petrus Martyr in cap. 7. 1. ad Cor. in illa verba: *Alioquin filij veſtri immundi eſſent, nũc autem ſancti ſunt.* Vbi apertè dicit filios fidelium ſaluari ſine Baptiſmo, & profert eadem argumenta, quę Caluinus. Idem quoque habet Henricus Bullingerus Zuuinglij ſucceſſor in Tigurina ſynagoga in eundem locum, 1. Cor. 7. Hoc tamen videtur intereſſe inter Bullingerum & Caluinum; quòd Caluinus ſolos eos facit ſanctos, ante Baptiſmum, qui naſcuntur ex parentibus fidelibus: Bullingerus autem in lib. de Teſtamento, ſeu fœdere Dei vnico, & æterno, docet ſatis eſſe, ſi parentes aliquando fuerint fideles, licet tunc non ſint, quando filii eis naſcuntur. Immò etiam videtur dicere, ſatis eſſe ſi maiores fuerint fideles, licet immediati parentes non ſint fideles. Ex quo ſequitur ſecundùm opinionem huius hominis ſaluari fere omnes pueros: rari enim ſunt, qui non habuerint aliquem ex maioribus ſuis fidelem.

Contra hos errores poſuit Concilium Tridentinum ſeſſ. 7. can. 2. *Si quis dixerit, Baptiſmum non eſſe neceſſarium ad ſalutem, anathema ſit.* Probatur hæc veritas PRIMO ex Dei verbo expreſſo. Ioan. 2. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, non poteſt introire in regnũ Dei.* Quæ verba non ſonant præceptum, ſed medium, vt Auguſtinus demonſtrat l. 1. de peccatorum merit. & remiſſ. cap. 30. vbi hunc locum accuratè expendit. Et patet etiam ex ratione, quæ redditur: *Quod natum eſt ex carne caro eſt, & oportet vos naſci denuò.* Indicat enim Dominus homines naſci carnales, & peccatores, atque adeo ſeruos peccati, & proinde neceſſarium eſſe remedium contra hæc mala, quod remedium deinceps erit Baptiſmus. Idem apertiſſimè conuincitur ex figura ænei ſerpentis, quam ibidem Dominus ponit. Vult enim ita eſſe remedium contra mortem æternam renaſci per fidem, & Baptiſmum ſuum, vt olim fuit ſerpens æneus remedium vnicum contra morſum ſerpentium. Itaque illud: *Niſi quis renatus fuerit, &c.* ſimile eſt, ac ſi quis diceret, Niſi comedas, non viues: vel, Niſi pharmacum ſumas, non conualeſces. Iſta enim non tam præceptum, quàm medium neceſſarium ſignificant. Neque de hoc aduerſarii diſputant, ſed nituntur variis expoſitionibus ita deprauare hunc locum, vt non poſſit ex eo colligi aquam neceſſariam eſſe.

Caluinus in Antidoto loco notato duo dicit, PRIMO ſecundùm aliquos Patres aquam accipi pro mortificatione: quod idem habet Kemnitius in Examine, can. 2. ſeſſ. 7. & nominat Baſilium, qui per aquam intelligit mortificationem. AT hoc vanum eſt. Nam Baſilius li. de Spiritu ſancto, c. 15. non explicat quid ad litteram ſignificet aquæ vocabulum, Ioan. 3. ſed præſupponens ſignificare veram, & naturalem aquam, quærit cur aqua adiungatur Spiritui in Baptiſmo, & cauſſam reddit, vt aqua ſignificet mortificationem peccatorum, ſpiritus autem reſurrectionem virtutum.

SECVNDO Caluinus dicit, aquam hoc loco eſſe epithetum Spiritus, & ſenſum eſſe; Oportere naſci ex Spiritu, qui purgat ad modum aquæ. Sed hanc expoſitionem refutauimus ſuprà li. 2. de Sacramentis, c. 3. vbi attulimus quindecim teſtimonia Patrum, qui hunc locum intelligunt de aqua Baptiſmi: & præterea idem confirmauimus aliquot rationibus.

Petrus Martyr in cap. 7. 1. ad Corinth. præter hanc Caluini explicationem, quã non improbat, adfert aliã, quòd videlicet non ſit vis facienda in illa copulatiua: A *Ex aqua & Spiritu.* ſatis enim eſt, ſi ex Spiritu homines renaſcantur, quomodo Rom. 10. dicitur *Corde creditur ad iuſtitiam, & ore confeſſio fit ad ſalutẽ.* Vbi habetur eadẽ copulatiua particula, &, & tamen non eſt eiuſdem neceſſitatis fides cordis, & confeſſio oris. AT hoc etiam miſerum eſt effugium. Nam inprimis confeſſio oris, & fides cordis non referuntur ad eundem finem, ſeu effectum, fides enim cordis neceſſaria eſt ad iuſtitiam acquirendam, confeſſio oris ad ſalutem non amittẽdam. At in Baptiſmo, Spiritus & aqua ad eandem regenerationẽ pertinent, quare loca illa non ſunt ſimilia. Præterea ſi non eſt vis faciendæ in copulatiua, certè æquiualebit diſiunctiuæ: inde autem ſequetur ſatis eſſe renaſci ex aqua ſine Spiritu, quod abſurdiſſimum eſt. Quod enim Martyr dicit, Chriſtum velle, vt renaſcamur ex Spiritu, gratis dicit. Si enim particula, &, copulatiuè, accipitur, vtrumque eſt neceſſarium; ſin diſiunctiuè, alterutrum ſufficit, quodcunque illud ſit. B

Zuuinglius in c. 1. Mar. exponit per Baptiſmum concionem. Ioan. Brentius in cap. 3. Matth. totum locum Euangelii: *Niſi quis renatus fuerit*, exponit de pœnitẽtia vt ſenſus ſit: *Niſi quis pœnitẽtiã egerit, non intrabit in regnũ cœlorum.* Denique Ioannes Vviclef, teſte Thoma Vvaldenſi, tomo 2. c. 101. per aquam in loco Euangelii Ioan. 3. intelligit aquam illam, quæ fluxit ex Chriſti latere, vt ſenſus ſit, niſi quis renatus fuerit ex aqua, quę fluet ex meo latere, id eſt, ex paſſione mea, &c.

Sed hæc & ſimilia ſomnia facilè refutantur. PRIMO, ex communi conſenſu Patrum ſuprà citatorum. Cùm enim hic locus tam variè exponatur ab hominibus huius, & ſuperioris ætatis, nihil rectiùs facere poſſunt homines prudentes, etiamſi Chriſtiani nõ eſſent, quàm appellare ad iudicium antiquorum, qui ante noſtras lites hunc locum expoſuerunt. C

SECVNDO, refelluntur ex communi axiomate Theologorum, quo docemur Scripturam intelligere ſecundùm verborum proprietatem, vbi non cogimur euidenti abſurdo, alioqui poſſemus deprauare omnia loca, etiam clariſſima, ſi liceat pro arbitrio fingere nouos ſenſus. Porrò aduerſarii nullum abſurdum oſtendunt, quod ſequatur, ſi hoc loco per aquam intelligamus aquam, niſi quia hinc refellitur ipſorum hæreſis.

TERTIO, quia ſi hoc loco per aquam non intelligimus aquam, difficile erit ſtatuere, Sacramentum Baptiſmi conſtare ex aqua: quod tamen affirmant hoc tempore omnes tum Catholici, tum hæretici. Nam cetera loca Scripturæ, vbi fit mentio aquæ in Baptiſmo, vt Actor. 8. & Ephes. 5. probant quidem poſſe homines baptizari aqua, ſed non probant non poſſe baptizari aliis etiam liquoribus. Et præterea poterunt ea loca detorqueri ad metaphoras, non minus, quàm iſte. Rectè igitur Concilium Tridentinum, ſeſſ. 7. can. 2. anathema dicit omnibus, qui hunc locum Euangelii detorquent ad metaphoras, & non intelligunt de vera, & naturali aqua vt verba ſonant. D

SECVNDO, probatur eadem veritas ex traditione Eccleſiæ, & Patrum: ſemper enim Eccleſia credidit, infantes perire, ſi abſque Baptiſmo de hac vita recedant. Ac PRIMVM habemus teſtimonia Conciliorum Carthaginenſis, & Mileuitani apud Auguſtinum, epiſt. 90. & 91. in quibus ex profeſſo damnatur ſententia eorum, qui putant paruulos ſaluari ſine Baptiſmo. Quibus conſonat Tridentinum Concilium, ſeſſ. 6. can. 3. & ſeſſ. 7. can. 5.

SECVNDO, habemus teſtimonia Pontificum. Siricii in epiſt. 1. ad Himericum, cap. 2. & Innocentii I. ep. 26. ad Concilium Mileuitanum, qui docent paruulos omnino perire, ſi abſque Baptiſmo decedant. Item

Leonis I. epiſt. 80. alias 78. ad Epiſcopos Campaniæ, vbi dicit in periculo vitæ quocunque tempore eſſe homines baptizandos, ne careant neceſſaria liberatione.

TERTIO, habemus teſtimonia omnium ferè Patrum, qui idem docent, vt Irenæi lib. 3. cap. 19. Origenis in cap. 6. ad Rom. Nazianzeni oratio. in ſanctum lauacrum, Baſilij orat. 13. de exhortatione Baptiſmi. Item Cypriani lib. 3. epiſt. 8. ad Fidum. Ambroſij lib. 2. de Abraham, c. vlt. Hieronymi lib. 3. contra Pelagianos. Auguſtini lib. 1. de peccatorum meritis, & remiſſ. c. 16. 23. 24. & 27. & epiſt. 28. l. 2. de origine animæ, c. 12. & lib. 3. cap. 9. Proſperi lib. 2. de vocatione Gentium, c. 8. Fulgentij lib. de fide ad Petrum, c. 30. Bernardi ſerm. 66. in Cant. & Petri Cluniacenſis in epiſt. contra Petrobruſianos, qui ex profeſſo hoc tractat. Sed audiamus vnum, aut alterum AVGVSTINI teſtimonium nomine aliorum, lib. 3. de origine animæ, cap. 9. *Nolo*, inquit, *credere, noli dicere, noli docere, infantes antequam baptizentur morte præuentos, peruenire poſſe ad originalium indulgentiam peccatorum, ſi vis eſſe Catholicus.* & in epiſt. 20. ad Hieronymum. *Quiſquis dixerit, quod in Chriſto viuificabuntur etiam paruuli, qui ſine Sacramenti eius participatione de vita exeunt, hic profectò, & contra Apoſtolicam prædicationem venit, & totam condemnat Eccleſiam: vbi propterea cum baptizandis paruulis feſtinatur, & curritur, quia ſine dubio creditur aliter eos in Chriſto omnino viuificari non poſſe.*

TERTIO, probatur ratione deprompta ex fundamentis aduerſariorum. Nam fundamentum ipſorum eſt, quia filij Chriſtianorum naſcuntur liberi à reatu peccati originalis, non quidem, quòd non habeãt peccatum, ſed quia eis non imputatur, cùm ſunt filij ſanctorum. Hoc enim fundamentum facilè poteſt euerti. PRIMO, quia Iacob, & Eſau, filii erant optimi patris Iſaac, & tamen Deus Iacob dilexit, Eſau autem odio habuit, antequam aliquid boni, vel mali egiſſent, Rom. 8. Non ergo filij ſanctorum naſcuntur ſancti.

Reſpondet Petrus Martyr in commentario 1. Corinth. 7. filios ſanctorum naſci ſanctos, quando ſunt prædeſtinati: quia tamen nos ignoramus, qui ſint prædeſtinati, ideo bene ſperamus de omnibus filiis ſanctorum, donec illi per mala opera non prodant ſuam reprobationem. INEPTA reſponſio, Nam ſi res ita ſe habet, impertinens erit naſci ex fideli, vel infideli, & bene ſperandum erit de omnibus infantibus, ſæpiſſimè enim contingit, vt filij fidelium ſint reprobi, & filij infidelium prædeſtinati: præterea ſi filij fidelium non prædeſtinati, non naſcuntur ſancti, malè allegat Petrus Martyr Caluinum, ſequutus illam promiſſionem Geneſ. 17. *Ero Deus tuus, & ſeminis tui.*

Reſpondet Martyr, illam promiſſionem non eſſe vniuerſalem, ſed ſolùm habere locum in prædeſtinatis. At hoc gratis dicitur: Verba enim Scripturæ abſoluta ſunt, neque vlla fit in toto illo capite mentio prædeſtinationis. Et denique promiſſio illa inanis redditur, ſi adiungenda eſt conditio prædeſtinationis: nullam enim conſolationem inde capere poſſunt, vel parentes, vel filij, cùm ignorent an ſint prædeſtinati. Simile eſt ſi Rex diceret alicui, Do tibi hanc vrbem pro te, & poſteris, ſi tamen mihi placuerit poſteris tuis illam concedere.

SECVNDO, Dauid erat filius hominis fidelis, & tamen Pſalm. 50. dicebat: *In iniquitatibus conceptus ſum, & in peccatis concepit me mater mea*: Et Apoſtolus erat filius ſanctorum, vtipſe affirmat 2. Corinth. 12. & tamen ait Epheſ. 2. *Eramus & nos natura filij iræ.*

Reſpondent: Hæc dici de corruptione naturæ, & de peccato quod reuera ineſt, non de reatu, qui non eſt in filiis fidelium, cùm eis peccatum non imputetur. SED certè, eſſe filium iræ, apertiſſimè ſonat reatum. Filius enim iræ non eſt, niſi qui eſt obnoxius pœnæ, & vindictæ. Non autem eſt obnoxius pœnæ, cui peccatum non imputatur. Vnde Paulus non ait, Sumus filij iræ; ſed, *Eramus*, & tamen ſecundùm aduerſarios, peccatum ſemper manet etiam poſt Baptiſmum.

TERTIO, loca Apoſtoli Pauli de peccato originali generalia ſunt, Rom. 5. *In quo omnes peccauerunt.* & 1. Corint. 15. *Chriſtus pro omnibus mortuus eſt, ergo omnes mortui ſunt.* Nec poſſunt hæc loca exponi de vitio naturæ, non de reatu: alioqui nemo haberet reatum. Nec poteſt dici, filios fidelium cõtrahere peccatum originale, ſed mox dimitti eis, antequàm naſcantur. Nam ſi filij fidelium, ideo ſanctificantur, quia ſunt filij fidelũ, eodem momento incipient ſancti eſſe, quo incipiunt eſſe filij fidelium, at eodem momento incipiunt eſſe filij fidelium, quo incipiunt eſſe ſimpliciter: ergo nunquam habent peccatum originale, quod eſt cõtra Paulum, & contra ipſos aduerſarios, qui admittunt peccatum originale, & non aduertunt ſe pugnantia dicere.

QVARTO, fundamentum aduerſariorum, pugnat cum axiomate omnium Patrum, imò etiam omnium Chriſtianorum, quod eſt Chriſtianos non naſci, ſed fieri, vt Hieronymus ait epiſt. 7. ad Lætam. Tertullianus in Apologetico, cap. 17. in fine, & alij paſſim. Iam enim ſecundùm Caluinum, & Martyrem, Chriſtiani naſcuntur, non fiunt.

Sed argumenta ipſorum videamus. PRIMO obiiciunt illud Geneſ. 17. *Ero Deus tuus, & ſeminis tui.* Quod quidem dictum eſt Abrahæ., & eius poſteritati: ſed nos per Chriſtum ſucceſſimus in poſteritate Abrahæ. Chriſtus enim ſoluit maceriam, quæ nos ſeparabat à populo Dei.

RESPONDEO, promiſſionem illam, vt ſuprà oſtendimus in quæſtione de differentia Sacramentorum nouæ & veteris legis, ad litteram non fuiſſe promiſſionem remiſſionis peccatorum, ſed peculiaris protectionis, & gubernationis, & terrenæ fælicitatis: tamen ſenſu quodam myſtico, fuiſſe etiam ſpirituales promiſſiones, & remiſſionis peccatorum, ac vitæ æternæ, & ad nos pertinere: ſed ad nos deſcendere non per carnalem generationem parentum, ſed per ſpiritualem regenerationem Chriſti. Nam Apoſtolus Rom. 4. & 9. & Galat. 3. & 4. apertè docet eos eſſe veros Abrahæ filios, non qui ſunt filij carnis, ſed qui ſunt filij fidei, id eſt, qui imitantur fidem Abrahæ. Tunc ergo incipimus ſecundùm Apoſtolum eſſe filij Abrahæ, cùm incipimus eſſe fideles, quod paruuli non faciunt, niſi cum baptizantur: illis enim baptizati eſt credere, vt dicit Auguſtinus lib. 1. de peccatorum meritis, & remiſſ. c. 27. Et præterea ratio idem docet. Nam per carnalẽ generationem non poſſumus fieri filij Abrahæ, cum parentes noſtri ab Abraham non deſcendant, ſed quia Chriſtus vere fuit filius Abrahæ: tunc & nos incipimus eſſe filij Abrahæ, cùm incipimus eſſe Chriſti filij, vel fratres. Id autem certum eſt non fieri, niſi per Baptiſmum. Vnde Ioan. 1. *Qui non ex ſanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, ſed ex Deo nati ſunt.* & Ioan. 3. *Oportet vos naſci denuò.* Vide Auguſtinum epiſt. 200. ad Atellicum.

SECVNDO obiiciunt illud Apoſtoli 1. Corin. 7. *Filij veſtri immundi eſſent, nunc autem ſancti ſunt.*

RESPONDEO cum Auguſtino lib. 3. de peccatorum merit. & remiſſ. ca. 12. quidquid ſignificetur per hanc filiorum ſanctitatem, non poſſe vllo modo intelligi, quod aduerſarii volunt, filios fieri ſanctos ſine Baptiſmo. Nam ibidem Paulus dicit, ſanctificari coniugem infidelem per fidelem, & tamen ſtultiſſimũ eſſet credere, coniugem infidelem, ſine conuerſione ad Deum, & Baptiſmo Chriſti poſſe peruenire ad remiſſionem peccatorum hoc ſolo, quod adhæret coniugi fideli.

Potrò tres ſunt huius loci partum expoſitiones.

VNA eſt, ſanctos hic vocari filios ſanctitate quadam ciuili, quo videlicet legitimi, non ſpurij ſint. Ita commentarius, qui tribuitur Ambroſio, & S. Thomas, & Anſelmus in hunc locum.

Refellit Martyr hanc expoſitionem, quia filij eſſent legitimi, etiamſi vterque coniux eſſet infidelis; & tamen Apoſtolus dicit, filios naſci ſanctos ex vno coniuge fideli, altero infideli, quia ſanctificatur infidelis per fidelem: aliqua igitur alia ſanctitas hoc loco agnoſcēda eſt: SED malè reprehenditur hæc expoſitio. Nam alia ratio eſt coniugij inter duos infideles, alia inter fidelem, & infidelem. Nam cum vterque coniux eſt infidelis, coniugium ſine dubio eſt legitimum, vt ciuilis quidā contractus, neque de eo dubitari poterat, vt etiam non poteſt dubitari, cum vterque eſt fidelis. At cū alter fidelis eſt, alter infidelis, dubitari poterat, an coniugium eſſet legitimum propter religionis diſparitatem, videtur enim fidelis pollui ob cohabitationem cum infideli. Ideò Apoſtolus monet Chriſtianos, etiam tum Matrimonium eſſe legitimum, neque pollui fidelem ob cohabitationē cum infideli, ſed è contrario ſanctificari infidelem per fidelem: maior enim vis eſt fidei, quàm infidelitatis. Eſſe autem etiā in tali diſparitate religionis legitimum coniugium, probat ex eo, quòd filii eorum non cenſentur immundi, id eſt, infames, & ſpurii, ſed ſancti, id eſt, legitimi & liberi à ciuili ignominia.

ALTERA expoſitio eſt, filios horum coniugum dici ſanctos, quia conſecrantur Deo ab altero coniuge fideli, & per Baptiſmum Chriſtiani fiunt, & in Dei timore educantur. Hortatur enim Apoſtolus coniuges Chriſtianos, vt non diſcedant à coniugibus infidelibus, ſiipſi infideles velint cum fidelibus permanere, & rationem reddit, quia ſanctificatur infidelis per fidelem, id eſt, vel conuertitur ad fidem, vel certè eſt candidatus fidei, cum non abhorreat à conſuetudine coniugis fidelis, inde autem ſequitur, vt filii ſancti ſint. i. Chriſtiani fiant. Quod certè non fieret, ſi nollet infidelis cum fideli habitare, vel non ſanctificaretur infidelis per fidelem, tunc enim filii ſequerentur parentem infidelem, & proinde immundi, & infideles eſſent. Ita expoſuit Tertullianus li. 2. ad vxorem, & ex eo S. Hieron. l. 1. in Iouinianum, & in epiſt. 155. ad Paulinum, & Auguſt. lib. 2. de peccatorum meritis, & remiſ. ca. 16. & lib. 3. ca. 12. & lib. 1. de ſerm. Domini in monte. cap. 27.

Carpit etiam hanc expoſitionem Petrus Martyr, vt ſuam hæreſim ex hoc loco Apoſtoli ſtabilire poſſit. Nam ſæpe accidit, vt qui ex ſcortatione filios ſuſcepit, eos Chriſtianos fieri curet, & in timore Dei enutriat, vt Auguſtinus ipſe fecit cum filio ſuo Adeodato, & tamen nemo inde probaret ſanctam eſſe coniunctionem cum ſcorto. Paulus autem probat ſanctum eſſe coniugium etiam infidelis cum fideli, quia inde naſcuntur filii ſancti. AT immeritò reprehendit Martyr hanc expoſitionem. Nam coniunctio cum ſcorto, res eſt per ſe mala, & ideò non poteſt fieri ſancta per coniunctionem fidelis, nec poteſt fieri laudabilis, & retinenda, etiamſi inde naſcantur filii, qui Chriſtiani fiant. Nam non ſunt facienda mala, vt veniant bona. Rom. 3. At coniugium etiam infidelium res eſt bona, & ideò poteſt fieri melior, ſi alter eorum conuertatur ad fidem, & poteſt commendari, & ſuaderi perſeuerantia in tali coniugio ob bonum, quod inde ſequitur, vt filii Chriſtiani fiant.

TERTIA expoſitio eſt aliorum, vt referunt Auguſtinus, & Anſelmus locis citatis, qui dicebant, ſanctificari coniugem infidelem per fidelem, quia diſcebat ſeruare leges coniugii, & non abuti Matrimonio. Infideles enim qui ignorant Deum, etiamſi legitime coniuncti ſint, tamen ſæpe abutuntur Matrimonio, neque abſtinent ſe à copula coniugali tempore menſtrui, neque ſemper naturalem modum ſeruant: inde autem polluitur coniugium, & filii naſcuntur immundi, à qua pollutione liberantur & parentes, & filii, per hoc quod infidelis conſentit habitare cum fideli, & proinde ſeruare leges caſti coniugii.

TERTIVM argumentum Caluini, Prophanatur Baptiſmus cum datur ei, qui ad Chriſtum non pertinet, quomodo prophanatur ſigillum Regium, cùm eo ſignatur falſum diploma.

RESPONDEO, Baptiſmum non prophanari, cum datur immundis, ſed contrà potius ſanctificare, & purgare immundos. Non enim eſt ſigillum, vt Caluinus ſomniat, acceptæ gratiæ, ſed eſt inſtrumentum conferens gratiam, & ſignum gratiæ, quæ tunc datur.

QVARTVM argumentum, Infantes Iudæorum, qui ante octauum diem moriebantur, non poterant circūcidi, & tamen non eſt veriſimile eos periiſſe, igitur ſine Circumciſione ſaluabantur. At eadem ratio eſt Baptiſmi apud Chriſtianos, & Circumciſionis apud Iudæos.

RESPONDEO, Totum argumentum conſtare ex rebus incertis. Nam INPRIMIS multi veterum (vt ſuprà diximus) negant Circumciſionem datam in remedium contra peccatum. DEINDE non ſcimus, an ante octauum diem haberent infantes Iudæorum aliquod remedium, & quod illud eſſet. DENIQVE non eſt eadem ratio Chriſtianorum, & Iudæorum. Nunc enim determinatum eſt à Chriſto certum remedium, & quidem communiſſimum, & facillimum, præter quod non licet fingere aliud, tunc autem quid fieret, certò ſciri non poteſt, cum Scriptura nihil dicat. Illud vnum certò ſcimus ex diuinis litteris, omnes homines naſci peccatores, nec ſaluari, niſi per Chriſti paſſionem certis mediis applicatam, vt Auguſtinus fusè docet in tribus libris de peccatorum meritis, & remiſſione, & libris quatuor de origine animæ.

QVINTVM argumentum, Si Baptiſmus eſt neceſſarius, peribunt ſine ſua culpa infiniti infantes, quod alienum videtur à Dei miſericordia. Hoc argumentum Petri Martyris, fuit etiam quorundam Catholicorum vt Caietani, Gabrielis, & aliorum, qui non quidem docent, filios Chriſtianorum naſci ſanctos, ſed tamen conantur inuenire alia remedia pro paruulis præter Baptiſmum.

SED reſpondemus cum Aug. lib. 2. de bono preſeu. cap. 12. & Proſpero lib. 2. de vocatione Gentium, c. 8. Dei iudicia eſſe occulta, cur tot paruulos perire ſinat, interim tamen eſſe iuſtiſſima. Nam etiamſi paruuli ſine ſua culpa non baptizantur, non tamen ſine ſua culpa pereunt, cum habeant originale peccatum. Qui autem fingunt aliud remedium præter Baptiſmum, apertiſſimè pugnant cum Euangelio, Conciliis, Patribus, atque Eccleſiæ vniuerſæ conſenſu. Nam vt Auguſt. ait epiſt. 28. non alia de cauſſa in Eccleſia feſtinatur, & curritur cum infantibus periclitantibus ad Baptiſmum, niſi quia conſtat nullum eſſe aliud remedium. Videntur autem, qui iſta fingunt, non cogitare curam infantium magis ad Deum, quàm ad ſe pertinere, & Chriſtum, cum Baptiſmum neceſſarium aſſeruit, Ioan. 3. bene ſciuiſſe multos eo remedio ſine ſua culpa priuandos, & facillimum eſſe Deo, ſi vellet, prouidere infantibus omnibus Baptiſmum, ſicut reipſa prouidet omnibus electis. Quod enim Buccerus, & Martyr dicunt, infantes prædeſtinatos, etiam ſine baptiſmo ſaluari, ineptiſſimè dicitur, vt Auguſtinus oſtendit lib. 3. de origine animæ, cap. 10. Quos enim Deus prædeſtinauit, iis remedia ad ſalutem efficaciſſime prouidit. Proinde omnes, qui in infantia moriuntur, ſi prædeſtinati ſint, ſine dubio baptizantur, & contrà ſi reprobi ſint, non baptizantur.

CAPVT V.

Quo tempore cœperit Baptismus esse necessarius.

QVo tempore cœperit Baptismus esse necessarius, quæstio est inter Theologos. Sed quia non est controuersia cum hæreticis, exponam solũ spaucis propositionibus, quæ mihi esse probabilior ententia videatur.

PRIMA propositio: *Baptismus ante passionem Domini institutus est.* NOTA negari non posse, quin aliquem Baptismum Christus in vsu habuerit ante passionem. Nã Ioan. 3. & 4. dicitur Christus baptizasse per discipulos suos: Sed dubium esse potest, an ille Baptismus fuerit Sacramentum illud, quod nunc habemus, & de quo fit mentio Matth. vl. an verò fuerit præparatio quædam ad Baptismi Sacramentum postea instituendum, vt erat Baptismus Ioannis. Et quidem CHRYSOSTOMVS homil. 28. in Ioannem & Theophylactus in cap. 3. Ioan. aperte docent Baptismum illum, quo discipuli Christi baptizabant Ioan. 3. non remisisse peccatum, & fuisse in aqua tantum sine spiritu, nec vllam fuisse differentiam inter Baptismum discipulorum Christi, & Ioannis, sed vtrumque fuisse præparationẽ ad fidem: & ideo Christum non baptizasse per se, sed per discipulos, quia non decebat eum baptizare sine Spiritu. Idem videtur sentire S. Leo epist 4. ad Episcopos Siciliæ, cap. 3. *Ipsa,* inquit, *operis qualitas docet celebrandæ generaliter gratiæ eum esse legitimum diem,* id est, diem Resurrectionis, *in quo orta est & virtus muneris, & species actionis. Ad cuius rei confirmationem plurimum valet, quod ipse Dominus Iesus Christus, postequam resurrexit à mortuis, discipulis suis, in quibus omnes Ecclesiarum præsules docebantur, & formam, & potestatem tradidit baptizandi, dicens: Euntes ergo nunc docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. De quo vtique eos etiam ante passionem potuisset instruere, nisi propriè voluisset intelligi, regenerationis gratiam ex sua Resurrectione capisse.* Hæc ille. Probabilius tamen est quod nos diximus. Quod ex professo docent Cyrillus lib. 11. in Ioan. cap. 57. & sequẽtibus, & Augustinus tract. 12. & 15 in Ioan. & epist. 108. ad Seleucianum, & Hugo de S. Victore lib. 2. de Sacramentis, par 6. c. 4.

Et hæc communior Theologorum sententia, cum Magistro in 4. d. 3. Et ratio est. PRIMO; quia Ioann. 3. dicitur Christus baptizasse, cum tamen non ipse baptizaret, sed discipuli eius, vt ibidem adiungit Euangelista. Ergo ille Baptismus erat propriè Christi Baptismus, vt distinguitur à Baptismo Ioannis, alioqui non ipse, sed Ioannes diceretur, baptizasse eos, quos discipuli Christi baptizabant. Si autem erat propriè Christi Baptismus, necessario erat in aqua, & spiritu, nõ in sola aqua. Semper enim Scriptura ponit hoc discrimen inter Christum, & Ioannem, quod iste in aqua, ille non in sola aqua, sed etiam in spiritu baptizaret. Nec decebat vt Christus instrueret inanem cæremoniam aut munus Ioannis sibi vsurparet, nimirum baptizandi in sola aqua. Adde, quod Ioann. 1. dicitur de Christo in præsenti: *Hic est, qui baptizat in Spiritu sancto.*

SECVNDO probatur hoc idem, quia Act. 19. legimus rebaptizatos, quos Ioannes baptizauerat. At nusquam legimus rebaptizatos, quos discipuli Christi ante passionem eiusdem baptizauerant. Immò probabilissimũ est (vt Aug. docet in epist. 108.) Apostolos non fuisse baptizatos, nisi ante Christi passionem.

TERTIO Patres communi consensu docent, Christum, cum baptizaretur in Iordane, dedisse aquis vim sanctificandi, vt patet ex Tertulliano libro contra Iudæos, c. de passione, ex Hilario, cano. 2. in Matth. Ambrosio li. 2. in Lucam, c. 12. Hieronymo in Dialogo contra Luciferianos; Nazianzeno in oratione in sancta Lumina; Beda in ca. 3. Luc. & ex aliis. Atcertè non habuerunt aquæ vim sanctificandi, nisi ab eo tempore, quo cœperunt esse materia Baptismi.

DENIQVE fundamentum contrariæ sententiæ non est solidum. Solum enim adferunt Chrysostomum & Theophylactum in illud Ioannis 7. *Nondum erat Spiritus datus, quia nondum Iesus erat glorificatus.* At hic locus intelligitur de plenitudine Spiritus sancti, quæ dari cœpit visibiliter in Pentecoste; alioqui enim omnes sancti habuerunt Spiritum sanctum, etiam ante Christi passionem.

SECVNDA propositio: *Baptismus Christi institutus est quando Dominus ipse in Iordane à Ioãne baptizatus est.* NOTA de hac re, id est, quo puncto temporis Christus Baptismum instituerit, esse plurimas opiniones Scholasticorum, sed communiorem, & probabiliorem esse quam nos sequimur, quam etiam amplectitur Catechismus Concilij Tridentini, & Magister cum S. Tho. & aliis lib. 4. dis. 3.

NOTA præterea, non velle nos dicere, Christum in die sui baptismi verbis docuisse materiam, aut formam Baptismi; id enim factum est, sed tum primum statuisse, ac decreuisse, quod postea declarauit Ioan. 3. Nicodemo, & alio tempore suis discipulis, vt aqua esset materia Baptismi, & vt forma esset inuocatio trium diuinarum personarum. Determinauit enim aquas, ad Baptismi materiam cum eas tactu mundissimæ carnis suæ consecrare, & illustrare dignatus est, vt docent Patres citati. Et simul determinauit formam, cum in eius Baptismate tota Trinitas sensibiliter apparuit, vt patet Matth. 3. Christo enim baptizato aperti sunt cœli, & vox Patris intonuit; & Spiritus apparuit in specie columbæ, & Filius ipse Dei in carne assumpta præsens erat; vbi etiam simul (Hilario teste loco citato) declaratus est effectus Baptismi a Christo instituti, nimirum quod baptizatis aperitur cœlum, & à Patre in filios adoptantur, & Spiritu sancto replentur, &c.

Tertia propositio: *Baptismus Christi non fuit necessarius, necessitate medij, aut præcepti ante Christi mortem.* PROBATVR, quia vsque ad Christi mortem lex antiqua vim suam retinuit, vt patet, quia Christus eam seruauit vsque ad mortem. Nam pridie, quam pateretur, seruauit cæremoniam agni Paschalis, & Mart. 23. monebat homines, vt seruarent, & facerent, quæ Scribæ, & Pharisæi docebant ex cathedra Mosis; ergo etiam Circumcisio, si in remedium peccati data fuerat, vsque ad Christi mortem vigebat. Non igitur toto eo tempore Baptismus Christi necessarius erat, vt medium ad salutẽ, quandoquidem sine eo poterant homines etiam paruuli, iustificari. Quare illud Christi verbũ, Ioan. 3. *Nisi quis renatus fuerit,* &c. non significat ab eo die, quo Dominus cum Nicodemo loquebatur, fuisse Baptismum necessarium, sed significat necessarium futurum fuisse in lege noua, postquam cessarent cæremoniæ legales, vt rectè exponit Bernard. epist. 77. ad Hugonem. Et eodem modo exponendum est quod ait Fulgentius lib. de fide ad Petrum, cap. 3. ex quo tempore dictum est: *Nisi quis renatus fuerit,* neminem sine Baptismo posse saluari. Accipit enim nomine temporis, non illum diem, quo ea dicebantur, sed tempus legis nouæ. Denique illud etiam Luc. 16. *Lex, & Prophetæ vsque ad Ioannem*; non significat tunc legem cessasse, quoad vim, aut obligationem, sed quoad prædicationem. Ioannes enim fuit vltimus Prophetarum. Vnde subiũgitur: *Ex eo regnum Dei euangelizatur.* Præterea in morte Christi cessauit efficacia cæremoniarum, & totius legis veteris; ergo cessauit etiam vis Circumcisionis: ergo vsque ad illud tempus vim habuit lex vetus.

Porrò

Porrò in morte Chriſti ceſſaſſe vim legis, patet ex Euangelio Matth. 27. *Sciſſum eſſe velum.* & Ioan. 19. *Conſummatum eſt.* Item ex Apoſtolo Rom. 7. *Mortificati eſtis legi per corpus Chriſti.* Item omnes fere cæremoniæ legis figuræ erant Chriſti. Coloſſ. 2. & Heb. 10. Chriſtus autem in morte compleuit opus redemptionis.

QVARTA propoſitio: *Baptiſmus Chriſti cœpit eſſe neceſſarius neceſſitate medij, & præcepti à die Pentecoſtes* NOTA, legem veterem ſimpliciter ceſſaſſe in morte Chriſti, quia tunc ceſſauit vniuerſaliter ratio legis, tamen ob ignorantiam huius rei adhuc obligaſſe Iudæos, vſque ad publicam promulgationem Euangelij: & contra legem Euangelicam, & Sacramenta Chriſtiana condita fuiſſe, & multum profuiſſe etiam ante Chriſti mortem, tamen non habuiſſe vim præcepti, niſi poſt promulgationem ſolemnem vt Concilium Trident. ſeſſ. 6. cap. 4. dicit de Baptiſmo. Et ratio eſt, quia promulgatio eſt de eſſentia legis, vt S. Thomas docet par. 2. quæſt. 90. art. 4. Promulgatio autem ſolemnis nouæ legis facta eſt in die Pentecoſtes. Quod probatur PRIMO, quia, vt diximus, lex vetus viguit vſque ad Chriſti mortem: ab eo autem tempore vſque ad Pentecoſten, neque Chriſtus, neque Apoſtoli publicè ad populum loquuti ſunt. SECVNDO, non debuit promulgari ſolenniter lex noua, niſi completis omnibus myſteriis redemptionis, myſteria autem completa ſunt in Aſcenſione Chriſti. TERTIO, lex vetus ſolenniter promulgata fuit in monte Syna die 50. poſt primum Paſcha Iudæorum, ergo lex noua promulgari debuit die 50 poſt primum Paſcha Chriſtianorum. Fuiſſe enim illam legis promulgationem, figuram promulgationis Euangelij, docet Aug. epiſt. 119. Leo ſerm. 1. de Pentecoſte, & alij. QVARTO, concioni primæ, quam habuit S. Petrus Act. 2. ipſo die Pentecoſtes, conueniunt omnes conditiones promulgationis ſolemnis. Nam habita eſt in vrbe Regia Hieroſolymorum, præſentibus omnibus hominibus omnium nationum, vt Lucas teſtatur, à ſummo Præcone Euangelij, qui erat Apoſtolus Petrus, & in ea concione comprehenſa ſunt præcipua capita totius doctrinæ Euangelicæ. Denique continuò etiam cœpit vſus Sacramentorum.

CAPVT VI.

De Baptiſmo ſanguinis & flaminis.

QVod attinet ad POSTREMAM partem diſputationis de neceſſitate Baptiſmi, quæſtio eſt an Baptiſmus aquæ ſuppleri poſſit per Martyrium, tam in paruulis, quam in adultis, & per veram cordis conuerſionem in adultis.

Martinus Kemnitius in 2. par. Exam. pag. 90. & 92. admittit hæc tria Baptiſmata, ac dicit, ab antiquis veriſtè diſtincta eſſe tria Baptiſmata, ſanguinis, flaminis, & fluminis. Sed diſſentit à Catholicis in modo explicandi: non enim vult Martyrium aut Pœnitentiam remittere peccata, vt facit Baptiſmus aquæ, ſed ſolam fidem, quæ tempore Martyrij & Pœnitentiæ, apprehendit Chriſtum, eſſe eam quæ iuſtificat. Illyricus quoque Cent. 5. c. 4. col. 517. dicit, Proſperum contra verbum Dei, & cum magna iniuria Baptiſmi æquaſſe Martyrium Baptiſmo. Sed Illyricus non adfert argumenta: Kemnitius autem probat, quia Martyrium & Pœnitentia ſunt opera noſtra, abſurdum autem, & impium eſt, opera noſtra æquare ſanguini Chriſti, & virtuti Baptiſmi. Confirmat ex Auguſtino, qui libro 4. contra Donatiſtas, cap. 22. dicit, bonum latronem, qui cum Chriſto pendebat in cruce, non paſſione ſua obtinuiſſe remiſſionem peccatorum, ſed ex fide apprehendente Chriſtum, cuius contrarium docuerat Cyprianus, ſed eum Auguſtinus loco notato refutauit.

Hæc ſententia Kemnitij non ſolum eſt falſa, ſed etiam ſecum ipſa pugnat, & mendaciis ſuis non caret. Nam cùm idem Kemnitius paſſim doceat cum Magiſtro ſuo Luthero, in ipſo etiam Baptiſmo aquæ ſolam fidem iuſtificare, an non apertè ſecum pugnat cùm dicit, Martyrium, & Pœnitentiam non remittere peccatum, eo modo, quo Baptiſmus, quia in eis ſola fides iuſtificat? Mendacia verò duo ſunt in hac ſententia Kemnitij. PRIMVM, cum ait Auguſt. aſſerere bonum latronem ſola fide Chriſtum apprehendente iuſtificatum. Non enim hoc Auguſtinus dicit, ſed bonum latronem fide, & conuerſione cordis ad Deum iuſtificatum eſſe. SECVNDVM, cùm ait, ab Auguſtino refutari Cyprianum, qui crediderat Martyrium iuſtificare, eo modo, quo facit Baptiſmus: Id enim eſt impudens mendacium. AVGVSTINVS enim non modò non refutat, ſed etiam laudat Cypriani ſententiam. Sic enim ait: *Baptiſmi ſanè vicem aliquando implere paſſionem, de latrone illo cui non baptizato dictum eſt: Hodie mecum eris in Paradiſo, nõ leue documentum idem B. Cyprianus aſſumit.* Hęc ille. Docet quidem paulò infrà Auguſt latronem illum non poſſe dici Martyrem, nec ſaluatum Baptiſmo ſanguinis, ſed Baptiſmo flaminis, ſed hoc dicit ad confirmandã Cypriani ſententiam, ſi enim Baptiſmus flaminis iuſtificat, multò magis Baptiſmus ſãguinis, vt Cyprianus dixerat. Vt autem res tota explicetur, ponam aliquot propoſitiones.

PRIMA propoſitio: *Martyrium rectè dicitur, & eſt quoddã Baptiſma.* Probatur hæc propoſitio duplici ratione. PRIMO, quia ſcriptura diuina, & ſancti Patres Martyrium Baptiſma nominare ſolent, Marci. 10. *Poteſtis bibere calicem, quẽ ego bibiturus ſum? aut Baptiſmo, quo ego baptizor, baptizari? Et quomodo coarctor, donec perficiã illud?* Idẽ etiam Patres paſſim docent: TERTVLLIANVS in lib. de Baptiſmo, de Martyrio loquens: *Hic,* inquit, *eſt Baptiſmus qui lauacrum regenerationis non acceptum refert, vel perditum reddit.* PROSPER in epigrammatis:

Et quidquid ſacri fert myſtica forma lauacri,
Id totum impleuit gloria Martyrij.

Cyprianus præfatione lib de exhortatione Martyrij dicit Martyrium eſſe Baptiſmum, & quidem Baptiſmo aquæ præſtantiorem. Ambroſ. in Pſal. 118. ſerm. 3. tria Baptiſma diſtinguit, Vnum aquæ, alterum ſanguinis, tertium purgatorii in alia vita. Hierony. in cap. 4. ad Epheſ. in illud: *Vnum Baptiſma,* diſtinguit Baptiſmũ aquæ, à Baptiſmo Martyrii. Auguſt. lib. 13. de ciu. Dei cap. 7. epiſt. 108. ad Seleucianum lib. 1. de origine animę, cap. 9. lib. 4. de Baptiſmo, cap. 21. & 22. Cyril. catech. 3. ponit etiam duo iſta Baptiſmata, vt faciunt quoque Nazianz. orat. in ſancta lumina. Damaſcen. lib. 4. cap. 10. Bernard. in epiſt. 77. & Hugo de S. Vict. lib. 2. de Sacramentis, par. 6 cap. 7.

ALTERA ratio eſt, quia Martyrium conuenit cum Baptiſmo aquæ in tribus affectibus, nimirum, quòd PRIMO configurat hominem Chriſti paſſioni, & morti. SECVNDO remittit peccatum originale, & reliqua omnia, ſi quæ ſint admiſſa. TERTIO, quòd remittit omnem pœnam peccato debitam, tam æternam, quàm temporalem: quod inter Sacramenta proprium eſt ſolius Baptiſmi.

Hic tamen OBSERVANDVM eſt, non eſſe hæc omnia æquè certa. Ac PRIMVM certum eſt, quòd Martyrium ſit configuratio mortis Domini, vt notum eſt, & configuratio nobilior, quàm Baptiſmi aquæ, quia illa eſt realis, hæc Sacramentalis. ITEM certum eſt apud omnes, quòd remittat omnem pœnam, ita vt Martyres continuò perueniant ad coronam: id quod patet vel ex eo, quòd Eccleſia nunquam orat pro animabus Martyrum, ſed illis potius ſe commendat, *Iniuriam,* inquit, AVGVSTINVS ſer. 17. de verbis Apoſt. & INNOCENTIVS

nihil prodeſſet, ſi Martyr de hac vita decederet ſine charitate. Sed non poteſt decedere ſine charitate, cùm viipſius Martyrij, ex pacto & priuilegio Dei infundatur gratia, & proinde charitas. Quod autem non ſit neceſſe propter hunc locum Pauli, charitatem præcedere ſaltem tempore, ipſum Martyrium, patet, quia ibid. Paulus dicit, ſine charitate non prodeſſe fidem, & ſcientiam; & tamen ordinariè prior eſt fides, & ſæpe etiam ſcientia in homine, quàm charitas: & tamen ſi fides, & ſcientia ſemper maneant ſine charitate, non ſaluant hominem, vt rectè Apoſtolus dixit. Adde, quòd id, quod dicit Apoſtolus de Martyrio, dicere poſſimus etiam de Baptiſmo: qui enim habet Baptiſmum, ſi non habeat charitatem, non ſaluatur, & tamen nemo negat Baptiſmum dare primam gratiam.

Alter locus docet, ſummam eſſe charitatem ex parte operis, ponere vitam pro amico, quia non habet aliquid maius homo, quod det pro amico, quàm vitam: tamen non docet hic locus, omnem, qui dat vitam pro amico, habere ſummam charitatem quoad habitum, vel actum internum, vt notum eſt, cùm multi qui non dederunt vitam, habuerint maiorem charitatem iis qui dederunt, vt patet de B. Virgine, de S. Ioanne Euangeliſta, & aliis. Præterea etiamſi qui vitam ponit pro Chriſti amore, habet ſine dubio magnam, & veram charitatem, vt hic locus Euangelii docet, & tales videntur fuiſſe Martyres plurimi: tamẽ poteſt etiam fieri vt aliquis nondum plene iuſtificatus, raptus ad Martyrium, vitam ponere decreuerit, non tã propter Dei charitatem, quam nondum habet, quam metu gehẽnæ, vel ſpe cœleſtis præmij; certè de tali non poteſt dici, quòd habeat veram charitatem, & tamen benefacit ponẽdo vitam in confeſſione Chriſti, & Martyr eſt, id eſt, teſtis veritatis. Ac de eiuſmodi dicimus, remitti illis peccata, & infundi gratiam ex opere operato Martyrii.

Secunda propoſitio: *Perfecta Conuerſio, ac Pœnitentia rectè Baptiſmus flaminis dicitur: & Baptiſmũ aquæ ſaltem in neceſſitate ſupplet.* Nota Baptiſmum flaminis non dici quamlibet conuerſionem, ſed perfectam, quæ includit veram contritionem, & charitatem, & ſimul etiam deſiderium ſeu votum Baptiſmi.

Nota Secundo, non fuiſſe apud veteres tam certam hanc propoſitionem, vt erat ſuperior. Nam de Martyrio nullus veterum, quod ſciam, negauit eo ſuppleri Baptiſmum aquæ: at de conuerſione, & pœnitentia, non deſunt, qui id negauerint. Nam liber, qui inſcribitur de Eccleſiaſticis dogmatibus, qui falsò tribuitur Auguſt. cap. 74. apertè dicit, Catechumenum non ſaluari etiãſi in bonis operibus vixerit, niſi Baptiſmo aquæ, aut ſanguinis purgatus fuerit. Tempore etiam S. Bernardi fuiſſe, qui idem ſentirent, patet ex epiſt. eius 77.

At ſine dubio credendum eſt, veram conuerſionem ſupplere Baptiſmum aquæ, cùm non ex contemptu, ſed ex neceſſitate ſine Baptiſmo aquæ aliqui decedũt. Id enim expreſsè habetur Ezech. 18. *Si impius egerit pœnitentiam à peccatis ſuis iniquitatũ eius non recordabor amplius.* Idem apertè docet Ambroſius orat. de obitu Valent. Iunioris *Quem eram*, inquit, *regeneraturus, amiſi, ſed ille gratiam, quam ſperauerat non amiſit.* Idem Auguſt. li. 4. de Baptiſmo, cap. 22. & Bernard. epiſt. 77. & poſt eos Inn. III. c. Apoſtolicam, de presbytero non baptizato: vnde etiã Concil. Trident. ſeſſ. 6. c. 4. Baptiſmum dicit eſſe neceſſarium in re vel in voto. Denique vera conuerſio conuenit cum Martyrio, & cum Baptiſmo aquæ, in nomine Baptiſmi, & in effectibus duobus, ergo credibile eſt conuenire etiam in alio effectu, qui eſt dimittere culpam, & iuſtificare hominem, & eo modo ſupplere Baptiſmum aquæ. Antecedens probatur. Ac primùm de nomine Baptiſmi, legimus Marc. 1. & Luc. 3. *Prædicãs Baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorũ.* Et 1. Cor. 15. *Quid facient qui baptizantur pro mortuis? Si mortui non reſurgunt, vt quid baptizantur pro illis?* Non enim vlla dari poteſt huic loco aptior expoſitio, quam ſi per Baptiſmum intelligamus opera pœnitentiæ, & afflictionis, quæ viuentes ſuſcipiunt pro animabus defunctorum. Præterea pœnitentia cõfigurat hominem Chriſti paſſioni, vt facit Martyrium, licet non tam perfectè, quam facit Martyrium: dimittit etiam totam pœnam perfecta conuerſio, vt fuit in conuerſione Mariæ Magdalenæ, boni latronis, & aliorum. Neque enim dicitur Baptiſmus flaminis abſolutè, & ſimpliciter interna conuerſio, niſi quando eſt ita perfecta, & feruens, vt omnem rubiginem peccati tollat. Alioqui enim, ſi non tollat totam pœnam, vt plerunque fit, non eſt Baptiſmus, niſi imperfectè.

Tertia propoſitio: *Tam Martyrium, quàm Pœnitentia peccata remittũt, non autem ſola fides, qua Martyres, aut Pœnitentes Chriſtum apprehendunt.* Hæc eſt contra Kemnitium, & probatur Scripturis, Patribus, & ratione. Primo Scripturæ ipſi paſſioni, & pœnitentiæ tribuunt remiſſionem peccatorum, Matth. 10. & 16. *Qui perdiderit animam ſuam propter me, inueniet eam.* Matt. 8. & Luc. 9. *Qui perdiderit animam ſuam propter me, ſaluam faciet eam.* Ezech. 18. *Cùm auerterit ſe impius ab impietate ſua, & fecerit iuſtitiam, ipſe animam ſuam viuificabit.* Et Luc. 7. Magdalenæ dicitur: *Remittuntur ei peccata multa, quoniã dilexit multum.* Secundo, Patres ſuprà citati nunquam ſoli fidei, ſed ipſi paſſioni, aut pœnitentię, & deſiderio Baptiſmi tribuunt iuſtificationem. Tertio, ſi ſola fides operaretur in Martyrio, & Pœnitentia, non eſſent tria Baptiſmata, ſed duo, vel potiùs vnum tantùm: proinde non rectè diceret Kemnitius tria Baptiſmata venuſtè à Patribus diſtincta. Quòd ſi dicat eſſe tria Baptiſmata, quia ſunt tria inſtrumenta excitandæ fidei, dicam ego eſſe multò plura, quia multò plura ſunt inſtrumenta excitandę fidei, vt patet.

Neque argumentum Kemnitii concludit. Nam non æquamus opera noſtra virtuti Baptiſmi, aut Chriſti ſanguinis, cùm dicimus per martyrium, & Pœnitentiam remitti peccata, & ſuppleri Baptiſmum: ſed æquamus Dei gratiam, Dei gratiæ, & Chriſti pactum, & inſtitutionem, Chriſti pacto, & inſtitutioni. Nam vt in Baptiſmo aquę, quod præcipuè operatur, eſt inſtitutio diuina, & gratia, ita etiam in Martyrio, & Pœnitentia: non enim paſſio Martyrum ex ſe vim habet iuſtificandi, ſed ex pacto, & promiſſione Chriſti. Similiter pœnitentia, & conuerſio, eſt ſolùm diſpoſitio quędam, ad quam ex pacto, & promiſſione Dei ſequitur iuſtificatio. Adde, quòd nec ipſa diſpoſitio eſt præcipuum opus noſtrum, ſed Dei, qui primò inſpirat pœnitentiam, & amorem Martyrii, & poſtea iuuat ad perficiendum.

Quarta propoſitio: *Martyrium, & Conuerſio ad Deum, licet Baptiſmata quædam ſint, non ſunt tamen Sacramenta.* Probatur Primo, quia non habent eſſentiam Sacramenti: nam in Martyrio non eſt vlla forma verborum de eſſentia, in conuerſione, neque eſt forma verborum neque ſignum externum ſenſibile, quod neceſſario requiratur. Secundo, Sacramenta ſunt remedia contra peccatum ordinaria, & omni tempore conuenientia. At Martyrium non eſt ordinarium remedium, nec omni tempore poteſt haberi. Tertio, Sacramenta ſunt cauſſa gratię, vt actiones Dei per ſuos miniſtros: At Martyris occiſio non eſt actio Dei per ſuum miniſtrum, ſed actio Diaboli per ſuum ſatellitem, vt autem eſt paſſio concurrit ad iuſtificationem diſpoſitiuè tantùm, vt etiam Conuerſio in Baptiſmo flaminis: atque ita diuerſo modo iuſtificant ex opere operato Sacramenta, & Martyrium. Ibi enim opus operatum eſt cauſſa actiua inſtrumentalis gratiæ, hic ſolùm eſt diſpoſitio.

Digitized by Google

CAPVT VII.

De miniſtro Baptiſmi.

SEQVITVR QVINTA controuerſia de cauſſa efficiente miniſteriali, de qua re, vna ſolùm quæſtio eſt, vtrum ſcilicet laici poſſint baptizare. Nouam enim hæreſim Caluinus excogitauit, lib. 4. Inſt. ca. 15. §. 20. 21. & 22. vbi docet, nec in extrema quidem neceſſitate licere baptizare iis, qui non ſunt ordinarij Eccleſiæ miniſtri ad hoc ipſum vocati, & ordinati: quod etiam repetit in Antidoto Concil. Trident. ſeſſ. 7. can. 10. de Sacramentis in genere. Vtrum autem exiſtimet Baptiſmum non eſſe ratum, ſi à laico detur, an tantùm non licere ſine peccato laicis baptizare, non ſatis apertè explicat.

Porrò Catholici Doctores communi conſenſu, ſex pronunciata affirmant. PRIMO, ius baptizandi ex officio ordinario conuenire ſolis Sacerdotibus, id eſt, Epiſcopis, & Preſbyteris, ſic tamen, vt Preſbyteris conueniat cum ſubordinatione, & dependentia ab Epiſcopis. Quemadmodum enim poteſtas abſoluendi à peccatis datur Preſbyteris, in ſua ordinatione, & tamen, quia abſoluere a peccatis eſt actus iuriſdictionis, quæ eſt Epiſcoporum propria, ideo Preſbyteri non poſſunt vti ea poteſtate, niſi quantum eis Epiſcopi concedunt: ita quoque de poteſtate baptizandi ſentiendum eſt. Hinc conciliari poſſunt teſtimonia quædam auctorum, quæ alioqui contraria videri poſſunt. Quidam enim ſimpliciter affirmant officium baptizandi ad presbyteros pertinere, vt Iſidorus li. 2. de officiis diuinis, cap. 24. Alij dicunt Presbyteros baptizare non poſſe ſine Epiſcopi facultate, vt Tertull. lib. de Baptiſmo, & Hierony. in Dialogo contra Luciferianos.

SECVNDO docent, Diaconis quoque ex officio conuenire baptizare, ſed in abſentia Sacerdotũ, aut eorum iuſſu. Ita docent iidem auctores, Tertull. & Hierony. Neque his repugnant Ignatius in epiſt. ad Heronem; & Epiph. hæreſ. 79. qui negant Diaconis cõuenire munus baptizandi, & proprium id eſſe dicunt Sacerdotum. Nam loquuntur Epiph. & Ignat. de ordinario officio, Tertull. & Hieron de extraordinario, & vtrique rectè dicunt: ordinariè ſiquidem ad ſolos Sacerdotes pertinet baptizare, extraordinariè etiam ad Diaconos. Quod etiam habet Gelaſ. in epiſt. 1. cap. 9. & exprimitur in ipſa ordinatione Diaconorum.

TERTIO, Catholici docent, nunquam licere laicis ſolenniter baptizare, neque etiam priuatim præſente Sacerdote, aut Diacono, aut iis etiam abſentibus, extra caſum neceſſitatis. Docet hoc Auguſt. li. 2. contra epiſt. Parmen. cap 13. & rationem reddit, quia nemini licet vſurpare alterius officium.

QVARTO docent, laicis baptizatis licere in caſu neceſſitatis baptizare. De hoc enim nunquam in Eccleſia dubitatum inuenio: vnde noua eſt, & inaudita Caluini hæreſis.

QVINTO docent etiam, non baptizatis in caſu neceſſitatis licere Baptiſmum dare, ſi ſciant ritum. De hoc tamen veteres dubitaſſe videntur. Nam TERTVLLIANVS in lib. de Baptiſmo reddit cauſſam cur liceat laicis baptizare. *Quia*, inquit, *quod ex æquo ab omnibus accipitur, ex æquo ab omnibus dari poteſt.* Et HIERONYMVS in Dialogo contra Luciferianos, Tertullianum imitatus, inquit, *Scimus etiam licere laicis: vt cui ſacerdotis accipit quis, ita & dare poteſt.* & Concil. Elibert. can. 38. dicit, laicos poſſe baptizare, modò ſint ipſi baptizati, & non bigami. Auguſt. ſimiliter dubius fuit. Nam lib. 2. contra epiſt. Parmen. cap. 13. proponit quæſtionem, an non baptizatus poſſit baptizare, & dicit ſe non audere rem determinare, cùm in nullo generali Concilio res definita ſit. Idem etiam habet lib. 7. de Baptiſmo, cap. 53.

A Denique Greg. II. in epiſt. ad Bonif. & habetur etiam apud Gratian. can. Quos à paganis, de conſec. diſt. 4. iubet rebaptizari à paganis baptizatos.

Ceterum res iam definita eſt in Concilio generali, vt Auguſt. cupiebat. Nam in Florentino Concilio habetur in caſu neceſſitatis licere laico, ſeu viro, ſeu fœminæ, ſeu Chriſtiano, ſeu pagano baptizare, modo adſint materia, forma, & intentio debita. Quod idem multo antea ſtatuerat Nicolaus Papa, vt habetur canon. A quodam Iudæo, de conſ. diſt. 4. & idem habetur ibid. can. Romanus. Et ratio idem ſuadet. Nam cùm non requiratur in miniſtro Baptiſmi fides, aut probitas, aut ordinatio, vt notum eſt, nulla eſt ratio, cur non ſit verum Baptiſma, quod à Pagano, aut Iudæo confertur, ſi adſint ea, quæ neceſſaria ſunt ad Baptiſmum eſſe-
B tiam.

ADDE, quod nullum teſtimoniorum contra prolatorum conuincit, non licere Baptiſmum à non baptizato accipere. Nam Greg. II. non tam creditur iuſſiſſe rebaptizari à pagano baptizatos, propter vitium miniſtri, quàm propter vitium formæ Sacramentalis, quam illi pagani, & imperiti fortè non tenebant. Auguſt. autem etſi dubius fuit, tamen paratus erat generali Concilio acquieſcere. Et præterea lib. 7. de Baptiſmo, cap. 53. apertè dicit, ſi ſententia ipſius quæratur, ſe reſponſurum, Baptiſmum eſſe ratum à quocunque, & vbicunque traditum, modò verbis Euangelicis conſecratum Elibertin. Concil. aſſeruit, quod erat certum, laicum baptizatum licitè baptizare: non autem negauit expreſsè contrarium, ſed reliquit ſub dubio. Denique Tertull. & Hieron. id ſolùm forte dicere voluerunt,
C Baptiſma ab omnibus poſſe dari, vt ab omnibus accipitur: id eſt, quia eſt Sacramentum omnibus neceſſarium, ideo ab omnibus poſſe accipi, & ſimiliter ab omnibus poſſe dari, non quòd oporteat eum, qui dat prius accepiſſe. Id mihi perſuadeo, tum quia verba hunc ſenſum ferre poſſunt, tum quia ſi alium ſenſum faciant, abſurdam rationem continent. Non enim eſt bonum argumentum; Hic habet baptiſmum, ergo poteſt dare, alioqui poſſet etiam presbyter ordinare presbyteros, & diaconus diaconos, quia habet ille presbyterium, & hic diaconatum. Neque eſt bonum argumentum, ſi negatiuè ratiocinemur; Non habet iſte Baptiſmum, ergo non poteſt dare; alioqui non poſſet miniſter impius, per verba, & Sacramenta alios iuſtificare, quia nimirum caret ipſe iuſtitia, & pietate. Non igitur requiritur, vt habeat in ſe Baptiſmum formaliter, qui eſt futurus miniſter, ſed ſatis eſt, ſi habeat virtualiter, & miniſterialiter, quomodo omnes habent,
D qui habent vſum rationis, linguæ, & manuum, vt poſſint ex intentione verba proferre, & aquam ſpargere.

SEXTO docent, non modò viros, ſed etiam fœminas in extrema neceſſitate poſſe baptizare. Id habet expreſsè Concil. Flor. item Concil. Carth. IIII. can. 100. vt infrà citabimus, & Vrban. II. in epiſt. ad Vitalem, & habetur 30. q. 3. can. Super his: & denique idem habet conſuetudo Eccleſiæ, & ratio manifeſta, quæ ſuprà facta eſt pro non baptizatis.

His ergo ita conſtitutis, ſupereſt ſolum, vt contra Caluinum probemus, licere in caſu neceſſitatis baptizare iis, qui miniſtri Eccleſiaſtici non ſunt. Probatur igitur PRIMO, exemplo Teſtamenti veteris. Nam Exod. 4. Sephora vxor Moyſis filium ſuum circumcidit, & eo modo virum ſuum à mortis periculo liberauit. At Circumciſio figura erat Baptiſmi, & ſecundum Caluinum idem omnino efficiebat, quod nunc facit Baptiſmus: igitur licebit etiam in caſu neceſſitatis mulieribus baptizare.

Caluino loco notato, lib. 4. cap. 15. §. 22. mouit hoc exemplum bilem vehementiſſimam, dicit enim Se-

phoram ſtultam mutterem,& temeratiam fuiſſe : *Inſcite*, inquit, *ad imitationem trahitur, quod egit ſtulta mulier.* Et mira, *Lectores attendere velim, nihil minus Sephoræ fuiſſe propoſitum, quàm vt Deo miniſterium præſtaret. Filium periclitari videt, fremit, obmurmurat, nec ſine indignatione præputium in terram proiecit, marito ſic contumaciatur, vt Deo quoque ſuccenſeat. Denique hoc totum ab animi impotentia profectum eſſe ſatis eſt, quia Deo, & marito obſtrepit, quod filij ſanguinem fundere cogitur. Adde, quod ſi in aliis omnibus prolè ſe geſſiſſet, hac tamen eſt inexcuſabilis temeritas, quod præſente marito circumcidit filium, non priuato quopiã homine, ſed Moyſe primario Dei Propheta, quo nullus vnquam maior in Iſraele ſurrexit, quod nihilo magis ei licebat, quàm hodie mulieribus ſub Epiſcopi oculis.* Hæc ille.

Sed Caluinus, qui arguit Sephoram temeritatis,& impotentiæ animi, non aduertit ſe ex mera impotentia animi,& libidine detrahendi incredibili temeritate id facere. Nam vt ab vltimo incipiam, non peccauit Sephora, quod præſente viro filium circumciderit, id enim fecit coacta ab ipſo Moyſe, vel potius à Deo. Licet enim Moyſes eſſet præſens, tamen non poterat ipſe per ſe id facere, cum eſſet in anguſtiis maximis,& pene exanimatus. Quod enim ſcriptura dicit : *Occurrit ei Dominus, & volebat occidere eum*, vel ſignificat, vt non male exponit Rabbi Abenezra, immiſſum fuiſſe Moyſi diuinitus grauiſſimum morbum, vel, vt noſtri exponunt, apparuiſſe ei Angelum nudato gladio, qui eum continuo vexauit, & quieſcere non permiſit, donec Sephora filium circumcidit, tunc enim demum Angelus Moyſem dimiſit. Itaque non poteſt dubitari, quin Moyſes, ſi potuiſſet, filium ipſe circumciciſſet, ſed quia non poterat, ſignificauit vxori vt ipſa id faceret. Id quod ipſe etiam Caluinus neſciens quid loquatur, & ſecum pugnans, indicauit, cum ait, *Deo & marito obſtrepit quod filij ſanguinem fundere cogitur.* Nam ſi coacta eſt à Deo,& à marito, igitur temerè id ſibi ſumpſit, vt præſente Moyſe filium circumcideret. Vbi eſt ergo temeritas Sephoræ, quam Caluinus inexcuſabilem eſſe dicit?

Quod autem Caluinus dicit, Sephoram circumciciſſe filium ſine propoſito obſequendi Deo, & proiecille præputium in terram,& obmurmuraſſe contra Deum, & contra maritum, ſunt mera mendacia ſine nullo fundamento,& ex mera libidine detrahẽdi profecta, Scriptura enim nihil tale dicit. Vnum eſt verbulum, quod forte Caluinum decepit adiuncta Lyrani expoſitione. Quod enim Scriptura dicit: *Et dimiſit eum*, poſtquam dixerat: *Sponſus ſanguinum tu mihi es*, Lyranus ita exponit quaſi Sephora dimiſerit Moyſem,& receſſerit ab eo indignata ob filii circumciſionem.

Sed fallitur Lyranus, quicunque ita exponit. Illa enim verba: *Et dimiſit eum*, non poſſunt referri ad Sephoram, ſed ad Angelum, qui dimiſit Moyſem, id eſt, deſtitit eum vexare, quando Sephora peracta Circumciſione dixit: *Sponſus ſanguinum tu mihi es.* nam vox Hebræa eſt maſculini generis חתן proinde non poteſt conuenire Sephoræ: nec ſignificat רכת dimittere propriè, quomodo cum vnus ab alio recedit, ſed ſignificat lenem eſſe, ſeu remiſſum, id eſt, non amplius perſequi, & vexare quod proprie conuenit Angelo qui placatus ob Circumciſionem, deſtitit à Moyſe vexando. Vnde Græca editio addit nomen Angeli ὁ ἄγγελος κατέπαυσε ἀπ' αὐτοῦ. Ex quo etiam colligitur Sephoræ factum Deo placuiſſe: proinde fuiſſe rectum, & bonum, quandoquidem eo continuo placatus eſt.

Sed reſpondet Caluinus ad hanc noſtram conſequentiam : *Quod placatus*, inquit, *fuit Dei Angelus poſtquam illa arrepto lapide filium circumcidit, inde perperam colligitur factum illius probatum fuiſſe Deo. Alioqui dicendum eſſet, placuiſſe Deo quem Gentes ab Aſſyria traductæ exercant cultum.* Hæc ille. Sed quæ eſt inter iſta ſimilitudo? Nam Gentes illæ ab Aſſyria traductæ, quia falſum cultum inſtituerunt, diſcerpebantur à leonibus 4. Reg. 17. Sephora autem circumcidendo filium liberauit Moyſem à mortis periculo. Si forte reſpondeat Caluinus, non ſe loqui de eo tempore, quo colebant idola ſua Gentes illæ,& à leonibus diſcerpebantur : ſed de tempore poſteriore, quo Deum ſimul cum idolis colebant,& à leonibus immunes erant: contra obiiciam, Gentes illas à leonibus liberatas, quia Deum verum vero ritu colebant, edoctæ nimirum à Sacerdote Iſraëlita, vt eodem loco dicitur: non autem quia idola ſimul colebant, vel quia ritu aliquo à ſe excogitato vtebantur. Licet enim Gentes illæ Deo non placerent, nec apud Deum aliquid mereri poſſent, cum Deum ſimul, & idola colerent : Deus tamen indicare voluit, quantum intereſſet inter cultum à ſe inſtitutum, & impias Gentium ſuperſtitiones, & ideo leones immiſit in eas Gentes, quando idola tantum colebant, & leones repreſſit, quando Deum verum vero cultu honorare cœperunt.

Secvndo, probatur eadem veritas ex eo loco, vnde Caluinus ſumit præcipuum argumentum, nimirum, Matth. vlt. *Euntes, docete omnes Gentes baptizantes eos, &c. Hæc dicuntur ſolis Apoſtolis, qui à Chriſto inſtituti ſunt miniſtri Verbi, & Sacramentorum: Non ergo licet aliis idmunus vſurpare.* Ita Caluinus. Sed ex hoc ipſo nos argumentamur, licet miniſterium Verbi ſit proprium Apoſtolorum & Epiſcoporum, qui eis ſuccedunt, tamen omnibus licet: immo omnes tenentur in articulo neceſſitatis docere, & inſtruere ignorantes, præſertim in periculo æternæ ſalutis. Exemplum habemus Act. 18. de Aquila,& vxore eius Priſcilla, qui videntes Apollinem quendam prædicare, cum non bene teneret fidem Domini, inſtruxerunt eum diligenter.

Ergo eodem modo, licet munus baptizandi ſit proprium Sacerdotum, tamen in neceſſitate licebit etiam laicis,& fœminis baptizare: immo maiori ratione id licebit, cum ſit magis propriũ Apoſtolorum,& Epiſcoporum prædicare, quam baptizare: *Non miſit me Dominus* inquit Paulus, 1. Cor. 1. *baptizare, ſed prædicare.*

Tertio probatur exemplis Scripturæ, Act. 8. Philippus Diaconus baptizauit. qui quidem licet non fuerit laicus, tamen non erat Apoſtolus, nec Epiſcopus, aut Sacerdos: & tamen ſecundum Caluinum ſoli Apoſtoli acceperunt à Chriſto baptizandi poteſtatem : ſic enim loquitur §. 20. *Neque enim aut mulieribus, aut hominibus quibuslibet mandauit Chriſtus, vt baptizarent, ſed quos Apoſtolos conſtituerat, iis mandatum hoc dedit.* Præterea, Act. 9. Ananias Paulum baptizat, qui neque Apoſtolus, neque etiam Diaconus erat, ſed planè laicus. Id enim factum eſt primo anno à paſſione Domini, quo tempore nondum erant ordinati vlli Epiſcopi, aut Sacerdotes præter Apoſtolos, neque erant vlli Diaconi, præter ſeptem. Item Act. 10. Petrus Cornelium, & eius familiam baptizari iuſſit à fratribus, qui ſecum venerant; quos certè fratres probabiliſſimum eſt non fuiſſe Apoſtolos, nec Diaconos, ſed ſimplices diſcipulos. Denique Act. 2. antequam vlli ordinarentur Epiſcopi, Preſbyteri, aut Diaconi, ipſo die primo Pentecoſtes baptizata ſunt tria hominum millia; quod certè non potuit commodò fieri per ſolos Apoſtolos: oportuit igitur, vt etiam alii baptizarent, qui laici erant. Nam etiam 72. diſcipuli eo tempore laici erant, non enim Dominus Sacerdotes ordinauit, niſi in vltima cœna vbi ſoli erant Apoſtoli.

Qvarto, probatur teſtimoniis, & exemplis Patrũ. Tertvllianvs, lib. de Baptiſmo, vbi dixerat ius baptizandi proprie conuenire Epiſcopis, & Preſbyteris, nec non etiam Diaconis, ſi Epiſcopus, iubeat, ſub-

Digitized by Google

iungit: *Alioqui & laicis ius eſt baptizandi. Quod enim ex æquo accepitur, ex æquo dari poteſt.* ALEXANDER Epiſcopus Alexandrinus, cum vniuerſa ſua Eccleſia ratum habuit Baptiſmum quem Athanaſius adhuc puer, & laicus alius pueris contulerat, teſte Ruffino, lib 10. hiſt. cap. 14. Concilium NICÆNVM, teſte Hieronymo, in lib. contra Luciferianos, ſtatuit Baptiſma hæreticorum eſſe ratum, modò detur ſecundum formam Eccleſiæ. Quod antea definierat Stephanus Papa & Martyr, vt Cyprianus refert in epiſt. ad Pompeium. At non poterant ignorare Stephanus, & Patres Concilii Nicæni apud aliquas hæreſes non eſſe verum Sacerdotium, proinde laicos eſſe, qui baptizarent, licet fortaſſe dicerentur Sacerdotes. Concilium ELIBERTINVM, circa hoc idem tempus celebratum can. 38. docet fideles laicos poſſe baptizare, cùm Eccleſia procul abeſt, & aliquis Catechumenus vicinus eſt morti. AMBROSIVS, ſeu auctor Commentariorum in epiſt. Pauli, quæ Ambroſio tribuuntur in cap. 4. ad Epheſ. dicit, in primitiua Eccleſia omnibus licuiſſe prædicare & baptizare, ob miniſtrorum paucitatem; nunc autem rebus Eccleſiaſticis ſuo ordine conſtitutis, non licere clericis, & laicis prædicare, vel baptizare. At certè, quod licuit in primitiua Eccleſia ob miniſtrorum paucitatem, eadem ratione licere debet quocunque tempore in extrema neceſſitate. HIERONYMVS in dialogo contra Luciferianos: *Baptizare*, inquit, *ſi neceſſitas cogat, ſcimus etiam licere laicis.* AVGVSTINVS lib. 2. contra epiſt. Parmeniani, cap. 13. idem habet & Concil. CARTHAGINENSE IIII. cui Auguſt. interfuit, can. 100. *Mulier*, inquit, *baptizare non præſumat, niſi neceſſitate cogente.* Quamuis enim non habeatur in tomis Conciliorum illa exceptio: *Niſi neceſſitate cogente*, tamen ita canonem hunc citat Petrus Lombardus, lib. 4. ſent. diſt. 6. & Gratianus can. Mulier, de conſec. diſt. 4. Denique idem docent de laicis baptizantibus, Gelaſ. epiſt. 1. Iſidor. lib. 2. de officiis diuinis, cap. 24. & Magiſter cum vniuerſa Schola, lib. 4. diſt. 6. & poſtremò Florent. Concil.

Ad hoc argumentum more ſuo ita Caluinus reſpondet: *Quod autem multis abhinc ſeculis, adeoque ab ipſo ferè Eccleſiæ exordio vſu receptum ſint, vt in periculo mortis laici baptizarent, ſi miniſter in tempore non adeſſet, non video quam firma ratione defendi queat.* Hæc ille. At hæc ipſa eſt grauiſſima ratio; ſi quidem in rebus huiuſmodi, quid maius habere poſſumus totius Eccleſiæ conſenſu, eoque antiquiſſimo, atque adeò ab ipſo Exordio Eccleſiæ ad nos deducto. Sed videamus nunc quid ille contra adferat.

PRIMO, obiicit Chriſti mandatum, Matth. vlt. *Euntes docete, &c.* quod quidem ad ſolos Apoſtolos pertinet. Reſpondeo PRIMVM, non eſſe certum, an hæc dicta ſint ſolis Apoſtolis. Licet enim Matthæus mentionem faciat tantum vndecim Apoſtolorum; tamen probabile eſt, fuiſſe tunc præſentes multò plures. Videntur enim dicta illa verba in die Aſcenſionis, quo die aderant cum Apoſtolis quingenti fratres, vt Apoſtolus teſtatur, 1. Cor. 15. Deinde SECVNDO reſponderi poteſt, Apoſtolica facta mandatum iſtud expoſuiſſe. Cùm enim Apoſtoli ratum habuerint, vt Stephanus, qui non erat Apoſtolus, concionaretur, Philippus, qui etiam non erat Apoſtolus concionaretur, & baptizaret; & idem multi alii facerent, qui neque Apoſtoli, neque Diaconi erant, vt Ananias, & alij apertè declararunt, vrgente neceſſitate licere, omnibus id quod alioqui ad quorundam ſpeciale officium pertinet. Vt autem tunc vrgebat neceſſitas propagandæ Eccleſiæ, cum pauciſſimi eſſent miniſtri ad hoc ordinati; ita nunc aliquando vrget neceſſitas, cùm quis eſt in periculo vitæ abſentibus Sacerdotibus.

SECVNDO obiicit, quod ipſis etiam veteribus non conſtabat, an rectè fieret, vt laici in neceſſitate baptizarent, licet hunc morem ipſi quoque tenerent, vel permitterent. Et probat ex AVGVSTINO, qui ſic loquitur, lib. 2. contra epiſt. Parmeniani, cap. 13. *Et ſi laicus neceſſitate compulſus Baptiſmum dederit, neſcio an piè quiſquam dixerit, Baptiſmum eſſe repetendum. Nulla enim cogente neceſſitate ſi fiat, alieni muneris vſurpatio eſt, ſi autem neceſſitas vrgeat, aut nullum, aut veniale delictum eſt.* RESPONDEO, nullam hic eſſe Auguſtini dubitationem. Nam priora verba continent quidem oratoriam phraſim, ſed planè aſſertiuam. Idem enim eſt dicere; Neſcio an aliquis piè hoc dixerit, ac; Non niſi impiè id affirmari poteſt. Poſteriora verba ſignificant peccatum eſſe veniale, cùm laici non adhibent omnem diligentiam, vt Sacerdotem inueniant, qui baptizet: nullum autem eſſe peccatum, cùm adhibita diligentia, & Sacerdote minimè inuento, ipſi baptizant.

TERTIO, obiicit Concil. IIII. Carthagin. can. 100. vbi prohibentur mulieres baptizare. RESPONDEO, ipſum Concilium excepit caſum neceſſitatis, vt ex Petro Lombardo, & Gratiano ſuprà demonſtrauimus. Præterea licet Concilium non expreſsè exciperet, oporteret tamen intelligere eum caſum eſſe exceptum: quemadmodum cùm Apoſtolus prohibet mulierem loqui 1. Cor. 14. & 1. Tim. 2. intelligitur exceptus caſus neceſſitatis. Quod autem Caluinus hic reſpondet, nullam eſſe Baptiſmi neceſſitatem, iam ſuperiore controuerſia refutatum eſt.

QVARTO, obiicit TERTVLLIANVM & EPIPHANIVM, quorum ille in lib. de Virginibus velandis: *Non permittitur*, inquit, *mulieri in Eccleſia loqui, ſed nec docere, nec tingere, nec offerre, &c.* Et in lib. de Baptiſmo: *Petulans*, inquit, *mulier, quæ vſurpauit docere, non vtique & tingendi ius ſibi pariet.* Epiphan. autem hæreſ. 42. quæ eſt Marcionis: *Permittit*, inquit, *etiam mulieribus, vt dent Baptiſma, &c.* & hæreſ. 79. dicit, ne ipſi quidem ſanctiſſimæ Chriſti Matri datum eſſe, vt baptizaret, alioqui ipſa potius, quam Ioannes Chriſtum baptizaſſet. RESPONDEO, loquuntur illi Patres de publico miniſterio, non de priuato in caſu neceſſitatis. Nam Tertullianus dicit in Eccleſia non licere mulieri loqui, docere, tingere, &c. & præterea coniungit officium dandi Baptiſmi, cum officio ſacrificandi; ſacrificium autem ſemper eſt publicum. Sicut igitur non licet mulieri ſacrificare, quia id munus publicum eſt, ita nec licet publice baptizare. Epiph. quoque apertè indicat ſe loqui de ordinario, & publico miniſterio, quia hæreſ. 79. vbi dicit, mulieri non licere Baptiſmum dare, ibid. dicit idipſum etiam Diaconis non licere: & tamen conſtat ex Scripturis id Diaconis licere, ſaltem extraordinariè.

Nec valet Caluini reſponſio, quod Epiphanius ludibrium eſſe pronunciauerit dare fœminis licentiam baptizandi: neque vllum caſum exceperit. Nam hoc ipſo, quod vocat ludibrium, indicat ſe loqui de publico miniſterio. Id enim verè ludibrium, & probrum eſſet, ſi in templo vitis præſentibus mulier baptizaret. Nec mirum ſi non addidit exceptionem neceſſitatis: nam nec addidit, cùm negauit, Diaconos poſſe baptizare, quia certum erat, eam per ſe intelligi potuiſſe.

CAPVT VIII.

De Baptiſmo infantium, contra Anabaptiſtas.

SEQVITVR controuerſia SEXTA de ſuſcipientibus Baptiſmum: tota autem quæſtio eſt de Baptiſmo infantium. Tametſi enim iam probauerimus contra Caluinum, Baptiſmum infantibus neceſſarium eſſe, ſi ſaluari debeant, ſuperſunt tamen adhuc duæ quæſtiones, VNA, cum Anabaptiſtis, vtrum infantes capaces

ſint

nisi Baptismi, siue, an liceat infantes baptizare, ALTERA, cum Lutheranis, & Caluinistis, quæ fides sit necessaria in Baptismo paruulorum.

Quantum ad PRIMAM quæstionem hæresis fuit tempore S. Bernardi, quæ docebat non licere infantes baptizare. Refert eam, & refellit S. Bernard. serm. 66. in Cant. & epist. 240. Eadem est huius temporis Anabaptistarum, non licere Baptismum tradere, nisi adultis, qui Baptismum per se flagitant. In hoc errore conuenire omnes Anabaptistas, licet alioqui in multis rebus inter se dissideant, testatur Caluinus in institutione contra Anabaptistas. Idem etiam Caluinus, lib. 4. Instit. cap. 16. §. 19. testatur Michaelem Seruetum, & quosdam alios Anabaptistarum Magistros contendere Baptismum suscipi non debere, nisi anno XXX. qua ætate Christus Baptismum suscepit. Exorta est hæc hæresis anno Christi M.D.XXVII. vt Ioan. Cochlæus refert in actis Lutheri. Princeps videtur fuisse Balthasar Pacimontanus, qui postea Viennæ crematus fuit. Sic enim eum vocat Cochlæus in actis Lutheri, anni M.D.XXVIII. vbi dicit contra eum Lutherum scripsisse eodem anno, quanquam ex Lutheri scriptis hunc errorem Balthasard se collegisse fatetur: quod & verissimum esse, in sequenti quæstione demonstrabimus.

Ministri Transyluani, qui anno M.D.LXVII duos libros ediderunt contra Trinitatem, & Incarnationem Domini, ad finem eorum librorum addiderunt 36. argum. contra Baptismum paruulorum, in quo apparet maxima Sataræ rabies, contra genus humanum, qui non contentus per Lutheranos, & Sacramentarios perdidisse innumerabiles animas hominum adultorũ, voluit etiam animas infantium perdere per Anabaptistas.

Præter hos hæreticos duos auctores obliquè idipsum docuisse videntur. Erasmus præfatione paraphrasis in Matthæum, docuit, homines in infantia baptizatos vbi adoleuerint, interrogandos esse, an habeant ratum quod ipsorum nomine in Baptismo promissum est: & si ratum non habeant, esse liberos dimittendos. Ludouic. Viues annotat. in cap. 27. lib. 1. de ciuit. Dei, dicit, olim neminem consueuisse baptizari, nisi adulta ætate, & qui per se peteret Baptismum, & intelligeret quid sit baptizari.

Porrò Catholica Ecclesia semper docuit infantes baptizandos, quod etiam Concil. Trident. sess. 7. can. 12. 13. & 14. de Baptismo, iterum cum anathematis denunciatione definiuit. PROBATVR hæc veritas tribus argumentorum generibus. PRIMVM sumitur à Scripturis, habemus autem in Scripturis tria argumenta, PRIMVM, sumitur a figura Testamenti veteris. Nam Circumcisio figura erat Baptismi, adeo manifesta, vt Baptismus à Paulo dicatur Circumcisio, Colossens. 2. At Circumcisio dabatur infantibus, Gen. 17. cur igitur non etiam Baptismus? Hoc argumentum Anabaptistæ facilè possunt eludere, cùm à Lutheranis & Caluinistis proponitur. Lutherani enim & Caluinistę formam Baptismi esse volunt concionem, vt libro superiore ostẽdimus, quod de Circumcisione dicere non possunt. Inde autem sequitur vt infantes circũcidi potuerint, non autem baptizari. At cùm à nobis proponitur, qui ad baptismi essentiam non requirimus verba concionalia, sed consecratoria, certè eludi argumentum non potest.

SECVNDVM argumentum colligitur ex duobus locis Euangelij, simul iunctis, Ioan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, &c.* Hic locus probat infantes sine Baptismo in æternum perire, est enim generalis Domini comminatio. Sed nondum habemus, posse infantes baptizari: dicent enim Anabaptistæ paruulos perire, quòd vnici remedii capaces non sint. At quòd paruuli non pereant, Dominus docet, Matt. 19. Mar. 10. & Luc. 18. *Sinite paruulos venire ad me: talium est enim regnum cælorum*: vbi etiam Marcus dicit, Dominum complexum fuisse paruulos, eisque benedixisse. At quomodo paruulorum est regnum cælorum, quomodo Dominus eos complectitur, eisque benedicit, si salui esse non possunt?

Ad hunc locum duę dari possunt responsiones. VNA, Anabaptistarum, quòd Dominus in personis paruulorum benedixerit paruulos innocentia, & humilitate, non ætate: non enim dixit, Horum est regnum cœlorum, sed: *Talium*. Vnde etiam AVGVSTINVS lib. 1. Confes. cap. 19. *Humilitatis*, inquit, *signũ in statura pueri commendasti Rex noster, cùm dixit: Talium est enim regnum cælorum.* ALTERA quod Euangelia non loquantur de infantibus, sed de pueris, qui iam vsu rationis vtuntur. Vt enim Tertullianus notat, libro de Baptismo, prope finem, ideo Dominus ait: *Sinite paruulos venire ad me*, Nõ enim veniunt nisi grandiores: infantes enim portari possunt, venire non possunt.

SED neutra solida responsio est. Nam etiamsi Dominus in statura pueri commendare voluerit humilitatem, & innocentiam, vt August. rectè docet, tamen simul etiam indicauit infantilem ætatem non esse alienam a regno & salute. Nam cùm Dominus ait: *Sinite paruulos venire ad me*, ad litteram, & historicè loquitur de veris paruulis quos, vt tres Euangelistæ testantur, multi offerebant, vt eis Dominus benediceret, & Apostoli prohibere conabantur, ne illi accederent. Quare etiam illa ratio: *Talium est enim regnum cælorum*, debet conuenire veris paruulis. Et præterea ille complexus & benedictio veris paruulis data, apertè significat eos pertinere posse ad Christi societatem, & regnum. Itaque sicut Isaac, & Ismael sunt allegoricè duo Testamenta apud Paulum, Galat. 4. & tamen historicè duo veri homines fuerunt, sic etiam ætas infantilis typus est humilitatis, & tamen reipsa idonea est ad regnum cœlorum.

Altera solutio non est etiam solida. Nam verba Euãgelistarum paruulos, & infantes significant Matthæus, & Marcus habent παιδία, id est, paruulos. Lucas habet βρέφη, id est infantes. Et ibid. Lucas dicit, eos portatos fuisse, non suis pedibus venisse προσέφερον δὲ αὐτῷ καὶ τὰ βρέφη, id est, *Afferebant autem ad ipsum & infantes.* Igitur illa vox, *venire*, accipitur largo modo pro eo, quod est accedere, & appropinquare. Porrò hoc argumentum, quod per se, & reuera solidum est, infirmum tamen est, cùm à Caluinistis producitur. Nam Caluinistę nolunt intelligi debere de Baptismo locum illum, Ioan. 3. *nisi quis renatus fuerit*. Sublato autem illo loco, posterior locus, quo solo Caluinus vtitur, non conuincit, nam posset responderi ab Anabaptistis, secundum Caluini principia, paruulos ad Christum pertinere, quia nascuntur sancti, vel quia prædestinati sunt. Viderit igitur Caluinus, quam solidè resistere possit Anabaptistis.

TERTIVM argumentum colligitur ex locis illis, vbi dicuntur baptizatę integræ familiæ, vt Act. 16. dicitur Lydia baptizata, & domus eius. Et ib. de custode carcetis *Baptizatus est ipse, & omnes domus eius continuò*. 1. Cor. 1. *Baptizaui*, inquit Paulus, *Stephanæ domum.* At certè in integris domibus ratum est, vt non sint infantes aliqui. Hoc argumento vtitur etiam Caluinus, sed argumentum est probabile tantùm, non autem apertè conuincens. Hæc igitur ex diuinis literis.

SECVNDA classis argumentorum continet testimonia Ecclesiæ quæ tanquam traditionem Apostolorum id semper & docuit, & seruauit. Vtitur hoc argumento etiam Philippus in locis, titul. de Baptismo paruulorum, idque tanquam firmissimum in prima acie posuit, sed merito ridetur ab Anabaptistis. Nam si in hac re

valere debet traditio, & antiquæ Ecclesiæ testimonium; cur non etiam valeat in aliis articulis? vt in asserendo Purgatorio, inuocatione Sanctorum, &c. Nostrum igitur est argumentum, non aduersariorum.

Ac primùm habemus testimonium DIONYSII Areopagitæ, qui li. Eccles. Hierac. c. vlt. parte vlt. ab Apostolis traditum affirmat, vt infantes baptizentur. Idem docet Iustinus seu quicunque est auctor earum quæstionum, q. 56. vbi dicit, paruulos baptizatos saluari, alios non item. Iren. lib. 2. ca. 39. dicit, saluari omnes, qui renascuntur in Christo, infantes, pueros, iuuenes, & senes. ORIGENES lib. 5. in c. 6. ad Romanos. *Ecclesia*, inquit, *ab Apostolis traditionem accepit, etiam paruulis dare Baptismum.* Cypriã. l. 3. epist. 8. ad Fidum scribit, non solùm sibi, sed etiam integro Concilio visum esse, paruulos baptizari posse, etiam ante diẽ octauum, Hieron. l. 3. contra Pelagianos extremo, infantes baptizari dicit, & tum omni peccato carere Nazianz. orat. in sanctum lauacrum, Basil. orat. exhortatoria ad Baptismum, Chrysost. hom. 1. ad Neophytos, AVGVSTINVS lib. 10. de Gen. cap. 23. *Consuetudo*, inquit, *matris Ecclesiæ baptizandis paruulis nequaquam spernenda est, nec vllo modo superflua deputanda, nec omnino credenda, nisi Apostolica esset traditio.* Idem August. lib. 4. de Baptismo, cap. 24. iterum repetit Apostolicam esse traditionem, paruulos baptizandos, & lib. 1. de peccatorum meritis, & remiss. cap. 26. dicit, Pelagianos ausos non fuisse negare Baptismum paruulorum, quòd viderent nimis apertè pugnandum fuisse cum tota Ecclesia, si id negarent. Vide etiam Prosperum lib. 2. de vocatione Gentium, cap. 8. qui (vt etiam Hieron. & August.) hoc potissimum argumentum contra Pelagianos probant, dari peccatum originale, quòd infantes baptizãtur, cùm nullum habeant actuale peccatum.

Iam verò Concilium MILEVITANVM inter alios Canones secundum edidit his verbis: *Placuit, vt quicunque paruulos recentes ab vteris matrum baptizandos negat, anathema sit.* Concil. item Gerundense, ante annos M. celebratum can. 5. statuit, etiam ipso die, quo nascuntur, posse infantes baptizari, si periculum mortis imminere videatur. Concil. II. Bracarense can. 7. probat etiam infantium Baptismum. Vt etiam Concilium Viennense generale, vt habemus in Clementina 1. de summa Trinit. & fide Catholica.

His accedant expressa etiam sanctorum Pontificum decreta de re eadem. Clementis I. lib. 6. const. Apost. cap. 15. Siricij epist. 1. ad Himerium, cap. 2. Innocent. I. epist. 26. ad Concil. Mileuitanum, Leonis I. epist. ad Episcopum Aquileiensem 84. alias 86. Gregor. I. lib. 3. epist. 9. ad Ioan. Caralitanum, Innoc. III. in epist. ad Episcopum Arelatensem, & habetur cap. Maiores, de Baptismo, & eius effectu. Ex his colligitur quam falsum sit quod ait Ludouicus Viues, neminem olim admotum sacro Baptismo, nisi in ætate adulta.

TERTIA classis argumentorum, constat ex rationibus. PRIMA ratio, Paruuli salui esse possunt: sed extra Ecclesiam non est salus; igitur intrent Ecclesiam necesse est. PRIMA propositio probatur tum ex Scriptura citata Matt. 19. *Talium est enim regnum cælorum*, tum exemplo sanctorum Innocentium, quos saluos esse semper Ecclesia docuit, vt supra probatum est, cap. 6. tum etiam quia si possunt paruuli participes esse peccati Adami, cur non etiam gratiæ Christi? Alioqui plus posset culpa quàm gratia, cuius contrarium docet Apostolus Rom. 6. SECVNDA propositio certissima est. Nam Matt. 12. dicitur: *Qui non est mecum, contra me est*, & ideo in Symbolo coniungimus cum Ecclesia, remissionem peccatorum. *Credo sanctam Ecclesiam Catholicam, Sanctorum communionem, remissionem peccatorum.* Ideo etiam comparatur Ecclesia cum Arca Noë, quia sicut regnante diluuio periit, qui in Arca non fuit, ita & nunc pereunt, qui in Ecclesia non sunt, vt ait Hieron. in epist. ad Damasum de nomine hypostasis. Idem testatur celebre illud CYPRIANI dictum, lib. de vnitate Ecclesiæ. *Non habet Deum patrem, qui non habet Ecclesiam matrem.* Vide etiam August. lib. 4. de Baptismo, cap. 1. Denique Concil. LATERANENSE sub Innocen. III. c. 1. *Vna*, inquit, *est fidelium vniuersalis Ecclesia, extra quam nemo saluatur.*

Habemus igitur, oportere infantes intrare Ecclesiã. At id facere non possunt nisi per Baptismum, igitur baptizentur necesse est. Assumptio probari potest. PRIMVM, ex Pauli ad Rom. 8. *Quos prædestinauit, hos & vocauit, quos vocauit, hos & iustificauit, quos iustificauit, hos & magnificauit.* Hinc enim habemus, omnem prædestinatum vocari, iustificari, glorificari, & è contrario nullum glorificari, nisi ante iustificatum, nullum iustificari, nisi ante vocatum, nullum vocari, secundùm propositum, nisi ante prædestinatum. At in paruulis non potest fingi vlla vocatio, nisi per Baptismum. Tũc enim rectè dicuntur vocati, cum in numerum vocatorum adscribantur. PRÆTEREA. Act. 2. dicitur: *Qui receperunt verbum, baptizati sunt, & appositæ sunt in die illa animæ circiter tria millia.* Vbi videmus, baptizari nihil esse aliud, quàm Ecclesiam intrare. Vnde Patres communi consensu distinguunt Catechumenos à fidelibus, ac docent illos, quòd Baptismo careant, nondum esse intra Ecclesiam, nec dici posse fideles. Vide Nazianzenum orat. in sanctum lauacrum, Chrysostomum hom. 24. in Ioan. Cyrill. lib. 12. in Ioan. c. 50. August. tract. 4. in Ioan. & Concil. Florentinum in instructione Armenorum. DENIQVE non potest homo Ecclesiæ, & Christo coniungi, nisi fide tantùm, aut Sacramento tantùm, aut vtroque. Sed paruuli contentientibus Anabaptistis, non possunt fide, ad Christum, & Ecclesiam adiungi, ergo per Sacramentum adiungi debent.

SECVNDA ratio. Si non possent infantes baptizari, aut impedimentum esset ex parte prohibitionis alicuius diuinæ, aut ex parte Sacramenti, aut ex parte ministri, aut ex parte ipsius suscipientis, aut denique ex parte Ecclesiæ, quæ per Baptismum acquirit ius in homines, quòd non videtur posse fieri sine propria ipsorum voluntate. Nihil autem horum dici potest. Nam nulla exstat diuina prohibitio, Sacramentum autem non pendet nisi à diuina institutione, alioqui non esset certum, nec adferret solidam consolationem, itaque ex se semper est efficax, & idem operatur, siue adulto, siue infanti detur. Minister autem æquè potest infantem aspergere, & verba sacra super eum proferre, ac super adultum. Ex parte suscipientis requiritur quidem in adultis dispositio quædam per actualem fidem, & conuersionem in Deum: at hæc non requiritur in infante. Nam in adultis duplici de causa requiritur illa dispositio. PRIMO, propter peccata actualia, quæ illi originali addiderunt. Peccatum enim quod cõmittitur per actualem auersionem propriæ voluntatis à Deo, requirit, si remitti debeat, actualem conuersionem propriæ voluntatis in Deum. SECVNDO, quia Deus agit cum rebus secũdùm earum naturas, & ideo, qui habet vsum liberi arbitrij, non iustificatur à Deo, nisi etiam ipse concurrat per assensum liberi sui arbitrij. At neutra causa in paruulis reperitur. Illi enim nec habent vsum liberi arbitrij, nec peccauerunt per auersionem actualem propriæ voluntatis à Deo: solùm enim habẽt auersionem habitualem, quæ potest tolli per habitum charitatis infusum, & peccauerunt aliena voluntate. Vnde æquum est, vt eis etiam prosit aliena voluntas.

Denique non obstat obligatio, quæ nascitur ex Baptismo. Nam imprimis nõ obligatur nisi ad ea, ad quæ alioqui obligatus, vel obligandus erat. Nam ad legem

diuinam

diuinam ſeruandam, ad abrenunciandum diabolo & pompis eius, omnes tenentur etiam ſine Baptiſmo. Rurſus omnes tenentur ſuſcipere Baptiſmum, idque diuino mandato, & proinde omnes tenẽtur ſe ſubijcere Eccleſiæ, & eius præceptis. Hoc ſolũ inter adultos, & infantes intereſt, quod illi, quia ſui iuris ſunt, debẽt propria voluntate ſe Eccleſiæ ſubijcere; & niſi faciant, peccant: iſti quia non ſunt iuris ſui, ſed parẽtum, poſſunt eorum voluntate Eccleſiæ ſubijci. Itaque eſt illis aliena voluntas loco rectæ rationis, quam habere deberent ſi eſſent adulti: proinde nulla eis fit iniuria, ſed ingens beneficium, cùm baptizantur, licet inde cõſequatur obligatio obediẽdi Eccleſiæ. Sed neque infantes illi, qui carẽt parentibus & tutoribus, & ab aliquo extraneo baptizantur, queri poſtea poſſunt. Nam qui illos baptizant, agunt eorum cauſſam: ſicut ſi quis incideret in hominem lethaliter vulneratũ, qui vſu linguæ, & rationis careret, eumque in domum aliquam portari, & à medicis curari iuberet, certè non poſſet ille poſtea queri de iſto homine, quod eum obligaſſet ad ſoluendam medicis mercedem: & ſi quereretur, ac ſoluere noller, ab omni iuſto iudice damnaretur.

CAPVT IX.

Soluuntur obiectiones Anabaptiſtarum.

SED operæpretium erit ſoluere argumenta illa triginta & ſex, quæ pro ſe adducunt Miniſtri Tranſyluaniæ.

PRIMVM argumentum: *In ſacris nullibi inuenitur Pædobaptiſmus, & nullum de eo mandatum, vel exemplum habemus; ergo reijciendus.* RESPONDEO; Argumentum hoc aduerſus Lutheranos magnas vires habet, quippe qui eo principio paſſim vtuntur. At apud Catholicos nihil vnquam valuit. Licet enim non inueniamus expreſsè mandatum, vt baptizemus infantes; tamen id & colligitur ſatis apertè ex Scripturis, vt ſupra oſtẽdimus: & præterea nõ minoris auctoritatis eſt apud nos Apoſtolorum traditio, quàm Scriptura: eodem enim ſpiritu Apoſtoli loquebãtur, quo ſcribebant. Eſſe autem hãc Apoſtolicam traditionem, inde ſcimus, vnde ſcimus Scripturam Apoſtolicã eſſe Scripturam Apoſtolicam, nimirum ex teſtimonijs antiquæ Eccleſiæ.

SECVNDVM argumentum: *Mandatum eſt, vt prius doceamus, poſtea baptizemus: prius ergo docendi infantes, quàm baptizentur: Ite, docete omnes gentes baptizantes, Matth. 28.* RESPONDEO, Ponit eo loco Dominus ordinem, quem ſeruare debeant Apoſtoli in conuerſione Gentilium, vt prius inſtituerent eos, deinde baptizarent, poſtremò monerent, non ſufficere fidem, & Baptiſma, niſi etiam adderent poſtea legis obediẽtiam, & opera bona. Ideo enim ſubiungit: *Docentes eos ſeruare omnia quæcunque præcepi vobis.* Qui quidem ordo ſeruandus eſt, cùm fieri poteſt, vt etiam ab Eccleſia diligẽter ſeruatur, cùm adulti ad fidem veniunt. At ſi vel propter incapacitatem hominum, vel propter defectum aquæ, non poſſint ſeruari omnia, vel nõ eodem ordine: certè præſtat aliquid ſeruare, quam nihil. Si quis enim in deſerto eſſet cum homine Gentili iam moriente, vbi nõ eſſet aqua, poſſet illum docere, & inſtruere, vt crederet; nec peccaret contra præceptum Domini: *Docete baptizãtes*, quia id intelligitur, cum fieri poteſt. Quia igitur infantes non ſunt capaces doctrinæ, & capaces ſunt Baptiſmi, mutatur in eis ordo: vt prius baptizentur, ne fortè pereant ſine hoc vnico præſidio, ac deinde cum adoleuerint, doceantur. Quemadmodum ſi adultus ad fidem veniat, & iuſta de cauſſa differendus ſit Baptiſmus, tamen docendus erit, & monendus, vt Dei legem obſeruet. Et ſtultus ſanè eſſet, qui diceret, non debere Catechumenos legem Dei ſeruare, & bene viuere, quia Dominus poſt Baptiſma poſuit, vt moneantur de obedientia legis præſtanda.

TERTIVM argumentum: *Gloriatur Paulus, & gratias agit Deo, quod neminem baptizauerit præter Caium & Criſpum, & Stephanæ domum. 1. Cor. 1.* Quàm igitur neceſſarius ſit Pædobaptiſmus, illinc collige. Et quod præterea Chriſtus ne quidem adultum baptizarit vnquam, vel Ioannes Baptiſta infantem RESPONDEO; Quòd Chriſtus, Ioannes, & Paulus non baptizarint infantes aduerſarij dicunt, ſed non probant, immò contrarium eſt probabilius, ſaltem de Paulo, & Ioãne. Nam in domo Stephanæ, quam Paulus baptizauit, probabile eſt fuiſſe aliquem infantem. Porrò ad Ioannem exibat omnis Hieruſalem, immò & omnis Iudæa, vt baptizaretur ab eo, Matth. 3. & Marc. 1. Quis autem aſſerat, inter omnes non fuiſſe vllum, qui adduceret filium ſuum? Chriſtus autem nõ baptizabat quidem ordinarie per ſe, ſed per diſcipulos, Ioan. 4. tamen aliquẽ, vel aliquos ſine dubio baptizauit, vt haberet baptizatos, per quos alios baptizaret, vt ſcribit Aug. in ep. 108. ad Seleucianum, & Euodius Apoſtoli Petri ſucceſſor, in Antiocheno Epiſcopatu ſcribit, B. Virginem, & S. Petrum ab ipſo Chriſto baptizatos, vt refert Nicephorus li. 2. hiſt. ca. 4. & Euthymius in c. 3. Matth. SED eſto ita ſit, vt illi dicũt, à Chriſto, Ioanne, & Paulo nullum infantem baptizatum: num ideo non ſunt infantes baptizandi? aut num ideo antiquis temporibus non baptizabantur? Ioãnes enim fortè nullum infantem baptizauit, quia eius Baptiſma non erat infantibus neceſſarium: Chriſtus & Paulus maioribus rebus intenti, baptizandi officium alijs committebant, vt patet de Chriſto, Ioan. 4. & de Paulo, Act. 19.

QVARTVM argumẽtum: *Reprobi non ſunt baptizandi: Multi ex infantibus ſunt reprobi; ergo abſtinendũ, ne prophanetur Sacramentum per noſtram ignorantiam.* Reſpondeo PRIMO: Eodem argumento probarent, neque adultos eſſe baptizãdos. SECVNDO; Rectè probat hoc argumẽtum cõtra Caluinũ & Bucerum, & ſimiles, qui volũt Baptiſma eſſe ſigillum æternæ beneuolentiæ Dei. At apud nos nihil probat. Nã etiãſi paruulus fortè ſit reprobus, tamẽ dũ baptizatur, verè iuſtificatur, & proinde Sacramentum non prophanatur, cùm ſit æque in illo, atq; in quouis electo ſignũ gratiæ verũ, & efficax.

QVINTVM argumentum: *Qui non credit, à Baptiſmo arcendus eſt: & Act. 8. Si credis, licet. Infantes non credunt, Deut. 1. Nec ſciunt malum, nec bonum* Reſpõdeo; Hoc argumentum demonſtratio eſt contra Lutheranos, qui exiſtimant, Sacramenta nihil eſſe aliud, niſi inſtrumẽta alendæ fidei: ſed quid illi de hac re ſentiant, ſequenti capite explicabimus, vbi etiam hoc argumentum ſoluemus. Interim dico, ſufficere infanti fidem alienam ſicut ei obfuit peccatum alienum.

SEXTVM argumentum: *Cogi homines ad Baptiſmum, eſt plus tribuere Sacramento, quàm par ſit, Papæ opinionem ſtabilire, qui docet neminem ſine Baptiſmo poſſe ſaluari:* RESPONDEO: Argumentum veriſimè concludit; ſed contra Caluinum, non contra Catholicos.

SEPTIMVM argumentum: *Coniũgenda eſt aqua cũ Spiritu, Ioan. 3. veluti fides cum Baptiſmo, Marc. vlt. Qui crediderit, & baptizatus fuerit. At infantes Spiritu obruti ſunt, & credere non poſſunt.* RESPONDEO; Quòd ad Spiritum attinet, locus Ioannis non docet baptizatum debere ſentire motionem Spiritus ſancti, vt Anabaptiſtæ credunt, ſed ſolùm vim aquæ in Baptiſmo eſſe à Spiritu ſancto; & ſicut aqua lauat exterius, ita Spiritum lauare interius, quod poteſt fieri etiam in dormiente & non ſentiente. Fit enim illa lotio, & renouatio interior per infuſionem habituũ, qui ſine vllo noſtro actu

infundi poſſunt. Quod autem ad fidem attinet, locus Marc. vlt. intelligitur ſine dubio de adultis. Nam præcedit: *Prædicate Euangelium omni creaturæ. Qui crediderit, &c.* At infantibus ſtultum eſſet prædicare. Adde quod hoc ipſum fateri coguntur Anabaptiſtæ, ſi ſibi cõſtare volunt. Nam docent infantes ſaluari ſine fide, & ſine Baptiſmo, vt Melãchthon teſtatur in locis, tit. de Baptiſmo parulorum. Adde denique non deeſſe fidem illis neceſſariam, vt ſuprà diximus, & infrà dicemus.

OCTAVVM argumentum: *Ad fidei articulos tantùm credendos Eccleſia obligatur; ergo ad Pædobaptiſmum non debet, cùm non ſit articulus fidei.* RESPONDEO; Ad fidem pertinere infantes poſſe baptizari. Nam etiamſi non haberetur expreſsè in Scripturis; habetur tamen in traditione Apoſtolica. Præterea deducitur euidenter ex Scripturis, vt diximus. Argumẽtum tamen rectè concludit contra Zvvinglium, & Caluinum, qui non admittunt traditionem, & putant, Baptiſmum non eſſe neceſſarium; & locum Euangelij Ioan. 3. *Niſi quis renatus fuerit, &c.* detorquent ad metaphoras.

NONVM argumentum: *Si infantes baptizandi ſunt, ergo & communicandi; vt oſtendit vetuſtas, quę eiuſmodi inanes lotiones, & cænas pueris obtrudere coacta fuit.* RESPONDEO; Non eſſe parem rationem Baptiſmi & Communionis. Nã Baptiſmus neceſſarius paruulis eſt, quia alioqui pereunt in æternum, ſi ſine Baptiſmo de hac vita decedant: Communio verò, vt etiam Sacramenta, cetera, non ſunt neceſſaria, niſi adultis, poſt Baptiſmum. Id quod ex ipſorum natura, & effectis patet. Euchariſtia enim (vt de ea ſolũ loquamur) inſtituta eſt, vt vitam ſpiritualem in Baptiſmo acquiſitam conſeruet, ac nutriat, quod facit in rebus corporalibus cibus corporalis, qui vitam animalem conſeruat. Sicut igitur ſine cibo poteſt aliquandiu viui, nimirum donec naturalis calor non cœperit humorem vitalem conſumere: ita quoque ſine Euchariſtia conſeruari poteſt vita ſpiritualis, donec concupiſcẽtiæ calor non cœperit humorem gratiæ, & virtutum depaſci: quod certè non accidit in infantia, ſed in adulta ſolùm ætate. Quare ipſe etiam Dominus, vt indicaret Euchariſtiam non eſſe pro infantibus inſtitutam, noluit eam in lacte conſtituere, quod eſt vnicum infantium alimentum, ſed in pane & vino, quæ ad ſolos adultos propriè pertinent. Porrò veteres aliqui certis de cauſſis in infantium ora infundebãt eo modo quo poterant Euchariſtiam, ſed neque eæ cauſſæ modò locum habent, & aliis de cauſſis magis vrgentibus Eccleſia id non facit. Verùm de hac re alibi plura dicenda ſunt.

DECIMVM argumentum: *Non datur Baptiſmus abſque pœnitentia, Act. 2. & Marc. 1. At infantes pœnitere neſciũt.* RESPONDEO; Pœnitentiam neceſſariam eſſe in Baptiſmo adultorum, de quo tractatur in illis locis ob peccata actualia, quæ adulti commiſerunt: originale enim peccatum non eſt materia pœnitentiæ. Non. n. rectè pœnitentiam agit eius peccati, quod ipſe non cõmiſit, & quod in eius poteſtate non fuit: originale autẽ peccatum non ipſi committimus, ſed trahimus ab Adamo per naturalem propagationem. Vnde Rom. 9. dicitur de infantibus: *Cùm nihil boni, vel mali egiſſent.*

VNDECIMVM argumẽtum: *Nazianzenus in ſermone de Baptiſmate optat differri Baptiſmum, donec pueri de fide ſua aliquid poſſint reſpondere. Auguſtinus li. 4. de Baptiſmo cõtra Donatiſtas, parulorum Baptiſmum ſcribit non fuiſſe à Conciliis ſtabilitum, incœpiſſe autem Origenis tempore.* Addunt teſtimonium Triſmegiſti, Sybillarum, & Muſculi. RESPONDEO; Nazianzenus optabat quidem Baptiſmum differri vſque ad triennium, vt pueri aliquo modo reſpondere poſſent: excipit tamen periculum mortis. Vult enim, ſi periculum conſpiciatur, baptizari quocumque tempore; & probat ex Circumciſione, aliiſque argumentis. Itaque duo habet Nazianzenus contra Anabaptiſtas. VNVM, poſſe infantes baptizari quocumque tempore. ALTERVM, nunquam eſſe differendum vltra triennium Baptiſmum Infantium. At certè pueri trium annorum nũdum vtuntur ratione, neque poſſunt credere aut pœnitere, aut alia præſtare quæ cupiunt Anabaptiſtæ. ADDE, quòd Nazianzeni conſilium non eſt probatũ aliis Patribus: vtilitas enim illa perexigua eſt: & periculum ingens incurrere poſſent eiuſmodi infantes, ob inopinatos caſus. Idem dici debet ad Tertullianum, qui in lib. de Baptiſmo prope finem, idem conſilium dedit, quod poſtea Nazianzenus. Iam verò AVGVSTINVS perperam & mendaciter citatur ab Anabaptiſtis. Non enim negat à Conciliis ſtabilitum Pœdobaptiſmum Auguſt. quòd eum infirmare velit, ſed vt oſtendat antiquiorem eſſe omnibus Conciliis. Sic enim loquitur lib. 4. de Baptiſmo infantium: *Quod vniuerſa tenet Eccleſia, nec Cõciliis inſtitutum, ſed ſemper retentum eſt, non niſi auctoritate Apoſtolica traditum rectiſsimè creditur.* Ex quibus verbis refellitur etiam mendacium de inuento Pædobaptiſmo Origenis tempore. nam Auguſtinus neque dicit inuẽtum Pædobaptiſmum Origenis tempore, neque dicere poteſt, cùm affirmet deſcendere ex Apoſtolica traditione. Porrò teſtimonium Muſculi Lutherani non pluris facimus, quàm ipſorum Anabaptiſtarum teſtimonia. Triſmegiſtus & Sybillæ non loquuntur de Chriſti Baptiſmo, ſed de aliqua Ethnica lotione, quæ nihil ad nos.

DVODECIMVM argumentũ: *Corde creditur ad iuſtitiã, ore confeſſio fit ad ſalutem, Rom. 10. Id paruuli non poſſunt.* RESPONDEO cum Auguſtino loco citato. lib. 4. de Baptiſmo, cap. 24 hoc eſſe, quod Apoſtoli tradiderũt, infantes ſaluari per Baptiſmum, etiamſi corde non credant, nec ore confiteantur. Etſi enim fidem actualem non habent, habent tamen fidei Sacramentum, quomodo è contrario bonus latro non habuit fidei Sacramentum, & ſaluus fuit per ipſam fidem, & conuerſionem ad Deum. Itaque in neceſſitate ſupplet fides, & votum, Sacramenti defectum; & contrà ſupplet Sacramentum fidei actualis & propriæ defectum.

DECIMVMTERTIVM argumentum: *Perfecta Sacramenta cùm ſint, perfectos requirunt. Infantes admodum imperfecti; ergo, &c.* RESPONDEO; Res perfectæ ſi comparentur ad cauſſam agentem, non conueniunt niſi perfectis: non enim poſſunt perfecta opera facere, niſi perfecti artifices. At ſi comparentur ad cauſſam patientem, id eſt, ad materiam ſeu ſubiectum, tum conueniunt imperfectis, non perfectis: earum enim munus eſt perficere res imperfectas. Huius generis eſt Baptiſmus reſpectu hominum: eſt. n. perfectum Sacramentũ, quod perficit homines imperfectos. Simile eſt de medicina corporali: perfecta enim medicina non datur perfectis in ſanitate, ſed valde imperfectis, id eſt, valde ægrotis. Vnde Apoſtolus, Hebr. 6. dicit, imperfectorum eſſe baptizari: *Intermittentes inchoationis Chriſti ſermonem, ad perfectionem feramur, non iterum iacientes fundamentum pœnitentiæ Baptiſmatum, &c.*

DECIMVMQVARTVM argumentum: *Cœna Domini requirit externam fidei confeſſionem, & propterea ab ea arcentur paruuli. At Baptiſmus quoque requirit externam confeſſionem, cùm nihil ſit aliud, niſi fidei proteſtatio.* RESPONDEO; Tam Cœna Domini, quàm Baptiſmus sũt fidei externæ profeſſiones: & ideò per eorum ſuſceptionẽ profitemur fidem, etiamſi nihil omnino verbis diceremus. Quare etiam paruuli dum baptizantur, profitentur fidem, & idem facerent, ſi communicarent; non enim iſta eſt cauſſa cur arceantur à communione.

DECIMVMQVINTVM argumentum: *Chriſti ſymbola ad ipſius commemorationem, & prædicationem ſunt*

ordinata

cùm apertè renitantur,& eiulent cum baptizãtur. Atque hi sunt Anabaptistæ,de quibus suprà diximus.

Alij non negarunt paruulos baptizandos, sed negarunt fidem in paruulis requiri, & ij sunt Sacramentarij, de quibus mox dicemus, dum alteram sententiam referemus.

Denique alij neque fidem, neque Baptismum paruulorum negarũt,sed mollire conati sunt:& exponere Lutheri sententiam. Itaque anno XXXVI. conuenerunt Lutherani ad Conciliabulũ Vvittembergense, cuius acta exstant apud Cochlæum li. 3. miscellaneorum tract.8.ca.2. In ea Pseudosynodo hæc pronũciata habentur. PRIMVM reijciendum esse errorem illorum qui imaginãtur saluari infantes sine aliqua actione ipsorum. SECVNDVM, etsi nos nõ intelligamus qualis sit illa actio paruulorum, tamen certum esse in eis fieri sanctos,& nouos motus,sicut in Ioan. Baptista, quando exultauit in vtero. TERTIVM,licet nõ sit imaginãdum,quod infantes intelligant,tamen motus eorum, & inclinationes ad credendum, & diligendum Deum,similes esse motibus fidei,& dilectionis,& hoc esse intelligendum,cùm dicuntur infantes credere.

Hanc mitigationem sentẽtiæ Lutheri, sequi videntur communiter Lutherani. Philippus in locis anni LVIII.tit. de Baptismo paruulorum: *De infantibus hoc satis est tenere, Spiritus sanctus per Baptismũ eis datur, qui efficit in eis nouos motus, nouas inclinationes ad Deũ pro ipsorum modo.* Idem habet Ioãnes Brentius in Apolog. pro Confess Vvitember. cap.de Baptismo;& Dauid Chitræus in suo Catechismo loco 7.de Baptismo.Item Illyricus cum Centuriatoribus cent. 2 ca.4. col. 63. & cent.5.cap.4.col.517. reprehendit Iustinum & Augustinum,quod velint infantes in Baptismo non credere fide propria sed aliena. Denique(vt omittam ceteros) Martinus Kemnitius in 2.par Exam. Trid.Cõcilij ad can.13.7.sess.pag.258. & seq.dicit quidem esse difficile intellectu,& explicatu, quemadmodum infantes credant: *Tamen*, inquit, *quomodo hoc simplicissimè possit intelligi, explicatur in formula concordiæ inter Theologos Saxoniæ, & superioris Germaniæ anno M. DXXXVI. constituta,&c.* Et ponit breuiter summam eorum, quæ ex conuenticulo Vvittembergensi suprà citauimus.

Est autẽ hic OBSERVANDVM,Kemnitium mira fraude, & artificio, immò aperto mendacio asserere hanc sententiam conuẽticuli Vvittembergensis concordare cum Lutheri sententiis supra citatis,& rursum Lutherũ cum Augustino: & contrà Synodum Tridentinam dissentire in hac re à Synodo generali Viennensi, quòd Synodus Viennensis docuerit infantibus in Baptismo infundi habitus fidei,spei, & charitatis: Synodo autem Tridentinæ ita sorduerit illud decretũ,vt ne mentionẽ quidem eius facere voluerit. Quæ mẽdacia paulò pòst refellemus:atque hæc de prima sententia.

ALTERA sentẽtia in altero extremo: infantibus nullam fidẽ in Baptismo esse necessariã. Hãc videtur primus etiã Lutherus docuisse. Nam licet antequã Anabaptistæ exorirentur,illa scripserit, quæ suprà citauimus:tamẽ postquã illi apparuerunt,scripsit librũ contra eos,anno M. D.XXVIII. & vbi ad hoc argumentum venisset de fide infantiũ, dixit nihil interesse,siue credant,siue non credant. Baptismum enim non fundari super fidẽ dantis,aut recipientis,quę incertissima est,sed super Dei mandatum, & institutionem. Et similia habet in homiliis de Baptismo anno XXXVII. & XL.habitis:tamen hoc principium Lutheri non est solidum. Nam etiamsi ex eo,quod Sacramentum non pendet à fide nostra,sed a diuina institutione,sequatur illud in se semper esse efficax,non tamen sequitur nobis esse vtile, & fructuosum, nisi cum fide accipiatur, alioqui etiam,qui ficto animo accedũt, vel peccatum

A

B

C

D

desererẽ nolunt,per Baptismum purgarẽtur. Ideo Sacramentarij sequũtur quidem Lutherum in eo, quod scribit non requiri fidem: sed ex alio fundamento id colligunt, nimirum ex promissione facta Abrahæ, & semini eius,vel certè ex diuina prædestinatione.

Caluinus lib.4.Inst.cap.16.cupiebat primã Lutheri sententiam, quam supra explicauimus, defendere, sed non est ausus. Vnde sic loquitur § 18. *Non satis tutũ fuerit hoc admittere Domino,ne sese illis quoquo modo exhibere cognoscendũ queat.* & §.19. *Non quod eadẽ esse fide prædictos temerè affirmare velim,quã in nobis experimur,aut omnino habere nostrã fidei similem.* Hæc ille. Vides quomodo reijcit decretum Vvittembergense? Inde §.21. *Quos electione sua dignatus est Dominus, si accepto regenerationis signo præsenti vita ante demigrẽt,quã adoleuerint;eos virtute sui Spiritus nobis incõprehensa seruat,quomodo expedire solus ipse prouidet.* Similia habet Theodorus Beza in sua cõf.ca.4.art.48.& Pet. Martyr,in ca.1. & 7. prioris ad Corinthios, vbi apertè dicit infantes non intelligere, neque credere, & tamen rectè baptizari, quia iam antea sanctificati sunt, & membra Ecclesiæ effecti per donum electionis diuinæ, & promissionem parentibus factam. Immò Vvolfangus Musculus, qui interfuerat Conciliabulo Vvittembergensi, postea Sacramentarius factus,in locis communibus,tit. de Pædobaptismo,dicit admodum incõsultè scripsisse Lutherum,si cõtet paruulos non credere, baptizandos non esse:& hanc fuisse occasionem Anabaptismi.

TERTIA sententia Catholicorum est: infantes non habere fidem actualem, nec tamen omni fide carere, sed habere fidem habitualem,& præterea credere fide aliena, & ipsa Baptismi susceptione. Quæ omnia, vt ordine probentur,ponam sequentes propositiones.

CAPVT XI.

Declaratur quæ fides requiratur in Baptismo paruulorum, & refelluntur errores aduersariorum.

PRIMA propositio: *Infantes non habent actualem fidem.* Hæc est contra primam Lutheri sententiam. Probatur PRIMO,quia Scriptura Deut.1.& Ionæ vlt. affirmat infantes non cognoscere distantiam boni, & mali;nec vsquam excipit tempus Baptismi. Quare sine Scripturæ testimonio id Lutherus affirmat.

SECVNDO,Patres hanc sententiam reijciunt,vt Nazianzenus,qui oratione in sancta lumina, dicit infantes sine sensu sanctificationis sanctificari, & August. qui epist.57.ad Dardanum ridet hanc Lutheri sententiam,vt quæ iniuriam faciat humanis sensibus:& rursus epist.23.tract.80.in Ioannem, lib.4. de Baptismo, ca 24. & li.1. de peccatorum meritis, & remiss.cap.20. dicit,paruulos non habere fidem,quæ est in cognitione:item non habere sensum fidei: denique nõ habere quod Paulus dicit: *Corde creditur ad iustitiã.* Ex quibus intelligimus Kemnitium pag. 258 omnino temerè,& mendaciter scripsisse, eandem esse in hac re Augustini, & Lutheri sententiam. Nam suprà ostendimus, à Luthero fidem ipsam actualem tribui paruulis; cuius contrarium tot in locis dicit Aug. Quid, quod Lutherus in libro contra Cochlæum fatetur,contra se in hac quæstione habere Augustinum? & tamen impudens Kemnitius,inuitum Lutherum,cum inuito Augustino concordare suo mendacio voluit.

TERTIO,est ratio. Nam fides nõ potest oriri in mente nisi ex diuina reuelatione: quæ quidem aut immediatè fit à solo Deo,aut per organum verbi Dei prædicati,aut lecti. PRIMO modo nõ dicit Lutherus dari infantibus fidem, sed secundo, cùm ait eos credere per

CAPVT V.

Quo tempore cœperit Baptiſmus eſſe neceſſarius.

QVo tempore cœperit Baptiſmus eſſe neceſſarius, quæſtio eſt inter Theologos. Sed quia non eſt controuerſia cum hæreticis, exponam ſolũ ſpaucis propoſitionibus, quæ mihi eſſe probabilior ententia videatur.

PRIMA propoſitio: *Baptiſmus ante paſſionem Domini inſtitutus eſt.* NOTA negari non poſſe, quin aliquem Baptiſmum Chriſtus in vſu habuerit ante paſſionem. Nã Ioan. 3. & 4. dicitur Chriſtus baptizaſſe per diſcipulos ſuos: Sed dubium eſſe poteſt, an ille Baptiſmus fuerit Sacramentum illud, quod nunc habemus, & de quo fit mentio Matth. vl. an verò fuerit præparatio quædam ad Baptiſmi Sacramentum poſtea inſtituendum, vt erat Baptiſmus Ioannis. Et quidem CHRYSOSTOMVS homil. 28. in Ioannem & Theophylactus in cap. 3. Ioan. aperte docent Baptiſmum illum, quo diſcipuli Chriſti baptizabant Ioan. 3. non remiſiſſe peccatum, & fuiſſe in aqua tantum ſine ſpiritu, nec vllam fuiſſe differentiam inter Baptiſmum diſcipulorum Chriſti, & Ioannis, ſed vtrumque fuiſſe præparationẽ ad fidem; & ideo Chriſtum non baptizaſſe per ſe, ſed per diſcipulos, quia non decebat eum baptizare ſine Spiritu. Idem videtur ſentire S. LEO epiſt. 4. ad Epiſcopos Siciliæ, cap. 3. *Ipſa*, inquit, *operis qualitas docet celebrandæ generaliter gratiæ eum eſſe legitimum diem*, id eſt, diem Reſurrectionis, *in quo orta eſt & virtus muneris, & ſpecies actionis. Ad cuius rei confirmationem plurimum valet, quod ipſe Dominus Ieſus Chriſtus, poſtquam reſurrexit à mortuis, diſcipulis ſuis, in quibus omnes Eccleſiarum præſules docebantur, & formam, & poteſtatem tradidit baptizandi, dicens: Euntes ergo nunc docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. De quo vtique eos etiam ante paſſionem potuiſſet inſtruere, niſi propriè voluiſſet intelligi, regenerationis gratiam ex ſua reſurrectione capiſſe.* Hæc ille. Probabilius tamen eſt quod nos diximus. Quod ex profeſſo docent Cyrillus lib. 1. in Ioan. cap. 57. & ſequẽtibus, & Auguſtinus tract. 11. & 15. in Ioan. & epiſt. 108. ad Seleucianum, & Hugo de S. Victore lib. 2. de Sacramentis, par 6. c. 4.

Et hæc communior Theologorum ſententia, cum Magiſtro in 4. d. 3. Et ratio eſt. PRIMO; quia Ioann. 3. dicitur Chriſtus baptizaſſe, cum tamen non ipſe baptizaret, ſed diſcipuli eius, vt ibidem adiungit Euangeliſta. Ergo ille Baptiſmus erat propriè Chriſti Baptiſmus, vt diſtinguitur à Baptiſmo Ioannis, alioqui non ipſe, ſed Ioannes diceretur, baptizaſſe eos, quos diſcipuli Chriſti baptizabant. Si autem erat propriè Chriſti Baptiſmus, neceſſario erat in aqua, & ſpiritu, nõ in ſola aqua. Semper enim Scriptura ponit hoc diſcrimen inter Chriſtum, & Ioannem, quod iſte in aqua, ille non in ſola aqua, ſed etiam in ſpiritu baptizaret. Nec decebat vt Chriſtus inſtrueret inanem cæremoniam aut munus Ioannis ſibi vſurparet, nimirum baptizandi in ſola aqua. Adde, quod Ioann. 1. dicitur de Chriſto in præſenti: *Hic eſt, qui baptizat in Spiritu ſancto.*

SECVNDO probatur hoc idem, quia Act. 19. legimus rebaptizatos, quos Ioannes baptizauerat. At nuſquam legimus rebaptizatos, quos diſcipuli Chriſti ante paſſionem eiuſdem baptizauerant. Immò probabiliſſimũ eſt (vt Aug. docet in epiſt. 108.) Apoſtolos non fuiſſe baptizatos, niſi ante Chriſti paſſionem.

TERTIO Patres communi conſenſu docent, Chriſtum, cum baptizaretur in Iordane, dediſſe aquis vim ſanctificandi, vt patet ex Tertulliano libro contra Iudæos, c. de paſſione, ex Hilario, cano. 2. in Matth. A Ambroſio li. 2. in Lucam, c. 12. Hieronymo in Dialogo contra Luciferianos; Nazianzeno in oratione in ſancta Lumina; Beda in ca. 3. Luc. & ex aliis. At certè non habuerunt aquæ vim ſanctificandi, niſi ab eo tempore, quo cœperunt eſſe materia Baptiſmi.

DENIQVE fundamentum contrariæ ſententiæ non eſt ſolidum. Solum enim adferunt Chryſoſtomum & Theophylactum in illud Ioannis 7. *Nondum erat Spiritus datus, quia nondum Ieſus erat glorificatus.* At hic locus intelligitur de plenitudine Spiritus ſancti, quæ dari cœpit viſibiliter in Pentecoſte; alioqui enim omnes ſancti habuerunt Spiritum ſanctum, etiam ante Chriſti paſſionem.

SECVNDA propoſitio: *Baptiſmus Chriſti inſtitutus eſt quando Dominus ipſe in Iordane à Ioãne baptizatus eſt.* NO-
B TA de hac re, id eſt, quo puncto temporis Chriſtus Baptiſmum inſtituerit, eſſe plurimas opiniones Scholaſticorum, ſed communiorem, & probabiliorem eſſe quam nos ſequimur, quam etiam amplectitur Catechiſmus Concilij Tridentini, & Magiſter cum S. Tho. & aliis lib. 4. dil. 3.

NOTA præterea, non velle nos dicere, Chriſtum in die ſui baptiſmi verbis docuiſſe materiam, aut formam Baptiſmi; id enim falſum eſt, ſed tum primum ſtatuiſſe, ac decreuiſſe, quod poſtea declarauit Ioan. 3. Nicodemo, & alio tempore ſuis diſcipulis, vt aqua eſſet materia Baptiſmi, & vt forma eſſet inuocatio trium diuinarum perſonarum. Determinauit enim aquas, ad Baptiſmi materiam cum eas tactu mundiſſimæ carnis ſuæ conſecrare, & illuſtrare dignatus eſt, vt docent Patres citati. Et ſimul determinauit formam, cum in eius Baptiſmate tota Trinitas ſenſibiliter apparuit, vt patet
C Matth. 3. Chriſto enim baptizato aperti ſunt cœli, & vox Patris intonuit; & Spiritus apparuit in ſpecie columbæ, & Filius ipſe Dei in carne aſſumpta præſens erat; vbi etiam ſimul (Hilario teſte loco citato) declaratus eſt effectus Baptiſmi à Chriſto inſtituti, nimirum quod baptizatis aperitur cœlum, & à Patre in filios adoptantur, & Spiritu ſancto replentur, &c.

Tertia propoſitio: *Baptiſmus Chriſti non fuit neceſſarius, neceſſitate medij, aut præcepti ante Chriſti mortem.* PROBATVR, quia vſque ad Chriſti mortem lex antiqua vim ſuam retinuit, vt patet, quia Chriſtus eam ſeruauit vſque ad mortem. Nam pridie, quam pateretur, ſeruauit cæremoniam agni Paſchalis, & Matt. 23. monebat homines, vt ſeruarent, & facerent, quæ Scribæ, & Phariſæi docebant ex cathedra Moſis; ergo etiam Circumciſio, ſi in remedium peccati data fuerat, vſque ad Chriſti mortem vigebat. Non igitur toto eo tempore Baptiſmus Chriſti neceſſarius erat, vt medium ad ſalutẽ,
D quandoquidem ſine eo poterant homines etiam parvuli, iuſtificari. Quare illud Chriſti verbũ, Ioan. 3. *Niſi quis renatus fuerit*, &c. non ſignificat ab eo die, quo Dominus cum Nicodemo loquebatur, fuiſſe Baptiſmum neceſſarium, ſed ſignificat neceſſarium futurum fuiſſe in lege noua, poſtquam ceſſarent cæremoniæ legales, vt rectè exponit Bernard. epiſt. 77. ad Hugonem. Et eodem modo exponendum eſt quod ait Fulgentius lib. de fide ad Petrum, cap. 3. ex quo tempore dictum eſt: *Niſi quis renatus fuerit*, neminem ſine Baptiſmo poſſe ſaluari. Accipit enim nomine temporis, non illum diem, quo ea dicebantur, ſed tempus legis nouæ. Denique illud etiam Luc. 16. *Lex, & Prophetæ vſque ad Ioannem*; non ſignificat tunc legem ceſſaſſe, quoad vim, aut obligationem, ſed quoad prædicationem. Ioannes enim fuit vltimus Prophetarum. Vnde ſubiũgitur: *Ex eo regnum Dei euangelizatur.* Præterea in morte Chriſti ceſſauit efficacia cæremoniarum, & totius legis veteris; ergo ceſſauit etiam vis Circumciſionis: ergo vſque ad illud tempus vim habuit lex vetus.

Porrò

Potrò in morte Chriſti ceſſaſſe vim legis, patet ex Euangelio Matth. 27. *Sciſſum eſſe velum.* & Ioan. 19. *Conſummatum eſt.* Item ex Apoſtolo Rom. 7. *Mortificati eſtis legi per corpus Chriſti.* Item omnes fere cæremoniæ legis figuræ erant Chriſti. Coloſſ. 2. & Heb. 10. Chriſtus autem in morte compleuit opus redemptionis.

QVARTA propoſitio: *Baptiſmus Chriſti cœpit eſſe neceſſarius neceſſitate medij, & præcepti à die Pentecoſtes* NOTA, legem veterem ſimpliciter ceſſaſſe in morte Chriſti, quia tunc ceſſauit vniuerſaliter ratio legis, tamen ob ignorantiam huius rei adhuc obligaſſe Iudæos, vſque ad publicam promulgationem Euangelij: & contra legem Euangelicam, & Sacramenta Chriſtiana condita fuiſſe, & multum profuiſſe etiam ante Chriſti mortem, tamen non habuiſſe vim præcepti, niſi poſt promulgationem ſolemnem vt Concilium Trident. ſeſſ. 6. cap. 4. dicit de Baptiſmo. Et ratio eſt, quia promulgatio eſt de eſſentia legis, vt S. Thomas docet par. 2. quæſt. 90. art. 4. Promulgatio autem ſolemnis nouæ legis facta eſt in die Pentecoſtes. Quod probatur PRIMO, quia, vt diximus, lex vetus viguit vſque ad Chriſti mortem: ab eo autem tempore vſque ad Pentecoſten, neque Chriſtus, neque Apoſtoli publicè ad populum loquuti ſunt. SECVNDO, non debuit promulgari ſolenniter lex noua, niſi completis omnibus myſteriis redemptionis, myſteria autem completa ſunt in Aſcenſione Chriſti. TERTIO, lex vetus ſolenniter promulgata fuit in monte Syna die 50. poſt primum Paſcha Iudæorum, ergo lex noua promulgari debuit die 50 poſt primum Paſcha Chriſtianorum. Fuiſſe enim illam legis promulgationem, figuram promulgationis Euangelij, docet Aug. epiſt. 119. Leo ſerm. 1. de Pentecoſte, & alij. QVARTO, concioni primæ, quam habuit S. Petrus Act. 2. ipſo die Pentecoſtes, conueniunt omnes conditiones promulgationis ſolemnis. Nam habita eſt in vrbe Regia Hierololymorum, præſentibus omnibus hominibus omnium nationum, vt Lucas teſtatur, à ſummo Præcone Euangelij, qui erat Apoſtolus Petrus, & in ea concione comprehenſa ſunt præcipua capita totius doctrinæ Euangelicæ. Denique continuò etiam cœpit vſus Sacramentorum.

CAPVT VI.

De Baptiſmo ſanguinis & flaminis.

QVod attinet ad POSTREMAM partem diſputationis de neceſſitate Baptiſmi, quæſtio eſt an Baptiſmus aquæ ſuppleri poſſit per Martyrium, tam in paruulis, quam in adultis, & per veram cordis conuerſionem in adultis.

Martinus Kemnitius in 2. par. Exam. pag. 90. & 92. admittit hæc tria Baptiſmata, ac dicit, ab antiquis veriſtè diſtincta eſſe tria Baptiſmata, ſanguinis, flaminis, & fluminis. Sed diſſentit à Catholicis in modo explicandi: non enim vult Martyrium aut Pœnitentiam remittere peccata, vt facit Baptiſmus aquæ, ſed ſolam fidem, quæ tempore Martyrij & Pœnitentiæ, apprehendit Chriſtum, eſſe eam quæ iuſtificat. Illyricus quoque Cent. 5. c. 4. col. 517. dicit, Proſperum contra verbum Dei, & cum magna iniuria Baptiſmi æquaſſe Martyrium Baptiſmo. Sed Illyricus non adfert argumenta: Kemnitius autem probat, quia Martyrium & Pœnitentia ſunt opera noſtra, abſurdum autem, & impium eſt, opera noſtra æquare ſanguini Chriſti, & virtuti Baptiſmi. Confirmat ex Auguſtino, qui libro 4. contra Donatiſtas, cap. 22. dicit, bonum latronem, qui cum Chriſto pendebat in cruce, non paſſione ſua obtinuiſſe remiſſionem peccatorum, ſed ex fide apprehendente Chriſtum, cuius contrarium docuerat Cyprianus, ſed eum Auguſtinus loco notato refutauit.

Hæc ſententia Kemnitij non ſolum eſt falſa, ſed etiam ſecum ipſa pugnat, & mendaciis ſuis non caret. Nam cùm idem Kemnitius paſſim doceat cum Magiſtro ſuo Luthero, in ipſo etiam Baptiſmo aquæ ſolam fidem iuſtificare, an non apertè ſecum pugnat cùm dicit, Martyrium, & Pœnitentiam non remittere peccatum, eo modo, quo Baptiſmus, quia in eis ſola fides iuſtificat? Mendacia verò duo ſunt in hac ſententia Kemnitij. PRIMVM, cum ait Auguſt. aſſerere bonum latronem ſola fide Chriſtum apprehendente iuſtificatum. Non enim hoc Auguſtinus dicit, ſed bonum latronem fide, & conuerſione cordis ad Deum iuſtificatum eſſe. SECVNDVM, cùm ait, ab Auguſtino refutari Cyprianum, qui crediderat Martyrium iuſtificare, eo modo, quo facit Baptiſmus: Id enim eſt impudens mendacium. AVGVSTINVS enim non modò non refutat, ſed etiam laudat Cypriani ſententiam. Sic enim ait: *Baptiſmi ſanè vicem aliquando implere paſſionem, de latrone illo cui non baptizato dictum eſt: Hodie mecum eris in Paradiſo, nõ leue documentum idem B. Cyprianus aſſumſit.* Hęc ille. Docet quidem paulò infrà Auguſt latronem illum non poſſe dici Martyrem, nec ſaluatum Baptiſmo ſanguinis, ſed Baptiſmo flaminis, ſed hoc dicit ad confirmandã Cypriani ſententiam, ſi enim Baptiſmus flaminis iuſtificat, multò magis Baptiſmus ſãguinis, vt Cyprianus dixerat. Vt autem res tota explicetur, ponam aliquot propoſitiones.

PRIMA propoſitio: *Martyrium rectè dicitur, & eſt quoddã Baptiſma.* Probatur hæc propoſitio duplici ratione. PRIMO, quia ſcriptura diuina, & ſancti Patres Martyrium Baptiſma nominare ſolent, Marci. 10. *poteſtis bibere calicem, quẽ ego bibiturus ſum? aut Baptiſmo, quo ego baptizor, baptizari? Et quomodo coarctor, donec perficiã illud?* Idẽ etiam Patres paſſim docent: TERTVLLIANVS in lib. de Baptiſmo, de Martyrio loquens: *Hic,* inquit, *eſt Baptiſmus qui lauacrum regenerationis non acceptum refert, vel perditum reddit.* PROSPER in epigrammatis:

Et quidquid ſacri fert myſtica forma lauacri,
Id totum impleuit gloria Martyrij.

Cyprianus præfatione lib. de exhortatione Martyrij dicit Martyrium eſſe Baptiſmum, & quidem Baptiſmo aquæ præſtantiorem. Ambroſ. in Pſal. 118. ſerm. 3. tria Baptiſma diſtinguit, Vnum aquæ, alterum ſanguinis, tertium purgatorii in alia vita. Hierony. in cap. 4. ad Epheſ. in illud: *Vnum Baptiſma,* diſtinguit Baptiſmũ aquæ, à Baptiſmo Martyrii. Auguſt. lib. 13. de ciu. Dei cap. 7. epiſt. 108. ad Seleucianum lib. 1. de origine animę, cap. 9. lib. 4. de Baptiſmo, cap. 21. & 22. Cyril. catech. 3. ponit etiam duo iſta Baptiſmata, vt faciunt quoque Nazianz. orat. in ſancta lumina. Damaſcen. lib. 4. cap. 10. Bernard. in epiſt. 77. & Hugo de S. Vict. lib. 2. de Sacramentis, par. 6 cap. 7.

ALTERA ratio eſt, quia Martyrium conuenit cum Baptiſmo aquæ in tribus affectibus, nimirum, quòd PRIMO configurat hominem Chriſti paſſioni, & morti. SECVNDO remittit peccatum originale, & reliqua omnia, ſi quæ ſint admiſſa. TERTIO, quòd remittit omnem pœnam peccato debitam, tam æternam, quàm temporalem: quod inter Sacramenta proprium eſt ſolius Baptiſmi.

Hic tamen OBSERVANDVM eſt, non eſſe hæc omnia æquè certa. Ac PRIMVM certum eſt, quòd Martyrium ſit configuratio mortis Domini, vt notum eſt, & configuratio nobilior, quàm Baptiſmi aquæ, quia illa eſt realis, hæc Sacramentalis. ITEM certum eſt apud omnes, quòd remittat omnem pœnam, ita vt Martyres continuò perueniant ad coronam: id quod patet vel ex eo, quòd Eccleſia nunquam orat pro animabus Martyrum, ſed illis potius ſe commendat, *Iniuriam,* inquit, AVGVSTINVS ſer. 17. de verbis Apoſt. & INNOCENTIVS,

nihil prodeſſet, ſi Martyr de hac vita decederet ſine charitate. Sed non poteſt decedere ſine charitate, cùm vi ipſius Martyrij, ex pacto & priuilegio Dei infundatur gratia, & proinde charitas. Quòd autem non ſit neceſſe propter hunc locum Pauli, charitatem præcedere ſaltem tempore, ipſum Martyrium, patet, quia ibid. Paulus dicit, ſine charitate non prodeſſe fidem, & ſcientiam; & tamen ordinariè prior eſt fides, & ſæpe etiam ſcientia in homine, quàm charitas: & tamen ſi fides, & ſcientia ſemper maneant ſine charitate, non ſaluant hominem, vt rectè Apoſtolus dixit. ADDE, quòd id, quod dicit Apoſtolus de Martyrio, dicere poſſimus etiam de Baptiſmo: qui enim habet Baptiſmum, ſi non habeat charitatem, non ſaluatur, & tamen nemo negat Baptiſmum dare primam gratiam.

ALTER locus docet, ſummam eſſe charitatem ex parte operis, ponere vitam pro amico, quia non habet aliquid maius homo, quod det pro amico, quàm vitam: tamen non docet hic locus, omnem, qui dat vitam pro amico, habere ſummam charitatem quoad habitum, vel actum internum, vt notum eſt, cùm multi qui non dederunt vitam, habuerint maiorem charitatem iis qui dederunt, vt patet de B. Virgine, de S. Ioanne Euangeliſta, & aliis. Præterea etiamſi qui vitam ponit pro Chriſti amore, habet ſine dubio magnam, & veram charitatem, vt hic locus Euangelii docet, & tales videntur fuiſſe Martyres plurimi: tamè poteſt etiam fieri vt aliquis nondum plenè iuſtificatus, raptus ad Martyrium, vitam ponere decreuerit, non tã propter Dei charitatem, quam nondum habet, quam metu gehẽnæ, vel ſpe cœleſtis præmij: certè de tali non poteſt dici, quòd habeat veram charitatem, & tamen benefacit ponẽdo vitam in confeſſione Chriſti, & Martyr eſt, id eſt, teſtis veritatis. Ac de eiuſmodi dicimus, remitti illis peccata, & infundi gratiam ex opere operato Martyrij.

SECVNDA propoſitio: *Perfecta Conuerſio, ac Pœnitentia rectè Baptiſmus flaminis dicitur: & Baptiſmũ aquæ ſaltem in neceſſitate ſupplet.* NOTA Baptiſmum flaminis non dici quamlibet conuerſionem, ſed perfectam, quæ includit veram contritionem, & charitatem, & ſimul etiam deſiderium ſeu votum Baptiſmi.

Nota SECVNDO, non fuiſſe apud veteres tam certam hanc propoſitionem, vt erat ſuperior. Nam de Martyrio nullus veterum, quod ſciam, negauit eo ſuppleri Baptiſmum aquæ: at de conuerſione, & pœnitentia, non deſunt, qui id negauerint. Nam liber, qui inſcribitur de Eccleſiaſticis dogmatibus, qui falsò tribuitur Auguſt. cap. 74. apertè dicit, Catechumenum non ſaluari etiãſi in bonis operibus vixerit, niſi Baptiſmo aquæ, aut ſanguinis purgatus fuerit. Tempore etiam S. Bernardi fuiſſe, qui idem ſentirent, patet ex epiſt. eius 77.

At ſine dubio credendum eſt, veram conuerſionem ſupplere Baptiſmum aquæ, cùm non ex contemptu, ſed ex neceſſitate ſine Baptiſmo aquæ aliqui decedũt. Id enim expreſsè habetur Ezech. 18. *Si impius egerit pœnitentiam à peccatis ſuis iniquitatũ eius non recordabor amplius.* Idem apertè docet AMBROSIVS orat. de obitu Valent. Iunioris *Quem eram*, inquit, *regeneraturus, amiſi, ſed ille gratiam, quam ſperauerat non amiſit.* Idem Auguſt. li. 4. de Baptiſmo, cap. 22. & Bernard. epiſt. 77. & poſt eos Inn. III. c. Apoſtolicam, de presbytero non baptizato: vnde etiã Concil. Trident. ſeſſ. 6. c. 4. Baptiſmum dicit eſſe neceſſarium in re vel in voto. Denique vera conuerſio conuenit cum Martyrio, & cum Baptiſmo aquæ, in nomine Baptiſmi, & in effectibus duobus, ergo credibile eſt conuenire etiam in alio effectu, qui eſt dimittere culpam, & iuſtificare hominem, & eo modo ſupplere Baptiſmum aquæ. Antecedens probatur. Ac primùm de nomine Baptiſmi, legimus Marc. 1. & Luc. 3. *Prædicãs Baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorũ.* Et 1. Cor. 15. *Quid facient qui baptizantur pro mortuis? Si mortui non reſurgunt, vt quid baptizantur pro illis?* Non enim vlla dari poteſt huic loco aptior expoſitio, quam ſi per Baptiſmum intelligamus opera pœnitentiæ, & afflictionis, quæ viuentes ſuſcipiunt pro animabus defunctorum. Præterea pœnitentia cõfigurat hominem Chriſti paſſioni, vt facit Martyrium, licet non tam perfectè, quam facit Martyrium: dimittit etiam totam pœnam perfecta conuerſio, vt fuit in conuerſione Mariæ Magdalenæ, boni latronis, & aliorum. Neque enim dicitur Baptiſmus flaminis abſolutè, & ſimpliciter interna conuerſio, niſi quando eſt ita perfecta, & feruens, vt omnem rubiginem peccati tollat. Alioqui enim, ſi non tollat totam pœnam, vt plerunque fit, non eſt Baptiſmus, niſi imperfectè.

TERTIA propoſitio: *Tam Martyrium, quàm Pœnitentia peccata remittũt, non autem ſola fides, qua Martyres, aut Pœnitentes Chriſtum apprehendunt.* Hæc eſt contra Kemnitium, & probatur Scripturis, Patribus, & ratione. PRIMO Scripturæ ipſi paſſioni, & pœnitentiæ tribuunt remiſſionem peccatorum, Matth. 10. & 16. *Qui perdiderit animam ſuam propter me, inueniet eam.* Matt. 8. & Luc. 9. *Qui perdiderit animam ſuam propter me, ſaluam faciet eam.* Ezech. 18. *Cùm auerterit ſe impius ab impietate ſua, & fecerit iuſtitiam, ipſe animam ſuam viuificabit.* Et Luc. 7. Magdalenæ dicitur: *Remittuntur ei peccata multa, quoniã dilexit multum.* SECVNDO. Patres ſupra citati nunquam ſoli fidei, ſed ipſi paſſioni, aut pœnitentię, & deſiderio Baptiſmi tribuunt iuſtificationem. TERTIO, ſi ſola fides operaretur in Martyrio, & Pœnitentia, non eſſent tria Baptiſmata, ſed duo, vel potiùs vnum tantùm: proinde non rectè diceret Kemnitius tria Baptiſmata venuſtè à Patribus diſtincta. Quòd ſi dicat eſſe tria Baptiſmata, quia ſunt tria inſtrumenta excitandæ fidei, dicam ego eſſe multò plura, quia multò plura ſunt inſtrumenta excitandę fidei, vt patet.

Neque argumentum Kemnitii concludit. Nam non æquamus opera noſtra virtuti Baptiſmi, aut Chriſti ſanguinis, cùm dicimus per martyrium, & Pœnitentiam remitti peccata, & ſuppleri Baptiſmum: ſed æquamus Dei gratiam, Dei gratiæ, & Chriſti pactum, & inſtitutionem, Chriſti pacto, & inſtitutioni. Nam vt in Baptiſmo aquę, quod præcipuè operatur, eſt inſtitutio diuina, & gratia, ita etiam in Martyrio, & Pœnitentia: non enim paſſio Martyrum ex ſe vim habet iuſtificandi, ſed ex pacto, & promiſſione Chriſti. Similiter pœnitentia, & conuerſio, eſt ſolùm diſpoſitio quędam, ad quam ex pacto, & promiſſione Dei ſequitur iuſtificatio. ADDE, quòd nec ipſa diſpoſitio eſt præcipuum opus noſtrum, ſed Dei, qui primò inſpirat pœnitentiam, & amorem Martyrii, & poſtea iuuat ad perficiendum.

QVARTA propoſitio: *Martyrium, & Conuerſio ad Deum, licet Baptiſmata quædam ſint, non ſunt tamen Sacramenta.* Probatur PRIMO, quia non habent eſſentiam Sacramenti: nam in Martyrio non eſt vlla forma verborum de eſſentia, in conuerſione, neque eſt forma verborum neque ſignum externum ſenſibile, quod neceſſario requiratur. SECVNDO, Sacramenta ſunt remedia contra peccatum ordinaria, & omni tempore conuenientia. At Martyrium non eſt ordinarium remedium, nec omni tempore poteſt haberi. TERTIO, Sacramenta ſunt cauſſa gratię, vt actiones Dei per ſuos miniſtros: At Martyris occiſio non eſt actio Dei per ſuum miniſtrum, ſed actio Diaboli per ſuum ſatellitem, vt autem eſt paſſio concurrit ad iuſtificationem diſpoſitiuè tantùm, vt etiam Conuerſio in Baptiſmo flaminis: atque ita diuerſo modo iuſtificant ex opere operato Sacramenta, & Martyrium. Ibi enim opus operatum eſt cauſſa actiua inſtrumentalis gratiæ, hic ſolùm eſt diſpoſitio.

Digitized by Google

CAPVT VII.

De miniſtro Baptiſmi.

SEQVITVR QVINTA controuerſia de cauſſa efficiente miniſteriali, de qua re, vna ſolùm quæſtio eſt, vtrum ſcilicet laici poſſint baptizare. Nouam enim hæreſim Caluinus excogitauit, lib. 4. Inſt. ca. 15. §. 20. 21. & 22. vbi docet, nec in extrema quidem neceſſitate licere baptizare iis, qui non ſunt ordinarij Eccleſiæ miniſtri ad hoc ipſum vocati, & ordinati: quod etiam repetit in Antidoto Concil. Trident. ſeſſ. 7. can. 10. de Sacramentis in genere. Vtrum autem exiſtimet Baptiſmum non eſſe ratum, ſi à laico detur, an tantùm non licere ſine peccato laicis baptizare, non ſatis apertè explicat.

Porrò Catholici Doctores communi conſenſu, ſex pronunciata affirmant. PRIMO, ius baptizandi ex officio ordinario conuenire ſolis Sacerdotibus, id eſt, Epiſcopis, & Preſbyteris, ſic tamen, vt Preſbyteris conueniat cum ſubordinatione, & dependentia ab Epiſcopis. Quemadmodum enim poteſtas abſoluendi a peccatis datur Preſbyteris, in ſua ordinatione, & tamen, quia abſoluere à peccatis eſt actus iuriſdictionis, quæ eſt Epiſcoporum propria, ideo Preſbyteri non poſſunt vti ea poteſtate, niſi quantum eis Epiſcopi concedunt: ita quoque de poteſtate baptizandi ſentiendum eſt. Hinc conciliari poſſunt teſtimonia quædam auctorum, quæ alioqui contraria videri poſſunt. Quidam enim ſimpliciter affirmant officium baptizandi ad presbyteros pertinere, vt Iſidorus li. 2. de officiis diuinis, cap. 24. Alij dicunt Presbyteros baptizare non poſſe ſine Epiſcopi facultate, vt Tertull. lib. de Baptiſmo, & Hierony. in Dialogo contra Luciferianos.

SECVNDO docent, Diaconis quoque ex officio conuenire baptizare, ſed in abſentia Sacerdotũ, aut eorum iuſſu. Ita docent idem auctores, Tertull. & Hierony. Neque his repugnant Ignatius in epiſt. ad Heronem; & Epiph. hæreſ. 79. qui negant Diaconis cõuenire munus baptizandi, & proprium id eſſe dicunt Sacerdotum. Nam loquuntur Epiph. & Ignat. de ordinario officio, Tertull. & Hieron de extraordinario, & vtrique rectè dicunt: ordinariè ſiquidem ad ſolos Sacerdotes pertinet baptizare, extraordinariè etiam ad Diaconos. Quod etiam habet Gelaſ. in epiſt. 1. cap. 9. & exprimitur in ipſa ordinatione Diaconorum.

TERTIO, Catholici docent, nunquam licere laicis ſolenniter baptizare, neque etiam priuatim præſente Sacerdote, aut Diacono, aut iis etiam abſentibus, extra caſum neceſſitatis. Docet hoc Auguſt. li. 2. contra epiſt. Parmen. cap 13. & rationem reddit, quia nemini licet vſurpare alterius officium.

QVARTO docent, laicis baptizatis licere in caſu neceſſitatis baptizare. De hoc enim nunquam in Eccleſia dubitatum inuenio: vnde noua eſt, & inaudita Caluini hæreſis.

QVINTO docent etiam, non baptizatis in caſu neceſſitatis licere Baptiſmum dare, ſi ſciant ritum. De hoc tamen veteres dubij fuiſſe videntur. Nam TERTVLLIANVS in lib. de Baptiſmo reddit cauſſam cur liceat laicis baqtizare. *Quia*, inquit, *quod ex æquo ab omnibus accipitur, ex æquo ab omnibus dari poteſt.* Et HIERONYMVS in Dialogo contra Luciferianos, Tertullianum imitatus, inquit, *Scimus etiam licere laicis: vt cum accipit quis, ita & dare poteſt.* & Concil. Elibert. can. 38. dicit, laicos poſſe baptizare, modò ſint ipſi baptizati, & non bigami. Auguſt. ſimiliter dubius fuit. Nam lib. 2. contra epiſt. Parmen. cap. 13. proponit quæſtionem, an non baptizatus poſſit baptizare, & dicit ſe non audere rem determinare, cùm in nullo generali Concilio res definita ſit. Idem etiam habet lib. 7. de Baptiſmo, cap. 53.

Denique Greg. II. in epiſt. ad Bonif. & habetur etiam apud Gratian. can. Quos à paganis, de conſec. diſt. 4. iubet rebaptizari à paganis baptizatos.

Ceterum res iam definita eſt in Concilio generali, vt Auguſt. cupiebat. Nam in Florentino Concilio habetur in caſu neceſſitatis licere laico, ſeu viro, ſeu fœminæ, ſeu Chriſtiano, ſeu pagano baptizare, modo adſint materia, forma, & intentio debita. Quod idem multo antea ſtatuerat Nicolaus Papa, vt habetur canon. A quodam Iudæo, de conſ. diſt. 4. & idem habetur ibid. can. Romanus. Et ratio idem ſuadet. Nam cùm non requiratur in miniſtro Baptiſmi fides, aut probitas, aut ordinatio, vt notum eſt, nulla eſt ratio, cur non ſit verum Baptiſma, quod à Pagano, aut Iudæo confertur, ſi adſint ea, quæ neceſſaria ſunt ad Baptiſmi eſſectiam.

ADDE, quod nullum teſtimoniorum contra prolatorum conuincit, non licere Baptiſmum à non baptizato accipere. Nam Greg. II. non tam creditur iuſſiſſe rebaptizari à pagano baptizatos, propter vitium miniſtri, quam propter vitium formæ Sacramentalis, quam illi pagani, & imperiti fortè non tenebant. Auguſt. autem etſi dubius fuit, tamen paratus erat generali Concilio acquieſcere. Et præterea lib. 7. de Baptiſmo, cap. 53. apertè dicit, ſi ſententia ipſius quæratur, ſe reſponſurum, Baptiſmum eſſe ratum à quocunque, & vbicunque traditum, modò verbis Euangelicis conſecratum Elibertin. Concil. aſſeruit, quod erat certum, laicum baptizatum licitè baptizare: non autem negauit expreſsè contrarium, ſed reliquit ſub dubio. Denique Tertull. & Hieron. id ſolùm fortè dicere voluerunt, Baptiſma ab omnibus poſſe dari, vt ab omnibus accipitur: id eſt, quia eſt Sacramentum omnibus neceſſarium, ideo ab omnibus poſſe accipi, & ſimiliter ab omnibus poſſe dari, non quòd oporteat eum, qui dat prius accepiſſe. Id mihi perſuadeo, tum quia verba hunc ſenſum ferre poſſunt, tum quia ſi alium ſenſum faciant, abſurdam rationem continent. Non enim eſt bonum argumentum; Hic habet baptiſmum, ergo poteſt dare, alioqui poſſet etiam presbyter ordinare presbyteros, & diaconus diaconos, quia habet ille presbyterium, & hic diaconatum. Neque eſt bonum argumentum, ſi negatiuè ratiocinemur; Non habet iſte Baptiſmum, ergo non poteſt dare; alioqui non poſſet miniſter impius, per verba, & Sacramenta alios iuſtificare, quia nimirum caret ipſe iuſtitia, & pietate. Non igitur requiritur, vt habeat in ſe Baptiſmum formaliter, qui eſt futurus miniſter, ſed ſatis eſt, ſi habeat virtualiter, & miniſterialiter, quomodo omnes habent, qui habent vſum rationis, linguæ, & manuum, vt poſſint ex intentione verba proferre, & aquam ſpargere.

SEXTO docent, non modò viros, ſed etiam fœminas in extrema neceſſitate poſſe baptizare. Id habet expreſsè Concil. Flor. item Concil. Carth. IIII. can. 100. vt infrà citabimus, & Vrban. II. in epiſt. ad Vitalem, & habetur 30. q. 3. can. Super his: & denique idem habet conſuetudo Eccleſiæ, & ratio manifeſta, quæ ſuprà facta eſt pro non baptizatis.

His ergo ita conſtitutis, ſupereſt ſolum, vt contra Caluinum probemus, licere in caſu neceſſitatis baptizare iis, qui miniſtri Eccleſiaſtici non ſunt. Probatur igitur PRIMO, exemplo Teſtamenti veteris. Nam Exod. 4. Sephora vxor Moyſis filium ſuum circumcidit, & eo modo virum ſuum à mortis periculo liberauit. At Circumciſio figura erat Baptiſmi, & ſecundum Caluinum idem omnino efficiebat, quod nunc facit Baptiſmus: igitur licebit etiam in caſu neceſſitatis mulieribus baptizare.

Caluino loco notato, lib. 4. cap. 15. §. 22. mouit hoc exemplum bilem vehementiſſimam, dicit enim Se-

phoram

phoram ſtultam mulierem,& temeratiàm fuiſſe : *Inſcite*, inquit, *ad imitationem trahitur, quod egit ſtulta mulier.* Et infra, *Lectores attendere velim, nihil minus Sephoræ fuiſſe propoſitum, quàm vt Deo miniſterium præſtaret. Filium periclitari videns, fremit, obmurmurat, nec ſine indignatione præputium in terram proiecit, marito ſic conuitiatur, vt Deo quoque ſuccenſeat. Denique hoc totum ab animi impotentia profectum eſſe ſatis eſt, quia Deo, & marito obſtrepit, quod filij ſanguinem fundere cogitur. Adde, quod ſi in aliis omnibus prolè ſe geſſiſſet, hæc tamen eſt inexcuſabilis temeritas, quod præſente marito circumcidit filium, non priuato quopiã homine, ſed Moyſe primario Dei Propheta, quo nullus vnquam maior in Iſraele ſurrexit, quod nihilo magis ei licebat, quàm hodie mulieribus ſub Epiſcopi oculis.* Hæc ille.

Sed Caluinus, qui arguit Sephoram temeritatis, & impotentiæ animi, non aduertit ſe ex mera impotentia animi, & libidine detrahendi incredibili temeritate id facere. Nam vt ab vltimo incipiam, non peccauit Sephora, quod præſente viro filium circumciderit, id enim fecit coacta ab ipſo Moyſe, vel potius à Deo. Licet enim Moyſes eſſet præſens, tamen non poterat ipſe per ſe id facere, cum eſſet in anguſtiis maximis, & penè exanimatus. Quod enim ſcriptura dicit: *Occurrit ei Dominus, & volebat occidere eum*, vel ſignificat, vt non malè exponit Rabbi Abenezra, immiſſum fuiſſe Moyſi diuinitus grauiſſimum morbum, vel, vt noſtri exponunt, apparuiſſe ei Angelum nudato gladio, qui eum continuo vexauit, & quieſcere non permiſit, donec Sephora filium circumcidit, tunc enim demum Angelus Moyſem dimiſit. Itaque non poteſt dubitari, quin Moyſes, ſi potuiſſet, filium ipſe circumciduiſſet, ſed quia non poterat, ſignificauit vxori vt ipſa id faceret. Id quod ipſe etiam Caluinus neſciens quid loquatur, & ſecum pugnans, indicauit, cum ait, *Deo & marito obſtrepit quod filij ſanguinem fundere cogitur.* Nam ſi coacta eſt à Deo, & a marito, igitur temerè id ſibi ſumpſit, vt præſente Moyſe filium circumcideret. Vbi eſt ergo temeritas Sephoræ, quam Caluinus inexcuſabilem eſſe dicit?

Quod autem Caluinus dicit, Sephoram circumcidiſſe filium ſine propoſito obtequendi Deo, & proiecille præputium in terram, & obmurmuraſſe contra Deum, & contra maritum, ſunt mera mendacia ſine nullo fundamento, & ex mera libidine detrahẽdi profecta, Scriptura enim nihil tale dicit. Vnum eſt verbulum, quod forte Caluinum decepit adiuncta Lyrani expoſitione. Quod enim Scriptura dicit: *Et dimiſit eum*, poſtquam dixerat: *Sponſus ſanguinum tu mihi es*, Lyranus ita exponit quaſi Sephora dimiſerit Moyſem, & receſſerit ab eo indignata ob filii circumciſionem.

Sed fallitur Lyranus, quicunque ita exponit. Illa enim verba: *Et dimiſit eum*, non poſſunt referri ad Sephoram, ſed ad Angelum, qui dimiſit Moyſem, id eſt, deſtitit eum vexare, quando Sephora peracta Circumciſione dixit: *Sponſus ſanguinum tu mihi es.* nam vox Hebræa eſt maſculini generis חתן proinde non poteſt conuenire Sephoræ: nec ſignificat רפה dimittere propriè, quomodo cum vnus ab alio recedit, ſed ſignificat lenem eſſe, ſeu remiſſum, id eſt, non amplius perſequi, & vexare quod proprie conuenit Angelo qui placatus ob Circumciſionem, deſtitit à Moyſe vexando. Vnde Græca editio addit nomen Angeli ἐκοπάσθη ἀπ' αὐτοῦ ὁ ἄγγελος. Ex quo etiam colligitur Sephoræ factum Deo placuiſſe: proinde fuiſſe rectum, & bonum, quandoquidem eo continuo placatus eſt.

Sed reſpondet Caluinus ad hanc noſtram conſequentiam : *Quòd placatus*, inquit, *fuit Dei Angelus poſtquam illa arrepto lapide filium circumcidit, inde perperam colligitur factum illius probatum fuiſſe Deo. Alioqui dicendum eſſet, placuiſſe Deo quem Gentes ab Aſſyria traductæ exercerant cultum.* Hæc ille. Sed quæ eſt inter iſta ſimilitudo? Nam Gentes illæ ab Aſſyria traductæ, quia falſum cultum inſtituerunt, diſcerpebantur à leonibus 4. Reg. 17. Sephora autem circumcidendo filium liberauit Moyſem à mortis periculo. Si forte reſpondeat Caluinus, non ſe loqui de eo tempore, quo colebant idola ſua Gentes illæ, & à leonibus diſcerpebantur: ſed de tempore poſteriore, quo Deum ſimul cum idolis colebant, & à leonibus immunes erant: contra obiiciam, Gentes illas à leonibus liberatas, quia Deum verum vero ritu colebant, edoctæ nimirum à Sacerdote Iſraëlita, vt eodem loco dicitur: non autem quia idola ſimul colebant, vel quia ritu aliquo à ſe excogitato vtebantur. Licet enim Gentes illæ Deo non placerent, nec apud Deum aliquid mereri poſſent, cum Deum ſimul, & idola colerent : Deus tamen indicare voluit, quantum intereſſet inter cultum à ſe inſtitutum, & impias Gentium ſuperſtitiones, & ideo leones immiſit in eas Gentes, quando idola tantum colebant, & leones repreſſit, quando Deum verum vero cultu honorare cœperunt.

Secvndo, probatur eadem veritas ex eo loco, vnde Caluinus ſumit præcipuum argumentum, nimirum, Matth. vlt. *Euntes, docete omnes Gentes baptizantes eos, &c. Hæc dicuntur ſolis Apoſtolis, qui à Chriſto inſtituti ſunt miniſtri Verbi, & Sacramentorum: Non ergo licet aliis idmunus vſurpare.* Ita Caluinus. Sed ex hoc ipſo nos argumentamur, licet miniſterium Verbi ſit proprium Apoſtolorum & Epiſcoporum, qui eis ſuccedunt, tamen omnibus licet: immo omnes tenentur in articulo neceſſitatis docere, & inſtruere ignorantes, præſertim in periculo æternæ ſalutis. Exemplum habemus Act. 18. de Aquila, & vxore eius Priſcilla, qui videntes Apollinem quendam prædicare, cum non bene teneret fidem Domini, inſtruxerunt eum diligenter.

Ergo eodem modo, licet munus baptizandi ſit proprium Sacerdotum, tamen in neceſſitate licebit etiam laicis, & fœminis baptizare: immo maiori ratione id licebit, cum ſit magis propriũ Apoſtolorum, & Epiſcoporum prædicare, quam baptizare: *Non miſit me Dominus* inquit Paulus, 1. Cor. 1. *baptizare, ſed prædicare.*

Tertio probatur exemplis Scripturæ, Act. 8. Philippus Diaconus baptizauit. qui quidem licet non fuerit laicus, tamen non erat Apoſtolus, nec Epiſcopus, aut Sacerdos: & tamen ſecundum Caluinum ſoli Apoſtoli acceperunt à Chriſto baptizandi poteſtatem : ſic enim loquitur §. 20. *Neque enim aut mulieribus, aut hominibus quibuslibet mandauit Chriſtus, vt baptizarent, ſed quos Apoſtolos conſtituerat, iis mandatum hoc dedit.* Præterea, Act. 9. Ananias Paulum baptizat, qui neque Apoſtolus, neque etiam Diaconus erat, ſed planè laicus. Id enim factum eſt primo anno à paſſione Domini, quo tempore nondum erant ordinati vlli Epiſcopi, aut Sacerdotes præter Apoſtolos, neque erant vlli Diaconi, præter ſeptem. Item Act. 10. Petrus Cornelium, & eius familiam baptizari iuſſit à fratribus, qui ſecum venerant; quos certè fratres probabiliſſimum eſt non fuiſſe Apoſtolos, nec Diaconos, ſed ſimplices diſcipulos. Denique Act. 2. antequam vlli ordinarentur Epiſcopi, Preſbyteri, aut Diaconi, ipſo die primo Pentecoſtes baptizata ſunt tria hominum millia; quod certè non potuit commodè fieri per ſolos Apoſtolos: oportuit igitur, vt etiam alii baptizarent, qui laici erant. Nam etiam 72. diſcipuli eo tempore laici erant, non enim Dominus Sacerdotes ordinauit, niſi in vltima cœna vbi ſoli erant Apoſtoli.

Qvarto, probatur teſtimoniis, & exemplis Patrũ. Tertvllianvs, lib. de Baptiſmo, vbi dixerat ius baptizandi propriè conuenire Epiſcopis, & Preſbyteris, nec non etiam Diaconis, ſi Epiſcopus, iubeat, ſub-

Digitized by Google

iungit: *Alioqui & laicis ius eſt baptizandi. Quod enim ex æquo accipitur, ex æquo dari poteſt.* ALEXANDER Epiſcopus Alexandrinus, cum vniuerſa ſua Eccleſia ratum habuit Baptiſmum quem Athanaſius adhuc puer, & laicus aliis pueris contulerat, teſte Ruffino, lib 10. hiſt. cap. 14. Concilium NICÆNVM, teſte Hieronymo, in lib. contra Luciferianos, ſtatuit Baptiſma hæreticorum eſſe ratum, modò detur ſecundum formam Eccleſiæ. Quod antea definierat Stephanus Papa & Martyr, vt Cyprianus refert in epiſt. ad Pompeium. At non poterant ignorare Stephanus, & Patres Concilii Nicæni apud aliquas hæreſes non eſſe verum Sacerdotium, proinde laicos eſſe, qui baptizarent, licet fortaſſe dicerentur Sacerdotes. Concilium ELIBERTINVM, circa hoc idem tempus celebratum can. 38. docet fideles laicos poſſe baptizare, cùm Eccleſia procul abeſt, & aliquis Catechumenus vicinus eſt morti. AMBROSIVS, ſeu auctor Commentariorum in epiſt. Pauli, quæ Ambroſio tribuuntur in cap. 4. ad Epheſ. dicit, in primitiua Eccleſia omnibus licuiſſe prædicare & baptizare, ob miniſtrorum paucitatem; nunc autem rebus Eccleſiaſticis ſuo ordine conſtitutis, non licere clericis, & laicis prædicare, vel baptizare. At certè, quod licuit in primitiua Eccleſia ob miniſtrorum paucitatem, eadem ratione licere debet quocunque tempore in extrema neceſſitate. HIERONYMVS in dialogo contra Luciferianos: *Baptizare*, inquit, *ſi neceſſitas cogat, ſcimus etiam licere laicis.* AVGVSTINVS lib. 2. contra epiſt. Parmeniani, cap. 13. idem habet & Concil. CARTHAGINENSE IIII. cui Auguſt. interfuit, can. 100. *Mulier*, inquit, *baptizare non præſumat, niſi neceſſitate cogente.* Quamuis enim non habeatur in tomis Conciliorum illa exceptio: *Niſi neceſſitate cogente*, tamen ita canonem hunc citat Petrus Lombardus, lib. 4. ſent. diſt. 6. & Gratianus can. Mulier, de conſec. diſt. 4. Denique idem docent de laicis baptizantibus, Gelaſ. epiſt. 1. Iſidor. lib. 2. de officiis diuinis, cap. 24. & Magiſter cum vniuerſa Schola, lib. 4. diſt. 6. & poſtremò Florent. Concil.

Ad hoc argumentum more ſuo ita Caluinus reſpondet: *Quod autem multis abhinc ſeculis, adeoque ab ipſo ferè Eccleſiæ exordio vſu receptum fuit, vt in periculo mortis laici baptizarent, ſi miniſter in tempore non adeſſet, non video quam firma ratione defendi queat.* Hæc ille. At hæc ipſa eſt grauiſſima ratio; ſi quidem in rebus huiuſmodi, quid maius habere poſſumus totius Eccleſiæ conſenſu, eoque antiquiſſimo, atque adeò ab ipſo Exordio Eccleſiæ ad nos deducto. Sed videamus nunc quid ille contra adferat.

PRIMO, obiicit Chriſti mandatum, Matth. vlt. *Euntes docete, &c.* quod quidem ad ſolos Apoſtolos pertinet. Reſpondeo PRIMVM, non eſſe certum, an hæc dicta ſint ſolis Apoſtolis. Licet enim Matthæus mentionem faciat tantum vndecim Apoſtolorum; tamen probabile eſt, fuiſſe tunc præſentes multò plures. Videntur enim dicta illa verba in die Aſcenſionis, quo die aderant cum Apoſtolis quingenti fratres, vt Apoſtolus teſtatur, 1. Cor. 15. Deinde SECVNDO reſponderi poteſt, Apoſtolica facta mandatum iſtud expoſuiſſe. Cùm enim Apoſtoli ratum habuerint, vt Stephanus, qui non erat Apoſtolus, concionaretur. Philippus, qui etiam non erat Apoſtolus concionaretur, & baptizaret; & idem multi alii facerent, qui neque Apoſtoli, neque Diaconi erant, vt Ananias, & alij apertè declararunt, vrgente neceſſitate licere, omnibus id quod alioqui ad quorundam ſpeciale officium pertinet. Vt autem tunc vrgebat neceſſitas propagandæ Eccleſiæ, cum pauciſſimi eſſent miniſtri ad hoc ordinati; ita nunc aliquando vrget neceſſitas, cùm quis eſt in periculo vitæ abſentibus Sacerdotibus.

SECVNDO obiicit, quod ipſis etiam veteribus non conſtabat, an rectè fieret, vt laici in neceſſitate baptizarent, licet hunc morem ipſi quoque tenerent, vel permitterent. Et probat ex AVGVSTINO, qui ſic loquitur, lib. 2. contra epiſt. Parmeniani, cap. 13. *Et ſi laicus neceſſitate compulſus Baptiſmum dederit, neſcio an piè quiſquam dixerit, Baptiſmum eſſe repetendum. Nulla enim cogente neceſſitate ſi fiat, alieni muneris vſurpatio eſt, ſi autem neceſſitas vrgeat, aut nullum, aut veniale delictum eſt.* RESPONDEO, nullam hic eſſe Auguſtini dubitationem. Nam priora verba continent quidem oratoriam phraſim, ſed planè aſſertiuam. Idem enim eſt dicere; Neſcio an aliquis piè hoc dixerit, ac; Non niſi impiè id affirmari poteſt. Poſteriora verba ſignificant peccatum eſſe veniale, cùm laici non adhibent omnem diligentiam, vt Sacerdotem inueniant, qui baptizet: nullum autem eſſe peccatum, cùm adhibita diligentia, & Sacerdote minimè inuento, ipſi baptizant.

TERTIO, obiicit Concil. IIII. Carthagin. can. 100. vbi prohibentur mulieres baptizare. RESPONDEO, ipſum Concilium excepit caſum neceſſitatis, vt ex Petro Lombardo, & Gratiano ſuprà demonſtrauimus. Præterea licet Concilium non expreſsè exciperet, oporteret tamen intelligere eum caſum eſſe exceptum: quemadmodum cùm Apoſtolus prohibet mulierem loqui 1. Cor. 14. & 1. Tim. 2. intelligitur exceptus caſus neceſſitatis. Quod autem Caluinus hic reſpondet, nullam eſſe Baptiſmi neceſſitatem, iam ſuperiore controuerſia refutatum eſt.

QVARTO, obijcit TERTVLLIANVM & EPIPHANIVM, quorum ille in lib. de Virginibus velandis: *Non permittitur*, inquit, *mulieri in Eccleſia loqui, ſed nec docere, nec tingere, nec offerre, &c.* Et in lib. de Baptiſmo: *Petulans*, inquit, *mulier, quæ vſurpauit docere, non vtique & tingendi ius ſibi pariet.* Epiphan. autem hæreſ. 42. quæ eſt Marcionis: *Permittit*, inquit, *etiam mulieribus, vt dent Baptiſma, &c.* & hæreſ. 79. dicit, ne ipſi quidem ſanctiſſimæ Chriſti Matri datum eſſe, vt baptizaret, alioqui ipſa potius, quam Ioannes Chriſtum baptizaſſet. RESPONDEO, loquuntur iſti Patres de publico miniſterio, non de priuato in caſu neceſſitatis. Nam Tertullianus dicit in Eccleſia non licere mulieri loqui, docere, tingere, &c. & præterea coniungit officium dandi Baptiſmi, cum officio ſacrificandi; ſacrificium autem ſemper eſt publicum. Sicut igitur non licet mulieri ſacrificare, quia id munus publicum eſt, ita nec licet publice baptizare. Epiph. quoque apertè indicat ſe loqui de ordinario, & publico miniſterio, quia hæreſ. 79. vbi dicit, mulieri non licere Baptiſmum dare, ibid. dicit idipſum etiam Diaconis non licere: & tamen conſtat ex Scripturis id Diaconis licere, ſaltem extraordinariè.

Nec valet Caluini reſponſio, quod Epiphanius ludibrium eſſe pronunciauerit dare fœminis licentiam baptizandi: neque vllum caſum exceperit. Nam hoc ipſo, quod vocat ludibrium, indicat ſe loqui de publico miniſterio. Id enim verè ludibrium, & probrum eſſet, ſi in templo viris præſentibus mulier baptizaret. Nec mirum ſi non addidit exceptionem neceſſitatis: nam nec addidit, cùm negauit, Diaconos poſſe baptizare, quia certum erat, eam per ſe intelligi potuiſſe.

CAPVT VIII.

De Baptiſmo infantium, contra Anabaptiſtas.

SEQVITVR controuerſia SEXTA de ſuſcipientibus Baptiſmum: tota autem quæſtio eſt de Baptiſmo infantium. Tametſi enim iam probauerimus contra Caluinum, Baptiſmum infantibus neceſſarium eſſe, ſi ſaluari debeant, ſuperſunt tamen adhuc duæ quæſtiones, VNA, cum Anabaptiſtis, vtrum infantes capaces

niſi Baptiſmi, ſiue, an liceat infantes baptizare, ALTERA, cum Lutheranis, & Caluiniſtis, quæ fides ſit neceſſaria in Baptiſmo paruulorum.

Quantum ad PRIMAM quæſtionem hæreſis fuit tempore S. Bernardi, quæ docebat non licere infantes baptizare. Refert eam, & refellit S. Bernard. ſerm. 66. in Cant. & epiſt. 240. Eadem eſt huius temporis Anabaptiſtarum, non licere Baptiſmum tradere, niſi adultis, qui Baptiſmum per ſe flagitant. In hoc errore conuenire omnes Anabaptiſtas, licet alioqui in multis rebus inter ſe diſſideant, teſtatur Caluinus in inſtructione contra Anabaptiſtas. Idem etiam Caluinus, lib. 4. Inſtit. cap. 16. §. 29. teſtatur Michaelem Seruetum, & quoſdam alios Anabaptiſtarum Magiſtros contendere Baptiſmum ſuſcipi non debere, niſi anno XXX. qua ætate Chriſtus Baptiſmum ſuſcepit. Exorta eſt hæc hæreſis anno Chriſti M.D.XXVII. vt Ioan. Cochlæus refert in actis Lutheri. Princeps videtur fuiſſe Balthaſar Pacimontanus, qui poſtea Viennæ crematus fuit. Sic enim eum vocat Cochlæus in actis Lutheri, anni M.D.XXVIII. vbi dicit contra eum Lutherum ſcripſiſſe eodem anno, quanquam ex Lutheri ſcriptis hunc errorem Balthaſard ſe collegiſſe fatetur: quod & veriſſimum eſſe, in ſequenti quæſtione demonſtrabimus.

Miniſtri Tranſyluani, qui anno M.D.LXVII duos libros ediderunt contra Trinitatem, & Incarnationem Domini, ad finem eorum librorum addiderunt 36. argum. contra Baptiſmum paruulorum, in quo apparet maxima Satanæ rabies, contra genus humanum, qui non contentus per Lutheranos, & Sacramentarios perdidiſſe innumerabiles animas hominum adultorũ, voluit etiam animas infantium perdere per Anabaptiſtas.

Præter hos hæreticos duos auctores obliquè idipſum docuiſſe videntur. Erasmus præfatione paraphraſis in Matthæum, docuit, homines in infantia baptizatos, vbi adoleuerint, interrogandos eſſe, an habeant ratum quod ipſorum nomine in Baptiſmo promiſſum eſt: & ſi ratum non habeant, eſſe liberos dimittendos. Ludouic. Viues annotat. in cap. 27. lib. 1. de ciuit. Dei, dicit, olim neminem conſueuiſſe baptizari, niſi adulta ætate, & qui per ſe peteret Baptiſmum, & intelligeret quid ſit baptizari.

Porrò Catholica Eccleſia ſemper docuit infantes baptizandos, quod etiam Concil. Trident. ſeſſ. 7. can. 12. 13. & 14. de Baptiſmo, iterum cum anathematis denunciatione definiuit. PROBATVR hæc veritas tribus argumentorum generibus. PRIMVM ſumitur à Scripturis, habemus autem in Scripturis tria argumenta, PRIMVM, ſumitur a figura Teſtamenti veteris. Nam Circumciſio figura erat Baptiſmi, adeo manifeſta, vt Baptiſmus à Paulo dicatur Circumciſio, Coloſſen. 2. At Circumciſio dabatur infantibus, Gen. 17. cur igitur non etiam Baptiſmus? Hoc argumentum Anabaptiſtæ facilè poſſunt eludere, cùm a Lutheranis & Caluiniſtis proponitur. Lutherani enim & Caluiniſtę formam Baptiſmi eſſe volunt concionem, vt libro ſuperiore oſtẽdimus, quod de Circumciſione dicere non poſſunt. Inde autem ſequitur vt infantes circũcidi potuerint, non autem baptizari. At cùm à nobis proponitur, qui ad baptiſmi eſſentiam non requirimus verba concionalia, ſed conſecratoria, certè eludi argumentum non poteſt.

SECVNDVM argumentum colligitur ex duobus locis Euangelij, ſimul iunctis, Ioan. 3. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua, &c.* Hic locus probat infantes ſine Baptiſmo in æternum perire, eſt enim generalis Domini comminatio. Sed nondum habemus, poſſe infantes baptizari: dicent enim Anabaptiſtæ paruulos perire, quòd vnici remedii capaces non ſint. At quòd paruuli non pereant, Dominus docet, Matt. 19. Mar. 10. & Luc. 18. *Sinite paruulos venire ad me: talium eſt enim regnum cœlorum*: vbi etiam Marcus dicit, Dominum complexum fuiſſe paruulos, eiſque benedixiſſe. At quomodo paruulorum eſt regnum cœlorum, quomodo Dominus eos complectitur, eiſque benedicit, ſi ſalui eſſe non poſſunt? A

Ad hunc locum duę dari poſſunt reſponſiones. VNA, Anabaptiſtarum, quòd Dominus in perſonis paruulorum benedixerit paruulos innocentia, & humilitate, non ætate: non enim dixit, Horum eſt regnum cœlorum, ſed: *Talium*. Vnde etiam AVGVSTINVS lib. 1. Confeſ. cap. 19. *Humilitatis*, inquit, *ſignũ in ſtatura pueri commendaſti Rex noſter, cùm dixit: Talium eſt enim regnum cœlorum*. ALTERA quod Euangelia non loquantur de infantibus, ſed de pueris, qui iam vſu rationis vtuntur. Vt enim Tertullianus notat, libro de Baptiſmo, prope finem, ideo Dominus ait: *Sinite paruulos venire ad me*, Nõ enim veniunt niſi grandiores: infantes enim portari poſſunt, venire non poſſunt.

SED neutra ſolida reſponſio eſt. Nam etiamſi Dominus in ſtatura pueri commendare voluerit humilitatem, & innocentiam, vt Auguſt. rectè docet, tamen ſimul etiam indicauit infantilem ætatem non eſſe alienam a regno & ſalute. Nam cùm Dominus ait: *Sinite paruulos venire ad me*, ad litteram, & hiſtoricè loquitur de veris paruulis quos, vt tres Euangeliſtæ teſtantur, multi offerebant, vt eis Dominus benediceret, & Apoſtoli prohibere conabantur, ne illi accederent. Quare etiam illa ratio: *Talium eſt enim regnum cælorum*, debet conuenire veris paruulis. Et præterea ille complexus, & benedictio veris paruulis data, apertè ſignificat eos pertinere poſſe ad Chriſti ſocietatem, & regnum. Itaque ſicut Iſaac, & Iſmael ſunt allegoricè duo Teſtamenta apud Paulum, Galat. 4. & tamen hiſtoricè duo veri homines fuerunt, ſic etiam ætas infantilis typus eſt humilitatis, & tamen reipſa idonea eſt ad regnum cœlorum. B C

Altera ſolutio non eſt etiam ſolida. Nam verba Euãgeliſtarum paruulos, & infantes ſignificant Matthæus, & Marcus habent παιδία, id eſt, paruulos. Lucas habet βρέφη, id eſt infantes. Et ibid. Lucas dicit, eos portatos fuiſſe, non ſuis pedibus venuſſe προσέφερον δὲ αὐτῷ καὶ τὰ βρέφη, id eſt, *Afferebant autem ad ipſum & infantes*. Igitur illa vox, *venire*, accipitur largo modo pro eo, quod eſt accedere, & appropinquare. Porrò hoc argumentum, quod per ſe, & reuera ſolidum eſt, infirmum tamen eſt, cùm à Caluiniſtis producitur. Nam Caluiniſtę nolunt intelligi debere de Baptiſmo locum illum, Ioan. 3. *niſi quis renatus fuerit*. Sublato autem illo loco, poſterior locus, quo ſolo Caluinus vtitur, non conuincit, nam poſſet reſponderi ab Anabaptiſtis, ſecundum Caluini principia, paruulos ad Chriſtum pertinere, quia naſcuntur ſancti, vel quia prædeſtinati ſunt. Viderit igitur Caluinus, quàm ſolidè reſiſtere poſſit Anabaptiſtis. D

TERTIVM argumentum colligitur ex locis illis, vbi dicuntur baptizatę integræ familiæ, vt Act. 16. dicitur Lydia baptizata, & domus eius. Et ib. de cuſtode carcetis *Baptizatus eſt ipſe, & omnis domus eius continuò*. 1. Cor. 1. *Baptizaui*, inquit Paulus, *Stephanæ domum*. At certè in integris domibus ratum eſt, vt non ſint infantes aliqui. Hoc argumento vtitur etiam Caluinus, ſed argumentum eſt probabile tantùm, non autem apertè conuincens. Hæc igitur ex diuinis literis.

SECVNDA claſſis argumentorum continet teſtimonia Eccleſiæ quæ tanquam traditionem Apoſtolorum id ſemper & docuit, & ſeruauit. Vtitur hoc argumento etiam Philippus in locis, titul. de Baptiſmo paruulorum, idque tanquam firmiſſimum in prima acie poſuit, ſed n erito ridetur ab Anabaptiſtis. Nam ſi in hac re

valere debet traditio, & antiquæ Eccleſiæ teſtimonium; cur non etiam valeat in aliis articulis? vt in aſſerendo Purgatorio, inuocatione Sanctorum, &c. Noſtrum igitur eſt argumentum, non aduerſariorum.

Ac primùm habemus teſtimonium DIONYSII Areopagitæ, qui li. Eccleſ. Hierac. c. vlt. parte vlt. ab Apoſtolis traditum affirmat, vt infantes baptizentur. Idem docet Iuſtinus ſeu quicunque eſt auctor earum quæſtionum, q. 56. vbi dicit, paruulos baptizatos ſaluari, alios non item. Iren. lib. 2. ca. 39. dicit, ſaluari omnes, qui renaſcuntur in Chriſto, infantes, pueros, iuuenes, & ſenes. ORIGENIS lib. 5. in c. 6. ad Romanos. *Eccleſia*, inquit, *ab Apoſtolis traditionem accepit, etiam paruulis dare Baptiſmum.* Cypriã. l. 3. epiſt. 8. ad Fidum ſcribit, non ſolùm ſibi, ſed etiam integro Concilio viſum eſſe, paruulos baptizari poſſe, etiam ante diẽ octauum, Hierony. l. 3. contra Pelagianos extremo, infantes baptizari dicit, & tum omni peccato carere Nazianz. orat. in ſanctum lauacrum, Baſil. orat. exhortatoria ad Baptiſmum, Chryſoſt. hom. 1. ad Neophytos, AVGVSTINVS lib. 10. de Gen. cap. 23. *Conſuetudo*, inquit, *matris Eccleſiæ baptizandis paruulis nequaquam ſpernenda eſt, nec vllo modo ſuperflua deputanda, nec omnino credenda, niſi Apoſtolica eſſet traditio.* Idem Auguſt. lib. 4. de Baptiſmo, cap. 24. iterum repetit Apoſtolicam eſſe traditionem, paruulos baptizandos, & lib. 1. de peccatorum meritis, & remiſſ. cap. 26. dicit, Pelagianos auſos non fuiſſe negare Baptiſmum paruulorum, quòd viderent nimis apertè pugnandum fuiſſe cum tota Eccleſia, ſi id negarent. Vide etiam Proſperum lib. 2. de vocatione Gentium, cap. 8. qui (vt etiam Hieron. & Auguſt.) hoc potiſſimum argumentum contra Pelagianos probant, dari peccatum originale, quòd infantes baptizãtur, cùm nullum habeant actuale peccatum.

Iam verò Concilium MILEVITANVM inter alios Canones ſecundum edidit his verbis: *Placuit, vt quicunque paruulos recentes ab vteris matrum baptizandos negat, anathema ſit.* Concil. item Gerundenſe, ante annos M. celebratum can. 5. ſtatuit, etiam ipſo die, quo naſcuntur, poſſe infantes baptizari, ſi periculum mortis imminere videatur. Concil. II. Bracatenſe can. 7. probat etiam infantium Baptiſmum. Vt etiam Concilium Viennenſe generale, vt habemus in Clementina 1. de ſumma Trinit. & fide Catholica.

His accedant expreſſa etiam ſanctorum Pontificum decreta de re eadem. Clementis I. lib. 6. conſt. Apoſt. cap. 15. Siricij epiſt. 1. ad Himerium, cap. 2. Innocent. I. epiſt. 26. ad Concil. Mileuitanum, Leonis I. epiſt. ad Epiſcopum Aquileienſem 84. alias 86. Gregor. I. lib. 3. epiſt. 9. ad Ioan. Caralitanum, Innoc. III. in epiſt. ad Epiſcopum Arelatenſem, & habetur cap. Maiores, de Baptiſmo, & eius effectu. Ex his colligitur quam falſum ſit quod ait Ludouicus Viues, neminem olim admotum ſacro Baptiſmo, niſi in ætate adulta.

TERTIA claſſis argumentorum, conſtat ex rationibus. PRIMA ratio, Paruuli ſalui eſſe poſſunt: ſed extra Eccleſiam non eſt ſalus; igitur intrent Eccleſiam neceſſe eſt. PRIMA propoſitio probatur tum ex Scriptura citata Matt. 19. *Talium eſt enim regnum cælorum*, tum exemplo ſanctorum Innocentium, quos ſaluos eſſe ſemper Eccleſia docuit, vt ſupra probatum eſt, cap. 6. tum etiam quia ſi poſſunt paruuli participes eſſe peccati Adami, cur non etiam gratiæ Chriſti? Alioqui plus poſſet culpa quàm gratia, cuius contrarium docet Apoſtolus Rom. 6. SECVNDA propoſitio certiſſima eſt. Nam Matt. 12. dicitur: *Qui non eſt mecum, contra me eſt*, & ideo in Symbolo coniungimus cum Eccleſia, remiſſionem peccatorum. *Credo ſanctam Eccleſiam Catholicam, Sanctorum communionem, remiſſionem peccatorum.* Ideo etiam comparatur Eccleſia cum Arca Noë, quia ſicut regnante diluuio periit, qui in Arca non fuit, ita & nunc pereunt, qui in Eccleſia non ſunt, vt ait Hieron. in epiſt. ad Damaſum de nomine hypoſtaſis. Idem teſtatur celebre illud CYPRIANI dictum, lib. de vnitate Eccleſiæ. *Non habet Deum patrem, qui non habet Eccleſiam matrem.* Vide etiam Auguſt. lib. 4. de Baptiſmo, cap. 1. Denique Concil. LATERANENSE ſub Innocen. III. c. 1. *Vna*, inquit, *eſt fidelium vniuerſalis Eccleſia, extra quam nemo ſaluatur.*

Habemus igitur, oportere infantes intrare Eccleſiã. At id facere non poſſunt niſi per Baptiſmum, igitur baptizentur neceſſe eſt. Aſſumptio probari poteſt. PRIMVM, ex Pauli ad Rom. 8. *Quos prædeſtinauit, hos & vocauit, quos vocauit, hos & iuſtificauit, quos iuſtificauit, hos & magnificauit.* Hinc enim habemus, omnem prædeſtinatum vocari, iuſtificari, glorificari, & è contrario nullum glorificari, niſi ante iuſtificatum, nullum iuſtificari, niſi ante vocatum, nullum vocari, ſecundùm propoſitum, niſi ante prædeſtinatum. At in paruulis non poteſt fingi vlla vocatio, niſi per Baptiſmum. Tũc enim rectè dicuntur vocati, cum in numerum vocatorum adſcribantur. PRÆTEREA. Act. 2. dicitur: *Qui receperunt verbum, baptizati ſunt, & appoſitæ ſunt in die illa animæ circiter tria millia.* Vbi videmus, baptizari nihil eſſe aliud, quàm Eccleſiam intrare. Vnde Patres communi conſenſu diſtinguunt Catechumenos à fidelibus, ac docent illos, quòd Baptiſmo careant, nondum eſſe intra Eccleſiam, nec dici poſſe fideles. Vide Nazianzenum orat. in ſanctum lauacrum, Chryſoſtomum hom. 24. in Ioan. Cyrill. lib. 12. in Ioan. c. 50. Auguſt. tract. 4. in Ioan. & Concil. Florentinum in inſtructione Armenorum. DENIQVE non poteſt homo Eccleſiæ, & Chriſto coniungi, niſi fide tantùm, aut Sacramento tantùm, aut vtroque. Sed paruuli conſentientibus Anabaptiſtis, non poſſunt fide, ad Chriſtum, & Eccleſiam adiungi, ergo per Sacramentum adiungi debent.

SECVNDA ratio. Si non poſſent infantes baptizari, aut impedimentum eſſet ex parte prohibitionis alicuius diuinæ, aut ex parte Sacramenti, aut ex parte miniſtri, aut ex parte ipſius ſuſcipientis, aut denique ex parte Eccleſiæ, quæ per Baptiſmum acquirit ius in homines, quòd non videtur poſſe fieri ſine propria ipſorum voluntate. Nihil autem horum dici poteſt. Nam nulla exſtat diuina prohibitio, Sacramentum autem non pendet niſi à diuina inſtitutione, alioqui non eſſet certum, nec adferret ſolidam conſolationem, itaque ex ſe ſemper eſt efficax, & idem operatur, ſiue adulto, ſiue infanti detur. Miniſter autem æquè poteſt infantem aſpergere, & verba ſacra ſuper eum proferre, ac ſuper adultum. Ex parte ſuſcipientis requiritur quidem in adultis diſpoſitio quædam per actualem fidem, & conuerſionem in Deum: at hæc non requiritur in infante. Nam in adultis duplici de cauſſa requiritur illa diſpoſitio. PRIMO, propter peccata actualia, quæ illi originali addiderunt. Peccatum enim quod cõmittitur per actualem auerſionem propriæ voluntatis à Deo, requirit, ſi remitti debeat, actualem conuerſionem propriæ voluntatis in Deum. SECVNDO, quia Deus agit cum rebus ſecũdùm earum naturas, & ideo, qui habet vſum liberi arbitrij, non iuſtificatur à Deo, niſi etiam ipſe concurrat per aſſenſum liberi ſui arbitrij. At neutra cauſſa in paruulis reperitur. Illi enim nec habent vſum liberi arbitrij, nec peccauerunt per auerſionem actualem propriæ voluntatis à Deo: ſolùm enim habẽt auerſionem habitualem, quæ poteſt tolli per habitum charitatis infuſum, & peccauerunt aliena voluntate. Vnde æquum eſt, vt eis etiam proſit aliena voluntas.

Denique non obſtat obligatio, quæ naſcitur ex Baptiſmo. Nam imprimis nõ obligatur niſi ad ea, ad quæ alioqui obligatus, vel obligandus erat. Nam ad legem

diuinam ſeruandam, ad abrenunciandum diabolo & pompis eius, omnes tenentur etiam ſine Baptiſmo. Rurſus omnes tenentur ſuſcipere Baptiſmum, idque diuino mandato, & proinde omnes tenẽtur ſe ſubijcere Eccleſiæ, & eius præceptis. Hoc ſolũ inter adultos, & infantes intereſt, quod illi, quia ſui iuris ſunt, debẽt propria voluntate ſe Eccleſiæ ſubijcere; & niſi faciant, peccant: iſti quia non ſunt iuris ſui, ſed parẽtum, poſſunt eorum voluntate Eccleſiæ ſubijci. Itaque eſt illis aliena voluntas loco rectæ rationis, quam habere deberent ſi eſſent adulti: proinde nulla eis fit iniuria, ſed ingens beneficium, cùm baptizantur, licet inde cõſequatur obligatio obediẽdi Eccleſiæ. Sed neque infantes illi, qui carẽt parentibus & tutoribus, & ab aliquo extraneo baptizantur, queri poſtea poſſunt. Nam qui illos baptizant, agunt eorum cauſſam: ſicut ſi quis incideret in hominem lethaliter vulneratũ, qui vſu linguæ, & rationis careret, eumque in domum aliquam portari, & à medicis curari iuberet, certè non poſſet ille poſtea queri de iſto homine, quod eum obligaſſet ad ſoluendam medicis mercedem: & ſi quereretur, ac ſoluere nollet, ab omni iuſto iudice damnaretur.

CAPVT IX.

Soluuntur obiectiones Anabaptiſtarum.

SED operæpretium erit ſoluere argumenta illa triginta & ſex, quæ pro ſe adducunt Miniſtri Tranſſyluaniæ.

PRIMVM argumentum: *In ſacris nullibi inuenitur Pædobaptiſmus, & nullum de eo mandatum, vel exemplum habemus; ergo reijciendus.* RESPONDEO; Argumentum hoc aduerſus Lutheranos magnas vires habet, quippe qui eo principio paſſim vtuntur. At apud Catholicos nihil vnquam valuit. Licet enim non inueniamus expreſsè mandatum, vt baptizemus infantes; tamen id & colligitur ſatis apertè ex Scripturis, vt ſupra oſtẽdimus: & præterea nõ minoris auctoritatis eſt apud nos Apoſtolorum traditio, quàm Scriptura: eodem enim ſpiritu Apoſtoli loquebãtur, quo ſcribebant. Eſſe autem hãc Apoſtolicam traditionem, inde ſcimus, vnde ſcimus Scripturam Apoſtolicã eſſe Scripturam Apoſtolicam, nimirum ex teſtimonijs antiquæ Eccleſiæ.

SECVNDVM argumentum: *Mandatum eſt, vt prius doceamus, poſtea baptizemus: prius ergo docendi infantes, quàm baptizentur: Ite, docete omnes gentes baptizantes, Matth. 28.* RESPONDEO, Ponit eo loco Dominus ordinem, quem ſeruare debeant Apoſtoli in conuerſione Gentilium, vt prius inſtituerent eos, deinde baptizarent, poſtremò monerent, non ſufficere fidem, & Baptiſma, niſi etiam adderent poſtea legis obediẽtiam, & opera bona. Ideo enim ſubiungit: *Docentes eos ſeruare omnia quæcunque præcepi vobis.* Qui quidem ordo ſeruandus eſt, cùm fieri poteſt, vt etiam ab Eccleſia diligẽter ſeruatur, cùm adulti ad fidem veniunt. At ſi vel propter incapacitatem hominum, vel propter defectum aquæ, non poſſint ſeruari omnia, vel nõ eodem ordine: certè præſtat aliquid ſeruare, quam nihil. Si quis enim in deſerto eſſet cum homine Gentili iam moriente, vbi nõ eſſet aqua, poſſet illum docere, & inſtruere, vt crederet; nec peccaret contra præceptum Domini: *Docete baptizãtes*, quia id intelligitur, cum fieri poteſt. Quia igitur infantes non ſunt capaces doctrinæ, & capaces ſunt Baptiſmi, mutatur in eis ordo: vt prius baptizentur, ne fortè pereant ſine hoc vnico præſidio, ac deinde cum adoleuerint, doceantur. Quemadmodum ſi adultus ad fidem veniat, & iuſta de cauſſa differendus ſit Baptiſmus, tamen docendus erit, & monendus, vt Dei legem obſeruet. Et ſtultus ſanè eſſet, qui diceret, non debere Catechumenos legem Dei ſeruare, & bene viuere, quia Dominus poſt Baptiſma poſuit, vt moneantur de obedientia legis præſtanda.

TERTIVM argumentum: *Gloriatur Paulus, & gratias agit Deo, quod neminem baptizauerit præter Caium & Criſpum, & Stephanæ domum. 1. Cor. 1.* Quàm igitur neceſſarius ſit Pædobaptiſmus, illinc colligе. Et quod præterea Chriſtus ne quidem adultum baptizarit vnquam, vel Ioannes Baptiſta infantem RESPONDEO; Quòd Chriſtus, Ioannes, & Paulus non baptizarint infantes aduerſarii dicunt, ſed non probant, immò contrarium eſt probabilius, ſaltem de Paulo, & Ioãne. Nam in domo Stephanæ, quam Paulus baptizauit, probabile eſt fuiſſe aliquem infantem. Porrò ad Ioannem exibat omnis Hieruſalem, immò & omnis Iudæa, vt baptizaretur ab eo, Matth. 3. & Marc. 1. Quis autem aſſerat, inter omnes non fuiſſe vllum, qui adduceret filium ſuum? Chriſtus autem nõ baptizabat quidem ordinarie per ſe, ſed per diſcipulos, Ioan. 4. tamen aliquẽ, vel aliquos ſine dubio baptizauit, vt haberet baptizatos, per quos alios baptizaret, vt ſcribit Aug. in ep. 108. ad Seleucianum, & Euodius Apoſtoli Petri ſucceſſor, in Antiocheno Epiſcopatu ſcribit, B. Virginem, & S. Petrum ab ipſo Chriſto baptizatos, vt refert Nicephorus li. 2. hiſt. ca. 4. & Euthymius in c. 3. Matth. SED eſto ita ſit, vt illi dicũt, à Chriſto, Ioanne, & Paulo nullum infantem baptizatum: num ideo non ſunt infantes baptizandi? aut num ideo antiquis temporibus non baptizabantur? Ioãnes enim fortè nullum infantem baptizauit, quia eius Baptiſma non erat infantibus neceſſarium: Chriſtus & Paulus maioribus rebus intenti, baptizandi officium aliis committebant, vt patet de Chriſto, Ioan. 4. & de Paulo, Act. 19.

QVARTVM argumẽtum: *Reprobi non ſunt baptizandi; Multi ex infantibus ſunt reprobi; ergo abſtinendũ, ne prophanetur Sacramentum per noſtram ignorantiam.* Reſpondeo PRIMO: Eodem argumento probarent, neque adultos eſſe baptizãdos. SECVNDO; Rectè probat hoc argumẽtum cõtra Caluinũ & Bucerum, & ſimiles, qui volũt Baptiſma eſſe ſigillum æternæ beneuolentiæ Dei. At apud nos nihil probat. Nã etiãſi paruulus fortè ſit reprobus, tamẽ dũ baptizatur, verè iuſtificatur, & proinde Sacramentum non prophanatur, cùm ſit æque in illo, atq; in quouis electo ſignũ gratiæ verũ, & efficax.

QVINTVM argumentum: *Qui non credit, à Baptiſmo arcendus eſt: & Act. 8. Si credis, licet. Infantes non credunt, Deut. 1. Nec ſciunt malum, nec bonum* Reſpõdeo; Hoc argumentum demonſtratio eſt contra Lutheranos, qui exiſtimant, Sacramenta nihil eſſe aliud, niſi inſtrumẽta alendæ fidei: ſed quid illi de hac re ſentiant, ſequenti capite explicabimus, vbi etiam hoc argumentum ſoluemus. Interim dico, ſufficere infanti fidem alienam ſicut ei obfuit peccatum alienum.

SEXTVM argumentum: *Cogi homines ad Baptiſmum, eſt plus tribuere Sacramento, quàm par ſit, Papæ opinionem ſtabilire, qui docet neminem ſine Baptiſmo poſſe ſaluari*: RESPONDEO; Argumentum veriſſimè concludit; ſed contra Caluinum, non contra Catholicos.

SEPTIMVM argumentum: *Conjũgenda eſt aqua cũ Spiritu, Ioan. 3. veluti fides cum Baptiſmo, Marc. vlt. Qui credidit, & baptizatus fuerit. At infantes Spiritu ebrij ſunt, & credere non poſſunt.* RESPONDEO; Quòd ad Spiritum attinet, locus Ioannis non docet baptizatum debere ſentire motionem Spiritus ſancti, vt Anabaptiſtę credunt, ſed ſolùm vim aquæ in Baptiſmo eſſe à Spiritu ſancto; & ſicut aqua lauat exterius, ita Spiritum lauare interius, quod poteſt fieri etiam in dormiente & non ſentiente. Fit enim illa lotio, & renouatio interior per infuſionem habituũ, qui ſine vllo noſtro actu

cùm apertè renitantur, & eiulent cum baptizãtur. Atque hi ſunt Anabaptiſtæ, de quibus ſuprà diximus.

Alij non negarunt paruulos baptizandos, ſed negarunt fidem in paruulis requiri, & ij ſunt Sacramentarij, de quibus mox dicemus, dum alteram ſententiam referemus.

Denique alij neque fidem, neque Baptiſmum paruulorum negarũt, ſed mollire conati ſunt: & exponere Lutheri ſententiam. Itaque anno XXXVI. conuenerunt Lutherani ad Conciliabulũ Vvittembergenſe, cuius acta exſtant apud Cochlæum li. 3. miſcellaneorum tract. 8. ca. 2. In ea Pſeudoſynodo hæc pronũciata habentur. PRIMVM reijciendum eſſe errorem illorum qui imaginãtur ſaluari infantes ſine aliqua actione ipſorum. SECVNDVM, etſi nos nõ intelligamus qualis ſit illa actio paruulorum, tamen certum eſſe in eis fieri ſanctos, & nouos motus, ſicut in Ioan. Baptiſta, quando exultauit in vtero. TERTIVM, licet nõ ſit imaginãdum, quod infantes intelligant, tamen motus eorum, & inclinationes ad credendum, & diligendum Deum, ſimiles eſſe motibus fidei, & dilectionis, & hoc eſſe intelligendum, cùm dicuntur infantes credere.

Hanc mitigationem ſentẽtiæ Lutheri, ſequi videntur communiter Lutherani. Philippus in locis anni LVIII. tit. de Baptiſmo paruulorum: *De infantibus hoc ſatis eſt tenere; Spiritus ſanctus per Baptiſmũ eis datur, qui efficit in eis nouos motus, nouas inclinationes ad Deũ pro ipſorum modo.* Idem habet Ioãnes Brentius in Apolog. pro Confeſſ Vvitember. cap. de Baptiſmo; & Dauid Chytræus in ſuo Catechiſmo loco 7. de Baptiſmo. Item Illyricus cum Centuriatoribus cent. 2 ca. 4. col. 63. & cent. 5. cap. 4. col. 517. reprehendit Iuſtinum & Auguſtinum, quod velint infantes in Baptiſmo non credere fide propria ſed aliena. Denique (vt omittam ceteros) Martinus Kemnitius in 2. par Exam. Trid. Cõcilij ad can. 13. 7. ſeſſ. pag. 258. & ſeq. dicit quidem eſſe difficile intellectu, & explicatu, quemadmodum infantes credant: *Tamen*, inquit, *quomodo hoc ſimpliciſſimè poſſit intelligi, explicatur in formula concordiæ inter Theologos Saxoniæ, & ſuperioris Germaniæ anno M. DXXXVI. conſtituta, &c.* Et ponit breuiter ſummam eorum, quæ ex conuenticulo Vvittembergenſi ſuprà citauimus.

Eſt autẽ hic OBSERVANDVM, Kemnitium mira fraude, & artificio, immò aperto mendacio aſſerere hanc ſententiam conuẽticuli Vvittembergenſis concordare cum Lutheri ſententiis ſupra citatis, & rurſum Lutherũ cum Auguſtino: & contrà Synodum Tridentinam diſſentire in hac re à Synodo generali Viennenſi, quòd Synodus Viennenſis docuerit infantibus in Baptiſmo infundi habitus fidei, ſpei, & charitatis: Synodo autem Tridentinæ ita ſorduerit illud decretũ, vt ne mentionẽ quidem eius facere voluerit. Quæ mẽdacia paulò pòſt refellemus: atque hæc de prima ſententia.

ALTERA ſentẽtia in altero extremo: infantibus nullam fidẽ in Baptiſmo eſſe neceſſariã. Hãc videtur primus etiã Lutherus docuiſſe. Nam licet antequã Anabaptiſtæ exorirentur, illa ſcripſerit, quæ ſuprà citauimus: tamẽ poſtquã illi apparuerunt, ſcripſit librũ contra eos, anno M. D. XXVIII. & vbi ad hoc argumentum veniſſet de fide infantiũ, dixit nihil intereſſe, ſiue credant, ſiue non credant. Baptiſmum enim non fundari ſuper fidẽ dantis, aut recipientis, quę incertiſſima eſt, ſed ſuper Dei mandatum, & inſtitutionem. Et ſimilia habet in homiliis de Baptiſmo anno XXXVII. & XL. habitis: tamen hoc principium Lutheri non eſt ſolidum. Nam etiamſi ex eo, quod Sacramentum non pendet à fide noſtra, ſed a diuina inſtitutione, ſequatur illud in ſe ſemper eſſe efficax, non tamen ſequitur nobis eſſe vtile, & fructuoſum, niſi cum fide accipiatur, alioqui etiam, qui ficto animo accedũt, vel peccatum deſererẽ nolunt, per Baptiſmum purgarẽtur. Ideo Sacramentarij ſequũtur quidem Lutherum in eo, quod ſcribit non requiri fidem: ſed ex alio fundamento id colligunt, nimirum ex promiſſione facta Abrahæ, & ſemini eius, vel certè ex diuina prædeſtinatione.

Caluinus lib. 4. Inſt. cap. 16. cupiebat primã Lutheri ſententiam, quam ſupra explicauimus, defendere, ſed non eſt auſus. Vnde ſic loquitur § 18. *Non ſatis tutũ fuerit hoc adimere Domino, ne ſeſe illis quoquo modo exhibere cognoſcendũ queat.* & §. 19. *Non quod eadẽ eſſe fide prædítos temerè affirmare velim, quã in nobis experimur, aut omnino habere noſtrã fidei ſimilem.* Hæc ille. Vides quomodo reijcit decretum Vvittembergenſe? Inde §. 21. *Quos electionis ſuæ dignatus eſt Dominus, ſi accepto regenerationis ſigno præſentis vitæ ante demigrẽt, quã adoleuerint; eos virtute ſui Spiritus nobis incõprehenſa renouat, quomodo expedire ſolus ipſe nouit.* Similia habet Theodorus Beza in ſua cõf. ca. 4. art. 48. & Pet. Martyr, in ca. 1. & 7. prioris ad Corinthios, vbi apertè dicit infantes non intelligere, neque credere, & tamen rectè baptizari, quia iam antea ſanctificati ſunt, & membra Eccleſiæ effecti per donum electionis diuinæ, & promiſſionem parentibus factam. Immò Vvolfangus Muſculus, qui interfuerat Conciliabulo Vvittembergenſi, poſtea Sacramentarius factus, in locis communibus, tit. de Pædobaptiſmo, dicit admodum incõſultè ſcripſiſſe Lutherum, ſi cõſtet paruulos non credere, baptizandos non eſſe: & hanc fuiſſe occaſionem Anabaptiſmi.

TERTIA ſententia Catholicorum eſt: infantes non habere fidem actualem, nec tamen omni fide carere; ſed habere fidem habitualem, & præterea credere fide aliena, & ipſa Baptiſmi ſuſceptione. Quæ omnia, vt ordine probentur, ponam ſequentes propoſitiones.

CAPVT XI.

Declaratur quæ fides requiratur in Baptiſmo paruulorum, & refelluntur errores aduerſariorum.

PRIMA propoſitio: *Infantes non habent actualem fidem.* Hæc eſt contra primam Lutheri ſententiam. Probatur PRIMO, quia Scriptura Deut. 1. & Ionæ vlt. affirmat infantes non cognoſcere diſtantiam boni, & mali; nec vſquam excipit tempus Baptiſmi. Quare ſine Scripturæ teſtimonio id Lutherus affirmat.

SECVNDO, Patres hanc ſententiam reijciunt, vt Nazianzenus, qui oratione in ſancta lumina, dicit infantes ſine ſenſu ſanctificationis ſanctificari, & Auguſt. qui epiſt. 57. ad Dardanum ridet hanc Lutheri ſententiam, vt quæ iniuriam faciat humanis ſenſibus: & rurſus epiſt. 23. tract. 80. in Ioannem, lib. 4. de Baptiſmo, ca 24. & li. 1. de peccatorum meritis, & remiſ. cap. 20. dicit, paruulos non habere fidem, quæ eſt in cognitione: item non habere ſenſum fidei: dẽnique nõ habere quod Paulus dicit: *Corde creditur ad iuſtitiã.* Ex quibus intelligimus Kemnitium pag. 258 omnino temerè, & mendaciter ſcripſiſſe, eandem eſſe in hac re Auguſtini, & Lutheri ſententiam. Nam ſuprà oſtendimus, à Luthero fidem ipſam actualem tribui paruulis; cuius contrarium tot in locis dicit Aug. Quid, quod Lutherus in libro contra Cochlæum fatetur, contra ſe in hac quæſtione habere Auguſtinum? & tamen impudens Kemnitius, inuitum Lutherum, cum inuito Auguſtino concordare ſuo mendacio voluit.

TERTIO, eſt ratio. Nam fides nõ poteſt otiri in mente niſi ex diuina reuelatione: quæ quidem aut immediatè fit à ſolo Deo, aut per organum verbi Dei prędicati, aut lecti. PRIMO modo nõ dicit Lutherus dari infantibus fidem, ſed ſecundo, cùm ait eos credere per

ordinata. Nihil horum poſſunt paruuli facere. RESPONDEO: Qui ſuſcipiunt Chriſti ſymbola; hoc ipſo, quod ea ſuſcipiunt, commemorãt, & prædicant Chriſtum: quare etiam paruuli id faciunt. Dum enim merguntur in aquam, cõmem orant Chriſti mortem, & ſepulturam; dum eleuantur ab aqua, commemorant Chriſti reſurrectionem. Neque aliud requirit Apoſtolus Rom. 6.

DECIMVMSEXTVM argumentum: *Fides ex auditu, auditus per verbum Dei. Si dixeris infantes fidem habere, nouam nouæ fidei reuelationẽ in illis demonſtrabis, quod ex verbo Dei probare nunquam poteris.* RESPONDEO; Argumentum concludit contra Lutheranos, qui fidem actualem ponunt in infantibus.

DECIMVMSEPTIMVM argumentum: *Chriſtus annorum triginta baptizatur.* RESPONDET Nazianzenus oratione in ſanctum lauacrum, nõ omnia, quæ Chriſtus fecit, à nobis eodem modo fieri poſſe, vel debere. Ieiunauit ille ſine omni cibo, idque mox à Baptiſmo, nos id facimus alio modo, & alio tẽpore. Euchariſtiã dedit ille in cœnaculo poſt cœnam, & ante paſſionẽ, nos in templis ante cœnam, poſt reſurrectionem. ADDE præterea Chriſtum diſtuliſſe Baptiſmũ ad annum trigeſimum, tum quia non egebat ipſe Baptiſmo, tum quia nõ erat ei periculũ, ne morte præueniretur; tum quia decreuerat in ætate perfecta auſpicari prædicationem ſuam, & oſtenſionem ſuam ad homines; in Baptiſmo autem agnoſci cœpit ob miracula, quæ tunc acciderunt. Nos autem egere Baptiſmo incipimus continuò ac nati ſumus; nec ſumus certi de tempore vitæ noſtræ: & denique non baptizamur, vt mundo innoteſcamus, ſed ne in æternum pereamus. ADDE, quòd Chriſtus circumciſus eſt in infantia: quod autem Iudæis erat circumciſio nobis eſt Baptiſmus.

DECIMVMOCTAVVM: *Quicunque baptizantur, Chriſtum induunt; an infantes Chriſtum induant, expende.* RESPONDEO; Induunt infantes Chriſtum, quandoquidem per habitum gratiæ illis infuſum, exuunt veterem hominem, & induunt nouum. Poſſe autem id fieri ſine proprio mentis actu, docet Apoſtolus Rom. 5. *Sicut*, inquit, *per vnius inobedientiam peccatores conſtituti ſunt multi, ita & per vnius obedientiam iuſti conſtituentur multi.* Itaque ſicut hoc ipſo, quod aliquis naſcitur ex Adã, communicatur ei peccatum Adæ, etiamſi vſum mentis non habeat; ita hoc ipſo, quod aliquis renaſcitur ex Chriſto per Baptiſmum, communicatur ei Chriſti iuſtitia, & ita Chriſtum induit, licet per ætatem non habeat vſum rationis.

DECIMVMNONVM: *Noui teſtamenti Sacramenta ſunt ſpiritualia, infantes toti carnales.* RESPONDEO; ideo recipiũt Sacramenta ſpiritualia, vt fiant etiam ipſi ſpirituales: quales verè fiunt per habitum, non per actum.

VICESIMVM: *Apoſtoli hominum piſcatores ſunt, nõ infantium.* RESPONDEO; Quaſi verò infantes non ſint homines. Quanquam piſcari propriè non eſt baptizare, ſed prædicare, & fatemur infantibus nõ eſſe prædicãdum.

VICESIMVMPRIMVM: *Qui accedunt ad Sacramenta, probare ſeipſos debent, 1. Cor. 11. Infantes id nõ poſſunt; ergo, &c.* RESPONDEO; Id ſolum Apoſtolus dixit de Euchariſtia quæ requirit, vt homo ſine conſciẽtia peccati accedat, alioqui indignè accedit, & vt diſcernat corpus Domini. Quocirca rectè Eccleſia nõ communicat infantes, qui nõ poſſunt diſcernere corpus Domini. In Baptiſmo nõ requiritur talis probatio. Poteſt enim quis accedere cum conſcientia peccatorũ, dummodo pœniteat eum peccaſſe, & propoſitum habeat rectè viuendi: eſt enim Baptiſma inſtitutum, vt purget peccata. Quamuis autem requiratur in adultis ad Baptiſmum alia quædam probatio, vt nõ accedãt ficto animo, neque cũ affectu peccati: tamen in infantibus nulla probatio neceſſaria eſt, cum obicem ponere non poſſint.

A VICESIMVMSECVNDVM argumentum: *Qui Chriſtianus fieri vult, induere debet nouum hominem, exuto veteri, id non poſſunt infantes.* RESPONDEO; Iam dixi, aſſumptum eſſe falſum. Quanquam nec maior propoſitio eſt abſolutè vera, cum Chriſtianus ſit etiam is, qui eſt malus, modò Baptiſmum perceperit, & Chriſti fidem profiteatur.

VICESIMVMTERTIVM: *Fidelis diſpenſator dat cibum in tẽpore ſuo, & aſpicit albas meſſes non virides, & tenerrimas.* RESPONDEO; Id optimè ſeruat Eccleſia, quæ paruulis dat Baptiſmum, non Communionem: quia Baptiſmi ſemper eſt tempus, non autem Communionis. Porrò regiones albæ ad meſſem, dicuntur homines diſpoſiti, & idonei ad recipiendam ſalutem: quales ſemper ſunt paruuli: non autem ſemper tales ſunt adulti, qui variis deſideriis, & peccatis impediuntur.

B VICESIMVMQVARTVM: *Illi verè dicuntur fratres, qui ex eodem poculo bibere poſſunt. Infantes non poſſunt; ergo, &c.* RESPONDEO; Dicuntur fratres qui bibunt ex eodem poculo, ſed maiori ratione dicũtur fratres, qui Baptiſmo eodem renaſcũtur. Nam Baptiſmus facit nos Dei filios, & fratres Chriſti, ac omnium aliorum ſimiliter renatorum: bibere autem ex eodem poculo, ſolum eſt ſignum fraternitatis. Vnde Apoſtolus vtrumque dixit de Baptiſmo, 1. Cor. 12. *Omnes nos in vno ſpiritu in vnum corpus baptizati eſtis.* De Euchariſtia, 1 Cor. 10. *Vnus panis, & vnũ corpus multi ſumus.* Et cõtrà, bibere ex diuerſis poculis, ita vt alij bibãt calicem Chriſti, alij calicem dæmoniorum, ſignum eſt diuerſitatis, & ſchiſmatis. Quòd ſi quidam nullo calice bibant, quod faciunt paruuli, non impedit fraternitatem, quæ aliunde haberi poteſt, nimirum ex Baptiſmo, qui verè nos fratres ſub vno Patre, immò & membra vnius corporis facit, 1. Cor. 12. *Omnes nos in vno Spiritu in vnum corpus baptizati ſumus.* Id quod etiam in rebus carnalibus videmus; infantes enim interdum fratres ſunt hominum adultorum, quia ex eodem patre geniti ſunt. licet non veſcantur eodem pane, nec bibant ex eodem poculo.

C VICESIMVMQVINTVM: *Qui Sacramentorum externam partem tantum ſumit, nihil ſumit. Infantes aqua ſola tinguntur, cum careant ratione; ergo, &c.* RESPONDEO; falſa eſt aſſumptio. Licet enim infantes careant rationis vſu, non tamen carent anima rationali, eiuſque potentiis, in quibus Deus per gratiam habitare poteſt, & habitat, cum baptizati ſunt, vt AVGVSTINVS ſcribit in epiſt. 57. ad Dardanum. Vbi dicit mirabile eſſe, & tamen verum, quod in multis Deus non habitet, qui eum norunt, vt in Philoſophis, de quibus Rom. 1. *Cum cognouiſſent, non ſicut Deum glorificauerunt*: & contra in multis habitet, qui eum non norunt, vt in paruulis baptizatis. Et lib. 1. de peccator. meritis, & remiſ. ca. 9. *Dat*, inquit, *ſuis ſpiritus occultiſſimam gratiam, quam etiam latenter infundit & paruulis.*

D VICESIMVMSEXTVM: *Non debet ad Chriſtum vocari, qui non poteſt à Ioanne Baptiſta præparari.* RESPONDEO; Verum eſt, ſi egeat præparatione: paruuli autem ea nõ egent. Quocirca Dominus ait Matth. 19. *Sinite paruulos venire ad me*: neque iuſſit eos exſpectare, donec à Ioanne præparentur.

VICESIMVMSEPTIMVM: *Baptiſmus eſt tinctio cũ doctrina, & manuum impoſitione. Heb. 6.* RESPONDEO; Non hoc dicit Apoſtolus: ſic. n. loquitur: *Intermittẽtes inchoationis Chriſti ſermonẽ, ad perfectionem feramur, nõ rurſum facientes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis, & fidei ad Deum Baptiſmatũ doctrinæ, impoſitionis quoque manuum, ac reſurrectionis mortuorum, & iudicij æterni.* Vbi illud: *Baptiſmatum doctrinæ*, coniungẽdum eſt cum illis, *non rurſum facientes fundamentum.* Et ſenſus eſt; Non reuertamur iterũ ad fundamentũ doctrinæ de Baptiſmo tradendæ: & de impoſitione manuũ, i. de Cõfirmatione: iſta. n. traduntur catechumenis initio fidei, nũc ad

ficationem ſine fide, & ante vocationem, id eſt, ante Baptiſmum, quo ſolo vocari poſſunt infantes, quid eſt aliud, niſi contra verbum Dei fingere nouam iuſtificationem?

QVARTA propoſitio: *Infantibus in Baptiſmo infunditur habitus fidei, ſpei, & charitatis.* Hæc IN PRIMIS certa eſt Catholicis & auctoritate Conciliorũ & Doctorũ. Nã licet aliquando diſputatum fuerit, an infantes reciperent cum gratia iuſtificante habitus harum virtutum, tamen ſemper fuit communior ſententia, infundi paruulis per Baptiſmum hos habitus. Ita enim S. Tho. 3. par. q. 69. art. 6. item Scotus Durandus, Gabriel, & ceteri ferè omnes in 3. diſt. 23. Quocirca Concil. Vienn. generale, vt habemus Clemen. 1. de ſumma Trinitate & fide Catholica, definit hanc ſententiam eſſe probabiliorem, & magis conformem teſtimoniis tam veterum, quàm recentium Theologorum. Neque hęc ſententia ſorduit Triden. Concil. vt audacter mentitur Kemnitius in 2. par. Exam. pa. 261. Nam licet Concil. Trident. non fecerit mentionem Concil. Vienn. tamen illam ipſam ſententiã recepit, ac definiuit vt certam. Nã ſeſſ. 5. in decreto de peccato originis, definit infantes in Baptiſmo iuſtificari, ita vt ſi moriãtur in eo ſtatu, nihil ſit, quod eos ab ingreſſu cœli remoretur. Deinde ſeſſ. 6. cap. 7. definiuit Concilium, in Baptiſmo infundi cum remiſſione peccatorum hæc omnia dona, fidem, ſpem, & charitatem, eaque menti inhærere.

SECVNDO, poteſt hæc eadem ſententia colligi ex Scripturis, quibus ſuprà probauimus, ſine fide paruulos non ſaluari. Cùm enim conſtet: fidẽ propriè nõ ſignificare, niſi actum, vel habitum, & ſimul conſtet in paruulis actum fidei eſſe nõ poſſe; certè ſequitur, vt in eis ſit habitus. Item ex Scripturis ſuprà probauimus, infantes recte baptizari, & per Baptiſmum iuſtificari & ſaluari. Item conſtat ex Scripturis, iuſtificationem nullam eſſe ſine fide: igitur conſtare etiam debet, infantes habere ſaltem habitualem fidem.

TERTIO, probatur ex Patribus, qui licet non meminerint expreſsè horum habituum, tamen aliis verbis idem dicũt. Primùm enim omnes Græci, & multi Latini dicunt, Baptiſmata eſſe illuminationẽ, & qui baptizantur, illuminari. Vnde etiam Auguſt. tract. 44. in Ioãnem dicit, cæcum natum, cùm à Chriſto fuit inunctus, factum eſſe quodammodo Catechumenum; cùm fuit illuminatus, fuiſſe quodammodo baptizatum. Id autem Patres ſine dubio dicunt propter fidem, quæ in Baptiſmo recipitur, quæ eſt lumen cordis, vt exponit S. Tho. 3. par. quæſt. 69. art. 5. Et idem colligitur ex illo Act. 15. *Fide purificans corda eorum.* Et denique, quia ſola fides ad intellectum pertinet ex virtutibus Theologicis, in quibus conſiſtit iuſtificatio, quæ acquiritur in Baptiſmo. At non recipitur in Baptiſmo actus fidei. Actus enim præcedit in adultis, vt diſpoſitio; in infantibus nullus eſt fidei actus. igitur Baptiſmus illuminat ratione habitus, qui in eo infunditur. Adde quod Auguſt. lib. 1. de peccatorum meritis, & remiſſ. cap. 26. in fine, affirmat infantulos per Baptiſmum non ſolùm purgari, ſed etiam illuminari, quod, vt dictum eſt, non niſi per fidem fieri poteſt.

QVARTO, probatur ratione. NAM paruuli baptizari verè dicuntur, & ſunt fideles, vt Auguſt. docet, li. 1. de peccatorũ meritis, & remiſſ. c. 33. & Cõc. Triden. ſeſſ. 7. can. 13. de Baptiſmo. At fideles nõ dicimur ab actu, ſed ab habitu fidei: alioqui cùm dormimus, aut etiam cùm vigilamus, ſed de fide nõ cogitamus, non eſſemus fideles. Vnde AVGVSTINVS loco citato, cùm dixiſſet paruulos eſſe fideles, addit: *Hoc enim eis acquiritur per virtutẽ Sacramenti, & offerentiũ reſponſionẽ.* Vbi apertiſſimè ſignificat paruulos dici fideles, tũ ab habitu, qui infunditur virtute Sacramẽti, tum ab actu fidei alienę.

ITEM, Deus in nobis habitat per fidem & charitatem, Epheſ. 3. *Chriſtum habitare per fidem in cordibus veſtris*, 1. Ioã. 4. *Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.* At in paruulis baptizatis Deus habitat, vt Aug. docet in epiſ. 57. ad Dardanum: igitur habent etiam paruuli baptizati illa dona ſaltem quoad habitum.

DENIQVE, Deus infundit paruulis ſuis occultã gratiam, cùm baptizantur, vt Auguſt. docet lib. 1. ca. 9. de peccatorũm meritis, & remiſſ. Sed gratia iuſtificationis infuſa in cordibus, conſenſu omnium Theologorum, aut eſt charitas cum fide, & ſpe; aut certè eſt quædam alia qualitas, cum qua infallibiliter coniunctæ ſunt tres illæ virtutes.

QVINTA propoſitio: *Paruuli actu credunt, partim reipſa dum baptizantur, partim aliena fide.* PRIOR pars eſt Auguſtini lib. 1. de pecc. merit. & remiſſ. ca. 27. vbi dicit, infantibus ipſum baptizari eſſe credere, quia nimirum ipſa actio eſt fidei profeſſio. Similia habet epiſtol. 23. Quemadmodum etiam de ſanctis Innocẽtibus Eccleſia loquitur, cùm ait, eos non loquendo, ſed moriendo confeſſos eſſe: neque de hac re vlla poteſt eſſe controuerſia. POSTERIOR pars eſt contra temeritatem Illyrici, Kemnitij, & aliorum, qui errorem Papiſticum eſſe volũt, baptizari paruulos in fide Eccleſiæ. Sufficit autem ad hanc aſſertionem probandam, conſenſus Patrum. Ita enim docet Iuſtinus q. 56. Dionyſ. de Eccleſ. hier. c. vlt. Ambroſ. vel quicunque eſt auctor, in ca. 11. ad Hebr. Auguſt. lib. 3. de lib. arbit. c. 23. vbi dicit, hanc eſſe totius Eccleſiæ ſententiam. Item epiſt. 23. 57. & 105. li. 4. de Baptiſmo, ca. 24. & 25. & ſerm. 10. & 14. de verbis Apoſtoli. Proſper de vocatio. Gent. lib. 2. ca. 8. & Bernard. ſerm. 66. in Cantica, & denique Concil. Trident. ſeſſ. 7. can. 13.

Eſt autem hoc loco OBSERVANDVM, duplicẽ fidem requiri in Baptiſmo. Actualem. VNAM, quæ præcedit Baptiſmum, vt diſpoſitio quædã; & ea eſt, quæ exigitur à baptizandis, cùm iubentur recitare Symbolum, & interrogãtur an credant. Quæ quidẽ, vt plurimum, iudicio grauium doctorum, nõ eſt ex habitu fidei, ſed ex auxilio ſpeciali Dei. Vnde Catechumeni cum iſta fide adhuc nõ dicũtur fideles à Patribus. ALTERA eſt, quæ ſequitur Baptiſmum, quæque eſt pars eſſentialis iuſtificationis, & non eſt actus, ſed habitus; & hãc intelligunt baptizandi, cùm interrogati, quid petant, reſpondent: *Fidem vitam æternam præſtantem.* vt habemus in Concil. Triden. ſeſſ. 6. cap. 7. & in libris, qui tractant de ritu Baptiſmi. Iam igitur, cum Patres dicũt, paruulos baptizari in fide parẽtum, aut Eccleſię, nõ loquuntur de fide poſteriore, ſed de priore. Et cùm dicimus paruulos baptizari in fide parẽtũ, non eſt ſenſus, paruulos iuſtificari formaliter, aut eſſe fideles aliena fide; vt perperã colligũt Kẽnitius, & Illyricus locis citatis, vbi etiam perperã citãt illud Habac. 2. *Iuſtus ex fide ſua viuit.* Nõ enim vllus Catholicorum docuit vnquam, paruulos viuere fide aliena, ſed ſua habituali. Neque etiam eſt ſenſus, vt exponit Lutherus, paruulis impetrari fidẽ quia iuſtificentur à fide & precibus offerentium, & Eccleſiæ. Fidem enim iuſtificantem habent paruuli infuſam ex opere operato Sacramenti, non ex opere operantis miniſtri, aut Eccleſiæ. Sed ſenſus eſt, fidem actualem, quæ requiritur vt diſpoſitio ad Sacramẽtum, non haberi à paruulis propriam, ſed alienam.

DICES; Quid prodeſt paruulo fides aliena? RESPONDEO; multum omnino prodeſt. PRIMVM enim eos ad Baptiſmum adducit. Vt enim adulti, niſi credant, ad Baptiſmum non veniunt, ſic etiam niſi parentes, aut aliqui alij, qui infantium curam gerunt, credant, non eos ad Baptiſmum deferent. Itaque ſicut propria fides vnicuique prodeſt, quia eſt cauſſa proprij Baptiſmi; ita fides aliena prodeſt infanti, quia eſt cauſſa, vt infans

baptizetur. Et contra infidelitas patris multùm obeſt infanti, quia eſt cauſſa, ne ille baptizetur. Atque hanc vtilitatem perſequitur Proſper loco citato. ALTERA vtilitas eſt, quod hoc modo Deũ honorant, & colunt, dum fidem profitentur, & Satanæ abrenunciãt, & implent, quæ ad ritum Baptiſmi pertinent, ſaltem per os alienum. Habet enim Deus ratum hoc obſequium per alios præſtitum, cùm ipſi per ſe non poſſint. Et hoc eſt, quod ſæpe inculcat Auguſt. locis citatis.

Ex quibus omnibus colligitur, fidem alienũ non eſſe ita neceſſariã, vt non ſit Baptiſmus verus, aut fructuoſus, ſi ea deſit, quandoquidẽ non eſt de eſſentia iuſtificationis, vel Baptiſmi; tamen eſſe neceſſariam ad ſolẽnitatẽ ritus, ac cæremoniæ, & ſæpe, vt diximus, ad ipſum Baptiſmũ paruulis tradẽdum; quia ſi nemo haberet fidem, nemo curaret paruulos baptizari. Supereſt argumenta ipſorum ſoluere, quæ pauca ſunt, & lenia.

Argumentum PRIMVM Lutheri eſt contra primam propoſitionem: *Si infantes non crederent, illuderetur Sacramentis ſacrilego mendacio, dum reſpondetur pro infante, Credo.* RESPONDEO; Nullum eſt ibi mendacium. Non. n. qui reſpõdet, *Credo*, ſignificat infantem credere, proprio actu, ſed alieno. Vt. n. Aug. loquitur ſerm. 10. de verbis Apoſtoli: *Accommodat mater Eccleſia infantibus aliorum pedes, vt veniant; aliorum cor, vt credant; aliorum linguam, vt confiteantur.* Idque non iniuria, cùm peccato alieno prægrauentur, id eſt, ab alio contracto, licet ſibi verè & propriè inhærente.

SECVNDVM argumentum: *Matth. 18. Qui ſcandalizauerit vnum de puſillis iſtis, qui in me credunt. Igitur puſilli credunt.* RESPONDEO; Puſilli, de quibus loquitur Euangelium, non infantes, ſed pueri grandiores erant. Nam vocauit eos Dominus ad ſe: & ſcandalizari poſſe dixit: at venire ſuis pedibus, & ſcandali capacem eſſe, infantibus non conuenit.

TERTIVM argumentum contra ſecundam propoſitionem: *Ioannes Baptiſta exultauit in vtero. Luc. 2. Nõ igitur mirum, ſi habeant infantes nouos motus.* Reſpondeo PRIMO exemplum vnum non facere regulam generalem, vt Aug. de hac ipſa re loquẽs teſtatur epiſt. 57. At quia Kemnitius dicit, hoc exẽplo nõ ſe probare velle, id ita eſſe in omnibus infantibus, ſed tantũ eſſe poſſe. Reſpõdeo SECVNDO, Ioannẽ Baptiſtam non habuiſſe motum ſine cognitione, vt iſti fingunt. Nam vt Amb. & Beda in commentario eius loci, teſtantur, Ioannes cognouit Domini præſentiã, & inde exultauit. Ipſum quoque Euangelium, dum ait, exultaſſe illum in gaudio, ſatis aperte docet illum non carni ſſe cognitione.

QVARTVM argumentum, contra eandem propoſitionem: *Infantes ſaluari poſſunt, dicente Domino, Marci 10. Niſi quis acceperit regnum cælorũ, ſicut paruulus, non intrabit in illud. Igitur oportet infantes recipere Spiritum ſanctũ, & proinde aliquam eius operationem. At non poſſunt recipere fidem cum cognitione; ergo nouum motum ſine cognitione.* RESPONDEO, vltima conſequentia nihil valet: poſſunt enim recipere, & reipſa recipiunt infantes habitum fidei, qui neque eſt fides cum cognitione, neque motus ſine cognitione.

CAPVT XII.

Qui ſint veri, aut falſi effectus Baptiſmi.

SEQVITVR SEPTIMA controuerſia de effectu Baptiſmi. Duæ ſunt autem quæſtiones de hac re. VNA de veris effectibus, quos agnoſcunt Catholici. ALTERA de falſis effectibus, quos aduerſarij Baptiſmo tribuũt.

Veri effectus apud Catholicos tres ſunt. PRIMO enim Baptiſmus tollit, ac delet verè omnem culpam & pœnam. SECVNDO cõfert ex opere operato gratiam, & dona diuina, quibus verè, & formaliter iuſtificatur homo. TERTIO imprimit indelebilem characterem, ob quem reiterari non poteſt. Ad hos reuocantur illi quos Patres enumerãt, & maximè Nazianzenus oratione in ſanctum lauacrum, & Chryſ. hom. 1. ad Neophytos, vt quòd faciat animam pulchram, Deo dilectam; ſplendentem, quòd eam obſignet regio ſigillo. quòd faciat hæredem Dei, quòd aperiat regnum cœlorum, & ſimilia. Aduerſarij PRIMVM effectum negãt; dicunt enim peccata per Baptiſmum nõ verè tolli ſed tantum non imputari. SECVNDVM etiam negant. Nolunt enim iuſtificari hominem ex opere operato per Sacramenta, ſed ſolùm per fidem. TERTIVM abſolutè negant, & idcirco non poſſunt ſufficientem cauſſam reddere, cur Baptiſmus non repetatur. Sed de duobus effectibus poſterioribus ſatis multa diximus in diſputatione de Sacramentis in genere: ſolùm de primo hic agendum eſt. Atque hæc erit PRIMA quæſtio; An Baptiſmus verè tollat peccata.

Porrò aduerſarii alios quinque effectus Baptiſmi enumerant. PRIMVM, quod baptizatus nõ poſſit damnari, etiamſi velit, niſi nolit credere. SECVNDVM, quòd Baptiſmus liberet ad obediẽtia diuinę legis. TERTIVM, quòd liberet ab humanarũ legũ obſeruatione. QVARTVM, quòd liberet ab omnibus votis. QVINTVM, quòd ſola memoria Baptiſmi iuſtificet à peccatis, quæ fiũt poſt Baptiſma. Qui certè non tam ſunt Baptiſmi effectus, quàm Lutheranorum errores: ac meritò damnãtur à Conc. Trid. ſeſſ. 7. totidem canonibus, id eſt 6. 7. 8. 9. & 10. De his igitur effectibus erit altera quæſtio.

CAPVT XIII.

Quod Baptiſmus verè tollat peccatum.

QVOD igitur attinet ad PRIMAM quæſtionem, fuit hæreſis antiquiſſima Origeniſtarũ, peccata non tolli per Baptiſmũ, ſed ſolum regi: tolli autem peccata tãdem per mortem. Ita habet Proclus quidam Origeniſta apud Epiph. hæreſ. 64. vbi etiam ponit refutationem huius hæreſis ex lib. S. Methodij Martyris de reſurrectione. Similem hæreſim poſtea excitarũt Meſſaliani, teſte Theodoreto lib. 4. de fabulis hæreticorũ. Item rurſum alij quidam tempore S. Gregorij, vt ipſe refert lib. 9. epiſt. 39 ad Theoctiſtam Patritiam.

Hoc noſtro ſeculo idem docent omnes Lutherani. Nam Lutherus ipſe art. 2. ex iis, quos anno X X. Leo X. damnauit, ſic ait: *In puero poſt Baptiſmum negare remanens eſſe peccatum, eſt Paulum & Chriſtum ſimul conculcare.* Deinde in aſſertione eiuſdẽ articuli: *Aliud eſt*, inquit, *omnia peccata remitti, aliud omnia tolli; ſi ipſe Deus omnia remittit, ſed nullum penitus tollit, ſed omnia tollere.* Similia habet Ioãnes Caluinus in Antidoto Conc. Trid. ſeſſ. 5. vbi reſellit decretũ de peccato originis: *Manet*, inquit, *verè peccatum in nobis, neque per Baptiſmum ſtatim vno die extinguitur, ſed quia deletur reatus, imputatione nullum eſt.* Idem habet li. 4. Inſt. ca. 15. §. 10. & 11. Idẽ etiam Philipp. in Apolog. 2. art. Cõfeſſionis Auguſtanæ. Vbi NOTANDVM eſt inſigne mendacium. Sic. n. Philippus: *Auguſtinus ait; Peccatum in Baptiſmo remittitur, non vt non ſit, ſed vt non imputetur.* Atque hoc idem dixerat Lutherus in aſſert. 2. art. & Ioannes Roffenſis, conuincit eum mendacij, oſtendens Auguſtinum nõ hoc dicere. Editus eſt autẽ liber Roffẽſis anno M. D. XXIII. & tamen Philippus anno M. D. XXX. iterum idem mendacium protulit. Præterea teſtatur Cochlæus in diſcuſſione Confeſſionis Auguſtanæ, articul. ſecund. ipſum Philippum ab Eckio conuictum, & confeſ-

ſum

ſum eſſe, locum Auguſtini malè eſſe citatum: & tamen idem mendaciũ toties detectum, & confutatum, iterum ſcripſerunt in lib. Concordiæ Latino, pag. 59 edito anno M.D LXXX. & ſemper repetunt, cũ Apologiam illam imprimunt. Denique Martinus Kemnitius in Examine 5. ſeſſ. Concilii Tridentini, pa. 430. & ſequentibus idem defendit, quamuis magis cautè. Fatetur enim primò remitti in Baptiſmo omnia peccata, quin etiam tolli, ac deleri, & ſolũ reſtare reliquias quaſdam peccati originalis. Deinde tamen addit illas reliquias eſſe quiddam, quod malum ſit, & malũ culpæ, & ſecũdum Scripturas peccatum dicatur, & quod hominem damnare poſſet, ſi Deus imputare illud vellet. Quod eſt dicere, Peccatum in Baptiſmo remitti, non quia tollitur, ſed quia non imputatur.

Contra hunc errorem grauiſſimum, & perniciоſiſſimum ſtatuit Concilium Tridentinum, ſeſſ. 5. decretum, quo affirmat per Baptiſmum tolli reipſa id omne, quod habet in homine rationem peccati.

Eſt autem hic OBSERVANDVM, fundamentum aduerſariorum non eſſe aliud, niſi quia putãt ipſam concupiſcentiam, quam certum eſt manere etiam in baptizatis, vſque ad mortem, eſſe verè, & propriè peccatum, licet ei nõ conſentiamus, ſed repugnemus. Quæ quidem quæſtio non eſt huius loci, ſed tractari ſolet, & à nobis tractata eſt in diſputatione de peccato originis. Et quia ita coniuncta eſt illa cum iſta, vt vnã explicata, etiam altera terminetur; potuiſſet fortaſſe hoc loco iſta quæſtio præteriri: tamen quia alia ſunt argumenta, quibus probatur Baptiſmum tollere omnia peccata; & alia, quibus probatur concupiſcentiam nõ eſſe peccatum, niſi impropriè, ideò viſum eſt hic tractare propoſitam quęſtionem, licet vt dixi, ex definitione vnius conſequatur etiam alterius definitio.

PRIMO igitur probatur ex ſcripturis, baptiſmo reipſa tolli omnia peccata, vt nõ ſolũ nõ imputetur, ſed nec ſit quod imputari poſſit ad culpã. Et quia Scripturarũ teſtimonia plurima ſunt, reducã ea ad aliquot capita.

PRIMVM eſt eorum, quæ habent vocabula mundandi, lauandi, tollendi, delendi auferendi, & ſimilia, quæ inprimis pugnant cũ modo loquendi aduerſariorum, ac præſertim Lutheri; & præterea nõ poſſunt niſi ineptiſſimè exponi per non imputari. Non enim dicitur rectè quis tollere ab alio ignorãtiam, vel malitiã, quia ignoſcit illi, quod aliquid ignoranter, aut malitioſè fecerit. Loca hæc ſunt, Pſal. 50. *dele iniquitatẽ. Amplius lauame.* Michææ 7. *Aufers iniquitatem*, Ioan. 1. *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Epheſ. 5. *Mundans eã lauacro.* Kemnitius in Exam. p. 501. reſponder, Paulũ non dixiſſe; Mundauit, ſed, *Mundans*, quia quotidie eã mũdat, donec exhibeat eam in die iudicii glorioſam. At non cõſiderauit Kemnitius illud, quod ſequitur: *Lauacro aquæ in verbo vitæ.* Mundatio.n. per lauacrum aquę, id eſt, per Baptiſmum non fit quotidie, niſi in diuerſis hominibus, qui veniunt ad Baptiſmum. Solùm enim baptizatur quiſque ſemel, & tum mundatur, & efficitur ſine macula, & ruga, quamuis Chriſtus id quotidie faciat in diuerſis, vt in die iudicii totum corpus ſuum, id eſt, omnes electos exhibeat ſine macula, & ruga.

SECVNDVM caput eſt eorum locorum, qui dicunt tolli maculas, aut inquinamenta, aut iniquitates. Nam ſecundum aduerſarios nõ tollitur per Baptiſmũ peccatum, niſi quoad reatum, id eſt, quoad obligationem ad pœnam, manere autem volunt ipſam peccati fœditatem, quæ erat cauſſa illius reatus. Voces autem, *Macula, inquinamenti, iniquitatis*, & ſimilia non ſignificant ratum, id eſt, obligationem illam, quæ poteſt tolli per non imputationem, ſed ſignificant ipſam fœditatem, quam illi manere volunt. Cant. 4. *Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te.* Similis eſt locus Euangelii. Ioan. 13. *Qui lotus eſt, non indiget, niſi, vt pedes lauet, ſed eſt mundus totus.* Ponderat hunc locum Greg. lib. 9. epiſt. 59. Non enim verè poteſt dici mundus totus, in quo aliquid relinquitur, quod maculæ rationem habeat, Ezec. 36. *Effundam ſuper vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis veſtris.* Epheſ. 1. *Elegit nos vt eſſemus ſancti, & immaculati.* Coloſ. 1. *Reconciliauit vos in corpore carnis eius per mortem, exhibere vos ſanctos, & immaculatos, & irreprehenſibiles.* Vbi vides, nõ ſolùm non habere maculã, ſed nec aliquid, vnde reprehendi poſſint. Quod intelligitur quantum attinet ad ipſam iuſtificationem à Deo acceptam; nam poſtea bene poſſunt homines labi, & facere digna reprehenſione, Ex quo tollitur euaſio Kemnitii, qui reſponder, pag. 496. & ſequẽtibus, obiiciendo alia loca; vbi iubemur emundari ab omni inquinamento carnis, & ſpiritus, 2. Corint. 7. & exuere veterem hominem, & induere nouum. Epheſ. 5. & Coloſ. 3. Sed hæc, & ſimilia intelliguntur, vel de peccatis, quæ poſtea fiunt, vel de mortificatione ſenſuum, & inclinationum, quæ ad malum prouocant, licet formaliter peccata non ſint.

TERTIVM caput eſt ex figuris Baptiſmi. Nam multiplex figura præceſſit. VNA in Circumciſione, Coloſ. 2. ALTERA, in mari rubro, 1. Cor. 10. TERTIA, in Iordane ſanante lepram, 4 Reg. 5. QVARTA, in ſuffocatione porcorum, Mat 8. quam allegat Nazianzenus oratione in ſanctum lauacrum. QVINTA, in probatica piſcina, Ioan. 5. SEXTA, in lotione, & curatione cæci nati, Ioan. 9. quam explicat Auguſtinus, tract. 44. in Ioannem. At in Circumciſione verè, non autem per ſolam imputationem abſcindebatur cato. In mari rubro, verè, & propriè ſuffocati ſunt Ægyptii, quibus ante Hebræi ſeruiebant. quare S. GREGORIVS, lib. 9. epiſt. 39. hunc locum tractans: *Qui*, inquit, *dicit, peccata in Baptiſmate, non funditus dimitti, dicat in mari rubro Ægyptios non veraciter mortuos.* Idem quoque de aliis dicendum eſt.

QVARTVM caput continet ea loca, quæ comparant mundationem iuſtificationis rebus verè & propriè, mundis. Pſalm. 50. *Lauabis me, & ſuper niuem dealbabor*, Iſa. 1. *Si fuerint peccata veſtra, vt coccinum, ſicut nix dealbabuntur: & ſi fuerint rubra, vt vermiculus, ſicut lana alba erũt.* Iſai. 44. *Deleui vt nubem iniquitates tuas, & quaſi nebulam peccata.* At certè cũ ſolaris radius diſſoluit nebulas colore ſuo. ita eas euaneſcere facit, vt nihil remaneat tenebrarum, ſed cœlum verè ſerenum appareat.

QVINTVM continet ſimilitudinem peccati originalis, Rom. 5. *Sicut per vnius inobedientiam peccatores conſtituti ſunt multi, ita per vnius obedientiam iuſti conſtituentur multi.* At illi verè conſtituuntur peccatores, & verè iuſtitiam amittunt non ſola imputatione. Ioan. 3. *Quod natum eſt ex carne, caro eſt: quod natum eſt ex ſpiritu ſpiritus eſt.* Illi verè ſunt carnales; igitur iſti verè ſpirituales. Confirmatur ex illo, 1. Cor. 15. *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Chriſto omnes viuificabuntur.* Hic locus intelligitur de vera morte, & vera reſurrectione; igitur etiam loca ſupra citata de vero peccato, & vera iuſtificatione.

SEXTVM continet ſimilitudinem mortis Chriſti, Rom. 6. *Conſepulti ſumus cum Chriſto per Baptiſmum in morte.* Et ibidem: *Si mortui ſumus, quomodo viuemus in illo?* Idem repetitur, Col. 2. de quo loco AVGVSTINVS in Enchirid. cap. 52 ſic loquitur: *Quemadmodum in illo vera mors facta eſt, ſic in nobis vera remiſſio peccatorum: & quemadmodum in illo vera reſurrectio, ita in nobis vera iuſtificatio.* At Chriſti mors, & reſurrectio veræ fuerunt omnibus modis, non autem veræ, quoad aliquid, & quoad aliud falſæ; igitur & remiſſio peccati vera mors eſt peccati, non quoad reatum tantùm, ſed quoad omnia, quæ peccati rationem habent.

CAPVT XVI.

Per Baptiſmum non liberari homines ab obligatione legis Eccleſiaſticæ.

TERTIA propoſitio: *Non liberat Baptiſmus homines ab obligatione Eccleſiaſticæ legis.* Hæc habetur in 8. cano. Concilii, eſtque poſita aduerſus Lutherum, qui in lib. de Captiuitate Babylonica, ca. de Baptiſmo, & alibi paſſim docet, non poſſe Papam, aut vllum hominem vnam ſyllabam ſtatuere, qua obligentur conſcientiæ hominum baptizatorum.

Vbi illud OBSERVANDVM, alio modo ab aduerſariis liberari fideles ab obedientia legum diuinarum, & alio modo ab obedientia legum humanarum. Nam diuinas leges affirmant obligare in conſcientia, ita vt ſit peccatum eas violare; ſed tamen addunt fidelibus indulgeri eiuſmodi præuaricationes, ſeu nõ imputari; ac per hoc idem eſſe, ac ſi liberi eſſent ab earum legum obſeruatione. At leges humanas, ſiue Eccleſiaſticas, ſiue politicas affirmant non obligare in conſcientia, niſi ratione ſcandali, aut contemptus; quæ ſunt prohibita lege diuina. Itaque tranſgredi legem humanam etiam ſtudiosè, non modò non imputatur ad peccatum, ſed neque eſt vllum peccatum apud aduerſarios. Quare tam Kemnitius, quàm Caluinus, ille in ſuo examine, iſte in ſuo Antidoto canonem iſtum 8. ſimpliciter reijciunt, ac Lutheri ſententiam apertè defendunt.

Sed quoniam hunc errorem nos accuratè refutauimus in diſputatione de ſummo Pontifice, & breuiter in lib. 2. de Sacramentis in genere, cap. 31. de cæremoniis, ſatis erit hoc loco oſtendere obligationem legis humanæ non pugnare cum Baptiſmo. Id quod fiet ſoluendo ipſorum obiectionem, quæ eſt huiuſmodi: *Per Baptiſmum addicimur diuinæ ſeruituti, ergo liberamur ab omnib. aliis vinculis. Atque, hoc eſt, quod Scripturæ paſſim docent.* Matth. vltimo: *Baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, docentes eos ſeruare quæcunque mandaui vobis.* 1. Corinth. 7. *Pretio empti eſtis, nolite fieri ſerui hominum.* Coloſſ. 2. *Si mortui eſtis cum Chriſto ab elementis huius mundi, quid adhuc decretis mundi tenemini iuxta mandata, & doctrinas hominum?* Ezech. 20. *In præceptis Patrum veſtrorum nolite ambulare.* Matth. 15. *Fruſtrà colunt me mandatis hominum.* Et hæc quidem profert Kemnitius: addit verò vnum, quod ſolũ Caluino ſatis fuit: *Et vnus eſt legis lator,* inquit Iacobus ca. 4. *qui poteſt perdere, & ſaluare. Vbi hoc falſum eſſe,* inquit Caluinus, *demonſtrauerit, non recuſabimus, quin ſuis nos legibus adſtringant.*

AT non opus eſt demonſtrare id eſſe falſum, quod Iacobus dicit, cùm ſit veriſſimum; ſed ex illo vero non benè intellecto falſum aliquid, & pernicioſum, & verbo Dei repugnans à Caluino perperam eſſe collectũ. Iacobus enim de ſummo Legiſlatore loquitur, qui ita ferat aliis leges, vt nullas ab alio accipiat, quique ita poteſt perdere, & ſaluare, quos damnauerit, aut abſoluerit, vt nullius ope indigeat, & à nullo impediri queat: talem autem Legiſlatorem fatemur non eſſe Papam, neque Imperatorem, ſed vnum, & ſolum Deum. Sed non inde benè colligitur non eſſe etiam homines quoſdam verè legiſlatores, licet ſub Deo ſummo legiſlatore conſtitutos, ita vt ſicut inferioribus dant leges, ita etiam accipiant ipſi à ſuperiore, id eſt à Deo.

Eſſe autem eum ſenſum Iacobi patet, PRIMO ex ipſo contextu. Nam probare volebat Iacobus non debere homines aliis hominibus detrahere. Id probat, quia lex Dei id prohibet: *Qui enim,* inquit, *detrahit fratri detrahit legi,* quaſi lex bona non eſſet. Non eſſe autem detrahendum legi probat, quia: *Qui detrahit legi, iudicat legem; qui autem iudicat legem, non eſt factor legis, ſed iudex.* Nullum autem eſſe debere iudicem legis diuinæ, probat, quia: *Vnus eſt Legiſlator,* id eſt, vnus ſolus eſt, qui dat omnibus legẽ, & omnes omnino, illo vno excepto, ſubiecti ſunt legi. Hoc argumentum ſancti Iacobi bene intellectum, nihil aliud probat, niſi nullum eſſe præter Deum; talem Legiſlatorem, qui non ab alio legem accipiat. SECVNDO idem patet, quia Scripturæ, quæ certè ſecum non pugnãt, non ratò nomen legiſlatoris, & iudicis tribuunt hominibus, vt Prouer. 8. *Per me reges regnant, & legum conditores iuſta decernunt.* Pſalm. 2. *Erudimini qui iudicatis terram.* Et confirmatur ex ſimilibus. Matth. 23. *Vnus eſt Pater veſter, qui eſt in cœlis.* Item. *Magiſter veſter, vnus eſt Chriſtus.* Et tamen Apoſtolus vocat ſe patrem 1. Corinth. 4. & Magiſtrum 2. Tim. 1.

Ad alia, quæ ſunt ſolius Kemnitii. RESPONDEO, per Baptiſmum nos Deo addici in ſeruitutem, ac proinde liberari à ſeruitute contraria. Contraria autem ſeruitus, non eſt obedientia, & ſeruitus, quæ præſtatur hominibus, ſed ſeruitus Diaboli, & peccati: illa enim ſola impedit ne ſeruiamus Deo, iſta autem iuuat potius, quam impedit. Vnde Rom. 6. dicitur: *Liberati à peccato* non ab hominibus; *ſerui autem facti Deo.* Et idem Apoſtolus paſſim imperat; vt obediant poſt Baptiſmum ſerui dominis, filii parentibus, priuati Magiſtratibus, tum politicis, tum etiam Eccleſiaſticis, Epheſ. 6. Col. 3. Rom. 13. Hebr. 13. & alibi.

Ad PRIMVM locum ex Matthæi vltimo. Si Kemnitius noſſet rationem argumenta conficiendi, ita argumentari deberet: Dominus iubet, vt doceantur baptizati ſeruare omnia ipſius præcepta. Sed vnum ex eius præceptis eſt, vt obſeruemus leges Prælatorum, Luc. 10. *Qui vos audit, me audit,* ergo pugnat cum verbo domini, & cum profeſſione Baptiſmi, nolle obligari ad leges Eccleſiaſticas obſeruandas. Etſi enim Dominus Matth. vlt. non expreſsè, & nominatim iuſſerit ſeruari leges Eccleſiæ, tamen generatim, & implicitè id mandauit.

Ad SECVNDVM ex 1. Cor. 7. Non prohibet Apoſtolus ſeruitutem humanam abſolutè; nam eamdem ibidem approbat tanquã vtilem, ad humilitatẽ, ſed ſolùm quatenus cõtraria eſſet diuino obſequio, quod fieret, ſi quis homini ſeruiret in iis, quæ ſunt contra Deum, vel ſi homini ſeruiret præcipuè propter hominem, cùm ſeruiendum ſit etiam homini propter Deum cuius præcipuè ſerui ſumus. Quem ſenſum expreſſit Apoſtolus clarius Coloſſ. 3. vbi iubet ſeruis, vt dominis ſuis ſeruiant tanquã Chriſto, ita vt in homine cui ſeruiunt, non tam hominem conſiderent, quàm Chriſtum, ob cuius amorẽ libenter ſubijciuntur homini.

Ad alia loca reſpondimus in vltimo capite libri de Sacramentis in genere.

CAPVT XVII.

Per Baptiſmum non fieri irrita omnia vota.

QVARTA propoſitio: *Per Baptiſmum non fiunt irrita omnia vota.* Hæc habetur canon. 9. Concilii Trident. eſtque contra Lutherum in libro de captiuitate Babylon. cap. de Baptiſmo, & in lib. de votis monaſticis, necnon Caluinum in Antidoto, & Kemnitium in Examine huius can. 9 qui docent per Baptiſmum liberari hominem ab omnibus votis, non ſolùm quæ antea, ſed etiam quę poſtea fecerit, excepto illo vno, quod fit in baptiſmo, cum promittimus nos Dei legem ſeruaturos.

Fundamenta ipſorum ſunt. PRIMO, quia Deus in

verba,quæ Conciliũ in ſuo canone.6.dãnauit. Nec ab ea ſentẽtia diſcordãt eius diſcipuli, etſi modũ loquendi non probẽt. Tribus enim modis poteſt intelligi illa propoſitio: *Non poteſt homo dãnari, niſi nolit credere.* Primo, vt ſenſus ſit, nullũ eſſe peccatũ verè, & in ſe mortale, niſi incredulitatem. Et hoc non docẽt aduerſarii: immò è contrariò contendunt omnia opera, etiã optimè facta eſſe peccata mortalia, ſi ſecundum rigorẽ iuſtitiæ iudicentur à Deo. Vnde Kẽnitius in cenſura canonis 6. Concilii Trid. probat ex Scripturis, multa peccata damnare poſſe hominem præter incredulitatem.

Secvndo, vt ſenſus ſit, peccata omnia ita eſſe coniuncta cum infidelitate, & contrà, fidẽ ita coniunctam eſſe cum iuſtificatione, vt non poſſit fides cõſiſtere cum vllo peccato mortali: proinde qui habet fidem nullum habere peccatũ, nec poſſe perire, & cõtrà; quicumque peccat, hoc ipſo carere fide. quod quidem ſimile eſt ei, quod Catholici dicũt de charitate: Charitas enim reuera non poteſt conſiſtere cũ peccáto mortali, & ideò nemo perit cum charitate, & nemo ſaluatur ſine charitate. Hunc ſenſum vult eſſe Kemnitius illius Lutheranæ propoſitionis in 2. par. Examinis, pag. 213. & ſequentibus, vbi dicit, Lutherum nunquam ſenſiſſe non amitti gratiã præſentem per quodlibet peccatũ mortale, ſed id ſenſiſſe poſſe hominem per veram fidem ſtatim redire ad gratiam. Vt enim peccata deſtruunt fidem, ita fides reuiuiſcens deſtruit omnia peccata.

Tertio modo poteſt intelligi ea propoſitio, vt ſenſus ſit, poſſe hominem ſimul dum peccat retinere fidem, & per hoc non amittere Dei gratiam præſentem; quia licet peccata ex natura ſua hominem reum facerent, & Dei inimicum, tamen fides permanens in corde, facit, ne imputentur, & non damnent. Hunc ſenſum fatetur Kemnitius eſſe Epicuræũ, & meritò damnatam à Concilio eam propoſitionem in hoc ſenſu, quod etiam fatetur Caluinus in Antidoto huius canonis 6. Hinc enim datur licentia hominibus baptizatis patrandi quęuis peccata, modò ſimul credant ea ſibi non imputari. Sed nullo modo Kemnitius concedit hanc fuiſſe mentem Lutheri.

Nota Tertio rectiſſimè à Concilio damnatam eſſe illam Lutheri ſententiam. Nam & dicta eſt à Luthero in ſenſu tertio, licet nolit Kemnitius, & præterea hæretica eſt etiam in ſecundo ſenſu, quem Kemnitius, & Caluinus admittunt. Ac Primvm fuiſſe illam mentem Lutheri, patet ex his locis. In lib. de Babyl. captiuita. ca. de Baptiſmo, poſtquam dixerat hominem baptizatum non poſſe damnari, niſi nolit credere, ſubiungit: *Nulla peccata eum poſſunt damnare, niſi ſola incredulitas: cætera omnia ſi redeat, vel ſtet fides in promiſſionem diuinam baptizato factam, in momento abſorbentur per eandem fidem.* Hæc ille. Vbi vides eum dicere, *ſi redeat, vel ſtet fides.* Putauit igitur Lutherus poſſe ſtare fidem, dum quis peccat, & per eam fidem, peccata non imputari, etiam dum fiunt; quanquam Kemnitius non bona fide hanc ſententiam referens, omiſit illud; *vel ſtet fides.* Item in lib. de libertate Chriſtiana: *Non facit,* inquit, *perſonam bonam, niſi fides, nec malam, niſi incredulitas.* Item in quęſtione, An opera faciant ad ſalutem, hęc eſt prima aſſertio: *Vt nihil iuſtificat niſi fides, ita nihil peccat, niſi incredulitas.* Secunda aſſertio: *Iuſtificatio propriè eſt fidei quarto modo, & peccatum incredulitatis.* Item in lib. de votis monaſticis: *Credentis in Chriſtum nulla ſunt tam mala opera, quæ poſſint illum accuſare, & damnare.* Denique in 1. ſermone ſuper Euangelium feriæ 2. Pentecoſtes ſuper illud: *Sic Deus dilexit mundum. Vbi fides,* inquit, *eſt, ibi nullum nocet peccatum.* Et addit; ſic Deum nihili facere peccata credentiũ in ſe, quomodo pater nihili facit nugas ludentium infantium. Vbi apertè loquitur de peccatis, quæ actu fiunt, & vult ea non nocere, quia per fidem teguntur, vel excuſantur.

Qvod autem etiam in ſecundo ſenſu falſa ſit ea propoſitio, patet, quia repugnat Paulo 1. Corinth. 13. *Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodeſt.* Vbi Paulus docet, poſſe fidem eſſe ſine charitate, & proinde hominem cum vera fide damnari. Reſpondet, Paulum loqui de fide miraculorum, non de fide iuſtificãte. Contrà, quia fides miraculorum nihil eſt aliud, niſi excellens fides Catholica, & iuſtificans ſuo modo. Vnde Paulus infrà de eadem fide loquens, annumerat eam aliis virtutibus Theologicis: *Nunc,* inquit, *manet fides, ſpes, charitas.* Et hoc loco dicit: *Si habuero omnem fidem.* Præterea, ſecundum Lutheranos nulla eſt ratio cur non poſſit fides ipſa iuſtificans manere cum peccato. Nam nihil eſt aliud, niſi fiducia diuinę miſericordię, vt ipſi paſſim definiunt. quid autem prohibet, quo minus poſſit aliquis, dum furatur, vel mœchatur, confidere, Deum non imputaturum eam actionem ad peccatum? Denique ſi poteſt cum fide manere peccatum factum, quod tamen verè peccatum eſt, & in iuſtificatis hæret, vt ipſi dicunt, cur non etiam peccatum, quod fit? certè ſi peccatum non poſſet conſiſtere cum fide, id non eſſet ratione temporis præteriti, vel præſentis, ſed ratione malitiæ, & fœditatis ipſius peccati. At peccatum iam factum cum tota ſua malitia, & fœditate manet præſente fide; Ergo fieri etiam poteſt præſente fide. Quare coguntur, ſi principia ſua deſtruere nolunt, admittere tertium illum ſenſum cum Luthero, quem tamen fatentur, Epicuræum eſſe, ac meritò damnatum à Concilio Tridentino.

CAPVT XV.

Per Baptiſmum non liberari homines à ſeruanda lege Dei.

Sequitvr Altera propoſitio de ſecundo effectu Baptiſmi: *Baptiſmus non id efficit, vt homo ſolius fidei debitor ſit, non autem implendæ vniuerſæ legis Chriſti.* Hæc habetur in 7. cano. Concilii Trident. Eſt autem obſeruandũ Primo duobus modis intelligi poſſe hominem baptizatum dici liberum à lege diuina ſeruanda. Vno modo, vt facere contra eam legem non ſit iniuſtum, nec peccatum, quaſi lex abrogata eſſet. Et hoc nõ docent aduerſarii, quippe qui volunt omnia opera iuſtorum eſſe peccata, quia nunquã implent legẽ, vt oporteret. Et in hoc ſenſu fatetur Kemnitius in 2. parte Exam. pag. 216. rectè poſitum eſſe concilii canonem, & contrariam ſententiam eſſe blaſphemam in ipſum Baptiſmum. Itaque de hoc ſenſu non eſt controuerſia.

Altero modo intelligi poteſt, vt facere contra legem ſit quidem peccatum, tamen non imputetur iis qui fidem habẽt, nec pendeat iuſtificatio, aut ſalus ab impletione legis, ſed à ſola miſericordia, quæ per fidẽ apprehenditur. Et in hoc ſenſu Lutherani omnes docent (licet alii timidiùs, alii liberiùs loquantur) non obligari Chriſtianos ad legem diuinam, ſed ſolùm ad fidem; immò in hoc conſtituunt ſummam libertatis Euãgelicæ: vt patet ex li. Lutheri de votis monaſticis, vbi in hoc dicit conſiſtere libertatem Euangelii, quòd pia conſciẽtia ſit libera ab omnibus operibus, nõ quidem faciendis (volũt enim ea fieri, vt fructus fidei) ſed accuſantibus, & defendentibus: quia nulla opera ſunt tam mala, quæ credentem accuſare valeant, & damnare; nulla tam bona, quæ eum queant defendere, & iuſtificare. Item in comment 2. cap. ad Galat. inſtituit hunc dialogum: *Si conſcientia dicat, Peccaſti; reſponde, Peccaui. Ergo Deus puniet, & damnabit; non. At lex Dei*

Digitized by Google

nobiscum in Baptismo pepigit. At non hoc Catholici dicunt: Fatemur enim posse hominē redire per veram pœnitentiam ad gratiam, ad fœdus nobiscum initum in Baptismo, id est, vt iterum simus filii Dei per gratiam, sed negamus id fieri per eadem instrumenta fœderis, id est, per Baptismum, aut eius memoriam, sed per aliud Sacramentum. Nam etiamsi, vt plurimum non ita deleantur peccata per Sacramētum Pœnitentiæ, vt non remaneat aliqua pœna temporalis luenda, tamen potest tanta esse pœnitentia, vt planè deleat omnem pœnam, & sic reditur ad gratiam omnino similem ei, quæ in Baptismo habita est.

Ibid. Kemnitius dicit, Catholicos, cùm peccant post Baptismū, niti propria contritione, & satisfactione, vt redeāt ad gratiam. Sed hoc etiā falsò dictum est. Nitimur enim gratia Dei, Christi meritis, & virtute, atque efficacia Sacramenti, non propria contritione, licet contritionē, vt dispositionem requiramus: sicut etiam cum baptizamur, requirimus fidem, & pœnitentiam, & tamen non in is nitimur, vt caussis iustificationis, sed Dei gratia, Christi meritis, & Sacramenti efficacia.

Deinde pag. 235. & 236. Kemnitius dicit, Concilium non fuisse ausum expressè damnare Lutheri sententiam, quia metuebat iudiciū piarum auriū in tanta luce Euangelii, ideo eā deprauasse, ac sic deprauatā damnasse. Deprauasse autem ostendit, quia Conciliū anathema dicit illis, qui docent peccata, quę post Baptismū committūtur, sola recordatione suscepti Baptismi dimitti; hoc est, qui sine pœnitentia in sceleribus perseuerant, & perguntilli si tantum perfunctoriè, & historicè recordentur; se aliquando baptizatos esse, tali recordatione peccata dimitti: & addit hāc sententiam verè Epicuream etiam à suis sonora voce damnari. At bonus Kēnitius dum vult ostendere à Concilio deprauatam sententiam Lutheri, deprauat ipse Cōcilii sententiā, & quidem tam manifesto mendacio, vt mirum sit. Nā Concilium in illo ipso 10. canone, quem Kemnitius iisdem verbis descripsit in suo Examine, nō dicit, sola recordatione Baptismi, eaque perfunctoria, & historica dimitti peccata apud Lutheranos: sed dicit sola memoria, & fide Baptismi. Vbi Concilium addit fidem (quā Kemnitius semper omittit, cùm canonem exagitat) & non addit historicam, aut perfunctoriam, quæ de suo Kemnitius addidit. Itaque Kemnitius partim detrahendo, partim addendo, deprauauit canonē Concilii. Concilium autem paucis verbis pro more aliorum canonum simpliciter comprehendit Lutheri sententiam, eamque diserte, & apertè damnauit.

Nota Tertio probationem accuratam veritatis Catholicæ, & refutationem erroris Lutheranorū, non esse huius loci, sed ad disputationem de Pœnitentia spectare, hic verò solum breuissimè probandum esse, non posse ad nauim Baptismi redire eos, qui peccant post Baptismum, sed indigere alio remedio. Primvm igitur id probatur ex Apostolo Heb. 9. *Impossibile est eos qui sunt illuminati, iterum renouari ad pœnitentiam.* Vbi Apostolus non vult dicere, non posse lapsos redire ad pœnitentiam vllo modo: iste enim est error Nouatianorum, quem nec aduersarii probant: sed vult dicere, non posse renouari ad pœnitentiam, quomodo renouantur, qui baptizantur. Ita enim exponunt Ambrosius, Chrysostomus, & alii interpreres, & eandem expositionem admittit Kemnitius in Examine sequentis canonis, pa. 240. & idem patet ex verbis, *Illuminati*, &, *renouati*, &, *crucifigentes Filium Dei*, quæ sunt propria Baptismi, in quo illuminamur, & renouamur & Christi mortem imitamur.

Dicet aliquis forsasse pro Kemnitio: Hic locus probat non posse iterari Baptismum; at non probat non posse hominē redire ad reconciliationem per memoriam Baptismi: immò verò hic locus id potissimùm probat. Nam aduersarii, etsi nolint repeti aspersionem aquæ, tamen repeti volunt Baptismi efficaciam, ita vt vere per Baptismum remittātur peccata postea facta, & remittantur eadem facilitate, & eadem perfectione, ac plenitudine sicut antea, vt non sit vllo modo secunda reconciliatio laboriosior, quàm prima. At hoc ipsum est, quod Apostolus negat. Nam imprimis ideo noluit dicere impossibile est iterum baptizari, sed impossibile est iterum renouari ad Pœnitentiam, scilicet Baptismalem. Præterea propositum Apostoli est, deterrere homines baptizatos à peccatis, quos ea ratione deterret, quia non poterunt amplius eadem facilitate reconciliari. At secundùm Lutheranos eadem facilitas est, imò etiam maior in secunda reconciliatione, quàm in prima: facilius enim est recordari, & cogitare Baptismum, quàm reipsa baptizari.

Secvndo idem probatur ex testimoniis Patrum, qui semper peccantibus post Baptismū, imposuerunt grauissimos labores, antequam eos reconciliarent, vt patet ex Cypriano in sermone de lapsis, & ex aliis, quos nominare non est opus, cùm Caluinus li. 4. Instit. ca. 4. §. 38. dicat, omnes ferè veteres, quorum libri extāt, aut in hac parte lapsos, aut nimis asperè, & durè loquutos. Vbi apertè confitetur veteres Patres, & quidem ferè omnes non fuisse in ea sententia, vt esset æquè facilis reconciliatio in Baptismo, & post Baptismum.

Tertio idem patet ratione. Nulla enim æquitas patitur, vt æquè facilem viam habeāt ad gratiam Dei, qui peccant ante Baptismum, & qui post Baptismum; cùm illi Deum ignorarent, isti nossent: illi non haberent gratiam, isti haberent. Nam etsi Catechumeni ante Baptismum Deū per fidem nouerunt, sæpe etiam charitate flagrant: tamen hęc omnia ad gratiam Baptismi pertinent. Nā & Catechismi doctrina, dispositio ad Baptismum est: & gratia illa, atque charitas quæ interdū in Catechumenis repetitur, ex voto Baptismi procedit. Sed diluamus etiam breuiter ipsorū obiecta.

Primvm argumentum Lutheri sumitur ex illa promissione, Marci vltimo: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit*, hæc enim promissio semper manet, & semper est vera. quare, qui peccando à fide, & à Baptismi fœdere recessit, si iterum incipiat credere, & amplecti fœdus Baptismi sui, certè saluus erit. Confirmat Lutherus, quia hoc modo in Testamento veteri Iudęi, quando redibant ad pœnitentiam, vt reconciliarentur Deo, ad memoriam reuocabant exitum de Ægypto.

Respondeo, argumentum nihil concludere: quia licet veritas promissionis sit perpetua, tamen conditionata est, non absoluta. Alioqui omnes Apostatæ saluarentur: de illis enim verum est dicere: Crediderunt, & baptizati sunt. Itaque intelligitur conditio, Si permanserit in fide, & fœdere Baptismali, saluus erit: quod si nō permanserit, non saluabitur hoc remedio, sed aliud quærere debet. Qui enim semel excidit per peccatum mortale à fœdere Baptismi, non potest iterum ad illud redire: non enim reditur ad fœdus Baptismi per solam cogitationem, seu memoriam Baptismi. Reipsa autē baptizari, quod esset verè redire ad fœdus Baptismi nullo modo licet. Et patet id exemplo fidei, & aliarū rerum: non enim redire dicitur ad fidē, qui cogitat se aliquando credidisse, sed qui iterū actu incipit credere. Confirmatio autē illa de exitu ab Ægypto, nihil etiam probat: non enim commemorabant exitum illū, quasi ea commemoratione peccata purgarentur, sed vt commemorato tam insigni beneficio arguerent ipsi suā erga Deum ingratitudinem, & eo modo se ad pœnitentiam prouocarent: quod cōmodum nobis quoque adferre Baptismū non negamus.

Digitized by Google

Adde quod si vera esset Lutheri sententia, debuissent Iudæi commemorare potius Circumcisionem, qua erat illis pro Baptismo, quàm exitum de Ægypto.

Secundum argumentum Kemnitii est. Scripturæ cùm de Baptismi effectu loquũtur, modò eum describunt per tempus præteritum, modò per futurum, modò etiam per præsens, igitur Baptismus vim habet purgandi omnia peccata præterita, præsentia, & futura. Antecedens probat: Nam Tit. 3. dicitur in præterito: *Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis.* Marc. vlt. dicitur in futuro: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit.* 1. Pet. 3. dicitur in præsenti: *Saluos nos facit Baptisma.* Et Ephes. 5. *Mundans eam lauacro aquæ.* De quo loco Avgvstinvs lib. 1. de nuptiis, & concupiscentia, ca. 33. sic loquitur: *Quod Paulus ait: Mundans eam lauacro aquæ, sic accipiendum est, vt eodem lauacro regenerationis; & verbo sanctificationis, omnia prorsus mala hominum regeneratorum mundentur, atque sanentur, non solùm præterita peccata, quæ omnia nunc remittuntur in Baptismo, sed etiam, quæ posteà ex humana ignorantia, vel infirmitate contrahuntur; non vt Baptismus, quoties peccatur, toties repetatur; sed quia ipso, quòd semel datum est, fit vt non solùm antea, verùm etiam posteà quorumlibet peccatorum venia fidelibus impetretur.* Denique addit Kemnitius id totum clarissimè explicari, Rom. 6.

Respondeo nullum esse Scripturæ locum, quo probari possit, Baptismo deleri peccata futura, aut etiam præsentia, id est, quę in præsenti committimus nos, qui iam dudum baptizati sumus, quæ quidem respectu Baptismi, futura dici possunt. Quod autem obijcitur ex Marci vltimo: *Saluus erit*, vel accipitur de salute in re, id est, de ipsa gloria sempiterna; & eam, non dubium est futuram esse, sed ea non est effectus, sed finis Baptismi. Nos autem de effectu disserimus, effectus enim Baptismi est remissio peccatorum præteritorum, finis autem vita beata futura, iuxta illud Apostoli Rom 6. *Nunc verò liberati à peccato, serui autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem verò vitam æternam*: vel accipitur de salute in spe, id est de ipsa gratia iustificationis; & eam certum est mox consequi ad Baptismum; proinde esse quidem futuram respectu Baptismi, sed peccatorum præteritorum, non futurorum. Quemadmodum qui dicit, Si tale pharmacum acceperis, curaberis; indicat curationem sequuturam post medicinam, sed eam curationem esse morbi antea contracti, non posteà contrahendi.

Quod verò obijcitur ex 1. Pet. 3. *Saluos facit Baptisma*, non est ad rem, nam Petrus cùm loquitur de tempore præsenti, non comparat Baptismum cum peccatis, sed tempus Christi cum tempore Noë, ac dicit; quod sicut tempore Noë diluuium saluos fecit octo homines per arcam, ita nunc tempore Christi saluat Baptismus credentes, &c.

Quod obijcitur ex c. 5. ad Ephes. *Mundans eam*, facilè explicatur. Nam illud (*Mundans*) nõ refertur ad singulos homines, sed ad varios, qui vnã constituunt Ecclesiam. Christus enim quotidie mũdat Ecclesiam lauacro aquæ, quia quotidie baptizantur aliqui; omnes tamen cum baptizãtur, mundantur à peccatis præteritis, non à futuris. Quod si quis referat ad singulos homines, tum dicendum est, Baptismo purgari peccata futura non immediatè, sed mediatè: quia videlicet, qui baptizatus est, per gratiã quam in Baptismo accepit, impetrat veniam peccatorũ venialium, quæ posteà facit, si eam petat; & præterea per Baptismi characterem ius habet ad Sacramentum Pœnitentiæ, quo peccata etiam mortalia purgantur, quod Sacramentum percipere non possunt, qui Baptismo carent. Et hoc est, quod Avgvstinvs dicit eo loco, quem citat Kemnitius. Solùm enim August. dicit, Baptismo peccata futura purgari aliquo modo, quia fine percepto Baptismo nihil prosunt cetera, quę fiunt ad peccatum purgandum, vt Pœnitentia, Eleemosynæ, Ieiunia, &c. *Quid enim*, inquit, *prodesset, vel ante Baptismum Pœnitentia, nisi Baptismus sequeretur, vel poste a nisi præcederet?* Vnde idem Augustinus cùm loquitur de immediato & proprio effectu Baptismi, disertè contrarium scribit, vt in epistol. 23. ad Bonifacium: *Semel acceptam parvulus Christi gratiam, non amittit, nisi propria impietate, si ætatis accessu tam malus euaserit: tunc enim etiam propriè incipiet habere peccata, quæ non regeneratione auferantur, sed alia curatione sanentur.*

Quod denique obijcitur ex ca. 6. ad Romanos nihil momenti habet. Nam Apostolus in eo ca. non docet quomodo remittantur peccata post Baptismum, sed quomodo caueri debeant: dicit enim per Baptismum hominem mori peccato, vt deinceps viuat Deo; proinde hominem semel renatum in Christo debere omni diligentia cauere, ne iterum inquinetur, & moriatur. Sed quid hæc ad rem de qua agimus?

Tertium argumentum est eiusdem Kemnitii. Fœdus Dei cum homine perpetuum est, Isaiæ 54. *In misericordia sempiterna misertus sum tui.* Rom. 3. *Nunquid illorum incredulitas fidem Dei euacuauit?* 2. Tim. 2. *Si non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest.* Hierem. 3. *Tu autem fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me, dicit Dominus.* Ergo fœdus nobiscum initum in Baptismo nunquam ita frangitur, quin possimus ad illud redire, illudque renouare. Et confirmat, quia Paulus Galat. 3. & 1. Corint. 12. lapsos post Baptismum reuocat ad promissionem gratiæ Baptismi. Denique addit, ipsam naturam eius promissionis hoc ostendere. Nam promissio Baptismi est: *Vt iustificati gratia Christi hæredes simus vitæ æternæ.* Tit. 3. Hæc autem est generalis ratio iustificationis, post quemcunque lapsum, ergo semper iustificamur per Baptismum.

Respondeo, Kemnitium sine vlla verecundia ludere in Scripturis, earumque testimoniis abuti. Nam locus Isaiæ 54. continet promissionem absolutam, nimirum de fouenda perpetuò Ecclesia, ista enim promissio à nulla conditione pendet. Est enim Matrimonium inter Christum, & Ecclesiam planè indissolubile. Similiter locus Rom. 3. continet absolutam promissionem de mittendo Messia in mundum. At promissio Baptismi non est absoluta, sed conditionata, vt patet, quia includit conditionem fidei, perseuerantiæ, &c. Locus autem 2. Tim. 2. pro nobis est. Cùm enim Paulus dicit, *Si non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest*, significat Deum ita esse fidelem, quia facit quod promisit, dum iustos præmio, impios pœna afficit. Vnde præmisit: *Si sustinemus, & conuiuemus, si negauerimus, ille negabit nos*, vbi vides promissionẽ conditionatam. Locus Hier. 3. docet, Deũ recipere homines ad gratiã si redeant, sed non docet recipere eodem modo, & per eadem instrumenta, quibus antea recepit. Locus Gal. 3. nihil facit ad rem. Nam Paulus non docet eo loco, quomodo iustificentur impii lapsi post baptismum, vt Kemnitius fingit, sed docet homines non iustificari Circumcisione aliisque operibus legis, sed per fidem Christi, id quod probat, quia qui baptizantur, Christum induunt. Locus autem 1. Corinth. 12. ne vlla quidem specie ad rem præsentem facit. Solum enim Paulus dicit esse nos omnes vnum corpus, quia in vno spiritu baptizati sumus: nec aliquid addit de lapsis iustificandis post Baptismum. Denique argumentum ex natura promissionis Baptismi, est ineptum sophisma. Etsi enim Baptismus promittat salutem per Christum, & quicunque post quemcunque

lapsum

lapſum iuſtificatur, per Chriſtum iuſtificetur, non tamen inde ſequitur, eos iuſtificari per Baptiſmum, qui poſt Baptiſmũ lapſi ſunt. Nam latius patet iuſtificari per Chriſtum, quam iuſtificari in Baptiſmo per Chriſtum. Nam etiam Sacramentum Pœnitẽtiæ, & Euchariſtiæ, & cetera promittunt ſalutem per Chriſtum.

QVARTVM argumentum eſt Caluini lib. 4. Inſtit. cap. 15. §. 3. In Baptiſmo communicatur nobis Chriſti puritas. Sed ea ſemper viget, nec vllis maculis opprimitur: igitur ſemper manet virtus Baptiſmi nobis ſemel collati, & ſemper ad eam redire poſſumus, & per eam iuſtificari. Confirmat ex Patribus, qui reprehendunt eos, qui differunt Baptiſmum vſque ad mortem. Multi enim olim hoc errore decepti, quòd Baptiſmus non purget, niſi præterita peccata, nolebant baptizari, niſi in fine vitæ, quando non amplius erant peccaturi. Sed Patres arguunt eiuſmodi errorem, proinde credebant Baptiſmo purgari peccata omnia, etiam futura.

RESPONDEO, argumentum Caluini niti falſo fundamento, quòd videlicet iuſtificemur ipſa Chriſti iuſtitia nobis imputata. Illa enim verè ſemper viget, nec vllis maculis opprimitur: ſed falſum eſt, ea nos iuſtificari formaliter. Nos enim iuſtificamur propria, & nobis inhærente iuſtitia, quę planè non viget, & maculis obruitur, & aboletur cum peccamus. Ad cõfirmationem reſpondeo, eam pro nobis facere. Nam ſi Patres credidiſſent id, quod credit Caluinus, quando reprehendebant eos, qui Baptiſma differebant, iſtã cauſſam reddidiſſent, quòd Baptiſmus lauet etiã peccata futura: nihil enim potuit adferri efficacius. At nullus veterum iſtam reddidit, ſed alias quaſdam, vt patet ex Baſilio in orat. 13. de exhortatione ad Baptiſmũ, & Nazianzeno oratione in ſanctum lauacrũ, & Chryſoſt. hom. 1. in Acta, qui hortantur ad non differendum Baptiſmum, tum ob periculum, & incertitudinem mortis, tum ob multa bona, quæ ſecum adfert Baptiſmus.

QVINTVM argumentum eſt Caluini ibidem, §. 4. poteſtas clauium non poteſt ſeparari à Baptiſmo; ergo qui poſt Baptiſmum lapſi, virtute clauium reconciliantur, per Baptiſmum reconciliantur. Antecedens probat; Nam poteſtas clauiũ non exercetur ſine prædicatione Euangelii, qua annunciamus impios mundari Chriſti ſanguine: ſignum autem, & teſtimonium ſanguinis Chriſti effuſi, eſt Baptiſmus; ergo poteſtas clauium non exercetur ſine Baptiſmo.

RESPONDEO; ſi argumentum aliquid valeret, efficeret etiam nullum reconciliari, niſi per Euchariſtiam, aut eius memoriam: nam Euchariſtia eſt etiã ſignum, & teſtimoniũ ſanguinis Chriſti effuſi. Sed argumentum nihil concludit, tum quia falſum eſt, clauium poteſtatem non exerceri, niſi prædicatione Euangelii, tum etiam quia latius patet mundari impios Chriſti ſanguine, quàm mundari per Baptiſmum. Siquidem Chriſti ſanguis eſt, qui ſemper mundat, ſed is per varia inſtrumenta applicatur; aliquando quidẽ per Baptiſmum, aliquando per alia Sacramenta, aliquando ſine Sacramentis per fidem, & veram conuerſionem; aliquando per martyrium, vt ſupra dictum eſt.

CAPVT XIX.

De Baptiſmo Ioannis, qui fuerint errores.

SEQVITVR controuerſia OCTAVA de comparatione Baptiſmi Chriſti, cum Baptiſmo Ioannis, de qua eſt primus Canon Concilii Tridẽtini, ſeſſ. 7. de Baptiſmo: *Si quis dixerit, Baptiſmum Ioannis habuiſſe eandem vim cum Baptiſmo Chriſti, anathema ſit.* Tres erunt partes huius controuerſiæ. PRIMO exponemus errores, & opiniones. SECVNDO aperiemus, & confirmabimus veritatem. TERTIO diluemus obiectiones.

Quod ad primum attinet, fuit antiquus error Petiliani Donatiſtæ, vnum eſſe Baptiſmum Chriſti, & Ioannis. Diſtinguebat enim tres gradus eiuſdẽ Baptiſmi; ac dicebat, Ioannem baptizaſſe aqua, Chriſtum ſpiritu, Paracletum igne; ſed hæc tria ad vnum, & eundem Baptiſmum pertinere. Refert, & refellit Auguſtinus lib. 2. contra literas Petiliani 32 34. & 37.

Hoc noſtro tempore Lutherus initio Prædicationis ſuæ apertè diſtinguebat Baptiſmum Ioannis à Baptiſmo Chriſti. Nam in diſputatione de Baptiſmo legis, Ioannis, & Chriſti edita anno XX. tria ponit diſcrimina inter hæc Baptiſmata. PRIMVM, quod Baptiſma Ioãnis non ſit Sacramentũ, Chriſti autem ſit. SECVNDVM, quod illud non remittat peccata, hoc autem remittat. TERTIVM, quòd baptizati à Ioanne iterum eſſent baptizandi, non autem baptizati Chriſti Baptiſmo.

Ceterùm hæc ſententia, quia nõ bene cohæret cum reliqua doctrina Lutheranorum de Sacramentis, non placuit Lutheri diſcipulis; omnes enim contrariũ docuerunt, nimirum Baptiſma Ioannis Sacramentum fuiſſe, & peccata remiſiſſe, & ab eo baptizatos, nõ fuiſſe iterum baptizandos. Ita docet Melanchthon in locis anni LVIII. tit. de Baptiſmo Ioannis: *Erat*, inquit, *differentia erat in hoc articulo, Ioannes de paſſuro Chriſto, Apoſtoli de paſſo, & reſuſcitato prædicant: tamen miniſterium fuit idem, & effectus eoſdem habuit in credentibus.* Vbi apertè retractat, quod ſcripſerat in locis anni XXII. titu. de Baptiſmo: ibi enim cum Luthero docuerat Baptiſmum Ioannis ſignum fuiſſe mortificationis, Chriſti verò Baptiſmum, ſignum iuſtificationis; & propterea debuiſſe iterum baptizari, quos Ioannes baptizauerat. Idem habent idem Philippus, & Aleſius, & Loſſius Lutherani in capit. 1. Ioannis. Item Martinus Bucerus, & Dauid Chytreus in ca. 3. Matth. Ioannes Brentius hom. 21. & 29. in Luc. Idem etiã Centuriatores, Centu. 1. cap. 4. col. 156. & cap. 10. col. 361. Item Nicolaus Selneccerus in 2. Pædagog. tit. de Baptiſmo. Item Zvvinglius lib. de vera, & falſa religione, cap. de Baptiſmo, & Caluinus tum in Antidoto Concilii, tum in Inſt. lib. 4 cap. 15. § 7. & 8. Denique Martinus Kemnitius in 2. par Examinis, pag. 175. & ſequentib. conuenit cum ceteris, quòd Baptiſma Ioannis remitteret peccata, & eſſet idem Sacramentum cum Baptiſmo Chriſti, quem Apoſtoli miniſtrabant, tamen non audet definire, an baptizati à Ioãne eſſent iterum baptizandi Chriſti Baptiſmo. Nam propoſita quæſtione, & rationibus pro vtraque parte, tandem ita loquitur pag. 190. in fine: *Relinquatur igitur hæc quæſtio in medio, vt quæ in vtramque partem rationes habet.* In quo valde cautè, & ſolerter egit. Nam hoc modo nõ apertè repugnauit, aut priori Lutheri & Philippi ſententiæ aut poſteriori, & communi ſententiæ Lutheranorum: & præterea liberauit ſe à moleſtiſſima quæſtione, in qua ſoluenda alii multum ſudant, nec tamen ſe expediunt, videlicet, quomodo Actor. 10. baptizari iubeantur Chriſti Baptiſmo, quos conſtabat à Ioanne antea baptizatos.

Inter Catholicos fuerunt etiam duæ opiniones de Baptiſmo Ioannis; quarum altera, cenſetur erronea; altera multum improbabilis. PRIOR fuit Petri Lombardi, qui lib. 4. diſt. 2. diſtinguit duo genera baptizatorum à Ioanne. VNVM eorum, qui ſic baptizabantur à Ioanne, vt ſpem ponerent in eo Baptiſmo, & non haberẽt notitiam Spiritus ſancti; & hos fatetur baptizandos fuiſſe Chriſti Baptiſmo. ALTERVM eorum, qui baptizabantur à Ioanne, ſed non ponebant ſpem in eo Baptiſmo, & habebant notitiam Spiritus ſancti;

& hos dicit non fuisse necessarium baptizari Christi Baptismo. Hæc sententia præter argumenta, quæ infrà adferemus contra hæreticos, refelli potest ex his, quæ Magister ipse, & omnes Catholici concedunt. Nam consensu omnium, Christi Baptismus post Promulgationem suã omnes homines obligat. At Baptismus Ioannis non erat Baptismus Christi, vt eadem distinctione docet Magister; igitur baptizati à Ioanne, obligabantur ad Christi baptismum suscipiendum. Quare S. Thomas 3. pa. q. 38. art. vlt. Scribit hanc opinionem esse penitus irrationabilem.

ALTERA opinio est, Baptismum Ioannis fuisse Sacramentum quoddã qualia erant Sacramenta veteris legis. Ita docuit Magister loco notato, & multi Scholasticorum, atque ipse etiam S. Thomas ibidẽ: sed meritò postea idẽ S. Thomas contrarium docuit 3. p. q. 38. art. 1. Nam Sacramẽta veteris legis cæperunt cum ipsa lege, & durauerunt toto tempore, quo lex ipsa durauit, Baptismus autem Ioannis cœpit in fine legis, & nõ durauit nisi annum vnum; aut paulò amplius. Vnde rectè ait S. Thomas Baptismũ Ioannis non pertinuisse ad legem veterem, sed potius ad nouam, vt quandam præparationem ad Christi Baptismum.

DICES, Baptismum Ioannis non fuisse Sacramentum legis veteris, nec nouæ. sed medium inter vtraque. AT id fieri nequit. Non enim esse potest Sacramentum medium inter Sacramenta duarum legum, nisi etiam lex ipsa media sit. Lex autem media inter veterem, & nouam nulla fuit: vna enim abrogata, altera continuò successit: quare si Baptismus Ioannis Sacramentum esset, esset omnino legis veteris, aut nouæ. Neque sufficit ad rationem Sacramenti (quod veteres illos fefelliisse videtur) vt significet Christi Baptismum, vel etiam gratiam dandam per Baptismum. Nam etiam diluuium 1. Pet. 3. & mare rubrum 1. Cor. 10. significarunt Baptismum, & manna Eucharistiam, & tamen non fuerunt Sacramenta, sed solum figuræ Sacramẽtorum. His ergo omissis veniamus ad veritatem constituendam, & probandam contra hæreticos.

CAPVT XX.

Baptismum Ioannis non fuisse Sacramentum idem cum Baptismo Christi.

AD explicandam, & probandam veritatem, tres propositiones constituendæ erunt. PRIMA propositio: *Baptismus Ioannis non fuit Sacramentum idem cum Baptismo Christi.* Hæc est contra Philippum Caluinum, Kemnitium, & ceteros, qui idem ministerium asserũt fuisse Ioannis, & Apostolorum, Probatur PRIMO Baptismus Ioannis ab ipso Ioanne institutus erat; non ergo erat Sacramentum præsertim nouæ legis. Consequentia patet, quia nullus homo purus Sacramenta instituere potest, præsertim nouæ legis, vt supra ex testimoniis etiam aduersariorum probauimus. Antecedens probatur, quia in Scripturis passim vocatur Baptismus Ioannis, vt Matth. 3. *Videns Ioannes multos venientes ad Baptismum suum.* Matth. 21. *Baptismus Ioannis de cœlo erat, an ex hominibus?* Similiter legimus Marc. 11. Luc. 20. Actor. 1. 18. & 19. Ista autem denominatio non potest significare Ioannem ministrum tantum fuisse eius Baptismi, sed etiam auctorem; alioqui Baptismus Christi potuisset etiam vocari, Baptismus Petri, Pauli, Philippi, & aliorum; quod tamen Scriptura diligenter cauit, ne viderentur illi auctores Baptismi vt Augustinus notauit lib. 5. de Baptismo, capit. 13. & alibi.

DICES; At Baptismus Ioannis à Deo, non ab ipso institutus videtur. Sic enim ipse ait Ioann. 1. *Qui misit me baptizare, ille mihi dixit.* RESPONDEO cum Augustino loco citato, cap. 9. & 13. & cum Tertulliano libro de Baptismo, vbi tractat illam quæstionem à Christo propositam, an Baptismus Ioannis esset de cælo, an ex hominibus? Baptismum Ioannis à Deo fuisse institutum, sed mediante ipso Ioanne. Deus enim solum in genere inspirauit, & inspiratione illa mandauit, vt baptizarer; sed ritum in particulari, quo baptizandum esset, ipse Ioannes instituit, non à Deo præscriptum accepit. Vnde meritò dicitur proprius Ioannis Baptismus.

SECVNDO; In Baptismo Christi non sola aqua est de essentia ritus, seu Sacramenti, sed etiam inuocatio Trinitatis, vt suprà probatum est: nec dissentiunt aduersarii, sed saltẽ in praxi, cum etiam ipsi ita baptizẽt. At Baptismus Ioannis non habuit inuocationem Trinitatis, non igitur est idem Sacramẽtum cum Baptismo Christi. Assumptio probatur, quia licet Centuriatores, Cent. 1. lib. 2 cap. 6 col. 496 affirment Ioannem baptizasse in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti: tamen neque Scriptura, neque vlla Patrum traditio id docuit. Non possumus autẽ in eiusmodi rebus, nisi valde temere aliquid fingere sine testimonio Scripturæ, aut traditionis. Fuerunt quidam, qui existimarent, Ioannem in suo Baptismo vsum forma quadam verborũ, nimirum, in nomine venturi Messiæ, idque propter illa verba Pauli Actor. 19. Ioannes Baptizauit Baptismo pœnitentiæ populum, dicens, In eum, qui venturus esset post ipsum, vt crederent. Ita enim docet Ambrosius lib. 1. de Spiritu sancto, ca. 3. Hieronymus in ca. 2. Iohelis, & Hugo de S. Victore, li. 2. de Sacramentis, par. 6. cap. 6. Sed isti ipsi, præsertim duo posteriores, monent Ioannem nõ baptizasse in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, & propterea non fuisse illud perfectum Sacramentum. ADDE, quod valde probabile est Ioannem nulla omnino forma verborum vti consuemsse. Illa enim verba Pauli non videntur significare Ioãnem baptizasse in nomine venturi, sed tantum admonuisse populum, vt crederent in venturum Messiam. Nam etiam Christum baptizauit Ioannes eo ritu, quo ceteros, & certè ridiculum fuisset, Christum baptizasse in nomine venturi.

TERTIO Baptismus Christi est Sacramentum noui Testamenti; ergo institutum ab ipso auctore noui Testamenti. Neque id negare possunt aduersarii; nam Philippus in locis anni LVIII. titul. de numero Sacramentorum, dicit Baptismum, & cœnam Domini, & Absolutionem esse Sacramenta instituta in prædicatione Christi, ac proinde esse Sacramenta propriè dicta. Et Kemnitius in definitione Sacramenti propriè dicti; tertiam conditionem posuit, vt in nouo Testamento sit institutum, & mandatum. At Ioannis Baptisma non fuit in prædicatione Christi institutum, nec à Christo mandatum, sed à Ioanne, antequam inciperet noui Testamenti auctor prædicare; non igitur est Sacramentum noui Testamenti, & multò minus idem cum Baptismo Christi.

QVARTO; Baptismus Christi iterari non potest, vt omnes hoc tempore Catholici, & hæretici docent, præter Anabaptistas. At baptizati à Ioanne iterum ab Apostolis iussi sunt baptizari: nõ igitur erat ille Christi Baptismus, quem Ioannes ministrabat. Huius argumenti assumptionem negant Caluinus, & alii: sed ea probatur in tertia propositione.

Ceterum Kemnitius negaret consequẽtiam admissa assumptione. Existimat enim ipse, vt supra diximus, potuisse baptizari Christi Baptismo eos, quos Ioannes baptizauerat; quia licet ministeriũ sit idẽ, quoad substãtiã, tamẽ differt quoad significationẽ. Distinguit. n.

Kemnitius tria, quæ idem efficiebant sub diuersa significatione, Circumcisionem, Baptismum Ioannis, & Baptismum Christi; quorum Circumcisio significabat Messiam venturum, Baptismus Ioannis Messiam iam esse in via, & venire Baptismus Christi, Messiam venisse. Inde colligit, quòd sicut circumcisi debuerunt veniente Ioanne baptizari eius Baptismate, vt profiterentur se credere Messiam iam venire, licet essent iustificati per Circumcisionem: sic etiam baptizati à Ioanne debuerunt postea Baptismo Christi baptizari, vt profiterentur se credere Messiam venisse, licet iam essent iustificati Baptismo Ioannis.

At contra has Kemnitij argutias nos obijcimus in primis AVGVSTINVM, qui li. 5. de Baptismo, c. 9 eâ consequentiâ facit, quâ nos fecimus, & quam Kemnitius negat: *Baptizatos*, inquit Aug. *à Paulo eos, qui iam Baptismo Ioannis baptizati fuissent, legimus in Actibus Apostolorum, non ob aliud, nisi quia Baptismus Ioānis nō fuerit Christi Baptismus.* Præterea, si ratio Kenitij valeret, probaremus etiã baptizatos ab Apostolis ante Christi passionem, & resurrectionẽ, debuisse iterum baptizari post resurrectionem. Nam Baptismus Christi ante eius passionem, significabat Christi passionem futuram, posteà verò significare cœpit Christi passionem præteritam.

CAPVT XXI.

Baptismum Ioannis non habuisse eandem vim, & efficaciam, quam habet Baptismus Christi.

SECVNDA propositio: *Baptismus Ioannis non habuit eandẽ vim, & efficaciam, quàm habet Baptismus Christi.* NOTA, non esse quæstionem, an Baptismus Ioannis potuerit remittere peccata ex deuotione, & fide accedentium, vel etiam ex contritione, quam homines concipiebant ex concionibus, & Baptismo Ioannis. Id enim facilè fieri potuit, & sic acceperunt illa verba Marc. 1. *Prædicans Baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum*; quidam Patrum, vt Basilius lib. 1. de Baptismo, ca. 2. & frater Basilij Gregorius Nyssenus in oratione de laudibus Basilij, & auctor quæstionum noui Testamenti, quæst. 29. in tom. 4. operum S. Augustini. Ipse etiam Augustinus, lib. 5. de Baptismo, cap. 10. licet existimet illa verba aliter accipienda, tamen non existimat contentiosè resistendum iis, qui docent Baptismum Ioannis aliquo modo remisisse peccata, modò fateantur magnum esse discrimen inter Baptismum Christi, & Ioannis. Tota igitur quæstio est, an Baptismus Ioannis fuerit efficax, vt Christi Baptismus, ita vt si Baptismus Christi peccata remittat vi sua; seu ex opere operato (vt nos supra probauimus) idem etiam tribuendum sit Baptismo Ioannis.

Ac aduersarii quidem eandem efficaciam, & eundem effectum tribuunt vtrique Baptismo. Concilium autem Tridentinum, sess. 7. can. 1. de Baptismo, contrarium statuit his verbis: *Si quis dixerit Baptismum Ioannis habuisse eandem vim cum Baptismo Christi, anathema sit.* quæ quidem veritas probatur. PRIMO ex Scriptura. Nam Marc. 1. Ioan. Baptista distinguit suum Baptisma à Christi Baptismate, quòd ipse baptizet in aqua, ille in spiritu baptizaturus sit: *Ego baptizaui vos in aqua, ille vos baptizabit Spiritu sancto.*

Respondent ad hunc locum aduersarij, Philippus, Caluinus, & Kemnitius locis notatis, Ioannem Baptistam distinguere voluisse hoc loco ministeriũ externum, quod sibi conueniebat ab interno ministerio, quod est solius Christi. Itaque dicunt in Baptismo Ioannis datam fuisse remissionem, sed à Christo per ministerium Ioannis. Et adducit Kemnitius similem locum; ex priore ad Corint. ca. 4. *Ego plantaui, Apollo rigauit, Deus autem incrementum dedit.*

SED facile refellitur hæc solutio; quia Ioannes de suo ministerio loquitur in præterito tempore; de Christi operatione in futuro: *Ego baptizaui vos aqua, ille vos baptizabit Spiritu sancto.* Non igitur per ministerium Ioannis Christus dedit remissionem, tunc enim dixisset, Ego baptizaui aqua, ille baptizauit Spiritu sancto; sicut Paulus in loco citato à Kemnitio, non dixit, Ego plantaui, Apollo rigauit, Deus incremẽtum dabit, sed *Deus incrementum dedit.* Porrò apud alios Euangelistas Matthæi, c. 3. & Luc. cap. 3. de se Ioannes dicit in præsenti: *Ego baptizo vos aqua*, de Christo semper in futuro: *Ille vos baptizabit Spiritu sancto, & igne.*

Hanc nostram solutionem conatur Kemnitius oppugnare duobus modis. PRIMO dicit, pag. 191. per Baptismum Christi in Spiritu sancto, & igni intelligi donorum visibilũ effusionem, quæ facta est in die Pentecostes. Id probat tum ex vocabulo ignis, tum ex testimonio Christi, & Petri, qui vsurparunt eandẽ phrasim Ioannis. Christus enim Actor. 1. dixit Apostolis: *Ioannes quidẽ baptizauit aqua, vos autẽ baptizabimini Spiritu sancto nõ post multos hos dies.* Et Petrus Actor. 11. *Recordatus sum*, inquit, *verbi Domini, sicut dixit; Ioãnes quidem baptizauit aqua, vos autẽ baptizabimini Spiritu sancto.* Non igitur opponitur Baptismus Ioannis Baptismo Christi, sed Baptismus aquæ, in quo nõ datur visibiliter Spiritus sanctus, opponitur illi effusioni donorum visibili, quæ sine aqua fiebat in primitiua Ecclesia post Baptismum, cum Apostoli manus imponebant.

Hæc prima solutio nõn est sufficiens. Nam IN PRIMIS vox ignis, non impedit, quò minus intelligantur verba Ioannis, *Ille baptizabit in Spiritu sancto, & igni*, de Baptismi Sacramento. Nam omnes ferè interpretes ita intelligunt, ac dicunt additum esse vocabulum ignis, quia post baptismum Christi sequitur ignis tribulationis, & ignis diuini iudicij, & ignis Purgatorij; & in primitiua Ecclesia dabatur post Baptismum Spiritus sanctus in forma visibili ignis per impositionem manuum Apostolorum. Vide Hilarium, Hieronymum, & Chrysostomum in capit. 3. Matthæi, Ambrosium, & Bedam in ca. 3. Lucæ. Quod autem attinet ad verba Christi, & Petri, non est certum eodem sensu illa verba dicta fuisse à Ioanne Baptista, & à Christo. Potuit enim Dominus alludere ad verba Ioannis, & tamen in alio sensu illa proferre, vt frequentissimè facit S. Bernardus in verbis Scripturæ vsurpandis, vt etiam S. Paulus verba Epimenidis ad Tit. 1. citauit in alio sensu, cum ait: *Cretenses semper mendaces, hoc testimonium verum est.* Quocirca Patres, vt dixi, verba Ioannis exponunt de Sacramento Baptismi CHRISTI; verba autem Christi, & Petri non possunt exponi nisi de missione Spiritus sancti.

DEINDE, si admittamus, & Ioannem, & Christum cum Petro eodem sensu, verba illa protulisse; tum dicemus secundum Scripturas tria Baptismata distingui. VNVM, in aqua solum, & hoc erat Ioannis, quòd in Scriptura perpetuò ita dicitur in aqua, vt distinguatur contra Baptismum in Spiritu. ALTERVM, in Spiritu, & igni solo, id est, non in aqua, & hoc est visibilis missio Spiritus sancti, quæ quidem non continet solum visibilem illam speciem linguarum ignearum, sed etiam internam charitatem, & gratiam à Spiritu sancto infusam, quæ per illa externa symbola significabatur, vt etiam admittit Kemnitius, pagina 192. Vnde Baptisma Ioannis in sola aqua non solum distinguitur contra Baptismum ignis, id est, visibilis formæ ignis, sed etiam contra Baptismum spiritus, id est, internæ gratiæ à Spiritu sancto infusæ. TERTIVM Baptisma est in aqua,

& Spiritu ſimul;& hoc eſt Sacramentũ baptiſmi Chriſti,quod Ioan.3.dicitur eſſe ex aqua,& Spiritu ſancto. Itaque videmus verba Ioannis,quomodocũque intelligãtur,ſemper diſtinguere Baptiſma Ioannis tãquam externum,& corporale tantùm à Baptiſmo CHRISTI, quod eſt partim ſpirituale, & partim corporale, cum conſtet,vel ex Spiritu,& igni,vel ex aqua,& ſpiritu.

Eſt igitur ALTERA ſolutio Kemnitii,qui cùm vidiſſet priorem non eſſe ſufficientem,redit pag.193. ad communem ſolutionem, quòd illud: *Ipſe vos baptizabit in Spiritu ſancto,& igni*,referatur ad operationem Chriſti internam in ipſo Ioãnis Baptiſmo.Et quia huic ſenſui videtur repugnare illud futurum (*Ipſe vos baptizabit*) conatur oſtẽdere Kemnitius eandem Scripturã loqui de operatione Chriſti, etiam in præſenti, immò & in præterito tẽpore.Itaque citat illa loca Ioã.1. *Hic eſt qui baptizat in Spiritu ſancto.* Vbi in præſenti dicitur; *Baptizat*,& tamen tunc nõ baptizabat per ſe, nec per diſcipulos;ergo per Ioannẽ baptizabat. Item ibidẽ: *De plenitudine eius omnes accepimus.* Vbi in præterito dicitur; *Accepimus*; ergo operabatur Chriſtus interna operatione,etiam antequam inciperet per diſcipulos baptizare.Denique Matt.3. vt intelligeremus non eſſe ſine efficacia Baptiſtæ miniſterium: apparuit eo baptizante Spiritus ſanctus in forma columbæ. Addit etiam verba Angeli Luc.1. *Multos filiorum Iſrael conuertet ad Dominum Deum ipſorum.* Ex quo perſpicuum eſſe dicit, non fuiſſe inefficax Ioannis miniſterium.

Sed hæc nullo negotio refutantur. Nam IN PRIMIS nunquam reddit cauſſam Kẽnitius,cur in futuro dixerint omnes Euãgeliſtæ;*Ipſe baptizabit*,ſi operabatur interius Chriſtus illo ipſo tẽpore,quo Ioannes exterius.

DEINDE loca allata non faciunt ad rem. Illud enim: *Hic eſt qui baptizat in Spiritu ſancto*,non ſignificat,quòd tunc Chriſtus baptizaret, cùm Ioãnes ita loquebatur; ſed ſignificat,quòd Chriſtus,quando baptizat,in Spiritu ſancto baptizat,non in ſola aqua,vt Ioannes,ſicut rectè exponit Auguſtinus tract.13.in Ioannem, & alibi. Similiter etiam cum ibidem Ioannes ait: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi*, ſignificabat, Chriſtum ſublaturum peccata mundi, cum inſtar agni immolaretur in cruce,non autem, quòd tunc ea tolleret,cum Ioannes loquebatur. Illud autem: *De plenitudine eius omnes accepimus*, ſignificat gratiam, qua præditus erat Ioãnes,à Chriſto manaſſe, vt etiam gratiam omnium aliorum Sanctorum. Sed quid hoc ad Baptiſma Ioannis? Nam etiamſi ob merita Chriſti præuiſa dabatur gratia ſanctis omnibus, non tamẽ dabatur per Baptiſmum Ioannis, ſed alia via, & per alia inſtrumenta. Porrò columba,quæ apparuit,Ioanne baptizante,non teſtabatur efficaciam miniſterij Ioannis,vt imprudentiſſimè, & per ſummam temeritatem ſcribit Kemnitius. Alioqui oporteret fateri in ipſum Chriſtũ fuiſſe efficax Ioãnis miniſterium: tunc enim ſolum columba apparuit,cum Chriſtus baptizaretur. At hoc impium, & blaſphemum eſt. Non enim eguit efficacia Baptiſmi Ioannis, Agnus ille innocens,qui tollit peccata mundi,teſte eodem ipſo Ioanne.Significauit igitur columba illa Chriſti innocentiam,& puritatem,& quòd ipſe eſſet,qui ſanctificaret,& purgaret aquas, & per aquas & ſpiritum homines regeneraret.

DENIQVE verba Angeli Luc.1. non agunt de Baptiſmo, ſed de concionibus Ioannis. Nemo autem negat, quin Ioannes efficaciſſimè prædicauerit, & conuerterit plurimos ad Deum. Sed aliud eſt prædicatione verbi mouere corda hominum, aliud per Baptiſmum ea purgare.De primo argumento ſatis.

SECVNDO probatur teſtimoniis Patrum. Origenes li.5.in epiſtolam ad Romanos,exponens c.6.docet, & probat aliquot argumentis Baptiſmum Ioannis, non A remiſiſſe peccata, & in hoc diſtingui à Chriſti Baptiſmo.Idem docent alii Græci,Iuſtinus,quæſt.37.ad Orthodoxos, Gregorius Nazianzenus oratione in ſancta lumina. Ioannes Chryſoſtomus hom.10. & 12.in Matthæum,& hom.16.in Ioannem,& hom.1.& 40.in Acta.Item auctor homiliarum in Marcum, quæ habentur in 2.tom. Chryſoſtomi hom. 1. Cyrillus Alexandrinus,lib.2.in Ioannem,c.57.vbi ex profeſſo hoc tractat,ac dicit, Spiritum ſanctum præuidiſſe futuros aliquando temerarios homines,qui non diſcernerent Chriſti Baptiſma à Ioannis Baptiſmate; ideoque impulſſe ipſum Ioãnem, vt apertiſſimè diceret,ſe ſolum in aqua baptizare. Idem etiam habent Damaſcenus li. 4.de fide,c.10. & Theophylactus in cap.3. Lucæ. Denique ſanctus BASILIVS, etiamſi lib.1.de Baptiſmo dicat,Baptiſmum Ioannis dediſſe remiſſionem peccatorum, tamen ibidem ſic loquitur: *Quantò præſtantior eſt* B *Spiritus ſanctus aqua,tantò excedit, qui baptizat in Spiritu ſancto, illum qui baptizat in aqua, & ipſum adeò Baptiſma.* Et orat. 13. quæ eſt exhortatio ad Baptiſmum, ſic habet: *Ioannes pœnitentiæ Baptiſmum prædicauit, Dominus autem adoptionis filiorum Baptiſmum longè excellentius annunciat.Item inſtitutorum erat Ioannis Baptiſma,Chriſti autem perfectorum.Illud à peccato auocabat,iſtud cum Deo cõiungit & familiarem reddit.* Hæc ille. Ex quo intelligimus Baſilium non tribuiſſe eandem efficaciam Baptiſmo Chriſti,& Ioannis;immò Baptiſmo Ioãnis non tribuiſſe vllam vim iuſtificandi, niſi ratione pœnitentiæ,& contritionis. Quomodo etiam intelligi debent verba Nyſſeni.

Iam ex Latinis TERTVLLIANVS in libro de Baptiſmo:*Nihil*,inquit,*præſtabat cœleſte,Baptiſma Ioannis,ſed cœleſtibus præminiſtrabat, pœnitentiæ videlicet præpoſitus.* C Et infrà:*Aut daret*,inquit, *Spiritum ſanctum & remiſſionem delictorum,ſi cœleſtis eſſet.* Vbi Tertullianus cõtendit, non fuiſſe cœleſtem, ſed humanum Ioannis Baptiſmum,quia nõ dabat Spiritum ſanctum, nec remiſſionem delictorum.Et infrà:*Agebatur itaque Baptiſmus pœnitentiæ,quaſi candidatus ſanctificationis, & remiſſionis in Chriſto ſubſecuturæ.* Ex quo intelligemus, quomodo ſint acceptanda illa verba eiuſdem auctoris, initio libri eiuſdem: *Neque quidquam refert inter eos, quos Ioãnes in Iordane,& quos Petrus in Tyberi tinxit.* Nam non loquitur de toto Baptiſmo,ſed ſolum de materia; ac docet non referre,quauis aqua baptizetur. Non diſſimiliter loquuntur cæteri Latini. Cyprianus in ſermone de Baptiſmo Chriſti. Hilarius in cap.3. Matthæi. Optatus libro 5.contra Parmenianum. Ambroſius in cap. 3.Luc.& idem Ambroſius in præfatione Pſal.37. Baptiſmum CHRISTI vocat oculum gratiarum,quia dabat D gratiam, Baptiſmum Ioannis, oculum ſuppliciorum, quia tantum erat Baptiſma pœnitentiæ. Hieronymus in Dialogo contra Luciferianos, ſimilia habet, & in epiſt 83. ad Oceanum, & in 2. cap. Ioëlis. Idem habent Innocentius 1. epiſt. 22. cap. 5. Leo epiſt.4. cap. 6. Gregorius homil.7. & 20. ſuper Euangelia. Denique Auguſtinus epiſt. 48. & 163. Enchiridij cap. 49. lib.1.contra literas Petiliani,c.37.& lib.3.cap.76.lib.5. contra Donatiſtas.cap.9.10. & 14.de vnico Baptiſmo, cap.7.de vnitate Eccleſiæ,c.18. tractat. 5.in Ioannem, & alibi.

Ad hæc loca non aliter Caluinus reſpondet,niſi more ſuo ea contemnendo. Sic enim loquitur lib. 4. Inſtitut. cap.15.§.7. *Quare neminem perturbet, quòd alterum* (Baptiſma) *ab altero* (Baptiſmate) *diſcernere veteres contendunt:quorum non tanti eſſe nobis debet calculus, vt Scripturæ certitudinem quatefaciat. Quis enim Chryſoſtomo potius auſcultet, quàm Lucæ? Nec recipienda eſt illa Auguſtini vrgutia;in Ipſe dimiſſa fuiſſe peccata Baptiſmo Ioannis, Chriſti Baptiſmo reipſa dimiſſa.*

AT nos rectius dicere possumus; quis Caluino potius auscultet, quã Chrysostomo, & Augustino, & tot aliis antiquissimis & doctissimis Patribus? Non enim quæstio est, an sit credendum Lucæ, an Patribus, sed an Lucam melius intellexerit Caluinus, quam tot Patres.

Porrò Kemnitius in Examine loco citato, tota ferè disputatione conatur ostendere, quæstionem istam non esse necessariam, & proinde parum referre, vtrum hoc, aut illud Patres dixerint. AT non ita dicunt ipsi Patres. Nam Hieronymus in Dialogo contra Luciferianos adeò non putat rem istam esse leuem, vt dicat eos, qui confundunt hæc Baptismata, in peruersum dogma abire, & cùm Baptismo ferui plus tribuunt, quàm par est, ipsum Baptismum Domini destruere. Augustinus libro 2. contra literas Petiliani, cap. 37. vbi dixerat, Baptismum Ioannis non esse baptismũ Christi, neque vllam eius partem aut gradum, subiungit, eos, qui contrarium sentiunt, incidere in impiam, & sacrilegam opinionem. Denique Cyrillus Alexandrinus lib. 2. in Ioannem, cap. 57. temerarios vocat, qui contra sentiunt.

Sed his omissis, TERTIO probatur veritas ex ipsa persona, & officio Ioannis. Erat enim Ioãnes præcursor Domini, & solùm ad hoc venerat, vt pararet vias eius. Id enim prædixit Angelus Lucæ 1. *Ipse præibit ante illum in spiritu, & virtute Heliæ, vt conuertat corda filiorum ad patres, parare Domino plebem perfectam.* Idem prædixit pater eius: *Præibis enim ante faciem Domini parare vias eius*, Lucæ 1. Idem denique ipse testatur adducens vaticinium Isaiæ. Ioan. 1. *Ego vox clamantis in deserto, parate viam Domini, &c.* At certè parare viam Saluatori non est dare salutem, & iustificare, sed disponere ad recipiendum Saluatorem, & salutem: alioqui ipse Saluator, non præcursor Saluatoris fuisset. Vnde pater eius Zacharias Luc. 1. propriè designans officium Baptistæ: *Ad dandam*, inquit, *scientiam salutis plebi eius.* non dixit: Ad dandam salutem, sed *scientiam salutis.* Docuit enim Ioannes, quomodo esset inuenienda salus, nimirum credendo in Christum, cùm illum digito ostendit, & ait Ioan. 1. *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.*

CAPVT XXII.

Quod post Baptismum Ioannis necessariò percipiendus erat Christi Baptismus.

TERTIA propositio: *Post Baptismum Ioannis necessariò percipiendus erat Christi Baptismus.* Hæc est contra Kemnitium, qui id in dubium reuocat, & contra Caluinum, & cæteros, qui id apertè negant. Probatur PRIMO ex verbis Ioannis, Matth. 3. Luc. 3. Mar. 1. *Ego baptizo in aqua, ille vos baptizabit in Spiritu sancto, & igni.* Si enim hic fiat collatio Baptismi Christi, & Ioannis, apertè videmus eosdem, quos Ioannes baptizauerat, dici baptizandos iterum à Christo. Fieri autem collationem duorum Baptismatum, est communis Interpretum sententia; vt Ambrosij, & Bedæ in Lucam, Hilarij, Hieronymi, Chrysostomi in Matthæum, & aliorum Patrum citatorum.

SECVNDO, probatur ex historia Euangelij, & Actorum. Nam vt legimus Marc. 1. & Matth. 3. ac Luc. 3. ibant ad Ioannem vt baptizarentur, tota Hierusalem, omnis Iudæa, & regiones omnes vicinæ Iordani. Itaq; rari admodum erant eo tempore non baptizati à Ioãne. At post Domini Ascensionem ipso primo die Pentecostes, B. Petrus in Hierusalem prædicare cœpit necessitatem Baptismi Christi omnibus hominibus: *Pœnitentiam*, inquit, *agite, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Iesu*; & baptizati sunt eo die tria millia, deinde paulò pòst quinque millia, præter eos, quos postea baptizauit Philippus, & alii discipuli in variis locis Iudææ, & Samariæ, vt habemus Actorum 2. 4. 8. & aliis. Igitur necesse est, vt multi à Ioanne baptizati, iterum ab Apostolis baptizati fuerint. Quomodo enim credibile est, vt inter tot millia, quos Apostoli in Hierusalem baptizarunt, nullus fuerit à Ioanne antea baptizatus, si verum est, quod Marcus dicit cap. 1. vniuersos Hierosolymitas à Ioanne baptizatos?

TERTIO probatur ex loco expresso Act. 19. vbi Paulus iubet baptizari in nomine Domini duodecim viros qui confessi fuerãt se nõ habere, nisi Ioãnis Baptismũ.

Ad hunc locum incredibile est, quot explicationes, & quàm diuersas aduersarii congerauerint: numerãtur enim vt minimum decem apud eos diuersæ opiniones. PRIMA est, quòd in eo capite, semper Baptismus sumatur metaphoricè, & cùm agitur de Baptismo Ioannis, & cùm agitur de Baptismo Christi. Ita Zvvinglius, qui in lib. de vera & falsa religione c. de Baptismo, Baptismum in capite Actorum, accipi vult pro doctrina, vt sensus sit; eos duodecim viros, quos antea solùm instituti fuerant in doctrina Ioannis, postea institui cœpisse in doctrina Christi.

SECVNDA est, quod semper ibi accipiatur Baptismus metaphoricè, sed primo loco pro doctrina: secundo loco pro donis Spiritus sancti, quæ dabantur per manus impositionem. Ita Ioannes Brentius, & Lucas Lossius in cap. 19. Actorum.

Hæ duæ expositiones hoc vno argumẽto satis refelluntur, quod verba historica, & apertissima sine vlla caussa detorquent ad impropriã significationem. Non enim licet, præsertim in historiis, fingere tropos pro arbitrio: alioqui nihil esset certum in vlla scriptura.

TERTIA expositio est, accipi Baptismum Ioannis metaphoricè pro doctrina; Baptismum Christi propriè; atque ita illos duodecim viros tantùm semel baptizatos, idque à Paulo, non à Ioanne. Ita Henricus Bullingerus in cap. 19. Actorum.

QVARTA est contraria superiori, Baptismum Ioannis accipi propriè, Baptismum Christi impropriè pro doctrina. Ita Kemnitius in 2. parte Examinis, pagina 198. & 199. vbi etiam trahere conatur in hanc sententiam Ambrosium lib. 1. de Spiritu sancto, c. 3. & Glossam interlinealem, in ca. 19. Actor.

QVINTA est Caluini lib. 4. Instit. cap. 15 § 18. Baptismum Ioannis accipi propriè, Baptismum Christi impropriè, non pro doctrina, vt dicit Kemnitius, sed pro donis Spiritus sancti.

HÆ tres expositiones, præterquàm quod fingunt tropos in historia pro arbitrio, admittunt etiã fœdam æquiuocationem in eodem capite intra paucas lineas. Neque verum est, quod Kemnitius dicit, esse hãc explicationem Ambrosij, aut Glossæ interlinealis. Nam Ambrosius in ca. 3. ad Galat. & lib. 1. de Spiritu sancto, ca. 3. apertè dicit, illos duodecim viros iussu Pauli verè & propriè fuisse baptizatos. Quod etiã admittit Kemnitius pagina sequẽti, qui proinde in duabus paginis, secum ipse pugnat in Ambrosio citando. Glossa autem interlinealis, solùm dicit non fuisse eos viros rebaptizatos, quòd congruerent verba Pauli cum doctrina Ioannis. Vbi non negat Glossa fuisse eos viros iussu Pauli verè baptizatos, sed negat fuisse illũ Anabaptismum. Anabaptismus enim est repetitio eiusdem Baptismi: illi autem non fuerunt eodem Baptismo bis tincti, sed diuersissimis. Intellexerant enim ex verbis Pauli alium fuisse Baptismum Ioannis, alium Christi, & hoc ipsum docuisse etiam Ioannem.

SEXTA expositio est, quòd in eo capite semper accipiatur Baptismus propriè, sed non agatur nisi de

Baptismo Ioannis. Siquidem illa verba (*His auditis baptizati sunt in nomine Domini*) nolunt esse Lucæ narrátis, quid egerint viri illi post verba Pauli audita, sed esse verba eiusdem Pauli narrantis, quid agere solerent discipuli Ioannis, auditis verbis eiusdem Ioannis prædicantis Christum venturum: nimirum, baptizabantur ab eodem Ioanne in nomine Christi venturi.

Hãc explicationem recitat, & laudat, vt concinnam & piam Nicolaus Selneccerus in 2. parte suæ Pedagogiæ. Sed est quidem vtcumque argura, at minimè pia, & probabilis. Nam Paulus primò dicit Ioannem baptizasse populum, secundò addit eundem Ioannem baptizando monuisse populum, vt crederent in Christum venturum. Si ergo verba sequentia (*His auditis baptizati sunt*) pertinent ad populum, cui loquebatur Ioannes: sequeretur eum populum bis baptizatum à Ioanne, aut certè Paulum nõ bene rem illam narrasse: quorum vtrumque absurdum est. Deinde, vel duodecim illi viri sunt iussu Pauli baptizati baptismo Christi, vel non. Si sunt baptizati, est id quod nos contendimus: si non sunt baptizati, quor sum pertinet illa narratio Pauli? certè superuacanea videtur. Nõ enim alia de caussa Paulus monuit eos, qui baptizati erant solo Baptismo Ioannis, ipsum Ioannem prædicasse Christum, nisi vt intelligerent esse necessarium præterea Christi Baptismum.

Septima expositio est, nomen Baptismi accipi propriè in toto illo capite, & eos duodecim viros bis baptizatos: sed ideo factum esse, quòd non habuissent illi verum Baptisma Ioannis, sed corruptum, & adulteratum, quoad formam, nimirum, sine nomine Spiritus sancti. Ita docent Centuriatores, Cent. 1. lib. 2. c. 6. col. 496. & Bucerus in cap. 3. Matthæi. Fauet autem non parum Ambrosius huic sententiæ. Nam in cap. 3. ad Galat. & libro 1. de Spiritu sancto, cap. 3. dicit eos, quos Paulus baptizari iussit Acto. 19. non fuisse baptizatos antea vero Baptismo Ioannis, sed Baptismo quodam qui Ioannis diceretur, sed non esset.

Hæc expositio nititur falso fundamẽto, quòd nimirum Ioãnes baptizarit in nomine Trinitatis, aut certè in nomine Christi vẽturi, quod (vt suprà diximus) nõ est verum. Porrò Ambrosius dicit quidem illos duodecim viros non habuisse verum Ioannis Baptismum, sed non dicit, si habuissent verum, nõ fuisse iterũ baptizandos, quod aduersarij contendunt: immo contrarium colligitur ex testimoniis eius. Nam in c. 3. Lucæ apertè dicit, Baptismum Ioannis fuisse in sola aqua, & pœnitentiæ, non gratiæ, & diuersum à Christi Baptismo, qui constat aqua, & spiritu, & gratiam confert.

Octava expositio est Baptismum illorum duodecim virorum fuisse corruptum, nõ ratione formæ sed ratione ipsorum accedentium, qui non accesserãt rectè instituti in doctrina Domini, cùm ignorarent Spiritum sanctum, & ipsum Christi Baptisma. Ita docet Otho Brunfelsius in annotationibus ad c. 19. Actor.

Refellitur hæc expositio, quia ignorantia non violat Baptismum. Et sanè, vt non malè dicit Caluinus hanc expositionem refellens, lib. 4. cap. 15. §. 18. Institut. non sufficerent flumina, si deberent nouo Baptismo corrigi eiusmodi ignorantiæ.

Nona est, viros illos duodecim fuisse reuera rebaptizatos, sed malè, & per errorem, idque antequã Paulus eò veniret. Ita Musculus in locis, tit. de Baptismo.

Sed hæc expositio corrumpit textũ: nihil n. in textu clarius, quã illos Paulo audito, eiusq; iussu baptizatos.

Decima est Kemnitij in 2. parte Exam. pag. 196. & 202. vbi dicit, locum istum esse obscurissimum, cum tam variè à Doctoribus exponatur: & propterea quęcũque sit vera expositio, nihil certi inde posse colligi, non enim dogmata probanda sunt ex locis ambiguis.

At nos opponimus his omnibus deprauationibus. Primo ipsum textum, qui si exponatur simpliciter & propriè, & sine præiudicio alicuius præconceptæ opinionis, sine dubitatione eum sensum offeret, quẽ nos defendimus. Secundo, consensum vnanimem Patrum suprà citatorum, ac præsertim Augustini, qui locis citatis constanter docet, viros illos iterum baptizatos: quot idem habent omnes veteres expositores Actorum, vt Chrysostomus, Beda, & Oecumenius. Neque potest dici locus ambiguus, quia hæretici non conueniunt in eo explicãdo; ista enim ambiguitas nõ oritur ex natura rei, id est, ex libri obscuritate, sed ex eorum pertinacia, in suis erroribus defendẽdis. Alioqui etiam Patres non conuenirent, si esset locus verè ambiguus; & si ambigua dicenda essent omnia loca, in quibus aliqui non conueniunt, nihil omnino ex Scripturis probari posset: nulla enim sunt loca, in quibus non possit vnus ab alio dissentire, si velit pertinaciter agere.

CAPVT XXIII.

Soluuntur obiectiones.

Argvmentvm Primvm est Caluini in Antidoto, & in Instit, locis suprà notatis. Eadẽ fuit doctrina, idem ritus, eadem gratiæ oblatio in Baptismo Ioannis, & Christi; igitur idem Baptismus erat, & eiusdem efficaciæ. Antecedens probat. Nam Ioãnes, quod attinet ad doctrinam, prædicauit Christum esse hostiam pro peccatis nostris, cùm ait Io. 1. *Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi*, quæ certè est summa totius doctrinæ Christianæ. Quantum ad ritum, baptizauit in aqua, & in nomine Christi, vt patet Act. 19. Denique quantum ad oblationem gratiæ, vtrique in pœnitentiam, vtrique in remissionem peccatorum baptizarũt, vt patet de Baptismo Ioannis, Luc. 3. & de Baptismo Christi, Actor. 2.

Respondeo, hoc argumentum est fundamentum præcipuum aduersariorum, & eo vtũtur etiam Kemnitius, & Philippus, & alij; sed tamen non difficulter solui potest. Nam quòd attineat ad doctrinã, in duobus erant aduersarii, id est, in antecedente, & consequentia argumenti. Siquidem non verum est eandem fuisse doctrinam Ioannis & Christi, nisi in eo sensu, quod nihil contrarium docuit Ioannes Christo. Alioqui enim Ioannes nhil docuit de resurrectione Christi, imò etiã neque expresè de passione. Nã quod vocauit illum agnum Dei, potuit referri ad innocẽtiam, & mansuetudinem, etiam si victima non fuisset. Deinde doctrina nihil facit ad Sacraméti essentiam, & veritatem, alioqui hæretici, qui habent falsam doctrinã, haberent falsa Sacramẽta, qui est error Donatistarum, & à Caluino etiã, & Lutheranis reijcitur. Sicut igitur diuersitas doctrinæ nõ facit diuersũ Baptisma; ita nec doctrinę similitudo facit baptisma esse vnũ vel simile.

Quod attinet ad ritum, iam suprà ostendimus, non fuisse similitudinem, nisi in materia.

Quantum ad oblationem gratiæ, falsum est quod Caluinus dicit: *Vtrique in pœnitentiam, vtrique in remissionem peccatorum baptizarunt*. Nam Ioannis Baptismus passim dicitur Baptismus pœnitentiæ, vt Matt. 3. Mar. 1. Luc. 3. Act. 13. & 19. At Baptismus Christi nusquam dicitur Baptismus pœnitẽtiæ, sed lauacrum regenerationis Tit. 3. Quod autem obijcitur ex Actor. 2. non conuincit. Nam Petrus non dicit Baptismum Christi esse Baptismum pœnitentiæ, id est, quod ad pœnitentiã prouocet, vt faciebat Baptismus Ioannis: sed dicit requiri pœnitentiam, vt dispositionẽ ante ipsum Baptismum. Sic enim ait: *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrũ*. Itaque pœnitentia contrario modo se habet ad Baptismum Christi, & Ioannis: nam Baptismum Ioannis sequitur pœnitentia, vt eius effectus;

Baptiſmũ CHRISTI præcedit, vt eius diſpoſitio. Quòd autem attinet ad remiſſionem peccatorum, illa tribuitur Baptiſmo CHRISTI, vt immediatus eius effectus, Act.2. *Baptizetur vnuſquiſque veſtrum in remiſſionẽ peccatorũ.* Et Epheſ.5. *Mundans eam lauacro.* Et Tit.3. *Saluos nos fecit per lauacrum, &c.* At Baptiſmo Ioannis nuſquam tribuitur remiſſio peccatorũ, vt effectus immediatus & proximus; ſolum enim proferre poſſunt aduerſarii illa verba Marc.1. & Luc.3. *prædicans Baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum.* Ibi autem non tribuitur remiſſio peccatorum Baptiſmo, ſed pœnitentiæ, ad quam prouocabat Baptiſmus.

Eſt enim ſenſus eius loci; Ioannes prædicabat Baptiſmum pœnitentiæ, id eſt, quod incitabat, & inuitabat ad pœnitentiam, quam pœnitentiam qui agerent, vt opotteret, conſequerentur remiſſionem peccatorum. Atque ita exponunt, qui plurimũ tribuunt Ioannis Baptiſmo, vt Baſilius, & Nyſſenus ſupra citati. Nam alii, vt Tertullianus in lib. de Baptiſmo. Auguſtinus lib.5. contra Donatiſtas, ca.10. Gregorius hom.20. in Euange. & Beda in c.3. Luc. illa verba: *In remiſſionem peccatorum*, referunt ad Baptiſmum Chriſti, non Ioannis: dicunt enim Ioannem Baptizaſſe in pœnitentiam, & ſimul prædicaſſe Baptiſmum Chriſti futurum in remiſſionem peccatorum.

SECVNDVM argumentum Kemnitii, pag.183. Apoſtolus Epheſ.4. per gradationem oſtendit in nouo Teſtamento, vbi vnum eſt corpus, vnus ſpiritus, vna ſpes vocationis, vnus Dominus, vnus Pater, vna fides, ibi etiam vnum eſſe Baptiſma. At illa omnia erant tempore prædicationis Ioannis Baptiſtæ; igitur idem tunc erat Baptiſma.

RESPONDEO, ſi hoc argumentum valeret, probaret etiam tẽpore Moyſis, & Dauidis fuiſſe Chriſti Baptiſmum: nam tũc erat idem vnũ corpus Eccleſiæ, eadem ſpes, eadẽ fides, idem Deus, &c. Præterea probaret hoc argumentum, apud hæreticos non eſſe verum Chriſti Baptiſma; non enim apud eos eſt vnum corpus, vnus ſpiritus, vna fides, &c. Non igitur Apoſtolus probat idem eſſe Baptiſma, vbi eſt idem Deus, eadem fides, &c, ſed probat debere Chriſtianos ſeruare cum omni diligẽtia vnitatem Spiritus in vinculo pacis, quia ſunt vnum corpus: & vnum ſpiritum, vnum Deum, vnam fidem, vnam ſpem, vnum Baptiſmum habent.

TERTIVM argumentum, quod maximè Kemnitium mouit, ibidem pa.185. tale eſt. Quia ea eſt ſuauiſſima conſolatio omnium Chriſtianorum, quod vnum, & idem Baptiſma habeant cũ ſuo capite Chriſto. At hæc tota conſolatio perit, ſi non eſt idem Baptiſma Ioãnis cum Chriſti Baptiſmo: Chriſtus enim Ioannis Baptiſmo baptizatus eſt, nos autem Baptiſmo Chriſti.

RESPONDEO, non eſt bona conſolatio, quæ vel gloriam Chriſto detrahit. vel etiam contumeliam, & iniuriam irrogat: Baptiſmum autem Chriſti ipſi Chriſto tribuere vix poſſumus ſine eius iniuria. Nam cum ſit lauacrum regenerationis, & adoptionis filiorum; ſi is Chriſto tribueretur, videretur indiguiſſe regeneratione, & adoptione; quæ certè eſt maxima in Chriſtum blaſphemia, cùm ſit ipſe filius Dei naturalis, & ab ipſa Conceptione ſanctiſſimus ſemper, & plenus gratia fuerit; ita vt gratia creſcere in eo non potuerit.

DICAT forte cum Magiſtro ſuo Luthero in ca. 3. ad Galat. & in homil. de Baptiſmo Chriſtũ fuiſſe quidem in ſe ſanctũ, tamen quia ſuſcepit peccata noſtra, fuiſſe etiã ratione eorum peccatorum, furem, latronem, homicidam, denique maximum peccatorẽ totius mundi, & ſic indiguiſſe Baptiſmo in remiſſionem peccatorũ præ omnibus, hominibus, quia propter omnes homines. At iſta omnia ſunt meræ blaſphemiæ in Chriſtum. Nam etiamſi CHRISTVS ſuſceperit in ſe onus peccatorũ noſtrorum, tamẽ nõ poteſt verè ipſe denominari fur, latro, homicida, peccator, vt impudẽter eũ vocat Lutherus ſine vllo exemplo Scripturæ, aut Patrum: non enim dicitur fur qui ſoluit debitũ, quod fur debebat, ſed qui furatur rẽ alienam. Pari ratione peccata noſtra Chriſtus purgauit operibus virtutum ſuarum, non vi alicuius Sacraméti ab alio ſibi miniſtrati.

DICES, potuit Chriſtus accipere ſuum Baptiſma, nõ ad effectum regenerationis, & adoptionis cõſequendum, ſed aliqua alia de cauſſa, quomodo accepit Circumciſionẽ, qua non indigebat, & Baptiſmum Ioannis, quod fuit Baptiſma pœnitentiæ, cum tamen ipſe non egeret pœnitentia, & denique quomodo accepit Euchariſtiam, qua ſimiliter non indigebat.

RESPONDEO, quidquid de hoc ſit, certè magis glorioſum fuit Chriſto non accipere ſuum Baptiſma, quàm accipere. Dum enim Baptiſmum confert, & non accipit, Imperatorem ſe, & principem huius militiæ oſtendit, quippe qui characterem ſuum in alios imprimit. At ſi acciperet, videretur etiam ipſe ad militiam adſcribi. Denique maior nobis conſolatio eſſe debet quòd per Baptiſmum Chriſtum induamus, & ſimilitudini mortis eius configuremur, quam ſi cum illo ſimul ablueremur.

QVARTVM argumentum ibidem; Chriſtus cum baptizaretur à Ioanne, contactu carnis ſuæ ſanctificauit aquas; & præterea adeſſe voluit viſibiliter præſentiam Spiritus ſancti in ſpecie columbæ, & ſonare vocem gratiæ, & beneplaciti diuini, quæ inuiſibiliter adſunt in noſtro Baptiſmo, non igitur diuerſa ſunt Baptiſmata illud, & noſtrum.

RESPONDEO, Patres varias cauſſas attuliſſe, cur Chriſtus à Ioanne baptizari voluerit. PRIMA eſt, ad exemplum humilitatis, vt ipſe ait Matt.3. *Sine modò, ſic enim decet nos implere omnem iuſtitiam.* De qua cauſſa vide Auguſtinum in Enchirid. ca.49. & Bernard. ſerm.4. de Epiphania. SECVNDA eſt, vt confirmaret Baptiſmum Ioannis tanquam bonum, & Deo gratum, vt docet Hieronymus in ca.3. Matth. TERTIA, vt oſtenderet quanti facere debeant peccatores Baptiſmum Domini ſui, quando ipſe Dominus, & iuſtus, tanti fecit Baptiſmum ſerui ſui. Ita Auguſtinus tract.4. & 13. in Ioãnem. QVARTA, vt lauaret noſtra crimina in Iordane, vt canit Eccleſia in die Epiphaniæ; & vt ſcribit Naziãzenus oratione in ſancta lumina, vt veterem Adamum ſuffocaret in aquis, & nouum emergere faceret. Quod quidem facit, vt ſuprà diximus, non vi Baptiſmi accepti, ſed merito humilitatis ſuæ. QVINTA, vt ipſe in ſua perſona figuraret Baptiſmum noſtrum, & gratiam, quam in eo accipimus, vt docet Auguſtinus lib.15. Trinit.26.

Sed præcipua fuit, vt Baptiſmum ſalutarẽ inſtitueret, & conſecraret. Inſtituit enim ſanctificando aquas tactu carnis ſuæ, vt ſupra oſtendimus ex Ambroſio, & Beda in ca.3. Lucæ; ex Chryſoſtomo, & Hieronymo, in ca.3. Matthæi, & ex aliis multis patribus: & ſimul figuratè oſtendit effectum Baptiſmi ſui, dum cœlum aperiri voluit, & Spiritũ ſanctum deſcendere, & vocem audiri, &c. vt patet ex Hilario in ca.3. Matth. Sed quid iſta faciunt pro Kemnitio? immò quomodo non pugnant cum Kemnitio? Nam antequam Dominus baptizaretur, nunquam apparuit colũba neque audita eſt vox de cœlo, neque ſanctificatæ ſunt aquæ, & tamen idem erat Baptiſmus Ioannis, cum eo, qui poſteà fuit. Non igitur Baptiſmus, quem habuit Dominus a Ioanne, idem erat cum noſtro: nam illud accepit, non inſtituit, noſtrum autem inſtituit, non accepit.

QVINTVM argumentum pag.119. Paulus dicit, 1. Corint.12. Nos omnes effici vnum corpus per Baptiſmum. At vnum corpus efficimur non ſolum inter

nos, sed etiam cum Christo; igitur idem Baptisma habemus cum Christo.

Respondeo, hāc esse aliā contumeliā in Christū quasi ille egerit Baptismo, vt fieret mēbrum Ecclesię: mirum est, cur non addiderit etiā, debuisse Christū per fidem, & pœnitentiā adipisci remissionem peccatorū. Respondeo igitur, Paulum loqui solū de corpore, non de capite. Nos n. membra Christi, & proinde vnum corpus Christi efficimur per Baptismum, quia hoc Sacraméto regeneramur, & annectimur Christo. At ipse caput nostrum factum est, non per Baptismū, sed per gratiam vnionis hypostaticæ. Quemadmodum etiam filij Adæ, & quasi corpus eius efficimur per carnalem generationem; ipse autem non fuit factus caput omnium hominum per carnalem generationem, sed per creationem, & gratiam Dei singularem.

Sextvm argumentū. Vnū corpus sumus, nō solū nūc inter nos sed etiā cum illis, qui erant prædicante Ioanne, & baptizante antequā Dominus baptizare inciperet. Atqui vnū corpus efficimur per vnum baptisma.

Respondeo, semper Ecclesiam fuisse vnum corpus mysticum, non tamen semper eodem Sacramento adiungebantur homines huic corpori, sed aliquādo per Circumcisionē, quoad Iudæos, aut alio modo, quoad gentiles; nunc autem post Christi tēpora, per Baptismum. Itaque tempore Ioannis erāt Iudæi vnum corpus per Circumcisionē, non per Baptismum Ioannis, aut Christi, Paulus autem loquitur de tempore suo.

Septimvm argumentum contra solutionem præcedentis. Etiam tempore Pauli multi erāt vnum corpus Christi, qui tamen non habuerant nisi Baptismum Ioannis. Nam Apostoli nō sunt baptizati, nisi Baptismo Ioannis, excepto Paulo. Similiter Apollo quidam Actor. 18 non nouerat nisi Baptisma Ioānis, & tamen non est coactus rebaptizari Denique ipse etiam Baptista nō fuit à Christo, vel à discipulis eius baptizatus.

Respondeo, Apostolos baptizatos Christi baptismo scribunt, & probant Tertullianus in li. de Baptismo; & Augustinus epist. 108. ad Seleucianum, & lib. 3. de origine animæ, cap 9. Nam cum Dominus Ioan. 3. tam apertè pronunciauerit, neminem saluādum sine Baptismo, non debet dubitari, quin illi omnes Baptismum Christi acceperint; quos post ea tempora vixisse, & ad Ecclesiam Christi aggregatos constat, etiamsi id nusquam scriptum sit. Alioqui negabimus etiam Romanos Galatas, Ephesios, Philippenses, Timotheum, Titum, Philemonem, & alios, ad quos Paulus scribit, fuisse baptizatos, quia nusquam scriptum legimus, quādo & à quibus baptizati fuerint. Idem dici potest de Apollone, quem baptizatum fuisse Christi Baptismo affirmant Chrysostomus, & Oecumenius in cap. 18. Actor. denique de Ioanne Baptista, sicut non scriptum est baptizatum à Christo, ita neque contrarium scriptum est. Et coniectura non leuis est, cum fuisse à Christo baptizatum: quoniam ait Mat. 3. *Ego à te debeo baptizari.* Sed quidquid de hoc sit, certum est eum à Christo saltem spiritu baptizatum, vt affirmant Nazianzenus oratione in sancta lumina. & Hieronymus, atque Auctor operis imperfecti apud Chrysostomum in cap. 3. Matth. Quod si non fuit baptizatus aqua Ioannes, non est mirum, quia mortuus est, antequam lex de Baptismo Christi obligaret.

CAPVT XXIV.

De cæremoniis Baptismi.

DE cæremoniis baptizandorum copiosè scribit Thomas Vvaldēsis, tomo 3. de Sacramentalibus, tit. 5. c. 45. & sequentibus septem, contra Ioan. Vviclefum, qui omnes ferè Ecclesiæ Catholicę ritus, & cęremonias circa Baptismū reijciebat. Easdē cæremonias fusè tradunt, & explicant Ordo Romanus; Alcuinus in li. de diuinis officiis, ca. de Sabbatho sancto, Amalarius li. 1. de officiis Ecclesiasticis, & Rabanus li. 1. de institutione clericorum; & ex veteribus Cyrillus in Catechesibus, & Ambrosius in lib. de Sacramentis.

Eosdem ritus, paucissimis exceptis damnant etiam hæretici huius temporis, ac præsertim Ioan. Caluinus li. 4. Institut. c. 15. §. 19. & Illyricus Cent. 1. li. 2. c. 6. & Cent. 2. c. 6. qui tamen non aliud argumentum proferunt, nisi quod ritus isti non sunt in diuinis literis, neque præcepto, neque exemplo commendati.

Nos autem illis duo obijcimus. Primo, quod ipsi etiam aliquid præscribant in administratione Baptismi, quod in sacris literis nō inuenerunt. Nam in libello de formula Sacramentorum ministrandorum, præscribit Caluinus. Primo, vt infans adferatur ad Baptismum die Dominico, aut certè alio die, quo populus in Ecclesia ad concionem conuenit, vt coram populo fiat Baptismus. Secvndo, vt qui infantes adferunt, interrogentur, an spondeant, se infantes illos, cum adoleuerint, instituturos in doctrina fidei, & morum; & sponsione facta pergatur in Baptismo. Tertio, vt nomen imponatur infanti baptizando Qvarto, vt forma Sacramenti pronuncietur lingua patria. Qvinto, vt recitetur Symbolum, & oratio Dominica, aliæque preces. At nihil horum in Scriptura inuenies. Lutherani addunt etiam abrenuntiationem Saranę, & pomparum eius, vt patet ex agenda Saxonica, & aliis similibus. Vnde Illyricus etiam non audet reijcere abrenūciationem, Cent. 1. lib. 2. ca. 6. col. 497. & ipse etiam Kemnitius in 2. par. Exam. pag. 219. examinans canonem 7. de Baptismo, fatetur inter baptizandum proponendam esse abrenūtiationem. Denique Lutherus in suo Catechismo voluit etiam pingi signum crucis in fronte, & pectore baptizandi. Ego verò optarem aliquid horum demōstrari testimonijs, vel exēplis diuinarum literarum. Nam Scripturæ recensent Baptismum multorū millium, Actor 2. & 4. Item Eunuchi Reginæ Æthiopum, Actor. 8. Sāĉti Pauli, Act. 9. Cornelij, Act. 10. Lydię, & custodis carceris, Act. 16 & duodecim Asianorum, Act. 19. sed nulla mētio fit diei Dominicæ, neque Ecclesiæ, aut frequentiæ populi, aut impositionis nominis, aut susceptorū, & sponsionis, aut prędicationis Dominicę, & Symboli Apostoli, aut etiā signi crucis: quæ omnia notauerunt etiam Cēturiatores, Centur. 1. li. 2. ca. 6. col 496. & 497. non haberi in Scripturis: Neque his repugnat, quod Oratio Dominica sit in Scripturis, & symbolum, saltem quoad sensum. Nam in Scriptura non habetur, vt recitentur ista in Baptismo; immò nulla precatio legitur facta in tot locis Scripturæ, vbi narrantur Baptismata suprà notata. Vel igitur aduersarij reijciant omnes omnino cæremonias, & solum baptizent aspergēdo aquam, & recitando verba; aut certè quærant alia argumenta, quibus oppugnent ritus ab Ecclesia approbatos.

Secvndo, illis obijcimus testimonium veteris Ecclesiæ. Omnes enim ritus, quibus nunc vtimur, antiquissimi sunt, & vel ex Apostolorum traditione manārūt, vel à sanctissimis Patribus instituti sunt, quorum auctoritas, præsertim tot seculis iam confirmata, plus apud nos valere debet, quàm nouatorū clamores, cum ipsi nihil probare possint à nobis fieri contra sacras literas. Hoc igitur solum præstandum erit à nobis, vt adferamus pro singulis ritibus testimonia antiquitatis. Quod vt facilius fieri possit, distribuemus cęremonias baptismi in tres classes. Aliæ enim præcedunt Baptismum, aliæ comitantur, aliæ sequuntur.

CAPVT

CAPVT XXV.

Cæremoniæ ante Baptiſmum, ſunt duodecim.

PRIMA cæremonia eſt, quòd Catechumeni, qui baptizari cupiunt, dant nomen ſuum, & ex eo tempore dicuntur Competentes, ſeu Electi, & recipiuntur ab Eccleſia, vt inſtruantur, & præparentur ad Baptiſmum. Hinc ſunt duo genera Catechumenorum (vt Rabanus docet loco notato.) Vnum eorum, qui audiunt conciones, & volunt fieri Chriſtiani, ſed nondum petierunt Baptiſmum, & ij dicuntur Auditores, ſeu Audientes. Alii petunt Baptiſmum, & dicuntur Competentes, ſeu Electi. Nam S. Leo, epiſt. 4. can. 5. & 6. Electos vocat, vt etiam vocantur in ordine Romano, ſed AVGVSTINVS ordinariè Competentes vocat; ſic enim ait, lib. de cura pro mortuis, ca. 12. *Paſcha appropinquabat, dedit nomen inter alios Competentes.* Vide etiam lib. 9. Conf. cap. 6. de fide, & operibus, c. 6. & ſerm. de tempore 116. qui eſt ad Competentes. Eodem nomine vtitur Hieronymus in epiſt. ad Pammachium, de erroribus Ioan. Hieroſolymitani.

SECVNDA cæremonia eſt, ſcrutinium; quo nomine ſignificatur propriè examen, & exploratio quædam, an Competentes firmiter credant, & ſincerè: tamen continet hoc nomen etiam Catechiſmum, & Exorciſmum, & omnes cæremonias, quæ fiunt ab eo die, quo nomen dederunt, vſque ad eum diem, quo baptizantur. Fiunt autem ſeptem ſcrutinia, quorum principale eſt tertium, & fieri ſolet feria quarta poſt Dominicam quartam Quadrageſimæ: tunc enim fiunt ferè omnes cæremoniæ, de quibus mox dicemus, vt patet ex auctoribus ſuprà citatis. Porrò hac voce ſcrutinii, non ſolum vtuntur Ordo Romanus, Alcuinus, Amalarius, & Rabanus, ſed etiam antiquiores, Auguſtinus, lib. de fide, & operibus, cap. 6. & Leo in epiſt. 4. ad Epiſcopos Siciliæ, cap. 6.

TERTIA eſt, abrenunciatio Satanę, & operum eius; quę ſæpè repetitur, tum in ſcrutiniis, tum etiam poſtea paulò ante ipſum Baptiſmum, ac ſine dubio de Apoſtolica traditione deſcendit. Nam eius meminit Clemens, lib. 7. conſtit. cap. 41. & 42. & Dionyſius Areopagita de Eccleſiaſtica hierarc. ca. de Baptiſmo, Tertul. in lib. de ſpectaculis, cap. 1. cùm inquit: *Aquam ingreſſi, Chriſtianam fidem in ſuæ legis verba profitemur; renunciaſſe nos Diabolo, & pompis eius, & Angelis eius, ore noſtro conteſtamur.* Similia habet in lib. de Idololatria, & in lib. de corona militis, vbi hoc potiſſimùm argumento probat, non debere Chriſtianum fieri militem Imperatoris Gentilis, ne cogatur defendere Dæmonum templa, quibus in Baptiſmo renunciauit.

Eiuſdem cæremoniæ apertè meminerunt Cyprianus, in libro de duplici martyrio Origenes hom. 12. in Numer. Cyrillus, Catecheſi myſtagogica 1. Baſilius in lib. de Spiritu ſancto c. 11. & 27. Chryſoſt. hom. 21. ad populum. Ambroſius lib. 1. de Sacramentis, c. 2. & lib. 2. cap. 7. Hierony. in cap. 6. Amos. Auguſt. lib. 1. de Symbolo ad Catechumenos, ca. 1. & lib. 1. de peccatorum meritis & remiſſ. c. 34.

QVARTA cæremonia eſt, fidei profeſſio, quam ſæpius interrogati reſpõdent, & poſtea etiam in ipſo die Baptiſmi publicè pronunciant recitantes Symbolum. Meminit huius cæremoniæ Clemens, & Dionyſius locis citatis. Item Origenes, hom. 5. in Nume. Cypr. lib. 1. epiſt. 12. Cyrillus Catecheſi 1. Hilarius, can. 15. in Matthæum. Hieronymus in dialogo contra Luciferianos. Epiphan. in Anchorato, & Auguſt. lib. de fide, & operibus, ca. 11. & lib. 8. Confeſſ. ca. 2. Vbi refert hiſtoriam Victorini baptizati, cui cum offerrent preſbyteri, vt ſi vellet, fidei Symbolũ priuatim recitaret; A maluit ille publicè ex edito loco de more fidem pronunciare.

QVINTA eſt, ſignum crucis in fronte, & pectore, in ſingulis enim ſcrutiniis, vel à presbyteris, vel à clericis imprimitur illis ſignum crucis. Meminit huius cæremonię Dionyſius loco citato. Baſil. de Spiritu ſancto, cap. 27. vbi ponit hanc cæremoniam inter Apoſtolicas traditiones, vt etiam abrenunciationem, & cætera, quæ in Baptiſmo fiunt. Auguſtinus lib. de catechizandis rudibus cap. 20. alloquens Catechumenum prima die inſtruendum: *Crucis*, inquit, *ſigno in fronte hodie tanquam in poſte ſignandus es.* Vide eundem in epiſt. 118. in Pſal. 36. concione 2. tract. 3. & 36. in Ioannem, & ſerm. 19. de Sanctis.

SEXTA cæremonia eſt. Exorciſmus, id eſt, adiuratio Dæmonum certis precibus facta, vt recedant ab homine baptizando. Hanc præter cæteras Caluinus ridet, vt inanem, & fictitiam, lib. 4. inſtit. ca. 19. §. 24. Sed nos facilè poſſumus oſtendere ex libris ferè omnium veterum Patrum, omnia, quæ etiam hoc tempore Eccleſia retinet de Exorciſmis.

B

Nam IMPRIMIS accepiſſe Eccleſiam poteſtatem à Deo coërcendi Dæmones per Exorciſmos, teſtantur antiquiſſimi Patres, vt IVSTINVS in dialogo cum Triphone: *Illi*, inquit, *per nomen Ieſu Chriſti adiurati à nobis parent.* Idem habet TERTVLLIANVS in lib. de corona militis, in lib. ad Scapulam, in Apolog. ca. 32. & in lib. de ſpectaculis, cap. de munere. CYPRIANVS in lib. ad Demetrianum: *O*, inquit, *ſi audire eos, & videre velles, quando à nobis adiurantur, & torquentur; ſpiritualibus flagris, & orationis flagellis exire coguntur!* Similia habent Minutius in Octauio. Lactant. lib. 2. cap. 16. vbi etiam

C

dicit, interrogatos nomen ab Exorciſtis, Dæmones reſpõdere, quo nomine appellentur. Cuius etiam rei meminit Beda in cap. 8. Lucæ. Vide etiam eundem Lactantium, lib. 4. cap. 27. & lib. 5. cap. 22. Auguſtinum, lib. 10. ciuit. 22. Denique (vt omittam infinitos alios) etiam Prudentius ita cecinit in Apotheoſi contra Iudæos:

Torquetur Apollo
Nomine percuſſus Chriſti, nec fulmina verbi
Ferre poteſt,
Intonat antiſtes Domini; Fuge callide ſerpens,
Exuere membris, & ſpiras ſolue latentes.
Hæc inter voces medius Cyllenius ardens
Eiulat, & motos ſuſpirat Iuppiter ignes.

DEINDE eſſe in Eccleſia non ſolùm donum Sanctorum quorundam, ſed etiam ordinarium officium exorcizandi & coërcendi Dæmones, teſtantur Concilia antiqua, Antiochenum, can 10. & Carthaginenſe IV. can. 7. & Laodicenum, can. 29. & Patres veruſtiſſimi, vt Cyprian. lib. 4. epiſt. 7. & Cornel. in epiſt. ad Fabium Antiochenum apud Euſebium, lib. 6. hiſt. cap. 33.

D

TERTIO, Exorciſmos non fuiſſe quaslibet preces pro arbitrio Exorciſtæ, ſed certas, & præſcriptas ab Eccleſia, quæ propriè dicuntur, Exorciſmi, patet ex Concilio Carthaginenſi IV. can. 7. & ex Ioan. Micrologo, lib. de obſeruationibus Eccleſiaſticis, cap 7. vbi etiam monet Exorciſmos non concludi: *Per Chriſtum Dominum noſtrum*, vt alias preces, ſed: *Per eum, qui venturus eſt iudicare ſeculum per ignem*, quia Dæmones maximè diem vltimi iudicii timent.

QVARTO, ante Baptiſmum præmitti Exorciſmos teſtatur Dionyſius loco notato, & NAZIANZENVS orat. in ſanctum lauacrum: *Ne deſpuas*, inquit, *Exorciſmi curationem; eſt enim & ipſa naturæ ſyncritatis*, &c. CYRILLVS Catecheſi 1. *Suſcipe cœleſtem theſaurum & in Exorciſmis ſtudioſè verſare.* Idem repetit pluribus in præfatione Catecheſeon. Vide etiam Cyprianum, lib.

4. epiſt. 7. Ambroſ. lib. 1. de Sacramentis, cap. 5. Optatum, lib. 4. contra Parmenianum. Auguſt. lib. de fide, & operibus, cap. 6 lib. 2. de nuptiis, & concupiſcentia, cap. 18. vbi dicit, in tota Eccleſia eſſe hanc ipſam conſuetudinem, Cœleſtinum I. epiſt. 1. cap. 12. Denique Leonem I. epiſt. 4. cap. 7. vbi dicit, ſecundum Apoſtolicam regulam, Catechumenos Exorciſmis ſcrutandos eſſe.

SEPTIMA cæremonia eſt exſufflatio, quę quidem annectitur Exorciſmis. Nam & verbis Exorciſmorum pelluntur Dæmones, & cæremonia exſufflationis ſignificatur eorum excluſio, & ſimul ſignificatur afflatio boni Spiritus quem recipiunt homines, cùm recedit ſpiritus malus.

AVGVSTINVS, lib. 6. contra Iulianum, cap. 2. *Eccleſia*, inquit, *filios fidelium nec exorcizaſſet, nec exſufflaret, ſi non eos de poteſtate tenebrarum, & à principe mortis eraueret.* Et infra: *Id tu commemorare timuiſti, tanquam ipſe ab orbe toto exſufflandus eſſes, ſi huic exſufflationi, qua princeps mundi à paruulis ejicitur foras, contradicere voluiſſes.* Similia repetit lib. 2. de peccato originali, cap. 40. & lib. 2. de nuptiis, & concupiſcentia, cap. 17. & 18. lib. 3. Hypognoſtici prope finem.

AMBROSIVS, lib. de iis, qui initian. myſt. cap. 1. *Oderem*, inquit, *vitæ æternæ vobis inhalatum carpite.* Neque hæc cæremonia rideri poteſt, niſi Dominus ipſe rideatur, qui Ioan. 20 ſimili cæremonia vti voluit, cùm Apoſtolis Spiritum ſanctum dedit; nam inſufflauit in eos. Eiuſdem cæremoniæ meminit concilium ſecundum generale, can. 7.

OCTAVA cæremonia eſt, guſtus ſalis. Datur enim Catechumenis guſtandum ſal, vt apparet ex Origene, hom. 6 ſuper Ezech. & Concilio III. Carthaginenſi, can. 5. Et fortè ad hunc ſalem alluſit Auguſtinus, cum de ſe puero ait, lib. 1 Confeſſ. cap. 11. *Signabar iam ſigno crucis eius, & condiebar eius ſale.* Dabatur etiam panis benedictus loco Euchariſtiæ, vt Auguſtinus teſtatur, lib. 2. de peccat. meritis, & remiſſ. c. 27. Quanquam, & ipſum ſalem datum eis loco Euchariſtiæ, conſtat ex Concilio Carthaginenſi citato.

NONA eſt, cùm tanguntur ſaliua nares, & aures, & dicitur eis, Epheta, id eſt, adaperire. Hanc valde miratur, & conſpuit Caluinus, ſed eam probat, & explicat Ambroſius, lib. 1. de Sacramentis, cap. 1. & de iis, qui init. myſt. cap. 1. vbi etiam adfert exemplum Domini qui Marci 7. ſputo tetigit linguam muti, & aures ſurdi, & dixit, Epheta. Ergo petenti Caluino cur etiam ſputo tangamus nares, & aures Catechumenis, reſpondeamus, vt nobis dicat, cur Dominus ſputo tetigit linguam, & aures muti, & ſurdi, Marci 7. & oculos cæcinati, Ioan. 9. Certè enim ſine his cæremoniis potuit Dominus vtrumque curare.

DECIMA cæremonia eſt, impoſitio manuum ac benedictio Sacerdotalis. Huius meminit Dionyſius loco notato, & Clemens, lib. 7. conſtitut. ca. 39. & Concilium IV. Carthaginenſe, can. 85. Item CYPRIANVS referens acta Concilii Carthaginenſis in teſtimonio Vincentii à Thibari, aſſerit manus impoſitionem cum Exorciſmis præcedere debere Baptiſmi regenerationem. AVGVSTINVS, lib. 2. de peccat. merit. & remiſſ. cap. 26. *Catechumenus*, inquit, *ſecundum quendam modum ſuum per ſignum Chriſti, & orationem manus impoſitionis puto ſanctificari.* Atque hæc quidem cæremonia frequentiſſima eſt in diuinis literis. Nam & Dominus, Matth. 19. manus imponebat paruulis, & Apoſtoli ſemper ferè orationi ſuper aliquos addebant manus impoſitionem, vt patet Act. 8. 9. 13. & alibi.

VNDECIMA eſt Vnctio, vnguntur enim Catechumeni oleo benedicto ante Baptiſmum, in pectore, & ſcapulis, vngendi poſtea Chriſmate poſt Baptiſmum. Meminit huius vnctionis Clemens, lib. 3. recognitionum (etſi enim liber iſte incertæ fidei ſit, quoad dogmata, tamen antiquiſſimus eſt) *Baptizetur*, inquit, *vnuſquiſque veſtrum in aquis perennibus, nomine trinæ beatitudinis ſuper ſe innocato, perunctus primùm oleo per orationem ſanctificato.* CHRYSOSTOMVS, hom. 6. in ca. 2. epiſt. ad Coloſſ. *Inungitur baptizandus more athletarum, qui ſtadium iam ingreſſuri ſunt.* IVSTINVS, q. 107. quærit cur bis inungantur Chriſtiani, ſemel ante Baptiſmum, & iterum poſt Baptiſmum. Ambroſ. quoque vtriuſque vnctionis meminit, prioris quidem, lib. 1. de Sacramentis, cap. 2. poſterioris autem lib. 2. cap. 7. Cyrillus vtriuſque etiam meminit, prioris Catecheſ. 2. myſtagog. poſterioris Catecheſ. 3. myſtagog. Vtriuſque etiam meminit Auguſtinus, ſermon. 206. de tempore.

DVODECIMA eſt, abſtinentia vini, & carnium, & etiam rei vxoriæ, aliaque opera pœnitentiæ, non quidem ad ſatisfactionem, ſed vt paratiores accederent ad Sacramentum Baptiſmi, vt patet ex Cyrillo Catecheſ. 1. Nazianzeno orat. in ſanctum lauacrum, & Auguſtino, lib. de fide, & operib. cap. 6. & Concilio IV. Carthaginenſi, can. 85.

CAPVT XXVI.

De cæremoniis, quæ Baptiſmum comitantur.

IN ipſo autem Baptiſmo hæ cæremoniæ adhibentur. PRIMO imponitur nomen baptizato; vbi ridiculus ſanè fuit Illyricus, Cent. 1. lib. 2. cap. 9. col. 497. qui ex eo probat Apoſtolorum tempore non fuiſſe in vſu hanc cæremoniam, quia Eunuchus Reginæ Candacis, Actor. 8. ſemper vocatur Eunuchus, tam ante Baptiſmum, quàm poſt: quaſi Eunuchus ſit nomen proprium perſonæ, & non potiùs deſignet vitium corporis, quod ſanè Baptiſmo tolli non poteſt. Sumpta videtur hæc cæremonia ex Teſtamento veteri. Nam in Circumciſione imponebatur nomen paruulo, vt patet Luc. 1 de Ioanne; & Luc. 2. de Chriſto. Eiuſdem apud Chriſtianos meminit Dionyſ. Areopagita loco citato. Veteres, qui quando baptizabantur, vel in fine vitæ, vel certè valdè adulti, non mutabant nomina in Baptiſmo, vt patet de Saulo, Act. 9. & de Cornelio, Actor. 10. & de Ambroſio, Auguſtino, & aliis: tamen cùm baptizabantur infantes, ſolebant patres eorum imponere nomina Sanctorum, vt modo facimus. Id patet ex Dionyſio Alexand. apud Euſebium, lib. 7. hiſtoriæ, cap. 20. ſecundum verſionem Chriſtophorſoni. Scribit enim is Dionyſius, filiis Chriſtianorum ſæpe imponi conſueuiſſe nomina Petri, Pauli, Ioannis, &c. Idem etiam patet ex ipſis nominibus multorum veterum, vt Petri Alexandrini, & Petri fratris Baſilii, Ioannis Chryſoſtomi, & Ioannis Caſſiani, & aliorum, qui nomina Hebraica habuerũt, cùm ipſi Græci eſſent, Immò etiam de hac re exſtat etiam Canon XXX. inter Canones Nicæni Concilii nuper ex Arabico in Latinum conuerſos, & editos à Franciſco Turriano; in quo iubentur Chriſtiani in Baptiſmo nomina imponere filiis ſuis, non Gentilium, ſed Chriſtianorum.

SECVNDA cæremonia eſt, vt habeant ſuſceptores, à quibus de ſacro fonte leuentur, & poſtea diligentiùs in fide inſtituantur. Eos vocat Dionyſius Areopagita de Eccleſiaſtica hier. cap. vlt. Suſceptores. Tertull. in lib. de Baptiſmo, ſponſores appellat. De iiſdem vide Auguſtinum ſerm. 116. de tempore, qui eſt tertius de

Dominica Palmarum, & lib. 1. cap. 34. de peccat. merit. & remiſſ. A

TERTIA eſt, conſecratio aquæ, cuius meminit Dionyſius, cap. de Baptiſmo: *Regenerationis aqua ſacris inuocationibus prius conſecratur.* Idem habent Cyprian. lib. 1. epiſt. vlt. Ambr. li. 1. de Sacram. c. 5. Baſi. lib. de Spiritu ſancto, cap. 27. vbi dicit, hanc eſſe Apoſtolicam traditionem. Denique Auguſt. lib. 6. in Iulianum, ca. 8. & hom. 27. ex libro 50. homiliarum, & tract. 118. in Ioannem in fine.

QVARTA eſt, trina merſio, cuius meminit Clemens, can. 49. Apoſtolorum, Dionyſius loco citato, Tertull. lib. de corona militum, & lib. contra Praxeam. Cyrillus Catechet. 2. Baſilius de Spiritu ſancto. cap. 27. Chryſoſtomus, homil. 24. in Ioan. Auguſtinus, ſerm. 91. & 201. de tempore. OBSERVANDVM eſt autem Arianos abuti cœpiſſe hac cæremonia (vt Gregorius ſcribit, lib. 1. epiſtol. 41. ad Leandrum) ad B ſuum errorem ſtabiliendum. Nam cùm trina merſio fieret à Catholicis ad ſignificandas tres perſonas diuinas, & triduum ſepulturæ Chriſti, vt Gregorius ibid. dicit: Ariani trina merſione vtebantur ad ſignificandas tres naturas trium perſonarum. Quare & tunc Gregorio viſum eſt, vt in Hiſpania vna merſio fieret; & idem paulò pòſt confirmauit Concil. Toletan. IV. c. 5. Nunc autem pro regionum varietate, vel vna, vel trina merſio adhibetur: neutrum enim eſt de eſſentia Sacramenti, vt Gregorius, & dictum Concilium locis citatis teſtantur.

QVINTA eſt, tempus Paſchale, & Pentecoſtes. Etſi enim quouis tempore dari poſſit Baptiſmus, ſi neceſſitas vrgeat: tamen veteres diligentiſſimè ſeruabant hanc cæremoniam, vt ſolùm in Sabbathis, Paſchæ, & Pentecoſtes ordinariè baptizarent. Exſtant de hac re epiſtolæ decretales Siricij I. cap. 2. & Leonis I. epiſt. C 4. & epiſt. 80. & Gelaſij, epiſt. 1. cap. 12. vbi ſeuerè reprehendunt Epiſcopos quoſdam, qui audebant extra caſum neceſſitatis Baptiſmum conferre in Epiphania, aut feſtis diebus Martyrum, & iubent, vt ſeruetur antiqua conſuetudo, vt ſolùm in Paſchate, & Pentecoſte detur Baptiſmus. Eſſe item hanc antiquam, & vniuerſalem conſuetudinem, patet ex catecheſibus Cyrilli, quæ ideo in Quadrageſima habitæ ſunt, quia præparabant ad Baptiſmum in Paſchate celebrandum. Item ex Hieronymo in epiſt. ad Pammachium, aduerſus errores Ioannis Hieroſolymitani, & ex illis verbis Auguſtini, lib. de cura pro mortuis, ca. 12. *Venit Paſcha, dedit nomen inter alios competentes.* Denique placuiſſe Deo hanc cæremoniam intelligi poteſt ex miraculo, quod narrat Paſchaſinus Epiſcopus in epiſt. ad S. Leonem, quæ habetur ante epiſt. 64. S. Leonis. Vbi dicit, in Sicilia ſuo tempore fuiſſe ſacrum D fontem, in quadam perexigua Eccleſia, in quodam monte ſita, qui toto anno aridus manebat, & in ſola Paſchatis vigilia (quo tempore datur Baptiſmus) aquis redundabat hora baptizandi, cùm nulli canales, nullæ foueæ, nunquam aqua vicina conſpiceretur. Quod autem Illyricus obijcit ex actis Apoſtolorum, qui non ſeruarunt hæc tempora in baptizando Paulo, Cornelio, & ſimilibus; ſoluitur ab Ambroſio in cap. 4. ad Epheſ. vbi dicit, initio Eccleſiæ, vt populus Chriſtianus [illegible] propagaretur, conceſſum fuiſſe omnibus, vt omni tempore baptizarent: tamen paulò pòſt Eccleſiis conſtitutis, ordinem ſtatutum fuiſſe, vt ſolùm quidam, id eſt, presbyteri, & cæteris diebus baptizarent.

CAPVT XXVII.

De cæremoniis, quæ ſequuntur Baptiſmum.

CÆREMONIÆ, quæ ſequuntur Baptiſmum, ſunt aliæ quinque. PRIMA videtur fuiſſe oſculum pacis, in ſignũ, quòd baptizatus eſt frater noſter. Meminit huius cæremoniæ Cyprianus, lib. 3. epiſt. 8. ad Fidum: reſpondet enim quibuſdam, qui exiſtimabant non eſſe baptizandos infantes recens natos, & in argumentum adferebant, quia oportet oſculum dari baptizato; omnes autem horrent infantem recens natum oſculari. Reſpondet autem Cyprianus, nihil eſſe cur horreat Chriſtianus oſculari eum, quem Deus ipſe creauit.

SECVNDA eſt, vnctio Chriſmatis in vertice; quæ qui dem introducta videtur, quia non ſemper adeſt Epiſcopus, qui poſſit continuò dare poſt Baptiſmum Sacramentum Confirmationis. Ideò enim interim vngitur à presbytero baptizatus, non quidem in fronte; ſed in vertice, Chriſmate ab Epiſcopo conſecrato. Meminit huius cæremoniæ Damaſus in vita Sylueſtri. Innocentius I. epiſt. 1. cap. 3. Ambroſius libro 3. de Sacramentis, capit. [illegible] & Hieronymus in dialogo contra Luciferianos, vbi dicit, presbyteris non licere ſine Chriſmate baptizare. Vbi apertè loquitur de vnctione Chriſmatis, quæ datur à presbytero in vertice: nam ibidem paulò antè aſſeruit, Sacramentum Confirmationis non dari, niſi ab Epiſcopo.

TERTIA cæremonia eſt, cereus accenſus, qui datur baptizato in ſignum fidei & gratiæ acceptæ, & quod ſit tranſlatus à poteſtate tenebrarum ad lumen, & ſortem Sanctorum. Meminit huius cæremoniæ Gregorius Nazianzenus in oratione in ſanctum lauacrum, & Auguſt. in Pſalm. 65. in illud: *Tranſiuimus per ignem & aquam.*

QVARTA eſt, veſtis candida, quam ferre ſolebant à Sabbatho ſancto, vſque ad Dominicam in Albis. Meminit huius Dionyſius de Eccleſiaſt. hierarch. cap. de Baptiſmo. Ambroſius lib. de iis, qui myſt. init. ca. 7. & Auguſt. ſerm. 157. de tempore, qui eſt in 1. in octaua Paſchatis.

QVINTA cæremonia olim fuit, delibatio lactis & mellis, ſeu vini, quæ tamen hoc tempore non eſt in vſu. Meminit huius cæremoniæ Tertull. lib. 1. contra Marcionem, & Hieronym. in Dialogo contra Luciferianos, vbi dicit, id fieri conſueuiſſe in ſignum nouæ infantiæ in Chriſto, vnde etiam in Miſſa Dominicæ in Albis legitur propter Neophytos illud ex epiſtola Petri: *Quaſi modò geniti infantes lac concupiſcite.* Sed hæc non videtur fuiſſe generalis, cùm tantùm in Occidente eam viguiſſe ſcribat Hieronymus, in cap. 55. Iſaiæ, in illud: *Emite vinum & lac.* Itaque non mirum, ſi prætermiſſa tandem fuit; ſicut etiam illa, cuius meminit Ambroſius libro 3. de Sacramentis, cap. 1. lauandi pedes Neophytis mox a Baptiſmo particularis erat quarundam Eccleſiarum, & idcirco facilè exoleuit.

Digitized by Google

DE SACRAMENTO CONFIRMATIONIS,

LIBER VNICVS.

DE Sacramento Confirmationis sex Controuersiæ sunt. PRIMA, an sit verum, & proprium Sacramentum. SECVNDA, de materia. TERTIA, de forma. QVARTA, de effectu. QVINTA, de ministro. SEXTA, de cæremoniis. Ac vt à PRIMA incipiamus, tres erunt primæ Controuersiæ partes. In PRIMA referemus errores de Confirmationis Sacramento. In SECVNDA confirmabimus veritatem. In TERTIA soluemus obiectiones.

CAPVT PRIMVM.

De erroribus, & mendaciis circa Sacramentum Confirmationis.

HÆRETICI huius temporis ferè omnes Confirmationem de numero Sacramentorum auferunt. Etsi enim anno M.D. XLVIII. in conuentu Lipsiensi, Theologi Lipsienses, & Vvittembergenses receperint septem Sacramenta, & nominatim Confirmationem, vt Sacramentum proprie dictum, & gratiam conferens; tamen non perstiterunt in ea Confessione. Siquidem omnes ferè eorum Doctores, & qui ante illud tempus, & qui postea scripserunt, Sacramentum Confirmationis reijciunt.

Quia tamen negare non possunt, fuisse in veteri Ecclesia ritum aliquem, qui diceretur Confirmatio; finxerunt ipsi, ritum illum non fuisse quidem Sacramentum à Christo institutum, sed fuisse cæremoniam quandam vtiliter ab Ecclesia introductam: quam in sex capita distinguit Kemnitius in 2. par. Exam. pag. 320. Is enim accuratissimè omniũ describit ordinem Lutheranæ Confirmationis. PRIMO dicit, paruulos in infantia baptizatos, cùm peruenerint ad annos discretionis, debere institui in doctrina Catechismi, & vbi saltem principia didicerint, offerri debere Episcopo, qui coram Ecclesia admoneat puerum de suo Baptismo, quid acceperit, quid promiserit, &c. SECVNDO, debere ipsos paruulos publicè recitare confessionem fidei, & doctrinæ, quam didicerunt. TERTIO, debere interrogari de præcipuis doctrinæ Christianæ capitibus, atque ad ea respõdere. QVARTO, debere moneri, vt hac professione fidei ostendant, se dissentire ab omnibus ethnicis, hæreticis, fanaticis, & prophanis opinionibus. QVINTO, debere graui exhortatione admoneri, vt in pacto Baptismi, & fidei professione perseuerent, & proficiendo confirmentur. SEXTO, fieri debere publicam precationem pro illis pueris, vt Deus Spiritu suo sancto illos gubernare & confirmare dignetur in hac fidei professione; & simul addi posse manus impositionem.

Hanc sententiam breuiter indicauit Lutherus in lib. de Babyl. captiuit. cap. de Confirmatione. Nam, & negat esse verum Sacramentum; & addit posse recipi pro Ecclesiastica cæremonia, qualis est, consecratio aquæ, & aliarum rerum: non meminit autem Lutherus Catechismi, aut Examinis in ritu Confirmationis. Zuinglius in lib. de vera, & falsa religione, cap. de aliis Sacramentis, negat Confirmationem esse Sacramentum; & addit fuisse ritum in Ecclesia institutum, & examen puerorum, qui in infantia fuerant baptizati. Quod idem postea docuit Philippus in locis, cap. de Confirmatione; Caluinus lib. 4. Instit. c. 19. §. 4. Ioan. Brentius in Confess. Vvittembergensi, cap. de Confirmatione, & alii.

Non sunt autem ipsi primi, qui hoc Sacramentum reiecerũt. Nam Ioan. Vvicleffus in 4. lib. Trialogi, cap. 14. etsi non omnino videatur hoc Sacramentum respuere, tamen non vult posse probari ex Scripturis, & apertè reprehendit Catholicorum sententiam. Immò dicit, quibusdam videri à Diabolo introductam Episcoporum Confirmationem cum omnibus suis ritibus: nec reprehendit, sed potiùs indicat sibi placere sententiam eiusmodi. In alio etiam libro, qui fortè iam non extat, vnctionem Chrismatis apertè reiicit, vt Thomas Vvaldensis testatur, tom. 2. de Sacramentis, ca. 113. Ante Vvicleffum Vvaldenses hæretici idem hoc Sacramentum reiecerunt, teste Ænea Syluio in historia Bohemica, cap. 35. & ante hos omnes Nouatiani, de quibus sic loquitur Theodoretus, lib. 3. hæret. fab. *Nouatiani pœnitentiam à suo conuentu arcent penitus, & iis, qui ab ipsis tinguntur, sacrum Chrisma non præbent. Quocirca eos, qui ex hac hæresi corpori Ecclesiæ coniunguntur, benedictis patres vngi inserunt.* Cur autem Nouatiani reiecerint hoc Sacramentum, caussa non fuit aliqua ratio conuincens aut Scripturæ testimonium videns: sed quia ipse Nouatianus (vt scribit ex Cornelio Papa Euseb. li. 6. hist. c. 33.) in lecto decumbens baptizatus fuit sine consuetis Ecclesiæ cæremoniis; nec postea adimpleri curauit, quæ omissa fuerant, nec signaculo Spiritus sancti confirmatus fuit. Ob quæ, cùm male audiret apud omnes, hoc remedium excogitauit, vt negaret, Chrismate inungi oportere homines post Baptismum. Donatistas etiam contumeliosos fuisse in S. Chrisma scribit Optatus lib. 2. contra Parmenianum; sed non constat an Donatistæ oderint hoc Sacramentum absolutè, an tamùm, vt à Catholicis dabatur. Probabile tamen est eos hoc Sacramentum contempsisse, vt etiam Arianos, & alios multos hæreticos, qui cum ad Ecclesiam veniebant, iubebantur sacro Chrismate inungi, vt infrà dicemus.

Sed ad hæreticos huius temporis redeamus. Doctrinam suam illi tam crassis mendaciis, tantaque impudentia conuictorum, & blasphemiarum onerant, vt planè perspicuum fiat eos, qui hoc sacramentum oppugnant, recipere mali spiritus plenitudinem, sicut è contrario, qui illud reuerenter suscipiunt, sancti spiritus plenitudinem consequuntur.

Ioannes Caluinus in Antidoto Concilii, sess. 7. can. 2.

Olei,

Olei, inquit, *qui faciat mentionem, nemo eſt ex veteribus; immò nec ex media illa ætate, quæ iam multis vitiis abundabat.* Hæc ille. ATQVI meminerunt olei plurimi veterum, immò etiam vetuſtiſſimorũ. TERTVLLIANVS lib. 1. contra Marcionem, loquens de Sacramentis Chriſti: *Ille*, inquit, *neque aquam Creatoris reſpuit, qua ſuos ablui, neque oleum, quo ſuos vngi.* Et AVGVSTINVS lib. 5. contra Donatiſtas, cap. 20. *Si ad hoc valet, quod dictum eſt in Euangelio, Deus peccatorem non audit, vt per peccatorem Sacramenta non celebrentur; quomodo exaudit homicidam deprecantem, vel ſuper aquam Baptiſmi, vel ſuper oleum, vel ſuper Euchariſtiam, vel ſuper capita eorum, quibus manus imponitur?* Denique adeo clarè, & ſæpe meminerunt Chriſmatis, Tertull. Cyprian. & Cyrillus, vt Kemnitius hoc nomine iſtos Patres reijciat, & per contemptum vocet Chriſma Cyrillium.

Idem Caluinus, ibid. can. 3. Tridentinos Patres, aſinos, & porcos vocat, cùm tamen modeſtiſſimus videri velit. Portò in Inſtit. lib. 4. cap. 19. §. 8. *Verbum*, inquit, *vnctorum eſt, nullam promiſſionem in Baptiſmo percepiſſe, qua in agonibus inſtruantur.* Hæc ille. ATQVI hoc nullus Catholicorum docet. Nam quod citat Caluinus ex epiſt. S. Melchiadis: *In Baptiſmo regeneramur ad vitam, in Confirmatione armamur adpugnam*, referendum eſt ad proprios effectus horum Sacramentorum. Baptiſmus enim propriè ad vitam regenerat, quamuis gratia illa regenerationis, valeat etiam ad peccata vitanda: Confirmatio autem propriè datur ad augmentum roboris, & ad pugnandum pro fide.

Rurſus §. 10. aliud mendacium profert, cum ait: *Nonne ſe Donatiſtas produnt qui vim Sacramenti à miniſtri dignitate æſtimant?* quia nimirum dicimus, Sacramentum Confirmationis non poſſe conferri ordinariè, niſi ab Epiſcopo. AT Caluinus non ignorabat, Donatiſtas de alia dignitate loqui conſueuiſſe, nimirum de dignitate probitatis, & innocentiæ, non de dignitate miniſterii Eccleſiaſtici. Alioqui etiam Caluinus Donatiſta eſſet, cùm velit Baptiſmum non poſſe tribui à hæreticis neque à fœmina, ſed ſolùm à publico Eccleſiæ miniſtro. Igitur contra mentem, & conſcientiam ſuam loquutus eſt, ac proinde mentitus.

Ibidem de MELCHIADE Papa, & Martyre, cuius verba proximè citauerat, ita loquitur: *Os ſacrilegum, vt ne pinguedinem fœtore dumtaxat anhelitus tui inquinatam, & verborum murmure incantatam, audes Chriſti Sacramento opponere, & conferre cum aqua verbo Dei ſanctificata? At parum hoc ipſum erat tuę improbitati, niſi etiam præferres. Hæc ſunt ſanctæ ſedis reſponſa; hæc Apoſtolici tripodis oracula.* Hæc ille. Poteratne Caluinus impudentius blaſphemare in ſanctiſſimum virum; poteratne manifeſtius confiteri, nihil ſibi eſſe commune cum antiqua Eccleſia? Siquidem S. Melchiadi omnis Eccleſia, quæ tunc erat, communicauit; ac de eo ſic loquitur AVGVSTINVS in epiſt. 162. *Qualis*, inquit, *ipſius B. Melchiadis vltima eſt prolata ſententia, quam innocens, quam integra, quam prouida, atque pacifica?* Et infrà: *O virum optimum, ô filium Chriſtianæ pacis! ô patrem Chriſtianæ plebis!*

Denique §. 11. profert aliud mendacium Caluinus: *Ecce*, inquit, *præterita aqua, & nullo numero habita, vnum oleum in Baptiſmo magnifaciunt.* Hæc ille. Confinxit autem hoc mendacium, occaſione accepta ex verbis Magiſtri Sententiarum, perperam expoſitis. Nam Magiſter libr. 4. diſt. 7. capit. 2. dicit, Sacramentum Confirmationis eſſe nobilius Sacramento Baptiſmi aliquo modo, ratione videlicet miniſtri, à quo datur, & ratione membri, in quo perficitur; nam Confirmatio non poteſt perfici, niſi in fronte nobiliſſimo omnium membrorum. Hæc ita accepit Caluinus, quaſi Magiſter contulerit vnctionem Confirmationis, quę fit in fronte, cum vnctione Baptiſmi, quæ fit in vertice: & proinde Sacramentum Baptiſmi non conſtituerit in aqua, ſed in ſolo oleo. AT noluit intelligere Caluinus verba Magiſtri, ille enim confert vnctionem Confirmationis, non cum vnctione Baptiſmi, ſed cum ipſo Baptiſmo, qui ex aqua, non ex oleo conficitur. Confert enim inter ſe Sacramenta: non eſt autem Sacramentum vnctio in Baptiſmate, ſed aſperſio aquæ. AT, inquit Caluinus, aſperſio aquę fit etiam in fronte. RESPONDEO, hoc intereſſe inter Baptiſmum & Confirmationem, quod Confirmatio non perficitur, niſi in fronte; aſperſio autem aquæ Baptiſmi, poteſt fieri in fronte, ſed poteſt fieri etiam extra frontem; immò nunc ordinariè cùm baptizantur infantes, ſolùm vertici ipſorum infunditur aqua. Vt etiam Confirmatio à ſolo Epiſcopo datur; Baptiſmus ab Epiſcopo dari poteſt, ſed dari etiam poteſt à Presbytero: & idcirco tam ratione miniſtri: quàm ratione ſubiecti præſtat Confirmatio Baptiſmo, vt rectè dicit Magiſter. Quare ſine vlla cauſſa mentitur Caluinus, Catholicos nullo numero habere aquam Baptiſmi.

Ibidem Caluinus dicit, ſe ne vnius quidem ſtercoris facere oleum, ſiue in Baptiſmo, ſiue in Confirmatione. ATQVI de vtroque oleo, omnes Sancti, & antiqui Patres honorificentiſſimè ſemper loquuti ſunt, vt ſuprà oſtendimus in diſputatione de cæremoniis Baptiſmi, & infrà oſtendemus, cum agemus de materia Confirmationis.

Iam verò Martinus Kemnitius multa ſimiliter habet, & mẽdacia, & conuicia, ſed vno tantum loco ero contentus. Igitur in 2. parte Exam. pag. 298. tria ſimul mẽdacia cõglutinat. PRIMVM eſt, quod vnctio Chriſmatis ex ſchola Montani prodierit, SECVNDVM, quòd Tertullianus, & Cyprianus in hac re Montaniſtæ fuerint. TERTIVM, quòd Hieronymus hanc ſententiam refutet in Dialogo contra Luciferianos.

At nullus vnquam auctor prodidit hanc fuiſſe hæreſim Montani. Scribunt de erroribus Montani, Tertullianus de præſcript. Epiphanius hæreſ. 48. Euſebius lib. 4. hiſt. ca. 14. Clemens Alexandrinus ſtrom. 4. Philaſtrius in Catalogo. Hieronymus in epiſtola ad Marcellam de erroribus Montani. Auguſtinus hæreſ. 26. Theodoretus lib. 3. de fabulis hæret. Damaſcenus in libro de centum hæreſibus, in nullo autem horum, vllum eſt verbum de hac re. Sed colligit Kemnitius, vt eſt ſolers, hunc fuiſſe errorem Montani, licet nemo id ſcripſerit, quia Tertullianus fuit Montaniſta: & ipſe eſt, qui ſcribit, Spiritum ſanctum dari baptizatis per Chriſmatis vnctionem. At non omnia, quæ Tertullianus ſcribit, ad Montani errores pertinent, licet ille in vltima ætate Montaniſta fuerit. Alioqui Montaniſtarum hæreſes erunt, Chriſtum eſſe Filium Dei Baptiſmum in aqua celebrandum, Euchariſtiam in pane & vino; & alia id genus multa, quę Tertullianus ſcribit.

Deinde quanta eſt impudentia ſanctum Cyprianum Martyrem celeberrimum Montaniſtam hæreticum facere? Quid, quòd ipſe Kemnitius in hac ipſa re ſibi non conſtat? nam p. 317. dicit, hunc errorem cõfictum ab antiquiſſimis Patribus, Tertulliano, Cornelio, & Cypriano. At ſi iſti confinxerunt, non ergo à Montano id acceperunt.

Denique, quod S. Hieronymus hunc errorem refellat in Dialogo cõtra Luciferianos, craſſiſſimum eſt mendaciũ. Nam in eo Dialogo ſolùm explicat S. Hieronymus, quomodo dari dicatur Spiritus ſanctus per manus impoſitionem, cùm etiam antè in Baptiſmo datus ſit: ſed neque Montanum, ac Tertullianum, neque ſanctos Epiſcopos Cornelium, & Cyprianum nominat: tantùm abeſt, vt eos refellat, vt mentitur Kemnitius. Neque ex eo, quod Hieronymus dicit, in Ba-

ptiſmo dari Spiritum ſanctum, ſequitur refutari ſententiam Tertulliani, & Cypriani, qui dicunt dari in Confirmatione: alioqui Hieronymus refutaſſet etiam Lucam, qui ait, Actor. 8. *Nondum enim in quemquam illorum venerat, ſed baptizati tantùm erant in nomine Domini Ieſu. Tunc imponebant manus ſuper illos, & accipiebant Spiritum ſanctum.* At nullos refutat Hieronymus: non enim negant Lucas, & alii, in Baptiſmo dari Spiritum ſanctum, niſi in illa plenitudine, qua datur in Confirmatione.

CAPVT II.

Probatur ex Scriptura Sacramentum Confirmationis.

QVINQVE argumentis probandum eſt, Confirmationem eſſe Sacramentum verè, ac propriè dictum, vt Cõcilium Tridentinum docet, ſeſſ. 7. can 1. de Confirmatione. PRIMO, ex Scripturis. SECVNDO ex traditione, & teſtimoniis ſummorum Pontificum. TERTIO, ex Teſtimoniis Conciliorum. QVARTO, ex teſtimoniis Patrum Græcorum. QVINTO, ex teſtimoniis Latinorum.

Quod ad PRIMVM attinet: Tria requiruntur ad eſſentiam Sacramenti Chriſtiani propriè dicti. PRIMO, promiſſio gratiæ. SECVNDO, ſignum ſenſibile cum verbo, quod ſit medium, ſeu organum, quo applicetur promiſſio. TERTIO, mandatum diuinum, quo id iubeatur miniſtrari. Hæc tria poſtulant ſibi oſtendi ex Scripturis in quæſtione de Confirmatione, Caluinus lib. 4. Inſtitut. cap. 19. §. 5. & Kemnitius in 2. par. Exam. pag. 276. *In hac quæſtione,* inquit Kemnitius, *quæ ſint illa media, per quæ credendum ſit Spiritum ſanctum velle efficacem eſſe, ante omnia petimus ex verbo Dei nobis monſtrari, expreſſum mandatum, & promiſſionem diuinam: quando enim illa habemus, tunc ſcimus mediis illis, vt potè diuinitus inſtitutis, reuerenter eſſe vtendum: ſcimus etiam quid illis tribuendum ſit.*

Hæc ille. Itaque nihil aliud requirunt, & meritò: nam ad hęc reuocantur omnia, & omnium conſenſu Sacramentum eſt propriè dictum, vbi hæc tria inueniuntur.

Ac promiſſio quidem, & certè ampliſſima habetur Ioann. 14. vbi Dominus promittit Spiritum paracletum, qui conſoletur in omnibus aduerſis. Item ca. 15. vbi promittit eũdem Spiritum ſanctum, qui faciat diſcipulos fortes, atque intrepidos in teſtificatione veritatis. Et ca. 16. vt arguat mundum de peccato, de iuſtitia, & de iudicio, id eſt, qui det robur Apoſtolis ad arguendam infidelitatem hominum, & teſtificandam Chriſti iuſtitiam, & annuntiandum Principem huius mũdi iam eſſe iudicatum. Item Lucæ vlt. *Sedete in ciuitate, donec induamini virtute ex alto.* Denique Acto. 1. *Accipietis virtutem ſuperuenientis Spiritus ſancti in vos, & eritis mihi teſtes, &c.* Hanc certè diuinam eſſe promiſſionem; & in Scripturis haberi, & ea promitti hominibus iam baptizatis, & iuſtis gratiam ampliorem Spiritus ſancti, qua fiant fortes in confeſſione fidei, nullo modo negari poteſt.

Iam verò medium, ſeu organum, ſiue ſignum ſenſibile conſtans ex rebus & verbis, quibus applicetur illa promiſſio, fuit manus impoſitio cũ oratione. Nam Apoſtoli quidem ſingulari miraculo, & beneficio receperunt illam gratiam promiſſam ſine vllo medio, ſeu Sacramento in die Pentecoſtes, vt notum eſt ex Act. 2. At verò ceteri recipiebant illam eandem gratiam miniſterio Apoſtolorum per illud medium, vt patet Actor. 8. *Tunc imponebant manum ſuper illos, & accipiebant Spiritum ſanctum;* & antea dixerat illos veniſſe, vt orarent. Idem habetur Actor. 19. Et quod hoc medium ſit medium, quo appleatur promiſſio facta de mittendo Spiritu ſancto, patet ex effectu: nam cuicunque baptizato Apoſtoli manus imponebant, veniebat ſuper eum Spiritus ſanctus. Denique quod iſtud donum, quod dabatur tunc omnibus baptizatis per manus impoſitionem, fuerit illud ipſum, quod promiſſum fuit Apoſtolis, patet ex teſtimonio ſancti Petri, qui Actor. 2. concionabatur populo, & promittebat idem donum, quod ipſe acceperat, ſi crederent, & baptizarentur, & allegabat Iohelem, qui prædixerat donum illud effundendum, non ſuper Apoſtolos tantùm, ſed ſuper omnem carnem. Idem etiam Petrus Actor. 11. teſtabatur Cornelium, & eius comites accepiſſe idem donum, quod acceperunt Apoſtoli in Pentecoſte: *Nihil,* inquit, *diſcreuit inter nos & illos,* & tamen Scriptura nuſquam meminit alterius medii, ſeu ſigni ſenſibilis, quo daretur donum illud, niſi manus impoſitionis cum oratione.

Reſtat mandatum. Sed pro mandato damus illis mandati exequutionem. Numquam enim Apoſtoli ita ordinariè, & ſecurè impoſuiſſent omnibus baptizatis manus, vt veniret ſuper eos Spiritus ſanctus, niſi Dominus hoc eis mandaſſet. Quemadmodum etiam his in terris cum famulus aliquid agit, quod non poteſt niſi iuſſu Domini, & non eſt ſtultus; omnes intelligunt, eum habere mandatum, etiam ſi is non dicat ſe habere mandatum; vt ſi lictores capiant magnum aliquem virum in medio foro, aut ſi viatores indicant ſenatoribus tali die habendum ſenatum, &c. Fuiſſe autem ritum illum ordinarium, & communem omnibus baptizatis, patet ex cap. 8. & 19. Actorum, & ex epiſtola ad Hebræos, cap. 6. Itaque ipſe etiam Caluinus cum lib. 4. Inſtitut. cap. 19. §. 5. poſtulaſſet mandatum ſibi oſtendi, reſpondet ipſe ſibi nomine Catholicorum, §. 6. *Tuentur,* inquit, *ſe quidem Apoſtolorum exemplo, quos nihil temerè feciſſe exiſtimant:* ac reſponſionem admittentes ait: *Id ſanè rectè; nec à nobis reprehenderentur, ſi ſe Apoſtolorum imitatores oſtenderent, &c.*

Nunc videndum eſt, quid ad hoc argumentum reſpondeant aduerſarij. PRIMA ſolutio eſt Caluini loco citato; quòd illa manus impoſitio non fuerit Sacramentum, ſed quędam oblatio baptizatorum Deo: ſolebant enim per manus impoſitionem offerre Deo, quos baptizauerant.

AT hæc ſolutio facilè refellitur. Nam IMPRIMIS id Caluinus tantùm dicit, ſed nec probat, nec poteſt probare vllo teſtimonio, niſi ſua ipſius auctoritate. Sic enim ait. *Huic manus impoſitioni non alius ſubeſſe myſterium cogito, ſed huiuſmodi cæremoniam ab illis adhibitam interpretor, vt ipſo geſtu ſignificarent ſe Deo commendare, & velut offerre eum, cui manus imponebant.* DEINDE Scriptura dicit, quòd ad illam manus impoſitionem, ſequebatur continuò effuſio doni mirabilis; immò etiam aſſerit Scriptura, per illam impoſitionem manuum datum Spiritum ſanctum Act. 8. ſicut dicit Tit. 3. per lauacrum regenerationis ſaluos nos fieri. Vt igitur lauacrũ non eſt ſimplex oblatio, ſed myſterium cõferens gratiam; ita etiam impoſitio manuum. PRÆTEREA offerre Deo baptizatum, non eſt aliquid maius, quàm baptizare, præſertim ſecundum Caluinum, qui dicit nihil ſubeſſe myſterii in hac cæremonia: ergo poterant offerre illi ipſi, qui baptizauerant. At Scriptura contrarium docet. Nam Act. 8. Philippus baptizat, & tamen non poteſt imponere manus, ſed veniunt ad hoc faciendum Petrus & Ioannes. Et Actor. 19. Paulo præſente baptizantur duodecim viri,

& non exprimitur à quo,quia quilibet poterat id facere:at baptizatis Paulus ipſe manus imponit. DENIQVE quid opus erat noua oblatione, cùm hoc ipſo, quod quis baptizatur,offerat ſe Deo, eiúſque legibus & obſequio ſe ſubijciat?

SECVNDA ſolutio eſt eiuſdem Caluini ibidem, & Brentij in Confeſſione Vvittembergenſi, ca. de Confirmatione,qui dicunt. Deum initio naſcentis Eccleſiæ per manus Apoſtolorum dediſſe fidelibus dona quædam viſibilia Spiritus ſancti, vt donum linguarum, donum miraculorum & ſimilia; ex quo ſequitur illam impoſitionem manuum non fuiſſe Sacramentum, quia non dabat gratiam iuſtificationis. Et confirmant ex ſimilibus; nam vmbra Petri curabantur homines Act. 5. & per ſudarium Pauli Actor. 19. & tamen non facimus inde Sacramenta.

SED hęc etiam ſolutio facilè reijci poteſt. Nam quod dicunt, illam impoſitionem manuum non dediſſe niſi dona quædam loquendi linguis, & miraculorum falſum eſt. Nam imprimis dona illa gratis data non dicuntur in Scriptura ſimpliciter Spiritus ſanctus, nec dicitur Spiritus ſanctus habitare in eo, in quo non ſunt niſi illa dona; quin potius è contrario Spiritus ſanctus effugiet fictum,nec habitabit in corpore ſubdito peccatis,Sap.1.dona autem illa gratis data, etiam in peccatoribus interdum inueniuntur vt patet Matt 7.At per manus impoſitionem Apoſtolorum dabatur ipſe Spiritus ſanctus Act 8. & 19. non igitur ſolum dona illa gratis data. SECVNDO. Id dabatur per manus impoſitionem,quod promiſerat Dominus Ioan.14.15.16.& Lucę vltimo,vt ſuprà oſtendimus. At quod promiſit Dominus, non erat donum linguarum,aut curationum (id enim fuit additamentum quoddam) ſed gratia roborans, & confirmans in fide. TERTIO. Dona illa non erant communia omnibus,vt patet ex Ro.12.& 1.Cor.12. *Nunquid omnes prophetant? nunquid omnes loquuntur linguis?* At Spiritus ſanctus per manus impoſitionem dabatur omnibus, vt apertè colligitur ex locis notatis Act.8.& 19.QVARTO. Apoſtolus Hebr.6.numerat impoſitionem manus cum Baptiſmo, cum fide,cum pœnitentia, cum aliis rebus,quæ pertinent ad ſalutem;immò etiam ad fundamenta religionis, vt ibidem Apoſtolus dicit. At certè loqui linguis,& prophetare,non pertinet ad ſalutem,multò minus ad fundamenta religionis. QVINTO. Si nihil aliud conferebat Spiritus ſanctus datus per manus impoſitionem,niſi dona illa miraculorum; certè nunquam Apoſtoli primarii Petrus, & Ioannes ex Hieruſalē in Samariā deſcendiſſent,vt manus imponerent.Nam ſatis multa miracula operabatur Philippus in Samaria,vt non eſſent ibi neceſſarii alii, qui miracula facerent. SEXTO. Idem oſtendunt exempla, quæ aduerſarii proferunt de vmbra Petri, & ſudario Pauli.nuſquam enim legimus per ea inſtrumenta datum eſſe Spiritum ſanctum, ſed ſolùm temporalem ſanitatem.

TERTIA ſolutio eſt ea,quam attingit quidem loco citato Caluinus, ſed latius eam perſequitur KEMNITIUS, pag.290. In Apoſtolis priuilegium ſingulare fuit, vt Spiritum ſanctum darent per manus impoſitionem:habuerunt enim illi peculiare mandatum, & promiſſionem de hac re. At nos non habemus eiuſmodi mandatum, & promiſſionem, igitur temerè imitari conamur. Confirmatur argumentum ex euentu. Nam ad eorum manus impoſitionem ſequebatur effectus,ad noſtram nihil ſequitur, etiáſi enim quis millies manum imponat, non deſcendunt linguę igneæ. Ceſſauit igitur donum illud: proinde otioſa,& inanis cæremonia remanſit.

HÆC quoque ſolutio facilè reijci poteſt. Nam

A IMPRIMIS non oſtendent aduerſarii, vbi mandauerit Dominus Apoſtolis, vt manus imponerent ad Spiritum ſanctum recipiendum. Legimus quidem Mar. vlt. *Super ægros manus imponent, & bene habebunt*; ſed illa dicuntur omnibus fidelibus,non autem ſolis Apoſtolis: *Signa*, inquit, *eos qui crediderint, hæc ſequentur, &c.* & præterea iſta eſt impoſitio manus ad morbos pellendos, non ad Spiritum aduocandum. Legimus item Ananiam Actorum 9.accepiſſe mandatum, vt Paulo manus imponeret; quem locum perperam Caluinus exponit de manus impoſitione,de qua nunc agimus, cùm in Antidoto Concilii Tridentini, ſeſſ.7.can. 3 de Confirmatione,tum in Inſtit.lib.4.cap.19.§ 10. Sed is locus nihil facit ad rem. Nam illa impoſitio manus fuit curatiua ad depellendam cæcitatem corporalem, non ad dandum Spiritum ſanctum: vnde etiam ante Baptiſmum facta eſt. SECVNDO, neque oſtendent

B Apoſtolis vſquam factam eſſe promiſſionem, vt cui manus imponerent, daretur Spiritus ſanctus. Promiſit quidem Apoſtolis Dominus Spiritum ſanctum, quem & acceperunt in die Pentecoſtes; at vt ipſi aliis darent, nuſquam legimus, & tamen dabant, & quidem ordinariè. Non igitur requirebatur peculiaris promiſſio. TERTIO, promiſſio, generalis eſt non ſolis Apoſtolis, ſed toti Eccleſiæ facta: igitur & cæremonia, qua applicatur promiſſio, generalis eſſe debet,& perpetua. Probatur antecedens. Nam etiamſi Dominus Apoſtolos alloquebatur, cùm promittebat Spiritum ſanctum,tamen in eis Eccleſiam totam alloquebatur, vt ait S Leo ſerm.9.de Quadrageſima: *Tota*, inquit, *Eccleſia ſalutare ſuum in iis, qui aderant vniuerſaliter audiebat.* Vnde etiam Dominus ait Matth. vltimo: *Vobiſcum ſum omnibus diebus, vſque ad mundi conſummationem.* Vbi alloquitur illos, qui erant omnes

C morituri intra centum annos, & tamen dicit ſe cum eis ſemper futurum, quia nimirum, & ipſi ſemper erunt in poſteris ſuis. Item ex eo, quod ait Luc. 22. *Hoc facite in meam commemorationem*; quod certè ad alios etiam pertinet, qui Apoſtoli non erant. Vnde beatus Petrus, qui eas promiſſions rectiſſimè intelligebat Acto.3. omnibus pollicebatur Spiritum ſanctum, ſi crederent, & baptizarentur; & allegabat vaticinium Ioëlis: *Effundam de Spiritu meo ſuper omnem carnem.* ACCEDIT etiam ratio euidens. Nam cauſſa cur Deus promiſit,& dedit Spiritum ſanctum, non minus locum habet in nobis, quam in Apoſtolis; ſiquidem omni tempore egent fideles virtute Spiritus ſancti ad reſiſtendum in perſequutione & confitenda fide. Neque Dominus prouidere potuit,aut voluit Eccleſiæ ſuę ad annos decem,aut viginti, & non perpetuò, quando illa auxilio indiget.

D SED reſpondet KEMNITIUS, promiſſionem quidem eſſe generalem,ſed organum,quo illa applicatur, non eſſe iam impoſitionem manus, ſed alia inſtrumenta nimirum Baptiſmum & Euchariſtiam. ATQVI hoc eſt temerè, & pro arbitrio, immò etiam contra verbum Dei fingere organa quibus applicentur diuinæ promiſſiones. Nam ſi Baptiſmus, & Euchariſtia applicant promiſſionem prædictam, cur Apoſtoli vtebantur manus impoſitione? deerant fortaſſe illis Baptiſmus,& Euchariſtia? DEINDE Apoſtoli ante Chriſti paſſionem baptizati fuerant, & Euchariſtiam ſumpſerant,& tamen poſt illa omnia promittitur eis Spiritus ſanctus. Non igitur acceperant hoc donum, nimirum in ea plenitudine, quæ danda erat in Sacramento Confirmationis, per Baptiſmum, & Euchariſtiam. PRÆTEREA Act.8.Samaritani baptizati erant, & tamen Lucas diſertis verbis dicit,Spiritum nó veniſſe in quenquam illorum, niſi poſt manus impoſitionem Apoſtolorum. DENIQVE cùm ipſa Scriptura

tam apertè doceat, medium ad recipiendum hoc donum esse manus impositionem; quanta temeritas est hoc medium reijcere, & alia confingere?

At, inquiunt, cessauit effectus ille, qui sequebatur ad impositionem manus. Respondeo; Cessauit quoad visibilia symbola, non quoad inuisibilem gratiam. Nam posse dari etiam inuisibiliter Spiritum sanctum constat ex facto Domini. Ioan. 20. vbi insufflauit, & dixit: *Accipite Spiritum sanctum*; debuisse autem dari semper saltem inuisibiliter, paulò antè probatum est. Fuit autem causa rationabilis, quare tunc daretur visibiliter, nunc solùm inuisibiliter; quia initio Ecclesiæ ad fidem plantandam, & nutriendam, eiusmodi miracula necessaria erant. Vnde Avgvstinvs lib. 3. de Baptismo, c. 16. *Neque enim temporalibus*, inquit, *& sensibilibus miraculis attestantibus per manus impositionem, modò datur Spiritus sanctus, sicut antea dabatur ad commendationem rudis fidei, & Ecclesiæ primordia dilatanda. Quis enim nunc hoc exspectat, vt ij, quibus manus ad accipiendum Spiritum sanctum imponitur, repentè incipiant loqui linguis? Sed inuisibiliter, & latenter intelligitur per vinculum pacis eorum cordibus diuina charitas inspirari.* Denique idem patet ex similibus. Nam initio Ecclesiæ, qui credebãt, operabantur miracula iuxta illud Marci vlt. *Signa, eos, qui crediderint, hæc sequentur; super ægros manus imponent, & bene habebunt.* Nunc cessauit iste effectus fidei. Nec tamen est fides otiosa, & inanis, quia habet effectum suum principalem, qui est viuificare: *Iustus enim ex fide viuit*, Heb 10. Vide Gregorium in homilia Euangelii Ascensionis. Pari ratione in principio Ecclesiæ puniebantur peccatores visibilibus pœnis, vt patet de Anania & Sapphira, Act. 5. de Elima Mago Act. 13. de iis, qui indignè communicabant, 1. Corinth. 11. At num hoc tempore, quia non puniuntur ista peccata visibilibus pœnis, ideo impunita manebunt; & non saltem inuisibiliter punientur, & hic, & in alia vita? Ita igitur & in bonis.

Qvarta solutio est Kemnitii, pag. 291. totum locum Actor. 8. & 19. nihil pro nobis facere, cùm nos impositionem manus reiecerimus, & in eius locum vnctionem Chrismatis subiecerimus.

Hæc solutio nulla est. Nam vt omittam quæ infrà de Chrismate dicenda sunt, falsum est reiectam esse manus impositionẽ. Bis enim Episcopus manus imponit confirmandis, vt ex Pontificali Romano intelligi potest, semel cùm super eos manus extendit, atque orat: & rursum cùm signat in fronte, atque vngit; ipsa enim vnctio, & signatio cùm manu fiat manus impositio rectissimè dicitur, vt docet Hugo lib. 2. de Sacramentis. par. 7. c. 2. Vnde etiam Marc. 7. cùm postulassent quidam, vt Dominus manus imponeret lunatico, ille id fecit, nam digito tetigit linguam, & aures eius.

CAPVT III.

Probatur veritas testimoniis Summorum Pontificum.

NVNC secundò probanda est veritas ex veterum, & sanctorum Põtificum responsis. Adferemus autem testimonia, quæ non quidem disertis verbis affirment, Confirmationem esse Sacramentum (id enim neque necessarium est, & facilè posset detorqueri ad significationem Sacramenti largo modo accepti) sed testimonia adferemus, quæ rem ipsam demonstrent, id est, cæremoniam dantem gratiam, & à Baptismo distinctam.

A Primvs igitur sit S. Clemens Romanus. Vide li. 3. constit. cap. 10. 16. & 17. & lib. 7. cap. 44.

Secvndvs sit S. Vrbanvs in epistola sua decretali: *Omnes*, inquit, *fideles per manuum impositionem Episcoporum Spiritum sanctum post Baptismum accipere debent, vt pleni Christiani inueniantur.*

Tertivs sit S. Cornelivs Papa, & Martyr, in epi. ad Fabium Antiochenum apud Eusebium lib. 6. hist. cap. 33. *Non fuit*, inquit, *signaculo Christi satis consummatus, vnde nec Spiritum sanctum potuit promereri.*

Qvartvs sit Melchiades Papa, & Martyr, in epist. ad Episcopos Hispaniæ, interrogatus, virum maius Sacramentum esset Baptismus, an Confirmatio, respondit his verbis: *Scitote vtrumque magnum esse Sacramentum*, & addit, Confirmationem in eo præstare Baptismo, quòd solàm a summis sacerdotibus, id est, B Episcopis confertur. Vbi apertissimè docet, Confirmationem esse Sacramẽtum verè, & propriè dictum, quia confert cum Baptismo, & aliquo modo etiam Baptismo anteponit: Baptismum autem omnes fatentur Sacramentum esse verè, ac propriè dictum.

Qvintvs sit S. Evsebivs Papa in epist.; *Dianus*, inquit, *impositionis Sacramentum magna veneratione tenendum est, quod ab aliis per fas non potest, nisi à summis sacerdotibus.* Et probat ex Actis Apost.

Sextvs sit S. Innocentivs I. in epist. 1. ad Decentium, cap. 3. *Presbyteris*, inquit, *Chrismate baptizatos vngere licet, sed quod ab Episcopo fuerit consecratum; non tamen frontem ex eodem oleo signare, quod solis debetur Episcopis, cùm tradunt Spiritum sanctum Paracletum*, & adducit exemplum Apostolorum Act. 8. vbi Innoc. apertè distinguit Episcopalem Confirmationem, qua tradi dicit Spiritum sanctum, ac proinde Sacramentum esse, C ab vnctione, quæ fit in Baptismo, quæ non est Sacramentum, sed quid Sacramentale, & præterea ab Apostolorum doctrina hoc descendere.

Septimvs sit S. Damasvs in epist. 4.

Octavvs sit S. Leo epist. 86. alias 88.

Nonvs sit S. Ioannes III. in epist. ad Episcopos Germaniæ. Hi tres Pontifices declararunt non licere Chorepiscopis, sed solis Episcopis dare Spiritum sanctum per manus impositionem, & vnctionem Chrismatis in fronte. Ac Ioannes III. citans Damasum & Leonem, causam reddit cur tam ipse, quàm illi ita declarauerint; quia in Actis cap. 8. soli Apostoli dabant Spiritum sanctum per manus impositionem; vbi videmus eos loqui de illa cæremonia, quæ Apostolis fuit in vsu.

Decimvs sit Gregorivs, qui lib. 3. epist. 9. monet, ne presbyteri signare audeant Chrismate baptizatos D in fronte, cum ad Episcopi munus id pertineat. Et in cap. 1. Cantic. in illud: *In vineis Engaddi*, inquit, *Balsamum nascitur, quod cum oleo Pontificali benedictione Chrisma efficitur, quo dona sancti Spiritus exprimuntur.* Adde etiam Innocentium III. cap. Cùm venisset, extra, de sacra vnctione.

CAPVT IV.

Idem probatur ex Conciliis.

PRimvm est Elibertinvm Concilium antiquissimum can. 38. Postquam enim dixerat posse laïcum in necessitate baptizare, addit: *Si superuixerit, ad Episcopum eum perducat, vt per manus impositionem perfici possit.* Idem etiam infrà can. 77. iubet Diacono, si quos baptizauerit.

Secvndvm est Concilium Arelatense I. tempore S. Syluestri celebratum, quod can. 8. iubet hæreticis

ad Eccleſiam redeuntibus, ſi baptizati fuerint in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, non iterum tradi Baptiſmum, ſed manus ab Epiſcopo imponi, vt accipiant Spiritum ſanctum: quia nimirum hæretici illi Baptiſmum dare ſolebant ſed non Confirmationem.

TERTIVM eſt ARELATENSE II. ſub eodem Syluestro, quod idem ſtatuit canon. 17. niſi quod exprimit, etiam Chriſma cum manus impoſitione.

QVARTVM ſit LAODICENVM etiam antiquiſſimum, vbi can. 7. iubentur Nouatiani ſancto Chriſmate inungi: & can. 48. *Oportet*, inquit, *baptizatos ſacratiſſimum Chriſma percipere; & cœleſtis regni participes fieri.*

QVINTVM ſit AVRELIANENSE Concilium apud Gratianum de cõſec. diſt. 5. can. Vt iciuni: *Vt ieiuni*, inquit, *ad Confirmationem veniant perfectæ ætatis, vt moneantur confeſſionem prius facere, vt mundi donum Spiritus ſancti valeant accipere.*

SEXTVM ſit MELDENSE Concilium apud eundem Gratianum eadem diſt. can. Vt Epiſcopi, *Vt Epiſcopi*, inquit, *non niſi ieiuni per impoſitionem manuum Spiritum ſanctum tradant.*

SEPTIMVM ſit Conciliũ II. HISPALENSE, can. 7. vbi idem repetitur quod ſuprà ex Leone I. citauimus.

OCTAVVM ſit Concilium, quod celebrauit S. Bonifacius Epiſcopus & Martyr, quod exſtat in vita ipſius in tom. 3. Surij, vbi ſtatutum eſt, vt Epiſcopi circumirent diœceſes Confirmando.

Hic accedant Concilia generalia, Conſtantinopolitanum III. can. 7. Florentinum in inſtruct. Armenorum, & Tridentinum ſeſſ. 7. can. 1. de Confirmatione.

CAPVT V.

Idem probatur ex Patribus Græcis.

PRIMVS ex patribus græcis ſit. DIONYSIVS Areopagita. Is de Eccleſiaſtica hierarchia can. 2. par. 2. ſic habet: *Baptizatum indutum alba veſte ad Pontificem ducunt; ille diuino, ac deifico prorſus vnguento virum ſignat.* & par. 3. *Perficiens illa vnctio facit perfectum.* & cap. 4. par. 3. *Sed & ipſe, qui ſacratiſſimo regenerationis myſterio conſecrãtur, aduentum Spiritus ſancti conſumans vnguenti inunctio elargitur.* Hic vides cæremoniam, & eius effectum, ac proinde Sacramenti propriè dicti rationem.

SECVNDO loco prodeat CLEMENS Alexandrinus, qui teſte Euſebio lib. 3. hiſt. c. 17. ſecundum verſionem Chriſtophorſoni, refert hiſtoriam iuuenis cuiuſdam à S. Ioanne Apoſtolo commendati curæ ac diligentiæ Epiſcopi nuper creati, ac inter alia ſic loquitur: *Qui* (Epiſcopus) *cum Baptiſmi Sacramento illuminauit, poſtea vero ſigillo Domini tanquam perfecta, & tuta eius animi cuſtodia obſignauit.* Vbi aperiè loquitur de Sacramento Confirmationis, quod eſt ſigillum Dominicum in fronte impreſſum, & cuſtodiam præbens per gratiam quam confert.

III IVSTINVS q. 137. Orthodoxorum, ſcribit peractis myſteriis Baptiſmi, conſignari fideles ſacro vnguento.

IV. ORIGENES hom. 8. in Leuiticum prope finem: *Sic ergo*, inquit, *conuerſis à peccato purificatio quidem per illa omnia datur, quæ, ſuperius diximus: donum autem gratiæ Spiritus per olei imaginem, deſignatur, vt non ſolum purgationem conſequi poſſit, qui conuertitur à peccato, ſed & Spiritu ſancto repleri.* Et hom. 9. vltra medium: *Omnes*, inquit, *quicunque vnguento ſacri Chriſmatis delibuti ſunt, ſacerdotes effecti ſunt, ſicut & Petrus ad omnem Eccleſiam dicit; Vos autem genus electum, regale ſacerdotium.*

V. CYRILLVS Hieroſolymitanus ex quinque catecheſibus myſtagogicis, 1. & 2. ſcripſit de Baptiſmo, 3. de Sacramento Confirmationis, 4. & 5. de Euchariſtia, quæ ſunt tria Sacramenta, quæ eodem die percipiuntur à Neophytis. Vnde apparet Cyrillum nõ tantum habuiſſe Confirmationem pro Sacramento, ſed etiam pro Sacramento proprijſſimè dicto: q' indoquidem illud in numero ponit cum Baptiſmo & Euchariſtia. Præterea catech. 3. iam citata, ſic loquitur: *Quemadmodum panis Euchariſtiæ poſt ſancti Spiritus inuocationem non amplius eſt panis cõmunis, ſed eſt corpus Chriſti: ſic & ſanctum hoc vnguentum, non amplius eſt vnguentum nudum, poſtquam iam conſecratum eſt, ſed eſt Chriſma Chriſti, quod aduentu Spiritus ſancti per ipſius diuinitatem energiam habet, quo frons, & alij ſenſus tui ſymbolicè inunguntur, & corpus quidem iſto viſibili vnguento perungitur, anima verò ſancto ac viuifico Spiritu ſanctificatur.* NOTA ad hunc locum PRIMO conferri hic etiam Chriſma cum Euchariſtia: quod eſt argumentum vtrumque eſſe æquè propriè Sacramentũ. SECVNDO nota vnguentum conſecratum vim habere ſanctificandi, quod eſt propriumverorum Sacramentorum, quæ ſunt inſtrumenta ſanctificationis. TERTIO, non ſolùm vim habere ſanctificandi, ſed etiam reipſa vere animam ſancto Spiritu ſanctificari, cùm frons Chriſmate perungitur. QVARTO nota, hunc auctorem caute loquutum, cùm ait, panem Euchariſtiæ poſt conſecrationem eſſe corpus Chriſti: vnguentum autem poſt conſecrationem, non dixit eſſe Spiritum ſanctum, ne putaremus à Cyrillo fingi ſimilem tranſubſtantiationem vnguenti, qualis fit in pane: ſed dixit, non eſſe nudum vnguentũ, ſed Chriſma Chriſti habens energiam ſanctificandi à Spiritu ſancto.

Idem Cyrillus ibidem docet, quemadmodum Chriſtus primo Baptiſmum accepit: ſecundo deſcendit in eum columba, tertio excepit eum tentatio: ita nobiſcum etiam fieri, qui primo baptizamur, deinde per Chriſma recipimus Spiritum ſanctum, & ſic tandem ad prælium deſcendimus cum Diabolo. Ibidem etiam dicit, Chriſtianum propriè denominari à Chriſmate. Cùm enim Chriſtianus dicatur quaſi vnctus, non videtur dignus hoc nomine, qui non eſt vnctus, hoc vnguento, quo Chriſtiani perficiuntur. Denique ibidem etiam rectè dicit, Ioannem in ſua epiſt. 1. cap. 2. cùm ait: *Et vos vnctionem, quam accepiſtis ab eo in vobis maneat, & vnctio docebit vos de omnibus*, ad hoc ſanctum Chriſma alluſiſſe per quod datur Spiritus ſanctus, qui docet nos de omnibus.

VI. GREGORIVS Nazianzenus oratione in ſanctum lauacrum: *At ſi tu*, inquit, *per Baptiſmum te ipſum obfirmaueris, ac præclariſſimo, & firmiſſimo auxilio tibi in futurum caueris, animum ſcilicet & corpus vnctione, & Spiritu conſignans, quemadmodum olim Iſrael nocturno illo primigenoſque tuente cruore: quid tibi accidet? & quod tibi præſidium comparatum erit? audi Salomonis parœmias: Si ſederis, ait, intrepidus eris: ſi dormieris, ſuauis erit ſomnus tuus.*

VII. AMPHILOCHIVS in vita S. Baſilij, ſi tamen is eſt verus auctor eius libri: *Baptizauit*, inquit, *Maximus Epiſcopus Baſilium, & Eubulum: & veſtiuit albis, atque vngens eos ſancto Chriſmate, tradidit eis viuificam Communionem.*

VIII. THEODORETVS in commentar. 1. cap. Canticor. *Qui initiantur Baptiſmo poſt Satanæ abnegationem, & confeſſionem fidei, veluti ſigno, ac nota regia ſpiritualis vnguenti Chriſmate inuncti, ſub ea viſibili vnguenti ſpecie inuiſibilem ſanctiſſimi Spiritus gratiam percipiunt.*

IX. Ioannes DAMASCENVS lib. 4. de fide cap. 10. *Oleum*, inquit, *in Baptiſmate aſſumitur, vnctionem ſignificans, & Chriſtos nos efficiens, & miſericordiam Dei nobis annuncians per Spiritum ſanctum.* Vbi apertiſſimè

loquitur de Sacramento Confirmationis, quod datur post Baptisma. Nam paulò antè dixit, Apostolis, in forma ignis datum Spiritum sanctum: & mox subiungit, nobis dari per oleum. Certè autem Confirmatio Apostolorum in die Pentecostes non respondet Baptismo, sed Confirmationi per Chrisma. Et paulò post idem auctor dicit, sicut columba attulit ramũ oliuæ post diluuium, ita nobis post Baptismum, cuius figura fuit diluuium, aduenire Spiritum sanctum per oleum, cuius figura fuit illa columba cũ ramo oliuæ. Denique verba Græca, τὸ ἔλαιον βαπτίσματος ἔγκαμβάπτιται, rectius verterentur: *Oleum Baptismatis succedit* quam *oleũ in Baptismate assumitur*, vt Oecolampadius vertit: Nam in Græco non est, *in Baptismate*, & verbum ἔγκαμβάπτω propriè dicitur de eo, quod assumitur, vt alteri succedat.

CAPVT VI.

Idem probatur ex Latinis.

TERTVLLIANVS in lib. de Resurrectione carnis, videtur totum ritum breuissimè comprehendere, id est, vnctionem, signum crucis, & impositionem manus: *Caro*, inquit, *vngitur, vt anima consecretur: caro signatur, vt anima muniatur: caro manus impositione adumbratur, vt anima Spiritu illuminetur.* Et ibidem coniungit hoc Sacramentum cum Baptismo, & Eucharistia: nam antea dixerat: *Caro abluitur, vt anima emaculetur.* Et post illa omnia subiungit: *Caro corpore Christi vescitur, vt anima de Deo saginetur.* Idem in lib. 1. contra Marcionem non procul a fine, iterum coniungit olei vnctionem cum aqua Baptismi; & pane Eucharistiæ: & similiter in lib. de præscriptione hæreticorum. Denique in lib. de Baptismo sic ait: *Exinde egressi de lauacro, perungimur benedicta vnctione.* Et paulò post. *In nobis carnaliter currit vnctio, sed spiritualiter proficit.* Et paulo post: *Dehinc manus imponitur per benedictionem, aduocans & inuitans Spiritum sanctum.*

II. S. CYPRIANVS lib. 1. epist. vlt. *Vngi quoque necesse est eum qui baptizatus sit, vt accepto Chrismate esse vnctus Dei & habere in se gratiam possit.* Et lib. 2. epist. 1. *Tunc demum plenè sanctificari, & esse Filij Dei possunt, si Sacramẽto vtroque nascantur.* Vides, Sacramentum vocari Confirmationem, & cum Baptismo conferri. Item in epist. ad Iubaianum: *Nunc quoque apud nos geritur, vt qui in Ecclesia baptizantur, per Præpositos Ecclesiæ offerantur, & per nostram orationem, & manus impositionem Spiritum sanctum consequantur, & signaculo Dominico consummentur.* Si quis obiiciat, Cyprianum in his omnibus locis agere causam Anabaptismi: Respondendum est, id quidem esse verum, sed non ob id esse falsa, quæ de ritu, & effectu sacri Chrismatis ab eo dicuntur. Nam Ecclesia Catholica semper notauit errorem Cypriani de Anabaptismo; nunquam notauit vt errorem id, quod ille scripsit de Confirmatione: & Sanctus Augustinus lib. 5. de Baptismo refellit argumenta Cypriani pro Anabaptismo, nec tamen vnquam, vel vno verbulo damnat, quæ Cyprianus de hoc Sacramento tam magnificè scripsit.

III. Auctor SERMONVM de operibus Cardinalibus Christi, quæ habẽtur inter opera Cypriani, tametsi reuera non est Cyprianus, est tamen antiquus, & doctus, & apertissime tribuit Chrismati cõsecrato vim sanctificandi eo modo, quo Cyrillum loquentem audiuimus. Sic enim loquitur in sermone de vnctione Chrismatis: *Hodie in Ecclesia ad populum acquisitionis sanctificandum, in participatione dignitatis & nominis sacrum*

A *Chrisma conficitur, in quo mixtum oleo balsamum regiæ, & sacerdotalis gloriæ exprimit vnitatem, quibus dignitatibus initiandis diuinitus est vnctio instituta.* Et infrà loquens de Chrismate: *Sanctificatis elementis iam non propria natura præbet effectum, sed virtus diuina potentius operatur, & adest veritas signo, & Spiritus Sacramento.* Et infrà: *Et huius vnctionis beneficio, & sapientia nobis, & intellectus diuinitus datur; consilium, & fortitudo caelitus illabitur; scientia, & pietas, & timor inspirationibus supernis infunditur. Hoc oleo vncti cum spiritualibus nequitiis colluctamur.*

IV. EVSEBIVS Emissenus, seu quicunque fuit, auctor (nam sine dubio Latinus fuit, & insignis) in serm. de Pentecoste: *Quod*, inquit, *nunc in confirmandis Neophytis manus impositio tribuit singulis, hoc tunc Spiritus sancti descensio in credentium populo donauit vniuersis.* Et infrà: *Ergo spiritus sanctus, qui super aquas Baptismi salutifero descendit illapsu, in fonte plenitudinem tribuit ad innocentiam: in Confirmatione, augmentum præstat ad*
B *gratiam.*

V. PRVDENTIVS in ψυχομαχία cùm pugnam luxuriæ & sobrietatis describit.

Post inscripta, inquit, *oleo frontis signacula, per quæ Vnguentum regale datum est, & Chrisma perenne.*

Et in hymno ante somnum.

Cultor Dei memento
Te fontis, & lauacri
Rorem subisse sanctum
Te Chrismate inunctum.

VI. PACIANVS in lib. de Baptismo: *Lauacro*, inquit, *peccata purgantur; Chrismate sanctus Spiritus superinfunditur: vtraque verò ista, manu & ore antistitis imperamus.* Item in 1. epist. ad Sympronianum Nouatianum: *Si ergo & lauacri, & Chrismatis potestas, maiorum longè Chrismatum ad Episcopos inde (ex Apostolorum forma) descendit, & ligandi quoque ius adfuit, atque soluendi.*
C Vbi vides, Chrisma non solùm coniungi cum Baptismi & Pœnitentiæ sacramento, sed etiam anteponi sacramento Pœnitentiæ; dicit enim esse potestatem maiorum Chrismatum, posse Chrismate inungere, quâ soluere, & ligare: & inde probat posse Episcopum soluere, & ligare, quia potest baptizare, & Chrismate cõsignare, quæ sunt maiora munera. Idem in epist. 2. *Vestrę plebi*, inquit, *vnde Spiritus, quam non consignat vnctus sacerdos?*

VII. AMBROSIVS lib. 5. de sacramentis, cap. 2. *Sequitur*, inquit, *spirituale signaculum, quia post frontem sequitur vt perfectio fiat, quando ad inuocationem sacerdotis Spiritus sanctus infunditur.* Et lib. de iis, qui initiantur mysteriis, cap. 7. *Repete, quia accepisti signaculum spirituale.* Et infrà: *Serua quod accepisti, signauit te Deus Pater, confirmauit te Christus Dominus.*
D

VIII. HIERONYMVS in dialog. contra Luciferianos, posteaquam dixerat, Episcopos baptizatis per impositionem manuum dare Spiritum sanctum, subiungit: *Exigis, vbi scriptum sit? In Actibus Apostolorum. Sed etiãsi Scripturæ auctoritas non subesset, totius orbis in hanc partem consensus instar præcepti obtineret.*

IX. AVGVSTINVS lib. 15. Trinit. c. 26. dicit Ecclesiam adhuc seruare, quod fecerunt Apostoli Act. 8. vt eius præpositi manus imponant ad Spiritum sanctum accipiendum. Ibidem etiam meminit Chrismatis. Itẽ in præfatione 2. cõcionis in Psal. 26. dicit, hac vnctione spiritualiter homines perfici. Item lib. 3. de Baptismo, c. 16. & tract. 6. in epist. Ioan. dicit, nunc quidem non loqui linguis, quibus imponuntur manus post Baptismum, tamen reuera accipere Spiritum sanctum, & latenter, atque inuisibiliter infundi charitatem. Sed præcipuus locus est lib. 2. contra literas Petiliani, ca. 104. *In hoc vnguento*, inquit, *Sacramentum Chrismatis*

vult

vult Petilianus interpretari: quod quidem in genere visibilium signaculorum sacro sanctum est sicut ipse Baptismus, sed potest esse in hominib⁹ peßimus. Et infra: *Discerne igitur visibile sanctum Sacramentum, quod esse & in bonis & in malis potest: illis ad præmium, istis ad iudicium, ab inuisibili vnctione charitatis, quæ propriè bonorum est.*

X. Beda lib. 6. in Lucam, exponens illa verba Luc. 22. *Et egressus ibat secundum consuetudinem in montem oliuarum: In montem*, inquit, *oliuarum discipulos eduxit, vt omnes in morte sua baptizatos altissimo sancti Spiritus Chrismate confirmandos esse designet.*

His accedant qui de hoc Sacramento ex professo tractant. XI. Rabanus lib. 1. de Instit. cleric. cap. 30. XII. Amalarius lib. 1. de offic. Eccl. XIII. Hugo lib. 2. de Sacramentis, pag. 7. & XIV. Magister cum omni Schola lib. 4. Sentent distin. 7.

His accedãt tria miracula ad huius Sacramenti cõfirmationem à Deo ostensa. Primvm exstat apud Optatum lib. 2. vbi refert, ampullam S. Chrismatis ab Arianis per fenestram proiectam, Angelica manu sustentatam collidi non potuisse. Altervm exstat in vita S. Remberti Brementis Episcopi apud Surium, tomo 1. in mense Februario, quæ scripta est ante annos DCC. Ibi legimus S. Rembertum inter confirmandum cæcum illuminasse. Tertivm exstat in vita S. Malachiæ a S. Bernardo scripta: *Puerum*, inquit Bernardus, *mente captum, ex his quos lunaticos vocant, inter confirmandum sacra vnctione curauit.* Loquitur autem de Malcho Episcopo S. Malachiæ præceptore.

CAPVT VII.

Diluuntur solutiones aduersariorum ad Patrum testimonia, quæ sunt etiam argumenta ipsorum contra veritatem.

Nvnc quid aduersarii ad tam multa Patrum testimonia respondeant, & quid nobis obiiciant, videamus. Caluinus Primo simpliciter reiicit Patres. Nam lib. 4. cap. 19 §. 4. Hieronymum dicit in eo hallucinari, quod Apostolicam obseruationem esse putauerit, ritum Confirmationis. Et §. 8. & 10. vehementissimè inuehitur in S. Melchiadem, vt supra c. 1. notauimus. Denique §. 12. ita loquitur. *Iam verò cum verbo Dei, & probabili ratione defici se vident, præcurrunt, quod solent, vetustissimam esse hanc obseruationem, & multorum seculorum consensu firmatam. Etiamsi id verum esset, nihil tamen efficiunt. Non è terra est Sacramentum, sed è cœlo, non ex hominibus, sed ab vno Deo.* Hæc ille. Qvasi verò nos adferamus Patres, vt Sacramenta ab iis institutum doceamus. Fatemur Sacramentũ esse de cœlo, non de terra: sed tamen testes Sacramentorum homines adhibemus quamquam neque testimonium hoc de terra dici debet, sed de cœlo: nõ enim hoc testimoniũ ex capite suo ipsi confingunt, sed ex Apostolorum doctrina, & traditione deducunt. Adde, quod nec admittimus nos destitui verbo Dei, vt in 2. c. ostendimus.

Secvndo; Idem Caluinus ibidem negat Patres agnouisse hoc Sacramentum: *sed quid*, inquit, *vetustatem obiectant, cùm veteres dum propriè eloqui volunt, nusquam plura duobus Sacramentis recenseant? si ab hominibus petendum esset nostræ fidei præsidium, habemus arcem inexpugnabilem, nusquam veteribus agnita fuisse pro Sacramentis, quæ isti sacramenta commentantur. De manuum impositione loquuntur veteres, sed an Sacramentum vocant? Augustinus apertè affirmat lib. 3. de Baptismo, cap. 16. nihil aliud esse, quàm orationem.* Addit Kemnitius pag. 319. Gratiani auctoritatem, qui can. Arianos. 1. quæst. 1. ex hoc loco Augustini colligit, manus impositionem, non esse Sacramentum, quia repeti potest, cùm nihil sit, nisi oratio quædam.

Hæc secunda solutio duobus clarissimis mendaciis cõstat. Quod enim Caluinus ait, veteres nõ agnoscere nisi duo Sacramenta propriè dicta, constat esse mendacium ex testimoniis citatis, & idem mẽdacium refutauimus cum ageremus de numero Sacramentorum. Quod autem Caluinus negat veteres Sacramẽtum appellasse ritum Confirmationis, mendacium esse patet ex testimoniis Melchiadis, & Eusebii, Cypriani, atque Augustini supra citatis. Ad locum ex Augustino citatum, Respondeo, Augustinum loqui de simplici manus impositione, quæ fiebat in reconciliatione pœnitentium, non de manus impositione cum Chrismate, quæ est propriè Sacramentum Confirmationis.

At instat Caluinus, atque ait: *Neque hic mihi putidis suis distinctionibus obgannient, non ad confirmationem illud Augustinum retulisse, sed ad curatoriam, vel reconciliatoriã. Exstat liber, &c.* Ac probat hîc agi de vtraq; simul, quia loquitur Aug. de hæreticis, qui ad Ecclesiam redeunt, qui quidem nõn rebaptizãtur: tamen imponũtur eis manus, & eo modo datur eis Spiritus sanctus. Et confirmat hoc idem ex lib. 5. c. 23. de Baptismo.

Respondeo, hæc omnia si quid probarent, probarent solùm Confirmationem esse Sacramentum iterabile; non autem probarent, non esse Sacramentum proprie dictum, quod Caluino probandum erat. Nam sic loquitur Avgvstinvs: *Manus autem impositio non sicut Baptismus repeti non potest. Quid enim est aliud, nisi oratio super hominem?* Vbi Augustinus ex eo quod manus impositio est oratio, non colligit nõ esse Sacramẽtum: sed nõ esse Sacramentũ tale, vt repeti non possit. Alioqui Sacramentum esse manifestè probatur: Nam hic est materia sensibilis impositio manuum: est forma, oratio; est effectus, gratia Spiritus sancti, vt ipse Caluinus contendit. Cur ergo non est Sacramentum? At neque ex hoc probari potest Confirmationem esse Sacramentum iterabile. Nam (vt dixi) non agitur hîc de Confirmatione, sed dè reconciliatione pœnitentium. Id quod probo his rationibus.

Primo, Augustinus passim docet Confirmationem fieri Chrismate, vt patet ex locis supra allegatis. Hic autem non solum non meminit Chrismatis, sed apertè indicat se loqui de impositione manuũ sine Chrismate: alioqui non diceret: *Quid est aliud, nisi oratio?* posset enim respõderi, est consecratio, & consignatio per Chrismatis vnctionem.

Secvndo, Sacramentum Confirmationis semel datum non potest repeti, vt ex Concilio Tarraconensi, & ex rescripto Gregorii II. testatur Gratian⁹ dist. 5. de consecrat. can. Dictum est, & can. De homine. Et præterea idem apertè colligitur ex Augustino lib. 2. contra litteras Petiliani, cap. 104. vbi dicit, Sacramentum Confirmationis, sicut etiam Baptismi interdum in pessimis hominibus esse, & manere, licet ad iudicium. Quod si manet etiam in pessimis, nõ debet, nec potest eis dari, cùm reconciliantur, quia iam habent, nec amisérũt. At hoc loco dicit, manus impositionem repeti posse: non igitur loquitur de manus impositione Confirmatoria.

Tertio, August. loquitur de reconciliatione hæreticorum, vt Caluinus fatetur, & ex vtroque loco citato perspicuum est. Sed manus impositio reconciliatoria distincta erat, præsertim in Ecclesia Occidentali à manus impositione Confirmatoria, ergo nõ loquitur August. de Confirmatoria. Assumptio probatur tum ex Vigilio Papa in epist. 1. cap. 3. vbi hoc expresè testatur: tum ex Gregorio lib. 9. epist. 61. vbi dicit, Arianos

in Ecclesia Orientali, cõsueuisse recipi per vnctionem Chrismatis; in Occidentali per solam impositionem manuũ. Cuius diuersitatis ratio assignari solet, quia Ariani Orientales non confirmabantur per Chrisma in sua secta, Occidentales autem confirmabantur; & ideo in Oriente oportebat eos vngere, cùm redibant ad Ecclesiam, quia hoc eis deerat. vnde etiam in Cõcilio Nicæno ex Arabico nuper translato can. 31. iubentur Ariani inungi, cùm ad Ecclesiam veniunt. Vel certè si etiam in Occidente Ariani reiiciebant Cõfirmationem; tamen cùm ad Ecclesiam redibant, non statim Chrismate vngebantur, sed postea per opportunitatem, vt modo facimus cum Lutheranis. Vel denique illa vnctio in Ecclesia Orientali non erat Sacramentum, sed ritus quidam. Quidquid sit, Gregorius expressè dicit, in Occidente nõ inungi, sed simpliciter reconciliari per impositionem manus. Quare Sanctus Augustinus, qui de Ecclesia Occidentali erat, cùm loquitur de reconciliatione hæreticorum; per impositionẽ manuum, non agit de Confirmatione, quæ non fit sine vnctione, sed de simplici reconciliatione.

At duo videntur obstare huic nostræ explicationi, Vnvm, quod Augustinus lib. 3. de Baptismo, c. 16. id est in illo ipso capite, vbi dicit impositionem manuum nihil esse nisi orationem; dicit etiam per eam manuũ impositionem nunc non exspectari, vt homines loquantur linguis, vt fiebat tempore Apostolorum, sed satis esse si infundatur Spiritus sanctus inuisibiliter: quem locũ nos suprà citauimus pro Sacramento Cõfirmationis. Ergo Augustinus loquitur de manus impositione Confirmatoria: vel certè æquiuocè accipit in vno, & eodem capite manus impositionẽ, quod videtur absurdum. Alterum est, quod lib. 5. de Baptismo, cap. 23. Augustinus dicat per manus impositionem reconciliatoriam dari Spiritum sanctum. At hic per nos est effectus Cõfirmationis; ergo eadem erat apud Augustinum impositio manus Confirmatoria, & reconciliatoria.

Respondeo ad Primum, vario modo accipere Augustinum in eo capite manus impositionem, sed sine vllo vitio. Nã propositum eius erat soluere argumentum Sancti Cypriani, qui ex eo, quod in sola Ecclesia Catholica dari potest, & accipi Spiritus sanctus, colligebat Sacramenta hæreticorum non esse vera & rata. Ad hoc argumentum diluendum Augustinus initio capitis explicat, quid intelligi debeat per Spiritum sanctum, cùm dicitur non posse dari, vel accipi, nisi in Ecclesia Catholica per manus impositionem: ac dicit intelligi donum charitatis; hoc enim non possunt habere nisi boni, & ideo nõ nisi in Ecclesia Catholica; quia extra illam nulli sunt boni. Hoc autẽ loco accipit Augustinus manus impositionem in genere, siue sit Confirmatoria, siue reconciliatoria, siue (vt sic loquar) Ordinatoria: semper enim per eam datur gratia, & charitas, nisi ponatur obex. Deinde vult Augustinus ostendere per manus impositionem dari reuera donũ charitatis; & declarat exemplo manus impositionis Confirmatoriæ, cùm dicit, nũc non exspectari, vt loquantur linguis, quibus manus imponitur, sed latenter eis infundi charitatem. Itaque ibi accipit manus impositionem magis strictè (id est, pro sola Confirmatoria) nec tamen est vitiosa æquiuocatio; quia quod conuenit toti generi, rectè declaratur exemplo vnius speciei. Postea redit ad argumentum Cypriani, & distinguit tria; Sacramentum, donum Spiritus sancti gratis datum, vt prophetiam; & donum gratum faciens, id est charitatem; ac dicit extra Ecclesiã, vel in malis hominibus esse posse duo priora, non tamen tertium; & idcirco debere ad Ecclesiam redire, vt in ea per manus impositionem recõciliatoriam illud accipiat. Et quia poterat aliquis suspicari, non posse repeti hanc manus impositionem, sicut non potest repeti Baptismus, nec Confirmatio, nec Ordinatio; ideo Augustinus subiungit posse repeti manus impositionem, id est, reconciliatoriam, quia nihil est aliud, nisi oratio super hominem, id est, non est consecratio aliqua, quæ maneat, & characterem imprimat, vnde repeti non possit, sed est tantùm cæremonia adiuuans orationem.

Ad Alterum argumentum respondeo, vt iam dixi, Spiritum sanctum dari, per omnem impositionem manuum, sed ad varios effectus. Nam per impositionem manuum Confirmatoriam datur ad roborandã animam in fidei confessione; per reconciliatoriam datur ad remissionem peccatorum; per ordinatoriam datur ad potestatem ministrandi Sacramenta.

Ad locum Gratiani à Kemnitio additum, Respondeo, Gratianum velle dicere non esse Sacramentum Ordinis, vel etiam Cõfirmationis, impositionem manuum, de qua loquitur Augustinus; id quod rectè ille dicit, ac rectè etiam probat ex eo, quod repeti potest. Non autem negat esse Sacramentum recõciliationis: nam alioqui etiam Eucharistia repeti posset, & tamen est verissimum Sacramentum.

Tertia, solutio est, quod apud veteres Confirmatio fuerit tantùm Catechesis puerorum, qui in infantia baptizati fuerant. Ita Caluinus ibidem §. 4. & 13. vbi citat Leonem epist. 35. & 77. & Hieronymum contra Luciferianos: quem eandem solutionem omnes alii amplectuntur. At vanissima est: nam Primo nec Scriptura, nec vllus veterum meminit huius Catechesis. Scriptura Actor. 8. & 19. dicit, Apostolos orasse & imposuisse manus, & eo modo dedisse Spiritum sanctum: examinis puerorum nulla mentio. Similiter loquuntur Patres, vt suprà ostendimus. Porrò etiam Sanctus Leo epistol. 35. & 77. nihil dicit de hac re; nam loquitur de reconciliatione hæreticorum, nõ de examine puerili. Hieronymus quoque examen non nominat. Præterea ista solutio non solùm non est conformis Patrum doctrinæ, sed etiam ei repugnat. Patres enim dabant Confirmationẽ per vnctionem, & manus impositionem etiam infantibus, vt expressè docent Innocentius I. epist. 1. & liber de Ecclesiasticis dogmatibus, cap. 52. & Ordo Romanus. Et Præterea id certissimum est, quia dabant olim infantibus etiam Eucharistiam, vt patet ex Cypriano in sermone de lapsis, & tamen Eucharistiam nõ dabant, nisi post Confirmationem, vt ex Dionysio, Ambrosio, & aliis patet. At certè infantes nõ sunt capaces examinis, nec Catechismi; nec aduersarii volũt examen etiam infantium, sed puerorum iam adultorum; igitur euidens est, omnes patres non loqui de ritu Confirmationis, quam sibi hæretici hoc tempore confinxerunt. Denique, omnes fere patres meminerunt Chrismatis, & signaculi crucis in frõte, & in hoc ponunt essentiam huius Sacramenti, vt ex eorum testimoniis constat.

Iam verò Kemnitius in 2. par examinis, pag. 297. & deinceps differit de sententiis patrum, ac ad quinque capita reuocat omnes suas solutiones. Primo dicit multos auctores qui citantur pro Sacramento Cõfirmationis, esse apocryphos, & supposititios. At id nihil est. Nam etiamsi epistolæ citatæ Melchiadis, Eusebii, & Vrbani, nec non liber Dionysii Areopagitæ, homiliæ Eusebii Emisseni, & sermones Cypriani de operibus Cardinalibus Christi, sint apud nonnullos dubiæ Scripturæ, vel etiam supposititiæ: tamen multos habemus alios certissimos, & probatissimos auctores; & isti ipsi sunt antiquissimi, & optimi, licet non sit certum, an sint illi, quorum nomina præferunt.

SECVNDO Kemnitius addit, alios auctores qui de Chrismate agunt, certos quidem esse, sed ex schola Montani prodijsse, vt Tertullianum & Cyprianum. SED hoc esse impudens mendacium demonstrauimus, cap. 1.

TERTIO dicit, alios esse auctores certos & probatos qui de vnctione mentionem faciunt, sed eam vocare Sacramentum improprie, & largo modo, quia est humana cæremonia quædã in Baptismo adhiberi solita: sicque exponit loca Augustini à nobis citata ex li. 15. Trin. ca. 26. & li. 2. contra literas Petiliani, ca. 104. AT multum hic errat Kemnitius. Suprà enim ostẽdimus, Patres ferè omnes distinguere Cõfirmationem à Baptismo, & effectũ spiritualem ei tribuere, qui non cõuenit nisi vere ac proprie dictis Sacramentis. Id quod etiam manifeste patet ex locis Augustini citatis, quæ suo more Kemnitius truncata, & imperfecte citauit. Nam in priore loco dicit, Præpositos Ecclesię imponere manum, & Chrismate inungere ad hoc, vt detur Spiritus sanctus, vt olim fecerunt Apostoli Act. 8. At certe Apostolorum actio nõ fuit humana cæremonia adiuncta Baptismo, sed alia, & quidem diuina, & efficacissima. In posteriore loco August. multũ laborat, vt ostendat veram Confirmationem posse dari, & accipi à malis, vt ipsum etiam Baptismum. At quid opus erat hoc probare de humana, & sterili cæremonia? quis enim de eo dubitare poterat? Deinde ibid. Aug. dicit, malos accipere Sacramentum Confirmationis visibile, sine inuisibili gratia Spiritus sancti, idque ad iudicium. At certe non distingueret Sacramẽtum visibile ab inuisibili gratia in malis, nisi crederet in bonis ista coniungi, & vnũ per alterum dari: neque ad iudicium sumitur cæremonia humana, etiam si à malis sumatur. Denique ibid. August. dicit, Sacramentum Chrismatis esse sacrosanctũ, sicut est ipse Baptismus. At quanta blasphemia fuisset æquare humanam cęremoniam Sacramento Baptismi?

QVARTO Kemnitius dicit, etiamsi veteres variè loquantur de hac re, tamen nullum esse in puriore antiquitate Patrem, qui detrahat Baptismo suos effectus, vt eos tribuat Chrismati, vt modo faciunt Papistæ. Et quia Cyrillus videbatur illi valde obstare, in dubium reuocat, an sint eius illæ Catecheses, & an ipse aliquãdo errauerit in fide, & tandẽ reijcit tãquam falsa, quæ dicit Cyrillus. SED hæc omnia metæ nugæ sunt. Nam nec nos dicimus detrahẽdos esse Baptismo suos effectus, sed damus vtrique Sacramẽto effectus proprios. De Catechesibus autem Cyrilli nemo vnquam dubitauit, neque profert Kemnitius vllam rationem, vel coniecturam, cur dubitandum sit. De fide autem, & probitate Cyrilli exstat egregium testimoniũ in epist. Concilij Constantinopolitani ad Damasum apud Theodoretum lib. 5. cap. 9. vbi tota illa Synodus Oecumenica Cyrillum vehementer commendat, quòd multa, & varia certamina cum Arianis ob fidem Catholicam gesserit.

QVINTO Kemnitius dicit, Patres loqui valde dissimiliter ab auctoribus recentioribus. Nam veteres inculcant manus impositionem, quæ tamẽ nunc abolita est; item veteres nominant oleũ, sed nullus probatus auctor addit mixtionẽ cum balsamo, vt modò faciunt omnes recentiores: veteres tribuunt Baptismo eos effectus, quos recentiores tribuunt Confirmationi, vt dare gratiam, dare Spiritum sanctum, perficere, armare contra Diabolum, &c. deniq; veteres Vnctionem annectunt Baptismo, recentiores separant, ac si duo essent Sacramenta. AT hic etiam valde hallucinatur Kemnitius. Nam IN PRIMIS falsum est, esse abolitam manus impositionem, vt suprà ostendimus, c. 2. DEINDE balsami cum oleo mixti expresè meminit A Greg. I. Papa in ca. 1. Cantic. qui certe probatissimus auctor est, sed de hac re postea. PRÆTEREA falsum est eosdem effectus tribui à Patribus Baptismo, quos nos tribuimus Confirmationi, etiam si nomina effectuum sæpe sint eadem. Nam Baptismus dat gratiam, & Spiritum sanctum, sed ad alios effectus, quam Confirmatio. Vnde etiã Dominus Ioan. 20. dedit Apostolis Spiritum sanctum per insufflationem, & tamen eodem tempore promisit illis Spiritũ sanctum, Act. 1. & dedit Act. 2. sic etiã Baptismus armat, quia dat gratiam bene operãdi. Sed Confirmatio addit peculiare robur ad profitẽdam fidem. Vnde dicitur Apostolis iam baptizatis, Luc. vlt. *Sedete in ciuitate, donec induamini virtute ex alto.* DENIQVE Baptismus perficit in genere, quia facit vere, & integre iustos, & Dei filios; & tamẽ Confirmatio adhuc perficit in alio genere: quomodo infans perfectus homo est, quoad essentiam, & tamen non est perfectus, quoad molem. Itaq; iidem Patres, qui magnificè loquũtur de Baptismo, magnificè etiam loquuntur de Confirmatione, vt ex locis citatis patet.

B QVOD autem Kemnitius obiicit de coniunctione vnctionis cum Baptismo, ostendit eius imperitiam. Nam solebant veteres etiam Eucharistiam coniungere cum Baptismo, siue adultos, siue infantes baptizarent: & tamen nemo negat Sacramenta esse distincta, Baptismũ, & Eucharistiam. Hoc tempore cùm baptizãtur adulti, eodem die datur Baptismus, Confirmatio, & Eucharistia, vt veteres faciebant: sed cùm baptizantur infantes, differuntur alia duo Sacramenta, donec ad vsum rationis peruenerint, qui ea percepturi sunt, quia non sunt ea Sacramenta infantibus necessaria, & maiori cum fructu, & reuerentia percipiuntur ab adultis. Neque in hoc à nobis Lutherani dissentiunt.

CAPVT VIII.

De materia Sacramenti Confirmationis.

C SEQVITVR ALTERA quæstio de materia huius Sacramenti, de qua, & si quędam iam dicta sint in superiori quæstione, tamen accuratius res explicãda est. Igitur materiam huius Sacramenti remotã Catholici communi consensu esse docent, oleũ balsamo admixtum, atque ab Episcopo consecratum: materiam verò proximam, quæ prõprie est altera pars Sacramẽti, vnctionem ex prędicto oleo in fronte adhibitã non modo reiiciunt, sed etiam rident, vt ex locis quæstione superiori indicatis intelligi potest: vbi pinguedinem per contumeliã vocant, & Kẽnitius pag. 324. nõ putat impiũ qui calceos in itinere torrefactos Chrismate isto inungat: & reipsa in Gallia Caluinistæ dicuntur ocreas suas Chrismate inunxisse. Vt autem cõmodius hęc veritas probari possit, statuam sequentes propositiones.

D PRIMA propositio: *Chrisma, siue Vnctio, materia est Sacramenti Confirmationis.* Hæc certissima est Catholicis, ex Concilio Florentino in Instructione Armenorum, & Concilio Tridẽt. sess. 7. can. 2. de Confirmatione. Probatur PRIMO ex duob⁹ locis Scripturæ, vbi vel expresè fit mentio huius vnctionis, vel certe ad eam alluditur. PRIOR est, 2. Cor. 1. *Qui Confirmat nos Deus, & vnxit nos, & signauit, & dedit pignus Spiritus in cordibus nostris.* Hunc locũ exponunt de Sacramento Confirmationis, Ambr. li. de iis, qui initiantur mysteriis, ca. 7. & Anselmus, ac Theodoretus in commentatio, & verba ipsa satis aperte hoc significant. Nam imprimis verbum (*Confirmat*) proprium est huius Sacramenti, in quo robur datur. Deinde (*Vnxit nos*) vel refertur ad ipsam vnctionem externam, vel si referatur ad internam, fit allusio ad externam: ideò enim interna illa il-

iustratio, & operatio Spiritus sancti dicitur vnctio, qui per vnctionem externam, dari & significari solet. Illud autem (*Signauit nos*) referri potest tum ad internam obsignationem per characterem, tum ad externum signaculum crucis, quod in hoc sacramento in fronte imprimitur. Denique illud (*Dedit pignus Spiritus in cordibus*) apertissimè designat effectum principalem huius sacramẽti, qui est donum charitatis. Posterior locus est 1. Ioan. 2. Et vos vnctionem, quam accepistis ab eo maneat in vobis, &c. Hunc locum de hoc sacramento exponit Cyrillus cateches. 3. mystagog & August. tract. 3. in epist. Ioannis, vbi dicit, esse quoddam sacramentum vnctionis, cuius tantùm virtus inuisibilis sit.

Secvndo probatur, & quidem efficacius ex cõmuni consensu Pontificum, Conciliorum, & Patrũ Græcorum, ac Latinorum, quos suprà citauimus. Tametsi enim Scripturæ testimonia primum locum habent, quãdo perspicua sunt, tamen cùm ea non sunt ita manifesta plus momẽti habet Ecclesiæ auctoritas, quam ipsa Scriptura apertissimè commendat.

Secvnda propositio: *Materia Confirmationis non est oleum simplex, sed oleum mixtum balsamo.* Probatur Primo ex traditione maiorũ. Nam in primis Dionysivs Areopagita, etiamsi non nominat balsamum, tamen aperte describit ab effectu, seu proprietate: siquidem in Eccles. hier. c. 4. par. 3. dicit Chrisma cõponi ex variis rebus, & odoriferum esse: *Dicimus*, inquit, *vnguenti compositionem esse collectionem suauiter spirantium materiarum.* Secvndo Clemens l. 7. Const. Apost. ca. 44. in benedictione Chrismatis mentionem facit fragrãtiæ odoris. Tertio Fabianvs Papa & Martyr, in epi. 2. ad Orientales aperte dicit, Christũ ipsum instituisse, vt Chrisma conficeretur ex oleo admixto balsamo. Qvarto Cyprianvs, vel quicunque est auctor, in serm. de vnctione Chrismatis: *Hodie*, inquit, *in Ecclesia sacrum Chrisma conficitur, in quo mixtũ oleo balsamum sacerdotalis, & regiæ gloriæ exprimat vnitatẽ.* Qvinto Gregorivs Turonicus lib. de gloria Martyrum, c. 40. enarrans ingens miraculum, quod extat etiam apud Prudentium in l. contra Iudæos, pro eo quod Prudentius dixerat: *Lotus & vnctus* (sic enim requirebat rario carminis) ille ait: *Baptismo lotus, & balsamo vnctus.* Vbi videmus Gregorio interprete, tempore Prudentii in Chrismate fuisse balsamum; immò et ã diu ante Prudentii tempora. Is enim narrat historiam, quæ tempore Ethnici Imperatoris acciderat; qui cũ victimarum intestina inspiceret, & inde per artes dæmonũ responsa quæreret, nihil efficere potuit, quod dæmones timuerint præsentiam adolescentis, qui cum Imperatore aderat, qui & Baptismo lotus, & Chrismate in frõte delibutus fuerat. Sexto Gregorivs Papa, vt suprà citauimus in 1. cap. Cant. disertis verbis asserit, Chrisma ex oleo, & balsamo confici: neque aliquid noui instituit, sed solùm refert, quod in vsu Ecclesiæ erat. Septimo Concilium II. Bracarense, can. 4. celebratum paulò post Gregorij mortem, expressè etiam meminit balsami; vt etiam Concilium Florentinum in instructione Armenorum, & omnes Scholastici ac recentiores auctores.

Cæteri Patres veteres, etiamsi non expressè balsamum nominent, tamen satis apertè idem significare videntur, cùm non oleum, sed Chrisma appellant vnctionem, quæ datur in sacramento Confirmationis: nam ex Ecclesiæ vsu Chrisma non significat simplex oleum, sed vnguentum confectum ex pluribus rebus. Id patet ex Innocentio III. ca. Pastoralis, extra de sacramentis non iterandis; vbi referens quendam in sacramento Confirmationis per errorem vnctũ simplici oleo benedicto, non autẽ vnguento ex oleo & balsamo, vt est consuetudo; scribit eum vnctũ fuisse simplici oleo benedicto, non Chrismate: vbi distinguit Chrisma ab oleo propter alterius liquoris admistionem. Sic etiam Concilium II. Carthaginense, can. 3. & Concilium III. Carthaginense, can. 36. dicunt, non licere presbytero Chrisma conficere. Quid autem est Chrisma conficere, nisi ex pluribus liquoribus vnum vnguentum facere?

Secvndo accedit figura Testamenti veteris. Nam vnguentum, quod Deus iussit fieri Exod. 30. quo vngeretur tabernaculũ, & sacerdotes; figura erat Chrismatis, quo vngitur Ecclesia, quæ est verũ Dei tabernaculum, vt docent Cyprianus sermone de vnctione Chrismatis, & Petrus Damianus sermone primo de dedicatione. Illud autem erat ex oleo oliuarum cum admistione odoriferorum succorum, quorum vnum erat נטף quod stacten, & etiam balsamum fuisse dicitur.

Denique accedit etiam congruentia, quã dum ridiculam videri vult Kemnitius, ipse se ridiculũ probat. Ratio Theologorum, & ipsius etiam S. Thomæ, 3. par. quæst. 72. ar. 2. est, quia debet materia sacramẽti significare effectum sacramẽti. Porrò effectus huius sacramẽti præcipuus est confirmatio in fide quę duo requirit, puritatem, & feruorem fidei in corde, & cõstantẽ confessionem in ore: primum apertissimè significatur oleo, quod liquor purissimus, & subtilis, lucidus, & calidus est: secundum non minus apte significatur balsamo, quod bonum odorem effundit ad alios.

Præterea huius sacramẽti effectus significati sunt in iliis igneis linguis, quæ apparuerunt super Apostolos in die Pentecostes. Etsi enim Apostoli sine sacramento confirmati sint illo die ab ipso Deo immediatè; tamen non sine visibili symbolo effectum inuisibilem significante. Illis ergo duobus symbolis, igni & linguis, seu potius vni ex duabus partibus constanti, id est, linguis igneis respondent optimè in sacramento nostro oleum & balsamum, seu Chrisma ex oleo, balsamoque confectum.

Hanc rationẽ his verbis Kemnitius irridet. pag. 286. *Arrige aures, optime lector, magnum enim, & insigne audies acumen.* Et infrà: *Miraberis scio vbi audieris, Igni in Pẽtecoste respondet in Pontificia Confirmatione oleum. Qua ratione? quia oleum nutrit ignem. Sed idem facit etiã baculus quercineus fumo bene induratus. Speciei linguarum respondet balsamum, quia est odoriferum. Sed quid linguæ commune est cum odoribus? num lingua odoramur?* Hæc ille.

At non mirum si absurdus homo, absurdè intellexit, quæ bene à doctis viris dicta, & scripta sunt. Non n. dicimus oleum respondere igni, quia nutrit ignem; sed quia sicut in Scripturis per ignem significatur sapientia, & charitas, & ipse Spiritus sanctus illustrãs, & calefaciens corda, vt ignis illustrat, & accendit corpora: ita etiam in Scripturis oleum, siue vnctio significat eandem charitatem & sapientiam, & ipsum Spiritum sanctum. Nam oleũ res facit lucidas; & perspicuas, & simul fouet, emollit, penetrat, &c. Itaque de igne legimus Luc. 12. *Ignem veni mittere in terram*, & ad Heb. 12. *Deus noster ignis consumens est*, & similiter de vnctione legimus, Act. 10. *Vnxit eum Spiritu sancto, & virtute*, & 1. Ioan. 2. *Vnctio docebit vos de omnibus.* Nõ inueniet autem Kemnitius, vbi in Scripturis Spiritus sanctus baculo quercineo cõparetur. Quod attinet ad linguas & balsamum, in eo posita est similitudo, quod sicut per linguam communicatur vox, & eo modo foras prodit confessio fidei: ita per balsamum cõmunicatur odor, & eodem modo significatur exterior protestatio veræ fidei. Sed de nugis Kemnitianis satis.

Tertia propositio: *Chrisma, quod est materia Sacramenti Confirmationis, prius consecratum, ac benedictum*

esse

esse debet. In hac etiam Catholici omnes conueniunt. Et quia Caluinus,& Kemnitius hanc obiectionem superstitiosam, & magicam vocant,ita vt Caluinus lib. 4. instit. c. 19. §. 8. vocet Chrisma consecratum,oleum diaboli mendacio pollutum, & Kemnitius pag. 287. dicat appellari debere Chrisma excantatum: probanda est hæc veritas testimoniis veterum sanctorũ Pontificum, Conciliorum, Patrum.

Igitur probatur PRIMO ex traditione Ecclesiastica sanctorum Pontificum. Clemens Romanus satis fusè de ista consecratione tractat, quam etiam Apostolis tribuit li. 7. Apost. constit. ca. 42. & 44. Idem docet Fabianus Papa, & Martyr,in epist.2. suprà notata,qui etiam addit singulis annis feria V. in cœna Domini nouum Chrisma consecrandum. Damasus I. epist. 4. Innocent. in epist. 1. ca. 3. Leo I. epist. 88. Gelasius I. epist.1. Ioann.III. in epist. vnica. Greg. I. in ca.1.Cantic. & Innocen. III. cap. Cùm venisset, extra de sacra vnctione, disertis verbis docent Chrisma esse consecrandum, idque à solo Episcopo.

SECVNDO probatur ex Conciliis. Concilium Nicænum can. 69. secundum Arabicum codicem in Latinum nuper conuersum,expressè meminit triplicis cõsecrationis, quæ etiam nunc in Ecclesia viget, i. olei Catechumenorum, olei infirmorum, & Chrismatis. Concilium Laodicenum,can. 48. sacratissimum Chrisma vocat: quo nomine non illud appellaret,nisi consecratum esset. Concilium Romanum sub Syluestro can. 5. prohibet presbyteris,ne Chrisma faciant,quia nimirum id ad munus Episcopi pertinet Porrò Chrisma facere non est solum miscere oleum cum balsamo, sed etiam simul consecrare. Nam alioqui etiam pharmapocolæ Chrisma facere possent. Idem paulò pòst prohibuerunt Concilia Carthaginensia II. can. 3. & III. can. 36. Concilium IV. Carthaginense can. 36. iubet Parochis, vt omni anno ante Pascha petant Chrisma ab Episcopo proprio,idque non per clericos iuniores, sed per se ipsos,aut per illum,qui sacrario præest. Vbi videmus in hoc Concilio,quod apud omnes est maximæ auctoritatis, idem haberi de Chrismate singulis annis renouãdo,quod habetur in epist. Fabiani,quam nonnulli apocrypham esse volunt. Videmus præterea quantam reuerentiam huic sancto oleo Concilium detulerit, cum prohibuerit deferri à clericis iunioribus,sed expressè præceperit, vt ipse, qui præest parœciæ,aut certè qui præest sacrario,illud accipiat ab Episcopo. Idem habet Cõcilium Vasense,can.3. vbi etiam dicit non decere, vt summa infimis committantur,& ideò non debere Chrisma deferre clericum vllum, nisi vt minimum sit Subdiaconus. Concilium Toletanum I. Can. 20. iterum declarat soli Episcopo licere Chrisma consecrare, & ab eo petendum singulis annis paulo ante Pascha. Concilium II. Hispalense,can. 7. I. Bracarense,can.37. Concilium S. Bonifacij Martyris,quod extat in vita ipsius, & Vvormacience Concilium can.2. & 8. ac denique Florentinum in instruct. Armenorum idem habent.

NOTANDVM autem est, hæc Concilia non solum antiquissima esse,præter Florentinum, sed in diuersissimis prouinciis celebrata. Nicænum,& Laodicenum in Græcia,Romanum, & Florentinum in Italia,Carthaginensia in Africa, Toletanum, & Hispalense in Hispania, Bracarense in Lusitania, Vasense in Gallia, Concilium S. Bonifacii, & Vvormacience in Germania. Ex quo intelligi potest omnino, totam veterem Ecclesiam conculcare hæreticos huius temporis qui Chrismatis Consecrationem,vt rem magicam execrantur.

TERTIO probatur ex Patribus: DIONYSIVS Areopagita toto 4. cap. hierarchiæ Ecclesiasticæ de ista cõse-

A cratione agit,quam etiam ab Apostolis se didicisse affirmat. THEOPHILVS Antiochenus Episcopus ab Apostolo Petro VI. in lib. 1. ad Autolycum (qui habetur in V. tom. bibliothecæ sanctorum Patrum)vocat sanctum Chrisma diuinum oleum: vbi etiam dicit Christianos ab hac vnctione denominari. Quod est NOTANDVM contra Kemnitium,qui pag. 305. arguit Cyrillum mendacij contra verbum Dei, quod dixerit nõ esse dignos nomine Christiani, qui non sunt vncti Chrismate: *Cum tamen constet,* inquit Kemnitius, *nomen Christianum ortum esse Antiochiæ teste Luca Act.* 11. Quasi verò non potuerit Antiochiæ primum hoc nomen imponi,& tamen à Chrismate deriuari. Certè melius nouerat res Antiochenas Theophilus Antiochenus,& proximus Apostolicis temporibus, quam Kemnitius
B Germanus, & qui paulò antè viuere cæpit.

TERTVLLIANVS lib. de Baptismate: *Exinde,* inquit, *egressi de lauacro perungimur benedicta vnctione.* CYPRIANVS lib. 1. epist. 12. *Oleum,* inquit, *in altari sanctificatur: sanctificare autem olei creaturam non potuit, qui nec altare habuit, nec Ecclesiam. Vnde nec vnctio spiritualis apud hæreticos esse potest, quando constet oleum sanctificari, & Eucharistiã fieri apud illos omnino non posse.* Auctor sermonis de vnctione Chrismatis, apud eundem Cyprianum: *Hodie* (id est, feria V. in cœna Domini) *vnguentum ad sanctificationem paratur.* BASILIVS lib. de Spiritu sancto,c. 27. *Benedicimus,* inquit, *aquam Baptismatis, & oleum Vnctionis.* CYRILLVS catech. 3. mystag. *Sanctum vnguentũ non amplius est vnguentum nudum, postea quam consecratum est sed Christi Chrisma.* OPTATVS l. 2. *Vt omnia,* inquit, *sacrosancta Episcopi vestri violarent, Eucharistiam infuderunt canibus infundi, & ampullam Chrismatis perfenestram, vt eam frangerent, proiecerunt.* At certè nec sacrosanctum
C Chrisma vocarent, nec cum Eucharistia conferri posset nisi consecratum. AVGVSTINVS li. 5. de Baptismo, ca. 190. & 20. tractans argumentum Cypriani, quo ille probare volebat, hæreticos non habere vera sacramenta,quia non possunt consecrare oleum,quo inunguntur baptizati,vt accipiant Spiritum sanctum: non ait (quod certè dicere debuit secundum Caluinum,& Kemnitium) non esse opus oleum consecrare, immò superstitionem, & incantationem esse olei consecrationem: sed respondet, posse hæreticos oleum consecrare, quia nimirum potestas cõsecrandi non est in illis ab hæresi,sed ab ordinatione, quam veram,& sanctam susceperunt. Et probat à simili: nã si possunt sacerdotes homicidæ, & adulteri in Ecclesia,etiam Cypriano consentiente, oleum consecrare, cur non hæretici,modò sint verè ordinati? *Cur,* inquit, *ad verba quæ*
D *procedunt ex ore homicidæ, possit Deus oleum sanctificare, & in altari quod hæretici posuerunt, non possit, nescio.* Vide etiam tractat. 118. in Ioan. prope finem.

His accedant Beda in c. 8. Act. Rupertus lib. 5. de diuin. offic. cap. 17. & 18. Isidor. lib. 1. de diuin. offic. cap. 28. Rabanus lib. 2. de Instit. cleric. c. 26. Alcuinus lib. de diuin. offic. cap. de feria V. in cœna Domini, & Amalarius lib. 1. de offic. Eccl. c. de eadem feria V. & Petrus Damiani serm. 1. de dedic. templi.

QVARTA propositio: *Vnctio Chrismatis ad crucis figuram in fronte hominis baptizati fieri debet, vt sit vera, & proxima Sacramenti huius materia.* Hæc satis patet ex locis suprà citatis. Expressè.n. nominant signaculum in fronte ex Pontificibus Damasus, Innocentius, Leo, Ioan. III. & Greg. I. Ex Conciliis II. Hispalense, & Florentinum,ex Patribus TERTVLLIANVS lib. de præscriptione: *Signat,* inquit, *in fronte milites suos*; Cyrillus catech. 3. mystagog. Prudentius in ψυχομαχία, Aug. in Psal. 141. in illa verba. *In via hac, qua ambulabam absconderunt laqueum mihi:* vbi dicit, sacramenta varia in variis partib⁹ accipi, quędam toto corpore, vt Baptis-

mum, quædam in ore, vt Euchariſtiam, quædam in fronte, vt ſignaculum crucis in Confirmatione. Et cauſam reddit, quia frons eſt locus pudoris: datur autem hoc ſignaculum, vt non erubeſcamus Dominum confiteri, etiam coram perſequutoribus. Idem habent Rabanus, Petrus Damiani, & alij omnes.

CAP. IX.

Soluuntur obiectiones contra materiam Confirmationis.

PRIMA obiectio Brentii in Confeſſione Vvitembergenſi, cap. de Baptiſmo. Vſus Chriſmatis ad elementa huius modi pertinet, & ad Iudaicas cæremonias, à quibus nos reuocat Paulus Coloſ. 2. *Si mortui eſtis cũ Chriſto ab elementis mundi huius, quid adhuc his detinemini?* RESPONDEO, Si argumentum valeret, probaret etiam non eſſe vtendum aqua in Baptiſmo, nec pane in Euchariſtia, quia his rebus vtebantur etiam Iudæi, cum haberent aquã expiationis, & panes propoſitionis: quare ſicut potuit aqua, & panis deſeruire vmbræ, & veritati, ſic poteſt etiam oleum, Paulus autem reuocat nos à cæremoniis Iudaicis, quæ verè elementa erant, & egena, vt ipſe alibi dicit, cũ iuſtificare non poſſent: non autem à ſacramentis Chriſtianis licet in eadem materia conſiſtant.

SECVNDA obiectio. Dionyſius Areopagita non obſcurè ſignificat ritum Chriſmatis deſumptum ab athleticis vnctionibus Ethnicorum, & partim ex lege Moſaica. At Moſes Deut. 12. *Cane*, inquit, *ne imiteris Gentes, & requiras cæremonias eorum, &c.* RESPONDEO; Dionyſium tribuere Chriſmatis doctrinam Apoſtolis Chriſti, nõ Ethnicis, aut Iudæis, vt ſuprà oſtendimus. Quod autem ait de Iudæis, pertinet ad figuram huius ſacramenti, non ad ipſam eſſentiam, & veritatem. Quod verò de athletis dicit non pertinet ad cæremoniam, & cultum, vt ſomniat Brentius, ſed ad effectum ſacramenti per ſimilitudinem explicandum: vt enim athletæ vngebãtur, vt vincerẽt in certamine corporali, ita nos vngimur ſancto Chriſmate, vt vincamus in certamine ſpirituali. Qua ſimilitudine vtuntur plurimi Patres, Chryſoſt. Ambr. Auguſt. & alij. Non igitur facit ad rem teſtimonium Deuteronomij: non enim athletæ vnguntur, vt ea cæremonia Deum colant.

TERTIA obiectio. Acta Conciliorum teſtantur Chriſma inſtitutum eſſe à Syluestro, non igitur Apoſtolis in vſu eſſe potuit, vt Fabianus ſcribit. RESPONDEO; Acta Conciliorum, ſeu potius Damaſus in vita Syluestri, ſolùm teſtatur, Syluestrum præcepiſſe, vt preſbyteri tangerent verticem baptizati Chriſmate, quæ vnctio diſtincta eſt à ſacramento Confirmationis, quod in fronte ab Epiſcopo datur. Non potuiſſe autẽ Chriſmata à Syluestro inſtitui, euidenter patet ex Tertulliano, Theophilo Antiocheno, Cypriano, Cornelio, & aliis ſuprà citatis, qui fuerunt ante Syluestrum, & expreſsè Chriſmatis meminerunt.

PRIMVM argumentum obiicit Kemnitius contra propoſitionem primam ex Scripturis. Nam Act. 2. & 10. datur Spiritus ſanctus ſine vllo Chriſmate. Item Act. 8. & 19. fit mentio impoſitionis manuum, non autem Chriſmatis.

RESPONDEO, Quod attinet ad caput 2. & 10. Actor. non fuiſſe in his locis miniſterio ſacramentorum datum Spiritum ſanctum, ſed ſingulari priuilegio datum à Deo effectum ſacramenti ſine ſacramento.

Quod verò pertinet ad alia duo loca, duæ dari ſolent reſponſiones. PRIOR eſt aliquorum Scholaſticorum, A qui dicunt Apoſtolos vario modo miniſtraſſe hoc ſacramentum, ac primis quidem temporibus, quia viſibiliter deſcendebat Spiritus ſanctus non vſos fuiſſe eos vlla vnctione, ſed ſimplici manus impoſitione: ſiquidem, effectum internum ſatis teſtabatur externus ille ignis, qui diuinitus apparebat. At poſtea cum formæ illæ viſibiles ceſſaſſent, tum adhibere eos cœpiſſe vnctionem, vt per eam ſignificarent id, quod antea viſibili ſpecie diuinitus apparẽte ſignificabatur. Si obiicias non potuiſſe Apoſtolos inſtituere materiam ſacramenti, Reſpondent, eos non inſtituiſſe, ſed à Chriſto id mandatum accepiſſe, vt modò vterentur manus impoſitione, modò Chriſmate, prout oportunum eſſe iudicarent. Hæc ſolutio non eſt omnino improbabilis & ab ea non abhorret S. Thomas 3. par. quæſt. 72. artic. 2. Et fortaſſe poſſent huc trahi teſtimonia Concilii Florentini, & Innocentij cap. Cum veniſſet, extra de ſacra vnctione, qui dicunt dari in Eccleſia ſacramentum Confirmationis loco manus impoſitionis Apoſtolicæ.

Eſt tamen ALIA ſolutio, quæ longè mihi probabilior videtur, Thomæ Vvaldenſis, tom. 2. de ſacram. c. 113 & Hugonis de S. Victore lib. 2. de ſacram. par. 7. cap. 2. qui dicunt idem eſſe vnctionem Chriſmatis, & manus impoſitionem; qui enim inungit, manus imponit, & idcirco vtrumq; ſignificari, etiamſi alterum tãtũ exprimi videatur. Hæc ſolutio probabilior eſt. Nã conſtat Apoſtolos in Confirmatione vſos eſſe Chriſmate, cum id aſſerant Dionyſius, & Clemens, & præterea vnctionis meminerint, antiquiſſimi auctores, Theophilus Antiochenus, & Tertullianus, Cyprianus, Cornelius, Origenes, & alij, ante quos non fuit vllum Concilium Oecumenicum, in quo id inſtitui potuerit: conſtat etiam optandum eſſe, vt poſſit defendi Apoſtolos ſemper eadem materia vſos, & non modò vna, modò altera: id enim tutius, & expeditius eſt. At C cur quæſo, id non poteſt defendi? *Quia*, inquiunt, *Lucas meminit impoſitionis manuum, & non meminit Chriſmatis.* Sed nec vſquam Lucas, aut alia Scriptura, aut etiam vllus veterum dicit, Apoſtolos vario modo hoc ſacramentum miniſtraſſe. Et præterea in verbis Lucæ poſſe intelligi etiam Chriſma, multis modis probare poſſumus: Apoſtolos autem mutaſſe materiã, neſcio an vllo modo probari poſſit, niſi recentiorum auctoritate.

PRIMO igitur ſic probo, Apoſtolos ſemper manus imponendo ſignaſſe Chriſmate, ac proinde Lucam ritum illum compendio perſtrinxiſſe, & ex vna parte rem totam intellexiſſe. Nam Patres, qui vno in loco dicũt per impoſitionem manus dari Spiritum ſanctum, iidem in alio loco dicunt dari per vnctionem Chriſmatis, & aliquando vtrumque ſimul coniungunt; ex quo apparet vtrumque ad ritum hunc pertinere, & illis perinde eſſe, ſiue vnum, ſiue alterum, exprimant. Tertullianus libro de Reſurrectione carnis ſupra citato, tractans hunc ritum, dicit, carnem vngi, ſignari, & manus impoſitione obumbrari: tamen in D libro de præſcriptionibus ſolum exprimit ſignari in fronte, & libro primo in Marcionem, ſolum exprimit vnctionem: libro de Baptiſmo exprimit vnctionem, & manus impoſitionem. Ita videmus vnum auctorem modò vnam partem, modò duas, modò tres eiuſdem ritus exprimere, & tamen ſemper rem eandem ſignificare. Cyprianus libro primo, epiſt. vltima ſolum meminit vnctionis; libro ſecundo, epiſtola 1. ſolum meminit manus impoſitionis, cum de vna re, & eadem loquatur; in epiſtola verò ad Iubaianum, cum manus impoſitione addit ſignaculum dominicum, de quo nihil dixerat in prioribus duabus epiſtolis. Sic etiam Concilium I. Arelatenſe, can. octauo, tantum

nominat manus impoſitionem,& tamen Concilium II. Arelatenſe paulò poſt celebratum,&eandē rē tractās, can.17.nominat vnctionē Chriſmatis. Damaſus,& Leo ſupra citati,dicūt nō licere Chorepiſcopis vngere frōtem baptizatorū Chriſmate,&tamen Ioā.III.hoc ipsū decretū citās, & nominatim allegans Damasū,& Leonem ne ſemel quidē meminit Chriſmatis, aut frōtis, ſed perpetuò hunc ritū vocat manus impoſitionē ; ac huiuſmodi exēpla plurima poſſent adferri. quid igitur mirū ſi S. Lucas ex vna parte totum ritū ſignificauerit?

SECVNDO idem probo alia ratione. Nā Patres,quando dicūt ſolos Epiſcopos,per vnctionē Chriſmatis dare Spiritum ſanctū,ſemper allegant verba Lucæ Act.8. vt patet ex Innocentio epiſt.1. Damaſo epiſt.4.Leone epiſ.88.Cypr. Ad Iubaianū,Auguſt. l.15.Trinit. c.26. & ex aliis ſupra citatis. Ergo aut Apoſtoli Act.8.manus imponendo vngebant Chriſmate, aut iſti omnes Patres malè argumentantur. DICES, Bene illi argumentantur, quia licet Apoſtoli Actor. 8. non vterentur Chriſmate, tamen Chriſma ſucceſſit in locum manus impoſitionis, qua illi vtebantur. SED contrà; nam ſi ita eſſet, ſaltem aliquis Patrum aliquando id ſignificaſſet, vt intelligeremus vim argumenti ipſorum.

TERTIO idem probo ex aliis ſimilibus Scripturæ locis,vbi breuiſſimè aliquid cōprehenditur,& tamen neceſſe eſt plura intelligere. Exemplum eſſe poteſt, quod Paulus in epiſt. ad Timo. & ad Titū ſemper ordinationem vocat manus impoſitionem. Exemplū adfert Aug. li. de fide & operib' c. 9 ex c. 8. Act. Ibidē enim legimus Eunuchum à Philippo baptizatum, cū dixiſſet: *Credo Filium Dei eſſe Ieſum.* Aug. autem rectè notat Lucā per cōpendium rem attigiſſe, ſed omnino credendū eſſe de multis aliis interrogatum Eunuchū, & multas alias cæremonias adhibitas in illo Baptiſmo. Alterū exēplum eſſe poteſt id,quod Lucas ait Apoſtolos baptizaſſe in nomine Chriſti Act.8.19. & al. Nā vt ſuprà oſtendimus, Apoſtoli baptizabāt in nomine Patris,& Filij & Spiritus ſancti: ſed Lucas id per cōpendium dicere maluit, ſciens rem eſſe notiſſimā. Aliud exemplum eſſe poteſt in eo, quod Paulus ait ad Tit.3. nos ſaluari per lauacrū regenerationis: vbi nihil dixit de verbo, & tamē intellexit ſine vllo dubio lauacrum cum verbo,vt ipſe idē alibi expreſſit Epheſ.5. Et multa ſunt huiuſmodi, quæ longum eſſet recenſere.

Vna eſt hic difficultas,quod videtur hæc noſtra ſolutio repugnare Innocentio I.II. cap. Cùm veniſſet, extra de ſacra vnctione,& Concilio Florentino in inſtr. Armenorum. Nā Innocentius dicit,per frontis Chriſmationem deſignari manus impoſitionem Apoſtolorum: Concilium autem dicit loco illius manus impoſitionis dari nunc in Eccleſia Confirmationem.

RESPONDEO, Inprimis non omnia quæ habentur in Decretis,aut Conciliis ad fidem pertinere,ſed ſolū ea, quę definiuntur: hoc autem,de quo agimus non definitur,ſed tantùm obiter dicitur ad rem explicandam.

Dico tamen SECVNDO & melius, ac tutius, Innocentium,& Concilium non velle dicere, Chriſma eſſe loco impoſitionis manuum quaſi Apoſtoli non vterētur Chriſmate , & nos non vtamur impoſitione manus: ſed velle dicere,id ipſum quod Apoſtoli faciebant cùm dicebātur imponere manus,facere nunc Epiſcopos,cùm dicuntur Confirmare,vel Chriſmare. Diſtinguitur enim in his locis,non ritus à ritu,ſed modus loquēdi à modo loquēdi,& perſonæ à perſonis,& denique illa particularis impoſitio manuum ab iſta, quæ modò eſt; ſiquidem tūc cōmuniter dicebatur hoc ſacramentum impoſitio manus, nunc dicitur cōmuniter Cōfirmatio;præterea illā dabāt Apoſtoli, iſtā Epiſcopi: denique illa erat efficacior, quia cum effectu interno, dabat etiam externum,& cum gratia gratum faciente dabat etiam dona gratis data linguarū,& miraculorū, &c. Hac ergo ratione dici poteſt id quod nunc fit,eſſe loco eius,quod tunc fiebat,licet ſit idem, quoad ſubſtantiam. Et quod hic ſit ſenſus eorum locorum,probatur dupliciter. PRIMO,quia Concilium & Innocentius,nō dicunt Chriſma eſſe loco impoſitionis manuū, ſed ſacramentum Confirmationis eſſe loco impoſitionis manuum. At certè Apoſtoli omniū conſenſu dabant ſacramentum Confirmationis,ſiue habuerint Chriſma,ſiue nō. SECVNDO, quia concilium & Innocentius ibidē dicunt Epiſcopos eſſe in Eccleſia loco, ſeu vice Apoſtolorum. At certè Apoſtoli veri Epiſcopi erant, licet aliquid etiam amplius haberent.

SECVNDA obiectio Kemnitij contra eandem propoſitionem ſumitur ex Patribus. Nā vt ipſe dicit, Tertullianus in lib.de Baptiſmo dicit hanc vnctionē ſumptam eſſe ex veteri diſciplina, id eſt, ex Teſtamento veteri,proinde nō à Chriſto inſtitutam. Cyprianus in ſermone de ablutione pedum, dicit has cæremonias nō à Chriſto,ſed ab hominibus inſtitutas: & in ſermone de Chriſmate dicit, reiectam eſſe hanc vnctionem ex Teſtamento veteri. Baſilius ait,nullum extare ἀγράφως παράδοσιν de vnctione Chriſmatis. Atque ex his auctoribus dicit Kemnitius ſatis apertè refelli mendaciū Fabiani Papæ & Martyris, qui aſſeruit hanc vnctionē à Chriſto ipſo Apoſtolis traditam.

RESPONDEO Tertullianum id ſolum aſſerere, præceſſiſſe in Teſtamento veteri figuras huius ſacramenti; ex quo non ſequitur non eſſe à Chriſto inſtitutum: nam ibidem aſſerit diluuium fuiſſe figuram Baptiſmi, & tamen fatetur Kemnitius non negaſſe Tertullianū Baptiſmum à Chriſto inſtitutum. Cyprianus in ſermone de ablutione pedum non loquitur de ſacramento Confirmationis,cùm dicit cæremonias ſacramentorū ab hominibus inſtitutas,ſed intelligit alios ritus,quos adhibemus: immò contrarium colligitur ex hoc auctore,nam in iſto ſermone de ablutione pedum, dicit Chriſtum eſſe auctorem ſui ſacramenti, & ſermone ſequenti,qui eſt de Chriſmate, dicit hanc vnctionem eſſe diuinitus inſtitutam,& eſſe ſacramentum: ex quo certè colligitur à Chriſto inſtitutam. Neque obſtat, quòd aſſerat manaſſe ex Teſtamento veteri, quia id intelligit ratione figurarum, vt diximus de Tertulliano: Porrò Baſili' nihil affirmat cōtra nos, aut S. Fabianum neque enim aut S. Fabianus, aut nos dicimus eſſe ſcriptā in diuinis literis inſtitutionem Chriſmatis; ſed dicimus haberi ex traditione non ſcripta,& tamē certiſſima, & cui fides habenda eſt vt ipſi verbo ſcripto, vt ibidem ſcribit Baſilius, lib. videlicet de Spiritu ſancto, ca. 27. Neque id repugnat iis quæ dicta ſunt initio capitis ſuperioris. Nam in epiſtolis Pauli & Ioannis habetur mentio, non tamen inſtitutio Chriſmatis.

TERTIA obiectio Kemnitij contra ſecundam propoſitionem. Natium balſamum vnà cum arboribus iā periiſſe conſtat. Scribit enim Plinius l.12. c.25. verum balſamum ſolum in duobus hortis Iudææ naſci ſolitum: qui horti iam dudum vaſtati ſunt: *Periit igitur,* inquit Kemnitius, *materia Confirmationis. ſi ea neceſſariò balſamum requirit: neque poteſt ſuppleri artificioſo, & ficticio balſamo balſamum naturale: quemadmodum nec aqua Baptiſmi factitia aqua, nec vinum Euchariſtiæ factitio aliquo vino.* His addunt quidam Catholici, non eſſe probabile Chriſtum inſtituere voluiſſe ſacramentum aliquod in re tam incerta, rara, pretioſa,quæ vix magno labore, & ſumptibus obtineri poteſt.

RESPONDEO; Quæſtionem eſſe inter Theologos vtrum balſamum requiratur in Chriſmate neceſſitate ſacramenti,an ſolum neceſſitate præcepti. Et quidem veteres omnes Theologi diſt.7.l.4.ſent.& Iurecōſulti in c. Paſtoralis, extra de ſacramentis non iterandis,

docent balsamum requiri necessitate sacramenti, ita vt sacramentum irritū sit, si absq; balsamo detur. Tamen recentiores quidā, Caietanus in 3. par. q. 72. art. 2. Dominicus à Soto l. 4. sen. dist. 7. q. 1. ar. 2. & Franciscus Victoria in summa de sacramento Cōfirmationis, putant balsamū non requiri ad essentiā sacramenti, sed necessariò adhibendū ex diuino præcepto. Vtrique nituntur quodā textu Iuris canonici c. Pastoralis, extra de sacramentis non iterandis: quē textum vtraq; opinio ad se trahit. Neutra opinio est de fide, vel cōtra fidem, & fallitur Kemnitius p. 309. vbi docet, Concilū Florentinum definiuisse cōtra Scholasticos, balsamū requiri in Chrismate. Nā Concilium non expressit quo modo requiratur, sed dixit materiam esse oleum cū balsamo, vt etiā in Eucharistia dixerat materiam esse vinū cum aqua, & tamen omnes fatentur aquam non esse ita de essentia, vt sine ea sit irritum sacramentum.

Ad argumentum autē Kemnitij nego balsamum verum, & natiuum periisse. Nam etsi aliquādo opinione Plinij tantū in duobus hortis Iudeæ nascebatur balsamū: tamē in Indiis nascitur, & inde adhuc aduehitur. Neq; refert si id Plinius ignorauit: nec enim ille omnia scire potuit. Neq; balsamū, quod affertur ex Indiis artificiosum, aut factitiū dici debet, licet fortè nō sit idē specie cum eo, quod nascitur in Palæstina. Variæ enim possunt esse species balsami, vt sunt variæ species vini, & quælibet, idonea est ad sacramentum conficiendū. Adde, Plinij id, quod refert de duobus hortis, referre de tempore antiquo: nam suo tempore fatetur multas fuisse arbores balsami in Palæstina: & Hieronymus, qui trecentis annis fuit post Plinij, in c. 27 Ezechielis, immò & Gregorius qui ducentis annis post Hieronymum, & quingentis post Plinium, in ca. 1. Canticorum, affirmant tēpore suo in vineis Engaddi balsamū gigni solitū. Falsum igitur est balsamū natiuum periisse. Ad confirmationē respondet praxis Eccles. Licet. n. rarū, & pretiosum sit balsamū: tamen adhuc nunquam defuit Ecclesiæ, neque ex penuria balsami prætermissa est aliquando Cōfirmatio. Quod si per annos mille, & ferè sexcētos Deus prouidit, certè nō deerit deinceps.

Quarta obiectio est contra tertiam propositionē quia videtur esse quædā species magiæ & incantationis, ritus cōsecrandi Chrismatis. Sed de hoc argumento supra diximus in materia de sacramentis in genere, & dicemus etiam postea cum agemus de cæremoniis huius sacramenti.

Quintam obiectionem contra quartam propositionem sumit Kemnitius ex Cyrillo & Ambrosio. Cyrillus enim catechesi 3. mystagogica dicit, Chrismate inungi omnes ferè corporis sensus; Ambrosius autem l. de iis, qui initiantur mysteriis, c. 6. dicit, caput inungi, & inde vnguentum ad barbam defluere. Nō igitur certum est, quod nos diximus, Chrisma in fronte adhibendum esse. Respondeo; Cyrillū loco citato, præcipuè velle frontem inungi, vt ipse expressè ait, deinde alios sensus: quod quidem non est contra nos: si quidē id solùm asserimus, nisi in fronte adhibeatur Chrisma, sacramentum nullum esse: non tamen negamus, quin deinde possit iuxta varios Ecclesiæ mores inungi etiam alia aliqua corporis pars. Porrò Ambrosius loco citato à Kemnitio, non agit de confirmatione, sed de vnctione, quæ fit in Baptismo, quam etiam nos fatemur in vertice capitis faciendam: de Confirmatione autem agit Ambrosius, cap. sequenti.

CAP. X.

De forma Sacramenti Confirmationis.

Forma huius sacramenti sunt hæc verba: *Configno te signo crucis, & confirmo te Chrismate salutis in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* Neque dubitari potest, quin hęc sit conueniens forma, cum aperte explicet, & causam principalē, quę est S. Trinitas, & causā ministerialē, quæ est ille, qui verba ipsa profert, & denique effectū sacramenti, qui est facere Christi militem insigniendo illū cruce, & roborare, atque armare confirmando Chrismate. Habetur autem hęc forma diserte verbis in Concilio Florentino in Pontificali Romano, & apud S. Thomam 3. par. quæst. 72. ar. 4.

Apud antiquiores auctores non habentur hæc omnia verba, & hoc ordine, tamē habetur idem sensus, & hoc sufficit. Nā vis formæ sacramentalis posita est in sensu nō in sono, aut numero literarum: alioqui si quis Græcè, aut Hebraicè, aut alio idiomate ista verba proferret, nihil efficeret. Igitur Ordo Romanus, qui est antiquissimus liber, cum ab Alcuino, & Amalario citetur, qui fuerunt ante annos DCCC. in officio Sabbati sancti describens ritum Cōfirmationis, dicit Episcopum per modum orantis hæc verba pronunciare: *Signa eos Domine signo crucis:* ac deinde cum tangit pollice frontem dicere: *Ego te confirmo, & in nomine Patris & Filij, & Spiritus sancti.* Vbi videmus planè eumdē sensum verborum. Neque refert, quod ibi dicatur: *Signa eum,* & nos dicamus, *Signa te:* nam semper significamus Deum esse, qui signat principaliter, & hominem qui signat ministerialiter: vnde etiā forma græcorum, qua in Baptismo vtuntur: *Baptizetur seruus Christi,* censetur ab omnibus legitima, etiamsi nos alio modo dicamus. Quod etiam in Ordine Romano non habetur (*Chrismate salutis*) nō videtur multum referre: nam includitur in verbo (*Confirmo*) & satis ostenditur ipsa actione, Chrismate illum confirmari, quomodo idē esset si quis diceret, baptizo te, vel baptizo te aqua. Quare nō videtur illa particula essentialis, licet omitti non debeat, quia Ecclesia præscribit, vt dicatur: quemadmodum in forma Baptismi: *Ego te baptizo, &c.* illud [*ego*] non est de essentia, & in forma Eucharistiæ: *Hoc est enim corpus meum,* illud (*enim*) & in forma calicis (*mysterium fidei*) & quædam alia non sunt de essentia.

Ex quo duo quędam intelligimus. Primo Alcvinvm in l. de diuinis officiis, capit. de Sabbatho sancto, vbi dicit, Romæ Pontificem, cùm confirmat solitum vngere frontem, & dicere: *In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti,* non integram formam retulisse, sed solùm partem: nam citat Ordinem Romanum, in quo expressè habentur plura, vt iam dixi. Secvndo intelligimus, falli quosdam qui existimant Ambrosivm posuisse formam Confirmationis, cum ait: *Veniſti ad ſacerdotem: qui tibi dixit: Deus Pater omnipotens, qui te regeneranit ex aqua, & Spiritu ſancto, conceſſitque tibi peccata tua, ipſe te vngat in vitam æternam.* l. c. de Sacramentis, c. 7. Nam hæc verba quæ Ambrosius ponit, in Ordine Romano dicūtur à presbytero, cùm linit verticē baptizati: post quam cæremoniā sequitur postea Cōfirmatio Episcopalis. Vnde etiā Amalarius l. 1. de officiis Ecclesiasticis, c. 27. dicit ista verba esse presbyteri qui solum forma deprecatoria vtitur. Episcopus enim non solum deprecatoriè, sed etam ex potestate sua, quam à Deo accepit dicit *Ego te Confirmo.* Porrò ex Patribus Ambrosivs satis apertè huius formę meminit cum ait in lib. de iis, qui initian. mysteriis, ca. 7. *Seruа quod accepiſti: ſignauit te* Deus Pater, *confirmauit te Chriſtus* Dominus. Neque est mirum, quod quædam omiserit: nam eo loco non referebat ipsam formam, sed tantum reuocabat in memoriam Confirmatorum ipsum ritum, quo fuerant confirmati: ad id autem satis erat si principalia verba commemoraret.

Non debet autem mirum videri, si Patres nō expressè ponunt hanc formā: nam neque aliorū sacramentorū formas describunt, tum quod res essent omnibus

Christianis

Christianis notę ob quotidianum vsum, tum etiam ne Gentilibus, qui libros nostros videbant, proderent eiusmodi mysteria sine necessitate. Itaque nullus ferè est veterum, qui diserris verbis scripserit formam Baptismi esse: *Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti*, tantum dicunt Baptisma dari cum inuocatione Trinitatis. Immò DIONYSIVS, c. vlt. hierarch. Eccles. dicit fas non esse literis mãdare verba quibus in administratione sacramentorum vritur Ecclesia. Et INNOCENTIVS I. in epist. 1. ca. 3. de Confirmatione loquens: *Verba*, inquit, *dicere non possum, ne magis prodere videar quam ad consultationem respondere.* Denique ipse etiam Magister sentent. lib. 4. dist. 7. noluit verba formæ huius sacramenti ponere: tantum ait, formam esse manifestam, nimirum verba, quibus Episc. vbiq; vtuntur, cum hoc sacramentum administrant.

Sed obiectiones hæreticorum videamus.

PRIMA obiectio Caluini est li. 4. Inst. c. 19. §. 5. vbi postquam recitauerat formam illã: *Consigno te signo crucis, &c. Pulchrè*, inquit, *& venustè s. d vbi Dei verbum?* RESPONDEO, Dei verbum non scriptũ, sed traditum, satis testari morẽ vniuersæ Ecclesiæ Catholicę. Nã neque aliorum sacramentorũ formæ expressè in Scripturis habentur: nusquã. n. scriptũ est, in Baptismo dicendum esse: *Ego te baptizo*: Et PRÆTEREA Caluinus fatetur Ordinationem ministrorũ esse sacramẽtum in eodem c. 19 lib. 4. Inst. §. 31. & tamen nusquam inuenier verbum in Scriptura, quod cũ elemento faciat sacramentũ, vt ipse requirit de Confirmatione. ADDO prętera, nos in genere verbũ habere Act. 8. vbi dicuntur Apostoli orasse cũ manus imponerent. Nam formę sacramentorũ passim à patribus dicuntur preces mysticæ licet interdũ proferantur per verbũ indicãtis: nam semper à Deo expectatur, & petitur principalis operatio in sacramentis. DENIQVE 2. Cor. 1. alludens Paulus ad formam huius sacramenti, expressit principalia verba, cum ait: *Qui nos confirmat* DEUS, *& obsignauit, &c.*

SECVNDA obiectio §. 7 *Vnde*, inquit, *vocant oleum salutis? quis eos in oleo salutem quærere docuit?* Et infrà: *Hoc verò non à me, sed à Domino, audacter pronuncio, qui oleũ vocant oleum salutis, salutẽ, quę in Christo est, abiurãt, Christũ abnegant, partem in regno D. non habent. Oleum ventri, & venter oleo: vtrunque Dominus destruet.* RESPONDEO, Totum hoc argumentum niti Caluini auctoritate. Nam verbum Dei non protulit, quamuis se ex Dei nomine loqui mẽtiatur, vbi dicantur salutem, quæ est in Christo, abiurare, qui oleum Confirmationis vocant oleum salutis. Et quidem si in oleo sine Christo salutem quæreremus, aliquid Caluinus diceret, sed cum oleum faciamus instrumentum duntaxat applicandæ gratiæ Christi, mirum est vnde suspicari potuerit Caluinus, Christum negare, qui oleum vocat oleum salutis. Adde, quod eiusmodi phrases sunt in Scripturis frequentissimæ, vt 4. Regum 13. sagitta salutis, 2. Cor. 6. dies salutis, Act. 13. verbũ salutis, Luc. 1 scientia salutis. Adde etiam, quod Caluini argumentum non minus valet contra aquam Baptismi, & panem Eucharistiæ, quam contra oleum Cõfirmationis: nam & illa dicitur lauacrum regenerationis, & renouationis, Tit. 3. & panis Eucharistię dicitur panis vitæ, Ioan. 6. Respondet ibidem Caluinus in sacramentis duo spectanda esse, naturam elementorũ, & eam esse corruptibilem, & salutem adferre non posse, & vim spiritualem à verbo Dei impressam, & ratione illius aquam in Baptismo, & panem, ac vinum in Eucharistia salutem adferre. At cur, quæso, non idem nos de oleo dicere possumus?

TERTIA obiectio est Kemnitij in 2. par. Exam. p. 288. forma huius sacramenti: *Signote signo crucis &c.* non habetur in vetustis scriptoribus, non in ipsis Canonibus, &c. RESPONDEO; Iam reddidi caussam huius rei.

QVARTA obiectio ibidem. In ipsis Pontificalibus non est eadem forma. Nam Gabriel recitat quosdam pro *Chrismate salutis*, dicere, *Chrisma sanctificationis*: & Gerson habet formã, *Firmo te signo crucis, & Chrismate salutis.* RESPONDEO; Ista omnia in idem coincidere cum nostra forma: semper enim est idem sensus, siue dicas: *Salutis*, siue *sanctificationis*, siue *confirmo*, siue *firmo &c.* quamuis enim oporteat præscriptis verbis vti, & nihil mutare, & qui secus faciunt, peccent, tamen (vt sæpe diximus) dum idem sensus manet, semper sacramentum conficitur, & potest facilè fieri, vt in variis Ecclesiis sit aliqua varietas in vocibus, modò maneat sententia eadem: vt etiam patet in forma Baptismi Latinorum & Græcorum.

CAPVT XI.

De effectu huius Sacramenti.

DVPLEX est sacramenti huius effectus. VNVS quòd gratiam confert gratũ facientem, & quidẽ maiorem, quã ipse Baptismus, in ordine ad roborandã animam contra diaboli impetus: sed minorem in ordine ad remissionem peccati, quia non remittit totam pœnam; vt facit gratia Baptismi. Neque est opus hic aliquid addere, cùm id satis copiosè probatũ sit suprà in prima Controuersia: inde enim probauimus, Confirmationem esse sacramentum propriè dictum, quia Scripturæ, & Patres omnes affirmant dari per hanc cæremoniam copiosissimam gratiam, atque adeo ipsum Spiritum sanctum.

ALTER effectus est character, quo adscribimur in Christi militiam, sicut per Baptismum in Christi familiam. Probatur autem iste character Confirmationis, eo modo, quo character Baptismi, ex eo, quod nõ potest repeti Cõfirmatio. Nã suprà ostendimus, rationẽ, cur sacramenta quædã sint iterabilia, nullam posse reddi sufficientem, præter characterem; quocirca etiã ab effectu demonstratur euidenter character, cum ostendimus aliquod sacramentum esse iterabile.

Esse autem iterabilem Confirmationem PRIMO expressè probatur ex Apostolo Heb. 6. *Non iterum iacentes fundamẽtum pœnitentiæ ab operibus mortuis, & fidei ad Deum, baptismatum doctrinæ, impositionis quoque manuũ &c.* vbi teste Chrysostomo, Theodoreto, Theophylacto, & aliis, Apostolus per impositionem manuũ intelligit Confirmationem, quæ dabatur statim post Baptismũ, ac docet non licere ei qui labitur post Baptismum, & Confirmationem, iterum redire ad Baptism. & Cõfirmationem: hæc enim sunt fundamenta, quæ non iaciuntur nisi semel. SECVNDO idem patet ex Concilio Toletano VIII. can. 7. vbi apertè dicitur, Chrisma semel collatũ repeti nõ posse, vt nec sacrum Ordinẽ. Item ex Concilio Tarraconensi, & ex decreto Gregorij II. apud Gratianum, distin. 5, de consecratione, can. dictũ est, & can. de homine, quibus adde Concilium Florentinum in instructione Armenorum, & Tridentinum sess. 7. can. 9. TERTIO idem patet ex Patribus. Nam CYPRIANVS, seu quicunque fuit auctor, in sermone de ablutione pedum: *Baptismum*, inquit, *repeti Ecclesiastica prohibent regulę: nemo sacros Ordines semel datos iterum renouat: nemo sacro oleo lita iterum linit, aut cõsecrat: nemo impositioni manuũ, vel ministerio derogat sacerdotum: quia contumelia esset Spiritus sancti, si euacuari posset quod ille sanctificat, vel aliena sanctificatio emendaret, quod ille semel statuit, & confirmat.* AVGVSTINVS lib. 2. contra literas Petiliani, ca. 104. (vt suprà notauimus) apertè docet, sacramentũ Chrismatis semel datum, permanere etiam in pessimis, nec vnquam aboleri: ex quo manifestè sequitur repeti nõ posse. Similia docet Ra-

Digitized by Google

barus lib. 1. de Instit. clericorum, c. 30. Amalarius li. 1. de officiis Ecclesiasticis, c. 7. & alij recentiores.

CAPVT XII.

De ministro huius Sacramenti.

SEQVITVR controuersia QVINTA; Vtrum minister Sacramenti Confirmationis sit solus Episcopus. Et quidem hæretici licet hunc ritũ è numero sacramentorum auferant, tamen etiam si sacramẽtum esset ipsorum quoque opinione, negant ad solos Episcopos eius ministeriũ vllo modo pertinere. Ioannes Vvicleff lib. 4. Trialogi ca. 14. apertè negat esse Episcoporum proprium munus cõfirmare. Idem habet Caluinus li. 4. Instit. c. 19. §. 10 Kemnitius in 2. par. Examinis, pa. 324. & alij forte omnes, præsertim cum ij si vix agnoscant differentiam inter Episcopum, & Presbyterum: vt in lib. de clericis ostendimus.

Ex Catholicis solus est Richardus Armachanus, qui in l. 11 Armenicarum q. c. 4 existimat, commune esse Episcopis, & presbyteris munus confirmandi, atque ab hoc Armachano arbitratur Thomas Vvaldẽsis, l. 2. de sacramentis, c. 114. hausisse Vviclefum suam hæresim: Fuit enim Armachanus paulò antiquior Vviclefo, quamuis eodem seculo vixerint. Ceteri omnes communi consensu docent, solum Episcopum esse proprium huius sacramenti ministrum.

Est quidem inter Catholicos quæstio, an saltem ex dispensatione possit presbyter hoc sacramentũ conferre. Nam S. Bonau. Durandus, & Adrianus in 4. d. 7. contendunt id nullo modo cõmitti posse presbyteris; sed S. Tho. 3. p. q. 72. ar. 11. & omnes eius discipuli, & multi alij Theologi in 4. d 7 vt Richardus, Paludanus, Marsilius, & alij, & omnes Canonistę in 1. d 95 contrarium docent: & quidẽ longè verius est, quod isti posteriores affirmant. NAM Ambrosius in c. 4. ad Ephes. testatur in Ægypto presbyteros confirmare in absentia Episcoporum, neque reprehẽdit eum vsum. GREGORIVS l. 3. ep. §6. apertissimè permittit presbyteris Sardinię, vt in absentia Episcoporũ confirment: & quia corruptus est hic locus Gregorii, fortè à fautoribus contrariæ sententiæ (nam dicit se permittere, *vt baptizandos vngant*, (cũ dicere deberet, *vt baptizatos*) conferatur hic locus cum ep. 9. eiusdem lib. 3. inde. n. manifeste apparebit corruptio. Si quidem in epist. 26. dicit se permittere quod in epist. 9. prohibuerat: prohibuerat autẽ, ne presbyteri ungerent in fronte baptizatos. Vnde etiam Gratianus, & S. Th. hunc locum ita citant, vt esse dent non vt modò legitur in codicibus impressis. PRÆTEREA Concil. Araulicanũ I. can 1. & 2. & Toletanum I. can. 20. & Martinus Bracarensis, c. 52. Græcarum Synodorũ, & Florentinũ in inst. Armenorũ, idem habent. DENIQVE Concil. Trid. sess. 7 can. 3. de Confirmatione, ideo ait, ordinarium ministrum esse Episcopum, vt indicaret, posse extraordinaria potestate idem fieri etiam à presbytero. Ex quo apparet error Kemnitii, qui in suo exam. par. 2. pa. 225. dicit Concilium definiuisse contra S. Th. & alios quosdam doctores, immò & contra ipsum S. Gregorium, solum Episcopum esse ministrum Confirmationis.

Sed his omissis, probatur Catholica veritas apertissimo Scripturæ testimonio. Nã Act. 8. missi sunt Petrus, & Ioannes, vt per impositionem manuum darent Spiritũ sanctũ iis, quos Philippus in Samaria baptizauerat, & Act. 19. Paulus ipse Apostolus manũ imponit illis, quos alij baptizauerãt. At certè nulla videtur posse fingi causa, cur soli Apostoli manus imponant, immò cur ad hoc ipsum veniãt ex vno loco ad alium, nisi quia hoc munus propriè pertinet ad primum gradum Ecclesiasticum, qui est sine controuersia Episcopalis.

A

AD HOC Vviclefus respondet, illos, quos Philippus baptizauerat, fortè non fuisse legitimè baptizatos, & ideo rursus fuisse baptizandos ab Apostolis, vt acciperent Spiritum sanctum.

SED hæc solutio ineptissima est. Nã quis credat, Philippum Diaconũ post acceptũ Spiritum sanctum non rectè baptizasse? & deinde si erant rebaptizandi, quid opus erat, vt Apostoli venirent ex Hierusalẽ? non poterant significare per litteras, aut aliũ mittere, qui illos ritè baptizaret? Denique Apostoli cur tantum imposuerunt manus, & non etiã baptizarunt, si illi nõ erant ritè baptizati? Neque obstat quod dicantur baptizati in nomine Domini IESV, & non in nomine Trinitatis. Nam) vt suprà ostendimus) Lucas breuiter describit ritum Baptismi, ex parte intelligi volens totum.

Caluinus loco citato respõdet, quod Apostoli fecerunt nõ posse tribui Episcopis, aut certè nõ solis Episcopis. Nam Episcopi nõ sunt Apostoli: quod si tenẽt, quoad aliquid, locum Apostolorum, eundem locum tenent etiam presbyteri. Nã alioqui non liceret presbyteris, sed solis Episcopis cõmunicare sub vtraque specie: id. n. soli Apostoli in cœna Domini fecerunt.

B

RESPONDEO Episcopos solos simpliciter & absolutè Apostolis succedere. Obseruandũ. n. est in Apostolica auctoritate cõtineri omnem Ecclesiasticam potestatem. Erant. n. Apostoli PRIMVM Christiani, & membra Ecclesiæ. SECVNDO erant Sacerdotes. TERTIO summi Sacerdotes QVARTO summi non vno in loco, sed in toto orbe terrarum: poterant. n. vbique prædicare, baptizare, ordinare, leges ferre, punire, &c. Sed hoc vltimum in solo Petro fuit ordinarium munus, in ceteris extraordinarium, & quasi delegatũ: & ideirco soli Petro succedi videmus, nõ autẽ vlli alteri Apostolo in illa summa in totũ orbem potestate. Cetera tria erãt omnibus ordinaria. Quare licet omnes Christiani aliquo modo succedãt Apostolis, quatenus illi fuerũt primi Christiani, & omnes Sacerdotes eisdẽ Apostolis succedant, quatenus illi fuerũt primi Sacerdotes, & omnes Episcopi eisdem succedãr, quatenus illi fuerunt primi summi Sacerdotes: tamẽ soli isti simpliciter illis succedunt, quia succedunt in tota eorum ordinaria auctoritate, in qua sola succedi potest. Idque patet etiam ex praxi, & testimonio Sãctorũ. Nã si quis petat, quis succedit Apostolo Iacobo? omnes respondent, Episcopus Hierosolymæ. Quis Apostolo Ioanni, Episcopus Ephesinus. Ad hæc Concilium Neocæsariense can. 13. Damasus in epist. 4. de Chorepiscopis. Hieronymus in epist. ad Marcellã de erroribus Montani. Leo epist. 88. Augustinus in Psalm. 44. in illud: *Pro Patribus nati sunt tibi filij.* & alij veteres passim affirmant, Episcopos Apostolis succedere.

C

SED DICES, vnde scimus Apostolos manus imposuisse, Act. 8. vt Episcopos, & nõ vt presbyteros, vel vt Apostolos per extraordinariã potestatẽ? RESPONDEO; quod non vt presbyteri, inde constat, tum quia Scriptura nũquam tribuit hoc officium nisi ipsis Apostolis, cùm alia officia, vt prædicãdi, & baptizandi tribuat etiam aliis inferioribus ministris: quòd nõ vt Apostoli per extraordinariam potestatem, colligitur tum ex eo, quod Hebr. 6. numeratur hæc manus impositio cum reliquis ordinariis Ecclesiæ ritibus, tum ex eo, quod semper in Ecclesia mansit ista consuetudo, vt Episcopi manus imponerent baptizatis.

D

SECVNDO, probatur eadem veritas testimoniis, & traditione Ecclesiastica. Nam Concilia, Pontifices & Patres citati in prima controuersia, communi consẽsu docent, solos Episcopos esse propriè Sacramenti huius ministros: idque probant ex cap. 8. Act.

TERTIO, probatur etiã ratione. Nã confirmatio est

complementum,

cõplemẽtum, & perfectio Baptiſmi; proinde cõuenit, vt a primario miniſtro detur: ſic enim in omnibus aliis rebus vltima forma imprimitur à primo agente. Præterea in Confirmatione adſcribimur ad Chriſti militiam: adſcribere autem ad militiam, proprium eſt Ducum, & Imperatorum.

Neq; argumẽta Caluini, & Kẽnitij difficulter ſoluũtur. Argumentum PRIMVM Caluini. Error eſt Donatiſtarum, quod Sacramẽtum pendeat à dignitate miniſtri. RESPONDEO: Si de dignitate morali agatur, verum eſt; ſi de Eccleſiaſtica, falliſſimũ. Alioqui eſſet etiã error Donatiſtarũ, quod ſoli Preſbyteri miniſtrent corpus Domini, immo & Baptiſmum, ſecundum Caluinum. SECVNDVM argumentum. Presbyteri ſuccedũt Apoſtolis, vt patet de miniſterio Euchariſtiæ, quod ſolis Apoſtolis cõmiſſum fuerat. RESPONDEO; Apoſtolos in vltima cœna presbyteros creatos fuiſſe, non autem Epiſcopos; Epiſcopi enim poſt reſurrectionem facti ſunt, cum eis diceretur Ioan. 20. *Ecce ego mitto vos, &c.* Itaque presbyteri in aliqua re Apoſtolis ſuccedunt, ſed nõ in omnibus, neque abſolutè, vt diximus. TERTIVM argumentum, 1. Timoth. 4. Paulus ait; *Noli negligere gratiam, quæ data eſt tibi per impoſitionem manuũ preſbyterij*: & Ananias Act. 9. impoſuit manus Paulo, & tamen non erat Epiſcopus. RESPONDEO ad hoc argumentum, quod eſt Armachani; Non tractari eo loco de Confirmatione, ſed de Ordinatione Timothei, & præterea per illam vocem (*Preſbyteri*) intelligi chorum Presbyterorum, id eſt, Epiſcoporum, vt exponũt Chryſoſtomus, & alij: multi enim Epiſcopi, vnum Epiſcopum ordinant, vnus autem ſolus confirmat.

Ad illud de Anania, quod mutuò accepit Caluinus à Vvicleſo, vt ille ab Armachano; dico Ananiam impoſuiſſe manum Paulo ad hoc, vt viſum reciperet, vt ibidem legimus. Quare nõ fuit confirmatoria, ſed curatoria illa impoſitio manũ: vnde facta eſt ante Baptiſmum, non poſtea, vt fieri debet Confirmatio; neque deſcendit tunc viſibiliter Spiritus ſanctus, ſed ceciderunt tanquam ſquamæ ab oculis eius: *At*, inquiunt, *Ananias, cum imponeret manus, dicebat; ſaulue frater, Dominus Ieſus miſit me, vt videas, & implearis Spiritu ſancto: igitur finis illius impoſitionis manus fuit donũ Spiritus ſancti.* RESPONDEO; Ananiam expoſuiſſe ſimul finem proximum, & remotum ſui aduentus. Finis enim proximus erat, curatio a cæcitate, finis remotus, perfecta iuſtificatio, & infuſio Spiritus ſancti, quam paulo poſt conſequutus eſt Paulus per Baptiſmum. Vnde paulò antea deſcribitur viſio Pauli, qua antea præuidit, quod futurum erat: *Et vidit*, inquit Lucas, *virum introeuntem ad ſe, Ananiam nomine, & imponentem ſibi manum, vt viſũ reciperet*: & cap. 22. Act. vbi narrat ipſe Paulus totam hanc hiſtoriam, nihil ſe accepiſſe dicit ab Anania, niſi depulſionem cæcitatis, & poſtea Baptiſmum. Eſt autem valde probabile Paulum, vt cæteros Apoſtolos immediatè a Deo accepiſſe Confirmationem ſine humana impoſitione manuum.

Argumentum QVARTVM, Si iure diuino Epiſcoporũ eſt proprium confirmare, quomodo id etiã preſbyteris Gregorius cõceſſiſſe legitur? RESPONDEO; Iure diuino ſolos Epiſcopos eſſe ordinarios miniſtros huius Sacramenti. At non inde ſequitur, quin extraordinaria conceſſione id poſſit etiam presbyteris conuenire: ſicut etiam iure diuino proprium eſt Epiſcoporum prædicare, & tamen eorum conceſſione prædicant etiam Presbyteri, & aliquando etiam Diaconi.

Sed inſtat quidã Catholicorũ: Confirmare, aut conuenit Epiſcopo ratione ordinis, aut ratione iuriſdictionis. Si ratione ordinis, nullo modo poteſt id cõcedi iis, qui non habent eum ordinem, vt patet in ſimilibus; nec enim poteſt vlla diſpenſatione fieri, vt Diaconus A conſecret Euchariſtiam. Si ratione iuriſdictionis; ergo poſſet Epiſcopus non cõſecratus cõfirmare; quia habet ipſe ordinem presbyteralem, & iuriſdictionẽ Epiſcopalem. RESPONDEO; Confirmare eſſe actum ordinis, & eum ordinem eſſe etiam in presbytero, ſaltem inchoatum, & imperfectum. OBSERVANDVM eſt enim characterem Epiſcopalem, ſiue ſit alius à presbyterali, ſiue idem extenſior & maior, eſſe poteſtatem abſolutam, & perfectam, & independentẽ conferendi Sacramenta Confirmationis, & Ordinis, & ideo non ſolum poſſe Epiſcopum ſine alia diſpenſatione cõfirmare, & ordinare, ſed etiã non poſſe impediri ab vlla ſuperiori poteſtate, quin reuera Sacramenta iſta conferat, ſi velit, licet peccet ſi id faciat, promittente ſummo Põtifice: characterem autem presbyteralem eſſe quidẽ poteſtatem abſolutã, perfectam, & independentẽ, quoad Sacramentum Baptiſmi, & Euchariſtiæ: eſſe autem poteſtatem inchoatã, imperfectam, & dependẽtem a voluntate ſuperioris, quoad Sacramentum Confirmationis. Quocirca niſi perficiatur per diſpenſationẽ B ſuperioris ea poteſtas, presbyter confirmando nihil ageret; at ſi perficiatur, iam ex ipſo ſuo charactere cõfirmabit. Id quod minus mirũ videbitur, ſi cogitemus characterem non eſſe phyſicam aliquam potentiam, quæ phyſicè aliquid operetur, (tũc enim difficile eſſet intelligere, quomodo poſſet perfici per diſpenſationẽ Pontificiam) ſed eſſe ſignum diuini cuiuſdã pacti, quo DEVS concurrit ad effectum Sacramentalem producendum cum eo, qui habet characterem, & non cum aliis: facile enim eſt intelligere, vnũ characterem eſſe ſignum pacti abſoluti, alium autem eſſe ſignũ pacti conditionati. Sed de his hactenus.

QVINTVM argumentum eſt Kemnitii loco citato. Scriptura ignorat differentiam Epiſcopi, & presbyteri. RESPONDEO; Non Scriptura id ignorat, ſed Kemnitius Scripturam ignorat. Nam 1. Tim. 6. cum dicitur, C *Aduerſus presbyterũ accuſationẽ noli recipere, niſi ſub duobus, aut tribus teſtibus*, apertiſſimè tantũ diſcrimen ponitur inter Epiſcopũ, & presbyteros, quantum eſt inter principem, & eius ſubditos. Quocirca Aeriani ob hoc ipſum hæretici dicũtur ab Epiphanio hære. 75. & Auguſtino hære. 53. quod negauerint hoc diſcrimen.

SEXTVM argumentũ eiuſde Kemnitii Hieronymus in Dialogo cõtra Luciferianos dicit, ob honorẽ ſacerdotii fieri, vt ſoli Epiſcopi manus imponãt, non ob legis neceſſitatem. RESPONDEO, Locum hunc pro nobis maximè facere. Nam HIERONYMVS non negat, ſolis Epiſcopis licere Confirmationem dare poſt Baptiſma; immo hoc affirmat, & infrà id ipſum probat exẽplo Apoſtolorum, qui in Samariam profecti ſunt, vt eos confirmarẽt, quos Philippus baptizauerat. Et præterea cauſſam reddit, cur id voluerit Dominus propriũ eſſe Epiſcoporum: quia id requirebat honor ſũmi ſacerdotii. Nam vt paulo poſt ipſe idẽ magis explicat, D neceſſe eſt, in ſingulis Eccleſiis eſſe vnũ Epiſcopũ, ne ſi multi ſint pares, & non ad vnum ſumma referatur ſchiſmata fiant: hinc igitur Dominus voluit, quædam eſſe propria Epiſcoporũ, vt inde eorum eminentia ſupra cæteros appareret. Illud autem (*non ob legis neceſſitatem*) non refertur ad legem miniſtrandi cõfirmationem, ſed ad legem conſequendæ ſalutis: ſignificat. n. Hieronymus nõ eſſe neceſſarium ad ſalutem abſolutè, vt quis ab Epiſcopo confirmetur: nam etiã ſine tali Confirmatione per ſolũ Baptiſma ſaluari poteſt. Vnde continuo ſubiungit, explicans quod dixerat: *Nõ ob legis neceſſitatem, alioqui lugendi eſſent, qui in vinculis à presbyteris, vel diaconis baptizati antè moriuntur, quam ab Epiſcopis inuiſãtur.* quod ſi id nõ placeat, dicipoteſt loqui Hieronymum de lege, quæ ſumatur ex naturarei, vt sẽſus ſit id eſſe tributũ ſolis Epiſcopis, non ob legis

necessitatem, i. non quod id necessariò requirat natura rei, quasi aliter fieri non posset: sed quia voluit Dominus hac re honorare Episcopalem dignitatem.

Septimvm argumentũ. A multis iam annis in Germania nulli ferè Episcopi confirmant, sed suffraganei quidam, qui sunt fictitij Episcopi, & larvæ Episcoporum potius, quàm Episcopi. Respondeo: Suffraganeos esse veros Episcopos, quia & Ordinationem habent, & iurisdictionem, licet careant possessione propriæ Ecclesiæ. Quocirca licet non possint extra suam Ecclesiam confirmare sua auctoritate, possunt tamen si ad id inuitentur à proprio Episcopo.

CAPVT XIII.

De cæremoniis Confirmationis.

Dvplices sunt cæremoniæ in hoc Sacramento. Primvm enim multæ cæremoniæ adhibentur in consecratione Chrismatis feria V. in cœna Domini. Deinde quædam etiam adhibentur in ipsa collatione huius Sacramenti.

Ac vt à Primo genere incipiamus, tractant de ritu consecrationis omnes, qui scribunt de diuinis officiis ca. de feria V. in cœna Domini, vt Isidorus, Alcuinus, Amalarius, Rabanus, Rupertus, & alij.

Fiunt autem quatuor cæremoniæ. Primo benedictiones olei, & balsami per orationes: & hoc reprehẽdi nõ potest, cum Apostolus 1. Timot. 4. dicat omnia sanctificari per verbum Dei, & orationem.

Secvndo fiunt etiam benedictiones olei, & balsami per signum crucis: ac ne id quidem reprehẽdi potest, cum sine hoc nihil consecrari possit, vt testantur omnes ferè Patres, sed præcipuè Chrysost. hom. 55. in Matth. & in lib. quod Christus sit Deus; & August. tract. 118. in Ioan. & ser. 184 de tempore, cap. 3.

Tertio, halat Episcopus aliquoties super ampullã Chrismatis. Et quidẽ hæc cæremonia ridicula, & magica videtur hæreticis: nã id apertè scribit Kemnitius pag. 285. & Caluinus ad hanc cæremoniam respexit, cum ait li. 4. Inst. ca. 19. §. 10. Chrisma fœtido anhelitu inquinari, tamen & antiquissima est, cum eius meminerint auctores citati, Amalarius, & alij: & præterea ab exẽplo Domini sumpta, qui in Apostolos insufflauit Ioan. 20. vt ea cæremonia demonstraret, Spiritum sanctum in eos descendere. Et sanè cum vult Ecclesia descẽsum sancti Spiritus designare ad aliquid sanctificandum: quo meliori signo vti potest, quam eo, quo Christus ipse ad rem eandem designãdam vti voluit? Quod si magica est hæc cæremonia, Christum Magiæ doctorem faciemus. Quod est impium, & blasphemũ. Neque magica dici potest vlla cæremonia, nisi cùm effectus mirabilis expectatur à diabolo, cum quo fœdus ineunt magi: nos autem effectum à diabolo nullũ expectamus, sed à solo Deo, à quo id per orationes petimus, vt sæpe dictum est.

Qvarta cæremonia est, quũ Chrisma iam consecratũ salutatur ab Episcopo, & presbyteris his verbis, *Aue sanctum Chrisma.* Atque hãc cæremoniam idololatricam esse dicunt aduersarij. Tilmanus Heshusius, lib. de errotibus Pontificiorum tit. 22. num. 26. *Chrisma*, inquit, *tantum non adorandum: Siquidẽ hęc verba dicis inbent, Aue sanctum Chrisma.* Reprehendit etiã hanc cæremoniã Kemnitius, pag. 289. & Caluinus li. 4. Instit. cap. 19. §. 21. Sed inepte imprimis ad idololatriam hoc referunt, cum aliud sit salutare, aliud adorare: alioqui etiã Dominus, qui Mat. vlt. dixit mulieribus: *Auete*, eas adorasse diceretur. Adhibetur quidẽ Chrismati consecrato reuerentia, quia est res sacra, & vim habet, vt Dei instrumentũ sanctificandi: sed non adoratur vt Deus, alioqui etiã Hebręi idololatrę fuissent, qui arcam Domini ligneam adorabant, idque faciebant Propheta monẽte Psal. 89. *Adorate scabellũ pedũ eius, quoniam sãctum est.* Dicet, ridiculum videtur salutare rem inanimam. Respondeo, id esse vsitatissimum in signum gratulationis etiam res inanimas salutare, ac si viuerent, & sentirẽt. Ita Naziãzenus orat. ad CL. Patres cùm Episcopatu se abdicaret, vale dicit cathedræ, templo, psalmodiæ, aliisque id genus rebus. Hieron. in epi. de obitu Paulæ, describit salutationẽ, quam B. Paula ad Bethlehem habuit, cum eam primũ vidit. Immò & Æneas apud Virgilium in 7. Æneidos Italiam salutat, cum eam primum ingreditur. Suntq; eiusmodi exempla planè infinita.

Iam verò in ipsa Confirmatione præter cęremoniã essentialem vngendi, & signandi frontem cruce; adhibentur etiam aliæ octo cæremoniæ. Prima vt susceptor adsit, sicut in Baptismo, qui confirmandum offerat Episcopo. Estque hæc cæremonia antiquissima; vt patet ex decretis antiquorum Pontificum, & Conciliorum, quæ citantur à Gratiano 30. q. 1. can. Si quis: & cano. de his & q. 4. can. Si quis ex vno: & de consecr. distinct. 4. can. in Catechismo.

Secvnda, vt variæ preces dicantur super confirmandos, & quidem cum manus impositione, quem ritum solum aduersarij non reprehendunt.

Tertia, vt confirmato pax detur ab Epis. in signũ acceptæ gratiæ Spiritus sancti, cuius effectus est pax.

Qvarta, vt confirmatum Episcopus manu leuiter cædat, vt iis intelligat se contra ignominiã, & verbera pro Christo ferenda, patientia præcipuè armandum.

Primo, vt fascia ligetur frons, tum ne Chrisma facilè defluat, tum vt significet, acceptam gratiam diligenter conseruandam iuxta illud 1. Ioan. 2. *Vnctionẽ, quam accepistis, maneat in vobis.* Sed in hac referuãda est Ecclesiæ consuetudo: alicubi enim ad septem dies frontis fascia cõseruatur, alicubi ad tres, alicubi continuò abluitur, & exsiccatur Chrisma à sacerdotibus, vt fascia opus non sit.

Sexta, vt ad septẽ dies non lauetur caput seu frõs. Cuius cæremoniæ meminit Hugo lib. 2. de Sacramẽtis. par. 7. ca. 6. Tertullianus lib. de Baptismo scribit à die Baptismi per totam hebdomadã Christianos lauacro abstinere solitos: quod quidem faciebant nõ tantum ob Baptismum, sed etiam, & fortasse præcipuè ob Chrisma, quod eodem die dari solebat,

Septima, vt in Sabbatho Paschæ, & Pentecostes detur cõfirmatio, quia videlicet iis diebus dari debet Baptismus, vt suprà diximus. Hoc tamen tẽpore quia vt plurimum non dantur simul hæc Sacramenta, laudabilis est consuetudo multorum Episcoporum, vt in festis Pentecostes præcipuè cõfirment, quia nimirum in eo Festo data est prima Confirmatio à Deo sanctis Apostolis.

Octava, vt à ieiuniis detur, & accipiatur Cõfirmatio, de qua re extãt canones Conciliorum, apud Gratianũ de cõse. d. 5. can. Vt ieiunii. & can. Vt Episcopi.

Ad hæc omnia Kemnitius addit pagin. 323. mirum esse cur Pontificij malint has suas cæremonias, quam examẽ puerorum, professionem fidei, & adhortationem; ac tragicè queritur, à nobis ista omnia reiici, nec pati nos velle vllam emendationem. Sed sunt ista omnia verba ociosa. Nos enim nihil horum reiicimus sed volum' omnia fieri suo loco, & tempore; nec patimur nobis eripi Sacramentũ à Christo institutum & cæremonias à Patrib' traditas prætextu examinis puerilis. Ac de Sacramẽto Cõfirmationis satis dictum est.

Finis Librorum de Baptismo, & Confirmatione, Ad honorem DEI.

TERTIA

✝

TERTIA CONTROVERSIA GENERALIS.

DE SACRAMENTO EVCHARISTIÆ.

SEX LIBRIS EXPLICATA.

Digitized by Google

INDEX LIBRORVM ET CAPITVM.

Ordo ac partitio totius Operis.

LIBER PRIMVS.

De reali præsentia Christi Domini in Sacramento Eucharistiæ ex verbo Dei.

CAP. I. De hæresibus.
II. Explicatur sententia Catholicæ Ecclesiæ. (Eucharistia.
III. Ex figuris Testamenti veteris demonstratur præsentia corporis Domini in
IV. Refellitur solutio aduersariorum ad argumentum nostrum.
V. Quod Ioan. 6. agatur de Eucharistia.
VI. Probatur veritas corporis Domini in Eucharistia, ex cap. 6. Ioannis.
VII. Soluuntur obiectiones aduersariorum.
VIII. Referuntur variæ expositiones verborum Domini: Hoc est corpus meum.
IX. Propriè, non figuratè explicanda esse illa verba: Hoc est corpus meum.
X. Explicantur verba institutionis, & refelluntur hæreticorum deprauationes.
XI. Soluuntur argumenta, quibus probant aduersarij, verba institutionis figuratè accipienda.
XII. Probatur veritas corporis Domini in Eucharistia ex locis Scripturæ, quæ continent vsum huius Sacramenti: ac primùm ex c. 10. prioris ad Corinthios.
XIII. Idem probatur ex cap. 11. ad Corinthios.
XIIII. Soluuntur argumenta aduersariorum deprompta ex verbo Dei.

LIBER SECVNDVS,

De veritate corporis Domini in Eucharistia, ex testimoniis Patrum.

CAP. I. Prima ætas Ecclesiæ ab anno Domini 1. vsque ad C. Testimonium Discipulorum. S. Andreæ Apostoli.
II. Testimonium Ignatij.
III. Testimonium Dionysij Areopagitæ.
IV. Secunda ætas Ecclesiæ ab anno Domini C. ad CC. Testimonium Iustini.
V. Testimonium Pij I. Papæ.
VI. Testimonium Irenæi.
VII. Tertia ætas Ecclesiæ ab anno Domini CC. ad CCC. Testimoniũ Tertulliani.
VIII. Testimonium Origenis.
IX. Testimonium S. Cypriani.
X. Quarta ætas ab anno Domini CCC. ad CD. Testimonium Nicæni Concilij.
XI. Testimonium S. Athanasij.
XII. Testimonium S. Hilarij.
XIII. Testimonium S. Cyrilli Hierosolymitani.
XIIII. Testimonium S. Ambrosij.
XV. Testimonium Basilii.
XVI. Testimonium Gregorii Nysseni.
XVII. Testimonium Optati Mileuitani.
XVIII. Testimonium Gregorii Nazianzeni.
XIX. Testimonium S. Ephrem.
XX. Testimonium S. Epiphanii.
XXI. Quinta ætas Ecclesiæ ab anno CD. ad D. Testimonium Gaudentii.
XXII. Testimonium Chrysostomi.
XXIII. Testimonium S. Hieronymi.
XXIV. Testimonium S. Augustini.
XXV. Testimonium S. Cyrilli Alexandrini, & Synodi Ephesinæ generalis.
XXVI. Testimonium Procli Episcopi Constantinopolitani.

VIII. Probatur Christum instituisse Sacramentum 14. die mensis secundum legem & secundum morem Hebræorum.
IX. Soluuntur argumenta Græcorũ,& aliorum qui quocũque modo eis fauẽt.
X. De vino temperando aqua in sacro calice.
XI. Soluuntur argumenta aduersariorum.
XII. Quibus verbis fiat consecratio Eucharistiæ.
XIII. Solis Domini verbis fieri consecrationem.
XIV. Soluuntur obiectiones Græcorum, & Lutheranorum contra formam consecrationis Eucharistiæ.
XV. Mendacia Kemnitij de forma Sacramenti Eucharistiæ.
XVI. De ministro Sacramenti Eucharistiæ.
XVII. De effectu Eucharistiæ,& de præparatione ad communionem;sentẽtiæ hęreticorum
XVIII. Indignè sumere Eucharistiam omnes illos, qui accedunt cum conscientia peccati mortalis.
XIX. Soluuntur obiectiones aduersariorum.
XX. Proponitur quæstio,& sententia aduersariorum de Communione sub vna vel vtraque specie.
XXI. Totum esse Christum sub vtraque specie.
XXII. Totam Sacramenti rationem in vna specie inueniri.
XXIII. Nõ maiorem vtilitatem sumi ex Cõmunione sub vtraque specie,quam sub vna
XXIV. Non pugnare cum diuinis literis,seu cum Christi mandato, Communionẽ sub vna specie,probatur variis coniecturis.
XXV. Soluuntur obiectiones ex Scriptura petitæ.
XXVI. Refelluntur obiectiones ex Patribus.
XXVII. Refelluntur obiectiones ex ratione.
XXVIII. Ecclesiam iustis de causis præcepisse Communionem sub vna specie.
XXIX De veneratione huius Sacramenti.
XXX. Soluuntur obiectiones.

LIBER QVINTVS.

De Eucharistia : qui est primus de Sacrificio Missæ.

CAP. I. De voce,Missa.
II. De sacrificij definitione.
III. Mortem Christi sacrificium esse propriè dictum.
IV. De partitione sacrificij.
V. Explicatur status cõtrouersiæ, & sententiæ referuntur Catholicorũ & hæreticorum.
VI. In Missaverum sacrificium offerri,probatur ex primo testimonio scripturæ & ex sacerdotio Melchisedech.
VII. Probatur sacrificium Missæ ex figura agni Paschalis,
VIII. Probatur sacrificium Missæ ex figuris variorum sacrificiorum Testamenti veteris.
IX. Probatur sacrificium Missæ ex vaticiniis Prophetarum.
X. Probatur idem ex Malachia.
XI. Idem probatur ex cap. 4. Ioannis.
XII. Probatur sacrificium Missæ ex verbis institutionis.
XIII. Probatur sacrificium Missæ ex cap. 13. Actorum.
XIIII. Probatur sacrificium Missæ ex cap. 10. prioris ad Corinthios.
XV. Probatur sacrificium Missæ ex traditione Patrum, ac primùm ex vocibus sacrificij,oblationis,immolationis,&c.
XVI. Probatur sacrificium propriè dictum ex ritu Altarium.
XVII. Idem probatur ex nomine sacerdotis.
XVIII. Probatur sacrificium ex Liturgiis.
XIX. Idem probatur ex iis,pro quibus sacrificium Missæ offertur.
XX. Probatur sacrificium Missæ ex coniunctione legis & sacrificij.
XXI. Probatur sacrificium Missę,ex comparatione legis Christianæ ad Mosaicã.
XXII. Probatur idem ex differentia Sacramenti,& sacrificij.
XXIII. Probatur idem ex consensu Ecclesiæ.
XXIV. Soluuntur obiectiones Lutheri.
XXV. Soluuntur argumenta Ioannis Caluini.
XXVI. Soluuntur obiectiones Kemnitii.
XXVII. Soluitur vltima obiectio, & explicatur in qua parte Missę propriè consistat essentia sacrificii.

DE SACRAMENTO EVCHARISTIÆ.

LIBRI SEX.

Ordo, ac partitio totius Operis.

DE SACRAMENTO *Eucharistiæ his omissis, quæ Catholici Doctores inter se disputare salua fide, & pace Christiana solent, quatuor hoc tempore inter Catholicos, & hæreticos versantur controuersiæ principales: de quibus omnibus, Domino adiuuante pro nostrarum virium tenuitate iuxta instituti operis rationem disputare aggrediemur.*

PRIMA *igitur, ac præcipua controuersia est de vera, ac reali, & substantiali præsentia corporis, & sanguinis Domini in hoc non minus admirabili, quam venerabili Eucharistiæ Sacramento. Sed quoniam ea controuersia longissima necessariò futura est, vitandæ confusionis caussa, tribus modis tractabitur, ac si essent distinctæ quæstiones.* PRIMO *ex solo verbo Dei.* SECVNDO *ex solis Patribus antiquis.* TERTIO *ex iudicio rationis.*

ALTERA *de modo ac ratione existentiæ Christi in Eucharistia; sitne ratio existentiæ Christi in Eucharistia, conuersio panis & vini in corpus, & sanguinem Christi, quæ ab Ecclesia Catholica dicitur transsubstantiatio; an potius assumptio panis & vini ad vnionem hypostaticam corporis & sanguinis Domini; aut Omni-præsentia, siue Vbiquitas, vt quidam loquuntur humanitatis Christi, an aliquid aliud.*

TERTIA *controuersia principalis est de ipso Sacramento, vbi primùm de natura ipsius disputandum erit, sit ne res aliqua permanens, an actio transiens? ex qua quæstione illud etiam manifestum fiet, vtrum in Eucharistia sit corpus Domini solum in vsu, an etiam extra vsum; deinde de materia, forma, fine seu effectu, de ministro; de vsu, id est, de Communione sub vna, vel altera specie: & tandem de veneratione Sacramenti disseremus.*

LIBER PRIMVS.

De reali præsentia Christi Domini in Sacramento Eucharistiæ ex verbo Dei.

CAPVT PRIMVM.

De hæresibus.

ANTEQVAM veniamus ad quæstiones propositas de præsentia corporis Domini in Eucharistia, explicandæ erũt hæreses contrariæ, contra quas propugnandũ est, & sententia Ecclesiæ, pro qua pugnandum.

PRIMI qui negarunt; Christi corpus esse in Eucharistia, videntur fuisse illi ipsi, qui primi hæresium zizania in Ecclesia serere cæperunt. Simoniani, Menandriani, & similes: de his loquens S. IGNATIVS in epistola ad Smyrnenses, sic ait: *Eucharistias, & oblationes non admittunt, eò quòd non confiteantur Eucharistiam esse carnem Saluatoris nostri* IESV CHRISTI, quæ sententia citatur à Theodoreto in 3. Dialogo ex epistola ad Smyrnenses; vbi tamen nunc non habetur.

Ne autem glorientur Caluinistæ sententiam suam valde antiquam esse, illud est OBSERVANDVM, antiquissimos illos hæreticos, non tam Sacramentum Eucharistiæ, quàm mysterium Incarnationis oppugnasse. Idcirco enim (vt Ignatius ibidem indicat) negabant Eucharistiam esse carnem Domini, quia negabant Dominum habere carnem. Quare nullus veterũ, qui de hæresibus scripserit, hunc errorem in catalogo posuit, vt patet ex Irenæo, Tertulliano, Philastrio, Epiphanio, Augustino, Theodoreto, Damasceno: neque vllus veterum disputat contra hunc errorem primis sexcentis annis. His igitur omissis, PRIMI, qui veritatem corporis Domini in Eucharistia in quæstionem vocarunt, fuerunt Iconomachi post annum Domini DCC. in quodam suo Conciliabulo Constantinopolitano, quod ipsi septimam Synodum falso vocabant. Hi enim (vt refertur in septima Synodo act. 6. tom. 1. in fine) dicebant vnicam esse imagi-

Digitized by Google

nem Christi ab ipso Christo institutam, nimirum panem & vinum in Eucharistia, quæ repręsentant Christi corpus & sanguinem. Quocirca ab eo tempore Græci scriptores sæpe monent, Eucharistiam non esse figuram, siue imaginem corporis Domini, sed ipsum verum corpus, vt patet ex ipsa Synodo septima loco citato ex Damasceno, lib. 4. cap. 14. ex Theophilacto in ca. 26. Math. & in cap. 11. prioris ad Corinthios.

SECVNDVS auctor huius erroris fuit Ioan. Scotus, non ille Doctor subtilis, sed alius antiquior qui tempore Caroli Magni circa annum Domini DCCC. scripsit. Is enim primus in Ecclesia Latina de hac re dubiè scribere cœpit, cuius librũ de Eucharistia damnatum fuisse in Concilio Vercellensi, testatur Lantfrancus in suo libro de veritate corporis & sanguinis Domini in Eucharistia.

TERTIVS fuit Bertramus tempore Caroli Crassi, circa annum Domini DCCC. LXXXVI. cuius liber adhuc extat. Is rursum in controuersiam vocare cœpit, an esset verè in Eucharistia illud ipsum corpus Domini, quod de Virgine natum erat. Confutauit hunc errorem doctissimè Paschasius Abbas Corbeiensis, qui illo ipso tempore floruit.

QVARTVS fuit Berẽgarius Archidiaconus Ecclesiæ Andegauensis circa annum Domini M. L. qui auctor habetur huius erroris, non quòd primus eum inuenerit, sed quòd primus apertè defenderit, & propagare studuerit, & re ipsa propagauerit. Refutarunt Berengarium tres insignes scriptores, qui simul cũ Paschasio editi sunt, Lantfrancus, Guitmundus, & Algerus: de quibus ita censuit Petrus Cluniacensis initio libri de sacrificio, vt diceret Lantfrãcum scripsisse contra hęresim Berengarij benè, plenè, perfectè; Guitmundum meliùs, pleniùs, perfectiùs; Algerum optimè, plenissimè, perfectissimè. Porrò quatuor errores Berẽgarius docuit, per quos parẽs videtur fuisse omnium sectarũ, quę hoc seculo vigent. PRIMO docuit, paruulos non esse baptizandos, vt Guitmundus testatur li. 1. contra Berengariũ; atque hinc pater dici potest Anabaptistarum. SECVNDO docuit, corpus Domini non esse in Eucharistia, nisi vt res significata est in suo signo, vt referunt Lantfrancus, Guitmũdus, Algerus, auctores illius temporis: hinc verò pater est Sacramẽtariorum, quod agnoscit Caluinus in vltima admonitione ad Ioachimum Vvestphalum. TERTIO docuit, post alteram palinodiam (nã ter reuocauit errores suos, vt infrà dicemus) corpus Domini esse quidem verè in Eucharistia, sed simul cum pane, & vino: vnde parens est Lutheranorum. Fuisse autem hunc errorem Berengarij, colligitur ex libro 1. Guitmundi, qui scribit nonnullos Berengarij discipulos, qui docebant, corpus Domini verè esse in Eucharistia, sed simul cum pane, dicere solitos hanc fuisse subtiliorem doctrinã Berengarii. Idem etiam colligitur ex Concilio Romano sub Gregorio VII. cuius Concilij meminit Thomas VValdensis tomo. 2. de Sacrament. capite 43. Nam in eo Concilio coactus est Berengarius confiteri non solùm præsentiam realem corporis Domini in Eucharistia, vt antea coactus fuerat in Concilio Romano, sub Nicolao Secundo, sed etiam transmutationem panis in corpus Domini. QVARTO docuit idem Berengarius, teste eodem Guitmundo ibidem, legitima Matrimonia posse dissolui, in quo etiam pater fuit omnium huius temporis hæreticorum. Sed de hoc alias.

QVINTVS propugnator huius erroris fuit Henricus quidam cum Petro Bruis, circa annum Domini M. C. XL. qui asserebat semel tantũ, id est, in ipsa vltima Domini cœna cum Apostolis, Christi corpus verè datũ sub specie panis: deinceps autẽ meram esse deceptionẽ, quod Sacerdotũ ministerio dicitur aut creditur. Testis est, & refutator huius erroris Petrus Cluniacẽsis, qui eodẽ tẽpore floruit, in tractatu de sacrificio.

SEXTVS fuit auctor sectæ Albigensium, circa annum Domini MCC. VIII. ij enim inter alios plurimos errores, hunc etiam habuerunt, Sacramentũ Eucharistiæ, nõ esse verum corp⁹ Domini. Testis est S. Antoninus in Summa Theologica, part. 4. tit. 11. capit. 7. § 5.

SEPTIMVS fuit auctor sectę Flagellantium, circa annum Domini M. CCCL. teste Bernardo Lutzemburgensi, in Catalogo hæreticorum.

OCTAVVS fuit Ioannes Vviclef circa annum Domini. M. CCC. LXX. is enim rursus docere cœpit non esse corpus Domini in Eucharistia, nisi vt in signo, vt patet ex 4. lib. Trialogi c. 2. & sequentibus, vsque ad 10. Huius libri post annum Domini M. CCC. delati in Bohemiam, totũ illud regnum infecerũt, vt scribit Æneas Syluius lib. de origine Bohemorũ, c. 35. & Thomas VValdensis tomo II. doctrina 10. Tametsi enim Ioã. Huss. ab hoc errore semper abhorruit, vt ostẽdit Ioã. Cochlęus in historiâ Hussitarum, tamẽ Iacobitæ, & alii per multi in Bohemia hunc errorẽ cum ceteris ex libris Vviclefi libenter hauserunt. Contra Vviclefũ scripsit Thomas Vvaldensis in 2. tomo de Sacramẽtis.

NONVS patronus huius hæresis iam nostro seculo fuit Andreas Carolstadius Archidiaconus Vvitembergensis, ac Lutheri discipulus primarius. Luthetus enim nunquam apertè hanc hęresim docuit, quin potiùs acerrimè illi restitit aliquando: tamen sine dubio semina iecit huius erroris, vt etiam Anabaptismi, de quo supra diximus: licet postea, tum Sacramentarios, tum Anabaptistas confutare conatus sit: siquidem multa docuit, ex quibus ansam præbuit Sacramentariis huius hæresis renouandæ. PRIMVM in epist. ad Argentinenses asserit se valde propensum fuisse in eam sententiam, quæ in Eucharistia nihil præter panem agnoscit, & conatum totis viribus hoc asserere, sed non potuisse Scripturis satisfacere, quę contrà obiiciebantur. Quid igitur mirum, si discipuli eius id tantare ausi sunt, quod Magistro gratissimum fore putabant? DEINDE lib. de captiuitate Babylonica, c. de Baptismo, asseruit Sacramenta non iustificare, sed esse nuda signa. Ex quo rectè colligi videtur in Eucharistia nõ esse reuera CHRISTVM: quorsum enim ibi esset, si nihil nobis conferre debebat? In eodem lib. c. de Eucharistia, negauerat, ca. 6. Ioannis, ad Eucharistiã pertinere. At hæc fuit præcipua causa cur Sacramentarii negauerint realem præsentiam Christi in Eucharistia, Ibidem scripsit, verba Euangelistę: *Hoc est corpus meum*, hunc facere sensum: Hic panis est corpus meũ. Quæ sententia aut accipi debet tropicè, vt panis sit corpus Christi significatiuè: aut est planè absurda, & impossibilis: nec enim fieri potest, vt panis sit corpus Christi. Itaque maluerunt Lutheri discipuli recurrere ad tropum, quàm admittere manifestam absurditatẽ.

DENIQVE in libro de Eucharistia ad Vvaldenses, negat Eucharistiam adorandam, & in dubium reuocat, an cũ corpore sit etiam anima, & diuinitas in Eucharistia. At certè ex his manifestè sequitur, non esse reuera Christum in Eucharistia. Nam vbicunque reuera est, adorandus est, nec potest vllo modo separari anima, & diuinitas à Christi corpore, vt notissimum est. His ergo Lutheri sententiis edoctus Carolstadius anno M. D. XXV. vel, vt alii volunt. M. D. XXIV. librum edidit, in quo apertè negauit præsentiam corporis Domini in Eucharistia. Vide de Carolstadio Ioã. Cochlæum in actis Lutheri anno M. D. XXV.

DECIMVS patronus huius erroris fuit Huldricus Zvvinglius Tigurinus pastor, qui cum aliquot annis docuisset Lutheri hæresim, ac palam asseruisset, in Eucharistia verè esse corpus Christi, sed cum pane, tã-

dem

dem eodem anno, quo Carolstadius, librum edidit de vera, & falsa religione: atque in eo retractat sententiam suam, ac nouam quandã statuere nititur, nimirum, corpus Domini non esse in Sacramẽto, nisi vt in signo. Non est autem prætereundum, quam egregiè purget Zvvinglius inconstantiam suam. Dicit enim se multò antea agnouisse id quod verum erat, sed tẽpori seruiuisse, & in hoc laudari se à Christo tanquã seruum prudentem, & fidelem, qui dat cibum familiæ in tempore suo. Sed nimis frigida excusatio est: non enim laudat Christus eos, qui vt tẽpori seruiant, mentiuntur in rebus tanti momenti. Immò Zuuinglius non tam se purgat, quã inquinat hac sua defensione: vt enim ignorantiam tegat, improbitatem prodit.

Zuuinglio comes accessit Ioannes Oecolampadius Apostata ex Monacho Britanno, qui eodem tempore librum scripsit de genuina expositione verborum: *Hoc est corpus meum*, vbi etsi in re conueniat cũ Zuuinglio, tamen commodiùs exponere conatus est verba cœnæ, vt infrà dicemus. Zuuinglium, & Oecolampadium sequuti sunt permulti eorum discipuli, ac præcipuè Henricus Bullingerus Zuuinglij successor, in sede Tigurina, qui scripsit Apologiam pro Zuuinglio contra Lutheranos, & Bernardinus Ochinus, qui scripsit etiam librum de cœna Domini contra Vvestphalum, & Petrus Martyr, qui scripsit ingens volumen de Eucharistia contra Stephanum Gardinerum, in quo refellit solutiones Gardineri ad 255. argumenta Sacramentariorum.

VNDECIMVS patronus insignis erroris Berengariani fuit Ioannes Caluinus. Is igitur anno Domini M. D. XXXVI. edidit primò suas institutiones, vt apparet ex epistola dedicatoria ad Regem Gallorum Franciscum, quas postea iterum edidit auctas anno M. D. XXXIX. & tandem anno M. D. LIX. tertio mutata forma, & quatuor libris comprehensas edidit.

Edidit etiam anno M. D. XL. librum de cœna Domini Gallicè, quem post annos quinque Nicolaus Gallasius Latinum fecit, in quo libro extremo aperte ac nominatim reprehendit tum Lutherum, tum Zvvinglium, & se iudicem eorum constituit, ac nouam opinionem introducit quæ tamen reuera nihil differt à sententia Zvvinglii.

Vnde paulò pòst, id est, anno M. D. XLIX. edidit libellum de consensu suo cum Tigurinis in re Sacramentaria. Multa præterea de hac re scripsit in libro de reformanda Ecclesia, in commentariis tum ad cap. 26. Matth. tum ad cap. 11. prioris ad Corinth. & in responsionibus ad Ioachimum Vvestphalum.

Caluinum sequitur Vvilhelmus Klebitius, qui scripsit librum contra Heshusium, quam inscripsit victoria veritatis, & ruina Papatus Saxonici: quando videlicet in ditione Comitis Palatini obtinuit Caluinismus. Item Petrus Boquinus, qui scripsit Examen libri Heshusii de corpore Domini, in quo egregie Caluinũ tuetur. Denique Theodorus Beza, qui adhuc superest, Caluini Geneuæ in Cathedra pestilentiæ successor, multa scripsit pro errore Caluiniano; vt summam doctrinæ de re Sacramentaria; librum de cœna Domini contra Vvestphalum; Dialogum qui inscribitur κρυπτάδια siue Cyclops contra Tilmannum Hesbusium.

Porrò Caluini sententia breuiter explicanda est, quia de industria obscurè ab illo proponitur, vt mysterii aliquid continere videatur. PRIMO igitur docet Caluinus cum suis, symbola cœnæ tantùm esse in terra; corpus autem Christi tantùm esse in cœlo: proinde tanto interuallo abesse Christi corpus à pane, & vino in cœna, quanto abest terra ab altissimis cœlis. Quod videlicet Christi corpus nusquam sit nisi in certo, ad determinato loco cœli; id habet distertis verbis in fine Consensus cum pastoribus Tigurinis; idem habet etiam distertis verbis Beza in summa doctrinæ de re Sacramentaria, quæst. 6.

SECVNDO docet, symbola, & corpus Christi licet loco inter se plurimum distent, tamen coniuncta esse, non solum ratione signi, quia vnũ est signum alterius, sed etiam quia cum signo Deus nobis verè exhibet ipsum verum Christi corpus & sanguinem, quo animæ nostræ verè alantur in vitam æternam. Id habet Caluinus in omnibus locis supra citatis. In c. 26. Matt. sic loquitur: *Verè in cœna datur nobis corpus Christi, vt sit animis nostris in cibum salutarem, hoc est, substantia corporis Christi pascuntur animæ nostræ vt verè vnum efficiamur cũ eo.* Et infrà: *Non ergo vacuum & inane signum nobis proponitur, sed verè carnis & sanguinis Domini fiunt participes, qui fide promissionem hanc recipiunt.* Et lib. 4. Instit. cap. 17. §. 5. docet, comedere Christi carnem, non esse solùm credere, sed verè participem fieri carni eius: & ponit exemplum: *Quemadmodum, enim*, inquit, *non aspectus, sed esus panis alimentum corporis sufficit: sta verè, ac penitus participem Christi animam fieri conuenit.* Et §. 32. *In sacra sua cœna iubet me sub symbolis panis ac vini, corpus ac sanguinem suum sumere: nihil dubito, quin & ipse verè porrigat, & ego recipiam.* Et in lib. de cœna Domini, cap. 22. ponit exemplum de columba, in qua apparuit Spiritus sanctus.

Vt enim illa columba dicta est Spiritus sanctus, à Ioanne Baptista, Ioannis primo, quia certissimum signum erat præsentiæ Spiritus sancti, ita panis per metonymiam dicitur corpus CHRISTI, quia est certissimum signum præsentiæ corporis CHRISTI, quod nobis datur in cœna.

Vnde ibidem affirmat, Christum nobis in cœnà veram, propriamque carnis & sanguinis sui substantiã donare. Similia habet etiam Beza loco notato, de re Sacramentaria, quæst. 6. Vnde etiam quæst. 7. admittit illas propositiones Lutheranorum, Corpus Christi esse in pane, vel sub pane, vel iuxta panẽ; si sano modo intelligantur, id est; quod significent simul cum pane verè donari nobis corpus Christi. Quia verò hoc secundum videtur pugnare cum primo (quomodo enim corpus Christi verè nobis datur cum pane, & est præsens in cœna, si corpus Christi solum est in summo cælo, & panis tantum est in terra?) ideo ponit tertium dictum.

TERTIO igitur dicit, non posse ingenio comprehendi, sed sola fide, quomodo fiat ista coniunctio rerum tam distantium. Sic loquitur lib. 4. Instit. cap. 17. §. 7. *Nihil*, inquit, *restat, nisi vt in eius mysterij admirationem prorumpam, cui nec mens planè cogitando, nec lingua explicando par esse potest.* Et §. 10. *Etsi autem incredibile videatur in tanta locorum distantia penetrare ad nos Christi carnẽ vt nobis sit in cibum: meminerimus, quantum supra sensus omnes nostros emineat arcana Spiritus sancti virtus, & quã stultum sit eius immensitatem modo nostro velle metiri. Quod ergo mens nostra non comprehendit, concipiat fides, Spiritum verè vnire, quæ locis disiuncta sunt.* Et §. 32. *Porrò*, inquit, *de modo si quis me interroget, fateri non pudebit, sublimius esse arcanum, quam vt vel meo ingenio comprehendi, vel enarrari verbis queat.* Similia habet Beza de re Sacram. quæst. 9. *Sed*, inquit, *nihilominus fatemur incomprehẽsibile esse mysterium Dei: quo fit, vt quod est, & manet in cœlis & non alibi, nobis, qui nunc in terra sumus, & non alibi, verè communicetur.* Et infrà. *Quo fit vt tota hæc actio valdè propriè μυστικὴ vocetur.* Sed quia intelligebat Caluinus hoc suũ mysterium planè esse incredibile, & apertissimam repugnantiam inuoluere, ideo addit quartum.

QVARTO dicit, non ipsum corpus Christi ad nos descendere, sed quandam vim substantialem ex Chri-

ſti carne ad nos deriuari per ſpiritum eius, tanquam per canalem quendam. Vbi videtur dicere non ſubſtãtiam, ſed qualitatem quandam nobis dari. Sic enim loquitur lib. 4. Inſtit. cap. 17. §. 12. *Vinculum*, inquit, *iſtius coniunctionis eſt ſpiritus Chriſti, cuius nexu copulamur: & quidem veluti canalis, per quem quidquid Chriſtus ipſe eſt, & habet, ad nos derivatur. Nam ſi ſolem conſpicimus radijs in terram emicantem ad generandos, fouendos vegetandos eius fœtus, ſuam quodammodo ſubſtantiam ad eam trajicere, cur inferior Spiritus Chriſti eſſet, irradiatio ad communionem carnis & ſanguinis eius in nos traducendam?* Et §. 32. *Ingenuè confiteor, mixturam carnis Chriſti cum anima noſtra, vel tranſfuſionem, qualis ab ipſis docetur me repudiare: quia nobis ſufficit, Chriſtum è carnis ſubſtãtia vitam in animas noſtras ſpirare, immò propriam in nos vitam diffundere, quamuis in nos non egrediatur ipſa Chriſti caro.* Quod ergo dixerat ſuprà §. 10. ad nos vſque pẽnetrare Chriſti carnẽ, licet tãto interuallo diſtantem, debet intelligi, non per ſe, ſed per virtutem ſuam. Quod tamen ipſe viderit, quàm rectè cohæreat cum iis, quæ ſuprà dixerat de preſentia Chriſti in cæna, niſi etiam præſentiam intelligat, ſecundum virtutem, non ſecundum ſubſtantiam.

Quia verò, ſi realis aliqua qualitas, ex Chriſti corpore ad nos deſcenderet, periculum eſſet, ne nimis multum huic Sacramento tribueremus, ideò addit. QVINTO, Communicationem iſtam ſiue corporis Domini, ſiue virtutis eius tantùm fieri per fidem. Fides enim apprehendit Chriſtum in cœlo exiſtentem & eum noſtrum facit, vt participare poſſimus bona ipſius: itaque nulla ſit realis coniunctio CHRISTI nobiſcum, ſed ſolùm per cogitationem. In quo certè nullum miraculum, nulla difficultas intelligẽdi. Quis enim nõ facillimè capiat, fide apprehendi poſſe Chriſtum, immò etiam totam Trinitatem! Sic igitur habet Caluinus lib. 4 Inſtit. cap. 17. § 5 *Interim verò hanc non aliam eſſe, quàm fides manducationem, fatemur: vt nulla alia fingi poteſt.* Et §. 31. *Chriſtus*, inquit, *præſens illis non videtur eſſe, niſi ad nos deſcẽdat: quaſi verò, ſi ad ſe nos euehat non æquè petamur eius præſentia.* Hæc ille.

Vbi videtur corrigere, vel explicare, quod dixerat §. 10. Carnem CHRISTI magno miraculo ad nos penetrare: nunc enim ſublato omni miraculo dicit, nos fide ad ipſum aſcendere. Item § 11. dicit, fidem eſſe quæ paſcitur Chriſti corpore: porrò fides non aliter manducat, quàm credẽdo. Idem repetit in alijs libris; & idem habet Beza in lib. de ſumma doctrin. in re Sacrament. quæſtio. 9. 10. 11. & 13. Neque moueri debemus, quod Caluinus lib. 4. Inſtitut. cap. 17. §. 5. & 11. negat, Chriſtum ſola cogitatione, vel intelligentia manducari, ac dicit, non eſſe omninò idem credere in Chriſtum, & manducare Chriſtum.

Nam ibidem aſſerit manducare Chriſtum non eſſe quidem ipſum credere, ſed effectum tamen eius eſſe, nam credendo manducamus; ſiquidem ex actu fidei ſequitur, vt Chriſt⁹ ſit in nobis, & nobis ſua bona cõmunicet. Vnde Beza in lib. de cœna Domini contra Vveſtphalum, cap. 9. dicit hoc intereſſe inter fidem, & manducationem CHRISTI, quod inter manum, & apprehenſionem quæ manu fit. Quia verò non eſt in nobis CHRISTVS niſi per fidem, vt perpetuo Caluinus & Beza dicunt; inde fit vt nõ ſit in nobis, niſi obiectiuè, quomodo in nobis eſt id omne, de quo actu cogitamus.

Porrò ex hoc ſequitur SEXTVM eorum pronunciatũ quo aſſerunt homines improbos non percipere corp⁹ Chriſti, licet ſymbola percipiant. Nam (vt ait Beza in ſumma doctr. de re Sacrament. quæſt. 13) *Sicut ſymbola accipiuntur ſolo ore corporis, ita corpus Chriſti ſolo ore fidei: cum ergo non habeant impij os fidei, non percipiunt niſi ſymbola corporis Domini.* Docet hoc idem Caluinus lib. 4. Inſtitut. cap. 17 §. 33. & 34. Immò in libello de conſenſu cum Tigurinis, ſolos prædeſtinatos dicit percipere ſymbola externa cum re per ſymbolum ſignificata: ſicut ſoli prædeſtinati habent veram fidem.

SEPTIMVM ac poſtremum eorum pronunciatum eſt; non eſſe eam vim in Sacramento Euchariſtiæ, vt det ipſum corpus Chriſti aut fidem non habenti, ſed ſolùm vt teſtetur, & confirmet, iam haberi. Ita habet Caluinus lib. 4 Inſtit. cap. 17 § 2. *Magnum*, inquit, *fiducia, & ſuauitatis fructum ex hoc Sacramento colligere poſſumus piæ animæ quod teſtimonium habent in vnum corpus nos cum Chriſto coaluiſſe, vt quidquid ipſius eſt noſtrum vocare liceat.* Et. §. 5. Non, inquit, *facit Sacramentum, vt Chriſtus panis vitæ eſſe primum incipiat, ſed in memoriam revocat panem vitæ eſſe factum, quo aſſiduè veſcamur.* Et infrà: *Pollicetur enim nobis quidquid ferit, aut paſſus eſt Chriſtus, id ad nos vinificandos factum eſſe.* & in lib. de cœna Domini, cap. 5. docet, ad præparationem ad hoc Sacramentum percipiendum requiri, vt quis antea fidem veram habeat, & per fidem ſit factus Chriſti membrum, atque adeò Chriſtum in ſe habeat. Denique niſi Caluinus diceret, Euchariſtiam tantum eſſe teſtimonium acceptæ gratiæ, & veluti ſigillũ obſignans, & confirmans promiſſionem verbo factam deſtrueret omnia quæ antea docuit de Sacramentis. Hinc autem nos tria colligere debemus. PRIMVM falsò iactaſſe Caluinum ſententiam ſuam de Euchariſtia eſſe difficillimam, & incomprehenſibilem humano ingenio, atque adeo ſummũ myſterium. Nonenim maius myſterium eſt, quod ſymbola panis, & vini renouent nobis in memoriam, Chriſtum pro nobis paſſum, & mortuũ eſſe, quàm quod id faciat imago Crucifixi, præſertim ſi addatur hęc inſcriptio ex verbo Dei: *Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mũdi.* Nam eiuſmodi imago cum tali inſcriptione idem omninò facit, quod Euchariſtia Caluini, & ſine vllo miraculo tãm imago, quàm inſcriptio naturaliter agit, dum memoriam paſſionis Domini pro nobis toleratæ excitat.

DEINDE meras ludificationes eſſe illa omnia magnifica encomia Euchariſtiæ, cum videlicet tot in locis Caluinus dicit, nobis vnà cum ſymbolis dari ipſum verum, & reale Chriſti corpus, & eo nutriri animas noſtras, &c. nihil enim tandem nobis relinquit, niſi nudum ſymbolum rei iam habitæ.

DENIQVE ex hac Caluini ſententia ſequi illud abſurdum, vt porrigere cœnam Domini, ſit teſtificari illum cui porrigitur, iam antea ſumpſiſſe cœnam, & Chriſti corpus comediſſe: Quod eſt intolerabile, ſi reſpiciamus vſus vocabulorum: & eſt ſæpiſſimè falſum, cùm plurimis porrigantur iſta ſymbola, qui tamen non comederunt corpus Chriſti, ſecundum regulas Caluini, cùm ſint impij. Quocirca falsò teſtificantur miniſtri, illos comediſſe corpus Chriſti, & tamen ita nituntur iſta ſua teſtificatione, vt Caluinus lib. 4. cap. 17. § 2. dicat, ex hoc Sacramento ſibi ſecurè promittere poſſe, regnum cœlorum non magis ſibi excidere poſſe, quam ipſi Chriſto. Sed de his hactenus.

CAPVT II.

Explicatur ſententia Catholicæ Eccleſiæ.

IAM verò explicandum erit, quid de hac re ſentiat, ac ſenſerit Catholica Chriſti Eccleſia. Summa Catholicæ ſententiæ his verbis exprimitur in Concilio TRIDENTINO, ſeſſ. 13. cap. 1. *Principio docet ſancta Synodus, & apertè ac ſimpliciter profitetur in almæ ſanctæ Euchariſtiæ Sacramento, poſt panis, & vini conſecrationem Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum verum Deum, atque hominem*

verè

verè, realiter ac ſubſtantialiter ſub ſpecie illarum rerum ſenſibilium contineri.

Singula verba huius decreti aliquid continent, quo damnentur hæreticorum ſententiæ. PRIMO, Concilium docet, poſt ſacramenti huius confectionem adeſſe corpus Chriſti, quod eſt contra Lutheranos Vbiquiſtas, qui etiam ante conſecrationem adeſſe volunt corpus Domini: eſt etiam contra Caluiniſtas, qui dicunt, Euchariſtiam eſſe ſignum coniunctionis cum Chriſto iam antea factæ per fidem.

SECVNDO, Concilium dicit, ſacramenti confectionem eſſe conſecrationem panis & vini, cuius vi, exhiberur nobis corpus Chriſti. Id quod eſt cõtra eoſdem Vbiquiſtas, qui non vi cõſecrationis, ſed vi omni-præſentiæ corporis Chriſti, id fieri contendunt: eſt etiam contra Caluiniſtas, qui non ex conſecratione, ſed ex promiſſione Euangelij in concione explicata volunt effici ſacramentum.

TERTIO, Concilium docet, totum Chriſtum eſſe in hoc ſacramento: id quod explicatur clarius in 1. canone eiuſdem ſeſſ. vbi habemus in ſacramento eſſe corpus, & ſanguinem Chriſti, vnà cum anima, & diuinitate. Quibus verbis indicatur, ex vi ſacramenti tantùm adeſſe corpus ſub ſpecie panis, & ſanguinem ſub ſpecie vini; id enim ſolùm exprimitur in forma verborum: ac per naturalem concomitantiam ſub vtraque ſpecie eſſe totum Chriſtum, ita enim iſta coniuncta ſunt in Chriſto, vt ſeparari nequeant ſine eius diſſolutione: ipſe autem diſſolui, iam poſt reſurrectionem, nullo modo poteſt. Porrò eſt hoc aduerſus Lutherum, qui in dubium, reuocat iſtam concomitantiam, in libro ad Vualdenſes, de Euchariſtia.

QVARTO, Concilium dicit, Chriſtum in ſacramento eſſe verè. Id quod aſſeritur contra omnes ſacramentarios, qui volunt Chriſtum adeſſe, vt in ſigno, & figura. Figura enim veritati opponitur, vt colligitur ex primo canone eiuſdem ſeſſionis: vbi poſteaquam Concilium dixerat, Chriſtum eſſe verè in Euchariſtia, explicat per negantem particulam: *Non autem ſolum in ſigno, aut figura.*

QVINTO dicit, *Realiter*; quod opponitur figmento Caluiniſtico, qui (vt ſuprà oſtendimus) vult adeſſe, vt fide apprehenditur. Quod etiam diſertis verbis Zvvinglius docet, in Confeſſ. ad Carolum, quam citat Beza in libro de cœna Domini contra Vveſtphalum, capit. 9. ait enim Zvvinglius, ſe credere in cœna Domini verum Chriſti corpus adeſſe, hactenus quidem, vt fidei contemplationi ſit veluti præſens, quod corporaliter eſt in cœlis. Itaq; ſacramentarij ſæpè dicunt, reale corpus Chriſti in cœna adeſſe: ſed realiter adeſſe nunquam dicunt; quod legerim; niſi fortè loquantur de cœna, quæ fit in cœlo, vt mox dicam. Atque hinc ſequuntur duæ aliæ differentiæ inter nos, & ſacramẽtarios: quod illi negant Chriſtum in Euchariſtia adorandum; aut ſumi poſſe ab illis, qui non credunt, nos vtrumque concedimus.

SEXTO, Concilium addit, *Subſtantialiter*, tum contra Caluiniſtas, qui dicunt, corpus Chriſti, quoad ſubſtãtiam, eſſe tantùm in cœlo; ſed neſcio quam virtutem, ſeu vigorem inde ad nos manare; vnde idem Cõciliũ, can. 1. opponit illud, *Subſtantialiter*, virtuti: tum etiam, vt explicaret modum exiſtendi Chriſti in ſacramento. Nam vt paulò infrà idem Concilium dicit, Chriſti corpus in cœlo habet modum exiſtendi naturalem, in ſacramento autem non naturalem, ſed ſacramentalem. Porrò modus exiſtendi ſacramentalis, & tamen ſimul verus, & realis, nõ poterat melius explicari, quam illo aduerbio, *Subſtantialiter*. Id enim ſignificat, totum Chriſtum in ſacramento exiſtere ad modum ſubſtantiæ, non quantitatis, idque ea ratione

A quia ſubſtantia panis conuertitur in ſubſtantiam corporis Chriſti: cetera autem ſubſtantiam concomitantur, & ideò modum exiſtendi ſubſtantiæ habere debent. Porrò ſubſtantia ſecundum ſe neque ordinem habet ad locum, neque ad corpora circumſtãtia. Quare in Chriſto (vt eſt in ſacramento) eſt quidem debita magnitudo præter ſubſtantiam: ſed per eam non occupat locum, neque extenditur ad extenſionem magnitudinis, ſed eſt per modum ſubſtantiæ. Pari ratione eſt in Chriſto ſua figura, ſuus color, & tamen inuiſibilis eſt, vt ſacramento continetur, quoniam figura, & color non habent modum qualitatis, ſed ſubſtantiæ, vt in ſacramento ſunt. Denique habet etiam CHRISTVS, vt eſt in ſacramento, certas qualitates, quibus tangi poſſet, & tamen per ſe ac propriè tangi nequit, quia eæ qualitates habent (vt ſæpè diximus) modũ exiſtendi ſubſtantiæ, non qualitatis. Vide S. Thomã 3. 4. contra Gentiles, cap. 64. 3. parte quæſt. 76 artic. 5.

B SEPTIMO, Concilium dicit, corpus Domini ſub illis ſpeciebus ſenſibilibus contineri: quibus verbis explicatur adhuc clariùs modus exiſtendi Chriſti in Euchariſtia. Chriſtus enim non eſt in Euchariſtia, vt in loco vel vt in vaſe, aut quaſi ſub aliquo velo: ſed eſt ad eum modum, quo erat ſubſtantia panis ſub ſuis accidentibus, eo excepto, quod accidentia illa inhærebant panis ſubſtantiæ, Chriſti autem ſubſtantiæ non inhærent. Vnde ex natura rei peracta conſecratione tãdiu perſeuerat corpus Domini in Euchariſtia, quamdiu naturaliter manſiſſet ſubſtantia panis ſub illis eiſdem accidentibus: atque hoc eſt Chriſti corpus ſub ſpeciebus panis contineri.

Ex qua ſententia refutatur fraudulenta quędã confeſſio Bezæ. Nam (vt refert Claudius à Xantes in reſponſ. ad Apologiã Bezæ) anno M. D. LVI. Theodorus Beza, vt Lutheranos per dolum traheret ad Caluiniſmum, ſcripſit Confeſſionem, in qua aſſeruit, Chriſti corpus verum, & naturale verè & realiter eſſe præſens in cœna & cõmunicantibus, verè & realiter exhiberi, atque in eam confeſſionem conſentire aſſeruit Eccleſias Heluetiorum & Geneuenſium. Verùm cum inde Lutherani de ſacramentarijs triumpharent, & Tigurini grauiter in Bezam inuehi cœpiſſent, reſpondit ille ſe vera ſcripſiſſe, ſed à Lutheranis nõ bene intellecta: neque enim ſe loquutum de cœna Domini, quæ celebratur in terris, ſed de illa, quę celebratur in cælis, vbi Chriſtus verè, & realiter præſens eſt. Sed Concilium Tridentinum pręuenit eiuſmodi fraudes, cùm non ait in cœna corpus Domini præſens eſſe, ſed ſub ſpeciebus panis & vini verè, & realiter contineri. Atque hęc de expoſitione decreti. Ex qua expoſitione deduci poſſunt aliquot regulæ de modo loquendi in hac materia.

D PRIMA regula. Nomina ſubſtantiua, quæ dicuntur de Chriſto, ſiue eius corpore extra Sacramentum, dicuntur etiam de ipſo, vt eſt in Sacramento. Ratio eſt, quia nomina ſubſtantiua ſignificant naturam rei, abſtrahendo à modo rei: natura autem, & eſſentia omnium, quæ ſunt in Chriſto, verè eſt in Sacramento. Itaque veriſſimè dicimus, in Sacramento eſſe corpus, carnem, ſanguinem, &c. & carnem illam eſſe corpus, non ſpiritum.

SECVNDA regula. Nomina adiectiua: quæ dicunt ordinem ad corpora circumſtantia, non dicuntur de Chriſti corpore, vt eſt in Euchariſtia, licet dicantur de eo, vt eſt in cœlo, alia verò dicuntur. Ratio eſt, quia corpus Chriſti propter modum exiſtendi in Euchariſtia peculiarem, non dicit vllum ordinem ad corpora circumſtantia, vt diximus. Itaque dicemus quidẽ corpus Chriſti, vt eſt in Euchariſtia eſſe verum, reale, naturale, animatum, quantum, coloratum, &c. & car-

nem illam dicemus esse corporalem, non spiritualem: nisi nomen spirituale sumatur, sicut 1. Corinth. 15. *Seminatur corpus animale, surget spirituale*, id est, obediens spiritui in omnibus. At non dicemus corpus Christi in Eucharistia esse sensibile, visibile, tangibile, extensum, licet tale sit in cœlo: quia ista nomina dicũt ordinem ad corpora circumstantia, quem non habet corpus Christi in Eucharistia. Vnde AVGVSTINVS, vt citatur à Gratiano de consecrat. dist. 2. can. Nos autem; inuisibilem appellat Christi carnem in Sacramento; *Nos*, inquit, *in specie panis, & vini quam videmus, res inuisibiles, carnem & sanguinem honoramus.*

TERTIA regula. Aduerbia, quæ dicunt modum existẽdi corporalem, non dicunt de Christo in Eucharistia, licet dicantur de ipso, vt in cælo residet: alia verò nihil prohibet dici. Ratio est, quia (vt sæpè diximus) non habet Christus in Eucharistia modum existendi corporum, sed potius spirituum, cùm sit totus in qualibet parte. Itaque dicemus, Christum esse in Eucharistia verè, realiter, substantialiter, vt Conciliũ rectè loquitur, sed non dicemus, corporaliter, id est, eo modo quo suapte natura existunt corpora, nec sensibiliter, mobiliter, &c. Immò contrà dici posset spiritualiter, vt Bernardus dicit in sermone de S. Martino, vbi affirmat in Sacramento exhiberi nobis veram carnis substantiam, sed spiritualiter, non carnaliter: tamen non videtur hæc vox multum frequentanda, quia periculum esset, ne traheretur ab aduersariis, nõ tam ad modum, quàm ad ipsam naturam significandam; propter quod item periculum non videtur valdè vsurpandum illud, non esse corporaliter, nisi addatur continuò explicatio.

QVARTA regula. Verba quæ significant præsentiam corporis Domini in Eucharistia, abstrahendo à modo existẽdi cum ordine ad alia, simpliciter affirmari possunt, reliqua non item. Quare rectè dicemus: Corpus Domini est, continetur, manet, reperitur, sumitur, percipitur in Eucharistia: at non rectè diceremus, Corpus Christi in Eucharistia extensum est, occupat locum, &c,

QVINTA regula: Quamuis corpus Christi in Eucharistia per se non videatur, nec tangatur, nec moueatur; tamen ratione specierum, siue accidentium, quibus coniunctum est, potest dici, videri, tangi, moueri, &c. Id patet, quia species illæ verè videntur, tanguntur, mouentur: & quod eis conuenit, vsitatè etiã tribuitur ei, quod est cum illis coniunctum. Nam hoc modo Angeli, qui sunt spiritus, dicebantur videri, & tangi corporeis oculis, quando videbantur vel tangebantur corpora ab illis assumpta, Genes. 19. & in toto lib. Tobiæ Scriptura passim vocat Angelos, quos dicit visos, auditos, tactos. Immò Ioã. 1. Spiritum sanctum dicit se Ioannes vidisse, cùm columbam vidit. Hinc etiam Patres eodem modo loquuntur de corpore Domini in Sacramento. CHRYSOSTOMVS hom. 83. in Matth, *Ipsum* (Christum) *vides, ipsum tangis, ipsum comedis.* & homil. 24. in priorem ad Corinthios dicit; Regium corpus nobis intuendum, & tangendum proponi, & CYRILLVS lib. 12. in Ioan. capit. 58. *Præbet*, inquit, *nobis carnem suam tangendam*, & AVGVSTINVS serm. 2. de verbis Apostoli: *Quod in Sacramento visibiliter sumitur, in ipsa veritate spiritualiter manducatur.* Denique in concilio Romano sub Nicolao II. cõpulsus est Berengarius confiteri Christi corpus sensualiter Sacerdotum manibus tangi, & frangi.

Sed existit hoc loco quorundam dubitatio; num ea, quæ dicuntur de Christo ratione specierum, dicantur de ipso verè, & propriè, an per aliquem tropum. Et quidem aliqui volunt, verè & propriè dici eo modo, quo dicerentur illa eadem verè, & propriè de pane, si adesset: panis enim verè & propriè dicitur videri, tangi, frangi ratione accidentium suorum. Ratio horum est, quia existimant vnionem Christi cum accidentibus panis, vel esse hypostaticam, vel ei valdè similem; atque idcirco fieri communicationem idiomatum inter Christum, & accidentia illa. Itaque sicut verè dicitur Deus in Christo videri, & tangi, immò etiam pati, & mori, ratione naturæ humanæ assumptæ; ita isti volunt, Christum in Eucharistia verè, & propriè videri, & tangi ratione accidentium panis. At sententia Theologorum communis contrarium docet.

Ideò sit regula SEXTA ex Petro de Soto lect. 6. de Sacramento Eucharistiæ. Verba quæ significant motum localem, verè, & propriè dicuntur de corpore Christi in Eucharistia existente, ratione specierum; licet per accidens, non per se: cetera autem, quæ significant alias mutationes, vel actiones, dicuntur quidem de corpore Christi ratione specierum, sed improprie, & figuratè.

PRIMA pars huius regulæ certissima est, quia realis præsentia corporis Christi, id necessario requirit, vt motis speciebus verè moueatur corpus Christi, quamuis per accidens: quomodo anima nostra verè mutat locum, cùm corpus mutat locum. Itaque verè & propriè dicemus, Christi corpus in Eucharistia, attolli, deponi, deferri, collocari in altari, vel in pixide, transferri à manu ad os, & ab ore ad stomachum.

ALTERA pars probatur, quia si quæ conueniunt speciebus: excepto motu locali, deberent propriè conuenire corpori Christi, oporteret, vel recipi eas mutationes immediatè in corpore Christi, quod omnes negant, vel mediantibus speciebus, & hoc vel quia species inhærent corpori Christi, & id etiam omnes negant; vel ratione communicationis idiomatum ob vnionem hypostaticam, vel similem: & hoc etiam non habet locum. Nam, vt omittam ea, quæ suo loco infrà dicemus contra opinionem, siue errorem de hypostatica vnione, si ista esset causa, quatuor absurda sequerentur. PRIMVM, quod Christus in Eucharistia deberet etiam dici albus, & rotundus ratione specierum: quod tamen omnes absurdum esse confitentur. Cur enim potiùs actiones, & passiones, quàm ipsæ qualitates de Christo dicantur, si est communicatio idiomatum? certè in mysterio Incarnationis, non solùm dicitur Deus ambulasse, comedisse, &c. sed etiã fuisse corporeus, humilis, tristis, &c. SECVNDVM, quod sicut dicunt Christum verè & propriè videri, & tangi; ita possent dicere eum calefieri, aut frigefieri, immò & mucidum aut acidum fieri, quando ista contingunt in speciebus, ante eorum corruptionẽ; quemadmodum Deus dictus est pati, vulnerari, & mori in carne. At illa nemo planè concederet. TERTIVM, quòd oporteret etiam speciebus tribuere Christi attributa: est enim mutua communicatio idiomatum. At nunquam est auditum, vt accidentibus aliquid eiusmodi tribueretur. QVARTVM, quod non liceret dicere, carnem Christi videri aut tangi, sed solum ipsum Christum; Communicatio enim idiomatum tribuit soli suppositio attributa vtriusque naturæ, non autem attributa vnius naturæ accommodat alteri; caro autem natura est, non suppositum. Et tamen Patres suprà citati de carne ipsa loquuntur. CHRYSOSTOMVS enim homil. 47. in priorem ad Corinthios dicit, nos carni Christi dentes infigere; & CYRILLVS loco notato: *Carnem suam*, inquit, *tangendam præbet.*

CAPVT

CAPVT III.

Ex figuris Testamenti veteris demonstratur præsentia corporis Domini in Eucharistia.

NVNC, vt ad probationem accedamus, Catholicam veritatem, quatuor argumentorum generibus confirmabimus, ac simul respondebimus ad ea, quæ aduersarij in vnoquoque genere obiiciunt. Ad PRIMVM genus argumentorum pertinent Scripturę testimonia; ad SECVNDVM, testimonia veterum Patrum; ad TERTIVM Ecclesiæ consensus; ad QVARTVM, variæ rationes. Ex Scripturis quatuor argumenta peti possunt. PRIMVM, ex figuris, SECVNDVM, ex promissione. TERTIVM, ex institutione. QVARTVM, ex vsu.

Ex figuris igitur Testamẽti veteris sumitur hoc argumentum. Figuræ necessariò inferiores esse debent rebus figuratis. Figuræ autẽ Sacramenti Eucharistiæ, vel sunt excellentiores, vel non inferiores simplici, & naturali pane, significante corpus Christi: igitur Eucharistia non est simplex & naturalis panis significans corpus Christi, sed est ipsum corpus Christi, panis verè cœlestis, & supersubstantialis.

Maior propositio ex Apostolo Paulo certissima est, qui Colossens. 2. comparat figuras testamenti veteris vmbris, impletionem autem corpori. Et Heb. 10. cõparat eadem figuras vmbris, veritatem autem imagini. Vmbra enim non est verè imago, sed vel est inanis similitudo imaginis, qualis efficitur cùm quis ambulat in sole; vel certè adumbrata imago in tabula, nondum expressa, & perfecta. HIERONYMVS in cap. 1. ad Titum, vt in re clara non multiplicem testes: *Tantum*, inquit, *interest inter panes propositionis, & corpus Christi, quantum inter vmbras, & corpora, inter imaginem, & veritatem, inter exemplaria futurorum, & ea ipsa, quæ per exemplaria figurabantur.* Sed etiam absque his testimoniis dubitari non potest, quin figura seruiat veritati, & per eam impleatur, ac perficiatur.

Minor propositio dupliciter probari potest. PRIMVM, ex his figuris, quæ sunt æquales pani. DEINDE ex his, quæ sunt præstantiores. Figuræ æquales sunt illæ, quæ in pane sitæ erant. PRIMVM panis quem protulit Melchisedech, Gen. 14. cum enim fuisse figuram Eucharistiæ docet CHRYSOSTOMVS hom. 35. in Genes. *Vides*, inquit, *quomodo Sacramentum nostrum insinuatur: vidisti typum, cogita, ora, veritatem.* Idem habent alij Patres, Cyprianus lib. 2. epist. 4. Arnobius in Psal. 109. Ambrosius lib. 4. de Sacramentis, cap. 3. Hieronymus in cap. 26. Matth. Clemens lib. 4. Stromatum. Eusebius lib. 5. Demonst. Euang. cap. 3. Damascenus libr. 4 cap. 14. DEINDE erat panis propositionis, qui solum à puris, & sanctificatis comedi poterat. Exod. 40. & 1. Reg. 21. quem figuram Eucharistiæ fuisse testantur Hieronym. in 1. c. ad Titum. Damascenus loco notato, & Cyrillus Cateches. 4. mystag. ITEM, panis primitiarum, Leuit. 23. ad quem alludens Irenæus lib. 4. c. 32. vocat Eucharistiam primitias diuinorũ munerum in nouo Testamento. DENIQVE panis ille Angelicus, quo Helias roboratus 40. dierum spatio ambulauit vsque ad montem Dei Oreb, vbi & Deum quodammodo vidit, 3. Reg. 19.

Ex præstantioribus tres sunt præcipuè figuræ, quæ robustissima argumenta Catholicis præbent. PRIMA, Agnus Paschalis, quem figuram Eucharistiæ fuisse docent multi veterum; vt Tertull. lib. 4. in Marcio. Isichius in cap. 23. Leuit. Hieronymus in c. 26. Matt. Chrysostomus homil. de proditione Iudæ. Cyp. lib. de vnit. Ecclesiæ. AVGVSTINVS lib. 2. contra literas Petiliani, c. 37. *Aliud est*, inquit, *Pascha, quod Iudæi de oue celebrant, aliud quod nos in corpore, & sanguine Domini accipimus.* Leo serm. 7. de Passione Domini. Gregorius homil. 22. in Euangelia. Et ex ipso Euangelio Matth. 26. Luc. 22. manifestè colligitur: non enim alia de caussa Dominus post Agnum Paschalem ritu Iudaico manducatum, continuo Sacramentum Eucharistiæ instituit, nisi vt significaret, vt ait Leo loco citato, antiquam obseruantiam nouo Sacramento adimpleri, & tolli. Denique constat Agni Paschalis cæremoniam non tam fuisse positam in immolatione, quam in mãducatione, vt patet Exod. 12. Igitur illi respondet in Testamento nouo Agnus ille, qui tollit peccata mundi, quatenus manducatur: quod certè non aliter fieri solet, quàm in Eucharistia.

Iam vero Agnum Paschalem Iudæorum rem fuisse præstantiorem Eucharistia nostra, si in ea non verè Christi corpus continetur, nullo negotio demonstrari potest. Si enim consideremus agnum & panem, vt res naturales, dubitari nõ potest, quàm agnus excellat: Si verò ea consideremus, vt Sacramenta, id est, symbola externa, eo modo etiam agnus excellit. Nam caro Christi melius significatur carne agni, quàm pane: itẽ mors Christi melius significatur morte agni, quã fractione panis: Christi innocentia, mansuetudo & aliæ proprietates melius significantur per agnum illum electum, anniculum sine macula, qui in lege iubebatur immolari, & manducari, quàm pane, qui nihil horum habet: effectus etiam Sacramẽti, siue sit nutritio quædam spiritualis, siue excitatio fidei, melius obtinetur per esum agni, quam esum panis. Magis enim caro nutrit, quàm panis, & id etiam fidem magis excitat, quod melius repræsentat Christi mortem. Quare illa verba Domini: *Hoc est corpus meum*, aptius per Metonymiam dici possunt de Agno Paschali, quàm de pane Eucharistiæ.

ALTERA figura est sanguis Testamenti. Nam Exo. 24. & Heb. 9. describitur Testamentum vetus, vbi legimus, Moysem nomine Dei mandata legis proposuisse: deinde aspersisse sanguinem in populum, ac dixisse, *Hic est sanguis Testamenti, quem misit ad vos Deus.* Impleta est autem hæc figura in institutione huius Sacramenti: quod facilè probari potest: posset enim aliquis existimare, illam esse figuram passionis Christi, & non institutionis huius Sacramẽti. Probatur igitur PRIMO, quia Luc. cap. 22. distertis verbis Dominus ait, *Hic calix nouum Testamentum est in meo sanguine*, igitur in ipsa cœna Testamentum institutum fuit. SECVNDO, quia videtur Dominus de industria vti voluisse iisdem ferè verbis, quibus vsus fuit Moyses: nam Matth. cap. 26. ita scribit eum dixisse *Hic est sanguis meus noui Testamenti.* Et præterea TERTIO, tunc Dominus proposuit etiam legem, vt antea fecerat Moyses, cum ait Ioan. 13. *Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem*, & aspersit sanguinem in pectora discipulorum, quorum neutrum in passione factũ legimus. QVARTO, testamentum fieri debet ab homine libero ante mortem coram testibus, & per aliquod publicum instrumẽtum, quod extet ad memoriam. Hæc omnia videmus adfuisse in vltima cœna, nõ autem in passione. Nam in vltima cœna Dominus adhuc liber erat: in passione autem, erat quodammodo iuris alieni, cùm vinctus esset in manibus Iudæorũ. Item in vltima cœna testes aderant Apostoli, & cõfectum est publicum instrumentum extans ad memoriam, id est Sacramentum ipsum Eucharistiæ. In passione autem inimici aderant, non testes excepto Ioanne, neque vllum tunc instrumentum factum est. Denique in vltima cœna Dominus viuebat, in passione non tam viuebat, quàm moriebatur. Vnde Apostolus

Heb. 9. dicit: Testamentum morte confirmari, non enim valet dum viuit, qui testatus est, quasi dicat, ante mortem fieri, sed morte consequente firmari.

Hoc ergo posito, sanguinem illum Testamenti veteris figurã fuisse sanguinis, qui nobis datur in Eucharistia; isdem argumentis probari posset, meliorem fuisse figuram re ipsa figurata, si ibi verus sanguis, hic tantum sit vinum, quibus probauimus Agnum meliorem esse pane. Sanguis enim, & nobilior substantia est, quam vinum, & melius repræsentat Christi sanguinem, quàm vinum.

TERTIA figura est Manna, quod Iudæis in deserto pluebat, Exod. 16. fuisse enim Manna figuram Eucharistiæ, patet ex verbis Domini Ioann. 6. *Patres vestri manducauerunt Manna in deserto, & mortui sunt: qui manducat hunc panem, viuet in æternum.* Idem PRÆTEREA colligitur ex Apostolo qui 1. Corinth. 10. Mare rubrum comparat Baptismo, & Manna Eucharistiæ. IDEM & Patres docẽt, Chrysostomus, Cyrillus, Theophylactus, & Augustinus in cap. 6. Ioannis, & præterea Ambrosius lib. 5. de Sacrament. cap. 1. de iis, qui init. myst. c. 8. & 9. DENIQVE tanta est inter Manna & Eucharistiam similitudo, vt res ipsa clamet, illud huius fuisse typum. Manna datum est in deserto, dum filij Israël transito mari rubro ad terram promissionis pergerent: ita etiam, vt notat Augustinus tracta. 11. in Ioannem, Eucharistia datur in huius vitæ deserto, dũ post Baptismum tendimus ad veram patriã nostrã, quæ est vita æterna. Deinde manna id habuit singulare, vt licet aliqui multum, aliqui parum collegisse viderentur, omnes tamen eandem mensuram inuenirent. Exod. 16. quod certè aptissimè quadrat in Eucharistiam, cum idem sit Sacramentum, eadem virtus, idem fructus in magna parte signorum, & in parua. Denique non caret mysterio, quod & Manna, & aqua de petra, quibus vtraque species sacramenti figuratur contemptum, dubitationes, & cõtradictiones passa sint, & propterea multi inde perierint, vnde refici debuissent. De Manna Psalm. 77. *Nunquid panem poterit dare, aut parare mensam populo suo?* Et Numer. 20. legimus aquam illam, aquam contradictionis appellatam. Et Numer. 21. *Anima nostra nauseat super cibo isto leuissimo.* Ibidem describitur strages occisorum propter huiusmodi murmurationes. Porrò dubitationes, murmurationes, & contradictiones circa Eucharistiam hoc potissimum tempore notissimæ sunt. Et certè si (vt Apostolus ait 1. Corint. 11.) multi dormiebant, id est, moriebantur corporaliter olim, quia indignè sumebãt Eucharistiã, multò plures credẽdum est mori in æternum, propter cõtemptum, & blasphemias in tam admirabile Sacramentum.

Iam verò, quòd Manna res fuerit multò præstantior, quàm Eucharistia, si ea non verè cõtinet corpus Domini, facilè probari potest. Nam si consideremus Manna, & panem Eucharistiæ, vt dona quædam, abstrahẽdo à significatione; Manna fiebat manibus Angelorum, vnde dicitur panis Angelorum, Psalm. 77. & Sap. 16. Panis Eucharistiæ fit manu pistorum. Manna pluebat è cœlo; panis iste prodit è furno. Mãna habuit omnem saporem, immò summo miraculo cuique sapiebat, quod is desiderabat, Sapient. 16. panis nihil nisi panem sapit. Quid igitur est, quod Christus Ioan. 6. ait: *Non Moyses dedit vobis panem de cœlo, sed Pater meus dat vobis panem de cœlo verum*, & alia quæ ibidem subiungit, longè anteponens Eucharistiam suam Mannæ Iudęorum? Si verò considerentur, vt symbola externa, melius Christum significat Manna quàm panis, & quia illud erat è cœlo, & quia habuit omnem saporem, & quia æqua mensura sumebatur ab omnibus, licet diuersa esse videretur.

CAP. IV.

Refellitur solutio aduersariorum ad argumentum nostrum.

AD hoc argumentum respondet Petrus Martyr in sua defensione de Eucharistia, par. 3. pa. 692. ac duo docet. PRIMO iacit fundamentum quoddam, videlicet in Sacramentis veteribus fuisse symbolum externum, & rem ipsam, sicut in nostris, & licet symbola nostra, & illorum sint diuersa, tamen rem esse eandem. Et probat ex Apostolo 1. Corint. 10. qui dicit, Hebræos eandem nobiscum escam manducasse, & ne quidquam de re dubitemus eam ait disertis verbis fuisse Christum.

At in hac probatione bis peccat Martyr. PRIMO quia Paulus nusquam dicit Hebræos eandem nobiscum escam manducasse. Illa enim particula (*nobiscum*) quam sæpe inculcat Martyr, & in qua totum præsidiũ ponit, non habetur in Apostolo, & nos supra in disputatione de Sacramentis in genere demonstrauimus, Apostoli sensum esse quod Hebræi eandem escam inter se comederint, non autem nobiscum. SECVNDO, quia Paulus nusquam dicit, escam, vel potum illũ Hebræorum, seu rem Sacramentorũ illorum fuisse Christum, quod tamen disertis verbis eum diceret, Martyr solita confidentia scripsit. Verba enim Apostoli hæc sunt: *Bibebant autem de Spirituali, consequente eos petra: petra autem erat Christus.* Vbi Apostolus non dicit Christum fuisse aquam, quam illi bibebant, sed petram vnde illa aqua fluebat; & petram non illam materialem ex qua visibiliter, & quodammodo materialiter aqua fluebat, sed petram inuisibilem, quæ Hebræos vbique comitabatur, id est, diuinam Christi prouidentiam, & virtutem, quę erat causa efficiens illius aquę, & omnium bonorum. Sed de hac re satis multa loco citato disputauimus.

Vnicus restat scrupulus, quia apud Paulum (vt Martyr ibidem, annotauit) idẽ est edere, & bibere aliquid, & de aliquo; Nam 1. Cor. 11. dicit *Bibere calicem*, & *bibere de calice*, & similiter, *edere panem*, & *de pane*. At id verum est, cùm agitur de re comestibili, vel potabili, vt in exemplis positis. Quia verò non rectè dicimur bibere petram; ideò cum legimus, *bibere de petra*, non potest exponi, quasi idem sit quod bibere petram, sed (vt nos diximus) quod bibere aquam ex petra manãtem. Quare quantumlibet se vertat in omnem partem Martyr, non efficiet, vt Paulus dicat Hebræos bibisse Christum.

SECVNDO igitur Petrus Martyr iacto illo putrido fundamento, addit Sacramenta nostra, quantum ad symbola externa, præstare antiquis Sacramentis, quia sunt magis firma, nec amplius mutanda, vsque ad finem seculi, & quia ostendunt rem factam, non vt illa, futuram, & quia sunt simpliciora, & pertinent ad populum numerosiorem, & quia sunt clariora, non propter externã repræsentationem, sed ex claritate verborũ, quæ ibi proferuntur; vnde etiam sequitur, quod maiorem fidem excitant, & sic vberiorem fructũ adferunt. Ac per istas prærogatiuas satis fieri putat argumento Catholicorum.

Sed minimè satisfit. Nam quod attinet ad Sacramenta, vt signa; extrinsecę sũt illæ prærogatiuæ, quod nostra sint durabiliora, & quòd significent rem præteritam, & quod ad plures pertineãt; id enim totum pendet ex voluntate instituentis, & idcirco, aut nullã, aut ferè nullam dignitatem addunt signis, vt signa sunt. Exempli gratia, immolatio agni ex se non minus durabilis esse posset, & ad multos pertinere, & rem præteritam significare, quàm fractio panis: quare per accidens est, quod Hebręi adhiberent immolationem

agni

agni ad rem futuram ſignificandam, nos Fractionem panis ad rem præteritam, vt notum eſt. Et idem de ceteris dici poteſt. ADDE, cùm Dominus Euchariſtiam inſtituit, mors ipſius, quæ eo Sacramento ſignificatur, futura erat, nõ præterita: igitur Euchariſtia illa, quam Dominus ipſe celebrauit, nihil habuit præ cœna typica Agni Paſchalis. Quorsũ ego Dominus iterauit cœnam, & Euchariſtiam tunc dedit? comparatio faciẽda eſt in ipſa ſignificatione, ſi propria, & intrinſeca dignitas ſignorũ quæritur: illa enim ſunt meliora, quæ melius ſignificant. Signa vetera melius ſignificare, quãtum ad externam repræſentationem aduerſarius non negat, & nos in noſtro argumento planiſſimũ fecimꝰ.

Solum ergo reſtat, quod noſtra videantur excellere ratione verborum. Sed hoc aduerſarios nihil iuuat: nam ipſi nolunt verba eſſe de eſſentia ſignorum, vt Catholici dicunt. Tria ſunt enim genera verborũ in Sacramentis. PRIMO, ſunt verba inſtitutionis, & hæc communia ſunt Sacramentis veteribus, & nouis, & non ſunt propriè de eſſentia, cùm ad cauſſam efficientem pertineant. SECVNDO, ſunt verba promiſſionis, & hęc etiam ſunt communia, & non ſunt de eſſentia: diſtinguuntur enim per aduerſarios verba, & Sacramenta, ſicut diploma, & ſigillũ; vel ſicut fœdus, & ſignum fœderis. Vnde Caluinus lib. 4. Inſtit. cap. 14. §. 1. dicit, Sacramenta eſſe appendicẽ promiſſionum, & omnes aduerſarij dicunt Sacramenta eſſe ſigna cõfirmantia promiſſiones. Quamuis igitur verba promiſſionis ſint clariora in nouo Teſtamento, quam in veteri, non tamen ſequitur ideo Sacramẽta etiam eſſe clariora, poteſt enim fieri, vt diploma clarius obſignetur ſigillo obſcuriore, & diploma obſcurius ſigillo clariore & meliore. Et hoc admittere coguntur aduerſarij in materia Sacramentorum, cùm fateantur ſigna vetera fuiſſe clariora, quoad externam repręſentationem. Quare ſi maior fides excitetur in perceptione Sacramentorum nouorum, quam veterum, vt Martyr dicit, id non eſt ex vi ſignorum, ſed ex vi verborum tantùm, quæ diſtinguuntur à ſignis eſſentialiter, vt diximus. TERTIO, ſunt verba conſecratoria, & illa ſunt de eſſentia apud Catholicos, & ratione eorum ſunt Sacramenta noſtra ſigna clariora: ſed hoc genus verborum aduerſarij explodunt, tãquã incantationẽ, & magiam. Nihil ergo illis remanet vnde probent, ſigna noſtra eſſe clariora veteribus.

Sed licet etiam id probare poſſent, adhuc remanet inſolutum argumentum noſtrum ex cõparatione rerum inter ſe, omiſſa ſignificatione, & hæc eſt comparatio, quæ fit in Scripturis, & apud Patres. Non enim Scripturæ, & Patres dicunt, noſtra Sacramenta excellere veteribus, quia melius ſignificãt, ſed quia illa erãt figuræ, & iſta res figurata, & proinde res ipſę conſiderandæ ſunt. Si autem res ipſæ conſiderentur, quis dubitet meliorem eſſe Agnum pane, & Manna etiam de cœlo quàm panem ex furno? Et hæc eſt comparatio quam Chriſtus facit Ioann. 6. vbi nõ meminit ſignificationis, ſed dicit Manna non fuiſſe panem verè de cœlo, ſi cum pane Euchariſtiæ conferatur. Pari ratione Patres non dicunt, Euchariſtiã eſſe pręſtantiorem, quam Manna: quia melius ſignificat, ſed quia continet corpus Chriſti, quod eſt incõparabiliter nobilius, quàm Manna: vnde nunquam comparant Manna cum pane, vt facere debuiſſent, ſi de ſignificatione ageretur, ſed cum ipſo corpore Domini. Loca Patrũ multa ad hoc propoſitum attulit Gardinerus in eo libro, cui reſpondet Martyr, vt Origenem homil. 7. in Numeros, Cyprianũ ſerm. De cœna Domini. Ambroſium de iis, qui init. myſter. cap. 9. Hieronymum in 1. ca. ad Titum. Chryſoſtomum hom. 85. in Mattheum. Cyrillum libro 4. in Ioannem, cap. 16. Heſychium lib. 6. in Leuiticum cap. vigeſimo ſecundo.

Explicationes autem, quas ad ea loca Martyr adhibet, adeò ſunt abſurdæ, vt magis cõfirment argumentum noſtrum. Tres autem ſunt eius ſolutiones. PRIMA eſt ad locũ Cypriani; ſic autem loquitur CYPRIANVS in ſerm. de cœna Domini: *Cœna diſpoſita inter Sacramentales epulas obtinuerunt ſibi inſtituta antiqua, & noua, & conſumpto agno, quem antiqua traditio proponebat, inconſumptibilem cibum Magiſter apponit diſcipulis.* Hoc loco Cyprianus aperte comparat Agnum Paſchalem, non cum pane, qui non minus cõſumitur in cœna, quàm agnus: ſed cum corpore Chriſti; quòd ita ſumitur in cœna vt ſemper integrum maneat. RESPONDET Martyr agnum dici conſumptibilem, quia cæremonia illa ceſſare debebat; panem Euchariſtiæ dici inconſumptibilẽ cibũ, quia Sacramentum Euchariſtiæ vſque ad finem ſeculi durabit. QVID magis, quæſo, hac explicatione extortum? Nam non loquitur Cyprianus de cæremonia ipſa in genere, quæ tunc abroganda erat, ſed de illo agno particulari, quem tunc Apoſtoli cum Domino comederant: *Agno*, inquit, *conſumpto, quem antiqua traditio proponebat.* Sicut igitur, ille agnus propriè per comeſtionem conſumptus fuerat, ita è contrario ſi antitheſis valet, cibus inconſumptibilis, nõ eſt cæremonia noui ſacramenti in genere, ſed eſt res aliqua particularis; quæ dum comeditur, non abſumitur, quæ certè non eſt panis, ſed corpus Chriſti. Præterea, etiamſi Sacramentum Euchariſtiæ durabit vſque ad mundi finem, tamen ceſſabit tandem: quare non rectè dici poteſt inconſumptibilis cibus, niſi ratione rei contẽtæ, quę eſt abſolutè inconſumptibilis; alioqui poſſet omnis panis, & quilibet alius cibus dici inconſumptibilis, quia durabit in ſpecie vſque ad mundi finem.

Adhibet DEINDE aliam ſolutionem, quæ etiam conuenit teſtimonio Ambroſij, ac dicit poſſe inconſumptibilem cibum vocari ipſum Domini corpus; ſed quia idem corpus, & eodem modo, (id eſt, per fidem) percipiebant veteres in agno, quod nos in pane iuxta aduerſarios, ideo Martyr dicit, Cyprianum opponere agnũ illum irrationalem non pani, vt par erat, ſed corpori Domini, quia agnus ille obſcurius ſignificabat corpus Domini, quàm noſter panis, & res tunc futura erat, quæ iam facta eſt. Poterant enim veteres propter illam obſcuritatem per quendam tropum dici non habuiſſe corpus Chriſti.

At quis non miſereatur huius hominis in tantis anguſtiis poſiti? Nam & falſum eſt, vt oſtendimus, agno illo obſcurius ſignificatum eſſe Chriſtum, quam pane, cùm potiùs multò clariùs illo ſignificaretur: & falſum eſt etiam ſaltem de Euchariſtia, quam Dominus ipſe diſcipulis diſtribuit; quod rem præteritam ſignificauerit. Significabat Chriſti mortem, quæ futura erat, non præterita. Et præterea quis ferat tropum illum, quo dicantur non habuiſſe Chriſtum veteres, & nos dicamur habere, cùm eundem Chriſtum, & eodem modo id eſt, per ſolam fidem habeamus? Ad hũc enim modũ habendi, parum aut nihil intereſt, vtrum Chriſtus venturus fuerit, an venerit, ſicut non magis reficit memoria præteriti cibi, quàm expectatio futuri. Neque refert etiam vtrum habeamus per ſigna clariora, vel obſcuriora. Ac, vt ſimilitudine rem illuſtremus: Si quis dimitteret debitori debitum centum aureorum in gratiam amici, qui donaturus eſt ei mille aureos poſt annum, & faceret ei ſyngraphum donationis, & obſignaret ſigillo paulò rudiori; deinde poſt duos annos dimitteret alteri debitum, item centum aureorum in gratiam eiuſdem amici, qui ei donauit mille aureos ante vnum annum, & daret huic etiam ſyngraphum donationis, & obſignaret pulcherrimo ſigillo: quæro, num propter ſigilli, & temporis diuer-

sitatem posset dici priori debitori datam obsignatam syngraphã, posteriori autem verè debitũ remissum: nullus certè sanæ mentis homo ita loqueretur, & hoc modo tamen loquitur Martyr.

ALTER locus erat AMBROSII, qui ita loquitur de Manna, sicut Cyprianus de Agno Paschali: sic enim ait de his, qui initiantur mysteriis, c. 9. *Considera nunc vter præstantior sit, panis Angelorũ, an caro Christi, quæ vtique corpus est vitæ. Manna illud de cœlo, hoc supra cœlũ: illud cœli, hoc Domini cœlorum: illud corruptioni obnoxium, si in alterum diem seruaretur, hoc alienum ab omni corruptione.* Ad hunc locum non respondet Martyr, sed remittit nos ad solutionem iam datam ad locum Cypriani, & nos eum remittamus ad superiorem confutationem.

Ad alia testimonia Hieronymi, Origenis, Chrysostomi, Hesychii (nam à Cyrillo fatetur se dissentire) respondet illos tribuere Hebræis tantùm symbola, nobis autem rem ipsam; quia non intelligebãt multi Hebræorum, quid symbola significarent, & proinde non habebant nisi externa symbola. At solutio non satisfacit, tum quia Hieronymus, & alij cõparant inter se res ipsas, non autem habentes; tum quia etiam Christiani, qui non intelligunt quid symbola significant, non habent nisi symbola secundum aduersarios.

CAP. V.

Quod Ioan. 6. agatur de Eucharistia.

IAM vt ad SECVNDVM argumentum ex Scripturis veniamus, probanda est eadem veritas ex promissione Domini, quę habetur apud Ioannem c. 6. Tria autem de hoc argumento tractanda erunt. PRIMO disputandum est, an Ioan. 6. loquatur Dominus de Eucharistia. SECVNDO, deducendum inde argumentum pro veritate corporis Domini. TERTIO, soluenda argumenta aduersariorum, qui putant Ioan. 6. non agi de Eucharistia.

Quantum ad PRIMVM, non est controuersia, an in toto capite agatur de Eucharistia: constat enim nõ ita esse. Nam & de miraculo panum, & de fide, & de incarnatione agitur in magna parte capitis. Solũ igitur quæstio est de illis verbis: *Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita*, & de sequentibus ferè ad finẽ capitis.

Ac hæretici quidem huius temporis ferè omnes negant hæc verba ad Sacramentum Eucharistiæ pertinere. Lutherus in libro de captiuitate Babylonica, cap. 1. dicit caput 6. Ioannis in totũ seponendũ esse, vt quod nihil ad hanc rem pertineat. Idem habet Zvvinglius in lib. de vera & falsa religione cap. de Eucharistia, idem Oecolampadius in libro de verbis Domini: *Hoc est corpus meum.* Idem Martinus Kemnitius in secunda parte Examinis, pa. 657. ad c. 1. sess. 21. Concilij Trident ini. Ioannes Caluinus videtur quidem nonnullis in alia esse sententia. Nam l. 4. Instit. c. 17. §. 1. & 5. & deinceps tractans de hoc Sacramento, citat cap. 6 Ioannis: tamen §. 33 apertè sententiam suam aperit. Nam cùm citasset illa verba. *Qui sanguinem edit carnem meam, & bibens sanguinem meum, in me manet, & ego in eo*, ita subiungit: *Excipiunt, illic non agi de sacramentali esu, quod ego fateor.* Non igitur voluit Caluinus intelligi debere sextum caput Ioannis de Sacramentali manducatione: citauit tamen verba huius capitis, cùm de Sacramẽto ageret, quia existimat in hoc capite tractari de spirituali Christi mãducatione, cui postea Dominus addidit externa symbola. Id quod clarissimè exposuit Petrus Martyr in lib. contra Gardinerum par. 1. ad solutionem 32. obiecti: *De sexto capite*, inquit, *Ioannis an ad Eucharistiam pertineat, nos ita respondemus, Seruonem ibi de Sacramento cœnæ non instituit.* Et infrà: *Quoniam tamen res ipsa, id est corporis & sanguinis Christi, spiritualis manducatio, & potus ibi luculenter traditur, ad quam postea Euangelistæ ad finem historiæ suæ declarant, Christum adiunxisse symbola externa panis, & vini, ideirco nos caput illud à Sacramento Eucharistiæ non putamus esse alienum.* Atque hæc de hæreticorum sententia.

Porrò Catholici ferè omnes intelligi volunt huius capitis verba de Sacramento ipso Eucharistiæ, siue de Sacramentali manducatione corporis Domini in Eucharistia. Sunt tamen pauci quidam, qui vt facilius responderent Hussitis, vel Lutheranis ex hoc capite probantibus communionem sub vtraque specie, docuerunt non agi in hoc capite de Sacramentali manducatione, & potu corporis, & sanguinis Domini. In hoc numero sunt Gabriel lect. 84. super canon. missæ. Nicolaus Cusanus epist. 7. ad Bohemos. Thomas Caietanus in 3. par. quæst. 80. art. vlt. Ruardus Tapper in explic. art. 15. Louanienſium. Ioannes Hessehius in lib. de Communione sub vna specie, & Cornelius Ianſenius cap. 59. Concordiæ. Multum autem interest inter Catholicos, & hæreticos, licet in sententia eadẽ conuenire videantur; quòd Catholici id senserunt optima intentione, vt videlicet facilius defenderent veritatem: hæretici autem, vt eandem facilius oppugnarent. Deinde Catholici subiiciunt se, ac sua censuræ Conciliorum, ac Pontificum, quod hæretici non faciunt.

Porrò ceteri scriptores Catholici, quos in maximo numero citat Nicolaus Sanderus in libro de sexto capite Ioannis, summo consensu docent in hoc capite agi de manducatione Sacramentali: quod sine dubio verissimũ est, & probari potest quatuor argumentis. PRIMO ex hoc ipso loco Scripturæ. SECVNDO ex testimonio Ecclesię. TERTIO ex Patribus. QVARTO ex absurdis, quæ sequuntur ex aduersariorum sententia.

Quantum ad PRIMVM, ex ipso textu sumuntur hæc argumenta. PRIMVM, Dominus loquitur de futuro, cùm ait: *Panis quem ego dabo, caro mea est.* At si panis eo loco significaret Christum, vt fide percipitur sine vlla relatione ad species Sacramentales, non diceret in futuro. Manducatio enim illa per fidem res est omnium temporum: nam etiam Patres veteris Testamẽti ita Christum manducauerant. Et confirmatur ex textu Græco, quẽ hęretici Latino anteponere solent; sic enim habetur: *Panis, quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita.* Vbi illud secundum, *Dabo*, non potest exponi, nisi pro re verè, & propriè futura; ergo & primum, *Dabo*, ita exponi debet. Promisit igitur Dominus carnem suam, non absolutè, sed in Sacramento sumendam, quod promissum impleuit in vltima cœna. Confirmatur secũdo ex distinctione, quam facit Dominus inter donum Patris, & donum suum. Nam de Patre dicit in præsenti: *Pater meus dat vobis panem de cœlo verum*: de se autem in futuro: *Panis, quem ego dabo*, quia nimirum donum Patris iam aderat, id est, Filius eius incarnatus, donum Filij, id est, caro in sacramento, futurum erat.

SECVNDVM argumentum sumitur ex collatione horum verborum, cum verbis cœnæ: tanta enim est similitudo, vt planè clamare videatur diuina Scriptura, Ibi reddit, quod hic fuit promissum: Hic enim dicitur: *Panis, quem ego dabo, caro mea est, quam dabo pro mundi vita.* Ibi autem: *Accipite & manducate, hoc est enim corpus meum, quod pro vobis datur in remissionem peccatorum.*

TERTIVM argumentum ex sequentibus verbis: *Litigabant ergo Iudæi ad inuicem, dicentes: Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?* & ex illis discipulorum paulò infrà: *Durus est hic sermo, & quis potest eum audire?* Ex his enim colligitur tam Iudæos ceteros, quàm discipulos ipsos intellexisse aliquid nouum, & mirandum proponi à Christo. Do-

minus

minus autem nō correxit eorum ſententiam, ſed iterum inculcauit: *Niſi manducaueritis carnem Filij hominis, &c.* Quis credat rem facillimam, qualis eſt credere in Chriſtum, voluiſſe Dominum cum tanto offendiculo diſcipulorum, inuoluere tot obſcuriſſimis metaphoris, cùm potuiſſet vno verbo rem totam declarare? Et cōfirmatur, quia ſolebat Dominus, ſi quid per parabolas obſcurè proponeret, poſtea diſcipulis explicare, vt patet Matth. 13. de parabolis ſeminātis, & zizaniorum, & Ioan. 3. cùm dixiſſet: *Oportet vos naſci denuò*, & Nicodemus non intellexiſſet, explicuit paulò pòſt id fieri ex aqua, & Spiritu ſancto: & Ioan. 10. explicuit parabolam de paſtore, ouibus, oſtio, &c. Idē fecit & Ioan. 16. de illis verbis: *Modicum, & videbitis me, & iterum modicum & non videbitis me.* Hic autem non explicuit aliter, ſed dixit iis, qui non recellerant: vultis & vos abire? quaſi diceret: Non habeo aliud quod faciam, inſinuaui myſterium, fide hic opus eſt, qui non vult ācquieſcere, abeat.

Quartum argumentum, ex illis verbis: *Niſi manducaueritis carnem Filij hominis, & bibertis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis; qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, habet vitam æternam*: &: *Caro mea verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus, &c.* Iſta enim diſtinctio tam frequens carnis, & ſanguinis, & cibi, ac potus, apertè indicat Chriſtum loqui de communicatione ſui ſub ſpeciebus panis, & vini; alioqui enim quorsū iſta diſtinctio toties præſertim repetita? Spiritualis enim perceptio Chriſti per fidem, non eget iſta diſtinctione, cum vno modo fiat: idem enim eſt manducare, & bibere in ſumptione per ſolam fidem. Adde, quòd illa expreſſio: *Caro mea verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus*, ſignificat diuerſum modum ſumendi carnem, & ſanguinem Chriſti, qui planè perit, ſi tollas ſpecies Sacramentales.

Qvintvm, eſt in illis verbis: *Non ſicut manducauerunt Patres veſtri manna, &c.* Si quidem comparatio non fit inter manna, & corpus Chriſti, vt ſumitur ſola fide, ſed vt ſumitur in Sacramento: id quod perſpicuum eſt, tum ei Apoſtolo 1. Corinth. 10. vbi comparat tranſitum maris rubri cum Baptiſmo, & manna cum Euchariſtia: tum etiam, quia corpus Domini, vt ſumitur ſola fide, non defuit veteribus: immò illud in manna ita ſumebant, opinione aduerſariorum, vt nos ſumimus in Euchariſtia.

Sextvm ex miraculo panū. Adiunxit enim Dominus hanc diſputationem illi miraculo, quia multiplicatio illa panum fuit inſignis figura huius Sacramenti.

Septimvm ex verbis manducandi carnem, & bibendi ſanguinem tam ſæpe repetitis, & cum iuramento, *Amen, amen*, confirmatis. Illa enim verba non poſſunt figuratè accipi, ſed propriè; tū quia ſemper propria ſignificatio ſequenda eſt, niſi euidenter probetur contrarium; tum quia valde abſurdum eſſet Dominū non ſemel, ſed ſæpius iuramento confirmaſſe, oportere manducari ipſius carnem, ſi hoc non niſi figuratè faciendum eſſet, neque enim iuramento confirmare licet, niſi ſententias apertiſſimas, & certiſſimas, & quæ non poſſint in alium ſenſum torqueri, ne detur occaſio periurij. At propriè caro ſignificat carnem, & māducare ſignificat corporalem actionē, qua cibus trāiicitur ab ore ad ſtomachū. Id autem non fit, quādo creditur in Chriſtū, ſed tātū quādo ſumitur in Euchariſtia: loquitur ergo Dominus de Sacramento Euchariſtiæ.

Octavvm ex collectione huius capitis cum 3. cap. eiuſdem Euangelij. Sicut enim cap. 3. Dominus vt Baptiſmū inſinuaret, dixit Nicodemo, & aliquoties repetiit: *Oportet vos naſci denuò* &, *Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu ſancto*: ita hoc loco, vt inſinuaret et alterum Sacramentum, nimirum Euchariſtiæ, dixit, & repetiuit ſæpius: *Niſi manducaueritis carnem Filij hominis*, &, *Qui manducat meam carnem, &c.* Et ſicut eo loco mirabatur Nicodemus, neque poterat capere, quomodo fieri deberet illa regeneratio: ſic etiam hoc loco mirantur diſcipuli, quomodo poſſit fieri illa māducatio.

Probatur Secvndo ex teſtimonio Eccleſiæ: Nam Concilium Alexan. quod approbatum fuit in III. Synodo generali, in epiſt. ad Neſtorium exponit illud: *Niſi manducaueritis*; de Sacramenti huius perceptione. Item facit VII. Synodus act. 6. in fine tertij Tomi. Similiter Concilium Trident. ſeſſ. 13. c. 2. exponit de hoc eodem Sacramento illa verba: *Qui manducat me, & ipſe viuet propter me.* Itaque licet iſta Concilia non condiderint decretum aliquod de hac re: tamen ſatis apparet, quid ſenſerint omnes Epiſcopi trīū generalium Conciliorum, & proinde omnis Eccleſia, quam illi repræſentabant. Adde quòd in die feſto venerabilis Sacramenti, Euangelica lectio proponitur ab Eccleſia ex c. 6. Ioan. Adde vltimò, quòd Romanus Catechiſmus, qui omnibus paſtoribus cōmunis eſſe debet, adducit teſtimonia ex hoc capite, cū de Sacramēto Euchariſtię tractat; quę argumēta ex Eccleſiæ præſentis teſtimonio, licet ab hæreticis contemnantur, tamen Catholicis maxima eſſe debent.

Probatur Tertio ex Patribus: Ac primum, qui commentaria ſcripſerunt in Ioannem, ſummo conſenſu hæc loca de Sacramento Euchariſtiæ exponunt, nimirum Chryſoſtomus, Auguſtinus, Cyrillus, Theophylactus, Euthymius: Rupertus, S. Thomas, Nicolaus Lyranus, & Dionyſius Carthuſianus. Præter hos interpretes, qui ex propoſito Euangelium explicant, Origenes hom. 7. in Num. Athanaſius homil. in illud: *Qui dixerit verbum in filium hominis*, & in ſynopſi, Baſilius lib. 1. de Baptiſmo, cap. 3. & in regulis moralibus c. 21. Cyrillus Hieroſolymitanus catecheſi 4. myſtagogica 2. Theophilus Alexandrinus li. 2. Paſchali: Epiphanius hæreſ. 55. Theodoretus lib. 4. hiſt. ca. 21. Damaſcenus lib. 4. de fide, cap. 14. Ex Latinis Cyprianus ſerm. de Orat. Dominica, & li. 1. contra Iudæos, cap. 21. & in ſerm. de cœna Domini. Hilarius lib. 8. de Trinit. Ambroſius lib. 6. de Sacramentis, cap. 1. & de iis qui initiantur myſteriis, cap. 8. & lib. 4. de fide, cap. 5. Heſychius lib. 6. in Leu. c. 22. Euſebius hom. 5. de Paſchate. Etſi enim Heſychius, & Euſebius videtur Græci homines fuiſſe, tamen Latinè ſcripſerunt. Hieronymus in epiſt. ad Hedibiam, quæſtione 2. & in primum cap. ad Epheſ. Auguſt. ſerm. 2. de verbis Apoſtoli quæſtione 57. in Leuiticum, in Pſal. 33. concion. 1. de cōſenſu Euangeliſtarum, lib. 3. cap. 1. & abbi. Leo ſerm. 6. de ieiunio 7. menſis, Caſſiodorus in Pſal. 109. Haymo, Sedulius & Primaſius in cap. 10. & 11. ad cor. Gregor. lib. 7. moral. cap. 4. Iſidorus li. 1. de officiis diuinis, c. 18. Bernardus ſer. 1. in vigilia Natiuit. & ſer. 1. de Paſchate. Ad hæc loca reſpondent Ruardus, & Iāſenius. Patres in homiliis ad populū præſertim, accōmodaſſe verba Ioan. 6. ad Sacramentum Euchariſtiæ. At maior pars auctorum allegatorum, ſcripſit commentaria, vel diſputationes, in quib⁹ literalis ſenſus exprimi debet non ſenſus myſtici, & accommodationes. Et ſanè ſi licet hoc dicere de iſto capite, cur non licebit idē dicere de cap. 3. Ioan. nimirum Patres accōmodaſſe eū locum ad Baptiſmum? Adde, quod aduerſarij ne vnum quidem proferre poſſunt, qui docuerit hunc locum Ioannis intelligi debere ſolùm de ſpirituali manducatione, & nullo modo de Sacramentali.

Præter hos Patres notandi ſunt alij poſteriores doctores, nequis putet recentiores Catholicos contrariū ſenſiſſe, exceptis illis paucisſimis, quos ſuprà nominauit. Ita igitur expoſuerunt, qui ſcripſerunt olim

contra Ioannē Sotum, vel Berengarium, vt Paschasius lib. de Sacramentis, cap. 14. Adelmannus in epist. ad Berengarium, Guitmundus lib. 3. Algerus lib. 1. c. 10. 12. & 17. Ita etiam Scholastici, qui postea sequuti sunt cum Magistro. l. 4. dist. 10. Ita quoq; Thomas Valdensis contra Vvicleſum, tomo 2. de Sacramen. c. 92. & 64. & Ioannes Gerſon cōtra Huſſitas in li. de Cōmunione laicorum. Denique noſtro tempore contra Lutheranos plurimi, ſed præter alios Nicolaus Sanderus, librum integrum ſcripſit de hac re.

Probatur QVARTO hæc eadem veritas ex abſurdis, quæ ſequerentur. PRIMO, ſequeretur Ioannem nihil planè ſcripſiſſe de hoc Sacramento, nam nuſquam attigit hanc materiam niſi hoc loco. At certè valdè abſurdum eſt, Euangeliſtam primarium, & diligentiſſimum in ſummis myſteriis explicandis nihil de hoc ſummo ſacramento ſcriptum reliquiſſe, præſertim cū tam multa ſcripſerit de Baptiſmo. Quare Auguſtinus lib. 3 de conſenſu Euangeliſt cap. 1. monet, Ioannem nihil ſcripſiſſe de cœna Domini in proprio loco, vt ceteri fecerunt, quia plurima de ea re antè ſcripſerat. SECVNDO, ſequeretur, Chriſtum nūquam explicuiſſe fructum, aut excellentiam huius ſacramenti, cum id tam ſæpe fecerit de Baptiſmo: nam in vltima cœna ſolū inſtituit, ſed nihil addidit, ad eius explicationem. Et confirmatur, quia (vt Chryſoſtomus annotauit in comment. ca. 26. Matth.) Apoſtoli ſine dubio commoti fuiſſent, & turbati, cum audiebant; *Accipite & comedite, hoc eſt enim corpus meum*, niſi antea inſtructi fuiſſent. TERTIO, ſequeretur nullum extare præceptum diuinū de hoc ſacramento percipiendo. Nam apud alios Euangeliſtas ſolum extat inſtitutio, vt quoties ſacramentum ſumitur, id fiat in memoriam Dominicæ paſſionis. Argumenta in contrarium ſoluentur infrà cap. 7.

CAPVT VI.

Probatur veritas corporis Domini in Euchariſtia ex cap. 6. Ioannis.

NVNC iacto fundamento ſolidiſſimo, poſſumus inde ſumere æquè ſolidum argumentum ad probandam veram præſentiam corporis Domini in Euchariſtia. Dominus enim loquens de pane, quem daturus erat in cœna diſertè dixit: *Panis, quem ego dabo; caro mea eſt pro mundi vita.*

Poſſet autem dupliciter hoc argumentum refutari. PRIMO, ſi quis diceret (quod re vera dicūt hęretici) per panem hoc loco intelligi Chriſtum abſolutè, non autē vt eſt in ſacramento ſub ſpeciebus. SED hæc ſolutio profligata iam eſt omnibus argumentis, quę fecimus capite ſuperiori.

SECVNDO, ſi quis admitteret, per panem intelligi Euchariſtiam, ſed diceret, panem illum Euchariſticū dici carnem Chriſti, non propriè ſed figuratè, ſiue tropus ſit in verbo (*eſt*) ſiue in nomine (*caro.*)

Hæc autem ſolutio refutanda eſt fuſius in explicatione verborum illorum: *Hoc eſt corpus meum.*; nunc autem refutari poteſt ex verbis huius ipſius loci multipliciter, & quidem ſolidiſſimè. PRIMO, ex cōparatione panum miraculo multiplicatorū, & Mannę, quod pluit in deſerto. Dominus enim contendit panē hūc ſuum, quem daturum ſe pollicebatur, præſtantiorem eſſe vtriſque. At certè ſimplex panis ob ſolam ſignificationem corporis Chriſti non præſtat panibus illis miraculo creatis, & multò minus ipſi Mannę, quod etiam Chriſtum ſignificabat, vt ſuprà oſtēdimus. Præterea illi ſignū petebant à Chriſto, obiicientes illi Mānа, quod nō ſine magno miraculo pluebat Patrib⁹ in deſerto; Chriſtus autem reſpondet ſe daturum panē de cœlo verum. Nullum autem eſt miraculum in pane communi ſignificante corpus Chriſti; neque etiam in apprehenſione, & manducatione Chriſti per fidem. Denique Dominus aliquid promiſit, quod patres non habuiſſent: ſicut illi habuerunt manna, quod nos non habemus. At carnem Chriſti per figuram, ſed ſignificatiuè etiam Patres habuerunt.

SECVNDO, ex dubitatione Capharnaïtarum, qui ſine dubio intellexerunt veram carnem à Chriſto promiſſam, & ſimiliter ex offenſione diſcipulorum, qui eodem modo verba Chriſti intellexerant; quorū opinionem Dominus non correxit, ſed arguit eorum dubitationem. At quis credat, Dominum, qui tantopere ſitiebat hominum ſalutem paſſurum fuiſſe, vt tot diſcipuli ab ipſo diſcederent, ſi potuiſſet vno verbo eos reuocare, dicendo ſe figuratè loqui, & rem facillimam creditu ſe propoſuiſſe?

TERTIO ex illis verbis: *Qui manducat meam carnem & bibit meum ſanguinem.* Nam in apprehenſione Chriſti per fidem, non ſolum non eſt vera manducatio, ſed nulla poteſt fingi diſtinctio inter cibum, & potum, vt ſuprà diximus: ergo hic promittitur vera caro, & verus ſanguis, qui manducari, & bibi poſſunt.

QVARTO ex illis verbis: *Hoc vos ſcandalizat? Si ergo videritis filium hominis aſcendentem, vbi erat prius?* Iſta enim dupliciter exponi ſolēt, & vtraque expoſitio cōfirmat noſtram ſententiam. VNA expoſitio eſt, quòd voluerit Dominus rem vnam mirabilem alia mirabiliore, vel æquè mirabili confirmare. Sicut enim cùm dubitabāt Iudæi an Chriſtus poſſet remittere peccata, id ipſe probauit ſanando paralyticum, Matth. 9. & idem ſæpe alibi fecit, vt Ioan. 1. cum Nathanaele, & Ioann. 3. cū Nicodemo. Ex qua expoſitione ſequitur veritas noſtræ ſententiæ: ſi enim Dominus non promiſiſſet veram carnem ſuam ſe daturum in ſacramento, non fuiſſet opus probare potentiam ſuam exemplo Aſcenſionis.

ALTERA expoſitio eſt, quam indicare mihi videtur Chryſoſtomus in commentario, & ſanè valde literalis, quod Dominus reprehendat incredulitatem diſcipulorum, ac doceat maiorem occaſionem eos habituros dubitandi in Chriſti abſentia, ſi in eius præſentia dubitant: quaſi dicat: Hoc vos ſcandalizat, quod carnē meam vobis edendam dare velim? quid ergo facietis, quando in cœlum aſcendero, & tam procul à vobis abierit corpus meum? quomodo tunc poteritis credere idem corp⁹ vobis in Euchariſtia preſēs exhiberi? Porrò hæc etiam expoſitio mirificè confirmat Catholicam veritatem. Nam ſi Dominus ſolum promiſiſſet corpus ſuum fide percipiendum, non fuiſſet difficilius ſed facilius ita illud ſumere iis, qui vidiſſent Aſcenſionem Chriſti: Aſcenſio enim cōſpecta roborauit Apoſtolos in fide: non ergo Dominus diceret *Quid ergo, ſi videritis Filium hominis aſcendentem?*

CAPVT VII.

Soluuntur obiectiones aduerſariorum.

AD hoc noſtrum ſecundum argumentum ex cap. 6. Ioan. nihil habēt, quod obiiciāt, niſi caput illud, ad ſacramentum non pertinere. Soluenda igitur ſunt eorum argumenta.

PRIMVM argumentum Lutheri eſt, quo vtitur etiā Kemnitius, & alij. Cœna Domini inſtituta fuit pridie paſſionis Chriſti. Sermo autem ille, qui deſcribitur Ioann. 6. habitus eſt integro anno ante Chriſti paſſionem: non igitur in eo de cœna agitur. Confirmat Kēnitius, quia ſi ideò Papiſtæ reformare volunt Communionem, quia Ioā. 6. dicitur: *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum*: oportebit etiam dicere in cœna ſolam aquam adhibendam, quia Ioan. 4. dicitur: *Qui biberit ex aqua hac, non ſitiet in æternum.*

Digitized by Google

RESPONDEO, Non negamus cœnam Domini inſtitutam fuiſſe pridie paſſionis, & non vno anno ante, dicimus tamen vno anno ante promiſſam à Chriſto, & de eius cœnę futuræ eximiis fructibus ab eodem diſputatũ. Id quod in aliis etiam multis rebus Dominus fecit. Nam claues regni cœlorum Petro promiſit, Mat. 16. & explicuit quam vim eſſent habituræ; quas tamen non tradidit, niſi poſt reſurrectionem. Ioan. 21. Ad confirmationem RESPONDEO, Catholicos non reformare Communionem traditam, Matt. 26. ex c. 6. Ioannis, vt Kemnitius mentitur: non enim deformatur Communio, Matth. 26. vt reformatione indigeat. Dicimus tamen rectè explicari vnum locum per aliũ: & quia Ioannis 6. dicitur: *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum*; rectè colligimus, ſub vna ſpecie ſumptum ſacramentum ita ſufficere, vt non neceſſario requirantur duæ ad fructum Communionis percipiendum. Magna eſt autem diſſimilitudo inter aquam, de qua loquitur Dominus Ioã. 4. & panem de quo loquitur idem Dominus Ioan. 6. Nam omnes interpretes poſteriorem locum exponunt de Euchariſtia; vt ſuprà demonſtrauimus, priorem autem nullus omnino. Deinde Ioannes ipſe expoſuit per aquam gratiam Spiritus ſancti. Ioan. 7. *Hoc autem dixit*, inquit, *de ſpiritu quem accepturi erant credentes in eum*; panem autem Ioã. 6. Chriſtus ipſe dixit, eſſe carnem ſuam, cùm ait: *Panis quem ego dabo, caro mea eſt.*

SECVNDVM argumentum eiuſdem Lutheri, Ioan. 6. differit Dominus de illa manducatione cœleſtis panis, quæ dat vitam. Sed ſola manducatio ſpiritualis per fidem dat vitam; ergo de illa ſola agitur.

RESPONDEO, falſum aſſumi: nam etiam ſacramentalis manducatio dat vitã: ſicut in Baptiſmo non ſola interna ablutio, ſed etiam externa mundat animas, illa formaliter, iſta efficienter, atque inſtrumentaliter: & ſicut ſcriptum eſt Act. 15. *Fide purificans corda eorũ*: ita ſcriptum eſt: *Mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ.* Epheſ. 5. Neque obſtat, quòd manducatio ſacramentalis non det vitam ſine fide: iam id prouenit ex indiſpoſitione accedentis, non ex ipſo ſacramento, quod ex ſe ſemper eſt efficax.

TERTIVM argumentum eiuſdem Lutheri, & Martyris in defenſione contra Gardinerum par. 1. ad obiectum 13. pagin. 94. Dominus Ioan. 6. non ſolùm dicit, manducationẽ huius panis dare vitam, ſed etiam dicit ſine hac manducatione neminem poſſe viuere: *Niſi manducaueritis, &c.* At hoc præceptum tam arctum nõ poteſt intelligi de manducatione ſacramẽtali: alioqui perirent omnes infantes, qui mãducare nihil poſſunt, ſed ſolùm lac ſugere: perirent etiam omnes, qui non communicarent, impediti aliqua neceſſaria cauſſa, etiamſi alioqui baptizati & iuſtificati eſſent.

RESPONDEO, communem eſſe difficultatem; quomodocũque hic locus intelligatur. Nam ſi velint aduerſarij intelligi de manducatione ſpirituali per fidẽ: quomodo, quæſo, infantes manducabunt, qui nullum habent vſum ſpiritus, nec fidem actualem vllam? immò facilius eſſet infantibꝰ inſtillare aliquid ſacramenti, quàm efficere, vt credant. Dico igitur hunc locum ad ſolos adultos pertinere, qui quidem, aut reipſa ſi poſſunt, aut ſaltem deſiderio tenentur hoc ſacramentum aliquando percipere. Id ita eſſe PATET, quia hoc ſacramentum non eſt inſtitutum ad vitam dãdam iis, qui non habent, ſicut Baptiſmus, ſed ad conſeruandam iis, qui habent. Et ſic intelligitur illud: *Non habebitis vitam in vobis*, id eſt, non poteritis retinere, ſed eam amittetis, ſicut dicitur 1. Ioan. 3. *Omnis homicida non habet vitam in ſe manentem.* Non enim ſenſus eſt, non acquirit vitã: ſed non retinet, amittit, moritur: hinc enim non regeneratio, ſed manducatio dicitur. Porrò iſta conſeruatio non eſt neceſſaria, niſi iis, in quibus vita iam acquiſita minui, aut perdi poteſt, quales non ſunt infantes. Vnde Dominus non ait: Niſi quis manducauerit, ſicut dixit de Baptiſmo: *Niſi quis renatus fuerit?* ſed, *Niſi manducaueritis*: vbi alloquitur circumſtantes, & eorum ſimiles, qui capaces ſunt huius præcepti. Et PRÆTEREA cùm loquitur de manducatione panis, id eſt, cùm carnẽ ſuam panem vocat, ſatis apertè indicat, ſe non loqui de infantibus, qui non veſcũntur pane, ſed lacte. DENIQVE, vel hæc verba: *Niſi manducaueritis*, ſonant præceptum vel medium ad ſalutem neceſſariũ. Si præceptum, aut ad infantes non pertinet, cùm eius non ſint capaces, aut certè excuſantur cũ non poſſint illud implere: id enim eſt cõmune omni præcepto. Si mediũ ad ſalutem neceſſariũ: certè ſolum eſt medium iis qui vitam amittere poſſunt, quales non ſunt, qui vſu rationis carent.

QVARTVM argumentum eiuſdem. Auguſtinus li. 2. contra Iulian. docet infantes manducare carnem Chriſti, quatenus fidei communicant: igitur hic locus de manducatione per fidẽ intelligitur. Huc addi poſſunt alia loca Patrum, quæ à Martyre, & ab aliis adferuntur. Nam idem AVGVSTINVS tract. 25. in Ioan. c. 6. Ioan. adeò ſpiritualiter exponit, vt dicat: *Crede, & manducaſti*, & tract. 26. *Credere in eum, hoc eſt, manducare panẽ viuum.* Idem etiam de doct. Chriſtia. lib. 3. ca. 16. dicit illa verba, *Niſi manducaueritis carnem filij hominis*, nihil aliud ſignificare, niſi paſſioni Domini cõmunicandum & mente ſuauiter cogitandum, Chriſti carnem pro nobis fuiſſe crucifixam. Præterea Clemens Alexand. lib. 1. Pædagogi, c. 6. exponit hoc loco per carnem, & ſanguinem Chriſti, verbum Dei, quo ſpiritualiter alimur, & inebriamur. Item Baſilius epiſt. 141. exponit per carnem & ſanguinem doctrinã Chriſti, & myſticum eius aduentum. Hieronymus quoque in Pſal. 147. per cãrnem, & ſanguinẽ Domini Scripturas intelligit. Denique S. Bernardus in 3. verſ. Pſal. 90. *Qui habitat*, dicit manducare Chriſti carnem, eſſe paſſioni Domini communicare, eiuſque vitam imitari.

RESPONDEO ad locum Auguſtini allatum à Luthero, qui habetur lib. 1. in Iulianum, non lib. 2. vt ipſe citat. Ac PRIMO obſeruandum eſt, Auguſtinum non rarò dicere infantes debere edere corpus Domini, ſi ſalui futuri ſunt, ceterùm non intelligit id fieri debere neceſſariò reipſa. Nam idem Auguſtinus ibidem, & lib. 3. de peccator. meritis, & remiſſ. c. 4. & in ſerm. ad infantes, quem citat Beda in comment. 1. Cor. 10. ſcribit infantes in ipſo Baptiſmo communicare corpori Chriſti, & per ſuſceptionem Baptiſmi implere etiam præceptum de ſumptione Euchariſtiæ.

Notandum SECVNDO, infantes nõ ſolùm non obligari ad Communionem reipſa, ſed nec in voto explicito; cuius non ſunt vllo modo capaces, ſed tantum in voto implicito, quod votum infantes habent dum baptizantur: tunc enim infantes ius accipiunt ad Euchariſtiã percipiendã. Et quia omnis qui naſcitur, naturaliter appetit cibũ, ideò etiam illi hoc ipſo, quod renaſcuntur in Chriſto, appetunt cibum renatorum, ſuo tamen loco, & tempore percipiẽdum. Itaque infantes non communicant ſpiritualiter, nec Sacramentaliter in re, ſed Sacramentaliter in voto implicito, ex quo ſequitur, vt non ſit omninò idem illis baptizari, & cõmunicare, licet ſimul fiant, cùm vnum ſequatur ex altero. Itaque S. Auguſtinus, licet locis notatis dicat infantes manducare Domini carnem in Baptiſmo, tamen alibi apertè diſtinguit baptizati, & comedere Chriſti carnem: *Aliud* (inquit ſerm. 11. de verbis Domini) *eſt naſci de ſpiritu, aliud paſci de ſpiritu: ſicut aliud eſt naſci de carne, quod fit, cũ parit mater, & aliud paſci de carne quod fit cum lactat infantem*, & li. 1. de peccat. meritis &

remiſſ. c.20. apertè demonſtrat hoc præceptum: *Niſi manducaueritis*, diſtingui à præcepto Baptiſmi, etiam in infantibus.

Ad argumentum ergo RESPONDEO, Auguſtinum exponere hunc locum Ioan. 6. de manducatione Sacramentali, ſed eam tamen manducationem tribuere infantibus: non in re, ſed in voto implicito, quod per Baptiſmum habetur, vt diximus.

Ad alia duo loca AVGVSTINI extract 25. & 26. in Ioã. RESPONDEO, illud: *Vt quid paras dentem & ventrem? crede, & manducaſti*: & illud: *Credere in eũ, hoc eſt mãducare carnem eius* dicta eſſe ab Auguſtino, non de Sacramento, ſed de fide incarnationis: nõdum enim peruenerat ad locum Euangelij, vbi agitur de Sacramento. Illud autem: *Qui manducat corde, non qui premit dente*, dixit Auguſtinus cùm de Sacramento loqueretur, non vt excluderet Sacramẽtalem eſum, ſed vt ſignificaret finem Sacramenti huius eſſe alere animam, non corpus, licet per inſtrumentum corporis ſumatur. Verè enim reficitur hoc cibo, qui manducat corde, non qui premit dente, nimirum ſolo: nõ enim excludit corporalem eſum. cùm ibidem dicat Iudam comediſſe ſolo corpore; ſed ſolùm anteponit ſpiritualem manducationem corporali, quod illa ſine iſta profit, iſta ſine illa non profit, ſed obſit. Similis locus eſt Oſeæ 6. *Miſericordiam volo, non ſacrificium*; non enim Dominus reſpuit ſacrificia, ſed non vult illa, ſi abſque miſericordia ſint.

Ad alios Patres RESPONDEO. eos expoſuiſſe myſticè, non ad literam: ſed non negaſſe vſquam debere iſta verba accipi ad litteram de Sacramentali manducatione. Immò contra citauimus nos ſuprà pro noſtra ſententia, Baſilium, Hieronymum, & Bernardum: non enim pugnant ſenſus literalis, & myſticus.

Ad vltimum Auguſtini ex lib. 3. de doctrina Chriſtiana, RESPONDEMVS, figuram ponere Auguſtinum in his verbis, ratione modi ſumendi carnem Chriſti, non ratione ſubſtantiæ ipſius rei. Nõ enim vult dicere carnem Chriſti tropicè dictam manducati, id eſt panem, quo ſignificatur caro; nec veram carnem tropicè mãducari: ſi eſſentiam manducationis ſpectemus, quæ ſolùm requirit, vt verus cibus ab ore tranſiciatur ad ſtomachum per inſtrumenta vitalia, ſed vult dicere tropicè manducari, quoad modum; nam ordinarius, & proprius modus manducandi carnem eſt, vt ea viſibiliter ſecetur in partes, & particulatim ſumatur, & cocta, nõ cruda, &c. Caro autem Chriſti ſumitur integra, & inuiſibiliter, & ſine vlla ſui læſione: quare non propriè, ſed tantum figuratè Chriſti caro occiditur, & laceratur in hac manducatione; repræſentamus enim Chriſti paſſionem. Auguſtinũ id voluiſſe, perſpicuum eſt ex duobus. PRIMO, quia dicit tropicè id exponendum, ne ſcelus aliquod, vel flagitium præcipi videatur. Porrò ſcelus eſſet, Chriſti carnem occidere, & ſecare in partes; non autem ſpirituali quodam modo ipſam veram carnem, ſine vlla ſui læſione in Sacramento ſumere. SECVNDO, quia ipſe idẽ explicat, quis ſit literalis ſenſus, qui ſcelus ſonare videatur, videlicet is, in quo verba Chriſti acceperunt Capharnaitæ, qui putarunt Chriſti carnem laniandam, ſicut in macello fieri videmus, & cuique particulam dandam. Vide tract. 27. in Ioan. & in Pſal. 98. Cùm igitur Auguſtinus dicit, hoc præcepto: *Niſi manducaueritis* mandari, vt communicemus Chriſti paſſioni, & eam recolamus, ac mente reuoluamus; id ipſum ſignificat, quod Apoſtolus ait 1. Cor. 1. ſumendam Chriſti carnem in Sacramento in memoriam paſſionis, & mortis Domini.

QVINTVM argumentum Zvvinglij eſt, in lib. de vera, & falſa religione. Cibus, de quo differitur in c.6. Ioan. eſt fides; nam cùm Dominus dixiſſet: *Operamini non cibum, qui perit, ſed qui permanet*, dixerunt Iudæi, Quid faciemus, vt operemur opera Dei? Reſpondit Dominus: *Hoc eſt opus Dei, vt credatis in eum, quem miſit ille.*

RESPONDEO, in eo capite multa tractari; fit enim mentio triplicis panis, & ab vno tranſitur ad alterum occaſione data inter loquendum. PRIMVM narratur de pane illo materiali, quem Dominus multiplicauit. DEINDE, quia Iudæi eum ſolum panem quærebant monuit eos Dominus, vt alium panem operaretur. id eſt, parare, & habere ſatagerent. Atque hunc ſecundum panem dicit ſeipſum eſſe, qui de cœlo deſcendit, per Incarnationem. De hoc pane dicit: *Ego ſum panis viuus, qui de cœlo deſcendi*, &, *Pater meus dat vobis panem de cœlo verum.* Hunc autem panem, id eſt, Chriſtum incarnatum fide apprehẽdere debemus, vt nos reficiat, & hoc eſt, quod Dominus ait: *Hoc eſt opus Dei, vt credatis in eum, quem miſit ille.* Vbi cibus, qui parandus eſt, nõ eſt fides, vt Zvvinglius dicit, ſed Chriſtus ipſe; Fides autẽ eſt operatio, qua panis iſte acquiritur. Denique TERTIO, inde trãſitum fecit Dominus ad panẽ Euchariſticum: cum ait. *Panis, quem ego dabo, caro mea eſt, &c.*

Argumentum SEXTVM eiuſdem Zvvinglij Chriſtus ait: *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum.* At id non eſt verum, niſi de ſpirituali manducatione: multi enim Sacramentaliter manducando, non ſolùm non viuunt ſed manducando moriuntur: *Qui enim manducant indignè, iudicium ſibi manducant.* 1. Cor. 11.

RESPONDEO, verba Domini intelligi cum conditione, ſi ritè manducetur panis. Panis enim ille, quod ad ſe attinet, ſemper viuificat, & hoc ſignificant verba Domini: poteſt tamen impediri effectus aliunde, nimirum ex indiſpoſitione accidentis. Id quod commune eſt promiſſionibus ſimilibus, ferè omnib⁹ Luc. 11. *Omnis qui petit, accipit*, & tamen multi non accipiunt, quia (vt expoſuit Iacobus cap. 4.) non bene petunt. Ioël. 2. *Quicunque inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit.* Et tamen dicitur Prouerb. 1. *Tunc inuocabunt me, & non exaudiam, eo quod exoſam habuerint diſciplinam.* Marc. vlt. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit.* Et tamen Act. 8. Simon poſt fidem, & Baptiſmum, periit. Denique Apoſtolus 1. Cor. 10. *Vnus panis, & vnum corpus multi ſumus, qui de vno pane participamus*: omnium conſenſu de Sacramento loquitur: & tamen multi de vno pane participant, qui non ſunt nobiſcum vnus panis, & vnum corpus, vt omnes hæretici, & ſchiſmatici, qui ritum huius Sacramenti integrè celebrant.

SEPTIMVM argumentum Petri Martyris in ſua defenſione contra Gardinetum par. 1. obiecto. 13. Si illa verba: *Panis quem ego dabo*: ad ſymbola cœnæ Domini pertinent, cur panem abiiciunt Papiſtæ? nec enim accidentia ſola panis dici poſſunt.

RESPONDEO, Panis vocabulum in illis verbis *Panis quem ego dabo*, non ſignificat panem triticeum, neque etiam corpus Chriſti abſolutè, & ſine reſpectu ad ſymbola, vt martyr exiſtimat, ſed ſignificat cibum generatim. Id enim frequens eſt apud Hebræos, vt nomine panis intelligatur omnis cibus: vnde in iſto ipſo c. 6. Ioan. Manna dicitur panis; & in Pſalm. 77. *Panem de cœlo dedit eis: panem Angelorum manducauit homo.* Eſt igitur ſenſus: Panis, id eſt, cibus, quem ego dabo, eſt ipſamet caro, quę crucifigenda, & occidenda eſt pro ſalute humani generis.

OCTAVVM eiuſdem Martyris, obiecto 32. Dominus Ioan. 6. nullam mentionem facit panis materialis, nec calicis, neque gratiarum actionis, neque fractionis, neque diſtributionis, neque Teſtamenti, neque memoriæ, neque annunciationis mortis Chriſti: non igitur loquitur de Sacramento cœnę, quod ſine ſymbolis illis eſſe non poteſt.

RESPONDEO, argumentum hoc rectè probat,

non

non fuiſſe hoc Sacramentum inſtitutum, Ioann. 6. ſed non fuiſſe promiſſum, non probat: ſatis enim ad promiſſionem eſt, quod expreſſerit Dominus id, quod eſt præcipuum, id eſt carnem ſuam, & ſanguinem. Ad de, quod etiã ſymbola futura inſinuauit, cùm tam ſæpè diſtinxit carnem à ſanguine, & illam cibum, hunc potum appellauit, & fortaſſe ideo carnem ſuam aliquoties panem appellauit, vt indicaret ſub ſpecie panis nobis edendam.

NONVM argumentum eſt quorundam Catholicorum, Dominus ait Ioan. 6. *Ego ſum panis vitæ, qui venit ad me non eſuriet, & qui credit in me non ſitiet in æternum*: ergo panis, de quo agitur Ioan. 6. credendo manducatur, & bibitur. Expreſſit enim Dominus credere eſſe: bibere: & ſine dubio idem eſt venire ad Chriſtum, & credere in Chriſtum. Nam de fide loquitur, cum ait ibidem: *Nemo poteſt ad me venire, niſi Pater traxerit eum*: ergo illud: *Qui venit ad me, non eſuriet*, ſignificat: Qui venit ad me per fidem, ſeu, qui fide manducat me, non eſuriet.

RESPONDEO, verba quæ citantur, non pertinent ad Sacramentum propriè, ſed ad fidem incarnationis vt ſupra diximus: quæ verò ſequuntur poſtea, ad Sacramentum pertinent.

DECIMVM argumentum, & ferè ſolum, quo perſuaſi ſunt quidam Catholici, eſt quoniam ægrè videtur poſſe defendi vſum Eccleſiæ de Cõmunione ſub vna ſpecie, ſi ad literam de Sacramento intelligamus illa verba: *Niſi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis.*

Reſpondeo PRIMO, non oportere ob rei difficultatem deſerere cognitam veritatem. SECVNDO, facilè ſolui poſſe hunc nodum, ſi dicamus (quæ eſt cõmunis ſolutio) vim præcepti non conſiſtere in modo ſumendi, ſed in ipſa re, quæ ſumenda eſt. Verba quidé præcepti ſonant, vt ſumam carnem ſub ſpecie panis per modum cibi, & ſanguinem ſub ſpecie vini per modũ pòtus, tamen mens legiſlatoris, ex qua lex ipſa explicanda eſt, non erat obligare, niſi ad res ipſas ſumẽdas, id eſt, veram carnem, & verũ ſanguinem, quæ res tam ſumuntur integrè ſub vna ſpecie, quam ſub duabus. Probatur autem eam eſſe mentem legiſlatoris, tum quia fructus eius perceptionis oritur ex ipſis rebus perceptis, non ex modo ſumẽdi; ſicut etiam medicina corporalis non prodeſt quia ſumitur per modum cibi, aut potus, ſed quia ipſa vim habet ſanandi: tum etiã quia idé Chriſtus explicans quod dixerat, ait ibidem: *Qui manducat me, viuet propter me*, vbi videmus idem eſſe manducare carnem, & bibere ſanguinem, quod Chriſtum ipſum totum manducare.

CAP. VIII.

Referuntur variæ expoſitiones verborum Domini, Hoc eſt corpus meum.

SEQVITVR argumentum TERTIVM ex ipſa inſtitutione Sacramenti, quæ habetur Mat. 26. Marci 14. Luc. 22. & 1. Cor. 11. de qua inſtitutione, quæ ſanè præcipuum fundamentum eſt totius cõtrouerſiæ, atque adeo totius huius altiſſimi myſterij tria dicem⁹. Primo, referem⁹ expoſitiones præcipuas horum verborum: *Hoc eſt corpus meum*. Secundo, confirmabimus eam quę eſt vera & refellemus falſas. TERTIO ſoluemus argumenta aduerſariorum.

Quantum ad PRIMVM, expoſitiones aduerſariorũ plurimæ ſunt, ita vt ferè numerari non poſſint. Lutherus in libro, quod verba cœnę adhuc firmiter ſtẽt, ſcribit decem fermè ſuo tempore fuiſſe Sacramentariorũ opiniones ac ſectas. Nuper etiam anno M.D.XXVII. prodijt libellus, in quo ducentæ numerantur hæreticorum vel expoſitiones, vel deprauationes horum paucorum verborũ: *Hoc eſt corpus meum*, tamen præcipuæ ſunt ſolum nouem, quarum tres fundantur in pronomine Hoc: duæ in verbo EST, tres in nomine CORPVS, vna in pronomine MEVM.

PRIMA igitur eſt Andreæ Carolſtadii, qui intelligi voluit aduerbium, ex pronomine, id eſt, Hic, ex hoc, vt ſit hæc ſententia verborum: *Hoc eſt corpus meum*, id eſt, Hic ſedet corpus meum. Ac nedubitaremus de hac expoſitione, aſſeruit in lib. edito Baſileæ anno M.D.XXIV. ſe ex reuelatione Patris cæleſtis didiciſſe hanc expoſitionem. Quare Lutherus librum contra Carolſtadium inſcripſit, contra cœleſtes Prophetas.

SECVNDA eſt Buceri in retractationibus ſuis, & tribuitur etiam Ioanni à Lasco, qui volunt pronomen *Hoc*, ſignificare totam actionem cœnæ, vt ſenſus ſit, Hæc actio corpus Chriſti repræſentat, ſiue, in hac actione exhibetur corpus Chriſti.

TERTIA eſt Ioannis Langi, in annotatione, ad 2. Apologiam Iuſtini, qui per *Hoc*, intelligit panem, ſed panem exponit metaphoricè hoc modo: *Hoc eſt corpus meum*, id eſt, corpus meum eſt hoc, nimirũ panis, quia nutrit animas, & reficit inſtar panis.

QVARTA eſt Zuuinglii, qui in libro de vera & falſa religione, cap. de Euchariſtia, ſcribit, verba iſta accipiẽda eſt tropicè, ſed tropum non eſſe in pronomine *Hoc*, ſed in verbo *eſt*, quod accipi debet pro ſignificat. Et ſicut Carolſtadius, vt fidem faceret, cœleſtis Patris reuelationem, ita hic ſpiritus cuiuſdã per quietam apparitionem protulit. Nam in libro, quem edidit anno XXV. & Subſidium de Euchariſtia inſcripſit: refert ſe biduo diſputaſſe in ſenatu Tigurino contra Miſſã & Euchariſtiã, nec tamen fidem facere potuiſſe (reſiſtente ſibi ſcriba quodam) *eſt* accipi pro ſignificat: ſed tandem nocte ſequenti dormienti ſibi aſtitiſſe neſcio quem (*ater autem*, inquit, *an alius fuerit nihil memini*) qui moneret, eum locum Exo. 12. arriperem: *Eſt enim phaſe, id eſt, tranſitus Domini*: vbi *eſt*, accipitur pro ſignificat. Itaque die ſequenti de eo loco verba feciſſe ad populum, & quod volebat obtinuiſſe. Sequũtur Zuuinglii expoſitionẽ Bernardinus Ochinus in defenſione veræ doctrinæ de cœna Domini contra Vveſtphalũ, & alii.

QVINTA eſt Petri Boquini, qui in examine libri Heshuſii non procul ab initio, contẽdit recte dici panem eſſe corpus Chriſti, propter idiomatum communicationem, ſicut propter eandem recte dicimus in Chriſto, Hic homo eſt Deus: in qua expoſitione verborum, *eſt*, accipiendum eſt pro dicitur, hoc modo: *Hoc eſt corpus meum*, id eſt, hic panis dicitur corpus meũ propter idiomatum communicationem. Vbi notat Boquinus tres vniones, ex quibus reſultat idiomatum communicatio. VNAM naturalem, qualis eſt animæ, & corporis. ALTERAM hypoſtaticam, qualis eſt Dei, & hominis in Chriſto. TERTIAM Sacramentalem, qualis eſt inter panem, & corpus Chriſti in Sacramẽto. Simile quid habet Lutherus in lib. de Babyl. capt. c. 1. vbi dicit, ita verũ eſſe, Hic panis eſt corpus Chriſti, ſicut eſt verum, Hic homo eſt Deus. Hoc tamen intereſt inter Lutherum & Boquinum, quòd Lutherus ponit veram, & realem coniunctionem panis cum corpore Chriſti, ex qua vult oriri illam idiomatum communicationem: at Boquinus, qui Sacramẽtarius eſt, non ponit vnionem, niſi Sacramẽtalem, qua vniũtur res diſtantiſſimæ, id eſt, panis qui eſt in terra, & corpus Chriſti, quod eſt in cœlo.

SEXTA expoſitio eſt Ioannis Oecolampadii, qui tropum non agnoſcit in pronomine *Hoc*, neque in verbo *eſt*, ſed in nomine *corpus*. Vult enim panem dici corpus per figuram metonymiæ, qua nomen rei ſignificatè tribuitur ſigno, vt ſenſus ſit, *Hoc eſt corpus meum*, id eſt, hic panis eſt figura corporis mei. Ita

habet in libro de genuina expoſitione horum verborum.

SEPTIMA eſt Ioannis Caluini, qui lib. 4. Inſtit. c. 17. §. 21. admittit, cum Oecolampadio, tropum metonymiæ eſſe in nomine *corpus*, ſed addit non eſſe panem Euchariſtiæ nudam figuram corporis Chriſti, ſed eſſe figuram, quæ rem ipſam exhibeat: ac propterea Chriſtum non dixiſſe, Hic panis eſt figura corporis, ſed corpus ipſum. In idem recidit, quod habet Petrus Martyr in libro de vtraque natura Chriſti, vbi per *corpus*, intelligit Sacramentum corporis. Nam ipſe idem in defenſione contra Gardinerum in fine tertiæ partis dicit, Chriſtum noluiſſe dicere: Hic panis eſt figura, vel ſignum, vel Sacramentum corporis, ſed corpus, vt exprimeret ſignum eſſe efficax, & cum quo res ipſa exhiberetur, &c.

OCTAVA eſt quorundam Caluiniſtarum, quorum ſententiam ſine nomine citat Cornelius Ianſenius, in comment. capitis 59. concord. in illa verba: *Niſi manducaueritis.* Hi docent vocabulum *corpus*, accipi pro corpore myſtico, id eſt, pro Eccleſia, vt ſit ſenſus: *Accipite & manducate*, *Hoc eſt enim corpus meum*, id eſt, quia vos diſcipuli eſtis corpus meum.

NONA eſt in pronomine *meum*, quam per iocum excogitauit Lutherus anno XXVII. in li. Quòd verba Domini firmiter ſtent. Vt enim irrideat ſacramentarios, dicit ſe poſſe adferre pulchrioré expoſitionem in eorum gratiam, vt hic ſit ſenſus: *Hoc eſt corpus meum*, id eſt, Hic panis eſt corpus à me factum, & creatum. Quod autem ioco Lutherus protulit, ſeriò accepit, ac defendit Ioannes Campanus vt teſtatur Lutherus in ſua breui confeſſ. edita anno XLIV.

Cum his omnibus pugnat Eccleſiæ Catholicæ ſententia, quæ hæc verba ſimpliciter, & propriè docet eſſe accipienda, vt ſenſus ſit: Hoc, id eſt, quod his ſpeciebus continetur, eſt verè, & propriè corpus ipſum meum verum & naturale.

CAPVT IX.

Propriè, non figuratè explicanda eſſe illa verba: Hoc eſt corpus meum.

NVNC, vt veram ſententiam comprobemus, PRIMO in vniuerſum demonſtrabimus, non eſſe probabile, Dominum figuratè loqui voluiſſe. DEINDE expendemus ſingula verba inſtitutionis, ac ſimul refellemus hæreticorum opiniones. PRIMVM igitur non eſſe probabile, Dominum loqui voluiſſe figuratè, probamus argumentis ductis à materia, de qua agitur, DEINDE à perſonis, cũ quibus Dominus loquebatur, à loco, & tempore in quo loquebatur. TERTIO ex conſenſu Patrum. QVARTO ex regula interpretandi Scripturas.

PRIMVM igitur argumentum ſumitur à materia. Eſt autem materia de qua hic agitur, pactum, Sacramentum, teſtamentum, lex, & dogma: quæ omnia requirunt propriam, non figuratam loquutionem. SACRAMENTVM eſſe, de quo hic agitur, nemo negat: Sacramenta autem ſolere à Deo inſtitui propriis verbis, vt in eorum vſu nõ erretur, perſpicuum eſt ex inſtitutione Sacramentorum omnium veteris, & nouæ legis. Certè Gen. 17. vbi inſtituitur Circumciſio. & Exod. 12. vbi inſtituitur Agnus Paſchalis, & in toto Leuitico, vbi tot ſacrificia, & expiationes inſtituuntur, vix vnquam occurrit vna aliqua vox figurata: ſic etiam Matt. vlt. Mar. vlt. Ioan. 3. vbi de Baptiſmi inſtitutione, vel potius promulgatione, & præcepto agitur, omnia propriis vocibus explicantur. Neque obſtat, quod Ioan. 3. Dominus vtitur voce renaſcendi, quæ videtur metaphorica: nam ibidem explicatur vox illa per adiuncta *Ex aqua & Spiritu ſancto.* Et præterea non pertinet vox illa ad Sacramenti eſſentiam, ſed ad effectum ſignificandum. Quis ergo credat Chriſtum in inſtituendo Sacramento primario noſtræ religionis, ita figuratè, & ambiguè loqui voluiſſe, vt ne ipſi quidem Doctores legis diuinæ inter ſe conuenire poſſint, quid ſit hoc Sacramentum paniſne an corpus Domini?

DEINDE Teſtamentum nouum fuiſſe ſimul à Domino inſtitutum, patet ex illis verbis: *Hic eſt ſanguis meus noui Teſtamenti.* Matth. 26. vel vt habet Luc. 22. *Hic eſt calix nouum Teſtamentũ in meo ſanguine.* Iam verò nihil ſolet magis propriè, ſimpliciter & exquiſitè explicari, quàm Teſtamentum, ne videlicet detur occaſio litigandi de voluntate teſtatoris. Ita videmus Exo. 24. Vbi Teſtamentum vetus inſtituitur, omnia propriiſſimis, & apertiſſimis vocibus explicari, ſic enim refert illam inſtitutionem Apoſtolus, Heb. 9. *Lecto*, inquit, *omni mandato legis à Moyſe vniuerſo populo, accipiẽs ſanguinem vitulorũm, & hircorũ cum aqua, & lana coccinea, & hyſſopo, ipſum quoque librum, & omnem populum aſperſit, dicens: Hic eſt ſanguis Teſtamenti, quem miſit ad vos Deus.* Sic etiam in teſtamentis hominum fieri videmus: nam Gen. 49. Iacob, vbi inter vaticinandum variis figuris vſus fuiſſet, ad ipſum Teſtamentum veniens, clariſſimis verbis vtitur: *Ego congregor ad populum meum, ſepelite me cum patribus meis in ſpelunca duplici, quæ eſt in agro Ephron Hetheæ cõtra Mambre in terra Chanaam, quam emit Abraham.* Ita quoque & Rex Dauid 3. Reg. 2. & Tobias cap. 4. & Mathatias li. 1. Machab. c. 2. teſtamenta ſua verbis ſimpliciſſimis compoſuerunt. Quidni igitur etiam Chriſtus Teſtamentum ſuum tanti momenti, quo de æterna hæreditate agitur, verbis propriis, & apertis compoſuerit? niſi fortè deceat, vt Teſtamentum vetus, quod figura erat, & vmbra, propriis, ac perſpicuis vocibus proponatur: Teſtamentum autem nouum figuratis, & typicis loquutionibus obſcuretur? Confirmatur ex humano more, à quo etiam Apoſtolus argumentum ſumpſit Galat. 3. vbi dicit, teſtamentũ hominis ita eſſe ratum, vt nemo audeat aliquid addere, vel demere. Iam ergo teſtamenta humana in proprio ſenſu verborum intelligenda eſſe, iubent humanę leges, ff. de legat. 3. leg. non aliter, & ideo ſi teſtamento relinquatur domus, aut arger, & vellet aliquis cauillari, non eſſe relictam domum veram, ſed depictam, & exponeret, relinquo domum, id eſt ſignum domus: apud nullum iudicem obtineret. Quantò igitur minus obtinere debent aduerſarij, qui Teſtamentum ipſum Chriſti contra morem omnium teſtamentorum, detorquere audent ad metonymias?

Porrò pacta, ſeu fœdera ſunt etiam ex eo genere rerum, quæ exquiſitiſſimis, & propriis verbis explicãtur, ne locus vllus relinquatur cauillis. Teſtamentum autem Chriſti ſimul Teſtamentum & pactum fuit: nam eſt Teſtamentum conditionatum. Id quod patet ex veteri Teſtamento, cui nouum reſpondet, vt res figurata ſuæ figuræ. Idcirco enim à Moyſe vocatur pactum, Exod 24. & à Paulo Teſtamentum, Heb. 9. quia vtrumque ſimul erat: continebat enim donationem hæreditatis, ſed cum eo pacto, & conditione, ſi perſeuerarent in cultu, & religione vnius veri Dei.

SEQVITVR lex, ſeu præceptum. Eſſe enim in hac inſtitutione præceptum aliquod diuinũ, nemo negat, & patet ex illis verbis: *Accipite, edite*, item, *hoc facite.* Etſi enim, vt ſupra dixi, non eſt in his verbis præceptum, quo obligentur omnes ad Euchariſtiam ſumendam: tamen præceptum eſt ſaltem, quo iubebantur Apoſtoli tunc illam accipere, & etiam præceptum eſt, vt quando ſumimus, hoc modo, aut illo ſumamus. Verba autem legum perſpicua, & propria eſſe debent, ne detur occaſio præuaricationis: vnde omnia præcepta non ſolùm Decalogi, ſed etiam

alia,

ana, quibus certi ritus inſtituuntur, in lege veteri propriis verbis explicantur. DICET aliquis; Verba in quibus lex poſita eſt, propria ſunt, nimirum: *Accipite, edite, facite.* RESPONDEO, Non ſatis eſt, niſi etiam propriè, & apertè ſignificetur, quid ſit, quod eſt accipiendum, edendum, faciendum: longè enim aliter accipiendum eſt fruſtum panis: aliter Chriſti corpus.

DENIQVE dogmata præcipua non niſi propriis verbis tradi ſolent in diuinis literis. Tropi enim locũ habent, vel in Prophetis ad rem obſcurandam, vel in laudationib⁹ ad rem ornandã, vel denique in cohortationibus ad rem amplificãdam, non autẽ in dogmatibus, quæ præciſè credi, aut ſeruari debent. Vnum autem ex præcipuis dogmatib⁹ Chriſtianę religionis in illis verbis: *Hoc eſt corp⁹ meũ*, cõtineri, nemo hactenus negauit.

Ad hoc agumentum reſpondet Petrus Martyr in fine tertiæ partis defenſionis ſuæ contra Gard. non deeſſe in Scriptura Sacramẽta, dogmata & præcepta tropis expiicata. Et quidem exempla præceptorum ponit illa Mat. 7. *Attendite à falſis Prophetis, qui veniunt ad vos in veſtimentis ouium.* Et Mat. 26 *Attendite à fermẽto Phariſæorum.* Et Epheſ. 4. *Nolite contriſtare Spiritum ſanctum.* Et Matt. 7. *Nolite cogitare de craſtino: ſufficit enim diei malitia ſua & craſtinus ſollicitus erit ſibi ipſi.* Exẽpla dogmatum ponit illud: *Deus noſter ignis conſumens eſt.* Et illud *Nos omnes vnius panis ſumus*; & illa vbi Chriſtus dicitur lapis, leo, vitis, &c. Denique exempla Sacramentorum ponit: *Petra erat Chriſtus, & agnus erat Paſcha, & Circumciſio eſt fœdus, & denique calix eſt Teſtamentum nouum.*

Reſpondeo nihil aduerſarium dixiſſe ad argumentum noſtrum depromptum ex vocibus Teſtamenti, & pacti. DEINDE, quod ad præcepta attinet diſtinguẽda ſunt præcepta peculiaria, & propriè dicta à cohortationibus, licet etiam ipſæ præcepta quædam continere videantur. Nam præcepta peculiaria, & propriè dicta, ſunt efferenda propriis vocibus, ne ſit locus tergiuerſationi: at in cohortationibus, quæ non continent peculiaria præcepta, ſed tantum perſuadent facienda, vel non facienda ea, quæ alioqui notiſſima ſunt; aptiſſimè admiſcentur tropi, & eiuſmodi ſunt allata exempla. Nam eſſe cauendum à falſis Prophetis, omnes norunt, etiamſi non præcipiatur: ideò Dominus non tam id præcipit, quàm hortatur ad id faciendum adhibita ſimilitudine ouium, & luporum. Sic etiam cauendum ab hypocriſi, & falſa doctrina, quis neſcit? ideò Dominus, vt non tam id præciperet, quàm excitaret ad faciendum, vtitur tropo fermenti. Non eſſe aliquid agendum, quod diſpliceat Deo, nullus ignorat; idcirco Apoſtolus non ſimpliciter id ſcripſit, ſed vt magis permoueret, vti voluit tropo contriſtandi Spiritum ſanctum. Denique eſſe vitandas ſuperuacaneas curas, & ſolicitudines, omnes norunt: ideò Dominus adhibuit tropos.

Quod attinet ad dogmata, OBSERVANDVM eſt, non vocari dogmata quaſlibet de Deo ſententias, ſed tolum eas, quæ habent peculiarem âſſiculatem, ſiue ad credendum, ſiue ad operandum quales ſunt articuli fidei, & canones Conciliorum, cæreta autem, quæ ex illis apertiſſime conſequuntur, non dicũtur dogmata. Vbi gratia, Deus eſt vnus, Deus eſt trinus, Deus eſt infinitus; Chriſtus eſt Deus, & homo, & ſimilia, dogmata ſunt. At Deus eſt ignis conſumens, Chriſtus eſt vitis, lapis, leo, &c, non dicũtur dogmata, ſed explicationes proprietatum notiſſimarum Dei, & Chriſti.

Rurſus tum de præceptis, tum de dogmatibus, NOTANDVM eſt, cùm dicimus dogmata, & præcepta debere propriis verbis efferri, ſic eſſe intelligendum, vt vel tantum propriis verbis afferãtur, vel ſi vno in loco tropicis in alio propriis: nihil enim prohibet, quod habetur expreſsè & propriè in vno loco, alibi obſcurius

A haberi. Quod notauit AVGVSTINVS lib. 2. doctr. Chriſt. c. 6. & 9. *Nihil eſt*, inquit, *obſcurè dictum in Scripturis, quod ſpectet ad fidem, vel mores, quod non planiſſimè dictum ſit in aliis locis.* Ita videmus, quod de fermento Dominus dixerat obſcuri⁹, paulò pòſt clarè explicuiſſe. Nam Matth. 16. addidit ſe loquutum de doctrina, non de fermento panum, & Luc. 12. *Attendite*, inquit, *à fermento Phariſæorum, quod eſt hypocriſis.* Sic etiam illud: *Chriſtus eſt lapis angularis*, ſine tropo habetur in infinitis locis apud Paulum, & illud: *Vnus panis ſumus*, habetur propriè frequentiſſimè, vbi dicimur vnus populus, vna Eccleſia, vna familia Dei. Sic illud Ioan. 2. *Soluite templum hoc*, explicuit Euangeliſta eſſe intelligendum de corpore Domini, & illud Ioan 7. *Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ*, explicuit intelligendum de Spiritu ſancto, & Ioan. vlt. illud: *Alius cinget te, & ducet, quò tu non vis*: explicuit de morte Petri accipiendum. Ad hoc dogma & præceptum peculiare, & præcipuum de Euchariſtia nuſquam habetur aliis verbis in Scriptura: nuſquam enim legimus, panem Euchariſtiæ ſignificare, aut eſſe figuram corporis Domini. Quare cogimur propriè accipere id, quod legimus: *Hoc eſt corpus meum.*

B

IAM quod attinet ad Sacramenta oſtendemus paulò pòſt non eſſe tropum in exemplis allatis. Id ſolum nunc eſt obiter ANNOTANDVM, in exemplo: *Petra erat Chriſtus.* 1. Corinth. 10. tria eſſe peccata Petri Martyris. PRIMO enim dicit, petram illam, ex qua fluxit aqua in deſerto, Sacramẽtum fuiſſe. At id nullo modo verum eſſe poteſt, cum fuerit res temporaria, & non cęremonia religionis, quæ frequentanda eſſet in populo Dei. SECVNDO dicit, petram illam, vt etiam Manna, conferri cum Baptiſmo 1. Corinth. 10. At Apoſtolus tranſitum Maris confert cum Baptiſmo; Manna autem, & aquam de Petra cum Euchariſtia, vt omnes exponunt: nec tamen ita confert, quaſi Sacramenta cum Sacramentis, ſed quaſi figuras Sacramentorum cum ipſis Sacramentis. TERTIO dicit, exemplum tropi in Sacramẽtis eſſe in illis verbis: *Petra erat Chriſtus.* At Sacramentum erat (per aduerſarium) petra illa materialis: Paulus autem non de illa loquitur, ſed de alia inuiſibili quę reuera erat Chriſtus, vt Deus. Sic enim ait: *Bibebãt de ſpirituali cõſequente eos petra, petra autẽ erat Chriſtus.* Vbi eſt quidem tropus in eo, quod Chriſtus vocatur petra: ſed hoc nihil ad propoſitum: non enim Chriſtus erat Sacramentum, ſed petra illa viſibilis per aduerſarios. Hic autem non petra viſibilis dicitur Chriſtus: ſed Chriſtus dicitur petra: ſicut alibi dicitur leo, vel agnus, vel vitis: vnde nullum ducitur exemplum tropi in Sacramentis.

C

Argumentum SECVNDVM ſumitur à perſonis, cum quibus Dominus loquebatur, cum diceret: *Hoc eſt corpus meum*: nam loquebatur cum ſolis Apoſtolis. Dominus enim, etiamſi Phariſæis multa obſcurè dicebat, quia indigni erant cognitione tam ſublimium myſteriorum, tamen Apoſtolis, qui rudes, ac ſimplices erãt, & inſtituebãtur vt magiſtri futuri totius humani generis, omnia vel clariſſimè proponebat, vel obſcurius dicta, continuè exponebat. Præterea loquebatur eo loco, & tempore, quo minimè oportebat obſcurè loqui, nimirum cum Apoſtoli eſſent primi participes tanti Sacramenti futuri. Nam vt cum debita reuerentia Sacramentum perciperent, neceſſe erat vt planè intelligerent quid eis darẽtur.

D

Quod autem Dominus in cœna non explicuerit tropum manifeſtè colligitur ex duobus. PRIMO ex eo, quod nullum extat veſtigium applicationis, vt in omnibus aliis locis. Verbi gratia Matth. 13. Dominus parabolicè loquuturus, ait: *Simile eſt regnum cœlorum*, & Ioã. 15. vbi dixerat: *Ego ſum vitis, & vos palmites*, ſubiun-

Digitized by Google

git explicans: *Si quis in me non manserit, sicut palmes, &c.* At hîc nihil tale.

SECVNDO ex eo, quod omnes scriptores huius historiæ iisdem verbis vtantur. Solent enim Euangelistæ se inuicem supplere, vel implicare, vt quod vnus obscurius dixit, alius dicat clarius. Hic autem omnes iisdem verbis vtuntur, cum tamen sint scriptores quatuor, Matthæus, Marcus, Lucas, Paulus, & scripserint diuersis in locis, & temporibus; quod argumentum est Dominum nihil aliud dixisse.

TERTIO, probatur ex cõsensu interpretum. Nullus enim vnquam ita exposuit, vt tropicè hunc locum intelligendũ esse diceret: cum tamen scripserint in Matthæum, Hilarius, Hieronymus, Chrysostomus, Theophylactus, Beda, Anselmus; in Lucam: Ambrosius, Theophylactus, Beda; in Paulum: innumerabiles. Immo contrà multi expressè monent, non esse accipiendum tropicè, sed propriè. Vide Chrysost. & Theoph. in hunc locum, Cyrillum Hierosolymit. catechel. 4. mystagog. Ambros. lib. 4. de sacramentis, c. 5. Cyrillum Alexandrinum epist. ad Calosirium, Eusebium Emissenum hom. 5. de Paschate, Epiphanium in Ancorato, qui omnes docent, hic opus esse fide, vt credatur res, quæ absurdissima sensibus esse videtur. At certè, si tropicè hic locus intelligendus esset, nulla esset difficultas fidei. Quæ enim difficultas, si solum credendum pane significari corpus Christi?

VLTIMO, probatur ex communi regula explicandæ Scripturæ, quæ est vt nunquam dimittamus proprium verborũ sensum, nisi cogamur ab aliqua alia Scriptura, vel ab aliquo articulo fidei, aut certè à cõmuni totius Ecclesiæ explicatione: alioqui enim peribit fides & remanebit sola opinio de rebus diuinis, & aperietur porta infinitis errorib⁹. Id probari potest exemplo aduersariorum, qui non habent fidem, sed merã opinionem de hoc sacramento: nam eorum sententia non nititur expresso verbo Dei, cùm verba expressa non sint, Hoc significat, sed: *Hoc est corpus meum.* Neque nituntur alio verbo Dei: nusquam enim inuenient in Scripturis: *Hoc est corpus meum*, debere exponi tropicè. Etsi enim proferunt quædam loca, vbi verbum *Est*, putant debere exponi per, significat; tamen fatentur non vbique, *Est*, exponi debere per, Significat. Proinde nõ possunt ex verbo Dei solidè cõcludere, hæc verba accipienda esse tropicè, nisi proferant locum, vbi expressè dicatur in particulari, hæc verba exponenda esse tropicè, qualem locum nusquam inuenient.

Nec habent articulum fidei, cui propria acceptio horum verborum expressè repugnet. Solent illi vrgere articulum Ascensionis: sed illic non repugnare hanc veritatem patet; quia nos vtrumque credimus & Christum verè ascẽdisse, & esse in cœlo, & simul esse in Eucharistia. Neque probabile est inter tot Catholicos, qui sunt, & fuerunt à tot annorum centuriis, non fuisse vllum, qui videret istam repugnantiam: præsertim cum Doctores Scholastici longè melius norint regulas contradictionum, quam omnes Lutherani, qui cõtemnunt subtilitatem disputationũ. Idem apertissimè patet ex eo, quod Dominus cum primũ hoc sacramentum præbuit discipulis non in cœlo erat, sed in terra, nondum enim ascẽderat in cœlum: tunc igitur non repugnauit hæc veritas articulo Ascensionis. Non igitur cogimur accipere hæc verba tropicè. Deniq; non magis repugnat hæc vetitas articulo Ascensionis, quàm repugnat veritas Trinitatis, articulo vnitatis diuinæ. Sicut illi colligunt, Christus est in cœlo, ergo non in terra, ita possent colligere, Deus est vnus, ergo non trinus: neutrum enim intelligimus, tamen vtrumque fatemur, quia vtrumque legimus in diuinis literis, nec est euidens repugnantia.

Sed nec saltem possunt proferre communem aliquã expositionem Ecclesiasticã, cùm inter se non conueniant. Nituntur igitur solum auctoritate vnius, aut alterius Doctoris, & leuibus coniecturis, quę certè non fidẽ diuinam, sed opinionem faciunt. Præterea experimur etiam, quot sectæ natę sint his paucis annis, & nascantur indies propter hãc solã causam, quod relicto sensu proprio Scripturæ, tropos temere confictẽtur.

CAPVT X.

Explicantur verba institutionis, & refelluntur hæreticorum depranationes.

VENIAMVS nunc ad verba institutionis. Ac PRIMVM narrant Euangelistæ, Dominum accepto pane gratias egisse Deo, & panẽ benedixisse. Vbi OBSERVANDVM est, Euangelistas varie vsurpasse has voces εὐλογεῖν, id est benedicere, & εὐχαριστεῖν, id est, gratias agere. Nam Marcus, cum de pane loquitur, vtitur verbo εὐλογήσας, cum de calice, εὐχαριστήσας. Lucas & Paulus vtuntur in vtroque loco voce, εὐχαριστήσας. Matthæus in Latinis codicibus, & in Græco Complutensi, & in Syriaco habet, *Benedixit*, in multis tamen Græcis habet, *Gratias agens.*

Hinc nonnulli Catholicorum contendũt, vtrumq; verbum in Scriptura idẽ significare, & eius significationem esse benedicere aliquid, non gratias agere alicui. Hæretici contra volunt, vtrumque verbum poni pro gratias agere, seu Benedicere Deo, ita vt non referatur ad panem benedictio, de qua hic agitur. Optimè autem videtur Iansenius in commentario huius loci in sua Concordia obseruare, vtrumque verbum seruare suam significationem, sed in vna actione intelligi etiam alteram, quia simul fiunt gratiarũ actio, & oratio. Id satis probatur ex eo, quòd vnus Euangelista dicat; *Benedixit*, alius: *Gratias egit*, hinc enim colligimus vtrumque esse factum, sed Euangelistas ex vno intelligi voluisse etiam alterum. Idem illustrat Iansenius apposito exemplo: ait enim Apostolus, 1. Tim. 4. *Nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur: sanctificatur enim per verbum Dei & orationem.* Vbi per gratiarum actionem intelligit etiam orationem sanctificantem cibos; clarè etiam dicit: ἁγιάζεται γὰρ διὰ λόγου Θεοῦ καὶ ἐντεύξεως. Oportet igitur, vel εὐχαριστῆσαι, non significare Gratias agere, sed solum Benedicere, quod est valdè durum: vel significare quidem Gratias agere, sed in ea actione intelligi etiam aliam, quæ ordinariè coniungi solet, nimirum orationem, seu benedictionem. Quocirca rectè Ecclesia in Canone Missæ, vtrũque exprimit: *Accepit panem, & elevatis oculis ad te Deum Patrem suum omnipotentem, tibi gratias agens benedixit, fregit, &c.*

Quod autem Dominus ipsum panem benedixerit, euidenter probatur cõtra aduersarios. Nam 1. Cor. 10. Paulus ait: *Calix cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est?* vbi in Græco est, ὃ εὐλογοῦμεν, id est, *quem benedicimus.* Neque dubiũ esse potest, quin Apostol⁹ ritũ seruauerit, quem antea nouerat à Christo ipso fuisse seruatum. ITEM Luc. 9. narrans miraculum de panibus dicit, εὐλόγησεν αὐτούς, id est, *Benedixit eos.* DENIQVE modus loquendi Euãgelistarũ, ac præcipuè Marci c. 14. idem apertè indicat; Nam cũ dicit. *Accepto pane, benedixit, fregit, dedit; discipulis* dubitari nõ potest, quin sicut *fregit, & dedit*, referatur ad materiã, quę erat in manibus, ita etiã, *benedixit*, ad candẽ referatur. Adde quod Iustinus in 2. Apologia verbum ipsum εὐχαριστεῖν retulit ad panem, quem vocauit προφορὰν εὐχαριστίας cibum Eucharistizatum (vt sic loquamur) id est, panem sanctificatum, & benedictum. DENIQVE omnes Liturgiæ, Iacobi, Basilij, Chrysostomi & aliorum habent tum in consecratione panis tum vini, & *gratias agens*,

& sancti-

& *sanctificauit seu benedixit.* & Cyprianus lib. 2. epist. 3. ad Cæcilium, dicit à Domino calicem benedictum, quod tamen expressè nullus Euangelista posuerat.

Hinc igitur argumentũ sumitur pro veritate corporis Domini in Sacramento. NAM Dominus non consueuerat gratias agere, nisi cùm aliquid magnum, & mirabile facturus esset: solum enim legitur, gratias egisse, cùm quinque panes multiplicare vellet. Ioã. 6. rursum cum septem panes, Matth. 15. & cum Lazarũ excitaturus esset ab inferis, Ioã 11, & denique in institutione huius Sacramenti. PARI ratione, non consueuit benedicere res insensibiles, nisi cum in eis aliquid mirabile operaturus esset: tantum enim legitur hoc fecisse, cum benedixit panes multiplicandos. Luc. 9. & Marc. 8. & in Eucharistia; sicut contrà cùm maledixit ficui, eam cõtinuò arefecit. Nam benedicere Dei, est benefacere, benedictio enim Dei non est imprecatio (vt nostra) sed effectio, vt patet Gen. 1. cum benedixit animantibus: tribuit enim eis ea benedictione fœcunditatem. ADDE etiam quòd nusquam legitur Christus benedixisse aquam, quam symbolum Baptismi esse volebat, sicut benedixit panem, in quo Eucharistiam instituebat, quia nimirum nulla mutatio fiebat in substantia aquæ. ADDE vltimò, quòd Patres ex hoc loco colligunt argumentum ad probandũ idem, quod nos probare contẽdimus. AMBROSIVS (vt vnũ exempli gratia proferamus) libro de his, qui initiantur mysteriis, ca. 9. *Quantis*, inquit, *vtimur exemplis, vt probemus hoc nõ esse, quod natura formauit, sed quod benedictio cõsecrauit: maiorẽque esse vim benedictionis, quàm naturæ? quia benedictione, & ipsa natura mutatur.* Expendamus nunc singula verba institutionis, & refutemus nouem suprà citatas opiniones hæreticorum.

HOC.

PRIMA vox est pronomen hoc, quod quidem quadrupliciter exponitur ab aduersariis. Alij volunt significare *Hic*, vt Carolstadius, quæ fuit PRIMA opinio. Alij *hæc tota actio*, quæ fuit SECVNDA opinio. Alij volũt esse demonstratiuum panis, sed ita vt panis sit prædicatum, hoc modo: *Hoc est corpus meum*, id est corpus meum est hoc, nimirum panis: quam suprà diximus esse TERTIAM opinionem. Alij DENIQVE volunt ea particula demonstrari panem, sed ita, vt panis sit subiectum hoc modo, *Hoc*, id est, hic panis: & est communior sentẽtia aduersariorum, & minus absurda, quàm cæteræ.

Sed PRIMA explicatio ridicula est, & ridetur ab ipsis etiam hæreticis. Nam frustrà Dominus diceret, Hic sedet corpus meum: cum id Apostoli oculis cernerẽt, neque admonitione egerent. Deinde male cohærent ista verba cum superioribus. Illud enim: *Hoc enim est*, &c. reddit rationem, cur debeant accipere, & edere: quæ autem ratio est, Edite, quia hic sedeo.

SECVNDA explicatio refellitur æquè facilè. Nam (vt omittam, quod est inauditus tropus, *Hoc*, id est, hæc actio, cùm Dominus panem ostenderet, cum ait: *Hoc est corpus*) verba quæ dicuntur à Luca, & Paulo in cõsecratione calicis, conuincunt apertissimè hunc errorem; aiũt enim: *Hic calix*. Certè autem, *Hic calix*, non potest totam actionem significare: est enim calix res quædam vna, & certa.

Porrò QVARTA explicatio facilè etiã refelli potest. Nam, vel illud, *Hoc*, accipitur adiectiuè, vel substantiuè; si adiectiuè, debet concordare cum substantiuo; quare non potest demõstrare panẽ, sed corpus. Nam panis est generis masculini tam Latinè, quàm Græcè; at in neutro genere habetur τοῦτο Græcè & Latinè, *Hoc*, quod conuenit cum corpore, quod Latinè, & Græcè est neutri generis. Similiter in altera specie, vinum

A Græcè est generis masculini, & sanguis neutri. Dominus autem non dixit, οὗτος, hic, sed, τοῦτο Latinè autem à contrario vinum est neutri, & sanguis masculini, & tamen omnes legunt: *Hic est sanguis*, non Hoc, vinum scilicet est sanguis. Si accipitur substantiuè, tunc sensus erit, Hoc, id est, hæc res est corpus meum. Si autem illud Hoc, siue hæc res, de pane dicatur, absurdissima propositio erit: non enim potest dici, Hoc de re quæ cernitur, & aperte cognoscitur, nisi sit generis neutri res illa. Nemo enim demõstrato fratre suo diceret, Hoc est frater meus; vel demonstrata imagine Cæsaris diceret, Hoc est Cæsar; ergo nec de pane, quem discipuli videbãt, dici rectè potuit: *Hoc est corpus meum*. Ratio est, quia cum semper subiectum debeat esse notius prædicato; cum subiectũ est notũ audientibus in particulari, non debet efferri per nomen vniuersale, sed tunc solum efferri debet per nomen vniuersale, cum nõ est notũ, nisi in vniuersali. Verbi gratia, vident aliqui longè nescio quid, sed non discernũt quid sit, arbor ne, an lapis, an homo, ego autem video

B esse hominem; quare dicã ceteris, illud est homo; non autem, ille est homo: at si videant esse hominem, sed non discernãt quis sit, Petrus, an Paulus, an quis alius: non dicam, Illud est Petrus, quia iam scitũ esse hominem, sed dicam, Ille est Petrus. Cum ergo discipuli panem viderent, & panem esse non ignorarent, absurdissima fuisset locutio, si de illo pane Dominus dixisset: *Hoc est corpus meum*, cùm debuisset dicere, Hic panis est corpus meũ. Non igitur potest fieri, vt illud, *Hoc*, demonstret panem tanquam subiectum propositionis.

Sed ADDO argumentum robustissimum ex Scriptura. Nam si, *Hoc*, demonstraret panem: ita etiam in consecratione vini, *Hic*, siue Hoc, Græcè, demonstraret vinum: quod quidem illi concedunt, sed apertè repugnat Lucas, c. 22. qui sic ait: τοῦτο τὸ ποτήριον καινὴ

C διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ αἵματί μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον, id est, *Hic calix nouum Testamentum in sanguine meo, qui pro vobis effunditur*: vbi, *qui effunditur*, non coniungitur cum illis verbis, *In sanguine meo*, sed cũ illis *Hic calix*, vt patet ex Græcis verbis. Dicit ergo Lucas calicem effundi pro nobis: non autem vas aut vinum effusum est pro nobis, sed verus sanguis: calix igitur non significat calicem vini, sed calicem sanguinis. Ad hoc argumentum non potuit Beza respondere, nisi negãdo textum Euangelij esse integrum. Nam cùm in hunc locum scribit, fatetur ita legi in omnibus libris, etiam vetustissimis: tamen quia destruit hic locus eius sententiam: audet dicere, locum esse corruptum in omnibus codicibus, aut ex margine irrepsisse in textũ. Quod si recipitur, nulla causa est, cur non liceat totam Scripturam negare.

D TERTIA explicatio, quæ habet etiam suos auctores, vt suprà ostendimus, refellitur hac ratione. Dominus ex sententia aduersariorũ non dedit Apostolis corpus suum, sed panem, cum ait: *Accipite, & manducate*, ergo debuit explicare vim, & efficaciam illius panis, non corporis sui: ergo non debuit dicere, Corpus meũ est hoc nimirũ panis, quia reficit instar panis: sed dicere debuit, Panis est hoc, id est corpus meum, quia reficit significando, vel repræsentando corpus meũ. Quẽadmodum si quis daret panem edendum, ineptè diceret, Sume, comede istum panem: nam castaneæ sunt panis, id est, reficiunt instar panis: rectè autem loqueretur, si castaneas daret, ac diceret, Cõmede has castaneas, nam sunt & ipsæ quidam panis.

DICENT, Dominum dedisse Apostolis corpus suum spiritualiter manducandũ per fidem, ac de illo dicere potuisse, Corpus meum est hoc, id est, panis. CONTRA: nam disputatio nostra est de verbis Domini,

Cùm autem Dominus dixit: *Accipite, & manducate,* non obtulit per ea verba corpus suum fidei, sed panem manibus, & ori corporali Apostolorum, vt patet ex illis verbis; *Accepit panē, & cum gratias egisset, fregit, dedit; eis, dicens, &c.* Itaque panem obtulit manducandum, siue (vt aduersarij volunt) panem verum & naturalem; vel, vt volunt Catholici, panem conuersum in suam carnem, manentibus tamen accidentibus, & specie exteriore panis. Cum ergo panem dederit inepti ssima est illa ratio; Accipite, edite hunc panem: quia corpus meum nutrit instar panis.

PRÆTEREA nititur hæc sententia baculo arundineo: probat enim eam Langus, quia sic tradidit præceptor linguæ Græcæ, Valentinus Cratoaldus: & quia apud Græcos articulus est signum subiecti in propositione; in hac autem sententia τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, articulus adiungitur corpori, non pronomini. At stultū est in re tanta dimissis omnibus sanctis Patribus, & tot Conciliis Ecclesiæ Catholicæ, audire quid vnus ludimagister in suo angulo mussitet. Neque est vniuersalis lex illa Grammaticæ Græcæ, de articulo: sæpissimè enim ponitur articulus in prædicato ad rem demonstrandam, & definiendam, siue energiæ causſa, vt Matth. 5. *Vos estis sal terræ* ὑμεῖς ἐστε τὸ ἅλας, & ibidem, *Vos estis lux mundi,* τὸ φῶς & cap. 22. *Hic est hæres*, & alibi. Quid quod Paulus 1. Cor. 11. non ait τοῦτό ἐστι τὸ σῶμα μου, sed ad confundendum hæreticum dixit, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα?

Restat igitur, vt sit vera Catholicorum sententia, qui illud, *Hoc*, demōstrare volunt, non panem, sed rem contentam sub speciebus panis; etsi antea fuerat panis, tamen tunc iam erat Christi corpus. Ex quo sequitur, vt etiam ex hac particula probetur veritas corporis Domini in Eucharistia.

E S T.

SECVNDO consideranda est particula EST, circa quam refutandę sunt duæ hæreticorum sententiæ. QVARTA, & QVINTA. Igitur eam particulam Zvvinglius contendit accipiendam esse pro significat, quod etiam Caluinus, & Petrus Martyr, & Beza in libro de cœna Domini, ca. 5. aliquando dicunt; licet aptius putēt, si tropus ponatur in nomine, *Corpus*, quàm in verbo *Est*. At verò Catholici propriè accipi volunt, ita vt *Est*, nihil significet nisi *Est*. Quod autem Caluinus scribit lib. 4. Institutionum, cap. 17. §. 10. Catholicos accipere, *Est*, pro Transubstantiatur, qui est tropus omnibus gentibus inauditus, mera calumnia est. Catholici enim dicūt quidem colligi ex hac voce Trāsubstantiationem, vt infrà cōtra Lutherum demonstrabimus, sed non dicunt, *Est*, poni pro Transubstantiari; nec solum hoc non dicunt, sed ne verisimiliter quidem id potest eis affingi, cum ipsi contendant pronomen, *Hoc*, non demonstrare panem, qui solus (eorum sententiâ) mutatur in corpus Christi.

Quod igitur verbum, *Est*, hoc loco significet, *Est*, probatur PRIMO, quia hoc verbum non potest vllo modo accipi in alia significatione, quàm in sua propria. Nam IN PRIMIS habet simplicissimā, & cōmunissimam significationem; ita vt omnia alia verba resoluantur in hoc, & aliquid aliud: sic enim resoluimus, Homo ambulat, id est, est ambulans; ridet, id est, est ridens, &c. ergo hoc verbum non potest trahi ad significationem alterius verbi; quia tunc posset, ac deberet resolui in se, & aliud, quod nullo modo fieri potest, cū sit omnium simplicissimum. PRÆTEREA hoc verbum est copula omnium propositionum, coniungens prædicatum cum subiecto; ergo est in omni propositione necessarium, ergo nūquam potest dimittere suam significationem, vt induat aliam. PRÆTEREA tropi non ponuntur in verbis, nisi ratione peculiaris alicuius rei seu naturæ, quæ in vno verbo implicatur, & non in altero: vt verbi gratia, ridere sumitur tropicè propter risum, quē significat, & sic de ceteris. At hoc verbum, *Est*, nihil significat, nisi coniunctionem vnius cum altero, aut ipsum esse commune cum omnibus rebus: vnde dicitur substantiuum, & alia adiectiua. Quare fieri non potest, vt in eo sit aliquis tropus. Denique nullus vnquam Rhetor scripsit, tropum fingi posse in verbo, *Est*. Opinio igitur Zuinglij, & sectatorum eius, ex mera imperitia nata est, ac propterea prudentiores Sacramentarij, non in verbo, *Est*, sed in nomine, *Corpus* tropum posuerunt.

DICES, in explicatione vocabulorum, *Est*, accipitur ordinarie pro significat, vt, Amare est diligere, id est, significat diligere. RESPONDEO, id verum est, & tamen non est hic vllus tropus. Nam quia in eiusmodi sentētiis prædicatur signum de signo, ideo explicatur, *Est*, per Significat; essentia enim signi est significatio. Itaque etiam in his sententiis, *Est*, significat Esse; sed quia ipsum esse, est significare in vocibus, ideò, *Est*, explicatur per significat: in aliis sententiis, vbi quod prædicatur, non est signum formaliter, non potest, *Est*, explicari per Significat.

Sequitur explicatio Boquini, quæ erat QVINTA opinio. Is, vt diximus, vult illud, *Est*, significare cōmunicationem idiomatum nascentem ex vnione Sacramentali panis, & corporis Christi: sed toto cœlo aberrat, licet multum sibi placeat cū isto suo nouo figmento. NAM communicatio idiomatum non oritur ex qualibet vnione, sed solū ex hypostatica, vbi est vnum suppositum in duabus natūris. Id verò patet in exēplo vnionis naturalis, quæ est inter animam, & corpus in homine. Etsi enim ex hac vnione putat Boquinus nasci communicationem idiomatum, quia idem homo dicitur corporalis & mortalis ratione corporis, & spiritualis & immortalis ratione animæ: tamē apertè fallitur. Nā in rigore, id est, verè, & propriè homo non dicitur spiritualis, & immortalis, sicut verè, & propriè dicitur corporalis & mortalis. Nam post mortem homo non est amplius homo, proinde non est homo immortalis, sed solus spiritus eius: ergo multo minus ex vnione Sacramentali, quę est minor, quàm naturalis, orietur communicatio idiomatum.

SECVNDO, Communicatio idiomatum non est inter naturas vnitas, sed in solo supposito communi: non enim dicimus: Deitas est humanitas, vel contra; sed Verbum dicitur Deus, & homo, & in exemplo hominis dicitur homo secundum Boquinum corporalis, & spiritualis: at non corpus esse spiritus, vel contrà spiritus corpus. Ergo non potest dici vt istius communicationis; Hic panis est corpus, sed solum, Hoc Sacramentum & panis est corpus,. Nam vt ipse Boquinus explicat, Sacramentum est id, in quo fit vnio Sacramentalis, sicut Christus est id, in quo fit vnio hypostatica; & homo est id, in quo fit vnio naturalis.

TERTIO, Communicatio idiomatum est mutua: at ex vnione Sacramentali non oritur mutua communicatio. Nam tametsi signum accipit interdum nomen signati, tamen non contra; imago Cæsaris dicitur Cæsar, sed Cæsar non dicitur imago; hedera est signum vini, & posset aliquo modo dici vinum: nimirum repræsentatiuè: at vinum nullo modo dicitur hedera: ita igitur licet panis posset dici Sacramentaliter corpus, quia illud significat; tamen Christus non potest dici Sacramentaliter panis Non ergo exponi possunt verba Domini Sacramētalia per cōmunicationē idiomatum.

QVARTO Communicatio idiomatum non solùm communicat nomina naturarum, sed etiam proprietatum ipsarum. De Christo enim dicimus: Hic homo est æternus, omnipotens, &c. & hic Deus esuriit, sitiit;

mortuus

mortuus eſt, &c. at non licet tribuere pani, corporis Domini proprietates, neque è contrario proprietates panis corpori: nemo enim ferret, ſi quis dicere vellet; Panis eſt animatus, vnitus diuinitati &c. & multò minus, ſi quis diceret corpus Domini eſt rotundum, triticeum; expers vitæ, & ſenſus. Quare ineptum eſt Boquini figmentum.

CORPVS.

Sequitur alia particula, nimirum, CORPVS, quam tribus modis aduerſarij exponunt. Alij enim ſignificari volunt ea voce corpus Chriſti myſticũ. Alij ſignum corporis Chriſti. Alij ſignum quidem, ſed efficax: quæ ſunt tres opiniones ex illis nouem, quas ſuprà recitauimus, nimirum, SEXTA, SEPTIMA, & OCTAVA.

Sed PRIMA expoſitio ineptiſſima eſt, nec vllo nititur fundamento, & apertè repugnat ſequentibus verbis: *Quod pro vobis datur*; nec enim corpus myſticum datum eſt pro nobis, ſed corpus verum. Magis autem repugnat verbis, quæ dicuntur in conſecratione calicis: non enim Eccleſia, ſeu corpus myſticum Chriſti, dici poteſt calix Sanguinis, vel Teſtamenti; nec pro nobis effunditur in remiſſionem peccatorum.

SECVNDA autem expoſitio refellitur his argumentis. PRIMO, quia nuſquam in Scriptura, accipitur corpus Chriſti, niſi vel pro corpore vero, & naturali ipſius, vel pro corpore myſtico: pro ſigno, vel figura corporis nuſquam; ergo expoſitio illa eſt planè temeraria, & ſine exẽplo vllo Scripturæ introducta. Et confirmatur, quia Scriptura cùm accipit impropriè corpus Chriſti, id eſt, pro Eccleſia, cõtinuò id ipſum explicat: vt Coloſſ. 1. *Adimpleo, quæ deſunt paſſionibus Chriſti pro corpore eius, quod eſt Eccleſia.* At hoc loco nullus Euangeliſta, neque Paulus explicuit corpus accipi impropriè: relinquitur igitur, vt propriè accipi debeat.

SECVNDO idem probatur ex dictis de pronomine, *Hoc*: Nam ſi pronomen, *Hoc*, non demonſtrat panem, vt clariſſimè antea oſtendimus, certè ruit fundamentum aduerſariorum: nec enim habent, de quo prædicent, *ſecundum corporis*, niſi velint ipſum verum, & naturale corpus eſſe ſignum ſui ipſius.

TERTIO probatur ex ſequentibus verbis: *Quod pro vobis datur*. Eſt autem OBSERVANDVM, paulò aliter legi in Græcis & Latinis codicibus Mat. 26. Marc. 14. & Luc 22. Græcè habetur de ſanguine ἐκχυνόμενον id eſt, effunditur, Latinè *effundetur*. Luc. 22. de pane dicitur διδόμενον, & Latinè *datur*, 1. Cor. 11. κλώμενον, id eſt, frangitur, Latinè *tradetur*.

Quæ verba dupliciter exponi poſſunt. VNO modo vt hæc omnia dicantur de corpore, & ſanguine, vt eſt in Euchariſtia, non autẽ vt fuit poſtea in cruce, vt ſenſus ſit. *Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis datur*, id eſt, offertur, & donatur Deo Patri in ſacrificiũ. Neque obſtat vocabulum frangitur: nam iuxta morem Scripturæ, frangere, eſt dare, Iſaiæ 58. *Frange eſurienti panẽ tuũ.* Vnde Lucas poſuit, *quod datur*, pro eo, quod habet Paulus, Frãgitur. Verborum autẽ calicis hunc eſſe volunt ſenſum, *Hic eſt ſanguis meus, qui pro vobis effunditur*, id eſt, qui libatur, & offertur Deo in ſacrificiũ pro ſalute veſtra. Porrò hęc explicatio ſi recipiatur, planè euertit hæreticorũ ſententiam de corpore Domini tropicè intelligendo. Neque enim corpus tropicè acceptum, id eſt, panis datus eſt pro nobis, ſed datus eſt nobis; neque vinum ſanguinem ſignificans effuſus eſt in inſtitutione cœnæ, ſed infuſus potius; neque id pro nobis ſed nobis; neque in remiſſionem peccatorum, quod propriè conuenire vero ſanguini omnes fatentur.

ALTERA tamen expoſitio, quæ refert hæc omnia ad paſſionem, & crucem Domini, & quam recipit Petrus Martyr in commentar. cap. 11. primæ ad Corinth. & Caluinus atque alii in cap. 27. Mat. eſt etiã vera, & non pugnat cum ſuperiore, vt in 1. lib. de ſacrificio, c. 10. demonſtramus. Quod autem hæc etiam expoſitio, quam aduerſarii recipiunt, oſtendat corpus propriè non tropicè accipiendum, probatur hoc modo. Iſta additio, *Quod pro vobis datur*, non videtur appoſita alia de cauſſa, quàm vt diſtingueretur corpus Chriſti, quod dabatur diſcipulis, ab alio, quod eis nõ dabatur. Sicut enim addidit: *Meum*, vt diſtingueret corpus ſuum à corporibus non ſuis; ita adiecit (*quod pro vobis tradetur*) ad diſtinguendum corpus verum, & naturale ſuum ab alio corpore ſuo, ſed nõ naturali, quale eſt, corpus myſticum Eccleſiæ. Quod etiã ſatis apertè indicat articulus appoſitus nomini Græcè τοῦτό ἐστι τὸ σῶμα, &c. Nam vt Cyrillus docet li. 1. in Ioan. ca. 4. articulus facit, vt nomẽ accipiatur in vna certa, determinata & propria ſignificatione. Itaque ſicut cùm dicimus, Hic eſt ille Petrus, qui accepit claues regni, diſtinguimus eum ab aliis eiuſdẽ nominis; ita cùm Dominus ait; Hoc eſt illud corpus (hanc enim vim habet articulus) quod pro vobis tradetur, intelligimus Dominum diſtinguere corpus ſuum verum ab omni alio, & determinatè loqui de illo ſolo. Iam igitur ſi Dominus Apoſtolis tradidit verũ corpus propriè dictũ, optimè ſe habet illa additio; dedit enim eis comedẽdum corpus ſuũ naturale, non myſticum; ſi autem (vt aduerſarii volunt) dedit eis panem, qui eſſet ſignum corporis, falſa eſt additio. Panis enim, vt ſymbolum corporis Dominici vtrumque corpus ſignificat, & myſticũ, & naturale: quocirca male addita fuiſſet illa diſtinctio. Quod enim panis Euchariſtiæ vtrumque corpus Chriſti ſignificare debeat, & verum, & myſticum, dubitari non poteſt: inde enim 1. Cor. 10. dicitur: *vnus panis, & vnum corpus multi ſumus, qui de vno pane participamus:* & Auguſtin. tract. 26. in Ioan. dicit, ideo in ſpecie Panis, & vini conſecrari Euchariſtiam vt ſignificetur vnitas corporis myſtici. Vt enim panis ex multis granis efficitur, & vinum ex multis racemis confluit, ita Eccleſię corpus, ex multis fidelibus cõponitur. Præterea corpus in crucem traditum, & ſanguis in cruce effuſus verè ſunt corpus, & ſanguis Chriſti propriè, non ſignificatiuè.

DICENT, Panis eſt ſignum ſeu figura veri corporis, & ſanguinis pro nobis traditi, & effuſi. Contrà; nam illæ voces in recto poſitæ διδόμενον, & ἐκχυνόμενον debent coniungi cum ſubſtantiuo in recto, non in obliquo, ergo iunguntur cum eo, quod dicitur corpus, & ſanguis, non cũ vocibus in obliquis poſitis, id eſt, corporis, & ſanguinis. Ergo aut verum corpus & ſanguis ſunt in Euchariſtia, aut corpus, & ſanguis ſignificatiuè, id eſt panis, & vinum; tradita ſunt pro nobis ad crucem, & mortem; quo nihil abſurdius fingi poteſt.

Sequitur TERTIA explicatio, quæ, vt diximus, Caluini eſt, qui exiſtimat panem Euchariſtiæ non appellari ſignum corporis, ſed ipſum cõrpus, quia eſt ſignum efficaciſſimum. Quod idem admittit Petrus Martyr in lib. contra Gardinerum in fine tertiæ partis: vbi dicit Chriſtum non dixiſſe, Hoc ſignificat, vel Hoc eſt ſignum, ſed hoc eſt ipſum corpus meum, vt diſtingueret hoc ſignum ab aliis ſignis manibus & ſterilibus, dũ enim panem iſtum Euchariſtię ore ſumimus, verè ſimul ipſum Chriſti corpus ſpiritu manducamus.

EST autem hic reuocandum ad memoriam, quod ſuprà diximus in 1. cap. non exiſtimare Caluinum nobis cũ pane dari reipſa ipſũ Chriſti corpus, ita vt Chriſti corpus dici poſſit eſſe tunc, & in cœlo, & nobiſcum? ſed ſolùm dari per quandã communicationẽ ipſius, & omnium bonorum eius, quæ non requirit localem præſentiam, quomodo dantur aliquando regna & ciuitates, vel prædia abſentibus. Id autem fieri exiſtimat per inſtrumentum fidei: dum enim credimus in Chriſtum, fit ipſe noſter cum omnibus bonis ſuis. Vide quæ

ſuprà diximus loco citato.

Hæc opinio, ſeu potius figmentũ, duplici argumento refutari poteſt. PRIMO ex principio quodam ipſius Caluini. Credere in Chriſtum, non eſt verè manducare Chriſtum; nec diceretur panis Euchariſtiæ corpus Chriſti, ſi credere eſſet mãducare. At ex ſententia Caluini aperte ſequitur, nihil eſſe aliud manducare Chriſtum, niſi credere in ipſum, ergo ex ſententia Caluini non verè manducatur in Euchariſtia corpus Chriſti, nec dici poteſt panis ille corpus Chriſti. Maior propoſitio eſt ipſius Caluini li. 4. Inſtit. ca. 17. §. 5. *Sunt* inquit, *qui mãducare Chriſti carnem, & ſanguinem eius bibere, vno verbo definiant, nihil eſſe aliud, quam in Chriſtum ipſum credere: ſed mihi expreſſius quiddã, ac ſublimius videtur voluiſſe Chriſtus in præclara illa cõcione, vbi carnis ſuæ manducationem nobis commendat.* Et infrà: *Quemadmodum enim non aſpectus, ſed eius panis corpori alimentũ ſufficit: ita verè ac penitus participẽ Chriſti animã fieri cõuenit, vt ipſius virtute in vitã ſpiritualem vegetetur.* Vbi comparat actum credendi, cum actu videndi cibum, vt ſignificet ita credere non eſſe manducare: ſicut videre cibum non eſt manducare, qualia etiam repetit §. 11.

Probatur nunc minor propoſitio. Nam manducare eſt actio quædam, & actio manducantis, nõ cibi manducati, vt notiſſimum eſt. At in manducatione corporis Domini ſecundùm Caluiniſtas, nulla eſt actio hominis manducantis, niſi ipsũ credere; ergo ipſum credere eſt manducare ſecundum Caluinum. Probatur minor. Nam illa vnio corporis Domini nobiſcũ, quæ ſequitur poſt actum fidei, non eſt aliqua actio, ſed relatio ſequens apprehenſionem fidei, vel ſi actio eſt, non eſt noſtra, ſed Chriſti: ita enim ipſi docẽt, ex hoc quod quis credit, ſequi vt Chriſtus ſe totum ei donet, & cõmunicet; vel explicent ipſi, poſt actum fidei, quã aliam actionem exerceat homo in coniunctione cum Chriſto facienda. Et confirmatur exemplo corporalis mãducationis: in hac enim, manducare eſt apprehendere cibum, & traiicere ab ore ad ſtomachum, non autem vnio cibi, & hominis; ergo eodem modo in ſpirituali manducatione, manducare erit apprehendere Chriſtũ qui eſt actus fidei, non autem vnio Chriſti nobiſcum, quæ non eſt actio, ſed actionis effectus. Confirmatur etiam ex loco Pauli, quem Caluinus adducit ad illuſtrandam ſententiam ſuam. Cùm Paulus ait Epheſ. 3. Chriſtum habitare in nobis per fidem, non intelligimus idem eſſe credere, & habitare Chriſtum in nobis, ſed vnum ex altero ſequi; ita etiam cum dicimus, corpus Domini manducari per fidem. At habitare Chriſtum in homine, non eſt actio aliqua hominis diſtincta ab actione fidei: ergo eodem modo vnio Chriſti nobiſcum, per manducationem ſpiritualem Euchariſtiæ, non eſt actio diſtincta ab actione fidei; igitur manducare nihil eſt aliud niſi credere.

SECVNDO omiſſa iſta inepta Caluini metaphyſica probo, non poſſe panẽ dici corpus, quia ſit ſignum efficax. Nam eandem efficaciam habent Sacramenta vetera, nouę legis, Baptiſmus, verbum Dei, & imago depicta, vel ſculpta Crucifixi. Atineptus eſſet qui diceret, Imago Crucifixi non eſt nuda imago, ſed eſt verè ipſe Chriſtus, qui pro nobis paſſus eſt: & eodem modo eſſet ineptus qui diceret, Sacrificia, & Sacramenta vetera, vel Baptiſmus noſter, aut verbũ Dei, ſunt ipſe Chriſtus, nõ eius tantùm ſymbola, ergo ineptus eſt etiam qui dicit, Panis Euchariſtiæ eſt ipſum corpus Domini, non nudum ſymbolum. Probatur maior propoſitio. Nam (vt ſuprà oſtendimus in 1. c.) nihil aliud tribuit Caluinus Euchariſtiæ, niſi vt ſit ſymbolum reuocans ad memoriam Chriſti paſſionem, & ea ratione fidem excitans, vt patet ex lib. 4. Inſtit. cap. 17. §. 2. & 5. & alibi. At hoc idem faciunt Sacramenta vetera, & Baptiſmus, & verbum Dei, & imago Crucifixi. Omnia enim repræſentant Chriſti mortem, & proinde fidem excitãt, imò multo melius mortem Chriſti repræſentat imago depicta, vel ſculpta Crucifixi, quàm panis fractio. Et idem dici poteſt de ſacrificiis vitulorum, & agnorum apud veteres, & maximè de verbo Dei expreſsè proponente Chriſti mortem.

Ad hoc argumentum ex parte aliqua reſpondere conatur Petrus Martyr, in lib. contra Gardinerum parte 1. obiecto 94. dicit enim Sacramenta vetera non fuiſſe appellata corpus Chriſti, ſicut appellatur panis Euchariſtiæ, licet illa etiã fuerint ſigna efficacia huius rei, quia nondum peracta erat Chriſti paſſio, nunc autem peracta eſt.

At vaniſſima eſt ſolutio. Nam quando Chriſtus dixit: *Hoc eſt corpus meum*, nondum peracta erat paſſio. Et præterea, quod ſigna repræſentent rem præteritã vel futuram, ad hoc, vt accipere poſſint nomen rei ſignificatæ, eſt omnino per accidens, & impertinens. Nam ſi cùm Deus reuelauit aliquem naſciturum, ſicut reuelauit de Cyro, Ioanne Baptiſta, & aliis, depicta fuiſſet imago illius, non minus illa imago dici potuiſſet Cyrus, vel Ioannes, quàm illæ, quæ modo pinguntur.

DEINDE eſto, ſolutio aliquid valeat, quantum ad Sacramenta vetera: certè nihil reſpõderi poteſt ad inſtantiam de Baptiſmo, in quo repræſentamus Chriſti mortem iam præteritam, teſte Paulo Roman. 6. & de imagine crucifixi, & de verbo Dei, & tamen rideretur qui diceret verbum aut Baptiſmum eſſe ipſum corpus Chriſti, & imaginem depictam non eſſe nudum ſignum, ſed ipſum Chriſtum, qui pro nobis mortuus eſt.

M E V M.

Sequitur vltima particula MEVM, ad quam pertinet VLTIMA opinio hæreticorum, & ea quidem ineptiſſima, eorum videlicet, qui dicunt vocari panem corpus Chriſti, quia ab ipſo creatus. Id enim facillime refellitur ex ſequentibus verbis: *Quod pro vobis datur*, & clarius de ſãguine: *Qui pro vobis effũdetur in remiſſionem peccatorum.* Panis enim, & vinum, quamuis ſint res à Chriſto creatę, tamen non ſunt datæ, aut effuſæ pro nobis in remiſſionem peccatorum.

CAP. XI.

Soluuntur argumenta, quibus probant aduerſarij verba inſtitutionis figuratè accipienda.

VIDEAMVS nunc quibus argumentis probent aduerſarij verba inſtitutionis figuratè accipienda. Obiiciunt illi PRIMO argumentum, quod olim obiiciebat Berengarius, teſte Guitmundo lib. 2. Particula (*Hoc*) eſt demonſtratiua. Dominus autem cum ait: *Hoc eſt corpus meum*, panem ſolum in manibus habuit, quem demonſtraret: ex ſententia enim Catholicorum, non fuit corpus Domini in Sacramento, cũ diceretur (*Hoc*) ſed peracta demum conſecratione. SECVNDO, augetur difficultas ex illis verbis Matt. 26. *Bibite ex hoc omnes*: illud enim (*ex hoc*) non poteſt referri niſi ad vinum. Quare iuſſit Dominus, vt vinum biberent, proinde vinum, non ſanguinem biberunt, niſi figuratè, vel ſi repentè mutauit vinum in ſanguinem, præſtigiis vſus videbitur, quippe qui vinum obtulerit, & dum eſſent bibituri, illud è medio ſuſtulerit. TERTIO Lucas, & Paulus dixerunt τοῦτο τὸ ποτήριον, *hic calix*; ergo pronomen demonſtrat calicem, non ſanguinem. At eadẽ ratio eſt panis, & calicis, ergo illud: *Hoc eſt corpus*, ſignificat, Hic panis eſt corpus. QVARTO eſt argumentum Lutheri cap. 1. de Babyl. captiu. Hebræi non habent genus neutrum, ergo Dominus non dixit: *Hoc eſt corpus meum*, ſed, Hic eſt corpus meum: ergo demõſtrauit panem, non corpus. QVINTO eſt argumentum

Caluini

Caluini, & aliorum. Quod accepit Dominus, ac benedixit, & fregit, id diſcipulis dedit; nam omnia verba *Accepit, benedixit, fregit, dedit*, regunt eundem accuſatiuum. Sed accepit, & benedixit, ac fregit panem; ergo & panem dedit: ergo illud (*Hoc*) panem demonſtrat.

Vt ſoluantur obiectiones, & tota res aperiatur NOTANDVM eſt ſecundum Græcos codices, pronomen τοῦτο accipi poſſe ſubſtantiuè, & adiectiuè, præterquã Luc. 22. & 1. Cor. 11. vbi dicitur τοῦτο τὸ ποτήριον, *hic calix*: tamen in Latinis codicibus, nõ poteſt accipi ſubſtantiuè, niſi in illis verbis: *Hoc eſt corpus*. Nam in conſecratione calicis omnes habent, *Hic eſt ſanguis*, aut *Hic calix*, quæ non poſſunt exponi ſubſtantiuè. Eſt quidem in quibuſdam codicibus Cypriani lib. 2. epiſto. 3. *Hoc eſt ſanguis*: ſed correctiores Manutij, Morelij, Pamelij habent, *Hic eſt ſanguis*, vt etiam habetur in omnibus liturgiis Latinis. Quare vt omnia conueniant; præſtat exponere vbique illud pronomen adiectiuè, vt hic ſit ſenſus: *Hoc eſt corpus meũ*, id eſt, Hoc edulium eſt corpus meum: *Hic eſt ſanguis*, id eſt, Hic potus eſt ſanguis meus: *Hic eſt calix ſanguinis mei*, id eſt, Hic calix eſt calix ſanguinis mei.

Nota SECVNDO Catholicos, & ſi conueniant in re, tamen non conuenire in modo explicandi, quid propriè demonſtret illud pronomen, *Hoc*, vel *hic*. Sunt autem duæ celebriores ſententiæ. VNA, quod pronomen *Hoc*, demonſtret corpus, & pronomen, *Hic*, demõſtret ſanguinem. Et ad argumentum aduerſariorum reſpondent, in huiuſmodi propoſitionibus, quæ ſignificant id, quod tunc fit, cum dicitur: pronomina demonſtratiua nõ demonſtrare id quod eſt, ſed id quod erit: & ponunt exempla, vt ſi quis dum pingit lineam, aut circulum, dicat: hęc eſt linea: hic eſt circulus: quomodo etiam exponi debet pronomen in illis verbis Domini Ioan 15. *Hoc eſt præceptum meum*. Et rurſus: *Hæc mando vobis* Et Luc. 22 *Hæc ſunt verba, quæ loquutus ſum ad vos: quoniam neceſſe eſt impleri omnia, &c.* & ſic accipiuntur illa exordia Prophetarum: *Hęc dicit Dominus*.

Hæc explicatio non videtur plenè ſatisfacere, propter duas cauſſas. PRIMO, quia etſi pronomen demõſtratiuum demonſtret rem futuram, quando nihil eſt præſens, quod demonſtretur, vt in exemplis allatis: tamen ſi quis digito aliquid oſtendat, dũ pronomen effert, valde abſurdum videtur dicere pro nomine illo non demõſtrari rem præſentem. Atqui Dominus accepit panem, & illũ porrigens ait: *Accipite, edite, hoc eſt corpus meum*: videtur igitur demonſtraſſe panem. Neque obſtat, quod propoſitio non ſignificat, niſi in fine totius prolationis. Nã etſi ita eſt de propoſitione, quæ eſt oratio quædã: tamẽ demõſtratiua pronomina mox indicant certum aliquid etiam antequam ſequantur cæteræ voces. Et ſanè in illis verbis: *Bibite ex hoc omnes*, valde durum eſt non demonſtrari id, quod erat, ſed id tantùm, quod futurum erat.

SECVNDO verba Sacramentalia ſecundum Catholicos, non ſunt ſpeculatiua, ſed practica: efficiunt enim quod ſignificant: vnde etiam à Patribus operatoria dicuntur, vt poſtea videbimus. At ſi pronomen demonſtrat ſolùm corpus, verba erunt ſpeculatiua, nõ practica. Semper enim verum eſt demonſtrato Chriſti corpore dicere: *Hoc eſt corpus Chriſti*, ſiue id dicatur ante cõſecrationem, ſiue poſtea, ſiue à laico, ſiue à ſacerdote. At verba Sacramentalia, quia operatoria ſunt, vera nõ ſunt, niſi dicãtur ab eo, qui eſt legitimus miniſter: neque ſunt vera antequam Sacramentum efficiatur.

Eſt igitur ALTERA ſententia S. Thomæ 3. par. quæſt. 78. art. 2. & 5. & in cap. 11 prioris ad Corinth. nec non aliorum multorum, qui eum ſequuntur, quod pronomen, Hoc, non demõſtret præcisè panem, nec corpus, ſed in communi ſubſtantiã, quæ eſt ſub illis ſpeciebus: ſic tamen vt demõſtratio propriè ad ſpecies pertineat non quidẽ, vt ſenſus ſit: *Hoc*, id eſt, hæ ſpecies ſunt corpus meum, ſed in obliquo, hoc modo: *Hoc eſt corpus meum*, id eſt, ſub his ſpeciebus eſt corpus meum. Quomodo etiam expoſuit olim Guitmundus libro 2. qui hunc vult eſſe ſenſum eorum verborum: *Hoc eſt corpus meum*, id eſt hoc hactenus panis, nunc eſt corpus meum: atque hoc modo omnia optimè cohærẽt. Nã quia ſacramenta ſignificant quod efficiunt, & nõ efficitur in hoc ſacramento, vt corpus Chriſti, ſit corpus Chriſti, id enim ſemper fuit, neque efficitur, vt panis ſit corpus Chriſti, id enim fieri nequit, ſed efficitur, vt ſub ſpeciebus illis ſit corpus Chriſti, ſub quib⁹ antea erat ſubſtãtia panis, ideo illud: *Hoc*, nõ demonſtrat panem, nec corpus Chriſti, ſed cõtentum ſub ſpeciebus.

Hinc argumentum optimè ſoluitur. Nam cùm aiunt *Hoc*, demonſtrat panem: ergo panis eſt corpus Chriſti: propriè autem id eſſe non poteſt, ergo figuratè. RESPONDEO illud *Hoc*, non demonſtrare panem præciſe ſed contentum ſub illis ſpeciebus: quod quidem licet fuerit panis ante conſecrationem, tamen vi illorum verborum incipit eſſe corpus Domini.

Idem dico ad illud, *Bibite ex hoc omnes*: illud enim, *ex hoc*, non ſignificat ex hoc vino, ſed ex eo quod in calice ſub ſpeciebus vini continetur, quod quidem licet vinũ fuerit ante conſecrationem, tamen finitis verbis conſecrationis non vinum, ſed ſanguis erat, vt Dominus teſtatur ſubiiciens: *Hic enim eſt ſanguis meus*. Quare non iuſſit Dominus (ſicut aduerſarij mentiuntur) vt Apoſtoli in ſacra cœna vinum biberent, nec fuerũt vllæ præſtigię: id enim fuit vere, quod Dominus dixit nimirũ ſanguis eius. Præſtigiatores enim vnũ policentur, & aliud præſtant: immò contrarium Dominus fecit eius, quod præſtigiatores faciũt, illi enim dicunt ſe aliquid dare, & non dant verè, ſed apparenter: Dominus autem dedit verè, quod dicebat ſe dare, licet non appareret ita eſſe.

Illud quod obiiciebatur ex verbis Lucæ & Pauli, *Hic calix*, pro nobis facit. Nam nomine calicis, intelligitur ex communi vſu loquendi non ipſum vas, ſed quod in vaſe continetur: rectiſſimè igitur, exponitur, *Hic calix*, id eſt, quod in hoc calice continetur. Neque eſt eadem ratio panis, & calicis: nam panis, non poteſt ſignificare niſi panem: calix autem ſignificat generatim, quidquid in calice continetur, ſiue ſit vinum, ſiue ſanguis ſiue quid aliud.

Ad argumentum Lutheri reſpondeo PRIMO. Sicut Hebræi non habent genus neutrum in pronomine, ita nec habere in nominibus, quocirca etiam corpus Hebraice eſt generis maſculini, & demonſtrari potuit per pronomẽ maſculinum. SECVNDO verba Domini Hebraica dico rectius expoſita à Marco & Luca, & ab eo qui Matthæum Græcum fecit, qui ſine dubio antiquiſſimus auctor fuit, quàm vllo ab alio exponi poſſint: porrò hi auctores cùm panẽ nominaſſent ἄρτον generis maſculini pronomẽ poſuerunt in genere neutro τοῦτο.

Ad vltimum RESPONDEO, Dominum accepiſſe ac benedixiſſe Panem: ſed dediſſe panem non vulgarem vt acceperat, ſed benedictum, & benedictione mutatum. Intercedit enim inter, *Accepit, & dedit*, verbum *benedixit*, quod facit, ne omnia verba regant eundem accuſatiuũ eodem modo ſe habentem. Neque eſt hoc inuſitatum: nam ſi quis dicat: Percuſſit quidã Petrum, occidit & ſepeliuit, non intelliget Petrum fuiſſe viuũ ſepultum, tametſi viuus fuerit percuſſus. ADDE, quod etiam illi hoc modo coguntur ſoluere hoc argumentum: nam volunt Dominum accepiſſe panem vulgarem, tamen dediſſe panem Sacramentalem.

Obiiciunt contra hanc ſolutionem Caluinus, & Petrus Martyr, Caluinus l. 4. Inſtitutionum c. 17. §. 20.

Nihil absurdius, inquit, *quam ad speciem transferre, quod de pane prædicatur.* Respexit nimirum Caluinus ad verba S. Thomæ 1. par. quæstione 78. art. 2. vbi dicit pronomẽ, *Hoc*, demõstrare species sensibiles panis, quę solę manent in illa mutatione panis in corpus Christi.

Sed S. Tho. explicuit se in ar. 5. ad 2. vbi dicit pronomen, *Hoc*, non demonstrare accidentia, quasi esset sensus, Hoc, id est, hęc accidentia sunt corpus Christi (id enim verè absurdissimum esset, vt Caluinus dicit, qui videtur in hoc sensu accepisse verba S. Thomæ) sed demonstrare substantiam, sub illis accidentibus cõtẽtam, quæ antea erat panis, & nunc est corpus Christi; ita vt hic sit sensus; Hoc, id est, substantia, sub his accidentibus contenta est corpus Christi. Et hic sensus nõ modo nõ est absurdus, sed est necessarius quandoquidẽ (vt suprà ostẽdimus, illud) *Hoc*, non põt demonstrare panem, neq; etiam corpus Christi præcise; vt esset aptũ exemplum, si Dominus quando mutauit aquam in vinum, ostendisset hydrias aquę, ac dixisset, Hoc est vinum, & illis verbis mutasset aquam in vinum. Neque enim possemus ita exponere illã sententiam; Hoc est vinũ, id est, hęc aqua est vinum; id enim falsum esset: neque ita, Hoc, id est, hoc vinũ, siue hæc res demõstrãdo vinũ, est vinũ: nã falsa fuisset demõstratio; nõ enim aderat vinum, cùm diceretur, Hoc, sed hic esset sensus, Hoc est vinum, id est, in hoc vase est vinum.

Petrus Martyr in l. contra Gardinerum par. 1. obiecto 13. & 14. ridet hanc solutionẽ; & quia dicimus demonstrari substantiam sub speciebus cõtentam, quę videtur esse quoddam indiuiduum vagum, ait ipse diuiduum vagum mente posse concipi, demonstrari autem planè non posse: Dominum autem demonstrasse quod in manibus habebat, id est, rem certam, & determinatam. Et vt se in scholasticis versatum ostenderet; addit Scotum fuisse parentem huius diuidui vagi in explicatione horum verborum.

Sed in vtroque fallitur. Nam imprimis Scotus in 4. d. 8. q 2. vbi fusè de hac re agit, neq; nominat indiuiduum vagum, neque ita exponit hunc locum, vt pronomen, *Hoc*, demonstret aliquid incertum seu vagum, sed dicit, *Hoc*, significare Hoc ens; illud autẽ, Hoc ens, supponere pro Christi corpore; proinde esse Propositionem illam singularem & determinatam; quam sententiam suprà refutauimus. Porrò indiuidui vagi meminit Dominicus à Soto in explicatione sententiæ S. Thom. in 4. d. 11. q. 1. attic. 5. Quamuis autem simile sit in diuiduo vago substantia sub speciebus panis contenta; & ex se non magis possit supponere pro pane, quàm pro corpore Christi, & pro qualibet alia re, quæ sub iisdem specieb⁹ maneat: tamen in hac propositione *Hoc est corpus meum*, substantia illa determinatur vi verbi, *Est*, ad supponendum pro corpore Christi; atque ita propositio est singularis, & determinata.

Ad id verò, quod ille ait indiuiduum vagũ non posse demonstrari, Respondeo formaliter in hac propositione demonstrari species, quæ sunt certæ, & determinatæ, quamuis, vt dixi in obliquo, non in recto. Quocirca non dicimus, *Hoc*, id est, hæc substantia, vel hoc ens cum Scoto, sed, *Hoc*, id est, substantia sub his speciebus, vt pronomen demonstratiuum teneat se ex parte specierum, non ex parte substantiæ: interest autem inter illa duo *Hoc*, id est, hæc substantia, & Hoc, id est, substantia sub his speciebus. Quod si dicas, *Hoc*, id est, hæc substantia, necesse est, vt substantia illa tũc sit præsens, quando dicitur, *Hoc*, & tamen tunc nõ est præsens substãtia corporis Christi, & falsa redditur demõstratio. At si dicas, Hoc, id est substãtia sub his speciebus, non est necesse, vt illa substãtia tunc sit præsẽs, sed satis est, si præsentes sint species, quæ demonstrantur pronomine, His. Id quod clarius erit, si tacita substantia dicas, *Hoc est corpus meum*, id est, sub his speciebus est corpus meum. Sed de his satis.

Secvndvm argumentum sumitur ex particula, Est. Docet Petrus Martyr in lib. contra Gardinerum par. 3. pag. 638. cogi Papistas, vt verbum *Est*, accipiant tropicè pro Fit, vel transubstantiatur. Nam aliquin esset falsa propositio: *Hoc est corpus meum*, prius enim debet esse res, quàm pronuncietur eã esse, vera enim est propositio, si res ita se habeat, non contra ac præsertim secundum Catholicos, qui volunt hæc verba esse causſam conuersionis panis in corpus Christi. semper enim causſa est prior suo effectu. Sed corpus Domini non est in Eucharistia, antequam dicatur, *Est*, ergo falsò dicitur, *Est*, nisi sumatur pro Fit. Præterea ista oratio est operatoria ex sententia Papistarum, sicut illa; *Fiat lux*: ergo. verbum, *Est*, debet sumi pro Fit.

Respondeo cum S. Thoma 3. par. q 78. art. 2 & 5. (vide videtur Petrus Martyr accepisse hæc argumẽta) verba illa cõsecratoria (vt quamuis aliã sententiã) non habere perfectam significationem, nisi in vltimo instãti, quo proferetur vltima vox: pendet enim intellectus, donec ad finẽ veniatur: in eodem autem vltimo instanti ponitur effectus verborũ in esse, id est, cõuersio panis in corpus Christi. Neque obstat, quod verba non videantur habere vltimum instans potitiuum, cùm finiantur per motum. Nam etsi non datur vltima pars motus, & proinde verborum; tamen datur vltimum mutatum esse, & proinde vltimum instans terminantium verborum, quomodo in linea non datur vltima pars, datur tamẽ vltimum punctũ. Quare simul tẽpore sunt cõplera significatio verborum, & cõuersio panis in corpus Christi: ordine tamen naturæ inuicẽ se præcedũt; & sequuntur hæc duo. Nã verba illa, quatenus causſa sunt illius conuersionis, præcedũt cõuersionẽ, & contra, quatenus veritas propositionis pẽdet à rei essentia, conuersio præcedit significationem.

Ad illam confirmationem, Respondeo, verba esse operatoria, etiamsi non ponatur, *Est*, pro Fiat, quia cũ Deus, qui mentiri non potest, dicit aliquid esse, necesse est, vt illud sit, & ideo si antea non fuerit, necesse est, vt tunc fiat. Cur autem dixerit olim Deus, *Fiat lux*, & Christus nõ dixerit, Fiat corpus, sed est corpus, rationem reddit S. Tho. quia verba Dei in principio creationis operabantur solùm efficienter, non autem Sacramentaliter: verba autem Christi operantur vtroque modo, & ideo debent significare suum effectum in facto esse: quod fit per verbum substantiuum indicatiui modi, & temporis præsentis. Sed etiãsi ista causſa non esset: quis potuit Christo legẽ, vt semper eodem modo loqueretur cùm aliquid faciebat? nonne in Euangelio legimus dictum Lucę 13. *Mulier dimissa es ab infirmitate tua?* & Ioan. 4. *Vade, filius tuus viuit?* Et certè non minus his verbis curauit hos ægrotos, quàm alium illis verbis: *Tolle grabatum tuum, & ambula.* Ioan. 5.

Obiiciunt Zuingliani quædã exempla Scripturæ, in quibus, *Est*, accipi videtur pro significat, vt *Semen est verbum Dei*, *Petra erat Christus*. Sed de his dicemus in sequenti Disputatione, nam communia sunt etiam Oecolampadio, & Caluinio & aliis. Perinde enim est si dicas: *Semen est*, id est, significat verbum, & *Semen est verbum Dei*, id est, est signum verbi Dei; quomodo etiam possunt exponi omnes similes loquutiones.

Tertivm argumentum, sicut, & quatuór proximè sequentia, ex particula, Corpvs, desumitur. Igitur Caluinus, & Martyr, & cæteri sæpe hoc argumentum repetunt. Illa sententia: *Hoc est corpus meum*, est Sacramentalis: ergo Sacramentaliter exponenda, ergo significat, panem esse corpus Christi Sacramẽtaliter, seu significatiuè. Hoc argumẽtum tanti fecit Caluinus, vt in vltima admonitione ad Vvestphalum de

hoc argumento dixerit: *Hic murus aheneus eſto.*

Respondeo, Sacramentalem propoſitionem ſumi poſſe duobus modis, Primo, vt dicatur Sacramentalis, quia explicat Sacramentum, ſiue eius ſignificationem, qualis eſt Apocal. 17. *Septem capita ſeptem colles ſunt &c.* Nam oſtenderat in viſione Deus Ioanni mulierem ſedentem ſuper beſtiam ſeptem capitum, quæ ſignificabat Romam, quæ ſita eſt in ſeptem montibus; ait ergo Angelus, *Ego dicam tibi Sacramentum mulieris: ſeptem capita, ſeptem montes ſunt, ſuper quos mulier ſedet.* Tales ſunt etiam illæ Matth. 13. *Semen eſt verbum Dei.* Et Gen. 41. *Septem boues ſeptem anni ſunt.* Atque in hoc genere propoſitionum accipiuntur ſemper prædicata tropicè, non propriè.

Secundo, poteſt dici Sacramentalis propoſitio, quia per eam Sacramentum inſtituitur, vel declaratur aut conficitur: cum de materia Baptiſmi dicitur Ioan. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto.* Et cum de forma dicitur Mat. vlt. *Baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti*: aut cùm nos baptizantes dicimus: *Ego te baptizo in nomine Patris, & Spiritus ſancti.* Et in hoc genere propriè accipiuntur vocabula, quæ deſignant materiam, & formam Sacramenti. Neque enim licet dicere, non oportere aſſumere aquam propriè dictam in Baptiſmo, ſed aliquid per eam ſignificatum, aut non eſſe inuocandam propriis verbis Trinitatem, ſed aliquem tropum in illis verbis ſubeſſe: alioqui nihil certi haberemus de Sacramentis.

Tota igitur quæſtio eſt, vtrum illa verba: *Hoc eſt corpus meum*, dicantur ad explicandum Sacramentum, an ad inſtituendum, vel conficiendum, vel potius non eſt quæſtio, ſed certum eſt dici ad inſtituendũ, & conficiendum Sacramentum. Nam apud Catholicos hæc verba ſunt de eſſentia Sacramenti, & ſunt operatoria, vt Ambroſius teſtatur libro 4. de Sacramentis, cap. 4. Apud hæreticos autem etiamſi hæc verba non propriè dicantur forma Sacramenti, ne cenſeantur operatoria; tamen ſunt neceſſaria ad Sacramenti confectionem, quia continent promiſſionem, ſine qua nullum Sacramentum conſtare poteſt. Et quia Sacramentum ſecundùm Caluinum eſt poſterius verbo promiſſionis, tanquam ſigillum & appendix, vt ipſe loquitur lib. 4. Inſtitut. c. 14. §. 2. inde fit, vt panis non fuerit Sacramentum, niſi poſt ea verba recitata. Non ergo fuit illa explicatio Sacramenti, cùm Sacramentum nondum eſſet, ſed inſtitutio, & confeſſio. Deinde, cur omnes hęretici iſta verba præmittunt in ſuæ cœnæ celebratione, niſi quia putant ſine his verbis nullum eſſe Sacramentum? Deniqve vbicunque in Scripturis eſt explicatio myſterij, præcedit ipſum myſterium, & indicat Scriptura eſſe declarandum per ſequentia verba. Id patet in omnibus parabolis, ſomniis, & viſionibus, quæ declarantur in Scriptura. Hoc autem loco nullum narratum eſt myſterium, nec vlla indicatur ſequutura declaratio: conſtat igitur illa verba ad inſtitutionem, & confectionem Sacramenti, non ad declarationem ſignificationis eius pertinere. Ita murus aheneus inuentus eſt luteus.

Argumentum Qvartvm eiuſdem Caluini lib. 4. Inſtit. c. 17. §. 23. Niſi Apoſtolis veniſſet in mentem, *Corpus*, figuratè accipi debere, turbati fuiſſent de re tam prodigioſa. Atqui tranquillè, & quietè leguntur participaſſe ſacram illam carnem.

Respondeo. Cur Apoſtoli mirati, ac turbati non fuerint, duplex eſt cauſſa. Vna, quia fuerunt iam antea inſtructi, & præmoniti, Ioã. 6. vt Chryſoſtomus docet homil. 83. in Matt. Altera, quia idem Chriſtus, qui myſteria tradebat, mentem eorum fide illuſtrabat, vt ſimpliciter crederẽt. Nam multa alia mirabiliora ſine turbatione audierant, & crediderant, quale erat in priminis hominem illũ, quem videbant comedere, bibere, dormire, fatigari, eſſe verum Deum, & iam tunc eſſe in cœlo cùm loqueretur in terris Ioan. 3. *Nemo aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit de cœlo, Filius hominis, qui eſt in cœlo.* Deniq; cur hodie tot millia ſimpliciũ Catholicorum non turbantur, cùm primùm audiunt in Euchariſtia eſſe totum, & integrum Chriſtum, niſi quia fide illuſtrante perſuaſi ſunt Chriſtum, qui hoc dixit, Deum eſſe qui mentiri non poteſt?

Qvintvm argumentum Klebitij in lib. de victoria veritatis par. 1. arg. 8. & aliorum: Chriſtus de corpore ſuo ait, *Accipite, & manducate.* At corpus Chriſti non poteſt propriè manducari, cùm non poſſit dentibus teri: ergo vel accipitur corpus figuratè, vel certè ipſum manducare, vt vel ſenſus ſit: Manducate panem, qui ſignum eſt corporis mei, vel, manducate corde, non corpore, fide, non ore, ipſum verum corpus meum.

Respondeo, Corpus Chriſti verè ac proprie manducari etiam corpore in Euchariſtia. Nam ad rationẽ manducationis non eſt neceſſaria attritio, ſed ſatis eſt ſumptio, & tranſmiſſio ab ore ad ſtomachum, per inſtrumenta humana, & naturalia, id eſt, linguam, & palatum, Alioqui ſenes, & pueri edentuli nihil vnquam comederent, & nos, cum deglutimus integros aliquos cibos, vel ipſas hoſtias non conſecratas, non diceremur comedere. Addo præterea, ſi de ratione manducationis eſſet attritio dentibus facta, corpus Chriſti propriè manducari in Euchariſtia, non tropicè. Non enim dicimus, corpus Chriſti abſolute manducari, ſed manducari ſub ſpecie panis, quæ ſententia ſignificat ipſas ſpecies manducari viſibiliter, ac ſenſibiliter, ac proinde ipſas dentibus atteri: ſed ſub illis inuiſibiliter ſumi etiam & tranſmitti ad ſtomachum corpus Chriſti. Nam etiam panis ipſe verus non atteritur dentibus niſi ratione accidentium ſuorum, ſubſtantia enim cuiuſlibet rei non eſt per ſe diuiſibilis. Hoc tamen intereſt inter ſubſtantiam panis, & corpus Chriſti ſub ſpeciebus panis, quòd illa extenditur ad extenſionem quantitatis, qua verè informatur: hoc autem non extenditur, nec informatur, ſed eſt totum ſub qualibet particula. Ideo panis abſolutè manducatur, corpus Chriſti non abſolutè, ſed ſub ſpecie panis.

Sextvm argumentum ſumũt ex variis locis Scripturæ, vbi vel, *Eſt*, accipitur pro ſignificat, vel certè prædicatum accipitur figuratè. Caluinus li. 4. Inſtit. cap. 17. §. 21. & §. 22. exempla profert Geneſ. 17. *Circumciſio eſt fœdus.* Exod. 12. *Angelus dicitur Deus. Agnus eſt phaſe, id eſt, tranſitus.* Leuit 16. *Sacrificia ſunt expiationes.* Pſalm. 84. *Arca eſt Deus.* Matth. 3. *Columba dicitur Spiritus ſanctus.* Ioã. 7. *Nondum erat Spiritus*: vbi, *Eſt*, non poteſt accipi ſubſtantiuè, alioqui non eſſet æternus Spiritus ſanctus 1. Corint. 10. *Petra erat Chriſtus.* Et ibidem: *Panis eſt cõmunicatio corporis Chriſti.* 1. Cor. 12. *Eccleſia eſt Chriſtus* Tit. 3. *Baptiſmus eſt lauacrum regenerationis.* Si illud, *Eſt*, acciperetur ſubſtantiuè, omnes, qui baptizantur, regenerarentur, multis tamen ſcimus inutilem eſſe Baptiſmum. Alij adferunt alia, vt: *Septem boues ſunt ſeptem anni.* Geneſ. 41. *Semen eſt verbum Dei.* Matth. 13. *Ego ſum oſtium.* Ioan. 10. & alia id genus. Confirmant argumentum, quia multę hæreſes ortæ ſunt ex Scriptura propriè, & literaliter intellecta, vt Anthropomorphitarum, & aliorum. Exempla multa enumerat Caluinus lib. 4. Inſtit. cap. 17. §. 23. & Klebitius de victoria veritatis par. 1. arg. 16.

Respondeo, hoc argumentum multis modis deficere. Nam Imprimis non poteſt colligi ex aliquot exemplis, ſic vbique accipi verbum, *Eſt*, aut prædicatum propoſitionis, nos enim proferre poſſumus multo plura loca, in quibus, *Eſt*, ſignificat, *Eſt*, & prædicatum propriè accipitur.

Refellit hanc ſolutionem Klebitius in lib. de victoria veritatis, par. 1. argumen. 16. dicit enim ſimili modo argumentari aduerſarios ſuos qui inde probant locum Euangelii: *Hoc eſt corpus meum*, accipiendum ſine tropo, quia multa loca in Scripturis accipiuntur ſine tropo. At mentitur in caput ſuum; nos enim generali regula vtimur, ac dicimus vbique ſeruandam eſſe verborum proprietatẽ, niſi euidenter doceatur alicubi eſſe tropũ: ex illa vniuerſali regula probamus hunc locum accipiendũ ſine tropo. Idem dico ad confirmationem: non rectè probari vbique cauendum ſenſum litteralem, quia aliqui inde occaſionẽ errandi sũpſerunt. Nam hoc modo probaremus etiam nunquã ſequendum ſenſum myſticum, quia inde occaſionem errãdi sũpſerũt Chiliaſtæ, Origeniſtæ, & Donatiſtæ, & alii: immò cauẽdũ eſſet ab ipſa tota Scriptura, quia errores multi, ac ferè omnes ex ipſa male intellecta orti ſunt.

SECVNDO peccat argumentum aduerſariorum, quia nullũ exemplum ſimile attulerunt. Nam in exemplis allatis: ſemper prædicatur de diſparato diſparatum, vt patet ex illis; Boues ſunt anni. Semen eſt verbũ, Chriſtus eſt vitis. &c. in his enim cùm nullo modo poſſit fieri vt illa proprie ſint vera, cogimur neceſſario recurrere ad tropos. At in hac ſententia: *Hoc eſt corpus*, nõ prædicatur diſparatũ de diſparato, ſaltem verbis diſertis. Quid. n. illud, *Hoc*, referat, in quæſtione eſt, & non debet aſſumi tanquam certum, quod referat panem, cum expreſsè Scriptura id non habeat. Deberẽt igitur adferre exemplum, vbi de pronomine prædicaretur aliquid tropicè.

Klebitius duo exempla ponit. VNVM argumen. 16. Exod. 24. *Hoc eſt Teſtamentum*: vbi, *Hoc*, ſanguinem refert. ALTERVM in fine libri ex Confeſſione Ducis VVirtembergenſis, Ezechiel. 5. *Iſta eſt Ieruſalem*: vbi demonſtratur imago Hieroſolymæ depicta in latere, vt patet ex ca. 4. At illud, *Hoc eſt Teſtamentum*, nõ legitur Exod. 24. ſed, *Hic eſt ſanguis Teſtamenti*; illud autem *Iſta eſt Hieruſalem*, non intelligitur de imagine Hieroſolymæ, ſed de ipſa vera Hieroſolyma, vt ex ipſo textu & Hieronymi commentario patet. Nã etiam ſi ca. 4. iuſſus fuerit Ezechiel depingere illam vrbem, tamen cap. 5. non loquitur amplius de illa imagine. ADDO, quod non ait Ezechiel, Hoc eſt Hieruſalem: oſtenſa imagine, ſed, *Iſta eſt Hieruſalem*. Dominus autem dixit: *Hoc eſt corpus*, non iſte eſt corpus, quod dicere debuit ſi panem oſtendere volebat. Itaque non ſunt illa ſimilia.

TERTIO peccat argumentum, quòd multa falſa admiſcet. Nam, QVÆDAM falſo citantur: vt verbi gratia *Sacrificia ſunt expiationes*: citant Caluinus & Klebitius ex Leuitic. 16. nec tamen habetur talis ſententia eo loco, aut alibi. Item citat Caluinus Pſal. 84. v. 8. vt probet arcam dici Deum. At non hoc ibi habetur, illa enim verba, ad quæ Caluinus reſpexit *Videbitur Deus Deorũ in Sion*, exponuntur ab Auguſtino, Hieronymo, Theodoreto, & aliis, non de arca, ſed de ipſo Deo vero, qui in cœleſti Syon in ſe videbitur: & in terrena Syõ viſus eſt cùm carnẽ induiſſet. Adde quod etiamſi de arca intelligeretur hic locus, non propterea dici poſſet, Hæc arca eſt Deus, ſed per hanc arcam videtur Deus, vt per locum Deo ſacrum, in quo reſponſa dabantur. Sic etiam citat & valde vrget Caluinus ex 1. Cor. 12. *Eccleſia eſt Chriſtus*. At non hoc Paulus dicit, ſed hoc: *Ita & Chriſtus*. Vbi vocat Chriſtum, ipſum Dominum cum ſuo corpore myſtico: ſed non propterea licet dicere, Eccleſia eſt Chriſtus, ſicut nec dicimus, Corpus eſt caput, vel regnum eſt Rex, licet aliquando nomine Regis intelligamus ipſum Regem cum ſuo regno. Illud etiam: *Nondum erat Spiritus ſanctus*, Ioan. 6 aliter habetur in textibus correctioribus, nimirum. *Nondum erat Spiritus datus*. Sic enim legit Didymus libro ſecundo de Spiritu Sancto. Auguſtinus tract. 51. in Ioannem, Leo ſerm. 2. de Pentecoſte: & alij: Et propterea etſi legeretur: *Nondũ erat Spiritus*, nõ propterea eſt ibi vllus tropus, ſed intelligerem nõ fuiſſe Spiritũ in Apoſtolis, vt legit Hieronymus q. 9. ad Hedibiam.

QVÆDAM citantur rectè, ſed malè exponuntur, vt illud: *Agnus eſt Paſcha, id eſt, tranſitus*. Nam Agnus Paſchalis non dicebatur Paſcha tropice, quia ſignificaret trãſitũ, nulla enim erat ſimilitudo inter agni occiſionẽ & trãſitũ Domini: ſed dicebatur proprie Paſcha, ſicut etiã feſtus dies dicebatur Paſcha, nomine deriuato ab illo tranſitu Domini, quia agnus immolabatur & dies feſtus agebatur in memoriam, & honorem illius tranſitus. Vnde in Euãgelio abſolute Agnus Paſchalis dicitur Paſcha: *Vbi vis tibi paremus comedere Paſcha?* & *Neceſſe occidi Paſcha*. Mat. 14. Luc. 22.

ILLVD etiam 1. Cor. 10. *Petra erat Chriſtus*: ſecundũ Chryſoſtomi, Theophylacti, Theodoreti, & Ambroſii expoſitionem veriorem, & literalem, non accipitur de petra materiali, quę ſignificaret Chriſtum, illa enim non ſequebatur Hebræos, ſed de petra inuiſibili, & ſpirituali, quæ Iudæis omnia neceſſaria prouidebat, quæ petra vere, & proprie erat Chriſtus, vt Deus. Etſi enim eſt tropus in eo, quod Chriſtus vocatur petra, tamen per additionem (ſpiritualis explicatur tropus) & detiuatur illa vox ad Chriſtum ſignificandum, & proinde ipſa propoſitio: *Spiritualis petra erat Chriſtus* proprie, non figurate accipitur.

Caluinus, etſi in Inſtitutione loco notato per petrã intelligat ſaxũ, tamen in vltima admonitione ad Weſtphalum, intelligit aquam nomine petræ per metonymiã: aqua enim facile ſequi poterat Hebræos per riuulos fluens. At hoc commentum refutauit olim Theodoretus in hunc locum, & Petrus etiam Martyr nũ ei pepercit in commentario huius loci. Nam repugnat Scripturæ illa expoſitio: ſi quidem paulo poſt indigueruũt rurſus aqua, vt patet Num. 20. & 21. qua certe non eguiſſent, ſi aqua de petra eos ſequuta fuiſſet.

Martyr duas expoſitiones adfert, VNAM quod illud *Conſequente eos petra*, ſignificet Obſequente, & miniſtrante eis petra. Quia tamen Græci Patres, qui optime nouerant vim Græcæ vocis ἀκολουθούσης conſtanter explicant, *Comitante*, non, Obſequente, vt etiam Eraſmus, cui aduerſarii multum tribuunt: ideo ponit ALTERAM, quod illud, *Comitante*, referatur ad Chriſtum, non ad petram, vt nos diximus. SED non aduertit hac ſua expoſitione, quam præ cæteris probare videtur, ſe deſtruere id, quod ſupra dixerat. Nam hoc modo non poteſt habere tropum in Sacramentis. Nã ſi petra comitãs nõ erat petra materialis, ſed Chriſtus petra inuiſibilis: certe non poteſt exponere: *Petra erat Chriſtus*, id eſt, petra ſignificabat Chriſtum, quod tamen ille maxime contendit.

Eſt tamen hic OBSERVANDVM: non negari à nobis quin petra illa materialis figura Chriſti fuerit, & aqua inde manans figura fuerit ſanguinis Chriſti: ſicut etiam non negamus ſpecies panis figuram eſſe corporis Chriſti, ſed negamus per illa verba, *Petra erat Chriſtus*, explicari illam figuram, ſicut negamus per illa verba: *Hoc eſt corpus meum*, explicari ſignificationẽ ſpecierũ panis.

ILLVD etiam: *Panis eſt communicatio*. 1. Cor. 10. non recte exponitur, cùm aiunt: *Panis eſt communicatio, id eſt, ſignificat communicationem*: ſed ſenſus eſt; Communicatio panis conſecrati in cœna Domini, nonne communicatio corporis Domini eſt? Vbi non eſt tropus vllus tollens veritatem rei, aut obſcurans ſententiam: nam accipitur vſitate panis, pro panis vſu, & communicatione. Neque eſt tropus in voce panis, quia loquitur de pane conſecrato, qui vere eſt corpus Domi-

ni, vt in ſequenti capite oſtendemus.

DENIQVE illud *Baptiſmus eſt lauacrum regenerationis*, malè exponitur per illa verba, Baptiſmus ſignificat lauacrum: nam non ſignificat ſolùm, ſed verè etiam lauat animas a peccatis; quod ad ſe attinet, licet impediri poſſit effectus per noſtram indiſpoſitionem.

QVARTO peccat argumentũ, quod in omnibus locis adductis, vbi eſt vel tropus, vel aliquid obſcurum; ſemper additur explicatio, vt Gen. 17. vbi Circumciſio vocatur fœdus; ibidem dicitur etiam ſignũ fœderis. Exo. 12. vbi Agnus dicitur phaſe, ibidẽ dicitur victima tranſitus Domini, 1. Corin. 10. *Petra erat Chriſtus.* Ibidem explicatur de ſpirituali conſequente eos petra: denique in omnibus parabolis, & viſionibus, ſeu ſomniis ſemper indicatur parabolã eſſe, vel viſionem myſticam.

Vbi præterea eſt ADNOTANDVM in eiuſmodi locis parabolarum, ſimilitudinum, viſionum, &c. ſine vllo tropo poſſe accipi *Eſt*, pro ſignificat; quia eſſentia talium rerum tota eſt in ſignificãdo, ſicut ſupra diximus de explicatione vocabulorum. Vt verbi gratia, cum dicitur Geneſ. 41. *Septem boues ſunt ſeptem anni*, non eſt ſenſus, quod boues ſignificent annos, ſed quod boues in viſione oſtenſi ſunt ad ſignificandos annos. Hæc autem ſententia, *Hoc eſt corpus meum*, vt ſæpè diximus, non eſt explicatio ſigni, aut parabolæ, ſed aſſertio rei. Quocirca Caluinus lib. 4. Inſtitut. capit. 17. § 21. allaturus exẽplum troporum, prætur ſe nolle adferre exẽpla ex parabolis, nimirum aduertebat illa non eſſe ad rem.

SEPTIMVM argumentum eſt Caluini li. 4. Inſtit. c. 17. §. 13. Si corpus in illa ſententia: *Hoc eſt corpus meum*, accipitur propriè, vel ſignificat ſolum corpus, vel totũ Chriſtum, Si ſolum corpus, ergo erit alicubi corpus Domini ſine anima, ſanguine, & deitate. Si totum Chriſtum, ergo erit confuſa battalogia: *Hoc eſt corpus*, &, *Hic eſt ſanguis*, idem enim iſta ſignificabunt, & poterit dici de pane: *Hic eſt ſanguis*, & de calice: *Hoc eſt corpus*. Confirmatur, quia ſi totum Chriſtum ſignificat vox, *Corpus*, erit tropus, qui dicitur, Intellectio: non ergo poſſumus tropos fugere in hac ſententia, niſi impie diſtrahamus corpus Domini à ſanguine ipſius.

RESPONDEO, verba propriè ſignificare, & nomine corporis ſolum corpus intelligi, nomine ſanguinis, ſolum ſanguinem; nec tamen diſtrahitur corpus à ſanguine, quia coniuncta ſunt illa ob neceſſariam concomitãtiã, licet iſta cõiunctio non ſignificetur illis vocibus: ſicut neque negatur. Quemadmodũ, ſi quis demõſtrato corpore Petri, dicat, Hoc eſt corpus Petri; is propriè ſolum corpus ſignificat, nec tamen ſequitur corpus illud carere anima, quia non ait ille; Hoc eſt corp⁹ ſine anima, ſed ſimpliciter; Hoc eſt corpus, quod eſt verum, ſiue ibi ſit anima, ſiue non ſit; quare neque vlla eſt hic battalogia, neque intellectio. Quanquam ſi cogeremur intellectionem admittere, non grauatè id faceremus, quia magnum eſt diſcrimen inter intellectionem, & metaphoram, ac metonymiam: illa enim non tollit rei veritatem, iſta tollunt. Vnde in illis verbis: *Verbum caro factum eſt*, Catholici intellectionem, qua ex parte intelligimus totum, omnes admittũt, metonymiam nulli, ſicut nec metaphoram; niſi hæretici, qui negant veram carnem in Chriſto.

OCTAVVM argumentum Caluini, §. 20. & Martyris in cap. 11. 1. Corinth. & aliorum, ex illis verbis, *Hic calix nouum Teſtamentum eſt in meo ſanguine.* Hic enim duplex tropus neceſſariò eſt admittendus. PRIMVS in voce, *Calix*, accipitur enim omnium conſenſu continens pro re cõtenta, qui tropus dicitur metonymia. SECVNDVS in voce, *Teſtamenti*: neque enim vinum, aut ſanguis eſt propriè teſtamẽtum, ſed ſignum Teſtamenti. Quod probant. PRIMO, quia alioqui ſingulis diebus renouaretur Teſtamentum Chriſti, & præcedens antiquaretur. SECVNDO, neceſſe eſſet ſæpe Chriſtum mori: Teſtamentum enim non valet, niſi moriatur qui teſtatus eſt: Hebr. 9. Præterea TERTIO Matthæus ait, *Hic eſt ſanguis meus noui Teſtamenti*; ergo ſanguis non erat Teſtamentũ; at quod erat in calice, erat Teſtamẽtum, teſte Luca; ergo in calice nõ erat ſanguis. QVARTO, Lucas, & Paulus dicunt, calicem eſſe Teſtamentũ in ſanguine; ergo quod erat in calice, non erat ſanguis; eſſet enim ſenſus: Hic ſanguis eſt Teſtamentum in ſanguine, quod eſt abſurdum, & impoſſibile. Nam quando vnum eſt in alio, non poſſunt illa eſſe vnum, & idem; niſi dicamus idem eſſe in ſeipſo. Ex his colligit Caluinus exponi debere verba Matthæi, & Marci per verba Lucæ, & Pauli, quia illa ſunt pauciora, iſta plura. Itaque illud: *Hic eſt ſanguis meus*, quod Matthæus; & Marcus dixerunt, ſic debet exponi; Hoc eſt teſtamentum in ſanguine meo, id eſt, ſignum Teſtamenti ſanguine meo confirmati; & ſimiliter illud: *Hoc eſt corpus meum*; exponi debet, Hoc eſt teſtamentum in corpore meo. Nõ ſolum enim ſanguis, ſed etiam corpus Chriſti Teſtamentum nouum ſtabiliuit: non ergo propriè accipi poteſt vocabulũ corporis, niſi idem eſſe velimus corpus, & Teſtamentum in corpore. Atque hic videtur eſſe Achilles Caluini in hac materia.

RESPONDEO, non negamus in verbo, *Calix*, tropum eſſe; ſed tropum ibidem clariſſimè explicatum; quod de tropo, quem aduerſarij ponunt in voce, *Corpus* dici non poteſt. Dominus enim ait: *Accipite, bibite, hic eſt calix*: at certè non bibitur vas, ſed liquor in eo contẽtus. ITEM (vt ſupra diximus) Lucas addit de calice: *Qui pro vobis effunditur*; at vas non effunditur, ſed liquor, DENIQVE, quod Lucas, & Paulus dicunt: *Hic eſt calix*, Matthæus, & Marcus dixerunt: *Hic eſt ſanguis.* Oportet autem exponere obſcura verba per clariora, & figurata per priora. Certè ſi idẽ homo de eodem vaſe diceret Bibite ex hoc poculo, & adderet; Bibite ex hoc vino, nemo dubitaret illo poculo contineri vinũ, & eum hominem explicare voluiſſe, quid in poculo contineretur: cum ergo idem Spiritus ſanctus de eadem re dicat per duos ſcriptores ſanctos: *Hic eſt ſanguis*, per alios duos: *Hic eſt calix*, dubitari non debet eo calice ſanguinem contineri. Demonſtrent aduerſarij explicari tam clarè in Scripturis tropum, quem fingunt in vocabulo corporis, & vicerunt. Omitto quod accipere calicem pro re contenta in calice, eſt tropus tam vſitatus, & vulgaris, vt non minus apertus ſit, quàm voces ipſæ propriè.

Quantum ad alterum tropum, quem ponunt in voce, *Teſtamenti*, dico nullum eſſe ibi tropũ. OBSERVANDVM enim eſt duo eſſe, quæ nomine Teſtamenti appellari ſolent: PRIMO, ipſa voluntas teſtatoris, quæ de hæreditate diſponit, ſiue ſit abſoluta, ſiue conditionem requirat, & pactum etiam dici poſſit. Sic accipitur Exo. 24. *Hic eſt ſanguis fœderis*, ſeu (vt citat Apoſtol. Heb. 9.) *Hic eſt ſanguis Teſtamenti*, eſt enim ſenſus: Hic eſt ſanguis, quo ſancitur, & confirmatur voluntas, pactum, promiſſio Dei. Sic accipitur etiam Geneſ. 17. vbi Circunciſio dicitur ſignum fœderis & Galat. 4. Heb. 8. & Hierem. 31. vbi diſtinguuntur duo Teſtamenta.

SECVNDO, vocatum eſt Teſtamentum authenticum inſtrumentum, quo continetur voluntas teſtatoris: & per quod acquirit hæres ius ad hæreditatem. Et hoc modo non impropriè vocamus Teſtamentum vetus, & nouum, ſacra Biblia, in quibus continetur voluntas Dei de bonis temporalibus dandis populo Hebræorum, & de bonis æternis dandis populo Chriſtianorum: nec non Sacramenta, quæ ſunt inſtrumenta authentica, quibus applicatur nobis ius ad hæreditatem; immò etiam ipſa hæreditas ſaltem ex parte. Hæreditas enim eſt gratia, & gloria: datur autem nobis per Sacramenta in præſenti gratia, & ius ad gloriam

Digitized by Google

Vnde Circumcisio, quæ erat sacramentum Testamenti veteris, & per quod dabatur Hebræis ius ad terram promissionis, Testamentum vocatur Eccles. 4. *In carne eius stare fecit Testamentum.* Eadem etiam dicitur signum fœderis, & ipsum fœdus, Gen. 17. & vtrumque proprie. Nam erat ipsa signũ fœderis, vt fœdus accipitur pro diuina promissione: & simul erat fœd⁹, vt fœdus accipitur pro instrumẽto, quo explicatur illa promissio. Inter omnia autẽ sacramẽta dicitur Testamẽtũ præcipuè ipsa Eucharistia, quia nõ solũ est instrumentum conferendæ hæreditatis, sed etiam continet apertissimam repræsentationem effusionis sanguinis Domini, à quo vim suam habet Testamentum nouum.

Ex his ad omnes obiectiones respondemus. Ad PRIMAM nego quotidie fieri nouum Testamentum, & antiquari præcedens. Nam celebratio Eucharistiæ nõ est noua institutio Testamẽti, sed repetitio eiusdẽ, vt cũ describitur sæpius idẽ Testamentũ, quæ repetitio fit ad applicandam hæreditatem variis hæredibus, qui subinde exoriuntur; sicut etiã Circumcisio repetebatur sæpissimè, nec tamen antiquabatur præcedens.

Ad SECVNDAM nego, debere Christũ quotidie mori. Nã mors eius non fuit Testamentũ, sed confirmatio Testamẽti: sufficit tamen vna eius mors ad confirmandum Testamentum ipsius etiamsi infinities repetatur.

Ad TERTIAM, dico in Matthæi verbis, *Hic est sanguis Testamenti* accipi vocem Testamẽti 1. modo, id est, pro diuina promissione: in verbis autẽ Lucæ: *Hic Calix Testamentum est*, accipi secũdo modo, id est, pro instrumẽto illius promissionis. Itaque vtrumque est verè ac propriè dictum.

Ad QVARTAM dico, non esse absurdam loquutionẽ *Hic calix Testamentum est in meo sanguine*, etiãsi illud *Hic calix*, significet sanguis in calice contentus. Nam sanguis accipitur diuerso modo, in his duobus locis. Cum enim dicitur *Hic calix*, sumitur sanguis in eo cõtentus vt est sub specieb⁹ vini, & est sacramentum, ac proinde Testamentum: cum autem dicitur: *In sanguine meo* sumitur pro ipso sanguine visibiliter in cruce effuso, vt hic est sensus; Hic calix, id est res contenta in hoc calice, sub speciebus vini, est nouum Testamentum dedicatum, & sancitum in sanguine meo.

Ad illud quod obiiciunt, necessariò distingui ea quorum vnum est in alio: RESPONDEO; illud (*in*) hoc loco non significare continẽtiam, sed causſam instrumentalem: est enim positum (*in*) loco (*per*) vt sit sensus; Testamentũ nouum in sanguine Christi sanciri id est, per Christi sanguinem. Quomodo dicitur Romano. 3. Christus propitiator in sanguine suo, & Romã. 5. dicimur iustificati in sanguine Christi. Et Ephe. 2. *Qui eramus longè facti sumus propè in sanguine eius.*

Denique ad consequentias illas Caluini, dico non debere exponi Matthæum per Lucam, neque contrà, quia vterque propriè loquitur, & satis apertè: tametsi tropus esſet in illis verbis: *Hic calix Testamentum est*, deberet exponi per verba Matthæi, quæ sũt clariora, *Hic est sanguis noui Testamenti.* Potest tamen concedi Caluino, licere dicere, Hic est sanguis Testamenti, id est, *Hic calix Testamentum est in meo sanguine*, & etiam *Hoc est corpus meum*, id est Testamentum in corpore meo. Neque sequitur corpus accipi figuratè: quia, vt diximus, verum corpus & sanguis Domini sub speciebus panis & vini, verè, & propriè Testamentum sunt.

NONVM argumentum ex illis verbis: *Hoc facite in meam commemorationem.* Nam memoria est rerum absentium; ergo panis & vinum non sunt corpus & sanguis, nec in ea mutantur, sed sunt mera symbola rei absentis; ergo corpus, & sanguis figuratè accipiuntur pro signo corporis, & sanguinis. Confirmatur, quia cõmemoratio mortis Domini est propri⁹ finis symbolorum illorum Eucharistiæ: ipsius autem veri corporis alius est finis sublimior. At Dominus in institutione sacramenti solum meminit commemorationis; ergo corpus figuratè accipitur pro symbolo corporis.

RESPONDEO, quid sit *in mei memoriam*, explicatum esse à Paulo 1. Corinthio. 11. illis verbis: *Mortem Domini annunciabitis, donec veniat.* Itaque iubemur sumere Eucharistiam in memoriam Dominicæ passionis, & mortis, quę non præsens, sed absens est, immò non est, sed fuit. Ad confirmationem RESPONDEO: Dominum memmisse vtriusque finis. Nam cum ait: *Hoc est corpus meũ, quod pro vobis datur.* Et: *Hic est sanguis, qui pro vobis effundetur in remissionem peccatorũ*, aperte significat finem huius sacramenti esse peccatorum remissionem. ADDE, quòd de fructu sacramẽnti huius multa dixerat Dominus Ioan. 6. vt necesse non fuerit hic plura adiungere.

DECIMVM argumentum ex illis verbis: *Non bibam à modo ex hoc genimine vitis, donec illud bibam nouum in regno Dei.* Hæc dicuntur post consecrationem; ergo etiam post consecrationem vinum fuit, quod erat in calice, ergo non fuit sanguis, nisi figuratè.

RESPONDEO, ex Luca apertè colligi, verba ista pertinere ad calicem vini, quem dedit Apostolis Dominus post esum agni Paschalis ante consecrationem mysteriorum; ac proinde alios duos Euangelistas, non narrasse hoc suo loco. Nam IMPRIMIS Lucas meminit duorum calicum, vnius ante cõsecrationem panis, alterius post consecrationem panis: & de priore non dicit: *Hic est sanguis*, vel, *Testamentum in sanguine*, sicut dicit de posteriore: & de eodem autem priore dicit: *Non bibã de hoc genimine vitis.* PRÆTEREA coniungit Lucas ista verba; *Non bibam de genimine vitis* cum illis: *Non manducabo ex hoc*, nimirum Paschate, *donec impleatur in regno Dei.* At certum est Pascha ibi vocari Agnum Paschalem; quo nomine vtuntur in hac significatione omnes tres Euangelistæ: ergo pertinẽt illa verba: *Non bibam de genimine vitis*, ad vinum, quod biberunt, cùm Agnum Paschalem comederent.

DICES. Matthæus cap. 26. non facit mentionem, nisi vnius calicis, nimirum Eucharistię: ergo cum ait *Non bibam de hoc genimine vitis*, illud: *Hoc*, refertur ad calicem Eucharistiæ, non ad alium; videtur enim valdè absurdum, vt demonstret calicem alterum, de quo nihil omnino dixerat. RESPONDEO, Matthæũ non demonstrasse vllum calicem ex duobus, sed simpliciter demonstrasse vinum, quod erat in mensa, vel quod biberat in cœna: tamen ex Luca colligimus: Dominum non solum respexisse ad vinum, quod biberant, sed etiã ad certũ quoddam poculum, quod ipse Apostolis porrexit in fine cœnæ Iudaicæ, dum imponeret finem legalibus, quod Matthæus, vt multa alia prætermisit.

Si rursus obiicias Augustinum, qui libro tertio de consensu Euangelistarum, cap. 1. dicit, Lucam non narrasse historiam suo ordine, sed per anticipationem narrasse id, quod suo loco Matthęus, & Marcus narrarunt. RESPONDEO, Augustinum, non expendisse hunc locum diligenter, vt ex eo patet, quòd breuissimè se expedierit ab hac difficultate. Porrò Hieronymus in cap. 26. Matthęi, Beda, & Theophylactus in capit. 22. Lucæ, apertè duo pocula distinguunt in cœna Domini, & de priore, quod erat Iudaicum, intelligunt illa verba *Non bibam de genimine vitis.* ADDE, quod multò probabilius est (si nulla alia esset ratio) Matthæum, & Marcum non narrasse suo loco rem parui momenti, quàm Lucam nõ narrasse recto ordine summum mysteriũ. DENIQVE, si cõuinceremur, verba illa Domini *Non bibam de hoc genimine vitis*, dicta esse post consecrationem calicis: adhuc nihil aduersarij obtinerent. Possent enim ac deberent eà verba referri, non ad calicem

Digitized by Google

licem consecratum, sed antea potatum; vt ea refert Anselmus in eum locum Matthæi: non enim voluit Dominus dicere, se non amplius celebraturum Eucharistiam, sed non se bibiturum more humano ad reficiendas vires.

CAPVT XII.

Probatur veritas Corporis Domini in Eucharistia ex locis Scripturæ, quæ continent vsum huius Sacramenti, ac primum ex cap. 10. prioris ad Corinthios.

QVARTVM argumentum ex Scripturis sumi diximus ex his locis, quæ declarant vsum Eucharistiæ tempore Apostolorum. Sũt autem duo loca præcipua, quæ ad propositum faciunt. VNVS habetur 1. Corinth. 10. in illis verbis: *Calix benedictionis cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? & panis quem frangimus, nonne communicatio corporis Christi est?* Ex hoc loco plura sumuntur argumenta ad veritatem catholicam comprobandam. PRIMVM, ex illis verbis: *Calix benedictionis, cui benedicimus*. Significatur enim his verbis, consecrationem necessariam esse ad hoc Sacramentum conficiendum; quę tamen necessaria non esset, si tantùm contineret hoc Sacramentum figuram, seu repræsentationem sanguinis Domini: ad hoc enim sufficeret prima institutio, & volũtas Christi declarata in Scripturis. Nam Manna, & aqua de petra, & Agnus Paschalis erant etiam figuræ, & signa corporis Christi, immò & Sacramenta secundum aduersarios eiusdem generis cum nostra Eucharistia, & tamẽ nulla erat necessaria consecratio ad hoc, vt Manna, & Agnus Paschalis essent figuræ, vel Sacramenta.

ATQVE hinc refellitur expositio Caluini, & Martyris in commentario huius loci, qui dicũt benedictionem calicis esse consecrationem, qua efficitur, vt vinũ commune sit Sacramentum. Nam si ita esset, vel quia Sacramentum est signum ad placitum, vel quia habet analogiam quandam ad rem signatam ex natura rei. Non primum, quia ad illud sufficit prima institutio. Non secundum, quia illa analogia cùm sit naturalis, est in re ante omnem consecrationem: quod enim panis, & vinum alãt corpora, sicut Christi corpus, & sanguis animas, non habent ex consecratione, sed ex natura. Denique cur in aqua Baptismi nulla est necessaria benedictio, vt Baptismus sit Sacramentum? curetiã in Manna, & aqua de petra, & Agno Paschali? Neque dicere possunt, hanc benedictionem calicis esse similẽ illi, quam adhibemus in mensa communi ad benedicendos cibos. nam illa adhibenda est, ne videamur ingrati creatori, & est vtilis, non autem planè necessaria: nam etiam sine benedictione cibi sapiunt, & nutriũt. At hic fatentur etiam aduersarii necessariam esse consecrationem, vt vinum fiat Sacramentum.

SECVNDVM argumentum sumitur ex illis verbis: *Panis quem frangimus.* Nam in mysterio Eucharistiæ fractio idem est, quod immolatio, siue oblatio, vt patet ex illis verbis Pauli 1. Corin. 11. *Hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur.* Nam & Caluinus, & Martyr, & multi ex Catholicis referunt hoc ad passionem; & Caluinus disertis verbis dicit: Frangi, in eo loco idem esse, quod immolari. Ergo etiam hoc loco fractio erit immolatio: est enim verbum eiusdem auctoris, in eadem epistola, & de re eadem tractantis. Et confirmatur, quia Paulus calicem descripsit per verba cõsecrationis, non per verba distributionis; nõ enim dixit; calix quem propinamus, sed, *cui benedicimus*, ergo etiam panẽ describere debuit per verba consecrationis, non distributionis. Ergo illud *frangimus*, non significat distribuimus, sed offerimus, & immolamus Deo, quod fit per verba consecrationis. Si autem frangere est immolare, sequitur necessariò, vt vox illa, *panis*, nõ significet panem triticeum, sed ipsum Christi corpus, quod est panis supersubstantialis, & cœlestis. Neque enim panem triticeum immolamus; sicut etiã paulò infra cùm dicitur: *Vnus panis, vnũ corpus multi sumus*, non accipitur nomen panis pro pane triticeo, sed pro corpore Christi; non enim sumus nos panis triticeus, sed panis quidem mysticus, id est, (vt Apostolus exponit) vnum corpus Christi. Hinc autem euidenter probatur, Christi corpus verè esse præsens in cœna. Nam nõ immolamus panẽ (vt diximus) triticeum, sed corpus Christi, neque corpus Christi, vt in cœlo, ergo vt est in ipsa mẽsa sub specie panis. Ad hoc argumentum responderi non potest, nisi admittendo duplicẽ æquiuocationem, vnam in verbo, *frangimus*, alteram in nomine, *panis*: quare id saltem obtinebimus, vt nostra explicatio sit censenda aptior, cum non admittat æquiuocationes, & Paulum per Paulum exponat.

TERTIVM argumentum sumitur ex illis verbis: *Communicatio sanguinis Domini.* Et: *Communicatio corporis Domini est.* Vbi NOTANDVM est vocem κοινωνία tripliciter accipi in Scriptura. ALIQVANDO enim significat distributionem, vt Rom. 12. *Necessitatibus Sanctorũ communicantes.* Et hoc modo exponendum esse hunc locum negant aliqui Sacramentarii, vt Klebitius in solut. 1. arg. ne cogantur admittere, distribui cum specie panis ipsum Christi corpus. Sed Martyr, & alii, etsi ipsi quoque Sacramentarii sint, non reiiciunt hanc expositionem. Nam satis putãt se præsidii habere in suo tropo contra omnia argumenta: dicunt enim distribui quidem corpus Christi cum specie panis, sed significatiuè, & spiritualiter tantum. ALIQVANDO κοινωνία significat societatem, seu confœderationem, vt Gal. 2. *Dederunt mihi, & Barnabæ dexteras societatis.* Et hanc significationem videntur Caluinus, & Martyr anteponere ceteris, vt sensus sit, calicis sacri potum signũesse societatis, quæ est omnibus fidelibus, qui eodem sanguine redempti sunt, atque eodem etiam spiritualiter hausto nutriuntur. Denique ALIQVANDO significat participationem eiusdem rei, vt Ephes. 4. *Tribulationi meæ communicantes*, id est, participes effecti. Et hanc significationem sequitur ex aduersariis Klebitius loco citato, & vt ipse dicit, etiã Melãchthon. Sed certè omnes vidẽtur probabiles, & in idem recidere; siue enim sit distributio, siue cõfœderatio, siue participatio, omnium consensu, Paulus docet sumi in Sacraméto corpus Domini.

Sed tota difficultas est, an corporaliter, realiter, propriè sumatur sanguis, & caro, an solum significatiuè & spiritualiter. Quod autem corporaliter, & propriè probari posset omnibus argumẽtis, quibus supràprobauimus propriè esse intelligẽda illa verba institutionis: *Hoc est corpus meum*, sed illis omissis, tripliciter id probamus, PRIMO, quia sensus proprius, & literalis semper est eligendus, nisi euidenter probetur contrarium. Neque debent è nobis petere aduersarii, cur sequamur propriũ sensum verborũ: simile enim id esset, ac si quis peteret ab iis, qui sũt in itinere, cur sequãtur viam cõmunem & tritã: nemo enim sanus id quærit: vel cur ingrediamur per portam, non per fenestram.

SECVNDO, quia sic expoſuerunt veteres sancti, ac præsertim CHRYSOSTOMVS, quem alii sequuntur. Nam in commentario huius loci est, homil. 24. in priorem ad Corinth. exponens ista verba: *Calix benedictionis, &c. Horum*, inquit, *verborum hæc sententia est, quod est in calice, id est, quod à latere fluxit, & illius sumus participes.* & addit: Paulum noluisse dicere μετέχω, id est, participationem, sed κοινωνίαν

ideſt, communicationem, vt indicaret per hoc Sacramentum ita participari corpus, & ſanguinem Domini, vt fiant vnum participans, & res participata, intima quadam, & vera coniunctione: quomodo verè comiũcta ſunt per Incarnationem verbum Dei, & caro. Certè Dei verbum, & caro non ſunt coniuncta figuratè, aut per fidem tãtùm, ſed verè, & realiter. Cyrillus quoque li. 10. in Ioan. c. 13. ex hoc loco probat, Chriſtum per Euchariſtiam nobis vniri non ſolùm per charitatem, ſed etiam verè, & corporaliter.

TERTIO, probatur ex intentione, & propoſito Apoſtoli, quod erat auertere Corinthios à ſacrificiis Gentilium, & ab eſu carnium immolatarum, vt patet ex toto contextu: auertit autem illos oſtendendo menſam, & ſacrificium longè præſtantius, quo frui poſſunt. Illuſtrat autem rem totam Chryſoſtomus inſigni ſimilitudine. Sicut enim amans quiſpiam, cùm videt perſonam à ſe amatam deſiderare veſtes, aut aliud aliquid alicuius alterius, continuò offert ipſe ſua illis meliora, & præſtantiora: ita etiam Apoſtolus, cùm videret Corinthios deſiderare ſanguinem ſacrificiorum, & eſum carnium immolatarum, vt eos reuocaret, oſtendit illis menſam Domini, in qua ſanguinem, & carnem habent ſine comparatione præſtãtiorem. Sed ſi vera eſſet ſententia aduerſariorum, nihil Apoſtolus obtinuiſſet. Si enim vera caro & verus ſanguis non eſt in altari, ſed tantum figura, & ſignum, non magis mouebit oratio Apoſtoli, quàm moueret qui perſonæ amatæ offerret veſtem ſericam depictam, vt eam auerteret a veſte ſerica vera concupiſcenda.

CAP. XIII.

Idem probatur ex cap. 11. prioris ad Corinthios.

ALTER. locus ad vſum Sacramenti pertinens habetur ca. 11. prioris ad Corinth. vbi præter verba inſtitutionis, quæ ſuprà tractata ſunt, habentur illa verba: *Qui manducat, & bibit indignè, iudicium ſibi manducat & bibit, non diiudicans corpus Domini.* Et ſuprà: *Reus erit corporis, & ſanguinis Domini.* Hinc enim conficitur hoc argumentum. Reprehenduntur quidam, quod indignè recipiant corpus Chriſti, & inde dicuntur nõ vitam, ſed iudicium haurire. At iſti non recipiunt ſpiritu, & fide corpus Chriſti, quia vtiliter reciperent, ſi ita reciperent; ergo recipiũt ſolo corpore; ergo corpus Chriſti verè præſens eſt in Euchariſtia, neque enim ore corporali ſumi poteſt corpus Chriſti, vt eſt in cœlo

Aduerſarij duobus modis eludere conantur hunc locum: dicunt enim eos, qui indignè accedunt, duplici de cauſſa reos fieri corporis Domini, & iudicium ſibi manducare. PRIMO, quia non recipiunt verè corpus Domini, quod eis in illis ſymbolis Deus offert, quod idem eſt, ac ſi illud in terram abiicerẽt, & conculcarẽt.

SECVNDO, quia iniuria afficiunt ſymbola corporis Domini: iniuria autem ſymboli, ſeu imaginis refertur ad ipſum, cuius eſt ſymbolum, vel imago. Vtramque cauſſam breuiter attingit Caluinus, l. 4. Inſt. c. 17. § 33. fuſiùs autem Petrus Martyr in comment. huius loci, vbi ponit exemplũ ſtatuæ principis, & Petrus Boquinus in li. contra Heshuſium, pag. 164. vbi etiam adfert exemplum Theodoſij, qui grauiſſimè puniuit, eos qui vxoris ſuæ imaginem affecerant contumelia.

SED neutra cauſſa ſolida eſt. Ac, vtà poſteriore incipiamus, miranda eſt inconſtantia Caluiniſtarum. In cauſſa enim imaginum non putant ſe peccare in Chriſtum & ſanctos, cum eorum imagines demoliuntur; & rident Catholicos, cùm illis obiiciunt, honorem, & contumelias imaginum referri ad exemplar: nunc autem ſummum ſacrilegium eſſe volunt indignè ſumere figurã corporis Chriſti, quòd ea iniuria in Chriſtum ipſum redunder. Porrò Klebitius tam eſt ſine mente, vt in eadem pagina in ſolut. 7. argument. inuehatur in eos, qui imagines Chriſti, & Sanctorum non demoliuntur, in qua dixerat peccare eos, qui indignè ſumũt ſymbola corporis Domini; quia in Regem peccat, qui ſigillo eius iniuriam facit, quia nimirum in ſigillo ineſt Regis imago.

PRÆTEREA non cenſetur fieri iniuria imagini, niſi quando eo animo quis imaginem violat, vt illi iniuriam faciat: ſi enim alia de cauſſa imago diſcerpatur, conculcetur, maculetur, vt ſæpiſſimè vſu venit in imaginibus, vel humi depictis, vel in vaſis, veſtibus, aliiſque eiuſmodi rebus exiſtentibus, nemo dicit violatum eſſe eum cuius illæ imagines ſunt. At qui Sacramentũ Euchariſtiæ percipiũt cum conſcientia peccati lethalis, rei fiunt corporis Domini, & iudicium ſibi manducant etiamſi non acceſſerint animo Euchariſtiam violandi: non igitur illa cauſſa eſt huius peccati, quod Euchariſtia ſit figura corporis Chriſti.

ADHÆC, ſi ideo peccarent, qui indignè ſumunt Euchariſtiam, quia illa Chriſtum repræſentat, non liceret homini peccatori aſpicere, vel tractare imaginẽ Chriſti depictam; neque verbum Dei audire. Nam iſta etiam Chriſtum repreſentant, & offerunt. immò opinione aduerſariorum, melius verbi Dei prædicatio Chriſtum nobis ſignificat, & offert, quàm vllum Sacramentum. Et cur quæſo, Manna, & aquam de petra ſumebant promiſcuè boni, & mali; digni, & indigni, & tamen non dicebantur vlli rei corporis Domini, neque iudicium ſibi manducabant, licet illa etiam Chriſtum repræſentarent, & offerrent eo modo, quo Euchariſtia aduerſariorum ſententiã?

Si OBIICIAS non licuiſſe in Teſtamento veteri homini polluto edere de carnibus ſacrificij, Leuit. 7. nec de panibus propoſitionis, 1. Reg. 21. RESPONDEO, id pro nobis facere. Illa enim, quia erant typi quidam, & figuræ Sacramenti Euchariſtiæ, exigebãt munditiam quandam corporalem, vt inde intelligeremus ſpiritualem munditiam, quam exigit res figurata.

Si rurſus OBIICIAS, in Baptiſmo eſſe aquam veram, & naturalem, & non Spiritum ſanctum ſub ſpeciebus aquæ; & tamen, qui aquam illam ſine debita diſpoſitione ſumit in Baptiſmo, ſine dubitatione peccat in Sacramentum Dei, & proinde etiam in ipſum Deum.

RESPONDEO, id quidem eſſe verum, peccare, qui Sacramentum quodcumque indigne, & ſine diſpoſitione ſumunt, quia ponunt obicem gratiæ Dei, non autem quia materia illa ſignificat, vel repræſentat aliquid ſacrum. At in Euchariſtia ſumenda præter diſpoſitionẽ, ne in vacuum Sacramẽtum recipiatur, requiritur etiã ſingularis quædam, & ſpecialis reuerentia, & puritas: quod patet tum ex verbis Pauli: *Reus erit corporis Domini, Iudicium ſibi manducat*: nihil enim tale de vllo alio Sacramento vſquam legimus, nec vllus diceret reum eſſe Spiritus ſancti, qui aquam Baptiſmi indignè tractat; tum ex pœna, qua puniebantur olim qui Sacramentum Euchariſtiæ indignè percipiebant; nam vel ægrotabant, vel moriebantur, vt Apoſtolus teſtatur: *Ideo inter vos multi infirmi, & dormiunt multi*; & exempla aliqua refert Cyprianus in ſer. de lapſis, qualia de Baptiſmo nuſquam inueniuntur: tum denique, quòd ſemper in Eccleſia diligentiſſimè cauerint, ne vlla particula Euchariſtię in terram caderet. TERTVLLIANVS de corona militis: *Calicis, aut panis noſtri aliquid decuti in terram, anxiè patimur*: at aquam Baptiſmi ipſi proiicimus, dum baptizamus. Quare non ideò ſolum honoranda eſt Euchariſtia, quia eſt Sacramentum, vel figura, vel ſignum corporis Domini, ſed ob aliam lõgè

maiorem cauſſam: nulla autem fingi poteſt; niſi quia ipſum Dominum verè continet, nam cetera communia ſunt aliis Sacramentis, & figuris.

Iam ALTERA cauſſa, quam adferunt aduerſarii, cur Paulus reprehendat indignè ſumentes Euchariſtiam, quod videlicet illi non recipiant vere corp⁹ Domini, quòd ſacra ſymbola illis offerũt; nihil habet probabilitatis. NAM Apoſtolus non dicit eos peccare, quòd nõ recipiant, ſed quòd recipiant indignè, vbi crimen ponit in ipſa ſumptione, non in omiſſione ſumptionis.

PRÆTEREA illa verba: *Iudicium ſibi manducat, & bibit*, aperte indicant, ipſum quod ſumitur ab indignis adferre illis mortem, cum alias adferat ſalutẽ: hoc enim eſt manducare iudicium, ſumere aliquid, quod ſumptum noceat.

PRÆTEREA illa verba: *Non diiudicans corpus Domini*, quid aliud ſignificare poſſunt, niſi nõ diſcernens corpus Domini, ſedita ſumens, ac ſi non eſſet corpus Domini? vbi certè non negatur manducatio veri corporis, ſed aſſeritur maximè.

B

PRÆTEREA, ſi nollent impij ſumere corpus Chriſti non accederent ad Communionem: ergo cùm accedunt, non in eo peccant, quod volunt corpus Domini, ſed in eo, quod illud volunt, cum ſint eo indigni.

DENIQVE omnes interpretes, atque omnes veteres ita hunc locum ſemper intellexerunt. Baſilius li. 2. de Baptiſmo, cap. 3. Chryſoſtomus homil. 24. in priorem ad Corinth. prope finem homil. 83. in Matt. & homil. 45. in Ioan. Origenes homil. 2. in Pſalm. 37. Heſichius li. 6 in Leuiticum, cap. 26. Hieronymus in 1. cap. Malach. Theophylactus, Oecumenius, Ambroſius, & Theodoretus in cap. 11. primæ ad Corinth. in eo ponunt peccatum, de quo loquitur Apoſtolus, quod immundi, ac ſordidi puriſſimum Domini corpus ſumere audeamus. Et Chryſoſtomus quidem addit exemplum de eo qui purpuram regiam in lutũ abiicit, qui non minus peccare cenſetur, quàm ſi eam ſcinderet. Theophylactus ponit exemplum de luce ſolis, quæ oculis ægris nocet, non quia nõ videtur, ſed quia nimia lux offendit debiles, & infirmos oculos. Oecumenius comparat indignè communicantes cum iis, qui Chriſtum crucifixerunt; qui certè non ſolum peccarunt, quia Chriſtum vt Deum non receperunt, ſed quia eũdem iniuria grauiſſima affecerunt. CYPRIANVS ſerm. de cœna domini: *Vbi ſacrum cibum mens perfida tetigit, & in ſceleratum os panis ſanctificatus intrauit, &c.*

Denique AVGVSTINVS li. 5. de Baptiſmo, cap. 8. *Sicut*, inquit, *Iudas, cui buccellam tradidit Dominus, non malum accipiendo, ſed malè accipiendo, locum in ſe diabolo præbuit, ſic unaquæque quiſque ſumens Dominicum Sacramentum non officit, vt quia ipſe malus malum fit, aut quia non ad ſalutem accipit, nihil acceperit: corpus enim Domini, & ſanguis Domini, nihilominus erat etiam illis, quibus dicebat Apoſtolus, Qui manducat indignè, iudicium ſibi manducat:* & lib. 1. contra Creſconium. cap. 25. probare volens vſum malum rerum bonarum nocere: *Quid*, inquit, *de ipſo corpore, & ſanguine Domini, vnico ſacrificio pro ſalute noſtra, quamuis ipſe Dominus dicat, Niſi quis manducauerit carnem meam, & biberit ſanguinem meum, non habebit in ſe vitam, nonne idem Apoſtolus docet, etiam hoc pernicioſum malè vtentibus fieri, cum ait, Quicunque manducauerit panem, vel biberit calicem Domini, indignè, reus erit corporis, & ſanguinis Domini?* Quo loco Auguſtinus apertiſſimè dicit, indignos peccare, quia ſumunt ipſum corpus Domini, vnicum ſacrificium ſalutis noſtræ: certè autem vnicum ſacrificium ſalutis non eſt ſymbolum panis, ſed ipſum verum Domini corpus. Idem Auguſtinus in epiſ. 20. ad Honoratum, cap. 27. loquens de ſuperbis, qui indignè communicant: *Et ipſi*, inquit *adducti ſunt ad menſam Chriſti, &* A *accipiunt de corpore, & ſanguine eius, ſed adorant tantùm, non etiam ſaturantur, quia non imitantur.* Vbi dicit, ſuperbos licet ſine fructu communicent, tamen percipere corpus Domini: & ne putemus eum loqui de corpore figuratè, id eſt, de pane, qui eſt ſignum corporis, dicit eos adorare id quod ſumunt, ſed inde non ſaturari. Denique in epiſt. 162. vltra medium: *Tolerat*, inquit, *ipſe Dominus Iudam Diabolum, furem, & venditorem ſuum: ſinit accipere inter innocentes diſcipulos, quod fideles nouerunt precium noſtrum.* At certè non eſt precium noſtrũ, fruſtum panis, ſed vera Chriſti caro.

SED obiicit Caluinus lib. 4. Inſtitu. ca. 17. §. 34. quædam loca Auguſtini, vbi videtur ſanctus ille Doctor negare ſumi ab impiis corpus Chriſti. Tracta. 26. in Ioan. diſtinguit Auguſtinus viſibile Sacramentum à virtute, ſeu re Sacramenti: ac dicit ab Impiis ſumi tantum viſibile Sacramentum non virtutem, aut rem Sacramenti, & Sacramentum, quidem proponi omnibus, ſiue ad vitam, ſiue ad exitium, rẽ verò ipſam omnibus ad vitam, nulli ad exitium. Quod autem per virtutem, & rem ſacramenti non ſolum intelligatur gratia iuſtificans, ſed etiam corpus Chriſti, probat Caluinus ex antitheſi inter viſibile, & inuiſibile. Nam corpus Chriſti non eſt viſibile in Euchariſtia: ergo non comprehenditur nomine Sacramenti viſibilis, quod à bonis, & malis ſumitur: ſed nomine rei inuiſibilis, quę ſumitur ſolum à bonis.

RESPONDEO, S. AVGVSTINVS per virtutem, ſeu rem Sacramenti, non intelligit corpus Chriſti abſolutè, ſed gratiam iuſtificantem, id eſt, effectum carnis Chriſti ſpiritualiter reficientis. Id patet tum ex eo, quod ibidem dicit, Patres Teſtamenti veteris in Manna de cœlo pluente ſumpſiſſe virtutem, & rem Sacramenti, quam nos in Euchariſtia ſuſcipimus. Patres autem nõ ſumebant re ipſa carnem Chriſti, quæ nondum erat, ſed ſumebant effectum eius, id eſt, gratiam, quæ dabatur ex merito paſſionis Chriſti futuræ, tum ex eo, quod ibidem cum aſſerit impios non ſumere carnem Chriſti, addit vocem, *Spiritualiter*: *Accipit hoc*, inquit, *qui non manet in Chriſto, & in quo non manet Chriſtus, procul dubio non manducat ſpiritualiter carnem eius, nec bibit ſanguinem, licet carnaliter, & viſibiliter premat dentibus ſignum corporis, & ſanguinis.* Hæc ille. Porrò, corpus ipſum Chriſti ſine effectu ſuo, id eſt, ſine ſpirituali nutritione animæ, non diſtinguit Auguſtinus à viſibili Sacramento, ſed ſimul cum illo comprehendit, licet nõ ſit viſibile ipſum corpus, niſi in ſpecie panis. Ratio cur non diſtinguat corpus à ſigno viſibili, eſt, quia, non maiorem fructum percipiant ex Communione, qui ſic accipiunt corpus Chriſti, quã ſi nihil perciperent, niſi ſolum ſignum. Ac ne miretur Caluinus, nos dicere comprehendi corpus Chriſti nomine ſigni viſibilis, cogitet Scholaſticos omnes dicere ſolitos Chriſti corpus ſumi ab impiis Sacramẽtaliter tantum; cum tamen conſtet à Scholaſticis non negari ſumi ab impiis verè ipſum Chriſti corpus. Itaque Sacramentaliter tantum, ſiue, quod Auguſtinus dicit, in ſigno viſibili tantum non excludit corpus Chriſti, ſed effectum corporis Chriſti.

C

D

SED obiicit alium locum ex tract. 59. in Ioan. vbi Auguſtinus dicit, Apoſtolos ceteros manducaſſe panẽ Dominum, Iudam manducaſſe panem Domini: & ſerm. 2. de verb. Apoſtoli: *Tunc erit*, inquit AVGVSTINVS, *vnicuique corpus, & ſanguis Chriſti, ſi quod in Sacramento ſumitur, in ipſa veritate ſpiritualiter manducetur, ſpiritualiter bibatur.* Obiicit etiam alia loca, ſed, in eandem ſententiam.

RESPONDEO, apud Auguſtinum ſæpiſſimè illud ſolum dici tale, & verè tale, quod habet effectum ſuum coniunctum: res enim ex fructu æſtimatur. Itaque

illos dicit verè comedere corpus Chriſti, qui vtiliter comedũt: quomodo etiam nos vulgò dicimus aliquẽ nihil comediſſe, qui tam parum comedit, vt non ſufficiat ad eius vitã ſuſtentandam, aut certè, quod comedit, non retinet ſed continuò eiicit. Idem etiam Auguſtinus lib. 4. in Iulianum, cap. 3. cum dixiſſet, opera virtutum ſine fide eſſe mala, & vitioſa explicat, ſe illud ſolum appellare verum bonum, quod ad æternam ſalutem ducit. Et lib. 11. contra Fauſtum, cap. 7. oſtendit in Scripturis ita ſæpe accipi vocabula, vt non ſubſtantiam rei, ſed qualitatem, vel effectum ſignificent: vt 1. Cor. 15. dicuntur corpora poſt reſurrectionem futura ſpiritualia: quia talia erunt quoad effectũ, non quoad ſubſtantiam: & ibidem dicitur, *Caro, & ſanguis regnum Dei non poſſidebunt*, vbi caro accipitur pro carnis corruptione. Et 2. Cor. 5. *Si nouimus Chriſtum ſecundum carnem, iam non nouimus*, vbi etiam caro nõ ſubſtantiam carnis ſignificat, ſed mortalitatem. Sic igitur dicuntur impii non comedere corpus Chriſti, licet ſumant Sacramentum Euchariſtiæ, quia nihil eis prodeſt, nec inde nutriuntur, aut roborantur. Denique in ſerm. 2. de verbis Apoſtoli à Caluino citato, AVGVSTINVS dicit: *Illud manducare, reſici eſt; illud bibere, quid eſt, niſi viuere?* cum ergo manducare apud illum eo loco ſit reſici, quid mirum, ſi dicat eos non verè manducare qui non reficiuntur?

SED vrget Caluinus alium locum ex lib. 11. ciuit. ca. 25. vbi Auguſtinus refert quorundam opinionem, qui putabant impios quoſcunque ſaluandos eſſe, modò non in Sacramento ſolùm, ſed reipſa comediſſent corpus Chriſti: refellit autem eam opinionem: atque affirmat, impios non poſſe dici verè comedere corpus Chriſti, ſed ſolum Sacramento tenus.

RESPONDEO, eo loco per corpus Chriſti accipit Auguſtinus corpus Chriſti myſticum, cuius etiam Sacramentum eſt Euchariſtia, vt ipſe ibidem dicit. Nam opinio, quam refutat, ita accipiebat corpus Chriſti: dicebant enim illi non poſſe perire eos, qui Sacramentum percepiſſent, in vera Eccleſia conſtituti, quia eo modo non ſolum Sacramentum ſumebant vnitatis fidelium, ſed etiam comedebant corpus Chriſti, id eſt, incorporati erant illi vnitati. Auguſtinus autem refellit, ac dicit; neque etiam eo modo impios comedere corpus Chriſti, quia non poſſunt eſſe membra Chriſti cùm ſint membra meretricis: vbi tamen non negat impios eſſe de corpore Chriſti, quod eſt Eccleſia, ſed negat eſſe membra viua eius corporis. Itaque argumẽtum Caluini in manifeſta equiuocatione verſatur. Sed de his hactenus.

CAP. XIV.

Soluuntur argumenta aduerſariorum deprompta ex verbo Dei.

NVNC tandem ſoluenda ſunt argumenta, quæ aduerſarii ex verbo Dei proferunt, vt probent Chriſti corpus non eſſe reuera in Euchariſtia. Proponam autem argumenta ſecundum ordinem librorum Scripturæ ſacræ, memoriæ cauſſa.

PRIMVM argumentum ſumunt ex illis verbis Pſal. 113. *Deus autem noſter in cælo:* Et Eſa. 66. *Cælum mihi ſedes eſt.* Ex his locis hoc argumentum inſtituit Petrus Martyr, in lib. contra Gardinerum, par. 1. 8. obiecto: *Chriſtus vt homo poſt reſurrectionem eſt in eadem ſede cum Patre, quia ſedet ad dexteram Dei, ergo ſicut Deus Pater in cælo ſedem habet, ibique quærendus eſt, non in templo, vel pixide, ita etiam Chriſtus, niſi velimus, ſedem Dei & cælum in pixide contineri.*

A RESPONDEO; Argumentum hoc nihil omnino probare, vel potius cõtrarium probare eius, quod auctor intendit. Nam licet ſedes Dei, dicatur cœlum, quia in eo loco Deus manifeſtat gloriam regni ſui: tamen etiam extra eum locum Deus inuenitur, cum ſit vbique: & falſum eſt Deum non eſſe quærendum, niſi in cœlo, cum Act. 17. Paulus dicat, vbique poſſe quæri, & inueniri Deum, quia non longe eſt ab vnoquoque noſtrum: in ipſo enim viuimus, mouemur, & ſumus. Eodem igitur modo Chriſtus homo licet ſit in cœlo, & ibi ſedeat in throno regni manifeſtans Angelis, & beatis gloriam ſuam: etiam extra cœlum eſſe poteſt, vbi ipſe voluerit: non ego dicimus cœlum eſſe in pixide; ſed Chriſtum in cœlo, & extra cœlum eſſe poſſe.

SED vrget Martyr in ſolutione obiecti 48. hoc ſophiſma: *Chriſti corpus eſt in cœlo, Chriſti corpus eſt in Sacramẽto, ergo Sacramentũ eſt in cœlo.* Et quia reſponderat
B Gardinerus vitioſum eſſe argumentum, cũ cõſtet quatuor terminis, iterum Martyr, affirmat nõ eſſe niſi tres terminos, videlicet Chriſti corpus exiſtens in cœlo, exiſtens in Sacramento: & duobus aliis argumentis contendit omnino ſequi, vt Sacramentũ ſit in cœlo, ſi corpus Chriſti eſt in cœlo, vt Scriptura dicit, & etiam in Sacramento, vt nos dicimus. SECVNDVM igitur argumentum eſt: *Eſſe idẽ corpus eodem tempore cum Sacramẽto, & non cum Sacramento, cõtradictio eſt manifeſta, ergo Chriſti corpus in cœlo erit etiam cum Sacramento, proinde Sacramentum erit in cœlo: nam ſi ſit in cœlo ſine Sacramento, erit eodẽ tempore cum Sacramento, & nõ cum Sacramento.* TERTIVM
C eſt in prima figura: *Omne Chriſti corpus, vel quidquid eſt Chriſti corpus, eſt in cœlo. Sed Sacramentum Euchariſtiæ eſt Chriſti corpus, ergo Sacramentum Euchariſtiæ eſt in cœlo.*

RESPONDEO, In PRIMO argumento verè ſunt quatuor termini, vt Gardinerus dixit. Nam in concluſione, *Ergo Sacramentum eſt in cœlo*, non accipitur, exiſtens in Sacramento, qui fuit tertius terminus in præmiſſis, ſed ipſum Sacramentum, qui eſt quartus terminus: aliud enim eſt eſſe in Sacramẽto, aliud eſſe Sacramentum. Itaque vel argumentum eſt omnino vitioſum, vel ita concludi debuiſſet, Chriſti corpus eſt in cœlo, Chriſti corpus eſt in Sacramento; ergo quod eſt in ſacramento, eſt in cœlo: ſiue ergo res exiſtens in Sacramento, eſt res exiſtens in cœlo. Et hoc eſt verum, ſed non inde ſequitur, ergo Sacramentum eſt in cœlo, cum aliud ſit Sacramentũ, aliud res exiſtens in Sacramẽto.

SECVNDVM argumẽtum nihil concludit, quia ex eo, quod Chriſti corpus eſt in cœlo, vbi non eſt Sacramẽtum, non ſequitur Chriſti corpus eſſe cum Sacramento, & non eſſe cum Sacramento: ſed tantum ſequitur Chriſti corpus eſſe in Sacramento, & extra Sacramẽtum, vel eſſe cum Sacramento, & eſſe ſine Sacramento, vel eſſe non cum Sacramento. Quæ omnia ſunt vera, & nullo modo contradicentia, cum omnia ſint affirmantia; cõtradicentium enim altera negare, altera affirmare debet. Idem videmus in ſimilibus, Nã ex eo, quod idem Deus eodem tẽpore eſt in cœlo, & in terra; & in cœlo non eſt Deus cum terra, nec in terra eſt cum cœlo: non colligimus; ergo Deus eſt in cælo, & non eſt in cœlo, vel, eſt cum cœlo, & non eſt cum cœlo: ſed ſolum colligimus; ergo Deus eſt in cœlo, & extra cœlum; eſt cum cœlo, & ſine cœlo. Idem apparet in anima quæ ſimul eſt in capite, & pedibus; cum tamen nec pedes ſint in capite, nec caput in pedibus.

TERTIVM argumentũ eſt quidem in prima figura, ſi accipiatur corpus Chriſti pro corpore Chriſti naturali, & myſtico, ſed tunc eſt falſa propoſitio: *Omne corpus Chriſti eſt in cœlo*: nam Eccleſia militans eſt corpus Chriſti, & non eſt in cœlo. Si verò accipiatur corpus Chriſti pro ſolo naturali corpore; tũc vera eſt propoſitio, ſed non eſt vniuerſalis, neque argumentum eſſe

potest in prima figura. Non enim propositio est vniuersalis, si signum illud (*Omne*) addatur ad terminum singularem: idem enim est; Petrus, &, Omnis Petrus, si de vno tantùm loquaris. Præterea etiam assumptio est falsa. Non enim Sacramentum Eucharistiæ est corpus Christi, sed continet corpus Christi: Sacramentum enim est signum sensibile.

SECVNDVS locus est Matth. 15. *Omne quod intrat in os, in ventrem vadit, & in secessum emittitur. Sed corpus Christi non emittitur in secessum, sed solus panis; ergo non intrat corpus Christi in os, sed solus panis.* Argumentum est Petri Martyris in lib. contra Gardinerum, 1. par. obiecto 88.

RESPONDEO cum Algero initio secundi libri, ad similia obiecta oportuisse quidem aures obturare, & nihil respondere: tamen ob hæreticorum importunitatem, ac ne pusilli scandalizentur, breuiter argumento satisfaciendum. Dico igitur, apud Catholicos quæstionem esse physicã, quid fiat de speciebus corruptis in stomacho, de qua nos hoc loco non disputamus: de corpore autem Christi, de quo solo disputationem instituimus, nullam esse quæstionem, sed certum esse, Christi corpus intrare per os communicantium, & tamen non emitti in secessum, sed corruptis in stomacho speciebus sine vlla sui læsione desinere ibi esse: sicut ante cõsecrationẽ panis, sine vllo detrimento suo ibi non erat. Solũ igitur quæstio manet de verbis Domini, quomodo cum illis cohæreat, quod dicimus: aliquid per os intrare, & in secessum non emitti: Sed solutio apertissima est. Loquitur enim Dominus de cibis, qui sumuntur ad alẽdum corpus: illi enim ordinariè eum cursum tenent, quẽ Dominus describit. Quare ipse Dominus post resurrectionem verè comedit, & bibit, vt testãtur omnes Euangelistæ in vlt. c. Euangelij, & Petrus Actor. 10. & tamen non emisit cibos in secessum, quia nõ comedit ad nutriendum corpus, sed vt exactione illa vitalis manducationis probaret se verum, & viuum corpus habere. Sic igitur corpus Christi, quod à fidelibus manducatur, non ad corpus nutriendum, sed ad animam sustentandam, vt Ambrosius dicit lib. 1. de Sacramentis, cap. 4. non est necesse, vt corporaliter digeratur, vel in secessum emittatur.

Excipit Petrus Martyr, exemplum allatum de Christo comedente post resurrectionem, non esse ad rem: quia Dominus loquebatur Matth. 15. de hominibus mortalibus comedentibus, non de immortalibus. At sicut ipse restringit verba Domini ad mãducãtes mortales: ita nos restringere possemus ad cibum corruptibilem, quale non est corpus Christi, quod in Sacramẽto sumimus. Et præterea exemplum nostrum maximè est ad rem. Nam Dominus si tantùm loquebatur de mortalium manducatione, ideo de eis tantùm loquebatur, quia illi soli comedunt, vt nutriantur: quocirca per se loquebatur de omnibus, qui comedunt vt nutriantur, per accidens autem loquebatur tantum de mortalibus. Nam si immortales indigerent nutritione, certè etiam ipsi post comestionem digererent cibum, & egererent excrementa: sicut à contrario cùm aliquis mortalis comedit, & inde non nutritur, sed euomit quod comederat, quod intrauit per os in secessum non vadit. Exemplum igitur Christi comedentis post resurrectionem, aptissimum est ad demonstrandum eum solum cibum intrare per os, & in secessum emitti, qui sumitur ad corpus nutriendum.

TERTIVS locus est Matt. 24. *Si dixerint vobis, Ecce hic, aut illic est Christus, nolite credere. Non igitur credendum est, cùm dicunt (papistæ) Ecce in illo altari, aut in illa pixide est Christus.* Argumentum est eiusdem Petri Martyris, in lib. contra Gardinerum, 1. par. obiecto 9.

RESPONDEO; Monet Christus, vt caueamus impostores, qui se nomine Christi venditabant: subiungit enim: *Surgent Pseudochristi, &c.* Sed duobus conditionibus describit hos impostores, quæ omnino repugnant Eucharistiæ, vt nulla probabilitate trahi possit hic locus ad Eucharistiam. PRIMO dicit, eos impostores clanculum venturos, non, apertè, & manifestè; vt patet ex illis verbis. *Ecce in deserto est, ecce in penetralibus.* Vnde etiam opponit his clandestinis Pseudochristis aduentum suum toti orbi terrarum conspicuum, quẽ comparat fulgori Solis: nemo enim dicit: Hic est Sol, aut ibi est Sol: nam vix apparuit supra horizontem, cum totum hemispherium splendore implenit, vt non sit opus indicare vbi sit. SECVNDO dicit, eos venturos visibiliter, & more humano loquentes, & tractantes cum hominibus, licet in angulis, & penetralibus: nam dicit fore homines, qui verbis, & falsis prodigiis decipiant. Vtraque conditio deest Eucharistiæ. Nam INPRIMIS non in deserto, aut penetralibus, sed in mediis vrbibus, in frequentissimis templis, in editis, & conspicuis altaribus consecratur, & asseruatur. Et PRÆTEREA licet ista publicè in toto mundo Eucharistia habeatur, & honoretur, tamen Christus non visibiliter, nec more humano ibi adest, neque prædicat, aut miracula facit, sed ita est ibi, ac si non esset, quod attinet ad iudicium exteriorum sensuum.

SED instat Petrus Martyr: *Licet Christus non loquatur eo loco de Eucharistia, tamen rectè adfertur iste locus contra Papistas errantes circa Eucharistiam. Nam Christi mens eo loco fuit, admonere fideles, ne temerè credendo decipiantur, & pro vero Christo recipiant impostores: at non minus periculum imminet, si Christum in pane esse credant, & creaturam pro creatore adorent.* AT probare debuit, non assumere, idem esse periculum. Siquidem magnum imminet periculum, si credamus alicui homini prædicanti in deserto se esse Christum; cùm Dominus apertè monuerit, se non venturum more Prædicatoris, aut Prophetæ clanculari, sed solùm more Iudicis, idque in nubibus cœli manifestissimè. Nusquam autẽ Christus monuit, se non futurum inuisibiliter in Sacramento: immò contrarium dixit, tum per se, cùm ait, *Hoc est corpus meum*; tum per Ecclesiam, cui vt obediremus, imperauit.

QVARTVS locus est Matth. 26. *Pauperes semper habebitis vobiscum, me autem non semper habebitis.* Vrgent hunc locum vehementer Caluinus lib. 4. Institut. cap. 17. §. 26. & Martyr contra Gardinerum in 2. obiecto: *Nam si verè Christus est in Eucharistia*, inquit Matryr, *contraria sententia erit vera, nimirum: Pauperes non semper habebitis, me autem semper habebitis. Nam post resurrectionem non habebimus pauperes. sed in hac vita tantùm, atque ita non semper habebimus, Christum autem, & hic in omnibus templis, & in alia vita in cœlo semper habebimus.* ET quia Catholici fortè respondere possent, hîc agi de præsentia Christi pauperis, & egentis hominum obsequiis, qualis nunc non habetur à nobis: contrà illi probant, Christum, hoc loco se à pauperibus distinxisse, cum ait: *Pauperes semper habebitis, me autem non semper*; Nec loqui eum de obsequio vtili; sed de cultu, & honore: nam ideo Apostoli murmurabant, quia viderant subtractum precium pauperum necessitatibus, & effusum in cultum, & honorem quendam, quo Christus non egebat, neque eum requirebat. At eiusmodi cultum adhuc possemus exhibere Christo præsenti, si in Eucharistia adesset. Quare necesse esse concludunt, vt vel non sit Christus in Eucharistia, vel falsa sint illa verba: *Me autem non semper habebitis*, id est, ita præsentem, vt rebus preciosis corpus meum honorare possitis. ADDIT Martyr Christum his verbis apertè notasse Papistarum idololatriam,

qui Euchariſtiam honorant auro, argento, ſuffitu, aliuſq; rebus preciosis. DENIQVE, tum Caluinus, tum Martyr confirmant expoſitionem ſuam ex Auguſtino qui tract. 50. in Ioan. conferens hunc locum: *Me autem non ſemper habebitis*, cum illo: *Vobiſcum ſum omnibus diebus*, dicit priorem locum intelligi de præſentia carnis, poſteriorem de præſentia maieſtatis.

RESPONDEO; Loquitur Dominus de præſentia ſua corporali, ac viſibili, & ſecundum eum ſtatum in quo aliquid vtilitatis corporalis ab hominibus recipere poterat. Id patet quia loquitur de obſequio à Maria ſibi præſtito in illa vnctione, ac dicit non ſemper ſe ita fore præſentem vt tale obſequiũ recipere poſſit. Porrò Magdalena vnxit certã partem corporis, quam videbat, & tangebat, proinde more humano cum ea verſabatur Dominus. PRÆTEREA loquitur Dominus de præſentia, qua habemus nobiſcum pauperes: id enim requirit antitheſis: *Pauperes ſemper habebitis, me autẽ non ſemper*, id eſt, eo modo, quo habebitis pauperes, id eſt, viſibiliter, & more humano conuerſantem: Neq; illud Magdalenę obſequium, fuit ſolius honoris, ſed etiam commodi, & vtilitatis, ſiue reſpiciamus intentionem Mariæ, ſiue intentionẽ Spiritus ſancti illam mouentis. Illa enim ſine dubio, id fecit ad refocillanda Chriſti mẽbra ex laboribus fatigata: Spiritus ſanctus autem intendebat etiã per hoc Marię miniſterium ſignificare Chriſti mortẽ, & ſepulturam imminere; ſic enim Dominus ait: *Præuenit vngere corpus meũ in ſepulturã*. Vnctio autẽ corporũ non eſt tantum honoris, ſed etiam vtilitatis, quia conſeruat, & odorem tribuit. Secundũ præſentiam igitur talem, id eſt, viſibilem, & obſequio indigentem, non habemus nunc Chriſtum: nec tamen carentia huius præſentiæ repugnat præſentiæ eiuſdem Chriſti in Euchariſtia, quæ eſt inuiſibilis, & nullo indigens obſequio. Nam ſi Dominus Luc. vlt. dixit, *Hæc loquutus ſum vobis, cum adhuc eſſem vobiſcum*, vbi ſignificauit, ſe non eſſe iam cum illis, quia nõ verſabatur amplius cum eis more humano, licet verè, & viſibiliter adeſſet: quantò magis nos dicere poſſumus, Chriſtum non eſſe iam nobiſcum iuxta illud: *Me autem non ſemper habebitis*: cùm non modò non verſetur nobiſcum more humano, ſed ne adſit quidem viſibiliter?

Ex his ruunt omnia obiecta aduerſariorum. Nã IMPRIMIS non ſunt cõtrariæ ſentẽtiæ, vt Martyr obiiciebat: *Pauperes sẽper habebitis, me autem nõ ſemper*: & Pauperes non ſemper habebitis, me autẽ ſemper. Nam ſi intelligãtur de diuerſo modo præſentiæ, ambæ sũt veræ.

DEINDE falſum eſt, quod illi aſſumebant, poſſe Chriſto exhiberi obſequium tale in Euchariſtia, quale exhibuit Maria. Nam (vt paulò antè oſtendi) illud obſequium fuit non ſolius honoris, ſed etiam vtilitatis; qualis obſequij nunc Dominus capax non eſt. Et præterea illa obſequium præſtitit Chriſto viſibiliter præſenti, & vnxit certa membra, quod nos facere non poſſumus. immò ſi quid valeret obiectum aduerſariorum, ſequeretur Chriſtum, ne in cœlo quidem nunc eſſe. Nam etiam in cœlo exiſtentem poſſumus honorare, auro, argento, ſuffitu, ac ſimilibus rebus vt honoramus in Euchariſtia. Nec enim ſuffitum adhibemus, vt oblectemus nares Chriſti, vel aurum, vt oblectemus eius oculos corporales, ſed adhibemus iſta extrinſecus ad ſpecies illas panis, & vini, vt teſtemur pium affectum erga ipſum; ſicut etiam facimus, cùm ornamus templa, cruces, imagines, & alia vel loca, vel inſtrumenta etiam abſente Euchariſtia.

Quod autem Martyr dicebat, notari à Chriſto Papiſtarum idololatriam, qui auro honorant Euchariſtiam: multò nos melius retorquemus in ipſum. Dominus enim dum factum Mariæ laudauit, ſatis apertè docuit cultum ſui corporis anteponendũ eſſe aliquando eleemoſynis in pauperes. Et Theophylactus in c. 14. Marci ſcribit, eos Iudæ Iſcariotis ſocios eſſe, & cum eo à Domino reprehendi, qui diſcum aureum, in quo iacere ſolet Chriſti corpus in ſacra menſa, dant pauperibus, & in viliori vaſe illud reponunt. Quod tamen intelligitur, quando non ea vrget calamitas pauperum, vt aliter prouideri non poſſit eorum neceſſitati.

Denique ad locum Auguſtini RESPONDEO; Per carnis præſentiam intelligere AVGVSTINVM præſentiam viſibilem Chriſti, more humano inter homines conuerſantis: ita enim ipſe ſe explicat: *Non ſemper habebitis*, inquit, *me vobiſcum. Quare quoniam conuerſatus eſt ſecundum corporis præſentiam quadraginta diebus cum diſcipulis, & eis deducentibus videndo, non ſequendo, aſcendit in cœlum.* Et infrà: *Habuit illum Eccleſia ſecundum præſentiã carnis paucis diebus: modò fide tenet, oculis non videt.* Hęc ille. Vbi indicat præſentiam carnis vocari, quando Chriſtus oculis videbatur, quam certè modò non habemus: nam Chriſtum in Euchariſtia fide tenemus, oculis non videmus. Adde, quod Auguſtinus ibidem non tacuit pręſentiam Domini in Euchariſtia. Dixit enim nunc adeſſe tribus modis, per maieſtatem, per prouidentiam, & per ineffabilem atque inuiſibilem gratiam: ſub quo vltimo membro, etiam Caluino teſte, includitur præſentia Domini per Euchariſtiam. Sed intelligit ipſe more ſuo non de reali præſentia, ſed per ſignum, aut fidei apprehenſionem. Verùm id repugnat eidem Auguſtino, qui ſuperiùs in eodem tractatu ſcribit, Chriſtum nunc eſſe pręſentem per fidẽ, per ſignum Chriſti, id eſt, per ſignum crucis, per Baptiſmum, & per Euchariſtiam: vbi diſtinguit Euchariſtiam à ſigno, & apprehenſione fidei.

Vbi etiam NOTANDVM eſt, fidem, ſignum crucis, & Baptiſmum non requirere realem pręſentiam Chriſti, vt requirit Euchariſtia. Nam fide apprehendimus etiam abſentia; ſignum crucis repræſentare poteſt etiã abſentia: in Baptiſmo ad eſt Chriſtus vt regenerãs: poteſt autem regenerare, etiamſi corpore abſit, quemadmodum ſol manens in cœlo, gignit herbas in terra. At in Euchariſtia Chriſtus adeſt, vt cibus reficiens, dum manducatur: non poteſt autem cibus manducari, & reficere, niſi reipſa ſit præſens.

QVINTVS locus eſt Marci vlt. *Aſſumptus eſt in cœlum, & ſedet ad dexteram Dei.* Item Act. 1. *Videntibus illis eleuatus eſt, &c.* & Act. 3. *Oportet illum cœlum ſuſcipere vſque ad tempus reſtitutionis omnium.* Philip. 3. *Conuerſatio noſtra in cœlis eſt, vnde etiam Saluatorem expectamus.* Hinc ita argumentatur Caluinus lib. 4. cap. 17. § 27. *Scriptura teſtatur Chriſtum, quod attinet ad naturam humanam aſcendiſſe in cœlum; ibique manſurum vſque addiem iudicij; & tunc demum, & non ante ad inferiora hæc loca rediturum: non igitur verum eſt tam ſæpe deſcendere, vt ſit in Euchariſtia, vt Papiſtæ volunt.*

RESPONDEO; Hoc argumentum, quod viderint aduerſariis inſolubile (vnde perpetuò clamant nos deſtruere vnum articulum Symboli) nullam reuera difficultatem habet. Nos enim fatemur Chriſtũ, quoad naturam humanam deſcẽdiſſe in cœlum, ibique nunc eſſe, & futurum vſque ad diem iudicij; neque ante deſcenſurum. At negamus conſequentiam: *Ergo non eſt verè in Euchariſtia.* Non enim vt ſit in Euchariſtia, debet cœlum deſerere, aut aſcendere motu locali: ſicut etiam, vt appareret Paulo Act. 9. & Petro cum ei dixit *Vado Romam iterum crucifigi*, & aliis ſanctis frequenter, non cœlum deſeruit, ſed ſolùm ſe conſtituit, vbi voluit & quomodo voluit. Non igitur de articulo Aſcenſionis vlla quæſtio eſt; ſed potius de articulo omnipotentiæ, vtrum ſcilicet Chriſtus poſſit ſe in pluribus locis conſtituere, & ſit verè omnipotens, an id non poſſit: de qua re ſuo loco diſſeremus.

At, inquit Caluinus, *cœlo illum expectare iubemur; non igitur in terra quærere.* RESPONDEO, Expectare iubemur, vt veniat cũ gloria reformaturus corpora nostra, mundum iudicaturus, &c. cum qua expectatione non pugnat inuisibilis præsentia ad nos interim reficiendos.

SEXTVS locus est Luc. 24. *Palpate, & videte, quia spiritus carnem, & ossa non habet, sicut me videtis habere.* Caluinus li. 4. cap. 17. §. 29. ita argumentatur: *Veritas carnis, Christo iste, probatur aspectu, & contactu. At in Eucharistia nihil videtur, aut tangitur, nisi panis: non igitur id caro, sed panis est.* Petrus Martyr in li. contra Gardinerum obiecto 123. alio modo consequentiam deducit: *Si posset fieri, vt sensus falleretur, & aliquid panis videretur & esset caro Christi argumentum infirmum fuisset, cùm probaret se carnem habere, quia videri, & tãgi poterat: potuisset enim responderi, videri quidem sensuum iudicio esse carnem, sed tamen aliud quidpiam esse.*

RESPONDEO ad Caluinum, aliud esse affirmatiuè colligere, Hoc palpatur, & videtur, ergo corpus est: aliud negatiuè, Hoc non palpatur, nec videtur, ergo non est corpus. Prior consequentia optima est, quã Dominus facit: siquidem nullo modo fieri potest, vt res incorporalis videatur, aut tangatur sensibus corporalibus, nec sensus falluntur circa proprium obiectum. Itaque necessariò quod videtur & tãgitur, corporale est. Posterior consequentia, quam Dominus nequaquam facit, sed Caluinus facit, mala est. Potest enim fieri, vt verũ corpus sit præsens, & non tangatur, nec videatur, quia tectum est alio corpore; vel quia Deus impedit, ne species sensibiles ad sensus trãsmittat: quomodo Lucæ 4. ipse transiens per medium illorum ibat, qui eum de mõte præcipitare volebant. Et de S. Gregorio Taumaturgo scribit Nyssenus in eius vita, & de S. Felice Nicolano Paulinus in natalibus eius, ita interdum eos persequutoribus occultatos, vt nulla re interposita præsentes non viderentur, aut sentirentur. Addo etiã, posse diuina virtute fieri, vt corpus existat more spirituum indiuisibiliter, vt videri ac tãgi nullo modo possit: cum tamen fieri nequeat, vt spiritus existat more corporũ diuisibiliter. Sed de hoc infrà dicemus: nunc satis est ostendisse non esse bonam consequentiam, Non videtur, aut tangitur, ergo non est corpus, licet optima sit, Videtur, & tangitur, ergo corpus est.

Iam ad Petrum Martyrem RESPONDEO, Sensus corporales falli non posse circa proprium obiectum, falli tamẽ posse circa id, quod latet sub obiecto sẽsuũ, quod tamen magis cõuenit sensui interno, quã externo. Sæpe enim accidit, vt pictores decipiãt oculos, vel imaginationem intuentium, cùm aliquid ad viuũ exprimunt: quod de illo refertur, qui ita scitè vuas depinxit, vt ad illas aues accurrerent, quasi veræ essẽt vuæ. Et in Scripturis, qui videbant, & tãgebant assumpta ab Angelis corpora, Gẽ. 18. & 19. nõ fallebãtur, cùm se corpus videre, & tãgere credebãt: sed fallebãtur tamẽ, cũ se corpus humanũ tangere, & videre existimabant. Sic etiã in Eucharistia, nõ falluntur sensus nostri, cùm nos album, quid rotũdum, solidũ sentire arbitramur: fallũtur tamen cũ nobis substantiã panis, sub illis accidentibus latere denunciant. At non propterea infirmum fuit argumentum Domini, sed efficacissimum. Solum enim probare voluit Dominus, se non esse inane spectrum, aut vmbram, seu phantasma, vt Apostoli suspicabantur, sed verũ corpus: id verò ex testimonio sensus tangendi optimè probauit: illud autem corpus esse humanum, viuũ, idem quod antea fuerat, nõ probauit Dominus hoc solo argumẽto ex tangẽdi sensu deprõpto, quod sine dubio nõ erat sufficiẽs, sed multis alijs modis, loquendo, mãducando, testimonio Angelorũ, miraculo piscium, allegatione Scripturarũ &c.

SEPTIMVS locus est Ioan. 6. *Spiritus est, qui viuificat, caro non prodest quidquam.* Hoc est potissimum fundamentũ Zuinglij, in li. de vera, & falsa religione, ca. de Eucharistia, hunc enim locum vocat murũ aheneum, & adamãtem infractum. Petrus etiã Martyr. in li. cõtra Gardinerum obiecto 34. eodem hoc loco vtitur, atque ita argumentũ deducit: *Capharnaitæ putabant Christi carnem corporaliter manducandã vt nunc arbitrantur papistæ. At Christus errorem illorum reprehendit, cum ait, Caro non prodest quidquam: significat igitur Dominus carnẽ suam non corporaliter manducandam, sed sola fide spiritualiter.*

RESPONDEO, Murum istum non modo non aheneũ, aut adamantinum, sed vix luteum dici posse. Nam IN PRIMIS etiamsi Christus loqueretur de carne sua, & eam diceret nihil prodesse: non tamen rectè colligeremus, non esse verã carnem in Sacramento, idque propter duas causas. PRIMO quia eodem modo concludi posset non esse panem in Sacramento: nã si caro Christi nõ prodest, multo minus panis triticeus proderit. SECVNDO, quia si de carne sua hoc Dominus dixisset, certè non intellixisset eam absolutè nõ prodesse, sed non prodesse, si sola sit, id est, absque spiritu eam viuificante, vt exponunt August. & Cyrillus, alioqui enim si caro Christi non prodesset mãducantibus eam, quo modo in eodem capite Dominus dixisset: *Qui manducat meam carnem, habet vitam æternam*ẽ &, *Nisi manducaueritis, non habebitis vitam in vobis?* Et DENIQVE summa impietas est negare Christi carnem diuinitati vnitam nihil prodesse, cui totam nostram salutẽ B. Paulus tribuit, dum Coloss. 1. dicit nos Deo reconciliatos per carnem Christi. Cum igitur in Sacramento nos esse credamus non nudam carnem, sed vnitam diuinitati, & per spiritum Dei viuam, & viuificantem, nihil facit contra nos illud: *Caro non prodest quidquam.*

Sed PRÆTEREA est alia solutio. Nam verus & literalis sensus eorum verborum, nõ est, quod Caro Christi, siue substantia carnis non prosit, sed quod carnalis intelligentia non prosit: vt exponunt Chrysostomus, Theophylactus, & Euthymius in hunc locum; nec nõ Origenes in lib. 3. epist. ad Romanos, explicans illa verba cap. 3. *Ex operibus legis non iustificabit omnis caro:* & Cyprianus in sermone de cœna Domini, & alij. Vocatur enim eo loco nomine carnis, humana & carnalis cogitatio, vt distinguitur à cogitatione spirituali, & ex fide, atque inspiratione cœlesti excitata.

Id probatur PRIMO, quia caro in Scripturis ferè vbicunque distinguitur contra spiritũ, vel contra aliquid sublimius, non significat substantiam carnis, sed vel infirmitatem, vel corruptionẽ, vel (vt dixi) humanam, & carnalem cogitationem, quæ omnia in idem ferè incidunt: siquidem ex corruptione est, vt homo humano suo sensu de rebus diuinis iudicare velit. Genes. 6. *Non permanebit spiritus meus in homine, quia caro sunt*, id est, carnales, infirmi. Matth. 16. *Caro & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus.* Rom. 8. *Qui secundum carnem ambulant, & non secundum spiritum.* & *Qui in carne sunt, Deo nõ placere possunt.* &, *Prudentia carnis mors est; prudentia spiritus, vita & pax.* Galat. 1. *Non acquieui carni & sanguini.* Hoc ergo modo caro non prodest quidquam, id est, cogitare, & intelligere manducationem carnis Christi humano & carnali modo, quasi scindenda esset in partes, & coquenda, ac masticanda, & conuertenda in propriam substantiam per actionẽ caloris naturalis.

SECVNDO idem probatur ex occasione, quã habuit Dominus, vt diceret ista verba, Occasio enim fuit error Capharnaïtarum, qui nõ solùm cogitabant, quod Martyr dicit, veram carnem Christi nobis promitti, quod est verissimum, sed cogitabant eam manducandam eo modo, quem illis suggerebat proprium iudicium, & humanum experimẽtum, vt Augustinus, &

alii exponunt, nimirum quo modo comeduntur aliæ carnes. Huic enim errori aptissimè respõdet hæc Domini sententia: idem enim est ac si dixisset, Animalis homo non assequitur diuina mysteria.

TERTIO probatur ex verbis sequentibus, subiungit enim immediatè: *Verba quæ ego loquutus sum vobis spiritus, & vita sunt*, id est, sunt verba explicantia, & tradẽtia res diuinas spirituales, vitam æternam adferentes, propterea non debent humano sensu accipi, sed fide, & intelligentia à Deo inspirata: quasi dicat Dominus, Non mirum est si vos non intelligitis, quia vos humana cogitatis, & ego loquor diuina. Quomodo etiam Ioã. 3. cùm Dominus loqueretur de mysterio regenerationis, & Nicodemus cogitaret carnalem quandam natiuitatem ex vtero matris, reprehẽdit eum illis verbis. *Qui de terra est, de terra loquitur; qui de cœlo venit, super omnes est*, id est, tu homo terrenus, terrena cogitas, & loqueris: ego qui de cœlo veni, loquor ea, quæ superant captum omnium hominum: & ideo fide diuina, non humano iudicio hic opus est. Idem etiã colligitur ex aliis sequẽtibus verbis: *Sed sunt quidã ex vobis, qui non credunt.* Ista enim verba nullo modo cohærent cum illa explicatione: *Caro non prodest quicquam*, id est, non potest manducare carnem in Sacramento. Quæ enim est ista connexio, Non prodest manducare carnem in Sacramento: sed sunt ex vobis qui non credunt? At cum nostra explicatione aptissimè cohærent. Idem enim est, ac si diceret: Caro non prodest ad credendum, sed spiritus fidei: ideo quidam ex vobis non credunt, quia non habent spiritum, sed toti sunt caro, & carnali iudicio res diuinas metiuntur. Vnde etiam consequenter adiungit: *Propterea dixi vobis, quia nemo potest ad me venire, nisi Pater meus traxerit illum.* Vbi videmus Dominum, semper loqui de intelligentia spirituali, quæ datur à Deo iis, qui credunt verbis ipsius, & opponitur humanæ cogitationi, & sapientiæ.

Vbi etiam illud est OBSERVANDVM, istã sententiam: *Caro non prodest quidquam*, ideo adferri vt murum aheneum contra Sacramẽtum ab hæreticis, quia verè caro sunt ipsi, & caro nõ modo non prodest quidquam, sed etiam plurimùm obest: est enim radix, & quasi parens omnium hæresum. Ideo enim hæretici sunt hæretici quia nolũt subiicere iudicium suum verbo Dei, sed humana sua ratione omnia metiri volunt: & præsertim Sacramentarii. Causa enim præcipua cur non credant, est, quia humana ratio, qua sola ducuntur, nõ assequitur arcana Dei, & ipsi nihil volunt credere, nisi quod intelligunt. Prætexũt quidem Scripturas, sed tota quæstio est de sensu Scripturæ, in quo assequendo nolũt illi Ecclesiæ acquiescere, ad quam nos Scripturæ apertissimè mittũt, sed iudicio suo niti volunt. Itaque Apostol° Gal. 5. inter opera carnis, hæreses numerauit.

OCTAVVS locus est Ioan. 12. *Vbi sum ego, illic & minister meus erit. At Sancti non sunt in Eucharistia, igitur neque Christus ibi est.* Hoc argumentum satis indicat inopiam solidarum rationum, qua laborãt aduersarii: neque enim ad has ineptias descenderent, si aliquid solidi proferre possent.

Sed tamen respondeo. PRIMO, Christum non dixisse, Vbicunque ego sum, sed, *Vbi ego sum, illic & minister meus erit.* Satis igitur est si sancti alicubi sint cum Christo, etiamsi non sint vbicunque est ipse: alioqui etiam in cruce cum ipso omnes esse debuissent. SECVNDO, certum est Christum illis verbis promisisse consortium regni, & gloriæ: sic enim ait clariùs Ioan. 17. *Pater volo vt vbi sum ego, & isti sint mecum, vt videant claritatem meam.*

Sed instat Petrus Martyr contra hanc solutionem in lib. contra Gardinerum obiecto 37. *Vel Christus in Eucharistia est in gloria Patris, vel non. Si nõ est, impiè faciunt,* A *qui eum à gloria Dei Patris ad hæc inferiora deuocantur.*

RESPONDEO, Sophisticè argumẽtari Pseudomartyrem istum: siquidem Christum in Eucharistia esse in gloria Patris, dupliciter intelligi potest. VNO modo, vt dum est in Eucharistia, videat Deum sancta illa anima, & proinde sit etiam in gloria Patris: & hoc modo Christus in Eucharistia est in gloria: nec enim vnquã, aut vsquam gloria priuatur. ALTERO modo, vt esse in Eucharistia, sit illi gloria, & beatitudo: & hoc modo in Eucharistia nõ est in gloria: nec enim species illæ sunt gloria Dei Patris: non igitur opus est, vt Sancti sint in Eucharistia, vt sint cum Christo in gloria. ADDO autem secundum sanctorum Patrum doctrinam, Christo in Eucharistia existenti adesse semper choros Angelorum, vt apertè testatur Chrysostomus li. 6. de sacerdotio, & homil. 65. ad populum Antiochenum, & Ambrosius in ca. 1. Lucæ, in illa verba: *Apparuit illi Angelus*: & Gregorius li. 4. Dialogor. cap. 58.

NONVS locus est Ioan. 14. *Relinquo mundum, & vado ad Patrem.* Ac ne fortè respondeamus: Dominum reliquisse mundum visibiliter, sed mansisse tamen in mundo inuisibiliter, occurit Martyr libro contra Gardinerum obiecto 3. & Caluinus li. 4. Institutionum, ca. 17. §. 26. ac probat id non rectè posse responderi, quia Dominus in eodem loco promittit alium Paracletum, id est Spiritum sanctum, qui suppleat absentiæ suæ defectum. Non autem verè suppleret defectum absentiæ Christi Spiritus sanctus, nisi is verè saltem vt homo, abesset: si enim totus Christus, & vt Deus, & vt homo adest, quorsum eget vicario? Denique notat Caluinus, antitheta esse, Christi ascensum, & descensum Spiritus sancti: quocirca necesse esse, vt verè ex mundo Christus abierit quoad carnem, si ei succedere debuit Spiritus sanctus. B

RESPONDEO, Christum reliquisse mundum, quoad conuersationem humanam: non enim post mortem suam versatus est in mundo more aliorum hominum: hæc tamen absentia non repugnat præsentiæ alterius generis, vt supra diximus, & probauimus ex eo loco Luc. 24. *Hæc loquutus sum vobis cum essem vobiscum.* C

PORRO, argumentum de aduentu Spiritus sancti aut ego nihil video, aut iuuat causam nostram. Nam Spiritus sanctus non promittebatur, vt supplereret omnem Christi præsentiam: ipse enim ibidem dicit, *Non relinquam vos orphanos, veniam ad vos.* & Matth. vlt. *Vobiscum sum vsque ad mundi consummationem.* & Ioan. 1. *In mundo erat.* Solùm ergo supplere debuit præsentiam Christi inter homines humano more conuersantis. Quia enim Apostoli carituri erant conspectu Christi, & concionibus, atque exemplis eius, egebant maiori gratia interna, quæ suppleret externam illam consolationem, & auxilia: atque hoc est, quod eis Christus promisit, cùm alium Paracletum promisit. Quod certè nihil facit contra præsentiam Christi in Eucharistia: sic enim ibi præsens est Christus, vt eum nec videamus, nec audiamus: neque nobiscum humano more conuersetur. D

DENIQVE illa antithesis ascensus Christi, & descensus Spiritus sancti, videtur etiam contra Caluinum. Nam sicut Spiritus sanctus verè descendit: & tamen in cælo etiam mansit: ita Christus verè ascendit: & tamen verè etiam mansit nobiscum, nõ solùm vt Deus (quomodo vbique est) sed etiam vt homo in Eucharistia, sed modo spirituali & inuisibili.

DECIMVS locus est Ioannis. 20. *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum.* Vrget hunc locum Caluinus libro 4. capite 17. §. 29. *Dominus*, inquit, *ipse non oculos tantùm, sed omnes sensus nostros è terra subducere voluit, se tangi à mulieribus vetans donec ascendisset ad Patrem. Cùm pio reuerentia studio*

Mariam videat properare ad oſculandos pedes, cur tactum hunc improbet ac prohibeat, donec in cælum receptus fuerit, nulla cauſſa eſt, niſi quia nuſquam alibi vult quæri.

RESPONDEO, Tantum abeſt, vt nulla ſit alia cauſſa, niſi iſta, vt iſta non ſit vera cauſſa, & multæ aliæ reddi poſſunt. Iſtam enim veram cauſſam non eſſe, perſpicuũ eſt ex eo, quod paulo poſt permiſit Dominus ſe tangi, non modò à Magdalena, ſed etiam ab aliis mulieribus, vt Mathæus habet cap. 28. & Auguſt. notauit tract. 121. in Ioan. Sicut ergo Caluinus ex prohibitione probat, Chriſtum nolle quæri, aut tangi, niſi in cœlo; ita ex permiſſione nos probamus velle quæri, & tãgi etiam in terra. Deinde ſi Chriſtus noluiſſet quæri, niſi in cœlo, non debuiſſet ſe oſtendere niſi de cœlo; at in terra ſæpiſſimè apparuit, tum ante aſcenſionem, tum etiam poſtea.

Multas autem cauſſas illius prohibitionis reddi poſſe non dubitabit, qui Patres legerit. Chryſoſtomus ho mil. 85. in Ioan, & Theophylactus in hunc locum dicunt, Mariam voluiſſe ſolito ſibi more familiariter ad Dominum accedere, eumque complecti: Dominum autem id prohibuiſſe, vt indicaret corpus ſuum iam glorioſum, & immortale maiori reuerentia tractandum, quàm antea; & hoc ſignificant illa verba: *Nondum aſcendi, ſed vade, &c.* id eſt, nondum quidem aſcendi, ſed paulò poſt aſcenſurus ſum: iam enim corpus habeo glorioſum, & dignum cœleſti manſione. Vnde cùm ipſa cum aliis mulieribus paulò pòſt adoraret, & pedes reuerenter oſcularetur, non legitur eas prohibuiſſe.

Auguſt. tract. 121. in Ioan. & Leo ſerm. 2. de Aſcenſione dicunt, Mariam typum geſſiſſe Eccleſiæ Gentilium, & quia Chriſtus non ſe oſtenſurus erat videndum, & tangendum Eccleſiæ Gentium, ſed tantum fide, per Apoſtolorum prædicationem poſt Aſcenſionem, ideo dixiſſe: *Noli me tangere, nondum enim aſcendi, &c.*

Idem Auguſt. ibid. & Greg. lib. 26. Moral. cap. 26. dicunt, per illum contactum ſignificari contactum fidei; & quia Maria nondum credebat Chriſtum eſſe Patri æqualem: ideò Chriſtum noluiſſe ab ea tangi, & hoc ſignificari illis verbis: *Nondum enim aſcendi*; id eſt, in corde tuo nondum aſcendi, opinione tua non ſum cum Patre.

Cyrillus lib. 12. ca. 50. in Ioannem ſcribit, Chriſtum voluiſſe his verbis ſignificare carnem in Euchariſtia non debere tangi, niſi ab hominibus puris, & qui iam acceperint Spiritum ſanctum. Et quia Maria typum gerebat peccatorum, quatenus tãgere eum voluit, antequam per aduentum Spiritus ſancti planè purgata fuiſſet, ideo dictum eſſe: *Nolı me tangere.*

Bernardus ſerm. 18 in Cantica, dicit hunc eſſe ſenſum: *Noli me tangere*, id eſt, noli iudicio ſenſuum probare meam reſurrectionem, ſed exſpecta aſcẽſionem, & aduentum Spiritus ſancti: tuncenim roborata in fide, ipſa fide longè melius, & tutius cognoſces me reſurrexiſſe, quàm nunc poſſis tangendo.

Addi poteſt alia explicatio, quæ mihi videtur ſimpliciſſima, & literalis maximè, non prohibitum cõtactum, ſed cohibitam feſtinationem tangendi, vt hic ſit ſenſus, *Noli me tangere, nondum enim aſcendi ad Patrem meum, ſed vade ad fratres meos, & dic eis, &c.* hoc eſt, Noli ita feſtinare ad me tangendum, adhuc ſatis temporis habebis: nondum enim receſſi à vobis; vade prius ad Apoſtolos, nuncia me reſurrexiſſe, & tunc commodius poteris vnà cum aliis me videre, & tangere. Iſta expoſitio ideo videtur optima, quia cohæret aptiſſimè cum illa cauſſa: *Nondum enim aſcendi*, & etiam cum eo, quod Dominus ſe tãgi permiſit à mulieribus & Apoſtolis, immò ipſe inuitauerit, dicens, *Palpate, & videte*, Luc. 24. & Thomæ; *Tange latus meum.* Ioan. 20. Denique iſta explicatio totum Caluini fundamentum euertit.

VNDECIMVS locus eſt Act. 7. & 17. *Deus non in manufactis templis habitat: non igitur manet incluſus Chriſtus, cũ ſit Deus in ſingulis templis.* Vtitur hoc argumẽto Petrus Martyr in lib. contra Gardinerum obiecto 8. ſed quia viderat facilè ſolui poſſe, dicit hanc eſſe vim huius argumenti: & hoc modo à ſuis proponi ſolere: *Deus ob ſuam immenſitatem non poteſt vllo templo concludi, quia eſt maior omni templo: ergo neque corpus Chriſti, quod iuſtam hominis ſtaturam habet, poterit includi in pixide, quia maius eſt pixide.*

RESPONDEO, Loca illa intelliguntur propriè de diuinitate, quæ licet ſit vbique, & peculiari modo in templis, dicitur tamen veriſſimò non habitare in templis manufactis, quia habitare ſignificat indigentiam loci: illi enim propriè habitant in domo, qui niſi ibi eſſent, malè eſſent: ſignificat etiam cõprehenſionem, & concluſionem in loco. Vtrumque repugnat Deo vero, & tamen vtrumque cõueniebat idolis Gentilium: idcirco Paulus Act. 17. hoc dicit, Deum nõ habitare in tẽplis, vt diſtingueret eum ab idolis. Quãuis autem hæc loca propriè de diuinitate intelligantur, tamen conueniunt ſuo modo etiam corpori Chriſti in Euchariſtia exiſtenti. Etſi enim eſt ibi verè Chriſtus, tamen non propriè habitare ibi dicendus eſt, cum non indigeat ipſe tecto, aut domo vlla, nec concludatur ita vno in loco, vt non ſit etiam extra eum locum.

Iam ad argumentum Martyris RESPONDEO: Si rectè accommodetur proportio, argumentum eſſe pro nobis, nõ contra nos. Nam ſicut Deus ob ſuam immenſitatem non concluditur templo, tamen ibi reuera totus Deus eſt, ita etiam corpus Chriſti ob omnipotentiam ipſius Chriſti nonconcluditur in pixide, aut ſpeciebus panis, tamen totum ibi reuera eſt. Quomodo autem poſſit corpus humanum non occupare locum, & proinde ſub ſpecie modici panis contineri, in alia quæſtione explicabitur: hic enim ſolum ex verbo Dei agitur. Verbum autem Dei non habet, non poſſe magnum corpus eſſe in paruulo loco: ſed contrarium potius, cum Matt. 7. legamus poſſe Deum facere, vt tranſeat camelus per foramen acus.

DVODECIMVS locus eſt 1. Cor. 10. *Patres noſtri eandẽ eſcam ſpiritualem manducauerunt, & eundem potum ſpiritualem biberunt. At illi non manducauerunt carnem Chriſti, nec biberunt ore corporali, vt notum eſt, ſed fide tantum: igitur etiam nos fide tantùm manducamus, & bibimus.* Hoc argumentum vrget Petrus Martyr lib. contra Gardinerum, par. 1. obiecto 82.

SED facilis ſolutio eſt. Nam IMPRIMIS demonſtrauimus in diſputatione de Sacramentis in genere, non velle Paulum dicere eandem eſcam nos & Hebræos comediſſe, ſed eandem eſcam comediſſe omnes illos, qui tunc viuebant, tum boni, tum mali.

QVIA vero citat Auguſtinum Petrus Martyr, qui in Pſal. 77. & tract. 26. in Ioannem dicit, eãdem eſcam nos, & Hebræos comediſſe ex hoc loco Pauli, ideo ad Auguſtinum duo quædam reſpondeo. PRIMO, Auguſtinum non expoſuiſſe hunc locum in commentario aliquo proprio, ſicut fecerũt Chryſoſtom⁹, Theophylactus & alij, ſed ſolùm adduxiſſe ad ſuum propoſitum aliquid ex hac Pauli ſententia, propterea non mirum videri debere, ſi anteponimus in hac parte in ſenſus literalis inueſtigatione Chryſoſtomum, & alios, qui ex propoſito hunc locum expoſuerunt, Auguſtino tractanti hæc verba in alienis locis. Certè Paulus apertiſſimè ad literam loquitur de eſca eadem inter omnes illos, nõ autem nobiſcum. Nam ſecũdum Auguſtinum, & etiam aduerſarios, non omnes Hebræi,

sed boni dūtaxat, qui symbola intelligebant, eandem nobiscum escā māducauerūt. At Paulus significat bonos, & malos eandem manducasse: subiungit enim: *Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo*: omnes ergo manducauerunt, & tamen plurimi eorum non placuerunt Deo, quia nimirum multi mali cum bonis illam escam manducabant. Et sicut dicit: *Omnes eandem escam spiritualem manducauerunt*: ita etiam dicit: *Omnes mare transierunt*. At certè mare transierunt omnes, & mali & boni.

Dico SECVNDO, verum esse AVGVSTINI sententiam, licet Pauli loco ad literam non conueniat: nec tamen nobis vllo modo aduersari. Nam dicit ipse, eādem nobiscum escam māducasse Hebræos: sed explicat quomodo eandem, nimirum significatione: quia idem significant Sacramenta illa, & nostra. Sic enim ait tract. 26. in Ioan. *Sacramenta illa fuerunt, in signis, diuersa sunt, in re, quæ significatur paria sunt.* Et pręterea eadem sunt significatione, quia nostra continent, quod illa significant, vt apertè August. ait in Psal. 73. vbi dicit, Sacramenta vetera promisisse Saluatorem, nostra dare salutem: & in Psal. 75. *Idem*, inquit, *in mysterio cibus, & potus illorum, & noster, sed significatione idem, non specie, quia idem ipse Christus illis in petra figuratus, nobis in carne manifestatus.* Vbi vides, Iudęis tribui Christum in petra, nobis in carne, quam nimirum petra illa figurabat. Denique lib. 2. contra literas Petiliani, cap. 37. *Aliud* inquit, *est Pascha, quod Iudæi de oue celebrant, aliud quod nos in corpore, & sanguine Domini accepimus.* Vbi vides pro oue, quam habebant Iudæi, nobis non tribui panem, sed corpus, & sanguinem Domini, quæ oue illa significabantur. Non igitur apud Augustinum eadem erit esca Iudæorum, & Christianorum, quoad rem ipsam, sed solum quoad significationem: quomodo dicuntur idem esse figura, & figuratum, quia vnum est verè, quod alterum est typicè.

DECIMVS TERTIVS locus est 1. Cor. 10. & 11. *Vbi aliquoties Eucharistia vocatur panis, etiam post consecrationem: nihil igitur aliud est Eucharistia, nisi panis reipsa, significatione autem corpus Christi.* Vtitur hoc argumento, quod est commune aduersariorum, Petrus MARTYR libro contra Gardinerum, obiecto decimonono.

RESPONDENT nonnulli Eucharistiam vocari panem per tropum, quia sit ex pane, siue quia antea fuit panis: & adferunt multa exempla Scripturæ, vt quod Gen. 3. Eua dicitur os Adami: Exod. 7. virgę conuersæ in dracones, adhuc vocentur virgæ: quod Matt. 11. dicantur cæci videre, claudi ambulare: quod Matt. 21. dicantur publicani, & meretrices præcedere in regnum cœlorum. SED hæc solutio non videtur solidissima: possent enim aduersarii dicere, non ideo, quia alicubi res denominatur ab eo, vnde facta est, vbique ita accipienda esse vocabula. SECVNDO igitur dici potest, Scripturam vocare ordinariè res vt exterius apparent, sic enim serpentem æneum vocat serpentem: Angelos, qui apparebāt in forma humana, vocat viros: boues æneos, malogranata aurea, & similia ornamenta templi simpliciter vocat boues, malogranata, &c. Quoniam igitur Eucharistia forma exteriore nihil differt à vero pane, quid mirum si vocatur panis? TERTIO dici potest, & meo iudicio optimè, vocari panem phrasi Hebraica, quia nomine panis intelligitur generatim omnis cibus. Et denique QVARTO vocari panem, quia non solum est cibus, sed est cibus solidus, præcipuus, substantialis, qualis est panis triticeus inter cibos corporales. Ac vt videas argumentum aduersariorum nihil efficere, illud perpende, in 6. cap. Ioannis, corpus Domini frequenter vocari panem, & tamen aduersarii contendunt in eo capite non tractari de Eucharistia, ac proinde coguntur per panem non intelligere panem materialem, sed cibum cæleste.

DECIMVS QVARTVS locus est Philipp. 3. *Saluatorem expectamus, qui reformabit corpus humilitatis nostræ: configuratum corpori claritatis suæ*: Hinc tale argumentum facit Caluinus libro 4. Institut. capit. 17. §. 29. *Corpora nostra post resurrectionem habebunt eas dotes, quas nunc habet corpus Christi. At stultum esset expectare, vt nostra corpora esse possint in pluribus locis, vel sub modica panis specie.*

RESPONDEO, Quod Christi corpus esse possit in multis locis, aut sub modica specie panis, non oritur ex aliqua dote corporis glorioſi, sed ex infinita Dei potentia. Nam etiam ante Christi resurrectionem credimus, Christi corpus fuisse in Eucharistia: nihil igitur ad rem facit gloria corporis, quam expectamus.

DECIMVS QVINTVS locus est Coloss. 3. *Quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextera Dei sedens.* Ex hoc loco Caluinus colligit lib. 4. Instit. cap. 17. §. 36. Christum non esse quærendum in pane Eucharistiæ: & addit, non sine causa, in antiqua Ecclesia fuisse institutum, vt ante mysteriorum celebrationem diceretur: *Sursum corda.*

RESPONDEO, Si timeremus hoc argumentum, iamdudum valere iussissemus illam præfationem: *Sursum corda*, quam tamen nos diligenter frequentamus, & aduersarii negligunt. Tametsi enim in libro de ritu Sacramentorum ministrandorum iubet Caluinus, vt cōcionator inter concionandum moneat, sursum cor esse habendum, tamen non vult præscriptis verbis recitari præfationem illam cum suis responsionibus, vt veteres faciebāt, teste Cypriano in serm. de orat. Domin. & Augustino lib. de bono perseuerant. cap. 13. & omnibus Græcis liturgiis Iacobi, Basilii, Chrysostomi, & omnibus Latinis. Id quod etiam hoc tempore nos facimus.

RESPONDEO igitur: *Sursum corda*, non significare eleuationem ad locum corporalem: alioqui astrologi pessimi essent omnium hominum qui semper versantur animo, & oculis inter sydera: sed eleuationem à rebus terrenis, & curis huius vitæ ad Deum, & res æternas, & diuinas. Vnde, sacerdoti dicenti: *Sursum corda*, non respondemus, Habemus ad Firmamentum, sed, *Habemus ad Dominum.* Et certè, qui in hoc mundo Christum quærebant, vel in præsepi, vt tres Magi, vel in templo, vt ipsa virgo Mater, vel in sepulchro, vt Magdalena, sursum cor habebant, quia illum quærebant, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. Et potest fieri, vt quis dum terram intuetur, & cogitat, cor habeat sursum, & contrà, dum quis cœlum intuetur, & cogitat, cor habeat deorsum, si nimirum ille in terra cogitet Dei potentiam quæ ibi relucet, hic autem in cœlo nihil cogitet, nisi naturam, & qualitates cœli. Sic igitur qui in Eucharistia Christum quærunt, & venerantur, sursum cor habent, si de ipso Christo, non de negotiis huius vitæ, interim cogitent.

Digitized by Google

DE VERITATE CORPORIS DOMINI IN EVCHARISTIA EX TESTIMONIIS PATRVM.

LIBER SECVNDVS.

HACTENVS *ex verbo Dei controuersiam disputauimus de præsentia Corporis Domini in Eucharistia: nunc ex testimonijs veterum Patrum, qui ante hanc litem exortam floruerunt, eandem controuersiam disputare aggredimur. Nam etsi aduersarij, Patres contemnere soleant, cùm eos sibi aduersari non dubitent; in hactamen quæstione aliquid eis tribuere videtur: certè laborant, quantum possunt, vt eos ad se pertrahant. Ioannes Caluinus in vltima admonitione ad VVestphalum:* Constat, *inquit*, vetustos omnes scriptores, qui totis quinque seculis post Apostolos vixerunt, vno ore nobis patrocinari. *Petrus Martyr in præfatione suæ defensionis contra Gardinerum ad Reginam Angliæ, iactat se defendere sententiam Patrum Græcorum, & Latinorum veterum de Eucharistia. Petrus Boquinus initio libri de cœna Domini contra Hesshusium dicit, nullam esse rationem certiorem, & breuiorem inueniendæ veritatis, in hac, de qua agimus, Controuersia; quàm insistendo vestigijs antiquorum Patrum.*

Nos igitur, vt apertissimè, & breuissimè (quantum rei magnitudo patietur) intelligamus, quid Patres senserint, singulos seorsim excutiemus ordine ætatis; quo in Ecclesia floruerunt: ac in singulis quatuor considerabimus, PRIMO, *quid ipsi doceant pro catholica veritate.* SECVNDO, *quid ad ea respondeant aduersarij.* TERTIO *quid ex ijsdem contra nos illi adferant.* QVARTO, *quid ad ea sit respondendum.*

Est autem illud OBSERVANDVM, *testimonia Patrum; non quidem æquari per se Scripturarum testimoniis; tamen ex ijs apertè cognosci, quæ fuerit sententia, & fides eius Ecclesiæ, quam omnes fatemur veram Christi Ecclesiam fuisse, & veram de Sacramentis fidem ac doctrinam habuisse: quocirca ex illis colligitur argumentum firmissimum, & infallibile pro veritate. Vnde* AVGVSTINVS *lib. 3. de peccatorum meritis remiss. cap. 7. cum attulisset Patrum testimonia quædam, & Cypriani, & Hieronymi pro peccato originali:* Hæc, *inquit*, non ideo commemoraui, quod disputatorum quorumlibet sententijs tanquam in canonica auctoritate nitamur, sed vt appareat ab initio vsque ad præsens tempus, quo nouitas ista orta est, hoc apud Ecclesiæ fidem tanta constantia custoditum, vt, &c.

CAPVT PRIMVM.

PRIMA Ætas Ecclesiæ ab anno Domini I. vsque ad C.

Testimonium discipulorum S. Andreæ Apostoli.

PRIMÒ igitur excutienda sunt testimonia eorum, qui Apostolos viderunt, & audierunt, quæ fuit prima ætas Ecclesiæ. Ac PRIMVM occurrit liber passionis S. ANDREÆ Apostoli scriptus ab eius discipulis, qui passioni interfuerunt. Hunc librũ legitimum esse satis constat; tum, quia nulli (quod sciam) adhuc in quæstionem eius auctoritatem vocarunt, tum, quia reuera nihil continet, quod nouitatem redoleat, tum, quia genus passionis S. Andreæ, & illa eius verba, *Saue sancta crux*, in tota Ecclesia celeberrima, ex hoc libro sine dubitatione sumpta sunt: tum quia Petrus Damianus in serm. 2. de S. Andrea de hac historia sic loquitur. Non immerito in singularem Auctoritatis arcem suscepta est, quam qui viderunt scripserunt orbi, & ministri fuere sermonis: tum denique, quia Ioannes à Louiano in sua censura de passionibus Sanctorum, quæ habetur in Martyrologio Molani, hunc librum omnibus modis legendum censet, & idem indicauit vir grauissimus Aloysius Lipomanus, A qui ex probatis auctoribus vitas Sanctorum descripsit vt omittam quod in Breuiario Romano, nuper recognito, ac repurgato, suum locum habet passio S. Andreæ ex hoc libro.

In eo igitur libro habentur hęc verba Apostoli Andreæ: *Ego omnipotenti Deo immaculatum agnum quotidie sacrifico.* Et infra: *Qui cùm sit verè sacrificatus & verè à populo carnes eius manducatæ, integer perseuerat, & viuus.* In quibus verbis illud (*verè manducatæ*) excludit manducationem in solo signo aut spiritu. Ac præterea paulò, infrà, cum Ægeas miraretur, ac peteret, sibi explicari quomodo posset fieri, vt agnus verè manducatus, integer & viuus maneret, & S. Andreas recusaret homini Ethnico mysterium explicare: & ille instaret, ac per tormenta cogere vellet Apostolum, tandem Apostol⁹ subiunxit, fieri non posse vllo modo, vt sine fide in Christum ad huius mysterij notitiam perueniret. At certè si nihil est Eucharistia, nisi panis significans Christum, non erat difficile etiam sine fide intelligere, quomodo Christus in signo, mãducat⁹, integer perseueret. Nam si in pane imprimatur imago Principis alicuius

Digitized by Google

certe sine vlla sua læsione comodi poterit Princeps ille in sua imagine: nec vlla difficultas est in hac re intelligenda. Ad hunc locum non vidi vllam responsionem hæreticorum.

CAP. II.

Testimonium S. Ignatij.

SECVNDVS auctor Apostolorum tempore est S. IGNATIVS, de cuius epistolis dubitari non potest; cùm ex citentur ab Eusebio, Athanasio, Hieronymo, Theodoreto, & aliis veteribus frequentissimè. Is ergo in epist. ad Smyrnenses (vt citat Theodoretus dialog. 3.) sic ait: *Eucharistias, & oblationes non admittunt, quòd non confiteantur Eucharistiam esse carnem Saluatoris, quæ pro peccatis nostris passa est, quam Pater sua benignitate suscitauit.*

AD hunc locum Beza respondet in Dialog. Cyclops, fateri se veram carnem Christi nobis dari fide manducandam. At Ignatius non dicit, carnem Christi nobis dari quocunque modo, sed dicit Eucharistiam esse carnem Christi. Petrus Boquinus in lib. de cœna Domini respondet Ignatium differere contra eos, qui negabãt Christum habuisse veram carnem: & ex Eucharistia argumentum duxisse, quia si Christus non habuit veram carnem, non potest Eucharistia esse caro vera, id est, signum, seu symbolum veræ carnis.

AT contrà: nam Ignatius dicit, hæreticos illos, contra quos agit, omnino repudiasse Eucharistiam, ne fateri cogerentur, Christum habuisse veram carnem, si Eucharistiam, quæ est ipsa caro Christi, admisissent. OBSERVANDVM enim est, hæreticos illos (vt ex ipsa epistola ad Smynenses patet) docuisse Christum putatiuè natum, passum, mortuum, resurrexisse: ac per hoc non negasse Christum habuisse carnem aliquam visibilem, & apparentem, sed negasse habuisse eum veram carnem humanam. Ex quo sequitur, vt non debuerint repudiare imagines, & figuras carnis Christi, sed solum ipsam veram carnem: Nam corpora humana apparentia depingi possunt, & figuris exprimi, licet verè humana non sint, vt patet de imaginibus Angelorum. Ergo hæretici illi non negabant Eucharistiam signi ficare posse carnem Christi, sed negabant esse carnem Christi (vt Ignatius disertè dicit) ne videlicet cogerentur admittere, Christum habuisse veram carnem. Reprehenduntur autem ab Ignatio. Igitur Ignatius contrarium sentiebat, nempè Eucharistiam esse verè & propriè Christi carnem. Habentur alia loca in epist. ad Rom. & in epist. ad Ephes. sed facilius eludi possunt.

PORRO ex Ignatio obiicit Petrus Martyr in lib. contra Gardinerum 1. parte, obiecto 149. illa verba ex epist. ad Philadelphienses: *Rogo vos, vt insistetis vni fidei, vni prædicationi, vna Eucharistia vtentes: vna est caro Domini Iesu, & vnus eius sanguis, qui pro nobis effusus est: vnus etiam panis pro omnibus confractus, & vnus calix totius Ecclesiæ.* Notat enim Petrus Martyr Ignatium distinguere panem, & calicem, à carne, & sanguine Christi, cum dicat: *Vna caro, vnus sanguis: vnus etiam panis, vnus calix.* Ex quo sequi videtur, vt in Sacramento non sit nisi panis, & vinum, quæ tamen carnem, & sanguinem, quæ sunt res Sacramenti, significent. Addit etiam argumentum ex nomine panis & fractionis, quæ non conueniunt propriè, nisi vero pani.

RESPONDEO, Quod attinet ad nomina panis & fractionis, non esse faciendam nouam quæstionem, cum sint ista ipsa vocabula Pauli, 1. Corinth. 10. *Panis quem frangimus, &c.* de quibus suprà diximus. Quod autẽ pertinet ad illam distinctionem carnis, & sanguinis à pane, & calice, dico Ignatium distinguere carnem, vt in cruce passam, & sanguinem, vt in cruce fusum à Sacramento Eucharistiæ, & rectissimè. Sacramentum enim Eucharistiæ, siue cõtineat verè (vt nos credimus) Christi carnem, siue non contineat, est signum repræsentans carnem Christi, vt morientem in cruce, & sãguinem, vt in cruce effusum, & proinde distinguitur ab illis. Vult autẽ eo loco Ignatius hortari ad vnitatem & charitatem consectandã, & ad schismata, & hæreses fugiendas. Itaque monet vt in vna fide maneant, eidẽ prædicationi dent operam, & vna vtantur Eucharistia, id est, simul communicent, non faciant schismata, non erigant contraria altaria. Probat autem debere eos simul communicare, quia vnum est Sacramentum Eucharistiæ: vnum autem sacramentum esse probat, quia vna est caro Christi, & vnus sanguis. Quæ probatio efficax esset, etiam si hoc Sacramentum significaret tãtum carnem Christi, vt aduersarii volunt: sed est efficatior, si Sacramentum non tantum significet, sed etiam verè contineat Christi carnem.

CAP. III.

Testimonium S. Dionysij Areopagitæ.

DIONYSIVM AREOPAGITAM Apostolorum tempore floruisse nemo dubitat: libros qui ei adscribuntur, negant hæretici illius Dionysij esse, & nos alibi probauimus esse. Sed hoc loco supersedendum est hoc labore, quia Petrus Martyr non solùm admittit, eos libros esse alicuius antiqui Patris, sed etiã argumentum inde petere audet pro suo errore. Et præterea cum citetur hic auctor tanquam antiquus, & venerabilis Pater à S. Gregorio hom. 34. in Euangelia, necesse est omnino vixisse illum in primis quinque seculis, quæ à Caluino recipiuntur. Nam si Gregorio, qui ante annos mille floruit, fuit hic auctor antiquus, & venerabilis Pater, quid erit nobis?

Ille igitur auctor in lib. de hierarchia Eccles. cap. 3. par. 3. præter alia multa, quæ de hoc Sacramento dicit, ita ipsum alloquitur: *O diuinissimum, & sacrosanctum Sacramentum, obducta tibi significantium signorum operimenta dignanter aperi, & perspicuè nobis fac appareas; nostrósque Spirituales oculos, singulari, & aperto tuæ lucis fulgore simple.* Hæc ille. At eiusmodi inuocatio stultissimè, & impiè referretur ad Sacramentum, si solum esset panis triticeus, non autem panis cœlestis viuus, & diuinus.

Respondet Petrus Martyr in lib. contra Gardinerum, part. 1. obiecto 150. Dionysium apostrophen fecisse ad rem significatam, id est, ad ipsum Christum, qui per symbola panis, & vini repræsentatur: *Quemadmodum in templis Papistarum*, inquit ipse, *viderat procumbere homines ante signa, & statuas, & ad illas exclamare, quasi aut B. Virgo, aut Petrus & Paulus præsens esset.*

AT bis peccat in hac responsione Pseudomartyr, PRIMO, quia se ipse damnat cum ceteris Sacramentariis, qui acerrimè reprehendere solent, & idololatriæ accusare Catholicos, quòd orent ante imagines, aut venerabile Sacramentum: nunc enim vsum istum ipse defendit, dum eum sanctissimo Patri tribuit. SECVNDO peccat, quod non aduertit, aliud esse ante imagines inuocare Christum, vel Sanctos quos imagines repræsentant, quod Catholici rectè faciunt: aliud inuocare ipsas imagines, quod Catholici non faciunt, nec potest nisi stultè, & impiè fieri: Dionysius autem ipsum inuocat Sacramentum, atque ab

ipso

ipso petit, quæ à solo Deo rectè peti possunt: existimauit igitur in Sacramento verè Christum ipsum Deum, & hominem contineri, immo ipsum Christum vnâ cum externis symbolum Sacramentum esse.

Idem Dionysius ibidem, sed paulò inferiùs: *Pontifex*, inquit, *quod hostiam salutarem, quæ supra ipsum est, litet, se excusat ad ipsum exclamans: Tu dixisti, Hoc facite, &c.* At certè purus panis non supra nos est; neque esset opus vlla excusatione, si merum panem tractare deberemus etiamsi is Christum significaret: alioqui debuissent etiam Aaronici Sacerdotes se excusare, quòd indigni essent, qui tangerent oues & boues illos, quod ridiculum est.

Audiamus nunc quid ipse pro se adferat ex Dionysio. Adfert igitur illa verba ex eodem cap. 3. par. 3. *Pontifex opertum panem & indiuiduum aperit, & in sinistra concidit.*

Respondeo, Miram esse aduersariorum importunitatem, qui si in vno, vel altero Patre legant Eucharistiam vocari panem, statim clamant, Eucharistiam nihil esse, nisi panem propriè dictum: & cum in omnibus Patribus in infinitis locis legant Eucharistiam esse corpus Christi, tamen non volunt admittere corpus vllo in loco propriè accipi. Dico igitur panè vocari Eucharistiam, sed panem cœlestem, & diuinum, nõ triticeum; nam paulò antè (vt diximus) idem Dionysius scribit eum panem esse hostiam ipso Pontifice longè digniorem, ita vt excusatione illi opus sit, quòd rem tam eximiam tractare audeat.

CAP. IV.

Secunda ætas Ecclesiæ ab anno Domini C. ad CC.

Testimonium S. Iustini.

POst Apostolorum discipulos in Secvnda ætate Ecclesiæ tres habemus testes insignes, & indubitatos, Iustinum Martyrem, Pium I. Pontificem, & Irenæum. Ivstinvs igitur Martyr in Apologia 2. ad Antoninum Imperatorem, sic loquitur de Eucharistia. οὐ γὰρ ὡς κοινὸν ἄρτον, οὐδὲ κοινὸν πόμα ταῦτα λαμβάνομεν, ἀλλὰ ὃν τρόπον διὰ λόγου θεοῦ σαρκοποιηθεὶς Ἰησοῦς χριστὸς ὁ σωτὴρ ἡμῶν καὶ σάρκα καὶ αἷμα ὑπὲρ σωτηρίας ἡμῶν ἔσχε οὕτω καὶ τὴν διὰ εὐχῆς λόγου τοῦ παρ' αὐτοῦ εὐχαριστηθεῖσαν τροφὴν, ἐξ ἧς αἷμα καὶ σάρκες κατ' μεταβολὴν τρέφονται ἡμῶν, ἐκείνην τοῦ σαρκοποιηθέντος ἰησοῦ, καὶ σάρκα, καὶ αἷμα εἶναι διδαχθέντες. *Non enim vt communem panem, neque communem potum hæc sumimus, sed quemadmodum per verbum Dei incarnatus Iesus Christus Saluator noster, & carnem, & sanguinem pro salute nostra habuit: sic etiam per preces verbi Dei ab ipso Eucharistiam factum cibum, ex quo sanguis, & carnes nostræ per mutationem aluntur, illius incarnati Iesu, & carnem, & sanguinem esse edocti sumus.* Hæc ad verbũ ex Græco interpretatus sum: quia queri solent hæretici sæpenumero de interpretationibus Catholicorũ. Solùm ambigi posset de illa voce: *Eucharistiam factum*: nam Græca vox, εὐχαριστηθέντα, significare potest, super quem gratiæ actæ sunt, vel barbaro vocabulo, Eucharistizatum, vel (vt nos reddidimus) *Eucharistiam factum*; Sed non refert quidquam hoc ad rem propositam.

Ex hoc igitur loco duobus modis colligitur sensisse Iustinum, veram Christi carnem propriè in Eucharistia contineri. Primo ex eo, quod simpliciter asserit panem Eucharistiæ non esse communem panem, sed carnem Christi, neque vllam mentionem facit tropi, aut figuræ alicuius. Nam si Eucharistia esset significatiuè caro Christi, & non realiter, id Iustinus omninò dicere debuisset: scribebat enim Apologiam pro Christianis, quibus præter alia crimina obiiciebatur manducatio carnium humanarum in sacris, vt patet ex Tertulliano in Apologetico, cap. 7. & ex Minutio Felice in Octauio: & quod maximum est, ex Athenagora, qui in Apologia ad eundem Antoninum tria crimina refellit falsò Christianis obiecta; quod Deum non esse crederent; quod humanis carnibus vescerentur; quod promiscuo concubitu vterentur. Certè enim ad hoc abolendum crimen omnino dicendum fuit Christi carnem à Christianis non comedi, nisi significatiuè. Et etiamsi id crimen non fuisset Christianis obiectum; stultus fuisset Iustinus, si absque vlla necessitate mysteria religionis facillima ipse incredibilia suis verbis fecisset, ad ethnicum Imperatorem scribens.

Secvndo, id colligimus ex comparatione Eucharistiæ, quam facit Iustinus cum mysterio Incarnationis. Vt enim doceret non temerè Christianos credere panem fieri carnem, adducit in medium aliud mysterium æquè difficile: qua enim potentia fieri potuit, vt Deus incarnaretur, eadem fieri potuisse dicit; vt panis fieret caro. Vbi nisi reipsa velit affirmare, panem fieri carnem, sed solum significatiuè, frustra adducit exemplum Incarnationis: nullum enim est miraculum facere, vt panis significet corpus Christi.

Vtrumque argumentum soluere nititur Petrus Martyr, & contrarium etiam colligere ex hoc loco Iustini in libro contra Gerdinerum, obiecto. 13. & 151. Ad Primvm nostrum respondet, Iustinum non dixisse panem Eucharistiæ esse figuram corporis Christi, sed dixisse esse ipsum corpus, quia ita inter se loqui solebant Christiani eo tempore, nec fuisse periculum, ne Ethnici putarent nos verè & propriè comedere carnem Christi, tum quia dixerat Iustinus, panem, & vinum proponi in sacra mensa, tum quia poterant facilè Gentiles colligere, verba illa Christi; *Hoc est corpus meum*, à Iustino citata, esse intelligenda sacramentaliter; tum denique quia Iustinus dicebat, non cuiusuis hominis carnem à Christianis manducari, sed solius Christi, qui iam resurrexerat, & in cœlum ascenderat.

At Petrus Martyr multa dicendo, nihil dixit. Nam etiamsi Christiani ita inter se loquerentur, tamen debuit defensor Christianorum Imperatori ethnico, & imperito rerum nostrarum, explicare tropum in illis verbis constitutum; alioqui non tollebat, sed augebat suspicionem criminis Christianis obiecti. Deinde etiamsi Iustinus dixerit, panem, & vinum proponi in sacra mensa; tamen addidit, post mysticas preces non esse amplius panem, & vinum commune, sed ipsam carnem, & sanguinem Christi. Et ridiculum est debuisse, vel potuisse Imperatorem ethnicum per se intelligere verba Christi esse accipienda sacramentaliter: vnde enim id colligeret homo Gentilis, qui neque an Sacramenta essent, audiuerat? Opinatur fortasse Petrus Martyr Imperatorem illum versatum fuisse in schola Caluinistarum, vt statim ad tropos omnia reuocaret. Deniqve, quod additur de Christi resurrectione, non tam explicat, quam implicat magis difficultatem, & sine vlla caussa reddit fidem nostram homini Gentili prorsus incredibilem. Itaque insolubile manet hoc dilemma: Aut poterat Iustinus verè dicere, carnem Christi à Christianis solum in signo manducari; aut non poterat: si poterat, præuaricator fuit caussæ Christianæ: nam odiosissimam reddidit fidem, & auxit criminum suspicionem, cùm posset vno ver-

bo & fidem probabilem facere, & crimen diluere: si non poterat, certè ideo non poterat, quia verè, & non in signo tantùm datur nobis comedenda Christi caro.

Ad SECVNDVM nostrum argumentum respondet Martyr, Iustinum ideo explicuisse Eucharistiam exemplo Incarnationis, vt ostenderet contra hæreticos Marcionitas nos veram Christi carnem per fidem accipere. Nam si Christus non assumpsisset per Incarnationem veram carnem, sed simulatam, & fictam, vt Marcionitę & Valētiniani hæretici dicebant, non esset Eucharistia signum verę carnis, neque nos veram carnem participaremus.

AT non probat hoc loco Iustinus Incarnationem ex Eucharistia, sed è contrario, Eucharistia ex Incarnatione. PRÆTEREA Iustinus hoc loco non scribit contra hæreticos, nec mentionem eorum facit, sed persuadere vult Imperatori non esse impossibile mysterium Eucharistiæ apud eos, qui credunt mysterium Incarnationis. ADDE, quod imperatores, & ceteri etiamsi tantum aberāt ab opinione Marcionis, vt nihil dubitarēt Christum habuisse veram carnem, cum id perpetuò Christianis obicerent Christum à Pilato verè crucifixum, & necatum fuisse: nulla ergo fuit caussa cur Iustinus exemplum Incarnationis adferret ad probandum Christum habuisse veram carnem. PRÆTEREA, si Eucharistia nihil esset nisi panis significans carnem Christi, nihil inde concluderetur contra Marcionem: nam diceret ille Christū habuisse carnem phantasticam, & apparentem, & eam significari per Eucharistiam; ideo veteres non probant ex signo isto Eucharistiæ, Christum habuisse veram carnem, sed probant ex communi sententia, & fide Ecclesiæ, quæ erat, Eucharistiam esse verè carnem Saluatoris. Quocirca (vt dicit Ignatius) hæretici illi simpliciter repudiabant Eucharistiam. DENIQVE Iustinus comparat Eucharistiam cum Incarnatione, quoad modum, quo vtrumq; factū est: dicit enim eo modo per preces verbi Dei panem fieri Eucharistiam, & tunc esse carnem Christi, quo modo per verbū Dei, id est, per virtutem, seu imperium Dei, Incarnatio facta est. At si Eucharistia non esset corpus Christi, nisi significatiuè, non esset opus vlla prece consecratoria; sed satis esset prima institutio Christi: vnde etiam Caluinistæ nullam adhibent consecrationem. Ergo Iustinus, qui scribit panem Eucharistiæ fieri corpus Christi per preces verbi Dei, credebat Eucharistiam non esse solam figuram, sed reipsa corpus Christi.

Quod autem Martyr cauillatur, consecrationem apud nos non fieri prece, sed verbis illis: *Hoc est corpus meum*, nimis leue est, quia (vt suprà sæpè ostendimus) sancti Patres vocant mysticas preces omnium Sacramentorum formas, etiamsi non videantur habere formam precum, quia omnes illæ formæ, quocunque modo pronuncientur, continent inuocationem Dei: cuius virtute Sacramenta, & eorum effectus producuntur.

Videamus nunc quid Petrus Pseudomartyr adferat pro suo errore ex vero Martyre Iustino. Duo igitur argumenta profert. VNVM, ex hoc ipso loco à nobis citato, quod Iustinus dicat, pane Eucharistiæ ali corpora nostra: hinc enim colligit verum esse panem in Eucharistia, non autem corpus Christi, nisi significatiuè; non enim corpore Christi aluntur corpora nostra, sed animi tantùm. Eandem obiectionem facit Bōquinus in libro de cœna Domini. Sed Petrus Martyr proponit ALTERVM ex Dialogo cum Triphone, vbi Eucharistiam vocat Iustinus panem, & poculum.

SED hoc posterius iam suprà refutatum est. Ad illud prius respondeo dupliciter, PRIMO illa verba: (*Ex quo carnes nostra per mutationem aluntur*) esse periphrasim *panis*, ex quo conficitur Eucharistia, vt sit sensus, Cibus ille, ex quo carnes nostræ ali solēt, cùm prece mystica consecratur, efficitur corpus Christi. Neque obstat, quod Iustinus prius meminerit consecrationis, quàm dicat ex eo cibo ali carnes nostras: nam non dicit ipse, ex pane consecrato ali carnes nostras, vt aduersarius contendit, sed dicit, per consecrationem cibum illum ex quo carnes nostræ aluntur, fieri corpus Christi.

SECVNDO respondeo, non esse nouum apud veteres, ac præsertim Irenæum, Hilarium, Nyssenum, Cyrillum, & alios, vt Eucharistia dicatur alere corpora nostra. Sed non intelligunt Patres; cùm hoc dicunt, Eucharistia nutriri, vel augeri mortalem substantiam corporis nostri; sic enim facerēt Eucharistiam cibum ventris non mentis, quo nihil absurdius fingi potest: sed intelligūt, vt postea videbimus, per Eucharistiam ali corpora nostra ad immortalitatem, id est, suscipere ex contactu carnis Christi vim quandam, seu dispositionem ad glōriosam resurrectionem, & vitam immortalem; id quod ex verbis deducunt Ioan. sexto. *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die.* Sed de Iustino hactenus.

CAPVT V.

Testimonium S. Pij I. Papæ.

IAM verò PIVS Papa I. qui eodem tempore sedit in Pontificatum, quo Iustinus florebat, statuit pœnam satis grauem in eos, quorum negligentia aliquid Dominici sanguinis in terram, vel etiam super altare decideret: iussitque locum lambi, radi, &c. vt patet ex Gratiano de consecratione distinct. 2. can. Si per negligentiam, & ex libro 1. decreti Iuonis, & lib. quinto Burckardi. Quamuis autem non habeamus nunc epistolam ipsam pontificis, tamen satis probabile reddit hoc testimonium, tum auctoritas Iuonis Burckardi, & Gratiani, tum etiam, quod legamus in Tertulliano, Origene, Cyrillo, & alijs, qui proximi fuerunt ijs temporibus, summam diligentiam adhiberi solitam in Ecclesia, ne quid Sacramenti huius vllo modo in terram decideret. Testimonia Tertulliani, Origenis, Cyrilli, infra suo loco ponentur.

Porrò ista cautio argumentum est euidens fidei antiquorum. Si enim panis Eucharistiæ non esset corpus Christi, nisi repræsentatiuè, non esset adhibenda maior diligentia, ne caderet in terram, quàm ea sit, quam adhibemus, ne sacra Biblia in terram cadant, aut imago aliqua Christi, aut aqua Baptismi, aut quam adhibebant Hebræi in conseruando Mana aut Agno Paschali. Quis autem audiuit vnquam debere lambi, aut radi terram, vbi cecidisset codex Euangelij, aut imago, aut Manna aut aqua Baptismi? Ad hoc testimonium, non legi aduersariorum responsum.

CAP. VI.

Testimonium S. Irenæi.

SEQVITVR IRENÆVS, qui eodem seculo floruit, quo Iustinus, licet paulo posterius. Is igitur in lib. 4. contra hæreses, capite 34. disputans contra

hæreticos,

hæreticos, qui negabant Chriſtum eſſe Filium Creatoris, & Creatorem mundi huius, ita loquitur: *Quomodo autem conſtabit eis, eum panem, in quo gratiæ actæ ſint, corpus eſſe Domini ſui, & calicem ſanguinis eius, ſi non ipſum fabricatoris mundi Filium dicant, id eſt, Verbum eius, per quod lignum fructificat, defluunt fontes, dat primùm quidem fœnum, poſt deinde ſpicam, deinde plenum triticum in ſpica?* Ex hoc loco nos tale argumentum facimus: Irenæus probat Chriſtum eſſe Creatorem, ex eo quòd panis per cõſecrationem fit corpus Chriſti: igitur credebat reipſa, & non ſola ſignificatione mutari panem in corpus Chriſti; nam mutatio realis requirit planè omnipotentiam Creatoris, non autem impoſitionem nouæ ſignificationis.

Reſpondet ad hoc argumentum Petrus Martyr, lib. contra Gardinerum, obiecto 62. & 157. Irenæum non probare Chriſtum eſſe Filium Creatoris, vel Creatorem ex tranſmutatione panis in corpus ſuum, ſed ex eo, quod vtitur pane ad corpus ſuum ſignificandum, & quia Patri gratias agit, cùm pane illo vtitur: non enim decebat, vt Filius illius Dei, qui eſt contrarius Creatori, vteretur rebus aduerſarij ſui, & de illis Patri ſuo gratias ageret.

At contrà: nam IMPRIMIS argumentum ex vſu rerum Creatoris fecerat Irenæus in proximis verbis ſuperioribus: dixerat enim ſolam Eccleſiam rectè offerre Deo oblationem cum gratiarum actione ex creatura eius; hæreticos autem offerre non poſſe, cùm non agnoſcant eum eſſe Creatorem. Quid ergo opus erat vt rurſus idem argumentum repeteret? ADDE, quòd illa verba: *Quomodo autem conſtabit eis, &c.* indicant nouum argumentum inchoari; alioqui dixiſſet: Quomodo enim, ſi hæc ratio ad argumentum præcedens pertineret. DEINDE Irenæus, hoc loco ex Euchariſtia probat Chriſtum non ſolum eſſe Filium Creatoris, ſed etiam ipſum Creatorem, cùm ait, non poſſe conſtare panem Euchariſtiæ eſſe corpus Domini ſui, niſi fateantur ipſum eſſe Verbum illud, per quod lignum fructificat, defluunt fontes, &c. At hoc argumentum nihil concludit, niſi ponamus veram, & realem mutationem in pane fieri: Poſſet enim Chriſtus vti pane ad corpus ſuum ſignificandum, etiamſi non eſſet Creator illius panis; quemadmodum nos vtimur hedera, quam non creauimus, ad vinum deſignandum. Immò nec probat hoc argumentum Chriſtum eſſe Filium Creatoris: poteſt enim vti rebus Creatoris, etiam is, qui non eſt Filius Creatoris. Si quid autem probat, id ſolum eſt, Chriſtum non eſſe aduerſarium Creatoris; nec enim vteretur rebus aduerſarij ſui. At Irenæus Filium Creatoris, & Creatorem affirmat eſſe Chriſtum ex hac mutatione panis in corpus ſuum.

SECVNDVM teſtimonium eſt in eodem capite in illis verbis: *Quomodo autem rurſus dicunt, carnem in corruptionem deuenire, & non percipere vitam, quæ à corpore Domini, & ſanguine alitur?* Et paulò infrà: *Quemadmodum enim qui eſt à terra panis percipiens vocationem Dei, iam non communis eſt, ſed Euchariſtia ex duabus rebus conſtans, terrena, & cœleſti: ſic corpora noſtra percipientia Euchariſtiam, iam non ſunt corruptibilia, ſpem reſurrectionis habentia.*

Ex his verbis tria argumenta colligimus. PRIMVM eſt: Corpora noſtra incorruptibilia fiunt, qui aluntur corpore Chriſti: ergo corpus Chriſti non ſolùm animis percipitur, ſed etiam corpore ex Irenæi ſententia. At corpus non poteſt in cœlũ conſcendere, vt ibi guſtet Chriſti carnem; ergo verè præſens eſt in Euchariſtia ipſa Chriſti caro. SECVNDVM eſt, Panis terrenus poſt inuocationem Dei, ſeu myſticas preces, non eſt amplius communis panis, ſed eſt cibus conſtans duabus rebus, vna terrena, altera cœleſti. Non poteſt autem res illa cœleſtis eſſe niſi corpus Chriſti, igitur verè eſt in Euchariſtia corpus Chriſti. TERTIVM; Ira panis mutatur ex terreno in cœleſtem per inuocationem Dei, ſicut corpora noſtra mutabuntur per Euchariſtiam ex mortalibus in immortalia. Sed corpora noſtra reipſa fiunt immortalia, non autem ſola ſignificatione: igitur panis terrenus reipſa fit corpus Chriſti non ſola ſignificatione.

Ad omnia reſpondere conantur hæretici. Ad PRIMVM Beza reſpondet in Cyclope, per Euchariſtiam corpora fieri immortalia, quia per eam fide coniungimur ipſiſſimo corpori Chriſti, ex quo tam animus quàm corpus viuificatur. Paulò planiùs id explicat Petrus Martyr, lib. contra Gardinerum, obiecto 151. vbi dicit, per Euchariſtiam corpora noſtra fieri immortalia, quia per eam fide apprehendimus Chriſtum; ex ea fide renouatur anima; ea renouatio redundat in corpus, illudque facit paulatim aptum inſtrumentum Dei, & vitæ æternæ capax.

At contrà. NAM Irenæus (vt aduerſarij fatentur) contendit probare hæreticis ſui temporis veram carnis noſtræ reſurrectionem aliquando futuram; idque probat, quia ipſa caro noſtra per Euchariſtiam coniungitur immortali, & viuificatrici Chriſti carni. At ſi eſſet vera aduerſariorum ſententia, Irenæi argumentum vel nihil concluderet, vel certè eſſet ſuperuacaneum. Nam qui negant reſurrectionem carnis, non admittunt illam redundantiam gratiæ ex anima in corpus, in qua ponit Petrus Martyr totam vim argumenti Irenæi, neque admittent, quod dicit Beza, Chriſti corpus animo apprehenſum, animam & corpus viuificare; immò dicent inde ſequi, corpus non viuificari, ſed ſolam animam, cùm illa ſola Chriſtum apprehendat. DEINDE, quid erat opus vrgere tantoperè Euchariſtiam ad probandam reſurrectionem quod Irenæus facit, tum hoc loco, tum libro 5. & alibi? Nam ſatis erat dicere, Chriſtum per fidem apprehenſum viuificaturum animas, & corpora noſtra: impertinens autem eſt; vnde excitetur illa fides, vtrum ſumptione Euchariſtiæ, aut Baptiſmi, aut ſolo Dei verbo, aut aliquo miraculo: iſta enim omnia nihil ſunt apud aduerſarios, niſi inſtrumenta excitandæ fidei.

Ad SECVNDVM reſpondet Martyr, libro contra Gardinerum, obiecto 152. & 153. Euchariſtiam vocari panem non communem, quia eſt Sacramentum quoddam, proinde panem ſacrum non vulgarem dici debere. Conſtare autem ait, re terrena, & cœleſti, id eſt, ſymbolo, & re ſignificata; licet res ſignificata procul abſit, ſine pane, & ſanctificatione. Eſt enim panis res terrena, ſanctificatio autem, qua panis Sacramentum efficitur, res eſt cœleſtis.

Vtraque abſurda eſt explicatio: ac PRIMVM rem terrenam eſſe ſymbola, rem cœleſtem eſſe rem ſignificatam, ſed abſentem, nullo modo fieri poteſt. Nam nihil conſtare dicitur ex eo, quod in ipſo non eſt. Euchariſtiam autem conſtare dicit Irenæus ex duabus rebus, terrena vna, altera cœleſti; vult ergo vtramque rem eſſe in ipſa Euchariſtia.

Reſpondet Martyr, omnino conſtare poſſe aliquid ex eo, quod in ipſo non eſt: *Nam ſermo noſter*, inquit, *conſtat ex voce, & re ſignificata, & tamen res ſignificata ſæpè longiſſimè abeſt à voce. Præterea Paulus dicit, Sacramenta veteris Teſtamenti conſtitiſſe ex ſymbolis, & corpore Chriſti: manducabant enim eandem eſcam nobiſcum.* 1. Corinth. 10. *At corpus Chriſti tam procul aberat, vt ne natum quidem eſſet.*

Hic verò prodit ſuam imperitiam Petrus Martyr. Quis enim vnquam dixit, ſermonem conſtare ex vo-

ce,& re significata? nonne relatiuè opponuntur signum,& res significata? quomodo igitur potest aliquid ex oppositis constare? refellit eum fortasse,quod dici solet, sermonem cõstare ex voce, & significatione. Sed significatio in ipsa voce est, vt relatio in suo subiecto: ac proinde non potest ex ea probare Petrus Martyr aliquid constare ex eo,quod in ipso non est. Quod verò addit de Sacramentis veteribus ex Paulo, impudens mendacium est. Nusquam enim Paulus dixit,Sacramenta vetera constitisse ex symbolis,& corpore Christi: nec dixit Patres veteris Testamenti mãducasse eandem escam nobiscum, vt suprà sæpius demonstrauimus.

Iam verò illa ALTERA expositio, qua per rem cœlestem intelligunt consecrationem, siue sanctificationem, æque facilè refelli potest. Nam nullam ipsi agnoscunt veram consecrationem panis: quam enim nos adhibemus, incantationem vocant, sed solum illis consecratio est panem deputari à Deo ad Sacramenti vsum, id est, vt repręsentet corpus Christi: quæ cõsecratio nihil reale ponit in pane, sed merum respectum rationis. Porrò Irenæus de rebus loquitur, non de entibus rationis, cùm dicit Eucharistiam cõstare duabus rebus: vna terrena, altera cœlesti. Et confirmatur argumentum ex ipso aduersariorum testimonio. Nam cùm quæritur, quid sit res terrena, & nos dicimus esse accidentia panis sentibilia, illi clamant, rem terrenam debere esse substantiam, non sola accidentia. Si ergo res terrena, vt verè dici possit res, debet esse substãtia, res cælestis, vt res verè dici possit, nonne debet esse etiam substantia? quomodo igitur exponunt per rem cœlestem consecrationem, quę in re nihil est? PRÆTEREA nemo ita loquitur de aliis Sacramentis, vt dicat aquam Baptismi constare duabus rebus, vna terrena, altera cœlesti, & tamen aqua Baptismi, symbolum est Sacramenti, vt panis Eucharistiæ. DEMIQVE consecratio nõ habet eam vim, quam tribuit Irenæus rei cælesti in Eucharistia: ipse enim vult Eucharistiam, quia re cœlesti constat, facere corpora nostra immortalia ex immortalibus. At non habet sola consecratio istam virtutem, & præsertim secundum aduersarios, qui nullam vim tribuunt Sacramentis, nisi ad fidem excitandam repræsentando. Vera igitur expositio est rem terrenam esse id, quod sensu percipitur in Eucharistia (illud enim etsi reuera substantia non sit, tamen vera res, & verè terrena est, alioqui sensibus corporalibus apprehendi non posset) rem cœlestem esse id, quod creditur, nimirum Christi corpus glorioſum, & immortale.

Ad TERTIVM nostrum argumentum respondet Petrus Martyr, libro contra Gardinerum, obiecto 152. ex verbis Ireneĩ colligi contrarium eius quod nos volumus. Ille enim dicit, sic mutari panem per consecrationem, & ex communi fieri sacrum, & cœlestem, quomodo per ipsam Eucharistiam corpora nostra fiũt immortalia ex immortalibus. At nostra corpora non mutantur substantialiter, sed accidentaliter tantùm, ergo & panis ille non mutatur nisi accidentaliter; quia nimirum fit Sacramentum religionis, cum antea cibus esset tantùm vulgaris.

Respondeo dupliciter. PRIMO, quæ adferuntur vt similia, debere esse similia in re, de qua disputatur, non autem in omnibus. Volebat autem Irenæus ostendere, corpora nostra verè resurgere, & fieri ex mortalibus immortalia: id ostendit hac similitudine. Sicut panis communis, & proinde corruptibilis per consecrationem fit panis cœlestis, & incorruptibilis, ita corpora nostra incorruptibilia per Eucharistiæ perceptionem fiunt incorruptibilia. In qua similitudine id requiritur, & sufficit, vt sicut nostra verè mutantur, & fiunt incorruptibilia ex corruptibilibus, ita panis ille communis verè mutetur, & fiat incorruptibilis: vtrum autem id fiat per mutationem substantiæ, aut accidentium, impertinens est, vt patet.

SECVNDO tamen respondeo cum Ioan. à Louanio in lib. de Eucharistia, Irenæum loqui de mutatione substantiali, tam panis, quã etiam corporum nostrorum. Nã loquitur de mutatione, quæ fiet in resurrectione, quando pulueres, seu cineres corporum nostrorum murabuntur in corpora humana glorioſa, & immortalia: id enim apertissimè Irenæus demonstrat lib. 5. ca. 2. Ibi enim cùm dixisset non posse fieri, quin caro nostra resurgat immortalis, cum nutriatur corpore & sanguine Christi rebus nimirum immortalibus: ita subiungit: *Et quemadmodum lignum vitis depositum in terra suo fructificat tempore, & granum tritici decidens in terram, & dissolutum: multiplex surgit per Spiritum Dei, qui continet omnia, quæ deinde per sapientiam in vsum hominibus veniunt, & per scientia verbum Dei fiunt? Eucharistia, quod est corpus, & sanguis Christi: sic & nostra corpora ex ea nutrita, & reposita in terram, & resoluta in ea, resurgent in suo tempore Verbo Dei resurrectionem ei donãte, in gloriam Dei Patris.* Vbi pulchrè Irenæus cõparat corpora nostra cũ grano tritici, quod in terra dissoluitur, & corrũpitur, virtutem autem Eucharistiæ cum spiritu illo, seu genitali virtute, quæ corruptum granum resurgere facit. Nam quemadmodum granum frumenti, etiamsi mutatum fuerit in putredinem, tamen propter illam vim generalem, quam habet, resurgit in spicã: ita corpora nostra, quamuis in puluerem resoluantur, tamen propter virtutem receptam à communicatione carnis, & sanguinis Domini resurgunt glorioſa, & immortalia. Et hoc est etiam, quod Irenæus significat, cum ait, corpora nostra consistere, & augeri ex corpore & sanguine Christi, quia nimirum Eucharistia facit, vt corpora non solum non pereant, sed etiam vt resurgant aucta pluribus donis, quàm antea haberent: sicut etiam granum non resurgit simpliciter in granum, sed in spicam, id est, multiplicatum & auctum.

Vnum argumentum ex Irenæo pro se adducit Petrus Martyr lib. contra Gardinerum obiecto 154. 156. & 157. Nam Irenæus scribit, ipsum panem esse corpus Christi, quod non potest esse verũ, nisi tropicè accipiendo corpus Christi, lib. 4. c. 32. *Eum*, inquit Irenęus, *qui est ex creatura panem accepit, & gratias egit dicens, Hoc est corpus meũ, & calicem similiter, qui est ex ea creatura, quæ est secundum nos, suum sanguinẽ confessus est.* Et libro eodẽ cap. 34. *Quomodo constabit eum panem, in quo gratiæ actæ sunt, esse corpus Domini? &c.* Et lib. eodem, cap. 57. *Accipiens panem suum corpus confitebatur.*

RESPONDEO; Irenæus non significat panem simpliciter esse corpus Christi, sed panem in quo gratiæ actæ sunt, id est, panem sanctificatum, & factum Eucharistiam, vt IVSTINVS loquebatur, προσὶ ἐυχαριστίαν, Credibile enim omnino est, Irenæum eadem voce Græca vsum, quam interpres non potuit reddere vnica voce, sed per circumloquutionem expressit. Porrò, panis factus Eucharistia, verè, & propriè est corpus Christi. Similis loquutio esset, si quis diceret, Virga Mosis versa in draconem ambulabat & comedebat: & aqua à Christo in vinum conuersa, colorem, & saporem vini habebat.

Profert etiam aliud argumentum Petrus Martyr ex eo quod Irenæus dicit, corpore Christi ali, & augeri corpora nostra. Sed hoc iam est solutum.

CAPVT

CAPVT VII.

Tertia ætas Eccleſiæ ab anno Domini CC. ad CCC.

Teſtimonium Tertulliani.

IN TERTIA ætate habemus tres teſtes, Tertullianum, Origenem, Cyprianum. TERTVLLIANVS ad initium anni CC. floruit, & quamuis hæreticus fuerit Montaniſta in extrema ætate ſua, tamen à nullo veterum Patrum reprehenditur hoc nomine, quod errauerit circa Sacramentum Dominici Corporis. Itaque poteſt ad teſtimonium dicendum, tanquam auctor antiquiſſimus, & doctus, admitti, vt etiam eum admittunt hæretici huius temporis.

Is igitur in lib. 2. ad vxorem, cùm hortaretur fœminas Chriſtianas, vt non nuberent Gentilibus maritis, præter alia argumenta, quibus id perſuadere nititur, vnum ſumit ab Euchariſtiæ communicatione. Nam aut oportebit clam marito ſumere Euchariſtiam, & hoc vix fieri poterit; aut illo ſciente, & tum exponetur Sacramentum contemptui, *Non ſcret*, inquit, *maritus quid ſcreto ante omnem cibum guſtes, & ſi ſciuerit, panē, non illum credit eſſe qui dicitur.* Hæc ille. Vbi Tertullianus ſatis aperte indicat Euchariſtiam non eſſe panem materialem, licet id videatur eſſe Gentilibus, ſed eſſe Chriſtum.

Reſpondet Petrus Martyr in lib. contra Gardinerum, obiecto 160 velle Tertullianum dicere, Gentiles non ſcire Euchariſtiam eſſe Sacramentum, ſed prophanum panem ſolum modo credere.

AT repugnat ratio Grammaticæ. Nam Tertullianus ait: *Et ſi ſciuerit, panem, non illum credit eſſe qui dicitur*, non autē ait: Non illud credit eſſe, quod dicitur: certè Sacramentum eſt generis neutri, non maſculini. Denique nulla difficultas erat, vel fœminę Chriſtianæ ſignificandi panem illum eſſe ſacrum, quod repreſentaret Chriſtum; vel viro Gentili id credendi. Tertullianus autem loquitur de re, quam maritus Gentilis non facilè credere poſſet, nec turò illi explicanda eſſet.

Idem Tertullianus in lib. de corona militis inter alios Chriſtianos ritus ponit ſummā cautionem, quam adhibebant Chriſtiani, ne aliquid Euchariſtiæ in terram caderet: *Calicis*, inquit, *aut panis etiam noſtri aliquid decuti in terram anxiè patimur.* Hæc ille: de quo argumento ſuprà diximus in teſtimonio S. Pii Papæ.

Idem Tertullianus in lib. de reſurrect. carnis probat, verè carnem reſurrecturam, & nō ſolam animam ſaluandam, ex eo, quod omnia Sacramenta per corpus tranſeunt ad animam: *Caro*, inquit, *abluitur, vt anima emaculetur, caro inungitur, vt anima conſecretur, caro corpore, & ſanguine Chriſti veſcitur, vt anima de Deo ſaginetur.*

Reſpondet Petrus Martyr loco citato, & Beza in Cyclope, & Boquinus in lib. de Cœna Domini, à Tertulliano vocari corpus Chriſti, ipſum Sacramentum corporis, quia repræſentat per modum ſigni ipſum verum corpus Chriſti.

AT ſi ita eſt, argumentum Tertulliani concidit. Dicent enim hæretici, qui negabant veram reſurrectionem, quod ſicut ſola anima verū corpus Chriſti percipit, caro autem non ipſum corpus, ſed eius figuram: ita ſolam animam verè, & propriè reſurgere, carnem autem non verè & propriè, ſed metaphoricè.

Idem denique in libro de idololatria reprehendens quoſdam, qui artifices idolorum ad Sacerdotium, vel certe Diaconatum promouebant; *Prob ſcelus!* inquit, *ſemel Iudæi Chriſto manus intulerant, iſti quotidie corpus eius laceſſunt & manus præcidendę! &c.* At certe non cōfert Tertullianus crimen eorum qui indignè tractant hoc Sacramentum, cum Chriſti crucifixione, nec manus illas præcidendas diceret, ſi tantùm putaret eſſe in Sacramento corporis Chriſti figuram. Nam etiamſi iniuria imaginis refertur (vt ſuprà diximus) ad exemplar; tamen quando non fit ea intentione, vt lædatur exemplar non eſt crimen vllo modo conferendum cū iniuria quæ fit ipſi exēplari in ſe. Tertullianus autem non loquitur de illis, qui dedita opera, & vt Chriſtum iniuria afficerent, Sacramentum eius violabant, ſed de illis, qui cum peccatores eſſent, audebant corpus Domini tractare & porrigere communicaturi.

Sed videamus quid illi ex Tertulliano adferant. Tria igitur teſtimonia ex illo producunt. PRIMVM eſt lib. 1. contra Marcionem, paulo ante medium: *Sed ille* inquit, *uſque nunc nec aquam reprobauit Creatoris, quia ſuos abluit, nec oleum, quo ſuos ungit, nec mellis & lactis ſocietatem, quo ſuos infantat, nec panem, in quo ipſum corpus ſuum repræſentat.*

RESPONDEO; verbum Repræſentandi ambiguum eſt: ſignificat enim præſentē rem aliquam facere, ſiue reipſa, ſiue in ſigno aliquo, vel imagine. Ac, vt omittā teſtimonia Ciceronis, & etiam ſanctorum Patrum, qui frequenter vtūtur hac voce ad ſignificandum rem aliquam verè, & propriè præſentē exhiberi: Tertullianus ipſe vtriuſq; ſignificationis exempla præbere poteſt, lib. 4. in Marcionem, circa medium: *Itaque*, inquit, *iam repræſentans eum: Hic eſt Filius meus, &c.* vbi dicit Deum Patrem, qui aliquando promiſerat Filium, eundem repræſentaſſe: cùm ait in monte Thabor: *Hic eſt Filius meus*: vbi apertiſſimè vocat repreſentare, exhibere reipſa; & in libro contra Praxeā vocat Filiū Patris repræſentatorem, quia reuera Pater eſt in Filio. Sed ipſe idem in lib. de pœnit. diſtinguit adulterium re ipſa commiſſum, ab adulterio per cōcupiſcentiam in mente repræſentato, vbi repræſentare eſt exhibere non reipſa, ſed in imagine.

Cùm ergo vox ambigua ſit, non poteſt rectè vllo modo colligi, Tertullianum loqui de repræſentatione in ſigno, & non in re, immò contrà potius, quia magis propriè dicitur repræſentari, quod reipſa exhibetur quam quod ſolum in ſigno: probabilius colligetur Tertullianum loqui de repræſentatione, qua reipſa corpus Domini exhibetur.

Quare Petrus Martyr lib. contra Gardi. obiect. 160. tractans hunc locum Tertulliani, fatetur non poſſe ex hoc ſolo loco aliquid certi concludi; ſed oportere ex aliis locis venari mentem Tertulliani, & remittit nos ad alium locum, quem nos paulò pòſt excutiemus.

SECVNDVM teſtimonium proferunt ex lib. 3. contra Marcionem, & ex lib. contra Iudæos: nam eadem verba in vtroque libro habentur. Sic ergo Tertullianus in lib. cōtra Iudæos, ait: *De hoc ligno Deus per Hieremiam inſinuat, quod eſſetis dicturi, Venite mittamus lignum in panem eius. Vtique in corpus eius lignum miſſum eſt: ſic enim Chriſtus reuelauit, panem corpus ſuum appellans, cuius retro corpus in panem Prophetes nuncauit.* Et rurſus ſic ait lib. 3. in Marcionem: *Hoc lignum, & Hieremias tibi inſinuat dicturis prædicans Iudæis, Venite mittamus lignum in panē eius, vtique in corpus. Sic enim Deus in Euangelio quoque veſtro reuelauit, panem corpus ſuum appellans, vt & hinc iam eum intelligas corporis ſui figuram panis dediſſe, cuius retrò corpus in panem Prophetes figurauit.*

RESPONDEO, hic locus Catholicis fauet, non hæreticis, ſi ſomnia Tertulliani diligenter conſiderentur. Nam ſcribit ipſe apud Hieremiam per panem intelligi corpus Chriſti, quod in ligno crucis affixum fuit: atque addit Chriſtum ipſū ita explicuiſſe propheriam Hieremiæ, cum de pane Euchariſtiæ dixit: *Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis tradetur.*

Vbi neceſſe eſt per panem apud Hieremiam nõ accipere panem materialem, qui ſignificet corpus Chriſti (vt hæretici loquuntur de pane Euchariſtiæ) ſequeretur enim panem fuiſſe crucifixum, nõ autem ipſum Chriſtum, ſi ita acciperemus eo loco panem; ſed accipere cogimur per panem, ipſum verũ Chriſti corpus quod eſt panis vitæ. Itaq; Hieremias loquitur quidem figuratè, ſed tropus non eſt in eo, quõd panis dicatur corpus, quia ſit corporis ſignum, ſed in eo, quod corpus dicatur panis quia nutrit animas noſtras inſtar panis: vt etiam rectè expoſuit Lactantius lib. 4. diuin. Inſtitut. cap. 18. vbi dicit corpus Domini vocari panem à Hieremia, quia eſt cibus, & vita hominum, qui credũt in eum. Sed Chriſtus per Tertullianum declarauit prophetiam Hieremiæ, cum ait de pane: *Hoc eſt corpus meum*; ergo Chriſtus non de pane materiali dixit: *Hoc eſt corpus meum*, ſed de pane cœleſti, qui eſt verè corp⁹ eius. Nam ſi Dominus de pane materiali dixiſſet: *Hoc eſt corpus meum*, ſequeretur, panem materialem fuiſſe pro nobis crucifixum, de illo enim pane dixit: *Hoc eſt corpus meum*, ſecundum Tertullianum, de quo dixit Hieremias: *Mittamus lignum in panem eius*. Quare ex ſententia Tertulliani, illud pronomen *Hoc*, demõſtrat quidem panẽ, ſed panem cœleſtem, vel certè demonſtrat panem terrenum, non qui maneat, ſed qui mutetur, in corpus Chriſti, vt ſenſus ſit eorum verborũ (ſecundum Tertullianum) *Hoc eſt corpus meum*, id eſt, Hic panis, quem vobis porrigo, nõ eſt panis communis, ſed eſt ipſum corpus meum: vel, Hoc, quod hactenus fuit panis communis, iam eſt corpus meum.

Porrò illa verba obſcuriſſima Tertulliani ex libr. 3. contra Marcionem: *Hinc intelliges corporis ſui figurã panis dediſſe*, non ſignificant Chriſtum dediſſe Apoſtolis figuram corporis ſui, nõ ipſum corpus: alioqui nõ diceret corporis figuram panis, ſed figurã corporis panẽ dediſſe. Significat igitur Chriſtũ dediſſe, id eſt explicuiſſe, ſiue impleſſe figurã corporis ſui, quam in pane Hieremias poſuerat. Itaq. ſic ordinãda ſunt illa verba: Hinc intelliges corporis ſui figurã, figuram, inquã, panis, id eſt, in panis vocabulo latentẽ, Chriſtũ apparuiſſe, vnde ſubiungit: *Cuius retro corpus, in panem Prophetes figurauit*. Eſt enim antitheſis quædã in his verbis notãda: nam ſicut Hieremias panem dixit, cum ſignificare vellet corpus Domini: ſic è contrario Dominus corpus ſuum eſſe dixit, cum panem vitæ diſcipulis daret.

Sequitur Tertivs locus ex lib. 4. contra Marcionem, vbi ſic legimus: *Acceptum panem, & diſtributum diſcipulis, corpus ſuum illum fecit, Hoc eſt corpus meum dicẽdo, id eſt, figura corporis mei. Figura autem non fuiſſet, niſi veritatis eſſe corpus.*

Respondeo, Priora verba huius teſtimonij, quod omnes Sacramentarii tãquam Achillem quendam in prima acie cõſtituunt pro nobis maximè faciunt: poſteriora autem nihil obſunt cauſſæ noſtræ. Illud enim: *Acceptum panem, corpus ſuum fecit dicendo, Hoc eſt corpus meum*, apertè indicat panis realem mutationem in corpus Chriſti, illud autem: *Hoc eſt figura corporis mei*, nõ ſignificat (vt Sacramentarij credunt) panem Euchariſtię eſſe figuram corporis Domini, ſed quod fuit olim figura in Teſtamento veteri, nunc in corporis veritatem eſſe mutatum. Coniungitur enim illud, *Figura corporis mei*, non cum voce proximè præcedente, *corpus meum*, ſed cum pronomine, *Hoc*, vt ſit hic ſenſus, Acceptum panem corpus ſuum fecit, dicendo: Hoc, id eſt, panis, qui olim fuit figura corporis mei, nunc eſt corpus meum: vbi pronomen, *Hoc*, demonſtrat panem, non qui manet, ſed qui mutatur vt ſuprà diximus.

Id autem ita eſſe probatur. Primo, ex illis verbis ſequentibus: *Figura autem non fuiſſet, niſi veritatis eſſe corpus*. Si enim per figuram intelligeret Euchariſtiam, nõ diceret, *non fuiſſet*, ſed nõ eſſet, loquitur igitur de figura Teſtamenti veteris, quæ ſine dubio vera figura non fuiſſet, niſi corpus verum ei reſponderet.

Secvndo idem patet ex verbis paulo infrà ſequentibus: *Cur*, inquit, *panem corpus ſuum appellat, & non magis peponem quem Marcion cordis loco habuit, non intelligẽs veterem fuiſſe iſtam figuram corporis Chriſti, dicẽtis per Hieremiam, Venite coniiciamus lignum in panem eius, ſcilicet crucem in corpus eius? Itaque illuminator antiquitatum quid tunc voluerit ſignificaſſe panem, ſatis declarauit, corpus ſuum vocans panem*. Vbi Tertullianus dicit, Chriſtum vocaſſe corpus ſuum panem, non peponem, aut aliquem alium cibum, vt impleret figuram Hieremiæ, qui nomine panis ſignificauerat Chriſti corpus, non ergo Chriſtus inſtituit in Euchariſtia figuram corporis ſui, vt aduerſarii volunt, ſed impleuit figuram veterem ex pane conficiendo corpus ſuum.

Tertio ex verbis aliis ſequentibus, vbi explicans prophetiam Iacob, Gen. 49. *Lauabit in vino ſtolam ſuam, & in ſanguine vuæ pallium ſuum*, Stolam, inquit, *carnem demonſtrat, & vinum ſanguinem. Ita & nunc ſanguinem ſuum in vino conſecrauit, qui tunc vinum in ſanguine figurauit*. Vbi Notandvm, quod ſicut apud Hieremiam panis ſignificabat corpus, quia corpus Domini eſt cibus fidelium, vt ſuprà diximus: ita vinum apud Iacobum Patriarcham ſignificat ſanguinem Domini, quia ſanguis Domini eſt potus fidelium. Chriſtus autem vt explicaret iſtas figuras, ſeu vaticinia, corpus ſubſpecie panis, & ſanguinem ſub ſpecie vini nobis tradidit: & ſanè ſi non verum corpus, & ſanguinem reipſa dediſſet, non rectè explicuiſſet, vel impleſſet vaticinia. Nam tam Hieremias per panem verum corpus, quam Iacob per vinum verum ſanguinem prænũciauit, vt Tertullianus dicit. Illa autem verba Tertulliani: *Qui tunc vinum in ſanguine figurauit*, referuntur ad illa verba Iacobi, *in ſanguine vuæ pallium ſuum*. Vult. n. dicere: per ſanguinem vuę, intelligi vinum, ſed per vinum intelligi ſanguinem Domini, vt ipſe explicat, cum ait per ſtolam carnem, per vinum ſanguinem demonſtrans.

Qvarto denique idem patet ex progreſſu totius libri. Nam propoſitum eius erat oſtendere Chriſtum in Euãgelio non deſtruxiſſe Teſtamentum vetus, ſed illud impleſſe. Itaque percurrit Tertullianus plurima Chriſti opera, ac demõſtrat Chriſtũ in omnibus illis dediſſe operã, vt impleret figuras legis: igitur hoc etiã loco non inducit figuram inſtitutam in Teſtamento nouo, ſed impletionem tantum veterum figurarum.

CAPVT VIII.

Teſtimonium Origenis.

Origenes, qui Tertulliano non multo poſterior fuit, multis in locis de Sacramento Euchariſtiæ loquitur: ac Primvm hom. 13. in Exod. exponens cap. 25. eius libri, cùm hortari vellet populum, vt non contemneret verbum Dei, adducit exemplum diligentiæ omnium Chriſtianorum in conſeruãdo Chriſti corpore: *Volo*, inquit, *vos admonere religionis veſtræ exemplis: Neſtis, qui diuinis myſterijs intereſſe conſueſtis, quomodo cùm ſuſcipitis corpus Domini, cùm omni cautela, & veneratione ſeruatis, ne ex eo parum quid decidat, ne conſecrati muneris aliquid dilabatur, reos enim vos creditis, & rectè creditis, ſi quid inde per negligentiam decidat.* Hæc ille. Porro aduerſarii, neque corpus Domini ſeruant, cum non agnoſcant Sacramentum, niſi in vſu, neque conſecrant, neque reos ſe putant ſi quid illius panis, aut vini in terram cadat. Et merito non putant, quia nihil niſi panem habent: at ſi

verè

verè corpus Domini haberent, aut habere ſe crederent certè vel diligentiſſimè conſeruarent, vt ſemper Eccleſia fecit, aut ſe apertè impios, & ſacrilegos teſtarentur. Ad hoc teſtimonium, vt etiam ad ſequens, non vidi reſponſionem aduerſariorum.

ALTERVM teſtimonium Origenis eſt in homil. 5. in diuerſa loca Euangelii, in qua tractat de puero Centurionis: *Quando ſanctum cibum, illudque incorruptum accipis epulum, quando vitæ pane, & poculo ſanctis, manducas, & bibis corpus, & ſanguinem Domini, tunc Dominus ſub tectum tuum ingreditur. Et tu ergo humilians temetipſum, imitare hunc Centurionem, & dicito; Domine non ſum dignus, vt intres ſub tectum meum. Vbi enim indignè ingreditur, ibi ad iudicium ingreditur accipienti.* Hæc ille. Sanè iſta non poſſunt rectè dici niſi de vero corpore Domini, quod verè ore corporis accipiatur. Nã ſi loqueretur Origenes de corpore Domini per metonymiam, id eſt, de pane ſignificante corpus Chriſti, non vocaret eum panem incorruptum epulum, nec ei dici vellet: *Domine non ſum dignus, &c.* Si verò loqueretur de ipſo Chriſto per panem ſignificato, qui per fidem accipitur, nõ diceret: *Vbi indignè ingreditur, ibi ad iudicium ingreditur accipienti.* Nam ſecundum aduerſarios, Chriſtus per fidem non poteſt accipi, niſi à piis, & ad vitam: quod enim indignè accipitur ab impiis, non eſt, niſi externum ſymbolum, ſecundum aduerſarios. At Origenes illi, qui ingreditur ad pios, & impios, vult dici: *Domine non ſum dignus*, ergo vel vult adorari, & inuocari panẽ, quod eſt abſurdiſſimum, vel vult ſub illis ſpeciebus verè Chriſtum ipſum contineri.

TERTIVS locus eſt hom. 7. in lib. Numeri: *Tunc*, inquit, *in ænigmate erat mãna cibus, nunc autem in ſpecie caro verbi Dei, eſt verus cibus, ſicut ipſe dicit, quia caro mea verè eſt cibus.* Hæc ille. At certè ſpecies, cùm ænigmati opponitur, idẽ ſignificat, quod veritas collata figuræ. Si autem Euchariſtia eſſet corpus Chriſti ſolum tropicè; non in ſpecie ſed in ænigmate, dici deberet caro Domini: nam etiam Manna erat corpus Domini tropicè, id eſt, ſignificatiuè. Et cõfirmatur argumentũ ex verbis præcedentibus, vbi Origenes dicit Hebræos habuiſſe Baptiſmum in ænigmate, dum tranſirent mare rubrum, nobis autem in ſpecie per Baptiſmum cõferri regenerationem. At vera regeneratio nobis datur in Baptiſmo, quam non dabat, ſed adumbrabat ſolum trãſitus maris rubri: ergo eodem modo vera caro nobis datur in Euchariſtia, quam non dabat, ſed in ænigmate ſignificabat Manna Iudæorum.

Ad hunc locum reſpondent aduerſarii, ac maximè Petrus Martyr in lib. contra Gardinerum par. 4. Origenem loqui de modo loquendi, non de exiſtentia rerum, id eſt, aſſerere Iudæos habuiſſe corpus Chriſti in ænigmate, quia non declarabatur eis, quid ſignificaret Manna, nobis autem dari in ſpecie, quia apertè nobis dicitur, quid ſignificet panis Euchariſtiæ.

Sed fallitur, aut fallit Petrus Martyr. Nam Origenes vtrumque dicit, & Deum loquutũ olim in ænigmate, tunc autem apertè loqui, & Deum dediſſe in ænigmate, quod nunc in ſpecie dat. Sic enim ait: *Veruntamen Moyſes, priuſquam acciperet Æthiopiſſam, non eſt ſcriptum, quia in ſpecie loquutus ſit ei Deus, & non in ænigmate: ſed vbi accepit Æthiopiſſam, tunc dicit de eo Deus, quia os ad os loquar ad eam, in ſpecie, & non in ænigmate: Modò enim cum Moyſes venit ad nos, & coniunctus eſt huic noſtræ Æthiopiſſæ, lex Dei, tam nõ in figuris, & imaginibus, ſicut prius, ſed in ipſa ſpecie veritatis agnoſcitur, & quæ prius in ænigmate deſignabantur, nunc in ſpecie, & veritate complentur.* Hæc ille. Vides hic non ſolum Deum clarius loqui, ſed etiam reipſa præſtare, quæ in ænigmate deſignabat: Euchariſtia igitur veram carnem continet, quam in ænigmate Manna deſignabat.

Videamus nunc quid illi cõtra nos adferant ex Origene. Profert Petrus Martyr loca ſex Origenis in libro contra Gardinerum, obiecto 162. & ſequentibus: quæ tamẽ, aut nihil cõcludunt, aut nobis magis, quam aduerſariis fauent. PRIMVS locus eſt ex homil. 16. in Numeros: *Bibere*, inquit, *dicimur ſanguinem Chriſti non ſolum Sacramentorũ ritu, ſed etiã cùm ſermones eius recipimus.* Hæc ille. Hinc aduerſarii probare nituntur in Sacramentis non bibi ſanguinem Chriſti, niſi ſpiritualiter, ſicut non niſi ſpiritualiter bibitur in concione.

At contrariũ potius ſequitur. Non enim dicit Origenes eodem modo bibi Chriſti ſanguinem in Sacramentis, quo bibitur in concione: immò cùm diſtinguat hos duos modos, indicat eſſe modos diuerſos, & per hoc bibi in concione ſpiritualiter, in Sacramentis autem re ipſa.

Secundus locus eſt ex commentario Origenis in capite 26. Matthæi, vbi ſic legimus: *Panis iſte, quem Deus Verbũ corpus ſuum eſſe fatetur, verbum eſt nutritorium animarum.* NOTAT Martyr panem ipſum vocari corpus Chriſti, proinde panem materialem eſſe in Euchariſtia. DEINDE addit: eum panem dici verbum: quia Sacramenta ſunt verba viſibilia. ADDIT denique non poſſe panem dici verbum nutritorium, ſi per tranſubſtantiationem euaneſcat: id enim quod nihil eſt non poteſt aliquid nutrire.

RESPONDEO, Origenes prætermiſſo literali ſenſu omnibus noto, exponit myſticè totum hunc locum. Nec per panem intelligit panem materialem, qui ſit, verbum viſibile: ſed intelligit ſermones Chriſti, ſeu verba Dei non viſibilia, ſed audibilia; dicit enim hoc verbum eſſe verbum de Deo verbo procedens, & panem de pane cæleſti, id eſt, eſſe ſermonẽ quem loquitur Chriſtus, qui eſt Deus Verbum, & panis cæleſtis. Vide totum locum tract. 35. in Mat. & nihil dubitabis, quin myſtica ſit, non literalis Origenis expoſitio.

TERTIVS locus eſt in hom. 7. in Leuiticum, vbi poſtquam dixerat Origenes, carnem Chriſti eſſe verbum Dei ſubiungit; *Si enim ſecundum literam ſi quaris hoc, quod dictum eſt: Niſi manducaueritis carnem meam, & biberitis ſanguinem meum, occidit hæc litera.* Vbi videtur non admittere vllum alium ſenſum, niſi myſticum.

Reſpondeo PRIMVM: Si quid probat hoc teſtimonium, ſolum probat non agi de Euchariſtia in 6. capit. Ioan. non autem probat in Euchariſtia non eſſe verũ Chriſti corpus. Nam etiã aduerſarii docent Ioan. 6. nõ agi de Euchariſtia, & tamen nõ concederent, carnem Chriſti non manducari, niſi audiendo cõcionem: hoc n. eſſet planè tollere Sacramentum Euchariſtię.

Dico SECVNDO, illa verba: *Niſi manducaueritis carnem filij hominis*, tribus modis exponi poſſe. VNO modo prorſus myſticè, & figuratè, & hoc modo exponit hoc loco Origenes, dum per carnem Domini intelligit ſermones diuinos. ALTERO modo prorſus ad literam, id eſt, ſine vlla adiunctione myſterii, & hoc modo acceperunt Capharnaitæ, qui putarunt edendã Chriſti carnem, quomodo comeduntur cęteræ carnes, id eſt eam lacerando & conſumendo: & de hoc ſenſu rectè dicit hoc loco Origenes: *Litera occidit.* & Auguſtinus lib. 3. doctrinę Chriſtianę, cap. 16. dicit, verba Domini ita ad literam accepta, ſcelus quoddam ſonare.

TERTIO modo non omnino ad litteram, nec omnino figuratè, ſed ad literam quoad ſubſtantiam rei, & mãducationis, figuratè autem quoad modum manducationis, vt videlicet ſenſus ſit, manducãdam verè Chriſti carnem, ſed ſine vlla ſui læſione, vt ſuprà diximus in explicatione ſententiæ Sancti Auguſtini de his verbis: atque hunc ſenſum hoc loco Origenes non attingit, ſed nõ reiicit, & hom. 7. in Numeros eundẽ aper-

tè recipit, cum de Euchariſtia ad literam exponit illa verba: *Caro mea verè eſt cibus.*

QVARTVS locus eſt hom. 9. in Leuiticum, prope finem: *Non hæreas in ſanguine carnis, ſed diſce potius ſanguinem Verbi, & audi ipſum tibi dicentem, quia hic ſanguis meus eſt, qui pro vobis effundetur in remiſſionem peccatorum.* Hic Petrus Martyr doceri contendit, vt non exiſtimemus in Sacramento eſſe verum ſanguinem carnis Dominicæ; ſed erigamus mentem ad ſignificationem Verbi. Si enim reuera ſanguis Domini eſſet in Euchariſtia, oporteret illi inhærere, vt precio noſtro, illudque ſubmiſsè adorare.

RESPONDEO, Toto cœlo hoc loco aberrat Petrus Martyr cum aliis Caluiniſtis, dũ exiſtimat ſanguinem Verbi eſſe prędicationem, ſeu ſignificationem verborum Domini. Vocat enim Origenes ſanguinem Verbi ſanguinem verũ, & corporalem Dei Verbi, id eſt, Chriſti, ac monet vt non inhæreamus in eo ſanguine, tanquã in ſanguine carnis, ac ſi nihil eſſet, niſi ſanguis quidam humanus; ſed conſideremus eum eſſe ſanguinem ipſius Dei, quo redempti ſumus. Vel (quod videtur probabilius) monet, vt non hęreamus in ſanguine carnis, id eſt, ſanguine vitulorum, & hircorum, de quo loquitur Moſes in eo loco Leuitici: ſed eo dimiſſo aſcẽdamus ad ſanguinem Dei Verbi, qui per ſanguinem illum vitulorum, & hircorũ ſignificabatur. Intelligere autem Origenem per ſanguinem Verbi ipſum verum, & corporalem Chriſti ſanguinem patet, quia de hoc ſanguine Verbi dicit Origenes, eo nos eſſe redẽptos. At non ſumus redempti ſignificatione verborũ, ſed veri ſanguinis effuſione. ITEM dicit de hoc ſanguine ſcriptum eſſe: *Hic eſt ſanguis meus, qui pro vobis effundetur.* At hæc verba non poſſunt intelligi de concione, ſed de vero ſanguine, vt patet. DENIQVE addit ibidem Origenes hæc verba: *Nouit qui myſteriis imbutus eſt, & carnem, & ſanguinem Verbi Dei: non ergo immoremur in his quæ & ſcientibus nota ſunt, & ignotantibus patere non poſſunt.* Vbi Origenes dicit fideles ſatis noſſe, quid ſit caro, & ſanguis Verbi Dei, infideles autem nec ſcire, nec diſcere poſſe, niſi prius ad fidem veniant. At quid ſit concio, quid paſſio Chriſti prędicata, etiam infideles norunt: omnibus enim in commune prædicatur Euãgelium: non igitur loquitur de concione, ſed de myſterio altiſſimo Euchariſtiæ, quod infideles non norũt nec diſcere poſſunt. Vides quomodo teſtimonium Origenis contra nos allatum maximè nobis faueat?

QVINTVM teſtimonium ſumunt ex commentario in capit. 15. Matthæi, vbi Origenes tractans illa verba Domini, *Quod intrat per os, non coinquinat hominem*: quędam dicit de hoc Sacramento, quæ Petrus Martyr & alii Caluiniſtæ pro ſua ſententia adducũt. PRIMO, dicit, corporalem eſum Euchariſtiæ rem eſſe indifferentem, id eſt, nec bonum, nec malum: *Quod*, inquit, *ad eſum per ſe attinet, neque ex hoc, quod non edimus de pane, verbo Dei, & per obſecrationem ſanctificato, fraudamur aliquo bono, neque ex edendo abundamus aliquo bono: ſiquidem cauſſa defectus eſt malitia, peccataque, & abundantiæ cauſſa eſt iuſtitia, & recta facta.* Hæc ille. At ſi eſſet in Euchariſtia reipſa Domini corpus, rectè prodeſſet vi ſua, & nõ ſolũ ex bonitate ſumentis. SECVNDO dicit, in Euchariſtia eſſe materiam panis, quæ in ſeceſſum emittitur: *Et ille cibus*, inquit, *qui ſanctificatur per verbum Dei, & orationem, iuxta id, quod habet materiale, in ventrem abit, & in ſeceſſum emittitur.* Et infrà: *Nec materia panis, ſed ſuper illum dictus ſermo eſt, qui prodeſt nõ indignè domino comedenti illum.* TERTIO, vocat Euchariſtiam corpus typicum, & ſymbolicum, & diſtinguit illud à vero Chriſti corpore: *Et hæc quidem*, inquit, *de typico ſymbolicoque corpore. Multa porrò & de ipſo Verbo dici poſſent, quod factum eſt caro, verumque cibus, &c.* QVARTO dicit, corpus

A Chriſti non poſſe manducari à peccatoribus: *Si fieri poſſet*, inquit, *vt quis malus adhuc perſeueret, edat Verbũ factum carnem cum ſit verbum, & panis viuus, nequaquam ſcriptum eſſet. Quiſquis ederit panem hunc, viuet in æternũ.* Ob hæc loca ita triumphat Petrus Martyr vt dicat li. 1. contra Gardinerum, obiec. 169, *Locum hunc nunquam nobis excutiet: verba ita ſunt perſpicua, vt nullis ambagibus, aut commentis poſſint mitigari.*

AD hæc loca quidam reſpondent, commentaria iſta non eſſe integræ fidei, neque omnino cõſtare, an ſint Origenis: modus enim loquendi (quicquid ſit de re) non parum diſſonat ab his locis, quæ nos ſuprà citauimus ex veris libris Origenis.

Alii reſpondent, Origenem hoc loco non loqui de Euchariſtia, ſed de pane quodã ſanctificato, qui dabatur Catechumenis loco Euchariſtiæ, de quo ſcribit etiam Auguſt. li. 2. de peccat. meritis, & remiſſ. c. 26. qui panis rectè dici poterat corpus Domini ſymbolicum, quia repræſentabat Euchariſtiam, cùm eius loco daretur. Vnum obſtat huic explicationi, quòd Origenes de iſto pane indignè manducato intelligat Apoſtolum 1. Cor. 11. vbi ait: *Propter hoc multi inter vos imbecilles, & dormiunt multi.* Niſi fortè Origenes extendere voluerit verba illa Pauli, quæ propriè ad Euchariſtiam pertinent, ad panem illum Catechumenorum; nam ſuo modo, id eſt, ſeruata proportione, peccat etiam, qui contemnit panem illum ſanctificatum, licet multò minus, quàm deſpicit Euchariſtiam.

B

Sed his omiſſis, reſpondeo illà omnia quæ Origenes dicit, poſſe rectè intelligi de Sacramento Euchariſtiæ. Ad PRIMVM igitur reſpondeo, loqui Origenem præciſè de eſu corporali Euchariſtiæ, abſtrahẽdo à bonitate, vel malitia ſumentis; & hoc modo verũ eſt, eſum illum nõ prodeſſe, ſi adſit; nec obeſſe, ſi abſit. Nihil n. prodeſt comedere corporaliter Euchariſtiam, niſi adſit etiam ſpiritualis mãducatio; quia hic cibus mentis

C eſt, non ventris: neque obeſt non manducare, ſi non ex cõtemptu, ſed aliqua iuſta de cauſſa omittatur Sacramentalis mãducatio. Neque ex hoc colligi debet, Euchariſtiam eſſe rem indifferentem, & non habere vim ſanctificandi, niſi ex fide ſumentis. Nam nõ dicit Origenes, eam non habere vim ex ſe, ſed dicit non exercere eam vim in eos, qui indignè ſumunt, quod eſt veriſſimum.

AT, inquies, *comparat Euchariſtiam Origenes cum cibis communibus, qui ſunt verè indifferentes.* RESPONDEO Non comparat, quoad omnia, ſed ſolùm quoad effectum: alioqui idem ipſe dixerat, panem illum ſanctum vim habere ſanctificandi ex verbo Dei, quo conſecratus eſt.

D

Ad SECVNDVM reſpondeo, materiale, quod in ſeceſſum abit, appellari ab Origene accidentia viſibilia. Neque obſtat, quod ait Petrus Martyr, illa accidentia ad formam potius pertinere, quàm ad materiam, cùm ſint qualitates quędam, id eſt, accidentales formæ. Nã hoc loco nõ vocatur aliquid materiale, reſpectu formę naturalis, ſed reſpectu ſanctificationis, & ſignificationis. Et præterea ex accidentibus Euchariſtiæ principale eſt magnitudo; in qua fundantur omnia alia: magnitudo autem ad materiam potius, quam ad formam pertinet,

Ad TERTIVM reſpõdeo, ſymbola panis, & vinitectè dici corpus typicũ, & ſymbolicum, modò ſanè, & Catholicè intelligatur: õmnes. n. Catholici Euchariſtiam Sacramentũ eſſe dicunt, ſignũ ſeu ſymbolũ rei ſacræ, id eſt, corporis Chriſti. Sed quæſtio eſt inter nos, & Sacramentarios, vtrũ hęc ſymbola ſint rei abſentis, an preſentis: nos. n. dicimus ſub illis ſymbolis verè cõtineri corp⁹ Dominicũ, illi negãt. Et præterea ipſũ verũ corpus, vt eſt in Euchariſtia, eſt typus ac ſymbolũ ſui

ipſius

ipſius, vt fuit in cruce, & vt eſt nunc in cœlo. Nam non ſolum per Euchariſtiam commemoramus paſſionem Domini, ſed etiam accipimus pignus æternæ gloriæ. Ab hoc igitur corpore ſymbolico, & ſimul vero, diſtinguit Origenes Verbum Incarnatum, vt extra Sacramentum hîc accipitur.

Ad QVARTVM reſpondeo, Origenem loqui de mãducatione corporis Chriſti extra Sacramentum, cùm dicit non poſſe ab impijs mãducari. Et hoc etiã veriſſimum eſt; nam extra Sacramentum mãducatur ſolum ſpiritualiter. Loqui autem Origenem de manducatione extra Sacramentum, patet, tum quia diſtinguit hãc mãducationem à manducatione panis ſanctificati per verbum Dei, qui eſt Euchariſtiæ Sacramentum; tum etiam, quia allegat illa verba Ioan. 6. *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum*, quæ verba non intelliguntur de Euchariſtia, ſed de ipſa CHRISTI Incarnatione. Diſtinguũtur enim eo loco a Domino duo panes. VNVS qui iam tunc præſens erat, & fide comedendus erat, id eſt, Verbum incarnatum: & de hoc dicit: *Ego ſum panis viuus, qui de cœlo deſcendi: qui manducat hunc panem, viuet in æternum.* ALTER futurus, in Sacramento videlicet, & de hoc ſubiũgit: *Et panis, quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita.* Denique mirum eſt, cum tantùm vim faciant in hoc loco aduerſarii, cùm nihil eſſe putent in 6. cap. Ioan. quod ad manducationem Sacramentalem pertineat.

VLTIMVM teſtimonium Origenis ſumunt ex lib. 8. contra Celſum, paulò antè medium; vbi ſic ait: *Nos qui rerum omnium conditori placere ſtudemus, cum precibus, & gratiarum actione pro beneficijs acceptis, oblatos panes edimus* Vbi Euchariſtiam panem vocat.

RESPONDEO, Hic locus maximè nobis fauet. Nam non ait Origenes, nos panes ſimpliciter edere, ſed panes mutatos in corpus Chriſti: ſic. n. ait: *Oblatos panes edimus corpus ſanctum quoddã per preces effectos, & ſanctificans eos, qui cum ſancto propoſito ipſo vtuntur.* Quibus verbis non ſolum dicit Origenes, panes mutari in corpus, ſed etiam offerri Deo, & ſanctificare homines: quorum vtrumque negant aduerſarii.

At inſtat Petrus Martyr lib. contra Gardinerum, obiecto 168. Origenem non dixiſſe, mutari panes in corpus ſanctum Chriſti, ſed in corpus quoddam ſanctum, illud enim, *quoddam*, eſt diminutiuum, vt cùm dicimus; Hic eſt quidam Iſidorius, lachrymæ ſunt quidam ſanguis.

RESPONDEO, ſi Origenes dixiſſet, panes mutari in quoddam corpus Chriſti, haberet locum aduerſarii obiectio, ſignificari enim poſſet panes mutari in corpus nõ verũ, ſed repræſentatiuum. At nõ ita dixit, ſed mutari in ſanctum quoddam corpus: vbi illud, *quoddam*, non eſt diminutiuum, ſed declaratiuum in confuſo veri corporis Domini. Noluit enim Origenes ethnico palam dicere, panes mutari in corpus Chriſti, ne daret illi occaſionem magis irridẽdi myſteria, quæ nõ intelligebat: ſed dixit obſcurius, mutari in ſanctum quoddã corpus, quod corpus norant fideles cuiuſnam eſſet.

CAPVT IX.

Teſtimonium ſancti Cypriani.

TERTIVS teſtis in eadem TERTIA ætate, eſt S. CYPRIANVS, qui paſſus eſt anno Domini CCC. LIX. vel circiter. Is igitur in ſerm. quinto, qui eſt de lapſis, reprehendens eos, qui poſt negatum Chriſtum ad Sacramentum Euchariſtiæ accedebãt, non prius per debitam pœnitentiam purgati: *Vtinam*, inquit, *infertur corpori eius, & ſanguini: & plus modo in Dominum manibus atque ore delinquunt, quàm cùm Dominum negauerunt.* Hæc ille. At profectò incredibile videtur Cyprianum ſenſiſſe, A maius eſſe peccatum indignis manibus tangere ſignũ aliquod, ſeu figuram Chriſtum repræſentantem, quam Chriſtum ipſum negare. Quis enim ita deſiperet, vt dicat, grauius peccare eum, qui tangeret librum Euãgelij, aut imaginem Crucifixi cum conſcientia peccati, quàm eum, qui Chriſtum coram perſequutore negaret? Vult igitur Cyprianus dicere eos, qui indignè ſumunt Euchariſtiam ipſam Chriſti perſonam in ſe, & immediatè iniuria afficere, & propterea grauiſſimè peccare, grauius (ſaltem ex hac parte) quam ij faciant, qui Chriſto negando, in fidem, & honorem eius peccant. Ibid. narrat Sanctus Cyprianus quatuor miracula, quæ facta fuerant in eos; qui indignis manibus corpus Domini tractare voluerant, quæ ſatis abundè arguũt nõ eſſe Euchariſtiam ſignum tantum Dominici corporis, cum nulla eiuſmodi miracula legãtur in eos edita, qui alia ſigna indignè tractarunt, præſertim cùm illi, de quibus loquitur Cyprianus, non ex contemptu, vel odio Chriſti ad Sacramentum accederent.

B Extat inter opera Cypriani ſermo de cœna Domini, qui etſi Cypriani Epiſcopi Carthaginenſis, de quo nunc agimus, eſſe nõ videatur: tamen eſt omnis antiqui alicuius, & doctiſſimi, ac ſanctiſſimi Patris, vt aduerſarii fatẽtur. Inde igitur petemus ſub nomine Cypriani duo vel tria clariſſima teſtimonia. PRIMVM eſt in principio ſermonis: *Cœna diſpoſita inter Sacramentales epulas obtinuerunt ſibi inſtituta antiqua, & noua: & conſumpto agno, quem antiqua traditio proponebat, inconſumptibilem cibum magiſter apponit diſcipulis.* De hoc loco ſuprà diſſeruimus, vbi egimus de figuris Sacramenti huius, atque oſtendimus contra Petrum Martyrem per cibum inconſumptibilem non poſſe intelligi panem, qui non minus conſumitur, quàm agnus: neque corpus Chriſti, vt ſola fide manducatur, quia eo modo habuiſſẽt eũdem cibum Iudæi in Agno Paſchali, quem nos in Euchariſtia, & propterea non recte opponeret C Cyprianus cibum conſumptibilem datum Iudæis cibo inconſumptibili, qui datur Chriſtianis.

SECVNDVM teſtimonium habetur paulò inferiùs: *Panis iſte*, inquit, *quem Dominus diſcipulis porrigebat, non effigie, ſed natura mutatus, omnipotentia Verbi factus eſt caro: & ſicut in perſona Chriſti humanitas apparebat, & latebat diuinitas, ita Sacramento viſibili ineffabiliter diuina ſe infudit eſſentia.* Hoc teſtimonium nullam admittit ſolutionem, etiamſi aduerſarij ſæpe ad illud reſpondere conati ſint.

Reſpondet igitur Petrus Martyr in 2. par. libri contra Gardinerum prope finem, & rurſum in 4. par. libri eiuſdem, panem mutari, quia ex prophano fit ſacer, & ex non Sacramento Sacramentum. Dicit autem mutari non effigie, ſed natura: quia noua illa ſignificatio Sacramentalis non accedit accidentibus panis, quæ à Cypriano dicuntur effigies, ſed ipſi naturæ, & ſubſtãtię panis. Analogia enim eſt inter panem, & corpus Chriſti, quod ſicut panis nutrit corpora, ita caro Chriſti nutrit animas: porro nutrire ad ſubſtantiam pertinet, nõ ad accidentia. Addit verò (ne decipiamur) ſubſtantiam, ſeu naturam panis mutari, non quòd ipſa deſinat eſſe quod erat, ſed quod acquirat aliquid, quod non habebat: quemadmodum mutari dicitur homo, cùm ex non Grammatico fit Grammaticus, & ex priuato Princeps.

SED facilè refellitur hæc ſolutio ex omnibus ferè vocibus, quibus vtitur Cyprianus. PRIMO ex illa, *non effigie*. Nam ſi mutatio iſta nihil eſt aliud, niſi additio ſignificationis, non ſolum natura panis, ſed etiam effigies mutatur: immò magis effigies, quàm natura: ſiquidem id, quod propriè ſignificat, eſt aliquod ſignum ſenſibile, qualia ſunt accidentia panis; cur ergo Cyprianus ait: *non effigie, ſed natura mutatus?*

Respondet Martyr, substantia panis sensibilem esse per accidentia sua, & ipsi proprie conuenire analogiam illam nutritionis.

At licet substãtia sensibilis sit per accidentia, tamen signum esse magis conuenit accidentibus, quàm substantiæ; signum enim est id, quod per se, & immediatè sensibus percipitur. Neque verũ est, analogiam illam nutritionẽ esse in substantia, & non in accidentibus; tum quia substantia sine accidentibus nõ nutrit, tum verò maximè, vt aliquid sit signum nutritionis spiritualis, non requiritur vt verè nutrire possit corporaliter, sed requiritur, vt repræsentet externa specie eã rẽ, quæ nutrire solet. Nam serpẽs æneus fuit vera figura Christi crucifixi, ob analogiã inter serpentẽ, & Christum, & tamen serpens ille æneus non habuit substãtiam veram sed solùm figuram serpentis. Et linguæ igneæ, quæ super Apostolos apparuerũt, rectissimè significabãt donum eloquentiæ diuinitus datum Apostolis ob analogiam inter linguam, & illud donum: & tamen linguæ illæ nõ habuerunt substantiam, sed solam figuram linguę. Denique in omnibus visionibus Prophetarum, & in somnis diuinitus immissis: Pharaoni, Nabuchodonosor, & aliis, & in tota Apocalypsi describuntur plurima signa rerum aliarum, ob analogiam inter res naturales, & diuinas; & tamen signa illa non habebant substantiam rerum naturalium, sed figuram externam tantum. Sic igitur accidentia panis propriè signa sunt corporis Domini, ob analogiam inter panem, & Christum, per accidens autem est, vt sub illis accidentibus sit substantia panis vel non sit: nulla igitur causa reddi potest, cur Cyprianus dixerit, non effigie, sed natura mutari panem: si mutari est acquirere nouam significationem.

Secvndo refellitur ex illa voce, *sed natura*. Nam non dixit Cyprianus naturam panis mutari, vt Martyr videtur accepisse sed, panem natura mutari: panem autẽ natura mutari est, panem naturaliter, id est, substãtialiter mutari, naturã enim eo loco pro substantia accipi fatetur aduersarius. At acquirere significationem nouam non est mutari substãtialiter, sed accidẽtaliter tantùm, immò ne accidentaliter quidem, nisi secundum rationem cùm sit illa significatio relatio rationis.

Sed, inquit Petrus Martyr, *non solum mutatur panis, quia acquirit nouam significationem, sed etiam quia efficitur instrumentum Dei ad mouendos animos nostros.* At si petas, quomodo sint Sacramenta instrumenta Dei ad mouẽdos animos, nihil respondere poterit nisi significãdo, repręsentando: nec enim tribuũt ipsi Sacramentis vllam efficientiam veram, vt suprà demonstrauimus.

Tertio refellitur ex illis verbis: *Omnipotentia Verbi.* Nam quæ omnipotentia requiritur ad faciendũ nihil?

Sed ait Petrus Martyr requiri omnipotentiam, quia solus Deus potest instituere Sacramenta. Contra, nam omnipotẽtia requiritur in eo, qui instituit Sacramenta, vt verè perficiat, quod Sacramenta significant, id est, iustificet hominem. At nõ requiritur vlla omnipotentia ad faciendum, vt res aliqua significet: id enim etiam homines facere possunt. Porro Cyprianus non ponit omnipotentiam Dei in efficiendo, quod Sacramenta significant; sed in mutatione panis in carnem; sic enim ait: *Omnipotentia Verbi facti est caro.*

Qvarto, ex illa similitudine; *Sicut in persona Christi humanitas apparebat, latebat diuinitas: ita Sacramento visibili ineffabiliter diuina se infundit essentia.* Vbi Cyprianus non dicit, quod aduersarij ex hoc loco colligũt, in Sacramẽto esse duas naturas, vt sunt in Christo: ac proinde manere naturã panis; sed dicit ita latere sub specie visibili panis Deum verum: vt latebat sub specie visibili carnis Christi, dum is in terris cõuersaretur. Et ne quis dicat in Sacramento latere Deum per solã repræsentationem, addit aduerbium, *ineffabiliter*, quo declaratur mysterium hic subesse maximum, & difficillimum: nulla autem difficultas in eo est quod panis significet Christum.

Tertivm testimonium est in eodem serm. *Noua est huius Sacramenti doctrina, & scholæ Euangelicæ hoc primũ magisterium protulerunt, & Doctore Christo, primum hæc mũdo innotuit disciplina, vt biberẽt sanguinẽ Christiani, cui' vsum legis antiquæ sanctio tas districtissimè interdicit; lex quippè esũ sãguinis prohibet, Euangelium præcipit, vt bibatur.* Hæc ille. Vbi nisi propriè de sanguine loquatur, nihil prors' dicit: nõ. n. lex vetus prohibebat sanguinẽ figuratè sumptũ, immò Hebræi in potu aquæ de petra scaturientis, Christi sanguinem bibebãt figuratè: vt modò Sacramentarij facere se dicunt in Eucharistia.

Sed iam adferenda sunt testimonia, quæ ex Cypriano adfert Petrus Martyr in lib. cõtra Gardinerum, obiecto 170. & sequentibus nouem; collegit enim ipse omnia loca, quæ ab aliis citari solent. Primvm ergo ex isto ipso serm. de cœna Domini profert illa verba; *Vsque hodie hoc veracissimum, & sanctissimum corpus suũ creat, & sanctificat, & benedicit, & piè sumentibus diuidit.* Quo loco pro se aduersarij arripiunt illud: *Creat, sanctificat, benedicit, diuidit*: hæc enim omnia pani cõueniunt, non ipsi corpori vero Christi.

Respondeo; Cyprianum alludere voluisse ad Canonem Missæ, vbi post cõsecrationem panis, dicimus: *Per quem omnia semper nobis bona creas, sanctificas, benedicis, & præstas nobis.* Porrò tam in verbis Canonicis, quam in verbis Cypriani, illa: *Creas, sãctificas & benedicis*, referũtur ad materiã, vnde cõficitur corpus Christi, agimus enim Deo gratias quod per Christũ nobis panem primùm creat, deinde per eundem sanctificet, & benedicat, cõuertendo in corpus suum, & sic nobis præbeat. Itaque similis est illa sententia, Christus corpus suum creat, sanctificat, diuidit, ac si quis de pane diceret, hic panis primò seminatur, deinde metitur, tum molitur, coquitur, & tandem comeditur. Nõ enim sensus esset panem sub forma panis seminari, meti, moli, &c. Sed quoad materiam vnde fit, primò seminari, deinde meti &c. Quod autem loquatur Cyprianus de vero corpore, non de signo corporis, quod nobis diuidi, id est, distribui dicit, posteaquã panis creatus, & sanctificatus est, patet ex illo adiunctio, *veracissimũ*; neque enim dici potest veracissimum, quod nõ nisi figuratè corpus est.

Secvndvm testimonium ex eodem serm. *Panis iste communis in carnem, & sanguinem mutatus procreat vitam & incrementum corporibus: ideoque ex consueto rerum effectu fidei nostræ adiuta infirmitas sensibili argumento edocta est visibilibus Sacramentis ineſſe vitæ æternæ effectum.* Hęc ille. Hinc deducit Petrus Martyr, panem Eucharistiæ, etiam post mutationem Sacramentalem nutrire nostra corpora, & esse verum, & ex illa analogia nutritionis vocari corpus Christi, &c.

Respondeo, Errat hoc loco toto cœlo Petrus Martyr. Neq; enim Cyprianus loquitur de pane Eucharistiæ cum dicit, *mutari in carnem*, & alere corpora nostra, sed rationem reddit, cur ex pane cõmuni fiat Eucharistia, & cur aliquãdo corpus Christi dicatur panis. Rationem autem esse dicit, quia sicut panis cõmunis, id est verè materialis, & triticeus, dum mutatur in carnem, & sanguinem nostrum per naturalem actionem caloris naturalis, nutrit nos, & auget: ita corpus Christi spiritualiter nos nutrit, & auget. Itaque non loquitur de nutritione Sacramentali, cum dicit: *Panis cõmunis in carnem & sanguinem mutatus*, sed de naturali mutatione, quæ fit in nobis, dum cibo nutrimur.

Tertivm testimonium ex fine eiusdem serm. *Hæc quoties agimus, non dentes ad mordendum acuimus, sed fide syncera panem sanctum frangimus.*

Respondeo

RESPONDEO, Declarat his verbis Cyprianus fructũ Sacramenti non conſiſtere in corpore noſtro delectãdo, vel ſaginando, ſe in animo nutriendo, & reficiendo. Non enim acuere dicuntur dentes quicunque aliquid ſumere volunt per oris inſtrumentum: ſed qui auide ſumere cupiunt, vt palatum delectẽt. Certe qui medicamentum amarum comedere iubentur, nõ dicuntur acuere dentes, quia nõ ſumunt, vt delectentur eo cibo, ſed inuiti, vt ſanentur.

QVARTVM teſtimonium eſt ex eodem ſerm. vbi legimus. *Solus quippe filius patri conſubſtãtialis eſt, nec diuiſibilis eſt, nec partibilis ſubſtantia Trinitatis: noſtra vero, & ipſius coniunctio nec miſcet perſonas, nec vnit ſubſtãtias, ſed affectus conſociat & confederat voluntates.* Hæc ille. Ex quo loco Petrus Martyr colligit, nullam eſſe inter nos, & Chriſtum corporalem vnionem, ſed ſolùm ſpiritualem, proinde non corpore, ſed ſpiritu ſolo Chriſti corpus à nobis manducari.

RESPONDEO; Loquitur Cyprianus de illa vnione, quæ eſt proprius, & principalis finis Euchariſtiæ: ac negat per Euchariſtiam ita nobis vniri Chriſtum, vt efficiamur cum illo vna perſona, ſicut fit in myſterio Incarnationis; vel vt efficiamur vna natura, quomodo vnũ eſt Pater cum filio in arcano Trinitatis: & ſolũ affirmat vniri nos Chriſto per affectus, & voluntatis cõfœderationem. Portò corporalem vnionem, qualis eſt inter nos, & Chriſti corpus per Euchariſtiam, Cyprianus neque negat, quia reuera fit, neq; aſſerit, quia nõ eſt illa vnio finis Euchariſtiæ, ſed potius medium. Nã etiam in impiis illa vnio inueniri poteſt, & obeſt, non prodeſt, cùm non perducit ad ſpiritualem vnionem, quæ eſt verus finis huius Sacramenti.

QVINTVM teſtimonium ex eodem ſerm. *Vt ſciremus*, inquit, „*quod manſio noſtra in ipſo: ſit manducatio*, Et infrà: *Eſca igitur huius carnis, quædam auiditas eſt, & deſiderium manendi in ipſo.* Et infrà: *Quod eſt eſca carni, hoc anima eſt fides.*

RESPONDEO, Cyprianus his verbis de Sacramenti effectu loquitur, id. n. eſt comedere Chriſti carnem, quantum ad effectum, & fructum manere in ipſo per fidem, & charitatem. Hoc tamen teſtimonium non Petrus Martyr, ſed alii quidam adferre ſolent.

SEXTVM teſtimonium ſumit Petrus Martyr, ex ſerm. de vnctione Chriſmatis: *Dedit*, inquit, *Dominus noſter in menſa, in qua vltimum cum Apoſtolis participauit cõuiuium, panem, & vinum, in cruce verò manibus militum corpus tradidit vulnerandum: vt in Apoſtolis ſecretius impreſſa ſyncera veritas, & vera ſyncera, exponeret gentibus, quomodo vinum & panis caro eſſet & ſanguis, & quibus rationibus cauſſę effectibus conuenirent: & diuerſa nomina, vel ſpecies ad vnam reducerentur eſſentiam & ſignificantia, & ſignificata iiſdem vocabulis cenſeantur.* Ex hoc loco colligit aduerſarius panem tantùm, & vinum, vt opponuntur vero corpori in cruce mortuo eſſe in Euchariſtia, & panem vocari corpus, & vinum ſanguinem, quia illa ideo ſignificant, iſta ſignificantur.

RESPONDEO, verba Cypriani non carent obſcuritate: tamen rectè expenſa, Catholicis non hæreticis fauent. PRIMVM igitur cùm Cyprianus ait Chriſtum in menſa dediſſe Apoſtolis panem edendum, militibus autem in cruce dediſſe corpus vulnerandum: non oppoſuit panem corpori, ſed corpus ſub ſpecie panis eidem corpori in ſpecie ſua; ſiue corpus vt cibum, eidẽ corpori vt victimæ. Id patet PRIMVM, quia idem iſte auctor in ſuperiore ſermone diſertis verbis docuit, panem natura mutari; & fieri carnem omnipotentia Verbi. DEINDE idem patet, quia in toto eo ſermone tractat hic auctor de excellentia religionis Chriſtianæ ſupra Iudaicam, conferens hinc inde Sacramenta, at certè nihil ad hanc excellentiam pertinet: quod habeamus merum panem in Sacramento,

A

PRÆTEREA, explicat continuò Cyprianus, cur dederit Dominus panem, & vinum in cœna, ratio autem eius nõ bene cohæret, niſi per panem, & vinum intelligamus corpus, & ſanguinem ſub ſpecie panis, & vini. Ratio quam ſubiũgit, habet quatuor membra: dicit enim Dominum dediſſe panem, & vinum, vt Apoſtoli ſecretò edocti ſynceram veritatem, poſſent aliis omnibus explicare iſta quatuor. PRIMO, quomodo panis, & vinum caro ſit, & ſanguis. SECVNDO, quomodo cauſſę effectibus conueniant. TERTIO, quomodo diuerſa nomina, vel ſpecies ad vnam reducãtur eſſentiam. QVARTO, quomodo & ſignificantia, & ſignificata iiſdem vocabulis cenſeantur.

PRIMVM membrum à nobis rectiſſimè exponitur. Dicimus enim Apoſtolos facilè intellexiſſe, & aliis explicare potuiſſe; quomodo panis eſſet caro, quia verè panis ille ſanctificatus, qui exterius panis videbatur communis, & vſitatus, caro Domini erat dicente ipſo: *Hoc eſt corpus meum.*

B

SECVNDVM etiam membrum nos rectè exponimus. Intellexiſſe enim Apoſtolos dicimus ex eo, quod acceperunt corpus ſub ſpecie panis, quomodo cauſſæ cũ effectibus conueniant, id eſt, quomodo caro Domini vere nutriat, & reficiat animas fideliter eã manducantium: id enim intellexerunt ex analogia panis, ſub cuius ſpecie carnem Domini ſibi dari videbant.

TERTIVM quoque membrum rectè exponimus. Dicimus enim Apoſtolos intellexiſſe, quomodo nomina ac ſpecies diuerſæ ad vnam reducãtur eſſentiam: quia videlicet per conſecrationem Euchariſtiæ ex pane fit caro Domini, & vtrica tantum eſſentia remanet, carnis videlicet, quæ tamen diuerſa nomina recipit, nam & dicitur caro, quia talis eſt per ſubſtantiam, & dicitur panis, quia talis eſt per effectum.

Denique QVARTVM membrum rectè à nobis exponitur, quomodo ſcilicet & ſignificantia, & ſignificata iiſdem vocabulis cenſeantur, id eſt, cur panis Euchariſtiæ dicatur caro, & cur caro Domini dicatur panis. nã caro Domini quæ eſt res ſignificata, poteſt dici panis, quia datur ſub ſpecie panis: & poteſt ille panis, qui exteriore ſpecie ſua corpus Domini ſignificat, dici caro, quia reuera quoad ſubſtãtiam eſt caro. Itaque omnia cohærẽt in noſtra interpretatione. At aduerſarius non ita facilè ſe expedire poteſt, & præſertim quoad tertium membrum illius rationis: quomodo enim, quæſo, ad vnam eſſentiam reducuntur diuerſæ ſpecies, id eſt panis & caro, ſi nulla fit realis mutatio?

C

Reſpondet Petrus Martyr reduci ad vnam eſſentiã quia fiunt vnum Sacramentum: Sacramentum enim Euchariſtiæ integrũ conſtat ex ſigno, & re ſignificata. At abſurdiſſimum eſt quod dicit. Cum enim ſignum & res ſignificata ſint oppoſita relatiuè, quomodo poteſt vnum aliquid ex ſigno, & re ſignificata conſtare? Nõ enim vult ipſe dicere, quod Catholici dicunt, Sacramentũ conſtare materialiter ex ſigno, & re ſignificata reipſa præſente, & cũ ſigno cõiuncta: ſed formaliter cõſtare ex ſigno, & re ſignata, quorum vnum tãtum abeſt ab altero, quantum cœlum à terra, ſignum enim eſt tãtum in terra, & res ſignata tantùm in cœlo.

D

SEPTIMVM teſtimonium ſumit ex epiſt. 6. lib. 1. ad Magnum, vbi ſcribit Cyprianus, corpus Domini panẽ vocari ex multorum granorum adunatione congeſtũ, & ſanguinem vinum ex botris pluribus expreſſum.

SED nulla eſt hic noua difficultas: explicat enim Cyprianus, cur Dominus ex pane, & vino hoc Sacramẽtum conficere voluerit, & non ex aliqua alia re: rationem autem eſſe dicit propter analogiam, quæ eſt inter panem & vinum, & Eccleſiam Domini, quæ per Sacramentum illud ſignificatur.

Sed vrget aduersarius illa verba: *Panem vocauit corpus*, atque inde colligit, *ergo panis est corpus, non est autem propriè; ergo tropicè.* Respondeo, panè ex Cypriani sententia vocatum esse à Domino corpus, cùm dictū est in cœna: *Hoc est corpus meum.* Quare panis vocatus est corpus, sed ipsa vocatione factus est verè corpus: & ideo non sequitur: panem, dum est panis, esse corpus, sed qui fuerat panis, iam esse corpus. Quemadmodum cùm exercitus priuatum aliquem militem appellabat Imperatorem, ipsa appellatione fiebat ille Imperator: nec poterat dici, homo priuatus est Imperator, sed qui fuerat paulò antè priuatus nunc est Imperator.

Octavvm testimonium proferunt ex lib. 2. epist. 3. ad Cecilium; vbi sic legimus: *Nec potest videri sanguis eius, quo redempti sumus, esse in calice, quando vinum desit calici, quo Christi sanguis ostenditur.* Et infrà: *Videmus in aqua populum intelligi, in vino verò ostendi sanguinem Christi.* Et infrà: *Sic verò calix Domini non est aqua sola, aut vinum solum, nisi vtrumque sibi misceatur: quomodo nec corpus Domini potest esse farina sola, aut aqua sola, nisi vtrumque adunatum fuerit, & copulatum, & panis vnius compage solidatum.* Ex hoc loco deducunt aduersarii. Primo, vinum necessariò debere esse in calice, etiam post consecrationem. Nam post cōsecrationem, vinum ostēdit sanguinem Domini, quod autem non est nihil potest ostendere. Secvndo, eo vino sanguinem Domini ostendi, id est, significari, ac proinde non esse in calice Domini, nisi figuratè. Tertio, eo vino non ostendi sanguinem præsentem, & in calice reipsa existentem, sed absentem. Nam eo modo per vinum ostenditur sanguis, quo per aquam populi: populi autem non sunt in calice, nisi significatiuè. Hoc argumentum vrgent Petrus Martyr, Petrus Boquinus, Beza, & alii.

Respondeo, Locum hunc Cypriani, quo Petrus Martyr lib. contra Gardinerum, obiecto 175. in fine gloriatur, ita perspicuè asseri suam sententiam, vt ex nullo alio possit asseri clariùs, nihil omnino pugnare cum sententia Catholicorum, sed apertè destruere sententiam hæreticorum.

Observandvm est enim, multum interesse inter has duas propositiones, Vinum est sanguis Domini, & Sānguis Domini est vinum. Nam prior propositio docet vinū esse sanguinem per similitudinem: reipsa autem, & propriè esse vinum, non sanguinem: posterior contrà docet sanguinē esse vinum per similitudinem: reipsa autem: & propriè esse sanguinem, non vinum: nec enim propriè esse potest, aut vinum sanguis, aut sanguis vinum, cum res illæ sint specie diuersæ, & (vt loquuntur) termini disparati. Hinc fit, vt prior propositio, si apud Cyprianum vel alium Patrem inueniatur non sit pro nobis, neque contra nos: posterior autem sit apertè, pro nobis contra aduersarios. Nam illa propositio: Vinum est sanguis Christi significatiuè, solum requirit, vt in Eucharistia sit vinum, quantum ad id, quod significat, id est, quantum ad accidentia exteriora: nam, vt suprà ostendimus, ratione accidentium tātùm vinum significat. Verò autem in Eucharistia remanet vinum, quantū ad accidentia significantia sanguinem Christi. Vtrum autem cum accidentibus illis sit in Eucharistia substantia vini, aut ipse Christi sanguis illa propositio nihil dicit; atque ita neque est cōtra nos, neque pro nobis. Altera autē propositio, nimirum, Sanguis Christi & vinum per similitudinem, est omnino pro nobis: nam requirit necessariò vt in calice sit sanguis propriè, qui tamen habeat cum vino similitudinem: Neque possunt dicere, sanguinem Domini esse alicubi, quoad accidentia, non quoad substantiam, vt nos dicimus de vino. Nam non est impium separare accidentia vini ab ipsa eius substantia: impium autem esset separare accidentia realia Christi ab eius substantia; id enim esset Christum verè perimere.

Iam igitur aduersarii in Cypriano priorem tantùm propositionem videre potuerunt, quæ, vt ostendi, nō est contra nos: at posteriorem etiam illis in eodem loco Cypriani ostendemus, quæ est apertissimè contra eos. Sic enim loquitur in illa epist. non procul à principio. *Nam cum dicat Christus: Ego sum vitis vera; Sanguis Christi non aqua est vtique, sed vinum. Nec potest videri sanguis eius, quo redempti sumus esse in calice, quando vinum desit calici, quo Christi sanguis ostenditur.* Hæc ille: vbi sicut dicit, Christum esse vitem; non vitem esse Christum; ita dicit sanguinem eius esse vinum, non vinum esse sanguinem: & eum sanguinem quo redempti sumus, dicit esse in calice, sed demonstrari debere per vinū, quia sanguis est similis vino, non aquæ. Et infrà citat illud Gen. 49. *Lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuæ amictum suum.* Et illud Isa. 63. *Quare rubicunda sunt vestimenta tua, & indumenta tua velut à calcatione torcularis?* vt probet sanguinem Domini dici vinum, nō vinum dici sanguinem Nō enim Dominus lauit stolam suam (id est, carnem suam in passione) vino significante sanguinem; sed vero sanguine, qui habet cum vino similitudinem. Habemus ergo in Cypriano posteriorem illam sententiam: quam ostendere volebamus.

Iam ad illa tria, quæ ex Cypriano colligebant aduersarii, nullo negotio responderi potest. Ad Primvm dico, vinum debere esse in calice, saltem quoad accidentia, vt diximus, quia per ea sanguinem ostēdit. Ad Secvndvm dico, sanguinē Domini vino significari, sed præsentem in calice, non absentem. Nam vt ex Cypriano audiuimus, quod est in calice, vinū dicitur per similitudinem, sanguis autem est per proprietatem, & is sanguis, quo redempti sumus. Ad Tertivm dico, comparationes non in omnibus rebus cōuenire debere. Quare licet dicat Cyprianus per vinum significari sanguinem, per aquam populos: nō tamen inde colligi debet, in omnibus pares esse populos, & sanguinem Domini, vt si sanguis verè in calice sit; ibi etiam populos esse oporteat. Nam alioqui sanguis Domini significatur vt precium, & vt potus; populi autem non ita significātur: & denique principaliter in Eucharistia repræsentatur corpus, & sanguis Domini, secundariò autem populi. Ac de Cypriano hactenus.

CAPVT X.

Quarta ætas Ecclesiæ ab anno Domini CCC. ad CD.

Testimonium Nicæni Concilij.

Sequitvr nunc ætas Ecclesiæ Qvarta, in qua habemus insignia testimonia, videlicet Nicæni. I. Cōcilij, Athanasij, Hilarij, Cyrilli Hierosolymitani, Ambrosij, Basilij, Optati, Gregorij Nysseni, Gregorij Nazianzeni, Ephrem, & Epiphanii. Ac Primvm exstat testimonium Nicæni Concilii I. in Actis eiusdem Concilii in Vaticana Bibliotheca his verbis: *Item etiam hic in diuina mensa ne humiliter intenti simus ad propositum panem, & calicem, sed attollentes mentem fide intelligamus situm in sacra illa mensa agnum illum Dei, tollentem peccata mundi, immolatum à sacerdotibus, & pretiosum ipsius corpus, & sanguinem verè nos sumentes credere hæc esse nostræ resurrectionis symbola: propter hoc. n. neque multum accipimus, sed parum: vt sciamus non ad satietatem, sed ad sanctificationem sumi.*

Hoc

Hoc teſtimonium agnoſcunt etiam aduerſarii, vt Ioannes Oecolampadius in Dialogo cum Nathanaële, Ioannes Caluinus lib. quarto Inſt. cap. 17. §. 36. Petrus Boquinus in lib. de cœna Domini contra Heshuſiũ, Vvilhelmus Klebitius in lib. de victoria veritatis in ſolutione tertii argumenti: ac nitũtur ipſi grauiſſimum hoc teſtimoniũ ad ſuam hæreſim ſtabiliendam trahere, quaſi Concilium admoneat, vt non quæramus Chriſti corpus, in ſacra menſa ſub ſpeciebus panis, ſed in cœlum mente conſcẽdamus, atque ibi fide Chriſti corpus comedamus. SED falluntur apertiſſimè. Iubet enim Concilium, vt non hæreamus in ſpeciebus panis & vini, quaſi nihil ibi ſit, niſi quod oculi nobis renunciant, ſed fide intelligamus ibi verè eſſe corpus Chriſti, licet corporalibus oculis non videatur.

Hanc eſſe Concilii ſententiam, ita probari poteſt. PRIMO, quoniam Concilium, poſtquam dixerat non humiliter hærendum eſſe in pane, & vino, ſed mentem attollendam; adiungit, fide conſpiciendum agnũ Dei ſitum in ſacra menſa. Debuiſſet autem ſecundùm aduerſarios dicere, fide conſpiciendum eſſe Chriſtũ in cœlo ad dexteram Patris. Vult igitur Concilium, vt ad ipſam menſam attendamus, ſed in ipſa non tam ſymbola externa, quàm quod ſub ipſis latet conſideremus. Klebitius per ſacram menſam intelligit cœlum: dicit enim, Concilium velle, vt in cœleſti menſa, non in altari lapideo agnum Dei quæramus. At fallitur apertiſſimè. Nam Concilium in eadem diuina, & ſacra menſa ponit ſymbola panis, & vini, in qua ponit agnum Dei, vt patet ex primis verbis: *Hæc in diuina menſa ne humiliter intenti ſimus ad propoſitum panẽ.* Atqui ſymbola panis non ſunt in cœlo, ſed in altari lapideo: ergo diuina mẽſa non eſt cœlum, ſed altare in terris. Ac ne fortè dicant in altari eſſe corpus Chriſti ſignificatiuè, & Concilium velle; vt non attendamus ad ſymbola, quatenus ſunt res materiales, ſed quatenus Chriſtum repræſentant: addidit Concilium illam particulam, *ſitum.* Cum enim dicit agnum Dei ſitum eſſe in ſacra menſa, & eundem agnum opponit ſymbolis, manifeſtè declarat, agnum Dei verè & propriè ac reipſa eſſe in menſa, & non ſolùm quatenus per ſymbola repræſentatur.

SECVNDO idem probatur ex eo, quod Concilium dicit, agnum Dei in ſacra menſa à Sacerdotibus immolari, nam per agnum omnes intelligunt ipſum Chriſtum, vt diſtinguitur contra ſymbola, quem aduerſarii ſolum in cœlo eſſe dicunt. At non poteſt manibus Sacerdotum immolari, ſi tantùm eſt in cœlo: neque enim tam longas manus habent Sacerdotes, vt ad cœlum pertingant.

TERTIO probatur ex illis verbis: *Precioſum corpus eius nos verè ſumentes.* Quorſum enim illud, *verè*, niſi vt opponatur figuræ? *At*, inquiunt, *nos verè ſumimus corpus Domini: ſed corde, non corpore.* SED repugnant verba ſequentia, vbi ſymbola reſurrectionis noſtræ dicuntur corpus, & ſanguis Domini. Quia enim mortalia corpora noſtra, cum immortali corpore Domini verè coniunguntur, inde aptiſſimè ſignificatur futura corporũ noſtrorum reſurrectio: ſi autem ſola eſſet coniunctio animorum cum corpore Domini, ſolus animus reſurrecturus ſignificaretur.

CAP. XI.

Teſtimonium ſancti Athanaſij.

SANCTVS ATHANASIVS, qui ipſo tempore Nicæni Concilii floruit (quippe qui eidem Concilio interfuit) citatur à Theodoreto in 2. Dialogo in hæc verba: *Corpus eſt, cui dicit; Sede à dextris meis; cuius etiam fuit inimicus Diabolus cum malis poteſtatibus, & Iudæi & Græci, per quod corpus Pontifex, & Apoſtolus fuit, & dictus eſt per id, quod nobis tradidit, myſterium dicens, Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis frãgitur, & ſanguis noui Teſtamenti, non veteris, qui pro vobis effunditur. Diuinitas autẽ neque corpus habet, neque ſanguinem.* Hæc citantur ex oratione de fide, quæ etſi fortaſſe nunc non extet, tamen ſufficit Theodoreti teſtimonium, vt non dubitemus hæc verba eſſe ſancti Athanaſii. Porrò in hoc loco probare vult Athanaſius, Chriſtum verum corpus habuiſſe, & non ſolam in eo fuiſſe veram Diuinitatem, ſed veram etiam carnem. Id autem probat, quia Chriſto dicitur à Patre: *Sede à dextris meis*; ſedere autem in certo loco non Diuinitati, ſed corpori conuenit. Item probat ex eo, quòd Chriſtus vt Pontifex, & Sacerdos corpus ſuum obtulit, & tradidit nobis, cum ait: *Hoc eſt corpus meum.* Vbi ſi non verum, & propriè dictum corpus intelligeret Athanaſius, hæreticis faueret, quos oppugnabat: illi enim fatebantur Chriſtum habuiſſe corpus quoddam apparens, atque adeo figuram corporis, ſed negabant verum corpus humanum habuiſſe.

SED obiiciunt aduerſarii alium locum ex Athanaſio. Nam in tractatu ſuper illa verba: *Quicunque dixerit verbum in Filium hominis, remittetur ei. &c.* Sic ait: *Quod hominibus corpus eius ſuffeciſſet ad cibum, vt vniuerſi mundi alimonia fieret? Sed propterea aſcenſionis ſuæ in cœlum mentionem fecit, vt eos à corporali intellectu abſtraheret, ac deinde carnem ſuam (de qua loquutus erat) cibum è ſupernis cœleſtem, & ſpiritualem alimoniam, & ab ipſo donandam intelligerent. Quæ enim loquutus ſum vobis, inquit, ſpiritus, & vita ſunt, quod perinde eſt, ac ſi diceret, Corpus meum, quod oſtenditur, & datur pro mundo, in cibum dabitur, vt ſpiritualiter, vnicuique tribuatur, & fiat ſingulis tutamen, præſtantioque ad reſurrectionẽ vitæ æternæ.* Hæc ille. De hoc loco ita triumphat Petrus Martyr in lib. contra Gardinerum, obiecto 180. vt dicat: *Hoc argumento vix puto vllum aliud firmius eſſe, aut magis inuictum ex his, quæ ſumantur ex Patribus.*

RESPONDEO; in tribus modis conſiſtit vis argumenti aduerſariorum. PRIMVM in eo, quod Athanaſius dicat manducationem corporis Domini non debere accipi carnaliter, quia non ſufficeret caro Chriſti tam multis, qui eam manducaturi ſunt, ſi carnaliter ſumi deberet. ATQVI hoc non pugnat contra ſententiam noſtram, ſed contra Capharnaïtas, qui putabant debere diuidi carnem Chriſti in particulas, & ſic diſtribui manducantibus: hoc enim modo verè non ſufficeret tam multis ſine nouo aliquo miraculo. Nos autem dicimus ita ſumi carnem Chriſti, vt indiuiſibiliter ab omnibus ſumatur tota.

DEINDE in eo quod Athanaſius dicit, carnem Chriſti eſſe alimoniam ſpiritualem, & ſpiritualiter diſtribui. SED neque hoc pugnat cum ſententia noſtra. Vocatur enim caro Chriſti rectiſſimè alimonia ſpiritualis, quia datur in cibum ſpiritus, non corporis, & diſtribuitur ſpiritualiter, non corporaliter, quia non diuiditur in partes, ſed datur tota ſimul, vt diximus, indiuiſibiliter. Vide etiam S. Bernardus in ſermone de S. Martino dicit, carnem Chriſti ſpiritualiter dari, & manducari, & tamen ibidem dicit in Sacramento adeſſe veram carnis ſubſtantiam.

VLTIMO in eo, quod Athanaſius dicit, Chriſtum cũ loqueretur de manducatione carnis ſuæ meminiſſe aſcenſionis in cœlũ, vt auditores abſtraheret à corporali intellectu. Sed neq; hoc officit cauſſæ noſtræ. Dominus enim meminit aſcenſionis, vt oſtenderet, carnem ſuam non mãducandam more aliarum carnium, qui erat corporalis intellectus Capharnaïtarum, ſed

spirituali quodam modo: si enim Dominus dedisset carnem suam in particulas discerptam, vt Capharnaïtæ suspicabantur esse dandam, certe in cœlum ascendere non potuisset cum illa carne. Cùm ergo discimus, Christum ascendisse in cœlum cum immortali, & gloriosa carne; simul discimus carnem illam non manducari carnaliter, ita vt laceretur, & consumatur.

Nihil igitur ex loco illo Athanasij colligitur contra Catholicorum sententiam, sed contra potius aliquid pro ea colligitur. Nam quod ait ibidem Athanasius. illud ipsum corpus, quod ostensum est mundo, & datũ ad mortem pro mundi vita, dari nunc nobis in cibum, satis apertè indicat verum corpus nobis dari, non corpus symbolicum; nõ enim corpus symbolicum datum fuit ad mortem pro mundi vita. Istud autem verum corpus dari nobis non solùm per apprehensionem fidei, sed etiam per apprehensionem oris corporalis, indicant illa verba Athanasij: *Vt sit nobis tutamen, & præseruatio ad resurrectionem.* Nam (vt suprà diximus) veteres Patres probare solebant corporum resurrectionem ex coniunctione corporis nostri mortalis cum corpore Christi immortali in Sacramento Eucharistiæ.

CAP. XII.

Testimonium sancti Hilarij.

BEATVS HILARIVS æqualis Athanasij fuit: hos enim duos eximios Doctores simul Dominus excitauit, vt fidem contra Arianos defenderent, ille in Oriente, hic in Occidente. Is igitur sic ait in 8. lib. de Trinit. *Si enim verè Verbum caro factum est, & non verè Verbum carnem cibo Dominico sumimus, quomodo non naturaliter manere in nobis existimandus est?* Et infrà: *De veritate carnis, & sanguinis non est relictus ambigendi locus; nunc enim, & ipsius Domini professione, & fide nostra verè caro est, & verè sanguis est, &c.*

Ad hæc duobus modis aduersarii respondent: neque habent ipsi præterea locum vllum, quem ex Hilario proferant. Caluinus in vltima admonitione ad Vvestphalum, contendit Hilarium hyperbolicè loqui. Sed refellitur facillimè ex ipso Hilario, qui quasi præuidisset, quid Caluinus dicturus erat, in eodem ipso loco affirmat se loqui propriè, & simpliciter; sic enim ait; *Non est humano, aut seculi sensu in Dei rebus loquẽdũ, neque per violentã, aut impudentem prædicationem cœlestium dictorum sanitati, alienæ, atque impiæ intelligentiæ extorquenda peruersitas est. Quæ scripta sũt legamus, & quæ legimus intelligamus, & tunc perfectæ fidei officio fungemur. De naturali enim in nobis Christi veritate quæ dicimus, nisi ab eo discimus stultè atq; impiè dicimus; ipse enim ait: Caro mea verè est esca &c.* Vides vt Hilarius dicat, se nihil asserere humano, aut seculi sensu, sed solùm id, quod Scriptura ipsa rectè intellecta docet. Præterea cum Hilarius disputet aduersus Arianos, & ex naturali vnione Christi nobiscum per Sacramentum Eucharistiæ, concludat naturalem vnionem inter Deum Patrem, & Deum Filium; si hyperbolicè loquitur de naturali vnione Christi nobiscum; oportebit etiã vt loquatur hyperbolicè de vnione Patris, & Filii, ex quo sequetur eum aut Arianum fuisse, aut certè imperitè caussam fidei defendisse: neque enim Ariani negassent naturalem vnionem inter Patrem, & Filium hyperbolicè.

Petrus Martyr in libro contra Gardinerum, par. 4. Theodorus Beza in Dialogo Cyclope contra Heshusium, & Petrus Boquinus in libro de cœna Domini contra eundem, respondent, Hilarium, cùm is ait nos verè sumere in Eucharistia carnem Domini intelligere de sumptione spirituali, quæ fit per fidem; cum autem ait, naturaliter Christum nobiscum vniri, intelligere de vnione, quæ facta est in Incarnatione. Christus enim nobiscum naturaliter vnitus est, quia naturam nostræ carnis assumpsit.

ADDIT Petrus Martyr, naturalem vnionem apud Hilarium non esse realem commixtionem naturarum, sed esse vnionem aliquam maiorem, quam sit vnio voluntatum: opponit enim ille vnionem naturalem vnioni per consensum solius voluntatis, quam Ariani in Patre, & Filio ponebant. Hanc autem vnionem naturalem, id est, maiorem, quam solius voluntatis cum Christo habemus, ex sententia Petri Martyris, tum quia, vt diximus, Christus naturam nostram assumpsit; tum quia nos per fidem in Sacramento carnem eius verè sumimus. Probat verò idẽ Petrus Martyr, Hilarium non loqui de reali naturarũ commixtione, cùm dixit, Christum nobiscum vniri naturaliter per Eucharistiam, quia Hilarius quinque vniones ponit naturales. PRIMO enim dicit, omnes fideles esse vnum naturaliter, quia per fidem sunt vnum. SECVNDO dicit, nos esse vnum naturaliter, quia sumus vnum per regenerationem. TERTIO dicit, nos esse vnum naturaliter, quia sumus vnum per Sacramentum Baptismi. QVARTO dicit, nos esse vnum cum Patre, & Filio per honorem nobis à Christo communicatum.

QVINTO dicit, nos esse vnũ cum Christo naturaliter per Eucharistiam. Sicut ergo vniones illæ per fidem, per regenerationem, per Baptismum, per honorem dicuntur naturales, quia includunt aliquid præter consensum voluntatis, licet non includant naturarũ commixtionem: ita etiam vnio qua Christo coniungimur, dum per fidem carnem eius apprehendimus, dici potest naturalis: licet non includat realem vnionem carnis Domini cum nostra. Hæc illi.

At refelli possunt hæc aduersariorum figmenta ex ipso Hilario multis modis. PRIMO ex illis verbis: *Non verè Verbum carnem cibo Dominico sumimus.* Quòd enim ait (*cibo Dominico*) cogito vt intelligamus de manducatione corporali, non de sola spirituali, vt ipsi volunt: nam cibus Dominicus omnium consensu, est Eucharistia. Vult igitur Hilarius nos, dum Eucharistiam percipimus, in illa, & per illam, verè carnem Domini sumere.

SECVNDO ex illis verbis: *De naturali in nobis Christi veritate, quæ dicimus, nisi ab eo discimus, stultè atque impiè dicimus.* Hæc enim verba indicant, mysterium Eucharistiæ tale esse, vt paradoxum stultissimum videri possit, nisi à Deo proponeretur. At Christum sola fide manducari, & esse in nobis eo tantùm modo, quo sunt cetera, quæ animo apprehenduntur; neque paradoxum, neque stultum aliquid videri potest, etiamsi id non diceretur a Deo. Verè autem stulti haberi possemus, si absque Dei verbo crederemus, veram Christi carnem ore corporali manducari: nam id semper infideles stultissimum paradoxum æstimarunt, vt notum est de Auerroë, & de aliis.

TERTIO ex illis verbis: *De veritate carnis & sanguinis non est relictus ambigendi locus; nunc enim & ipsius Domini professione, & fide nostra verè caro est, & verè sanguis est.* Et mox: *An hoc veritas non est? contingat planè his verum non esse, qui Christum Iesum verum esse Deum negant.* Hæc verba non possunt accipi, nisi vno ex his tribus modis. Aut enim vult Hilarius dicere, veram carnem Christũ assumpsisse; aut veram carnem fide manducari in Sacramento; aut veram carnem reipsa & ore corporis sumi, cum sumitur Eucharistia.

PRIMA intelligentia, quam amplectuntur Beza, & Boquinus, & fortè Petrus Martyr, non est ad mentem Hilarii. Nam non disserit eo loco de Incarnatione, sed de Eucharistia, neque disputat contra Manichæos,

qui

qui negabant Chriſtum habere verã carnem, ſed contra Arianos, qui negabant diuinitatẽ Chriſti, non carnem. Præterea paulò antè dixerat de veritate Chriſti in nobis *niſi ab eo diſcimus, &c.* & attulerat illam Scripturã: *Caro mea v. rè eſt cibus*, vt probaret Chriſti carnẽ nobis naturaliter vniri: poſt illa autẽ verba immediatè ſubiungit: *De veritate carnis, & ſanguinis nõ eſt relictus ambigendi locus*; & quæ ſequuntur. Loquitur igitur de veritate carnis nobis communicatæ, nõ veritate carnis aſſumptæ. Deniq; illa probatio, qua probat Hilarius non poſſe ambigi de veritate carnis Domini, quia Chriſtus, qui dixit: *Caro mea verè eſt cibus*, verè Deus eſt; apertiſſimè indicat eũ loqui de veritate carnis in Euchariſtia, non de Incarnatione. Nam non rectè probatur, Chriſtum habere veram carnem, quia idem Chriſtus Deus eſt, vel quia dixit: *Caro mea verè eſt cibus.* At rectiſſimè, probatur in Euchariſtia eſſe veram carnem Domini, quia Chriſtus Deus eſt, qui dixit, carnẽ ſuam eſſe cibum noſtrum: cum enim Deus ſit, potuit præſtare quod dicebat. SECVNDA intelligentia concidit cum prima. Nihil enim aliud eſt, veram carnem fide manducare, niſi credere, Chriſtum habere veram carnem, & in ea carne verè eſſe mortuum pro nobis. Neque ad hoc probandum opportebat adducere argumentum ex diuinitate Chriſti id aſſerentis: non enim difficile eſt (poſito myſterio Incarnationis) verã carnem fide manducari. Remanet igitur TERTIA intelligentia, quæ ſine dubitatione eſt ad mentem Hilarij.

QVARTO, probatur ex eo: quod Hilarius ſæpiſſimè repetit, Chriſtũ naturaliter eſſe in nobis per ſumptionem Euchariſtiæ. Nam apud Hilarium, vnum eſſe in alio naturaliter, eſt naturam vnius verè in altero eſſe, vt patet ex multis locis, ſed maximè ex illis verbis, quæ habentur in eadem pagina, *Cur gradum quendam, atque ordinem conſumãdæ vnitatis expoſuit, niſi vt eũ ille in Patre per naturã diuinitatis eſſet, nos cõtrà in eo per corporalẽ eius natiuitatem, & ille rurſus in nobis per Sacramentorũ ineſſe myſterium crederetur?* Vbi docet, Filium eſſe in Patre naturaliter, quia natura Filij verè eſt in Patre, cùm ſit vna vtriuſque natura: item nos eſſe in Chriſto naturaliter, quia verè naturam noſtram ſibi Deus vniuit per myſterium incarnationis. Denique Chriſtum naturaliter eſſe in nobis, quando ſumimus Euchariſtiam, quia naturam carnis ſuæ nobis vnit. Sicut igitur verè, & propriè natura filij eſt in Patre, & natura noſtra eſt in Chriſto; ita neceſſe eſt, verè & propriè natura carnis Chriſti ſit in nobis, quando Euchariſtiam ſumimus.

QVINTO, probatur ex illis aliis verbis eius, vbi explicans illud: *Sicut miſit me viuẽs Pater, & ego viuo propter Patrẽ, & qui manducat meam carnem, & ipſe viuet propter me*: ſic ait: *Hæc verò vitæ noſtræ cauſſa eſt, quod in nobis carnalibus manentẽ per carnem Chriſtum habemus, victuris nobis per eũ ea conditione, qua viuit ille per Patrem. Si ergo nos naturaliter, ſecũdum carnem per eum viuimus, id eſt, naturã carnis ſuæ adepti, quomodo non naturaliter ſecũdum Spiritum in ſe Patrẽ habeat, cùm viuat ipſe per Patrem?* Et infrà: *Dicis Filiũ Dei carnaliter in nobis manere per Euchariſtiam.* Quid potuit, quæſo, clarius dici, quàm in nobis carnalibus Chriſtum per carnem ſuam carnaliter manere? Si enim fide tantùm, & non corporis inſtrumẽto Chriſti carnem manducaremus; non eſſet in nobis carnalibus, id eſt, in nobis, quatenus carne conſtamus, ſed eſſet in mente, & animo noſtro tantùm; neque eſſet in nobis per carnem, ſed per fidem, & ſpiritum, neque eſſet carnaliter, ſed ſpiritualiter. Prætereà comparatio Hilarij apertè conuincit. Ipſe enim dicit, Filium ſecundum ſpiritum viuere propter Patrem, quia vita Patris, quæ ſpiritus eſt, verè tribuitur Filio: & eodem modo nos viuere propter Chriſtum ſecundum carnem, quia verè caro eius nobis in Sacramento communicatur.

Neque obiectio Petri Martyris concludit, quam ex Hilario ille adferebat: quod videlicet eo modo ſimus naturaliter vnum cum Chriſto per Euchariſtiam, ſicut ſumus inter nos vnum per fidem, per regenerationem, & per Baptiſmum, & ſicut ſumus vnum cum Chriſto per honorem; Sunt autem tria OBSERVANDA, pro huius argumenti ſolutione.

PRIMO, notandus eſt ſcopus Hilarij, & occaſio totius diſputationis. Obiecerat ille Arianis eum locum: *Ego & Pater vnum ſumus*; Ioan. 10. ſed reſponderant Ariani intelligi ea verba de vnitate voluntatis, & conſenſus, non de vnitate naturæ; & attulerant in exemplum illa Scripturæ loca: *Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna*, Act. 4. Et: *Qui plantat, & qui rigat vnum ſunt*, 1. Cor. 3. Et: *Et ipſi vnum ſint in nobis*, Ioã. 17. Hilarius igitur, vt nulla in re cedat hæreticis, ex iſtis ipſis locis ab Arianis allatis, probat Patrem, & Filium eſſe vnum naturaliter, & non ſola concordia voluntatum: *Ex his*, inquit, *ipſis, quibus vtuntur, reſellẽdi ſunt.* Ac PRIMVM docet, fideles inter ſe eſſe vnum cor, & vnam animam, non ſolo conſenſu, ſed naturaliter; quia ſunt vnum per fidẽ, & per regenerationem, & per Baptiſmum, ac proinde ſunt vnum per eandem fidei naturam, & per eandem naturam nouæ regenerationis, & Baptiſmi: omnes enim ſunt fideles, omnes Filii Dei, omnes baptizati, etiamſi fortè inter ſe non nouerint, nec ſciat vnus quid alter velit: *Quomodo*, inquit, *non naturalem in his intelligis vnitatem, qui per naturam vnius fidei vnum ſunt?* Et idem dicit de regeneratione, & Baptiſmo, quod de fide dixit. DEINDE docet illud: *Qui plantat, & qui rigat, vnum ſunt*, 1. Cor. 3. indicare etiam naturalem vnitatem: ſunt enim illi vnum quia ſunt miniſtri eiuſdem Chriſti, & proinde vnum ſunt per naturam eiuſdem miniſterii: *Itaque*, inquit, *qui per rem eandem idem ſunt, natura etiam vnũ ſunt, non tantũ voluntate, quia & ipſi res eadem effecti ſunt, & eiuſdem rei atque efficientiæ ſunt miniſtri.* Deniq; venit ad TERTIVM locum ex Ioan. 17. *Vt & illi vnum ſint in nobis*; & docet nos eſſe vnum cum Chriſto naturaliter, quia per Euchariſtiæ participationem vnitur nobis carnis Chriſti natura, & hic habet illa omnia, quæ ſuprà expoſuimus.

Nota SECVNDO, aliud eſſe apud Hilarium, aliqua eſſe vnum naturaliter, aliud autem, vnum eſſe in alio naturaliter. Nam vt aliqua ſint vnũ naturaliter, ſatis eſt, ſi verè participent naturam ipſius rei, in qua ſunt vnum: & hoc modo dicit ipſe, omnes fideles eſſe vnũ naturaliter per fidẽ, per regenerationẽ, & per Baptiſmum, quia participant naturã eiuſdem fidei, eiuſdem regenerationis, & eiuſdem Baptiſmi: & ſimiliter dicit omnes miniſtros eſſe vnum naturaliter per miniſterium, quia participant eiuſdem miniſterii naturã. Sed vt vnum ſit in alio naturaliter, non ſatis eſt, vt participẽt quomodocunque eandem naturã, ſed neceſſe eſt, vt natura vnius verè ſit in alio, & hoc modo dicit Filiũ eſſe in Patre per Diuinitatem naturaliter, quia natura diuina Filii, verè eſt in Patre, & ſimiliter dicit, Chriſtum eſſe in nobis per carnem naturaliter, quia natura carnis eius nobis verè vnitur per Euchariſtiam. Atque ex his ſoluitur ferè tota obiectio Petri Martyris, & Bezæ, & aliorum. Non enim eodẽ modo loquitur Hilarius (vt illi falsò aſſumebãt) de vnione per fidem, ſeu regenerationem, vel Baptiſmum, & de vnione per Euchariſtiam. Nam non dicit, Chriſtum eſſe in nobis per fidem, vel per Baptiſmum, ſicut dicit eſſe per Euchariſtiam: neque dicit ex fidelibus vnum eſſe in alio per fidem, ſed omnes eſſe vnum per fidem.

Nota TERTIO, vnitatem per honorem apud Hilarium eandẽ eſſe cum vnitate per Euchariſtiam. Nam

explicans illud eiusdem capitis 17. Ioan. *Ego claritatem quam dedisti mihi, dedi eis*; dicit honorem, quem Filius habet à Patre; dedisse eundem Filium nobis, quia fecit vt essemus vnum cum illo, sicut ipse est vnum cum Patre; vt autem vnum essemus cum illo, dicit eum fecisse per mysterium Eucharistiæ, per quod ipse in nobis per carnem suam verè manet. Atque ita soluitur tota obiectio aduersariorum: non enim ipsi intellexerunt, quid esset apud Hilarium, fieri vnum per honorem. Ac de Hilario hactenus.

CAP. XIII.

Testimonium S. Cyrilli Hierosolymitani.

SANCTVS CYRILLVS HIEROSOLYMITANVS, cuius laus est in II. Synodo generali; eodem tempore floruit, quo S. Hilarius, vt patet ex epistola eius ad Constantium Imperatorem. Ac de Sacramento Eucharistiæ tam propriè, & perspicuè loquitur, vt non magis apertè loqui potuerit, si vixisset temporibus nostris. Quocirca nihil habent hæretici, quod ex illo nobis obiciant: nos verò multa, & firmissima testimonia contra illos habemus.

PRIMVM igitur initiò Catecheſis 4. mystagogicæ, & in tota ferè Catechesi, hortatur ad non dubitãdum de veritate corporis Domini in Eucharistia: quod certè superuacaneum esset, si Eucharistia esset solùm signum corporis Domini; nemo enim dubitare solet de eiusmodi rebus, quæ nullam habent difficultatem. Sic ergo loquitur: *Hæc B. Pauli doctrina satis potest efficere vos certissimos de diuinis mysteriis, &c.* Et infrà: *Cum Christus ipse sic affirmet atque dicat de pane: Hoc est corpus meũ; quis deinceps audeat dubitare? ac eodẽ quoque confirmante, & dicente: Hic est sanguis meus; quis inquã dubitet, & dicat non esse illius sanguinem?* Quod autem dicit de pane, Christum affirmasse illum esse suum corpus, non significat panem materialem esse corpus Domini, sed panem consecratum, qui figura externa panis materialis est, sed quoad substantiã Panis cœlestis est; illum inquam, panem, corpus Domini esse confirmat.

SECVNDO, in eadem Catechesi apertè ponit Cyrillus transmutationem panis in corpus Domini, & solas panis species remanere post eam transmutationem: *Aquam*, inquit, *aliquando mutauit in vinum, quod est sanguini propinquum, in Cana Galilææ sola voluntate, & non erit dignus cui credamus, quod vinum in sanguinem transmutauit? Quare omni cum certitudine corpus, & sanguinem Christi sumamus: nam sub specie panis datur tibi corpus, & sub specie vini datur sanguis.* Hæc sunt tam perspicua, vt omnino nesciam, quid fingi possit ad eorum peruersionem.

TERTIO ibidem dicit, Christi corpus non solùm animis nostris, sed etiam corporibus verè coniungi per Eucharistiam: Sic, inquit, *Christophori erimus, id est, Christum ferentes, cũ eius corpus & sanguinem in mẽbra nostra receperimus, atq; vt B. Petr⁹ dicit, Diuinæ naturæ cõsortes efficiemur.* Hæc ille. Neque potest intelligi hic locus de corpore symbolico, quasi solum panem in membra nostra recipiamus: nam de illo corpore loquitur, de quo immediatè anteà dixerat, corpus Domini sub specie panis sumi, vbi distinguitur corpus à pane.

QVARTO monet ibidem, sensus nostros falli circa Eucharistiam, neque esse illis obtemperandum: *Ne ergo cõsideremus tãquam nudum panem, & nudum vinum; corpus enim est, & sãguis Christi, secũdũ ipsius Domini verba. Quamuis enim sensus hoc tibi suggerit, tamẽ fides te cõfirmet, ne ex gustu rẽ iudices.* Et infrà: *Hoc sciens, & pro certissimo panẽ hunc, qui videtur à nobis non esse panem, etiamsi gustu panem esse sentiat; sed esse corpus Christi, & vinum quod à nobis conspicitur, tametsi sensus gustus vinum esse videatur; non tamen vinum, sed sanguinem Christi esse.* Quid clarius dici potest?

NEQVE enim potest responderi; non vocari nudum panem, quia habet adiunctam significationem, & sensus in eo falli, quòd nudum panem esse iudicãt. Nam sensus non iudicant, verum panis significet, vel non significet; sed iudicant rem eam esse, quæ solet naturaliter esse sub accidentibus, quæ sentiuntur. Et PRÆTEREA Cyrillus non dicit falli sensus, quia non iudicant esse corpus Christi sub specie panis, sed quia iudicant rem illam, quam sentiunt, esse panem, cùm non sit. At reuera panis esset, si solùm adderetur significatio: non igitur sensus falleretur, vt Cyrillus dicit. DENIQVE in sequenti Catechesi prope finem, monet communicantes, vt summa diligentia prouideant, ne mica vlla Eucharistiæ cadat, neue amittatur: quod, vt suprà diximus magnum est argumentum veritatis: & ibidem iubet, vt flexo genu, & in adorantium morem accedant ad Eucharistiam.

SED obiciet aliquis quod idem Cyrillus Catech. 3. mystagogica de sancto Chrismate dicit, non esse nudum vnguentum post consecrationem; sicut ibidem dicit, panem Eucharistiæ non esse nudum panem post consecrationem. ATQVI id confirmat sententiam nostram: nam Cyrillus non eodem modo loquitur de Chrismate, & de Eucharistia. De Eucharistia enim dicit, post consecrationem non esse panem communem, sed corpus Christi; de Chrismate autem dicit quidem non esse commune vnguentum, sed non addit esse Spiritum sanctum, vel corpus Christi, sed esse Chrisma Christi, seu sanctificatum oleum.

Hæc de Cyrillo, cuius testimonium vel solum sufficere deberet: est enim hominis sancti, & antiquissimi, & ex opere eius indubitato, & clarissimum, atque apertissimum, vt nullo modo peruerti possit, & est ex Catechesi, in qua solent omnia propriè, & simpliciter explicari: & denique nemo vnquam reprehendit Cyrillum erroris alicuius circa Eucharistiam.

CAPVT XIV.

Testimonium sancti Ambrosij.

SANCTVS AMBROSIVS rectè adiũgitur Cyrillo, quia & eodem tempore floruit & similes Catecheses, nimirum libros de Sacramentis, de iis, qui initiantur mysteriis, & non minus apertè loquitur, quam Cyrillus, vt videamus eodem tempore, eandem fuisse Orientis, & Occidentis sententiam de Eucharistia.

PRIMO igitur Ambrosius in lib. de mysteriis initiandis, cap. 9. & lib. 4. de Sacramentis, cap. 3. 4. & 5. fusè docet longè excellentiorem escam nobis dari in Eucharistia, quàm olim in manna Iudæi habuerint, cum illis Christi corpus in figura, nobis detur in veritate: de quo argumento supra diximus, cùm ageremus de figuris huius Sacramenti.

SECVNDO, idem Ambrosius in iisdem locis dicit, mutari panem & vinum in corpus & sanguinem Christi, & non esse amplius panem & vinum, sed corpus, & sanguinem,

Ad quod argumentum dupliciter aduersarij respondent. PRIMO reuocant in dubium, sintnè Ambrosij libri, qui inscribũtur de Sacramentis. SECVNDO dicunt mutationem, de qua loquitur Ambrosius, nõ esse realem, sed Sacramẽtalem, ita vt panis, & vinũ, ex communibus, & prophanis rebus adiuncta noua significatione, fiant Sacramenta religionis. Vide Petrum-

Martyrem lib. contra Gardinerum, par. 1. obiect. 190. & ſequentibus, & par. 4. in explicatione verborum Ambroſij.

Sed PRIOR ſolutio timidè ab illis proponitur, & meritò. Nam citantur hi libri ſub nomine Ambroſij à Lantfranco, Guthmũdo, & aliis, qui ante annos D. floruerunt. DEINDE conſtat, librum de myſteriis init. eſſe Ambroſii: nã in præfatione dicit, ſe tractaſſe moralia quædam ex vitis Patriarcharum, & ex Salomone, quæ opera nemo negauit vnquam eſſe Ambroſii. Libros autem de Sacramentis eiuſdem auctoris eſſe, cuius eſt liber de myſt. init. res ipſa per ſe clamat, tanta eſt ſtyli, & ſententiarum ſimilitudo. DENIQVE, etiamſi non eſſent Ambroſij, eſſent tamen antiqui alicuius auctoris. Sed ſtultum eſt ambigere de auctore horum librorum, cùm nullum aduerſarii argumentum adferant, cur ambigere debeamus.

POSTERIOR ſolutio refellitur ex ipſis Ambroſii verbis. Nam in lib. 4. de Sacram. c. 4. *Tu*, inquit, *forte dicis meus panis eſt vſitatus; ſed panis iſte, panis eſt ante verba Sacramentorum, vbi acceſſerit conſecratio, de pane fit caro Chriſti.* Hæc ille. At ſi panis tantùm mutaretur Sacramentaliter, non deſineret eſſe panis poſt conſecrationem. Ibidem probat multis miraculorum exemplis, Chriſti verba eſſe operatoria; & eiuſmodi, vt naturas verè mutare poſſint: quæ omnia ſine cauſſa adducuntur, ſi nulla realis mutatio fit in pane Euchariſtiæ. Sed adferamus teſtimonium ad idem probandum ex lib. indubitato de myſt. init. c. 9. *Fortè*, inquit, *dicas, Aliud video, quomodo tu mihi aſſeris, quod Chriſti corpus accipiam? Et hoc nobis adhuc ſupereſt, vt probemus. Quantis igitur vtimur exemplis, vt probemus, nam hoc eſſe, quod natura formauit, ſed quod benedictio conſecrauit? maioremque vim eſſe benedictionis, quam naturæ, quia benedictione etiã natura ipſa mutatur? virgam tenebat Moyſes, proiecit eam & facta eſt ſerpens.* Hæc ille: Qui poſteaquam multa alia miracula narrauit, Moyſi, Heliæ, & Heliſæi, cõcludit: *Quod ſi tantùm valuit humana benedictio, vt naturam conuerteret, quid dicemus de ipſa conſecratione diuina, vbi verba ipſa Domini Saluatoris operantur? Nã Sacramentum iſtud, quod accipis, Chriſti ſermone conficitur. Quod ſi tantum valuit ſermo Heliæ, vt ignem de cœlo deponeret, non valebit Chriſti ſermo, vt ſpecies mutet elementorum? De totius mundi operibus legiſti: Quia ipſe dixit, & facta ſunt, ipſe mandauit, & creata ſunt. Sermo ergo Chriſti, qui potuit ex nihilo facere, quod non erat, non poteſt ea, quæ ſunt, in id mutare, quod non erant? non enim minus eſt nouas rebus dare, quam mutare naturas.* Hæc ille: vbi tam apertè loquitur de reali mutatione, vt nimia impudentia ſit id negare. Ibidẽ paulò infrà idẽ probat ex myſterio Incarnationis: *Liquet* inquit, *quòd præter naturæ ordinem Virgo generauit: & hoc quod conficimus, corpus, ex Virgine eſt. Quid hic quæris naturæ ordinem in Chriſti corpore, cùm præter naturam ſit ipſe Dominus Ieſus partus ex Virgine?* Hæc ille. Quàm ineptè iſta omnia dicerentur, ſi nulla fieret realis mutatio? Quid enim opus erat probare, non poſſe naturaliter fieri ex pane corpus Chriſti, quemadmodũ nec vt Virgo pariat, ſi non reipſa, ſed ſolùm ſignificatiuè panis fit corpus Chriſti?

TERTIVM teſtimonium eſt in eodem li. 4. de Sacram. cap. 5. vbi probat, non eſſe dubitandum de veritate corporis Domini. Quæ probatio ſuperuacanea eſt; ſi verum eſt, quod aduerſarii ſentiunt: nemo enim dubitare ſolet, vtrum panis poſſit eſſe corpus Chriſti ſignificatiuè: *Deinde inquit, ipſe Dominus* IESVS *teſtificatur nobis, quod corpus ſuum accipiamus, & ſanguinẽ, num quid debemus de eius fide, & teſtificatione dubitare?* & ibidem paulò infrà: *Dicit tibi Sacerdos, Corpus Chriſti, & tu dicis Amen: hoc eſt verum. Quod confitetur lingua, teneat affectus.* Hic certè loquitur de eo, quod offertur ma-

A nibus Sacerdotis, quod quidem, niſi verè ſit corpus Chriſti, decipit nos Ambroſius, qui vult nos id, & cõfiteri lingua, & affectu ſentire. Et li. 6. c. 1. *Sicut verus eſt Dei Filius, Dominus noſter* IESVS CHRISTVS: *non quemadmodum homines per gratiam ſed quaſi Filius ex ſubſtantia, Patris, ita vera caro ſicut ipſe dicit, quam accipimus.*

QVARTVM teſtimonium ex li. 1. in Lucam, vbi exponens illa verba capitis 1. *Apparuit illi Angelus*, Non *dubites*, inquit, *aſsiſtere Angelum, quando Chriſtus aſsiſtit, Chriſtus immolatur.* At certè non aſſiſteret Angelus, ſi ſola figura corporis Domini, non ipſe Chriſtus in altari adeſſet.

QVINTVM teſtimonium eſt lib. 3. de Spiritu ſancto, cap. 12. vbi tractans illud Pſal. 98. *Adorate ſcabellum pedum eius. Itaque*, inquit, *per ſcabellum terra intelligitur, per terram autem caro Chriſti, quam hodie quoque in myſteriis adoramus, & quam Apoſtoli in Domino* IESV, *vt ſuprà diximus adorarunt.* Hic locus nullam admittit ſolutionem: & liber eſt indubitatus, & ſermo eſt de adoratione latriæ, & apertè Ambroſius dicit, carnem Chriſti verbo vnitam adorari à nobis in myſteriis, id eſt, in Euchariſtia.

Diluamus nunc breuiter, quæ Petrus Mart. ex Ambroſio profert lib. contra Gardinerum obiecto 188. & ſequentibus. PRIMO igitur obiicit ex commentario in 11. cap. 1. ad Corinth. quod Ambroſius in myſteriis dicat ſignificari carnem & ſanguinem, quæ oblata ſunt pro nobis, & myſticum calicem typum eſſe ſanguinis Domini.

RESPONDEO, neque ea commentaria ſunt Ambroſii, neque quidquam habent contra nos: fatemur enim, immo & docemus, Euchariſtiam ſignum ac typum eſſe mortis Chriſti, ſeu carnis, & ſanguinis, vt viſibiliter in cruce illa ſuffixa, ille effuſus eſt.

SECVNDO obiicit ex lib. 4. de Sacr. c. 4. illa Ambroſii verba: *Hoc igitur aſtruamus, quomodo poteſt, qui panis eſt, eſſe corpus Chriſti conſecratione.* Hinc ita Petrus Martyr argumentatur. *Qui panis eſt, corpus etiã Chriſti eſt per conſecrationem. At panis non poteſt eſſe corpus propriè, ergo ſolùm ſignificatiuè.* Idem confirmat ex illis verbis, quæ ibidem habentur: *Si tanta vis eſt in ſermone Domini, vt ea incipiant eſſe quæ non erant, quanto magis operatorius eſt, vt ſint, quæ erant & in aliud commutentur?* vbi videmus ſic mutari panem in corpus, vt tamen maneat panis.

Ad PRIOREM locum RESPONDEO, non dicere Ambroſium panem manere poſt conſecrationem, ſed potius non manere, illa enim verba: (*Quomodo poteſt qui panis eſt, eſſe corpus Chriſti?*) hunc ſenſum faciunt, Quomodo poteſt, qui nunc eſt panis, paulò poſt eſſe corpus Chriſti? & reſpondet: *Conſecratione*: conſecratio enim facit, vt qui panis eſt ante conſecrationem, corpus ſit poſt conſecrationem. Iſtum eſſe ſenſum patet ex illis verbis li. de myſt. init. ca. 9. *Probemus, non hoc eſſe quod natura formauit, ſed quod benedictio conſecrauit*: vbi vides non eſſe panem poſt conſecrationem. Immò in ipſo li. 4. de Sacram. cap. 4. nonne Ambroſius ait: *Panis iſte panis eſt ante verba conſecrationis, vbi acceſſerit conſecratio de pane fit caro Chriſti.*

Ad ALTERVM locum reſpondit olim Lantfrancus in lib. contra Berengarium, dupliciter. PRIMO, in aliis codicibus Ambroſii non haberi illa verba: *Vt ſint quæ erant*, ſed hoc modo legi: *Quanto magis operatorius eſt vt quæ erant, in aliud commutentur?* Quæ lectio verior eſſe videtur, quia eſt conformior li. de myſt. init. cap. 9. vbi ſic legimus: *Sermo ergo Chriſti, Qui potuit ex nihilo facere, quod non erat, non poteſt ea quæ ſunt, in id mutare quod non erant?* SECVNDO reſpondet illa verba: *Vt ſint quæ erant*, hunc ſenſum facere: *Vt ſint quæ erant*, nimirum quoad ſpeciem exteriorem, & tamen verè mutentur, quoad interiorem ſubſtantiam. POSSIT etiam

reſponderi, Ambroſium voluiſſe dicere; Si potuit Chriſtus ex nihilo aliquid facere, cur non poterit ex aliquo aliquid facere, non annihilando id, quod antea erat, ſed in melius commutando? vnde non dixit: *Vt ſint id, quod erant*: tunc enim panis manere deberet, ſed *Vt ſint quæ erant*, id eſt, non annihilentur, ſed maneant quamuis mutata.

TERTIO obiicit ex li. 4. de Sacram. c. 5. & de his qui init. myſt. c. 8. & debenedict. Patriarc. c. 9. vbi Ambroſius dicit, corpus Domini accipientibus fieri peccatorum remiſſionem. Atque inde colligit non ſumi corpus Domini ab impiis, ac per hoc non ſumi corporali inſtrumento, quod eſt commune cum impiis, ſed ore tantum ſpirituali, quo impij carent.

SED hæc ſæpius iam diſſoluta ſunt: corpus enim Domini, quod ad ſe attinet, omnibus adfert peccatorum remiſſionem, licet in quibuſdam ob eorum indiſpoſitionem id non fiat.

QVARTO obiicit ex li. de myſter. init. c. 9. illa verba: *Ante benedictionem verborum cæleſtium alia ſpecies nominatur: poſt conſecrationem corpus Chriſti ſignificatur.* Et li. 4. de Sac. c. 4. dicit, nos bibere ſimilitudinẽ precioſi ſanguinis, & ca. 5. dicit, oblationẽ altaris eſſe figuram corporis Chriſti, & li. 1. de officiis, c. 48. dicit vmbrã fuiſſe in lege, imaginem in Euangelio, veritatẽ in cœleſtibus.

RESPONDEO in primis verbis citatis illud *ſignificatur*, idem valet, quod *appellatur*, ſeu *dicitur*. Nõ enim loquitur de ſignificatione rerum, ſed vocũ: nec docet quid Euchariſtia ſignificet, ſed quomodo appelletur. Itaque ſenſus eſt: *Ante benedictionem alia ſpecies nominatur*, id eſt, panis vocatur id, quod eſt in altari: *Poſt conſecrationem corpus Chriſti ſignificatur*, id eſt, non amplius panem eſſe ſignificamus, ſeu dicimus, ſi quis nos interroget, quid ſit in altari, ſed corpus Domini eſſe ſignificamus, ſeu dicimus. Vnde ibidem, *Ante conſecrationem*, inquit, *aliud dicitur, poſt conſecrationem ſanguis nuncupatur.* AD alia verba, fateor nos bibere ſimilitudinem cruoris, ſed ſub qua veritas contineatur. Docet enim Ambroſius, nos non in ſpecie ſanguinis ſanguinẽ ſumere, ne vt ipſe ibidẽ dicit, horror eſſet cruoris; ſed in ſimilitudine ſanguinis, id eſt, ſpecie vini, quod habet ſanguinis ſimilitudinem, ipſum ſanguinem bibere. AD illud de figura corporis: quamuis non eſſet abſurdũ, Sacramentũ Euchariſtiæ vocare figuram corporis ratione ſpecierũ externarum: tamen eo loco Ambroſius loquitur de pane ante conſecrationem, vt ex eius verbis patet. Neque eſt abſurdum, panem vocari figuram corporis Domini ante conſecrationem, licet nondum ſit Sacramentum: nam panis naturalem habet analogiam ad corpus Chriſti, & præterea ex eo, quod ponitur ſuper altare, vt conſecretur, incipit repræſentare ipſum Domini corpus, licet nõdum habeat Sacramẽtalem ſignificationẽ. AD aliud ex li. de officiis, Ambroſius diſtinguit imaginem à veritate, non quoad ſubſtantiam, ſeu præſentiã rei, ſed quoad notitiam: nunc enim habemus Chriſtũ, ſed ſignis, & imagine velatum, in cœlo videbimus ſine vllo ſigno facie ad faciem. Id patet ex verbis eius, quibus explicat, quod dixerat: *Hic ergo*, inquit, *in imagine ambulamus, in imagine videmus, illic facie ad faciem, vbi plena perfectio, quia perfectio omnis in veritate eſt.* Vnde etiam paulo antè diſtinguens vmbram ab imagine: *Ante*, inquit, *agnus offerebatur, offerebatur vitulus: nunc Chriſtus offertur, ſed offertur, quaſi homo recipiens paſſionem.*

QVINTO obiicit illud ex lib. 5. de Sacramen. cap. 4. *Non iſte panis eſt, qui vadit in corpus, ſed ille panis vitæ æternæ, qui animæ noſtræ ſubſtantiam fulcit. Ex his verbis*, inquit Petrus Martyr, *vel cæcus videre poteſt Ambroſiũ non tam craſſè ſenſiſſe de corpore Chriſti, vt putauerit illud ingredi, & recipi in corpus noſtrum.*

RESPONDEO, Non negat Ambroſius corpus Chriſti ingredi in corpus noſtrum, ſed negat illud conuerti in ſubſtantiam corporis noſtri more ciborũ corporalium. Id patet manifeſtè ex aduerſatiua: *Sed animæ ſubſtantiã fulcit.* Eſt enim ſenſus, iſte panis non vadit in corpus, id eſt, non tranſit in corpus per nutritionem, ſed animam reficit. Alioqui enim quomodo negaret Ambroſius corpus Chriſti in corpus noſtrum ingredi, cum dicat in ſerm. de S. Agnete: *Iam corpus eius corpori meo ſociatum eſt*: & cùm tam apertè docuerit in tot locis à nobis citatis, & id quod ſumimus, dum ſumimus Euchariſtiam, veram eſſe carnem Domini? Hæc de Ambroſio.

CAP. XV.

Teſtimonium S. Baſilij.

SANCTVS BASILIVS eodem tempore, quo Ambroſius floruit, & in 2. li. de Baptiſmo, c. 2. ſic loquitur: *Si tales minæ aduerſus eos poſitæ ſunt, qui temerè ad ea ſacra accedunt, quæ ab hominibus ſanctificantur: quid dicendũ eſt de eo, qui in tantum ac tale myſterium temerarius eſt? Quantò enim maius aliquid is eſt templo ſecundum Domini vocem, tanto grauius, & terribilius eſt in animæ impuritate cõſtitutũ corpus Chriſti temerè cõtingere, quam ſit accedere ad arietes, vel tauros, &c.* Hoc loco Baſilius affirmat tãtò grauius peccare, qui indignè ſumunt corpus Chriſti, quam eos, qui indignè ſumebant arietes, & tauros Deo immolatos, quantò Chriſtus maior eſt, non ſolùm arietibus, & tauris, ſed etiam ipſo tẽplo Domini: quæ certè ſententia vera eſſe non poteſt, niſi in Euchariſtia ſit verè corpus Domini præſens. Nam inter Chriſtum, & arietes ab Hebræis immolari ſolitos, diſtantia eſt planè infinita: inter panem autem Euchariſtiæ ſecundum aduerſarios, & illos arietes penè nulla diſtantia: vel ſi diſtantia, eſt notabilis; arietes excellebant, non panis Euchariſtiæ, vt nos ſupra demonſtrauimus. Baſilius autem affirmat tanto grauius peccare, qui indignè tractant Euchariſtiam, quam ij, qui indignè tractabant ſacrificia illa vetera, quantò Chriſtus maior eſt non ſolùm ſacrificiis, ſed etiam templo.

Petrus Martyr in lib. contra Gardinerum par. 4. reſpondere conatur, ſed ſe ipſe inuoluit, ac ſecum turpiter pugnat in eadem pagina. Dicit enim PRIMVM, Baſilium ita conferre Euchariſtiam cum Sacramentis veterũ, vt ab vna parte ponat nuda ſymbola, id eſt in Sacramentis veterum, ab altera ponat rem ipſam, nulla facta ſymboli mentione, id eſt, in Euchariſtia noſtra. Itaq; vult corpus Chriſti in illa collatione Baſilij ſignificare corpus Chriſti propriè dictum: illud enim eſt per eum res, & veritas Sacramenti, vt opponitur ſymbolo externo. SED quia Baſilius dicit, illud Chriſti corpus ſumi ab indignis; indigni autem non ſumunt rem Sacramenti, ſed nuda ſymbola ſecundum aduerſarios, ideò Petrus Martyr paulò pòſt addit Baſilium loqui de ſymbolis Euchariſtiæ, quæ ſola ſumuntur ab impiis, & ea conferre cum ſymbolis veteribus.

HÆC autem apertè inter ſe pugnant, & vnum deſtruit aliud, & præterea vtrumque dictum eſt falſum. Quod pugnent, ſic oſtendo. Cũ Baſilius nominat corpus Chriſti in illa collatione cum ſacrificiis veterum, vel intelligit corpus Chriſti verum, vel ſymbolicum. Si corpus Chriſti verum, ergo falſum eſt poſterius dictum, quo aſſeruit Petrus Martyr Baſilium loqui de ſymbolis, quæ ſola ſumuntur ab impiis: ſi corpus ſymbolicum, ergo falſum eſt prius dictum eiuſdem, quo aſſeruit Baſilium conferre rẽ ipſam, id eſt, corpus Chriſti cum ſymbolis veteribus. Quod autem ſit falſum etiam abſolutè vtrumque dictum Petri Martyris, ſic demonſtro. Nam Baſilius non confert cum ſacrificiis veterum

ſolum corpus Chriſti verum, quod erat primũ dictum Petri Martyris: nam impii non ſumunt corpus Chriſti verum ſecundùm aduerſarios: neque ſumunt illud corpus extra ſymbola ſecundùm Catholicos, At Baſilius illud ipſum dicit ſumi ab impiis; ergo non loquitur de ſolo corpore Chriſti vero. Adde, quod non debuit Baſilius, nec potuit ita comparare Sacramẽta vetera cum Euchariſtia, vt in illis tãtum poneret nudum ſignum, in hac, verum corpus, cum vtraq; Sacramenta eodem modo contineant corpus Chriſti ſecundùm aduerſarios, immo melius vetera, quam noua, quia melius repræſentabant. Sed de hoc alibi diximus.

Neque verò confert Baſilius cum ſacrificiis veterum ſolum ſymbolum Euchariſtiæ, quod erat SECVNDVM dictum Petri Martyris: nam ſymbola ſola Euchariſtiæ non præſtãt ſacrificiis veterum, ſed ſunt illis inferiora, vt alibi oſtẽdimus; & tamen Baſilius hoc loco cõſtituit infinitã diſtãtiam inter corpus Chriſti, & ſacrificia veterum. Sequitur igitur neceſſariò, vt Baſilius loquatur de corpore Chriſti vero, vt continetur ſub ſpecie panis verè, & realiter: ſic. n. omnia cohærẽt. Nã hoc corpus verè excellit ſacrificiis veterum infinita diſtantia, & verè ſumitur ab impiis corporali inſtrumento. Et confirmatur hoc totum argumentum ex ſequentibus verbis eiuſdem Baſilii in eo loco: monet enim vt ſumpturi Euchariſtiam diligentiſſimè purgemur à ſordibus peccatorũ, ne incidamus in peccatũ eorum, qui Chriſtum occiderunt. Iſta enim comparatio indignè communicantium cum illis, qui Chriſtum occiderunt, cogit omnino, vt intelligamus verè, & realiter Chriſti corpus contineri in Euchariſtia. Nam ideò comparantur inter ſe iſta peccata, quia vtrunque attingit Chriſtũ in ſeipſo; & Chriſtum, non vt eſt in cœlo, ſed vt eſt in Euchariſtia; quia impii non poſſunt Chriſtum attingere, vt eſt in cœlo, ſed ſolùm vt eſt in Euchariſtia.

ALTERVM teſtimonium Baſilii eſt in lib. de Spiritu ſancto, c. 27. vbi ſic ait: *Verba inuocationis cùm oſtenditur panis Euchariſtiæ, quis Sãctorũ in ſcripto nobis reliquit?* Hinc enim habemus morem fuiſſe in Eccleſia veteri, vt poſt conſecrationem oſtẽderetur populo Euchariſtia, quod etiãnunc fieri videmus; & cõceptis verbis inuocaretur; quæ verba quidã ſuſpicãtur fuiſſe, KYRIE ELEISON. Sed certè ex inuocatione manifeſtè colligitur veritas Chriſti in Euchariſtia: neque enim panẽ inuocare poſſumus quantumlibet ſignificet, vel repræſentet corpus Chriſti. Ibid. Baſilius de myſteriis his loquens, dicit, nec intueri fas eſſe iſta non initiatis. At certè nulla reddi poteſt cauſſa cur Euchariſtiam nec videri quidẽ permitterent infidelibus, vel etiam Catechumenis, ſi nihil eſt niſi ſignũ. Nam rem ſignificatã, id eſt, Chriſti paſſionem publicè prædicabant, & ſignũ etiam manifeſtiſſimũ eiuſdem paſſionis Catechumenis quotidie ferè imprimebant; dum eos ſigno crucis ſignabant. Qui igitur ſigna clariſſima concedebãt; cur negaſſent ſignũ obſcurius?

PORRO ex Baſilio obiiciunt aduerſarii, quòd in ſua Lyturgia Euchariſtiam appellet ἀντίτυπα, id eſt, figuram corporis Chriſti, de qua re multa ſcribit Petrus Martyr in lib. contra Gardinerum obiecto 185.

Ad hoc argumentum tres dari ſolent ſolutiones, ſed duæ priores mihi non videntur ſolidæ. PRIMA eſt, vocem illam ἀντίτυπα non ſemper accipi pro figura, ſed aliquando ſumi pro exemplari: cuius ſignificationis proferunt exemplum ex 1. epi. Petri c. 3. vbi Baptiſmus vocatur antitypon diluuii, cum tamen diluuium figura fuerit Baptiſmi, non Baptiſmus diluuii. Itaque hac acceptione contendunt quidam à Baſilio Euchariſtiam dici antitypon, quòd ſit exemplar veterum figuratum.

SED hæc opinio facilè reiici poteſt. Nam vox antitypon (vt etiam notauimus in 1. lib. de Sacramẽtis in genere) nunquam accipitur pro exemplari, ſed pro imagine, quæ è regione reſpondet exemplari; & ita illud imitatur, vt ferè cum eo contendere videatur. Quomodo valdè propriè vocatur antitypon imago, quæ reſultat in ſpeculo dum quis in illud intuetur: etenim ea imago ita ad viuum repræſentat, vt cũ ipſo homine de forma ipſius hominis certare videatur. Et hoc modo accipitur hæc vox ab Apoſtolo Heb. 9. & ab auctor. paſſim: neq; aliter accipitur 1. Pet. 3. Nã Baptiſmus aliquo modo eſt exemplar, aliquo modo imago diluuii, & vt imago, non vt exemplar, dicitur à S. Petro antitypon diluuii. Nam ſi conſideremus ſignificationem ad placitum, ſeu diuinam ordinationem, diluuium figura fuit Baptiſmi, non contrà, Baptiſmus diluuii: neque enim Deus inſtituit Baptiſmum, vt repræſentaret diluuium; ſed è contrario, diluuium Deus induxit in mũdum, tum ob alias cauſſas, tum etiam vt eſſet figura Baptiſmi. At ſi conſideremus naturalem ſimilitudinem, Baptiſmus eſt potius imago diluuii, quam diluuium Baptiſmi: ſiquidem magis propriè, & verè diluuium ſuffocauit homines impios, quam Baptiſmus peccata ſuffocet; illa. n. vera & propria, hæc metaphorica ſuffocatio eſt. Quia tamen valde ſimilis eſt effectus Baptiſmi, id eſt, ſuffocatio iniquitatum, effectui diluuii, id eſt inſſocationi hominum impiorum: ideò S. Petrus Baptiſmum antitypon diluuii appellauit, ſed præterea licet antitypõ pro exemplari accipi poſſet, non tamen id nobis prodeſſet. Nam Baſilius non dicit, Euchariſtiam eſſe antitypon Sacramentorum veterum, ſed corporis Domini; quare certum eſt à Baſilio non accipi hanc vocem pro exemplari, ſed pro imagine imitante ipſum exemplar.

ALTERA ſolutio eſt aliorum, vocari à S. Baſilio panẽ Euchariſtiæ antitypon corporis Domini, ſed ante conſecrationem, nõ poſtea. Ita reſpõdit olim Ioan. Dama. li. 4. de fide, c. 14. & Epiph. in VII. Synodo, act. 6. to. 3. SED hæc ſolutio multas habet difficultates. Nam in Lyturgia Baſilii inuenimus panẽ Euchariſtiæ vocari antitypon corporis Domini poſt recitationẽ verborũ illorũ: *Hoc eſt corpus meũ.* Quocirca oporteret Damaſcenũ, & Epiphaniũ exiſtimaſſe, non conſecrari Euchariſtiam illis verbis: *Hoc eſt corpus meũ*; ſed aliis, quæ infra ponũtur: quod minus adhuc probabile eſt; de qua re diſputabimus in 4. li. in controuerſia de verbis, quibus Sacramentũ Euchariſtiæ conficitur. Adde, quòd licet Baſilius non vocaret Euchariſtiam antitypon corporis Domini poſt conſecrationem: tamen Theodoretus, apertiſſimè ita eam vocat in 1. Dialogo, necnon Macharius Ægyptius hom. 27. immo & Dionyſ. ca. 3. Eccleſ. hierarch. & Nazianz. orat. in Gorgoniam.

Eſt igitur TERTIA ſolutio, Euchariſtiam etiam poſt conſecrationem rectè dici antitypon corporis, & ſanguinis, non ſolum quia ſpecies panis, & vini ſunt ſigna corporis, & ſanguinis ibi reuera exiſtentium, ſed etiam quia ipſum corpus, & ſanguis Domini, vt ſunt ſub illis ſpeciebus, ſigna ſunt eiuſdem corporis, & ſanguinis, vt fuerunt in cruce, repræſentat enim Euchariſtia paſſionem Chriſti. Et ideò fortaſſe Baſilius, & alii Patres nõ vocant Euchariſtiã figuram, ſeu typũ, ſed antitypon, quia, vt diximus, antitypa non dicuntur quælibet figuræ, ſed illæ tantum, quæ nihil ferè differunt à veritate. Porrò panis, & vinum, remoto corpore Domini, non ita ad viuum repræſentant corpus, & ſanguinem, vt dici poſſint antitypa: melius enim repræſentabat Agnus Paſchalis, & tamen non dicebatur antitypon, ſed typus. At ſi ſub ſpecie panis ſit verè corpus Chriſti tum verè Euchariſtia erit antitypon corporis in cruce immolati. Vnde Chryſoſtomus hom. 17. in epiſt. ad Hebræos dicit, Euchariſtiam eſſe typum, ſeu figuram ſacrificij crucis, & tamẽ ibidem aſſerit, nunc eundem Chriſtum offerri, qui tunc oblatus fuit. Simile eſſet, ſi Rex aliquis grauiſſimo bello confecto idem ipſum

Digitized by Google

bellum ad oblectandum populo in scena repræsentari vellet, & ipse idem, qui verè pugnauerat, in scena seipsum repræsentaret: esset. n. ipse verè antitypon sui ipsius. Similia habemus in alijs Christi repræsentationibus: nam cùm tribus diebus latuit, & tandem tertia die inuentus est in templo, significare voluit, teste Ambrosio in c. 2. Lucæ, se triduo futurum in sepulchro absconditum, & tandem tertia die resurrecturum. Et Mat. 17. cum transfiguratus est in monte coram Prophetis, & Apostolis, significare voluit, se eo modo videndum in gloria cœlesti ab omnibus sanctis veteris, & noui Testamenti. Ipse igitur non semel fuit typus, & figura sui ipsius.

CAP. XVI.

Testimonium S. Gregorij Nissæni.

SANCTVS GREGORIVS NISSENVS S. Basilij frater, insigne testimonium nobis præbet: ex quo etiam intelligi posset, quid Basilius sensisset, si de ea re vlla dubitatio oriretur, Cõstat enim Nyssenum in iis, quæ ad fidem pertinent, nulla in re à Basilio dissensisse. Igitur in lib. de vita Moysis, vbi disputat de Mãna Iudæorum, & eum cibum cum Eucharistia confert, sic loquitur de Eucharistia: *Panis est absque semine, absque aratione, absque vllo humano opere nobis paratus. Is desuper defluens inuenitur in terris. Panis enim qui de cælo descendit, qui verus cibus est, qui ænigmaticè hac historia significatur, non incorporea quædam res est: quo enim pacto res incorporea corpori cibus fiet? res autem, quæ incorporea non est, corpus omninò est.* Hæc ille. Hic duo habemus; quæ excludunt omnes, quæ fingi possẽt ab aduersarijs, expositiones. Nam PRIMO Gregorius dicit, Panem Eucharistiæ sine semine, sine aratione, sine opere humano fieri, quod certè non conuenit pani triticeo: loquitur igitur de vero corpore Christi, cui illa omnia conueniunt.

SECVNDO dicit, eũdẽ panẽ corpore manducari: non ergo loquitur de corpore Domini, vt est in cælo, & sola fide sumitur, sed de vero corpore, vt est in Eucharistia.

Idem Gregorius in oratione Catechetica, c. 36. & 37. multa habet expresè de veritate huius Sacramenti, & citatur hic locus ab Euthymio in Panoplia, par. 2. tit. 21. & à Bessarione in lib. de verbis consecrationis. Inter alia dicit, & sæpius repetit, corpus Christi immortale coniungi per Eucharistiam cum nostro mortali corpore, & illud sibi simile reddere, id est, efficere, vt glorioſum, & immortale aliquãdo resurgat: *Quemadmodum*, inquit, *parum fermenti totam massam sibi similem reddit: sic & corpus illud, quod à Deo factum est immortale, in nostrum corpus ingrediens, totum in se transfert, atque commutat. Nam, vt pestiferum cum salubri commistum illud efficit perniciosum: sic & corpus immortale reddit totum illud, in quo susceptum est, naturæ simile immortali.* Et infrà: *Fidelium corporibus coniungitur, vt ea coniunctione cum immortali, homo etiam immortalitatis particeps fiat.* Hæc ille.

SECVNDO quærit, quomodo possit vnum corpus toti mundo communicari, & tamen semper integrum maneat: quæ quidẽ quæstio absurdissima esset, si tantum in signo corpus Christi manducaretur; nulla enim difficultas in ea re fingi posset: *Considerãdum est*, inquit, *quomodo fieri queat: vt cum vnũ illud corpus assiduè per totũ orbẽ terrarum tot fidelium millibus impertiatur, totum cuiusque per partem cuadat, & in seipso totum permaneat.* Hæc ille.

TERTIO, respondet ad quæstionem, ac dicit, panem qui ponitur in altari, cõuerti in carnem Christi, & eo modo, omnes, qui eo pane vescũtur, verè sumere Christi carnẽ sine vllo eius detrimento: quæ sanè est acutissima, & verissima respõsio. Nam vult dicere, vt habeamus & comedamus veram Christi carnem, non esse opus, vt Christus de cœlo descendat, sed manente illo saluo, & incolumi in cœlo, verti quotidie panem in corpus eius, & eo modo à multis manducari.

Quod autem non loquatur de mutatione panis in carnem per solam significationẽ, vt aduersarij dicere solent, sed de vera, & reali mutatione, patet PRIMO, ex ipsa quæst. quæ (vt dixi) inepta esset, si de mutatione significationis ageretur. SECVNDO patet ex ipsa eius explicatione, dicit. n. ita mutari nũc panem in carnem Domini virtute verborũ ipsius, quemadmodum cum ipse in terris viueret, mutabatur panis, quo ipse vescebatur in carnem ipsius. TERTIO patet, quia dicit hanc mutationem fieri diuina virtute, seu virtute diuinæ benedictionis: nulla autem virtus requirebatur ad mutandam significationem, cum sit res merè voluntaria. Hæc autem sunt verba eius: *Diuinum illud corpus panis nutrimentum accipiens, idem quodãmodo erat cũ illo cibo (vt diximus) in eius corporis naturã immutato.* Et infra: *Quãobrem rectè etiã nunc Dei verbo sanctificatum panem in Dei Verbi corpus credimus immutari.* Et infrà: *Hæc autẽ tribuit virtute benedictionis in illud: (corpus Domini) verũ quæ videntur, id est, panis, & vini mathram mutãs.* Hæc ille. Quæ tam perspicua sunt, vt non fuerit ausus vllus aduersariorum, quod sciam, vel ad hæc loca respondere, vel aliquid ex hoc auctore nobis obiicere.

CAP. XVII.

Testimonium Beati Optati Milevitani.

OPTATVS MILEVITANVS floruit eodem tempore, quo Ambrosius, & Basilius, vt patet ex lib. 2. contra Parmenianum, vbi scribit se vixisse tempore Siricij Papæ, qui Damaso successerat, Is igitur in 6. li. contra Parmenianum, sic ait: *Quid enim est tam sacrilegum, quam altaria Dei, in quibus aliquando & vos obtulistis frangere, radere, remouere? in quibus vota populi, & membra Christi portata sunt: quo Deus omnipotens inuocatus sit, quo post ablatus descendat Spiritus sanctus, vnde à multis pignus salutis æternæ, & tutela fidei, & spes resurrectionis accepta est.* Et infrà: *Quid est altare, nisi sedes corporis & sanguinis Christi?* Et inf. *Quid vos offenderat Christus, cuius illic per certa momẽta corpus, & sanguis habitabat?* Et infrà: *Hoc tamen immane facinus geminatum est, dum fregistis etiam calices Christi sanguinis portatores.* Hæc ille.

Quod autẽ per corpus Christi, quod tã sæpe repetit Optatus in altari manere solitũ, non intelligatur corpus significatiuè, sed verè, id est, non solus panis, qui Christi corpus repræsentet, sed ipsum verũ, & propriè dictũ corpus, multis modis probari potest ex hoc ipso loco. PRIMO ex eo, quod cũ toties id repetat, ne semel quidẽ dixerit, signũ corporis in altari manere, vel offerri, sed perpetuò corpus Christi, aut mẽbra Christi. SECVNDO, ex eo, quod dicit, inuocari super altare Deũ omnipotẽtem, & descendere super idẽ altare Spiritũ S. quod sine dubio referendũ est ad consecrationẽ: videmus. n. in omnibus Liturgijs antiquis inuocari Spiritum sanctũ, vt descẽdat, & trãsmutet panẽ in corpus Christi; neque potest reddi alia ratio huius descensus Spiritus sancti, nisi ad Sacramentum cõficiendum. At quorsum iste descensus, quorsum inuocatio omnipotentis, si nihil mirabile, & supernaturale fieri deberet?

TERTIO ex eo, quod Eucharistiam vocat Optatus, pignus salutis, tutelam fidei, & spem resurrectionis: alludit enim ad id, quod veteres, Irenæus, Hilarius, Cyrillus, Nyssenus, & alij dicere solent, ideò cõiungi cum corpore nostro corpus Christi, vt ex illo trahat vim quandam ad beatam immortalitatem assequendam.

QVARTO ex eo, quod dicit per certa momenta habitare corpus Christi in altari. Si enim loqueretur de signo corporis, non diceret: *Per certa momenta*, sed, *semper*; semper enim in altari manere solet crux, vt

Chrysostomus testatur in orat. quòd Christus sit Deus, immò etiam (vt ipse ibidem ait) in culminibus, in parietibus, in vasis, &c. Crux autem signum est Christi crucifixi; & ipsum etiam altare figura quædam est, & signum Christi, vt fatetur Petrus Martyr lib. contra Gardin. obiecto 18 & alio igitur modo, quam per significationem, Eucharistia corpus Christi est.

CAPVT XVIII.

Testimonium S. Gregorij Nazianzeni.

SANCTVS GREGORIVS NAZIANZENVS, qui eodem tempore floruit quo superiores Patres, in 2. orat. de Pascha te ita loquitur: *Absque confusione & dubio comede corpus, & sanguinem bibe, si saltem vitæ desiderio teneris, neque sermonibus, qui de carne habentur, fidem deneges, neque ob passionem offendaris, constans esto, firmus, & stabilis, in nulla re propter aduersariorum sermones fluctues.* Hæc ille. Vbi hortatur ad fidem erga tantum mysterium, etiamsi aduersarij, id est, Philosophi Gentiles nos irrideant, quòd dicamus nos carnem Christi manducare: hæc autem cohortatio superuacanea esset, si tantùm in signo Christi carnem manducaremus.

Respondet Petrus Martyr, Gregorium loqui de fide passionis Christi, atque hortari Christianos, vt certa fide credãt Christũ habuisse veram carnem, & vere esse mortuum, & hoc modo spiritualiter manducent carnem Christi. AT non disputabat eo loco Gregorius de passione, sed de Eucharistia, cuius figura fuit manducatio Agni Paschalis; explicat enim eo loco varios ritus, quibus manducabant Iudæi Paschalem Agnum, & accõmodat illos ad manducationem Eucharistiæ. Et quoniam inter alios ritus Iudæorum vnus erat, vt baculis nixi manducarent, dicit eo baculo significari, vt etiam nos firmi, & stabiles, & sine vllo dubio manducemus carnem, & bibamus sanguinem.

ALIVD testimonium exstat in orat. de obitu Gorgoniæ sororis suæ, vbi refert Gorgoniam morbo incurabili affectam, nocte quadam sese in templũ propripuisse, ac procumbentem ante altare coram venerabili Sacramento ita orasse, vt statim conualuerit: *Ad altare*, inquit, *cum fide procumbit, eúmque qui super illud colitur, magno cum clamore obtestans, &c.* Quid autem super altare colatur, dubium esse non potest, cùm nihil ibi ponatur à Christianis, nisi panis, & vinum mutanda in corpus & sanguinem Christi: vnde Optatus paulò antè citatus, vocabat altare sedem corporis Christi.

Petrum Martyrem valde vsit, pupugitque hic locus vt apparet ex lib. eius cõtra Gardinerum, obiecto 38. Nam PRIMVM conatur se expedire, ac dicit, super altare coli quidem Christũ, sed coli in symbolo, sicut in symbolo significatur. AT hæc responsio nihil eum iuuare potest. Nã si colligitur in symbolo, vel est ipse reuera in eo symbolo, vel non est. Si est; errant Sacramentarij, qui id negant: si non est; ergo licet saltem coram symbolis procumbere, & ibi Christum licet absentem adorare; ergo licet Eucharistiam, & imagines Christi venerari, neque est idololatria, vt ipsi passim clamant.

Sed hac solutione non contentus Petrus Martyr, paulò infrà aperit mentem suam, ac dicit mulierculam illam parùm in Christiana religione fuisse instructam, & abusum, ac superstitionem esse, quod illa fecit, cùm nec vllum sit altare Christianis, nec vllus Sacramenti vsus esse debeat, nisi ad sacram cœnam. AT illam sanctam fœminam satis defendit ab istius impij Apostatæ petulantia tum sancti Gregorii auctoritas, qui illam nõ solùm prædicat vt sanctissimam, & optimam, sed etiam testatur fuisse doctissimam in literis vtriusque Testamenti; tum euidens miraculum, quod illa ipsa nocte accidit, siquidem continuò curata est ab incurabili morbo. Quis autem credat abusum, & superstitionem tanti miraculi causam esse potuisse? ADDE, quòd si imperitia, & superstitio est, mensam Domini vocare altare, & Christum in Eucharistia colere, non sola Gorgonia, sed etiam ipse Gregorius accusandus erit imperitiæ, & superstitionis. Nam ipse est, qui mensam vocat altare, & qui Christum in Eucharistia coli dicit; ipsius enim Gregorij, non Gorgoniæ verba sunt illa: *Ad altare cum fide procubuit, eum, qui super illud colitur, magna voce obtestans, &c.*

CAP. XIX.

Testimonium Sancti Ephrem.

SANCTVS EPHREM, æqualis superiorum Patrum fuit, quippe sancto Basilio familiaris, ac tantæ auctoritatis, vt eius scripta publicè post diuinas Scripturas in Ecclesia legerentur, vt testatur S. Hiero. in Catal. scriptor. Is ergo in lib. de natura Dei minimè scrutanda, cap. 5. *Quid scrutaris*, inquit, *inscrutabilia? si ista curiosè rimaris, non iam fidelis vocaberis, sed curiosus. Esto fidelis, atque innocens, participa immaculato corpori Domini tui, fide plenissima, certus quod agnum ipsum integrũ comedis. Ignis immortalis sunt mysteria Christi, noli temerè ea perscrutari, ne in ipsorum perscrutatione comburaris.* Hęc ille. Et infrà: *Hoc sanè excedit omnem admirationem, omnem mentem, omnemque sermonẽ, quod fecit nobis vnigenitus Filius Christus Saluator noster. Ignem, & spiritum manducandum, ac bibendum præstitit nobis, corpus scilicet, & sanguinem suum.* Hęc ille.

Ad hoc testimonium neque respondent aduersarii, neque respondere aliquid possunt. Nam difficultas ad credendum, mysterii inscrutabilitas & miraculum superans omnem mentem (quæ tria in hoc Sacramẽto prędicat S. Ephrem) clarissimè testantur, non esse Eucharistiam panem materialem, qui tantum significet corpus Domini, sed esse ipsum verum Domini corpus. Adde, quod Ephrem facit antithesim quandã: dicit enim mirabile fuisse, quod Angeli, qui sunt incorporei, in corpore assumpto manducarint cibos corporeos: sed mirabilius esse quod nos homines corporei, & lutei comedamus ignem, & spiritum, id est, corpus cœleste Christi. At nulla esset admirationis causa, si tantum in signo corpus Christi manducaremus, immò mirabilior multò fuisset illa Angelorum manducatio, quàm nostra sit.

CAPVT XX.

Testimonium S. Epiphanij.

SANCTVS EPIPHANIVS omnium superiorum æqualis (nam etiam Athanasio familiaris fuit, licet omnibus superuixerit) in Ancorato, circa medium, cum docere vellet, hominem verè esse factum ad imaginem Dei, licet non facilè appareat, in quo consistat similitudo inter Deum & hominem, cùm homo sit corporalis, finitus, mutabilis; Deus incorporalis, immensus, immutabilis, dicit, multa esse eiusmodi, quæ aliud sunt, aliud videntur esse, & ponit exemplum de Eucharistia, quæ verè est corpus Christi, & tamen nihil minus esse videtur; cum id, quòd apparet exterius, sit rotũdum, & insensibile, & proinde valde dissimile corpori Christi. *Videmus*, inquit, *quid accepit Saluator in manus suas, veluti Euangelista habet, quod surrexit à cœna, & accepit hæc, & cum gratias egisset, dixit: Hoc meum est, Hoc & Hoc. Et videmus quod nõ æquale est, neque*

similè non imaginis in carne, non in visibili Deitate, non lineamentis membrorum: hoc enim est rotundæ formæ, & insensibile, quantum ad potentiam. Et volait per gratiam dicere; Hoc meum est, Hoc, & Hoc: & nemo non fidem habet sermoni; qui enim non credit esse ipsum verum, excidit à gratia, & salute. Hæc ille.

Hic sanè locus omninò conuincit. Nam quod dicit Epiphanius oportere credere esse ipsum verũ, excludit tropos, & præsertim cum addat excidere à salute, qui id non credunt. Quod etiam addit esse id credendum, licet sensus repugnent, apertissimè, statur non loqui eum de significatione, sed de reipsa: nam sensus non modò non repugnant, sed etiam iuuant, vt credamus Sacramentum significare.

Respondent aduersarii, ac præcipuè Petrus Martyr in lib. contra Gardinerum, obiecto 186. Epiphanium loqui de repræsentatione corporis Domini, ac velle dicere, credendum esse panem Eucharistiæ verè esse corpus Christi repræsentatiuè, licet nulla appareat in pane similitudo cum corpore Christi. Id verò ex eo potissimum colligit, quòd Epiphanius panem dicit esse corpus Christi: affirmat enim id, quod Dominꝰ accepit in manus, quódque ait rotundum, & insensibile esse, illud, inquam, ipsum vocatum à Christo per gratiam corpus ipsius. Panis autem rotundus, & insensibilis, id est panis verus, ac materialis non potest esse corpus Domini, nisi repręsentatiuè.

Sed hæc solutio facilè refelli potest duplici ratione. Primo, quia Epiphanius non fine caussa mutauit conclusionem in comparatione Eucharistiæ cum homine. Nam cùm dixisset hominẽ esse imaginem Dei, licet non appareat similitudo inter Deum, & hominem: debuisset dicere consequenter, panem Eucharistiæ esse imaginem corporis Domini, licet non appareat similitudo inter panem, & corpus Domini; id enim requirere videbatur ratio exempli allati. At non ita dixit, sed ait panem Eucharistiæ esse ipsum verum corpus Domini. Et certè non dixisset de homine, esse ipsum verum Deum, sicut dixit de Eucharistia, esse ipsum verum corpus; & tamen non minus homo est verus Deus repræsentatiuè, cùm sit eius imago, quam sit per aduersarios Eucharistia verum corpus repræsentatiuè. Quorsum igitur hæc mutatio nisi vt intelligeremus, non conferri Eucharistiam, vt imaginem cum homine; sed Eucharistiam, quatenus in ea verè continetur corpus Domini?

Secundo, refellitur solutio aduersariorum, quia Epiphanius vellet solùm dicere panẽ Eucharistiæ esse corpus Domini repræsentatiuè, exemplũ ipsius nihil valeret. Nam Sacramenta signa quidem sunt repræsentantia rem aliquam sacram, sed non repræsentant ratione figuræ, aut formę, aut colorum, quẽadmodum repręsentãt imagines depictæ, vel sculptæ, sed repræsentant partim vt signa ad placitum, partim ob analogiam naturalem inter effectus ipsorum signorum, & rei significatæ, quemadmodum etiã verba sunt signa rerum, & hedera signum est vini. Quare nihil est nouum, vel mirum, quòd Sacramentum Eucharistiæ repręsentet Christum, licet non sit illi simile, vel æquale, quoad figuram & formam: non enim repræsentat vt imago. Et quemadmodum stultus esset, qui miraretur, quomodo voces possint esse signa rerum, cùm non sint illis in figura, vel colore similes, vel magnitudine æquales: sic etiã stultus esset, qui miraretur quomodo panis Eucharistiæ possit Christũ repræsentare, cùm non sit Christo æqualis, nec habeat lineamenta corporis Christi. Atqui Epiphanius adfert in medium, vt rem mirabilem, & sola fide cõprehensibilem, quòd panis Eucharistię dicatur verè esse corpus Christi, cũ non sit illi similis, nec æqualis, nec referat vlla corporis illius lineamenta; non igitur Epiphanius loquitur de pane repræsentante corpus Domini, sed de ipso vero corpore, quod verè adest in illa sacra hostia, quam oculis videmus, & manibus tangimus, licet sensus omnes reclament.

Ad argumentum autem Petri Martyris. Respondeo, Epiphanium nunquam dixisse panem materialem esse corpus Christi, sed tantùm dixisse, Dominum accepto pane, gratias egisse, atque Eucharistiam fecisse, & dixisse: *Hoc est corpus meum*: vbi pronomen, *Hoc* non demonstrat panem, sed id quod in manibus Domini erat, siue quod sub speciebus illis continebatur, vt supra diximus: quod quidem antea fuerat panis, sed prolatis illis verbis, corpus Domini erat.

At, inquit Petrus Martyr, de ea re, quam vocat rotundam, & insensibilem, de eadem pronunciat quòd sit corpus Domini. Illa autem res panis sine dubio est, Respondeo, res illa rotunda, & insensibilis non est panis eo loco, sed aliquid speciem panis præ se ferés: vult enim Epiphanius dicere, sacram Eucharistiam verè esse corpus Domini, licet exteriori forma, ac specie rotunda, & insensibilis sit, vt panis merus videatur. Immò in hoc consistit (vt diximus) tota sententia Epiphanii, quod videlicet credere debeamus verum Domini corpus nos in Sacramento Eucharistiæ percipere, cùm tamen nihil videamus, nisi panis materialis accidentia.

CAPVT XXI.

Quinta ætas Ecclesiæ ab anno Domini CD. ad D.

Testimonium Sancti Gaudentij.

Beatvs Episcopus Gavdentivs ad initium Qvinti seculi floruit, vt patet ex serm. ipsius de dedicatione Basilicæ concilii Martyrum. Vbi dicit, se accepisse reliquias quasdam à duabus neptibus S. Basilii; & ante paucos annos refert inuẽta fuisse corpora Sanctorum Geruasii, & Prothasii à S. Ambrosio. Hic igitur insignis auctor tracta. 2. de Exod. dicit, in veteri Testamento Agnum Paschalem non fuisse eundem omnium Iudæorum, sed multos; siquidem vnaquæque familia suum occidebat, & manducabat: ille enim agnus figura erat, non veritas. At in nostra veritate vnum, & eundem in omnibus Ecclesiis immolari, & manducari affirmat. Quæ comparatio manifestè indicat in nostro Sacramento verum Christi corpus in seipso, non in solo symbolo adesse: alioqui etiam Iudæi vnum & eundem agnum habuissent, cùm omnes illi eorum agni vnum Christum significarent.

Deinde idem auctor sic loquitur: *Ipse naturarum Creator, & Dominus, qui produxit de terra panem, de pane rursus (quia & potest, & promisit,) efficit proprium corpus: & qui de aqua vinum fecit, & de vino sanguinem suum*: Et infrà: *O altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei! Pascha est Domini, hoc est transitus Domini. Ne terrenum putes, quod cæleste effectum est, per eum, qui transit in illud, & fecit illum suum corpus, & sanguinem.* Et infrà: *Quod annunciatum est credas, quia quod accipis, corpus est illius panis cælestis, & sanguis est illius sacræ vitis. Nam cùm panẽ consecratum, & vinum discipulis suis porrigeret, sic ait: Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus. Credamus qui credidimus nescit mendacium veritas* Et infrà: *Non infringamus os illud solidissimum; Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus. Si quid autem superfuerit etiam nunc in vniuscuiusque sensu, quod expositione ista non cæperit, arbore fidei concremetur.* Ad hæc loca aduersarij non respondent, nec respondere possent.

CAPVT XXII.

Testimonium S. Chrysostomi.

AD initium anni C.D. floruit etiam S. IOANNES CHRYSOSTOMVS, qui multis modis testatus est, quid sentiret de Sacramento corporis Domini. PRIMVM testimonium eius habetur homil. 60. ad popu. Antiochen & hom. 83. in Matt. *Credamus*, inquit, *ubique Deo, nec repugnemus ei, etiamsi sensui, & cogitationi nostræ absurdum esse videatur, quòd dicit. Superet & sensũ, & rationem nostrã sermo, quæso, ipsius; quod in omnibus rebus sed præcipuè in mysteriis factamus, non illa, quæ ante nos sacẽs solũmodo aspicientes, sed verba quoque eius tenentes: nam verbis illius defraudari non possumus, sensus verò noster deceptu facillimus est. Quoniã ergo ille dixit: Hoc est corpus meum, nulla dubitatione teneamur, sed credamus, &c.* Et hom. 51. in Matt. *Qui*, inquit, *manus, id est, animam suam, pro te posuit, quare dedignabitur suũ tibi tradere corpus? Audiamus igitur tam sacerdotes, quàm alij, quã magna, quàm admirabilis res nobis concessa est, audiamus, oro, & perhorrescamus, carnes suas nobis tradidit, seipsum immolatum proposuit.* Sanè non potuisset Chrysostomus clarius loqui, si Caluinistam aliquem ante se habuisset, quem hortari ad fidem voluisset.

SECVNDVM testimonium habetur in ijsdem duobus locis: *O quot modo dicunt, vellem formam, & speciem eius, vellem vestimenta ipsa, vellem calciamenta videre ipsum igitur vides, ipsum tangis, ipsum comedis.*

Ad hunc locum respondet Petrus Martyr, Boquinus, & alii, Chrysostomum tribuere nomen rei significatæ symbolis ipsis, & hyperbolicè loqui. Et probãt eum loqui de symbolis, nõ de ipso vero corpore, quia dicit videri Christum, & tangi in Sacramento, cùm tamen sola symbola tangantur, & videantur: de ipso autem vero corpore suprà dixit, oculis mentis per fidem esse videndum, & infrà dicit, in rebus sensibilibus donum insensibile nobis dari. Quod autem insensibile est, nec tangi, nec videri potest: non igitur de ipso vero Christo loquitur, sed de pane, cùm ait; *Ipsum vides, ipsum tangis, ipsum comedis.*

AT solutio ista facile refellitur: Chryso. enim cùm dicit, Christum ipsum videri, & tangi, intelligit ipsum verum Christum videri, & tangi, sed in specie aliena, non in sua, id est, verè adesse, & recipi sub illis speciebus, quæ propriò videntur, & tanguntur; licet in propria specie Christus in Sacramento non videatur, nisi oculis fidei, neque sensibilis sit, vt in Sacramento est. Exemplum habemus in Angelis. Nam vere dicebantur videre, tangere, & hospitio excipere Angelos, qui illos recipiebãt in corpore assũpto, vt Abrahã, Loth, Tobias, & alii. Id autem velle Chrysostomum, patet ex eo, quod dicit, multos cupere videre vestimenta, & calciamenta, & in Sacramento plus habere, quam cupiant, cùm ipsum Christum habeant: illi enim qui cupiunt vestimenta, vera vestimenta cupiunt, non imaginem vestimentorũ; & sanè optabilius esset videre, vel habere vera Christi induméta, quàm imaginẽ corporis eius: nõ ergo verè dicit Chrys. illos habere plus quam optent, nisi ipsum verũ Christum verè habeãt.

PRÆTEREA ibidem dicit Chryso. nullum vnquam pastorem pauisse oues carne, & sanguine suo, vt Christus facit, & multas matres dedisse filios aliis nutriendos; at Christum carne sua nos alere. Quæ comparationes omnino frigebunt, si tantùm in symbolo carne sua nos nutrit.

ADDE, quod hom. 24. in priorem ad Cor. dicit, Magos hoc ipsum corpus adorasse in præsepi: nos autem aliquid amplius habere, quam habuerint Magi: nam illi habuerunt in præsepi, nos in altari; illi in vlnis mulieris, nos in manibus Sacerdotis; illi simplex corpus A viderunt, nos & corpus idem videmus, & scimus eius potentiam, & virtutem, &c. At si tantum in signo Christum habemus, non modò non sumus Magis superiores, sed tantò inferiores, quanto inferior est imago Christi ipso vero Christo.

IBIDEM dicit, amantes consueuisse personis amantibus donare vestes, pecunias, & alia id genus: at carnẽ suam non posse dare; Christum autem rationem inuenisse per hoc mirabile Sacramentũ; quo se nobis verè donaret habendum. Sed falsum erit, quod Chrysost. dicit, si tãtum in symbolo se nobis Christ⁹ donat: possunt enim etiam homines se donare, & reipsa donant amicis in symbolo, cùm imagines suas illis donant.

B Item hom. 51. in Matth. *Adeamus*, inquit, *Christum singuli ægrotantes magnacũ fide. Nam si qui fimbriã vestimenti eius tunc tetigerunt, recte omnes conualuerunt: quantò magis corroborabimur, si totum in nobis habebimus?* Vbi nõ loquitur Chrysost. de Christo habito tantum in symbolis: nõ enim maior est virtus imaginis Christi, quam fimbrię illius, quam qui tãgebant, curabantur omnes.

ITEM hom. 3. in epist. ad Ephes. dicit, Eucharistiam nihil prorsus differre ab illo corpore, quod in cælo ab Angelis adoratur: *De corpore*, inquit, *nobis sermo est, & eo, quod nihil ab illo differt. Quot istius corporis efficimur participes? quot eius sanguinem gustamus? Recolito, quia illius corpus, & sanguis est, qui supra cælos residet, qui ab* C *Angelis suppliciter adoratur.*

DENIQVE hom. 3. de incomprehensibili natura Dei prope finem, reprehendit acerrimè populum, quòd ad eius concionem frequẽtissimè accederent, ad sacrum autem rariores: *Me*, inquit, *vehemens cœpit suspirium, quòd cum ego disputo vester conseruus, studium adhibetis, & ingenium, contenditis animum, alter alterum impellit, & iactat, vt ipse propiùs adsit, frequentes ad finem vsque dicendi patientissimi perseueratis: cùm autem ipse Christus communis omnium Magister, & Dominus in sacris mysteriis se ostensurus est, vacua Ecclesia redditur. Proh fidem hominum Christianorum!* Hæc ille. Quæ sanè comparatio, & exclamatio ineptissima esset, si nihil in Eucharistia præter signum haberemus: potuissent enim illi respondere, se domi satis multas habere imagines Christi, in quibus eum videre possent.

TERTIVM testimoniũ habetur in ijsdem locis, hom. videlicet 60. ad popul. & 83. in Matt. vbi Chryso. sic ait: *Non sufficit ipsi, hominem fieri, flagellis interim cædi: sed nos secum in vnam (vt ita dicam) massam reducit; neque id fide solum, sed reipsa nos corpus suum effecit.* Et hom. 61. ad D pop. & hom. 45. in Ioan. addit non sola charitate, sed reipsa nobis cõmisceri carnem ipsius per hoc Sacramentum. Et hom. 24. in priorem ad Cor. dicit, sic nos vniri corpori Christi per Eucharistiã, quemadmodum corpus illud vnitum est Verbo per Incarnationem, id est, verè, & realiter. Et ibidem dicit, amãtes aliquando præ nimio amore morsu appetere eos, quos diligunt, vt eo modo indicent, cupere se, si posset fieri, intimè vniri, & fieri vnũ cum illis: Christũ autẽ hoc mirabili modo per Eucharistiam effecisse, vt verè corpori eius intimè vniremur. Quæ omnia frigidissima, & ridicula essent, si tantum in signo Christi corpus acciperemus.

Respondet Petrus Martyr, duplicem esse vnionem fidelium cum Christo; vnã per fidem, & charitatem; alteram, quæ ex ista sequitur, qua sumus membra Christi, & ipse caput nostrum; & de hac posteriore loqui Chrysostomum, cùm dicit, nos reipsa vniri Christo, & non sola fide, aut charitate.

SED contrà. Nam ista vnio membrorum cum capite, qua efficimur vnũ corpus mysticum cum Christo, propriè obtinetur per Baptismũ, & necessariò præcedere debet sumptionem Eucharistiæ: qui enim nõ est membrum Christi, nõ nisi indignè ad hoc Sacramen-

tum accedit. At Chryſoſt. dicit, per Euchariſtiam nos coniũgi Chriſto noua quadam, & vera vnione. PRÆTEREA, quod ait Chryſoſt. reipſa nobis coniungi corpus Chriſti: non minus opponitur coniunctioni myſticæ membrorum cum capite, quàm cõiunctioni per fidem, & dilectionem: neque enim illa magis realis eſt, quàm iſta. DENIQVE illa exempla Incarnationis, & amantium, ſatis refellunt figmenta iſta aduerſariorũ.

QVARTVM teſtimoniũ eſt in his locis, vbi miraculo tribuit Chryſo. quod Chriſti corpus ſimul ſit in cælo, & in altari, lib. 3. de ſacerdotio: *O miraculũ! ô Dei benignitatem! qui cum Patre ſurſum ſedet in illo temporis articulo omnium manibus pertractatur, ac ſe ipſe tradit volentibus illũ excipere & amplecti.* Item ho. 2. ad pop. Antio. in fine: *Helias melotẽ diſcipulo reliquit: Filius autem Dei aſcendẽs ſuam carnem dimiſit: ſed Helias quidem exutus, Chriſtus autem, & nobis reliquit, & ipſam habens aſcendit.*

Ad hunc locum reſpondet Beza in Cyclope, Chriſti carnẽ in cælo eſſe propriè, in terra ſymbolicè. Et probat, quia ibidem Chryſoſt. dicit, Heliam ſimul fuiſſe ſurſum, & deorſum; quia nimirum ſurſum erat in ſua perſona, & deorſum erat, quia requieuerat ſpiritꝰ eius in Heliſeo: & ſic in alio erat deorſum, nõ in ſe. Adducit etiam Beza eundem Chryſoſtomum homil. 24. in priorem ad Cor. vbi dicit, per hoc myſterium fieri, vt terra nobis ſit cœlum, & hortatur, vt mente conſcendamus in cœlum, vbi Chriſtum habeamus.

SED nihil Beza dicit. Nam etiam ſi Helias non erat propriè ſurſum & deorſum, tamen alia ratio eſt de Chriſti carne, quam Chryſoſtomus non confert cum Helia, ſed cum eius melote.

QVOD autem propriè carnem Domini Chryſoſt. intellexerit in terra nobis relictã, & ſimul in cœlo, patet, tum ex loco citato ex li. 3. de ſacerdotio, vbi miraculum in hac re agnoſcit Chryſ. neq; enim miraculum eſſet, ſi tãtum in ſymbolo carnẽ Domini haberemus: tũ ex hoc ipſo loco, de quo agimus. Dicit enim Chry. rem nobis lõgè maiorem à Chriſto relictam, quam ea fuerat, quam Helias Heliſeo reliquit: quia Helias veſtem, Chriſtus carnem reliquit. At certè non eſt res maior caro in ſymbolo, quam veſtis propriè dicta.

DENIQVE locus alius à Beza productus ex hom. 24. in priorem ad Corinth. vel ſolus ſufficeret ad eum conuertendum ad veram fidem, niſi in tua hæreſi planè obduruiſſet. Nam non dicit Chryſoſt. vt mente in cœlum aſcendamus, vt tibi tantum Chriſtum habeamus, ſed vt videamus, nihil eſſe in cœlo præſtantius Chriſto, & ideò terram per hoc Sacramentũ fieri cœlum, quia verè habemus in terris id, quod eſt in cœlo præſtantiſſimũ. Verba eius hæc ſunt hom. 24. in priorem ad Corinth. in fine: *Dum in hac vita ſumus, vt terra nobis cœlum ſit, facit hoc myſterium. Aſcende igitur ad cœli portas, & diligenter attende, immò non cœli, ſed cœlis cœlorũ, & tunc quod dicimus intueberis. Et enim quod ſummo honore dignum eſt, id tibi in terra oſtendam, nam quemadmodum in regis non parietes, non tectũ aureum, ſed regiũ corpus in throno ſedens, omnium præſtantiſſimũ eſt ita quoque in cœlis regium corpus, quod nũc in terra videndũ tibi proponitur: neque enim Angelos, neque Archãgelos, non cœlos, nõ cœlos cœlorũ, ſed ipſum horum omnium Dominum tibi oſtendo.* Quo loco Chryſoſt. ſi ſolum in ſigno Chriſtum in terra eſſe vellet, planè deciperet auditores, nec anteponeret eum Angelis, & Archangelis. quis enim non malit veros Angelos videre, quam ſolam Chriſti imaginem? Adde quod ibidem rurſus ait Chryſo. *Si puer regius purpura, & diademate ornatus tibi ſerẽdus traderetur, nonne omnibus rebus humi abiectis eum exciperes? Verùm nũc cũ non hominis regium puerũ, ſed vnigenitum Dei Filium accipias, non horreſcis, & omnẽ ſecularium rerum amorem abiicis?* Hæc ille. Vbi ſi de Chriſti ſigno, non de ipſo Chriſto loqueretur, nullo modo eum cum regio puero, ſed cum imagine pueri regii conferret; aut certè ineptiſſimus eſſet.

QVINTVM teſtimonium, eſt in his locis, vbi Chryſoſt. dicit, Chriſtum in Euchariſtia, non modò ab hominibus, ſed etiam ab Angelis adorari. Homil. 41. in priorem ad Corinth. *Non fruſtra memoriam mortuorum inter ſacra myſteria celebramus, aut accedimus pro iſtis agnũ illum tacentẽ, & peccata mundi tollentem deprecantes.* Hæc ille. Vbi apertiſſimè dicit inuocari (quæ ſpecies eſt ſummæ adorationis) agnum in altari iacentem; & fortè alludit ad illa verba: *Agnus Dei qui tollis peccata mundi, dona eis requiem.*

Idem in orat. de S. Philogonio, loquens de Magis, qui ad Chriſtum adorandum ex Perſide venerunt, ſic ait: *Si cum fide acceſſerimus, proculdubio videbimus eum in præſepi iacentem. Nam hæc mẽſa vicem explet præſepis: ſiquidẽ & hic ponitur corpus Dominicũ, non quidem faſcijs inuolutum ſicut tunc, ſed vndequaque Spiritu ſancto conueſtitum. Ac Magi quidem nihil aliud, quam adorarunt: tibi verò ſi cũ pura acceſſeris conſcientia, permittemus vt ſumas, & ſumpto domum abeas.* Vbi indicat nos non tantum adorare poſſe, quod Magi fecerunt, ſed etiam ſumere.

Idem ho. 60. ad popul. Anthioc. *Cogita quali ſis inſignitus honore, qua mẽſa fruaris. Quod Angeli videntes horreſcunt, neque liberè audent intueri, propter emicantẽ inde ſplendorem, hoc nos paſcimur, hinc nos vnimur.* Et hom. 61. *Hinc & ſuperna poteſtates aſſiſtunt, quoniã & illæ nobis manifeſtius propoſitorum virtutẽ ſpeculantur, & inacceſſibiles admirantur ſplendores* Et ho. 3. in epiſtol. ad Epheſ. *Et tu ad ſalutarem hanc hoſtiã acceſſuru, quam Angeli ipſi cũ tremore ſuſpiciunt.* Et lib. 6. de ſacerdot. *Per id tempus,* inquit, *& Angeli ſacerdotis aſſident, & cœleſtiũ poteſtatum vniuerſus ordo clamores excitat, & locus altaris vicinus inillius honorem, qui immolatur, Angelorũ choris plenus eſt: id quod credere abũdè licet, vel ex tanto illo ſacrificio, quod tunc peragitur. Ego verò, & commemorantem quendam audiui, cũ diceret ſenem quendam, virum admirabilem, ac cui reuelationum myſteria multa diuinitus fuiſſent detecta, ſibi narraſſe, tali olim viſione dignum habitum à Deo fuiſſe; ac per illud quidem tempus derepentè Angelorum multitudinem conſpexiſſe (quatenus aſpectus humanus ferre poterat) fulgentibus veſtibus indutorum, altare ipſum circumdantium: denique ſic capite inclinatorum, vt ſic quis milites præſente Rege ſtantes videat.* Ho 21. in acta: *Quid dicis? beſtia in manibus eſt, adſunt Angeli, adſunt Archangeli, adeſt Filius Dei: cum tanto horrore aſtant omnes, &c.* Denique homil. de Euchariſtia in encæniis: *Agnus Dei immolatur: Seraphin aſtant ſex alis faciem tegentia, &c.*

Ad hæc aduerſarij neque reſpondẽt, neque reſpondere poſſunt. Si enim Angeli ad altare aſſãt capitibus inclinatis, & cum timore, ac tremore, vix audẽt liberè intueri propter ſplendorem inde emicantem, quis negare poteſt ibi aliud eſſe, quàm panẽ? & ſi Angeli adorãt, quis homines reprehẽdere poteſt ſi & ipſi adorẽt?

SEXTVM teſtimonium eſt in his locis, vbi Chryſo. dicit mutari panem hom. 83. in Matth. & hom. 60. ad populũ: *Non ſunt humanæ virtutis opera propoſita: nos miniſtrorum locum tenemus, qui verò ſanctificat ea, & immutat, ipſe eſt.* Et infra: *Qui dixit, Hoc eſt corpus meum, & verbo factum confirmauit.* Et in hom. de proditione Iudę dicit iſta verba: *Hoc eſt corpus meum*, ſimilia eſſe illis *Creſcite & multiplicamini:* Et ho. de Euchariſt. in encæniis: *Num vides panem? num vinum? num ſicut reliqui cibi in ſeceſſum vadunt? abſit, ne ſic cogites. Quemadmodum enim ſi cera igni adhibita illi aſſimilatur, nihil ſubſtantiæ remanet, nihil ſuperfluit: ſic & hic puta myſteria conſumi corporis ſubſtantia.*

Ad hunc vltimum locum reſpondet Petrus Martyr in li. contra Gardinerum, par. 4. Chryſoſtomum non

negare

negare in Euchariſtia eſſe verum panem ; ſed modo illo loquendi ſignificare velle, non eſſe attendendum ad panem, ſed ad id, quod per eum ſignificatur, neque ſubſtantiam panis propriè velle conſumi ab ipſo Domini corpore ſuperueniente, ſicut ceram ab igne; ſed illũ eſſe tropum, quo indicetur oportere nos mentem abſtrahere a pane, & vino, & in rebus ſignificatis eam ponere. Id autem probat, quia Chryſoſtomus non ſolùm ſubſtantiam panis, ſed etiam accidentia conſumi dicit, cùm ait myſteria conſumi, & cum ait nihil ſuperfluere, & cùm adhibet ceræ ſimilitudinem quæ tota omnino perit in igne, tum quoad ſubſtantiam, tum quoad accidentia. Atqui accidentia panis non conſumuntur verè & propriè, cum adhuc ſenſibus percipiãtur, ergo neque ſubſtantia verè, & propriè cõſumitur. SECVNDO idem probat, quia ibidem Chryſo. dicit: *Ne putetis quod accipiatis diuinũ corpus ex homine, ſed ex ipſius Seraphim forcipe ignẽ.* Quæ certè verba propriè accipiẽda non ſunt, quia falſa eſſent; eodem igitur modo, cùm idem auctor dicit, non eſſe panem, & vinum, & conſumi myſteria, intelligenda ſunt omnia impropriè.

SED hæc ſolutio nullo negotio refelli poteſt. Nam ſi Chryſoſtomus non negaret reipſa panem adeſſe, & tantum vellet, non adeſſe quoad cogitationẽ noſtram; non diceret Euchariſtiam non emitti in ſeceſſum, ſicut alios cibos: iſta enim nihil ad cogitationem, ſed ad rem ipſam pertinent. Vnde Petrus Martyr, quamuis multa dixerit de hoc loco ; nunquam tamen reſponsit ad iſtam ſententiolam, ſed eam ſemper; quaſi ſcopulum quendam infeſtum euitauit. Præterea valde abſurda eſſet ſimilitudo illa de cera ab igne conſumpta, ſi non reipſa panis conſumeretur.

Ad argumentum eius PRIMVM reſpondeo, Chryſoſtomum non dicere conſumi accidentia panis; immò diſertis verbis expreſſit ille ſubſtantiam diſcedere adueniente alia ſubſtantia. Vnde cùm ait, myſteria cõſumi, intelligit quoad ſubſtantiam, de qua loquebatur: & cùm ait, nihil ſuperfluere, nihil ſubſtantiæ remanere ſignificat. Et deniq; cũ cera, quæ tota conſumitur ſolã ſubſtãtiam panis comparat, non quidquid in pane eſt.

Ad SECVNDVM dico, non eſſe ſimiles illas loquutiones: *Ne putes diuinum corpus ex homine te accipere*, &, *Nũ panem videsſanum vinum?* Nam in priore manifeſti ſunt tropi, dum Sacerdotem vocat Angelum Seraphicum, & corpus Domini ignem, & manum ſacerdotum forcipem; neque negat accipi corpus Domini à ſacerdote, ſed negat illum eo tempore gerere ſe, vt hominem: ſed potius Angelico miniſterio illum vti confirmat. At in poſteriore omnes circumſtantiæ clamant non eſſe ibi tropum, cùm dicat, eum panem non ire in ſeceſſum, & totam ſubſtantiam conſumi.

SEPTIMVM teſtimonium eſt in his locis, vbi dicit in Euchariſtia eſſe veritatem ſanguinis, cuius figura præceſſerat in Teſtamento veteri. Homilia ad Neophytos diſputans de ſanguine agni, quo liniebantur poſtes filiorum Iſraël in Ægypto, vt ab Angelo percutiente liberarentur: *Sicut*, inquit, *regnantium ſtatuæ nonnumquã ad ſe confugientibus hominibus ſubuenire conſueuerunt, non quia ſunt ære confectæ, ſed quia retinẽt imaginem principalẽ, ita & ſãguis ille liberauit, nõ quia ſãguis ſuit, ſed quia huius ſanguinis oſtendebat aduentũ: Nunc ergo ſi viderit inimicus non poſtibus impoſitũ ſanguinem typi, ſed fidelium ore lucẽtem ſanguinẽ veritatis, multò magis ſe retrahet. Si enim Angelus receſſit exemplo, quantò magis terrebitur inimicus, ſi ipſam perſpexerit veritatẽ?* Similia repetit hom. 45. in Ioã. & hom. 61. ad populum Antiochenum. AD quæ loca nihil omnino reſponderi poteſt : nam ſanguinis veritatem ponit Chryſoſtomus non ſolum in animo, ſed etiam in ore fidelium.

Iam contra Catholicam veritatem ex Chryſoſtomo nouem teſtimonia Petrus Martyr adducit in lib. contra Gardinerum, obiecto 197. & ſeq. ſed ſex exillis nullam habent difficultatem. VNVM ſumit ex hom. 83. in Matth. vbi Chryſoſtomus Euchariſtiam vocat ſymbola paſſionis Chriſti. QVOD quidem & nos fatemur, vt ſuprà ſæpe diximus.

ALTERVM ſumit ex eadem homilia, vbi dicit Iſraëlitas Agnum Paſchalem comediſſe habitu viatorum, quia in Palæſtinam profecturi erant, nos autem in cælum profecturos eſſe: ex quo loco deducit Petrus Martyr nos dum mãducamus Euchariſtiam debere in cælum mente conſcendere, & ibi Chriſtum quærere, non in Sacramento. ATQVI iſta mira eſt, vel ſtupiditas, vel pertinacia. Nam non docet Chryſoſtomus, vt dum ſumimus Euchariſtiam, aſcendamus in cœlũ, ſed vt ſumamus Euchariſtiam tanquam cibum, & viaticum, quo roboremur in hac vita dum proficiſcimur ad patriam cœleſtem, ad quã poſt mortem perueniemus. Id quod ex allata cõparatione perſpicuũ eſt: neque enim Iſraëlitæ dum comederent agnum, ibant in Palæſtinam, vt ibi quærerent agnum, ſed comedebant agnum quem præſentem habebant, habitu tamen viatorum, quia paulò poſt iter facturi erant ad terram promiſſionis.

TERTIVM teſtimonium ſumit ex hom. 24. in priorem ad Corint. vbi Chryſoſt. ait: *Quid eſt panis? corpus Chriſti.* Ergo inquit Petrus Martyr, *panis eſt corpus Chriſti: ergo verus panis manet in Euchariſtia.* RESPONDEO, Chryſ. non de pane materiali, ſed de pane conſecrato prædicat Corpus Chriſti: veriſſimè autem panis conſecratus non eſt panis communis, ſed panis vitæ, id eſt, corpus Chriſti. Vnde ibidem Chryſoſt. diſertis verbis dicit, in calice ſacro illud eſſe, quod ex latere Chriſti fluxit, id eſt, ſanguinem eius.

QVARTVM teſtimonium ſumit ex eadem hom. vbi Chryſoſt. dicit, Euchariſtiam eſſe cibum aquilarum, iuxta illa verba Domini: *Vbi fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ*, proinde more aquilarum debere nos in altum euehi, & ad Chriſtum accedere. Hinc autem nititur oſtendere Petrus Martyr, Chriſtum non eſſe quærendum in altari. SED fruſtrà nititur. Chryſoſtomus enim loquitur de aſcenſione non in cœlum corporale, ſed in Deum, ac res æternas, & ſpirituales neglectis terrenis curis, quod ſanè facit, qui Chriſtum quærit, eique adhæret, vbicunque tandem is ſit.

QVINTVM teſtimonium ſumit ex hom. 27. in priorem ad Corinth. vbi panem, & calicem vocat Euchariſtiam: SED ad hoc iam ſæpe reſponſum eſt: vtitur enim Chryſoſtomus verbis Pauli.

SEXTVM teſtimonium eſt in hom. 20. in poſteriorem ad Corin. vbi Chryſoſtomus dicit, non ſolum Euchariſtiam eſſe corpus Domini, ſed etiam pauperes eſſe corpus Domini, de quibus Dominus ait: *Quod vni ex minimis iſtis feciſtis, mihi feciſtis.* At pauperes nõ ſunt corpus Chriſti niſi repræſentatiuè: ergo & Euchariſtia ſolum repræſentatiuè corpus eſt Chriſti. RESPONDEO, Non dicit Chryſoſt. eodem modo corpus Chriſti eſſe pauperes, quo eſt Euchariſtia : & ex aliis eius locis infinitis ſatis iam probatum eſt, Euchariſtiam eſſe ipſum verum Chriſti corpus, quale certum eſt non eſſe pauperes.

SEPTIMVM teſtimonium ſumit ex commentario Pſal. 22. Sic enim legimus: *Vt quotidie in ſimilitudinem corporis, & ſanguinis Chriſti panem, & vinum ſecundum ordinem Melchiſedech nobis oſtenderet in Sacramento.*

RESPONDEO: Commentarium in eum Pſalmum, ſine dubio non eſſe Chryſoſtomi, immò neque Græci alicuius, phraſis enim Latina eſt, & cùm res tum verba longiſſimè abſunt à ſcriptis Chryſoſtomi: poteſt tamẽ reſponderi, (cuiuſcunque ſit illa ſententia) panem, & vinũ in Sacramento oſtendi, quoad externam ſpeciem

Nam vt supra diximus, etiam more Scripturarum res denominantur ab exteriore specie: quomodo serpens æneus vocatur serpens, & Angeli qui apparebant in forma humana, passim dicuntur in Scriptura homines. Neque negamus panem Eucharistiæ similitudinem gerere corporis Domini, quoniam eius Sacramentum est, licet simul etiam doceamus, præsens Domini corpus, non absens eo Sacramento significari. Porrò ille auctor panem & vinum appellare voluit Eucharistiã, non corpus, & sanguinem, quia exponebat illa verba Salomonis: *Venite, comedite panes meos, & bibite vinum, quod miscui vobis.*

OCTAVVM testimonium sumit ex libro, siue epistola ad Cæsarium Monachum, vbi legimus, panem post consecrationem non vocari amplius panem, licet natura panis in ipso permaneat.

RESPONDEO; Nihil huiusmodi vnquam scripsisse Chrysostomũ. Neque enim in toto Chrysostomi opere vllus est liber, vel epi. ad Cæsarium. Verba autem huius auctoris (quicunque ille fuerit) eãdem prorsus sententiam habent cum sententia Theodoreti, & Gelasij, ideò, quod postea ad illos respondebimus, idem & hinc responderi poterit: nolo enim cum Chrysostomo miscere testimonia incerta, & nullius auctoritatis.

NONVM testimonium sumit ex hom. 11. in Matth. vbi sic legimus: *Si ergo hæc vasa sanctificata ad priuatos vsus trãsferre sic periculosum est, in quibus non verũ corpus Christi, sed mysteriũ corporis eius cõtinetur, quãto magis vasa corporis nostri, quæ sibi Deus ad habitaculũ præparauit, non debemus locum dare diabolo agendi in eis quod vult?*

RESPONDEO; Non dubium est, opus homiliarum imperfectum, vnde sumptum est ab aduersariis testimoniũ, non esse Chrysostomi: nec minus certum est, opus illud variis erroribus scatere. Id annotauit Erasmus in præfatione: idẽ fatetur Petrus Martyr, & omnes, qui legerint, facilè iudicabunt. Porrò verba illa: *In quibus non est verũ corpus Domini: sed corporis eius mysteriũ continetur*, ab aliquo Berengarij discipulo inserta illi homiliæ esse videntur. Nam non sunt in omnibus exemplaribus, vt ibidem ad marginem annotatur: & præterea ad rem non faciunt. Nam loquebatur auctor homiliæ de vasis sacris tẽpli Salomonis, quæ Balthasar transtulit ad prophanum vsum, & propterea regnum, & vitam perdidit. In illis autem vasis, non solum non erat verum corpus Domini, sed nec mysterium eius. Denique constat opus illud multis modis corruptum à variis hæreticis, & varia hinc inde inserta habere. Id quod rectè probat Sixtus Senensis, lib. 4. Bibliothecæ sanctæ, pag. 413. tribus argumentis. PRIMO, quia in quibusdam antiquissimis exemplaribus non inueniũtur hi errores. SECVNDO, quia si aufferantur, nihil perit de sensũ, & contextu verborum. TERTIO, quia non solùm sunt in hoc libro errores diuersissimorũ hæreticorum, vt Montani, Donati, Manichæi, Arij, Pelagij, Berengarij, sed etiam inueniuntur contrariæ sententiæ, & planè catholicę, & præsertim aduersus Arianos: id enim argumentum est manifestum, non esse illa omnia eiusdem auctoris. Habemus igitur, nihil solidi ex vero Chrysostomo ab hæreticis adferri potuisse, cum tamen nos tam multa ex indubitatis eius libris attulerimus pro catholica veritate.

CAP. XXXIII.

Testimonium sancti Hieronymi.

SANCTVS HIERONYMVS æqualis Chrysostomi fuit, licet ei aliquamdiu superuixerit: obiit enim anno Domini CD. XXII. cùm obiisset Chrysostomus anno ÇD. IX. Ex hoc igitur auctore quædam testimonia produci possunt. PRIMVM est in comment. Matt. cap. 26. vbi sic legimus: *Postquam typicum Pascha fuerat impletum, & agni carnes cum Apostolis comederat, assumit panem, qui confortat cor hominis, & ad verum Pascha transgreditur Sacramentum, vt quomodo in præfiguratione eius Melchisedech, summi Dei Sacerdos panem & vinum offerens fecerat: ipse quoque veritatem sui corporis, & sanguinis repræsentaret.*

Hunc locum etiam hæretici pro se adducunt, vt Petrus Martyr lib. contra Gardinetum, obiecto 210. propter illam vltimam voculam, *repræsentaret*: sed locus planè noster est totus. Nam repræsentare apud Hieronymum, exhibere re ipsa significat, vt supra diximus in testimoniis Tertulliani: qua significatione vtitur etiam AMBROSIVS lib. 1. de officiis, cap. 36. cum ait: *Intelligo prius quæ habentur in ferculis dapes, & tunc mitte manum, vt quæ legis, vel accipis à Deo, tu operibus exequaris, & collatam in te gratiam officijs repræsentes:* vbi pro eodem accipit, exequi, & repræsentare.

Sic accepisse Hieronymum, patet PRIMO ex eo, quod opponit typicum Pascha Iudæorum vero Sacramento Paschatis Christianorum. Nam si Eucharistia solum repræsentaret corpus Christi in symbolo, & non re ipsa, nulla esset causa, cur diceretur verũ Sacramentum, & cur opponeretur typico: nam etiam Pascha Iudæorum repræsentabat in symbolo corpus Christi. SECVNDO patet ex eo, quod dicit Melchisedechum offerendo panem, & vinum præfiguraſſe: Christum autem instituendo Eucharistiã repræsentasse corporis veritatem: vbi antithesis requirit, vt Christus exhibuerit corporis veritatem, cuius figura in Melchisedechi oblatione præcesserat. Quod ipse idem clarius exponit in commentario Psal. 109. *Quomodo*, inquit, *Melchisedech Rex Salem obtulit panẽ & vinum, sic & tu offeres corpus, & sanguinem tuum, verũ panem, & verum vinum. Iste Melchisedech ista mysteria, quæ habemus, tradidit nobis, ipse est, qui dixit: Qui manducat meã carnem, & bibit meũ sanguinem, &c.* Hic videmus apertè opponi pani, & vino Melchisedechi, corpus & sanguinem Christi, quæ dicuntur verus panis, & verum vinum, non ratione naturæ, sed ratione effectus: quomodo idem Dominus ait: *Ego sum vitis vera.* Nam alioqui etiam panis Melchisedechi, fuit verissimus panis, si naturam spectes.

SECVNDVM testimonium est in epist. ad Hedibiam, quæst. 2. *Nos*, inquit, *audiamus, panem, quem fregit Dominus, deditque discipulis, esse corpus Domini Saluatoris.* Et infra: *Nec Moses dedit nobis panem verum, sed Dominus Iesus ipse communis, & communium, ipse comedens, & qui comeditur.*

Hunc etiam locũ pro se Petrus Martyr adducit, quia nomen panis in hoc testimonio legit: sed locũ esse pro nobis dubium esse non potest, tum quia declarat Hieronymus panem illum nõ esse panem materialem, sed ipsum Domini corpus: tũ quia non verè diceret, Mosem non dedisse panem verum, id est, Christi corpus, si Eucharistia non esset corpus Christi, nisi significatiuè.

TERTIVM testimonium est in comment. 1. cap. ad Ephes. *Dupliciter*, inquit, *caro Christi, & sanguis intelligitur, vel spiritualis illa, atque diuina de qua ipse dixit: Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus, vel caro, & sãguis, quę crucifixa est, & qui militis effusus est lãcea. Iuxta hãc dimsionẽ & in Sãctis eius diuersitas sanguinis, & carnis accipitur, vt alia sit caro, quæ visura est salutare Dei, alia caro, & sanguis, quæ regnũ Dei non queãt possidere.* Hæc ille: Vbi distinguit carnem, quæ est in Eucharistia, ab illa, quę fuit crucifixa, solum quoad accidentia, nimirum quod in cruce fuit caro passibilis: in Eucharistia sit impassibilis, & spiritualis, ac diuino quodam modo se habens: quemadmodũ distinguitur caro nostra mortalis ab ipsa nostra carne immortali: qualis erit post resurrectionẽ. Nec potest responderi, carnem spiritualem, quę

est in

eſt in Euchariſtia, ſolùm eſſe in ſigno, & non reipſa: nam ſi ita acciperet, deſtrueret id, quod aſtruere volebat, veram carnem reſurrecturum, cõtra Origeniſtas. Deinde Caro Chriſti, vt in Euchariſtia ſignificatur, nõ poteſt diſtingui ab ea, quæ fuit in cruce, nec vocari diuina; Euchariſtia enim Sacramentũ eſt, ſiue ſymbolum paſſionis Chriſti, non ergo Hieronymus diſtingueret vnam ab alia, ſi de ſymbolo tãtùm loqueretur. Neque etiam reſpõdere poſſunt aduerſarij, Hieronymum non loqui de Euchariſtia, ſed de ſpirituali manducatione carnis Domini, de qua intelligũt ipſi verba Domini ab Hieronymo citata. Hoc, inquam, reſpondere non poſſunt: nam verba Domini ſecundum aduerſarios intelliguntur de carne Domini, vt fuit in cruce, quæ per fidem manducatur ſpiritualiter, cui manducationi adiunxit poſtea Dominus, vt ipſi dicunt, ſymbola externa. At Hieronymus diſtinguit carnem Domini, quæ verè eſt cibus, & quã manducamus, à carne crucifixa: ergo non loquitur de manducatione per fidem, ſed de vera, & reali, vt diximus.

QVARTVM teſtimonium eſt in comment. cap. 1. epiſt. ad Titum, vbi cùm dixiſſet, oportere ab officio cõiugali eos abſtinere, qui corpus Domini ſuſcipere volũt, & attuliſſet exemplum Achimelech, qui noluit Dauidi panes propoſitionis dare manducandos, niſi prius audiuiſſet, eũ ab vxore ſe aliquandiu cõtinuiſſe ſubiungit: *Tantum intereſt inter panes propoſitionis, & corpus Chriſti, quantum inter imaginem, & veritatem; inter exemplaria verorum, & ea ipſa, quæ per exemplaria præfigurabantur.* Hic ſanè locus apertiſſimus eſt. Nam ſi in Euchariſtia eſt ipſa veritas, quæ per panes propoſitionis figurabatur; certè non eſt in Euchariſtia panis materialis ſignificans corpus Chriſti, ſed ipſum verum corpus: id enim omnium conſenſu eſt veritas per illos panes adumbrata. Quod autem Petrus Martyr dicit, Euchariſtiam vocari ipſam veritatẽ, quia eſt ſymbolum clarius, quàm fuerint panes propoſitionis; ſuprà refutatum eſt, quum ageremus de figuris.

Porrò ex Hieronymo quædam loca adduxit Petrus Martyr in lib. contra Gardinerum, obiecto 207. 208. & 209. in quibus videtur Hieronymus dicere, non manducari corpus Chriſti ab impiis. SED nihil ea loca concludunt: nam loquitur de manducatione vtili, & fructuoſa, id eſt, quæ reuera ſpiritualiter nutriat, ac reficiat. Loca, quæ ipſi citant, ſunt in comment. in c. 66. Iſaiæ in ca. 22. Hieremiæ, & in c. 8. Oſeæ: quibus locis opponi debet cõment. in 1. c. Mala. vbi diſertis verbis Hierony. dicit, ab impiis pollui mentam Domini, dum immundi ipſi mundiſſimum ſanguinem bibunt.

CAPVT XXIV.

Teſtimonium S. Auguſtini.

SANCTVS AVGVSTINVS proximè S. Hieronymum ſequitur, quippe qui eius amiciſſimus fuit, & annos circiter decem illi ſuperuixit: obiit enim teſte Proſpero in Chronico Auguſtinus anno Domini CD. XXXIII. cùm obiiſſet Hieronymus, eodem Proſpero auctore anno CD. XXII. Hunc autem Patrem Caluinus totum ſuum eſſe mentitur li. 4. Inſtit. c. 17 §. 28. Eundem Petrus Martyr, & ceteri Caluiniſtæ præter ceteros omnes citant, ac ſuum eſſe iactant, vt etiam olim Berengarius, teſte Guitmundo lib. 2. ſolũ Auguſtinum non reſpuebat. Proferam igitur ad hanc eorum iactantiam comprimendam, teſtimonia ex omnibus omnino tomis operum Auguſtini.

Ac primum ex PRIMO tomo teſtimonium habemus in lib. 9. Confeſſ. c. 13. *Tantummodo*, inquit, *memoriam ſui ad altare tuum fieri deſiderauit, vnde ſciret diſpenſari victimam ſanctam, qua deletum eſt chyrographum, quod erat contrarium nobis.* Et infrà: *Ad cuius precii noſtri Sacramentum ligauit ancilla tua animam ſuã vinculo fidei.* Hæc ille. Qui per victimam, qua deletum eſt chyrographum contrarium nobis, non poteſt intelligere, niſi veram Chriſti carnẽ, quæ pro nobis immolata fuit in cruce neque enim panis eſt eiuſmodi victima: & cùm dicit; eam victimam diſpẽſari ex altari, apertiſſimè indicat carnem Chriſti non tantum fide, ſed etiam manibus, & ore ſuſcipi. Denique cùm dicit ſanctam Monicam alligaſſe animam ſuam vinculo fidei, ad Sacramentum corporis Domini, manifeſtè ſignificat in eo Sacramẽto non eſſe nudum ſignum, ſed ipſum etiam verum Domini corpus: neque enim alligaſſet mulier ſapientiſſima animam ſuam pani, vt per eum ſecura eſſet.

In SECVNDO tomo in epiſt. 44. ad Maximum, cùm Maximus homo gentilis obiecciſſet Auguſtino, quod Chriſtiani in abditis locis Deum ſuum ſe videre credant: nihil omninò reſpondit. Nam neque negare poterat Chriſtum videri in Sacramento altaris, cùm ipſe idem dicat lib. 3. Trinit. cap. 10. in ſpecie panis Dominum oculis apparere mortalium; neque tamẽ tutum, aut æquum putauit homini gentili explicare hoc myſterium. At certè ſi non niſi in ſigno Chriſtus in Euchariſtia adeſſet, potuiſſet, & debuiſſet obiectionem illam refellere.

Exſtat teſtimonium in epiſt. ad Caſulanum, vbi reprehendit Auguſtinus quẽdam Vrbicum, qui dixerat, ita mutatum eſſe Teſtamentum vetus in nouum, vt cederet pecus pani, & ſanguis poculo: *Dicit*, inquit, *ceſſiſſe pani pecus, tanquam neſciens, & tunc in Domini menſa panes propoſitionis poni ſolere, & nũc ſe de Agni immaculati corpore partem ſumere; dicit ceſſiſſe poculo ſanguinem, nõ cogitãs etiam nunc ſe accipere in poculo ſanguinem.* Et infrà: *Quantò ergo melius, & congruentiùs vetera tranſiſſe, & noua in Chriſto facta eſſe ſic diceret, vt cederet altare altari, gladius gladio, ignis igni, panis pani, pecus pecori, ſanguis ſanguini?* Hæc ille. At certè ſi vera eſſet aduerſariorum ſententia, Vrbicus ille rectiſſimè diciſſet: nam verè ceſſiſſet pecus pani, & ſanguis poculo. Quod enim ad ſignum attinet, in pecore illo non minus fuiſſet Chriſtus, quam in noſtro pane: & ſanguis Domini nõ minus fuiſſet in ſanguine illo, quàm in noſtro vino. Quocirca tunc habuiſſent Chriſtum in pecore, quem nos habemus in pane, & ſanguinẽ in ſanguine; quem nos habemus in vino: ac per hoc ceſſiſſet pecus pani, non pecus pecori: & ſanguis poculo, non ſanguis ſanguini. Vult igitur Auguſtinus ita eſſe omnia mutata, vt pro pane propoſitionis panem cœleſtem habeamus; pro pecore irrationali, agnum Dei; pro ſanguine brutorum animantium, ſanguinem Chriſti.

Idem in epi. 118. c. 3. dicit, Euchariſtiæ deberi ſingularem venerationem: & ibidem comparat eos, qui ex deuotione accedunt quotidie ad hoc Sacramentũ, vel ex deuotione etiam aliquãdo non accedunt, cum Zachæo, & Centurione, quorum alter Dominum excepit in domum ſuam gaudens, alter dixit; *Domine non ſum dignus*, quæ comparatio frigida, & inepta eſſet, ſi nihil niſi ſignum corporis Domini ſumeremus.

In epiſtola 120. ad Honoratum, cap. vigeſimo ſeptimo, idem Auguſtinus exponens illud Pſalm. 21. *Manducauerunt, & adorauerunt omnes diuites plebis. Et ipſi*, inquit, *adducti ſunt ad menſam Chriſti, & accipiunt de corpore, & ſanguine eius, ſed adorant tamtùm non etiam ſaturantur, quia non imitantur: manducantes enim pauperem, dedignantur eſſe pauperes.* Hoc loco Auguſtinus apertè dicit, homines ſuperbos accipere de menſa Domini, corpus Domini, & adorare; ſed non ſaturari. Ex quo ſequitur, vt per corpus Domini non intelligat ſignum corporis, id eſt, panem, quia panis non adoratur: nec intelligat corpus

Domini, vt est in cœlo, sed vt est in altari; quia dicit sumi ex mensa Domini, & sumi ab impijs. Vide etiam epist. 162. & 163.

In TERTTO tomo sunt duo alia testimonia. VNVM est lib. 3. de Trinitate, cap. 4. vbi cùm dixisset aliter significari Christum per linguam, & voces scriptas, aliter per Sacramentum corporis, & sanguinis subiungit: *Nec linguam quippe, nec membranas, nec atramentum, nec significantes sonos lingua editos, nec signa litterarum conscripta pelliculis, corpus Christi & sanguinem dicimus, sed illud tantùm, quod ex fructibus terræ acceptum, & precem mystica consecratum, vtè sumimus ad salutem spiritualem in memoriam pro nobis Dominicæ passionis.* Hæc ille. At certè si Eucharistia tantùm esset corpus Christi significatiuè, cur non possent corpus Domini vocari verba ipsa, seu scripta, seu pronunciata, quæ clarissimè idem corpus significant?

Sed paulo pòst idem Augustinus subiungit: *Quod cùm per manus hominum ad illam visibilem speciem perducitur, non sanctificatur, vt sit tam magnum Sacramentum, nisi operante inuisibiliter spiritu Dei: cùm hæc omnia, quæ per corporales motus in illo opere fiunt, Deus operetur, &c.* Vbi dupliciter asseritur ab Augustino veritas corporis Domini. PRIMO, quia dicit, operante inuisibiliter Spiritu sancto fieri hoc Sacramentum: nec enim illa operatio necessaria esset, si tantùm significatiuè esset Eucharistia corpus Domini. SECVNDO, quia numerat hanc operationem inter miracula: ibi enim de miraculis agit, ac multa profert exempla, vt de pluuia ab Helia impetrata, de tonitruis in monte Syna, de aqua mutata in vinum à Christo, de virga Aaron quæ floruit, & de virga Mosis versa in draconem. Quæ porrò mirabilis operatio in confectione huius Sacramenti esse potest, si nihil omnino fit?

Ex his refelli potest solutio Petri Martyris, quam ad hunc locum adhibet in lib. contra Gardinerum, part. 4. dicit enim operari inuisibiliter Spiritum sanctum in hoc Sacramento; tum quia Sacramenta à solo Deo instituuntur, tum quia efficacia Sacramenti, qua mentes nostræ excitantur, à Spiritu sancto est.

SED sunt hæc mera effugia. Nam Sacramenti institutio, & etiam confectio, si nihil sit nisi signum, nullam requirit inuisibilem operationem Spiritus sancti: operatio autem, qua mentes nostræ excitantur ad finem, in mentibus nostris est, non in Sacramento.

ALTERVM testimonium est, lib. 3. Trinit. cap. 10. vbi sic ait: *Illas etiam nubes, vel ignes, quomodo fecerint, vel assumpserint Angeli ad significandum quod annunciabant, etiamsi Dominus, vel Spiritus sanctus illis formis ostendebatur; quis nouit hominum? sicut infantes non nouerunt, quod in altari ponitur, & peracta pietatis celebratione consumitur, vnde vel quomodo conficiatur, vnde in vsum religionis assumatur. Et si nusquam discant experimento, vel suo vel aliorum, & nunquam illam speciem rerum videant, nisi inter celebrationem Sacramentorum, cùm offertur, & datur, dicatur que illis auctoritate grauissima, cuius corpus, & sanguis sit, nihil aliud credent, nisi omnino in illa specie Dominum oculis apparuisse mortalium, & de latere tali percusso liquorem illum omnino fluxisse.* Hæc ille. Vbi disputant de formis, in quibus Angeli, vel Deus apparuerunt in Testamento veteri. Ac vt ostendat nos ignorare, quomodo illæ formæ factæ sint, & tamen certò credere, in illis Deum vel Angelos apparuisse; assumit similitudinem ab Eucharistia: ignorant enim infantes cum sacris interfunt, quomodo fiat illa forma, in qua consecratur Eucharistia; & tamen certò credunt in illa forma apparuisse Dominum, & in calice sanguinem Domini esse, quia dicitur eis, Christum in Euangelio

A hoc docuisse, cùm ait: *Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus.*

Habemus autem hinc argumentum firmissimum contra aduersarios. Nam infantes, quibus dicitur auctoritate grauissima, in illa forma visibili esse corpus Christi, & liquorem qui est in calice, esse sanguinem, non credunt illa esse corpus & sanguinem significatiuè, sed vere, & propriè: non enim valent ipsi per se intelligere istos tropos, sed credunt simpliciter id, quod eis dicitur. Vnde Augustinus ait: *Nihil aliud credent, nisi Dominum oculis apparuisse mortalium in illa specie, & liquorem illum de latere Christi omnino fluxisse.* Neque dicendum est hoc infantes falsam fidem habere; tum quia Augustinus dicit, illos id credere, quia dicitur eis auctoritate grauissima: tum etiam quia si falsa esset ista fides,
B debuissent instrui, & admoneri, præsertim cùm etiam ipsi eo tempore ad Communionem admitterentur. Præterea comparat Augustinus Eucharistiam cum formis, in quibus Angeli apparebat; sed in illis formis Angeli verè, & propriè aderant præsentes. Igitur etiã in forma panis verè, & propriè præsens adest corpus Christi: alioqui nihil valebit comparatio, & tota Augustini disputatio corruet. Vide præterea eiusdem Augustinum lib. 4. Trinit. 14. & in Enchiridio, c. 100.

In tomo QVARTO habemus testimonium in lib. 3. super Leuiticum, quæstio. 57. *Quid sibi vult*, inquit, *quod à sanguine sacrificiorum, quæ pro peccatis offerebantur, tantopere populus prohibetur, si illis sacrificijs, vnum hoc sacrificium significabatur, in quo vera sit remissio peccatorum: à cuius tamen sacrificij sanguine in alimentum sumendo, non solùm nemo prohibetur, sed ad bibendum potius omnes exhortantur, qui volunt habere vitam.*
C Hæc ille. At certè quæstio ista non modò superuacanea, sed etiam ineptissima esset, si tantùm in signo, & spiritualiter sanguinem Domini sumeremus: non enim prohibebantur Iudæi sanguinem bibere spiritualiter per fidem, sed corporaliter. Quare Cyprianus, vel quicunque fuit auctor, in sermone de cœna Domini rectè dixit, nouam esse, & inauditam hanc doctrinam, quæ iubet sanguinem bibi, cùm lex vetus esum sanguinis districtissimè prohiberet.

In QVINTO tomo exstat testimonium libro decimoseptimo de ciuitate Dei, cap. 20. in hæc verba: *In alio libro qui dicitur Ecclesiastes, vbi ait, Non est bonum homini, nisi quod manducabit, & bibet: quid credibilius dicere intelligitur, quàm quod ad participationem mensæ huius pertinet, quam sacerdos ipse mediator Testamenti noui*
D *exhibet secundum ordinem Melchisedech de corpore, & sanguine? Id enim sacrificium successit omnibus illis sacrificijs veteris Testamenti; quæ immolabantur in vmbra futuri. Propter quod etiam vocem illam in Psal. 39. eiusdem mediatoris per prophetiam agnoscimus; Sacrificium, & oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi: quia pro illis omnibus sacrificijs, & oblationibus corpus eius offertur, & participantibus ministratur.* Hæc ille. Quo loco non potest Augustinus loqui de signo corporis, sed de ipso vero corpore, cùm dicit offerri & ministrari illud corpus, quod successit sacrificiis antiquis: nam etiam illa erant signa corporis Domini. Ac præterea illud corpus offerri, & ministrari dicit Augustinus de quo scriptum est in Psalm. 39. *Corpus autem aptasti mihi*: quod quidem verum & naturale corpus fuisse, nemo negat. Neque possunt aduersarii respondere, loqui Augustinum de vero corpore, sed quod fide tantum percipiatur; nam cùm ait: *Offertur, & ministratur*, apertissimè loquitur de corporali tractatione corporis Domini. Vide etiam de hac re expositionem eiusdem Augustini in Psalm. 39. vbi vocat corpus, quod norunt fideles, & quod sumunt in Eucharistia, completiuum omnium veterum sacrificiorum.

In SEXTO tomo lib.12.contra Fauſtum, c.10. dicit, fideles eum ſanguinem ore percipere, quo redempti ſunt,& cap.20.dicit,nunc bibi,quod ex latere Chriſti manauit:& li.2. contra aduerſarios legis, & prophetarum, cap.9. *Mediatorem*, inquit,*Dei,& hominum, hominem Chriſtum Ieſum carnem ſuam nobis manducandam, bibendumque ſanguinem dantem fideli corde, atque ore ſuſcipimus: quamuis horribilius videatur humanam carnem manducare, quam perimere, & humanum ſanguinem potare quàm fundere.* Hæcille. Vbi NOTANDVM eſt: quod dicit, non ſolum corde, ſed etiam ore ſumi à nobis carnem Domini.

In SEPTIMO tomo lib.2.contra literas Petiliani, c. 37.*Aliud eſt Paſcha, quod adhuc illi de oue celebrant,aliud autem quod nos in corpore, & ſanguine Domini accipimus.* Hæcille. Vbi opponit Agno Paſchali corpus Domini, quod ſumimus in Euchariſtia, quod certè non faceret, ſi de ſigno corporis,non de vero corpore loqueretur: nam etiam ille Agnus erat corpus Domini ſignificatiuè, & expreſſius, quàm panis. Vide etiam lib. 1. contra Creſconium,capit,25.& lib.1. de peccat. meritis, cap. 24.

In OCTAVO tomo ſunt apertiſſima teſtimonia. In Pſal.33.conc.1. explicans Auguſtinus titulum Pſalmi, in quo ſcriptum erat:*Et ferebatur in manibus ſuis*: *Hoc*, inquit,*quomodo poſſet fieri in homine,quis intelligat? quis enim portatur manibus ſuis? Manibus aliorum poteſt portari homo,manibus ſuis nemo portatur. Quomodo intelligatur in ipſo Dauid ſecundum literam non inuenimus,in Chriſto autem inuenimus. Ferebatur enim Chriſtus in manibus ſuis, quando commendans ipſum corpus ſuum, ait; Hoc eſt corpus meum, ferebat enim illud corpus in manibus ſuis.*

Ad hunc locum dignatus eſt Caluinus reſpondere li.4. Inſtit.cap.17.§.20.qui tam multa teſtimonia omnium Patrum,& ipſius Auguſtini alto ſilentio prætetijt. Dicit igitur Chriſtum, ſeipſum manibus ſuis tuliſſe,ſed impropriè, ac figuratè, quia nimirum Sacramentum corporis ſui ferebat. Idem autem probat, quia Auguſtinus concluſ.2.in eundem Pſalmum rem eandem repetens,addidit particulam, *Quodammodo*,ſic enim ait: *Quomodo ferebatur in manib⁹ ſuis? quia cùm commendaret ipſum corpus ſuum,& ſanguinem accepit in manus ſuas,quod norunt fideles;& ipſe ſe portabat quodammodo cùm diceret;Hoc eſt corpus meum.* Eandem etiam ſolutionem adhibet ad hunc locum Petrus Martyr.

SED facilè refelluntur. Nam Auguſtinus non ſolum dicit Chriſtum ſuis ipſius manibus portatum,ſed addit rem iſtam eſſe difficillimam, & impoſſibilem aliis hominibus,ſic enim ait: *Quomodo poſſet fieri in homine, quis hoc intelligat?* & rurſus;*Manibus aliorum portari poteſt homo,manibus ſuis nemo portatur.* At quàm facilè eſt, vt quis ſeipſum in ſigno portet? certè cum Princeps monetã ſuam in ſacculo portat, ſeipſum portat in ſigno, cùm in ea moneta imago ipſius inueniatur impreſſa, & vnuſquiſque noſtrum cùm literas ad ſe datas legit, vbi nomen ſuum ſcriptum habet nonne ſeipſum in ſigno portat? Cùm igitur tam frequenter,& vſitatè hoc fiat,cur diceret Auguſtinus id non poſſe fieri, & vix etiam intelligi,ſi de ſigno tantùm loqueretur?

SED inquit Petrus Martyr: *Nemo poteſt ſe portare,quomodo Chriſtus ſe portabat,quia nemo poteſt Sacramentum inſtituere,& eo modo ſeipſum in Sacramento portare.* At RESPONDEO; Nemo poteſt Sacramentum inſtituere, quatenus Sacramentum eſt inſtrumentum gratiæ conferendæ, vel infallibile ſignum eiuſdem gratiæ: ſed bene poteſt inſtituere,quatenus eſt ſimplex alicui⁹ rei ſignũ,Chriſtus autẽ ſi portare ſe ipſe dicebatur, quia Sacramentum portabat: ideo dicebatur ſe portare, quia Sacramentum illud erat ſignum ipſius;non quia erat inſtrumentum gratiæ, vt etiam ipſi fatentur, qui dicunt Sacramentum corporis Domini vocari corpus Domini,quia nomen rei ſignatæ aliquando tribuitur ſigno. Quicunque ergo portat imaginem ſuam à ſe depictam,ille non minus ſe ipſe portat,quam ſe Chriſtus portaret,ſi vera eſt ſententia aduerſariorum.

Addit Petrus Martyr: *Velint, nolint Papiſtæ, non poteſt vllo modo fieri, vt corpus ſuum Chriſtus portauerit propriè, quia duo corpora tunc fuiſſent.* Hoc nimirum eſt, quod illi dolebat, myſteriũ eſſe ſublimius, quàm vt ipſe illud capere poſſet. Sed ſi Arianus quiſpiam illi diceret,non poſſe fieri,vt vna natura ſit in duabus perſonis diſtinctis ſeipſa, niſi natura illa geminetur: quid,quæſo,reſpondebit,niſi fide opus eſſe ad iſta intelligenda quę humanam rationem ſuperant? idem ergo ſciat à nobis reſponderi de hoc myſterio. Vel ſi Ariano ipſe reſpondeat diuinam eſſentiam ob ſuam infinitatem poſſe eſſe in pluribus perſonis re diſtinctis:& nos ei dicemus,corpus Chriſti ob omnipotentiam Chriſti poſſe ſimul ſtatui in diuerſis locis. Sed de hoc in ſequenti libro diſſeremus.

Ad illud igitur obiectum ex particula *Quodammodo*, reſpondeo, illam particulam ſignificare Chriſtum non ſe portaſſe in propria ſpecie,ſed in aliena, nec ſe portaſſe quomodo ordinariè portãtur corpora humana,nimirum magno labore in humeris, vel alio ſimili modo,ſed myſticè & ſacramentaliter,ſic tamen, vt verè ſub eo myſterio corpus eius cõtineretur. Ac breuiter quidquid illum *quodammodò*, ſignificet, id nobis loco ſufficit,non ſignificate, *in ſigno*, vel *figuratè* vt oſtendimus.

ALIVS inſignis locus eſt in commen. Pſalm.98. vbi explicans illud: *Adorate ſcabellum pedum eius*, dicit, ſcabellum pedum Domini eſſe terram iuxta illud Iſa. 66. *Terra autem ſcabellum pedum meorum*: & quærit quomodo liceat terram adorare ſine impietate: *Fluctuans*,inquit,*conuerto me ad Chriſtum, quem ipſum quæro hic, & inuenio quomodo ſine impietate adoretur terra, adoretur ſcabellum pedum eius, ſuſcepit enim de terra terram quia caro de terra eſt, & de carne Mariæ carnem accepit. Et quia in ipſa carne hic ambulauit, & ipſam carnem manducandam nobis ad ſalutem dedit, neme autem illam carnem manducat,niſi prius adorauerit, inuentum eſt, quemadmodum adoretur tale ſcabellum pedum Domini, vt non ſolùm non peccemus adorando, ſed peccemus non adorando.* Hæcille.

Reſpondet Petrus Martyr in lib. contra Gardinerum parte 4. loqui S. Auguſtinum de vera, & propriè dicta carne Domini,quam ſpiritualiter ore fidei manducamus,& quam in cœlo exiſtentem adoramus: atque ibidem obiter notat, impios ſecundum Auguſtinum non manducare carnem Domini, quia impi⁹nõ adorant Chriſti carnem; & ſecundùm Auguſtinum nemo eam carnem comedit,niſi prius adorauerit.

AT falſus iſte Martyr,non bene legit Auguſtinum, & ideo audacter colligit ex Auguſtino omnino contraria ijs, quæ Auguſtinus ſcripſit. Nam in Pſalm. 21. concl.1.de diuitibus ſuperbis,& impijs,inquit Auguſtinus: *Manducauerunt corpus humilitatis Domini ſui etiam diuites, non ſicut pauperes ſaturati ſunt vſque ad imitationem, ſed tamen adorauerunt.* Et in epiſt. 110. ſuprà citata: *Et ipſi*, inquit, *adducti ſunt ad menſam Domini, & accipiunt de corpore & ſanguine eius, ſed adorant tantùm, non etiam ſaturantur, quia non imitantur.* Hæc ille. Vides igitur ſecundum Auguſtinum impios adorare & manducare carnem Domini de ipſa menſa,id eſt de altari acceptam. Ex illis igitur locis hunc locum explicamus, ac ex ipſo Auguſtino docemus loqui ipſum de ipſa manducatione carnis Domini per corporale inſtrumentum, quandoquidem etiam impij eam carnem manducant.

PRÆTEREA si tantum vellet Augustinus dicere terram sine impietate adorari, quia caro Christi, vt est in cœlo, adoratur, sine causla dixisset, eam carnem nobis mãducandam datã esse. Quorsum enim Eucharistiæ meminit, si non in ipsa Eucharistia carnẽ Domini præsentẽ adoramus? Voluit igitur Augustinus ostẽdere, carnem ipsam Domini adorari, & quia nõ habemus aliud argumẽtum illustrius, quam ex quotidiano vsu adorãdæ Eucharistiæ, ideò illius meminit: nã præter istam adorationẽ nõ facilè potest discerni, an quis adoret carnem Domini, an solam diuinitatem.

DENIQVE probabile est Augustinum totum hunc locum desumpsisse ex Ambrosio; qui vt suprà citauimus, apertè dicit carnem Domini à nobis in mysteriis adorari, vt eam Apostoli in propria specie adorarunt; & hoc esse adorare scabellum pedum Domini. Vide præterea in Psal. 33. 65. 93. 94. & 100.

In NONO tomo tractatu vndecimo in Ioannem explicans illud: IESVS *autem non se credebat eis*, dicit istud conuenire Catechumenis, quibus non se præbebat Dominus per Eucharistiam: *Si dixerimus*, inquit, *Catechumeno, Credis in Christo? respondet, Credo, & signat se cruce Christi, portat in fronte, & non erubescit de cruce Domini sua. Ecce credit in nomine eius. Interrogemus eum, manducas carnem filii hominis, & bibis sanguinem filii hominis? nescit quid dicimus, quia* IESVS *non se credit ei.* Et infrà: *Quò perducit credentes, & baptizatos? ad Manna, ecce duco Manna. Notum est quid acceperint Iudæi, populus Israel; notum est quid illis pluisset Dominus de cœlo: & nesciunt Catechumeni, quid accipiant Christiani? Erubescant ergo, quia nesciunt, transeant per mare rubrum, manducent manna, vt quomodo crediderunt in nomine* IESV, *sic se ipsis credat* IESVS. Hæc ille. Qui etiam lib. 2. de peccatorum merit. & remissione, cap. 26. dicit Catechumenis dari solitum panem sanctum, qui non esset quidem corpus Christi, tamen sanctus esset, & sanctificaret, & Sacramentum etiam dici posset, ac proinde sacræ rei signum. Ex his habemus argumentum insigne. Nam PRIMO si non esset in Eucharistia verum Christi corpus, & si non manducaretur Christi caro, nisi in symbolo, & per fidem, non esset verum, Christum non se credere Catechumenis, nam & illi habent Christum in signo, & manducant eum fide: nam & signant se signo crucis, & credunt in Christum. SECVNDO, nulla esset ratio cur non daretur eis Eucharistia, cum dentur illis alia signa clariora, vt sunt verba Dei scripta.

TERTIO, potuisset etiam ille panis sanctus dici corpus Domini, vt patet, cùm tamen id Augustinus constanter neget.

Idem auctor tractatu vigesimo sexto in Ioannem, explicans illud: *Panis quem ego dabo, caro mea est, Hoc*, inquit, *quando caperet caro, quod dixit panem carnem? vocatur caro, quod non capit caro, &c.* At profectò facilli mè caperet caro, panem esse carnem significatiuè. Vide etiam tractatu 27. & 31. in Ioan.

In tomo DECIMO, sermone secundo de verbis Apostoli: *Audiuimus veracem magistrum, diuinum Redemptorem, humanum Salvatorem commendantem nobis precium nostrum sanguinem suum: loquutus est enim de corpore, & sanguine suo, quod corpus dicit escam & sanguinem potum. Sacramentum fidelium agnoscunt fideles.* Hæc ille. Vbi sanè loquitur de sanguine suo, non de figura sanguinis: nec enim figura est precium nostrum, atque hunc sanguinem potum esse dicit, sicut etiam corpus escam. Ac ne dicerent aduersarii, potum, & escam istam sola fide, ac mente sumi, adiunxit, Sacramentum esse fidelium, quod norunt fideles: vbi indicat esse mysterium solis fidelibus notum, quomodo corpus Christi, & sanguis sint esca, & potus. Quã phrasim, *norunt fideles*, in infinitis locis in Augustino reperimus, vt lib. 10. de ciuit. Dei, cap. 6. in Psalm 39. in Psalm. 109. lib. 50. hom. 42. & alibi. At profectò non est arcanum solis fidelibus notum, quod Christi corpus, & sanguis fide percipiatur: id enim publicè prædicatur etiam gentilibus, & notissimum erat non solum fidelibus, sed etiam Catechumenis. Intelligit igitur Augustinus id, quod Ecclesia Catholica intelligit, arcanum esse vere mirabile in Eucharistia, quod nec debet aperiri infidelibus, nec sine fide intelligi potest.

In serm. ad Neophytos, vt testatur Iuo Carnotẽsis Episcopus in epist. ad Haimericum, & Paschasius in epistola ad Frudegardum: *Hoc accipite in pane, quod pependit in cruce, hoc accipite in calice, quod manauit de Christi latere.* Lib. 50. hom. 26. monet, vt summa diligentia, caueant, ne aliqua particula Eucharistiæ in terram cadat. Serm. 2. de tempore: *Inuitati sumus ad mensam, vbi non inuenitur cibus hominum, sed panis ponitur Angelorum.* Denique citat etiam Gratianus ex Augustino in libro sententiarum Prosperi apertissimas sententias. Vide dis. 2. de consecr. can. Nos autem, & can. Hoc est quod dicamus. Eadem citat Algerus lib. 1. cap. 5. *Caro*, inquit Augustinus, *eius est, quam forma panis opertam in Sacramento accipimus, & sanguis eius, quem sub vini specie, & sapore potamus.* Verba tamen illa, Hoc est quod dicimus, &c. videntur potius esse Lãtfranci, quam Augustini, vel Prosperi: habentur enim in libro Lantfranci, & eius nomine citantur ab Iuone par. 2. cap. 9.

Obiectiones ex Augustino.

VIDEAMVS nunc quid aduersarij obijciant ex Augustino, ac eodem ordine per tomos eius progrediamur.

Ex SECVNDO tomo (nam ex PRIMO nihil obijciunt) proferunt duo loca. Vnum ex epist. 23. ad Bonifaciũ. Alterum ex epist. 57. ad Dardanum. In epist. 23. loquitur Augustinus in hæc verba: *Si Sacramenta quandam similitudinem earum rerum, quarum Sacramentum sunt, non haberent omnino Sacramenta non essent, ex hac autem similitudine plerumque etiam ipsarum rerum nomina accipiunt. Sicut ergo secundum quendam modum Sacramentum corporis Christi, corpus Christi est, Sacramentum sanguinis Christi, sanguis Christi est, ita Sacramentum fidei, fides est.*

Producunt hunc locum Caluinus, Petrus Martyr, & omnes alij, sed ante eos olim protulit etiam Berengarius, & responsum ei fuit: quare vt aduersarij repetunt argumenta suorum maiorum, & nos repetemus solutiones maiorum nostrorum. PRIMO igitur PASCHASIVS in epist. ad Frudegardum, & Lantfrancus in lib. contra Berengarium, respondent, Sacramentũ corporis Domini vocari quodãmodo corpus Domini, quia licet in Sacramento Eucharistiæ sit verũ corpus Domini quoad substantiam, non tamen est ibi eo modo quo fuit in cruce, nisi per similitudinem: loquitur enim ibi Augustinus de passione, & morte Christi, quæ in sacrificio altaris repræsentatur. Idem itaque est, ac si dixisset, celebratio mysteriorum altaris est quodammodo passio Christi: non enim est verè, sed tantùm repræsentatiuè passio Christi, vel si dixisset, corpus Domini, vt est sub specie panis, est quodammodo corpus in cruce pendens: non est enim verè, sed repræsentatiuè corpus in cruce pendens. Et illustrat Lantfrancus rem totam insigni similitudine. Luc. vul. Dominus finxit se longius ire: quod exponit Augustinus lib. contra mendac. ca. 13. vbi dicit, Christum ea fictione significasse, se supra omnes cælos ascensurum. Idem igitur Christus sui ipsius figura fuit, & dici rectissimè posset, Christus fingens se longius ire, est quodammodo Christus in cœlum ascendens.

Digitized by Google

GVITMVNDVS lib. 2. adhibet duas alias ſolutiones. VNAM, quod loquatur de Sacramentis veteribus, vt de Manna, vel de Pane Melchiſedech, quæ ſecundum quendam modum erant corpus Domini, quia Sacramenta, id eſt, ſigna, & figuræ corporis Domini. ALTERAM, quod loquatur de Euchariſtia, quatenus ſignũ eſt corporis Chriſti myſtici: nam ipſe idem Auguſtinus tract. 26. in Ioannem dicit, Euchariſtiam eſſe fidelium ſocietatem, quia eſt ſignum ſeu Sacramentum eius ſocietatis.

Porrò ALGERVS lib. 1. ca. 5. de Sacramento Euchariſtię exponit aliter, nec minus rectè hunc locum Auguſtini. Vult enim loqui Auguſtinum de ſpeciebus panis & vini, quæ ſunt maximè propriè Sacramentum corporis, & ſanguinis Domini, id eſt, ſigna ſenſibilia repræſentantia corpus, & ſanguinem Domini: ac de iis rectiſſimè dictum eſſe, Sacramentum corporis Chriſti eſt quodammodo corpus Chriſti: neque enim illæ ſpecies ſunt corpus Chriſti, niſi quodammodo, id eſt repræſentatiuè. DICES: Non ſolemus ita loqui, vt dicamus ſpecies illas eſſe corpus Domini. RESPONDEO, Nec ſolemus etiam dicere Baptiſmum eſſe fidem, & tamen Auguſtinus hoc loco ait, Sacramentum fidei, id eſt Baptiſmum quodammodo eſſe fidem. Sicut igitur Auguſtinus dicit poſſe Baptiſmum vocari fidem, quia eſt Sacramentum fidei: licet reuera non ſic loqui ſolent homines ordinariè, ita etiam dicit, Sacramentum Euchariſtiæ quodammodò eſſe corpus Domini, quia eſt Sacramentum corporis Domini, licet non ita loqui ſoleamus.

ALTER locus, quem Caluinus, & Petrus Martyr, & alij paſſim obijciunt, eſt in epiſtola 57. ad Dardanum: *Spacia tolle corporibus, & nuſquam erunt, & quia nuſquam erunt, nec erunt. Tolle corpora qualitatibus corporum non erit vbi ſint, & ideo neceſſe eſt, vt non ſint.* Hinc probare nituntur, neque eſſe poſſe corpus Chriſti indiuiſibiliter in Sacramento, vt nos dicimus, neque accidentia panis, & vini ſine proprio ſubiecto.

RESPONDEO; Loquitur Auguſtinus de rebus ſecundum naturæ curſum, non ſecundum omnipotentiam Creatoris: fatetur autem naturaliter non poſſe intra cœlum corpus non occupare locum, neque accidentia poſſe ſine ſubiecto exiſtere: ſiue (quod idem eſt) loquitur de corporibus quę modum exiſtendi corporalem retinent, vtrum autem poſſit aliquod corpus per omnipotentiam Dei accipere modum exiſtendi ſpirituum & proinde non occupare locum, non diſputat eo loco Auguſtinus. Sed de toto hoc argumento tractabimus infra ſuo loco.

EX TERTIO tomo obijciunt PRIMO cap. 9. lib. 3. de doct. Chriſt. vbi dicit Auguſtinus Chriſtum inſtituiſſe pauca quædam ſigna, vt Baptiſmum & Euchariſtiam. SED locus non eſt ad rem, quia non negamus: Euchariſtiam eſſe Sacramentum, & proinde ſignum. Sed negamus nihil eſſe niſi ſignum.

SECVNDO obiiciunt cap. 16. lib. 3. de doctr. Chriſt. vbi dicit, figuratè accipiendam manducationem carnis Chriſti. SED hoc explicatum eſt ſupra vbi tractauimus cap. 6. Ioan.

TERTIO proferunt ca. 19. libri de fide ad Petrum vbi vocatur Euchariſtia Sacramentum panis, & vini. SED nulla eſt in hac re difficultas: ſiquidem à materia rectiſſimè poteſt eo modo Euchariſtia nominari.

QVARTO proferunt cap. 4. lib. 3. de Trinit. vbi ſic legimus: *Apoſtolus potuit ſignificando prædicare Dominum Ieſum aliter per linguam, aliter per epiſtolam, aliter per Sacramentum corporis, & ſanguinis eius.* Atqui hic etiam nulla difficultas eſt. Nunquam enim Catholici non aſſeruerunt per Sacramentum corporis Domini ſignificari ipſum corpus Domini, ſed præſens, non abſens: id quod Auguſtinus ibidem apertè aſſeruit, cùm ait, aliter ſignificari per hoc Sacramentum, aliter per ſonos & literas; iſta enim ſunt nuda ſigna rei abſentis, illud eſt ſignum rei præſentis. Vnde ibidem dicit, nec literas, nec ſonos dici corpus Chriſti, licet illud ſignificent, ſed tantùm panem conſecratum corpus Chriſti dici.

QVINTO proferunt cap. 10. eiuſdem lib. 3. de Trin. vbi Auguſtinus dicit, panem in altari poſitum peracta pietatis celebratione conſumi: *At Corpus Chriſti verum*, inquiunt, *non conſumitur; igitur verus panis eſt, qui ſumitur, cùm Euchariſtia ſumitur.* RESPONDEO: Panis, qui in altari ponitur, peracta celebratione conſumitur: nam conſumitur quoad interiorem ſubſtantiam peracta conſecratione: quoad externam verò formam conſumitur, dum manducatur. Nec enim dubium eſt, quin Auguſtinus loquatur de ſymbolo tantùm viſibili: nam loquitur de corporalibus formis, in quibus Deus, vel Angeli apparebant, & cum eis comparat ſymbola Euchariſtiæ.

EX QVARTO tomo nihil habent. Profert quidem Petrus Martyr vnum locum ex lib. de catechiz. rudib. cap. 26. vbi Sacramenta dicuntur ſignacula viſibilia rerum inuiſibilium. SED neque cõſtat an loquatur eo loco Auguſtinus de Euchariſtia, an de Baptiſmo, an de pane benedicto, qui dabatur Catechumenis, & præterea nũquã negauimus Sacramentum Euchariſtiæ ſignaculum eſſe viſibile rei inuiſibilis, ſed præſentis tamẽ.

EX QVINTO tomo nihil etiam habent ſolidi. Proferunt illud lib. 10. de ciuitate Dei, cap. 5. *Sacrificium viſibile inuiſibilis ſacrificij Sacramentum, id eſt, ſacrum ſignum eſt.* AT locus iſte non facit ad rem, quia loquitur Auguſtinus de ſacrificiis Teſtamenti veteris. ITEM illud lib. 21. cap. 25. vbi Auguſtinus dicit impios non comedere corpus Chriſti. SED loquitur de corpore myſtico, vt ſuprà oſtendimus, cùm explicaremus locum Pauli 1. ad Cor. 11.

Ex tomo SEXTO producunt Caluinus, Petrus Martyr, & alii locum illum ex libro contra Adimantum, cap. 12. *Non dubitauit Dominus dicere, Hoc eſt corpus meum cum ſignum daret corporis ſui.*

AD hunc locum reſpondent noſtri multis modis. Dicunt aliqui, nec malè, Auguſtinum loqui ex Manichæorum ſententia, vt eos ex propriis ipſorum ſentẽtiis refellat. Ipſi enim cùm Chriſto non tribuerẽt corpus verum; ſed externa tantum ſpecie, & apparentia, & quidquid Chriſtus paſſus eſt dicãt, in ſigno & apparentia paſſum: illa etiam verba: *Hoc eſt corpus meum*; in eo ſenſu accipiebant, ac ſi dictum eſſet, Hoc eſt ſignum & apparentia corporis mei. Conſueuiſſe autem Auguſtinum diſputare cũ Manichæis ex eorum principijs, conſtat ex lib. 2. de bono perſeuerantiæ, cap. 11. & 12. Vbi cum Auguſtino obiiceretur, quod ſcripſiſſet in libris de libero arbitrio, naturalem eſſe ignorantiam, & difficultatem, cum qua naſcimur; cum ipſe cõtra Pelagianos cõtrarium aſſereret, nimirum non eſſe naturalem, ſed ex peccato primi parentis [illegible]tam: reſpondit ſe loquutum in libris de libero arbitrio ex mẽte Manichæorum, vt eorum errorem redargueret ex ipſa ipſorum ſententia.

ALIA ſolutio eſt, Auguſtinum hoc loco per ſignum intelligere non nudum ſignum, ſed cum quo reipſa coniuncta ſit res ſignificata. Nam explicat illa verba Deuteronomii 12. *Sanguis eſt anima*; docet ſanguinem dici animam, nõ quia ſit anima, ſed quia ſignum ſit animæ; & ad hoc illuſtrandum adfert illam ſententiam, Euchariſtiam appellari corpus Domini, quia eſt ſignum corporis Domini. Porro ſanguis non eſt ſignum animæ abſentis, ſed præſentis: longè enim aliter ſanguis animam demonſtrat, quàm ſtatua principem. Quare idem Auguſtinus quæſt. 57. in Leuiticum, ex

plicans, quomodo sanguis dicatur anima, docet animam dici, quia continet animam. Sic igitur sanguis animam significat, vt simul eam cõtineat, & cũ ea reipsa coniunctus sit: eodem aũt modo Eucharistiam signũ esse corporis Domini, omnes Catholici fatentur.

A

Tertia solutio est, loqui Augustinum de signo corporis, vt in cruce immolati: quomodo panis Eucharistiæ, de quo Dominus ait: *Hoc est corpus meum*, & est verè corpus Domini, & signum eiusdem corporis. Sic respondet ad alium similem locum Guitmundus li. 2. Vide quæ suprà diximus ad testimonium ex epist. 23. nam eadem est, meo iudicio, sententia vtriusque loci. Et hinc etiam soluitur, quod proferunt ex lib. 20. contra Faustum, cap. 21. vbi sic ait Augustinus: *Huius sacrificii caro, & sanguis ante aduentum Christi per victimas similitudinum promittebatur: in passione Christi per ipsam veritatem reddebatur: post ascensum Christi per sacramentum memoriæ celebratur.* Hæc ille. Videmus autem hoc loco Augustinum manifestè loqui de memoria passionis, & mortis Domini.

B

Denique ex eodem tomo Sexto profert Petrus Martyr, & alij testimonium Augustini lib. 3. contra Maximum, cap. 22. vbi dicit, Sacramenta signa esse rerum, aliud existentia, aliud significantia. Sed quid hoc ad rem? quis enim Catholicorum id non semper docuit de Sacramentis in genere, de quibus ibi loquitur Augustinus?

Ex tomo Septimo nihil habent. Ex tomo Octavo duo testimonia producunt. Primvm ex comment. in Psal. 3. *Christus adhibuit Iudam ad conuiuium, in quo corporis sui figuram discipulis commendauit.* Respondemvs, quod ad superiora respondimus, loqui Augustinum de figura corporis in cruce tuspẽli, id est, de repræsentatione Dominicæ passionis: eodem enim modo Augustinus Eucharistiam figuram corporis vocauit, quo veteres Græci antitypa, de qua voce diximus in testimonijs Basilii.

C

Altervm locum proferunt ex comment. in Psal. 98. *Non hoc corpus, quod videtis, manducaturi estis, & bibituri illum sanguinem, quem fusuri sunt, qui me crucifigent. Sacramentum aliquod commendaui vobis, &c.*

Respondit olim Lantfrancus libro contra Berengarium, voluisse Augustinum dicere, non idem corpus manducandum, id est, non eodem modo. Nam corpus in specie mortali, & visibili aderat tunc præsens, comedendum autem erat in aliena specie, & impassibiliter, ac inuisibiliter se habens. Itaque idem erat (vt ait Lantfrancus) & non erat idem; idem quoad substantiam, non idem quoad modum, speciem, & qualitatem Nam & Apostolus. 1. Corinth. 15. *Non corpus*, inquit, *quod futurum est, seminas, sed nudum granum.* Vbi similiter intelligit, non idem corpus humanum mori, & seminari in sepulchro, quod postea resurrecturum est: non quod non sit idem corpus numero futurũ quoad substantiam (id enim maximè probare volebat) sed quia non idem quoad qualitates; seminatur enim, vt ipse explicat, corruptibile, & surget incorruptibile. Et hunc modum loquendi notauit Augustinus in epist. 146. Et Ambrosius lib. 2. de Pœnitentia, cap. 10. refert quendam rectè dixisse: *Ego non sum ego*, quia mutauerat vitam, & mores. Et Hieronymus in cap. 1. ad Ephesios dicit aliam esse carnem in Eucharistia, aliam fuisse in cruce; cum tamen euidenter probatum sit, eum in Eucharistia ponere veram carnem, & eandem cum illa, quę fuit in cruce, quoad substantiam licet nõ qualitate. Denique Dominus ipse Luc. 24. distinguit se ipse à se, cum ait: *Hæc loquutus sum vobis, cum adhuc essem vobiscum.* Porro hanc fuisse mentem Augustini, ex illo ipso loco colligimus. Nam verum corpus Domini sumi in Eucharistia, ibidem docet cùm ait, esse ipsam carnem, in qua Dominus ambulauit, & à nemine manducari, nisi prius adoretur. Quomodo autem non idem corpus manducetur, explicat ibidem cùm ait, putasse Capharnaïtas scindendam in particulas Christi carnem, & sic manducandam: ad hanc enim absurdam cogitationem respondet Dominus, cum ait: *Non hoc corpus, quod videtis &c.*

D

Sed obicit Petrus Martyr in lib. contra Gardinerum, obiect. 220. vnum dilemma: *Cum Dominus in vltima cœna corpus suum discipulis dedit, vel erat mortale illud corpus, vel immortale. Si mortale, non ergo differebat qualitate ab eo, quod tunc videbatur, nec poterat rectè dici: Non hoc corpus, quod videtis, &c. Si immortale, quomodo paulò pòst mortuum est?*

Respondeo; In vltima cœna corpus datum discipulis, fuisse mortale, sed datũ illis modo immortali, & impassibili; vt enim erat sub specie panis, lædi nõ poterat, licet alioqui in propria forma pati, & mori posset.

Ex tomo Nono multa proferunt testimonia, sed vel leuissima, vel alibi explicata. Primo illud tractatu 25. in Ioan. *Quid paras dentem, & ventrem? crede, & manducasti.* Ad hunc locum suprà respondimus in explicatione cap. 6. Ioannis, loqui Augustinum de manducatione Christi spirituali per fidem Incarnationis, non autem de Eucharistia.

Secvndo addunt illud tract. 26. in Ioan. quòd manducarint Hebræi eandẽ escũ nobiscum. Ad hoc respõdimus suprà in explicatione figurarũ Testamẽti veteris, quod mãducauerint eadẽ significatione, nõ reipsa.

Tertio proferunt illud tractat. 30. in Ioan. *Corpus Christi in quo resurrexit, vno in loco esse potest, veritas eius vbique diffusa est.* Sed non negat hoc loco Augustinus corpus Domini, pluribus in locis esse posse, sed negat eius veritatem posse restringi ad vnum locum, cùm sit vbique diffusa: quod verissimum est. Quale etiam esset, si quis diceret Christi humanitas vno in loco esse potest, diuinitas non potest.

Qvarto proferunt illud tractat. 50. in Ioan. vbi dicit, nunc non adesse Christum secundum præsentiam carnis. Ad hunc locum respondimus, cùm tractaremus locum illum: *Me autem non semper habebitis*, ac diximus loqui Augustinum de præsentia visibili.

Qvinto proferunt illud tract. 59. *Illi manducabant panem Dominum, Iudas autem panem Domini.* Ad quem locum respondimus, cùm tractaremus cap. 11. prioris ad Corinthios, vbi demonstrauimus corpus Domini ab impijs etiam manducari.

Sexto proferunt illud tract. 10. in epist. Ioan. vbi Augustinus dicit corpus Christi naturale esse in cœlo, quo sublatum est per ascensionem, in terra autem relictum esse corpus Christi mysticum, id est, Ecclesiam. At ipse se explicat Augustinus: nam sic ait; *Iam non inuenis loqui Christum in terra, &c.* & ibidem: *Ascensurus dixit verba nouissima; post ipsa verba non est loquutus in terra.* Itaque loquitur de præsentia Christi visibili, & more humano cum hominibus conuersantis: hoc enim modo non est in terra, nisi in corpore suo mystico.

Ex Decimo tomo, Primo profert Petrus Martyr, & etiam Calumus ex sermo. de verbis Apostoli, quod impij nõ verè sumant corpus Domini. Sed ad hoc respondimus suprà, cùm exponeremus cap. 11. prioris ad Corinthios, vbi diximus impios dici non manducare, quia non nutriũtur spiritualiter: nã ibidem ait Augustinus: *Illud mãducare, reficit est, illud bibere: quid est, non fraudare?* Ex eodẽ fundamẽto soluitur quod Petrus Martyr citat ex Augustino in sententiis Prosperi, vbi legimus non manducare panem Domini, nec bibere eius sanguinem, qui ab illo discordat, licet Sacramentum eius accipiat.

Secvndo profert ex lib. 50. homil. serm. 26. quod

Augustinus

Auguſtinus dicat, æquale eſſe peccatum, ſi quis corpus Domini in terram cadere ſinat, & ſi quis verbum Dei ſibi ex corde permittat effluere. quæ comparatio non videtur vera, ſi corpus Domini verum, & naturale ſit in Euchariſtia: maius enim peccatum eſſet ſinere corpus Domini in terram cadere, quàm verbum Chriſti ex corde perire.

RESPONDEO; Non comparat Auguſtinus verbum Chriſti ratione ſoni, aut characterē cū corpore Chriſti, ſed ratione veritatis diuinæ, quæ illis ſonis, & characteribus ſignificatur. Vnde non dicit verbum Dei ex auribus effluere, ſed ex corde: neque dicit idem eſſe peccatum, ſi quis Euchariſtiā, & ſi quis Biblia in terrā cadere ſinat. Si enim hoc Auguſtinus dixiſſet, tū verè Petri Martyris argumentum aliquid valeret. Porrò veritas diuini verbi in multis ſimilis & æqualis eſt corpori Chriſti: nā vt illud eſt immortale, impaſſibile, deo vnitum; ita veritas verbi Chriſti eſt æterna, immutabilis, diuina. Et ſicut illud corpus datur nobis in ſpecie rerum viſibilium, ac terrenarū: ita hæc veritas datur nobis inſignis externis literarū, & ſonorū. Quare iſta collatio Auguſtini nobis maximè fauet. Nā hinc ſequitur, verè eſſe peccatum, & graue peccatum, ſinere Euchariſtiam in terram cadere, ſicut eſt peccatum, & graue peccatum, conceptam in corde veritatem extingui ſinere: non autem eſt peccatum aquam Baptiſmi in terram proijcere, quæ tamen apud aduerſarios non minus ſancta eſt, quam Euchariſtia.

VLTIMO proferunt ſermonem ad infantes, cuius fragmentum recitat Beda in cap. 10. prioris ad Corinthios: *Quod vidiſtis*, inquit, *panis eſt, & calix, quod vobis etiam oculi renunciant: quod autem fides veſtra poſtulat inſtruenda, panis eſt corpus Chriſti, & calix eſt ſanguis.* Et infrà, cum dixiſſet Chriſtum eſſe in cœlo quærit: *Quomodo eſt panis corpus eius? & calix, vel quod habet calix, quomodo eſt ſanguis eius?* deinde reſpondet: *Iſta fratres ideo dicuntur Sacramenta, quia in illis aliud videtur, aliud intelligitur: quod videtur ſpeciem habet corporalem: quod intelligitur, fructum habet ſpiritualem. Corpus ergo Chriſti ſi vis intelligere, audi Apoſtolum dicentem; Vos eſtis corpus Chriſti, &c.*

RESPONDEO; Tota vis huius teſtimonij in duobus poſita eſt. PRIMO in eo, quod Auguſtinus dicat, panē eſſe, id quod eſt in altari vt oculi ipſi renunciant. SECVNDO quod ad quæſtionē, quomodo panis eſt corpus Chriſti, ſi Chriſtꝰ eſt in cœlo nō reſpōderit Auguſtinus per tranſmutationē, aut aliquid eiuſmodi, ſed dixerit, Sacramenta eſſe ſigna quædam viſibilia, & corporalia rerum ſpiritualium, & intelligibilium.

Ad PRIMVM facilè eſt reſpondere. Auguſtinus enim declarat quid ſit, & quod eſt in altari, ac dicit, panem eſſe, quoad ſpeciem exteriorē, vt oculi rectè iudicant; quoad interiorem ſubſtantiam, eſſe corpus Chriſti, vt fides rectè iudicat. Nam ſi Auguſtinus vellet dicere in altari eſſe panem etiam quoad ſubſtantiam, & id probaret teſtimonio oculorum, vt verba eius prima frō te ſonare vidētur: repugnaret apertiſſimè Cyrillo, Ambroſio, Nyſſeno, Epiphanio, Gaudētio, Chryſoſtomo, qui diſertis verbis dicunt ſenſus falli, & non eſſe iudicandū ex guſtu, & denique non eſſe panem. quis autē credat Auguſtinum in re tam magna tot Patribus repugnaſſe? & præterea ſi repugnaſſet quomodo nec ipſe vnquā eos reprehendiſſet, nec ipſe ab alijs reprehenſus fuiſſet? Quare cū verba eius dupliciter exponi poſſint, & vno modo repugnent Patribus ceteris, alio modo cū eis congruant, quis non videt vter sēſus præferēdus ſit? Adde quod non ſolùm alijs Patribus, ſed etiā ſibi ipſe repugnaret, ſi sēſuū iudicio in hoc myſterio locū dare vellet, vt patet ex tot locis à nobis citatis

Ad SECVNDVM reſpondeo Auguſtinum ad quæſtionē, Quomodo panis ſit corpus Chriſti? noluiſſe directè reſpondere, quia non erant auditores capaces; homilia enim illa habebatur ad pueros recēns baptizatos: ideò monuiſſe, vt ſimpliciter crederent, panē illū eſſe corpus Chriſti, & operam darent, vt eſſent ipſi corpus Chriſti per fidem, & opera bona, quia poſtea vbi creuiſſent, & profeciſſent in via Dei myſteria iſta eis aperirētur. Id ita eſſe patet, quia cùm eſſet propoſitū de corpore Chriſti naturali, quod eſt in cœlo, quomodo ſit in Euchariſtia, ipſe omiſſo corpore Chriſti naturali, trāſiit ad corpus myſticū, ac dixit, euchariſtiā eſſe ſignum ſocietatis fideliū, & nos eſſe corpus Chriſti, & nos manducare quod ſumus, & myſterium noſtrum eſſe in menſa; & alia id genus; nunquā autē dixit, panē eſſe ſignū corporis Chriſti naturalis, aut corpus naturale nō eſſe in altari, aut eſſe ſymbolicè, quæ certè dicere debuit, ſi directè ad quæſtionē reſpōdere voluiſſet, & in hæreſi Caluiniſtarum fuiſſet. Sicut ergo illi à nobis quærunt, quare Auguſtinus non ſoluit quæſtionem dicendo panem eſſe corpus per tranſubſtātiationem? ſic & nos ab illis quęrimus, quare nō ſoluit quæſtionē dicendo, eſſe corpus Chriſti repræſentatiuè? & pro vtriſque reſpōdemus, Auguſtinū dedita opera diſſimulaſſe quæſtionem, & ad moralem cohortationem digreſſum. Ac de Auguſtino hactenus.

CAPVT XXV.

Teſtimonium S. Cyrilli Alexandrini, & Synodi Epheſinæ generalis.

SANCTVS CYRILLVS Epiſcopus Alexandrinus, qui paulò pòſt Auguſtini tempora floruit, multa nobis teſtimonia præbet. Sed PRIMO loco poni debet teſtimonium, quod à III. Synodo generali, cui ipſe præſedit, ac deinde in IV. & V. approbatum fuit. Exſtat epiſtola S. Cyrilli ad Neſtorium cum duodecim anathematiſmis, quæ vt dixi, ab EPHESINA Synodo & ab aliis duabus approbata fuit: in ea ſic legimus: *Sic etiam ad myſticas benedictiones accedimus, & ſanctificamur participes ſancti corporis, & pretioſi ſanguinis Chriſti, omnium noſtrūm redemptoris effecti: non communem carnem participantes, quod abſit, nec vt viri ſanctificati, &c. ſed ipſius Verbi propriam factam.*

Ad hunc locum reſpondet Petrus Martyr in li. contra Gardinetum extremo, Cyrillum loqui de participatione veræ carnis Chriſti, ſed quę fit in animo, & fide, non ore corporali.

VERVM falſam eſſe iſtam interpretationem facilè probari poteſt, tum ex hoc ipſo loco, tū ex aliis teſtimoniis eiuſdem Cyrilli: nullus enim interpres melior ipſo auctore inueniri poteſt. Et quidē hoc loco apertè loquitur de Euchariſtia, ad quam accedimus communicaturi, quam ille vocat ſacram benedictionem, & illam ipſam dicit eſſe carnem verbi Dei. Sed videamus alia eius loca adhuc clariora. Lib. 4. in Ioannem, c. 3. explicans illud: *Quomodo poteſt hic nobis carnem ſuam dare ad manducandam? Firmam*, inquit, *fidem myſteriis adhibentes, nunquam in tam ſublimibus rebus, illud (quomodo) aut cogitemus, aut proferamus.* Hæc ille. Deinde oſtendit, Deo nihil eſſe impoſſibile, & probat potuiſſe nobis dare carnem ſuam ad māducandum, quia multa alia mirabilia fecit, vt cùm virgam inſerpentē, & aquā in ſanguinem mutauit, cùm diuiſit mare, cùm ex petra ſcaturire fecit aquas, &c. quæ omnia ineptiſſimè dicerētur, ſi nihil eſſet Euchariſtia, niſi ſignū corporis Domini. Eodem lib. 4. cap. 14. docet non ſolùm animam per Spiritum ſanctū in beatam vitam aſcendere, ſed etiam corpus noſtrum corruptibile

per contactum, & manducationem carnis Christi incorruptibilis, immortale fieri: & cap. 15. idipsum repetit, atque illustrat similitudine insigni: *Sicut enim fomitella igni cognata fœnum, aut paleam immissa totum inflammat, sic Verbum Dei per Eucharistiam naturæ nostræ corruptibili coniunctum totam resurgere facit immortalem, & gloriosam*, & ca. 16. dicit, nos membra Christi esse quia per Eucharistiam ipsum Dei Filium suscipimus, & ca. 17. dicit, rem istam esse arduam, & sola fide comprehensam, & rursum illustrat alia similitudine de cera liquefacta & alteri ceræ admixta. Idem Cyrillus lib. 10. in Ioannem, cap. 13. *Non negamus*, inquit, *recta nos fide, charitateque sincera Christo spiritualiter coniungi, sed nullam nobis coniunctionis rationem secundum carnem cum illo esse, id profectò pernegamus, idque à diuinis Scripturis omnino alienum dicimus.*

Et quia negatur Petrus Martyr loqui Cyrillum de coniunctione corporali, quæ nobis est cũ Christo per incarnationem, quia natura nostra in Christo est; audi quomodo Cyrillus ipse se exponat: is enim paulò infrà exponens, quæ sit ista cõiunctio, sic ait: *An fortasse fis putat ignotam nobis mysticæ benedictionis virtutem esse quæ cũ in nobis fit, nonne corporaliter quoque facit communicatione carnis Christi Christum in nobis habitare?* Et infrà *Vnde considerandum est, non hac tantùm solũ, quæ per charitatem intelligitur, Christum in nobis esse, verum etiam participatione naturali.* Et infrà: *Non poterat enim aliter corruptibilis hæc natura corporis, ad incorruptibilitatem, & vitam traduci, nisi naturalis vitæ corpus ei coniungeretur, non credis mihi hæc dicenti? Christo, obsecro te, fidem præbe:* similia fusè repetit libro 11. cap. 26. Denique citari solet passim epist. S. Cyrilli ad Calosyrium, in qua tria dicit. PRIMO, firmiter esse credendum verbis Domini, *Hoc est corpus meum.* SECVNDO, in Eucharistia esse corpus Domini, etiam extra vsum manducationis. TERTIO transmutari panem in veritatem carnis Christi. Vide hunc locum apud Ioannem Garezium.

Iam ex Cyrillo contra veritatem multa aduersarij colligere conati sunt, sed planè frustrà. PRIMO proferunt ex libro ad Euoptium in explicatione 11. anathematismi, vbi Cyrillus dicit in Sacramento Eucharistiæ, non contineri hominis manducationem, id enim esse ad crassas cogitationes credentium mentes deducere. Addit Petrus Martyr in lib. contra Gardinerum, obiecto 211. id ipsum haberi in Concilio Ephesino, siue in Epistola Cyrilli à concilio approbata: *Inter cætera*, inquit Petrus Martyr, *aut Eucharistiam nostram non esse comestionem nudi, & puri hominis: quod non est aliud, quam mutatis verbis negare ai Σωματοφαγίαι.* Hæc ille.

SED excœcauit eos malitia eorum. Nam Cyrillus in vtroque loco negat Eucharistiam esse manducationem puri hominis, vt Nestorius existimabat, & affirmat esse manducationẽ hominis Dei: & id vocat crassam, & humanam cogitationẽ, si quis existimet in Eucharistia esse carnẽ puri hominis, quæ nihil reuera esset, nisi caro, id est, res terrena, & corruptibilis, quæ vitam adferre non posset. Legatur tantum vterque locus, & nulla remanebit quæstio.

SECVNDO profert Petrus Martyr quædam loca, vbi Cyrillus dicit, carnem Christi adferre vitam, vt lib. 4. in Ioan. cap. 10. 14. & 17. & in epist. ad Calosyrium: & inde concludit, carnem Christi non manducari ab impiis; proinde non manducari ore corporali.

SED hæc inanissima sunt, & sæpe refutata. Non enim sequitur, impios non manducare carnem Christi, etiam si vitam inde non accipiant: caro enim Christi ex se virtutem habet viuificandi, sed ob indispositionem accedentium aliquando mortem adfert, non vitam, quomodo sol sanos oculos illustrat, infirmos lædit.

TERTIO profert idem Petrus Martyr testimonium ex eadem epistola ad Calosyrium, vbi Cyrillus dicit, in pane, & vino sumi carnem, & sanguinem Domini. Item aliud ex libro 4. in Ioann. ca. 24. vbi Cyrillus dicit Christum dedisse Apostolis fragmenta panis, cùm ait, *Accipite, & manducate, Hoc est corpus meum.*

RESPONDEO; Cyrillus panem, seu fragmenta panis vocat Eucharistiam, quia in specie panis datur: nam alioqui in eadem epistola ad Calosyrium disertis verbis Cyrillus ait, panem mutari in veritatem carnis Christi.

QVARTO profert Petrus Martyr testimonium ex lib. 6. in Ioan. cap. 14. vbi legimus Christum præsentiam corporis sui hinc subduxisse, tamen diuinitatis maiestate semper adesse.

HIC verò prodit Pseudomartyr negligentiam, & impudentiam suã. Nam sextus ille liber non ex Cyrilli, sed Iodoci Clichtouei, vt etiam inscriptio librorum indicat; perierunt enim ex duodecim libris Cyrilli in Ioannem quatuor intermedij, sed eos suppleuit Clichtoueus. Cùm autem Clichtoueus ante paucos annos vixerit, & scripserit contra Oecolampadium de Eucharistia, & apertissimè hostis Sacramentariorum fuerit, dubitari non potest, quin illa eius verba non repugnent veritati Eucharistiæ. Atque hinc discimus non esse mirandum, si Augustinus, Theodoretus, & alij veteres, quædam dixerint, quæ in speciem videãtur fauere hæreticis, cùm etiam Iodoco quædam exciderint, quæ ab aduersariis trahantur ad suam caussam. Voluit igitur dicere, Christum secundum præsentiam carnis, non vbique, nec semper nobis adesse, secundum diuinitatem autem vbique & semper.

CAPVT XXVI.

Testimonium Proclì Episcopi Constantinopolitani.

PROCLVS eodem tempore Episcopus erat Constantinopolis, quo Cyrillus Alexandriæ. Extat eius testimonium breuissimum, & robustissimum in libro de traditione diuinæ Liturgiæ. Nam postea quã multa dixerat de mirifico affectu Apostolorũ, atque aliorum Patrum antiquissimorum, erga Sacramentũ Eucharistiæ, & quod semper in mente habebant illa verba: *Hoc est corpus meum*, & longissimas preces, & psalmodias inter sacra mysteria peragebant; ita subiunxit, *Per has preces Spiritus sancti aduentum expectabant, vt eius diuina præsentia propositum in sacrificio panem, & vinum aqua permistum, ipsum illud corpus, & sanguinem Saluatoris nostri Iesu Christi efficeret.* Hæc ille. His enim verbis tam aperte docet iste auctor mutari panem, & vinum in corpus, & sanguinem supernaturali virtute Spiritus sancti, vt nullum hic locum habeant solutiones aduersariorum de mutatione Sacramentali per additionem solius significationis: ad istam enim mutationem non esset opus inuocare præsentiam Spiritus sancti.

CAPVT XXVII.

Testimonium Theodoreti & Gelasij.

THEODORETVS æqualis Cyrilli fuit, & ei etiam superuixit, vt patet ex epist. Theodoreti ad Ioannem Antiochenum de obitu Cyrilli quæ legitur in V. Synodo.

Duo loca proferũtur ex Theodoreto, tum à Catholicis

ucis, tum ab hæreticis. PRIOR est in primo Dialogo: *Seruator*, inquit, *noster nomina commutauit, & corpori quidem id, quod erat symbolū, ac signi nomen imposuit, symbolo autem quod erat corporis.* Hæcille. Quæ verba pro se accipiunt aduersarij. SED paulò post ita subiungit, reddens causſam mutationis nominum; *Volebat enim*, inquit, *eos qui sunt mysteriorum participes, non attendere naturam eorum, quæ videntur, sed propter nominum permutationem mutationi, quæ fit ex gratia credere.* Hæc ille. Vbi dicit, panem vocatum esse corpus, vt ex nominis mutatione intelligeremus, & crederemus rei mutationem. Non ergo vult Theodoretus (vt aduersarij dicunt) Eucharistiam vocari corpus solum quia repræsentat externa specie corpus Domini; sed quia reuera interius mutatus est panis in corpus.

POSTERIOR locus est in 2. Dialogo: *Neque enim*, inquit, *signa mystica post sanctificationem recedunt à sua natura, manent enim in priore substantia, & figura, & forma, & videri, & tangi possunt, sicut prius: intelliguntur autem ea esse, quæ facta sunt, & creduntur, & adorantur, vt quæ illa sint, qua creduntur.* Hæc ille. Huius loci priorem partem arripiunt hæretici, posteriorem Catholici.

SED OBSERVANDVM est locum istum in specie quidem iuuare nonnihil causſam Lutheri, qui putauit cum pane vero coniunctum esse corpus Christi verum: at causſam Caluini & Petri Martyris, & aliorum Sacramentariorum penitus destruere. NAM apertissimè asserit hoc loco Theodoretus præsentiam corporis Domini in Eucharistia, cum dicit intelligi, credi & adorari corpus Domini in Eucharistia, & ideò intelligi, credi, & adorari, quia panis Eucharistiæ, id est, panis consecratus est verè id, quod intelligitur, creditur, & adoratur. ADDE, quod ibidem nolebat Theodoretus apertè loqui, metuens ne adesset inter auditores aliquis non initiatus: *Non oportet*, inquit, *apertè dicere, est enim verisimile adesse aliquos non initiatos.* At de Eucharistia, vt iam intelligunt Caluinistæ, potuisset quibusuis infidelibus apertissimè loqui, cum nihil in ea mirabile, nihil absurdum sit. DENIQVE probare vult Theodoretus in illis omnibus dialogis, in Christo verè esse duas naturas, idque exemplo Eucharistiæ, vbi verè credimus cum symbolis panis esse corpus Christi. At si negasset veram præsentiam corporis Domini in Eucharistia, contra se ipsum pro aduersarijs pugnasset.

SED nec Lutheri causſam adiuuat, si diligenter consideretur Theodoretus. Nam cum dicit, substantiam symbolorum remanere, & non mutari, non loquitur de substantia, quæ distinguitur contra accidentia, & quam in prima categoria posuit Aristoteles, sed de essentia, & natura accidentium, quæ ipse perpetuò symbola appellat, quomodo alij auctores Græci, & Latini passim accipiunt vocabulum substantiæ: sed maximè Græcæ voces φύσις & ὐσία, quibus Theodoretus vsus est, omnem essentiam, & naturam amplectuntur. Nec solum Græci, sed Latini etiam interdum per substantiam intelligunt naturam accidentium. PETRVS CLVNIACENSIS in lib. de sacrificio, & transubstantiatione: *An non cernis*, inquit, *præter glacialem duritiam, præter lapideam firmitatem (quātum ad speciem, vel perspicuitatem sam dicti elementi pertinet) nihil vtique substantiæ detractum?* vbi per substantiam intelligit naturam externæ figuræ, & perspicuitatis, quæ manent, quando mutatur glacies in chrystallum.

Hoc igitur Theodoretus docet, naturam symbolorum, id est accidentium sensibilium, quæ sunt in Eucharistia, fuisse etiam ante consecrationem. Eum ita loqui patet. PRIMO, quia in Dialogo secundo hæreticus ex communi fide vrgebat mutationē panis in corpus Christi, vt inde probaret suum errorem de mutatione vnius naturæ in alteram in mysterio Incarnationis. Catholicus autem non negat mutationē aliquam panis in corpus Christi fieri, quod certè facere debuisset, si esset vera sententia Lutheranorum. Immò ipse potius debuisset ex Eucharistia argumentari contra Eutychianum. Si enim verum esset, quod Lutherani dicunt, manere in Eucharistia panem & corpus sine vlla reali mutatione panis, exemplum Eucharistiæ nihil omnino, ne quoad speciem quidem Eutychianos iuuisset. Catholicus ergo in Dialogo Theodoreti, quia non poterat negare mutationem essentiæ panis, confugit ad symbola externa, ac dixit, naturam symbolorum non mutari, & eo modo esse in Eucharistia duas naturas impermixtas. SECVNDO; quia ita se ipse explicat. Nam vbi dixisset naturam symbolorum manere, probat, quia videmus, & tangimus eundem colorem, eandem figuram, & formam, quam antea videbamus, & tangebamus. TERTIO quia alioqui pugnaret secum. Nam ipse dicit mutari, & non mutari symbola; & videri quidem, ac tangi symbola, tamen intelligi, & credi corpus Domini; quæ non cohærēt, nisi dicamus mutari, quoad internam substantiam panis, non mutari quoad exteriorem naturam, & proprietates accidentium. QVARTO, quia non est vllo modo credibile, Theodoretū tam apertè repugnare voluisse Chrysostomo, Ambrosio, Cyrillo, & aliis, qui negant panem manere in Eucharistia: hos enim auctores in illis Dialogis frequentissimè citat, & præcipuè Chrysostomo Theodoretus addictissimus fuit.

Eadem prorsus ratio est de sententia GELASII in libro de duabus naturis. Nam quicunque fuerit is Gelasius (neque enim satis constat, quis ille fuerit) idem prorsus docet, quod Theodoretus, & ad eandem rem confirmandam: dicit enim manere naturam panis in Eucharistia, & tamen ibidem dicit mutari Spiritu sancto perficiente in diuinam substantiam; & esse Eucharistiam rem diuinam, ita vt eius perceptione efficiamur diuinæ consortes naturæ.

Vbi obiter est NOTANDVM, Gelasium istum non fuisse Romanum Pontificem, vt aduersarij impudenter iactant. Nam Kemnitius in 2. par. Examinis Tridētini Concilij sess. 13. cap. 4. mirabiliter triūphat ex hoc testimonio, tanquam Romani Pontificis. At non esse Romani Pontificis, argumento certissimo esse potest, quòd cùm dicat se velle referre testimonia omnium Patrum, nullam mentionem facit Hieronymi, Augustini, Leonis, & similium, qui Gelasio Papæ notissimi erant. PRÆTEREA quod multa testimonia adferat iste Gelasius ex Eusebio Cæsariensi, quod nūquam Gelasius Papa fecisset, cum Eusebij libros reprobauerit in suo decreto de libris authenticis, & apocryphis. ADDE, quòd videtur iste Gelasius scripsisse ante Concilium Chalcedonense, & is ipse esse, quem Theodoretus citat in 3. Dialogo, & cuius meminit Hieronymus in libro de scripto. Eccles. nimirum Gelasius Episcopus Cæsariensis, qui non potuit nisi valde senex esse, cum librum istum scripsit contra Eurychianos. Sed quicunque tandem fuerit, non discrepat ab aliis Catholicis scriptoribus, vt iam ostendimus.

CAP. XXVIII.

Testimonium sancti Leonis.

SANCTVS LEO, licet iunior Theodoreto esset, eodē tamen seculo floruit, vt patet ex epistola Theodoreti ad Leonem, & ex altera Leonis ad Theodoretum

Quatuor testimonia ex Leone citari solent. PRIMVM est sermo. 7. de passione Domini, vbi sic ait: *Vt ergo vmbræ cederent corpori, & cessarent imagines sub præsentia veritatis, antiqua observantia nouo tollitur Sacramento, hostia in hostiam transit, sanguinem sanguis excludit, & legalis festiuitas, dum mutatur, impletur.* Hæc ille. SECVNDVM est serm. 14. de passione Domini: *Ipsum*, inquit, *per omnia & spiritu, & carne gustemus.* TERTIVM est serm. 6. de ieiunio septimi mensis: *Sic sacra mensa communicare debetis, vt nihil prorsus de veritate corporis Christi, & sanguinis ambigatis. Hoc enim ore sumitur, quod fide creditur, & frustrà ab illis, Amē respondetur, à quibus contrà id, quod accipitur, disputatur.* QVARTVM est in epist. 23. ad clerū, & populum Constantinopolitanum: *In Ecclesia Dei, in omnium ore tam consonum est, vt nec ab infantium linguis veritas corporis & sanguinis Christi inter communis Sacramenta fidei taceatur.* In duobus postremis locis probare nititur S. Leo Christum habuisse veram carnem contra errorem tunc exortum Eutycheris; id verò probat ex Eucharistia. Neque enim acciperemus veram carnem si Christus non haberet veram carnem.

Respondet Petrus Martyr argumentum Leonis in eo consistere, quòd non esset Eucharistia symbolum corporis Domini, si Christus non haberet corpus. SED fallitur, nam adhuc esset symbolum corporis, quale ponebāt Eutychiani, nimirum apparentis, possunt enim etiam corpora apparentia signo aliquo repræsentari. PRÆTEREA Leo dicit idipsum ore sumi, quod fide creditur. At fide credimus Christum habere veram carnem; veram igitur carnem ore sumimus. Et qui respondet, *Amen*, dum suscipit Sacramentum, nō confirmat confessione sua, id quod accipit, esse symbolum, sed esse corpus: sacerdos enim non dicit, Accipe symbolum, sed, Accipe corpus, vt etiam ex Ambrosio suprà notauimus. DENIQVE dicit linguas infantium non tacere corporis Domini veritatem in Sacramentorum celebratione: infantes autem simpliciter loqui solent non figurate, & symbolicè.

CAPVT XXIX.

Testimonium Hilarij Papæ.

HILARIVS Papa S. Leoni successit. Ex ipsius decretis proferunt aduersarii vnum testimoniū, quod planè pro nobis, non pro illis facit. Testimonium extat apud Gratianum de consecrat. dist. 2. can. Corpus, in hæc verba: *Corpus Christi, quod sumitur de altari figura est, dum panis, & vinum extrà videntur: veritas autē, dum corpus, & sanguis Christi in veritate interius creditur.* Hæc ille. Sententia huius testimonii ista est: Si spectes Sacramentum Eucharistiæ, quoad ea, quæ exterius videntur figura est, immo & panis est; at si consideres, quid intus lateat, & quid ibi fides videat, corpus & sanguis in veritate est.

CAP. XXX.

Testimonium Eusebij Emisseni, seu Fausti Rhegiensis, seu Cæsarij Arelatensis.

POSTREMVS in hac ætate quinta sit nobis EVSEBIVS EMISSENVS, seu quicunque fuit auctor eius celebertimi sermonis de corpore Domini, qui incipit *Magnitudo cœlestium beneficiorum.* Citatur quidem hic sermo nomine Eusebii Emisseni à Paschasio Corbeiensi, qui ante annos fermè DCCC. floruit; tamen certum est non esse illius Eusebii Emisseni Græci, cuius meminit Hieronymus in Catalogo virorū illustr. meminit enim in hoc ipso sermone hæresis Pelagianæ, quæ exorta est post mortem Eusebii illius Emiseni Græci. Et præterea auctor huius sermonis sine dubitatione Latinus fuit non Græcus: & vt ex eius homiliis ad Monachos, & ex homilia de S. Maximo, colligitur, Abbas fuit Monasterii Lirinensis. Quare nonnulli non sine caussa suspicantur auctorem omnium illarum homiliarum esse Faustum Gallum, qui teste Gennadio, ex Abbate Lirinensi Episcopus Rhegiensis factus est, & floruit ad finem IV. seculi. Alii tamen existimant eas homilias esse B. Cæsarii, qui teste Trithemio ex Abbate Lirinensi Episcopus Arelatensis factus est.

Quicunque tandem fuerit, insignis auctor est etiam aduersariorum testimonio: ac de Eucharistia hæc docet. PRIMO nihil esse ambigendum de veritate corporis Domini in Eucharistia: *Recedat*, inquit, *omne infidelitatis ambiguum, quandoquidem qui auctor est muneris, ipse testis est veritatis.* Et infra: *Ad cognoscendum, & percipiendum sacrificium veri corporis, ipsa te roboret potentia consecrantis.*

SECVNDO docet, non esse credendum sensibus: *Verè, inquit, vnica, & perfecta hostia fide æstimanda, non specie, nec exteriori censenda visu, sed interiori affectu.*

TERTIO docet verè & realiter mutari panem in carnem: *Inuisibilis*, inquit *sacerdos visibiles creaturas in substantiā corporis, & sanguinis verbo suo secreta potestate commutat* Hęc ille. Ac deinde probat, id esse credendum exemplis rerum similium, quia eodem iubente Deo repentè ex nihilo substiterunt excelsa cœlorum, profunda fluctuum, vasta terrarum, &c.

QVARTO docet, corpus Christi totum esse in qualibet parte Sacramenti: *Quod corpus*, inquit, *sacerdote dispensante tantum est in exiguo, quantū esse constat in toto, quod cum Ecclesia fidelium sumit, sicut plenum in vniuersis: sic integrum esse probatur in singulis.* Hæc ille. Vbi si loqueretur de pane, non diceret, tantum esse in exiguo, quantum in magno, siue in toto: & si loqueretur de corpore Christi, vt est in cœlo, & fide solùm à fidelibus mentibus apprehenditur, non diceret, dispensari à sacerdote.

QVINTO docet, post consecrationem non esse amplius panem: *Quando*, ait, *benedicendæ verbis cœlestibus creaturæ sacris altaribus imponuntur, antequam inuocatione summi numinis consecrentur, substantia illic est panis, & vini, post verba autem Christi, corpus & sanguis est Christi: quid mirum autem si ea quæ verbo creare potuit, possit creata conuertere? Immò iā minoris videtur esse miraculi, si id, quod ex nihilo agnoscitur condidisse, iam conditum in melius valeat commutare. Require quid ei possit esse difficile, cui facilè fuit visibilia, & inuisibilia voluntatis imperio fuis stare.*

Porrò ex hoc auctore vnū proferunt testimonium aduersarii. Confert enim hic auctor mutationem panis in corpus Christi, cum ea mutatione, quæ fit in nobis per iustificationem: quæ sanè mutatio non est substantialis, sed accidentalis, vt omnes fatentur.

ATQVI hocipsum nobis maximè fauet. Iste enim auctor non probat mutationem substantialem fieri in Eucharistia ex alia substantiali mutatione, sed probat non esse impossibilem mutationem substantialem in Eucharistia ex alia mutatione, accidentali quidem, sed vera, ac reali & magis difficili, ac mirabili, quā sit mutatio substantialis panis in corpus Christi. Iustificatio enim impii, & vera, ac realis mutatio est animæ à peccato ad gratiam: & mirabilior est, quàm ipsa creatio cœli, & terræ, vt Augustinus testatur tract. 72. in Ioan. Et simul ostendit, non esse mirum, si dicamus panem mutari, cùm nulla exterius appareat mutatio: nam etiam in nobis nulla mutatio apparet exterius, cùm tamen interius in anima maxima mutatio fiat. Sed verba Eusebii audiamus. *Vt tibi nouum, & impossibile non debeat videri, quod in Christi substantiam*

terrena

terrena & mortalia commutantur, te ipſum, qui iam in Chriſto es regeneratus, interroga, Dudum alienus à vita, peregrinus à miſericordia, à ſalutis via intrinſecus mortuus exulabas, ſubitò initiatus Chriſti legibus, & ſalutaribus myſteriis innouatus in corpus Eccleſiæ non vinendo, ſed credendo tranſiſti, & de filio perditionis adoptiuus Dei filius fieri occulta puritate meruiſti, in menſura viſibilis permanens, maior factus es te ipſo inuiſibiliter, &c.

CAPVT XXXI.

Teſtimonia Patrum VI. ætatis Remigij, & Primaſij.

HACTENVS expendimus teſtimonia Patrum, qui primis quinque ſeculis floruerunt, quos ſibi fauere Caluinus iactauerat: Nunc breuiter annotabimus ſequentium ætatum pauca teſtimonia, tum propter audaciam Petri Martyris, qui poſteriores etiam vt Theophylactum, & Bernardum pro ſuo errore citare non dubitauit; tum etiam, vt appareat continuatio doctrinæ Catholicæ ad noſtram ætatem à temporibus Apoſtolicis, quod aduerſarij de ſua doctrina demonſtrare nullo modo poſſunt. Igitur ex ætate ſexta duo teſtimonia proferemus, vnum Remigij, alterum Primaſij.

REMIGIVS floruit in Gallia tempore Clodouei Regis ad initiũ anni Domini D. & in hæc verba ſcripſit in comment. c. 10. prioris ad Corint. *Panis*, inquit, *quẽ frangimus in altari; nonne participatio corporis Domini eſt? Vtique primum conſecratur, & benedicitur à Sacerdotibus, & à Spiritu ſancto, & deinde frangitur, cum iam licet panis videatur, & in veritate corpus Chriſti eſt.* Et infrà: *Caro quam verbum Dei Patris aſſumpſit in vtero virginali, in vnitate ſuæ perſonæ, & panis, qui conſecratur in Eccleſia, vnũ corpus ſunt; ſicut enim illa caro, corpus Chriſti eſt, ita iſte panis tranſit in corpus Chriſti, nec ſunt duo corpora, ſed vnum corpus.*

PRIMASIVS floruit tempore V. Synodi, circa annum Domini DL. vt patet ex ipſa V. Synodo collat. 2. Scripſit antè in c. 10. epiſt. ad Heb. in hæc verba: *Eſt vnum corpus Chriſti cum illo, quod ſuſcepit de vtero virginali; non multa corpora, &c.* vbi contendit hoc intereſſe inter ſacrificia veteta, & ſacrificium Chriſtianorũ, quòd illa quotidie mutabãtur; nec enim idem agnus bis immolabatur, ſed hodie vnus, cras alius: at Chriſtiani in diuerſis altaribus, & temporibus, ſemper idem Chriſti corpus ſacrificant. Quod certò non poteſt intelligi de pane materiali: is enim quotidie mutatur; nec de pane vt ſignificat corpus Chriſti; nã hoc modo etiã Hebræi idem corpus ſemper immolaſſent, quippe qui omnibus ſuis victimis eundem Chriſtum repreſentabant: nec poteſt intelligi de corpore, vt eſt in cælo, & fide apprehenditur; nam Primaſius dicit immolari à ſacerdotibus in altari: cogimur ergo intelligere, ipſũ verum Chriſti corpus, quod vtique vnum eſt, verè in altari adeſſe, & ſub ſpecie panis, ac vini, à ſacerdotibus immolari. Ex quo teſtimonio apertiſſimo illud etiam colligitur, S. Auguſtinum nihil aliud ſenſiſſe, quàm Catholici ſentiunt. Fuit enim Primaſius Auguſtini doctrinæ addictiſſimus.

CAPVT XXXII.

Teſtimonia Patrum VII. ætatis S. Gregorij & Iſichij.

SANCTVS GREGORIVS, qui ad initium ſeptimi ſæculi, id eſt, anno DCI. Romæ ſedebat in cathedra Sancti Petri, ita loquitur hom. 22 in Euangelia: *Quid ſit ſanguis agni, non iam audiendo, ſed bibendo didiciſtis, qui ſanguis ſuper vtrumque poſtem ponitur, quando non ſolùm ore corporis ſed etiam ore cordis hauritur.* & lib. 4. Dialog. cap. 58. *Quis fidelium habere dubium poſſit, in ipſa immolationis hora ad ſacerdotis vocem cœlos aperiri, in illo Ieſu Chriſti myſterio Angelorum choros adeſſe, ſummis ima ſociari, terrena cœleſtibus iungi, vnum quid ex viſibilibus, atque inuiſibilibus fieri?* Hæc ille. Vbi ſatis apertè deſcripſit præſentiam veram, & realem corporis Chriſti cæleſtis, ſummi & inuiſibilis, in ſpecie panis terreni, imi, & viſibilis.

Idem quoque Gregorius inſigni miraculo probauit, verè panem in carnem Domini conuerti, vt teſtantur Ioannes Diaconus lib. 2. vitæ Sancti Gregorii, capit. 41. & Paulus Diaconus in vita eiuſdem Gregorii. Addit verò PAVLVS Diaconus patrato miraculo ita Gregorium fuiſſe loquutum ad mulierem, quæ de veritate corporis Domini in Euchariſtia dubitauerat: *Diſce veritati, vel modò etiam conteſtanti credere; Panis, quem ego dabo, caro mea eſt, & ſanguis meus verè eſt potus. Sed præſcius conditor noſtræ infirmitatis ex poteſtate, qua cuncta fecit ex nihilo, & corpus ſibi ex carne ſemper Virginis operante Spiritu ſancto fabricauit, panem & vinum aqua miſtum, manente propria ſpecie in carnem & ſanguinem ſuum, ad Catholicam precem ob reparationem noſtram Spiritus ſui ſanctificatione conuertit.* Hęc ille.

ISICHIVS Hieroſolymæ Presbyter, ac deinde Epiſcopus, Sancti Gregorij æqualis fuit: falluntur enim, qui eum Hieronymi, & Auguſtini temporibus floruiſſe dicunt. Nam Epiſcopus fuit Hieroſolymæ, vt gloſſa ordinaria in Leuit. teſtatur: nullus autem fuit Hieroſolymæ Epiſcopus, qui Iſichius diceretur, niſi ille ad quem ſcribit Sanctus Gregorius libro nono Regiſtri epiſtol. 40. Et præterea exponit hic auctor in comment. in Leuit. verſionem Hieronymi, tanquam communem, & receptam in Eccleſia, cùm ſatis conſtet eam non fuiſſe ita communiter receptam, niſi longo tempore poſt ipſius Hieronymi obitum.

Igitur Iſichius libro 2. in Leuitic. cap. 8. *Eſt*, inquit, *locus ſanctus altare: ibi enim ſanctus ſanctorum requieſcit*: & infrà, explicans ritum, quo igni tradebatur quidquid ex Agno Paſchali homines comedere non poterant, dicit eo ritu ſignificari, vt quod non poſſumus capere in myſterio Euchariſtiæ, id omnipotentiæ Dei relinquamus: *Ergo*, inquit, *ex hoc, quod agitur ſenſibiliter ſignificatio cuiuſdam intelligibilis rei eis, qui intendunt, prouenit; vt quando ad comeſtionem ſacrificij deficimus, & comedere illud integrè non poſſumus, mente forſan lacefcente, ſiue deficiente, vtrum ea quæ videntur, corpus oporteat intelligi Domini, in quod oculis nec Angeli poſſunt proſpicere, non relinqui, ſed etiam tradi ea igni oportet Spiritus, vt ea comedat, quæ nobis ſunt ex infirmitate inceſibilia. Quomodo autem comedat? cùm cogitauerimus virtuti Spiritus eſſe poſſibilia ea, quæ nobis impoſſibilia videntur.* Et lib. 6. capit. 22. *Per ignorantiam*, inquit, *percipit, qui virtutem eius & dignitatem ignorat, qui neſcit, quia corpus hoc eſt ſanguis eſt ſecundum veritatem.* Et infrà: *Sanctificationem*, inquit, *myſtici ſacrificij, & à ſenſibilibus ad intelligibilia tranſlationem ſiue commutationem, ei qui verus eſt ſacerdos, videlicet Chriſto oportet dari, id eſt ipſi de eis miraculum cedere, & imputare: quia per eius virtutem, & prolatum ab eo verbum, quæ videntur, tam ſanctificata ſunt, quàm cunctum carnis excedunt ſenſum.*

SED obiicit Petrus Martyr in lib. contra Gardinerum, obiecto 187. illa verba Iſichii ex lib. 2. in Leuitic. cap. 8. *Propterea carnes cum panibus comedi præcipiens,*

vt nos intelligeremus, illud ab eo mysterium dici, quod simul panis, & caro est. At hoc testimonium si quos hæreticorum iuuaret, Lutheranos iuuaret, qui in Sacramento verum panem, & verum Christi corpus agnoscunt, non autem Zuinglianos, & Caluinistas, qui tanto interuallo separant panem à corpore Christi, quanto summum cœlum abest ab ima terra. Sed nec Lutheranos iuuat, quia ibidem Isichius dicit, Eucharistiam esse panem, & carnem, quia corpus Christi quod in Eucharistia sumimus, est panis vitæ, qui de cœlo descendit.

Sed instat Petrus Martyr: *Sed per panem hoc loco intelligere debemus non panem triticeum, sed panem cœlestem, id est, carnem Christi; ergo cum Isichius ait, mysterium Eucharistiæ esse panem, & carnem, sensus erit, esse carnem, & carnem, quod sane perabsurdum videtur.*

Respondeo; Obiectionem istam non nobis, sed ipsi Isichio fieri debere. Ipse enim sententiam suam ita exposuit, vt per panem, non panem triticeum, sed panè cœlestem intelligendum diceret. Nulla autem est in eius verbis absurditas: id enim dicere voluit, Eucharistiam eiusmodi cibum esse, vt carnis, & panis appellationem mereatur ob varios suos effectus, quemadmodum etiam Dominus Ioannis sexto ait: *Panis, quem ego dabo, caro mea est.* Sed de his satis.

CAPVT XXXIII.

Testimonia Patrum VIII. ætatis Ioannis Damasceni, & Epiphanij, eius æqualis.

Ioannes Damascenvs tempore Leonis Iconomachi floruit circa annum Domini DCCXL. Scripsit verò de Eucharistia lib. 4. de fide, cap. 14. pro instituto suo plenissimè, & apertissimè. Nam cũ aliquot argumentis probasset, nihil esse Deo impossibile, ita subiungit: *Quemadmodum omnia, quæcunque fecit Deus, Spiritu sancto cooperante fecit: sic & nunc Spiritus sancti operatione hæc super naturam operatur, quæ non potest capere, nisi sola fides.* Et infrà: *Panis, vinumque, & aqua per inuocationem Spiritus sancti supernaturaliter transmutatur in corpus, & sanguinem Christi. & non sunt duo, sed vnum, & idem. Non est figura panis, & vinum corporis, & sanguinis Christi; absit enim hoc, sed est ipsum corpus Domini deificatum.*

Epiphanivs Damasceni æqualis, & doctissimus in disputatione cum Gregorio, quæ habetur in VII. Synodo act. 6. tom. 3. multis verbis probat, Eucharistiam non esse figuram corporis, & sanguinis sed ipsum verum corpus, & sanguinem Domini: *Nunquam inuenies*, inquit, *neque Dominum, neque Apostolos, neque Patres inuentum illud sacrificium, quod à sacerdote offertur, imaginem dixisse; verùm ipsum corpus, & ipsum sanguinem.*

CAP. XXXIV.

Testimonia Patrum IX. ætatis Theophylacti & Paschasii.

Theophylactvs post annum Domini DCCC. omniũ consensu floruit, ac de veritate corporis Domini Chrysostomum imitatus apertissimè, & copiosissimè scripsit. In cap. 26. Matth. *Porrò dicens, Hoc est corpus meum, ostendit quod ipsum corpus est panis, qui sanctificatur in altari, & non respondens figuræ. Non enim dixit; Hoc est figura, sed, Hoc est corpus, ineffabili enim operatione transformatur, etiamsi nobis videatur panis.* Vide etiam eundem in capite decimo quarto Marci, & in capite sexto Ioannis, & in capite decimo & vndecimo, prioris ad Corinth. in quo vltimo loco explicans illa verba: *Non dijudicans corpus Domini. Sic*, ait: *Si certiores essemus, quisnam, & quantus sit ille, qui nobis in conspectu adiacet, nulla fermè rei alterius ope indigeremus, sed solus ille, & continentiam nobis, & vigilantiam compararet.*

Sed inuenerunt in Theophylacto vnum verbum, quod pro se arriperent aduersarii. Nam in cap. decimo-quarto Marci, dicit Theophylactus panem transmutari in virtutem carnis Christi, ex quo exponi volunt, quod idem habet in capite vigesimo-sexto Mat. & in capite sexto Ioannis, panem transmutari in carnem Domini. Itaque sensum esse volunt omnium istorum locorum, panem per mutationem Sacramentalem fieri instrumentum diuinæ virtutis, quo nimirum animi nostri excitentur ad fidem. Ita Petrus Martyr disputat lib. contra Gardinerum, obiecto 13.

At nimia impudentia est de Theophylacti testimoniis disputare, cùm ipse in cap. sexto Ioannis diserte dicat, non esse panem post consecrationem, licet oculis videatur; & transformari ineffabili operatione (nulla autem ineffabilis operatio requiritur, vt sit instrumentum excitandæ fidei) & non esse figuram, sed ipsum corpus; & ita verti panem in carnem Christi per consecrationem, vt vertebatur olim per nutritionem, cum Dominus hic in terris viueret: & denique oportere in Eucharistia sumenda simpliciter credere, & non dicere, Quomodo potest id fieri? &c. Quod ergo Theophylactus dicit mutari substantiam panis in virtutem carnis Christi, significat mutari in essentiam carnis Christi; quæ vim habet nutriendi animos vt substantia panis vim habet nutriendi corpora: idẽ enim est, ac si dixisset, sub speciebus panis antea erat vis quædam nutriendi corpora, nimirum substantia panis, nunc est vis quædam nutriendi animos, nimirum substantia carnis Christi. Adde, quod si Theophylactus dicere voluisset panem fieri instrumentum diuinæ virtutis, non dixisset mutari in virtutem carnis Christi, sed in virtutem Spiritus sancti: nam Spiritus sanctus est (vt ibidem ait Petrus Martyr) qui in sacra functione vtitur Sacramento tanquam instrumento, immò nec dixisset, transelementari, sed fieri. quis enim tam absurdè loqueretur, vt si dicere vellet, calamum aptari oportere, vt fiat instrumentum scribæ diceret calamum transelementari in virtutem scriptoris?

Eodem secundo floruit Paschasivs Abbas Corbeiensis, qui librum accuratissimum scripsit de corpore Domini ducentis fermè annis, antequam Berengariana hæresis nasceretur. In eo sic ait capite primo: *Omnia quæcunque voluit Dominus fecit in cælo, & in terra, & quia voluit, licet figura panis, & vini hic sit, tamen omnino nihil aliud, quàm caro Christi, & sanguis post consecrationem credenda sunt.* & infrà prolixè id probat. Idem in epist. ad Frudegardum ex professo idem probat: & rursus in libello de institutione Sacramenti: *Nec*, inquit, *ita dixit cùm fregit, & dedit suis panem: Hæc est, vel in hoc mysterio est quædam virtus, vel figura corporis mei: sed ait non fictè, Hoc est corpus meum: & ideo, hoc est quod dixit, non quod quisque fingit.*

CAP. XXXV.

Teſtimonia Patrum X. ætatis Stephani Hæduenſis, & Fulberti Carnotenſis.

STEPHANVS Epiſcopus Heduenſis, qui floruit circa annum Domini C M. L. (vt Ioannes Garetius teſtatur) ſic ait in lib. de Sacramento altaris, cap. 15.) Exſtat hic libet tomo 4. Bibliothecæ ſanctorum Patrum) *Itaque fides noſtra eſt, & verè credendum eſt, quod ſacerdote proferente hæc verba, Hoc eſt corpus meum, iam non eſt panis terrenus, ſed ille panis, qui de cælo deſcendit, mediator Dei, & hominum Ieſus Chriſtus.*

FVLBERTVS Epiſcopus Carnotenſis vir ſanctiſſimus, & doctiſſimus floruit ad finem huius decimæ ætatis. Nam Adelmannus Epiſcopus Brixinenſis in epiſtola ad Berengarium indicat, ſe & Berengarium diſcipulos olim in adoleſcentia fuiſſe ſancti ſenis B. Fulberti, quem ſuum Socratem appellat. Si igitur Berengario adoleſcentulo Fulbertus ſenex erat, neceſſe eſt Fulbertum floruiſſe ante annum Domini M. Siquidem conſtat Berengarium circa annum Domini M. XL. cum ſua hæreſi apparere cœpiſſe.

Hic igitur ſanctiſſimus vir in epiſtola ad Adeodatum, quæ excudi ſolet cum libris Paſchalii, ſic loquitur: *Quia corpus ſuum, quod ſemel pro nobis offerebat in pretium paulò poſt à noſtris viſibus ſublaturus erat in cœlum: ne ſublati corporis fraudaremur præſentis munimine, corporis nihilominus, & ſanguinis ſui pignus ſalutare nobis reliquit, non inanis myſterij ſymbolum, ſed compaginante Spiritu ſancto corpus Chriſti verũ, quod quotidiana veneratione ſub viſibilis creaturæ forma inviſibiliter virtus ſecreta in ſacris ſolemnijs operatur.* Et infrà: *Dubitari nefas eſt, vt ad cuius nutum cuncta ſubito ex nihilo ſubſtiterunt: ſi pars potentiæ in ſpiritualibus Sacramẽtis terrena materies panis, & vini naturam, & meritum generis ſui tranſcendens, in Chriſti ſubſtantiam commutetur, cũ ipſe dicat: Hoc eſt corpus meũ: Hic eſt ſanguis meus.*

CAPVT XXXVI.

Teſtimonia Patrum XI. ætatis Anſelmi, & Oecumenij.

IAM verò ætate XI. exorta hæreſi Berengariana plurimi ex profeſſo ſcripſerunt de veritate corporis Domini in Euchariſtia, vt S. Anſelmus, Lanfrancus, Guitmundus, Adelmannus, Algerus, Hugo Lingonenſis, & alii, qui floruerunt ab anno M. ad MC. Eodem ſeculo ſcripſiſſe creditur Oecumenius Græcus. Satis verò hoc loco erit S. Anſelmi, qui ſanctitate, & eruditione præter cæteros claruit, & Oecumenij teſtimonia ponere.

Igitur Sanctus ANSELMVS in cap. 11. primæ ad Corinthios exponens illud: *Hoc eſt corpus meum. Manducate*, inquit, *quod tribuo, quia hoc eſt corpus meum. Senſibus quidem exterioribus videtur eſſe panis, ſed ſenſibus cognoſcite mentis, quia hoc eſt corpus meum, non aliud, ſed idem ſubſtantialiter, quod pro vobis redimendis tradetur ad mortem.*

OECVMENIVS in cap. 11. prioris ad Corinth. *Cùm ſæpe*, inquit, *corpus, & ſanguinem memoret: indicat, nequaquam exilem eſſe hominem, qui ſacrificatur, immò ipſum Dominum omnium creatorem.* Et infrà: *Si ſciremus quantus ſit, qui appoſitus eſt (in altari) nullo alio indigeremus, verum hoc ipſum ſobrios nos redderet.*

CAPVT XXXVII.

Teſtimonia Patrum XII. ætatis Euthymij, & S. Bernardi.

IN ætate XII. plurimi quoque de hac re apertiſſimè, & fuſiſſimè ſcripſerunt, vt Petrus Cluniacenſis, Petrus Lombardus, Hugo, & Richardus de S. Victore, Euthymius Zigabenus, S. Bernardus, & alii. Nobis autem ſatis erit duo teſtimonia ponere, vnum S. Bernardi pro Latinis, alterum Euthymii pro Græcis.

S. BERNARDVS in vita Sancti Malachiæ: *Fuit*, inquit, *quidam clericus, probabilis, vt fertur, vitæ, ſed fidei non ita: ſciolus in oculis ſuis præſumpſit dicere, in Euchariſtia eſſe tantummodo Sacramentum, & non rem Sacramenti, ideſt, ſolam ſanctificationem, & non corporis veritatem.* Hæc ille. Vbi ſubnectit inſigne miraculum; quo ille à B. Malachia tractus eſt, vel inuitus veritatem tandem amplecti & confiteri.

EVTHYMIVS in cap. 26. Matth. *Non dixit*, inquit, *Hæc ſunt ſigna corporis mei, & ſanguinis mei, ſed, Hæc ſunt corpus & ſanguis meus.* Et infrà: *Quemadmodum ſupernaturaliter aſſumptam carnẽ dei[illegible]ſit, ſi ita loqui licet; ita & hæc ineffabiliter tranſmutat in ipſum vinificum corpus ſuum.* Vide etiam Panopliam eiuſdem tituli 21. vbi ex Patribus Nyſſeno, & Damaſceno fusè probat, tranſmutationem panis in carnem Domini.

Audet tamen Petrus Martyr teſtimonia ex Bernardo proferre in lib. contra Gardinerum, obiect. 252. 253. & 254. Scribit enim Bernardus ſer. 33. in Cantic. *Habeo & ego Verbum ſed in carne: & mihi apponitur veritas, ſed in Sacramento. Angelus ex adipe frumenti ſaginatur, & nudo ſatiatur grano. Me oportet interim quodam Sacramẽti cortice eſſe contentum, carnis furfure, literæ palea, velamine fidei.* Et infrà: *At quantalibet ſanè abundantia pinguẽſcant iſta: non pari omnium iucunditate ſumitur cortex Sacramẽti, & adeps frumenti: fides & opes, memoria & præſentia, æternitas, & tempus: vultus, & ſpeculum: imago Dei, & forma ſerui.* Idem quoque Bernardus in ſerm. de cœna Domini, comparat Sacramenta annulo & baculo, quibus tanquam ſignis confertur dignitas aliqua, vel poſſeſſio.

Hæc illi proferunt, ex quibus nos multum omnino lucramur. Nam dubitari non poteſt de ſententia S. Bernardi, tum ex teſtimonio à nobis paulò antè citato, & ex aliis plurimis, quæ adferri poſſent tum quia conſtat eum fuiſſe coniunctiſſimum Romanæ Sedi: quæ multis Conciliis damnauerat hæreſim Berengarij, necnon amiciſſimum Hugoni de Sancto Victore, & Petro Cluniacenſi, qui ex profeſſo ſcripſerant de Sacramento contrà hæreſim paulò antè exortam; tum denique, quia Petrus Martyr in fine obiecti 252. dicit, Bernardum non rectè de hoc negotio ſenſiſſe, quòd illa tempora tenebris eſſent mirabiliter obfuſcata. Quæ cùm ita ſint, neceſſe eſt, verba eius, quæ ab aduerſariis citantur, catholicum ſenſum habere, quidquid tandem ſignificent.

Ex quo intelligimus, non deberi videri mirum, ſi antiquiores Patres, Ambroſius, Hieronymus, Auguſtinus, & alij, ante exortam hæreſim quædam ſcripſerint, quæ poſſent trahi in malam partem, cùm videamus Bernardũ poſt hæreſim exortam, & damnatam, quædam ſcribere, quæ ab aduerſariis ad ſuam hæreſim ſtabiliendam rapiuntur: quare oportet ex verbis apertis, & perſpicuis ſanctorum Patrum exponere ea, quæ videntur obſcura, & dubia in aliis Patribus, cùm conſtet eos omnes idem ſenſiſſe.

Vt igitur ad locum Bernardi ex Canticis reſpondeã,

confert Bernardus modum, quo Angeli fruuntur Verbo æterno in cœlo, cum eo, quo nos eodem fruimur in terris, ac dicit, Angelos esse longè feliciores, quòd illud aperte, & perspicuè videant: nos autem habeamus velatum, & occultatum in cortice Sacramentorũ, in furfure carnis, in palea literæ, in velamine fidei. quibus verbis non dicit nos habere solum corticem, furfurem, paleam, & velamen, sed habere ipsum etiam Verbum, sed occultatum in his quasi inuolucris: vnde nihil ista pugnant contra veritatem corporis Domini in Eucharistia.

Quod verò paulò infrà adiungit, Angelos habere præsentiam, nos memoriam; quòd maximè vrget Petrus Martyr, facillimè soluitur. Nam per præsentiam intelligit conspectum: id enim appellat præsens, quod cernitur, id absens, quod nõ cernitur. Id vero inde patet, quia non loquitur de præsentia carnis Domini, sed de præsentia Verbi æterni. Illud enim dicit esse Angelis præsens, quia facie ad faciem ab illis cernitur: nobis verò dicit esse absens, & in memoria, nõ in præsentia, quia non cernimus illud, vt est, sed tantùm cum eo cogitatione versamur; licet alioqui Verbum Dei, cum Deus sit, vbique sit. Neque est hic modus loquendi alienus a Scripturis: Scripturæ enim Deum vbique esse testantur, & hortantur tamen vt eum quæramus, dum inueniri potest. Si vbique est, certè præsens est; & tamen si quærendus est, aliquo modo absens est.

Eodem modo intelligimus quod ibidem Bernardus dicit, nos habere corticem, Angelos adipem: significat enim Angelos frui ipsa adipe, quia facie ad faciem intuentur Verbum, nos autem in conspectu non habere nisi corticem Sacramẽti. Nec enim videmus aliud, quàm species panis, & vini: sed tamen intra eum corticem, latere etiam adipem, suprà dixerat Bernardus. Denique id sufficere deberet, quod (vt antè dixi) non loquitur de carne Christi, de qua nostra quæstio est cum aduersariis, sed de præsentia, seu fruitione Verbi æterni.

In sermone autem de cœna Domini, non dicit Bernardus per Sacramentum Eucharistiæ dari carnem Christi tanquam per signum, vt datur dignitas aliqua per baculum, & annulum; sed dicit gratiam Dei dari per Sacramenta vt per signa: sic enim loquitur: *In hunc modum appropians passioni Dominus, de gratia sua curauit inuestire suos: vt inuisibilis gratia signo aliquo visibili præstaretur.* Hæc ille. Quomodo autem Sacramẽta nõ sint nuda signa, sed etiam causæ instrumentales gratiæ, explicuimus in disputatione de Sacramentis in genere, vbi etiam hunc locum sancti Bernardi tractauimus.

CAPVT XXXVIII.

Testimonia ætatum reliquarum.

IN ætate XIII. præter plurima testimonia insignium Theologorum Alexandrini Alensis, Alberti, S. Thomæ, S. Bonauenturæ, & aliorum, extat testimonium Concilij generalis LATERANENSIS sub Innocentio III. in ipso 1. cap. decretorum eius Concilij: vbi sic legimus: *Christi corpus & sanguis in Sacramento altaris, sub speciebus panis, & vini veraciter continetur, &c.*

In ætate XIV. præter plurima Doctorum testimonia, vt Scoti, Henrici, Durandi, & aliorum, extat decretum Concilii generalis Viennensis sub Clemente V. de festo corporis Domini, vbi expressa testimonia permulta leguntur de veritate corporis Domini in Eucharistia. Vide Clementinam vnicam de Reliq. & vener. Sanctor. Extat etiam decretum de adoratione huius Sacramenti contra errores Begardorum. Vide Clementinam, Ad nostrum, de hæret.

In ætate XV. extant testimonia duorũ generalium Conciliorum Constantiensis sess. 13. & Florẽtini, tum in decreto de vnione cum Græcis, tum in instructione Armenorum. Quo etiam tempore non solum multi Latinorum de hac re scripserunt, vt Thomas Vvaldens. Ioannes Gerson, & alii: sed etiam multi Græci scriptores, vt Samonas Episcopus Gazę, Nicolaus Methonensis, Nicolaus Gabasilas, Marcus Ephesius, & Bessarion Cardinalis, qui omnes diserte asserunt veram ac realem transmutationem panis in corpus Christi. Vide tomum IV. Bibliothecæ sanctorum Patrum.

In ætate denique XVI. extat testimonium Concilii generalis Tridentini sess. 13. Extat etiam Græcorum perspicuum testimonium, in censura, quam ante paucos annos ediderunt ad Confessionem Lutheranorum Nam c. 10. eius censurę disertis verbis affirmant panem per consecrationem verè conuerti in ipsum verũ Christi corpus. Habemus igitur continuationem catholicæ doctrinæ per omnes ætates Ecclesiæ, non solum in Occidente, sed etiam in Oriente.

CAPVT XXXIX.

Compendium argumentorum, quæ sumuntur ex Patribus.

SI QVIS velit ad classes reducere argumenta, omnia, ex quibus probamus, quid Patres locis iam antea à nobis citatis, de hoc Sacramento senserint, poterit ad sex classes omnia reuocare.

PRIMA erit ex modo loquendi Patrum de hoc Sacramento. Vtuntur enim veteres Patres vocabulis quibusdam, à quibus Sacramentarii nostri valde abhorrent: quod certè non facerent, si cum Patribus in sententia conuenirent. Nam Sacramentarii vix vnquam aliter Eucharistiam appellãt, quàm symbola corporis & sanguinis Domini. At veteres omnes passim appellant corpus & sanguinem Domini, quod non faciunt, cum de aliis signis loquuntur. Præterea vocant pretiosum corpus, tremenda mysteria, pignus salutis, precium nostrum. Vide Optatũ, Chrysostomum, Ephrem, Augustinum, & alios. Denique Damascenus, Theophylactus, Euthymius, Paschasius, & alii, disertis verbis dicunt non figuram esse, sed ipsum verum corpus.

SECVNDA erit ex comparatione huius Sacramenti cum aliis rebus: ac PRIMO cum Sacramentis Hebræorum. Patres enim palam affirmare non timent, differre hoc Sacramentum à Manna, agno Paschali, pane propositionis, & similibus rebus: vt veritatem a figuris, & corpus ab vmbra, & rem cœlestem, diuinam, & inconsumptibilem à re terrena, & inconsumptibili: vide Origenem, Cyprianum, Ambrosium, Hieronymũ, Chrysostomum, Augustinum, Cyrillum Alexandrinum. SECVNDO comparant cum mysterio Incarnationis, vt Iustinus, Ambrosius Chrysostomus, Theodoretus, Gelasius, Remigius, Damascenus. TERTIO comparat Chrysostomus Christũ, vt est in altari per Eucharistiam, cum eodem Christo in præsepi, & cum Christo in cœlo. QVARTO comparat Augustinus Christum in Eucharistia, cum Angelis apparentibus in forma corporali. QVINTO comparat Tertullianus, Cyprianus, Basilius, & alii, indignè tractantes Eucharistiam cum illis qui Christum occiderunt.

TERTIA classis sumitur ex mutatione panis; nam indicant Patres realem mutationem fieri multis modis. PRIMO, quia dicunt, non remanere panem post mutationem, vt Cyrillus Hierosolymitanus, Ambrosius Gaudentius, Chrysostomus, Gregorius Nyssenus, Emissenus. SECVNDO dicunt sensus falli in hac re: vt

iidem

iidem auctores, & præterea Hilarius, & Epiphanius. TERTIO dicunt, ſic mutari panem in carnem, vt mutabatur per nutritionem Chriſto comedente, vt Nyſſenus, Damaſcenus, Theophylactus. QVARTO comparant cum realibus mutationibus aquæ in vinũ, virgarum in ſerpentes, & ſimilibus. Vide Ambroſium, Cyrillum Hieroſolymitanum, Cyrillum Alexandrinum, Auguſtinum, Emiſſenum, Damaſcenum. QVINTO dicunt ad iſtam mutationem requiri omnipotentiam Dei, Iuſtinus, Irænæus, Cyprianus, Hilarius, Ambroſius, Nyſſenus, Gaudentius, Proclus, & alii.

QVARTA claſſis ſumitur ex myſterio altiſſimo, quod Patres in Euchariſtia agnoſcebant. Nam PRIMO dicebant, non poſſe intelligi ſine fide, vt Andreas Apoſtolus, Ephrem, Gaudentius, Auguſtinus, Damaſcenus. SECVNDO hortabantur ſæpè ad fidem certam, & ad non dubitandum de veritate huius myſterii; vt Hilarius, Cyrillus Hieroſolymitanus, Ambroſius, Nazianzenus, Epiphanius, Ephrem, Gaudentius, Chryſoſtomus, Emiſſenus, Cyrillus Alexandrinus. TERTIO dicebãt, miraculum eſſe ſuperans humanum captum; Ephrem, Chryſoſtomus, Auguſtinus, Gaudentius, Iſichius. QVARTO non loquebatur de eo coram ethnicis & catechumenis, niſi rectè, vt illis verbis, *Norunt fideles*. Vide Tertullianum, Origenem, Chryſoſtomum, Auguſtinum, Theodoretum. QVINTO interrogantes, Quomodo poteſt fieri? remittebant ad omnipotentiam; vt Cyrillus Alexandrinus, Euthymius, Theophylactus, & alii.

QVINTA claſſis ſumitur ex veneratione. Nam PRIMO adorabant Euchariſtiam. Vide Cyrillum Hieroſolymitanum, Ambroſium, Nazianzenum, Chryſoſtomum, Auguſtinum, Theodoretum. SECVNDO inuocabant, vel inuocandam dicebant. Vide Dionyſium Areopagitam, Origenem, Nazianzenum & Chryſoſtomum. TERTIO diligentiſſimè cauebant ne caderet in terram. Vide Pium Papam, Tertullianum Origenem, Cyrillum Hieroſolymitanum, Auguſtinum. QVARTO non permittebant videri ab infidelibus, vel catechumenis. Vide Baſilium & Auguſtinum. QVINTO, aſſerebant, Angelos aſtare prope altare dum peragitur ſacrificium. Ambroſius, Chryſoſtomus, Gregorius Papa: ex quibus Chryſoſtomus apertè dicit Angelos capite inclinato aſtare coram Euchariſtia.

SEXTA claſſis ſumitur ex effectu, quem tribuunt Euchariſtiæ. Nam PRIMO dicunt nobis per eam vniri Chriſtum corporaliter; Hilarius, Nyſſenus, Chryſoſtomus, Cyrillus Hieroſolymitanus, & Cyrillus Alexandrinus. SECVNDO dicunt noſtra corpora reſurrecturа, quia vniuntur cum Chriſti corpore; Concilium Nicænum, Irenæus, Hilarius, Ambroſius, Optatus, Nyſſenus, Gaudentius, Chryſoſtomus, Cyrillus. TERTIO dicit Chryſoſtomus, donare Chriſtum ſe nobis per Euchariſtiam, vt eum verè habeamus intra nos, quo modo cupiunt, & non poſſunt donare ſe homines iis, quos amant. QVARTO dicunt, Chryſoſtomus, & Cyrillus Alexandrinus, & non coniungi Chriſtum nobiſcum, non ſolùm per fidem, & charitatem, ſed etiam reipſa, cum eum in Euchariſtia percipimus. QVINTO dicunt, per huius Sacramenti perceptionem, nos fieri diuinæ conſortes naturæ, vt Cyrillus Hieroſolymitanus, & alij.

LIBER TERTIVS
DE VERITATE CORPORIS DOMINI IN EVCHARISTIA.

CAPVT PRIMVM.

Proponitur quæstio; An possit fieri, vt corpus Christi præsens constituatur in Eucharistia.

EX Verbo Dei, & veterum Patrum sententiis disputauimus hactenus cõtrouersiam de veritate corporis Domini in Sacramento altaris: nunc ad plenam quæstionis huius grauissimæ explicationem fingemus, non posse ex solo verbo Dei, aut Patrum sentẽtiis quidquã certi colligi (tametsi contrarium duobus superioribus libris apertissimè docuerimus) ac inuestigabimus ratione adiuta variis principiis fidei, quid tandem de hac re sentiendum sit homini sapienti, & pio. Secabitur autem quæstio tota in partes duas. PRIMVM enim quæremus, an potuerit Deus reipsa præsens exhibere corpus & sanguinem Domini in specie panis & vini. DEINDE an voluerit.

De PRIMA quæstione Ioannes Vviclefus apud Thomam Vvaldensem, to. 2. c. 72. & 73. & eius discipulus Ioa. Caluinus apertè negant id posse fieri. Nam etiamsi ad inuidiam dechinandam Caluinus sic loquitur lib. 4. Inst. c. 17. §. 24. *Non quæritur quid Deus potuerit, sed quid voluerit*, tamen paulò infrà sic ait: *Cur (inquiunt) non faciat Deus, vt caro eadem plura, diuersaq; occupet loca, vt nullo loco contineatur, vt modo, & specie careat? Insane, quid à Dei potentia postulas, vt carnem faciat simul esse, & non esse carnem?* Et infra §. 29. respondet ad argumenta, quibus Catholici probant fieri posse, vt vnum corpus sit in duobus locis, vel non occupet locum. Similia habet Petrus Martyr lib. contra Gardinerum, obiect. 10. 11. & 12. & 106. & Theodorus Beza in lib. de Cœna Domini contra Vvestphalum. Catholici contrà certò credunt, id fieri potuisse.

Tres autem sunt difficultates, in quibus ab aduersariis dissentimus. VNA, an possit vnum corpus poni simul in diuersis locis. ALTERA: an possit corpus alicubi esse non occupando locum; & hæ sunt nobis cùm solis Sacramentariis, non autem cum Lutheranis. TERTIA est etiam cùm Lutheranis de modo, quo corpus Domini incipiat esse in Eucharistia, vbi de transubstantiatione tractabitur.

Vt igitur quæstionem de potẽtia Dei in hoc mysterio contra Sacramentarios disputemus, & ordine rem totã explicemus. PRIMO inuestigabimus, quæ sit certa regula cognoscẽdi quid Deus possit. SECVNDO probabimus posse Deum facere, vt vnum corpus simul sit in diuersis locis. TERTIO soluemus obiectiones aduersariorum. QVARTO probabimus posse Deum facere, vt vnum corpus indiuisibiliter maneat, ita vt loco non repleat. QVINTO soluemus obiectiones.

CAPVT II.

Quæ sit regula cognoscendi quid Deus possit.

REGVLA cognoscendi quid Deus possit, vel sumi potest ab ipso Deo, de cuius potentia agitur, vel ab homine, qui eum cognoscere debet, vel à rebus ipsis, quæ per eam potentiam fiunt.

A Deo regulam quandam sumunt Ioannes Caluinus in Catechismo breui, vbi explicat primum articulum Symboli: & in Instit. cap. 6. §. 27. & Petrus Boquinus in lib. de cœna Domini propè finem, vbi de omnipotentia disputant. Dicunt ij homines potentiam Dei non esse separandam à voluntate, & operatione: id enim Deum posse facere, quod reipsa vult facere, & facit; nullam autem esse in Deo potentiã qua possit facere id, quod non decreuit facere.

Hæc regula falsa est, & inutilis. Falsa est, quia Scripturę apertissimè docent, Deum posse facere multa, quæ nũquam faciet. Matthæi tertio, & Lucæ tertio. *Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.* In quem locum Chrysostomus, Ambrosius, & Hieronymus, dicunt, posse Deum ex veris lapidibus homines formare quod tamen nunquam fecit, & probabile est nunquam facturum. Item Matthæi 26. *Possum rogare Patrem meũ, & exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones Angelorũ.* Et Marci 14. *Omnia tibi possibilia sunt; transfer calicẽ hũc à me.* Vbi satis apertè indicat Dominus potuisse reparari mundum sine morte sua; & potuisse impediri passionem suam per diuinam potentiam, & tamen scimus hoc non esse factum. Quod etiam notauit Gregorius Nazianzenus in epist. 1. ad Chelidonium: qui rursus lib. 4. de Theologia dicit, posse Deum facere, vt camelus transeat per foramen acus: & vt senex iterum redeat in vterum matris suæ, & renascatur, quę tamen nunquam fecit. Quare Augustinus in Enchiridio cap. 95. rectè scribit multa Deum posse, quæ non velit, nihil autem velit quod non possit: & lib. de spiritu & litera, cap. 1. docet, multa esse possibilia Deo, quæ nunquam fient, & ponit exemplum de camelo transeunte per foramẽ acus. Sed quamuis ista regula vera esset, est tamen inutilis, quia non magis notum est nobis, quid Deus velit facere, quam quid possit facere.

Si quis autem diceret, regulam cognoscendæ diuinę potentiæ esse eius voluntatem, vel intellectum, in hoc sensu: quod id omne possit Deus facere, quod potest

velle

velle facere, vel quod intelligit eſſe factibile; regulam veriſſimam daret, ſed inutilem. Veriſſimam quidem, quia in hoc differt Deus à creaturis, quod creaturæ multa poſſunt animo concipere, vt factibilia, & etiam velle facere, quæ tamen non poſſunt reipſa facere: at Deus quidquid poteſt velle, vel intelligere vt factibile, id totũ poteſt facere, & nihil poteſt facere, quod non poteſt velle, aut quod non intelligit eſſe factibile. Sed regula eſt inutilis, quia non minus obſcurum eſt nobis, quid Deus poſſit velle, aut intelligere, vt factibile, quam quid poſſit facere.

Ex parte hominis poſſet accipi hæc regula: Id omne poſſe Deum facere, quod poteſt homo concipere. Nã cùm obiectum mentis noſtræ, ſit ipſum ens, & verum in vniuerſum, id quod poteſt concipi, ſiue intelligi reuera exiſtere poterit; quod autem non poteſt concipi, nihil erit: proinde omnia poterit facere, qui poterit id totum quod homo poteſt concipere.

Sed hæc regula partim eſt vera partim falſa. Vera quidẽ eſt, quatenus affirmat poſſe Deum facere, quidquid poteſt homo intelligere eſſe factibile: at quatenus negat poſſe Deũ facere, quod homo nõ poteſt intelligere, fallax eſt, & cõtraria diuinis literis. Nam etiãſi totũ ens eſt ex ſe intelligibile, & id ſolũ, quod nõ eſt, non poteſt intelligi: tamen mens noſtra ob ſuam imbecillitatem, niſi diuinitus adiuuetur, ſæpe fallitur in rebus intelligendis, & multa putat non poſſe exiſtere, & proinde neceſſe intelligibilia, nec factibilia, quæ tamẽ intelligi, fieri, & exiſtere poſſunt. Hinc dicit Ioãn. *Maior eſt Deus corde noſtro*, 1. Ioã. 3. Et Apoſtolus Epheſ. 5. dicit, Deum operari ſuprà quam petimus, aut intelligimus. Et S. Auguſtinus, li. 21. de ciui. Dei, ca. 5. 6. & 7. oſtendit multa eſſe vera, quæ tamen homines intelligere non poſſunt. Et ſimiliter Hilarius, lib. 3. de Trinitate, & alii Patres: Et ſanè multa noſtræ fidei myſteria ethnici Philoſophi prorſus impoſſibilia eſſe iudicabant, quæ tamen fideles homines non minus, quàm illi periti naturalium ſcientiarum, veriſſima eſſe credunt. Et ſi poteſt vnus homo interdum ea facere, quæ alii homines non capiunt, & niſi facta viderent, crederent nullo modo fieri potuiſſe, qualia ſunt, quę de Archimede narrantur à Plutarcho in vita Marcelli: quãtò magis poterit Deus multa facere ſupra captũ omnium hominum? Atque hoc ipſum verbis fatentur etiam aduerſarii, vt Caluinus li. 4. Inſtit. c. 17. §. 10. & 24. & Petrus Boquinus in li. de cœna Domini, vbi myſterium Euchariſtiæ dicunt ſublimius eſſe, quàm vt à nobis plenè intelligi poſſit: tamen reipſa ſatis indicant ſe nihil velle credere, niſi quod capiũt, cùm paſſim aſſerant non poſſe fieri id quod orbis terrarum credit non modo fieri potuiſſe, ſed etiam factum eſſe; & myſterium quod ipſi dicunt, ſuperare humanum captum, nullam habeat difficultatem, vt ſuprà oſtendimus.

Reſtat igitur, vt regula ſumatur à rebus ipſis: poſſet autẽ dupliciter ſumi regula à rebus. Vno modo, ſi diceremus, Deum habere tantum actiuæ potentiæ, quãtum eſt paſſiuæ potentiæ in omnibus rebus, ſiue in tota natura. Et hoc modo Deum omnipotentẽ Philoſophi ethnici fortaſſe facerent; at Chriſtiani maiorem aliquam potentiam Deo tribuere debent, cùm fateãtur Deum ex nihilo mundũ procreaſſe: qui enim ex nihilo aliquid facit, nõ pendet à potentia paſſiua ſubiecti.

Alio igitur modo regula ſumetur à rebus, ſi dicamus Deum poſſe facere omnia, quæ vllo modo exiſtere poſſunt, iuxta illud verbum Angeli Gabrielis, Lucæ 1. *Non erit impoſſibile apud Deum omne verbum.* Et illud Saluatoris, Marci 14. *Omnia tibi poſſibilia ſunt.* Id autem omne exiſtere poteſt, quod in ſua ratione non dicit, non eſſe, ſed tantum eſſe. Et hoc eſt, quod ſcribit S. Thomas 1. par. quæſt. 24. artic 3. & omnes Theologi, A Deum dici omnipotentẽ, quia poteſt id omne quod non implicat contradictionem: quod enim implicat cõtradictionem, non eſt poſſibile vllo modo, quia ponit eſſe, & non eſſe ſimul, & proinde ſi illud fieret, fieret aliquod, cuius eſſe eſſet non eſſe. Solum autem non eſſe, non poteſt à Deo fieri, quia omne quod fit debet eſſe aliquo modo ſimile ei, a quo fit: Deo autem qui eſt ipſum eſſe, omne quod eſt, ſimile eſt, & ſolum non ens, non eſt ei vllo modo ſimile. Præterea facere quod non eſt, non eſt facere, ſed deficere, & proinde ad illud non potentia, ſed impotentia requiritur. Et hinc dicimus, Deum non poſſe mori, non poſſe peccare, non poſſe deficere, quia mors, peccatum, defectus formaliter, ſunt non entia, & illa poſſe non eſt potentię, ſed impotentiæ. Denique eſt primum principium in lumine naturæ; omne eſt, aut non eſt: quo ſublato tollitur omnis cognitio. Itaque etiã aduerſarij in hoc cõueniunt, id non poſſe fieri, quod implicat contradictionem. Et ſiquidem in particulari euidenter conſtaret, quæ ſit eſſentia vniuſcuiuſque rei, ſimul etiam cõſtaret quid implicet, & quid nõ implicet cõtradictionem; & quæſtio omnis finita eſſet: ſed quia id non ſatis conſtat, ideo laborandum eſt nobis, vt oſtendamus quod volumus. B

CAPVT III.

Poſſe vnum corpus ſimul eſſe in pluribus locis.

C Accedamvs nunc ad ſingula capita myſterii Euchariſtiæ, quę aduerſarii contendunt implicare contradictionem, atque ideo eſſe impoſſibilia. Ac vt incipiamus ab eo quod eſt omniũ difficillimum, probabimus non implicare contradictionem, & proinde poſſibile eſſe, vt vnum corpus ſit in pluribus locis.

Primvm argumentum ſumitur à Scriptura, quæ teſtatur Deo nihil eſſe impoſſibile, Matth. 19. *Apud Deum omnia poſſibilia ſunt.* Explicabũt aduerſarii, omnia præter ea, quæ implicant contradictionem, quale eſt, vnũ corpus eſſe in duobus locis. At refelli poteſt hæc explicatio multis modis, etiam ex eorum principiis.

Primo, principium eorum eſt, nihil eſſe credendum ſine verbo Dei. At verbum Dei nuſquam excipit à Dei omnipotentia, vnum corpus eſſe in duobus locis. Excipit quidem alicubi, mentiri Deum, Hebræo. 6. *Impoſſibile eſt mentiri Deum.* Et alibi: *Negare ſeipſum non poteſt.* 1. Timoth. 2. Ex quibus rectè colligitur, Deum illa tantum non poſſe, quæ facere, non eſt facere, ſed deficere. Sed vnum corpus in duobus locis eſſe non poteſt clarè ad iſta reduci; proinde excipi nõ debuit. D

Secvndo, principium eorum eſt, eam eſſe veram doctrinam, quę Deum exaltat, & hominem deprimit: & contra falſam eſſe, quæ hominem exaltat, & deprimit Deum. At qui dicit, inter ea, quæ poteſt Deus eſſe etiam, ponere vnum corpus in pluribus locis, hic Deum exaltat, & hominem deprimit, cùm fateatur plura poſſe facere, quàm nos intelligamus: qui autem id negat Deum deprimit, & hominem exaltat, cum dicat Deum non poſſe facere, quod homo non poteſt capere.

Tertio, illa implicant contradictionem, quæ pugnant cum eſſentia rei, ita vt dicatur res eſſe, & non eſſe. At eſſe in loco, non eſt de eſſentia corporis, ſed quid extrinſecum, & accidentarium: nam vltimũ cœlum eſt verum corpus, & non eſt in loco: ergo non repugnat eſſentiæ corporis eſſe in vno, vel pluribus locis, cum ſint omnia extrinſeca, & poſteriora ipſa corporis eſſentia.

SECVNDVM argumentum ducitur ab exemplo Scripturæ diuinæ. Christus cùm Apostolo Paulo apparuit, Act. 9. & 22. fuit simul in summo cœlo, & in terra, siue in aëre terræ vicino; igitur vnũ corpus in pluribus simul locis esse potest. Christum fuisse tunc in cœlo aduersarii nõ negant, & probari potest ex illo Act. 3. *Quem oportet cœlum suscipere vsque ad tempus restitutionis omniũ.*

Ad hoc argumentum duplex solutio dari potest. VNA, quòd Paulus non viderit reipsa Christum in propria persona, sed in specie aliqua sibi apparente, & audierit vocem non ex ipso Christi ore, sed vocem quãdam diuinitus factam, qualis fuit vox Dei Patris super ipsum Christum in Baptismo, & in monte Thabor. Ita videtur totum hunc locum intellexisse Caluinus in c. 9. Actorum.

ALTERA, quod Paulus viderit quidem, & audierit Christum, sed in cœlo existentem, ita vt diuina virtute factum fuerit, vt oculi & aures Pauli penetrarent cœlos. Et hoc modo respondit ad argumentũ propositum Caluinus l. 4. Instit. ca. 17. §. 29. Cui sanè commodum esset obiicere, quod ipse idem scribit lib. 3. Instit. ca. 20 § 24. vbi ridet Sanctorum inuocationem: *Quis*, inquit, *consque longas esse illis aures reuelauit, quæ ad voces nostras porrigantur? oculos etiam tam perspicaces, qui necessitatibus nostris aduigilent?* Hæc ille. Quid igitur, si illi obiiciamus non habuisse Paulum tam longas aures, nec oculos tam perspicaces, vt in cœlum vsque penetrarent, & ibi Christum viderent, & audirent? quid quæso, respondebit, nisi diuina virtute id fieri potuisse? At si diuina virtute fieri potest, vt oculi carnei, & aures carneę in cœlum penetrent: non poterit eadem virtute fieri, vt oculi, & aures spirituales animarum glorificatarum in terram vsque penetrent?

Sed his omissis probandum nobis est, à Paulo ipsum Christum verè, & propriè visum fuisse oculis corporalibus, idque in terra, non in cœlo. Ac PRIMVM quidem non modo certissimum, sed etiam euidentissimum est. Nàm Act. 9. cùm dicit Lucas de comitibus Pauli: *Viri autem illi, qui comitabantur cum constabant, stupefacti, vocem quidem audientes, neminem autem videntes.* Ponit antithesim inter Paulum, & comites eius, quasi dicat; Comites eius audiebant vocem loquentis, sed non videbant quis loqueretur. Paulus autem, & vocem audiebat, & videbat eum, qui loquebatur. Ibidem narrabat Barnabas Apostolus, quemadmodum Paulus vidisset Dominum. Et cap. 22. Ananias dicit ad Paulum de visione illa, quam habuerat in via: *Deus Patrum nostrorũ præordinauit te, vt cognosceres voluntatem eius, & videres iustum, & vocem audires ex ore eius.* Hæc ibi. Vidit igitur tunc Paulus Christum, & vocem audiuit non ex aliqua nube, aut Angelorum ministerio formatam in aëre, sed ex ore Christi. Et ca. 26. ipse Christus Paulo dicit: *Ad hoc apparui tibi, vt constituam te ministrum, & testem eorũ quæ vidisti.* Vbi facit illum Apostolum, & testem oculatum resurrectionis: nõ autem fuisset vetus testis, nisi ipsum corpus vidisset, quod resurrexerat, idque oculis corporalibus. PRÆTEREA, 1. Cor. 9. idem Paulus probaturus Apostolatum suum: *Nonne*, inquit, *Dominũ nostrũ vidi?* Et 1. Cor. 15. enumerans testes oculatos resurrectionis Christi, postea quã posuerat Petrum, Iacobum & alios, tandem ait: *Nouissimè tanquam abortiuo visus est & mihi*: quæ probatio nihil valeret, nisi vidisset ipse, vt alij viderant. Itaque dubitari non potest, quin verè oculis corporalibus corpus ipsum Christi viderit.

IAM verò quod Christum viderit, non in cœlo, sed in terra, vel in aëre propinquo terræ probatur; quia tãta lux eius, qui illi apparuerat, Paulum circumfulsit, vt eum planè excæcauerit, vt patet Act. 9. non autem lædere potuisset eius oculos lux illa corporis Domini, nisi propinqua fuisset. DEINDE lumen quoddã etiam comites eius viderunt, & sonum quoque vocis audierunt, Act. 9. & 22. quod est argumentum certissimũ, in terra vel in aere proximo Christum apparuisse, nec enim comites Pauli summũ cœlum oculis & auribus penetrare potuissent. AD HÆC licet comites Pauli audierint vocem, Act. 9. tamẽ nõ distinctè intellexerunt, quid Dominus dixerit, Act. 22. Quare propinquior Paulo Dominus fuit, quam aliis, & quasi in aurem ei loquutus est. Si autem de cœlo vox facta fuisset, omnes æquè audiuissent. PRÆTEREA illa interrogatio: *Quis es Domine?* & illa responsio: *Ego sum Iesus, quem tu persequeris*: apertè indicãt præsentiam Domini. Si enim vidisset Paulus Christũ in summo cœlo, vt eum vidit Stephanus, non dubitasset quisnam esset: sed quia repentè vidit coram se hominem quendã supra lucem solis rutilantem, ideo dixit: *Quis es Domine?* DENIQVE si solum in cœlo Paulus Christum vidisset, non fuisset idoneus testis resurrectionis: potuissent enim facilè homines calumniari eius testimonium, ac dicere eum deceptum fuisse, aut sola imaginatione vidisse.

Confirmatur argumentum ex aliis Christi apparitionibus. Nam IMPRIMIS Petro Apostolo Christum apparuisse in terra, & cum eo collocutũ testantur grauissimi auctores, vt Ambrosius in oratione contra Auxentiũ. Egesippus lib. 3. de excidio vrbis Hierosolym. cap. 2. Et Athanasius, licet paulò obscurius, in Apologia pro fuga sua. DEINDE Christum apparuisse S. Antonio, posteaquã a dæmonibus grauissimè cæsus fuerat, & ad Christi præsentiam Dæmones fugisse, & plagas Antonii repentè curatas, testatur Athanasius in vita eius. Sanctus Gregorius lib. 4. Dialogorum, ca. 16. affirmat ipsum Christũ verè apparuisse sanctæ Tharsillæ amitæ suæ paulo ante obitum; & realem, nõ imaginariam fuisse visionem probat ex immensa odoris fragrantia, quæ in cubiculo relicta est. Et ipsi Gregorio Dominũ humana specie verè apparuisse, testatur Ioannes Diaconus. lib. 2. vitæ ipsius, cap. 22. aliaque id genus multa ex probatis auctoribus adduci possent: quæ si quis velit omnia negare, meritò impudentiæ, ac temeritatis argui posset. Sed præter cæteras apparitiones legatur ea, quam fusè narrat S. Paulinus in epist. ad Machatium, quæ sola abundè sufficit testatissimum efficere id quod volumus. Hoc argumentum aduersus hæreticos huius temporis, qui contendunt, Christum non descensurum è cœlo, nec priuatim, nec publicè vsque ad diem iudicij, efficacissimum est: absolutè autem non concludit, quia non est improbabile Christum priuatim & ad breue tempus descendisse de cœlo post Ascensionem.

TERTIVM argumentum sumitur à testimoniis Patrum, qui rem vnam in pluribus simul locis, esse posse docent. Ac primum Chrysostomus lib. 3. de sacerd. (vt supra citauimus) disertis verbis affirmat, eũdem Christum eodem temporis articulo, & sursum in cælo, cum Patre sedere, & in terra omnium communicantium manibus pertractari: & non loqui eum de pertractatione solum in symbolo patet, quia tribuit id miraculo. Idem etiam Chrysostomus, & cum eo Primasius, & Anselmus, & commentarius Ambrosio adscriptus in cap. 10. ad Hebr. idem corpus Domini in multis altaribus simul offerri dicũt, nec loquũtur de signo corporis, sed de vero corpore (vt supra ostendi l. 2. ca. 31.) Item Cyrillus li. 12. in Ioannem. cap. 32. & Theophylactus, in caput 19. Ioãnis, disertis verbis docent, Christum per carnem suam in Eucharistia perceptam sanctificare animas, & corpora omnium communicantium in toto mundo, & esse in omnibus totum, & impartibilem. AVGVSTINVS libro de cura pro mortuis, cap. 16. proponit quæstionem, vtrum cùm in diuersis locis simul fiant miracula ad memorias alicuius

Martyris

Martyris, ſit ipſe Martyr præſens vno tempore tam multis locis, an iſta fiant miniſterio Angelorum: ac reſpondet, quæſtionem eſſe ſupra ingenij vires.

Ex quo intelligimus, non exiſtimaſſe Auguſtinum impoſſibile eſſe, vt vna res ſit in diuerſis locis; alioqui nō dubitaſſet, ſed apertè dixiſſet (vt Caluiniſtæ dicunt) implicare contradictionem, vt ſit vnum aliquid in diuerſis locis ſimul. Præterea c. 17. refert hiſtoriā quandam S. Ioannis Monachi, qui cùm ex monaſterio ſuo nō diſceſſiſſet, apparuit tamen adhuc viuens in ſomnis cuidā alteri lōgè poſito: ac deinde dicit dubium eſſe, an ſpiritus eius reuera fuiſſet in vtroq; loco, an id eſſet factū alio modo: *Si ipſe*, inquit, *interfuit ſomniantis, mirabili gratia vtique id potuit, nō natura, & Dei munere, nō propria facultate, &c.* Ac deniq; dicit ſe, ſi cum ſancto illo Monacho loqui potuiſſet, ab eo quæſiturum fuiſſe ſolutionem vtriuſque quęſtionis, & verbis eius creditурum.

Siqvis obiiciat, aliam eſſe rationem corporum, aliam ſpirituum: Auguſtinum autem ſpiritibus concedere, vt poſſint eſſe in pluribus locis ſimul, non corporibus: is facilè refelli poterit. Nā ratio, cur corpora non videantur poſſe eſſe in pluribus locis, non tā eſt moles, quàm vnitas. Non enim quæſtio eſt, an poſſit corpus occupare duo loca, nam corpus Chriſti non occupat niſi vnū locum ordinariè: in ſacramento enim nō eſt localiter, niſi ratione dimenſionum panis. Et licet etiam localiter arbitramur poſſe vnum corpus eſſe in pluribus locis, & id probant exempla allata in ſecundo argumento: tamen ad myſterium Euchariſtiæ defendendum, non requiritur, vt vnum corpus poſſit occupare ſeu replere plura loca, ſed ſatis eſt, ſi poſſit quocunque modo eſſe in pluribus locis.

Ideo autem non videtur poſſe eſſe, quia non poteſt diuelli à ſeipſo, & videtur neceſſariò debere diuelli, ac diſtrahi à ſe, ſi ponatur in variis locis. Quocirca Petrus Martyr cùm negat idem corpus poſſe eſſe in duobus locis, rationem reddit, quia gemmaretur. Porrò iſta repugnantia, quæ ſumitur ab vnitate rei non minus inuenitur in ſpiritu, quam in corpore, vtrūque enim eſt vnum, & a ſe diuidi nō poteſt, quare perinde eſt in hac quæſtione ſiue de corpore, ſiue de ſpiritu probetur.

Qvartvm argumentum ſumitur ab exēplis Dei, & animæ rationalis. Deus enim cum ſit res vna, & ſimpliciſſima, atque indiuiſibilis: tamen eſt ſimul in infinitis locis: eſt enim preſens totus Deus omnibus rebus creatis. Quod certè ſuperat captum hominum: nec.n. poſſumus cogitare rem vnam in diuerſis locis, niſi cogitemus: aut locа illa fieri vnum locum, aut rem vnam diuidi in plures. Vnde Avgvstinvs in epiſt. 3. ad Voluſianum de hac exiſtentia Dei in tot locis ſimul, ſic ait: *Miratur hoc mens humana, & quia non capit, fortaſſe nō credit.* Pari ratione anima rationalis tota eſt in qualibet parte corporis: alioqui enim ſi extenderetur ad extenſionē corporis, eſſet materialis, & a corpore pēderet, proinde non eſſet immortalis, quod cum fide catholica pugnat.

Ad hoc argumentum nihil reſponderi poteſt, niſi, Deum, & animam non eſſe in diuerſis locis, ſed in vno: replet enim Deus totū mundum, quaſi vnum locum, & anima totū corpus. Cuius rei ſignum eſt, quod ſi ſeparetur vnum mēbrum a corpore humano, in eo deſinit eſſe anima, quia membrum illud incipit eſſe corpus aliud per ſe exiſtēs. At nō magno negotio id refellitur. Nam etſi non poſſit naturaliter anima eſſe in mēbro abſciſſo, tamen nulla prorſus ratio fingi poteſt, cur non poſſit Deus in brachio abſciſſo cōſeruare animā, vt ante abſciſſionē erat. Deniq; poſſet Deus aliū mundum creare, qui iſtūqui nunc eſt, nulla ex parte contingeret, & in eo etiam eſſet Deus, ſicut in iſto, ac proinde eſſet in locis diſſitis, ac diſtantibus. Conſtat igitur nullam eſſe implicationem, vt res ſit in pluribus locis.

A

B

C

D

Qvintvm argumentum ſumitur à myſteriis noſtræ fidei, vel difficilioribus, vel æquè difficilibus, atque hoc eſt, de quo agimus. Primvm myſterium Trinitatis eſt, quod etiam Lutherani, & Caluiniſtæ admittunt, in quo vnam naturam in tribus perſonis reipſa veriſſimè diſtinctis credimus, quod ſanè mirabilius eſt, quā vt corpus vnum ſit in pluribus locis. Nam ſicut hic eſt realis diſtinctio locorū, ita ibi perſonarum: ſicut hic eſt vnitas corporis, ita ibi vnitas naturæ, ſed mirabilius eſt myſteriū Trinitatis, quia natura in Trinitate idētificatur realiter, & formaliter cū ſingulis perſonis, corpus autem non idētificatur vllo modo cum locis. Si ergo poteſt vna numero natura non diſtrahi a ſeipſa, licet identificetur cum perſonis realiter diſtinctis, cur non facilius poterit vnum corpus coniungi extrinſecus cū diſtinctis locis, & tamen non diſtrahi a ſeipſo?

Secvndvm eſt myſterium Incarnationis, in quo vnā hypoſtaſim in duabus naturis perfectis, & diſsimillimis confitemur. Et quia longè maior vnio eſt inter hypoſtaſim, & naturā, quàm inter locatum & locū, cùm illa intrinſeca & ſubſtātialis, hæc extrinſeca & accidentaria ſit: profectò rectè inſpicienti mirabilius videbitur vnam eſſe hypoſtaſim in duabus naturis, quā vnū corpus in duobus locis. Adde, quod illa hypoſtaſis identificatur prorſus realiter, & formaliter cum altera naturarum, id eſt, cum natura diuina, & tamen vnitur intimè cum natura humana, quæ realiter, & formaliter differt à natura diuina. Ex quo ſequitur, vt ſit planè incomprehenſibile, quomodo illa vnione, vel non confundantur naturæ, vel non diuidatur hypoſtaſis.

Tertivm eſt myſterium reſurrectionis mortuorum, quod vt ſemper Philoſophis impoſsibile viſum eſt, ita ſemper à fidelibus certa fide creditum eſt, & nūc etiam à Lutheranis, & Caluiniſtis creditur, ſi tamen creditur. Porrò in hoc myſterio id maximè difficile, & mirabile eſt, vt vnum & idem indiuiduum bis fiat. Si enim bis fit, quomodo non duplici actione? ſi duplici actione quomodo non ſunt duo? nam effectus per ſe ab actione dependet, vt eius terminus. Atque id maximè cernitur in accidentibus, quæ penitus perierunt, & tamen eadem numero reſtituuntur à Deo.

Qvartvm eſt creatio, & annihilatio, quę ab omnibus fidelibus diuinæ potētiæ cōceduntur, licet a Philoſophis rideantur, & contradictionem implicare credātur. Nā qui dicit ex nihilo aliquid fieri, quod eſt creari, vel ex aliquo nihil fieri, quod eſt annihilari, videtur dicere, nihil eſſe aliquid, vel aliquid eſſe nihil. Et ſanè ſuperat humanam cogitationem, quod aliqua res nūc exiſtat, quæ paulò ante nihil omnino erat. Quis enim concipiat, vnde venerit? vnde extracta ſit? vnde proceſſerit in lucē, ſi nuſquam latebat, niſi ipſum nuſquā aliquid ſit? Pari ratione quis intelligat ex aliquo nihil fieri niſi ipſū nihil ſit aliquid? Et tamen iſta credūt, aut credere ſe dicunt, qui nolunt credere ea, quæ ſunt faciliora: vt vnū corpus poſſe a Deo poni in pluribus locis.

Qvintvm myſteriū æternitas eſt. Difficilius. n. videtur, vt vnum inſtans durationis ſimul ſit in diuerſis temporibus, ſiue coexiſtat diuerſis temporibus, quam vt vnum corpus ſimul ſit in diuerſis locis. Tempora enim fluunt, & impoſsibile eſt ſimul manere præteritū & futurum; at loca ſimul permanent, licet diſtincta, & ſeparata ab inuicem. Iam æternitas eſt vnum inſtās durationis non fluens, & proinde coexiſtens toti tempori præterito, & futuro, & tamen nec ipſum inſtans diuiditur, nec tempora confunduntur, quod ſuperat planè humanum captum.

Sextvm argumentum ſumitur à ſimili. Nam poteſt vnus locus capere duo corpora ſibi adæquata ſimul, & tamen, neque locus ille diuiditur in duo loca; neque corpora illa cōfunduntur in vnū corpus: ergo poterit

etiam vnum corpus replere duo loca, etiamsi nec ipsum corpus diuidatur in duo corpora, nec loca illa conueniant in vnum locum.

Consequentia videtur optima, quia ita se habet locatum ad locum, sicut locus ad locatum. Antecedens verò certum est exemplis diuinæ Scripturæ de egressu corporis Christi ex clauso sepulchro, & aliis, quæ in sequenti difficultate tractabuntur.

Quidam tamen Catholici, atque in eis S. Thomas in 4. d. 44. quæst. 2. art. 2. q. 3. existimant non posse vnum corpus esse in duobus locis localiter, sed tantùm Sacramentaliter, & ideo negant consequentiam argumenti adducti. Et rationem hanc reddunt, quia vnum est illud, quod est indiuisum in se, & diuisum à quocunque alio: ex quibus conditionibus, prior, nimirum indiuisum esse in se, essentialis est, & inseparabilis: posterior autem non, nimirum diuisum esse à quocunque alio, accidentaria est, & separabilis. Cum autem duo corpora sunt in vno loco, tollitur tantum posterior conditio vnitatis, ac proinde non destruitur vnitatis essentia: cùm verò vnum corpus ponitur in diuersis locis, tollitur prior conditio, ac destruitur tota essentia vnitatis.

Sed hæc ratio, pace tanti Doctoris, non videtur solida. Nam duplex est indiuisio in se, & diuisio ab aliis. VNA respectu loci, quæ extrinseca est, & planè accidentaria. ALTERA respectu rei ipsius, quæ intrinseca est, & vel est de essentia, vel certè proprietas quædam vnitatis. Iam igitur, quando duo corpora sunt in vno loco, non tollitur indiuisio à se, nec diuisio ab aliis intrinseca, sed extrinseca solùm, quæ est respectu loci. Nã licet se penetrent duo corpora, sunt tamen duo diuersa, & distincta, quoad omnia principia essentialia, immò etiam, quoad accidentalia, excepto situ. Sic etiam, cùm vnum corpus est in diuersis locis, non tollitur indiuisio intrinseca, sed solùm extrinseca respectu loci: nam non diuiduntur principia intrinseca, quæ corpus constituunt, sed solùm diuiduntur situs, siue vbi illius corporis.

Adde, quod si non posset esse vnum corpus localiter in duobus locis, quia diuideretur à seipso: profectò nec esse posset Sacramentaliter, eadem ratione. Licet enim esse alicubi Sacramentaliter, non dicat esse per loci occupationem; tamen dicit esse per realem, & veram præsentiam in pluribus hostiis, siue altaribus, quæ realis præsentia in tot altaribus, & non in locis intermediis, non minus tollere videretur indiuisionem rei, quam repletio plurium locorum. Sed iam ad solutionem obiectionum veniamus.

CAPVT IV.

Soluuntur obiectiones, quibus aduersarij probare conantur implicare contradictionem, vt vnum corpus sit in pluribus locis.

ADVERSARII multa argumenta proponunt, ac PRIMVM ex Scriptura, & Patribus duo argumenta proferunt. PRIMO, Caluinus in vlt. admonit. ad Vuestphalum, vrget illam consequentiam Angeli Matth. vlt. *Non est hic, surrexit enim*; quæ consequentia infirma esset, si posset idem corpus esse in pluribus locis: posset enim discedere, & remanere.

SECVNDO, proferunt ea loca, vbi Deo tanquam proprium tribuitur, vt non circumscribatur loco, sed vbique sit: *Cælum, & terram ego impleo*, Hier. 23. ET confirmant ex Patribus, qui probant Spiritum sanctum esse Deum, quia vbique est, iuxta illud Psal. 138. *Quo ibo à Spiritu tuo?* Vide Ambrosium 1. lib. de Spiritu sancto, cap. 7. Hieronymum, & Cassiodorum in Psalmum citatum. Augustinum 3. l. contra Maximinum, c. 21. A Basilium lib. de Spiritu sancto, c. 22. Didimum lib. 1. de Spiritu sancto, Cyrillum l. 7. Dialog. de Trin. At si corpus Christi posset esse in multis locis, eadem ratione posset esse in omnibus, & tamen non esset Deus: ergo ratio Patrum nihil concluderet. PRÆTEREA Patres qui scripserunt contra Eutychetem, probant humanam Christi naturam non esse confusam cum diuina, quia diuina est vbique, humana autem etiam post resurrectionem certo loco circumscribitur. Vide Theodoretum Dialog. 2. & 3. Vigilium l. 1. & 4. contra Eutychetem, & Fulgentium lib. 2. ad Trasymundum, cap. 17.

ADDIT Vviclef apud Vvaldensem to. 2. ca. 72. alium locum ex Augustino in epist. 3. ad Volusianum, vbi Augustinus dicit nullum corpus posse esse vbiq; totum. Posset DENIQVE addi alius locus ex l. 20. contra Faustum cap. 11. vbi sic loquitur AVGVSTINVS de Christo secundum præsentiam corporalem: *Simul & in sole, & luna, & in cruce esse non posset.*

RESPONDEO ad locum Scripturæ: *Non est hic, surrexit enim*, duobus modis. PRIMO, consequentia illa Angeli optima est, sed si applicetur (vt applicanda est) ad mentem illarum sanctarum mulierum, cũ quibus Angelus loquebatur: illæ enim quærebãt corpus Domini mortuum in sepulchro, vt illud vngerent. Quare cùm Angelus ait, *Non est hic*, sensus est: Non iacet mortuus in sepulchro, vt vos creditis. Et id probat, cũ addit: *Surrexit enim*, nec enim poterat mortuus iacere si resurrexerat.

SECVNDO, consequentia illa optima est etiã absolutè, sed moraliter loquẽdo, vt Angelus loquebatur, nõ metaphysicè. Nã moraliter loquẽdo, qui resurgit a morte non remanet in sepulchro, sed egreditur: sepulchrum enim est locus mortuorum, non viuentium: tamẽ fieri etiam potest, vt aliquis viuẽs in sepulchro iaceat, si velit. Itaq; moraliter verissimè dixit Angelus: *Non est hic, surrexit enim*; quanquã absolutè potuisset ibi esse Christus, licet surrexisset. Simile est si quis dicat: Talis homo non sedet ad mensam, cœnatus enim est.

Ad alias Scripturas, & testimonia Patrum dico duas esse differentias inter Deũ, & corpus Christi, quod pertinet ad existentiam in loco. PRIMA est, quod Deus reipsa, ac de facto est vbique, corpus Christi, reipsa, ac de facto non est vbique, neque vnquam erit, sed vno in loco est localiter, nimirum in cœlo, in multis Sacramentaliter; in multis aliis nullo modo. Et hoc sufficit ad saluanda argumenta Patrum de Spiritus sancti diuinitate, & de differentia naturarum in Christo. Nam si solus Deus de facto est vbiq;, certè Spiritus sanctus conuincitur Deus esse, quia est vbique, & Christi humanitas conuincitur non esse confusa cum diuinitate, quia non est vbique. SECVNDA differentia est, quòd diuinitas non solùm est vbique, sed etiam non potest constringi ad vnum locum, immò non potest non esse vbiq;, cùm sit intrinsecè, & essentialiter immensa. At Christi corpus licet possit esse, & sit per Dei potẽtiam in multis locis, tamen potest etiam redigi ad vnũ solum locum, quemadmodum ante Sacramẽti institutionem in vno solo loco erat, & post mundi cõsummationem in vno solo loco erit. Et hinc habemus argumentum propositum optimè concludere contra Vbiquistas, sed nihil cõtra Catholicos. Nam Vbiquistæ docent, Christi corpus per vnionem ad verbum semper reipsa, & de facto esse vbique, nec posse redigi ad vnum locum. Et hoc est, quod ex professo oppugnant, Theodoretus, Vigilius, & alij, qui scribunt contra Eutychetem.

Ad locum autem ex epistola ad Volusianum, respõdeo, loqui Augustinum de corpore existẽte in loco naturaliter, id est, secundum modũ naturæ suæ conuenientem. Omne enim corpus quantum est, & quia quantum etiam extensum est, ita vt maior pars, maiorem locum, & minor minorem occupet, & implicat planè

contradi-

contradictionem, vt corpus extẽsum maneat, & tamẽ sit totũ inqualibet parte. Eodem modo in lib. 20. contra Faustum, loquitur Augustinus de corpore Christi: Manichæi enim non arbitrabantur Christum esse vnũ hominem, sed lucem quandam expansam per solem, lunam, & omnia alia loca, vt ibidem Augustinus testatur, illum autem, qui in forma humana crucifixus fuit à Pilato dicebant phantasma fuisse, nõ verum hominẽ. Quare Augustinus vtitur hoc dilemmate: Si Christus est Spiritus seu phãtasma, crucifigi non potuit: si autem est corpus expansum per solem, lunam, & alia loca nõ potuit totus simul esse in sole, & in luna, & in cruce, quia corpus expansum per tot loca non potest totum esse in singulis locis. Quòd si Augustinus loqueretur de corpore Christi, vt est reuera, & non secundùm sententiam Manichæorum; respondere possemus, eum loqui de corpore, secundùm ordinarium cursum naturæ, & non secundum id, quod potest in illo facere omnipotentia Creatoris. Nam ibidem dicit, spiritũ nullo modo pati posse in cruce; quod necessariò intelligi debet, secundum ordinarium cursum naturæ, alioqui Augustinus pugnaret secum, quippe, qui lib. 21. de ciuitate Dei, c. 10. scribit, spiritum pati posse ab igne corporeo per diuinam potentiam. Et certè si potest alligari spiritus igni corporeo, vt ab eo recipiat pœnam mitis, sed veris modis, vt Augustinus loquitur, cur non posset alligari cruci, & ab ea pœnam recipere mitis, sed veris modis? sed de hoc argumento satis.

Secvndo, adferunt etiam Philosophicas rationes. Ac Primvm Ioannes Vuiclefus illo argumento vtebatur; Non potest aliquid simul esse in duobus temporibus; ergo nec in duobus locis.

Secvndo Caluinus, & Petrus Martyr argumentantur ab vnitate rei; Si vnum corpus sit in diuersis locis simul, erit vnum & multa. Nam non continuatur corpus vt est in altari cum eodem, vt est in cœlo, ergo diuisum est; ergo non vnum, & tamen ponitur esse vnũ, ergo vnum, & non vnum.

Confirmatur Primo, quia si ponatur corpus vnum in pluribus locis erit in loco, & non in loco; nam erit in loco, immò in locis, vt ipsi ponimus, & tamen non erit in loco: quia omne quod est in loco, aut circumscribitur loco, saltem ita continetur, vt non sit alibi, quod Theologi vocant esse in loco, definitiuè. At corpus Christi non ita est in cœlo, aut in altari aliquo, vt non sit etiam alibi; non igitur est in loco.

Secvndo, quod incipit esse alicubi, vbi antea non erat, aut venit eò per motum localem, aut ibi generatum est. Sed Corpus Christi non venit de cœlo ad altare per motum localem: quia quod mouetur localiter, deserit vnum locum, vt acquirat alium: Christus autẽ nunquam deserit cœlum, neque generatur in altari; non enim potest id, quod est, fieri: non ergo potest fieri, vt sit Christus simul in cœlo, & in altari.

Tertio, sequuntur multæ contradictiones, si idem corpus sit in pluribus locis. Nam poterit esse sursum & deorsum, proinde remotum, & non remotum ab eodem loco: item moueri, & quiescere, accedere ad vnũ locum, & simul ab eo recedere: item poterit vno in loco summè calefieri, in altero summe frigefieri: vel etiam vno in loco vulnerari, & occidi, in altero benè valere: quæ sunt apertissimè repugnantia.

Respondeo, de his argumentis rectissimè dici potest, quod ait Avgvstinvs li. 22. de Ciu. Dei, c. 11. *Ecce qualibus argumentis omnipotentiæ Dei humana contradicit infirmitas, quam possidet vanitas.* Nam quod vna res non possit esse in duobus temporibus, non nascitur ex ipsa re, sed ex temporibus quæ non possunt esse simul, cum semper fluant: vnde non est simile in locis, quæ permanent. Ad illud autem de vnitate, iam antea responsum est, vnitatem essentialem rei non pendere ab vnitate loci, cùm prius sit rem esse vnam, quam esse in vno loco, sed pendere ab internis suis principiis. Itaq; imaginatio quidem non potest concipere vnũ corpus in diuersis locis, sed ratio tamen iudicare potest, si sana sit, falli imaginationem, sicut fallitur, dum Deum, vel animam non potest cogitare in diuersis locis, vel duo corpora in vno loco.

Ad illud de continuatione dico, corpus Christi, vt est in altari, non continuari cum corpore, vt est in cœlo, nec tamen esse discontinuum, vel diuisum ab illo. Nam continuari & diuidi, est eorum, quæ multa sunt, siue sint tota quædam, siue partes eiusdem. Corpus autem, vt in cœlo, & in altari, non sunt duo tota, nec partes eiusdem, sed idem omnino totum.

At, inquies, *intercedunt multa corpora inter corpus Christi, vt in cœlo, & vt in altari est: ergo discontinuum, & diuisum est à seipso.* Respondeo; hoc argumento rectè probari, loca ipsa esse discontinua, nimirum cœlum, & terram, & per hoc etiam corpus Christi diuisum esse à se respectu loci, sed non respectu propriæ substantiæ, siue quantitatis, vt supra dictum est.

Ad Primam confirmationem responderet S. Thomas Corpus Christi esse in cœlo circumscriptiuè, in Sacramento autem non esse in loco, nec circumscriptiuè nec definitiuè, secundùm se tamen ratione dimensionum panis, esse circumscriptiuè in omnibus locis, vbi sunt hostiæ consecratæ.

At quia nos existimamus, posse corpus Christi esse in pluribus locis etiã localiter, & visibiliter, ideo dicimus corpus idem posse esse circumscriptiuè, & etiam definitiuè in pluribus locis. Nam vt corpus sit circumscriptiuè in aliquo loco, tantum requiritur, vt cõmensuretur illi loco, ita vt termini loci & locati sint simul: non autem requiritur, vt non sit alibi, tanquam in alio loco, & hoc seruatur in præsenti. Nam corpus Christi in cœlo commensuratur loco suo, quem ibi habet, & quando simul erat in terra cum videlicet apparuit Paulo, cõmensurabatur loco suo, quem in terra, vel in aëre habebat. Itaque in vtroque erat circumscriptiuè.

Dices, si corpus aliquod commensuretur loco trium cubitorũ, & ponatur in duobus, vel tribus locis æqualibus, nonne occupabit spacium sex; vel nouem cubitorum? Quomodo ergo commensuratur, & circumscribitur loco trium cubitorum?

Respondeo; dupliciter potest intelligi, vt corpus triũ cubitorum occupet spacium nouem cubitorum. Vno modo, quia magnitudo talis corporis commensuretur tali loco & hoc modo fieri non potest, vt corpus trium cubitorum occupet spacium nouem cubitorum.

Altero modo, vt magnitudo talis corporis non cõmensuretur, nisi loco trium cubitorum, tamen eadem magnitudo, bis aut ter ponatur in loco: & hoc fieri posse contendimus. Idẽ dici potest de modo existendi definitiuè. Nã, vt aliquid sit definitiuè, in loco, satis est si definiatur certo quodã spacio, ita vt in toto illo sit, & non in maiori: siue sit in alio loco etiam definitiuè, siue nõ: & hoc modo corpus Domini in qualibet hostia potest dici esse definitiuè, quia est in tanto spacio, quantũ occupat hostia consecrata, & nõ in maiori. Quod si quis contendat esse in loco tam circumscriptiuè, quam definitiuè, id requirere, vt res nullo modo sit alibi: dicere possumus dari tertium modum existendi in loco nimirum per solam præsentiam, quomodo Deus est in loco: & hoc modo esse in loco ea corpora, quæ per diuinam potentiam simul sunt in variis locis.

Ad Secvndam confirmationẽ dico, Domini corpus incipere esse in altari, vbi antea non erat: non per generationem, nec per motum localem, sed per conuersionem panis in ipsum. Nec desunt exempla similia.

Digitized by Google

Nam cùm homo per nutritionem augetur, anima rationalis incipit esse in materia illa addita, vbi antea nō erat, & tamen non producitur anima noua, nec mouetur localiter, sed solùm incipit informare materiam sibi adiunctā, quam nō informabat. Et cōtra cùm membrum aliquod abscinditur, anima desinit ibi esse, & tamen nec perit, nec recedit localiter: sic etiā Deus cùm aliquid in mundo nascitur, incipit in ea re esse, & cùm illud perit desinit ibi esse, & tamen nec generatur aut corrumpitur Deus, nec localiter accedit, aut recedit.

Ad Tertiam confirmationem variè Theologi respondent. Alij enim existimant expositione vnius corporis in diuersis locis, multiplicari respectus, non autē absoluta: Vt verbi gratia, dicunt idem corpus in cœlo & in terra existens, habiturum varias relationes, ita vt dicatur esse propinquum terræ, vt est hic, quam relationem non habebit, vt est in cœlo, & contra. At si hic calefiat, etiam ibi erit calidum, &c. Alij putant etiam absoluta multiplicari, & eousque progrediuntur, vt dicant posse eundem hominem vno in loco ebrium esse, in alio sitire; immò in vno mori, in altero viuere.

Sed media via tutissima esse videtur; pro qua intelligenda, Notandvm est, vnum corpus in pluribus locis positum, habere vnum esse substantiale, sed multa esse localia. Ex quo fit, vt illa omnia multiplicari debeant quæ consequuntur esse locale: illa autem nō multiplicentur, quæ aliunde proueniunt, quam ex esse locali.

Ac Primvm relationes ad loca necessariò multiplicabuntur: quia cùm sit corpus verè in pluribus locis, & relatio terminetur ad ipsa loca, quæ plura sunt: non potest ipsa relatio non multiplicari. Itaque erit idem corpus sursum & deorsum: remotum, & propinquum, poterit moueri ad locum, & quiescere in alio loco. Neque absurdum est in eodem subiecto esse contrarias relationes, cùm insint in eo subiecto per diuersa fundamenta, aut diuersas fundandi rationes. Nec tamen implicatur hic vlla contradictio.

Nam etsi possit dici propinquum, & remotū, & etiā remotum, & non remotum: sed sub diuersa ratione, vt nimirum est in diuersis locis: illa enim dicuntur cōtradicentia, quæ conueniunt vni respectu eiusdem eodē tēpore, loco, modo, &c. Ac ne mirum id esse videatur, exemplum adferre possumus animæ humanæ, quæ cùm in toto corpore, & in quolibet membro si tota certè vt est in capite, est remota à terra, vt est in pedibus, nō est remota: & si quis vnā manum moueat, altera quiescente: nonne etiam anima simul mouebitur, & quiescet? Hæc igitur de relationibus ita se habent.

Idem porrò iudicium esse videtur de actionibus quę terminantur ad loca, vt si verbi gratia, vna facula ponatur in multis locis, omnia illa simul illustrabit, & si applicentur in omnibus locis combustibilia, omnia conburet. Itaque posset fieri per diuinam potētiam, vt vna facula totum mundum illustraret, si poneretur in pluribus locis. Nam causa cur vna facula posita in vno loco non illuminet ea, quæ procul absunt, est, quia illa non sunt intra sphæram actiuitatis illius faculæ.

At si facula ponatur in pluribus locis, iam erunt illa omnia intra sphæram actiuitatis eius, nec propterea tamen sequetur, faculam illam esse soli æqualem aut agere vltra suam virtutem: nam ipsa sua virtute nō illuminat, nisi modicum sibi proportionatum, sol autem sua virtute illuminat totum orbem: sed expositione in multis locis id illi faculæ accedit, vt multas habeat sphæras actiuitatis, omnes tamen exiguas, & sibi proportionatas. Et simile est omnino de corpore triū cubitorum quod (vt suprà diximus) occupare potest spacium sex, & nouem cubitorum, non vnica extensione sua, sed quia sæpius illa extensio ponitur in loco. Atque hæc dicta sint de actionibus corporis locati, quæ recipiuntur in ipsis locis, vel aliis extrinsecis corporibus.

Contrarivm porrò iudicium esse debet de his, quę recipiuntur in corpore locato: quæ enim recipiuntur in corpore, siue sint actiones, siue qualitates, siue quæcumque alia: non multiplicantur, quia corpus vnū est non multa. Itaque si corpus vno in loco calefiat, etiam in alio erit caliduin, & si vno in loco fit prope ignem in altero prope glaciem, nec summè calefiet, nec summè frigefiet, sed eodem modo alterabitur atque alteraretur, si in eodem loco applicarentur ei contraria illa agentia, & si vno in loco vulneretur, aut occidatur: in altero etiam vulneratum apparebit, & morietur: & si vno in loco comedat, in altero non esuriet, etiāsi non comedet, quia idem est corpus. Sed de his satis multa dicta sunt.

CAPVT V.

Proponitur, & explicatur SECVNDA *difficultas, quę in eo posita est, quòd corpus non occupet locum.*

Antequam ad probationem Secvndi pronunciati veniamus, duo sunt obseruanda Primvm est, duas opiniones particulares falsas, & erroneas excogitatas fuisse in Scholis, ob huius mysterij magnitudinē, quæ etiā nōnullam occasionem dederūt hæreticis huius tēporis, argumēta subtiliora cōtra veritatem fidei obiiciendi. Vna fuit Durandi in 4. dist. quæst. 2. qui probabile esse putauit in Eucharistia substātiam corporis Christi esse absque magnitudinē, & argumēta fecit ad hoc probandum, quæ nunc etiam à Sacramentariis fiunt, vt quod de essentia magnitudinis sit occupare locum, & alia, quæ postea adferemus. Altera sententia veterum quorundam, quem sine nomine refert, & refellit Alb. in 4. dist. 13. art. 10. & quam postea sequutus videtur Okam in 4. q. 4. qui dicunt esse quidem in Eucharistia magnitudinem corporis Christi quam ipsi à substantia distingui reipsa non putant, sed addūt ita penetrari singulas partes cum omnibus aliis, vt nulla figura sit in corpore Christi, nec distinctio, & ordo partium corporis.

At sententia communis Scholarum, & Ecclesiæ est, in Eucharistia totum Christum existere cum magnitudine, & omnibus accidentibus, excepta relatione ad locum cœlestem, quam habet, vt est in cœlo, & his quæ ad existentiam in eo loco consequuntur: & contra in cœlo totum Christum existere cum magnitudine, & omnibus, accidētibus, excepta relatione ad species panis, quam habet, vt est in Eucharistia: & præterea corporis Christi partes, & membra non se penetrare, sed ita distincta esse, & disposita inter se, vt figuram & ordinem habeant corpori humano conuenientem. Ita docent Albertus, S. Thomas, Bonauentura, Richardus, Scotus, & alij in 4. dist. 10. vel 13. & Alexan. 4. par. summæ quæst. 10. myst. 7. art. 3. & alij. Et hanc esse doctrinam Ecclesiæ dubitari non potest. Nam Ecclesia vniuersa, vt patet ex Concil. Trid. sess. 13. can. 1. non solum corpus, & sanguinem, sed etiam animam, & diuinitatem, atque adeo totum Christum in Eucharistia esse docet. Certum autem est animam, & Diuinitatem non esse in Eucharistia ex vi consecrationis: sed ex naturali concomitantia: quia vbi est vnum, ibi esse necesse est quidquid cum illo est vnitū. At magnitudo & figura vnita sunt corpori Christi, & quidem naturaliter, & inseparabiliter: igitur & illa adsunt.

Præterea cum Dominus ait: *Accipite & comedite hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur*, idem corpus manducandum dedit, quod ad mortem tradendum fuerat sequenti die: ad mortem autem non fuerat tradendum corpus sine magnitudine & figura, & aliis accidentibus, quæ in ipsa magnitudine fundantur.

Ad

Ad hæc, in Euchariſtia ſub ſpecie panis Caro Domini propriè continetur, iuxta illud Ioan. 6. *Panis quem ego dabo, caro mea eſt.* Et rurſus: *Caro mea verè eſt cibus.* Et illud Eccleſiaſticum: *Verbum caro panem verum verbo carnem efficit.* At certè ſubſtantia ſine quantitate, & cõplexione quadam accidentium caro dici non poteſt.

Denique in Euchariſtia non ſola caro, ſed etiam anima continetur, vt ſuprà ex Concilio Trid. probatum eſt. Atqui anima in corpore eſſe nequit, niſi diſpoſito, & organizato; ſine quãtitate nulla eſſe poteſt, diſpoſitio, nulla organizatio; nõ igitur fieri poteſt, vt Durãdi opinio cum Eccleſiæ doctrina facilè concilietur. Sed hæc fuſius tractanda Scholaſticis relinquimus.

Secundo, obſeruandum eſt, vt Eccleſiæ ſententia planius intelligatur, magnitudini tria quędam conuenire, quorum vnum ex altero ſequitur. Primum eſt extenſam eſſe in ſe, & partem habere extra partem, ac proinde ſitum quendam intrinſecum, & ordinem, ac diſpoſitionem partium, & hoc primum omnino eſſentiale magnitudini eſt. Quid enim eſt linea, niſi extenſio in longitudinem; quid ſuperficies, niſi extenſio in longitudinem, & latitudinem? quid corpus, niſi extẽſio in lõgitudinem, latitudinem, & profunditatem? Si tollas itaque extenſionem, & partes, tolles pariter magnitudinem. Alterum eſt, coexiſtendi loco, ſeu commenſurari loco, & habere ſitum extrinſecum in ordine ad locum; atque hoc poſterius eſt, & ex primo ſequitur, & ideò ſeparari poteſt ab illo. Nam ſupremum cęlum reuera extenſum eſt in ſe ipſo, & tamen nullũ occupat locum, cùm à nullo corpore ambiatur. Tertium eſt, extrudere aliud corpus ex loco, ſeu non pati ſecum aliam magnitudinem in loco ſibi adæquato: & hoc eſt poſterius ſecundo, & ex illo ſequitur. Ideò enim corpus vnum non patitur alterum ſecum, quia replet totũ locum. Quia tamen ſemper poſterius per Dei potentiam ſeparari poteſt a priore, ita vt maneat prius ſine poſteriore; non cõtrà, quia non pendet prius à poſteriore: inde eſt, quod ſecundum Catholicos, poteſt vnũ corpus occupare locum, & tamen non expellere aliud, quæ dicitur propriè penetratio corporum.

His annotatis Catholicorum communis ſententia eſt, in Sacramento Euchariſtiæ verè adeſſe totam magnitudinem corporis Christi, ſed habere primam conditionem, quæ (vt diximus) eſſentialis eſt, non autem ſecundam, & tertiam, quæ ſeparabiles ſunt. Et quamuis in Sacramento, nulla ſit propriè corporum penetratio, cùm deſit ſecunda conditio: tamen exiſtimamus poſſe etiam per Dei potentiam dari penetrationem, ita vt corpus aliquod habeat primã, & ſecundã conditionem ſine tertia. Quæ quia aduerſariis impoſſibilia videntur, nunc ea probare aggrediemur duplici argumentorum genere. Quorum Alterum ſumitur ab omnipotentia Dei, quam Scripturæ prædicant. Alterum ab exemplis, tum à Scriptura, tum aliunde petitis.

CAPVT VI.

Poſſe corpus alicubi eſſe, & locum non occupare.

Primum igitur argumentum ſumitur ab illis Scripturis, quæ dicunt eſſe apud Deum omnia poſſibilia, Mat. 19. Marc. 14. Luc. 1. Portò inter illa omnia eſſe etiam id, de quo nunc agimus, probari poteſt ex principiis aduerſariorum, vt ſuprà fecimus in probãdo alio Catholicorum pronunciato: Vide caput tertium.

Sed præter ea probatur ex ipſa rei natura. Conuenit enim inter nos, non debere excipi ab eorum numero, quæ Deus poteſt facere, niſi ea, quæ implicant cõtradictionem. Corpus autem eſſe alicubi, & non occupare locum, vel occupare, & non expellere alterum, nullam implicat contradictionem. Namid eſt implicare, repugnare eſſentiæ; non autem repugnat eſſentiæ magnitudinis, non occupare locum, aut non expellere alterum corpus. Id quod probatur Primo, quia occupare locum, eſt quid poſterius ipſa magnitudine: prius enim res in ſe magna eſt, & apta replere locum, deinde replet locum. Nihil autem poſterius eſt de eſſentia prioris: eſſentiæ enim in indiuiſibili cõſiſtunt. Secundo poteſt magnitudo intelligi, atque etiam definiri ſine loco, ſiue repletione loci, immò nemo hactenus in definitione magnitudinis poſuit locũ. Et quod maius eſt, poteſt eſſe ſine loco, vt patet de vltima ſphæra, & de corporibus, quæ ſine dubio à Deo collocari poſſẽt ſupra connexum vltimæ ſphæræ: non igitur de eſſentia magnitudinis eſt occupare locũ. Tertio, officium ſeu functio non eſt de eſſentia vllius rei creatæ: ſolùm enim in Deo, qui infinitus, & ſimpliciſſimus eſt, idem eſt eſſe, & agere. At replere locũ, & expellere alia corpora, eſt officium magnitudinis, & functio quædam externa: non igitur ad eſſentiam pertinet. Quarto, ita ſe habet moles, ſeu extenſio ad magnitudinem, vt ſe habet grauitas ad corpus graue. Nam vt magnitudo ſua mole repler locũ, & aliud corpus extrudit: ita corpus graue ſua grauitate põderat, & alia copora deprimit. At non eſt de eſſentia grauis ponderare, vt patet, quia in propria regione aqua, & aër non ponderat: igitur neque eſt de eſſentia magnitudinis replere.

Alterum argumentum ſumitur ab exemplis diuinę Scripturæ. Primum exemplum eſt Matt. 19. Mar. 10. & Luc. 18. *Facilius eſt camelum per foramen acus tranſire, quàm diuitem intrare in regnum cœlorum.* Et dum Apoſtoli dicerent: *Quis ergo poterit ſaluus fieri?* Reſpondit Dominus: *Hoc apud homines impoſſibile eſt, apud Deum omnia poſſibilia ſunt.* Vbi Dominus, cum dicit, poſſibile eſſe Deo, id quod difficilius eſt, ſignificat eſſe etiam poſſibile id, quod facilius eſt: facilius autem eſſe dicit, vt tranſeat camelus per foramen acus: igitur hoc Deo poſſibile eſſe voluit. At non poteſt camelus tranſire per foramen acus, niſi locum non occupando: alioqui maius eſſet minus ſuo minore.

Et Præterea quomodocunque hoc fiat, certè non minus repugnare videtur rationi, vt camelus intret per foramen acus, quàm vt corpus Chriſti contineatur in parua ſpecie panis: immò minor eſt proportio foraminis acus ad camelum quam hoſtiæ conſecratæ ad corpus Domini, niſi quis dicat per camelum nõ intelligi magnum illud animal, quod camelum vocamus, ſed funem nauticũ, vt quoſdã ſenſiſſe teſtatur Theophylactus in c. 19. Matthæi. Sed tum erit quidem minor proportio coporis Domini ad hoſtiam conſecratam, quàm cameli ad foramen acus: tamen etiam hoc erit hominibus impoſſibile, vt Dominus dicit, & vt experientia docet. Quis enim intelligat, qua ratione poſſit craſſiſſimus funis, quales nautici ſunt, per foramen acus tranſire?

Adde, quòd expoſitio communis Patrum animalgibboſum, non funem nauticum intelligit. Vide Origenem. Hieronymum, Hilarium, & Chryſoſtomum in Matthæum: Ambroſium in Lucam, & Auguſtinum lib. 2. quæſt. Euang. queſt. 47. Adde etiam, quod funis nauticus Græcè ſcribitur per iota κάμιλος, vt eſt apud Suidam, in Euangelio autem ſcribitur per ita κάμηλος, qua voce non funem, ſed animal Græci intelligunt.

Quod autem quidam dicunt, per foramen acus intelligi portam quandam anguſtam Hieroſolymę, per quam cameli intrare non poterant onuſti, niſi magno labore genua flecterent (quam ſententiam Caietanus etiam approbauit) non ſolum fabuloſum eſt, & ſine

vllo fundamento assertum; nec solùm Patrib⁹ omnib⁹ repugnat, sed etiam verbis Domini aduersatur, dicentis Lucæ 18. *Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum.* Quomodo enim ista impossibilia sunt apud homines, si poterat arte humana fieri, vt cameli genua flecterent, & intrarent?

Ex eodem refellitur quod Pelagiani dicebant apud Augustinum, epist. 89. quæst. 4. verba Domini esse intelligenda in sensu diuiso, non in sensu composito; ita vt impossibile sit diuitem, si maneat diues, ingredi in regnum cœlorum, non autem si abiectis diuitiis desinat esse diues: & eodem modo impossibile sit camelum, si maneat camelus, transire per foramē acus, non autem si extenuetur ad fili subtilitatem. Hæc inquam refelluntur ex eodem fundamento. Nam non est impossibile apud homines, vt camelus transeat per foramē acus, si desinat esse camelus, & conuertatur in subtilissimum filum. Quare Augustin. epist. 89. quæst. 4. rectè docet, posse hominem diuitem, etiamsi non desinat esse diues, per Dei gratiam, & potentiam ingredi in regnum cœlorum; licet sine gratia Dei solis viribus naturæ non solum impossibile sit, sed etiam valde impossibile: omnibus enim hominibus impossibile est sine Dei gratia saluari, sed multò magis diuitibus, quam pauperibus. Idem etiam Augustin. lib. de Spiritu, & litera, cap. 1. apertè dicit, posse camelum per Dei potentiam transire per foramen acus, licet id nūquam sit factum, & nunquam fortasse futurum. Quod idem affirmat Greg. Nazianz. l. 4. de Theologia, & Origenes in c. 19. Matth. vbi dicit, quomodo id fieri possit soli Deo esse notum.

Alterum exemplum Scripturæ est Ioan. 20. vbi Euangelista scribit, Christum venisse ad discipulos, cū fores essent clausæ, & rursus post dies octo iterum ad eos intrasse ianuis clausis. Ex quo necesse est, vt corp⁹ Christi, vel non occupauerit locum, cum transiuit per ianuas clausas, vel se cum alio corpore penetrauerit, quorum vtrumque est impossibile viribus creatis, & intellig entiam nostram superat.

Hunc tamen locum deprauare semper hæretici conati sunt. Nam & Berengariani, teste Guitmundo, libro 3. negabāt, Christum intrasse ianuis clausis, & nostro tēpore Ioan. Oecolampadius Christū intrasse voluit per fenestram, aut alium aditum, cum fores essent clausæ, nec eas penetrare posset: quod accepisse videtur à Durando in 4. dist. 44. quæst. 6. qui satis temerè singulares suas opiniones in medium adducit. Ioan. Caluinus lib. 4. Instit. cap. 17. §. 29. dicit Christum diuina virtute sibi aditum patefecisse: atque id ipsum clarius explicans in vltima admonit. ad Vestphalum dicit, Christum intrasse ianuis clausis secundum Euangelium, quia non expectauit, donec Apostoli aperirent, sed ipse sua virtute ostium aperuit, vel etiam in nihilum redegit, & continuò restituit. Petrus autē Martyr lib. contra Gardinerum, obiect. 11. & 12. dicit, Christum intrasse per aditum patefactum, siue rarefecerit Dominus portas illas, siue etiam cedere iusserit.

Atqui hæ sunt meræ corruptelæ, & deprauationes Euangelij. Nam Imprimis Euangelista Ioannes miraculorum Domini diligentissimus enarrator, & qui alioqui non solet verba sine caussa multiplicare, magno studio addere curauit: *Ianuis clausis*, idque non semel sed bis. At si per fenestram intrauit Dominus, aut aditu quocunque modo patefacto, nullum erit miraculum intrare ianuis clausis.

Deinde Luc. c. 24. eandem apparitionem narrans dicit, Dominum repentè constitisse in medio Apostolorum, & propterea spiritum esse putatum: quæ certè indicant, Dominum nullo strepitu facto, sed tota domo immota manente comparuisse.

A Præterea, Patres communi consensu agnoscunt miraculum in eo, quod Dominus corpus suū solidum per aliud solidum introduxerit. Vide Chrysostomum, Cyrillum, Augustinum, Euthymiū, Theophylactum, in hunc locum Ioannis. Et præterea Iustinum quæst. 117. ad Orthodoxos. Ambrosium in c. vlt. Lucæ. Amphilochium apud Theodoretum in secundo Dialogo, Epiphanium hæres. 64. Hieronymum in epist. ad Pāmachium de erroribus Ioan. Hierosolymitani. Leonem epis. 10. ad Flauianum, Gregorium homil. 26. in Euangelia. Bernardum serm. 1. de resurr. & præter cæteros Hilarivm, l. 3. de Trin. vbi videtur præuidisse impudentiam nostri temporis hęreticorum: *Integra*, inquit, *sunt omnia, & obserata, sed ecce assistit medius, cui per virtutem suam vniuersa sunt permia. Nihil cadit ex solido,* B *neque per naturam suam aliquid tanquam lapsu insensibili, ligna, & lapides amittunt. Corpus Domini à sese non deficit, vt sese resumat ex nihilo, & vnde qui astitit, in medio esse cedit ad hæc & sensus, & sermo, & extra rationem humanam est veritas facti. Idcirco ergo, vt de natiuitate Domini fallimur, ita & de ingressu Domini mentiamur: dicamus factum non fuisse, quia intelligentiam facti non apprehendimus, & cessante sensu nostro, facti ipsius cesset effectus. Sed mendacium nostrum facti ipsius fides vincit. Astitit Dominus clausa domo in medio discipulorum, & Filius est natus ex Patre.*

Adde, quod Patres maximam habuerunt occasionem negandi, Christum intrasse per ianuas clausas. Nam Marcionistæ, Valentiniani, Origenistę, & alii, qui negebant veram corporis resurrectionem, ex hoc loco argumentabantur, vt patet ex Cyrillo, Epiphanio, Hieronymo locis citatis: non videtur enim verū corpus esse posse, quod ianuis clausis intrare potest. Huic autem obiectioni facillimè occurrere possent C Patres, si dixissent, Christum intrasse per fenestras aut per ianuam à se antea patefactam, vel annihilatam: & tamen nulli vnquam ante Berengarii tempora ista solutio venit in mentem; immò contrà potiùs ex hoc principio tanquam certissimo & explorato probabāt alia dogmata. Nam Hilarius loco notato probat, non esse impossibile Deum Filium ex patre generari sine vlla subſtantiæ paternæ diminutione, quandoquidem corpus Christi potuit ingredi per clausas ianuas sine vlla læsione, vel sua, vel ianuę.

Tertivm exemplum est de Domini natiuitate: Exiuisse enim Dominum de vtero Matris clauso, inuiolata videlicet, manente integritate carnis, colligitur ex verbo Dei, & à Patribus diſertis verbis asseritur. Nam beatæ Mariæ virginitas in partu, habetur in symbolo Apostolico, *Natus ex* Maria *Virgine*. Symbolum au- D tem Apostolorum verbum Dei esse non scriptū, Catholici omnes fatētur, & hęretici nostri temporis non solent apertè symbolum illud reiicere. Et hæc veritas symboli ex illa Scriptura colligitur Isa. 7. *Ecce Virgo cōcipiet, & pariet Filium.* Vbi dicitur nō solum Virgo cōceptura, sed etiam Virgo paritura. Et Ezech. 44. describitur porta quędam clausa, per quam solus Dominus intrat, quam portam vterum semper clausum Virginis Deiparæ esse docent, Ambr. lib. de Inst. Virg. c. 7. & Hierony. in commen. huius loci. Præterea Iouinianus in hoc nomine inter hæreticos ponitur à Siricio, & Ambrosio in epistolis, quæ sunt apud Ambr. 80 & 81. & Augustinum lib. de hęres. cap. 82. quòd asseruerit, B. Mariam pariendo fuisse corruptam.

Idem Augustin. lib. 22. ciuit. cap. 8. hoc ipsum probat alio simili miraculo, quo tempore ipsius accidit: scribit enim fœminam quandam nobilissimam nomine Petroniam accepisse à quodam Iudæo annulum, in quo esset lapis quidam vtilis ad sanandum morbum nescio quem, quo illa vexabatur, fuisse autem annulū

illum

illum capillato vinculo inuolutum, ac diligentiſſimè alligatum; ſed cùm illa iret ad memoriam Sancti Stephani primi Martyris, apud quem verè curandaerat, ne tribueretur virtus miraculi alligaturæ Iudaïcæ, repentè annulum illum ante pedes mulieris aſtitiſſe illæſum, illæſo etiam vinculo, & vndique diligentiſſimè clauſo. De hoc miraculo ſic loquitur AVGVSTINVS: *Non credunt hoc, qui etiam Dominũ Ieſum per integra virginalia Matris enixũ, & ad diſcipulos ſuos ianuis clauſis ingreſſum fuiſſe non credũt. Sed hoc certè quærant, etſi verũ inuenerint, illa credant. Clariſſima fœmina eſt, nobiliter nata, nobiliter nupta, Carthagine habitat, ampla ciuitas, ampla perſona, rem quærentes latere non ſinunt. Martyr certè, quo imperante illa ſanata eſt, in filium permanẽtis Virginis credidit, in eum, qui oſtijs clauſis ad diſcipulos ingreſſus eſt, credidit.* Idem B. Auguſt. in epiſt. 3. ad Voluſianum de vtroque iſto miraculo differens, id eſt, de ingreſſu in mundum per non reſeratum Matris vterum, & ingreſſu ad diſcipulos oſtiis clauſis, dicit in eiuſmodi operibus totã rationem facti, eſſe potentiam facientis. Idem cõmuni conſenſu docent alii Patres, qui etiam coniungunt hæc duo miracula, vt Greg. Nazianzenus in Tragœdia, Chriſtus patiens, Theodoretus Dialogo 2. Hieronymus in Apologia pro libris contra Iouinianum. Maximus, homil. 2. de Natali Domini. Gregorius, homil. 26. in Euangel. Fulgentius in ſerm. de laudibus B. MARIÆ, & Bernardus ſermon. 1. de reſurrectio. Domini.

Pudet iam referre quid ad hæc Durandus, vel Beza reſpondeãt. Ille enim in 4. diſtinct. 44. quæſt. 6. dicit, integra quidem fuiſſe clauſtra pudoris, ſed tamen dilatatos à Deo fuiſſe naturales meatus, ac per eos liberè Chriſtum exiuiſſe. Iſte autẽ in libro de omni-præſentia carnis Chriſti contra Brentium vltra medium, audet dicere, Virginis vterum reuulſum, & apertum Chriſto egrediente, ſed continuò diuina virtute coaluiſſe partes vteri, vt etiam poſt partum Virgo dici poſſet.

AT quæro, PRIMVM, vndenam iſta didicerint? nec enim Scripturam, aut Patrem vllum proferent. DEINDE, ſi dilatati ſunt meatus, non peperit Virgo ſine dolore: dolor enim parturientium in ſola illa dilatatione conſiſtit. Immò (ſi verum diceret Beza) ſupra omnes mulieres beata Virgo dolorem experta eſſet: grauius enim ſentiur carnis reuulſio, quàm dilatatio. At ne Mahumetani quidem admitterent, beatam Virginem cum dolore peperiſſe. PRÆTEREA, ſi ita eſſet, vt iſti dicunt beata MARIA non fuiſſet virgo in partu, quia Virginem eſſe in partu, nihil aliud ſignificare poteſt, quàm in ipſa actione pariendi inuiolatum, illæſumq; vterum permanere. At hoc negant iſti, vt olim negabat Iouinianus. Nam quod Durandus ait, inuiolatam manſiſſe carnis integritatem, & ſolùm meatus dilatatos, iuxta doctrinam peritiſſimorum Medicorum, implicat contradictionem. Nam, vt Ioannes Fernelius docet, in 1. lib. de partium corporis humani deſcript. cap. 7. integritatis virginalis amiſſio non in ſtractione membranæ alicuius conſiſtit, ſed in ſola dilatatione partium coniunctarum, ſeu contiguarum. Verùm nec poſt partum Virgo manſiſſet. Nam virginitas carnis ſemel amiſſa reparari nequit, vt rectè ait Hieronym. in epiſt. ad Euſtochium de cuſtodia virginitatis. Nam etiamſi poſſint iterum cõiungi partes reuulſæ, tamen fieri nequit, quin reuulſæ fuerint, ſi reuulſæ fuerunt. Atqui eſſe Virginem eſt nunquam fuiſſe corruptum.

SED obiicit Beza Ambroſium, & alios quoſdam Patres, qui dicunt, Chriſtum aperuiſſe vterum Matris cùm natus eſt. Sic enim ſcripſit AMBROSIVS lib. 2. in Lucam, cap. 7. *Qui vuluam ſanctificauit alienam, vt naſceretur Propheta, hic eſt, qui aperuit matris ſuæ vulnam, vt immaculatus exiret.* Similia habet Origenes, homil. 14. in Lucam, & Tertullianus in libro de carne Chriſti.

Ac de Tertulliano quidem ambiguum eſt, quid ſibi voluerit, nec magni facienda eſt eius auctoritas, cùm contradicit aliis Patribus, cùm conſtet eum (vt Hieronymus loquitur) hominẽ Eccleſiæ non fuiſſe. De Origene, & Ambroſio, facilis ſolutio eſt: id enim ſolum docent, Chriſtum ſua virtute, non auxilio obſtetricũ, vel alia humana opera de vtero egreſſum, ſed ipſum ſibi aperuiſſe aditum. Porrò aperuiſſe ſibi aditum per clauſum vterum, non eum diuidendo, ſed mirabiliter penetrando, docet idem AMBROSIVS locis ſuprà citatis. Sic enim ait in lib. de Inſtit. Virgin. cap. 7. *Quæ eſt hæc porta niſi* MARIA, *ideo clauſa, quia virgo? Portas igitur* MARIA, *per quam Chriſtus intrauit in hunc mundum, quando virginalis fuſus eſt partu, & genitalia virginitatis clauſtra non ſoluit. Manſit intemeratum ſeptum pudoris, & inuiolata integritatis duranere ſignacula, cùm exiret ex virgine, cuius altitudinem mundus ſuſtinere non poteſt* Et cap. 8. *Hæc porta clauſa erit, & non aperietur: bona porta* MARIA, *quæ clauſa erat, & non aperiebatur: tranſiuit per eam Chriſtus, ſed non aperuit.* Origenes quoque tract. 26. in Matth. aſſerit, B. MARIAM etiam poſt partum virginem fuiſſe.

QVARTVM exemplum eſt de egreſſu Domini ex clauſo monumento. Nam vt colligitur ex Matt. c. 28. & Marco, cap. 16. lapidem ab oſtio monumenti non reuoluit Chriſtus, cũ reſurrexit; ſed poſt reſurrectionem Angelus de cœlo deſcendit, & reuoluit lapidem, vt oſtenderet ſanctis mulieribus, qui Chriſtum vngere volebãt, monumentum vacuum eſſe. Vnde S. Hieronymus in epiſt. ad Hedibiam, quæſt. 6. docet, nulli hominum notam eſſe horam, qua Dominus reſurrexit, cùm tamen ex Euangelio ſatis conſtet, qua hora fuerit lapis reuolutus à monumento.

Ad hoc argumentum Caluinus lib. 4. Inſtit. cap. 17. §. 29. Petrus Martyr in lib. cõtra Gardinerum, obiect. 11. Theodorus Beza in lib. de omni-præſentia carnis Chriſti ſuprà citato, nõ negant Chriſtum ſurrexiſſe, atque exiuiſſe de monumento antequã lapis amoueretur per angelũ: licet exiſtimẽt probabilius eſſe, amotũ prius fuiſſe lapidẽ: ſed more ſuo reſpondẽt eodem modo, quoad ſuperiora, nimirum diuina virtute lapidem ceſſiſſe, vel annihilatum, & continuò reſtitutum.

SED iſta non poſſunt ipſi probare, niſi propria auctoritate, cui nos obiicimus teſtimonia Patrum, qui in eo ponunt miraculum, quod per clauſum ſepulchrũ verum corpus exiuerit. Iuſtinus quæſt. 17. Nazianzenus in Tragœdia, Chriſtus patiens, Chryſoſtomus homil. de S. Ioãne Baptiſta, tom. 3. Hieronymus in epiſt. ad Hedibiam, quæſt. 6. Auguſtinus ſerm. 138. de tempore, qui eſt tertius de reſurrectione. Beda hom. in vigilia Paſchæ. Euthymius in cap. 28. Matth. Bernardus ſerm. 1. de reſurrectione.

QVINTVM exemplum eſt de aſcenſione Chriſti, & beatorum in cœlũ. Nã fide certiſſima tenemus Chriſtum aſcendiſſe ſuper omnes cœlos, Eph. 4. & ſimiliter corpora beatorum poſt reſurrectionem aſcẽſura. Nulla autem eſt in cœlo ianua, nulla feneſtra, nulla rima, per quam ſupra cœlum aſcendi poſſit; & vt dicitur Iob. 37. *Solidiſſimi quaſi ære fuſi ſunt cœli.* Neceſſe igitur eſt, vt poſſint plura corpora eſſe in eodem loco.

Ad hoc argumentum id ſolum reſponderi poſſe videtur, quod reſpondet Durandus in 4. diſt. 44. quæſt. 6. diuina virtute cœlum diuidi, quando corpora beatorum illuc aſcendunt.

AT ſi cœlum natura ſua ſolidum eſt, & incorruptibile, vt ferè omnes hoc tempore Theologi, & Philoſophi docent, certè probabile non eſt, tot foramina in cœlo eſſe facienda, quot corpora beatorum aſcẽdent,

Digitized by Google

præsertim cùm illa plurima sint futura. Sed quidquid de hoc sit, de corpore Christi nō nisi temerè dici potest, cœlos omnes disruptos fuisse, cum ipse ad Patrē ascenderet. Nam PRIMO, Scriptura nusquam id habet; immò contrarium insinuat, Hebr. 4. cum dicit, Christum penetrasse cœlos. Et sanè tam nouum, & inauditum miraculum sine Scripturæ testimonio affirmare, mirum est, si non in signis temeritas iudicetur, præsertim apud eos, qui nihil credere volunt, nisi quod in diuinis literis continetur. SECVNDO, si corpus Christi clausis ianuis in cœnaculum intrauit, vt ex Scriptura antè probauimus, cùm tamen facillimè potuisset eas aperire; quanto credibilius est non disrupto cœlo, quod natura sua disrumpi nequit, idem illud corpus supra sydera collocatum?

Neque his repugnat quod in Scriptura sæpe legimus apertum vel diuisum esse cœlum, vt Matth. 3. Ioan. 1. Act. 7. & 10. & Apoc. 19. NAM Scriptura in his locis, loquitur de apertione cœli secundum apparentiam, ac metaphoricè: significat enim specie quandam in cœlo apparuisse, ac si diuideretur. Non fuisse autem reales cœli diuisiones, vel ex eo colligi potest: quod eodē modo loquitur Scriptura de apertione cœli, quę facta est in sola imaginatione & intelligētia qualis est illa, quæ describitur Actor. 10. & Apocalip. 19. & de ea, quæ facta est in oculis corporalibus, Matth. 3. Ioannis 1. & Actorum 7. constat autem illam priorem non fuisse realem. DEINDE, nulla fuit caussa, cur cœlum diuidi deberet. Nam Matth. 3. dicitur diuisum cœlum, cùm de cœlo Spiritus sanctus descendit in forma columbæ: at neque Spiritus sanctus egebat cœli apertione, vt descenderet, cùm sit vbique: neque ea columba de cœlo propriè dicto missa est, sed in aëre, & ex aëre producta fuit: tamen vt intelligerent homines, rē illam fuisse diuinam, ita apparuit, quasi è summo cœlo missa fuisset. Ioan. 1. dicit aperire cœlum ob descēsum Angelorum, Angeli autem cùm spiritus sint, omnium cōsensu, per quælibet corpora penetrare possunt Act. 7. aperitur cœlum, vt sanctus Stephanus videat Christum in dextera Patris. At neque tum vlla ratio fuit, cur cœlum scindi deberet. Nam aut oculis corporis, aut oculis mentis vidit Stephanus Christum, cœlū autem cùm sit perspicuum, aut diaphanum neutram visionem impedire poterat. Itaque vocata est eo loco apertio cœli, non scissio corporis cœlestis, sed noua quædā illustratio, qua factū est, vt oculis Martyris appareret, quod antea non apparebat: quemadmodum Lucæ vltimo dicuntur aperti oculi duorum discipulorum, quando Dominum agnouerunt; non quòd anteà clausos oculos habuerint, sed quia tunc agnouerant, quem ante cognoscere non potuerant.

SEXTVM exemplum est de pœnis damnatorum; sunt enim in his pœnis multa miracula difficiliora, velæquè difficilia, atque est hoc, de quo agimus. AC PRIMVM quòd corpora damnatorum ab igne corporali comburantur, & verè, ac realiter torqueantur, & tamen non dissoluantur: nam dolor corporalis ad dissolutionem corporis tendit. Si est igitur in illis pœnis verus dolor corporalis, quomodo nūquam dissoluitur corpus? si nulla dissolutio, vnde dolor? Itaque ethnici hæc ridebant, vt impossibilia, & tamen Catholici non propterea voluerunt vnquam spiritualiter, vel metaphoricè interpretari illa supplicia, certò persuasi Deū posse facere supra id, quod cogitare possumus, vel intelligere.

DEINDE, non minus difficile videtur, vt spiritus teneatur, & impediatur à corpore, ne trāseat quocunque voluerit, quàm vt corpus non teneatur, nec impediatur à corpore, sed liberè transeat per solida corpora, ac si nulla essent: non enim minus conuenit naturæ spirituali non posse impediri, quā corporali posse impediri. At diuina potētia alligat spiritus hominū, & etiam Dæmonium in Gehenna certis locis, & corporibus, quasi carceribus, vt nullo modo egredi valeant. Et quid opus est in Gehennam descendere, vt hoc miraculum videamus? An non potest vnusquisq; in seipso id cernere? siquidem animus noster spiritus est per se existens, & à corpore independens, & tamen tam mirabili artificio est inclusus à Deo in corpore mortis huius, quasi in carcere, vt non possit inde egredi, nisi prius corporis constitutio dissoluatur.

DENIQVE, illud est supra modum mirabile in pœnis damnatorum, vt non solum animæ, ac Dæmones teneantur ab igne corporali, sed etiam affligantur, & torqueantur: quod tam difficile est, vt adhuc nemo inuentus sit, qui rationem huius rei, in qua alij acquiescerent, reddere potuerit. Nam si ignis incendiū non affligit, nisi (vt diximus) dissoluendo continuum: quomodo potest intelligi, vt affligat indiuisibilē spiritum? Vide de hoc toto argumento Augustinum lib. 21. de ciuitate Dei, cap. 2. 3. 4. 5. 6. & 10. vide etiam epist. 49. ad Deogratias, quæst. 6. vbi Augustinus quosdam reprehendit, qui quædam miracula Christianæ religionis credebant, quædam credere nolebant. Id enim rectissimè in Sacramentarios conuenit: deberent enim, aut omnia credere, quę ex diuinis literis Ecclesia proponit, aut omnia negare.

SEPTIMVM exemplum sumitur à multis rebus similibus. Nam non magis conuenit corpori quāto occupare locum, quàm graui ponderare, colorato videri, lucido lucere, calido calefacere. Sed potest Deus efficere, vt graue non pōderet, vt coloratum non videatur, etiamsi sit in lumine, & medium sit diaphanum, & oculi astantium sint aperti, & intenti, vt lucidum non luceat, & calidum non calefaciat: cur igitur facere non poterit, vt corpus quantum non occupet locum? Assumptio perspicua est in diuinis literis. Nam Matt. 14. Christus, & Petrus cùm adhuc corpora mortalia haberent, super aquas ambularunt: & Ios. 3. aquæ Iordanis non modò non descendebant, sed etiā ascēdebant, & instar montis eleuabantur, dum transiret populus Dei: & simile miraculum scribitur à sancto Hieronymo in vita Beati Hilarionis. Christus item nō semel inuisibilem se facit, ita vt à vicinis hominibus non videretur, cùm tamen ibi esset, neque colorem amisisset, neque aliquid inter se, & illos opposuisset Luc. 4. *Ipse autem transiens per medium illorum ibat.* Et Ioan. 8. abscondit se, ne lapidaretur: non autem se abscondit in aliquo angulo, quod nec decebat eum, nec poterat commodè fieri, cùm esset in media turba, & omnium oculi in eum coniecti. Et Luc. vlti. cùm euanuit ex oculis eorū. Ex quibus locis Marcionitæ probare nitebantur, Christi corpus nō verum, sed phantasticum fuisse, vt Beatus Hieronymus refert in epist. ad Pammachium de erroribus Ioannis Hierosolymitani, quibus ipse B. Hieronymus respondet: verum fuisse corpus Domini, sed diuina virtute se inuisibile facere potuisse, qua etiā per ianuas clausas potuit penetrare. Idem etiam Domini corpus post resurrectionem sole isto cœlesti lucidius est, vt Paulus testatur Act. 26. qui & ex eius aspectu exceçatus fuit: & tamen sæpius apparuit Apostolis, & cū eis familiarissimè cōuersatus sine vllo insolito splēdore. Potuit ergo id efficere, vt corpus lucidū nō luceret: & sicut de corpore suo fecit, ita prorsus de sole isto cœlesti facere posset, si vellet. Deniq, ignem diuina virtute non calefacientem habemus, Dan. 3. & sæpe idem legimus in historiis Sanctorum. Qui ergo potuit tam multa æquè difficilia, cur nō poterit hoc vnum de quo differimus?

Respondet Petrus Martyr ad hoc argumentum in

libro

lib. contra Gardinerum, obiecto 12. ac dicit, non eſſe ſimilia exempla, quæ adducimus: ſiquidem facile fuit Deo ſuſpendere grauitatem corporis, ne mergeretur in aquis, & actionem ignis, ne calefaceret: non enim propterea deſtrui naturam corporis, aut ignis, ſed vt corpus ſit præſens, & non occupet locum, non poſſe fieri ſine deſtructione corporis.

At noſtrum argumentum non eſt noſtrum, ſed Patrum, qui illam conſecutionem probant, quam Petrus Martyr improbat. Nam Iuſtinus quæſt. 117. ad Orthodoxos. Hieron. in epiſt. de erroribus Ioannis Hieroſolymitani, & in epiſt. de obitu Paulæ, Auguſt. in lib. de Agone Chriſtiano, cap 24. & Cyrill. li. 12. in Ioan. c. 53. qui obiicientibus hæreticis non potuiſſe Chriſti corpus intrare per clauſas ianuas, obiecerunt exemplum de ambulatione Chriſti, & Petri ſuper aquas, & Auguſt. lib. 13. de ciu. Dei. c. 18. & lib. 22. cap. 8. & 11. multum laborat, vt reſpondeat Gentilibus, qui putabant fieri nullo modo poſſe, vt corpora terrena, id eſt, humana, poſt reſurrectionem ſupra aërem aſcenderent, cum ipſa grauiora ſint aëre.

Præterea ratio planè cõuincit, exempla eſſe ſimila. Nam tota ratio cur poſſit diuina potentia fieri, vt trabs non ponderet, lucidum non luceat, calidum non calefaciat, coloratum non videatur, eſt, quia cauſſa eſt prior effectu, & proinde ab eo non pendet, & ſine illo eſſe poteſt. At eadem ratio valet in magnitudine, quæ eſt cauſſa, & occupatione loci, quæ eſt effectus. Neque multum intereſt, ſitne cauſſa formalis, an efficiens, quod ad rem præſentem pertinet. Nam etiamſi effectus formalis a ſua propria cauſſa ſeparari nequeat, & ideò non poſſit à Deo ſuppleri, poſſit autem effectus efficientium cauſſarum: tamen cauſſa ipſa quæcumq; etiam formalis, ſine ſuo effectu eſſe poteſt, cum nulla cauſſa ab effectu pendeat. Adde, quod grauitas in eo rum genere cauſſæ dat corpori graui põderare, in quo oles dat quanto replere: & tamen fatetur Petrus Martyr poſſe Deum facere: vt corpus graue, etiam extra regionem ſuam non ponderet.

Quod autem videatur deſtrui natura corporis (vt dicit Petrus Martyr) ſi non occupet locũ, idem etiam dicetur in exemplis allatis. Nam ſi lapſis ingens marmoreus, Deo impediente, grauitatis officium, duobus pueris attolli poſſet, & inſtar plumæ huc atque illuc portari, quis non diceret, illud videri marmor, ſed non eſſe? Et ſi ignis ardens, Deo impediente actionis calorem manibus tractari poſſet ſine vllo ſenſu caloris, quis non diceret, depictum illum eſſe, non verum ignem? Et ſi niuem candidiſſimam manibus tractaremus, & tamen videre non poſſemus, quis non arbitraretur ſe deludi? Denique ſi ſolem in medio cœlo conſpiceremus non lucentem, & nihil tamen interpoſitũ videremus, quis non aſſereret naturam ſolis mutatam eſſe? Si igitur fieri poſſunt iſta omnia ſine deſtructione naturæ, vt Petrus Martyr affirmat, licet orantibus miraculum videatur omnino deſtrui natura in eiuſmodi ſuſpenſione cauſſalitatum: cur non idem fieri poterit in magnitudine locum non occupante?

CAP. VII.

Soluuntur obiectiones aduerſariorum.

DVo ſunt aduerſariorum argumenta præcipua. VNVM ex Auguſtino in epiſt. 5. ad Dardanum, ſæpe & à Caluino, & à Petro Martyre millies repetitum; ſic enim AVGVSTINVS loquitur: *Non potuit obtinere quantitas corporis, quod potuit qualitas: nam ita diſtãtibus partibus, quæ ſimul eſſe non poſſunt, quoniã ſua quæque ſpatia locorũ tenent, minores minora, & maiora maiores, non potuit eſſe in ſingulis quibuſque partib⁹ tota, vel tanta, ſed amplior eſt quantitas in amplioribus partibus, brevior in brevioribus, & in nulla parte tãta, quanta per totũ.* Et infra: *Spatia locorum tolle corporibus, & nuſquã erunt, & quia nuſquã erunt, nec erunt.* Et ſupra iam dixerat, deſtrui naturam humanam Chriſti, ſi non detur ei certum ſpatium, quo more aliarum rerum corporatarum contineatur.

RESPONDEO; AVGVSTINVS in ea epiſtola quædam dicit de corpore Chriſti, quædam de corporibus generatim, quæ non ſunt confundenda. De corpore Chriſti docet illud non eſſe vbique diffuſum, ita vt forma, & figura humana careat, id enim eſſet naturam eius deſtruere. Sic enim loquitur initio epiſtolæ. *Hinc fortaſſe intelligendum dicis, Paradiſum quaſi in aliqua cœli parte compoſitum: aut quia vbique Deus ſit, hominem quoque illum, qui in Deo ſit, vbique eſſe diffuſum.* Et infra hoc ipſum refellens: *Sic ventarus eſt*, inquit, *illa Angelica voce teſtante, quemadmodum reviſus eſt in cœlũ, id eſt, in eadem carnis forma, atque ſubſtantia, cui profectò immortalitatem dedit, naturam non abſtulit. Secundum hanc formam non eſt putandus vbique diffuſus: cauendum eſt enim, ne ita diuinitatem aſtruamus hominis: vt veritatem corporis auferamus. Non eſt autem conſequens, vt quod eſt in Deo, ita ſit vbique vt Deus.* Hæc ille: nec alia dicit de corpore Chriſti in particulari.

Hæc autem directè pugnant cum ſententia Vbiquiſtarum Lutheranorum, qui per vnionem hypoſtaticam, ita Chriſti corpus vbique diffuſum eſſe volunt, vt nuſquam ſeruet figuram, formam, & ſitum humano corpori conuenientem; quod eſt (vt Auguſtinus dicit) deſtruere naturam humanam Chriſti. At nos fatemur Chriſti corpus non eſſe vbique diffuſum, & vbicumque eſt, habere ſuam formam, & figuram, humanam, & partium ſitum, ac diſpoſitionem, quamuis hæc figura, forma, diſpoſitio partium in cœlo conſpiciatur, vbi locum replet; in Sacramento autem ſit quidem, ſed non repleat locum, nec videri à nobis poſſit: quemadmodum etiam, vt ſupra diximus, non caruit figura, & forma Chriſtus, cum ſe non ſemel inuiſibilem fecit; neque carne, & oſſibus caruit, quando ſuper aquas ambulauit, & per clauſas portas intrauit.

Iam verò de corpore generatim duo dicit Auguſtinus. PRIMO corpora magnitudinem habentia extenſa eſſe, & habere certum ordinem partium, & proinde non poſſe fieri, vt tanta ſit magnitudo vnius partis, quãta totius, vel tanta in paruo corpore, quanta in magno: cuius contrarium videmus non ſolùm in rebus ſpiritualibus, ſed etiam in qualitatibus corporalibus. Nam eadem anima, & tota poteſt eſſe in parte corporis, & in toto corpore; & ſimiliter in paruo corpore, & in magno, & poteſt fieri, vt tantus ſit candor, vel calor in parte corporis, quantus in toto, immò etiam vt maior ſit candor; vel calor in paruo corpore, quàm in magno.

Quæ omnia veriſſima ſunt, & nihil pugnant cum ſententia noſtra de Euchariſtia, quia ſolum requirit Auguſtinus, vt omne verum corpus ſit extenſum in ſe, non autem, vt neceſſario coëxtendatur loco. Quod ſi in verbis Auguſtini primo loco allegatis ab hæreticis, fit mentio loci, id fit, qui a à poſteriori probat Auguſtinus corpus in ſe extenſum eſſe ex eo, quod occupat certum ſpatium loci, ſed non inde ſequitur non poſſe extenſum eſſe in ſe, niſi occupet locum. Ac per hæc explicata manent prima verba Auguſtini ſupra citata: *Non potuit obtinere quantitas, &c.*

SECVNDO Auguſtinus dicit, corpora ita eſſe in loco, vt pendeãt à loco, cum è contrario Deus ita ſit in loco,

præsertim cùm illa plurima sint futura. Sed quidquid de hoc sit, de corpore Christi nō nisi temerè dici potest, cœlos omnes disruptos fuisse, cum ipse ad Patrē ascenderet. Nam PRIMO, Scriptura nusquam id habet; immò contrarium insinuat, Hebr. 4. cum dicit, Christum penetrasse cœlos. Et sanè tam nouum, & inauditum miraculum sine Scripturæ testimonio affirmare, mirum est, si non in signis temeritas iudicetur, præsertim apud eos, qui nihil credere volunt, nisi quod in diuinis literis continetur. SECVNDO, si corpus Christi clausis ianuis in cœnaculum intrauit, vt ex Scriptura antè probauimus, cùm tamen facillimè potuisset eas aperire; quanto credibilius est non disrupto cœlo, quod natura sua disrumpi nequit, idem illud corpus supra sydera collocatum?

Neque his repugnat quod in Scriptura sæpe legimus apertum vel diuisum esse cœlum, vt Matth. 3. Ioan. 1. Act. 7. & 10. & Apoc. 19. NAM Scriptura in his locis, loquitur de apertione cœli secundum apparentiam, ac metaphoricè: significat enim speciē quandam in cœlo apparuisse, ac si diuideretur. Non fuisse autem reales cœli diuisiones, vel ex eo colligi potest: quod codē modo loquitur Scriptura de apertione cœli, quę facta est in sola imaginatione & intelligētia qualis est illa, quæ describitur Actor. 10. & Apocalip. 19. & de ea, quæ facta est in oculis corporalibus, Matth. 3. Ioannis 1. & Actorum 7. constat autem illam priorem non fuisse realem. DEINDE, nulla fuit caussa, cur cœlum diuidi deberet. Nam Matth. 3. dicitur diuisum cœlum, cùm de cœlo Spiritus sanctus descendit in forma columbæ: at neque Spiritus sanctus egebat cœli apertione, vt descenderet, cùm sit vbique: neque ea columba de cœlo propriè dicto missa est, sed in aëre, & ex aëre producta fuit: tamen vt intelligerent homines, rē illam fuisse diuinam, ita apparuit, quasi è summo cœlo missa fuisset. Ioan. 1. dicit aperire cœlum ob descēsum Angelorum, Angeli autem cùm spiritus sint, omnium cōsensu, per quælibet corpora penetrare possunt Act. 7. aperitur cœlum, vt sanctus Stephanus videat Christum in dextera Patris. At neque tum vlla ratio fuit, cur cœlum scindi deberet. Nam aut oculis corporis, aut oculis mentis vidit Stephanus Christum, cœlū autem cùm sit perspicuum, aut diaphanum neutram visionem impedire poterat. Itaque vocata est eo loco apertio cœli, non scissio corporis cœlestis, sed noua quædā illustratio, qua factū est, vt oculis Martyris appareret, quod antea non apparebat: quemadmodum Lucæ vltimo dicuntur aperti oculi duorum discipulorum, quando Dominum agnouerunt; non quòd anteà clausos oculos habuerint, sed quia tunc agnouerant, quem ante cognoscere non potuerant.

SEXTVM exemplum est de pœnis damnatorum; sunt enim in his pœnis multa miracula difficiliora, velæquè difficilia, atque est hoc, de quo agimus. AC PRIMVM quòd corpora damnatorum ab igne corporali comburantur, & verè, ac realiter torqueantur, & tamen non dissoluantur: nam dolor corporalis ad dissolutionem corporis tendit. Si est igitur in illis pœnis verus dolor corporalis, quomodo nūquam dissoluitur corpus? si nulla dissolutio, vnde dolor? Itaque ethnici hæc ridebant, vt impossibilia, & tamen Catholici non propterea voluerunt vnquam spiritualiter, vel metaphoricè interpretari illa supplicia, certò persuasi Deū posse facere supra id, quod cogitare possumus, vel intelligere.

DEINDE, non minus difficile videtur, vt spiritus teneatur, & impediatur à corpore, ne tāsēat quocunque voluerit, quàm vt corpus non teneatur, nec impediatur à corpore, sed liberè transeat per solida corpora, ac si nulla essent: non enim minus conuenit naturæ spirituali non posse impediri, quā corporali posse impediri. At diuina potētia alligat spiritus hominū, & etiam Dæmonium in Gehenna certis locis, & corporibus, quasi carceribus, vt nullo modo egredi valeant. Et quid opus est in Gehennam descendere, vt hoc miraculum videamus? an non potest vnusquisq; in seipso id cernere? siquidem animus noster spiritus est per se existens, & a corpore independens, & tamen tam mirabili artificio est inclusus à Deo in corpore mortis huius, quasi in carcere, vt non possit inde egredi, nisi prius corporis constitutio dissoluatur.

DENIQVE, illud est supra modum mirabile in pœnis damnatorum, vt non solum animæ, ac Dæmones teneantur ab igne corporali, sed etiam affligantur, & torqueantur: quod tam difficile est, vt adhuc nemo inuentus sit, qui rationem huius rei, in qua alij acquiescerent, reddere potuerit. Nam si ignis incendiū non affligit, nisi (vt diximus) dissoluendo continuum: quomodo potest intelligi, vt affligat indiuisibilē spiritum? Vide de hoc toto argumento Augustinum lib. 21. de ciuitate Dei, cap. 2. 3. 4. 5. 6. & 10. vide etiam epist. 49. ad Deogratias, quæst. 6. vbi August. quosdam reprehendit, qui quædam miracula Christianæ religionis credebant, quædam credere nolebant. Id enim rectissimè in Sacramentarios conuenit: deberent enim, aut omnia credere, quę ex diuinis literis Ecclesia proponit, aut omnia negare.

SEPTIMVM exemplum sumitur à multis rebus similibus. Nam non magis conuenit corpori quāto occupare locum, quàm graui ponderare, colorato videri, lucido lucere, calido calefacere. Sed potest Deus efficere, vt graue non pōderet, vt coloratum non videatur, etiamsi sit in lumine, & medium sit diaphanum, & oculi astantium sint aperti, & intenti, vt lucidum non luceat, & calidum non calefaciat: cur igitur facere non poterit, vt corpus quantum non occupet locum? Assumptio perspicua est in diuinis literis. Nam Matt. 14. Christus, & Petrus cùm adhuc corpora mortalia haberent, super aquas ambularunt: & Ios. 3. aquæ Iordanis non modò non descendebant, sed etiā ascēdebant, & instar montis eleuabantur, dum transiret populus Dei: & simile miraculum scribitur à sancto Hieronymo in vita Beati Hilarionis. Christus item nō semel inuisibilem se facit, ita vt à vicinis hominibus non videretur, cùm tamen ibi esset, neque colorem amisisset, neque aliquid inter se, & illos opposuisset Luc. 4. *Ipse autem transiens per medium illorum ibat.* Et Ioan. 8. abscondit se, ne lapidaretur: non autem se abscondit in aliquo angulo, quod nec decebat eum, nec poterat commodè fieri, cùm esset in media turba, & omnium oculi in eum coniecti. Et Luc. vlti. cùm euanuit ex oculis eorū. Ex quibus locis Marcionitæ probare nitebantur, Christi corpus nō verum, sed phantasticum fuisse, vt Beatus Hieronymus refert in epist. ad Pammachium de erroribus Ioannis Hierosolymitani, quibus ipse B. Hieronymus respondet: verum fuisse corpus Domini, sed diuina virtute se inuisibile facere potuisse, qua etiā per ianuas clausas potuit penetrare. Idem etiam Domini corpus post resurrectionem sole isto cœlesti lucidius est, vt Paulus testatur Act. 26. qui & ex eius aspectu excęcatus fuit: & tamen sæpius apparuit Apostolis, & cū eis familiarissimè cōuersatus sine vllo insolito splēdore. Potuit ergo id efficere, vt corpus lucidū nō luceret: & sicut de corpore suo fecit, ita prorsus de sole isto cœlesti facere posset, si vellet. Deniq; ignem diuina virtute non calefacientem habemus, Dan. 3. & sæpe idem legimus in historiis Sanctorum. Qui ergo potuit tam multa æquè difficilia, cur nō poterit hoc vnum de quo differimus?

Respondet Petrus Martyr ad hoc argumentum in

libro

lib. contra Gardinerum, obiecto 12. ac dicit, non eſſe ſimilia exempla, quæ adducimus: ſiquidem facile fuit Deo ſuſpendere grauitatem corporis, ne mergeretur in aquis, & actionem ignis, ne calefaceret: non enim propterea deſtrui naturam corporis, aut ignis, ſed vt corpus ſit præſens, & non occupet locum, non poſſe fieri ſine deſtructione corporis.

At noſtrum argumentum non eſt noſtrum, ſed Patrum, qui illam conſecutionem probant, quam Petrus Martyr improbat. Nam Iuſtinus quæſt. 117. ad Orthodoxos. Hieron. in epiſt. de erroribus Ioannis Hieroſolymitani, & in epiſt. de obitu Paulæ, Auguſt. in lib. de Agone Chriſtiano, cap. 24. & Cyrill. li. 12. in Ioan. c. 53. qui obiicientibus hæreticis non potuiſſe Chriſti corpus intrare per clauſas ianuas, obiecerunt exemplum de ambulatione Chriſti, & Petri ſuper aquas, & Auguſt. lib. 13. de ciu. Dei. c. 18. & lib. 22. cap. 8. & 11. multum laborat, vt reſpondeat Gentilibus, qui putabant fieri nullo modo poſſe, vt corpora terrena, id eſt, humana, poſt reſurrectionem ſupra aërem aſcenderent, cum ipſa grauiora ſint aëre.

Præterea ratio planè cõuincit, exempla eſſe ſimilia. Nam tota ratio cur poſſit diuina potentia fieri, vt graue non ponderet, lucidum non luceat, calidum non calefaciat, coloratum non videatur, eſt, quia cauſſa eſt prior effectu, & proinde ab eo non pendet, & ſine illo eſſe poteſt. At eadem ratio valet in magnitudine, quæ eſt cauſſa, & occupatione loci, quæ eſt effectus. Neque multum intereſt, ſitne cauſſa formalis, an efficiens, quod ad rem præſentem pertinet. Nam etiamſi effectus formalis a ſua propria cauſſa ſeparari nequeat, & ideò non poſſit à Deo ſuppleri, poſſit autem effectus efficientium cauſſarum: tamen cauſſa ipſa quæcumq; etiam formalis, ſine ſuo effectu eſſe poteſt, cum nulla cauſſa ab effectu pendeat. Adde, quod grauitas in eodem genere cauſſæ dat corpori graui põderare, in quo moles dat quanto replere: & tamen fatetur Petrus Martyr poſſe Deum facere: vt corpus graue, etiam extra regionem ſuam non ponderet.

Quod autem videatur deſtrui natura corporis (vt dicit Petrus Martyr) ſi non occupet locũ, idem etiam videtur in exemplis allatis. Nam: ſi lapſis ingens marmoreus, Deo impediente, grauitatis officium, duobus digitis attolli poſſet, & inſtar plumæ huc atque illuc iactari, quis non diceret, illud videri marmor, ſed non eſſe? Et ſi ignis ardens, Deo impediente actionis calorem manibus tractari poſſet ſine vllo ſenſu caloris, quis non diceret, depictum illum eſſe, non verum ignem? Et ſi niuem candidiſſimam manibus tractaremus, & tamen videre non poſſemus, quis non arbitraretur ſe deludi? Denique ſi ſolem in medio cœlo conſpiceremus non lucentem, & nihil tamen interpoſitũ eſſe videremus, quis non aſſereret naturam ſolis mutatam eſſe? Si igitur fieri poſſunt iſta omnia ſine deſtructione naturæ, vt Petrus Martyr affirmat, licet ignorantibus miraculum videatur omnino deſtrui natura in eiuſmodi ſuſpenſione cauſſalitatum: cur non idem fieri poterit in magnitudine locum non occupante?

CAP. VII.

Soluuntur obiectiones aduerſariorum.

Duo ſunt aduerſariorum argumenta præcipua. Vnum ex Auguſtino in epiſt. 5. ad Dardanum, quod & à Caluino, & à Petro Martyre millies repetitur; ſic enim Avgvstinvs loquitur: *Non potuit obtinere quantitas corporis, quod potuit qualitas: nam ita diſtãtibus partibus, quæ ſimul eſſe non poſſunt, quoniã ſua quæque ſpatia locorũ tenent, minores minora, & maiora maiores, non potuit eſſe in ſingulis quibuſque partib⁹ tota, vel tanta, ſed amplior eſt quantitas in amplioribus partibus, breuior in breuioribus, & in nulla parte tãta, quanta per totũ.* Et infra: *Spatia locorum tolle corporibus, & nuſquã erunt, & quia nuſquã erunt, nec erunt.* Et ſupra iam dixerat, deſtrui naturam humanam Chriſti, ſi non detur ei certum ſpatium, quo more aliarum rerum corporatarum contineatur.

Respondeo; Avgvstinvs in ea epiſtola quædam dicit de corpore Chriſti, quædam de corporibus generatim, quæ non ſunt confundenda. De corpore Chriſti docet illud non eſſe vbique diffuſum, ita vt forma, & figura humana careat, id enim eſſet naturam eius deſtruere. Sic enim loquitur initio epiſtolæ. *Hinc fortaſſe intelligendum dicis, Paradiſum quaſi in aliqua cœli parte compoſitum: aut quia vbique Deus ſit, hominem quoque illum, qui in Deo ſit, vbique eſſe diffuſum.* Et infra hoc ipſum refellens: *Sic ventarus eſt*, inquit, *illa Angelica vox teſtante, quemadmodum ire viſus eſt in cœlũ, id eſt, in eadem carnis forma, atque ſubſtantia, cui profectò immortalitatem dedit, naturam non abſtulit. Secundum hanc formam non eſt putandus vbique diffuſus: cauendum eſt enim, ne ita diuinitatem aſtruamus hominis: vt veritatem corporis auferamus. Non eſt autem conſequens, vt quod eſt in Deo, ita ſit vbique vt Deus.* Hæc ille: nec alia dicit de corpore Chriſti in particulari.

Hæc autem directè pugnant cum ſententia Vbiquiſtarum Lutheranorum, qui per vnionem hypoſtaticam, ita Chriſti corpus vbique diffuſum eſſe volunt, vt nuſquam ſeruet figuram, formam, & ſitum humano corpori conuenientem; quod eſt (vt Auguſtinus dicit) deſtruere naturam humanam Chriſti. At nos fatemur Chriſti corpus non eſſe vbique diffuſum, & vbicumque eſt, habere ſuam formam, & figuram, humanam, & partium ſitum, ac diſpoſitionem, quamuis hæc figura, forma, diſpoſitio partium in cœlo conſpiciatur, vbi locum replet; in Sacramento autem ſit quidem, ſed non repleat locum, nec videri à nobis poſſit: quemadmodum etiam, vt ſupra diximus, non caruit figura, & forma Chriſtus, cum ſe non ſemel inuiſibilem fecit; neque carne, & oſſibus caruit, quando ſuper aquas ambulauit, & per clauſas portas intrauit.

Iam verò de corpore generatim duo dicit Auguſtinus. Primo corpora magnitudinem habentia extenſa eſſe, & habere certum ordinem partium, & proinde non poſſe fieri, vt tanta ſit magnitudo vnius partis, quãta totius, vel tanta in paruo corpore, quanta in magno: cuius contrarium videmus non ſolùm in rebus ſpiritualibus, ſed etiam in qualitatibus corporalibus. Nam eadem anima, & tota poteſt eſſe in parte corporis, & in toto corpore; & ſimiliter in paruo corpore, & in magno, & poteſt fieri, vt tantus ſit candor, vel calor in parte corporis, quantus in toto, immò etiam vt maior ſit candor; vel calor in paruo corpore, quàm in magno.

Quæ omnia veriſſima ſunt, & nihil pugnant cum ſententia noſtra de Euchariſtia, quia ſolum requirit Auguſtinus, vt omne verum corpus ſit extenſum in ſe, non autem, vt neceſſario coëxtendatur loco. Quod ſi in verbis Auguſtini primo loco allegatis ab hæreticis, fit mentio loci, id fit, qui à a poſteriori probat Auguſtinus corpus in ſe extenſum eſſe ex eo, quod occupat certum ſpatium loci, ſed non inde ſequitur non poſſe extenſum eſſe in ſe, niſi occupet locum. Ac per hæc explicata manent prima verba Auguſtini ſupra citata: *Non potuit obtinere quantitas, &c.*

Secvndo Auguſtinus dicit, corpora ita eſſe in loco, vt pendeãt à loco, cum è contrario Deus ita ſit in loco,

vt non pendeat à loco, sed potius locus pẽdeat à Deo. Sed hoc dictum intelligendum est de corporibus, quę sunt infra cœlum, & quatenus naturaliter existunt: nam alioqui falsum esset. Siquidem, vt sæpè diximus, vltimum cœlum non est in spacio, vel loco aliquo, sed est in seipso, & in Deo; & sicut vltimum cœlum non eget vllo spacio in quo sit, ita posset sine dubio Deus conseruare alia corpora sine spacio, tametsi naturaliter egeant spacio.

Neque mitum, aut durum videri debet dictum Augustini non esse verum absolutè, sed solùm cum duabus illis limitationibus: id enim abunde sufficit proposito ipsius; solùm enim docere volebat, Deum ita esse in loco, vt non pendeat a loco. Vt autem ostenderet, quid sit esse in loco, & non pendere à loco, explicuit per contrarium, quod est nobis notius, id est, per exempla corporum, quæ ita sunt in loco, vt pendeant à loco: ad huius autem exempli veritatem satis est, si quædam corpora non possint naturaliter existere, nisi in loco sint. Atque hinc explicata manent illa aliaverba: *Spacia locorum tolle corporibus, &c.*

Altera obiectio Philosophica est: nituntur enim ostendere destrui essentiam quantitatis, si alicubi ponatur, & tamen non occupet locum. Sic enim Caluinus argumentatur lib 4. Inst. c. 17. §. 29. *Hæc est propria corporis veritas, vt spatio contineatur, vt suis dimẽsionibus cõstet, vt suã faciem habeat: sacessat igitur figmentum illud cõmentum, quod tam mentes hominum, quam Christum pani affigit.* Secvndo Petrus Martyr in lib. contra Gardiner. obiect. 74. probat quædam esse ita intrinseca rei, vt licet sint posteriora, tamen separari nequeant vllo modo: *Nam facultas intelligendi est posterior ipsa hominis essentia, cùm illa qualitas, ista substãtia sit, & tamen non potest separari ab homine facultas intelligẽdi: neq; enim homo erit, si ratione careat. Similiter quãtitas est posterior corporata substantia, & tamẽ separari nequeunt, sine interitu substãtiæ. Sed occupare locũ, est quædã intrinseca proprietas quãtitatis; ergo separari nõ potest à quãtitate, licet posterior sit.* Tertio idẽ ibid. argumentatur: *Non potest separari quaternarius à modo quaternarij, ita vt existat per modum vnitatis, ergo nec poterit linea, aut alia quantitas continua separari à modo suo, ita vt existat non extensè, sed indiuisibiliter.* Huc pertinet aliorum etiam argumentum, quod sit Qvartvm: *Non potest substantia existere nisi substantialiter, ergo nec quantitas, nisi quantitatiuè:* & aliud quod sit Qvintvm: *Non potest vllo modo spiritus indiuisibilis existere per modum corporis diuisibiliter, & extẽsè; ergo nec potest corpus diuisibile existere vllo modo per modũ spiritus indiuisibiliter.* Sextvm: *Videtur implicare contradictionẽ vt corpus trium cubitorũ contineatur sub dimẽsionibus frusti unius panis vnius digiti: nã si ita fiat, erit idẽ corpus maius, & minus; & proinde maius & non maius respectu eiusdem.* Septimvm: *Si corpus Domini suã habet in Eucharistia figurã, & partium distinctionẽ, & ordinẽ, ergo distant pedes magis quàm pectus à capite. At distãtia maior, & minor sine relatione ad locũ intelligi nequit: illa enim magis distãt inter se, inter quæ maius interuallũ intersectũ est.* Octavvm: *De essẽtia quãtitatis est habere partẽ extra partẽ, ergo vbi est vna pars, non est alia; non igitur tota quãtitas corporis Domini in eadẽ hostiæ particula esse potest.*

Sed hæc omnia solui possunt ex fundamentis iactis cap. 5. Ad Primvm igitur Caluini argumentum, Respondeo illum admiscuisse vera falsis, vt aliquid dicere videretur. Nã quod ait ad corporis veritatem requiri, vt suas dimẽliones, & suam faciem habeat, verum est: neque nos dicimus, Christi corpus in Eucharistia dimẽlionibus, aut facie carere. Quòd verò addit, requiri etiã, vt spatio contineatur; falsum est, vt suprà ostẽdimus. Et sanè si ex tota hac aula, in qua nunc sumus, Deus totum aërem auferret, nec alium ingredi pateretur, nos omnes retineremus dimensiones nostras, &

A facies, & tamen nec spatio contineremur, nec vllus alterius faciem videret.

Ad Secvndvm Petri Martyris dici posset Inprimis illa non esse similia, quæ ipse vt similia adducit. Nam replere locum est actus quidam, non potentia; at facultas intelligendi est potentia, non actus, & magis absurdum est, rem carere potentia, quam actione. Vnde nos qui dicimus quantitatem aliquando diuino miraculo non replere locum: tamen simul dicimus, illam ex se aptam esse replere locum, & repleturam, si suæ naturæ relinquatur.

Deinde etiam respondeo facultatem intelligendi per diuinam potentiam tolli posse, nec tamen inde sequi, vt homo desinat esse homo, sed tãtum, vt desinat exercere, quæ hominis sunt, quia instrumentis actionum humanarum careat: quemadmodum infantes, ac moriones homines sunt, quia rationabilem animum
B possident, licet non minus careant vsu intelligendi, quàm si facultatem illam penitus non haberent. Quod idem dico de substantia, & quantitate; licet enim naturaliter seiungi nequeant, tamen nullam inuolut contradictionem, vt vnum sine altero sit.

Ad Tertivm eiusdem respõdeo quaternarium non posse separari à modo quaternarij essentiali, sed posse ab accidentario, id est, non potest fieri, vt quaternarius redigatur ad modum vnitatis, ita vt quatuor homines sint vnus homo: sed potest fieri, vt redigatur ad locum vnitatis, ita vt quatuor homines occuperit locũ vnius hominis. Et eodem modo non potest linea, vel corpus separari à modo suo essentiali, ita vt fiat in se indiuisibile, sed potest tamen separari à modo accidentario, ita vt non occuper locum indiuisibilem.

C Ad Qvartvm de substantia, quæ non videtur posse existere, nisi substantialiter, respondeo eodem modo, substantiam non posse separari à modo suo essentiali, quod fieret, si inhæreret in subiecto more accidentiũ: tamẽ posse separari à modo suo intrinseco, & proprio, sed non essentiali, qui est per se existere. Nã substantia humanitatis Christi, ab isto modo separata est, cùm existat in verbo, & non habeat propriam subsistentiã: sic igitur & quantitas non potest existere, nisi quantitatiuè, quantum ad essentialem modum, quia non potest existere sine extensione, & partium distinctione in se; tamen bene potest existere non quantitatiuè in ordine ad locum, vt sæpe diximus.

Ad Qvintvm de spiritu & corpore, respõdeo, ex eodẽ principio colligi posse, cur non possit spiritus extẽdi in loco, & possit corpus non extendi. Nã extendi in
D loco est effectus formalis extensionis in se: ideo non potest aliquid extendi in loco, quia in se est extensum, nõ è cõtrario. Potest autem causa formalis ab effectu separari, nõ cõtrà, effectus à causa, quia causa prior est, effectus posterior. Hinc igitur potest corpus in se extensum non extendi in loco, quia per hoc separatur tamen causa ab effectu: non autem potest spiritus in se indiuisibilis extendi in loco, quia per hoc poneretur effectus formalis sine causa, & posterius sine priore, quod fieri nequit.

Ad Sextvm respondeo, si consideremus dimensiones corporis Christi seorsim, & dimensiones hostiæ consecratę, maiores multò esse illas, quàm istas, tamen si consideremus easdem corporis Domini dimensiones, vt sub specie panis ineffabiliter continentur, non esse maiores, nec minores, quia non commensurantur illæ istis, sed existunt sine ordine ad locum: eo modò ferè quo anima est in corpore, quæ nec minor, nec maior corpore dici potest.

Ad Septimvm respondeo, distantiam, quæ est inter membra corporis, quatenus in se extensum est, non esse distantiam localem, sed alterius cuiusdam generis:

dicuntur

dicuntur enim ea distare inter se, quæ non sunt immediatè coniuncta, & ea magis distare, inter quæ plura sunt interiecta, non interualla, sed membra. Quod perspicuè cernitur in corpore humano, quod supra cœlum collocatũ esse cogitare possemus: in eo siquidem distarent pedes à capite, non per spacium locale, quod ibi nullum est, sed per interiectionem pectoris, aliorumque membrorum.

Ad Octavvm, quod omnium videtur esse difficillimum, ob ingenij humani imbecilliratem, respõdeo, corpus quantum habere partem extra partem, si illud (extra) dicat habitudinem ad subiectũ, nõ autem si dicat habitudinem ad locum. Et similiter cum in argumento colligunt, Ergo vbi est vna pars, nõ est alia, dico rectè colligi, si illud (vbi) dicat situm internũ partiũ in subiecto, nõ autem si dicat situm in loco, & hoc modo intelligitur quod ait Philosophus in prædicamento quantitatis, quandam speciem quantitatis constare ex partibus habẽtibus positionem: loquitur enim de positione in toto, siue subiecto, non de positione in loco.

Sed contra solutionem quidam acutè instant, Corpus quantum habet partem extra partem in ordine ad totũ, seu subiectum, ergo & in ordine ad locũ. Probatur consequentia. Nam pars corporis coexistit certæ parti loci: vel ergo eidem parti loci coexistit alia pars corporis, vel nõ: sinon, ergo etiam in loco habet corpus illud partem extra partem, & proinde non est totum in qualibet parte: si coexistit, ergo etiam inter se partes corporis coexistunt. At hoc fieri nequit, cùm inter se distent, & vna sit extra aliam, vt dictum est.

Respondeo, Nego primam illam consequentiam, Ergo & in ordine ad locum habet partem extra partem. Ad probationem dico, duas partes corporis coexistere eidem parti loci. Cum infertur, Ergo coexistũt etiam inter se, dico coexistere etiã inter se in loco, nõ tamen in subiecto, cuius ratio est sæpè reddita, quia videlicet extensio, & distinctio partium in subiecto nõ impeditur, nec impediri potest, cùm sit essentialis; extẽsio, & distinctio quoad locum impediri possit, & reipsa impediatur à Deo, cùm corpus Domini in Sacramento manet. Sed de his satis.

CAP. VIII.

Ostenditur Deum voluisse, & fecisse, vt reipsa corpus Domini in Eucharistia præsens adesset.

Demonstravimvs hactenus non esse impossibile Deo corpus Domini in Eucharistiæ Sacramento verè ac realiter constituere: sequitur vt videam' an voluerit id facere. Et Sacramentarij quidem vno ore Deum noluisse dicunt, quidquid tamen de potentia sit: id verò non aliter probant, nisi quia non videtur, id neque vtile, neque decens. At nos habemus omissis etiam Scripturis, & Patribus, testimonia credibilia nimis, & ad quæ nihil omnino responderi possit ab iis, qui Christianæ fidei nomen dederunt.

Ac Primvm quidem argumentum sumitur à natura, & conditione hæresis. Illa enim tam aptè quadrat in opinionẽ Sacramentariorum, vt nulla sit in mundo hæresis, si illa non est hæresis. Quòd si illa est hæresis cõtraria erit veritas fidei, proinde veritas à Deo reuelata: atque ita constabit Deum hoc voluisse, & fecisse.

Conditio primaria hæresis est nouitas doctrinæ, vt veritatis catholicæ antiquitas. Porrò nouitas his coniecturis conuincitur, si notari possint auctor, locus, tẽpus, si incipiat cum paucis sectatoribus, si cũ admiratione: & perturbatione fidelium appareat, & si ei contradicatur, ad iudicium & examen adducatur, & tandem à Concilio Episcoporum, & consequenter à populis fidelibus cõdemnetur. Id enim in omnibus hæresibus grauioribus inuenitur, vt in Ariana, Nestoriana, Eutychiana, Pelagiana, & similibus.

Iam sententia Sacramentariorum habet auctorem suum certum, Berengarium Turonensem natione, & Andegauensem Archidiaconum. Id patet ex Paschasio, qui in lib. de verbis Instituti. Sacramenti, affirmat suo tempore non defuisse aliquot, qui quæstiones mouerẽt de veritate corporis Domini in Eucharistia (fuerant enim Ioannes Scotus, & Bertramus) tamen nullum fuisse, qui apertè negaret: *Et ideò*, inquit, *quamuis ex hoc quidam de ignorantia errent, nemo tamen est adhuc in aperto, qui hoc sta esse contradicat, quod totus orbis credit, & confitetur.* Hæc ille. Itaque tempore Paschasij adhuc nullus fuerat, qui apertè profiteri ausus esset, non esse verè, & realiter Christi corpus in Eucharistia. Post Paschasij autem tempora nullus fuit ante Berengarium, qui apertè, vel obscurè de hac re scripserit; sed ipse primus se doctorem noui dogmatis venditare ausus est. Quare Adelmannus Episcopus Brixinensis, & Hugo Episcopus Lingonensis in epistolis ad Berengarium ad eum scribunt tanquam primum assertorem eius hęresis, & serio monent, ne Ecclesiam perturbet, & vt meminerit, quem exitum habuerint Hæresiarchæ, qui ante eum fuerunt. Denique Gvitmvndvs libr. 3. non procul à fine: *Notissimum*, inquit, *est, hoc tempore, priusquam Berengarius insaniisset, huiusmodi vesanias nusquam fuisse.* Itaque auctor notissimus est.

Tẽpus æquè notum; quippe ab Historicis, & Chronologis, aliisque scriptoribus eorum temporum annotatũ. Scribit Sigebertus in Chronico, anno M.LI. cæpisse Berengarium nouo suo dogmate Gallias perturbare; quod idem indicant Lantfrancus, & Guitmundus, & alij, inter quos præcipuè legẽdus est Gulielmus Bibliothecarius Malmesberiensis lib. 3. de Gestis Anglorum, qui illo ipso tempore floruit.

Locus item notissimus; nam in Gallia cœpit suã hæresim prædicare, vt omnes citati auctores scribunt.

Paucitas sectatorum initio describitur à Guitmundo libro primo, vbi dicit, Berengarium cœpisse audiri à pauperibus scholaribus quibusdã, quos ille data stipe ad se alliciebat: Admiratio, & perturbatio Ecclesiæ, quæ est euidens indicium nouitatis; describitur ab iisdem auctoribus, & præsertim ab Adelmanno in epist. ad Berengarium, & à Lantfranco initio libri contra Berengarium, vbi dicit lectam fuisse in Concilio Romano sub Leone IX. epist. Berengarii à se, in qua epistola cùm scriptum esset panem & vinum Eucharistiæ esse tantummodo Sacramentum, omnes Episcopos miratos esse, quòd illa verba aduersarentur vsitatissimæ fidei Catholicæ Ecclesiæ.

Denique contradictio, examen, iudicium, & condemnatio habentur ibidem. Sic enim scribit Lantfrancvs: *Tempore sancti Leonis Papæ delata est hæresis tua ad Apostolicam sedem. Qui cum Synodo præsideret, ac resideret secum non parua multitudo Episcoporum, Abbatum, diuersique ordinis à diuersis regionibus religiosarum personarum, iussum est in omnium audientia recitari, quas mihi de corpore, & sanguine Domini literas transmisisti.* Et infra: *Intellecto, quòd communi de Eucharistia fidei aduersa sentires, promulgata est in te damnationis sententia, priuans te communione sanctæ Ecclesiæ, quam tu priuare sancta eius communione satagebas.* Hæc ille.

Videmus igitur omnia signa nouitatis in opinione Berengarii reperiri: quorũ ne vnũ quidem in sententia nostra reperitur. Neq; enim hactenus vllus hæreticorũ dicere potuit, quis auctor fuerit nostræ sententiæ: vnde etiam Berengarius vocabat eã sententiam vulgi, vt ibid. Lantfrancus testatur. Neque tempus, aut lo-

cũ, aut paucitatem primorũ sectatorũ, aut admirationem populorũ, aut denique vllum publicum iudicium contra eam proferre vnquam potuerunt aduersarij.

Et sanè nõ esse inuentum Papistarum (vt aduersarii nos vocant) sentẽtiam nostram de Eucharistia, sed rem antiquissimam, patet euidenter ex consensu Græcorum. Græci enim à Romanis Pontificibus à lõgissimo tempore dissidere cœperunt, & proinde eorum noua dogmata non facilè recepissent: & tamẽ in hac re nũquam à Latinis dissenserunt, neque hoc tẽpore dissentiunt, vt ex censura Orientalium ad Cõfessionem Lutheranorum patet. Confirmatur hoc totum argumentum à facilitate sentẽtiæ aduersariorum, & difficultate nostræ sententiæ. Nam cùm sententia aduersariorum sit facillima, & humanis sensibus accommodata, facilè potuisset occultè irrepere, & à plurimis cõtinuò admitti, ita vt latérent signa illa nouitatis. At sentẽtia nostra, quæ difficillima est, & repugnat sensibus, ac superat rationem, nõ potuit occultè irrepere, nec potuit facilè tantæ multitudini persuaderi. Cùm ergo videamus in sentẽtia nostra nulla apparere signa nouitatis, quæ tamen non potuit vllo modo occultè subintrare; & contrà inueniamus omnia signa nouitatis in sententia aduersariorum, quæ tamen facilè potuisset occultè insinuari: euidenter sanè ostenditur nostram esse antiquissimam, & proinde veram; contrariam verò nouam, & proinde falsam, & hæreticam.

Alterum argumentum veritatis fidei nostræ, est cõsensus Ecclesiæ. Nam habemus cõsensum Ecclesiæ totius Latinæ, Græcæ, Barbaræ. Scribit enim Paschasius in lib. de Inst. Sacramenti, vbi explicat verba Domini: *Hoc est corpus meum*; nullum omnino fuisse, qui se Christianum diceret, qui negare auderet carnem Domini verè esse in Eucharistia. Lvtheranvs autem de suo tempore sic scribit in extremo lib. cõtra Berengarium: *Interroga vniuersos, qui Latinæ linguæ, nostrarum vel literarum notitiam perceperũt, interroga Græcos, Armenios, seu cuiuslibet nationis quoscũque Christianos, vno ore hãc fidem se testabuntur habere.* Nostro autem tempore tãtus consensus erat in nostro orbe terrarum antequam Carolstadius, & Zuuinglius apparere cœpisset, vt Zuuinglius scribat in commẽtario de vera, & falsa religione, cap. de Eucharistia, se valdè occultè initio egisse, & cũ paucis amicis contulisse negotium istud noui dogmatis proponẽdi: metuebat enim ne omnes offenderet, cum nullum omnino sciret esse eius sententiæ, quam ipse inuehere in Ecclesiam cogitabat.

Hoc igitur consensu posito, necessario sequitur, vt vel nostra sit vera fides de Eucharistia: vel nunquam fuerit Ecclesia in mũdo, vel fuerit, sed perierit, vel mãserit in solis Berengarianis; vel simul manẽat Ecclesia Dei, & summũ ac publicum sacrilegium, summáque & publica idololatria. At Ecclesiam nũquam fuisse in mundo, pugnat cum Scripturis, & cum Symbolo, & à nullo vnquam vel hæreticismo id fuit assertum. Ecclesiam fuisse, sed periisse omnino pugnat cum apertissimis promissionibus Dei, Lucæ primo, *Regni eius nõ erit finis.* Matth. 16. *Portæ inferi nõ præualebunt aduersus eam.* Matt. vltimo: *Et ecce ego vobiscũ sum vsque ad cõsummationem sæculi.* Mansisse in solis Berengarianis dici non potest, quia tunc, ante Berengarium non fuisset. Nam saltem per annos ducentos ante Berengarium constat ex testimonio Paschasii, & omnibus historiis, totã Ecclesiam credidisse id, quod nos credimus. Deinde Berengariani pauciſſimi fuerũt, & vix alibi, quàm in Gallia, & breui tempore ad nihilum redacti. Et licet post annos circiter CCC. à Ioanne Vviclefo, renouata fuerit hæresis Berengariana, tamen extra Angliam, & Bohemiam pedem nõ posuit; & in illis etiam locis, ita extincta fuit, vt annis circiter centum ante Zuuinglium nusquam fuerit. At Ecclesia semper viuit, semper cõspicua est, nec potest (vt ista hæresis fecit) modò interire, modò renasci, nisi falsæ sint promissiones suprà citatæ. Deniq; Ecclesiam esse, simul in summo errore, & sacrilegio, & idololatria versari, nullo modo fieri potest: nam alioqui nulli hæretici essent extra Ecclesiã, & falsò Paulus diceret 1. Tim. 3. Ecclesiam esse columnam, & firmamentum veritatis.

Videtur Petrus Martyr in sua precatione ad Deum, qua concludit librum suum contra Stephanum Gardinerum, existimasse Ecclesiã veram esse posse, vbi hæresis, & idololatria regnent: sed ira aduersus eum pugnat illa ipsius precatio, vt mirum sit ipsum etiam nõ id animaduertisse. Sic enim alloquitur Christum: *Si desperata, inquit, est plaga, neque veritati tuæ in tua Eccl. sia amplius futurus est publicus, & apertus locus, ad exercendum iudicium quàm primùm venito.* Hæc ille; qua quidem precatione nullam vnquã stultiorem legi. Nam si per veritatem intelligit sententiam Zuuinglii, quam in toto eò lib. asserere conatus est, fateri cogitur apud nos esse veram Ecclesiam Christi, & proinde se esse extra Ecclesiam: nostra enim Ecclesia est, in qua non permittitur locus sentẽtiæ Zuuinglii. Si verò suũ cœtum vocat Ecclesiam Christi, tum fateri cogitur, sentẽtiam nostram de Eucharistia esse veritatem Dei: nam sententia nostra est, cui non datur locus in cœtu Zuuinglianorum. Quare quocunque se vertat, suo se gladio ferit: vt omittam, nimiam esse stupiditatem, dicere in Ecclesia Dei non dari locum veritati Dei. Vbi enim erit veritas Dei, si in Ecclesia Dei non est? Sed iusto iudicio Dei, qui Ecclesiam Dei perdiderunt, iam nec qualis illa sit, videre possunt.

Tertium argumentum sumi potest à diligentia, quam Ecclesia adhibuit in præsenti controuersia examinãda, & à constantia in veritate retinenda. Si enim Ecclesia quæstionem discutere noluisset, aut leuiter discussisset, possent hæretici aliquẽ colorem obtẽdere, cùm dicunt Ecclesiam in errore versari. At nulla vnquam quæstio sæpius, ac diligentius examinata est. Primvm discussa fuit in Cõcilio Romano sub Leone IX. & damnata hæresis Berengarij. Secvndo in Vercellensi, eodem Leone præsente, ac præsidẽte, eadem quæstio discussa, & eodem modo explicata: quò etiam Berẽgarius vocatus est, & cùm accedere noluisset, cũ eius confœderatis, qui se Berengarii legatos nominabant, disputatum est. Tertio mortuo sancto Leone iterum in Concilio Turonensi præsidentibus legatis Victoris Papæ, qui Leoni successerat, cum ipso Berengario acerrimè disputatum, eoque conuicto, & hæresim abiurante, eadẽ fides cõfirmata est. Qvarto cùm Berengarius ad vomitum rediisset, iterũ Romæ in generali Concilio Nicolao II. præsidente & Berengario præsente, eadẽ quæstio proposita, & discussa diligentissimè fuit, & tum secundo Berengarius abiurauit, & librum ipse suum coram omnibus cremauit. Atq; horum quatuor Conciliorum meminit Lantfrancus in lib. cõtra Berengarium, qui omnibus interfuit. Qvinto cùm Berengarius iterum secunda abiuratione cõtempta, ad suam hæresim redisset, coactum est quintum Concilium Romæ à Gregorio Papa VII. & rursus quæstio discussa diligẽter, & hæresis damnata fuit: vbi etiam Berẽgarius tertiò abiurauit, neque amplius defecit. Huius Concilij non meminerunt Lantfrancus, & Guitmundus, quia nondum celebratum erat, cum illi scriberent: sed meminit Thomas Vvaldensis. to. 2. de Sacramentis, cap. 43. Sexto in Concilio amplissimo totius orbis sub Innocentio III. Romæ celebrato, iterum eadem hæresis damnata est. Septimo eadem veritas explicata est in Concilio generali Viennensi, anno Domini M. CCC. XI. Vnde exstat

Clementina

Clementina vnica de reliquiis, & veneratione Sãctorum. Octavo idem est factum in Concilio generali Romano sub Ioanne XXIII. anno Domini M. CD. XIII. vt testatur Ioannes Cochlæus li. 1. historię Hussitarum. Nono id ipsum actum est in Concilio Constantiensi propter hæresim eandem à Ioanne Vvicleso renouatam. Decimo in Concilio Tridentino nostris diebus propter Zvvinglianos, & Caluinistas: vt omittam Concilium Florentinum, & plurima alia, in quibus obiter idem est definitum.

Quæ cùm ita sint, quis poterit sibi persuadere Deũ permissurum fuisse, vt Ecclesia in hac re erraret? Quid enim facere debuit, & non fecit? cõgregauit homines doctos, rem excussit, Deum inuocauit, idque non semel, nec bis, sed sæpius. Quod si dubitare possumus, an hac in re errauerit Ecclesia, de omnibus aliis definitionibus contra varias hæreses dubitare poterimus, immò etiam, an Deus sit, siue an res nostras curet, dubitare poterimus, quid enim curat, si ista non curat?

Hvc accedit quod Ecclesia Catholica semper in eadem sententia mansit, neque detertita est ob argumẽta varia, & difficilia, quæ vel Berengariani, vel postea, Vviclefitæ, vel Zvvingliani excogitauerunt: in omnibus enim citatis Conciliis eadem sententia inuenitur. Cõtrà verò aduersarij, nec vlla Cõcilia Episcoporum habuerunt, nec inter se vnquam conuenerunt. Scribunt enim Guitmundus li. 1. & Algerus in prologo librorum de corpore, & sanguine Domini, statim in ipso initio Berengarianę hæreseos ortas esse sex diuersas opiniones, ac sectas, quas ipsi enumerant. Nostro autem tempore (vt suprà diximus) multo plures existunt, præsertim si coniungamus errores Lutheranorum cum erroribus Zvvinglianorum.

Qvartvm argumentũ sumi potest à patronis sententiæ nostræ. Nam sententia nostra ab eo tempore, quod propter Berengarium clarissimè explicata est, id est, ab anno Domini M. LI. patronos habuit plurimos viros tam claros vitæ sanctitate, & miraculis, vt etiã ab hæreticis huius temporis sancti habeantur, & nominentur. In hoc numero sunt S. Anselmus, S. Bernardus, S. Malachias, S. Dominicus, S. Frãciscus, S. Antonius de Padua, S. Petrus Martyr, S. Thomas, S. Bonauentura, S. Nicolaus Tolentinas, S. Ludouicus Rex, S. Bernardinus, S. Vincentius, S. Antoninus, S. Franciscus Paulanus, & alij plures. Isti verè sancti, & amici Dei fuerunt, & cum Christo nunc in cœlis regnant: nam præter commune Ecclesiæ testimonium, omnes miraculis claruerunt, & aliqui eorum pluribus, & certioribus, quàm illi ferè veterum, vt Bernardus, cuius miracula præ multitudine numerari non possunt: Vt Vincentius, in cuius canonizatione dicũtur certis testibus probata plusquam octingenta miracula, vt Frãciscus, cuius etiam propè innumerabilia, & maxima narrantur à S. Bonauẽtura. Sunt autem hæc miracula certiora, quàm veterum Sanctorum, quia Ecclesia his posterioribus seculis non solet referre in numerum Sanctorum aliquos, nisi miracula certissimis testibus comprobentur, quod olim non fiebat. Et denique aliquos horum, vt Bernardum, Franciscum, Dominicũ sanctos esse fatentur etiam aduersarij. Lutherus in li. de captiu. Babyl. cap. de Eucharistia, Thomam Aquinatem vocat sanctum, &c. de Baptismo, sanctos vocat Bernardum, Dominicũ, & Franciscum. Philipp. Melanththon in Apolog. Confes. art. 4. & 5. & 27. sanctos vocat Antonium, Bernardum, Dominicũ, Franciscũ. Et Petrus Martyr in commen. 3. ca. 1. ad Cor. 1. in illud *Dies enim Domini declarabit*, saluatos affirmat eosdem. Caluinus in Inst. c. 10. & 17. Bernardum pium scriptorem vocat. Hos autem in nostra sententia de Eucharistia fuisse tum ex libris eorum cõstat, tum ex eo, quod omnes Romanis Pontificibus adhæserunt; tum denique quia Romana Ecclesia nũquam eos in sanctorum catalogum retulisset, si tanta re ab illa dissensissent.

Adhæc extra controuersiam est, sanctos, & amicos Dei esse non posse, qui vera fide carent; cùm sine fide impossibile sit placere Deo, Heb. 11. & cùm iustus ex fide viuat, Heb. 10. Et denique non est vllo modo credibile, Deum, qui sanctis istis dedit spiritum Prophetiæ, & reuelauit plurima etiam non necessaria, tanquam amicis, noluisse saltem alicui eorum reuelare veritatem huius rei tam necessariam.

Neqve potest dici, sanctos istos excusari posse, licet errauerint, quòd in re parui momenti, aut in re nõdum explicata, & definita, aut certè non pertinaciter, sed simpliciter, & ex ignorantia lapsi fuerint. Nam Inprimis res grauissima est, & in qua vel summa pietas, & religio, vel summa impietas, idololatria, & sacrilegiũ continetur. Deinde res tractata, discussa, & definita iam erat in multis Conciliis, vt diximus, & inter hæreticos iam numerabantur, qui aliter sentiebant. Denique ipsi homines sancti non simpliciter hoc asseruerunt, sed ferè omnes contrà hæreticos propugnarunt; vel libris, vel concionibus, vel etiam disputationibus cum hæreticis habitis. Quare necesse est omnino aut veram esse sententiam nostram, aut homines illos hæreticos, & inimicos Dei fuisse: neque aduersarij nostri vnquam inter se conciliabunt ista duo, viros illos sanctos fuisse, & in errore grauissimo versatos, atque ideò idololatras, & sacrilegos tota vita sua fuisse.

Qvintvm argumentum sumitur ab auctoribus, & patronis contrariæ sententiæ: tales enim fuerunt, vt nullo modo probabile sit, Deum per tales homines Ecclesiam suam corrigere, vel reformare voluisse. Etsi enim Deus eligere solet aliquando homines simplices, ignobiles, imperitos, vt per eos magnalia sua operetur; tamen ipse eos instruit diuina sapientia, charitate, dono miraculorum, & similibus ornamentis, vt homines ceteri turò credere possint illos à Deo missos. Tales fuerunt Patriarchæ, Prophetæ, Apostoli, Institutores Ordinum religiosorum, & alij similes.

Inspiciamus nunc qualis fuerit Berengarius, quem parentem suum agnoscit Caluinus in vltima admonitione ad Vvestphalũ, vbi dicit se non ægrè ferre, quòd sententiam suam olim in Berengario damnauerit Nicolaus Papa in Concilio Romano, & Gregorius VII. in Concilio Vercellensi, sed contra potius suspectam sibi futuram fuisse, si Romani Pontifices illam approbassent.

Iste igitur Berengarius, multis modis insignis fuit. Primo præuisus fuit diuinitus. Nam vt scribit Gulielmus Bibliothecarius in lib. 6. de gestis Anglorum, Sanctus Fulbertus Episcopus Carnotẽsis in extremis agẽs, cum inter alios, qui illi morienti aderãt, Berengarium tunc adolescentem, & nondum hæresiarcham vidisset, iussit eum expelli, protestatus videre se immanem Dæmonem prope illum, qui etiam blando anhelitu multos ad eum allicere videbatur. Quæ sanè visio apertè significauit Berengarium opera diaboli plurimos per nouam hæresim seductutum. In quo Berengarius æqualis Ario dici potest; nam Arij futuram hęresim S. Antonio Deus præmonstrauit, vt in eius vita testis est Athanasius. Solet enim Deus grauissima mala vt iustissimo iudicio suo interdùm permittere, ita etiam ex magna sua misericordia præsignificare, vt homines sibi caueant, & minus inde lædantur.

Secvndo excelluit Berengarius in periuriis, & inconstãtia. Nam (vt suprà diximus) ter diuersis temporibus hæresim abiurauit, ac proinde bis periurus fuit, ideò enim ter abiurare coactus est, quia post primam abiurationem bis periurus fuit, cum in hæresim rela-

pſus eſſet: tandem tamen Catholicus obiit, vt idem Guilelmus ibid. refert.

Fuit PRÆTEREA Berengarius (vt patet ex 1. lib. Guitmundi, qui eius vitam breuiter deſcribit) ſupra modum ſuperbus, & arrogans, & ex ipſa ſuperbia occaſionem accepit noui dogmatis promulgandi. Nam prima illi controuerſia cum Lantfranco fuit de rebus ad Dialecticam pertinentibus; ſed cùm ab eo ſuperari, & ab auditoribus quotidie magis, ac magis deſeri ſe videret, ignominiam illam non ferens, Dialectica omiſſa, ad Theologiam ſe tranſtulit: & quia malebat (vt ait Guitmundus) cum aliqua hominum admiratione eſſe hæreticum, quàm in oculis Dei occultè Catholicus viuere, ea diligentiſſimè ſectabatur, quæ noua & inaudita cæteris eſſent. Inde ergo initiũ hæreſis.

ACCEDIT ad hæc, quod præter hanc ſententiam de Euchariſtia, duas alias promulgauit, quas ne ipſe quidem Caluinus negaret hæreſes eſſe. Docuit enim, vt ibid. Guitmundus teſtatur, legitima Matrimonia deſtrui poſſe, ac licere omnibus fœminis vti, & non eſſe infantes baptizandos, quæ duo in Anabaptiſtis huius temporis, Caluinus, & Lutherus damnant. Quis igitur credat voluiſſe Deum per hominem ita erroneum aduerſariorum etiam iudicio: atque adeò manifeſtè hæreticum, Eccleſiam illuſtrare, & reformare?

De ſectatoribus Berengarij ſcribit ibi. Guitmundus, homines ſceleratos ad eum concurrere ſolitos, qui lætabantur ſe magno meru liberatos, cum intelligerent Euchariſtiam non eſſe rem tam diuinam, vt propter eius perceptionem à ſceleribus, & flagitijs ſe continere deberent.

Iã de VVicleſo, de Carolſtadio, Zvvinglio, Caluino, Petro Martyre, & aliis huius hæreſis patronis, nimis longum eſſet, quales fuerint, explicare. Illud conſtat, neminem ipſorum vllum vnquam miraculum edere, aut ſignum vllum ſui Apoſtolatus oſtendere potuiſſe.

POSTREMVM argumentum ſumitur à miraculis quæ in confirmatione huius veritatis facta ſunt, qualia hæretici pro ſuo errore, neque à Deo, neque à Dæmone extorquere potuerunt. Nam nec Deus teſtis mendacii eſſe poteſt, nec permiſit hactenus hæreticis, vt ſaltem opera Diaboli ſi non vera, ſaltem apparentia miracula facerent. Multa referuntur miracula circa Sacramentum Euchariſtiæ à Ioanne Garetio in lib. de vera præſentia corporis Domini, & à Tilmanno Bredenbachio toto lib. 1. ſacrarum collationum. Septem mihi videntur ad rem noſtram maximè facere.

PRIMVM eſt in vita B. Gregorii à Paulo Diacono ſcripta, & in lib. 2. c. 41. vitæ eiuſdã Gregorii per Ioannem Diaconum ſcriptę. Summa hiſtorię hęc eſt: cum S. Gregorius Euchariſtiam populo diſtribueret, venit ad mulierem, quæ fortè panẽ, qui in altari fuerat conſecrandus, ſuis manibus fecerat. Cùm ergo illi S. GREGORIVS diceret; *Corpus Domini noſtri* IESV CHRISTI *cuſtodiat animam tuam*; illa Diabolo tentante ſubriſit, & Pontifex manũ retraxit, & particulã in altari repoſuit. Deinde completis ſolenniis interrogauit mulierem corã populo: cur in tam tremenda actione riſiſſet? Illa diu muſſitans tandem reſpondit, recognouiſſe ſe panem, quem ſuis manibus fecerat, atque inde credere non potuiſſe corpus Domini reuera eſſe. Tum S. Gregorius à Deo petiit, & impetrauit, vt etiam ſpecie externa panis in carnem mutaretur; quo facto, tam illam ad fidem reduxit, quàm totum populum confirmauit.

ALTERVM miraculum extat apud Paſchaſium in libro de corpore Domini, cap. 14. vbi refert Presbyterum quendã valde pium & ſanctum, optaſſe aliquando videre corporalibus oculis ſpeciem eius, quem certa fide credebat ſub ſpeciebus panis, & vini latere: & tandem quod petebat obtinuiſſe, ac vidiſſe Chriſti corpus in forma humana, ſed puerili, quod etiam ipſe petierat. Vt enim eo loco idem Paſchaſius refert, duplici de cauſſa Deus hæc miracula facere ſolet, vel ad dubitantes in fide confirmandos, vel ad conſolandos eos, à quibus ardenter amatur.

TERTIVM eſt S. Malachiæ, quod refert Bernard. in eius vita. Cum enim Clericus quidam aliquando dicere præſumpſiſſet, in Euchariſtia ſolum eſſe Sacramentum, non corporis veritatem, S. Malachias ſecretò, ac ſæpè eum conuenit, & admonuit: nõ reſipiſcentem adducit in conuentum Clericorum, ibique data facultate pro ſuo errore dicendi, cum illo diſſeruit, eumque apertiſſimè confutauit. Nondum ad mentem redire volentem, coram omni populo publicè arguit, hæreticumque denunciat, & cum aliis Epiſcopis, qui fortè aderant, anathemate ferit. Sed cum adhuc ille furens diceret, omnes fauere homini, ſe autem ſolum non accipere perſonas, nec deferere veritatem, S. MALACHIAS dixit: *Dominus faciat te veritatem fatere, vel ex neceſſitate*: cui ille reſpondit, *Amen*. Sed ecce die eodem corripitur grauiſſimo, ac lethali morbo, redit ad mentem, reconciliatur Eccleſię, expirat. Poteratne clarius Deus oſtendere, à qua parte ſit veritas?

QVARTVM eſt ipſius BERNARDI. Nam vt ſcribitur in eius vita lib. 2. ca. 3. Mediolani præſente populo innumerabili inter Sacramentorum celebrationem curauit Dæmoniacam, cuius ſanitas deſperata iam videbatur. Siquidem multos annos Diabolus eam poſſederat, & oculorum, aurium, ac linguę vſum illi eripuerat, ipſam etiam linguam in morem promuſcidis elephãtinæ illi extenderat, vt monſtrum horribile, non mulier videretur. Igitur ſacram hoſtiam patenæ impoſitam ſuper caput Dæmoniacæ tenens, atque in hunc modum loquens, Diabolum expulit. *Adeſt, iniquę ſpiritus, iudex tuus, adeſt ſumma poteſtas: iam reſiſte, ſi potes; adeſt ille, qui pro noſtra ſalute paſſurus, Nunc, inquit, princeps huius mundi eijcietur foras. Hoc illud corpus, quod de corpore Virginis ſumptũ eſt, quod in ſtipite crucis extenſum eſt, quod in tumulo iacuit, quod de morte ſurrexit, quod videntibus diſcipulis aſcendit in cœlum. In huius ergo maieſtatis terribili poteſtate, tibi ſpiritus maligne præcipio, vt ab hac ancilla eius egrediens contingere eam deinceps non præſumas*. Hęc ille. Vbi ſicut fides veritatis à Deo exaudiri meruit; ita prorſus deceptionis, & erroris auctor dici poſſet (quod abſit) Deus ſi falſum eſſet quod S. Bernardus dixit, & tota Eccleſia credit.

QVINTVM eſt S. ANTONII de Padua, quod inſigne eſt, nec tamen à Ioãne Garetio, vel Tilmanno Bredenbachio annotatũ. Deſcribitur in eius vita apud Surium, to. 3. & à S. Antonio in ſumma hiſtoriali, p. 3. tit. 24. c. 3. §. 2. diſputante S. Antonio de veritate corporis Domini in Euchariſtia cum hæretico quodam in partib. Toloſanis (ſiquidẽ eo tempore Albigenſes vexabant Eccleſiam, qui cum aliis plurimis hoc etiam errore infecti erant) petiit hæreticus ab Antonio, quem nouerat dono miraculorum prędituꝫ eſſe, eiuſmodi ſignum. *Habeo*, inquit, *iumentum, cui per integrum triduum, cibum non dabo. Exacto triduo adſis tu cũ Sacramẽto, ego adero cum iumento, atq; ante illũ hordeum effundam; ſi iumentũ hordeo derelicto ad Sacramenti veneration em acceſſerit, credã.* Factũ eſt vt ille voluit, & triduo exacto S. Antonius, turbis fideliũ comitatus, & venerabile Sacramentũ manu tenens, ſic ad iumentũ loquutus eſt; *In veritate, & nomine Creatoris tui, quẽ in manibus, licet indignus, veraciter teneo, tibi dico animal, & præcipio vt cõfeſtim veritas humiliter modo tuo, & ei reuerentiã exhibeas: vt ex hoc cognoſcat hæretica prauitas, quod omnis creatura ſuo ſubditur Creatori, quẽ ſacerdotalis dignitas ingiter tractat in altari.* His verbis prolatis, iumentũ hordei ante ſe effuſi, & famis oblitũ ad ſanctũ accurrit, & capite inclinato, ac genibus

curuatis,

cutuatis, eo modo quo potuit, Dominum adorauit, & hæreticum confutauit.

SEXTVM narrat Thomas Vvaldensis testis oculatus to. 2. cap. 63. Scribit enim sartorem quēdā hæreticum publicè in Ecclesia S. Pauli Londini in iudicio coram Archiepiscopo, & aliis prælatis constitutū, dixisse, digniorem esse araneam cultu, ac reuerentia, quàm Eucharistiam; & continuò de alto tecti culmine horribilem araneam directo filo ad os eius properasse, ac vix multorum manibus prohibitam, ne ingrederetur.

SEPTIMVM narrat Tilmanus Bredenbachius libro 7. sacrarum collationum, c. 60. quod quidem in illis partibus, vbi contigit, dicit esse notissimū, & celeberrimum, ac non solum soluta oratione, sed etiam carmine conscriptum. Eius hæc est summa. Anno Domini M. D. LXI. die 8. Aprilis, feria 2. Paschæ tribus horis ante meridiem, Nouiomagi, quod oppidū est in Geldria, Parochus quidam nomine Antonius Vvorstius, completis Missarum solemniis, venerabile Sacramentum ad fœminam ægrotam de more Catholico deferebat. Casu accidit, vt tempore eodem ad ianuā tabernæ, iuxta quam Parocho transeundum erat, duo iuuenes cōsisterent, Nouiomagensis vnus, alter Traiectensis, qui oua Paschalia in manibus habentes, inter se contendebant, vter celeriùs ouum deglutiret. Interea Parocho propinquante, Traiectensis blasphemus, & irrisor tanti mysterij, & vt apparet, hæreticus Caluinista, sodali suo dixit, se multo citius ouum suum deuoraturum, quàm mulierculam Deastrum illum: & continuò ouum in os iniecit. Sed ouum in medio gutture constitit, & cum ille suffocari se sentiens, vndique circumspiceret, vidit candelam sebaceam ex pariete dependentem, eaque arrepta, atque in os iniecta, vt ouū detruderet, ita hæsit totum sæuum in ouo, vt nudum filum, seu stamen candelæ miser extraxerit, tum denique concidit, in Æthiopum nigredinem mutato vultu, elisoque gutture expirauit. Repertum est autem postea ouum instar tuberis in altera parte colli, non in gutture, vt par erat. Ita nimirum Christus, non Deastrum, sed verum Deum se esse demonstrauit. Sed de his hactenus.

Ad hoc argumentum ex miraculis Petrus Martyr breuiter respondet in libro contra Gardinerum, obiecto 158. esse meras præstigias ista, quæ à nobis dicuntur miracula. Id verò probat, quia Irenæus lib. 1. cap. 9. testatur, Marcum Hæresiarcham, & Magum præstigijs quibusdam solitum fuisse in sua Eucharistia efficere, vt in calice cruor appareret.

AT quænam est ista consequentia? Marcus Hæresiarcha, & Magus præstigijs cruorem in calice apparere faciebat? ergo B. Gregorius vir sanctissimus, S. Bernardus, S. Antonius, & alij, quos sanctos fuisse etiā hæretici confitentur, nonnisi præstigiis miracula circa Eucharistiam fecerunt. Sane si ita liceat argumentari, poterimus etiam hoc modo colligere; Magi Pharaonis per incantationes conuertebant virgas in dracones, & aquam in sanguinem; ergo & Moses cùm similia faceret, per incantationes faciebat, & breuiter omnia miracula Christi, & Apostolorum calumniari possemus.

DICO SECVNDO, responsionem Petri Martyris vtcunque aptari posse ad miracula, quæ fiunt, cùm exterius in Eucharistia apparet caro, vel aliquid eiusmodi, at nullo modo aptari posse ad ea miracula, quæ consistunt in interitu hominum vt est tertium, & septimum à nobis recitatum: illæ enim veræ mortes fuerunt, non simulatæ, ac fictæ.

DICO POSTREMO in hoc mysterio maximè locū habere dilemma Augustini lib. 22 de ciuit. Dei, cap. 5. Nā aut facta sunt miracula ad hoc mysterium confirmandum, aut non sunt facta. Si facta sunt, credamus igitur, quod tot miraculis confirmatum est. Si nō sunt facta, hoc ipsum est summum miraculum, quod sine miraculis res tā difficilis credi potuerit a tot Philosophis, atque adeò a toto orbe terrarum. Nam sententia aduersariorum, quæ facillima est, non est mirum, si absque vllis miraculis admittatur: nostram autem sententiam, quæ non modò cum sensibus, sed etiam cum ratione pugnare videtur, quis credat tantæ multitudini, sine multis, magnisque miraculis persuaderi potuisse, nisi vt dixi, hoc ipsum summum miraculum esse dicatur?

CAP. IX.

Soluitur obiectio deprompta ab inutilitate realis præsentiæ.

DVÆ sunt, vt suprà diximus, obiectiones aduersariorum. PRIMA est eiusmodi: Deus nihil frustrà facere solet. At frustra poneretur in Eucharistia vera corporis Domini præsētia, cùm satis sit, si eam illic habeamus in signo. PRIMO, quia finis, ac fructus Eucharistiæ est, nutrire animas. Nō minus autem nutrit animas Christus in symbolo existens, quam re ipsa delitescens in pane. Animæ enim nutriuntur fide, & charitate: fides autem, & charitas tam bene possunt complecti Christum in cœlo, quām in Eucharistia. Caluinus lib. 4. Instit. cap. 17. §. 32: *Fidem*, inquit, *nos ista, quam enarrauimus corporis participatione nō minus lautè affluēterque pascimus, quàm qui ipsum Christum è cœlo detrahunt.* Similia habet Petrus Martyr lib. cōtra Gardinerum, obiecto 52. & 60. vbi etiam addit Scripturæ testimonium. Nam Ioan. 16. Dominus ait Apostolis: *Expedit vobis, vt ego vadam: Si enim non abiero, Paracletus non veniet ad vos.* Non erat igitur vtilis Apostolis corporalis Christi præsentia, alioqui expediuisset ipsum manere cum eis; non autem ab eis recedere. At non potest esse vtilior corporis Christi præsentia in Eucharistia, quàm esset illa eadem cum Apostolis manifesta, & visibilis; igitur si illa inutilis erat post certum quoddam tempus, quātò magis ista inutilis erit?

SECVNDO, Baptismus confert gratiam, regenerat animam, ac proinde vitam spiritualem confert, licet non transmutetur aqua in Christum vel Spiritum sanctum, sed vera & sola aqua maneat, vt antea erat: cur ergo non poterit Eucharistia cōferre gratiam, & vitam iam acceptam conseruare, & augere, etiām si non mutetur panis in carnem, sed verus & solus panis maneat, vt ante erat?

TERTIO, ista præsentia Christi inuisibilis est, immò nullo sensu, ac ne ipsa quidem mente perceptibilis, nisi per fidem. At fides non egebat ista præsentia, vt Christum apprehendere posset: nihil igitur confert præsentia ista Christi in Eucharistia.

QVARTO, qui sola fide in symbolo Christum recipiunt, fructū passionis Domini sine dubio consequūtur, qui Christum reipsa in Eucharistia sine fide percipiunt, nullum fructum consequuntur.

QVINTO, argumētatur Caluinus contra Vvestphalum: *ista præsentia realis plus incōmodi, quam cōmodi affert: nam facit, vt corpus Christi sit commune piis, & impiis, quod certè incommodum est, non leue. Et præterea breuissimo tempore nobis adest, nimirū quādiu species illa conseruatur: quod exiguum commodum est: igitur inutilis est ea præsentia.* RESPONDEO, ista argumēta leuissima sunt. Ad PRIMVM negari potest consequentia, & antecedens. Consequentia enim illa si quid probat, solum probat, non fuisse necessariū absolutè, vt in Sacramēto reipsa corpus Domini poneretur, sed nō probat, nō fuisse vtile, vel frustrà poni. Id enim omne vtile est, & nòn frustrà fit

per quod nobis aliquid boni cõfertur, licet illud ipsum alia via conferri potuisset, id verò manifestè colligitur ex multis similibus. Nam eodem modo argumentari possemus in mysterio Incarnationis: Poterat Deus sine Incarnatione Filij nos liberare; frustra igitur Deus homo factus est. Itẽ poterat Christus homo per quodcunque opus bonum nobis recõciliationem apud Patrẽ mereri; frustra igitur labores, & dolores sustinuit. Item poterat vna sanguinis gutta nos redimere, quorsum igitur tot ludibria, verba, vulnera & sanguinis totius effusio? Itẽ poterat sine descensu ad inferos sanctos Patres inde eruere, Dæmones alligare, aliaque id genus operari solo imperio; quorsum igitur illa descẽsio? Denique poterant ægroti sola fide in Christum sanari, sine contactu manuũ, vel fimbriæ eius; quorsum igitur Dominus manus imponebat? quorsum illi tanto studio ad fimbriam accurrebant? Atque id genus infinita exempla possem adferre. Sic igitur non sequitur frustrà corpus Domini re ipsa in Eucharistia exhiberi, etiamsi eundem fructum ex solo symbolo per fidem recipere possemus.

A

Deinde nego eumdem fructum recipi ex solo symbolo per fidem. Nam Primvm magis excitatur fides, charitas, deuotio, pietas, reuerentia, cum cogitamus re ipsa nobiscum vniri Christum, quam si solũ in cœlo eum sedere credamus. Et hoc experimentum ipsum abundè testatur: lõgè enim aliter afficiuntur pij fideles erga venerabile Sacramentum, quam erga imagines Saluatoris, quæ sunt mera Christi symbola. Deinde, Christus ipse dũ nobis re ipsa cõiungitur, multa nobis largitur, quæ non largiretur sine ista coniunctione, etiamsi posset. Quemdmodum omnes, quotquot tangebãt eum, curabat ab omnibus lãguoribus, quos certè non curasset, nisi eum tetigissent; vt infinitos alios, qui eum non tangebant, non curabat, & tamen quis negat potuisse eum sine illo contactu omnes curare? Sæpè etiam Principes, si carceres visitant, multos liberant, quos alioqui non liberassent, tametsi possent solo imperio omnes liberare sine illa carceris visitatione.

B

Ad locum Euangelij dantur à Patribus duæ expositiones: neutra nobis aduersatur. Vna est Augustini tract. 94. in Ioan. & Bernardi ser. 3. de ascensione Domini, qui dicunt Apostolos allectos dulcissima Christi consuetudine amasse illum humano quodam amore, dum is in terris degeret: sed oportuisse eos abstrahi & quasi ablactari ab humana illa consolatione, vt ad amorem spiritualem Christi proueherẽtur. Quæ expositio nostræ sententiæ non aduersatur, quia præsentia Christi in Eucharistia cùm sit inuisibilis, non conciliat amorem humanum (nec enim illum videmus, aut audimus, aut cum eo versamur, vt Apostoli faciebant) sed planè diuinum, & spiritualem: quare præsentia ista solum prodesse, non autem obesse vllo modo potest.

Altera expositio est Græcorum, Cyrilli ibid. 10. in Ioan. cap. 32. & Theophylacti in cap. 16. Ioan. qui dicunt expediuisse, vt Christus recederet, non quia præsentia eius corporalis vnquam posset esse inutilis, sed quia vtilior erat Apostolis, & nobis omnibus, eius recessus per mortem, & ascensionem in cœlum, quam conuersatio illa in terris. Deus enim constituerat non mittere Spiritum sanctum, nisi prius sacrificium crucis perageretur, & nisi dispensatio Christi per eius Ascensionem compleretur. Itaque non impediebat aduentum Spiritus sancti præsentia corporalis Christi, sed impediebat decretum illud Dei, quo statuerat, vt mors & ascensio Christi præcederent.

C

Ad Secvndvm argumentum concedo potuisse Deum, per Sacramentum Eucharistiæ etiam sine reali præsentia corporis Domini conseruare, & augere in nobis vitam spiritualem in Baptismo acquisitam; sed non ideò inutilis est ea præsentia. Nam etiam potuisset Deus sine symbolis aquæ, & panis, id est, sine Sacramentis sensibilibus, Baptismi & Eucharistiæ eandem nobis gratiam conferre, quam per ea symbola cõfert: & tamen non dicunt aduersarii inutilia esse symbola externa aquæ, & panis.

D

Adde, quod non est eadem ratio Baptismi, & Eucharistiæ. Nã Baptismus nihil est aliud, nisi Sacramentum regenerationis: Eucharistia autem non est solùm Sacramentum refectionis, seu mutationis, sed præterea est memoriale omnium miraculorum, & quasi cõpendium vitæ, passionis, & resurrectionis Domini, iuxta illud Psal. 110. *Memoriam fecit mirabilium suorum misericors, & miserator Dominus, escam dedit timentibus se.* Quare debuit esse res plena miraculo, non autem simplex aliquod symbolum, vt non esset inferior sed superior Mannæ Iudæorum, quod similiter fuit memoriale mirabilium, quæ in deserto Hebræis contigerunt.

Deinde est testimonium, & quasi pignus amoris Christi erga sponsam suam Ecclesiam: & ideò sicut amor ille est infinitus, & potentia ipsius Christi est infinita, ita debuit hoc pignus supra modum esse mirabile. De qua re multa præclara extant apud Chrys. hom. 24. in priorem ad Cor. & alibi. Tertio est causa, & quasi semen resurrectionis corporum nostrorum; idque per contactum, & coniunctionem corporis glorioſi cum corporibus nostris mortalibus, vt supra ex Irenæo, Hilario, Cyrillo, aliisque Patribus demonstrauimus. Denique est sacrificium religionis Christianæ (velint nolint hæretici) & quia sacrificium Christianorum impletiuũ esse debuit figurarum veterum, & proinde præstantius sacrificiis omnibus Hebræorum, non potuit in solo pane, & vino constitui, quæ sunt longe inferiora vitulis, & arietibus, sed necesse fuit ipsum verum Domini corpus in hoc sacrificio contineri, vt eo modo veritas imagini, & exemplar figuræ, & corpus vmbræ quam aptissimè responderet.

Ad Tertivm nego, corpus Domini in Eucharistia non percipi nisi fide. Nam etiamsi in propria specie, & immediatè non attingitur ab vllo sensu, nec ab ipsa mente, nisi per fidem; tamen in specie aliena, & mediatè attingitur oculis, manibus, lingua, & ipso etiam pectore. Quomodo etiam interdũ salubrima pharmaca, ita inuoluta dantur ægrotis in variis integumentis, vt nullo sensu immediatè percipiantur, & tamen quia ipsa reuera ad stomachum penetrant, vtilissima sunt.

Ad Qvartvm concedo, sola fide sine reali præsentia corpus Domini apprehensum prodesse, & cõtra solo corpore per realem præsentiam acceptum nihil prodesse; sed nego inde sequi realem præsentiam, & corporalem perceptionem inutilem esse. Nam etiamsi ista sine fide non prosunt; & fides sine istis prodest: magis tamen prodest fides cum istis, quam sine istis. Quemadmodum opera bona sine fide non prosunt; fides autem sine operibus prodest, cùm quis videlicet ab operibus legitimè impeditur. Et tamen plus prosunt opera bona cũ fide, quã sola fides: & B. Mariæ nihil profuisset Christum corpore concipere, & parere, nisi etiam mente per fidẽ, & charitatem eundem concepisset: & contra multum profuisset sola mente concipere, licet eundem corpore nõ conceperet. Et tamen quis dicere auderet, non magis ei profuisse mente & corpore Christum, quam sola mente concipere?

Ad Vltimvm dico, nullum incommodum, sed maximum commodum consequi ex reali præsentia: nam non læditur corpus Domini ex eo, quod impijs cõmunicatur; & in eo demonstratur summa Dei charitas. Quamuis autem breui tempore inter nos Dominum habeamus, tamen breui illo tempore maxima dona nobis largitur; alioquin etiam breui tempore tange-

bant

bant fimbriam Christi multi ægroti, qui tamen ex eo contactu curabantur.

CAPVT X.

Soluitur altera obiectio, quæ sumitur ab indignitate rei.

ALTERA, eaque postrema hæreticorum obiectio ab indignitate rei sumitur. Scribit enim Caluinus lib. 4. Instit. c. 17. §. 32. absurda oportere reiicere, quę cœlesti Christi maiestate indigna sunt. Quę autem illa sint absurda, ipse eo loco non dicit: sed ab aliis ista ferè enumerari solēt, quod oportebit cōcedere Christum in terram cadere, dentibus atteri, in ventrem, & in secessum ire, à muribus corrodi, vel etiā deuorari; putrescere, vel acescere, denique etiam cremari. Quæ omnia, & nunc ab hæreticis obiiciuntur, & olim à Berengarianis obiiciebantur, vt patet ex Guitmundo, lib. 2. & ex Algero. lib. 2. cap. 1.

SED respondemus, quod ad similia obiecta veteres Patres maiores nostri responderūt. Neq; enim solum hoc mysterium, sed omnia ferè alia Iudęi, pagani, hæretici tanquam indigna, & stulta irriserunt: de quibus AVGVSTINVS in epist. 49. ad Deogratias, quæst. 6. *In ipsum*, inquit, *Christum non crederemus, si fides Christiana cachinnum moueret paganorum.*

AC PRIMVM apud Iudæos Saducæi ipsi Christo quæstionem ridiculam proponere ausi sunt contra resurrectionē, vt ex absurditate, quæ inde sequebatur, cōcluderent, nullam futuram esse corporum resurrectionem. Videtur enim sequi, vt si mulier aliqua hic habuerit septem viros per mortem sibi inuicem succedentes, in altera vita, aut pro vxore litigent, aut vna sit vxor septem virorum simul. Eodem modo Marcionistæ apud Tertullianū in lib. de resurrect. car. & Origenistæ apud Hieronymum in epi. ad Pammachium contra errores Ioan. Hierosolymit. vt resurrectionem carnis exploderent, argumenta petebant ab absurdis: quia si erunt tunc sexus distincti, erit etiam procreatio, erunt nutrices, & obstetrices; si venter & palatum, erunt etiam cibi, erunt egestiones, erunt latrinæ, &c. DOMINVS autem respōdit *Erratis, nescientes Scripturam, & virtutem Dei: in resurrectione enim, neque nubent, neque nubentur*, Matth. 22. QVOD idem nos hæreticis dicere possumus; Erratis, ignorantes Scripturam, & virtutem Dei. Christus enim vere in Sacramento existit, sed nullo modo lędi potest; proinde non cadit in terram, non teritur, non roditur, non putrescit, non crematur: ista enim in speciebus illis recipiuntur, sed Christum non afficiunt, licet cōiunctæ sint species illæ cum Christo. Ipsa quoque diuinitas nonne vbique est præsens, & tamen nec sordescit in sordibus, nec crematur in flammis, nec putrescit in putrescentibus rebus.

DICES, si vere corpus Domini in Eucharistia est, cadente Eucharistia in terram, non cadit corpus Domini, ergo separatur in illo casu corpus Domini ab Eucharistia, & vnum manet in terra, alterum in altari, vel in manibus eius, cui cecidit Eucharistia.

RESPONDEO, Corpus Domini non separatur ab Eucharistia, donec species illæ integræ manēt: & idcò, si Eucharistia cadat in terram, corpus Domini in terra erit, sed non dicetur cecidisse, id enim proprie cadit quod corpus est, & corporaliter existit; ac mouetur. Quare cadente homine, corpus cadit, anima non cadit, licet per accidens moueatur: sic etiam corpus Domini, quod indiuisibiliter manet in Eucharistia, locum mutat cadente hostia, sed non proprie cadit.

SECVNDO, multi philosophi ac præsertim Epicuræi, negabant prouidentiam Dei respectu rerum earum, quæ sunt infra lunam, quòd dicerent, indignum Deo, vt ad res tam viles procurandas se deiiciat. SED Christiani ex Scripturis didicerunt, non esse Deo indignū, immò dignissimū, vt absque vllo suo labore, & incommodo erga passeres, fœnum & res omnes, quāuis minutissimas beneuolentiā suam ostēdat. QVOD idē nos hęreticis dicere possumus, non enim indignū est, sed dignissimum CHRISTO, sine vlla sui læsione ita se nobis præbere, vt summum erga nos amorem ostendat.

TERTIO, qui negabant Incarnationem, nulla ferè argumenta fortiora sibi videbātur obiicere, quàm ab indignitate. Hinc Marcionistę apud Tertullianum in libro de carne Christi, obiiciebāt indignum esse Deo in vtero fœminæ includi, poni in præsepi, & alia id genus. Et Nestorius apud Theodoretum, lib. 4. hæret. fabular. & Euagrium lib. 1. histo. c. 2. nihil fortius adferebat, quàm indignum esse, si Deus dicatur bimestris, & bicubitus; quæ tamē dici posse videntur, si verè infans aliquando fuit Christus, & simul Deus. Porrò Iudæi & pagani nihil magis horrebant & ridebant in Christiana religione, quàm indignitatem illā, quòd dicerentur Christiani credere in hominem suspēsum & spem habere in homine inter latrones crucifixo, vt videre est apud Iustinum in dialogo cum Triphone, & Minutium Felicem in Octauio. SED contempsit Ecclesia illorum irrisiones edocta ab Apostolo, 1. Corinth. 1. mysterium crucis Iudæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam esse, sed ipsis electis, Dei virtutem, & Dei sapientiam. Neq; enim ex omnibus Christi passionibus Diuinitas lædi vllo modo potuit, & tamen inde ingens Deo gloria, & summa hominibus vtilitas nata est. IDEM nos, & multò maiore ratione Sacramentariis possumus respondere. Nam maior indignitas videtur Christum Deum & hominem in propria specie, quàm in specie panis lędi potuisse. Et præterea Christus homo in specie panis, nihil omnino patitur: at in specie propria, verè passus est verbera, vulnera, & ipsam mortem; eamque cum summa ignominia in patibulo, atque inter latrones.

QVARTO, Ariani, vt oppugnarent Christi diuinitatem, semper obiiciebant id requirere honorem Dei Patris, vt ex Hilario colligitur lib. 12. de Trinit. & in lib. contra Constantium. Nouatiani quoque (vt Ambrosius refert, lib. 1. de Pœnit. cap. 2.) vt negarent Ecclesiæ potestatem absoluendi peccatores, dicebāt, indignum esse, si id hominibus tribuatur, quod est proprium Dei. SED responderunt Patres, à nullis magis Deum Patrem affici contumelia, quàm ab illis, qui nō crederent verbis eius: *Hic est filius meus.* Et: *Quæcunque solueritis super terram.* IDEM & nos Sacramentarijs respondemus; non enim clarius dixit illa Deus, quàm Christus dixerit: *Hoc est corpus meum.* Non amat Deus eiusmodi patronos, qui nesciant honorem, & dignitatem ipsius tueri nisi verba eius corrumpant, & mendacem (quantum in se est) efficiant.

DENIQVE, quia nonnulli vix ferre possunt, Christum quocunque modo posse includi in parua pixide, cadere in terram, comburi, rodi à bestia: ab ipsis ergo libenter discerem, an non credāt Christum infantulum inclusum verè fuisse primum in angustissimo, & obscuro fœminæ vtero, deinde fasciis in pannis inuolutum? eundem non modò cadere in terram potuisse, sed etiam humi sæpe iacuisse? eundem infantulum remoto miraculo, & comburi, & à bestia morderi potuisse? Si igitur ista pati potuit in propria specie, & cum læsione, cur mirum videri debet, si similia, in specie aliena, & sine vlla læsione eidem accidere posse dicamus? Dixi autem in aliena specie, quoniam absolutè non concedimus, Christi corpus in Eucharistia posse comburi, vel corrodi, ne in propria specie Christum hæc pati posse significare videamur.

CONTROVERSIA II

De modo existentiæ Corporis Domini in Eucharistia.

CAP. XI.

Recensentur variæ de hac re sententiæ.

GRAVISSIMA controuersia de reali præsentia Domini ci Corporis expedita, sequitur alia de ratione, & modo, quo corpus Domini in Eucharistia adesse incipit. Et quidem Catholica Ecclesia semper docuit per conuersionem substantiæ panis, & vini in corpus & sanguinem Domini, quæ conuersio postmodum transubstantiatio appellata est, fieri, vt corpus & sanguis Domini, vt verè ac realiter in Sacramento Eucharistiæ præsentia sint. Sed præter hanc sententiam, quæ sola est antiquissima, & verissima, septem omnino exstiterunt errantium opiniones

PRIMA Berengarii, & discipulorum eius fuit, vt ex li. 1. & 3. Guitmundi colligitur: illi enim conuicti fidelium argumentis, cùm defendere non possent, Eucharistiam nihil esse aliud, nisi signum corporis Domini, ab isto quidem errore recesserunt, sed ad veritatem non peruenerunt: docuerunt enim verum panem & vinum, simul cum vero corpore & sanguine Domini in Eucharistia cõsistere. Et licet impanationem Christi rem istam Guitmundus appellet, non tamen apertè declarat, an panis hypostaticè à Verbo assumeretur ex illorũ sententia, an nõ; immò ita illos impugnat, ac si solũ docuissent, misceri simpliciter Christi corp⁹ pani.

ALTERA sententia aliorum fuit, qui, vt ibidem Guitmundus ait, panem asserebant partim mutari in corpus Domini, partim non mutari: id quod ea de causa asserebãt, quia putabant omnino improbabile, vt verum corpus Domini ab impiis sumeretur. Itaque volebant eam panis partẽ, quæ à piis sumenda erat, verti per consecrationem in corpus Domini, eam verò, quæ ab impiis erat accipiẽda non conuerti. Cuius sententiæ auctores Guitmundus dicit, Berengarii hostes fuisse, & tamen iisdem fere argumentis ad suum dogma stabiliendum vti consueuisse.

Huc referri possunt duæ aliæ sententiæ isti similes. Nam vt isti docebant, partem integrantem panis conuerti, & partem non cõuerti: ita DVRANDVS docuit, partem vnam essentialem, id est, formam panis cõuerti, partem alteram, id est, materiam non conuerti. Existimat enim Durandus in 4. dist. 11. quæst. 3. conuerti panem in corpus Domini per cõsecrationẽ, sed ita, vt forma panis recedente, materia panis maneat informata Christi anima, omnino ad eum modum quo cibus conuertitur in carnem nostram per nutritionem.

ALII autem (vt nullus error deesset) è contrario docuerunt, materiam panis mutari in corpus Christi, sed formam panis substantialem remanere eandem. Refert hunc errorem sine nomine auctoris, sanctus Thomas 3. par. quæst. 75. art. 6.

QVINTA sententia est Ruperti Abbatis Tuitiensis, qui circiter XL. annis Guitmũdo posterior fuit. Rupertus igitur docuit, panem Eucharistiæ hypostaticè assum à verbo, eo prorsus modo, quo natura humana ab eodem Verbo assumpta est. Id patet ex li. 6. in Ioã. vbi exponens illa verba: *Panis quem ego dabo, caro mea est*, dicit Verbum æternum per incarnationem factum hominem non destruendo, vel mutando, sed assumẽdo personaliter humanitatem, & eodem modo per consecrationem Eucharistiæ, idem Verbum fieri panem non destruendo, vel mutando, sed assumendo personaliter panem. Vbi apertè fatetur Christũ dici, & esse panem facta consecratione, sicut dicitur, & est homo, per Incarnationem. Idem auctor in 1. l. de diuinis officiis, c. 2. fusè id ipsum docet: vbi declarat ipsum panem fieri corpus CHRISTI, nõ quia vertatur in carnem Domini, sed quia assumatur à Verbo. Ex quo sequitur panem esse corpus Christi, sed corpus non humanum, neque carneum, sed panaceum: & lõgè diuersum ab illo, quod de Virgine sumptum est. Ibidem docet, hæc duo corpora posse dici vnum, quia vnum est suppositũ vtriusque, siue vnus est Christus, qui vtrũque assumpsit: & disertis verbis dicit, illa corpora, panaceum, & carneum, esse vnum, quia idem Christus sursum, id est, in cœlo, est in carne, deorsum, id est, in altari, est in pane. Denique in eodem li. 2. cap. 9. multa similia docet: & addit impios in Communione sacra nihil accipere, nisi corpus panaceum, pios autem accipere vtrumque corpus. Nam quia idem Domin⁹ sursum est in carne, deorsum in pane, ideo solum in pane sumitur ore corporali, quod est commune piis, & impiis, in carne autem, quę est sursum non sumitur nisi ore spirituali, quo carent impij.

Hunc errorem notauit, & refutauit Algerus, li. 1. de Sacrament. ca 6. vbi dicit, hanc esse nouam hæresim, & absurdissimam: Algerus enim vixit eodem tempore, quo Rupertus. Siquidem Rupertus viuebat anno M.C.XXIV. teste Trithemio, Algerus autem vixit, & obiit tempore Petri Cluniacensis, vt idem Petrus testatur in epist. ad Alberonem Episcopum Leodiensem: Petrus autem Cluniacensis æqualis S. Bernardi fuit, qui floruit circa annum M.C.XL Et notat ibidẽ Petrus, Algerum refutasse accuratissimè modernorum quorumdam errorem de corpore Domini.

Hinc refelli potest cõmunis quidem error, quo hoc tẽpore plurimi tenentur de auctore huius hæresis. nã vt testatur Thomas VValdensis, to. 2 de Sacrament. c. 47. 65. & 93, exstabat olim quidam liber de diuinis officiis sine nomine auctoris, quo Ioan. Vviclefus mirabiliter triumphabat, & Catholicos vexabat, nunc Ambrosij, nunc Isidori, nunc Fulgentii nomine eum librũ vẽditans. Quare Catholici diu quęsierunt auctorẽ verum eius libri, & tandem certò deprehenderunt eum auctorem, vixisse tempore S. Anselmi, & ab ipso Anselmo refutatum: & nescio quibus cõiecturis suspicati sunt auctorem illum fuisse Vvalramum, seu Valeramum, ad quẽ extant duo opuscula S. Anselmi, vnũ de azymo, alterum de diuersitate Sacramentorum. Hinc Dominicus a Soto, Claudius Sãctius, Gulielmus Alanus, & alii, qui scribũt de Eucharistia, primum auctorem impanationis faciunt Valeramum. Sed nec ille fuit primus, cùm præcesserint Berengariani; nec fuit Valeramus, sed Rupertus Tuitiensis, ex cuius libris eruenda est eius sententia, quam sane perperam exponit Dominicus à Soto in 4. dist. 9. quæst. 2. art. 2.

Esse autem Rupertum auctorem illorum librorũ de officiis diuinis, in quibus isti errores cõtinentur, dubitari nullo modo potest. Nã sententiæ omnes, quas citabat Vviclefus apud Vvaldensem, inueniũtur ad verbum in secundo lib. Ruperti de officiis, c. 9. Initium quoque librorum de officiis apud Vvaldensem est: *Ea quæ per anni circulum*, & idipsum est initiũ librorũ Ruperti. Deniq. conueniunt isti errores librorum de officiis diuinis cum aliis eiusdem Ruperti in comment. in Exodum, & in Ioannẽ. Vnde non sine causa libri isti Ruperti sine honore, & titulo iacuerunt annis ferme CD. nam ætate nostra primùm lucem libere aspexerũt Neq. dubium esse potest, an libri isti de officiis diuinis eiusdem Ruperti sint, cuius sunt omnia alia opera, quæ ẽidẽ adscribuntur: nam in prologo horũ librorum de officiis diuinis enumerat ipse omnia alia sua opera.

SEXTA opinio, seu potius hæresis est cuiusdã Ioãnis

Parisien-sis

Parthenis, qui (vt refert Thomas Vvaldenſis, to.2. de Sacramentis, ca.65.) palam oppugnauit hæreſim præcedentem, & aliam excogitauit: docuit enim panem aſſumi à verbo, ſed mediante corpore parte, id eſt, mediante corpore Chriſti, vt corpus accipitur pro parte hominis, non vt accipitur pro toto homine. Dixit autem mediante parte hominis, non mediante toto, ne admittere cogeretur, Deum eſſe panem. Quomodo enim Æthiops non dicitur albus abſolutè, quia nõ eſt candor in toto ipſius corpore, ſed ſolùm in dentibus: ita exiſtimabat Deum non debere dici panem abſolutè, quia non coniungitur Deo panis, niſi mediante parte humanitatis eius.

Septima opinio, ſeu hæreſis, Lutheranorum eſt, quæ quatuor capitibus continetur. Lutherus in li. de captiuit. Babylonica, cap. de Euchariſtia, duo dicit.

Primo, nõ eſſe articulum fidei, vtrum panis maneat, vel non maneat cum corpore Domini in Euchariſtia, ſed vtrũque poſſe defendi ſine periculo hæreſis. Et in hoc valde diſtinguũtur Lutherani à Caluiniſtis: Caluiniſtæ enim dicunt, tranſſubſtantiationem, ſceleratam eſſe hæreſim, & rem prorſus impoſſibilem: Lutherani dicunt, eſſe poſſibilem, & nõ pugnare apertè cũ fide. Vnde etiam Brentius in confeſſ. Vvirtemberg. cap. de Euchariſtia, & Kemnitius in 2. parte Exam. Concilij Trident. ſeſſ. 13. ca. 4. magis reprehendunt Catholicos, quod tranſſubſtantiationem faciant articulum fidei, quàm quòd eam defendant. Secundo dicit, videri ſibi probabilius & conformius Scripturis, & hoc etiam receperunt omnes Lutherani, vt panis maneat. Tertio, addit veram eſſe propoſitionem; Panis eſt corpus Chriſti; propter vnionem panis cum corpore, ſicut eſt vera; Chriſtus homo eſt Deus: vbi inſinuat impanationem Ruperti, vel Ioan. Pariſienſis; tamen non apertius id explicat. Et Martinus Kemnitius in 2. parte Exam. ad cap. 4. ſeſſ. 13. Concilij Triden. diſertis verbis dicit, Lutheranos non ponere vnionem perſonalem Chriſti cum pane: vnde etiam ceteri Lutherani magis adhærent primo errori ex citatis, quã quinto, vel ſexto. Quarto idem Lutherus in ſerm. de Sacram. cœnæ Dom. & in li. *Quod verba Chriſti; Hoc eſt corpus meũ, adhuc firmiter ſtent.* Et in li. qui inſcribitur: *Cõfeſſio Mart. Lutheri, de cœna Domini*, explicat modum ſeu rationem, quo corpus Domini cum pane coniungitur, ac dicit, corpus Domini per vnionem ad verbum id aſſequutum eſſe, vt ſit vbicunque eſt Verbum, id eſt, vbique: quod ſi vbique eſt, certè etiam in pane cœnæ Domini erat.

Atque hanc Lutheri ſententiam ſequuti ſunt poſtea Ioan. Brentius in Apologia pro Confeſſ. Vvirtemberg. in tractatu de cœna Domini, & in libro de duabus naturis Chriſti, & Aſcenſione, & ſeſſione à dextris, & in lib. de Maieſtate Chriſti hominis. Matthias Illyricus in lib. de Aſcenſione Domini, Iacobus Schmidelinus in Theſibus de Maieſtate Chriſti hominis Martinus Kemnitius in libro de duabus Chriſti naturis. Ioann. Vvigandus in li. de commun. idiom. Ioann. Tilmannus in libro quem vocat Farraginem ſententiarum. Denique ferè omnes Lutherani, vt apparet ex libro Concordiæ nuper edito. Itaque Lutherani hoc tempore maxima ex parte ſequuntur quartũ hoc dictum Lutheri de Vbiquitate. Si qui tamen ſunt qui ab eo abhorreant, ij ſequuntur tria priora, & proinde primum errorem ſuprà citatum Berengarianorum: & in hoc numero videtur Kemnitius in Exam. ſeſſ. 13. cap. 4. vbi dicit fundamentum præſentiæ corporis Domini, non eſſe vbiquitatem; tametſi ibidem in lib. de duabus naturis ſatis apertè vbiquitatem tueatur.

CAP. XII.

Refellitur SECVNDVS error Berengarianorum.

Antequam ad ſententiam Eccleſiæ confirmandam veniamus, refellẽdi ſunt errores delirantiũ: idque quàm breuiſſimè fieri poterit, quòd errores illi, excepto primo & poſtremo, extincti ac ſepulti iã ſint: poſtremus autẽ, qui eſt de Vbiquitate, à nobis alio loco diligenter fuerit cõfutatus; primus autẽ iiſdẽ argumentis cõfutandus ſit, quo ſententia vera cõfirmanda.

Igitur Secundvs error (Primvm enim differemus in alium locum) facilè refutari poteſt. Primo, quia (vt Guitmundus ſcribit li. 3.) fundamentum huius erroris erat, ne daretur indignis corpus Domini. At hoc fundamentũ pugnat cum Apoſt. 1. Cor. 11. *Qui manducat indignè, iudicũ ſibi mãducat, &c.* quẽ locũ ſuprà li. 1. expoſuimus, vbi etiam oſtendimus conſenſum Patrum in eandem doctrinam, & reſpondimus teſtimoniis Auguſtini, quæ contrà à Caluino adferuntur, & olim ab auctoribus huius ſecundi erroris adferebantur.

Secundo, cùm ſacerdos ſolus communicaturus eſt, vt ſæpe accidit: ſi is fortè indignus ſit, vel conſecrabitur panis, & cõuertetur in carnem Domini ipſo impio Sacerdote agente, vel non. Si conſecrabitur: ergo impius ſumet corpus Domini: ſi non conſecrabitur; ergo pendet conſecratio à bonitate, & malitia miniſtri, quæ eſt antiqua hæreſis Donatiſtarum, iam dudum exploſa à Catholica Chriſti Eccleſia.

Tertio, ſi eſſet vera ea ſententia, nunquam ſciremus an aliqua hoſtia ſit verè conſecrata; nec poſſet Sacerdos, niſi temerè, dicere; Corpus Domini Ieſu Chriſti; nec liceret vllam hoſtiam venerari. Nam nemo ſcit, qui ſint iuſti, qui peccatores; & ſecundum hanc ſententiam non eſt hoſtia verè conſecrata, niſi quam iuſti recipiunt.

Quarto, oporteret nouum & continuum miraculum Dei in conſecratione & diſtributione Euchariſtiæ adeſſe, quo fieret, vt Sacerdote conſecrante, vel nulla pars conſecraretur, ſi omnes communicaturi eſſent indigni, vel totum conſecraretur, ſi omnes eſſent digni; vel partim conſecraretur, & partim non conſecraretur; ſi pars communicantium digna eſſet, pars indigna: & rurſum in diſtributione opus eſſet nouo miraculo, quo fieret, vt Sacerdos non erraret in diſtributione, licet ignoraret, quæ ſint partes verè conſecratæ, & qui ſint homines verè digni. At eiuſmodi miracula ſine vllo fundamento Scripturæ, Conciliorum, Patrum aſſerere, mera ſtultitia eſt. Sed de his ſatis.

CAP. XIII.

Refellitur error Durandi.

Tertivs error eorum, qui volunt ſolam materiam panis remanere, pugnat Imprimis expreſsè cum Tridentino Concilio, ſeſſ. 13. ca. 4. & can. 2. vbi legimus, mutationem fieri totius ſubſtantiæ panis in corpus Domini: & cùm Concilio Conſtantienſi, ſeſſ. 8. vbi reprobatur ſecundus error Vvicleſi, qui erat, accidentia non manere ſine ſubiecto. Nam ex ſententia Durandi, ſi materia panis manet, manent etiam accidentia omnia in ſuo ſubiecto: ſubiectum enim accidentium materia eſt, ex ſententia meliorum Philoſophorum. Immò etiam cum Concilio Lateranenſi pugnare videtur hæc Durandi ſententia. Neque enim Conciliũ illud tranſubſtantiari dixiſſet panẽ in carnẽ, niſi totã panis ſubſtantiã mutari, ſignificare voluiſſet:

illa autem mutatio, quam Durādus inducit, non transubstantiatio, sed transformatio dici potest. Itaque sententia Durandi hæretica est, licet ipse non sit dicendus hæreticus, cum paratus fuerit Ecclesiæ iudicio aquiescere.

SECVNDO, refellitur hæc sententia. Nam vel informatetur materia panis sola Christi anima, vel tota Christi humanitate. Vtrumq; autē est apertissimè falsum. Non enim vllo pacto dici potest informari materiam illā tota Christi humanitate: nec enim fingi potest, quomodo materia informetur à materia; materia enim potentiam habet ad formam, non ad materiam. Sed neque hoc Durandus dicit, qui vult conuersionē panis similem esse nutritioni. At nec potest dici, materiam panis à sola Christi anima informari: nam illud compositum ex materia panis, & anima Christi, non esset caro, aut certè non esset illa caro, quæ de Virgine sumpta est, & in cruce suspensa. Scriptura verò disertis verbis affirmat, Eucharistiam esse carnem illā, quæ crucifixa est, Ioan. 6. *Panis quē ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita.* Et Mat. 26. *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur.*

DICET aliquis pro Durando: Per concomitantiam erit in sacramento etiam caro illa, quæ de Virgine sumpta est. SED hoc non sufficit ad Scripturæ veritatem: Scriptura enim testatur id, quod ex vi sacramenti est in Eucharistia, esse corpus illud, quod pro nobis ad mortem traditum est: debet igitur non per concomitantiam, sed ex vi sacramenti esse in Eucharistia caro illa Domini, quæ de Virgine sumpta est.

TERTIO; vel materia panis accedit reliquo corpori Christi, & in eo manet; vel accedit, sed non manet; vel non accedit. Si accedit, & manet; ergo quotidie augetur, & crescit corpus Domini, & iā in immēsam molem excreuit: si accedit, & postea recedit; ergo quotidie crescit, & decrescit, quod sanè quis ferat? si non accedit, ergo tria sunt Christi corpora re ipsa distincta; vnum de Virgine sumptū, alterum conflatum ex materia panis, & Christi anima: tertium ex materia vini, & forma sanguinis Domini. Ecce qualia figmenta Patribus omnibus contraria Durandi temeritas admittere cogitur.

QVARTO, si materia manet, & Christi anima informatur: ergo dimensiones panis, dimēsiones Christi erunt; ergo extensè, & corporaliter corpus Christi in loco erit; ergo verè, & propriè, diuidi, calefieri, corrūpi poterit. DICES; non poterit quia glorioſum est, & incorruptibile. At hoc ipsum probat argumentum, corpus illud non esse glorioſum, & incorruptibile, aut certè corpus glorioſum & incorruptibile lædi, & corrumpi posse: experimur enim consecratum panem, qui per Durandum est materia panis, Christi anima informata, diuidi, alterari, corrumpi.

Sed videamus quid pro se Durandus adferat. Ille satis appositè ad persuadendum probat. PRIMO, sententiam contrariam esse impossibilem. SECVNDO, suam esse possibilem. TERTIO, suam re ipsa esse veram.

PRIMVM hoc pacto probat; *Conuersio fieri nequit, nisi manente materia seu subiecto in vtroque termino conuersionis. Hoc enim interest inter creationem, annihilationē, & conuersionem; quòd in creatione fit, quod non erat, in annihilatione definit esse id, quod erat: in conuersione transit aliquid de vno esse ad aliud; oportet igitur, vt remaneat id, quod transit.*

RESPONDEO, hoc argumentum tolerabile esset si ab ethnico Philosopho fieret. Verè enim naturaliter fieri nequit conuersio, nisi manente materia: nec enim possunt agentia naturalia materiam ipsam producere. At Christiani, qui certa fide tenent Deum ex nihilo fecisse materiam, & eam in nihilum posse redigere: mirum profectò est, si non credant ab eodem omnipotente Deo posse mutari materiam, & quodlibet in quodlibet ex creatis rebus videlicet: nam in Deum nihil verti potest, nec ipse in aliud, siquidem repugnat actui puro omnis potentia passiua. Ad argumentum ergo dico, conuersionem posse fieri totius in totum: distingui autem eam ab annihilatione, & creatione, quia per conuersionem vna, & eadem actione ex vno fit aliud, cum per creationem ex nihilo fiat aliquid, per annihilationem ex aliquo nihil.

SECVNDVM probat Durandus hoc modo: *Christus post resurrectionem verè manducauit*, Luc vlt. *& proinde verè nutritus est: ergo potest verti in corpus eius glorioſum panis per medium nutritionis.*

RESPONDEO, Christum post resurrectionem verè comedisse, quia vero palato, verisque dentibus, & lingua verum cibum sumpsit, & ad stomachum traiecit. Sed potuit non inde nutriri, sed eum cibū in aūrem cōuertere: id quod indicare videtur Beda in comment. c. vlt. Lucæ, vbi ponit hanc similitudinem inter mānducationem nostram, qui ex indigentia manducamus, & illam Christi, quæ ex potestate facta est: *Sicut*, inquit, *aliter aquam terra sitiens absorbet, aliter solis radius candēsicit eā: aliter nos manducamus, aliter ille manducauit.* Porrò terra verè sibi adiungit aquam, & ea iuuatur, & pinguescit: solis autem radius non sibi adiungit aquā, quam absorbet, sed eam in auram, & vapores dissoluit. Posset etiā dici cum Ioanne a Louanio, in lib. de Corp. Domini Christum verè nutritum eo cibo post resurrectionem sed sine vlla accessione, vel mutatione sua: potuit enim totum eum cibum vertere in carnem suam præexistentem, ita vt nec materia, nec forma panis remaneret. Sed prior solutio facilior est.

TERTIVM probat Durandus ex Damasceno lib. 4. de fide, c. 14. cui possumus addere Gregorium Nissenum in orat. Cateche. c. 37. & Theophylactum in c. 6. Ioānis, qui dicunt eo modo mutari nunc panem in carnē Christi per consecrationem, quo mutabatur olim, dū ipse in terris viueret, per nutritionem.

At Patres illi similitudine nutritionis vtuntur, vt veram, & realem mutationem ostendant, nō autem, vt in omnibus similia esse velint consecrationē, & nutritionem, neque exempla, & similitudines id vnquam exigunt, vt in omnibus omnino conueniant.

CAPVT XIV.

Refellitur QVARTVS error.

IAM verò QVARTVS error de forma panis, ineptissimus est, nec alio fundamento nititur, nisi imperitiæ. Existimabant enim auctores eius erroris, panem rem esse merè artificioſam, quia manibus, & arte hominum fit, & proinde formam panis nihil esse, nisi figuram illam externam, & accidentariam, quam in sacramento remanere videmus. At panis non est res merè artificioſa, nec sola arte humana fieri potest, vt fiunt scamna, vestes, ædificia; sed res est naturalis, & actione naturali agentium naturalium ab hominibus applicatorum conficitur. Quemadmodum etiam ranæ, scorpiones, apes, calx, vitrum, & alia nonnulla humana arte fieri possunt, quæ tamen naturalia sunt, & formam subſtātialem habent, eò quòd ad ea producenda adhibeantur agentia, seu causæ naturales.

Porrò formam subſtantialem panis, quam esse in pane præter figuram externam, iam ostendimus in sacramento Eucharistiæ non remanere, facilè probari potest. Nam aut cum materia sua maneret, aut sine illa; & si absque illa, aut informaret materiam corporis Domini, aut sine informatione, & separata à materia omni maneret. Si PRIMVM, tunc nulla fieret conuersio

& concideret hæc ſententia cum prima. Si SECVNDVM, tunc nõ panis fieret corpus Domini, ſed è cõtrario corp⁹ Domini fieret panis, & Euchariſtia formaliter eſſet panis, nõ corpus, & Dominus non dixiſſet accepto pane: *Hoc eſt corpus meũ*, ſed oſtẽſo corpore dixiſſet, Hic eſt panis meus; à forma enim res vnaquæque accipit eſſe, & nomen. Si TERTIVM, fruſtrà fieret miraculum hactenus inauditum, vt forma eſſentialis, & tamen corporalis ſine materia maneret. Quorsũ enim iſtud miraculũ? Nam accidentia quidem externa vtiliter manent in Euchariſtia ad velãdum corpus Domini, at iſta forma inuiſibilis ſine vlla cauſſa maneret.

CAPVT XV.

Refellitur error Ruperti.

QVINTVS error, quem Ruperti eſſe diximus, refellitur PRIMO, quia repugnat apertiſſimis verbis Domini. dominus enim ait Ioan. 6. *Panis quẽ ego dabo, caro mea eſt.* At panis ille aſſumptus à Verbo, eſt quidem corpus Chriſti, ſed non caro Chriſti; neque enim per aſſumptionem illam ſpeciem ſuã mutat: panis autẽ corpus eſt, caro non eſt. Rurſus Dominus ait Matth. 26. *Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis tradetur.* At corpus illud panaceum non fuit pro nobis traditum: corpus igitur datũ Apoſtolis à Chriſto manducandum in vltima cœna, nõ fuit panaceum, ſed carneum. Vel ſi cõtendas corpus panaceum datũ diſcipulis, oportebit etiam fateri corpus panaceum pro nobis fuiſſe crucifixũ, vt facetè deducit Tertullianus li. 4. contra Marcionem.

Reſpõderi poſſet de corpore panaceo propter vnionem hypoſtaticam prędicari corpus carneũ: ac proinde dici potuiſſe, Hic panis eſt corpus illud, quod pro vobis tradetur; & hic panis eſt caro mea pro mundi vita: ſicut dicimus, Hic homo eſt Deus, & hic Deus eſt homo.

At nõ poteſt ita reſpõderi. Nam prędicatio diuerſarum naturarum propter vnionem hypoſtaticam nõ valet, niſi in iis, quæ ſignificantur vt tota quædam, & integra ſuppoſita. Vnde non dicimus, Corpus eſt anima, vel, homo eſt anima: neque dicimus, Hic Deus (Chriſtus) eſt corpus Chriſti, vel anima Chriſti, ſed tantùm, eſt homo. Eodem igitur modo poſita aſſumptione hypoſtatica panis à verbo, liceret dicere, Hic panis eſt Deus, vel eſt Chriſtus, vel eſt homo, nõ tamẽ poſſet dici, Hic panis eſt caro Chriſti, vel hic panis eſt corpus carneũ Chriſti: caro enim, ſeu corpus carneum ſignificantur, vt partes naturæ humanæ, nõ vt integra ſuppoſita. Nec poteſt dici, carnem & corpus Ioan. 6. & Mat. 26. accipi pro ſuppoſito, ſeu pro re totali, ſaltem per figurã intellectionis, quomodo legim⁹: *Omnis caro corruperat viam ſuã*, Gen. 6. & *Verbum caro factum eſt.* Ioã. 1. Nam pronomina addita in vtroque loco cogunt, vt accipiamus carnem, & corpus pro parte non prõ toto. Sic enim Dominus ait: *Panis, quem ego dabo, caro mea eſt.* &, *Hoc eſt corpus meum*, vbi, *mea*, & *meum*, non permittunt vt illa accipiantur pro toto ſeu ſuppoſito.

Poſſet quis rurſus pro Ruperto reſpondere, corpus Chriſti carneum per concomitantiam naturalem eſſe in Euchariſtia ſimul cũ corpore Chriſti panaceo, quãdoquidem vnita ſũt illa corpora in eodem ſuppoſito: & ideò verè dici potuiſſe de Euchariſtia: *Hoc eſt corpus meum quod pro vobis tradetur.*

At neque hæc reſponſio ſolida eſt. Nam vnio hypoſtatica nõ trahit ſecum concomitantiã vnius naturæ cum altera; alioqui vbicumque eſt verbum cum ſua Diuinitate, ibi etiam eſſet humanitas Chriſti per naturalem concomitantiam: quod falſum eſſe docent omnes Catholici contra Vbiquiſtas. Adde, quod Rupertus ipſe non admittit iſtam concomitãtiam: nam lib. ſecundo de officiis diuinis, cap. 2. dicit, eundem Chriſtum ſurſum, id eſt, in cœlo, eſſe in carne; deorſum, id eſt, in altari, eſſe in pane.

SECVNDO poſſet hic error refutari omnibus fermè teſtimoniis Patrũ, quæ ſuprà toto lib. 2. adducta ſunt; omnes enim vna voce clamant, nobis in Euchariſtia dari corpus Chriſti carneum de Virgine ſumptum, & in ligno crucis extenſum &c.

TERTIO, ratione refelli poteſt. Nam nulla omnino cauſſa reddi poteſt, cur panẽ hypoſtaticè Chriſt⁹ aſſumere voluerit: cur enim hominem aſſumpſerit, tota cauſſa fuit, vt hominem liberaret. Ideo enim neq; Angelum, neque naturã aliam aſſumpſit, quia res ceteræ aut non egebãt liberatione, aut nõ poterant liberari: ſolus homo capax, & indigẽs liberationis erat. Quorsũ igitur panẽ aſſumeret, qui nulla liberatione egebat?

ADDE, improbabile eſſe omnino, vt vnio hypoſtatica Dei cum creaturã quotidie fiat, & quotidie deſtruatur: nihil enim maius, & mirabilius Deus creaturis donauit, quàm ſuam ipſius perſonalitatem, cùm Verbum caro factum eſt. At quis ferat, donum tam ſingulare quotidie cum pane communicari, & iterum paulò pòſt auferri?

Adde VLTIMO, quòd hæc opinio fidem noſtram ſine cauſſa facit odioſam, & ridiculam infidelibus, & dat anſam cum fundamento blaſphemandi. Nam abſurda, quæ hæretici falsò colligunt, cùm dicunt, Chriſtum in Euchariſtia poſſe cadere in terram, rodi à muribus, ire in ſeceſſum; comburi, &c. ſecundum hanc ſententiam veriſſima eſſent. Si enim panis materialis per vnionem hypoſtaticam eſt corpus Chriſti, atque adeò Chriſtus ipſe: quomodo negari poſſet, Chriſtum ſiue eius corpus cadere, rodi, putreſcere; ire in ſeceſſum, cremari, cum panis ille cadit, roditur, putreſcit, in ſeceſſum abit, crematur?

SED pro hac ſententia adduci poſſe videntur quædã Patrum teſtimonia. Nam CYPRIANVS in ſerm. de cœna Domini comparans Euchariſtiam cum Incarnatione, ſic ait: *Sicut in perſona Chriſti humanitas videbatur & latebat Diuinitas, ita Sacramento viſibilis diuina ſeſe infudit eſſentia.* REMIGIVS Remenſis in capit. 10. prioris ad Corint. *Caro*, inquit, *quam Verbũ Dei Patris aſſumpſit in vtero virginali in vnitate ſuæ perſonæ, & panis, qui conſecratur in Eccleſia, vnum corpus ſunt. Diuinitatis enim plenitudo, quæ fuit in illa, replet & iſtũ panẽ.* Similia hãbent Haymo in comment. eiuſdem loci; & Damaſcenus li. 4. cap. 14. Huc etiam trahi poſſent teſtimonia Theodoreti in 1. & 2. Dialogo. Gelaſij in l de duabus naturis Chriſti, qui videntur ita velle panem, & corpus Domini vniri in Sacramento, quomodo vniuntur in Chriſto Diuinitas, & Humanitas.

SED hæc omnia facilè ſolui poſſunt. Nam Cyprianus, Remigius, & Damaſcenus cùm dicũt, panem ſe infundere Diuinitatem, intelligunt ita ſe infundere, vt conuertat panem in corpus Domini omnipotẽtia ſua, non autem vt hypoſtaticè ſibi coniungat. Nam Cyprianus dicit ibidem apertè panem mutari, quoad naturam, & ſic fieri carnem omnipotentia Verbi. Remigius quoque (quem Haymo ſequutus eſt) dicit eſſe idem corpus panem conſecratum, & corpus ex Virgine, quia panis in corpus vertitur. Sic etiam Damaſcenus multis verbis conuerſionem panis in carnem docet, & probat. Porrò Theodoretus, & Gelaſius cõparant Euchariſtiam cum Incarnatione propter quandam ſimilitudinem, non quòd in omnibus paria ſint: ſimilitudo autẽ in eo ſita eſt, quòd ſicut in Euchariſtia ſunt ſpecies panis, & etiam eſt caro Chriſti, & non cõfunduntur iſta, nec permiſcentur, ita in Chriſto ſunt

duæ naturæ incõfuſæ, & impermiſtæ. Quod autẽ attinet ad ſubſtantiam panis, mutari illã non negant. Nã etiã ipſi ibidẽ (vt ſupra docuimus) aperte meminerũt mutationis terreni panis in rem cœleſtem, id eſt, carnẽ Chriſti gloriosã. At Rupertus contraria via ingreditur, quippe qui in ca. 6. Ioãnis apertiſſimè docet, a Chriſto panem fieri corpus non mutando, vel deſtruendo panem, ſed aſſumendo ad perſonam ſuam.

CAPVT XVI.

Refellitur error Ioannis Pariſienſis.

SEXTVS error Ioannis Pariſienſis ijſdem argumentis refellitur, quib⁹ error præcedẽs Ruperti. & præterea habet aliud maius incommodum, quod vult panẽ immediatè aſſumi à corpore Domini. Multi enim nõ ſine cauſſa dubitãt an poſſit fieri, vt creatura, creaturã hypoſtaticè aſſumat. Et præterea corpus Domini in Chriſto caret propria perſonalitate; quomodo igitur poterit aliis cõmunicare, quod in ſe non habet?

SED nec obtinet iſte error, quod cupit, nimirum, vt poſſit dici verè, Panis eſt corpus, & non cogamur admittere, panẽ eſſe Deum. Nã adhuc poſita illa aſſumptione panis à Verbo mediãte corpore Chriſti, nõ eſt vera propoſitio, Panis eſt corpus: ſiquidem corpus, vt hic ſumitur, eſt pars quædam naturæ humanæ, & proinde nõ poteſt prædicari, vel de toto, vel de altera parte coaſſumpta. Sicut enim nõ dicimus, Deus eſt corpus Chriſti, nec Diuinitas eſt corpus Chriſti, ſed ſolũ, De⁹ eſt homo: ita non poſſet dici, Panis eſt corpus Chriſti, vel eſſentia panis eſt Corpus Chriſti, licet in eodẽ ſuppoſito ſubſiſteret. Quomodo etiã non dicimus, Digitus eſt manus, vel annulus eſt digitus, licet digitus mediãte manu in corpore ſubſiſtat, & annulus mediante digito ſit in manu. Et præterea poſita illa aſsũptione, poterit omnino verè dici, Panis eſt Deus, & Deus eſt panis, quod eſt alterum incõmodum, quod Ioannes ille vitare cupiebat. Nã licet panis à verbo aſſumatur mediãte ſolo corpore Chriſti: tamẽ quia Verbũ indiuiſibile eſt, à toto Verbo aſſumitur, & in toto Verbo ſubſiſtit ille panis, perinde planè, ac ſi mediãte totahumanitate Chriſti aſſumeretur: quare verè dicetur De⁹ Verbũ eſſe panis. Nec ſimilitudo Æthiopis repugnat: nam ſi cãdor, qui eſt in dentibus Æthiopis, mediantibus dentibus in toto corpore exiſteret, totus Æthiops diceretur, candidus. Vide plura apud Durandum in 4. diſt. 10. quæſt. 1.

CAPVT XVII.

Refellitur error Vbiquiſtarum.

DE ERRORE Vbiquiſtarum fusè tractauimus in libris de Chriſto, ad quem locum lectorem remittendum putauimus. Hîc autem contenti erimus breuiſſimè demonſtrare, per figmentum Vbiquitatis, non modo non explicari vel confirmari, ſed planè obſcurari, & euerti Sacramentum Cœnæ Domini.

PRIMA igitur ex Vbiquitate ſequitur, Euchariſtiam non eſſe Sacramentum. Sacramenta enim noui Teſtamenti à Chriſti inſtitutione pendent, & à ritu & verbis, quæ ille præſcripſit. At præcipuũ quod eſt in Euchariſtia, ab inſtitutione, ritu, & verbis Chriſti non pẽdet, ſi vera eſt Vbiquiſtarum doctrina: non igitur Euchariſtia Sacramentum Chriſti eſt. Propoſitio conceditur ab omnibus, & ſuprà à nobis in li. de Sacramentis in genere probata eſt, nullo ex aduerſariis diſſentiente. Aſſumptio autem eſt ipſius Lutheri in li. quod verba Domini, Hoc eſt corpus meum, adhuc firmiter ſtent. Ibi enim affirmat ex eo, quod Chriſtus ſedet ad dexteram Dei, euidenter ſequi vt eius corpus ſit in pane, etiãſi illa verba, *Hoc eſt corpus meum*, neque à Chriſto dicta fuiſſent, neque ſcripta eſſent. Et quanquã id Lutherus non diceret, tamẽ apertè ſequeretur ex eius ſententia. Si enim ex vnione hypoſtatica Chriſti corpus eſt vbique, certè fuit in pane ante Sacramenti inſtitutionem, neque ab ea vllo modo pendet præſentia iſta Chriſti in cœna.

DICENT fortaſſe, Sacramentum Cœnæ pendere ab inſtitutione, & verbis Chriſti quãtũ ad ſymbola panis & vini, quæ nõ eſſent ſymbola, niſi à Domino ad hoc inſtituta fuiſſent. SED hoc eſt incidere in ſententiam Sacramentariorũ, ob quã cauẽdam, inuenta erat Vbiquitas. Nã Sacramenta & eorũ efficacia & veritas integrè pẽdent ab inſtitutione & verbis Chriſti. Si ergo ab inſtitutione & verbis Cœnæ nõ pendent, niſi ſymbola illa, & eorum ſignificatio; ergo Sacramentũ Cœnæ nihil omnino eſt, niſi ſymbolũ externũ ſignificans corpus Chriſti: & proinde illa verba: *Hoc eſt corpus meũ* quibus hoc Sacramentum cõficitur exponẽda erunt, vt Sacramentarij faciunt, per illa: Hic panis ſignificat corpus meum, vel eſt ſignum corporis mei.

SECVNDO, ex Vbiquitate ſequitur, Chriſti corpus non poſſe verè mãducari ore corporali, ſed ſolùm ore ſpirituali per fidem, & gratiam, ſeu energiam & effectum, & conſequenter non poſſe mãducari, niſi a piis. At hæc eſt ipſiſſima hæreſis Sacramentariorum, ob quam deſtruendam Vbiquitas in mundo apparuit. Quod id ſequatur, ſic oſtendo. Quod eſt vbique, non poteſt moueri, nec tranſire de loco ad locum, ergo licet corpus Chriſti ſit in pane, tamen non mãducatur, cùm panis manducatur, quia non mouetur, nec trãſit cum pane è manu ad os, & ab ore ad ſtomachum: nã etiam antea erat in ore & in ſtomacho, priuſquam panis eò veniret. Et explicatur exẽplo Dei. Deus vbique eſt, & quia vbique, nõ mouetur cum rebus, in quibus eſt nec per ſe nec per accidens, & ideo licet ſit in pane, nõ tamen mãducatur cũ pane, & licet in aëre, non tamen retrahitur cum aëre intra pectus, neque eiicitur cùm reſpiramus. Et confirmatur. Nam ſi corpus Domini, quia eſt in pane cũ pane manducatur, ergò quia in terra, cum terra calcatur; & quia eſt in ligno, cum ligno cõburitur, & quia eſt in ſaliua, cum ſaliua expuitur. At hæc & ſimilia, falſa eſſe conſtat. Quod ſi Chriſti corpus reipſa & ore corporali nõ ſumitur, ſequitur aut eſſe inanem Cœnam Domini, aut ſaltem ſpiritualiter ſumi per energiam, & per fidem, & ſolùm à piis, qui habent fidem, & hoc eſt quod volunt Caluiniſtæ.

TERTIO, etiãſi poſſet ſumi corpus Chriſti ore corporali, cogẽtur nihilominus fateri, nullum eſſe fructum Cœnæ Domini, niſi energiam quandã, vt dicunt Caluiniſtæ. Nã ſi Chriſti corpus eſt vbique, non egemus Cœnæ Domini, vt Chriſti corpus habeamus, neque opus eſt ad Eccleſiam ire, aut parare ſe ad Cõmunionem, aut inſtitutionem audire, ſed poſſumus domui noſtræ in pane, & vino, & in quolibet cibo, immò & in aëre quem inſpiramus, Chriſti corpus habere. Quorſum igitur Cœna Domini? quid illa nobis prodeſt?

Lutherus hoc argumentum ſibi ipſi obiecit, in lib. quod verba Domini firmiter ſtent: ac reſpondit, Chriſti corpus eſſe vbique, ſed non poſſe vbique capi, ſed ſolùm in ea re, quam ipſe ad hoc inſtituit. Et ponit exemplũ de radiis ſolaribus, qui licet vndique nos circundent & impleant, cùm in Sole conſiſtimus, tamen non poſſumus ex eis ciſtam implere, & nobiſcum deferre. Similia dicit in ſerm. de Euchariſtia, vbi docet Chriſti corpus eſſe vbique, ſed non debere quæri, vel accipi citra verbum eius: verbum autem non dicit Chriſti corpus debere quæri, vel accipi, niſi in pane

Cœnæ

Cœnæ Domini. Nam etiã in laqueo (istis enim exemplis nouus Prophera mirificè delectatur) est, & tamen non debeo collum in laqueum inijcere, & longam literam facere; quia verbum Dei hoc non dicit.

AT hæc omnia frustrà dicuntur. Nã aut vult Lutherus corpus Domini, quod vbique est, non vbique posse vtiliter haberi, aut simpliciter non posse vbique haberi. Hoc autẽ quod p osterius dixi, nulla ratione defendi potest. Nam quod vbique est, impossibile est non vbique haberi, implicat enim contradictionem, vt habeã panem, & non habeã in illo corpus Domini, si vbique est corpus Domini. Neque exemplum de radiis solaribus ad rem facit: radii enim illi non sunt vbique. Neque valet quidquam illa ratio de verbo Dei. Nam aut verbum Dei docet, Christi corpus esse vbique, vel non: si non id docet, ergo temerè Lutherani docent Vbiquitatem: si verò id docet, ergo non citra verbum, sed planè duce verbo vbique Christum habemus, & sumimus. Sed verisimile est Lutherum id intellexisse, quod primo loco potuimus, nimirum, non vbique, sed solùm in Cœna Christi corpus haberi vtiliter, & efficaciter: nam ita exponit Brentius in lib. de duabus natotis, & ascensione Christi. Dicit enim corpus Domini esse vbique personaliter, sed in Cœna esse etiam definitiuè, id est, ex definitione, & decreto Dei, qui modus essendi addit solũ efficaciam: nam in Cœna Domini sumitur efficaciter, & nusquã alibi. At quid est hoc aliud, nisi Caluinismum inducere, dum oppugnare conaris? Nam hoc modo nihil habemus in Cœna, quod non habeamus extra Cœnam, nisi efficaciam quandam; & proinde vi Cœnæ non sumi corpus, sed energiam eius, quæ est Caluini sententia.

QVARTO, dogma est à Lutheranis omnibus receptũ corpus Domini nõ esse in Eucharistia extra vsum, id est, non esse nisi dum sumitur: & ea de caussa non seruant species consecratas, neque deferunt ad ægrotos. At Vbiquitas destruit istud dogma: si enim corpus Domini vbique est, erit etiam ante vsum in pane.

Ridicula autem responsio Smidelini est in libro aduersus Albertum Sperlingum, vbi dicit: *Quod aiunt Lutherani, corpus Domini non esse in Eucharistia extra vsum, non intelligi de præsentia, sed de distributione, quia nimirum non distribuitur extra vsum.* At vel Smidelinus loquitur de quocũque vsu in genere, vel de vsu Cœnæ Domini, id est de ritu illo, quo vtimur in consecratione, & distributione Eucharistiæ. Si de quocunque vsu, idem est dicere non distribui extra vsum, & non distribui, nisi cùm distribuitur, quod est certum, sed nunquam fuit in controuersia. Si de vsu, & ritu Cœnæ Domini, falsum est non distribui corpus Domini extra illum vsum. Nam quidquid porrigimus, seu distribuimus in quocunque loco, in eo distribuimus corpus Domini si corpus Domini ita est vbique, vt tamen distribui possit. Nam (vt suprà demonstraui) quod est vbique, non potest distribui, cùm necessario sit immobile.

QVINTO, accedat confessio ipsorum Vbiquistarum, qui etsi valde vrgeant Vbiquitatem; tamen satis apertè indicant, se coactos inopia rationum ad eã confugisse. Nã Brentius in libro, qui inscribitur, Recognitio Brentij; apertè fatetur, non posse Lutheranos euadere quin cogantur admittere consecrationem Papistarum, nisi ponatur ista Vbiquitas. Itaque videmus, vbiquitatẽ non per se placere, sed solum quia non habetur quod dicant, quando ab eis petitur, vnde fiat, vt corpus Domini sit in Eucharistia si reiicitur consecratio.

Illyricus autem in libro de mystica, Sacramentali, & externa præsentia corporis Domini in Cœna, dicit oportere admittere Christi præsentiã in Ecclesia, etiã hic in terris secundum humanam naturam, quia alioqui Ecclesia careret capite, & cogeretur admittere eius Vicarium, id est, Papam. Quare Vbiquitas illa, non ideo placuit Illyrico, quia sit in se valde speciosa, sed quia videtur conferre aliquid contra Papam.

Kemnitius quoque in 2. parte Exam. ca. 4. sess 13. & liber Concordiæ in præfat. monent, fundamentũ præsentiæ corporis Domini in Eucharistia non esse ponẽdum in Vbiquitate, sed in verbis Domini: *Hoc est corpus meum*, & tamen postea, cùm ad rem venitur, quia non possunt reddere vllam rationem illius præsentiæ cum reiecerint consecrationem, ad Vbiquitatem confugiunt, eamque totis viribus tuentur. Sed de his satis.

CAPVT XVIII.

Explicatur sententia Ecclesiæ.

ERRORIBVS confutatis, explicanda, & confirmanda est veritas. Ecclesiæ igitur sententia est, rationem proximam, & propriam cur sit in Eucharistia verum Domini corpus, non esse assumptionem panis ad personam Verbi, neque Vbiquitatem, neque simplicem, & quasi localem vnionem panis cum corpore, neque mutationem partialem panis in corpus, sed totalem conuersionem substantiæ panis & vini in corpus & sanguinem Domini. Et quamuis in hoc Theologi conueniant ob Conciliorum, & Ecclesiæ auctoritatẽ, tamen in modo explicandi nonnihil discrepãt. Sequar autem in hoc mysterio explicando communiorem, & tutiorem viam S. Thomę, atque aliorum grauiorum Theologorum.

Igitur tria sunt obseruanda. PRIMVM est, ad veram conuersionem quatuor conditiones requiri. PRIMA vt aliquid desinat esse: non enim est intelligibile, vt vnum conuertatur in aliud, nisi id quod conuertitur, desinat esse, quod antea erat. Hinc Augustinus lib. 18. de ciuit. Dei, cap. 18. docet, non fuisse veras conuersiones illas, quas Gentiles iactabant factas à suis Magis vel Diis, vt Arcadum in lupos, sociorum Diomedis in aues, sociorum Vlyssis in varias bestias, Iphigeniæ in ceruam, & alias similes: nam cum Iphigenia inuenta esset alibi viua, post conuersionem in ceruam intelligi potuit non eam verè conuersam fuisse, sed Dæmonis arte subitò inde abductam, & in eius locum ceruã substitutam.

SI OBICIAS, in conuersione vxoris Loth in statuã salis nulla pars substantiæ illius fœminæ periit, sed tantum translata est anima in alium locũ, & in materia ei⁹ introducta est forma salis: & tamen ea verissima conuersio fuit: RESPONDEO, Conuersio non requirit vt desinat esse, nisi id quod conuertitur. Quare si id quod conuertitur, sit aliquod compositum, satis est si desinet esse ipsum compositum, etiamsi fortè pars aliqua, vel etiam omnes, post dissolutionẽ compositi mancãt. Ita igitur vera conuersio fuit vxoris Loth, quia illud compositum, id est, illud corpus carneum, & illud animal rationale, verè desiit esse: quomodo etiam Philosophi verè dicunt, conuerti aquam in aërem, licet materia remaneat; quia quod conuertitur est aqua, non materia, & verè post conuersionem non remanet aliquid, quod sit aqua, vel quod fuerit aqua. At si id quod conuertitur, non solùm sit compositum, sed etiam partes eius, tunc etiam partes debent simpliciter desinere esse, & hoc fit in Eucharistia. Nam ideo Concilium Trident. dixit, conuersionem fieri totius substantiæ panis, id est, tam formæ, quam materiæ.

SECVNDA conditio est, vt aliquid succedat in locum eius, quod desinit esse, alioqui non esset conuersio, sed corruptio, vel annihilatio, si terminus illius actionis esset non esse rei. Atque hoc significamus cum dicim⁹ vnum conuerti in alterum, siue quod fuit vnum, nunc

eſſe alterum: indicamus enim his ſententiis vnum alteri ſucceſſiſſe.

Hinc intelligimus inanem, & ſuperuacaneam fuiſſe Caietani ſubtilitatẽ in cõment. S. Thomæ 3. par. quæſt. 75. art. 4 Vbi cõcedit quidem nullã partem ſubſtantiæ panis remanere poſt conſecrationem, & tamẽ docet remanere id quod fuit panis, nimirum vt verè dici poſſit, Quod fuit panis, nunc eſt corpus Chriſti. Sed nõ erat opus iſta ſpeculatione: verè enim dici poteſt, Quod fuit panis, eſt corpus Chriſti: licet nihil omnino maneat, quod prius fuerit panis. Nã illæ ſententiæ ex cõmuni modo loquendi, ſignificãt ſolũ id quod conuertitur, nõ deſinere in nihil, ſed in aliquid, quod ei ſuccedit. Hoc enim modo, ſine vllo myſterio, dicunt de naturalibus mutationibus Philoſophi, Quod fuit lignũ, nũc eſt ignis, & quod fuit aqua, nũc eſt aër: & tamen nihil manet, quod prius fuerit lignũ, vel aqua; materia enim quæ manet, nunquam fuit lignum, vel aqua.

TERTIA cõditio eſt, vt ſit connexio quędam & dependentia inter deſitionem vnius, & ſucceſſionem alterius, ita vt vnum deſinat, vt alterum ſuccedat, & vi deſitionis fiat ſucceſſio. Nam ſi iſta non eſſent connexa, non eſſet vna actio, quæ dici poſſet cõuerſio, ſed eſſent duę actiones per accidens ſe concomitantes, quarum vna annihilatio, altera creatio diceretur. Vt exẽpli gratia: Si Deus annihilaſſet vxorem Loth, & deinde vbi illa fuerat, creaſſet ſtatuã ſalis, nulla eſſet ibi cõuerſio. At cõuerſio fuit, quia illa ipſa actio per quã deſiit eſſe vxor Loth, introduxit in eius locũ ſtatuã ſalis.

Atque hinc intelligi poteſt, cur panis in Euchariſtia reuera non annihilatur, licet nihil eius remaneat poſt conſecrationem, quia nimirum actio per quam panis deſinit eſſe, non terminatur ad nihil, ſed ad aliquid, nimirum ad corpus Domini, annihilatio autem eſt actio, quæ terminatur ad nihil. Id quod etiam cernimus in naturali tranſmutatione. Nam cùm aqua vertitur in aërẽ, nihil prorſus remanet formæ aquæ, & tamen ea forma nõ annihilatur, quia actio, qua illa deſtruitur, non terminatur ad nõ eſſe illius formæ, ſed ad eſſe formæ aëris: nam ab eodẽ agente, eadem actione, & iiſdẽ diſpoſitionibus vna pellitur, & alia introducitur, immo ideo vna pellitur, vt alia introducatur. Quod enim quidã dicunt, non annihilari formã aquæ, quia remanet in potentia materię, inane eſt. Siquidem in potentia materiæ manet quidẽ forma aquæ in vniuerſum, ſed non illa ſingularis forma quæ tunc corrumpitur, cum generatur aër: illa enim nuſquam manet, niſi in potentia Dei obiectiua. Sed de hoc non impedit annihilationem, alioqui nihil annihilari poſſet.

QVARTA conditio eſt, vt tam terminus à quo, quàm terminus ad quem, ſit verè poſitiuus. In hoc enim diſtinguitur perfecta conuerſio, non ſolùm à creatione, & annihilatione, ſed etiam à naturali conuerſione, nã licet ex vno fiat aliud, vt ex aqua aër, & proinde ſit aliquo modo vterque terminus poſitiuus: tamen quia nõ introducitur forma aëris in materia aquæ, niſi prius ea diſpoſita ſit per certas qualitates, inde eſt quod præcedit priuatio formæ aëris in materia aquæ ipſam introductionem formæ aëris: tunc enim materia dicitur priuata, cùm habet diſpoſitionem ad formam. Itaque terminus à quo in tali conuerſione, non tam eſt aqua, quã priuatio aëris, & proinde terminus à quo non eſt poſitiuus, ſed priuatiuus propriè loquendo. At in cõuerſionibus ſupernaturalibus, qualis fuit vxoris Loth in ſtatuã ſalis, & aquæ in vinum in Cana Galileæ, & virgæ in draconem tempore Moſis, vterque terminus propriè poſitiuus erat. Non enim Deus diſpoſuit materiã vxoris Loth, ad formam ſalis recipiendam, aut aquæ materiam ad formam vini, aut virgæ ad formã draconis, ſed in momento effecit, vt vnum deſineret in ordine ad alterius ſucceſſionẽ: atque ita non fuit facta ſtatua illa aut vinum, aut draco ex materia habente priuationem, ſed ex materia habente formam contrariam.

Ex quo intelligimus cõuerſionẽ panis in corpus Domini eſſe perfectiſſimã conuerſionem, & diſtingui ab omnibus aliis mutationibus, ſed ſimiliorem tamẽ eſſe conuerſionibus ſupernaturalibus iam dictis, quam vllis aliis: ſolũ enim in duobus ab his diſtinguitur. PRIMO, quod in illis conuerſionibus probabile eſt materiã primã manſiſſe ſub vtroque termino, in hac autem certum eſt non manere. SECVNDO, quod in illis accidentia, aut omnia, aut aliqua mutata ſunt cum forma ſubſtantiali, in hac autem omnia accidentia remanent quæ prius erant, ſola ſubſtantia mutata. Hæc igitur dicta ſint de conditionibus, & natura conuerſionis.

SECVNDO notandum eſt. Ad veram conuerſionem non requiri, vt id, in quod aliquid conuertitur de nouo producatur, ſed ſatis eſſe ſi vnum alteri ſuccedat (vt diximus) ſiue id tũc producatur: ſiue aliunde adducatur, ſiue alio modo id fiat. Tribus enim modis fieri poteſt conuerſio. NAM ſi terminus ad quem non exiſtat vi conuerſionis, neceſſario producetur, & inde vocatur à quibuſdam ea conuerſio productiua, qualis fuit conuerſio aquæ in vinum in Cana Galileæ, & aliæ permultæ. Si verò terminus ad quẽ exiſtat, ſed non in eo loco, vbi eſt terminus a quo, tunc vi conuerſionis adducetur ad eũ locum, & inde vocatur ea cõuerſio adductiua: talis ferè eſt conuerſio cibi in hominem per nutritionem, quod attinet ad introductionem animæ: quamuis enim caro, quæ fit ex cibo verè producatur: tamen anima nõ producitur, ſed tantum per nutritionẽ fit vt incipiat eſſe in ea materia, vbi antea erat forma cibi. Si denique terminus ad quem exiſtat, & in ipſo loco eodem, vbi eſt terminus à quo, vt verbi gratia, ſi duo corpora æqualia ſe penetrent, & vnum diuina virtute totaliter vertatur in aliud, tunc vi conuerſionis non producetur, neque adducetur terminus ad quem, ſed ſolum conſeruabitur, & inde dicitur ea cõuerſio conſeruatiua: nam cum non poſſunt naturaliter duo corpora ſimul eſſe, ſi Deus vnum interimeret, vt alterum naturaliter ibi ſeruaret, diceretur vnum in alterum conuerti, ex eo quod vnum deſineret eſſe, vt alterum permaneret in eſſe.

Ex his colligimus conuerſionem panis in corpus Domini nõ eſſe productiuam, nec conſeruatiuam, ſed adductiuam. Nam corpus Domini præexiſtit ante cõuerſionem, ſed non ſub ſpeciebus panis: cõuerſio igitur nõ facit, vt corpus Chriſti ſimpliciter eſſe incipiat, ſed vt incipiat eſſe ſub ſpeciebus panis. Porro adductiuam vocamus iſtam conuerſionem, non quia corpus Chriſti per hanc adductionem deſerat ſuum locum in cœlo: vel quia per motum localem hunc de cœlo adducatur, ſed ſolum quia per eam fit, vt corpus Chriſti quod antea ſolum erat in cœlo, iam etiam ſit ſub ſpeciebus panis, & non ſolum ſub illis ſit per ſimplicem præſentiam, ſiue coëxiſtentiam, ſed etiam per vnionem quandam qualis erat inter ſubſtantiam panis, & accidentia panis, excepta tamen inhęrentia: de qua re plura infra dicemus.

SED obiiciet aliquis. Si per cõuerſionẽ iſtam non producitur corpus Chriſti, ſed tantum fit præſens: ergo terminus ad quem non eſt ſubſtantia, ſed accidens: ergo conuerſio iſta non ſubſtantialis, ſed accidentalis eſt.

Reſpondeo, etiam terminus ad quem, eſſe ſubſtantia. Non enim per conuerſionem iſtam fit præſentia (relationes enim non fiunt, ſed conſequuntur) ſed fit, vt corpus Chriſti ſuccedat pani, proinde ſubſtãtia in ſubſtantiam tranſit, & ſubſtantia ſubſtantiæ ſuccedit, non enim panis conuertitur in præſentiam corporis Domini, ſed in ipſum corpus Domini.

TERTIO

TERTIO notandum eſt Subiectum in quo recipitur actio diuina huius conuerſionis, partim eſſe panē partim corpus Chriſti. Nam illa actio, vt cōuerſio, in pane recipitur; panis enim eſt, qui conuertitur, proinde panis ſolus mutatur ſubſtantialiter. At illa eadem actio vt adductiua corporis Chriſti, in ipſo Chriſti corpore recipitur: illud enim eſt, quod adducitur, id eſt, acquirit eſſe ſub ſpeciebus panis, quod antea non habebat.

Quod autem S. Thomas, & alij dicunt, corpus Chriſti incipere eſſe in Sacramento, non per mutationem ſui, ſed per mutationem panis in ipſum, verum eſt, ſed intelligi debet de mutatione deperditiua; non autem de omni mutatione. NAM verè corpus Chriſti quod eſt in cœlo, non mutat, nec ſubſtantiam, nec vlla accidētia, nec ipſum etiā locū; tamē acquirit aliquid quod non habebat, nimirum eſſe Sacramentale, quod ſine aliqua mutatione intelligi nequit. Nam ſi abſque conuerſione vlla in ipſum, idem corpus Domini in cœlo manens, poneretur à Deo etiam in terra, quod fieri poſſe nos ſuprà docuimus: immò & factum eſſe probauimus ex apparitionibus Domini poſt aſcenſionē: certè negari non poſſet, quin actio Dei, qua illud corpus in terra poneretur, in ipſo corpore, tanquam in ſubiecto reciperetur, & proinde ipſum corpus aliquo modo mutaretur. Eodem igitur modo, cùm per conuerſionem panis, idem corpus in ſacra hoſtia ponitur, actio illa in corpore Domini recipitur, non quidem vt conuerſio, ſed vt adductio eſt. PRÆTEREA corpus Domini per illam conuerſionē acquirit nouam, & realem relationem præſentiæ, ad ſpecies panis, & ad altare, requiritur igitur aliquod fundamētū illius relationis, quod ſanè aliud fingi non poteſt præter mutationē aliquā. DENIQVE conuerſio quatenus panē deſtruit, non tam eſt actio, quàm negatio actionis: Deus enim deſtruit panem, dum deſinit eum conſeruare. At per negationem nihil poſitiuè, & realiter fieri poteſt; ergo poſitio corporis Domini ſub illis ſpeciebus, quæ eſt quid poſitiuum, non fit ab illa conuerſione, vt ea eſt in pane, ſed vt eſt, & recipitur in corpore Chriſti.

DICES; Si panis deſtruitur per negationem actionis, & corpus Domini ponitur in Euchariſtia per actionē poſitiuam; ergo tranſubſtantiatio non eſt vna actio, ſed cōtinet duo quædam, nimirum negationem actionis, & actionem. RESPONDEO, Tranſubſtantiatio eſt vna actio, quia eſt quędam voluntas, ſeu volitio Dei, qua ipſe vult non conſeruare panem, vt in eius locum ponatur corpus Domini.

CAPVT XIX.

Probatur ex verbo Dei tranſubſtantiatio.

NVNC tandem confirmanda eſt ſententia Catholicæ Eccleſiæ, quæ docet, panem conuerti in corpus Domini, & eam conuerſionem eſſe propriā rationē præſentię corporis Domini in Euchariſtia: ex quo ſimul confutabitur prima ſententia Berengarianorū, quam etiā Lutherani ſequuntur de ſimplici cōiunctione panis cum corpore Domini in hoc Sacramento.

PRIMVM autem argumentum ducitur ex illis Domini verbis; *Accipite, & manducate, hoc eſt enim corpus meum.* Matth. 26. Hæc enim verba neceſſario inferunt aut veram mutationem panis, vt volunt Catholici, aut mutationem metaphoricam, vt volunt Caluiniſtæ, nullo autem modo ſententiam Lutheranorum admittunt: nam Dominus accepit in manibus panē, eumque benedixit, & dedit diſcipulis, & de eo ait: *Hoc eſt corpus meum.* Itaque panem accepit, panem benedixit, panem dedit, & de pane dixit: *Hoc eſt corpus meum.* Vel igitur benedicēdo mutauit in corpus reipſa verè, & propriè, vel mutauit impropriè, & figuratè, addendo ſignificationē, quam non habebat; vel nullo modo mutauit. Si mutauit reipſa verè, & propriè, ergo panem mutatum dedit, & de pane mutato veriſſimè dixit: *Hoc eſt corpus meum.* Id eſt, quod ſub ſpecie panis continetur, non eſt amplius panis, ſed corpus & hoc eſt quod dicunt Catholici. Si verò quis dicat, panem mutatum eſſe figuratè, tamen datus erit Apoſtolis panis, qui figuratè erit corpus Domini, & illa verba, *Hoc eſt corpus meum*, hunc ſenſum habebunt, Hic panis eſt figura corporis mei. Hæc autem eſt ſententia Sacramentariorum, quam & nos, & Lutherani communi conſenſu reiicimus. Si quis deniq; dicat nullam fieri mutationem, is cogetur dicere, panem non mutatum datum eſſe Apoſtolis, & de illo eſſe dictum: *Hoc eſt corpus meum*, id eſt, Hic panis verus, ac triticeus, verè & propriè eſt corpus meum. Atqui hoc nullo modo admitti poteſt, ſiue agamus de re ipſa, ſiue de propoſitione: nec enim vllo modo fieri poteſt, vt vna res non mutetur, & tamen fiat alia; eſſet enim ipſa, & nō eſſet ipſa. In propoſitione autem affirmatiua, neceſſe eſt, vt pro eodem ſupponant ſubiectū, & prædicatum; alioqui eſſet falſa prædicatio. Non igitur poteſt fieri, vt vera ſit propoſitio, in qua ſubiectum ſupponit pro pane, prædicatū autē pro corpore Chriſti: panis enim & corpus Domini res diuerſiſſimæ ſunt.

Ad hoc argumentum reſpondit Lutherus in lib. de Babyl. captiuit. ca. de Euchariſtia, non oportere Ariſtotelem iudicem facere rerū tam ſublimium. DEINDE addit, ſi propter iſtā regulā Philoſophicam, oportet panem tranſubſtantiari, oportebit etiam propter eandem tranſaccidentari: alioqui dicemus, Hoc album, & hoc rotundum eſt corpus Chriſti. DENIQVE ponit exemplum, in quo apparet poſſe prædicari diuerſum de diuerſo ſine tranſubſtantiatione: dicimus enim in Chriſto, Hic homo eſt Deus, & Hic Deus eſt homo, & tamen nulla fit tranſubſtantiatio hominis in Deum, vel contrà. Ex his ita concludit: *Ego ſanè, ſi non poſſum conſequi, quomodo panis ſit corpus Chriſti, captiuabo tamen intellectum meum in obſequium Chriſti, & verbis eius ſimpliciter inhærens credo firmiter, non modo corpus Chriſti eſſe in pane, ſed panem eſſe corpus Chriſti.*

SED hæc nullo negotio refelluntur. Nam quod ad PRIMVM attinet, ſi Ariſtotelem iudicem vocaremus in quæſtione Dialectica, ſeu Philoſophica, qualis eſt hæc de natura enunciationis affirmatiuæ, non deberet Lutherus id tātoperè ægrè ferre. Sed non hic opus habemus Ariſtotele, cū ſenſus cōmunis ſufficiat. Nā ſi liceat affirmare diſparata dediſparatis, licebit eodem iure affirmare de nihilo aliquid, de aliquo nihil: de luce tenebras, de tenebris lucem, de Chriſto Belial, & de Belial Chriſtū: neq; fides noſtra ad id nos obligat, vt ea defēdamus, quę euidenter implicant contradictionē. Adde quod nuſquam Dominus diſertis verbis dixit: Hic panis eſt corpus meū, vt opus ſit in ea re ita captiuare intellectū, vt non obſtante euidentia cōtradictionis, cogamur credere panem triticeum eſſe corpus Chriſti.

Quod verò Lutherus SECVNDO loco adfert de tranſaccidentatione, leuiſſimum eſt. Non enim admittimus illas propoſitiones: Hoc album, vel hoc rotundum eſt corpus Chriſti, neque cogimur eas admittere, licet fateamur panis accidētia in Euchariſtia remanere. Nam illud: *Hoc eſt corpus meum*, nō ſignificat, Hoc albū eſt corpus meū, pronomen. n. *Hoc*, non ſupponit pro accidēte, ſed pro ſubſtātia. Itaque nō cogimur dicere, hoc albū eſt corpus meum, ſed nec poſſumus admittere. Nā Hoc album ante conſecrationem ſupponit pro pane, poſt conſecrationem non ſupponit pro pane quia panis ibi non eſt: nec pro corpore Chriſti, quia corpus Chriſti non eſt ſubiectum illorum accidentium, ſed

ſupponit pro quantitate remanente, quæ eſt ſubiectū accidentium reliquorum: porrò quantitas illa alba & rotunda non eſt corpus Chriſti, vt patet.

Vide de iſta quæſtione, An hoc albū ſit corpus Chriſti, miras fraudes Vviclefi apud Thomā Vvaldenſem, to. 2. c. 52. Ille enim iubebat vno verbo reſpōderi, an hoc album, & rotundum (demonſtrata ſacra hoſtia) ſit corpus Chriſti. Si enim concederetur, inferebat, Ergo corpus Chriſti eſt albū, rotundū, &c. Si negaretur, turbabātur ſimplices fideles, qui putabant negari veritatē corporis Domini in Euchariſtia. Sed reſpondendum fuit, Hoc albū non eſt corpus Chriſti, ſed eſt quantitas quædam rotundæ figuræ, & albi coloris, tamē ſub hoc albo & rotundo, verè & realiter corpus Chriſti latet.

Deinqve illud exemplum eius de Incarnatione nō eſt ad rē. Nam in Chriſto propter vnionē hypoſtaticā veriſſimæ ſunt illę propoſitiones: Hic Deus eſt homo, &, hic homo eſt Deus: quia in vtraque tam ſubiectū, quā prædicatum, pro eadē perſona ſupponit. At in iſta propoſitione, Hic panis eſt corpus Domini, pro diuerſis ſupponunt ſubiectū, & prędicatum, vt ſuprà dictū eſt.

Porrò Martinus Kemnitius in 2. par. Exam. ſeſſ. 13. cap. 4. ad idem noſtrùm argumentum reſpondere conatur, ac Primvm reſpondet, panem in Euchariſtia mutari, quia vt dicit Irenæus; ex pane communi fit Euchariſtia, duabus rebus conſtans: vna terrena, altera cœleſti. Atque hoc dicit ſufficere, vt rectè, & verè dicamus, Panis eſt corpus Chriſti; licet panis non conuertatur in corpus, ſed ſimul cum illo maneat.

Deinde paulò infrà repetitis Lutheri nugis de Philoſophia Ariſtotelis, dicit ſecundùm morem Scripturæ ſanctæ illa inuicem prædicari, quæ diuina ordinatione peculiari modo vniuntur, licet in eiuſmodi propoſitiones nō quadret regula Ariſtotelis. Ad veritatē, autem harum propoſitionum dicit requiri tantum, vt ſignificetur vnio, & præſentia vnius rei cum altera.

Exempla verò hæc adfert. Primvm de Chriſto, in quo rectè dicimus: Hic homo eſt Deus; tametſi ad regulas prædicabilium non congruat ea proportio. Vbi tamen monet ſe non ponere vnionem perſonalem inter panem, & corpus Chriſti, ſed tātùm vti ſimilitudine Incarnationis, vt ea vſi ſunt nonnulli veterum in eadem cauſſa. Secvndvm exemplum Io. 20. Dominus inſufflauit, & dixit: *Accipite Spiritum ſanctum*, vbi ipſum corporis flatum, Spiritum ſanctum vocauit, vt ſignificaret cum eo flatu dari Spiritum ſanctum. Tertivm exemplum Matth. 3. Columba vocatur Spiritus ſanctus, cùm dicitur Ioannes Spiritum vidiſſe, qui tamen non viderat niſi columbam. Qvartvm exemplum dicit eſſe poſſe illas viſibiles ſpecies, in quibus Angeli, vel Deus olim oſtendebantur: nemo enim auſus fuit articulum inde facere, quòd ſpecies illæ fuerint accidentia ſine ſubiecto. Qvintvm exemplum; Progrediente arca dicebat Moyſes: *Exurgat Dominus*, nec tamen opus fuit tranſubſtantiari lignum, vel aurum arcæ. Sextvm exemplum in vulgari loquutione. Nam de dolio & vino, dicimus, Hoc eſt vinum, de marſupio & pecuniis dicimus, Hæ ſunt pecuniæ: de faſciis & infante dicimus, Hic eſt infans vteri mei. His exēplis iactat Kemnitius gladio Spiritus ſe feliciter diſſoluiſſe, vel præciditſe telam noſtri argumenti.

Sed profectò nos non egemus gladio, vt telam ſolutionis eius deſtruamus: eſt enim ea tela aranearum ſimillima quæ leui flatu diſſipari queat; nam multa dicit, ſed nihil ad rem. Ad illud igitur de mutatione ex pane cōmuni in Euchariſtiā duabus rebus conſtantem dico illam mutationem ſecundùm verā Irenæi ſententiam (vt nos l. 2. c. 6. oſtendimus) ſubſtantialem mutationem eſſe panis in carnē Chriſti, manentibus accidentibus, & proinde rem terrenam eſſe accidentia panis ſenſibilia, rē cœleſtem, carnē Chriſti glorioſam: & hoc modo verè prædicari corpus Chriſti de pane Euchariſtię, quia panis ille nō eſt panis cōmunis, id eſt, triticeus, ſed panis cæleſtis. At ſecundùm Lutheranos qui per rem terrenam exponūt panem, per rem cœleſtē intelligunt corpus Chriſti, nulla eſt ibi vera mutatio panis, ſed ſola adiunctio corporis Domini ad panē, quæ non eſt ſatis, vt poſſit verè dici, Panis eſt corpus Chriſti: alioqui etiam verè dicere poſſemus in homine, Anima eſt corpus: & in Chriſto, Humanitas eſt Diuinitas; & in ferro ignito (quod eſt exemplum Lutheri loco ſuprà citato ad illuſtrandā coniunctionem panis cum corpore Chriſti in Euchariſtia) Ferrum eſt ignis, vel ignis eſt ferrum; quæ tamen nemo concederet.

At illud quod ſubiungit Kemnitius de more & vſu Scripturæ, dico falſum eſſe in Scripturis vllas tales propoſitiones inueniri, quales ipſe fingit. Ac in Primo quidē exemplo bis peccat Kemnitius. Primo, quia dicit illā propoſitionem, Hic homo eſt Deus, nō eſſe veram ſecundùm regulas Ariſtotelis in quo ſatis oſtēdit ſe non legiſſe, vel quod eſt credibilius, non intellexiſſe regulas Arlis. Poſita.n. aſſumptione humanę naturæ ad perſonā Verbi, illa propoſitio veriſſima eſt ſecundùm omnes regulas Philoſophiæ, cum pro eodem ſuppoſito ſupponāt tam *hic homo* quàm *hic Deus*. Niſi forte Kemnitius non agnoſcat in Chriſto veram, & hypoſtaticā vnionem duarū naturarū; quod ſanè inſinuat, cum ait eiuſmodi propoſitiones tantùm ſignificare vnionem, & præſentiam vnius rei cum altera. Sed ſi hoc velit, apertè ſe Neſtorianis fauere ſignificat: illi enim volebant inter hominem, & Deum in Chriſto, eſſe tantùm vnionem & præſentiam quandam mutuam.

Secvndo, quia dicit inter panem, & corpus Domini non eſſe perſonalem vnionem, & tamen contendit, ita eſſe veram iſtam, Hic panis eſt corpus Chriſti, vt eſt illa, Hic homo eſt Deus. Nam aut vult non eſſe etiam perſonalem vnionem inter Deū & hominem in Chriſto, quod eſt apertè Neſtorianum; aut certè neſcit quid loquatur, cùm ſimilitudinem ponat, & interim tollat fundamentum ſimilitudinis. Tota enim ratio, cur illa ſit vera, Hic homo eſt Deus, eſt vnitas perſonalis. Cum igitur hæc vnitas ponatur in Chriſto, & non ponatur in Sacramento Euchariſtiæ, nullo modo fieri poteſt, vt ſint æquè verè, illa, Hic homo eſt Deus, & illa, Hic panis eſt corpus Chriſti.

Secvndvm exemplum non eſt ad rem. Non enim Dominus dixit, Hæc inſufflatio eſt Spiritus ſanctus, ſed inſufflando dixit: *Accipite Spiritum ſanctum*: vbi ſolùm oſtendit, ſe ſigno exteriori repræſentare id, quod interna, & inuiſibili operatione faciebat. Vnde illa verba: *Accipite Spiritum ſanctum*, non faciunt hunc ſenſum; Accipite hanc inſufflationem, quæ eſt Spiritus ſanctus, ſed hunc; Accipitę in hac inſufflatione, ſeu per hanc inſufflationem, vt per ſignum & cauſſam inſtrumentalem donum Spiritus ſancti.

Tertivm exemplum ſimile eſt ſuperiori. Nuſquam enim expreſsè legimus, Columba eſt Spiritus ſanctus; ſed ſolùm legimus, viſum à Ioanne Spiritum ſanctum deſcendentem ſicut columbam: nam omnes Euangeliſtæ, Matth. c. 3. Mar. c. Luc. c. 3. Ioan. ca. 1. addiderunt particulam ſimilitudinis, vel tanquàm, vel ſicut, vel quaſi. Ex quo intelligimus, columbam ſignum dūtaxat Spiritus ſancti fuiſſe, & Spiritum ſanctum in columba, vt in ſigno viſum.

Qvartvm exemplum, eſt merum parergum. Nec enim diſputamus nunc, an accidentia panis manēāt ſine ſubiecto, ſed an ſit vera propoſitio in proprio ſenſu. Hic panis eſt corpus Chriſti: nuſquam autem inueniet Kemnitius hanc propoſitionem in totis Bibliis, Corpus ab Angelo aſſumptum eſt ipſe Angelus.

QVINTVM exemplum ſimile eſt ſecundo. Cum enim eleuabatur arca, dicebat Moyſes: *Exurgat Dominus*, non quòd arcam appellaret Dominum, ſed quia ſimul cum arca Dominus procedebat cum filiis Iſraël, & viam demonſtrabat.

SEXTVM exemplum indicat ſapientiam Kemnitij. Nam antea dixerat cum Luthero, eiuſmodi propoſitiones non conuenire cum regulis Philoſophiæ, & eſſe Scripturarum proprias, & oportere intellectũ captiuare, ſi ex credendæ ſint; nunc autem vult eſſe adeò vulgares, tritas & faciles, vt in communi ſermone quotidiè vſurpentur. Iſtud nimirum eſt ſapere. Sed nec in iſtis vulgaribus exemplis aliquid ſimile noſtræ propoſitioni inuenire potuit. Nam etſi dolium vino plenũ, & marſupium plenum pecuniis, & infantẽ faſciis circumligatum, ſimpliciter vinum, pecunias, & infantem nominamus: tamen nemo diceret, Dolium eſt vinum, marſupium eſt pecunia, faſcia eſt infantulus, vt ipſi verè dici volunt, Panis eſt corpus Chriſti.

SED licet aduerſarij euidentiſſimè conuincantur ex eo, quod volunt illud pronomen, *hoc*, ſignificare, Hic panis; poſſet tamen aliquis dicere, in Euchariſtia manere quidem panem cũ corpore Domini, ſed illa verba: *Hoc eſt corpus meum*, dicta eſſe ſolum de corpore Domini, ita vt pronomen, *Hoc*, ſupponat in confuſo pro eo, quod continetur ſub ſpeciebus (vt nos ſuprà diximus) & tamen virtute prædicati determinetur ad corpus Domini, & nulla mentio fiat ſubſtantiæ panis, licet ibi maneat. Nam abſtrahentium non eſt mendacium, & exempla eſſe poſſunt illa, quæ attulit Kemnitius. Nam de dolio vini, rectè dicimus; Hoc eſt vinum: cùm tamen ſint ibi duæ ſubſtantiæ, vna vini, altera dolij: & ſimiliter de marſupio, & pecuniis dici poteſt, Hæ ſunt pecuniæ.

RESPONDEO, Abſolutè ex verbis Domini colligi tranſubſtantiationem. Nam in propoſitionibus de re continente, & contenta pronomen, *hoc*, poteſt quidem demonſtrare alterutrum, id eſt, tam rem cõtinentem, quàm rem contentam: rectè enim dicimus de dolio vini, Hoc eſt dolium, & etiá, Hoc eſt vinum. At cùm demonſtratur res contenta, demonſtratur vna res tantùm, & excluduntur omnes aliæ, quæ ibi contineri poſſent, & proinde ex modo communi loquendi falſa eſt demõſtratio, ſi plura contineantur. Verbi gratia, ſi qui de dolio, vbi ſit vinum, & oleum, dicat, Hoc eſt vinum fraudator cenſetur: Illud enim, (Hoc eſt vinum) ex modo communi loquendi ſignificat, In hoc dolio nihil eſt, niſi vinum. Pari ratione, ſi quis de marſupio pleno partim auro, partim argento, dicat, hoc eſt aurum; vel de ſacco pleno partim tritico, partim arena, diceret, Accipe & vtere, hoc enim eſt triticum; deceptor iure haberetur. Eodem igitur modo illa verba: *Hoc eſt corpus meum*, ex modo communi loquendi, quidquid ſit de Metaphyſicis ſubtilitatibus, ſignificant ſub illis ſpeciebus non fuiſſe aliud quàm corpus Domini; ſi enim fuiſſet etiam panis, debuiſſet Dominus dicere, Hic, id eſt, in hoc pane, eſt corpus meum, aut certè hoc non tantùm eſt panis, ſed etiam corpus meum.

Sed dicet aliquis; Totus panis eſt res continens reſpectu corporis Domini; ergo, &c. ſicut de dolio vini dicimus, Hoc eſt vinum: licet dolium ſit ſubſtantia, & ſicut de Angelo apparente in forma humana, dici poſſet, Hic eſt Angelus Raphaël, licet illa forma corporalis eſſet etiam ſubſtantia.

RESPONDEO; In Euchariſtia ſola accidentia locum habent rei continentis; ſubſtantia autem panis, aut ibi non eſt (vt Catholici credunt) aut ſi ibi eſt, vt volunt Lutherani, eſt res contenta ſimul cum corpore Chriſti, & proinde falſa eſt propoſitio, Hoc eſt corpus, ſi ibi ſint duæ ſubſtantiæ. Quòd autem ſola accidentia ſint A res continens, ex eo patet, quod corpus Chriſti nõ eſt in pane, vt in vaſe, aut in loco, ſed eſt vt ſubſtãtia ſub accidentibus, Nam inde eſt, quod ex natura rei poſita conſecratione, ad motum illum accidentium mouetur corpus Chriſti, & ad illorum eleuationem eleuatur, ad illorum depreſſionem deprimitur, & ad illorum corruptionẽ deſinit ibi eſſe corpus Chriſti, quomodo deſineret ſubſtantia panis, ſi ibi fuiſſet. Quod non videmus in exemplis allatis de vino, & Angelo, quia illa non manent vt ſubſtantiæ ſub accidentibus; ſed vt res in vaſe, vel in loco: non enim ad motum corporis aſſumpti, mouetur Angelus neceſſariò, & ex natura rei, ſed poſſet non moueri, & quando mouetur, voluntariè mouetur, immò ipſe eſt, qui mouet illud corpus, & quando diſſoluitur illud corpus, non neceſſariò Angelus deſinit eſſe in eo loco, ſed poteſt manere, ſi velit. B

ADDE, quòd licet in verbis Domini eſſet aliqua obſcuritas, vel ambiguitas, ea tamen ſublata eſt per multa Concilia Catholicæ Eccleſiæ, & Patrum conſenſum.

CAPVT XX.

Tranſubſtantiatio probatur teſtimoniis Patrum.

C IAm teſtimoniis veterum Patrum res eadem eſt demonſtranda, id quod neceſſariò faciẽdum eſt: ſiquidem aduerſarij iactant, tranſubſtantiationem, non fuiſſe cognitam ante annum Domini, M. CC. id eſt, vſque ad Concilium Lateranenſe ſub Innocentio III.

Lutherus in lib. de captiuit. Babyl. cap. 1. non ſemel affirmat, tranſubſtantiationem eſſe inuentum Sancti Thomæ, & opinionem Thomiſtarum, & ibidem indicat eam opinionem probatam fuiſſe à Papa, in ca. Firmiter, quod caput depromptum eſt ex Concilio Lateranenſi ſub Innocentio III. vbi Lutherus turpiter labitur in hiſtoria: ſiquidem ſanctus Thomas, nondum natus erat, cùm ederetur cap. Firmiter, & Concilium illud celebraretur. Conſtat enim Concilium celebratum anno M. CC. XV. S. verò Thomam natum poſtea anno M. CC. XXIV. Petrus Martyr in l. contra Stephanum Gardinerum obiecto 128. Innocentium III. cum Concilio Lateranenſi facit auctorẽ primum tranſubſtantiationis, tum quoad nomẽ, tum etiam quoad rem, Ioan. Caluinus lib. 4. Inſtit. ca. 17. §. 15. eodem reſpexit, cùm ait, tẽpore S. Bernardi nondum innotuiſſe orbi tranſubſtantiationem. Idem quoque ſignificat Martinus Kemnitius in 2. par. Exam. Concil Trident. ſeſſ. 13. cap. 4. vbi dicit, tempore Petri Lombardi nihil certi de hac re fuiſſe in Eccleſia. D

Igitur ad hoc mendacium refellendum, adducenda erunt teſtimonia Patrum ab Apoſtolorum tempore, vſque ad tempora Innocentij III. ſiue ad annũ Domini M. CC. PRIMA ætate poſt Apoſtolos ab anno Domini C. ad CC. floruerunt Iuſtinus, & Irenæus. IVSTINVS in Apologia 2. prope extrema, dicit, eum cibum ex quo carnes noſtræ aluntur, id eſt, panem prece verbi Dei ſanctificatum, eſſe carnem Domini. IRENÆVS lib. 4. c. 34. *Quomodo*, inquit, *conſtabit eis eum panem, in quo gratiæ actæ ſunt, eſſe corpus Domini ſui, &c.* Vterque igitur vult hanc propoſitionem eſſe veram, Panis conſecratus eſt corpus Domini. Atqui hæc vera eſſe non poteſt, ſine mutatione panis in corpus Domini: neque enim panis manens panis, eſſe poteſt corpus Domini, vt ſuprà oſtendimus: igitur mutatio fit, & eo modo panis mutatus, verè eſt corpus Domini.

Digitized by Google

Ab anno CC. ad CCC. floruerunt Tertullianus, & Cyprianus. TERTVLLIANVS lib. 4. in Marcionem; *Acceptum panem*, inquit, *corpus ſuum facit, dicendo; Hoc eſt corpus meum.* At quomodo potuit panis fieri corpus, ſine ſui mutatione? CYPRIANVS in ſerm. de cœna Domini: *Panis iſte, quem Dominus diſcipulis porrigebat non effigie, ſed natura mutatus omnipotentia Verbi factus eſt caro.* Hic planè vides, panem mutari quoad naturam ſeu ſubſtantiam, & tamen effigiem, id eſt, accidentia remanere: & hoc eſt, quod vocamus tranſubſtantiationem.

Ab anno CCC. ad C D. floruerunt Cyrillus Hieroſolymitanus, Ambroſius, Gregor. Nyſſenus, & Gaudentius. CYRILLVS catecheſi 4. myſtagog. *Aquam*, inquit, *aliquando mutauit in vinum, & non erit dignus, cui credamus, quòd vinum in ſanguinem tranſmutarit?* Eo modo mutationem. Paulò infrà: *Sub ſpecie panis datur tibi corpus, & ſub ſpecie vini datur tibi ſanguis.* En accidentia panis, quæ remanent. Et infrà. *Hæc ſciens, & pro certiſſimo habens, panem hunc, qui videtur à nobis, non eſſe panem, etiamſi guſtus panem eſſe ſentiat.* En abſentiam ſubſtantiæ panis, manente colore, & ſapore, & proinde integram tranſubſtantiationem.

AMBROSIVS lib. de iis, qui initiantur myſteriis, cap. 9. *Quantis vtimur exemplis, vt probemus, non hoc eſſe, quod natura formauit, ſed quod benedictio conſecrauit? maiorem que vim eſſe benedictionis, quam naturæ, quia benedictione etiam natura ipſa mutatur?* Ecce non manet panis, quem natura formauit, & tamen accidentia manent, vt experimento conſtat; ergo ſubſtantia mutata eſt, accidentibus non mutatis.

GREGORIVS NYSSENVS in orat. magna catechetica, cap. 37. *Rectè Dei verbo ſanctificatum panem in Dei verbi corpus credimus immutari.* Et infrà: *Hæc autem tribuit virtute benedictionis in illud (corpus Domini) rerum quæ videntur panis & vini naturam mutans.* Et hinc vides naturam panis mutari, manente ſpecie exteriore: nam ideo dicit mutari naturam rerum, quæ videntur.

GAVDENTIVS tract. 2. de Exodo: *Ipſe naturarum creator & Dominus, qui produxit de terra panem, de pane rurſus, quia & poteſt, & promiſit, efficit proprium corpus, & qui de aqua vinum fecit, de vino ſanguinem ſuum facit.*

Ab anno C D. ad D. floruerunt Chryſoſtomus, Auguſtinus, Cyrillus Alexandrinus, & Euſebius Emiſſenus. Ioannes CHRYSOSTOMVS homil. 83. in Matth. *Non ſunt humanæ virtutis opera propoſita: nos miniſtrorum locum tenemus, qui verò ſanctificat ea, & immutat, ipſe eſt.* Et homil. de Euchariſtia in Enceniis: *Num vides panem? num vinum? num ſicut reliqui cibi in ſeceſſum vadunt? abſit: ne ſic cogites. Sicut enim ſi cera igni adhibita, illi aſſimilatur, nihil ſubſtantiæ remanet, nihil ſuperfluit: ſic & hic puta myſteria conſumi corporis ſubſtantia.* Hic etiam videmus totam ſubſtantiam myſteriorum id eſt, panis conſecrati, conſumi ab adueniente ſubſtantia corporis Domini, vt ceram ab igne: & tamen manere exteriorem ſpeciem panis, vt ſenſus ipſi teſtantur.

AVGVSTINVS in ſerm. quem citat Beda in capite 10. prioris ad Corinth. *Non omnis panis, ſed accipiens benedictionem Chriſti, fit corpus Chriſti.* Aduerte, non dixiſſe Auguſtinum, Panis eſt corpus Chriſti, vt Lutherani loqui ſolent, ſed, *Fit corpus Chriſti.* Quæ verba mutationem ſignificant panis in corpus; vt quidem Zvvingliani vtcunque reſpondere poſſent, mutatione ſignificationis ex pane fieri corpus: at Lutherani quid reſpondere poſſint, neſcio. Nam ipſi volunt realiter corpus Domini adeſſe in cœna: Auguſtinus autem dicit, panem fieri corpus, proinde fateri debent ex Auguſtini ſententia, panem reipſa conuerti in corpus. Item ſerm. 28. de verb. Dom. *Dixi vobis, quod ante verba Chriſti, quod offertur, panis dicatur; vbi Chriſti verba deprompta fuerint, iam non panis dicitur, ſed corpus appellatur. Quare ergo in oratione Dominica ait, Panem noſtrum? panem quidem dixit, ſed in alium, hoc eſt: ſuperſubſtantialem; nō iſte panis qui vadit in corpus, ſed ille panis vitæ æternæ, qui animæ noſtræ ſubſtantiam fulcit.* Thomas Vvaldenſis tomo 2. cap. 83. citat alium locum ex lib. Auguſtini de corpore Domini, quem dicit ſe tranſcripſiſſe ex antiquiſſimo libro, antiqua valde manu deſcripto: *Nec credendum eſt,* inquit, *quòd ſubſtantia panis, vel vini remaneat; ſed panis in corpus Chriſti, & vinum in ſanguinem vertitur. ſolummodò qualitatibus remanentibus.* Suſpicor eum librum non Auguſtini, ſed Alcuini eſſe; nobis tamen ſatis eſt antiqui auctoris fuiſſe.

CYRILLVS ALEXANDRINVS in epiſtol. ad Caloſyrium: *Ne horreremus carnem, & ſanguinem appoſita ſacris altaribus, condeſcendens Deus noſtris fragilitatibus inſtuit oblatis vim vitæ, conuertens ea in veritatem propriæ carnis, vt corpus vitæ quaſi quoddam ſemen inueniatur in nobis.*

EVSEBIVS Emiſſenus, ſeu quicunque auctor fuit ſerm. de corpore Domini. *Quando benedicendæ verbis cœleſtibus creaturæ ſacris altaribus imponuntur, antequam inuocatione ſummi Numinis conſecrentur, ſubſtantia illic eſt panis & vini, poſt verba autem Chriſti, corpus & ſanguis eſt Chriſti. Quid mirum eſt autem, ſi ea quæ verbo creare potuit poſſit creata conuertere?*

Ab anno D. ad D C. floruit S. REMIGIVS Rhemenſis, qui in cap. 10. prioris ad Corinth. ſic loquitur: *Caro, quam Verbum Dei Patris aſſumpſit in vtero virginali, in vnitate ſuæ perſonæ, & panis, qui conſecratur in altari, vnum corpus Chriſti ſunt: ſicut enim illa caro corpus Chriſti eſt, ita iſte panis tranſit in corpus Chriſti, nec ſunt duo corpora, ſed vnum corpus.*

Poſt annum Domini D C. GREGORIVS Papa I. teſte Paulo diacono in eius vita, ita coram populo loquutus eſt: *Præſcius conditor noſtræ infirmitatis, ea poteſtate, qua cuncta fecit ex nihilo, panem & vinum aquæ miſtum manente propria ſpecie, in carnem & ſanguinem ſuum ſpiritus ſui ſanctificatione conuertit.*

Poſt annum Domini DCC. BEDA in ſerm. de Epiphania: *Panis & vini creatura in Sacramentum carnis, & ſanguinis eius, ineffabili Spiritus ſanctificatione tranſfertur.* NOTA, per Sacramentum intelligi ipſum corpus ſub ſpecie panis exiſtens: nam alioqui non opus eſſet ineffabili Spiritus ſanctificatione, ſi ſola ſignificatione panis mutaretur. Præterea idem Beda in lib. de myſteriis Miſſæ, quem citat Thom. Vvaldenſ. tom. 2. cap. 82. *Ibi*, inquit, *forma panis videtur, vbi ſubſtantia panis non eſt: nec eſt ibi panis alius, quam panis, qui de cælo deſcendit.*

Ioan. DAMASCENVS in 4. lib. de fide, ca. 14. *Panis, vinumque & aqua per inuocationem & aduentum Spiritus ſancti, ſupernaturaliter tranſmutatur in corpus, & ſanguinem Chriſti, & non ſunt duo, ſed vnum & idem.*

Poſt annum Domini DCCC. multi ſcripſerunt. THEOPHYLACTVS in capite ſexto Ioannis: *Tranſformatur arcanis verbis panis ille per myſticam benedictionem, & acceſſionem ſancti Spiritus in carnem Domini.*

STRABVS auctor Gloſſæ ordinariæ in Gloſſa capitis 11. prioris ad Corinth. *Nos*, inquit, *incerta relinquentes, quod ex auctoritatibus certum eſt, profitemur, ſcilicet ſubſtantiam panis & vini, in ſubſtantiam corporis & ſanguinis Dominici conuerti: modum verò conuerſionis nos ignorare non erubeſcimus fateri. Quæ autem remanent de priori ſubſtantia accidentia, ſcilicet color, ſapor, forma, pondus, nec ipſum corpus Chriſti afficiunt, nec in eo ſuſtantur.*

ALCVINVS, qui floruit circa annū Domini DCCC. in lib. de diuinis offic. ca. de Miſſa, exponens illa verba

Canonis: *Ratam, rationabilem, &c. Panis*, inquit, *per se irrationabilis est, sed erat Sacerdos, vt ab omnipotente Deo consecratus, rationabilis fiat transeundo in corpus Filij sui.* Et infrà: *Consulens Deus infirmitati nostræ, qui non solemus carnes crudas manducare, & sanguinem bibere, facit vt in pristina remaneant forma duo illa munera; & est in veritate corpus Christi & sanguis.*

REMIGIVS Antisiodorensis in Psalm.21. *Panis & vinum à Christiana veritate dicuntur, non quòd naturam panis & vini post consecrationem in se retineant, nisi quantum ad speciem, & saporem, & odorem: illi namque, qui carnem in vtero Virginis assumptam Verbo suo personaliter & ineffabiliter vnire potuit, qui etiam mortalia corpora nostra imperij sui potentia faciet immortalia, panis & vini materiam in sui corporis & sanguinis naturam transferre possibile est.*

AMALARIVS Treuirensis lib.3.de Ecclesiast.offic.cap.24. *Hic credimus naturam simplicem panis & vini mixti versi in naturam rationabilem, scilicet corporis & sanguinis Christi.*

PASCHASIVS Corbeiensis in lib.de corpore & sanguine Domini,cap.2. *Licet figura panis & vini hic sit, omninò nihil aliud, quàm caro Christi & sanguis post consecrationem credenda sunt.* Si nihil aliud; non igitur substantia panis & vini.

SED omittenda non est elegantissima & acutissima responsio Kemnitij ad hunc locũ. Nam in fine disputationis de transubstantiatione,in 2.par. Exam. Concil.Trident.Sessione 13. cap.4. volens exemplo quodam ostendere, quid sit respondendum ad loca Patrum, obiecit sibi hunc locum, tanquam Ambrosii (cum tamen non Ambrosij, sed Paschasij sit) ac respondet, nihil aliud credendum esse in Eucharistia, quàm carnem & sanguinem Domini: non quòd panis ibi non sit, sed quia panis non creditur; sed videtur: corpus autem Domini sola fide apprehenditur. At si id voluit dicere Paschasius; ergo ante consecrationem panis non videbatur, sed credebatur: ipse enim dicit, post consecrationem non credi, nisi corpus. Et cur, obsecro, idem auctor præmisit Deum omnia posse conuertere & mutare pro arbitrio?

Post annum Domini CM. floruit Sanctus FVLBERTVS Carnotensis, qui in epistola ad Adeodatum: *Dubitare*, inquit, *nefas est, vt ad cuius nutum cuncta subito ex nihilo subsiterunt, si pars potentiæ in spiritualibus Sacramentis terrena materies naturam & meritum generis sui transcendens, in Christi substantiam commutetur, cum ipse dicat; Hoc est corpus meum, & paulo post; Hic est sanguis meus. Si Deum omnia posse credis, & hoc consequitur vt credas; nec humanis disputationibus discernere curiosius insistas, si creaturas quas de nihilo potuit creare, has ipsas multo magis valeat in excelsioris naturæ dignitatem convertere, & in sui corporis substantiam transfundere.*

Atque hactenus de Patribus, qui floruerunt primis mille annis, antequàm hæresis Berengarii oriretur: nunc subiiciemus eadem breuitate eorum testimonia, qui scripserunt duobus posterioribus seculis, qui omnes, vt manifestam hæresim refellunt, remanẽtiam panis & vini in Eucharistia. Igitur ab anno M. ad MC. hi scripserunt, LANFRANCVS in libro de corpore & sanguine Domini: *Ecclesia Christi*, inquit, *panem in carnem, vinum conuerti credit in sanguinem.* Et infrà: *Confitetur Ecclesia toto terrarum orbe diffusa, panem & vinum ad sacrandum proponi in Altari, sed inter sacrandum incomprehensibiliter, & ineffabiliter in substantiam carnis & sanguinis commutari.*

ADELMANNVS in epistola ad Berengarium: *Qui dixit in principio: Fiat lux, & facta est lux de nihilo: non potuit dicendo de pane: Hoc est corpus meum; ita fieri efficere? Et qui tacita virtute aquam conuertit in vinum: non efficacius poterat (si quid tamen efficacius de Deo dici debet) sonante velociter eadem virtute, vinum ipsum in sanguinem suum transferre?*

HVGO LINGONENSIS in epist.ad Berengarium: *Sicut non capis, quomodo Verbum caro factum est: sic non potes iterum capere, quomodo panis iste mutetur in carnem, & vinum in sanguinem transformetur, nisi te docueris omnipotentiæ fides.*

GVITMVNDVS Auersanus lib. 3. contra Berengarium, *Nunc*, inquit, *contra illos habenda est ratio, qui Ecclesiæ rationibus expugnati, iam quidem negare nequeunt, substantiam corporis Christi cibo inesse Dominico: panem tamen & vinum per verba Saluatoris in carnem eius, & sanguinem verti nequaquam credentes, sed Christum pani & vino commiscentes, tanquam subtiliori ratione hæresim alteram condiderunt.* Videsne hæresim appellari eam sententiam; quam nunc Lutherani defendunt? & tamen nondum natus erat Innocentius III.

ANSELMVS Cantuariensis in libro de corpore Domini apud Ioannem Gaetium (nec enim librum ipsum Anselmi adhuc videre potui) *Contra omnem secularis Philosophiæ rationem, & intellectum mutata panis substantia in aliam substantiam ad quoddam mysterij obsequium quædam accidentia, quæ illis inhærebant, sic transtulit non mutata, vt corpus Domini (licet adsit albedo) non faciat album, nec rotunditas rotundum.*

Ab anno Domini M.C.ad M.CC.sequentes auctores floruerunt. ALGERVS libro 1.de corpore Domini, capite 7. sic in titulo posuit: *Quod remanentibus qualitatibus suis substantia panis, & vini in verum corpus Christi mutetur.* Et ibidem,& cap.8.fusè docet, cur Deus noluerit substantiam panis manere,& cur voluerit accidentia manere. Petrus CLVNIACENSIS in lib. de sacrificio,& transubstantiatione contra Henricum,& Petrum Bruis: *Hoc sacrum, & salutare Sacramentum aliud esse videtur, & aliud est; per virtutem Verbi diuini substantia (vt iam sæpè dictum est) mutata, specie reseruata.* Vbi etiam fusè docet, omnino esse credendum, per consecrationem mutari substantiam panis, & accidentia remanere, exemplis plurimis in medium adductis, quibus probat id non esse impossibile. HVGO VICTORINVS lib. 2.de Sacrament. par.8. cap. 7. *Videtur*, inquit, *species panis, & vini, & substantia panis & vini non creditur: creditur autem substantia corporis, & sanguinis Christi; & tamen species non cernitur.* Et cap. 9. *Per verba sanctificationis vera panis, & vera vini substantia, in verum corpus & sanguinem Christi conuertitur: sola specie panis & vini remanente, & substantia in substantiam transeunte. Conuersio autem ipsa non secundùm vnionem.* (NOTA contra Lutheranos) *Sed secundum transitionem credenda est.* PETRVS LOMBARDVS lib. 4. sentent.distin.11.lit.D. *Post consecrationem*, inquit, *non est substantia panis, vel vini, licet species remaneant.* EVTHYMIVS Zigabenus in cap.26.Matt. *Panem*, inquit, *& vinum ineffabiliter transmutat in ipsum corpus, & sanguinem suum.*

Habemus triginta duos probatissimos testes, quorum postremi quinque tempore S. Bernardi, omnes autem ante Innocentium III. floruerunt. Ex quibus colligimus. PRIMO, verissimum esse, quod ait Concil. Trid. sess. 13. cap. 4. Ecclesiæ Catholicæ semper fuisse persuasum, ita transmutari panem in corpus Domini, vt substantia panis recedente, sola maneret Christi caro sub accidentibus panis. SECVNDO, mendacia esse impudentissima tum Lutheri, tum Lutheranorum, qui hanc mutationem excogitatam esse volunt, vel ab Innocentio III. vel à S. Thoma. TERTIO, mentiri Caluinum, cum lib. 4. Instit. cap. 17. §. 14. de hac transubstantiatione sic loquitur: *Veritatis patrocinio, quod euidenti Dei Verbo sæpe opponere audent,*

in confirmando isto dogmate destitimus palàm est. Nec enim ita pridem excogitatum fuit, ignoratum quidem non melioribus illis seculis modò, quibus purior adhuc vigebat religionis doctrina; sed cùm tam admodũ inquinata essent illa puritas. Nemo est veterum, qui sacra Cœnæ symbola non fateatur disertis verbis panem, & vinum esse, etsi (vt dictum est) variis epithetis illa interdum insigniunt ad commendandam mysterij dignitatem. Hæc ille: cui satis fuit dixisse; nam probare quod dicebat; & vel vnum ex Patribus testem adducere, indignum erat grauitate tanti hæresiarchæ.

CAPVT XXI.

Probatur idem ex definitione, & consensu Ecclesiæ ab annis quingentis.

NVNC probanda est eadem veritas ex defensione sub anathemate, & consensu totius Ecclesiæ, saltem ab annis quingentis. Quæ probatio duabus de caussis adhibenda est PRIMO, quia aduersarii, etsi fateantur à tempore Innocentii III. inuectam esse opinionẽ transubstantiationis in Ecclesiam, tamen Kemnitius loco citato contendit, non fuisse definitam sub anathemate, nisi hoc nostro seculo à Concilio Trid. idque probat, quia Græci in Concilio Florentino noluerunt huic dogmati assentiri, & Latini cum eis non obstante ea discordia, reconciliati sunt. Petrus etiam Martyr in lib. cõtra Gardine. obiect. 84. dicit, Græcos semper à transubstantiatione abhorruisse, & ex eodem Concilio Florentino id probat. Nos igitur Deo volente, facillimè demonstrabimus in sex Conciliis ante hoc nostrum seculum fuisse sub anathemate definitam veritatem transubstantiationis; quorum duo ante annos quingentos celebrata sunt. Ex quo sequitur, saltem ab annis quingentis, id est, à tempore hæresis Berengarianæ dogma transubstantiationis sub anathemate stabilitum, & ipsos etiam Græcos cum Latinis in hac re semper mirificè consensisse.

SECVNDO, adhibenda est hæc probatio, quia hoc fundamento posito, duæ rationes colligi poterunt, cur de hac veritate dubitari non debeat. PRIMVM enim fieri nequit, vt Ecclesia vniuersa tot seculis in grauissimo errore versata sit. DEINDE hoc ipso tempore, quo hęc veritas tanquam certissimum dogma, atque adeò vt fidei articulus colebatur, floruerunt in Ecclesia plurimi sanctissimi viri, vitę innocentia, miraculis, aliisque diuinis donis clarissimi, quos nulla ratio admittit, vt & Deo amicissimi fuerint, & simul in fide grauiter errauerint.

PRIMVM igitur generale Concilium ROMANVM, sub Nicolao II. quod celebratum est circa annum Domini M. LX. Berengarium abiurare coëgit illis verbis: *Ego Berengarius anathematizo eam hæresim, de qua hactenus infamatus sum, quæ astruere conatur, panẽ & vinum, quæ in altari ponuntur, post consecrationem solummodò Sacramentum, & non verum corpus, & sanguinem Domini nostri* IESV CHRISTI *esse.* Hæc abiuratio, & anathematizatio apertissimè significat rem à Concilio definitam sub anathemate fuisse: nec enim coguntur vlli abiurare, & anathematizare sententias dubias, sed eas tantùm, quæ damnantur ab Ecclesia, tanquam hæreses exploratæ. Quod autem Concilium hoc generale, cùm iussit credi panem post cõsecrationem esse corpus Domini, intellexerit non esse corpus, manendo panem, sed desinendo esse panem per mutationem in corpus; ac proinde definierit transubstantiari panem in corpus, testantur tres optimi viri, qui illis temporibus vixerunt, Lantfrancus, Guitmundus, Anselmus, quorum vnus ipsi Concilio interfuit, & fortasse etiam duo interfuerunt.

LANTFRANCVS igitur, qui Concilio interfuit, in libro de corp. Dom. sic alloquitur Berengarium: *Nicolaus Papa comperiens te docere, panem, vinumque altaris post consecrationem sine materiali mutatione in pristinis essentiis remanere, concessa tibi respondendi licentia, cùm non auderes pro tua partis defensione aliquid respondere, pietate motus ad preces tuas præceps tradi Scripturam tibi. Eius principium est; Ego Berengarius, &c.* Itaque voluit Concilium (vt Lantfrancus affirmat) illa confessione destruere hæresim, quæ asserit, panem non mutatum in Sacramento remanere.

GVITMVNDVS, qui eidem Concilio videtur interfuisse, sic de eodem Concilio loquitur lib. 3. de corpo. Dom. *Panem & vinum altaris Domini in corpus & sanguinem Christi substantialiter conuerti, non sicut delirat Berengarius, corporis & sanguinis Domini signas tantum esse, & vmbras, aut intra se latentem Christum tegere, vniuersalis Ecclesiæ consensione roboratum est.* Et ibidem vtitur hoc argumento, Si quod vniuersa Ecclesia tenet, Apostolicũ censendum est, etiam si nullis sit munitũ Conciliis: quanto magis illud Apostolicũ censendum erit, quod vniuersa Ecclesia tenet, & Conciliis roboratum est?

Denique S. ANSELMVS, qui etiam eodem tempore vixit, in epist. de corp. Domini sic ait: *Panis substantiam post Domini corporis consecrationem in altari superesse semper abhorruit pietas Christiana, nuperque damnauit in Berengario Turonensi, eiusque sequacibus.* Vides igitur ab Ecclesia aperte definitum ipso tempore Berengarii, id est, ante annos quingentos, non remanere substantiam panis in Eucharistia, ac proinde definitam transubstantiationem, vt Catholicam veritatem.

SECVNDVM Concilium fuit ROMANVM, sub Gregorio VII. celebratum anno Domini M. LXXIX. mense Februario, vt refert Thomas Vvaldensis, to. 2. de Sacrament. c. 43. in quo alia fidei professio clarior edita est propter fraudes varias, quibus Berengariani priorem illam professionem editam sub Nicolao II. deprauare solebant. Sic igitur habet posterior fidei confessio. *Ego Berengarius, corde credo, & ore confiteor, panem & vinum, quæ ponuntur in altari, per mysterium sacræ orationis, & verba nostri Redemptoris substantialiter conuerti in veram, ac propriam, & viuificatricem carnem, & sanguinem Domini nostri* IESV CHRISTI, *&c.* Nihil igitur noui, si de re ipsa agatur, statuit Concilium Lateranense, & multò minus Tridentinum.

TERTIVM est concilium generale LATERANENSE, sub Innocentio III. celebratum anno Domini M. CC. XV. in quo non negant aduersarii hoc nostrum dogma etiam sub nomine transubstantiationis confirmatum: sed negant aliqui eorum, vt Kẽnitius, & quidam alii, definitum sub anathemate, atque vt decretum de fide, à quo non liceat dissentire sine periculo hæreseos. At hoc nullo negotio demonstrari potest. Nam initium capitis 1. eius Cõcilii sic incipit: *Firmiter credimus, & simpliciter confitemur.* Ac deinde subnectitur integra confessio fidei de Trinitate, de creatione mundi, de Incarnatione Verbi, de Ecclesia, & Sacramentis; & deinde c. 3. de prædicta confessione sic loquitur idem Concilium: *Excommunicamus, & anathematizamus omnem hæresim extollentem se, aduersus hanc sanctam, Orthodoxam, Catholicam fidem, quam superius exposuimus.* Ecce igitur anathema, quod Kemnitius requirebat. Quid quod Lutherus ipse in lib. de captiu. Babyl. c. 1. agnoscit in c. Firmiter, quod ex hoc Concilio sumptum est, transubstantiationem, vt articulum fidei definitam? Quæ cùm ita sint, Kemnitii mendacium, & temeritas non modò cum ipso nostro Concilio, sed etiam cum suo Propheta, & Apostolo pugnat.

QVARTVM

QVARTVM Concilium est ROMANVM generale, celebratum anno Domini M.CD.XIII. in quo damnati sunt tanquam hæretici articuli Ioan. Vvicleſi, quorum PRIMVS est: *Substantia panis materialis, & similiter substantia vini materialis manet in Sacramento altaris.* SECVNDVS est: *Accidentia panis non manent sine subiecto in eodem Sacramento.* Huius Concilii meminit, & decretum ipsum recitat Ioan. Cochlæus lib. 1. hist. Hussitarum.

QVINTVM Concilium est CONSTANTIENSE generale, celebratum anno Domini M.CDXIV. in cuius sess. 8. confirmatur sententia Romani Concilii, & rursus nominatim, & sub anathemate damnatur artic. Ioan. Vvicleſi, & damnatio ipsa in fine Concilii iterũ apptobatur à Martino V. vero, ac legitimo summo Pontific.

SEXTVM denique Concilium est FLORENTINVM generale, in cuius sessione vlt. celebrata anno Domini M.CDXXXIX. consentiente vniuerso Concilio Latinorum, & Græcorũ, nata est instructio Armenis de fide, & Sacramentis: in ea instructione sic habemus de Eucharistia: *Substantia panis in corpus Christi, & vini in sanguinem conuertuntur.* Ex his ergo euidenter apparet, quàm apertè & impudenter Kemnitius mentiatur.

Quod autem Petrus Martyr, & idem Kẽnitius obiiciunt de Græcis, aliud est mendacium, & impostura planè digna iis hominibus, qui auctorẽ illum sequuntur, qui pater mendacii ab ipsa veritate nominatur. Nam vt ex ipsius Concilii actis agnosci potest, nunquã fuit quæstio inter Latinos, & Græcos, an panis verè, & substantialiter mutaretur in corpus Domini, sed quæstio fuit, & adhuc est de verbis, quibus fit illa ineffabilis mutatio. Latini enim sentiebant, vt etiam semper sentient, solis Christi verbis fieri illã mutationem; Græci contra sentire videbantur, non solis Christi verbis, sed quibusdam aliis precibus ab hominibus compositis mutationem illam fieri. Hanc autem solam fuisse quæstionem patet, tum ex ipso Concilio prope finem, tum ex auctoribus Græcis, qui de hac ipsa quæstione illo tempore scripserunt, qui sunt Bessarion Card. Nicenus, Nicolaus Cabasilas, Marcus Ephesius.

Quòd autem Græci nunquam abhorruerint à transubstantiatione (vt Pseudomartyr audacter mẽtitur) colligitur PRIMO ex antiquis auctoribus supracitatis, Cyrillo Hierosolymitano, Gregorio Nysseno, Ioanne Chrysost. Cyrillo Alexandrino, Ioan. Damasceno Theophylacto, & Euthymio.

SECVNDO, ex auctoribus recentioribus, Nicolao Methonensi, Samona Gazensi Nicolao Cabasila, Matco Ephesio, & Bessarione, quorum opuscula exstant nuper impressa, qui omnes apertissimè confitentur mutationem istam, de qua loquimur.

TERTIO, ex Cõcilio Lateranensi sub Innocentio III. suprà citato: siquidẽ interfuerunt Græcorũ etiam Patriarchę, & c. 4. eius Concilii indicat Innocentius eo tẽpore Græcos ad obedientiã Romanæ Eccl. rediisse,

QVARTO ex Concilio Florentino. Nam in instructione Armenorum diserte verbis ponitur hæc mutatio substantiæ panis in corpus Christi. Consensisse autem in eam instructionem etiam Græcos, patet ex initio, & fine illius instructionis; initiò enim dicitur facta sacro approbante Concilio. & in fine dicitur data in publica Synodali sessione. quòd autem quidam dicunt, Græcos discessisse ex ciuitate Florentina, antequam Armenii aduenirent, falsum est, vt patet ex vltimis verbis Concilii, quæ sic habent: Dum autem hæc gerebantur, Armeniorum Patriarchæ legati ad Synodum ipsam venerunt, & infrà; vna cum Græcis Florentina discesserunt.

QVINTO, patet ex eo, quod cum Græci tẽpore Leonis IX. & deinceps multa obiecerint Latinis, ob quæ ab illis dissentire se dicerẽt: nunquã tamen hoc obiecerunt de mutatione panis in corpus Christi, quam ab Ecclesia Latina doceri, vt dogma fidei, ignorare non poterant.

SEXTO, denique patet ex censura Orientalium ad Augustanam Confessionem; diuina enim prouidentia factum est, vt Lutherani ad suã ipsorum sempiternam confusionem, iudices facerent controuersiarum, quas nobiscum habent, inimicos nostros. Itaque miserunt Augustanam Cõfessionem ad Patriarcham Constantinopolitanum, qui censuram remisit pro approbatione, & cùm in aliis articulis eos reprehendit, tũ potissimum in art. 10. qui est de cœna Domini. Sic enim habetur in ea censura, cap. 10. *Multa in hac parte de vobis* (Lutheranis Confessionistis) *referuntur, quæ nobis nullo pacto probari possunt. Ecclesiæ igitur sanctæ illud iudicium est. In sacra Cœna post consecrationem, & benedictionem, panem in illud ipsum corpus Iesu Christi, vinum autem in illum sanguinẽ virtute Spiritus sancti transire ac immutari:* Et paulò infrà dicunt; corpus Christi non descendere de cœlo, vt in Eucharistia præsens adsit, sed fieri præsens per transmutationem, & transitionem panis in corpus. Et paulò pòst dicunt; Sub speciebus panis verum corpus Domini cõtineri. Desinat igitur Pseudo-martyr dicere, Græcos semper à transubstantiatione abhorruisse: desinat etiam Kemnitius mentiri, Græcos in Concilio Florentino admittere noluisse mutationem istam panis in corpus Domini. Ecce enim inimici nostri sunt iudices; ipsi sunt, qui & Caluinistas reprehendunt, quòd solùm signum corporis Domini in Eucharistia agnoscant, & simul Confessionistas arguunt, quòd verum corpus Domini, sed sine panis mutatione in eodem Sacramento confiteantur.

CAPVT XXII.

Probatur eadem veritas ex conuenientia rationis.

NVNC VLTIMO probanda est eadem veritas ex congruentia secundum rationem. Nam posito quod Deus voluerit, corpus Christi, verè ac realiter communicari fidelibus manducandum, vt Lutherani (cum quibus nunc disputamus) concedunt; ratio profecto indicat omnino conueniens fuisse, vt nõ solum in pane & vino, qui est cibus & potus communissimus, & optimus, id fieret, sed etiam vt substantia panis recederet, & accidentia remanerent.

AC PRIMVM congruum fuisse, vt substantia panis abesset. Probatur his rationibus. PRIMA ratio est, quia corpus Domini, vt suprà diximus, manet sub accidentibus panis, non vt in vase, aut in loco, sed plane ad eum modum, quo substantia panis manet sub accidentibus suis, excepta informatione: nam ideo ex natura rei mouetur ad motum accidentium, & desinit esse Sacramentaliter ad accidentium illorum desitionem. quod si cum corpore Domini maneret substantia panis, tunc duæ substantiæ haberent ordinem ad eadem accidẽtia, & ab iisdem accidentibus, tanquam externis signis demonstrarẽtur. Et quia substantia panis informaretur illis accidentibus, non autem corpus Christi; primarius ordo ad illa accidentia esset substantiæ panis, secundarius autem corporis Christi, & consequenter ipsa accidentia per se primò demonstrarent, & significarent panem, secundariò autem corpus Christi, quod sanè absurdum esset. Nam si quis peteret, quid sit quod est in altari, oporteret respondere; Est panis triticeus, & etiam corpus Christi: & si quis quæreret, quid significant illa accidentia; respondendum esset, substantiam panis illic esse, & simul corpus Christi, & si alius interrogaret, quid frã-

git Sacerdos, & communicantibus tanta religione ministrabat? diceremus, panem triticeum, & simul corpus Christi. Profectò igitur multò conuenientius fuit, vt solum Christi corpus ad illa accidentia ordinem haberet, & illa soli Christi corpori deseruirent.

Secunda ratio est ob veneratione Sacramenti. Nam si vna cũ corpore Domini substantia panis sub iisdem accidẽtibus contineretur, periculũ esset, ne simpliciores adorarent panẽ: illi enim non distinguunt, sed simpliciter adorant, quod sub illis speciebus continetur.

Tertia ratio est ob dignitatem; quia non videtur rationi consentaneum, vt simul maneant cibus ventris, & cibus mentis, panis terrenus, & panis cœlestis.

Quarta ratio est, quia si panis substãtia adesset, nõ posset corpus Domini sumi, quin solueretur ieiuniũ: ex quo sequeretur, vt nemo posset eodem die sæpius cõmunicare; siquidem ex decreto Apostolorum, teste August. in epi. 118. c. 6. non nisi à ieiunis corpus Domini ritè sumi potest. Et tamen cõstat ante M. annos fuisse in Ecclesia morẽ, vt Sacerdotes ter sacra celebrarent in die Natalis Domini, vt patet ex Gregorio, ho. 8. in Euangelia, & præterea extra eum diem certis de causis permittunt canones, vt vnus Presbyter sæpius eodem die sacrum faciat, & corpus Domini sumat.

Iam verò congruum fuisse, immò etiam necessarium, vt panis accidentia maneant, multis rationibus probari potest; quę notandæ sunt, quoniam & Lutherus, & Petrus Martyr, & Kemnitius, & alii mirentur, cur sicut dicimus panem transubstantiari, non etiam dicamus transaccidentari.

Prima igitur ratio est, quia si etiam accidentia abessent, nullũ esset in Eucharistia signum sensibile; proinde nullum esset Sacramentũ. Secunda, quia non posset vllo modo vera esse Domini sententia: *Hoc est corpus meũ*, si ita mutaretur totum in totum, vt nihil in vtroque termino commune remaneret. Tertia, quia hoc modo maius est meritum fidei. Quarta, quia horror esset humanam carnem propria specie manducare.

Quam rationem oppugnandã sumpsit Petrus Martyr in lib. contra Gardinerum multis in locis, sed maximè par. 3. Primo, quoniam etsi Christi caro velatur speciebus panis, tamen non propterea assatur, sed adhuc remanet cruda; ac per hoc non tollitur horror. Secundo, quia maior est horror mentis, quàm oculorum: horret enim qui scit se occidendum, etiamsi oculis non videat gladium. Et certè magis horreret quis, si deberet comedere arrocream, quam sciret ex carne humana confectam, etiamsi non videret, nisi panaceum illud tegmen; quàm si iuberetur comedere verum panem sed ad humani corporis similitudinem conformatum. Tertio, quia Deus non solet parcere sensibus, quando aliquid nobis vtile est, vnde proponit fidelibus suis calicem passionis, & mortis horroris plenum. Sed hæc facilè solui possunt.

Ad Primvm respondeo, per illas species panis Christi, carnem nõ assari, neque vllo modo coqui, tamen magis tolli horrorem, quàm si assaretur. Nam caussa horroris in carne humana comedenda est læsio ipsius carnis: horret enim naturaliter homo vesci, & nutriri carne humana, quia horret lacerare, & destruere carnem suę speciei. At si quis posset amicum suum totum & integrum sine vlla eius læsione intra pectus suum recipere libentissimè faceret. Nam ex vehemẽti amore hoc desiderari, testantur amplexus arctissimi eorum, qui se valdè diligunt: & in hoc modo comedendi magis horret animus assam carnem, quàm crudam, & viuam recipere: siquidem nouit sine læsione assari non posse. Iã igitur, quia in specie panis sumitur Christ⁹ integer, & viuus, & sine vlla eius læsione, & nostra summa cũ vtilitate, inde fit, vt animus nõ horreat.

Ad Secvndvm dico, maiorem esse horrorem mentis, quàm sensuum, sed per species panis, & doctrinam fidei, tolli vtrũque horrorem in Eucharistia sumenda.

Ad Tertivm dico, Deum non parcere sensibus, quando agitur de sola pœna, parcere autem quando horror sensuum cum scelere coniũgeretur: scelus autem esset, Christi carnem in propria specie sumere, quia deberet necessariò lacerari, & destrui. Deinde in hoc Sacramento Deus consolari suos cupiebat, non affligere: vnde debuit in hac re tollere horrorem, etiamsi in aliis rebus aliquando non tollat.

Adde, quòd hæc ratio sumpta ab horrore, non est solius S. Thomæ, & Scholasticorum, sed multorum veterum Patrum, Ambros. lib. 4. de Sacram. cap. 4. & lib 6. cap. 1. Cyrilli in epist. ad Calosyrium, Gregorii apud Paulum Diaconum in eius vita, Damasceni lib. 4. cap. 14. Theophylacti in cap. 6. Ioan. & Augustini apud Gratianum, de consecr. dist. 2. can. Vtrum.

CAPVT XXIII.

Refelluntur Kemnitij obiectiones.

Svperest, vt ad ea respondeamus quæ aduersarii contra transubstantiationem obijciunt. Ac Primvm soluam argumenta Kemnitij: ipse.n. omnia collegit, quæ Lutherus in lib. de captiu. Babyl. c. 1. & Calminus in lib. 4. Instit. c. 17. §. 13. 14 & 15 contra transubstantiationem scripserunt. Deinde soluam argumẽta Petri Martyris, qui multa noua addidit ad superiora. Igitur Kemnitius Lutherum & Caluinum sequutus Primo loco proponit argumentum à nomine trãsubstantiationis, quod nomen peregrinum & barbarum transubstantiationis, Concilium hoc inuenerit, quod signum est nouæ, peregrinæ, & barbaræ sententię.

Respondeo Primo, stultum esse, cum de re constet, litigare de nomine: de re autem ita cõstat, vt non possit magis cõstare. Nam Patres, vt suprà vidimus, dixerunt panem substantialiter conuerti in carnem Christi, manentibus tamen accidẽtibus panis: & Hugo dixit, substantiam in substantiam ire, & Guitmundus, Algerus, Petrus Cluniacensis ante hoc Concilium ex professo disputarunt, mutari substantiam panis, accidentibus non mutatis, quæ actio non potest vno verbo significari, nisi dicamus transubstantiari.

Secundo, licuit Concilio Nicæno in ipso symbolo ponere nomen ὁμοούσιος, & Concilio Ephesino nomen Θεοτόκος, maiori igitur ratione licuit Concilio Later. in confessione fidei nomen transubstantiationis ponere. Nam in Concilio Nicæno CCC. XVIII Episcopi fuerunt, in Ephesino CC. at in Lateranensi Episcopi suprà C D. & Patres in vniuersum plusquam M. Deinde ante Nicænum, & Ephesinũ Concilium pauca testimonia veterum exstabant de reipsa: at ante Lateranense innumerabilia. Neqve obstat, quod nomen ὁμοούσιος, non fuerit primò inuentum in Concilio Nicæno, vt nos ostendimus in 2. lib. de Christo, c. 1. nam satis est, quod in eodẽ Concilio fuerit publicè ab Ecclesia receptum, & stabilitum, vt August. affirmat li. 3. contra Maximinum, c. 14. Præterea, ante Nicænum Conciliũ non exstabat vnum aliquod nomen æquiualens nomini ὁμοούσιος: at ante Concilium Later. exstabant multa nomina æquiualẽtia nomini transubstantiationis. Nã Patres passim vocant conuersionem, & transmutationem, & Theophyl. in c. 14. Marci vocat transelemẽtationem, quæ certè vox nihil minus significat, quam transubstantiatio: nam transelemẽtatio significat mutationẽ totius rei vsque ad prima elementa, i. vsque ad ipsam materiam, quæ ab Aristotele elementum vocatur. Denique, si mutatio solius formæ

recte

rectè dicitur à Græcis μεταφορά, & à Latinis transformatio, & mutatio externæ figuræ, dicitur transfiguratio etiam in Euangelio, cur mutatio ſubſtantiæ non poterit rectè dici tranſubſtantiatio?

DEINDE proponit argumentum negatiuum hoc modo: *Veriſſimum eſt illud axioma, nihil pro articulo fidei Eccleſiæ proponendum eſſe, quod non ex manifeſtis, certis, firmis Scripturæ teſtimoniis apertè oſtendi & probari poteſt. Sed tranſubſtantiatio ab Andradio* (vno videlicet ex Catholicis Doctoribus) *collocatur inter illas res, quæ nullis Scripturæ ſacræ teſtimoniis apertè definitæ, & explicatæ ſunt: Scotus item, Cameracenſis, & alij diſertè fatentur, nec verbis Scripturæ, nec ſymbolis fidei, nec veterum ſententijs cogi nos ad dogma tranſubſtantiationis.*

RESPONDEO ad ſingulas partes argumenti. Axioma Kemnitij falſiſſimum eſt: Nam ſi nihil pro articulo fidei proponendum eſt, quod non ex manifeſtis Scripturis probari poſſit: certè pro articulo fidei proponi non poterit, quod libri Euangeliſtarum, & epiſtolæ Pauli ſint Scripturæ diuinæ: id enim ex nulla Scriptura, ſed ex traditione ſola probari poteſt. Remoto autem ab articulis fidei, quod libri illi ſint Scripturæ diuinæ, ſimul concident omnes alij articuli, qui ex Scripturis illis probantur: axioma igitur Kemnitij vniuerſam fidem deſtruit.

Quod autem ex Andradio, & Scoto, atque Cameracenſi Kemnitius refert, mala fide, vt ei ſolemne eſt, refert. Nam ANDRADIVS in libr. de cœna Domini, non dicit abſolutè tranſubſtantiationē in his rebus numerari, quæ ex Scripturis probari nequeunt: ſed ex hypotheſi loquitur, ac dicit: *Etiamſi tranſubſtantiatio ex manifeſtis Scripturis, vt tu*, inquit, *arbitraris, probari non poſſet, tamen futor eſſet in iis rebus, quæ ex certis locis Scripturarum, nec probari, nec refelli poſſent, velle ſuo iudicio ponere, quàm toti Eccleſiæ credere.* Itaque Kemnitius ex hypothetica Andradij ſententia, abſolutam fecit, vt calumniandi occaſionem haberet: qua ratione poſſet etiam dicere, Chriſtum eſſe mendacem, idque probare ex ipſius Chriſti teſtimonio qui dixit. Ioann. 8. *Si dixero quia non noui eum, ero ſimilis vobis, mendax.*

Vbi etiam obiter NOTANDA eſt alia impoſtura Kemnitij contra eūdem Andradium. Sic enim Kemnitius loquitur loco citato: *Andradius meus texit tale argumentum: Scriptura affirmat non eſſe apud Deum impoſſibile omne verbum: ergo credenda eſt tranſubſtantiatio, etſi naturæ vires ac modum ſuperet*: ac deinde argumentum ineptum facilè eludit. SED nunquam Andradio venit in mentem, vt tale argumentum faceret: nec.n. ex omnipotentia probat tranſubſtantiationem fieri, ſed non eſſe impoſſibilem. Legatur locus Andradii, & per ſe mendacium cadet.

Non diſſimili arte in Scoto, & Cameracenſi Kemnitius ludit. Scotus enim in 4. diſt. 11. q. 3. quem ſequitur Cameracenſis, tria dicit. PRIMO, potuiſſe Deum efficere, vt in Sacramento verè adeſſet corpus Chriſti cum pane: & ſi hoc feciſſet, myſterium futurum fuiſſet facilius, & minus miraculorum in ſe continēs. Quod quidem aliqui negant, alij concedunt: ſed res ad fidem non pertinet, neque de eo eſt nobis cum hæreticis controuerſia.

SECVNDO dicit, non extare locum vllum Scripturæ tam expreſſum, vt ſine Eccleſiæ declaratione euidenter cogat tranſubſtantiationem admittere. Atque id non eſt omnino improbabile. Nam etiamſi Scriptura, quam nos ſuprà adduximus, videatur nobis tam clara, vt poſſit cogere hominem non proteruum: tamen an ita ſit, meritò dubitari poteſt, cum homines doctiſſimi, & acutiſſimi, qualis imprimis Scotus fuit, contrarium ſentiant.

TERTIO addit, quia Eccleſia Catholica in generali Cōcilio Scripturam declarauit, ex Scriptura ſic declarata manifeſtè probari tranſubſtantiationem. Non.n. poteſt non eſſe verus Scripturæ ſenſus, quem is tradit qui Scripturā condidit: idem autem Spiritus ſanctus eſt, qui & Scripturā dictauit Apoſtolis, & Prophetis, & qui eam per Eccleſiam declarauit. Vtinam modum iſtum loquendi Scoti Kemnitius, & cæteri Lutherani imitarentur: nulla enim controuerſia remaneret.

VNVM tamen addit Scotus, quod minimè probandum eſt: ante Lateranenſe Concilium non fuiſſe dogma fidei tranſubſtantiationem. id.n. ille dixit, quia non legerat Concilium Romanum ſub Gregorio VII. neque conſenſum illum Patrum, quem nos ſuprà adduximus.

Ad argumentum igitur Kemnitij RESPONDEO, dogma tranſubſtantiationis ad fidem Catholicam pertinere, quia colligitur ex Scriptura diuina, ſecundum explicationem communem Patrum, & iuxta declarationem Eccleſiæ in Conciliis generalibus.

TERTIVM argumentum ſumit Kemnitius ex illis Scripturis, quæ Euchariſtiam panem appellant: quidem ante benedictionem vocatur panis, Mat. 26. *Accepit panem*, & de ipſo quod accepit, ait: *Hoc eſt corpus meum.* Et ne dubium eſſe poſſet, an particula demonſtratiua denotaret id, quod acceperat Dominus: Lucas & Paulus id expreſſerunt in altera ſpecie; ſiquidem dicunt: *Accepit poculum, benedixit, dedit illis, & ait: Hoc poculum, &c.* ergo ſimplex hiſtoria cogit, vt dicamus panem eſſe corpus Domini, & poculum vini eſſe poculum ſanguinis. At quomodo poteſt panis eſſe corpus ſi nullus ſit ibi panis? & vinum eſſe ſanguis, ſi nullum ſit ibi vinum? Deinde poſt benedictionem in ipſo vſu Paulus Euchariſtiam 1. Cor. 10. & 11. quinquies panem appellat: *Panis quem frangimus. De vno pane participamus. Quoties manducabitis panem hunc. Qui manducauerit hunc panem indignè. Probet ſeipſum homo, & ſic de pane illo edat.* Ergo verus panis eſt in Euchariſtia, non autem ſpectrum panis id eſt, accidentia ſine ſubſtantia: *Hæc argumenta*, inquit Kemnitius, *ſunt perſpicua, firma, & valde vrgentia.*

RESPONDEO, quod pronomen, *Hoc*, non demonſtret panem materialem, ſatis aperte demonſtrauimus in 1. lib. ca. 10. & 11. neque opus eſt illa repetere, quia quod pronomen, *Hoc*, demonſtret panem materialem, vtile eſt Caluiniſtis contra quos tunc diſſeruimus; Lutheranis autem non modo nihil prodeſt, ſed vehementer obeſt. Quare valde miror Lutheri, Kemnitij, & aliorum imprudentiam, qui tantoperè vrgent, panem demonſtrari pronomine illo: quātò enim fortius id probant, tantò ſeipſos fortiùs ligant, & impediunt. Nam (vt ſuprà deduxi) ſi Dominus ait: Hic panis eſt corpus meum, neceſſariò ſequitur, vt aut falſa ſit Domini ſententia, ſi nimirum propriè panis materialis dicatur eſſe corpus Domini, quod apertè implicat contradictionē: aut panis ſit corpus nō propriè, ſed figuratè, quod volunt Caluiniſtæ: aut denique panis non manens panis, ſed benedictone mutatus ſit in corpus Domini, quæ eſt ſententia Eccleſiæ Catholicæ, & veriſſima.

Ad illas ergo argutias: *Si panis eſt corpus Domini, ergo panis manet.* RESPONDEO, falſum eſſe panem eſſe corpus Domini, niſi addas, aut certè ſubintelligas, mutatum. Panis enim mutatus verè eſt corpus Domini: ſed tunc non ſequitur, debere manere panem: nam panis mutatus non eſt, ſed fuit panis. Simile eſt, ſi dicas, Homo occiſus, eſt cadauer: neque enim inde colligi poteſt; ergo homo manet, ſed potius colligitur non manere, quia homo occiſus non eſt homo.

Quod attinet ad alteram partem argumenti de nomine panis poſt benedictionem, reſpondi etiam lib. 1. cap. vlt. ſiquidem ea loca à Caluiniſtis obijciebantur:

git Sacerdos, & communicantibus tanta religione attribuit? diceremus, panem triticeum, & simul corpus Christi. Profectò igitur multò conuenientius fuit, vt solum Christi corpus ad illa accidentia ordinem haberet, & illa soli Christi corpori deseruirent. A

Secunda ratio est ob venerationē Sacramenti. Nam si vna cū corpore Domini substantia panis sub iisdem accidētibus contineretur, periculū esset, ne simpliciores adorarent panē: illi enim non distinguunt, sed simpliciter adorant, quod sub illis speciebus continetur.

Tertia ratio est ob dignitatem; quia non videtur rationi consentaneum, vt simul maneant cibus ventris, & cibus mentis, panis terrenus, & panis cœlestis.

Quarta ratio est, quia si panis substātia adesset, nō posset corpus Domini sumi, quin solueretur ieiuniū: ex quo sequeretur, vt nemo posset eodem die sæpius cōmunicare, siquidem ex decreto Apostolorum, teste August. in epi. 118. c. 6. non nisi à ieiunis corpus Domini ritè sumi potest. Et tamen cōstat ante M. annos fuisse in Ecclesia morē, vt Sacerdotes ter sacra celebrarent in die Natalis Domini, vt patet ex Gregorio, ho. 8. in Euangelia, & præterea extra eum diem certis de causis permittunt canones, vt vnus Presbyter sæpius eodem die sacrum faciat, & corpus Domini sumat. B

Iam verò congruum fuisse, immò etiam necessarium, vt panis accidentia maneant, multis rationibus probari potest; quę norandæ sunt, quoniam & Lutherus, & Petrus Martyr, & Kemnitius, & alii mirentur, cur sicut dicimus panem transubstantiari, non etiam dicamus transaccidentari.

Prima igitur ratio est, quia si etiam accidentia abessent, nullū esset in Eucharistia signum sensibile; proinde nullum esset Sacramentū. Secunda, quia non posset vllo modo vera esse Domini sententia: *Hoc est corpus meū*, si ita mutaretur totum in totum, vt nihil in vtroque termino commune remaneret. Tertia, quia hoc modo maius est meritum fidei. Quarta, quia horror esset humanam carnem propria specie manducare. C

Quam rationem oppugnandā sumpsit Petrus Martyr in lib. contra Gardinerum multis in locis, sed maximè par. 3. Primo, quoniam etsi Christi caro velatur speciebus panis, tamen non propterea assatur, sed adhuc remanet cruda; ac per hoc non tollitur horror. Secundo, quia maior est horror mentis, quàm oculorum: horret enim qui scit se occidendum, etiamsi oculis non videat gladium. Et certè magis horreret quis, si deberet comedere arrocream, quam sciret ex carne humana confectam, etiamsi non videret, nisi panaceum illud tegmen; quàm si iuberetur comedere verum panem sed ad humani corporis similitudinem conformatum. Tertio, quia Deus non solet parcere sensibus, quando aliquid nobis vtile est, vnde proponit fidelibus suis calicem passionis, & mortis horroris plenum. Sed hæc facilè solui possunt. D

Ad Primvm respondeo, per illas species panis Christi, carnem nō assari, neque vllo modo coqui, tamen magis tolli horrorem, quàm si assaretur. Nam caussa horroris in carne humana comedenda est læsio ipsius carnis: horret enim naturaliter homo vesci, & nutriri carne humana, quia horret lacerare, & destruere carnem suę speciei. At si quis posset amicum suum totum & integrum sine vlla eius læsione intra pectus suum recipere libentissimè faceret. Nam ex vehemēti amore hoc desiderari, testantur amplexus arctissimi eorum, qui se valdè diligunt: & in hoc modo comedendi magis horret animus assam carnem, quàm crudam, & viuam recipere: siquidem nouit sine læsione assari non posse. Iā igitur, quia in specie panis sumitur Christ⁹ integer, & viuus, & sine vlla eius lęsione, & nostra summa cū vtilitate, inde fit, vt animus nō horreat.

Ad Secvndvm dico, maiorem esse horrorem mentis, quàm sensuum, sed per species panis, & doctrinam fidei, tolli vtrūque horrorem in Eucharistia sumenda.

Ad Tertivm dico, Deum non parcere sensibus, quando agitur de sola pœna, parcere autem quando horror sensuum cum scelere coniūgeretur: scelus autem esset, Christi carnem in propria specie sumere, quia deberet necessariò lacerari, & destrui. Deinde in hoc Sacramento Deus consolari suos cupiebat, non affligere: vnde debuit in hac re tollere horrorem, etiamsi in aliis rebus aliquando non tollat.

Adde, quòd hæc ratio sumpta ab horrore, non est solius S. Thomæ, & Scholasticorum, sed multorum veterum Patrum, Ambros. lib. 4. de Sacram. cap. 4. & lib 6. cap. 1. Cyrilli in epist. ad Calosyrium, Gregorii apud Paulum Diaconum in eius vita, Damasceni lib. 4. cap. 14. Theophylacti in cap. 6. Ioan. & Augustini apud Gratianum, de consecr. dist. 2. can. Vtrum.

CAPVT XXIII.

Refelluntur Kemnitij obiectiones.

Svperest, vt ad ea respondeamus quæ aduersarii contra transubstantiationem obijciunt. Ac Primvm soluam argumenta Kemnitij: ipse. n. omnia collegit, quæ Lutherus in lib. de captiu. Babyl. c. 1. & Caluinus in lib. 4. Instit. c. 17. §. 13. 14. & 15. contra transubstantiationem scripserunt. Deinde soluam argumēta Petri Martyris, qui multa noua addidit ad superiora. Igitur Kemnitius Lutherum & Caluinum sequutus Primo loco proponit argumentum à nomine trāsubstantiationis, quod nomen peregrinum & barbarum transubstantiationis, Concilium hoc inuexerit, quod signum est nouæ, peregrinæ, & barbaræ sententię.

Respondeo Primo, stultum esse, cum de re constet, litigare de nomine: de re autem ita cōstat, vt non possit magis cōstare. Nam Patres, vt suprà vidimus, dixerunt panem substantialiter conuerti in carnem Christi, manentibus tamen accidētibus panis: & Hugo dixit, substantiam in substantiam ire, & Guitmundus, Algerus, Petrus Cluniacensis ante hoc Concilium ex professo disputarunt, mutari substantiam panis, accidentibus non mutatis, quæ actio non potest vno verbo significari, nisi dicamus transubstantiari.

Secundo, licuit Concilio Nicæno in ipso symbolo ponere nomen ὁμοούσιος, & Concilio Ephesino nomen θεοτόκος, maiori igitur ratione licuit Concilio Later. in confessione fidei nomen transubstantiationis ponere. Nam in Concilio Nicæno CCC. XVIII Episcopi fuerunt, in Ephesino CC. at in Lateranensi Episcopi suprà C D. & Patres in vniuersum plusquam M. Deinde ante Nicænum, & Ephesinū Concilium pauca testimonia veterum exstabant de reipsa: at ante Lateranense innumerabilia. Neqve obstat, quod nomen ὁμοούσιος, non fuerit primò inuentum in Concilio Nicæno, vt nos ostendimus in 2. lib. de Christo, c. 1. nam satis est, quod in eodē Concilio fuerit publicè ab Ecclesia receptum, & stabilitum, vt August. affirmat li. 3. contra Maximinum, c. 14. Præterea, ante Nicænum Conciliū non exstabat vnum aliquod nomen æquiualens nomini ὁμοούσιος: at ante Concilium Later. exstabant multa nomina æquiualētia nomini transubstantiationis. Nā Patres passim vocant conuersionem, & transmutationem, & Theophyl. in c. 14. Marci vocat transelemētationem, quæ certè vox nihil minus significat, quam transubstantiatiō: nam transelemētatio significat mutationē totius rei vsque ad prima elementa. i. vsque ad ipsam materiam, quæ ab Aristotele elementum vocatur. Deniqve, si mutatio solius formæ

recte

rectè dicitur à Græcis μεταμορφόσις, & à Latinis transformatio, & mutatio externæ figuræ, dicitur transfiguratio etiam in Euangelio, cur mutatio substantiæ non poterit rectè dici transubstantiatio?

DEINDE proponit argumentum negatiuum hoc modo: *Verissimum est illud axioma, nihil pro articulo fidei Ecclesiæ proponendum esse, quod non ex manifestis, certis, firmis Scripturæ testimoniis apertè ostendi & probari potest. Sed transubstantiatio ab Andradio* (vno videlicet ex Catholicis Doctoribus) *collocatur inter illas res, quæ nullis Scripturæ sacræ testimoniis apertè definitæ, & explicatæ sunt: Scotus item, Cameracensis, & alij disertè fatentur, nec verbis Scripturæ, nec symbolis fidei, nec veterum sententijs cogi nos ad dogma transubstantiationis.*

RESPONDEO ad singulas partes argumenti. Axioma Kemnitij falsissimum est: Nam si nihil pro articulo fidei proponendum est, quod non ex manifestis Scripturis probari possit: certè pro articulo fidei proponi non poterit, quod libri Euangelistarum, & epistolæ Pauli sint Scripturæ diuinæ: id enim ex nulla Scriptura, sed ex traditione sola probari potest. Remoto autem ab articulis fidei, quod libri illi sint Scripturæ diuinæ, simul concident omnes alij articuli, qui ex Scripturis illis probantur: axioma igitur Kemnitij vniuersam fidem destruit.

Quod autem ex Andradio, & Scoto, atque Cameracensi Kemnitius refert, mala fide, vt ei solemne est, refert. Nam ANDRADIVS in libr. de cœna Domini, non dicit absolutè transubstantiationẽ in his rebus numerari, quæ ex Scripturis probari nequeunt: sed ex hypothesi loquitur, ac dicit: *Etiamsi transubstantiatio ex manifestis Scripturis, vt tu*, inquit, *arbitraris, probari non posset, tamen furor esset in iis rebus, quæ ex certis locis Scripturarum, nec probari, nec refelli possent, velle suo iudicio potiùs, quàm toti Ecclesiæ credere.* Itaque Kemnitius ex hypothetica Andradij sententia, absolutam fecit, vt calumniandi occasionem haberet: qua ratione posset etiam dicere, Christum esse mendacem, idque probare ex ipsius Christi testimonio qui dixit. Ioann. 8. *Si dixero quia non noui eum, ero similis vobis, mendax.*

Vbi etiam obiter NOTANDA est alia impostura Kemnitij contra eũdem Andradium. Sic enim Kemnitius loquitur loco citato: *Andradius meus texit tale argumentum: Scriptura affirmat non esse apud Deum impossibile omne verbum: ergo credenda est transubstantiatio, etsi naturæ vires ac modum superet*: ac deinde argumentum ineptum facilè eludit. SED nunquam Andradio venit in mentem, vt tale argumentum faceret: nec.n. ex omnipotentia probat transubstantiationem fieri, sed non esse impossibilem. Legatur locus Andradii, & per se mendacium cadet.

Non dissimili arte in Scoto, & Cameracensi Kemnitius ludit. Scotus enim in 4. dist. 11. q. 3. quem sequitur Cameracensis, tria dicit. PRIMO, potuisse Deum efficere, vt in Sacramento verè adesset corpus Christi cum pane: & si hoc fecisset, mysterium futurum fuisset facilius, & minus miraculorum in se continẽs. Quod quidem aliqui negant, alij concedunt: sed res ad fidem non pertinet, neque de eo est nobis cum hæreticis controuersia.

SECVNDO dicit, non extare locum vllum Scripturæ tam expressum, vt sine Ecclesiæ declaratione euidenter cogat transubstantiationem admittere. Atque id non est omnino improbabile. Nam etiamsi Scriptura, quam nos suprà adduximus, videatur nobis tam clara, vt possit cogere hominem non proteruum: tamen an ita sit, meritò dubitari potest, cum homines doctissimi, & acutissimi, qualis imprimis Scotus fuit, contrarium sentiant.

TERTIO addit, quia Ecclesia Catholica in generali Cócilio Scripturam declarauit, ex Scriptura sic declarata manifestè probari transubstantiationem. Non.n. potest non esse verus Scripturæ sensus, quem is tradit qui Scripturã condidit: idem autem Spiritus sanctus est, qui & Scripturã dictauit Apostolis, & Prophetis, & qui eam per Ecclesiam declarauit. Vtinam modum istum loquendi Scoti Kemnitius, & ceteri Lutherani imitarentur: nulla enim controuersia remaneret.

VNVM tamen addit Scotus, quod minimè probandum est: ante Lateranense Concilium non fuisse dogma fidei transubstantiationem. id.n. ille dixit, quia non legerat Concilium Romanum sub Gregorio VII. neque consensum illum Patrum, quem nos suprà adduximus.

Ad argumentum igitur Kemnitij RESPONDEO, dogma transubstantiationis ad fidem Catholicam pertinere, quia colligitur ex Scriptura diuina, secundum explicationem communem Patrum, & iuxta declarationem Ecclesiæ in Conciliis generalibus.

TERTIVM argumentum sumit Kemnitius ex illis Scripturis, quæ Eucharistiam panem appellant: quidem ante benedictionem vocatur panis, Mat. 26. *Accepit panem*, & de ipso quod accepit, ait: *Hoc est corpus meum.* Et ne dubium esse posset, an particula demonstratiua denotaret id, quod acceperat Dominus: Lucas & Paulus id expresserunt in altera specie; siquidem dicunt: *Accepit poculum, benedixit, dedit illis, & ait: Hoc poculum*, &c. ergo simplex historia cogit, vt dicamus panem esse corpus Domini, & poculum vini esse poculum sanguinis. At quomodo potest panis esse corpus si nullus sit ibi panis? & vinum esse sanguis, si nullum sit ibi vinum? Deinde post benedictionem in ipso vsu Paulus Eucharistiam 1. Cor. 10. & 11. quinquies panem appellat: *Panis quem frangimus. De vno pane participamus. Quoties manducabitis panem hunc. Qui manducauerit hunc panem indignè. Probet seipsum homo, & sic de pane illo edat.* Ergo verus panis est in Eucharistia, non autem spectrum panis id est, accidentia sine substantia: *Hæc argumenta*, inquit Kemnitius, *sunt perspicua, firma, & valde vrgentia.*

RESPONDEO, quod pronomen, *Hoc*, non demonstret panem materialem, satis aperte demonstrauimus in 1. lib. ca. 10. & 11. neque opus est illa repetere, quia quod pronomen, *Hoc*, demonstret panem materialem, vtile est Caluinistis contra quos tunc disseruimus, Lutheranis autem non modo nihil prodest, sed vehementer obest. Quare valde miror Lutheri, Kemnitij, & aliorum imprudentiam, qui tantoperè vrgent, panem demonstrari pronomine illo: quãtò enim fortius id probant, tantò seipsos fortiùs ligant, & impediunt. Nam (vt suprà deduxi) si Dominus ait: Hic panis est corpus meum, necessariò sequitur, vt aut falsa sit Domini sententia, si nimirum propriè panis materialis dicatur esse corpus Domini, quod apertè implicat contradictionẽ: aut panis sit corpus nõ propriè, sed figuratè, quod volunt Caluinistæ: aut denique panis non manens panis, sed benedictone mutatus sit in corpus Domini; quæ est sententia Ecclesiæ Catholicæ, & verissima.

Ad illas ergo argutias: *Si panis est corpus Domini, ergo panis manet.* RESPONDEO, falsum esse panem esse corpus Domini, nisi addas, aut certè subintelligas, mutatum. Panis enim mutatus verè est corpus Domini: sed tunc non sequitur, debere manere panem; nam panis mutatus non est, sed fuit panis. Simile est, si dicas, Homo occisus, est cadauer: neque enim inde colligi potest; ergo homo manet, sed potius colligitur non manere, quia homo occisus non est homo.

Quod attinet ad alteram partem argumenti de nomine panis post benedictionem, respondi etiam lib. 1. cap. vlt. siquidem ea loca à Caluinistis obijciebantur:

nunc breuiter RESPONDEO, apud Paulum panem vocari post consecrationem non spectrum, nec accidentia sine subiecto, sed verum cibum supersubstantialé. qui panis dicitur, vel quia ex pane factus est, vel quia figuram externam panis retinet, vel quia habet effectus, & proprietates panis, vel quia more Hebraïco omnis cibus dicitur panis: siquidem Manna vocatur panis in Scriptura frequentissimè. Exod. 16. Sap. 6. Psalm. 77. Ioan. 6.

SED solutio ista Kemnitio nō satisfecit: dicit enim esse valde absurdum in Scripturis ita ludere, vt in eodem capitulo modò panis accipiatur propriè, modò metaphoricè. Cùm ergo 1. Cor. 11. panis omnium consensu accipiatur propriè pro pane triticeo, quādo Paulus ait: *Accepit panem, & gratias agens, &c.* oportet etiam paulo infrà propriè accipere, quando idem ait: *Quotiescumque manducabitis panem hunc, &c.*

RESPONDEO, non est ita absurdum, vt Kemnitius putat in eodem cap. variè accipere aliquam vocé, quando analogia aliqua, & similitudo inter eas res inuenitur. Nam Exod. 7. Virga Aaron vocatur virga, antequam verteretur in colubrum; & rursum in eodé capitulo vocatur virga cùm esset coluber, nō virga: *Deuorauit*, inquit Scriptura, *virga Aaron virgas Magorum.*

At instat Kemnitius; nam Exod. 7. apertè declarata est conuersio virgarum in colubros; ea autem declaratione facta, non est absurdum idem nomen tribui rei ante & post conuersionem. Paulus verò non declarauit transubstantiationem, 1. Cor. 11. quare sine fundamento asseritur, panis nomen accipi variis modis apud Paulum.

RESPONDEO, aliud exemplum ex ipso Paulo adduci potest, vbi nulla notatur conuersio, & tamē idem nomen variè accipitur, 1. Cor. 10. cum dicitur: *Panis quem frangimus*, de pane triticeo Paulus loquitur secundum Kemnitiū; & de pane cœlesti, id est, de corpore Christi naturali secundum Catholicos; & tamen ibid. Paulus ait: *Vnus panis multi sumus*, vbi nō de pane triticeo, nec de corpore CHRISTI naturali, sed de Ecclesia loquitur. ADDE, quòd Apostolus 1. Cor. 11. satis apertè declarauit variam panis significationem, ex mutatione facta in pane. Nam ante consecrationem absolutè nominauit panem, dicens: *Accepit panem*; post consecrationem autem semper addidit pronomen, quo indicaretur sermonem esse de pane consecrato, & mutato, ait enim: *Quotiescumque manducabitis panem hunc*, id est, panem sic benedictum, & consecratum, & proinde mutatum in aliam substantiam. ADDE, quod de pane non mutato falsum esset, quod Paulus dicit: *Qui manducat indignè, iudicium sibi manducat, &, reus erit corporis, &, non dyudicans corpus Domini.*

QVARTVM argumentum Kemnitius sumit à ratione Sacramenti. Nam secundum Scripturas Eucharistia Sacramentum est sicut Baptismus. At si desit substantia panis, tollitur ratio Sacramenti; ergo non est Scripturis conformis ista transubstantiatio. Assumptio probatur. PRIMO, in Sacramēto requiritur, vt sint duæ res, materia, & forma: res terrena, & cœlestis: verbū. n. accedens ad elemētum, non annihilat elementum, sed facit Sacramentum. At transubstantiatio tollit materiam, & rem terrenam, & annihilat elementum.

SECVNDO, Sacramenta sunt instituta ad confirmandam fidem rerum inuisibilium per signa visibilia: ideo enim abluimur in Baptismo, vt credamus nos ita verè, & certò interius lauari per gratiam, vt exterius lauamur per aquam, & eodem modo panem manducamus in Eucharistia vt credamus nos ita verè, & certò accipere corpus Domini, vt accipimus panem externum. Sed si ille non est panis, sed spectrum panis, & ludificamur, ac decipimur in symbolo externo: A quomodo fides rerum cœlestium confirmabitur?

TERTIO debet esse analogia inter Sacramenta, & rem cuius Sacramēta sunt, iuxta Augustinum in epist. 23. Duplex autem analogia est in Sacramento Eucharistiæ. VNA, quòd sicut panis materialis alit, & sustentat corpus animale: ita corpus Christi est cibus nutriens, & sustentans nouum, & internum hominem. ALTERA, quòd sicut panis triticeus est quædam substantia ex multis granis coacta: ita vnum corpus efficiuntur, qui de vno illo pane Eucharistiæ participant. Quæ significationes omnes intercidunt, si substantia panis tollitur.

RESPONDEO; Substātia panis non pertinet vllo modo ad rationem Sacramenti Eucharistiæ, sed sola accidentia externa, vt suprà ostendimus li. 2. cap. 9 Sacramentum enim est signum sensibile, cui per accidens B est, vt habeat substantiam annexam, vel non habeat.

AD PRIMAM probationem dico, rem terrenam in Eucharistia esse species illas sensibiles, quæ terrenis sensibus percipiuntur, materiem autem, ex qua Sacramentum cōficitur, dico esse verum panem triticeum; qui in Sacramento iam confecto remanet, quatenus opus est, id est, remanet quātum ad id, quo Sacramentum, id est, signum sensibile est. Porro verbum ad elementum accedens, non annihilat elementum, sed tamen mutat eo modo, quo opus est, vt fiat hoc magnū, & mirabile Sacramentum. Quod autem nulla sit in hac mutatione annihilatio, & suprà breuiter docuimus, & infrà iterum docebimus in solutione argumentorum Petri Martyris.

AD SECVNDAM probationem dico, ad fidem confirmandam rerum inuisibilium, satis esse si externum signum verè percipiatur, etiamsi non sequatur effectus eius signi, vt est res naturalis. Explico: in Baptismo aspergimur aqua ad significandam internam lotionem C animæ, & tamen nō est opus, vt reipsa sordes corporis aqua illa purgentur, sed satis est si leuiter ab illa aqua contingamur. Non enim aspergimur, vt lauemus corpus, sed solùm gratia significationis; & ideo satis est si ita ab aqua attingamur, vt est signū internæ ablutionis. Sic igitur in Eucharistia, quia nō sumimus cibum corporalem, vt caro inde nutriatur, & pinguescat: sed solùm gratia significādæ internæ refectionis, ideo satis est, si verè corporali ore sumamus panem, quatenus significare potest. Significat autem panis ratione accidentium, quæ sola sunt signa sensibilia; itaque satis est, si panis sumatur, quoad accidentia. Neque est hic vlla ludificatio, quia norunt fideles se non sumere panem illum, nisi causa signi, signum autem verissimum, & verissimè sumunt. ADDE, quod etiam aduersarij id fateri coguntur. Nam si fortè detur alicui ab ipsis tam D exigua particula panis consecrati, vt non sufficiat ad hominem alēdum corporaliter: vel detur magna quidem portio, sed homo qui recipit, & virium debilitate, & graui morbo nutriri nequeat: non propterea negabunt verum Sacramentum ab illo fuisse acceptum: non igitur est opus vt cibus ille nutriat, sed tantùm vt sit nutritionis signum. Adde VLTIMO, quòd etiā species Sacramenti nutrirent, si in magna copia sumerentur: sicut enim diuino miraculo manent sine subiecto; ita etiam nutriunt, vt Theologi docent.

AD TERTIAM probationem dico; analogiam inter panem, & Christum non requirere, vt panis verè nutriat, & ex multis granis cōster, sed satis esse si naturaliter repræsentet eam rem, quæ verè nutrit, & ex multis granis constat. Nam Spiritus sanctus apparuit in specie colūbæ ob analogiam inter columbam & Spiritum sanctum: & tamen non fuit opus, vt illa columba esset vera columba, quoad substantiā, sed satis fuit, vt speciem exteriorem columbæ haberet. Et serpens

æneus Christum repræsentauit ob analogiam inter serpentem, & Christum; & tamen non fuit ille verus serpens, quoad substantiam.

VLTIMO ex Patribus multa collegit Kemnitius cõtra transubstantiationem, sed ea omnia explicata sunt à nobis in 2. lib. nam illa eadẽ adferebantur etiã à Caluinistis contra veritatem corporis Domini in Eucharistia. Vide quæ diximus de testimoniis Irenæi, Ambrosij, Theodoreti, Gelasij, & Ischij. Horum enim dumtaxat testimonia adducit, & cùm nihil noui adferat, frustrà in eorum confutatione immoraremur.

CAPVT XXIV.

Refelluntur obiectiones Petri Martyris.

PETRVS Martyr in lib. contra Stephanum Gardinerum multa argumenta, vel proponit, vel ab aliis antea proposita confirmat contra transubstantiationem: sed ex iis multa quæ ex verbo Dei, vel ex Patribus sumuntur, supra à nobis refutata sunt. Nunc iis omissis, reliqua prosequemur.

PRIMVM argumentum habetur obiectione 13. cui argumẽto ad marginem libri hoc elogium adscripsit: NOTA *vtile argumentum.* Sic igitur argumentatur: *Sicut Dominus Ioan. 6. de se dixit, Ego sum panis; ita Matt. 26. de pane dixit, Hoc est corpus meum. Sed cum ait, Ego sum panis; non se mutauit in panem; ergo cum ait, Hoc est corpus meum, non mutauit panem in corpus suum.*

RESPONDEO; Non sunt omnino similes illæ duæ sententiæ. Nam cùm Dominus ait: *Ego sum panis*, non loquebatur de pane triticeo, sed de pane cœlesti, nunquam enim dixit absolutè: *Ego sum panis*, sed, *Ego sum panis viuus*, aũt *panis vitæ*, aut aliud huiusmodi. Quare non fuit opus vlla mutatione, vt illæ sententiæ veræ essent, cùm pro eodem Christo supponerent, tam pronomen, *ego*, quàm nomen *panis*. At cùm idem Dominus ait: *Hoc est corpus meum*, ex aduersariorum sententia, illud, *Hoc*, demonstrat panem triticeum; ex sententia autem Catholicorum demonstrabat id, quod continebatur sub triticei panis speciebus. Itaque ex sententia aduersariorum, sensus erat, Hic panis triticeus est corpus meum; quæ sententia non potest esse vera, nisi panis mutetur in corpus Domini, vt suprà ostendimus: ex sententia etiam Catholicorum nõ potest esse verum illud Domini pronunciatum, nisi fiat mutatio panis in corpus; non enim ante mutationẽ, id quod sub speciebus illis cõtinetur est corpus Domini, sed panis triticei substantia. Quare in illo vtili argumento maior propositio est falsa, si illud *sicut*, dicat similitudinem propositionum: si autem ita accipiatur illud, *sicut*, vt solùm significet eiusdem Christi esse vtramque sententiam: tunc maior propositio est vera, sed consequentia est mala, quia in alio sensu Dominus vnum dixit, & in alio sensu aliud.

SECVNDVM argumentum in obiectione 14. *Transubstantiatio aperit fenestram Marcioni, Valentino, Eutycheti, aliisque hæreticis, qui Christi corpus phantasticum esse dicebant: nam si substantia corporis eius inuisibiliter voluit per innumera loca, & modò hic incipit esse, modò illic, quis non suspicetur esse phantasma?*

TERTIVM argumentum est ibid. *Non potest panis totaliter desinere esse, quin annihiletur. At quod annihilatur, non potest conuerti, vel transire in aliam substantiam, & proinde nec trãssubstantiari, nisi vocabulis abuti velimus; ergo est impossibilis transubstantiatio, qualis à Catholicis ponitur.* Probat PRIMAM propositionem: nam panis erat aliquid, & iam est nihil; ergo est annihilatus. Quod autem sit nihil, probat, quia nusquam est, nullus est, nulla pars eius remanet. Nec potest responderi non annihilari, quia succedit ei res nobilior: nam quando cibus in stomacho vertitur in carnem humanam, succedit ei res nobilior, & tamen dicitur simpliciter corrumpi. Probat autem SECVNDAM propositionem, quia conuerti, vel transire vnum in aliud significat, si propriè loquendũ sit, vnum & idem manere sub vtroque termino, alioqui non transit, sed resilit, vel recedit vnum ab alio, si vno veniente alterum cedit. Et quia hoc argumentum videtur Petro Martyri insolubile, ita loquitur nobiscum: *Si ageretis cum beluis non deberetis audere tam ἀνόητα & monstrosa loqui. Gratia sit Deo, qui tam manifestè perdit sapientiam sapientium, & intelligentiam intelligentium reiecit. Ipse nouit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. Hoc quoque tempore ad nostram institutionem non dedignatur comprehendere, sapientes in astutia ipsorum.* Hæc ille.

Caluinus quoque lib. 4. Instit. cap. 17. §. 14. contendit, Catholicos non ponere veram conuersionem, sed annihilationem panis. Quod idem asserit Kemnitius loco notato: & ante eos Ioannes Vviclephus apud Thomam Vvaldensem, tom. 2. cap. 68. vbi etiam deducebat Christum esse Deum malum Manichæorum, si vera sit transubstantiatio, quia annihilabit res bonas à Deo creatas.

RESPONDEO; Argumentum de phantasmate Marcionistarum, verum phantasma mihi esse videtur: habet enim faciem quandam argumenti, sed verum argumentum non est, cùm nihil cõcludat pro aduersario. Nam phantasma, seu phantastica corpora, quale esse putabãt Christi corpus Marcionistæ, Manichæi, Eutychiani, videntur esse vera corpora, si externis oculis considerentur, & tamen reipsa non sunt vera. At corpus Christi in Eucharistia ex Catholicorum sententia non videtur oculis externis esse verum corpus, & tamen reipsa est. Itaque habet corpus Christi in Eucharistia contrarias conditiones iis, quæ conueniunt corpori phantastico. Quare argumentum aduersarij concludit contrarium eius, quod ipse volebat.

Ad ALTERVM ex eis, quæ suprà diximus cap. 18. patet solutio: sed ne Martyr nimium glorietur, respõdebo ad singulas partes argumẽti ipsius. Nego igitur panem annihilari, atque affero verissimè conuerti. Ad illam probationem: *Panis aliquid erat, & nũc nihil est, nullus est, nusquam est, &c.* RESPONDEO, non propterea esse annihilatum. Nam etiamsi panis nihil sit, tamen id in quod ipse conuersus est, non est nihil, nec nullum, nec nusquam. Nõ enim dicitur annihilari quod manet nihil in se, sed quod terminatur in nihil, ita vt terminus actionis, qua ipsum desinit esse, nihil sit, alioqui aqua, quæ à Domino versa est in vinum, annihilata fuisset; nam post conuersionem nihil fuit, nulla fuit, & nusquam fuit. Neque obstat quod fortè materia manserit; nam materia non est aqua; & præterea saltem forma substantialis aquæ, & multa eius accidentia annihilata fuissent, quia nihil omnino eorum manfit.

Ad exemplum de cibo, qui in stomacho corrumpi dicitur, etiamsi succedat ei res alia nobilior, RESPONDEO propriè loquẽdo, cũ succedit res nobilior, tota illa actio generatio dicitur, non corruptio, sicut à cõtrario, cum succedit res ignobilior corruptio dicitur, non generatio. Quia tamen reuera vbi est generatio vnius, ibi est corruptio alterius, admitto cibũ verè corrumpi, vt caro humana generetur, & eodem modo admitto panem per consecrationem interire, vt ei succedat corpus Christi: sed aliud est corrumpi, & interire, aliud annihilari. Corrumpitur enim siue interit, quidquid desinit esse: at non annihilatur, nisi quod ita desinit esse, vt nihil ei succedat, ita vt eius desitio terminetur ad nihil. Itaque cibus corrumpitur quidem,

Digitized by Google

quia desinit esse, sed non annihilatur, quia non desinit in nihil, sed in carnem humanam.

Quantum autem ad ALTERAM propositionem argumenti Petri Martyris. RESPONDEO, aliud esse transire de vno ad aliud, aliud trãsire vnum in aliud. Cum enim dicimus transiuisse aliquid de vno ad aliud, tunc significamus permanentiam eiusdem rei in vtroque termino: & hoc modo quando vnum sic cedit alteri venienti, vt migret ad aliud, dicitur resilire, seu recedere, & transire ab illo, cui cedit, non autem in illud transire. At verò, cùm dicimus, vnum trãsire in aliud, tunc non significamus permanentiam eiusdem rei in vtroque termino, sed significamus desitionem vnius rei, & inchoationem alterius. Sic dicimus vsitatissimè noctem cõuerti, seu transire in diem per ortum solis, & diem in noctem per solis occasum; ligna in ignem per combustionem, cibum in hominem per nutritionem; & elementa in inuicem per mutuum cõflictum; atque hoc modo dicimus panem conuerti, seu transire in corpus Christi; non autem aliquid tertium de pane transire ad corpus Christi. Hinc igitur patet quam inepta, & frigida fuerit Pseudomartyris gloriatio.

QVARTVM argumentum habetur obiectione 59. vbi ex confessione Berengarii, quæ habetur can. Ego Berengarius, de consecrat. dist. 2. argumentum sumit. Nam in ea Confessione, quæ à Concilio Romano approbata fuit, habetur panem, & vinum, quæ in altari ponuntur, post cõsecrationem esse non solum Sacramentum, sed etiam verum corpus, & sanguinem Domini, & sensualiter, & in veritate Sacerdotum manibus tractari, & frangi, & fidelium dentibus atteri. Ex qua confessione apertè colligitur, panem verum esse in Eucharistia & eum sensualiter tractari, frangi, atteri: neque enim ista de Christi carne dici possunt sine ingenti blasphemia.

Idem argumentum antea fecerat Ioann. Vviclefus apud Thomam Vvaldensem, to. 2. c. 42. & 43. objiciebat enim Vviclefus, Ecclesiam tempore Inno. III. defeciisse ab Ecclesia, quæ fuit tempore Nicolai II. quòd illa negauerit substãtiam panis manere in Eucharistia, cuius contrariũ posuerat in ista abiuratione Berengarij. Caluinus etiam lib. 4. Instit. c. 17. §. 12. & alij tum Lutherani, tum Caluinistę istam confessionem Berengarij aut contra nos objiciunt aut eam vt monstrosam irrident. Et denique primus omnium Berengarius (teste Lantfranco in lib. de corpore Domini) post illam abiurationem periurus cœpit objicere fidelibus, ex illa confessione colligi posse verum panem esse in Eucharistia: *Sicut enim qui dicit, Christus est lapis angularis, Christum non tollit, sed ponit, ita etiam (dicebat ipse) qui ait, Panis est corpus Christi; panem non tollit, sed ponit.*

RESPONDEO, Confessio illa Romani Concilij, quòd ad verba attinet, tota desumpta est ex antiquis sanctis Patribus, & ideo non potest reijci, vel irrideri, quin simul veteres S. Patres reijciantur, & irrideãtur. Quod autem attinet ad rem ipsam, nihil continet falsum; aut contrarium fidei, quam & antea, & postea Catholica Christi Ecclesia tenuit.

Quatuor sunt partes eius confessionis. PRIMA est, panem post consecrationem esse Sacramẽtum: & hoc nullus negat aduersariorum, & habetur expressè apud Augustinum lib. 20. contra Faustum, cap. 13. vbi dicit, panem & calicem certa cõsecratione fieri mysticum, alioqui esse alimentum refectionis, non Sacramẽtum religionis.

SECVNDA pars est, eũdem panem post consecrationem esse verum, & naturale Christi corpus: quod intelligitur de pane mutato substantialiter virtute consecrationis, vt suprà, cap. 21. probauimus ex Lantfranco, Guitmundo, & Anselmo. Itaque panis cõsecratus, A quoad species externas, est Sacramentum; quoad internam substantiam, est verum, & naturale Christi corpus. Et hoc non solum est verum quoad sensum, sed etiam conforme sententiis Patrum suprà citatis, c. 20. ac præsertim S. AVGVSTINI in hom. ad infantes apud Bedam in comm. 1. Cor. 10. vbi dicit: *Panis est corpus, & vinum est sanguis.*

Ad argumentum autem Berengarij, Vviclefi, Petri Martyris, & aliorum, qui dicunt; Si post consecrationem panis est corpus Domini; ergo post consecrationem manet panis: respondit optimè Lantfrancus, omnino manere panem post consecrationem, sed panem cœlestem non triticeum; panis enim post consecrationem est panis mutatus substantialiter in carnem Domini, VT sæpe diximus.

TERTIA pars est, corpus Domini sensualiter manibus tractari, frangi, & atteri dentibus; qui modus loquendi inuenitur apertissimè in Patribus: CHRYSOSTOMVS B hom. 83. in Matth. *Ipsum*, inquit, *vides, ipsum tangis, ipsum comedis.* Et hom. 45. in Ioan. *Non se tantùm videri permittit desiderantibus, sed & tangi, & manducari, & dentes carni suæ infigi.* Et homil. 24. in priorem ad Cor. *Quod in cruce passum non est, id in oblatione patitur, & propter te frangi sustinet, vt omnes fatset.* Hæc ille. Itaque Chrysost asserit, corpus Domini in Eucharistia, videri, tangi, frangi, & dentes in illud infigi: qualia etiam leguntur apud Cyrillum li. 12. in Ioan. cap. 58. & alios Patres. Sensus autem horum verborũ est, Christi corpus videri, tangi, frangi, & teri mediantibus speciebus panis, quæ solæ formaliter videntur, tanguntur, franguntur, teruntur. Quomodo Luc. 8. dicebat Dominus: *Quis me tetigit?* Et rursus: *Tetigit me aliquis.* Et tamen nemo ipsum, siue eius corpus immediatè tetigerat, sed solùm mediante fimbria vestis; & nos vsitate dicimus; Pluuia me totum madefecit, & humectauit, C etiamsi fortè solum pallium aspersum fuerit aqua. Denique in Scripturis frequentissimè dicebantur Angeli videri, & tangi, cùm in corporibus assumptis viderentur, & tangerentur.

QVARTA pars est, contactum istum sensualem carnis Christi non esse tantùm in Sacramento, id est, in symbolo, sed etiam in rei veritate: quæ particula addita est ob fraudes hæreticorum. Nam duobus modis potest Christi caro sensualiter videri, & tangi mediantibus speciebus panis. VNO modo mediantibus speciebus, vt signis quibusdam; quomodo qui imaginem Christi depictam, vel sculptam videt, & tangit, dicere potest se sensualiter vidisse; & tetigisse Christum mediante illo signo: & hoc modo tantùm Christum videri & tangi in Eucharistia, negat cõfessio illa Romani Concilii. ALTERO modo mediãtibus illis speciebus vt reipsa tegentibus præsentẽ Christi carnem; & hoc vult illa confessio, & ad hoc faciunt exempla allata de D tactu Christi mediante veste: & de tactu Angelorum mediante corpore assumpto: atque hunc modum loquendi habet etiam CHRYSOSTOMVS hom 83. in Mat. vbi sic ait: *O quot modò dicunt, Vellem Speciem eius, & formam videre.* Et subdit: *Ipsum igitur vides, ipsum tangis, &c.* Vbi opponit præsentiam Christi in Eucharistia, præsentiæ eius in imagine, & forma ad viuum expressa; quod certè non faceret, si in Eucharistia non haberemus Christum nisi in signo.

QVINTVM argumẽtum habetur obiectione 63. 64. 121. 122. 123. 129. Sensus falli non possunt circa sensibilem substantiam: at illi iudicant in Eucharistia esse panem. Item Patres probãt, Christum fuisse verum hominem, contra Marcionẽ, Manichæum, & similes hęreticos, quia mãducabat, bibebat, dormiebat, fatigabatur: ergo eodem modo probare possumus in Eucharistia esse verum panem, quia ibi est color, sapor, odor,

figura

figura veri panis. Vel ſi hic ſenſus fallũtur,& licet nobis dicere, Non eſt panis, licet videatur omnibus ſenſibus, cur nõ licebit Marcioniſtis dicere, Chriſtus non fuit homo, licet omnibus ſenſibus videretur eſſe homo? ergo iſta tranſubſtantiatio præiudicat fidei,& fauet hæreticis, &c. Hæc eſt ſumma illarum obiectionum. Similia habet etiam Ioan. Vviclefus apud Thomam Vvaldenſem, tom. 2. cap. 45. & 46. vbi argumentatur in Euchariſtia eſſe verum panem, quia ita iudicant mures.

Poteſt addi argumentum paulò grauius ex Scoto, qui & proponit,& ſoluit. Eſt autem huiuſmodi: *In Sacramento veritatis nihil decet eſſe falſum. At ſi ſubſtantia panis deſit, erit falſitas in accidentibus: accidentia enim externa, ſunt naturalia ſigna internæ ſubſtantiæ, vnde etiam per ea à poſteriori indagatur à Philoſophis ſubſtantia.*

Respondeo ad Primvm; Illa ſententia Philoſophorum, ſenſum non falli circa ſuum obiectum, vera eſt, ſed eget multis limitationibus, quæ notandæ ſunt, vt videamus, quàm debile fundamentum habeant aduerſarij. Primo, vera eſt de obiecto per ſe, id eſt, de accidentibus, non de ſubſtãtia, quæ eſt obiectum ſenſuum per accidens. Videmus enim circa ſubſtantias etiam ſenſibiles, homines falli frequentiſſimè, cùm ex ſola apprehenſione ſenſuum iudicant, vt paret in glacie, quæ videtur cryſtallũ, in aurichalcho, quod non diſcernitur ab auro, & ſic de aliis: & hoc ſufficeret ad argumentum ſoluendum. Fatemur enim ſenſus non falli in accidentibus panis, quæ ſunt obiecta per ſe, ſed in ſubſtantia tantùm, quæ eſt obiectum per accidens. Allatum eſt ad nos Romã anno 1585. à quibuſdam ex Syria, fragmen ligni conuerſum in lapidem, manentibus accidentibus quibuſdam ligni, vt figura, colore, aſperitate, &c. quod quidem ita verũ lignum videbatur iudicio oculorum, vt ſanè qui rem non noſſet, iuraturus fuiſſet illud eſſe lignum, cùm tamen non lignum ſed veriſſimus lapis eſſet.

Secvndo, vera eſt ea ſententia de obiecto proprio, non de obiecto communi. Vnde videmus homines paſſim decipi in iudicanda magnitudine ſtellarum, in figura baculi in aqua exiſtentis, in motu & quiete cum nauigamus: putamus enim littora recedere, & nauim quieſcere.

Tertio, vera eſt de obiecto proprio, ſi ſint organũ, & medium bene diſpoſita: nam alioqui etiam circa proprium obiectum falli poſſumus: ſæpe enim per viridia perſpicibilia colorem album putamus eſſe viridem; & guſtus infectus dulcia iudicat eſſe amara.

Qvarto, vera eſt de obiecto proprio in generali; nam in particulari videtur poſſe contingere error, etiam organo, & medio rectè diſpoſitis. Vera eſt (inquam) de obiecto in genere, quia ſenſus videndi non erat vnquam in eo, quod apprehendit colorem, vel lumen: nullo enim modo fieri poteſt, vt apprehendat ſaporem,& odorem, aut aliquid aliud excepto colore & lumine. Quomodo etiam intellectus non erat in eo, quod apprehendit ens in genere: at in particulari videtur poſſe contingere error, nimirum, vt apprehendat vnum pro alio. Nam in iride iudicant oculi veriſſimos eſſe colores, qui tamen non ſunt, niſi lumen reflexum. Cum igitur hæc ita ſint, meritò Patres reprehendunt eos, qui ex apprehenſione ſenſuum de hoc Sacramento, & aliis rebus fidei iudicare volunt. Vide Cyrillum catecheſi quarta myſtagogica. Chryſoſtomum hom. 83. in Matth. & Auguſtinum ſerm. 33. de verbis Domini.

Ad Secvndvm reſpondeo contra Marcionem, Manichæum, & ſimiles probari à Patribus Chriſti corpus verum, & ſolidum, non autem phantaſticum fuiſſe experimento ſenſuum: idque rectiſſimè propter duas cauſſas, quarum vtraque deeſt argumento aduerſariorum circa panem Euchariſtiæ. Prima cauſſa eſt, quia diſputabatur cum illis hæreticis de obiecto proprio ſenſuum, id eſt, de ſoliditate corporis: phantaſma enim tangi nequit. Vnde etiam Dominus Luc. 4. probauit ſe non eſſe ſpiritum ſeu phantaſma, ſed corpus ſolidum ex tactu: *Palpate, & videte, quia ſpiritus carnem, & oſſa non habet, ſicut me videtis habere.* Nos autem cum Lutheranis diſputamus de ſubſtantia panis, quæ non eſt obiectum ſenſuum, nec proprium, nec commune, niſi per accidens, & in quo ſæpe erratur.

Secunda cauſſa eſt, quia Scriptura nuſquam dicit, Chriſtum non habere verum corpus, immò contrarium affirmat, & ſimiliter Eccleſia in Conciliis idem ſemper docuit: Poſito autem hoc fundamento fidei ex verbo Dei per Eccleſiam explicato, rectè adhibentur omnia argumenta alia, quę idem confirmare poſſunt; licet alioqui non poſſint certitudinem fidei Catholicę efficere. At in cauſſa Lutheranorum, verbum Dei per Eccleſiam Catholicam multis Conciliis declaratum affirmat, in Euchariſtia non eſſe panem: proinde argumenta ex experimento ſenſuum, quæ (vt oſtendi) in ſe fallacia ſunt, in hac re fallaciſſima iudicanda ſunt.

Ad argumentum Scoti, dico nihil eſſe falſi in ſigno ſenſibili Euchariſtiæ, quia accidentia illa ſignificãt naturaliter ſub illa ſpecie latere ſubſtantiã panis, & ideò, niſi præter curſum, ordinemque naturæ Deus aliquid faciat, per illa accidentia venitur in cognitionem ſubſtantię. In Euchariſtia autem non naturaliter, ſed ſupra ordinem naturæ fit vt ſub illis accidentibus deſit ſubſtãtia panis. Itaque in ipſis ſignis nulla eſt falſitas, cùm id ſolùm ſignificent, naturaliter ſub illa ſpecie latere ſubſtantiam panis. Quòd ſi imaginatio hominum fallitur in hac re, id naſcitur ex ipſorum vitio: nam vel ſunt fideles, vel infideles. Si fideles non falluntur, quia ſciunt teſtimonio Dei & Eccleſiæ, ibi eſſe accidentia ſine ſubſtantia. Si infideles, falluntur, vel quia credere nolunt Deo, & Eccleſiæ, vel ſi fortè non audierunt quidquam de hoc myſterio, falluntur ſimpliciter ex ignorantia myſterij, non ex falſitate, quæ ſit in re. Et hoc nullum eſt abſurdum: nam hoc modo fallebantur etiam ſancti viri Abraham, Loth, Tobias, Manue, Gedeon, & alij, qui Angelos in ſpecie humana ſibi apparentes, veros homines eſſe credebant, & vt homines tractabant: & duo diſcipuli fallebantur, qui Dominum peregrinum aliquem eſſe exiſtimabant: & Magdalena, quæ eundem hortulanum eſſe putabat.

Argumentum Sextvm eſt apud eundem obiectione 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. & 73. *Panis Euchariſtiæ mutationes varias recipit, quæ nullo modo fieri poſſunt ſine ſubſtantia panis, quæ ſit ſubiectum illarum mutationum; ergo ſubſtantia panis, & non ſola accidentia in Euchariſtia reperiuntur. Antecedens probatur, quia panis Euchariſtiæ poteſt alterari, vt calefieri, immò etiam veneno infici: conſtat enim Victorem III. Papam, & Henricum VII. Imperatorem veneno periiſſe, quod in Euchariſtia poſitum fuerat.* Item *panis Euchariſtię aliquando corrumpitur, & inde aliud generatur: nam ex eo homines nutriri conſtat, & vermes inde procreari, & illum etiam poſſe comburi, & vinum Euchariſtiæ verti aliquando in acetum.*

Respondeo, Tractãtur hæc omnia accuratè à Scholaſticis: ſed quod attinet ad argumenta aduerſariorum, facilè ſolui poſſunt. Nam vel mutatio in pane Euchariſtiæ eſt ſola alteratio, vel eſt corruptio. Si ſola alteratio, vt calefactio, condenſatio, &c. tum non requiritur materia, ſeu ſubſtantia; nam accidentia omnia pro ſubiecto habent quantitatem, quæ in Sacramento manet. Vnde hoſtia cõſecrata dicitur alba, ſapida, rotũda, parua, &c. hęc. n. omnia denominãt quantitatem, alioqui non poſſet fieri iſta denominatio: non

enim accidentia de seipsis dicuntur in concreto, sed solùm de subiecto, excepta, quantitate, quæ & dicitur quantitas. Et quanta. Et sicut fieri potest, vt maneant qualitates in quantitate separata à materia, sic etiam potest fieri, vt introducantur nouæ qualitates in eandem quantitatem à materia separatam. Si verò sit corruptio specierum, vt in nutritione humana, combustione, &c. tum requiritur quidem materia, sed ea substituitur a Deo in illo ipso instãti, quo desinunt esse illæ species, & in quo aliud generatur; & hoc sine miraculo. Sicut enim cùm disposita est materia corporis humani sufficienter, Deus animam creat, & infundit, & hoc non dicitur miraculum, quia hoc exigit ordo rerum à Deo institutus: ita etiam quando per alterationem specierum panis eò venitur, vt adsint dispositiones requisitæ ad aliquam formam introducendam, exigente ordine rerum, Deus materiam substituit, & in illo ipso instanti ab agente naturali, mediantibus dispositionibus præmissis, introducitur forma substãtialis. Atque hæc est simplicissima, & tutissima explicatio huius rei, sic enim omnia cohærent. Nam nec dicimus, heri generationem, & corruptionem sine materia, nec multiplicamus miracula, nec dicimus ab agente naturali fieri materiam, aut certè nihil ab eo fieri, sed totum à solo Deo: & simul ostendimus nihil materiæ mundo deperire ex tot panum consecratione.

Sed obiicit Petrus Martyr obiect. 67. argumentum suo iudicio insolubile, re autẽ vera prorsus ineptum, & indignum vel mediocri Philosopho: *Nam si dispponuntur*, inquit ipse, *illæ species ad materiam recipiendam, vel id fit manente Christi corpore in Eucharistia, vel post eius abscessum. Manente Christi corpore id fieri nequit, quia nunquam simul esse debent materia panis; & corpus Christi: essent autem simul, si dispositio fieret manente Christi corpore: nam simul est vltima dispositio, & introductio eius, ad quod fiebat dispositio. Abscedente autem corpore Christi, species pereunt, nec vsquam sunt, vt omnes Theologi docent: qui volunt corpus Christi manere, donec species maneant. At quod perit, non potest disponi; igitur fictitia est illa dispositio.*

Respondeo. Dispositiones non fiunt ad materiam recipiendam, vt imperitè Martyr dicit, sed ad formam: sed quia forma introduci non posset, nisi adesset materia, ideo (vt dixi) materiam Deus substituit. Porrò dispositiones illæ inchoantur manente Christi corpore: vltima autem dispositio, cum qua simul, & materia substituitur à Deo, & forma ab agente naturali introducitur, fit in illo instanti, quod est primum non esse corporis Domini in Eucharistia, & primum esse rei genitæ.

Sed, inquit Martyr, *tunc species non sunt.* Respondeo: Non sunt in sua natura, sed sunt tamen in natura aliarum qualitatum introductarũ: neque est hoc nouum aut singulare, sed commune, & ordinarium in omni generatione, & corruptione.

Ad illud autem de veneno in Eucharistia propinato Respondeo, quidquid sit de veritate historiarum (neque enim desunt, qui eas historias falsas esse contendant) vel venenum consistebat in sola qualitate aspersa vino Eucharistiæ, vel in substantia aliqua admista illi vino ante, vel post consecrationem. Si in sola qualitate, tum nullum sequitur absurdum, si dicamus in ipsa specie consecrata posse manere, vel introduci istã qualitatem, vt possunt aliæ, quæ secompatiuntur cum accidentibus panis, & vini. Si verò sit aliqua substantia venenata, vt aliquis liquor, in illo corpus Domini non erit, licet in eodem calice sit ille liquor cum vino consecrato: nihil enim verti potest in corpus, & sanguinem Domini, nisi quod ipse Dominus instituit, id est, panis & vinum.

Argumentum Septimum est in obiect. 106. *De accidentium ratione, & essentia est, vt inhæreant in subiecto: Sed in pane Eucharistiæ accidentia panis inueniuntur; ergo & subiectum eorum, quod est substantia.* Probat maiorem propositionẽ. Primo, quia accidentis esse est inesse, vt colligitur ex lib. 5. Metaph. text. 35. Vnde accidens non tam dicitur ens, quàm entis, id est, aliquid entis, siue aliquid in ente existens.

Secvndo, Aristoteles Platonem reprehendit, quod posuit Ideas à materia separatas. Quod si formæ substantiales, quales Ideæ sunt à materia separari nequeunt, quanto minus potuerunt separari formæ accidentales?

Tertio, sicut accidenti conuenit inhærere inalio, ita substantiæ non inhærere: Sed nullo modo fieri potest, vt substantia inhæreat in alio: ergo neque vt accidentia non inhæreant.

Qvarto, ista accidentia vel sunt in se, vel in alio. Si in se: ergo subsistunt per se, & proinde substantiæ sunt non accidentia. Si in alio, ergo inhærent: ergo nõ manent sine subiecto.

Qvinto, Avgvstinvs in epist. 57. ad Dardanum: *Tolle*, inquit, *ipsa corpora qualitatibus corporum, non erit vbi sint, & ideo necesse est, vt non sint.* Alium locum huic similem adferebat Ioan. Vviclefus ex lib. 2. Soliloquiorum, cap. 12. vbi sic loquitur Augustinus. *Cur fieri posse videatur, vt id, quod in subiecto est, maneat, ipso intereunte subiecto?*

Respondeo, falsum esse ad accidentis essentiam pertinere inhærentiam in subiecto: id enim negant non solùm veteres Patres, & omnes Theologi, ac Philosophi Christiani, sed etiam multi ex Ethnicis. Ex Patribus Basilius, non solum credidit, accidens sine subiecto esse posse, sed etiam reipsa fuisse initio creationis rerum. Nam hom. 2. de opere sex dierum, & clarius homil. 6. docet lucem solis creatam fuisse primo die, & mansisse absque sede, & vehiculo tribus diebus, & tandem die quarta creatum fuisse corpus solare, & in eo, vt in subiecto positam fuisse lucem illam, quæ fuerat prima die creata. Et ne quis dicat, per lucem non intelligi à Basilio veram, & solam qualitatem, sed substantiam aliquam lucidam: ipse se clarissimè explicat. Dicit enim aliud esse albedinem, aliud esse corpus, quod per eam fit album; & eodem modo aliud esse lucem, aliud corpus lucidum: & quamuis nos separare non possimus vnum ab alio, nisi sola cogitatione, tamen posse à Deo re ipsa separari, quæ nos mente & cogitatione separamus. Nec potest etiam dici Basilium fortè confundere lucem cum lumine, & solùm velle dicere primis illis tribus diebus fuisse lumen in mũdo sine sole, ita tamen vt non defuerit subiectum (lumen enim in aëre, & aqua, vt in subiecto erat) sed defuerit caussa secunda efficiens, id est, corpus lucidum; à quo illuminatio illa fieret. Hoc, inquam, dici non potest. Nam homil. 2. distinguit Basilius lucem primigeniam, quam postea in corpore solari collocatam dicit, à lumine quod per aquam, & aërem diffundebatur: ait enim lucem illam per emissionem radiorum, & rursus per eorundem contractionem effecisse diem & noctem; dũ enim lux illa emitteret radios: omnia corpora diaphana illustrabantur, dum radios contraheret, eadem corpora obscurabantur. Similia habet Ioannes Damascenus Basilium sequutus lib. 2. de fide Orthodoxa, cap. 7.

Porrò Thomas Vvaldensis, tom. 2. cap. 76. profert multa testimonia veterum Philosophorum, qui docebant posse accidentia existere sine subiecto, Aristoteles autem id quidem non concedit, quia non potest naturaliter fieri: tamen apertè docet non esse inhærentiam de essentia accidentis, quod nobis hoc loco sufficit ad refutandam Petri Martyris vanitatem. Nam

Aristoteles lib. 3. de anima, tex. 9. dicit: *Aliud est magnitudine, aliud magnitudinis esse.* Quod si ipsum esse, id est, existentia accidentis, distinguitur ab eius essentia, certè multò magis inhærentia distinguetur, quę est modus quidam existentiæ. Rursus lib. 4. Phys. tex. 58. quærit Aristoteles, an spacium censendum esset vacuum, vbi solus esset color, aut sonus: quæ sanè quæstio inanis esset omnino, si inhærentia esset de essentia: qui enim diceret colorē, necessariò includeret etiam subiectum, & proinde corpus.

Ad Primam igitur probationem dico illam sententiam: Accidentis esse est in esse; &, Accidens non ens, sed entis: nihil significare aliud, nisi accidenti naturam esse imperfectam, & habere ordinem quendam ad substantiam, ob cuius gratiam existit.

Sciendvm enim est, accidentia habere propriam essentiam, vt patet: nam accidentia habent sua genera & species distinctas planè à substantiæ generibus & speciebus; sunt enim diuersa prædicamenta. Rursum negari non potest, quin habeant accidentia propriam existentiam distinctam ab existentia subiecti, seu substantiæ, vt patet, quia terminant actiones reales; nam alteratio proprie qualitatem producit, & augmentatio quantitatem: tamen habent accidentia triplicem ordinem ad substantiam. Primvs est essentialis, quia, vt dixi, sunt entia essentialiter imperfecta, & ideo essentialiter respiciunt substantiam. Hic autem ordo nō est relatio proprièdicta, sed est ipsa natura imperfecta, & ratione huius dicitur esse non tam ens, quàm entis, & eius esse dicitur in esse, quia ordinatur ad inhærendum in subiecto. Secvndvs ordo est quędam potentia, seu aptitudo ad inhęrendum: & hic ordo non est de essentia, sed est proprietas quædā accidentis, quę oritur ex natura illa imperfecta, vt diximus. Tertivs ordo est actualis inhærentia, qui est quasi actus quidam, & officium accidentis, & proinde quid posterius ipso accidente. Non enim accidens, verbi gratia, candor talis est, quia facit parietem candidum, sed contraideò facit parietem candidum, quia ipse in se est candor. Nulla igitur repugnantia admittitur, si diuina potētia separetur accidens ab eo, quod nec est de essentia eius & à quo ipsum non pendet, cùm sit prius.

Ad Secvndam probationem dico, meritò reprehendi ab Aristotele eos, qui ponebant formas substantiales separatas: illi enim existimabant, hanc esse naturam rerum, vt formæ separatæ sint. Sed hęc reprehensio ad nos non pertinet, qui fatemur naturaliter non solum non existere, sed etiam non posse existere formas separatas.

Ad Tertiam respondeo, fallaciam latere in argumento: nam cùm dicit Petrus Martyr: Sicut accidenti conuenit inhærere, ita substantiæ non inhærere: comparat actum accidentis, non cum actu substantię, vt debuit, si rectè comparare voluit; sed cum negatione actus accidētis. At si rectè comparasset hoc modo, Sicut accidenti conuenit inhærere, ita substātiæ conuenit subsistere: vel negatiuè: Sicut accidenti conuenit non subsistere, ita substantię non inhęrere, vidisset argumentum suum nihil valere, immò pro nobis esse. Nam sicut substantiæ conuenit naturaliter subsistere, & tamen supernaturaliter potest separari à sua subsistētia, vt patet in mysterio Incarnationis, vbi natura humana est substantia, & tamen non subsistit, id est, non per se existit, sed à Verbo sustentatur: ita accidenti conuenit naturaliter inhærere, & tamen fieri potest diuinitus, vt non inhæreat. Sic etiam, sicut substantia nullo modo potest inhærere, ita accidens nullo modo potest subsistere per se: nam in Sacramento licet non sint accidentia in subiecto, tamen non per se subsistūt more substantię, sed à Deo sustentantur modo supernaturali. Ratio cur non possit substantia inhærere, vel accidens per se existere, in promptu est: quia non potest effectus formalis separari à caussa sua, à qua intrinsecè pendet, licet è contrario possit caussa separari ab effectu, quia prius nō pendet à posteriori. Porrò inhærere, est effectus formalis accidētis, sicut subsistere substantiæ, inde ergo non potest vllo modo illa res inhęrere, quæ non est accidens, neque illa subsistere, quæ non est substantia.

Ad Qvartvm, quod erat eiusmodi: *Accidentia ista, vel sunt in se, vel in alio. Si in se, ergo subsistūt: si in alio, ergo inhærent.* Respondeo, esse in se, & non subsistere: quia sunt in se negatiuè, non positiuè. Nam ideò dicuntur esse in se, quia non sunt in aliquo supposito, & tamen reuera non subsistunt per actum positiuum, qualis manat ex naturis substantialibus: sic enim dico esse in alio, & non inhærere, quia sunt in alio, vt in conseruante, non vt in subiecto.

Ad Qvintam probationē ex Augustino, Respondeo, eum loqui de eo, quod potest fieri naturaliter.

Argumentum Octavvm habetur in obiect. 125. & 126. *Transubstantiatio, vel fit ante verba consecrationis, vel post, vel simul. Si ante, ergo non fit virtute verborum illorum: si post, ergo verba illa sunt falsa, Hoc est corpus meum: si simul: ergo transubstantiatio fit successiuè, non autem in instanti, vt omnes Theologi docent.*

Respondeo, fit simul: & ad argumentum in contrarium, dico fieri non toto tēpore quo durat pronuntiatio, sed in vltimo instanti terminatiuo illius prolatationis. Etsi enim non detur vltima pars illius motus quo proferuntur verba, neque etiam temporis ea respondentis: datur tamen vltimum mutatum esse terminatiuum illius motus, & vltimum instans terminatiuum illius temporis.

Quod autem Petrus Martyr obiicit, sequi ex hac solutione totam vim consecrationis consistere in illo vltimo (vm) quod videtur esse ridiculum; leue est. Nā illud (vm) non operatur virtute sua sola, quippe quod per se nihil significat, sed virtute totius sententię, quæ tūc habet esse completum, cùm finitur tota prolatio.

Sed posset aliquis obiicere, Sicut corpus Domini incipit esse in Sacramento in instanti, sic etiam panis desinit esse in instanti: non enim corrumpitur paulatim per dispositiones præuias, sed per simplicē actionem diuinam desinit esse. At ea, quæ desinūt in instāti, desinūt per vltimum sui esse, sicut ea quæ incipiunt in instanti, incipiunt per primum sui esse: ergo dādum est instans affirmatiuum tam desitionis panis, quā successionis corporis Domini. Rursus, aut est idem instās desitionis, & successionis: aut diuersum. Si idem ergo simul erunt sub illis speciebus, panis, & corpus Domini: si diuersum; ergo in tempore intermedio (nec enim dantur duo instantia immediata) erunt species illæ sine substantia panis, & sine corpore Domini.

Respondeo; Licet panis desinat in instanti, tamen illud instans non potest assignari, vel notari, nisi negatiuè, ita vt sit primum non esse panis, non autem vltimum esse panis. Cuius ratio est, quia panis desinit ad desitionem verborum, in quorum virtute fit illa conuersio: verba autem non habent vltimum esse, sed primum non esse. Itaq. illud instans terminatiuum prolationis verborum, est primum non esse verborum, & consequenter substantiæ panis, & simul est primum esse corporis Domini sub illis speciebus. Quod idem cernimus in naturali transmutatione. Nam substātia quæ corrūpitur, in instanti desinit esse; non enim sunt gradus in substantia, sicut in qualitatibus: & tamen, quia desinit ad desitionem dispositionum, non habet vltimum esse sed primum non esse: dispositiones enim per motum successiuum desinunt.

Argumentum NONVM habetur obiect. 108. & sequentibus vsque ad 116. *Posita transubstãtiatione sequitur ex pane fieri corpus Christi: at hoc multis nominibus est absurdum; igitur transubstãtiatio admittenda non est. Probatur assumptio.* PRIMO, *si ex pane fit corpus Christi; ergo generatur corpus Christi: mutatio enim ad substantiam nulla est, nisi generatio. At absurdum est quotidie Christum generari.* SECVNDO, *in Eucharistia est Christus Deus & homo; ergo, si quod est in Eucharistia, fit à sacerdote per consecrationem; ergo Deus & homo fit à sacerdote.* TERTIO, *corpus Christi, quod fuit in cruce, & in vteromatris, non fuit factum ex pane sed ex carne Virginis. At quod est in Eucharistia, fit ex pane: ergo corpus Domini quod est in Eucharistia, non est illud, quod fuit in cruce, & in vtero matris.* Hoc argumentum sæpius ac sæpius repetit, & in varias formas syllogismorum redigit, vt nullus cauillis relinqui possit locus.

RESPONDEO; Non est vllum absurdum ex pane fieri corpus Christi: ita enim loquitur Ambrosius lib. 4. de Sacram. c. 4. Gaudentius tract. 2. in Exod. & alij Patres.

Ad PRIMAM probationem miror imperitiam, vel audaciam Petri Martyris, qui toties inculcat, corpus Christi necessariò dicendum esse generari, si cõuersio ista terminatur ad substãtiam. Nam etiamsi generatio rectè distinguatur à Philosophis ab alteratione, augmentatione, & latione; quia generatio terminatur ad substantiam, alteratio ad qualitatem, augmentatio ad quantitatẽ, & latio ad vbi siue ad locum: tamen quis Christianorum ignorat generationem distinguiàcreatione, licet vtraque fit ad substantiam? & rursus, conuersiones miraculo factas aquæ in vinum, & vxoris Loth in statuã salis, terminatas fuisse ad substantiam & tamen non esse propriè generationes? Dico igitur transubstantiationem terminari ad substantiam, & tamen non esse generationem, sed conuersionem supernaturalem, per quam (vt suprà ostendi) corpus Christi non producitur, sed succedit substantiæ panis.

Ad SECVNDAM nego, Christi corpus, vel ipsum Christũ Deum, & hominem absolutè à sacerdotibus fieri. Aliud enim est Christi corpus ex pane conficere, quod sacerdotes faciũt, aliud absolutè Christi corpus efficere: ex pane enim Christi corpus efficere, non est ipsum producere, sed in ipsum præexistens panis substantiam commutare. Quanquam si de modo loquendi agatur, non dubitauit Hieronymus in epistola ad Heliodorum, & in altera ad Euagrium dicere sacerdotes Christi corpus sacro ore conficere.

Ad TERTIAM dico, corpus Christi ex pane fieri, nõ tanquam ex materia, quomodo factũ est ex carne sanctæ Virginis, & quomodo ex ligno fit sedes, ex auro, & argento vasa preciosa; sed tanquam ex termino à quo, quomodo ex nihilo factum est cœlum, ex die fit nox, & etiam ex aqua, factũ est vinum. Neque enim aqua mansit, vt materia vini, licet manserit materia prima, quæ aqua dici non potest. Porrò ista varia effectio, nõ mutat rei naturam. Nã si quis à Deo ex nihilo produceretur, non esset diuersæ naturæ ab aliis hominibus, qui ex materia præexistente fiunt, neq; vinum factum ex aqua in Cana Galileæ fuit diuersæ naturæ à vino, quod fit ex vuis. Quamuis autem nunquam mutetur species, tamen nouum indiuiduum producitur distinctum ab omnibus aliis, quando conuersio est productiua, in præsenti autem negotio conuersio non est productiua, vt suprà ostendimus. Panis enim cõuertitur in ipsum corpus Christi præexistẽs; & ideo corp⁹ ex carne Virginis factum, & ex pane factum, non sunt diuersa, sed vnum & idem omnino.

Ad argumentum autem Petri Martyris cõprehẽsum syllogismo expositorio, in quo ille tantopere confidit, respondeo in forma. Argumentum hoc est: *Hoc corpus (demonstrando corpus crucifixum) non est factum ex pane. Hoc corpus (demonstrando corpus Domini in Eucharistia) est factum ex pane; ergo hoc non est illud.* RESPONDEO; Si per *factum ex pane*, intelligatur productum; concessa propositione, negatur assumptio: non enim corpus Domini in Eucharistia producitur, sed solum succedit pani. Si vero per *factum ex pane*, intelligatur successisse pani in ipsum cõuerso, & mutato; tunc assumptione concessa, negatur propositio. Nam verè corpus illud quod fuit crucifixum, factum fuit ex pane: Illud enim est, in quod panis per consecrationem conuersus fuit à Christo ipso dicente, *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur.* Atque hactenus de transubstantiatione.

LIBER QVARTVS
DE SACRAMENTO EVCHARISTIÆ.

CAPVT PRIMVM.

Quid ſit propriè Sacramentum Euchariſtiæ, & num extra vſum ſit verè Corpus Domini ſub ſpecie conſecrati panis.

HACTENVS de Veritate Corporis Domini in Euchariſtia diſſeruimus, quod erat fundamentum controuerſiarum omnium de Sacramento Euchariſtiæ. Nunc de Sacramento ipſo diſſeremus, atque eas controuerſias explicabimus, quæ de ipſa natura Sacramenti, déque eius cauſis, & partibus, id eſt, de materia, forma, fine, & efficiente, & denique quæ de vſu eius exiſtunt.

PRIMA igitur quæſtio eſt, quid ſit propriè Sacramentum Euchariſtiæ, conſecratione panis, & vini, an res ipſa conſecrata, an potius ſumptio, & manducatio, ex qua quæſtione pendet alia quæſtio; Num corpus Domini ſit in Euchariſtia ſolùm, dum ſumitur, an verò permaneat in ea, dum ſeruantur ſpecies illę conſecratæ. Nam cùm Domini corpus non ſit in ſpecie panis, niſi quatenus illæ ad Sacramentum pertinent, ſi fortè ſola ſumptio Sacramentum, ſit, non erit corpus Domini in illis ſpeciebus, quando ſeruantur in pixide, vel quando deferuntur ad ægrotos, &c. ex qua quæſtione rurſus pendent aliquo modo aliæ controuerſiæ de adoratione Euchariſtiæ, & de ſacrificio vt notum eſt. Hoc autem ordine præſentem controuerſiam explicabo. PRIMO, referam aduerſariorum ſententiam. SECVNDO, eam refutabo, & reſpondebo ad eorum obiectiones. TERTIO, explicabo ſententiam Catholicorum.

Quod ad PRIMVM attinet, Lutherani, & Caluiniſtæ, alijque huius temporis hæretici in ea ſunt opinione, vt exiſtiment, Sacramentum Euchariſtiæ non eſſe rem permanentem, ſed actionem tranſeuntem: cùm è contrario Catholici, omnes ſentiant, Sacramentum Euchariſtiæ propriè rem permanentem eſſe, nimirum hoſtiam conſecratam. Auctor primus ſententiæ aduerſariorum Martinus Bucerus fuit: nam (vt ſcribit Ioannes Cochlæus lib. 3. Miſcellaneorum tract. 8.) anno Domini M. D. XXXVI. 23. die Maij, perſuaſit Luthero Bucerus, corpus Domini non eſſe in Euchariſtia, niſi dum ſumitur, & proinde ipſam ſumptionem propriè Sacramentum eſſe. Excogitauit hãc ſententiam Bucerus, vt per eam conciliaret inter ſe Lutheranos & Zvvinglianos: videbatur enim temperamentum quoddam, & quaſi medium quid inter extremas illorum ſententias. Sed quamuis concordia non ſuccefſerit, tamen hanc ſententiam libenter arripuerunt, tum Lutherani, tum Zvvingliani, quod viderint per eam deſtrui adorationem Euchariſtiæ, & alia nonnulla quæ in vſu erant apud Catholicos. Itaque Philippus Melanchthon ex Lutheranis eam tuetur in locis communibus, loco de cœna Domini. Ioannis Brentius in Confeſſione Vvirtembergenſ. capit. de Euchariſtia. Matthias Illyricus in Apologia pro Confeſſ. Antuerpienſi, capit. de Cœna Domini & Martinus Kemnitius, qui verboſiſſimè de hac re tractat in ſecunda parte Examinis Tridentini Concilij, ſeſſ. 13. capit. tertio, & capit. ſexto. Ex Zvvinglianis, Ioannes Caluinus libro quarto Inſtitut. capit. decimo octauo, §. 37. & 39. & Petrus Martyr in libro contra Gardinerum, obiect. 88. & 132. & alibi.

Sed OBSERVANDVM eſt, non eodem modo vſum iſtum Sacramenti explicari. Nam Caluinus, & Martyr, & Illyricus contendunt tunc ſolum panem & vinum eſſe Sacramentum, dum comeditur, & bibitur, ſicut aqua Baptiſmi tunc ſolum eſt Sacramentum, cum abluit: vnde negant manere Sacramentum, ſi deferatur ad ægrotos. At Kemnitius, vt eludat teſtimonia Patrum, docet in tota actione Cœnæ Domini Sacramentum, & corpus Domini manere, id eſt, dum panis benedicitur, frangitur, diſtribuitur, & etiam dũ ex ipſa Cœna immediatè defertur ad ægrotos, vel ad abſentes, vt illum comedant, non vt ſeruent. Quidam etiam eò vſque progreſſi ſunt, vt dicerent toto triduo poſſe ſeruari Euchariſtiam propter ægrotos, & toto illo ſpatio temporis eſſe Sacramentum, & in ea re ipſa manere corpus Domini, vt ex Lindano refert Claudius Sanctes, repetitione quarta de Euchariſtia, capit. 12. extremo. Sed profectò qui concedunt triduum, mirum eſt, cur non etiam quatriduum, & octiduum, & eadem ratione integrum menſem, vel annum concedant.

Porrò fundamenta aduerſariorum tria ſunt. PRIMVM inſtitutio Domini, qui ait: *Accipite, edite.* SECVNDVM ſimilitudo Baptiſmi, & aliorum Sacramentorum, quæ omnia in actione conſiſtunt. TERTIVM teſtimonia quædam veterum, qui iubebant reliquias cœnæ Domini, vel comburi, vel dari puerulis edendas, ne quid ſupereſſet.

CAPVT II.

Probatur ex verbis inſtitutionis Dominicæ, Sacramentum Euchariſtiæ eſſe rem permanentem, & in eo corpus Domini permanenter exiſtere.

IAM verò Catholici omnes conueniunt, panem ritè conſecratum, ſiue corpus Domini ſub ſpecie panis contentum verè, & propriè eſſe Sacramentum, ſiue ſumatur, ſiue ſeruetur in pixide. Id quod expreſsè habetur in Concilio Tridentino ſeſſ. 13. cap. 3. & 6. & can. 4. & 7.

Esse autem hoc verissimum, probatur PRIMO, ex verbis Domini in institutione Sacramenti prolatis. Verba Domini (*Hoc est corpus, Hic est sanguis*) prius dicta sunt, quàm fieret actio manducandi, & bibendi, ergo ante illam actionẽ fuit corpus Domini præsens in cœna, & proinde etiam Sacramentum Eucharistiæ confectum. Consequentia probatur dupliciter. PRIMO, quia iuxta Augustinum tract. 80. in Ioan. *Accedit verbum ad elementum, & fit Sacramentum.* Sed ante actionem comedendi, & bibendi, verbum ad elementum accessit, ergo ante actionem comedendi, & bibendi factum est Sacramentum. SECVNDO, verba Domini mox atque prolata fuerunt, vera fuerunt. Sed prolata sunt ante illam actionem manducandi, & bibendi; ergo ante illam vera fuerunt; ergo fuit verè corpus Domini, & proinde Sacramentum, ante illam actionem.

Ad hoc argumentum Illyricus, Caluinus, & Kemnitius respondent. Illyricus negat antecedens: dicit enim Dominum locutum esse de pane in actu existente, id est, dum comedebatur. Et posset id confirmari ex verbis Domini: nam Euangelistæ dicunt, panem datũ discipulis, & postea dictum esse: *Hoc est corpus meum*: nam Matt. 26. sic legimus: *Accepit* IESVS *panem, & benedixit, ac fregit, dedisque discipulis suis, & ait; Accipite, & comedite, Hoc est corpus meum.* Itaque videmus simul concurrisse prolationem verborum Domini, & actionem manducandi: nam sicut post panis distributionem immediatè sequuta est prolatio verborum, ita etiam post eandem distributionem immediatè sequuta est manducatio.

RESPONDEO; Non oportet attendere in hac re, quæ verba Euangelistæ prius posuerit, & quæ posterius: illi enim certis de causis sibi notis aliquando mutant ordinem verborum. Nam Marc. cap. 14. sic ait de calice: *Et accepto calice gratias agens dedit eis, & biberunt ex illo omnes, & ait illis, Hic est sanguis meus noui Testamenti.* Vbi si attendamus ordinem verborum Euangelistæ, colligemus verba illa (*Hic est sanguis*) dicta esse post actionem bibendi, quod nemo admittit: quia tunc nihil demonstraret pronomen (*Hic*) & verba essent falsa vel oporteret post actionem bibendi remansisse partem aliquam vini consecrati, & de ea dictum esse: *Hic est sanguis*; quod apertè pugnaret cum sententia aduersariorum. Oportet igitur colligere ex verborum sensu, & significatione, non ex ordine, quo sunt scripta, quid prius, & quid posterius in sacra cœna factum sit.

PORRO sensus verborum cogit, vt dicamus prius fuisse à Domino prolata illa verba: *Hoc est corpus*, &, *Hic est sanguis*; quã dederit discipulis cibum illum, & potũ. Nam illa verba: *Hoc est corpus*, continent rationẽ, cur debuerit comedi ille cibus: & similiter illa verba: *Hic est sanguis*, continent rationẽ, cur debuerit bibi ille potus. Vnde Matth. 26. ponitur particula causalis, cùm dicitur: *Hic est enim sanguis, &c.* Prius autem debuit ratio illa à Domino explicari, & etiam percipi ab audientibus, quàm eis daretur panis ille comedendus, nimirum vt scirent, quid acciperent. PRÆTEREA si inuitantur ad bibendum, quia est sanguis; ergo prius fuit sanguis, quàm illi biberint. Ad Hæc Luc. cap. 22. & Paulus 1. Cor. 11. scribunt: *Hic est calix nouum Testamentum in sanguine meo.* Ergo in calice fuit sanguis, & non solùm in ore sumentium; & sanè prius in calice, quàm in ore sumentium; nam ex calice ad os peruenit non contra. ADDE verba Pauli 1. Cor. 10. *Panis quẽ frangimus, nonne cõmunicatio corporis Domini est? & calix cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Domini est?* Hic enim apertè Paulus, indicat panem prius consecrari, & mutari in corpus Domini, quàm frangatur, & distribuatur: dicit enim id, quod frãgitur, non esse futurum, sed iam esse corpus Domini. Vnde CHRYSOSTOMVS in commentario eius loci: *Quid est*, inquit, *in calice? quod ex latere Christi fluxit.* Huc etiam pertinent illa ca. 11. *Non dijudicans corpus Domini*: vbi dum arguit Corinthios, quod non discernerent corpus Domini ab aliis cibis, qui in mensa ponebantur, significat potuisse discerni, & proinde ibi fuisse ante manducationem. DENIQVE, in omnibus Liturgiis etiam antiquissimis, Iacobi, Basilij, & Chrysostomi, & in nostra Latina quæ sancti Petri, & Clementis esse censetur verba Dominica: *Hoc est corpus, Hic est sanguis*, multò antè pronunciantur, quam panis sanctificatus distribuatur, & manducetur.

Alia solutio (si tamen alia) est Ioannis Caluini lib. 4. Instit. cap. 17. §. 37. vbi non disputat, quid Dominus prius pronunciauerit, sed contendit verba Domini: *Hoc est corpus meum*: non antè impleri, & verificari quam ipsa manducatio reipsa exerceatur. Id verò probat, quia Dominus simul coniunxit præceptum, & promissionem; præceptum enim fuit: *Accipite, & comedite*: promissio autem: *Hoc est corpus meum*: non debet autem promissio impleri, nisi præceptum impleatur. Itaque accipientibus, & manducantibus, iuxta Domini mandatum, panis ille fit corpus Christi: sed extra illum vsum non fit, quia non est annexa promissio, nisi tali mandato. Illustrat rem totam Caluinus similitudine: *Mandatum*, inquit, *dedit Deus, cùm diceret, Inuoca me: promissionem addidit, Exaudiam te. Si quis inuocato Petro, aut Paulo, hac promissione glorietur, nonne omnes clamabunt eum perperam facere?*

Hæc Caluini solutio non magno negotio refutari potest. Nam INPRIMIS, si verba illa, *Hoc est corpus* promissionem continerent, certè per verbum futuri temporis expressa fuissent, vt factum videmus in similibus promissionibus; sic enim de Baptismo legimus Marci vltimo: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit.* Et in exemplo Caluini: *Inuoca me, & exaudiam te.* Hoc autem loco non dixit Christus, Hoc erit, sed *Hoc est corpus meum.*

DEINDE, si ista verba promissionem præcepto annexam continerent, impletio eius promissionis non comitaretur, sed sequeretur actionem manducationis; proinde non haberent fideles Sacramentum, & ipsum corpus Domini, dum manducarent, sed solùm posteaquam manducassent, atque ita non manducarent corpus Domini, ne in Sacramento quidem quod est absurdissimum, & ipsis etiã Caluinistis repugnãs. Id autem sequi probatur, quia id videmus in omnibus similibus promissionibus, semper enim actio præcedit, quæ imperata fuit, & tandem sequitur impletio promissionis. Et ratio etiam reddi potest huius ordinis, quia impletio promissionis est effectus actionis imperatæ, & semper causa est prior suo effectu, saltem natura. Itaque sicut prior est Baptismus, quàm remissio peccatorum, & prior est inuocatio, quã exauditio: ita prior erit manducatio, quàm præsentia corporis Domini, siue in re, siue in Sacramento. quod autem hoc sit absurdum, etiam ex Caluini sententia probatur. Nam cùm tractatur de Communione impiorum, de quibus Apostolus ait 1. Cor. 11. *Qui manducat indignè, iudicium filis manducat*, Caluinus dicit, hoc interesse inter pios, & impios, quod pij, dum sumunt ore corporali Sacramentum, simul sumunt ore fidei ipsum verum Dominj corpus: impij autem sic sumunt ore corporali Sacramentum, vt non sumant ore fidei corpus Domini. Vide Caluinum lib. 4. Instit. cap. 17. §. 34. Omnes igitur, qui communicant, Sacramentum manducant ore corporali: at quomodo manducant, si non prius incipit esse Sacramentum, quàm absoluta sit manducatio?

TERTIO, ex Scriptura, & Patres corpus Domini non solùm in ore fidelium, sed etiam in altari, & vasis sacris agnoscunt; ergo verba illa extra manducationem verificantur, & non in sola manducatione Sacramentum consistit. Antecedens probatur ex illis Pauli locis: *Panis quem frangimus*, &, *Calix benedictionis*, &, *Hic calix nouum Testamentum est*, &, *Non diudicans corpus Domini* 1. Cor. 10. § 11. Cõcilium Nicænum dicit: in sacra mẽsa agnum Dei situm esse; quem Canonem Nicæni Concilij esse fatetur Caluinus lib. 4. Instit. c. 17. § 36. Optatus Mileuitanus li. 6. contra Parmenianum vocat altare sedem corporis Christi, & calices, Christi sanguinis portatores. Chrysostomus hom. 24. in priorem ad Corinthios, dicit eundem Christum nunc in altari consistere, qui aliquando in præsepi à Magis fuit adoratus. Cyprianus in serm. de lapsis dicit, corpus Domini fuisse in arca. Cyrillus Hierosolymitanus catechesi quinta mystagogica, iubet accipi dextera manu. August. concione prima & secunda, in Psal. 33. dicit, Christum portasse in manibus corpus suum, quãdo de eo, quod in manibus habebat, dixit: *Hoc est corpus meum.* Siue autem portauerit corpus suum verum, & naturale, vt nos credimus, siue in Sacramento tãtùm, vt Caluinistæ volunt, nihil interest ad id, quod nunc tractamus: semper enim concludimus, Sacramentum ante mãducationem confectum fuisse, & proinde falsum esse, quod ait Caluinus, verba illa: *Hoc est corpus meum*, non adimpleri, nisi dum panis manducatur. Et quia eiusmodi testimonia passim occurrunt, non modò in Patribus, sed etiam in ipsis hæreticorum scriptis manifestè colligimus Caluini sententiam improbabilissimam esse, & cum ipso suo auctore pugnantem.

Restat Kemnitij responsio. Is animaduertens, non posse vllo modo defendi, quod maiores sui responderant in sola sumptione Sacramentum consistere: alia via sibi ingrediendum esse cẽsuit. Itaque docuit, quod Lutherani dicunt, Sacramentum hoc in solo vsu consistere, non debere restringi ad solum vsum manducationis, sed ad omnem vsum, siue omnem actionem quæ exercetur in cœna. In cœna autem quinq; actiones fuisse, acceptionem panis in manibus, benedictionem, fractionem, distributionem, manducationem; & de his omnibus intelligi posse illud: *Hoc est corpus meum*, vt sit sensus: Hoc quod accepi, quod benedixi, quod fregi, quod distribui, quod manducatis est corpus meum. Ex quo deducit Sacramentum Eucharistiæ, & ipsum corpus Domini fuisse ante manducationem in sacra mensa, tamen non fuisse ante omnem actionem cœnæ; nec superesse post omnem actionem cœnę, & eo modo in sola actione consistere.

At hæc responsio est omnium absurdissima. Nam aut vult Kemnitius in istis quinque actionibus simul sumptis consistere hoc Sacramentum, aut in singulis seorsim. Si in omnibus simul sumptis, tunc redit opinio Caluini, & Illyrici: nam non erit perfectum, & integrum Sacramentum, nisi peracta manducatione, atque ita falsum erit, quod dicit Kemnitius ante manducationem esse corpus Domini in mensa. Si in singulis seorsim; ergo quinque erunt Sacramenta Eucharistiæ, eaque diuersissima.

PRÆTEREA, vel ita est in singulis, vt sit formaliter quælibet illarum actionum, aut vt tantùm coëxistat singulis. Non potest esse formaliter quælibet illarum actionum, quod sic probo. Actio accipiendi, quæ est omnium prima, non potest esse formaliter Sacramentum Eucharistiæ; nam quod est formaliter acceptio, non existit, nisi dum accipitur. At hoc Sacramentum existit post acceptionem, dum frangitur, distribuitur, manducatur; ergo, &c. RVRSVS actio manducandi, quæ est vltima, non potest esse formaliter hoc Sacramentum, quia tunc non existeret, nisi dum manducatur, existit autem ante manducationem, dum accipitur, frangitur, &c. DENIQVE, actiones intermediæ, benedictio, fractio, distributio, non possunt esse formaliter hoc Sacramentum, quia tunc non existeret, nisi dum illæ actiones fiunt. Atqui existit ante illas, & post illas: ergo non est aliqua illarum, sed tantùm coëxistit illis, ergo est res permanens: nam quod est aliquid, & non est actio transiens, necessariò est res permanens.

TERTIO probo, Sacramentum hoc necessariò esse rem permanentem ex doctrina Kemnitij, ac per hoc probo doctrinam ipsius seipsam destruere. Sacramentum Eucharistiæ, & præsentia corporis Domini durant toto tempore, quo fit sacra cœna. Sed inter vnam actionem, & aliam, sæpe intercedit, aut certè intercedere potest tẽpus (quis enim prohibet quò minus minister post fractionem panis aliquantulũ quiescat antequam illum distribuere incipiat? vel qui Sacramentum de manu ministri accepit, aliquandiu retineat, antequam manducare aggrediatur?) Quæro igitur, vtrum illo tempore interiecto inter duas actiones, Sacramentum, & corpus Domini perseuerent, an non. Dici non potest non perseuerare, nam tunc non in toto tempore cœnæ Sacramentum, & corpus Domini adessent, quod est contra aduersarium: & præterea oporteret Christi corpus tempore cœnę sæpius accedere, & recedere, quod est omnino ridiculum. Quis enim credat Christi corpus adesse, dum panis accipitur in manibus, & statim euanescere, deinde iterum adesse, dum panis frangitur, & finita fractione euanescere, tum iterum redire, dum distribuitur panis, & rursus continuò abire? Ergo necesse est confiteri Sacramentum, & corpus Domini præsens adesse tempore illo interiecto inter duas actiones, & proinde rem esse permanentem: quod enim manet omni actione cessante, non potest dici res transiens, sed manens.

QVARTO, ex posito fundamento in argumento superiori, probo etiam post omnem actionem cœnæ, Sacramentum, & corpus Domini perseuerare in ea parte Sacramenti, quæ non fuerit à communicantibus consumpta. Nam perseuerat Sacramentum, & corpus Domini in eo tempore, quod est interiectum inter distributionem, & manducationem, si quis velit (vt diximus) aliquantulum hærere, & quiescere ante manducationem; ergo perseueraret etiam, si quis differret manducationem illam in alterum diem, vel mensem. Si enim perseuerare potest per quadrantem horæ, cur non per integram horam? & si per horam, cur non per diem? & si per diem, cur non per mensem? & si per mensem, cur non per annum? & tandem semper dum species illę non consumuntur.

Ex his soluitur argumentum primarium aduersariorum, quod ex Scriptura petitum huiusmodi est. *Sacramenta pendent à diuina institutione, ita vt Sacramenta non sint, si non seruetur in illis confectẽdis ritus, & institutio Domini. At Dominus iussit panem benedici, frangi, distribui, manducari, non autem iussit seruari in pixide, gestari in supplicatione, exhiberi adorandum in Ecclesia; ergo non est Sacramentum, cùm seruatur in pixide, gestatur, adoratur, sed solùm cùm benedicitur, frangitur, distribuitur, manducatur.*

RESPONDEO dupliciter. PRIMO, negando consequentiam, quia asseruatio in pixide, gestatio, & adoratio non repugnant vllo modo diuinæ institutioni. Dominus enim iussit panem benedici, & manducari; sed non iussit continuò post benedictionem manducari, præsertim totum, & ab omnibus: vnde non repugnat institutioni dilatio manducationis, modò ad eum

finem benedictio, seu consecratio ordinetur. Atque hoc fecit Ecclesia: semper enim cõsecrat Eucharistiam in ordine ad manducationem, sed conseruat aliquam partem Sacramenti, non vt non manducetur, sed vt tempore oportuno manducetur, nimirum, vt deferatur ad ægrotos, quandocũque necesse fuerit. Oportet enim ob varios, & maximè repentinos casus Eucharistiam semper esse paratam: eo autem tempore, quo conseruatur, nihil impedit, quo minus possit vel gestari, vel ostendi ad deuotionem populi excitandam.

Secvndo dico, si quis legitimus Sacerdos existens Eucharistiam consecraret, iis seruatis, quæ ad sacramenti essentiam requiruntur, non tamen in ordine ad manducationem, sed ad quemuis alium finem, is quidem malè faceret, tamen verum sacramentum conficeret, & perseueraret sacramentum illud, quamdiu species illæ panis perseuerarent. Ratio est, quia institutio Domini non complectitur solum essentiam sacramenti huius, sed etiam sacramenti vsum: benedictio enim, seu consecratio ad sacramentum faciendum pertinet; distributio, & manducatio ad vsum. Porrò res non pendet quoad esse suum, ab vsu. Sicut ergo si quis faciat sedem, cuius sedendo vsus est, & tamen nemo vnquam ibi sedeat, non propterea desinet esse sedes, immò etiam si quis faciat sedem, non vt ibi sedeatur, sed vt in spectaculo exhibeatur, adhuc erit verissima sedes, sic etiam sacrosanctum sacramentum non desinit esse sacramentum, licet nemo illo vtatur ad id, ad quod est institutum.

CAPVT III.

Probatur ex dissimilitudine Baptismi, & Eucharistiæ, Eucharistiam rem esse permanentem.

Nvnc iam expendemus alterum aduersariorum fundamentum, & sicut ipsi ex similitudine sacramentorum probare nituntur, Eucharistiam in solo vsu consistere: ita nos ex dissimilitudine contrarium ostendemus. Sit igitur hæc ratio. In Baptismo non est aliqua res permanens, sed sola actio, quæ dicatur, & sit Baptismus; in Eucharistia è contrario, non est aliqua actio, sed sola res permanens quæ dicatur, & sit Eucharistia, siue corpus Domini, siue Sacramentum corporis Domini; ergo Sacramenta ista dissimilia sunt, & vnum in actione, alterum in re permanente consistit.

Probatur antecedens. Ac Primvm de Baptismo notum est, aquam, quæ est res permanens, non dici Baptismum, nec Sacramentũ Baptismi, sed ablutionem, quæ est actio, dici & Baptismum, & Sacramentum Baptismi. Beatus Paulus Baptismum vocat lauacrum aquæ in verbo vitæ, Ephes. 5. & lauacrum regenerationis, Tit. 3. Si autem de re ipsa agatur, certum est, aquam, vt est res permanens, non esse Sacramentum Baptismi: nam Sacramenta, vt Augustinus dicit lib. 20. contra Faustum, cap. 13. non nascuntur, sed fiunt per mysticam precem, aqua autem non fit per mysticam precem, sed olim à Deo creata fuit. Neque obstat quòd in Ecclesia benedici soleat: nam illa benedictio non est de essentia Sacramenti: possent enim in aqua fluminis, aut maris sine vlla præcedente benedictione aquæ, homines verè baptizari. Et similiter certum est; Sacramenti definitionem optimè conuenire ablutioni; illa enim est signum & caussa instrumentalis inuisibilis gratiæ, quæ à Deo per ministrum efficitur. Et denique verba, quibus efficitur Baptismus non diriguntur ad aquam, sed ad hominem qui Baptismũ recipit. Dicimus enim: *Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* Vnde baptizare non est aquam consecrare, sed hominem abluere.

Atque hinc apparet ineptissimè ratiocinari Kemnitium in 2. part. Exam. Trident. Concilij. sess. 13. cap. 3. cùm ait; Si quis verba institutionis Baptismi pronunciet super aquã, & nemo adsit qui baptizetur, nullum fieri Sacramentum. Nam verba Baptismi: *Ego te baptizo, &c.* non possunt nisi a stulto aliquo pronunciari super aquam, cùm non ad aquam, sed ad hominem referantur. At alia ratio est de verbis Eucharistiæ, vt mox dicemus. Itaque de Baptismo nullum est dubium, quin propriè in actione consistat.

At in Eucharistia omnia aliter se habent. Nam In primis, si agamus de modo loquendi, nemo vnquam vocauit Eucharistiam, vel corpus Domini fractionem vel consecrationem, vel distributionem, vel mãducationem, vel aliam actionem, sed rem permanentem, id est, panem sanctificatum. Sic Ivstinvs in Apo. 2. *Hic cibus*, inquit, *à nobis Eucharistia appellatur.* Irenævs libro 4. cap. 34. dicit, panem communem post acceptam benedictionem non esse amplius panem communem, sed Eucharistiam constantem ex re terrena, & cœlesti. Sic Tertvllianvs in libro de resurrect. carnis: *Caro*, inquit, *corpore & sanguine Domini vescitur*: vbi corpus Domini non appellatur actio vescendi, sed cibus ipse quo vescimur. Sic Augustinus lib. 20. contra Faustum cap. 13. panem consecratum, appellat Sacramentum religionis. Optatus lib. 2. queritur de furore Donatistarum, qui Eucharistiam canibus dederunt, & Victor Vticensis lib. 1. histor. cap. 5. narrat Arianos Eucharistiam in terram abiecisse, & pedibus conculcasse. At quomodo potuerunt ista fieri, si Eucharistia non est res permanens? Item Iustin. Ambros. Euseb. Emissenus, Theodoretus, Gelasius, & alij passim conferunt Eucharistiam cum Verbo Incarnato: quia sicut in Christo duæ sunt naturæ, ita in hoc Sacramento duæ sunt naturæ, nimirum corpus Christi, & accidentia panis. Denique Patres passim dicunt, Eucharistiam, seu corpus Domini offerri, confici, portari, manducari, quæ nullo modo conueniunt actioni, sed rei permanenti.

Quod autem ad rem attinet, Sacramentum Eucharistiæ non consistere in actione, sed in re permanente, probatur. Ac Primvm, quòd non in actione consistat, patet, quia nulla est actio, cui conueniat tota ratio Sacramento. Præcipua actio per aduersarios est manducatio: at hæc nullo modo potest esse Sacramentum. Nam ista est actio solius suscipientis, non Dei, aut ministri: nec enim Deus, aut minister manducat, sed suscipiens manducat. At Sacramenta non sunt actiones suscipientis, alioqui essent opera nostra: vnde in Baptismo Sacramentum est ablutio, vt à Deo per ministrum datur. Præterea verba Sacramentalia, sine quibus Sacramentum non fit, non dicuntur à manducante, neque ad manducantem, sed a ministro super panem: illa enim verba: *Hoc est corpus*, ad panem pertinent non ad manducantem. Et hinc est, quod non dicitur Eucharistiæ Sacramentum facere, qui manducat, sed potiùs illud consumere: & tamen reuera dici posset Sacramentum facere, si in illa actione consisteret; sicut dicitur baptizare, qui abluit. Idem probari potest de actione frangendi, & distribuendi panem sanctificatum. Illę enim actiones non sunt Sacramenta; nam non significant gratiam inuisibilem, nec dicitur Sacramentum facere, qui frangit, aut distribuit. Restat sola consecratio, quem aduersarij præter cæteras negligunt: sed nec est ipsa propriè Sacramentum Eucharistiæ. Nam consecratio non est signum, neque caussa proxima inuisibilis gratiæ, quę duo requiruntur ad rationem Sacramenti

nouę legis. Conſecratio enim, vt verba ipſa ſonant, ſolùm ſignificat, & efficit corpus Domini ex pane; proinde Sacramentum efficit, non eſt ipſa ſacramentum.

QVOD autem rei permanenti, id eſt, pani conſecrato conueniat tota definitio ſacramenti, perſpicuum eſt. Nã ille panis eſt ſignum ſenſibile, & cauſſa internæ atque inuiſibilis nutritionis ſpiritualis. PRÆTEREA fit à Deo per miniſtrum, idque ritu, & cæremonia à Deo inſtituta. DENIQVE elementum & verbum concurrũt ad hoc ſacramentum, vt ad omnia alia. Neque obſtat quod non maneat in hoc ſacramento iam confecto elemẽtum, id eſt, panis triticeus, neque verbum. Nam elementum, & verbum requiruntur ad ſacramenti B effectionem, & ideo in his ſacramentis quæ in actione conſiſtunt, & quorum idem eſt fieri & eſſe, elementũ, & verbum ſunt principia, tum effectionis, tum eſſentiæ ipſius ſacramenti. At in hoc ſacramento, in quo aliud eſt fieri, aliud eſſe, principia illa concurrunt propriè ad ſacramenti effectionem: in ipſa autem re effecta manent, ſed alio modo. Nam elementum manet quoad externas ſpecies, & verbum manet, quoad virtutem: ſicut etiam in miſtione elementorum manent elementa, ſed alterata, & ſecundum multos manent ſolùm, quoad virtutes, non quoad ſubſtantiam.

Ex his ſoluitur argumentum SECVNDVM aduerſariorum, quod huiuſmodi eſt: *Sacramentum Baptiſmi in actione conſiſtit: ergo & Sacramentum Euchariſtiæ. Probatur antecedens, nam Sacramenta nouæ legis eiuſdem generis ſunt. Et præterea ſi Sacramẽtum Baptiſmi in actione conſiſtit, quia Dominus dixit, Baptizate omnes gentes*, Matt. vlt. *quanto magis Euchariſtia in actione cõſiſtet, cùm Dominus in eius inſtitutione non vno verbo, vt in Baptiſmo, ſed multis actionẽ declarauerit dicẽs, Accipite, mãducate, bibite, hoc facite, &c.*

RESPONDEO, Sacramenta nouæ legis ſunt eiuſdem generis, ſed non eiuſdem ſpeciei: & quamuis eiuſdẽ ſpeciei eſſent, adhuc poſſet vnum in actione, alterum in re permanente conſiſtere; iſta enim differentia materialis eſt, & ad rationem formalem ſacramenti non pertinet. Verba autem Scripturæ citata, vſum ſacramenti continent, non eſſentiam, niſi per accidens, quando vſus ab eſſentia non diſtinguitur, vt in Baptiſmo.

CAPVT IV.

Probatur eadem veritas teſtimoniis Patrum.

VLTIMO loco probanda eſt eadem veritas teſtimonijs Patrum: ſemper enim in Eccleſia iſta fides viguit. Ac PRIMVM ipſo tempore Apoſtolorum, CLEMENS Romanus lib. 8. conſtit. c. 13. in alia editione, cap. 20. iubet peracta Communione, quod ſupereſt de corpore Domini, reponi à Diaconis cum debita reuerentia in paſtophorio. Quid autem ſit paſtophorium, explicat Hieron. in comment. ca. 22. Iſaiæ, vbi dicit, paſtophorium ſignificare tabernaculum, ſeu thalamum, vbi templi Præpoſitus habitat. Hinc igitur Apoſtoli vas illud, in quo Sacramentum aſſeruandum recondebatur, paſtophorion dixerunt, quod in eo Sacramento verè Chriſtus ſit, qui eſt verus templi Præpoſitus. Opera autem Clementis, etſi non ab omnibus recipiantur, tamen Kemnitius repudiare non poteſt, quippe qui (vt infra videbimus) vtitur eiuſdem Clementis teſtimonio contra Catholicos.

Poſt annum Domini C. primo ſeculo poſt Apoſtolos, IVSTINVS in Apologia 2. prope finem, ſcribit poſt ſacra peracta in Eccleſia, dari cõſueuiſſe Euchariſtiam Diaconis deferendam ad abſentes fratres, qui aliqua A de cauſſa impediti fuerant, ne intereſſent celebrationi myſteriorũ. Quo loco dubitari non poteſt, quin Diaconi non antè diſcederent ex conuentu Eccleſiæ, quã tota actio finiretur: ex quo apertiſſimè ſequitur, poſt ipſam actionem totã, fuiſſe in Euchariſtia verũ Sacramentum, ac verum Chriſti corpus. Nam alioqui quorſum ille labor deferendi Euchariſtiam ad abſentes?

Eodem ſeculo IRENÆVS in epiſtola ad VICTOREM Papam, quam refert Euſebius lib. 5 hiſto. cap. 24. teſtatur morem fuiſſe illius temporis, vt Papa Euchariſtiam mitteret in ſignum pacis, & communionis ad alios Epiſcopos. At quid, quæſo, mittebat ſi Euchariſtia non eſt, niſi dum manducatur, vel dum peragitur ſacra Cœna?

Poſt annum Domini CC. TERTVLLIANVS in l. 2. ad Vxorem, teſtatur conſueuiſſe ſuo tempore deferre Chriſtianos Euchariſtiam ad ſuas domos, vt ibi eam oportuno tempore ſumerent: *Non ſcies*, inquit, *maritus quid in occulto ante omnem cibum gustas?*

Eodem ſeculo CYPRIANVS in ſerm. de lapſis: *Mulier quædam*, inquit, *cùm arcam ſuam, in qua ſanctum Domini fuerat, indignis manibus tentaſſet aperire, igne inde ſurgente deterrita eſt.* At quid, obſecro in illa arca includi potuit, ſi Euchariſtia (de ea enim loquitur) extra actionem Cœnæ, neque corpus Domini eſt, neque Sacramentum?

Eodem ſeculo DIONYSIVS ALEXANDRINVS in epiſt. ad Fabium, quam refert idem Euſebius lib. 6. hiſt. cap. 36. ſcribit, Serapionem quendam in extremis agentẽ miſiſſe puerum ad Preſbyterum, vt ad ſe veniret cum Sacramento Euchariſtiæ: ſed preſbyterum fortè tunc ægrotantem non potuiſſe per ſe accedere, ſed miſiſſe per eundem puerum particulam Euchariſtię. Ex quo loco apertiſſimè patet morem fuiſſe aſſeruandi Euchariſtiam propter ægrotos: neque enim preſbyter ille tunc ſacram Cœnam celebrauit, quippe qui ægrotabat, & fortè hora intempeſtiua erat.

Eodem ſeculo S. THARSICIVS Martyr (vt ſcribitur in vita S. Stephani I. Papæ, & apud Bedam in Martyrologio die 15. Auguſti) cùm Euchariſtiam deferret, & paganis quęrentibus, quid illud eſſet, noluiſſet aperire, ab illis continuò necatus eſt, & tamẽ diuino miraculo ita Sacramentum diſparuit, vt nunquam ſacrilegi illi inuenire illud potuerint.

Poſt annum Domini CCC. extat inſigne teſtimonium Concilij I. NICÆNI, canon. 14. alias 18. aliàs 20. vbi iubet Synodus, vt in abſentia Preſbyterorũ, Diaconi Euchariſtiam porrigant. Ex quo euidenter colligitur, Euchariſtiã ſeruari ſolitam in Eccleſia, vt diſtribui poſſet quouis tempore, etiam quando Cœna non celebratur. Nam loqui Concilium de tempore, quo ſacra Cœna non celebratur, perſpicuum eſt, quia Cœna ſine preſbyteris celebrari nõ poteſt: Diaconis enim non eſt data auctoritas offerendi, vt in eodem canone legimus. Eſt autem hic OBSERVANDVM, iſtam partem canonis non haberi in omnibus editionibus, tamẽ haberi expreſsè apud Ruffinum, l. 10. hiſt. c. 6. Canones autem, quos Ruffinus deſcripſit, eſſe ipſos veros, & authenticos Nicæni Cõcilij canones, teſtatur etiã S. Cyrillus in epiſt. ad Concilium Carthaginenſe, quæ extat in tom. 1. Conciliorum in actis Concilij Africani: quod eſt obſeruandum propter Kemnitium, qui in dubium reuocare iſtum canonem contendit.

In eodem Nicæno extat can. 13. & quidem in omnibus editionibus, in quo Patres iubent, vt ſecundum antiquam regulam in mortis articulo nemini denegetur ſacra Communio: qui canon ſæpè poſtea renouatus fuit in Conciliis poſterioribus. Certum autem eſt, ægrotos in articulo mortis exiſtentes ad Eccleſiam venire non potuiſſe: certum eſt etiam non potuiſſe

celebrari in cubiculis ſingulorum ægrotantium totam actionem Cœnæ, & præſertim ſecundum opinionem aduerſariorum, qui damnant Miſſas priuatas: ergo neceſſe eſt, vt Euchariſtia ſeruaretur cõſecrata pro ægrotis, vel certè extractionem publicæ Cœnæ, quam ſolam pro vera Cœna agnoſcunt aduerſarij, Euchariſtia ægrotis præberetur.

Eodem ſeculo Basilivs in epiſt. ad Cæſariam Patritiam, teſtatur, Anachoretas qui non poterant commode ſæpiùs Eccleſias frequentare, cõſueuiſſe Euchariſtiam ſecum in eremum deferre: quæ epiſt. licet non habeatur in omnibus exemplaribus, tamen paſſim citatur etiam ab ipſo Kemnitio.

Eodem ſeculo Greg. Nazianzenvs in orat. in Gorgoniam teſtatur, ſanctam illam fœminam nocturno tempore in Eccleſia ad altare procubuiſſe, & partem Euchariſtiæ, quam forte ſeruauerat de more illius tẽporis, in conſpectu habuiſſe. Quod etiam teſtimonium clariſsimum eſt, neque enim tunc ſancta Cœna celebrabatur, cum & nocturnum tempus eſſet, & ipſa ſola in templum ad orandum ſe recepiſſet,

Eodem ſeculo Ambrosivs in orat. de obitu Satyri fratris ſui, ca. 7. ſcribit, eum in orario inuolutam Euchariſtię particulam ſuſpendiſſe ad collum ſuum in periculo naufragij, & eo auxilio fretum ſe deieciſſe in mare, ac liberum ad littus euaſiſſe.

De hoc exemplo multa garrit Petrus Martyr in lib. contra Gardinerum, obiect. 88. Primo dicit, hanc eſſe fabulam ab Ambroſio, non tam vt Epiſcopo, aut Theologo, quam vt Rhetore narratam. Sed refellitur mendacium iſtud ab ipſo Ambroſio, qui eam hiſtoriam narrat, vt inde religionem Satyri demonſtret, & vt rem veriſsimam, & multis notam refert.

Secvndo, reprehendit Ambroſium, ac dicit, eum excuſari non poſſe, quod factum illud Satyri laudauerit. Sed ad Ambroſij defenſionem ſatis eſt illum eſſe Ambroſium, iſtum eſſe infelicem apoſtatam.

Tertio dicit, inde refutari huius temporis ſuperſtitiones. Nunc enim Euchariſtia ſub clauibus aſſeruatur, nec ſine pompa, & luminibus producitur: tunc omnibus etiam Catechumenis, qualis erat Satyrus, permittebatur. At nunc ſub clauibus ſeruatur propter abuſus, qui paulatim exorti ſunt: tunc autem cum ſimpliciores eſſent Chriſtiani, necdum cœpiſſent ad magias abuti Sacramentis, facilius permittebantur, nec tamen etiam tunc licebat Catechumenis Euchariſtiam ſumere, aut etiam videre. Vnde ibid. Ambr. dicit, Satyrum non fuiſſe auſum Euchariſtiam videre, & multo minus ore percipere, ſed ne omni præſidio careret, iuſsiſſe ſibi a fidelibus qui in eadem naui erant, & Euchariſtiam ſecum habebant, particulam inuolutam orario ſibi tradi. Quod autem creuerit honor externus ſanctiſſimi Sacramenti, præſertim deuotione interna decreſcente, nemini diſplicere poteſt, niſi hoſtibus Chriſti, & Religionis.

Qvarto dicit crimen idololatriæ Satyrum commiſiſſe, dũ ſpem in Euchariſtia poſuit; & tamen ibid. continuò addit, fortaſſe Deum ornare voluiſſe reliquias illas Euchariſtiæ, miraculo, vt quondam oſſa Heliſæi, & palium Heliæ. At quomodo iſta cohærent, vt Deus miraculo ornauerit Euchariſtiam in gratiam idololatriæ? num Deo fortaſſe placet, idololatria, vt etiam miraculis confirmare voluerit?

Qvinto dicit, Satyrum fortè aliũde ſuffuratum illam particulam Euchariſtiæ. At Ambr. dicit, eum accepiſſe à Chriſtianis, qui erant in naui.

Sexto dicit, illas reliquias non fuiſſe Sacramentum, ſed tantùm reliquias quaſdam panis, quæ extra vſum Cœnæ Sacramenta dici non poſſunt. At Ambrosivs diſertis verbis vocat Sacramentum: *Quos*, inquit, *initiatos eſſe cognouerat, ab his diuinum illud fidelium Sacramentum popoſcit.*

Poſt annum CD. S. Ioan. Chrysostomvs in epiſt. priore ad Innocentium Papam, quæ extat tum inter opera eiuſdem Chryſoſtomi, tom. 5. tum apud Nicephorum lib. 13. cap. 19 ſcribit, milites quoſdam ad veſperam magni Sabbati Sanctuarium ingreſſos tantũ excitaſſe tumultum, vt etiam Sacratiſſimus Domini ſanguis, qui in Sanctuario erat, in eorum veſtes effunderetur. Quod autem id geſtum non fuerit; dum ſacra Cœna celebraretur, ſed extra illam actionem patet ex eodem loco: ibi enim Chryſoſt. dicit, hoc factum eſſe, cùm mulieres iam præparatentur ad Baptiſmũ. Itaque tum imminebat Baptiſmus, qui in Sabbatho Paſchali celebrari ſolet: conſtat autem myſterium Euchariſtiæ ſemper celebrari poſt Baptiſmum non ante, vel ſimul cum Baptiſmo, nimirum, vt Neophyti tunc primùm ſancto illi myſterio interſint, & Euchariſtiam percipiant. Quare ſanguis ille Dominicus, qui in Sanctuario erat, non tunc conſecrabatur, aut diſtribuebatur, ſed aliquo alio die conſecratus fuerat.

Eodem ſeculo S. Hieronymvs in epiſt. ad Ruſticum, laudat S. Exuperium Tholoſæ Epiſcopum, quòd ob inopiam voluntariam cogeretur Chriſti corpus in caniſtro portare.

Eodem ſeculo S. Cyrillvs in epiſt. ad Caloſyrium, inſanire dicit eos, qui aſſerũt, Euchariſtiam, ſi in alterũ diem ſeruetur, vim ſuam amittere: vbi apertiſſimè errorem iſtum noſtrorum aduerſariorum reprehendit.

Poſt annũ Domini D.S. Benedictvs, vt in eius vita ſcribit ſanctus Greg. lib. 2. dialog. cap. 24. cùm defunctus quidam Monachus ſepeliri nequiret, miſit aliquos, qui Euchariſtiam ſuper pectus mortui ponerent, & eo facto ſepeliri potuit. Et ſanè delatio Euchariſtiæ cùm ſupra mortui pectus poneretur, non fuit vlla actio Cœnæ Dominicę; neque ſanctus Benedictus Euchariſtiam tunc cõſecrauit, quippe qui Sacerdos non erat, ſed habebat in Eccleſia ſua aſſeruatam, de more totius Eccleſiæ. Vbi etiam Notandvm eſt mendacium Petri Martyris in lib. contra Gardinerum, obiect. 18. quo in loco, vt hoc exemplum odioſum faciat; ſcribit iuſſu Benedicti, Euchariſtiam in os mortui fuiſſe iniectam: *Benedictus*, inquit Pſeudomartyr, *iuſſit Euchariſtiã in os inferi defunctæ mulierculæ*: quod eſt apertum mendaciũ. Nam hæc ſunt verba ſancti Benedicti, referente ſancto Gregorio: *Ite, & hoc Dominicum corpus ſupra pectus eius cum magna reuerentia ponite.* Neque credendum eſt, relictum Dominicum Corpus in ſepulchro cum homine mortuo, ſed tantùm poſitum ſupra pectus eius, dum collocaretur in tumulo, ac deinde continuò ablatum. Niſi fortè loquatur Petrus Martyr de eo, quod ſcribit Greg. cap. ſuperiore de duabus ſanctimonialibus: ſed in eo etiam mentiretur iſte miſerrimus Pſeudomartyr; non enim Benedictus iuſſit inferi Euchariſtiam in os earum defunctarum mulierum, ſed pro illis Domino immolari.

Eodem ſeculo Monachi quidam S. Gregorij à Conſtantinopoli Romam nauigantes, in naui ſecũ Euchariſtiam deferebant, vt in periculo naufragij non ſine Communione diſcederent. Refert Ioannes Diaconus in vita S. Gregorij, lib. 2. cap. 33.

Poſt annum Domini D C. in Synodo, quæ dicitur Quini ſexta, cap. 52. ſtatuunt Patres illi, vt in quadrageſima ſolùm die Sabbathi, & die Dominico conſecratio fieret, aliis diebus communicarent ex præſanctificatis. Itaque ſeruabant Euchariſtiam conſecratam, vt minimùm ſex diebus, id eſt, à die Dominico vſque ad ſequentem feriam ſextam.

Atque hæc ex Patribus ſatis eſſe poſſunt: nam tempora poſteriora ab aduerſariis planè contemnuntur.

Et præterea exstant multa decreta Conciliorum de hac re, vt Turonensis, Vvormatiensis, Aurelianensis, quæ vide apud Burchardum. lib. 5. decreti, & Iuonem part. 2. decreti, & Gratianum de consecratione, distinct. 2.

CAPVT V.

Diluuntur responsiones aduersariorum ad testimonia Patrũ.

AD HÆC, & huiusmodi testimonia Ioan. Caluinus vno verbo respondens, lib. 4. Instit. cap. 17. §. 39. *Sed enim*, inquit, *qui sic faciunt, habent veteris Ecclesiæ exemplum. Fateor: verùm in re tanta, & in qua non sine magno periculo erratur, nihil tutius est quam ipsam veritatẽ sequi.* Hæc ille. SED non fuit vnquam quæstio, tutiusne sit sequi veritatem, an falsitatem, sed quæstio est à qua parte stet veritas: & sanè nisi planè desipimus, tutius est in re tanta, & in qua non sine magno periculo erratur, veterem Ecclesiæ consuetudinem & doctrinam, quàm nouas adinuentiones sequi.

PETRVS Martyr à Caluino in hac parte non dissentit, nisi quòd impudentius, & nominatim, nũc Ambrosium, nunc Nazianzenum, nunc Bernardum, nunc Damascenum, nunc alios reprehendit.

Vnus est Martinus Kemnitius, qui sic omnia confundit, vt nescias, vtrum Patres sequi, an ab eis dissentire cõstituerit. Duę tamen colliguntur ex eius verbosissima disputatione responsiones; PRIMA est, illa testimonia simpliciter admittenda, quæ habent ab ipsa actione Cœnæ missam fuisse Eucharistiam ad absentes, vel ad ægrotos, vt eam continuò sumerent: existimat enim toto illo tempore perseuerare actionem, siue vsum Cœnæ.

Hic autem multis modis deficit responsio Kemnitij. PRIMO, quia hæc responsio non potest aptari manifestè, nisi vnico testimonio S. Iustini; reliqua enim asseruationem indicant Eucharistiæ, non delationem ab ipsa Cœnæ actione.

SECVNDO, quia si verum est, quod toties Kemnitius repetit, non esse Sacramẽtum, nisi dum fit, quod Christus expressè fecit, aut fieri iussit: quomodo erit Sacramentum in illa delatione ad absentes? neque enim Christus detulit ad absentes, aut deferri iussit.

TERTIO, superuacanea est ista delatio, secundum principia Lutheranorum; ergo à Kemnitio non fuit admittenda. Nam (vt rectè Caluinus colligit ex communi Lutheranorum doctrina, quam etiam agnoscit, & recipit Kemnitius in fine disputationis in 6. capit. sess. 13 Concil. Trident.) vel qui deferebant Eucharistiam ad absentes, aut ægrotos, in domibus eorum erãt recitaturi institutionem, ac Cœnæ ritum repetituri, aut non. Si recitaturi institutionem, ac Cœnæ ritum repetituri erãt quid opus erat tam longè panem asportare? nonne ex illa ipsa domo panem accipere potuissent? Et præterea si illa delatio intra actionem Cœnæ concluditur, & ideo perseuerat in ea corpus Domini, vt ibid. Kemnitius docet, quid opus est noua consecratione? Si autem non erant institutionem repetituri, nihil vtilitatis absentibus illis attulissent: non enim symbola externa sine verbo quidquam prosunt, nec Sacramenta dici possunt, nisi adhibeantur ad confirmandum verbum.

Adde QVARTO, certum esse illos, qui tempore Iustini deferebant Eucharistiam ad absentes, non consueuisse in domibus eorum ritum Cœnæ celebrare, & eo modo Eucharistiam cõsecrare: nam Diaconi erant, non Sacerdotes, vt Iustinus clarissimis verbis testatur. Diaconis autem nunquam licuisse Eucharistiam consecrare, certissimum est, tum ex Concilio Nicæno suprà citato, & ex Hieronymo in epist. ad Euagrium, aliisque Patribus: tum ex perpetua totius Ecclesiæ praxi. Quare necesse est, vt Kemnitius, aut reiiciat testimonium Iustini, aut fateatur, non esse opus repetere consecrationem Eucharistiæ in domibus eorum, ad quos defertur, cuius tamen contrarium ipse affirmat loco notato.

ALTERA responsio Kemnitii complectitur alia testimonia Patrum, qui in hac re errasse videntur; quæ autem de iis dicit, ad quatuor capita reuocari possunt omnia. PRIMVM igitur dicit, posse illis ignosci, quia simpliciter errauerunt, vt Cyprianus dicit, de iis, qui ex ignorantia in calice Dominico solam aquam ponebant, lib. 2. epist. 3. SECVNDO, dicit, non defuisse alios antiquos Patres, qui contrarium sentirent, & proinde non fuisse vniuersalem consuetudinem asseruandi Eucharistiam. Et citat Clementem, Origenem, Isichium, Nicephorum, Concilium Matisconense II. Humbertum, & Gabrielem. TERTIO dicit, consuetudinem, quæ alicubi fuit asseruandi Eucharistiam, fuisse abrogatam postea, quia nimirum aduertit tandem Ecclesia, pugnare cum institutione Christi illam asseruationem: citat autem pro hac abrogatione Concilium Toletanum, & Cæsaraugustanum. Denique QVARTO dicit, veteres, qui Eucharistiam asseruabant, sine superstitione id fecisse, quia asseruabant, vt manducaretur: nunc à Catholicis asseruari superstitiosè, quia non ad manducationem, sed ad pompam, & gestationem, & adorationem, & alios eiusmodi fines alienos à Christi institutione, asseruatur. Et hæc est summa verbosissimæ & confusissimæ disputationis Kemnitianæ.

Ad PRIMAM partem huius responsionis dico, valde dissimilem esse causſam illam, de qua Cyprian. loquitur, ab hac nostra. Nam Cyprianus loquitur de paucis quibusdam Sacerdotibus, qui ex simplicitate contrarium morem seruabant in sacrificio celebrãdo ab eo, qui in tota seruatur Ecclesia: quocirca meritò illos reprehendit, & tamen ignosci vult eorum simplicitati. At doctrina, & consuetudo asseruandæ Eucharistiæ, non à paucis nec pauco tempore seruata est; sed à Patribus omnium ætatum, & ab ipso Nicæno Concilio, & ab omni omnino Ecclesia. Quis autem ferat, vt post annos M.D.LXVI. vnus minister Brunuicensis dicat se ignoscere Concilio Nicæno, plurimis Patribus, & toti Ecclesiæ Christi simpliciter erranti?

Ad SECVNDVM nego vlla esse testimonia contraria nostræ sententiæ. CLEMENS Romanus PRIMO loco adducitur, qui in 2. epist. iubet, vt tot ponantur in altari holocausta, quot populo sufficere posse videntur: si quid autem superſit post Communionem, non seruetur in crastinum, sed a clericis absumatur. RESPONDEO; intelligi debere hunc locum exceptis his partibus, quæ seruandę erant pro Communione infirmorum: nolebat enim nimis multum Eucharistiæ conseruari. Porro ex ipso Clemente manifestè probo partem Eucharistiæ asseruari debuisse; nam in illa secunda epistola non procul ab initio sic ait. *Tribus gradibus commissa sunt Sacramenta diuinorum secretorum, Presbytero, Diacono, & Ministro, qui cum timore, & tremore reliquias fragmentorum corporis Dominici custodire debent, ne qua putredo in sacrario inueniatur: ne cùm negligenter agitur portioni corporis Domini grauis inferatur iniuria.* Hæc ille. At quæ custódia adhibenda esset, & quodnam periculum putredinis timeri potuisset, si nihil seruandum fuisset? Idem etiam Clemens lib. 8. Constit. capite. 13. alias 20. iubet peracta Communione, quod supereſt corporis Domini, à Diaconis in pastophorium inferri, vt suprà citauimus. Adde, quòd Iuo Carnotensis par. 2. Decreti, & Burchardus lib. 5. decreti inserue-

runt decretum iſtud Clementis de conſumendis reliquiis, in medio variorum decretorum in quibus expreſsè iubetur Euchariſtia aſſeruari pro ægrotis: quod certè non feciſſent, ſi decretum iſtud aduerſaretur aſſeruationi huius Sacramenti.

SECVNDO loco profertur ORIGENES, ſeu Cyrill. in cap. 7. Leuitici hom. 5. vbi ſic ait: *Dominus panem, quem diſcipulis dabat non diſtulit, nec differri iuſſit in craſtinum.* RESPONDEO; Verum eſt Dominum nõ iuſſiſſe Euchariſtiam à ſe conſecratam differri in craſtinum, ſed non poteſt inde colligi, non debuiſſe vnquam poſtea Euchariſtiam conſeruari: multa enim Dominus per ſe nõ iuſſit, quæ poſtea per Apoſtolos iuſſit, etiam circa Sacramentum Euchariſtiæ, vt Aug. teſtatur in epiſt. 118. Neq; Origenes hoc agebat, vt probaret nõ poſſe Euchariſtiam conſeruari, ſed cùm docere vellet, placere Deo ſacrificium laudis recẽs, & nouum, ac ſpirituale, nõ autem vetus; vſus eſt exẽplo Domini: qui Euchariſtiam à ſe cõſecratam, cõtinuò mãducari iuſſit; & illo etiam teſtimonio Euangelij, vbi Dominus prohibet portari panẽ in via, & altero teſtimonio ex lib. Ioſuæ, vbi Gabaonitæ reprehendũtur, quod panes veteres attuliſſent, vt deciperent Iſraëlitas. Et ſanè nõ vult Origenes oſtendere, nõ licere nunc deferre panes in via, aut vti pane veteri; ſed ſimpliciter vtitur illis exẽplis, quatenus aliquo modo propoſitum ipſius adiuuant.

TERTIO loco profertur ISICHIVS lib. 2. in Leuit. c. 8. vbi dicit, morem eſſe Eccleſiæ cõburendi id, quod ſupereſt ex Sacramento Euchariſtiæ. SED ibid. eſt ſolutio. Nam Iſichius addit, non prohiberi aſſeruationem Sacramenti per vnum, vel duos, vel plures dies, ſed comburi debere, id, quod vel ob temporis diuturnitatem, vel alia de cauſſa per manducationem conſumi nequit: id quod expreſsè etiam cautum eſt in Concilio Aurelianẽſi, teſtibus Iuone & Burchardo locis ſuprà citatis: ſtatuit enim Cõciliũ, vt ſpecies corruptæ dumtaxat comburerentur, nõ autem id quod per mãducationem abſumi poteſt. Vide Guitmundum lib. 2. & Algerum lib. 2. cap. 1. qui docent, tunc ſolere abſumi ſpecies Sacramentales igni, quando aliquid accidit: vnde horror ſit eas manducare: ignis enim eſt elementorum omnium puriſſimum.

QVARTO profertur NICEPHORVS lib. 17. hiſt. ca. 25. vbi refertur morem fuiſſe in Eccleſia Græca, vt reliquiæ Euchariſtiæ darentur pueris innocentibus manducandæ: quod idem antea ſcripſerant Euagrius li. 4. hiſt. cap. 35 & Greg. Turonicus lib. 1. de gloria Martyrum, cap. 10. SED & hic nulla eſt difficultas: loquuntur ij auctores de reliquiis, quæ nimirum ſuperabundabant. Nam (vt ſuprà diximus) non debent nimis multæ particulæ Sacramẽti cõſeruari, ſed quod pro ægrotorum neceſſitatibus requiruntur. Quare non quotidie fiebat illa reliquiarum cõſumptio, ſed ſolùm feria quarta, vel ſexta, quãdo videlicet renouabatur Sacramentum in pixide. ET eadem reſponſio adhibenda eſt ad Concilium II. MATISCONENSE, can. 6. ibi enim ſtatuitur, vt feria quarta, & ſexta aduocentur innocentes paruuli, & indicto eis ieiunio, detur ipſis ſi quid ex Sacramenti particulis conſumendum eſt.

QVINTO profertur HVMBERTVS in lib. contra Nicetam, qui reprehendit morem Græcorum, qui in Quadrageſima, vt ſupra diximus, ex Cõcilio Trullano, vtũtur præſanctificatis quotidie, excepto Sabbatho, & Dominica. VERVM Humbertus nõ reprehẽdit Sacramenti aſſeruationem, ſed quòd Græci ſacrificium Miſſæ ex illis præſanctificatis celebrarent: ſacrificiũ enim verè fieri nequit, niſi panis cõſecretur, & cõſumatur.

SEXTO profertur GABRIEL Biel, qui lect. 36. in canonem Miſſæ ſic ait: *Poſtquam corpus ſuum conſecrauit, non ſiſtebat in conſecratione. Neque dedit diſcipulis, vt ipſum honorificè conſeruarent, ſed dedit in ſui vſum, dicens Accipite, & manducate.* RESPONDEO; Hoc verò eſt impudenter tractare ſcripta Catholicorum auctorum, & velle per fas, & nefas hæreticos facere eos, qui ſemper hæreſibus fortiſſimè reſtiterunt. Gabriel enim in iſto ipſo opere fortiſſimè defendit ſacrificium, & adorationem Euchariſtiæ, & tranſubſtantiationem, & alia id genus: ad quæ refelienda aduerſarij excogitarunt iſtam ſententiam de præſentia Chriſti ſolum in vſu cœnæ. Præterea extant tres ſermones eiuſdem Gabrielis habiti in feſto Corporis Domini, in quo agitur celeberrima illa geſtatio Corporis Domini in publica ſupplicatione. In loco autem citato Gabriel diſputat de primario fructu, & vſu Euchariſtiæ, ac docet, multo amplius prodeſſe Euchariſtiam, dum reipſa manducatur, quã dum in pixide conſeruatur. Id quod veriſſimum eſt, & probatur à Gabriele ex verbis Domini, in quibus non fit mẽtio aſſeruationis honorificæ, ſed ſolius manducationis: inde enim manifeſtè colligitur, primariũ fructum non conſiſtere in aſſeruatione, ſed in manducatione.

AD TERTIAM partem reſponſionis, nego fuiſſe vnquam in Eccleſia Catholica abrogatam conſuetudinem aſſeruandi Euchariſtiam. Concilium autem Toletanum I. can. 14. & Cæſarauguſtanum can 3. non prohibent aſſeruari in Eccleſia Euchariſtiam, ſed iubent fidelibus cõmunicantibus, vt in Eccleſia cõmunicent & non ſecum aſportent venerabile Sacramentum, vt aliquãdo fiebat. Ratio autem huius prohibitionis redditur in Concilio Lateranenſi ſub Innocentio III. ca. 20. ne videlicet abutentur aliqui tanto Sacramento ad veneficia, & alia huiuſmodi ſcelera. Ex quo ſequitur prohibitionem iſtã nihil facere contra ſententiam noſtram, ſed eam potius mirificè confirmare. Nam ſi extra vſum cœnæ non eſſet Sacramentum, neque corpus Domini, poſſet permitti cuicunque panis ille ſanctificatus: neque enim periculum eſſet vllius ſacrilegij, ſi extra vſum cœnæ nihil eſſet, niſi merus panis. Concilia igitur quæ tam ſeuerè propter pericula ſacrilegiorum prohibent Sacramẽti aſportationem, manifeſtè indicant etiam extra vſum cœnæ veriſſimum permanere. tum corpus Domini, tum etiam Sacramentum.

AD QVARTAM partem reſponſionis breuiſſimè reſpondeo, falſum eſſe, apud veteres non fuiſſe alium Sacramenti vſum, quam ad manducandum: id quod patet ex teſtimoniis ſuprà allatis. Nam Gorgonia ſoror Nazianzeni, ipſo NAZIANZENO teſte in oratione de obitu Gorgoniæ, Sacramento Euchariſtiæ vſa eſt ad impetrandam à Deo corporalem ſanitatem, Chriſti corpus in Sacramento adorando, inuocando, oculis applicando. Satyrus Ambroſij frater eodem teſte AMBROSIO in oratione de obitu Satyri, eodem Sacramento ad collum appenſo, vſus eſt ad naufragium euitandum. CYRILLVS Hieroſolymitanus catecheſi quinta myſtagogica, monet communicantes, vt poſt Cõmunionem digito tangant labia ſanctificata cõtactu corporis, & ſanguinis Domini, & deinde eodem digito ſanctificent per contactum oculos, frontem, & alia membra. AVGVSTINVS lib. vicesimo ſecundo. de ciuit. Dei, cap. 8. ſcribit à ſuis Preſbyteris oblatum fuiſſe Deo ſacrificium Dominici Corporis ad curandam domum quandam à dæmonum vexatione. DENIQVE antiquiſſimus ille vſus mittendi Euchariſtiam Epiſcopis peregrinis in ſignum pacis, & Communionis, cuius meminit Irenæus apud Euſebium lib. 5. hiſt. cap. 24. apertè indicat, Euchariſtiæ vſum non fuiſſe ſolam manducationem: nulla enim neceſſitas erat, quæ cogeret Epiſcopos illos, vel in itinere communicare Dominico Corpori, vel mox atque in vrbem venirent.

Deinde falſum eſt etiam, quod Kemnitius dicit, apud nos non ſeruari Euchariſtiam ad manducationẽ, ſed ad alios fines alienos ab inſtitutione: nam, vt ſuprà diximus, primarius finis ſeruãdi Euchariſtiam ſemper fuit, & eſt, manducatio: ſeruatur enim potiſſimum ob viaticum infirmorum. Interim autem dum non conſumitur, nihil prohibet ſumere ex eo alias vtilitates, vt Patres fecerunt.

Denique quidquid de hoc ſit, tota iſta quarta pars reſponſionis extra propoſitum adducta eſt. Nam ad quæſtionem quam tractamus, vtrum extra vſum mãducationis, Euchariſtia ſit Sacram. & corpus Domini, impertinens eſt, in quem vſum hoc Sacramentum conſeruetur. Quidquid enim ſit de iſto vſu, euidenter probatur ex conſenſu veterum, Sacramentum permanere extra vſum cœnæ, quandoquidem illud conſeruabant.

CAPVT VI.

Explicatur quid propriè ſit Sacramentum Euchariſtiæ.

Erroꝛe Sectariorum confutato, nunc breuiter explicabimus, quid ſit Sacramentum Euchariſtiæ. Eſt autem obſeruandum Primo Sacramentvm tribus modis accipi poſſe. Primo, ampliſſimè vocabulo Sacramenti accepto pro omni ſigno rei ſacræ. Secvndo, paulò ſtrictius pro ſigno rei ſacræ ſanctificantis animam. Tertio, propriè & ſtrictiſſimè pro ſigno non ſolùm ſignificante, ſed efficiente etiam animæ ſanctitatem: quomodo vox Sacramenti non conuenit, niſi Sacramentis nouæ legis propriè dictis.

Secvndo obſeruandum eſt, in Sacramento Euchariſtiæ multa cõſiderari poſſe, nimirum cõſecrationem, ſumptionem, ſpecies panis, & vini, corpus, & ſanguinem Chriſti, & deniq; ipſam Euchariſtiam conſiderari poſſe, vel vt Sacramẽtum religionis, vel vt alimentum ſpirituale, vel vt pignus amoris diuini, vel vt victimã, & ſacrificium nouæ legis. His autem fundamentis poſitis, res tota paucis propoſitionibus explicabitur.

Prima propoſitio: *Conſecratio Euchariſtiæ Sacramentũ dici poteſt primo modo, non autem ſecũdo, vel tertio.* Nam ſignum eſt rei ſacræ, nimirum corporis Domini, non tamen eſt ſignum neque cauſſa gratiæ ſanctificantis animam.

Secvnda propoſitio: *Sumptio Euchariſtiæ Sacramentũ dici poteſt ſecundo modo, non autẽ tertio.* Nã ſignificat quidem illa externa manducatio internam manducationem, & refectionem, ſed non eſt cauſſa internæ illius refectionis: cauſſa enim internę refectionis, ſiue gratiæ interius nos reficientis, nõ poteſt eſſe actio noſtra, ſed eſſe debet actio Dei per miniſtrum Eccleſiaſticũ. Itaque illa ſumptio concurrit, vt conditio ſine qua nõ applicaretur nobis, neque in nos ageret diuinum hoc alimentum; non autem vt cauſſa propriè dicta.

Tertia propoſitio: *Solæ ſpecies panis, & vini, non habent integram Sacramẽti rationem.* Probatur; nam ſpecies illæ ſignificant quidem cibum ſpiritualem, ſed non ſunt ipſæ cibus ſpiritualis; & proinde non reficiunt, nec ſubſtentant animam, atque adeo non ſunt cauſſa gratiæ. Dominus enim Ioan. 6. non de ſpeciebus, ſed carne, & ſanguine dixit: *Caro mea verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus.* Deinde Sacramentum Euchariſtiæ excellit omnibus Sacramentis, & adoratur cultu latriæ, iuxta illud hymni Eccleſiaſtici: *Tãtum ergo Sacramentum veneremur cernui.* Atqui ſpecies illæ neque excellunt aliis Sacramentis, immò ſunt inferiores omnibus, cùm ſint pura accidentia, neque adorari poſſunt. Deniqve SS. Patres ita loquuntur de hoc Sacramento, vt apertè indicent, ſe per hoc Sacramentum non intelligere ſolas ſpecies. Irenæus lib. 4. cap. 34. dicit, Euchariſtiam conſtare ex re terrena & cœleſti. Auguſtinus lib. 1. de peccatorum meritis, & remiſ. c. 24. dicit Sacramentum Euchariſtiæ rectè lingua Punica dici vitam, quia eſt panis viuus, qui de cœlo deſcendit.

Qvarta propoſitio: *Corpus Domini, & ſanguis ſine ordine ad ſpecies non habet rationem Sacramenti.* Probatur: nam Sacramentum eſt ſignum externum, ac ſenſibile, non eſt autem eiuſmodi corpus Domini, & ſanguis ſine ordine ad ſpecies.

Qvinta propoſitio: *Etſi tam ſpecies panis, & vini, quàm corpus, & ſanguis Domini ad eſſentiam Sacramenti Euchariſtię pertineant: ratio tamen Sacramenti magis conuenit ſpeciebus, vt continent corpus, quàm corpori Chriſti, vt eſt ſub ſpeciebus.*

Huius concluſionis intelligendæ gratia, Obſervandvm eſt, hoc intereſſe inter Sacramenta cetera, & Euchariſtiam, quòd alia conſtant ex elemento externo, & virtute diuina illi impreſſa, vt poſſint eſſe ſigna, & cauſſæ. Euchariſtia conſtat ex elemento, ſeu ſpeciebus externis, & corpore, & ſanguine Domini, quæ ſunt loco impreſſę illius virtutis, & hinc apparet ſingularis huius Sacramenti excellentia, quod pro virtute, eaque trãnſeunte, quæ eſt in cæteris, hic eſt permanenter Chriſtus ipſe, qui eſt ipſa virtus, & potentia Dei. Hinc igitur habemus illa omnia eſſe de eſſentia: ſed de modo loquendi dicimus Sacramentum Euchariſtiæ debere potius dici ſpecies, vt continent corpus Domini, quàm corpus, vt eſt ſub ſpeciebus. Nam ita loquitur Concilium Tridentinum ſeſſ. 13. cap. 3. dicit enim hoc eſſe commune Euchariſtiæ cum aliis Sacramentis, vt ſit ſymbolum externum, & viſibilis forma inuiſibilis gratiæ. At certè viſibilem eſſe formam magis conuenit ſpeciebus, quàm corpori Chriſti. Deinde in aliis Sacramẽtis licet concurrant: ſignum externum & virtus operatiua, tamen nemo vnquam dixit, Sacramentum eſſe virtutem operatiuam, vt eſt in ſigno, ſed è cõtrario ſignum, vt eſt operatiuum: & ratio eſt, quia in definitione Sacramenti ſignum eſt tanquam genus, virtus operatiua; vt differentia: ſemper autem genus ponitur primo loco, deinde differentia: in inſtrumentis etiã naturalibus, nemo dicit gladium eſſe vim ſcindendi in ferro exiſtentem, ſed eſſe ferrum habẽs ſcindendi virtutem. Ita igitur Sacramentum Euchariſtiæ ſunt ſpecies corpus Domini continentes, non corpus Domini ſub ſpeciebus, ſi propriè loqui velimus.

Sexta propoſitio: *Ratio ſacrificij, necnon pignoris, & alimenti diuini, magis conuenit corpori Domini, vt eſt ſub ſpeciebus, quàm ſpeciebus, vt continent corpus Domini.* Ratio perſpicua eſt: nam quod offertur Deo Patri, non ſunt ſpecies panis, ſed id, quod in cruce fuerat oblatum: & ſimiliter pignus amoris, & alimentum non in ſignificatione, ſed in re ipſa conſiſtunt.

CAPVT VII.

De materia Euchariſtiæ, ſitne azymus panis, an fermentatus Sacramentum conficiendum.

Sequitvr nunc, vt materiam Sacramenti huius explicemus, de qua ſatis conſtat inter nos, & aduerſarios, panem triticeum, & vinum ex vite ad materiam aſſumendum eſſe, ſed duæ reſtant controuerſiæ. Vna circa panem. Altera circa vinum.

Prior controuerſia eſt, vtrum panis azymus, an fermentatus eſſe debeat: quę ſanè controuerſia circa annũ Dom. MLIII. exorta, vt Leo Papa IX. teſtatur in epiſtola ad Michaëlem Epiſc. Cõſtantinopolitanũ,

cap. 5. nunc enim primum Græci reprehendere cœperunt Latinos, quod azymum panem in sacramento Eucharistiæ assumerent, vnde etiam azymitas nos vocare ausi sunt; in qua sententia ad hanc vsque diem perseuerant. Siquidem in censura, quam nuper edidit Hieremias Constantinopolitanus Patriarcha ad Confessionem Lutheranorum, cap. 10. quod est de cœna Domini, affirmat Christum fermentatum panem cõsecrasse, nec posse in azymo hoc sacramentum confici, quod azymus non sit verus panis, quodque azyma ad Iudaïsmi figuras pertineant.

Hæretici autem Lutherani, & Zuingliani non disputant de necessitate fermenti (quippe res etiam longè grauiores pro adiaphoris habent) tamen & verbis, & factis Græcorum consuetudinem Latinorum consuetudini anteponunt, atque fermentatũ panem aptiorem esse cẽsent ad sacramentum conficiendum, quam azymum. Nam INPRIMIS Illyricus cum suis collegis cent. 11. c. 8. describit schisma Græcorum & Latinorũ propter quæstionem de azymo, sed ita describit, vt satis apertè victoriam Græcis tribuat. DEINDE Ioannes Caluinus lib. 4. Inst. c. 17. §. 43. tria dicit. PRIMO, non multũ refert, azymo ne, an fermento vtamur. SECVNDO, addit ex historiis constare, vsque ad tempora Alexandri Papæ totam Ecclesiam pane fermentato vsam. TERTIO dicit, Alexandrum Papam instituisse, vt in azymo sacramentum conficeretur, idque eum fecisse, non alia ratione, nisi vt nouo illo spectaculo populum in admirationem traheret; vbi satis apertè vsum azymorũ reprehendit. Martinus Kemnitius in 2. par. Examinis Concilij Tridentini, sess. 22. c. 7. Caluino assentitur perinde esse vti azymo, vel fermentato, sicut perinde est vti vino albo; vel rubro. DENIQVE Caluinistæ, fermentato pane vtuntur Græcorum more, quod certè non facerent, nisi morẽ illum meliorem esse iudicarẽt.

Quia verò præcipuum fundamentum, tum Latinorum, tum Græcorum est factum Christi (neque enim dubitari potest, quin illud sit melius, & faciendum, quod Christus fecit) ideò ista quæstio ab alia pendet, vtrum Dominus sacramentum instituerit primo die azymorum, quando fermentum inueniri non poterat in omnibus finibus Israël, an verò ante eum diem. Si enim Dominus sacramentum instituit in primo die azymorum, certũ erit azymo pane vsum fuisse in eiusmodi institutione. Nam Exo. 12. & 13. præcipitur sub pœna mortis, ne fermentatus panis inueniatur in domibus, aut in vllo alio loco filiorum Israël. Si alio tempore instituit, res non erit omnino certa.

S. THOMAS in 4. dist. 11. quæst. 2. ar. 2. quæst. 3. scribit, quocunque tempore Christus sacramentum instituerit, semper posse conuinci in azymo sacramentum institutum fuisse. Nam ante sacramenti institutionem Pascha manducauit, vt omnia Euangelia testantur: Pascha autem sine azymis manducari non poterat, vt patet ex cap. 12. Exodi.

Et quidem S. Thomas rectè iudicauit, ab immolatione Paschæ incipere vsum azymorum, sed tamen Græci nonnulli ex doctioribus cõtrà sentiunt potuisse anteuerti immolationẽ Paschæ, licet vsus azymorum in reliquo victu non anteuerteretur. Itaque EVTHYMIVS in comment. c. 26. Matth. & post eum NICEPHORVS li. 1. histor. c. 28. dicunt, Christum comedisse suum Pascha legale ante primum diem azymorum, & ideò manducasse quidem agnum Paschalem eo ritu, quem lex præscribebat, id est, cum azymis & cæteris rebus necessariis: tamen ea cœna legali finita, dimissis azymis rediisse ad panem communem, quo vesci licebat, quia nõdum aduenerãt dies azymorum, & proinde in pane communi, id est, fermentato sacramentum instituisse. Duo enim præcepta distincta de azymo

A inueniuntur. VNVM, vt agnus Paschalis cum azymis comedatur. ALTERVM, vt septem diebus sola azyma edantur in quouis conuiuio. Dominus igitur ex Græcorum sententia seruauit primum præceptum, quia ad illud obligabatur, cum agnum manducare vellet: secundum non seruauit, quia nondum venerat tempus, quo illud obligare inciperet. Quare necessariò quæstio ista disputanda est de tempore, quo Christus Sacramentum instituit, vt nullum omnino Græcis effugium relinquatur.

Sunt igitur de præsenti quæstione sententiæ quatuor, PRIMA est Græcorum, qui affirmant Dominum manducasse suum Pascha, & sacramentum instituisse die 13. seu luna 13. mensis primi: sequenti autem die

B post Christi mortem ad occasum solis, incepisse tempus Paschale Iudæorum, & fermenti abiectionem. Ita docent Euthymius, & Nicephorus suprà citati.

Est enim OBSERVANDVM apud Hebræos menses omnes numerari à nouilunio, & idem esse apud eos primam lunam, secũdam lunam, &c. & primum diem mensis, secundum diem mensis, &c. Porrò secundum legem Exod. 12. die 14. primi mensis, id est, die 14. à nouilunio post solis occasum, incipiebant dies azymorũ. & durabant septem diebus, id est, vsque ad diem 21. inclusiuè. Qui omnes dies erant Paschales, & azymorum dies vocabantur, tamen primus, & vltimus, id est, XV. & XXI. soli erant solennes, & festiui, ita vt non liceret in eis opera seruilia facere, vt patet Leuit. 23. Dicunt ergo Græci feria quinta in cœna Domini fuisse diem XIII. mensis apud Hebræos, & proinde nondum incepisse tempus azymorum: feria autem sexta, in qua Dominus mortuus est, dicunt fuisse prophanũ, non festiuum: sed illo ipso die post occasum solis cœpisse tempus azymorum, quia ille erat dies XIV. &

C postea die Sabbati fuisse XV. diem & solennissimum.

SECVNDA sententia est Ruperti in commentario Leuit. c. 23. & Matth. cap. 26. vbi docet Hebræos, ex quadam traditione Patrum suorum nunquam solitos fuisse celebrare duos dies festos continuos, & ideò quãdo festum azymorum occurrebat feria sexta, ex illa traditione differri solitum in Sabbatum sequens, sic tamen vt celebratio Paschæ nunquam mutaretur. Ex quo colligit eo anno, quo Dominus mortuus est, die Iouis fuisse quidem XIV. lunam, contra Græcorum opinionem, & illo ipso die ad vesperam, tũ Dominum, tum Hebræos comedisse suum Pascha: diem autem Veneris non fuisse festum azymorum, sed diem prophanum, vt etiam Græci volunt; sed prophanũ fuisse, quia secundum prædictam traditionem dilatum fuerit illud festum in diem Sabbati.

D Hæc sententia Ruperti non solum falsa mihi videtur, sed etiam non respondet ad potissimũ Græcorum fundamentum. Nam si dies azymorum incipiebant die Sabbati, ergo die Iouis ad vesperam post agnum Paschalem manducatum cum pane azymo licebat ex sententia Græcorum redire ad fermentatum, & illo vti toto sequenti die: non ergo conuinci potest Sacramentum in azymo pane institutum secũdum Ruperti sententiam, nisi prius ostendatur cum immolatione agni quandocunque illa fieret, cœpisse vsum azymorum per septem dies continuandum.

TERTIA sententia est Pauli Burgensis in additione ad Lyranum in cõmentario c. 26. Matt. quem auctorem multi recentiores sequuntur. Et in iis est Caluinus, qui in illud Matth. 26. *Scitis quia post biduũ, &c.* ita hãc sentẽtiam defendit, vt dicat nullo cauillo posse eludi eius argumenta. Hæc sententia non differt à sententia Ruperti, nisi in eo, quod Rupertus dicebat ex traditione maiorum differri festũ azymorum aliquando in diem sequentem, celebrationem autem Paschæ nunquam

Digitized by Google

mutari. Burgensis autem dicit vtrumque differri, & inde colligit eo anno, quo Dominus mortuus est Hebræos manducasse suum Pascha die Veneris ad vesperam, Christum autem die Iouis ad vesperam.

Cæterum hæc etiam sententia non probatur. SCIENDVM est enim mutationem illam dierum apud Hebræos ex traditione Patrum, quæ à multis annis viguit & modo viget, non sic esse intelligendam, quasi dies XV. lunæ, seu mensis aliquando occurrat die Veneris, & ipsi tunc transferant festum in diem 16. id est, in Sabbatum, id enim falsum est, & absurdissimum. Sed qui kelendariis præsunt apud Hebræos, ita accommodant nouilunia, præsertim initio anni, vt nunquam accidat diem primum, & consequenter diem 15. primi mensis esse feria 2. vel 4. vel 6. & hoc est quod ipsi אל בדר פסח vulgò dicunt, id est, non contingit Pascha die 2. 4. & 6. Neque videtur mala ista consuetudo: neque pugnat apertè cum lege præcipiente festum azymorum celebrari die 15. mensis. Neque enim lex loquitur de die 15. secundum calculum astronomicum, paucissimis notum, sed secundum cõputum communem, & vulgarem Kalendariorum totius populi: secũdum computum autem vulgarem communium Kalẽdariorum, semper illud seruatur, vt festum azymorum agatur die 15. mensis. Neq; abiimilis est apud nos consuetudo, qui pro termino Paschali habemus lunam 14. post æquinoctium vernum, & tamen in æquinoctio, & in ipsa luna 14. inueniendis, non obseruamus motum verum solis, & lunæ, sed obseruamus dies in Kalendario notatos, qui non raro nonnihil discrepant à vero motu: sed aliter fieri non potest, si certa aliqua regula tenenda est. Immo ante correctionem Kalendarii Gregorii XIII. iussu factam, distabat dies æquinoctii in Kalendario positus ab æquinoctio vero totis decem diebus, & nouiluniain Kalendario notata distabant quinque diebus à veris nouiluniis, & tamen melius erat Kalendarium illud quamuis incorrectum sequi, quam nullam habere communem regulam festorum inueniendorum. Ex quo sequitur quod si tempore Christi fuisset tale Kalendarium, quale modo Hebræi habent, non fuisset licitum, nec liberum vlli aliter festos dies celebrare, nec etiam prætextu errantis kalendarii: alioqui debuisset quisque sibi suum Kalendarium fabricare, & suo modo numerare dies mensium, quod intolerabile fuisset, & apertè malum, & illicitum.

Quare posita hac sententia, necessario dicendum esset Christum manducasse agnum Paschalem die 13. mensis, vt dicunt Græci, idque fecisse non vt mutaret ordinem festorum, sed vt quoquomodo (licet extra tempus) manducaret agnum Paschalem: quia sequenti die erat moriturus, & non poterat cum ceteris agnum comedere: proinde non tenebatur ad vsum azymorum (nisi in comestione agni Paschalis) quia nondum venerant dies azymorum, & idcirco potuisse in fermentato Sacramentum instituere. Vides igitur ex hac sententia fundamentum Ecclesiæ Latinæ funditus tolli.

QVARTA sententia est communis Theologorum in 4. distinctione vndecima, Christum Sacramentum instituisse illo ipso tempore, quo secundum legem, & secundum Hebræorum (qui tunc viuebant) consuetudinem abiiciebatur fermentum ex toto Israele, ita vt non licuerit vllo modo eo vti, qui erat dies mensis primi XIV. illo enim die ad vesperam inchoabantur dies azymorum, & sequens dies XV. erat dies solennis azymorum. Quæ sententia verissima est, & sola Græcos euidenter conuincit: quocirca breuiter probanda est, & simul omnes aliæ refellendæ.

CAPVT VIII.

Probatur Christum instituisse Sacramentum 14. die mensis secundum legem, & secundum morem Hebræorum.

IGITVR probatur ex textu omnium quatuor Euangelistarum. Matthæus c. 26. sic ait: *Prima die azymorum, accesserunt discipuli ad Iesum, dicentes: Vbi vis paremus tibi comedere Pascha?* Marcus cap. 14. *Prima autem die azymorum, quando Pascha immolabant.* Lucæ cap. 22. *Venit dies azymorum, in qua necesse erat occidi Pascha.* Hæc loca refellunt tres superiores sententias.

AC PRIMVS Græcorum error manifestè refellitur: nusquam enim in tota Scriptura dies primus azymorum dicitur dies XIII. mensis, sed solum XIV. vel XV. vt patet ex lib. Exod. cap. 12. & 13. & Leuit. cap. 23. ex Num. cap. 28.

Respondent Græci aliqui, referente S. Thoma in 4. dist. 11 quæst. 2. ar. 2. quæstio. 3. tres Euangelistas errasse, & à Ioanne correctos fuisse. AT hæc ingens blasphemia est. Et deinde si Euangelistæ inter se non cõuenirent, quod tamen fieri nequit, cur potius vni crederemus, quam tribus?

Euthymius, & alii modestiores respondent, Euangelistas loqui de die azymorum, nõ qui iam aderat, sed qui proximus erat: id enim volunt significare illud Lucæ: *Venit dies azymorũ*, id est, imminet, seu propinquat. Refellitur hæc falsa expositio. PRIMO, quia si ita esset, Christus præuaricatus esset legẽ, & potuisset iustè accusari, & certè Hebræi si hoc illi obiicere potuissent, non tantum laborassent in quærendis falsis testibus.

Respondet Euthymius legem non prohibuisse anticipari, sed solùm postponi diem Paschæ. SED qui præscribit, vt aliquid certo die fiat, simul præscribit, vt non fiat antè, neque pòst. Præscripsit autem lex, & sæpissimè repetiuit, vt die 14. ad vesperam fieret Pascha: non ergo licuit id facere die 13. alioqui etiam licuisset die 10. vel etiam 1. Adde, quod lex permisit Pascha celebrari post vnum mensem, modo seruaretur idem dies XIV. vt patet ex ca. 9. Numeri. Anticipari posse diem, aut mensem Paschæ, nullo neque præcepto, neque exemplo probari potest.

DICENT fortasse quod ait Ioannes Hentenius in præfatione Euthymii, & alii qui sequuntur Burgensẽ, Christum egisse suum Pascha ita secretò, vt nemo sciuerit præter Apostolos, & patremfamilias, in cuius domo Pascha fiebat; atque ita non fuisse periculum vt accusaretur. AT nunquid Iudas proditor, qui cœnæ interfuit, & mox à cœna concurrit ad principes sacerdotum, non potuisset id Iudæis indicare? Verum igitur est, quod ait Chrysostomus hom. 85. in Matthæum, Christum vsque ad mortem seruasse legem Mosis, & Pascha suo tempore legitimè celebrasse. Neq; iuuat Euthymium quod Lucas dixerit: *Venit dies.* Nam refellitur hæc falsa expositio ex Matthæo & Marco, qui non dicunt, venit dies azymorum, sed aiunt, primo die azymorum Apostolos Christo dixisse: *Vbi vis paremus tibi comedere Pascha?*

ACCEDIT quod omnes fermè Patres, & maximè Græci dicũt Christum 14. die Pascha celebrasse. Origenes tract. 35. in Matth. vbi apertè dicit, luna 14. Christum fuisse captum. Chrysostomus hom. 85. in Matth. dicit Christum comedisse illo die, quem lex præcipiebat. Idem habet etiam Theophylactus, Theophilus Alexandrinus apud Bedam lib. de ratione temporum, c. 57. & 59. & Theodoretus q. 24. in Exod. & ex Latinis Tertull. lib contra Iudæos, Cyprianus in serm. de cœna Domini. Ambrosius in epist. 83. Hieronym. in ca. 26. Matth. Augustin. in epist. 86. ad Casulanum, & Beda libro de temporum ratione, cap. 61.

Digitized by Google

PRÆTER hoc argumentum ex tribus Euangeliſtis, & tot Patrum ſententiis, habemus aliud argumentum ex Ioanne, quem Græcile profitentur ſequi. Nam S. Ioannes affirmat diem paſſionis Chriſti, id eſt, ſextam feriã fuiſſe illo anno ſolennem, ac feſtam, ex quo neceſſariò ſequitur, vt die præcedente agnum comederint. Ioan. 13. *Ante diem feſtum ſciens Ieſus, quia venit hora, &c.* Hoc dixit Chriſtus prædie paſſionis; ergo dies paſſionis erat dies feſtus. Sed quia poſſent Græci tergiuerſari, vt faciunt, ac dicere loqui eum de feſto futuro die Sabbati, non de feſto immediatè conſequente cum ipſam noctem feriæ quintæ, in qua Dominus loquebatur; addidit ibidem, quod cùm Iudæ Dominus dixiſſet: *Quod facis, fac citius*; ille exiuit continuò, cùm iam nox eſſet: & Apoſtoli putarunt dictum illi eſſe, vt emeret quæ neceſſaria erant ad diem feſtum. At quomodo ſuſpicari poterant tãta feſtinatione opus eſſe in parandis ad feſtum neceſſariis, ſi adhuc ſuperaret totus dies ſequens ante feſti ſolemnitatem?

PRÆTEREA Ioan. 18. Hebræi dicunt Pilato: *Nobis non licet interficere quemquam*; quod ſignificat non licuiſſe id eis ob feſtum, quod tũc agebatur, vt exponunt Chryſoſtomus hom. 82. in Ioan. & hoc. 86. in Mat. Cyrillus li. 12. in Ioan. ca. 6. Auguſt. tract. 114. in Ioan. Beda in c. 18 Ioan. & alii. Nam alioqui licuiſſe eis alio tempore blaſphemos occidere, patet ex Act. 7. vbi Stephanum in Concilio iudicatum publicè lapidarunt: & Act. 24. conqueruntur apud Felicem Præſidem Syriæ, quod volentibus Paulum ſecundum ſuam legem interficere, Tribunus Lyſias violenter eum eripuerit de manibus ipſorum.

Quod autem Ianſenius dicit, & quidam alii, potuiſſe Hebræos occidere reos mortis ſecundum legẽ ſuã, ſed nõ potuiſſe crucifigere, nimis improbabile eſt. Nã nec Hebræi ſoliciti erant præcipuè de cruce, ſed de morte Chriſti in genere. Vnde eũdem aliquando præcipitare, aliquando lapidare voluerunt: nec eſt vlla ratio, cur eis licuerit occidere, & tamen non licuerit crucifigere.

ADDE, quod illa verba ſubiuncta (*vt ſermo Ieſu impleretur*) non quadrant niſi in noſtram expoſitionem; nam Dominus prædixerat ſe à Gentilibus crucifigendum, quæ vera, & mirabilis prophetia fuit, ſi Hebræis etiam occidere licebat. Nam ſi eis id non licebat, facile erat prædicare ſe non occidendum, niſi a Gentilibus & illo ſupplicio, quod erat apud Gentiles frequentiſſimum.

DENIQVE Ioan. 18. Pilatus ait: *Eſt autem conſuetudo vobis, vt vnum dimittam vobis in Paſcha: vultis ergo dimittam vobis Regem Iudæorum?* Hinc ergo apparet, iam tunc agi cœpiſſe dies Paſchales, & clarius Matth. 27. vocatur idem dies ſolẽnis, & Marci 15. & Luc. 23. vocatur apertè dies feſtus.

ACCEDVNT ad hæc teſtimonia Patrum, qui dicunt Chriſtum occiſum fuiſſe ipſo die ſollenni Hebræorum. Vide Tertullianum in libro cõtra Iudæos. Origenem hom. 23. in Num. Clementem Romanum li. 5. conſtit. cap. 14. alias 16. Epiphanium hær. 70. Theophilum Alexandrinum in epiſt. ad Theodoſium apud Bedam de ratione temporum, ca. 57. Cyrillum Hieroſolymitanum catechel. 13. Chryſoſtomum. hom. 86. in Matth. Auguſtinum tract. 10. in Ioan. Socratem lib. 6. hiſt. cap. 21. Leonem ſerm. 7. de Paſchate. Bedã in c. 18. Ioannem. Anſelmum in ca. 26. Matth. & Victorem Antiochenum nuper verſum ex Græco in cap. 14. Marc. vbi dicit Hebræos libenter diem feſtum, qui occurrebat illo anno feria 6. fuiſſe translaturos in alium diem, ſi per legem id eis licuiſſet.

Iam SECVNDA opinio, quæ Ruperti erat ex iiſdem Scripturæ teſtimoniis confutatur. Nam ſi die Iouis, in quo Dominus Sacramentum inſtituit, erat primus dies azymorum, vt Euangeliſtæ tres diſertis verbis affirmant, neceſſario ſequitur, vt feſtum azymorum fuerit illo anno die Sabbati.

EST enim OBSERVANDVM aliter dies feſtos, aliter dies naturales apud Hebræos conſiderari. Nam dies feſti incipiunt ab occaſu ſolis, & deſinunt in occaſum ſolis, vt pater Leuit. 23. proinde feſtus dies azymorum continet nocte ſequente diem 14. & die toto artificiali 15. Dies autem naturalis, & ordinarius incipit ab ortu ſolis, & deſinit in ortu ſolis, proinde continet diem, & noctem artificialem, non autem noctem, & diem artificialem. Id patet ex principio Geneſ. illud enim, *Factum eſt veſpere, & mane dies primus*, vt exponunt Ambroſius, & Baſilius, & alii in eum locum, ſignificat ex die artificiali, qui terminatur in veſperam, & ex nocte ſequente, quæ terminatur in mane, factum eſſe primum diem. Ex quo facilè conciliari poſſunt verba trium prædictorum Euangeliſtarum, qui vocant primum diem azymorum diem 14. menſis, cum verbis Moſis in Exodo, Leuitico, & Numeris, qui ſemper primum diem azymorum vocat diem 15. menſis. Nam cùm dies primus azymorum quatenus feſtiuus, vt diximus, contineatur poſteriore parte diei 14. & priori parte diei 15. accipiendo dies modo ordinario, ſeu naturali, poteſt dies azymorum, vt feſtiuus, per intellectionis figuram vocari tam XIV. vt Euangeliſtæ faciunt, quam XV. vt Moſes facit.

Ex his autem refellitur opinio Ruperti. Nam ſi dies XIV. vt Euangeliſtæ dicunt, erat primus azymorum, nimirum ex parte, neceſſe eſt, vt etiam XV. dies eſſet primus azymorum pro alia parte. Ergo non potuit transferri in diem 16. vt ipſe vult: niſi fortè velit (quod eſt abſurdiſſimum) mediam partem ſolùm illius dici ſolennis tranſlatam fuiſſe.

ADDE præterea rationem cur debeat fieri illa tranſlatio quam Rupertus reddit eſſe prorſus vanam. Affirmat enim ipſe transferti diem primum azymorum in Sabbatum quãdo occurrit feria ſexta, ne ſint duo feſta continua, nimirum primus azymorum, & Sabbatum: & non aduertit, in diem incommodum ſe incidere ex iſta ipſa tranſlatione. Nam dies ſeptimus azymorum eſt æquè ſolennis ac primus, vt patet Leuic. 23. Si autem dies primus ponatur in Sabbato, vt ipſe vult, tunc ſeptimus ponetur feria ſexta, atque ita erunt duo dies feſti continui, ſeptimus azymorum, & dies Sabbati.

DENIQVE contra Ruperti ſententiam pugnant omnia teſtimonia Scripturę, & Patrum, qui dicunt, diem mortis Chriſti fuiſſe feſtum, & ſolennem illo anno apud Hebræos.

Reſtat ſententia Burgenſis refellenda ex iiſdem Euangeliiocis, & quidem facilè refellitur. Nam cum dicunt Euangeliſtæ primo die azymorum Chriſtum comediſſe Paſcha, vel loquuntur de primo die azymorum ſecundum ordinariam conſuetudinem, & Kalendaria Synagogæ, vel non. Si detur primũ, tum refutata manet Burgenſis opinio; nec enim verum erit quod ipſe ait, alio die Chriſtum, alio die populum Hebræorum Paſcha comediſſe. Si autem detur ſecundum, repugnabit Marcus, qui ait: *Prima die azymorum, quando Paſcha immolabant*; id enim ſignificat Hebræos eo die Paſcha immolare.

SED reſpondent qui Burgenſem ſequuntur, illud (*immolabant*) vel referendum eſſe ad morem legitimum vt ſenſus ſit, quando Paſcha ſecundum legem immolari debebat, vel etiam ad aliquos paucos perfectiores qui re ipſa immolabant in die legitimo non curãtes Phariſæorum traditionem.

AT neutrum horum rectè dici poteſt. PRIMO, quia etiamſi facta eſſet illa mutatio, debuiſſent omnes etiam optimi viri illam mutationem ſequi. Nam vt ſuprà oſtendi, non erat contra legem Dei, ſed erat

accommodatio quædam Kalendarii prudenter facta, vnde meritò vt schismatici, & vt inobedientes synagogæ puniri potuissent, qui secus fecissent.

SECVNDO, falsum est tempore Christi fuisse illam traditionem in vsu, vt nunquam festum azymorum celebraretur die 2. 4. vel 6. est enim traditio illa multo recentior. Atque hoc est, quod decepit plurimos scriptores modernos, alioqui eruditissimos: crediderunt enim omnes Burgensi tanquam in sua arte perito; nam & ipse Rabinus Hebræorum fuerat. Esse autem falsum, traditionem illam tempore Christi in vsu fuisse, probo. IMPRIMIS Rabbi Abenezra in commentario Luc. ca. 23. diserris verbis affirmat hanc traditionem nō solum non fuisse ab initio secūdi templi, vt multi fabulantur, sed nec fuisse eo tempore, quo fiebat Thalmud. Nam & in Misna, & in Thalmud, vt ipse dicit, inuenitur Pascha in כדר, id est, die 2. 4. & 6. constat autem Thalmud confectum fuisse aliquot annorum centuriis post passionem Christi.

PRÆTEREA S. Epiphanius, qui etiam Hebræus fuerat, & optimè nouerat linguam, & ritus Hebræorum, hæresi 30 Ebionitarum, & hæresi 51. Alogorum, dicit festum azymorum apud Hebræos incidere in quālibet diem hebdomadæ, etiam in II. III. & IV. Neque dici potest Epiphaniū loqui de festo azymorum secundum legem, & non secundum consuetudinem, quæ erat tempore suo, aut tempore Christi. Nam loquitur de consuetudine, quæ erat tempore Christi, explicat enim illud Luc. 6. *Factum est in Sabbato secundo primo, & Apostoli ibāt per sata, & vellebant spicas, &c.* ac dicit Sabbatū secundo primum, non vocari septimam diem, quæ est Sabbatū naturale, sed festum azymorum, in quo dies erant solennes, & Sabbata vocabātur, nimirum prim' dies azymorum, qui dicitur Sabbatum primum, & VII. dies azymorum, qui dicitur Sabbatum secundum, seu secundo primum, qui est æqualis primo, vt apud nos dies octauus in festis quæ habent octauam, quia est solennis sicut primus, vocari posset dies festus secūdo primus. Dicit igitur Epiphanius diē illum, in quo Apostoli vellebāt spicas, non fuisse Sabbatum naturale, sed alium diem hebdomadæ, nimirū II. III. & IV. aut quēuis alium, in quem fortè inciderat illo anno VII. dies azymorum.

PRÆTEREA est aliud argumentum omnino cōuincens, quod hoc syllogismo cōprehendi potest. Ecclesiæ Asiaticæ initio nascentis fidei celebrabant Pascha eodem die quo Hebræi sui temporis. Eædem Ecclesiæ celebrabant Pascha luna 14. primi mensis, quacunque die hebdomadæ luna illa incidisset, idq; sine vllo dierum discrimine, vel exceptione, ergo etiam Hebræi illius temporis Pascha celebrabant quolibet hebdomadę die sine vlla exceptione. Ergo festum azymorū, incidere poterat in diem II. IV. & VI. & proinde nondum cœperat eo tempore illa traditio Iudaica, neque adhuc fuerat auditum illud נדר לא פסח: igitur tempore Christi nō fuit illa traditio. Propositio huius argumēti certissima est, habetur enim expressè in epistola Nisseni Cōcilij, quam refert Theodoretus li. 1. hist. ca. 9. & in epist. Constantini ex eodem Concilio ad Ecclesias missa, quæ extat apud Eusebium li. 3. de vita Constantini, ca. 17. Idem fatetur Polycrates apud Eusebium li. 5. hist. ca. 23. Tertull. in li. de præscript. hæret. Athanasius in epist. de Synodis Arimini, & Seleuciæ, Epiphanius hæresi 50. Tessarescedecatitarum, & 70. quæ est Audianorum, vbi sæpius repetit, Asianos illos celebrasse Pascha quādo Iudæi celebrabāt, ita vt non cōputarent ipsi dies, & menses, sed tantū obseruarent tempus, quo Iudæi fuit tēporis azyma incipiebāt. Denique idem habet Augustinus li. de hæresibus, cap. 29. Assumptio eiusdem argumenti non minus est certa. Nā Eusebius lib. 5. hist. ca. 22. dicit Asianos Pascha celebrare solitos quolibet die hebdomadę. August. lib. de hæresibus, cap. 29. addit, quolibet septem dierum. Phylastrius in lib. de hæresibus, ca. de hæresi de festo Paschæ adhuc expressius dicit, eos Pascha celebrare solitos, etiam die 2. vel 4. vel 6. quibus diebus non fuisset celebratum, si esset vera Burgensis opinio.

PRÆTEREA est argumentum huic non dissimile. Epiphanius hæres. 70. Audianorum, Theophilus in epist. ad Theodosium apud Bedam de ratione temporū, ca. 57. Ambrosius epist. 83. ad Episcopos Æmiliæ, Beda de ratione temporū, ca. c. 59. ponunt aliud discrimen inter Pascha Christianorum, & Iudæorum, ac Iudaïzantium, quod Pascha Christianorum nō solū non fit luna 14. si illa venerit extra Dominicam, sed neque si venerit in Dominica. Quando enim id accidit, vt luna 14. venerit in Dominica, tunc expectamus sequentem Dominicā, & Pascha celebramus luna 21. At Iudæi, & Iudaïzantes in ipsa 14. luna celebrabant, etiamsi esset Dominica; quare aliquando fiebat (vt notat Beda) vt per integram hebdomadam distarent Paschata, & Christiani eo die inciperent, quo Iudęi finiebant. Ex hac autem obseruatione manifestè sequitur, Pascha Iudęorum tempore illorum Patrum aliquando incidisse in Dominicum diem, & diem festum azymorum in diem lunæ, ac per hoc nōdum cœpisse traditionem illam Iudaicam, quę cauit, ne die Lunæ, Mercurii, & Veneris festum azymorum celebrare liceret.

ADDE his omnia testimonia Scripturæ, & Patrum supra citata, quibus probauimus in die Passionis Domini fuisse Hebręis diem festum, ac solennem: inde enim necessariò sequitur, vt eodem die tum Christus; tum Hebręi Pascha celebrauerint.

CAPVT IX.

Soluuntur argumenta Græcorum, & aliorum, qui quocunque modo eis fauent.

RESTAT nunc, vt argumenta Græcorum, & eorum, qui eis fauent, breuiter diluamus. Argumenta ducunt PRIMVM ex Scripturis. DEINDE ex Patribus. POSTREMO ex ratione.

PRIMVM testimonium Scripturæ, Matth. 26. *dicebāt autem, non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo.* RESPONDEO; Fuit illa quorundam sententia in eo Concilio, sed non obtinuit: prævaluit enim eorum sententia, qui iudicarunt non esse negligendam occasionem Christum necandi quocunque tempore.

SECVNDVM testimonium Marci 15. Ioseph mercatus est sindonem, & Luc. 23. mulieres parauerunt aromata. Ibidem Iudæi egerunt causam criminalem contra Christum & eum comprehēderunt, examinarunt, &c. Quæ sanè in die festo licita non erant: nam Leuit. 26. in festo azymorum prohibentur omnia opera seruilia, RESPONDEO; In festo prohibentur opera seruilia, sed non opera pietatis, & charitatis, & maximè necessaria. Sepelire autem mortuos, opus charitatis est, non opus seruile, & proinde etiam aromata parare, & sindonem emere ad corpus sepeliendum, non potuit esse prohibitum, præsertim cùm opus illud differri nō posset, imminente iam Sabbato. In Sabbato enim maior quies præcipiebatur, quam in vllo alio festo. Vnde in Sabbato neque ignis accendi poterat, neque cibi præparati: quæ licita erant in aliis festis etiam in Paschate, vt patet ca. 12. Exodi. Quod autem attinet ad Iudæos, qui causam criminalem egerunt, non erant illi tam delicatæ conscientiæ, vt putarent id fieri nō posse: satis existimabant se detulisse honoris diei festo, quod non suis manibus Christum lapidarunt.

TERTIVM testimonium Ioan. 13. *Ante diem festum Paschæ.* RESPONDEO; Loquitur de die artificiali, vt supra diximus. Etsi enim in illa nocte, in qua Dominus loquebatur, festum Paschæ inciperet: tamen dies festus erat 15, qui sequebatur eam noctem, non qui præcesserat: quemadmodum & nos solemus in vespera Sabbati sancti dicere Cras erit festum Paschæ, licet etiã cœperit festum celebrari in officio Ecclesiastico.

QVARTVM testimonium Ioan. 18 *Ipsi non introierunt in prætorium, vt non contaminarentur, sed vt manducarent Pascha.* RESPONDEO: Omissis aliis solutionibus, Pascha vocatur eo loco nõ agnus Paschalis, qui solum 14. die ad vesperam immolabatur: sed victimæ Paschales, quæ ex ouibus, & bobus quotidie in diebus Paschæ immolabantur. Deuter. 16. *Immolabis Phase Domino Deo tuo de ouibus, & bobus in loco, quem elegerit Dominus.* 2 Paral. 35. *Dederunt sacerdotibus ad faciendum Phase pecora, duo millia, & boues sexcentos.* Iosephus li. 3. antiquit. cap. 15. referens id quod habetur Num. 28. de immolatione duorum vitulorum arietis, & hirci, & septem agnorum, quæ fiebat singulis diebus Paschæ: dicit vitulos, arietem & agnos holocausta fuisse, sed hircum fuisse sacrificiũ pro peccato, & ex eo quotidie parari solitum epulũ sacerdotibus. Illa igitur victima Paschalis, quæ edẽda à sacerdotibus erat est illud Pascha, de quo loquitur S. Io. cum ait: *Ipsi*, nimirũ Põtifices, *non introierunt, vt non cõtaminarẽtur, sed vt mãducarent Pascha.* Nã nõ licuisse Sacerdotib⁹, nisi purificatis, edere sacrificia, patet Leu. 22.

QVINTVM testimonium Ioan. 19. *Erat autem Parasceue Paschæ hora quasi sexta.* RESPONDEO; Parasceue non erat apud Hebræos, nisi propter Sabbatum: siquidem ante Sabbatum necessaria erat parasceue, id est, præparatio ciborum, quia in Sabbato cibi parari non poterant. Quare Ioan. 19 sic legimus: *Propter parasceuen Iudæorum, vt non remanerent in cruce corpora Sabbato: erat enim magnus dies ille Sabbati.* Vbi vides, parasceuẽ fuisse non ad Paschã, sed ad Sabbatũ, quod illo anno celebri⁹ erat, & magnum Sabbatum dicebatur, quia incidebat intra hebdomadã Paschalem, quæ tota solennis erat, licet primus, & vltimus dies solenniores essent. Hinc etiam Marcus capit. 15. ita illud idem expressit: *Erat parasceue, quod est ante Sabbatum.* & Lucas ca. 23. inquit, *Erat autem parasceue, & Sabbatum illucescebat.* Illud igitur parasceue Paschæ non significat parasceuen ad Pascha, sed parasceuen in Paschate occurrentem: quomodo si nos diceremus, Erat feria VI. Paschæ.

VLTIMO proferebant olim Græci teste Anselmo illud Amos 4. *Sacrificate de fermentato laudem*, vel vt vertit Aquila, *Sacrificate de fermentato Eucharistiam.* RESPONDEO: Testimonium hoc, testimonium est imperitiæ, vel impudentiæ Græcorum. Nam Propheta illa dicit irridendo, & reprehendendo Hebræos, qui pro Deo idola colebant, & pro azymis fermentum offerebant. Sic enim præcedit: *Venite ad Bethel, & impiè agite ad Galgalam, & multiplicate præuaricationem, &c.*

Vide Hieronymum, & Rupertum in hunc locũ Prophetæ: Atq. hæc sunt quæ ex Scripturis proferre solẽt.

Iam ex patribus nonnulli proferuntur, quorũ testimonia breuiter explicanda sunt. PRIMO S. IRENÆVS lib. 4. ca. 23. dicit, Mosem Deut. 16. prædixisse Christi passionem, quoad locum, cum ait, immolandum esse agnum Paschalem in loco, quem elegerit Dominus, id est, in Hierusalem: quoad diem, cùm nominauit diem Paschæ, & quoad horam, cum dixit ad vesperam esse immolandum. Ex his nonnulli colligunt, Christum occisum esse secundum Irenæi sententiam luna 14. quãdo agnus immolari solebat, & proinde cœnam Domini celebratam luna 13.

RESPONDEO: Quę dicit Irenæus verissima sunt, sed nihil faciunt pro aduersariis: nam Christus occisus est in Hierusalem: item in die Paschæ, quamuis luna 15. nõ 14. Nam (vt supra diximus) primus dies Paschæ incipiebat in vespera diei 14. & durabat vsque ad vesperam diei 15. Denique occisus est ad vesperam, quia obiit hora nona, quæ est hora vespertina. Adde quod Irenæus per vesperam, non tam intellexit vesperam diei, quã vesperam mundi: dicit enim per vesperam significasse Mosem temporum extremitatem; ad quem modum exposuerunt illud, ad vesperam, etiam Cyprianus lib. 2. epist. 3. & Ambrosius epist. 3.

SECVNDO obiicitur TERTVLLIANVS, qui in lib. contra Iudæos sic ait: *Hoc enim & Moyses initio primi mensis nouorum facturos vos prophetauit, cum omne vulgus filiorum Israel ad vesperam agnum esset immolaturũ.* Vbi loquitur de Christi passione, ac dicit, prædictum fuisse, vt Christus occideretur illo tempore, quo agnus immolabatur: constat autem agnũ immolari solitum luna 14. ad vesperam.

RESPONDEO: significat Tertullianus illa ipsa die, qua agnus immolabatur, Christum immolandum, & hoc impletum est: nã (vt supra diximus) dies prima Paschæ extendebatur vsque ad vesperã feriæ sextæ. Non autẽ significat eadem hora præcisè fuisse immolandũ Christum, qua agnus immolabatur, id enim fieri non poterat. Nam agnus immolabatur post occasum solis, & Christus immolandus erat in meridie. Et PRÆTEREA si die Veneris ad vesperam fuisset agnus immolandus, vt aduersarii dicunt, tunc non fuisset Christus occisus in Paschate: nam ipse occisus fuit ante occasum solis: pascha autem incipiebat post occasum solis. DENIQVE occisionem Christi non peractam, nisi die 15. apertissimè ibidem Tertull. docet, cum ait, fuisse diem illum Hebræis festiuũ: & de illo exponit verba Amos 8. *Occidet Sol in meridie, & cõuertã diem festũ vestrũ in luctũ, &c.*

TERTIO obiicitur EPIPHANIVS, qui hęresi 50. sic ait: *Oportebat Christum in decima quarta die immolari secundũ legem.* Quòd si dies passionis Christi fuit XIV. certè sequitur (vt Græci volunt) diẽ cœnæ Domini fuisse XIII.

RESPONDEO: Loquitur Epiphanius de immolatione Christi non in se, sed in typo, & figura, ac si clarius dixisset: oportuisse agnum, qui figura Christi erat, immolari luna 14 ad vesperam. Nam idcirco addidit, *secundum legem*; reprehendit enim eo loco Epiphanius Quartadecimanos iudaizantes, ac dicit, eos multum detrimenti accipere ex eo, quod celebrant Pascha decima quarta die cum Iudæis, & non potius die Dominico cum Christianis: & rationem reddit, quia immolatio Christi, typica nimirum, quæ fiebat secundum legem die 14. significabat Synagogam lumen suum amissuram Christo veniente. Nam dies XIV. est vltima incrementi ipsius lunæ, peracta autem die 14. incipit lunæ lumen deficere, nimirum in die 15. Itaque Iudæi cum agnum immolabãt luna 14. ad vesperam obscurationem suam prophetabant: cuius obscurationis participes fiunt quotquot eos in Paschæ celebratione imitari malunt, quam Ecclesiam Christi. Hęc est eo loco sententia Epiphanii, cuius auctoris apertissima testimonia pro nobis supra retulimus.

QVARTO obiiciunt CHRYSOSTOMVM homil. 82. in Ioan. vbi duo dicit. PRIMVM est Christum comedisse suum Pascha pridie, quam illud comederint Iudæi. ALTERVM, Christum pręuenisse vnum diem in cœna manducanda, vt reseruaret mortem suam Parasceuæ, quando etiam olim fuit Pascha. Ex quibus colligitur secundum Chrysostomum diem parasceues, in quo Dominus necatus fuit, fuisse lunam 14. in qua Pascha secũdum legem celebrari debuit. Similia omnino scribit Theophylactus in cap. 18. Ioan.

RESPONDEO: Hic locus Chrysostomi, & Theophylacti explicandus est per alium eorundem auctorum.

Nam

Nam Chrysostomus hoc.85. in Matth. & Theophylactus in c.26.Matthæi, scribunt Principes sacerdotũ totã nocte occupatos fuisse in negotio mortis Christi procurandæ,& ideò non potuisse cum ceteris debito tempore Pascha manducare, nimirum in nocte feriæ quintæ, sed distulisse cœnam illã agni Paschalis in sequentem diẽ: Vbi etiã addunt ij auctores hac re præuaricatos esse legem Dei, Principes illos sacerdotum, quòd Pascha nõ egerint tempore debito,& hoc modo exponunt locum illum, *Ipsi non introierunt, vt non contamin trentur, sed vt mãducarent Pascha*, Ioan.18. Hinc ergo intelligendum est in testimonio nobis obiecto, cũ Chrysost & Theophylactus dicunt, Christum comedisse Pascha pridie, quàm illud ipsi comederint,nõ significare,pridie, quã populus Iudæorum,sed solum pridie,quã sacerdotes illi, qui in nece Christi tota nocte occupati fuerant. Itaque Dominus manducauit illa nocte, qua omnes alij communiter manducabant.

Deinde quod Chrysostomus, & Theophylactus addunt Christum præuenisse vnum diem, vt seruaret mortem suam in Parasceuen, quando etiam olim Pascha fuerat, duobus modis exponi potest. Primvm vt illud (*quando etiam olim Pascha fuerat*) non referatur ad parasceuen, sed ad præcedentem diem, vt sensus sit; Christus præuenit vno die Principes Iudæorũ in Pascha edendo, vt eædem suam seruaret in parasceuen. Ipse enim Pascha mãducauit pridie parasceues, id est, luna 14. quando etiam olim Pascha fuit: & secundum hanc expositionem nulla remanet difficultas.

Secvndo dici potest illud (*quando etiam olim*) referri ad páraſceuen: sed Chrysostomũ non loqui de Pascha, vt Pascha significat immolationẽ agni, vt falsò Græci existimant, sed vt significat festum Paschæ. Quare hic est eorum verborum sensus; Christus in manducando agno Paschali præuenit vno die Principes illos sacerdotũ, & proinde manducauit die Iouis, qui fuit XIV. lunæ, vt seruaret mortem suã in ipsum Paschæ festũ, id est, in diem XV. lunæ, quando etiam olim Pascha, id est Paschæ festum erat. quod autem hic sit verus sensus,& non velit Chrysostomus dicere, feria illa sexta fuisse diem 14. & tempus legitimũ immolationis agni Paschalis, ex duob. manifestò colligitur. Primvm, quia si ita esset, Pontifices illi nõ fuissent præuaricati legẽ, dum distulerunt manducationem agni in feriam sextam. At Chrysostomus disertis verbis præuaricatos illos fuisse docet. Deinde, quia idem Chrysostomus hom.86.& 87.in Matth. affirmat ipsum diem occisionis Christi fuisse festiuum & solennem Hebræis.

Qvarto obiicitur Avgvstinvs,& cum eo venerabilis Beda. Nam Augustinus lib. 3. de consensu Euangelistarum, cap.13. refert. quoidam dixisse Pascha Iudæorum eo anno, quo Christus mortuus est, incepisse in sequenti Sabbato: & ideo sextam illam feriam dictam esse parasceuen Paschæ. Sed cum id Augustinus non approbet, sed simpliciter referat, nõ est multum de ea re laborandum. Approbat quidem Augustinus, quod illi iidem dixerant, præparationem ad Christi immolationẽm cœpisse ab hora nona noctis; & proinde horam tertiam diei fuisse horam sextam parasceues, Paschæ Christianorum, id est, Christi mortis; & hoc idem repetit tract.117. in Ioann.& idem habet Beda in cap.19. Ioannis. Priorem autem illam sententiam de Pascha Iudæorum inchoante die Sabbati; nusquam approbat Augustinus, vel Beda, vel alius bonus auctor ex veteribus.

Rvrsvs obiici solet, quod dicunt August. tractat. 120.in Ioan.& Beda in cap.19. Ioan. acceleratam fuisse Domini sepulturam propter parasceuen Iudæorum, quia illa nocte cœnam putam comesturi erant. Sed nulla hic difficultas est: nõ enim cœna pura significat agni Paschalis manducationẽ, sed cœnã quandem solennem, quã Iudæi sumunt in vespera feriæ sextæ, ad initium videlicet Sabbati. Vnde ab ea cœna, ipsa etiã feria sexta dicebatur ab eis cœna pura, vt patet ex Irenæo li.1.ca.10.& li.5.cap.23.& ex Beda in ca 23. Lucæ.

Sexto obiici potest Anselmvs, qui in ca.27. Matth. dicit, se certa ratione cõperisse Christum luna 14. esse occisum, & luna 15. præter ordinem diuinæ legis celebrasse suum Pascha. Sed. dubium esse non potest quin totus iste locus ab aliquo Græcorũ fautore fuerit insertus in li. Sancti Anselmi,& quidem parũ prudenter. Nam Anselmus apertissimè contrarium docet in comment. cap.26. in illa verba: *Prima autem die azymorum*; vbi dicit, Christum 14. die comedisse agnum, & 15. die fuisse crucifixum.

Septimo obiiciebant Græci can.11. VI. Synodi, in quo cauetur, ne clerici, aut laici comedant azyma Iudæorũ. Respondeo; Prohibetur eo canone commercium cum Iudæis, præcipuè circa ritus religionis. Itaque noluerunt Patres, ne Christiani celebrarent cum Hebræis dies azymorum, aut alios eiusmodi ritus.

Octavo obiiciunt Ioannes Hentenius præfatione in Euthymium, & Cornelius Iansenius in cõment. Matt. cap. 26. testimonium historici cuiusdã antiqui, qui Hebraïcè scripsit librum סדר עולם seder olam, in quo asseritur, traditionem illam Hebræorum, ne festum Paschæ celebretur feria 2. 4 aut 6. initiũ habuisse statim à templo reparato post reditum a captiuitate Babylonica; ex quo sequitur, Christi tempore iam vsu receptam fuisse illam traditionem.

Respondeo; in lib. seder olam, tam maiore, quam minore, quem nuper Latinum fecit Gilbertus Genebrardus, non inuenitur ea traditio. Deinde etiamsi ibi inuenretur, cùm auctor ille vix ante quingentos annos scripserit, & multa alia falsa tradiderit, nihil mirum esset, si etiam in hoc mentitus esset. Certè falsum esse, Christi tempore eam traditionem in vsu fuisse, suprà euidentissimè demonstrauimus etiam testimonio Rabbani Abenezræ.

Vltimo obiicit Caluinus loco citato testimonia historiarũ, quę dicunt, ab Alexandro Papa institutũ esse, vt ex pane azymo Eucharistia conficeretur, cum ante Alexandrũ omnis Ecclesia fermẽtato vti cõsueuisset. Itaque mos Græcorum fuit in primitiua Ecclesia, & Apostolicus censendus, ac meritò retinẽdus videtur.

Respondeo; Rectè fecit Caluinus, quod nullius historici nomẽ adscripsit: nullus enim id tradit, quod ipse dicit; nec verisimile est vllo modo. Nã loqui non potest Caluinus de Alexandro II. aut III. aut aliis posterioribus: isti enim fuerunt omnes post Leonẽ IX. qui acerrimè defendit sententiam Latinæ Ecclesiæ de Eucharistia in azymis conficienda. Loquitur igitur de Alexandro I. qui sedit circa annum Domini C. X. Ac vt omittam, à nemine scriptum esse, quod hic Alexãder Azyma instituerit, non est probabile primis illis annis, in quibus Ecclesiæ in plurimis iudaïzabant, & factum Domini adeò recẽs erat, vt aliqua Ecclesia fermentato vti maluerit, quàm azymis. Adde, quod Leo IX. in epist. ad Michaëlem cap.5. dicit, Romanam Ecclesiam à Petro, non ab Alexandro, vt Caluinus mentitur, didicisse, qualiter diuina mysteria celebrari debeant, & per mille, & XX. annos à passione Domini retinuisse eundem morẽ. & ca.24. dicit sanctos Martyres primitiuæ Ecclesiæ nostris azymis saginatos. Atque hæc de testimoniis.

Restant argumenta ex ratione. Et quidem Græci triplici ratione potissimum vtebantur, quæ sunt apud Anselmum in libro de azymo, & verbosissimè referuntur à Cẽturiatoribus Magdeburgensibus, ex libris Michaëlis Episcopi Constantinopolitani, & Nicetæ

Cent. II. c. 8. & apud Euthymium in c. 26. Matt. & nuper etiam repetitæ sunt ab Hieremia Episcopo Constantinopolitano in censura ad Confessionem Augustanam, cap. 10.

PRIMA ratio est ciusmodi: *Dominus cum Eucharistiam instituit, panem accepit. At azymum non est panis. Panis enim Græcè dicitur ἄρτος à verbo αἴρω quod est attollo, non autem attollitur farina, seu conspersio, nisi per fermentum.*

RESPONDEO; Hoc argumentum, vel nihil probat, vel pro nobis facit contra Græcos: nam in Scriptura nomen panis commune est ad azymum, & fermentatum. Et quia de fermentato nemo dubitat; probatur de azymo ex illo Luc. vlt. *Accepit panem, benedixit, &c.* Et infrà: *Quomodo cognouerunt illum in fractione panis.* Illum enim fuisse panem azymum, certum est, quia id factum est, quod Lucas narrat, tertia die azymorum, vel secunda die secundum Græcos; quibus diebus nō inueniebatur apud Hebræos, nisi azymus panis PRÆTEREA Leuit. 7. dicuntur panes cum fermento, & panes absque fermento. DENIQVE Theodoretus, Græcus auctor in cap. 10. Danielis notat inscitiæ eos qui panem azymum, panem vocari posse negant.

Hoc ergo fundamento posito, colligimus Matth. 26. illa verba: *Accepit panem, benedixit, &c.* de azymo exponi posse, cùm nomen sit commune: & præterea non solum posse, sed etiam oportere, cùm iā ostenderimus id factum primo die azymorum. Vel igitur panis azymus differt specie à fermentato, vel non. Si differt, vt Græci volunt; ergo nō potest Eucharistia confici in fermētato: non enim cōfici potest in alia specie, quàm in ea, quam Dominus instituit. Si non differt, vt vere Latini affirmant; ergo potest confici, tum in azymo, tum in fermentato: in azymo quidem, quia Dominus sic fecit; in fermentato autem, quia non differt specie ab azymo. Itaque vides argumentum, si quid valet, contra Græcos valere, sed reuera nihil valet, cū non differat essentialiter azymus, & fermentatus.

Portò illa etymologia vocis ἄρτος, ab eleuando aut ab accidentali cōditione sumpta est, vt in aliis multis factum videmus: aut non dicitur ἄρτος, quia eleuetur per fermentum, sed potius, quia eleuet naturam humanam nutriendo, & augendo corpora nostra, qui effectus communis est pani azymo cum fermentato.

Sed hinc nascitur argumentum Caluini loco suprà notato. Nam si accidentaria differentia est inter azymum, & fermentatum, qualis est etiam inter vinum album, & rubrum; non oportetet in Sacramento Eucharistiæ maiori cura quærere panem azymum, quàm quærimus vinum album; sed esset omnibus permittendum, vt liberè vterentur quouis pane, vt liberè vtuntur quouis vino.

RESPONDEO; Multum interest inter differentiam azymi, & fermentati, & differentiam albi, & rubri vini. Nam INPRIMIS constat Dominum vsum esse azymo: nō autem constat, vtrum vino albo, an rubro vsus sit, & idcircò constanter retinemus azymum propter Domini exemplum, de vino non sumus soliciti, quia non habemus simile exemplum. DEINDE differentia azymi, & fermentati Deus sæpe vsus est ad varia mysteria significanda, vt patet ex toto Leuitico, vbi ferè semper præscribuntur panes azymi, ob significationem puritatis, & synceritatis; nusquam autem Deus vsus est differentia vini albi, aut rubri ad aliquid significandum: ideò Ecclesia ob significationem retinet azymum, vinum autem indifferenter adhibet seu album sit, sed rubrum.

SECVNDA ratio Græcorum est, quia azyma sunt propria Iudæorum; ergo consecrare Eucharistiam in azymo pane, est iudaïzare.

RESPONDEO, Non est iudaïzare, vti iisdem rebus, A quibus vtebantur Iudæi, sed vti eodem ritu, & ad eūdem finem. Itaque vti azymis cum agno Paschali, & ad significandam Christi puritatē, & synceritatem futuram, & ipsius passionem, & mortem, est planè iudaïzare, & illicitum: at vti azymis ad Sacramentū Eucharistiæ conficiendum, & ad significandum Christi puritatem, & synceritatem, quæ fuit, & est, non est iudaïzare, sed implere Iudaismi figuras. Alioqui non deberemus vti aqua in Baptismo, quia illa vtebantur etiam Iudæi in suis purificationibus; & denique Christus ipse nos iudaïzare docuisset, si hoc esset iudaïzare. Adde, quòd Iudæi in rebus sacris non tantum vtebantur azymis, sed etiam fermentato vt patet Leuit. 7. vbi iubentur offerri panes absque fermento, & paulò post in alio sacrificio iubentur offerri cum fermēto, & Leuit. 13. iuberur Phase fieri cum azymis, & ibidem præciputur in festo hebdomadarum, id est, festo Pentecostes, sacrificium ex simila fermentata. Quare si vti azymis non licet, ne iudaïzemus, eadem de causa nec fermento vti licebit.

TERTIA ratio: *Immolatio agni paschalis figura fuit passionis Christi. Sed agnus immolabatur die 14. ergo & Dominus pati debuit die 14. ergo cœnam instituit die 13.*

RESPONDEO: Agnus Paschalis, vt suprà diximus, cū explicaremus figuras Eucharistiæ, figura fuit Christi vt in Sacramento nobis apponendus erat manducādus, & ideò illa immolatio potius significabat immolationem Christi mysticā, quę fit in Sacrificio Missæ, quàm immolationē cruentam, quæ in cruce paracta est: nam ideò ritus agni Paschalis potius tradit modū manducandi, quàm immolandi. quia tamen agni immolatio erat etiā figura passionis Domini, debuit eodem die passio peragi, quo agnus immolabatur. Et sic factum est: nam illa vespera diei 14. in qua agnus immolabatur, ad diem sequentem pertinebat, vt dies ille festin⁹ erat. Itaquè institutio Eucharistiæ, quæ principaliter figurata fuerat per agnum Paschalem, peracta est eodem die, & eadem hora, qua agnus secundum legem immolabatur: Christi autem passio, quæ minus principaliter per eādem immolationem figurata fuerat, eodem die, licet non eadem hora, peracta fuit.

QVARTA ratio addi posset, non parū difficilis. Nam secundum legem dies Pētecostes celebratur die quinquagesimo à secundo die azymorum, vt patet Leuit. 23. Sed eo anno, quo Dominus mortuus est, dies Pentecostes fuit in Dominica die vt ex traditione Ecclesiæ patet, ergo etiam secundus dies azymorum fuit in Dominica die Nam si numerentur dies quinquaginta à secundo die azymorum inclusiuè, vt lex præcipit, necessario fiet, vt in eodem die hebdomādæ occurrat Pentecostes, in quo occurrit dies secundus azymorū. At si dies Dominica fuit secundus azymorum: ergo dies Sabbati fuit ante diem azymorum, & multo magis dies cœnæ Domini, atque ita vera esse videtur Græcorum sententia.

RESPONDEO, De hoc argumento fusè tractaui in 3. libro de Ecclesia triumphante propè extremo. Summa responsionis est: dies Pentecostes numerandos esse à primo die prophano post festum primæ diei azymorum: & ideo si secundus dies azymorū sit prophanus, vt plerūque accidit, ab eo numerari debere dies Pentecostes. Si autem fortè sit dies festus, vt si occurrat in Sabbato dies secundus azymorum, tunc à tertio die azymorum numerādos esse dies Pentecostes. quia igitur eo anno, quo Dominus mortuus est, secundus dies azymorum fuit Sabbatum, propterea illo anno à tertio die azymorū, qui fuit die Dominico, qui apud Iudæos prophanus est numerari cœperunt dies Pentecostes, & inde factum est, vt in diem Dominicum incideret illo anno Pentecostes.

Atque

Atque hæc de tota ista disputatione dicta sint, in qua negare non possum, quin multum me iuuerit egregiũ opus Doctoris Marcelli Frãcolini de horis canonicis, in quo fusissimè quæstionem istam pertractat, c. 51. & sequentibus. Illud autem omnino miratus sum, quemadmodum in eandem solutionem inciderimus, circa difficultatem de tempore Pentecostes, nam neque ego librum eius videram, cùm scriberem de Festis in 3. lib. de Ecclesia triumphante, neque ipse scripta mea viderat, cùm librum suum conscriberet, vt idem mihi postea confirmauit.

CAPVT X.

De vino temperando aqua in sacro calice.

ALTERA controuersia de materia Eucharistiæ est de mistione vini, & aquæ. Ac PRIMVM referendæ erunt sententiæ aliorum, seu potius errores. DEINDE confirmanda veritas. Ac DEMVM confutanda argumenta, & mendacia aduersariorum.

Quod ad PRIMVM attinet, non defuerunt olim, qui prætextu sobrietatis solam aquam in calice offerendã dicerent: vt Ebionitæ apud Epiphanium, hæres. 30. & Tatiani apud eundem, hæres. 46. Aquarij apud Augustinum l. de hæresib. cap. 64. SED ea opinio continuò à Patribus explosa fuit, quod satis constaret, Dominũ, non aquam solam, sed vinũ etiam in sacro calice ponendum esse docuisse. Vide Cyprianum l. 2. epist. 3. ad Cęcilium, & Chrysostomum homil. 83. in Matt. qui ex instituto disputant contra eam sententiam.

Vbi etiam non est omittenda, impudentissima calũnia Magdeburgensium, qui Centur. 3. c. 6. & 7. affirmant errorem istum de sola aqua in calice offerenda, ab Episcopis Romanis excogitatum esse, & à Cypriano refutatum in epist. ad Cornelium Romanum Pontificẽ, quod quidẽ sine vllo fundamento ex sola mẽtiendi libidine Centuriatores affirmant. Nã epist. Cypriani nõ est ad Cornelium, vt ipsi mentiuntur, sed ad Cęcilium, nec in ea vlla mentio fit Episcoporum Romanorum.

Nõ defuerunt rursus qui solum vinum offerendum censerent, ij fuerunt Armeni, vt Patres Trullani Concilij affirmant, can. 32. Caussam autem, cur Armeni in eam sententiam descenderint, refert Nicephorus lib. 18. hist. ca. 53. vbi scribit Armenos non miscere aquã vino in sacrificio, ne significare videantur vnionem duarum naturarum in Christo, quam ipsi nõ credunt. Eiusdem erroris accusantur Græci à Guidone Carmelita in catalogo hæreticorum, & ab Innocentio III. li. 4. de officio Missæ, ca. 32. Sed contrarium tamen colligimus ex ipsorum scriptis, tum veterum, tum recentiorum, vt infrà ostendemus. Quare credibile est, Innocentium, & fortasse etiam Guidonem per Græcos intellexisse, quosuis Orientales, non autem eos, qui propriè Græci dicuntur.

Lutherani, & Caluinistę Armenos imitantur, nam absque aqua vino vtuntur. Lutherus in primo scripto contra Regem Angliæ, anno M.D.XXII. edito, fatuos & stolidos vocat eos, qui peccatum esse putant sine aqua celebrare; & ibidẽ sic addit: *Meo sensu melius, & tutius foret, aquam non miscere vino, cùm sit merum figmentum humanum, & siniſtram, immò peſſimam habeat ſignificationem.* Et in formula Missæ, seu communionis pro Ecclesia vvittembergẽsi anno M.D.XXIII. edita: *Nõdum conſtitui*, inquit, *mecum miſcendane eſſet aqua vino, quamquam huc inclino, vt merum vinum paretur abſque aquæ mixtura.* Martinus Kemnitius in 2. par. Examinis Concilij Tridentini, sessio. 22. c. 7. & can. 9. docet rem esse omnino indifferentem aquæ mixtionem in calice & multis conatur ostendere nõ esse certum, quid Dominus fecerit, id est, an vino aquam admiscuerit, & præterea non esse id necessarium, nec posse præcipi ab Ecclesia: & tandem addit Ecclesias Lutheranorum reipsa, & factis ostendere voluisse hanc libertatẽ. Tilmanus Heshusius in l. de sexcentis erroribus Pontificiorum, tit. 17. tres errores Põtificis adscribit. VNVM, quòd dicant aquam miscendam vino in calice. ALTERVM, quòd doceant sine peccato mortali non posse omitti aquam. TERTIVM, quòd velint Apostolicam esse traditionem, misceri debere aquam vino.

Caluinistæ longius progrediuntur. Nam Petrus Richerus Caluinista (referente Nicolao Villagognonio lib. 1. contra articulos quosdam Caluinianos, cap. 73.) affirmat esse hæreticos, blasphemos, sacrilegos, falsarios, qui vino cœnæ aquam admiscent; quod ad puritatem Euangelij adiiciant sua commenta: & à Caluino se hæc omnia didicisse fatetur. Quare non est mirum, si Caluinus, nec in Institutione, nec in Catechismo, nec in formula Sacramentorum ministrandorum vllam aquæ mentionem facit in mysterio cœnæ Domini.

Porrò Ecclesia Catholica semper credit ita necessarium esse aquã vinum misceri in calice, vt non possit id sine graui peccato omitti. Vtrum autem sine aqua Sacramentum consistere possit, non est adeò certum, cõmunis tamen opinio in partem affirmatiuam propendet. quare falsò Kemnitius Catholicis in commune tribuit, quod asserant, aquam in Eucharistia esse de necessitate Sacramenti, cùm paucissimi id affirment. Probatur Ecclesiæ sententia. PRIMVM ex facto Christi. Dominus vinum aqua mixtum consecrauit; igitur & nos ita facere debemus.

Antecedens huius argumenti Kemnitius fatetur esse probabile, sed non certum, & ideo incertam cõclusionem ex eo colligi cõtendit. Deinde etiam si certum esset antecedens, infirmam esse vult consequutionem. Nam Dominus si aquam admiscuit, id fecit pro more illius regionis; in Oriente enim vinum est fortius, quã in his partib⁹, & ideò ordinariè solet in illis locis aqua temperari. At si in hac regione nostra, vel in partibus frigidioribus Dominus fuisset cùm Sacramentum instituit, pro more patriæ aquam non miscuisset.

Cæterum multum in Vtroque errat Kemnitius. Antecedens enim illud non minus certum est, quàm quòd Dominus vinum consecrauerit, non siceram, aut aquam solam: quod sanè nemo negat esse certissimum. Nam ex Euangelio, & ex Paulo expressè non habetur, nisi calicem sanguinis Apostolis propinatum, vini nulla mentio est, cùm agitur de calice Eucharistico. Legantur omnia loca Matt. vigesimo sexto, Marc. decimo quarto, Luc. vigesimo secũdo, Ioannis sexto, 1. ad Corint. decimo, & vndecimo, non inuenietur mentio vini, nisi in illis verbis: *Amen dico vobis, non bibam de hoc genimine vitis, donec illud bibam nouum in regno Dei*; quæ habentur in tribus locis citatis Euangeliorum. Sed ea verba, vt libro 1. capite vndecimo, fusè docuimus, non pertinent ad calicem Eucharistiæ, sed ad calicem qui datus fuit post agni Paschalis manducationem, vt ex Luca manifestè colligitur. Neq; obstat, quòd aliqui Patres ea verba de calice Eucharistiæ exposuerint: nã alii, qui magis ex professo rem tractarunt, contrarium docuerunt, vt tunc ostendimus; non possumus autem ex Patrum sententiis aliquid certi colligere, quando inter se non cõueniunt. Atque id potissimum locum habet in sententia Kemnitii, qui (vt suprà vidimus in controuersia de transubstantiatione) non vult argumenta efficacia posse duci à Scripturis, quæ variis modis exponuntur. Quid ergo in calice fuerit ante consecrationem

an vinum purum, an vinũ aqua miſtum, an ſicera, an aqua ſola, ex ſola Scriptura expreſsè non habetur, ſed neceſſariò recurrendum eſt ad traditionẽ eorũ, qui ab Apoſtolis, & eorũ diſcipulis hæc myſteria didicerunt. Traditio autem habet, fuiſſe vinum aqua miſtum, ergo ita certò credendum eſt, aut nihil certi de materia calicis habemus.

S. Iacobvs in ſua Liturgia (cuius Liturgiæ mentionem facit Concilium Trullanum, can. 32. ante annos nongentos) ita habet: *Similiter poſt quam cœnauit, accipiens calicem, & permiſcens ex aqua, & vino, & benedicens dedit, &c.* S. Clemens l. 3. conſtit. Apoſtol. c. 17. refert Dominum in cœna vinum aqua miſcuiſſe, antequam illud conſecraret. S. Irenævs l. 4. c. 57. *Dominus*, inquit, *temperamentum calicis ſui ſanguinem confirmauit.* S. Cyprianvs l. 2. epiſt. 3. *Admonitos*, inquit, *nos ſcias, vt in calice Domini offerendo Dominica traditio ſeruetur, neque aliud fiat à nobis, quàm quod pro nobis prior fecit, vt calix, qui in commemorationem eius offertur, mixtus vino offeratur.* S. Basilivs in ſua Liturgia dicit Chriſtum acceptum calicẽ miſcuiſſe, & poſtea dixiſſe: *Hic eſt calix, &c.* Theodoretvs Dialog. 1. ait Chriſtum ſuum ſanguinem feciſſe id, quod in calice commiſtũ erat. Evsebivs Emiſſenus in ſerm. 5. de Paſchate, qui eſt de corpore Domini, dicit Chriſtum ipſum exemplo ſuo nos docuiſſe, vt calicem ex vino aqua miſto conſecraremus. Denique Concilium III. Carthaginense, can. 24. (in quo etiã Auguſtinus interfuit) ſic ait: *Vt in Sacramẽto corporis, & ſanguinis Domini nihil amplius offeratur, quàm ipſe Dominus tradidit, hoc eſt panis, & vinum aqua miſtum.* Hæc teſtimonia certum argumentum faciunt, tum quia grauiſſimorum, & antiquiſſimorum auctorum ſunt, tum quia nullus Patrum contrarium ſcripſit.

Quod autem Kemnitius ait de conſuetudine Orientalium, non multum facit ad rem. Nam ſi illa eſſet potiſsima cauſſa, cur Dominus calicem miſcuiſſet, certè Patres variorum locorum nunquã, tanto conſenſu, & abſolutè diciſſent, miſcendam vino aquam in calice.

Habemus autem teſtimonia Patrũ omnium regionum. Ac primùm ex Syria habemus teſtimonia citata S. Iacobi & Theodoreti: vterque enim in Syria Epiſcopus fuit. Et præterea ex recentioribus idẽ docet Samonas Epiſcopus Gazæ in diſputatione cũ Achmet Saraceno, quę exſtat in 4. to. Bibliothecæ ſanctorũ Patrũ.

Ex Italia habemus Iuſtinum Martyrem: is enim Romæ ſcripſit Apologias ſuas, & de Romanæ Eccleſiæ conſuetudine loquitur in 2. Apolog. prope finem, cũ dicit offerri poculum vino, & aqua temperatum. Habemus item Alexandrum I. in epiſt. 1. vbi omnino iubet, vt nec vinum ſolùm, nec ſola aqua, ſed vtrumque ſimul offeratur. Habemus quoque Iulium I. apud Gratianum de conſecratione diſt. 2. Habemus præterea Ambroſium, qui in ea parte Italiæ ſcripſit, vbi certè vina non ſunt adeò fortia, & tamen lib. 4. de Sacramen. c. 4. & l. 5. c. 1. vinum, & aquam in calice ponenda eſſe affirmat.

Ex Africa habemus loca citata S. Cypriani, & Concilij Carthaginenſis: & poteſt addi teſtimonium Auguſtini tract. 110. in Ioan.

Ex Gallia habemus S. Irenævm Epiſcopum Lugdunenſem, qui lib. 5. c. 1. *Quando*, inquit, *miſtus calix & fractus panis percipit verbum Dei, fit Euchariſtia ſanguinis, & corporis Domini.* Euſebius quoque Emiſſenus, cuius locum antè citauimus, in Gallia ſcripſit: fuit enim is auctor, vt alias diximus, Abbas Monaſterij Lirinenſis. Adde etiam Bernardum epiſt. 69.

Ex Hiſpania habemus S. Iſidorum lib. 1. de offic. diuinis, cap. 18. vbi ſatis copiosè de hac re agit.

Ex Luſitania habemus Concilium Bracarenſe III. canone primo, vbi idem habetur.

A Ex Anglia habemus Bedam in commentario c. 14. Marci, in illa verba: *Hic eſt calix ſanguinis mei.* Item Anſelmum Epiſcopum Cantuarienſem in cap. 26. Matt. vbi ipſa Bedæ verba tranſcripſit.

Ex Germania habemus Amalarium Treuirenſem lib. 3. de officiis Eccleſiaſt. cap. 19 Rabanum li. 1. de Inſtitutione Clericorum, cap. 31. Item Tribvriense Concilium ante annos DCC. in media Germania celebratum, nimirum propè Moguntiam, cano. 19. aſſerit à Papa Alexandro I. traditum, quod & ipſe à Patribus ſuis, id eſt, ab Apoſtolis acceperat, vt in calice vinum aqua miſceretur, & poſtea Concilium ita ſubiungit. *Cuius rei veritatem in hac ſancta Synodo confitemur, credimus, & confirmamus, ne vllus ſine commiſtione vini, & aquæ myſteria ſacra perficiat.*

Denique ex Græcia habemus præter Baſilium ſuprà citatum, teſtimonium Gregorij Nyſſeni in ſerm. Catechetico, c. 37. Ioannis Chryſoſtomi in ſua Liturgia. Itẽ Procli Epiſcopi Cõſtantinopolitani, qui paulo iunior Chryſoſtomo fuit, in tractatu de traditione diuinæ Liturgiæ. Item Synodi Trullanæ, cano. 32. & in capitulis Græcarum Synodorum à Martino Bracarenſi collectis: cap. 55. & præterea S. Ioannis Damaſceni l. 4. de fide cap. 14. Theophylacti in ca. 19. Ioannis, vbi reprehendit Armenos hunc morem non ſeruantes: & S. Germani Epiſcopi Conſtantinopolitani in theoria rerum Eccleſiaſticarũ. Floruit autem S. Germanus eodẽ tempore quo Damaſcenus circa annum Domini DCC. Præterea exſtãt teſtimonia etiam recentiorum Græcorum, vt Nicolai Methonenſis Epiſcopi in lib. ſiue oratione de Euchariſtia, Nicolai Cabaſilæ, in li. de ſacrificio altaris. ca. 8. Marci Epheſij in lib. de verbis conſecrationis, Nicephori li. 18. hiſtor. 5. c. 53. Ex quibus C teſtimoniis apparet, falsò imponi Græcis hunc errorem, quod ſolo vino vtantur in ſacrificio altaris.

Adde, quod Concilium Florentinum, in quo Græci & Latini aderant, in inſtruct. Armenorum, iubet Armenis, vt deinceps in calice vinum aqua temperent, quoniam omnes aliæ Eccleſiæ Latinorum, & Græcorum ita ſemper fecerunt.

Denique refelli poteſt Kemnitij vanitas ex rationibus, quas Patres reddunt huius miſtionis vini, & aquę: nullus enim ſomniauit vnquam, nedum protulit cauſſam illam, quod in Oriente vina ſint fortia. Rationes igitur, quas Patres adferunt, ſex ſunt. Prima, & potiſſima, quia Dominus ita fecit. Hanc reddunt plurimi Patres, & Concilia recentiora, Florentinum, & Tridentinum.

Secvnda ratio eſt, quia de latere Domini exiuit ſanguis, & aqua, Ioan. 19. Nos enim in calice repræſentamus Chriſti ſanguinem, vt effuſum, ſicut in pane conſecrato repræſentamus Chriſti corpus, vt mortuum. D Quare Chrysostomvs hom. 24. in priorem ad Cor. *Quid eſt*, inquit, *in calice? quod ex altare fluxit.* & Avgvstinvs lib. 3. de Trinit. ca. 11. dicit, de latere Domini percuſſo, illum fluxiſſe liquorem, qui eſt in calice. Quibus verbis ſignificant in calice eſſe verum Domini ſanguinem, quoad ſubſtantiam, & eſſe eo modo, quo ex latere fluxit, id eſt, effuſum, quoad repræſentationem. Quia igitur in calice repræſentamus id quod ex latere fluxit, & quod ex latere fluxit, fuit ſanguis, & aqua; ideo non ſolo vino, ſed etiam aqua rem illam repreſentamus. Atque hanc rationem attingunt Alexãder Papa, Ambroſius, Chryſoſtomus, Euſebius, Germanus, & Rabanus, & alij.

Tertia ratio eſt, quia in myſterio Euchariſtiæ ſignificatur vnio Chriſti cum Eccleſia: id autem aptiſſimè fit, cùm admiſcetur aqua vino. Vinũ enim Chriſtũ, aquę populos ſignificant vt etiã idẽ ſignificatur ex admiſtione farinæ cum aqua in pane conficiendo. Hanc

rationem

rationem habent Cyprianus, Iulius Papa, Euſebius, Iſidorus, Rabanus, & Concilia Bracarenſe, & Tributienſe citata. Quare ea ratio, licet à Lutheranis rideatur, magnos auctores, & plurimos habet.

QVARTA ratio eſt, quia calix Euchariſtiæ non ſolùm figuratus fuit in Teſtamento veteri per vinum, quo vtebantur Hebræi in variis ſacrificiis, & in vino, quod cum pane protulit Melchiſedech Geneſ. 14. ſed etiam in aqua, quæ fluxit ex petra, vt B. Paulus docet 1. Cor. 10. Atque hanc rationem attigunt Ambroſius & Euſebius locis notatis.

QVINTA ratio eſt, quia Euchariſtia eſt cibus, ac potus ſpiritualis, & proinde dari debuit ſub ſpecie cibi, & potus corporalis. Porrò corporalis potus maxime cõueniens naturæ humanæ eſt vinum aqua admiſtum, vt docet Gregorius Nyſſenus in oratione Catechetica apud Euthymium, titu. 21. Panopliæ: & ante eum Clemens Alexandrinus lib. 2. Pædagogi, cap. 2.

SEXTA ratio eſſe poteſt, quam ponit Nicephorus lib. 18. cap. 53. ad ſignificandam duarum naturarum in Chriſto coniunctionem.

CAPVT XI.

Soluuntur argumenta aduerſariorum.

SVPEREST nunc, vt ad nugas Lutheri & Kemnitij reſpondeamus. PRIMA obiectio Lutheri, & Kemnitij loco citato eſt huiuſmodi: *Vini cum aqua permiſtio peſſimam habet ſignificationem: nam Iſa. 1. dicitur: Vinum tuũ miſtum eſt aqua: quod ſignificat teſte Hieronymo in eum locum Scripturæ, & verbis Dei ſynceritatem corruptam fuiſſe à Phariſæis per admiſtionem humanarum traditionum.*

RESPONDEO; In Scripturis vna, & eadem res alio, & alio modo conſiderata, nunc bonam, nunc malam habet ſignificationem. Leo propter fortitudinem Chriſtum ſignificat, Gen. 49. *Catulus Leonis Iuda*, & Apocal. 5. *Vicit Leo de tribu Iuda.* Idem Leo propter crudelitatẽ diabolum ſignificat, pſal. 90. *Conculcabis Leonem & draconem.* 1. Pet. 5. *Tanquam Leo rugiens circuit quærens, quem deuoret.* Sic igitur miſtio vini cum aqua, ſi ſumatur ſimilitudo ab iis, qui vinum vendunt, ſignificat fraudẽ. & corruptionem: decipitur enim qui pro vino mero emit vinum miſtum aqua. Et de hac re agitur Iſaiæ 1. vbi Hieronymus legit: *Caupones tui miſcent vino aquam.* Si autem ſumatur ſimilitudo ab iis, qui bibunt, habet optimam ſignificationem illa miſtio: nam ſobrietatem & temperantiam ſignificat. Vnde Prouerb. 6. *Bibite vinum, quod miſcui vobis.* Quoniam igitur in calice vinũ miſcetur aqua, non ad vendendum, ſed ad bibendum optimè fit, & optimam habet ſignificationem.

SECVNDVM argumentum Lutheri, & Kemnitij eſt contra rationem illam de ſanguine, & aqua, quæ profluxerunt ex latere Chriſti. *Ea ratio non probat, miſcendam aquam in calice: & tamen adducitur à Catholicis, tanquam vnum ex præcipuis fundamentis: igitur non ſolide probant Catholici ſuam ſententiam.* Propoſitionem probant aduerſarij. PRIMO, quia non fuit aqua illa miſta cum ſanguine, ſed ſeorſim per ſe fluxit: nam alioqui quomodo diſcerni potuiſſet? non ergo pertinet ad iſtam miſtionem aquæ cum vino. SECVNDO, illa effuſio ſanguinis, & aquæ ſignificabat duo Sacramenta diuerſa, nimirum Baptiſmum, & Euchariſtiam, vt Auguſtinus tract. 120. in Ioan. & alij Patres dicunt: non igitur illa aqua ad Euchariſtiam pertinet. TERTIO, ex figuris, & myſticis ſenſibus non ſumitur ſolidum argumentum.

RESPONDEO, Primaria ratio, & verum, & ſolidum fundamentum noſtræ ſententiæ eſt Chriſti exemplum, & Eccleſiæ vniuerſę conſuetudo; reliquę rationes adferuntur ad confirmandum, & declarandum, id quod tam credidimus eſſe faciendum. Sed tamen argumẽta aduerſariorum nihil concludunt.

AD PRIMVM dico: Licet ſanguis & aqua impermiſta fuerint dum fluerent, tamen ſi in vas aliquod recepta fuiſſent, non niſi permiſta in illo vaſe exiſterent. Nos autem repræſentamus in calice id totum, quod ex latere fluxit, non autem modum, quo fluxit, & ideo vinum aqua miſtum in calice ponimus.

AD SECVNDVM: Aliud eſt repræſentari, & ſignificari, aliud repræſentare, & ſignificare: hæc enim ſunt diuerſa, nec ſe inuicem impediunt. Nos igitur non dicimus ſanguinem & aquã ſignificaſſe miſtionem, vini, & aquę in calice: ſed è contrario ſignificari, & repræſentari per hanc miſtionem calicis, quidquid tãdem ſignificauerit illa effuſio ſanguinis & aquæ. Quare Auguſtinus & Theophylactus, qui dicunt, ſanguinem & aquã ſignificare duo ſacramenta, iidem affirmant inde colligi miſcendam eſſe aquam in calice Euchariſtiæ.

AD TERTIVM dico: Nullam hic eſſe figuram, aut myſticum ſenſum: nam (vt diximus) non attendimus, quid illa ſignificauerint, ſed ea nos repræſentamus, quæ reuera facta ſunt.

TERTIVM argumentum eorundem, eſt contra aliam rationem noſtram de vnione Eccleſiæ cum Chriſto. Nam PRIMO, non commemoramus in Euchariſtia vnionem Chriſti cum Eccleſia: ſed paſſionem Chriſti tantummodò: ergo fruſtra quæritur illa ſignificatio. SECVNDO, non vnimur Chriſto, niſi poſt ſanguinis eius effuſionem: illa enim effuſio cauſſa fuit noſtræ vnionis: non ergo rectè ante effuſionem: immò ante conſecrationem ſanguinis Domini miſcetur aqua vino ad ſignificandam vnionem TERTIO, ſolus Chriſti ſanguis nos redemit ſine permiſtione cum noſtro: non igitur in calice, in quo Chriſti paſſio, & noſtra redemptio repręſentatur, opporteret aquam miſcere, ne videamur velle coniungere noſtra opera cum Chriſti laboribus, quaſi illi non ſuffeciſſent. Et hoc loco more ſuo Kemnitius calumniatur Eccleſiam Catholicam, quaſi hoc pręcipuè intendat in iſta miſtione aquæ, vt non ſolus Chriſtus, ſed etiam populus Deo Patri iſtatur, cùm ſacrificium offertur.

RESPONDEO: Fruſtra conantur aduerſarij etiam rationem concutere, quam tot ſancti Patres plurimi fecerunt. Ad PRIMAM probationem dico falſum eſſe, non commemorari in Sacramento Euchariſtiæ vnionem Eccleſiæ cum Chriſto: nam Paulus apertè dicit, 1. ad Corinth. 10. *Vnus Panis, & vnum corpus multi ſumus qui de vno pane participamus.* Itaque principaliter quidem commemoratur in eo Sacramento Chriſti paſſio: ſed commemoratur etiam ſecundariò effectus illius paſſionis, qui fuit, vt omnes vnum corpus cum Chriſto efficeremur.

AD SECVNDAM, non ponitur aqua in calice ante conſecrationem, vt tunc ſignificet vnionem populi cum Chriſto, ſed vt ſignificet ſuo tempore, nimirum facta conſecratione. Nam teſtimonio, & conſenſu aduerſariorum, & maximè Lutheri in ſermone de Euchariſtia, & Kemnitij in 2. par. Examinis Concilij Tridentini, ſeſſione decimaterttia, capite quarto, panis conſecratus factus eſt ex multis granis, vt inde ſignificetur vnio fidelium, qui de illo vno pane participant: & tamen panis fit ex multis granis ante conſecrationem, & non ſignificat illam vnionem niſi poſt conſecrationem.

AD TERTIAM, ſigna ad placitum, interpretanda ſunt iuxta mentem imponentis. Aqua igitur, quæ in calice ponitur, varia ſignificat in variis actionibus. Nam quatenus offertur cum vino ante conſecrationem, non ſignificat populũ, ſed repræſentat aquam illam, quæ ex

latere Domini fluxit cum ſanguine; quatenus autem aqua vnitur cum vino, & illi incorporatur, ſignificat vnionem populi cum Chriſto, quæ conſecuta eſt ipſius paſſionem.

ADDE, quòd oblatio præcipua, quæ fit in Miſſa, non eſt vini, neque aquæ, neque re ipſa, neque in ſigno (illa enim oblatio panis & vini cũ aqua, quæ fit ante cõſecrationem, non eſt propriè ſacrificiũ Miſſæ, ſed tantùm oblatio rei conſecrandæ, & proinde præparatio ſacrificii, ſed eſt oblatio veri corporis, & veri ſanguinis Domini. Id enim offertur, quod reipſa eſt in calice; nõ autem quidquid eſt ibi ſignificatiuè: reipſa autem non eſt in calice populus, ſed ſolus Chriſti ſanguis, non tamen a corpore ſeparatus, & anima, & diuinitate. Licet igitur aqua ſignificet populum, non tamen offertur, vel ipſa, vel populus Deo Patri in redemptionem noſtram, ſed ſola Chriſti paſſio. Ac vt intelligãt aduerſarii, ſe ſine cauſſa reiicere aquam ex Sacramento: cogitent, eandem rationẽ eſſe de pane miſto ex aqua, & farina, quæ eſt de calice miſto ex aqua, & vino. Nam Cyprianus, cuius eſt iſta ratio lib. 2. epiſt. 3. dicit, idem ſignificari per farinam, & aquam in pane, quod per vinum, & aquam in calice. Si igitur aquam reiiciunt ex calice; ne populus cũ Chriſto offerri Deo Patri videatur: reiiciant etiam aquam ex pane, ne idem incõmodum cõſequatur. Vel ſi apud eos nulla fit oblatio, nullum ſacrificium, ſed ſola communio corporis, & ſanguinis Domini, non timeant illud incõmodum ſignificationis, quod nullum eſt, vbi nulla oblatio eſt.

Præter hæc argumenta KEMNITIUS ſex obiectiones alias profert cõtra Concilium Tridentinum in materia miſtionis aquæ cum vino, quæ non tã Concilium premunt, quam ipſum KEMNITIUM. PRIMO, accuſat Cõcilium, quod tam acriter pugnet pro aqua in calice, cũ interim totũ calicem contra Dei mandatũ populo abſtulerit. SED de hac re infra diſputandum erit: interea id ſolum obſeruamus, defuiſſe aduerſario, quod de re propoſita diceret, & idcirco ad alia digreſſionẽ feciſſe.

SECUNDO, accuſat Concilium, quod falsò inſimulet Lutheranos, qui aſſerant, miſtionem aquæ pugnare cum Chriſti inſtitutione. AT Concilium non nominat Lutheranos, ſed generatim damnat eos, qui id aſſerunt: non defuiſſe autem qui id aſſereret, ſupra oſtendi ex Nicolao Villagagnonio.

TERTIO, accuſat Concilium, quod propter rem indifferentem, qualis eſt miſtio aquæ cum vino, anathematizet eos, qui contrarium ſentiunt. AT Concilium non anathematizat (vt patet ex can. 9.) niſi eos, qui negant eam miſtionem fieri debere tanquã pugnantem cum inſtitutione Chriſti, non eſt autem res indifferens, ſed dogma neceſſarium, & ad fidem pertinens, quod Eccleſia nihil doceat pugnans cum Chriſti inſtitutione. Deinde licet, ponere aquam in calice ex ſe fortaſſe ſit res indifferens, quia ſine illa Sacramentum conſtare poſſet; tamen poſtea quam expreſsè imperatum, vel à Deo immediatè, vel per Concilia & Eccleſiam, vt id fiat, non eſt res indifferens, ſed neceſſaria.

QVARTO accuſat Concilium, & totam Eccleſiam, quod iſtam miſtionem aquæ faciant cũ opinione falſa, quaſi id eſſet neceſſarium, & præceptum, cũ ſit res libera. AT iam diximus, non eſſe liberum, quod per Eccleſiam expreſsè præcipitur. Deus enim non reliquit liberum obedire, vel non obedire Eccleſiæ, ſed planè iuſsit, cùm ait Luc. 10. *Qui vos audit, me audit.*

QVINTO, accuſat Eccleſiam, quod exiſtimet non poſſe eſſe calicem Domini, niſi aqua adſit, & hanc vocat falſam opinionem neceſſario taxandam. AT opinio illa quod attinet ad modum loquendi, S. Cypriani eſt lib. 2. epiſt. 3 quod ad rem attinet, non eſt Eccleſiæ Catholicæ, fortaſſe etiam nec S. Cypriani: nam, vt ſuprà diximus, maior pars Theologorum docet, non eſſe aquam de neceſſitate Sacramenti.

VLTIMO, accuſat Eccleſiam, quod tribuat miſtioni aquę cum vino id, quod erat tribuendum Communioni, nimirum vnire fideles cum Chriſto. AT KEMNITIUS nimis craſſus fuit, ſi intelligere non potuit vnionem populi cum Chriſto fieri per miſtionem quæ cum vino, non reipſa, ſed ſolùm quoad ſignificationem. Sed de his hactenus.

CAPVT XII.

Quibus verbis fiat conſecratio Euchariſtiæ.

DE forma, quæ eſt altera cauſſa Sacramenti Euchariſtiæ, quinque ſunt controuerſiæ, ſed eas, aliis in locis explicatæ ſunt quatuor. PRIMA controuerſiæ eſt, vtrum aliqua verba neceſſario requirantur ad Euchariſtiam conficiendam. SECUNDA, vtrum ea verba debeant eſſe conſecratoria; an concionalia, id eſt, vtrũ dici debeant ad populum inſtruendum, an potius ad materiam conſecrandam. TERTIA, vtrum certa quædam, & determinata verba eſſe debeãt. Ac tres iſtæ ſatis accurate explicatę ſunt in li. de Sacramentis in genere, c. 19. 20. 21. QVARTA eſt, quænam ſint illa verba, ſiue vtrum illa ſola verba: *Hoc eſt enim corpus meũ, Hic eſt enim calix, &c.* pertineant ad formam in Sacramento Euchariſtiæ. Atque iſta ſola quæſtio hoc loco explicanda eſt: ex cuius explicatione manabunt etiam aliæ tres explicatæ, vt dictum eſt. Sed num illa ſola verba conſtituant formam Sacramẽti, certe ſequitur, verba aliqua requiri, quod petebatur in prima quæſtione: & verba illa eſſe conſecratoria, non concionalia, quod ſecunda quæſtio poſtulabat; & verba eſſe certa, & determinata, de quo erat quæſtio tertia. QVINTA quęſtio eſſe poſſet de ſenſu illorum verborum: ſed de hac re fuſiſſimè egimus in primo libro de Euchariſtia, vbi ſingulas voces diligenter excuſsimus.

Eſt igitur quæſtio hoc loco tractanda, vtrum illa ſola verba: *Hoc eſt enim corpus meum*, &, *Hic eſt enim calix ſanguinis, &c.* ad formam Sacramenti huius pertineant. Et quidem Eccleſia Catholica magno conſenſu docet, illa ſola verba ad formam pertinere. Ita enim habemus in Concilio Florentino in inſtructione Armenorum. & in Catechiſmo Concilij Tridentini, & idem docent Theologi cum Magiſtro ſententiarum li. 4. diſtinctio. 8. & Iureconſulti apud Gratianum diſtin. 2. de conſecratione, & ſuper caput, Cùm Matthæ, extra de celebratione Miſſarum. Etſi enim Theologi diſputent, nec inter ſe omnino conueniãt, vtrum ſingulę voces, quæ habentur in forma conſecrationis calicis in Latinis Miſſalibus, ſint de eſſentia formæ, tamen omnes conueniunt, omnes illas voces eſſe de integritate formæ, ita vt ſine peccato nulla earum omitti poſsit, & cõtenſus in hac re ſufficit, vt habeamus aliquid certi in conſecratione, & confectione tanti Sacramenti.

Habemus autem contra hanc veritatem magnum numerum aduerſariorum. Græci recentiores contendunt, non ſolis iſtis verbis, ſed quibuſdã aliis precibus confici Sacramentum. Ita ex profeſſo docent, Marcus Epiſcopus Epheſinus in lib. de verbis cõſecrationis, & Nicolaus Cabaſilas in explicatione Liturgiæ, c. 29. & 30. vbi conatur Latinos conuincere exipſa etiã Latina Liturgia, qua nos omnes vtimur. Eãdẽ ſententiã breuiter indicat Hieremias Patriarcha Conſtãtinopolitanus in Cenſura ad Auguſtanam Confeſsionem, c. 10.

Hæretici huius temporis nihil adhuc certi ſtatuere potuerunt, cùm inter ſe valde diſſentiant, & in hoc ſolo conueniant, vt non integrè admittant

Eccleſiæ Catholicæ ſententiam: referam igitur breuiter opiniones, PRIMA eorum eſt, qui verba omnino reiiciunt ab huius Sacramenti cõfectione: quam ſententiam referunt Kemnitius in 2. par. Exam. Concilii Tridentini, ſeſſio 13. c. 1 & Ioachimus Vveſtphalus in lib. qui inſcribitur, Recta fides de cœna. Videtur ea ſententia Martinum Bucerum habere auctorẽ: is enim in ca. 26. Matth. apertè ſcribit, non eſſe neceſſarium, vt recitentur verba, quòd nulla Scriptura id doceat, Dominus enim iuſſit panem frangere, & manducare, ſed non iuſſit dici ſuper panem: *Hoc eſt corpus meum.*

SECVNDA ſententia eſt aliorum, qui verba quidem recitari volunt, ſed per modum concionis, ſeu lectionis ad inſtruendam fidem, non ad elementum conſecrandum. Ita Caluinus docet lib. 4. Inſtit. cap. 17. §. 39. Dominus enim non alloquebatur panem, ſed Apoſtolos, cũ ait: *Accipite, & mãducate, Hoc eſt corpus meũ, &c.* quocirca in formula Sacramentorũ miniſtrandorum præſcribit Caluinus lectionem ex cap. 11. prioris ad Cor. & concionem miniſtri, & paucas quaſdam præcatiunculas. Hanc ſententiam Lutherani paſſim reiiciunt, ac præſertim Kemnitius loco notato, licet eam ex Luthero hauſiſſe Sacramentarij videãtur. Lutherus enim in lib. de captiuit. Babyl. ca. de Baptiſmo, apertè ſcripſit, parum referre, quibus verbis Sacramentũ cõficiatur, modò adſit fides accipientis: Sacramẽta enim conſiſtere in promiſſione, quæ non accipitur niſi fide.

TERTIA eſt aliorum ſententia, qui, quoad modum loquendi, proximè accedunt ad veritatẽ, tamen reipſa parùm diſſentiunt a Caluino, & multum diſſentiunt ab Eccleſia. Hi dicunt, verba certa requiri ad conſecrationem, quæ non hiſtoricè tantũ, ſiue ad inſtituendum, ſed etiam ad conſecrandum adhibeantur. Hæc eſt Kemnitij ſententia loco citato, quæ in quatuor, vt ipſe eam exponit, differt a ſententia Catholicorum.

PRIMO exiſtimat ipſe, ad eſſentiam formæ pertinere omnia verba, quæ Dominus in inſtitutione loquutus eſt, nimirum: *Accipite, manducate, &c.* & inde Catholicos reprehendit, quod formam conſecrationis valdè mutilauerint. In quo tamẽ, vel fallitur, vel mentitur, nos enim in Miſſa etiam illa verba dicimus: *Accipite & manducate, &c.* licet ea diſtinguamus à verbis, quæ ſunt de eſſentia formæ. Quare non mutilamus verba Domini, ſed tantum iudicamus, quæ in eis verbis ad eſſentiam formæ pertineant.

SECVNDO dicit, ſola Chriſti verba debere pronunciari; ex quo arguit Catholicos, quòd quædam addiderint, vt ex canone Miſſæ perſpicuum eſt. SED in hoc etiam fallitur, aut mentitur. Nam verba omnia quæ dicimus, Chriſti ſunt, licet non ex eodem loco habeãtur, vt infrà oſtẽdemus; & præterea verba illa quæ adduntur, vt, *enim*, in forma conſecrationis corporis, &, *myſterium fidei*, in forma cõſecrationis ſanguinis, non putamus ad eſſentiam formæ pertinere.

TERTIO affirmat, verba conſecrationis pronunciari quidem à miniſtro, ſed non pendere vllo modo à perſonæ ipſius qualitate, vt conſecratione, vel intẽtione. Et hinc diſtinguit ſuam ſentẽtiam à ſententia Catholicorum, quod nimirũ ipſe dicat, cõſecrationem fieri à Deo per os miniſtri: Catholici autem exiſtiment cõſecrationem eſſe opus hominis, & ideo cõſiderent an ſacerdos ſit conſecratus, & an intentionẽ habeat, &c. SED in hoc tertio valde Kẽnitius apertè fallitur. Catholici enim non negant, conſecrationem eſſe opus Dei per miniſtrum, ſed dicunt Deum nõ vti miniſterio humano in hac re, quomodo vteretur miniſterio picæ, aut aſinæ Balaam, ſed vti miniſterio hominis, vt homo eſt quomodo vtuntur Principes miniſterio legatorum, aut iudicum, & proinde non poſſe quemlibet eſſe miniſtrum, ſed eum ſolùm, qui à Deo, ad hoc ordinatus eſt. De qua re diſputauimus fusè in libris de Sacramentis in genere.

QVARTO dicit, verba Sacramentalia non debere recitari merè hiſtoricè, vt nimirum Caluiniſtæ faciunt, nec etiam ita vt magicum quid ſonare videantur, vt videlicet Catholici faciunt, ſed ita vt Deo operante efficacia ſint ad faciendum, vt panis ſit, & dicatur corpus Chriſti, & vinum ſit, & dicatur ſanguis, quod ex natura ſua illis non conueniebat. Eſt autem hoc loco diligenter NOTANDVM, verba Kemnitii aliud ſonare, aliud ſignificare. Nã dedita opera obſcurè loquitur, quia facilè non poterat à Caluiniſmo recedere, quin in ſententiam Catholicorum veniret; neque contra, à ſententia Catholica recedere, quin in Caluiniſmũ laberetur. Reuera autem in Caluiniſmum labitur, licet in modo loquendi ab eo alieniſſimus videatur.

Cùm igitur dicit, ac ſæpius repetit, per verba Sacramentalia panem fieri corpus, & vinũ fieri ſanguinem, non idem affirmat quod ſimilibus verbis Catholici ſolent. Nam nos Catholici dicimus verba Sacramentalia ex diuina inſtitutione eſſe vera inſtrumenta cõſecrationis, ita vt vim habeant tanquam inſtrumenta Dei, conuertendi panem in corpus Domini, & vinum in ſanguinem Domini, & hoc illi impiè & blaſphemè magiam & incantationem vocant, ipſe autem vult verba eſſe efficacia, vt inſtrumenta Dei, nõ ad faciendam conuerſionem panis in carnem, ſed ad ſignificãdam præſentiam corporis Chriſti cum pane. Nã quod hoc ſolũ tribuat verbis Sacramentalibus, perſpicuum eſt PRIMO, quia ipſi non credũt mutari panẽ in corpus Domini, ergo non tribuunt verbis efficaciam veram mutandi panem in corpus Domini. SECVNDO, ſentiunt ipſi (vt ſuprà oſtendimus) corpus Chriſti eſſe vbique, ergo verba nõ faciunt, vt corpus Chriſti incipiat eſſe præſens. TERTIO, Ioannes Brentius, à quo in hac re nõ diſſentit Kemnitius, apertè docet, verba cõſecrationis non facere, ſed annunciare ſolùm præſentiam corporis Chriſti. Nam in lib. contra Henricum Bullingerum, qui inſcribitur recognitio, illo argumẽto probat oportere Lutheranos credere Vbiquitatem corporis Domini, quia alioqui non poſſent probare præſentiam corporis Domini, niſi per efficaciam conſecrationis Papiſticæ, atque ita cogerentur fateri, verba Domini non ſolùm annunciare præſentiam corporis Domini, ſed etiam facere. QVARTO, ſi Kemnitius veram efficaciam mutandi ſubſtantiam panis tribueret verbis Sacramentalibus, ſine dubio non obiiceret nobis magicam incantationem, niſi etiam ſibi eam communem eſſe vellet. QVINTO denique, ipſe ibidem Kemnitius cùm explicat quomodo per verba illa panis fiat corpus Chriſti, nihil aliud dicit, niſi nos certos reddi per ea verba, diſtribui in cœna Domini verum corpus, & ſanguinem Chriſti: ergo ex eius ſententia per verba panis fit corpus, quia ſignificatur, & annunciatur præſentia corporis Domini, vt alij clarius dixerunt.

Hinc habemus, Kemnitium verbis quidem admittere verba Domini eſſe cõſecratoria, re ipſa autem nõ agnoſcere vllam veram conſecrationem, ſed ſolam inſtructionem fidei, quæ ſententia refutata eſt in libris de Sacramentis in genere. Nos igitur hoc loco probare conabimur, contra Græcos, & alios ſiue ſchiſmaticos, ſiue hæreticos, verba Domini: *Hoc eſt enim corpus meum, &, Hic eſt enim calix ſanguinis, &c.* & neceſſariò requiri, & ſola ſufficere ad Sacramentum Euchariſtię cõficiendum: proinde reliqua, quæ in Liturgiæ actione pronunciantur, ſiue ſint lectiones, ſiue preces, vtiliter quidem adhiberi ad præparandos animos ad tam magnum myſterium, non tamen in eis vim vllam ineſſe ad Sacramentum conficiendum.

CAPVT VIII.

Solis Domini verbis fieri consecrationem.

PRIMVM igitur id probatur exemplo Domini, & Apostolorum. Nam vt Euangelistæ referũt Matt. c.26. Marcus 14. & Lucas 22. & Paulus 1. Cor. 11. Dominus cùm Sacramentum hoc instituit, & primus cõfecit, non solùm non iussit legi epistolã ad Corinthios, quæ nondum exstabat, sed nec vllam aliam lectionẽ, neque vllam habuit concionem. Pari ratione Apostoli antequam scriberentur Euangelia & epistolæ, nihil legebant, nisi fortè Psalmos, vel, vt S. Gregorius scribit li. 7. ep. 63. solam orationem Dominicam ad consecrationem addebant. Neque beatus Paulus 1. Cor. 11. iubet, vt illud caput aut aliud eiusmodi deinceps legatur. Præterea Dominus verba illa: *Hoc est corpus meum*, &, *Hic est calix sanguinis*, non historicè recitauit, sed significatiuè, vt notum est. Caluinistæ igitur, qui illa verba historicè recitant, & tanquam essentiam Sacramẽti lectionem & cõcionem adhibent, non sequũtur Domini institutionẽ, sed capitis sui sõnia, & figmẽta.

Ex eodem Domini exemplo, & Græci refelli possũt. Dominus enim nec dixit, nec dici iussit illas preces: *Fiat hic panis corpus Christi, & hoc vinum sanguis Christi*; sine quibus non existimant ipsi Sacramentũ ritè confici posse. Nam si ea Dominus dixisset, aut dici iussisset, id haberemus in Scriptura, vel in traditione. In Scriptura non habemus, solum enim Euangelistæ referũt, Dominũ egisse gratias Patri, & panem benedixisse, ac dixisse *Accipite, manducate, Hoc est corpus meum, &c.* quibus verbis Dominus gratias egerit, nõ constat. Nec possunt Græci illa sua verba: *Fiat hic panis corpus Christi tui, &c.* includere in illis verbis Euãgelii; *Gratias agens*: non enim ista verba sunt gratiarum actionis, sed petitionis cuiusdam. Benedictio autem, aut illis verbis facta est: *Hoc est corpus meum*, &, *Hic est sanguis meus*, vt Catechismus Romanus, & Theologi communius docent; aut certè in Euangelio non habetur, quibus verbis Dominus benedixerit: nullus etiam veterum tradidit Dominum vsum fuisse illis verbis: *Fiat hic panis corpus Christi, &c.* Ergo neque ex Scriptura, neque ex traditione probari potest, Græcos id facere quod Dominus fecit, aut fieri iussit.

Neque obstat, quod in Liturgia S. Iacobi, & aliorũ patrum habeãtur illa verba, *Fiat hic panis corpus Christi tui.* Nã non omnia, quę in Liturgia habentur, deprõpta sunt ex Domini exemplo, aut præcepto; constat enim multa esse addita ab aliis. Itaque probare deberent Græci aliquo testimonio, quod tamen non possunt, verba illa ex Domini verbis, aut factis manasse.

Iam verò ex eodem loco probemus, formam Latinæ Catholicæ Ecclesiæ ex Christi exemplo, & præcepto rectissimè defendi. Ac PRIMVM, quod Dominus dixerit ea verba, quæ nos dicimus, dum Eucharistiam consecramus, Euangelistæ, & Paulus Apostolus disertis verbis testantur. Sed probandum est, quod Dominus illis verbis consecrauerit, & quod iusserit ea à nobis dici, & tandem, quod illis verbis à nobis prolatis continuò fiat consecratio.

Quod attinet ad Christi exemplum, sententia communis non solùm Theologorũ recẽtiorum, sed etiam veterum Patrum est, Christum cõsecrasse illis verbis; *Hoc est corpus meũ, Hic est sanguis meus.* Ita enim docent Tertullianus, Cyprianus, Chrysostomus, Ambrosius, & alii; quę Patrum testimonia paulò infrà adferemus. PRÆTEREA sunt vrgẽtissimę rationes. Nam si Dominus alio modo consecrasset, alio nos consecrare vellet, non dixisset: *Hoc facite.* DEINDE sacerdos in persona Christi consecrat; & ideo non dicit, *Hoc est corpus Christi*, sed: *Hoc est corpus meum*: & nihil est aliud nostra consecratio, quam repetitio illius primæ, quæ à Christo facta est, vt Chrysostomus scribit hom. 83. in Matt. At quomodo in persona Christi id facimus, & quomodo ista est illius primæ repetitio, si Christus sola volũtate, nos verbis consecramus? DENIQVE cõueniũt omnes, Dominũ instituisse Sacramentũ Eucharistiæ, cùm ipse primus Eucharistiam consecrauit, ergo oportuit eum non solùm consecrare, sed etiam consecrare ritu Sacramentali, & illo ipso ritu, quem deinceps nos vti debeamus. At consecrare sola voluntate, non est consecrare ritu Sacramẽtali, sed est miraculo quodam extraordinario effectum producere Sacramentalis consecrationis, sine Sacramentali consecratione, quemadmodum cùm idem Dominus Magdalenam absoluit sola potestate, non censetur Sacramentum instituisse, quia id non fecit ritu Sacramentali.

Quod illa verba ex Domini præcepto à nobis dici debeant, quidquid dicat Bucerus, patet ex illis verbis; *Hoc facite*; illud enim iubet, vt totam actionem Christi imitemur. Christus autẽ non benedixit, & fregit panem sine vlla prolatione verborum, sed dicendo: *Hoc est corpus meum.* Neq; obstat, quod non dixerit, pronũciate hæc verba: satis enim est, quod iusserit nos imitari ipsius actionem, præsertim cum accedat vniuersæ Ecclesiæ perpetua consuetudo, quæ nũquam ista verba frequentasset in actione Missæ, nisi intellexisset hoc esse à Domino præceptũ. Et est simile de Baptismo. Nam nusquã dixit Dominus, Baptizate dicentes, Ego te baptizo in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, & tamen non solùm Ecclesia, sed etiam Lutherani, & Caluinistæ vtuntur istis verbis in Baptismo, ac sentiunt ita Dominum præcepisse.

Quod autem post illa verba recitata, statim adsit corpus Domini, & sanguis, & proinde vi illorum fiat consecratio, probatur: quia alioqui verba essent falsa, si differretur præsentia corporis Domini, vsq; ad aliorũ verborum recitationem, vt Græci volunt, nõ enim Dominus dixit, Hoc erit, sed: *Hoc est corpus meũ.* Vnde etiam suprà in disputatione de transubstantiatione ostendimus, illa verba Domini non posse defendi vt vera, nisi per illa fiat trãsmutatio panis, & vini in corpus, & sanguinem Domini. IDEM patet ex consuetudine Ecclesię, quæ est, vt mox prolatis illis verbis Domini, Eucharistia demonstretur populo, & adoretur: quod certè nullo modo fieri deberet, si nondum esset facta consecratio. ADDE VLTIMO, morem esse Græcorum, vt Bessarion Cardinalis Græcus refert, in libro de verbis consecrationis, vt verba Domini: *Hoc est corpus meum*, &, *Hic est sanguis, &c.* alta voce proferantur, & populus ad vtraque respondeat, *Amen.* Et rursus, vt verbis illis prolatis cõtinuò à Diacono demõstrentur populo oblata: qui duo rit' apertè declarant etiã apud Græcos consecrari panem, & vinũ per sola verba Dominica, licet cõtrarium sentiãt aliqui ipsorum doctores. Nam, *Amen*, est particula confirmantis: quomodo autem Græci populum docent, vt respondeat *Amen* ad illa verba: *Hoc est corpus meum*, si nõ verè est corpus Domini, sed merus panis, dum dicitur *Amen*? & cur, quæso, diaconus ostẽdit oblata post illa verba immediatè, si reuera nondum facta est transmutatio?

SECVNDO, probatur hæc veritas ex traditione Ecclesiæ, & Patrum. Ac PRIMVM contra Lutheranos, & Caluinistas, quod verba cõsecrationis Eucharistiæ dicantur ad panem benedicendum, & mutandum, non ad populum instruendũ, perspicuum est ex omnibus Liturgiis etiam antiquissimis, vt Clementis, Iacobi, Basilii, Chrysostomi, Ambrosii, & Romana, quæ Sancti Petri esse censetur, & omnibus omnino, quęvsquã

exstant.

exstant. Nam in omnibus verba Domini: *Hoc est corpus meum*, &, *hic est sanguis meus*, recitantur seorsim, & non solùm in lectione epist. ad Corinthios: vt Caluinistæ faciunt: & recitentur certo ritu, & admistis precibus antè, & pòst, vt planè appareat fieri Sacramentum, non concionem. Quare ritus cœnæ Caluinistarum non solum est nouus, sed planè mauditus in antiqua Ecclesia.

Deinde, sancti Patres dicunt corpus Domini fieri mystica prece, aut inuocatione diuini nominis, aut solenni benedictione, aut gratiarum actione, aut certa consecratione; quæ omnia euidenter ostendunt, verba illa non dici ad instruendum populum, sed ad panem ipsum sacrandum. Ivstinvs Apolog. 2. dicit, prece fieri Eucharistiam. Avgvstinvs li. 3. de Trinit. cap. 4. dicit mystica prece. Idem Cyprianvs li 1. epi. vlt. Cyrillvs catechef. 3. & 4. mystagog. & Evsebivs Emissenus sermo. 5 de Paschate dicunt inuocatione summi nominis fieri Eucharistiam. Cyrillvs Alexandrinus lib. 11. in Ioannem, c. 24. & alij passim, dicunt benedictione fieri, immò ipse Apostolvs 1. Cor. 10. *Calix benedictionis cui benedicimus.* Irenævs li. 4. ca. 57. *Quomodo*, inquit, *constabit eis, cum panem, in quo gratiæ actæ sunt, esse corpus Domini suum &c* vbi vides gratiarum actione fieri corpus Domini. Denique Avgvstinvs lib. 20. contra Faustum, cap. 13. *Panis noster*, inquit, *& calix certa consecratione mystici sit nobis, non nascitur, & quod non ita fit, alimentum est refectionis, non Sacramentum religionis.* Quare si ab Augustino quis quæreret, quid de cœna Caluini sentiret, responderet, alimentum esse refectionis, non Sacramentũ religionis.

Atque hæc pauca contra Lutheranos sufficiant: nũc contra Græcos adferamus testimonia Patrum Græcorum & Latinorum. Ivstinvs in secunda Apologia prope finem dicit, panem fieri corpus Domini per preces verbi Dei. Quę sint autẽ illæ preces, ipse paulò post exponit, cùm dicit, haberi in Euangelijs, & esse illa verba, quæ Dominus dixit: *Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus.* Irenævs li. 5. ca. 1. dicit, mixtum calicẽ, & panem percipere verbum Dei, & tunc fieri Eucharistiam. Non est autem aliud verbum Dei in consecratione Eucharistiæ, nisi: *Hoc est corpus, &c.* nam illa verba, quæ Græci addunt, non sunt verba Dei, sed preces ab hominibus excogitatæ.

Tertvllianvs li. 4. in Marcionem disertis verbis ait, Christum acceptum panem corpus suum fecisse, dicendo: *Hoc est corpus meum*, Cyprianvs non minus perspicuè in serm. de cœna Domini, & Christum his verbis consecrasse, & nos iisdem cõsecrare debere affirmat: *Hoc est*, inquit, *corpus meum. Manducauerant, & biberant de eodem pane, secundum formam visibilem: sed ante verba illa, cibus ille communis tantum nutriendo corpori commodus erat, & vitę corporalis subsidiũ ministrabat. Sed ex quo à Domino dictum est, Hoc facite in meam commemorationem, hęc est caro mea, & hic est sanguis meus: quotiescũque his verbis, & hac fide actum est, panis iste substantialis, & calix benedictione solenni sacratus, ad totius hominis vitam, salutemque proficit, simul medicamentum, & holocaustum ad sanandas infirmitates, & purgandas iniquitates existens*, Hæc ille.

Gregorius Nyssenvs in oratio. Catechetica apud Euthymium in panoplia titu. 21. *Panis*, inquit, *statim per verbum in corpus mutatur, vt dictũ est à Verbo, Hoc est corpus meum.* Et suprà dixerat, panẽ verbo Dei sanctificatum, mutari in corpus Domini: non est autem verbum Dei, oratio illa Græcorum. Ambrosivs lib. 4. de Sacrament. cap. 4. *Cum*, inquit, *venitur, vt conficiatur venerabile Sacramentum, iam non suis sermonibus sacerdos, sed vtitur sermonibus Christi.* Et cap. 5. explicat quæ sint verba Domini, quibus hoc Sacramentum conficitur, & recitat illa: *Hoc est corpus meum, &c.* & in lib. de initiãdis mysteriis, ca. 9. *Ipse clamat Dominus Iesus, Hoc est corpus meum; ante benedictionem verborũ cœlestium alia species nominatur; post consecrationem, corpus Christi est.*

Chrysostomvs hom. 2. in 2. ad Tim. *Quemadmodum*, inquit, *verba quæ locutus est Christus, eadem sunt quæ sacerdotes nunc quoque pronunciant, ita & oblatio eadem est, eadem quoque Baptismi ratio est.* Hæc ille. Vbi illud est Observandvm Chrysostomum probare voluisse, nihil minus habere Eucharistiam quæ conficitur a malo sacerdote, ab ea, quæ conficitur à bono, etiamsi ille sit B. Petrus, aut Christus ipse. Id autem probat, quia semper Eucharistia efficitur virtute eorũdem Christi verborum: certum autem est Christum non dixisse verba illa, quibus Græci vtuntur: *Fiat hic panis corpus Christi tui, &c.* Quare ex sententia Chrysostomi, falsa est Græcorum recentiorum sententia. Idem Chrysostomus in serm. de proditione Iudæ, tomo 3. operum ipsius, *Hoc est*, ait, *corpus meum. Hoc verbo proposita consecrantur. Et sicut illa vox, quæ dixit, Crescite & multiplicamini, & replete terram, semel quidem dicta est, sed omni tẽpore sentit effectum ad generationem operante natura, ita & vox illa semel dicta est, sed per omnes mensas Ecclesiæ vsque ad hodiernam diem, & vsque ad eius aduentum præstat sacrificio firmitatem.*

Ad hunc locum respondere conati sunt Nicolaus Cabasilas, & post eum Marcus Ephesinus. Dicunt autem sententiam Chrysostomi esse verbo Domini consecrari panem, sed cooperante prece sacerdotis: sicut etiam illis verbis: *Crescite & multiplicamini*, producuntur animantia, sed non sine cooperatione naturalium causarum.

Hanc solutionem multis verbis refellit Bessarion in suo lib. de verbis consecrationis. Summa est, discrimen inter illa verba: *Crescite & multiplicamini*; & ista: *Hoc est corpus meum*, ex ipso Chrysostomo sumi debere. Ipse enim dicit, illa verba: *Crescite & multiplicamini*, esse efficacia operante natura, quia nimirum Deus per illa verba nihil immediatè produxit, sed tantùm tribuit naturæ fœcunditatem, & instituit, vt quandocunque tales causæ existerent, talis etiam sequeretur effectus. Ista autem verba: *Hoc est corpus meum*, non dicit Chrysostomus, esse efficacia operante humana prece; sed simpliciter dicit, Christum per illa operari. Sicut enim in prima cœnæ Institutione, Christus per illa verba sua sine vllius humanæ precis cooperatione corpus suum ex pane fecit: ita etiam nunc per illa eadem verba idem opus facit. Sed de Chrysostomo hactenus.

Avgvstinvs serm. 28. de verbis Domini: *Dixi vobis, quod ante verba Christi, quod offertur in altari, panis dicitur, vbi verba Christi deprompta fuerint, iam non panis dicitur, sed corpus appellatur.* Et apud Gratianum de consecratio. distinct. 2. cano. Vtrum, dicit Augustinus eandem esse Eucharistiam à bono & malo consecratam, quia non merito precantis, sed verbo efficitur Creatoris. Evsebivs Emissenus serm. 5. de Paschate: *Inuisibilis sacerdos visibiles creaturas in substantiam corporis, & sanguinis sui, verbo suo secreta potestate conuertit, ita dicens: Accipite & edite, hoc est corpus meum: & sanctificatione repetita, Accipite & bibite, Hic est sanguis meus.* Isichivs lib. 6. in Leuitic. ca. 22. Per eius virtutem prolatum ab eo verbum, quæ videntur, tam sanctificata sunt, quàm cunctum carnis sensum excedunt. Ioannes Damascenvs lib. 4. cap. 14. de fide. *Dixit*, inquit, *Dominus, Hoc est corpus meum, &, hoc facite in meam commemorationem: & omnipotenti eius præcepto efficitur donec veniat.* Paschasivs lib. de corpore Domini, ca. 12. *Virtute Spiritus sancti per verbum Christi, fit sanguis Domini.*

Digitized by Google

Denique idem habent Alcuinus in lib. de diuin. of- A fic. ca. de Missa; Amalarius li. 3. de offic. Eccles iast. cap. 24. Adelmanus in epist ad Berengarium, & omnes Latini scriptores posteriores.

Atque hæc quidem sunt testimonia contra Græcos, quibus addi possunt rationes. PRIMA est huiusmodi. Eadem ratio est Baptismi & Eucharistiæ, vt Chrysostomus docet in 2. hom in. 2. epist ad Tim. & Augustinus apud Gratianum dist. 2. de cõsecr. can. Vtrum. At in Baptismo id, quod Sacramentum facit non sunt humanæ preces quæ præcedunt, vel sequũtur infusionẽ aquæ, sed illa verba Domini: *Baptizo te, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti*, siue vt Græci dicunt: *Baptizetur talis in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti*, quæ dicuntur dum infunditur aqua, & omnes fatentur, & inde manifestè colligitur, quia si quis solis illis verbis baptizetur: *Ego te baptizo, &c.* nulla adiuncta prece, censetur ab omnibus baptizatus, nec vel ab ipsis Græcis rebaptizaretur. Ergo in Eucharistia id, quod Sacramentũ facit, non sunt preces humanæ, sed verbum Domini: *Hoc est corpus meum, hic est sanguis, &c.* alioqui vnum Sacramentum verbo Domini conficeretur, aliud autem verbis hominum.

SECVNDA ratio est. Sacramenti cõfectio debet esse certissima, siue à bono, siue à malo ministro fiat, ergo non debet pẽdere ab humana prece, nisi cõstet de pacto absoluto, & promissione facta eiusmodi precibus à Deo. Nam sine eiusmodi pacto preces humanæ non necessariò sũt impetratoriæ, præsertim si à malo ministro fiant: nõ autem constat tale aliquod pactũ factum esse à Deo de exaudienda oratione illa Græcorum.

Neque valet respõsio Cabasilæ, qui dicit Sacramentalium precum effectum esse certissimum, quia Deus promisit se exauditurum; & ponit exẽplum de extrema Vnctione, quæ est Sacramentum, & tamen eius forma sunt preces sacerdotis. Hoc, inquam, nõ valet, nam in extrema Vnctione habemus promissionẽ Dei expressam in sacris literis Iacobi vlt. & eodem modo sentiendum est de aliis formis Sacramentorum, siue habeant formam precum, siue non, modò constet ex verbo Dei, aut ex testimonio Ecclesiæ, talia verba esse formam Sacramenti. Græci autem non possunt ostẽdere ex verbo Dei, neque vllo testimonio Ecclesiæ illas suas preces esse formam Sacramenti, aut illis annexam esse diuinam promissionem. Et confirmatur ex doctrina S. Augustini. Nam lib. 6. contra Donatistas, c. 25. cùm obiecissent quidam, precibus hæreticorum non posse aquam sanctificari, & ideo Baptismum ab hæreticis datum non esse ratum: respõdit Augustinus, quidquid sit de precibus illis, quæ simul cum verbis Euangelicis in Baptismo dici solent, Deum adesse verbis Euangelicis, quibus iussit Baptismum dari, & ideo si illa verba rectè pronuncientur, Baptismum ratum esse: etiamsi preces adiunctæ, non solùm ab hæretico dicantur, sed etiam fortasse hæreticæ sint; quia nimirum promissio diuina alligata est verbis Euangelicis, non humanis precibus.

TERTIA ratio est. quia fatentur Græci, Christum cõfecrasse Eucharistiam verbis illis: *Hoc est corpus meũ*, sine aliis precibus: id enim præter antiquos; quorum testimonia citauimus, ipse etiam Cabasilas fatetur in explicatione Liturgiæ, c. 30. & Latini etiam ferè omnes. Tametsi enim Innocentius III. lib. 4. de mysteriis Missæ, c. 6. opinatus sit Christum nullis verbis consecrasse, id tamen communiter refelli solet; & ipse idem Innocentius in epistolis decretalibus c. Cùm Marthę, de celebratione Missarum, admittit, Dominum cõsecrasse illis verbis, quæ in Euangelio habentur. Igitur videtur euidẽter sequi, etiã nos solis verbis consecrare; nã Dominus ait: *Hoc facite*, nimirũ quod ego feci.

QVARTA ratio. Omnium consensu, sacerdos consecrat in persona Christi, siue quod idem est, Christus cõsecrat per os sacerdotis: vt sæpe Chrysostomus dicit, & habetur etiam in Cõcilio Florentino in instructione Armenorum. At illa sola verba: *Hoc est corpus meum, &c.* dicuntur à Christo per os sacerdotis: illa enim alia: *Fac panem istum pretiosum corpus Christi tui*, nõ dicuntur in persona Christi, sed planè in persona ministri, vt minister est à Christo distinctus, vt patet. Cõsecratio igitur non fit aliis verbis, quàm illis, quæ à Christo, initiò prolata sunt.

QVINTA ratio. Si esset vera Græcorum sententia simul fierẽt corpus, & sanguis Domini; nã ipsi vna oratione vtrãque speciem consecrant; At Dominus seorsim, & diuersis verbis consecrauit, primò corpus, deinde sanguinem, vt ex Euangelijs apertissimè constat. B

CAPVT XIV.

Soluuntur obiectiones Græcorum & Latinorum contra formam consecrationis Eucharistiæ.

NVNC ad argumenta ipsorum veniamus. Ac PRIMVM Græci argumentum petunt ex Liturgia S. Clementis, quæ habetur li. 8. constit. Apostol. cap. 12. aliàs 17. S. Iacobi, S. Basilij, & S. Chrysostomi, in qua post verba Domini recitata: *Accipite, manducate, hoc est corpus meum, &c.* habetur illa oratio; *Fac Domine panem istum corpus Christi tui, &c.* non enim panem appellarent sancti isti Patres, neque peterent mutari in cor- C pus Domini, si id iam esset factum per verba Domini antea recitata.

RESPONDEO; Tres solutiones dari possunt ad hæc loca. PRIMA est, fortasse mutatum esse ordinem istarum Liturgiarum, & hanc orationem: *Fac panem istum, &c.* debere collocari ante verba Domini, non post ea. Ita sensisse aliquos testatur BESSARIÕ in suo libro de verbis consecrationis; & cõiectura non leuis esse potest huius mutationis; quòd in Liturgia Romana habeatur similis oratio ante verba Domini. Sic enim nos dicimus; *Quam oblationem tu Deus in omnibus, quæsumus, benedictam, adscriptam, ratam, rationabilem, acceptabilẽque facere digneris, vt nobis corpus, & sanguis fiat dilectissimi filij tui Domini nostri Iesu Christi, qui pridie quam pateretur, &c.* quo ordine ista omnia recitat etiam Ambrosius li. 4. de Sacram. cap. 5. Non est autem verisimile, Ambrosium & Basilium, qui coætanei fuerunt, tam diuerso ordine Liturgiam celebrare consueuisse.

SECVNDA solutio est, quam attingit BESSARION loco citato, oratione illa Græcorum non peti, vt verba so- D nare videntur, mutationem panis in corpus Domini, quippe quæ iam facta est, sed peti confirmationem, & stabilitatem rei iam factæ, non quòd sacerdos timeat, ne euanescat munus iam consecratum, sed vt ostendat desiderium suum, & amorem erga præsentiam Dominici corporis. Similis loquutio est Marc. 5. vbi mulieri, quæ sanata iam fuerat per contactum fimbriæ Domini, Christus ait: *Fides tua te saluam fecit, vade in pace, & esto sana à plaga tua.* Vbi illud: *Esto sana*, non significat, Volo vt saneris; iam enim sana erat: sed idem est, ac si dixisset, Placet quod sanata sis: ratum habeo, quod factum est. Similis loquutio est Luc. 7. vbi primum dicitur de Magdalena: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum*; & postea tamen Dominus eidem dicit: *Remittuntur tibi peccata tua*; quasi tunc primùm dimitterentur, cùm tamen antea iam remissa fuissent.

TERTIA solutio, eaque omniũ solidissima est, per ea verba non peti absolutè, vt panis fiat corpus Domini,

sed

sed vt nobis fiat, id est, vt panis ille cõsecratus, qui reuera iam est in se corpus Domini, fiat per effectũ nutritionis spiritualis etiam nobis corpus Domini? *Qui enim ind. gnè manducant*, vt Paulus ait 1. Cor. 11 *iudicium sibi manducant.* Hãc esse veram intelligentiam illarum precum probari potest multis modis. PRIMO, quia in Liturgia Clementis & Basilij, non dicitur: *Fac panem istum corpus Christi*, sed: *Ostende panem istum corpus Christi, &c.* Neque dubium est, quin Iacobi, & Chrysostomi Liturgiæ, quæ habẽt (*Fac*) idem significare voluerint: porro (*Ostẽde panem esse corpus Domini*) significat, Ostẽde per effectum salutarem in mentibus nostris, istum panem sanctificatum non esse panem vulgarem, sed cœlestem.

SECVNDO idem patet ex similibus precibus, sed clarioribus, quæ habentur in Liturgia Latina. Nam ante cõsecrationẽ (vt supra notauimus) dicit: *Fiat nobis corpus, & sanguis*: nõ autem fiat simpliciter; & post consecrationem iterum petimus idem per illa verba: *Iube hæc perferri per manus sancti Angeli tui in sublime altare tuum, &c.* vbi id solum petimus, vt sacrificium nobis sit vtile.

TERTIO denique idem patet ex confessione multorum Græcorum, qui in vltima sess. Concilii Florẽtini interrogati à summo Pontifice Eugenio, cur post cõsecrationem Eucharistiæ dicerent illas preces, quibus videtur peti consecratio, respondẽrũt se minil dubitare, quin consecratio fieret per verba Christi; illas autem preces, addi, vt peteretur à Deo nobis vtilitas ex tanto sacrificio, eo modo, quo Latini idem petunt per illam orationem: *Iube hæc perferri.*

Duæ aliæ solutiones ad idem argumentum sunt apud Bessarionem; sed eæ minus solidę esse videntur.

SECVNDVM argumentum sumunt ex testimonio S. Diony. Areop. qui in lib. de Eccles. hier. ca. 3. post illa verba: *Hoc facite in meam commemorationem*, ponit cõsecrationem Eucharistię. At verba Domini: *Hoc est corpus meum*, dicuntur ante illa: *Hoc facite in meam commemorationem*, ergo ex Dionysii testimonio, consecratio non fit per verba Domini: *Hoc est corpus meum.*

RESPONDEO; Dionysius non explicat quibus verbis fiat consecratio, neque quid ante illa verba: *Hoc facite*, dictum fuerit; neque etiã quid post illa: quare incertum est, quid sibi Dionys. velit. Probabile autem est, in Liturgia, qua vtebatur Dionys. bis fuisse illa verba: *Hoc facite*, semel in oratione quadã, qua se excusat Sacerdos, quod audeat tãtum munus aggredi, quia Dominus ipse id iussit, dicens: *Hoc facite*, & huius orationis meminit eo loco Dionys. & rursus postea in loco proprio peracta consecratione, vt in omnibus Liturgiis habentur.

TERTIVM argumentum sumũt ex Ioan. Damasc. qui lib. 4. cap. 14. dicit, Basilium in Liturgia vocare panem Eucharistiæ, antitypa corporis Domini ante cõsecrationem, nõ autem post cõsecrationem: & idem habet Epiphan. ille, qui in VII. Synodo, actio. 6. to. 3. disputat pro Catholicis cõtra Iconomachos. Apud Basiliũ autem habetur illa vox: ἀντίτυπα, post verba Domini: *Hoc est corpus meum*, non autem post illam orationem, qua Græci recentiores existimant fieri cõsecrationẽ, ergo existimarunt Damasc. & Epiphan. consecrationem non fieri per verba Domini, sed per illam orationem, quæ post verba Domini recitatur.

RESPONDEO, aliqui suspicantur tempore Damasceni, & Epiphanii, Liturgiam Græcam alium ordinem habuisse, quam modò habeat, & illa verba, vbi panis Eucharistiæ vocatur antitypum corporis Domini, & rogatur Deus, vt illum efficiat corpus Domini, fuisse posita ante recitationem illorum verborum Domini: *Hoc est corpus meum, &c.* & ideo rectè dixisse Damasc. & Epiph. panem vocari à Basilio antitypum ante consecrationem, non postea. SED hæc solutio nõ videtur habere locũ. Nam S. Germanus Patriarcha Constãtinopolitanus, qui fuit Damasceni, & Epiphanij æqualis, in theoria rerum Eccles. exponens Liturgiam, quæ suo tempore erat in vsu, apertè indicat habuisse eam Liturgiam illum ipsum ordinem, quem modo habet: quare si mutatio facta est, vt suprà diximus improbabile non esse, certè facta est ante tempora Damasceni.

ALIA igitur solutio dari potest, iuxta ea, quæ dixim⁹ in 2. solutione ad primum argumentum Græcorum. Nam quemadmodum diximus verba illa: *Fac panem istum corpus Christi tui*, sonare quidem mutationem panis in corpus tanquam futuram: tamen reuera non significare nisi cõfirmationem rei factæ, vt ibi explicuimus, sic etiam dicendum est, vocem (antitypa) ex sententia Damasceni, & Epiphanii vsurpatam esse à Basilio eo loco, quia loquebatur de pane, ac si nõdum cõsecratus esset, licet reuera esset cõsecratus, & nõ esset amplius antitypum, sed ipsa veritas. Quod igitur Damasc. & Epiph. dicunt antitypa vocari ante consecrationem, referendum est ad modum loquendi, non ad ipsam realem consecrationem: nam etiamsi tunc facta esset consecratio: tamen quoad modum loquendi significabatur, vt futura.

QVARTVM argumentum est Nicolai Cabasilæ, qui contendit ex nostra Missa probari posse, consecrationem fieri post verba Domini. Dicit etiam illa verba: *Iube hæc perferri per manus sancti Angeli tui in sublime altare tuum, &c.* significare panem transferri per manus Christi, qui est magni consilii Angelus, in sublime altare, id est, vt fit corpus Domini, &c.

RESPONDEMVS, hãc esse depravationem, nõ expositionem canonis nostri: nullus enim vnquam ita exposuit, sed omnes intelligunt, orari illis precibus, vt sacrificium, quod visibiliter offertur manibus Sacerdotis, offeratur in cœlo inuisibiliter per manus Christi, & fit Deo acceptum ministerium, & deuotio nostra.

QVINTVM argumentum est, Patres passim scribunt Eucharistiam precibus, & inuocatione Dei cõsecrari, vt patet ex testimoniis citatis contra Lutheranos. Sed illa verba: *Hoc est corpus meum, hic est sanguis*, non habẽt formam precum, neque inuocationis: ergo non consecratur illis verbis Eucharistia, sed prece consequente, vt Græci volunt.

RESPONDEO duplici de caussa Patres cõsecrationem vocant preces, vel inuocationes, vel etiam gratiarum actionem, aut benedictionem: VNA caussa est quia per cõsecrationem interdum accipiũt totam Liturgiam, vel certè totã actionem, quã nos canonẽ vocamus: & quia in ea actione sũt preces, gratiarũ actiones, benedictiones, inuocationes, &c. ideo Patres nunc ab vna parte, nũc ab alia totam actionem denominãt. Quãdo autem indicare volũt, quorum verborum virtute fiat cõsecratio, tunc separãt verba Domini Euangelica ab aliis verbis precum, & inuocationum, quę adhibẽtur in Missa, vt patet ex Ambr. lib. 4. de Sacramentis, cap. 4. & ex August. lib. 6. contra Donatist. cap. 25. & alibi. ALTERA caussa est, qui ipsa etiam verba Domini: *Hoc est corpus meum*, vt omnium aliorum Sacramentorum formæ, vt proferuntur à Sacerdote cum intentione Sacramentum faciẽdi, cõtinent implicitè inuocationem diuinæ virtutis, quæ est caussa primaria effectus Sacramentalis: intendit enim Sacerdos per illa verba vt instrumenta Dei, consecrationem efficere.

SEXTVM argumentum pro Græcis. Possunt verba duobus modis dici, aut narratiuè, ac recitatiuè, aut significatiuè. Vt exempli caussa, cùm ex Euãgelio recitamus, dixisse Iudęos de Christo: *Hic blasphemat*, illa verba (hic blasphemat) à Iudęis dicebãtur significatiuè

id enim significare volebant; Christum esse blasphemum: à nobis autem non dicuntur significatiuè, sed tantùm narratiuè: non enim significare volumus Christum esse blasphemum, sed Iudæos hoc dixisse. Hac distinctione posita, est hoc argumentum. Verba illa: *Hoc est corpus meum*, vel dicuntur à Sacerdotibus recitatiuè, vel significatiuè. Sed neutro modo possunt esse forma Sacramẽti; igitur nõ sunt ista verba forma Sacramenti. Probatur assumptio. Nam si verba ista dicerẽtur recitatiuè. PRIMO, sequeretur per illud, *Hoc*, demõstrati panem qui fuit in manibus Christi, nõ istum qui est in manibus Sacerdotis, ac proinde nõ cõsecraretur panis, qui consecrandus proponitur in altari. SECVNDO, sequeretur non posse consecrari quidquã his verbis. Nam verba cõsecrant, dum faciũt, quod significant; ista autem nihil significant, cum dicãtur materialiter tantùm, & non significatiuè. Si autem dicerentur significatiuè. PRIMO illud: *Hoc est corpus meum*, demonstraret corpus Sacerdotis, non Christi: ac dicere oporteret; Hoc est corpus Christi. SECVNDO, omnia verba præcedentia clamant non dici significatiuè, sed recitatiuè, cùm legamus: *Accepit panem in sanctas ac venerabiles manus, &c.* Et infrà: *Benedixit, fregit, dedit-que discipulis suis, dicens; Accipite, &c.*

RESPONDEO verba illa dici vtroque modo, & recitatiuè, & significatiuè; in cuius rei gratiam NOTANDA sunt tria. PRIMVM est, in actione Liturgiæ, Sacerdotem aliquãdo agere personam suam, aliquando personam Christi. Nã quando cõfitetur peccata sua, quãdo orat, quando laudat Christũ, agit sine dubio personam suam, non Christi; quãdo dicit: *Hoc est corpus meum*, agit personam Christi. Quare vestes illæ sacræ partim significant Christi passionem, cuius personam Sacerdos agit, partim etiam virtutes Sacerdoti necessarias.

SECVNDVM est, in hac actione longè aliter Sacerdotem agere personam Christi, quàm in aliis Sacramentis. Nam in aliis agit quidẽ, vt Christi minister, tamen loquitur in persona sua, vt cum dicit; Ego te baptizo, ego te absoluo; quomodo etiam Prætor licet sit minister Regis, tamen in persona sua propria loquitur, cũ sententiã dicit pro Tribunali. At in consecratione Eucharistiæ, Sacerdos non solùm agit vt minister Christi sed induit omnino Christi personam, & loquitur, ac si ipse esset Christus: quomodo Exod. 3. Angelus dicit: *Ego sum Deus Patris tui.* Et aliquando legati Regum referentes personam Principum suorum, admittunt honores, qui Regibus ipsis debentur.

TERTIVM est, Sacerdotum in actione Liturgiæ, vsq; ad illa verba: *qui pridie quàm pateretur*, agere personam suam, non Christi, vt patet; quia eousque orat, vel laudat: ab illis autem verbis, vsq; ad finem consecrationis agere personam suam & Christi, & ideo recitatiuè simul, & significatiuè verba pronunciare: intendit enim recitare, quid Christus egerit, & dixerit, & simul omnia imitari in persona Christi, ac si Christus per ipsius ministerium iterum omnia faceret, & diceret, sicut reuera inuisibiliter ita fit. Et hinc est, quod cùm dicit: *Accepit panem*, ipse simul accipit panem, & cũ ait *Elevatis oculis in cælum*, & ipse eleuat oculos in cœlum, & cùm ait: *Benedixit*, & ipse benedicit, & cùm ait: *Hoc est corpus meum* intendit, quod sicut Christus de pane illo, quem olim accepit, dixit: *Hoc est corpus meum*, & dicendo fecit, vt esset; ita etiam de pane isto, qui nunc accipitur, idem Christus per os Sacerdotis dicat: *Hoc est corpus meum*, & dicendo efficiat. Quare longè alia ratione dicuntur ista verba in canone Missæ, quam recitentur ab eodem Sacerdote in Epist. B. Pauli in festo corporis Domini; vel in Euangelio in die Palmarum: in canone enim dicuntur significatiuè; aliàs autem solùm narratiuè, & historicè. Atq; hinc soluuntur omnia argumẽta: nam priora probabant non dici solùm recitatiuè, posteriora probabant, non dici solùm significatiuè.

SEPTIMVM argumentũ est Caluini, loco suprà citato. Dominus cùm ait: *Accipite & manducate, Hoc est corpus meum*, non alloquebatur panem, sed Apostolos: ergo verba illa nõ referuntur ad panem cõsecrandum, sed ad fidem instruendam. ADDIT, virtute verborum transmutari panem, speciem esse Magicæ incantationis.

SED ad hoc VLTIMVM sæpè iam respõdimus. Et sanè intolerabilis blasphemia est vocare Magiam id, quod Christi verbis ex ipsius Christi instituto fieri dicimus: & si hæc magia esset, multò magis Magia dici deberet cũ Dominus luto & sputo cæcũ sanauit. Sed his omissis, ad PRIMVM respondeo, verba Domini dicta esse ad Apostolos, sed de pane, & super panẽ, & proinde circa panem efficacia fuisse, non circa Apostolos. Simile est Luc. 7. Dominus dixit ad Simonẽ de Magdalena: *Propter quod dico tibi, remittũtur ei peccata multa, quoniam dilexit multũ.* Hæc verba dicũtur ad Simonem, & tamen efficacia fuerunt circa Magdalenã, quæ tũc liberata est à peccatis. Et Ioan. 8. cùm Dominus ait Regulo: *Vade filius tuus vivit*: verba dicuntur ad Regulum, sed in filium eius, non in ipsum Regulum efficacia fuerunt.

OCTAVVM argumentum Buceri: Nusquam scriptum est debere Sacerdotes dicere: *Hoc est corpus meum*: ergo sufficit panem benedicere, & frangere.

RESPONDEO, iam suprà ostendimus, Dominum præcepisse, vt illa verba dicerentur, cùm ait; *Hoc facite.*

NONVM argumentum Kemnitij, & aliorum Lutheranorum, Oportet nihil addere, vel detrahere verbis Domini. At Catholici multa addunt & detrahũt: nam addiderunt ad verba calicis multa: item detraxerunt: *Accipite & manducate*: Et: *quod pro vobis tradetur.*

RESPONDEO, ac dico duo. PRIMO, verba quæ simpliciter necessaria sunt ad cõsecrationem, esse illa tantũ *Hoc est corpus meũ*: Et: *Hic est sanguis meus*, vel: *Hic est calix sanguinis mei*, reliqua omnia, etsi dici debeant iuxta Canonẽ ab Ecclesia institutum, & sine peccato omitti non possint, tamen non esse ita necessaria, vt sine illis consecratio non possit fieri. Probatur hoc dupliciter. PRIMO, quia hæc pauca verba sufficienter exprimunt effectum cõsecrationis. Neque est opus, vt exprimãt actionem ministri, vt in aliis Sacramentis fit: nam alia Sacramenta in actione cõsistunt: hoc autem in re permanente. SECVNDO, quia hæc habentur in omnibus Liturgiis, & apud Matthæum, Marcum, Lucam & Paulum: reliqua autem variantur. Non est autem dubitandum, quin forma Sacramenti huius sufficienter expressa sit à quolibet Euangelista: alioqui enim sequeretur non habuisse veram Eucharistiam eos, qui non habuerunt nisi vnum Euangelium.

Quod si quis dicat Euangelistas non voluisse tradere integras formas Sacramentorum, sed solùm historiam breuem passionis Domini, formas autem haberi ex traditione: vrgebimus argumentum ex Liturgiis. Certum enim est in Liturgiis poni integras formas, & simul certum est verum Sacramentum habuisse eos, qui vtebantur Liturgia, S. Clementis, S. Iacobi, S. Basilij, S. Ambrosij, S. Chrysostomi, & tamen istæ omnes Liturgiæ variant, & nulla est, quæ habeat illa omnia verba, quæ habentur in nostra Romana Liturgia. Nam illa verba: *Nouæ & æterni Testamenti.* Et: *Mysterium fidei* in nulla inueniuntur præterquam in nostra. Hinc ergo Kemnitio respondemus, si quid additum, aut detractum est in forma Sacramenti, id non pertinere ad essentiam eiusmodi formæ.

SECVNDO respondeo, non sine ratione, & exemplo detractum esse, vel additum quidquid in nostra forma additum est, vel detractum. Quod sic ostendo. PRIMO calumniantur detracta esse illa: *Accipite & manducate.*

RESPONDEO

RESPONDEO, illa non eſſe detracta; nam pronũciantur à nobis: ſeparari autẽ à partibus formę eſſentialis, quia illa verba ſignificant præceptũ datũ de vſu Sacramenti, nõ autem pertinẽt ad panem ſanctificandũ; quare etiãſi abſolutè omitterẽtur, tamen Sacramentũ fieret. Simile eſt in illis verbis, Lucę 7. *Dico tibi, remittuntur ei peccata multa*: in quibus verbis, illud (*Dico tibi*) non facit quidquã ad effectũ remiſſionis peccatorũ. Sic etiam Ioan. 8. *Vade, filius tuus vivit*: illud (*Vade*) nihil operatur in ſanitate pueri illius. Adde, quòd Luc. 22. omittuntur illa verba: *Accipite, & manducate*. Et 1. Cor. 11. omittuntur illa: *Accipite, & bibite*: quare etiamſi apud nos omnino omitterentur, reprehendi minimè poſſemus.

SECVNDO, calumniãtur detracta illa verba ex cõſecratione panis: *Quod pro vobis traditur*, vel, *frãgitur*. RESPONDEO, illa verba non haberi apud Matth. & Marc. nec apud Iuſtin. Apol. 2. Cyrill. Catech. 4. myſtag. & Euſeb. Emiſſen. hom. 5. de Paſchate, cũ tamen, omnes referãt formam conſecrationis. Et ſicut hos auctores reprehendere non poſſumus, ita nec noſtram Miſſam reprehẽdere vllus deberet: præſertim cùm antiquior ſit Liturgia noſtra, ſi à S. Petro prodiit, vt S. Th. docet, 3. par. q. 78. art. 2. ad 4. & ante eũ, Leo IX. epiſt. ad Michaël. c. 5. quàm Euangelium Luc. & epiſt. Pauli, qui addiderunt illa verba: *Quod pro vobis frangitur*.

TERTIO, addita calumniantur illa: *Elevatis oculis in cœlũ ad te Deum, &c.* quæ nõ habentur in vllo Euangelio, nec apud Paulũ. RESPONDEO, illa verba haberi in Liturgia S. Iacobi, & S. Clem. lib 8. conſt. cap. 17. & apud Ambroſ. lib. 4. de Sacramentis, cap. 5. omnes enim legũt: *Suſpexit in cœlum*. Et præterea, vt argumẽtatur Innoc. 3. cap. Cum Matth. de celebratione Miſſarũ, ſemper Dominus cõſueuerat oculos in cœlũ tollere, cum Patri gratias ageret, vt patet Mat. 14. Mar. 6. Luc. 9. Io. 11. Quare dubium eſſe non poteſt, quin etiã in hac vltima gratiarum actione oculos in cœlum leuauerit.

QVARTO, calumniantur particulam (*enim*) additã ad formam conſecrationis panis: & ſimiliter ea verba: *Ex eo omnes*, cùm dicitur, *Manducate ex eo omnes*: non enim iſta habentur in Scripturis. RESPONDEO, illas omnes particulas haberi in forma calicis, Matt. 26. *Bibite*, inquit, *ex eo omnes, Hic eſt enim ſanguis, &c.* Ex quo intelligimus illas particulas ſubintelligi in conſecratione panis: eadẽ enim ratio eſt vtriuſque formæ. Quid autem abſurdi eſt, ſi exprimatur perſpicuè id, quod alioqui ſubintelligendum eſſet? Vnde Ambr. etiam lib. 4. de Sacramentis, c. 5. illa omnia exprimit, vt in noſtra Liturgia exprimuntur.

QVINTO, calumniantur addita illa in forma cõſecrationis calicis: *Noui, & æterni Teſtamẽti*. Et: *Myſterium fidei*: nam in Euãgelio non habetur, niſi (*noui Teſtamenti.*) RESPONDEO, iſtas particulas à S. Petro ex traditione haberi; proinde reprehendi nõ poſſe: præterea veriſſimas eſſe, & ex Scripturis colligi. Nam teſtamentum Chriſti æternum eſſe ad diſtinctionem Teſtamenti veteris, quod fuit tẽporale, patet ex illo Pſal. 107. *Tues Sacerdos in æternum*: & ex Paulo ex profeſſo hoc probante in epiſt. ad Hebr. cap. 7. Item myſterium fidei rectè vocari calicem ſanguinis Domini, dubium eſſe non poteſt, cùm nulla in re alia magis, & frequentius exercenda ſit fides reclamantibus omnibus ſenſibus, quàm in hac.

CAPVT XV.

Mendacia Kemnitij de forma Sacramenti Euchariſtiæ.

PRÆTER obiectiones notanda ſunt etiam aliquot mendacia Kemnitij in hac diſputatione de forma conſecrationis Euchariſtiæ in 2. par. Exam. Trid. Cõcilii ſeſſ. 13. c. 1. PRIMVM eſt pag. 336. & 337. Catholicos multum inter ſe diſputare, quę ſint verba, quibus Euchariſtia conſecranda eſt: & Concilium Trid. noluiſſe determinare, quæ ſint illa verba, cùm à multis id ab eo petitum eſſet. SED mãdacia eſſe iſta craſſiſſima, patet ex omnibus Miſſalibus, vbi literis magnis & ſæpe rubeis adſcribuntur verba cõſecrationis, vt nemo illa ignorare poſſit. Nec vllus id à Concilio petiit, neque Concilium id tractauit, quia ſciebat rem eſſe notiſſimam, & iam antea ſufficienter explicatam in Cõcilio Florẽt. Nõ ignoro Scotum in 4. ſent. diſt. 8. q. 2. art. 2. quæſtionem mouiſſe, an ſolis illis verbis: *Hoc eſt corpus meum*, conſecratio perficiatur. Sed idem Scotus affirmat, illa ſola ad formæ eſſentiam pertinere: neque negat omnia, & ſola illa recitãda eſſe in myſterio Euchariſtiæ, quæ in Miſſalibus præſcribuntur.

SECVNDVM eſt eadem pag. 336. vbi diſcit, quoſdam Theologos docuiſſe quatuor tantũ verba eſſe de ſubſtantia formæ in conſecratione panis, nimirum illa: *Hoc eſt corpus meum*; ſed S. Thom. exiſtimaſſe alia quædam eſſe neceſſaria. At mentitur [illegible]put ſuum: nam S. Thomas 3. par. q. 78. art. 2. de forma cõſecrationis panis in nulla re diſſentit ab aliis.

TERTIVM eſt pag. 337. vbi dicit, Colonienſes in ſuo Antididagmate, & Lindanum publicè ſcribere panem & vinum per ſola Chriſti verba nõ conſecrari; niſi addantur reliquę preces Canonis Papiſtici. Hoc etiã eſſe mendacium patet ex ipſis auctoribus. Nam in Antididagmate, tit. An ſine prece canonica Eccleſiæ cõſecretur Sacramentum: & in Panoplia Lindani, lib. 4. c. 41. ſolùm docetur eos nõ verè conſecrare, qui verba Domini ſolùm recitãt in lectione epiſt. ad Corinth. quod eſt veriſſimum, neque à Kemnitio negari ſolet.

QVARTVM eſt ibid. vbi dicit apud Catholicos dubitari an ad conſecrationem Euchariſtiæ ſit neceſſariũ altare ſacrum, ſacræ veſtes, ſacer miniſter, & reliqua Papalis Miſſæ panoplia. SED Catholici nũquam de his rebus dubitarunt. Omnes enim docent ad eſſentiam conſecrationis non requiri, niſi materiam formam, & miniſtrum: reliqua adhibenda quidem eſſe neque ſine peccato omitti poſſe: tamẽ ad eſſentiã non pertinere.

QVINTVM eſt pag. 339. vbi Canonem Miſſæ ex corrupto, & integro, immò ex multis corruptis conſarcinatum mentitur. SED debuiſſet, vel vnum verbulum notare, quod corruptionem aliquam redoleret.

SEXTVM eſt pag. 340. vbi dicit, Lindanum Baſilio tribuere Euchariſtiæ conſecrationem fieri verbis non Scriptis. AT Lindanus hoc non dicit, vt ex loco notato patet: ſed ſolùm ait veteres Patres non fuiſſe contentos verbis conſecrationis, quando ſacra faciebant, ſed addidiſſe alia non ſcripta. Id quod verè extat apud Baſilium lib. de Spiritu ſancto, cap. 27.

SEPTIMVM eſt pag. 346. vbi dicit, Catholicos exiſtimare per ſola verba inſtitutionis non poſſe fieri conſecrationem, niſi adhibeantur ea, quæ addita ſunt in Canone Miſſæ. SED & hoc merum mendacium eſt. Catholici enim requirunt quidem vniuerſum Canonem, vt ritè, & ſine peccato conſecratio fiat; fatentur tamen veram eſſe conſecrationem, quæ ſolis verbis inſtitutionis fieret.

OCTAVVM pag 347. vbi dicit, Proclum quendã fingere Apoſtolos intra diem Aſcenſionis, & Pentecoſtes cõpoſuiſſe Canonem, vt eſſet forma conſecrationis. At S. Proclus vnus eſt ex antiquis, & orthodoxis Patribus; quippe qui paulò poſt Chryſoſtomum, Epiſcopus fuit Cõſtantinopolitanus. Eius extat libellus de traditione diuinę Liturgię in quo nõ dicit Apoſtolos Canonem compoſuiſſe ante diem Pentecoſtes, vt Kẽnitius mentitur, quod nec vllo modo veriſimile

Digitized by Google

est:sed dicit eos post Ascensionem Domini, antequã diuiderentur in varias regiones,totos se ad orationem colligere solitos, & maximè ad sacrificium celebrandum,semper in memoriam habentes illud: *Hoc est corpus meum.*

VLTIMVM est ibid. vbi dicit Catholicos tribuere cõsecrationem non solùm recitationi verborum,sed variis sacrificuli gestibus,expansioni manuum,eleuationi, inclinationi ceruicis, conuersioni corporis, libri transpositioni. SED hæ sunt meræ nugæ,nemo. n.Catholicorum in his ponit essentiam consecrationis;etsi cæremonias ipsas meritò omnes venerantur.

CAPVT XVI.

De ministro Sacramenti Eucharistiæ.

EXPLICATIS caussis intrinsecis, Sacramenti huius materia videlicet & forma: sequitur vt de extrinsecis, efficiente, & fine, siue effectu disputemus. Ac de efficiente quidé primaria caussa,nulla controuersia est:cõstat enim Christũ esse,qui,& Sacramentum hoc instituit,& primus confecit,& nunc etiam per ministros suos quotidie conficit. De caussa secundaria, id est,de ministro, multa disputata sunt in lib.de Sacramentis in genere, vt, an requiratur fides in ministro, an bonitas,an intẽtio,& alia id genus, quæ sunt communia ministris omnium Sacramentorum:tractatum quoque fuit, an ministri Sacramentorum quilibet Christiani sint, an solũ ij, qui certo ritu ad hoc ministerium cõsecrati sunt. Quare hoc loco id solùm tractandum est in particulari,num ad Eucharistiæ consecrationem, requiratur certa ministrorum ordinatio, an verò non requiratur.

Et quidem Ioan. Vviclefus in dubium hoc reuocauit teste Thoma Vvaldensi,to.2.de Sacramentis,cap.7.& 28 Videbatur illi valde mirum, si posset malus sacerdos consecrare Eucharistiam, & id non posset laïcus bonus:non tamen omnino rem definire voluit.

At Lutherus audacior apertissime rem dennuit: siquidem Lutheri sententia manifestissima est, quemlibet Christianũ ex Baptismo potestatem habere Eucharistiam cõsecrãdi, licet officium sumere nemo debeat, nisi legitimè vocatus,excepto casu necessitatis. Id habet Lutherus in lib.de Babyl. capt.cap.de Ordine;in lib.de instituendis ministris ad senatum Pragensem,in lib.de Missa abroganda; in lib.de notis Ecclesiæ &alibi. QuareLutherus ordinationem ministrorũ solum necessariam putat ob disciplinam & ordinem Ecclesiæ: esset enim nimia cõfusio, si quilibet Sacramenta conficere vellet: non autem, quod Sacramentum non esset verum, si ab aliquo non ordinato cõficeretur.Immò in lib.de Missa priuata,& vnctione Sacerdotum, edito anno M.D.XXXIV. eò vsque progressus est,vt diceret, Sacramentum verum futurum, etiamsi à Diabolo conficeretur.

Ab hac sententia Sacramentarii apertè recesserunt. Etsi enim initiò Zvvinglius Lutherum sequeretur,vt patet ex lib.de vera,& falsa relig. capit.de aliis Sacramentis; Caluinus tamen non solùm Eucharistiam,sed etiam Baptismum irritum esse docet, si ab alio,quàm à publico ministro cõficiatur, vt patet ex lib.4.Instit. c.1.§.22.&.ca.3.§.10.&c.15.§.22. & in antidoto Cõcilij, sess.7. can.10. & ibid. habet Henricus Bullingerus decade 5.serm. 8. & 9. Quare nihil hoc loco cum Sacramentariis negotii nobis erit.

Potrò Martinus Kẽnitius, & alii recentiores Lutherani timidè Lutherum sequuntur: nam etsi idem sentiũt,quod ipse sensit,tamen istam quæstionẽ,vt plurimum dissimulare solent.Nam ab vna parte vident argumenta Catholicorum euidentissima, quę sine summa impudentia negari nequeunt ; ab altera parte non possunt ad Catholicos accedere,quin deserant nõ solùm suum Prophetam Lutherum,sed etiam duo principia doctrinæ Lutheranæ ab omnibus receptissima: ob quæ valde mirandum est,Sacramentarios dissentire in hac re a Lutheranis.

Principia communia hęc sunt, PRIMVM Sacramenta nõ operari, nisi excitando fidem; ex quo principio(in quo omnes omnino conueniunt) euidenter sequitur Sacramentum nõ pendere ab vlla ministri qualitate. Verba enim Sacramentalia, & signa fidem excitare possunt à quocunque exhibeantur: idem enim verba significant,& significãdo mouent animum audientis, siue dicantur ab ordinato, siue à non ordinato;immò siue ab homine, siue à dæmone, siue etiam à psitaco vel coruo. Vnde Kemnitius in 2. part. Exam.Concilij sess.13.cap.1.in fine,Catholicos reprehendat,quod Eucharistiæ consecrationem pendere velint non à sola verborum recitatione,sed etiam à consecratione,sine ordinatione personæ recitantis.

SECVNDVM principium est,per ordinationem ministrorum nõ imprimi vllũ characterem; neque dari vllam nouã spiritualem potestatẽ,sed solum vsum , seu officium. Vndetã apud Lutheranos, quàm apud Caluinistas potest vnus & idem hodie esse minister,cras, non minister,siue hodie clericus, cras laicus:dimisso enim officio, nulla est inter eos clericorũ à laïcis distinctio. Ex hoc etiã principio manifestè sequitur non requiri vllã electionem, vel ordinationẽ ministrorũ, vt verũ Sacramentum Eucharistiæ conficiatur,sed tãtùm vt ordo,& disciplina seruetur. Quare Lutherani omnes, nisi doctrinã suam destruere ipsi velint, coguntur Lutheri sententiam sequi de potestate consecrandæ Eucharistiæ omnibus Christianis communi. At Catholica Christi Ecclesia longè aliam ab Apostolis doctrinã accepit,& in hãc vsque diem seruat:semper enim in Ecclesia pro indubitato habitum est, ita necessariã esse Ordinationẽ sacerdotalem ad Eucharistiã conficiendã, vt sine ea nullo modo cõfici possit.

Hæc autẽ veritas probatur, PRIMVM ex verbo Dei. Nam illud Christi,*Hoc facite*, Luc.22.non est dictũ nisi Apostolis,qui eo mãdato ordinati sũt primi sacerdotes noui Testamẽti. Id autem probatur hoc modo:Illud,*Hoc facite*,non significat solum Manducate,& bibite,quod conuenit omnibus Christianis, sed significat,Cõsecrate,sumite,& aliis distribuite, vt me facere videtis.Ista autem tria non possunt conuenire omnibus; ergo illud mandatum nõ est datum omnibus,sed solùm quibusdam,qui ideo dicuntur Sacerdotes,ergo ceteri nullo modo possunt Eucharistiam consecrare, & si id tentauerint,nihil faciẽt.Nam Sacramenta cõficiuntur in personaChristi:quare cui Christus id non commisit,is nihil facere potest.

Probatur maior propositio, PRIMO, ex ipso textu Lucæ.Lucas .n. qui solus inter Euangelistas habet illa verba;*Hoc facite*,non dixerat antea,Accipite,mãducate,&c.sed solũ dixerat, *Accepit panem,benedixit,& dedit dicẽs,Hoc est corpus meũ*.Ergo nõ retulit Lucas illud, *Hoc facite*,ad actionẽ solã mãducãdi, cùm eius ne meminerit quidem;sed retulit ad actionẽ benedicẽdi, & distribuendi , quas expresserat, & simul ad actionem manducandi,quia Dominus etiam manducauit,vt est cõmunis sententia,licet in Euangelio nõ exprimatur.

SECVNDO,quia nulla est ratio,cur illud, *Hoc facite*,nõ debeat referri ad omnia,quę Dominus fecit. TERTIO, quia nisi ad omnia referretur , nõ haberemus mãdatũ diuinũ in verbo Dei expressum de cõsecrãda Eucharistia:& proinde non posset ab aduersariis consecrari. Ipsi.n.cõtendunt,nõ debere fieri nisi id, quod est expressè in diuinis literis mãdatum. DENIQVE aduersarii fatẽtur illud:*Hoc facite*,referri ad omnes tres actiones,

quas

quas Christus fecit, videlicet benedicendi, distribuendi, & sumendi, Lutherus ita docet in lib. de instituendis ministris ad Pragenses, Confessio Augustana, cap. de Miss. Caluinus lib. 4. Instit. ca. 15. §. 20. & Kemnitius in 2. part. Exam. pag. 534. initio disputationis de Communione sub vtraque specie.

DICET aliquis; Videtur Beatus Paulus 1. Cor. 11. restringere illud: *Hoc facite*, ad actionem manducandi, & bibendi: ait enim *Hoc facite, quotiescunque bibetis in meam commemorationem*, ac si dicat, quotiescũque bibetis, bibite in memoriam passionis meæ. RESPONDEO, nõ restringit Apostolus, sed exẽplum ponit in actione vna, quod etiam facere potuisset de aliis duabus; quare vera sunt verba Pauli, sed non pugnant cum verbis Lucæ magis vniuersalibus.

Probatur nũc minor propositio: PRIMO, si illud mãdatum daretur omnibus; tenerentur omnes consecrare, & distribuere: id autem non solùm esset absurdissimũ, sed etiam est contra consuetudinem omnium tum Catholicorũ, tum hereticorũ SECVNDO, quia ita semper intellexit hoc mandatũ vniuersa Ecclesia, vt ex testimoniis, quæ iam adferemus, perspicuum erit. Neq; obstat, quod sanctus Th. 3. par. q. 81. art. 11. colligit ex hoc loco esse de iure diuino, vt omnes aliquã do sumãt Eucharistiam; vbi videtur intellexisse illud: *Hoc facite*, dictum esse omnibus. Nam S. Th. non vult colligi immediatè, sed mediatè. Quia. n. Dominus iubet Apostolis, vt consecrent, sumant, & distribuant; cõsequenter iubet aliis, vt accipiant de manu Sacerdotum distribuentium. quibus. n. tenerentur Sacerdotes distribuerè, si nulli tenerẽtur accipere? Simile est illud Ioan. vltimo: *Pasce oues meas*, vbi mãdatur Petro, vt pascat gregem, & consequenter mandatur gregi, vt pastori obediat. quare idem S. Th. 3. par. q. 82. art. 1. docet, per illud: *Hoc facite*, institutos fuisse a Domino Sacerdotes.

Probatur igitur SECVNDO eadem veritas ex traditione & consensu totius Ecclesiæ. Ac PRIMVM habemus quatuor generalia Concilia, Nicænum 1. can. 14. Lateranense sub Innoc. III. c. 1. Florent. in Instr. Armen. & Trident. sess. 22. c. & sess. 23. c. 1. & 4.

PRÆTEREA sanctos Patres. Nam DIONYSIVS Areopag. cap. 5. Eccles. hierar. parte Prima: *Nec ipse*, inquit, *Sacerdos erit, nisi Pontificalibus officiis ad hoc fuerit promotus* IGNATIVS in epist. ad Trallianos, dicit, esse infideli deteriorem eũ, qui audet aliquid facere circa altaris ministeriũ, nisi fuerit Episcopus, aut Presbyter. CLEMENS lib. 2. Apostolic. constit. c. 31. *Omnis laicus sine sacerdote aliquid attentans, frustra facit*. Et loquitur apertè de sacrificij oblatione. Et lib. 8. c. vltimo dicit, Christum solis Apostolis dixisse: *Hoc facite*. Et deinde per Apostolos ad alios Presbyteros hanc potestatem detiuatam esse. IVSTINVS in Apolog. 2. prope finem, dicit solis Apostolis dictum esse: *Hoc facite*. TERTVLLIANVS in lib. de præscriptionibus irridet Marcionitas, quòd apud eos aliqui hodie sint clerici, cras laici, & quòd laicis sacerdotalia munia committantur. quæ sententia apertissimè etiam Lutheranos nostros confutat: nam apud eos ministri qui sunt, volente Magistratu, fiunt laici, immò semper sunt laici. Neque enim veras habent ordinationes, sed solùm iniungitur eis officium prædicandi, & Sacramenta ministrandi sine vera ordinatione: & hoc est (vt Tertullianus dicit) laicis sacerdotalia munia committere.

CYPRIANVS lib. 1. epist. 2. & 9. & li. 3. epist. 15. non solùm docet; non posse Eucharistiam cõficere nisi Sacerdotes: sed etiam inde colligebat, non posse apud hæreticos veram Eucharistiam, cùm non sit apud eos verum Sacerdotium. ATHANASIVS in 2. Apologia cõtra Arianos refert epistolam Synodi Alexandrinæ, in qua Patres probant quendam Hischiram Arianum non potuisse sacro calice vti, nec sacra celebrare, quòd non esset ordinatus à vero Episcopo. BASILIVS lib. 2. de Baptismo, c. 8. ex professo docet, esse quidẽ omnes Christianos Sacerdotes, largo quodam modo: quia omnes offerre debent spirituales hostias operum bonorum: at propriè non esse nisi eos, qui ad hoc ordinati sunt, &c. EPIPHANIVS hæres. 79. Collyridianorum, docet solos Apostolos a Christo ordinatos ministros Eucharistiæ, & deinde ab Apostolis alios Episcopos, & Presbyteros: ceteris autem laicis, & maximè fœminis, adeò hoc non licuisse vnquam, vt ne ipsi quidem B. Virgini fuerit concessum. CHRYSOSTOMVS non rarò scribit, ob hãc vnam eximiam potestatem consecrandæ Eucharistiæ, Angelos a sacerdotibus separari. Vide librum 3. & 6. de sacerdotio, & hom. 51. & 83. in Matth. & hom. 60. ad populum Antiochenum. HIERONYMVS frequẽter hoc asserit, non posse nisi Episcopos, & Presbyteros Eucharistiam conficere. In lib. contra Luciferianos docet Hilarium quendam, quia solùm Diaconus erat, non potuisse Eucharistiam consecrare, neque clericos ordinare: & in epist. 1. ad Heliodorũ, & 85. ad Euagrium; illo potissimo argumento Diaconorum quorundam superbiam comprimit, & Presbyteris longè inferiores esse demonstrat, quòd non habeant potestatem consecrandi Eucharistiam, quam Presbyteri habent.

De AMBROSIO scribit Theodoret. lib. 5. hist. cap. 17. dixisse eum Theodosio: *Purpura Imperatores facit, non sacerdotes*: & in lib. de dignitate sacerdotali, c. 2. anteponit idem Ambros. sacerdotalem potestatem Regiæ. quod etiam facit Nazianz. in oratione ad populum timore perculsum, & Chrys. ho. 4. in c. 6. Isaiæ. quod etiam reipsa docuit S. Martinus cùm in cõuiuio Imperatoris antepositus presbyterũ suum Imperatori, vt in eius vita scribit Sulpitius. At si sacerdotalis potestas cõmunis esset omnibus Christianis, vt aduersarij dicunt, cùm Regia nõ sit omnibus communis, multò inferiores essent Regibus sacerdotes. Vide etiam Paulinum epist. 4. ad Amandum, Isichium l. 2. in Leu. ca. 8. Denique August. l. 20. de Ciu. Dei cap. 10. vbi distinguit sacerdotes spirituales, & impropriè dictos ab Episcopis, & Presbyteris, qui propriè dicuntur sacerdotes.

HIS ACCEDIT, quod nullum proferri potest exemplum antiquitatis, quo probetur in aliquo casu Diaconum, aut laicum cõsecrasse Eucharistiam: sicut exempla non pauca proferuntur, quibus ostenditur in certis casibus Diaconos, immò & laicos baptizasse. Constat. n. ex c. 8. Act. Philipp. Diaconum baptizasse: ex Ruffino lib. 1. hist. c. 14 constat ratum fuisse Baptismum, quem Athanasius laicus, & puer contulerat. At de Eucharistia nullum tale exemplum proferri potest: sed contrà in summis etiã necessitatibus constat Catholicos caruisse potius Eucharistia, quam vt eam non sacerdos cõficere auderet. Scribit THEODORETVS l. 4. hist. cap. 12. cùm Valens Imperator Arianos omnes sacerdotes passim è suis sedibus exturbaret, zelo Dei motum Eusebium Episcopum Samosatenum, militari habitu peragrasse illa omnia loca, & clã ordinasse in variis locis presbyteros, & diaconos, vt populi Sacramentis non carerent. AVGVSTINVS in epist. 180. ad Honoratũ scribit tempore belli non debere deseri plebes à Clericis, etiãsi periculum vitæ immineat: ne desint, qui Sacramenta ministrent, sine quibus non euitatur mors æterna. Sic quoque EPIPHANIVS in epist. ad Ioan. Hierosolymitanum, se necessitate cõpulsum ordinasse presbyterum quẽdam in Monasterio S. Hieronymi, quòd duo presbyteri, qui in eo Monasterio erant, ob nimiã humilitatem Eucharistiam conficere non auderent. Ex quibus exemplis manifestè colligitur falsum esse, quod Lutherus docet, posse in certis casibus quoscunque homines consecrare Eucharistiam.

Digitized by Google

Hic Addit antiquissimos Ecclesiæ ritus. Nam Primo, imperabatur omnibus altaris ministris perpetua continentia, idque ex Apostolorum doctrina, vt habet Concilium II. Carthaginense, can. 2.

Secundo prohibebantur laici tangere, vel seruare sacra vasa, vbi conficitur Eucharistia: vt præter alia testimonia, patet ex epist. Synodi Alexandrinæ in Apolog. 2. Athanasij contra Arianos, vbi probant calicem quendam non fuisse sacrum, quia seruabatur in domo laici hominis. Et Nazianzenus in oratione cõtra Arianos, & de seipso, mysterij vasa populo ad tangendum prohibita esse dicit.

CAPVT XVII.

De effectu Eucharistiæ, & de præparatione ad Communionem: sententia hæreticorum.

Quæstio de effectu Eucharistię adeò coniuncta est cum quæstione de præparatione ad Communionem, præsertim ex sentẽtia aduersariorum, vt nullo modo separari queant. Nos igitur Primum fideliter referemus quid aduersarij de vtraque quæstione sentiant. Deinde explicabimus, & probabimus veritatem. Tertio soluemus eorum obiectiones. Quarto addemus aliquid de præparatione minus principali.

Quod igitur ad Primum attinet, Lutherus nouorum paradoxorum in perniciem multorũ millium animarum seminator, tria docuit. Primo effectũ primarium sacramenti Eucharistiæ esse remissionem mortalium peccatorum. Secundo, non requiri ad dignam præparationem Communionis, vt quis non sit sibi conscius peccati mortalis, immò quò plurium, & maiorum sibi conscius est, eò esse aptiorem ad Eucharistiã. Tertio, ad præparationem Eucharistiæ non requiri, vt quis per confessionem, & pœnitentiam à peccatis iustificetur, sed satis esse fidem, qua certò credat sibi in eo sacramento omnia peccata esse remittenda.

Hanc esse Lutheri sententiam patet ex multis eius testimoniis. In concione de digna præparatione ad sacramentum Eucharistiæ, habita anno M.D.XVIII. *Optima*, inquit, *dispositio est, non nisi ea, qua pessime es dispositus, & è contrario, tunc pessime es dispositus, quando optimè es dispositus.* Et probat, quia Christus etiam in hoc sacramento non venit vocare iustos, sed peccatores: & ibid. suadet pœnitentiam non agere ante Cõmunionem, sed postea. Ibid. dicit esse pernicioſum errorem, si quis accedat nixus ea fiducia, quòd sit confessus, & quòd non sit sibi conscius peccati, & quod orationes, & alia præmiserit. Hos n. omnes dicit, in iudicium accipere corpus Domini, quia his præparationibus non fiunt puri, sed magis polluuntur, fiunt autem puri per fidem, quam dicit esse solam, & summam dispositionem. Similia habet in concione de confessione & Eucharistia, habita anno M. D.XIX. vbi dicit, illum esse aptissimum ad Communionem, qui in fœda crimina prolapsus est, quæ malè afficiunt animũ. In lib. de captiu. Babyl. cap. de Eucharistia, edito anno M.D.XX. *Concludimus*, inquit, *ex omnibus his quibusnam Missa parata sit, & qui dignè communicent, nẽpe soli illi, qui tristes, afflictas, perturbatas, cõfusas, & erroneas habẽt cõscientias. Nã verbum diuinæ promissionis huius Sacramenti, cùm exhibeat remissionem peccatorum, securè accedit, quicunque peccatorũ suorum vexatur, sine morsu, sine titillatione.*

Est autẽ hic obiter Notandum, intra paucas lineas apertissimam contradictionem inueniri in verbis Lutheri: nam paulò infrà, id est, in vltimis verbis illius capitis, sic habet: *Fides sola est pax conscientiæ, infidelitas sola, turbatio conscientiæ.* Hæc ille, & tamen ibid. in medio sententiarũ allegatarum, hortatur Christianos vt cum fide indubitata accedant. Quę sanè nullo modo cohęrent. Nam si illi soli dignè accedũt, qui habent turbatam conscientiam, & sola infidelitas turbatio cõscientiæ est; ergo soli dignè accedunt, qui carent fide; qui enim fidem habent, pacatam (vt ipse dicit) conscientiam habent, nõ perturbatam. Viderit ergo ipse, quomodo & cum fide, & cum infidelitate, cum pacata, & cum turbata conscientia accedendum sit.

In lib. de abroganda Missa, edito anno XXI. docet furorem esse præparatoriis confessionibus, & orationibus se mundos reddere ante Communionem, cùm nõ debeant accedere, nisi qui egent remissione peccatorum. In tractatu de Communione populi, edito anno, M.D.XXIII. docet non debere admitti ad Cõmunionem, nisi eos, qui dicunt se accedere, quia vexãtur conscientia peccati mortalis. Quo testimonio Lutherus Beatam Virginem, & omnes Apostolos post acceptum Spiritum sanctum excõmunicauit: neque enim isti dicere poterant, se vexari conscientia peccati mortalis. In sermone de Eucharistia, habito anno M. D. XXVI. dicit illum esse aptissimum ad communicandum, qui antè, & retrò est peccatis contaminatissimus: & sine peccatis mortalibus nullum debere accedere. Denique similia habet in libro contra articulos Louanienses, edito anno M. D.XLV. paulò ante vitæ ipsius finem. Atque hæc de Lutheri sententia.

Martinus Kemnitius in secunda parte Examinis, sess. 13. c. 2. & 7. admittit, & propugnat pro viribus primum Lutheri pronunciatum, effectum primarium Eucharistiæ esse remissionem peccatorum mortalium. Alia duo nõ solùm non apertè affirmat, sed potius cõtrarium, saltem quoad modum loquendi, docet. Vult enim requiri ad dignam præparationem Eucharistiæ pœnitentiam, & propositum non peccandi: & addit etiam apud suos in more positum esse, vt prius examinentur, & absoluantur, qui accessuri sunt ad Communionẽ. Quod habetur quoque in Confessione Augustana, cap. de Confessione, & c. de Missa, vbi dicunt neminem se admittere ad Communionem, nisi antea discussum, & absolutum.

Sed (vt mox videbimus) doctrina ista Kemnitij ipsa secum pugnat: nec n. vllo modo ista cohærere possunt, vt Eucharistia accipiatur ad remissionem mortalium peccatorum, & tamen nemo accedere permittatur, nisi prius à peccatis fuerit absolutus.

Addit Kemnitius, se nõ negare alios esse etiam effectus Eucharistiæ, vt quòd animam nutriat, roboret, & omnia Christi bona illi communicet: & inde queritur de Concilio Tridentino, quòd can. 5. damnet Lutheranos, quasi sentiant, nullum esse alium effectum Communionis, nisi remissionem peccatorum.

Sed immeritò Kemnitius conqueritur. Nam Concilium can. 5. neque Lutheranos nominat; & sub distinctione loquitur. Hæc enim sunt verba Concilij: *Si quis dixerit, vel præcipuum fructum sanctissimæ Eucharistiæ esse remissionẽ peccatorũ, vel ex ea non alios effectus prouenire: anathema sit.* Cùm igitur Kemnitius solam priorem partem huius canonis contra se esse fateatur, accipiat quod suum est, & reliquum dimittat aliis.

Multa præterea pro more suo mendacia admiscet Kemnitius, quæ longum esset referre. Vnum tantùm quàm breuissimè annotabo, quod est in Exam. cap. 2. pag. 359. vbi dicit Catholicos ita diuidere gratiam iustificationis inter Missæ sacrificium, & sumptionem Eucharistię, vt Missę sacrificio tribuant ex opere operato remissionem peccatorũ mortalium sine vllo negotio vel periculo peccatoris, cui fit illa remissio; sumptioni Eucharistiæ tribuant solũ remissionem venialium, & eam non sine magno periculo sumentis, qui

nisi

nisi purus accesserit, in iudiciũ sumet. Atque hinc fieri dicit, vt homines apud Catholicos retrahantur à Communione, & alliciantur ad emendas Missas.

SED hoc impudentissimum est mendacium. Nullus enim Catholicorum vnquam scripsit, sacrificium Missæ ex opere operato remittere peccata mortalia sine vllo negotio peccatoris, nec vllus in Ecclesia est vsus petendi, nedum emẽdi missas pro remissione peccatorum. Immò multò amplius tribuimus sumptioni Eucharistiæ, quam dicimus ex opere operato conferre gratiam gratum facientem; quàm sacrificio missæ vt pro peccatore aliquo offertur, quod solum docemus impetrare peccatori aliquod speciale auxilium, quo is paulatim ad mentem redeat, & non sine vllo negotio, vt Kemnitius mentitur, sed per veram contritionem, confessionem, & satisfactionem ad remissionem peccatorum tandem perueniat.

Ioan. Caluinus lib. 4. Inst. c. 17. §. 40. 41. & 42. multa dicit, quæ videntur inter se omnino pugnare, & ob quæ non eodem modo ab omnibus accipitur Caluini sententia. Nam §. 40. sic ait: *Cibus hic Spiritualis, si in animam inciderit malitia, nequitiáq; pollutam, maiore illã ruinã præcipitat.* Hæc ille. Vbi videtur negare, quod Lutherani dicunt, per Eucharistiam remitti peccata mortalia, & requirere cum Catholicis, vt homo antè per pœnitentiam iustificetur, quam ad Sacramentum accedat. Præterea §. 42. dicit requiri fidem, ac charitatẽ ad dignam sumptionem Eucharistiæ, & reprehendit quosdam, quòd requirant fidem, & charitatem nimis perfectam, & absolutam, cui nihil addi potest: quos dicit errare non in re, sed in modo. Itaque in his duobus locis videtur Caluinus cũ Catholicis sentire. Quos autem reprehendit Caluinus, quòd requirant perfectissimam fidem, & charitatem, ij non sunt Catholici, sed Anabaptistæ. Nam de Anabaptistis refert Augustinus Marolatus in expositione, quam ex variis Scriptoribus collegit in cap. 11. prioris ad Corinth. eos ante Cõmunionem protestari, se habere tantam charitatem, quantam habuit Christus in cruce pendens.

Porrò idem Caluinus, §. 41. apertè Catholicos reprehendit, quòd requirant ad dignam præparationem, vt homo sit in statu gratiæ: & in statu gratiæ esse definiãt, purum, ac purgatum esse ab omni peccato. Et §. 42. apertissimè testatur, Eucharistiam remittere peccata mortalia, & nisi peccata adsint frustra sumit, vt Lutherus dicebat: *Meminerimus*, inquit, *has sacras epulas ægrotis esse pharmacũ, peccatoribus solatium, panperibus largissimẽ: quæ sanis, iustis, & diuitibus, si qui reperiri possent, nullũ ad ferrent operæ pretium.* Et infra: *Cùm in vitã detur, intelligimus nos sine ipso in nobis planè mortuos esse.* Hęc ille.

Quæ duo Caluini pronunciata secũdùm veram Theologiam inter se manifestè pugnant. Nam animam non esse pollutã nequitia, & habere fidem, & charitatem; quæ in primo pronunciato Caluinus requirit, hominẽ sine dubio iustum, viuum, & sanum constituunt: & tamen in secundo pronunciato requirit idem Caluinus, vt homo non sit iustus, sed peccator; non sanus, sed ægrotus, non viuus, sed mortuus: alioqui nihil ei prodesse dicit Eucharistiam. Sed quamuis hæc inter se pugnent, secundùm principia veræ Theologiæ: tamen secundùm principia ipsius aliquo modo cohærent. Nam cùm dicit, animam non debere esse pollutam, sed fide, & charitate prędităm, significat, vt ipse se exponit, non debere habere propositum peccandi, seu perseuerandi in peccato, sed desiderium potius bene viuendi, & fiduciam remissionis. Quare simul erit homo immundus, & mortuus, quia reuera peccata mortalia habet, & erit tamen non immundus, quia non habet affectum, nec propositum permanendi in illis.

Iam vero Catholica Ecclesia in Conc. Trid. sess. 13. cap. 2. & 7. & can. 5. & 11. duo docet. PRIMO, effectum Eucharistiæ præcipuum non esse remissionem peccatorum mortalium, sed nutritionem animæ, & præseruationem à peccatis, & aliaquæ sequuntur ex augmẽto gratiæ, & charitatis, quam secum adfert hoc Sacramentum. SECVNDÒ docet, præparationem ad Eucharistiam non esse solam fidem, sed veram pœnitentiam, & confessionem peccatorum, si quis post Baptismum in peccata mortalia lapsus sit.

Et quia de aliis effectibus Eucharistiæ conueniunt nobiscum aduersarij, vt Kemnitius fatetur, tota quæstio ad hunc vnum articulum reuocatur: Vtrum Sacramentum Eucharistiæ exhibeat remissionem peccatorum mortalium, quorum homo conscientiam habet: siue (& est idem) Vtrum ad dignè communicandum requiratur, vt homo non habeat conscientiam peccati mortalis. Catholici enim omnes docent Eucharistiã non remittere eiusmodi peccata, quorum homo conscientiam habet, & ideo requiri vt antea purgentur. Hęretici autem contrarium sentiunt: nec possunt aliter sentire, si sequi velint principia suæ doctrinæ. Nam illi non agnoscunt aliam iustificationem, quàm remissionem peccatorum: non enim volunt infundi gratiam, quæ hominem reipsa iustum coram Deo, vel iustiorem efficiat. Volunt autem Sacramenta omnia esse instrumenta iustificationis, quare coguntur dicere, Sacramenta omnia remittere peccata, cumque esse proprium illorum effectum.

CAPVT XVIII.

Indignè sumere Eucharistiam omnes illos, qui accedunt cum conscientia peccati mortalis.

ESSE autem verissimam Ecclesiæ Catholicæ sententiam, probatur PRIMO ex cap. 6. Ioan. Nam in eo capite etiam si negent aduersarij tractari de Sacramento Eucharistiæ, quod ad symbola attinet, tamen concedunt agi de spirituali manducatione, & etiam de fructu, seu effectu Eucharistiæ. Dicunt enim in eo capite tractari in genere de manducatione corporis Domini, quæ & in Sacramento, & extra Sacramentum fieri potest: sed postea Matt. 26. Dominum addidisse symbola. In hoc igitur capite nusquam docetur, Eucharistiam institutam esse ad peccata remittenda, seu tantum ad vitam spiritualem conseruandam, & augẽdam, vt patet ex c. 6. Ioan. vbi nusquam dicitur; qui manducat hunc panem, resurget à peccatis, vel viuere incipiet: sed dicitur: *Non esuriet, nõ morietur, viuet in æternum: in me manet, & ego in eo*, & similia. Quare aduersarij si verum fateri velint, id quod docent, non ideo docent, quia in verbo Dei habeatur, sed quia necessario sequitur ex doctrina Lutheri.

SECVNDO probatur ex illis verbis eiusdem capitis: *Caro meavere est cib⁹ & sanguis meus verè est potus.* Ex quo loco discimus propriã rationem huius Sacramenti esse, vt sit cibus spiritualis. Quod etiam apertè clamat tum externa species panis, & vini, tum actio per quã nobis applicatur, quæ est manducatio, & potatio. At absurdissimum est cibum, & potum dare mortuis, cùm inde non magis nutriri possint, quàm si lapides essent.

Quare ineptè argumentatur Caluinus lib. 4. Inst. c. 17. §. 42. vbi probat Eucharistiam nullũ adferre emolumentum sanis, & iustis; quia est cibus quidam, & sine cibo homines tabescunt, & deficiunt. Nam quod sine cibo homines tabescãt, non id efficit, vt cibus non debeat dari nisi ægrotis, sed vt debeat dari sanis, ne ægrotent: sanis enim periculum imminet ægrotandi, & tabescendi; alioqui homines corporaliter sani, non deberent corporaliter manducare. Denique etiamsi

Digitized by Google

cibus non daretur nisi ægrotis, tamen nunquam probabit Caluinus, debere dari mortuis: non igitur dari debet illis, qui sciuntur mortui esse Deo.

TERTIO probatur ex figuris, & similitudinibus diuinæ Scripturæ. Nam IMPRIMIS agnus Paschalis, qui erat figura euidentissima Sacramenti huius, non poterat edi, nisi ab hominibus purificatis, & mūdis, & potius permittebat Deus, vt aliqui differrent in alterum mensem manducationem agni Paschalis, quàm vt non purificati manducarent, Num. 9. & 2. Paralip. 30. DEINDE panes propositionis, qui etiam erant figuræ Eucharistiæ, non nisi à mundis edi poterant, vt patet 1. Reg. 21. DENIQVE quicunque aliqua immunditia pollutus edebat de carne sacrificiorum, peribat anima eius de populo suo, Leuit. 22.

DEINDE in Testamento nouo Ioan. 13 Dominus lauat pedes discipulorum, antequàm eis Sacramentum edendū porrigat, & Matt. 22. seuerissime punitur, qui ad conuiuium Regium sine veste nuptiali intrare præsumpsit. DENIQVE Luc. 15. Filius prodigus, prius Patri reconciliatur & vestimētis, & annulo ornatur, & tum demùm ad vitulum saginatum edendum admittitur.

QVARTO probatur ex cap. 10. prioris ad Corin. vbi dicitur: *Vnus panis, & vnum corpus sumus, qui de vno pane participamus.* Hinc enim intelligimus hoc Sacramentū non prodesse, nisi membris vnitis cum capite, & aliis membris, & de eodem spiritu viuentibus, vt declarat Aug. tract. 26. in Ioan. & hoc idem testatur externū symbolū panis, & vini, quæ fiunt ex multis granis, vel vuis in vnam rem coeuntibus. At qui sunt in peccato mortali, ij non sunt membra viua Christi & Ecclesiæ, neque viuunt de spiritu Christi; ergo nihil eis Sacramentum prodest; imò nocet potius, quia mentiuntur eo signo, se esse id, quod non sunt.

QVINTO probatur ex verbis S. Pauli 1. Cor. 11. *Probet seipsum homo, & sic de pane illo edat: Qui enim manducat, & bibit indignè, iudicium sibi manducat, & bibit.* Hunc locū aduersarij mirè deprauant, omnia enim referunt ad probationem, num fidem habeamus.

Petrus Martyr in commen. illius loci, facit tres gradus indignè accedentium. PRIMVM eorum, qui planè sunt ἄθεοι & nihil credunt. SECVNDVM eorum qui habent fidem historicam, sed nihil curant de pœnitentia, & proposito emendandæ vitæ: atque hos omnes, qui carent vera fide iustificante, in iudicium æternæ mortis sumere Sacramentum. TERTIVM eorum, qui sunt ornati vera fide, & tamen remissius, & negligentiùs viuunt, & hos dicit vtiliter accipere, non in iudicium, & damnationem æternam, sed tantùm in iudicium temporalis castigationis, de quibus idem Apostolus dicit: *Dū iudicamur autem à Domino corripimur, vt non cū hoc mūdo damnemur.* Pari ratione Kemnitius, & alij, omnia exponunt de fide, seu fiducia erga promissiones.

SED longè aberrant à scopo B Pauli. Siquidem Apostolus non reprehendit Corinthios, quod nihil crederent, aut, quod tantum historicam fidem haberent, aut quod nō satis fiderent promissis Dei, aut denique quod non haberent propositum vitæ mutandæ: nihil enim horum in toto illo capite inueniri poterit. Sed reprehendit Corinthios, quod quidam ex eis ditiores adferrent in Ecclesiam sumptuosam cœnam, quam sumerent post Communionem mysteriorum, & eam seorsim ab aliis, maximè pauperibus, absumerent: in quo multis modis peccabant. Nam & Christi corpus iniuria afficiebant, dum cùm illo miscerent alios cibos, vt notat August. epist. 118. ca. 3. & proximum offendebant, & Ecclesiam ipsam scandalizabant, dum ipsi lautè conuiuarentur, pauperibus videntibus, & esurientibus: & deniq; peccabant intemperantiæ & crapulæ vitio. Id patet ex verbis Apostoli, qui hæc sola vitia reprehendit: *Alius, inquit, esurit: alius ebrius est, &: Nunquid domos non habetis ad manducandū, & bibendum? aut Ecclesiam Dei contemnitis, & confunditis eos, qui non habent?* Et in fine concludit: *Itaque fratres mei, cum conuenitis, inuicem expectate, si quis esurit, domi manducet, vt non in iudicium decidatis.* Cùm ergo B. Paulus solum peccata quædam circa mores reprehenderit in Corinthiis, cum addit; *Probet seipsum homo, & sic de pane illo edat*: nihil aliud monere censendus est, nisi vt quisque videat, an habeat conscientiam eiusmodi, vel aliorum peccatorum: qui enim cum conscientia peccati accedit, iudicium sibi manducat, & bibit.

DEINDE probatur hoc idem ex traditione, & consensu Patrum. Ac primum in Græcis Liturgiis clamat Diaconus: *Sancta sanctis*: quibus verbis non arcentur soli Catechumeni, vt perperam exponit Kemnitius in 2. part. Exam. pag. 506. sess. 13. ca. 7. sed omnes peccatores, vt rectè exponit Chrysostomus hom. 61. ad populum Antiochenum. IVSTINVS in Apolog. 2. prope finem: *Porrò, inquit, alimentum hoc apud nos appellatur Eucharistia, quòd nulli alij participare licitū est quam veram esse doctrinam nostram credenti, & lauacro propter remissionem peccatorum, & regenerationem ablato, & ita vt Christus tradidit, viuenti.* CYPRIANVS lib. 3. epist. 14. reprehendens quosdam, qui admittebant ad Eucharistiam peccatores nondum absolutos: *Nondum, inquit, pœnitentia acta, nondum exomologesi, nondum manu eis ab Episcopo, & clero imposita, Eucharistia illis datur, cum scriptum sit: Qui ederit panem, aut biberit calicem Domini indignè: reus erit corporis, & sanguinis Domini.* Similia habet in epist. 15. & 16. & in toto libro de lapsis, vbi & verbis & exemplis ostendit, quàm perniciosum sit ad Eucharistiam accedere cum conscientia peccati lethalis. BASILIVS ex professo de hac re agit lib. 2. de Baptismo, cap. 3. cuius capituli titulus est, *An tutum sit, si quis non repurgatus ab omni inquinamento carnis, & spiritus edat corpus Domini.* AMBROSIVS lib. 6. in Lucam, cap. 37. exponens cap. 9. *Vbique, inquit, mysterij ordo seruatur, vt prius per remissionem peccatorū vulneribus medicina tribuatur: postea alimonia mensæ cœlestis exuberet.* Et lib. 7. cap. 66. comment. c. 15. Lucæ exponens parabolam de filio prodigo affirmat non debere vllum ad Eucharistiam accedere, nisi signaculum iustitiæ custodierit, vel receperit. Deinde etiam facto idem probauit, cùm Theodosium Imperatorem non admisit post cædem quandam factam Thessalonicæ, ad Communionem, nisi publica pœnitentia peracta, & peccato planè purgato. Cuius rei meminit ipse in epist. 28. ad Theodosium, vbi hortatur illum ad pœnitentiam; & in oratione de obitu eius vbi eius pœnitētiam laudat. Scribit etiam totam historiam Theodor. lib. 5. c. 17. & Sozomenus lib. 7. cap. 24. & Paulinus in vita B. Ambrosij.

HIERONYMVS in comment. capit. 1. ad Titum ex figura panis propositionis, probat summam puritatem requiri in his, qui ad Eucharistiam accedunt. CHRYSOSTOMVS nihil sæpius repetit, quàm puros, & purgatos esse debere, qui ad Eucharistiam accedunt, idque multis & argumentis, & exemplis probat: homil 30. in Genes. homil. 83. in Matt. hom. 45. in Ioan. hom. 24. in priorem ad Corinthios, hom. 3. in epist. ad Ephesios, in quo vltimo loco fusissimè vndique desumptis argumentis probat purissimam animam esse debere, quæ ad Sacramentum hoc accedat: *Cum tali, inquit, puritate accede semper, sine hac ne præsumas vhquam. Regem vtique non audeas osculari, si quidem os tuum olet grauiter, & Regem cœlorum impudens oscularis anima tua vitiis olente, &c.* AVGVSTINVS tract. 26. in Ioan., *Innocentiam, inquit, ad altare portate.*

Denique

Denique vide Leonem serm. 2. de Resurrectione, Cyrillum li. 4. in Ioann. c. 17. Isichium lib. 7. in Leuit. cap. 16. Gregorium lib. 2. cap. 1. in lib. 1. Regum, & Bernardum in serm. de cœna Domini.

POSTREMO accedent etiam rationes. PRIMA ratio. Sacramẽtũ Eucharistię diuersum est à Sacramẽto Baptismi, & à Sacramentis ceteris; ergo finem proximũ; siue effectũ proprium habere debet diuersum à fine, & effectu aliorum Sacramentorum. Sed alia Sacramenta habẽt pro fine, seu effectu remissionẽ peccatorum; igitur Eucharistia alium finem, seu effectũ proprium habere debet, quàm remissionem peccatorum.

Et quidẽ apud Luteranos illos, qui tria Sacramẽta admittũt, Baptismũ, Eucharistiam, & Absolutionem, argumentum nostrũ euidenter cõcludit. Nam Baptismus habet pro fine proximo remissionem originalis peccati, & aliorũ, quæ cum illo adiuncta inueniuntur vnde regeneratio propriè vocatur, & ablutio. Absolutio habet pro fine proximo remissionem peccatorum cõmissorum post Baptismum: quare Eucharistia, si Sacramentum est, & ab illis duobus diuersum, alium finem debet habere, quàm remissionem peccatorum. Apud Caluinistas autem & alios Lutheranos, qui non agnoscunt nisi duo Sacramenta, idem argumentum paulò aliter fieri potest. Nam ipsi loco Sacramẽti Absolutionis Baptismũ substituunt, dicunt enim Baptismum sufficere ad peccata delenda vsque ad finẽ vitæ: per memoriã enim Baptismi semel accepti omnia peccata deleri putãt. Quod si ita est, quorsũ opus fuit Sacramentũ Eucharistiæ instituere ad peccata delenda?

SECVNDA ratio sumitur ex cõsuetudine Ecclesiæ antiquissima, Eucharistiam dandi Neophytis immediatè post Baptismũ, vt patet tum ex Ambr. in lib. de iis, qui initiantur mysteriis, & ex catechesibus mystagogicis Cyrilli Hierosolymitani; tum ex ipso vsu Ecclesię, qui adhuc viget. Si enim per Baptismũ homines ita abluũtur ab omnibus peccatis, vt sancti, & immaculati dici possint, iuxta illud Apostoli, 1. Cor. 6. *Abluti estis, iustificati estis, sanctificati estis*, certè Eucharistia immediatè superueniens post Baptismum, non inuenit peccata, quæ tollat: non igitur est effectus eius primarius remittere peccata.

TERTIA ratio. Semper in Ecclesia cõsuetudo fuit arcendi a cõmunione Catechumenos, energumenos, & pœnitentes, ideſt, eos, qui pœnitentiam agunt, sed nõdum absoluti, & recõciliati sunt. Id patet; tũ ex Chrysost. hom. 60. & 61. ad populũ, tum ex vsu Ecclesię; tũ ex antiquis Cõciliis, vt Ancyrano can. 4. 5. 6. & 7. Niceno I. can. 11. & 12. Elibertino in singulis ferè canonib', & aliis multis: pleni enim sunt tomi Cõciliorum eiusmodi decretis. At si Eucharistia nihil est aliud, nisi pharmacum ægrotorũ, & solatium peccatorũ (vt Caluinus dicit) & si eius effectus primarius est (vt Lutherus, & Kemnitius volũt) remittere peccata; quare Catechumeni, & pœnitentes isto pharmaco fraudantur? quare non datur eis dum ægrotant, sed solum, quando per Baptismum, & reconciliationem sanati sunt?

Nec respõdere possunt, Catechumenos, & pœnitẽtes non esse idoneos ad Communionem, quod careant fide vel proposito mutandæ vitæ, vel etiam pœnitẽtia, quę sola aduersarij requirũt. Nam multi Catechumeni, & multi pœnitentes ista omnia habent & non admittũtur ad cõmunionem, nisi prius per Baptismũ Catechumeni, & pœnitentes per Absolutionẽ à peccatis soluãtur. Effectus igitur Eucharistię nõ est tollere peccata mortalia, & verè præparatio ad Eucharistiam, est à peccatis planè absolutum, & purgatũ esse.

QVARTA ratio sumitur ex doctrina, & consuetudine aduersariorum. Nam omnes fatentur ante Cõmunionem requiri fidem, & aliqui eorum requirũt etiam pœnitentiam, & aliqui quoque Absolutionem, vt suprà ostẽdimus. At fides etiam sola iustificat apud Lutheranos, & multò magis pœnitẽtia cum fide, & maximè omnium Absolutio cũ fide, & pœnitentia, quia tunc annunciatur remissio peccatorum ex verbo Dei, & fide apprehenditur. Quid igitur faciet Eucharistia? certè peccata inuenit sublata, & purgata.

Ad hoc argumentum respondere conatur Kemnitius, sed quò magis se expedire nititur, cò se magis impedit, & inuoluit. Tres solutiones adhibet. PRIMA est in Exam. cap. 2. pag 361. vbi dicit remissionem peccatorum nõ esse in anima, sicut colorem in subiecto, ita vt hæreat immobiliter, & ideò opus esse perpetuo, & quotidiano exercitio fidei; immò nullum esse momẽtum, quo non oporteat per fidem apprehendere Christum, & remissionem peccatorum, si eam retinere volumus. quare licet per fidem, & pœnitentiam acquiratur remissio peccatorum, tamen per fidem in vsu Sacramenti acquiri etiam remissionem peccatorum.

Hæc solutio ineptissima est. Nam vel vult Kemnitius remissionem peccatorum, non durare nisi quamdiu actus fidei durat: vel vult aliquantulũ quidem permanere, & hærere, sed non diu. Si dicat primum, vt reuera indicant eius verba, nihil vnquam dictum fuit absurdius. Nam tunc sequeretur, eos, qui desinũt actu credere, sine vlla sua culpa iterum recidere in omnia sua peccata: & qui dormiunt, semper esse peccatores; & qui moriuntur sine vsu rationis, quod plerisq; cõtingit, non posse vllo modo saluari. Deinde esto ita sit, quid opus est Eucharistia? nonne facilius actu fidei repetito retinebitur remissio peccatorum? Si verò dicat hærere aliquandiu, sed non longo tempore remissionem peccatorum, tunc argumentum nostrum manet in suo robore. Nã poterit cõtingere, vt post actũ fidei, & acceptam per eũ iustificationem, cõtinuò sumatur Eucharistia permanente adhuc remissione peccatorũ accepta; non igitur tunc Eucharistia peccata remittet.

SECVNDA solutio habetur ibid. dicit enim Kemnitius in tentationibus sæpe angi mentem, ac dubitare, an sibi peccata remittantur: & quia promissio verbi Dei loquitur in genere, non in particulari isti, aut illi, ideò additur Sacramentum Eucharistiæ, quæ in particulari applicat promissionem, & eo modo fidem iustificantem excitat.

Hæc solutio peior est, quàm superior. Nã IMPRIMIS si quid valeret, solùm probaret Eucharistiam remittere peccata iis, qui ex sola promissione verbi Dei non potuerũt fidem cõcipere: aliis autem qui fidẽ ex promissione verbi Dei cõcipiunt, nihil prodesse. DEINDE, si Eucharistia nõ requiritur nisi ad applicãdam in particulari promissionem, planè superuacanea est. Nam applicatio fit ante Cõmunionem per Absolutionem, quam Kemnitius dicit laudabiliter seruari in sua Ecclesia: & præterea potest fieri facilius per memoriam Baptismi. DENIQVE, aut fidem habent homines ante Cõmunionem, vel non habent. Si habent, ergo sunt iustificati à peccatis omnibus; si non habent, ergo indignè accedunt, quia sine præparatione necessaria accedunt. Quare quidquid dicatur, Eucharistia aut peccata non inuenit, quæ remittat: aut si inuenit, ea non tollit, sed auget cùm indignè sumatur.

TERTIA solutio habetur in Exam. ca. 7. pag. 499. dicit enim Eucharistiam dari in testificationem, & obsignationẽ remissionis peccatorum, vt certiores efficiantur gratiæ iam acceptæ.

Sed hæc solutio est testificatio victoriæ Catholicorum. Nam si Eucharistia solum obsignat remissionem peccatorum iam acceptam; ergo non illam exhibet, sed præsupponit; ergo non licet cum peccati conscientia ad Sacramentum accedere.

CAPVT XIX.

Soluuntur obiectiones aduersariorum.

NVNC argumenta aduersariorum dissoluēda sunt. AC PRIMVM Lutherus illo argumento vtitur, quod Christus dixerat: *Non veni vocare iustos, sed peccatores*: & quod dum hic in terris viueret sese tangendum omnibus exhibuerit etiam peccatoribus.

RESPONDEO, Christus cùm primū ad se vocat, peccatores vocat: nulli enim sine ipso iusti esse possunt. At quos ad se vocauit, & per fidem, & pœnitentiā, ac Baptismū iustificauit, & regenerauit, ac filios suos, seu potius membra sua fecit, tum demùm illos cibo corporis sui alit. Itaque cum Dominus dicit se peccatores vocare, loquitur de prima vocatione ad fidem, & pœnitentiam, non de inuitatione ad Eucharistiam. Quod autem idem Dominus se tangi passus fuerit à peccatoribus, dum hic viueret, id faciebat, quia versabatur cum hominibus more humano, loquendo, audiendo, tractando, & eā cōuersatio vtilis peccatoribus esse poterat. At in Eucharistia Dominus non ita existit, vt videatur, loquatur, & doceat more humano, sed existit per modum cibi, & cibi vtilis solùm mentibus bene dispositis: quare peccatoribus nullum cōmodum adferret. Adde, quòd si argumentum hoc aliquid concluderet, efficeret etiam dandam esse Eucharistiam ethnicis, & hæreticis, & pueris, nam Dominus etiā cū talibus versabatur, & ab eis tangi se permittebat.

Aliud argumentum proponit Caluinus li. 4. Instit. cap. 17. § 41. & 42. Si ab omni peccato purgatum esse oportet, qui accessurus est ad communionem Eucharistiæ, quotquot in terris vnquam fuerunt, aut sunt homines, ab hoc Sacramento arcebuntur. RESPONDEO; Non sequitur.

Probat ille hoc modo. Nā si hoc agitur, vt nostram à nobis dignitatem petamus, actum de nobis est. RESPONDEO. Nō hoc agitur, vt à nobis dignitas nostra petatur, sed à gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum: ipse enim reliquit in Ecclesia potestatem reconciliandi peccatores per veram pœnitentiam.

SED contrà obiicit Caluinus; Etiamsi quis contritione, confessione, satisfactione peccata sua expiare conetur, tamen nunquam certus erit, se esse sine peccato, ergo si non nisi puri, & purgati accedere possunt, nemo audere debet accedere.

RESPONDEO; Non requirit Deus, vt qui accedit ad Sacramentum, certus sit se nō habere peccata, sed solū vt faciat, quod Apostolus iubet 1. Cor. 11. nimirum, vt probet se ipsum, & faciat, quod in se est, vt peccatū purgetur. Illi enim dignè accedunt, qui moraliter faciunt, quod in se est; non quidem dignitatę æqualitatis, vel etiam meriti, quasi mereantur tantum donum, vt Kemnitius mentitur nos dicere, cū potius fateamur in ipso accessu ad Communionem nostram indignitatem, dicentes cum pio illo Centurione: *Domine non sum dignus, &c.* sed dignitate illa, quam Deus à nostra imbecillitate exigit, quæ potius est nō indignitas, quā dignitas. Illi autem indigne accedūt, non qui habent peccata, sed qui habent affectum, vel conscientiam peccati nondum expiati. Quare beatus Thomas 3. par. quæst. 79. art. 3. docet eum, qui fortè habet peccatum mortale, sed non habet affectum, neque conscientiam, quia post diligens examen non ei occurrit, & si occurreret, sine dubio daret operam, vt per Sacramentum expiaretur: & dolorem habet omnium peccatorum suorum, licet non sit is dolor perfecta cōtritio; eum, inquam, dicit S. Thomas non indignè, nec inutiliter accedere, immò planè vtiliter. Quia etsi hoc Sacramentum non sit institutum ad peccata mortalia remittenda, tamen gratiam cōfert gratum facientem, & consequenter delet etiam peccata mortalia, si quæ inueniat in eo qui non indignè accedit: gratia enim cum peccato simul manere nullo modo potest.

TERTIVM argumentum Kemnitii est in Exam. 2. ca. Filius Dei Eucharistiam vocat Testamentum nouum, Luc. 22. Sed in nouo Testamento includitur pactum de remissione peccatorum, vt patet ex Hieremia, ca. 31. Et confirmatur argumentum, quia in ipsa institutione Sacramenti fit aperta mentio remissionis peccatorum, dum dicitur *Hic est sanguis, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.*

RESPONDEO, Testamentum nouum accipitur variis modis. PRIMO pro voluntate testatoris, & hoc modo Eucharistia non dicitur Testamentum. SECVNDO pro hæreditate, seu bonis à testatore legatis, & hoc etiam modo Eucharistia non est Testamentum. TERTIO pro instrumento publico, quod simul sit, & signum volūtatis testatoris, & causa instrumētalis applicandę hæreditatis: & hoc modo fatemur Sacramenta, & maximè Eucharistiam dici posse Testamentum nouum. Et quidem si Eucharistia dicatur Testamentum nouum, quia est signum volūtatis testatoris, nulla est difficultas. Nam Eucharistia, quia est signum, & repræsentatio mortis Christi, est etiam signū voluntatis testatoris, & omnium bonorum nobis promissorum, atque adeò etiam remissionis peccatorum. Neque vllus nostrum negat in Eucharistia cōtineri remissionem peccatorum, quatenus per eam repręsentatur effusio sanguinis Domini, per quam omnia peccata remittuntur. Et hinc soluitur confirmatio argumenti Kemnitiani. Nam illa verba, quæ dicuntur in institutione: *Qui, pro multis effundetur in remissionem peccatorum*, non significabant bibi sanguinem in remissionem peccatorum, sed effusum fuisse in remissionem peccatorum, & hoc per Eucharistiam repræsentari. Si autem dicatur Eucharistia Testamentum, vt caussa instrumentalis applicandæ hæreditatis, tum respondemus esse quidem Eucharistiam etiam hoc modo Testamentum, sed applicari per eam hæreditatem alio modo, quàm per alia Sacramenta, & ideò applicari Christi merita, & gratiam Dei, quæ est hæreditas, non propriè ad peccata remittēda, sed ad animam nutriendam, & præseruandam à peccatis. Id quod patet ex ipsa ratione Sacramentorum. Nam in Baptismo applicātur Christi merita per modum lauacri, ad abluēdas maculas, in Sacramento Pœnitentiæ applicantur per modum emplastri, vel pharmaci ad curanda vulnera: in Eucharistia autem applicantur per modum cibi, & potus ad reficiendum, & nutriendum, & præseruandum à morbis.

Posset etiam dici, Eucharistiam applicare hęreditatem etiam quantum ad remissionem peccatorum, sed tum solùm, cùm ea est necessaria, nimirum, cùm ij qui non indignè accedunt, habent aliqua peccata mortalia, quorum tamen conscientiam non habent.

QVARTVM argumentum eiusdem Kemnitii ibid. In omnibus Liturgiis habentur preces, quibus oratur Deus, vt faciat Sacramentum nobis esse in remissionem peccatorum.

RESPONDEO, Multis de caussis oratur, vt Sacramenti perceptio fit in remissionem peccatorum. PRIMO, quia prodest ad delenda peccata mortalia, quorum non habemus conscientiam, vt suprà diximus. SECVNDO; quia prodest ad tollendam pœnam, quę remanet luenda etiam post culpam dimissam: vnde etiam pro peccatis defunctorum oramus in Missa. TERTIO, quia prodest ad delenda peccata venialia, & quotidiana, quæ charitatem, & vitam animæ non extinguunt.

Sed

Sed contra hoc est argumẽtum QVINTVM eiusdem Kemnitii Exam. tum 2. cap. tum etiam 7. Si Eucharistia delet peccata venialia, cur non etiã mortalia delere potest? num est tam exigua virtus sanguinis Domini in hoc Sacramento, vt delere nõ possit peccata, nisi venialia? Deinde si potest homo accedere cũ peccato veniali ad Sacramentum, cur non etiam cum mortali?

RESPONDEO; Non negamus tantam esse virtutem sanctissimæ Eucharistiæ, vt peccata mortalia delere possit: nam cùm gratiã conferat, eo ipso peccata delere potest, quęcũque inuenerit, quæ cũ gratia pugnent, & aliquando etiam id facit. Sed dicimus ex propria ratione Sacramenti non ordinari ad peccata mortalia tollenda, sed ad vitam spiritualem conseruãdam; quia cibus est, non lauacrũ, vel emplastrũ: & ex eadem ratione conuenit ei peccata venialia tollere. Nam peccata venialia debilitant quodammodo spiritum, & languorẽm quendam animi, ac lassitudinem inducũt: cibus autem id proprium habet, vt vires reficiat, & lætitiam, atque alacritatem adferat. Quare beatus Ambr. lib. 5. de Sacramentis, ca. 4. dicit, Sacramentum hoc dici panem quotidianum, quia medicina est cõtra peccata quotidiana. Ex eadem ratione intelligimus, cur liceat accedere cũ peccatis venialibus, & non cũ mortalibus, quia nimirum homines debiles comedere solent, mortui non solent: & peccata mortalia occidunt animam, venialia non occidunt, licet, vt dixi, aliquo modo debilitent. Quare beatus Aug. tract. 26. in Ioan. *Innocentiam*, inquit, *ad altare portate, peccata ejsi sunt quotidiana, vel non sint mortifera.*

DICET aliquis, Si mortuis cibus non prodest, vt ratio euidẽter docet; non igitur Eucharistia, quæ cibus quidam est, proderit iis, qui sunt in peccato mortali, licet cõscientiam eius nõ habeãt. Non enim magis prodest cibus iis, qui mortui esse nesciuntur, si verè mortui sint, quàm iis, qui & sunt, & sciuntur esse mortui.

RESPONDEO; Eucharistia eiusmodi cibus est, vt non solùm nutriat viuẽtes, sed etiam vim habeat mortuos excitãdi, vt ex eo patet, quòd gratiam gratum facientem confert, vt sæpè diximus. Nec tamen ideò ad eam accedere debent, qui habẽt cõscientiam peccati mortalis, quia tales indignè accedunt, & accedendo peccant, & proinde non prodest, sed etiam nocet: indignè autem accedunt, quia contra ordinem à Deo præscriptũ accedunt. Deus enim instituit hoc Sacramentum per modum cibi, vt non nisi à viuentibus, & amicis, & filiis sumeretur, & pro remissione peccatorum mortalium alia remedia instituit.

CAPVT XX.

Proponitur quæstio, & sententia aduersariorum de Communione sub vna, vel vtraque specie.

EXPLICATIS iis, quæ ad naturam, & causas Sacramenti huius pertinebant: sequitur nũc, vt de vsu disputemus. Vsus autem primarius est ipsa communicatio, seu participatio Eucharistiæ: de qua vna est controuersia principalis: Vtrum videlicet necessariò participanda sit Eucharistia sub vtraque specie, an satis sit sub altera. Est autem hęc quęstio diligenter explicanda, quia hæretici nihil sæpius, nec aliquid magis inuidiosum obiiciunt, cùm apud suos Romanam Ecclesiam accusant, quàm quod contra expressum Dei mandatum priuauerit populum vsu calicis.

Erunt partes sex huius cõtrouersiæ. In PRIMA referemus hęreticorum sententias, & qui de hoc argumẽto fusè scripserint. In SECVNDA tractabimus, vtrũ totus Christus sit in quauis duarum specierum: nam hęc est prima radix, cur necessaria videri possit vtraq; species. In TERTIA tractabimus, an tota ratio Sacramẽti in vna specie reperiatur. In QVARTA, an omnis fructus, qui ex vtraque specie habetur, haberi possit etiã ex altera tantùm. In QVINTA tractabimus, vtrũ diuino præcepto aliquo præcipiatur sumptio vtriusque speciei. In SEXTA tractabimus, vtrum Ecclesia iustis de caussis prohibuerit laïcis vsum calicis.

QUANTUM ad PRIMVM Controuersia de Cõmunione sub vtraque specie, exorta est Pragæ in Bohemia circa annum Domini M.CD.XII. auctoribus duobus Germanis, Petro Dresdensi, & Iacobello Misnensi. Nã vt scribit Æneas Syluius in historia Bohemorum, cap. 35. Petrus ille Dresdẽsis cum incidisset in illa verba Domini: *Nisi manducaueritis carnẽ filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis*, Ioan. 6. miratus est cur contra tam apertum præceptum Domini, laïci omnes fraudarentur vsu calicis. Itaque monuit Iacobellum, qui tum Pragæ concionator erat, atque illum impulit, vt pro concione populũ instrueret, non posse eos saluari, nisi de calice Domini biberent. Placuit vehementer hic articulus omnibus hęreticis, vt Æneas testatur, quod se inuenisse tandem aliquando viderent expressum locum Euangelii contra vsum, & doctrinam Romanæ Ecclesiæ.

Successerunt deinde hoc nostro seculo hæretici Lutherani; qui licet non existiment Ioan. 6. tractari de Sacramento Eucharistiæ, & ideò nec magni faciãt fũdamentum Hussitarum pro communione vtriusque speciei; tamen in sententia cum illis ferè conueniunt, & aliunde argumenta non pauca coaceruant.

AC PRIMVM Lutherus varia scripsit de hoc articulo, vt patet ex Septicipite Ioannis Cochlæi, cap. 23. & ex tabula Gasparis Querhameri, vbi notãtur 36. cõtradictiones de hoc vno articulo, sed tres sũt præcipuę eius mutationes, ex quibus apparet quomodo semper in peius proficeret. Nã initio suę Apostasiæ scripsit declarationem quandã in serm. de Eucharistia à se habitũ, vbi sic loquitur: *Nõ dixi*, inquit, *neque cõsului, nec est intẽtio mea, vt vnus, aut aliquot Episcopi propria auctoritate incipiãt alicui vtrãque speciẽ porrigere, nisi ita institueretur, ac præciperetur in aliquo generali Concilio.* DEINDE paulò pòst in Assert. art. 16. ita mutat illã sententiã: *Cõsuluũ mihi videtur nũc, vt non modò per Concilium, sed per quãq; diœcesim quilibet Episcopus etiã inuito Papa, Christũ sequutus in Euãgelio, vtrumq; vtrãq; speciẽ laicis daret.* Sed POSTREMO in formula Missę ita scripsit: *Si quod Concilium statueret, aut permitteret vtrãq; speciẽ, nos nequaquàm vtraque vti vellemus sed in d. spectum Concilij, eúsque statuti aut vna, aut neutra, & minimè vtraq; vti vellemus, maledicturi vniuersos, qui ex potestate, aut statuto Concilij vtraque vterentur.*

Similem progressum facit, quod attinet ad ipsos cõmunicãtes laïcos. Nam in sermone citato de Eucharistia apertè dicit, non esse necesse dari vtrãque speciem laïcis. Postea tamẽ in li. de capt. Baby. c 1. fusè probat, iure diuino compelli sacerdotes, vt dent laïcis vtramque speciem, si ipsi eã velint, tamẽ addit liberũ esse laïcis vnam, vel vtrãque, vel etiam neutram sumere. Sed in Assert. art. 16. dicit eos, qui non possunt impetrare vtrãq; speciẽ, si omittãt saltẽ cã desiderare, impios esse, & Christũ ab eis negari: & in lib. de Saxonica visitatione, damnat planè Cõmunionem sub vna specie.

Ioan. Brentius in Apologia pro cõfessione Vvittembergensi in 2. par. secundæ pericopes, prolixè disputat pro vsu necessario vtriusq; speciei; & idem facit Philippus in Apologia Cõfessionis Augustanę: sed fusissimè omnium, quos viderim, Martinus Kemnitius in 2. par. Conc. Trid. sess. 21. & Hermannus Hamelmannus in lib. de Communione sub vtraque specie, & ex Sacramentariis Caluinus lib. 4. Instit. c. 17. § 47. 48. 49. & 50. & in Antidoto articulorum Parisiẽsium, art. 7.

Ex Catholicis multi copiosè,& doctè scripserunt:& in iis Ruardus Tapper in explicatione art. 15. Louaniensium, Albertus Pighius in controuersiis Ratisponensibus,cõtrouersia 7. Ioa. Eckius in homiliis de Sacramentis. Cardinalis Hosius in Dialogo de Communione sub vtraq; specie,Ioan. Rossensis in refutatione art. 16. Lutheri. Æneas Syluius in epist.130. Thomas Caietanus in 3.par.S.Thomæ,quæst. 80. Dominicus a Soto in 4.sent.dist.12.quæst.vnica,art. 12. Cẽsura Colonienſiũ cõtra errores Monhemij, art. 27.cui adiungi debet,qui eam censuram cõtra Kenitium eloquentissimè propugnauit. Dieghus Payua in lib.7. qui est de cœna Domini. Ioan.à Louiano in lib.de Communione sub vtraque specie,vbi præcipuè refellit librum cuiusdam Cõsultoris, qui sine nomine auctoris librũ edidit de hac re,sed postea cognitum est,auctorem illum fuisse Gregorium Caillandrum. Iodocus Tiletanus in Apologia pro Concilio Trid. Scripserunt etiã nuper Claudius Sainctes in vltima repetitione de Eucharistia,& Vvillhelmus Alanus lib. 1.de Eucharistia, cap.39. & sequentibus vsque ad finem libri.

CAPVT XXI.

Totum esse Christum sub vtraque specie.

VT igitur ad PRIMAM quæstionem veniamus. Sacramentarii apertè fatẽtur cõcomitantiã corporis Domini cum sanguine in calice, & concomitantiam sanguinis cum corpore in pane,seu panis specie. Vide Caluinum li.4. Instit.cap.17.§.18.35.& 47. vbi oppugnat istam concomitantiam: & Petrum Martyrem in lib.de cœna Domini cõtra Gardinerum in defensione obiecti 36. Neque mirum est,si Sacramentarii concomitantiam non admittant,cùm corpus,& sanguinem tantùm in signo,non autem re ipsa in Sacramẽto Eucharistiæ esse velint: signum enim corporis sine vlla Christi iniuria,vel læsione solùm corpus significat,& signum sanguinis solum sanguinem.

Lutherus variè admodum de hac re loquitur. Nã in assertione,art.16. fatetur apertè totũ Christum accipi sub qualibet specie: in informatione autẽ ad quẽdam amicum de Cõmunione sub vtraque, ridet concomitantiam: in lib.ad Vvaldenses de Eucharistia,dissimulat quæstionem tanquam minus necessariam; dicit enim quosdã se torquere inanibus quęstionibus,quomodo anima Christi,& diuinitas sit in Sacramento.

Lutherani autem tripliciter sunt diuisi. Quidã cum Sacramentariis audacter cõcomitantiam negãt, cum tamen verũ corpus, & sanguinẽ in Eucharistia adesse contẽdant. In iis est Tilmanus Heshusius in li. de sexcentis erroribus Põtificiotũ,tit.17.errore 4.& 18.numerat enim inter errores, quòd totum Christum sub vtraque specie cõtineri dicamus. Hermãnus quoque Hamelãnus in lib.de cõmunione sub vtraque specie, dicit cõcomitantiam esse diabolicum inuentum. Illyricus in lib.contra Sacramentarios,par.2.argum.25.& par.3.in solutione tertiæ obiectionis, aperte negat totum Christum esse sub qualibet specie.

Alij contra, cum Catholicis fatentur totum planè Christum sumi sub qualibet specie, vt Ioan. Brentius in Cõfessione Vvirtembergensi art.de Eucharistia, & Kemnitius in fine disputationis de vtraque specie; & idem coguntur dicere omnes,qui defendunt Vbiquitatem. Si enim Christus totus vbique est, certè totus in pane,& totus in calice erit.

Alii denique prudentiores quæstionem istam dissimulãt,vt sæpius Lutherus fecit,& in iis est,Philippus Melanchthon in Apolog.art. 10. Confessionis Augustanæ. Nam cùm Catholici petiissent explicari, an totum Christum sub qualibet specie Cõfessio Augustana ponat:Philippus nihil ad hoc expresse, & in forma respondere voluit,sed in fine tantum illius Apologiæ dixit,se loqui de corpore viuo.

Ceterum veritas est,cáque necessariò credenda, totum planè Christum in specie panis, & totũ in specie vini cõtineri:ita enim expresse definiunt tria generalia Concilia, Cõstantiense,sess 13. Florent.in instruct. Armenorum,& Trident.sess.13. cap.3.& sess. 21.cap.3. Ac nó esse istam veritatem inuentum Scholasticorum, vt hæretici mentiuntur, probatur PRIMO ex verbo Dei. SECVNDO ex consensu Patrum.

Sed antequam fundamenta solida proferamus, breuiter refellenda est opinio quorundam. Sũt enim qui existimant,ex illis verbis Cœnæ Domini: *Hoc est corpus meum,quod pro vobis tradetur*,colligi sub specie panis esse integrum Christum. Dicũt enim voce corporis, eo loco significari corpus viuum,& proinde corpus cum anima,& sanguine. Significari autem corpus viuũ probant,quia Dominus loquitur de corpore,quod habebat,cum illa diceret: tunc autem viuum corpus habebat,non mortuum. Et præterea, quia loquitur de corpore,quod tradendũ erat, nimirum ad mortem; ergo de corpore morituro,& proinde tũc viuo loquebatur.

SED hæc sententia repugnat Concil. Trident.sess.13, cap.3. vbi Concilium docet, vi verborum non esse in specie panis,nisi corpus: animam autem, & diuinitatem,& sanguinem,per concomitantiam. Quod etiam docet S.Thomas in 3.par.q.76.art.1.ad primũ, & Catechismus Concilii Trid. quamuis concomitãtia animæ sumatur ex vi naturalis vnionis,cõcomitantia autẽ diuinitatis,ex vi vnionis hypostaticæ. At si in verbis Domini,vox (corpus) significaret corpus viuum; vi verborum esset ibi corpus cum anima,& sanguine.

DEINDE repugnat mysterio Eucharistiæ. Eucharistia enim est repręsentatio mortis Domini,& proinde sub specie panis repræsentatur corpus à sanguine separatum,& sub specie vini sanguis separatus a corpore: ergo quod est sub specie panis, vi Sacramentalium verborum,non est nisi corpus.

NEQVE argumenta illa cõcludunt. Nam etiamsi Dominus viuus esset, cum dicebat: *Hoc est corpus meum*, & proinde loqueretur de corpore, quod tunc viuum erat,tamẽ per vocem (*corpus*) non significabat nisi corpus,id est,illã partem naturæ humanæ, quæ cũ anima componit hominem; illa enim pars corpus Domini erat,& quando viuebat,& quando mortua erat.

Hac ergo opinione dimissa, solida fundamenta ex verbo Dei sunt tria. PRIMVM est apud Ioan. in epist.1. ca.4. *Omnis spiritus qui soluit Iesũ, ex Deo non est,& hic est Antichristus*. Nam etsi loquebatur Ioan.cõtra hęresim Ebionis,qui soluebat Iesum, quia negabat esse Deũ, & hominem;tamen sententia generalis est, & omnes illos dãnat, qui quomodo soluũt hypostaticam vnionem Dei,& hominis, vel naturalem animæ,& carnis. Quare SS.Patres ex hoc testimonio varios hæreticos cõfutare solent,vt patet ex Irenæo li.3.c.17. Augustin. tract.6.in epist.Ioan.& Leone epist.10. Qui autem cõcomitantiã negãt,apertissimè soluũt Iesum, cùm ponãt alicubi corpus sine anima,& sanguine, & deitate.

ALTERVM fundamentum Ioan. 6. habetur. Nam illud caput ad Sacramentum Eucharistiæ pertinere, probatum est in 1.lib.de Eucharistia. Dominus igitur Ioan.6. *Qui manducat me*,inquit,*viuet propter me*. At non manducatur Dominus, nisi in specie panis; ergo in specie panis, non est solũ corpus, sed totus Christus; neque enim de solo corpore diceret: *Qui manducat me*. Ibid. *Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi*. Et infra: *Hic est panis, qui de cœlo descendit*.

TERTIVM fundamentum pendet ex tribus principiis fidei, quæ euidenter habentur in verbo Dei. PRIMVM eſt corpus Domini verè, & realiter eſſe in Euchariſtia, propter illud teſtimonium Mat. 26. *Hoc eſt corpus meum.* De quo principio conuenimus cum Lutheranis.

SECVNDVM eſt, Chriſtum poſt reſurrectionem viuere, nec vllo modo amplius moriturũ, iuxta illud Rom. 6. *Chriſtus reſurgẽs ex mortuis, iam nõ moritur, mors illi vltrà non dominabitur.* Ex hoc ſecundo principio manifeſtè colligitur, in ſpecie panis non eſſe corpus Chriſti ſine anima, & ſanguine. Nam ſi exanimum, & exangue eſſet, mortuũ eſſet: at Chriſtus iam non moritur. Neque multum refert, vtrum poſſit Deus de potentia abſoluta efficere, vt ſolum corpus Chriſti ſine anima in ſpecie panis exiſtat, & proinde ſimul in cœlo ſit viuus, in terra ſit mortuus: nam non diſputamus, quid Deus abſolutè poſſet facere, ſi vellet, ſed quid ſit facturus, & quid re ipſa faciat. Ille autem non facit, nec eſt facturus in æternum, vt Chriſti corpus alicubi reperiatur mortuum: id quod ſcimus, quia reuelauit Spiritus eius per manum Pauli loco notato.

TERTIVM principiũ eſt, Chriſtum eſſe vnam perſonã diuinam in duabus naturis ſubſiſtentem, iuxta illud Ioan. 1. *Verbum caro factum eſt.* Ex hoc autem principio manifeſtè colligitur, corpus Chriſti, vbicunque ſit, non habere aliã, quam diuinam ſubſiſtentiã Chriſti: & quia ſubſiſtẽtia idem eſt re cũ diuina eſſentia, nec vllo modo ab eo ſeparari poteſt, inde efficitur, vt vbi eſt corpus Chriſti, ibi ſit etiam diuinitas Chriſti. Habemus igitur ex principiis fidei, & ex verbo Dei manifeſtè probari in ſpecie panis cum corpore Chriſti eſſe etiam animam, & ſanguinẽ, & diuinitatem, & ſimiliter in calice.

Accedat nunc Patrum conſenſus. S. ANDREAS (vt in vita eius ſcribunt presbyteri Achaiæ, quam authenticam eſſe in 2. lib. probauimus) apertè dicit, in altari agnum immaculatũ offerri, & immolari, & à populo manducari, & tamen viuum, & integrum permanere. ORIGENES in diuerſa loca Euangelij hom. 6. meminit eius ritus, quo dicimus communicaturi: *Domine non ſum dignus.* CYPRIANVS lib. 4. epiſt. 6. dicit eos, qui corpus Domini ſumunt, in ipſo Dominum ſuum amplecti. NICÆNA Synodus in canone citato in 2. libro, quem canonem omnes etiam hæretici admittunt; dicunt in ſacra menſa ſitum eſſe agnum Dei, qui tollit peccata mundi, neque reſponderi poteſt ipſum agnum eſſe in altari, ſed partim in pane, partim in vino. Nam qui ita ſentiunt, non ponunt reuera integrum agnum non. n. ponunt animam, ſed corpus tantùm, & ſanguinem: corpus autem, & ſanguis ſine anima non efficiunt agnum Dei, id eſt, Chriſtum.

HILARIVS lib. 8. de Trinit. ſcribit, & ſæpius repetit, per manducationem Euchariſtiæ fieri, vt ipſe Filius Dei in nobis ſit. CYRILLVS Hieroſolymitanus catech. 4. myſtagogica dicit, nos eſſe Chriſtiferos, quãdo communicamus, quia Chriſtũ ipſum in nobis habemus: 5. myſtagog. dicit, ſub ſpecie panis ſummum Regem ſumi, & ideò maxima reuerentia ſumendum, & cauendum, ne in terram cadat. AMBROSIVS libro de initiandis myſteriis, cap. 9. dicit Chriſtum in Sacramento illo eſſe, quia ibi corpus eſt Chriſti: colligit enim rectè totum eſſe Chriſtum, vbi pars eſt vna, à qua ceteræ diuelli nequeunt. BASILIVS in Liturgia alloquitur Chriſtum in Euchariſtia latentem: *Qui ſuprà*, inquit, *cum Patre ſedes, & hic inuiſibiliter nobiſcum es.* HIERONYMVS in epiſt. ad Hedibiam, queſt. 2. *Ipſe*, inquit, *conuiua, & conuiuium, ipſe comedens, & qui comeditur.* Et in Apologia pro libris in Iouinianum, reprehendens illos, qui poſt actum coniugalem non audebant in Eccleſia ſumere Euchariſtiam, & tamen domi ſumebant: *An*, inquit, *alius in publico, alius in domo Chriſtus eſt?* Ioan. CHRYSOSTOMVS hom. 83. in Matth. *Ipſum*, inquit, *vides, ipſum tangis, ipſum comedis.* Et hom. 24. in priorem ad Corint. *Non regum puerum*, inquit, *ſed ipſum vnigenitum Dei filiũ accipies, &c.* Et l. 6. de ſacerdotio dicit, in illa hora communem omnium Dominum manibus tractari. AVGVSTINVS lib. 3. de Trinit. c. 10. dicit, infantes, cum ſacram hoſtiam vident, neſcire quomodo facta ſit illa ſpecies, tamen rectè credere Dominum in illa ſpecie oculis apparuiſſe mortalium, & tractat. 11. in Ioan. de Catechumenis, quia non communicant, dicit eos credere in Ieſum, ſed Ieſum non ſe credere ipſis. Et in Pſal. 33. dicit, Chriſtũ ſe ipſum portaſſe manibus ſuis, quando dicebat, *Hoc eſt corpus meũ.* CYRILLVS Alexand. lib. 10. in Ioan. c. 13. docet per ſacram Euchariſtiam Chriſtum in nobis manere, & habitare non ſolùm per affectum, ſed etiam re ipſa.

DENIQVE communis eſt Chriſtianorum ſenſus, vt in Euchariſtia ſub ſpecie panis ſe accipere credant non aliquod cadauer, ſed ipſum viuum atque integrum Chriſtum. Apud hæreticos autem, qui cõcomitantiam negant, non ſolum ſumitur cadauer ipſorum opinione, ſed etiam ipſi eorum miniſtri, quoties Cœnam faciunt, toties Chriſtum re ipſa occidunt, vel certè occidere ſe credunt: quæ ſanè abſurdiſſima ſunt.

ACCEDIT etiam ratio Scholaſticorum. Nam quandocunque aliqua ſunt, & manent inter ſe coniuncta, niſi nouum miraculum fiat, non poteſt vnum alicubi eſſe, vbi non ſit etiam alterum, manẽte illa coniunctione. Sed corpus Domini, anima, ſanguis, & diuinitas inter ſe coniuncta ſunt, nec poteſt iam ſolui illa cõiunctio; ergo vbi eſt corpus, ibi ſunt reliqua: & ſimiliter vbi eſt ſanguis, ibi ſunt reliqua.

DICES: iſta ratio non videtur ſolida: nam inde probaretur, vbicunque eſt diuinitas, ibi etiam eſſe Chriſti corpus, & ſanguinem, quæ eſt hæreſis Vbiquiſtarum. RESPONDEO: Regula illa debet intelligi ſano modo. Quæ enim adæquatè vniuntur, ita vt vnum nõ pateat latius, quàm alterum, in iis regula eſt ſimpliciter vera. Si verò vnũ latius pateat, tunc vbicũque eſt minus, ibi etiam & maius, non ecõtrariò. Vt cauſſa exempli, quia gemma, & annulus, ſol, & cœlum, anima & oculus non adæquatè vniuntur: inde eſt, quòd vbicunque eſt gẽma, ibi eſt annulus, & vbi eſt ſol, ibi eſt cœlũ ſolis, vbi eſt oculus, ibi eſt anima: non contrà. Quoniam igitur diuinitas longè ſuperat humanitatem, vbicunque eſt humanitas Chriſti, ibi cum ea etiam diuinitas: non autem vbicunque eſt diuinitas, ibi eſt humanitas.

ACCEDANT miracula à Deo oſtenſa: nam vt credamus in ſpecie panis eſſe corpus cũ ſanguine, nõ ſemel ex fractione panis, copioſus ſanguis manauit. Exempla extant in commentario Surij anni M. D. X. & M. D. LVI. Item apud Vincentium in ſpeculo hiſtoriali lib. 30. c. 24. & apud Alexandrum Alenſem 4. par. quæſt. 53. membr. 1. & in noua editione q. 11. membr. 2. art. 4. §. 3.

ADDE, quòd argumenta hæreticorum leuiſſima ſunt. Caluinus li. 4. Inſt. cap. 17. §. 18. *Quod obtendunt*, inquit, *per concomitantiam in corpore eſſe ſanguinem, & in ſanguine viciſſim corpus, nimis ſanè friuolum eſt: cùm ſymbola, quibus includuntur, ita diſtincta ſint.*

RESPONDEO. Nimis ſanè friuola conſequentia eſt. Symbola ſunt diſtincta: ergo & res ipſæ ſunt diſiunctę atque ab inuicem ſeparatæ. Solum enim ſequitur diuerſa eſſe, quæ ſymbolis illis ſignificantur, duobus. n. ſignis duo ſignificata reſpondent: non tamen ſequitur res illas ſignificatas à ſe inuicem diſtare, & vnam eſſe ſine alia.

Idem Caluinus §. 35. *Primum*, inquit, *ſi ſua illa quam obtendunt concomitantia ipſis negetur, quid facient? quis ſanus, & ſobrius Chriſti corpus Chriſtum eſſe ſibi perſuadeat?*

RESPONDEO 5 Si negetur concomitantia, negandæ erunt Scripturæ, & principia fidei certissima, & Patrum omnium consensus. Neque sumus tam stulti, vt dicamus per concomitantiam fieri, vt corpus Christi sit Christus, sed vt corpus Christi nusquam sit absque anima, & sanguine suo, & ideo vbi corpus Christi est, ibi totum Christum esse.

Idem denique §. 74. *Dominus panem ostendens corpus suum esse dicit, calicem dum ostendit, sanguinem vocat: humanæ rationis audacia contrà reclamat, panem esse sanguinem, vinum esse corpus: ac si Dominus nulla caussa corpus suum à sanguine, & verbis, & signis distinxisset: & vnquam fando audiuisset, corpus Christi, aut sanguinem Deum, & hominem appellari. Sanè si designare se totum voluisset, dicere poterat: Ego sum; non autem, Hoc est corpus meum.*

RESPONDEO: Nemo nostrum dicit, panem esse sanguinem, & vinũ esse corpus, sed sub specie panis esse corpus cum suo sanguine, & sub specie vini esse sanguinem in suo corpore. PORRO Dominus non sine caussa distinxit verbis, & signis corpus, & sanguinem, quia ita oportebat passionem, & mortem eius repræsentari. Sed non ideo corpus, & sanguis re ipsa ab inuicem diuulsa sunt quia verbis, & signis distincta sunt: alioqui non posset pingi in vlla tabella caput alicuius, & in alia pedes, nisi re ipsa caput a pedibus diuelleretur. Etsi autem fando non est auditum, corpus Domini esse Deum & hominem: quod neque nos dicimus: tamen qui sub specie illa panis latet esse Deum, & hominem, omnes Patres dicunt, quod supra citauimus. Denique non dixit Dominus, Ego sum, sed, *Hoc est corpus*, quia id solum exprimere voluit, quod eo signo repræsentatur. Nam alioqui Ioan. 6. satis aperte dixit: *Qui manducat me, viuet propter me.*

Hermannus Hamelmannus præter Caluini argumenta, quę ipse etiam repetit, argumentatur ex illis rithmis sancti Thomæ: *Dogma datur Christianis, quòd in carnem transit panis, & vinum in sanguinem.* Nullum autem datur dogma, quod in panem transit corpus, & sanguis. Et rursus profert illud: *Caro cibus, sanguis potus, manet tamen Christus totus sub vtraque specie.* Si enim sub vtraque totus: non ergo sub altera tantùm.

RESPONDEO: Hæc sunt testimonia verbi Dei, quæ se habere iactãt contra dogmata Catholicæ Ecclesiæ, nisi n. S. Th. rithmum illum scripsisset, non haberet Hermãnus vllum argumentum, quo reprobaret inuentum diabolicũ (vt ipse vocat) cõcomitantiæ. Sed nimis stupidus est, si existimat rithmum S. Th. pugnare cum doctrina eiusdem, & omnium Catholicorum. Dico igitur nullum esse dogma, quòd corpus, & sanguis in panem transeant, neque etiam rithmus habet: In panem trãsit corpus: sed: *In corpus transit panis.* Verè enim (vt S. Thomas dicit) panis in carnem, & vinum in sanguinem transit, non panis in carnem, & sanguinem: neque vinum in sanguinem, & carnem: tamẽ quod non est sub specie panis, ex vi conuersionis, est ex vi concomitãtiæ naturalis: & quod non est sub specie vini ex vi conuersionis, est ex vi similiter concomitantiæ.

Quod autem nugatur Hermannus, totum Christum esse sub vtraque specie, non autem sub altera tantum: ex mera vel imperitia, vel impudentia nascitur. Dum enim sanctus Thomas dicit, totum Christum esse sub vtraque, intelligit sub vtraque disiunctim, & seorsim: nam alioqui non poneret particulam aduersatiuam (tamen) sed coniunctiuam (et.) Et præterea caro, & sanguis non faciunt Christum totum, nisi addantur anima & diuinitas: non ergo significat sanctus Thomas (vt Hermannus somniat) totum Christum esse in Eucharistia, quia in pane est caro, & sanguis in vino.

Habemus ergo principale fundamentum eorum qui Communionem vtriusque specie necessariam esse iudicant, prorsus inutile, & planè putridum esse. Vnde Concil. Constant. sess. 13. & Basileense sess 30 cùm definiunt alteram speciem satis esse, hoc argumento vtũtur, quia totus Christus in altera, sicut in vtraque sumitur. Nunc ad alterum fundamentum de ratione Sacramenti accedamus.

CAPVT XXII.

Totam Sacramenti rationem in vna specie inueniri.

QVÆRITVR igitur SECVNDO, num in vna specie tota Sacramenti ratio inueniatur. Hinc enim valdè in Catholicos hæretici inuehũtur, quod Sacramentum Domini mutilent, & sic mutilatum, & imperfectum laicis porrigant. Nam vel panis, & calix sunt duo Sacramenta, vel vnum. Si duo: ergo populum integro Sacramento fraudant, qui calicem ei negant. Si vnum: ergo dimidiatum Sacramentum laicis datur. Et confirmatur argumentum. Nam, Eucharistia est conuiuium spirituale: ad conuiuium autem non sufficit cibus, sed requiritur etiam potus, quare populum parùm ciuiliter tractant, qui ad sacras epulas eum inuitant, & solum cibum sine potu illi tribuunt.

Vt quæstio ista facilè, & perspicuè explicetur, reuocandum est ad memoriam, Eucharistiam tribus modis considerari posse. PRIMO, vt sacrificium. SECVNDO, vt pignus diuini amoris. TERTIO, vt Sacramentum. De singulis breuiter explicabimus, vtrum in vna tantum specie saluari possint, tametsi præcipua nostra quæstio de Sacramento sit.

Sit igitur PRIMA propositio; *Eucharistia, vt est pignus amoris, potest optimè in quauis specie cõseruari.* Nã Eucharistia est pignus quatenus significat & exhibet Christũ præsentem: id autem quęlibet species facit. Vnde etiã Ecclesia Catholica vnam tantũ speciẽ exhibet spectandam, extra sacrificium, & in processione circumfert.

SECVNDA propositio: *In vna specie non habetur perfectè, & integrè sacrificij ratio, sed vtraque necessaria est.* Nam Eucharistia, vt sacrificium, significat Christi passionem: est enim quædam imitatio sacrificij in cruce peracti. Sola autem species panis non repræsentat exacte Christum, vt mortuum, nisi ab altera parte conspiciatur sanguis, vt effusus. Et similiter sola species vini non repręsentat sufficienter Christum, vt immolatum: nõ enim solus sanguis est victima. PRÆTEREA in sacrificio Missæ debet esse reipsa, quod fuit in typo in sacrificio Melchisedech, cùm sit Christus sacerdos secundum ordinẽ Melchisedech. Psal. 109. Melchisedech autem obtulit panem, & vinum, Gen. 14. DENIQVE sacrificium propriè ordinatur ad remissionem peccatorum: vnde dicitur propitiatorium: sine sanguinis autem effusione, non fit remissio, Heb. 9. Necesse igitur fuit vt perspicuè repræsentaretur sanguinis effusio.

IDEM colligitur ex Ecclesiæ consuetudine, quæ nunquam passa in vllo casu est sacrificium offerri sine vtraque specie, si vtraque species haberi possit. Nam in Concilio Tolet. VII. can. 2. statuitur, vt si Sacerdos post inchoatum sacrificium, id est, post consecratam vnam speciem (vt communiter exponitur illud decretum) adeò ęgrotare incipiat, vt prosequi nequeat, alius Sacerdos succedat, & perficiat sacrificium. Et S. Thomas 3. par. p. 83. art. 6. addit, si Sacerdos post consecratam vnam speciem, recordetur se non esse ieiunum, aut esse in peccato mortali, aut excommunicatum, aut alio vinculo impeditum, doleat corde cum proposito faciendi postea, quod debet, & nullo modo imperfectum sacrificium relinquat. Itaque duarum specierum necessitas, quod non aduertunt aduersarij, potissimum ad sacrificium pertinet.

TERTIA propositio: *In qualibet specie inuenitur tota essentia, ac ratio Sacramenti: sita vt hostia consecrata, vt cõseruatur in templis, & vt à laicis sumitur, sine specie vini, absolutè, verè, & propriè dici debeat Sacramentum Eucharistiæ, non Sacramentum mutilatum, aut dimidiatum.* Quæ sententia habetur expresse in Concil. Trid. sess. 21. cap. 3. vbi definitur sub vna specie non solum totum Christum sumi, sed etiam verum Sacramentum.

Probatur iam hæc sententia. Nam in quolibet Sacramento requiritur significatio, & causalitas: est. n. Sacramentum signum, & causa gratiæ. Hæc autem reperiuntur in qualibet specie, id est, tam in specie panis, quam in specie vini seorsum sumptis. Siquidem significatio Eucharistiæ, vt Sacramentum duplex est, iuxta duplicem eius effectum. PRIOR est significatio internæ refectionis. POSTERIOR est significatio vnionis fidelium inter se, & cum Christo. De priore dicitur Ioan. 6. *Caro mea verè est cibus, &c.* De posteriore 1. Cor. 10. *Vnus panis, & vnum corpus multi sumus, qui de vno pane participamus.*

Vtraque autem significatio in qualibet specie repetitur. Nam in specie panis significatur sufficienter refectio animæ, etiamsi non adderetur species vini, & similiter in specie vini, etiamsi non adderetur species panis. Nam etiamsi species panis non significet refectionem spiritualem, nisi per modum cibi, & species vini non significet eandem refectionẽ, nisi per modum potus: tamen vt aliquid dici possit absolutè, & verè Sacramentum, satis est, si significet refectionem aliquam spiritualem, & eandem reuera efficiat. Quocirca duo illa signa species videlicet panis, & species vini, non tam essentiales, quàm integrales partes huius Sacramenti esse videntur: ex quo sequitur, vt Eucharistia sub vna specie sit verum, & integrum Sacramentum essentialiter, licet etiam pars Sacramenti dici possit, si partes materiales symboli externi considerentur. Dixi autem (ex parte symboli externi) nã ex parte rei significatæ, id est, ex parte refectionis spiritualis, nihil deest vlli speciei; siquidem in spirituali refectione non distinguntur cibus, & potus, sed vna, & eadem res, & nutrit, quod est cibi officium, & refrigerat, siue irrigat, & inebriat mentem, quod est officium potus. Itaque in diuinis literis iustitia, & sapientia, & similia dicuntur esuriri, & sitiri, vt cibus, & potus Matth. 5. *Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur.* Vides eandem iustitiam, & cibum esse, & potum. Et Eccl. 24. *Qui edũt me, adhuc esurient, & qui bibunt me, adhuc sitient.* Et Cyprian. serm. de cœna Domini diuersis verbis dicit, ad eandem rationem pertinere cibum, & potum spiritualem: & similia docet August. in illud Psal. 103. *Panis cor hominis confirmat.* Quare Ioan. 6. licet dicat Dominus: *Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus*, tamẽ ibid. ait: *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum, & qui manducat me, viuet propter me.*

Iam quod attinet ad aliam significationem; manifestum est in specie panis etiam sola, optimè significari vnionem fidelium cum Christo, & inter se. Nam panis quatenus constat ex multis granis in vnum redactis, significat vnionem fidelium, quatenus constat ex farina, & aqua, significat vnionem Christi cum Ecclesia, vt Cyprianus testatur lib. 2. epist. 3. ad Cæcilium. Quocirca beatus Paulus cùm dixisset: *Vnum corpus sumus, qui de vno pane participamus*, non putauit esse addẽdum, Et de vno calice bibimus: quia nimirum intelligebat ex sola panis specie sufficienter significari hãc vnionem. Idem dici potest de specie vini. Vinum enim quod ex multis vuis confluat, vnionem fidelium inter se designat; quod autem in sacro calice aqua vino admisceatur, eodẽ Cypriano teste, vnionem Christi cum Ecclesia repræsentat. Quod ergo ad hanc significationem attinet, nihil desiderari potest in qualibet specie ad verum, & integrum Sacramentum.

Iam vero quantum ad causalitatem, seu efficientiam eadem reperitur in qualibet specie Sacramenti huius: nam tota efficientia nascitur ex ipso Christo, qui sub illis speciebus continetur, vt suprà diximus, cùm de natura Sacramenti Eucharistiæ disputaremus. Christus autem idem, & totus est tam sub specie panis, quã sub specie vini, vt capite superiore demõstratum est: quare eadem efficientia est in specie panis, quæ in specie vini, & eadem in singulis, quæ in vtrisque simul sumptis.

Huc accedit, quod quælibet species habet propriam materiam, propriã formã, & quod est amplius, propria quadã actione, & cõsecratione conficitur, nec vllo modo, vt Sacram. sit, vna species pendet ab alia. Nã Dominus prius sub specie panis Sacram. cõfecit, & mãducãdum dedit, ac deinde mãducatione absoluta, sub specie vini Sacramentum confecit, & bibendum tradidit. Et Ecclesia Catholica, non sine causa post speciem panis consecratam, Sacramentum populo adorandum exhibet, antequã sub specie vini consecrare aggrediatur.

Accedit etiam communis fidelium consensus: nemo enim hostiam consecratam videns, dicit esse partem Sacramenti, aut Sacramentum mutilum, sed Sacramentum simpliciter omnes appellant.

Accedunt denique typi, & figuræ Testamenti veteris. quæ enim figuræ erant Eucharistiæ, vt Sacramentum esset, in sola specie manducabili consistebant, vel in sola specie potus; vt patet de pane propositionis, de Agno Paschali, & de Manna, quæ sine potu data sunt: & in aqua de petra scaturiente, quæ sine cibo aliquo mystico data est. Nam etiamsi Apostolus cõiungat, 1. Cor. 10. cibum spiritualẽ, id est, Manna, & potum spiritualem, id est, aquam de petra: tamen illæ duæ figuræ sunt distinctæ, & diuersis temporibus datæ. Manna enim datum est in deserto Syn, Exod. 16. & postea aqua in Raphidim, Exo. 17. quare Dominus Ioan. 6. vbi comparat Manna cum Sacramento Eucharistiæ, nullam mentionem facit aquæ, & ibid. Dominus in signum eiusdem rei multiplicauit panes insigni miraculo: vinum vel aquam non multiplicauit.

QVARTA propositio: *Duæ species Sacramenti cum simul sumuntur, non sunt duo Sacramenta, sed vnum.* NOTA duas species Sacramenti duobus modis posse sumi. PRIMO, simul vt iam sumũtur à Sacerdotibus in Missa. SECVNDO, non simul, sed temporibus diuersis, vt si quis hodie solam speciem panis sumeret, alio die solam speciem vini. Et siquidem sumantur secũdo modo, i. tẽporibus diuersis; tũ sine dubio sunt duo Sacramenta numero distincta, quælibet. n. per se est integrum Sacram. vt superiore propositione ostendimus: & sunt ibi duæ diuersæ refectiones, non secus ac si quis sub specie panis duobus diuersis tẽporibus communicaret. At si sumantur simul, vt Sacerdotes faciunt, tunc non sunt duo Sacramenta, sed vnum, quia ad vnam refectionem ordinãtur, & vnam rem significant, & vnum effectum producunt. Simile quid cernimus in conuiuiis corporalibus: si quis enim tria, vel quatuor, vel plura fercula, eodem tẽpore ponat in mẽsa, illa omnia vnum cõuiuium facient: si vero duo tantum ponantur hodie, & cras reliqua, iam erunt duo conuiuia. Similiter in Baptismo, si quis eodem tempore ter mergatur, vnus erit Baptismus: si autem diuersis temporibus, cum trina repetitione formæ, tria essent Baptismata. Et in Sacramento altaris, si quis vno tẽpore sumat duas, vel plures particulas, vnũ Sacramentum accipit; si autem diuersis temporibus, plura Sacramenta erunt. Licet enim qualibet particula integrum Sacramentum contineat, tamen cùm adiungitur alteri, non multiplicantur Sacramenta, sed solum augetur quod est materiale in symbolo.

Ex his ad argumentum aduersariorum initio factum respondemus, populo dari integrum Sacramentum, non mutilũ, vt dimidiatum; si quidem in qualibet specie seorsim inueniturveri atq; integri Sacramenti ratio.

DICES, si est integrum quod accipit laicus; ergo sunt duo integra Sacramenta, quæ accipiuntur a Sacerdote. RESPONDEO; negatur consequentia. Nam duæ species simul sumptæ non faciunt duo Sacramenta, sicut nec duæ particulæ consecratę simul iunctæ, vel duo calices sanguinis in eodem altari existentes, nec tres mersiones sunt tria Baptismata.

Ad confirmationem respondeo, populo datur cibus spiritualis, qui est integra, & totalis refectio, & virtualiter continet cibum, & potum, vt suprà ostendimus. Neque obstat, quòd à Sacerdotibus in ipso Sacrificio distinctè sumatur Eucharistia per modum cibi, & per modum potus: id enim fit potissimum ob sacrificii, non ob Sacramenti integritatem. Neque inde aliquid populus perdit: nam ad ipsum, quod sumit Sacerdos sub duplici symbolo, sumit populus sub vnoquemadmodum si vni alicui darentur in vna schedula 100. aurei, à mercatore accipiendi, alteri darentur totidem aurei sed in schedulis duabus.

CAPVT XXIII.

Non maiorem vtilitatem sumi ex Communione sub vtraque specie, quàm sub vna.

SEQVITVR quæstio TERTIA de fructu, qui ex Communione percipitur. Nã postquam tõtum Christũ, & integrum Sacramentum in vna specie sumi demonstrauimus: id vnum superest, vt videamus vtrum aliquis fructus iis depereat, qui sub altera tantum specie Eucharistiam sumunt. Et quoniã de fructu Sacramentorum longè aliter disputant hæretici nostri temporis, atque Catholici faciunt, iuxta vtrorumque sententiam de Eucharistiæ fructu differemus.

Ac vt à sententia hæreticorum incipiamus, statuo hanc propositionem, PRIMAM: *Eius fructus, quem Lutherani omnes in Sacramentis quærunt, non minus percipiũt, qui sub vna specie communicant, quàm qui sub duabus.* Probatur. Nam fructus quem Lutherani in Sacramentis quærunt, est excitatio fidei vel confirmatio: dicunt enim Sacramenta non aliter prodesse, quam significatione sua, tãquam visibili verbo repræsentando promissiones Dei. quam eorũ sententiam copiosè declarauimus, & confutauimus in lib. 2. de Sacramentis in genere, in disputatione de effectu Sacramentorum. Iste autem fructus melius obtinetur videndo Eucharistiam in mensa quàm eam manducando. Nam dum manducatur, cõtinuò perit significatio: at dum cernitur, & attentè cogitatur, semper repræsentat, & significat promissiones Dei, etiamsi per integrum annum quis eam cernere vellet. Præterea significatio melius apprehenditur per oculos, quàm per gustandi sensum, cùm sit ille longe spiritualior, & aptior ad intelligentiam adiuuandam. Nihil ergo fructus perit cõmunicantibus sub vna, quia licet vnum tãtum ore sumant, tamen oculis vtrumque sumunt non minus, quam Sacerdotes, & possunt, si volunt, ex illo aspectu significationem percipere.

Sit iam SECVNDA propositio de fructu Sacramenti secundum Catholicos: *Ex qualibet specie percipitur tantũ eius fructus, quem Catholici in Sacramento quærunt, quantũ necessarium est ad salutem.* Habetur hæc propositio in Concilio Trid. sess. 21. can. 3. vbi Concilium directè dãnat hæreticorum sententiam de necessitate vtriusque speciei. Nam fructus quem Catholici in Sacramento quærunt, est gratia Dei animæ infusa per quam cõseruantur vita animę, vt per ciborum nutritionem conseruantur corpora: sed quælibet species confert gratiam vt suprà demonstrauimus, cùm sit verum Sacramentum, & quilibet gradus gratiæ sufficit ad implenda mandata, immò ad pellenda etiam omnia peccata. Et confirmatur ex Ioan. 6. vbi Dominus pollicetur vitam sumenti vnam speciem: *Qui manducat hunc panem viuet in æternum.*

TERTIA propositio: *Licet plus gratiæ, & fructus ex vtraque specie, quàm ex vna tantum caperetur, non propterea opus esset, vel expediret, vt omnes vtramque speciem sumerent.* Probatur. Nam ex duobus malis semper est eligendum minus malum: est autem minus malum vt homines aliqui careant aliquo bono non necessario, quam vt Sacramentum Dei euidenti periculo irreuerentiæ exponatur. Exponeretur autem euidenti periculo, si communiter populo daretur Eucharistia sub specie vini, moraliter enim fieri non posset, quin sæpius effunderetur sanguis Domini. Et confirmatur hæc ratio ab exemplis similibus. Certè Sacerdotum gratiam confert, nec tamen expedit omnibus fieri Sacerdotes. Paruulis Eucharistia gratiam confert, & tamen quia ea non indigent necessariò, nec sine irreuerentia eis dari posset, non eis datur, neque à Catholicis, neque ab hæreticis.

PRÆTEREA plus gratiæ recipi potest ex frequenti Communione sub vna specie, quàm ex rara sub vtraque: nõ igitur est necessaria Communio sub vtraque, cũ facili negotio compensari possit damnum, si quod sit. Nam si communicant iam singulis mensibus sub vtraque, communicent decimoquinto, aut octauo quoque die sub vna, & sine dubio multò amplius lucrabuntur.

DENIQVE, posita veritate secundæ cõclusionis, quæ certissima est, magis lucratur qui (vt Ecclesiæ obediat) communicat sub vna, quàm qui sub duabus, sine illo ingenti obedientiæ fructu.

SIT VLTIMA propositio: *Nihil spiritualis fructus capitur ex duabus speciebus, quod nõ capiatur ex vna.* Hæc propositio non est adeò certa, vt superior: de hac enim variè sentiunt Theologi, neque Concilium eam apertè definire videtur, est tamen nostra sententia, atque assertio communis, & probabilissima, adeò vt simpliciter asseri, & ex pulpito in concione ad populum proponi possit. Nam INPRIMIS Concil. Trident. licet non apertissimè hoc definierit, tamen satis indicat, sess. 21. can. 3. cũ dicit, sub vna specie sumi integrum Christum omnium gratiarum fontem: significat enim his verbis sub vna specie sumi omnem gratiam, quæ ex Eucharistia sumi potest. In Concilio etiam Basileensi ea conditione concessũ fuit calix Bohemis, vt Ruardus testatur, vt crederent non plus fructus sumi ex duabus speciebus, quàm ex vna.

PRÆTEREA est hæc sententia communis Theologorum, tum veterum, vt sancti Thomæ, opusc. 58. ca. 29. in fin. & 3. par. q. 80. articl. vlt. Sancti Bonauenturæ, & Richardi in 4. dist. 11. tum etiam recentiorum, vt Gabrielis lect. 84. in canonem Missę, Ioan. Roffensis, Caietani, Dominici à Soto, Ruardi, Ioan. à Louanio, & aliorum.

Vnus est ex veteribus, qui cõtrarium sensit, Alexãder Alensis in 4. par. summæ, quæst. 53. membr. 1. Ex recentioribus autem Gaspar Casalius in 2. lib. de Cœna & Calice, cap. 25. rem in dubium reuocat. Et quamuis Ruardus videatur interdum in contrariam sententiã propendere, id facit, vt aliquo modo conciliet Alexandrum cum sententia communi: alioqui enim plurimis in locis apertissimè docet, nihil omnino plus vtilitatis recipi ex duabus speciebus, quàm ex vna, quæ loca diligenter notauit Ioan. à Louanio.

Probatur

Probatur igitur propositio nostra. Si sūptio vtriusq; A
speciei plus gratiæ, aut fructus spiritualis conferret, quàm sumptio vnius, id necessario oriretur vel ex symbolo continente, vel ex re cōtenta. Ex symbolo id nasci non potest, quia symbolū non operatur, nisi per virtutē sibi impressam; in Eucharistia autem loco virtutis impressæ est ipse Christus, siue corpus eius, & sanguis: non igitur ex symbolo oritur maior gratia.

DICES; Licet symbolum operetur per virtutem impressam, tamē id operatur, quod significat; ergo quādo symbolū cumulatius, & plenius significat, effectū etiam pleniorem, & maiorem operatur. At duæ species cumulatius, & plenius significant, quàm vna.

RESPONDEO, Symbolum efficit quod significat, sed id non efficit per significationem, sed per vim operatiuam: significatio enim non operatur, nisi in mente, excitando affectum aliquem dum apprehenditur. Id ergo symbolū quod significat cumulatius & plenius, si significet plenius, id est, aliquid plenius, & melius, tunc sine dubio operatur etiam effectum pleniorem; quia virtus operatiua proportionatur significationi. Si autē significet plenius, id est, distinctius, & clarius, rem eandem non efficit meliorem, vel maiorem effectum: alioqui moneta melius impressa plus valeret, quàm alia, & literæ, quibus diplomata contineantur, quò accuratius scriptę essent, eò maioris essent auctoritatis. Et vt exemplis propriis vtamur, Baptismus trina mersione collatus magis iustificaret: & hostia sacra cum imagine crucifixi impressa in exteriore superficie magis reficeret. Talis autem significatio est duarū specierum, quia nimirum exactius, & clarius significat Christum esse alimentum animorum, non tamen aliquid significat, quod ab altera specie, licet paulò obscurius non significetur.

Omisso igitur symbolo ad rem contētā veniamus. Si ex re cōtenta maior illa gratia oritur, id fit vel quia C
res contentæ in vtraque specie sunt reuera duæ, & diuersæ, & quælibet operatur aliquid in animam suscipientis, & hoc dici non potest, cùm vnus & idē Christus in vtraque specie sit: vel quia vna res quidem & eadem in vtraque specie continetur, sed ea bis sumitur, cùm sumitur vtraque species, semel autem tantū sumitur, cùm vna species sumitur. At neque hoc dici potest. Nam non augetur gratia vel fructus, quando bis sumitur eodem tempore, quia sumitur per modū vnius refectionis, alioqui qui duas tres-ve particulas sumeret, vnam post alteram, in eadem participatione mysterii maiorem gratiam acciperet, quàm qui vnam tantùm: nam in singulis particulis Christus est. Et pari ratione cùm Sacerdos non vno haustu, sed duobus aut tribus sumit sanguinem Domini, plus gratiæ acciperet, quàm qui vno haustu totum ebibit, quæ sanè absurdissima sunt omnium consensu.

Sed argumenta quædam, quæ contra obiiciuntur, dissoluenda sunt. PRIMO, Caluinus obiicit li. 4. Instit. c. 17. §. 47. fraudari populum magna fidei confirmatione: nam multò clarius nobis significant duæ species, quàm vna, Christum esse cibum, & potum animarum nostrarum.

RESPONDEO, iam suprà docui fructum ex vtraque specie à populo capi posse, etiamsi vtraque species nō manducetur, nā videdo symbola melius percipit homo eorum significationem, quàm comedēdo. Præterea sententia ista Caluini, & Lutheranorum, quod Sacramentorum fructus consistat in confirmanda fide, absurdissima est, & proinde argumētum, quo probare volunt vtriusque speciei necessitatem, falso nititur fundamento. Nam si fructus Sacramentorum in eo consisteret, vt apprehensa significatione moueretur animus, homines rudes nihil ferè vtilitatis ex Sacramentis perciperent; infantes autem ex Baptismo nihil omnino lucrarentur, & denique quò quis esset ingeniosior, eò maiorēm fructum perciperet, atque ita Sacramentorum effectus magis penderet ex natura, quàm gratia. Sed de hac re satis multa diximus in lib. de Sacramentis in genere.

SECVNDO, obiicit Gregorius Cassander apud Ioānem à Louanio (nam ipsum librum Georgii nō vidi) S. Patres tribuunt peculiarem effectum sanguini Domini, qui ex calice sumitur. Sic enim AMBROSIVS loquitur li. 5. de Sacramentis, cap. 3. *Quotiescunque bibis, remissionem accipis peccatorum, & inebriaris spiritu.* Et CYPRIANVS lib. 1. epist. 2. *Quomodo docemus, aut prouocamus eos in confessione nominis sanguinem suum fundere, si eis militaturis Christi sanguinem denegamus?* B

RESPONDEO, sancti Patres non tribuūt peculiarem effectū sanguini Domini, vt distinguitur contra corpus eiusdem Domini, sed simpliciter tribuunt effectū quendam sanguini Domini, quia verè illi cōuenit, sed non negant eundem conuenire etiam corpori Domini, quemadmodum sæpè multa tribuūtur Deo Patri, vel Filio, & tamen non negantur ea de Spiritu sancto, licet non exprimatur tunc Spiritus sanctus. Hoc autē esse verum patet, quia fidem auctores in aliis locis eosdem effectus tribuunt corpori Domini. AMBROSIVS enim qui lib. 5. cap. 3. tribuit sanguini remissionē peccatorum, idem lib. 4. cap. 5. sic ait: *Qui manducauerit hoc corpus, fit ei remissio peccatorum.* Et CYPRIANVS in illa ipsa epistola, vbi dicit Martyres futuros, confirmari, atque armari debere potu sanguinis Domini, ibidem dicit muniri debere protectione corporis Domini. Ipse quoque Apostolus cum de fructu passionis Domini loquitur, nunc tribuit omnia corpori, nunc sanguini, vt patet Coloss. 1. *Pacificans*, inquit, *per sanguinem crucis eius.* Et infrà: *Reconciliauit in corpore carnis eius per mortem.* Adde quòd Patres non tribuūt illum effectum speciebus vini, sed ipsi Dominico sanguini: sanguinem autem accipiunt, qui sub vna specie communicant, licet vini speciem non accipiant. C

TERTIO, obiicit idem argumenta quædam Ruardi qui ea proposuit, non vt probaret sententiam aduersariorum, sed vt rei difficultatē ostenderet. Sit igitur hoc argumentum TERTIVM. Alius est effectus cibi, alius potus, cibus enim famem sedat, potus sitim extinguit. Sed Eucharistia sub specie panis est cibus, sub specie vini est potus: igitur Eucharistia sub vtraque specie plures effectus producit quàm sub vna.

RESPONDEO, alius est effectus cibi, qui solùm est cibus, & alius potus, qui solùm est potus. At non alius effectus est cibi, & potus, quando vterque continet vtrumque, qualis est in rebus corporalibus lac, quo infantes nutriuntur: est enim ille potus cibalis, qui & sitim, & famem sedat: & panis vino, vel aqua maceratus, qui est cibus quidem, sed potum continens. Talis igitur est cibus, & potus animarum, vt suprà demonstrauimus: vna enim & eadem res, siue detur sub specie panis, siue sub specie vini, siue vtriusque, & famē, & sitim animę sedat. Nec vlla differentia cerni potest, nisi in symbolis externis, quibus per quamdam similitudinem effectus, & proprietates alimenti spiritualis explicantur. D

QVARTVM argumentum. Eucharistia sub specie panis, Sacramentum est, ergo gratiā confert. Vel igitur superaddita sumptio calicis gratiam auget, vel nō auget. Si primū, ergo maior fructus capitur ex duplici specie, quàm ex vna. Si secundum, ergo verum Sacramentum non confert gratiam, ergo frustrà sumitur à Sacerdotibus.

RESPONDEO, idem argumentum fieri posset de duabus particulis cōsecrati panis, & de duobus haustib°

vini cõsecrati, vt suprà diximus: ex quo perspicuũ est, hoc argumentum de duplici specie non concludere. Dico igitur sumptionẽ Eucharistiæ sub specie panis gratia conferre, sed eam gratiam in sumptionẽ vtriusque speciei, vt in vnam causſam esse referendã, quandoquidem ad vnam refectionem vtraque species cõfert. Quocirca Eucharistia sub specie vini, quæ paulò pòst sumitur, non nouam aliquam gratiam tribuit, nisi fortè maiori aliquo ardore spiritus percipiatur.

Posset etiam dici, Eucharistiã sub specie panis non conferre gratiam, nisi tota sumptione Eucharistiæ absoluta. Et quia cum sequitur vtraque species, non censetur absoluta sumptio, nisi cum sumpta est vtraque species; ideo Eucharistiam sub specie panis conferre quidem gratiam, sed non ante sumptionem alterius speciei. Tunc autem vtramque simul gratiam conferre, sed eandem quam sola contulisset vna species, si sola sumpta fuisset; sicut etiam in Baptismo, cùm adhibetur trina mersio, non datur gratia, nisi vbi omnes tres absoluuntur, cùm tamen post primam detur, cùm adhibetur vna sola.

Neq; ideò frustrà, aut inutiliter sumitur à Sacerdotibus vtraque species: nõ enim est inutile id quod aliquid facit, licet etiã sine eo id fieri potuisset. Id quod manifestè patet in miraculis Domini. Dominus enim aliquando sola volũtate operabatur miracula, vt cùm aquam in vinum conuertit; aliquando voluntate & verbo, vt cùm Lazarum excitauit; aliquando volũtate, verbo, & contactu, vt cùm excitauit puellã mortuam; aliquãdo voluntate, verbo, contactu, & alio instrumẽto vt sputo, vt cùm cæcum illuminauit, & alibi surdum, & mutum curauit. In his omnibus nihil erat inutile, & superfluum, quia omnia operabantur, & tamen non erant omnia necessaria, neque maiorem effectum producebant omnia simul, quàm vnum, aut duo tantùm. Non enim melius reuixit puella, quàm Lazarus, etiamsi illam, & voce appellauit, & manu apprehendit, Lazarum autem solùm vocauit. Præterea Sacerdotes, non solùm non inutiliter sumunt vtramque speciem, quia vtraque species, vt dixi, operatur, sed etiam quia ea sumptio, licet non sit necessaria ex parte sumentis, est tamẽ necessaria ex parte Sacramẽti. Nam quia Sacramẽtum sub duplici specie institutũ est, vtraque species necessariò ab aliquibus sumenda est; sed non necessariò ab omnibus. Sed maximè omnium, vt supra diximus, necessaria est vtriusque speciei sumptio ob sacrificii perfectionem.

QVINTVM argumentum est. Eucharistia sub specie vini instrumentum est conferendæ gratiæ, distinctum ab Eucharistia sub specie panis; ergo diuersam, ac distinctam gratiam operatur. Consequentia notissima est. Nam idem Deus per diuersa Sacramenta diuersam gratiam confert, quia vtitur instrumẽtis diuersis. Antecedens probatur; nam in Eucharistia sub specie panis instrumentum conferendæ gratiæ est solum corpus Domini, non autem sanguis, aut anima; in Eucharistia autem sub specie vini instrumentum est solum sanguis Domini, nõ autem corpus, aut anima. Id quod si fortè negetur, ita probabitur: In specie panis solùm corpus Domini est vi cõsecrationis, reliqua per cõcomitantiam, & planè per accidens, quod ad Sacramentum pertinet, ergo solum corpus Domini est instrumentum conferendæ gratiæ in Eucharistia sub specie panis. Illud enim solum est instrumentum, quod per se ad Sacramentum pertinet, anima autem, & sanguis, licet non per accidens, sed per se conueniant humano corpori viuenti, tamen corpori, vt est in specie panis, non nisi per accidens. Nam si in triduo mortis Domini Eucharistiam Apostolus aliquis cõsecrasset, ea certè solum corpus sine anima, & sanguine habuisset, & tamen eiusdem virtutis fuisset, atque modò est.

RESPONDEO; corpus & sanguinem Domini etiam præcisè sumpta non esse duo instrumenta formaliter, sed vnum. Instrumenta enim formaliter differunt per diuersam virtutem operatiuam: eadem enim virtus operatiua est tam in corpore, quàm in sanguine, sicut eadem erat in verbis, & in tactu, vel etiam in luto, & sputo, cùm Dominus illuminabat cæcos. Et ideo idem effectus sequebatur ex verbis solis, & ex verbis, & tactu, & ex verbis, tactu, & luto. Esse autem eãdem virtutem in corpore, & sanguine, ex eo patet, quòd Scriptura tribuit vtrique eosdem effectus, Coloss. 1. & alibi, & vtrumque omnem suam vim habet ex coniunctione ad diuinitatem. Corpus enim ideo operatur, quia est corpus Filii Dei, & sãguis ideo operatur, quia est sanguis Filii Dei. Falsum enim est, quod in argumẽto assumitur, diuinitatẽ per accidens esse in Sacramẽto. Nam etiamsi panis non conuertitur in diuinitatẽ, sed in solum corpus, & ideo diuinitas est ibi per concomitantiam, tamẽ conuertitur in corpus non quodcunque, sed Filii Dei: dixit enim Dominus: *Hoc est corpus meum.* Quare vi verborum est in specie panis corpus nõ quodlibet, sed Filii Dei, & proinde corpus subsistens diuina Verbi subsistentia, & cõsequenter vnitum diuinitati. Vnde Cyrillus li. 4. in Ioannem, ca. 23. dicit, corpus Christi (de Eucharistia loquens) viuificare, quia non est corpus cuiusuis hominis, sed vitæ auctoris, & in quo habitat diuinitatis plenitudo.

CAPVT XXIV.

Non pugnare cum diuinis literis, seu cum Christi mandato Communionem sub vna specie, probatur variis rationibus.

QVARTA iam sequitur quæstio; Vtrum diuino mandato præcipiatur omnibus Communio sub vtraque specie. Iã enim ostendimus ex natura rei nullam esse talem obligationem, idcirco quærendum superest, vtrum saltem præcepto diuino positiuo eiusmodi obligatio in Ecclesia sit. Quamuis autẽ Lutherus permissionem potiùs diuinam, quàm legem cogẽtem in pluribus locis agnoscat, vt suprà citauimus: tamen Ioan. Caluinus lib. 4 Institu. ca 17. §. 47. *hoc dictum,* inquit, *æterni Dei est, vt omnes bibant.* Et Kemnitius initio disputationis de vtraque specie, omnino contendit mandato Domini teneri omnes ad vtramque speciem sumendam.

Porrò in hac quæstione aduersariorum est probare, nostrum respondere: nos enim negamus, illi asserunt, probare autem illi incumbit, qui affirmat, non ei qui negat. Vt tamen accuratior, ac plenior disputatio sit, PRIMVM adferemus varias rationes, quibus omnino credibile fiat, nullum præceptum à Christo datum de vtraque sumenda specie. DEINDE respondebimus ad omnia argumenta, quæ illi proferunt.

Quod igitur ad PRIMVM attinet. PRIMA ratio sumitur ex figuris. Pleræque figuræ Eucharistiæ manducationẽ sub vna specie significant. Non est igitur vllo modo probabile, Christum imperaturum fuisse communicationẽ vtriusque speciei: figuratũ enim figuræ respondere debet. Vnde Euangelistæ passim, cum describunt acta Christi, addunt (*vt Scriptura impleretur*) Ioan. 19. notat S. Ioannes ideo Deum non permisisse vt frangerentur crura Domino crucifixo, quia præcesserat illa figura Agni Paschalis, cuius ossa confringi non poterant. Et Apostolus 1. Cor. 10. *Omnia,* inquit, *contingebant illis in figura.*

PRIMA figura fuit ligni vitæ in medio paradisi Genes. 2. & 3. quod Sacramenti Eucharistiæ figurã fuisse

docet

docet Paschasius lib. de corp. Domini cap. 7. Constat autem nullum fuisse potum illi arbori adiunctum. SECVNDA fuit Agni Paschalis, Exo. 12. quæ notissima est.

Neq; obstat Kemnitij responsio, qui vult vtriusque speciei figuram præcessisse in Agno Paschali, quia & caro manducabatur, & sanguis in postibus aspergebatur: aspersionem autem sanguinis potum calicis significasse probat ex Gregorio homil. 22. Hæc, inquam, responsio non valet. Nam Gregorius ponit duas explicationes. VNAM minus probabilem & particularem, quòd per sanguinem in postibus aspersum significetur potus sanguinis Domini. Nec tamen dicit potum sanguinis sub specie vini; de quo nos agimus, sed potũ sanguinis absolutè, vt pro Eucharistia accipitur: non enim distinguit eo loco Gregorius duas species. Deinde ponit ALTERAM communem, quòd per sanguinem in postibus significetur signum crucis in fronte, vt exponit etiam August. lib. 12. contra Faustum, c. 30. Hieronymus in c. 66. Iſaiæ. Cyprianus in tractatu contra Demetrianum, & Isidorus in c. 12. Exo. Et hæc sine dubio est vera: sanguis enim ille non potest referri ad potum, cùm nec biberetur, nec daretur hominibus, & prius linirẽtur ex eo postes, quàm agnus mãducaretur.

TERTIA figura est manna, Exod. 16. QVARTA, panes propositionis, Exod. 25. in quibus nullus admisceb. atur potus. QVINTA denique erat participatio sacrificiorum. Nam etiamsi in sacrificiis esset caro, & sanguis, & etiam libamina multa, vt patet ex eodem c. 25. Exod. tamen sola caro manducabatur, sanguis, & libamina effundebantur Deo. Vnde 1. Cor. 10. inquit Apostolus: *Qui manducant hostias, participes sunt altaris*; neq; addidit quicquam de potu, quia non consueuerant Hebræi habere vinum libaminum.

DICES, ex ista figura colligitur non debere Sacerdotes bibere calicem Domini in altari, quandoquidem nec Sacerdotes Testamenti veteris bibebant libamina Deo oblata, sed solùm victimas comedebant.

RESPONDEO; quòd Sacerdotes nunc faciunt, dum manducant, & bibunt sub specie panis, & vini, corpus & sanguinem Domini, non respondet manducationi victimarum, sed consumptioni per ignem. Est enim Eucharistia aliquo modo holocaustum: aliquo modo hostia pacifica, aliquo modo hostia pro peccato. Et quia in holocausto omnia consumebantur, & victimæ, & libamina, ideo etiam nunc à Sacerdote, cuius est consumere holocaustum, omnia sumuntur: A populo autem, qui solùm participat de sacrificio, satis est manducari carnes agni immaculati.

DICES SECVNDO, etiamsi in istis figuris commendetur Communio sub specie cibi tantùm: sunt tamen aliæ, in quibus commendatur sub vtraque. Vt Genes. 14. vbi Melchisedech obtulit panem, & vinum, & vtrũque dedit sumendum Abrahæ, & iis, qui eum sequebantur, & 1. Cor. 10. vbi dicuntur Hebræi manducasse cibum spiritualem, & bibisse potum spiritualem: quem locum Kemnitius magnifacit.

RESPONDEO, non contendimus nos pro necessitate vnius speciei, sicut aduersarij pro necessitate duarum, & ideo contra nos non est, si aliquæ figuræ pro duabus speciebus inueniantur, sed planè contra aduersarios facit, si inueniantur aliquæ, vt reuera inueniuntur plurimæ, pro vna specie. Deinde non constat, an Melchisedech dederit panem, & vinum comedendum Abrahæ, an solùm Deo obtulerit. Scriptura enim id apertè non dicit. Quod enim Deo obtulerit, patet ex sequentibus verbis: *Erat enim Sacerdos Dei altissimi*, quod autem dederit manducandum ex nullo verbo colligitur. De potu autem spirituali, id est, de aqua ex petra iam suprà diximus, figuram illam fuisse vini speciei. Aqua enim cum data est populo in signum spiritualis potus, sola data est, sine vllius cibi spiritualis adiunctione, quomodo etiam sanguis, & aqua, quæ ex latere Domini fluxerunt, duo Sacramenta significant Baptismum, & Eucharistiam, teste Augustino, & Theophylacto in c. 19. Ioan. vbi sub vna tantùm specie Eucharistia designatur, vt intelligamus vnam sufficere.

SECVNDA ratio sumitur ex doctrina, & exemplo Christi. Dominus enim cum Ioan. 6. de fructu Eucharistiæ loquitur, non semel, sed quater vnam speciem sufficere docet ad salutem: *Qui mãducat me viuet propter me. Qui manducat hunc panem, viuet in æternum. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. Hic est panis de cœlo descendens, vt si quis ex eo manducet, non moriatur.* Non ergo fieri potest, vt idem Dominus manducauerit vtramque speciem sumendam, tanquam necessariam ad salutem. Esse autem hoc caput Ioan. de Sacramento intelligendum suprà ostendimus in prima controuersia de Eucharistia.

Rursus exemplo suo Dominus idem comprobauit. PRIMVM Ioan. 6. vbi multiplicauit panes, & inde saturauit turbam, remanentibus duodecim cophinis: nec vllum potum multiplicauit, neque dedit. DEINDE Lucæ ca. 24. cùm in Emaus in cœna cum duobus discipulis accepit panem, benedixit, fregit, dedit eis, &c.

De hoc loco duæ sunt Catholicorum sententiæ. PRIMA est Ioan. à Louanio, & aliorum, qui contendunt Sacramentum Eucharistiæ datum fuisse à Christo duobus discipulis, & adducunt in hanc sententiam Augustinum l. 3. de consensu Euangel. c. 25. Auctorem operis imperfecti in Matth. homil. 17. Bedam, & Theophylactum in eum locum Lucæ. Hieronymum in Epitaphio Paulæ, & Isichium lib. 2. in Leuiticum, cap. 9.

ALIA sententia est Cornelij Iansenij in expositione huius loci, qui docet, panem à Domino benedictum in Emaus, non fuisse quidem Eucharistiam, sed fuisse tamen figuram Eucharistiæ, & voluisse Dominum hoc exemplo demonstrare fructum, & vtilitatem Eucharistiæ in vna specie: quare ex hoc loco non minus probari vsum vnius speciei, quam ex multiplicatione panum, Ioan. 6. Id autem probat, tum ex Augustino, Beda, & Theophylacto locis citatis, qui hoc tantùm docere videri possunt, nempe fuisse in illa panis benedictione mysterium quoddam, quo significaretur vtilitas Eucharistiæ, quomodo etiam loquitur Innocentius III. li. 6. de myst. Missæ, ca. 7. & 9. tum etiam ex ipso textu, nam fuisse hic aliquod mysterium, patet partim ex benedictione, quã non legitur Dominus adhibuisse, nisi ad aliquid mirabile operandum, partim ex effectu, nam per illum panem illuminati sunt.

Quamcunque autem sententiam ex his duabus amplectamur, ostendit hoc exemplum Christi, eam esse vtilitatem Eucharistiæ in vna specie, vt minimè sit existimandum fuisse imperatum omnibus illis vsum in specie vtraque.

SED occurrit hoc loco Philippus Melanchthon in Apologia Confessionis Augustanæ, in articulo de vtraque specie, vbi fatetur hoc exemplum ad Eucharistiam pertinere, sed dicit, non colligi ex eo vsum vnius speciei, quoniam in fractione panis per figuram intellectionis significatur totum Sacramentum cum vtraque specie. At facilè id refelli potest, historia enim Euangelica ita cõiungit distributionem panis benedicti cum Domini recessu, vt nullum relinquat locum benedicendo, vel distribuendo calici. Sic enim loquitur: *Et factum est, dum recumberet cum eis, accepit panem, & benedixit, ac fregit, & porrigebat illis. Et aperti sunt oculi eorum, & cognouerunt eum, & ipse euanuit ex oculis eorum.*

Instat Kemnitius, & probat ex Augustino tractatu 2. in epist. Ioannis, Christum dedisse duobus discipulis vtramque speciem. Sic enim AVGVSTINVS loquitur

Et verè, qui non sibi iudicium manducat, & bibit, in fractione panis Christum agnoscit. At argumentum est nimis longè petitum. Non enim Augustinus dicit, Christum dedisse vtrumque speciem, sed dicit in fractione panis Christum agnosci, vt illis discipulis contigit in Emaus, sed addit hunc fructum eos tantum consequi, qui non indignè sumunt, & allegat verba Pauli, seu alludit ad illa vbi legimus, 1. Cor. 11. eos, qui indignè manducant, & bibunt, iudicium sibi manducare, & bibere: quod verissimum est, siue vna species, siue vtraque sumatur indignè.

Denique addit Kemnitius, Christum non addidisse: *Hoc facite*, cùm panem benedictum in Emaus dedit: ergo non tenemur eum in hoc imitari, si vnam tantum speciem dedit. Sed neque nos dicimus teneri: sed tantùm probamus hoc exemplo licere, & vtile esse communicare sub vna.

Tertia ratio sumitur ex doctrina, & vsu Apostolorum. Nam Actor. 2. ita describitur communicatio Eucharistiæ: *Erãt autem perseuerantes in doctrina Apostolorũ, & communicatione fractionis panis, & orationibus.* quo loco negari non potest, quin agatur de Eucharistia, tum quod coniungatur fractio panis cum doctrina, & oratione, tũ etiam quòd vituperatio potius quàm laus fuisset de fidelibus commemorare, perseuerantes eos fuisse in prandiis, & cœnis corporalibus. Denique id fatetur Lutherus in sermone de Eucharistia, & Caluinus lib. 4. Instit. cap. 17. §. 35.

Neque Kemnitius negat ita hunc locum à veteribus explicatum; sed respondet per fractionẽ panis intelligi etiam calicem, per figuram videlicet intellectionis, qua ex parte significamus totũ. Id verò probat, quia Apostoli alioqui sub vna specie consecrassent, quod ne Catholici quidẽ admitterent. At hæc eius ratio nihil concludit. Non enim Lucas describit, quid Apostoli, sed quid populi facerent, dum diçit eos perseuerantes fuisse in doctrina Apostolorum, & communicatione fractionis panis, & oratione. Apostoli igitur in vtraque specie Eucharistiam consecrabant, sed populis in vna specie ministrabant.

Quod etiam ex eo cõfirmatur, quia plurimi in Hierusalem Christiani erant, qui in illis initiis seruabant legalia Moysis, Apostolis permittentibus, vt patet ex ca. 21. Actorũ, & ex iis nonnulli vsque ad certũ tempus Nazarei erant, nõ bibentes vinum, nec radentes capita, vsq; ad finem dierum voti sui. Hos autem neq; credibile est contra votum suum bibisse de calice Domini, neque probabile est abstinuisse omnino à Communione, cùm Lucas dicat, omnes perseuerantes fuisse in doctrina, & communicatione fractionis panis. Quare probabilissima coniectura est ideo Lucam solùm meminisse fractionis panis, quod ab sola specie nulli abstinerent. Vnde etiam Beatus Paulus 1. Corinth 10. non sine caussa de calice dicit: *Calix benedictionis, cui benedicimus*: de pane autem: *Panis quem frangimus.* Calix enim semper benedicebatur, sed non semper distribuebatur. Vnde etiam paulò infrà dicit: *Vnus panis, & vnum corpus sumus, qui de pane participamus.*

Et miranda est sanè Kemnitij sapientia, qui cùm vbique vulgatã editionem contemnat, hoc loco eam diligenter defendit. Scribit enim in sua disputatione pag. 600. in vulgata editione, quam Tridentinum Concilium nullo prætextu reiici posse decreuit, haberi 1. Cor. 10. *Vnus panis, & vnũ corpus sumus, qui de vno pane, & de vno calice participamus.* Sed Concilium Tridentinum non statuit recipiendã esse quamlibet lectionem vulgatæ editionis, sed eam, quam constet esse lectionem vulgatę editionis, alioqui non iussisset idem Concilium vulgatã editionem quam emendatissimè imprimi. Porrò illud (*& ex vno calice*) non habetur in Bibliis correctioribus vulgatæ editionis, sed solum in paucis quibusdam minus emendatis, in Græcis autem nullis habetur.

Quarta ratio sumitur ex testimonio veteris Ecclesiæ, quæ cùm vera Ecclesia fuerit, nec dubio cõtra expressum Christi mandatum nihil egisset. Tribus autem modis vetus Ecclesia testatur Communionem sub vna specie esse licitam. Primo, quia nunquam eam reprehendit, aut damnauit, cũ tamen non ignoraret eam saltem apud aliquos in vsu fuisse. Nam (vt alia interim omittã) Manichæi nunquam communicabant, nisi sub specie panis, vt Leo I. testatur serm. 4. de Quadragesima: arbitrabantur enim illi vinum esse fel draconis. Et præterea negabant Christi veram mortem: & ideo nec vinũ; nec sub specie vini sanguinem Domini vnquã sumebãt. Et tamen nec Epiphanius, nec Augustinus, nec alij, qui de erroribus Manichæorum scripserunt, notarunt errorem illum, quod contra Domini mandatum sub vna tantùm specie Eucharistiam sumerent.

Deinde, testimonium Ecclesiæ veteris haberi potest, ex duobus illustribus exemplis hæreticarum fraudum. Scribit Sozomenus lib. 8. histor. cap. 5. & Nicephorus lib. 13. cap. 7. Fœminam quandam hæreticam Macedonianam, cum vellet tegere suam hæresim, & se Catholicam simulare, accepisse in manibus Chrysostomo sacris operante, panem Eucharistiæ, tanquam paulò pòst illum manducaturam, sed clam dedisse illũ ancillæ, & ab ea sumptisse panem prophanum, quem ex domo adferri iusserat, vt illum palam comederet loco Eucharistiæ: sed eum panem continuò in lapidem esse conuersum. Ex hoc facto intelligimus, morem fuisse, vt acciperent, qui vellent, Eucharistiam sub vna tantùm specie. Nam si omnes coacti fuissent bibere de calice Domini, mulier illa nullo modo simulare potuisset: non enim pro calice Domini aliquid aliud sumere potuisset, siquidem calix non dabatur in manus, sed manu Diaconi admouebatur ori communicantiũ.

Alterum exemplum est apud Leonem serm. 4. de Quadragesima, vbi S. Leo dicit Manichæos, vt hęresim suam tegerent, panem Eucharistiæ sumere solitos esse cum Catholicis, non tamen calicem bibere. Si autem Romę non fuisset libera Communio sub vtraque specie, sed omnes semper sumere debuissent sub vtraque, non potuissent vllo modo Manichæi latere qui sanguinem Domini nunquam sumebant. Vnde sanctus Leo non iubet obseruari eos, qui aliquando sumebant, aliquando non sumebant, sed qui nunquam omnino sumebant sanguinem: illud enim eo tempore pro signo Manichæismi haberi potuit. Tertio, ex variis ritibus, ex quibus apertè colligitur vsus vnius speciei: non enim vetus Ecclesia, quę aduersariorum testimonio vera Ecclesia erat, contra Dei mandatum tam apertè pugnasset. Sunt autem hi ritus, asseruatio Sacramenti, communicatio domestica, communicatio infantium, communicatio ægrotorum, communio laica, communio ex præsanctificatis.

Ac Primum asseruari solitum Sacramentum Eucharistiæ fuisse, suprà probauimus multis Patrum, & Conciliorum testimoniis. quod autem solùm sub vna specie asseruarent, & proinde sub vna specie sumerent, patet, quia aliquando ad longissimum tempus asseruabant. Meminit enim Sophronius in Prato spirituali, c. 79. aliquando per annum integrum seruatum fuisse; immò Græci ad hunc diem seruant per integrum annum. Non autem posset vinum in parua quantitate tamdiu conseruari, quin acesceret, & corrumperetur. Præterea qui meminerunt asseruationis; vt Cyprianus in sermone de lapsis, & Ambrosius in oratione de obitu Satyri, & Sophronius iam citatus, solius speciei panis meminerunt, quam inuolutam orario, vel linteo, dicunt

Kemnitius contra hunc ritum obiicit, quod Gregorius Nazianz. dicat, Gorgoniam reseruasse symbola corporis, & sanguinis, & quòd Ambrosius dũ de Satyro loquitur, meminerit hausti onis, & fusionis inuiscera, quæ ad potum potiùs, quàm ad cibum pertinent.

Sed facile est illa refellere. Nam Gregorius sub distinctione loquitur, ac dicit, Gorgoniam recõdidisse quidpiam signorum corporis, aut sanguinis Domini, & loqui eum de specie panis, non vini, satis colligitur ex communi vsu illius temporis. Quod autem de Ambrosio, Kemnitius dicit, est omnino ridiculũ. Nã Ambrosius loquitur de haustu, & transfusione ad viscera illius speciei, quã inuolutã in orario Satyrus habebat. Quis autẽ ambigat, quid illud fuerit? Neq; vox hauriendi, vel transfundendi, ita ad potum pertinet, vt nõ etiam ad cibum referri possit, quand aliquid integrum sumitur. Ambrosius autem eo modo loquendi vtitur, quia loquebatur de re signata, potius quàm de signo: res autem signata integra hauritur.

Secvndvs ritus erat Ecclesiæ antiquæ, vt Eucharistiam domum deferrent, & ibi tempore oportuno sumerent, quod certissimum est ex Tertulliano lib. 2. ad vxorem, Clemente Alexandrino lib. 1. Stromatum non procul ab initio, Cypriano ser. de lapsis, Basilio in epi. ad Cæsariam Patritiam, Hieronymo in Apologia pro libris in Iouinianum, & ex aliis. Domi autem sub vna tantùm specie Christianos communicare solitos perspicuũ est, tum ex eo, quod sola species panis dabatur in manus fidelium, sanguis autem dabatur ex calice bibendus, vt Cyrillus demonstrat Catech 5. mystagog. tum etiam quia non erant in domibus laïcorum vlli calices sacri; seu vasa, quibus contineri posset sanguis Domini, vt clarissimè patet ex Apologia secunda Athanasij contra Arianos.

Hoc loco fatetur Kemnitius in domibus priuatis vsum fuisse vnius tãtùm speciei: sed dicit, illos eosdẽ qui domi sumebant sub specie panis, in Ecclesia prius sumpsisse sub specie vini; & proinde sub vtraque specie per interualla temporum. Deinde addit se non disputare de eo, quod fiebat in priuatis domibus, sed de eo, quod fiebat in publica Cœnæ administratione.

Sed hæc solutio cũ ipso suo auctore pugnat. Nam si in Ecclesia in publica Cœnę administratione sumebant panis speciem, sed eam seruabãt deferendam in domum, & alio tempore manducandã, solam autem specie vini, quã deferre non poterãt, in Ecclesia bibebant: ergo in Ecclesia non cõmunicabant nisi sub vna specie, nimirũ vini. Nõ enim cõmunicare, est sumere in manibus Eucharistiam, sed manducare, & bibere.

Est præterea Advertendvm, haustum sanguinis in Ecclesia, & manducationem corporis Domini in priuatis ædibus, non potuisse haberi pro vna Cõmunione, sed necessariò fatendum esse fuisse diuersas Cõmuniones, & vtramque sub altera tantùm specie, neutram sub vtraque. Nam diuersis diebus sumebantur illæ species, non autem eodem die: ideo enim domum deferebant, vt possent sequentibus diebus cõmunicare, etiamsi templum non adirent. Vnde Hieronymus in Apologia pro libris contra Iouinianum scribit, illis diebus consueuisse quosdam domi corpus Domini sumere, quibus ob actum coniugalem patratum non audebant ingredi Ecclesiam.

Neque obstat, quòd illa consuetudo deferendæ Eucharistiæ in priuatas ædes, fuerit postea abrogata: abrogata enim fuit ob irreuerentiam, qua tantum Sacramentum afficiebatur, non autem quòd Communio sub vna specie non sit licita.

Tertivs ritus erat, communicatio infantium. Cõmunicabant enim veteres aliquando infantes, sed sub vna tantùm specie, nimirum instillãdo in os eorũ aliquid sanguinis Domini, vt patet tum ex Cypriano in serm. de lapsis, tum ex manifesta ratione, quia nõ possunt infantes cibum aliquem solidum sumere.

Qvartvs erat communicatio ægrotorum, quæ vt plurimũ fiebat sub vna tãtũ specie. Scribit Evsebivs li. 6. hist. c. 36. ex epist. Dionysii Alexãdrini, presbyterum dedisse puero particulam Eucharistiæ deferendã Serapioni seni ęgroto, ac iussisse, vt eam prius madefaceret, quã seni porrigeret. Cùm enim seruarent longo tempore Eucharistiam pro ægrotis, necessario fiebat, vt duresceret species illa panis, ita vt nõ facilè deglutiri posset, præsertim à valde debilitatis. Paulinvs in vita S. Ambrosii scribit, cũ paulò ante mortẽ ab Honorato Episc. Vercellensi, sub vna specie Eucharistiã accepisse: dicit enim, corpore Domini sumpto, vbi illud deglutiuerat, cõtinuò animam Deo reddidisse. Amphilochivs in vita S. Basilii scribit, eum in morte Eucharistiam accepisse in sola specie panis, quã longo tempore asseruauerat. Denique Amalarivs de offic. Eccles. lib. 3. cap. 35. & Micrologvs de reb. Ecclesiast. c. 17. testantur ex antiqua consuetudine in Missa tres partes hostiæ consecratæ fieri solere, vt vna cum sanguine misceretur, altera sumeretur à Sacerdote ante sanguinis sumptionem, tertia seruaretur pro ægrotis, quæ viaticum morientium dicebatur.

Qvintvs ritus erat, vsus Communionis laïcæ, quę in pœnã grauis alicuius delicti olim dabatur clericis, ablata eis Cõmunione clericali. Est autem huius Cõmunionis laicę crebra mẽtio in decretis antiquissimorum Pontificum & Conciliorum. Vide Felicem III. qui sedit ante annos mille, & centum epist. 1. cap. 2. & Siricium Papam, Felice III. antiquiorẽ annis circiter centum, in epist. 1. c. 11. Concilium præterea Elibertinum ante Sirici tempora celebratum, can. 76. & Sardicense, cap. 2. & Agathense, cap. 2. 5. & 50.

Sed hoc argumentũ rident Philippus, & Kẽnitius, ac mirantur insciti am, vel impudentiã Papistarũ. Philippus in Apologia Confess. August. dicit Communionẽ laïcam dictã esse Communionẽ laïcorum, non quod esset sub vna specie tantum, sed quòd esset eorũ, qui nõ consecrabant: & hanc fuisse pœnam olim Sacerdotibus infligi solitam, vt priuati ministerio cõsecrandi Eucharistiam, contenti essent sola manducatione.

At si res ita se haberet, vt Philippus dicit, hæc pœna nõ fuisset inflicta Diaconis, aliisque inferioribus Clericis, ad quorum ministerium nunquam spectauit Eucharistiam consecrare, sed solùm Presbyteris, & Episcopis. Decreta autem suprà citata ferè omnia de Diaconis loquuntur, & alijs Clericis inferioribus: Falsa est igitur Philippi interpretatio.

Kemnitius loco suprà notato pa. 667. & 668. dicit Communionem laïcam fuisse, quam sumebant Clerici inter laïcos, id est, in loco templi inferiori, & post Clericos, ita vt Communio laïca distinguatur à Clericali solùm tempore, & loco, quòd videlicet Clerici priùs, laïci posterius: Clerici intra sacrarium, laïci extra eum locum communicarent.

Sed neque hæc est vera expositio. Nam Felix Papa III. loco citato, iubet ob delicta quædam Clericis nõ dari, nisi in morte Communionem laïcã. Et Concilĩ Sardicense, ca. 2. ne in morte quidẽ laïcam Cõmunionẽ dari permittit ob crimina quædã grauiora. In morte autẽ cùm detur Cõmunio soli ægroto, idque in priuato cubiculo, nulla distinctio notari potest loci, aut temporis inter Clericos, & laïcos. Laïca igitur Cõmunio dicitur ea, quæ laïcis permittebatur tangenda, & etiã deferenda si vellent. Sola autem species panis dabatur in manus: ex calice autem bibebant, qui volebant, in Ecclesia, sed non licebat laïcis calicẽ tangere nedũ secum deferre. Vide Cyrillũ Hierosolymitanum,

Catechesi 5. mystagog. extrema vbi describit modum communicandi. Eadem Communicatio dicitur etiam peregrina in Cōcilio Agathēsi in can. 2. & 5. ex eo fortasse, quod olim mitteretur peregrinis aduentantibus in signum communionis, & pacis. Pœna igitur inflicta Clericis, erat, quòd cōmunicantibus aliis Clericis sub vtraque specie, ipsi prohiberentur à calice Domini, & cogerentur vnam tantùm speciem sumere.

Sextvs ritus erat, Communio præsanctificatorum, cuius vsus apud Græcos erat in tota Quadragesima, excepto die Dominico, & Sabbato; in Latina Ecclesia iste vsus fuit, & adhuc manet feria VI. hebdomadæ sanctæ. Nā eo die nō fit consecratio, & ipse etiā Sacerdos in publica actione cōmunicat sub vna specie. Huius consuetudinis, quod ad Græcos attinet, meminit Laodicenū Concilii can. 49. & Concilium Trull. can. 52. quod attinet ad Latinos, meminit Innocentius I. in epist. 1. c. 4. lib. Sacramentorū S. Gregorij in officio Parasceues, Ordo Romanus antiquus in officio eiusdem diei, Rabanus li. 2. de Inst. Clericorū, cap. 37. & Micrologus in lib. de Ecclesiasticis obseruationibus, cap. 19.

Quòd in Parasceue Communio fiat solùm sub specie panis, patet ex ordine Romano citato; ibi enim nō solùm habetur in Parasceue non confici Sacramenta, sed etiam communicari Sacerdotem, & populum sub specie panis tantum absque sanguine Domini: sanguinem etiam totum consumi iubet feria V. & solùm corpus Domini conseruari pro Communione sequentis diei, quo Sacramenta non conficiuntur. Ex quo intelligimus in publico etiam cœtu Ecclesiæ vsum fuisse vnius speciei, idque ab annis plus mille.

Qvinta ratio sumi potest ex consensu, & testimonio Ecclesiæ posterioris. Nam constat ab annis plus octingentis fuisse vsum in quibusdam Ecclesiis Communionis sub vna specie, etiam in publico cœtu fidelium, & extra diem Parasceues. Et simul constat Græcos nunquam hoc Latinis obiecisse tanquam erroré, cū tamé alia multa obiecerint, in quibus a nobis dissidebāt. Ex quo intelligimus totā Ecclesiam tum Latinam, tum Græcam hunc vsum vt licitum approbasse.

Fuisse autem hunc vsum longo tempore in Ecclesiis quibusdam testantur Concilia, Constantiense, sess. 13. & Basiliense, sess. 30.

Deinde S. Thomas qui floruit ante annos CCC. 3. p. q. 80. art. 12. dicit eas Ecclesias rectè facere, quæ non communicant populum nisi sub vna specie.

S. Bernardvs qui ante annos CD. vixit, in Monasterio suo sub vna specie Communionem præbebat, vt apertè colligitur ex lib. 1. cap. 11. vitæ ipsius. Scribit enim Guilielmus Abbas S. Bernardi æqualis, in celebri quadam solennitate S. Bernardo Eucharistiā ministrā. te, accessisse inter alios Monachū quendam, quem ob certam culpam, idem sanctus vir accedere prohibuerat; vetùm, quia res occulta erat, datā illi etiā Eucharistiam, sed diuino miraculo non potuisse Monachū illum Eucharistiam deglutire. Finitis autem solenniis accessisse Monachum ad Abbatē, & aperto ore ostendisse, quid patereturr: & tum demum cōfessum, & absolutum, Sacramenta Domini liberrimè ad viscera traiecisse. Ex hoc exēplo manifestè apparet, solā speciem panis à sancto Bernardo dari solitam; nam speciem vini tandiu in ore seruare ille non potuisset.

Cardinalis Hosivs in Dialogo de vtraque specie ex historiis, & monumētis Polonicæ Ecclesiæ scribit, nō posse colligi, fuisse vnquam in Polonia vsum vtriusque speciei in Communione populari: & inde suspicatur non sine caussa Ecclesiam illam ab ipsa prima sua fundatione, id est, ab annis plus minus quingentis, recepisse vsum vnius speciei.

Beda qui ante annos DCCC. floruit non obscurè indicat in Anglia ab initio prædicationis discipulorū S. Gregorij Papę cœpisse vsum publicū vnius speciei. Sic enim scribit li. 2. hist. c. 5. de Regis cuiusdam Christiani defuncti paganis filus: *Cùm*, inquit, *viderent Pontificem celebratis Missarum solenniis Eucharistiam populo dare, dicebant; Quare non & nobis porrigis panem nitidum, quem & patri nostro dabas, & populo adhuc in Ecclesia dare non desistis?* Hæc illi, qui cum sæpius id repeterent, nunquam tamen vllam vini mentionem fecerunt.

Ordo Romanus, qui vt nimirū ante annos octingentos editus fuit, cùm ab Alcuino Caroli Magni præceptore, qui anno DCCC. florebat, citetur, apertissimè indicat in Romana Ecclesia publicum vsum fuisse vnius tantùm speciei. Nam in capite de ordine celebrandi Missam significat in paruo calice sanguinem Domini cōsecrari solitum: deinde pro Communione populi ex eo paruo calice effundi modicum sanguinis Domini in magnum calicem vino, & aqua plenum, atque ex eo magno calice consueuisse populum bibere post corpus Domini sumptum. Et quia calix vnus, quantumuis magnus, non sufficere poterat tātæ multitudini, verisimile est (quamuis ibi id non legatur) sæpiùs eundem calicem vino fuisse repletum. Porrò calix ille magnus dicebatur calix sanguinis, quia consecratus erat contactu sanguinis Domini, non quòd reuera esset sanguis Domini: non enim ex contactu illo mutari potuit vinum in sanguinem.

Est autem coniectura valde magna, etiam in aliis Ecclesiis, vbi dicebatur populus de calice bibere, non alium morem fuisse, quàm Romæ. Nam intelligi planè non potest, quo pacto in Ecclesiis valde numerosis potuerit dari Cōmunio toti populo ex caliceveri sanguinis Domini. Neque enim vnquam fuit vsus consecrādi simul multos calices, vt patet ex epistola Gregorij III. ad Bonifacium Episcopum Moguntinū, vbi reprehendit quosdam qui cōtra morem Ecclesiæ plures calices in altari simul habebant. Neque fuit vsus vnquam consecrandi vinum in altari in calice aliquo vastissimo, qui tantum vini caperet, quantū populo vniuerso sufficiat. Debuit enim calix nō adeò magnus esse, vt posset à Sacerdote eleuari, & à Diacono huc, & illuc deferri. Neque inueniūtur vlli calices tā magni, cùm tamen multi in multis Ecclesiis antiquissimi inueniātur; ergo necesse fuit, vt idem calix sæpius repleretur inter ipsam Cœnæ actionem, vt modò facimus in distribuendo vino ad ablutionem. Certum autē est nō potuisse in eadem actione repeti sæpius consecrationem: vinū igitur, non sanguis Domini populis dabatur. Aduersarii quidem non laborant in hac re. Cū enim existiment nullam requiri consecrationem, sed hoc ipso corporis, & sanguinis Domini symbola esse panem, & vinum, quod in mensa ponuntur, & distribuuntur: facilè possunt sæpius pocula replere, & hoc ipso Sacramēta iuxta suum errorem conficere, sed veritas Catholica longè aliter se habet, vt ostendimus.

Sexta ratio sumi potest, ab incōmodis, quæ sequerētur ex necessitate vtriusque speciei: ex quo colligitur Christum sapientissimum omnium legislatorum nunquam fuisse eiusmodi præceptum positurum.

Primvm incommodum est, impossibilitas implendi legem istam in iis locis, vbi sit populus valde numerosus, & vnus tantùm sacerdos, vt sæpe accidit in frequentissimis pagis: de qua re paulò antè diximus.

Secvndvm incommodum est, irreuerētia sanctissimi Sacramenti. Semper enim Ecclesia diligentissimè cauit, ne mica aliqua consecrati panis in terram caderet, vt suprà probauimus ex Tertulliano, Origene, Cyrillo Hierosolymitano, Augustino, & aliis: maior est autem irreuerentia in effusione sanguinis, qui rursus colligi nequit, quàm in casu panis, qui iterum colligi

potest. quare Ioannes Chrysost. in epist. 1. ad Innocentium, inter maxima mala numerat, quod ex quodam militari tumultu intra Ecclesiã facto, sanguis Domini in militum vestimenta effunderetur. Fieri autem non potuit, vt sanguis Domini ministretur tantis populorũ turbis, quantæ in Pascha te ad Communionem accedunt, quin sæpius effundatur; præsertim cùm multi sint senes, debiles, rustici, qui vix ad bibendum de manu alterius accommodare se norunt. In deportatione etiam ad ægrotos, facillimũ esset, vt vel effunderetur vel ex illa agitatione turbidum, & ineptum ad bibendum fieret: quod non raro accidisse testantur exempla, quæ referuntur ab Ænea Siluio in Dialogo de Communione sub vtraque specie, & in Actis inter legatos Basileenses, & legatos Bohemorum in Egra oppido Germaniæ, vbi communi consensu conuenerant.

Neque ad hoc incommodum satisfaciunt aduersarij, cùm dicunt, Christum ista omnia præuidisse, & tamen non præterea deterritum ab institutione Eucharistiæ sub duplici specie, & Ecclesiam veterẽ ista eadem expertam esse, & tamen iis non obstantibus, ministrasse Communionem sub vtraque specie. Nam Christus instituit quidem sub duplici specie, sed non iussit dari omnibus sub duplici. Ecclesia autem vetus ministrabat sub duplici specie, quando Christiani erant pauci, & præterea non omnes accipiebant vtrãque speciem vt supra ostendimus. Crescente autem multitudine magis, & magis apparuit incommodum, & sic paulatim desiit vius sub vtraque, vt paulò post dicemus.

TERTIVM incommodum est, quod multi abhorrent à vino, & vel natura abstemij sunt, vel educatione, vt in calidis regionibus. Assuehunt enim pueri, & puellæ etiam nobiles aquæ potui, vnde multi postea etiam in matura ætate non possunt absque nausea vinum gustare. Quid ergo isti facturi sunt? abstinebunt a Communione perpetuò? at id non licet per diuinas leges.

Ioannes Brentius hoc incommodo adductus in Apologia pro Confessione vvitembergensi, in 2. parte secũdæ pericopes, admittit abstemios posse sub vna specie communicare, non obstante iure diuino vtramque speciem præcipiente. AT vbi legit ipse à diuino mandato generaliter posito excipi debere abstemios? vel si Ecclesia Brentij ius habet interpretandi ius diuinum, ac declarandi in eo mandato non comprehendi abstemios, cur Ecclesia Catholica ius non habebit interpretandi idem ius diuinum, ac declarandi in eo non comprehendi nisi sacerdotes sacrificantes?

QVARTVM incommodum est, penuria vini. Siquidem in multis regionibus vinum non crescit, & quod aliunde adfertur, partim summo precio emitur, partim non diu conseruatur: ex quo oporteret plurimos, aut nunquam, aut ratissimè communicare, si nõ posset fieri Communio sub vna specie. Certè in Iaponia, adeò nulla est copia vini, vt vix ad sacra facienda commodè haberi possit. Et scribit Volateranus lib. 7. Geographiæ ab Innocentio VIII. concessum Norvegiis, vt sine vino sacrificarent, quod vinum in Norvegia nõ crescat, & aliunde importatum continuò acescat. Quod quidẽ Pontifex ille concessit si tamen concessit, vel quod eius sententiæ esset, non esse de iure diuino, vt sacrificium in vtraque specie necessariò confici debeat, quæ sententia suos habet patronos, vt Gabrielem lect. 84. in Canonem Missæ, & Ioannem Maiorem in 4. dist. 13 quæst. 3. & alios quosdam; vel quod iudicauerit, ius diuinum ita interpretandum esse, vt excipiatur casus necessitatis. Etsi enim sacrificium est imperfectum sine vtraque specie, tamen præstat imperfectum habere quàm nullum; præsertim cùm duæ illæ species, partes sacrificij sint integrantes potiùs, quàm essentiales.

Denique hoc incommodum ipsis etiam aduersariis adeò visum est magnum, vt Philippus Melanchthon in lib. de vsu integri Sacramenti, scripserit Ruthenos ob vini inopiam rectè facturos, si pro vino vterentur τῷ ὑδρομέλιτι, id est, aqua mellita, seu medone. SED quis dedit Philippo auctoritatem mutandi Sacramentorum materiam?

Quanto sapientius Ecclesia Catholica, non mutat Sacramentorum materias, sed incommodo illi medetur, vnam speciem tantum populis ministrando; quod quidem Deo placeret signis, & prodigiis aliquãdo demonstratum est. Scribit Alexander Alesius in 4. parte summæ Theologicę, q. 11. memb. 2. art. 4. § 3 in noua editione, quosdam Monachos aliquando, apud quos vsus erat vnius speciei, cœpisse vtramque speciẽ postulare: sed interim accidisse, vt cum sacerdos inter sacrorum solennia hostiam frangeret, totum patenæ concauum sanguine exipsa hostia profluente repleretur. Quo significare voluit Deus, frustrà illos tumultuari pro calice sanguinis, cùm omnia haberent in specie illa panis, quam de more solebant accipere.

CAPVT XXV.

Soluuntur obiectiones ex Scriptura petitæ.

RESTAT nunc, vt ad argumenta aduersariorum respondeamus, quæ illi partim ex Scripturis, partim ex Patribus, partim ex ratione deiumunt. PRIMVS Scripturæ locus est Ioan. 6. *Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Quem locum soli Bohemi obiiciũt. Lutherani enim, & Caluinistæ non existimant Io. 6. de Sacramento Eucharistiæ tractari.

Tres solutiones à Catholicis datæ sunt. PRIMA est communis, quam etiam in 1. libro attigi, dum locum Ioannis exponerem, vim huius præcepti in re, quæ sumitur, non in modo sumendi cõsistere. Cõtinent enim verba illa; *Nisi manducaueritis*, non simplex præceptum, sed medium, seu remedium conseruandæ vitæ per Baptismum acceptæ, & cõsequenter præceptum, quia tenemur conseruare vitam. Vnde nõ obligant ista verba Catechumenos, quia nõdum vitam per Baptismum acceperunt, quam conseruare debeant, neque infantes baptizatos, quia non egent conseruatione vitæ, cùm etiam non possint amittere sine vsu rationis. Porrò remedium conseruandæ vitæ non consistit in speciebus panis, & vini, neque in modo manducandi, & bibendi, sed in sumptione corporis & sanguinis Domini: quocũque enim modo illa sumantur, modò verè sumãtur, sumentẽ nutriunt, & reficiunt. Caro enim Domini verè est cibus, & sanguis verè est potus: ad solam igitur sumptionẽ illa verba obligant, non ad modũ sumendi. Sumuntur autem verè tam corpus, quàm sanguis sub qualibet specie; igitur præcepto satisfaciunt, qui sub vna specie Sacramentum percipiunt. Accedit, quòd ipse Dominus quod dixerat: *Nisi manducaueritis, & biberitis*, declarauit cùm diceret: *Qui manducat me, viuet propter me.* Idem enim est manducare carnẽ Christi, & bibere sanguinem eius; & totum Christum sumere: totum autem manducando sumimus, vt ipse fatetur.

Quod si aduersarij omnino conuincerent, quod tamen non faciunt, vim præcepti consistere in modo manducandi & bibendi, & planè sub præcepti obligationem cadere sumptionem sub tali, vel tali specie, adhuc nihil obtinerent; tunc enim adhibenda esset SECVNDA solutio, quæ eiusmodi est; In Scripturis sæpenumero coniunctio, *&*, accipitur pro disiunctiua: vt Actorum 3. *Argentum & aurum non est mihi.* Est enim sensus: Argentum, vel aurum non est mihi, siue, neque argentum, neque aurum est mihi: non enim

aliter rectè S. Petrus docuiſſet, ſe pecuniariã eleemoſynam facere non potuiſſe Ioan.15. *Si non veniſſem, & loquutus fuiſſem eis, peccatum non haberent.* Senſus eſt, Si neque veniſſem, neque loquutus fuiſſem: ſubintelligitur enim negatio præcedens, more Hebraïcæ linguæ, quem aliquando interpretes imitantur. Hebræi enim vt plurimum ſimplicem coniunctionẽ ponunt, cùm tamen ſubintelligant negationem præcedentem, vt Pſalm.1. in Hebræo eſt: *Non ſurgunt impij in iudicio, & peccatores in concilio iuſtorum.* Sed quia ſubintelligitur negatio, ideo rectè Latini verterunt; *Non reſurgunt impij in iudicio, neque peccatores in concilio iuſtorum.* Ceterùm, vt dixi, interpretes non rarò imitantur phraſim Hebraïcã: & hoc modo verba Domini Hebraïcè, vel Syriacè à Domino pronunciata, Ioãnes quidem Græcè ſcripſit, ſed phraſim Hebraïcã ſeruare potuit, vt hic ſit ſenſus: *Niſi manducaueritis carnem Filij hominis, & niſi biberitis eius ſanguinem*, id eſt, ſi neque manducaueritis, neque biberitis, &c. vel, ſi non manducaueritis, aut nõ biberitis. Eſſe autẽ hoc modo iſta verba intelligenda, probatur ex verbis ſequentibus. Nam Dominus paulò pòſt addit: *Qui manducat me, viuet propter me.* Et rurſus ibidem: *Qui manducat hunc panem: viuet in æternum.* Quæ ſanè falſa eſſent, ſi cõiunctiuè, & non diſiunctiuè intelligerentur illa verba. *Niſi manducaueritis, &c.*

Sed etiamſi aduerſarij has duas ſolutiones confutare poſſent, quod hactenus non fecerunt, & omnino conuincerent, verba Domini intelligenda eſſe de modo manducandi, & bibendi, & cõiunctim, non diſiũctim adhuc haberemus præſidium TERTIÆ ſolutionis. Multa enim præcepta ſunt in Scripturis quę dantur vniuerſæ Eccleſiæ, ſed implenda per aliquos, non per ſingulos: quod obſeruandum eſſe monet B. Auguſtinus in explicatione Scripturarũ, lib. 3. doctrinæ Chriſtianę, c.17. Tale eſt illud: *Creſcite, & multiplicamini*; id enim dicitur humano generi, ſic tamẽ, vt ſatis ſit, ſi per aliquos ſpecies humana propagetur, & non cogãtur omnes liberis procreandis operam dare. In hũc igitur modum poſſunt hęc verba explicari: *Niſi mãducaueritis, &c.* id eſt niſi ſint in Eccleſia aliqui qui hoc Sacramentum ſub vtraque ſpecie ſumant non habebitis vitam in vobis Si enim nulli tales ſint, conſequẽter nulli erunt, qui Sacramentum conficiant, nulli qui miniſtrent: atque ita peribit totus fructus ſaluberrimi Sacramenti. Sed de hoc loco ſatis dictum eſt.

SECVNDVS locus, qui eſt planè Achilles Lutheri, Buceri, Philippi, Caluini, Kemnitij, Hamelmanni, & omnium aliorum, ſunt illa verba, Matth. 26. *Bibite ex hoc omnes*; id enim edictum eſſe dicit Caluinus, æterni Dei, quo omnes coguntur ad vtramque ſpeciem Sacramenti percipiendam.

RESPONDEO; Hæc verba dicuntur ſolis Apoſtolis, qui tum ad menſam cum Chriſto ſedebant. Id probo hac ratione: Particula, *omnes*, non ſemper in Scriptura accipitur vniuerſaliſſimè pro omnibus hominibus, ſed ſæpè pro omnibus certi alicuius generis. Alioqui illud Pauli: *Omnes quærunt quæ ſua ſunt*, includeret etiã ſanctiſſimos quoſque, & illud: *Omnes peccauerunt*, Chriſtum quoque comprehenderet; & illud: *Clamauerunt omnes, Crucifige eum*; & ſimilia, in Apoſtolos Domini conuenirent.

Videndum igitur eſt, an illud: *Bibite ex eo omnes*, vniuerſaliſſimè capiatur, an pro aliquo certo genere. Et quidem vniuerſaliſſimè, id eſt, pro omnibus hominibus capi non poteſt: nam ſequeretur debere Sacramentum dari, Turcis, Iudæis, & Ethnicis; illi enim homines ſunt. Oportet igitur pro certo genere hominum illud accipere: quæro igitur quod ſit illud hominum genus. Si dixerint omnes viros, excludentur fœminæ: ſi omnes fideles, includentur infantes quos tamen etiam aduerſarij excludunt. DICENT, eſſe omnes fideles adultos. SED INPRIMIS gratis hoc dicent; nec enim id facilè probare poterunt. DEINDE includentur abſtemij, quos tamen ipſi plerumque excipere ſolent. DENIQVE repugnat Marcus apertiſſimè, qui ſic ait ca.14. *Et biberunt ex eo omnes*, iſta enim verba reſpõdent illis: *Bibite ex eo omnes.* Quare eodem modo accipitur, *omnes*, apud Matthęum, & apud Marcum. Apud Marcum autem non intelliguntur per, *omnes*, omnes fideles adulti: nec enim verũ eſſet: *Biberunt ex eo omnes*; ergo nec apud Matthæũ intelligi poſſunt omnes fideles adulti. Quod ſi fortè dicant apud Marcum per, *omnes*, intelligi omnes fideles adultos, quia in Apoſtolis biberũt omnes: colligemus iam nõ obligari fideles ad calicem Domini bibendum, quia mandatum iam impleuerunt: iã enim biberunt, vt eis fuerat imperatum.

Reſtat igitur, vt mandatum ſolis Apoſtolis datum fuerit. Id quod poteſt etiam confirmari ex circumſtãtiis totius illius loci Euãgeliſtę Matthęi. Omnes enim clamant, hęc verba ſolis Apoſtolis dicta eſſe: *Canauti-bus*, inquit, *eis*. quid eſt, *eis*, niſi Apoſtolis? Sequitur: *Accepit* IESVS *panem, & benedixit, ac fregit, deditque diſcipulis ſuis.* quibus diſcipulis dedit? nonne illis qui cum illo cœnabant? Sequitur: *Et ait, Accipite, & comedite, hoc eſt corpus meum.* Certè illis dixit: *Accipite, & comedite*, quibus dedit comedendum: dedit autem Apoſtolis ſolis, vt iam oſtendimus. Sequitur: *Et accipiẽs calicem, gratias egit, & dedit illis.* quibus illis? iiſdem, quibus dederat panem, id eſt, ſolis Apoſtolis. Sequitur: *Dicens; bibite ex hoc omnes.* quibus hoc dixit, niſi illis, quibus dedit calicẽ? nam dedit dicens. Dedit autẽ ſolis Apoſtolis, ergo ſolis Apoſtolis dixit. Sequitur: *Et hymno dicto exierunt in montem Oliueti, tunc dicit illis; Omnes vos ſcandalum patiemini in me, &c.* Qui dixerunt hymnum cum Chriſto? qui exierunt in montem Oliueti? qui erant omnes illi ſcandalum paſſuri in illa nocte? nonne ſoli Apoſtoli? Clariſſimè igitur patet, verba illa ad ſolos Apoſtolos pertinere.

Sed videamus nunc quid adferant aduerſarij, vt probent illa dici ad omnes fideles. Lutherus in lib. de captiu. Babyl. cap. de Euchariſtia tribus argumentis probat, illud: *Bibite ex hoc omnes*, non ad ſolos Apoſtolos dictum eſſe.

PRIMVM eſt, quia non ſine myſterio Dominus non dixit, Manducate ex hoc omnes; ſicut dixit: *Bibite ex hoc omnes*; nimirum præuidebat futuros, qui dicerent, panem omnibus datum, calicem non item. Idem argumentum habet Caluinus in antidoto articulorum Pariſienſium, art.7.

RESPONDEO; Negamus, Chriſtum non dixiſſe: *Manducate ex hoc omnes.* Tametſi enim id Euangeliſtæ non ſcripſerint, Eccleſia tamen ex Apoſtolica traditione edocta, in ſacro Canone Miſſæ diſertis verbis ponit, Chriſtum dixiſſe; *Manducate ex hoc omnes.* quam partem Canonis refert etiam S. Ambroſius li. 4. de Sacram. cap. 5. & poſt eum Paſchaſius in lib. de corpore Chriſti, cap. 15. Sed quid ſi etiã certò conſtaret, à Chriſto dictum non fuiſſe; *Manducate ex hoc omnes*, vt ab eo dictum fuiſſe conſtat: *Bibite ex eo omnes*, quid inde aduerſarii noſtri lucrarentur? omnino nihil: cauſſa enim eius diuerſitatis eſſet in promptu. Dominus enim panem fregit, & vnicuique partẽ ſuam dedit, non autem dedit panem integrum, quem inter ſe diuiderent, ideo non fuiſſet neceſſe dicere: *Manducate ex hoc omnes.* At calicem vnum, & eundem dedit, vt ex eodem biberẽt omnes; dixit igitur; *Bibite ex hoc omnes*, vt intelligeret primus, non totum ſibi exhauriendum, ſed tantum relinquendum, quod omnibus ſufficeret.

SECVNDVM argumentum. Iiſdem dictum eſt: *Manducate*, quibus dictum eſt: *Bibite.* Vel igitur totum

Sacramentum

Sacramentum datum eſt ſolis presbyteris, vel ſimul etiam laïcis. Si laïcis etiam, ergo omnibus dictum eſt; *Manducate, & bibite.* Si ſolis presbyteris, ergo non licet laïcis dare vllam partem Sacramenti, nec eis dictum erit, Manducate; non enim temerè dandum eſt, cui Chriſtus prima inſtitutione non dedit. De hac ratione ita gloriatur Lutherus: *Ego*, inquit, *fateor, iſta me ratione mihi inuicta ſuperatum, nec legiſſe, nec audiuiſſe, nec inueniſſe, quod contra dicam.*

A

Respondeo; Chriſtus prima illa inſtitutione, Apoſtolis ſolis dedit totum Sacramẽtum, vt ante probatũ eſt. Nec tamen valet illa Lutheri cõſequẽtia; Chriſtus non dedit laïcis, ergo non poteſt dari à nobis. Nã etſi non dedit non tamen prohibuit dari: & alibi iuſſit etiã dari, cum ait, *Hoc facite*, de quo loco poſtea dicemus.

Tertivm argumentum Chriſtus dixit: *Hic eſt ſanguis meus, qui pro vobis, & pro multis effundetur.* Hic clariſſimè vides, ſanguinem dari omnibus, pro quorũ peccatis fuſus eſt. Quis autẽ audeat dicere pro laïcis nõ eſſe fuſum: ergo omnibus datur, & omnib⁹ dicitur, *Bibite*, De hoc argumento ſic Lutherus triumphat: *Hoc*, inquit, *maximè omnium vrget, penitusque me concludit.*

B

Respondeo; Argumentũ hoc verè concludit, non pro Luthero, ſed contra ipſum. Nam ſi ſanguis Domini dandus eſſet omnibus, pro quibus fuſus eſt, dandus eſſet omnibus omninò hominibus, etiam Turcis, Iudæis, Ethnicis, & quibuſcunque impiis. Sanguis enim ille pro omnibus fuſus eſt, vt Scripturæ paſſim tradunt, Coloſſ. 1. 1. Cor. 15. 1. Ioan. 2. & alibi.

Philippus in Con. Aug. in art. de vtraque ſpecie, probat illud: *Bibite ex hoc omnes*, dictum eſſe non ſolum Apoſtolis, ſed etiam aliis, quia Eccleſia Corinthiorum à Paulo, qui à Domino edoctus fuerat, inſtituta, vtraque ſpecie vtebatur.

Respondeo; Argumentum eſt nimis infirmum. Eccleſia enim Corinthiorum vtebatur vtraque ſpecie, quia Paulus, vel Domini exemplo, vel aliunde oſtendit, & tradidit, licitam eſſe Communionem ſub vtraque ſpecie. Sed nec Paulus citauit illud mandatũ: *Bibite ex hoc omnes*: nec vllo verbo docuit, eſſe neceſſariam omnibus Communionem ſub vtraque ſpecie.

C

Ioannes Caluinus lib. 4. Inſti. cap. 17. §. 48. 49. & 50. antequam ſolutionem noſtram refellat, ita præfatur: *Alterum*, inquit, *effugium eſt ſolos Apoſtolos in huius Cœnæ participationem à Chriſto admiſſos, quos iam in ſacrificiorum ordinem allegerat, & cooptauerat. Velim tamen mihi ad quinque poſtulata reſpondeant: quibus elabi non poterũt, quin facile cum ſuis mendaciis renuncientur.* Hæc ille. Sed nec poſtulata illa quinque aliquid momenti habent ad refellendum id quod aſſerimus.

Primvm poſtulatum eſt: *Quo oraculo reuelata ſit nobis ea ſolutio?* Respondeo; Oraculo Spiritus ſancti per Scripturam Matth. & Marci, vt ſuprà oſtendimus.

D

Secvndvm; *Cur meliore illo ſeculo ab Apoſtolis ad mille vſque annos poſtea ſine exceptione omnes fiebant vtriuſque ſymboli participes? Ignorabatne vetus Eccleſia, quos Chriſtus commuas ad Cœnam ſuam admiſiſſet?* Respondeo; Falſiſſimum eſt, quod Caluinus aſſumit; iam enim oſtendimus in Communione domeſtica, & ægrotorum, & laïca clericorũ, & in ipſo etiam publico cœtu in tẽplis ſub vna ſpecie fuiſſe communicatum in antiquiſſima Eccleſia. Deinde ſi eſſet verum, quod ipſe aſſumit, nõ propterea ſequeretur verba illa: *Bibite ex hoc omnes*; dicta eſſe aliis, quàm Apoſtolis. Nam Eccleſia vti potuit vtraque ſpecie, quia Dominus id non prohibuit, etiamſi non iuſſerit.

Tertivm poſtulatum: *Cur de pane ſimpliciter dixit, vt ederent, de calice, vt omnes biberent?* Qvartvm; Si Dominus ſolis Apoſtolis, vt ſacerdotibus Sacramentum dedit, quo iure datur nunc, vel ex parte, laïcis? Ad hæc reſponſum eſt paulò anteà, ſunt enim hæc Lutheri argumenta, primum & ſecundum.

Vltimvm poſtulatum: *An mentiebatur Paulus, cùm dicebat Corinthios ſe accepiſſe à Domino, quod illis tradiderat? Nam poſtea traditionem declarat, vt omnes promiſcue vtroque ſymbolo communicarent.* Respondeo, Apoſtolus nequaquam mentiebatur; ſed planè mentitur Caluinus, dum ei tribuit, quod ipſe non dicit. Non enim Paulus ita declarat traditionem Domini, vt dicat debere omnes diuino mandato ſub vtraque ſpecie communicare. Sed de loco Pauli infrà plura dicemus, & iam aliquid diximus in ſolutione argumenti Philippi.

Martinus Kemnitius loco citato in Exam. pag. 635. addit hoc argumentum, quod more ſuo verboſiſſimè perſequitur. Chriſtus dixit: *Accipite, edite, bibite*: ſed priora duo Synodus Tridentina vult ad laïcos etiam pertinere, ergo & tertium illud *Bibite*, ad laïcos pertinet, nulla enim aſſignari poteſt cauſſa diuerſitatis.

Respondeo, Remoueantur mendacia, & argumentum per ſe corruet. Nuſquam enim Synodus Tridentina ſcriptum reliquit, illa verba, *Accipite, edite*, ad laïcos pertinere, illud autem, *Bibite*, non pertinere. Cõcilium id ſolũ docet, non teneri eos, qui Sacramentum non cõficiunt, ſiue laïci ſint, ſiue ſacerdotes, iure diuino ad vtramque ſpeciem: cur autem qui conficiunt ad vtramque ſpeciem teneantur, ratio eſt, quia ſacrificium integrum eſſe, & integrè conſumi debet.

Hermannus Hamelmannus in li. de vtraque ſpecie par. 2. duo argumẽta profert, præter argumẽta Lutheri. Primvm eſt, Si ſolis Apoſtolis dictum eſſet, *Bibite ex hoc omnes*: ergo ſoli Epiſcopi cõmunicare deberent ſub vtraque, illi enim ſoli Apoſtolis ſuccedunt. Respondeo, Etiam Sacerdotes ſuccedũt Apoſtolis quatenus ad illos etiam pertinet præceptum conficiendæ Euchariſtiæ, quod datũ fuit Apoſtolis per illa verba, *Hoc facite in meam commemorationem.* Quare Sacerdotes etiã, propter perfectionem Sacramenti, tenentur ſumere vtramque ſpeciem, cùm conficiũt Euchariſtiã.

Secvndvm argumentum Hamelmanni: Dominus ait Marc. 13. *Quod vobis dico, omnibus dico*: ergo illud, *Bibite ex hoc*, dictum Apoſtolis, omnibus dictũ eſſe cenſendũ eſt. Respondeo, Marcus non abſolutè, & ſimpliciter poſuit: *Quod vobis dico, omnibus dico*, ſed addidit, *Vigilate.* Id ergo omnibus dictũ eſt, vt vigilemus, & ad iudicium præparemur, de quo in eo loco Dominus concionatus fuerat, & multa omnibus vtilia dixerat. Alioqui ſi omnia quæ dicta ſunt Apoſtolis, ad omnes pertinerent, oporteret omnes ire per mundum vniuerſum, & prædicare Euangelium omni creaturæ, & alia id genus, quæ nemo ſanæ mentis concederet. Atque hęc de primario aduerſariorum fundamento.

Tertivm teſtimonium Scripturæ eſt illud Lucę: *Hoc facite*, iubet enim Dominus, vt faciant, quod ipſe fecit. Ipſe autem tria fecit, cõſecrauit, ſumpſit, & diſtribuit omnibus præſentibus vtrãque ſpeciem: debent igitur Apoſtoli, & qui eis ſuccedunt, non tantum conſecrare & ſumere, ſed etiam omnibus præſentibus dare ſpeciẽ vtramque. Et confirmatur argumentum ex illa particula, *Similiter & calicem.* Nam iſta particula (vt Kemnitius diligẽter obſeruari iubet pag. 533. & 535.) ſignificat eandẽ eſſe rationẽ panis, & calicis, & ſicut Dominus accepit, & dedit panẽ, & dixit: *Hoc facite*, ita quoque, ſimiliter accepiſſe & dediſſe calicẽ, & dixiſſe, *Hoc facite.*

Respondeo, Mirabilis eſt prouidẽtia Dei in ſanctis literis: nã vt non haberent hęretici iuſtã excuſationẽ, ſuſtulit eis omnem tergiuerſandi occaſionem. Nam Lucas illud, *Hoc facite*, poſuit poſt datũ Sacramentum ſub ſpecie panis, poſt datum autem calicem illud non repetiuit, vt intelligeremus iuſſiſſe Dominum, vt ſub ſpeciẽ panis omnibus diſtribueretur Sacramentum,

sub specie autem vini non item.

Nec quidquam momenti habet illud, *similiter*, quod tantopere Kemnitius vrget: nam nō refert illud, *similiter* nisi acceptionē, est enim sēsus, Similiter postquā cœnauit, accepit calicem. Quod autē non referat omnia quæ Christus fecit circa panē, vt vult Kemnitius patet: quia Christus panē non solùm accepit, & benedixit, & dedit, sed etiā fregit, & fractum diuisit inter accūbentes: calicē autem non fregit, nec diuisit ipse discūbentibus, sed dedit integrū, vt vnus alteri porrigeret. Præterea Paulus 1. Cor. 11. cùm habeat eandem particulā, *similiter*, non tamē habet, *dedit*, sed solùm, *accepit*. Non igitur illud, *similiter*, referri potest ad verbum, *dedit*. quod autem non referat illud mandatum, *Hoc facite*, perspicuum est ex ipso contextu; sic enim legimus: *Similiter & calicem, postquam cœnauit, dicens; Hic calix, &c.* Vbi debet subintelligi verbum, cum quo bene cohæreat ille accusatiuus *calicem* tale autem verbum nō est: *Hoc facite*. Quę enim esset hæc oratio, Similiter & calicem hoc facite? Sententia ergo illa est, quam diximus. *Similiter & calicem accepit dicens, &c.*

Quartvm testimonium Scripturæ est in verba illa B. Pauli 1. Cor. 11. *Ego accepi à Domino, quod & tradidi vobis &c.* Traditio Apostolica sine dubio omnes obligat: tradidit autem Paulus omnibus vtramque speciē esse sumendam. Et præterea Paulus tam post speciem panis, quàm post speciem vini repetit Domini mandatū *Hoc facite*. Et denique postea adiungit: *De pane illo edat, & de calice bibat*. In hoc argumento mirē sibi placent aduersarij. Lutherus in li. de captiuit. Babylon. cap. de Eucharistia: *Vltimo* inquit *stat inuictus Paulus, omnium obstruens ora &c.* Et infrà. *Non dicit*, inquit, *permisi vobis*: Et infra: *Tradidisse est præcepisse*. Et in lib. contra Angliæ Regem: *Hoc argumentum*, inquit, *dixit assertori Sacramētorum, Noli me tangere.*

Respondeo: In vltimis verbis nulla est difficultas: illud enim: *de Pane illo edat, &c.* sequitur post ea verba: *Probet se ipsum homo, & sic de pane illo &c.* Quibus verbis non iubet Apostolus, vt fideles edant panem, vel calicem bibant absolutè; sed modum præscribit, quo vti debent, si edere, & bibere velint vtiliter.

Porrò illa verba: *Ego tradidi vobis*; in nullo auctore significarunt vnquam, Ego præcepi, seu imperaui. Et Deinde, quàm esset pulchra illa verborū Pauli cōnexio si ita efferretur: Ego tradidi vobis, id est, mandaui, quoniam Dominus Iesus, in qua nocte tradebatur? Et illud 1. Cor. 15. *Tradidi vobis, quoniam Christus mortuus est*, quàm pulchrè hoc modo interpretaremur: Præcepi vobis quod Christus mortuus est? Adde, quòd Kemnitius in 2. par. Exam. pa. 541. non est veritus Prophetę Germanico Luthero in faciem resistere. Scripsit enim illud *tradidi*, non significare Præcepi, cuius tamen cōtrarium, vt suprà citauimus, Lutherus dixerat.

Sed tamē alio modo ex eodem verbo Kemnitius argumentatur, & vt ipse dicit, pulcherrimum confici argumentum. Paulus enim cùm ait, tradidi nō præcipit, non enim ausus fuit in vsu Sacramētorū aliquid præcipere, sed tradit Christi præceptum. Et ne putemus eum tradere præceptum solis presbyteris, qui erant Corinthi, in principio epistolæ dicit se scribere omnibus qui erant Corinthi; immò etiam omnibus aliis Christianis. Non addidit; *Cum omnibus, qui inuocant nomen Domini nostri* Iesv Christi.

Sed hæc omnia falsa, friuola, & ineptissima sunt. Nā Inprimis falsum est, Paulum tradidisse præceptū Christi de vtraq; specie sumēda. Quid enim tradiderit, explicat, cū ait. *Quoniā Dominus Iesvs, in qua nocte tradebatur, accepit panem, &c.* vbi videmus tradi historiam de institutione Sacramenti, non autem præceptum de vtraque specie sumenda.

Deinde falsum est, Paulū nihil fuisse ausū præcipere circa vsum tanti Sacramenti; illud enim *Probet seipsū homo*, præceptū Pauli est, nec enim in Euāgelio legitur. Et illa: *Cum conuenitis, inuicē exspectate, &c.*; *Qui esurit, domi māducet*, et: iisdem Apostoli sunt: qui etiam plura se ordinaturum asserit, cùm ait: *Cetera cum venero disponā*. Quare Augustinus epist. 118. Apostolorum præceptū esse dicit, vt hoc Sacramentum à ieiunis sumatur.

Postremo falsum est, epistolā ad Corinthios scriptā esse ad omnes fideles, ita vt omnia, quæ ibi habentur, ad omnes pertineant. Non enim ad omnes pertinet: *Auditur inter vos fornicatio, qualis nec inter Gentes*: &. *Alius dicit: Ego sum Pauli, ego Apollo, ego Cephæ?* Porrò illud inscriptione: *Cùm omnibus qui inuocant nomen Domini*, non significat scribi epistolam ad omnes; sed significat scribi ad Corinthios, quibus Apostolus precatur pacem, & gratiam cum omnibus, qui inuocāt nomen Domini nostri Iesv Christi. Nec tamen negamus, quin epistola illa aliquo modo ad omnes pertineat, doctrina enim, quæ ibi traditur, communis est omnibus: sed non ideo omnia quæ ibi dicuntur, ad omnes pertinent, ac si ad omnes scripta esset.

Iam verò illud, *Hoc facite*, quod in hac epistola bis ponitur, nihil caussæ nostrę officit: nam post panis cōsecrationem absolutè ponitur *Hoc facite in meam commemorationem*: post calicem autem idem reperitur, sed cum conditione *Hoc*, inquit, *facite quotiescunque biberis*.

Et certè non sine caussa Spiritus sanctus modum loquendi mutauit. Non significant igitur hæc verba posteriora, vt calix debeat dari, vel sumi necessario, sed modum præscribunt, vt si id fiat, fiat in memoriam Dominicæ passionis.

Quæritur à Doctoribus; quid propriè demonstret illud, *Hoc*, cùm Dominus ait, *Hoc facite*, an demonstret id, quod Dominus egit, id est, consecrationem, & distributionem, an quod egerunt discipuli, id est, māducationem, & bibitionem, an vtrumque simul. Sed ad rem nostram id non refert, quando constet illud præceptum non dari absolutè, nisi de vna specie.

Videtur tamen sententia Ioannis à Louanio valde probabilis, qui docet, verba Domini apud Lucā ad omnia referri, id est, ad id, quod fecit Christus, & id, quod egerunt Apostoli, vt sensus sit: Id quod nunc agimus ego dum consecro & porrigo, & vos dum accipitis, & comeditis, frequentate deinceps vsque ad mundi cōsummationē. Profert enim prędictus auctor veteres Patres, qui illa verba modò referūt ad Christi actionē vt Cyprianum epist. 3. lib. 2. & Damascenū l. 4. de fide, c. 14. modò ad actionē discipulorum, vt Basiliū li. regularum moraliū, Reg. 21. & Cyrillum Alexandrinū lib. 12. in Ioan. c. 58. Paulū autem idē auctor docet referre potissimùm illa verba ad actionē discipulorū, id quod ex verbis sequentibus colligitur: *Quotiescunque enim*, inquit, *manducabitis panem hunc, & calicem biberis, mortem Domini annunciabitis*. Et præterea idē planū fieri potest ex instituto, & proposito B. Pauli. Nā Apostolus eo loco emendabat errorē Corinthiorum, Corinthij autem non errabant in cōsecratione, sed in sumptione, quia non debita cum reuerentia sumebant: quare accōmodat ea verba ad suū vsum, ac docet, Christū præcepisse, vt actio cœnę celebraretur in memoriā passionis, & ideo attētè, & reuerenter sumēda esse tanta mysteria.

CAPVT XXVI.

Refelluntur obiectiones ex Patribus.

Multa loca ex Patribus aduersarii citant: quæ duabus de caussis parum, aut nihil eis prodesse

possunt,

possunt. PRIMO, quia iisdem Patribus (vt Ioannes à Louanio rectè monuit) in rebus grauioribus nihil credunt. Maior pars eorum Patrum apertissimè docet transubstantiationem panis in carnem vi consecrationis, quam tamen aduersarij magno consensu reiiciunt, & cùm citantur à nobis Patres, ipsi ad solum verbum Dei prouocant, Patribus omnibus contemptis. SECVNDO, quia reuera Patres bene intellecti nihil eorum habent, quæ ipsi illis tribuunt. Nec tamen mirandum esset, si aliquis eorum obscurius loqueretur, cum tempore ipsorum non fuerit ista quæstio introducta, sitne vtraque species necessariò sumenda.

Percurramus Patres, quos illi citant, ordine temporum, quo floruerunt. IGNATIVS in epist. ad Philadelphienses. *Vnus est*, inquit, *panis omnibus confractus, vnum poculum omnibus distributum.*

Respondeo PRIMVM: In Latinis codicibus, non habetur vnus calix omnibus distributus, sed vnus calix totius Ecclesiæ. Est enim cõmunis calix, quia pro omnibus offertur Deo. Neque multum fidendum est Græcis codicibus, quos KEMNITIUS magni facit: multi sunt enim in eis errores, vt quiuis facilè animaduerteret qui conferret eos codices Græcos, qui nunc exstant, cum testimoniis Ignatij, quæ citantur ab Athanasio in epist. ad Epictetum, & a Theodoreto in Dialogis contra Eutychianos. Adde, quod ipsi Magdeburgenses, Cent. 2. cap. 4. art. de Eucharistia, citant hunc locum Ignatij, vt nos habemus.

SECVNDO respondeo, Ignatium in illis verbis, etiam vtà KEMNITIO citantur, facere vim in vnitate calicis, non in vniuersalitate bibentium. Docet enim vnum esse calicem, non autem debere, vel etiam solere ab omnibus sumi, vt hic sit sensus: Cum in Ecclesia aliqui sumunt Eucharistiam sub specie panis, omnes illi vnum panem sumunt, non multos, & cùm aliqui sumunt sub specie vini, vnus calix omnibus illis distribuitur, non multi. Vnde ibidem ait: *Vna est caro, vnus est sanguis, vnus panis, vnum poculum, vnus Christus, vnum Baptisma, vna Ecclesia, &c.*

TERTIO denique addere possumus, ad summum quantumuis exprimantur ista verba, nihil aliud ex eis elici posse, nisi fuisse vsum illo tempore, cùm pauci erant Christiani, vt omnibus daretur potus calicis. Sed hoc exemplum est, non præceptum.

SECVNDO loco IVSTINVM proferunt: *Iustinus*, inquit KEMNITIUS, *vetustissimus scriptor, cùm descripsisset Communionem sub vtraque specie, mox subiungit, Apostoli in Euangelus, ita sibi Christum præcepisse tradiderunt.*

RESPONDEO, illa verba Iustini, vbi commemoratur Christi præceptum, non pertinent ad Communionem, sed ad consecrationem. Nam etiamsi de Communione aliquid dixerat Iustinus antea, tamen immediatè ante illa verba, quæ aduersarij citant Iustinus declarat, quid sit, & quomodo fiat Eucharistia, ac dicit, panẽ per verbum Dei prolatum in consecratione, fieri Eucharistiam, & non esse amplius communem panem, sed ipsius IESV carnem, & sanguinem: tum ne videatur rem tam miram ex capite suo finxisse, subiungit: *Apostoli enim in commentariis suis, quæ Euangelia dicuntur, ita præcepisse sibi* IESVM *tradiderunt.* Quibus verbis significat Apostolos tradidisse, sibi à Domino præceptum, vt verbo Dei consecratent panem, & ea consecratione ex pane facerent corpus ipsius. Idem patet ex sequentibus verbis: Iustinus enim addere curauit verba illa Euangelij, quibus Domini præceptum continetur, atque ait: *Eum enim panem accepto, cùm gratias egisset, dixisse; Hoc facite in meam recordationem: hoc est corpus meum, & similiter accepto calice dixisse, Hic est sanguis meus.* vbi nulla fit mentio Communionis, sed solius institutionis.

A TERTIVS est CLEMENS Alexandrinus, qui libro 2. Pædagogi, cap. 2. ait: *Bibere sanguinem* IESV *est participem esse incorruptionis diuinæ.* Hinc verò colligunt aduersarij, non posse participari incorruptionem, qui non bibit sanguinem.

Respondeo PRIMVM, Non sequitur illa negatiua ex affirmatiua. Non enim quia potus sanguinis dat incorruptionem, ideo non habet incorruptionem, qui nõ bibit sanguinem: potest enim aliũde, nimirum ex corpore Domini, haberi eadẽ illa incorruptio, iuxta illud Ioan. 6. *Qui manducat hunc panem, viuet in æternũ.* Nam etiam in rebus corporalibus argumentum non valeret; Vinum nutrit, ergo qui vinum non bibunt, nutriri non possunt. Non valet, quia non solùm vinum, sed multa etiam alia nutriunt.

SECVNDO, Sanguis Domini non dat incorruptionem, quia bibendo sumitur, sed quia sumitur. Vis enim in ipso sanguine est, non in modo bibendi; sanguinem autem verè sumunt, qui sub vna specie communicant, vt suprà diximus. B

Eadem solutio valet ad locum TERTVLLIANI, qui QVARTVS numerari potest. Ex libro de resurrectione citat Caluinus illud: *Caro corpore, & sanguine Christi vescitur, vt anima de Deo saginetur.* Sed præter communem solutionem, non est prætereundum Tertullianum dixisse, non sanguine vesci, non, bibere sanguinem; vescimur autem sanguine: cùm eum sumimus per modum cibi sub specie panis.

QVINTO proferunt ORIGENEM homil. 16. in Num. *Populus Christianus in vsu habet sanguinem bibere.*

Respondeo PRIMO: Habet in vsu, non in præcepto. SECVNDO, Vt eum vsum habeat populus Christianus, C non necesse est, vt singuli de populo bibant, sed satis est si in Ecclesia aliqui sint, qui id faciant: multa enim sunt in vsu populi Christiani, quæ tamen non a singulis fiunt.

SEXTVS est S. CYPRIANVS, ex quo tria loca producunt. PRIMVS est in epist. 2. l. 1. vbi dicit sanguinẽ Domini dandum esse fidelibus, ve roborentur ad martyrium. SED ad hunc locum respondimus suprà cap. 22.

Vrgent porrò illa verba eiusdem epistolæ: *Quomodo ad martyrij poculum idoneos facimus, si non eos prius ad bibendum in Ecclesia poculum Domini iure communicationis admittimus?* Hinc enim colligi videtur, ius habere laicos ad sanguinem Domini petendum, ac proinde iustè non posse eis denegari.

RESPONDEO; Hoc loco confirmatur potiùs, quàm infirmatur sententia nostra. Cyprianus enim loquitur in ea epistola de lapsis, quibus ab Episcopis ablatum erat ius Communionis: ac hortatur Cornelium Papam, vt lapsis imminente noua persequutione restituatur ius communicandi, si nimirum ad pœnitentiam redierint, ne inermes ad prælium pro fide inueniantur. Ius ergo laicorum ad communicandum à sacerdotibus datur, & à sacerdotibus tollitur: & sicut possunt Prælati ob crimina tollere ius communicandi, ita possunt ob alias iustas causas disponere, & ordinare de modo communicandi, sub vna specie, vel altera. Præterea si tempore Cypriani habuissent laici ius petendi calicem, certè habuissent ex consuetudine illius temporis: ergo cùm sit hoc tempore contraria consuetudo introducta, & lex præterea in generalibus Conciliis promulgata, non habent amplius ius illud laici, nisi fortè probare possint, quod hactenus non fecerunt, expresso Dei mandato se ius illud habere. D

SECVNDVS locus est in libro 2. epistol. 3. vbi sic loquitur Cyprianus: *Quidam, vel ignoranter, vel simpliciter in calice Domini sanctificando, & plebi ministrando non hoc faciunt, quod Christus fecit, & docuit.*

Hinc colligũt Christũ docuisse, vt calix plebi ministraretur. Et auget difficultatem Kẽnitius; nam si illi reprehendũtur, qui loco vini aquã ministrabant, cùm tamen & calicem, & verba retinerent, quanto magis reprehendendi sunt, qui totum calicem sustulerunt?

Respondeo; Non agit eo loco Cyprianus oporteatne calicem populo præbere, an non: sed tãtùm, vt si ministretur, ex vino mistio, non ex aqua sola constet, & hoc dicit Dominum docuisse, vt calix Eucharistiæ ex vino misto, non ex aqua sola constet.

Quod autem Kemnitius addit; omnino absurdissimum est, nimirũ grauius & reprehensibilius esse non dare plebi calicem, quam dare in sola aqua consecratum. Nam qui dant in sola aqua cõsecratum, corrumpunt Sacramentum Christi, quia mutant materiam; & populum decipiunt, cui pro sanguine Domini meram aquam tribuunt, quæ grauissima sacrilegia esse, non dubium est: & denique pugnant cum Domini præcepto, quod semper vrget Cyprianus, quia Dominus iussit fieri, quod ipse fecit, dum ait: *Hoc facite*; ipse autem calicem vini misti consecrauit, non calicem aquæ. At præbere populo Eucharistiam sub vna specie, nullum sacrilegium, nullam fraudem, nullius præcepti præuaricationem continet.

Et sanè mirum est, aduersarios tantopere vrgere testimonium huius epistolæ, cùm in disputatione de sacrificio, & de miscenda aqua vino in calice, hanc epistolam contemnant: & argumenta, quæ in ea habentur pro mistione aquæ, refutare non vereantur.

Tertius locus est in serm. de cœna Domini, vbi sic loquitur auctor: *Lex esum sanguinis prohibet, Euangelium præcipit, vt bibatur.*

Respondeo Primum, non dicit auctor sermonis (nec enim Cyprianus est, sed aliquis posterior) Euangelium præcipere, vt bibatur sanguis ab omnibus, sed tantùm vt bibatur. Hoc enim ipso, quod Dominus instituit Sacramentum hoc sub specie cibi, & potus iussit manducari, & bibi, sed ad hoc satis est, si ab aliquibus bibatur, vt in Ecclesia fit.

Deinde Cyprianus non facit vim in bibendo, sed in sumendo sanguinem: promiscuè enim loquitur de esu, vel potu sanguinis. Nã in loco citato: *Lex*, inquit, *prohibet esum sanguinis, Euangelium præcipit, vt bibatur.* Vbi cùm opponat tanquã contraria, bibere sanguinẽ, & non edere sanguinẽ, apertè significat se pro eodem accipere esum, & potum. Et in eodem sermone idem auctor paulò pòst dicit: *Potus, & esus ad eandem pertinẽt rationem* Accipiunt autem Catholici laïci verè sanguinem Domini cum corpore sub specie panis: id quod iste auctor non solùm fatetur, sed etiam dicit propter eam caussam in sola specie panis esse cibum & potum. Sic enim ait initio sermonis: *Manducauerant, & biberant de eodem pane secundum formam visibilem, &c.*

Septimo proferunt Ambrosium ex lib. de initiandis mysteriis, cap. 9. *Illis aqua fluxit è petra, tibi sanguis è Christo.* Item citat Caluinus verba Ambrosij ad Theodosium teste Theodoreto lib. 5. hist. cap. 18. *Qua audacia poculum sanguinis precioso ore tuo participabis?* Sed hæc nihil ad rem faciunt. Fatemur enim datam aliquãndo vtramque speciem laïcis, sed negamus id iure diuino mandatum.

Octavo profert Caluinus Hieronymum in cap. 2. Malach. *Sacerdotes, qui Eucharistiam conficiunt, & sanguinem Domini populo distribuunt.* Respondeo, Nihil noui audimus.

Nono proferunt Chrysostomum hom. 18. in 2. ad Corinth. *Est autem*, inquit, *vbi nihil differt sacerdos à subdito, vt quando fruendum est horrendis mysteriis: similiter enim vt illa percipiamus digni habemur. Non sicut in veteri lege partem quidem sacerdos comedebas, partem verò populus: verum omnibus vnum corpus proponitur, & poculum vnum.* Respondeo; Vim facit in re, quæ sumitur, non in speciebus, vel in modo sumẽdi, alioqui falsum esset discrimen, quod ipse ponit inter nouã, & veterem legem. Nam si agatur de speciebus, etiam nunc partem sumit sacerdos, partẽ populus: nemo enim sumit integrum panem. Hoc igitur est discrimen inter veteris, & noui Testamẽti sacrificiũ, quòd illud diuidebatur per partes, nec poterat ab vno sumi totum: & inde fiebat, vt alij maiorem partem, alij minorem haberent; & sacerdotum ordinariè erat parspotissima. At hoc nostrũ totum, & integrum datur singulis: nec plus habet sacerdos, quã laïcus; licet symbola sint maiora vel plura in Communione sacerdotum. Fuisse autẽ Chrysostomi ætate, & in ipsa Chrysostomi Ecclesia liberũ cõmunicare sub vna specie, manifestè patet ex eo exemplo quod suprà citauim⁹ ex Sozomeno, & Nicephoro.

Decimo loco proferunt Avgvstinvm. Ac Primvm citant illud lib. quæstionum in Leuiticum, quæstio. 57. *Ad bibendum sanguinem omnes exhortantur qui volunt habere vitam.* Respondeo; Augustinus eodem modo loquitur de potu sanguinis, quod suprà dixim⁹ loquutum esse Cyprianum, seu quisquis fuit auctor in serm. de cœna Domini: nõ enim vim facit in modo bibẽdi, sed in ipsa sumptione sanguinis, qui idem efficit, siue sumatur per modum cibi, siue per modum potus. Nam idẽ Augustinus ibidem, sicut antea Cyprianus, opponit vt contraria, nõ comedere sanguinem, & bibere sanguinem: *Cuius*, inquit, *sacrificij sanguine in alimentum sumendo non solùm nemo prohibetur, sed ad bibendum exhortantur omnes, &c.*

Secvndo proferunt ex eodem August. illa verba in ser. de Sacramentis apud Bedã in 10. c. prioris ad Cor. *Simul hoc sumimus, simul bibimus, quia simul viuimus.* Respondeo; Nulla concluditur hinc necessitas sumendi sanguinis Domini per modum potus. Nam etiãsi sanguis Domini sub specie vini sit signum, & caussa vitæ spiritualis, & ideò rectè dicatur: *Simul bibimus, quia simul viuimus*, tamen non sequitur negatiua. Non simul bibimus; ergo non simul viuimus. Nam possumus simul viuere comedendo: est enim cibus Eucharistiæ eodem modo signum, & caussa vitæ, quo est calix.

Tertio proferunt illud: *Nec caro sine sanguine, nec sanguis sine carne sure communicatur.* Quam sententiam ex Augustino citat Algerus lib. 2. cap. 2. Respondeo; Ea sententia non Augustini, sed Paschasii est, lib. de corpore Domini, c. 19. neque nobis vlla ratione aduersatur: non enim Paschasius loquitur de speciebus Sacramenti, sed de re contenta, ac docet non posse sumi carnem exanguem, neque sanguinem, nisi cum suo corpore: & illum non iure communicare, qui sentit vnum accipi sine altero. Eodem sensu dixit idem Paschasius, ca. 17. *Non rectè caro Christi sine diuinitate sumitur, nec diuinitas sine carne præstatur.*

Vndecimo proferunt Gelasium, cuius ea verba recitantur à Gratiano, can. Comperimus, de consecrat. dist. 2. *Comperimus quod quidam sumpta tantummodò corporis sacri portione, à calice sacri cruoris abstineant. Qui procul dubio (quoniam nescio qua superstitione docentur obstringi) aut Sacramenta integra percipiant, aut ab integris arceantur: quia diuisio vnius, & eiusdem mysterij sine grandi sacrilegio non potest prouenire.*

Respondeo; Duplex adhunc locũ dari solet solutio. Vna est, quod loquatur Gelasius de solis sacerdotib⁹ sacrificantibus, qui nullo modo debent vnam speciem sine altera sumere, cùm ipsorum sit, holocaustum cõsumere. Hæc solutio ex eo probabilis redditur, quod Gratianus qui ex epist. Gelasij, quæ modò fortasse non exstat, capitulũ illud desumpsit, hũc ei præfixit titulũ; *Corpus Christi sine eius sanguine sacerdos non debet accipere.*

ALTERA solutio est, Gelasium reprehendere illos dũtaxat, qui ex errore Manichęorum à calice abstinebant, quales erãt tum ipsi Manichæi, tum Priscillianistæ. Isti enim ideo à calice abstinebant, tũ quia abhorrebant à vino, tum quia existimabant Christum non habuisse verum sanguinem. quare Gelasius non damnat eos, qui iusta de caussa à calice se abstinent, sed qui ex superstitione, vt verba ipsius indicant: *Quoniam*, inquit, *nescio qui superstitione docentur obstringi*. Isti enim magno sacrilegio Sacramentum diuidebant, quia soluebant IESVM opinione sua, & ideo rectè iubebantur aut integra Sacramenta, & quidem sub vtraque specie sumere in signũ correcti erroris, aut simpliciter à Sacramento arceri. Vnde (vt suprà diximus) S. Leo sermo. 4. de Quadragesima, ad Manichæos detegẽdos iubebat obseruari, non eos, qui modò sub vna; modò sub vtraque specie communicabant; sed eos tantùm, qui nunquam sub vtraque cõmunicabant. Illud enim eo tempore signum erat Manichæismi; errore autem illo sublato, ordinarie omnes sub vna communicabant, vt ex ordine Romano suprà ostendimus.

DVODECIMO proferunt GREGORIVM Papam, qui li. 4. Dialog. c. 58. dicit Christi sanguinem iam non in manus infidelium, sed in ora fidelium fundi: & homil. 22. in Euangel. dicit ore corporis, & ore cordis Christi sanguinem hauriendum esse.

DECIMOTERTIO proferunt BEDAM, qui similia verba habet in hom. festi Epiphaniæ. RESPONDEO; Sancti isti Patres sumi dicunt Christi sanguinẽ ore corporis, quod nos nõ negamus esse faciendum; bibi autẽ debere ore corporis, aut sub specie vini sumi, ipsi nõ dicũt.

DECIMOQVARTO proferunt HAYMONEM, qui in cap. 10. 1. ad Cor. exponens illud: *Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Domini est?* dicit eum calicem vocari participationem, seu communionem, quia omnes ex illo vno participant. RESPONDEO; Loquitur iste auctor, vt suprà loqui diximus Ignatium, & Chrysostomum de vnitate calicis: significat enim eos, qui sanguinem Domini sumunt ex vno calice sumere.

DECIMOQVINTO proferunt THEOPHYLACTVM, qui scribit in c. 11. prioris ad Cor. *Tremendus hic calix cũctis, pari conditione est traditus*. RESPONDEO; Loquitur Theophylactus de eo tempore quo scripta est epistola ad Cor. ediserit enim Pauli sententiã, atque id loquitur, quod Paulus in summa, & breuissimè dixerat. Paulus arguebat diuites, qui in cœnis illis, quę tunc fiebant in Ecclesia, non dignabãtur cõmunicare epulas suas lautiores cum pauperibus. Hos ergo arguit, quasi Pauli nomine Theophylactus, & inter alia hoc argumentũ adducit, non debere eos abhorrere à pauperibus, quãdo calicem suum Christus ex æquo omnibus dederit, id est, tam pauperibus, quam diuitibus. Hæc autem sententia etiamsi tunc maximè locum habuit, cum Communio sub vtraque specie erat omnibus libera, tamen etiã nunc locum habet. Nam & nunc pari cõditione calix iste cunctis, id est, tam diuitibus, quam pauperibus conuenit: sumunt enim ex calice cuncti sacerdotes, siue diuites sint, siue pauperes; laici non sumunt, siue diuites, siue pauperes sint.

DECIMOSEXTO proferunt PASCHASIVM qui in li. de corpore Christi, cap. 15. sic exponit illud: *Bibite ex hoc omnes; id est*, inquit, *tam ministri, quàm reliqui credentes*. RESPONDEO, tria sunt hic breuiter obseruanda. PRIMVM est, locum istum videri omnino corruptum, & pro illa voce, *Bibite*, debere esse, Edite; vt Ioannes à Louanio non sine caussa suspicatur. Nam hæc verba præcedunt: *Hic solus est, qui frangit hunc panem, & per manus ministrorum distribuit credentibus dicens: Accipite, & bibite ex hoc omnes, &c.*

A SECVNDO obseruandum est, non exponere Paschasium verba Domini, vt sunt apud Matthæum, *Bibite ex hoc omnes*, sed vt videntur dici à Christo, dum in Ecclesia distribuitur Sacramentum. Nam ipse ait Christum hoc dicere, cùm per manus ministrorum Sacramentum distribuit credentibus: verba autem illa Domini Matt. vigesimo sexto, dicta sunt, cùm Dominus per se, non per ministros, Sacramentum distribueret. Et prętereà verba illa, vt dicta sunt in prima institutione Sacramenti, nullo modo admittunt illam explicationem, Bibite omnes, tam ministri, quàm reliqui credentes: nulli enim tunc erant ministri à credentibus distincti in mensa Domini.

TERTIO obseruandum est, verba Paschasij, vt iam se habent, nostræ sententiæ plurimum fauere: signifi-
B cant enim bibendum esse Domini sanguinem, sed in specie panis, non in specie vini, quomodo etiam Cyprianus sermone. de cœna Domini dixit, panẽ mandu cari & bibi. Vnde Thomas Vvaldensis, tomo 1. de Sacrament. c. 93. ex hoc loco Paschasij colligit sanguinem bibi posse sub specie panis.

DECIMO-SEPTIMO proferunt BERNARDVM, qui sermone tertio in ramis palmarum, dicit alimoniam corporis, & sanguinis Domini in prima cœna Domini exhibitam, ac deinceps frequentari mandatam.

RESPONDEO; sub specie panis integra alimonia est corporis, & sanguinis Domini, vt suprà ostendimus: quare Dominus iussit frequentari istam alimoniam, sed non præcepit, an sub vna, vel sub vtraque specie id fieri deberet.

DECIMO-OCTAVO proferunt Concilium TVRONI-
C CVM, quòd Burchardo referente lib. quinto, cap. 9. decreuit, dãdam esse ægrotis Eucharistiam intinctam sanguine Domini, vt presbyter verè possit dicere: *Corpus, & sanguis Domini nostri Iesu Christi*.

RESPONDEO, Locus hic nihil iuuat aduersarios: nam panem intinctum comedere, præsertim exsiccatum, & in pixide diu retentum, vt in eo Concilio habetur, non est bibere, ipsi autem potum requirunt. Deinde decretum illud emendatum fuit: damnatur enim illa intinctio panis in Concilio Bracarensi III. cap. non. primo, & rectè. Nam intinctio vel fit vt habeatur sanguis Domini, vel vt habeatur per modum potus. Si vt habeatur, frustrà intingitur panis, quia in specie panis non deest sanguis cum corpore. Si vt habeatur in specie potus frustrà etiam intingitur, quia (vt dixi) non bibitur ille panis sic intinctus, sed solùm editur.

DECIMO-NONO proferunt Concilium III. BRA-
CARENSE, citatum can. 1. sed vt plurimum nomine Iulii Papæ, quomodo citatur istud decretum etiam à
D Burchardo libro quinto, cap. 1. à Gratiano distinct. 2. de consecratio. canon. Cùm omne, & à Micrologo de obseruationibus Ecclesiasticis, c. decimo-nono. Proferunt igitur testimonium huius decreti, vbi habetur non esse dandum populo panem intinctum in sanguine quia Dominus legitur dedisse vtramque speciem seorsim, id est, primò speciem panis, postea speciem vini.

RESPONDEO; Concilium prohibet quidem rectè illam intinctionem ex eo, quòd Dominus non intinctum panem dedit, nec poterat probari illa intinctio vllo testimonio, vel exemplo Scripturarum, non ta men Concilium addit, debere dari vtramque speciẽ: Prætereà si hoc etiam Concilium diceret respondere-mus Concilium loqui de eo tempore, quo libera erat Communio sub vtraque specie: tunc enim iis, qui vtramque speciem cupiebant, Concilium iubet dari vtramque speciem, non autem panem intinctum.

VICESIMO proferunt impudentissima tria mendacia sub nomine trium generalium Conciliorum. Lutherus in disputatione contra Concilium CONSTANTIENSE, dicit Concilium in hæc verba locquutum in suo decreto: *Licet Christus instituerit, vt omnes communicent sub vtraque, tamen hoc non obstante, nos volumus, vt omnes communicent sub vna.* Ex quibus verbis habemus Cõcilium agnouisse, & docuisse veritatem, quòd sit de iure diuino Communio sub vtraque: licet idem Concilium contrarium statuerit. Vnde Lutherus ibidé dicit, Cõcilium damnasse Christi doctrinam, & ipsum Christũ pro Hæresiarcha habuisse. SED est mendacium intolerabile: nam nihil eiusmodi habet Concilium, immò è contrario definit, nõ esse de iure diuino sumere vtrãque speciem. Verba autem vnde Lutherus mendaciũ fabricauit, sunt ista in sess. 13. *Licet Christus instituerit, & dederit Sacramentum post cœnam sub vtraque specie discipulis; hoc non obstante obseruãda est Ecclesiæ consuetudo, vt cõsumatur nisi à ieiunis.* Vbi Cõciliũ nõ loquitur de vtraque specie, cum ait. *Hoc non obstante*; sed tantùm de tẽpore communicandi. Neque dicit seruãdum Ecclesiæ morem: non obstante Christi præcepto, sed non obstante Christi exẽplo: ille enim dedit post cœnam ex peculiari causa, quæ modò non habet locum.

Quamuis autem hoc mendacium iamdudum in Luthero à Catholicis detectum, & confutatum fuerit: tamen discipuli eius semper illud vrgent, vt apertissimè indicẽt, se ex electione, & ex pura malitia mentiri velle. Idem enim mendacium non ante multos annos repetiuit Illyricus in Apologia pro Cõfessione Antuerpiẽsi c. 14. vbi expressè dicit, Cõciliũ agnouisse Christum instituisse, vt daretur Sacramentum sub vtraque. Kemnitius in secũda parte Examin. pag 570. temperat nonnihil hoc mendaciũ, tamen ipse quoque mentitur illud *non obstante*, quam vocat sceleratam clausulam, referri ad Communionem sub vtraque specie.

SECVNDO idem Lutherus in lib. de capt. Babyl. cap. de Eucharistia, dicit Concilium BASILEENSE declarasse, licere Bohemis vtramque speciem sumere contra id, quod ante statuerat Concilium Constantiense. SED hæc est mera impostura. Concilium enim Basileense idem docet sess. 30. quod Constãtiense, sess. 13. Neque vsquam declarauit licere Bohemis Communionem sub vtraque sine Ecclesiæ dispensatione; sed concessit eam facultatẽ (teste Ænea Syluio in historia Bohemica, cap. 52.) cum ea conditione, vt crederent Communionem sub vna esse licitam, & proinde non esse contra ius diuinum.

TERTIO incredibili impudentia Illyricus in Apologia confessionis Antuerpiensis, cap. 14. dicit Cõcilium TRIDENTINVM conuictum fulgore verbi Dei, tandem agnouisse suum errorem, & permisisse Communionem sub vtraque. SED legantur sess. 21. & 22. Concilii & mendacium euanescet.

CAPVT XXVII.

Refelluntur obiectiones ex ratione.

PRÆTER testimonia Scripturæ & Patrum, obiiciũt aduersarii aliquot rationes ex Scripturis depromptas, quas breuiter diluemus. PRIMA ratio à figura; Hebræi omnes in deserto biberunt aquam de petra, dicente Paulo 1. Corint. 10. *Et omnes eundem potum spiritualem biberunt.* Ergo in deserto huius vitæ debent omnes bibere sanguinem Domini: illa enim in figura contigerunt illis.

RESPONDEO; Non biberunt illi aquam de petra simul cũ cibo spirituali, vt supra ostendimus sed diuerso loco, & tempore: quare tam cibus ille, quàm potus signum fuit Eucharistiæ sub vna specie sumendæ.

SECVNDA ratio ab institutione, Christus instituit cœnam sub duplici specie: ergo sub duplici sumenda est, alioqui non erit cœna Domini, sed pars eius.

RESPONDEO: Si propriè, & secundum Euangelium loqui velimus, cœna Domini non constat nisi ex vna specie. Nam Luc. 22. sic legimus: *Cœnantibus illis accepit Iesus panem, &c.* Et postmodum multis interiectis; *Similiter & calicem postquam cœnauit.* Et 1. Cor. 11. *Similiter & calicem postquam cœnauit.* Itaque in cœna non dedit nisi Eucharistiam sub specie panis, quæ propriè respondet cœnæ Iudaïcæ; & agno Paschali: post cœnam autem dedit calicem. Vnde etiam Cyprianus in serm. 5. de lapsis dicit, calicẽ offerri solere præsentibus post expleta solẽnia, id est, finita iam Missa. Deinde etiamsi cœna Domini vtraque specie constaret: tamen quia quælibet species continet rem vtriusque speciei tam esset integra cœna ex vna specie, quàm ex duabus; sola enim differentia esset in vasis, quibus inferuntur cibi. Pertinẽt tamen duę species ad sacrificii perfectionem, vt sæpe diximus, sed non est necesse, vt sacrificium, quoad omnia signa sumatur ab omnibus, satis enim est, si pro omnibus offeratur.

TERTIA ratio ab exemplo Domini, & Apostolorũ. Dominus calicem omnibus præsentibus dedit: Apostoli quoque omnibus dabant. Vnde 1. Cor. 10. *Nõ potestis bibere calicem Domini, & calicem dæmoniorum.* Et 1. Corinth. 12. *Omnes in vno Spiritu potati sumus.*

RESPONDEO, Exempla probant rem non esse illicitam iure diuino, non autem esse præceptam vel necessariam; alioqui teneremur sumere Eucharistiam post alios cibos, & noctu & post lotionem pedum: hæc enim omnia Dominus fecit. Locus autem ille: *Omnes in vno Spiritu potati sumus*, perperam adducitur, & sæpissimè inculcatur à Kemnitio: non enim ibi agitur de potu sanguinis Domini, sed de potu Spiritus, quem haurimus in Baptismo.

QVARTA ratio à Testamento. Christus proximus morti, Testamentum condidit, & eo legauit omnibus filiis suis corpus, & sanguinem suum, vt patet Luc. 22. & 1. Cor. 11. Ergo Testamentum corrumpunt, & iniustè filios Dei fraudant paterna hæreditate, qui laïcis negant sanguinem Domini.

RESPONDEO; Hæreditas nobis relicta, non est panis, neque vinum, sed corpus, & sanguis Domini, quę duo dantur tam sub vna, quàm sub duplici specie; hoc solũ interest, quod qui bibunt ex calice, accipiunt hæreditatem in duabus tabulis: qui nõ bibunt, accipiũt illud idem in vna tabula. Sed hæc differentia nullius momenti est, quod attinet ad participandam hæreditatẽ.

QVINTA ratio à fine huius Sacramenti. Finis est Sacramẽti huius, vt commemoremus Christi mortem. Sed nõ significatur Christi mors integrè per vnã speciem; ergo debent vtramque sumere, qui volũt Christi mortem per hoc Sacramẽtum commemorare. Tenentur autẽ omnes mortem Domini commemorare, dum Sacramentũ hoc percipiunt, teste Paulo 1. Cor. 11. ergo tenentur omnes vtramque speciem sumere.

RESPONDEO; Dupliciter commemoratur in Sacramẽto Christi mors. VNO modo per repræsẽtationẽ, & significationem. ALTERO modo per memoriã, & narrationẽ. Aliter enim commemoratur aliqua victoria in comœdia, vbi omnia repręsentantur ad viuum, alio modo cũ quis eius victorię recordatur, & aliis narrat, & inde lætatur. Priore modo commemoratio mortis Domini, non fit manducando, & bibendo, sed consecrando, & offerẽdo Deo Eucharistiam: imitatio enim mortis Domini est illa separatio corporis à sanguine in signis sensibilibus. Vnde Gregorius li. 4. Dial c 58.

& alii Patres paſſim in immolatione conſtituunt repræſentationem mortis Dominicæ: atque ad hanc repræſentationem perfectè exprimendam fatemur requiri vtramque ſpeciem. Poſteriore modo commemoratio fieri poteſt mãducando, & bibendo: qui enim participant de hoc ſacrificio, recordari debent cum gratiarum actione mortis Domini, quæ in eo ſacrificio repręſentatur. Sed ad hoc non requiritur vt vtraque ſpecies ſumatur. qui enim vnam ſpeciem ſumit, iam didicit ex conſecratione, & oblatione per eam repręſentari corpus vt mortuum; atque ita illam vnam ſumendo, in memoriam reuocare poteſt & debet Chriſti mortem. Quare Paulus 1. Corinth. 11. de vtraque ſpecie ſeorſim dixit: *Hoc facite in meam commemorationem.*

SEXTA ratio à fructu. Dicit enim Kemnitius dulciſſimam conſolationem ſumi ex calice, qua neceſſe eſt priuari eos, qui ſub vna tantùm ſpecie communicant. RESPONDEO; Non dubium eſt, quin in potu optimi vini valdè dulciter palatum, & gula oblectentur: ſed Catholici non quærunt in Sacramentis iſtam corporalem palati, & gulæ conſolationem. Si dicant ſe loqui de calice vt inuiſibili, & inſenſibili modo ſanguinem Domini continet; nos reſpondemus eundem ſanguinem totum in ſpecie panis contineri, & ideo non priuari laïcos dulciſſima conſolatione ſpiritus, quæ ex Domini ſanguine percipitur.

SEPTIMA ratio à ſimili. Si poteſt laïcis tolli pars Euchariſtiæ, ergo & pars Baptiſmi, vel Pœnitentiæ. RESPONDEO; Si agatur de partibus eſſentialibus, nulla pars Sacramenti vllius tolli poteſt: non eſt autem pars eſſentialis ſpecies vini, ſed materialis, & integralis tãtùm Euchariſtiæ. Si agatur de integralibus, planè tolli poteſt pars aliqua, etiam in aliis Sacramentis. Nam Baptiſmus olim fiebat per immerſionẽ, nunc plerunque per aſperſionem; & certè multò minus abluit aſperſio, quam immerſio; immò trina merſione aliquando vtebantur fideles, aliquando vna duntaxat.

OCTAVA ratio. Si poteſt tolli calix, ergo & panis; & ita poterunt laïci priuari penitus Sacramento. RESPONDEO; Poteſt tolli panis, ſi detur calix: vtrumque autem ſimul tolli nequit, quia tenemur Sacramentum Euchariſtiæ percipere.

NONA ratio à maiori. Datur laïcis remiſſio peccatorum, ergo non poteſt eis negari ſignum illius remiſſionis: ſignum autem calix eſt. RESPONDEO; Argumentum contrario modo valeret. Datur ſignum remiſſionis, ergo remiſſio negari nó poteſt, quia alioqui ſignum eſſet falſum. At remiſſio cur non poteſt ſine ſigno dari? Præterea ſignum remiſſionis propriè non eſt calix, ſed Baptiſmus, & Abſolutio: calix enim ſignum eſt precij, quo peccata remiſſa ſunt, & ſpiritualis potus, quo animæ noſtræ reficiuntur.

DECIMA ratio, item a maiori. Datur laïcis ſanguis Domini, ergo negari non debet ſymbolum eius ſanguinis, quod eſt longè vilius. RESPONDEO; Si habent ipſum Domini ſanguinem, cur tantopere litigant pro ſigno? certè qui pecunias per ſchedulam promiſſas iam accepit, non multum laborat de ſchedula. Deinde negatur ſymbolum, quia tutius datur res illa precioſiſſima ſub vno, quàm ſub duobus ſymbolis. Et hæc de ratiunculis Lutheri, & ſectatorum eius: ex quibus manifeſtè colligitur nihil eos habere iuſtæ cauſſæ, cur tantopere de Eccleſia querantur ob calicis ablationem.

A

CAPVT XXVIII.

Eccleſiam iuſtis de cauſsis præcepiſſe Communionem ſub vna ſpecie.

SEQVITVR iam illa quæſtio; Vtrũ iuſtè Eccleſia præſcripſerit modum communicandi ſub vna tantùm ſpecie: quæ ſanè quæſtio, ſi vera ſint quæ hactenus diximus, facili negotio explicari poteſt. Demonſtrabimus autem Eccleſiam rectè id feciſſe, ſi breuiter probauerimus Eccleſiam potuiſſe id facere, & iuſtiſſimas cauſſas habuiſſe, cur id faceret.

AC PRIMVM quidem illud ita demonſtratur. Eccleſia poteſt ordinare, & præſcribere ea, quæ ad ſubſtantiam Sacramentorũ non pertinent, nec ſunt iure diuino ordinata Sed ritus communicandi ſub vna, vel ſub duabus ſpeciebus eiuſmodi eſt: poteſt igitur ab Eccleſia ordinari, & præſcribi. Propoſitio certiſſima eſt, nã cum à Deo nulla regula data ſit, aut nulla erit regula, nullꝰ ordo, aut is ab Eccleſia ſtatui debet. Præterea patet exemplis. Nam aliquando Eccleſia iuſſit baptizari homines trina merſione, quando cauſſa id requirebat vt patet ex can. 49. Apoſtolorum & Tertulliano lib. de corona militis: & tamen eadem Eccleſia, poſtulante certa cauſſa contrarium ritum, contrarium ſtatuit, nimirũ vt ſatùm vna merſione daretur Baptiſma, vt patet ex Concilio IV. Toletano, cap 5. Denique id expreſsè docet Auguſtinus in epi. 118. & probat ex illo 1. Cor. 11. *Cætera cùm venero diſponam.* Aſſumptio autem probatur. Nam non eſſe iure diuino mãdatum Communionem ſub vtraque, tota diſputatione ſuperiore probatum eſt: non pertinere autem ad Sacramẽti ſubſtantiam, patet, quia vſus rei nunquam eſt de eſſentia rei permanentis, cùm ſit reipſa poſterior. Communio autem eſt vſus Sacramenti, & Sacramenti, vt ſuprà probauimus, quod eſt res permanens, non actio tranſiens; non igitur eſt de eſſentia eius.

B

C

IAM verò habuiſſe Eccleſiam legitimas cauſſas id præſcribendi, probatur. Nam PRIMO mouit Eccleſiam conſuetudo iam recepta, & approbata conſenſu gentium, & populorum: non enim Concilium Conſtantienſe primum inſtituit iſtum vſum, ſed prohibuit tolli, & abrogari.

SECVNDO mouit Eccleſiam ad hunc vſum ſtabiliendum, & lege firmandum, quod videret ab hæreticis & ex errore oppugnari. Nam primus, qui cœpit oppugnare vſum receptum Communionis ſub vna ſpecie, fuit Petrus Dreſdenſis, vt initio docuimus ex Ænea Syluio: ille autem infectus erat lepra Vvaldenſium, & proinde erat Sacramentarius, vel ipſo teſte Luthero, qui librum de Euchariſtia ad Vvaldenſes ſcripſit. Sacramentarii autem non credunt concomitantiam ſanguinis Domini cum corpore in ſpecie panis, vnde etiam ij Lutheranorum maximè vrgent vtramque ſpeciem, qui cum Sacramentariis rident concomitantiam, vt Illyricus, Humelmannus & Heshuſius. Ceteri autem Lutherani qui concomitantiam non negant, ex alio pernicioſo errore petunt vtramque ſpeciem, quia nimirum exiſtimant iure diuino eſſe præceptam, & propterea totam Eccleſiam à longo tempore in hac re turpiter erraſſe, quod nullo modo fieri poteſt. Cùm igitur Eccleſia certa fide teneret in qualibet ſpecie totum eſſe Chriſtum, & vſum eiuſdem Eccleſiæ non poſſe eſſe erroneum, meritò ob huius grauiſſimi erroris deteſtationem non permiſit abrogari conſuetudinem vnius ſpeciei.

D

TERTIO mouit Eccleſiam vniformitas, & concordia populi Chriſtiani in Sacramento hoc percipiendo

quod est Sacramentū pacis, & vnitatis. Nam si in vna specie detur Communio, in toto orbe terrarum poterit esse idem vsus, vt modo videmus in Ecclesia Catholica toto orbe dispersa: at si libera esset Cōmunio, vel sub vtraq; specie imperaretur, nō posset vllo modo seruari vniformitas. Nam qui vinum non ferunt, vt abstemii, & qui vinum comporare non possunt, nisi difficulter, cogerentur aut nunquam, aut rarissimè cōmunicare, aut vnam speciem, vel inutti accipere, cùm interim alii sub vtraque frequentissimè communicarēt, quæ certe magna inæqualitas esset. Ex quo etiam nonnulli rectè colligunt, quòd si Dominus voluisset Communionem sub vtraque esse necessariam omnibus, non instituisset Sacramētum in pane & vino, sed in pane, & aqua; vt esset materia facilis, & in promptu in qualibet regione. Nam alioqui possent Boreales prouinciæ, & aliæ, vbi vinum non inuenitur, existimare, se Christo curæ non fuisse, aut non ita, vt alias prouincias, quando Sacramentum instituit.

Quarto monit, & quidem vehementer, irreuerentias, & prophanationes tanti Sacramenti, quæ vix euitari possent in tanta fidelium multitudine, si omnibus daretur vtraque species, vt suprà demonstrauimus.

CAPVT XXIX.

De veneratione huius Sacramenti.

POstrema controuersia restat de veneratione sanctissimi Sacramenti; quæ quidem breuissimè disputabitur, quòd magna ex parte dependeat ab his, quæ iam dicta sunt.

Quod igitur ad adorationem attinet, Sacramentarij omnes negant Sacramentum adorandum, & idololatriam appellant eiusmodi adorationē, vt patet ex Caluino lib. 4 Instit. c. 17. §. 35. & alibi. Neque id mirum videri debet, cùm ipsi non credant Christum reipsa esse præsentem, & panem Eucharistiæ reipsa nihil esse nisi panem ex furno. Quare Clebitius in li. de Victoria veritatis, & ruina Papatus Saxonici 3. par. arg. 9. docet ex Lutheranorum sententia, qui agnoscunt in Eucharistia verum Christi corpus, necessariò sequi adorationem esse concedendam. Et Ministri Tigurini in Apologia, edita anno M. D. XLV. contra vltimam Lutheri confessionem, apertè fatentur, se cum Catholicis fideliter adoraturos Sacramentum, si crederent ibi esse verum Domini corpus.

Porrò Lutherani distinguūt de adoratione, vel enim fit adoratio in vsu cœnæ Domini, vel extra eū, vt cum defertur Eucharistia honoris gratia per plateas cū facibus, & hymnis. Et quidem extra vsum, omnes ferè clamant idololatriam esse illam adorationem. Vnde Lutherus in libro ad Vvladenses vehemēter agit contra processionem, quæ fit in festo corporis Domini.

De adoratione autem in vsu, non eodem modo loquuntur omnes. Nā alij simpliciter damnāt eam adorationem, etiamsi credāt ibi esse corpus Domini verè, vt Lutherus in lib. de Eucharistia ad Vvaldenses, Philippus in iudicio suo de cœna Domini, quod edidit anno M. D. LIX. quando iam Sacramentarius magna ex parte factus erat. Item Illyricus in Confessione Antuerpiensi, & Apologia eiusdem Confessionis, c. 14.

Alij tamen in vsu cœnæ contendunt Christi corpus esse adorandum, vt idem Lutherus in formula Missæ; & in li. de verbis: *Hoc est corpus meum*, & alibi. Bucerus in Actis Colloquii Ratisponensis, Ioannes Brentius in Apologia pro Confessione Vvittembergensi pericope 2. Kemnitius in 2. par. Exam. Tridētini Concilii, sess. 13. c. 5. vbi tamen more suo insigne mendacium admiscet, nullum esse, qui dubiter an Christi corpus in cœna sit adorandum, nisi qui cum Sacramentariis aut neget, aut dubiter in cœna verè Christum esse præsentem. Sed hoc mendacium redarguit abundè Illyricus cum alijs, qui cum Sacramentarios acerrimè oppugnent, negant tamen Christum in Eucharistia esse adorandum.

Tametsi autem posteriores isti auctores concedant Christum in Eucharistia esse adorandum: vt tamen à Catholicis, saltē in modo loquendi dissentiant, negāt Sacramentum Eucharistiæ esse adorandum, & eo nomine Catholicos reprehendunt, quasi λατρείαν doceant, quia Sacramentum ipsum absolutè dicimus adorandum. Vide Kemnitium & Brentium, loco citato, Tilmannum Heshusium in lib. de erroribus Pontificiorum, tit. 17. errore 21. & 22.

Sed hęc mera calumnia est. Catholici enim cùm negent panem in Sacramento remanere, quomodo possent asserere ἀρτολατρείαν, id est, panis adorationem? Neque vllus Catholicus est, qui doceat ipsa symbola externa per se, propriè esse adoranda cultu latriæ, sed solùm venerāda cultu quodam minore, qui omnibus Sacramentis cōuenit, cultu autem latriæ dicimus per se, & propriè Christum esse adorandum, & eam adorationē ad symbola etiam panis, & vini pertinere quatenus apprehenduntur vt quid vnum cum ipso Christo, quem continent. quemadmodum, qui Christum in terris vestitum adorabāt, non ipsum solùm, sed etiā vestes quodammodo adorabant, neque enim iubebant eum vestibus nudari, antequam adorarent, aut animo, & cogitatione separabant à vestibus, cùm adorarent: sed simpliciter Christum, vt tunc se habebat, adorabant; tametsi ratio adorandi non erant vestes, immò nec ipsa humanitas, sed sola diuinitas.

De modo autem loquendi, fatemur Sacramentum ipsum dici adorandum, vt concilium Tridētinum loquitur: sed hoc exponitur dupliciter. Qui enim sentiunt Sacramentū Eucharistiæ formaliter esse corpus Christi, vt est sub illis speciebus, cōcedunt etiam formaliter Sacramētum dici adorandum; qui autem docent Sacramētum Eucharistiæ formaliter esse species panis & vini, vt Christum continent, illi docent consequenter Sacramētum Eucharistiæ materialiter adorandum. Sed quidquid sit de modo loquendi, status quæstionis non est, nisi an Christus in Eucharistia sit adorandus cultu latriæ.

His præmissis, probatur Christum in Eucharistia esse adorandum hoc argumento. Deo vero debetur adorario latriæ, Deuter. 6. & Matt. 4. *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.* Christus autem vt est in Eucharistia, siue in vsu, siue extra, est Deus verus, vt omnes fatentur; igitur adorandus est cultu latriæ.

Ad hoc argumentū respondent Lutherus, Illyricus, & Caluinus. Primo, negādo consequentiā, quia Christus adorādus quidem est, sed vbi ipse iubet se adorari, siue vbi est vt adoretur, nimirum in cœlo. In Eucharistia autē non est vt adoretur, sed vt manducetur, non n. ait; Accipite & adorate. Sed; *Accipite & manducate.*

Secundo respondent, Christum quidem esse adorādum, sed non esse in Eucharistia Christum, sed corpus Christi, nec esse idem corpus Christi, & Christum.

Sed ista friuola sunt. Nam Inprimis adoratio Dei non est alligata certo loco, vt patet Ioan. 4. sed vbiq; Christus adorari potest, & debet, quando cum eo tractare debemus: non enim conuenit illi adoratio, quia in cœlo est, vel in alio loco, sed quia est Deus. Præterea non erat Christus quondam in præsepi, vt adoraretur, sed vt membra eius requiescerent, & tamen Magi illum in præsepi adorarunt, Matth. 2. sic etiam cùm ambularet in terris, nō ambulabat vt adoraretur,

sed vt

ſed vt doceret, & tamen paſſim adorabatur, vt Mat. 8. 9. 14. 15. 20. Ioan. 9. & alibi. Et quando hic in terris Principes aliquò proficiſcuntur, non eunt ad eum finem, vt ab occurrentibus ſalutetur, & tamen nemo illis occurrit, quin ſe is proſternat, ac reuerenter ſaluter. Quare aduerſarii pluris faciunt Principem externum, immò quemlibet amicum ſuum, quàm Chriſtũ, cùm ſolum Chriſtum ſine vllo honore excipiant, nec dignẽtur ei aſſurgere, niſi expreſsè id eis præcipiatur. ADDE, quòd licet non ſit primaria ratio inſtitutionis Sacramenti, vt Chriſtus ibi adoretur, tamen etiam iſta ratio quædam fuit, vt haberemus Chriſtum magis præſentem, & vt præſentem honoraremus: vnde Euſebius Emiſſenus hom. 5. de Paſchate, dicit inſtitutum eſſe Sacramentum hoc, vt coleretur Chriſtus iugiter per myſterium.

ALTERA ſolutio planè eſt impia, & Neſtoriana. Nã etiamſi non eſſet niſi corpus Chriſti in Euchariſtia, tamẽ adhuc adorari deberet ab iis, qui recipiunt myſterium incarnationis: illud enim corpus vnitum eſſet diuinitati hypoſtaticè, etiamſi ab anima, & ſanguine diuulſum eſſet, vt fuit, quando iacuit in ſepulchro. Adde, quòd ſatis probauimus ſuprà totum Chriſtum eſſe in quauis Euchariſtiæ ſpecie.

SECVNDO probatur adoratio ex traditione Patrum: & quoniam loca plurima in 2. lib. adducta, & expenſa ſunt, hic ſatis erit loca ipſa annotare. Vide Dionyſium de Eccleſ. hierarch. c. 3. par. 3. Clementem li. 2. conſt. Apoſt. cap. 61. Origenem hom. 5. in diuerſa loca Euãgelii; Cyrillum Hieroſolymitanum catec. 5. myſtag. Ambroſium lib. 3. de Spiritu ſancto, c. 12. Euſebium Emiſſenum hom. 5. de Paſchate, Theodoretum in 2. Dialogo; Nazianzenum in oratione de ſancta Gorgonia, ſed duos præ omnibus audiamus. S. Ioannes CHRYSOSTOMVS hom. 61. ad populum Antiochenũ. *Si pura ſunt veſtimenta*, inquit, *adora, & communica.* Vide eundem homil. 83. in Matth. hom. 24. in 1. ad Cor. hom 3. in epiſt. ad Epheſ. & in hom. de encæniis, & in altera de S. Philogonio. AVGVSTINVS in Pſal. 98. *Nemo*, inquit, *illam carnem manducat, niſi prius adorauerit.* Vide eundem epiſt 118. cap. 3. epiſt 120. cap. 27. in Pſalm. 21. conc. 1.

CAPVT XXX.

Soluuntur obiectiones.

SVPEREST vt obiectiones aduerſariorum diluamus. PRIMO, Lutherus in lib. ad Vvaldenſes obiicit in Sacramentis præcipuè ad verba Sacramentalia attendere oportere: & inde colligit, non debere homines occupari circa adorationem, ne videlicet adorationi intenti obliuiſcantur verborum.

RESPONDEO; Nititur hoc argumentum fundamento illo putrido, quod Sacramenta ſint inſtituta ad inſtruendum animum, & excitandam fidem, quod millies iam refutatum eſt. Deinde adoratio ex verbis oritur: inde enim mouemur ad adorãdum, quia audimus illud eſſe corpus Domini. Vnde vnum iuuatur ex altero, tantum abeſt, vt vnum alterum impediat.

SECVNDO, obiicit idem. Adoratio ex fide procedere debet, fides autem nititur verbo Dei. Sed verbum Dei non dicit, Chriſtum in Euchariſtia eſſe adorandum.

RESPONDEO; Verbum Dei ſatis monet, & præcipit, Chriſtum adorari debere in Euchariſtia, cùm docet illum verè eſſe Deum, & eſſe in Euchariſtia: & alibi iubet Deum adorari.

TERTIO, obiicit Caluinus. Apoſtoli cùm primùm communicarent; non leguntur proſtrati in terram adoraſſe Sacramentum.

RESPONDEO; Apoſtoli non debuerunt maiorem honorem exhibere Chriſto in ſpecie panis latenti, quàm in forma humana viſibiliter præſenti: non autem poterant ſemper proſtrati cum Chriſto agere & præſertim in cœna, quando recumbere cum eo illis neceſſe erat. Itaque certis vicibus illum proni adorabant, alias autem mente, & animo venerabantur agnoſcentes verum Dei Filium. Reliqua Caluini argumenta ex Nicæna Synodo, & ex illa præfatione; *Surſum corda*, & ex aliis quibuſdam locis ſuprà ſoluta ſunt in 2. lib.

QVARTO, argumentantur alii. Si ideo Sacramentum Euchariſtiæ adorandum eſt, quia ibi Chriſtus eſt: igitur omnis creatura adoranda erit, quia in omni creatura Deus eſt.

RESPONDEO; Longè aliter eſt Chriſtus in Euchariſtia, & in aliis rebus Deus. Nam in Euchariſtia vnum tantum ſuppoſitum eſt, idque diuinum; cetera omnia ad illud pertinent, & cum illo vnum quid faciũt, licet non eodem modo: ideo rectò totum illud ſimul adoratur, vt ante diximus de Chriſto veſtito. At in aliis rebus Deus quidem eſt, ſed non eſt vnum ſuppoſitum cum illis, neque dici poſſunt vnum quid Deus, & creatura in qua eſt Deus.

QVINTO; Iſta adoratio expoſita eſt manifeſto periculo idololatriæ; fieri enim poteſt, vt impius Sacerdos fingat ſe conſecrare, nec tamen reipſa conſecret: igitur omittenda eſt.

RESPONDEO. Si argumentum valeret, omittenda eſſet nõ ſolum adoratio, ſed etiam Communio. Nam Communio expoſita eſt periculo accipiendi merum panem pro corpore Chriſti. Sed nullum eſt periculum idololatriæ in eo, qui ſimpliciter, & bona fide Sacramentum adorat: adoratio enim ex intentione potiſſimùm pendet. quare ſicut is, qui panẽ non conſecratum iniuria afficeret, putans conſecratum eſſe, grauiſſimè peccaret in Chriſtum: ſic etiam contrà, qui panem eundem adorat; quòd certò credat non eſſe panem, ſed Chriſtum, is propriè, & formaliter Chriſtum adorat, non panem.

SEXTO, Honorius III. inſtituit, vt Sacramentum adoraretur; & paulò pòſt Vrbanus IV. addidit feſtum diem, & ſolennem proceſſionem: ergo totus iſte ritus nouus eſt, & ab humano ingenio excogitatus.

RESPONDEO; Honorius, vt ex cap. Sanè, de celebratione Miſſarũ intelligi poteſt, nõ inſtituit primus Sacramenti huius adorationem, ſed monuit ſolum, vt præſides Eccleſiæ operam darent, ne tantum Sacramentum debito honore fraudaretur. Vrbanus autem IV. inſtituit quidem primus feſtum corporis Domini, & ſolennem illam proceſſionem, & eius decretum confirmauit Clemẽs V. cum vniuerſo Concilio Viennenſi, vt habetur in Clementina vnica, de reliquiis, & veneratione Sanctorum; ſed ea inſtitutio nullo modo reprehendi poteſt. Nam aut reprehẽdenda eſſet, quia noua, & ſine Dei mandato, vel quia ſine iuſta cauſſa introducta. Nouitas non poteſt reprehendi: omnia enim feſta aliquãdo fuerunt noua, nec vlla inueniuntur in Teſtamento nouo ab ipſo Chriſto inſtituta, vel imperata. Exſtant etiam exempla legis veteris. Nam feſtum ſortium à Mardochæo, & Eſter ſine vllo Dei mandato inſtitutum fuit, & ab omni Synagoga receptum, vt patet Eſter 9. Feſtum item victoriæ Iudith, inſtitutũ fuit ab Hebræis ſine vllo Dei præcepto, Iud. 16. Deniq; feſtum Encæniorum, inſtitutum à Machabæis, 1. Machab. 4. ipſe etiam Dominus celebrare de more Iudæorum voluit, Ioan. 10. vt intelligeremus licere Eccleſiæ noua feſta introducere.

Fuiſſe autẽ optimas rationes eius feſti introducendi,

paret ex Clementina supra citata; sed duæ videntur præcipuæ. PRIMA est, vt populus Christianus Deo gratias ageret, ob tantum & tam singulare beneficium nobis impensum, quæ ratio est omnium festorum, tum in veteri Testamento, tum in nouo institutorum. Quare nisi quis neget, in hoc Sacramento singulare beneficium a Deo nobis præstitum, aut certe non putet, Deo pro beneficiis gratias esse agendas, non video, qua ratione possit hoc festum reprehendere.

ALTERA causa est, vt populus instruatur circa mysteria fidei nostræ, & eorum assiduè recordetur, ac præsertim, quando ea mysteria ab hæreticis oppugnantur: facilius. n. rudiores discunt, & retinent mysteria Incarnationis Domini, Passionis, Resurrectionis, Ascensionis, & similia ex celebratione festorum, quæ singulis annis recurrunt, quàm ex libris, vel concionibus. Pari ratione melius discunt rudiores in Eucharistiæ Sacramento verè esse Christum præsentem, & proinde falsam esse hæreticorũ doctrinam, ex publica adoratione totius Ecclesiæ, & honore illo eximio, qui huic Sacramento exhibetur, quàm ex multis concionibus. quare si hoc festum nondum institutum esset, expediret planè, vt hoc tempore institueretur, tum vt fideles instituerentur, tum etiam vt re ipsa hæresim confutarent, & fidem veram facto protestarentur.

SEPTIMO, obiicit Kemnitius argumentum, vt ipse putat, insolubile contra processionem, & circumgestationem venerabilis Sacramenti. Nam 1. Reg. 4. legimus, filios Israël bona quidem intentione, sed absq; Dei mandato, adduxisse arcam Dei in castra, existimantes per eam arcæ circumgestationem se victoriam de hostibus relaturos. Sed contrà accidit; nam & exercitus fusus est, & Sacerdotes occisi, qui arcam adduxerant, & ipsa arca ab hostibus capta fuit.

RESPONDEO; Caussa tot malorum non fuit arcæ adductio ad castra, sed peccata præterita Israëlitarum, & præcipuè Sacerdotum Ophni, & Phinees filiorum Heli; vt Deus ipse testatur, 1. Reg. 2. & 3. Nam alioqui arca erat in castris, quando insignem victoriam retulit Saul 1. Regum 14. & rursus erat in castris, quando Ioab superauit filios Ammon, 2. Reg. 11. Et cùm Israëlitæ Num. 14. ab Amalecitis victi sunt, Scriptura monendum putauit, non fuisse tunc arcam Dei cum illis, qui præliabantur.

Denique placuisse Deo, honorem arcæ impensum, in solenni processione, & circumgestatione, siue ipse id mandasset, siue non, perspicuum est ex variis Scripturæ diuinæ testimoniis. Iosue 6. solennis circumgestatio arcæ septem diebus celebrata, efficit, vt Hierico sine sanguine Hebræorum caperetur: & illa quidem processio à Deo mandata fuit. Sed 2. Regum 6. & 7. & 3. Reg. cap. 8. solennissimæ, & Deo gratissimæ leguntur processiones, cùm arca Domini deferretur de loco in locum, quas tamen Dominus minimè fieri iusserat. Atque hæc de tota controuersia pro instituta breuitate sufficiant.

LIBER QVINTVS

DE EVCHARISTIA.

QVI EST PRIMVS DE SACRIFICIO MISSÆ.

DE Sacro-ſancto, ac diuiniſsimo ſacrificio MISSAE, aduerſus huius temporis hæreticos diſputaturus, commodum eſſe duxi in tot controuerſias diſputationem vniuerſam partiri; quot ſunt de ſacrificio eodem canones in Concilio Tridentino. PRIMA igitur controuerſia erit, ſitne Miſſa ſacrificium verè, ac propriè dictum. SECVNDA, quale ſacrificium ſit, propitiatorium, an ſolùm laudis, & gratiarum actionis. TERTIA, quibus proſit, viuentibus tantum, an etiam mortuis. QVARTA, liceatne in Sanctorum honorem, & memoriam Miſſas celebrare. QVINTA, de modo, ac ritu celebrandi, an licitæ ſint Miſſæ priuatæ. SEXTA, an miſſa lingua vulgari celebranda ſit. SEPTIMA, an quæ leguntur in Miſſa, debeant omnia alta voce legi. OCTAVA, de cæremoniis Miſſæ, quæ in actione, aut rebus conſiſtunt. NONA, de veritate, & antiquitate eorum omnium, quæ leguntur in Miſſa.

Sed ante has omnes quæſtiones duo quædam præmittenda ſunt. VNVM. de vocabulo Miſſæ. ALTERVM, de voce, natura, definitione & partitione ſacrificij. His enim explicatis, intelligetur ſtatus principalis quæ his, ſitne Miſſa verum ſacrificium: quem ſtatum aduerſarij, & Kemnitius maximè, dedita opera perperam explicant. Auctores, qui de ſacrificio tractant, habes in fine capitis quinti.

CAPVT PRIMVM.

De voce, Miſſa.

VT IGITVR à vocibus incipiamus, de nomine Miſſæ, quatuor dicenda ſunt, quæ ſit eius antiquitas, quæ etymologia, quæ ſignificationes, & quo ſenſu accipiatur à Catholicis, cùm dicunt Miſſam eſſe ſacrificium.

Antiquiſſimam, & vſitatiſſimam in Eccleſia Latina eſſe hanc vocem dubitari non poteſt. Exſtat enim apud AMBROSIVM lib. 5. epiſt. 33. *Ego*, inquit, *manſi in munere, Miſſam facere cœpi, orare in oblatione Dei, vt ſubueniret.* Exſtat apud AVGVSTINVM ſerm. 91. de tempore. *In lectione*, inquit, *quæ nobis ad Miſſas legenda eſt, audituri ſumus, &c.* Exſtat idem vocabulum apud Victorem Vticenſem, lib. 2. hiſt. de perſecutione Vvandalica, apud Caſſianum, lib. 3. de canonico diuinarum orationum, & pſalmorum ordine: apud Leonem epiſt. 81. ad Dioſcorum, & 88. ad Epiſcopos Germaniæ, & Galliæ: apud Felicem IV. in epiſt. 1. apud S. Benedictum in regula cap. 17. Apud Gregorium I. lib. 1. epiſt. 12. & lib. 4. epiſt. 10. & alibi paſſim. Denique in antiquiſſimis Conciliis, vt in Romano, ſub Syluestro I. in Carthaginenſi II. can. 3. in Carthaginenſi IV. can. 84. Ilerdenſi can. 4. Valentino can. 1. Agathenſi can 47. Aurelianenſi I. can. 28 quæ omnia teſtimonia ante annos circiter mille, & eo amplius conſcripta ſunt.

Quod verò attinet ad etymologiam, Lutherani ſolita impudentia deducunt à voce Hebraica מעוז quæ habetur Dan. 11. vbi de Antichriſto legimus *Deum autem Mahuz in loco ſuo.* Itaque volunt aduerſarii, atque in primis Kemnitius in 2. part. Exam. Concilii Trident. in ipſo principio diſputationis de ſacrificio Miſſæ, Miſſam eſſe Deum, ſeu arcem, & robur Antichriſti Romani, id eſt, Papæ: idque probant, quia diuina prouidentia factum videtur, vt Miſſa in voce congrueret cum Deo illo Antichriſti.

A

SED nos ex hoc ipſo loco Danielis probamus Deum Mahuzim nihil habere commune cum Miſſa, & eſſe potius idolum aliquod, ſi in diuinis literis ludere liceat, Lutheranorum. Nam in eodem cap. legimus, Regem illum, qui colit Deum Mahuzim, eſſe Regem Aquilonis, & contra eum in prælium venturum Regem Auſtri, & nominatim Romanos contra eundem illum Regem pugnaturos: nam voces illas Hebraïcas מעוזים & כתיים teſtatur S. Hieronymus in commentario, ab Hebræis exponi, Romanos, & Italos. Quod ſi Auſtrales, & nominatim Romani pugnant cum Rege, qui colit Deum Mahuzim; certè Deus Mahuzim non eſt Deus Romanorum, neq; eſt Miſſa, niſi velint iam Miſſam à Romanis oppugnari, ab Aquilonaribus defendi.

B

PRÆTEREA Rex ille, qui colit Deum Mahuzim, vt in eodem capite legimus, non colit vllos alios Deos, neque Deos Patrum ſuorum, ſed contra vniuerſa numina conſurgit. Porrò Romanos aduerſarii aſſerunt colere Deos innumerabiles, & plurima idola, nimirum omnes Sanctos, & ſanctas, & eorum reliquias, atque imagines. Ipſi autem aduerſarij noſtri cõtra imagines, reliquias, & ipſos etiam Sanctos apertè conſurgunt; deberent igitur, ſi conſequenter loqui vellent, ingenuè confiteri, ſuum eſſe Deum Mahuzim, non autem Papiſtarum.

AD HÆC, ſi Deus Mahuzim eſt Deus ab Antichriſto fabricatus, & erectus, & Antichriſtus natus eſt poſt annum Domini CD. vt communiter Lutherani docent, quomodo poteſt Deus ille Mahuzim eſſe Miſſa, quæ longè eſt antiquior, vt iam oſtendimus ex Ambroſio, Auguſtino, aliſque Patribus vetuſtioribus?

DENIQVE Deum Mahuzim non palàm, ſed clàm Antichriſtus colet. Sic enim conciliantur verba eiuſdem Prophetæ, quæ inter ſe pugnare videntur, cùm

dicat ab Antichristo omnes Deos contemnendos, vt solus ipse, vt Apostolus declarat ad Thessalonicenses, habeatur Deus? & tamen in eodem capite mox adiũgat: *Deum Mahuzim venerabitur in loco suo.* Nam hæc verba ideò non pugnant interse, quia Antichristus palam Deos omnes oppugnabit, sed clàm in arce quadam munitissima (id enim significat proprie Mahuzim) Diabolum pro Deo colet, cuius artibus ad illam potentiam deueniet, vt Deus credatur, & signa, & prodigia mendacia patrabit. Quare si Deus Mahuzim solùm in abditissimo loco, atque occulto colendus est, quis non videt, quàm longè à veritate aberrent, qui de Missa Danielem interpretantur, cùm Missa in toto orbe terrarum publicè, in mediis templis, spectantibus populis celebretur?

His ergo nugis omissis, veniam ad sententiam Catholicorum. Plurimi conantur ostẽdere nomen, Missa esse Hebraicum, & oblationem voluntariam significare. Habetur enim Deutero. 16. vox מסת in ea significatione. Nec solùm Catholici, sed etiam Philippus Melanchthon in Apologia Confessionis Augustanæ in disputatione de vocabulo Missæ agnoscit etymologiam hanc, & significationem, atque eam ad suum propositum detorquere conatur.

Sed non videtur Apostolis in vsu fuisse hoc vocabulum Hebraicum, multoque probabilior est eorum sententia, qui docent Missam, vocem esse Latinam, & à Latinis primùm vsurpatam in celebratione mysterii Eucharistiæ. Nam si vox ista Hebraica in vsu Apostolis fuisset, certè retinuissent eam etiam Græci, & Syri, atque aliæ nationes, vt retinuerunt alias similes voces: vt Amen, Alleluia, Sabaoth, Osanna, Satan, Sabbathum, Pascha. Vocabula enim Hebraica per Græcos ad nos deuenerunt; cùm ipsi etiam Apostoli, & primi Ecclesiæ Doctores Græcè scripserint. Porrò apud Græcos, nulla est mentio huius vocis Missa, sed pro eo λειτουργίαν dicunt. Est autem λειτουργία munus seu ministerium publicum; & quamuis à Patribus Græcis vix aliter accipiatur, quàm pro ministerio sacrificii Eucharistiæ offerendi: tamen vox ipsa ex se latius patet. Nã & Demosthenes in oratione contra Leptinem, frequentissimè hanc vocem vsurpat pro publico munere, & ipse etiam Apostolus Philip. 2. Epaphroditum vocat τὴν λειτουργὴν necessitatis suæ. Adde, quod Syri, vt Maronitæ, qui Chaldaïca lingua celebrant diuinum sacrificium, non habent Missę vocabulum, sed pro eo dicunt קודשא id est, sanctum, seu sacrum. Et tamen si Hebraica vox apud vllos conseruari debuit, apud eos maximè, qui semper ea lingua, licet nonnihil corrupta vsi sunt. Adde, quod viri docti linguæ Hebraicę, vt Origenes, Epiphanius, Iustinus, Hieronymus hac voce nunquam vtuntur, quod meritò admirandum videri posset, si ea vox esset Hebraica. Adde vltimo, quod si vox illa esset Hebraica, non missa, sed Missah dicendum esset: quo modo tamen nemo scribit, aut loquitur.

Qui Latinam vocem esse volunt, non eodem modo omnes exponunt: alij enim Missam dici volunt, quod oblatio, & preces ad Deum mittantur. Ita Hugo de S. Victore li. 2. de Sacramentis, par. 8. ca. vlt. Alii minus probabiliter, quod Angelus à Deo mittatur qui sacrificio assistat, & illud ad Deum deferat, vt Magister in 4. dist. 13. & 6. Thom. 3. par. q. 83. art. 4.

Alii, & ii vt plurimum hæretici, dictam esse volunt Missam apud veteres à mittẽdis, & cõferendis in medium muneribus, quasi symbolis quibusdã, vnde fieret sacra Cœna, & epulum daretur pauperibus: vnde etiam volũt idem fuisse Missam, & quam Græci dicũt ἀγάπην. Ita Ioan. Caluinus breuiter lib. 4. Instit. cap. 18. §. 18. & Petrus Martyr in c. 5. prioris ad Corinthios, & fusius Philippus Melanchthon in Apologia Cõfes. Augustanæ in disputatione de vocabulis Missæ. Quæ expositio nullum habet ab antiquitate testimonium, & falsa est omnino, quatenus confundit Missam cum ἀγάπῃ. Erat enim ἀγάπη conuiuium Christianorum ob refrigerium pauperum potissimum excogitatum: vt ex Tertulliani Apologetico. cap. 39. & Augustino lib. 20. contra Faustum, cap. 21. colligi potest, sobrium quidem, & temperatum, sed tamen humanum, & politicum. Per Missam autem Ambrosius, Augustinus, Leo, & cæteri omnes quos citauimus, semper accipiũt actionẽ sacram & mysticam, & in qua præcipua pars religionis nostræ consisteret.

Probabilissima est eorum sententia, qui Missam dici volũt à missione, seu dimissione populi, vt idem sit Missa, quod Missio, sicut idem sunt apud veteres collecta, & collectio, & Græcè πανήγυρις & πανήγυρις & peccati remissa, & remissio; remissam enim passim vsurpat Cyprianus lib. 3. epist. 8. lib. de bono patientiæ in epi. ad Iubaianum, & alibi. Hæc sententia est Isidori lib. 6. originum. Rabani lib. 1. ca. 32. de institut. Clericorum, & Alcuini lib. de officiis Ecclesiasticis, ca. de celebratione Missæ. Hugo etiam loco notato, & alij recentiores hanc etymologiam admittunt.

Quamuis autem à missione Missa dicatur, non tamen eam solam significat, sed traductum est inde vocabulum ad alia significanda. Sunt igitur quinque Missæ acceptiones apud Scriptores Ecclesiasticos.

Primo, accipitur simpliciter pro missione: ita accipitur in concilio Carthaginensi IV. can. 84. *Episcopus nullum prohibeat vsque ad Missam Catechumenorum, neque hæreticum, neque Iudæũ, neque Gentilem Ecclesiam ingredi, & audire verbum Dei.* Quo loco Missa non potest accipi pro sacrificio, seu cœna sacra: nam illa non erat Catechumenorum, sed fidelium tantùm. Neque potest accipi pro Euangelio, & lectionibus, quæ recitabantur præsentibus Catechumenis: nam Concilium volebat ea ab infidelibus etiam audiri. Quare non potest Missa eo loco accipi, nisi pro missione Catechumenorum. Eodem modo accipitur ea vox in Concilio Ilerdensi. cano. 4. vbi prohibentur incestuosi permanere in Ecclesia, nisi vsque ad Missam Catechumenorum. Sic Augustinus in eodem sensu ser. 237. de tempore (qui absque dubio est Augustini) *Ecce*, inquit, *post sermonem fit Missa Catechumenis, manebunt fideles, &c.* Eodem modo accipitur Missa apud Cassianum lib. 2. de canonico orationum, & psalmorum modo c. 7. & in titulo c. 15. vbi Missam orationis vocat dimissionẽ finita oratione. Et lib. 3. ca. 7. vbi vocat Missam congregationis, dimissionem congregationis, & c. 8. vocat Missam vigiliarum, dimissionẽ post vigilias. Quomodo etiam accipiuntur Missæ, quæ iubentur fieri à sancto Benedicto in regula cap. 17. post singulos nocturnos. Denique hoc modo accipitur in nostra Liturgia, cùm dicitur à Diacono: *Ite Missa est*: vt enim rectè exponit Alcuinus loco citato, sensus est; Iã dimissio est congregationis; abire omnibus licet.

Secundo, accipitur Missa pro diuino officio lectionum, precum, & aliorum id genus, quod celebratur in Ecclesia ante dimissionem Catechumenorum. Et sanè illa verba Concilii antiquissimi Valentini, cap. 1. *Hoc esse censuimus obseruandum, vt sacrosancta Euangelia ante numerum illationem in Missa Catechumenorum in ordine lectionum post legantur, &c.* non possunt intelligi de dimissione Catechumenorum, sed de officio diuino, cui ipsi intererant.

Tertio, accipitur pro illa parte Liturgiæ, quæ est ab Offertorio vsque ad finem, quæ propriè dicitur Missa fidelium, teste Alcuino, loco notato. Ita accipitur Missa ab Ambrosio libro quinto, epistola 33. *Ego*

manss

manſi in munere, Miſſam facere cœpi, orare in oblatione, &c.

QVARTO, accipitur pro tota celebratione diuini officij, in quo Euchariſtia cõſecrabatur, vt comprehẽdit ſimul Miſſam Catechumenorum, & fidelium. Ita accipitur in locis citatis, Leonis, Gregorii, Felicis IV. & conciliorum Agathenſis, & Aurelianenſis: & hæc eſt communiſſima acceptio apud omnes poſteriores auctores.

QVINTO, accipitur pro ipſis collectis, ſeu precibus, quæ dicuntur in Liturgia: ita accipitur in Concilio Mileuitano. can. 12.

Sed quarta ſignificatio eſt, in qua accipitur nomen Miſſa; cùm quærimus; Vtrum Miſſa ſit ſacrificium: eſt enim ſenſus quæſtionis: Vtrum actio illa ſacra, in qua conficitur Euchariſtia, multis præcedentibus, & ſequentibus precibus, & cæremoniis, ſit ſacrificium. Nec intelligimus quæſtionem eſſe, an ſinguli illi ritus ſint de eſſentia ſacrificii: ſed ſolum, an inter illos ritus ſit aliquis, qui propriè ſacrificiũ dici debeat, ad quem reliqui omnes referantur.

Ex quo refellitur impoſtura Kemnitii. Nam in 2. p. Exam. Tridentini Concilij. pag. 717. proponit explicandum; quid illud ſit in Miſſa, quod Pontificij propriè intelligunt ſacrificium, ac dicit illud clariſſimè explicari a Ioan. Exio, lib. 1. de ſacrificio Miſſæ, cap. 10. & tandem citatis quibuſdam verbis Exii ita concludit, pag. 719. *Sacrificium igitur Miſſæ, de quo Pontificij dimicant, in eo conſiſtit, quod ſacrificulus certis ornamentis, & inſtrumentis ſuper panem, & vinum Euchariſtiæ variis vtitur geſtibus, motibus, actibus: vt ſæpius geniculari, inclinari ſtrictis manibus, modò diſtendere, modò reducere brachia ſubinde ſe conuertere, nunc eſſe clamoſũ, nunc magno ſileutio quædam demurmurare, ſuſpicere in altum, eſſe pronũ, conſiſtere vno in loco, nunc in dextram, nunc in lenam altaris partem commigrare,* &c.

SED hæc eſt mira fraus noui iſtius Euangeliſtæ. Nam Ioannes Exius vir doctiſſimus, & qui ſemper de Luthero, & eius ſectatoribus triumphauit, dicit quidem in Miſſa repræſentari Chriſti paſſionem variis actibus, geſtibus, ornamentis, ritibus, &c. Sed nõ ait in illa repræſentatione, & illis geſtibus cõſiſtere eſſentiam ſacrificii, de quo diſputamus, vt Kemnitius impudenter mentitur: ſed docet, ſacrificium propriè conſiſtere in oblatione corporis, & ſanguinis Domini, quæ a Sacerdote fit Deo. Nam in fine illius capitis decimi a Kemnitio citati, facit quadrimẽbrem diuiſionem. Eſt enim quædam actio ſacrificium, & non repræſentatio ſacrificii: quædam repreſentatio, & non ſacrificium. Et hæc duplex eſt: nam alia ſimplex repræſentatio, qualis eſſe ſolet, cùm aliquid cernitur pictum, aut ex lib. hiſtoria recitatur: alia eſt repræſentatio ad viuum per varias actiones, vt cùm prælium, vel triumphus, in ſcæna ab actoribus repræſentatur, vbi & perſonæ, & veſtes, & arma, & ipſæ actiones cernuntur, & verba audiuntur. Quædam denique ſacrificium, & repræſentatio ſacrificii.

Ad PRIMVM membrum pertinet mors Chriſti vera in cruce: illa enim fuit ſacrificium, & non repræſentatio alicuius ſacrificij. Ad SECVNDVM membrum pertinet mãducatio Euchariſtię. Qui enim id faciunt ſimpliciter, commemorant Chriſti paſſionem, ſed nec ſacrificium propriè offerunt, nec etiam ſacrificium crucis ad viuum repræſentant. Ad TERTIVM membrum pertinet officium diuinum, quod in Eccleſia agitur in die Paraſceues, in illo enim repræſentatur accuratè paſſio Chriſti variis geſtibus, motibus, verbis, veſtibus, inſtrumentis, &c. ſed nõ eſt in toto eo officio vlla actio, quæ ſit propriè ſactificium. Ad QVARTVM membrum pertinet Miſſa, in qua & repræſentatur variis geſtibus, & actionibus ſacrificium crucis, & ſimul offertur Deo verum, & proprium ſacrificium crucis Corporis Domini.

Hæc eſt ECKij doctrina & omnium Catholicorũ, ex qua perſpicuè cõſtat, ſacrificium non conſiſtere propriè in illis variis geſtibus, & motibus: nam alioqui in die Paraſceues verum ſacrificium offertur, cùm in officio eius dici plurimi eiuſmodi geſtus, & motus fiant, quod tamen Eckius diſertis verbis negat.

Adde, quod Eckius cùm probare vult ſacrificium Miſſæ, in toto illo opere omnia ſua argumenta dirigit ad probandum in Miſſa fieri oblationem Deo: non autem ad probandum fieri debere varios geſtus, & motus. Non igitur ille per ſacrificium intellexit geſtus, & motus, vt Kemnitius calumniatur, ſed oblationem corporis, & ſanguinis Domini. Hæc de primo.

CAPVT II.

De Sacrificij definitione.

EXPLICVIMVS vocabulum Miſſæ: nunc explicanda eſt vox Sacrificiũ, vt planè intelligatur ſtatus controuerſiæ; An Miſſa ſit ſacrificium. Porrò in voce SACRIFICIVM non eſt quærenda etymologia, aut vulgaris aliqua ſignificatio, quæ notiſſima ſunt, ſed quid propriè ſit ſacrificium, ſiue quæ ſit eius natura, & definitio: in hac enim re non pauci falluntur.

Ac PRIMVM Philippus Melanchthon in Apologia Confeſſionis in articulo de Miſſa, ita ſacrificium definit: *Sacrificiũ eſt cæremonia, vel opus, quod nos Deo reddimus, vt eum honore afficiamus.* Deinde diuidit ſacrificium in duas ſpecies, in ſacrificium videlicet propitiatorium, & ſacrificium εὐχαριστικὸν. Propitiatorium eſſe dicit, quod eſt ſatisfactio pro peccatis, & Deum placat, ἱλαστικὸν, eſſe vult, quod non reconciliat hominem Deo, ſed eſt gratiarum actio, quæ à recõciliatis pro acceptis beneficiis exhibetur Deo: quo genere contineri dicit fidem, prædicationem Euangelij, orationes, caſtigationes carnis, & breuiter omnia bona, vnde laus Deo conſurgit. Atque ex his fundamentis colligit Miſſam poſſe dici ſacrificium hoc modo poſteriore, quia ſumptio Euchariſtiæ fieri poteſt ad laudem Dei, ſicut cetera opera bona, non tamen eſſe ſacrificium prioris generis.

Ab hac Philippi ſententia non procul abeſſe videtur opinio Doctoris cuiuſdam moderni, hominis alioqui valde eruditi, & pij, qui in libro de ſacrificio, c. 5. docet, ſacrificium propriè dictum eſſe omne opus bonũ, quod fit, vt ſancta ſocietate inhæreamus Deo, ſiue ex ſe ſit opus virtutis, ſiue non, ita vt non minus propriè ſit ſacrificium caſtigatio corporis propter Deum aſſumpta, quàm ſacrificium Euchariſtiæ. Diuidit autẽ eadem opinio ſacrificia propriè dicta in duas ſpecies, in ſacrificia videlicet typica, & nõ typica. Typica vocat, quæ fiunt ad aliud ſignificandum, qualia erant ſacrificia omnia veteris legis, & qualia ſunt omnia Sacramenta nouæ legis. Non typica, vocat opera virtutum, quæ tametſi nihil ſignificent, tamen Deo gratiſſima ſunt.

Hęc ſententia falſa eſt, ac multis, & perſpicuis argumentis refutari poteſt. PRIMVM, Scriptura ſacra opponit opera multarum virtutum ſacrificiis, vt cùm ait Oſeæ 6. *Miſericordiam volo, non ſacrificium.* Et 1. Reg. 15. *Melior eſt obedientia, quàm victimæ.* Et Pſal. 50. *Si voluiſſes ſacrificium, dediſſem vtique; holocauſtis non delectaberis. Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus: cor contritum, & humiliatum Deus non deſpicies.* At ſi omnia opera vir-

Digitized by Google

:utum essent sacrificia propriè dicta, certè etiam obedientiæ, misericordiæ, pœnitentiæ opera essent proprie sacrificia: non igitur veræ essent illæ sententiæ Scripturarum supra citatæ. Quomodo. n. vult Deus misericordiam, & non sacrificium, si ipsa misericordia est verum, ac propriè dictum sacrificiū? aut quomodo melior est obedientia, quàm victimæ, si ipsa obedientia verè, ac propriè victima est? quemadmodum autem non vult Deus sacrificium, & holocausta, sed cor contritum, & humiliatum, si hoc ipsum est verissimum sacrificium?

SECVNDVM argumentum. In omni sacrificio propriè dicto requiritur res aliqua sensibilis, quæ offeratur, nec in sola actione sacrificium consistere potest. At si sacrificium esset quælibet cæremonia, vel opus ad honorem Dei factum, nihil obstaret, quò minus in sola actione sacrificium consisteret, & qui voce psallit, aut genua flectit, aut aliquid eiusmodi facit, is propriè sacrificare diceretur, non igitur sacrificium est quælibet cæremonia, vel opus ad honorem Dei factum. Probatur maior propositio, Gen. 22. Isaac ait Patri: *Ecce ignis, & ligna, vbi est victima holocausti?* Hebr. 8. *Omnis Pontifex ad offerendum munera, & hostias constituitur: vnde necesse est & hunc habere aliquid, quod offerat.* Vbi Apostolus colligit ex ratione communi sacrificiorum, non potuisse Christum verè dici Pontificem, nisi habuisset victimam, quam offerret.

TERTIVM argumentum. Negari non potest, quin sacrificare sit actus proprius, & elicitus religionis, vt prætet Doctores Scholasticos docet S. August. lib. 10. contra Faustum, ca. 21. Non potest autem idem actus esse proprius, & elicitus diuersarum virtutum: igitur opera propria misericordiæ, temperantiæ aliarumque virtutum non possunt propriè sacrificia dici, sed solum per quandam participationem. quamuis enim vnus, & idem actus non possit esse proprius, & elicitus diuersarum virtutum, potest tamen ab vna elici, & ab alia imperari, & eo modo ad vnam propriè pertinere, ad alteram participatiuè. Quemadmodum sobrio cibum sumere est actus elicitus temperantiæ; tamen si imperetur a fortitudine, vt homo sit magis aptus ad pugnandum, participabit fortitudinem; si à iustitia, vt nimitum habeat, vnde debitum reddat pecuniarium, participabit iustitiam. Sic igitur opera quantumlibet virtutum, possunt imperari a religione, & participatiuè sacrificia dici, non tamen absolutè, & propriè, cum à religione non eliciantur. Atque hinc est, quòd in diuinis literis opera virtutum non vocantur absolutè sacrificia, sed cum addito, vt sacrificium laudis, hostiæ spirituales, vituli labiorum, & de cæteris ad eundem modum: illa verò, quæ sunt propriè sacrificia, simpliciter, & absolutè talia nominantur, vt in locis allegatis in primo argumento: *Misericordiam volo, non sacrificium, &c.*

QVARTVM argumentum. In Ecclesia Christi vnum est tantùm verum, ac proprium sacrificium: non igitur sunt propriè sacrificia omnia Sacramenta, vel omnia bona opera, quæ fiunt ad colendum Deum. Antecedens est S. Augustini, & omnium sanctorum scriptorum. Lib. 8. de ciuit. Dei, cap. vlt. probare volens AVGVSTINVS non esse sacrificium epulas illas, quæ ponebantur à quibusdam super sepulchra Martyrum, sic ait: *Ea non esse sacrificia Martyrum nouit, qui nouit vnum, quod Deo offertur, sacrificium Christianorum.* Idem quoque lib. 3. de Baptismo contra Donatistas, cap. vlt. & lib. 1. contra aduers. legis, & Prophetarum cap. 20. dicit, omnibus sacrificiis veterum, successisse vnicum, & singulare Eucharistiæ sacrificium: lib. de spiritu, & litera, cap. 11. vocat Eucharistiæ sacrificium verissimum & singulare, & lib. 1. contra Cresconium, cap. 25. vnicum appellat. S. Leo ser. 8. de passione Domini: *Nunc*, inquit, *carnalium sacrificiorum varietate cessante, omnes differentias hostiarum, vna corporis & sanguinis tui implet oblatio.* Sanctus etiam Ioan. CHRYSOSTOMVS in Psal 95. *Magnus*, inquit, *erat, & sine modo numerus sacrificiorum in lege, quæ omnia noua superueniens gratia vno complecteretur sacrificio, vnam, & veram statuens hostiam.*

QVINTVM argumentum. Sacrificium, & sacerdotium, relatiua sunt, ita vt sacrificio propriè dicto sacerdotium propriè dictum, & sacrificio impropriè dicto sacerdotium impropriè dictum respondeat. At non sunt omnes, qui operantur bona opera ad honorem Dei Sacerdotes propriè dicti: non igitur sunt omnino talia opera sacrificia propriè dicta.

Maior propositio certissima est. Nam Sacerdotis, vt talis, proprium munus est offerre sacrificium, vt Apostolus docet, Heb. 5. & Iustinus Martyr in Dialogo cum Triphone vltra medium, vbi dicit, Deum non accipere sacrificium nisi a Sacerdotibus. Augustinus quoque semper coniungit hæc duo tanquam inseparabilia, sacrificium, & Sacerdotium. Vide epistol. 49. quæst. 3. lib. 8. de ciuit. Dei, cap. vlt. & l. 22. cap. 10. Id etiam docent ipsa vocabula. Latinè enim pro eodem accipiuntur sacerdos, & sacrificus. Græcè ἀπὸ τοῦ ἱερὰ, quod est sacrificare, sic ἱερεῖα sacrificium, & ἱερεὺς Sacerdos, & ab ἱερεύειν, sacrificare, ἱερεῖον sacrificium, & ἱερεὺς Sacerdos. Denique non alia de caussa Lutherani non agnoscunt in Ecclesia verum, & proprie dictum sacerdotium, nisi quod non agnoscant verum, & propriè dictum sacrificium.

Probatur nunc assumptio. Nam in Testamento veteri notissimum est, non fuisse Sacerdotes propriè dictos, nisi filios, & nepotes, atque alios posteros Aaronis, vt Regi Oziæ sacerdotium vsurpare volenti, dictum legimus ab Azaria Pontifice, 2. Paralip. 26. & tamen omnes filij Israël bona opera facere debebant. In Ecclesia verò Christi, velint nolint Lutherani, nunquam dicti, vel habiti sunt Sacerdotes propriè, nisi Episcopi, & Presbyteri. Hos autem hoc nomine appellant Dionysius Areopagita lib. 1. de Ecclesiastica hierarch. cap. 1. 3. & 5. Iustinus in dialogo cum Triphone vltra medium. Tertull. lib. de præscript. vltra medium, & de velandis virginibus vltra medium. Cyprianus lib 1. epist. 4. & omnes posteriores passim. Ipse etiam Apostolus Heb. 5. de sacerdotio loquens. *Nemo*, inquit, *assumit sibi honorem, nisi qui vocatur à Deo, tanquam Aaron*: & hoc vsque adeò verum est, vt ipsum etiam Christum dicat ibid. Paulus non sibi per se sacerdotium assumpsisse, sed a Patre illud accepisse. Denique (vt multa præteream) Concilium Nicænum, c. 14. & Tridentin. quod à Catholicis reiici non potest, sess. 23. can. 1. & 7. apertè docent, in Ecclesia non omnes, sed certos quosdam Sacerdotes esse. Quare id necessariò sequitur, vt aut cæteri fideles bene operari non debeant, quod est absurdissimum; aut non sint propriè Sacerdotes omnes, qui bene opetantur, quod est verissimum.

SEXTVM argumentum. Altare, & sacrificium relatiua sunt: non est autem altare propriè dictum necessarium propter omne opus bonum, nec propter omnes cæremonias, quibus Deum colimus; non igitur est sacrificium propriè dictum omnis eiusmodi ceremonia, seu opus bonum. Propositio maior perspicua est. Nam INPRIMIS & Hebraicè, & Græcè, & ab eadem radice deducitur sacrificium, & altare. זבח sacrificauit, fit זבח sacrificium, & מזבח altare à verbo θύειν sacrificare, fit θυσία, sacrificium θυσιαστήριον altare. Latini à forma, & ritu nomen deducere maluerunt. Dixerunt enim altare, quasi altum, & aram, quasi ansam, vt Varro interpretatur, quia Sacerdos aram tenere

consueuerat

conſueuerat, dum ſacrificium offerret. Vnde eſt illud poëtæ,

Talibus orantem dictis, aráſque tenentem.

Deinde Geneſ. 8. vbi primum altare erectum legimus, ſacrificij cauſſa erectum fuiſſe legimus: & in omni gente, & religione ſemper altaria ad ſacrificia erigebantur. Et ſicut ſacrificium ſoli Deo vero ritè poteſt offerri, ita etiam altare ſoli Deo verò ritè poteſt erigi, vt S Auguſt. docet lib. 20. contra Fauſtum, c. 21. Porrò aſſumptio huius argumenti nulla probatione eget. Quis enim non videt plurima bona opera, multáſque cæremonias ſine vlla ara fieri ad honorem Dei poſſe?

Non igitur verum eſt, quod Melanchthon ſcripſit, omnem cæremoniam, ſeu opus, quod nos Deo reddimus, vt eum honore afficiamus, eſſe ſacrificium. Quare Ioannes Caluinus lib. 4. Inſtitut. c. 18. §. 13. ſine nomine auctoris, eam definitionem apertè reprehendit his verbis: *Qui ſacrificij vocabulum ad omnes cæremonias, & religioſas actiones extendunt, qua ratione id faciunt, non video.*

Vnum eſt argumentum in contrarium, ac præſertim Catholici illius Doctoris: teſtimonium videlicet S. Auguſtini, qui lib. 10. ciuit. cap. 6. ſic definit ſacrificium: *Sacrificium*, inquit, *verum, eſt omne opus, quod agitur, vt ſanctâ ſocietate inhæreatur Deo, relatum ad illum finem, quo beati eſſe poſſimus.*

Sed facilis eſt reſponſio. Nam S. Auguſtinus non definit ſacrificium in genere, nec ſacrificium propriè dictum, ſed ſolum ſacrificium, quod præcipuè eſt internum, & opponitur ſacrificijs legalibus, & merè externis, & vocat ſacrificium verum ratione dignitatis, & ratione effectus, non ratione formæ, & eſſentiæ ſacrificij propriè dicti. Non enim vult dicere ſacrificia interna eſſe magis propriè dicta ſacrificia, quàm externa, cum oppoſitum ſit verum, ſed eſſe præſtantiora, & Deo gratiora, & faciliùs Deum placare. Similis ſententia eſt Ioan. 15. *Ego ſum vitis vera.* Nec enim Dominus eo loco ſignificare volebat ſe magis propriè eſſe vitem, quod attinet ad formam, & eſſentiam vitis, quàm ſit illa, quæ plantatur in vineis: ſed ſolùm eſſe vitem nobiliorem, & effectus excellentiores producere, vt Euthymius in commentario huius loci rectè exponit.

Expendamus nunc Caluini definitionem, reprehendit enim alios, ſed nec ipſe meliorem definitionem attulit. Sic autem loquitur loco citato: *Nos perpetuò Scripturæ vſu ſacrificiũ appellari ſcimus, quòd Græci nunc θυσίαν, nunc προσφορὰν, nunc παντὸς dicunt: quod generaliter acceptum complectitur quidquid omnino Deo offertur.* Hæc ille: vbi apertè docet idem eſſe ſacrificium, quod oblationem Deo factam. Ac deinde partitur ſacrificium in duas ſpecies, ad eum modum, quo Philippus fecit; niſi quod ſacrificium non propitiatorium, contendit vocari poſſe non ſolùm εὐχαριστικὸν, vt Melanchthon vocabat, ſed etiam, καθαρτικὸν, & πιστικὸν, id eſt ſacrificium cultus, & venerationis.

Sed omiſſa partitione, de qua non magna controuerſia eſt, definitio certè à Caluino allata admitti non poteſt. Nam licet ſecundum Scripturæ vſum, omne ſacrificium oblatio quædam ſit, non tamen omnis oblatio eſt ſacrificium. Sacrificium enim præter oblationem requirit mutationem, & conſumptionem rei, quæ offertur, quam non requirit ſimplex oblatio.

Id verò probatur Primvm ex nomine ſacrificij. Nam Hebraïcè זבח dicitur à מזח quod eſt mactare: & Græcè θυσία, vel dicitur à θύω, id eſt, mactare: vnde eſt illud Matth. 22. Ταῦροι, καὶ πάντα πεφυμένα tauri, & altilia occiſa; vel dicitur à nomine θυμιάσεως, id eſt, A exhalatio, vt Porphyrius contendit apud Euſeb. lib. 3. præparat. Euangel. cap. 6. Vult enim ſacrificia dicta eſſe ab exhalatione, & fumo, qui ex combuſtione ſacrificij aſcendit. Vnde etiam Chryſoſtomus, & Theophylactus in cap. 1. epiſt. ad Hebr. notant, differentiam eſſe inter θυσίαν & προσφορὰν, id eſt, ſacrificium, & oblationem, quod θυσία dicatur de rebus illis, quæ occiduntur, vel aliter conſumuntur. Quo etiam pertinet, vox παθεῖν, dicitur enim ea vox à verbo πάθω, quod eſt conſumo. Ex quibus colligitur, non rectè Caluinum confudiſſe illa nomina: προσφορὰν, quæ ſignificat ſimplicem oblationem, θυσίαν ac παθεῖν, quæ addunt conſumptionem ſupra oblationem.

B Secvndo probatur ex vſu Scripturarum. Nam in Scripturis multa dicũtur Deo offerri, quæ nec ſecundum vſum Scripturæ diuinæ; nec iuxta communem loquendi modum dici poſſunt ſacrificari. Exod. 25. & 35. offerenda Deo dicuntur aurum, argentum, æs, ligna, lapides pretioſi, byſſus, coccus, pili caprarum, & ſimilia, quæ nonniſi abſurdiſſimè ſacrificari dici poſſent. Num. 8. Aaron offert Leuitas in munus Domino à filiis Iſraël, & tamen nec Scriptura dicit, homines illos ſacrificatos fuiſſe, nec dici poteſt, niſi valde improprie, cùm homines illi nõ ſint occiſi, ſed ſolum ad miniſterium deputati. Contrà verò Iſaac verè, & propriè ſacrificandus dicebatur a Patre, quando occidendus, & cremandus Domino ducebatur. Geneſ. 22. Et omnia omnino, quæ in Scriptura dicuntur ſacrificia, neceſſariò deſtruenda erant; ſi viuentia, per occiſionem; ſi in anima ſolida, vt ſimila, & ſal, & thus, per C combuſtionem; ſi liquida, vt ſanguis, vinum, & aqua: per effuſionem, Leuit. 1. 2.

Neque his repugnat exemplum Melchiſedechi, qui erat Sacerdos Dei altiſſimi, & obtulit panẽ & vinum, nec tamen legitur illam oblationem cõſumpſiſſe Geneſ. 14. Nam Scriptura non explicat modum illius ſacrificii; ſed ex aliis locis colligimus eum more ſolito ſacrificaſſe, ita vt panem illum, & vinum ad honorem Dei conſumpſerit. Conſtat igitur ſacrificium non eſſe quidquid offertur Deo, vt Caluinus dicit, niſi aliquid aliud addatur.

Denique Tertio, accedant argumenta ducta à ſacerdotio, & altari, quæ paulò antè fecimus aduerſus Melãchthonem. Nam oblatio generatim ſumpta, nec ſacerdotium, nec altare requirit: verè enim, ac propriè obtulit Deo vidua illa Euangelica duo æra minuta, cùm nec Sacerdos ipſa eſſet, nec altare vllum haberet.

Venio nunc ad Martinum Kemnitium: is initio diſputationis de ſacrificio Miſſæ in 2. par. Exam. Tridentini Concilii, pag. 712. & ſeq. primo loco adfert acceptiones huius vocis, Sacrificivm, quas in genere tres eſſe dicit. Primo enim accipi vult pro ſacrificio externo, & cæremoniali, quale dicit, fuiſſe in ſolo Teſtamento veteri, & in hoc genere numerat holocauſta, hoſtias pacificas, hoſtias pro peccato, & denique ſacrificium profeſſionis, vt decimas, & primitias. Secvndo, accipi dicit pro morte Chriſti, quæ dicitur ſacrificium crucis. Tertio, pro ſacrificio interiore, inuiſibili, & ſpirituali fidelium; atque ad hoc genus reducit prædicationem Euangelii, orationes, eleemoſynas, laudes Dei, mortificationem, & ſimilia opera bona. Addit paulò infrà pagina 717. Qvarto, acceptionem pro ſacrificio commemoratiuo, id eſt, pro ea re, quæ fit in memoriam ſacrificii crucis, quamuis fateatur non haberi in Scripturis hanc acceptionem. Ex his concludit ob tam varias acceptiones ſacrificii, bene definitum eſſe ſacrificium in genere à S. Avgvstino, libro 10. de ciuitate, cap. 5. & 6. *Omne opus*

bonum, quod agitur, vt sancta societate inhæreamus Deo, &c.

Sed in hac doctrina Kemnitii plurima sunt errata. Primvm, non rectè numerantur decimæ, & primitiæ cum sacrificiis veteris legis propriè dictis: nusquam. n. in Scriptura dicuntur sacrificia, eiusmodi decimæ, & primitiæ, nec eis nomen, aut ratio sacrificii conuenit, vt suprà ostendimus. Adde, quòd sacrificium soli Deo offerri potest, vt omnes fatentur: decimæ autem immediatè Sacerdotibus offerebantur, & offeruntur, non Deo.

Deinde, quod Kemnitius dicit, sacrificia externa, & cæremonialia fuisse solum in lege veteri, & iam omnino desiisse, pugnat cum eo, quod idem Kemnitius dicit, omne opus bonum factum ad Dei honorem esse etiam hoc tempore sacrificium. Nam certè Baptismi, & Eucharistiæ Sacramenta conficere, dare, sumere, sunt opera bona, facta ad Dei honorem, & tamen sunt externa, & cæremonialia. Immò idem Kemnitius paulò infrà multis modis probat Eucharistiæ consecrationem, & sumptionem dici posse sacrificium: quam tamen externam, & cæremonialem esse nemo negare potest.

Tertio, mirum est, cur admittat Kemnitus quartam sacrificii acceptionem, cùm eam fateatur non posse colligi ex diuinis literis, sed videtur eam admittere, vt possit eludere loca Patrum, in quibus Missa dicitur sacrificium. Ceterum ea acceptio planè arbitraria, & conficta est: nam nec Scriptura, nec Patres sacrificium appellant, id quod est solùm figura, vel commemoratio sacrificii.

Denique, falsò concludit Kemnitius ab Augustino definiri sacrificium in genere, lib. 10. de ciuit. cap. 6. Tantum enim abest, vt Augustinus definire voluerit eo loco sacrificium in genere, vt potius expressè excluserit a sua definitione omnia sacrificia veteris legis quæ in mactatione ouium, & boum sita erãt, quę propriissimè sacrificii nomen, & rationem retinent. Quare Kemnitius neque diuidendo, neque definiendo id assequi potuit, quod cupiebat, vt quid sit proprium sacrificium explicaret.

His ergo reiectis, vera definitio sacrificii propriè dicti in genere hæc esse potest: *Sacrificiũ est oblatio externa facta soli Deo, qua ad agnitionẽ humanæ infirmitatis, & professionẽ diuinæ Maiestatis à legitimo ministro res aliqua sẽsibilis, & permanens ritu mystico consecratur, & trãsmutatur.*

Hæc definitio paulò longior esse debuit, vt omnes conditiones sacrificii proprie dicti complecteretur.

Primo igitur dicimus esse oblationem, vt genus sacrificii indicaremus: hoc. n. loco sacrificiũ accipimus pro actione sacrificandi, non pro ipsa victima, quæ sacrificatur, tametsi ipsa etiam sacrificium dici solet. Sacrificium igitur pro actione acceptũ, species est oblationis: id. n. est sacrificium quod propriè, & per se ad actionem Sacerdotis pertinet. Porrò Sacerdotis proprium munus est offerre, Heb. 5. *Omnis Pontifex ex hominibus assũptus pro hominibus constituitur in his, quæ sunt ad Deum vt offerat dona, &c.* Apud sacros, & Ecclesiasticos scriptores pro eodem accipitur offerre, & sacrificare, Gen. 4. vbi primùm fit mentio sacrificii, dicitur Abel obtulisse de primogenitis gregis sui: & Genes. 8. Noë obtulit holocausta, & eodem modo Scriptura passim loquitur, Tertvllianvs inter Patres in libro de velandis virginibus, & in lib. de exhortatione castitatis, dicit tria esse munera Sacerdotum nouæ legis, tingere, offerre, docere, id est, baptizare, sacrificare, concionari: Denique idem indicat nomen, quo passim vtuntur Græci, cum de sacrificio loquuntur, nimirum προσφορὰ, id est oblatio, quod etiam Caluinus notauit, vt suprà vidimus.

Secvndo dicimus, externam oblationem esse sacrificium. Duplex. n. oblatio, & largo modo, duplex sacrificium distingui potest, vt S. Augustinus distinguit lib. 10. de ciuit. Dei, cap. 5. inuisibile, siue internum, & visibile, siue externum. Inuisibile est pia voluntas, quæ diuinæ Maiestati se, & sua omnia offert: visibile autem est testificatio quædã externa interni affectus. Quare ibidem Avgvstinvs definiens visibile sacrificium inuisibilis sacrificii Sacramentum, id est, sacrum signum esse dicit. quamuis autem inuisibilis oblatio sit nobilior, & melior visibili; & placeat Deo inuisibilis sine visibili; visibilis sinè inuisibili Deo nõ placeat tamen nomen, & ratio sacrificii propriè non conuenit inuisibili oblationi, sed solum visibili, & externæ. vt nos in definitione posuimus. Oblatio. n. inuisibilis, semper est occulta, & priuata; nomine autem sacrificii propriè omnes intelligunt publicum, & manifestum honorem Deo exhibitum à communi, & publico ministro. Itaque necessariò requiritur ad sacrificium propriè dictum, vt sit oblatio externa.

Tertio diximus in definitione: *Facta soli Deo.* Nam oblatio externa potest fieri etiam homini, vel homini & Deo, vt cùm dantur eleemosynæ pauperibus propter Deum; illæ. n. offeruntur hominibus & simul etiã Deo, dicente Christo: *Quod vni ex minimis istis fecistis, mihi fecistis.* Matt. 25. Sed non sunt sacrificia eiusmodi oblationes: sacrificium. n. propriè pertinet ad cultum latriæ, qui soli Deo exhiberi potest. Vt. n. est interior quidã cultus, quem soli Deo exhibemus, cùm eum agnoscimus primum, & summum bonum, causam efficientem, & finalem omnium rerum, & vt tali cor nostrum illi demissimè prosternimus: sic etiam debuit esse externum aliquod signum, quo protestaremur cultum istum soli Deo debitum. Tale autem signum non est, nisi sacrificium: nam omnis alia externa reuerentia, quam exhibemus Deo, siue caput nudando, siue genua flectendo, siue corpus totum prosternendo, siue etiam supplicando, & inuocando, solet etiam hominibus aliquando exhiberi. Vnde Exod. 22. legimus: *Qui sacrificat Dijs occidetur, præterquã Domino soli.* Neque id solum Scriptura docet, sed etiam idipsũ naturali lumine omnes Gẽtes agnouerunt: *Quis verò*, inquit S. Avgvstinvs lib. 10. de ciuit. Dei, cap. 4. *Sacrificãdum censuit, nisi ei, quem Deum, aut fecit, aut peperit aut finxit?* Et lib. 1 contra aduers. leg. & proph. cap. 18. *Dæmon sibi sacrificiũ nũ exigeret, nisi Deo vero deberi sciret. Nam obsequia cetera, quæ diuinitati exhibentur, ausi sunt sibi etiam superbiæ fastu homines arrogare: rarissimi autem commemorantur, qui sibi, vt sacrificaretur, cum regia potestate possent, ausi fuerint imperare. Quicunque tamen ausi sunt, per hoc se Deos haberi voluerunt.*

Qvarto diximus: *Ad agnitionem humanæ infirmitatis, & professionem diuinæ maiestatis.* Quoniam hic est finis generalis omnium sacrificiorum: sunt. n. quasi tributa, quæ Deo reddũtur in recognitionem supremi dominii ipsius, & nostræ subiectionis. Et hæc est etiam ratio, vnde laudem habet, & est opus virtutis actio sacrificandi. Nam ex se opera indifferentia sunt occidere, & cremare animalia, & similia; sed cùm illa fiunt ad significandum, omnia à Deo procedere, & in ipsius honorem consumenda esse; iam sunt opera religionis, & proinde bona, & laudabilia.

Qvinto diximus: *A legitimo ministro*, Nõ. n. est cuiusque offerre sacrificium, sed publici & certi hominis, qui communi nomine id peragat. In lege quidem naturę, Sacerdotes erant, vel capita familiarum, vt Noë, Abrahã, vel ij, quibus Deus id inspirabat. In lege autẽ scripta, soli filij Aarõ. In lege gratiæ, soli Episcopi, & Presbyteri ritè ordinati, vt omnia Concilia, & omnes Patres, & omniũ Ecclesiarũ consuetudo docet. Atque hinc excludũtur à ratione sacrificij propriè dicti multę

oblationes

oblationes priuatorum hominum, factæ soli Deo, vt cùm fideles candelas accendunt, & consumunt in templo ad honorem Dei.

SEXTO diximus: *Res aliqua sensibilis, & permanens*, vt nimirum excludantur à ratione sacrificij propriè dicti, actiones transeuntes, in honorem Dei factæ, quales sunt psalmodiæ, preces, genuflexiones, & alia quæ fiunt a Sacerdotibus actu externo ad honorem Dei, & tamen sacrificia propriè non dicuntur.

SEPTIMO diximus: *Ritu mystico consecratur.* Nam debet res illa, quę Deo offertur, ex prophana fieri sacra, & Deo dicata: id enim significat sacrificare, sacrum facere, vt Sanctus Thomas rectè monet in 2.2. quæst. 85. art. 3. Ista autem consecratio, & dedicatio semper fiebat in lege veteri certo ritu, & cæremonia mysterium continente, vt impositione manuum super victimam, vel eleuatione oblationis in altum. Et in hoc distinguitur sacrificium à simplici oblatione, quę non requirit ex se vllam eiusmodi mysticam consecrationem.

OCTAVO diximus: *Et transmutatur.* Quia ad verum sacrificium requiritur, vt id quod offertur Deo in sacrificium, plane destruatur, id est, ita mutetur, vt desinat esse id quod antè erat: & in hoc maximè differt à simplici oblatione, quæ interdum ritu mystico eleuabatur coram Deo, sed non destruebatur, nisi quando verè sacrificabatur. De qua conditione plura diximus paulò supertius in refutatione definitionis Ioan. Caluini. Ratio autem huius rei duplex esse videtur. VNA ob significationem mortis Christi. Deus enim, qui primus sine dubio inspirauit Abeli, & aliis sanctis viris vsum sacrificiorum, voluit per ea sacrificia sacrificium omnium sacrificiorum præstantissimum adumbrari: illud autem morte & destructione rei oblatæ constabat. ALTERA ratio est, quia sacrificium est summa protestatio subiectionis nostræ ad Deum, & summus cultus externus, qui exhiberi possit. Summa autem ista protestatio requirit, vt non solùm vsus rei Deo offeratur, sed ipsa etiam substantia: & ideò non solum vsus, sed substantia consumatur.

CAPVT III.

Mortem Christi sacrificium esse propriè dictum.

SED vna occurrit dubitatio circa sacrificij definitionem. Nam sacrificiũ crucis, id est, Christi passio & mors, verissimum, ac perfectissimũ sacrificium fuit, vt Aug. docet li. 1. contra aduers. leg. & prophet. c. 18. & tamen non videtur ei conuenire definitio assignata. Nam (vt alia omittam) ratio sacrificij à nobis descripta requirit, vt non sit actio alicuius virtutis, nisi religionis: mors autem Christi actio fuit charitatis, patientiæ, fortitudinis, humilitatis, obedientiæ, vt Apostolus prædicat Rom. 5. Philipp. 2. Heb. 12. & alibi.

RESPONDEO; Sacrificium crucis propriè actum religionis fuisse. Christus enim præcipuè in mortem se obtulit, vt esset oblatio, & sacrificium Deo pro expiatione peccatorum totius mundi, vt sacri scriptores passim docent, ac præcipuè Apostolus Eph. 5. & Heb. 7. 8. 9. & 10. tamen nihil repugnat quò minus actus proprius religionis possit etiam participare multas alias virtutes: sicut è cõtrario actus omnium aliarum virtutum, vt suprà diximus, religionis rationem participant: & sacrificia suo quodam modo nominãtur: Sicut enim si quis obediẽtiam superiori præstet ob Dei honorem, illa obedientia sacrificium erit: sic etiam si quis veram hostiam Deo offerat, quia id ei superior imperauerit, actio illa obedientia dici poterit. Et quẽadmodum eleemosyna pauperi propter Dei honorem data, sacrificium quoddam est; sic etiam sacrificium pro peccatore Deo oblatum, misericordia est.

DICET aliquis; Si res ita se habet, poterunt etiam Martyrum passiones verè, & propriè sacrificia dici, licet ad charitatem, & fortitudinem potissimum pertinere videantur.

RESPONDEO; Martyrum passiones sacrificia dici possunt largo modo, vt omnia alia bona opera, non autem propriè, & in rigore, vt Christi passio: differt enim passio Christi à passionibus Martyrum quatuor modis, ratione videlicet personæ, actus, formæ, & finis.

Ratione personę, quia Christus verè, & propriè erat sacerdos, Psal. 109. *Tu es sacerdos in æternum*, & sacerdos magnus, vt ait Apostolus Hebr. 10. immò planè summus, & maximus, qui posset hostiam quãlibet ritè offerre, & ideò etiam corpus suum. Sancti autem Martyres, vel sacerdotes non erant, vel certè non tales, qui possent eligere victimam pro arbitrio, sed tenebantur offerre victimam lege præscriptam.

Ratione actus, quia Christus propriè seipsum sacrificauit, cum in eius potestate fuerit mori, & non mori. Isa. 53. *Oblatus est, quia ipse voluit.* Ioan. 10. *Ego pono animam meam: nemo tollit eam à me, sed ego pono eam*, Ioan. 17. *Et pro eis ego sanctifico meipsum*, id est, sacrificium offero meipsum, vt exponunt Ioannes Chrysostomus homil. 81. in Ioan. & Cyrillus lib. 11. in Ioann. cap. 25. Martyres autem nec poterant mori, quando volebant, nec etiam impedire passionem suam, & mortem, quando volebant.

Ratione formę, quia Christus verè mystico ritu sacrificatus est, non enim casu, sed ex electione ipsius factum est, vt in die festo Paschæ, & in altari crucis, & manibus extensis, & extra portam vrbis Hierosolymę patereturvt S. Leo notat in epistol. 83. ad Monachos Palæstinos. Et Ioannes Euangelista scribit, c. 13. *Sciens* IESVS, *quia venit hora eius.* Et Paulus Hebr. 13. *Quorum animalium infertur sanguis pro peccato, horum corpora cremantur extra castra; ita &* IESVS, *vt sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est.* In mortibus Martyrum nihil eiusmodi reperimus.

Ratione finis, quia ille fuit proximus, & principalis finis mortis Christi, placare Deum generi humano, qui est finis veri sacrificii, Colos. 1. *Pacificans per sanguinem crucis, &c.* & idẽ clamant omnes Scripturæ. Quare omnia sacrificia legis veteris, figuræ erant, ac typi huius verissimi, & summè propitiatorii sacrificii, vbi August. testatur lib. 1. contra aduers. leg. & propher. capit. 18. & alibi. Finis autem proprius mortis Martyrum, non erat Deum placare, sed testimonium veritati præbere; & ex genere suo mors Martyris actus est fortitudinis, quia magis eligit vitam perdere, quàm fidem negare. Quare S. Leo epist. 83. suprà citata; *Quamuis*, inquit, *in conspectu Domini multorum Sanctorum preciosa mors fuerit, nullius tamen insontis occisio propitiatio fuit mundi. Accepere iusti, non dedere coronas, & de fortitudine fidelium exempla nata sunt patientiæ, non dona iustitiæ, singulares quippe in singulos mortes fuere, nec alterius quisquam debitum suo fine persoluit.* Ac de definitione hactenus.

CAPVT IV.

De partitione Sacrificij.

NVNC de partitione pauca dicenda sunt. Sacrificium igitur propriè dictum, duobus modis diuidi solet, ratione materiæ, & ratione formæ, & finis.

Ratione materiæ diuiditur in tria genera, in victimas, seu hostias, immolationes, & libamenta. Victimæ, seu hostiæ dicuntur sacrificia ex animantibus, videlicet ouibus, capris, bobus, columbis, passeribus, & turturibus: nec enim vlla alia animantia sacrificari poterant. Et quamuis hęc nomina generalia sint, tamen apud Latinos deriuata sunt ab iis sacrificiis, quę offerebantur post victoriam de hostibus reportatam. Victima enim à victoria, & hostia ab hostibus dicta est, iuxta illud Ouidij lib. 1. Fastorum:

Victima quæ cecidit dextra victrice vocatur,
Hostibus à victis hostia nomen habet.

Immolationes dicuntur sacrificia ex rebus inanimis, sed solidis, vt ex farina, pane, sale, thure: dicebantur autem immolationes à mola, siue a molendo. Quamuis deinde vocabulum immolandi ad omne genus sacrificii deriuatum sit: nam & in Scripturis sanctis, & in prophanis auctoribus sacrificare, & immolare pro eodem accipiuntur. Libamenta dicuntur sacrificia rerum liquidarum, vt vini, & aquæ.

Ratione formæ, & finis diuiditur in tria genera, in holocausta, hostias pro peccato, hostias pacificas. Holocausta offerebantur propriè in reuerentiam diuinæ Maiestatis, & ideo tota cremabantur, vt resoluta in vaporem tota sursum ascéderent, in signum quod quidquid habemus, Dei est. Hostię pro peccato dicebãtur eæ, quæ offerebãtur pro expiatione peccati, & hæ partim cremabantur, partim a sacerdotibus in ipso atrio sancto mãducabantur. Erant autem multa genera hostiarum pro peccato, nam & variabantur pro varietate peccati, & pro varietate personarum. Aliud enim offerebatur pro periurio, aliud pro aliis peccatis; & similiter aliud pro Pontifice, aliud pro Rege, aliud pro Synagoga, aliud pro priuatis hominibus. Hostiæ pacificæ partim cremabantur, partim manducabantur à Sacerdotibus, partim ab iis, qui donauerant. Erãt autem duæ species pacificorum: quædam enim offerebantur pro beneficio accepto: quædam pro beneficio accipiendo, quæ hoc solum differebant à superioribus, quòd istæ poterant etiam in crastino manducari, illæ autem debebant consumi ipso die sacrificii.

Ex quo rectè colligit S. Thomas 1.2. q. 102. art. 3. vbi de tota hac materia egregie disputat, præstantissimum sacrificium fuisse holocaustum, secundum locum dignitatis obtinuisse sacrificium pro peccato, tertium sacrificium pacificũ pro beneficio accepto, postremum sacrificium pacificum pro beneficio accipiendo. Maximè enim obligamur Deo honorem deferre ob ipsius infinitam maiestatem, deinde secundò ob offensam in ipsum commissam, tertiò ob acceptum iam beneficium, postremo propter sperata beneficia.

Colligit Secvndo tribus illis generibus sacrificiorũ significari tres fidelium status. Nam holocaustum significat statum perfectorum, qui totos se Dei obsequio dedicant. Sacrificium pacificum, statum proficiẽtium, qui Deo gratias agunt pro accepta iustificatione peccatorum, & petunt perseuerãtiam in bono: & ideo eius sacrificii fiunt tres partes, vna crematur Deo, altera manducatur à sacerdote, tertia ob offerente; quia perseuerantia in bono acquiritur gratia Dei, ministerio sacerdotum, & merito etiam proprio operum bonorum. Denique sacrificium pro peccato, significat statum incipientium, seu pœnitentium, qui quærunt à Deo veniam peccatorum. Et quia iustificatio a peccatis non potest acquiri propriis meritis, sed sola Dei gratia per ministerium sacerdotum: idcirco eius sacrificii vna pars Deo offertur, altera sacerdoti, nulla ipsi offerenti cedit.

CAPVT V.

Explicatur status controuersiæ, & sententiæ referuntur Catholicorum & hæreticorum.

EXplicatis vocibus Missæ, & Sacrificii, sequitur vt ipsa quæstio explicetur; Vtrum Missa sit sacrificium. Porrò quæstio principalis cum hæreticis huius temporis, non est de sacrificio spirituali, aut improprio. Fatentur enim Philippus in Apologia Confessionis Augustanæ, & Martinus Kemnitius in Examine Tridentini Concilii, & Brentius in Cõfessione Vvirtembergensi, & alii, Missam, siue sacram cœnam multis modis sacrificium dici posse: sed de sacrificio externo visibili, verè, ac propriè dicto; ac potissimum de ipso genere sacrificii propriè dicti, id est, de oblatione visibili Deo facta ministerio sacerdotum.

Itaque status controuersiæ hic erit. Vtrum in Missa, siue in actione cœnæ Domini, si ritè celebretur, Eucharistia Deo offerri debeat. Hunc esse verum statum quæstionis, facilè probari potest ex testimoniis aduersariorum, & nostris. Ac primùm formulę ab ipsis editæ, cœnæ Domini celebrandæ, satis apertè indicant quid in nostra Missa illis displiceat.

Formula Missæ pro Ecclesia Vvirtembergensi à Luthero edita anno M.D.XXIII. admittit Primo, Introitum cum Psalmo. Secvndo, Kyrie eleison cum hymno Angelico: *Gloria in excelsis Deo.* Tertio, Collectam, seu orationem cum lectione sequente. Qvarto, Graduale cum Alleluia. Qvinto, Prosas, seu Sequentias quasdam paucas, vt de Spiritu sancto, & de Natali Domini. Sexto, Euangelium. Septimo, Symbolum. Deinde ita subiungit. Octavo: *Sequntur tota illa abominatio, cui seruire coactum est quidquid in Missa præcessit: vnde & Offertorium vocatur; & adhuc omnia ferè sonant, ac olent oblationes.* Et infrà: *Proinde omnibus illis repudiatis, quæ oblationem sonant cum vniuerso Canone, retineamus, quæ pura & sancta sunt.* Hæc ille, qui deinde breuissimè præscribit consecrationem Eucharistiæ prolatis verbis Domini, & Communionem.

Formula Caluini Sacramentorum ministrandorum pro Ecclesia Geneuensi, & omnes aliæ, quas videre potui, diligentissimè cauent, ne vlla fiat mentio oblationis.

Præterea Lutherus in omnibus libris, quos multos de hac ipsa quæstione scripsit, id vnum agit, vt doceat in actione cœnæ, seu Missa nihil nos Deo offerre præter orationes, sed contrà potius offerri nobis à Deo Sacramentum Eucharistię in testimonium promissionis. Anno M. D.XX. libellum edidit de captiuit. Babylon. vbi cap. de Eucharistia prope finem capitis, hoc fusè tractat. Anno M.D.XXI. edidit librum de abroganda Missa priuata, vbi illud idem fusius, & furiosius agit. Anno M. D. XXII. librum edidit contra Regem Angliæ, in quo idem repetit. Anno M. D. XXIII. edidit librum contra Canonem Missæ. Anno M. D. XXVII. in libro de verbis Cœnæ contra Zvvinglianos, idem habet. Similiter in confessione sua, quam edidit anno M. D. XXVIII. supra omnes abominationes dicit se habere Missam, & nihil magis dolere, quàm quod per annos quindecim Missas celebrauerit more Catholicorum. Anno M. D. XXXIV. librum edidit de Missa priuata, & vnctione sacerdotum: in quo non erubuit confiteri se à Diabolo edoctum, & persuasum, Missam esse summam abominationem, idque non per somnum, & quietem, sed palàm dum vigilaret.

Id ipsum docent omnes huius temporis hæretici. Nam & Philippus Melanchthon in locis, tit. de sacrificio: & Ioannes Brentius in Confessione Virtembergensi; cap. de Eucharistia, & Matthias Illyricus in Apologia pro Confessione Antuerpiensi, cap. 15. & Martinus Kemnitius in 2. parte Examin. Concilii Tridentini, & Ioannes Calvinus lib. 4. Instit. ca. 18. §. 1. & 2. & sequentibus, & Petrus Martyr in comment. c. 4. & 10. prioris ad Cor. & Theodorus Beza in sua confessione ca. 7 §. 3. & alii negant Eucharistiam Deo offerri posse, aut debere.

A

E contrario verò Catholici scriptores, qui hoc nostro seculo de sacrificio Missæ scripserunt, omnes in eo potissimum laborant, vt ostendant, in Missa offerri Deo verè, ac propriè corpus, ac sanguinem Domini, sub specie visibili panis & vini. Vnde Ioannes Eckius in tribus libris de sacrificio Missæ, Iodocum Clichtoueum, in propugnaculo Ecclesiæ li. 1. Gasparē Schazgerum, tract. de Missa; Ioannem Fabrum, lib. 2. 4. & 5. de Missa & Eucharistia: Ioannem Rossensem in libr. de visibili sacerdotio; Caietanum tracta. de sacrificio Missæ, qui est tracta. 10. tomi 3. Martinum Peresium in libro de traditionibus par. 3. consideratione 4. Ioannem Driedonem lib. 4. de Scripturis & dogmatibus Ecclesiasticis, cap. 5. par. 4. Ambrosium Catharinum in libr. de veritate incruenti sacrificii noui & æterni Testamenti; Dominicum à Soto in 4. sentent. dist. 13. quæst. 2. Iodocum Tiletanum in Apologia pro Concilio Tridentino contra Kemnitium; Ruardum Tapperum in explicatione articul. 16. Louanienses; Albertum Pighium lib. 2 hierarch. Eccles. cap. 5. & controuers. 5. & 6. Antonium Democharem in lib. quatuor de sacrificio Missæ; Alphonsum de Castro in lib. 10. contra hæreses, verbo Missa: Gasparem Casalium in libris tribus de sacrificio Missæ, Hosium Cardinalem in Confessione Polonica, cap. 41. Vvilhelmum Lindanum libro 4. Panopliæ, cap. 37. & sequentibus Melchiorem Canum lib. 12. de locis Theologicis, cap. 13. Vvilhelmum Alanum lib. 2. de Eucharista, Gregorium de Valentia in tract. & Apologia de sacrificio Missæ.

B

C

Ex his colligimus Philippum, & Kemnitium perperam exposuisse statum huius quæstionis. Philippus enim tum in locis titulo de sacrificio, tum in Apologia Confessionis Augustanæ cap. de Missa, quia nec bene definit, nec bene diuidit sacrificium, totam controuersiam in eo ponit, vtrum in Missa offeratur sacrificium propitiatorium. Secunda est controuersia prior vtrum verè ac propriè sacrificium offeratur: possunt enim verissima sacrificia esse, quæ tamen non sint propitiatoria, vt suprà ostendimus.

D

Kemnitius autem non modò imperitè, sed etiam inuerecundè, & impudenter in 2. parte Examinis pag. 739. 744. 761. 766. & 777. asserit, statum, quæstionis esse, vtrum illa repræsentatio per varios gestus, & vestes, quæ in Missa Catholicorum cernitur, sit sacrificium à Christo institutum. Et in postremo loco à nobis notato dicere audet, Panopliam illam verborum, rituum, gestuum, actuum, ornamentorum, vestium, quæ postea accessit ad simplicem Christi institutionem, esse ipsos neruos, & substantiam Missæ Pontificiæ, cùm tamen nullus Catholicorum id vnquam scripserit: omnes enim summo consensu docent, ista omnia quæ accesserunt ad Christi institutionem, esse accidentaria ornamenta. Quod autem ille obijcit ex lib. Ecxij, iam supra in 1. cap. refutatum est.

CAPVT VI.

In Missa verum sacrificium offerri, probatur ex primo testimonio Scripturæ, & ex sacerdotio Melchisedech.

NVNC tandem ad argumēta pro veritate veniendum est. Ac PRIMVM adferemus testimonia Scripturarum. TVM veterum Patrum. POSTREMO rationes. Ac ex diuinis literis PRIMVM locum obtinebunt, figuræ testamenti veteris. SECVNDVM, vaticinia Prophetarum. TERTIVM, testimonia ex Euangelio. QVARTVM, ex Actis Apostolorum. QVINTVM, ex epistolis B. Pauli.

PRIMVM igitur testimonium Scripturæ sit illud Genes. 14. *Melchisedech Rex Salem protulit panem & vinum: erat enim sacerdos Dei altissimi.* Hunc locum ad Christum ita referunt Dauid Psal. 109. & Paulus Heb. 7. vt non dicant Melchisedechum figuram tantum Christi gessisse, quod etiam de Aarone dici potuisset, sed Christum sacerdotem fuisse secundum ordinem Melchisedech, & non secundum ordinem Aaronis, vt apertè scribit Paulus.

Portò differentiæ duæ sunt inter duo illa sacerdotia, ex quibus duo argumenta peti possunt: PRIMA & potissima differentia posita est in externa specie sacrificii. Nam etiam si omnia sacrificia veterum cōueniebant in re significata, cùm eundem Christum crucifixum significarent: tamen in signis diuersa erant: Sacrificia enim Aaronica cruenta erant, & sub specie animantium occisorum, Christi mortem repræsentabant: Melchisedechi sacrificium incruentum fuit, & sub specie panis, & vini eiusdem Christi corpus, & sanguinem figurauit. Quare si Christus sacerdos est secundum ordinem Melchisedech, & non Aaronis, sacrificium instituere debuit incruentum, & sub specie panis & vini, vt Ecclesia Catholica rectè canit in vesperis festi corporis Domini: *Sacerdos in æternum Christus Dominus secundum ordinem Melchisedech panem & vinum obtulit.* Quod si ex vi sacerdotii secundum ordinem Melchisedech non certò colligeretur, vt certò colligitur, Christum sacrificare debuisse hostiam in specie panis & vini, id tamen colligeretur ex vi typi & figuræ. Fuit enim Melchisedech in illa cæremonia panis & vini, figura manifestissima, consensu Patrum, quem paulò pòst adferemus, Christi Sacramentum Eucharistiæ instituentis in pane & vino. Sed Melchisedech panem & vinum obtulit, vt sacerdos Dei altissimi, ac proinde verè sactificauit, igitur & Christus in institutione Eucharistiæ, vt sacerdos egit, & verè sacrificauit, alioqui non exactè figuram illam impleuisset.

Est etiam ALIA differentia inter sacerdotium Melchisedechi & Aaronis, quod illud fuit vnius tantùm hominis qui nec successit alteri, & cui nō successit alter, istud autem fuit multorū, qui per mortem sibi inuicem succedebāt. quam differentiam Apostolus persequitur Hebr. 7. vbi dicit Melchisedechum fuisse sine patre, sine matre, sine genealogia, neque initium dierum, neque finem vitæ habentem: & illa omnia ad Christum applicās dicit eum esse sacerdotem in æternum, qui nimirum nulli successerit, & cui nullus debeat succedere, cùm semper viuat, & cùm iurauerit Deus, sacerdotium ipsius non esse mutandum, aut transferendū in aliud, vt sacerdotio Leuitico contigit. Id enim Paulus probat ex illis verbis Psal. 109. *Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum, &c.* Quod si sacerdotium Christi durat vsque ad mundi consummationem (id enim Scriptura æternum vocat hoc loco, vt exponūt Anselmus & Theo-

phylactus in cap. 5. ad Heb.) certè, & sacrificii ritus durare debet; nisi fortè ociosum habet Christus sacerdotium. At sacrificium crucis semel tãtum peractum est, nec repeti amplius potest, cùm Christus mori iam nequeat: ergo aliud sacrificium esse oportet, quod iugiter offeratur; nec enim sacerdos dici potest, qui nullum habet sacrificium quod offerat. Admittere igitur necesse est in Ecclesia veram sacrificandi actionem, quæ Christo summo sacerdoti per ministros suos tribuatur: qualis certè actio nulla erit, si Missæ sacrificium auferatur è medio.

Præterea ante Christi incarnationem quia Christus reipsa nondũ erat sacerdos (sacerdotium enim Christo conuenit, vt minor est Patre, & proinde vt homo est, non vt Deus est, vt Augustinus etiam notat, in Psal. 109. in illud: *Tu es sacerdos in æternum*) non poterat per se sacrificium offerre: tamen vt etiam eo tempore sacerdos dici posset, & esset, ipse vnus ab initio mundi, vsque ad finem summus Sacerdos; eo modo quo poterat, sacrificium offerebat, nimirum per typos, & figuras. Vt enim omnia sacrificia vetera figuræ erant sacrificii crucis, & in omnib. illis victimis ipse immaculatus agnus typicè mactabatur; vnde in Apoc. c. 13. dicitur agnus occisus ab origine mundi: sic omnes illi sacerdotes, typi quidam Christi erant, & in omnibus sacrificãtibus ipse sacrificabat. Quod si propter sacerdotij æternitatẽ, Christus etiam ante Incarnationem eo modo, quo poterat, sacerdotio fungebatur, quantò magis post Incarnationem, quando reipsa à Patre sacerdos appellatus est, & sacerdos sine successore, non debet vsque ad mundi consummationem ab officio sacrificandi cessare? quorsum enim sacerdotium illius manet, si nunquam deinceps sacrificare debet?

Ad hæc argumenta aduersarii respondere conãtur. Siquidem Caluinus lib. 4. Instit. c. 18. §. 2. & Kemnitius in 2. par. Exam. pag. 730. & 747. & alii in expositione, quam vocant, Ecclesiasticam in Genesim, & Petrus Martyr in c. 5. 1. ad Corint. admittunt Melchisedech sacerdotem fuisse, & Christi typum gessisse; sed negant panem, & vinum ab eo in sacrificium Deo fuisse oblata. Et inde colligunt, sacerdotium Christi nõ consistere in oblatione panis & vini, & tamen esse secundum ordinem Melchisedech: æternitatem quoq; eiusdem sacerdotii Christi, non in eo positam esse quod vsque ad mundi consummationem in Ecclesia sacrificium in specie panis, & vini Domino offeratur.

Quam solutionem vt accuratè refellamus, nos PRIMO expendemus textum Geneseos. SECVNDO adducemus consensum Patrum, qui diserte scribunt Melchisedech obtulisse Deo, panem & vinũ; & in eo ponunt æternitatem sacerdotij Christi, & similitudinem ad sacerdotium Melchisedech, quod in Ecclesia sacrificium offeratur in specie panis & vini. TERTIO refellemus quæ ipsi contrà obijciunt.

Quod ad PRIMVM attinet, hæc sunt verba Scripturę in editione vulgata: *At verò Melchisedech Rex Salem proferens panem & vinum (erat enim sacerdos Dei altissimi) benedixit ei, &c.* Gen. 14. Hic PRIMVM quæritur Kemnitius in vulgata editione legi: *Melchisedech obtulit panem & vinum*, & addit editionem Hebræam, Chaldæam, & Græcam non habere verbum sacrificatorium, *obtulit*, sed verbum quod simpliciter significat educere, vel depromere, nimirum, *protulit*, quomodo etiam legisse Cyprianum. AT nos verius querimur de Kemnitio, quod tam apertè de nostra editione mentiatur. Nec enim in vlla editione Latina legi vnquam, *obtulit*, sed constanter video omnes habere *proferens*. Quod tamen verbum licet ex se nihil aliud significet, nisi proferre, seu adducere, tamen pro loci exigentia sæpe vsurpatur pro adductione hostiæ ad immolationem vt Iud. 6. vbi bis habetur idẽ verbum הוציא quod hoc loco in Genesi cernimus, & apertè significat adductionem hostiæ. Quod idem videmus in verbo הביא quod propriè adducere significat, & tamẽ passim in Scriptura restringitur ad sacrificium, vt idem sit quòd offerre, vt patet Genes. 4. vbi describitur sacrificium Cain & Abel.

Sequitur in sententia citata: *Panem & vinum.* Hic Caluinus & Kemnitius contendunt, panem & vinum prolata fuisse in refectionem Abrahæ, & sociorum eius, qui fatigati, reuertebantur ex prælio. AT nos non negamus data illa in cibum Abrahæ, & sociis, sed dicimus prius fuisse Deo oblata, & consecrata, & tum data hominibus, vt de sacrificio participarent. Nam IMPRIMIS nulla erat caussa cur corporalem refectionem præberet Melchisedech Abrahæ. Nã vt scriptura ibid. habet, rediit Abraham ex prælio cũ ingenti præda, in qua etiam erant ea, quæ ad cibum pertinent, vt illic dicitur: immò in fine capitis additur, milites Abrahę cibum sumpsisse, antequam eis occurreret Melchisedech. quid igitur opus erat pane & vino iis, qui spoliis abundabant, & paulò antè comederant & biberãt? PRÆTEREA cùm Scriptura tot in locis describat nobis sacerdotium Melchisedech, vt distinctum ab Aaronico, & vt simillimum sacerdotio Christi, debuit profectò alicubi tradere, quale fuerit sacrificium Melchisedech. Siquidem ad sacrificium ordinatur sacerdotium, & sacrificio ignorato necesse est etiam sacerdotium ignorari. Nusquam autem fit mentio sacrificii, quod obtulerit Melchisedech, nisi hoc loco: oportet igitur per panem & vinum, non prophanos cibos, sed sanctificatos, & Deo prius oblatos intelligere. DENIQVE id probatur efficacissimè ex verbis sequentibus; subiungit enim Scriptura: *Erat enim sacerdos Dei altissimi.* Quę ratio ab ipso Spiritu sancto reddita, cur Melchisedech panem, & vinum protulerit, omnino cogit, vt intelligamus panem, & vinum prolata fuisse ad sacrificium.

SED occurrit Kemnitius, & rursus editionem Latinam accusat, quod posuerit particulam caussalem pro coniunctiua; non enim in Hebræo est כי caussalis, sed ו coniunctiua. Quare ipse vertit, Caluinum sequutus: *Erat autem sacerdos Dei Altissimi, & benedixit ei, &c.* Et sic distinguit actiones ipsius Melchisedech Regis, & sacerdotis, vt adductio panis & vini ad munificentiam Regis pertineat, benedictio autem ad sacerdotium. AT frustra Kemnitius vulgatã editionem lacerat. Licet enim ad verbum non sit in Hebræo: *Erat enim sacerdos*, sed, Et erat sacerdos: tamen illa particula coniunctiua apud Hebræos frequentissimè locum obtinet caussalis, & verti debet per, *enim*, si sententia eleganter Latina phrasi exprimenda sit, quod S. Hier. facere solet. Exempla sunt ad manus, Gen. 20. *Et moreris propter mulierem, quam tulisti, habet enim virũ.* In Hebræo erat ואשה בעולת בעל *& ipsa habet virum.* Gen. 30. *Experimẽto didici, quia benedixerit mihi Dominus.* In Hebræo est copulatiua: *Experimento didici, & benedixit mihi Dominus.* Isaa. 64. *Tu iratus es, & peccauimus*: id est, Tu iratus es, quia peccauimus, vbi apertissimè ponitur ו pro כי copulatiua pro caussali.

DEINDE perturbant aduersarii totam distinctionem orationis, vt ad suam sententiam verba Scripturę accommodent, quod si liceret, possemus totam Scripturam perperam interpretari. NAM in Hebræo codice, post illa verba: *Et erat sacerdos Dei altissimi*, inuenitur accentus, quem Hebræi vocant soph pasuch, qui indicat ibi terminari periodum. Quare non potest illud: *Et erat sacerdos*, coniungi cum sequentibus, *& benedixit*, sed debet superioribus illis annecti: *Protulit panem & vinum.* Eandem quoque distinctionem

ctionem inuenimus in Chaldæo, & Græco, & Latino textu. Posita autem hac vera, & communi interpunctione, & orationis: etiamsi nulla adesset causalis particula, per se clamaret oratio, panem & vinum prolata fuisse ad sacrificium. Quorsum enim cum illis verbis; *Protulit panem & vinum*, coniungerentur illa: *Et erat sacerdos Dei*, nisi vt intelligeremus panem, & vinum à Melchisedech sacerdote prolatum, vt offerretur Deo?

PRÆTEREA non rectè aduersarij dicunt, Melchisedech vt sacerdotem, benedixisse Abrahæ, & proinde malè ita interpretantur Scripturam, cùm sic reddunt: *Erat sacerdos, & benedixit ei*, vel (vt habet Caluinus.) *Cùm sacerdos esset Dei, benedixit Abrahæ.* NAM etiã Abraham sacerdos erat, vt patet ex plurimis sacrificiis, quæ obtulit: non igitur Melchisedech vt sacerdos, vel quia sacerdos erat, benedixit Abrahæ, sed quia maior sacerdos, vel quia absolutè maior erat, cùm & Rex, & sacerdos esset. Non enim est solius sacerdotis benedicere; sed omnis maioris. Nam Salomon Rex, qui sacerdos non erat, benedixit populo 3. Regum 8. & idem fecit Dauid 2. Regum 6. & antea idem fecerat Iosue cap. 8. & 22. cùm nec ipse sacerdos esset, sed princeps politicus. Et Iacob Genes. 48. precatur Angelum, vt benedicat filiis Ioseph. Quare Beatus Paulus Heb. 6. ex eo, quod Melchisedech benedixit Abrahæ, non colligit, vt secundum Caluinum, & Kemnitium debuisset, Melchisedech sacerdotem fuisse, sed Abrahamo maiorem fuisse: minor enim, vt ipse ibidem dicit, sine controuersia a maiore benedicitur.

ACCEDAT nunc, vt ad SECVNDVM veniamus, consensus veterum Patrum, qui certè vel solus sufficere deberet, vt confunderet nouorum istorum interpretum temeritatem. Ac PRIMVM tota Ecclesia in Canone Missæ id testatur, cùm ait: *Supra quæ propitio, ac sereno vultu respicere digneris, & accepta habere sicut accepta habere dignatus es munera pueri tui iusti Abel, & sacrificium Patriarchæ nostri Abrahæ, & quod tibi obtulit summus sacerdos tuus Melchisedech sanctum sacrificium, immaculatam hostiam.* Cuius partis Canonis meminit expresè Ambrosius libro quarto de Sacramentis, cap. 6. ex quo perspicuum est; esse antiquissimam, & publicam totius Ecclesiæ istam sententiam.

Sed PRÆTEREA adducemus testimonia singulorum Patrum Græcorum, & Latinorum ordine temporis. CLEMENS Alexandrinus libro quarto Stromatum, non procul a fine: *Melchisedech*, inquit, *Rex Salem sacerdos Dei altissimi, qui vinum, & panem sanctificatum dedit nutrimentum in typum Eucharistiæ.*

OBSERVA hoc loco panem non prophanum in refectionem ventris, vt aduersarij volunt, sed sanctificatum datum esse à Melchisedech. AD HÆC vides panem, & vinum dari à Melchisedech, vt sacerdote Dei altissimi, proinde oblatum antea fuisse Deo, & eo modo sanctificatum. DENIQVE panem, & vinum sacerdotis Melchisedech typum esse Eucharistiæ: ex quo sequitur, sacerdotium Christi ideo vocari secundum ordinem Melchisedech, quia in specie panis, & vini consistit.

Sanctus CYPRIANVS libro secundo epistol. 3. ad Cæcilium, postquam illa verba Psalmi citauerat: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* Ita subiungit: *Quis ordo vtique hic est de sacrificio illo veniens, & inde descendens, quod Melchisedech sacerdos Dei summi fuit, quod panem, & vinum obtulit, quod Abraham benedixit. Nam quis magis sacerdos Dei summi, quàm Dominus noster* IESVS CHRISTVS? *qui sacrificium Deo Patri obtulit, & obtulit hoc idem quod Melchisedech obtulerat, id est, panem & vinum, suum scilicet corpus, & sanguinem?* Hic perspicuè vides, Melchisedech obtulisse Deo panem, & vinum in sacrificium, & propter huius sacrificij imitationem, sacerdotium Christi, & Christianorum, vocari secundum ordinem Melchisedech. Idem Cyprianus, vel quicunque fuit auctor, in serm. de cœna Domini, non procul ab initio: *Significata*, inquit, *olim à tempore Melchisedech prodeunt Sacramenta, & filius Abrahæ facientibus operatus summus Sacerdos panem profert, & vinum; Hoc est*, inquit, *corpus meum.* Et infrà idem auctor æternitatem sacerdotij Christi ponit in eo, quod iugiter sacrificium Eucharistiæ offertur: *Perpes*, inquit, *est hoc sacrificium, & semper permanens holocaustum.* Et superius dixerat interituram esse religionem, si corpus Domini in Eucharistia manducando consumeretur, quia nulla superesset victima, sine qua religio esse non potest.

EVSEBIVS Cæsarienſis in 5. libro demonstration. Euang. cap. 3. *Et sanè*, inquit, *oraculi exitus admirabilis ei, qui contempletur, quemadmodum Saluator noster* IESVS, *qui est Christus Dei, ipsius Melchisedech ritu, ea quæ ad sacerdotium in hominibus gerendum spectant, per suos ministros perficiat. Nam quemadmodum ille, qui sacerdos gentium erat, nusquam videtur sacrificiis corporalibus sanctus; sed vino solo & pane, dum ipsi Abraham benedicit: ita sanè primus ipse Saluator, ac Dominus noster, deinde qui ab eo profecti sunt sacerdotes, in omnibus gentibus spirituale secundum Ecclesiasticas sanctiones sacerdotij munus obeuntes, vino ac pane corporis illius, & salutaris sanguinis mysteria representant; quæ sanè mysteria Melchisedech tanto antè Spiritu diuino cognouerat, & rerum futurarum imaginibus vsus fuerat.* Et hic vides Melchisedech in sacrificio solo pane, & vino vsum: & tum Christum, tum eius Ministros toto orbe terrarum in specie panis & vini sacrificium offerre, & hoc modo perpetuari, (vt sic loquar) sacerdotium Christi secundum ordinem Melchisedech.

S. AMBROSIVS libro quinto de Sacramentis capit. 1. *Cognouimus*, inquit, *Sacramentorum istorum figuram Abrahæ temporibus præcessisse, quando obtulit sacrificium S. Melchisedech.* Et infrà: *Diximus quod in altari constituatur calix & panis, in calice mittitur vinum: & quid aliud? aqua. Sed tu mihi dicis; Quomodo ergo Melchisedech panem, & vinum obtulit? quid sibi vult admixtio aquæ?* Vide similia libro quarto, de Sacrament. capit. 3. & 6. & de initiandis myst. c. 8. Idem seu quicunque fuit auctor, in cap. 5. ad Heb. exponens illud: *Tu es sacerdos in æternum, &c. Constat*, inquit, *pecudum victimas periisse, quæ fuerunt in ordine Aaron: sed manere Melchisedech institutum, quod toto orbe terrarum in Sacramentorum oblatione celebratur.*

S. EPIPHANIVS hæres. 55. quę est Melchisedechianorum, docet sacerdotium Aaronicum translatum esse per Christum ad sacerdotium Melchisedech. *Quod sanè*, inquit, *nunc viget in Ecclesia à Christo, & hucusque dum non amplius semen secundum successionem eligitur, sed forma iuxta virtutem quæritur.*

S. HIERONYMVS in epistola ad Marcellam, vt migret Bethlehem: *Recurre*, inquit, *ad Genesim, & Melchisedech Regem Salem huius principem inuenies ciuitatis, qui iam tunc in typo Christi panem, & vinum obtulit, & mysterium Christianum in Saluatoris sanguine, & corpore dedicauit.* Et in epistola ad Euagrium de Melchisedech, scribit ex sententia antiquissimorum Patrum, Irenæi, Hippolyti, Eusebij tum Cæsarienſis, tum Emisseni, Apollinarij, & Eustachij, ordinem Melchisedech in eo consistere, quòd ipse non immolauerit cruentas victimas, sed pane, & vino simplici, puroque sacrificio Christi dedicauerit Sacramentum. Idem in quæstionibus in Genesim, explicans, c. 14. *Mysterium*

inquit, *nostrum in verbo ordinis significatur, nequaquam per Aaron irrationalibus victimas immolandas, sed oblato pane & vino, id est corpore, & sanguine Domini Iesu.* Idem in commentario Matt 22. in fine dicit, Melchisedechum pro Abrahamo obtulisse panem, & vinum, &c. 26. dicit Melchisedechum sacerdotem Dei summi panem, & vinum offerendo præfiguratse mysterium Eucharistiæ.

Sanctus Ioan. CHRYSOSTOMVS hom. 35. in Gen. *Videns typum*, inquit, *cogita oro, & veritatem.* Et hom. 36. *Postquam*, inquit, *Melchisedech Rex Salem panem & vinum attulit (erat enim sacerdos Dei altissimi,) ab illo Abraham accepit oblata.*

Sanctus AVGVSTINVS epistol. 95. ad Innocentium Papam, quam scribit nomine suo, & aliorum multorum Episcoporum: *Melchisedech*, inquit, *prolato Sacramento mensæ Dominicæ nouit æternũ eius sacerdotium figurare.* Hic apertissimis & paucissimis verbis Augustinus docet oblationẽ Melchisedech figuram fuisse Eucharistiæ, & in Eucharistia offerenda consistere æternitatem sacerdotij Christi. Et lib. 16. de ciuit. Dei, capit. 22. loquens de oblatione Melchisedech: *Ibi*, inquit, *primum apparuit sacrificium, quod nunc à Christianis offertur Deo, toto orbe terrarum, &c.* Et lib. 17. capit. 17. & lib. 18. capit. 35. & in Psalm. 109. clarissimè dicit, sacerdotium Christi perpetuum secundum ordinem Melchisedech esse, id quod nunc in Ecclesia viget in oblatione, quę ad altare fit. Quod idem fusius persequitur in libr. 1. contra aduers. leg. & prophetar. capit. 20. vbi inter alia sic loquitur: *Ibi quippe, & hoc dictum est; Iuravit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Noverunt qui legunt, quid protulerit Melchisedech, quando benedixit Abraham; & tam sunt participes eius: vident tale sacrificium nunc offerri Deo toto orbe terrarum, Dei autem iuratio, incredulorum est increpatio: & quod Deum non pœnitebit, significatio est, quia hoc sacerdotium non mutabit, mutant quippe sacerdotium secundum ordinem Aaron.* Denique sermon. 11. de sanctis, qui est quartus de Innocentibus, tractans de reliquiis Martyrum, quæ sub altaribus requiescunt: *Quid reuerentius*, inquit, *quid honorabilius dici potest, quam sub illa ara requiescere in qua Deo sacrificium celebratur, in qua offeruntur hostiæ, in qua Dominus est sacerdos, sicut scriptum est; Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech?*

THEODORETVS in commentar. Psalm. 109. *Inuenimus*, inquit, *Melchisedech sacerdotem, & Regem esse & afferentem Deo non sacrificia ratione carentia, sed panem & vinum.* Et infrà: *Sacerdos nunc est Christus non ipse aliquid offerens, sed vocatur caput eorum, qui offerunt, quandoquidem corpus suum Ecclesiam vocat.* Vt suprà iam dixerat Christum exorsum esse sacerdotium secundum ordinem Melchisedech in cœna nouissima, quando panem & vinum consecrauit. Vide eundem quæst. 63. in Genes.

Sanctus LEO I. sermone secundo de anniuersario assumptionis suæ ad Pontificatum: *Tu es*, inquit, *sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech, hoc est non secundum ordinem Aaron, cuius sacerdotium per propaginem sui seminis currens temporalis ministerij fuit, & cum veteris Testamenti legibus cessauit: sed secundum ordinem Melchisedech, in quo æterni Pontificis forma præcessit. Denique cum huius diuini sacerdotij Sacramentum etiam ad humanas peruenit functiones, non per generationum tramitem currit, nec quod caro & sanguis creauit, eligitur, sed cessante primulegio Patrum, & familiarum ordine prætermisso eos rectores Ecclesia accipit, quos Spiritus sanctus præparauit.*

EVSEBIVS Emissenus, seu quicunque fuit auctor, serm. 5. de Paschate: *Melchisedech*, inquit, *oblatione panis, & vini hoc (nimirum quod in Eucharistia celebratur) Christi sacrificium figurauit.* Et antea dixerat, perpetuam esse futuram in Ecclesia hanc oblationem.

ARNOBIVS in Psalmum 109. *Christus*, inquit, *per mysterium panis, & vini factus est sacerdos in æternum.*

EVCHERIVS libro 2. capit. 18. in Genes. *Melchisedech*, inquit, *sacerdos Dei summi, panem, & vinum in sacrificium offerens.* Et infrà: *Sine aliqua sacerdotali genealogia, Christus homo exstitit ex hominibus, vt potè nõ ex tribu Leui, sed ex tribu Iuda; ex qua tribu nihil de sacerdotali præcepto accepit: vtique propter mysterium Sacramenti, quod Christianis celebrare præceptum est, vt non secundum Aaron pecudum victimas, sed oblationem panis & vini, id est, corporis & sanguinis eius Sacramentum in sacrificium offeramus.*

PRIMASIVS in commentar. capit. 5. epistolæ ad Hebræos. *Quare secundum ordinem Melchisedech, & non secundum ordinem Aaron, dicatur existere sacerdos diuersæ causæ existunt: & prima quidem est, quia Melchisedech secundum legalia mandata non fuit sacerdos, sed secundum cuiusdam singularis sacerdotis dignitatem, panem offerens Deo, non brutorum animalium sanguinem: in cuius ordine sacerdotij Christus factus est sacerdos, non temporalis, sed æternus; nec offerens victimas legales, sed instar illius panem & vinum, carnem videlicet, & sanguinem suum:* Et infrà: *Vnde patet sacrificium pecudum perisse, quod fuit ordinis Aaron: & illud manere potius, quod fuit ordinis Melchisedech, quia Christus corroborauit, & Ecclesiam tenere docuit.*

CASSIODORVS in Psalmum 109. *Quem ordinem*, inquit, *Melchisedech per mysticam similitudinem instituit Rex instituit, quando Domino panis, & vini fructus obtulit. Constat enim pecudum victimas perisse, quæ fuerunt ordinis Aaron: & Melchisedech manere potius institutum, quod toto orbe in Sacramentorum erogatione celebratur.*

REMIGIVS Antisiodorensis, & EVTHYMIVS Zigabenus in eundem Psal. 109. non dissimilia scribunt.

Ioannes DAMASCENVS libro quarto de fide, capite decimo quarto, *Mensa illa (Melchisedech) mysticam hanc adumbrabat, quemadmodum & sacerdos ille veri Pontificis Christi figuram, & imaginem præ se ferebat.*

OECVMENIVS in commentar. capite 5. epistolæ ad Hebræos. *Melchisedech, inquit, fuit primus qui hostiam sine sanguine, panem, inquam, & vinum obtulit.* Et infrà: *Non ad ipsam*, inquit, *tantùm, quæ à Deo semel facta est hostiam & oblationem dixit in æternum: sed ad nostri temporis sacerdotes inspiciens, per quos Christus, & sacrificat & sacrificatur, quique eis in mystico illo conuiuio, ac cœna sacerdotij huius tradidit formulam.*

THEOPHYLACTVS in capite 5. ad Hebræos explicans illud: *Tu es sacerdos in æternum, &c. Apertissimè*, inquit, *de Christo dictum id esse constat. Hic enim & solus Melchisedech, in morem illius panè & vino sacrificabat.* Et infrà: *In æternum dixit, quia quotidie offertur in perpetuum, efficitur per Dei ministros oblatio, Christum Dominum, & Pontificem habens, sacrificium, qui ipsum nostri ob gratiam sanctificat, frangit, & tribuit.*

ANSELMVS in capite quinto ad Hebræos. *Tu es sacerdos*, inquit, *id est, sacra dans per te, & per tuos: in æternum, id est, quamdiu durabit hoc sæculum, quia non transibit sacerdotium Christi, vt aliud succedat, sicut transiuit Leuiticum.*

Ad hæc testimonia, quæ mirum est si non sufficiant ad nouorum istorum hominum audaciam com-

primendam

primendam, accedant etiam testimonia veterum Hebræorum, quæ recitantur in Bereschit Rabba. Nam inter alia habentur hæc verba R. Samuel in cap. 14. Genes. *Actus sacerdotij tradidit: erat enim ipse sacrificans panem, & vinum Deo sancto, & benedicto.* Ibid. R. Phinees in cap. 28. Num. *Tempore Messiæ omnia sacrificia cessabunt, sed sacrificium panis, & vini non cessabit: sic dictum est Genes. 14. & Melchisedech Rex Salem protulit panem & vinum. Melchisedech enim, id est, Rex Messias excipiet à cessatione sacrificiorum sacrificium panis & vini, sicut dicitur Psal. 110. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.*

Superest, vt videamus quid aduersarii contra nostrum argumentum, & pro sua solutione obijciant. PRIMO igitur Caluinus lib. 4. Instit. cap. 18. §. 2. obijcit sic: *Perperam trahunt ad panem & vinum illa verba; Et erat sacerdos Dei altissimi; quæ Paulus ad benedictionem refert. Nam Heb. 7. colligit eius præstantiam, quia minor benedicitur à maiore.*

RESPONDEO; Falsum est illa verba: *Et erat sacerdos Dei altissimi*, à Paulo ad benedictionem referri: illa enim verba Paulus ne citat quidem, sed solùm breuiter, & verbis suis scribit, Melchisedech Regem Salem sacerdotem Dei summi occurrisse Abrahæ reuertenti à cæde Regum, eique benedixisse; quæ verissima sunt, sed non inde sequitur, illa verba: *Et erat sacerdos Dei altissimi*, in textu Mosis coniungenda esse cum sequentibus: *Et benedixit*; & non potius cum præcedentibus: *Protulit panem & vinum.* quod autem Apostolus subijcit, minorem à maiore benedici, non probat Melchisedech sacerdotem Dei fuisse, sed sacerdotem Abrahamo maiorem, vt nos suprà deduximus.

SECVNDO Caluinus ibid. obijcit hoc modo: *Quod si oblatio Melchisedech sacrificij Missalis figura esset, an Apostolus, obsecro, qui minima quæque exuit, rem adeo seriam, & grauem fuisset oblitus?*

RESPONDEO; Causa cur Apostolus non meminerit sacrificij panis & vini, primaria notissima est: quia videlicet id ad propositum eius non faciebat. Volebat enim Apostolus ex Melchisedech ostendere Christi excellentiam supra Leuiticos sacerdotes: Hebræi enim ad quos ipse scribit, valde se offerebãt ob sacerdotium Aaronicum. Itaque beatus Paulus adducit in medium, quod Melchisedech, secundum cuius ordinem Christus Pontifex erat, benedixerit Abrahæ, & in eo Aaroni, & proinde maior fuerit Aarone. Item quod decimas acceperit ab Abrahamo, & in eo ab Aarone, qui tunc in lumbis Abrahæ erat, & per hoc maior fuerit Aarone; summus enim Pontifex ab inferioribus sacerdotibus decimas accipit. Denique quod Melchisedech fuerit quodammodo æternus, cùm nec ortus, nec interitus eius in Scripturis describatur: quę omnia ad excellentiam Christi pertinent, & ideo commemoranda fuerunt. Quod autem obtulerit panem & vinum, non perspicuè ad excellentiam facit, neque Melchisedech, neque ipsius Christi, & idcirco non mirum, si fuerit omissum.

ACCEDIT præterea quod Apostolus dedita opera omisit oblationem panis & vini, ne cogeretur explicare mysterium Eucharistiæ, quod altius erat, quàm vt ab illis capi tunc posset. Sic enim ipse Paulus dicit, c. 5. *De quo* (Melchisedech) *grandis nobis sermo, & ininterpretabilis ad dicendum, quoniam imbecilles facti estis ad audiendum.* Et sanè cùm Apostolus omnia planè exposuerit, quę de Melchisedech dicuntur in Genesi, excepta oblatione panis & vini, non videtur posse negari, quin per sermonem ininterpretabilem, cui non erant idonei Hebræi, intelligi debeat mysterium Eucharistiæ.

ADDE, quòd veteres Græci, vt Hieronymus refert in epistola ad Euagrium, dicebant Paulum omisisse quoddam Sacramentum Melchisedech, & hoc vocasse sermonem ininterpretabilem, quia scribebat Iudæis infidelibus: constat autem Sacramentum, quod non poterat infidelibus prodi, vix aliud fuisse quàm Eucharistiæ.

Neque his repugnat quod Chrysostomus; & Theophylactus in argumento huius epistolæ volunt, eam scriptam esse Iudæis fidelibus. Nam scripta fuit vtrisque, vel certè ita scripta fuit fidelibus, vt ab illis communicari deberet etiam cum infidelibus: nam idcirco in magna parte epistolæ multum Apostolus laborat, vt probet Christum esse Filium Dei, & vnicum orbis terræ doctorem.

Kemnitius loco citato pag. 750. postquam ex textu Hebræo perperam efficere conatus est, Melchisedech non obtulisse Deo sacrificium panis & vini, quę suprà refutata sunt, addit, etiamsi constaret Melchisedech obtulisse Deo sacrificium prædictum, tamen non posse inde effici, Christum obtulisse simile sacrificium. Id quod probat duplici argumento.

PRIMVM est huiusmodi, quod erit ordine argumentorum TERTIVM: *Ex figuris non sunt fabricanda dogmata, nisi in Scripturis ea figuræ clarè explicentur. Porrò Dauid explicat quidem Melchisedech fuisse Christi figuram, cùm dicit Psal. 110. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech; sed non explicat in quo consistat illa similitudo inter Melchisedech, & Christum: Apostolus autem Heb. 5. & 7. explicat in quo consistat, & multa dicit, sed non attingit oblationem panis & vini. Non igitur affirmandum est Melchisedech typum Christi gessisse, cum panem, & vinum in sacrificium obtulit Deo.*

RESPONDEO; Ex figuris dogmata fabricari possunt, quando ex Scripturis iuxta communem Patrum consensum intellectis colligitur explicatio. Nõ enim necesse est, vt sẽper Scriptura apertissimè loquatur, sed satis est, si ita loquatur, vt communem Patrum interpretationem sequuti, sententiam eius assequamur: alioqui paucissima, ac ferè nulla essent dogmata certa in Ecclesia. Iam verò Scriptura in Psal. 109. vel secundum Heb. 110. testatur Christum esse sacerdotem secundum ordinem Melchisedech, quod idem sæpius repetit Apostolus ad Hebræos: in quo item consistat iste ordo Melchisedech, Scriptura apertè non explicat. Paulus enim, vt diximus, non tractat quis fuerit ordo Melchisedech, sed solùm ostendit excellentiam Christi suprà Aaronem. Sed licet Scriptura non apertè dicat in quo consistat ordo Melchisedech, & figura Sacerdotii Christi, tamen ita insinuat & indicat, vt Patres omnes summo consensu in eandem expositionem inciderint, vt suprà ostendimus.

ET PRÆTEREA ratio manifestè docet, eam esse veram expositionem. Nã si Christus est sacerdos secundum ordinem Melchisedech, ergo debet in sacerdotio conuenire cum Melchisedech, hoc est in eo, quod est proprium sacerdotii Melchisedech: nihil autem est proprium illius sacerdotii, nisi forma talis sacrificii. Nam quod Melchisedech benedixerit, & quod decimas acceperit, non est proprium illius sacerdotii, sed commune eius cum sacerdotio Leuitico. Quod Melchisedech nõ fuerit vnctus oleo sensibili, nec successerit alteri, nec ei alius successerit, nõ est proprium Melchisedech, sed commune cum Abel, & cum aliis nonnullis. Denique, quod non scribatur eius genealogia, & inde sit typus æternitatis sacerdotii Christi, præterquam quod est quid extrinsecum ad sacerdotium, non est proprium Melchisedech, sed commune cum Iob, Helia, & aliis, qui & sacerdotes erant, & non describitur eorum genealogia, vt Epiphanius ostendit hæres. 55. At panem, & vinum offerre est

proprium Melchisedech, & ad sacerdotium maximè pertinet, cùm sit proprius eius actus. Nulla igitur dubitatio remanet de explicatione huius figuræ; quanquam apud prudentes Christianos etiam sine hac ratiocinatione sufficere debuisset tot Patrum auctoritas, cùm nullus contrà proferri possit, qui id neget.

QVARTVM argumentum, quod est SECVNDVM Kemnitij, contra hanc ipsam solutionem pugnat. Sic igitur ille loquitur: *Typus Sacerdotij Melchisedech consistit in his, quę non communia habet cum sacerdotio Aaronico, sed in quibus discernuntur Melchisedech & Aaron. Sed sacrificium panis & vini quotidianum fuit in sacerdotio Aaronico Exod. 29. Numer. 28.*

RESPONDEO PRIMVM, in sacerdotio Aaronico erat quidē sacrificium panis & vini, sed vt pars quædam, & quasi condimentum alterius sacrificii, non autem vt sacrificium principale: nam in iisdem locis Scripturæ iubentur offerri agni, aut vituli, & simul cum eis simila, & libamentum. At Melchisedech, panem, & vinum per se in sacrificiū obtulit. DEINDE panes, qui offerebantur in sacrificio Aaronico cum animalibus, vt diximus, semper conspergebantur oleo, & vt plurimum inde fiebant lagana. At sacrificium Melchisedech erat simplex panis. DENIQVE posset etiam dici, differentiam inter sacerdotia illa hanc fuisse, quod Aaron offerebat sacrificia omnium generum, id est, tam cruenta, quàm incruenta. At Melchisedech vtebatur solo incruento, puro, ac simplici sacrificio, vt ex Hieronymo, Eusebio, & omnibus Patribus suprà citatis docuimus.

SED contra hanc solutionem est QVINTVM argumentum. Nam si Melchisedechi sacerdotium hoc differt ab Aaronico, quod in illo nihil cruenti sacrificabatur: sequitur Christum non posse dici sacerdotem secundum ordinem Melchisedech, siquidem præcipuum Christi sacrificium cruentum fuit, nimirum sacrificium crucis.

RESPONDEO; Sacrificium crucis, si per se consideretur, non est secundum ordinem Aaron, nec secundum ordinem Melchisedech. quod nō sit secundum ordinem Aaron certissimum fidelibus esse debet, nā Christus non erat sacerdos secundum ordinem Aaron, vt Apostolus apertè docet ad Hebræos 7. & patet etiam manifestissimè, quia non erat de tribu Leui, sed de tribu Iuda: Quomodo ergo sacerdos nō secundum ordinem Aaron, sacrificium Aaronicum obtulisset? DEINDE sacrificiū crucis est sacrificium omnium perfectissimum, & ipso etiam sacrificio Missæ præstātius, quatenus distinguuntur: At quis ferat, vt dicatur sacrificium Aaronicum præstantius omnibus sacrificiis, & ipsa etiam Missa, quæ est secundum ordinem Melchisedech? PRÆTEREA Apostolus ad Heb 7. disertis verbis docet, sacrificium Aaronicum, imperfectum fuisse, nec potuisse consummare sanctificatos. At crucis sacrificium perfectissimum fuit, & consummauit in perpetuum sanctificatos, vt ibid. dicitur: nō igitur sacrificium crucis ad ordinem Aaronis pertinere potest. DENIQVE sacrificium Aaronicum duas conditiones necessariò requirit: alteram vt sit cruentum, alteram vt sit typicum, seu repræsentatiuum. Sacrificium autem crucis, etsi cruentum fuit, tamen non fuit typicum, nec enim opus fuit typis, vbi ipsa veritas aderat.

Ex qua ratione colligitur etiā non fuisse sacrificium crucis, si per se consideretur, secundum ordinem Melchisedech. Nam sacrificium Melchisedechi fuit typicum, sed incruentum: vnde conueniebat cum Aaronico, in eo, quod vtrumque erat typicum; immò eiusdem rei typus, seu figura, id est, passionis Christi: sed differebant in specie typorum, quod typus Aaronicus erat cruentus, & in forma animalium, Melchisedechi autem erat incruentus; & in forma panis. Ex quo sequitur ratione sacrificii crucis Christum non esse sacerdotem, nec secundum ordinem Melchisedech, nec secundum ordinem Aaron, quia non obtulit se in cruce sub forma panis, nec sub forma agni, aut vituli, sed sub ipsa sua humana forma. Ex quo rursum sequitur, Christum non posse dici sacerdotem secundum ordinem Melchisedech, vt tamen in Scripturis passim dicitur nisi sacrificium instituerit, vel obtulerit sub forma panis: quemadmodum non potest dici sacerdos secundum ordinem Aaron, quia non instituit sacrificium sui ipsius sub forma vituli, aut agni, aut alicuius alterius typi cruenti secundum ritum Aaronicum. Nam agnum Paschalem, vt dicemus, non obtulit secundum ritum Aaronicum; neque ipse instituit, sed potius abrogauit.

DICES; Si Christus obtulit sacrificium cruentum etiamsi non obtulerit illud iuxta ordinem Melchisedech, tamen ipsum obtulisse tale sacrificium impedit quò minus possit Christus appellari sacerdos secundum ordinem Melchisedech, cùm proprium sit huius ordinis non habere sacrificium vllum cruentum.

RESPONDEO; Christus dicitur, sacerdos secundum ordinem Melchisedech, non quomodocunque, sed in æternum, id est, respectu eius sacrificii, quod in æternum duraturum, id est, perpetuò frequētandum erat, abrogatis sacrificiis legalibus; & quod erat futurum proprium sacrificium Christianæ religionis. Et quia Christus non instituit, neque obtulit sacrificium perpetuò celebrandum, & proprium religionis suæ, nisi incruentum, ideò verè ac propriè est sacerdos secundum ordinem Melchisedech. Vbi tamen illud est OBSERVANDVM, quod licet Christus non fuerit sacerdos secundum ordinem Melchisedech ratione sacrificii crucis, sed solùm ratione sacrificii Eucharistiæ, tamen sacrificium crucis dici potest secundū ordinem Melchisedech ratione ipsius sacerdotis Christi, à quo offerebatur: ipse enim absolutè sacerdos erat secundum ordinem Melchisedech. Quare Apostolus ad Heb. 5. etiam in ipsa cruce Christum sacerdotem vocat secundum ordinem Melchisedech.

SEXTVM argumentum sumit Mathias Illyricus in Apologia Confessionis Antuerpiensis, ca. 25. à dissimilitudine sacrificij Melchisedech, & nostrę Missæ Melchisedech enim, si quid obtulit, panem & vinum obtulit. At in Eucharistia non manet panis & vinum, sed sola accidentia, vt Catholici ipsi docent.

RESPONDEO; Sacrificium Missæ est verè secundum ordinem Melchisedech, tum quia est incruentum; id enim erat proprium sacrificii Melchisedech, tū etiam quia Missa Christum repręsentat in specie panis, & vini, vt etiam illum repręsentabat sacrificium Melchisedech, atq; ita in symbolo exteriore planè conueniunt. quod autem substantia interior sit diuersa, non refert, quia vt ostendimus suprà, significatio, seu repræsentatio in accidentibus, non in substantia est. Addo, quòd necessariò substantia sacrificij Missæ, debuit esse diuersa à sacrificio Melchisedech, cùm illud præstantius, ac diuinius esse debuerit, in quo ipsa veritas cum symbolo, quàm illud, in quo solum symbolum continetur.

SEPTIMVM argumentum sumunt ex Patribus. Nam Petrus Martyr in caput quintū, primæ ad Corinthios, probat Melchisedech non obtulisse Deo panem, & vinum, quia R. Salomon in cap. 14. Genes. & Ambr. in libris de Sacramentis, & August. in quæstionibus veteris, ac noui Testamenti, dicunt à Melchisedecho panem, & vinum datum esse Abrahamo. In eandem sententiam citat Kemnitius loco citato Iosephum, & Chrysostomum.

SED

Sed hæc loca nihil omnino efficiunt. Nam In primis R. Salomon non modò Hebræus est, & nullo modo conferendus cum tot sanctis Patribus, quos citauimus, sed etiam apertissimus hostis Christianę Religionis. Præterea ipse ibidem indicat, vt etiam Petrus Martyr fatetur, oblationẽ illam Melchisedech significasse futurum aliquãdo, vt in Hierusalem offerretur sacrificium panis, & vini. At quomodo sacrificiũ futurum significare poterat oblatio illa, si erat tantum prophanum conuiuium, & non potius conuiuium sacrum, ex participatione nimirum rei Deo prius oblatæ? Itaque R. Salomon, licet dicat, panem, & vinum prolatum à Melchisedech in refectionem Abrahæ, & sociorum fuisse, non tamen negat, immo subindicat prius Deo fuisse oblatum. Quod apertissimè docent Rabini antiquiores, vt iam ostendimus.

Sanctus Ambrosius totus est noster, vt suprà demonstratum est, & ideò fortasse Petrus Martyr, vt est in huiusmodi rebus cautus, certum librum & caput noluit annotare.

Locus ex Augustino citatus, neque Augustini est, neq; pro aduersariis facit, sed pro nobis. Auctor enim illarũ quæstionum multos habet errores, qui ab Augustino refellũtur, & in primis in illa ipsa quæstione 109. quã pro se Martyr adducit, contendit ille auctor Melchisedechum esse Spiritum sanctũ, quem errorem ex professo refellit Hieronymus in epistola ad Euagrium de Melchisedech. Quod autem ille auctor, quicúque fuerit, de oblatione Melchisedech scribit pro nobis facit contra aduersarios: dicit enim Melchisedechum obtulisse Abrahamo Eucharistiã corporis, & sanguinis Domini. Ex quo intelligimus illi auctori nõ fuisse commune, & prophanum conuiuium, quod exhibuit Melchisedech Abrahæ, sed sacrum typum Eucharistiæ, quod nunc aduersarij pertinaciter negant.

Potrò Iosephus quẽ citat Kemnitius, scribit, panem illum datum Abrahæ, quod non negamus, sed non negat prius Deo fuisse oblatum, quod nos affirmamus.

Denique Chrysostomus noster est, vt suprà est demonstratum.

Octavvm argumentum oppugnat alterãm partem nostræ rationis, ductam ab æternitate sacerdotij secũdum ordinem Melchisedech. Est autem argumentum tale. Vt Christus sit sacerdos in æternum, non necesse habet quotidie per ministros offerre; non igitur ratio illa concludit. Antecedẽs probat Kemnitius in 2. par. Examinis, pag. 742. vbi demonstrat ex Apostolo Heb. 7. & 9. negatiuè, & affirmatiuè, vt ipse loquitur, quẽadmodum sit Christus, aut non sit sacerdos in æternum. Ac Primvm dicit nõ esse sacerdotem in ęternum, quia sæpius offerat seipsum; id enim expresè Paulus non semel repetit. Deinde addit ob quinque causãs dici Christum sacerdotem in ęternum. Prima est, quia viuat in æternum. Secvnda, quia virtus vnicæ oblationis eius in sempiternum duret, & efficax sit. Tertia quia semper in cœlo intercedat pro nobis. Qvarta, quia per ipsum vt sacerdotem habeamus accessum ad Patrem. Qvinta, quia in perpetuum saluare possit, & saluet qui per ipsum ad Deum accedunt.

Respondeo; Quod attinet ad partem huius argumenti negatiuam, cùm Paulus dicit non fuisse opus, vt Christus sæpius se offerret; apertissimè loquitur de cruenta oblatione, quæ sufficientissima, immò infiniti pretij, & valoris fuit: ceteræ oblationes repetantur & repetuntur, quia finiti sunt valoris. Quod autem ad æternum sacerdotium Christi necesse sit, vt sæpius offerat per se, vel per suos ministros, non quidem cruentè, sed aliquo alio modo, idem Paulus docet, Hebr. octauo, vt S. Thomas in commẽtario præclarè exponit. Cum enim Apostolus dixisset, Christum esse Pontificẽ, & ministrũ Sãctorum, & tabernaculi, quod fixit Deus, & non homo, id, esse Pontificem Ecclesiæ, non Synagogæ, subiungit: *Omnis Pontifex ad offerendum munera, & hostias constituitur, vnde necesse est, & hunc habere aliquid, quod offerat.* Vbi vides Paulum per necessariam consequentiam colligere, debere Christum, si verè est Pontifex, habere aliquid quod offerat, & cõsequenter debere offerre, quia omnis Põtifex cõstituitur ad offerendum. Quare secundũ Pauli sententiã, Christus non est Pontifex in æternum, nisi assiduè aliquid offerat, nec satis est, quod semel cruentè obtulerit seipsum. Subiungit postea idẽ Apostolus, declarans victimam, quam nunc assiduè Christus offert, nõ esse aliquid terrenum, vt oues, & boues, sed aliquid cœleste, nimirum sacratissimã Eucharistiam. *Si ergo, inquit, esset super terram, nec esset sacerdos, cum essent qui offerrent secundum legem munera, qui exemplari, & vmbræ deseruiunt cœlestium.* Quorum verborum hæc est sentẽtia: Si hostia immolanda esset super terram, id est, si esset aliquid terrenũ, & mortale, vt oues, & boues, &c. Christvs non esset sacerdos, quia non esset vlla necessitas noui sacerdotij cùm satis multi sine ipso secundum legem eiusmodi, munera terrena assiduè offerant. Deinde pergit Paulus ac ostendit Christum esse Põtificem melioris Testamenti, quàm antiquũ fuerit, ex quo sequitur offerri nunc meliores hostias, quàm antiquæ illæ fuerint.

Atque hic etiã perspici poterit, quinque illas causas, quas attulit Kemnitius, non sufficienter ostendere, cur Christus dicatur sacerdos in æternum. Prima illa, quia viuit in æternum, non est sufficiens. Nam requiritur quidem vita æterna in eo, qui debet sacerdotium æternum habere, sed non sufficit: alioqui omnes Leuitici sacerdotes post resurrectionem dicerentur sacerdotes in æternum quia habuerunt sacerdotium, & viuẽt in æternum. Requiritur igitur, vt viuens fungatur sacerdotio in æternum. Quemadmodum non potest aliquis rectè dici fuisse Rex per 30. annos, si nec regnauerit, nec regnare potuerit, nisi per vnum diem. Id quod maximè locum habet in sentẽtia aduersariorum qui existimant sacerdotium, seu ministerium Ecclesiasticum esse merum officium. Denique id apertissimè beatus Paulus requirit, vt ostendimus, cùm ait, oportere Christum, si est Pontifex, habere aliquid, quod offerat. Paulus autem Hebr. 7. vbi ponit istam causam Kemnitij, cum ait: *Christus autem, eò quod maneat in æternum, perpetuum habet sacerdotium:* non probat ideò solùm Christum esse æternum sacerdotem, quia manet in æternum; sed probat ex eo, quod manet in æternum, posse illum perpetuò fungi sacerdotio, nec esse opus, vt quis illi succedat, sicut in sacerdotio Leuitico opus erat continua successione, quia nullus eorum poterat perpetuò ministrare, cùm morte prohiberentur permanare.

Secvnda causa, quod virtus oblationis crucis perpetua sit, non etiã est sufficiens. Illa enim ostẽdit, effectum sacrificii crucis esse perpetuũ, & proinde impropriè ipsum etiã sacrificiũ posse dici perpetuũ. Propriè tamen non dicitur sacrificium ęternũ, quod semel factum est, nec dicitur ęternum sacerdotiũ, cùm non iugiter sacrificatur: alioqui sacerdotiũ, & sacrificiũ Noe, ęterna dici possent, quia (vt colligitur ex c. 8. Gen.) effectus sacrificii oblati à Noe post diluuiũ, semper manet, & manebit: impetrauit enim, ne iterum diluuium aquæ rediret super terram. Pari ratione Christi natiuitas ex matre, passio, & mors, dici possent æterna, & Christus dici posset semper nasci, pati, & mori, quia effectus horum omnium semper manet.

Tertia ratio, quod Christus in cœlo semper intercedat pro nobis, aut non probat illum esse sacerdotẽ, aut probat illum nunc per ministros offerre. Nam si

volunt aduersarij Christum intercedere per solã orationem, non habẽt inde illum esse propriè sacerdotẽ: nam quilibet homo, quãtumuis laïcus, potest pro alio per orationem intercedere. Si verò contendant illum intercedere, vt sacerdotem, id est, mediante oblatione victimæ: tum necesse est Christum semper offerre; & proinde Eucharistiam esse sacrificium, quod à Christo per ministerium humanum Deo iugiter offeratur.

DICENT, Christum offerre seipsum in cœlo, dum passionem suam assiduè Patri repræsentat, & per eam nos reconciliat. Hoc enim videtur sentire Caluinus li. 4. Instit. ca. 18. §. 2. vbi dicit, non esse amplius in terris vllum sacerdotium, cùm sit translatum in cœlum Christo ibi in æternum sacerdote existente.

RESPONDEO; Aut volunt oblationem quæ sit in cœlo, esse verũ ac propriè dictum sacrificium; aut solum improprie, & figuratè. Si primum, plurima sequentur contra aduersarios, & aliqua eorum etiam contra veritatem. PRIMO, religionem, ac legem Christianam non esse amplius in terris, sed translatam esse in cœlũ: nam translato sacerdotio, necesse est, vt etiam legis translatio fiat Hebr. 7. SECVNDO, in cœlo non esse nudam veritatem, sed vmbras etiam, & figuras, ac cæremonias non omnia sacrificia propriè dicta, debẽt esse repræsentatiua sacrificij crucis, & cæremoniæ quædã religionis, TERTIO, oportebit aduersarios concedere, repeti sæpius oblationem Christi, quod illi nullo modo concedere volunt. Si secũdum, tum necesse erit confiteri Christi verum sacrificium in terris offerri, quod nos contendimus, aut certè Christum non esse verè, ac propriè sacerdotem, quod est absurdissimum, & contra manifestas Scripturas. Id autẽ sequi perspicuũ est, quia non potest esse verè, ac propriè sacerdos, qui sacrificium verum ac proprium offerre nõ potest.

QVARTA Kemnitij ratio similis est superiori: perinde enim est Christum sacerdotem pro nobis intercedere quæ erat tertia ratio; & nos per sacerdotẽ Christum aditum habere ad Patrem, quæ erat quarta.

QVINTA ratio, quòd saluare in perpetuum possit, probat eum Saluatorem esse, non autem Sacerdotem. Neque hæc ratio dissimilis est secũdæ, ac tertiæ, proinde eodem modo refellitur. Quare non probauit Kemnitius Christum dici posse æternum Sacerdotem sine oblatione victimæ per Ecclesiæ Ministros. Est autem hoc loco addendũ, nos minimè negare, quin Sacerdotium Christi absolutè sit futurum æternum ratione effectus, quatenus virtus oblationis eius cõsummat in æternum sanctificatos, vt ex Apostolo docet S. Thomas p. 3. q. 22. ar. 5. Et quia Christus in quo semper residet summa sacerdotalis dignitas, vere manet in æternum, & semper Deo sacrificium laudis & gratiarum actionis immolat: tamen ratione officij sacerdotalis propriè dicti & iuxta vaticiniũ Psal. 109. Sacerdotium Christi dici existimamus æternum, nõ quia duraturum sit infinito tempore, sed quia nullum ei sacerdotium vnquam succedet. Neque enim Dauid solùm ait, Tu es sacerdos in æternum, sed addit, secundum ordinem Melchisedech, id est, vt ex partibus demonstrauimus, Tu es sacerdos in æternum offerẽs per ministros tuos in Ecclesia tua sacrificium corporis, & sanguinis tui in specie panis, & vini. Sacrificium autem in specie panis & vini non durabit infinito tempore, & tamen durabit in æternum, quia semper durabit, quamdiu sacrificium propriè dictum necessarium erit, id est, vsque ad mundi consummationem. Iurauit enim Dominus, & non pœnitebit eum, hoc est, non mutabit vnquam hoc sacerdotium cum alio sacerdotio, sicut mutauit sacerdotium secundum ordinem Aaron cum sacerdotio secundum ordinem Melchisedech.

CAPVT VII.

Probatur sacrificium Missæ ex figura Agni Paschalis.

ALTERVM testimonium pro sacrificio Missę sumitur ex lib. Exod. cap. 12. & similibus locis, vbi agitur de Agno Paschali. Est autem hoc argumẽtum: Celebratio Agni Paschalis figura erat expressa celebrationis Eucharistiæ. Sed illa immolatio quædã erat victimæ Deo oblatæ; ergo celebratio Eucharistiæ immolatio victimæ Deo oblatę esse debet, vt figura figurato respondeat. Quia verò aliqui, vt Kemnitius, negant propositionem, aliqui assumptionem: vtraque probanda erit, ac deinde argumenta Kemnitij diluenda, quibus hanc rationem infirmare conatur.

Quod igitur celebratio Agni Paschalis fuerit figura celebrationis Eucharistiæ, probatur PRIMO ex Scripturis, 1. Cor 5. *Etenim Pascha nostrũ immolatus est Christus: itaque epulemur in azymis sinceritatis, & veritatis.* Ex hoc loco certè constituere possumus, Agnum Paschalem, qui & Pascha dicitur in Euangelio, figuram immolationis Christi fuisse: quando autem fuerit impleta, non ita certò ex hoc solo loco constitui potest.

DICENT enim aduersarij, Apostolum loqui de immolatione in cruce facta, & de mãducatione spirituali, quæ fit per fidem. SED nos ex Euãgelio probabimus figuram illam propriè impletam fuisse in institutione, & celebratione Eucharistiæ. Nam IN PRIMIS ex Euangelio constat, Apostolos ante Christi passionem manducasse carnẽ Christi in nouissima cœna, & proinde mãducasse verum agnum Paschalem, ad cuius epũlas nos hortatur Apostolus, cùm ait: *Itaque epulemur in azymis sinceritatis, & veritatis.* Sed epulũ sequitur immolationẽ: prius. n. agnus immolatur, postea comeditur; non è cõtrario, prius comeditur, & postea immolatur. Debuit ergo præcedere immolatio Christi illam manducationem cœnæ, quam fecerunt Apostoli ante passionem Domini; non ergo sola passio est immolatio de qua loquitur Paulus, sed etiam consecratio, & oblatio Eucharistiæ est immolatio per Agni Paschalis immolationem figurata.

PRÆTEREA, vt ex eodem Euangelio constat, Dominus post cæremoniam Agni Paschalis cõtinuo subiunxit celebrationẽ Eucharistię; neque distulit in aliud tempus, aut locum, vt apertè ostenderet se noua ista cæremonia finem imponere cæremoniæ veteri.

DEINDE, si consideremus circunstantias vtriusque celebrationis, videbimus nullam figuram à Christo manifestiùs impletam, quàm istam. Agnus Paschalis 14. die primi mensis ad vesperã immolari debuit Exo. 12. & fuit hæc circunstantia summè necessaria, vt ex multis locis Scripturæ probari posset: Eucharistiam Christus instituit hoc ipso tempore, vt notum est. SECVNDO agnus immolabatur in memoriam transitus Domini, & liberationis populi de Ægypto: & Eucharistia celebratur in memoriam transitus Domini per passionem ex hoc mundo ad Patrem, & nostræ liberationis de potestate Satanæ, quæ per ipsam Christi mortem facta est. TERTIO, agnus immolabatur vt mãducaretur & esset quasi viaticum peregrinorum, nam ideo manducabatur à Iudæis, habitum peregrinorum præ se ferentibus cum baculis, & calceis, &c. Et Eucharistia quid est aliud, nisi refectio, & viaticum peregrinantium ad veram ac cælestem patriam? QVARTO, agnus non poterat manducari, nisi à circumcisis, & mundis, & in Hierusalem; ita Eucharistia non potest sumi nisi à baptizatis, & mundis, & intra Ecclesiam Catholicam existentibus.

ADHÆC, si non impleuit Christus eam figuram in institutione Eucharistiæ, dicant aduersarij, quando

eam

eam impleuerit: nam cùm, teste Paulo, figura fuerit, debuit necessariò impleri.

Dicent fortasse impletam eam figuram à Christo, vel quando ipse manducauit Agnum Paschalem, vel certè quando fuit crucifixus: nec enim aliud occurrit, quod verisimiliter dicit possit.

Ad illud Primvm, nulla ratione defenditur. Cùm enim Dominus Agnum Paschalem manducauit, legem obseruauit, quod semper faciebat dum in terris viueret, non figuram impleuit. Si quidem implere figuram, non est, illud ipsum, quod lex præscribit agere, sed aliquid aliud ei substituere excellétius, ad quod significandum figura illa præcesserit; quemadmodum figuram circumcisionis non impleuit cùm Circumcisionem accepit, sed cùm Baptismum ei substituit. Vnde à Paulo Coloss. 2. Baptismus vocatur Circumcisio Christi non manufacta.

Illud autem Alterum de passione Domini, est quidem aliquid, sed non eiusmodi, vt sufficiat. Nam immolatio Agni Paschalis potest quidem dici figura passionis Christi. Nam si agnus ille figura est Eucharistiæ, & Eucharistia est representatio passionis, qui neget etiam agnum illum, fuisse figuram, & repræsentationem passionis? Quare Io. 19. videmus Euangelistam reddere caussam, cur non fuerunt Christi crura in passione confracta, quia scriptum est de Agno Paschali, *Os non comminuetis ex eo*; tamen magis immediatè, & principaliter cæremonia Agni Paschalis figura fuit Eucharistiq, quàm passionis, vt patet ex circumstantiis paulò antè explicatis. Passio enim non incidit in diem 14. nec in vesperam, sed in meridiem diei 15. Neque fuit Christus crucifixus in memoriam transitus alicuius, aut liberationis. Neque crucifigebatur vt manducaretur, nec fuit vllus tunc, qui eum sic immolatum manducauerit. Neque in domo, aut Hierusalem, sed extra portã in aperto campo immolatus fuit. Denique non solùm baptizati & mundi, sed etiam alij possunt ac debent Christum, vt in cruce immolatum, fide manducare: fides enim præcedit & Baptismum, & iustificationem.

Probatur nunc ex Patrum communi consensu, Agnum Paschalem Eucharistiæ figuram fuisse. Tertvllianvs libro quarto in Marcionem non procul à fine, exponit de Eucharistia illud Lucæ cap. 22. *Desiderio desideraui hoc Pascha manducare vobiscum. Professus*, inquit, *se concupiscentia concupiuisse edere Pascha vt suũ (indignum enim vt quid alienum concupisceret Deus) acceptum panem, corpus suum fecit, & cætera.* Et paulò antè dixerat, Christum non concupiuisse veruecinam Iudæorum, cùm ait se desiderasse edere Pascha. Quare Tertullianus de Pascha intelligit Eucharistiam, non Agnum Paschalem: non autem per pascha Eucharistiam intelligeret, nisi Eucharistiam esse crederet per Agnum illum Paschalem figuratam.

Cyprianvs libro de vnit. Eccles. probat non posse extra Ecclesiam manducari vtiliter Eucharistiam, quia scriptum est de Agno Paschali: *In domo vna comedetur.* Et sermone de cœna Domini: *Cœna*, inquit, *disposita inter Sacramẽtales epulas obtinuerunt sibi institutæ antiquæ, & nouæ: & consumpto agno, quem antiqua traditio proponebat, intõsumptibilem cibũ Magister apponit discipulis.*

Ambrosivs in cap. 1. Lucæ: *Quando*, inquit, *sacrificamus, Christus adest, Christus immolatur; etenim Pascha nostrum immolatus est Christus.*

Gregorius Nazianzenvs oratione secunda de Pascha, exponens cæremonias Agni Paschalis, dicit imperasse Deum, vt ad vesperam agnus immolaretur, quia Christus ad vesperam Sacramentum corporis suis discipulis tradidit.

Gavdentivs tractatu secundo in Exodum, to-

A tam celebrationem agni de Eucharistia exponit: *In vmbra*, inquit, *illius legalis Paschæ, non vnus Agnus occidebatur, sed plures. Singuli enim occidebantur per domos, nã sufficere vnus nõ poterat vniuersis.* Et infrà: *idem per singulas Ecclesiarum domos in mysterio panis; & vini reficit immolatus, viuificat creditus, consecrantes sanctificat consecratus, hæc agni caro, hic sanguis est.*

Hieronymvs in cap. 26. Matth. *Postquam*, inquit, *typicum Pascha fuerat impletum, & agni carnes cum Apostolis comederat, assumit panem, qui confortat cor hominis, & ad verum Paschæ transferetur Sacramentum.*

Ioannes Chrysostomvs homil. de proditione Iudæ, tomo tertio. *In ipsa mensa*, inquit, *vtrumque Pascha, & typi, & veritatis celebratum est.* Et infrà: *Fuit quidem aliquando Pascha Iudaicum, sed exemptum, & euacuatum est Pascha spiritalis aduentu, quod Christus tradidit. Nam cùm manducarent, & biberent, accepit panem, & fregit, & dixit, Hoc est corpus meum, &c.* Et homilia

B octuagesimatertia in Matthæum de institutione Sacramenti loquens: *Veritatem*, inquit, *figuræ adiunxit.* Et paulò pòst: *Si figura à seruitute liberauit, multò magis veritas orbem terrarum vindicabit.*

Avgvstinvs libro 2. contra literas Petil. cap. 37. *Aliud*, inquit, *est Pascha quod illi de ove celebrant, aliud quod nos in corpore, & sanguine Domini accipimus.*

Leo sermone septimo de passione Domini, de Pascha loquens: *Vt ergo*, inquit, *vmbræ cederent corpori, & cessarent imagines sub præsentia veritatis; antiqua obseruantia nouo tollitur Sacramento, hostia in hostiam transit, sanguinem sanguis excludit, & legalis festiuitas dum mutatur, impletur.* Et infrà de sacramenti institutione loquens. *Vetus*, inquit, *Testamentum consumebat, & nouum Pascha condebat. Discumbentibus enim secum discipulis, &c.*

C

Isichivs libro secundo in Leuiticum, capite 8. *Prius*, inquit, *figuratam ouem cum Apostolis cœnans Dominus, postea suum obtulit sacrificium.* Vide etiam libro 6. cap. 23. Procopius Gazęus in cap. 12. Exodi, idem habet.

Gregorivs homilia vigesima secunda in Euangelia, totam cæremoniam Agni Paschalis exponit accommodatè ad Eucharistiam: *Quid*, inquit *sit sanguis Agni non iam audiendo, sed bibendo didicistis &c.*

Beda in cap. 22. Lucæ, & ex illo Anselmvs in cap. 26 Matth. *Finitis*, inquit, *veteris Phasæ solemniis, quæ in commemoratione antiquæ de Ægypto liberationis populi Dei agebantur, transit ad nouum, quod in suę redemptionis memoriam Ecclesiam frequentare volebat, vt scilicet pro carne agni, ac sanguine, sui corporis, sanguinisque Sacramentum institueret.*

D

Rvpertvs libro secundo in Exodum, capite sexto. *Tandem*, inquit, *quartadecima die ad vesperam, vbi illum veteris Paschæ Agnum comedit cum discipulis suis, tunc ipse noui sacrificij Agnus continuò capiendus, & ducendus ad immolandum, iam in angustia passionis agonizans, prius propriis manibus Deo Patri semetipsum immolauit, accipiens panem, & vinum, & mira, atque ineffabilis sanctificationis potentia transferens hæc in corporis sui, & sanguinis Sacramentum.*

Ex his igitur propositio nostri argumenti satis confirmata videtur. Assumptio verò, celebrationem Agni Paschalis, sacrificium quoddam fuisse minori adhuc negotio comprobabitur. Nam legimus Exod. 12. *Immolate Phase.* Et infrà: *Victima transitus Domini est.* Numero 9. *Ecce*, inquit, *quidam immundi super anima hominis, qui non poterant facere Phase, in die illo accedentes ad Moysem, & Aaron dixerunt; immundi sumus super anima hominis, quare fraudamur, vt non valeamus oblationem offerre Domino in tempore suo inter filios Israel?* Et infrà:

Si quis mundus est, & in itinere non fuit, & tamen non fecit Phasc, exterminabitur anima illa de populis suis, quia sacrificium Domino non obtulit tempore suo Ex his habemus Agnum Paschalem verè, & propriè sacrificium fuisse, cùm & victima, & sacrificium in Scripturis absolutè dicantur; & præterea offerri Domino per immolationem, quod est veri sacrificii proprium, debuerit.

ADDE, quòd eodem modo loquitur Euangelium, Marci 14. *Et primo die azymorum, quando Pascha immolabant.*

DENIQVE, quid clarius verbis Pauli primæ Corinth. 5. *Pascha nostrum immolatus est Christus*? neque enim negabunt Christi passionem verum sacrificium fuisse. Cur autem Paulus sacrificium Christi Paschæ immolationem appellaret, si non fuisset verum sacrificiũ Agni Paschalis immolatio? Neque obstat, quod non offerebatur à solis Sacerdotibus, sed à multis non Sacerdotibus. Nam hoc sacrificium fuit institutum, antequam familia Aaron determinaretur ad sacerdotium, & ideo quantum ad hoc sacrificium, mansit antiquum priuilegium, vt omnes patresfamilias sacerdotio fungerentur. Vide Philonem lib. 1. de vita Moysis.

Sed iam videamus, quid Kemnitius contra hoc nostrum argumentum obiiciat in secunda parte Examinis, pag. 758. & 759. PRIMO, obiicit testimonium AVGVSTINI, libro de vnitate Ecclesiæ, contra literas Petiliani, cap. 16. *Non ea colligant & commemorent, quæ obscurè, ambiguè, vel figuratè dicta sunt, quæ quisque sicut voluerit, interpretetur secundum sensum suum: talia enim rectè intelligi, exponique non possunt, nisi prius ea, quæ apertissimè posita sunt, firma fide teneantur. Sed aliquid proferte, quod non egeat interprete, nec vnde conuincamini, quod de alia re dictum sit, & vos aliud ad vestrum sensum detorquere conemini.* Et cap. 19. *Hæc mystica sunt, operta sunt, figurata sunt; aliquid manifestum, quod interprete non egeat flagitamus.* Item: *Quod si ambiguè posita & pro nobis, & pro vobis possunt interpretari, nihil vtique adiuuant causſam vestram, sed planè alia malam causſam, vel moras faciendo sustentant.*

RESPONDEO; Testimonia Scripturæ figurata, quia possunt variis modis exponi, non faciunt fidem, nisi ex alio loco Scripturæ certò constet, quemadmodum sint accipienda. Scriptura autem tribus modis solet figuram aliquam explicare. PRIMO, quando immediatè, & in particulari exponit propriis verbis, quod figuratè dictum erat. Hinc ex parabolis Domini de piscibus bonis, & malis in iisdem retibus; & de ouibus, & hœdis in eodem ouili, & aliis similibus. Catholici conuicerunt Donatistas negantes in Ecclesia esse bonos, & malos: quia Dominus ipse parabolas explicuit, applicans eas ad Ecclesiam, Matthæi 13. & 25. De quare vide Augustinum in breuiculo collationis tertiæ diei. SECVNDO, quando Scriptura immediatè figuram non explicat, tamen approbat Ecclesiæ explicationem, dum ei apertissimis verbis testimonium perhibet, quòd sit columna, & firmamentum veritatis, 1. Timoth. 3. Augustinus libro 1. contra Cresconium, cap. 33. & alibi passim tradit hanc formam argumentandi. TERTIO, quando Scriptura docet, in verbis quibusdam figuram in Christo, vel à Christo implendam contineri: & deinde manifesta ratione colligimus, quo tempore, & loco fuerit impleta, licet Scriptura id non explicauerit. Nam cùm constat aliquam esse figuram, simul constat impleri debuisse: proinde si possimus ratiocinando concludere, aut tali tempore, & loco fuisse impletam, aut absolutè non fuisse impletam, firmissimè quod volumus demonstramus.

A

Nostrum igitur argumentum ex figura Agni Paschalis, & eiusdem figuræ explicatio, habet testimonium à Scriptura secundo, & tertio modo. Nam IMPRIMIS protulimus consensum veterum Patrum Græcorum, & Latinorum, qui est consensus eius Ecclesiæ, quam & nos, & aduersarij veram Ecclesiam esse, & proinde iuxta Apostolum columnam, & firmamentum veritatis esse non dubitamus. DEINDE, Scriptura testatur illam esse figuram in CHRISTO implendam, vt ex eodem Paulo ostendimus, 1. Corinthiorum 5. Et nos ex manifestis circunstantiis euidenti ratione concluſimus, aut nunquam, aut in nouissima cœna in institutione Sacramenti fuisse impletam.

B

PORRO Augustinus in locis à Kemnitio citatis, loquitur de figuris illis, quarum explicatio nullum habet à Scriptura testimonium; & ideo semper adiungit esse obscuras, opertas, interprete indigentes, & quæ possint pro arbitrio in varios sensus detorqueri. Non enim simpliciter reijcit argumẽtum ex figuris, sed ex figuris obscuris, & nondum explicatis, vel in alio Scripturæ loco, vel ab Ecclesia. Nam alioqui in ipso libro eodem de vnitate Ecclesiæ, cap. 13. probat Augustinus Ecclesiam constare ex bonis & malis, ex parabolis zizaniorum, & bonorum, ac malorum piscium, & similibus figuratis loquutionibus. Solum igitur reijcit argumentum ab illis figuris, quarum est incerta interpretatio; quale illud erat ex Canticis: *Vbi cubas in meridie*, quod semper Donatistæ iactabant, vt probarent in sola Africa esse Ecclesiam; quibus Augustinus rectè obiicit illud Psal. 47. *Latera Aquilonis ciuitas Regis magni*; & similia æquè obscura.

C

ADDE, quòd Augustinus in eo libro, ideo petit à Donatistis testimonia Scripturę apertissima, nec libenter admittit obscura, quia habebat ipse pro se apertissima testimonia. Nam agebatur de loco Ecclesiæ, an esset Africa sola, an totus orbis terrarum. Et quia sunt plurima testimonia, quæ sine vlla obscuritate docent, Ecclesiam in toto orbe terrarum esse futuram, meritò Augustinus requirit ab aduersario similia testimonia: non enim debent aperta & propria, obscuris & figuratis cedere. At in alijs quæstionibus obscurioribus, qualis fuit eo tempore quæstio de Baptismo, Augustinus non prouocat ad aperta Scripturæ testimonia, sed ad Ecclesiæ auctoritatem, quæ non potest errare in Scriptura explicanda, vt patet ex loco citato contra Cresconium. Quare si Kemnitius putat, causſam suam similem esse causſæ Augustini, proferat apertum testimonium Scripturæ, quod non egeat interprete, vbi legamus Eucharistiæ celebrationem non esse sacrificium, & tum iure poterit cum Augustino reiicere argumenta ex figuris.

D

SECVNDO, Kemnitius obiicit, ex figura Agni Paschalis multa sequi absurda, si ea ad Eucharistiam applicanda sit. Nam IMPRIMIS non respondebit figura figurato, cùm immolatio Agni Paschalis cruenta fuerit, Eucharistia sit incruenta. DEINDE Agnus Paschalis non à Sacerdotibus, vt Eucharistia, sed a multitudine immolabatur. Et DENIQVE sacrificium Agni Paschalis non erat propitiatorium pro peccato, vt nos Eucharistiam esse dicimus, sed in memoriam fiebat liberationis de Ægypto.

RESPONDEO; Eucharistia non à solo Agno Paschali sed etiam à sacrificio Melchisedech, & à Manna, & ab alijs rebus in Testamẽto veteri figurata fuit: ideo non omnia, quæ in Agno Paschali fiebant, ad figuram Eucharistiæ pertinent, sed illa tantùm, quæ non pugnant cum impletione aliarum figurarum. Itaque ex figura Agni Paschalis habemus in Eucharistia verã carnem; & sanguinem Christi Agni immaculati: sed modo

incruento,

incruẽto, & in ſpecie panis, & vini, vt locũ habeat alia figura ſacrificij Melchiſedech in pane & vino oblati. Atque ita oblatio & manducatio agni, ad figuram Euchariſtiæ pertinet, modus cruẽtæ mactationis, ad hanc figuram non pertinet, quia pugnaret cum figura ſacrificij Melchiſedech, ſicut è cõtrario forma, ſeu ſpecies externa panis & vini in ſacrificio Melchiſedech, ad figuram Euchariſtiæ pertinet: ſubſtãtia panis & vini interior ad hãc figuram nõ pertinet, quia pugnaret cum figura Agni Paſchalis, quæ veram carnis ſubſtantiam requirit in figurato, ne ſit figuratum ſua figura vilius.

Quod autẽ modus ille cruentæ mactationis nõ impediat, quò minus Agnus Paſchalis figura fuerit Euchariſtiæ, patet ex Auguſtino l. 17. ciuit. c. 20. & l. 1. cõtra aduerſ. leg. & Proph. c. 18. & Leone ſer. 8. de paſſione Domini, qui omnia ſacrificia veteris legis quantũuis cruenta, figuras fuiſſe docet ſacrificii Euchariſtiæ.

Iam verò, quod attinet ad ALTERVM abſurdum, nulla eſt difficultas. Nam quod in Scriptura dicitur, Agnum Paſchalem debuiſſe à tota multitudine filiorum Iſraël immolari, non ſic intelligitur, quaſi debuerint ſinguli de populo agnum immolare: ſed quod debuerit in ſingulis domibus, ac familiis immolari, patre familias propriè, & per ſe immolante, reliquis per illum immolantibus, & voluntate, ac participatione in ſacrificium conſentientibus. Quod etiam in Eccleſia circa Euchariſtiam obſeruatur: Preſbyteri enim, qui in Chriſti familia patres ſunt, propriè, ac per ſe immolant, populus autem per illos immolat, & ſimul voluntate, & participatione in ſacrificium conſentit.

Denique TERTIVM abſurdum, quod Kemnitius proferebat, nullius ponderis eſt. Nam Euchariſtiæ ſacrificium, vt diximus, nõ ſolo Agno Paſchali, ſed multis aliis typis adumbratum fuit. Et quidem Agnus Paſchalis typus Euchariſtiæ fuit, non vt ſacrificiũ propitiatorium, ſed vt commemoratiuum liberationis, & vt propriè Euchariſticum: ſacrificia autem, quæ plurima in lege pro peccato fiebant, eiuſdem Euchariſtiæ, vt ſacrificii propitiatorii, typi ac figuræ fuerunt.

TERTIO obijcit Kemnitius, Agnum Paſchalem figuram geſſiſſe paſſionis Dominicæ, id quod operoſè probare nititur ex Scripturis, & ex ipſo etiam Eccleſiaſtico teſtimonio, ex præfatione Miſſæ deprompto.

SED argumentũ iam antè ſolutũ eſt. Agnus enim Paſchalis vtriuſque rei typus fuit, & paſſionis, & Euchariſtiæ; immò non potuit Euchariſtiæ typus eſſe, quin etiã paſſionis eſſet, cũ Euchariſtia repræſentatio, & cõmemoratio paſſionis ſit. Neq; id propriũ eſt Agni Paſchalis, ſed cõmune omnibus ſacrificiis legis veteris, vt ſimul & paſſionis Dominicę, & Eucha. figurę fuerint.

CAPVT VIII.

Probatur ſacrificium Miſſæ ex figuris variorum ſacrificiorum Teſtamenti veteris.

TERTIVM argumentum ſumitur ex ca. 24. Exodi, vbi deſcribitur dedicatio, ac celebratio Teſtamẽti veteris. Nam poſt datam legem in monte Syna, pepigit Deus fœdus cum Hebræis, ac promiſit eis multa bona, & ipſi viciſſim obedientiam mandatorum promiſerunt Deo. Sãcitum autem fuit hoc fœdus ſolemni ſacrificio, & ſanguinis aſperſione, illis verbis: *Hic eſt ſanguis Teſtamenti, quod mãdauit ad vos Deus*; vt Apoſtolus recitat Hebr. 9. allegans verba Moyſis, Exod. 24. hanc figuram impletam eſſe in vltima cœna, in inſtitutione Sacramenti Euchariſtiæ, nos probauimus ſuprà in 1. li. de Euchariſtia: nec videtur vllo modo negari poſſe. Nam IN PRIMIS expreſsè Lucas cap. 22. & Paulus 1. Cor. 11. dicunt: *Hic calix nouum Teſtamentum eſt in ſanguine meo.* Matt. c. 26. & Marcus c. 14. dicunt: *Hic eſt ſanguis meus noui Teſtamenti.*

DEINDE Patres veteres apertè docent, Chriſtum in vltima cœna condidiſſe Teſtamentum nouum. TERTVLLIANVS lib. 4. in Marcionem: *In calicis mentione*, inquit, *Teſtamentum cõfirmauit ſanguine ſuo obſignatum.* Idem expreſsè docent Chryſoſtomus & Theophylactus in loca allegata Matthæi, & Pauli: necnon Ambroſius in Paulum, & Beda in Marcum, & Lucam, locis citatis.

PRÆTEREA id Lutherani negare non poſſunt, cum eorum præcipuũ argumẽtum cõtra ſacrificium Miſſæ hoc ſit: *Miſſa eſt Teſtamentũ Chriſti; non igitur eſt ſacrificiũ.* Hoc argumentum præ omnibus vrget Lutherus in li. de captiu. Babylon. c. 1. & in lib. de abrogãda Miſſa, & alibi. Vrget idẽ argumentum Kẽnitius in 2. par. Exam. pag. 753. & 802. vrgent etiam alij communiter. Quid momẽti hoc argumentum habeat, poſtea videbimus: interim accipimus quod dant, Miſſam eſſe Teſtamentum Chriſti; inde enim manifeſtè ſequitur, Chriſtum in vltima cœna condidiſſe ſuum Teſtamentum, & proinde impleſſe figuram Teſtamenti veteris.

Accedit POSTREMO, quod ſi Teſtamentum Chriſti in cœna factum nõ fuiſſet, certè factum fuiſſet in cruce vt quidam ſuſpicati videntur. At omnes conditiones Teſtamenti in cœnam quadrant, nullę in crucem. PRIMVM qui teſtatur, viuere debet vſque ad cõpletum, & obſignatũ Teſtamentũ. Chriſtus in cœna ſemper vixit, in cruce mortuus eſt. Quare rectè B. Paulus Hebr. 9. non ait Chriſti morte Teſtamentum nouum factum fuiſſe, ſed cõfirmatum; non enim teſtamẽtum valet, dum viuit, qui teſtatus eſt. DEINDE qui teſtatur, ſui iuris eſſe debet. Chriſtus in cœna ſui iuris erat; in cruce non modò captus, & vinctus, ſed etiam damnãtus, & iam patibulo affixus erat. TERTIO qui teſtatur, ſemper aliquid mandat hæredibus. Chriſtus in cœna: *Hoc eſt*, inquit, *præceptum meum, vt diligatis inuicem.* Et rurſum: *Hoc facite.* In cruce nihil mandaſſe legitur. QVARTO qui teſtatur, aliquid promittit, ſeu relinquit, idque nominatim exprimere ſolet, vt etiã perſonas, quibus relinquit, in cœna Dominus expreſſit remiſſionẽ peccatorum, quę eſt promiſſio propria Teſtamenti noui, Hierem. 31. & expreſſit etiam hæredes, cùm ait: *Pro vobis, & pro multis.* In cruce nihil eiuſmodi, excepta promiſſione ſoli latroni facta. QVINTO qui teſtatur, teſtes adhibet, & ſicut Moyſes, non teſtes quoſcumque, ſed ipſum populum cõuocauit, cùm Teſtamentum vetus nomine Dei ſanciebat: ſic etiam Chriſtus teſtes, & non quoſcumque, ſed ipſam Eccleſiam cõuocare debuit; id fecit in cœna, aderant enim omnes Apoſtoli, qui Patriarchæ fuerunt, & veri Patres totius Chriſtiani populi. Ad crucem nec aderant, nec facilè conuocari potuiſſent. SEXTO qui teſtatur, ſolet diſertis verbis explicare teſtamẽtum ſe facere. In cruce Teſtamentum Chriſtus ne nominauit quidem: at in cœna expreſſit nomen Teſtamenti, & quidem illis ferè verbis, quibus olim Moyſes; vt enim ille dixerat: *Hic eſt ſanguis Teſtamenti quod mandauit ad vos Deus*: ita ipſe dixit: *Hic eſt ſanguis meus noui Teſtamenti.* SEPTIMO qui teſtatur, inſtrumentum publicum conficit, quod perpetuò vim habeat applicandæ hæreditatis. Id inſtrumentum Chriſtus in cœna confecit dum Sacramentum inſtituit; in cruce nihil omnino eiuſmodi. Maneat igitur ratum & certum in cœna Teſtamentum nouum conditum, & proinde figuram Teſtamenti veteris impletam.

Hoc fundamento poſito, ita argumentamur; Sanguis Teſtamẽti veteris apud Moyſem, erat ſanguis victimæ iam immolatæ, & verè, ac propriè ſacrificatæ, vt patet Exod. 24. ergo ſanguis teſtamenti noui apud

Christum, est sanguis victimæ immolatæ, & vetè, ac propriè sacrificatæ. Est autè sanguis ille sanguis Christi, vt ipse dicit: *Hic est sanguis meus*; ergo ipse fuit victima in cœna immolata, & sacrificata.

Neque respóderi potest, sanguinem Christi in cœna fuisse sanguinem victimæ futuræ in cruce. Nam in Exodo prius immolata est victima, deinde sanguis aspersus in populum illis verbis: *Hic est sanguis, &c.* ergo etiam Christus prius debuit se ipse victimam facere, & immolare; deinde de sanguine dicere: *Hic est sanguis, &c.* PRÆTEREA, nulla ratio patitur, vt prius sanguis victimæ hauriatur, deinde victima immoletur, cùm è contrario ex immolatione sanguis sequatur. DENIQVE, cùm in figura Testamenti veteris, Exod. 24. tria inueniantur. PRIMO, promulgatio legis coram populo. SECVNDO, immolatio victimæ fœderalis, seu pacificæ. TERTIO, aspersio sanguinis, & manducatio victimæ, & Christus impleuerit primum, cum ait: *Hoc est præceptum meum, &c.* Et tertium cum ait: *Comedite, hoc est corpus meum, Bibite, hic est sanguis meus*; quis credat prætermissum fuisse secundum, nimirum victimę immolationem? Ad hoc argumentum nullum legi, vel Kemnitij, vel aliorum confutationem.

Huc referri possunt omnia illa Scripturæ diuinæ loca, vbi describuntur varia sacrificia veteris legis proprie dicta. Illa enim omnia fuerunt typi, ac figuræ sacrificij Eucharistiæ: ex quo sequitur vt etiam Eucharistia verum sacrificium esse debeat.

Respondet ad hoc argumẽtum Kemnitius in 2. par. Exam. pag. 771. sacrificia veteris Testamẽti fuisse quidem figuras implendas in nouo Testamento sed impletas esse in vnico sacrificio crucis; & nunc etiam impleri in sacrificiis spiritualibus operum bonorum.

SED nos contra probamus, figuras fuisse sacrificia illa non solùm [illegible] & operum bonorum, sed etiam Eucharistiæ dupliciter. PRIMO ex Patribus. TERTVLLIANVS in lib. contra Iudæos, ca. 1. apertè dicit, sacrificium Abel figuram fuisse sacrificij Eucharistiæ. IVSTINVS in Triphone: *Similæ*, inquit, *oblatio, figura fuit Eucharistiæ.* CHRYSOSTOMVS in Psal. 95. *Omnia veterum sacrificia noua superueniens gratia vno complectitur sacrificio.* AVGVSTINVS in li. 17. ciuit. cap. 20. *Mensa quam Sacerdos nouæ Testamẽti exhibet, de corpore ac sanguine suo est; id est enim sacrificium, quod successit omnibus sacrificijs, quę immolabantur in vmbra futuri. Propter quod etiam agnoscimus vocem illam in Psal. 39. eiusdem Mediatoris, Corpus autem aptasti mihi; quia pro illis omnibus sacrificijs, & oblationibus corpus eius offertur, & participantibus ministratur.* LEO serm. 8 de passione Domini: *Nunc carnalium sacrificiorum varietate cessante, omnes differentias hostiarum, vna corporis & sanguinis tui implet oblatio: & sicut vnum est pro omni victima sacrificium; ita nunc vnum de omni gente fit regnum.* Vide etiam Isichium in Leuiticum l. 5. Isidorum li. 1. de officiis, c. 17. & Damascenum lib. 4. de fide, ca. 14. Ex quibus testimoniis Patrũ refellitur mendacium Kemnitij, pagina 778. vbi sic ait: *Ignota est veteribus illa disputatio, quod abrogatione Leuiticorum sacrificiorum, præter sacrificium Christi in cruce, aliud successisset ceremoniale sacrificium in nouo Testamento.*

SECVNDO probatur, quia sacrificium crucis nõ fuit impletiuum figurarum illarum, nisi quoad ipsam mactationem, & paucas alias cæremonias. Multæ autem aliæ cæremoniæ sacrificiorum, quæ sine dubio figurales erant, vt quòd in tabernaculo offerrentur, quòd coram multitudine populi fidelis, quòd manus imponerentur super victimã, quòd victima immolata continuò manducaretur, & aliæ similes, in cruce impleri non potuerunt: quare aut in Eucharistia implentur, aut simpliciter non implentur.

CAPVT IX.

Probatur sacrificium Missæ ex vaticiniis Prophetarum.

QVARTVM argumentum principale, sumi potest ex vaticiniis Prophetarum. Nam, vt rectè ait Augustinus epist. 49. q. 3. *Nostrum sacrificium non solũ Euãgelicis, sed etiam Prophetici libris demonstratum est.* Sex testimonia Prophetarum adduci solent, sed postremum est præcipuum, & ideò cetera breuiter solum attingemus, vt in postremo diutius liceat immorari.

PRIMVM testimoniũ habetur Li. Regum ca. 2. prope finem, vbi quidam Propheta innominatus prædixit Heli Sacerdoti, futurum aliquando tempus, vt cesset Sacerdotium ipsius, & Patrum suorum, & surgat nouus Sacerdos, qui ambulet coram Christo Dei, omnibus diebus. Quem locum exponunt de sacerdotio, & sacrificio Christianorum, quod successit Aaronico, & manebit vsque ad mundi consummationem: Cyprianus l. 1. contra Iudæos, c. 17. Augustinus li. 17. ciuit. ca. 5. Eusebius l. 4 demonstrat. Euang. c. 26. Gregorius. Beda, & Eucherius in comment. eius loci.

SED contra obijci posset, videri impletum illud vaticinium in Samuele, vel in Sadoc. Nam Samuel successit Heli; & deinde Salomõ eiecit Abiathar, qui descendebat de familia Heli, & constituit pro eo Sadoc, & addit Scriptura, lib. 4. Regum, cap. 1. id factum esse vt impleretur verbum Domini contra Heli in Silo.

RESPONDET ad hanc obiectionem AVGVSTINVS loco citato, vaticinium illud impletum fuisse in Samuele, vel Sadoc, quatenus illi gerebant figuram Christianorum Sacerdotum. Itaque eiectio Heli erat figura eiectionis Sacerdotij Aaronici, & assumptio Samuelis, & Sadoc, fuit figura assumptionis Sacerdotij Christiani: id quod probat Augustinus ex eo, quod Scriptura cum dicit, ejciẽdum Heli cum Patribus suis, apertè loquitur de Aarone, siquidem nominat eum, qui primus in exitu de Ægypto constitutus est à Deo Sacerdos.

SECVNDVM vaticinium sumitur ex c. 9. Prou. *Sapientia ædificauit sibi domum, immolauit victimas suas, miscuit vinum, & posuit mensam suam.* De hoc loco ita CYPRIANVS li. 2. ep. 3. *Per Salomonem Spiritus sanctus typum Dominici sacrificij præmonstrat, immolatæ hostiæ, & panis, & vini, sed & altaris, & Apostolorum faciens mentionem.* Vide etiam Augustinum lib. 17. ciuit. cap. 20. vbi totum hunc locum de Eucharistia exponit.

TERTIVM testimoniũ sumitur ex illo Isaiæ c. 19. *Cognoscent Ægyptij Dominũ in die illa, & colẽt eum in hostijs, & muneribus.* Euseb. l. 1 demõstrat. Euãgel. c. 6. & Hieronymus in cõmentario ex hoc loco, probãt, legẽ esse translatã, quandoquidem sacerdotium est translatum, cùm apud Ægyptios, id est, apud Gẽtiles sacrificia Deo vero offerãtur. Neq; valet respõsio Caluini, li. 4. Inst. c. 18 §. 4. Isaiam loqui de sacrificijs spiritualibus, quæ à Christianis omnibus offeruntur. Nam in eodẽ loco sit mẽtio altaris domini in loco visibili cõstituti: *In die illa*, inquit, *erit altare Domini in medio Aegypti.* Ad sacrificia autẽ spiritualia nullum altare visibile necessarium est.

QVARTVM testimonium habetur Isa. 66. *Et assumam ex eis Sacerdotes, & Leuitas, dicit Dominus.* Cui simile est illud Hierem. 33. *Non intersibit de Dauid vir, qui sedeat super thronum domus Israel: & de Sacerdotibus, & de Leuitis non intersibit vir à facie mea, qui offerat holocaustomata, &c.* Hæc loca Hieronymus in Isaiam, & Theodoretus in Hieremiam, exponunt de Sacerdotibus Christi, qui perpetuò permanebunt vsque ad mundi consummationem. Nec possunt aliter exponi, cùm apertissimè vterque Propheta loquatur de cõuersione Gentium, & ædificatione Ecclesiæ.

Kẽnitius in 2. parte Exam. pag. 753. agnoscit ista loca

debere

debere exponi de noui Testamenti Sacerdotibus: neque aliud respondet, nisi ista vaticinia partim impleta esse in Christo: qui fuit verus Sacerdos, & successit Sacerdotibus Testamenti veteris, partim impleri in omnibus Christianis qui sunt spirituales Sacerdotes. At neutra expositio facit ad rē. Non de solo enim Christo possunt intelligi ea vaticinia, cùm diserte in numero multitudinis ponant Sacerdotes, & Leuitas: neque de omnibus Christianis intelligi possunt, cū vterq; Prophera distinguat Sacerdotes futuros à reliquo populo.

Dicet aliquis; Loquuntur vaticinia de ministris Testamenti noui, qui successerunt ministris Testamenti veteris in ministerio doctrinæ, & Sacramentorum, licet non successerint in ministerio sacrificandi. At si ita esset, cur vocarentur Sacerdotes? cur Hieremias diceret, illos holocausta oblaturos? Succedere igitur debent veteribus illis veri Sacerdotes, quia sacrificia vera, & propriè offerant.

Quintvm testimoniū est Danielis 8. & 12. vbi dicitur Antichristus oblaturus iuge sacrificium: quem locum de sacrificio Missæ exponit Hippolitus martyr in lib. de Antichristo. Nec obstat, quod Daniel loqui videatur de Antiocho, loquitur enim de Anuocho, vt figuram gerebat Antichristi, vt patet ex collatione huius loci, cum Apocalypsi cap. 13.

Respondet Kemnitius, p. 733. locū intelligi ad literā de Antiocho, & per Allegoriā tantū de Antichristo: ex allegoriis autem non duci solida argumenta. Sed ex hac allegoria solidissimū argumentū sumi potest. Nam explicata est à Ioāne Apoc. c. 13. & à Paulo, 2. Thessal 2. immo ipse etiam Daniel eam explicat, cùm dicit Regem istū, qui auferet iuge sacrificiū, cōtra omnes Deos pugnaturum, & contra ipsum Deum patrum suorum. Non enim ista de Antiocho intelligi possunt, quem constat palam coluisse Deos patrum suorum, vt Hieronymus in commentario ostendit, sed in Antichristū optimè cōueniunt, de quo Paulus scribit, 2. Thessal. 2. quòd extollet se super omne quod dicitur Deus.

Respondet Secvndo Kemnitius, posse intelligi locum istum Danielis de sacrificio spirituali, id est, de prædicatione verbi, & Sacramentorum administratione; immò conatur probare, ablatum esse iuge sacrificium ab Antichristo, quia Papa Romanus, vt ipse dicit, sustulit puritatem verbi, & Sacramentorū. At ista omnia vanissima sunt. Nam Imprimis aliud est tollere, aliud corrumpere. Antichristus non corrumpet, sed simpliciter auferet iuge sacrificium saltem ex publicis templis: vnde, vt ibidem additur, manebit locus sacrificii desolatus. Deinde, in Scriptura nusquam appellatur sacrificium absolutè, & præsertim in numero singulari, nisi id, quod est verè ac propriè sacrificium. Denique, iuge sacrificium apud Hebræos, non erat sacrificia spiritualia, sed sacrificium propriè dictum, id est, duo agni qui offerebantur quotidie in holocaustum, vnus mane, alter vesperi, vt patet Exo. 29. & Nu. 28. quare Daniel cùm vocet sacrificium, iuge, loquitur de vero ac proprio sacrificio, cuius typus fuit iuge illud sacrificium Hebræorum.

CAPVT X.

Probatur idem ex Malachia.

Sed insigne testimonium pro sacrificio Missæ habetur Malachiæ 1. in illis verbis: *Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiā de manu vestra: ab ortu enim solis, vsque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum.*

Hoc testimonium non potest intelligi de sacrificio crucis, quia illud non offertur in omni loco, sed semel tantùm vno in loco oblatum fuit, nec de sacrificio aliquo Iudaïco, quia Prophera dicit à gentibus offerendū, & apertè illud opponit sacrificiis Hebræorum. Neque etiā de sacrificiis Gentilium piorum, qui erant in mundo ante Christi aduentum, vt Melchisedech, Iob, & similium. Hi enim viri sancti inter Gentiles paucissimi erant, ac præsertim temporibus Prophetarum, quando idololatria mundum planè repleuerat, ita vt Dauid diceret: *Notus in Iudæa Deus, in Israel magnū nomen eius.* Ps. 75. Malachias autem cōtra tio modo vaticinatur: *Magnum est, nomen meum in gentibus, & ab ortu solis vsque ad occasum &c.* Nec denique potest locus hic Malachię intelligi, vt quidam suspicati sunt, de sacrificiis Gentilium idololatrarum: non enim illa oblatio munda vllo modo dici posset, nec Deo vero offerebatur, sed Diis alienis: *Quæ enim gentes immolant*, inquit Apostolus 1. Cor. 10. *dæmoniis immolant, & non Deo.*

Quare nullo modo admittēda est expositio Benedicti Ariæ Montani in hunc locū: nam non tantū repugnat omnium Patrū, quos paulò pòst citabimus, sententiis, sed etiā ipsi Apostolo, & apertissimæ veritati. Quorsum enim tot millia Martyrum sanguinem profundere maluerunt, quàm communicare in sacrificiis Gentilium, si illa erant sacrificia munda, & Deo grata?

At, inquit ille, *cognouerunt Gentiles magnum quendam Deum ex motibus cælorum, & illi sacrificabant.*

Respondeo; Cognouerunt quidem illi Deum, sed non sicut Deū glorificarunt, & creaturæ potius, quàm creatori seruierunt, vt Apost. dicit Rom. 1. Itaque vel magno illi Deo non sacrificabant, vel paucissimi, & rarissimi id fecerunt, Malachias autem loquitur de sacrificiis, quæ in omni loco offerūtur, qualia apud Gentiles non nisi idolis, & dæmonibus offerebantur. Restat igitur quod nobiscum fatentur etiam aduersarii, vt Malachias vaticinetur de sacrificio Ecclesiæ Christianæ, quod & successit Iudaïcis sacrificiis, & Deo placet, ac mundum est, & in toto orbe terrarū à Gentibus ad Deum verum conuersis iugiter offertur. Neque obstat, quod Malachias loquitur in præsenti, non in futuro; id enim Prophetæ faciūt, quia res futuras ita certò norūt Deo eis indicāte, ac si præsētes intuerētur.

Tota controuersia circa hunc locum est, an Malachias loquatur de sacrificio propriè dicto, quale in Ecclesia aut est Eucharistia, aut nullum omnino est; an verò de sacrificio impropriè dicto, quales sunt orationes, laudes, bona opera, patientia in persecutionibus, & similia. Nam Philippus in Apologia Confess. & Caluinus li. 4. Instit. cap. 18. §. 4. Kemnitius in 2. par. Exam. pag. 760. & alii contendunt, Malachiam loqui de sacrificus spiritualibus, ac impropriè dictis.

Adducit autē Kēnitius tria argumenta pro sua opinione, quę facile solui possunt. Primvm est: *Malachias nō dicit, sacrificulū debere minicis gestibus, ritibus, & actib. in pane, & vino repræsentare passionē Christi, & illā actionē esse sacrificiū Deo gratū pro vivis, & mortuis, &c.* Respondeo; Hoc nō argumentū, sed impostura est. Neque n. de gestib. & ritibus, sed de substātia rei, id est, de oblatione sacrificii propriè dicti nostra quæstio est: ac satis probamus, quod volumus, cū ostēdimus ex Prophetę testimonio, esse in Ecclesia sacrificiū propriè dictum.

Secvndvm argumentum: *Malachias in genere præcedit futurum in Ecclesia sacrificiū mundum, non autē explicat, quale sacrificium. In Testamento autem nouo inuenimus sacrificia fidelium esse sacrificia spiritualia*, 1. Pet. 2. Rom. 11. Heb. 12. Philip. 2. *ergo loquitur Propheta de sacrificio spirituali.* Respondeo; Si in nouo Testamento legeremus, nulla esse sacrificia fidelium, nisi spiritualia, argumentum Kemnitii rectè cōcluderet. At nusquam id legimus. Non autem licet concludere ex eo, quod sunt in Ecclesia quædā sacrificia spiritualia; nulla esse propriè

Digitized by Google

dicta, vel Prophetam loqui de spiritualibus. Alioqui quoniam in Testamento veteri, multa erant etiam sacrificia spiritualia, liceret eodem modo concludere, non fuisse in Testamento veteri sacrificia proprie dicta: & cum Malachias ait: *Non accipiam munus de manu vestra*, intelligeremus eum loqui de sacrificio spirituali, non de proprie dicto, quod aperte falsum est.

TERTIVM argumentum sumit ex Patribus, quod postea discutiendum est.

Catholici contrà his argumentis probant verba huius Prophetę intelligenda esse de sacrificiis propriè dictis. PRIMO, ex voce qua vtitur Prophera, nam vocat absolutè מנחה minhha, vbi duo consideranda sunt. PRIMO, Scripturam non solere nomen sacrificij absolutè ponere, cum loquitur de sacrificio impropriè dicto, sed cum adiuncto aliquo, vt sacrificium laudis, sacrificium iustitiæ, hostiam vociferationis, &c. hoc autem loco absolutè ponitur oblatio munda. Deinde ipsa vox Hebraica מנחה significat propriè certum genus sacrificii externi, quod ex simila, oleo, & thure conficiebatur, vt patet Leuit. 2. & 6. & alibi passim.

Ad hoc primum argumentum respondent Caluinus, & Kemnitius. Caluinus dicit, Prophetam vti vocabulo sacrificii, quoniam mos est Prophetarum cum de conuersione Gentium vaticinantur, cultum spiritualem externo legis ritu designare: Sic enim pro cõuersione ad Dominum, ascensum in Hierusalem, pro Dei adoratione, munerum omne genus oblationem, pro ampliore eius notitia, qua in regno Christi fideles donandi erant, somnia, & visiones ponunt.

RESPONDEO; Negari non potest, quin sæpissimè in Scripturis Testamẽti veteris, describantur res futuræ, per typos, & ritus externos legis, vt cũ per Hierusalem intelligitur allegoricè Eccl. per Leuitas clerici, per sacrificia ouiũ & boũ, sacrificiũ Eucharistiæ, tamẽ id fieri solet, cũ describuntur res nouæ, & futuræ, quæ non eo erant tẽpore in vsu: ideò .n. describuntur per figuras, seu per voces tũc cognitas, quia nõ potuissent aliter intelligi. Ea vero, quæ sunt cõmunia omnib. tẽporibus, & locis, & quæ non minus tũc in vsu erãt, quam modo sint, nulla causa est, cur per figuras significari deberẽt. Porro sacrificia spiritualia, orationes, hymni, eleemosynæ, & similia, cõmunia sunt omni loco, & tẽpori, & passim occurrunt in Scripturis, tũ veteris, tum noui Testamẽti. Quare per vocẽ illam מנחה non debet intelligi sacrificiũ spirituale, quod nõ erat nouum, nec futurũ, nec vllo modo inusitatũ, vel incognitũ: sed verum aliquod sacrificiũ in Eccl. celebrandũ, & tunc incognitum, quale reuera est Eucharistia. Non .n. ita errasse intelligimus Prophetã, vt existimemus oportere nũc offerri minhha propriè dictũ .i. similam conspersam oleo, & thuri admistam: sed intelligimus Prophetam per vocem tunc cognitam descripsisse sacrificium nouum, & verum, per illud antiquum adumbratum.

Falsum est etiam, quod Caluinus dicit, pro adoratione Dei futura in Ecclesia, poni in Scripturis oblationes munerum omnis generis. Nam illis oblationibus debet respondere aliquid verè futurũ & nouum, adoratio autem semper fuit in vsu.

Iã verò Kẽnitius alia via ingreditur, scribit .n. istam ipsam vocẽ מנחה accipi in Scripturis pro sacrificio spirituali (legimus enim in Psal. 141. *Eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum.*) & nomen oblationis haberi, Rom. 15. & Philip. 2. pro conuersione Gentium.

RESPONDEO, Dauid propriissimè sacrificiũ vespertinũ vsurpauit pro vero, atque externo sacrificio, quod secundũ legem quotidie offerebatur ad vesperam, Leuit. 6. Neque .n. dicere voluit, eleuationem manuum suarum in oratione, esse sacrificium vespertinum, eleuatio enim manuum omni tẽpore fieri potest, sed orat A Deum vt gratam habeat orationem suam, sicut habere solet gratum sacrificium vespertinum. Sic enim ait: *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo; eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum*; id est, dirigatur oratio sicut incensum, & eleuatio manuum sit velut quoddã sacrificium vespertinum. Quod etiam clariùs posuit Daniel, cùm ait, c. 3. *In animo contrito, & in spiritu humilitatis suscipiamur, sicut in holocausto arietum, & taurorum, & sicut in millibus agnorum pinguium.* Loca autem illa, Rom 15. & Philip. 2. ad rem non faciunt. Nam in vtroque loco ponitur nomen sacrificii, & oblationis cum adiuncto, non autẽ absolutè: vocat enim oblationem Gentium, vel fidei. Manet igitur nostrum argumentũ primum, ex nomine oblationis depromptum.

SECVNDVM argumentũ sumitur ex illa voce: *Munda*; opponit .n. Propheta oblationem Ecclesiæ mundam, oblationib. immũdis Sacerdotum Iudæorũ. Quod argumentũ duob. modis cõcludi potest. PRIMO, ex opinione aduersariorũ, opera bona, quæ à nobis procedũt B omnia sunt immũda, cũ sint peccata, & quidẽ mortalia natura sua. Per oblationem igitur quam Spiritus S. mũdam appellat, non debent intelligi opera nostra. i. sacrificia impropriè dicta, sed sacrificium à Deo institutum, quod ab ipso Deo, non à nobis vim suã habet.

Respondet Kemnitius, opera nostra, esse quidem immunda, vt pannum menstruatæ, tamen in Scripturis aliquando vocari munda, & Deo accepta, 1. Pet. 2. *Offerentes spirituales hostias acceptabiles Deo per Iesum Christum.* & fideles dicuntur eleuare puras manus, 1. Tim. 2. & omnia dicuntur munda mundis, Tit. 1.

Sed quæreré libenter à Kemnitio, quomodo in Scripturis dicãtur mũda, & acceptabilia ista opera. Nã vel sunt verè, ac propriè mũda, & tunc ruit eorũ opinio de C operũ nostrorũ bonitate: vel nõ sunt verè & propriè munda, sed dicũtur talia, vel ob imputationẽ Dei, vel quacũq; alia de causa, & tũc si Malachias loquitur de sacrificio spirituali, oportebit illa verba: *Offertur nomini meo oblatio mũda*, sic exponere; Offertur nomini meo oblatio verè immũda, sed quã ego mundã esse reputo. Quæ expositio absurdissima est: nã sententia Malachiæ indicat oblationẽ istam Deo placere, quia est munda; non autem esse mundã, quia Deus eam reputet talem.

SECVNDO Propheta opponit sacrificiũ ita mundum ex se, & generaliter, vt nõ possit malitia ministrorum fieri immundum, ei sacrificio, quod facilè pollui potest, & quod non est semper mundum. Id patet: nã de sacrificio Iudaïco dicit: *Offertis panem pollutum.* Et: *Si offeratis cæcum, & claudũ, nonne malum est? &c.* vbi ostẽdit sacrificia illa potuisse pollui. Neque credibile est, ita generaliter fuisse reiecta ratione pollutionis tantũ ex parte offerentiũ, quia eadem ratione & nostrum reiici posset. Et præterea multi Hebræorum bene offerebãt: quare si ista esset caussa reiectionis, reiecisset Deus D in particulari ista, vel illa, non ita in genere omnia. Itaque reiecta sunt generaliter omnia, quia causa erat generalis, cùm omnia pollutioni obnoxia essent.

Quod verò illis opponat sacrificiũ mundũ generaliter, non obnoxium pollutioni, patet, quia dicit: *In omni loco offertur oblatio munda.* Nam si esset mũdum ratione offerentiũ, nõ in omni loco offerri mundũ diceretur, cũ in plurimis locis mali ministri, quod est in se, sacrificiũ polluãt: sed dicitur in omni loco offerri mũdũ, quia tale est in se, nec potest reuera pollui ex malitia ministrorum. Et prẽterea, si caussa repudiationis illorũ sacrificiorum est, obnoxia fuisse pollutioni certè opponi debet illis oblatio non obnoxia pollutioni. At sacrificia spiritualia, cũ ab opere nostro pendeant, obnoxia sunt pollutioni, & reipsa sæpe polluũtur, nõ minus nunc à Christianis, quam olim polluerentur à Iudæis; ergo loquitur Propheta de sacrificio Eucharistiæ,

quod

quod vnum,& solum est verè mundum,& quod nullius ministri malitia pollui potest, cum præcipuus Sacerdos sit Christus,& ipse idem sit sacrificium.

TERTIVM argumẽtum sumitur ex illis verbis: *Nõ accipiam munus de manibus vestris, &c.* Hinc.n.colligitur, oblationẽ Ecclesiæ nõ solùm esse mundã, sed etiã nouam,& quę anteà non fuerit: nam oblatio ista munda, succedit oblationibus Iudæorũ, quæ occasione pollutionis reprobãtur. Nõ autẽ succederet, si vnà cũ illis in vsu fuisset: debet igitur esse noua oblatio. Et præterea distinguitur à Propheta sacrificiũ Gentiliũ a sacrificio Iudæorũ, proinde loquitur de sacrificio nouo,& quod Iudęis in vsu nõ fuerit. Cõstãt autẽ sacrificia spiritualia precũ, psalmorũ,& similium rerum, omnia fuisse apud Iudęos; ergo nõ loquitur de sacrificio spirituali Malachias, sed de sacrificio propriè dicto, quale nullũ est in Ecclesia, si Eucharistia non est sacrificiũ propriè dictũ.

QVARTVM argumentum sumitur ex antithesi contemptus, & gloriæ Dei, quæ describitur hoc loco à Propheta. Dicit.n.S. Malachias per Hebræos Sacerdotes contemptum, ac despectum fuisse nomen Dei: sed per oblationem Gentilium glorificatum. Hebraïcè autẽ Sacerdotes Deum offendebant in publico, & visibili sacrificio; ergo gloria Dei apud Gentes nasci debuit etiam ex publico,& visibili sacrificio. Alioqui maior fuisset contemptus illatus nomini Dei in sacrificio Gentium: ille.n. fuisset contemptus interior, & exterior,& priuatus; & publicus; hæc autem gloria esset solum priuata,& magna ex parte interior.

QVINTVM argumentũ sumitur ex antithesi Sacerdotũ. Opponit.n. Malachias nõ omni populo, sed Sacerdotibus tantum veteris legis, non omnes Christianos, sed certos homines, qui propriè Sacerdotibus illis succedunt: ergo nõ loquitur de sacrificio spirituali quod ab omnibus Christianis offerri solet, sed de sacrificio propriè dicto, quòd à solis veris Sacerdotibus offerri potest. Et quidẽ quod loquatur de Sacerdotibus tãtũ, nõ de omni populo, patet ex illis verbis: *Ad vos ô Sacerdotes, qui despicitis nomen meũ, &c.* quòd autẽ illis opponat solos Sacerdotes, non autẽ omnẽ populum; patet ex eodẽ Propheta. Nã postquã dixerat, c.1. *Offertur nomini meo oblatio mũda, &c.* exponit c.3. à quibus offerẽda sit ista munda oblatio, *Purgabit*, inquit, *filios Leui, & colabit eos, quasi aurũ, & quasi argentũ, & erũt offerẽtes Domino sacrificiũ in iustitia, &c.* vbi per filios Leui nõ possunt intelligi Leuitæ Testamẽti veteris, quia loquitur Propheta apertissimè de sacrificio Ecclesiæ Christianę; & Sacerdotes Leuiticos iã reprobauerat. Et deniq; initio capitis legimus: *Ecce ego mitto Angelũ meũ.* Quæ verba exponit ipse Dominus de Ioã. Bapt. Matt. 11. & inde cogimus totũ hunc locum intelligere de aduẽtu Domini,& tẽpore Testamẽti noui. Nec possunt intelligi per filios Leui omnes Christiani, quia filij Leui vna tantũ pars erat in populo Dei, nõ totus populus, quare respõdet eis pars quædam populi Christiani, nõ totus populus. Et cõfirmatur ex c.66. Isaiæ, vbi, vt paulò antè ostẽdimus, distinguũtur Sacerdotes à populo Christiano, cũ dicitur: *Assumã ex eis Sacerdotes.* Nõ igitur omnes Christiani sunt propriè Sacerdotes, sed certi quidã ex eis assumpti, ac proinde sacrificiũ propriè dictũ esse debet, quod ab illis tantũ & nõ ab omnibus offeratur.

Denique accedat cõsensus veterũ Patrũ, qui locum hũc Malachiæ de sacrificio Eucharistiæ semper intellexerunt, non de operibus bonis, quæ ab omnibus fieri possunt. IVSTINVS Martyr in Dialog. cũ Triphone, disertis verbis (Kẽnitio etiam teste) hunc locũ exponit de sacrificio Eucharistiæ, quod in specie panis, & vini toto orbe terrarũ Deo offertur: *De nostris*, inquit, *Gentium, quæ in omni loco offeruntur sacrificiis, hoc est, pane Eucharistiæ, & poculo similiter Eucharistiæ, iam tũ loquutus Malachias, prædixit nos quidem glorificare nomen eius, vos autem prophanare.*

Kemnitius nititur hunc locũ depraũare, ex eo quod Iustinus ibidem addit, Eucharistiã fieri in memoriam passionis Christi, & in gratiarũ actionẽ Deo, qui mũdũ pro nobis condidit,& nos à peccatis liberauit. Hinc enim ipse colligit, sacrificiũ, de quo Malachias secundũ Iustinum loquitur, esse sacrificium spirituale, id est, memoriam passionis Domini, & gratiarum actionem Deo pro beneficio creationis,& redemptionis.

SED frustrà laborat. Nam Iustinus illis verbis explicat causſam finalem sacrificij à Malachia prædicti, non ipsum sacrificiũ. Sacrificiũ enim esse dicit oblationem Eucharistiæ ex pane, & vino cõfectæ; causſam autem sacrificij esse dicit memoriam passionis Domini, & actionẽ gratiarum. Et sanè si liceret hoc modo cauillari, probare possemus, nulla vnquam fuisse, ne apud Iudæos quidem, sacrificia propriè dicta. Omnia.n. fiebant in repræsentationem passionis Domini, & gratiarum actionem, aut similem aliquam causſam.

IRENÆVS li.4.ca.32. *Eum*, inquit, *qui est ex creatura panem accepit, & gratias egit, dicens: Hoc est corpus meum, & calicem similiter, qui est ex ea creatura, quæ est secũdum nos, suum sanguinem confessus est, & noui Testamenti, nouam docuit oblationem. Quam Ecclesia ab Apostolis accipiens, offert Deo in vniuerso mundo ei, qui alimenta nobis præstat, primitias suorum munerum, de quo & in duodecim Prophetis Malachias sic præsignificauit, Non est mihi voluntas in vobis, &c.* Similia habet c.33.& 34.

Hunc etiam locum Kemnitius ad suam sententiam detorquere conatus est, sed vsq; adeò debiliter, vt vix vlla responsione sit opus. Dicit.n. Irenæum loqui de oblatione eleemosynarum, quæ inter actionẽ Cœnæ Domini fieri solebat: atque has eleemosynas sacrificiũ appellasse, quod Deo offerri dici possit, id quod propter Deum pauperibus offertur, iuxta illud: *Qui miseretur pauperis, fœneratur Deo.* Et illud: *Esurini, & dedistis mihi manducare*, quæ duo loca Irenæus allegat cap.34.

SED non aduertit Kemnitius Irenæum à simili ducere argumentum. Nã cum vellet ostendere, sacrificium Deo exhiberi, non quod ipse indigeat, sed quia nobis vtile est gratitudinem etga illum ostendere: adfert in exemplum eleemosynã, quæ Deo fieri dicitur, cũ tamen non sit vtilis Deo, sed nobis. Quod autẽ Irenæus intelligat Malachiã de sacrificio propriè dicto, nõ de eleemosynis, patet ex illis verbis, quæ habentur in fine ca.32. *Manifestè*, inquit, *significans Malachias per hæc, quoniam prior quidẽ populus cessabit offerre Deo; omni autẽ loco sacrificium offertur ei, & hoc purũ, nomen autem eius glorificatur in gentibus.* Et ex illis, quæ habentur c.34. *Et genus oblationũ reprobatum est: oblationes enim & illic, oblationes autẽ & hic sacrificia in populo, sacrificia & in Ecclesia.* Vbi Irenæus dicit, sacrificiũ nostrum succedere illi, quod cessauit apud Hebrẽos,& Deũ nõ reprobasse sacrificia absolutè, sed genus quoddã sacrificiorũ, nimirũ Iudaïcorũ. Porrò apud Iudæos nõ cessarunt eleemosynę,& orationes,& alia improprie dicta sacrificia: sed cessarũt verę,ac proprię dictę immolationes, quę nõ nisi in Hierusalẽ fieri poterãt, ergo loquitur Irenęus de sacrificio propriè dicto, & tale vult esse sacrificiũ Eucharistiæ. Denique illa verba c.32. *Noui Testamẽti nouã docuit oblationẽ*, nonne clarissimè, quod volumus, ostendunt? non enim eleemosyna est noua oblatio, nec propria Testamenti noui cùm etiã apud Iudæos sit,& fuerit in vsu.

TERTVLLIANVS li.3. cõtra Marcionẽ declarãs sacrificium a Malachia prædictum: *In omni loco*, inquit, *offertur sacrificium nomini meo, & sacrificiũ purũ, gloriæ scilicet relatio, & benedictio, & laus, & hymni, quæ omnia, cum in te quoque reprehendantur, & signaculum frontium, & Ecclesiarum Sacramenta, & mundicies sacrificiorum, &c.*

Hunc locũ ad se rapit Kẽnitius ob illas voces: *Gloria relatio, laus, & hymni.* Sed Tertullianus describit breuiter, & more suo, paulò obscurius, totũ ritum Sacrificii Missæ: siquidẽ in eo sacrificio, & ante, & post cõsecrationem, & oblationẽ sacrificii, laudatur Deus, & oratur, & hymni canuntur, vt notum est. Vocat autem Tertullianus benedictionẽ, ipsam cõsecrationem Eucharistiæ; vnde mox subiungit: *Ecclesiarum Sacramenta, & mundiciem sacrificiorum.* Denique alludit Tertullianus ad ipsam primã huius sacrificii oblationẽ. Dominus.n. in vltima cœna primò gratias egit, deinde benedixit, & tandem hymnum cecinit: nam hymno dicto exiit in montem oliuarum, vt in Euangelio legimus. Quæ omnia totidem ferè verbis Tertullianus expressit, cùm ait: *Gloriæ relatio, benedictio, laus, & hymni.*

Profert Kemnitius duo alia loca ex Tertulliano. Vnum ex libro contra Iudæos, vbi dicit de sacrificiis spiritualibus loquutum esse Malachiam, non de terrenis. Alterum libro 4. contra Marcionem, vbi legimus simplicem orationem de conscientia pura esse sacrificium, de quo loquitur Malachias.

Sed facilè est respondere. Tertullianus enim nõ vocat Eucharistiã sacrificiũ spirituale, quia non sit verè, ac propriè dictum sacrificium: sed tum quia à Spiritu sancto est, nõ ab humano, & carnali sensu excogitatũ; tum etiã quia non cõstat victima terrena, sed cœlesti, nec carnali modo per gladium & ignem, & sanguinis effusionẽ, sed modo spirituali per verbotum benedictionẽ, & consecrationẽ sacrificatur. Neque id durum vlli videbitur, qui cogitet ab eodẽ Tertulliano in eodẽ loco, sacrificium Abelis vocari spirituale respectu sacrificii Cain, quia nimirũ Abel Spiritu sancto duce sacrificauerit, Cain autẽ nõ tam spiritũ; quàm sensum carnis suæ in sua oblatione ducem habuerit. Quod si sacrificiũ Abel, licet spirituale dicatur, nõ desinit esse verum, immò etiã cruentũ sacrificiũ, quãto magis Eucharistia poterit spirituale sacrificiũ appellari, & tamen veri sacrificii nomẽ, & rationẽ retinere? Adde, quod ibidẽ Tertullianus dicit, sacrificiũ Abel fuisse figurã Eucharistiæ: ex quo sequitur sic ab eo appellari Eucharistiã sacrificium spirituale, quomodo sacrificium Abel.

In Altero loco Tertullianus non exponit testimonium Malachiæ per orationem, vbi nominat sacrificium, sed vbi nominat incensum. Nã Hebræa, & Græca editione sic legimus: *Incensum offertur nomini meo, & sacrificium mundum.* Vbi vocem illam *incensum* Tertullianus interpretatur orationem, quod etiam ante eum fecit Irenæus loco citato, & post eum Hieron. in commen. Malachiæ; sed posteriorem vocem sacrificium, communiter exponunt de Eucharistia.

Cyprianvs li. 1. contra Iudæos, c. 16. ponit in titulo capitis, quod sacrificiũ vetus enacuetur, & nouũ celebretur: ac deinde citat hũc locũ Malachiæ. Non est autẽ nouũ sacrificiũ, nisi sacrificiũ Eucharistiæ: illa.n. spiritualia, quæ hæretici commemorãt, semper fuerunt.

Evsebivs Cæsariensis li. 1. demonst. Euan. c. vl. citato loco Malachiæ, sic ait: *Sacrificamus igitur Deo altissimo sacrificium laudis, sacrificamus Deo plenum, & odorem adferens, & sacrosanctũ sacrificiũ, sacrificamus nouo more secundum nouum Testamentũ, hostiã mundam.* His verbis apertissimè describitur sacrificiũ Eucharistiæ, hoc.n. solum est propriũ Testaméti noui, & nouo more offertur, & est Deo plenũ, & sacrosanctũ: orationum, & eleemosynarum sacrificia, nec sunt propria Testamenti noui, nec nouo more offeruntur, nec sunt Deo plena, &c.

Kemnitius citat ex eodem Eusebio lib. 1. demonst. Euãg. c. 6. aliud testimonium. Scribit.n. Eusebius Malachiæ sacrificium significare, quod Gẽtes in toto mũdo orationis incensum, & sacrificium mundum; non per cruores, sed per pias actiones essent oblaturæ.

At non videtur intellexisse Eusebium Kemnitius; illa enim verba Græca Eusebii: τὰ δι' εὐχῶν θυμιάματα non significant orationis incensum, quasi ipsa oratio sit incensum, seu sacrificium, de quo loquitur Malachias, sed incensum, seu sacrificium quod per orationem, id est, per verba consecrationis perficitur. Solent enim Patres consecrationis verba, orationes, seu mysticas preces appellare. Deinde etiamsi per incensum intelligere deberemus orationem: tamen sequentia verba ad Eucharistiam pertinent; ipsa enim est sacrificium mundum, quod non per cruorem, sed per pias, & religiosas actiones, id est, per mysticas consecrationes offertur. Itaque Eusebius vtroque loco per sacrificium à Malachia prædictum intelligit Eucharistiam.

Ioan. Chrysostomvs in cõment. Psal 95. posteaquã verba Malachiæ citauerat, subiũgit: *Vide quã luculẽter atque dilucidè mysticam interpretatus est mũsam, quæ est incruenta hostia. Thymiama autem purum vocat sacras preces, quæ post hostiã offerũtur.* Ex quo loco exponi potest alius eiusdẽ Chrysostomi ex hom. 2. cõtra Iudæos quẽ citat Kẽnitius, vbi verba Malachiæ intelligit de cultu spirituali, qui carnali cultui Iudæorum successit. Vocat.n. cultũ spritualem sacrificium Eucharistiæ, quia, vt suprà diximus, nõ carnali modo per gladium, & sanguinis effusionem, sed per Spiritum sanctum, & per verba consecrationis efficitur. Vnde ibidem Chrysostomus scribit nostrum vocari sacrificium mũdum, quia adeò excellẽter est mundum, vt cõparatione eius omnia alia videantur immunda. Quod encomium certè non quadrat in opera nostra, quæ sunt sacrificia impropriè dicta, sed in Eucharistiam optimè conuenit.

Hieronymvs in comment. Malachiæ, licet per incensum intelligat orationem (quem locum frustrà vrget Kemnitius) tamen per sacrificium intelligit Eucharistiæ oblationem; dicit enim offerri Deo hostiam mundam in cæremoniis Christianorum.

Avgvstinvs lib. 1. contra aduers. leg. & Prophet. ca. 20. tractans hunc locum Malachiæ. *Ecclesia*, inquit, *per successiones Apostolorum immolat in corpore Christi sacrificiũ laudis.* Vbi quod loquatur de vero sacrificio, quod à solis Sacerdotibus propriè dictis offerri potest, patet ex illis verbis: *Per successiones Apostolorum.* Illi enim soli rectè immolant sacrificium corporis Christi, qui legitimè Apostolis succedunt, qui primi à Christo Sacerdotes instituti fuerunt. Quare friuolum est, quod Kemnitius ad hunc locum respondet, ideo non esse contra se, vel pro nobis, quod Augustinus non meminerit mimicæ repræsentationis. Nã, vt sæpe diximus, non de illa repræsentatione, sed de oblatione Eucharistiæ Deo facta controuersia est. Quod etiam Kemnitius addit, ab Augustino per incensum intelligi orationes, iam suprà declaratum est.

Idem Augustinus de sacrificio corporis Domini in Eucharistia loquens, li. 18. ciuit. c. 36. *Hoc sacrificium*, inquit, *per Sacerdotes secundum ordinem Melchisedech, cũ in omni loco à solis ortu vsque ad occasum Deo iam videant offerri, sacrificium Iudæorum, de quibus dictum est; Non est mihi voluntas in vobis, iam cessare, negare non possunt, aut alium Christum exspectant.* Vide eundem li. 9. ciuit. cap. 23. In oratione contra Iudæos, cap. 9. & in Psal. 106. in illa verba: *Posuit desertum in stagna aquarum.*

Theodoretvs in comment. Malachiæ disertis verbis dicit, secundum Malachiæ prædictionem, nunc immolari agnum immaculatum, loco victimarum irrationalium, quæ erant in lege Iudæorum.

Damascenvs li. 4. de fide, c. 14. *Hoc*, inquit, *illud est purum & incruentum sacrificium, quod à solis ortu vsque ad occasum Dominus oblatum iri per Prophetam prædixit.* Denique Rupertus in commentario apertissimè de sacrificio Eucharistiæ vaticinium exponit.

CAPVT

CAPVT XI.

Idem probatur ex cap. 4. Ioannis.

ARGVMENTVM QVINTVM duci potest ex cap. 4. Euangelii secundum Ioannẽ, vbi Dominus ipse vaticiniũ Malachiæ, de quo satis iam disseruimus, explicare videtur, cùm sic ait: *Venie hora, quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis Patrem.* Et paulò pòst: *Venit hora, & nunc est, quãdo veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu, & veritate.* Hoc enim loco per adorationem non intelligitur quæuis adoratio, sed solemnis, & publica per sacrificium propriè dictum. Id verò tribus argumentis comprobabimus, si primum breuiter ostenderimus, in Scripturis non esse inusitatum, vt per adorationem intelligatur sacrificium.

Gen. 22. Abraham instructus gladio, & igne ad sacrificandum, dixit famulis suis: *Expectate hic cum asino, ego & puer illuc vsque properantes, postquam adorauerimus, reuertemur ad vos.* Hoc loco, *adorare*, sacrificare significat: nam alioqui vbique adorare potuisset, si tantùm per adorationem incuruatio quædam intelligeretur; sed iusserat ei Dominus, vt in mõte sacrificaret, & eo proficiscebatur, vt diximus, ad sacrificandum gladio, atque igne instructus. Ioan. 12. *Erant quidam Gentiles, qui ascenderant, vt adorarent in die festo.* Act. 8. Eunuchus Æthiops venerat adorare in Hierusalem. In his, & similibus locis (adoratio) sacrificium significat; ideo enim ex longinquis regionibus homines in Hierusalem veniebant, quia non poterant in alio loco Deo vero sacrificia ritè offerri: adoratio autem simplex, vt etiam preces vbique fieri poterant.

His ergo præmissis. PRIMVM argumẽtum, quo probamus illa verba Domini: *Veri adoratores adorabunt in spiritu, & veritate*, intelligẽda esse de sacrificio, ducitur à principali scopo totius illius loci. Quæstionem proposuerat Samaritana Domino de schismate Iudæorum, & Samaritanorum: *Domine*, inquit, *video, quia Propheta es tu. Patres nostri in monte hoc adorauerunt, & vos dicitis, quia Hierosolymis est locus, vbi adorare oportet.* Ista quæstio necessariò de adoratione per sacrificiũ intelligẽda est. Nam (vt ex Iosepho intelligi potest, li. 11. antiquit. c. 8) schisma Iudæorum, & Samaritanorũ exortum est ex eo, quòd Samaritani templum ædificauerunt in monte Garizim, & ibi sacrificandum esse contendebant: Iudæi autem contra docebãt, in solo templo Hierosolymitano legitimè sacrificari posse. Hanc igitur quæstionem, quæ tunc multos vexabat, Samaritana Christo vt Prophetæ proposuit.

Præterea ipsa verba Samaritanæ cogunt, vt per adorationẽ intelligamus sacrificiũ: nam loquitur de adoratione alligata certo loco, & quæ alibi non ritè fiat: *Vos*, inquit, *dicitis, quia Hierosolymis est locus, vbi adorare oportet*; ac si dixisset; Vos Iudæi reprehẽditis nos, quòd extra Hierusalem adoremus iuxta ritum Patrũ nostrorum, neque alibi, quàm in Hierusalem licitã esse adorationem asseritis. At certè nũquam fuit apud Iudæos adoratio alligata certo loco, nisi ratione sacrificii: loquitur igitur Samaritana de adoratione per sacrificiũ. Quod si hoc ita se habet, necesse est vt etiam Domini responsio de adoratione per sacrificium intelligatur, alioqui Dominus nõ satisfecisset quæstioni propositæ. Ergo cũ Dominus ait: *Mulier crede mihi, quia veniet hora, quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis Patrem*, sensus erit: Veniet tempus, quando non erit alligata adoratio per sacrificium, neque huic mõti, neque Hierosolymis, sed in omni loco offeretur Domino sacrificium. Et hoc est, quod prædixit Malachias: *In omni loco offertur nomini meo oblatio munda.*

A Verba autem sequentia: *Veri adoratores adorabũt Patrem in spiritu, & veritate*, hunc sensum faciunt; Veri adoratores, id est, qui verum Deum legitimè colent, nimirum Christiani, adorabunt Patrem, id est, Deo sacrificabunt. in spiritu, & veritate, id est, sacrificio spirituali, & vero, nõ carnali, & typico, vt Iudæi faciebant. Opponitur enim spiritus carni, & veritas figuræ: erant enim sacrificia Iudaïca carnalia, quia in mactatione carnis, & sanguinis effusione consistebãt, & simul typi, & vmbræ erant futurorum. At Eucharistia sacrificiũ est spirituale, quia (vt sæpe diximus) per Spiritum sanctum, & verba consecrationis efficitur, & simul est verum ac impletiuum veterum figurarum. Nam etsi est etiam typicum respectu sacrificii crucis, tamen respectu sacrificiorum Iudaïcorum, nõ typicum, sed verum dicendum est. Ita exponunt has particulas: *In spiritu & veritate*, Chrysostomus, Cyrillus, Euthymius in hunc locum. Possent tamen etiam ita distingui illæ voces, vt Theophylactus, & sanctus Thomas in commentario distinguunt, vt spiritualis cultus opponatur cultui carnali Iudæorum: verus autẽ opponatur cultui falso Samaritanorum, qui reuera non legitimè, & per hoc non verè Deum colebant sacrificiis suis.

B SECVNDVM argumentũ ducitur ab illis verbis: *Venit hora, & nunc est*: Hæc enim verba manifestè significant Dominum loqui de adoratione noua, quæ antea non erat, & quæ initiũ haberet à Christo. At adoratio simplex, & omnia sacrificia impropriè dicta, vt hymni, preces, eleemosynæ, semper in vsu fuerũt, tum in lege, tum etiã ante legem, non ergo Dominus loquitur de adoratione simplici, sed de adoratione per sacrificium, & per sacrificium non impropriè dictũ, & commune omni ætati, sed per sacrificium propriè dictũ, & proprium Testamento nouo, & Ecclesiæ Christianorum.

C TERTIVM argumẽtum sumitur ex eo, quod sine dubio loquitur Dominus de adoratione externa, publica, & solemni; nõ de interna, & priuata. Nam & quæstio Samaritanę id postulat, & prętera Dominus apertissimè loquitur de adoratione apud Christianos, quæ succedat illi, quę apud Iudæos non fiebat legitimè, nisi in templo Hierosolymitano; illa autem erat externa, publica, & solemnis. Atqui adoratio simplex, & sacrificia impropriè dicta, possunt omnia priuatim fieri, & sæpe sola mente; non ergo loquitur Dominus de ista adoratione, neque de istis sacrificiis, sed de vero, externo, & publico sacrificio Ecclesiæ, quod aut nullum est, aut Eucharistia est.

D ADDE, quòd Theodoretus, & Rupertus in commentario Malachiæ hunc locum Ioannis, volunt omnino similem esse vaticinio Malachię suprà explicato, quod etiam ante eos asseruit Eusebius lib. 1. demonst. Euangel. c. 6. Quare si locus Malachiæ de sacrificio propriè dicto intelligitur, vt satis iam demonstrauimus, certè etiam locus hic Ioannis de sactificio propriè dicto intelligendus erit.

CAPVT XII.

Probatur Sacrificium Missæ ex verbis institutionis.

SEXTVM argumentum principale sumitur ab institutione, & prima celebratione huius mysterii, quę habetur Matth. 26. Marc. 14. Luc 22. & 1. Corinth. 11. Est autem argumentum huiusmodi: Christus in vltima cœna se ipse sub specie panis, & vini Deo Patri obtulit, & idipsum iussit fieri ab Apostolis, & eorũ successoribus vsque ad mundi consummationem. Sed hoc est sacrificium verè, ac propriè dictum obtulisse,

& offerendum instituisse; ergo celebratio Eucharistiæ est sacrificium propriè dictum. Assumptio argumenti extra cõtrouersiam est: sed propositionem aduersarii pertinacissimè negant. Antequam autem progrediamur ad eam comprobandam, operæpretium erit, impostura aduersariorum breuiter refutare.

Ioannes Caluinus in Antidoto articulorũ Parisiensium, fingit Catholicos ita probare propositionẽ nostri argumenti: *Christus dixit; Hoc facite. Sed facere, est sacrificare, iuxta illud Virgilij; Cum faciam vitulas: ergo Dominus iussit sacrificare.* Deinde argumento à se conficto, respondet, Dominum, cùm ait: *Hoc facite*, non esse locuutum Latinè, vt locum habeat acceptio illa Virgiliana, sed Syriacè, siue Hebraïcè, vbi non habet locum illa subtilitas Grammaticalis: proinde argumentum nihil concludere. Martinus etiam Kemnitius in 2. pa. Exam. pag. 746. Catholicos ridet, quòd vtantur illo argumento ex vocabulo faciendi, quod apud Virgilium accipiatur pro eo, quod est sacrificare.

Sed errant in duobus aduersarii. Primvm quòd non bona fide referant argumenta Catholicorum; non enim Catholici tam ineptè argumentantur. Deinde falsum est, quod assumunt in lingua Syriaca, vel Hebraïca, verbum (facere) non posse accipi pro sacrificare: nihil enim sæpius occurrit in Scriptura, quam illud verbum in ea significatione. Leuit. 15. v. 15. loquens Moses de duobus turturibus in sacrificium offerendis: *Faciet*, inquit, *vnum pro peccato, & alterum in holocaustum*, vbi etiam in Hebræo est, verbum עשה quod propriè significat facere, עשה אתם חבתו 3. Reg. 18. v. 23. dicit Helias Prophetis Baal: *Dentur nobis duo boues, & illi eligant sibi bouem vnum, & in frusta cadentes ponant super ligna, ignem autem non supponant, & ego faciam bouem alteram* ואני אעשה את חסר האחד. Oseæ 2. v. 5. *Ego dedi ei frumentum, vinum, & oleum, & argentum multiplicani ei, & aurum, quæ fecerunt Baal.* עשו לבעל. Vide similia Leui. 9. 14. 23. 24. Num. 6. 8. 14. 28. 3. Reg. 8. Ezech. 46. & alibi.

Sed his omissis, probabimus propositionem nostri argumẽti, quòd videlicet Dominus in cœna obtulerit Deo, & iusserit offerri corpus suum in specie panis, & vini. Et quidẽ, quod si ipse obtulit, iusserit etiã offerri certum est ex illis verbis Luc. 22. *Hoc facite in meam commemorationem*; illud enim, *Hoc*, demonstrat, vt suprà ostendimus, id quod Dominus fecit in cœna.

Quod autẽ Dominus in cœna obtulerit corpus suũ Patri in Eucharistia, & non solùm Apostolis manducãdum porrexerit, in quo tota est difficultas, vt etiam Kemnitius, & alij fatentur, probatur Primo ex dictis in 1. 2. & 3. argumento principali. Non enim fuit verè sacerdos secũdum ordinem Melchisedech, neque impleuit figuram agni Paschalis, neque fuit verè sanguis cœnæ, sanguis Testamenti noui, nisi in cœna se obtulerit in sacrificium, vt satis fusè demonstratum est.

Præter illa argumenta, habemus alia tria. Primvm Christus dixit: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur.* Luc. 22. vel vt habet Paulus 1. Cor. 11. *Quod pro vobis frangitur.* Item: *Hic est calix nouum Testamentum in sanguine meo, qui pro vobis effunditur.* Luc. 22. & addit Matthæus ca. 26. *In remissionem peccatorum.* Illa verba tẽporis præsentis, *datur, frangitur, funditur*, non significant dari, vel effundi Apostolis ad manducandum, & bibendum, sed dari, & effundi Deo in sacrificium; nam non ait Dominus; Vobis datur, frangitur, effunditur, sed pro vobis. Et præterea nõ dabatur, aut effundebatur cibus ille, & potus tunc nisi Apostolis præsentibus, & tamen Dominus ait etiam: *Pro multis effunditur*, Matt. 26. sensus igitur est; Pro vobis, & pro multis datur; & libatur Deo in sacrificium propitiatorium, in remissionem videlicet peccatorum.

A Ad hoc argumentum non potest respondere, nisi id quod respondet Kemnitius in 2. pa. Exam. pag. 716. illa verba: *traditur, frangitur, effunditur*; referri ad crucem, vt sensus sit; Hoc est corpus meum, quod paulò pòst dabitur ad mortem, & hic est sanguis, qui paulò pòst in cruce fundendus est: quod enim paulò pòst futurum est, non inusitate dicitur iam fieri. Et probat Kemnitius debere accipi hoc loco præsens pro futuro, his argumentis. Primo, quia in Canone Missæ legimus; *Effundetur.* Secvndo, quia si ipsa actione Missæ sanguis effunderetur, non esset Missa incruentum sacrificium. Tertio, Scriptura tradit Christi sanguinem fusum in cruce. Qvarto, in Scriptura sæpe accipitur præsens, vel etiam præteritum pro futuro, vt in illis verbis: *Ego pono animam meam: Puer natus est nobis; Agnus occisus est ab origine mundi.* Addit etiam Qvinto, B quod si ista verba, *Quod pro vobis datur*, essent substantialia verba sacrificii Missæ, magnum scelus impingeretur Canoni Missæ, quod illa verba prætermiserit.

Sed ista Kemnitii argumenta parũ valent. Ad Primvm, non solùm canon Missæ, sed etiam vulgata editio Scripturæ Luc. 22. & Cyprianus li. 2. epist. 3. legunt in futuro: *Effundetur.* Sed istæ lectiones non pugnant inter se, immò vna inducit alteram; nam ex eo, quod Dominus in præsenti dixit, *funditur*, id est, offertur, ac libatur Deo in repræsentationem effusionis futuræ in cruce, sequitur effusionem in cruce fuisse futuram; & simul etiam sequitur, deinceps vsque ad mundi consummationem fundendum sanguinem Christi, id est, offerendum, & libãdum Deo in sacrificio Missæ, quod omnibus veteribus sacrificiis successit. Itaque omnes sunt veræ lectiones, siue dicamus, Funditur, id est, nũc C in cœna, siue Fundetur, id est, in cruce, siue Fundetur, id est, deinceps in sacrificio per Ecclesiam frequẽtando. Sed nulla negari debent, & præsertim prima, cum Euangelistæ, & Paulus scripserint in præsenti, *datur, effunditur*; & non oporteat negare proprium, & simplicem literæ sensum sine vrgentissima ratione.

Ad Secvndvm, non effunditur in cœna sanguis in propria specie, sed in specie vini: dicitur enim sanguis in cœna fundi, dum in specie liquida in calice collectus offertur Deo, ac deinde in eadem specie funditur in ora sumentium. Sed hæc effusio non facit sacrificium cruentum, cùm sanguis re ipsa de corpore non egrediatur.

Ad Tertivm, Scriptura verissimè tradit Christi sanguinem fusum esse in cruce, sed non negat fusum etiam fuisse in Cœna, immò id apertissimè docet, neque ista, vt diximus, inter se pugnant.

Ad Qvartvm, fateor in Scriptura sæpe accipi præD sens, aut præteritũ pro futuro: sed sæpius præsens pro præsenti, quàm pro futuro accipiẽdum nemo, credo, inficiabitur. Probãdum igitur esset Kẽnitio hoc loco illud: *Datur, & effunditur*, accipi pro futuro, nõ pro præsenti: vt interim omittam, quàm ineptũ sit illud exemplum à Kemnitio adductum; *Agnus occisus est ab origine mũdi.* Si. n. vt ipse iubet, exponas præteritũ pro futuro, hic erit sensus; Agnus occiderur ab origine mũdi, qui sensus quam repugnãtiam includat, nemo non videt.

Ad Qvintvm illa verba: *Quod pro vobis datur*, non sunt verba substantialia sacrificii, quasi necessariò requiratur eorum pronunciatio, vt sacrificium perficiatur: sunt tamen eiusmodi, vt manifestè indicent, sacrificium à Christo in cœna fuisse oblatum.

Non igitur probauit Kemnitius quod volebat: nos verò cõtra probamus illa verba; *datur, & funditur*, debere referri ad actionem cœnæ, & in præsenti accipienda esse. Primo, quia id requirit propria, & simplex eius loci sententia.

SECVNDO, quia Paulus 1. Cor. 11. dixit: *Quod pro vobis frangitur*, frangi autem non conuenit Christi corpori, nisi in specie panis. Quare S. Ioannes Chrysostomus hom. 24. in priorem ad Cor. scribit Christum in Sacramento pati fractionem, quam in cruce pati noluit. Et quâuis vtcunque possit fractio etiam ad passionem Christi in propriâ specie accómodari, propter cófractionẽ cutis, & neruorũ, ac venarũ, &c. tamen vix dubium esse potest, quin Apostolus respexerit ad species panis, cùm ait, *frangitur*. Scriptura enim propriè vti solet hac voce cùm loquitur de pane, vt, *Frange esurienti panem tuũ*. Isaiæ 58. *Panis quem frangimus*. 1. Cor. 10. *Frãgebant circa domos panem*. Act. 2. Nec tamen possumus de solo pane intelligere illa verba: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur*. non enim panis pro nobis frãgitur, sed nobis. Oportet igitur intelligere verba illa de vero corpore, sed sub specie panis, vt sensus sit; hoc est corpus meum, quod nunc pro vobis in specie panis frangitur, id est, datur, & immolatur Deo.

TERTIO quia Lucas c. 22. cùm ait: *Hic est calix nouum Testamentum in sanguine meo, qui pro vobis funditur*; illud *funditur*, non coniunxit cum voce *sanguine*, sed cum voce, *calix*, vt ex Græco textu apparet, vbi habetur, τὸ ποτήριον ἐκχυννόμενον. At certè si Lucas dicere voluisset, sanguinem fundendum in cruce tantummodò, dixisset; Hic est calix nouum Testamentum in sanguine meo, qui, nimirum sanguis, funditur: nũc autem dixit; Hic est calix, qui funditur. Itaque indicauit sanguinem fundi, vt erat in calice, & proinde fundi in cœna.

SECVNDVM argumentum principale ad probandam propositionem supradictam, quòd Christus in cœna se obtulerit in sacrificium, sumitur ex mera præsentia corporis, & sanguinis Christi in cœna, quam Lutherani concedunt, & Caluinistæ concederent, nisi cum apertissimis Scripturæ verbis pugnare vellent. Nam Christi corpus, & sanguis in cœna sumuntur, vt caro, & sanguis victimæ pro nobis oblatæ; ergo necessariò in ipsa cœna prius immolantur, & offeruntur Deo, quàm à nobis sumantur.

Sumi autem Christi corpus, & sanguinem; vt participationem victimæ, Lutherani non negant: & si negarent, facillimè probaretur. Nam IN PRIMIS ideò in cœna seorsim consecratur corpus, & seorsim sanguis, vt intelligamus, præsentiam corporis & sanguinis in cœna esse ad modũ occisi, & mortui corporis. DEINDE corpus, & sanguis sunt in cœna, vt cibus, & potus. At caro, & sanguis, non sunt apta ad cibum, niii prius animal moriatur; Christus autem non moritur, nisi per immolationem. Et hoc est argumentum Gregorii Nissæni in prima oratione de Resurrect. vbi colligit in cœna Christum immolari, quia non possemus aliter carne eius vesci. Hinc etiam Augustinus lib. 9. Confess. c. 13. dicit matrem suam omnibus diebus seruisse altari, vnde sciret dispensari victimam sanctam.

Kemnitius in 2. par. Exam. pag. 772. & 773. egregiè se ad hoc argumentum respõdisse putat. Dicit enim non sufficere præsentiam veram, & realem corporis Christi ad sacrificium: nam etiam in vtero matris, & postea in præsepi, fuit vera, & realis præsentia corporis Christi, vbi tamen nullum fuit sacrificiũ. Itaque vult quatuor cõditiones requiri ad verum sacrificium. PRIMO, substantiam rei, quæ immolatur. SECVNDO, certam offerendi actionem à Deo præscriptam. TERTIO, certam personam à Deo deputatam ad offerendum. QVARTO vt fiat ea intentione, & ad eum finem, qui in verbo Dei præscriptus est. Ex his autem conditionibus primam duntaxat haberi dicit in celebratione cœnæ, reliquas omnino deesse.

RESPONDEO primùm, quod Christi corpus in vtero matris, vel in præsepi verè, ac realiter fuerit præsens, & tamen non fuerit sacrificiũ, ad rem nihil facit. Nam non erat in vtero, vel in præsepi, vt victima, sed vt viuens infantulus: in cœna autem esse, vt victimam, ipsi fatentur. Sic enim scribit ipse Kemnitius, vt alios interim omittam, pag. 717. *Ibi (in cœna) dispensatur, & sumitur victima, quæ pro peccatis nostris semel in cruce oblata est.* Hæc ille. Si igitur nos argumentum instruimus: Christi corpus, vt in cœna re ipsa adest, victima quędã est; ergo aliqua præcedente immolatione, victima factum est. Quæro, quæ fuerit illa immolatio? dices; Immolatio crucis. At cum primum Apostoli participarũt istam victimam, nondum Christus in cruce fuerat immolatus. Præterea neque nunc victima, quæ est in altari, potest dici facta per immolationem crucis: nã illa immolatio semel tantùm facta est, & victima per eam facta, paulò pòst desiit esse victima. Christi enim corpus post resurrectionem, dum apparebat discipulis, & dum in cœlum ascendebat, victima dici non poterat, & multò minus nunc, vt in cœlis viuit, ac regnat, victima dici potest. Cùm igitur victima per immolationem crucis facta, desierit esse victima, si iterum Christi corpus incipit esse victima, debet alia immolatione id fieri. Sed immolatio crucis non potest repeti, alia igitur noua requiritur immolatio. Quare aut immolatio, quæ victimam ponit in altari, seu in sacra cœna, est ipsa actio, celebratioque mysterii Eucharistiæ: aut non est in sacra cœna vlla victima.

Quod verò attinet ad illas tres conditiones sacrificii, quas in Eucharistia desiderari Kemnitius putat nos facilè possumus eas demonstrare. Nam in primis certę personæ deputatæ ad sacrificium, sunt Apostoli, & qui eis succedunt, illis enim solis Dominus dixit; *Hoc facite*. Intentio, & finis in verbo Dei præscriptus, habetur ibidem in illis verbis: *In meam commemorationem*. Nam vt finis erat sacrificiorum præcedentium, Christum repręsentare sacrificium crucis, vt futurum: sic finis est sacrificii Eucharistiæ commemorare, & repræsentare sacrificium crucis, vt præteritum. Et sicut vetera illa sacrificia non amittebant suam, & verã, & propriã sacrificii rationem ex eo, quod essent repræsentatiua, ita etiam sacrificium Eucharistiæ non amittit suam, & veram, ac propriam sacrificii rationem, quia simul est alterius sacrificii commemoratiuum.

Restat vna conditio demonstranda, nimirum actio offerendi, quam quidem certò scimus adesse, etiamsi fortè eam non facilè possemus distinguere, & separare ab iis actionibus, quæ simul fiunt. Nam ex prima conditione, quam Kemnitius admittit, necessariò infertur secunda, quam ipse negat. Vbi enim est victima, ibi necessariò præcedere debet immolatio, & proinde oblatio, cùm victima non fiat, nisi per immolationem; sed satis manifesta est actio immolationis, & oblationis in Eucharistia, nimirum ipsa consecratio. Neque enim petere debent aduersarii, vt ostendamus vbi Dominus dixerit; Ego offero, vel sacrifico, aut vbi iusserit, Offerte, vel sacrificate sed satis est, si actio ipsa offerendi, & immolandi ostendatur: Nam in Testamento veteri nusquam legimus dixisse sacerdotes; Ego offero, vel sacrifico: sed hoc ipso, quod ad Dei honorem, & ad significandam Christi mortem, animalia cæsa super altare ponebant, offerre Deo, & sacrificare censebantur. Quemadmodum etiam Dominus in cruce non legitur dixisse; Ego me offero, & sacrifico: & tamen quis dubitet spontaneam illam ascensionem crucis, veram oblationem fuisse? Ad eundẽ igitur modum illa actio, qua Christi corpus ad Dei honorem super mensam ponitur, vt consumatur, idque fit ad repræsentandam eiusdem Christi passionem, oblatio, & immolatio dicenda est. Illa autẽ actio consecratio est: nam per consecrationem fit, vt Christi

societatis, quam habemus cum Deo per manducationem Eucharistiæ, cum societate quam habebãt Gentiles cum idolis per manducationem idolothytorum. Paulus enim docet eos, qui manducant idolothyta ita coniungi cum idolis, vt cẽseantur veri idololatrę, ideo namque initio dixit: *Fugite ab idolorum cultura.* Vtitur igitur hoc argumento. Qui manducat idolothyta, fit particeps altaris idolorum; ergo consentit in sacrificium idolorum, immò fit socius immolantium idolis. Ergo est idololatra, sacrificiũ enim est proprius actus latriæ. Quare si apta est Pauli comparatio, oportebit etiam circa Eucharistiam ita argumentari; Qui manducat Eucharistiam, fit particeps altaris Domini, ergo consentit in oblationem Eucharistiæ Deo factam, immò fit socius eam offerentium; ergo Deum hac oblatione cultu latriæ honorat.

Ad hæc argumenta respondet Kemnitius in 2. par. Examin. pag. 767. Ac Primvm more suo impudenter admodum, & scurriliter in re tam sacra se gerit: *Ex Ethnicorum, inquit, sacrificiis, quæ dæmonijs offeruntur, deplorate Missæ suæ subsidium accersere non verentur: non dissimili ratione, sicut ille apud Virgilium, inquit*

Vos mihi Manes
Este boni, quoniam Superis aduersa voluntas.

Hæc illæ: nec animaduertit impius hæreticus, se hoc modo Apostolũ ipsum irridere; illique insultare. Si. n. nos à Diis Manibus censemur subsidium petere, quia probamus sacrificiũ Missæ ex cõparatione Eucharistię ad sacrificia Gentilium: multò magis Paulus censebitur à Diis Manibus auxilium petiisse, qui probauit nõ esse manducanda idolothyta ex eadem comparatione Eucharistiæ ad sacrificia idolorum. Sed facessant impiæ nugæ, vel blasphemiæ potius: nõ enim à Diis Manibus, sed à verbis diuinæ Scripturæ, & à cõparatione in eadem Scriptura posita, subsidium flagitamus.

Deinde Kemnitius serió respondet, ac duo dicit. Primo, mensam Gentilium, cum qua Apostolus comparat mensam Domini, non esse altare idolorum, sed mensam communem, in qua conuiuari solebant. Id probat, quia non erat consuetudo Gentiliũ, vt ad aras discumberent, sed vt de reliquiis immolatorum domi suæ cõuiuium instruerẽt, & ad illud amicos suos inuitarent. Loquitur autẽ B. Paulus de mẽsa, in qua comedebantur idolothyta; ergo non loquitur de altari, sed de cõmuni mensa. Præterea nõ erat quæstio B. Pauli, an licet Christianis apud aras Gentiliũ interesse ipsorum sacrificiis, & sacrificare dæmoniis; id enim Christianis notissimum erat: sed an liceret ire ad conuiuia Gentilium, vbi edenda apponebantur idolothyta.

Hæc Prima solutio Kemnitii parum valet. Nam In primis falsum est non consueuisse Gentiles ad aras idolorum discumbere. Quid enim, quæso, est quod ait Apostolus 1. Cor. 8. *Si quis viderit eum, qui habet scientiam, recumbentem in idolio?* quid enim est idolium nisi locus vbi est idolum? Neque obstat quod idem Paulus dicit 1. Cor. 10. *Si quis vocat vos infidelium, & vultis ire, omne quod vobis apponitur, manducate; si quis dixerit; Hoc immolatum est, nolite manducare, &c.* Nam vtrumque est verũ, solebant quippe Gẽtiles, & ad aras idolorum discumbere, & etiam de reliquiis immolatorum domi suæ conuiuium instruere. Quare malè proponit Kemnitius quæstionem Apostoli. Nam etsi non erat quæstio, an liceret idolis sacrificare: tamen nec erat quæstio, an liceret in conuiuiis Gentilium interesse; sed an liceret vesci idolothytis, & præsertim in idolio: & Paulus negat licere, quia hoc est socium fieri dæmoniorum, & interpretatiuè sacrificare dæmonibus.

Deinde etiamsi non consueuissent Gentiles ad aras idolorum discumbere, vt falsò dicit Kemnitius, tamẽ mensa dæmoniorum cui comparatur mensa Domini, adhuc altare ipsum, non mensam communem significaret. Apostolus enim vbi mensam dæmoniorum nominat, non loquitur de mensa, vbi comedebatur, sed de mensa, vbi immolabatur, & vnde cibi immolati ad mensam communem deferebantur, vt manifestè patet ex collatione cum altari Iudæorum: *Videte, inquit, Israel secundum carnem, nonne qui edunt hostias, participes sunt altaris?*

Deinde idem colligitur ex eo, quod Apostolus vocat mensam Gentilium mensam dæmoniorum: vocat enim eam mensam dæmoniorum, quia sacra erat dæmoniis. Non enim vocaret mensam dæmoniorum, mensam communem Gentilium, ad quam permittebat etiam fidelibus accedere. Præterea non compararet mẽsæ Domini, si loqueretur de mensa communi, & prophana, nisi velit Kemnitius mensam Domini esse mensam communem & prophanam.

Ad hæc Apostolus, cùm dehortatur à mẽsa dæmoniorum, dicit causam esse, vt fugiant cultum idolorũ: ergo loquitur de mensa, in qua immolabatur idolis, ex qua qui sumebant cibum, censebantur idololatræ.

Denique idem Paulus in eodẽ capite dicit, licitum tum esse ire ad mensas Gentiliũ, & ibi mãducare idolothyta, si quis ignoret cibos illos esse immolatitios, & simul dicit: *Non potestis mensæ Domini participes esse, & mensæ dæmoniorum*: ergo nisi secũ ipse pugnet Apostolus, non potest per mensam dæmoniorum intelligere mensam Gentilium, vbi solum materialiter comeduntur idolothyta. Quod autem Kemnitius dicit, Apostolum scribere, liberum quidem esse, tamen non conuenire, vt fideles simul mensæ Domini, & mensæ dæmoniorum participes fiant: absurdissimum, & falsissimum est. Non enim Apostolus dicit liberum esse, sed absolutè dicit: *Non potestis mensæ Domini, & mensæ dæmoniorũ participes esse.* Et quid absurdius dici potest, quàm vt liberum sit fidelibus mensæ dæmoniorum participare, & dæmoniorum socios fieri?

Adde Vltimo, quod etiamsi non possemus conuincere per mensam dæmoniorum intelligi altare idolorum, tamen argumentum nostrum esset solidum ex comparatione mensæ Domini cum altari Iudæorum, quod Apostolus expressè nominat.

Sed Kemnitius non fuit tam hebes, quin viderit hoc modo refelli posse solutionẽ suam; ideò ad finem addidit Secvndam solutionem, ac dicit, eos qui sumunt Eucharistiam, participare de sacrificio peracto in cruce; sicut ij, qui manducabant idolothyta, participabant de sacrificio peracto in altari idolorum.

At neque hac via euadere poterit. Nam Apostolus non comparat mensam dæmoniorum cum cruce; sed cum mensa Eucharistiæ, proinde vult esse mensam Eucharistiæ verum altare ad sacrificandum erectum: & in hoc sita est cõparatio; quod sicut Gentiles manducabant immolata in altari: ita nos manducamus id quod immolatur in mensa Eucharistiæ. Deinde, vt suprà diximus, sacrificium ex immolatione factum in cruce fuit aliquando, & postea desiit esse, nec potest rursum fieri per nouam immolationem. Atque hactenus de testimoniis Scripturarum.

CAPVT XV.

Probatur sacrificium Missæ ex traditione Patrum, ac primum ex vocibus sacrificij, oblationis, immolationis, &c.

Hactenvs ex diuinis literis testimonia pro sacrificio Missæ deprompsimus: nunc ad Secvndvm locũ accedimus, videlicet ad testimonia veterũ Patrũ.

Rectè enim Kemnitius dicit pag. 775. bonas mentes plurimum moueri consensu, & testimonio antiquitatis eius potissimũ, quæ fuit purioribus, optimis, & florentissimis Ecclesiæ temporibus. Sed quia nimis longum esset, singula testimonia seorsim excutere, vt fecimus in disputatione de veritate corporis Domini in Eucharistia: reducemus omnia ad aliquot capita, & simul refellemus responsiones aduersariorum.

PRIMVM igitur caput, siue argumẽtum sumi potest ex nominibus sacrificii, hostiæ, victimæ; & ex verbis, offerre, immolare, sacrificare, quibus Patres vtuntur, cùm de celebratione Cœnæ Domini verba faciunt: passim enim tum Græci, tum Latini, nõ solum dicunt Eucharistiam esse sacrificium, seu oblationem, sed dicunt, offerri Deo, immolari, & sacrificari. Neque opus est loca notari vbi eiusmodi voces habeantur: aduersarii enim fatentur eas apud Patres esse frequentissimas: *Negari non potest*, inquit Kemnitius, pa. 782. *veteres quando loquuntur de celebratione cœnæ Dominicæ, vsurpare vocabula, sacrificij, immolationis, oblationis, hostiæ, victimæ: item vti verbis, offerre, sacrificare, immolare.*

Hic igitur modus loquendi satis indicat quid Patres senserint: Si enim existimarent Eucharistiam solum esse Sacramentum, non etiam sacrificium, vt aduersarii sentiunt, nulla esset caussa, cur aliter loquerentur de Eucharistia, quàm de Baptismo. Nusquam autem Patres Baptismum vocant sacrificium, hostiam, victimam; nec dicunt baptizare esse sacrificare, vel immolare. Præterea, quæ caussa esset cur Patres de Sacramento Eucharistiæ aliter loquerentur, quàm aduersarii nostri loquantur? quomodo enim credibile erit veteres Patres in modo loquendi nobiscum, in sententia cum aduersariis conuenisse?

Sed videamus, quid illi respondeãt. Lutherus in lib. de captiu. Babyl. c. 1. timidè dicit, Patres fortasse vocare sacrificium, non ipsam Eucharistiam, sed orationes, quæ in Missa dicuntur. Quia verò videbat istam solutionem nõ esse sufficientem, cùm Patres passim ipsam Eucharistiam sacrificium vocẽt & offerri dicant Deo à sacerdotibus, vt paulò pòst ostẽdemus, audacter valedicit Patribus: *Si nihil habetur*, inquit, *quod dicatur, tutius est omnia negare, quam Missam sacrificium esse concedere.* Et in lib. de abroganda Missa, initio ita scribit: *Profiteor imprimis aduersus eos, qui clamaturi sunt, quod contra ritum Ecclesiæ, contra statuta Patrum docuerim nihil horum me auditurum.* Et infrà apertè dicit, se non curare quid Patres de Missa dixerint, sed quid debuerint dicere. Similia habet in lib. contra Regem Angliæ: *Vltimò*, inquit, *dicta Patrum inducit Rex pro Missario sacrificio, & ridet meam stultitiam, quod solas velim sapere præ omnibus. Hoc est quod dixi, Thomisticos asinos habere nihil quod producant nisi multitudinem hominum, & vsum antiquum.* Et paulò infrà dicit, se nihil curare, si mille Augustini, & mille Cypriani contra se stent. Denique in lib. de Missa priuata: *Hic non moramur*, inquit, *si clamitent Papistæ, Ecclesia, Ecclesia, Patres, Patres: quia, vt dixi, hominũ dicta, aut facta, nihil in tam magnis caussis curamus. Scimus enim ipsos Prophetas lapsos esse, adeoque Apostolos: verbo Christi iudicamus Ecclesiam, Apostolos, adeoque ipsos Angelos.*

Ioan. Caluinus li. 4. Inst. c. 18. §. 10. respondet initio Sacramentũ Eucharistiæ à Patribus vocari sacrificiũ, quia est memoriale sacrificii crucis. quã solutionem fusius persequitur Kẽnitius, & ideò paulò infrà cum Kemnitii solutionibus eã refellemus, præsertim cum Caluinus non multum videatur in hac solutione confidere. Nam paulò pòst §. 11. non solùm fatetur veteres vsos esse vocabulis, quæ sacrificium significãt, sed etiã agnoscit eos in modo actionis ad sacrificii rationem accessisse, & apertissimè eos reprehendit, quamuis ineptè sensum corũ excusare nitatur: *Quia veteres quoque*, inquit, *video aliò hanc memoriam detorsisse, quam institutionis Domini conueniebat (quod nescio quam repetitæ, aut saltem renouatæ immolationis faciem eorum, Cœna præ se ferebat) nihil tutius piis pectoribus fuerit, quam in pura, simplicique Dei ordinatione acquiescere: cuius etiam ideò vocatur cœna, quoniam sola hic eius auctoritas vigere debet.* Et §. 12. *Et certè si cogitamus Domini, non hominum cœnam esse, non est cur vlla hominum auctoritate, vel annorum præscriptione patiamur nos ab illa vel latum vnguem dimoueri.* Hæc ille.

Itaque Lutherus, & Caluinus non sunt homines bonæ mentis, iudice Kemnitio, cùm non moueantur cõsensu, & testimonio veteris, ac veræ, & florẽtissimæ Christi Ecclesiæ. Ipse autem Kemnitius, vt se bonam mentem habere lectoribus persuadeat, quatuor quædam dicit de testimoniis Patrum. PRIMVM, pa. 776. & sequentibus multa nugatur de statu quæstionis: scribit enim nõ posse probari ex Patribus histrionicam illam repræsentationẽ, quam Pontificii Missam vocãt, esse sacrificium. SED iam suprà respondimus, statum quæstionis non esse de cæremoniis, & ritibus Missæ; de his enim postea loco proprio differemus; sed de substantia sacrificii. quare nõ tenemur hoc loco probare ex Patribus ritus Missæ, sed solum Eucharistiam offerri Deo, & non solum distribui populo: id enim est, de quo nunc disputamus.

SECVNDO, pag. 780. & sequentibus differit de vocibus Missæ, & sacrificii: ac tradit sex rationes explicandi loca Patrum, qui videntur asserere Missam esse sacrificium. PRIMA est, quod loquantur de eleemosyna, quæ fiebat in Missa. Offerebat enim populus panẽ, & vinum, ex quo pars quædam consecrabatur in Eucharistiam, pars cedebat in vsum pauperum: Eleemosyna autem est genus quoddam sacrificii. SECVNDA, quòd loquantur de precibus, quæ fiebant in celebratione Cœnæ: sunt enim preces sacrificia quædam. TERTIA, quòd loquantur de gratiarum actione, ad quam excitantur homines in celebratione Cœnæ, ex consideratione beneficiorum Dei: nam & gratias agere ad laudis sacrificium pertinet. QVARTA, quòd loquantur de prædicatione, & annuntiatione mortis Domini, quæ adiũgi solebat celebrationi cœnæ: nam Paulus Rom. 15, ministerium Euãgelii sacrificium vocat. QVINTA, quod loquantur de variis exercitiis pietatis quæ occurrunt in cœna Domini, vt fidei, pœnitẽtiæ, spei, dilectionis: istæ enim dicuntur à beato Petro spirituales hostiæ. SEXTA, quod loquãtur de oblatione fidelium, qui in actione cœnæ se ipsi Deo vouent, & consecrant, hoc est, corpus, & animam suam. Paulus enim Rom. 12. vocat hostiam Deo placẽtem exhibitionem corporis ad obsequium eius.

SED istæ omnes rationes nihil ad rem faciunt. Patres enim cùm de oblatione Eucharistiæ loquuntur, apertè dicunt, solis sacerdotibus licitũ esse id sacrificium offerre Deo: eleemosynæ autẽ, preces, laudes, & cetera, quæ Kemnitius laboriosè coacernauit à toto populo offeruntur. TERTVLLIANVS in lib. de velandis virginibus: *Non permittitur*, inquit, *mulieri in Ecclesia loqui, nec docere, nec tingere, nec offerre.* Idẽ in li. de exhortatione castitatis, dicit officiũ sacerdotis esse docere, tingere, offerre. EPIPHANIVS similiter hæres. 79. multis verbis contendit, non licere mulieribus offerre sacrificia, & ideo Christum ne ipsi quidem Matri suæ permisisse, vt sacrificaret, sed solis Apostolis, quos sacerdotes ordinauerat. Concilium NICÆNVM can. 14. & HIERONYMVS in epist. ad Euagrium, & alia Concilia, & Patres, passim docent, non habere Diaconos potestatem offerendi sacrificium, sed id munus sacerdotum esse. At quis vnquã negauit licere Diaconis, immò etiam laïcis, & mulieribus offerre eleemosynas,

orationes,

Digitized by Google

orationes, & alia sacrificia spiritualia, & impropriè dicta?

PRÆTEREA Patres disertis verbis dicunt sacrificium, quod in Ecclesia offertur à sacerdotibus, esse ipsum Domini corpus, & sanguinem; proinde solutiones illę Kemnitii omnes sunt vanæ: nisi fortè velit inaudito aliquo tropo, per corpus Domini intelligere eleemosynas, preces, &c.

S. ANDREAS Apostolus, vt scribunt Presbyteri, & Diaconi Achaiæ in eius passione; dixit Ægeæ proconsuli: *Ego immaculatum agnum in altari offero, cuius carnes postquam omnis populus credentium manducauerit, agnus qui immolatus est, integer perseuerat, & viuus.* HYPPOLITVS Martyr in oratione de Antichristo, inducit Christum, ita loquentem ad sacerdotes: *Venite Pontifices, & Sacerdotes qui pretiosum corpus & sanguinem meum quotidie immolastis.* AMBROSIVS in Psal. 38. *Etsi nunc Christus non videatur offerre, ipse tamen offertur in terris, cùm corpus eius offertur.* Et in cap. 1. Lucæ. *Cùm sacrificamus*, inquit, *Christus adest, Christus immolatur.* Gregorius NYSSENVS in orat. de resurrect. *Dominus*, inquit, *præoccupans impetum Iudæorum, seipsum victimam offert idem simul sacerdos, & agnus. Sed dices mihi, quando hoc accidit? tum cùm suum corpus ad comedendum, & sanguinem ad bibendum familiaribus dedit.* CHRYSOSTOMVS homil. 24. in priorem ad Corinth. *Pro victimarum, & pecorum cæde seipsum offerendum præcepit.* Et homil. 17. in epistol. ad Heb. *In multis locis offertur, non plures Christi, sed vnus vbique Christus, hic & illic plenus, existens, vnum corpus, non multa corpora.* Quod idem scribit auctor Commentariorum, quæ tribuuntur Ambrosio, in cap. 10. ad Heb. & post eos Primasius in eundem locum. AVGVSTINVS lib. 2. quæst. Euangel. quęst. 3. reddens rationem, cur Dominus iusserit leproso, vt sacrificium pro sua emundatione offerret secundum ritum Mosis. *Quia*, inquit, *nondum institutum erat hoc sacrificium, sanctum sanctorum, quod corpus eius est.* Idem lib. 4. de Trinitat. capit. 14. *Quid gratius offerri, aut suscipi posset, quam caro sacrificij nostri, corpus effectum sacerdotis nostri?* Similia habent Cyrillus libro de adoratione in spiritu, & veritate. Leo sermone octauo de passione. Fulgentius libro secundo ad Monymum, capite secundo, & alii Patres passim. Et ipsum Nicænum Concilium in eo canone, quem Caluinus, & alii omnes recipiunt, apertè dicit in sacra mensa situm esse Agnum Dei incruentè immolatum.

Quod cum non ignoraret Kemnitius, addit TERTIVM dictum pag. 788. & sequentibus. *Sed excipiunt*, inquit, *non illa tantum pietatis exercitia, sed ipsam actionem Cœnæ Dominicæ, & quidem ipsum corpus, & sanguinem in Cœna à veteribus vocari sacrificium, oblationem, hostiam, victimam; Ego verò non nego hoc, &c.* Deinde ponit tres modos explicandi loca Patrum, quæ ipsam cœnæ actionem, vel Christi corpus, sacrificium vocant: quos modos sigillatim refellemus, omisso tertio, quod is ad ea loca Patrum solùm pertineat, qui dicunt sacrificium altaris esse propitiatorium, quæ est altera controuersia suo loco inferius explicanda.

Igitur primus modus est, vt sacrificium appellent actionem Cœnæ, quia consecratio, & dispensatio Eucharistiæ est quædam sacra actio, quæ à Dionysio vocatur Græcè ἱερουργία; Latini enim sacrificare dixerunt, quod Græci dicunt ἱερουργεῖν. Id verò probat. Nam Paulus ad Romanos decimo quinto, describit per vocabula sacrificii, & oblationis ministerium Euangelii, quia est quędam sacra actio. Et AVGVSTINVS epist. 59. ad Paulinum, vocat sancti altaris oblationem, quę offertur Deo, quandò id, quod in mensa Domini est, benedicitur, sanctificatur, & ad distribuendum comminuitur, & præparatur. Et CYPRIANVS lib. 2. epist. 3. vbi in principio totius epistolæ argumentum ponit de calice Dominico, sanctificãdo, & plebi ministrando, subinde ingeminat vocabula sacrificii, & oblationis, & quod Christus sumpsit calicem non sola aqua, sed vino, & aqua mixtum, illumque benedixit, & distribuit discipulis. Hoc Cyprianus ita effert: *Christus obtulit Deo Patri non aquam solam, sed vinum aqua mixtum in calice.* Non enim ista oblatio videtur posse esse ea, quam Catholici docent; nam corpus, & sanguinem, non vinum, & aquam Catholici Deo offerri dicunt. Vocat igitur Cyprianus oblationem Deo factam, ipsam consecrationem panis, & vini, quemadmodum Actor. 13. Lucas dixit, Apostolos ministrasse Domino, cùm interprete Chrysostomo, loqueretur de prædicatione Euangelii. Vnde etiam August. epist. 23. dicit Christum immolari nobis, & in Psal. 79. dicit, immolari fidelibus: vbi immolationem vocat ipsam consecrationẽ factam in vsum fidelium. Denique CYRILLVS in epist. ad Nestorium, vocat incruentum sacrificium, seu latriam, quando id, quod confectũ est, nominamus corpus, & sanguinem Christi: quando accedimus ad mysticas benedictiones, & sanctificamur, participes effecti corporis, & sanguinis omnium redemptoris Christi. Hæc Kemnitius.

Ad hũc primum modum RESPONDEO; Kemnitium multa dicendo nihil dicere; sed tantum mentibus simplicium rem inuoluendo nebulas offundere. Nam si ideo solum diceretur sacrificium actio Cœnæ, quia est quædam sacra actio; cur eodem modo non diceretur sacrificium, actio Baptismi, cum & illa sit sacra actio, & eiusdem generis cum actione Cœnæ, cum vtraque sit tantum Sacramentum secundum aduersarios?

DEINDE esto, quæuis sacra actio possit vocari sacrificium, ob vocabulorum similitudinem, quia sacrificium sonat sacrum facere: tamen non quęlibet sacra actio potest dici oblatio, vt notum est. Non enim quicunque sacram actionem facit, continuò aliquid offert alteri. At Patres disertè dicunt in Cœna offerri Deo sacrificium corporis Domini: non igitur possunt verba Patrum exponi de sola consecratione panis ordinata ad communicationem fidelium, cùm illa non possit dici oblatio.

PRÆTEREA etsi vocabulum sacrificii esset ambiguum, & posset accipi pro quauis sacra actione; tamẽ quãdo tribuitur ea vox rei permanẽti, id est, cùm vocatur sacrificium nõ ipsa actio sacrificãdi, sed res quæ illa actione sacrificatur, tunc certè non potest exponi, nomen sacrificii pro sacra actione. At Patres ipsum corpus Christi, quod offertur sacrificium vocant: nam determinatè dicunt in sacra Cœna offerri Deo sacrificium corporis Christi. Non igitur potest exponi sententia Patrum de sacra actione consecrandi, & dispensandi Eucharistiam: neque enim illa actio est, aut dici potest vllo modo corpus Christi.

Adde VLTIMO, quod Kemnitius non bene probauit quod assumpsit, & in quo totũ robur suæ solutionis constituit, nimirum idem esse Latinis sacrificium, & sacrificare, quod Græcis ἱερουργία & ἱερουργεῖν. Nam licet etymologia sacrificii sumatur à sacra actione, cum sit sacrificare, sacrum facere: tamen non quælibet sacra actio est sacrificiũ, sed ea sola, qua Deo res aliqua offertur cum certo quodam solẽni ritu, & reali illius rei cõsumptione, vt suprà ostendimus. Quare Latini eruditi interpretes Græcorum librorum, nõ reddunt per vocabulum sacrificii nisi Græcam vocem θυσία, quæ propriè significat sacrificium, aut certè vocem, ἱερουργία, aut aliam similẽ ambiguam, & generalem, quando ex circunstantiis vident eo loco positã esse pro vero sacrificio. Id quod facilè potest intelligi ex testimoniis à Kemnitio allatis. Nam apud Dionysium, vocem

ἱερουργίαν reddunt interpretes sacrum ministerium, non autem sacrificium: & quod Dionysius crediderit in Missa offerri Deo verum sacrificium, patet ex illis verbis, c. 3. par. 3. de Ecclesiastica hierarchia: *Pontifex excusat se, quod hostiam saluatorem, quæ supra seipsum est, litet.* Apud Paulum Rom. 15. vocem ἱερουργοῦντα vertit interpres non sacrificantem, vt debuisset secundum Kemnitium, sed sanctificantem: vocem autem προσφορὰν vertit rectissimè oblationem; nomen sacrificii in toto eo capite non legitur.

Porrò Avgvstinvs altaris oblationem apertissimè vocat corpus Domini, quod in altari, vt verũ ac proprium sacrificium Deo offertur. Neque obstant verba à Kemnitio citata. Nam Augustinus non dicit, vt ille pessima fide citat, oblationem Deo fieri, cùm quod est in mensa, ad distribuendum comminuitur: sed posteaquam dixerat, id quod est in mensa benedici, & comminui, &c. multis interpositis dicit, voueri Deo id omne quod ei offertur, maximè autẽ sancti altaris oblationem. Itaque Kemnitius coniunxit ista cum superioribus, ac si vnam sententiam facerent, cùm ad diuersas sententias pertineant.

Iam verò Cyprianvs cùm in argumento epistolæ ponit de calice sanctificando, & plebi ministrando: per sanctificationem non intelligit simplicem consecrationem, consecrationem videlicet solùm ordinatam ad Communionem, sed intelligit consecrationem ordinatam ad sacrificium: nam ipse frequenter dicit offerri Deo sacrificium illud. Vnde merito Cyprianus ingeminat vocem sacrificii, & victimæ. quod autem ponderat Kemnitius Cyprianum dixisse, oblatum à Christo panem, & vinum, non corpus, & sanguinem: nihil facit aduersus sententiam nostram. Loquitur enim Cyprianus de oblatione panis, & vini, quæ sacrificium præcedit, & quę necessariò requirit subsequens sacrificium: offertur enim panis, & vinum, vt etiam nunc in Missa fieri videmus tanquam materia sacrificii futuri à Deo benedicenda.

De loco Actorum suprà disseruimus, atque ostendimus probabiliorem esse illorũ sententiam, qui per illa verba: *Ministrantibus illis Domino*, intelligunt sacrificiũ Missæ. Sed etiamsi admitteretur alia sententia, vt probabilis, quòd loquatur Lucas de ministerio cõcionandi: nihil inde lucraretur Kemnitius. Nam verba Lucæ sunt generalia, neque explicatè continent certum aliquod ministerium: non enim dixit Lucas, Offerentibus illis Domino sacrificiũ corporis Christi sed in genere: *Ministrantibus illis Domino*. Quãuis autẽ non ineptè possit, qui concionatur, dici ministrare domino; & eodem modo possit qui Eucharistię, vel Baptismi Sacramentum dispensat, dici ministrare Domino: nõ tamen potest nisi valde durè, inusitatè, & ineptè dici is quis baptizat offerre Domino aquã, vel is qui Eucharistiam dispensat, offerre corpus Christi Deo. Cũ igitur Patres passim dicant, in sacra Cœna offerri Deo corpus, & sanguinem Christi in sacrificium: non possunt eorum verba ita deprauari, vt Kemnitius vellet.

Ad loca Augustini, vbi dicitur Christus immolari nobis, vel populis, facilè responderi potest. Illud enim *nobis*, vel *populis*, significat in nostram vtilitatem sacrificium Deo offerri: nam etiam sacrificium crucis, quod est verissimum sacrificium Deo oblatum, potest dici factum nobis, quia pro nobis oblatum est. Immò Aug. in posteriore loco, loquitur de sacrificio crucis; dicit enim tunc nobis Christum immolari, quando incipimus participare fructum mortis eius: perinde enim nobis est, ac si tunc primum Christus in cruce oblatus fuisset.

Denique Cyrillvs nihil habet contra sententiam nostram. Vocat enim incruentã latriam consecratio-

A nem, & Communionem Eucharistiæ, quatenus per illas actiones offerimus Deo sacrificiũm, & deinde illud consummamus, vel inde participamus: non enim appellaret latriam, nisi primarius finis illius actionis, esset Deum immediatè colere cultu illi soli debito, quod fit solùm per sacrificium propriè dictum. Hinc est, n. quod neque Cyrillus, neque alii Patres, qui vocant Missam incruentam latriam, vnquam vocant incruentam latriam Baptismi celebrationem, quia nimirum Baptismus immediatè refertur ad nostram sanctificationem, non ad cultum Deo soli debitum reddendum. Atque hæc de primo modo.

Alter modus exponendi dicta Patrum est, vt intelligamus Cœnã Domini vocari à Patribus sacrificium, oblationem, immolationem, quia est commemoratio quædã, & repræsentatio veri sacrificii, nimirũ mortis
B Christi. Et eodẽ modo Christus dicitur in Cœna immolari, non quod reuera in se propriè immoletur, sed quod immoletur in Sacramento, id est, in imagine, & similitudine. Quam solutionẽ, vt suprà indicauimus, accepit Kemnitius à Calvino, eamque probat ex Patribus; qui sæpe dicunt, Christum semel tantum verè fuisse immolatũ: & Eucharistiam esse repræsentationem illius immolationis. Hoc enim habet August. in sententiis Prosperi, de fide ad Petrum, cap. 18 contra Faustum li. 20. ca. 18. in epist. 23. & in 120. & in Psal. 79. Ambr. Chrys. & Theophyl. in cap. 10. epist. ad Hebr.

Denique Longobardus li. 4. dist. 12. quærit, si quod gerit sacerdos dicatur propriè sacrificiũ, vel immolatio; & respondet id quod offertur, & consecratur à sacerdote vocari sacrificiũ, & oblationem, quia memoria est; & repræsẽtatio veri sacrificii, & sanctæ immo-
C lationis factę in ara crucis. Vbi notat Kemnitius Concilium Tridentinvm sessione 22. can. 1. dixisse anathema huic sentẽtiæ Longobardi ex Patribus confirmatæ. Nam Longobardus ex Patribus docet, sacrificium Missæ dici sacrificium, quia est memoria sacrificii crucis, non quod in se sit propriè sacrificium: Concilium autem ait: *Si quis dixerit in Missa non offerri Deo verum, & proprium sacrificium, anathema sit.*

Ad hunc Secvndvm modũ respondeo, verissimum esse, quod Patres dicunt Christum semel tantum immolatum fuisse, & illius immolationis memoriam, & similitudinem esse actionem sacrę Cœnæ: nam loquuntur de immolatione in propria specie, siue de cruenta immolatione, quæ semel tantum verè & propriè facta est: nunc autem non propriè, sed per repræsentationem agitur. Sed hoc non impedit, quò minus Patres existimauerint in Missa offerri verum, & proprium sacrificium.

D Porrò Longobardus, cùm quærit, an quod sacerdos gerit sit dicendum sacrificium, & immolatio; accipit nomen sacrificii & immolationis pro occisione, ac si apertius quæsiuisset, an quod gerit sacerdos, sit dicẽda Christi occisio: respõdet autem rectissimè, Christum semel tantum verè immolatum, id est, occisum fuisse, nunc autem non propriè immolari, id est, occidi, sed solùm in Sacramento, & repræsentatione. An autem sit quod sacerdos gerit, sacrificium propriè dictũ, sed incruentũ Longobardus nõ quærit, sed prę supponit, vt omnibus notum ex ipsa celebratione quotidiana sacrificii. Ad quem modum etiam sanctus Thomas, & alii Scholastici non fuerunt solliciti de eo, quod nunc est in controuersia, sed solùm qua ratione sacrificium Missæ possit dici Christi immolatio, id est occisio, & ideo ferè respondere solent, dici immolationem, quia est repræsentatio immolationis, vel quia habet effectum similem cum ipsa vera, & reali Christi occisione. Quare Concilium Tridentinum nihil contrarium docuit Longobardi, aut Scholasticorum doctrinæ.

Quod

Digitized by Google

interceſſores, ſed nominatim ſacerdotes AVGVSTINVS vocat Epiſcopos, & presbyteros lib. 20. de ciuit. c. 10. *Epiſcopi*, inquit, *& presbyteri propriè dicuntur ſacerdotes.*

Neque valet reſpõſio Kemnitii loco notato, vbi fatetur nomen ſacerdotii eſſe apud veteres, ſed nõ vult accipi pro miniſterio ſacrificandi, ſed pro miniſterio verbi, & Sacramentorum: iſtud enim ſolùm miniſterium tribui contendit in Scriptura noui Teſtamenti illis hominibus, qui à Patribus ſacerdotes appellari conſueuerunt. Hęc inquam, ſolutio non eſt ſufficiens. Nam IMPRIMIS ſequeretur omnes Patres Græcos, & Latinos vel ignoraſſe vim huius vocis, vel de induſtria illa abuti voluiſſe. Nam, vt ait Apoſtolus ad Heb. 5. *Omnis pontifex conſtituitur in ijs, quæ ſunt ad Deum, vt offerat dona, & ſacrificia.* Et c. 8. *Omnis Pontifex ad offerendũ munera, & hoſtias conſtituitur.* Et inde probat idẽ Apoſtolus Chriſtum non eſſe ſacerdotem, ſi nihil habeat quod offerat. Quis ergo credat doctiſſimos Patres nomen ſacerdotis tribuiſſe iis, qui ſolùm docent populos, & iis Sacramenta miniſtrant; ſed Deo nullum offerunt ſacrificium? PRÆTEREA docere, & Sacramenta miniſtrare, non ſolùm cõuenit Epiſcopis, & presbyteris, ſed etiã Diaconis, & tamen Diaconi à veteribus non dicuntur ſacerdotes; vt patet ex Auguſtino loco citato libro 20. de ciuit. c. 10. vbi dicit Epiſcopos, & presbyteros propriè ſacerdotes nominati: & ex Concilio IV. Carthag. can. 4. vbi apertè dicitur, Diaconos non ad ſacerdotium, ſed ad miniſterium ordinari.

DICES, Diaconi non poterant omnia Sacramenta miniſtrare & ideo fortaſſe non dicebantur ſacerdotes. At nec presbyteri omnia Sacramenta miniſtrare poterant, vt patet de Sacramento Ordinis, & Confirmationis, & tamen ſacerdotes dicebantur. Illa igitur ſola vera cauſſa eſt, quam reddit Concilium Nicænum can. 14. quia videlicet Diaconi non habent poteſtatem ſacrificia offerendi, ſed ſolùm in ſacrificio ſacerdotibus miniſtrandi.

CAPVT XVIII.

Probatur ſacrificium ex Liturgiis.

QVARTVM caput ſumitur ex ritu celebrandi. Nam imprimis, ex omnib. antiquis Liturgiis, quæ extant Iacobi, Clementis, Baſilii, Chryſoſtomi, & ex lib. 5. & 6. de Sacramentis Ambroſii, & ex Catecheſi 4. & 5. myſtagogica Cyrilli Hieroſolymitani, qui magnam partem Liturgiæ exponunt: clariſſimè patet, veteres Patres eo ritu celebraſſe myſterium Euchariſtiæ, vt nihil dubitauerint, eam eſſe veriſſimum ſacrificium: plena ſunt enim nominum oblationis, ſacrificii, victimæ, ſignorũ, benedictionum, eleuationum, aliorumque eiuſmodi rituum. Quare Lutherus (vt ſuprà notauimus) in lib. de formula Miſſę, totum Canonem abſtulit, quod non putaret eo incolumi exiſtére, poſſe defendi, Miſſam non eſſe ſacrificium. Canon autem verbis non multum mutatis, totus fermè inuenitur in Liturgiis, & in libris Ambroſii, & Cyrilli iam citatis: illa certè inueniuntur omnia, quæ Lutherum offendebant, nimirum nomina oblationis, & ſacrificii.

Caluinus lib. 4. Inſtit. cap. 18. §. 11. excuſari dicit non poſſe veteres, qui in actionis modo peccauerint: *Imitati ſunt enim*, inquit, *propius Iudaicum ſacrificãdi morem, quàm aut ordinauerat Chriſtus, aut Euangelij ratio ferebat.* SCILICET melius nouit Caluinus, qui heri natus eſt, quid ordinauerit Chriſtus, quàm Iacobus frater Domini, qui Cœnæ Domini cum ipſo Chriſto interfuit, aut Clemens, qui ab Apoſtolo Petro didicit, aut Baſilius, Cyrillus, Ambroſius, Chryſoſtomus, qui mille, & ducentis annis Caluinum præceſſerunt.

CAPVT XIX.

Idem probatur ex ijs, pro quibus ſacrificium Miſſæ offertur.

VLTIMVM caput, vnde Patrum ſententiam adeo perſpicuè cognoſcimus, vt nullus pateat aduerſarijs exitus, niſi Patres omnino reijciant, ſumitur ex iis, pro quibus ſacrificium veteres offerebant. Nam ſi Euchariſtia nihil eſſet aliud, niſi Sacramentum, certè non prodeſſet niſi ſumenti, & manducanti; quemadmodum Baptiſmus non aliis prodeſt, quàm iis, qui baptizantur. Quod quidem aduerſarij non negant: immò Philippus, Caluinus, Kemnitius, & alij totam controuerſiam inter nos, & ipſos eſſe dicunt; An Euchariſtia non ſolum debeat diſtribui manducantibus, ſed etiam offerri pro ſalute aliorum, tum viuentium, tum mortuorum: id enim poſterius ad veriſſimum ſacrificium pertinere non dubitant.

Iam verò Patres non ſolùm in Liturgiis citatis, offerunt Euchariſtiam pro peccatis viuorum, & defunctorum, pro pace, pro incolumitate, pro omnibus denique neceſſitatibus, tum ſpiritualibus, tum temporalibus: ſed etiam in aliis libris paſſim docent, id fieri debere: quæ teſtimonia infrà ſuo loco adducenda erunt, cum ad eam quæſtionem venerimus, ſitne hoc ſacrificium propitiatorium. Interim autem vnus, aut alter ex patribus ſufficient.

Ioan. CHRYSOSTOMVS hom. 79. ad populum Antiochenum: *Altari*, inquit, *aſſiſtens ſacerdos, pro terrarum orbe, pro Epiſcopis, pro Eccleſia, pro gubernantibus Eccleſiam iubetur Deo offerre.* Et hom. 72. in Matthæum, addit offerri etiam pro infirmis, pro ſanis, pro terræ fructibus. Hom. 21. in Acta, & lib. 6. de ſacerdotio, & alibi addit etiam pro mortuis. AVGVSTINVS lib. 22. de ciuit. Dei, cap. 8 ſcribit à ſuis presbyteris oblatum ſacrificium Euchariſtiæ pro domo liberanda à dæmonum vexatione, & lib. 9. Confeſſionum c. 12. ſcribit, ſacrificium pro matre ſua defuncta oblatum. Et ne putemus meram eſſe cęremoniam pro defunctis offerre, ipſe idem in Enchiridio, cap. 110. ſcribit, hoſtiam hanc pro non valde malis propitiationẽ eſſe. Sed de iis ſatis. Si quis autem velit teſtimoniorum farraginem, legat Ioannem Garetium.

CAPVT XX.

Probatur ſacrificium Miſſæ ex coniunctione legis, & ſacrificij.

VENIO nunc ad argumenta, quæ ex ipſa ratione Scripturarum, & Patrum lectione inſtructa peti poſſunt. PRIMA ratio deſumitur ex coniunctione, quæ eſt inter religionem, ſeu legem, & ſacrificium: & hoc ſyllogiſmo concludi poteſt. Tanta coniunctio eſt inter legem, ſeu religionem, & ſacrificium externum, ac propriè dictum, vt omnino neceſſe ſit, aut legem, & religionem verè & propriè in Chriſti Eccleſia non reperiri; aut ſacrificium quoque externum, & propriè dictum in Chriſti Eccleſia reperiri. Nullum autem eſt, ſi Miſſam tollas: eſt igitur Miſſa ſacrificium externum, & propriè dictum.

Propoſitio prima probatur PRIMO ex eo, quòd ferè omnis religio, ſeu vera, ſeu falſa, omni loco, & tempore, ſemper ad cultum Dei ſacrificia adhibuit. Hinc. n. colligitur id prodire ex lumine, & inſtinctu naturæ, & eſſe primum quoddam principium à Deo nobis ingenitũ. Falſiſſimum .n eſt, quod dicit Kénitius, vt hoc argumentum eludat in 2. par. Exam. pag. 743. hunc eſſe inſtinctũ naturæ corruptę, quæ eſt fons, & radix

omnium superstitionum. Nam etsi natura corrupta reuera fons est, ac fuit idololatriæ, & aliarum omnium superstitionum: tamen cùm omnes Gentes in vno aliquo principio conueniunt, id sine dubio non ex corruptione naturæ, sed ex bono naturæ, id est, ex eo lumine prodit, quod Deus illi inseruit: quę enim ex corruptione prodeunt, non sunt eadem apud omnes. Itaque Deum esse, colendum esse, inuocandum esse, illi sacrificia deferēda, & similia; quæ in genere apud omnes sunt, & semper fuerunt eadem, ex bono naturæ sunt. At Deo esse multos, colēda idola, sacrificandos homines, & alia quæ multipliciter variantur, ex corruptione sunt. Prætereà id quod ex corrupta natura prodit, non est commune bonis, & malis, nec à Deo probatur. At sacrificandum esse multi optimi, & sanctissimi viri censuerunt, vt Noë, Abraham, Iob, Melchisedech, & Deus ipse sacrificia approbauit, & iussit etiam fieri: non igitur ex corruptione naturæ oritur sacrificandi instinctus.

Probatur Secvndo eadem propositio. Sacrificium cum ipsa religione natum est, & cum illa extinguitur; est igitur inter ea coniunctio quædam planè necessaria. Antecedēs patet. Nam primi homines, qui Deum coluisse leguntur, Filii Adami fuerunt Cain, & Abel, illi autem sacrificia obtulisse leguntur Gen. 4. Deinde mundo per diluuium abolito, cùm iterum renouaretur religio, simul renouata sunt sacrificia per Noë Gen. 8. & deinde cum ob varias persequutiones, religio vera in periculum adduceretur, nihil prophetæ magis lamentabantur, quàm sacrificiorū cessationem 3. Reg. 19. inquit Helias. *Dereliquerunt pactum tuum filij Israël, altaria tua destruxerunt, & Prophetas occiderunt.* 2. Paral. 15. inquit Azarias: *Transibunt multi dies in Israël absque Deo vero, & absque Sacerdote, Doctore, & absque lege.* Dan. 3. inquiunt tres S. Pueri: *Non est in tempore hoc Princeps, & Dux, & Propheta, neque holocaustum, neque sacrificium, neque oblatio, neque incensum, neque locus primitiarum apud te, vt possimus inuenire misericordiam tuam.* Dan. 12. dicitur Antichristus oblaturus iuge sacrificium, nimirum, vt religionem penitus tollat. Denique Apostolus Heb. 7. dicit, populum sub sacerdotio Leuitico accepisse legem, & deinde addit translato sacerdotio necesse esse, vt & legis translatio fiat.

Probatur Tertio. Sacrificium propriè dictum est cultus proprius Dei, id est, qui soli illi omnium consensu debetur: nam alia omnia genera honoris sunt aliquo modo communia cum creaturis, vt suprà probatum est; ergo nulla esse potest religio sine sacrificio propriè dicto. Nam religio ad colendum Deum instituitur: non autem colit Deum, sed potius ignominia illum afficit, qui cultum illi soli debitum, ei non adhibet. Certè inter homines si quis Regi non tribueret titulum honoris, qui solis conuenit Regibus, Maiestatem videlicet, etiam si conseruaret omnes inferiores titulos, non modò Regem non honorare, sed etiam contumelia afficere iudicaretur.

Probatur nunc assumptio primi syllogismi; sublato videlicet sacrificio Missæ, nullum restare in Ecclesia Christi sacrificium propriè dictum. Nam si vllum assignari posset, id esset sacrificium crucis: id enim vnum aduersarii assignant, atque id esse volunt vnicum, & verum Christianæ religionis sacrificium. Sed nos probabimus, sacrificium crucis, quamuis verissimum sacrificium fuerit, non esse eiusmodi, quale requiritur ad legem, seu religionem constituendam, & conseruandam; qualem in terris, vsque ad mundi consummationem Christus esse voluit: & ideo si nullum aliud habeamus, planè sequi, vt nullam habeamus religionem.

Probatur igitur Primo, quia sacrificium crucis, non A est proprium Christianæ religionis, sed commune omnibus veris religionibus, quæ ab initio mundi fuerunt. Nam, & in lege naturæ, & in lege scripta, omnia sacrificia in hoc vnum respiciebant, & hoc vnum profitebantur, & quotquot iusti fuerunt ab initio mundi, ob huius sacrificii participationem iusti fuerunt: non igitur distinguitur Christiana religio ab antiquis, per sacrificium crucis.

Secvndo, sacrificium crucis semel peractum est, ac deinde desiit esse, neque mā sit postea nisi per effectū, & virtutem, vt notum est; immò nunquam fuit tempore Christianæ religionis; ea. n. post Christi mortem propriè cœpit. At sacrificium proprium religionis debet ipsam perpetuò comitari, vt suprà probatum est. Tertio, religio quæuis sacrificium externum, ac visibile requirit, ad quod homines illius religionis peragendum conueniant, & quod ab ipsis frequentari possit. At nihil huiusmodi in sacrificio crucis reperitur. Est enim respectu Christianorum inuisibile, cùm sola fide non oculis cernatur, vnde nec ad illud conueniri potest à populis; nec etiam si cerneretur, à populo, vel sacerdotibus Christianis frequentari posset, non enim fas esset vt Christum Christiani toties interficerent.

Qvarto, sacrificium Christianæ religionis debet esse ritus quidam a Deo Christianis præceptus, pertinens ad illum cultum, qui latria dicitur, vt rectè Augustinus affirmat lib. 20. contra Faustum cap. 21. At Christi occisio, quę dicitur sacrificium crucis, neque ritus dici potest, cum fuerit ipsa veritas, quam omnes ritus adumbrabant; & multò minus ritus Christianis præceptus dici potest, nisi quis velit nobis à Deo imperatum summum scelus, Christi videlicet interfectionem, & mortem. Et denique minimè omnium cultus latriæ dici potest, cùm potius Christum occidere summum sacrilegium dici debeat.

Accedant testimonia Patrum, quos suprà citauimus in explicanda definitione sacrificii, qui dicunt sacrificium Eucharistiæ esse vnicum, & singulare sacrificium Christianorum.

Accedat denique testimonium Cypriani in serm. de Cœna Domini, vbi dicit, si Eucharistia manducando consumeretur, fore vt nullum nobis remaneret sacrificium, & per hoc tota religio interiret.

Dices; Cur ergo B. Paulus Heb. 7. cùm dicit, translato sacerdotio debere etiā transferri legem; non dicit translatum esse sacerdotium Leuiticum ab Aarone, & successoribus in S. Petrū, & successores; sed solùm in Christum? Respondeo, Apostolus non dicit translatum esse Leuiticum sacerdotium ab Aarone in Christum, sed translatum esse sacerdotium Leuiticum in sacerdotium secundum ordinem Melchisedech, quod sacerdotium æternum esse, & in Ecclesia perpetuò vigere debet. Vnde cùm posteà nominat Christum sacerdotem secundum ordinem Melchisedech, non ipsum considerat, vt præcisè obtulit sacrificium crucis: nam hoc modo Christus non succedit Aaroni, sed vt per ministros suos perpetuò sacrificat seipsum in Eucharistia: hoc enim solo modo, vt suprà ostendimus, perpetuum habet sacerdotium.

CAPVT XXI.

Probatur sacrificium Missæ ex comparatione legis Christianæ ad Mosaicam.

Altera ratio principalis ducitur à collatione Ecclesiæ, & Synagogę, siue legis nouæ, & veteris; populi Christiani, & Iudaïci. Est autem hæc ratio; In

Populo Iudaïco fuerunt sacrificia propriè dicta; ergo & in populo Christiano esse debent.

Probatur consequentia, nam antecedens extra controuersiam est. PRIMO, Christus non omninò sustulit ea, quæ Deus in veteri lege instituerat; nec enim contrarius erat Patri suo, aut sibi ipsi; sed aut perfecit, aut mutauit in meliora; vt patet in præceptis, & Sacramentis. Nam præcepta non sustulit, sed explicuit, Matth. 5. & consilia addidit quæ ad præceptorum perfectam obseruationem conducunt. Pari ratione Sacramenta Circuncisionis, Agni Paschalis, & similia non sustulit, sed mutauit in alia verè, & propriè dicta Sacramenta, sed vt Augustinus dicit epist. 118. pauciora, faciliora, & præstantiora: ergo eodem modo sacrificia nō debuit omnino tollere de medio, sed mutare.

SECVNDO, sacrificium est summus cultus, qui Deo tribui possit. Nam sine controuersia res verbis præstant; & inter res, sacræ prophanis; & inter sacras, publicę priuatis; & inter publicas eæ, quarum ipsa substantia in Dei honorem cōsumitur, quàm eæ, quarum solus vsus. Tale autem est sacrificium propriè dictum, vt notum est. Quare si hoc genus cultus fuisset in veteri lege, & non in noua; fuisset Deus in vetere lege longè maiori honore affectus, quam in noua: & proinde Christus Patris sui, non gloriam, vt dicebat, sed ignominiam procurasset.

TERTIO, causa cur populus Hebræorum sacrificia externa, & propriè dicta habuerit, omnes inueniūtur etiam in populo Christiano. Habuerunt illa sacrificia externa, & visibilia, quia & ipsi populus erāt, externus & visibilis, nēpe non ex solo spiritu, sed carne & spiritu constās. At populus etiam Christianus externus, & visibilis est, & carne, ac spiritu constat. Habuerunt illi sacrificia, vt Christi mortem, quæ est vnicū precium, & vnica salus nostra, sæpe repræsentarent, & commemorarent, cùm eam præsentem intueri non possent. At nos etiam Christi mortem prę sentem intueri nequimus; ergo egemus sacrificio, quo sacrificium illud crucis iugiter commemoremus. Habuerūt illi sacrificia, quibus Deum colerent honore summo, & soli illi debito. At nos etiā debemus Deū colere honore summo, & soli illi debito. Habuerūt denique illi sacrificia vt Deū placarent, vel ab eo beneficia impetrarent, vel pro impetratis gratias agerent. At iisdem de caussis & nos sacrificiis indigemus; immò quò nos plura à Deo beneficia accepimus, eò magis ad sacrificandum obligamur. quare rectè Petrus Cluniacensis scribit hæreticos qui sacrificium de Ecclesia tollere cupiunt, id tentare Diabolo suggerente, vt gens illa Deo præter cæteras sit ingrata, quę præter cęteras pluribus, & maioribus à Deo beneficiis ornata est.

QVARTO, reipsa Christiani retinent omnia alia genera honoris, & cultus, quibus Hebræi Deū colebant, nimirum adorationem, inuocationem, votorum nuncupationē, hymnos, psalmos, cantica, dies festos, ieiunia, eleemosynas, & similia. quis igitur sibi persuadere possit, solū illud genus honoris, quod est proprium Dei, nobis à Christo prohibitum esse, cùm omnia alia sint ab eo permissa? præsertim cùm Christus nihil ardentius procurauerit, quā Dei gratiam, & honorem?

Neque satisfaciūt, qui dicunt, cultum internum esse nobiliorem externo: Christianus autem internum cultum Deo præstare. Nam etsi internus cultus nobilior externo sit, tamen vtriq; præstat internus cum externo coniunctus, siue internus cultus cum externa illius protestatione. Est autē signum, & protestatio sūmi interni cultus, ipsum sacrificium, vt August. sæpe docet lib. 10. ciuit. Vnde tres pueri Dan. 3. *In animo*, inquiunt, *contrito, & in spiritu humilitatis suscipiamur; sicut in holocausto arietum, & taurorum, & sicut in millibus agnorum pinguium; sic fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo hodie.* Optant enim sancti pueri in captiuitate positi, vt internus eorum affectus sic Deo placeat, quemadmodum placeret si eum ostendere, & protestari possent, externo signo sacrificiorum.

QVINTO, sacrificia non sunt primum in lege Mosis instituta, sed ex lege naturæ ortum habent, vt patet ex sacrificiis Abel, Noë Melchisedech, Iob, & aliorum: ergo etiamsi Christus abrogare voluisset omnia instituta legis Mosaïcæ, non tamen sacrificia omnino abrogare debuisset.

CAPVT XXII.

Probatur idem ex differentia Sacramenti, & Sacrificij.

TERTIA ratio ex differentia, quæ est inter Sacramentum, & sacrificium, sumi potest. Nam commune est omnibus Sacramentis, vt ab alio dentur, ab alio accipiantur: neque vllus sibi ipse Sacramentum administret. Ita videmus in Baptismo, aliisque Sacramentis accidere; nemo enim seipse baptizare sinitur, etiamsi extrema adsit necessitas. Pari ratione nemo seipse confirmat, nemo se absoluit, nemo se sacris Ordinibus initiat, nemo se inungit. Eodem igitur modo si Eucharistia solummodò Sacramentum esset, nemo sibi eam ministrare posset; cuius tamen contrarium semper fuit in vsu quod attinet ad eos, qui Eucharistiam consecrant.

DEINDE, Sacramenta omnia in actione consistunt, non in aliqua permanente, vt patet de Baptismo, & ceteris Sacramentis; non enim aqua consecrata, sed ablutio est Sacramentum Baptismi. Sola Eucharistia non in actione, sed in re permanente consistit, vt suprà probatum est, cuius differentiæ vix alia ratio reddi potest, nisi quia Eucharistia non solùm Sacramentum, sed etiam sacrificium esse debuit.

DENIQVE, nullum aliud Sacramentum continet reipsa corpus Christi, sed solùm sunt signa visibilia, cōtinentia virtualiter gratiam sanctificationis: neque aliud requiritur ad rationem Sacramenti, cùm Sacramenta nihil sint aliud, nisi instrumenta sanctificationis. quare etiam Eucharistia potuisset verè, & propriè Sacramentum esse, etiamsi Christi corpus reipsa non contineret. Quæ igitur caussa est cur debuerit necessario Eucharistia Christi corpus reipsa continere, nisi vt posset verè, & propriè Deo Patri à nobis offerri, & proinde sacrificium esse verè ac propriè dictum? Et sanè mirum est, cur Lutherani concedant, corpus Christi verè, & realiter præsens esse in Sacramento Eucharistię, & simul admittant victimam esse omnium, quæ vnquam fuerunt, præstantissimam; & tamen pertinacissimè negent, posse, aut debere offerri Deo, quasi non sit omnino exploratum & certum, debere Deo offerri id, quod habemus optimum.

CAPVT XXIII.

Probatur idem ex consensu Ecclesiæ.

POSTREMA ratio, eaque meo quidem iudicio, efficacissima apud illos omnes, qui non nimium sibi placent, quosque superbiæ fumus non omnino excæcauit, sumitur ex consensu & testimonio totius Christianæ Ecclesiæ, Græcæ, Latinæ, Barbaræ; quæ ab annis mille floruit. Nam aduersarii fatentur Missam Pontificiam vt nunc est, sacrificium esse. Id habent expressè Lutherus in primo scripto contra Regē Angliæ, Cal-

Digitized by Google

uinus lib. 4. Instit. cap. 18. §. 1. & Kemnitius pag. 774. & alii. Missa autem, vt nunc est, tempore S. Gregorii Papæ I. absoluta est, vt Kemnitius fatetur pag. 816. & 817. vbi de canone Missæ disputat: & constat à tempore S. Gregorii nihil ad Canonem Missæ additum esse. Potrò Gregorius ante annos circiter mille floruit; ergo testimonio aduersariorum, Missa pro sacrificio haberi cœpit in Ecclesia ab annis vt minimum mille.

Fuisse autem hanc sententiam receptam non in sola Vrbe Roma, sed in toto orbe terrarũ, fatentur etiam aduersarii: nam ideo Lutherus in lib. de captiu. Babyl. cap. 1. *Missa*, inquit, *creditur passim esse sacrificiũ, quod offertur Deo. Accedunt his dicta sanctorũ Patrum, tot exempla, tantúsque vsus per orbem constanter obseruatus.* Et infrà: *Nec moueat*, inquit, *quòd totus orbis contrarium, & sensum, & vsum habet.* Et in principio libri de abroganda Missa, seu potius in epist. dedicatoria eius libri: *Magnum est*, inquit, *certè tot seculorum consuetudini, tantæ multitudinis sensui, tantorúmque auctoritati reluctari.* Et paulò infrà apertè dicit se esse solum contra orbem terrarum: sic enim sibi ipse obijcit: *Tu solus sapis? tot ne errant vniuersi? tanta secula ignorauerunt?* Sic etiam Ioan. Caluinus lib. 4. Instit. cap. 18. §. 1. *Pestilentissimo*, inquit, *errore Satan totum penè orbem obcæcauit, vt crederet Missam sacrificium, & oblationem esse ad impetrandam remissionem peccatorum.* Et paulò infrà: *Congredi me lectores intelligant cum eapinione, qua Romanus Antichristus, & eius Prophetæ totum orbem imbuerunt.* Et infrà §. 18. dicit hãc sententiam, quòd Missa sit sacrificium, inebriasse omnes Reges terræ, & populos à summo vsque ad nouissimum. Et quamuis aduersarii id non dicerent, res tamen certissima esset. Constat enim apud Latinos semper fuisse eandem Missam, ex iis, qui diuersis temporibus illam exposuerunt, Isidoro, Amalario, Vvalfrido, Ruperto, Hugone, Innocentio VI. Bonauentura, & aliis: & similiter apud Græcos id clarissimè constat ex Maximo Monacho, Germanõ Constantinopolitano Simone Thessalonicensi, & Nicolao Cabasila; & nunc demum ex censura Orientalium ad Confessionem Augustanam cap. 13.

Ex hoc igitur principio certissimo, & ab aduersariis cõcesso, nempe Missam habitam esse pro sacrificio ab annis vt minimum mille, in toto orbe terrarũ, sequitur necessariò, si non est verum quod nos docemus. PRIMO Ecclesiam totam periisse, & Christum sponsam suam, & hæreditatem amisisse; non enim Ecclesia Christi esse potuit, quæ palàm idololatriæ tot seculis seruiuit. SECVNDO sequitur falsa esse vaticinia Prophetarum Oseæ 2. & aliorum, qui prædixerunt post Christi aduentum idololatriam cessaturam. TERTIO falsam Christi promissionem Matth. 16. *Portæ inferi non præualebunt aduersus eam*: & Angeli Luc. 1. *Regni eius non erit finis.* QVARTO falsam Apostoli sententiam 1. Tim. 3. Ecclesiam esse columnam, & firmamentum veritatis. QVINTO Sanctos omnes, qui plurimi his postremis seculis vita, & miraculis floruerunt, idololatras, impios, & sacrilegos fuisse. SEXTO Deum qui tã multa futura, & minus necessaria illis reuelauit, hoc tamen mysterium summè necessarium nulli omnino, quamuis sanctissimo viro, ante Lutherum reuelasse. Quod si hæc absurdissima sunt, & nullo modo credibilia, certè sequitur, vt verum sit quod nos cum Ecclesia Catholica docemus: quod sanè etiam aduersarii intelligerent, si non omnino in reprobum sensum dati essent. Istam enim consequentiam nulla ratione negare possunt; Orbis terræ ab annis mille credidit Missam esse sacrificium, ergo vel Missa est sacrificium, vel ab annis mille desiit Christi fides esse in terris; periit Ecclesia, rediit idololatria, vana fuerunt Prophetarum, & Christi ipsius oracula.

CAPVT XXIV.

Soluuntur obiectiones Lutheri.

NVNC demùm soluendæ sunt aduersariorum obiectiones, Lutheri, Caluini, Kemnitii, nam reliqui vix aliquid noui adferunt. PRIMVM igitur Lutherus in lib. de captiu. Babyl. & in lib. de abroganda Missa, duo argumenta proponit, eaque confidenter opponit omnibus omnium Sanctorum testimoniis, & totius orbis terræ, atque omnium seculorum consensui. PRIMVM argumentum sumitur à verbis. SECVNDVM ab exemplo Christi.

PRIMVM eiusmodi est, Cœna Domini est Sacramentum, ac Testamentum Christi, sic enim ipse ait: *Hic calix nouum Testamentum est in meo sanguine*, ergo sacrificium esse non potest. Nam sacrificii ratio cum ratione Sacramenti, & Testamenti omnino pugnat. Sacrificium enim est aliquid, quod nos Deo offerimus: at Sacramentum datur nobis à Deo, & similiter Testamentum cõtinet promissionem hæreditatis nobis factam. PRÆTEREA Sacramẽti, & Testamenti promissio fide accipitur, & sacrificium contrà ex fide procedit. Sacramentum, & Testamentũ ad nos à Deo descendunt, sacrificiũ à nobis ad Deum ascendit. Itẽ sicut nõ possunt idẽ esse oratio & quod oratione accipitur, ita non possunt esse idẽ Testamentum, & sacrificium. DENIQVE sicut ridiculum est dicere per Testamẽtum dari aliquid testatori ab hærede, cũ è contrario detur aliquid hæredi à testatore: sic etiam ridiculum videri debet, si quis dicat per Eucharistiæ Sacramẽtum nos Deo aliquid offerre, cùm ipse potius nobis aliquid promittat, & donet. Hoc argumentum per multas paginas versat Lutherus, ac fundamentum esse dicit totius doctrinæ suæ in hac materia: ac propter hùius rei ignorantiam, pronunciat idololatras esse omnes Sacerdotes, & Episcopos, cum omnibus suis maioribus.

RESPONDEO, tribus modis peccat argumentum Lutheri. PRIMO, quia assumit, sacrificium esse opus, quod nos Deo exhibemus, & illud opponit, vt nostrã actionem, actioni Christi. At nos nõ hoc dicimus, sed asserimus tam Sacramentum, seu Testamentum, quàm sacrificium esse Christi opus, & actionem: idem. n. Christus, qui nobis seipsum per Eucharistiam præbet in cibum, idem seipsum per Eucharistiam Patri obtulit, & quotidie per ministros suos se offert in sacrificiũ, Immò inter alia bona, quæ nobis Christus moriens Testamento suo reliquit, vnum fuit corpus ipsius, & sanguis, quo vteremur, tum vt illa Deo offerremus, tum vt inde animæ nostræ reficerentur. Neque dissimile est quod agunt homines pii, dum Testamenta sua condunt: primùm enim aliquid donant Deo in vsum Ecclesiarum, aut pauperum, deinde hæreditatem filiis relinquunt.

Sed etiamsi hoc sacrificium esset omnino opus nostrum, adhuc argumentum Lutheri non concluderet: nam peccat SECVNDO, quòd confundit promissionem cũ signaculo promissionis. Si quidem in Sacramento, & Testamento Christi, distinguenda sunt in doctrina Lutheri, promissio, quæ consistet in verbis: *Accipite, manducate, &c.* & signaculum, quod est ipsum corpus Domini, & sanguis sub specie panis, & vini: ex his duobus promissio non est sacrificiũ. Et hoc probat, si quid probat, argumentũ Lutheri. Aliud enim est, promitti nobis aliquid à Deo, aliud, nos Deo aliquid offerre. At signaculũ promissionis, nulla est ratio cur sacrificiũ esse non possit: cur. n. nõ possit Deus victimã sibi oblatã, instituto & mãdato suo, assumere in signaculũ promissionis? immò reipsa in lege veteri, sic Deus fecit. Nã Testamentum vetus Exod. 24. obsignauit sanguine victimæ, tunc sibi immolatæ, dicente Mose: *Hic*

eſt ſanguis Teſtamenti, quod miſit ad vos Deus. Sic etiã omnia ſacrificia legis veteris, & vera ſacrificia erãt, & tamen ſignacula erãt promiſſionis Chriſti vẽturi, & morituri. Quid igitur mirum, ſi ſanguis Domini in altari exiſtens, per conſecrationem ſimul ſanguis ſit victimę Deo oblatæ, & ſignaculum promiſſionis diuinæ?

TERTIO peccat argumentum Lutheri, quod non diſtinguat rationes formales Sacramenti ſeu Teſtamenti, & ſacrificii. Ita enim argumentum procedit, ac ſi nos diceremus, ſacrificium, quia ſacrificiũ eſt, eſſe Sacramentum, vel Teſtamentum, & contra; vel dare, idem eſſe quod accipere; petere, idem quod promittere. At non ita ſumus hebetes, aut rudes, vt iſta dicamus: ſed quod dicimus, hoc eſt; Euchariſtiam Sacramentum eſſe quatenus eſt ſignum externum, & viſibile inuiſibilis gratiæ, & refectionis, quæ nobis confertur, dum Euchariſtiam ritè ſumimus: eandem eſſe Teſtamẽtum, quatenus eſt inſtrumentum publicum, & authenticum diuinæ voluntatis, & promiſſionis: eandem eſſe victimam, & ſacrificium, quatenus Deo offertur. Neque repugnat, vnum & idem accipi, & dari; neque valet, quicquam illa cõſequentia: Accipimus à Deo Euchariſtiam: ergo non poſſumus eandem illi offerre. Nam nihil omnino habemus quod Deo offeramus: niſi quod ab eo accepimus; iuxta illud Dauidis in lib. 1. Paral. 29. *Tua ſunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi.*

SECVNDVM Lutheri argumentum ſumitur ab exemplo Chriſti, qui in vltima cœna legitur in menſa ſedisſe, & Sacramentum diſcipulis diſtribuiſſe, non autem illud Patri obtuliſſe.

RESPONDEO; Chriſti exemplum nobis maximè fauet. Nam etiamſi Euangeliſtæ non expreſsè dixerint, Chriſtum ſe Patri in cœna obtuliſſe; tamen neque expreſsè dixerũt, non ſe obtuliſſe. Et præterea nos ex loci illius circunſtantiis, ex figuris, & vaticiniis Prophetarum, ex teſtimonio expreſſo antiquiſſimorum Patrum ſcimus, Chriſtum ſe Patri in cœna in ſacrificium obtuliſſe; & hoc ipſum fieri mandaſſe, cum ait: *Hoc facite.* Neque eſt id nouũ in myſteriis fidei. Nam nullus Euangeliſta ſcribit, in vltima cœna Chriſtum immolaſſe agnum Paſchalem, & eundem comediſſe accinctis renibus, & cum baculis in manu; immò neque expreſsè ſcribũt Euangeliſtæ, illum comediſſe agnum Paſchalem: & tamen nemo dubitat iſta omnia facta eſſe, cùm eſſet Dominus obſeruantiſſimus legis, & Paſcha parari iuſſiſſet. Neque dicunt expreſsè Euangeliſtæ, Chriſtum in calice, quem ſanguinis ſui calicem appellauit, poſuiſſe vinum, nam illa verba: *Non bibam ex hoc genimine vitis*, ſuprà oſtendimus dicta eſſe de calice, quem bibendum dedit Dominus poſt agni Paſchalis manducationem, non de calice Euchariſtiæ: & tamen quis hoc tempore inficiaretur, in illo calice fuiſſe vinum? id enim omnes Scriptores tradũt. Quare ſi Lutherus ab exemplo Chriſti probare cupit, Miſſam nõ eſſe ſacrificium; certum aliquod teſtimonium adferat, vbi legamus Chriſtum non ſe obtuliſſe in cœna: nam illa argumenta negatiua; Non habetur expreſsè in Scriptura; ergo nõ eſt factum, iam ipſis etiam pueris ridicula ſunt.

Præter hæc argumenta, habet idem Lutherus inſignem impoſturam in principio libri de abroganda Miſſa priuata, vbi dicit, Papam ingreſſum in epiſtolas decretales, pro fundamento citare illa verba Pauli: *Trãſlato ſacerdotio neceſſe eſt, vt legis tranſlatio fiat*; & inde deducere, poſt Chriſti aſcenſionem tranſlatum fuiſſe ſacerdotium à Chriſto in Petrũ, deinde à Petro in Papam, & à Papa in ſuos ſucceſſores. Quam Lutheri impoſturam iterum repetit Illyricus in Apologia Confeſſionis Antuerpienſis, cap. de Miſſa, vbi etiam addit Papam loqui de ſacerdotio ſecundum ordinem Melchiſedech.

SED hic tria ſunt mendacia. PRIMVM, quod Papa iſta dicat ingreſſurus in decretales epiſtolas, & pro fundamento jaciat. Nam ille Canon, *Tranſlato ſacerdotio*, non habetur in 1. titulo, ſed in 2. nec in principio illius tituli; nam duo alii canones præcedunt.

SECVNDVM mendacium eſt, quòd Papa iſta dicat. Nam in toto illo canone, non eſt nomen Chriſti, nec Petri, nec Papæ, ſed ponuntur ipſa verba Pauli cum quadam annotatiuncula S. Auguſtini, quæ ſolùm continet, legem & ſacerdotium eſſe omnino connexa.

TERTIVM mendacium eſt, quod in eo canone agatur de ſacerdotio Chriſti, vel Melchiſedech. Nam expreſsè agitur de ſacerdotio Leuitico, vt gloſſa bis notat. Itaque mera ſunt Lutheri ſomnia, tranſlatum eſſe ſacerdotium à Chriſto in Petrum, vel a Petro in Papam.

CAPVT XXV.

Soluuntur argumenta Ioannis Caluini.

IOANNES Caluinus li. 4. Inſt. c. 18. §. 1. quinque argumenta proponit, cum dicit ſe verbo Dei clariſſimè demonſtraturũ ſacrificium Miſſæ inſigni contumelia Chriſtum afficere; crucem eius ſepelire, & opprimere; mortem eius in obliuionem tradere; fructũ, qui ex ea nobis prouenichat, tollere; Sacramentũ quo mortis memoria relicta erat, eneruare, & diſſipare: quæ omnia argumenta exequitur in ſequentibus ſectionibus.

PRIMVM igitur tale eſt argumentum, Chriſtus eſt ſacerdos in æternũ: ergo nulli ſubſtitui debent Chriſto ſucceſſores, aut vicarii. Ergo nulli ſunt modò ſacerdotes in terris, proinde nec ſacrificia: nam in veteri lege ideo multiplicabantur ſacerdotes, quia morte prohibebantur permanere, vt Apoſtolus dicit ad Heb. ca. 7. Neque reſpõderi poteſt, eos qui nũc ordinãtur ſacerdotes, nõ ſuccedere Chriſto, ſed eos ſuffraganeos eſſe. Nam Apoſtolus loco citato nõ concedit vllorũ ſacerdotum multiplicationem, niſi propter mortem præcedentium, Chriſtus autem ſemper viuit, & ſacerdos manet; ergo ſolus fungitur ſacerdotio: vel ſi multi ſunt in terris ſacerdotes Chriſti ſacerdotium abrogatur.

RESPONDEO; Nullus Catholicorum affirmat, ſacerdotes, qui ſunt in Eccleſia, Chriſto ſuccedere: quare non erat opus, vt id Caluinus refelleret: nam quod Lutherus, & Illyricus mentiuntur, id haberi in epiſtolis decretalibus paulò ante refutatum eſt.

Quod autem attinet ad vicarios, & ſuffraganeos, vel potius miniſtros Chriſti in ſacerdotio ſecundùm ordinem Melchiſedech, falſum eſt horum multiplicationem repugnare vnitati, & æternitati ſacerdotii Chriſti. Nam Chriſtus nõ ſolùm eſt Sacerdos, ſed etiam eſt vnicus, & æternus Magiſter noſter, vt ipſe dicit Matt. 23. Imò etiam ad ſacerdotium pertinet docere, vt idem Caluinus fatetur eodem lib. 4. Inſtit. cap. 1. §. 5. & tamen quia Chriſtus non docet nunc per ſe humano more, & viſibiliter, vt hominum natura requirit, non repugnat vnitati, & æternitati magiſterii ipſius, vt ſint multi homines, qui dicantur Doctores, & Magiſtri, & in hac re vicarii, ſuffraganei, & miniſtri Chriſti, vt patet ex Paulo, qui 1. Timoth. 2. & 2. Timoth. 1. vocat ſe Doctorem, & Magiſtrum, & 1. Cor. 3 vocat ſe & alios nonnullos, Dei coadiutores, & miniſtros, & 2. Cor. 5. dicit: *Pro Chriſto legatione fungimur tanquam Deo exhortante, per nos. Itaque obſecramus pro Chriſto, reconciliamini Deo*: quibus verbis ſe, & legatum, & vicarium Chriſti facit. Idem dici poteſt de officio paſcendi, & Sacramenta miniſtrandi. Chriſtus enim eſt paſtor omnium ouium, & ipſe eſt, qui baptizat, & Sacramenta cetera confert, omnium conſenſu, & tamen quis vnquam

negauit, debere esse in Ecclesia multos pastores, & Sacrorũ ministros: qui loco Christi, & vt ministri Christi visibiliter ista faciant? Nonne ipsi etiam aduersarii pastores, & doctores, & ministri dici volunt, & quotidie docent, & baptizant, & tamen non putant se derogare vnitati Magisterii, & Pastoratus Christi? Eodem igitur modo, quia Christus non sacrificat nunc per se visibiliter, & humano more in terris: non repugnat vnitati, & æternitati sacerdotii eius, vt habeat in terris sacerdotes ministros, & vicarios, per quos id faciat. Immò vt suprà demonstrauimus, nõ potest Christus alia ratione verè dici sacerdos in æternum, nisi per ministros sacrificet, quandoquidem certum est, eum per se propriè non sacrificare.

Ad locum autem Apostoli, qui videtur absolutè excludere multiplicationem sacerdotum in Testamento nouo in promptu est responsio. Apostolus enim excludit absolutè multiplicationem sacerdotum in eadem dignitate, & potestate; nõ autem sacerdotium inferiorum, & qui respectu Christi ministri sint, & dicantur. Nam in lege veteri ob mortem Aaronis, successit illi in eadem dignitate, & potestate Eleazarus, Eleazaro Phinees, & sic de aliis, & si nunquam Aaron mortuus esset, nullus ei successisset; tamen viuente etiam Aarone multi alii erant inferiores sacerdotes. Sic igitur Christo nemo succedit in eadem dignitate, & potestate, quia nunquam moritur: tamen ipso viuẽte, multi inferiores ordinantur, qui sint eius vicarii, & administri. Quod etiam videmus in regno temporali, vbi Regi, quamdiu viuit nũquam succeditur, licet is multos habere soleat vel Proreges, vel ministros, per quos in variis prouinciis ius dicat.

Secvndvm Caluini argumentum tale est, Non potest erigi altare, quin euertatur crux Christi, nec potest offerri sacrificium Missæ, sine iniuria sacrificii crucis. Nam sacrificium crucis habet vim infinitam, & æternam: ergo non egemus alio sacrificio; ergo multiplicare tot sacrificia Missę, nihil est aliud, quàm negare virtutem, & sufficientiam sacrificii crucis. Neque valet effugium eorum, qui dicunt Missæ sacrificium idem esse cum sacrificio crucis. Nam si sacrificiũ crucis verè habet infinitam, & æternam vim, non solùm non egemus alio sacrificio, sed neque alia repetitione eiusdem sacrificii. Neque illud aliorũ effugium valet, qui dicunt, repetitionem huius sacrificii ad id necessariam esse, vt applicetur singulis vis primæ oblationis sacrificii crucis. Nam ad hanc applicationem satis esse possunt media à Christo instituta, prędicatio scilicet Verbi, & sacræ Cœnæ administratio. Et confirmãtur hæc omnia ex Apostolo Hebr. 9. & 10. vbi legimus Christum semel apparuisse per immolationem suam: item voluntate Dei nos sanctificatos esse per oblationem corporis Iesu Christi semel: item Christum vna oblatione consummasse in perpetuum sanctificatos: denique acquisita semel remissione peccatorum, nullam amplius restare oblationem. Accedit vltimò Christi vox, Ioan. 19. *Consummatum est*, quibus verbis testatur Dominus vno suo sacrificio perfectum esse, & completum, quidquid in salutem nostram erat.

Respondeo; Quod Apostolus ait Roman. 3. de lege & fide: *Nunquid legem destruimus per fidem? absit, sed legem statuimus*; idem nos de cruce, & Missa dicere possumus; Nunquid crucem euertimus per Missam? absit, sed crucem statuimus. Quomodo enim Missa crucem euerteret, quæ nihil, fermè est aliud, nisi cõtinua commemoratio crucis? Sed ad argumentum. Fatemur sacrificium crucis, vim infinitam, & sempiternam habere ad sanctificandum, atque inde sequi cõcedimus, non esse opus alio sacrificio crucis, aut eiusdem sacrificii crucis repetitione; id est, non esse opus, vt alius Christus moriatur pro nobis, aut vt idem Christus sæpius moriatur. Negamus autem inde sequi, non posse sine crucis Christi iniuria multiplicari sacrificia repræsentantia sacrificium crucis, & eius fructum nobis applicantia. Nam si ita esset, non solùm tollerentur Missæ de medio, sed etiam efficeremus omnia sacrificia Testamenti veteris fuisse peracta in iniuriã crucis Christi. Nam sacrificium crucis nõ solùm vim habuit sanctificandi futuros homines, sed etiam præteritos. inde enim dicitur, agnus occisus ab origine mundi Apocalyp. 13. Illa igitur Caluini consequentia: Sacrificium crucis est perfectissimum; ergo non potest erigi altare, quin euertatur crux Christi: si quid valet contra altare Ecclesiæ, valebit etiam contra altare Synagogæ: negemus igitur cum Manichęis, vt Caluino pareamus, Testamentum vetus, quod tot altaria erexit in contumeliam crucis.

Illud autem, quod Caluinus addebat fructum crucis satis applicari per prædicationẽ Verbi, & administrationem Cœnæ Domini: proinde non esse opus sacrificio Missæ: nihil concludit. Nam In primis eodem argumento probarem superuacaneam esse Cœnam Domini, quia fructus crucis satis applicatur per Baptismum; immò, & Baptismum superuacaneum esse, quòd sola prædicatione Verbi possit excitari fides, per quam applicatur fructus crucis. Placuit igitur Deo varia media instruere, quibus faciliùs, suauiùs, pleniùs fructum crucis cõsequeremur, atque vnum ex his, nos sacrificium Missæ esse contendimus: neque aduersarii contrarium adhuc ostendere potuerunt. Deinde etiãsi ad applicandum fructum crucis, non esset sacrificium Missæ necessarium nec vtile, non tamen sequeretur esse iniuriam crucis, quod Caluino probandum erat; immò nec sequeretur non esse necessarium. Nam adhuc necessarium esset ad religionem constituendam, quæ sine externo sacrificio esse non potest, ad Deum cultu supremo & illi soli debito honorãdum, ad sacrificium crucis commemorandum; & ad alios fines, de quibus suprà diximus.

Ad loca ex Paulo adducta facillimè respondetur. Nam verba illa capitis 9. *Neque vt sæpius se offerat, &c.* apertissimè omnium expositorum consensu de cruenta oblatione accipienda sunt; nam mox idem Paulus subiungit: *Alioqui oportebat eum frequenter pati ab origine mundi.* Sensus igitur est; Christus non intrauit in cœlum per primam sui oblationem, id est, per mortem suam, vt deinde exeat, & se offerẽdo, & moriendo iterum intret, & hoc sæpius repetat, quemadmodum Pontifex Leuiticus per victimam intrabat sanctuariũ, & exibat, & rursus iterum per aliam victimam intrabat, & exibat: alioqui oportuisset Christum ab origine mundi pro singulis generationibus se offerre, ac mortem pati; sed vnica oblatione, id est, vnica morte peccata totius mundi purgauit, & cœlt aditum omnibus hominibus aperuit. Videmus igitur Apostolum non excludere quãlibet iterationem oblationis Christi, sed eam solam, quæ mortem ipsius requirit.

Illa quoque verba capitis 10. *Sanctificati sumus per oblationẽ corporis Christi semel.* Et illa: *Vna oblatione cõsummauit in sempiternum sanctificatos*, similiter de cruenta oblatione intelligẽda sunt. Sensus enim est: Per vnam Christi mortem sanctificati sumus, immò etiam consummati sumus, adepti videlicet non solum remissionem peccatorum, sed etiam ornamenta iustitiæ, & ipsam beatitudinem; & hoc in sempiternum, id est, pro omni ætate, & generatione, vt iam non egeamus alio Christo, qui morte sua nos redimat: vel vt idem Christus pro nobis, vel pro aliis sæpius moriatur.

Illud autem ex eodem capite: *Vbi est remissio peccatorum, iam non est oblatio pro peccato*, quod aduersarij

maxime

maxime vrgent, si quid probaret, tantum probaret, non esse locum post sacrificium crucis, vlli sacrificio propitiatorio, non autem vlli sacrificio absolutè: nam multa sunt sacrificia verè, & propriè dicta, quæ non sunt propitiatoria. Quare parum fideliter Caluinus ex Paulo citauit nullam amplius restare oblationem, cum Paulus disertis verbis dixerit nullam esse oblationem pro peccato.

Sed neque admittimus ex hoc loco posse colligi, Missam non esse sacrificium propitiatorium, seu oblationem pro peccato. Nam duo requiruntur ad remissionem peccatorum. Vnvm, vt inueniatur precium liberationis, seu satisfactio iusta & debita diuinæ iustitiæ. Altervm, vt precium in particulari applicetur hominibus. Quod attinet ad Primvm, sacrificium crucis remisit omnia peccata, præterita, præsentia, & futura; siquidem precium acquisiuit sufficientissimum pro peccatis totius mundi: & ideo illo sacrificio peracto & peccatis remissis, non restat vlla similis oblatio pro peccato, id est, pro acquirendo precio ad remissionem peccatorum. Et hoc solum est, quod Apostolus eo loco scribit. Quantum ad Secvndvm, nondum facta est remissio peccatorum omnium: nam adhuc sunt, & erunt vsque ad mundi consummationem, quibus applicandum sit precium liberationis, & remittenda peccata, & ideo remanet hostia pro peccato, nimirum sacrificium Missæ.

Dices; Videtur Apostolus, cùm ait: *Iam non est oblatio pro peccato*, respicere ad sacrificia Iudaïca, quæ pro peccato dicebantur; ac docere illa sacrificia esse omnia abrogata, cùm iam peracta sit remissio peccatorum: non ergo solùm excludit Paulus nouam oblationem, qua acquiratur precium, sed omnes alias oblationes pro peccato, etiamsi tantùm repræsentatiuæ, & applicatiuæ sint sacrificii crucis.

Respondeo; Non cogimur dicere, Apostolum respexisse ad sacrificia Iudaïca; sententia. n. eius hoc tantùm postulat, vt acquisito precio remissionis peccatorum, non requiratur oblatio requisitiua illius precij. Potest tamen cõcedi Paulum respexisse ad illa sacrificia veteris legis, nõ vt erant repræsentatiua, & aliquo modo applicatiua sacrificii crucis, sed vt erant figuræ, & promissiones futuri sacrificii: peracto enim sacrificio crucis, & precio acquisito, frustrà adhiberentur figuræ promittẽtes id, quod iam habemus. Quod autem nõ excludat Paulus sacrificia repræsentatiua, & applicantia sacrificium crucis, manifestissimè patet ex eo, quod alioqui excluisset etiam Baptismum, & cœnam Domini, quæ sunt etiam Sacramenta repræsentatiua, & applicantia fructum crucis; immò & verbum, & fidem, & orationem, & omnia media, seu instrumenta, quibus applicantur fructus crucis. Nam sic argumẽtari possemus; Per crucem sunt remissa omnia peccata; ergo frustrà sunt omnia instrumenta iustificationis.

Denique illud, *Consummatum est*, perperam à Caluino adducitur. Nõ enim significat, vt ipse somniat, vnica oblatione crucis consummata, & completa omnia, quę in salutem nostram erant; quasi superuacanea fuerint cetera, doctrina, Sacramenta, exempla, & omnes labores ante crucem obiti: sed significat, vt Chrysost. Augustin. Cyrill. Theophyl. & alij exponũt, consummatas fuisse pœnas, & afflictiones, quas in carne passurus erat, vel, quod in idem recidit, cõsummata fuisse Prophetarum oracula, quæ passionem eius prædixerant.

Tertivm argumentum Caluini sumitur ex eo; quod sacrificium Missæ vnam Christi mortem obliteret, & hominum memoria excutiat. Nam Testamenti confirmatio à morte testatoris pendet: ergo & Testamenti Christi confirmatio à morte Christi pendet. Sed Missa est nouum Testamentum; immò quot

A sunt Missæ, tot sunt Testamẽta: ergo vt rata sint, oportet Christum toties mori, quoties dicitur Missa: ergo vnica illa Christi mors, aut nõ creditur, aut pro nihilo ducitur. Præterea hostiã quæ offertur, occidi & mactari necesse est: ergo si Christus singulis Missis sacrificatur eum singulis momẽtis mille in locis crudeliter interfici oportet. Neque valet si respondeant, sacrificium Missæ esse *ἀναίμακτον*: nam non pendet ex arbitrio hominum, vt sacrificij naturam mutent; & Apostolus, ait: *Sine sanguinis effusione non fit remissio.*

Respondeo; Si Catholici dicerent, in sacrificio Missæ verè Christum mori Caluini argumentum aliquid virium habere videretur: sed cùm dicant omnes, Christum non mori nisi in sacramento, seu signo repræsentante vnicam illam mortem, quam aliquando obiit, tantum abest, vt Missa obliteret Christi mortẽ, B vt potius efficiat, ne vnquam obliteretur. Sed, inquit Caluinus: *Etsi dicant Papistæ, se Christum nec velle, nec posse interficere, tamen id sequi ex eorum dogmate, argumenta nostra probant.* Videamus igitur an ita sit.

Primvm argumentum ex nomine Testamẽti, nihil probat. Nam Missa non est noua Testamenti Christi institutio, sed est repetitio illius eiusdem, quod Christus aliquãdo fecit, & sua morte cõfirmauit. Quemadmodum inter homines, cùm testamẽtum morte confirmatum sæpius in iudicio exhibetur, & recitatur, aut etiam describitur ad applicãdam huic, aut illi hæreditatem, non est opus vt testator iterũ moriatur: sed satis est, si cõstet testatorẽ esse mortuum, nec ante mortem reuocasse, aut immutasse suum testamentum.

Sed contra probare nititur Caluinus, singulas Missas esse Testamenta noua, id est, diuersa ab illo Testamento quod Christus intio fecit, & morte sua confirC mauit: *Singulæ Missæ*, inquit, *nouam peccatorum remissionem, nouam iustitiæ acquisitionem promittunt; ergo tot sunt noua, ac diuersa Testamenta, quot Missæ.*

Respondeo; Remissio peccatorum, & iustitię acquisitio, quam Missa promittit, respectu eius cui promittitur, noua dici potest, quippe qui eam antea non habebat: sed respectu sacrificij crucis, de quo Caluinus loqui debet, non est noua, sed est illa ipsa, quæ per sacrificium crucis parta est, nam, vt sæpe diximus, sacrificium Missæ applicat fructum sacrificii crucis. Atque in hoc est totus error aduersariorum, quod sibi falsò persuaserint, nos tribuere Missæ vim remittendi peccata sine vllo ordine ad sacrificium crucis.

Ad aliud argumentum ex occisione hostiæ, quæ offertur. Respondeo; Sacrificiũ Missę esse verissimum sacrificium, & tamen non exigere veram hostiæ occisionem. Solùm enim occisio requiritur in oblatione rei viuentis, & quæ in forma rei viuentis offertur, vt D cum offeruntur agni, vituli, aues, & similia, quorum destructio in morte consistit. At cùm forma sacrificii est rei inanimæ, vt panis, vini, thuris, & similium, non potest requiri occisio, sed solùm cõsumptio rei illi cõueniens. In Missa igitur offertur quidem Christus, qui est res viuens, & offertur in forma rei viuentis, quantum ad repræsentationem, vbi solùm requiritur mors repræsentata, non autem mors reipsa: sed vt est sacrificium reale, & propriè dictum offertur in forma panis & vini, iuxta ordinem Melchisedech, & proinde in forma rei inanimæ. Vnde in Canone vbi habentur verba oblationis potissimæ post consecrationem, dicimus: *Offerimus panem vitæ æternæ, & calicem salutis perpetuæ.* Quare consumptio huius sacrificii non debet esse occisio, sed manducatio.

Ad illud: *Sine sanguinis effusione nõ fit remissio.* Respondeo; Apostolum loqui de sacrificiis legis veteris, in qua nullum erat sacrificium pro peccato sine sanguinis effusione. Sic enim ait Heb. 9. *Omnia pene in sanguine*

Digitized by Google

mundantur, secundum legem, & sine sanguinis effusione non fit remissio.

PRÆTEREA potest etiam absolutè, & generatim accipi Pauli sententia, non quod quotiescumque fit remissio, tum sanguinem fundi oporteat, sed quòd remissio nunquam fiat, nisi in virtute effusionis sanguinis, siue ea nunc fiat, siue facta, siue futura sit.

DENIQVE in sacrificio Missæ rectissimè potest dici sanguis Christi effundi, vt ipse Dominus loquitur, cum ait: *Hic est sanguis meus, qui pro multis funditur*; siue consideremus mysticam sanguinis effusionem, siue realem effusionem, id est, libationem, seu oblationem sanguinis Domini. Vt enim vsitatè secundum Scripturas, dicitur panis frangi cùm distribuitur, etiamsi integri panes dentur: sic etiam vinum fundi dici potest cùm distribuitur licet plenæ amphoræ donentur, & eodem modo corpus sub specie panis frangitur, & sanguis sub specie vini funditur, dum offertur & donatur Deo in sacrificium.

QVARTVM Caluini argumentum ducitur à fructu mortis Christi; quem Missa nobis præripit, dum ne eum agnoscamus, & cogitemus, facit. Quis enim cogiter, se morte Christi redemptum esse, vbi nouam in Missa redemptionem viderit? Quis peccata sibi remissa confidat, vbi nouam remissionem viderit?

RESPONDEO; Argumentum non est dissimile superioribus: nititur enim falso illo fundamento, quòd Missa, Catholicorum sententia, vim habeat expiandi peccata sine crucis sacrificio. Si enim hoc diceremus, rectissimè Caluinus colligeret, Missam nobis præripere fructum mortis Christi: sed quia id nulli Catholici docent, aërem verberat Caluinus.

Sed contrà instat ille: *Neque euadet*, inquit, *qui dixerit, non alia causa nos peccatorum remissionem in Missa obtinere, nisi quia morte Christi iam acquisita est. Non enim aliud adfert, quam si dicat, nos ea lege à Christo redemptos esse, vt nos ipsi redimeremus: vt nihil iamiam passioni Christi relinquatur, nisi, vt sit exemplum redemptionis, quo discamus nostri esse redemptores.*

RESPONDEO; Mira est huius hominis cæcitas, vel malitia, qui nondum potuit, aut certè noluit Catholicorum sententiam intelligere. Nam IN PRIMIS Missa non est opus nostrum, sed Christi: ipse enim est verus sacerdos, qui per Ministros sacrificium offert, & per illud purgat, & remittit peccata. Quare etiamsi Missa haberet vim per se absque sacrificio crucis, non ideo tamen nos ipsi redimeremus, sed Christus nos redimeret. DEINDE non ita cõparamus, vt perperam facit Caluinus, passionem Christi cum sacrificio Missæ, vt dicamus ex passione Christi sumi tantùm exemplum redemptionis. Dicimus enim passione Christi totum precium redemptionis acquisitum, & propterea nos omnes ea morte redemptos, quod attinet ad sufficientiam precij pro omnibus persoluti: per sacrificium autem Missæ applicari precium illud, vt etiam applicatur per Sacramenta, quamuis alio, & alio modo, vt suo loco infrà dicemus. Sicut igitur, qui baptizat, non dicitur exemplum tantùm sumere redemptionis à passione Christi, nec propriè redimere, sed applicare duntaxat precium per passionem acquisitum: sic etiam de sacrificio Missæ cogitari debet.

QVINTVM argumentum iam est solutum: nihil enim adfert, præter id, quod Lutherus dicebat, non posse idem accipi, & donari. Hæc sunt argumenta ex libro Institutionum. Alia duo addit in Antidoto art. 6. Parisiensis, quæ breuissimè solui possunt.

PRIMVM est hoc: *Institutio Christi sic habet: Accipite & manducate, non autem, Offerte; ergo sacrificium non ex instituto Christi est; sed palàm cùm eo pugnat.* RESPONDEO: Nusquam legimus Christum dixisse; Nõ offerre: quod si legeremus, tum verè pugnaret cum instituto Christi sacrificium Missæ. Quod si illud vrgeat Caluinus, quod non dixerit Christus; Offerte, iam suprà responsum est, tum nihil colligi ex pura negatione; tum satis Christum apertè iussisse offerri, cùm ait: *Hoc facite.*

ALTERVM argumentum est: *Nemo vsurpare debet honorem sacerdotij, nisi à Deo vocatus, teste Apostolo. Nemo autem præter Christum vocatus legitur.* RESPONDEO; Cùm Apostolos Christus ad honorem sacerdotij vocauerit illis verbis, *Hoc facite*, nemo potest dicere eos non esse à Deo vocatos, nisi qui Christum neget esse Deum. Qui autem Apostolis legitima ordinatione succedũt, non minus à Deo vocari censendi sunt, quam olim à Deo iudicarentur vocari, qui Aaroni per carnalem propagationem substituebantur.

CAPVT XXVI.

Soluuntur obiectiones Kemnitij.

MARTINVS Kemnitius in 2. par. Exam. pag. 800. & seq. proponit argumenta sua sub hoc titulo: *Argumenta ostendentia abominationem Missæ Pontificiæ.* Sunt autem argumenta sex.

PRIMVM tale est; *Instituere cultum extra verbum, & sine verbo Dei, vanum est, immò idololatria est, cùm scriptum sit, Frustra colunt me mandatis, & doctrinis hominum. Sed theatrica repræsentatio per verba, ritus, gestus, sicut in Pontificia Missa fit, nullum habet verbi testimonium, immò nec exemplum Christi, aut Apostolorum. Fatentur enim Pontificij scriptores, Apostolos sola Dominica oratione vsos in celebratione Cœnæ, & notant qui Romani Pontifices, & quo tempore singulos actus, & scenas mysticis dramatis inuenerint: ergo, &c.* RESPONDEO; De propositione huius argumenti sæpe iam in aliis disputationibus disseruimus. Hoc autem loco, etiamsi ea propositio verissima esset, nihil tamen argumentum concluderet: nam in assumptione etiam vitium est. Non enim, vt sæpe diximus, quæstio nostra est, de cæremoniis Missæ, sed de substantia sacrificij: illam autem à Christo institutam, suprà demõstrauimus testimoniis Scripturæ, & Patrum, & totius Ecclesiæ.

SECVNDVM argumentum Kemnitij: *Sacramenta extra vsum à Christo institutum in aliam actionem toto genere diuersam trãsferre, ingens est piaculum. Christus autem Sacramenti; & non sacrificij actionem in verbis institutionis præscripsit: contumelia igitur cœnæ Dominicæ est, Missa Pontificia.* RESPONDEO; Assumptio argumenti probanda fuerat: nam eam falsam esse, suprà plurimis & clarissimis argumentis demonstrauimus.

TERTIVM argumentum: *Administrationem cœnæ Christus moriturus testamenti forma instituit. Magnum autem scelus est, vel hominis testamento, quando ratum & confirmatum est, aliquid superordinare: Manifestum igitur est, quid sit Pontificia Missa, quæ Testamento Filij Dei aliquid superordinat.* RESPONDEO; Vltima particula probanda erat. Quod enim Missa aliquid superordinet Testamento Filij Dei, falsum est, cùm nihil sit aliud Missa, nisi frequentatio eius rei, quam Christus moriturus frequentari mandauit. Sed facile est aduersariis, verba profundere, etiam cùm nihil habent, vnde sua probare queant.

QVARTVM argumentum: *Missa Pontificia, pugnat cum sacrificio crucis, &c.* QVINTVM: *Missa pugnat cum vnico sacerdotio Christi, &c.* SEXTVM: *Missa obscurat cœnam Domini, & alia media à Christo instituta, ad applicandum fructum passionis Christi.* RESPONDEO; Hæc omnia sumpta sunt ex institutione Caluini, & à nobis paulò antè soluta.

CAPVT

CAPVT XXVII.

Soluitur vltima obiectio, & explicatur in qua parte Missæ propriè consistat essentia sacrificii.

POSTREMO loco soluenda est obiectio quædam, quam partim hæretici faciunt ad Missam oppugnandam: partim etiam Catholici ad rem melius explicandam. Si Missa sacrificium esset propriè dictum, certè in aliqua eius parte inueniretur ratio sacrificij propriè dicti, & suprà definitione explicati, nullam autem eiusmodi partem esse, sic ostenditur. Post Missam Catechumenorum, in qua certum est non consistere sacrificii rationem, quinque partes inueniuntur. PRIMA oblatio panis, & vini. SECVNDA consecratio, & transmutatio panis in corpus, & vini in sanguinem Domini. TERTIA oblatio corporis, & sanguinis per expressa verba. QVARTA fractio, & commistio Sacramenti. QVINTA distributio, & consumptio eiusdem. In oblatione panis, & vini sacrificium Missę non consistere, extra controuersiam est: non. n. res terrenæ esse possunt illud vnicum sacrificium, quod in Ecclesia vigere pro omnibus veteribus sacrificiis Patres affirmant.

In consecratione, quæ est secunda pars, non apparet vlla oblatio, quæ tamē de intrinseca ratione sacrificii est. Præterea non fit in consecratione vlla sensibilis immutatio rei, quæ offertur: quæ mutatio ad orationem externi sacrificii omnino pertinere videtur.

Oblatio corporis & sanguinis, tertia videlicet pars, quæ sequitur ad consecrationem, ad essentiam Missæ pertinere non potest; proinde neque in ea ratio sacrificii constitui debet. Nam Dominus Christus, quem sacrificii huius auctorem habemus, post consecrationem continuò Sacramentum distribuit, ac manducari præcepit. Sic enim ait: *Accipite & manducate, hoc est corpus meum.* Nullum igitur fuit tempus, in quo Dominus consecratum panem Deo offerre potuerit. Deinde, si verum est, quod S. Gregorius scribit, lib. 7. epist. 64. solummodò orationem Dominicam Apostolos addidisse ad verba consecrationis, certè nec ipsi faciebant illam oblationem, quam nos post consecrationem facimus: non igitur illa oblatio ad essentiam sacrificii pertinet.

Porrò fractio, quæ quarta pars est, sine dubio non habet Dominum auctorem. Dominus enim fregit quidem panem, sed fregit vel ante consecrationem, vt multi volunt, vel statim à consecratione, vt distribueret eum discipulis. At nostra fractio fit post consecrationem multis aliis actionibus interiectis, & non fit ad distribuendum, sed ad certum mysterium significandum.

Denique manducatio, seu consumptio non videtur propriè sacrificium, cùm non fiat à solo Sacerdote. Et quamuis ad essentiam sacrificii pertineret, non potest tamen in ea sola tota essentia sacrificii constitui: nam sine oblatione, & dedicatione præcedente, sacrificium esse non potest. Atque hæc est ratio cur apud Catholicos feria sexta maioris hebdomadæ non censeatur sacrificium Missæ propriè celebrari, licet vera hostia adsit & frangatur, & consummatur: quia videlicet consecratio, & oblatio deest.

RESPONDEO; Vt rem totam facilè, & breuiter explicemus, duo aperienda sunt. PRIMVM, quid sit propriè sacrificium Missæ, accipiendo sacrificium pro re, quæ sacrificatur. DEINDE quid sit propriè sacrificium Missæ, accipiendo sacrificium pro actione sacrificandi. Vtrumque autem ex sequentibus sententiis, seu propositionibus patebit.

A PRIMA propositio: *Negari non debet, panem & vinum aliquo modo in Missa offerri, & proinde pertinere ad rem, quæ sacrificatur.* Hæc patet PRIMVM ex ipsa Liturgia. Nam cùm ante consecrationem dicimus: *Suscipe sancte Pater hanc immaculatam hostiam,* certè pronomen *Hanc,* demonstrat ad sensum id, quod tunc manibus tenemus: id autem panis est. Et similes sunt in Liturgia non paucæ sententiæ, quæ panem offerri apertissimè demonstrant.

DEINDE veteres Patres passim idem tradunt. IRENÆVS lib. 4. cap. 32. dicit, Ecclesiam offerre Deo sacrificium ex creaturis, id est, ex pane & vino. CYPRIANVS lib. 2. epist. 3. dicit, Christum obtulisse Patri calicem vino & aqua mistum, & in sermone de eleemosyna, reprehendens diuites fœminas, quæ non adferebant panem consecrandum: *Locupletes,* inquit, *& diues in Dominicum sine sacrificio venit, & partem de sacrificio, quod pauper obtulit sumit;* vbi per sacrificium, panem intelligit, qui per Sacerdotes Deo sacrificandus erat. S. GREGORIVS lib. 2. Dialog. c. 23. de S. Benedicto loquēs: *Mansuetus,* inquit, *oblationem dedit dicens; Ite, & hanc oblationem pro eis offerri Domino facite, & vlterius excommunicatæ non erunt. Quæ dum oblata pro eis fuisset immolata, &c.* Et lib. 4. c. 55. *Omnipotenti Deo,* inquit, *pro me offer hunc panem.* Similes sententiæ passim inueniuntur.

SECVNDA propositio: *Corpus, & sanguis Domini sunt id sacrificium, quod in Missa propriè offertur, & sacrificatur.* Hæc certissima est, & probata plurimis testimoniis.

TERTIA propositio: *Panis, & corpus Domini, vinum & sanguis Domini, non sunt duo sacrificia, sed vnum.* Non enim offerimus Deo panem simpliciter, sed panem consecrandum, & transmutandum in corpus Domini: neque offerimus corpus Domini absolutę; tunc C enim aut cruentum fieri deberet sacrificiū, aut reuera sacrificium nullum esset, sed offerimus corpus Domini in specie panis, & ex pane confectum. Itaque sicut apud Hebræos offerebatur ouis viua, & offerebatur etiam mortua, & licet specie differant viuum, & mortuum, si natura physicè spectetur, tamen vnum erat sacrificium, non duo sacrificia; nam ouis viua offerebatur consecranda per mortem Deo, & deinde per ignem absumenda. Sic etiam, licet panis & corpus Domini, res sint diuersissimæ, si eorum natura consideretur: vnum tamen sacrificium faciunt, quod est panis in corpus Domini transmutatus, siue corpus Domini in specie panis Deo oblatum. Atque hinc est, quod in Missa non offertur panis; vt sacrificium perfectum, sed vt sacrificium inchoatum, & perficiēdum, vt patet ex illis verbis: *Benedic hoc sacrificium tuo sancto nomini præparatum.* Et In Secretis aliquoties legimus: *Sacrandum tibi munus offerimus.* Vnde rectissimè IRENÆVS D lib. 4. cap. 32. dixit: *Calicem, sanguinem suum confessus est, & noui Testamenti nouam docuit oblationem:* vbi oblatio noui Testamenti propriè vocatur vinum in sanguinem Domini commutatum.

Huc faciunt omnia loca Patrum qui docent, vnicum esse Ecclesiæ sacrificium, quod successit toti multitudini veterum sacrificiorum; Leonis serm. 8. de passione Domini, Ioannis Chrysostomi in Psal. 95. & Augustini lib. de spiritu & litera, cap. 21. lib. 3. contra Donatistas, de Baptismo, cap. vlt. lib. 1. contra aduers. leg. & proph. cap. 20. lib. 1. contra Cresconium, ca. 25. & lib. 8. de ciuit. Dei, cap. vlt.

Hinc patet, improbabilem esse sententiam Gasparis Cassalii, lib. 1. de sacrificio, ca. 20. qui affirmat duo esse sacrificia Euchatistiæ, vnum panis & vini, alterum corporis & sanguinis Domini.

QVARTA propositio: *Oblatio panis, & vini consecrationem præcedens, ad integritatem & plenitudinem sacrificii pertinet, non tamen ad essentiam.* Quod ad essentiam non

pertineat, extra cõtrouersiam esse videtur. Nam oblatio vocalis, vt suprà ostẽdimus, non est ad sacrificium necessaria: satis enim Deo se demonstrat aliquid offerre, qui reipsa offert. Et quamuis oblatio aliqua ad essentiam sacrificii necessariò requiratur, non tamen necesse est, vt ea immolationem præcedat: ipsa enim immolatio, oblatio esse potest. Quod autem ad integritatem quandam pertineat, inde patet, quod in omnibus Liturgiis, quantumuis antiquis, seu Græcis, seu Latinis, pars actionis est oblatio rerum consecrandarum. Et quamuis Dominus non iisdem verbis panem consecrandum obtulerit, quo nos modo offerimus, tamen obtulisse aliquo modo, apertè scribit Cyprianus, lib. 2. epist. 3. & colligitur ex illa cæremonia eleuandi oculos in cœlum, & gratias agendi, quam Dominum consecrationi præmisisse, partim Euangelistę, partim antiquissimæ Liturgiæ testantur.

QVINTA propositio: *Oblatio quæ sequitur consecrationem ad integritatem sacrificii finaliter pertinet, non ad essentiam.* Quod non ad essentiam probatur, tum ex eo, quod Dominus eam oblationem non adhibuit; immò nec Apostoli in principio, vt ex Gregorio demonstratum est; tum ex eo, quod verba huius oblationis non dicuntur in persona Christi, sed in persona ipsius Ministri, & Ecclesiæ; vt patet ex illis verbis: *Vnde & memores nos serui tui, &c.* Sacrificium autem in persona Christi, principaliter offertur. Itaque ista oblatio consecrationem subsequens, est quædam testificatio, quod tota Ecclesia consentiat in oblationem à Christo factam, & simul cum illo offerat. Quod autem ad integritatem pertineat, patet ex antiquissimis Liturgiis, quæ sine dubio ab Apostolis originem ducunt. Nam etsi Apostoli initio solam orationem Dominicam addidisse dicantur, tamen postea iidem ordinauerunt ritum celebrandi, & multa alia addiderunt, vt ex Liturgia Iacobi, & Clementis intelligi potest.

SEXTA propositio: *Factio Sacramenti ad essentiam non pertinet, sed solùm ad integritatem.* Quod non ad essentiam, perspicuum est ex ipso vsu Ecclesiæ. Nam si fortè dum cum ipso Sacramento signum crucis exprimitur super calicem, panis consecratus in calicem decidat, non solet frangi, sed relinquitur ita integrum, vsque ad sumptionem: nec tamen sacrificium irritum, aut essentialiter immutari creditur. Adde, quòd hac cæremonia Dominus non videtur esse vsus, vt initio diximus. Pertinere autem ad integritatem, perspicuum est ex omnibus Liturgiis Græcis & Latinis.

SEPTIMA propositio: *Sacramenti consumptio vt à populo fit, non est pars sacrificii, vt autem fit à Sacerdote sacrificante, pars est essentialis, sed non tota essentia.* Quod attinet ad populi sumptionem, res certissima est: qui enim edunt victimas, participes sunt altaris, vt Apostolus ait, 1. Cor. 10. & Hebr. 13. Non est autem idem, sacrificium offerre, & de altari participare. Consumptio autem, quæ fit à Sacerdote sacrificante, non tam est comestio victimæ, quàm consummatio sacrificii, & propriè combustioni holocausti respondere censetur. Itaque adeò necessaria semper iudicata est ab Ecclesia, vt si fortè Sacerdos ante consumptionem moriatur, vel alio modo à consumptione impediatur, oporteat alium Sacerdotem illi succedere, & sacrificium consummare, vt patet ex Concil. Tolet. 12. can. 5. & ex regulis libri Missalis.

Quod autem sit pars essentialis, inde probatur, quia in tota actione Missæ, vt mox ostendemus, nulla est alia realis destructio victimæ præter istam: requiri autem realem destructionem, suprà probatum est, cùm definitionem constitueremus. Vnde Abraham Patriarcha, licet filium iam colligasset, & super aram constituisset, & manum ad mactandum sustulisset, quia tamen defuit realis occisio, non dicitur eum, nisi voluntate sacrificasse. Neque obstat, quod ista consumptio non videatur fieri in persona Christi, qui tamen est primarius sacerdos. Nam Christus quidem non se ipse manducat, neque immediatè consumit Sacramentum: tamen ipse dici potest consumere, quia ad consummandum tradit. Quemadmodum etiam in sacrificio crucis, Christus vere se ipse sacrificauit, quia occidendum obtulit, licet non se ipse occiderit. Nam etiam in Testamento veteri de ratione holocausti erat combustio, quæ tamen immediatè non à Sacerdote, sed ab igne fiebat: sed verè dicebatur Sacerdos cremare victimam, quando ignem illi subiiciebat.

OCTAVA propositio: *Consecratio Eucharistiæ ad essentiam sacrificii pertinet.* Hæc sententia ita generatim proposita, multos habet auctores. Nam ex Græcis eam apertè docet Nicolaus Cabasilas in explicatione sacræ Liturgiæ, cap. 32. & ex Latinis Ruardus in defensione artic. 16. Louanienſium, Iodocus Tiletanus in responsione ad Apologiam Illyrici, cap. 15. Gaspar Casalius libro 1. de sacrificio, c. 20. Alanus lib. 2. de sacrificio, ca. 15. & alii; sed non omnes eodem modo illam exponunt.

Aliqui existimant ideo in consecratione consistere sacrificii essentiam, quia per consecrationem fit vera, realisque mutatio panis in corpus Christi: sacrificium autem verum requirit eiusmodi veram, & realem mutationem, qua res definat esse ad Dei honorem.

SED hæc sententia habet contra se non leuia argumenta. Nam IN PRIMIS, si ea vera sit, sequitur propriè solum panem triticeum sacrificari. Id enim propriè sacrificari dicitur, quod realiter mutatur, ita vt desinat esse: at solus panis mutatur. Id autem absurdissimum esse, nemo negare potest; quia si ita esset, haberet Ecclesia sacrificium inanimum, & vilius multò, quam habuerint olim Hebræi. DEINDE mutatio, quæ ponitur quasi forma sacrificii sensibilis, & externi, debet esse externa, & sensibilis. At mutatio panis in corpus Christi, est omnino interna, & nullo sensu, sed fide sola perceptibilis. TERTIO, non esset idem sacrificium Ecclesiæ, & sacrificiũ crucis, quoad rem oblatam: nec esset verum, quod Patres dicunt, in sacrificio Missæ eundem esse sacrificium, & Sacerdotem; neque illud quod Chrysostomus, Ambrosius, Primasius, & alii notant in cap. 10. epistolæ ad Hebr. sacrificia Hebræorum fuisse multa, quia hodie vnum agnum, cras alium offerebant: nostrum autem esse vnum, quia semper eundem offerimus Christum; nam & nos, si de pane agamus, non semper eundem offerimus.

Alii volunt ideo in cõsecratione sacrificii essentiam consistere, quod per eam verè, licet mysticè, & incruentè, immoletur Christus. Nam cùm vi verborum, *Hoc est corpus meum*, solum Christi corpus sine anima & sanguine incipiat esse in altari, & vi aliorum verborum: *Hic est sanguis*, incipiat sanguis solus, & seorsim à corpore esse in altari: & vbi est verum corpus à sanguine separatum, ibi sit vera quædam immolatio: certè sequitur, vi totius consecrationis, verè immolari Christum: & tamen incruenta est immolatio, quia naturalis concomitantia impedit, quo minus verè sanguis aut anima à corpore separentur.

Hæc sententia non videtur ita satisfacere, vt omnino animus conquiescat. Nam IN PRIMIS verum, & reale sacrificium, veram, & realem mortem, aut destructionem rei immolatæ desiderat: consecratio autem, non veram, & realem mortem; sed mysticam tantum

efficit.

efficit. Neque satis respondere, videntur, qui dicunt consecrationem ex se veram mortem adferre, sed per naturalem concomitantiam fieri, ne mors reuera sequatur. Nam si naturalis concomitantia impedit mortem hoc ipso impedit sacrificium. Certè, si tempore veteris Testamenti Sacerdos immolaturus ouem, ictum adhiberet, qui ex se mactare posset, sed aliquo impedimento interueniente ouis non mactaretur, non diceretur peracta reipsa mactatio, sed voluntate sola.

PRÆTEREA, si per consecrationem vera, & realis immolatio fieret, ea tamen non fieret in altari, sed in cœlo. Nam immolatio ibi fieri dicitur, vbi animal viuum occiditur; siue vbi diuisio fit corporis ab anima, & sanguine; porrò diuisio Corporis Christi ab anima, & sanguine, si qua fit per verba Sacramentalia, non fit in altari, sed in cœlo. Ibi enim fieri debet diuisio, vbi præexistit res ante diuisionem: Christus autem ante diuisionem istam, in cœlo, non in altari præexistit. Itaque secundum hanc sententiam immolatio non fit in altari, sed tantùm partes rei immolatæ post immolationem in altari collocantur. At quis concederet immolationem, quæ est sacrificium Christianæ religionis, non in terra, sed in cœlo tantummodo celebrari?

DENIQVE, vel in Missa fit vera, & realis Christi mactatio, & occisio, vel non fit. Si non fit, non est verum, & reale sacrificium, Missa; sacrificium enim verum, & reale, veram, & realem occisionem exigit, quando in occisione ponitur essentia sacrificii. Si autem fit; ergo verum erit dicere à Sacerdotibus Christianis verè, & realiter Christum occidi: at hoc sacrilegium, non sacrificium esse videtur.

His igitur omissis, ita rem explicandam arbitror. In consecratione Eucharistiæ tria fiunt, in quibus sacrificii veri, & realis ratio consistit. PRIMVM, res prophana fit sacra: panis enim res alioqui terrena, & communis; per consecrationem vertitur in corpus Christi, rem videlicet omnium sacratissimam.

DICES: Ex hoc sequi videtur, vt panis solus propriè sacrificetur: quod esse absurdum suprà diximus. Nam quod fit sacrum ex prophano, id propriè sacrificatur, si ergo panis fit sacer ex prophano, panis propriè sacrificabitur.

RESPONDEO; Quod ita fit sacrum ex prophano, vt maneat, id sine dubio propriè sacrificatur: atque ideò apud Hebræos ouis sacrabatur, & eadem ouis sacrificabatur, quia manebat eadem etiam post mortem, saltem quoad partem materialem, & ouis tam viua, quàm mortua dicebatur. At panis non manet dum sacratur, sed in aliud vertitur: & ideo non panis, sed id quod ex pane factum est, propriè sacrificatur.

SECVNDO, in consecratione res illa sacra ex prophana effecta, Deo offertur, dum in altari Dei collocatur. Nam, vt suprà diximus, victimam in altari ponere, est reipsa illam Deo offerre, & quia vi consecrationis fit, vt corpus Christi, & sanguis incipiat reipsa esse super altare mediante manu Sacerdotis, ideo verbis consecrationis vera & solemnis oblatio celebratur. Neque his repugnat, quod aliquando sine altari celebratum est sacrificium. Nam non disputamus hic de altari lapideo; sed id omne vocamus altare, vbi recipitur victima per verba consecrationis effecta. Neque obstat, quod videatur esse oblatio rei inuisibilis; A cùm tamen externa, & sensibilis victima requiratur in externo, & propriè dicto sacrificio. Nã corpus Christi non est victima in sacrificio Missæ, absolute, sed vt est in specie panis: in specie autem panis plenè visibile est.

TERTIO, per consecrationem, res quæ offertur, ad veram, realem & externam mutationem, & destructionem ordinatur, quod erat necessarium ad rationem sacrificii. Nam per cõsecrationem, corpus Christi accipit formam cibi: cibus autem ad comestionem, & per hoc ad mutationem, & destructionem ordinatur. Neque obstat, quòd corpus Christi nullam in se læsionem patiatur, neque esse suum naturale amittat, cùm manducatur Eucharistia: nam amittit esse Sacramentale, & proinde desinit realiter esse in altari, desinit esse cibus sensibilis. B

Hæc mihi S. Thomæ sententia esse videtur, qui in 2. 2. quæst. 85. art. 3. cum doceret ad sacrificii rationem pertinere, vt circa rem oblatam aliquid fieret, vt cùm animalia occidebantur, & cremabantur ad Dei honorem, non addidit, id quod fit in sacrificio Missæ, consistere in conuersione panis in corpus Domini, sed in fractione, benedictione, & manducatione panis.

Hac explicatione præmissa, probatur nostra propositio octaua, & postrema. PRIMO, quià sacrificium Missæ offertur in persona Christi: nihil autem facit Sacerdos tam perspicuè in persona Christi, quàm cõsecrationem, in qua dicit: *Hoc est corpus meum, &c.*

SECVNDO, quia Christus ipse aut consecrando & consumendo sacrificauit, aut nullo modo sacrificauit: nam vt ostendimus, non est alia Christi actio, quæ sacrificium dici possit, neque ante, neque post consecrationem.

C TERTIO, quia Apostoli initio, si nihil addebant ad verba consecrationis præter Dominicam orationem; necesse est, vt consecrando sacrificarent: neque enim oratio Dominica sacrificium dici potest.

QVARTO, quia in consecratione consistit repræsentatio sacrificii crucis, vt S. Thomas docet, 3. par. quæst. 80. art. 12. ad 3. At simul esse debent sacrificium reale, & sacrificium repræsentatiuum: siquidem ipsum reale est alterius repræsentatiuum.

QVINTO, quia hæc est sententia veterum Patrum. Nam IRENÆVS lib. 4. cap. 32. dicit, Christum tunc docuisse oblationem noui Testamenti, quam Ecclesia per orbem terræ frequentat, cùm ait: *Hoc est corpus meum.* CYPRIANVS in sermone de cœna Domini, dicit, cùm verbis consecrationis panis benedicitur, tunc Eucharistiam fieri mendicamentum simul, & holocaustum. CHRYSOSTOMVS homil. de proditione Iudæ, dicit verba Domini: *Hoc est corpus meum*, vsque ad D mundi consummationem præstare sacrificio firmitatem. GREGORIVS lib. 4. Dialogorum, cap. 58. cùm ait in ipsa immolationis hora ad Sacerdotis vocem Angelorum choros adesse, cœlum aperiri, ima summis coniungi, vnum ex visibilibus & inuisibilibus fieri apertè docet immolationem consecratione perfici. Illa enim est hora, qua ad Sacerdotis vocem Christus verè in altari esse incipit sub specie panis; nam id est ima summis coniungi, terrena cœlestibus sociari, & vnum quid ex visibilibus, & inuisibilibus fieri; neque dubium est, quin ob Christi præsentiam, Angeli de cœlo in terram veniant. Atque hæc de prima controuersia dicta sint.

Digitized by Google

LIBER SEXTVS DE EVCHARISTIA,

QVI EST SECVNDVS DE SACRIFICIO MISSÆ.

CAPVT PRIMVM.

Ponitur controuerſia; An Miſſa ſit propitiatorium ſacrificium.

EXPEDITA primaria controuerſia, ſequuntur aliæ multò quidem, & breuiores, & faciliores, ſed tamẽ in quibus minus, quam in prima, cũ aduerſariis cõuenimus. Eſt igitur SECVNDA controuerſia. Quale ſacrificiũ Miſſa ſit, Euchariſticum tantùm, & honorarium, an etiam propitiatorium, & impetratorium. Nam vt in principio libri ſuperioris explicatum eſt, tria ſunt genera ſacrificiorum; ſeu potiùs quatuor, cùm poſtremum ex tribus in duo genera, diuidatur. VNVM eſt, quod in Scriptura dicitur holocauſtum; quod etiam λατρευτὸν, & honorarium dici poteſt, cuius finis eſt ſolus Dei cultus, atque honor. ALTERVM dicitur, in Scriptura ſacrificium pro peccato, quod etiam propitiatorium appellatur: cuius finis eſt præter Dei cultum, propitiatio irati Dei & peccatorum remiſſio. TERTIVM, in Scriptura nominatur pacificum, & hoc eſt duplex; alterum Euchariſticum, id eſt, oblatum ad agendas gratias pro beneficio accepto, alterum quòd communi vocabulo impetratorium dici poteſt, cuius finis eſt impetratio beneficij.

Aduerſarij facilè concedunt Miſſam eſſe ſacrificium εὐχαριστικὸν & λατρευτικὸν, non quidem quod velint eſſe ſacrificium propriè dictum, ſed impropriè, & largo modo, vt ſuprà demonſtratum eſt. Nam ipſa Euchariſtiæ diſtributio & manducatio, ad honorem Dei fit, & in gratiarum actionem pro beneficio accepto paſſionis Chriſti: ita n. conuenire poſſent Euchariſtiæ, etiamſi non eſſet aliud, niſi Sacramentum. At eſſe propitiatorium, & impetratorium, præſertim aliis, quàm ipſis ſumentibus, nulla ratione admittunt, nec poſſunt admittere, niſi fateantur Euchariſtiam non ſolùm eſſe Sacramentum, ſed etiam ſacrificium propriè dictum: non enim Sacramenta proſunt aliis, quàm ſumentibus. Vide Lutherum in libro de captiuit. Babylon. ca. 1. Apologiam Confeſſ. Auguſtanæ, in artic. de Miſſa. confeſſionem Vvittembergenſem, cap. 16. quod eſt de Euchariſtia. Caluinum libro 4. Inſtit. capit. 18. §. 13. 14. 15. & 16. & Kemnitium in ſecunda parte Exam. Tridentinum Concil. ſeſſ. 22. capite de Miſſa.

Contrarium docet, ac docuit ſemper Catholica Chriſti Eccleſia; & Synodus TRIDENTINA, vt rem totam penitus declararet, ſeſſ. 22. can. 2. apertè docuit, ſacrificium Miſſæ non ſolùm propitiatorium eſſe pro pœnis, ſed etiam pro culpis, nec ſolùm pro culpis leuibus, ſed etiam pro grauibus, atque adeò mortalibus: id enim ſignificat, cum ait: *Crimina, & peccata, etiam ingentia dimittit.* Præterea non ſolùm impetratorium eſſe ſpiritualium beneficiorum, ſed etiam temporalium, & idcircò offerri poſſe pro peccatis, pro A pœnis, & pro quibuſcumque aliis neceſſitatibus. Quam ſententiam, vt ordine defendamus, & explicemus, probabimus PRIMVM, ſacrificium Miſſæ propitiatorium eſſe. SECVNDO, eſſe impetratorium. TERTIO, oſtendemus vtrumque illi conuenire ex opere operato, & breuiter explicabimus, quæ ſit propria efficientia ſacrificij. QVARTO, ſoluemus obiectiones hæreticorum.

CAPVT II.

Probatur ſacrificium Miſſæ propitiatorium eſſe.

IGITVR ſacrificium MISSÆ propitiatorium eſſe probatur. PRIMVM, teſtimoniis veteris Teſtamenti. Scriptura. n. Teſtamenti veteris apertè docet, fuiſſe in lege naturæ, & Moyſis ſacrificia propitiatoria. Nam Iob c. 1. legimus ſanctum Iob, qui in lege naturæ viuebat, quotidie pro peccatis filiorum ſuorum ſacrificaſſe Deo, & Iob vlt. Deum ipſum iuſſiſſe, vt amici Iob ſacrificarent pro peccato ſuo Leuit. 4. 5. & 6. deſcribuntur varia ſacrificia pro peccato. B

Hæc, & ſimilia teſtimonia dupliciter probant ſacrificium Miſſæ eſſe propitiatorium. PRIMO, quia illa ſacrificia erant typi, ac figuræ huius noſtri ſacrificij, vt ſuprà probatum eſt.

SECVNDO, quia ſi ſacrificium crucis, quod eſt ſingulariter propitiatorium, non impedit, quò minus illa vetera fuerint ſuo modo propitiatoria, nec impedire debet, quò minus ſacrificium Eccleſiæ ſit propitiatorium. Nam ſacrificium crucis vim habuit ab initio mundi, & habebit vſque ad mundi conſummationem; ac propterea ſi impediret ſacrificium noſtrum, quò minus eſſet propitiatorium, impediret etiam illa: & contra, ſi illa non impediuit, nec noſtrum impedire debet. C

TERTIO, quia ſacrificium noſtrum eſt, verè, ac propriè dictum ſacrificium, non minus quàm vetera, vt libro ſuperiore demonſtratum eſt: eſt etiam commemoratiuum paſſionis Domini, vt illa, immò expreſſius quam illa, denique continet hoſtiam Deo gratiorem, quàm illa continerent; quæ igitur cauſſa eſſe poteſt, cur illa propitiatoria dici poſſent, hoc non poſſit?

RESPONDET Caluinus libro 4. Inſtitut. capit. 18. §. 13. illa vetera dicta eſſe ſacrificia propitiatoria, non quòd verè expiarent peccata, Deum-ve placarent, ſed quòd adumbrarent, ac ſignificarent futurum aliquando ſacrificium crucis, quo peccata verè purgarentur.

At etiamsi sacrificia vetera nihil aliud, quàm typi, & vmbræ fuissent, adhuc solutio Caluini non satisfaceret: nam non solius sacrificii crucis, sed etiam sacrificii Eucharistiæ typi, & vmbræ erant. Vnde Avgvstinvs quæst. 57. in Leuiticum: *Illis*, inquit, *sacrificiis vnum hoc sacrificium significabatur, in quo vera fit remissio peccatorum, à cuius sacrificij sanguine in alimentum sumendo, non solùm nemo prohibetur, sed ad bibendum potius omnes exhortantur.* Deinde, si illa sacrificia tantùm significabãt futuram purgationẽ, non etiam aliquo modo purgabãt: falsa erunt verba Scripturæ, Leuit. 4. quæ sæpe repetuntur: *Offerat sacrificium & orabit Sacerdos pro peccato eius, & dimittetur ei.* Et similiter falsum esset, quod legimus Iob vlt. Dominũ placari voluisse irã suam sacrificiis. Illa igitur sacrificia non expiabãt peccata quo ad çulpã coram Deo, quasi iustificarent, & homines verè Dei amicos efficerent ex opere operato; rectè n. Apostolus dicit, Hebr. 10. impossibile esse sanguine hircorũ, & vitulorum auferri peccata: sed tamen expiabant, maculas legales, & etiam Deum propitiabant, quoad pœnas temporales, & etiam quoad culpas ex offerentium fide, cuius fidei protestationes erãt sacrificia illa.

Secvndvm argumentum sumitur à verbis institutionis. Nam illa verba: *Hic est sanguis, qui pro vobis fundit. tur in remissionem peccatorum*, apertissimè docent, Christum obtulisse in cœna sacrificium pro peccatis Apostolorum. Idem autem est sacrificium nostrum cum illo, quod in cœna oblatum fuit; iussit enim Dominus Apostolis, vt idem postea frequentarent.

Præterea, sacrificiũ Missæ est sacrificiũ applicans promissiones Testamenti noui: nam ideo etiã Luc. 22. Testamentũ nouũ appellatur, vt supra exposuimus. At inter promissiones noui Testamenti vna est de remissione peccatorum, vt patet Hierem. 31. & Hebr. 8.

Denique fatentur Lutherani, vel potiùs contendunt, Eucharistiã institutam esse ad peccati remissionem: quare necesse est, vt peccata remittat, vel vt sacrificium, vel vt Sacramentum. Et quidem vt Sacramentum; non est propriè instituta ad peccati remissionem, sed ad vitæ spiritualis conseruationem. Nam, vt Sacramentũ, non prodest nisi sumenti: sumens autẽ probare se antea iubetur, nec potest cum cõscientia peccati accedere, nisi iudicium sibi manducare velit, & bibere, 1. Cor. 11. sequitur igitur vt ad remissionem peccati instituta sit Eucharistia, vt sacrificiũ est. Et sanè aduersarii non intelligunt quid loquantur, cum Eucharistiam ad peccati remissionem institutam volunt, & tamen Sacramentum tantùm, non etiam sacrificium illam esse contendunt.

Tertivm argumentum sumitur ex Apostolo, qui Hebr. 5. sic ait: *Omnis pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in his, quæ sunt ad Deum, vt offerat dona, & sacrificia pro peccato*, vbi videmus præcipuũ munus Sacerdotis cuiuslibet esse offerre pro peccato. Si ergo, vt in superiore libro demonstratũ est, habemus in Ecclesia sacerdotium, & sacrificium: necesse est, vt ad peccata purganda illa habeamus. Præterea sicut Apostolus dicit Hebr. 10. *Vbi est horum remissio, iam non est oblatio pro peccato*: ita nos è contrario dicere possumus; Vbi nondum facta est remissio, adhuc relinquitur hostia pro peccato. At remissio perfecta nondum facta est, sed quotidie fit, & fiet vsque ad mundi consummationem; ergo manet adhuc, & manebit vsque ad mundi consummationem hostia pro peccato.

Secvndo probatur testimoniis antiquorũ Patrum Iacobvs in Liturgia: *Offerimus*, inquit, *tibi incruentum sacrificiũ pro peccatis nostris, & ignorãtis populi.* Ivstinvs in Dialogo cum Triphone, dicit sacrificium vaccæ, quod offerebatur pro elephantiacis, fuisse figuram Eucharistiæ, quę offertur pro expiatione peccatorum.

Origenes homil. 13. in Leuiticum, cùm adduxisset verba Domini, quibus iubemur mysterium Eucharistiæ conficere in memoriam eius: *Ista est*, inquit, *commemoratio sola, quæ propitium facit Deum hominibus.* Athanasivs in sermone de defunctis, quem Damascenus citat in sermone eiusdem argumenti: *Incruentæ*, inquit, *hostiæ oblatio, propitiatio est.* Basilivs in Liturgia non procul ab initio: *Dignos*, inquit, *efficito nos, qui puro corde stemus coram te, tibique ministremus, & offeramus sacrificium hoc reuerendum ad abolenda delicta nostra, & pro piaculo populi tui, &c.* Cyrillvs catechesi 5. mystagogica, vocat Eucharistiam hostiam propitiationis, & postea dicit: *Christum pro nostris peccatis mactatum offerimus, vt & nobis, & illis eum, qui est benignissimus, propitium reddamus.* Chrysostomvs libro 6. de sacerdotio: *Sacerdos*, inquit, *pro vniuerso orbe terrarum legatus intercedit, deprecatorque est apud Deum, vt hominum omnium non viuentium modò, sed etiam defunctorum peccatis propitius fiat.* Idem in Liturgia: *Idoneos*, inquit, *nos redde ad inferenda tibi dona, & sacrificia pro peccatis nostris, & populi ignorantiis.* Idem homilia 3. in epistol. ad Ephes. sæpè vocat sacrificium Eucharistiæ, hostiam salutarem. Denique Damascenvs libro 4. capite decimo quarto dicit hoc sacrificio sordes peccatorum purgari.

Ex Latinis Cyprianvs in sermo. de cœna Domini dicit, Eucharistiam esse holocaustum ad purgandas iniquitates. Ambrosivs libro 1. de officiis, cap. 48. de Eucharistia loquens: *Offert*, inquit, *Christus seipsum quasi Sacerdos, vt peccata nostra dimittat.* Et in exhortatione ad virgines in vltimis verbis, vocat sacrificium, quod in altari offertur, hostiam salutarem, per quam peccatum mundi huius aboletur. Hieronymvs in comment. cap. 1. epistola ad Titum: *Si laicis*, inquit, *imperatur, vt propter orationem abstineant se ab vxorum coitu: quid de Episcopis sentiendum est, qui quotidie pro suis populique peccatis illibatas Deo oblaturus est victimas?* Vide eundem in epist. ad Damasum de filio prodigo. Et in epist. ad Fabiolam de veste sacerdotali. Avgvstinvs quæst. 57. in Leuit. *In multis*, inquit, *sacrificiis, quæ pro peccatis offerebantur, vnum hoc nostrum sacrificium significatur, in quo vera fit remissio peccatorum.* Et lib 20. de ciui. Dei, c. 25. scribit sacrificium pro peccato offerri in Ecclesia vsque ad diem Iudicii, sed non vlterius, quia post eum diem non erunt, quibus peccata remitti possint, & li. 1. contra Cresconium, cap. 25. vocat sacrificium Eucharistiæ, vnicum sacrificium pro salute nostra. Serm. 11. de Sanctis, qui est IV. de Innocentibus, de altari loquens: *Ibi*, inquit, *pro peccatoribus Christi sanguis effunditur.* Gregorivs lib. 4. Dialog. cap. 58. *Hæc victima singulariter ab æterno interitu animam saluat.* Vide etiam homil. 37. Beda lib. 4. hist. gentis suæ, cap. 22. *Sacrificium*, inquit, *hoc salutare ad redemptionem valet animæ, & corporis sempiternam.*

Accedat Concilium Bracarense III. quod ante Bedæ tempora celebratum fuisse constat. can. 1 sic legimus. *Cùm omne crimen atque peccatum oblatis Deo sacrificiis deleatur, quid de cetero pro delictorum expiatione Domino dabitur quando in ipsa sacrificij oblatione erratur?*

Accedant denique omnia testimonia in sequenti controuersia adducenda, quibus probabimus sacrificium Eucharistiæ esse propitiatorium defunctis. Nam qui asserunt hoc sacrificium propitiatorium esse defunctis; necessariò asserunt esse propitiatorium: quod nunc tantùm demonstrandum suscepimus. Hæc de testimonio.

CAPVT III.

Probatur idem sacrificium esse etiam impetratorium.

IAM verò non solùm propitiatorium sacrificium esse ac pro peccatorum remissione offerri posse corpus Dominicum, sed etiam esse impetratorium omnis generis beneficiorum, ac pro iis etiam ritè offerri, facilè probari potest testimoniis Scripturæ & Patrum.

PRIMO, in testamento veteri erant hostiæ non solùm pro delicto, sed etiam pacificę, tum pro actione gratiarum, tum etiam votiuæ pro beneficio aliquo impetrando, vt patet Leuit. 7. & alibi passim; & Dauid 2. Reg. vlt. obtulit pacifica pro peste auertenda, & impetrauit. Onias obtulit hostiam salutarem pro vita temporali Heliodori, quam etiam impetrauit, 2. Machab. 3. & Hebræi 1. Esdrę 6. immolabant hostias pro vita Regis Darii, & filiorum eius. Quare, si verum est, quod scribunt Chrysostomus in Psal. 59. Augustinus lib. 1. contra aduers. legis & prophet. cap. 20. & Leo serm. 8. de passione Domini, omnes differentias hostiarum veterum vna Eucharistiæ oblatione contineri: necesse est, vt Eucharistia offerri possit, etiam pro impetrandis eiusmodi beneficiis.

SECVNDO, quod scribit Apostolus, 1. Tim. 2. faciendas in Ecclesia obsecrationes, orationes, postulationes, & gratiarum actiones, pro Regibus, & omnibus, qui in sublimitate sunt, vt quietam, & tranquillam vitam agamus, exponunt sancti Patres de publicis precibus, quę fiunt in Missa: & volunt Apostolũ hoc præcepisse, vt sacrificium etiam offerretur pro temporali pace, & tranquillitate Ecclesiæ. Vide Augustinum in epist. 59 ad Paulinum, & commentaria Chrysostomi, Theophylacti, & Oecumenii in hunc locum, & Ambrosium lib. 6. de Sacramentis, cap. vlt.

TERTIO, Liturgiæ omnes, Iacobi, Clementis, Basilii, Chrysostomi, non semel inter offerendum, orandum præcipiunt pro pace, pro copia fructuum, & pro aliis id genus temporalibus beneficiis.

QVARTO, veteres Scriptores idẽ passim testantur. TERTVLLIANVS in lib. ad Scapulam: *Sacrificamus*, inquit, *pro salute Imperatoris*. Et in lib. de Corona militis scribit, oblationem pro natalitiis fieri solitam. CYRILLVS Hierosolymitanus catechesi 5. mystagogica: *Postquam confectum est*, inquit, *illud spirituale sacrificium, & ille cultus incruentus, super ipsa propitiationis hostia, obsecramus Deum pro communi Ecclesiarum pace, pro tranquillitate mundi, pro regibus, pro militibus, pro sociis, pro ægrotis, & afflictis, & in summa pro omnibus, qui egent auxilio.* CHRYSOSTOMVS homil. 18. & 21. in Acta Apostolorum, & alibi sæpe docet, offerri sacrificium pro fructibus terræ, proque aliis necessitatibus. AVGVSTINVS li. 22. de ciuitate Dei, cap. 8. meminit sacrificii Eucharistiæ oblati ad purgandam domum à Dæmonum vexatione. PROSPER in lib. de prædictionibus Dei, cap. 6. dimidii temporis, scribit suo tempore sacrificium Missæ oblatum pro dæmoniaca, & rursus ea curata, iterum oblatum in gratiarũ actionem. GREGORIVS hom. 37. in Euangelia, & BEDA 4. lib. hist. Angliæ, cap. 22. scribunt diuersis temporibus idem miraculum contigisse, vt cùm sacrificium Missæ offerretur pro homine captiuo in alia regione posito, & ignorante quid pro se fieret, eius vincula diuinitus soluerentur ipsa hora sacrificii.

QVINTO, & vltimò, ratio ipsa hoc docet: nam si oblatio Eucharistiæ pro peccatis dimittẽdis valet, certè etiam pro aliis necessitatibus, quæ ex peccato ortæ sunt, valere debet. Et si Deus hoc sacrificio placatus in gratiam cum inimicis suis redit, quantò facilius ob idem sacrificium adducetur, vt amicis, & reconciliatis bona temporalia tribuat, si id eis vtile fuerit?

CAPVT IV.

Explicatur efficientia propria sacrificij Missæ.

SEQVITVR nunc, vt explicemus, num sacrificium Missæ ex opere operato vim habeat, & simul vt promisimus, quę sit propria efficientia sacrificii. Sunt autem tria præmittenda, vt hoc rectè intelligatur. PRIMVM est, sacrificium Missę à tribus offerri, à Christo, ab Ecclesia, à Ministro; sed non eodem modo, Christus enim offert, vt primarius Sacerdos, & offert per Sacerdotem hominem, vt per suum proprium Ministrum. Ecclesia non offert, vt Sacerdos per Ministrum; sed vt populus per Sacerdotem. Itaque Christus per inferiorem offert, Ecclesia per superiorem: Sacerdos enim quatenus talis maior est reliquo populo, quippe qui, vt mediator quidam, pro populo apud Deum intercedit, nec est propriè in ea re Minister Ecclesiæ, sed Christi principalis mediatoris. Ex quo etiam sequitur, vt Ecclesia non propriè sacrificet exercendo actum Sacerdotalem, sed tantùm offerat Sacerdoti rem sacrificandam, aut curet fieri sacrificium, aut certè consentiat in sacrificium, & voluntate, ac desiderio offerat, cùm Sacerdos offert.

Vbi est etiam OBSERVANDVM, totam quidem Ecclesiam offerre omnia sacrificia, quæ à Sacerdotibus omnibus offeruntur, sed non eodem modo. Nam aliqui solùm habitualiter offerunt, qui nimirum absunt, neque de sacrificio cogitant, sed tamen habitualiter cupiunt offerri: aliqui offerunt actu, qui nimirum intersunt sacro, & actuali desiderio offerunt: aliqui præterea offerunt etiam causaliter, quia causa sunt, vt sacrificium fiat, siue hortando, siue rogando, siue iubendo. Denique Minister ipse offert, vt Sacerdos verus, sed ministerialis.

SECVNDO, reuocandum est ad memoriam, quod sæpe dictum est in disputatione de Sacramentis in genere: illud habere vim ex opere operantis, quod vim habet ex bonitate, vel deuotione eius, qui operatur; ita vt opus multum, aut parum, aut nihil valeat, prout magna, parua, aut nulla est bonitas, & deuotio operãtis: qualis est valor precum, & meritorum nostrorum. Illud autem habere vim ex opere operato, quod ex se valet, modò fiat sicut lex præscribit, quidquid sit de bonitate, vel malitia operãtis Ministri, ita vt opus semper idem valeat, nec fiat melius ex Ministri bonitate, neque peius ex Ministri iniquitate. Talem esse valorem Baptismi, ne aduersarii quidem hoc tempore negãt, licet à vocabulo operis operati abhorreant: idem enim est Baptismus, & idem efficit, siue à bono, siue à malo Ministro conferatur. Quare controuersia est; Vtrum sacrificium vim habeat ex ipso opere, qualem habent Sacramenta, aut ex bonitate Ministri, qualem habent nostræ preces.

TERTIO, considerandum est, valorem ex opere operato, posse duobus modis in aliquo opere inueniri. VNO modo, si opus illud sit instrumentum quoddam efficienter, & immediatè producens effectum, quasi per modum naturæ, & hoc modo Sacramẽta vim habent ex opere operato, quia actio Sacramẽtalis est instrumẽtum Dei, quod efficienter, & immediatè iustificat, nisi ponatur obex: nec pẽdet virtus huius instrumenti à bonitate Ministri, sed à sola Dei institutione. ALIO modo, si opus quidem quod fit, non sit instrumentũ efficienter, & immediatè producẽs effectum, sed tamen infallibiliter, & independenter à bonitate Ministri, moueat Deum ad effectum producendum.

Exemplum

Exemplum esse posset in rebus humanis, si quis ignotus, vel etiam inuisus Principi aliquid ab eo petere nomine alterius, cui Princeps nihil negare posset: ista enim huius hominis supplicatio infallibiliter impetrat, & tamen non habet vim ex opere operantis, id est, ex bona qualitate supplicantis, cùm sit ipse ignotus, vel inuisus Principi.

His notatis, ponã aliquot propositiones, quibus res tota aperiatur. PRIMA propositio: *Sacrificiũ Missæ non habet vim solùm, aut potissimum ex opere operantis, sed etiam ex opere operato.* Dicimus, *solum*, quia negari non potest sacrificium habere vim etiam aliquam ex bonitate, & deuotione Ministri sacrificantis. Si enim cetera opera virtutum Deo placent, quatenus ab amico aliquo suo, & ex charitate, & deuotione procedunt, cur non placeat eadem ratione opus istud religionis præstantissimum? Sed negamus, hinc tantùm, aut hinc potissimum vim habere sacrificium Missæ; atque asserimus vim habere præcipuè ex opere operato.

Quæ sententia communis apud Theologos est, cum vnus tantùm, aut alter inueniatur, qui dissentiat: & est etiam Concilii Tridentini, sess. 22. ca. 2 Vbi cùm docet Concilium per sacrificiũ hoc remitti peccata, reddit causſam, quia eadem est hostia, & idem offerens, qui fuit in sacrificio crucis: eadem autem est hostia, & idem offerens, qui fuit in cruce, siue Minister sit bonus, siue malus. quæ ratio sine dubio est etiã omnium Patrum, immò & Scripturarum, ex quibus suprà probatum est Christum esse, qui (vt Sacerdos primarius, & sempiternus) nunc offert seipsum per manus omnium Ministrorum: quare non pendet effectus principalis huius sacrificii ex bonitate Ministri immediati.

SECVNDA propositio: *Sacrificium Missæ non habet vim ex opere operato ad modũ Sacramentorum.* Explico propositionẽ. Non operatur sacrificium sufficienter & immediatè, neque est propriè instrumentũ Dei ad iustificandum. Id quod docet Concilium Tridentinũ, sess. 22. c. 2. vbi dicit, per hoc sacrificiũ peccata etiam ingẽtia dimitti, quia Deus hoc sacrificio placatus, gratiã & donum pœnitentiæ concedit: Non igitur sacrificium immediatè iustificat, vt Baptismus, & Absolutio faciũt; sed donum pœnitentiæ impetrat per quod homo peccator ad Sacramentũ accedere velit, & per illud iustificetur. Quod idem antea docuerat S. Thomas in 4. sent. dist. 12. quæst. 2. art. 2. quæst. 2. ad 4. vbi dicit, sacrificium iustificare eos, pro quibus offertur, non vt causſam proximam, sed donum contritionis impetrando.

Quæ sententia S. Thomæ, & Concilii PRIMO probatur, quia si sacrificiũ immediatè iustificaret, requireret necessariò præuiam dispositionẽ in eo, pro quo sacrificium offerretur. Quod si verũ esset, non liceret sacrificium offerre pro iis, quos scimus in peccato libẽter manere, nec pro obduratis, & impœnitentibus: quorum tamen contrarium certissimũ est: peccarent etiam, qui pro se sacrificium offerri peterent, nisi simul se ad gratiam recipiendam præpararent; quod falsum esse, nemo dubitat.

SECVNDO probatur ex sacrificio crucis. Non enim maiorem vim habere potest sacrificium Missæ, quàm sacrificium crucis, cùm sacrificium Missæ vim suã habeat à sacrificio crucis. sacrificium autem crucis non efficiẽter, & immediatè iustificauit, sed tantùm impetratoriè, & meritoriè, alioqui omnes homines continuò iusti effecti essent, cùm Dominus pro omnibus hominibus se Deo in sacrificium obtulerit. Præterea, quod non est in re, non potest efficienter operari. Sacrificium crucis modo non est in re, sed solũ in mente Dei, proinde non operatur efficienter. Vt igitur sacrificiũ crucis nõ iustificauit immediatè peccatores, sed placauit Deum, & impetrauit, vt per debita media peccatores ad salutem perducerentur: sic etiam sacrificium Missæ non iustificat homines immediatè, sed impetrat, vt ex merito sacrificii crucis detur hominibus gratia, & donum pœnitentiæ.

TERTIO probatur, quia ad peccatum immediatè tollendum, instituta sunt Sacramẽta Baptismi, & Pœnitentiæ; illud pro infidelibus, hoc pro fidelibus, siue illud pro originali, hoc pro actuali diluendo: non igitur credibile est ad eundem prorsus effectum institutum esse aliud medium, siue aliam causſam à Deo, qui omnia facit in numero, pondere, & mensura.

TERTIA propositio: *Sacrificium Missæ vim habet per modum impetrationis: & eius propria efficientia est impetrare.* Probatur PRIMO, quia hęc est efficientia sacrificii in genere, & proinde huius etiam sacrificii: sacrificium enim propriè orantis, & supplicantis est, & ad orationem iuuandam adhibetur. Vt enim pulchrè explicat Gregorius Nyssenus in 2. orat. orationem Dominicam, προσευχὴ, id est, oratio, dicitur ab εὐχὴ, id est, votum, quia solent præmitti vota, id est, promissiones, & oblationes ante orationem, vt oratio facilius impetret, vnde est illud Virgilii:

Ænea cessantia vota, precesque.

Quare sicut oratio, licet possit esse meritoria, quatenus fit ab homine iusto, & ex charitate, & simul etiam satisfactoria, quatenus est opus laboriosum; tamen ex se, & ex proprio officio impetratoria est: sic etiam sacrificium, quod est quædam oratio, vt sic dicam, realis, non verbalis, propriè impetratorium est.

SECVNDO probatur, quia sacrificium Missæ præcipuam vim habet, vt à Christo summo Sacerdote offertur. Christus autem nunc, nec mereri, nec satisfacere potest, sed solùm impetrare: igitur impetratio propria est huius sacrificii vis, & efficientia.

Atque hinc tria sequuntur, quæ ad rem hanc illustrandam non parum faciunt. PRIMVM est, discrimen esse inter sacrificiũ Missæ, & sacrificium crucis, quatenus à Christo vtrumque oblatum est. Nam sactificium crucis fuit meritorium, satisfactorium, & impetratorium verè, & propriè, quia Christus tunc mortalis erat, & mereri, ac satisfacere poterat: sacrificiũ Missæ, vt dixi, propriè solùm est impetratoriũ, quia Christus nunc immortalis, nec mereri, nec satisfacere potest. Cùm autem dicitur propitiatorium, vel satisfactorium, id est intelligendum ratione rei quæ impetratur. Dicitur enim propitiatorium, quia impetrat remissionem culpę, satisfactorium, quia impetrat remissionem pœnæ; meritoriũ, quia impetrat gratiam benefaciendi, ac merita acquirendi. Quanquam non negauerim, dici etiam satisfactorium, quòd ex Christi institutione per sacrificium hoc applicetur eiusdem Christi passio ad pœnas tollendas, seu viuentium, seu mortuorum, quæ post culpam remissam aliquando remanent, vel in hac vita, vel in purgatorio luendæ.

SECVNDVM est, ad sacrificium Missæ, licet non sit necessaria bonitas Ministri offerentis, tamen alicuius offerẽtis bonitatem necessariò requiri. Sacrificium. n. cùm ad impetrationem tendat, & simile sit orationi, sine dubio non potest placere, nec impetrare, nisi offerens placeat: vnde dicitur, Gen. 4. *Respexit Deus ad Abel, & ad munera eius.* Neq; obstat, quod in sacrificio Missæ, res ipsa, quæ offertur, ex se Deo gratissima est. Nam non res illa, sed rei illius oblatio propriè sacrificiũ est, sacrificium enim est actio, nõ res permanens. Porrò licet res ipsa placeat ex se, tamẽ oblatio rei non placet, nisi offerens placeat, ac præsertim Deo, cuius sunt omnia, & qui nulla re indiget. Vnde in Euangelio plus placuit Deo oblatio duorum minutorum à sancta vidua facta, quã oblationes multorum aureorũ nummorum ab hypocritis, & superbis facta: quãuis

ceteris paribus gratior sit oblatio rei præstantioris, & proinde gratissima oblatio corporis Domini, rei videlicet omnium præstantissimæ.

TERTIVM est, sacrificium Missæ, vt à Christo offertur, vim habere ex opere operantis, sed infallibiliter; quia placet ex bonitate offerentis Christi, quę semper est eadem, & nec minui, nec crescere potest. Vt autem offertur ab homine, vim habere ex opere operato; quia placet Deo, etiamsi homo, qui offert, Deo non placeat. Itaque quod est opus operantis respectu Christi: est opus operatum respectu Ministri. Absolutè tamen cum dicitur Missa vim aliquam habere ex opere operantis, semper intelligitur de valore, quem habet ex bonitate Ministri, quia ipse est, qui propriè operatur: Christus enim non operatur, nisi per ministrum.

QVARTA propositio: *Valor sacrificij Missæ finitus est.*

Hæc est communis sententia Theologorum, & probatur apertissimè ex vsu Ecclesiæ. Nam si Missæ valor infinitus esset, frustrà multæ Missæ præsertim ad rem B eandem impetrandam offerrentur. Si enim vna infinitæ valoris est, certè ad omnia impetranda sufficiet; quorsum igitur aliæ? Et confirmatur ex sacrificio crucis, quod non alia de causa vnum tantùm fuit, neque vnquam repetitur, nisi quia illud vnum infiniti valoris fuit, & precium acquisiuit pro omnibus peccatis præteritis, & futuris remittendis.

Sed licet res ipsa certa sit, causa tamen non est adeò certa: mirum enim videtur, cur valor sacrificii huius sit finitus, cùm idem sit hoc sacrificium cũ sacrificio crucis; & cùm ipsa hostia, & offerens Christus, infinito modo sint Deo grata. Videntur mihi, saluo meliore iudicio, tres esse causæ huius rei. PRIMA sumitur ex parte hostiæ, quæ offertur. Nam in sacrificio crucis C destruebatur ad honorem Dei, ipsum esse naturale Christi in forma humana; in sacrificio Missæ destruitur tantùm esse Sacramentale: nobilius autem est; & magis precio sum, esse Christi naturale, quam Sacramentale. Ceterùm hæc ratio solùm demonstrat maioris valoris fuisse sacrificium crucis, quàm sacrificium Missę, sed non reddit causam, cur hoc sit finitum, & illud fuerit infinitum. Non enim est infinita distantia inter esse Christi naturale, & Sacramentale: neque infiniti valoris fuit sacrificium crucis, quia in eo destruebatur esse naturale humanitatis Christi, sed quia eam destructionem spontè patiebatur, & in sacrificium offerebat Filius Dei, qui verè est infinitè Deo gratus, cùm & ipse sit verus Deus.

SECVNDA igitur ratio efficacior est, quæ sumitur ex parte offerentis. Nã in sacrificio crucis, offerẽs est ipsa persona Filii Dei per se, at in sacrificio Missæ offerens D est Filius Dei per Ministrum. Multum autem interest inter actionem Filii Dei per se, & per Ministrũ: illa n. est actio immediatè producta à diuino supposito, ista ab humano. Quare licet multò sit gratior actio Ministri quatenus sit in persona Christi, quã si fieret in persona propria: tamen sine cõparatione est gratior illa, quæ fit immediatè ab ipso Christo. quemadmodum inter homines, multò plus valet apud Principem aliquem postulatio Legati, nomine sui Principis, quã nomine proprio: tamẽ multò adhuc magis valeret postulatio ipsi⁹ Principis, si ipsemet ore suo aliquid peteret.

TERTIA ratio sumitur ex ipsa Christi volũtate. Nam etiãsi posset Christus per vnam oblationem sacrificii incruenti, siue per se, siue per Ministrum oblati, quælibet à Deo, & pro quibuscunque impetrare, tamen noluit petere, nec impetrare, nisi vt pro singulis oblationibus applicaretur certa mensura fructus passionis suæ, siue ad peccatorum remissionem, siue ad alia beneficia, quibus in hac vita indigemus. Cur autem id voluerit, nõ est nostrum curiosius inquirere. Videtur A tamen id voluisse, tum vt hoc modo frequentaretur hoc sanctum sacrificium, sine quo religio consistere non potest: tum etiam, quia id requirebat ordo diuinæ prouidentiæ. Quæ est etiam causa, cur Christus assiduè interpellet pro nobis in cœlo, cùm tamen videatur, vnica interpellatione potuisse omnia statim impetrare, & similiter cur pretium infinitum, quod in cruce acquisiuit, quo totus mundus continuò saluari potuisset, non nisi quibusdam, & in certa mensura applicari voluerit: horum enim omnium causa est, quia voluit Christus omnia fieri secundum ordinem diuinæ prouidentiæ.

CAPVT V.

Soluuntur obiectiones aduersariorum.

NVNC obiectiones diluendæ sunt, quæ ab aduersariis contra efficaciã sacrificii propitiatorii, & impetratorii fieri solent. Ac primum argumenta hæreticorum præcipua, iam soluta sunt in libro superiore: illi enim omnia confundunt.

VNVM supereſt Lutheri argumentum ex lib. de captiuit. Babyl. *Baptismus vnius non prodest alteri, nec potest vnus pro alio baptizari; ergo nec sumptio Eucharistiæ potest ab vno pro alio fieri. Non igitur Missa est sacrificium propitiatorium, quia si ita esset, Missa & Communio vnius, alteri prodesset.*

RESPONDEO, Multum interest inter Sacramenti susceptionem, & sacrificii oblationem. Susceptio enim Sacramenti ad sanctificandum suscipientem ordinatur, & ideo non sanctificat, nisi suscipientem: at oblatio sacrificii ordinatur ad impetrandum beneficia iis omnibus, pro quibus offertur. Quare sacrificium, vt suprà diximus, simile est orationi, quod attinet ad efficientiam: oratio enim non solùm prodest oranti, sed etiam iis, pro quibus oratur. Ex his colligimus, manducationem Eucharistiæ, quæ fit à Sacerdote, vt est Sacramenti susceptio, soli sumenti prodesse: vt autem est sacrificii consummatio, prodesse illis omnibus, pro quibus oblatum est sacrificium.

SECVNDO obiiciunt alii, atque inter eos Kemnitius in 2. par. Examinis, pag. 405. & 861. *Si Missæ sacrificium propitiatorium esset, ac peccata remitteret: vtile esset non accedere ad Sacramenta pro remissione peccatorum percipienda. Nam remissio peccatorum per vnam Missam ab alio dictam sine vllo labore, & periculo haberetur: per Sacramenta autem non nisi cum labore, & periculo haberi potest.*

RESPONDEO, Si Missa immediatè peccata remitteret argumentum aliquid concluderet: at non hoc docemus, sed tantum per Missæ sacrificium impetrari donum pœnitentiæ, quo homines peccatores moueantur ad Sacramenta desideranda, & quærenda, in quibus iustificentur, vt suprà diximus.

TERTIO, posset aliquis contra solutionem datam ab experimento argumentum ducere. Nam sæpè dicuntur Missæ pro peccatoribus, qui tamen non recipiũt donum pœnitentię: non igitur Missa præsertim ex opere operato, confert donum pœnitentiæ. Et idem argumentum fieri potest contra vim huius sacrificii ad cetera beneficia obtinenda: non enim semper obtinentur ea, pro quibus Missæ sacrificium offertur.

RESPONDEO, Missæ sacrificium cùm pro peccatoribus offertur, infallibiliter impetrat nouum, ac certum auxilium diuinum, quo peccatores ad pœnitentiam perducantur, sed illud auxiliũ variè operatur, pro varia hominũ dispositione. Nã si is, pro quo Missa offertur, dispositus est ad contritionem, efficietur in illo vi noui auxilii contritio, quæ propriè donum pœnitẽtię

est:

est: & hoc est, quod dicunt Concilium Tridentinum, & S. Thomas supra citati; si verò non sit dispositus, efficietur in illo homine noua quædam dispositio, sed quę fine suo frustrabitur, si ille ex arbitrii libertate vocationem dei reijciat. Itaque nõ est mirum, si peccatores non semper conuertantur, pro quibus Missæ sacrificium offertur, cùm tamen fine dubio semper iuuentur. Adde, quòd non est necessarium, vt effectus sacrificii continuò existat: sed solùm vt Deus, auxilium, & gratiam det, quando ipsi opportunum videbitur. Nam etiam sacrificium crucis non continuò habuit suum effectum: & oratio S. Stephani, Pauli conuersionem impetrauit, sed futuram tempore à Deo determinato.

Quod autem attinet ad temporalia beneficia, multæ possunt esse causæ, cur non continuò obtineantur, licet infallibilis sit efficacia sacrificii. Nam vel ea Deus non largitur, quia non esse vtilia ad salutem æternam intelligit, vel differt, vt opportuniore tempore illa B concedat, vel denique indigni sunt pro quibus sacrificium offertur, vt temporalia illa beneficia accipiant, & contrà dignissimi, qui seuerissimè castigentur. Nam etiamsi sacrificium offeratur ad Deum placandum etiam indignis, tamen aliquando maiora sunt hominum demerita, quàm vt Deus vno, vel altero sacrificio placari possit: siquidem, vt diximus, finitus ac limitatus est Missæ valor.

CAPVT VI.

Sacrificium Missæ omnibus viuentibus prodest.

TERTIA sequitur quæstio, pro quibus sacrificium Missæ offerri debeat, aut possit: Sunt autem sex C hominum genera, de quibus dubitari posse videtur. Alii enim adhuc viuunt, alii mortui sunt: qui viuunt, aut sunt membra corporis viua, aut mortua, aut nullo modo, id est, aut sunt iusti, aut peccatores, sed fideles, aut denique impii, & infideles: eorum qui mortui sunt, alii in purgatorio, alii in cœlo iam degunt, alii etiam apud inferos æternis suppliciis addicti sunt.

Et de iis quidem, qui viuunt intra Ecclesiam, & de iis, qui sunt in gehenna, id est, de primis & vltimis, nulla controuersia est. Nam pro iis omnibus, qui sunt intra Ecclesiam, siue iusti, siue peccatores sint, Catholici omnes docent, sacrificium offerri posse, imo etiam reipsa quotidie offerri: dicimus etiam in Canone, pro omnibus Orthodoxis, & Catholicæ, atque Apostolicæ fidei cultoribus nos offerre. Hæretici autem nihil habent peculiere, quod de hac re dicant. D

Pro iis autem qui sunt in gehenna, certum est, sacrificium offerri non posse: neque id vlli aut hęretici, aut Catholici negant; nam damnatorum ad gehennam, & culpæ, & pœnæ sunt irremissibiles. Quare AVGVSTINVS ex professo docet, lib. 1. de origine animæ ca. 9. & 11. sacrificium offerri non posse pro defunctis paruulis sine Baptismo, & in Enchiridio, c. 109. & 110 dicit nihil prodesse damnatis sacrificium, si pro eis offeratur. Sed de hac re plura diximus in 2. lib. de purgatorio, cap. vlt.

De iis qui viuunt, & extra Ecclesiam sunt, facilè res explicari potest. Nam IMPRIMIS constat eis saltem indirectè sacrificium prodesse, & pro eis etiam indirectè offerri posse. Dum enim offerimus sacrificium pro Ecclesia Catholica propaganda, vnienda, purganda; quod certum est licere, simul indirectè offertur pro conuersione infidelium, & hæreticorum. PRÆTEREA in libris nostris Missalibus extat Missa propria ad tollendũ schisma: vbi licet pro Ecclesiæ pace sacrificium offeratur, tamẽ implicitè offertur pro schismaticis, vt A videlicet conuertantur. DENIQVE in oblatione calicis, dum pro totius mundi salute orare iubemur, certè aliquo modo pro infidelibus etiam oramus.

DEINDE certum est, etiam ex natura rei, si nulla sit prohibitio Ecclesiæ, licere offerre pro eiusmodi hominibus. Nam sacrificiũ crucis pro omnibus fuit oblatum: cur igitur non possit etiam Missa pro omnibus offerri? DEINDE, in antiqua Ecclesia offerebatur pro Principibus & Regibus, qui tamen erant omnes infideles: quod enim Apostolus ait, 1. Timoth. 2. *Volo igitur fieri orationes, &c.* communiter à Patribus exponitur de orationibus, quæ fiunt in sacrificio. Et CHRYSOSTOMVS expressè homil. 6. in hanc epistolam, dicit pro rege gentili esse offerendum. Et TERTVLLIANVS in lib. ad Scapulam: *Sacrificamus*, inquit, *pro salute Imperatoris*. Et in lege veteri, vt suprà ostendimus; sacrificabatur pro vita Regis Darii, & filiorum, 1. Esdrę 6. & in 2. lib. Machab. cap. 3. pro salute Heliodori gentilis. B Præterea Clemens li. 8. constitut. c. 18. docet, Apostolos obtulisse sacrificium Eucharistiæ pro Regibus sui temporis, necnon pro Catechumenis, & pro reductione eorum, qui versabantur in errore. Et in Liturgia Iacobi fit expressa oratio pro extirpatione hęresum. Chrysostomus, & Basilius in Liturgia similiter orant pro toto orbe terrarum, & nominatim pro errantibus, vt reuocentur ab errore. Chrysostomus præterea lib. 6. de sacerdotio, dicit Sacerdotem sacrificantem orare pro peccatis omnium hominum, vt illis Deus propitius fiat: & in homil. de Adam & Eua dicit, Sacerdotes publicè orare pro infidelibus, Hæreticis, Iudæis, Catechumenis, &c. In ordine Romano, vbi describitur scrutinium tertium, quod agitur Feria quarta post quartam Dominicam Quadragesimæ, instituitur Missa propria pro Catechumenis, & infra actionem in illis verbis: *Hanc igitur oblationem seruitutis nostræ, &c.* expressè additur eam offerri pro Catechumenis. Non igitur dubitari potest, quin absolutè liceat sacrificium offerre pro iis, qui sunt extra Ecclesiam.

Neque his repugnat, quod ait AVGVSTINVS, libro 1. de origin. animæ, ca. 9. *Quis offerat sacrificium corporis Christi, nisi pro iis, qui sunt membra Christi?* Nam vt rectè respondit ad hanc obiectionem S. Thomas in 4. dist. 12. quæst. 2. art. 2. quæst. 2. ad 4. id intelligi debet de iis, qui sunt membra Christi, actu vel potẽtia: tunc enim offertur etiam pro membris Christi, quando offertur pro aliquibus, vt fiant membra Christi. Adde, quòd Augustinus non loquitur eo loco, nisi de defunctis: & quia defuncti aut sunt membra Christi actu, aut nullo modo, ideo absolutè dicere potuit, non posse offerri pro defunctis, nisi sint membra Christi.

Sed quamuis hæc ita se habeant, prohibuit tamen Ecclesia cap. A nobis, de sententia excõmunicationis, publicè orare pro excommunicatis, & consequenter pro hæreticis, qui sunt omnes excommunicati: proinde etiam prohibuit, sacrificium pro eis directè, & expressè offerri; sacrificium enim semper est publicum.

SED quęret aliquis, vtrum vbi Rex infidelis est, vt in Græcia, vbi Turca dominatur, & in India, in Iapone, apud Sinas, vbi Ethnici regnant, liceat sacerdotibus, qui ibi sunt, expressè offerre pro Rege? RESPONDEO; Existimo licere, modò Rex ille non sit excommunicatus, vt sunt Reges hæretici; sed Paganus, siue Ethnicus. Nam hæc traditio, immò & constitutio Apostolica est, vt paulò antè ostendimus, neque extat, quod sciam, vlla Ecclesię manifesta prohibitio.

RVRSVS aliquis petet, vtrum liceat hoc tempore sacrificium offerre pro hæreticorum, siue infidelium aliorum cõuersione: ratio dubitandi est: quia tota Liturgia Latinæ Ecclesiæ, quæ nunc est in vsu, refertur ad fideles, vt patet ex precibus oblationis, tum extra,

tum intra Canonem. RESPONDEO; Existimo id licere, modò nihil addatur ad Missam, sed solum per intentionem sacerdotis applicetur sacrificium conuersioni infidelium, siue hæreticorum; id enim multi faciunt viri pii, & docti, quos reprehẽdere non possumus, neque extat expressa Ecclesiæ prohibitio. Tutissimum tamen est, quod alii faciunt, qui intentionem suam ita moderantur, vt directè intendant offerre pro augmẽto, vnitate, & pace illius Ecclesiæ, quæ inter hęreticos, vel ethnicos conuersatur: qui enim ita offerunt, eundem habent effectum, quem superiores. Non enim potest augeri, & vniri, ac pacificari Ecclesia in illis locis; nisi conuertantur infideles, aut hæretici: & simul horum intentio conformior est Ecclesiastico ritui, quàm superiorum.

CAPVT VII.

Sacrificium Missæ pro defunctis in purgatorio degentibus, ritè offertur.

DE mortuis duæ sunt cum hæreticis huius temporis controuersiæ. VNA de iis, qui sunt in purgatorio. ALTERA de beatis.

Quod attinet ad priorem, hæretici omnes in superiore controuersia nominati, & iisdem in locis, maximè detestãtur sacrificia pro defunctis; nec tamen habent nisi leuissimum argumentum, quòd videlicet Christus dixerit: *Accipite, & manducate*, cùm de vsu Eucharistiæ loqueretur; mortui autem neque accipere, neque edere valeant. Hoc enim argumentum, & Caluinus in Antidoto articulorum Parisiensium, & Kemnitius in 2. par. Examinis Concilii Tridentini in vltimo argumento, & alii passim obijciunt; quod tamen nihil concludit. Nam quod mortui non manducent, probat eos non posse participare de carnibus sacrificii, nõ autem probat nõ posse eos participare fructum sacrificii: siquidem Iob pro absentibus filiis, & Iudæi pro Rege Babylonis similiter absente, non inutiliter sacrificabant. Et Dominus cùm ait: *Accipite & manducate*, loquebatur iis, quibus Sacramentum porrigebat, non autem iis omnibus, pro quibus sacrificium offerebat, nam ibidem habemus, sanguinem Domini oblatum pro illis, & pro multis.

Nos igitur certissimam veritatem confirmare aggrediamur. PRIMO ex Testamenti veteris consuetudine, & ex ipsa Scripturæ auctoritate. Nam in 2. lib Machab. cap. 12. Iudas Machabæus iussit offerri sacrificium pro peccatis mortuorum: & Scriptura hoc factum laudans, apertè dicit: *Sancta, & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, vt à peccatis soluantur.*

Scio quid aduersarii respondere soleant, librum nõ esse Canonicum, sed hæc est antiqua cãtilena, & à nobis duobus in locis refutata, lib. 1. de verbo Dei, & lib. 1. de Purgatorio. Sed esto, non esset liber Canonicus; quis tamen negauerit historicum esse antiquissimum, & bonæ fidei, non minus quàm Iosephum aut Sallustium? Quod igitur narrat, de facto Iudæ, & Hebræorum cõsuetudine in sacrificiis pro mortuis offerẽdis, nulla causa est, cur putetur non esse verũ; nam si idem Iosephus narraret, aut quiuis alius bonæ fidei auctor, nemo non crederet. Habemus igitur, vt minimum, illam fuisse Ecclesiæ antiquę consuetudinem; quã bonam, & laudabilẽ fuisse vel ex eo probatur, quòd neque à Christo, neque ab Apostolis, neque ab vllo Cõcilio, vllisve doctoribus, nisi Ecclesiæ hostibus, fuerit reprehensa. ADDE, quod Augustinus, quẽ sanè potius sequimur, quã Caluinum, libro de cura pro mortuis, cap. primo, & libro de origine animæ, c. 11. ex hoc loco probat, defunctis prodesse sacrificia pro eis oblata.

SECVNDVM argumentum sumitur ex consuetudine Ecclesiæ Catholicæ vniuersæ. Nam vt scribit Epiphanius in compendiaria doctrina, & Augustinus libro de cura pro mortuis, cap. 1. & vlt. & sermone 34. de verbis Apostoli; Ecclesia vniuersa in sacrificio Missæ pro defunctis orat. Id quod etiam patet ex omnibus Liturgiis, Iacobi, Clemẽtis, Basilii, Chrysostomi, Ambrosii, & ceteris. Ac denique patet ex Conciliis omnium prouinciarum, in quibus fit mentio sacrificii pro defunctis, tanquam recepti, & vsitati. Vide pro Africa Concilium III. Carthaginense, cap. 29. & 4. cap. 79. pro Hispania Bracarense 1. capit. 34. & 39. pro Gallia Cabilonense, vt habet can. Visum est, de consecr. dist. 1. pro Germania, Vvormacience capit. 10. pro Italia Concilium VI. sub Symmacho, pro Græcia, cap. 69. capitulorum ex Græcis Synodis collectorum a Martino Bracarensi Episcopo. Ex quo refellitur mendacium Kemnitii; Kemnitius enim in 3. parte Examinis Tridentini Concilii in tractatu de purgatorio, scribit consuetudinem sacrificandi pro mortuis, fuisse quidem alicubi, sed non in tota Ecclesia.

TERTIVM argumentum sumitur ab Apostolica traditione. Nam constat hunc ritum sacrificandi pro peccatis mortuorum, ab Apostolis ad nos manasse: id enim apertè docet Rabanus lib. 2 de Institut. Clericorum, cap. 44. & ante eum Isidorus lib. 1. de officiis diuinis, cap. 18. & ante Isidorum CHRYSOSTOMVS homil. 69. ad populum Antiochenum, *Non temere*, inquit, *hæc ab Apostolis sancita fuerunt, vt in tremendis mysteriis defunctorum agatur commemoratio: sciunt enim illis inde multum contingere lucrum, multam vtilitatem.* Idem habet hom. 3. in epistola ad Philipp. Idem docent Gregorius Nyssenus, & alii quos citat Damascenus in oratione pro defunctis. Idem apertè colligitur ex Liturgia Iacobi, qui Apostolus fuit, & Clementis, qui ea scripsit, quæ ab ore Apostolorum accepit.

Denique idem probatur ex regula sancti Augustini lib. 4. de Baptismo, c. 24. quę est, vtid certissimè credatur ex Apostolica traditione descendere, quod in omni Ecclesia seruatur, nec in aliquo Concilio institutum, sed semper seruatum, & retentum est. Talem autẽ esse hunc ritum, negari non potest. Nam in omni Ecclesia seruari, iam suprà ostendimus, in nullo autem Concilio institutum, sed semper seruatum fuisse, patet ex testimoniis antiquissimis Patrum eorum, qui omnia Concilia præcesserunt, vbi fit mentio de sacrificiis pro defunctis. Primum enim Concilium, in quo mẽtio huius rei habetur, est Carthaginense III. quod celebratum est circa annum Domini C. D. XVII. At sacrificii pro defunctis meminit Eusebius Cæsariensis lib. 4. de vita Constantini, qui fuit centum annis antiquior Concilio Carthaginensi, meminit etiam Tertullianus in lib. de corona militum, qui fuit ducentis annis eo Concilio antiquior, meminit denique Clemens lib. 8. const. c. 19. qui trecentis annis idem Concilium præcessit.

Ad hoc argumentum multum laborat, vt respondeat Kemnitius loco citato, ac PRIMVM fatetur Chrysostomum dicere, hunc ritum ab Apostolis esse institutum. DEINDE falsam esse Chrysostomi sententiam conatur ostendere. PRIMO, quia in nulla diuina Scriptura reperitur ista Apostolica constitutio. SECVNDO, quia Hieronymus, & Gregorius dicunt solam orationem Dominicam adhibuisse Apostolos ad consecrationem. TERTIO, quia Tertullianus de corona militis, scribit hunc ritum ex consuetudine fluxisse.

AT nos etiamsi solum Chrysostomum haberemus, mallemus illi, quam Kemnitio credere: plus. n. multo

valet

valet illius auctoritas, quàm omnia huius argumenta. Nam quod dicit in Scripturis id non reperiri, quis negat? Neque enim nos ad Scripturam, sed ad traditionem non scriptam Apostolorum referimus hanc eorum constitutionem: & ad eiusmodi traditiones certò inuestigandas, valet regula S. Augustini.

Quod ex Hieronymo, & Gregorio allegatur, partim est verum, partim falsum, & totum impertinens: verum est Gregorium id dicere, sed falsum quòd à Hieronymo idem dicatur. Hieronymus lib. 3. contra Pelagianos, dicit Christum Apostolos docuisse, vt in sacrificio Eucharistiæ recitarent orationẽ Dominicam; sed non dicit eam solam. Est autem totum impertinens, tum quia poterant, Apostoli primo tempore solam orationem Dominicam adhibere post consecrationem, deinde alio tempore addere alias preces; tum etiam quia sine vlla certa prece poterãt offerre sacrificium pro defunctis; ad hoc enim sola interior mentis intentio abundè sufficit.

Quod denique addit Kemnitius de Tertulliano, ex eodem auctore refellitur. TERTVLLIANVS enim non dicit hunc ritum sacrificandi pro mortuis ex cõsuetudine primùm fluxisse, sed ex consuetudine retentum, & confirmatum q ied ex Apostolica traditione descenderat: *Traditio*, inquit, *est auctrix, consuetudo confirmatrix, & fides obseruatrix.* Adde, quod Tertullianus non loquitur de sacrificio pro defunctis absolutè, sed de sacrificio annuo. Quare potuit fieri, vt illud annuum ex aliquorum consuetudine manarit: sed hoc ipsum est argumentum iam tunc vsu receptum, vt pro defunctis sacrificaretur. Et quamuis non aperte dicat Tertullianus traditionem hanc esse Apostolicam, tamen neque id negat: & ex regula Augustini colligitur necessariè esse Apostolicam.

QVARTVM argumentum sumitur ab hæresi Aërii, quæ publicè in Ecclesia damnata fuit. Aërius enim docebat non esse pro mortuis sacrificium offerendum, quam hæresim cùm Ecclesia antiqua, quæ etiam aduersariorum testimonio vera Ecclesia erat damnauit, simul omnes Lutheranos, & Caluinistas damnauit.

Pupugit hoc argumentum valde Philippum, & ideò in Apologia Confessionis Augustanæ in disputatione de vocabulis Missæ prope extrema, mendacii medicamentum vulneri adhibendum curauit: *Falsò*, inquit, *citant aduersarij contra nos damnationem Aërij, quem dicunt propterea damnatum esse, quod negauerit in Missa oblationem fieri pro viuis, & mortuis.* Et infrà: *Epiphanius testatur Aërium sensisse, quod orationes pro mortuis sint inutiles, id reprehendit; neque nos Aërio patrocinamur.* Hæc ille; vbi duo insigniamendacia sunt.

VNVM quod Lutherani non patrocinentur Aërio neganti orationes pro mortuis esse vtiles. Nam quis, quæso Lutheranorum non oppugnat purgatorium? quis non irridet orationem pro mortuis?

ALTERVM, quod Aërius negauerit orationes, non autem oblationes pro defunctis; quod mendacium disertis verbis Epiphanii, Augustini, & Damasceni, trium sanctissimorum testium confutabitur. EPIPHANIVS hæresi 75. subobscurè indicat Aërium negasse commemorationem mortuorum inter sacra mysteria, sed in alio libro qui inscribitur Anacæphalæosis, id est, recapitulatio omnium hæresum sic ait: *Aerius multa contra Ecclesiam docuit, fide quidem existens Arianus perfectissimus, verùm amplius docet non oportere offerre pro iis, qui obdormierunt.* AVGVSTINVS in lib. de hæresibus, ca. 53. dicit Aërium propria dogmata addidisse, & inter ea primo loco numerat orare, vel offerre pro mortuis oblationem non oportere. DAMASCENVS in libro de centum hæresibus: *Negat*, inquit, *Aerius, quidquam esse pro mortuis offerendum.*

A QVINTVM argumentum sumitur à probatissimorum Patrum testimoniis Græcorum & Latinorum.

TERTVLLIANVS in li. de corona militum: *Oblationes*, inquit, *pro defunctis, pro natalitiis annua die facimus.* Similia habet in lib. de Monogamia, & in exhortatione castitatis, & in 2. li. ad vxorem.

CYPRIANVS lib. 1. epist. 9. *Episcopi*, inquit, *antecessores nostri, religiosè considerantes, & salubriter prouidentes censuerunt, ne quis frater excedens, ad tutelam, vel curam clericum nominaret, ac si quis hoc fecisset, non offerretur pro eo, nec pro dormitione eius, sacrificium celebraretur.*

EVSEBIVS Cæsariensis lib. 4. de vita Constantini, ca. 71. Exversione Christophorsoni, scribit Constantinum consequutum quod optauerat, vt sepeliretur in Basilica Apostolorum, & iam frui communione orationum, quibus funduntur, & mystici sacrificii.

B CYRILLVS Hierosolymitanus Catechesi. 5. mystagogica: *Maximum*, inquit, *esse credimus animarum iuuamen, pro quibus offertur obsecratio sancti illius, & tremendi, quod in altari positum est sacrificij.*

AMBROSIVS in lib. 2. epist. 8. ad Faustinum de obitu sororis: *Itaque*, inquit, *non tam deplorandam, quàm persequendam orationibus reor nec mœstificãdam lachrymis tuis, sed oblationibus animam eius Domino commendandam.* Vide orationes de obitu Theodosii, Valentiniani, & Satyri, in quibus omnibus se pro animabus eorum sacrificaturum pollicetur.

EPHREM in testamento suo, quod extat in 1. tomo Surii, rogauit, sacrificium altaris pro anima sua offerri. EPIPHANIVS in compendiaria doctrina, ponit inter dogmata Ecclesiæ, orare pro defunctis, & pro eisdem perficere diuinum cultum, & mysteriorum dispensationem. CHRYSOSTOMVS iam supra citatus est, cuius sunt apertissima testimonia homil. 69. ad populum, & hom. 3. in epist. ad Philip.

C AVGVSTINVS in singulis ferè tomis operum suorum huius ritus meminit, tom. 1. li. 9. Confess. cap. 12. & 14. tom. 2. epistola 64. ad Aurelium tomo 3. in Enchiridio. cap. 110. tomo 4. libro de cura pro mortuis, c. 18. tomo 5. libro vigesimo de ciuitate Dei, cap. 9. tomo 6. libro de sancta Virginitate, capit. 45. tomo 7. libro de origine animæ primo, cap. 9. & 11. tomo 9. tracta. 84. in Ioan. tomo 10. serm. 17. & 34. de verbis Apostoli.

POSSIDIVS in vita B. Augustini scribit, pro eius morte sacrificium Deo fuisse oblatum. Vide Gregor lib. 4. Dialog. cap. 55. & Theophylactum in c. 12. Lucæ, & Damascenum in orat. pro defunctis, & Bedam lib. 4. hist. cap. 22. lib. 5. ca. 13.

D Ex his testimoniis cognosci potest, quàm sint leuia & inepta quæ aduersarii ad Patrum testimonia respondere solent. Aliqui enim contendunt nos non habere nisi testimonia Gregorii, & recentiorum, ad probandum sacrificium pro defunctis: ita Melanchthon in Apologia Confessionis Augustanæ, in art. de Missa.

Alii concedunt nos habere testimonia etiam Augustini & Epiphanii, sed non antiquiora: ita Kemnitius in 3. par. Exam. loco citato. AT nos citauimus plurimos Patres, non solùm Gregorio, sed etiam Augustino, & Epiphanio antiquiores, vt Ambrosiũ, Ephrem, Nyssenum, Cyrillum, Eusebium, Cyprianum, Tertullianum.

Alii contendunt Patres loqui de sacrificio precum aut eleemosynarum, non de sacrificio corporis Domini, cùm dicunt offerre sacrificiũ pro defunctis: ita exponit loca Tertulliani, & Cypriani Kemmtius loco citato, & loca Augustini Georgius Maior in refutatione prophanationis cœnæ. AT fallũtur apertissimè. Nam Cyprianus lib. 1. epist. 9. citata, dicit sacrificium

celebrari pro defunctis in altari. Auguſt. autem diſtinguit tria, quę offeruntur pro defunctis, & omnia dicit prodeſſe, eleemoſynas, preces, & ſacrificia, vt in Enchiridio, cap. 110. & ſerm. 54. de verbis Apoſtoli, & li. de cura pro mortuis, ca. 18. Item dicit offerri pro mortuis ſacrificium precii noſtri, li. 9. Confeſſ. c. 12. & ſacrificium corporis, & ſanguinis Domini, li. 1. de orig. animę, cap. 9. & 11. ſacrificium mediatoris, quæſt. 1. ad Dulcicium; & ſacrificium altaris, lib. de cura pro mortuis, cap. 18.

Sed Kemnitius occurrit, ac dicit, in celebratione quidem Euchariſtiæ conſueuiſſe commemorari mortuos, ſed non in eum finem, vt oblatio Euchariſtiæ eſſet propitiatio pro peccatis mortuorum, verùm vt eo tempore adhiberetur confeſſio, & teſtificatio illius articuli: *Communionem Sanctorum*, vt nimirum profitemur ad corpus Chriſti, & Eccleſiæ pertinere tum viuentes, tum mortuos.

At hoc eſt merum figmentum. Nam Cyrill. Chryſoſt. Ambr. Auguſt. & alii citati, clarè dicunt, multum prodeſſe animabus defunctorum ad refrigerium, ſacrificium Euchariſtiæ: & Avgvstinvs in Enchir. cap. 110. vtitur voce propitiationis, cùm ait: *Pro non valde malis, propitiatio eſt.* Et denique idem Auguſt. vbicunque agit de hac re, ſemper diſtinguit ſanctos præcipuè martyres, ab aliis fidelibus defunctis ac dicit vtroſque in ſacrificio altaris cõmemorari, ſed Sãctos vt ipſi pro nobis orent, alios autem vt nos pro illis oremus. At ſi ſolùm ea cõmemoratio, teſtificatio eſſet cõmunionis, & ſocietatis eodem modo omnes cõmemorarentur. Vide loca Auguſtini tract. 84 in Ioan. li. de ſancta Virginitate, cap. 45. & ſerm. 17. de verbis Apoſtoli.

CAPVT VIII.

Sacrificium Miſſæ rectè celebrari pro Sanctis.

EX iis, pro quibus ſacrificium offerri poteſt, ſoli ſuperſunt Sancti, qui iam in cœlo cum Chriſto regnant. Et quoniam aduerſarii, & Kemnitius maximè, mira fraude ſtatum quæſtionis inuoluunt, & nobis affingunt, quæ nunquam ſomniauimus, Primo explicanda erit diligenter Eccleſiæ ſententia; & aperiendus ſtatus quæſtionis. Deinde probanda veritas. Vltimo reſpondendum ad obiectiones.

Quod ad Primvm attinet, Eccleſiæ ſententia his tribus capitibus continetur. Primo, Sacrificia non proſunt Sanctis ad culpæ vel pœnæ remiſſionem, nec ad gratiæ vel gloriæ eſſentialis augmentum. Hoc certum eſt apud Catholicos, neque de eo contentio eſt vlla cum hæreticis. Quare S. Auguſt. tract. 84. in Ioann. & ſerm. 17. de verbis Apoſtoli, & alibi, monet in ſacrificio memoriam fieri Sãctorum, ſed non orari pro illis. Et idcirco cum in noſtra Liturgia petimus, vt oblatio Sanctis proſit ad gloriam, nõ tam oramus pro Sanctis, quàm pro nobis: petimus enim à Deo gratiam ita ſanctè, piè, deuotè, rectè, ſacrificium offerendi, vt meritò Sancti inde gaudere poſſint, & gloria illis coram hominibus accedat. Et ſimiliter cùm Cyprian. Cyrillus, Epiph. Auguſt. & Chryſoſt. quos infrà citabimus in probatione primæ propoſitionis, dicunt ſacrificium offerri pro Apoſtolis, & Martyribus; non intelligunt offerri pro eorum ſalute, ſed pro eorum honore.

Secvndo; Sacrificium non offertur Sanctis, & pro inde neque templa, neque altaria eriguntur Sanctis, licet in eorum memoriam iſta omnia fieri poſſint, vt mox dicemus. Hoc habetur expreſsè in Concilio Tridentino, ſeſſ. 22. cap. 3. & apud Avgvstinvm lib. 8. de ciuit. Dei, cap. 27. vbi ſic legimus: *Nos martyribus non conſtituimus templa; ſacerdotia, ſacra, & ſacrificia.* Quæ verba citat Kemnitius, pagina 818. & ſubiungit impudenti mendacio. *Atqui hoc in Papatu, & factum eſt, & adhuc defenditur.* Sed poterat eodem modo in Auguſtinum mentiri, ac dicere. Atqui hoc tempore Auguſtini fiebat, & ab ipſo defendebatur. Nam in quo ſenſu Auguſtinus negat altaria, templa, & ſacrificia Sanctis, & nos pariter negamus: & tamen in alio ſenſu cum eodem Auguſtino, templa, altaria, & ſacrificia Sanctis attribuimus. Negat Auguſtinus, & nos cum illo, ſacrificia offerri Sanctis, & proinde templa, & altaria erigi, vt in iis ſacrificetur Sanctis: at concedit, & nos cum eo pariter concedimus, ſacrificia offerri in memoriam Sanctorum, & proinde templa, & altaria erigi in Sanctorum memoriam; vnde etiam templa, & altaria, in quibus ſoli Deo ſacrificatur, paſſim ab Auguſtino dicuntur memoriæ ſanctorum.

Probantur hęc omnia ex ipſius Auguſtini verbis. Nam loco citato à Kemnitio li. 8. de ciuit. Dei, ca. 27. ita Avgvstinvs explicat quod dixerat Sanctis non conſtitui templa, & ſacrificia. *Quis audiuit aliquando fidelium, ſtantem ſacerdotem ad altare dicere in precibus: offero tibi ſacrificium Petre, vel Paule, vel Cypriane, cum apud memoriam eorum Deo offeratur?* Et lib. 20. contra Fauſtum, cap. 21. *Nulli Martyrum*, inquit, *quamuis in memorias Martyrum, conſtituimus altaria. Quis enim Antiſtitum in locis Sanctorum corporum aſsiſtens altari, aliquando dixit: Offerimus tibi Petre, aut Paule, aut Cypriane? Sed quod offertur, Deo offertur, qui Martyres coronauit, apud memorias eorum, quos coronauit.* Porrò templa dedicari Sanctis in eo ſenſu, quem diximus, patet ex eodem Auguſtino libro primo de ciuitate Dei, capit. 1. *Teſtantur*, inquit, *hoc Martyrum loca, & Apoſtolorum Baſilicæ*: & lib de cura pro mortuis, cap. 1. meminit Baſilicæ, S. Fœlicis. Vide teſtimonia plurima variorũ Patrum de templis Sanctorum in noſtro lib. 3. de Sanctis, cap. 4.

Tertio; Sacrificium Miſſæ non eſt per ſe inſtitutum tanquam ad finem proprium, & præcipuum, ad Sanctos honorandos, vel inuocãdos. Hoc alleruimus contra calumnias Kemnitii, qui pag. 810. dicit Catholicos docere cœnam Dominicam inſtituram eſſe, vt in eius celebratione implorentur Sancti, &c. Nos enim fatemur, ſacrificium Miſſæ per ſe inſtitutum ad Deum colendum, & propitiandum: & verum ſacrificium futurum, etiamſi nulla in eo fieret Sanctorum memoria. Quare ſolùm ſecundariò, & conſequenter exiſtimamus ad ſacrificium pertinere Sanctorum cultum, & inuocationem: nam ex eo quod agitur Deo gratiæ in ſacrificio pro victoriis Sanctorum, conſequitur honor Sanctorum; & quia eos hoc modo honoramus, conſequitur etiam viciſſim, vt ipſi ſint noſtri memores in cœlo, & pro nobis orent. Atque id vel ex ipſa noſtra liturgia intelligi poteſt: Nam in ea nuſquam directè Sancti inuocantur, niſi bis, aut ter in aliquo verſiculo, & in confeſſione, quę præmittitur ante Miſſę introitum: alioqui ipſa oblatio expreſsè dirigitur ad ſolum Deum; ſimiliter Collectæ tam publicæ, quàm ſecretæ, & omnes Canonis orationes diriguntur ad Deum, nullæ ad Sanctos. At ſi Miſſa eſſet inſtituta per ſe ad cultum, & inuocationem Sanctorum, certè directè Sancti inuocarentur in ipſo Canone, vt inuocantur in Litaniis.

Non igitur eſt ſtatus quæſtionis, quem proponit Kemnitius; An cœna Domini ſit inſtituta ad cultum, & inuocationem Sanctorum; ſed an repugnet inſtitutioni cœnę Domini, vt in eiꝰ celebratione fiat memoria Sanctorum, & conſequenter honorentur, & inuocentur Sancti, ſiue directè, ſiue indirectè. Et quidem

Catho-

Catholici omnes affirmant vtramque id est, nō solum non repugnare institutioni, vt in sacrificio nominentur Sancti cum honore, sed nec etiam vt inuocentur. Quæ duo tum ex Cōcilio Tridentino, sess. 22. c. 3. tum ex ipsa liturgia manifesta sunt. At Kēnitius illud primum admittit cōsuetum fuisse in antiqua Ecclesia, & vtcumque tolerari posse; secūdum autem vult ad manifestam prophanationem cœnæ Domini pertinere, & aduersa fronte pugnare cum institutione Dominica; idque non tam apertè, quàm palpabiliter. Quare nos vtrumque breuiter confirmabimus.

Quod igitur ad SECVNDVM attinet, statuo has propositiones.

PRIMA: *Non repugnat institutioni cœnæ Domini, vt in ea nominentur, & honorentur Sancti.* Probatur PRIMO ex Apostolo. 1. Tim 2. vbi iubet fieri orationes, & gratiarum actiones in sacrificio Missę (nam de hoc sacrificio locum illum exponunt veteres, vt suprà ostendi) pro omnibus, & maximè pro Regibus; vult igitur Apostolus in Missa non solùm supplicari Deo pro accipiendis beneficiis, sed etiam agi gratias pro acceptis. Est autem beneficium singulare, quod fratribus nostris Deus eam gratiam contulerit, vt mundum, & Satanam superauerint, & post eam victoriam gloria, & honore eos coronauerit: quare licitum erit, vel potius dignum, & iustum, vt sacrificium offeramus ad agendas Deo gratias pro victoria, & triumphis Sāctorum, & per hoc etiam Sanctos ipsos in sacrificio cum honore, & exultatione nominemus.

SECVNDO probatur testimonio omnium Liturgiarum, Iacobi, Clementis, Basilii, Chrysostomi, & aliorum; nam in omnibus nominantur Sancti, idque non semel.

TERTIO probatur ex Patribus. Nam CYPRIANVS li. 3. epist. 6. petit annotari, & ad se scribi diem mortis Martyrum singulorum, vt possit nominatim in die anniuersario passionis eorum, pro eis sacrificium facere. EPIPHANIVS hæres 75. & CYRILLVS cateches. 5. mystagog. apertè scribunt, in sacrificio nominari Apostolos, & Martyres. CHRYSOSTOMVS hom. 21. in Acta, non solùm nominari dicit, sed affirmat ingentem esse honorem sanctis, quòd nominentur Domino præsente, dū horrendum illud sacrificium peragitur. AVGVSTINVS in lib. de sancta Virginitate, cap. 45. & alibi frequenter dicit, Sanctos nominari in sacrificio; & præcipuè lib. 22. de ciuit. Dei, cap. 10. *Ad quod sacrificium*, inquit, *suo loco & ordine nominantur.*

QVARTO probatur ex vtilitate huius instituti: prodest enim PRIMVM ad protestandam communionem Sanctorum. Nam sacrificiū corporis Christi veri, nomine totius corporis mystici offertur, & offerri debet: proinde sicut nominantur viuētes Pontifices, Reges, & multi alii, ita etiam mortui nominari debēt, siue in purgatorio sint, siue in cœlo; omnes enim ad idē corpus pertinent. Accedit quod vt Augustinus scribit lib. 10. de ciuit. Dei, ca. 6. & lib. 22. ca. 10. in sacrificio altaris significatur sacrificium generale, quo vniuersum corpus Christi mysticum, id est, tota redempta ciuitas offertur Deo per Christum Sacerdotem magnum: & quia ad compagem huius corporis pertinent etiam Sancti, qui sunt in cœlo; ideo etiam illi suo ordine in sacrificio altaris nominandi sunt.

ALIA vtilitas est, excitatio sanctæ æmulationis: quam vtilitatem attingit S. AVGVSTINVS lib 8. de ciui. Dei. c. 27. Nam reddens rationem, cur in memoriam, & apud memorias sanctorum dicantur sacra, sic ait: *Vt ea celebritate, & Deo vero de illorum victoriis gratias agamus, & nos ad imitationem talium coronarum atque palmarum eodem inuocato in auxilium ex eorum memoriæ renouatione adhortemur.*

SECVNDA propositio: *Non repugnat institutioni cœnæ Domini, vt in ea inuocētur Sancti, modo eo quo ab Ecclesia Catholica inuocari solent.* Explico; tribus modis Sācti in sacrificio Missæ inuocari possunt. VNO modo per ipsam oblationem, ita vt eis oblatio offeratur, ipsa enim oblatio tacita quædā, sed efficacissima est inuocatio; & hoc modo non inuocat Sanctos Ecclesia in Missa, nec inuocare potest sine peccato idololatriæ, vt diximus.

SECVNDO modo per precem ad eos directam, vt cum dicimus; *S. Petre, ora pro me,* & hoc modo non inuocantur Sancti in Missa, vt suprà diximus, nisi obiter, in versiculis post lectionem, idque solùm in vna, vel altera Missa: qui tamen modus nihil habet absurdi, Nam si licet à viuentibus petere, vt nos iuuent orationibus suis, dum tam sublimi fungimur ministerio, vnde etiam dicimus in Liturgia: *Orate fratres;* cur non liceat idem à Sanctis petere? Sed non est opus nunc de ista re disputare, quia nec aduersarii istos articulos oppugnant, qui canuntur in Missa Catechumenorum, quæ non est propriè sacrificium; in Missa autem fidelium, quæ incipit ab oblatione, nunquam ita directè Sancti inuocantur.

TERTIO modo per preces ad Deum directas, vt cum à Deo petimus, vt intercedentibus Sanctis nos iuuet; & hoc modo in Missa tum in Canone, tum extra inuocantur Sancti: atque hoc est quod reprehendunt aduersarii, & ideo hoc solùm probandum est.

Probatur PRIMO ex Patribus. CYRILLVS catechesi 5. mystagogica, explicans ritum sacrificii Missæ: *cum hoc sacrificium*, inquit *offerimus, mentionem facimus eorum, qui ante nos obdormierunt, primùm Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Martyrum, vt Deus orationibus illorum, & deprecationibus suscipiat preces nostras* BASILIVS in Liturgia post consecrationem, memoriam faciens Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Martyrum, sanctæ Dei genitricis, & omnium Sanctorum: *Vt*, inquit, *assiduas preces pro nobis tibi offerant, eoque memoriam illorum celebramus, vt quando nobis ipsi parum fidimus, memoria, & legatione illorum protecti, per eos audeamus ad te accedere, atque tremendo hoc, & sacro munere defungi.* CHRYSOSTOMVS in Liturgia: *Honorabiliū*, inquit, *incorporalium supercœlestium S. Ioannis præcursoris & Baptistæ, sanctorum gloriosorum Apostolorum, Sācti huius, cuius memoriam agimus, & omnium Sanctorū tuorum, quorum supplicationibus, respice nos Deus.* Et infrà: *Stabili*, inquit, *nostros gressus precibus, & supplicationibus sanctæ Deiparæ, & semper Virginis Mariæ, & omnium Sanctorum.* AVGVSTINVS tractat. 84. in Ioan. *Ideo quippe*, inquit, *ad ipsam mensam non sic eos (Martyres) commemoramus, quemadmodum alios, qui in pace requiescunt, vt etiam pro eis oremus; sed magis vt orent ipsi pro nobis.* Idem habet serm. 17. de verbis Apostoli.

SECVNDO probatur ratione. Nam Sancti sine vllo dubio pro nobis in cœlo orare possunt & orant; ergo bonum est à Deo petere, tum vt Sanctos pro nobis orare faciat, tum vt illos pro nobis orantes exaudiat, quæ duo in Missa petuntur. Consequentia apertissima & certissima est. Nam si vnum ex mediis nostræ salutis est, Sanctorum oratio, cur non liceat à Deo petere, vt per hoc medium nos adiuuet? Et si licet petere, vt per bonos doctores, & pastores in terris nos dirigat, doceat, tueatur, cur non licet etiam petere, vt idem faciat per Angelorum & Sanctorum suffragia? Et si licet Deum rogare, vt excitet eos qui hic viuunt ad orandum pro nobis, eosque exaudiat, cur non idem licet in Sanctis?

Antecedens autem huius argumēti fusè probatum est à nobis in 1. libro de Sāctis; nec aduersārii multum de hac re contendunt. Nam etiamsi pertinacissimè negent inuocandos esse à nobis Sanctos, quia non

credunt illos audire posse nostras preces; tamen illos in genere sollicitos esse pro Ecclesia, & orare posse, atque etiam reipsa orare, fatentur Philippus in Apolog. Confessio. Augustanæ, articulo de inuocatione Sanctorum, Brentius in Confessione Vvittembergensi, cap. de inuocatione Sanctorum, Kemnitius in 3. parte Exam. Concilii Tridentini, Caluinus quoque lib. 3. Institut. cap. 20. §. 21. & 24. non repugnat huic sententiæ, tametsi ægrè ad eam admittendam adduci se patiatur. Et sanè id negari non potest, nisi negetur in primis Scriptura, quæ 2. Machab. vlt. testatur Hieremiam & Oniam defunctos orasse pro populo, & Apocal. 5. decribuntur viginti quatuor seniores in cœlo offerre incensum, quo Ioannes ipse exponit significari orationes Sanctorum: nisi etiam negetur vnitas corporis Ecclesiæ, vel communio Sanctorum, quam in symbolo Apostolico confitemur. Si enim vnum corpus sumus, & alii aliorum membra, certè inuicem solliciti esse debemus: ea enim est membrorum natura, vt Apostolus docet 1. Corinth. 12. Denique Augustinus quæst. 108. in Exod. dicit Martyrum orationibus propitiari Deum peccatis populi sui, & quæst. 149. dicit Sanctorum meritis nos releuari posse apud Deum, quando mala nostra merita nos grauant.

Restat vt Kemnitii obiectionibus respondeamus. Primo sic argumentatur pag 810. *Christus dicit; Hoc facite non in Sanctorum, sed in mei commemorationem. Et præterea ideo corpus, & sanguinem suum nobis tradit in cœna, vt adituri thronum gratiæ misericordiam consequamur per merita vnicæ oblationis Christi: ergo prophanatur cœna Domini cùm à Deo petitur, vt per merita, & preces Sanctorum, in omnibus diuinæ protectionis muniamur auxilio.*

Respondeo; Christus nusquam dixit; Hoc facite non in Sanctorum, sed in mei commemorationem; neque dixit: Hoc facite in mei solius commemorationem: quare non potest rectè colligi: Ergo repugnat institutioni cœnæ, Sanctorum commemoratio. Præterea etiamsi Dominus dixisset: Hoc facite in mei solius commemorationem, adhuc nihil aduersarii obtinerent loquitur enim Dominus non de qualibet cõmemoratione, sed de ea, qua per mysterium cœnæ repræsentatur ipsius passio, & mors; quo genere cõmemorationis non solet, nec potest Ecclesia Sanctorum memoriam in Missa facere: non enim Eucharistia est symbolum passionis Sanctorum, sed Christi solius. Alia igitur est memoria Sanctorum, quam in sacrificio celebramus: nimirum enim Sanctos nominamus vt pro eorum victoria Deo sacrificium gratiarũ actionis offeramus, vt suprà diximus.

Ad aliam partem argumenti respondemus, aliter per Christi intercessionem, & merita, & aliter per Sãctorum merita, & preces nos à Deo misericordiam exspectare, ac petere. Nam per Christi merita immediatè à Deo misericordiam petimus: ipse enim solus est immediatus interceſſor noſter apud Deum. Per Sanctorum autem merita, & preces à Deo misericordiam petimus, eodem Christo mediante: nam & ipsi cùm pro nobis orant, per Christum orant. Itaque sicut nostra oratio pro nobis ad Deum, non est superuacanea, nec iniuriã Christo facit, licet ipse sit apud Deum aduocatus noster, quia nos per illum pro nobis Deum oramus: ita Sanctorum preces pro nobis nõ sunt vel superuacaneæ, vel in Christi iniuriam, licet Christus sit noster aduocatus, quia ipsi per Christum petunt. Et sicut Sancti pro nobis Deum orare possunt, non obstante Christi intercessione: ita & nos possumus ab eis petere, vt pro nobis orent, & à Deo petere, vt illos ad orandum impellat, & orantes exaudiat, non obstante Christi intercessione.

A Secvnda obiectio ex Augustino, qui lib. 22. de ciuit. Dei. cap. 10. dicit, in administratione cœnæ Dominicæ à Sacerdote Sanctos quidem nominari, nullo modo autem à sacerdote inuocari.

Respondeo; Verba Avgvstini Kemnitius si citasset, fraudem suam etiam nobis tacentibus, omnibus patefecisset. Hæc autem sunt illius verba: *Vni Deo, & Martyrum, & nostro sacrificium immolamus: ad quod sacrificium, sicut homines Dei, qui mundũ in eius confessione viterũs suo loco, & ordine nominãtur: non tamen à sacerdote, qui sacrificat, inuocãtur. Deo quippe, non ipsis sacrificat, quãuis in memoriam sacrificet eorum, quia Dei sacerdos est, nõ illorum.*

Vides hic Primo, Augustinum non dicere: *In administratione cœnæ Domini*, sed *in sacrificio quod immolamus*; & bis, terve repetere, sacerdotem sacrificare Deo sacrificium, non cœnam administrare. Secvndo, vides, B Augustinum apertissimè dicere, sacrificiũ fieri in memoriam Sanctorum, & Sanctos in eo nominari: quod non solùm est contra horum sectariorum nouitates, qui in sua cœna nullam Sanctorum mentionem faciunt, sed est expressè contra Kemnitium, qui paulò antè disputabat Christum dixisse, Hoc facite, non in Sanctorum commemorationem. Tertio vides, Augustinum, cùm is negat Sanctos inuocari, loqui de inuocatione per sacrificium, id est, de oblatione, quæ, vt suprà diximus, est efficacissima inuocatio: nam formaliter loquitur, cum ait: *Non tamen à sacerdote, qui sacrificat, inuocantur*, vt patet ex verbis sequẽtibus: *Deo quippe, non ipsis sacrificat, quia Dei sacerdos est, non ipsorum.*

Quod autem Augustinus non neget, posse ac debere Sanctos inuocari in Missa, eo modo, quo facit Ecclesia Catholica, patet ex tract. 84. in Ioannem à nobis suprà citato, vbi dicit, Sanctos ad mensam Domini cõ- C memorari, non vt nos pro eis oremus, sed vt ipsi orẽt pro nobis. Ex his apparet, quam inaniter propter locum Augustini Kemnitius exultauerit, & quam immeritò, & procaciter Synodum Tridentinam Thaidem Babylonicam appellauerit.

Tertia obiectio ex historia antiquitatis: colligit autem Kemnitius hoc modo progressum antiquitatis. Primo dicit, in primitiua Ecclesia morem fuisse, vt annua memoria Martyrum solẽniter celebraretur in ipsis locis, vbi corpora Martyrum sepulta erant: deque probat ex epistola Ecclesiæ Smyrnensis apud Eusebium li. 4. hist. ca. 15. Secvndo dicit, progressu tẽporis id accessisse: vt corpora Sanctorum sub ipsis mẽsis ponerentur: & probat ex Ambrosio lib. 10. epist. 85. Tertio dicit, in orationib. Ecclesiæ factã fuisse memoriam Martyrum, quia Ecclesia orabat, vt aliquãdo consors fieret in vita æterna ipsorum Martyrum; id quod ex epistola suprà citata Smyrnensium probat. D Atque hæc tria dicit esse secundum vsum purioris Ecclesiæ, & Scripturæ consentanea. Qvarto dicit, tempore Augustini ortas esse opiniones peregrinas, & vitiosas de singularibus Martyrum pro suis cultoribus intercessionibus, de meritis, & operationibus Martyrum. Qvinto dicit Augustinum has opiniones in medio reliquisse, tãquam nec veteres, nec certas: id quod probat ex li. 22. de ciuit. Dei, c. 10. & de cura pro mortuis, c. 16. Sexto dicit, Augustinum paulatim cœpisse aliquid tribuere his opinionibus; sed Hieronymum, Basilium, Nazianzenũ audaciores fuisse in hac quæst. Septimo dicit, postremis temporibus, fabricatum esse articulum fidei de patrociniis, & meritis Sanctorum, & quod horribilius est, ipsam actionem cœnæ Domini, eò detorqueri cœptam.

Ex hac longa narratione Kemnitius simplicioribus persuadere nititur rem esse nouam, & à Papistis confictam, de inuocatione Sanctorum in sacrificio Missæ. At si quis paulò attentius rem expendat, ex hac ipsa

disputatione Kēnitius, & eius sodales apertissimè refelluntur. Nam prima illa TRIA capita, quæ fatetur aduersarius fuisse in puriore Ecclesia, & esse cōsentanea Scripturæ, contra nos nihil faciunt, cùm nō contineant aliquid contrarium nostræ doctrinæ: at contra aduersarios maximè faciunt cùm sint omnino cōtraria scriptis, & factis ipsorum. Ipsi enim nec celebrant Sanctorum memoriam apud Sāctorum reliquias; nec Martyrum corpora sub sacra mensa reponunt, sed eijciūt potius; nec denique in precibus, & mysterio Eucharistiæ vllam Sanctorum mentionem faciunt: quare testimonio Kemnitij, concludimus, Kemnitium, & eius sodales recessisse ab vsu primitiuæ prioris Ecclesiæ, sacris literis consentaneo.

QVARTVM caput falsum est, & ex sexto refelli potest. Nam si Basilius, Nazianzenus, & Hieronymus sequuntur eas opiniones de intercessionibus, & meritis Sanctorum, vt habet cap. 6. non igitur cæperunt illæ opiniones Augustini ætate, vt habet cap. 4. nam ætas Augustini posterior est Basilii, & Nazianzeni ætate. Adde, quòd sententia Ecclesię de inuocatione Sanctorum, non cœpit etiam Basilii ætate, sed lōgè antiquior est. Nam EVSEBIVS Basilio antiquior lib. 13. præparat. Euang. cap. 7. *Vota*, inquit, *Sanctis facimus, quorum intercessione apud Deum non parum iuuari nos profitemur.* Et IRENÆVS Eusebio antiquior lib. 5. contra hæreses: *Vt Virginis Euæ*, inquit, *Virgo Maria fieret aduocata.*

QVINTVM caput continet manifestum mendacium, & impostura. Nam Augustinus in locis à Kemnitio citatis, non relinquit in medio tanquam rem incertam, an Sancti nos iuuent, sintque nostri intercessores, & aduocati, & vt tales, à nobis inuocandi; sed solum quomodo nos iuuent, quando miracula apud eorum sepulchra fiunt. Ambigit enim Augustinus, an id fiat opera Angelorum, an per ipsos Martyrum spiritus, an alio modo, atque hoc in medio relicto, asserit rem esse indubitatam, quod à Sanctis iuuentur, qui illos inuocant. Nam li. 22. de ciuit. Dei, ca. 8. probat hoc ipsum innumerabilibus fermè exemplis, quæ certissima esse affirmat.

SEXTVM caput non eget alia refutatione; nescio enim quis non videat, quantum præiudicium causæ suæ Kemnitius fecerit, cùm tam apertè reprehendere ausus est quatuor illos Ecclesiæ Græcæ, & Latinæ columnas, Basilium, Nazianzenum, Hieronymum, & Augustinum.

SEPTIMVM caput falsissimum esse paret ex testimoniis, à nobis citatis, Cyrilli, Basilii, Chrysostomi, & Augustini, qui apertissimè scribunt, in sacrificio altaris peti à Deo Sanctorum intercessiones. Quāto enim mēdacio postremis tēporibus fabricatū fuisse fingitur, quod ante annos M. C C. in vsu Ecclesiæ Catholicæ fuit?

CAPVT IX.

De Missis priuatis.

SEQVITVR controuersia de Missa priuata, de qua post Lutherum scripserunt Brentius in Confessione Vvirtembergensi, ca. de Eucharistia, & Kemnitius in 2. par. Exam. pag. 858. & sequentib. & Philippus tum in Confess. August. tum in Apolog. in articul. de Missa. Quam controuersiam ita tractabimus, vt PRIMVM doceamus sex modis posse Missam dici priuatam, & omnibus modis esse licitam. DEINDE obiectiones aduersariorum refellemus.

Igitur PRIMO dici potest Missa priuata ratione loci; quæ.n. celebrantur in priuato aliquo oratorio, seu sacello, dici possunt priuatæ, si comparentur ad eas, quæ celebrantur in publico tēplo. Ac de his non est magna controuersia: nam etiamsi aduersarii eas Missas odiosè traducant, & angulares per contumeliā vocent: tamen habemus de his exempla manifestissima antiquitatis. Nam in primis Dominus primam Missam instituit. ac celebrauit in priuata domo: & Apostoli initio frangebant circa domos panem, Act. 2. ac deinde sancti Pontifices tempore persequutionis, non in domibus tantum priuatis, sed etiam in cryptis, & foraminibus terræ sacra faciebant: immò sanctus Lucianus in carcere sacrificauit, & suo ipsius pectore pro altari vsus est, cum iaceret onustus catenis, nec erigere se ipsum posset. Refert id Nicephorus lib. 8. hist cap. 31.

Nec solum ob persequutiones, sed etiā aliis de causis aliquando veteres in priuatis locis sacrificia offerebant. Gregorium NAZIANZENVM in exigua cellula extructo oratorio sacra fecisse ibidem Sozomenus testatur, lib. 7. histor. cap. 5. quem locū Kemnitius etiam citat. Sanctus AMBROSIVS, teste Paulino in vita ipsius, in domo clarissimæ cuiusdam fœminæ ab ea rogatus, sacrificium obtulit. Sanctus AVGVSTINVS li. 22. de ciuit. Dei. cap. 8. testatur quendam à suis presbyteris in domo rustica sacrificiū corporis, & sanguinis Domini obtulisse. THEODORETVS in historia religiosa, c. 10. scribit, se in cellula Maris anachoretæ sacra mysteria celebrasse. GREGORIVS hom. 37. in Euangelia, scribit Cassium Narniensem Episcopum, virum sanctissimū, aliquādo in Episcopi oratorio Missā celebrasse, quod videlicet ad Ecclesiam morbo impeditus descendere non valeret, & li. 5. epist. 43. ad Ioannem Syracusanum Episcopum, iubet vt nō prohibeat in domo Venantii patritii Missas celebrari. S. Ioānes Eleemosynarius, vt in eius vita scribit Leontius, cùm populū de Ecclesia egredi videret, quo tempore sacra celebrabat, ad illos conuersus ait: *Ego Filij propter vos ad Ecclesiam descendo, nam mihi ipse in Episcopo Missas facere poteram.* Denique (vt alia exempla prætermittam) Ioānes DAMASCENVS in historia de Barlaam, & Iosaphat, scribit B. Barlaam presbyterum fuisse, & in sua cellula, solo præsente Iosaphat, Missæ sacrificium offerre solitum.

SECVNDO Missa priuata dici potest à tempore; vt publica sit, quæ festis diebus; priuata, quæ profestis celebratur. Et quanquam aduersarii, non nisi raro admodum, ac ferè solùm in Dominicis, aut maioribus festis sacram cænam faciunt; tamen non apertè reprehendunt vsum Missæ quotidianæ: & certè nullo modo reprehendi potest. Nam IN PRIMIS, ideò iuge sacrificium appellatur, Danielis 12. quia iugiter, & quotidie celebrari deberet.

DEINDE negari non potest, quin olim singulis diebus in multis locis Missæ celebrarentur. Nā CASSIVS singulis diebus Missam celebrabat teste Gregorio loco citato, hom. 37. AVGVSTINVS epistol. 23. dicit Christum semel in cruce immolatum, omni die in Sacramento populis immolari. CHRYSOSTOMVS hom. 3. in epistolam ad Ephesios scribit, quotidianā oblationem suo tempore fieri solitam. HIERONYMVS in cap. 1. ad Titum dicit, sacerdotes quotidie pro peccatis populi, ac suis sacrificare. HIPPOLYTVS Martyr in oratione de Antichristo scribit Christum in die Iudicii, dicturum: *Venite Pōtifices qui pretiosum corpus meum quotidie immolastis.* Deniq; S. ANDRÆAS, vt in eius historia legimus, singulis diebus agnum immaculatum sacrificabat. Sed neque de hac re iam aduersarii multum laborant.

TERTIO dici potest Missa priuata à fine, quia nimirum pro aliquo particulari homine, vel negotio celebretur, vt pro hoc vel illo defuncto, pro ista, vel illa necessitate. Et quidem si Missa aliqua vni soli applicaretur, excludendo omnes alios homines, tum verè priuata dici posset: sed talis nulla est aut fuit vnquam

in Ecclesia. Nam omnis Missa offertur à Ministro publico, & publico nomine pro tota Ecclesia, tum quę in terris, tũ quæ in cœlis, vel in purgatorio est: nã horum omnium in qualibet Missa mentio habetur. Si autem Missa applicetur vni peculiariter, sic tamen vt non excludantur ceteri, tũ priuata Missa dici poterit, & erit si cõparetur ad alias, quę nulli particulari applicantur.

Neque dubium est, eiusmodi Missas priuatas fuisse in vsu antiquę Ecclesiæ, & licitas esse. Nam in Testamento veteri sacrificia fiebant plurima pro particularibus. Leuitici 4. & 5. præscribuntur sacrificia pro sacerdote, pro principe, pro quolibet priuato, pro synagoga, Iob 1. habemus sacrificium pro filiis Iob. & Iob 42. sacrificiũ pro amicis Iob. 2. Mach. 3. pro Heliodoro.

In Testamento nouo Missæ in natalitiis Sanctorũ, quas suprà defendimus, omnes erant priuatæ hoc tertio modo, & habemus insigne exẽplum, præter ea quę suprà allata sunt apud Bedam lib. 4. historiæ, c. 14. vbi sancti Apostoli Petrus, & Paulus cuidam apparentes, iusserũt Missas celebrari in die sancti Osvvaldi Regis, in memoriã eiusdem sancti Osvvaldi, & visionem illam fuisse verissimã manifestè paruit ex mirabili euentu rerum, quas iisdem Apostoli futuras prædixerant. Pari ratione Missæ pro defunctis, vt plurimum particulares erant, & priuatę: sic enim scribit AVGVSTINVS de obitu matris suæ lib. 9 Confess. c. 12. *Cùm offeretur pro ea sacrificium precij nostri, iam iuxta sepulchrum posito cadauere, &c.* Denique sacrificium illud à presbytero eiusdem Augustini oblatum pro liberatione domus à dæmonum vexatione, li. 22. de ciuit. Dei, c. 8. & alia id genus, sine dubio priuata erant, nec reprehendi possunt, nisi tota antiquitas reprehendatur.

QVARTO Missa priuata dici potest à paucitate eorum qui intersunt; vt dicatur publica, quæ fit coram populo, qualis est Missa quæ dici solet Parochialis, vel Conuentualis, quæ non celebratur, nisi populus adsit: priuata autem, ad quem non exspectatur populus, sed pro arbitrio sacerdotis habetur, siue multi adsint, siue pauci. Has Missas ita priuatas aduersarii non rarò reprehendere solent. Certè Philippus in Apolog. Confess. accersit hinc inde argumenta, vt probet, non debere fieri nisi vnam Missam, nimirum eam cui populus interssit, tamen alii ex aduersariis non volunt de hac re contendere. Nam Brentius in Confessione VVirtembergensi, cap. de Eucharistia, contentus est, vt Missa celebretur si duo vt minimùm adsint, vnus qui consecret & ministret Sacramentum, & alter cui porrigatur. Et hoc ipsum probant testimonia allata pro Missis priuatis ratione loci; & de his Missis priuatis loquitur S. Gregorius lib. 4. epist. 43. ad Castorium, vbi prohibet in monasterio fieri Missas publicas, ne, vt ipse dicit, in secessibus seruorum Dei fiant conuentus populares. Ex quo loco colligitur Missas publicas vocari, quibus interest populi multitudo; priuatas autem, quæ sine conuentu populi intra monasteria, vel alibi celebrantur.

Quare fallitur apertissimè Melanchthon in Apologia Confess. cùm dicit ante Gregorii tempora nullam fieri mentionem priuatarum Missarum. Nam si apud Gregorium priuatæ Missæ censentur, quæ celebrantur absque populi conuentu, vt ex hoc loco perspicuum est, Missa priuata erat, quæ dicta est à presbytero Augustini in domo rustica, ipso teste libro 22. de ciuitate Dei, cap. 8. & ab Ambrosio in domo cuiusdam matronæ Romæ, teste Paulino, & à Theodoreto, in cellula S. Maris, & à Luciano in carcere; immo ab Apostolis cùm circa domos frangebant panem, vt supra citauimus: Et ab ipso Christo, qui non conuocauit populum, sed tãtum primarios discipulos duodecim.

QVINTO Missæ priuatæ dici possunt, quæ dicuntur in eodem templo, eodem die, præter vnam. Nam vna tantum solet esse Missa publica, & solemnis, quæ dicitur in summo altari; ceteræ quæ dicũtur in minoribus altaribus eodem die, priuatæ dici possunt, licet multi interdum adsint auditores. Et quidem hanc multiplicationem Missarum valde oderunt, ac reprehendũt omnes aduersarii. Sed nos probamus licitam esse.

PRIMVM Testamento veteri, in quo plurima offerebantur sacrificia eodem die, & loco.

SECVNDO multi erant in eadem Ecclesia sacerdotes: nam tempore S. Cornelii Papæ Romæ erant quadraginta Presbyteri, vt ipse scribit ad Fabium, teste Eusebio li. 6. hist. ca. 33. ac deinceps semper magis, ac magis creuit sacerdotum multitudo. Multi autem quotidie celebrabant: ergo vel omnes alii cessabant à sacrificio offerendo, vel multi eodem die, & loco sacra faciebant. Fuisse autem, qui quotidie sacrificium offerrent dubitari non potest, id enim perspicuum est ex testimoniis suprà citatis, vbi egimus de Missa priuata ex parte temporis.

TERTIO, idem probat testimonium suprà allatum ex Beda, lib. 4. hist. c. 14. ibi enim Apostoli præcipiunt in die S. Osvvaldi celebrari Missas per omnia monasterii oratoria. Simile est quod scribit Eusebius l. 4. c. 45. de vita Constantini, Episcopos inuitatos ad templi dedicationem in cruentis sacrificiis Deo oblatis, diem festum celebrasse.

QVARTO, idem probat antiquissima consuetudo, quæ est in Ecclesia, vt in die Natalis Domini singuli sacerdotes Missæ sacrificium ter offerant, cuius ritus meminit Gregorius in homilia de Natali Domini, & ante eum Telesphorus in epistola decretali. Quid si potest vnus sacerdos vno in loco ter sacrificium eodem die offerre, cur non poterunt multi singula offerre sacrificia?

QVINTO idem probat altarium multitudo in eadem Ecclesia. AMBROSIVS epist. 33. *Irruere in altaria, &c.* & loquitur de vna Basilica. GREGORIVS lib. 5. epist. 50. ad Palladium, scribit in vna Ecclesia tredecim altaria fuisse, & GVLIELMVS Abbas in vita S. Bernardi lib. 1. cap. 12. in Ecclesia Monasterii S. Bernardi fuisse tria altaria, vnum in memoriam B. Virginis, alterum S. Laurentii, tertium S. Benedicti. Vide etiam Petrum Damiani initio vitæ S. Romualdi. Quorsum autem tot altaria, si semel tantùm in die sacrificium offerri poterat in vna Ecclesia?

DENIQVE PROSPER in lib. de prædictionibus dimidii temporis, cap. 6. scribit bis intra paucas horas vno in loco sacrificium oblatum. LEO epist. 81. ad Dioscorum, monet vt Alexandriæ seruetur Romanus ritus de iterando sacrificio eodem die.

VLTIMO, priuata Missa dici posset, in qua solus sacerdos communicat: & hęc est Missa priuata de qua potissimùm aduersarii altercantur, & quam nullo modo admittunt. Sed eam licitam esse, probatur PRIMO, ratione concilii Tridentini, sess. 22. c. 6. quæ talis est: Missæ, in quibus solus sacerdos communicat, etiam si priuatæ dici possent, ratione communicantiũ Sacramentaliter, tamen absolutè non priuatæ, sed publicæ & communes sunt; ergo non debent vt priuatæ reijci, & damnari. Antecedens probatur à Concilio dupliciter. PRIMO, quia in eiusmodi Missis sæpe multi communicant spiritualiter, proinde fructus est publicus, & communis: & per hoc etiam Missa est ex hac parte publica, & communis. SECVNDO, quia sacerdos publicus est Minister, & pro tota Ecclesia sacrificium offert.

Hanc totam rationem refellere conatus est Kemnitius pag. 868. & sequentibus: sed non tam rationem Concilii refutauit, quam se mendacem, & ineptum demonstrauit. PRIMO, miratur cur Concilium audeat

vocare

vocare has Missas communes,& negare esse priuatas, cùm per multas annorum centurias sint à Catholicis appellatæ priuatæ,& cùm apud Gregorium in registro crebra fiat mentio priuatæ Missę;& cùm Glossa in Canonem,& hoc attendendum,de consecr.dist.1.eas priuatas appellet.

Atqui hoc totum est mẽdacium: nam apud Gregorium nusquã extat vocabulum Missæ priuatæ. Extat quidẽ semel vocabulum Missæ publicæ li.4. epist.43. sed vt suprà diximus non vocat publicas Gregorius in quibus communicatur, sed in quibus adest populi multitudo: & iis opponit Missas,in quibus non adest populus,siue in iis communicent aliqui siue nulli.Eodem modo accipitur vocabulum: Missæ publicæ, & peculiaris,seu priuatæ in Canone,& in glossa citata.

Secvndo,Kemnitius oppugnat argumentum Concilij ductum à spirituali communione;&quia non poterat negare spiritualem communionem, affingit nouo mendacio ipsi Concilio, quod illi maluerit per spiritualem communionem satisfieri institutioni,& præcepto Christi de sumenda Eucharistia.

Sed nihil eiusmodi in Concilio reperitur:immò sess. 13.can.9.Concilium docet teneri fideles adultos saltẽ semel in anno ad cõmunionem Sacramẽtalẽ,nimirũ, vt eo modo satisfaciant Christi institutioni,& præcepto.

Tertio,oppugnat alterum argumentum Concilij, sumptum ex eo quod sacerdos est publicus Minister, ac dicit argumentum non valere, quoniam Minister verbi,est etiam publicus Minister,& tamen non potest concionari nisi populo præsente,& qui baptizat est publicus Minister, & tamen non potest baptizare nisi aliquis adsit baptizandus.

Sed hæ sunt meræ ineptiæ.Aliter enim est sacerdos Minister publicus sacrificando,aliter concionando,& Sacramenta ministrando. Nam sacrificando dirigit actionem suam ad Deum pro populo; concionando, & Sacramenta ministrando,dirigit actionem suam ad populum propter Deum.

Et hinc nascitur Alia ratio ex natura sacrificij.Nam si aduersarij concederent Missam non solùm esse Sacramẽtum,sed etiã sacrificium,fortasse in hac re facilè conuenirent:siquidẽ ad sacrificium,vt sacrificium est, nihil refert, si multi vel pauci, vel nulli in eo sint aut cõmunicent,cùm sacrificium offeratur Deo pro populo;potest enim sacerdos pro populo offerre,etiãsi populus nec adsit, nec cõmunicet. Et cõfirmatur ex lege veteri;cum enim sacrificia offerebãtur pro peccato,nihil inde manducabat is,pro quo offerebatur, vt patet Leu.6.& 7.tamẽ illi proderat. Et confirmatur rursus à simili:nã sacrificium simile est orationi,vt suprà diximus, immò est quædam realis & efficacissima oratio. Porrò orationẽ prodesse ei,pro quo fit, etiãsi ille non adsit,nec sciat quid agatur,certum & exploratum est.

Tertio,probatur ex consuetudine veterum. Nam etiãsi nusquam expresse legamus à veteribus oblatum sacrificium sine Cõmunione alicuius, vel aliquorum, præter ipsum sacerdotẽ:tamen id possumus ex coniecturis facile colligere. Prima coniectura ex Concilio Nannetensi, ca.30. quod citatur ab Iuone in decret. par.3.c.70.vbi iubentur presbyteri non celebrare soli Missam,nisi habeant saltem vnum secum,qui respondeat. Ex quo intelligimus quosdam planè solos celebrare solitos Missæ sacrificium:& proinde sine communicantibus. Idem ex Concilio Toletano XII.can. 5.vbi grauiter reprehẽduntur quidam sacerdotes, qui sacrificium offerentes non cõmunicabant: *Quale erit,* inquit Concilium,*illud sacrificium,cui nec ipse sacrificans participasse dignoscitur?* quæ verba satis aperte indicant, in eiusmodi sacrificio nullum omnino fuisse,qui communicaret; & tamen Concilium non requirit, nisi vt sacerdos ipse communicet:proinde admittit tanquam rata, & vt apparet, vsitata sacrificia in quibus solus communicat sacerdos. Est autem hoc Concilium ante annos circiter C M.celebratum.

Secvnda coniectura. Quidam initiabantur sacris absque vlla certa procuratione animarum, qui proinde non poterant vlli Sacramentum administrare, & tamen sine dubio Missas celebrabant. Exemplum habemus in S.Paulino Nolano, qui presbyter ordinatus fuit,vt ipse scribit epist.6.ad Seuerum,in sacerdotium Domini sed nulli certæ Ecclesiæ alligatus.

Tertia coniectura. Plurimi sacerdotes quotidie celebrabant,vt suprà ostendimus,& tamẽ populus in multis locis rarò admodum communicabat, vt vel ex illa querimonia Chrysostomi cognosci possit, quæ habetur hom.3.in epist ad Ephes.*Frustrà*,inquit,*habetur quotidiana oblatio,cùm nemo sit, qui simul participet.* Et hom.17.in epist.ad Hebr.scribit, plurimos tantùm semel in anno ad Sacramenti Communionem accedere.Ambrosivs etiam lib.5.de Sacr. c.4. dicit, Græcos post annum communicare solere.

Qvarta coniectura.Multa sacra fiebant pro caussa ita particulari,vt nõ sit vllo modo verisimile,ministratam fuisse Communionẽ in eiusmodi sacris: vt exẽpli caussa,cùm scribit Augustinus li.9.Confess c.12.oblatũ sacrificiũ pro matre sua cadauere iuxta sepulchrum constituto; cùm scribit li 22.ciuit. cap.8. vnum è suis presbyteris sacrificium obtulisse in domo rustica, ad eandem domum à malignorum spirituum vexatione liberandam. Sed aduersariorum argumẽta soluamus.

CAPVT X.

Soluuntur argumenta contra Missas priuatas.

Prima obiectio Kẽnitij in 2.par.Exa.pag.862.(nam quæ ipse fabulatur de origine Missæ priuatæ, quia nullo argumẽto probauit,omitto) sumitur ex illis verbis Luc. 22. *Hoc facite in meã cõmemorationem.* Iubet.n. Christus,vt faciamus quod ipse fecit;ipse autẽ non solùm consecrauit,sed etiam dedit Sacramentum iis,qui aderant,manducandum; quare consecrare, & non distribuere,est ipsam Cœnam Domini prophanare.

Respondeo; Iussit Dominus fieri quod ipse fecit, sed pro loco, tempore, personis: ea enim est vis affirmatiuorum præceptorum.Et sine dubio non iussit Sacramentum dispensari inuitis aut indignis. Quare si fortè nulli sint, qui velint, aut possint communicare; non tenemur Sacramentum ministrare; nec tamen ideo prohibemur à celebratione cessare.

Dices; Si licet diuidere actiones, quas Dominus exemplo suo coniunxit, & Sacramentum aliquando consecrare,& nemini ministrare: licebit etiam consecrare,vel ministrare,& non sumere.

Respondeo,Nõ est eadẽ ratio omnium illarũ actionum.Nã consecratio,& consummatio, de essentia sacrificij sunt,ideo nullo modo possunt omitti:at distributio,nec est de essentia, nec de integritate, sed solum affirmatiuo Domini præcepto necessaria; & ideò facienda quidem est,sed pro loco & tẽpore,vt diximus.

Secvnda obiectio. Apostolorum Synaxis celebritur Act.2.per fractionem panis,ergo distributio,& dispensatio Sacramenti fuit in vsu primitiuæ Ecclesiæ in celebratione Cœnæ Domini.

Respondeo; Nihil verius dici potest:sed non inde sequitur non posse vnquã sacrificium sine dispẽsatione offerri. Nã & apud nos in tẽplis omnibus celebratur Synaxis cum dispensatione Sacramenti, & tamen non ideo damnantur sacra, quæ in priuatis oratoriis,

vel sacellis sine tali dispensatione celebrantur.

TERTIA obiectio B. Paulus 1. Cor. 10. describens ritum Cœnæ Domini, apertè scribit corpus Domini communicari, & distribui fidelibus, & fideles participes esse mensæ Domini, non spectando vnum manducantem, sed manducando.

RESPONDEO, Apostolus in eo loco nō describit ritum Cœnę Domini, vt declaret quid sit ipsa celebratio huius mysterij, vel in quo præcipuè consistat, sed tantùm vt ostendat, eos qui Eucharistiam sumunt, participes esse mēsæ Domini, & socios Christi fieri: quemadmodum fiūt socij dæmoniorum, & participes sunt altaris idolorū qui sciēter manducāt idolothyta. Ex quo non sequitur, Missam sine Cōmunione populi esse illicitā, vel eos, qui Missæ intersunt, & non communicāt, nihil vtilitatis capere. Nā ista affirmans propositio verissima est, & ex Paulo colligitur, Qui reipsa Eucharistiā manducat, cum Christo coniungitur: ista autē negans falsa est, nec habetur in Paulo, Qui non sumit reipsa Eucharistiam, sed solo voto ac desiderio, nullo modo cum Christo iungitur, aut frustrà interest sacrificio.

QVARTA obiectio. Apostolus 1. Cor. 11. opponit inter se Dominicam Cœnam; & priuatam Cœnam; & quidem ita, vt confirmet, vbi priuata Cœna agitur, ibi non posse Dominicam cœnam celebrari. Dehnit autem priuatam cœnam, vbi quis priuatim quod Cœnæ Dominicæ est manducat, & præoccupat non simul participantibus aliis: & dicit, non dissimile esse, ac si instrueretur talis cœna, vbi vnus saturaretur, alter verò cogeretur esurire. *Hic certè locus tanquam fulmen*, inquit Kemnitius, *prosternit priuatas Pontificiorum Missas, in quibus solus sacerdos celebrans sacramentaliter communicat: & clarissima est Chrysostomi sententia in illum Pauli locum: Quod Dominicum est, priuatum fecerunt; Cœna enim Domini debet esse communis, &c.*

RESPONDEO; PRIMVM cum Paulus opponit cœnam Domini cœnæ priuatæ, non loquitur de Eucharistia, sed de conuiuio, quod in Ecclesia olim in pauperum refrigerium fieri solebat, quod conuiuium vocat cœnam Domini, vt Chrysostomus interpretatur, quia fiebat ad repræsentādam cœnam Domini vltimam cum discipulis; & etiam quia fiebat in loco sacro, & denique quia coniungebatur cum Eucharistiæ communicatione. Quod autē per cœnam Domini intelligatur conuiuium illud, perspicuum est ex illis verbis: *Vnus esurit, alius autem ebrius est.* Non.n. in communicatione Eucharistiæ poterat esuries, aut ebrietas inueniri, cùm illa sit cibus mentis, non ventris. Deinde idem patet, ex proposito Pauli. Vult enim ipse (Chrysostomo, & omnibus aliis exponentibus) Corinthios reprehendere, quod non amplius conuiuia illa faciāt, sicut oportet, sed diuites seorsum & lautè cōuiuentur, pauperes autem etiam seorsim, & vix ad satietatem reficiantur: hunc autem abusum reprehendit illis verbis: *Iam non est Dominicam Cœnam manducare: vnusquisque enim suam cœnam præsumit, &c.* Hoc est, Vestra ista conuiuia; vt nunc celebrantur, non repræsentant amplius cœnam Dominicam. Dominus enim simul cum discipulis in eadem mensa accubuit, etiamsi ipse Dominus, illi serui essent; vos autē fratres vestros, quòd pauperes sint; à mensa vestra excluditis, &c. Quæ omnia ad conuiuia illa pertinent, non ad Eucharistiam: nam quod attinet ad Eucharistiam, omnes æquè sobriè, & æquè laute epulabantur, cùm omnibus daretur corpus Dominicum in modica specie panis. Itaque totum argumentum Kemnitii in æquiuocatione laborat.

SECVNDO, etiamsi B. Paulus de Eucharistia loqueretur, cùm cœnam communem priuatæ opponit, vt Theodoretus, & aliqui alii veterum probabiliter docent: nihil inde colligi posset pro aduersariis. Paulus A n. reprehēdit cœnam priuatā, à qua excludūtur alii, nō ad quā non coguntur. Porrò Missæ nostræ nō excludunt cōmunicantes; immò vt Concilū Tridentinum affirmat sess. 22. ca. 6. optat Ecclesia, vt in singulis Missis, qui adstāt communicēt; sed si nulli sunt qui cōmunicare velint, nulla culpa est sacerdotis, nec potest reprehēdi, quasi solus participare velit cœnā Dominicā.

QVINTA obiectio. In veteri Ecclesia semper in actione cœnæ Domini fiebat distributio Sacramenti, vt patet ex descriptione omnium Liturgiarum, quæ apud Patres extant.

RESPONDEO, Contrarium colligitur ex tam multis exemplis, quæ nos suprà attulimus. Porrò in Liturgiis fit mentio distributionis: quia, vt diximus semper fieri potest, ac debet Sacramenti distributio in Missa, eorum sacerdotum, qui curam animarum ex officio gerunt, si sint aliqui parati ad communicandum. Sed non ideo cessandum est à sacrificio, si nulli sint, qui communicare velint. B

SEXTA obiectio, Commentum, quòd celebratio cœnæ Dominicæ prosit illis, qui non communicant, sed tantùm interfunt, & audiunt, & cum deuotione spectant quod sacerdos agit; non tantùm ignotum est antiquitati, sed seriò, & grauiter à veteribus reprehenditur. CHRYSOSTOMVS hom. 3. in epist. ad Ephe. *Frustrà*, inquit, *habetur oblatio quotidiana, cùm nemo sit, qui simul participet.* Et infrà: *Quisquis mysteriorum consors non est, impudens, & improbus adstat.* Et rursum: *Si quis*, inquit, *ad conuiuium vocatus, manus quidem lauerit, & accubuerit, & tamen nihil eiborum gustauerit, nonne infert contumeliam conuiuatori à quo fuerat vocatus? an non satius fuerit, cum qui talis est, prorsus non cōparuisse? Audis*, subiungit Kemnitius, *non verba, sed fulmina contra Pontificiam persuasionem de spectaculo priuatarum Missarum.*

RESPONDEO, Veteribus non fuisse incognitum vsum assistendi Missæ sacrificio, & tamen in iis nō communicandi Sacramentaliter, perspicuum est ex Concilio Agathensi ante M. annos celebrato. Nam can. 18. iubentur omnes laici saltem ter in anno communicare, in Natali, Pascha, & Pentecoste; & tamen can. 47. iubentur iidem laici singulis diebus Dominicis Missæ interesse, idque vsque ad sacerdotis benedictionem, quæ datur in fine Missæ. Præterea non dubitasse veteres, Missam prodesse adstantibus, licet non communicarent, certissimum est ex iis, quæ suprà diximus de Missis pro defunctis, & pro qualibet necessitate. Si enim Missa prodest defunctis, vt omnes Patres vno ore fatentur, nec non viuentibus, absentibus, ægrotis, iter facientibus, immò etiam infidelibus, & hæreticis, quantò magis proderit fidelibus præsentibus, & simul voto, ac desiderio offerentibus? C

Ad locum Chrysostomi dico, illa verba: *Frustrà fit oblatio quotidiana*, non significare absolutè oblationem frustrà fieri, sed frustrà quatenus ordinatur ad Communionem. Nam cùm celebratio Missæ partim ordinetur ad sacrificium Deo offerendum, partim ad populum sacro illo pane reficiēdum: cùm nulli sunt, qui communicent: frustrà fit, quatenus ordinatur ad posteriorem finem, sed non fit frustrà quatenus ordinatur ad finem priorem. Itaque Chrysostomus, etiamsi dicat frustrà fieri, non tamen propterea omittebat quotidie sacrificare: quod certè fecisset, si absolutè frustrà fieri existimasset. D

Ad illud autē quod Chrysostomus dicit, melius esse non interesse sacrificio, quàm interesse, & non cōmunicare, dico Chrysostomū, vt quædam alia per excessum ita esse loquutum, cùm solū hortari cuperet homines ad frequenter, & dignè cōmunicandū. Nā quia videbat excusare se homines à Cōmunione, quòd se indignos, & imparatos dicerent, ipse animaduertens

negli-

negligentiam,& desidiam totius illius damni causam esse, vehementer illos arguit,ac dicit,indignos etiã esse qui simul cũ ceteris orent,immo dignos,qui ab Ecclesia ejciantur tẽpore sacrificii, quomodo ejciũtur pœnitẽtes,& Catechumeni; & melius facturos si non venirẽt?& alia id genus, quæ certũ est, dicta esse amplificãdi gratia. Simile est,quod ait Apostolus 1 Cor.6. *Contẽptibiles qui sunt in Ecclesia, hos cõstituite ad iudicãdũ.* Non enim reuera iubet beatus Paulus, vt contemptibiles iudices constituantur: sed ita loquitur, quia cuperet in Ecclesia nullas esse lites, aut tam sapientes,& bonos esse omnes Christianos, vt etiã minimi sufficerent ad dijudicandas temporales controuersias.

Porrò Chrysostomum non fuisse in ea sententia;vt putaret nihil prodesse sacrificium iis,qui adsunt,& nõ communicant dubitari non potest;tum ex tam multis locis suprà citatis, vbi scribit sacrificium prodesse defunctis,& viuentibus absentibus,tum etiam ex hom. 3. de incomprehensibili natura Dei : vbi grauiter reprehendit auditores suos , quòd finita concione recederent,& sacrificio non interessent. Vbi nihil de Cõmunione dicit, cùm tamen sciret plurimos non communicare nisi rarissimè ; sed tantùm hortatur vt maneant, & simul orent, ac spectent Christum , qui in mysteriis se ostendit.

Septima obiectio. In veteri Ecclesia prohibitas fuisse missas priuatas,in quibus solus sacerdos cõmunicat, testatur Chrysostomus ho.18.in 2.ad Cor. vbi scribit, in celebratione Eucharistiæ nõ fieri,sicut fiebat in Testamẽto veteri, vbi solus sacerdos quædã comedebat.

Respondeo;Chrysostomus eo loco in eo solùm ponit discrimen inter sacrificia Testamenti veteris & noui,quod in illis,aut solus sacerdos edebat victimas, aut ipse maiorem partem, populus minorem obtinebat ex immolatis:in his autem totam victimam sacerdos,& totam populus edit, idẽ videlicet, & integrum Christi corpus,& sanguinem. Sed nihil hoc facit contra Missas priuatas: quod enim nunc sæpè sacerdos solus victimam edat , non est culpa sacerdotum , aut natura sacrificii,sed populi negligentia.

Octava obiectio. Canon decimus Apostolorum iubet excommunicari eos, qui nõ permanẽt in Ecclesia,vsque dum Missa peragitur , & non accipiunt sanctam Communionem: atque hic Canon renouatur in Concilio Antiocheno, ca.2.& exstat etiam decretum Anacleti in epist.1.& apud Gratianum, can.Peracta, de consecr. dist.2. *Peracta consecratione omnes communicent,qui noluerint Ecclesiastica stare liminibus:sic enim,& Apostoli statuerunt,& S.Romana tenet Ecclesia.* Ergo prohibitæ tunc erant Missæ priuatæ.

Respondeo; Primvm isti canones iubent, vt fideles communicent in Missa;sed nõ prohibent sacerdoti sacrificare,si populus non adsit,aut cõmunicare nolit. Deinde canon Apostolorũ ita explicatus in Concilio Antiocheno , vt intelligamus non damnari eos, qui absolutè non communicant, sed eos, qui certa de caussa,nimirũ ob aliquam superstitionem,aut prauam opinionem auersantur sacram Communionem. Decretum autem Anacleti,si epistola eius consulatur,& non solùm fragmẽtum quod est apud Gratianum, solos obligat clericos Episcopo in diebus solemnibus sacrificanti solemniter ministrãtes: quocirca si die aliquo non solemni,aut sine aliorum clericorum solemni ministerio quis sacrificet , non cogitur ex hoc decreto Communionem dare. Denique certum est,decreta ista,quæ sine dubio non diuini,sed humani iuris erant,si ad populum pertinebant, progressu temporis abrogata fuisse , constat enim tempore Ambrosij, & Chrysostomi,vt suprà citauimus,Græcos nõ nisi post annum communicare solitos esse.

A Nona obiectio. Humbertus contra Nicetã scribit, imperfectam esse Missam,in qua non simul fit consecratio,fractio seu distributio,&cõmunicatio;& Vvalfridus in li.de rebus Ecclesiasticis,c.22.similiter docet illam esse legitimã Missam,in qua adsunt sacerdos,respondẽs,offerentes,& cõmunicantes.Ad idem citantur duo decreta,vnum Soteris Papę apud Gratianum, can.Hoc quoque.de consecrat. dist.1. alterum Concilij Nannetensis apud Iuonem par.e.decreti,cap.70.

Respondeo, Si Missa præcisè accipiatur pro sacrificio, perfectam , & legitimam esse constat, etiam sine communicantibus,modò sacrificium à sacerdote consummatur ; quia tamen , vt diximus, Missæ celebratio non solum ad sacrificium Deo offerẽdum, sed etiã ad populũ nutriendum spirituali pabulo ordinatur; propterea ex hac parte negari non potest , quin sit magis perfecta,& legitima Missa, vbi cõmunicantes adsunt, B quàm vbi desunt , & hoc solum volũt auctores citati. Porrò decreta illa Papæ Soteris,& Concilii Nannetẽsis ad rem non pertinent : non enim iubent vt adsint qui communicent;sed tantùm vt adsint qui sacerdoti respondeant. Vbi obiter Notandvm est mendacium Kemnitii : scribit enim Kemnitius, Concilium illud ridiculũ iudicasse;muris,& parietibus à sacerdote insusurrari, quæ ad populum pertinent. At Concilium non meminit populi, sed iubet , vt saltem vnus adsit, qui respondeat in Missa, ne videatur sacerdos parietibus dicere,*Dominus vobiscum*;& *Orate fratres.*

Decima obiectio. Ludibria sunt, quòd in Missa,in qua nulli cõmunicant, dicat, sacerdos, *Quotquot ex hac altaris participatione sumpserimus,& Sacramenta,quæ sumpsimus.* Itẽ,quòd hostia frãgatur:fractio.n.ad distribuẽdũ ordinatur,vt August.docet in epist.59. ad Paulinũ.

C Respondeo , Illa verba dicuntur in numero multitudinis,tum propter præsentes communicantes,si qui adsint;tum etiam propter eos, qui alibi communicãt: cùm.n.vnum corpus sumus,non solùm præsentes, sed etiã absentes pro omnibus oramus. Simile est in oratione Dominica , quam quisque potest etiam solus in suo cubiculo recitare,& tamen ita composita est,ac si dicenda esset solum à multitudine congregata.

Quod attinet ad fractionem , ea non solùm ad distribuendum , sed etiam ad significandum ordinatur. nam in Missa Chrysostomi fit confractio in quatuor partes in modũ crucis,& vna ex illis particulis in calicem immittitur cum certa verborum recitatione: vt etiam Latini faciunt. Quare Kemnitius cùm cæremoniã fractionis ludibrium appellat,& apertè irridet;antiquam,& veram Ecclesiam,Græcam,& Latinam irridet. Atque hactenus de obiectionibus Kemnitii.

D Vndecima obiectio , est Ioan. Brentii in Confes. Vvirtembergensi,c.de Eucharistia: vbi præterea,quæ illi sunt communia cum Kemnitio,facit hoc argumẽtum:*Christus instituit cœnam suam,nõ vt esset priuata actio sacrificuli , sed communio totius Ecclesiæ ; non igitur licitæ sunt priuatæ illæ Missæ,in quibus sacerdos sibi soli legit verba Cœnæ,& Eucharistiam consecrat.*

Respondeo ; Missa Catholicorum nunquã est priuata actio sacerdotis, sed semper est cõmunis toti Ecclesię,quia à communi ministro pro cõmuni omnium vtilitate offertur: proinde semper est in Missa cõmunio Ecclesię,si per communionem intelligas fructum communem sacrificii.Quod si per communionem intelligas Eucharistię manducationẽ:fatemur Christum instituisse Cœnam,vt esset simul & sacrificiũ & communio , sed non iussisse vt illa duo nunquam separarentur,quasi non possit Deo sacrificium offerri, quãdo nulli adsunt,qui communicare velint.

Dvodecima obiectio est Philippi in Apologia Confes. Augustanæ in articulo de Missa,vbi producit

SECVNDO, habemus exemplum antiquæ Liturgiæ, tum Græcæ, tum Latinæ. Liturgiæ Basilii, & Chrysostomi, quod etiam Kémnitius notauit, quædam præscribunt dicenda sub silentio, & concludenda alta voce: quod idem nos seruamus, cũ secretas orationes concludimus, vocem attollendo in illis verbis: *Per omnia sæcula sæculorum.* Neque valet Kémnitii responsio, qui illud ita interpretatur, ac si Liturgæ illæ præscriberent, quædam pronunciari moderata voce, sic tamen vt ab omnibus audiantur, concludi autem eam Dominus, & cantu. Nam in Liturgia Chrysostomi, vbi legimus, *Sacerdos orat secreto*, vox Græca [illegible] moderata, sed planè secretò, non [illegible] mysteria, quæ moderata voce publicantur, [illegible] omnino celantur. Et præterea ibi monetur sacerdos illas preces secreto recitare, dum Diaconus alta voce canit Litaniam, vel dum cantores alta quædam concinunt. proinde non potest populus illa attendere, quæ dicit sacerdos, atque ideo vere, & propriè secreta sunt. B

De Latina autem Liturgia hæc habemus testimonium Innoc. I. in epist. 1. ad Episcopum Eugubinum, cap. 1. vbi interrogatus de tempore, quo in mysterio Missæ pax danda est, aperte indicat, præcipuam partem Missæ esse secretam, nec audet aperire quæ sint illa, quæ recitantur, antequam pax detur. At si totus populus illa omnia audire consueuisset, certè nihil fuisset secretum, nihil arcanum, & facile potuissent litteris omitti, quæ erant vulgò omnibus nota.

TERTIO habemus exempla sacrificiorum veteris legis. Nam (vt omittam quod in sacrificiis plerumque sola mente orabant, sine vllis verbis) Leuit. 16. describitur solenne sacrificium incensi, ac iubetur solus sacerdos intra velum ingredi, & sacrificare, atque orare pro se, & populo, omnibus alijs foris expectantibus, & non modo non audientibus, sed nec videntibus C sacerdotem: quo etiam ritu sacrificasse Zachariam patrem Præcursoris, legimus Luc. 1.

QVARTO Christus ipse in sacrificio crucis, quod exemplar fuit omnium sacrificiorum, in silentio oblationem peregit, nec trium horarum spatio loquutus est audientibus circumstantibus, nisi septem brevissimas sententias: quot sunt etiam sententiæ, quæ in Canone nostræ Liturgiæ alta voce pronuncíantur.

Sed videamus, quid pro sua sententia Kemnitius afferat. Primo objicit Christi institutionem, qui in Cœna iussit sui memoriam fieri, non per silentium, sed, vt Paulus explicat, per annunciationem. Vt posset argumentum confirmari Christi ipsius exemplo qui verba consecrationis alta voce pronunciauit, vt omnes ea audire potuerint.

RESPONDEO; Christi memoria, & annunciatio non tam verbis, quam re ipsa fieri debet, sic enim scribit D AVGVSTINVS lib. 20. contra Faustum, cap. 18. *Crucifixum*, inquit, *non potuit sacrificium memoriale discipulorum fieri sanctificatione, & participatione corporis Christi, &c.* Neque posset alio modo impleri quod Paulus petebat, vt omnes annuncient mortem Domini, qualis nec confusio fieret, si omnis populus in Ecclesia mortem Domini verbis annunciare deberet.

Quod attinet ad Christi exemplum, sciendum est, Christum non solùm ea verba pronunciasse, vt consecraret, sed etiam vt Apostolos doceret ritum conficiendi: quocirca oportuit eum ita loqui, vt ab Apostolis audiretur. quod etiam hoc tempore Episcopi seruant, cum inter Missarum solemnia ordinant sacerdotes: sic enim pronunciant verba consecrationis, vt omnes illorum sacerdotes audire possint. Alia autem tamen est eorum, qui ad populum Missas celebrant.

SECVNDA objectio. Christus non ita Sacramenta instituit, vt actio quidem esset visibilis, & publica, verbum verò, quæ est præcipua pars Sacramentorum, occulteretur, & sepeliatur. A

RESPONDEO; Alia ratio Sacramenti, alia sacrificij est: nunc enim de sacrificio proprie agimus. Sacrificium autem non in verbis, sed in oblatione rei consistit: verba verò in sacrificio Missæ requiruntur, non vt sint ipsa sacrificium, vel pars sacrificij, sed solùm vt victimæ præsentiam nobis exhibeãt. Verbis enim consecrationis, vt supra ostẽdimus, id efficitur, vt corpus Christi verè adsit in altari: quare sacrificium erit verè externum, & sensibile etiam si verba quibus id efficitur, sentiri non possint. Adde, quòd in Sacramentis quoque, ad quorũ essentiam verba potissimum pertinẽt, non est necesse, vt verba ab alijs percipiãtur, qui Sacramenta suscipiũt, modò percipiantur ab his, qui ea ministrant: aliòqui Baptismus infantibus, amentibus surdis collatus, irritus esset, quod ne Kemnitius quidem admitteret.

Ad argumentum igitur respondemus, Christum non quidem instituisse, vt verba occultentur, & sepeliantur, sed neque instituisse ita pronunciari, vt ab omnibus, qui adsunt, audiantur, sed solum instituisse, vt re ipsa adhibeãtur, libertate relicta Ecclesiæ, vt modum recitandi cõstituat. Id quod non solùm Catholici docent, sed etiã Kemnitii præceptor, & propheta Lutherus in lib. de formula Missæ, vbi liberũ permittit, vt verba Cœnæ, alta vel submissa voce pronuncientur.

TERTIA objectio. Apostolus 1. Cor. 14. disertè distinguit hæc duo: In Ecclesia loqui, de iis scilicet, quæ ad publicum ministerium pertinent; & priuatim sibi ipsi, & Deo loqui.

RESPONDEO; In Ecclesia loqui beato Paulo est exhortari, & instruere Ecclesiam; sibi & Deo loqui, est orare, vel laudare Deum: *In Ecclesia*, inquit, *volo quinque verba in sensu meo loqui, vt & alios instruam.* Et rursus: *Si non fuerit interpres, taceat in Ecclesia, sibi autem loquatur, & Deo.* Itaque distinguit cõcionem ab oratione. Ad neutrum autem proprie pertinet sacrificium: sacrificare enim non est loqui, sed facere; vel si quo modo loqui est, nõ est in Ecclesia, vel Ecclesiæ loqui, sed Deo. Qui enim sacrificium Deo offert, cum Deo agit, non cum hominibus, licet non priuatim, sed publicè agat, quia non pro se tantum, sed pro Ecclesia vniuersa agit.

QVARTA objectio. In antiqua Ecclesia dimissis iis, qui non poterãt interesse mysteriis, alta voce pronũciabãtur preces, gratiarum actiones, & ipsa etiam verba consecrationis. Quod quidem de verbis consecrationis tradit Bessarion Cardinalis in lib. de verbis Cœnæ, & idem patet ex ritu antiquo respondendi, *Amen*, ad verba consecrationis: cuius ritus meminerunt Dionys. Alexand. apud Euseb. lib. 7. hist. cap. 9. & Augustin. in lib. ad Orosium quæst. 49. Idem patet ex Chrysostomo hom. 18 in posteriorem ad Corinthios, vbi legimus preces, & gratiarum actiones in celebratione Eucharistiæ populo cum sacerdote fuisse communes. Denique idem colligitur ex Nouella constitutione 123. Iustiniani, vbi seuerè præcipitur sacerdotibus, vt quæ in oblationis celebratione recitãda sunt, alta voce pronuncient, vt populus exaudire possit.

RESPONDEO, Verba cõsecrationis in Ecclesia Orientali alta voce recitari consueuisse, non negamus, cùm id apertissimè cõstet ex Liturgia Chrysostomi. Neque nos id reprehendimus: non enim contendimus necessariò ea verba submissa voce recitanda esse, sed liberum esse Ecclesiæ statuere de eo ritu, & proinde neque Græcorum, neque Latinorum ritum reprehendi posse, aut debere. Sed quamquam verba consecrationis apud Græcos alta voce efferantur, tamen alia quædam submissa voce, ac planè secretò pronũciata apud eos fuisse, ex eadem Chrysostomi Liturgia euidenter ostendimus. Ad testimonium igitur Bessarionis, &

Dionysij Alexandrini, nihil opus est respondere.

Ad locum Augustini RESPONDEO; Nec librum illum esse Augustini, vt eruditi fatentur, nec ad rem facere: non enim loquitur ille auctor de consecratione, sed de dispensatione sacramenti; id enim solùm dicit, eos *Amen*, respondere solitos; qui accipiunt sanguinem Domini, dicente videlicet Sacerdote: *Sanguis Domini nostri* IESV CHRISTI. Cuius ritus meminit etiam Ambros. lib. 4. de Sacramentis cap. 5.

Ad locum Chrysostomi respõdeo, Chrysostomum id potissimum velle, vt populus non ocietur in templo, sed oret pro ijs rebus, pro quibus & sacerdos orat: id quod potest fieri, etiãsi tum sacerdos, tum populus in silentio oret. Immò Cyprianus in tractatu de oratione Dominica, scribit tempore sacrificij imitandam esse Annam matrem Samuelis, quæ ita orabat, vt labia mouerentur, sed vox penitus non audiretur. 1. Reg. 1. & eam typum Ecclesiæ gessisse dicit, dum in silentio orabat. In nostra quoque Liturgia tunc dicitur populo: *Orate fratres*, cùm secretò est orãdum, Adde, quod Chrysostomus nõ dicit omnes preces esse communes populo cum sacerdote: quare etiamsi loqueretur de communione earundem omnino precum, nihil tamen aduersarij obtinerent. Nam in Liturgia Chrysostomi aperte distinguũtur, quæ ab omnibus, & quæ à solo sacerdote, & quidem secreto dicenda sunt.

Ad Nouellam Iustiniani responderi posset imprimis non ad Imperatorem pertinere de ritu sacrificandi leges ferre: proinde non multum referre quid ille sanxerit. Sed illud etiam respondemus, non esse legem illam sententiæ nostræ contrariam: solum enim ille iubet, vt quæ in Ecclesijs Orientalibus alta voce dici solebant, ab omnibus alta voce dicerentur. Erant enim quidam, vt ex illa ipsa Nouella colligitur, qui submissa voce pronunciabant ea quæ ex recepta consuetudine alta voce pronuncianda erant, vt eo modo ignorantiam suam tegerent: qui quidem iure reprehenduntur, tum quod contra morem Ecclesiæ facerent, tum quod ex imperitia legendi id facerent.

VLTIMA obiectio. Fatentur Pontificii vsum istum non esse antiquum. Scribunt enim Honorius, & Belet olim alta voce verba consecrationis pronunciari consueuisse: sed postea imperatum fuisse, vt sub silentio dicerentur, hac de causa. Cùm verba illa ab omnibus audirentur, à multis etiam laicis memoria tenebãtur: inde factum est, vt quidam pastores in agro super panem, & vinum ea verba pronunciauerint. Continuò autem panis in corpus, & vinum in sanguinem conuersa sunt: & pastores illi diuinitus percussi interierũt. Ex qua historia colligitur vsum recitandi verba consecrationis sub silentio, non esse antiquum, & ex opinione superstitiosa natum, quasi verba illa magica essent.

RESPONDEO; Miraculum, cuius in hoc argumento mentio fit, vere accidit, sed aliter, & antiquiore tempore, quàm à Kemnitio narretur. Scribit n. Sophronius in Prato spirituali, cap. 196. suo tempore hoc miraculum accidisse: Floruit autẽ Sophronius ante tempora VII. Synodi, & Ioan. Damasceni, nã citatur eius liber, id est, Pratũ spirituale à VII. Synodo actione 4. & à Damasceno in 3. oratione de cultu imaginũ. Proinde contigit hoc miraculum ante annos plus minus CM. quod etiam breuiter cõmemoratur ab Alcuino in lib. de diuinis officijs, cap. de celebratione Missæ: Floruit autem Alcuinus ante annos DCCC. Portò miraculum illud non conuertit panem in carnem, nec Pastores illos interfecit, vt Kemnitius ex obscuris, ac recentioribus auctoribus colligit; sed ignis de cælo demisso, panem, & vinum & lapidem, super quem illa sita erant, absumpsit, & pastores illos obstupefecit, vt ad longum tempus vix loqui possent. Neque scribit Sophronius istam esse causam, cur verba illa secreto nunc dicantur: quanquam si ista esset causa, non video quid cõtra obijci posset. Certè vsus iste antiquissimus esset, etiamsi non antè cœpisset, quàm post miraculum illud diuinitus mundo ostentum.

CAPVT XIII.

De ceremonijs Missæ quid Lutherani sentiant.

DE cæremonijs in genere actum est in 2. lib. extremo de Sacramẽtis: nunc ea solum tractanda sunt, quæ propriè ad Missæ cæremonias pertinent. Duo perutilissima hoc loco explicanda sunt. PRIMO aperiendum erit, quid aduersarij sentiant de cæremonijs Missæ, & quid in controuersia sit. SECVNDO probanda erit veritas, & simul refellendæ obiectiones.

Scribunt autem de cæremonijs, & partibus Missæ multi auctores. PRIMVS videtur fuisse Celasius, cuius librum de Missarum solennijs coarctauit Grego. I. vt scribit Ioan. Diaconus lib. 2. vitæ Gregorij, cap. 17. & ipse eiusdem libri meminit lib. 7. epist. 63. SECVNDVS fuit Isidorus post annum Domini DC. cuius liber adhuc extãt de diuinis officijs. TERTIVS fuit auctor Ordinis Romani, qui floruisse videtur post annum Domini DCC. QVARTVS fuit Alcuinus eodem seculo, cuius extat liber de officijs Ecclesiast. QVINTVS Amalarius eodem seculo, cuius etiam libri extant eiusdem tituli. SEXTVS fuit Rabanus Maurus post annum Domini DCCC. SEPTIMVS eodem seculo Vvalfridus Strabo. OCTAVVS post annum fortasse CM. Solitarius in lib. de gemma animæ. NONVS Micrologus post annum M. DECIMVS Rupertus Tuitiensis post annum MC. VNDECIMVS Hugo de S. Victore eodem seculo. DVODECIMVS Innoc. III. post annum MCC. DECIMVSTERTIVS Bonauentura, eodem seculo. DECIMVSQVARTVS Guilielmus Durandus post annum MCCC. DECIMVSQVINTVS Thomas Vvaldẽsis post annum MCD. DECIMVSSEXTVS Conradus Brunus post annũ M.D. quo seculo scripsit etiam Rapsodiam Georg. Cassander, & nonnulla beatus Rhenanus in annotationibus ad librum Tertulliani, de corona militis: qui tamen auctor cautè legendus est, superior autem, etiamsi hæreticus fuerit, nihil tamen de suo addidisse videtur. Feruntur etiam multa collegisse de Liturgia Ioan. Caretius, & Iacobus Pamelius: sed eorum libros nondum videre potui.

His præmissis, ad illa, quæ proposuimus accedamus. Quod ad PRIMVM attinet, Caluinistæ omnes fere cæremonijs Missæ execrantur, & abrogandas censent. Nã nec illis vtitur in sua Cœnæ Domini administratione: & Caluinus generatim eas reprehendit in lib. 4. Institut. c. 17. §. 43. vbi admittit antiquissimas esse: nam & scribit non longè ab ætate Apostolorum cœpisse; sed eas rubiginẽ Cœnæ Domini appellat, & ait natas esse ex præcauentis ac humanæ confidentiæ, qua se continere non potest, quin in Dei mysterijs ludat, & lasciuiat.

At Lutherus, & Lutherani non omnino cæremonias reijciunt. Nam & in suis Ecclesijs aliqua seruant, & Philip. in Apologia Confess. art. de Missa in principio, dicit apud suos seruari in Missa cæremonias consuetas: quod est verũ de quibusdam non de omnibus.

Portrò Lutherus in lib. de cap. Babyl. cap. de Eucharistia, tria de cæremonijs scribit. PRIMO, Missam eo esse magis Christianam, quò est simplicior, & similior Missæ Christi: in qua nulla fuit vestium, gestuum, cantuum, aliarumque cæremoniarum pompa: quibus verbis obliquè cæremonias reprehendit.

SECVNDO addit, non esse propterea calumniandam vniuersam Ecclesiam, quæ multis aliis ritibus, & cæ-

moniis Missam ornauit,& amplauit:& in lib.de formula Missæ,permittit lumina, & incensum, & aliqua alia eiusmodi. Sed hoc dictum secundum non valde cohæret cum primo. Nam si pompa cæremoniarum faceret Missam minus Christianam,vt habet primum dictum;meritò Ecclesia,quæ pompam illam inuexit, reprehendi posset,ac deberet, cuius contrarium asserit hoc secundum dictum.

TERTIO dicit,cæremonias sine fide esse irritabula impietatis potius, quam officia pietatis. Quod si Lutherus de fide Catholica loqueretur,qua credimus in Eucharistia verè esse præsens corpus Domini, & verè in sacrificium Deo offerri pro peccatis viuorum, & mortuorum,non malè dixisset, cæremonias sine fide esse irritabula impietatis: sed quia loquitur de fide quadam speciali, qua vult nos certò credere remissa esse peccata,ideo dictum illud eius iure damnatur in Concilio Trid.sess. 22. can. vlt. Cæremoniæ.n. deuotioni,& reuerentię excitandæ seruiunt, etiam in iis, qui non certò credunt sibi remissa esse peccata:sed de hac fide alibi differendum est.

Iam verò Kemnitius in 2.par.Exam. pag. 852. ponit quadrimembrem partitionem cæremoniarum Missę. QVASDAM enim esse dicit, quæ habeant mandatum diuinum, & exempla Scripturæ, & quæ substantiales sint,vt accipere panem,benedicere,manducare,mortem Domini nunciare. QVASDAM, quæ licet non habeant expressum mandatum, neque omnino necessariæ sint,tamen pias,& bonas esse, si ad ædificationem vsurpantur, vt Psalmos, lectiones,preces,confessionem fidei per symboli recitationem.QVASDAM per se superstitiosas,& impias, vt oblationem pro viuis, & mortuis, inuocationem Sanctorum, satisfactionem pro animabus Purgatorii, Missam priuatam, consecrationem salis,benedictionem aquę. ALIAS denique adiaphoras,vt vestes,vasa,ornamenta cetera,quæ verbo Dei non repugnant.Ex his docet eas,quæ sunt primi generis,omnino seruandas,quæ sunt tertii,omnino abrogandas; quæ sunt secundi, & quarti retinendas esse,sed cum libertate,ac vt minimè necessarias.

Nos cum Kemnitio in primo genere conuenimus; in tertio ab illo dissentimus;in secundo & quarto partim conuenimus,partim dissentimus. Sed nō sunt ista omnia huius loci,nā non disputamus hoc loco de quibusuis cæremoniis, sed solùm de illis, quæ sunt extra essentiam sacrificii,de quibus Concilium Trid.loquitur,quare non disputamus de primo genere. Deinde disputamus de cęremoniis propriè dictis;non de omnibus partibus, vel causis, vel effectis Missæ; porrò psalmi,lectiones,preces,nō sunt propriè cæremoniæ, & per hoc non agimus de secundo genere.Pari ratione oblatio pro viuis,& mortuis,inuocatio Sāctorum, satisfactio,Missa priuata,& similia,non sunt cæremoniæ, neque de illis nunc disputamus. Solum ergo de quarto genere nunc quæstio est,adiuncta aqua benedicta,quam in tertio genere Kemnitius posuerat.

Porrò de isto quarto genere, in tribus dissidemus à Kemnitio, & cæteris Lutheranis. PRIMO, quod illi paucissimas,nos plures cæremonias in Missa adhibemus.SECVNDO, quod illi nullo modo admittunt cæremonias esse necessarias, vel posse imperari ab Ecclesia:nos etsi fateamur non esse ex se necessarias, tamen iudicamus imperari posse,& hoc præcepto posito, nō posse sine peccato omitti.TERTIO,quod illi nullā vim tribuunt vlli cæremoniæ, & irrident consecrationes aquæ,salis,thuris,cereorum, &c. nos quibusdā cæremoniis vim quandam tribuimus ex consecratione,& precibus Ecclesiæ.Sed de his duobus postremis quæstionibus satis multa diximus in 2.lib. de Sacramentis in genere, & in aliis locis: idcircò solùm hoc loco, A ostēdendum erit, non solùm paucas illas cæremonias quas Lutherani admittūt,sed omnes alias,quibus Ecclesia Catholica in Missa vtitur,esse antiquas, & pias.

Sed antequam ad cæremonias nostras veniamus,refellenda sunt mendacia, quibus planè scatet kēnitii disputatio. PRIMO,pag.833.dicit,Concilium Trid. sess. 22.cap.5. fine distinctione omnes cęremonias approbare,siue piæ,siue superstitiosæ sint. AT Concilium non loquitur nisi de his cæremoniis,quas Ecclesia instituit,vt ex ipso textu Concilii patet,& quæ ad quartum genus à Kemnitio positum pertinent;quas idem Kemnitius fatetur non esse superstitiosas.

SECVNDO ibid.dicit,à Concilio definiti, omnes cæremonias quæ in Missa adhibentur, esse ex traditione Apostolica:& probat ipse hoc esse falsum,quia Dominus in vltima cœna, eas non adhibuit, neque earum meminit Paulus,cùm describit Synaxim Apostolicam 1.Cor.11. AT Concilium non dicit omnes, sed multas esse ex Apostolica traditione:& probatio kēnitii ineptissima est. Nā traditio Apostolica cœpit post ascensionem Domini,& ideò non mirum si in vltima cœna Domini eæ cæremoniæ nō fuerint adhibitæ: quia videlicet nondum eas Apostoli instituerant. Porrò Paulus 1.Cor.11.non refert totam Synaxim Apostolicam, sed solùm narrat,quid à Domino acceperit.

TERTIO dicit,Pontificios veterum cęremonias cumulasse multis admistis otiosis, & superstitiosis ritibus. At hoc falsissimum esse patet ex Liturgia Græcorum,& ex Ambrosiana,quas non instituerunt Pontificii,& tamen plures cæremonias habent,quàm nostra Romana,quam Kemnitius Pontificiam vocat.

QVARTO dicit,apud Catholicos ita necessariam existimari cęremoniarum obseruantiam,vt pronuntient mortaliter peccare,qui aliquid in illis neglexerint. AT hoc etiam mendacium est,non enim apud nos quælibet negligentia peccatum est mortale, sed contemptus,aut notabilis negligentia in rebus grauibus.

QVINTO dicit,Pontificios vix credere,rectè celebrari Cœnam Domini,si non adhibeatur totus ille cæremoniarū apparatus. AT si per illud,*rectè*, intelligat rectitudinem essentialem, vt videtur intelligere, mendacium est apertissimum;constanter.n Catholici docent, totā essentiam huius sacrificii à Christo institutam,& proinde sine his cæremoniis, quas postea Ecclesia addit,nemo dubitat sacrificium celebratum esse verum,& ratum.Si autem Kemnitius per illud, *rectè* intelligat rectitudinem accidētariam,nihil dicit: nam quis dubitet non rectè fieri id, in quo faciendo aliqua omittuntur,quæ omittenda non erant?

SEXTO dicit,cæremoniis illis,& ritibus per se, & absolutè,tribui à Catholicis peculiaria merita. AT hoc impudentissimū est mendaciū:Catholici.n. sine fide, & charitate nulla merita agnoscūt,neq; vllus nisi planè insipiens diceret,attollere manus, vel curuare genua,& alia id genus,esse per se, & absolutè meritoria.

CAPVT XIV.

Cæremonias,quæ Missam præcedunt, esse antiquas, & pias

NVNC vt facilius Missæ cęremonias defendamus, ad quædā capita omnes reuocabimus. quædam enim sumuntur à persona,quædam à loco,aliæ a tempore,& hæ in rebus constituntur,& prærequiruntur ad sacrificium. Aliæ consistunt in actione, & adhibentur inter sacrificandum,partim erga Deum, partim erga populum,partim erga ipsum sacrificiū. Ex parte personæ requiruntur vestes sacræ,ex parte loci requiruntur tēpla,altaria,vasa sacra,vt calix,discus,corporalia,

item lumina. Ex parte temporis requiritur, vt fiat præcipuè Dominicis diebus, vtante meridiem, vtante omnem cibum. De his igitur singulis breuissimè dicamus.

De vestibus sacris.

Ac PRIMVM de vestibus sacris habemus exemplum Testamenti veteris, in quo sacerdos sacrificium oblaturus, certis vestibus à Deo præscriptis inducebatur: fuisse autem eas vestes, typos ac figuras vestium sacrarum, quibus nunc induuntur sacerdotes Christiani, ostendunt auctores quos iam citabo, qui singillatim demonstrant, quæ ex nostris vestibus cui ex Iudaïcis respondeant.

Habemus DEINDE vsum Ecclesiæ antiquissimum: nam omnia indumenta, quibus nunc vtimur in Missa, enumerant, & significationes eorum explicant multi antiqui scriptores, vt Innocentius III. lib. 1. de mysteriis Missæ. Rupertus lib. 1. de diuinis officiis. Bonauentura in li. de explicatione Missæ. Vvalfridus Strabo in lib. de rebus Ecclesiasticis, ca. 24. Hugo de S. Victore, lib. 2 de Sacram. p. 4. Amalarius li. 2. de officiis Ecclesiast. Rabanus lib. 1. de instit. Cleric. & Alcuinus in li. de officiis Ecclesiast. capit. de vestibus sacris. Floruerunt autem hi auctores alii ante annos CCC. vt Innocentius, & Bonauentura: alii ante annos CD. vt Rupertus, & Hugo: alii ante annos DCC. vt Vvalfridus, & Rabanus; denique Amalarius, & Alcuinus ante annos DCCC.

Præter hos auctores, quia omnia indumenta ordine enumerant, nec dicunt suo tempore incepisse, sed quod à maioribus acceperant, tradunt; non desunt alii antiquiores, qui breuiter aliquid attingant de eiusmodi vestibus. Nam Iulianus POMERIVS, qui ante annos CM. floruit in vita S. Hildefonsi, quę extat apud Surium tom. 1. scribit ab ipsa sanctissima Virgine de cœlo allatam vestem sacerdotalem, ac S. Hildefonso donatam, qua vteretur in Missa.

GREGORIVS Papa ante annos circiter M. misit in Britanniam ad nouam illam Ecclesiam præter sacra vasa, & reliquias sanctorum, ac altarium ornamenta, etiam vestimenta sacerdotalia, & clericalia, vt scribit Ioan. Diaconus lib. 2. vitæ beati Gregorii, cap. 37. & Beda lib. 1. hist. cap. 29.

HIERONYMVS lib. 1. contra Pelagianos, vltra medium, scribit, Episcopos, & presbyteros, & omnem clerum in sacrificii administratione candidis vestibus vti. Quod idem habet Chrysost. hom. 83. in Matth. qui etiam initio Liturgiæ describit orationes, quæ dicuntur, dum sacerdos induit sacras vestes. Idem etiam Hieronym. in epist. ad Hel odorum de obitu Nepotiani scribit sibi a Nepotiano Presbytero moriente, relictam fuisse tunicam, qua vtebatur in ministerio Christi; floruit autem vterque annos M.C.

Concilium CARTHAGINENSE IV. tempore Augustini celebratum, prohibet can. 41. ne Diaconi vtantur alba, nisi in sacro ministerio.

Auctor quæstionum veteris, ac noui Testamenti, quæ habentur tom. 4. operum Augustini q. 46. scribit Diaconos vti solere Dalmaticis: vixit autem hic auctor ante Augustinum, vt patet ex q. 44.

SYLVESTER ante annos M.CC. vt in eius vita refert Damasus, constituit vt Diaconi in Ecclesia Dalmaticis vterentur, & palla linostina læuam cooperirent.

Denique huc referri potest, quod scribit Polycrates ante annos M.CD. apud Eusebium lib. 5. hist. cap. 24. ipsum etiam sanctum Ioannem sacerdotale petalon gestasse.

Accedit etiam manifesta ratio. Nam vt Reges, ac Magistratus in publicis actionibus non vulgari vtuntur vestitu, sed alio augustiore, & certis insignibus, quo & reuerentia ipsis concilietur, & simul imperium ipsorum, & potestas repræsentetur: sic etiam omnino conueniebat, vt in hac publica totius Ecclesiæ actione sacerdos sacro, ac peculiari habitu vteretur, tum ad reuerentiam mysterii, tum ad ipsam Christi passionem repræsentandam idoneo.

De templis, & aris.

Iam verò de templis, & aris multa disputauimus in lib. 3. de Ecclesia triumphante, cap. 1. & sequentibus: & plena sunt scripta veterum, tum Patrum, tum Conciliorum, vbi fit mentio templi, & altaris, & nos lib. superiore, cap. 14. non pauca testimonia adduximus. Et quia aduersarii non tam reijciũt templa, & altaria, quàm mysticas consecrationes, cùm templi, tum altaris, vide antiquissima testimonia eiusmodi consecrationis in Concilio V. Cartha. can. 6 & Agathensi can. 14. & in scriptis Patrum, Eusebii lib. 4. de vita Constantini, Athanasii in epist. ad Constantium, Basilii in Psal. 114. Gregorii Nysseni in li. de Baptismo, Ambrosii lib. 1. epist. 5. ad Felicem, Gaudentii in tract. de dedicatione, Augustini serm. 251. & sequentibus de tempore, Gelasii I. in epist. 1. & Felicis IV. in epist. decretali de Ecclesiarum, & altarium consecratione, qui Pontifex atauus S. Gregorii fuit, & non modo Ecclesias, & altaria consecrari debere confirmat, sed etiam, quod est huius loci proprium, testatur antiquis Canonibus prohibitum, ne sacra Missarum solennia alibi quàm in locis Deo sacraris, magna necessitate excepta vllus celebrare præsumat.

De vasis sacris.

De sacris autem vasis multa extant antiquissima testimonia. DAMASVS in vita S. Vrbani Papæ & Martyris meminit argẽteorum vasorum, quæ iam tum erant in Ecclesia ad vsum Sacramentorum. Sedit autem Vrbanus circa annum Domini CC.XXX. PRVDENTIVS in hymno de S. Laurentio, meminit aureorum vasorum, quæ erant tempore S. Laurentii, id est, circa annum Domini CC.LX. *Libent vt auro antistites.* Tempore autem Syluestri circa annũ Domini CCC. plurimos fuisse aureos, & argenteos calices, patinas, candelabra, thuribula, testis est idẽ Damasus. ATHANASIVS in 2. Apologia contra Arianos, multa scribit de mystico poculo, quod ab eo confractum calumniabantur Ariani: ex quo loco constat calices Eucharistiæ sacros fuisse, & non nisi ab initiatis tangi, nec sine sacrilegio pollui potuisse. Gregorius NAZIANZENVS in oratione de seipso cõtra Arianos, scribit ab Arianis direpta sacra vasa, laïcis ad tangendum prohibita: & ideo comparat eos Nabuzardano, & Balthasari, quorum alter sacra vasa templi Hierosolymitani abstulit, alter prophanauit. OPTATVS Mileuitanus li. 6. contra Parmen. queritur de Donatistis, quòd sacra, & preciosa vasa Ecclesiæ, in quibus Christi sanguis continetur, diripuerint, conflauerint, & vendiderint, similiter pallas, & velamina. AMBROSIVS lib. 2. de officiis, c. 28. multa scribit de sacris Ecclesiæ vasis, atque ea aurea, & consecrata fuisse demonstrat. AVGVSTINVS in Psal. 113. *Et nos*, inquit, *pleraque instrumenta, & vasa ex auro, & argento habemus in vsum celebrandorum Sacramentorum, quæ ipso ministerio consecrata, sancta dicuntur.* denique CHRYSOSTOMVS hom. 4. in Matt. & fusiùs in lib. de S. Babyla contra Gentiles, scribit Iulianum Iuliani Imperatoris auunculum, & alium quendam, qui Quæstoris officio fungebatur, sacra Ecclesiæ vasa diripuisse,

ac prophanasse, sed cõtinuò vltricem manum Domini sensisse, ita vt Iulianus vermibus corrosus interierit; Quæstor autem subitò medius crepuerit. Similia exempla refert Greg. Tvronensis de gloria Martyrum cap. 85. quæ satis ostendunt cæremoniam istam sacrorũ vasorum antiquissimam, & Deo gratam esse.

Sed Caluinus in præfatione Institutionis obijcit duo loca Patrum. Vnvs est Ambrosii lib. 2. de officiis, cap. 28. vbi sic legimus: *Aurum Sacramenta non quærunt, neque auro placent, quæ auro non emuntur.* Altera est Acacii, quem refert Socrates lib. 7. hist. cap. 21. sic aliquando loquutum, cum accusaretur, quòd sacra vasa propter pauperes vendidisset: *Deus noster, neque discis, neque calicibus eget, quia non comedit, neque bibit.*

Respondeo; Vterque locus nobis fauet, nam in vtroque loco legimus Ecclesiam abundasse vasis pretiosis, & sacris; & ea debuisse diligenter conseruari, nisi vrgeret summa pauperum necessitas. In tali autem necessitate volunt sancti illi Patres, licere sacra vasa conflare & vendere, & rationem reddunt, quia vasa illa pretiosa non sunt absolutè necessaria ad Sacramenta ministranda Et hoc est, quod ait Ambr. *Aurum Sacramenta non quærunt*, id est, non necessariò exigunt; & quod subdit: *Nec auro placent*, non significat in auro displicent, vel, nullo modo placent magis in auro, quàm in vitro: sed, non ideo principaliter placent, quia ministrantur in auro. Nam si displicerent in auro, vel non magis placerent, quàm in alia materia; Ambros. ea non seruasset vsque ad illam necessitatem, sed nunquam eis vsus fuisset.

Verba Acacii eundem sensum habent: significant. n. vasa aurea nullam Deo adferre vtilitatem, sed esse in Ecclesia ad honorem Dei, & vtilitatem nostram, & ideo quando se offert occasio, quo possint nobis vtiliora esse si vendantur, vendi debent, quia id etiam Deo gratius erit, qui misericordiam potius vult, quam sacrificium. Vide quæ diximus in 3. lib. de Ecclesia triumphante, cap. 6.

De cereis.

De cereis autem quibus in Missa vtimur, ac præsertim dum legimus Euangelium, non desunt antiqua testimonia. Athanasivs in epist. ad omnes Orthodoxos non procul ab initio, scribit inter alia sacrilegia Arianorum vnum fuisse, quod cereos Ecclesiæ idolis adolerent. Hieronymvs in lib. contra Vigilantium scribit in Ecclesia Catholica sole rutilante accendi cereos, dum legitur Euangelium, ad signum lætitiæ demonstrandum. Chrysostomvs in Liturgia scribit, sacerdotem procedere ad altare, ministro præcedente cum lumine. Ordo etiam Romanus meminit cereorum, qui & ad Euangelium, & oblationem corporis Domini accenduntur, Concilium IV. Carthaginense, can. 6. docet, Acolutho in sua ordinatione tradi ab Archidiacono cereum, vt sciat ad suum ministerium pertinere lumina accendere in Ecclesia. Quo autem tempore lumina ab Acoluthis accendenda essent, explicat Isidorvs li. 7. Etymolog. c. 12. vbi scribit, cum Euangelium legitur, & cum Christi corpus offertur, debere Acoluthos accendere cereum in Ecclesia. Denique Micrologvs, cap. 11. asserit, Missam nunquam sine lumine celebrari, etiamsi in meridie celebretur.

De die celebrandi.

Porrò, quod attinet ad tẽpus sacrificii celebrandi, Catholici sentiunt die Dominico præcipuè id faciendum; neque hæretici repugnant. Habemus Imprimis testimonium Scripturæ Act. 20. *Vna Sabbathi cum conuenissemus ad frangendum panem.* Nam per vnam Sabbathi, dies Dominica intelligitur, vt Chrysost. & Beda exponunt: & perspicuum est ex aliis similibus locis. Quod enim scribitur 1. Cor. 16. *Per vnã Sabbathi vnusquisque apud se reponat, &c.* omnes interpretes Græci, & Latini exponunt die Dominica, in qua Christiani conuenire solebant in Ecclesiam. Marc. vlti. dicitur Christus vna Sabbathi resurrexisse: quo loco per vnã Sabbathi intelligi diem Dominicam, nemo vnquam negauit. Dicitur autem dies Dominica vna Sabbathi, quia est prima dies hebdomadæ, phrasi enim Hebraïca vnum accipitur pro primo, & Sabbathum pro hebdomada.

Deinde Ivstinvs Martyr in 2. Apologia extremã apertè scribit, die solis, id est, die Dominica Christianos solitos fuisse ad sacrificium Eucharistiæ conuenire. Avgvstinvs in epist. 118. scribit in quibusdam locis sacrificium omni die offerri solere, alibi solùm die Dominica, & Sabbatho, alibi die solùm Dominica. Ex quo intelligimus nullos vnquam dubitasse, quin dies Dominica aptissima esset ad hoc sacrificium celebrandum.

De hora celebrandi, & de ieiunio necessario ad sacrificium celebrandum.

De hora diei conuenit apud Catholicos sacrificium celebrandũ esse horis ante meridianis, & ante omnem cibum, & quidem veteres sacra faciebant ab hora 3. vsque ad 9. quia eo tempore ad horam nonam protrahebatur ieiunium: aliquando etiam sub vesperam celebrabant, vt feria V. in Cœna Domini, & in Sabbatho sancto, aliquando media nocte, vt in Natali Domini. Vide Vvalfridum cap. 23. Nunc excepta Missa, quæ adhuc media nocte canitur in Natali Domini ordinariè ab hora prima siue ab aurora, vsque ad sextam id est, ad meridiem sacra celebrantur, & ieiunia de more protrahuntur.

Lutherani, & Caluinistæ ista planè contemnunt: scribit enim Lutherus in lib. contra Regem Angliæ, editò anno M.D.XXII. esse articulum Papæ, tantùm mane, & ante omnem cibum esse communicandum, & addit: *Nos autem istos merè fatuos, & stolidos appellamus: & communionem liberam habemus, siue per diem, siue per noctem, siue mane, siue vesperi. Apud nos non peccat, qui modestè ederit, & biberit ante Communionem.*

Et in lib. de formula Missæ, liberum permittit ieiunium ante Communionem, & solum necessariò requirit, vt sobriè accedatur. i. vt ipse exponit, ne quis crapula ructuet, aut distento ventre pigrescat. Similia habet in lib. de abroganda Missa priuata: vbi tamen falsò Catholicis affingit, quod doceant eum indignum esse Communione, qui guttulam vnam aquæ imprudens forbuerit. Neque enim tam rigidè Catholici ieiunium hoc exponunt: immo in casu necessitatis permittunt etiam post cibum Communionem sumere, vt quando ægrotus aliquis de vita periclitatur, & nondum viaticum accepit, & periculum est in mora, tunc. n. quacunque hora dari solet Communio: & extra hunc casum, qui inter abluendum aliquas aquæ guttas traiecerit cum saliua fortuitò ad stomachum, non censetur soluisse ieiunium, nec prohibetur à sacro faciendo, vel Communione sumenda, de qua re vide S. Thom. 3. pat. q. 80. art. 8.

Quod autem nostra cõsuetudo sine dubio antiquissima, & Apostolica sit, & necessariò seruãda, excepto casu necessitatis facilè demonstrari potest. Tertvllianvs in 2. lib. ad vxorem: *Non sciet*, inquit, *maritus quid ante omnem cibum sumas, &c.* & loquitur omnium consensu de Eucharistia. Cyprianvs lib. 2. epistol. 3 propè extrema, obiicit sibi argumentum, quod post ea

fecit Lutherus, nimirum ab exemplo Christi, qui post cœnam sacrificium obtulit, & respondet, Christum certa de caussa obtulisse ad vesperam, & post cœnam, quia sic prædictum fuerat à Prophetis, nos tamen manè offerre debere, quia resurrectionem Domini celebramus: & ibid. tanquam rem valde absurdam infert: *Nunquid ergo post cœnam Dominicam celebrare debemus?* Ioannes Chrysostomvs hom. 27. in priorem ad Corinthios non procul à fine: *Tu*, inquit, *priusquam accipias, ieiunas, vt aliquo modo dignus Communicatione videaris.* Idem Chrysostomus in epist. 3. ad Ciriacum Episcopum scribit, se accusatum, quod non ieiunis Communionem præbuerit, ac iurat, id se non feciſſe; *Si id feci*, inquit, *abijciat me Christus à regno suo.*

Avgvstinvs in epist. 118. cap. 6. proponit idem argumentum, quod suprà à Cypriano solutum diximus: *Et liquidè*, inquit, *apparet, quando primum acceperunt discipuli corpus, & sanguinem Christi, non eos accepisse ieiunos; nunquid tamen propterea calumniandum est vniuersæ Ecclesiæ, quod à ieiunis semper accipitur? Ex hoc enim placuit Spiritui sancto, vt in honorem tanti Sacramenti, in os Christiani prius Dominicum corpus intraret, quàm ceteri cibi: nam ideò per vniuersum orbem mos iste seruatur. Neq; enim quia Dominus post cibos dedit, propterea pransi, aut cœnati fratres ad illud Sacramentum accipiendum conuenire debent; aut sicut faciebant, quos Apostolus arguit, & emendat, mensis suis ista miscere. Namque Saluator, quo vehementius commendaret mysterij illius altitudinem, vltimũ hoc voluit infigere cordib. & memoriæ discipulorum, à quibus ad passionẽ digressurus erat, & ideò non præcepit quo deinceps ordine sumeretur, vt Apostolis, per quos Ecclesias dispositurus erat, seruaret hunc locum.* Ex hoc testimonio habemus multa. Primo, Dominum nihil de hac re præcepisse. Secvndo, Apostolos Spiritu sancto inspiratos instituisse, vt à ieiunis Eucharistia sumeretur. Tertio, id seruari in toto orbe terrarum ab omni Christi Ecclesia. Qvarto, rationem huius rei fuisse ob honorem tanti Sacramenti: quam eandem rationem attingunt etiam posteriores auctores, vt Isidorus lib. 1. de officiis diuinis, cap. 18. & Amalarius, lib. 3. de officiis Ecclesiasticis, c. 34. & Vvalfridus Strabo, lib. de rebus Ecclesiasticis, c. 19.

Sed Lutherus, vt erat omnium hominum impudentissimus, tanti Doctoris testimonium irridet in lib. de abroganda Missa, par. 2. in his verbis: *Indignum est*, *inquiunt, vt in os Christiani aliud intret, priusquam corpus Domini intrauerit. O festiua ratio, fortè nec nebulam, nec aërem prius intrare licet os Christiani, quàm corpus Domini intrauerit, vt sacerdotibus respiratione, & vita interdicatur, vsque post Missam, & Communionem.* Hæc ille.

Horrenda sanè, & planè diabolica audacia, toti Ecclesiæ insultare non solida aliqua ratione, sed depraua to loco Augustini. Non enim August. ait, indignum esse, vt aliquid prius intret in os Christiani, quã Christi corpus: sed vt alius cibus prius intret, quam sacratissimus cibus carnis Dominicæ. Non igitur prohibemur aërem inspirare, vt nugatur Lutherus, sed cibum aliquem sumere.

Præter hęc patrum testimonia, habemus etiam decreta Conciliorum antiquorum in variis mundi partibus celebratorum. Concilium III. Carthaginense in Africa celebratum ante annos M. C. can. 29. ita decreuit: *Vt Sacramenta altaris nonnisi à ieiunis hominibus celebrentur.* Idem repetitur can. 48. & rursus in Concilio Africano can. 8. Concilium Matisconense II. in Gallia celebratum ante annos M. can. 6. renouat canonem Concilii Carthaginensis, & addit pœnam depositionis à propria dignitate. Ibid. etiam statuit, vt reliquiæ corporis Domini dentur pueris manducandæ, indicto eis ieiunio: quem vsum fuisse olim in Græcia, testatur Euagrius lib. 4. hist. cap. 35. Concilium Bracarense I. celebratum in Lusitania ante annos C. M. can. 16. statuit, vt etiam feria V. in cœna Domini, Missæ à ieiunis celebrentur. Concilium Toletanum VII. celebratum in Hispania ante annos item C. M. can. 2. pœnam excommunicationis statuit in eos, qui post sumptum cibum quamlibet exiguum, Missam facere audent. Concilium Constantiense in Germania celebratum, annis centum ante Lutheri hæresim exortam sess. 13. damnat errorem, siue abusum quorundam, qui Sacramentum altaris post cibum sumptum celebrare audebant.

Huc demùm accedat horribilis vindicta, quàm Deus exercuit in presbyterum quendam, qui in die Natalis Domini Missas celebrare præsumpsit non ieiunus: de qua re vide Gregorium Turonicum, c. 86. lib. de gloria Martyrum.

Sed argumenta Lutheri videamus. Primo obijcit exemplum Christi, qui post cœnam Sacramentum instituit, & ministrauit. Sed hoc est iam solutum à Cypriano, & Augustino, quibus addere possumus, Christum nõ post quamlibet cœnam, sed post cœnam agni Paschalis Eucharistiam instituisse, & ministrasse, vt indicaret vnam cœnam alterius vmbram, & figuram fuisse; nobis autem iam non licet cœnam illam Iudaïcam præmittere, cùm sit abrogata, quemadmodum etiam Christus post Circumcisionem acceptam suscepit Baptismum, nec tamen Christiani iam debent Circumcisionem accipere antequam baptizentur.

Secvndo obijcit testimonium Apostoli 1. Cor. 11. *Si quis esurit, domi mãducet*: vbi videtur Apostolus permittere, vt qui ieiunium ferre non valent, aut non volunt, post cibum domi sumptum ad Ecclesiam communicaturi accedant.

Respondeo; duobus modis hic locus exponi solet. Primo, vt sensus sit. Si quis non potest tamdiu ieiunus in Ecclesia permanere, prius domi suæ cibum sumat, & sic ad Ecclesiam veniat: ita exponit Anselmus, qui tamen addit, eum qui cibo sumpto ad Ecclesiam venit non debere Eucharistiam sumere. Secvndo, vt sensus sit; Si quis in Ecclesia constitutus, famem tolerare non potest, egrediatur; & domum redeat, atque ibi manducet, non in Ecclesia. quæ tamen non dicuntur ab Apostolo, vt ita fiat, sed vt confundantur eiusmodi homines, gulæ addicti, tanquam qui indigni sacra communione ab Ecclesia expellantur, & ad suas domos amandentur: ita exponunt Chrysostomus, & Theophylactus, & alii; quæ expositio videtur omnino verior, sed neutra pro Luthero facit.

Tertio obijcit, moderato cibo sumpto, hominem esse aptiorem ad Cõmunionem, quàm ieiunum, quia post cibum sumptum caput solet esse purgatius, os mundius, halitus incorruptior, &c. Respondeo, Magis nos mouere debet Apostolica traditio, & totius Ecclesię consuetudo, quàm ista Lutheri Philosophia. Falsum prętera Lutherus assumit, nam etiamsi ad opera corporis cibus prosit, non tamen ad opera spiritus. Ac pręcipuè ad orationem multum conferre ieiunium, ex Scriptura diuina perspicuum est, quæ vbique ferè coniungit orationem ieiunio. Tob. 12. *Bona est oratio cum ieiunio.* Iud. 4. *In ieiuniis, & orationib.* Luc. 2. *Ieiuniis & orationibus seruiens Deo.* Matt. 17. *Hoc genus non ejcitur, nisi in oratione, & ieiunio.*

Vltimo obijcit, Christum id liberum reliquisse, proinde liberum esse debere. Respondeo, Multa Christus per se non præcepit, quę tamen libera esse noluit: siquidem ea per Apostolos, aut eorum successores præcepit, & de illis dixit Luc. 20. *Qui vos audit, me audit.*

CAPVT

CAPVT XV.

De cæremoniis, quæ fiunt in Missa, & in actione consistunt.

NVNC de cæremoniis illis breuiter est dicendum, quæ in ipsa Missæ celebratione adhibentur, quæ ad quinq; capita reuocari possunt. ALIÆ. n. ad Deum referuntur, vt eleuatio manuum, eleuatio oculorum, adoratio per inclinationem corporis totius, aut per genuum curuationem. ALIÆ ad sacrificium, vt eleuatio, ostensio, fractio, commixtio. ALIÆ ad sacerdotem celebrantem, vt tunsio pectoris, & lotio manuum. ALIÆ ad populum, vt salutatio, & dimissio. ALIÆ ad ea, quę leguntur in Missa, vt cantus, & instrumenta Musica. Præter has, quædam aliæ sunt communes multis rebus, vt signum crucis, aspersio aquæ, thurificatio, osculum.

PRIMA igitur cæremonia erga Deum, id est, eleuatio manuum, exemplum habet in diuinis literis. Nam Exod. 17. Moses eleuatis manibus orans impetrauit. Item 3. Reg. 8. Salomon oraturus expandit manus in cœlum. Dauid Psal. 141. *Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum.* Apostolus 1. Timoth. 2. *Volo viros orare in omni loco levantes puras manus.* Denique naturalis hæc cæremonia esse videtur, cùm etiam apud Ethnicos passim legantur, qui orabant, ad cœlum manus extendisse.

SECVNDA, quæ est eleuatio oculorum, Christo familiaris fuit: nam in plurimis locis oculos ad cœlum leuasse dicitur, vt patet Matth. 14. Marc. 6. & 7. Luc. 9. Ioan. 6. 11. & 17. Et quamuis in actione cœnæ non legatur expressè in Euangelio, oculos ad cœlum sustulisse: id tamen constanter asserunt eum fecisse, S. Iacobus in sua Liturgia, & S. Ambr. lib. 4. de Sacramentis, cap. 5. Tertull. in Apolog. cap. 30. scribit Christianos cœlum intuentes, manibus extensis, nudo capite orare solitos.

TERTIA, quæ est inclinatio corporis, aut genuum incuruatio, index est humilitatis, & reuerentiæ, & passim à sanctis vsurpata, 2. Paral. 6. Salomon flexis genibus orat. Luc. 22. Dominus ipse positis genibus orabat Act. 21. Paulus positis genibus orauit cum omnibus qui secum erant. Neque possunt hæ cæremoniæ erga Deum vllo modo reprehendi: nam vt S. Cyprianus docet in ser. de orat. Dominica, placendum est diuinis oculis etiam habitu corporis. Non solùm autem inter sacrificandum sacerdos inclinat caput Deo, sed etiam cruci, aut imagini crucifixi, & ipsi etiam altari, & id sæpius quàm cæremoniam antiquissimam esse intelligi potest ex Liturgia Chrysostomi, vbi habentur hæc verba: *Sacerdos egreditur ex parvo ostio, & conversus ad Christi imaginem, inflexo capite cum exclamatione dicit hanc orationem, &c.*

PRIMA cæremonia erga sacrificium, est eleuatio hostiæ consecrandæ coram Deo, quæ fit in Offertorio, quæ cæremonia non potest reprehendi, si concedatur oblatio, quam lib. superiore defendimus. Nam si licet offerre Deo sacrificium visibile; cur non liceat id ipsum eleuare in signum oblationis? Habemus etiam in Scriptura exemplum, siquidem Leuit. 8. 9. 10. & alibi, sacerdos eleuat coram Deo id quod offertur. Denique habetur in antiquis Liturgiis.

SECVNDA, quæ est ostensio Sacramẽti ad populum, antiquissima est, habetur enim imprimis in Liturgiis Basilii, & Chrysostomi, & apud Dionysium, c. 3. Eccles. hierar. Et præterea meminit eius, vt Apostolicæ traditionis S. BASILIVS in lib. de Spiritu sancto, c. 27. *Verba*, inquit, *innocationis cum ostenditur panis Eucharistiæ & poculum benedictionis, quis sanctorum in scripto nobis reliquit?* CHRYSOSTOMVS crebram facit mentionem illius ritus, qui apud Græcos erat, vt Eucharistia consecraretur ad altare velis obducta, ac deinde reductis velis, populo ostenderetur. Hom. 61. ad populum Antioch. *Cùm vela*, inquit, *videris retrahi, tunc superne cœlum aperiri cogita, &c.* Idem habet hom. 36. in 1. Cor. & hom. 3. in epist. ad Ephes.

TERTIA, quæ est fractio, & commixtio, habetur expressè in Liturgia Iacobi, & in Liturgia Chrysostomi: quare ipsa quoque antiquissima est. Vnde Chrysostomus hom. 24. in priorem ad Corint. scribit Christum in altari confractionem pati, quam in cruce pati noluit.

ALIA est cæremonia erga sacrificium, mixtio aquæ, & vini, de qua nihil hic dicimus, quia in 4. lib. de Eucharistia copiosè de ea tractauimus.

PRIMA cæremonia, quam erga seipsum sacerdos adhibet, est tonsio pectoris: ea enim vtitur in confessione, quæ fit ad initium Missæ, & ad illam precem: *Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, &c.* Et ad illa verba: *Domine non sum dignus.* Hæc autem cæremonia pœnitentiam indicat, & naturalis est, atque in Euangelio exemplum habet. Nam Luc. 18. Publicanus orans percutiebat pectus suũ, dicens: *Deus propitius esto mihi peccatori.* Et Luc. 23. *Reuertebantur percutientes pectora sua.*

SECVNDA est lotio manuum, paulò antè consecrationem, quæ habetur etiam in Liturgiis Græcorum: eiusdem cæremoniæ meminit Dionysius, cap. 3. Eccles. hierarch. & Clemens lib. 8. const. cap. 5. & Cyrillus catech. 5 myst. *Vidisti*, inquit, *Diaconum aquam lavandis manibus porrigentem sacerdoti?* Et ibid. reddit causſam huius cæremoniæ, ac dicit, non adhiberi eam lotionem ad sordes corporis abluendas, cùm nemo in Ecclesiam sordidis manibus accedere audeat: sed ob symbolum puritatis animi, qua pollere debent, qui tantum peragunt sacrificium.

PRIMA cęremonia erga populum, est salutatio per *Dominus vobiscum*, de qua in sequẽti capite disseremus.

SECVNDA cæremonia est dimissio populi per *Ite missa est*, de qua etiam infrà dicemus: nam istæ cæremoniæ in verbis consistunt, non in actione tantùm.

PRIMA cæremonia erga ea, quæ leguntur in Missa, est cantus, de qua nõ est hoc tempore magna controuersia; nam ipsi etiam hæretici passim canunt. Et præterea habemus ipsius Domini exemplũ. Nam Matth. 26. legimus Dominum in vltima cœna, in qua prima Missæ institutio, & celebratio consistebat, hymnum ceciniſſe, illa. n. verba: *Et hymno dicto*, Græcè ὑμνήσαντες, propriè cantum significant. Nam vt August. docet, in titulum Psalm. 72. vsque adeò de ratione hymni est cantus, vt nisi cantetur, hymnus dici non possit. Vnde etiam Concil. Tolet. IV. can. 12. de hymnis canendis in sacro officio, dicit nos exemplum Domini habere: ex quo falsum esse colligimus quod scribit Lutherus in lib. de captiu. Babyl. cap. 1. Missam Domini sine cantu celebratam esse. In disputatione de horis canonicis, tom. 3. de hac re copiosius disseremus.

SECVNDA cæremonia, sunt instrumenta Musica, quæ in Ecclesia adhiberi cœpta sunt in sacro officio, tempore Vitalini Papæ circa annũ Domini DX. LX. vt ex Pontificali refert Platina; vel vt mauult Aimoinus lib. 4. de gestis Francorum, cap. 114 post annum Domini DCCC. XX. tempore Ludouici Pii, Licita autem esse, & vtilia eiusmodi instrumenta, si sobrie, & grauiter eis vtamur, negari certè non potest, cùm & habeamus exemplum Testamenti veteris, & experiamur deuotionem per ea excitari, & tædium minui, quod ex longitudine, & grauitate officiorum alioqui oriretur.

Neque valet responsio Petri Martyris ad exemplum Testamenti veteris: scribit Petrus Martyr in cap. 14. prioris ad Corin. instrumẽta Musica pertinere ad Iu-

negligentiam,& desidiam totius illius damni causam esse, vehementer illos arguit,ac dicit,indignos etiã esse qui simul cũ ceteris orent,immo dignos,qui ab Ecclesia ejciantur tẽpore sacrificii, quomodo ejciũtur pœnitẽtes,& Catechumeni; & melius facturos si non venirẽt:& alia id genus, quæ certũ est, dicta esse amplificãdi gratia. Simile est,quod ait Apostolus 1 Cor.6. *Contẽptibiles qui sunt in Ecclesia, hos cõstituite ad iudicãdũ.* Non enim reuera iubet beatus Paulus, vt contemptibiles iudices constituantur: sed ita loquitur, quia cuperet in Ecclesia nullas esse lites, aut tam sapientes,& bonos esse omnes Christianos, vt etiã minimi sufficerent ad dijudicandas temporales controuersias.

Porrò Chrysostomum non fuisse in ea sententia;vt putaret nihil prodesse sacrificium iis,qui adsunt,& nõ communicant dubitari non potest;tum ex tam multis locis suprà citatis, vbi scribit sacrificium prodesse defunctis,& viuentibus absentibus,tum etiam ex hom. 3. de incomprehensibili natura Dei: vbi grauiter reprehendit auditores suos, quòd finita concione recederent,& sacrificio non interessent. Vbi nihil de Cõmunione dicit, cùm tamen sciret plurimos non communicare nisi rarissimè; sed tantùm hortatur vt maneant, & simul orent, ac spectent Christum, qui in mysteriis se ostendit.

Septima obiectio. In veteri Ecclesia prohibitas fuisse missas priuatas,in quibus solus sacerdos cõmunicat, testatur Chrysostomus ho.18.in 2.ad Cor. vbi scribit, in celebratione Eucharistiæ nõ fieri,sicut fiebat in Testamẽto veteri, vbi solus sacerdos quædã comedebat.

Respondeo; Chrysostomus eo loco in eo solùm ponit discrimen inter sacrificia Testamenti veteris & noui,quod in illis,aut solus sacerdos edebat victimas, aut ipse maiorem partem, populus minorem obtinebat ex immolatis:in his autem totam victimam sacerdos,& totam populus edit, idẽ videlicet, & integrum Christi corpus,& sanguinem. Sed nihil hoc facit contra Missas priuatas: quod enim nunc fæpè sacerdos solus victimam edat, non est culpa sacerdotum, aut natura sacrificii,sed populi negligentia.

Octava obiectio. Canon decimus Apostolorum iubet excommunicari eos, qui nõ permanẽt in Ecclesia,vsque dum Missa peragitur, & non accipiunt sanctam Communionem: atque hic Canon renouatur in Concilio Antiocheno, ca.2.& exstat etiam decretum Anacleti in epist.1.& apud Gratianum, can. Peracta, de consecr. dist.2. *Peracta consecratione omnes communicent,qui noluerint Ecclesiasticis carere liminibus: sic enim,& Apostoli statuerunt,& S. Romana tenet Ecclesia.* Ergo prohibitæ tunc erant Missæ priuatæ.

Respondeo; Primvm isti canones iubent, vt fideles communicent in Missa;sed nõ prohibent sacerdoti sacrificare,si populus non adsit,aut cõmunicare nolit. Deinde canon Apostolorũ ita explicatus in Concilio Antiocheno, vt intelligamus non damnari eos, qui absolutè non communicant, sed eos, qui certa de causa,nimirũ ob aliquam superstitionem,aut prauam opinionem auersantur sacram Communionem. Decretum autem Anacleti,si epistola eius consulatur,& non solùm fragmẽtum quod est apud Gratianum, solos obligat clericos Episcopo in diebus solemnibus sacrificanti solemniter ministrãtes: quocirca si die aliquo non solemni,aut sine aliorum clericorum solemni ministerio quis sacrificet, non cogitur ex hoc decreto Communionem dare. Denique certum est,decreta ista,quæ sine dubio non diuini,sed humani iuris erant,si ad populum pertinebant, progressu temporis abrogata fuisse, constat enim tempore Ambrosij, & Chrysostomi,vt suprà citauimus,Græcos nõ nisi post annum communicare solitos esse.

A Nona obiectio. Humbertus contra Nicetã scribit, imperfectam esse Missam,in qua non simul fit consecratio,fractio seu distributio,&cõmunicatio;& Valtridus in li.de rebus Ecclesiasticis,c.22.similiter docet illam esse legitimã Missam,in qua adsunt sacerdos,respondẽs,offerentes,& cõmunicantes. Ad idem citantur duo decreta,vnum Soteris Papę apud Gratianum, can. Hoc quoque.de consecrat. dist.1. alterum Concilij Nannetensis apud Iuonem par.e.decreti,cap.70.

Respondeo, Si Missa præcisè accipiatur pro sacrificio, perfectam, & legitimam esse constat, etiam sine communicantibus,modò sacrificium à sacerdote consummatur; quia tamen, vt diximus, Missæ celebratio non solum ad sacrificium Deo offerẽdum, sed etiã ad populũ nutriendum spirituali pabulo ordinatur; propterea ex hac parte negari non potest, quin sit magis perfecta,& legitima Missa, vbi cõmunicantes adsunt, B quàm vbi desunt, & hoc solum volũt auctores citati. Porrò decreta illa Papæ Soteris,& Concilii Nannetẽsis ad rem non pertinent: non enim iubent vt adsint qui communicent;sed tantùm vt adsint qui sacerdoti respondeant. Vbi obiter Notandvm est mendacium Kemnitii: scribit enim Kemnitius, Concilium illud ridiculũ iudicasse;muris,& parietibus à sacerdote insusurrari, quæ ad populum pertinent. At Concilium non meminit populi, sed iubet, vt saltem vnus adsit, qui respondeat in Missa, ne videatur sacerdos parietibus dicere, *Dominus vobiscum;& Orate fratres.*

Decima obiectio. Ludibria sunt, quòd in Missa,in qua nulli cõmunicant, dicat, sacerdos, *Quotquot ex hac altaris participatione sumpserimus,& Sacramenta,quæ sumpsimus.* Itẽ,quòd hostia frãgatur:fractio.n.ad distribuẽdũ ordinatur,vt Augustt.docet in epist.59. ad Paulinũ.

C Respondeo, Illa verba dicuntur in numero multitudinis,tum propter præsentes communicantes,si qui adsint;tum etiam propter eos, qui alibi communicãt: cùm.n.vnum corpus sumus,non solùm præsentes, sed etiã absentes pro omnibus oramus. Simile est in oratione Dominica, quam quisque potest etiam solus in suo cubiculo recitare,& tamen ita composita est,ac si dicenda esset solum à multitudine congregata.

Quod attinet ad fractionem, ea non solùm ad distribuendum, sed etiam ad significandum ordinatur. nam in Missa Chrysostomi fit confractio in quatuor partes in modũ crucis,& vna ex illis particulis in calicem immittitur cum certa verborum recitatione: vt etiam Latini faciunt. Quare Kemnitius cùm cæremoniã fractionis ludibrium appellat,& apertè irridet;antiquam,& veram Ecclesiam,Græcam,& Latinam irridet. Atque hactenus de obiectionibus Kemnitii.

D Vndecima obiectio, est Ioan. Brentii in Confes. Vvirtembergensi,c.de Eucharistia: vbi præterea,quæ illi sunt communia cum Kemnitio,facit hoc argumẽtum: *Christus instituit cœnam suam,nõ vt esset priuata actio sacrificuli, sed communio totius Ecclesiæ; non igitur licitæ sunt priuatæ illæ Missæ,in quibus sacerdos sibi soli legit verba Cœnæ,& Eucharistiam consecrat.*

Respondeo; Missa Catholicorum nunquã est priuata actio sacerdotis, sed semper est cõmunis toti Ecclesię,quia à communi ministro pro cõmuni omnium vtilitate offertur: proinde semper est in Missa cõmunio Ecclesię,si per communionem intelligas fructum communem sacrificii. Quod si per communionem intelligas Eucharistię manducationẽ: fatemur Christum instituisse Cœnam,vt esset simul & sacrificiũ & communio, sed non iussisse vt illa duo nunquam separarentur,quasi non possit Deo sacrificium offerri, quãdo nulli adsunt,qui communicare velint.

Dvodecima obiectio est Philippi in Apologia Confes. Augustanæ in articulo de Missa,vbi producit

Secundo, habemus exemplum antiquæ Liturgiæ, tum Græcæ, tum Latinæ. Liturgiæ Basilii, & Chrysostomi, quod etiam Kemnitius notant, quædam præscribunt dicenda sub silentio, & concludenda alta voce: quod idem nos seruamus, cùm secretas orationes concludimus, vocem attollendo in illis verbis: *Per omnia sæcula sæculorum.* Neque valet Kemnitii responsio, qui illud ita interpretatur, ac si Liturgæ illa præscriberent, quædam pronunciari moderata voce, ita tamen vt ab omnibus audiantur, concludi autem eam clamore, & cantu. Nam in Liturgia Chrysostomi verba illa, *Sacerdotum sacerdos, vos Græcorum sacerdotes, &c.* moderata voce, sed planè secreto, ne [illegible] mysteria, quæ moderata voce publicantur, [illegible] omnino celantur. Et præterea ibi monetur sacerdos illas preces secreto recitare, dum Diaconus alta voce canit Litaniam, vel dum cantores alta quadam voce concinunt: proinde non potest populus illas attendere, quæ dicit sacerdos, atque ideo vere, & propriè secreta sunt.

De Latina autem Liturgia hæremus testimonium Innoc. I. in epist. ad Episcopum Eugubinum, cap. 1. vbi interrogatus de tempore quo in mysterio Missæ pax danda est, aperte indicat, præcipuam partem Missæ esse secretam; nec audet aperire quæ sint illa, quæ remittantur, antequam pax detur. At si totus populus illa omnia audire consueuisset, certe nihil fuisset secretum, nihil arcanum, & facilè potuissent litteris immitti, quæ erant vulgò omnibus nota.

Tertio habemus exempla sacrificiorum veteris legis. Nam (vt omittam quod in sacrificiis plerumque sola mente orabant, sine vllis verbis) Leuit. 16. describitur solenne sacrificium incensi, ac iubetur solus sacerdos intra velum ingredi, & sacrificare, atque orare pro se, & populo, omnibus alijs foris expectantibus, & non modò non audientibus, sed nec videntibus sacerdotem: quo etiam ritu sacrificasse Zachariam patrem Præcursoris, legimus Luc. 1.

Quarto Christus ipse in sacrificio crucis, quod exemplar fuit omnium sacrificiorum, in silentio oblationem peregit, nec trium horarum spatio loquutus est audientibus circumstantibus, nisi septem brevissimas sententias: quot sunt etiam sententiæ, quæ in Canone nostræ Liturgiæ alta voce pronunciantur.

Sed videamus, quid pro sua sententia Kemnitius adferat. Primo objicit Christi institutionem, qui in sua Cœna iussit sui memoriam fieri, non per silentium, sed, vt Paulus explicat, per annunciationem. Et posset argumentum confirmari Christi ipsius exemplo loquentis verba consecrationis alta voce pronunciantis, vt omnes qui aderant audire potuerint.

Respondeo, Christi memoria, & annunciatio non tam verbis, quam re ipsa fieri debet, sic enim scribit Augustinus lib. 20. contra Faustum, cap. 18. *Celebramus*, inquit, *commemorationem oblationemque celebramus sanctificatam, &, &c.* Neque posset alio modo impleri quod Paulus præcipit, vt omnes annuncient mortem Domini: qualis enim confusio fieret, si omnis populus in Ecclesia mortem Domini verbis annunciare deberet?

Quod attinet ad Christi exemplum, sciendum est, Christum non solùm ea verba pronunciasse, vt consecraret, sed etiam vt Apostolos doceret ritum consecrãdi: quocirca oportuit eum ita loqui, vt ab Apostolis audiretur. quod etiam hoc tempore Episcopi seruant, cum inter Missarum solemnia ordinãt sacerdotes: sic enim pronunciant verba consecrationis, vt omnes illi noui sacerdotes audire possint. Alia autem ratio est eorum, qui ad populum Missas celebrant.

Secunda objectio. Christus non ita Sacramenta instituit, vt actio quidem esset visibilis, & publica, verbum verò, quæ est præcipua pars Sacramentorum, occulteretur, & sepeliatur.

Respondeo; Alia ratio Sacramenti, alia sacrificij est: nunc enim de sacrificio proprie agimus. Sacrificium autem non in verbis, sed in oblatione rei consistit: verba verò in sacrificio Missæ requiruntur, non vt sint ipsa sacrificium, vel pars sacrificij, sed solùm vt victimæ præsentiam nobis exhibeãt. Verbis enim consecrationis, vt suprà ostẽdimus, id efficitur, vt corpus Christi verè adsit in altari: quare sacrificium erit verè externum, & sensibile etiam si verba quibus id efficitur, sentiri non possint. Adde, quòd in Sacramentis quoque, ad quorũ eilenniam verba potissimum pertinẽt, non est necesse, vt verba ab aliis percipiãtur, qui Sacramenta suscipiũt, modo percipiantur ab his, qui ea ministrant: alioqui Baptismus infantibus, amentibus surdis collatus, irritus esset, quod ne Kemnitius quidem admitteret. Ad argumentum igitur respondemus, Christum non quidem instituisse, vt verba occultentur, & sepeliantur, sed neque instituisse ita pronunciari, vt ab omnibus, qui adsunt, audiantur, sed solum instituisse, vt re ipsa adhibeãtur, libertate relicta Ecclesiæ, vt modum recitandi cõstituat. Id quod non solùm Catholici docent, sed etiã Kemnitii præceptor, & propheta Lutherus in lib. de formula Missæ, vbi liberũ permittit, vt verba Cœnæ, alta vel submissa voce pronuncientur.

Tertia objectio. Apostolus 1. Cor. 14. diserte distinguit hæc duo: In Ecclesia loqui, de iis scilicet, quæ ad publicum ministerium pertinent; & priuatim sibi ipsi, & Deo loqui.

Respondeo; In Ecclesia loqui beato Paulo est exhortari, & instruere Ecclesiam; sibi & Deo loqui, est orare, vel laudare Deum: *In Ecclesia*, inquit, *volo quinq; verba in sensu meo loqui, vt & alios instruam.* Et rursus: *Si non fuerit interpres, taceat in Ecclesia, sibi autem loquatur, & Deo.* Itaque distinguit cõcionem ab oratione. Ad neutrum autem proprie pertinet sacrificium: sacrificare enim non est loqui, sed facere; vel si quo modo loqui est, nõ est in Ecclesia, vel Ecclesiæ loqui, sed Deo. Qui enim sacrificium Deo offert, cum Deo agit, non cum hominibus, licet non priuatim, sed publicè agat, quia non pro se tantum, sed pro Ecclesia vniuersa agit.

Quarta objectio. In antiqua Ecclesia dimissis iis, qui non poterãt interesse mysterijs, alta voce pronũciabãtur preces, gratiarum actiones, & ipsa etiam verba consecrationis. Quod quidem de verbis consecrationis tradit Bessarion Cardinalis in lib. de verbis Cœnæ, & idem patet ex ritu antiquo respondendi, *Amen*, ad verba consecrationis: cuius ritus meminerunt Dionys. Alexand. apud Euseb lib. 7. hist. cap. 9. & August. in lib. ad Orosium quæst. 49. Idem patet ex Chrysostomo hom. 18 in posteriorem ad Corinthios, vbi legimus preces, & gratiarum actiones in celebratione Eucharistiæ populo cum sacerdote fuisse communes. Denique idem colligitur ex Nouella constitutione 123. Iustiniani, vbi seuerè præcipitur sacerdotibus, vt quæ in oblationis celebratione recitãda sunt, alta voce pronuncient, vt populus exaudire possit.

Respondeo; Verba cõsecrationis in Ecclesia Oriẽtali alta voce recitari consuesse, non negamus, cùm id apertissime cõstet ex Liturgia Chrysostomi. Neque nos id reprehendimus: non enim contendimus necessario ea verba submissa voce recitanda esse, sed liberum esse Ecclesiæ statuere de eo ritu, & proinde neque Græcorum, neque Latinorum ritum reprehendi posse, aut debere. Sed quanquam verba consecrationis apud Græcos alta voce efferantur, tamen alia quædam submissa voce, ac planè secretò pronũciata apud eos fuisse, ex eadem Chrysostomi Liturgia euidenter ostendimus. Ad testimonium igitur Bessarionis, &

Dionysij Alexandrini, nihil opus est respondere.

Ad locum Augustini RESPONDEO; Nec librum illum esse Augustini, vt eruditi fatentur, nec ad rem facere: non enim loquitur ille auctor de consecratione, sed de dispensatione sacramenti; id enim solùm dicit, eos *Amen*, respondere solitos; qui accipiunt sanguinem Domini, dicente videlicet Sacerdote: *Sanguis Domini nostri* IESV CHRISTI. Cuius ritus meminit etiam Ambros. lib. 4. de Sacramentis, cap. 5.

Ad locum Chrysostomi respondeo, Chrysostomum id potissimum velle, vt populus non ocietur in templo, sed oret pro ijs rebus, pro quibus & sacerdos orat: id quod potest fieri, etiàsi tum sacerdos, tum populus in silentio oret. Immò Cyprianus in tractatu de oratione Dominica, scribit tempore sacrificii imitandam esse Annam matrem Samuelis, quæ ita orabat, vt labia mouerentur, sed vox penitus non audiretur. 1. Reg. 1. & eam typum Ecclesiæ gessisse dicit, dum in silentio orabat. In nostra quoque Liturgia tunc dicitur B populo: *Orate fratres*, cùm secretò est orãdum, Adde, quod Chrysostomus nõ dicit omnes preces esse communes populo cum sacerdote: quare etiamsi loqueretur de communione earundem omnino precum, nihil tamen aduersarii obtinerent. Nam in Liturgia Chrysostomi aperte distinguũtur, quæ ab omnibus, & quæ à solo sacerdote, & quidem secreto dicenda sunt.

Ad Nouellam Iustiniani responderi posset imprimis non ad Imperatorem pertinere de ritu sacrificandi leges ferre: proinde non multum referre quid ille sanxerit. Sed illud etiam respondemus, non esse legem illam sententiæ nostræ contrariam: solum enim ille iubet, vt quæ in Ecclesiis Orientalibus alta voce dici solebant, ab omnibus alta voce dicerentur. Erant enim C quidam, vt ex illa ipsa Nouella colligitur, qui submissa voce pronunciabant ea quæ ex recepta consuetudine alta voce pronuncianda erant, vt eo modo ignorantiam suam tegerent: qui quidem iure reprehenduntur, tum quod contra morem Ecclesiæ facerent, tum quod ex imperitia legendi id facerent.

VLTIMA obiectio. Fatentur Pontificii vsum istum non esse antiquum. Scribunt enim Honorius, & Belet olim alta voce verba consecrationis pronunciari consueuisse: sed postea imperatum fuisse, vt sub silentio dicerentur, hac de causa. Cùm verba illa ab omnibus audirentur, à multis etiam laïcis memoria tenebãtur: inde factum est, vt quidam pastores in agro super panem, & vinum ea verba pronunciauerint. Continuò autem panis in corpus, & vinum in sanguinem conuersa sunt: & pastores illi diuinitus percussi interierũt. Ex qua historia colligitur vsum recitandi verba consD crationis sub silentio, non esse antiquum, & ex opinione superstitiosa natum, quasi verba illa magica essent.

RESPONDEO; Miraculum, cuius in hoc argumento mentio fit, verè accidit, sed aliter, & antiquiore tempore, quàm à Kemnitio narretur. Scribit. n. Sophronius in Prato spirituali, cap. 196. suo tempore hoc miraculum accidisse: Floruit autẽ Sophronius ante tempora VII. Synodi, & Ioan. Damasceni, nã citatur eius liber, id est, Pratũ spirituale à VII. Synodo actione 4. & à Damasceno in 3. oratione de cultu imaginũ. Proinde contigit hoc miraculum ante annos plus minus CM. quod etiam breuiter cõmemoratur ab Alcuino in lib. de diuinis officiis, cap. de celebratione Missæ: Floruit autem Alcuinus ante annos DCCC. Porrò miraculum illud non conuertit panem in carnem, nec Pastores illos interfecit, vt Kemnitius ex obscuris, ac recentioribus auctoribus colligit; sed igne de cœlo demisso, panem, & vinum & lapidem, super quem illa sita erant, absumpsit, & pastores illos obstupefecit, vt ad longum tempus vix loqui possent. Neque scribit A Sophronius istam esse causãm, cur verba illa secreto nunc dicantur: quanquam si ista esset causa, non video quid cõtra obijci posset. Certè vsus iste antiquissimus esset, etiamsi non antè cœpisset, quàm post miraculum illud diuinitus mundo ostensum.

CAPVT XIII.

De cæremoniis Missæ quid hæretici sentiant.

DE cæremoniis in genere disputatum est in 2. lib. extremo de Sacramẽtis: nunc ea solum tractanda sunt, quæ propriè ad Missæ cæremonias pertinent. Duo potissimum hoc loco explicanda sunt. PRIMO aperiendum erit, quid aduersarii sentiant de cæremoniis Missæ, & quid in controuersia sit. SECVNDO probanda erit veritas, & simul refellendæ obiectiones.

Scribunt autem de cæremoniis, & partibus Missæ multi auctores. PRIMVS videtur fuisse Gelasius, cuius librum de Missarum solenniis coarctauit Grego. I. vt scribit Ioan. Diaconus lib. 2. vitæ Gregorii, cap. 17. & ipse eiusdem libri meminit lib. 7. epist. 63. SECVNDVS fuit Isidorus post annum Domini DC. cuius libri duo extãt de diuinis officiis. TERTIVS fuit auctor Ordinis Romani, qui floruisse videtur post annum Domini DCC. QVARTVS fuit Alcuinus eodem seculo, cuius extat liber de officiis Ecclesiast. QVINTVS Amalarius eodem seculo, cuius etiam libri extant eiusdem tituli. SEXTVS fuit Rabanus Maurus post annum Domini DCCC. SEPTIMVS eodem seculo Vvalfridus Strabo. OCTAVVS post annum fortasse CM. Solitarius in lib. de gemma animæ. NONVS Micrologus post annum M. DECIMVS Rupertus Tuitiensis post annum MC. VNDECIMVS Hugo de S. Victore eodem seculo. DVODECIMVS Innoc. III. post annum MCC. DECIMVSTERTIVS Bonauentura, eodem seculo. DECIMVSQVARTVS Guilielmus Durandus post annum MCCC. DECIMVSQVINTVS Thomas Vvaldẽsis post annum MCD. DECIMVSSEXTVS Conradus Brunus post annũ M.D. quo seculo scripsit etiam Rapsodiam Georg. Cassander, & nonnulla beatus Rhenanus in annotationibus ad librum Tertulliani, de corona militis: qui tamen auctor cautè legendus est; superior autem, etiamsi hæreticus fuerit, nihil tamen de suo addidisse videtur. Feruntur etiam multa collegisse de Liturgia Ioan. Garetius, & Iacobus Pamelius: sed eorum libros nondum videre potui.

His præmissis, ad illa, quæ proposuimus accedamus. Quod ad PRIMVM attinet, Caluinistæ omnes ferè cæremonias Missę execrantur, & abrogandas censent: Nã nec illis vtũtur in sua Cœnæ Domini administratione: & Caluinus generatim eas reprehendit in lib. 4. Instit. c. 17. §. 43. vbi admittit antiquissimas esse, immò scribit non longè ab ætate Apostolorum cœpisse; sed eas rubiginẽ Cœnę Domini appellat, & ait natas esse ex procacitate humanæ confidentiæ, quæ se continere non potest, quin in Dei mysteriis ludat, & lasciuiat.

At Lutherus, & Lutherani non omnino cæremonias reijciunt. Nam & in suis Ecclesiis aliqua seruant, & Philip. in Apologia Confess. art. de Missa in principio, dicit apud suos seruari in Missa cæremonias consuetas: quod est verũ de quibusdam non de omnibus.

Porrò Lutherus in lib. de cap. Babyl. cap. de Eucharistia, tria de cæremoniis scribit. PRIMO, Missam eò esse magis Christianam, quò est simplicior, & similior Missæ Christi, in qua nulla fuit vestium, gestuum, cantuum, aliarumque cęremoniarum pompa: quibus verbis oblique cęremonias reprehendit.

SECVNDO addit, non esse propterea calumniandam vniuersam Ecclesiam, quæ multis aliis ritibus, & cære-

Digitized by Google

moniis Missam ornauit,& ampliauit:& in lib.de formula Missæ,permittit lumina, & incensum, & aliqua alia eiusmodi. Sed hoc dictum secundum non valde cohæret cum primo. Nam si pompa cæremoniarum faceret Missam minus Christianam,vt habet primum dictum,meritò Ecclesia,quæ pompam illam inuexit, reprehendi posset,ac deberet, cuius contrarium asserit hoc secundum dictum.

TERTIO dicit,cæremonias sine fide esse irritabula impietatis potius, quam officia pietatis. Quod si Lutherus de fide Catholica loqueretur,qua credimus in Eucharistia verè esse præsens corpus Domini, & verè in sacrificium Deo offerri pro peccatis viuorum, & mortuorum,non male dixisset, cæremonias sine fide esse irritabula impietatis: sed quia loquitur de fide quadam speciali, qua vult nos certò credere remissa esse peccata,ideo dictum illud eius iure damnatur in Concilio Trid.sess. 22. can. vlt Cæremoniæ.n. deuotioni,& reuerentiæ excitandæ seruiant, etiam in iis, qui non certò credunt sibi remissa esse peccata:sed de hac fide alibi differendum est.

Iam verò Kemnitius in 2.par.Exam. pag. 852. ponit quadrimembrem partitionem cæremoniarum Missæ. QVASDAM enim esse dicit, quæ habeant mandatum diuinum, & exempla Scripturæ, & quæ substantiales sint,vt accipere panem,benedicere,manducare,mortem Domini nunciare. QVASDAM, quæ licet non habeant expressum mandatum, neque omnino necessariæ sint,tamen pias,& bonas esse, si ad ædificationem vsurpantur, vt Psalmos, lectiones,preces,confessionem fidei per symboli recitationem.QVASDAM per se superstitiosas, & impias, vt oblationem pro viuis, & mortuis, inuocationem Sanctorum, satisfactionem pro animabus Purgatorii, Missam priuatam, consecrationem salis,benedictionem aquæ. ALIAS denique adiaphoras,vt vestes,vasa,ornamenta cetera,quæ verbo Dei non repugnant.Ex his docet eas,quæ sunt primi generis,omnino seruandas,quæ sunt tertii,omnino abrogandas; quæ sunt secundi, & quarti retinendas esse,sed cum libertate,ac vt minimè necessarias.

Nos cum Kemnitio in primo genere conuenimus; in tertio ab illo dissentimus;in secundo & quarto partim conuenimus,partim dissentimus.Sed nó sunt ista omnia huius loci,nã non disputamus hoc loco de quibusuis cæremoniis, sed solùm de illis, quæ sunt extra essentiam sacrificii,de quibus Concilium Trid.loquitur,quare non disputamus de primo genere. Deinde disputamus de cæremoniis propriè dictis;non de omnibus partibus, vel causis, vel effectis Missæ; portò psalmi,lectiones,preces,nó sunt propriè cæremoniæ, & per hoc non agimus de secundo genere.Pari ratione oblatio pro viuis,& mortuis,inuocatio Sãctorum, satisfactio,Missa priuata,& similia,non sunt cæremoniæ, neque de illis nunc disputamus. Solum ergo de quarto genere nunc quæstio est,adiuncta aqua benedicta,quam in tertio genere Kemnitius posuerat.

Portò de isto quarto genere,in tribus diffidemus à Kemnitio, & cæteris Lutheranis. PRIMO, quod illi pauciſſimas,nos plures cæremonias in Missa adhibemus.SECVNDO, quod illi nullo modo admittunt cæremonias esse necessarias, vel posse imperari ab Ecclesia:nos etsi fateamur non esse ex se necessarias, tamen iudicamus imperari posse,& hoc præcepto posito, nõ posse sine peccato omitti.TERTIO,quod illi nullã vim tribuunt vlli cæremoniæ, & irrident consecrationes aquæ,salis,thuris, cereorum, &c. nos quibusdã cæremoniis vim quandam tribuimus ex consecratione,& precibus Ecclesiæ.Sed de his duobus postremis quæstionibus satis multa diximus in 2.lib. de Sacramentis in genere, & in aliis locis: idcircò solùm hoc loco, A ostẽdendum erit, non solùm paucas illas cæremonias quas Lutherani admittũt,sed omnes alias,quibus Ecclesia Catholica in Missa vtitur,esse antiquas, & pias.

Sed antequam ad cæremonias nostras veniamus,refellenda sunt mendacia, quibus planè scatet Kẽnitii disputatio. PRIMO,pag.853.dicit,Concilium Trid. sess. 22.cap.5.sine distinctione omnes cęremonias approbare,siue piæ,siue superstitiosæ sint. AT Concilium non loquitur nisi de his cæremoniis,quas Ecclesia instituit,vt ex ipso textu Concilii patet,& quæ ad quartum genus à Kemnitio positum pertinent;quas idem Kemnitius fatetur non esse superstitiosas.

SECVNDO ibid.dicit,à Concilio definiri, omnes cæremonias quæ in Missa adhibentur. esse ex traditione Apostolica:& probat ipse hoc esse falsum,quia Dominus in vltima cœna, eas non adhibuit, neque earum meminit Paulus,cùm describit Synaxim Apostolicam 1.Cor.11. AT Concilium non dicit omnes, sed multas esse ex Apostolica traditione:& probatio Kẽnitii ineptissima est. Nã traditio Apostolica cœpit post ascensionem Domini,& ideò non mirum si in vltima cœna Domini eæ cæremoniæ nó fuerint adhibitæ: quia videlicet nondum eas Apostoli instituerant.Porrò Paulus 1.Cor.11.non refert totam Synaxim Apostolicam, sed solùm narrat,quid à Domino acceperit.

TERTIO dicit,Pontificios veterum cęremonias cumulasse multis admistis ociosis, & superstitiosis ritibus. At hoc falsissimum esse patet ex Liturgia Græcorum,& ex Ambrosiana,quas non instituerunt Pontificii,& tamen plures cæremonias habent,quàm nostra Romana,quam Kemnitius Pontificiam vocat.

QVARTO dicit,apud Catholicos ita necessariam existimari cęremoniarum obseruantiam,vt pronuntient mortaliter peccare,qui aliquid in illis neglexerint. AT hoc etiam mendacium est,non enim apud nos quælibet negligentia peccatum est mortale, sed contemptus,aut notabilis negligentia in rebus grauibus.

QVINTO dicit,Pontificios vix credere,rectè celebrari Cœnam Domini,si non adhibeatur totus ille cæremoniarũ apparatus. AT si per illud, *rectè*, intelligat rectitudinem essentialem, vt videtur intelligere, mendacium est apertissimum;constanter.n Catholici docent, totã essentiam huius sacrificii à Christo institutam,& proinde sine his cæremoniis, quas postea Ecclesia addit,nemo dubitat sacrificium celebratum esse verum,& ratum.Si autem Kemnitius per illud, *rectè* intelligat rectitudinem accidẽtariam,nihil dicit: nam quis dubitet non rectè fieri id, in quo faciendo aliqua omittuntur,quæ omittenda non erant?

SEXTO dicit,cæremoniis illis,& ritibus per se, & absolutè,tribui à Catholicis peculiaria merita. AT hoc impudentissimũ est mendaciũ:Catholici.n. sine fide, & charitate nulla merita agnoscũt,neq; vllus nisi planè insipiens diceret,attollere manus, vel curuare genua,& aliaid genus,esse per se, & absolutè meritoria.

CAPVT XIV.

Cæremonias,quæ Missam præcedunt, esse antiquas, & pias

NVNC vt facilius Missæ cęremonias defendamus, ad quædã capita omnes reuocabimus. quædam enim sumuntur à persona,quædam à loco,aliæ a tempore,& hæ in rebus consistunt,& prærequiruntur ad sacrificium. Aliæ consistunt in actione, & adhibentur inter sacrificandum,partim erga Deum, partim erga populum,partim erga ipsum sacrificiũ. Ex parte personæ requiruntur vestes sacræ,ex parte loci requiruntur tẽpla,altaria,vasa sacra,vt calix,discus,corporalia,

item lumina. Ex parte temporis requiritur, vt fiat præcipuè Dominicis diebus, vt ante meridiem, vt ante omnem cibum. De his igitur singulis breuissimè dicamus.

De vestibus sacris.

Ac PRIMVM de vestibus sacris habemus exemplum Testamenti veteris, in quo sacerdos sacrificium oblaturus, certis vestibus à Deo præscriptis induebatur: fuisse autem eas vestes, typos ac figuras vestium sacrarum, quibus nunc induuntur sacerdotes Christiani, ostendunt auctores quos iam citabo, qui singillatim demonstrant, quæ ex nostris vestibus cui ex Iudaïcis respondeant.

Habemus DEINDE vsum Ecclesiæ antiquissimum: nam omnia indumenta, quibus nunc vtimur in Missa, enumerant, & significationes eorum explicant multi antiqui scriptores, vt Innocentius III. lib. 1. de mysteriis Missæ. Rupertus lib. 1. de diuinis officiis. Bonauentura in li. de explicatione Missæ. Vvalfridus Strabo in lib. de rebus Ecclesiasticis, ca. 24. Hugo de S. Victore, lib. 2. de Sacram. p. 4. Amalarius li. 2. de officiis Ecclesiast. Rabanus lib. 1. de instit. Cleric. & Alcuinus in li. de officiis Ecclesiast. capit. de vestibus sacris. Floruerunt autem hi auctores alii ante annos CCC. vt Innocentius, & Bonauentura: alii ante annos CD. vt Rupertus, & Hugo: alii ante annos DCC. vt Vvalfridus, & Rabanus; denique Amalarius, & Alcuinus ante annos DCCC.

Præter hos auctores, quia omnia indumenta ordine enumerant, nec dicunt suo tempore incepisse, sed quod à maioribus acceperant, tradunt; non desunt alii antiquiores, qui breuiter aliquid attingant de eiusmodi vestibus. Nam Iulianus POMERIVS, qui ante annos CM. floruit in vita S. Hildefonsi, quę extat apud Surium tom. 1. scribit ab ipsa sanctissima Virgine de cœlo allatam vestem sacerdotalem, ac S. Hildefonso donatam, qua vteretur in Missa.

GREGORIVS Papa ante annos circiter M. misit in Britanniam ad nouam illam Ecclesiam præter sacra vasa, & reliquias sanctorum, ac altarium ornamenta, etiam vestimenta sacerdotalia, & clericalia, vt scribit Ioan. Diaconus lib. 2. vitæ beati Gregorii, cap. 37. & Beda lib. 1. hist. cap. 29.

HIERONYMVS lib. 1. contra Pelagianos, vltra medium, scribit, Episcopos, & presbyteros, & omnem clerum in sacrificii administratione candidis vestibus vti. Quod idem habet Chrysost. hom. 83. in Matth. qui etiam initio Liturgiæ describit orationes, quæ dicuntur, dum sacerdos induit sacras vestes. Idem etiam Hieronym. in epist. ad Helodorum de obitu Nepotiani scribit sibi a Nepotiano Presbytero moriente, relictam fuisse tunicam, qua vtebatur in ministerio Christi; floruit autem vterque annos M.C.

Concilium CARTHAGINENSE IV. tempore Augustini celebratum, prohibet can. 41. ne Diaconi vtantur alba, nisi in sacro ministerio.

Auctor quæstionum veteris, ac noui Testamenti, quæ habentur tom. 4. operum Augustini q. 46. scribit Diaconos vti solere Dalmaticis: vixit autem hic auctor ante Augustinum, vt patet ex q. 44.

SYLVESTER ante annos M.CC. vt in eius vita refert Damasus, constituit vt Diaconi in Ecclesia Dalmaticis vterentur, & palla linostina læuam cooperirent.

Denique huc referri potest, quod scribit Polycrates ante annos M.CD. apud Eusebium lib. 5. hist. cap. 24. ipsum etiam sanctum Ioannem sacerdotale petalon gestasse.

Accedit etiam manifesta ratio. Nam vt Reges, ac Magistratus in publicis actionibus non vulgari vtuntur vestitu, sed alio augustiore, & certis insignibus, quo & reuerentia ipsis concilietur, & simul imperium ipsorum, & potestas repræsentetur: sic etiam omnino conueniebat, vt in hac publica totius Ecclesiæ actione sacerdos sacro, ac peculiari habitu vteretur, tum ad reuerentiam mysterii, tum ad ipsam Christi passionem repræsentandam idoneo.

De templis, & aris.

Iam verò de templis, & aris multa disputauimus in lib. 3. de Ecclesia triumphante, cap. 1. & sequentibus: & plena sunt scripta veterum, tum Patrum, tum Conciliorum, vbi fit mentio templi, & altaris, & nos lib. superiore, cap. 14. non pauca testimonia adduximus. Et quia aduersarii non tam reijciũt templa, & altaria, quàm mysticas consecrationes, cùm templi, tum altaris, vide antiquissima testimonia eiusmodi consecrationis in Concilio V. Carthag. can. 6 & Agathensi can. 14. & in scriptis Patrum, Eusebii lib. 4 de vita Constantini, Athanasii in epist. ad Constantium, Basilii in Psal. 114. Gregorii Nysseni in li. de Baptismo, Ambrosii lib. 1. epist. 5. ad Felicem, Gaudentii in tract. de dedicatione, Augustini serm. 251. & sequentibus de tempore, Gelasii I. in epist. 1. & Felicis IV. in epist. decretali de Ecclesiarum, & altarium consecratione, qui Pontifex atauus S. Gregorii fuit, & non modo Ecclesias, & altaria consecrari debere confirmat, sed etiam, quod est huius loci proprium, testatur antiquis Canonibus prohibitum, ne sacra Missarum solennia alibi quàm in locis Deo sacratis, magna necessitate excepta vllus celebrare præsumat.

De vasis sacris.

De sacris autem vasis multa extant antiquissima testimonia. DAMASVS in vita S. Vrbani Papæ & Martyris meminit argẽteorum vasorum, quæ iam tum erant in Ecclesia ad vsum Sacramentorum. Sedit autem Vrbanus circa annum Domini CC.XXX. PRVDENTIVS in hymno de S. Laurentio, meminit aureorum vasorum, quæ erant tempore S. Laurentii, id est, circa annum Domini CC.LX. *Libent vt auro antistites.* Tempore autem Syluestri circa annũ Domini CCC. plurimos fuisse aureos, & argenteos calices, patinas, candelabra, thuribula, testis est idẽ Damasus. ATHANASIVS in 2. Apologia contra Arianos, multa scribit de mystico poculo, quod ab eo confractum calumniabantur Ariani: ex quo loco constat calices Eucharistiæ sacros fuisse, & non nisi ab initiatis tangi, nec sine sacrilegio pollui potuisse. Gregorius NAZIANZENVS in oratione de seipso cõtra Arianos, scribit ab Arianis direpta sacra vasa, laïcis ad tangendum prohibita: & ideo comparat eos Nabuzardano, & Balthasari, quorum alter sacra vasa templi Hierosolymitani abstulit, alter prophanauit. OPTATVS Mileuitanus li. 6. contra Parmen. queritur de Donatistis, quòd sacra, & preciosa vasa Ecclesiæ, in quibus Christi sanguis continetur, diripuerint, contlauerint, & vendiderint, similiter pallas, & velamina. AMBROSIVS lib. 2. de officiis, c. 28. multa scribit de sacris Ecclesiæ vasis, atque ea aurea, & consecrata fuisse demonstrat. AVGVSTINVS in Psal. 113. *Et nos*, inquit, *pleraque instrumenta, & vasa ex auro, & argento habemus in vsum celebrandorum Sacramentorum, quæ ipso ministerio consecrata, sancta dicuntur.* Denique CHRYSOSTOMVS hom. 4. in Matt. & fusiùs in lib. de S. Babyla contra Gentiles, scribit Iulianum Iuliani Imperatoris auunculum, & alium quendam, qui Quæstoris officio fungebatur, sacra Ecclesiæ vasa diripuisse,

ac

ac prophanasse, sed cõtinuò vltricem manum Domini sensisse, ita vt Iulianus vermibus corrosus interierit; Quæstor autem subitò medius crepuerit. Similia exempla refert Greg. Tvronensis de gloria Martyrum cap. 85. quæ satis ostendunt cæremoniam istam sacrorũ vasorum antiquissimam, & Deo gratam esse.

Sed Caluinus in præfatione Institutionis obijcit duo loca Patrum. Vnvs est Ambrosii lib. 2. de officiis, cap. 28. vbi sic legimus: *Aurum Sacramenta non quærunt, neque auro placent, quæ auro non emuntur.* Altera est Acacii, quem refert Socrates lib. 7. hist. cap. 21. sic aliquando loquutum, cum accusaretur, quòd sacra vasa propter pauperes vendidisset: *Deus noster, neque discis, neque calicibus eget, quia non comedit, neque bibit.*

Respondeo; Vterque locus nobis fauet, nam in vtroque loco legimus Ecclesiam abundasse vasis preciosis, & sacris; & ea debuisse diligenter conseruari, nisi vrgeret summa pauperum necessitas. In tali autem necessitate volunt sancti illi Patres, licere sacra vasa conflare & vendere, & rationem reddunt, quia vasa illa preciosa non sunt absolutè necessaria ad Sacramenta ministranda Et hoc est, quod ait Ambr. *Aurum Sacramenta non quærunt*, id est, non necessariò exigunt; & quod subdit: *Nec auro placent*, non significat in auro displicent, vel, nullo modo placent magis in auro, quàm in vitro: sed, non ideo principaliter placent, quia ministrantur in auro. Nam si displicerent in auro, vel non magis placerent, quàm in alia materia; Ambros. ea non seruasset vsque ad illam necessitatem, sed nunquam eis vsus fuisset.

Verba Acacii eundem sensum habent: significant. n. vasa aurea nullam Deo adferre vtilitatem, sed esse in Ecclesia ad honorem Dei, & vtilitatem nostram, & ideo quando se offert occasio, quo possint nobis vtiliora esse si vendantur, vendi debent, quia id etiam Deo gratius erit, qui misericordiam potius vult, quam sacrificium. Vide quæ diximus in 3. lib. de Ecclesia triumphante, cap. 6.

De cereis.

De cereis autem quibus in Missa vtimur, ac præsertim dum legimus Euangelium, non desunt antiqua testimonia. Athanasivs in epist. ad omnes Orthodoxos non procul ab initio, scribit inter alia sacrilegia Arianorum vnum fuisse, quod cereos Ecclesiæ idolis adolerent. Hieronymvs in lib. contra Vigilantium scribit in Ecclesia Catholica sole rutilante accendi cereos, dum legitur Euangelium, ad signum lætitiæ demonstrandum. Chrysostomvs in Liturgia scribit, sacerdotem procedere ad altare, ministro præcedente cum lumine. Ordo etiam Romanus meminit cereorum, qui & ad Euangelium, & oblationem corporis Domini accenduntur, Concilium IV. Carthaginense, can. 6. docet, Acolutho in sua ordinatione tradi ab Archidiacono cereum, vt sciat ad suum ministerium pertinere lumina accendere in Ecclesia. Quo autem tempore lumina ab Acoluthis accendenda essent, explicat Isidorvs li. 7. Etymolog. c. 12. vbi scribit, cum Euangelium legitur, & cum Christi corpus offertur, debere Acoluthos accendere cereum in Ecclesia. Denique Micrologvs, cap. 11. asserit, Missam nunquam sine lumine celebrari, etiamsi in meridie celebretur.

De die celebrandi.

Porrò, quod attinet ad tẽpus sacrificii celebrandi, Catholici sentiunt die Dominico præcipuè id faciendum; neque hæretici repugnant. Habemus Imprimis testimonium Scripturæ Act. 20. *Vna Sabbathi cum conuenissemus ad frangendum panem.* Nam per vnam Sabbathi, dies Dominica intelligitur, vt Chrysost. & Beda exponunt: & perspicuum est ex aliis similibus locis. Quod enim scribitur 1. Cor. 16. *Per vnã Sabbathi vnusquisque apud se reponat, &c.* omnes interpretes Græci, & Latini exponunt die Dominica, in qua Christiani conuenire solebant in Ecclesiam. Marc. vlti. dicitur Christus vna Sabbathi resurrexisse: quo loco per vnã Sabbathi intelligi diem Dominicam, nemo vnquam negauit. Dicitur autem dies Dominica vna Sabbathi, quia est prima dies hebdomadæ, phrasi enim Hebraïca vnum accipitur pro primo, & Sabbathum pro hebdomada.

Deinde Ivstinvs Martyr in 2. Apologia extremã apertè scribit, die solis, id est, die Dominica Christianos solitos fuisse ad sacrificium Eucharistiæ conuenire. Avgvstinvs in epist. 118. scribit in quibusdam locis sacrificium omni die offerri solere, alibi solùm die Dominica, & Sabbatho, alibi die solùm Dominica. Ex quo intelligimus nullos vnquam dubitasse, quin dies Dominica aptissima esset ad hoc sacrificium celebrandum.

De hora celebrandi, & de ieiunio necessario ad sacrificium celebrandum.

De hora diei conuenit apud Catholicos sacrificium celebrandũ esse horis ante meridianis, & ante omnem cibum, & quidem veteres sacra faciebant ab hora 3. vsque ad 9. quia eo tempore ad horam nonam protrahebatur ieiunium: aliquando etiam sub vesperam celebrabant, vt feria V. in Cœna Domini, & in Sabbatho sancto, aliquando media nocte, vt in Natali Domini. Vide Vvalfridum cap. 23. Nunc excepta Missa, quæ adhuc media nocte canitur in Natali Domini ordinariè ab hora prima siue ab aurora, vsque ad sextam id est, ad meridiem sacra celebrantur, & ieiunia de more protrahuntur.

Lutherani, & Caluinistæ ista planè contemnunt: scribit enim Lutherus in lib. contra Regem Angliæ, editò anno M.D.XXII. esse articulum Papæ, tantùm mane, & ante omnem cibum esse communicandum, & addit: *Nos autem istos merè fatuos, & stolidos appellamus: & communionem liberam habemus, siue per diem, siue per noctem, siue mane, siue vespere. Apud nos non peccat, qui modestè ederit, & biberit ante Communionem.*

Et in lib. de formula Missæ, liberum permittit ieiunium ante Communionem, & solum necessariò requirit, vt sobriè accedatur. i. vt ipse exponit, ne quis crapula ructuet, aut distento ventre pigrescat. Similia habet in lib. de abroganda Missa priuata: vbi tamen falsò Catholicis affingit, quod doceant eum indignum esse Communione, qui guttulam vnam aquæ imprudens sorbuerit. Neque enim tam rigidè Catholici ieiunium hoc exponunt: immo in casu necessitatis permittunt etiam post cibum Communionem sumere, vt quando ægrotus aliquis de vita periclitatur, & nondum viaticum accepit, & periculum est in mora, tunc. n. quacunque hora dari solet Communio: & extra hunc casum, qui inter abluendum aliquas aquæ guttas traiecerit cum saliua fortuitò ad stomachum, non censetur soluisse ieiunium, nec prohibetur à sacro faciendo, vel Communione sumenda, de qua re vide S. Thom. 3. pat. q. 80. art. 8.

Quod autem nostra cõsuetudo sine dubio antiquissima, & Apostolica sit, & necessariò seruãda, excepto casu necessitatis facilè demonstrari potest. Tertvllianvs in 2. lib. ad vxorem: *Non sciet*, inquit, *maritus quid ante omnem cibum sumas, &c.* & loquitur omnium consensu de Eucharistia. Cyprianvs lib. 2. epistol. 3 propè extrema, obiicit sibi argumentum, quod post ea

CAPVT XV.

De cæremoniis, quæ fiunt in Missa, & in actione consistunt.

NVNC de cæremoniis illis breuiter est dicendum, quæ in ipsa Missæ celebratione adhibentur, quæ ad quinq; capita reuocari possunt. ALIÆ. n. ad Deum referuntur, vt eleuatio manuum, eleuatio oculorum, adoratio per inclinationem corporis totius, aut per genuum curuationem. ALIÆ ad sacrificium, vt eleuatio, ostensio, fractio, commixtio. ALIÆ ad sacerdotem celebrantem, vt tunsio pectoris, & lotio manuum. ALIÆ ad populum, vt salutatio, & dimissio. ALIÆ ad ea, quę leguntur in Missa, vt cantus, & instrumenta Musica. Præter has, quædam aliæ sunt communes multis rebus, vt signum crucis, aspersio aquæ, thurificatio, osculum.

PRIMA igitur cæremonia erga Deum, id est, eleuatio manuum, exemplum habet in diuinis literis. Nam Exod. 17. Moses eleuatis manibus orans impetrauit. Item 3. Reg. 8. Salomon oraturus expandit manus in cœlum. Dauid Psal. 141. *Eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum.* Apostolus 1. Timoth. 2. *Volo viros orare in omni loco leuantes puras manus.* Denique naturalis hæc cæremonia esse videtur, cùm etiam apud Ethnicos passim legantur, qui orabant, ad cœlum manus extendisse.

SECVNDA, quæ est eleuatio oculorum, Christo familiaris fuit: nam in plurimis locis oculos ad cœlum leuasse dicitur, vt patet Matth. 14. Marc. 6. & 7. Luc. 9. Ioan. 6. 11. & 17. Et quamuis in actione cœnæ non legatur expressè in Euangelio, oculos ad cœlum sustulisse: id tamen constanter asserunt eum fecisse, S. Iacobus in sua Liturgia, & S. Ambr. lib. 4. de Sacramentis, cap. 5. Tertull. in Apolog. cap. 30. scribit Christianos cœlum intuentes, manibus extensis, nudo capite orare solitos.

TERTIA, quæ est inclinatio corporis, aut genuum incuruatio, index est humilitatis, & reuerentiæ, & passim à sanctis vsurpata, 2. Paral. 6. Salomon flexis genibus orat. Luc. 22. Dominus ipse positis genibus orabat Act. 21. Paulus positis genibus orauit cum omnibus qui secum erant. Neque possunt hæ cæremoniæ erga Deum vllo modo reprehendi: nam vt S. Cyprianus docet in ser. de orat. Dominica, placendum est diuinis oculis etiam habitu corporis. Non solùm autem inter sacrificandum sacerdos inclinat caput Deo, sed etiam cruci, aut imagini crucifixi, & ipsi etiam altari, & id sæpius quàm cæremoniam antiquissimam esse intelligi potest ex Liturgia Chrysostomi, vbi habentur hæc verba: *Sacerdos egreditur ex paruo ostio, & conuersus ad Christi imaginem, inflexo capite cum exclamatione dicit hanc orationem, &c.*

PRIMA cæremonia erga sacrificium, est eleuatio hostiæ consecrandæ coram Deo, quæ fit in Offertorio, quæ cæremonia non potest reprehendi, si concedatur oblatio, quam lib. superiore defendimus. Nam si licet offerre Deo sacrificium visibile; cur non liceat id ipsum eleuare in signum oblationis? Habemus etiam in Scriptura exemplum, siquidem Leuit. 8. 9. 10. & alibi, sacerdos eleuat coram Deo id quod offertur. Denique habetur in antiquis Liturgiis.

SECVNDA, quæ est ostensio Sacramẽti ad populum, antiquissima est, habetur enim imprimis in Liturgiis Basilii, & Chrysostomi, & apud Dionysium, c. 3. Eccles. hierar. Et præterea meminit eius, vt Apostolicæ traditionis S. BASILIVS in lib. de Spiritu sancto, c. 27. *Verba*, inquit, *inuocationis cum ostenditur panis Eucharistiæ & poculum benedictionis, quis sanctorum in scripto nobis reliquit?* CHRYSOSTOMVS crebram facit mentionem illius ritus, qui apud Græcos erat, vt Eucharistia consecraretur ad altare velis obducta, ac deinde reductis velis, populo ostenderetur. Hom. 61. ad populum Antioch. *Cùm vela*, inquit, *videris retrahi, tunc superne cœlum aperiri cogita, &c.* Idem habet hom. 36. in 1. Cor. & hom. 3. in epist. ad Ephes.

TERTIA, quæ est fractio, & commixtio, habetur expressè in Liturgia Iacobi, & in Liturgia Chrysostomi: quare ipsa quoque antiquissima est. Vnde Chrysostomus hom. 24. in priorem ad Corint. scribit Christum in altari confractionem pati, quam in cruce pati noluit.

ALIA est cæremonia erga sacrificium, mixtio aquæ, & vini, de qua nihil hic dicimus, quia in 4. lib. de Eucharistia copiosè de ea tractauimus.

PRIMA cæremonia, quam erga seipsum sacerdos adhibet, est tonsio pectoris: ea enim vtitur in confessione, quæ fit ad initium Missæ, & ad illam precem: *Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, &c.* Et ad illa verba: *Domine non sum dignus.* Hæc autem cæremonia pœnitentiam indicat, & naturalis est, atque in Euangelio exemplum habet. Nam Luc. 18. Publicanus orans percutiebat pectus suũ, dicens: *Deus propitius esto mihi peccatori.* Et Luc. 23. *Reuertebantur percutientes pectora sua.*

SECVNDA est lotio manuum, paulò antè consecrationem, quæ habetur etiam in Liturgiis Græcorum: eiusdem cæremoniæ meminit Dionysius, cap. 3. Eccles. hierarch. & Clemens lib. 8. const. cap. 5. & Cyrillus catech. 5 myst. *Videsti*, inquit, *Diaconum aquam lauandis manibus porrigentem sacerdoti?* Et ibid. reddit causam huius cæremoniæ, ac dicit, non adhiberi eam lotionem ad sordes corporis abluendas, cùm nemo in Ecclesiam sordidis manibus accedere audeat: sed ob symbolum puritatis animi, qua pollere debent, qui tantum peragunt sacrificium.

PRIMA cæremonia erga populum, est salutatio per *Dominus vobiscum*, de qua in sequẽti capite disseremus.

SECVNDA cæremonia est dimissio populi per *Ite missa est*, de qua etiam infrà dicemus: nam istæ cæremoniæ in verbis consistunt, non in actione tantùm.

PRIMA cæremonia erga ea, quæ leguntur in Missa, est cantus, de qua nõ est hoc tempore magna controuersia; nam ipsi etiam hæretici passim canunt. Et præterea habemus ipsius Domini exemplũ. Nam Matth. 26. legimus Dominum in vltima cœna, in qua prima Missæ institutio, & celebratio consistebat, hymnum ceciniſſe, illa. n. verba: *Et hymno dicto*, Græcè ὑμνήσαντες, propriè cantum significant. Nam vt August. docet, in titulum Psalm. 72. vsque adeò de ratione hymni est cantus, vt nisi cantetur, hymnus dici non possit. Vnde etiam Concil. Tolet. IV. can. 12. de hymnis canendis in sacro officio, dicit nos exemplum Domini habere: ex quo falsum esse colligimus quod scribit Lutherus in lib. de captiu. Babyl. cap. 1. Missam Domini sine cantu celebratam esse. In disputatione de horis canonicis, tom. 3. de hac re copiosius disseremus.

SECVNDA cæremonia, sunt instrumenta Musicæ, quæ in Ecclesia adhiberi cœpta sunt in sacro officio, tempore Vitalini Papæ circa annũ Domini DX. LX. vt ex Pontificali refert Platina; vel vt mauult Aimoinus lib. 4. de gestis Francorum, cap. 114. post annum Domini DCCC. XX. tempore Ludouici Pii, Licita autem esse, & vtilia eiusmodi instrumenta, si sobrie, & grauiter eis vtamur, negari certè non potest, cùm & habeamus exemplum Testamenti veteris, & experiamur deuotionem per ea excitari, & tædium minui, quod ex longitudine, & grauitate officiorum alioqui oriretur.

Neque valet respõsio Petri Martyris ad exemplum Testamenti veteris: scribit Petrus Martyr in cap. 14. prioris ad Corin. instrumẽta Musica pertinere ad Iu-

daïcas cæremonias, neque nobis magis conuenire, quam Circumcisionem, & neomenias. Sed fallitur apertissimè. Siquidem Iudaïcæ cæremoniæ duplices erant. QVÆDAM ipsorum propriæ, quę videlicet ad aliquid futurum significandum erant institutæ, vt Circumcisio,& similes: & hæ nobis verè non conueniunt. ALIÆ erant communes ipsis cum aliis Gentibus; eæ scilicet, quę naturali ratione nituntur, non autem significatione rerum futurarum, vt genua flectere,pectus tundere,&c. Et hæ nobis etiam conueniunt, atque ad hoc genus pertinent Musica instrumenta,quippe quæ in Dei laudibus adhibentur, propter infirmos, quorum non pauci in Ecclesia numerantur;iuuant enim,vt dixi,tum ad excitandam pietatem,tum ad fastidium,ac tædium minuendum.

Ex cęremoniis communibus. PRIMA est, aspersio aquæ benedictæ. Nam in Dominicis diebus ante initium solennis Missæ, sacerdos aquam benedicit, ac deinde aspergit se,& ministros,& altare,& populum: quę aspersio est quædam expiatio, & præparatio ad futurum sacrificium. De aqua benedicta fusè tractauimus in 3.lib.de Ecclesia triumphante,cap.7. Hic solùm annotasse sufficiet aquæ benedictionem à S. Basilio inter Apostolicas traditionės numerari,lib.de Spiritu sancto,c.27.& Dominicis diebus ad Missam adhiberi solitam aquæ aspersionem, colligi ex Micrologo in lib.de obseruationibus Ecclesiasticis,c.46.

SECVNDA cæremonia communis, est thurificatio: nam thus adoletur in Missa,tũ ad altare, tum ad Euangelium,tum ad Sacerdotem,tum etiam ad clerum, & populum;& quidem hæc cæremonia antiquissima est. Nã can. 4. Apostolorum dicitur thymiama,seu incensum offerendum ad altare,cùm sacra celebratur oblatio.Dionys.cap.3.Eccl. hierar. describens ritum celebrandi sacrificii Eucharistiæ,meminit etiam thuris.In Liturgiis Iacobi,& Chrysostomi, mentio fit benedictionis thuris, & thurificationis ad altare. Præterea Damasus in Pōtificali in vita Soteris & Syluestri Pontificum,inter alia sacra vasa Ecclesiæ numerat thuribula;seu thymiamateria:quare falsum est,quod Platina in vita Sixti I.& Polidorus Virgil.in lib.de inuentoribus rerum scribunt, Leonem III. qui sedit anno DCCC. fuisse primum,qui thus in Missa adhibuit.

Quod autem Arnob. scribit, lib. 7. contra Gentes, religionem thuris nouellam esse: intelligi debet de consuetudine Gentilium: nam apud populum Dei, antiquissima consuetudo est, thuris adhibendi in sacrificio diuino,vt patet ex lib.Exod.25. & 30. & seq. Porrò Christiani thuris religionem non à Gentilibus, sed ab Hebræis acceperunt.

Caussa verò cur thuris odor,ac fumus in sacrificio adhibeatur, vt colligitur ex precibus Liturgiæ tum Græcæ,& Latinæ,est,tum vt significetur bonus odor Euangelii,& eorum qui Euangeliũ prædicare debent; tum ob similitudinem, quam habet incensum cum oratione;vnde dicitur in Psal.141. *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.* Et Apoc.9.incensum Deo oblatum interpretatur Ioan.esse orationes Sãctorum, tum etiam ad gloriam Dei repræsentãdam.Deus enim in nebula se ostendere solebat in Testamento veteri: tum denique ad tetrum odorem,si quis ex multitudine hominum in Ecclesia existeret,abstergendum.

TERTIA cęremonia communis,est osculum: osculatur.n.Sacerdos frequenter ipsum altare, deinde librum Euangelii: tum Ministrum suum,& per eum in vniuersum clerum,& populum pacem diffundit. quæ cæremonia habetur in Liturgiis omnibus, tũ Græcis, tum Latinis,& eiusdẽ meminit Iustin. in fine 2. Apologiæ.Tertull.lib.de orat. cap. vlt. Cyrill.Catechesi 5. mystagogica,& Chrysost. hom.77. in Ioan. Duplex autem ratio est huius osculi:nam altare, & librum in signum reuerentię osculamur, fratres autem in signum charitatis,& pacis.

QVARTA cæremonia est signum crucis: quę omnium communissima,& antiquissima est. Nam signo crucis seipsum Sacerdos consignat, item librum, altare,res offerendas,& oblatas, ac denique populum, dum ei benedicit.

NOTAT autem Micrologus lib. de obseruationibus Ecclesiasticis c.14.signum crucis,aut semel,aut ter,aut quinquies exprimi solere super oblationem, non autem bis,aut quater: quia semel exprimitur ad essentiæ diuinæ vnitatem,ter ad personarũ Trinitatem, quinquies ad quinque plagas Domini repræsentandas.

Esse autem antiquissimã cæremoniam perspicuum est. PRIMO,ex Liturgiis sancti Iacobi,& aliorum,quæ plenæ sunt eiusmodi consignationibus. SECVNDO, ex Chrysost.hom.55.in Matthæum,& August. tract.118. in Ioann.qui dicunt omnia Sacramenta, & ipsum diuinum sacrificium signo crucis perfici.

TERTIO,ex Tertull.in lib. de Corona militis, Cyril. Catech.4.& 13.& Hieron. in epist. ad Eustochium de custodia Virginitatis, qui docent, in omni negotio signum crucis adhibendum. Quod si in omni negotio,cur non in actione tremendi sacrificii?

CAPVT XVI.

De ijs quæ recitantur in Missa Catechumenorum.

RESTAT POSTREMA controuersia de veritate Canonis,& aliorum, quæ in Missa recitantur. Vbi illud est OBSERVANDVM,Missam in quatuor partes diuidi solere. PRIMA est, ab initio vsque ad Offertoriũ, quę dici solet Missa Catechumenorum.SECVNDA, ab Offertorio vsque ad Consecrationem, quæ dicitur à Græcis *ἀναφορὰ*: à Latinis nonnullis Canon minor. TERTIA, à Consecratione vsque ad Communionem, quæ dicitur Canon maior. QVARTA à Communione vsque ad finem.

De Psalmo,Iudica, & Confessione.

PRIMVM igitur ante Missæ initium pronunciatur Psalm.42.*Iudica me Deus*,& fit generalis confessio. Et quidem Psalmum reprehendere nemo potest, neque etiam confessionem, quatenus fit Deo, & proximis astantibus: sed quatenus fit Sanctis, aduersarii eam non probant,quòd existimẽt Sanctos eam audire non posse,cùm tam procul absint? Sed Ecclesia Catholica nihil dubitat, Sanctos cognoscere, vt orationes, ita etiam confessiones nostras, tum ex ritu inuocationis Sanctorum,qui semper fuit in vsu apud veros Christianos, vt fusè docuimus in 1.lib.de Ecclesia triumphante,tum ex miraculis, quæ omnibus seculis facta sunt ad Sanctorum inuocationem,quorum multa refert August.lib.22. ciuit.ca.8. Nos igitur confitemur Deo,Sanctis,& Ecclesiæ præsenti,quia omnes offendimus, cùm peccamus, vt ille etiam dicebat Lucæ 15. *Peccaui in cœlum,& coram te.*

Vsum autem confessionis antiquum esse ante Introitum Missæ patet tum ex Micrologo,c.1. vbi apertè dicit, præmitti solere confessionem, tum etiam ex Liturgia S.Iacobi,quæ à confessione incipit.

De Introitu.

SEQVITVR Introitus,qui constat ex Antiphona, & Psalm. cum *Gloria Patri.* Dicitur Introitus, quia

canitur

canitur à Choro in Introitu Sacerdotis ad altare, vt vult Micrologus, ca. 1. vel vt Conradus Brunus, li. 2. c. 1. & alii volunt, quia est Introitus, id est, initium Missæ. Conuenit ferè inter auctores, vsum Introitus introductum esse à Celestino I. Pontifice: sic enim scribit Vvalfridus, cap. 22. Micrologus, cap. 1. & alii passim. Sed non est hoc ita simpliciter accipiendum. Nam IN PRIMIS nō instituit ipse vsum canendi vnum versiculum, vt nunc facimus, sed vt Psalmi Dauidis 150. antiphonatim canerentur per ordinem ante sacrificium: vt in eius vita scribit Anastasius Bibliothecarius. Sed postea vitandæ prolixitatis caussa selecti sunt versiculi aliqui, qui ad excitandam deuotionem viderentur aptiores: & Psalmi integri relicti sunt Horis Canonicis. DEINDE, Celestinus nō fuit absolutè primus, qui Psalmos ad sacrificium adhibuit, sed fortè primus fuit, qui Romæ id obseruari voluit. Nam alioqui Dionysius Areopagita, cap. 3. Eccles. hierarchiæ, meminit Psalmorum, qui ad initium Missæ canebantur: & sanctus Basilius in sua Liturgia circa initium iubet tres aut quatuor versiculos Psalmi decantari. Sed etiamsi à Celestino hæc institutio ortum habuisset, reprehēdi non posset, cùm Introitus ferè semper ex diuina Scriptura sumatur, & ab vniuersa Ecclesia iste vsus ab annis amplius mille retentus sit.

De Gloria Patri, &c.

VERSICVLVS: *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto, &c.* qui additur ad Introitum, putatur à nonnullis à S. Hieronymo compositus, rogatu Damasi Papæ; in qua opinione est Alcuinus, in lib. de officiis diuinis: sed verius est, quod scribit Vvalfridus in lib. de obseruationibus Ecclesiasticis, cap. 25. compositum eum versiculum fuisse à Nicæno Concilio. Nam ante Hieronymi, & Damasi tempus fuisse vsum in Ecclesia canēdi eum versiculum ad finem Psalmorū, patet ex Theodoreto, lib. 2. hist. ca. 42. & Sozomeno, lib. 3. ca. 19. qui scribunt Antiochiæ temporibus Constātij Imperatoris Catholicos, & Arianos in psalmorum fine discerni solitos, quod illi canerent, *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto.* Isti autem: *Gloria Patri, per Filium, in Spiritu sancto.* Basilius etiam de hoc versiculo, *Gloria Patri, &c.* disputat lib. de Spiritu sancto, c. 28. Testatur quoque Concilium Vasense, quod ante annos M. C. celebratum est, can. 5. non solùm Romæ, sed etiam in toto Oriente, & per Africam, post *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto,* subiungi solitum: *Sicut erat in principio, &c.* Porrò epistolæ duæ, quæ circunferuntur de hac re, Damasi ad Hieronymum, & Hieronymi ad Damasum, suppositiciæ, & ineptissimæ sunt & ideo ad tom. 4. meritò relegatæ.

De Kyrie eleison.

SEQVITVR inuocatio KYRIE ELEISON, quam Græci Litaniam vocant, à verbo Græco λιτανεύειν, quod est supplicare. Esse autem antiquissimam hanc Missę partem, patet ex Liturgiis Iacobi, Basilii & Chrysostomi. Differit etiam de hac supplicatione Basilius in epist. 63. quam scribit ad Neocæsarienses. Apud Latinos etiam antiquissima consuetudo est, eandem Litaniam Græcis vocibus canendi. Nam sanctus Gregorius, lib. 7. epistol. 63. cùm accusaretur, quod Kyrie eleison, & alia nonnulla ex Græcorum cæremoniis in Latinam Ecclesiam inuexisset: respondit se cæremonias antiquas Ecclesiæ Romanæ conseruare, vel renouare, non autem à Græcis accipere; id quod etiam ex eo probat, quod apud Græcos dicatur Kyrie eleison à populo, apud Latinos à Sacerdote; & quod Græci nō interponant Christe eleison, vt Latini faciunt, sed simpliciter dicant, Kyrie eleison. Esse autem verissimum, quod sanctus Gregorius dicit, non à se introductam in Latinam Ecclesiam, hāc supplicandi formam, intelligi potest ex Concilio Vasensi, quod annis centum, & quinquaginta ante Gregorij ætatem celebratum est. Nam in eo Concilio, canon. 3. iubentur Sacerdotes in Galliis ad Missam dicere Kyrie eleison, & ratio redditur, quòd in sede Apostolica, & per omnem Italiam supplicatio illa ad Missas diceretur. Sanctus etiam Augustinus in altercatione cum Pascentio, quæ habetur inter epistolas numero 178. dicit ab omnibus Christianis, Græcis, Latinis, Barbaris, suppliçari Deo vt misereatur, lingua Græca.

De Gloria in Excelsis.

DE *Gloria in excelsis Deo*, qui Angelicus hymnus nominatur, tradunt ferè omnes, institutionē esse sancti Telesphori Papæ, vt hic hymnus ad Missas dicatur. Ita Vvalfridus, c. 22. de obseruationibus Ecclesiasticis, & omnes alij. Et quidem quod attinet ad prima verba, ea in Euangelio habentur, Lucæ 2. & recitantur etiam in antiquissima sancti Iacobi Liturgia: sed quis adiecerit cetera, non est vsque adeò certum. Innoc. III. lib. 2. de mysteriis Missæ, cap. 20. scribit eam additionem à nonnullis tribui Telesphoro, sed à pluribus tamen tribui Hilario Pictauiensi: sed quicumque tandem auctor fuerit, nihil omnino offēsionis habet, vnde etiam Luthero placuit, vt patet ex eius lib. de formula Missæ.

De Dominus vobiscum.

SEQVITVR salutatio: *Dominus vobiscum*, qua cęremonia vtimur, quotiescumque populum excitamus, vel ad orandum, vel ad audiendum: vnde præmittitur ante *Oremus*, & ante Euangelium, & prefationem, & alia huiusmodi. Itaque est quædam religiosa excitatio, seu inuitatio, & seruit loco aduerbij vocandi, quomodo religiosi olim, Augustino teste in Psal. 131. cùm alium vocarent, dicere solebant: *Deo gratias*, quod etiā nunc à multis seruatur: quomodo etiam sancta Paula ad virgines conuocandas vtebatur illa voce: *Alleluia*, vt in eius vita scribit sanctus Hieronymus: & nunc in Monasteriis virginum dici solet: *Aue Maria.* Porrò hæc salutatio *Dominus vobiscum*, sumpta est ex more Hebræorum, qui salutantes dicebant, Dominus tecum, aut vobiscum, vt patet Iudicum 6. Ruth. 2. 2. Paral. 27. & Luc. 1.

Scribit de hac salutatione integrum librum Petrus Damianus, qui inscribitur, De Dominus vobiscum, vbi probat debere dici etiam ab iis, qui recitant soli Horas Canonicas: vbi etiam monet in Missa ab Episcopis dici debere. *Pax vobis*, loco Dominus vobiscum, quia Dominus, Matt. 10. docuit Apostolos, quibus Episcopi succedunt, vt pacem annuntiarent cùm ingrederentur aliquem locum. Et quamuis Cōcilium Bracarense I. can. 21. iubeat omnes tum Episcopos, tum Presbyteros in Missa eodem modo populum salutare, tamen seruanda est in eiusmodi Ecclesiarum consuetudo.

Esse autem antiquissimam cæremoniam in Missa, vt Sacerdos populum saluret, perspicuum est, non solum ex Concilio citato, quod ante annos C M. celebratum est, sed etiam ex vetustissimis Liturgiis, Iacobi, Basilij, Chrysostomi, & aliorum, in quibus passim legimus aut *Pax vobis*, aut *Dominus vobiscum*, & ad vtrumque respondetur: *Et cum spiritu tuo.*

De Collecta.

POST salutationem dicitur COLLECTA, de qua tria dicenda sunt. PRIMO, de nomine. SECVNDO, de antiquitate. TERTIO, de forma. De nomine multi multa non admodum probabilia scripserunt: duæ sunt veriores opiniones. VNA, quòd Collecta dicatur, quia paucissimis verbis colligit quidquid pro toto populo à Deo postulandum est: ita docent Strab. cap. 22. & Micrologus, ca. 3. ALTERA opinio, quæ fortasse verior est, vult preces illas dici Collectas, per intellectionis figuram ab ipsa Missæ celebratione, quæ ab antiquis dicebatur Collecta, quia ad eam populus colligebatur: fuisse enim ab antiquis Missæ celebrationem appellatam Collectam, patet ex illis verbis S. AVGVSTINI in breuiculo collationis, collatione tertij diei: *Confitebantur se Collectam, & Dominicum egisse.* Exstant apud Surium in fine primi tomi acta Martyrum quorundam, & videntur esse illa, quæ Augustinus citat, in quibus frequentissimè legimus, Collectam facere, seu celebrare, pro eo, quod est Missam celebrare. Hinc etiam TERTVLLIANVS in lib. de fuga in persecutione, extremo: *Quomodo colligemus,* inquit, *quomodo Dominica solemnia celebrabimus?* Hinc igitur oratio, quæ dicitur in Missa, Collecta dicta esse videtur, quia est finis, immò etiam principium, & medium totius illius actionis, quæ Collecta dicebatur. Orationes enim dicũtur eodem numero, & ordine initio Missæ, in medio, & in fine: qua etiam ratione aliquando eædem Collectæ, dicuntur Missæ, quia sunt pars quædam, eaque non minima Missæ. Hæc de nomine.

Porrò antiquitas inde cognosci potest, quod vsus semper fuit in Ecclesia, vt nunquam Christiani congregarentur, quin finis esset oratio, vt patet ex Iustino Apolog. 2. extrema, & Tertulliano in Apologetico, ca. 39. immò & Apostolo hoc præcipiente 1. Tim. 2. Collectæ autem nostri Missalis, quæ sanè pulcherrimæ sunt, ab antiquis Pontificibus compositæ, & à S. Gregorio in vnum congregatæ creduntur, vt Vvalfridus Strabo significat, cap. 22.

Quod ad formam attinet, præscribitur in Concilio III. Carthag. cap. 23. vt oratio, quæ in Missa dicitur, dirigatur ad Patrem, nec tamen inde sequitur, Filium, & Spiritum sanctum non esse inuocandos, vel in Missa non inuocari: nam vt Tertullianus in lib. de oratione rectè docet, propter essentiæ vnitatem, semper in Patre intelligũtur Filius, & Spiritus sanctus. Idem videmus in oblatione sacrificij, quæ propriè ad Patrem dirigitur, vt patet ex illo initio Canonis: *Te igitur, clementissime pater, per IESVM CHRISTVM*, & tamen sacrificium toti Trinitati offertur, vt probat S. Fulgentius lib. 2. ad Monimum, cap. 2. 3. 4. & 5. immò ex conclusione Collectæ apertè colligitur, cùm Patre simul inuocari Filium, & Spiritum sanctum: dum enim dicimus Filium, & Spiritum sanctum cum Patre viuere & regnare per omnia secula seculorum; simul indicamus nos cum Patre Filium & Spiritum sanctum inuocare.

Cur autem Collectæ ordinariè dirigãtur ad Patrem, non ad Trinitatem duæ sunt causæ. VNA, quia Dominus ita docuit nos orare, Matth. 6. *Pater noster qui es in cœlis,* & Ioan. 6. *Quidquid petieritis Patrẽ in nomine meo.* ALTERA, quia debet semper oratio concludi per Christum, cùm sit ille aduocatus noster, per quem omnia petimus. Incommodum autem fuisset dirigere orationem ad Trinitatem, & concludere: *Per Filiũ tuum, &c.* videremur enim eo modo facere CHRISTVM Filium Trinitatis: quod si omissa voce filij, diceremus: *Per Christum Dominum nostrum*, videremur diuidere Christi personas, nam vnam includeremus in Trinitate, quam inuocamus, alteram excluderemus, per quam inuocamus. Tolluntur autem omnia incommoda, cùm dirigũtur ad vnam personam: & quia persona Patris est prima, & ab illa cæteræ originem ducunt; visum est optimum, vt quando ad vnam personam dirigendæ erant, ad Patrem dirigantur. Sunt tamẽ quædam Collectæ, quæ diriguntur ad Filium, & concluduntur: *Qui viuis & regnas, &c.* Sed ex paucæ sunt, & fortasse non tam antiquæ, quam aliæ. Fortasse etiam dedita opera voluit Ecclesia aliquas Collectas dirigi ad Filium, ne homines crederent, non posse diserte verbis inuocari nisi Patrem.

Finita oratione, respondetur, AMEN, quod significat, verè, seu fideliter: à verbo Hebræo אמן, quod in Hiphil significat credere, & in Niphal, stabilẽ esse. Græci vertere solent γένοιτο, fiat: optat enim qui id respondet verè & fideliter ita fieri, vt in oratione postulatur. Esse autem vsum antiquissimum respõdendi, *Amen*, patet ex Apostolo 1. Cor. 14. *Qui supplet locum idiotæ, quomodo respondebit, Amen?* Idem patet ex Iustino in 2. Apologia extrema. Hieronymo in Prologo, lib. 2. in epist. ad Galatas. & Augustino in epist. 107. ad Vitalem.

De Epistola.

POST Collectam sequitur lectio ex Propheta, vel Apostolo: quem morem antiquissimum esse, patet ex Iustino Apologia 2. citata, vbi dicit, in Synaxi lectiones ex Prophetis, & Apostolis legi consueuisse. Idem patet ex Tertulliano in Apologetico, c. 39. ex Dionysio, ca. 3. de Ecclesiastica hierar. Videtur autem hic mos ab Hebræis acceptus, apud quos per omne Sabbathum, adhuc hodie leguntur in Synagogis lectiones ex Prophetis. Vide Luc. 4. Act. 13. 15. 17. & 18.

De Graduali, Alleluia, Tractu, Prosa.

LECTIONS finita legũtur aliquot versiculi, qui vt plurimum ex Scripturis sumuntur. Et quidem in Græcorum Ecclesia, antiquissima consuetudo est aliquid interserendi inter Epistolam, & Euangelium, vt patet ex Liturgia Chrysostomi: apud Latinos nõ videtur vsque adeò antiqua vniuersalis consuetudo. Nam in Concilio Toletano IV. celebrato ante annos C M. canon. 11. prohibẽtur Laudes post Epistolam, tamen postea Romana consuetudo interserendi Gradualia, & alia eiusmodi, paulatim omnibus placuit, & vbique recepta; & approbata fuit, vt scribit Vvalfridus, cap. 22.

Sunt autem quatuor genera horum versiculorum: nam alij dicuntur Responsorium seu Graduale, alij Alleluia, alij Tractus, alij Sequentia, seu Prosa. Responsorium dicitur, quia vno incipiente alij respondent, vt scribit Rabanus li. 2. de Institut. Clericorum. cap. 51.

Cur autem Graduale dicatur, non eodem modo ab omnibus traditur: vera ratio esse videtur, quam tradit beatus Rhenanus in annotationibus ad librum Tertulliani de Corona militis, quod scilicet dicatur Graduale, quia canebatur dum Diaconus gradus ascenderet ad Euangelium decantandum. Ex quo etiam intelligi potest, cur eiusmodi versiculi decantentur, nimirum ne ociosè transigeretur tempus illud, quod necessariò interponendum erat inter Epistolam, & Euangelium, dum se Diaconus ad illud cantandum præparabat. Fuisse autem morem Ecclesiæ, vt Euangelium ex loco altiore caneretur, quod etiam nunc in multis locis obseruatur, perspicuũ est ex illis verbis ORDINIS Romani: *Cùm ascendit Diaconus ad legendũ Euangelium, solus ascendit vltimum*

gradum

gradum. Et Cypr. lib. 2. epist. 5. vbi de Aurelio Confessore, quem ad legendum in Ecclesia Euangelium ordinauerat, dicit eum ad pulpitum post cataitam venire. Denique in antiquis Ecclesiis vbique inueniuntur lapidea pulpita in vsum Euangelii legendi instituta, quæ à Micrologo, ca. 9. & ab aliis dicuntur Ambones, Græco vocabulo; nam ab ἀναβαίνω, ascendo fit ἄμβων, quod in Concilio Laodiceno, ca. 15. Latinus interpres vertit, pulpitum.

Porro Alleluia, quod significat, Laudate Dominum, canitur post Graduale, teste Vvalfrido, cap. 12. & eius loco in diebus ieiuniorum dici solet Tractus qui sunt alii versiculi ex Scripturis desumpti; dicuntur autem hi versiculi Tractus, quia grauiter, & tractim cani debent in signum mœstitiæ, vt placet Durando. Denique in festis solemnissimis, vt in Paschate; & Pentecoste addi solet Sequentia, seu Prosa, qui sunt versus quidam rithmici.

Nihil horum à Luthero reprehenditur, nisi quod non dicamus semper Alleluia: quocirca statuit ipse in formula Missæ; vt etiã in Quadragesima, & in ipsa Hebdomada sancta decantetur Alleluia. Sed recedit in hac re omnino temerè ab vsu antiquitatis. Nam in primis in Concilio Toletano IV. can. 10. expressè cauetur, ne in Quadragesima cantetur Alleluia. Augustin. in epist. 119. cap. 15. dicit vsum fuisse celeberrimum, vt solùm à Paschate vsque ad Pentecosten quotidie, & in Dominicis diebus caneretur Alleluia, in signum lætitiæ ob Christi resurrectionem. Et sanctus Greg. aliquãdo reprehensus fuit, quod extra tẽpus Pentecostes ad Missas cani iuberet Alleluia; nimirum in omnibus festis; exceptiis iis, quæ incidunt inter Septuagesimam, & Pascha; quibus ipse respondet, vsum istum nõ à se incipere, sed introductum tempore Damasi, auctore S. Hieronymo. Vide li. 7. epist. 63. ad Ioan. Syracusanum Episcopum. Esse autem canticum lætitiæ Alleluia, & meritò intermitti in diebus pœnitentiæ, & luctus, patet ex Scriptura diuina. Nam Tobiæ 13. vbi describitur gloria cœlestis Hierusalem, inter alia legimus: *Et per vicos eius Alleluia cantabitur.* Et Apoc. 19. describitur lætitia Sanctorum, quę erit in cœlo post diẽ Iudicii: *Et audiui*, inquit, *quasi vocem tubæ magnæ, & sicut vocem aquarum multarum, & sicut vocem tonitruorum magnorũ, dicentium, Alleluia, gaudeamus, & exultemus, &c.*

Vnum hic addi potest ex Ruperto lib. 1. de diuinis officiis, ca. 34. Graduale, esse versiculos ad pœnitẽtiam pertinentes, & ideò tempore Paschali omitti, & eius loco duplicari Alleluia, quia totum illud tempus remissionis, & lætitiæ est: sicut è contrario à Septuagesima vsque ad Pascha omitti alleluia, & duplicari ea quę ad luctum, & pœnitentiam pertinent.

Sequitur deinde lectio Euangelica, quam antiquissimam esse constat, non solum ex omnibus Liturgiis, sed etiam ex Concilio Laodiceno, cap. 16. Carthagin. IV. can. 84. & Valentino, can. 2. Itẽ ex Patribus, Chrys. hom. 6. de Pœnitentia, & hom. 3. in posteriorem ad Thessalonicenses, Augustino præfatione in epistol. Ioannis, vbi meminit certarum lectionum ex Euangelio, quæ pro festorum diuersitate legebantur, Hieronymo in epist. ad Sabinianum Diaconum, ac demum ex epist. decretali Anastasii Papæ I. vbi iubentur omnes stantes Euangelium audire ob reuerẽtiam Domini loquentis. Quam cæremoniam non ipse primus instituit, vt multi putant, sed confirmauit, & obseruari mandauit, etiam in his locis, vbi non seruabatur. Clemens enim lib. 2. constit. ca. 57. aliàs 61. dicit, Apostolos hoc præcepisse, vt omnes cùm clerici, tum laici assurgant, cùm legitur Euangelium.

Porrò cæremonię petẽdæ benedictionis ante Euangelium, & excitatio populi per illa verba: *Sequentia sancti Euangelij secundum Matthæum*; & respõsio: *Gloria tibi Domine*, habẽtur etiam in Missa S. Ioan. Chrysost. & apud Amalarium lib. de officio Missæ, cap. 18. & Alcuinum in lib. de officiis diuinis.

De Symbolo.

Symbolvm rectè post Euangelium pronunciatur, quia fides ex auditu verbi Dei sequitur. Vsus autem Symbolum Constantinopolitanum in Missa canendi, apud Orientales antiquior est, quàm apud Occidentales: nam in Missa Chrysostomi expressè habetur, & idem ex Cõcilio III. Toletano colligitur, quod tamen Concilium ante annos circiter M. celebratum est; in eo enim Concilio can. 2. statuitur, vt iuxta morem Orientalium Symbolum dicatur ad Missam singulis Dominicis diebus. Scribit etiam Vvalfridus Strabo, cap. 22. apud Germanos, & Gallos, vsum Symboli ad Missas recitandi, tempore Caroli Magni potissimum inualuisse, occasione Felicis Vrgelitani Episcopi, qui eo tempore hæreseos damnatus fuerat.

CAPVT XVII.

De Offertorio, & Præfatione.

De Offertorio.

Offertorivm ordine sequitur, quòd ex Scripturis perpetuo sumitur, & inde nomen accepit, quod caneretur dum populus offerebat, vt Vvalfridus tradit, cap. 22. & Micrologus, c. 10. Quinque autem illæ orationes, *Suscipe sancte Pater, Offerimus tibi Domine: Veni Sanctificator: In spiritu humilitatis, &: Suscipe Sancta Trinitas:* neque antiquæ admodũ sunt, neque in Romana Ecclesia ante quingentos annos legebãtur: scribit enim Micrologus, c. 11. illas preces: *Veni sanctificator, &: Suscipe sancta Trinitas*, iuxta ordinem Gallicanum recitari, sed in ordine Romano nullas orationes esse institutas inter Offertorium, & Secretas. Vnde etiam Vvalfridus, Amalarius, Rupertus, Alcuinus, immò etiam Innocent. III. & alii veteres, non meminerunt illarum orationum, sed transeunt ab Offertorio ad Secretas: Quia tamen nihil continent, quod offendat, paulatim ab omnibus receptæ sunt.

Sed obiectiunculæ quædam soluendæ sunt, quas Georgius Maior in preces illas euomuit. Primo obijcit, cur dicatur calix salutaris, in quo nihil est, nisi vinum. Respondeo; Non vocamus calicem salutarem, sed calicem salutaris; est autem calix ille vini calix salutaris, id est, Christi, quia Christus Saluator eum calicem offerendum, & consecrandum instituit. Præterea possemus etiam rectè vocare calicem salutarem, calicem illum vini, tum quia salutem est allaturus post consecrationem, tum quia ipsum etiam vinum significando, & repræsentando salutem adfert, quomodo verba Dei dicuntur salutaria, quia saluant significando, & fidem excitando.

Secvndo obijcit, cur Sacerdos oret pro calice, & non potius pro se? Respondeo; Non orat Sacerdos pro calice, sed pro se, & vniuerso mundo, cũ petit, vt oblatio illa ascendat ad Deum cũ odore suauitatis; nam statim addit: *Pro nostra, & totius mundi salute.* Et etiãsi hoc non exprimeretur, per se posset intelligi: nam oblationem acceptari à Deo, non est vtile oblationi, sed nobis.

Tertio obijcit, cur in illa oratione: *In spiritu humilitatis*, petat Sacerdos, vt oblatio placeat, postquam illa obtulit: id enim signum est, eum dubitare an placeat, & proinde peccasse, offerendo sine fide. Respondeo;

tempore præscriptum certũ Canonem orationũ, qui omnes obligaret, sed permissum fuisse, vt quisque cõponeret preces, modo eæ analogæ essent fidei. ALTERVM argumentum sumit ex diuersitate Liturgiarum, Basilij, Chrysostomi, Ambrosij, Gregorij, Isidori.

SED hæc argumenta nihil concludunt. Nam in primis Canones Conciliorum citatorum, non loquuntur de Canone Missæ, sed de collectis, quę semper fuerunt multiplices, & variæ. De Canone enim Missæ iam audiuimus Optatum Episcopum Mileuitanum dicentem legitimum esse, & prætermitti non posse.

Neque negamus verba Canonis diuersa fuisse, & etiam hodie esse apud Græcos, & apud quasdam Latinorum Ecclesias; neque cogit Romana Ecclesia, vt Kemnitius mentitur, pag. 856. vt omnes Canonẽ Missæ Romanæ tãquam necessarium omnino ad Eucharistiam consecrãdam seruent: nam & in ipsa Vrbe Roma, & alibi per Italiam videmus Romano Pontifice consentiente, à Græcis retineri Liturgiam Basilii, & Chrysostomi, & Mediolani, Ambrosianam, & Toleti in Hispania, quam dicunt, Mozarabam. Sed quod asserimus, est, ordinem sacrificii celebrandi rectissimè Canonem nominari, quod debeat esse certus, & ab iis præscriptus, qui legitimè in Ecclesia præsident, nõ autem in arbitrio cuiusuis positus. Quocirca meritò reprehendimus Lutherum & Caluinum, & similes, qui propria auctoritate, cùm reuera priuati homines essent, ausi sunt mutare ordinem à summis Pontificibus institutum, & in Ecclesiis Germaniæ, & Galliæ ab annis vt minimum DCCC. conseruatum.

CAPVT XIX.

De Auctore Canonis.

IAM verò, quod attinet ad auctorem, non est vnius auctoris totus Canon Missæ Romanæ, sed vt Concilium Trid. rectè docet, sess. 22. cap. 4. partim constat verbis Domini, partim Apostolica traditione, partim sanctorum Pontificum institutione.

Primus quidem, qui formam aliquam sacrificii celebrandi, adiũctis nimirum ad verba Domini certis precibus, & ritibus, Romanę Ecclesię dedit S. Petrus fuit, vt Isidorus testatur, lib. 1. de officiis, c. 15. sed postea tamen diuersi Pontifices preces diuersas addiderunt, vsque ad Greg. I. qui fuit vltimus eorum, qui ad Canonem aliquid adiunxerunt, vt ex Vvalfrido colligi potest, lib. de obseruationibus Ecclesiasticis, cap. 22.

Vbi illud etiam est OBSERVANDVM, quod licet quędam Liturgia dicatur Basilii, alia Chrysostomi, alia Ambrosii, alia Gelasii, seu Gregorii, nostra videlicet Romana, alia Isidori: non tamen isti auctores Liturgiam de integro composuerunt, sed solum eam, quæ suo tempore erat in vsu, ad meliorem formam redegerunt, vel detrahendo, si quid irrepserat minus conueniens, vel addẽdo aliquid pro temporum varietate, vel denique ob tædium vitandum aliquid inde subtrahendo, sic tamen, vt substantiales partes Liturgiæ ab Apostolis institutæ, integræ permanerent. Nã sanctus Greg. Gelasianum codicem coarctauit; vt scribit Ioan. Diaconus, lib. 2. vitæ Gregorii, ca. 17. & ipse epist. 73. lib. 7. asserit, se restituisse in Missa antiquas consuetudines, & sustulisse quædam, quæ postea irrepserant: itaque fuit auctor non institutionis, sed reformationis Liturgiæ. Greg. item Septimus, iterum emendauit officium Ecclesiasticum, sed (vt ipse testatur, canone, In die, de consecr. distinct. 5.) non nouum instituit, sed antiquum reduxit: quod nostris diebus fecit etiam Pius V. tum in Breuiario, tum in Missali restituendo

A vnde dicitur Missale Pii V. seu Missale nouum, cùm tamen non sit absolutè nouum, sed antiqui emendatio, & restitutio.

Sed in his, quæ diximus de auctore, Kemnitius PRIMO reprehendit, quod habeamus Canonem ab auctoribus multis compositum.

AT inanis est ista reprehensio. Nam etiam Symbolum Apostolicum est vna simplex fidei confessio, & tamen composita est à duodecim Apostolis, singulis sententiam suam adijcientibus, vt sanctus Leo scribit in epist. 13. ad Pulcheriam, & ante Leonem Ruffinus in explicatione Symboli, & August. serm. 115. de tempore, & deinde idem Symbolum auctum, siue explicatum fuit in Concilio Nicæno, & Constantinopolitano, vnde tandem prodiit Symbolum illud plenius, quod propriè Constantinopolitanum vocatur. Liber
B item Psalmorum multos auctores habet, si S. Hieronymo credimus in epist. ad Sophronium, & in alia ad Cyprianum, cùm tamen vnicus liber censeatur. Denique id est maximè admirandum, & cõmendandum, quòd Canon Missæ sit multorum auctorum, & tamen ita aptè partes omnes inter se iungantur, & cohęreant, vt vnius auctoris videatur.

SECVNDO obijcit Kemnitius sancti Gregorii testimonium lib. 7. epist. 63. vbi duo quędã scribit sententiæ nostræ, vt apparet contraria. VNVM est, Apostolos ad solam Dominicam orationem Eucharistiam consecrare solitos; ex quo refelli videtur, id quod nos diximus, auctorem nostri Canonis fuisse beatũ Petrum, & multa in Canone haberi ex Apostolica traditione. ALTERVM est, Canonem compositum à Scholastico
C quodam: Scholasticum autem esse nomen proprium alicuius hominis, probat Kemnitius ex eodem Gregorio lib. 2. epist. 54. & lib 9. epist. 14. Quod si Scholasticus auctor Canonis fuit, non igitur verum est, quod nos cum Trid. Cõcilio diximus, Canonem partim à Christo, & Apostolis, partim à sanctis Pontificibus compositum fuisse: nullus enim Apostolus, aut Pontifex fuit, qui proprio nomine Scholasticus diceretur.

Hoc argumentum penè totum accepit Kemnitius ex beato Rhenano in annotationibus ad librum Tertulliani de corona militis: sed non erit difficilè respondere. Ac PRIMVM non desunt, qui negent Apostolos vnquam ad solam Dominicam orationem Eucharistię mysterium celebrasse. Videtur enim Gregorius id accepisse ex Hieronymo in lib. 3. contra Pelagianos: sed Hieronymus dicit, Apostolos Dominico præcepto ad celebrationem Eucharistiæ adhibuisse orationem Dominicam, non autem dicit solam Dominicam orationem adhibuisse.

SED quidquid de hoc sit (non enim facilè repudian-
D dum est, quod sanctus Greg. scripsit, neque est verisimile tantum virum non animaduertisse, quid Hieronymus ante scripserit.) RESPONDEO, quòd non semel suprà docuimus, Apostolos initiò solã Dominicam orationem ad verba consecrationis in mysterio Eucharistiæ addere solitos: tamen postea eosdem Apostolos multa alia adiunxisse: nam certè orationem pro defunctis in sacrificio Missæ ex Apostolica traditione descendere, constanter docet sanctus Ioan. Chrysostom. hom. 3. in epist. ad Philippenses, & alibi.

Quod autem de Scholastico Gregor. scribit contra sententiam nostram non pugnat. Nam in primis non constat, Scholasticum eo loco esse nomen proprium: non enim quia tempore Gregorii aliqui nomine pròprio dicebantur Scholastici, ideò vbicũque inuenitur hoc nomen, ita accipiendum est, ac si alicui esset proprium; quin potius longè probabilius est, per Scholasticum eo loco intelligi virum insignem eruditione, & eloquentia. Sic Hierony. libro de scriptoribus in

ab initio planè Ecclesiæ: Confessores autem multò seriùs hunc honorem in Ecclesia meruisse. Constat autem ex Concilio Moguntino, sub Carolo Magno celebrato, can. 36. festa Confessorum iam in vsu fuisse anno DCCC. Siquidem in Catalogo festorum dierum ponuntur dies festi S. Martini, & sancti Remigii: igitur ante annum Domini, DCCC. Canonem compositum fuisse necesse est.

SECVNDA coniectura est, quia veteres diligenter annotarunt pauca quædam verba, quæ aliqui Pontifices ad Canonem addiderunt. In vita Leonis I. scribit auctor Pontificalis, addita fuisse à Leone illa verba ad Canonem: *Sanctum sacrificium, immaculatam hostiam*; cuius rei vt valde notabilis, meminerunt etiam Strabo, cap. 22. & reliqui auctores, qui de Missa scribunt. Greg. I. addidisse ad Canonem pauca illa verba: *Diésque nostros in tua pace disponas, &c.* non solùm annotarunt Strabo loco citato, & similes auctores, sed etiam Beda lib. 2. hist. Anglicanæ, cap. 1. & Ioan. Diaconus li. 2. vitæ B. Gregorii, cap. 17. Hoc autem est argumentum certissimum, Canonem esse antiquiorem Leone, & Gregorio, & habitum semper in maxima veneratione: alioqui enim cur tam diligenter historici annotassent, vnum, vel alterum verbum à Leone, vel Gregorio additum, si Canon esset recens, & ab aliquo priuato homine, qui Scolasticus diceretur, institutus?

TERTIA coniectura est, ipsa ignoratio auctoris præcipuarum partium Canonis. Nam orationes illæ, quarum meminit Ambros. *Quam oblationem.* Et: *Vnde & memores*; & cæteræ, si fuissent ab aliquo Romano Pontifice compositæ, certè aliquis historicus id prodidisset: si enim non omiserunt, qui aliquas particulas addiderit, quantò magis non omisissent, qui vitas Pontificum scripserunt, quis totum ferè Canonem composuerit? Relinquitur igitur, vt Canon sit omni memoria antiquior, & ab Apostolis, vt multa alia, per manus traditionem fit mentio Apostolorum, & Martyrum, qui primis trecentis annis floruerunt: nam ea nomina postea paulatim addita fuisse, dubium esse non potest.

QVARTA coniectura est Vvalfridi, cap. 22. qui inde colligit Canonem esse antiquissimum, quia dum enumerantur Apostoli, nõ seruatur ordo, qui est in Euangeliis per Hieronymum emẽdatis: id enim argumento est, eam partem Canonis prius fuisse compositam, quàm à Hieronymo Euangeliorum codices Latini ad vetera exemplaria Græca corrigerentur; ipse enim Hieronymus in præfatione Euangeliorum ad Damasum, testatur magnam fuisse in antiquis Latinis codicibus confusionem.

CAPVT XXI.

De veritate primæ orationis Canonis.

NVNC demùm veritas Canonis demonstranda est quòd facilè fiet, si ad ea respondeamus, quæ aduersarii contra singulas preces Canonis obiiciunt.

PRIMA igitur oratio Canonis, quæ incipit: *Te igitur clementissime Pater*, extenditur vsque ad illud: *Hanc igitur oblationem*, illud enim: *Memento Domine.* Et illud: *Communicantes, & memoriam venerantes*, nõ sunt diuersæ orationes, sed partes sunt primæ orationis, vt colligitur, tũm ex conclusione, *Per eundem Dominum nostrum*, quæ ponitur in fine harum omnium precum; tum etiam, quia illud: *Communicantes*, non haberet vllum sensum, nisi continuaretur cum præcedentibus verbis. Itaque prima oratio Canonis cõtinet nomina eorum, pro quibus offertur, & in quorum honorem offertur sacrificium, id est, mortalium, qui sunt in Ecclesia militanti, & etiam sanctorum, qui cum Christo regnãt in cœlis. Ac PRIMVM nominatur Ecclesia. SECVNDO, Papa. TERTIO, Episcopus loci. QVARTO, Rex in quibusdam Ecclesiis. QVINTO, omnes Orthodoxi in genere. SEXTO, particulares personæ, sed secretò. SEPTIMO, & vltimò, S. Apostoli, & Martyres.

Vbi est OBSERVANDVM, orationem pro Ecclesia, haberi in omnibus Liturgiis, & vt suprà ostendimus, nominatim id notatur ab Optato Mileuitano, lib. 2. contra Parmenianum: sic etiam pro Episcopo loci, habetur in Liturgiis omnibus.

Papæ nomen nõ habetur in antiquis Græcis Liturgiis, sed in Liturgia Chrysostomi à Leone Tusco Latinè reddita, inuenitur nomen Nicolai Papæ: ex quo intelligimus etiam Græcos posterioribus temporibus illud addere solitos. Apud Latinos videtur esse antiquissima consuetudo: nam non solum Alcuinus ante annos DCCC. in lib. de officiis Canonem explicans, meminit huius rei, & causas reddit, cur post Ecclesiã subiungatur nomen Papæ; sed etiam Vasense Concilium ante annos M. C. celebratum, can. 4. alàs 6. constituit, vt in Gallicanis Ecclesiis nomen Papæ Vrbis Romæ in omnibus Missis recitetur.

Nomen Regis rectè etiam adiungitur in iis locis, quæ Regibus subsunt: nam & Innoc. III. & Bonauentura in explicatione Canonis agnoscunt hanc vocem, & omnes antiquæ Liturgiæ id seruant, & ex Apostolo; 1. Timot. 2. id colligunt Ambros. li. 4. de Sacramentis, cap. 4. & August. epist. 59. ad Paulinum.

Quod sequitur: *Pro omnibus Orthodoxis*, Micrologus, cap. 13. scribit, esse superfluum, & non haberi in emendatioribus libris: tamen habetur apud Alcuinum loco notato, qui vixit CCC. annis ante Micrologum, & apud Innocentium III. & alios omnes; quocirca vsu ipso auctoritatem obtinuit, nec debet omitti. Intelligamus autem hic per omnes Orthodoxos, vt sanctus Bonauentura exponit, non omnes omnino fideles; tunc enim verè esset superflua hæc particula, cum idem sit offerre pro tota Ecclesia, & pro omnibus Orthodoxis: sed omnes alios præter Papam, Episcopum proprium, & Regem proprium, ac si diceremus; Offerimus primò pro omni Ecclesia in vniuersum, deinde in particulari pro Papa, pro Episcopo, pro Rege, & pro omnibus aliis fidelibus, siue Principibus, siue priuatis.

Aduersus hãc primam orationem, PRIMA obiectio est Lutheri in lib. de abroganda Missa: *Quis non videat*, inquit, *Canonem esse compositum ab aliquo verboso, & parum spirituali? quid enim attinet verbis ita superfluere: Hæc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia?* Similis obiectio est in lib. contra abominationem Canonis, vbi reprehendit illud: *Omnibus Orthodoxis, atque Catholicæ, & Apostolicæ fidei cultoribus*; idem. n. esse videtur pro Orthodoxis, & pro Catholicæ fidei cultoribus.

RESPONDEO; Satis apparet, Lutherum solùm calumniandi libidine hæc obiecisse; nam alioqui non poterat ignorare, ad affectum explicandum, multum facere repetitionem eiusdem rei, præsertim vocibus diuersis. Certè Liturgiæ Basilii, & Chrysostomi plenæ sunt eiusmodi repetitionibus, Confessiones item Augustini, quæ ad affectum excitandum potissimum diriguntur, passim inculcant eadem multis vocabulis. Cãtica Scripturarum, & Psalmi, vix aliquid semel pronunciant, quod non iterum aliis verbis repetant, Psal. 91. *Quoniam ecce inimici tui Domine, quoniam ecce inimici tui peribunt.* Psal. 115. *Ego seruus tuus; ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ*: immò Psal. ille 118. qui est omnium lõgissimus, idem ferè omnibus versiculis repetit. Luc. ca. 18. cùm narrasset Dominũ prædixisse Apostolis mortem

RESPONDEO, illud, *Communicantes*, dupliciter exponitur à veteribus. Quidam, vt Alcuinus, Amalarius, & alii, referunt illud, ad Communionem cum Sanctis, vt sensus sit. Offerimus hoc sacrificium communicantes memoriis Sanctorum, & eosdem Sanctos venerãtes: vbi non fit mentio Communionis per manducationem Eucharistiæ, quæ non conuenit mortuis: sed Cõmunionis per societatem, & coniunctionem in corpore Christi mystico. Alii, inter quos est Micrologus, ca. 12. & Hugo Victorinus li. 2. de officiis, c. 29. volunt illud, *Communicantes*, referri ad offerentes inter se, non cum Sanctis, vt sensus sit; Offerimus cõmunicantes, id est inter nos vniti, & coniuncti, vt decet membra eiusdem corporis; & præterea memoriam Sanctorum venerantes. Id probat Micrologus optima ratione; nam in Natali, Epiphania, Pascha, Ascensione, Pentecoste, post illud *Communicantes*, additur, *& diem sacratissimum celebrantes, &c.* & paulò post, *sed & memoriam venerantes, &c.* vbi apertè videmus, illud, *Communicantes*, non coniungi cum memoria Sanctorum, sed per se manere, & ad solos offerentes referendum esse.

SEXTA obiectio est Gregorii Maioris, qui ordinem reprehendit illorum verborum: *Vt accepta habeas, & benedicas hæc dona*, prius enim debent esse benedicta, quàm acceptentur à Deo.

SED facilis est solutio. Nam vt est oblatio duplex, vt suprà diximus, vna rei consecrandę, altera rei consecratæ; ita est acceptatio duplex; benedictio autem, & sanctificatio vnam earum oblationum, & acceptationum sequitur, alteram præcedit. Vnde sicut hoc loco, vbi agitur de prima acceptatione, postponitur benedictio: ita paulò pòst in illa oratione: *Quam oblationem tu Deus in omnibus, benedictam, adscriptam, ratam, acceptabilem facere digneris*; vbi agitur de posteriore acceptatione, præponitur benedictio.

SEPTIMA obiectio est Zvvinglii, qui non probat illud: *Memento Domine famulorum, &c. Videmur enim*, vt ipse air, *metuere, ne Deus obliuiosus sit, & ideo tanquam immemorem eum commonefacere velle.*

SED videtur ipse potius obliuioni mandasse Scripturarum loquutiones, aut certè si earum meminerat, Spiritum sanctũ corrigere voluisse: quid enim in Scriptura frequentius occurrit, quam Memento, vel recordare Domine? Vide Exod. 32. v. 13. Deuter. 9. v. 27. Iudic. 16. v. 28. 4. Reg. 20. v. 3. 2. Esdræ 5. v. 19. Psalm. 131. v. 1. Lucæ 23. v. 42. & alibi. Nec solùm in Scriptura passim legimus: *Memento Domine*, sed etiam, quod videtur mirabilius: *Ne obliuiscaris*, vel, *Quare obliuisceris*, vt Psal. 9. v. 32. Psal. 12. v. 2. Psal. 41. v. 10. & alibi in Psal. potissimum: Porrò dicitur Deus per metaphoram obliuisci, quando non iuuat, & contrà recordari, quando iuuare incipit.

OCTAVA obiectio est eiusdem Maioris, qui ponderat illa verba: *Pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerũt*, ac dicit illã correctionem, *vel qui tibi offerũt*, apertè monstrare Canonẽ loqui de eleemosynis, quas populus offerebat ad altare pro pauperibus: proinde nõ rectè nunc ista detorqueri ad sacrificium Eucharistiæ.

Huc etiam pertinet PRIMA obiectio KEMNITII ex illis septemdecim, quas facit contra Canonem in 2. parte Exam. pag. 819. & sequentibus. Nam prima obiectio solùm id habet, olim verba Canonis dirigi consueuisse ad benedicendas, & commendandas eleemosynas, nunc autem perperam trahi ad mimicam repræsentationem sacrificuli: & præterea non rectè offerri Deo panem pro Ecclesia. Cuius obiectionis pars prior desumpta est ex argumento Maioris, quod iam refellimus: pars posterior ex argumento Lutheri, quod paulò antè solutum est.

RESPONDEO, Non est illa correctio, sed disiunctiua sententia propter duos ordines eorum, quos sacerdos Deo cõmendauerat: alii enim sunt absentes, pro quibus offertur, sed ipsi actu non offerunt, alii sunt præsentes, qui simul cum sacerdote offerant astando, & consentiendo. Hic igitur est sensus eorum verborum: Memento Domine talium, & talium absentium, & omnium etiam circumstantium, atque præsentiũ, pro quibus omnibus offerimus; pro iis videlicet, qui ab ipsa Ecclesia nũc absunt, vel etiam qui simul nobiscum desiderio, & cõsensu offerũt. Non pertinere autẽ preces vllas Canonis ad cõmendãdas eleemosynas, quod falsò assumũt Maior, & Kẽnitius, ex toto cõtextu Canonis cognosci potest. Nam IMPRIMIS hæc dona, quæ nominãtur in Canone, dicũtur offerri Deo pro Ecclesia, pro Papa, pro Rege, pro omnibus Orthodoxis, at eleemosynæ nõ solent offerri, nisi pro iis qui eas dederunt. DEINDE de eadem ablatione, quæ nominata est in principio Canonis, quã isti volunt ad eleemosynas pertinere subiungitur paulò infrà: *Hanc igitur oblationẽ seruitutis nostræ, &c.* vbi apertè ostenditur eã oblationẽ esse propriè sacrificium, quippe quæ per ministerium sacerdotũ Domino offertur: & paulò pòst de eadẽ dicitur: *Quam oblationem tu Deus in omnibus, quæsumus, benedictam, &c. vt nobis corpus, & sanguis fiat dilectissimi Filij tui, &c.* vbi manifestè videmus in toto Canone de illa oblatione mẽtionem fieri, quæ per cõsecrationem efficitur corpus, & sanguis Domini. DENIQVE omnes expositiones Liturgiæ, tum Græci, vt Germanus, & Cabasilas, tum Latini, vt Alcuinus, Amalarius, & ceteri totum Canonem explicant de Eucharistia.

NONA obiectio est KEMNITII, quam SECVNDO loco ipse ponit, ponderat enim ipse illud verbum: *Pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis*, ac vult canonem iuxta antiquum ritum agere hoc loco dè sacrificio spirituali, quod cõsistit in laude Dei, & gratiarum actione pro redemptione acquisita in cruce. Deinde hoc fundamento posito, reprehendit Catholicos, tum quòd sacrificium laudis mutauerint in silentiarium murmur sacerdotis, tum quòd sacrificium laudis pro redemptione in cruce acquisita detorserint ad repræsentationem sacrificuli pro impetranda, & promerenda redemptione animarum.

RESPONDEO. Hæc obiectio, vt etiam superior, & aliquot sequẽtes, non sunt contra Canonẽ, sed contra intentionẽ Sacerdotum, qui Canonẽ recitant: siquidem verba Canonis ipsemet dicit posse accipi de sacrificio laudis, vel de eleemosynis, &c. Proinde istæ obiectiones non multũ ad rem faciunt, siquidem propositum Kẽnitio erat, demonstrare multos errores in ipso Canone inueniri, vt patet ex pa. 839. vbi sic loquitur. *Tãquam in tabella spectandũ proponemus, quos errores, & quæ vitia Pontificius Canon contineat.* Hæc ibi. At vbi incœpit istos errores enumerare, non tam verba Canonis reprehendit, quam sacerdotes, qui ea, vel submissa voce recitant, vel detorquent ad repræsentationem.

DEINDE falsa sunt ea, quæ in argumento KEMNITIUS more suo assumit, & non probat. PRIMVM enim falsum est, per sacrificiũ laudis, cuius in Canone fit mentio, debere accipi sacrificium spirituale, quod in laude, & gratiarum actione consistit: significatur enim ea voce sacrificium veri corporis Domini, quod sacrificium laudis dicitur, quia per illud Deus magnoperè laudatur, & gratiæ illi agũtur, pro summis eius in nos beneficiis: vnde etiam sacrificium Eucharisticũ meritò nominatur. Id ita esse patet. PRIMVM ex ipso Canone, nam de hoc sacrificio laudis paulò pòst loquens Ecclesia, à Deo petit vt hanc oblationẽ benedicere dignetur, & efficere corpus dilectissimi Filii sui. DEINDE idem patet ex Augustino, qui ipsam Eucharistiam non semel appellat sacrificium laudis, vt lib. 2. contra

aduersus leg. & propher. ca. 20. vbi bis, terve sacrificium laudis vocat id, quod offerimus secundum ordinem Melchisedech, ex pane, vinoque confectum. Quod si sacrificium laudis, non sunt laudes, quæ recitétur voce, sed est ipsa oblatio corporis Dominici, inane est, & falsum quod Kemnitius dicit, nos conuertisse sacrificium laudis in silentiarium murmur, non enim in voce, sed in actione hoc sacrificium consistit. Et falsum est etiam, quod VLTIMO addit, nos detorsisse sacrificium laudis ad mimicam repræsentationem: nõ enim rei præteritæ repræsentatio, sed vera, & realis oblatio præsentis corporis Dominici est sacrificium, quod nos propriè in Ecclesia immolamus.

DECIMA obiectio, & Kemnitii TERTIA, est contra illa verba Canonis: *Reddunt tibi vota sua æterno Deo, viuo, & vero.* Dicit enim Kẽnitius olim in Ecclesia vsum fuisse, vt iuxta illa verba Psal. 116. *Vota mea Domino reddam*, gratiæ agerentur Deo pro beneficiis; sed nunc sublato antiquo ritu, Canonẽ Missæ referre illa verba ad Missas votiuas, quæ data pecunia celebrari iubẽtur.

RESPONDEO, Ista omnia calumniæ, & mẽdacia sunt: non enim Canõ per vota intelligit Missas votiuas, sed pia desideria, & oblationem astantis populi: dicuntur enim hęc verba in omnibus Missis etiã non votiuis, & ab iis, qui pecuniam nunquam accipiunt, vel acceperũt pro Missæ celebratione. Sed kẽnitius probare debuisset aliquo testimonio, quæ tam audacter affirmat.

VNDECIMA obiectio, quæ est Kemnitii QVARTA, est contra illud: *Et memoriam venerantes*, obiicit enim kẽnitius, quòd olim in Ecclesia vsus fuerit prædicandi memorias Martyrũ, & certamina ac victorias ipsorũ: nunc autem Canõ Missæ solum præscribat memoriam per nominũ recitationem, idque submissa voce.

Sed & in hac obiectione, præter calumnias, & mendacia inuenimus nihil. Veteres enim non in Liturgia, sed in concionibus, & lectionibus Martyres prædicabant, quod & nos facimus tum in concionibus ad populum, tum in lectionibus, quæ assiduè decantantur in horis Canonicis, alioqui proferatur ex Liturgia Basilii, vel Chrysostomi, vel qualibet alia, iste vsus prædicandi res gestas Martyrum; certè nihil in eis nisi nomina inueniuntur, vt in nostra Liturgia cernimus.

DVODECIMA obiectio, quæ est QVINTA Kemnitii pugnat contra inuocationem, quę annectitur memoriæ Sanctorum: sed nihil noui adfert præter ea quæ suprà refutauimus, cùm ageremus de Missis in honorem Sanctorum, capite octauo.

CAPVT XXII.

De veritate secundæ orationis Canonis.

ALTERA oratio Canonis incipit in illis verbis: *Hanc igitur oblationem seruitutis nostræ, &c.* in qua continentur quatuor petitiones. PRIMA, vt oblationem nostram Deus placatus accipiat. SECVNDA, vt dies nostros in sua pace disponat. TERTIA, vt ab æterna damnatione nos eruat. QVARTA, vt in electorum grege nos numeret.

Contra hanc orationem est PRIMA obiectio Lutheri: *Hic rursus*, inquit, *offert panem, & vinum, vt fideles liberentur ab æterna damnatione. Tantam efficaciam pani, & vino tribuunt: nam ad hanc redemptionem nullius est momenti mors, & passio Filij Dei.*

RESPONDEO; Calumniæ sunt, non argumenta, quæ hic à Luthero obiiciuntur: non enim sacerdos orat, vt per oblationẽ panis, & vini liberemur ab æterna damnatione, sed orat Deum, vt ipsam oblationem panis, & vini accipiat vt materiã sacrificii futuri, & eam videlicet benedicat, & sanctificet. Deinde adiungit alias tres petitiones suprà enumeratas, & non precatur eos impleri per oblationem panis, & vini, sed per eundem Christum Dominum nostrum.

SECVNDA obiectio est Kemnitii, SEXTA apud ipsum: *Vetus Ecclesia*, inquit, *obtulit Deo in celebratione Eucharistiæ, preces pro impetrandis per Christum beneficiis temporalibus, & æternis: ad hoc sacrificium precum commodè referri potuerunt hæc verba: Hanc oblationem placatus accipias, &c. Pontificius verò Canon hæc transfert ad mimicam sacrificuli repræsentationem panis nondum consecrati, & orat, vt Deus illam ita accipiat, vt propter illam dies nostros in sua pace disponat, & à damnatione nos eripiat.*

RESPONDEO; quòd vetus Ecclesia obtulerit Deo preces pro beneficiis per Christum impetrandis, verissimum est, & idem nostra Ecclesia in hac ipsa oratione Canonis facit. Mendacium enim est apertissimum Kemnitii, & Lutheri, quòd hic petamus beneficia propter oblationem panis: ipsa enim oratio non est obscura, neque ambigua, neque aliud continet, nisi quatuor petitiones: *Per Christum Dominum nostrum.*

Quòd autem Kemnitius dicit, illud: *Hanc oblationem* posse commodè referri ad sacrificium precum, & cõtra ipsum Kemnitium, & contra veritatem est. Contra ipsum Kemnitium, quia ipse in prima obiectione referebat ad eleemosynas illa verba primæ orationis; *Hæc dona, hæc munera, &c.* At de eadem oblatione loquitur Canon in prima & in secunda oratione, vt patet ex illa particula (Igitur) *Hanc igitur oblationem, &c.* Quare si in prima oratione agebatur de eleemosynis, & in hac secunda agitur de eleemosyna: proinde Kemnitius sibi ipse repugnat. Est autem id totũ contra veritatem, quia de eadem oblatione agitur in prima, secunda, & tertia oratione Canonis. In tertia autem perspicuè ostẽditur, per oblationẽ intelligi debere oblationẽ panis consecrandi, cùm expressè dicatur, vt fiat nobis corpus, & sanguis, &c. non igitur ad eleemosynam, nec ad orationem, sed ad Eucharistiæ sacrificium referendum est, quidquid dicitur in his orationibus.

CAPVT XXIII.

De veritate tertiæ orationis Canonis.

ORATIO TERTIA Canonis incipit ab illis verbis *Quam oblationem tu Deus in omnibus*; & continuatur vsque ad finem consecrationis.

PRIMA obiectio Lutheri est loco suprà notato, qui obiicit nos hic orare pro Christo, & mediatores nos facere inter Christũ, & Patrem, ac Deum rogare, vt benedicat, & sanctificet corpus, & sanguinẽ Christi.

At Lutherus non videtur memor fuisse verborum Canonis, cũ hæc scriberet: non enim oramus pro Eucharistia cõsecrata, sed pro pane, & vino consecrãdo, neque petimus, vt Deus benedicat, & sanctificet corpus, & sanguinem Christi, sed vt benedicat, & sanctificet panem, & vinum, & per eam benedictionem, & sanctificationem fiat corpus, & sanguis Domini.

SECVNDA obiectio est eiusdem Lutheri ibidem contra illa verba: *Benedictam, adscriptam, ratam, rationabilem, acceptabilemque facere digneris: Portenta*, inquit, *illa verborum, neque ego intelligo, nec stolidus ille qui scripsit.*

AT ista eadem verba habentur apud Ambrosium lib. 4. de Sacramentis, cap. 5. & exponuntur multis, & variis modis elegantissimè ab Alcuino, Amalario, Ruperto, Hugone, Innocentio, Bonauentura, & aliis. Literalis expositio, vt ex Alcuino, & Hugone atque Innocẽtio colligitur hæc esse videtur. Petimus à Deo, vt ipse oblationem nostram consecrãdo, benedictam ex prophana efficiat, eandẽ approbando faciat adscriptã,

id est,

id est,adscribat,& numeret inter dona, quæ ipsi probantur;confirmando ratam efficiat,id est,stabilem,& firmam,vt fructum certum,& perpetuum ad nos referat,rationabilem quoque faciat, vt non solũ bona, sed etiã bene,rationabiliter,& prudenter offeramus, ac sit rationabile obsequium nostrũ,iuxta Apostolum Rom.12. Deniq; acceptabilem faciat,id est, ita vndique bene se habentem,non solùm ex parte doni, sed etiam ex parte Ministri offerentis, vt digna sit, quæ à Deo accipiatur. Vide plura apud auctores allegatos.

A

Tertia obiectio est Kemnitii Septima apud ipsum. Scribit autem Kemnitius hãc orationem haberi quidem apud Ambrosium lib.4.de Sacramentis,ca. 5. & apud Augustinum referente Gratiano can. Vtrum,de consecrat. dist. 2.sed alium sensum habere ista verba apud Ambrosium,& Augustinum,alium autem apud Pontificios : apud illos enim referri ad sumptionem Sacramenti,apud nos ad repræsentationem.

B

Sed in multis peccat Kemnitius. Primo , quod non probat id,quod se probaturũ suscepit. Volebat enim, vt suprà notauimus, demonstrare errores Canonis; quæ autẽ nunc adfert,non pugnãt contra Canonem, sed contra sensum, in quo illum Pontificii accipiunt.

Secundo,perperam allegat Augustinum;nusquam enim illa exstant apud Augustinum,sed partim apud Ambrosium loco notato,partim apud Paschasium in lib. de corpore Christi,c. 4.quamuis in hac re Gratianus quoque videatur fuisse deceptus.

Tertio fallitur apertè,cũ scribit , Augustinum illa verba: *Benedictam,adscriptã,ratam,rationabilẽ,&c.* interpretari de sumptione Eucharistiæ; quasi, iuxta errorẽ Lutheranorum,in sola sumptione putauerit Augustinus panem fieri corpus Christi , per quod benedicimur,adscribimur in cœlo,&c. Nã Augustinus vt dixi, nusquam habet aliquid eiusmodi, Ambrosius autem, ex quo Paschasius, & Gratianus acceperunt ; non de sumptione,sed de consecratione illa omnia exponit, vt patet legenti c.5.lib.4.de Sacramentis. Neque obstant illa verba eiusdem Ambrosii, quæ falsò Kemnitius Augustino tribuit : *Quia in Baptismo similitudinem mortis Christi accepimus , similitudinem quoque carnis & sanguinis eius sumamus.* Nam illa dicuntur ab Ambrosio alio loco, nimirum c.4.lib.4.& ad alium finem.

C

Quarto,mẽtitur Kemnitius,nomen oblationis in ista oratione Canonis: *Quam oblationem tu Deus, &c.* à Põtificiis detorqueri ad actionem sacrificuli,cũ reuera de pane,& vino dicatur. Nullus.n. tã fuit vnquam absurdus,vel stupidus,vt non videret nomen oblationis hoc loco ad panem , & vinum , non ad actionem posse referri : siquidem à Deo petimus, vt hanc oblationem ita benedicat, vt ea fiat nobis corpus & sanguis Christi. Quis enim vel per somniũ diceret, actionem debere fieri corpus Christi? Sed benè facit Kemnitius , cum ista mendacia de Catholicis fingit , quòd nullum citat,neque librum vllius nominatim indicat, ne videlicet mendacium statim deprehendatur.

CAPVT XXIV.

De veritate quartæ orationis Canonis.

Oratio Qvarta illa est,quę proximè post consecrationem habetur in illis verbis: *Vnde & memores Domine,&c.* & extenditur vsque ad illud: *Memẽto etiam Domine* , nam ante (Memento) ponitur conclusio: *Per Christum Dominum nostrum.*

Prima obiectio contra hanc orationem,est Lutheri:qui iterum obijcit verbositatem, propter illam adiunctorum multiplicationem: *Hostiam puram , hostiam sanctam,hostiam immaculatam.*

Sed similia verba habentur apud Ambrosium lib.4. de Sacramentis,ca.6.& eodem planè spiritu Apostolus scripsit Rom.12. *Hostiam viuentem,sanctam,Deo placentem,rationabile obsequium.*

D

Secunda obiectio eiusdẽ Lutheri,& omnium aliorum,qui calumniantur illa verba: *Supra quæ propitio ac sereno vultu respicere digneris*;dicunt enim nos hic orare pro Christo,& reconciliare velle Filium Patri. Suspicantur etiam quidam illorum, hæc verba fuisse olim ante consecrationem, nunc autem ab indocto Canonis collectore posita esse post consecrationem.

Sed facilis responsio est;nã imprimis habentur ista etiam apud Ambrosium post consecrationem li.4.de Sacram.c.6. Omnes item Græcæ Liturgiæ post verba consecrationis ponunt orationem pro donis pretiosis,& sanctificatis. quare non est nouus,sed antiquissimus ritus orandi pro oblatione iam consecrata. Neque hoc est orare pro Christi reconciliatione apud Patrem,sed pro nostra potius infirmitate : etsi enim oblatio consecrata ex parte rei , quæ offertur, & ex parte Christi principalis offerentis , semper Deo placeat;tamen ex parte Ministri,vel populi astantis , qui simul etiam offerunt,potest non placere. Id igitur est, quod petimus,vt Deus benignè respiciat hoc munus vt à nobis offertur. Simile quid cerni potest in sacrificiis veterum Hebræorum illi enim suppliciter postulabant,vt clementer Deus ipsorum sacrificia, ouiũ,& boũ aspiceret,nec tamen orabãt propriè pro ouibus, & bobus;nec mediatores se constituebant inter oues, & Deum,nec reconciliare pecora illa Deo volebant sed pro se orabant, & obsequium suum in illis rebus offerendis Deo gratum esse cupiebant.

Tertia obiectio Lutheri ibidẽ, vbi reprehendit illud: *Sicut accepta habere dignatus es munera pueri tui iusti Abel & sacrificium Patriarchæ nostri Abrahæ.* Videmur enim non plus tribuere hoc loco efficaciæ ipsi Christo pro nobis immolato quam irrationali pecori.

Respondeo ; Habẽtur ista quoq; apud Ambrosium li.4.de Sacramentis,c.6. Porro comparatio non fit inter sacrificiũ nostrum,& sacrificium Abelis,& Abrahæ absolutè,sed tantũ ratione fidei, & deuotionis offerentiũ. Id enim optamus,vt det nobis Deus tanta fide,& deuotione sacrificium offerre,quanta Abel , & Abraham obtulerunt:& proinde,vt ex parte Ministri offerentis non minus placeat Deo sacrificium nostrum,quàm illorum placuit. Fieri autem comparationem inter sacrificium illorum,& nostrum ratione fidei,& deuotionis,non absolutè perspicuũ est ex eo, quod sacrificia ouium,& boum absolutè,& per se nihil habent,vnde placere Deo,eumque placare possint. quare B.Paulus Heb.11.non ait sacrificium Abelis absolutè placuisse,sed propter fidem: *Fide*, inquit , *plurimam hostiam Abel,quàm Cain obtulit.* Et Genes. 4. Moses: *Respexit*,inquit,*Deus ad Abel,& ad munera eius.*

Qvarta obiectio Lutheri, cõtra id quod sequitur: *Et quod tibi obtulit summus Sacerdos tuus Melchisedech.* hic mẽdacii Canonẽ arguit Lutherus : *Mentiuntur*,inquit, *in eo,quod asserũt Melchisedech sacrificasse panẽ, & vinum.*

Respondeo ; Non habet Canon Missæ Melchisedech sacrificasse panem,& vinũ,sed solum sacrificium aliquod obtulisse : quodquidem qui mendacium esse dicit , mendacem facit Spiritum sanctum qui per os Pauli Heb.5. 6. & 7. Melchisedech sacerdotem fuisse testatur, & per eundem Paulum Hebr. 5. & 8. docet, omnẽ sacerdotem aliquid habere debere, quod offerat. Adde, quòd Melchisedech panem , & vinum sacrificasse, satis à nobis libro superiori , demonstratum est. Adde Vltimo , quòd hanc partem Canonis , vbi Melchisedech summus Sacerdos appellatur, non solũ agnoscit Ambrosius li.4.c.6.de Sacrament. sed etiam auctor quæstionum noui ac veteris Testamenti apud

Augustinum tomo 4. q. 109. Est autem auctor ille Ambrosij æqualis, vt ex iisdem quęstionibus manifestè colligitur.

QVINTA obiectio eiusdem contra illud: *Iube hæc perferri per manus S. Angeli tui in sublime altare tuum*; absurdum enim videtur, vt sacerdos petat deferri in cœlũ, quod ipse paulò pòst cõsumpturus est. Nec minus videtur absurdũ, vt altare aliquod esse cogitetur in cęlo.

RESPONDEO; Non tã craſsè hæc intelligenda sunt, vt existimemus in cœlo altare aliquod corporale, & sensibile erectum esse, atque ad illum reipsa, & corporaliter Sacramentũ corporis Domini manibus Angelorum oportere deferri: altare tamen aliquod, spirituale videlicet, in cœlo esse, vt etiã tabernaculũ, thronum, incensum, tubas, coronas, palmas, & alia id genus, nemo negare potest, qui scripturas negare noluerit. Siquidem Apoc. 6. 8. 9. & 14. sæpe legitur, altare aureum in cœlo coram oculis Dei: Apoc. 4. leguntur in cœlo, throni, tubæ, & coronæ: Apoc. 7. legũtur etiam palmæ in manibus Sanctorum: Apoc. 8. legitur thuribulum, & incensum: Apoc. 21. legitur tabernaculum; cuius etiam tabernaculi cœlestis meminit Christus, Lucæ 16. & Paulus Heb. 8. & 9. Eiusdem altaris in cœlo positi meminerunt Irenæus lib. 4. cap. 34. & Augustinus in Psal. 25. in illud: *Lauabo inter innocentes manus meas*, non igitur somnium Catholicorum, sed ipsa diuina Scriptura altare in cœlo constituit.

Porrò altare istud cœleste, vel Christũ ipsum significat per quem ad Deum orationes, & oblationes nostræ ascendũt: vel certè altare dicitur esse in cœlo, quia in cœlo recipiũtur sacrificia, quæ Deo vero immolantur in terris. Deferri autem sacrificia nostra ad Deum per manus Angeli, nihil est aliud, nisi Angelorũ intercessione iuuari, & commendari Deo nostrum obsequiũ, & cultum, quẽ illi immolando exhibere desideramus. Neque dissimile est, quod legimus Tobiæ 12. & Apocal. 8. orationes nostras ab Angelis deferri ad Deũ: neque enim Angeli voces, & verba nostra corporalia sursum deferunt, sed vota, & desideria nostra intercessione sua Deo cõmendant. Itaque frustrà, & inepte argumentatur Lutherus non posse sacrificium deferri in cœlum, cùm totum consummatur in terris.

SEXTA obiectio eiusdem contra illud: *Vt quotquot ex hac altaris participatione sumpserimus*: reprehendit enim Lutherus, quòd sacerdos loquatur quasi de multis cõmunicantibus, cùm solus ipse sit communicaturus.

RESPONDEO; Non loquitur absolutè de multis, nec de vno: sed orat, vt quotquot sumpserint, siue vnus, siue multi illi sint, vtiliter sumant. Sed de hac re suprà etiã aliquid diximus, cum ageremus de Missa priuata.

SEPTIMA obiectio est Georgii Maioris, qui reprehendit illud: *Panem sanctum vitæ æternæ, & calicem salutis perpetuæ*; quæ verba suspicatur adiecta ab aliquo indocto, & superstitioso, qui sibi persuaserat, Christũ in Missa Deo Patri offerri. Id autem probat, quia cùm paulò antè in eadem prece dicatur: *Offerimus de tuis donis ac datis*, quæ sine dubio ad eleemosynas, quæ à populo offeruntur, referenda sunt: non potuit nisi indoctus aliquis, sermonem de eleemosyna institutum, continuò transferre ad Christum.

RESPONDEO, verba quæ adiecta ab aliquo indocto suspicatur Maior, habentur etiam apud Ambrosium li. 4. de Sacramentis, ca. 6. tanquam vsitata, & recepta in tota Ecclesia; & quædam similia habentur etiam in Liturgiis Græcis, Iacobi, Basilii, & Chrysostomi, & apud Clementem li. 8. Constitutionum Apost. cap. 17. Neque malè cohærent ista cum illis: *De tuis donis, ac datis*; nam illa possunt referri ad panem, & vinum, ex quibus fit Eucharistia, vt sensus sit; Offerimus tibi hostiam puram, panem sanctum, & calicem salutis, quẽ ex creaturis tuis à te datis, & donatis, ex pane scilicet, & vino per consecrationem habemus: sic exponit Innocentius lib. 5. c. 3. de mysteriis Missæ. Possunt etiam referri omnia ad ipsam Eucharistiam, siue ad Christũ, vt in Eucharistia existentem: rectissimè enim dicitur Christus Dei datum, & donum. Sic enim loquitur Isaias, c. 9. *Filius datus est nobis*, & ipse Christus Ioan 3. *Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret*, & ipsum Sacramentum, & Sacrificium nonne verissimum est Dei donum, & datum?

OCTAVA obiectio est Kemnitii, qui fatetur illud: *Vnde & memores*, sumptum esse ex veteribus; sed ait apud illos alta voce recitari consueuisse, cùm Cyrillus dicat fuisse annunciationem, & Dionysius vtatur verbo ὑμνῶν: in Canone autem Pontificio cautum esse, vt submissa voce legatur.

RESPONDEO; Neque hæc obiectio vllum in verbis Canonis errorem, aut vitium inesse demonstrat, quod tamen sõlum aduersario propositum erat, neque aliquid solidi adfert. Nam illud: *Vnde & memores*, legitur post verba consecrationis secretò, non solùm apud Latinos, sed etiam apud Græcos: in Missa enim Basilii notatur secretò id esse dicendum, & ea oratione finita, voce alta pronunciandum, *tua ex tuis*. Quod idem de mutatione ista vocis in fine orationis, legimus in Missa Chrysostomi. Porrò Cyrillus catecheſi 5. mystagogica, vbi Liturgiã explicat, non meminit huius orationis, neque enim omnia exponit: quare viderit Kemnitius vbi legerit, quod ex Cyrillo citauit. Sed neque negamus, in Missa annunciari mortem Domini iuxta Apostolum 1. Cor. 11. sed vt supra non semel diximus ex Augustino lib. 20. contra Faustum, cap. 18. id non tam verbis, quam oblatione, & participatione corporis Domini faciẽdum est. Dionysius verò de Ecclesiastica hierarchia c. 3. vbi ritum Liturgiæ describit, meminit quidem hymnorum, quibus laudantur Christi opera, sed eos ponit ante verba cõsecrationis, & etiam in fine, cũ aguntur gratiæ Deo post Communionem: proinde non loquitur Dionysius de ista oratione: *Vnde & memores*. Sed licet Kemnitio in Patribus ludere, & ex qualibet voce, quidlibet concludere.

NONA obiectio eiusdem Kemnitii: *Antiquitus*, inquit, *de oblatis à populo donis, & datis sumebatur, quod sanctificabatur verbo Christi, vt fieret Eucharistia corporis, & sanguinis Domini, & hæc sumptio & sanctificatio dicebatur oblatio. Nunc cùm mos ille non seruetur, verba transferuntur ad repræsentationem sacrificuli.*

RESPONDEO, Et hoc quid facit contra verba Canonis, quæ aduersarius oppugnanda suscepit? & nonne mendacium est apertissimum, quod verba trãsferantur à Catholicis ad repræsentationem sacrificuli? omnes enim Catholici verba illa: *Offerimus præclaræ Maiestati tuæ*, de quibus aduersarius loquitur, referunt ad ipsam hostiam puram, & sanctam, cõfectam per consecrationẽ ex Dei donis, & datis, vt verba ipsa Canonis sonãt, non ad aliquam repræsentationem. Impertinens autem est, vtrum panis, & vinum, vnde fit Eucharistia, sint à populo data, an à sacerdote oblata: vndecunque enim venerit, Dei dona, & data rectissimè nominantur, & Eucharistiæ materia esse possunt.

DECIMA obiectio eiusdem. Reprehendit illa verba: *Supra quæ propitio ac sereno vultu, &c.* vbi horrendam comparationem fieri dicit inter Christum; & bruta animalia, quæ ab antiquis immolabantur. Et addit hanc orationem apud Basilium exstare ante consecrationem, vbi cõparatio fit sacrificii Abelis, Noë, Abraham, & aliorum veterum, cum oblationibus panis, & vini, quæ à populo adferuntur: sed imperitia auctoris Canonis, positam esse post consecrationem, & inde esse factum, vt intolerabilem errorem contineat.

RESPONDEO,

RESPONDEO, Quod attinet ad comparationem Christi cum brutis animalibus, iam antè solutum est argumentū in 3. obiectione Lutheri. Quod verò ad transpositionem pertinet, falsum est hanc orationem esse transpositam, constat enim ex Ambrosio li. 4. de Sacramentis, c. 6. eam fuisse post consecrationem, etiam tempore Basilii; Ambrosius enim, qui eam legit post consecrationem, æqualis Basilii fuit. Neque obstat, quod apud Basilium alia quędam similis oratio habeatur ante cōsecrationem, nam in vtroque loco ea oratio rectè inseri potest. Vnde in nostro Missali habetur quædam similis oratio ante consecrationem, vt idem KEMNITIUS annotauit, in Collecta secreta Dominicæ septimæ post Pentecosten: & tamen rursus habetur post consecrationem in loco, de quo nunc agimus.

VNDECIMA obiectio eiusdem, est contra illa verba, *Iube hæc præferri, &c.* Nam IMPRIMIS absurdissimum esse demonstrat Kénitius, quod petamus Christi corpus nunc primū in cœlum ab Angelis deferri, cū Apostolus Heb. 9. dicat Christum iamdudū in cœlum ingressum esse. DEINDE affirmat, hæc verba debere ante cōsecrationem legi, & ad preces, & eleemosynas esse referenda. Id probat tūm ex Irenæo, qui li. 4. c. 34. dicit orationes, & eleemosynas deferri ad altare, quod est in cœlo, tum ex Augustino, can. Vtrum, de consecrat. dist. 2. tum ex cap. 12. Tobiæ, & cap. 5. Apocalypsis, vbi preces dicuntur ab Angelis in cœlum deferri.

RESPONDEO, Fatemur absurdissimè dici Christi corpus nunc primùm in cœlum ab Angelis corporaliter oportere deferri: sed nemo Catholicorū ita sentit, aut loquitur. Solùm .n. vt paulò antè explicuimus, docemus oblationem corporis Christi ab Angelis in cœlum deferri, quatenus Angeli sua prece nostrum obsequium Deo commendant: quod idem KEMNITIUS de precibus, & eleemosynis dicere cogitur, quas ab Angelis in cœlum deferri ex Tobia, Ioanne, & Irenæo paulò ante docebat. Neque .n. dicturus est eleemosynas reipsa, & corporaliter in cœlū deferri: quid enim pauperibus eleemosynæ prodessent, si reipsa deferrentur in cœlum? aut quomodo deferri possunt in cœlum, si à pauperibus consumuntur? Non igitur est absurdum, vel, vt ipse loquitur, horrendum, sacrificium Eucharistiæ in cœlum ab Angelis deferri, si id spiritualiter, vt par est, intelligatur.

Quod attinet ad ALTERAM partem obiectionis, falsum est hæc verba fuisse olim posita in Canone ante consecrationem. Nam, & Ambrosius ea legit post consecrationem, li. 4. de Sacramentis, c. 6. & ita etiam habent Liturgiæ Iacobi, Clementis lib. 8. constitutionum, Basilii, & Chrysostomi, vt planè miranda sit audacia istorum nouatorum, qui ob leuissimas ratiūculas de iis rebus iudicant, quas omnino ignorant. Locus enim Tobiæ, & Apocalypsis nihil faciunt aduersus sententiam nostram, sed eam potius explicant, & confirmant. Locus Irenæi deprauatè adducitur: non enim de eleemosyna, sed de Eucharistia loquitur Irenæus, vt suprà ostendimus li. 1. de sacrificio, cap. 8. & etiamsi de eleemosyna Irenæus loqueretur: quid inde KEMNITIUS lucraretur? Num quia Irenęus de eleemosyna alicubi scribit, eā in cœleste altare deferri solitā, ideo oratio ista Canonis de eleemosyna intelligenda erit, cū eam orationem Irenæus ne nominet quidem?

Quod autem adducitur ex Augustino, vt suprà dixi, non est Augustini testimoniū, sed rapsodia quædam fragmentorū ex Ambrosio, Pascha sio, & aliis: in qua rapsodia non seruatur ordo Liturgiæ. Nam primò ille auctor meminit consecrationis, qua panis vertitur in carnem, & vinum transit in sanguinem: deinde allegat illa verba: *Iube hæc præferri, &c.* tum subiungit illa: *Hāc oblationem benedictam, ratam, &c.* Sicut igitur contendit KEMNITIUS, illud: *Iube hæc præferri*, fuisse olim ante cōsecrationem, quia ista verba ponuntur ab auctore illius Canonis ante illa: *Hanc oblationem benedictam, ratam, &c.* ita nos contra demonstramus fuisse post consecrationem, quia ponuntur post ipsam consecrationem ab eodem auctore: sed veritas est, non seruari ab illo auctore ordinem Liturgiæ.

Sed illud hoc loco minimè prætereundum est, esse in isto testimonio duo quędam contra KEMNITIUM. PRIMO exponitur in hoc testimonio illud: *Iube hæc præferri*, de pane consecrato, vt nos existimamus, aut certè de consecrando, vt vult KEMNITIUS: ergo non de eleemosyna intelligi debet, vt idem KEMNITIUS contendit; proinde contra se hoc testimonium KEMNITIUS attulit. SECVNDO in hoc testimonio aperte legimus, virtute Spiritus sancti ex pane fieri carnem, & vinum transire in sanguinem, quod est contra omnes Lutheranos, qui negant transsubstantiationem.

CAPVT XXV.

De veritate quintæ orationis Canonis.

QVINTA oratio illa est: *Memento etiam Domine, &c.* in qua fit memoria defunctorum.

PRIMA obiectio Lutheri est, qui hanc orationem secum ipsam pugnare, seque ipsam destruere affirmat. Nam hic oramus pro iis, qui dormiunt in somno pacis, & qui in Christo requiescunt: & tamen eis precamur locum refrigerii lucis, & pacis. Si dormiunt, ac requiescunt, quid illis refrigerium petimus? si pacem habent, cur pacem illis optamus?

RESPONDEO; Pacem illi quandam, & quietē habent, quia certi, ac securi sunt de præmio æternæ fœlicitatis, & quia liberi sunt à bello tentationum, & concupiscentiæ, & ab omni opere malo: sed nondum pacem, & quietem habent à tormentis, & à desiderio visionis diuinæ. Nec poterat aptiùs hæc oratio componi, vt solis iis conueniret, qui in purgatorio degūt. Nam qui sunt in gehenna, ij nullam pacem, & quietem habent: qui sunt in regno, omnem pacem, & quietem possident; soli sunt ij, qui in purgatorio exercentur, qui ita in somno pacis requiescunt, vt adhuc refrigerio, & pace indigeant.

SECVNDA obiectio, est KEMNITII DVODECIMA, qui audacter affirmat, olim solam memoriam defunctorum fieri solitam, ad imitationem scilicet, & in testimonium, quod mortui apud Deum viuant, teste Dionysio: postea ad illā memoriam accessisse etiam preces pro defunctis: postremò sacrificiū ipsum pro defunctis offerri cœptum; ita nimirum paulatim veterum instituta in superstitiones degenerasse.

RESPONDEO; Multa de hac re suprà diximus, c. 7. vbi etiam ex Tertulliano antiquissimo auctore ostēdimus vsum offerendi pro defunctis, vt non possit non esse mendacium, quod hic scribit KEMNITIUS, instituta veterum paulatim degenerasse in abusum. Hoc loco solius Dionysii testimonium proferam, vt KEMNITIUS erubescat, si frontem habet. DIONYSIVS igitur lib. de Ecclesiast. Hierar. c. 7. par. 3. *Accedens*, inquit, *venerandus Antistes precem sacram super mortuū peragit, postquam precem, & ipse eum Præsul salutat, & suo deinceps ordine, qui adstant omnes. Precatur oratio illa diuinam clementiam, vt cuncta dimittat per infirmitatem humanam admissa peccata defuncto, eumq; in luce statuat, & regione viuorū, &c.*

CAPVT XXVI.

De sexta oratione Canonis.

SEXTA oratio, quę & vltima est in canone propriè dicto, incipit ab illis verbis: *Nobis quoq; peccatoribus.*

& extenditur vsque ad *Per omnia secula seculorum*, ante Dominicam orationem: concluditur enim totus Canon alta voce illis verbis: *Per omnia secula seculorum*, vt populus totum confirmet respondendo. *Amen.* Quare feria VI. maioris hebdomadæ, quia totus Canon, qui pertinet ad consecrationem omittitur, nulla harum sex orationum legitur, nec dicitur, *Per omnia secula seculorum*, sed immediatè post lotionem manuum, fit transitus ad orationem Dominicam.

In hac oratione pro se ipso orat sacerdos, ac de suis meritis diffisus, precatur sibi ex diuina misericordia partim, & societatem cum sanctis Apostolis, & Martyribus. Vbi illud est ANNOTANDVM, hic nominari PRIMO loco Ioannem SECVNDO Stephanum, TERTIO Matthiam: de quibus multi dubitant cur solus Ioannes hic repetatur ex iis, qui nominantur ante consecrationem; & cur Stephanus Diaconus præponatur Matthiæ Apostolo, & cur Matthias in priori ordine non fuerit nominatus. Et quidem Innocentius, & quidam alii, respondent Ioannem bis nominari, quia fuit Apostolus, & virgo; & ideo etiam coniungi cum Stephano, qui excellere visus est continentiæ dono, cùm viduis præpositus fuerit. Sed verior mihi videtur Vvalfridi sententia, cap. 22. qui Ioannem, qui hoc loco nominatur, non Euangelistam, sed Baptistam esse dicit, qui Martyr etiam Domini fuit, & aliquo modo Apostolus, iuxta illud Ioan. 1. *Fuit homo missus à Deo.*

Cur autem Stephanus Matthiæ præponatur, vera ratio est, quia seruat hoc loco Ecclesia ordinem passionis, non dignitatis: prius autem passus est Ioannes, quam Stephanus, & prius Stephanus, quàm Matthias.

Cur verò Matthias ante consecrationem in Canone cũ aliis Apostolis nõ sit nominatus, existimo caussam esse duplicem, tum vt esset etiam aliquis Apostolus ex duodecim in hoc secundo ordine, ac verè dici posset: *Cum tuis Apostolis, & Martyribus*; tum etiam quia Matthias nõ fuit Apostolus ante passionẽ Domini, neque igitur in ordine Apostolorum in Euangeliis. Neque obstat, quòd Paulus, quoque non fuerit Apostolus ante passionem Domini neque in Euãgelio nominetur, & tamen in priori ordine recensetur: nam id est Pauli priuilegium, vt semper cum Petro cõiungatur.

Iam contra hanc orationem, est obiectio PRIMA Lutheri, qui reprehendit sacerdotem, quòd non precetur hoc loco se admitti ad consortium Christi quasi eo non indigeat; sed tantùm ad consortium Sanctorum: & rursus, quòd solùm petat partem cum Sanctis, cùm Christus non partem, sed totum thesaurum suum dare paratus sit.

RESPONDEO; Meræ calumniæ sunt. Nam cõsortium Sanctorum est Christi consortium: id enim petimus, vt in regno Christi cõsortium Sanctorum habeamus, non in regno Diaboli consortium impiorum. quod attinet ad vocem, *Partem*, ea desumpta est ex diuinis literis, quæ per partem cum Sanctis describunt omne bonum, & felicitatem. Coloss. 1. *Qui dignos nos fecit in partem sortis Sanctorum.* Et Ioan. 13. Dominus: *Si non lauero te, non habebis partem mecum.* Adde, quod hanc partem orationis, quam Lutherus ita reprehendit, ac ridet; è contrario Kemnitius vehementer laudat, p. 843. *In altera*, inquit, *commemoratione Sanctorũ in Canone verba sunt pulcherrima. Nobis quoq; peccatoribus famulis tuis, &c. Hæc aliisque dubio fuit formula veteris commemorationis Sanctorum.* Hæc ille. Vides igitur, Lector, quàm benè conueniat discipulo Lutheri cum magistro suo.

SECVNDA obiectio est Lutheri contra illud: *Per quem hæc omnia semper bona creas.* Obijcit enim quòd Christum nos creare existimemus. Huc etiam pertinet obiectio DECIMATERTIA Kemnitii, qui more suo contendit, hæc olim ante consecrationem dici consueuisse ad eleemosynas populi commendandas.

RESPONDEO; Hæc verba nusquam inueniuntur in Liturgiis, vel apud expositores, ante consecrationem posita: inueniuntur autem post consecrationem apud Alcuinum, & Amalarium lib. 3. de officiis Ecclesiasticis, cap. 26. & apud omnes posteriores, quocirca inanis est Kemnitii coniectura.

Nihil autem absurdi hęc verba continent, sed potius aptissimè conueniunt in Canonis conclusionem: commemorant enim breuissimè omnia beneficia diuina circa hoc Sacramentum, inchoando à prima productione materiæ, vnde illud conficitur. Itaque dicimus à Deo per Christum hoc Sacramentum ratione materiæ, PRIMO creari, cùm panis videlicet creatur. SECVNDO sanctificari, cũ dedicatur per primam oblationem ad Sacramentum conficiendum. TERTIO viuificari, cùm efficitur mysterium vitæ, & in verum corpus Domini, & in ipsum Christum, qui est vita nostra, conuertitur per consecrationem. QVARTO benedici, cùm omnis benedictionis effectum recipit, vt scilicet Sacramentali efficacia caput, cum membris vniat. QVINTO denique, nobis præstari, cùm ad sumendum, vt ex eo vitam hauriamus, datur. Ita Alcuinus totum hunc locum exponit, & post eum Hugo li. 2. de officiis diuinis, cap. 36.

CAPVT XXVII.

De oratione Dominica, & sequentibus orationibus.

POST Canonem sequitur oratio Dominica, & quædam aliæ orationes, quibus ad communionem præparamur, & hic incipit QVARTA pars Missæ. quamuis enim Innocentius, & alii recentiores, includant intra Canonem etiam orationem Dominicam, & aliqua alia; tamen Gregorius lib. 7. epist. 63 & Strabo c. 22. scribunt, orationem Dominicam legi post Canonem. Porrò Dominica oratio habetur in omnibus Liturgiis, & præterea legendam esse ad Missam, perspicuum est ex Cyrillo catechesi 5. mystagogica, ex Ambrosio libro 5. de Sacramentis, cap. 4. ex Hieronymo lib. 3. contra Pelagianos, ex Augustino ep. 59. ad Paulinum, & ex Gregorio lib. 7. epi. 63. & ex Concilio IV. Toletano, can. 17. Post eam orationem, subiungitur oratio quædam, quæ incipit: *Libera nos, quæsumus, Domine, ab omnibus malis, &c.* quam reprehendit Kemnitius obiectione 14. quia in ea fit mentio intercessionis Sanctorum; sed de hac re satis multa dicta sunt, cap. 8. Adde, quòd hæc oratio habetur apud Alcuinum, & alios veteres, proinde antiquissima est.

Sequitur deinde alia oratio dum hostia frangitur, & commiscetur corpus Domini cum sanguine: *Pax Domini, &c. &, Hæc commixtio, & consecratio.* Et quidem: *Pax Domini*, Luthero, & Kemnitio non displicet; displicet autem valde id quod sequitur: *Hæc commixtio, & consecratio, &c.*

AC PRIMVM obijcit Lutherus, blasphemum esse, quod hic dicitur de commixtione corporis Christi cum sanguine, cùm vnus sit Christus, & indiuisus.

RESPONDEO, Non intelligunt Catholici corpus & sanguinem in propria specie commisceri: id enim sciunt fieri non posse, nisi Christus iterum vulneretur; sed in specie panis, & vini. Quemadmodum enim ratione specierum, dicitur videri, tangi, & frangi ita etiam ratione earundem dici potest commisceri.

SECVNDO obijcit, absurdum esse vt dicatur cum ista mixtione fieri consecrationem, cùm iam antea per verba Domini facta sit consecratio.

RESPONDEO; Illud verbum, *Consecratio*, non habetur

apud

apud Amalarium lib.3.cap.31.& apud Innocentium lib.5. ſed ſolùm: *Fiat commixtio corporis, &c.* quocirca nonnulli ſuperuacaneum eſſe credunt. At Ordo Romanus diſtinctè habet: *Commixtio & conſecratio*,& eodem modo legit Micrologus,ca.18.& fuit auctor Ordinis Romani antiquior Amalario,& Micrologus Innocentio. Neque habet aliquid incommodi ea vox;ſi bene intelligatur:nõ enim petimus, vt nunc fiat conſecratio, ſed vt conſecratio antea facta, ſit nobis ad vitam æternam ſalutaris. Poſſet etiam fortaſſe commodè reſponderi, agi hoc loco de noua quadam conſecratione,quæ ex commixtione nunc primum exurgit. Nam in Liturgia Iacobi, vbi fit cæremonia commixtionis,leguntur hæc verba: *Vnitum eſt, & ſanctificatum.* Porrò hæc conſecratio nihil eſt aliud, niſi noua quædam ſignificatio Sacramentalis: vt enim conſecrari dicitur,quod acquirit Sacramentalem ſignificationem;ita etiam dicitur iterum conſecrari, quod acquirit aliam ſignificationem Sacramentalem. Significatur autem per illam commixtionem, reſurrectio Domini, vt Amalarius li.3.c.31.& omnes alii ſcribunt: nam in reſurrectione iterum caro Domini cum ſanguine ſuo coniuncta fuit. Itaque in illa commixtione,noua fit conſecratio,dum ſpecies illæ; quæ diuiſæ, Chriſti mortem repræſentabant, nunc inter ſe coniunctæ,reſurrectionem Domini repræſentant.

TERTIO obiicit idem Lutherus,non rectè tribui iſti cõmixtioni vim conferendæ æternæ vitæ: cùm enim commixtio illa opus noſtrũ ſit, ſi ea vim habet ſalutis conferendæ,certè opere noſtro ſaluté conſequemur.

RESPONDEO, Non eſſe abſurdum,ſi dicamur opere noſtro ex diuinæ gratiæ auxilio præcedente, ſalutem noſtram adipiſci, nam & Paulus habet: *Cum timore, & tremore ſalutem veſtram operamini*, Philipp.2.& *Ore autem confeſſio fit ad ſalutem*, Rom.10. Sed hoc loco tamẽ non dicimur propriè ſalutem acquirere per commixtionem, & conſecrationem, vt illa opera noſtra ſunt. Nam commixtio,& conſecratio dicuntur fieri in noſtram ſalutem,non quod ipſa actio commiſcendi, & conſecrandi nos ſaluet, ſed quia res ipſæ commixtæ, & conſecratę dum à nobis deuotè ſuſcipiuntur, multum proſunt ad ſalutem;vnde hic dicimus: *Fiat, ſumentibus nobis in vitam æternam.*

QVARTO obiicit KEMNITIUS (& eſt eius obiectio DECIMAQVARTA) Canonem Miſſæ, dum iſtam commixtionem fieri iubet, non ſolùm non conuenire cum Scriptura,& Patribus, ſed neque cum antiquis Romanis Pontificibus: exſtat enim prohibitio Iulij Papæ apud Gratianum,canone,Cùm omne,de conſecratione,diſtin.2.

RESPONDEO;Iulius Papa non prohibet commixtionem quę fit in Miſſa, ſed eam, quam nonnulli faciebant, cùm populo Sacramentum Euchariſtiæ porrigere volebant. Vnde Micrologus c.18. deſcribit commixtionem,quæ fit in Miſſa, vt antiquiſſimam, & legitimam:deinde cap. 19. reprehendit commixtionem illam, quam Iulius reprehendit. Concilium Toletanum IV. can. 17. meminit commixtionis, quæ fit in Miſſa, eamque probat:Concilium autem Bracarenſe III.can.1.prohibet commixtionem, quam Iulius prohibet. Non eſt autem veriſimile in eadem Hiſpania, eodem ferè tempore,contraria decreta condita fuiſſe: Concilia enim illa eodem ferè tempore circa annum Domini DC.L.celebrata eſſe conſtat. Denique commixtio quæ fit in calice,habetur in omnibus Liturgiis Græcis,& in Ordine Romano, nec non apud Aleuinum, Amalarium,& omnes alios. quis autem credat, aut Iulium damnaſſe vſum omnium Eccleſiarum, aut omnes Eccleſias, & Romanam imprimis, obtemperare Iulio noluiſſe?

Sequitur poſtea. *Agnus Dei, &c.* quod à Sergio Papa ante annos CM. inſtitutum referunt Vvalfridus c. 22. Micrologus c.18.& omnes alii. Neque aduerſarijs diſplicet.

Tum ſequũtur tres orationes ante communionem, quas (vt ſupra notauimus ex Micrologo,ca.18.) non præſcripſit ordo antiquus Miſſę,ſed deuotio religioſorum inuexit. Earum primam reprehendit Lutherus,ob illa verba: *Non reſpice peccata mea, ſed fidem Eccleſiæ tuæ.* Dicit enim his verbis,Sacerdotes damnare ſeipſos, quod affirmant ſe ſine fide indigne, inſtar canum,tractare hoc Sacramentum:& hinc factum eſſe, vt Papiſtæ ſentiant, hoc ſacrificium placere Deo ex opere operato,ſine bono motu vtentis.

At hic ter peccat Lutherus. PRIMVM enim non dicit Sacerdos ſe non habere fidem,ſed tantùm ſe habere peccata. Poteſt autem quis non ſolum fidem, ſed etiam charitatem habere, & tamen agnoſcere ſe peccatorem:alioqui nemo iuſtus poſſet dicere in oratione Dominica: *Dimitte nobis debita noſtra.* Sacerdos igitur fatetur ſe peccatorem, & non habere tantam fidem,quantam hoc myſterium requireret: vnde etiam paulò poſt dicit: *Domine non ſum dignus*, & ideo mauult, vt Deus ad fidem Eccleſiæ, quam ad ſuam propriam reſpiciat. Duplex.n.dignitas circa hoc Sacramentum diſtinguitur. VNA quam Sacramentum neceſſariò requirit,& hæc in eo conſiſtit, vt quis non habeat conſcientiam peccati mortalis: & qui iſta carent, dicuntur indigni.1.Cor.11.& grauiſſimè peccant accedentes.

ALTERA dignitas eſt,quam Sacramentum requireret,ſi non noſtram imbecillitatem, ſed eius excellentiam reſpiciamus: & hæc in eo poſita eſt, vt Solis radius, & ipſis etiam Angelis puriores ſimus, & de hac loquuntur Sacerdotes,cùm ſe indignos fatentur.

DEINDE falſum eſt, Catholicos exiſtimare ſacrificium hoc placere Deo,ſine bono motu vtentis. Nam etiamſi ipſe miniſter offerẽs fortè ſit malus, & careat bono motu,tamen Chriſtus principalis offerens non caret bono motu,immò ideo hic oramus,vt Deus reſpiciat fidem,id eſt,bonum motum Eccleſię, quia exiſtimamus ſine bono motu alicuius offerentis ſacrificium Deo minimè placiturum. Quod ſi fortè Lutherus agat de bono motu eius,pro quo ſacrificium offertur,diſtinguendum eſt,de effectu ſacrificii immediato,qui eſt,placare Deum, & de mediato, qui eſt iuſtificare hominem. Nam ſi de priore agatur,non eſt abſurdum,ſacrificiũ prodeſſe ſine bono motu eius, cui prodeſt. Quemadmodum enim orare poſſumus pro demente, & indeuoto, vel etiam impœnitente, ita etiam ſacrificium offerre:& ſicut oratio,ita & ſacrificium illi prodeſſe poterit, licet ignoret quid agatur. At ſi de poſteriore, falſum eſt ſacrificium prodeſſe ſine bono motu eius, cùm ad hoc potiſſimùm ſacrificium offeratur, vt Deus hoc ſacrificio placatus, bonum illi motum,id eſt,conuerſionem inſpiret.

DENIQVE fallitur Lutherus, cùm opus operatum ex ſententia Catholicorum,opponit bono motui, quaſi idem ſit ſacrificium prodeſſe ex opere operato, & prodeſſe ſine bono motu vtẽtis. Nam Catholici omnes docent, Sacramenta vim habere ex opere operato:& tamen requirunt bonum motum, id eſt, fidem, & pœnitentiam ex parte ſuſcipientis.

Sequitur illa oratio: *Quod ore ſumpſimus, &c.* Et illa. *Corpus tuum Domine, quod ſumpſi*, quas Lutherus etiam approbat in formula Miſſæ: Collectas autem ſolùm reprehendit, quod in eis fiat mentio ſacrificii: ſed de hac re ſatis multa dicta ſunt.

Sequitur *Ite Miſſa eſt*:qua etiam dimiſſione vtuntur Græci,ſed per illa verba: *In pace Chriſti eamus*:& reſpõdetur: *In nomine Domini*, vt patet ex Liturgiis Iacobi,

Basilii,& Chrysostomi. Porrò: *Ite Missa est*, vt Alcuinus rectè docet, nihil aliud significat, nisi, Ite, dimissio conceditur, de quare initio primi libri diximus. Cur in quibusdam Missis, non dicatur, *Ite Missa est*. sed, *Benedicamus Domino*, causam reddit Micrologus, cap. 64. Scribit enim, in Missis festiuis populum semper ad Missas conuenire; & ideo in fine publicè dimissionem denunciari: in diebus ferialibus, non conuenire, vt plurimùm, nisi Clericos, & Monachos, quibus non esse dicendum, *Ite*, sed potiùs inuitandos ad permanendum in Dei laudibus, cùm ipsorum officium sit, in precibus, & laudibus Domini occupari. Sunt tamen Missæ quædam solennes, & ad quas populus concurrit, & tamen in eis non dicitur; *Ite Missa est*, sed, *Benedicamus Domino*, vt in Dominicis Aduentus, & Quadragesimæ. Sed hoc fit solùm ad significandam mœstitiam illius temporis: videtur enim nescio quid lugubre præ se ferre, quòd non publica denunciatur dimissio, sed vnusquisque per se discedit.

A

Sequitur postea: *Placeat tibi sancta Trinitas.* Quam orationem arguit Lutherus, quod dicat in ea rursus orari pro Christo: sed hoc solutum est suprà in 2. obiectione Lutheri contra 4. orationem Canonis.

Eandem orationem damnat Kemnitius obiectione 16. vbi dicit, hîc proponi Deo repræsentationem Sacerdotis pro sacrificio propitiatorio. Sed Kemnitius semper hæret in eodem luto: non enim repræsentationem nostram, sed sacrificium corporis Domini, reipsa oblatum, Domino commendamus; vt illud benignus accipiat, & nobis propitiabile esse concedat.

Sequitur Benedictio: *Benedicat vos, &c.* quem vsum esse antiquissimum patet, tum ex Liturgiis Græcis, tum ex Concilio Agathensi, can. 47. vbi populis imperatur, vt diebus Dominicis Missæ celebrationi intersint, neque inde ante Sacerdotis benedictionem recedant. De hac benedictione vide Micrologum, ca. 21. vbi probat non solis Episcopis, sed etiam Presbyteris licere post Missam populo benedicere; & ad epistolam Damasi de Corepiscopis; & ad Canonem 44. Concilii Agathensis, vbi id Presbyteris interdictum esse videtur, respondet ea decreta, aut intelligenda esse de benedictione Presbyteri Episcopo præsente, aut certè vsu tandem abrogata fuisse. Atque hæc de sacrificio, pro instituta breuitate, sint dicta.

B

Finis librorum de Sacramento Eucharistiæ. Ad honorem DEI.

QVARTA

QVARTA CONTROVERSIA GENERALIS,

DE SACRAMENTO POENITENTIÆ:

QVATVOR LIBRIS
COMPREHENSA.

QVIBVS ACCESSERVNT ALII DVO
DE INDVLGENTIIS.

Digitized by Google

INDEX LIBRORVM ET CAPITVM.

LIBER TERTIVS.

In quo de Confessione disseritur.

CAP. I. De erroribus circa Confessionis necessitatem.
II. Probatur Confessionis necessitas ex Euangelio.
III. Confirmatur eadem veritas ex figuris, quæ confessionem Sacramentalem præcesserunt.
IV. Confirmatur eadem veritas ex aliis locis noui Testamenti.
V. Idem probatur ex testimoniis Conciliorum.
VI. Idem probatur ex traditione veterum Patrum, qui floruerunt ab anno Domini C. ad CC.
VII. Testimonia Patrum ab anno CC. ad CCC.
VIII. Testimonia Patrum ab anno CCC. ad CD.
IX. Testimonia Patrum ab anno CD. ad D.
X. Testimonia reliquorum Patrum ab anno D. ad M.CC.
XI. Refelluntur solutiones Kemnitij ad loca Patrum.
XII. Confessionem esse iuris diuini confirmatur aliquot argumentis.
XIII. Soluitur argumentum primum Ioannis Caluini.
XIV. Soluitur argumentum secundum Caluini, vbi tractatur historia de facto Nectarij.
XV. Soluitur argumentum tertium Ioannis Caluini.
XVI. Argumentum quartum Caluini.
XVII. Diluitur argumentum quintum Caluini.
XVIII. Diluitur prima obiectio Martini Kemnitij.
XIX. Diluitur secunda obiectio Kemnitij.
XX. Diluitur tertia obiectio Kemnitij, & simul obiectiones Brentij.
XXI. Soluitur quarta obiectio Kemnitij.

LIBER QVARTVS.

In quo de Satisfactione agitur.

CAP. I. Status controuersiæ explicatur.
II. Quòd sæpe remissa culpa, maneat debitum luendæ pœnæ.
III. Reatum pœnæ temporalis, qui interdum remanet post amicitiam cum Deo reformatam, bonis operibus redimi posse.
IV. Opera laboriosa, quibus reatus pœnæ temporalis expiatur, spõte susci pi posse.
V. Opera quibus reatus peccati præteriti expietur, rectè à Sacerdotibus iniungi.
VI. Opera satisfactoria esse Orationem, Ieiunium, & Eleemosynam.
VII. Posse hominem iustificatum verè Deo satisfacere pro reatu pœnæ temporalis.
VIII. Ex Scriptis probatur, Deo satisfieri posse pro pœna temporali, culpa dimissa.
IX. Ex traditione veteris Ecclesiæ probatur satisfactio.
X. Refutantur responsiones Hæreticorum ad testimonia Patrum.
XI. Soluuntur argumenta quædam Lutheri contra sententiam Ecclesiæ de satisfactione.
XII. Soluuntur argumenta Philippi Melanchthonis ex locis communibus.
XIII. Soluuntur argumenta Philippi ex Apologia Confessionis Augustanæ.
XIV. Soluuntur quædam argumenta Ioannis Caluini.
XV. Soluuntur alia Caluini argumenta.
XVI. Soluuntur alia Caluini argumenta.

DE INDVLGENTIIS,

LIBER PRIMVS.

PRÆFATIO.

CAP. I. De nomine Indulgentiæ,& Iubilæi.
II. Extare thesaurum aliquem in Ecclesia,qui sit indulgentiarum fundamentum.
III. Esse in Ecclesia potestatem applicandi thesaurum satisfactionum, ac per hoc Indulgentias concedendi.
IV. Soluuntur obiectiones contra doctrinam duorum capitum superiorum.
V. Quid sit propriè Indulgentia, solutióne,an absolutio.
VI. Soluuntur obiectiones contra doctrinam capitis superioris.
VII. A quo vinculo per Indulgentias soluamur,vel absoluamur.
VIII. Soluuntur argumenta contraria.
IX. De varietate Indulgentiarum.
X. Vtilem esse Indulgentiam omni hominum generi.
XI. Quis possit Indulgentias concedere.
XII. An requiratur caussa iusta,vt Indulgentia sit rata.
XIII. De dispositione suscipientis Indulgentias.
XIV. De Indulgentiis,quæ accipiuntur pro defunctis.

LIBER SECVNDVS.

CAP. I. Refutantur argumenta Lutheri contra Indulgentias.
II. Respondetur ad ea, quæ aduersus Indulgentias Ioannes Caluinus obiecit in libro Instit.cap.9.num. 38.
III. Respondetur ad obiectiones Caluini ex num.39.cap.9.Institut.
IV. Respondetur ad obiectionem Caluini ex cap.9.Instit.num. 40.
V. Refelluntur ea,quæ Caluinus habet cap.9.Instit.num.41.& 42.
VI. Respondetur ad ea quæ Caluinus profert cap.9. Instit.num.43.
VII. Refelluntur obiectiones Tilmanni Heshusij.
VIII. Refelluntur aliæ obiectiones eiusdem Tilmanni Heshusij.
IX. Respondetur ad primum caput disputationis Martini Kemnitij de Indulgentiis.
X. Respondetur ad secundum caput disputationis Kemnitij.
XI. Respondetur ad tertium caput disputationis Kemnitij; & defenditur primum argumentum Catholicorum.
XII. Defensio secundi argumenti Catholicorum pro Indulgentiis.
XIII. Defenditur tertium argumentum Catholicorum.
XIV. Defenditur quartum argumentum Catholicorum.
XV. Defenditur quintum argumentum Catholicorum.
XVI. Defenditur argumentum sextum Catholicorum.
XVII. Respondetur ad caput quartum disputationis Kemnitij.
XVIII. Respondetur ad primam partem argumenti historici contra Indulgentias.
XIX. Respondetur ad alteram partem argumenti historici contra Indulgentias.
XX. Respondetur ad tertiam partem argumenti historici contra Indulgentias.

Digitized by Google

DE SACRAMENTO POENITENTIÆ.

LIBER PRIMVS.

DE Sacramento Pœnitentiæ quatuor ſunt controuerſiæ principales, quas, pro vt Dominus, pro cuius ſolius gloria ſcribimus, dederit, explicabimus. PRIMA eſt de genere, an videlicet Pœnitentia ſit Sacramentum propriè dictum, & quæ ſint eius partes. ALTERA de Contritione, quæ prima pars eſt materialis Pœnitentiæ. TERTIA de Confeſſione, quæ eſt pars ſecunda. QVARTA de ſatisfactione, quæ eſt pars tertia.

Sed antequam ad ipſas controuerſias accedamus, operæ pretium eſſe duximus, tria quædam præmittere: Qui auctores de hoc argumento ſcripſerint; quibus impoſturis, & mendaciis veritatem inuoluere nitantur aduerſarij; & quid nomine Pœnitentiæ cum apud Latinos tum apud Hebræos, & Græcos intelligatur.

CAPVT PRIMVM.

Qui ſcripſerint de Pœnitentia tum Catholici, tum Hæretici.

LEGITVR ex Catholicis multi de Pœnitentia egregia volumina reliquerũt. Ac vt à veteribus incipiamus. PRIMVS de Pœnitentia librum integrum ſcripſit Tertullianus, quem tamen inter Catholicos non numeramus. DEINDE S. Cyprianus de eodẽ argumento ſcripſit tum in ſerm. 5. de lapſis, tum in lib. ad Nouatianũ. TERTIO, ſcripſit Pacianus epiſtolas tres cõtra Nouatianos, & Paræneſim ad pœnitentiã: quæ omnia nunc habẽtur in primo tomo Biblioth. ſanctorum Patrum. QVARTO, ſanctus Ephrem ſcripſit librum de Pœnitentia, & alterum de vera Pœnitentia. QVINTO, S. Ambroſius ſcripſit libros duos de Pœnitentia aduerſus Nouatianos. SEXTO, S. Ioannes Chryſoſtomus ſcripſit homilias duodecim de Pœnitentia. SEPTIMO, S. Auguſtinus ſcripſit hom. duas quæ ſunt 27. & 50. & in lib. 50. homiliarum. quarum altera ſub titulo libri de vtilitate pœnitentiæ; altera ſub titulo libri de pœnitentiæ medicina, in to. 9. etiam habentur. OCTAVO, Theodoretus in Epitome diuinorum decretorum, de pœnitentia proprium tractatum fecit. NONO, Victor Cattennenſis inſigne volumen ſcripſit de pœnitentia. DECIMO, Hugo de S. Victore lib. 2. de Sacra. 14. VNDECIMO, Petrus Lombardus & poſt eum Theologi Scholaſtici lib. 4. ſen. diſt. 14. & Gratianus, ac poſt eum Iureconſulti 33. q. 3.

Propriè autem aduerſus Hæreticos recentiores hi Theologi ſcripſerunt. Thomas Vvaldenſis tomo 1. de Sacramentis, cap. 135. & ſeq. Ioannes Exius in homiliis de Sacramentis, & in tribus libris de pœnitẽtia. Ioannes Roffenſis in refutatione articulorũ Lutheri. Albertus Pighius controuerſia nona. Petrus à Soto de inſtitutione Sacerdotum. Ruardus Tapperus in explicatione articulorum Louanienſium. Ioannes Groppe-
A rus in Enchiridio Concilij Colonienſis. Alphonſus à Caſtro in libris contra hæreſes. Dieghus Payua lib. 8. Orthodoxarum explicationum. Iacobus Latomus in defenſione articuli tertij Louanienſium, & in lib. de Confeſſione ſecreta, & in altero contra Oecolampadium. Ioannes Antonius Delfinus lib. 2. de Eccleſia Marianus Victorius hiſtoriam ſcripſit de Sacramento Confeſſionis. Hoſius Cardinalis in Confeſſione Polonica, cap. 44. & ſequentibus. Vvilhelmus Lindanus lib. 4. Panopliæ, cap. 57. & ſequentibus. Pereſius Aiaal in lib. de traditionibus. par. 3. Andreas Vega lib. 13. in Concilium Tridentinum. Ioannes Cochlæus in diſcuſſione articulorum 11. & 13. Auguſtanæ Confeſſionis. Ioannes à Dauentria in refutatione eorundem articulorum. Ioannes Hoffmeiſterus in iudicio de iiſdem articulis. Alphonſus Viruesius Philippica 9. 10. & 11. Ioannes Medina tracta. de pœnitentia, Confeſſione, & Satisfactione. Melchior Canus in relectione de pœnitentia. Chryſoſtomus Iauellus lib. de Philoſophia Chriſtiana par. 5. tract. 5. Tilmannus in lib. de Sacramentis, cap. 4.

Iam verò ex Hæreticis noſtri temporis, ſcripſit primus Martinus Lutherus de pœnitentia in lib. de captiu. Babyl. c. de Sacramento pœnitentiæ; in aſſertionibus articulorum ſuorum; in diſputationibus contra Antinomos. Philippus Melanchthon in Confeſſione Auguſtana, & eius Apologia, art. 11. & 12. in locis communibus, tit. de pœnitentia, Contritione, Confeſſione, & Satisfactione: & in diſputatione quadam de pœnitentia Ioannes Occolampadius in lib. de Confeſſione. Ioannes Brentius in Confeſsione Vvirtembergenſi, & in eius Apologia, & in hom. de pœnitentia. Ioannes Caluinus lib. 3. Inſtit. cap. 4. & lib. 4. ca. 19. Ioannes Vvigandus in lib. qui inſcribitur Methodus doctrinæ Eccleſiæ Magdeburgenſis, ca. 18. Petrus Palladius in admonitione de pœnitẽtia, & iuſtificatione. Dauid Cythræus in ſua Catecheſi, loco 8. Martinus Kemnitius in 2. par. Exam. Trid. Concilij ad 14. ſeſſ. Theodorus Beza in ſua confeſsione fidei, cap. 7.

CAPVT II.

Deteguntur impoſturæ, & mendacia quædam craſſiora Lutheri.

NVNC vt ad mendacia veniamus: Lutherus in libello quem inſcripſit: Aduerſus execrabilem

Digitized by Google

Antichristi Bullam de sexto articulo disputans sic ait: *Lege libros illorum Sophistarum de pœnitentia, & videbis eos nec promissionis, nec fidei vllam mentionem facere. Has enim partes pœnitentiæ vitas omittunt, & solis mortuis contritionibus homines exagitant.* Hæc ibi. Idem repetit his verbis in libro de captiuit. Babyl. cap. de pœnitentia: *Non hoc contenta Babylonia nostra, fidem quoque adeo extinxit, vt impudenti fronte eam negaret necessariam esse in Sacramento isto, immo Antichristica impietate definiret hæresim esse, si fidem necessariam quis esse assereret.*

Hæc impudentissima calumnia non solùm refutatur omnibus Catholicorum libris, qui primo loco fidem exigunt in iustificatione adultorum: sed etiam ex ipsomet Luthero secum in eadē pagina intra septem lineas apertissimè pugnante. Sic enim ait in libro suprà citato aduersus execrabilem Antichristi bullam, & in eadem ipsa pagina: *Hoc ea doctrina egi: pœnitentiam nullius esse momēti, nisi in fide, & charitate fieret, quod ipsimet docēt quoque, nisi quod nec quid fides, nec quid charitas sit: aut sciunt aut docent.* Hæc ibi.

Secvndo, idem Lutherus in eod. libro de captiu. Babylonica, cap. de Pœnitentia: *Principio*, inquit, *Contritionem sic docuerunt, vt eam fide promissionis priorem facerent, & longè vtiliorem, vt quæ non esset fidei opus, sed meritum: immo non memorantur eam.* Et infrà: *His audaciores, & peiores finxerunt quandam attritionem, quæ virtute clauium, quam ignorant, fieret Contritio: eam donant impiis, & incredulis, vt sic vniuersa Contritio aboleretur. O iram Dei insustentabilem! Haccine in Ecclesia Christi doceri?* Hæc ille.

At hæc omnia impostura, & calumniæ sunt. Nemo enim Catholicorum contritionem priorem esse fide, neque ipsam etiam attritionem, nisi fide præcedente vllo modo haberi posse docuit: fidem autem ita certi sumus donum esse Dei, vt neque cōtritione, quæ ex fide nascitur, neque vllo alio opere, tāquam ex merito acquiri posse cōstanter doceamus. Neque Lutherus vllum notare potuit auctorem ex nostris, id est, Catholicum, qui ea scripserit, aduersus quæ ipse adeò tragicè vociferatur. Sed video vnde occasionem acceperit calumniandi: fidem enim nouus iste Apostolus longe aliter definit, quam in epist. ad Hebræos B. Paulus definierit, & quam acceperit hactenus Catholica Christi Ecclesia. Quia igitur inanem illam persuasionem, qua Lutherani iubent vnumquemque firmissimè credere sibi à Deo remissa esse peccata, nos Catholici non agnoscimus, ac ne fidei quidem Catholicæ nomine dignamur; Lutherus vt simplicibus imponat, nos fidem simpliciter à cōtritione separare, atque adeò de medio tollere calumniatur. At nos non fidem Christi, sed hæresim Lutheri minimè necessariam ad Contritionem esse contendimus.

Tertio, idem Lutherus in 4. disput. aduersus Antinomos, propos. 3. docet, apud Catholicos pœnitentem oportere esse incertum de remissione peccatorum. Et in eadem disputatione, propos. 9. affirmat Papistas cogere homines, vt diffidant an Christus pro illorū peccatis sit mortuus. Et in serm. de Eucharistia, quam habuit anno XXVI. dicit, summè erratum esse, quòd nemo hactenus rationem Absolutionis habuerit, quòd videlicet non certò crediderint se absolutos.

Vbi est aliquid breuiter Observandvm, vt fundamentum harum calumniarum facilius detegatur. Cùm tria concurrant ad remissionem peccatorum; Christi meritum, virtus Sacramenti, & propria dispositio per ipsam pœnitentiam, quæ sine actu fidei, aliarumque virtutum haberi non potest. Catholici homines adeò non dubitant de Christi merito, & Sacramenti virtute, vt hæreticos censeant, qui Christum non pro omnibus mortuum, aut eius mortem non ad omnia omnium hominum peccata delenda sufficere, aut Sacramenti virtutem inefficacem; incertamve esse disputare ausi fuerint. De propria dispositione, an ea sit qualis requiritur, non immeritò ambigi posse docent. Quod quidem ipsi etiam Lutherani fateri coguntur: nam fidem, & pœnitentiam requiri non negant, posse autem falli hominem in sua fide, ac pœnitentia discernenda, concedunt. Sic enim Lutherus loquitur in sermone de Baptismo, habito anno M. D. XXXV. *Vt Baptismus certus sit in nobis, ideò nō fundat eum Deus supra fidem nostram, cum illa possit incerta, & falsa esse, sed supra verbum & institutionem suam.* Et Ioannes Caluinus libro 3 Institut. cap. 2. §. 10. de iis loquens, qui fidem se habere existimant, cùm tamen non habeant: *Tot vanitatis*, inquit, *recessus habet, tot mendacij latebras scatet cor humanum, tam fraudulenta hypocrisi obtectum est, vt se ipsum sæpe fallat. At vero qui talibus fidei simulachris gloriantur, intelligant diabolis nihilo se in hac parte præcellere.* Hæc ille.

Lutherus igitur, vt etiam Lutherani passim, cùm intelligant Catholicos de consecutione remissionis peccatorum interdum non sine caussa dubitare ob indispositionem propriam; mira fraude, quod est vnius caussæ, ad aliam transferunt, & impudenter nobis affingunt, quòd de mortis Christi precio, aut de Sacramenti virtute, & efficacia dubitemus. Accedit, quòd Catholici non docent oportere pœnitentes (vt Lutherus mentitur) esse incertos de remissione peccatorum, quin potius hortantur, vt ita viuant, & ea diligentia, eoque studio Sacramentum percipiant, vt certò confidere possint sibi remissa esse peccata, & testimonio pacatæ conscientiæ iucundissimè perfruantur.

Sed duo sunt, quæ Catholici docent, & in quibus ab aduersariis dissidemus. Altervm, certitudinem quam de remissione peccatorum habere possumus, & plurimi fidelium post Sacramenta percepta habent, non esse certitudinem fidei Catholicæ, sed moralem, & humanam, nec tam fidei, quàm fiduciæ. Altervm, eos, qui hac certitudine carent, & ob suam infirmitatem metuunt ne fortè Sacramenti fructum non perceperint, non esse propterea inter fideles, & impios numerandos; neque ideò inutiliter Sacramenta percipere, quia timent, ne fortè inutiliter Sacramenta percipiant.

Aduersarij verò non minus certò credere iubent eos, quibus Sacramenta ministrant, sibi remissa esse peccata, quam Christū Deum esse, & eadem de caussa qui de sua iustificatione dubitant, impios, & infideles iudicant: in quo apertissimè falluntur. Nam etiamsi ex verbo Dei certi simus, omnibus illis remitti peccata, qui vt oportet ad pœnitentiæ Sacramentum accedunt, dicente Domino: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.* Ioan. 20. hunc tamen, aut illum hominem, vt oportet, ad Sacramentum accedere, ex verbo Dei colligi non potest, sed ex humanis tantùm coniecturis, ac signis, proinde ad fidem Catholicam, & diuinam, quæ verbo Dei nititur, id pertinere nullo modo potest.

Qvarto, idē Lutherus in lib. de Missa priuata edito anno XXXIV. scribit plerosque Catholicorū horribili, & Satanica impudentia iā rursus docere, Christum tantum satisfeciſſe pro peccato originali: pro actualibus autē nos ipsos satisfacere oportere, & ita ex Christianis nos iam fieri Turcas, & Ethnicos, conſputato Christo. Idem in præfatione cōmentariorum in epist. ad Galat. anno XXXV. longiùs progreditur: dicit enim à Catholicis minoris Christum æstimari, quam à Iudæis; cùm Iudæi Christum habeant pro latrone

meritò

meritò in cruce ſuſpenſo: Catholici autem (vt ipſe mentitur) Chriſtum habeant pro fabula, & tanquam aliquod fictum numen apud Gentiles.

MENDACIVM hoc tam eſt craſſum, & manifeſtum, vt nulla refutatione indigeat. Catholici enim Satisfactionem non ad ipſa peccata actualia delēda referunt, niſi fortè per modū diſpoſitionis; ſed ad pœnas temporales, quas diuina ſapientia remanere voluit remiſſa culpa: porrò culpas ipſas actuales Catholici omnes per Sacramentū pœnitentiæ, quod vim habet ex Chriſti ſanguine, purgari affirmant. Id quod neque Lutherus ipſe ignorare potuit: nam in diſputatione Philippi de partibus pœnitentiæ, cui Lutherus epiſtolam laudatoriam præfixit, ita habet propoſitio 10. *Rectè fatentur aduerſarij, quod ſatisfactiones non mereantur remiſſionem culpæ.* & idem repetit Philippus in Apologia Confeſſionis Auguſtanæ in art. de Confeſſione, & Satisfactione. Adde, quòd non ſolùm Catholici docēt, Chriſtum ſatisfeciſſe pro culpis omnibus, ſed etiam pro omnibus pœnis: ceterum Chriſti ſatisfactionem non eodem modo nobis applicari pro culpa originali, & pro actuali, neque eodem modo pro pœna æterna, & pro temporali, vt infrà ſuo loco explicabimus.

QVINTO, idem Lutherus in comment. epiſt. ad Galat. in illa verba 2. cap. *Si enim quæ deſtruxi iterum ædifico, &c.* ſcribit Catholicos in confeſſionis Sacramento nullam mentionem facere meriti Chriſti, ſed inculcare tantùm humanas ſatisfactiones: id quod probat ex forma Abſolutionis, qua vtuntur religioſiores Papiſtæ.

SED hoc mendacium non opinor Lutherum vigilando, ſed dormiēdo ſcripſiſſe: nam in ipſa forma Abſolutionis, quam eo loco ponit, & quam etiam ex Luthero Tilemānus Heshuſius recitat in lib. de ſexcentis erroribus Pōtificiorum, loco 9. num. 57. prima verba ſunt hæc: *Meritum paſſionis Chriſti, & meritum B. Mariæ Virginis, & omnium Sanctorum, &c.*

SEXTO, idem Lutherus in captiu. Babyl. cap. de Sacramento pœnitentiæ in ipſo principio ſic ait. *Primum huius Sacramenti, & capitale malum eſt, quòd Sacramentum ipſum in totum aboleuerunt, ne veſtigio quidem eius relicto.*

AT SI ita eſſet, vt Lutherus hoc loco dicit, certè non exiſtimarent Catholici ex Lutheri ſententia ſeptem eſſe Sacramenta: non enim ſeptē eſſe poſſunt, ſi vnum dematur. Idem autem Lutherus in ipſo principio eiuſdem libri de capt. Babyl. cùm dicit, neganda ſibi eſſe ſeptem Sacramenta, & tantùm tria pro tempore ponenda, ſatis apertè ſignificat apud Catholicos ſeptem Sacramenta communiter numerari.

SEPTIMO, idem Lutherus in lib. aduerſus Papatum Romæ fundatum, quem edidit anno XLV. vno anno videlicet antequam de hac vita migraret, ita impudenter mentitur, & obſcenè, ac petulanter loquitur, vt mirum ſit ab ipſis ſuis hominibus non pro ſcurra potius, quàm pro Euangeliſta habitum. Audacter ſcribit Papam dicere: *Nemo extra me, meas claues, & Miſſas, poteſt opem ferre: Chriſtus, & fides hic nihil poſſunt conferre.* Item: *Chriſtus eſt ebrius, ſtolidus, fatuus, & oblitus quantam poteſtatem ligandi cum Clauibus mihi tradiderit.* Item; *Qui non adorat ventris mei crepitus, peccatum mortale commutit, & dignus eſt inferno.* Ibidem ſeriò affirmat, Papam & omnes, qui illi adhærent, quos rudes, & ſtupidos, ac ſceleratos aſinos vocat, nihil omnino ſcire in ſacris literis, nihil noſſe de Deo, de Chriſto, de Baptiſmo, de Euchariſtia, de Clauibus, de bonis operibus, & extra dubitationem eſſe dicit, nullum Catholicorum ſcire vnum ex decem Præceptis, vel vnam petitionem orationis Dominicæ, vel aliquem articulum Symboli: immò neque ordinem Decalogi poſſe recēſere, quæ apud ſuos Lutheranos etiam pueris quinque annorum notiſſima ſint.

HÆC ſi refellere velim, iniuriam faciam, vel ipſis Lutheranis, quaſi eos tam hæbetes, & tardos eſſe cenſeam, vt hæc tam ſplendida mendacia ſibi perſuaderi paſſi fuerint.

OCTAVO, idem Lutherus in articulis Smalchaldicis, quos anno M.D.XXXVII. colligit, & in conuentu ſuorum promulgauit, in 3. par. tit. de falſa pœnitentia Papiſtarum, præter alia multa mendacia, quibus titulus ille ſcaret, Catholicis imponit, quod doceant eos qui rectè pœnitentiam agunt, mereri remiſſionem peccatorum. Item addit, apud Catholicos nullam fieri Chriſti, aut fidei mentionem, ſed ſperare vnumquemque ſe propriis operibus abolere omnia peccata coram Deo: item contritionem Catholicorum eſſe fictam, & ſimulatam cogitationem peccatorum ex propriis viribus profectam ſine fide, & ſine cognitione Chriſti.

HÆC ET ſimilia, quæ eo loco ſæpiùs repetuntur, & inculcantur, tantùm abeſt, vt pro noſtris agnoſcamus. vt ea in Pelagianis hæreticis prorſus damnemus. Sed, vt ſæpe dixi, facilè eſt ſine teſte quidlibet aſſerere, & procliue, ac familiare hæreticis mentiri.

CAPVT III.

Calumnia, & Mendacia Melanchthonis.

PHILIPPVS Melanchthon Confeſſionis, & Apologiæ auctor; & Confeſſioniſtarum, quaſi proprius parens, vt locum hunc de pœnitentia præter cæteros diligenter muniret, variis impoſturis, & calumniis fucandum cenſuit: ac primùm in ipſa confeſſione Auguſtana art. 12. meritur: Catholicos non docere remiſſionem peccatorum per fidem cōtingere, ſed per noſtram dilectionem, & opera; & ſatisfactiones eſſe neceſſarias ad redimendas pœnas æternas.

Sed operæpretium erit audire, quàm variè hoc mēdacium in variis editionibus expreſſerint. Nam in ipſa confeſſione, quam anno M.D XXX. Imperatori Carolo exhibuerūt, ita legimus: *Reijciuntur, & iſti, qui non docent remiſſionem peccatorum per fidē contingere, ſed iubent nos mereri gratia per ſatisfactiones noſtras.* In editione autem Virtembergenſi anno M.D XXXI. ita mutarunt: *Reijciuntur & iſti, qui non docent remiſſionem peccatorum per fidem contingere, ſed docent remiſſionem peccatorum contingere propter noſtram dilectionem, & opera. Reijciuntur & iſti, qui Canonicas ſatisfactiones docent neceſſarias eſſe ad redimendas pœnas æternas, aut pœnas purgatorij.* In editione anni M.D.XL. ita poſuerunt: *Damnāt & illos, qui non docent remiſſionem peccatorum per fidem gratis propter Chriſtum contingere: ſed contendunt remiſſionem peccatorum contingere propter dignitatem Contritionis, Dilectionis, aut aliorum operum; & iubent dubitare conſcientias in Pœnitentia, an conſequantur remiſſionē peccatorum, & affirmant hanc dubitationem non eſſe peccatum, &c.* Eadem Confeſsio in articulo de Confeſsione, qui eſt inter eos de abuſibus, in editione anni XXXI. *Antea*, inquit, *immodicè extollebantur ſatisfactiones, fidei verò, & meriti Chriſti, ac iuſtitiæ fidei nulla fiebat mentio.* Et in editione anni XL. *Nuſquam*, inquit confeſsio, *quidquam certi docent quomodo contingat remiſſio peccatorum: de fide prorſus eſt altiſſimum ſilentium, immò iubent perpetuò dubitare de remiſſione peccatorum.* Et infrà: *Docti*, inter Catholicos ſcilicet, *fingunt per ſatisfactiones compenſari æternam mortem: indocti putabant his operibus emi remiſſionem culpæ.*

Iam verò idem Philippus in Apologia ad art. 12. tot fraudes, & impoſturas congeſſit, vt difficilè ſit vel numerum inire: quarum tamen partem aliquam refutauimus in eo libello, quem inſcripſimus Iudicium de libro Concordiæ Lutheranorum. Sed vnum eſt mendacium, tum in confeſſ. in artic. de confeſſione, editionis anni M. D. XL. tum in Apologia ad art. de pœnitentia, quod nullo modo præterire poſſum. Gloriatur Philippus maximam huic loco à ſuis eſſe lucem allatam. In cõfeſſione ſic loquitur: *Fuit obruta ingenti aceruo inutilium, ac malarum opinionum, ſimplex doctrina de pœnitentia.* Et paulò pòſt: *Ideò huic articulo maximè ſtuduerunt noſtri lumen adferre, quem quidem ita patefecerũt, atque illuſtrauerunt, vt etiam aduerſarij ſaniores fateantur hac in re bene meritos eſſe de Eccleſia.* In Apologia verò hæc addit: *Omnes*, inquit, *boni viri omnium ordinum, ac Theologici ordinis etiam, haud dubiè fatentur, ante Lutheri ſcripta confuſiſſimam fuiſſe doctrinam Pœnitentiæ. Exſtãt libri ſententiarum, vbi ſunt infinitæ quæſtiones, quas nulli Theologi vnquam ſatis explicare potuerunt: populus neque rei ſummam complecti potuit, nec videre, quæ præcipuè requirerentur in Pœnitentia, vbi quarẽda eſſet pax conſcientiæ. Prodeat nobis aliquis ex aduerſariis, qui dicat quando fiat remiſſio peccatorum: Bone Deus, quanta tenebræ ſunt! Dubitant vtrum in attritione, vel in Contritione fiat remiſſio peccatorum.* Et infrà: *Nos igitur, vt explicaremus pias conſcientias ex his labyrinthis Sophiſtarum, conſtituimus duas partes pœnitẽtiæ, videlicet Contritionem, & Fidẽ, &c.*

A Ac ſitne vllum pœnitentiæ Sacramentum; an ſit retinenda priuata confeſſio; quæ peccata ſint confitenda neceſſariò; quo tempore ſit facienda confeſſio; cui ſit facienda; & num etiam fœminæ, ac pueri poſſint abſoluere; Fideſne contritionem, an contrario fidem præcedere debeat. Nam Lutherus in capt. Babyl. cap. de pœnitentia, tragicè vociferatur in eos, qui contritionem Fide priorem faciunt, quique eam impiis, & infidelibus tribuunt: *O iram*, inquit, *Dei inſuſtentabilem! Haccine in Eccleſia Chriſti doceri?* & tamen confeſſio Auguſtana art. 12. qui eſt de pœnitentia, & in art. de confeſſione, & Apologia ad art. 12. diſertis verbis docent, contritionem præcedere, Fidem autem ſubſequi; ex quo ſequitur, vt Contritio nunquam, niſi in impiis, & infidelibus reperiatur. Ita in re primaria pugnat Confeſſio, quæ eſt Lutheranis loco noui cuiuſ-
B dam Euangelij, cum ipſo Luthero, qui eſt in ſdem loco noui cuiuſdam Euangeliſtæ. Sed his omiſſis, pergamus ad cætera.

Idem Philippus in diſputatione de Pœnitentia, propoſ. 7. ſic ait: *Stultè, & impiè docuerunt Scholaſtici, peccata remitti per Contritionem ſine fide.* Et propoſ. 11. *Tota*, inquit, *doctrina de Pœnitentia apud Scholaſticos, plena eſt errorum, & impietatis, quia omittũt caput negotij, videlicet fidem, quia non docent hominem fide accipere remiſſionem peccatorum.* Idem in alia diſputatione contra artic. Louanienſes, propoſ. 9. *Detrahunt*, inquit, *gloriæ Chriſti, quando dicunt remitti peccata propter noſtra merita, non propter Chriſtum.* Et propoſ. ſeq. *Hũc totum errorem, quo deletur præcipuus articulus fidei; Credo remiſſionem peccatorum, impiè defendunt Louanienſes in ſuo decreto:* Idem in locis communibus, vltimo editis, titulo de Confeſſione: *Monachi*, inquit, *finxerunt enumerationem peccatorum in confeſſione eſſe cultum, & meritoriam remiſſionis.*

C Hæc omnia mendacia ſunt, neque alio teſtimonio probari poſſunt, niſi quia Luthero libuit ea confingere: quod enim ille dixit, pro vero habendum, & ſæpius repetendum eſt, licet alioqui falſiſſimum ſit.

Denique in locis communibus editis anno M. D. XXII. cum primitias ſpiritus Lutherici ſe habere gloriaretur Philippus, mendaciis, & impoſturis contemptum addebat antiquiſſimi, & celeberrimi Concilii œcumenici Niceni: ſic. n. ſcripſit in eo li. tit. de humanis legibus: *In Synodo Nicæna conſtitutæ ſunt quædã pœnitentiæ formæ: non pronũcio quo ſpiritu decreuerint Patres; at video bonam Euangelij partem, immò vim germanam Euangelij obſcuratam eſſe ea traditione; nam inde primùm natæ ſunt ſatisfactiones.* Et infrà: *Porrò noſtrorũ temporum Theologaſtri ſequuti priſcam traditionem Synodi Nicenæ, fecerunt ex ſatisfactionibus partem Pœnitentiæ; quo errore planè non eſt alius nocentior.* Hæc ille.

D In quibus verbis tria mihi animaduertenda eſſe videntur. Primo incredibilis audacia huius hominis, qui cùm eo tempore iuuenis eſſet, & ſacras literas vix attigiſſet, in ſcholis Grammaticorum tantum verſari ſolius; tamen iam ſpiritu hæretico ebrius pronunciare auſus ſit, à Nicæna generali Synodo omnium antiquiſſima, & ſanctiſſima vim germanam Euangelij eſſe obſcuratam.

Secundo, inſcitia intolerabilis in eo, qui ſe cenſorem Nicenæ Synodi profitebatur. Neque enim verũ eſt, ex Concilio Nicæno primùm natas eſſe ſatisfactiones, cum Concilium Neocæſarienſe, & Ancyranum, quæ ſunt Nicæno vetuſtiora, plena ſint Canonibus pœnitentialibus; & S. Cypriani ſermo de lapſis, ac Tertulliani lib. de pœnitentia (vt alios nunc omittam) nihil ferè aliud ſonent niſi ſatisfactiones. Floruiſſe autem S. Cyprianum annis circiter octoginta, & Tertullianum annis plus centum ante Synodum Nicænam, nemo inficiari poteſt.

Quod ſi præterea quædam ſubtilius à Theologis diſputabantur in ſcholis de pœnitentiæ Sacramẽto, ea nihil populi fidem impediebant, quemadmodum nec diſputationes de Trinitate, de Incarnatione, de peccato originis, aliiſque fidei noſtræ myſteriis impedimento ſunt plebi, quominus ſimplicem Symboli fidem ex concionibus, & Catechiſmis haurire poſſint.

At poſt Lutheri ſcripta & concertationes, ita confuſa & obſcurata ſunt omnia, vt nihil certi iam habeant Lutherani de præcipuis capitibus doctrinæ de pœnitentia; vt mirũ non ſit, diſputationes ſubtiliores Scholaſticorum apud eos ceſſaſſe, cùm in primis elementis, & iis, quæ ab ipſo etiam populo cognoſci debent nondum conuenire potuerint. Contendunt. n. adhuc

Tertio, admirabilis inconstantia. Nam cùm doctrinam nostram de Pœnitentia, quam oppugnant, passim nouam esse clamitent, & Papistarum commenta appellare soleant: hic Philippus affirmare non dubitauit: Theologastros nostri temporis in eo quod Satisfactionem partem Pœnitentiæ fecerunt, sequutos esse Patres Synodi Nicænæ. Quod si ita est, antiquissimam fateri oportet Catholicorum doctrinam: nouam autem, quæ illi repugnat, Lutheranorum.

CAPVT IV.

Calumnia, & mendacia Tilemanni Heshusij.

TILEMANNVS Heshusius, qui se Episcopum Sambiensem scribit, cùm animaduerteret multis iam annis Catholicos protestari, mendacia plurima à Luthero, Philippo, ceterisque sectariis esse conficta, vt doctrinam Catholicam, quam solidis rationibus confutare non poterant, imposturis saltem odiosam facerent: consilium cœpit indicandi auctores eorum omnium errorum, qui nobis à Lutheranis obijciuntur, vt auctoribus nostrarum sententiarum conspectis atque agnitis, desineremus aliquando Lutheranos tot mendaciorum, & calumniarum reos facere. Itaque librum scripsit de sexcentis erroribus, quos Romana Ecclesia contra Dei verbum furenter defendit: de quo libro in aliis locis non pauca diximus:

Nvnc inspiciemus solũ locum nouum, qui est de Pœnitẽtia. In eo loco errores tres, & octoginta numerauit Heshusius, quos de Pœnitẽtia à Catholicis affirmari contendit. Sed in his non inueniuntur, qui à Luthero, & Philippo passim nobis obijciebãtur, vt, quod fidem excludamus à Sacramento Pœnitentię, quod gratiam propriis meritis acquiramus, & alia id genus: non igitur indicauit auctores eorum errorũ, quos nobis falsò, & per summam impudentiam imponi contendimus. Deinde in erroribus, quos Tilemánus enumerat, multi sunt nobis communes cum Lutheranis, qui certè aut errores nõ erunt aut Lutherani cum Papistis errabunt, vel etiam Papistæ dici poterunt: multi sunt item ad verbum deprompti ex libris veterum, ac sanctissimorum Patrum, qui ante mille annos floruerũt, qui debent similiter aut expungi ex catalogo illorum errorũ, aut certè efficietur, veteres illos sanctissimosque Patres fuisse Papistas, & proinde Papistarum Ecclesiã antiquam illam, & veram esse Ecclesiam, quæ ante annos mille florebat. Sunt etiam non pauci, qui sententias adeo veras comprehendũt, vt necesse omnino fuerit, vel Heshusium non intellexisse Catholicorum sententiam, aut studiosè ineptire, ne dicam insanire voluisse. Sunt denique plurimi, qui manifestas calumnias, & mendacia continent. His autem omnibus de numero illo detractis, ad exiguum sanè reducetur cumulum ille ingens aceruus errorum.

Exempla Primi generis hæc esse possunt. Octavvs error apud Heshusium est, quòd in Concilio Trid. sess. 14. cap. 1. Catholici asserant, Pœnitentiam ante Christi aduentum Sacramentum nõ fuisse, neque etiam post illius aduentũ cuiquam esse ante Baptismum. In hac certè sententia nobiscum Lutherani conueniunt omnes: neque enim Lutherus, aut vllus vnquam Lutheranus docuit Pœnitentiã Sacramentum esse, cùm agitur ante Baptismum, aut in veteri Testamento vllum fuisse Sacramentum propriè dictum Pœnitentię.

Error LIV. ab Heshusio notatur, quod idem Concilium Trident. sess. 14. cap. 6. doceat etiam eos sacerdotes, qui peccato mortali tenentur, per Spiritus sancti virtutem in ordinatione collatam, tanquam Christi ministros functionem remittendi peccata exercere. Hæc sententia ita est communis Catholicis cum Lutheranis, vt in ipsa Confessione Augustana art. 8. damnentur Donatistæ & similes, qui negabant ministerium malorum in Sacramentis esse vtile atque efficax: & ibid. apertè asseratur, Sacramenta propter Ordinationem, & mãdatum Christi efficacia esse, etiamsi per malos exhibeantur. Vel igitur Heshusius errorem illum expungat, vel se vt Donatistam ab ipsa Augustana Confessione damnatum esse fateatur.

Error LXXIV. ponitur ab Heshusio, quod pro peccato originali non debeat fieri satisfactio: cuius erroris auctorem citat S. Thomam in 4. dist. 16. quæst. 1. art. 2. At qvis vnquam Lutheranus non idem sensit? qui Satisfactionem vniuersè de modo tollunt, an credibile est eos admissuros Satisfactionem ad expiandum originale peccatum?

Iam Secvndi generis hæc erunt exempla. Primvs error esse dicitur, quod Pœnitentia sit præterita peccata plangere, & plangenda non admittere. Qvæ verba apud sanctum Gregorium leguntur homil. 34. in Euangelia, & citantur similia nomine S. Ambrosij à Gratiano, can. Ecce nunc, de Pœnitentia, dist. 1. quare si iste error Papistarum est, vt Heshusius dicit, Gregorius, & Ambrosius Papistæ, atque adeò Lutheranorum aduersarii erunt.

Tertivs error apud Heshusium hic est: *Secunda post naufragium tabula est, culpam simpliciter confiteri.* At hæc ipsa verba S. Hieronymi sunt in epistola ad Pammachium & Oceanum, de erroribus Origenis, & similem sententiam idem auctor habet in epist. ad Demetriadem, & in altera ad Sabinianum, & in c. 3. Isai. Videsigitur lector; quàm antiquum ac nobilem Papistam nobis concedat Heshusius, quem sexcentis Lutheri optimo iure anteferre possimus.

Error XV. est, quòd Pœnitentiam esse dicamus Baptismum laboriosum, quodque in Trid. Concil. sess. 14. cap. 2. asserant Patres, ad vitæ nouitatem per sacramentũ Pœnitentiæ nõ sine magnis fletibus, & laboribus perueniri. Atqvi hæc sententia nõ vnius, aut alterius, sed omniũ penè veterum scriptorum est, vt non possit hic error Papistarum dici, nisi omnes illi sanctissimi, atque antiquissimi Patres Papistæ concedantur fuisse. Nam qui ita comparant Pœnitentiam cum Baptismo vt tabulã naufragii cum nauigio integro, satis apertè indicant, Pœnitentiam Baptismum esse laboriosum. Sed præter Hieronymũ in eandem sentẽtiam scribunt S. Cyprianus, Clemens Alexandrinus, Tertullianus, Pacianus, Ambrosius, Theodoretus, Damascenus, & alii, quorum testimonia c. 12. infrà citantur.

Error XXVIII. est, dolorem ex Contritione susceptũ adeo vehementem, acrem, & intensum esse oportere, vt doloris acerbitas cum scelerum magnitudine æquari, cõferriq; possit. Hanc vero sententiam non solùm Catechismus Romanus, quem Heshusius citat, sed etiam sanctissimus & doctissimus Martyr Cyprianvs habet: sic enim scribit in serm. de lapsis extremo: *Quàm magna deliquimus, tam graniter defleamus: alto vulneri diligenti, & longa medicina non defit; Pœnitentia crimine minor non fit.*

Error XL. est, quòd confessio à morte liberet, Paradisum aperiat, & spẽ salutis tribuat: cuius erroris auctorem facit Heshusius Petrũ Lombardum li. 4. Sentent. dist. 17. At verba, quæ Lombardus loquitur, nõ ipse sibi finxit, sed ex Ambrosio citauit in serm. quodam de quadragesima. Atque hæc de secundo errore.

Tertii generis exempla hæc esse poterunt. Qvintvm errorem esse dicit, quòd Pœnitentiæ Sacramentum consistat essentialiter in actu eius, qui sanctificatur: quam sententiam Catholici sic intelligunt, vt ve-

Digitized by Google

lint Contritionem, Confessionem, & Satisfactionem, quas partes materiales Sacramenti huius appellant, in actione pœnitentis consistere. QVOD QVIDEM verum esse, nemo sobrius negabit: cuius enim actio esse potest, dolere, confiteri, satisfacere, nisi eius, qui dolet, confitetur, satisfacit? SEXTVM errorem esse dicit, quòd Pœnitentia secundum habitum debeat esse perpetua, secundum actum non item. HANC VERO sententiam quis neget, si eam intelligat? nec enim Pœnitentiam actu agere dum dormimus possumus (vt varia negotia, quæ Pœnitentiæ actionem impediunt, nunc omittam) proinde perpetuò illam agere minimè possumus: habitu autem promptos, ac paratos ad Pœnitentiam agendam si res postulet esse nos debere, ac posse, quis vnquam inficiatus est?

XIII. Errorem esse dicit, quòd fides non sit pars pœnitentiæ, sed eam antecedat. ET HANC sententiam, si per fidē intelligatur id quod Catholici intelligunt, firmus videlicet assensus ad ea omnia, quæ Deus verbo suo reuelare dignatus est; nec Lutherani, nec vlli omninohomines negare poterunt. Nisi enim quis Deum, peccatum, Iudicium, & alia id genus esse certò credat, fieri non potest, vt ad Pœnitentiam adducatur: quare nisi fides præcedat, Pœnitētiam nunquā subsequetur.

XIV. Errorem numerat, quod duplex sit dolor in Contritione, vnus rationalis, alter sensualis, quódque prior necessariò ad Contritionem requiratur, posterior non item. ET HIC quæ dubitatio fingi potest? Negabit Tilemannus hominem, & mente, & carne dolorem posse concipere? at si id neget, angelū, vel beluam, non hominem dabit. Negabit dolorem illum qui mente concipitur, sine dolore sensibili, atque externo esse posse? at quàm sæpe experimur ipsi in nobis, cùm rem aliquam grauissimè animo auersemur, eiusque nos valde pœniteat, tamen lachrymam vnam nos ipsos à nobis impetrare non posse? quis verò Christianus ambigat ad peccati detestationem, cor contritum & spiritum contribulatum, etiam sine corporalibus lachrymis posse sufficere?

XV. errorem facit, quòd perfectam Cōtritionem esse oportere dicamus, & tantum dolorem ex peccatis concipiendum, vt maior nequeat cogitari: cuius erroris auctorem facit Catechismum Romanum. SED fallitur Heshusius; non enim sententiæ illius Catechismus Romanus, sed spiritus sanctus est auctor, qui, cū & Mosis, & Christi ipsius ore tā sæpe testatus sit, Deū tota mente, toto corde, atque omnibus viribus, id est, summo, & si certissimo amore diligendum esse, vt nihil ei vel anteponamus, vel adæquemus; certè simul etiam nos admonuisse censendus est, vt de peccatis in Deum admissis toto corde, tota mente; atque omnibus viribus doleamus, neque ob vllius boni creati iacturam maiori, aut æquali dolore afficiamur (amor enim doloris mensura est) nisi fortè Heshusio videatur maiorem esse dolorem ex pecuniæ amissione, quam ex Dei offensione concipiendum. Sed venio ad exempla VLTIMI generis, id est, ad calumnias, & mendacia.

In errore XII. notat ex CATECHISMO ROMANO haberi, quod vi, & efficiētia Sacramenti Pœnitētię, quod consistit in actu externo hominis, sanguis Christi nostra peccata abluat, hoc est, sāguis Christi accipiat vim suam ab actu hominis; quæ est horrenda blasphemia.

AT horrēda potiùs impudentia mētientis Heshusii, quàm vlla Catechismi blasphemia hoc loco repetietur. Id enim solùm Catechismus docet vi Sacramenti, vt diuini cuiusdam instrumenti, Christi sanguinem ad nos deriuari, quo peccata purgentur: non autem (vt mentitur Heshusius) Christi sanguinem vim suam à Sacramentis accipere, id enim nullus vnquam neque scripsit, neque somniauit Catholicorum. Hæc autem sunt verba Catechismi, quæ citantur etiam ab aduersario: *Cum nemo salutem nisi per Christum, eiusque passionis beneficium consequi possit consentaneū, nobisque vtilissimum fuit eiusmodi Sacramentū institui, cuius vi & efficiētia Christi sanguis ad nos defluēs peccata post Baptismū admissa elueret.* Quo loco non significat Catechismus, vi & efficiētia Sacraméti, Christi sanguinem peccata eluere, sed Christi sanguinē, qui solus peccata nostra eluere potest, vi, & efficiētia Sacrāmēti ad nos defluere. Ex quo non magis sequitur, Christi sanguinem à Sacramento vim eluendi peccata accipere quam sequatur, aquam vim humectandi à canali accipere; quia per canalem descendit: vel certè lucernam lucendi vim mutuari à cādelabro, quia per candelabrum defertur ad aulam.

In errore XIX notat ex Gratiano & Longobardo, semel tantum Pœnitentiam agi posse. SED more suo impostorem agit. Nam Gratianus distinct. 1. & 3. de Pœnitentia, & Longobardus li. 4. Sent. dist. 14. proferunt varia Patrum testimonia, quæ in specie contraria esse videntur, cum alia semel tantum Pœnitentiā agi, alia sæpius iterari posse concedant: sed idem auctores Patrum dicta conciliant, ac docent Pœnitentiam solemnem non nisi semel, priuatam sæpius concedi solitam. Heshusius autem vt simplicib. imponat, quæ auctores illi pro vna parte quæstionis adducunt, ita citat, ac si ea sententia omnium Catholicorum esset.

In errore XXIV. Catechismum Romanum, & Tapperum reprehendit quod asserant, Contritionem non esse opus Spiritus sancti, sed actum voluntatis, vi liberi arbitrii elicitum. Hic verò audacissimum impostorem agit: vbi enim quæso, in toto Catechismo, aut in omnibus Tapperi libris inuenietur illa negatio, non esse Contritionē opus Spiritus sancti? Dicūt quidem auctor Catechismi & Tapperus, Contritionem esse actum voluntatis, seu liberi arbitrii (quod solum Heshusius citat, & verissimum est) sed actum esse solius liberi arbitrii, aut non esse simul Spiritus sancti donum, non dicunt. Et puerilis est illa Heshusii Dialectica; Contritio est actus voluntatis, non igitur est opus Spiritus sancti; quasi non possit idem opus à Deo simul, & à nostra voluntate fieri. S. AVGVSTINVS lib. de prædestinatione Sanctorum, cap. 3. disserens de actibus credendi, & amandi, *Vtrumque*, inquit, *nostrum est, propter arbitrium voluntatis, & vtrumque datum est propter spiritum fidei, & charitatis.*

In errore LVIII. cuius auctorem Heshusius inuenire non potuit, hæc verba habentur: *Docent absolutionem peccatorum non tantùm in nomine Iesu Christi debere fieri, sed & B. Mariæ, & omnium sanctorum, & nostrorum etiam operum: vnde est hæc communis, & blasphemiæ plena forma Absolutionis, qua in Monasteriis sunt visi.* [*Meritum passionis Domini nostri Iesu Christi: & B. Mariæ semper Virginis, & omnium Sanctorum, meritum Ordinis, & grauamen Religionis, humilitas Confessionis, contritio cordis, bona opera, quæ fecisti, & facies pro amore Domini nostri Iesu Christi, cedant tibi in remissionem peccatorum, in augmentum meriti & gratiæ, & in præmium vitæ æternæ, Amen.*]

Hæc ad verbum recitare volui, vt impudentia Hæreticorum: & mētiendi libido omnibus innotesceret: nam nec protulit, nec proferre potuit noster Heshusius vllum Catholicum auctorem, qui hæc verba pro forma absolutionis agnosceret. Forma enim vera qua Catholici omnes vtuntur, illa verba sunt: *Ego te absoluo ab omnibus peccatis tuis in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, Amen*, in qua forma nulla mentio fit B. Virginis Mariæ, aut Sanctorū ceterorum, sed solius Dei, cuius est proprium, per se aut per ministros suos, peccata remittere. Hanc autem esse formam Absolutionis, partim ex Conciliis, Tridentino & Florentino, & omnibus auctoribus, qui de iis rebus tractant, partim

Ecuador, Perú, Bolivia, Chile, Paraguay, Uruguay, Argentina, Brasil, Venezuela, Colombia, Panamá, Costa Rica, Nicaragua, Honduras, Salvador, Guatemala, México, Cuba, Haití, Santo Domingo, Estados Unidos, Canadá, Inglaterra, Francia, Alemania, Italia, Bélgica, Holanda, Suiza, Austria, Hungría, Rusia, Suecia, Noruega, Dinamarca, España, Portugal, Turquía, Egipto, Persia, China, Japón, Siam, Australia, Nueva Zelandia, Africa del Sur, Africa Occidental, Africa Oriental, Africa Central, Africa Septentrional, Africa Meridional, Africa Occidental, Africa Oriental, Africa Central, Africa Septentrional, Africa Meridional.

ARTE

Teatro, Cinematógrafo, Música

La ópera Mefistofele de Arrigo Boito, que se estrenó en el Teatro Colón de Buenos Aires en 1876, fue la primera ópera que se representó en el Teatro Colón de Buenos Aires. La ópera Mefistofele de Arrigo Boito, que se estrenó en el Teatro Colón de Buenos Aires en 1876, fue la primera ópera que se representó en el Teatro Colón de Buenos Aires. La ópera Mefistofele de Arrigo Boito, que se estrenó en el Teatro Colón de Buenos Aires en 1876, fue la primera ópera que se representó en el Teatro Colón de Buenos Aires. La ópera Mefistofele de Arrigo Boito, que se estrenó en el Teatro Colón de Buenos Aires en 1876, fue la primera ópera que se representó en el Teatro Colón de Buenos Aires.

Contritione, blaſphemam eſſe, quod eam partem eſſe velimus ſatisfactionis pro noſtris peccatis coram Deo, atque ita transferamus ad homines, quod vnius Chriſti proprium eſt. At non hoc docent Catholici, neque enim propriè ſatisfieri poſſe credunt pro culpis in Deum admiſſis, quaſi contritio iuſtum pretium ſit, qua offenſioni atque iræ diuinæ ſatisfiat: ſolum enim iuſtificatos, atque amicos Dei per Chriſti meritum factos, docent, pro temporalibus pœnis poſſe ac debere ſatisfacere. Sed aduerſarii noſtri non laborant vt Catholicam doctrinam intelligant, ſed id ſolùm quærunt, vt quouis modo eam reprehendant, ac in inuidiam vocent. Sed de his hactenus.

CAPVT VI.

Calumniæ & mendacia Martini Kemnitij.

NVNC tandem ad calumnias, & mendacia Kemnitii veniamus. PRIMVM, vt ſe, ac ſuos à Nouatianorum hæreſi aſſerat, illorum ſententiam perperam exponit: ſic enim loquitur in ſecunda parte Examin. pagin. 900. *Nequaquam ſumus Nouatiani, qui ſemel iuſtificatis ſi poſt Baptiſmum lapſi eſſent, omnem ſpem veniæ, & reconciliationis cum Deo vel proſſus negabant, vel in dubium reuocabant etiamſi rurſus conterterentur, & Pœnitentiam agerent.* SED non fuiſſe hanc Nouatianorum hæreſim, multis argumentis probare poſſemus, ſi opus eſſet: verùm Kemnitius hoc labore nos liberauit. Nam paulò infrà, pagin. 902. refert ex hiſtoria Tripartita, quæ fuerit Nouatianorum opinio his verbis: *Meritò improbatur Acesij Nouatiani dictum, qui in Tripart. libro primo capit. 13. ad Conſtantinum Imperatorem inquit: inuitandos quidem lapſos ad Pœnitentiam; ſpem verò remiſſionis non à Sacerdotibus, ſed à Deo ſolummodo exſpectandam, qui ſolus poteſtatem habeat remittendi peccata.* Hic vides non negaſſe Nouatianos ſpem veniæ, & reconciliationis cum Deo, vt ſuprà falsò ſcripſit Kemnitius, ſed negaſſe in Sacerdotibus poteſtatem abſoluendi, quippe quæ in ſolo Deo ſit: quod etiam negant pertinaciſſimè Lutherani, vt infrà oſtendemus.

SECVNDO, idem Kemnitius pagin. 902. Sancti Ambroſij verba deprauat, vt ea ad ſententiam ſuam accommodet: *Ambroſius*, inquit, *Nouatianorum opinionem ita deſcribit; Pœnitentibus poſt lapſum non ſimpliciter ſanè præcidendam eſſe omnem ſpem veniæ, ſed Sacerdotes nec poſſe nec debere illis, miniſterio Euangelij remiſſionem peccatorum annunciare, vel Abſolutionem impertiri: ne Dei (ſicut ſimulabant) partes audaci temeritate ſibi vſurparent.* Hæc ille. At nuſquam in Ambroſio inuenitur modus ille loquendi, Lutheranorum proprius: *Miniſterio Euangelij remiſſionem peccatorum annunciare.* Quod Ambroſius docet, vt ex libro primo de Pœnitent. capite ſecundo, colligitur, id eſt, negaſſe Nouatianos, poteſtatem remittendi peccata Sacerdotibus eſſe conceſſam: *Sed aiunt*, inquit, *ſe Domino deferre reuerentiam, cui ſoli remittendorum criminum poteſtatem reſeruent, &c.*

TERTIO pag. 905. *Peccatorem*, inquit Kemnitius, *poſt Baptiſmum lapſum, quando quærit & ambit reconciliationem cum Deo, & remiſſionem peccatorum, Pontificij per Sacramentum ſuum Pœnitentiæ deducunt ad humana, ſeu propria opera, vt illa, accedente verbo abſolutionis, fiant & ſint Sacramentum, hoc eſt, cauſſa efficiens & conferens gratiam reconciliationis cum Deo, & remiſſionis peccatorum.* Hæc ille: vbi PRIMVM in eo errat, & ſecum ipſe pugnat, quòd Contritionem, & Confeſſionem vocat opera humana & propria, cùm potius dona ſint Dei, vt ipſe idem Kemnitius confitetur pagin. 955. vbi ſic loquitur: *Eſt autem vera Contritio non opus liberi arbitrij, ſeu virium humanarum: ſed Spiritus ſanctus per verbum prædicatum, auditum, & cogitatum, illam in nobis excitat, inchoat, operatur, & efficit.* Cum igitur Contritio, & Conſequenter etiam Confeſſio, non ſit noſtrum tantùm opus, ſed etiam Dei qui illam nobis inſpirat, falsò Kemnitius paulò antè ſcripſit Pontificios deducere peccatores ad opera humana, & propria.

DEINDE, Catholici etiamſi Contritionem, Confeſſionem, & Satisfactionem ad partem materialem Sacramenti Pœnitentiæ pertinere velint: tamen cauſſam efficientem remiſſionis peccatorum vt inſtrumentum Dei, vel ſolam Abſolutionem faciunt, vel actiones pœnitentis cum Abſolutione coniunctas, non vt actiones humanæ ſunt, ſed vt inſtrumenta Dei; alioqui enim ipſa etiam Abſolutio, & ablutio, & corporis Domini conſecratio, ac diſtributio actiones humanæ dici poſſent, cum non minus ab hominibus fiant, quàm ipſa peccatorum enumeratio. Nihil igitur eſt cur Kemnitius clamitet, nos cauſſam efficientem remiſſionis peccatorum in humano, ac proprio opere pœnitentis conſtituere; cùm in ipſo verbo, per Sacerdotem nomine Dei pronunciato conſtituamus.

QVARTO. Pagin. 911. demonſtrare Kemnitius volens, cur Pœnitentia, quam prædicauit Ioann. Baptiſta, & poſt eum Chriſtus, non ſit apud Catholicos Sacramentum Pœnitentiæ, ita loquitur: *Quia in illa Pœnitentia gratis ſine operibus, fide propter Chriſtum remittebantur peccata, quia etiam tam Baptiſta, quàm Chriſtus, fidem in filium Mediatorem, partem conuerſionis neceſſariam ad conſequendam remiſſionem prædicarunt. Propter has cauſſas talis Pœnitentia Pontificiis non eſt Sacramentum: id quod diligenter expendatur.* Hæc ille. O MISEROS Lutheranos, quorum ignorantia ſic abutitur Kemnitius, vt palpabilia mendacia non ſolum eis impudenter obtrudat, ſed etiam iubeat tanquam magna myſteria diligenter expendi. Scribit quidem Concilium Tridentinum ſeſſ. 14. capit. 1. Sacramentum Pœnitentiæ inſtitutum fuiſſe poſt Chriſti reſurrectionem, & ea de cauſſa Sacramentalem Pœnitentiam non fuiſſe Catholici docent Pœnitentiam illam, quam Baptiſta, & Chriſtus prædicabant. At cauſſas quas fingit Kemnitius, non modò nullus agnoſcit Catholicus, ſed planè omnes pro hæreticis haberemus, qui illis cauſſis Pœnitentiam Sacramentum eſſe negarent. Tantùm enim abeſt, vt ideo Pœnitentiam aliquam pro Sacramento non habeamus, quia in ea gratis, ſine operibus, fide propter Chriſtum remittuntur peccata; vel quia fides in Chriſtum pars conuerſionis, & quidem neceſſaria ad remiſſionem obtinendam prædicetur, vt contra potiùs vbi iſta abſint, Sacramentum Pœnitentiæ aut nullum eſſe, aut inutiliter adminiſtrari dicamus.

QVINTO. Pagin. 931. non minori audacia Kemnitius Tridentino Concilio imponit ea, quæ nunquam Patres eius Concilii cogitauerunt: *Sed*, inquit, *aliud eſt, quod Tridentinum Concilium quærit in Baptiſmo, ſcilicet remiſſionem peccatorum gratis, ſine noſtris operibus, propter meritum Chriſti donari, & fide accipiſci: lapſis verò poſt Baptiſmum Pœnitentiam impetrare veniam, non fide gratis, & ſine operibus, ſed per, & propter opera Pœnitentiæ.* Et pagin. ſequenti: *Idem eſt*, inquit, *quod alibi dicunt, duplicem eſſe iuſtificationem, quarum prior ſit gratis, fides ſine operibus propter Chriſtum: altera non gratis, ſed per, & propter opera fiat.* Hæc ille. PORRO, ſi iſta mendacia non ſunt, proferatur in medium vel vnus aliquis ſcriptor Ca-

tholicus ; ne dicam Concilii Oecumenici, aut etiam particularis decretum, in quo habeatur, iustificationem in Sacramento Pœnitentiæ non donari gratis, per fidem sine operum merito, ob Christi denique passionem, & mortem : Neque enim quia requirimus Contritionem, & Confessionem, ac deinde etiam satisfactionem, ideo non gratis, & per Christum, sed ex operibus propriis iustificamur; illa enim opera non merita sunt iustificationis, sed dispositiones iustificandi : alioqui etiam iustificatio, quæ fit in Baptismo, non gratis, sed ex operibus fieret, quia Pœnitentia quædam requiritur ante Baptismum, dicente Apostolo Petro Act. 2. *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine IESV CHRISTI, in remissionem peccatorum vestrorum.*

Quid, quòd idem Kemnitius ante confessus fuerat Catholicos agnoscere, per meritum Christi fieri remissionem in Sacramento Pœnitentiæ ? sic enim scripsit : pag. 903. *Pontificij asseuerant Pœnitentiam, qua lapsi Deo reconciliantur, esse peculiare Sacramentum, quo lapsis post Baptismum beneficium mortis Christi applicatur.* Hæc ille : cuius testimonium hoc loco prolatum verum est, sed malè cohærens cum his, quæ nobis falsò passim imponit.

Sexto. Pagin. 935. auctorem primum Sacramenti Pœnitentiæ Kemnitius Petrum Lombardum facit, qui post annum Domini MC. floruit : *Quia*, inquit, *Lombardus primùm ex Pœnitentia Sacramentum fecerat, cœperunt postea Scholastici quærere, quæ sit materia, & quæ forma, &c.* Hoc esse mendacium nemo dubitabit, qui aliquid in veteribus legerit ; passim enim coniungunt veteres Pœnitentiam seu reconciliationem cum Baptismo, aliisque Sacramentis propriè dictis. Quę testimonia suo loco adducentur : nunc vnum S. Avgvstini testimonium nobis sufficiet ; is enim in epistol. 180. ad Honoratum : *An non cogitamus*, inquit, *cùm ad istorum periculorum peruenitur extrema, nec est potestas vlla fugiendi ; quantus in Ecclesia fieri soleat ab vtroque sexu, atque ab omni ætate concursus, aliis Baptismum flagitantibus, aliis reconciliationem, aliis etiam ipsius Pœnitentiæ actionem, omnibus consolationem, & Sacramentorum confectionem, & erogationem ? vbi si ministri desint, quantum exitium sequatur eos, qui de isto seculo vel non regenerati exeunt, vel ligati ?*

Septimo. Pag. 944. & 945. vix credi potest quanta impudentia Kemnitius tùm mentiatur cùm Concilii Tridentini sententiam omnino peruertat. Negauerat Concilium partes Pœnitentiæ esse terrores, & fidem : nam terrores & fides etiam in impœnitentibus esse possunt, cùm Iacobus dicat, dæmones credere, & contremiscere, quos certum est Pœnitentiam nunquam acturos : de qua etiam re suo loco dicemus. At Kemnitius ex capite suo ita Concilii sententiam exponit : *Et errores quidem*, inquit, *à Deo voce Legis conscientiæ incussos : ideo volunt esse partem Pœnitentiæ, quia Contritionem volunt esse dolorem voluntariè pro peccatis tanquam vindictam assumptam, qui hoc opere promereatur misericordiam Dei.* Sed mentitur in caput suum, non enim Concilium vsquam dixit, Contritionem esse opus meritorium remissionis peccatorum, sed contra potius sess. 6. cap. 8. disertis verbis pronunciauit, ideo gratis per Christum nos iustificari secundum Apostolum, quia nihil eorum quæ iustificationem præcedunt, siue fides, siue opera, ipsam Iustificationis gratiam promerentur.

Et quia Concilium sic negat fidem partem esse Pœnitentiæ, vt tamen ad Pœnitentiam fidem necessariam esse concedat, & Theologi fidem Pœnitentiæ fundamentum esse docent : explicat Kemnitius mentem Concilii ac Theologorum his verbis : *Quando dicunt fidem esse fundamentum Pœnitentiæ, intelligunt talem persuasionem : si actiones illas Pœnitentiæ à Pontificis præscriptas quis susceperit, & præstiterit, quod illis actionibus impetret veniam peccatorum, & reconcilietur Deo ; & hoc est quod dicunt fidem esse fundamentum Pœnitentiæ.* At longè aliter mentem suam ipsum Concilium explicat : sic enim loquitur, sess. 6. cap. 6. vbi exponit quem locum fides habeat in negocio Iustificationis : *Disponuntur*, inquit, *ad ipsam iustitiam, dum excitati diuina gratia & adiuti, fidem ex auditu concipientes, liberè mouentur in Deum, credentes vera esse, quæ diuinitus reuelata & promissa sunt, atque illud imprimis, à Deo iustificari impium per gratiam eius, per redemptionem, quæ est in CHRISTO IESV : & dum peccatores se esse intelligentes, à diuinæ iustitiæ timore quo vtiliter concutiuntur, ad considerandam Dei misericordiam se conuertendo, in spem erigantur, fidentes Deum sibi propter Christum propitium fore ; illumque tanquam omnis iustitiæ fontem diligere incipiunt, ac propterea mouentur aduersus peccata per odium aliquod, & detestationem, &c.*

Ex his habemus fidem, quæ est fundamentum Pœnitentiæ, non esse (vt mentitur Kemnitius) persuasionem, quòd actionibus Pœnitentiæ impetremus veniam peccatorum, & reconciliationem ; sed quòd vera sint Dei promissa, & illud imprimis, iustificari impium per gratiam Dei per redemptionem, quæ est in Christo. Et simul habemus, non excludi fidem, ac terrores à Pœnitentia, immò includi, non vt partes, sed vt causas præcedentes Pœnitentiam : neque enim credere & terreri est pœnitere, sed ex fide & terroribus Pœnitentia gignitur. Neque multum refert, quòd in loco iam citato Concilium explicat iustificationem, quæ in Baptismo acquiritur, non eam quæ in Sacramento Pœnitentiæ ; nam idem est dispositionum & conuersionis progressus, licet Pœnitentię opera multò faciliora ad Baptismum, quàm ad reconciliationem exigantur.

Octavo. Pag. 945. incredibili malitia, vel insciti, ex can. 4. sess. 14. Concilii Tridentini Kemnitius colligit, totum Euangelium ex Pœnitentia à Catholicis tolli : *Quando*, inquit, *quartus Canon anathemate damnat eos, qui dicunt fidem conceptam ex Euangelio vel Absolutione, qua credit quis sibi per Christum remissa esse peccata, necessariam partem esse Pœnitentiæ ad consequendam remissionem peccatorum ; quid aliud facit, quam quod totum Euangelium ex Pœnitentia tollit, & ipsam vocem Euangelij propriam, sicut à Prophetis, Christo, & Apostolis tradita est, damnat ?* Et pag. 946. *Quid reliquum erit Euangelio, si tollas inde Christum, fidem in Christum, & remissionem peccatorum, quę fide per Christum accipitur ? & tamen Tridentinum Concilium non veretur anathemate damnare, si quis dixerit, partē Pœnitentiæ esse fidem ex Euangelio conceptā, qua quis credit sibi per Christū remissa esse peccata.* Et pag. 947. *Ad perpetuam*, inquit, *rei memoriā notum sit verę Ecclesiæ Dei, Conciliū Tridentinum promittere Pœnitētię reconciliationem cum Deo, & remissionem peccatorum, sine fide, quæ quidē ex Euangelio concepta sit, & qua quis credat per Christum sibi peccata remissa.* Hæc ille : qui quidem tam pueriliter errat, vt me sanè pudeat hæc tam leuia refutare, & non parum Kemnitii, quamuis aduersarii, misereat. Neque enim Concilium negat fidem ex Euangelio conceptam ad Pœnitentiam esse necessariam : sed negat, tum fidem partem esse Pœnitentiæ, cùm ea potius (vt suprà diximus) Pœnitentiam gignat ; tum verò fidem, qua quis credit sibi remissa esse peccata : veram esse fidem ex Euangelio conceptam, cum nihil nisi figmentum Lutheri iure dici possit. Euangelium enim remissionem peccatorum omnibus verè Pœnitentibus promittit : sed vtrum hic aut ille veram Pœnitentiam habeat, Euangelium nusquam dicit, quare ex

Euangelio fides illa concipi non potest, qua quis certò credat sibi remissa esse peccata. Sperare quidem possumus & debemus, vt concilium docet, sess. 6. ca. 5. & sess. 14. cap. 4. Deum nobis propitium fore: sed certò id credere quomodo certo credimus articulos fidei, mera stultitia est.

Nono. pag. 958. falsò tribuit S. Thomæ quod scripserit ad remissionem peccati requiri actum nostrũ, qui sit meritorius, quia cadat sub libero arbitrio. Id enim neque vsquam S. Thomas scripsit, neque scribere potuit, nisi Theologiæ planè oblitus. quis enim vel mediocris Theologus diceret, actum nostrum esse meritorium, quia cadat sub liberum arbitrium? quasi verò non possint multi actus sub liberum arbitrium cadere, nec tamen meritorii esse. Quid, quod S. Thomas in 1. 2. q. vlt. art. 5. disertis verbis docet, neminem posse mereri gratiam iustificationis; cuius contrarium Kemnitius illi imponit!

Decimo. Similem omnino Kemnitius habet calumniam, pag. 961. vbi sic ait: *Talis fides est Pontificiæ Pœnitentiæ, in nostra scilicet opera, non in Christum, talem misericordiam Dei volunt, non quæ sit gratuita, & gratis propter Christi meritum peccata remittat, sed quæ operib. nostris tribuat mercedem, reconciliationem scilicet cum Deo & remissionem peccatorum.* Hæc ille. Sed tantum abest, vt hęc sit Catholicorum sententia, vt nullus sit Catholicorum, qui non toto corde anathema scribere paratus sit iis, qui ita sentiunt, vt nos sentire Kemnitius fingit.

Vndecimo. pag. 962. affirmat Scotum velle dilectionem Dei super omnia ex naturalibus viribus haberi posse, eamque esse dispositionem sufficientem immediatam, & vltimam ad infusionem gratiæ. Deinde pag. 963. addit: *Et hoc est dogma Scholasticorum, ad quod stabiliendum factum est hoc decretum.* Hic duo mẽdacia sunt. Vnum Scholasticorum esse illud dogma: nã Scotum, quem solum Kemnitius citat, longè aliter sensisse, fusè demonstrat Andreas Vega in lib. de Iustific. quæst. 10. & deinde quidquid de Scoto sit, constat S. Thomam, & meliorem Scholæ partem contrarium omnino docere. Alterum est mendacium luculentius, Ad illud stabiliendum dogma decretum Concilii Trid. esse formatum, quod habetur, sess. 14. c. 4. & can. 5. Concilium enim in hoc ipso loco, Attritionem, quę est imperfecta contritio, donum esse Spiritus sancti docet: ex quo rectè colligitur, multò magis ipsam contritionem perfectam, quæ dilectionem Dei super omnia includit, non ex solis naturæ viribus, sed Dei munere haberi. Et sess. 6. can. 3. his verbis sententiam istam damnat, quam ei Kemnitius affingere non veretur: *Si quis dixerit sine præueniente Spiritus sancti inspiratione, atque eius adiutorio, hominem credere, sperare, diligere, aut pœnitere posse sicut oportet, vt ei iustificationis gratia conferatur, anathema sit.*

Duodecimo. pag. 964 negat Kemnitius Lutherum docuisse id, quod in Bulla Leonis X. damnatum legimus, Attritionem facere hominem hypocritam, & magis peccatorem: sed tantum Scholasticorum sententiam reprehendisse, quæ detestationem peccatorum per liberum arbitrium solis naturæ viribus productam, facit dispositionem sufficientem ad gratiam. Atqui hæc est incredibilis audacia, cùm verba Lutheri non vno in loco posita clarissima sint, neque vllam eiusmodi interpretationem admittant.

In serm. de Pœnitentia habito, anno M. D. XVII. ex quo articuli illi deprompti sunt, quos Leo X. damnauit; ita Lutherus loquitur: *Contritio duplici via paratur. Primò per discussionem, collectionem, detestationem peccatorum, quæ quis (vt dicunt) recogitat annos suos in amaritudine animæ suæ, ponderando peccatorum suorum grauitatem, damnum, fœditatem, multitudinem, deinde amissionem æternæ beatitudinis, ac æternæ damnationis acquisitionem, & alia, quæ possunt tristitiam, ac dolorem excitare. Hæc autem tristitia facit hypocritam, immò magis peccatorem, quia solùm timore præcepti, & dolore id facit: & tales omnes indignè absoluuntur.* Hæc ibi, vbi non damnatur Contritio, siue Attritio (vt Kemnitius dicit) quia sit ex solo libero arbitrio, sed quia nascitur ex timore præcepti, non ex amore iustitiæ.

Rursus idem Lutherus in lib. contra bullam Antichristi, posteaquam recitauit art. 6. à Leone damnatum, vbi habentur ad verbum, quæ modo ex serm. de Pœnitentia citauimus, ita subiungit: *Meus certè est articulus, & Christianissimus, quem mihi innumerabilibus Papis, & Papistis non finam extorqueri.* Vtri, quæso, magis credendum, Lutheróne articulum suum agnoscenti, an Kemnitio impudenter mentienti, nunquam Lutherum ita sensisse?

In assertione quoque omniũ articulorum suorum, iterum recitat eundem sextum articulum, & suum esse fatetur, & multis argumentis confirmare nititur.

Denique in Resolutionibus super propositiones Lipsiæ disputatas, apertissimè dicit hæresim esse Pelagianam, admittere, Pœnitentiam inchoari ante dilectionem iustitiæ: vbi prorsus tollit primam partem Pœnitentiæ, quam Kemnitius, & Lutherani ceteri constituunt in illis terroribus fidem præcedentibus. Proinde nunc Luthero teste, Lutherani Pelagiani facti sunt: & ideo non mirum, si Kemnitius mauult impudenter Lutheri scripta negare, quam Pelagianus haberi.

Decimo tertio. pag. 967. mirabili stratagemate Kemnitius Catholicis affingit, quæ sunt Lutheri propria. Reprehendit enim Scholasticos, quod doceant, Contritionem, si non oriatur ex dilectione Dei, sed ex timore iræ & iudicii diuini, etiãsi accedat fide petens & statuens remitti nobis peccata propter Christũ, tamen non esse salutarẽ, sed Iudæ pœnitentiam. At hoc nunquam Scholastici docuerunt, sed Lutherum ita docentem Leo Pontifex: & Academiæ Catholicæ, & nuper Patres in Tridentino Concilio damnauerunt. Ita videlicet fideliter recitat sententias nostras Kemnitius. Atque hæc de calumniis & mendaciis sufficiant.

CAPVT VII.

De nomine Pœnitentiæ.

Expeditis Hæreticorum mendaciis & calumniis, nunc ad nomen Pœnitentiæ veniamus. Aduersarii ab ipso Pœnitentiæ nomine fundamenta iacere incipiunt errorum suorum: & quia Poenitentia à pœna dicta videtur, & pœna referri potest tũ ad dolorem de peccatis præteritis, quam nos Contritionem vocamus, tum ad eam mulctam, quę indicitur Pœnitentibus, quæque Satisfactio à Catholicis nominatur, propterea illi non libenter hac voce vtuntur, & pro ea in Scripturis ferè vbique substituunt Resipiscentiam.

Laurentius Valla, qui veluti præcursor quidam Lutheranæ factionis videtur fuisse in Annotatione ad ca. 7. posterioris ad Corint. scribit, elegãtiores voces esse *μετάνοια*, & *μεταμέλεια*, Græcas, quam Pœnitentiam Latinam, quòd Pœnitentia significet tristitiam commissi, illæ mentis emendationem: atque inde colligit, nihil agere eos, qui ex eo Pauli loco triplicem inducant Pœnitentiam, vnam quæ sit contritio; alteram, quæ sit confessio, tertiam quę sit Satisfactio, cum apud Paulum duæ illæ voces *μετάνοια*, & *μεταμέλεια*, tantùm inueniantur.

Erasmus, qui alter præcursor Lutheri dici potest in Annotationibus noui testamenti ad cap. 3. Matth.

& alibi frequentissimè, mauult resipiscere, & resipiscentiam, quam Pœnitere, & Pœnitentiam, esse vertendum, vbi legimus μετανοεῖν, & μετάνοιαν. *Nostrum vulgus*, inquit, *putat esse Pœnitentiam agere præscripta pœna quapiam, luere commissa: quod apud Christianos, qui publicè peccassent, eiecti è consortio populari affligerentur, eaque satisfactio siue pœna, pœnitentia vocari cœpta. Qua quidem ex re non mediocris error Theologis quibusdã obrepsit, qui quòd Augustinus de Pœnitentia, hoc est, publica sati-factione scripsit, ad animi dolorem, quam Contritionem vocant, detorquẽt. Alioqui μετάνοια dicta est à μετανοεῖν, hoc est, à posterius intelligendo, vbi quis lapsus, reperta tum demum animaduertit erratum suum.* Et infrà, non solùm vocem Græcam μετάνοιαν resipiscentiam sonare contendit, quod multi alij fecerunt, & inter alios Lutherus ipsum Erasmum auctorem citans in Resolutionibus: sed etiam, Pœnitentiam, quod fortè nullus est ausus, in resipiscentiam transformare conatur. Vult enim & hoc loco in ca. 3. Matth. & infrà in ca. 7. posterioris ad Cor. non à pœna, sed à ponè tenendo, Pœnitentiam ductam: quasi nihil sit aliud pœnitere, nisi posterius consilium tenere; siue, vt ipse loquitur, intelligere post factum, vnde & Græcis dicta est Metanœa.

Theodorus Beza annot. ad 3. cap. Matth. interpretationem eorum reprehendens, qui illud μετανοεῖτε, non verterunt, Resipiscite, sed pœnitentiam agite; ita loquitur: *Quam interpretationem multas ob causas repudio, sed ob eam potissimũ, quod multi imperiti occasionem ex hoc dicendi genere arripuerint falsarum opinionũ de Satisfactione, quibus hodie agitatur Ecclesia.* Hæc ille. Scilicet imperiti, & (vt Erasmus loquebatur) vulgus deputãdi sunt omnes, qui fidei simplicitatem cum sanctis Patribus, & vniuersa Ecclesia tenent. Sic olim Berengarius (Lantfranco teste in lib. de corpore Christi) Catholicorum sententiam, vulgi sententiam appellabat.

Porrò distinguit Beza vocem μετανοεῖν, à voce μεταμέλεσθαι ac μετανοεῖν, quæ vox in Scripturis passim occurrit, propriè significare dicit, post factum sapere, eique respondere Latinam vocem, resipiscere, vnde est resipiscentia, & vocem Hebraïcam שוב conuerti, vnde est תשובה conuersio: quod idem obtestauit Ioan. Caluinus lib. 3. Inst. c. 3 § 5. Vocem autem μεταμέλεσθαι, propriè significare dicit, post rem aliquam factam sollicitum esse, & anxium; atque huic voci, quę nusquam fere in Scripturis occurrit, cum de conuersione peccatoris agitur, respondere vult Latinam vocem, pœnitere, vnde est Pœnitentia; & Hebraïcam נחם pœnitere, seu consolari.

Martinus Lutherus in epist. ad Vicarium sui Ordinis, quã scripsit ann. M. D. XVIII. & extat in primo tomo operum eius, Vvittembergæ excusorum, dicit se studio eruditissimorum virorum tandem didicisse, vocem Pœnitentiæ nõ significare odium, vel dolorem de vita præterita, vt olim dicebatur, sed significare amorẽ iustitię, & nouæ vitæ, & hoc nomẽ nihil habere amarum, vel acerbum, sed omnia grata, & dulcissima. Similia indicat idem Lutherus in serm. de Pœnitentia, & in Resolutionibus suarum propositionum.

Sed in eo multum errant doctores isti Grammatici potiùs quã Theologi, quod vocem significationes ex etymologia potius ducunt, quàm ex cõmuni Scripturæ, & bonorum auctorum vsu. Nam si non originem, ac deriuationem, sed vsum spectemus harum vocum, videbimus non solum נחם & μεταμέλεσθαι, sed etiam שוב, μετανοεῖν, & ipsum præcipuè pœnitere, velit nolit Erasmus, externum dolorem, ac pœnam ex interna conuersione profectam significare, & idcirco Latinum interpretem melius voce Pœnitentiæ vsum esse, quàm fecisset, si voce resipiscentiæ vti voluisset.

Percurramus singulas voces. Vbi legimus in li. Iob. ca. vlt. *Ago Pœnitentiam in fauilla, & cinere*, נחמתי est in Hebræo. Ex quo intelligimus, verbum נחם nõ aliquid dulce, vt Lutherus somniat, sed amarũ dolorem, & eũ non solũ internam, sed etiam externam actionẽ comprehendere, id quod ne Beza quidẽ negare ausus est.

Apud Ioëlem c. 2. vbi habemus: *Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio & fletu, & plãctu*, vox שובו non potest ad solam animi mutationem referri, cùm tam perspicuè Dominus iubeat eos conuerti in ieiunio, fletu, & planctu: proinde conuersio, quam vox illa Hebraïca significat, internam & externam simul actionem comprehendit.

Sed veniamus ad Græcam vocem μετάνοια, de qua potissimum controuersia est Matth. 11. & Luc. 10. *Si in Tyro, & Sydone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in te olim in cilicio & cinere Pœnitẽtiam egissent.* Apud vtrũque Euangelistam est vox μετανόησαν, quam omnino absurdè Beza reddidit: *Resipuissent.* Quid enim est, in cilicio, & cinere sedendo resipiscere? certè resipiscentia, si propriè accipiatur, saccum & cinerem præcedit, nemo enim saccum induit, & in cinere sedet, nisi antea resipuerit: Dominus autem actionem pœnalem significat, quæ tum assumitur & exercetur, dum quis mœstus & dolens in sacco & cinere sedet. Itaq; μετανόησαν, eo loco nihil aliud significare potest, nisi, corde, simul & corpore auersari peccata præterita, & vindictam de illis à semet repetere,

Similis locus est Matth. 12. & Luc. 11. vbi Dominus Niniuitas laudat, quod egerint Pœnitentiam in prædicatione Ionæ, & vtitur eodem verbo μετανοεῖν: quæ fuerit autem Pœnitentia Niniuitarum, scribitur Ionæ 3. nimirum ieiunia, cilicia, preces ad Deum.

Adhæc in posteriore ad Cor. epist. cap. 12. extremo: *Metuo*, inquit Apostolus, *ne iterum cum venero, humiliet me Deus apud vos, & lugeam multos ex ijs, qui antea peccauerunt, & non egerunt Pœnitentiam super immunditia, & fornicatione, & impudicitia, quam gesserunt.* Hoc etiam loco verbum μετανοησάντων, vertitur à Beza: *Resipuerunt*, omnino contra proprietatem Græci, Latinique sermonis. Nam nec Latinè dicitur, Resipiscere super peccatum, & Græcè illud ἐπὶ, coniunctum Datiuo, vt hoc loco ἐπὶ τῇ ἀκαθαρσίᾳ & πορνείᾳ, causlam significare solet, ac pro eo poni, quod est OB, vel PROPTER. Si quis autem dicat, Pœnitentiam esse agendam ob peccatum commissum, rectissimè dicet, est enim culpa causla pœnæ, cùm ex culpa obligatio nascatur ad pœnam: at resipiscendum ob culpam non nisi absurdè diceretur, non enim culpa resipiscentiæ causla haberi potest, cùm non ex culpa, sed ex bona aliqua aspiratione resipiscentia oriatur.

Neque solùm Scripturę diuinæ vsus, sed etiam auctores, tum Græci, tum Latini hanc vocem μετάνοιαν, accipiunt non pro sola resipiscentia sed etiam pro detestatione præteritæ culpæ, & vindicta, quam quis de se ob eam culpam expetit. Sic accipit S. Basilius in oratione de fame & siccitate, vbi μετάνοιαν, appellat externam Pœnitentiam Niniuitarum: & Poëta Latinus Avsonivs in illo Epigrammate de occasione, & pœnitentia, eodem modo accepit, cùm ait:

Sum Dea, quæ factis non factisque exigo pœnas:
Nempe vt pœniteat sic Metanœa vocor.

Neque probabile est quod scribit Beza loco citato, Ausoniũ metri causla posuisse Metanœam pro Metamelia. Voluit enim Ausonius proprium nomen eius simulachri, quod vulgò, POENITENTIA dicebatur, exprimere, & quia Latinum nõ extabat apud Ciceronẽ, & alios antiquos probatos auctores: *Sum Dea*, inquit, *cui nomen nec Cicero ipse dedit*, Græcũ substituit pro Latino. Non est autem credibile, eum qui proprium nomen reddere volebat, alienum supposuisse, præsertim

cùm

cùm facilè potuerit Poëtica licentia dicere: *Nempe vt pœniteat, Metamelia voco*, producendo primam syllabam vocis *Metamelia*, vt similem produxit VIRGILIVS: *Italiam fato profugus, &c.* immò Græcis solemne est primam producere, cùm tres breues in aliqua voce occurrunt.

LACTANTIVS li. 6. c. 24. scribit quidem Metanœam Latinè reddi posse Resipiscentiam: sed explicat, per Resipiscentiam non debere intelligi solam mentis mutationem: *Resipiscit autem*, inquit, *quem errati piget, & seipsum castigat dementiæ, & confirmat ad rectius viuendum.* Atque hæc de Græca voce.

PORRO VOX Latina POENITENTIA non est quidem apud Ciceronem, vt neque etiam Resipiscẽtia, tamen verbum Pœnitendi, vnde sine dubio Pœnitentia dicta est, apud Ciceronem non eam vim habet, quam credit Erasmus, sed quam veteres Grammatici, qui à pœna, non à ponè, pœnitere & Pœnitentiam deriuarunt. In 4. Tusculana extrema: *Quomodo*, inquit CICERO, *si naturalis esset ira, aut alius, alio magis iracundus esset; aut finem haberet priùs quàm esset vlta, vlciscendi libido; aut quenquam pœniteret, quod fecisset per iram? vt Alexandrum Regem videmus, qui cùm interemisset Clytum familiarem suum, vix à se manus abstinuit: tanta vis fuit pœnitendi.* Quo loco VOX POENITENDI non significat solam agnitionem erroris, sed detestationem facti, cum desiderio puniendi.

OVIDIVS quoque in eadem significatione verbum, Pœnitere, accepit lib. 1. de Ponto, cum ait:

Pœnitet, ô, si quid miserorum creditur vlli.
Pœnitet; & facto torqueor ipse meo.
Cùmque sit exilium, magis est mihi culpa, doloris.
Estque pati pœnam, quàm meruisse, minus.

IAM verò apud Ecclesiasticos auctores, nomen Pœnitentiæ non pro sola erroris agnitione, & mẽtis mutatione, sed etiam pro vindicta, quam de se sumit peccator, sæpenumero vsurpari, superuacaneum erit ostendere: ita passim testimonia Patrum occurrunt. Certè TERTVLLIANVS cùm in lib. de Pœnitentia ait: *Confessione Pœnitentia nascitur, Pœnitentia Deus placatur*, non potest Pœnitentiam pro resipiscentia accipere, cum non ex confessione resipiscentia, sed confessio ex resipiscentia oriatur. Itaque Pœnitentiam, pœnam spõte assumptam ad peccatum puniẽdum vocauit: quo sensu scripsit etiam S. CYPRIANVS in serm. 5. de lapsis: *Pœnitentia crimine minor non fit.* Et S. AVGVSTINVS in epi. 108. ad Seleucianam: *Est*, inquit, *Pœnitentia, bonorum & humilium fidelium pœna quotidiana, in qua pectora tundimus dicentes: Dimitte nobis debita nostra.*

DENIQVE vnde vox, Pœnitentia diphthongum haberet, quem habet vox Pœna, si à Pone, vt vult Erasmus, & non à Pœna deriuaretur? Maneat igitur, omnes Pœnitentiæ voces, Hebraïcam, Græcam, & Latinam, secundum scripturæ, & bonorum auctorum vsum, non solam mentis mutationem, aut erroris agnitionem, sed etiam detestationem peccati, & vindictam sponte assumptam significare.

CAPVT VIII.

Proponitur Controuersia Prima.

An Pœnitentia sit Sacramentum propriè dictum.

CONTROVERSIA PRIMA, quæ est de genere, sitne videlicet Pœnitentia Sacramentum propriè dictum, quatuor partes habebit. PRIMO enim explicandus erit quæstionis status. DEINDE adferendæ sententiæ aduersariorum. TERTIO asserenda & propugnanda veritas. POSTREMO obiectiones contrariæ diluendæ.

A

Vt igitur controuersiæ status aperiatur, illud initiò ponimus, non de quauis Pœnitentia cõtrouersiam esse: potest enim, vt ad præsentem disputationem pertinet vera Pœnitentia vel in sola mentis cõuersione atque interna peccati detestatione consistere, vel etiam externis signis, mœrore, lachrymis, cõfessione corporis afflictatione se prodere. Et quidem conuersio illa mentis ad Deũ, etsi semper necessaria fuerit ad reconciliationem, & virtus quædam sit non exigua: tamen nisi signa externa adiuncta habeat, Sacramentum dici non potest: neque de hac re vlla controuersia est.

Posse autem, & vt plurimum solere, veram Pœnitentiam signa externa adiuncta habere, ex sacris literis paulò antè probatum est. Dominus enim Matt. 11. in cinere & cilicio Pœnitentiam acturos fuisse dicit Tyrios, & Sydonios, si prædicatum eis fuisset: & Mat. 12. laudat idem Christus Pœnitentiam Niniuitarum, quam externam fuisse testatur Ionas cap. 3.

B

Ipsi etiam aduersarii licet satisfactiones reijciant, tamen opera externa laboriosa in signum Pœnitentiæ, non reijciunt. Caluinus lib. 3. Inst. c. 3. § 15. *Quò seueriores*, inquit, *in nos sumus, eò debemus & seuare magis propitiũ ad misericordiã Deum, & certè fieri non potest, quin anima indicij horrore perculsa, partes vltionis in exigẽda de se pœna occupet.* Et Kẽnitius in 2 par. Exam. in d. sputatione de satisfactione, pag. 1072. scribit, non reijci à suis opera laboriosa, vt fructus, & signa veræ pœnitentiæ.

De hac igitur pœnitentia, quæ signis externis proditur, quæstio est an Sacramentũ dici debeat. Sed neque de omni eiusmodi pœnitentia controuersia est: satis enim inter nos & aduersarios conuenit Pœnitentiam

C

Niniuitarum, & aliorum qui ante Christi aduentum vixerunt, Sacramentum nouæ legis; de quo nunc agimus, nequaquam esse potuisse. Sed neque pœnitẽtiam eiusmodi, etiam post Christi aduentum & passionem Sacramentum facimus vel nos, vel aduersarii, si nulla sequatur absolutio. Absolutionis autẽ ritum aliquem fere omnes agnoscunt, licet de vi & efficacia Absolutionis, de ministro, qui eam pronunciat, deque aliis multis rebus ad Absolutionem pertinentibus, multæ sint inter nos & aduersarios quæstiones.

Hic igitur status controuersiæ est: An pœnitentia signis externis manifestata, accedẽte ad eam verbo Absolutionis, sit Sacramentũ nouę legis propriè dictum. Istum enim ritum reconciliandi lapsos post Baptismum; qui ex pœnitentia signis externis prodita, & verbo Absolutionis constet, Catholici verum ac propriè dictum Sacramentum esse affirmãt; Hæretici negant.

D

Kemnitius inore suo dum queritur à Catholicis cõtrouersiæ statum confundi, ipse cum mira fraude confundit. Quia enim statu rectè constituto, videbat magnam Lutheranorum partem, & ipsum Confessionis Augustanæ auctorem à Catholicis non dissentire, ne ipse cum suis tam apertè pugnare videretur statum quæstionis longè alium esse finxit, quàm reuera sit. Is igitur pag. 905. & 908. hunc esse contendit statum cõtrouersiæ: Vtrum peccatores post Baptismum quærentes reconciliationem cum Deo abducendi sint à fide obedientiæ, passionis, & satisfactionis Christi, ad fiduciam actionis propriæ Contritionis, Confessionis & Satisfactionis: ita vt istæ actiones, accedente ad eas verbo Absolutionis, sit Sacramentum, & causa efficiens remissionis peccatorum.

At ista quæstio si inter nos esset, non esset certè illa quam Catholici proponunt, cùm quærunt, Sitne pœnitentia Sacramentum propriè dictum; sed esset alia quæstio à priore dependẽs, nimirum: Quale sit pœnitentiæ Sacramentum. Prius enim cõponenda est con-

trouersia, An Pœnitentia sacramentum sit; quam Kemnitius fraudulenter dissimulare conatur: deinde quærendum, Quale randem sacramentum sit.

Quid, quod quæstio quam Kemnitius depingit, ac fingit, nulla est omnino? nõ enim Catholici (vt etiam superiore capite breuiter ostendimus) vsquam disputant, peccatores à fide obedientiæ, passionis, & satisfactionis Christi abducendos esse ad fiduciam actionis propriæ: sed contra omnes vno ore clamant, torã vim Sacramenti pœnitentiæ, vt aliorum omnium Sacramentorum, à merito obedientiæ, passionis, & satisfactionis Christi pendere, neque absque fide in Christum, vllum à peccatis absolui, vel reconciliari cum Deo posse. Porrò vim Sacramentalem, quę efficienter atque instrumẽtaliter concurrit ad remissionem peccatorum, propriè ac præcipuè in verbo, quod Sacerdos Dei nomine pronunciat, dum absoluit, constituunt; vt perspicuum est ex S. Thoma in 4 sent. dist. 18. q. 1. art. 2 actiones autem pœnitentis solùm concurrunt ad remissionem peccatorum efficiendam, quatenus vim Sacramentalem à verbo Absolutionis, à quo formantur, participant.

Neqve his repugnat, quòd Pœnitentiam ipsam, quę in actione peccatoris consistit, Sacramentum appellamus: nomen siquidem Sacramenti, materiæ aptius tribui solet, quàm formæ, licet forma aut sola, aut præcipuè vim efficiendi contineat. Sic Baptismus ablutionem, hoc est, materialem partem propriè significat: illa autem verba: *Ego te baptizo, &c.* non Sacramentum, sed formam Sacramẽti nominare solemus. Sic panem consecratum, Sacramentum dicimus: illa autem verba: *Hoc est corpus meum,* Sacramentum nõ dicimus. Sic vnctionem confirmandorum, & vnctionem ęgrotantium, Sacramẽtum vocamus potiùs, quàm verba quibus Sacramenta illa perficiuntur. Sic denique Matrimonium, siue coniunctionem viri cum fœmina; non autem illa verba: *Ego te accipio in meam,* Sacramentum appellamus.

Hvc accedit, quòd si actiones pœnitentis efficientes causæ dicerentur remissionis peccatorũ, non minus propriè & principaliter quàm ipsa Absolutio: non tamen ex causæ dicerentur, nisi vt instrumenta Dei, & ideò nihil omnino detraheretur de efficientia Dei, & merito passionis Christi. Nam ipsa etiam Absolutio, & ablutio, & Eucharistiæ cõsecratio, actiones humanæ sunt: & tamen quia per eas actiones, vt per sua quædam instrumenta, Deus operatur, & Christi merita nobis applicat; nemo queritur abduci homines à merito Christi ad fiduciam actionis humanæ, quando ab homine baptizari, vel absolui, vel Eucharistiam ab homine consecratam sumere iubetur.

Verus igitur status quæstionis est, quem nos constituimus. Vtrum Pœnitentia signis externis declarata, cum verbo Absolutionis, sit verè, propriéque dictum nouæ legis Sacramentum.

CAPVT IX.

Explicantur sententiæ Aduersariorum de proposita quæstione.

Pœnitentiam Sacramentum esse, primi negarũt Montanistæ, & Nouatiani: quanquam ij non Sacramenti solùm rationem, & nomen, sed etiam potestatem reconciliandi peccatores, & omnem omnino ritum Ecclesiasticum reconciliationis sustulerũt. Neque verò, vt nonnulli falsò existimant, Pœnitentiam, & spem veniæ à Deo obtinendæ, Hæretici suprà nominati tollebant è medio, sed solùm ab Ecclesia solui ac reconciliari posse eos, qui post Baptismum fuerant lapsi negabant.

De Montanistis S. Hieronymvs in epist. ad Marcellam de erroribus Montani: *Illi,* inquit *ad omne penè delictum Ecclesia obserant fores: nos quotidie legimus: Malò pœnitentiam peccatoris, quam mortem.*

De Nouatianis refert Socrates lib. 4. histor. cap. 23. Nouatianum ipsum, quem ipse Nouatum vocat, ad Ecclesias omnes scripsisse, vt eos qui simulacris immolassent, minimè ad mysteria admitterent, sed hortarentur ad Pœnitentiam, remissionemque permitterent Deo, qui potest & habet auctoritatem remittendi peccata. Idem ex Cypriano lib. 2 epist. 4. & ex Ambrosio lib. 1. de Pœnitentia, cap. 2. colligitur. Monet autem Ambrosivs, Nouatianos sui temporis nonnihil remisisse de rigore maiorum suorum: *Aliunt,* inquit, *se exceptis grauioribus criminibus relaxare veniam leuioribus. Non hoc quidem auctor vestri erroris Nouatianus ait, qui nemini Pœnitentiam dãdam putauit.* Et paulò pòst: *In eo igitur patrem vestrum propria damnatis sententia, qui distinctionem peccatorum facitis, quæ soluenda à vobis putetis, & quæ sine remedio esse arbitremini.*

Qvia verò auctorem huius hæresis post Montanum alij Nouatum, alij Nouatianum vocent: sciendum est, Nouatum Presbyterum Carthaginensem, primum fuisse, qui post Montanum hanc hæresim excitauit; ab illo enim seductũ fuisse Nouatianum Romanum Presbyterum, qui cum Corneho in schismate sedit, intelligi potest ex Paciano in epist. 3. ad Sympronianum, & ex Hieronymo in libr. de vitis illustribus, in Nouatiano. Quare idem Hieronymus in 2. libro aduersus Iouinianum, & Augustinus lib. de Hæresibus, cap. 28. Nouatum auctorem hæresis faciunt. Græci hæc nomina confundunt, & vtrumque Nouatum vocant.

Hanc antiquissimam hæresim iam olim damnatam, iterum excitare conatus est Lutherus, & qui post eum surrexerunt falsi Prophetæ, Zvvinglius, Caluinus, & ceteri. Nam etiamsi reconciliationem quandã lapsorum post Baptismum agnoscunt, in quo discrepare videntur à Nouatianis: tamen veram & iudiciariam potestatem peccata remittẽdi, non minus Sacerdotibus negant Lutherani, quàm olim negarant Nouatiani.

Verum autem & propriè dictum Sacramentum esse Pœnitentiam, primus negauit hoc nostro seculo Lutherus, sed timidè, & inconstanter: nam in lib. de captiuit. Babyl. non procul ab initio: *Principio,* inquit, *neganda mihi sunt septem Sacramenta, & tantum tria pro tempore ponenda, Baptismus, Pœnitentia, Panis.* Sed in eodem libro, extremo, Pœnitentiam ad Baptismum reuocat, & ex tribus duo facit. *Proprie,* inquit, *ea Sacramenta vocari visum est, quæ annexis signis promissa sunt: quo fit, vt si rigide loqui volumus, tantùm duo sint in Ecclesia Dei Sacramẽta, Baptismus, & Panis: cum in his solis & institutũ diuinitùs signum & promissionem remissionis peccatorum videamus. Nam Pœnitentiæ Sacramentũ, quod ego his duobus accensui, signo visibili & diuinitùs instituto caret, & aliud non esse dixi, quàm viam ac reditum ad Baptismum.* Hæc ille. Idem tamen Lutherus, cùm alibi sæpè, tum in propositionibus aduersus Louanienses, quas edidit anno M. D. XLV. propositione 35. Pœnitentiam Sacramentum esse concessit.

Philippus Melanchthon in locis communibus editis anno M. D XXII. apertè negauit hoc Sacramentum: sic enim loquitur in titulo de Pœnitentia. *Pœnitentiam non esse signum, nihil obscurum est: est enim Pœnitentia vetustatis nostræ mortificatio, & renouatio Spiritus. Sacramentum eius, vel signum non aliud nisi Baptismus est: atque hic omnium rectissimè vocetur Sacramẽtum Pœnitentiæ.* Idem tamen Philippus Lutherum suum secutus, in libris postea editis, Pœnitentiam Sacramentum esse docuit, ac præsertim in Apologia Confessionis Augustanæ.

Et

Et quoniã Matthias Illyricus in Apologia Confeſſionis Antuerpienſis, ca. 18. & Martinus Kemnitius in 2. par. Exam. pag. 903. ſcribere non verentur, Apologiam Confeſſionis Auguſtanæ non agnoſcere hoc Sacramentum, niſi impropriè, & modo quodam, non autem ſimpliciter & propriè; verba ipſa Apologiæ adferenda ſunt, vt duo iſti Lutherani non ſolùm ab Eccleſia Catholica, ſed etiam ab Apologia Confeſſionis Auguſtanæ, in cuius verba iurauerant, defeciſſe intelligantur. Sic igitur habet Apologia in cap. de numero & vſu Sacramentorũ: *Si Sacramenta vocamus ritus, qui habent mandatum Dei, & quibus addita eſt promiſſio gratiæ, facile iudicare, quæ ſint propriè Sacramẽta. Nam ritus ab hominibus inſtituti, non erunt hoc modo propriè dicta Sacramẽta: non eſt enim auctoritatis humanæ, promittere gratiã. Quare ſigna ſine mandato Dei inſtituta, non ſunt certa ſigna gratiæ, etiãſi fortaſſe rudes docẽt aut admonẽt aliquid. Verè igitur ſunt Sacramenta, Baptiſmus, Cœna Domini, Abſolutio, quæ eſt Sacramentum Pœnitentiæ: nam hi ritus habent mandatũ Dei, & promiſſionẽ gratiæ, quæ eſt propria noui Teſtamẽti. Certo enim debent ſtatuere corda, cùm baptizamur, cùm veſcimur corpore Domini, cùm abſoluimur, quod verè ignoſcat nobis Deus propter Chriſtum.* Hæcibi: vbi Apologia, PRIMO appellat Pœnitentiæ Sacramẽtum, propriè ac verè Sacramẽtum. SECVNDO, dicit habere ritum diuinitùs inſtitutum, & gratiæ promiſſionem, cùm tamẽ Kemnitius ideò ſolùm neget eſſe propriè Sacramentum Pœnitẽtiam, quòd eam carere exiſtimet ritu diuinitùs inſtituto. TERTIO, coniũgit perpetuò cum baptiſmo, & Cœna Domini, quæ ſunt omnium cõſenſu verè ac propriè Sacramenta. QVARTO, ſeparat ac diſtinguit à ritibus humanis, qui non ſunt propriè Sacramenta. Poteratne igitur Apologia clariùs aſſerere, Pœnitentiæ Sacramentum verè ac propriè Sacramentum eſſe?

ADDE, quòd in Locis communibus editis anno M.D XLIII. in titulo de numero Sacramentorũ idem Philippus ſic loquitur. *Cum autem vocabulum Sacramenti de cæremoniis inſtitutis in prædicatione Chriſti; numerentur hæc Sacramẽta, Baptiſmus, Cœna Domini, Abſolutio, quæ ſunt externi ritus, & ſunt ſigna totius Euãgelij, & quidem propriè ſunt teſtimonia remiſſionis peccatorum ſeu reconciliationis, de qua præcipue dicitur in definitione vſitata: Sacramentum eſt ſignum gratiæ, id eſt, reconciliationis gratuitæ, quæ propter Chriſtum donatur, & in Euangelio prædicatur.* Satis igitur conſtat, Philippum, & Lutherum reuocaſſe priorem illam ſententiam, quam initiò docuerant.

Sed erroris ab iſtis introducti, ac poſteà deſerti, non defuerunt qui patrocinium ſuſciperent: ac primùm Zvvinglius in lib. de vera, & falſa religione, cap. de Sacramentis, & Zvvingliani omnes, Pœnitentiam à numero Sacramentorum remouent. Ioan. Caluinus lib. 4. Inſtit. cap. 19. §. 15. & ſequentibus, non negat ſolum Pœnitentiæ Sacramentum, ſed etiam multis argumentis nullum eiuſmodi Sacramentum eſſe conatur oſtendere: quod idem facit in Antidoto Concili Trid. ſeſſ. 6. cap. 15. Caluinum ſequitur ſuus Beza in Confeſſione fidei, cap. 7. artic. 11. nec deſunt multi ex his qui Lutherani dici volunt, & in verba Confeſſionis Auguſtanæ & eius Apologiæ iurarunt, qui ad Sacramentarios in præſenti quæſtione defecerint, vt Nicolaus Selneccerus in 2 parte ſuæ Pedagogiæ, vbi de numero Sacramentorum tractat: Ioan. Vvigandus in Methodo doctrinę Eccleſię Magdeburgenſis, ca. 14. Matthias Illyricus in præfatione libri, qui inſcribitur: *De ſectis & diſſidiis Pontificiorum.* Martinus Kemnitius in 2. par. Exam. Trid. Concilii, in prima diſputatione de Pœnitentia: aliique denique non pauci, quos nihil attinet recenſere.

Aduerſus hunc errorem edidit Synodus Tridentina canonem primum ſeſſ. 14. in hæc verba: *Si quis dixerit, in Catholica Eccleſia Pœnitentiam non eſſe verè ac propriè Sacramentum, pro fidelibus quoties poſt Baptiſmum in peccata labuntur, ipſi Deo reconciliandis, a CHRISTO Domino noſtro inſtitutum, anathema ſit.*

CAPVT X.

Pœnitentiam Sacramentum eſſe propriè dictum.

NVNC ad veritatem confirmandam accedamus. Ac primo quidem loco habemus verba Domini Ioan. 20. *Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta ſunt.* Ex quibus verbis duo colliguntur, quæ ad omne Sacramentum propriè dictum conſtituendum, & requiruntur, & ſufficiunt; ritus externus ſiue ſymbolum diuinitus inſtitutum, & promiſſio gratiæ iuſtificantis, illi ritui ſiue ſymbolo annexa.

Nam cùm Dominus Apoſtolis poteſtatem conceſſerit remittendi peccata hominibus, dubitari non poteſt, quin ſigno aliquo externo eã poteſtatem exercere voluerit: neque enim homines, qui corporales ſunt, peccata ſibi remitti intelligerent, niſi voce aut ſigno aliquo externo ac ſenſibili remitterentur. Neque Aduerſarii id negant: agnoſcunt enim ex hoc teſtimonio diuinæ Scripturæ rectè colligi verbum Abſolutionis etiam priuatæ, vt patet ex Kemnitio 2. pa. Exam. pag. 916. & 917. & ex Caluino lib. 3. Inſtitut. cap. 4. §. 12. & 14. Verbum autem ſignum corporale, ac ſenſibile eſt.

NEQVE ſolùm ritus externus abſoluentis, ſed etiam ritus externus pœnitentis ex eodem teſtimonio rectè colligitur: neque enim peccata remitti debent, niſi iis qui ſe peccata habere, eaque ſibi diſplicere teſtantur. Nam vt ij abſolui nequeunt, qui ligati non ſunt; ita nec ij, qui ſolui nolunt: nolunt autem ſolui, qui non adferunt animum paratum, vt oportet, id eſt, qui ſine fide ac Pœnitentia accedunt. Quare ipſi etiam aduerſarii abſoluendos non putant eos, qui Pœnitentiæ ſigna nulla oſtendunt, quique abſolutionem non petũt: *Priuata abſolutio,* inquit Kemnitius pag. 916 *contritis, & fide petentibus conſolationem, remitti peccata.* Habemus igitur ſymbolum, ſeu ritum externum, eumque duplicem; ſigna Pœnitentiæ, & verbum Abſolutionis.

Promiſſionem verò gratiæ iuſtificantis nuſquam Dominus apertius expoſuit, quàm hoc loco: quid enim eſt peccatorum remiſſio, niſi iuſtificatio?

Hoc teſtimonium variis modis Hæretici depraua re conantur: ſed duo ſunt præcipua ipſorum effugia. VNVM eſt omnibus commune, loqui Dominum de remiſſione peccatorum, non Iudiciaria, & ex poteſtate quadam quaſi Prætoria, ſed per Euangelii prædicationem: *Illis enim,* inquiunt, *Miniſter peccata remittit, in quibus prædicando fidem excitat, quæ remiſſio ipſa apprehenditur.*

SED etiamſi ſolùm de remiſſione per annunciationem Euangelii Dominus loqueretur, adhuc aduerſarii Sacramentum negare non poſſent: ſiquidem ipſi omnia Sacramenta nihil aliud eſſe volunt, niſi quandam Euangelii annunciationem ad excitandam fidem inſtitutam. Quemadmodum igitur aquę aſperſio cum verbo: *Ego te baptizo,* Sacramentum eſt etiam apud aduerſarios, licet illud: *Ego te baptizo,* referatur ad excitandam fidem, per annunciationem ablutionis nomine Dei factam: ſic etiam ſignum Pœnitentiæ, quod peccator oſtendit dum petit abſolutionem, cum verbo: *Ego te abſoluo,* Sacramentum cenſendum eſt, licet ipſorum opinione, illud: *Ego te abſoluo,* referatur ad ex-

citandam fidem, per annunciationem Abſolutionis nomine Dei factam; debere autem Abſolutionem in particulari applicari, Lutherani concedunt, vt ſupra citauimus ex Kemnitio in 2. part. Exam. pag. 916. & ex Caluino lib. 3. Inſtit. cap. 4. §. 14.

ALTERVM effugium eſt Caluini in Antidoto Concilij Trid. ſeſſ. 6. ca. 14. vbi poſteaquã dixerat, Catholicos ex loco iam citato Euangelij colligere inſtitutionem Sacramenti Pœnitentiæ? Reſpondet, verba illa Euangelij: *Quorum remiſeritis peccata*, pertinere ad remiſſionem peccatorum, quæ tum efficitur, cum per verbum prædicationis, impij & infideles conuertũtur ad fidem, & per Baptiſmum ad Eccleſiam adiungũtur. *Quis*, inquit, *ignorat, munus Apoſtolis illic fuiſſe iniunctum, quo erga extraneos fungerentur? ea legatio eſt, quæ per Euangelium defertur in Eccleſiã nondum cooptatis.* Idem etiam habet Kemnitius in 2. par. Exam. pag. 915. vbi hãc expoſitionem probat ex cap. vlt. Lucæ, vbi Dominus iuſſit prædicari Pœnitẽtiam, & remiſſionem peccatorum in nomine ſuo per omnes Gentes; hæc enim loca cùm de re eadem tractent, ſe inuicem explicant.

RESPONDEO, duobus modis poteſt intelligi locus Euangelij, qui habetur Ioan. 20. Vnõ modo, vt data ſit Apoſtolis auctoritas peccata remittendi tum Infidelibus, tum Fidelibus. Altero modo, vt ſolùm Fidelibus.

PRIOR expoſitio eſt S. Cyrilli in eum locum; & eam ſequi videntur aduerſarij. Nam Kemnitius loco citato, & etiam pag. 920. apertè declarat, generalem eſſe promiſſionem Io. 20. quæ tam ante Baptiſmum, quàm poſt Baptiſmum locum habeat.

Caluinus autem tametſi in Antidoto ita loquitur, vt videatur eam promiſſionẽ reſtringere ad ſolos infideles; tamen alibi ſe ipſe explicat. Siquidé lib. 3. Inſtit. ca. 4. §. 12. dicit Miniſtris eſſe iniunctum, vt de remiſſione peccatorum certiores reddant fidelũ conſcientias, & probat ex hoc loco Ioannis, & paulò pòſt §. 14. ex hoc eodem loco colligit priuatam abſolutionem, quæ datur in Eccleſia pœnitentibus: *Non vulgare*, inquit, *aut leue ſolatium eſt, habere illic præſentem Chriſti legatum, reconciliationis mandato præditum, à quo denũciari ſibi Abſolutionem audiat. Hic vtilitas Clauium meritò commẽdatur, cùm ritè, quo Ordine & qua Religione decet, iſta peragitur legatio: ſimiliter cum is, qui ſe ab Eccleſia quodãmodo abalienauerat, reſtituitur in fraternam veritatem, accepta venia. Quantum beneficium eſt, quod ſibi ab iis agnoſci intelligit, quibus dixit Chriſtus: Quibuſcumque remiſeritis peccata in terris, remiſſa in cœlo erũt?* Et lib. 4. Inſtit. ca. §. 22. diſertis verbis affirmat, generalem eſſe promiſſionem immò magis in fidelibus, quam in infidelibus locum habere: *Non enim*, inquit, *cùm Apoſtolis mãdatum dedit Chriſtus, & poteſtatem contulit remittẽdi peccata, hoc tantùm voluit, vt eos ſoluerent à peccatis, qui ab impietate ad Chriſti fidem conuerterentur: ſed magis vt hoc officio fungerentur, perpetuo inter fideles.* Et probat ibid. Caluinus hoc ipſum ex Apoſtoli Pauli certiſſimo teſtimonio: nam 2. Cor. 5. Apoſtolus ad fideles ſcribẽs, eoſque exhortans ad reconciliationem cum Deo ob culpas poſt Baptiſmũ admiſſas: *Deus*, inquit, *poſuit in nobis verbum reconciliationis. Pro Chriſto ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos; obſecramus pro Chriſto, reconciliamini Deo.* Neque dubitari poteſt, vt etiam Caluinus non dubitat, qui verbum reconciliationis tunc in Apoſtolis poſitum fuerit, cùm dictum eſt eis à Chriſto: *Quorum remiſeritis peccata, &c.*

Poſita hac expoſitione, ſatis facilè colligimus Sacramentum Pœnitentiæ. Nam, vt Cyrillus in hũc locum docet, Chriſtus dedit quidé Apoſtolis poteſtatem peccata remittendi ac retinendi, tùm infidelibus, tùm fidelibus: ſed nõ eodem modo. Infidelibus enim remitti voluit per Baptiſmum, & retineri per excluſionem à Baptiſmo, ſi fortè indigni eo cenſeantur: at fidelibus remitti noluit per Baptiſmum, ſed per alium ritum, nimirum per reconciliationem pœnitentium. Sicut igitur poteſtas remittendi infidelibus peccata, non ſine Sacramento quodam exercetur, ita nec poteſtas remittendi fidelibus: proinde reconciliatio fidelium poſt Baptiſmum Sacramentum quoddam eſt.

NEQVE hæc negare aduerſarij poſſunt, cùm admittãt ex his verbis Domini, colligi priuatam Abſolutionem à Domino inſtitutam, qua poſt Baptiſmum reconcilientur. De qua re ſic loquitur Kemnitius, pag. 901 *Hoc etiam apud nos extra controuerſiam eſt, Deum in Scriptura inſtituiſſe & ordinaſſe certa media, per quæ lapſis poſt Baptiſmum, ſi conuertantur beneficium mortis Chriſti velit applicare, & obſignare ad reconciliationem, & remiſſionem peccatorum.* Hæc ille. Ea media nos contendimus verum Sacramentum continere, cùm ſint corporalia, à Deo inſtituta, & promiſſionem habeant gratiæ iuſtificantis, vt ipſi concedunt.

Et hæc dixerim, ſi prior illa expoſitio admittatur: ſed tamẽ videtur omnino POSTERIOR expoſitio probabilior. Nam S. Ioan. nõ ſolet ea repetere, quæ alii Euangeliſtæ ſcripſerunt, niſi fortè cum aliquid circa eãdem hiſtoriam addẽdum iudicat. Iam de mandato Baptiſmi adminiſtrandi ſatis apertè ſcripſerãt Matthæus, & Marc. in vlt. cap. Euangelii: & iam etiam ante paſſionem ſuam Dominus dederat Apoſtolis baptizãdi poteſtatẽ, vt idem Ioan. teſtatur ca. 4. nulla igitur cauſſa erat, cur aut Dominus poſt reſurrectionem ſuam hãc poteſtatem Apoſtolis daret, aut id ſcriberet Ioan.

PRÆTEREA poteſtas Clauium datur hoc loco ſanctis Apoſtolis, vt Catholici & Hæretici concedũt: poteſtas autem Clauium non eſt ad Baptiſmum neceſſaria cùm non ſoli Miniſtri Eccleſiaſtici, quibus claues dantur, ſed etiam laïci, immò etiam non Chriſtiani Baptiſmum, aliquando dare poſſint.

ADHÆC poteſtas Clauium ſine dubio, Iudicialis quædam poteſtas eſt, vt alio loco probaturi ſumus: non autem iudicant Chriſtiani de Infidelibus, ſed de Fidelibus tantum: *Quid ad me*, inquit Apoſtolus, 1. Cor. 6 *de his qui foris ſunt iudicare?* Igitur hoc loco poteſtas datur Eccleſiæ Præpoſitis, fidelibus tantùm baptizatis peccata remittendi, eoſque certo ritu poſt Baptiſmum reconciliandi.

Quare Chryſoſtomus, Theophylactus, Euthymius, & alii in hunc locum: & rurſus Chryſoſt. in 3 libr. de Sacerdotio. Ambr. lib. 1. de Pœnitentia, c. 2. cùm hunc locũ exponunt, nullam Baptiſmi mentionem faciunt. Pacianus in epiſt. 3. ad Sympronianum, refellit Nouatianos, qui hoc loco volebant, datam Eccleſiæ poteſtatem ſoluendi Catechumenos per Baptiſmum.

NEQVE vim vllam habet argumentum Kemnitii ex vlt. c. Lucæ: falsò enim aſſumit Kẽnitius, de re eadem loqui Ioan. & Lucam. Nam longe aliud eſt, præditum eſſe a Prophetis, prædicandam eſſe pœnitentiam, & remiſſionem peccatorum in Chriſti nomine per omnes Gẽtes, quod ſcribit Lucas: aliud, accepiſſe Apoſtolos à Domino Spiritum ſanctum, & cum eo poteſtatem remittẽdi ac retinendi peccata, quod ſcribit Ioannes. NEQVE dubiũ eſt, quin Lucas de ea pœnitẽtia loquatur, quæ Baptiſmũ præcedit, quæque proprie Gẽtibus ad fidem adducendis conuenit, de qua loquitur Petrus Act. 2. cum ait: *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnuſquiſque veſtrum*: cùm Ioan. aut generatim de omni pœnitentia, aut ſolùm de ea quæ poſt Baptiſmum agitur, verba faciat. DENIQVE iam diximus, Ioannis conſuetudinem non eſſe repetere quæ ceteri ſcripſerunt.

Quòd ſi poſterior hæc expoſitio admittatur, euacuatum eſt planè obiectum aduerſariorum. Habemus igitur ritum abſoluendi, per verbum reconciliationis,

vt

vt Apostolus loquitur, externum ac sensibile, cum promissione remissionis peccatorum in Euangelio fundatum, ipsis etiam aduersariis testibus: ex quo quid ad Sacramenti propriè dicti rationem desit, omnino non video.

Sed vt clarius omnia perspiciãtur, & aduersarii euidentius conuincantur, conferamus hunc ritum quem ex Scriptura deduximus, cum definitionibus, quibus tum Catholici, tum Hæretici Sacramenti naturam atque essentiam explicare solent. Catholici Sacramentum esse volunt sacræ rei signum: sic autem definitionem suam exponunt, vt per signum intelligãt signum practicum, atque efficax, quod significando efficiat; per rem sacram, gratiã iustificationis, quæ tunc à Deo in animam infundatur, cùm signum illud extrinsecus adhibetur. Hæc definitio aptissimè quadrat in eum ritum, de quo agimus: nam & confessio Pœnitentis, & verbum absoluentis, signa sunt gratiæ iustificantis. Quid enim Confessio significat, nisi animi renouationem? quid vero Absolutio, nisi peccati ipsius quo quasi vinculo peccator constrictus tenebatur, relaxationem? Esse autem hoc signum practicum, atque efficax, ex eo intelligimus, quia falsum esse non potest quod veritas dixit: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.*

Lutherus in lib. de capt. Babyl. propè finem scribit, propriè Sacramẽta vocari, quæ signis annexis promissa sunt. Apologia Confessionis Augustanæ art. de numero & vsu Sacramentorum, Sacramentum propriè dictum eodem modo definit: vult enim esse ritum, qui habet mandatum Dei, & cui addita est promissio gratiæ. Hanc definitionem in ritum Confessionis atque Absolutionis quadrare, certè negari nõ potest: nam vt de Cõfessione interim taceam; Absolutionem, etiam priuatam, habere mandatum Dei & promissionem gratiæ, omnes fatẽtur. Illud enim 2. Cor. 5. *Posuit in nobis verbum reconciliationis*, &, *Pro Christo legatione fungimur*, mandatum diuinum sonat. Illud autem, Ioan. 20. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis*, apertissimam gratiæ promissionem continet. Et licet etiam mandatum expressum nullum exstaret; tamẽ in ipsa promissione absque dubio tacitè contineretur; quorsum. n. daret Christus Apostolis absoluendi potestatem, nisi etiam vt ea vterentur quando opus esset, iuberet?

Martinus Kemnitius cõmuni hac definitione contentus non fuit: Itaque in 2. par. Exam. Trid. Concilii, pag. 41. vt excluderet à ratione Sacramenti propriè dicti, omnia Sacramenta Catholicorum, exceptis duobus Baptismo & Eucharistia; definitionem longissimam fabricauit. Voluit enim octo cõditiones requiri ad Sacramẽtum nouæ legis propriè dictum; quas omnes excussimus in 1. lib. de Sacramentis in genere; nũc satis erit ostendere, eas omnes Sacramento Pœnitentiæ, inuito etiam Kemnitio, conuenire.

Prima conditio postulat, vt adsit externum ac sensibile symbolũ. Damus in præsenti verbum externum ac sensibile. *Absoluo te*, seu, *Remitto tibi peccata*, ex illo testimonio Domini: *Quorum remiseritis peccata*. Secunda conditio exigit, vt symbolum illud habeat institutionem & mandatum Dei, non autem sit ab humano ingenio fabricatum. Id quoque iam demonstrauimus ex verbo Dei: *Quorum remiseritis peccata*. Tertia, vt mandatum siue institutio sit in nouo Testamento. Et hoc extra cõtrouersiam est, nisi quis Euangeliũ Ioannis, & epist. Pauli ad Corinthios ad nouũ Testamentum pertinere nolit. Quarta, vt sit ritus perpetuus, non ad breue tempus institutus. Ritum autem Absolutionis semper in Ecclesia permansisse, ac permansurum, neque aduersarii negant; & ex Euangelio facilè probari potest. Cùm enim Dominus in Ecclesia potestatem remittendi peccata esse voluerit, neque tempus vllum definierit; id manifestè sequitur, vt tamdiu ea potestas duratura sit, quamdiu Ecclesia purgatione & remissione indigebit. Quinta, vt adsit etiam promissio gratiæ. Sexta, vt sit promissio gratiæ nõ cuiuslibet, sed quæ in iustificatione, ac reconciliatione cõsistat. Septima, vt promissio illa gratiæ signo externo adiuncta, & vestita sit. Quæ tres cõditiones in allegato testimonio: *Quorum remiseritis peccata*, euidentissimè conspiciuntur. Octava, vt promissio non tantum in genere annuncietur, sed etiam in particulari singulis applicetur. Hanc verò conditionẽ in absolutionis ritu inesse, nemo inficiari potest. Nam quemadmodum ex illis verbis: *Docete omnes Gentes, baptizantes eos, &c.* colligimus, in particulari singulis esse dicendum: *Ego te baptizo, &c.* sic etiam ex istis: *Quorum remiseritis peccata*, colligere debemus, in particulari singulis esse dicẽdum: Ego tibi remitto peccata; vel quod est idem: *Ego te absoluo à peccatis.* Vides igitur nihil desiderari in ritu Absolutionis, eorum quæ ad propriam & perfectam Sacramenti rationem Kemnitius requisiuit.

Sed fortè Caluini definitio in hunc ritum non quadrat: ita quidem ille docet in 4. lib. Instit. cap. 19. § 15. vbi ad suam definitionem prouocat. Sed illa etiam (quamuis alioqui satis inepta, vt in 1. lib. de Sacramentis in genere, demõstrauimus) ad hunc ritum accommodari potest. Igitur ille, lib. 4. Instit. cap. 14. § 1 Sacramentum definit: *Externum symbolum, quo benevolentiæ erga nos suæ promissiones conscientiis nostris Dominus obsignat: ad sustinendã fidei nostræ imbecillitatẽ, & nos vicissim pietatẽ erga eum nostrã, tam corã eo & Angelis, quàm apud homines testamur.* Symbolum externum, & gratiæ promissionẽ, iam nõ semel in ritu Cõfessionis & Absolutionis ostendimus: illum autem finem, ad sustinendam fidem & pietatem testificandam; non minus in ritu Absolutionis, quàm in ritu Baptismi locum habere video. Nam quemadmodum qui in Baptismo audit illa verba nomine Dei prolata: *Ego te baptizo*, erigit animum ad spem, & in fide confirmatur, & roboratur: similiter facit, quod post Confessionem audit verba illa à Dei legato ad se propriè dirigi: *Ego te absoluo.* Et sicut qui ad Baptismum accedit, & in Christi familiam cooptari postulat, pietatẽ suam erga Deum apud homines testatur: ita etiam eandem testatur, qui signa Pœnitentiæ præ se ferens, & ad Absolutionem accurrens, cum Deo reconciliari enixè flagitat.

Quæ cùm ita sint; aut Sacramentũ Pœnitentiæ verè propriéque dictum Sacramentum erit, aut Baptismus Sacramẽtum verè ac propriè dictum nõ erit: vel certè confingant nouam aliquam definitionem, si ritum reconciliationis ita cupiunt à Sacramenti ratione excludere, vt ab eadem Baptismum non excludant.

Accẽdant præterea testimonia veterum. Duobus præcipuè modis intelligi potest, quæ fuerit de hac re Patrum sententia. Primùm enim non rarò, cùm vera Sacramenta enumerant, iis Pœnitentiam adiungunt: sæpe etiam Pœnitentiam cum Baptismo conferunt, ac docent, in vtroque Sacramento Deum esse, qui potissimùm operatur.

Tertvllianvs in lib. de Pœnitentia: *Hac*, inquit, *venena prouidens Deus clausa ignoscentiæ ianua, & intinctionis sera obstructa, aliquid adhuc permansit patere: collocauit in vestibulo Pœnitentiã secundam, quæ pulsantibus patefaciat.* Vbi Tertullianus duas ianuas esse docet ad remissionem peccatorum, Baptismum & Pœnitentiam: proinde tale aliquod remediũ esse iudicat Pœnitẽtiam, quale est Baptismus, licet specie diuersum. Vide etiam eundem lib. 1. contra Marcionem extremo.

S. Cyprianvs vel quicumque fuit auctor (antiquum autem auctorem esse nemo negat) in sermone

de ablutione pedum: *Post Baptismum*, inquit, *qui sui reuerētia non patitur iterari, aliud lauacrum procurasti, &c.*

S. Ambrosius lib. 1. de Pœnitentia, cap. 7. *Cur*, inquit, *baptizatis, si per hominem peccata remitti non licet? In Baptismo enim vtique remissio peccatorum omnium est; neque interest vtrum per Pœnitentiam, an per lauacrū hoc ius sibi datum Sacerdotes sibi vindicent: idem in vtroque mysterio est.* Et quia Nouatiani dicebant, posse hominē baptizare, quia in Baptismo Deus est, qui potissimùm operatur; Addit Ambr. *Quid in Pœnitentia, nonne nomē Dei operatur?* Vide etiam lib. 2. cap. 2.

S. Hieronymus in lib. 1. contra Pelagianos: *Redimatur*, inquit *sanguine Saluatoris, aut in domo Baptismatis, aut in Pœnitentia, quæ imitatur Baptismatis gratiam.* Et lib. 2 *Quod*, inquit, *scriptū est: & sanguis IESV emūdat nos ab omni peccato; tā in confessione Baptismatis, quā in clementia Pœnitudinis accipiendum est.* Et in epist. 1. ad Heliodorum: *Absit vt de his quidquam sinistrum loquar, qui Apostolico gradui succedentes, Christi corpus sacro ore conficiunt; per quos & nos Christiani sumus; qui claues regni cœlorum habentes, quodammodo ante diem iudicij iudicāt:* vbi coniungit cum Baptismo, & Eucharistia, pœnitentium absolutionem.

S. Avgvstinvs epist. 180. ad Honoratum: *Annon cogitamus*, inquit, *cum ad istorū periculorū peruenitur extrema, nec est potestas vlla fugiēdi, quātus in Ecclesia fieri soleat ab vtroque sexu, atq; ab omni ætate concursus, aliis Baptismū flagitantibus, aliis reconciliationē, aliis etiā Pœnitentiæ ipsius actionē, omnibus consolationē, & Sacramentorum confectionē, & erogationem?* Et paulò pòst: *Si ministri adsint*, inquit, *alij baptizātur, alij reconciliātur, nulli Dominici corporis Cōmunione fraudantur.* Et lib. 5. de Baptismo, cap. 20. *Si ad hoc valet quod dictū est in Euāgelio, vt per peccatorē Sacramenta non celebrētur; quomodo exaudit homicidā deprecantem vel super aquā Baptismi, vel super oleum, vel super Eucharistiā, vel super capita eorū, quibus manus imponitur?* vbi per manus impositionē, Ordinationem, & Reconciliationem intelligit. Nam pœnitentium reconciliationem vocari ab Augustino, manus impositionem; multis testimoniis probari posset, sed in præsenti vnū aut alterum sufficiet. Lib. eodem 5. de Baptismo, cap. 23 *Manus*, inquit, *ab hæresi redeūti propterea imponitur, ne extra omnē culpā fuisse videatur, &c.* Et in Ps. 146. explicās illud: *Qui sanat contritos corde, & alligat contritiones eorū. Quæ sunt*, inquit, *ista alligamenta? tēpora alia Sacramenta:* & exēpla ponit Eucharistiæ, & manus impositionis, qua per Prępositum peccatores recōciliantur. Idem Augustinus in lib. 1. c. vlt. de adulterinis coniugiis, & lib. 2. capit. 6. apertissimè confert Reconciliationem cum Baptismo.

S. Ioan. Chrysostomvs lib. 3. de Sacerdotio, primò coniungit potestatem remittendi peccata cum potestate cōficiendi Eucharistiam: deinde paulò pòst eandem confert cum Baptismo: *Neque enim*, inquit, *sōlùm cùm nos regenerant, sed etiam postea, condonandorum nobis peccatorum potestatem obtinent.*

S. Cyrillvs lib. 12. in Ioan. capit. 56. duobus modis dicit remitti peccata à sacerdotibus, vt Dei ministris; per Baptismum, & pœnitentiam.

Theodoretvs in Epitome diuinorum decretorum, cap. de Pœnitentia, dicit; sacrorum mysteriorum Baptismi, & Pœnitentiæ, figuras fuisse in Testamento veteri, ablutiones, & sacrificia. Vbi non solùm coniungit Theodoretus Pœnitentiam cum Baptismo, sed etiam vtrumque Mysterium (qua voce Sacramenta nominare solent) appellat.

S. Leo epist. 91. ad Theodorum: *Multiplex*, inquit, *misericordia Dei, ita lapsibus subuenit humanis, vt non solum per Baptismi gratiam, sed etiam per Pœnitentiæ medicinam spes vitæ reparetur æterna.*

Victor Vticensis lib. 2. de persecut. Vandalica inducit populos his vocibus alloquentes Sacerdotes, qui in exilia mittebantur: *Quibus nos miseros relinquitis dum pergitis ad coronas? qui hos baptizaturi sunt parvulos fontibus aquæ perennis? qui nobis munus Pœnitentiæ collaturi sunt, & reconciliationis indulgentia obstrictos peccatorum vinculis soluturi? quia vobis dictum est, Quæcumque solueritis super terram, &c.*

Victor Cartennensis in lib. de Pœnitentia, cap. 20. apertè nominat Sacramētum: *Denique*, inquit, *Dominum audi in Euangelio, quibus iaculis feriat peccatorem, vt intelligas quanti faciat Pœnitentiæ Sacramentum.* Floruit autem Victor Cartennensis circa annum Domini C D L. teste Trithemio, & Gennadio.

Accedat vltimò testimonium Ecclesiæ Latinæ, & Græcæ, quæ ab annis D. floruit. His enim quingentis annis in tota Ecclesia, Sacramentum Pœnitentiæ inter Sacramenta verè ac propriè dicta numeratum esse nullo modo negari potest, neque aduersarii, vt arbitror, negant. Satis enim id constat, tum ex Petro Lombardo, quē Theologi omnes posteriores secuti sunt, lib. 4 Sentent. distinct. 14. tum ex decreto Lucii Papæ III. quod extat cap. ad abolendam, extra de Hæreticis, & ex definitione generalium Conciliorum, Florentini & Tridentini, quibus Catholici omnes libenter parent; tum denique ex responsione Hieremię Archiepiscopi Constantinopolitani ad Germanos: nam cap. 7. apertè docet Hieremias, Græcam Ecclesiam inter vera Sacramenta numerare Pœnitentię Sacramentum.

Hæc autem testimonia nō ideo profero, quòd ignorem ea nihili fieri ab aduersariis: sed vt omnes intelligant, aut totis quingentis annis Ecclesiam vniuersam in grauissimo errore esse versatam, quod certè fieri non potest, cùm sit columna & firmamentum veritatis. 1. Timot. 3. aut verum esse, quòd nos ab eadem Ecclesia de Pœnitentiæ Sacramēto didicimus. Hanc autem Ecclesiam, quæ his quingentis annis peregrinata est in terris, veram Christi fuisse Ecclesiam, & cum antiquiore illa continuatam; vel vno hoc argumento satis conuincimus: Quia cùm nulla alia Ecclesia ab aduersariis demonstretur, quę totis his quingentis annis sine interruptione vbique terrarum sparsa fuerit, aut hæc nostra vera Ecclesia fuit, aut nulla omnino fuit: nullam verò fuisse, nunquam affirmabit, qui verba illa Christi vera esse crediderit: *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam.* Matth. 16. Sed de his satis: nunc ipsorum obiecta diluamus.

CAPVT XI.

Soluuntur argumenta Caluini & Kemnitij.

Ioannes Caluinus lib. 4. Instit. ca. 19. §. 15. 16. & 17. hæc argumenta proponit. Primo, obijcit difficultatem, quam Theologi Scholastici patiūtur in Sacramento reperiendo, cùm de pœnitentia tractant. *Romanenses*, inquit, *Scholastici anxiè in reperiendo hic Sacramento desudant: nec mirum videri debet, nodum enim in scirpo quærunt. Quod tamen optimum habent, rem implicatam, suspensam, incertam, opinionumque varietate confusam ac turbatam relinquunt.*

Respondeo; aptè omnino exordium à mendacio ducit: Theologi enim summo consensu Pœnitentiam Sacramentum esse docent, neque vlla est inter eos de hac re opinionum varietas: in eo solùm nōnihil laborant, vt ostendant in hoc Sacramento, quid sit Sacramentum tantum, quid res tantum, quid res simul &

Sacramentum. Hæc enim tria perſpicuè cernuntur in Baptiſmo, & quibuſdam aliis Sacramentis; in quibuſdam autem non ita facilè diſtingui poſſunt, neque neceſſe eſt. Sed hæc nihil ad rem noſtram faciunt, non enim cum Hæreticis diſputamus, an hæc tria in Sacramento Pœnitentiæ diſtincta inueniãtur; quæ propria Scholarum quæſtio eſt: ſed an Sacramentum Pœnitentiæ verè proprieque dictum Sacramentum ſit: à qua diſputatione Theologi Scholaſtici facilè ſe breuiſſimeque expediunt.

SECVNDO, Caluinus obijcit definitionẽ Sacramenti à ſe allatam: ex ea enim colligit, Pœnitentiam Sacramentum nõ eſſe, cùm ei definitio Sacrãmẽti non conueniat: *Qui Sacramẽti*, inquit, *definitionem ſuprà à nobis poſitam memoria tenent, ad eam exigant id quod dicitur eſſe Sacramentum, & inuenient non eſſe cæremoniam externam à Domino inſtitutam ad fidei noſtræ confirmationem.*

RESPONDEO, iam ſuperiore capite oſtẽdi non minus Pœnitentiam cum Abſolutione ritum externum eſſe, atque à Deo inſtitutum & fidem noſtram confirmantem, quàm ſit Baptiſmus. Sed licet fides ex eiuſmodi ritibus confirmari poſſit: non eſt tamẽ is proprius, & primarius finis Sacramentorum, ſed concionis: atque exhortationis, alioqui fruſtrà infantes, dormientes, amentes, Sacramenta vlla perciperent. Sed de hac re ſatis multa in 1. li. de Sacramentis in genere diximus.

TERTIO, obijcit teſtimonium S. AVGVSTINI ex ſer. de Baptiſmo ad infantes, & ex li. 3 quæſt. vet. Teſtam. qui Sacramenta viſibilia eſſe debere ſcribit: *Qui tale*, inquit, *aut ipſi vident, aut aliis queunt oſtendere in eo quod Sacramentum Pœnitentiæ vocant?*

RESPONDEO, non deſunt multa ſigna viſibilia in Sacramento Pœnitẽtiæ, ſiue ſacerdotem aſpicias manus imponentem, ſiue pœnitentem ad genua Sacerdotis abiectum, & lachrymas fundentem: ſed quia iſta ita plerumque conſpiciuntur, vt tamen etiam abſque iis Sacramẽtum Pœnitentiæ eſſe poſſit; breuiter Reſpondeo, viſibile ſignum, idque à Deo inſtitutum, eſſe tùm Cõfeſſionem, tùm Abſolutionem. AVGVSTINVS enim viſibile ſignum vocat, quod ſenſu externo aliquo percipitur, etiamſi is non ſit ſenſus videndi, ſed audiendi nam vt idem Auguſt. lib. 10. Confeſſ. cap. 35. ait, rectè dicimus: *Vide quid ſapiat, vide quid oleat, vide quid ſõnet, vide quàm durum ſit.* Et certè in Sacramentis viſibile ſignum non opponit Aug. ei rei, quæ non cernitur oculis; ſed quæ ſola mẽte, nullo autem corporali ſenſu apprehenditur; ſic enim ait ſerm. ad infantes, quem Caluinus ipſe citauit: *Sacramentum ideo dicitur, quia aliud videtur, aliud intelligitur: quod videtur, ſpeciẽ habet corporalem, quod intelligitur, fructum habet ſpiritualem:* vbi vides corporalẽ opponi ſpirituali, & quod ſenſu percipitur, ei quod intelligentia apprehenditur. Verbum igitur corporale rectè ſignum viſibile, id eſt, ſenſibile, atque externum dicitur.

QVARTO obijcit, nullam exſtare promiſſionẽ: *Quacumque*, inquit, *in parte Sacramentum poſuerint, nego iure haberi pro Sacramento: primum, quod nulla Dei promiſſio ſingularis ad hanc rem exſtet.*

RESPONDEO; nimia hæc impudentia vel inconſtãtia eſt: exſtare enim ſingularem promiſſionem Dei pro Abſolutione primata, quam miniſter pœnitenti annunciat (vt verbis vtar ipſius) ex pluribus Caluini locis ſuperiore capite oſtendimus. Et ſanè quæ fingi poteſt clarior promiſſio, quàm illa ſit? *Quorum remiſeritis peccata, remitti untur eis, & quorum retinueritis, retenta ſunt.* Ioan. 20.

QVINTO obijcit, non eſſe cæremoniam in hoc Sacramento vllam à Domino inſtitutam: *Deinde*, inquit, *quòd quacumque hic cæremonia proferatur, merum ſit hominum inuentum: mendacium, & impoſtura ſuit, quod de Sacramento Pœnitentiæ comminiſcuntur.*

RESPONDEO; Abſolutio non videtur Caluino cæremonia, quia id ſibi perſuaſit, non referri verbum Abſolutionis niſi ad inſtituendam, & excitandã mentem Pœnitentis, non ſecùs ac ſi pars quædam cõcionis eſſet: quod idẽ docet de verbo Baptiſmi, & ceterorum Sacramẽtorum. Sed hoc eius principium falſiſſimum eſſe, in primo lib. de Sacramentis in genere, multis rationibus demonſtrauimus. Si enim verbum Baptiſmi, *Ego te baptizo, &c.* ad mẽtem inſtruendam & excitandam potiſſimùm refertur, quorſum (vt paulò antè dicebamus) infantes, interdum etiam dormientes & amentes baptizarentur? verba igitur Sacramentalia, & inter alia illud: *Ego te abſoluo*, veræ cæremoniæ ſunt, non conciones: ſiquidem actiones ſunt externæ, ad ſignificandam & efficiendam iuſtificationem, atque ad Deum eo ritu colendum à Chriſto inſtitutæ. Et propterea non multũ refert, vtrũ ab eo qui Sacramentum percipit, exaudiantur & intelligantur, an ſecus; & linguane patria, an Latina, vel Græca, aut Hebræa pronuncientur. atque hactenus de argumentis Caluini.

Martinus Kemnitius in 2. par. Exam. Trid. Concilii, pag. 903. PRIMO obijcit, deeſſe Pœnitentiæ Sacramento elementum externum: *Et dicitur*, inquit, *inſtitutione non habet tale externum, & materiale elementum, quale eſt in Baptiſmo, & in Euchariſtia, quod ad integram definitionem, & genuinam proprietatem Sacramenti pertinet.*

RESPONDEO, non malè Kemnitius ex Baptiſmo, & Euchariſtia, quæ omnium conſenſu vera Sacramenta ſunt, naturam, ac proprietatem Sacramẽtorum in genere inueſtiganda eſſe cenſet: ſed in eo fallitur, quod non rectè explicat, quo gradu ſimilitudo requiratur inter elementum Baptiſmi atque Euchariſtiæ, & Sacramentorum ceterorum. Fatemur enim, in omni Sacramento requiri elementũ externũ, ſimile illi, quod in Baptiſmo & Euchariſtia adeſſe cernimus: ſed quæſtio eſt, quo gradu, ſiue quatenus ſimile requiratur.

Ac primùm certùm eſt, nõ requiri ſimile in ſpecie: alioqui deberent omnia Sacramenta ex aqua cõſtare, quia Baptiſmus ex aqua conſtat, & tum Euchariſtia, quæ conſtat ex pane & vino Sacramentum non eſſet. Eadem ratione certum eſt, non requiri ſimilitudinem in genere proximo: alioqui Sacramẽta omnia ex ſimplici corpore, quale eſt aqua, id eſt, ex aëre, aut igne, vel terra, cõficiẽda eſſent. Sed fortè ſimilitudo requiritur in ſuperiore aliquo genere; vt elementum cuiuſcũque Sacramenti, ſubſtantia quædam ſit corporalis, quales ſubſtantias eſſe videmus aquam, panem & vinum, ex quibus Baptiſmi & Euchariſtiæ Sacramenta conſtãt. At neque hoc dici poteſt: nam Baptiſmi natura atque eſſentia proprie nõ in ſubſtãtia, ſed in actione conſiſtit. Symbolum enim externum, cui annexa eſt gratia, & quod proprie Baptiſmus dicitur, non eſt aqua, ſed ablutio cum ſanctiſsimæ Trinitatis inuocatione: ablutio autem & inuocatio non ſubſtantiæ, ſed actiones ſunt. Quare immeritò Catholicos Kẽnitius reprehendit, pag. 936. quòd elementũ de prædicamento Subſtantiæ, transformarint in elementum de prædicamento Actionis. Nec tamen generatim affirmari poteſt, omne Sacramentum in actione cõſiſtere. nam Euchariſtiæ Sacramentum proprie non actio tranſiens, ſed res permanens eſt: non enim actionem conſecrandi, ſed panem conſecratum, & in corpus Dominicum commutatum, Euchariſtiam vocamus.

Vera igitur ratio ſimilitudinis inter externa ſymbola Baptiſmi, & Sacramentorum ceterorum, à fine ſumenda eſt, ob quem Sacramenta inſtituta eſſe cõſtat. Finem autẽ tũ Baptiſmi, tum aliorũ Sacramentorum, omnes admittunt eſſe, ſignificare internam iuſtificationem; & eo modo hominem, qui corpore & ſpiritu

constat, per sensibilia, & corporalia symbola ad rerum intelligibilium & spiritualium cognitionem euehere: hinc enim signa, symbola, & Sacramenta dicuntur. Nam vt S. Augustin epist. ad Bonifacium loquitur: *Si Sacramenta similitudinem non gererẽt earum rerum, quarum Sacramenta sunt, Sacramenta non essent.* Quemadmodũ igitur in Baptismo ablutio exterior per aquam exhibetur, vt ablutio interior per spiritũ significetur: sic etiam in Eucharistia panis & vinum, seu potius panis vinique species in conspectu ponuntur, vt corpus & sanguis Domini, cibus ac potus animorum esse intelligantur; & ad eundem modum in Sacramentis ceteris, id solùm necessario Sacramenti natura postulat, vt externa signa ad spiritualem effectum apte repræsentandum exhibeantur. Vtrũ autem ea signa ad prædicamentum Substantiæ, an ad prædicamenta Accidentium pertineant, & vtrum oculis, an auribus percipiantur, nihil interest, neque Christus nos de prædicamentis sollicitos esse voluit, neque facilius ipse per substantiam quàm per Accidentia homines iustificat.

Quare in Sacramento Pœnitentiæ, in quo pro symbolo externo confessionẽ pœnitẽtis, & absolutionem voce corporali à sacerdote pronunciatam habemus, vera & propria Sacramẽti ratio minimè desideratur. Verba enim nõ solùm signa externa, ac sensibilia, sed etiam in genere signorum præstantissima sunt, vt docet sanctus Augustin. lib. 2. c. 3. de doctr. Christiana.

Quod verò idem Avgvstinvs tract 80. in Ioan. distinguit elementum à verbo, cùm ait: *Accedit verbum ad elementum, & fit Sacramentum:* non debet ad omnia Sacramenta trahi: neque enim ille de Sacramentis generatim, sed de Baptismo tantùm loquebatur, vt ex illis verbis intelligimus: *Detrahe verbum, quid est aqua, nisi aqua?* Alioqui enim & verba loco elemẽti, seu rei, & res loco verborum esse posse, in lib. 1. de Sacramentis in genere, demonstrauimus.

Secvnda obiectio Kemnitii in eo cõsistit vt probet, Sacramentum Pœnitentię non habere fundamentum in verbo Dei, neque in Patribus: id verò prolixè persequitur, disputatione in quinque capita distributa; de quibus omnibus breuiter, atque ordine dicẽdum erit.

Primo igitur capite, quod habetur, pag. 908 probat Sacramentum Pœnitentię non habere fundamentum in Testamento veteri, idque ex testimonio Concilii Trident. sess. 14 cap. 1. & inde colligit, per annos circiter quater mille non fuisse pœnitentiæ Sacramentum. Sed hæc inania sunt. Fatemur enim Sacramentũ Pœnitentiæ à Christo institutum, vt etiam Baptismum & Eucharistiam, & idcirco mirum non esse, si per multa annorum millia non fuerit.

Ne tamen nihil fecisse Kemnitius videatur, argumẽtum quoddam proponit, quod hoc syllogismo cõprehendi potest. In Pœnitẽtia Testamenti veteris fuit Contritio, Confessio, & quædam veluti Satisfactio, cum potestate remittendi peccata: Atqui ea Pœnitentia non erat Sacramentum propriè dictum: igitur nec Pœnitentia, quam Catholici ex Contritione, Confessione, & Satisfactione, cum potestate remittendi peccata, constare volunt; Sacramentum propriè dictum existimandum est. Propositionem probat Kemnitius: nam in Testamento veteri exstant exempla Cõtritionis, & Confessionis peccatorum: & Mariæ sorori Mosis, ac Dauidi, Deus post reconciliationem imposuit certas castigationes. ex quibus Catholici Satisfactionem probare solẽt. Exstat præterea exemplum Absolutionis, Nathan, siquidem Dauidem contritum, & confitentẽ peccatum suum, absoluit. Assumptionem probat ex Concilio Trid. sess. 14. cap. 1. vbi Patres docent, Pœnitentiam veterum, Sacramentũ non fuisse.

Respondeo; propositio argumenti magna ex parte falsa est. Nam vt omittam cetera, non fuit in Testamento veteri potestas remittendi peccata; neque Nathan aut vllus alius, vt Dei minister, peccatores absoluit: nondum enim auditum erat illud: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.* Audi S. Ioan. Chrysostomvm, li. 3. de Sacerdotio: *Corporalẽ lepr̃ã purgare, sed verius dicam, haud purgare quidem, sed purgatos probare, Iudæorum sacerdotibus solis licebat. At vero nostris sacerdotibus non corporis lepram, verùm animæ sordes, non dico purgatas probare, sed purgare prorsus concessum est.* Hæc ille.

Neqve exemplum Prophetæ Nathan, quod exstat lib. 2 Reg. ca. 12. ad rem nostram facit, & omninò inepte non semel à Kemnitio inculcatur. Non enim Nathan dixit; Ego te absoluo, vel tibi peccata remitto, sed solùm: *Dominus transtulit peccatum tuum à te,* quibus verbis significauit id, quod sibi vt Prophetæ, diuinitùs indicatum erat, non autem peccatum ipse remisit. Quod si quicũque narrat aliquid factum esse, idem potest dici rem illam fecisse; quid prohibet, quominus Euangelistæ Christũ peperisse, interfecisse, & eundem à mortuis reuocasse, & in cœlum transtulisse, & Spiritum etiam sanctum misisse dicantur, quia hæc omnia facta esse literis prodiderunt? Nõ igitur dicimus, quod fingit Kemnitius, Nathan nõ absoluisse iudiciaria potestate, sed per ministerium, quasi apud nos sacerdotes non per ministerium, sed regia ac suprema potestate absoluant, sed dicimus, in Sacramento pœnitentiæ sacerdotes potestate iudiciaria, sed ministeriali, vt Christi ministros, non vt Reges ac Dominos, peccatores absoluere; Nathan autem, nec Regia, nec ministeriali potestate absoluisse, sed tãtùm à Deo iam absolutum Prophetica virtute cognouisse, & renunciasse. Quanquam ne tum quidem aliquid obtineret Kemnitius, si Nathan iudiciaria ministeriali potestate Dauidem absoluisset: id enim factum esse semel extraordinaria quadam prouidentia Dei, singularia verò exempla legem non faciunt.

Sed instat Kemnitius: *Apostolus Petrus, Act. 10. & Paulus, Act. 26. affirmant se de Pœnitentia in Deum, & de accipienda remissione peccatorum, non aliter docuisse quàm Prophetas.* At quid hoc ad propositũ facit? num ideo Pœnitentia Testamenti veteris Sacramentũ erit? aut noui non erit? Apostoli enim loquuntur de Pœnitentiæ virtute, & ea præsertim quæ ad Infideles pertinet, qui conuertuntur ad fidem: eam autem semper in vsu fuisse, & à Prophetis frequenter prædicatam, non negamus. Aliud autẽ est virtus pœnitentiæ, quæ semper necessaria fuit: aliud verò Sacramentum pœnitentiæ, quòd à Christo institutum, in solo Testamento nouo locum habet.

Quid igitur, instat Kemnitius, *ab exemplis Testamenti veteris, Sacramentũ Pœnitentiæ confirmare vtimini si Pœnitentia in Testamẽto veteri Sacramentum non erat?* Respondeo; non probamus ex Testamento veteri Pœnitẽtię Sacramentũ, nisi fortè ex vaticiniis, & figuris, sed virtutẽ Pœnitentiæ, sine qua Sacramentũ, aut esse, aut certè vtile esse non potest. Ex Pœnitentia enim Dauidis, & aliorum veterum, probamus Cõtritionem non esse solos terrores, sed verum dolorẽ de peccatis præteritis, cum certo proposito vitæ melioris; & rursum eodem exemplo discimus, remissa culpa non semper pœnam quoque temporalem remitti: & alia id genus multa, de quibus infrà suo loco disputandum erit.

In Secvndo capite, pag. 910. probat Kemnitius, Sacramentum Pœnitentiæ nõ habere fundamentum in Prædicatione Pœnitẽtiæ Christi, & Præcursoris eius, quod totum libẽter concedimus, cum docemus, Sacramẽtum Pœnitẽtiæ post resurrectionẽ Domini institutũ fuisse. Cæterum hic etiam ludere voluit Aduersarius, & ineptè, vt solet, ratiocinari. Sic igitur loquitur:

Baptista

Baptista prædicauit pœnitentiam in remissionem peccatorum. Summa etiam prædicationis Christi ita describitur: pœnitentiam agite, & credite Euangelio. Docuit autem, & Baptista, & Christus de Contritione. Baptistæ auditores confessi sunt peccata sua, Matthæi 3. & Christus priuatam Absolutionem impertiit, Matthæi 9. & Lucæ 7. Quare igitur iuxta definitionem pœnitentiæ à Pontificiis traditam, pœnitentia illa à Christo & Baptista prædicata, non est Sacramentum? atqui Tridentinum Concilium, sess. 14. cap. 1. negat eam esse Sacramentum.

Ad hoc argumentum respondet ipse qui illud fecit, sed planè absurdè, vt nimirum ostendat, non posse responderi, nisi multis concessis, quę nulla ratione concedenda essent: *Respondeo*, inquit, *quia contritio & Confessio non habuit enumerationem singulorum delictorum: Christus etiam Absolutionem impertijt, non præmisso processu Iudiciali, & imposita multa sed gratis, ijs qui peccata agnoscebant, iram Dei timebant, & fide propter ipsum petebant & quærebant reconciliationem. Et summa*, inquit, *quia in illa Pœnitentia gratis, sine operibus, fide propter Christum remittebantur peccata quia etiam tam Baptista, quam Christus, fidem in Filium, Mediatorem, partem conuersionis necessariam ad consequendam remissionem prædicarunt: propter has causas talis pœnitentia Pontificiis non est Sacramentum. Concedit itaque & fatetur Tridentinum Concilium, Sacramentum Pœnitentiæ non habere fundamentum, testimonium, vel exemplum, sicut non in veteri Testamento, ità nec in concionibus Baptistæ, & Christi ante Resurrectionem.* Hæc ille.

Ad argumentum initio factum RESPONDEO: pœnitentiam, quam Christus & Baptista prædicauerunt, ideo Sacramentum non fuisse, quia defuit pars Sacramenti potissima, nimirum verbum Absolutionis, cõfessioni peccatorum adiunctum. Nam Matth. 3. legimus quidem auditores Baptistæ confiteri solitos peccata sua, cùm accederent ad Baptismum, sed Baptistam pronunciasse verbum Absolutionis, non legimus: Christum autem, & paralytico, & fœminæ peccatrici peccata remisisse legimus, sed eos peccata confessos nequaquam legimus. Itaque nisi Kemnitius velit ex confessione auditorum Ioannis, & ex paralytici ac peccatricis Absolutione, vnum Sacramentum facere; non habemus exemplum Sacramenti pœnitentiæ, in actis Baptistæ, & Christi ante resurrectionem.

ADDE, quod Christus, cùm paralyticum & peccatricem absoluit, non ritum instituit, quo reconciliarentur deinceps peccatores, neque Apostolis mandauit, vt eo modo quo ipse fecerat, inspecta fide aliorum, alii nihil petenti, peccata remitterent: proinde non verbo Sacramentali, sed propria, ac singulari sua potestate peccata dimisit.

PORRO illa Kemnitii responsio ad idem argumentum, nihil valet: neque Catholici eiusmodi responsionem vnquam agnoscerent. Primùm enim falsum est, contritionem illorum ita interiorem fuisse, vt non fuerit etiam exterior: certè qui confitebantur peccata Matth. 3. & quæ lachrymis pedes Domini lauit, satis apertis signis contritionem suam prodebant. Confessionem autem illorum non fuisse singulorum delictorum; aut falsum, aut incertum est: *Confitentes peccata sua*, ait Matthæus, neque addit Generatim, vel Singillatim.

Porro Christum eis peccata remisisse, qui peccata agnoscebant, iram Dei timebant, & fide propter ipsum petebant & quærebant reconciliationem: nescio vbi Kemnitius legerit, nam Matth. 9. & Luc. 7. quæ loca ipse citat, ista non legimus. Paralyticus Matth. 9. nihil omnino per se petiit, per alios autem corporalem sanitatem, non reconciliationem quærebat: neque vlla fit eo loco mentio agnitionis peccati, vel timoris iræ Dei. Lucæ autem 7. detestatio quidem peccati agnoscitur, sed ea non tam ex timore iræ Dei, vt Kemnitius somniat, quàm ex amore Christi vehementissimo nascebatur: quæ etiam causa esse potuit, cur mulctam nullam ei Dominus imposuerit. Nam & hoc tempore Theologi docent, tantam esse posse in pœnitente vim contritionis & amoris, vt nullus omnino pœnæ & culpæ reatus post reconciliationem supersit: *Cui*, inquit, *minus dimittitur, minus diligit*, &, *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.*

Mendacia autem illa, quòd ideo negemus, pœnitentiam à Christo & Baptista prædicatam Sacramentum fuisse, quia in ea gratis, & propter Christum dabatur remissio: iam suprà notata & refutata sunt.

Denique conclusionem illam libenter admittimus, fateri Concilium Tridentinum, Sacramentum pœnitentiæ non habere fundamentum, testimonium, aut exemplum in concionibus Baptistæ, & in toto veteri Testamento. Sed si cui mirabile id videtur, is miretur etiam, cur in Testamento veteri, & in concionibus Baptistæ, fundamentum, testimonium, & exemplum non habeamus Baptismi in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti; & Eucharistiæ, ex pane vinoque per consecrationis verba confectæ.

IN TERTIO capite pagina 911. & sequentibus, probat Kemnitius, pœnitentiæ Sacramentum non fundari in illis Domini verbis: *Quorum remiseritis peccata*, Ioannis 20. & rursus repetit argumenta sua de absolutione Dauidis per Nathan Prophetam, & de Pœnitentia quam Christus & Baptista prædicauerunt.

SED hæc omnia iam antea refutata sunt: quia enim ex testimonio illo Dominico verè colligitur pœnitentiæ Sacramentum, ideo de verbis illis egimus capite superiore, vbi argumenta nostra pro veritate adferebamus.

IN QVARTO capite pag. 921. probare conatur, ex Apostolorum doctrina & exemplis nihil adferri posse, ad Sacramentum pœnitentię confirmandum: & quamuis id non multum referat, cùm satis esse debeat Christi verbum; tamen ne Kemnitius glorietur, ad hunc locum nihil esse responsum, respondemus breuiter: *Paulus*, inquit Kemnitius, *Actorum 26. recitans summam doctrinæ suę de Pœnitentia, affirmat se nihil docuisse extra ea, quæ Prophetæ loquuti sunt.*

AT hic duo sunt mendacia. Non enim Paulus Actorum 26. recitat summam doctrinæ suæ de pœnitentia, sed tantàm dicit se annunciasse hominibus, vt pœnitentiam agerent, & conuerterentur ad Deum, digna pœnitentiæ opera facientes: hæc certè non est summa doctrinæ de pœnitentia, sed cohortatio ad pœnitentiam. Nec loquitur Paulus nisi de pœnitentia, quæ Baptismum præcedit, quam nos fatemur Sacramentum non esse. Deinde quod Paulus addit, se nihil esse locutum extra ea, quæ Prophetæ prædixerunt futura: non refertur ad doctrinam de pœnitentia, sed ad doctrinam de Christi aduentu, passione, & resurrectione: sic enim Apostolus ait: *Vsque in hodiernum diem isto, testificans minori atque maiori, nihil extra dicens, quam ea, quæ Prophetæ loquuti sunt futura esse, & Moyses: si passibilis Christus, si primus ex resurrectione mortuorum lumen annunciaturus est populo, & Gentibus.*

SVBIVNGIT Kemnitius: *Petrus etiam Act. 10. affirmat, se illam rationem consequendę remissionis peccatorum tradere, quæ à Prophetis testimonium habet.* AT nec Petrus tradit ritum pœnitentiæ, neque explicat quid ad eam necessariò requiratur, sed solùm scribit, Christo omnes Prophetas testimonium perhibere, remissionem peccatorum accipere in nomine eius omnes, qui credunt in eum, quę verissima sunt, neque

vllo modo cum ſententia noſtra pugnant. A

ADDIT Kemnitius: *Apoſtoli nuſquam leguntur exegiſſe enumerationem peccatorum ad remiſſionem neceſſariam: nec leguntur impoſuiſſe mulctam, quibus peccata remittebant.*

AT nec leguntur alicui peccata remiſiſſe. Proferat Kemnitius exempla, vbi Apoſtoli legantur in particulari alicui lapſo poſt Baptiſmum Abſolutionem impendiſſe, vel (vt ipſi malunt) annunciaſſe, & tum demum iure à nobis quæret, vt oſtendamus, in ea reconciliatione confeſſionem & mulctam adfuiſſe. Quis ambigit multa Apoſtolos, & feciſſe, & docuiſſe, quæ ſcripta non ſunt? alioqui facilè probabimus non eſſe homines baptizandos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti, quia nuſquam Apoſtoli hoc ritu baptizaſſe legantur.

Proferetur fortaſſe exemplum Corinthii inceſtuoſi. Sed Paulus non eum propriè abſoluit, ſed abſolutionem à Corinthiis datam approbauit 2. Cor. 2. Corinthios autem non ſine mulcta impoſita illum abſoluiſſe, ſignificat idem Apoſtolus 2. Cor. 7. vbi inter alia nominat vindictam, quam de peccato illius inceſtuoſi exegerant. B

ADDIT rurſus Kemnitius: *Vanum etiam & falſum eſt, Apoſtolos aliam docuiſſe Pœnitentiam quod ad ſubſtantialia attinet, qua impij ante Baptiſmum ad Deum conuertantur; & aliam diuerſam, qua lapſi poſt Baptiſmum cum Deo in gratiam redeant: non enim aliam Legem, non aliud Euangelium, non alium Chriſtum, nec aliam fidem lapſis poſt Baptiſmum propoſuerunt.* Et vbinam legiſti mendax, apud catholicos pœnitentiam ante Baptiſmum, ab ea differre, quæ agitur poſt Baptiſmum, quod aliam fidem, aliam legem, aliud Euangelium, alium Chriſtum requirat? hęc enim veſtra ſunt mendacia, non noſtra dogmata: lege, ſi placet, Tridentinum Concilium, ſeſſione ſexta, C capite 6. & 7. vbi deſcribitur iuſtificatio impii per Baptiſmum, & rurſus cap. 14. vbi deſcribitur iuſtificatio per pœnitentiæ Sacramentum: videbis in iis locis, in vtraque iuſtificatione peccata remitti per Chriſti merita, præcedente fide, & pœnitentia ac Deo corda excitante, & adiuuante, vt ſeriò conuertantur, & pœnitentiam, vt oportet, agant, idque totum ex eodem Euangelio deriuari.

Diſcrimen inter Pœnitentiam ante, & poſt Baptiſmum, in eo ponimus: quod poſterior materia Sacramenti eſt, & confeſſionem ſingulorum peccatorum, ac opera quædam laborioſa exigit: prior, nec eſt Sacramenti materia, neque diſtinctam illam, ac particularem peccatorum confeſſionem, neque laborioſa illa opera neceſſariò poſtulat. Quæ omnia accidentaria ipſi pœnitentiæ ſunt, non ſubſtantialia: accidit enim virtuti pœnitentiæ, vt tali, vel tali modo exterius pro- D deat, atque vt ſigna eius externa cum verbo Abſolutionis, Sacramentum efficiant.

VLTIMO addit Kemnitius: *Exſtant verò in ſcriptis Apoſtolorum, exempla converſionis eorum, qui poſt Baptiſmum lapſi fuerant, vt Galatarum. Illis vero Paulus non ad aliam nouam, & diuerſam rationem reconciliationis cũ Deo deducit, ſed vehementiſſimè contra perſuaſionem de iuſtificatione operum concionatur, &c.* SED Galatarum ego apud Paulum converſionem nuſquam legi. Defeciſſe eos à fide ſemel accepta Paulus narrat, eoſque ad viam veritatis iterum reuocare conatur, ſed nũ illi redierint, & quo ritu reconciliati fuerint, nec Paulus, nec alius (quod ſciam) vſquam retulit. Porrò cùm nondũ illi converſi eſſent ab errore, in quem dolo Pſeudo-apoſtolorum prolapſi fuerant: non opus erat, vt Paulus eis pœnitentiæ modum præſcriberet, ſed vt ad converſionem, & pœnitentiam ſimpliciter hortaretur, ac ſimul errorem ipſum quo tenebantur, refelleret, quod quidem Apoſtolus diligenter præſtitit. Ad quem modum Catholici Doctores, cùm vos Lutheranos ad converſionem hortantur, non antè ad confeſſionem ſingulorum peccatorum ad pedes Sacerdotis deponendam vos prouocant, quàm ad fidem Catholicam iterum profitendam, & Eccleſiam agnoſcendam, diſputando, atque errores veſtros refellendo perduxerint. Quorſum enim ad Sacramentum pœnitentiæ inuitaremus, quos ſcimus Sacramentum ipſum nihili facere?

Quis igitur fuerit Apoſtolorum tempore ritus, quæve ratio reconciliandi eos, qui poſt Baptiſmum lapſi fuerant, non poteſt ex epiſtolis ad Galatas planè cognoſci. Illa Paulus aliquanto eſt exemplum Corinthii inceſtuoſi, 1. Cor. 6. & 2. Corinth. 2. & 7. & quamuis nec de illius reconciliatione in particulari ſit proditum, quo ritu ea peracta ſit: tamen ſatis conſtat multò durius cum eo actum eſſe, quàm ſi ante baptiſmum idem flagitium perpetraſſet.

In QVINTO & vltimo capite probat Kemnitius, Sacramentum pœnitentiæ nullum habere in antiquis Patribus fundamentum. Ac PRIMVM dicit extra omnem dubitationem eſſe, primam originem Sacramenti, pœnitentiæ, à Catholicis excogitari, ductam eſſe ex ſpectaculis publicæ pœnitentiæ, quam magna ſeueritate vetus Eccleſia in manifeſtis, & atrocibus criminibus ſeruabat. In illa enim requirebantur ſigna externa contritionis, Exomologeſis, ſeu confeſſio criminum; & imponebantur certæ caſtigationes, tum exempli cauſſa propter alios, tum verò explorationis gratia, an ſeria eſſet pœnitentia.

ADDIT, fuiſſe etiam antiquis in vſu priuatam pœnitentiam; & Patres, vt Origenem, hortatos populum, vt etiam alia crimina, quamuis non notoria, nec ita magna confiterentur. Inde autem cœpiſſe regulam & doctrinam generalem fieri; ad pœnitentiam, qua lapſi in qualiacunque peccata poſt Baptiſmum, Deo reconcilientur, pertinere præter cordis contritionem, & fidem amplectentem Chriſtum, etiam oris confeſſionem Sacerdoti faciendam, & operis ſatisfactionem.

DEINDE attexit, varias eſſe opiniones Catholicorum de neceſſitate confeſſionis: idque probat ex Gratiano, & eius Gloſſa, ac Bonauentura; hi ſunt enim omnes Patres, omneſque Hiſtorici, quos Kemnitius citat, quamuis Bonauenturæ locum præ feſtinatione non annotauerit.

Hic ego PRIMVM à Kemnitio quæro, vnde illam hiſtoriam de origine pœnitentiæ hauſerit: nullo enim teſte hæc probata reliquit. Legerat, credo, tale aliquid in Caluino; id ei ſatis fuit, ſed nobis non eſt ſatis, qui multa ipſius etiam Caluini mẽdacia deprehendimus. DEINDE, quid hoc ad quæſtionem, de qua agimus? Eſto enim, prima lapſorum reconciliatio, in publica pœnitentia, fuerit: cur ea Sacramentum eſſe non potuit: cur ſigna illa externa contritionis, & criminum confeſſio cum verbo Abſolutionis, Sacramentum non fuerunt? DENIQVE eſto, non ſit confeſſio iuris diuini, vt ex Gloſſa quadam quam etiam Catholici reprehendunt, Kemnitius probare nititur: cur ipſa Abſolutio Sacramentum non erit, cùm ſymbolum ſit externum diuinitùs inſtitutum, & gratiæ ac iuſtificationis promiſſionem habeat; vt ipſe etiam Kemnitius confitetur?

Sapientius igitur Kemnitius feciſſet, ſi cum Apologia confeſſionis Auguſtanæ, in cuius verba iurauerat, pœnitentiæ Sacramentum verè ac proprè dictum, aduerſus Caluinianos, non catholicorum modo, ſed etiam Lutheranorum iudicio, ac cenſura, Hæreticos defendiſſet.

CAPVT

CAPVT XII.

An Pœnitentiæ Sacramentum à Sacramento Baptiſmi diuerſum ſit.

HÆRETICI, qui Sacramentum pœnitentiæ de medio ſuſtulerunt, ex hoc errore in alium prolapſi ſunt: quia enim negandum eſſe non putabant, peccatores poſt Baptiſmum poſſe Deo reconciliari, neque reconciliationem iſtam ſine Sacramento aliquo fieri credebant, id eis in mentem venit, vt dicerent, Baptiſmum ipſum dici poſſe atque eſſe pœnitentiæ Sacramentum. Itaque lapſos poſt Baptiſmum, reconciliari dixerunt per Baptiſmum, memoria, non autem reipſa repetitum.

Ex quo nouo dogmate, tria quædam aduerſarii deduxerunt. PRIMO, non eſſe durius pactum, quod Deus cum peccatore fecit in reconciliatione poſt Baptiſmum, quàm ante Baptiſmum, ſed eſſe æquè facilè, vel potiùs prorſus idem: & inde grauiſſimè inuehuntur in eos, qui dicunt pœnitentiam eſſe tabulam naufragii, quaſi non liceat ad ipſam nauim Baptiſmi amplius redire. SECVNDO, non minus integrè renouari hominem in reconciliatione poſt Baptiſmum, quàm ante Baptiſmum: & ſicut in regeneratione, quę fit in Baptiſmo, dimittuntur omnia peccata quoad culpam & pœnam; ſimiliter fieri volunt in reconciliatione, quæ fit poſt Baptiſmum. TERTIO, non eſſe quærẽdum poſt Baptiſmum, ſymbolum externum diuinitùs inſtitutum, quo Chriſti merita applicentur, cùm id ſatis commodè præſtet Baptiſmus, memoria (vt diximus) apprehenſus, & repetitus.

Primus auctor huius erroris, vt etiam aliorum fermè omnium, qui hoc tempore inter Lutheranos verſantur, Lutherus fuit: ſic enim ſcribit in lib. de captiu. Babylonic. cap. de Baptiſmo: *Præbuit his opinionibus occaſionem verbum illud periculoſum Diui Hieronymi, ſiue malè poſitum, ſiue malè intellectum, quo Pœnitentiam appellat ſecundam tabulam poſt naufragium, quaſi Baptiſmus non ſit Pœnitentia. Hinc enim vbi in peccatum lapſi fuerint, de prima tabula ſeu naui deſperantes, velut amiſſa, ſecundæ tantùm incipiunt niti & fidere tabulæ, id eſt, Pœnitentiæ.* Et in eodem libro propè extremo: *Pœnitentiæ Sacramentum*, inquit, *ſigno viſibili, & diuinitus inſtituto caret, & aliud non eſſe dixit, quam viam ac reditum ad Baptiſmum.* Hæc ille: in quibus verbis obiter obſeruanda eſt mira Lutheri inconſtantia. NAM in eiuſdem libri principio diſertis verbis ſcripſit, tria eſſe Sacramenta, Baptiſmum, Pœnitentiam, & Panem; ſeu potius vnum Sacramentum, & tria ſigna Sacramentalia: quo loco ſignum Sacramentale apertiſſimè in pœnitentiæ Sacramento poſuit diſtinctum à ſigno Baptiſmi, & Euchariſtiæ. Sed in fine libelli, opinione mutata, vel potius oblitus eorũ quæ paulò antè ſcripſit, æquè apertè negat ſignum Sacramentale in pœnitentiæ Sacramento diſtinctum à ſigno Baptiſmi.

Philippus Melanchthon in Locis editis anno XXI. titul. de pœnitentia, Lutherum ſequutus, ſcripſit ſignum pœnitentiæ eſſe Baptiſmum. Idem habet Caluinus lib. 4. Inſtitut. cap. 15 §. 4. vbi dicit à Baptiſmo pendere Clauium poteſtatem, & vim Baptiſmi ad omnia peccata totius vitæ ſe extendere, & ex huius rei ignoratione natum eſſe commentitium pœnitentiæ Sacramentum. Et cap. 19 §. 17. reprehendit HIERONYMI dictum de tabula naufragii: *Sed dictum*, inquit, *eſt Hieronymi. Cuiuſcunque ſit, quin plane impium ſit, excuſari nequit, ſi ex eorum ſenſu exponitur; quaſi vero per peccatum deleatur Baptiſmus, & non potius in memoriam reuocandus ſit peccatori, quoties de remiſſione peccatorum cogitat, vt illinc ſeſe colligat, animumque recipiat, & fidem confirmet, &c.* Et infrà: *Aptiſſimè itaque dixeris, ſi Baptiſmum vocaueris Pœnitentiæ Sacramentum, cùm in confirmationem gratiæ, & fiduciæ ſigillum, ſis datus ſit, qui Pœnitentiam meditantur.*

Martinus Kemnitius in 2. par. Examinis, pag. 929. 930. 931. & 932. fatetur quidem aliud eſſe pœnitentiam aliud Baptiſmum, & maiorem luctam conſcientiæ eſſe in iis, qui conuerti debent à peccato poſt Baptiſmum commiſſo, quàm in iis, qui conuertuntur à peccato commiſſo ante Baptiſmum: tamen Lutherum & Caluinum ſequutus, reprehendit ſimilitudinem de tabula naufragii, & fœdus Baptiſmi vult eſſe perpetuum; ita vt vel in eo perſeueremus, vel ſi fortè peccatum admiſerimus, ad illud reuertamur. Reprehendit etiam Concilium Tridentinum, quod velit diuerſam eſſe rationem reconciliationis in Baptiſmo ab ea, quæ eſt in pœnitentia; & hanc quidem multò difficiliorem ac duriorem eſſe, quàm illam. Detorquet autem impudentiſſimis mendaciis Concilii ſententiam ad eam intelligentiam, de qua nunquam Patres Concilii cogitarunt, vel potius quam diſertis verbis anathemate damnarunt, nimirum, quòd in Sacramento pœnitentiæ non nitamur Chriſti ſatisfactione & merito, ſed propriis noſtris operibus, de quibus mendaciis ſuprà diximus, quæ hoc loco dici potuiſſent.

Igitur aduerſus hunc nouum errorem TRIDENTINVM Concilium ſeſſ. 14. can. 2. ita ſcripſit: *Si quis Sacramenta confundens, ipſum Baptiſmum Pœnitentiæ Sacramentum eſſe dixerit, quaſi hæc duo Sacramenta diſtincta non ſint, atque ideo Pœnitentiam non rectè ſecundam poſt naufragium tabulam appellari, anathema ſit.* Quæ veritas tribus argumentis confirmanda eſt; teſtimonio Scripturæ, traditione veterum, & ratione.

CAPVT XIII.

Probatur veritas.

QVOD attinet ad PRIMVM: habemus imprimis exempla; vel potius typos & figuras Teſtamenti veteris. Extra controuerſiam eſt, Circumciſionem datam Iudæis in figuram Sacramenti Baptiſmi: vnde etiam Baptiſmus ab Apoſtolo Coloſſ. 2. dicitur Circumciſio ſpiritualis, & non manufacta. Si quis autem diligenter euoluat Scripturam veterum nuſquam inueniet memoriam Circumciſionis præſcribi tanquam remedium peccatorum poſt Circumciſionem perpetratorum; ſed ſacrificia, expiationes, confeſſionem peccatorum, vt exca. 4. 5. & 6. Leuitici colligi poteſt. Eodem igitur modo in Teſtamento nouo exiſtimandum non eſt, Baptiſmi memoriam remedium eſſe ad ea peccata purganda inſtitutum, quę poſt Baptiſmum committuntur, ſed ſacrificium noui Teſtamenti, & expiationem per Confeſſionem, & Abſolutionem.

Habemus DEINDE teſtimonium Apoſtoli Ioannis in epiſt. 1. c. 1. vbi loquens idem Apoſtolus de remedio peccatorum, quæ baptizati in dies committunt; non ait: Si Baptiſmum ad memoriam reuocauerimus, ſed: *Si cõfiteamur peccata noſtra, fidelis eſt & iuſtus, vt remittat nobis peccata noſtra, & emundet nos ab omni iniquitate.*

Habemus TERTIO B. Pauli Apoſtoli teſtimonium, in epiſtol. ad Hebræ. cap. 6. *Impoſſibile eſt eos, qui ſemel ſunt illuminati, guſtauerunt etiam donum cæleſte, & participes facti ſunt Spiritus ſancti, & prolapſi ſunt, rurſus renouari ad Pœnitentiam, rurſus crucifigentes ſibimetipſis Filium Dei, & oſtentui habentes.* Hoc enim loco non negat

Apostolus posse lapsos post Baptismum Deo per Ecclesiam reconciliari, vt falsò Nouatianos sensisse, etiam aduersarii nostri concedunt. Quomodo enim Paulus negaret lapsos post Baptismum reconciliari posse qui Corinthium post Baptismũ grauissimo scelere inquinatum reconciliari permisit? Sed negat posse renouari per Baptismum: sic enim hunc locum intelligunt, Chrysostomus, Theodoretus, Oecumenius, Theophylactus, Ambrosius, & alii in commentario huius loci; & præterea Ambrosius lib. 2. de pœnitentia, cap. 2. vbi copiosè hoc ostendit: Nouatianos refellens. Idem etiam apertissimè docet Augustinus in exposit. epist. ad Rom. inchoata, propè finem, vbi notat, eos qui post Baptismum labuntur, curari posse per pœnitẽtiam, non autem renouari, quod est proprium Baptismi. Idem habet etiam auctor libri de vera & falsa pœnitentia, cap. 3. qui liber habetur in 4. tomo operum S. Augustini.

Deinde circumstantiæ loci vix patiuntur aliter accipi verba Apostoli. Nam initio capitis monet Apostolus Hebræos, vt nõ respiciant iterum ad primordia Baptismi, & fidei, & eius pœnitentiæ, quæ Baptismum præcedit, estque veluti fundamentum ædificii spiritualis. *Quapropter*, inquit, *intermittentes inchoationis Christi sermonem, ad perfectionem feramur, non rursus iacientes fundamentum Pœnitentiæ ab operibus mortuis, & fidei in Deum, Baptismatum doctrinæ, impositionis quoque manuũ, ac resurrectionis mortuorum, & iudicij extremi.* De quibus Pauli verbis loquens Avgvstinvs lib. de fide & operibus, c. 11. *Hæc*, inquit, *omnia pertinere ad initia Neophytorum satis apteque Scriptura testatur.* Reddit autem in sequentibus verbis Apostolus rationẽ, cur non oporteat respicere ad illa primordia, cùm ait: *Impossibile est enim eos, qui semel sunt illuminati, &c.* ac si apertius diceret: Quia non contingit nisi semel, ea renouatio, quæ habetur per Baptismum. Describi verò Baptismũ per illuminationem, dubitari non potest: inde enim omnes veteres, ac maximè Græci, baptizari, illuminari dicunt, & Baptismum Sacramentum luminis appellant.

Cùm ergo ex Apostolo habeamus, impossibile esse iterum renouari per eam pœnitentiam, quæ cum Baptismo coniuncta est: necesse est omnino, aut negare cum Nouatianis reconciliationem, aut cum Catholicis admittere nouum Sacramentum à Baptismo distinctum, quo peccatorum remissio tribuatur. Neque dicere possunt aduersarii, Paulum tantùm velle, non debere iterum repeti actionem Baptismi: non enim Paulus de cæremonia, sed de eius effectu, id est, de renouatione loquitur. Quare si Baptismi effectum iterum habere non possumus, certè alium ritum, aliud Sacramentum quærere debemus.

Adde, quòd cùm in Scriptura legamus exempla eorum, qui post Baptismum lapsi sunt, vt Simonis, Actor. 8. & Corinthii incestuosi, 1. Corint. 6 nusquam tamen legimus eos remissos fuisse ad memoriam Baptismi. Et mirum sanè esset, vnicum remedium in tota vita esse Baptismi memoriam, & tamen in Scriptura nullam fieri huius remedii mentionem.

Accedat nunc traditio veterum Patrum, qui quidem summo consensu docent id, quod aduersarii in Concilio Tridentino, sessione 14. ca. 2. reprehendunt, quòd videlicet non sine magnis fletibus, & laboribus ad eam integritatem reconciliationis peruenire possint, qui post Baptismum pœnitentiam agunt, ad quam facili negotio per Baptismum antè peruenerãt.

Tertvllianvs in lib. de pœnitentia, vocat pœnitentiam tabulam post naufragium, & secundam ianuã, quæ pulsantibus patebit, obstructa per peccatum ianua indulgentiæ, & sera intinctionis. Item appellat post baptismum secundam spem, & secunda subsidia: & ibidem ostendit, per multos labores peruenire ad remissionem per baptismum, cùm antè baptismum facillimus sit aditus ad indulgentiam.

Clemens Alexandrinus apud Eusebium libro 3. histo. cap. 17. alias 24. vocat pœnitentiam baptismum lachrymarum: atque ibidem significat, multis orationibus & ieiuniis opus esse ad remissionem, quæ fit post baptismum.

Cyprianvs in sermone 5. qui est de lapsis, nihil aliud agit quàm post baptismum si quis labatur in peccatũ, ei necesse esse multis lachrymis & ieiuniis culpam suam abluere: & li. 3. epist. 15. & 16. grauiter reprehendit eos, qui Absolutionem Pœnitentibus dabant, antequàm iustam pœnitentiam egissent. Similia habet Ambrosius in lib. ad Virginem lapsam, ca. 8. vbi comparat pœnitentiam tabulæ naufragii. Idem Gregorius Nazianzenus oratione in sancta lumina, vbi distinguit baptismum aquæ qui facilis est, à baptismo laborioso, & lachrymarum, qui est eorum proprius, qui pœnitentiam agunt post baptismum. Eadem habent, & eadem similitudine naufragii vtuntur Pacianus epist. 1. ad Sympronianum, & Hieronymus in cap. 3. Isaiæ, & in epist. 1. ad Demetriadem, & in altera ad Sabinianum.

Epiphanivs hæresi 59. quæ est Catharorum, scribit, eos qui post baptismum in peccata labuntur, non posse amplius ad baptismum confugere, sed aliud remedium esse quærendum, videlicet pœnitentiam.

Augustinus in epist. 23. ad Bonifacium. *Si infans*, inquit, *post Baptismum propria incipiat habere peccata; illa non regeneratione auferuntur. sed alia curatione sanantur.* Et lib. 2. de adulterinis coniugiis, c. 16. *Si à Catechumeno factum est homicidium, Baptismate abluitur; si à Baptizato, pœnitentia & reconciliatione sanatur.* Et homilia 50. lib. 50. homiliarum, distinguit tres pœnitentiæ actiones: vnam quæ agitur ante baptismum: alteram quotidianam atque perpetuam pro peccatis venialibus; pro quibus assiduè dicimus: *Dimitte nobis debita nostra*: tertiam pro lethalibus peccatis, quę post baptismum committuntur; ac de tertia ista sic loquitur, ca. 9. *In hac Pœnitentia maiorem in sequisque seueritatem exercere debet, vt à seipso iudicatus, non iudicetur à Deo.*

Chrysostomvs li. tertio de Sacerdotio, & Cyrillvs lib. 12. in Ioannem, cap. 56. apertè distinguunt modum peccata remittendi per baptismum, & per alia Sacramenta; quod certè non facerent, si baptismo peccata omnia præterita, & futura dimitterentur.

Theodoretvs in Epitome diuinorum decretorum, cap. de pœnitentia, scribit, vulnera quæ post baptismum accipiuntur, curabilia quidem esse, sed non, vt olim, facili negotio per lauacrum regenerationis, sed per multas lachrymas, & opera laboriosa.

Denique Ioannes Damascenvs, vt recentiores omittam, libro 4. de Fide, cap. 10. repetit Nazianzeni sententiam de distinctione baptismatis aquę à baptismate laborioso, & lacrymarum. Verè igitur Sacramẽtum pœnitentiæ baptismus quidem est, sed baptismus, vt Patres omnes testantur, laboris, & lachrymarum.

Accedant postremò etiã rationes. Primvm Nulla ratio patitur, vt eadem facilitate Deus ignoscat iis, qui ignorantes, & qui scientes peccauerunt. Vera est enim Domini sentẽtia: *Ille seruus, qui cognouit voluntatem Domini sui, & non præparauit, & non fecit secundũ voluntatem eius, vapulabit multis; qui autem non cognouit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis.* Lucæ 12. cui sententiæ cõgruit, quod de se Apostolus ait: *Misericordiam Dei consecutus sum, quia ignorans feci, in incredulitate.* 1. Tim. 1. At si vera esset aduersariorũ opinio, nõ eadem; sed, quod longè absurdius est, maiori facilitate ad veniam per-

uenirent

uenirent, qui ſcienter poſt fidē, & Baptiſmum, quam qui ignoranter in credulitate peccaſſent: faciliùs enim eſt Baptiſmum olim acceptum ad memoriam reuocare, quā reipſa iterum baptizari. Hoc autem eſt, quod aduerſarii volunt, peccata ante Baptiſmum admiſſa, per Baptiſmum reipſa ſuſceptum; contracta autē poſt Baptiſmum, per Baptiſmum quidem, ſed memoria & cogitatione repetitum deleri. Quòd ſi hæc abſurda ſunt, vt reuera eſſe nemo ſanæ mentis inficiari poteſt, illud efficitur; diuerſum eſſe pactum Baptiſmi à fœdere reconciliationis poſt Baptiſmum; proinde diuerſum etiam Sacramentum.

Secvndo, Ritus Baptiſmi & pœnitentiæ diuerſam habent materiam, & formā: diuerſa igitur Sacramenta exiſtimanda ſunt. Quod attinet ad materiam, infra ſuo loco probandum erit, materiam Sacramenti pœnitentiæ eſſe ipſius pœnitentis actiones; cùm Baptiſmi materiam, aquæ aſperſionem eſſe nemo neget. Baptiſmi formam admittunt omnes illis verbis Dominicis contineri: *Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti.* Ad eam reconciliationem, quę fit poſt Baptiſmum, nemo dicit: *Ego te baptizo*, ſed, *Ego te abſoluo*, quam Abſolutionem etiam priuatam, agnoſcunt, & ex verbo Dei rectè doceri fatentur, Kemnitius, & Caluinus, vt ſupra oſtendimus.

Sed ad hoc argumentum reſpondet Caluinus lib. 4. Inſtit. c. 15. §. 4. poteſtatem Clauium, quæ exercetur in Abſolutione, non poſſe à Baptiſmate ſeparari: non enim poteſtatem Clauium exerceri ſine prædicatione Euangelii, qua annunciamus impios mundari Chriſti ſanguine. Signum autem ac teſtimonium lauacri illius, non eſſe aliud, niſi Baptiſmum: ita ſignum vtriuſque verbi, id eſt, tam illius, *te baptizo*, quàm huius, *te abſolno*, vnum atque idem, non aliud & aliud eſſe.

At facilis eſt huius reſponſionis confutatio. Nam quidquid ſit de ſigno materiali, certè verbum aliud eſſe in Baptiſmo, aliud in reconciliatione pœnitentium, Caluinus negare non potuit. Cum autem verbum potiſſima Sacramenti pars ſit, neceſſariò efficitur, vt Sacramenta diuerſa ſint, Baptiſmus, & pœnitentium reconciliatio; quæ verbis diuerſis conſtant. Quid? quòd verba diuerſa, diuerſa etiam ſigna materialia exigunt. Nam ſignum materiale eſt quaſi viſibile verbum, & illud idem ſenſibus offerre debet, quod offert verbum: neque id aduerſarii negant. Porrò verbum, Baptizo, quod lauacrum ſonat, rectè adiunctum habet ritum Baptiſmi per aquam: idem enim oculis offert actio lauandi, quod auribus verbum baptizandi: At verbo Absolvo, quod à vinculis ſoluendis, non à ſordibus abluēdis dicitur, non congruit ritus ablutionis. quare non poteſt eſſe ſignum externum recōciliationis pœnitentium Baptiſmus, cùm eandem ſimilitudinē continere atque exprimere debeant, verbum, & elementum. Et quamuis à virtute ſanguinis Chriſti omnis noſtræ iuſtificatio pendeat; tamen idem Chriſti ſanguis, & lauacrum, & precium & poculum etiam dicitur: & propterea per varia ſigna effectus eius repræſentari, & virtus applicari poteſt, per Baptiſmū vt lauacrum, per Abſolutionem vt precium, per Euchariſtiam vt poculum. Et ſicut Euchariſtia non cenſetur ab aduerſariis idem Sacramentum cum Baptiſmo, ita nec debet ritus abſolutionis cum Baptiſmi ritu confundi, licet omnia iſta ſigna, ac teſtimonia ſint ſanguinis Chriſti pro nobis effuſi, cuius virtute lauamur, ſoluimur, potamur. Ex quo argumentum Caluini planè euacuatur. Fatemur enim Chriſti ſanguine nos iuſtificari, ſiue cùm baptizamur, ſiue cum reconciliamur, ſiue cum potamur, ſed per diuerſa externa ſigna, atque adeò Sacramenta, vim ſanguinis illius ita nobis applicari, vt modo mundari, modò ſolui, modò potari dicamur.

Tertio. Miniſtri diuerſitas diuerſa Sacramenta eſſe teſtatur. Conſtat enim Baptiſmum ratum eſſe, etiāſi à non Sacerdote tribuatur: nā Act. 8. Philippus Diaconus baptizauit. Act. 9. Ananias, qui ne Diaconus quidē erat ſed merè laïcus, Apoſtolum Paulū baptizauit. Id enim contigit primo anno à paſſione Domini, quo tempore ſolū erant ſeptem Diaconi ab Apoſtolis ordinati, è quorum numero Ananias non erat. Et Ruffinus l. 10. hiſt. c. 14. ſcribit, Baptiſmū verum ac ratū habitum eſſe, quē Athanaſius laïcus, & puer, aliis quibuſdam pueris aliquando contulerat. At recōciliationem pœnitentium, ita propriam ſemper fuiſſe ſcimus Epiſcoporum, & Preſbyterorū, vt ſi laïcus id facere quauis neceſſitate præſumeret, irritam eſſe reconciliationem nemo ambigeret. De qua re ſuo loco diſſeretur.

Qvarto. Si Baptiſmus Sacramentum pœnitentiæ eſſet, ac per cogitationem & memoriā repetitus obſignaret, vt aduerſarii loquuntur, promiſſionem reconciliationis, quocunque tempore opus eſſet, illud efficeretur, non debere, niſi adultos baptizari, vt ab Anabaptiſtis, quos Lutherani etiam & Caluiniani reprehendunt, fieri videmus. Nam alioqui incertiſſima erit iuſtificatio, quippe, quæ ab hominū teſtimonio pendeat: neque enim qui infantes baptizantur, cùm poſt ea adoleuerint, baptizatos ſe fuiſſe recordari poſſunt, ſed coguntur alienis verbis, non ſuis oculis credere. Quo pacto igitur iſta cohærent, vt Sacramenta percipi dicant, quo certi reddantur homines propriæ iuſtificationis: & tamen incertos eos eſſe cogant an Sacramentum perceperint, cùm infantes baptizent?

Qvinto. Si Baptiſmus valet ad peccata, non ſolùm præterita, ſed etiam futura delenda; quæro, quo tempore futura peccata deleat: an tunc, cùm primum ſuſcipitur, an poſtea, cùm ad memoriam reuocatur. Si enim cum primū ſuſcipitur, omnia peccata etiam futura vſque ad finem vitæ deleat; incredibilis cōſequetur abſurditas, vt videlicet peccata prius deleantur, quàm fiant, & homini baptizato nulla peccata etiam poſt Baptiſmum admiſſa, nocere queant, ac demum, vt omnes baptizati, ac proinde omnes tùm Catholici, tùm Hæretici, modò Baptiſmum ſuſceperint, neceſſariò ſaluari debeant: verum enim eſſe Baptiſmum, & ſalutarem, quem infantes apud nos ſuſcipiunt, Lutherani & Caluiniani non negant.

Qvod ſi fortè dixerint, peccata poſt Baptiſmum commiſſa, non eſſe, antequam fiant, deleta, ſed tunc demum purgari, cùm per fidem, & pœnitentiam ad ſignum, & fœdus Baptiſmi animo & cogitatione redit: duplex abſurditas conſequetur. Nam & incerta erit iuſtificatio, vt paulò antè dicebamus, cùm ab hominum teſtimonio pendeat: & eadem ratione tolletur Euchariſtiæ frequentatio, cum ita ſufficere poſſit memoria ſpiritualis cibi aliquando guſtati, quemadmodum memoria ſufficit lauacri aliquando percepti. Vel ſi ridiculum eſt, ita memoriam cibi ad ſaturitatem prodeſſe, vt cibus ipſe prodeſt: cur non ſit etiam ridiculum, ita memoriam lauacri ad maculas eluendas conferre, vt lotio ipſa confert?

CAPVT XIV.

Soluuntur obiectiones.

Sed iam argumenta aduerſariorum diluenda ſunt. Et quoniam in lib. de Baptiſmo; c. 18. ſoluimus argumenta Lutheri, Kemnitii, & Caluini, quæ ipſi attulerant in diſputationibus de Baptiſmo: nūc ea ſolum argumenta diſſoluenda reſtant, quæ Caluinus addidit l. 4. Inſtit. c. 19. §. 17. vbi de Sacramento pœnitētię propriè diſputat. Sic igitur ille argumentatur, Baptiſmus

per peccatum non deletur ; igitur tota vita vtilis esse poterit, si ad memoriam reuocetur, quoties peccator de remissione cogitat: *Quasi vero*, inquit, *per peccata deleatur Baptismus, & non potius in memoriam reuocandus sit peccatori, quoties de peccati remissione cogitat, vt illinc sese colligat, animum recipiat, & fidem confirmet, &c.*

RESPONDEO ; Multa sunt in Baptismo ; PRIMVM, actio ipsa ablutionis, quæ propriè cum verbo Sacramentum facit: atque hæc non permanet, sed dum efficitur, transit, vt notum est. DEINDE, gratia regenerationis, & renouationis, quæ per Baptismum acquiritur: hæc verò manet in anima, donec per lethale peccatum ejicitur. Quia enim post Baptismum peccant, desinunt esse filii Dei, & hæredes Regni, atq; ad membra Diaboli, & Gehennã pertinere incipiunt: id quod in Scripturis apertissimum est. TERTIO, character quidam spiritualis, & hic quidem semper manet, neque per vllum peccatum aboleri potest, & ratione eius, Baptismus repeti nequit. Sed neque Caluinus characterem istum admittit, neque est character signum visibile atque externum, vt verbo adiunctum, propriè Sacramentum efficiat. Quare licet Baptismus in suo quodam effectu semper maneat: non tamen eam vim habet, vt per modum signi visibilis promissionem confirmare, atque, vt ipsi loquũtur, obsignare possit.

DICENT fortasse, ipsam Baptismi actionem visibilem atque externam semper manere : non quidem in se, sed in mente & cogitatione hominis baptizati. AT id non sufficit vt Sacramentum Baptismi manere dicatur: & si id sufficeret, certè etiam Eucharistiæ manducatio semel peracta, semper maneret; proinde frustrà repeteretur.

SECVNDO, Caluinus ibidem S. HIERONYMI testimonium adducit: *Quòd*, inquit *Hieronymus durè, & impropriè dixit, Pœnitentia reparari Baptismum (à quo excidunt qui excommunicari ab Ecclesia merentur) bonisti interpretes ad suam impietatem trahant.*

RESPONDEO, ipsa similitudo tabulæ naufragii, qua tot in locis S. Hieronymus vtitur, satis apertè docet, toto cœlo, vel potius mari aberrare Caluinum. Nam si Hieronymus significare vellet, pœnitentia reparari Baptismum ; non diceret, pœnitentiam esse tabulam post naufragiũ, sed scapham, qua rediretur ad nauim. Neque enim eiusmodi tabulas, qui in discrimine vitæ versantur, arripere solent, vt per eas ad nauim redeant, quam fractam esse sciunt, sed vt quoquomodo, licet ægrè atque incommodè, ad littus enatare queãt. Sic enim explicat S. HIERONYMVS similitudinem illam in epistol. ad Sabinianum: *Quod si*, inquit, *nec si Pœnitentiam vult agere, & fracto naufragio tabula per quam saluari poterat, non retenta; cogor dicere, &c.*

TERTIO, à testimonio Scripturæ & veteris Ecclesiæ, argumentum ducit his verbis: *Aptissimè dixeris, si Baptismum vocaueris Pœnitentiæ Sacramentum, cum in confirmationem gratiæ, & fidei sigillum, iis datus sit, qui Pœnitentiam meditantur. Quod ne commentum esse nostrum putes, præterquam quòd Scripturæ verbis conforme est, apparet in veteri Ecclesia fuisse pernulgatum instar certissimi axiomatis. Nam in libello de fide ad Petrum, qui Augustino inscribitur, Sacramentum fidei, & Pœnitentiæ dicitur. Et quid ad incerta confugimus? quasi verò apertius quippiam requirendum sit: quàm quod recitat Euangelista, Ioannem prædicasse Baptismum Pœnitentiæ in remissionem peccatorum.*

RESPONDEO ; Pœnitentiam quandam ante Baptismum necessariam esse, & rursus aliam ante reconciliationem, quæ post Baptismũ datur, extra controuersiam est. Nam de priore legimus, Act. 2. *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrum.* De posteriore Act. 8. *Pœnitentiam age ab hac nequitia tua* : alloquitur enim S. Petrus Simonem Magum iam baptizatum. Probandum itaque Caluino fuerat, Baptismum dari in sigillum fidei, iis qui Pœnitentiam meditantur post Baptismũ; aut eius pœnitentiæ, quæ post Baptismum agitur Sacramentum appellari: quod cùm non fecerit, nihil omnino fecit. Nam in lib. de fide ad Petrum, cap. 30. Baptismus vocatur Sacramentum fidei, & pœnitentiæ, non cuiuscunque, sed eius quæ ante Baptismum agi debet. Et in Euangelio Marci cap. 1. & Lucæ cap. 3. vocatur Baptismus Ioannis, non autem BAPTISMUS Christi de quo agimus, BAPTISMUS pœnitentiæ: neque dicebatur BAPTISMUS pœnitentiæ in remissionem peccatorum, is quem Ioannes prædicabat: quia pœnitentibus peccata remitteret : sed quia ad pœnitentiam prouocabat, quam pœnitentiam qui agerent vt par erat, remissionem peccatorum obtinerent. Itaque BAPTISMUS Ioannis pœnitentiam pariebat, pœnitentia remissionem; Christi verò BAPTISMUS non pœnitentiam gignit, sed per pœnitentiam præparatos à peccatis purgat, eosque renouat, & regenerat: & ideo in Scripturis BAPTISMUS Ioannis passim appellatur BAPTISMUS pœnitentiæ, quia ad pœnitentiam inuitabat, Matth. 3. Marc. 1. Luc. 3. Actor. 13. & 19. Christi verò BAPTISMUS non pœnitentiæ BAPTISMUS, sed lauacrum regenerationis, & renouationis dicitur. Tit. 3. Ephes. 5. Vide plura de hac re in lib. de BAPTISMO, ca. 23.

CAPVT XV.

De partibus essentialibus Sacramenti Pœnitentiæ.

DEMONSTRAVIMVS hactenus, pœnitentiam Sacramentum esse verè propriéque dictum, atque etiam à Sacramento BAPTISMI distinctum : nunc de partibus eius disputare incipiemus.

Tribus partitionibus diuidi solet pœnitentiæ Sacramentum. PRIMA sumitur ab essentia, quæ duabus partibus constat, materia & forma, id est, actibus pœnitentis, & absolutione Sacerdotis. SECVNDA à materia, quæ tres partes comprehendit, Contritionẽ, Confessionem, & Satisfactionem. TERTIA à ritu, quæ est etiam trimembris : alia enim est pœnitentia priuata, alia publica, & hæc rursus aut solennis, aut non solennis. De his partitionibus nunc breuiter, & generatim dicemus: deinde in sequentibus libris seorsim de singulis partitionum membris, de quibus controuersiæ aliquę agitari solent, differemus.

Igitur de partibus essentialibus huius Sacramenti, illud conuenit inter omnes, Verbum absolutionis ad huius Sacramenti essentiam pertinere: illud enim sine vllo dubio signum est, & causa remissionis peccatorum. Et quanquam Absolutio illis verbis, iuxta vsum Ecclesiæ, qui omnino seruandus est, continetur: *Absolno te à peccatis tuis*; tamen si in eandem sententiam alia verba adhibentur, vt: *Remitto tibi peccata tua*; vel, *Remittuntur tibi peccata tua*, nihil de Sacramenti essentiali perfectione decederet. Neque verò quæstio esse potest de materia, quam dicunt remotam: constat enim peccata, siue hominem peccatorem, materiam esse Sacramenti huius remotam, cùm ad peccata delenda, siue ad hominem peccatorem curandum Absolutio à Sacerdotibus impendatur. Sed neque peccatum, neque peccator talis materia dici potest, ex qua tãquam ex altera parte, Sacramentum perficiatur: sed potiùs circa quam Sacramentum operetur ; quemadmodum corporalis morbus, aut ægrotus, non est id ex quo medicamentum constet, sed in quod vim suam medicamentum exerat.

Quæstio igitur est, Vtrum præter Absolutionem,

aliquid

abound aliud fit, quod ad Sacramenti huius rationem, A ambigi potest: quæ si omnes euidenter excludantur, quæque essentiam pertinere videatur. Quatuor autem euidenter etiam Philippi sententia refutata erit.

sententiæ inueniuntur. PRIMA est, solam Absolutio- PRIMVM igitur Minister dũ Pœnitentes reconci nem Sacramenti huius essentiam constituere. Ita ex liat, eisdem manum imponere consueuit. Sed hic ri Catholicis Theologis Scotus doc. in 4. Sent. distin. tus etsi & in antiqua Ecclesia in vsu fuit, & nũc etiam 4. q. 4. & dist. 16. q. 1. & qui cum sequuti sunt, Guliel- in plerisque locis adhibetur, ad essentiam tamen Sa mus Occam, Ioannes Maior, Iacobus Almain, & alii cramenti huius non pertinet, vt S. Thomas docet in plures alii. Ad quam sententiam accedunt etiam ali qui opusculo 22. de forma Absolutionis, vbi breuiter re ex Hæreticis nostri temporis, vt Illyricus in Apologia fellit obiectiones, quæ contra fieri poterãt. Est autem Centur. 4. cap. 6. col. 1. [illegible] hoc multorum certum, si aduersariorum doctrinæ fides habenda sit, quandoquidem ex verbo Dei non potest vllo modo demonstrari, manus impositionem in reconmun. pag. 901. ciliatione necessariò esse adhibendam: nec fides ecclesiastica, sed neque exemplum vllum huius manus impositionis ex sacris literis inuenitur. *Quemadmodum* [illegible] *Dominus ait, remittuntur ei* Ioan. 20. non tamen ad hæc verba manus imponebantur. Neque [illegible] ex eo colligitur, impositas esse manus [illegible] ex eo colligitur, conuenire esse [illegible] quod eam prohibet, [illegible] manus non [illegible] Neque Dominus in Euangelio, Matth. 8. Marc. 1. & Matth. leprosum Lucæ 7. dixit *Remittuntur tibi peccata*, manus ei imposuisse

[illegible] Concilium [illegible] lam, viaticum Eucharistiæ [illegible] absolutionem [illegible] Concilium manus imponebantur, in qua frequenter manus imponebant: nam in eodem Concilio [illegible] singulis diebus remittebantur, manus à Sacerdote pœnitentibus imponantur. Itaque hæc Concilii huius sententia Quibus C. ter peracta iam poenitentia à Sacerdotibus absolutionem, tum demum completa pœnitentiæ publicæ actione ij, si superstites fuerint, ac [illegible] pœnitentiam, & [illegible] fructus, ostensuros [illegible] temporibus peractam, & [illegible] nouæ [illegible] absolutionem à pœnitentiæ [illegible] vel peccatis, quæ [illegible] Sacerdotibus fuerat. Nec quod à [illegible] dubitari non potest, cùm viaticum Eucharistiæ [illegible] quod Ecclesia nunquã tribuit nisi iis, quos à culpa lethali liberos credit.

ACTVS [illegible] pœnitentiæ vti Ordo Catholicæ Sacerdotum, est signum exacti super ipsũ pœnitentem in nomine Sanctæ Trinitatis, vt fiat. Sic de hoc tritum illa fabrorum esse potest: neque hoc signum adhiberi vllam rem ad hibere solent, vt idem signum non sit de essentia Sacramenti pœnitentiæ, vt neque eucharistiæ, & Thomas docet 3. part. quæst. 84. D art. 4. cum nullus Catholicorum hæc ita contradicat.

TERTIVS tingi potest, motu scilicet visibili linguæ, & labiorum, quæ in verborum pronunciatione exercetur: quam sententiam Lutheranorum quorundam esse audio. Et tam nihil aliud fingi posse videtur, si quo modo explicanda est optima illa Philippi, distinguentis in pronunciatione, Absolutionis, vtram, qui obtenuit oculis, à verbo, quod incurrit auribus. Sin id sit, commune, ac plane ridicula sententia est. Nam hoc motu linguæ commune est omni verbo corporali, vt non fiat sine motu linguæ & labiorum, & tamen non idem omne verbo, quo Baptismum, vel Eucharistiam constituimus, distinxerit ritum a voce. DEINDE motus linguæ & labiorum nihil per se significat, sed tantùm est causa vocis, quæ indicat animi conceptiones. Itaque si surdus quispiam videat hominem loquentem, non magis ex motu labiorum coniciet quid à loquente significetur, quam si eundem motum labiorum cerneret in pecude. Non igi-

Digitized by Google

tur fingi potest ritus vllus ex parte Ministri.

TERTIA propositio: *Actio pœnitentis quasi materia, & verbum Sacerdotis quasi forma, Sacramenti Pœnitentiæ rationem atque essentiam complent.* Non est hoc loco ex diuinis literis probandum, actionem pœnitentis, Confessionem videlicet, & reliqua, quæ ex parte eius requiruntur, vel omnino necessaria esse, vel à Christo institutam, id enim infrà suo loco tractabitur, vt supra diximus. Sed hoc potiùs probandum est tolli, actionem pœnitentis ad Sacramenti essentiam pertinere vt materiam, ex qua, si forma accedat, Sacramentum constituatur. Et quoniã illa hypothesi facta, quæstio solùm inter Catholicos est, probabitur sententia nostra ex testimonijs illis, quæ à Catholicis omnibus admittuntur.

PRIMVM igitur Tridentinum Concilium, testis 14. ca. 3. docet formam Sacramenti pœnitentiæ esse verba illa: *Ego te absoluo*, &c. actus vero Pœnitentis esse quasi materiam: & paulò pòst addit, tam Absolutionem quàm actus pœnitentis, ad integritatem Sacramenti pertinere. Quo decreto satis aperte Concilium docuisse videtur, non solã Absolutione integrum Sacramentum constitui: non enim distingui debuit forma à materia, si vnica simplex actio Sacerdotis totum Sacramentum constituit. Et quomodo id, quòd ad Sacramenti integritatem non minus requiritur actio pœnitentis, quàm Absolutio Sacerdotis, si sola Absolutio Sacramentum perficit?

DEINDE Concilium Florentinum in instructione Armenorum ipsam pœnitentiam vocat Sacramentum, & eius partes materiales esse dicit actus pœnitentis, formam autem verba Sacerdotis: *Ego te absoluo*, &c. ad quem modum loquatur etiam Lucius Papa II. ca. Ad abolendam, de hæretic. vbi Sacramenta vocat, Baptismum, Confessionem peccatorum, & Matrimonium. At quomodo Confessio Sacramentum est, si ad essentiam Sacramenti nullo modo pertinet? Negat Scotus satis aptè loquutus videri debet, cùm ait in 4. dist. 14. quæst. 4 *Pœnitentia & absolutio pœnitentis, tactu certo modo*, &c. Pœnitentia enim actio pœnitentis est, non Sacerdotis, Absolutio autem Sacerdotis, non pœnitentis: sic enim ita loquitur, vt dicat hominem agere Pœnitentiam, dum absolutur, & non potius dum plorat, confitetur, ieiunat?

IDEM PRÆTEREA Concilium omnia Sacramenta ritibus perfici dicit, materia, forma, & intentione Ministri: nomine autem Sacramenti pœnitentiæ sola forma Absolutionis & intentione contineri potest.

DENIQUE actio pœnitentis signum est sensibile gratiæ iustificantis à Deo institutum, & ex eiusdem promissione concurrit ad remissionem peccatorum: est igitur pars quædam Sacramenti non erit? Nam sensibile signum esse, in quæstionem verti non potest, cùm non debeat Sacerdos absoluere, nisi quem ex signis sensibilibus pœnitentem esse cognoscit: esse autem signum gratiæ iustificantis, manifestè colligitur ex eo, quod qui peccatum confitetur, & veniam à Deo petit, indicat se peccatum odisse, & ab eo, iam animo & voluntate recedere ac perinde iustificari, quod apertiùs significatur, & completur per Absolutionem. Porrò hoc signum à Deo institutum esse, alibi, vt diximus, est probandum, neque à Scoto eiusque sectatoribus negatur. Denique ad remissionem peccatorum aliquo modo concurrere, testatur S. Ioannes, qui in epist. 1. cap. 1. scribit: *si confiteamur peccata nostra, fidelis est, & iustus, vt remittat nobis peccata, & emundet nos ab omni iniquitate.* Et quemadmodum dicimus aliquem iustificari, quia absolutur, sic etiam rectè dicere possimus aliquem iustificari quia peccata humiliter confitetur. Sed de hac re in sequenti capite plura dicemus.

CAPVT XVI.

Soluuntur obiectiones.

NVNC obiectiones diluendæ sunt, tum Kemnitij, tum etiam aliquorum Catholicorum. Kemnitij igitur in 1. parte Exam. pag. 921. ex libro primæ Concilii Tridentini doctrinam de partibus essentialibus Sacramenti pœnitentiæ, ac PRIMO obicit, Antiquitatem illius ignorari hanc distinctionem materiæ & formæ in pœnitentia: materia & forma Sacramentalis.

RESPONDEO, nomina materiæ & formæ in Sacramentis, recentiora à posteriorum Doctoribus ad rem facilius explicandam ideo inuenta esse, si apud veteres non inueniantur. Nam neque in Basilium & Damascenum, tametsi Patres magni sint, de elemento diuisi verbi, vt vocant, formam alterum materiam appellent, & tamen non negat Kemnitius, aquam in Baptismate & vocabula materiam, & verborum formam esse. Satis igitur nouum esse debet, quod ad illustrandam antiquis Patribus in Baptismo, quam & mentionem Trinitatis adesse debere docuerunt: sic etiam materiam pœnitentiæ actionem pœnitentis, & reconciliationem Sacerdotis necessariò adhibenda esse docuerint.

SED vetus obiicit tamen Scholasticos quidem, & hanc sequi primum omittere, cùm alij peccata veniæ esse materiam, alij peccatorem confitentem, alij actum pœnitentes, alij actionem Sacerdotis proferentis Absolutionem: *Sic etiam formam quidam ponunt, vt Petr. de Palud. quidam ipsum actum significatum dicunt esse formam, quamuis non sint per omnia determinata verba.*

RESPONDEO, Kemnitium semper est sui similem, illuminatorem, & mendacem. Nam primùm nulli sunt Catholicorum, qui materiam huius Sacramenti faciant actionem Sacerdotis, certo ritu pronunciantis Absolutionem, si vnum excipias Gropperum, aut quicunque fuit auctor Enchiridii Colonensis, qui non recte quidem interdum loquutus videtur. Theologi enim omnes volunt in sola Absolutione Sacramentum constituere, & si non distinguant materiam à forma, aut (quæ est communis fere omnium sententia) materiam esse actum pœnitentis, formam ex parte Sacerdotis adhibitam. Porrò, qui materiam esse dicunt peccata aut peccatorem confitentem aut ipsam Confessionem, non ad sententiam intelligendam, vt Kemnitius coniicere videtur, omnino sentientes, de eadem diuersis ratione loquuntur, non secus ac si diuiderent in Deo trinitatem esse aquam, alii actionem, alii hominem, qui baptizatur. Nam peccata dicuntur materia cum esse materiam circumquaque tollendam Sacramenti institutum est. Qui peccata confitetur, materiam dicit esse materiæ circumquaque, siue, vt tabicetonem appellat vetus Sacramentalis, disputatio est. Actio denique pœnitentis materia vocatur, cùm de materia differunt, ex qua Sacramentum adiuncta forma constituitur. Simile quid cernimus in corporum medicina (est enim pœnitentia medicina animorum) nam & morbus, & ægrotus, & ægroti deambulatio, materia medicinæ rectè dici possunt: liquidè morbus per medicinam tollitur, ægrotus per eandem curatur, deambulatio pars est medicamenti salutis, & vna cum pharmaco à medico propinato sanitatem restituit.

QVOD attinet ad formam, non dissentiunt inter se, qui certa verba Absolutionis formam esse dicunt, & qui contendunt nulli esse verba determinata, quibus Absolutio impendatur. Nam si de sono, & numero syllabarum agatur, nulla sunt verba determinata, quæ ad Sacramenti essentiam necessariò requirantur: siue enim quis dixerit: *Absoluere*, siue, *Remittuntur peccata*; & siue Latinè, siue Græcè, siue barbara aliqua

lingua pronunciauerit, semper efficitur Sacramentũ. Si verò de sententia verborũ sermo sit, nemo Catholicorũ negat, verba esse determinata atque ex diuinis literis deprompta. Quod idem cernimus in Baptismo: neque enim certus sonus aut numerus syllabarum in scripturis determinatur, quo forma Baptismi pronunciari debeat, sed solùm sententia eius formæ ex Euangelio colligi potest. Quare quemadmodum ex eo quod Dominus ait Mat. vlt. *Docete omnes gentes, baptizãtes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* colligit Ecclesia formam illam: *Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti,* nec tamen censerentur nõ verè baptizare, qui dicerent; Ego te abluo, seu tingo, siue aspergo, &c. sic etiam ex eo quod idem Dominus ait Matt. 16. *Quodcunque solueris, erit solutum.* Et Ioan. 20. *Quorum remiseritis peccata, remittũtur eis,* colligit Ecclesia formam illam: *Ego te absoluo à peccatis tuis,* nec tamen censerentur non verè absoluere, qui aliis verbis eandem sententiam proferrent.

TERTIO obijcit, Sacramẽta esse actiones Dei: proinde si opera humana, quales sunt actus pœnitentis, sint pars essentialis Sacramẽti; humanis operibus diuinitatem quandã attribui, vt scilicet soliũ ipsorũ iuxta astra Dei exaltetur, sicut de rege Babylonico Isaias loquitur.

SED hoc iam solutũ est suprà c. 6. in tertio mendacio Kẽnitii, vbi breuiter indicauimus, actiones pœnitẽtis non habere vim Sacramentalem iustificãdi, nisi vt instrumẽta sunt Dei, quemadmodũ etiam verbũ Sacerdotis, etiãsi actio quædã sit, ab hominis lingua & arteria spiituque producta, tamen vt instrumentum Dei est, rem diuinam, id est, gratiam iustificationis efficit.

QVARTO obijcit ante centum annos, tempore Gabrielis, nihil certi de materia Sacramenti pœnitentiæ in Ecclesia fuisse.

RESPONDEO, more suo dicit Kemnitius, sed nõ probat, nam Gabriel in 4. dist. 14. q. 2 art. 1. docet ex communi sentẽtia, actiones pœnitẽtis esse pro materia huius Sacramẽti, & verba Sacerdotis pro forma, & citat Alexandrum, Thomam, & Richardum. NEQVE mouere debet, quod nõ dicit, actionẽ pœnitentis esse materiã, sed pro materia, quia idem dicit de materia omnium Sacramentorum dist. 3. quæst. 1. art. 1. In nullo enim Sacramento inuenitur materia proprie dicta, si exactè loquamur de materia ad modum loquẽdi Philosophorum: & tamen in omni Sacramẽto inuenitur res quædam, quæ instar materiæ dici possit. Et eodem modo loquitur Concilium Florẽtinum in instructione Armenorum, cùm dicit Sacramenta tribus perfici, rebus tanquam materia, verbis tanquam forma, & intentione Ministri. Ex quo etiã Concilio intelligimus, falsissimum esse quod scribit Kemnitius, ante cẽtum annos, & Gabrielis ætate adhuc fuisse dubiũ & incertum, quæ esset materia Sacramenti. Nam Concilium Florentinum, in quo disertis verbis explicantur materiæ & formæ omnium Sacramentorum, anno Domini M.CD.XXXIX. absolutum est: proinde ante annos centum & quadraginta, & ante Gabrielis ætatem, iam erat in Ecclesia non solùm indubitata, & certa doctrina de materia Sacramenti pœnitentiæ, sed etiam diligentius quàm vnquam anteà, explicata.

QVINTO obijcit verba Concilii Tridentini, quod non videtur ausum fuisse apertè scribere, actionem pœnitentis esse materiam Sacramenti huius, sed scripsit esse materiam, vel quasi. Ex quo pulchrè sibi videtur Kemnitius colligere, pœnitentiæ Sacramentum esse Sacramentum, vel quasi; & effectum eius esse remissionem peccatorum, vel quasi.

RESPONDEO, omitto quòd Kemnitius non satis fideliter retulit verba Concilii, vt locum faceret argutiæ suæ: non enim Concilium posuit esse materiam, vel quasi; sed simpliciter, esse quasi materiam, sess. 14. cap. 3. Omitto etiam, quòd vox illa QVASI, non semper extenuat rem, de qua agitur: alioqui Ioan. 1. vbi dicitur Christus, quasi vnigenitus à Patre; liceret argumentari cum Kẽnitio, ac dicere, Christum esse vnigenitum, vel quasi. Sed his omissis, Concilium Tridentinum, vt etiam antea Florentinum; actiones pœnitẽtis maluerunt dicere, quasi materiam; quam absolutè, materiam, nõ quòd non sint verè, & propriè talis materia, qualem Sacramenta requirunt, sed quod nõ sint res aliqua solida, permanens, actractabilis, qualis in multis aliis Sacramentis cernitur.

Quod vt planius explicetur, ANIMADVERTENDVM est, duobus modis Sacramẽtorum materiã posse considerari. VNO modo, vt est pars quædam Sacramenti. ALIO modo, vt cum materia rerum naturalium, vnde nomen accepit, similitudinem habet. Et quidẽ priore modo nihil aliud requiratur ad Sacraméti materiam, nisi vt sit externũ ac sensibile signum, quod per verbum perficiatur, & quasi formetur; & hoc modo verè ac propriè actio pœnitẽtis est materia Sacraméti. Posteriore autem modo, nullius quidẽ Sacraméti, vt rectè Gabriel affirmat, materia est propriè, ac simpliciter, sed metaphoricè tantũ materia, sed maximè tamẽ omniũ, materia Sacramenti pœnitentiæ distat à perfectione Physicæ materiæ, cũ, vt diximus, nõ sit aliquid solidũ, & tractabile, sed actio quædam trãsiens. Quare quemadmodum aqua Baptismi, si cũ materia Physica cõparetur, quasi materia dici potest, sic etiã actio pœnitentis, si cũ aqua Baptismi conferatur, quasi materia rectè dicitur, licet in ordine ad Sacramentum, vtraque verè & propriè, simpliciter & absolutè materia sit.

Atque hæc quidẽ præcipua sunt Kemnitii argumẽta, nam ad reliquas eius calumnias suprà respõdimus, cum Hæreticorum mendacia refutaremus. Nunc addemus illa argumenta, quibus vtũtur, qui Scotum sequuti in sola Absolutione totam Sacramenti pœnitentiæ rationem ponunt: actionem verò pœnitentis, non partem Sacramenti, sed dispositionem quandam ad Sacramentum suscipiendum vocant.

Obijciunt igitur. PRIMÕ, Sacramentum esse debere signũ eius rei, quæ per Sacramentũ efficitur: effectum autem Sacramenti huius, id est, remissionẽ peccatorũ, per Absolutionem pulchrè significari, non autem per Confessionem, aut Cõtritionem, vel Satisfactionem.

RESPONDEO, remissionem peccatorum, vt suprà diximus, non solùm Absolutione, sed etiam Confessione significari. Nam vt Sacerdos absoluens significat se peccatum expellere, ita pœnitens confitens, significat se à peccato recedere.

SECVNDO obijciunt, id Sacramẽtum esse quod à Ministro confertur: in Sacramento autem pœnitentiæ solam Absolutionem à Ministro conferri, non autem Confessionem, vel Contritionem. Et præterea esse inauditũ in Ecclesia, vt qui pœnitentiam agit, Minister Sacramenti pœnitentiæ esse dicatur: proinde non esse actionẽ pœnitentis Sacramentũ, aut partẽ Sacraméti.

RESPONDEO, Ministrũ Sacraméti propriè dici, qui vel totum, vel potissimã Sacramenti partẽ conficit: si quis autem à Ministro illo iussus aliquid faciat, eũ nõ propriè Ministrũ, sed Ministri cooperatorem nominari. Atque hoc modo Sacerdos, qui formã Absolutionis pronunciat, & à quo pœnitens interrogatur, examinatur, & iniunctã satisfactionẽ accipit; propriè Minister Sacramenti dicitur; pœnitens, autẽ licet aliquid faciat ad Sacramentum illud pertinẽs, non tamen Minister, sed Ministri cooperator dici debet, quia ipsius actio non est pars Sacraméti, nisi quatenus potestati Sacerdotali subijcitur, & à Sacerdote dirigitur, vel iubetur. Simile est in curatione morbi corporalis, si forte

medicus iubeat ægrotum post sumptum pharmacum inambulare: tametsi enim ægrotus id facit, quòd ad partem medicamenti pertinet, tamen non propterea ipse sui medicus dicitur, sed is tantum, qui pharmacum præbuit, & inambulationem iussit.

Obijciunt TERTIO, solam Absolutionem esse causam gratiæ, cùm tota vis Sacramentalis in Clauibus resideat, Claues autem sacerdotis sint, non pœnitentis: proinde actionem pœnitentis partem Sacramenti esse non posse, non enim pars Sacramenti est, quæ ad Sacramenti effectum non concurrit.

RESPONDEO, PRIMVM negari posse consequentiam huius argumẽti. Nam quemadmodum homo corpore & spiritu cõstat, & tamẽ solo spiritu intelligit: sic etiã facilè fieri posset, vt Sacramentũ aliquod duabus partibus cõstans, per alterã tantũ operaretur. Et hanc solutionem sequuntur, qui vim Sacramentalem in sola absolutione constituunt; quæ sententia fuit olim S. Thomæ, & S. Bonauenturæ, & aliorũquorũdam veterum in 4. Sent. di. 18. & 22. & ex recentioribus Andreæ Vegæ Conc. Trident. lib. 13. cap 15. & Francisci Ferrariensis in commentario cap. 72. lib. 4. contra Gentes.

DEINDE potest etiam respõderi Absolutionem quidem esse potissimam causam iustificationis, sed non solam: proinde negari posset, vim Sacramentalem in solis Clauibus residere, sed partim, & quidem præcipuè in Clauibus quarum vi Sacerdos absoluit, partim in actione pœnitentis, quatenus ea Deus vtitur vt instrumento ad significandam & efficiendam iustificationem. Et hæc esse videtur sententia S. Thomæ 3. par. quæst. 86. art. 6. vbi reuocauit quod scripserat in 4. Senten. dist. 18. quæst. 1. art. 3. & dist. 22. quæst. 2. art. 1. Nos in 2. li. de Sacra. in genere, ca. 11. priorem sententiam sequuti sumus, sed posteriorem non minus probabilem existimamus, licet ea paulò difficilius defendi posse videatur.

CAPVT XVII.

De partibus materialibus Sacramenti Pœnitentiæ: Quæstio inter Catholicos.

SEQVITVR ALTERA partitio pœnitentiæ, qua pars eius materialis rursum in partes tres Contritionem, Confessionem, & Satisfactionem distribuitur. De qua partitione duæ sunt quæstiones; vna inter Catholicos, altera cum Hæreticis.

QUÆSTIO PRIOR non est; An Contritio, Confessio, & Satisfactio sint necessariæ, & omnino adhibendæ: sed, An sint omnes veræ partes Sacramenti. Fuit enim opinio Durandi in 4. dist. 16. q. 1. solam Confessionem partem esse materialem Sacramenti pœnitentiæ: Contritionem autem esse dispositionem, & Satisfactionem fructum pœnitentiæ.

Argumenta eius præcipua duo sunt. PRIMVM, quia quælibet veri Sacramenti pars debet esse sensibilis; Contritio autem non est sensibilis. SECVNDVM, quia Sacramentum pœnitentiæ non necessario exigit Satisfactionem in re, sed in voto dumtaxat: verum enim Sacramentum erit, si confitenti peccata sua, detur Absolutio, etiamsi is nunquam posteà satisfaciat.

At sententia Theologorum communis, in eadem distinctio. 16. & S. Thom. 3. part. quæst. 90. art. 2. & 3. non solam Confessionem, sed etiam Contritionem, & Satisfactionem, veras Sacramenti pœnitentiæ partes materiales esse docet. Quę sententia certissima est. neque iam amplius in dubium reuocari potest, cùm in Concilijs Oecumenicis, Florentino, & Tridentino disertis verbis legamus, actus pœnitentis, Contritionem, Confessionem, & Satisfactionem, esse quasi materiam Sacramenti pœnitentiæ.

NEQVE iis repugnat, quòd in scripturis sanctis satisfactionis opera dicũtur fructus Pœnitẽtiæ: nam aliud est loqui de virtute, aliud de Sacramento pœnitentiæ. Virtus pœnitentiæ non componitur ex partibus, cùm sit habitus quidã simplex: proinde non sunt partes, sed actus eius, Cõtritio, Cõfessio, & Satisfactio. Cõtritio quidem est actus eius internus, Confessio & Satisfactio, actus externi: & hoc modo Scripturæ loquũtur, cùm opera externa fructus pœnitentiæ vocant. Sacramentum verò pœnitentiæ duabus partibus constat, vt diximus, materiali atque formali. Et ad materialẽ quidem pertinent tres illi pœnitentiæ virtutis actus, qui sunt etiam ipsius pœnitentis actiones: ad formalem autẽ Absolutio Sacerdotis. Quia verò Cõtritio actio est interna; vt pars Sacramenti, quod est corporale ac sensibile, dici possit, signo aliquo externo prodi debet.

Et per hoc soluitur PRIMVM Durandi argumentum: non enim Contritionem, vt in corde sedem habet, sed vt per signa manifestatur, Sacramenti partem esse contendimus.

DICET fortasis aliquis, sæpe accidere, vt Contritio non alio signo, quàm ipsa peccatorum confessione prodatur: proinde tunc non distingui Contritionem, quatenus est pars Sacraméti sensibilis à Confessione; ac per hoc duas tantùm Sacramenti partes esse, Confessionem, & Satisfactionem, non autẽ tres. RESPONDEO, fieri quidem posse, vt iisdem verbis Contritio detegatur, & Confessio explicetur, verumtamen in illis verbis duo signa sensibilia contineri; & planè aliud esse, Contritionem verbo expressam, aliud, Confessionem verbo explicatam. Nã si quis fateatur se furtum, adulterium, homicidium, & alia id genus multa commisisse, sed iactando, & gloriando, vel simpliciter colloquendo illa narret, ille quidem confitebitur peccata, sed Contritionem non prodet. Quare aliud est, peccata confiteri, vt alter intelligat quot, & qualia illa sint; aliud cum dolore, ac detestatione confiteri, vt non solùm peccatorum numerus, sed etiam peccatoris Contritio illa confessione aperiatur.

AD ALTERVM argumentum Durandi, facile est respondere. Nam sine Satisfactione, Sacramentum pœnitentiæ esse potest, sed mancum ac mutilum, neque enim tres illæ partes essentiales, sed integrales dicuntur: sine aliqua autem parte integrali res quidem esse potest, sed integra esse non potest. Illud admittimus, ex integralibus partibus quasdam esse principales, sine quibus essentia rei nullo modo consisteret, quales sunt in homine caput, & cor; & tales in Sacramento pœnitentiæ sunt Contritio, & Confessio: nam nisi signa doloris aliqua conspiciantur, & nisi manifestatio aliqua peccatorum præcedat, Absolutio à Sacerdote impendi non potest. Aliæ sunt partes integrales secundariæ, sine quibus rei essentia consistere, licet imperfecta & mutila, potest: quales sunt in homine, manus, & pedes: & eiusmodi in Sacramento pœnitentiæ videtur esse Satisfactio.

SED obijciunt aliqui: Aut Satisfactio pars est Sacramenti, vt est in voto & proposito pœnitentis, aut vt reipsa exercetur. Si priore modo, non est res sensibilis; si posteriore, non est præsens cùm perficitur Sacramentum. Siquidem accedente verbo Absolutionis ad Confessionis elementum, perficitur Sacramentum, Satisfactio verò post Absolutionem datam atque acceptam peragitur.

RESPONDEO; vtroque modo Satisfactio pars est Sacramenti; incipit enim quodammodo, dum iniungitur: & acceptatur: & posteà tempore suo completur. Et quamuis, vt est in voto, & proposito, non

videatur

videatur esse sensibilis, tamē signis externis sensibilis redditur, dū verbo Sacerdotis indicitur, & verbo aut nutu pœnitentis admittitur. Neque absurdum est, si post Absolutionem datam atque acceptam, Satisfactio compleatur: nam accedente verbo Absolutionis ad elementum Confessionis, Sacramentum perficitur quidem, quod attinet ad essentiā, sed non omnino integrè, & perfectè, si partes integrales considerentur. Quemadmodum etiam dum in vtero matris corpus humanum formatur, & corde, aliisque nonnullis partibus perfectis, coniūgitur anima corpori, homo inde existit, etiamsi fortè oculi, digiti, & aliæ quædā partes nondum perfectæ, atquè distinctæ conspiciantur.

CAPVT XVIII.

De partibus Pœnitentiæ, sententiæ variæ Hæreticorum.

ALTERA quæstio iam cum Hæreticis tractanda est, quot sint partes pœnitentiæ, siue quot sint actiones in homine pœnitente necessariæ, vt Absolutionem percipere, & cum Deo in gratiam redire possit. Neque enim cum Hæreticis disputare necesse erit, an istæ omnes actiones sint materiales Sacramēti partes, cùm illi (vt vidimus c. 15.) nullam partem materialem agnoscant, nisi fortè Baptismum, aut ritum quo Sacerdos verbum Absolutionis pronunciat.

Igitur Catholici summo consensu tres assignāt pœnitentiæ partes, Contritionem, Confessionem, & Satisfactionē; neque de hac re vlla inter Catholicos cōtrouersia est. Nam ipse etiā Scotus, qui pœnitētiæ Sacramentum in sola Absolutione, & Durandus, qui in Absolutione, & Confessione constituit, disertis verbis docent, ad percipiendam in hoc Sacramento peccatorum remissionem, tria illa ex parte pœnitentis requiri.

Porrò Aduersarij à communi, frequentato, tutissimoque hoc doctrinæ Ecclesiasticæ tramite aberrantes, in varias errorum vias abierunt. Tres præcipuè sunt apud eos sententiæ.

PRIMA eorum, qui docēt duas esse pœnitentiæ partes. Contritionem, & Fidem. Ac per Contritionem quidem intelligunt terrores conscientiæ ex minis legis incussos: per Fidem autem, fiduciam quandam certam remissionis peccatorum ex Euangelij, vt ipsi dicunt, pollicitatione conceptam.

Huius sententię primus auctor Lutherus fuit. Is enim etiamsi anno. M. D XX. in lib. contra execrabilē bullam Antichristi, in defensione art. 5. & rursus anno. M. D. XXI. in assertione articulorū suorū, eundem illum 5. artic. propugnans, scripserit, se non negare tres esse partes pœnitentiæ, Contritionem, Confessionē, & Satisfactionem; sed tātùm de Satisfactione docere, eam quæ arbitrio Ecclesiæ imponitur, non esse iuris diuini, aut si iuris diuini est, nō posse per Claues Ecclesię tolli: tamen postea cùm nō parum in Schola Satanæ profecisset, anno M. D. XLV. in refutatione articulorum Louaniēsium, propositione 37. his verbis priorē illam sententiam à se quoque admissam dānauit: *Pœnitentia à Louaniēsiū Synagoga tradita (scilicet quòd sit Contritio, Confessio, & Satisfactio) est nulla nisi Iudæ proditoris, & similiū, ideo vt hæretica est dānanda.* Et in articulis Smalchaldicis anno M. D. XXXVII. etiā is in cap. de pœnitētia, duas partes pœnitētiæ esse docet, Legē & Euāgelium, siue, quod est idē, vt ipse ibidē explicat, Contritionē ex minis legis, & Fidē ex Euāgelij promissis cōceptam, porrò opera bona hoc loco, nō partē, sed fructum pœnitētiæ esse voluit. EADEM sententia fuit Philippi Melāchthonis, tū in locis editis anno M. D. XXI. tū in Confessione Augustana edita anno M. D. XXX.

A Sed in locis cap. de pœnitētia, duas pœnitentiæ partes vocat Mortificationē & Viuificationē; in Cōfessione autem art. 12. vocat Contritionē, & Fidem; res tamen eadem per Mortificationem & Contritionem, per Viuificationem & Fidem significatur. IDEM quoque permulti alij Lutheranorū docēt, vt Centuriatores Magdeburgenses, Cen. li. 1. c. 4. col. 148. & li. 2. c. 4. col. 341. Ioan. Vvigādus in Corpore doctrinæ Magdeburgensis, cap. 18. Tilmannus Heshusius in lib. de erroribus Pontificiorum, loco 9. Martinus Kemnitius in 2. part. Exam. ad cap. 5. de pœnitentia, pag. 942. & 943.

ALTERA eorum sententia est, qui ad illas duas pœnitentiæ partes adiungunt tertiam, videlicet opus bonum, siue nouam obedientiam.

Huius sententiæ videtur etiam auctor Lutherus fuisse. Nam in prima disputatione cōtra Antinomos, edita anno M. D. XXXVIII. propositione prima, dicit partes pœnitentiæ esse dolorem de peccato, & propositum melioris vitæ. In tertia autem disputatione contra eosdem propositione 9. ad bonū propositum non solùm pertinere vult fidem, seu fiduciam erga Deum, sed etiam omnia opera bona: *Omnia*, inquit, *opera post iustificationem, sunt aliud nihil, quam bonum propositum contra peccatum.* IDEM docet Philippus Melanchthon, qui vt fidus Achates Lutheri, cum ipso in formas varias facilè mutabatur. Is igitur in Apologia Confessionis Augustanę, articulo de pœnitentia, & in Locis editis anno M. D. XXXVI. & sequentibus, titulo de pœnitentia, duas quidem partes Pœnitentiæ assignat, Cōtritionem & Fidem; addit tamen, se non repugnaturū, si quis tertiam partem adiungat, nouam obedientiam. Sed in disputatione de pœnitentia, quam anno, M. D. XLVIII. habuit, & cum Lutheri operibus circumfertur, disertis verbis dicit: reipsa nouam obedientiam, tertiam partē esse conuersionis, seu pœnitentiæ: quod idem repetit in Examine ordinandorum, cap. de Pœnitentia. IDEM docent illi omnes, qui Lutherani molles appellantur, & contra rigidos Lutheranos, siue Illyricianos, de hac re magna contentione digladiantur, vt auctores Confessionis Saxonicæ, cap. de pœnitentia, Nicolaus Selneccerus in sua Pædagogia ad finem secundæ partis, vbi explicat articulum Symboli: *Remissionem peccatorum*; Dauid Chytræus in sua Catechesi, loco 8. & alij non pauci.

TERTIA sententia Caluini est, li. 3. Instit. cap. 34. § 8. vbi duas pœnitentiæ partes constituit, Mortificationem & Viuificationem; sed longè alio sensu, quàm Lutherani faciunt. Nam per Mortificationem non intelligit errores incussos, vt Lutherani, sed mortificationem vitiorum, siue abnegationem sui, & spoliationem totius veteris hominis; proinde nō paruo aliquo tempore, sed tota vita pœnitentiam agendam esse dicit. Per Viuificationem, non intelligit fidem, vel fiduciam, aut consolationem ex Euangelio conceptam, vt Lutherani, sed pium bene viuendi studium atque affectum ad opera bona; quæ opera non partem, sed fructus pœnitentiæ esse docet.

Refellit ibidem Caluinus apertè sententiā Lutheranorum. Nam §. 1. contendit fidem priorem esse pœnitentia, quod est contra Lutheranos, qui fidem posteriorem partem Pœnitentiæ faciunt. §. 2. docet, incussos illos terrores, quos Lutherani priorē partem pœnitentiæ esse volunt, non esse partem pœnitentiæ, sed esse timorem quendam initialem, qui fidem præcedit, ex quo postea pœnitētia vt fructus, emanat. § 3. agnoscit, alios ante se pœnitentiam esse partitos in Mortificationem & Viuificationem (id enim sine dubio legerat apud Melanchthonem in locis communibus editis anno M. D. XXI.) sed addit vocibus istis, si recta subsit interpretatio, vim pœnitentiæ satis commodè

Digitized by Google

expressè, sed non sibi placere eorum interpretationem §. 5. refellit illos (Lutheranos videlicet omnes) qui fidem sub pœnitentia complectuntur, ac dicit eos Paulo repugnare.

In Caluini sententiam Theodorus Beza discipulus eius decessit, eamque tuetur, & explicat in lib. quem inscribit, Abstersio calumniarum Tilemanni Heshusij, in responsione ad 4. calumniam.

CAPVT XIX.

Refelluntur sententiæ Hæreticorum, & Catholica confirmatur.

NVNC breuiter, &c. per partes notorum Hæreticorum dogmata refellemus, ac veterem & communem Ecclesiæ Catholicæ, quæ sola vera est, sententiam comprobabimus.

Sit igitur propositio PRIMA: *Terror animo incussus à lege, quem Lutherani Contritionem, siue Mortificationem appellant non recte inter partes pœnitetiæ numeratur.* Hæc propositio conformis est Tridentino Concilio sessio. 6. ca. 6. vbi numerantur quidem terrores incussi inter ea, quæ hominem ad iustificationem iuuant, & præparant, tamen non ponuntur pœnitentiæ partes, sed ab ea potiùs distinguuntur, cùm inter eos, & pœnitentiam actus quidam spei & dilectionis intercedere dicantur. Aliud enim est, aliquid ad conuersionem & iustificationem requiri: aliud, partem siue actum esse pœnitentiæ, si de pœnitentia, vt Theologos decet propriè loquamur. Igitur vt illos terrores ad conuersionem, vt plurimum requiri non negamus, ita partem esse pœnitentiæ minimè concedimus.

Nam IN PRIMIS Scriptura distinguit terrorem à pœnitentia. Vbi enim legimus in epist. posteriore ad Corinth. cap. 7. *Quæ secundum Deum est tristitia, pœnitentiam in salutem stabilem operatur.* Per tristitiam intelligi debet molestia quædam, & timor ac pudor natus ex obiurgatione illa vehementi, & minis, quibus Apostolus apud Corinthios vsus fuerat. Non enim vocat Apostolus eo loco tristitiam, dolorem de peccatis admissis, quæ est ipsa Contritio, siue pœnitentia, sed molestiam illam, & verecundiam, quæ æquo animo accepta, & secundum Deum, pœnitentiam saluberrimam gignit. Nam in eadem epist. c. 2. Apostolus ait: *Ex multa tribulatione, & angustia cordis, scripsi vobis, non vt contristemini, sed vt sciatis, quam charitatem habeam abundantius in vos.* Et cap. 7. *Gaudeo*, inquit, *non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad pœnitentiam.* At certè Apostolus non hæc diceret, si per tristitiam, dolorem illum acciperet quo quis angitur, quòd Deum offenderit. Non diceret, inquam, *Scripsi vobis non vt doleatis de peccato*, cùm hoc ipsum vehementissimè cuperet, neque diceret: *Non gaudeo, quia contristati estis*, cùm maximè gaudendum sit, quòd peccatores peccasse se doleant, & gaudium sit in cœlo super vno peccatore pœnitentiam agente. Itaque, vt Chrysostomus, & alij exponunt, sententia Pauli est: Non gaudeo de tristitia, gaudeo de fructu, qui est pœnitentia. Et quemadmodum medicus non gaudet, quòd amaro pharmaco, vel sectione, aut adustione ægrotum cruciet; sed gaudet de sanitate, quæ ex illo pharmaco, vel sectione, aut adustione consequitur: sic etiam Paulus non gaudet, quòd aspera obiurgatione & minis, terrorem & molestiam Corinthijs attulerit, sed quòd ea molestia ac terrores, pœnitentiam, eamque stabilem & omninò salutarem pepererint. Vides igitur ex doctrina Apostoli pœnitentiam non esse terrorem ex minis incussum, sed effectum quendam eius terroris, vt Concilium Tridentinum rectè docet.

DEINDE, si quis inspiciat definitiones omnes pœnitentiæ, quæ apud Theologos tum veteres, tum recentiores exstant, & simul inueniuntur apud Magistrum in 4. lib. Sententiar. dist. 14. & apud Gratianum de pœnit. dist. 3. in nulla earum terrores illos inueniet, quos Lutherani partem pœnitentiæ faciunt.

PRÆTEREA, cum partes pœnitentiæ queri mus, non quosuis motus, qui quocumque modo ad pœnitentiam pertinent, quærimus, sed eos motus siue actus dumtaxat, qui ex ipsa virtute pœnitentiæ prodeunt. Porrò terreri, cum intentantur minæ; non est vllius virtutis actus, sed naturalis affectio, quam etiam in pueris, & in ipsis bestiis cernimus.

ADHÆC, sæpe terrores in iis inueniuntur, qui pœnitentiã nullã agunt, ac ne inchoant quidẽ, vt in dæmonibus, qui credũt, & contremiscũt Iacobi 2. Ieque etiam nonnulli veram pœnitentiã agũt, nullo pœnæ terrore, sed solo Dei, & iustitiæ amore impulsi, qualẽ credibile est fuisse beatã illam fœminam, de qua Dominus ait Luc. 7. *Dimittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Quòd si terrores sine pœnitentia, & pœnitentia sine terroribus, aliquando esse potest, certè, non debent terrores illi inter partes pœnitentiæ numerari.

DENIQVE fides, vt mox probabimus, non est pars pœnitentiæ, sed eam præcedit. Atqui terrores incussi à lege, ex sententia Aduersariorum, ipsa etiam fide priores sunt: non igitur terrores incussi à lege, partes pœnitentiæ rectè dici possunt. Vide plura in 2. lib. cap. 1.

SECVNDA propositio: *Fides non est pars pœnitentiæ, licet ad eam efficiendam necessariò requiratur.* Hæc etiã propositio conformis est Tridentino Cõcilio, sess. 6. c. vbi fides primo loco ponitur inter ea, quæ ad iustificationem disponunt, & à pœnitentia, quæ inter eas dispositiones quintum locum obtinet, apertè distinguitur.

Probatur autẽ PRIMO ex illis ipsis locis, vnde Aduersarij sententiã suã probant: proferũt. n. Melanchthon, Illyricus, Heshusius, Kẽnitius, & alij passim, duo loca, vt probẽt duas esse pœnitentiæ partes, Terrores, & Fidem. PRIOR locus est Marc. 1. *Pœnitentiã agite, & credite Euangelio.* ALTER Actor. 20. *Testificans Iudæis, atque Gentilibus in Deum pœnitẽtiam, & fidẽ in Dominum nostrũ Iesum Christũ.* AT hæc loca maximè faciũt cõtra eos: siquidẽ distinguitur in vtroque loco fides à pœnitentia. Non enim Dominus apud Marcũ ait; pœnitentiam agite credentes Euangelio; sed: *Pœnitẽtiam agite, & credite Euangelio*: duo sunt igitur, ac diuersa pœnitentiam agere, & credere Euangelio. Sic etiam B. Paulus non ait: Testificans in Deum pœnitentiam, quæ ex fide, & terroribus constat; sed: *Testificans in Deum pœnitentiam, & fidem in Dominũ nostrum Iesum Christum.*

DEINDE fides pœnitẽtiam præcedit, eámque gignit, vt exemplum Niniuitarum, & ratio manifesta docet: *Crediderunt*, inquit Scriptura Ioan. 3. *Niniuitæ in Deũ, & prædicauerant ieiunium, & induti sunt saccis.* Et sanè intelligi non potest, quòd seriò aliquis pœnitentiam agere incipiat, nisi priùs credat vera esse, quæ Deus tum peccatoribus comminatur, tum pœnitentibus pollicetur. Quòd si fides pœnitentiam præcedit, certè caussa eius esse potest, pars autem nullo modo.

AD HÆC partes pœnitentiæ, vt suprà diximus, illæ actiones cẽsendæ sunt, quæ à virtute pœnitentiæ manant. Atqui credere, non pœnitentiæ, quæ virtus est moralis, sed fidei virtutis Theologicæ actio est.

DENIQVE veteres patres cũ pœnitentiã definiũt, nusquã fidei meminerũt: quod certè nõ facerẽt, si ea potissima pœnitẽtiæ pars esset, vt Luth. volũt GREG. lib. 34. pœnitentiã definit: *Præterita peccata plãgere, & plãgenda non admittere.* AMBROS. in præfatione enarrationis in Ps. 37. *Plena*, inquit *est definitio pœnitẽtiæ, commemoratio delictorũ, vt vnusquisque peccata sua velut quodã quotidiani sermonis castiget flagello, & cõmissa sibi flagitia condemnet.* Quibus verbis docet, pœnitẽtiam in eo consistere,

vt quis peccata ſua confiteatur, & confitẽdo caſtiget, ac damnet: quod ſine deteſtatione, quam nos Contritionem vocamus, & ſine ſatisfactione, vel eius propoſito fieri nõ poteſt. Quomodo enim ſeriò peccata cõfiteatur, qui ea nõ deteſtatur? & quomodo ea caſtiget, & damnet, qui ſatisfactione emendare non cupiat?

A Atqui certè credere ſibi remitti, vel remiſſa eſſe peccata; ad eam Confeſſionem minimè requiritur. Cur enim non poſſit aliquis cum dolore animi peccata ſua fateri, & ea laborioſis operibus caſtigare, & proinde ex Ambroſij ſententia plenam agere pœnitentiam, etiamſi nondum certo credat ea ſibi eſſe remiſſa, aut etiam tunc remitti? Certè Niniuitæ crediderunt in Deum, teſte ſcriptura Ionæ 3. & tamen de remiſſione dubitabant, cùm dicerent: *Quis ſcit ſi conuertatur, & ignoſcat Deus?* eos autem pœnitentiam egiſſe gratam Deo, eadem ſcriptura teſtatur. Itaque fides iſta ſpecialis, non modò non eſt pœnitentiæ pars, ſed neque ad eam vllo modo requiritur.

Quod verò nos in ſecunda propoſitione diximus, ſine fide pœnitentiam haberi non poſſe; de fide vera, & Catholica intelleximus, non de iſto Lutheranorum figmento, quod tamen ipſis fides iuſtificans, & pars præcipua pœnitentiæ eſt.

Tertia propoſitio: *Non ſunt omnia bona opera, quæ poſt iuſtificationem fiũt, inter partes pœnitentiæ numeranda.* Hoc eſt aduerſus molles Lutheranos, quia omnia opera bona intra pœnitentiã includũt. Non volumus autem negare, quin propoſitũ bene viuendi ad pœnitentiam pertineat, neque etiam quin opera quædam bona, quæ ad eum finem tendunt, vt vel pœnitentia interior oſtendatur, vel propeccatis ſatisfiat, in partibus pœnitentiæ numerentur: ſed id ſolùm aſſerimus, non omne bonum opus poſt reconciliationẽ cum Deo factam partem eſſe pœnitentiæ. Id quod vix vllam probationẽ exigit: multa ſunt enim opera bona, quæ à iuſtificatis fiunt, ſine vlla relatione ad peccata præterita; ex charitate in Deum, ex miſericordia in proximos, ex iuſtitia in eos quibus aliquid debent ex temperantia, fortitudine, ceteriſque virtutibus, qualia opera facerẽt etiamſi nũquam peccaſſent, aut pœnitentia egiſſent.

Tertia propoſitio. *Non rectè ponuntur pœnitẽtiæ partes, Mortificatio, & Viuificatio, ad eum ſenſum quo à Caluino, & Beza accipiuntur.* Ratio propoſitionis huius certiſſima eſt. Nam Caluinus & Beza, vel confundunt omnino pœnitentiam cum iuſtificatione, vel poſteriorem iuſtificatione eſſe volunt: dicunt enim pœnitentiam eſſe fructum fidei iuſtificantis, & per Mortificationem & Viuificationem, intelligunt refrænationem vitioſarum affectionum, & pium ſtudium bene operandi, quæ in reconciliatione inchoantur, ac deinde tota vita perficiuntur.

At Scripturæ diuinæ paſſim docent pœnitentiam viam eſſe ad iuſtificationem, & proinde priorem ipſa iuſtificatione. Hierem. 18. *Si pœnitentiam egerit gens illa à malo, agam & ego pœnitentiam.* Ezechielis 18. & 33. ſæpe repetit Dominus: *Si pœnitentiam egerit impius iniquitatum eius non recordabor.* Luc. 13. *Niſi pœnitẽtiam habueritis, omnes ſimiliter peribitis.* Luc. 24. *Oportebat prædicari pœnitentiam, & remiſſionem peccatorum.* Actor. 2. *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnuſquiſque veſtrum in nomine Ieſu Chriſti in remiſſionem peccatorum, & accipietis donum Spiritus ſancti.* Actor. 3. *Pœnitemini, & conuertimini, vt deleantur peccata veſtra.* Actor. 5. *Hunc principem, & ſaluatorem Deus exaltauit dextera ſua, ad dandam pœnitentiam Iſraeli, & remiſſionem peccatorum.* Actor. 8. *Pœnitentiam age ab hac nequitia tua, & roga Deum, ſi forte remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui.* Actor. 11. *Ergo & Gentibus pœnitentiam dedit Deus ad vitam.*

Quod ſi pœnitentia via eſt ad remiſſionem peccatorum, & prior iuſtificatione ſecundũ ſcripturas; multò maiori ratione Mortificationem illam, & viuificationem præcedet, quæ opinione aduerſariorum, fructus eſt fidei iuſtificantis, & iuſtificationem ipſam cõſequitur. Quare tam Lutherani, quàm Caluiniſtæ, extrema ſectantur: & ſicut Lutherani errant, quia Pœnitentiam in his moribus conſtituunt, qui veram pœnitentiam antecedunt; ita quoque errant Caluiniſtę, qui pœnitentiam in his actionibus ponunt, quæ veram pœnitentiam conſequuntur.

Adde, quòd pœnitentia in ſcripturis nõ dicitur, niſi à peccatis, ſiue ab operibus mortuis, iuxta illud Hebr. 6. *Non rurſus iacientes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis, ad perfectionem feramur.* Nec pœnitentia eſt omnium hominum, ſecundum Scripturas, ſed peccatorum tantùm: iuſtis enim Deus non poſuit pœnitentiã, vt legimus in oratione Manaſſe, & Dominus Luc. 15 dicit, iuſtos non egere pœnitentia. Non igitur rectè Caluinus pœnitentiam vocat mortificationem illam affectionum, & renouationem ſpiritalem, quę eſt omnium hominum, etiam iuſtorum: iſta enim ad profectum, non ad pœnitentiam pertinent.

Quinta propoſitio: *Tres ſunt partes pœnitentiæ, Contritio, Confeſſio, & Satisfactio.* Hæc propoſitio, in qua conueniunt omnes Catholici, breuiter explicanda ac probanda eſt. Primo igitur Obſervandvm erit, hoc loco nomine pœnitentiæ non ſignificari habitum: ſeu virtutem pœnitẽtię, quę, vt ſuprà diximus partes non habet, cum ſimplex qualitas ſit; neque etiam actualem pœnitentiam abſolutè, cùm Confeſſio & Satisfactio Contritionis ſigna & effectus ſint, & proinde ad eam non vt partes ad partem, ſed vt effectus ad cauſſam referantur: ſed deſignari actualem pœnitentiam, quatenus ea ex parte pœnitentis ad remiſſionem peccatorum in Sacramento reconciliationis neceſſaria eſt. Quia enim tres iſti actus, qui ex virtute pœnitentiæ (licet non æquè immediatè & principaliter) oriuntur ex parte pœnitentis neceſſarii ſunt, ideo tres partes pœnitentiæ numerantur.

Secvndo eſt Obſervandvm, tres iſtas pœnitentiæ partes non ſolùm requiri in ordine ad Sacramentum, ſed etiam extra Sacramentum ſuo quodam modo eſſe, ac fuiſſe neceſſarias in omni lege. Dixi autem, ſuo modo, propter duas cauſſas. Primvm, quia extra Sacramentum non requiritur confeſſio omnium peccatorum, quæ Sacerdoti fiat, neque ſatisfactio à Sacerdote iniuncta: ſed ſatis eſt confeſſio quædam generalis facta Deo, & Satisfactio per opera laboriоſa ſponte aſſumpta. Deinde, quia extra Sacramentum, ſi quis aut anguſtiis temporis, aut alia de cauſſa legitimè impediatur, quo minus confiteri aut ſatisfacere queat, ſola contritio interior ad ſalutem illi ſufficiet.

Tertio Obſervandvm eſt, non eſſe huius loci, de ſingulis his tribus partibus accuratè diſſerere, id enim ad librum ſequentem propriè pertinet: nũc verò muneri noſtro ſatisfeciſſe videbimur, ſi ex diuinis literis, teſtimoniis veterum, & congruentia rationis oſtendere potuerimus, Contritionem, Confeſsionem, & Satisfactionem ſaltem in genere, actus quoſdam eſſe virtutis Pœnitentiæ, ac per hoc partes ac veluti membra pœnitentiæ actualis.

Primvm igitur Contritionem ad pœnitentiam pertinere, Scripturæ paſſim docent. Deut. 4. *Cum quæſieris Dominum, inuenies, ſi tamen quæſieris in toto corde, & tota tribulatione animæ tuæ.* Ioël. 2. *Scindite corda veſtra.* Pſalm. 50. *Cor contritum & humiliatum Deus non deſpicies.* Confeſsionem quoque pœnitentiæ partem eſſe, perſpicuum eſt ex infinitis locis. Num. 5. *Vir ſiue mulier, cùm fecerint ex omnibus peccatis, quæ ſolent hominibus*

accidere, confitebuntur peccatum suum, &c. Psalm. 31. *Dixi confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino.* Matth. 3. *Baptizabantur ab eo in Iordane, confitentes peccata sua.* Actor. 19. *Multi credentes veniebant confitentes & annunciantes actus suos.* 1. Ioan. 1. *Si confiteamur peccata nostra fidelis est, & iustus, vt remittat nobis peccata nostra.* Denique satisfactionem per opera laboriosa, frequentissimè Scriptura commemorat, secundo Esdræ cap. nono: *Conuenerunt filij Israël in ieiunio, & in saccis, & humus super eos, & confitebantur peccata sua.* Daniel quarto: *Peccata tua eleemosynis redime.* Ioëlis secundo: *Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, & fletu, & planctu.* Matth. vndecimo: *Olim in cinere, & cilicio pœnitentiam egissent.*

Præterea idem Scripturarum exemplis demonstrari potest. Illustre est exemplum Dauidis secundo Regum vigesimo quarto, vbi cum Dauid iussisset populum numerari, & in ea re ex quadam animi elatione peccasset, inquit Scriptura, describens pœnitentiam eius: *Percussit autem cor Dauid eum,* ecce Cõtritionem, *& dixit Dauid ad Dominum: Peccaui valde in hoc facto,* ecce Confessionem, *sed precor Domine, vt transferas iniquitatem serui tui, quia stulte egi nimis.* Et paulò infra: *Ego sum, qui peccaui, & ego iniquè egi; isti qui oues sunt, quid fecerunt? vertatur, obsecro, manus tua contra me.* Et paulò pòst obtulit sacrificium, & sic Dominus placatus est: in quo apparet Satisfactio, per orationem, & subiectionem ad flagella Domini, & tandem per sacrificii oblationem.

Alivd exemplum est Niniuitarum, quorum pœnitentiam Dominus in Euangelio laudauit Matth. 12. ita verò ea describitur Ionæ 3. *Conuertatur vir à via sua mala,* ecce Contritionem, *& clament ad Dominum in fortitudine,* ecce Confessionem, *& homines & iumenta non gustent quidquam, nec pascantur, & aquam non bibant, & operiantur saccis homines, & iumenta,* ecce Satisfactionem.

Tertivm exemplum habemus in Euangelio Luc. 18. vbi describitur Publicanus pœnitens, qui in signum Contritionis non audebat oculos ad cælum leuare; & peccatum confitebatur, dicens: *Deus propitius esto mihi peccatori.* ac denique pectus suum percutiebat, quod pertinet ad Satisfactionem. Huic simile est exemplum filii prodigi Lucæ decimoquinto, qui Primvm ad se reuertitur, ac statum detestatur sum. Deinde confitetur, dicens: *Pater peccaui in cælum, & coram te.* Postremo subijcit se pœnæ à patre inferendæ. *Iam non sum dignus vocari filius tuus, fac me sicut vnum ex mercenariis tuis.*

Eadem veritas ex Patrum testimoniis copiosè probari posset, sed quia testimonia illa suis locis infrà adferenda erunt, vbi de his tribus partibus seorsim disseretur: nunc solùm illa breuiter annotabo, in quibus omnium trium partium simul mentio fit.

Tertvllianvs in libro de pœnitentia, posteaquam de Contritione dixerat, oportere pœnitentẽ animum mœroribus deijcere, ingemiscere, lachrymari, & mugire dies ac noctes: & ibidem de Satisfactione; sacco, & cineri incubare, corpus sordibus obscurare, ieiuniis preces alere, &c. subiungit de Confessione: *Hæc omnia Exomologesis, vt pœnitentiam commendet, vt de periculi timore Dominum honoret, vt in peccatorem ipsa pronuncians pro Dei indignatione fungatur.* Et paulo pòst, *Cùm igitur prouoluit hominem, magis releuat; cùm squalidum facit, magis mundatum reddit, cùm accusat, excusat; cùm condemnat, absoluit.* S. Cyprianvs in serm. de lapsis: *Denique,* inquit, *quanto & si de maiore, & timore meliore sunt, qui quamuis nullo sacrificij, aut libelli facinore constricti, quia tamen de hoc vel cogitauerunt, hoc ipsum apud Sacerdotes Dei dolenter, & simpliciter confitentur; Exomologesim conscientiæ faciunt, animi sui pondus exponunt, salutarem medelam pœnis licet, & modicis vulneribus exquirunt.* Hæc ille: vbi vides primum fidem & timorem non inter partes, sed inter causas pœnitentiæ numerari: Deinde tres pœnitentiæ partes distinctè, & perspicuè ostendi, Contritionem in verbo illo: *Dolenter,* Confessionem in illo: *Confitemur,* satisfactionem in illis, *Salutarem medelam vulneribus exquirunt.* S. Ioan. Chrysostomvs in serm. de pœnitentia, qui habetur in 5. tomo post homilias decem de pœnitentia: *In corde,* inquit, *eius contritio est, in ore confessio, in opere tota humilitas: hæc est perfecta, & fructifera pœnitentia.* S. Avgvstinvs tract in Ps. 146. illa verba exponens: *Qui sanat contritos corde, Sanat,* inquit, *contritos corde, sanat confitentes, sanat seipsos punientes:* vbi perspicuè tres partes veræ pœnitentiæ.

Accedat postremo etiam ratio ex ipsa natura pœnitentiæ ducta, Pœnitentia enim de qua hic agimus non est quælibet peccati detestatio, ac punitio, sed detestatio ac punitio peccati, vt est offensio diuinæ Maiestatis, & vt ad peccatum tollendum, & amicitiam cum Deo resarciendam ordinatur. Hinc enim Act. 20. vocatur pœnitentia in Deum: & Act. 26. coniungitur cum conuersione ad Deum, & passim in diuinis literis ac præsertim Ezech. 18. & 33. Pœnitentiæ finis dicitur iustificatio, & reconciliatio. Hoc autem interest inter iustitiam vindicantem, & pœnitentiã reconciliantem; quòd ad iustitiam vindicantem satis est, reus pœnam luat à Iudice præscriptam, siue is libẽter id faciat, siue inuitus, & siue is qui læsus est, id probet, siue improbet: at mulcta in pœnitẽtia reconciliante subeunda est prompto animo ab eo, qui læsit, & ad arbitrium eius qui læsus est. Quare necessariò hic exigitur Primvm, vt qui peccauit, doleat se peccasse, & amicitiam violasse: quando enim recuperare amicitiam cuperet, qui non doleret amissam? Deinde, vt subijciat se pœnæ ad arbitrium Dei, qui læsus est. Et, quia Deus per Ministros suos nobiscum agit; oportet, vt qui peccauit, illi homini se sponte subijciat, qui Dei locum tenet. Id verò fieri nequit, nisi & culpas suas ei per Confessionem aperiat & mulctam suscipiat, quam ille præscripserit. Sunt igitur tria illa necessaria: Detestatio peccati cum proposito vitæ melioris, quæ Contritio dicitur; Confessio, & Satisfactio.

Ad hæc, tria ista, natura ipsa duce, quotidie adesse videmus, cum aut liberi cum parentibus, aut serui cum dominis, aut vxores cum viris in gratiam redeũt: nam & signa doloris ostendunt, & peccatum fatentur, & se castigationi subijciunt, aut certè indulgentiam petunt: *Ad iudices,* inquit pro Ligario M. Tvllivs: *sic agi solet; Non fecit, non cogitauit, falsi testes, fictum crimẽ: Ad parentẽ autem, Erraui, temere feci, pœnitet, ad clementiam tuam confugio, deliqui veniã peto, vt ignoscas oro.* Docẽt autem sacræ literæ non vno in loco, Deum erga homines, & patris, & domini, & spõsi locum tenere; proinde non absimilem esse debere pœnitentiam, & conuersionem hominum ad Deum illi, quæ est filii ad parentem, serui ad dominum, vxoris ad virum. Isaiæ 63. *Tu pater noster, & Abraham nesciuit nos, & Israël ignorauit nos: tu Domine, pater noster, Redemptor noster, à seculo nomen tuum.* Psal. 122. *Sicut oculi seruorum in manibus dominorum suorum: sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri.* Hierem. 3. *Tu fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me, dicit Dominus.*

Postremo, neque illa congruentia contemnenda videtur, quòd quemadmodum tria sunt instrumenta peccãdi, cor, lingua, manus, peccamus. n. corde, verbo & opere: ita par est, vt tria sint veluti instrumenta pœnitentiæ; & aduersus peccatũ cordis, Contritione; oris

Confes-

Confessione,& operis satisfactione pugnemus,vt hac ratione iuxta Apostolum ad Roma.6.*Sicut exhibuimus membra nostra seruire immunditiæ,& iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibeamus membra nostra seruire iustitiæ in sanctificationem.*

CAPVT XX.

Respondetur ad argumenta Aduersariorum.

RESTAT nunc vt iis obiectionibus respondeamus, quas Aduersarii contra doctrinam iam explicatam & confirmatam faciũt. PRIMVM igitur Ioan. Caluinus lib.3.instit.cap.3.§.8. probat duas esse pœnitentiæ partes, ex illis Scripturæ locis. *Quiescite agere peruersè,discite bene facere.*Isa.1.item:*Declina à malo,& fac bonum.*Psal.34.

RESPONDEO,locus Isaiæ, Caluini sententiæ manifestè repugnat. Nam Isaias post illa verba subiungit: *Si fuerint peccata vestra, vt coccinum, sicut læna alba erunt.* Proinde pœnitentiam, quæ continet præteritorũ peccatorum detestationem,& propositum vitæ melioris, non post iustificationem constituit, vt Caluinus facit, sed ante;neque fructũ, sed causſam iustificationis esse docet. QVOD autem attinet ad alterum locum;quæ ibi numerantur partes iustitiæ,non pœnitẽtiæ sunt. Nam pœnitentia ad peccatores tantùm pertinet,iuxta illud: *Non veni vocare iustos,sed peccatores ad Pœnitentiã.*Luc. 5.at declinare à malo,& facere bonũ, iustorũ est proprium.Itaque perperam Caluinus cõfundit pœnitentiam,cum iustitia: neque vsquã in scripturis inueniet pœnitentiam appellari,declinare à malo,& facere bonum: sed in fletu & planctu, in cinere & cilicio eleemosynis & ieiunio,præterita male facta purgare.

SECVNDO, idem Caluinus eodem lib.3.ca.4.§.1. Catholicis obijcit,quòd dum tres partes pœnitentię assignant, definitionem pœnitentiæ destruant, quam ipsi tamen ex Patribus hausisse videri volũt.Siquidẽ apud MAGISTRVM Sententiarum li.4. dist.14 & in Decreto GRATIANI,dist.3.de pœnitentia, hæ legũtur pœnitentiæ definitiones: *Anteacta peccata deflere,& flenda non committere.*Item:*Mala præterita plangere,& plangenda non committere.* Item: *Vindicta quæda,puniens in se,quod dolet commisisse,*quæ ex Gregorio,Ambrosio,Augustino decerptæ esse dicuntur.Porrò cum his definitionibus non bene cohærere videtur partitio illa pœnitẽtiæ in Contritionem,Confessionem,& Satisfactionẽ:potest enim facilè aliquis peccata præterita plangere,& plangenda non committere; & punire etiam in se, quod dolet commisisse,etiamsi ore non confiteatur.

RESPONDEO;iã suprà exposuimus,quo sensu Theologi doceant tres esse pœnitẽtiæ partes, nimirum,tres esse pœnitentis actiones,quæ in Sacramento reconciliationis ad remissionem peccati exigantur: nam alioqui satis apertè docuimus,extra Sacramentum facilè posse fieri,vt sine Confessione,& Satisfactione,per internam cordis pœnitentiã quis iustificetur. Quare nequaquam partitio pœnitentiæ cum eius prima, & secunda definitione pugnabit,si alio,&alio modo pœnitentiæ vox accipiatur. IN PRIMA enim SECVNDA definitione pœnitentia accipitur pro contritione,qui primarius actus est pœnitentiæ virtutis;in partitione autem,vox pœnitentię sumitur pro actione integra pœnitentis quæ materialis pars dicitur Sacramenti pœnitentiæ.Porrò definitio TERTIA satis aptè cùm partitione cohæret,siquidem in ea Cõtritio,& Satisfactio, apertissimè exprimuntur,cùm dolor ad Cõtritionem, vindicta ad satisfactionem pertineat:confessio autem non obscurè in satisfactione includitur.Nam cum satisfactio fieri debeat ad arbitrium partis læsæ,necessariò intelligitur oportere eum, qui læsit, subijcere se per humilem Confessionem ei,quem læsit, vel potius Ministro, atque arbitrio, quem is loco suo in terris constituit; qui quidem non potest iustam mulctam indicere, nisi per confessionem cognoscat, qualis sit culpa.

TERTIA obiectio & sequentes Kemnitii sunt, in 2. par.Exami.p.942. & sequẽtibus. Kemnitius igitur(vt etiã ceteri Lutherani) ita probat duas esse partes pœnitentiæ:terrores, & Fidem. *Lex diuina minas intentat peccatoribus,qui Dei præcepta transgrediũtur: proinde terret peccatores. Euangeliũ deinde cõsolatur proposita Christi iustitia,& satisfactione,quæ per Fidẽ apprehenditur: Ergo duæ sunt partes Pœnitẽtiæ,Terror,& fides.*Confirmat hoc totum argumentum Scripturis illis:*Pœnitentiam agite, & credite Euangelio.*Marci 1.*Oportet prædicari Pœnitentiam,& remissionem peccatorum in nomine meo.* Lucæ vlt. *Testificans Iudæis atque Gentibus in Deum Pœnitẽtiam, & fidem in Dominum nostrum Iesum Christum,*Act.20.

RESPONDEO;quòd lex minas intẽtet,& Euangelium consoletur,verissimum est,sed nõ inde sequitur, Terrores & Fidem partes esse pœnitentiæ. Siquidẽ inconsti illi terrores à minis legis,pœnitẽtiam gignunt: proinde causſa sunt,non pars pœnitẽtię. Aliud enim est,terreri, quod etiam dæmonibus conuenit;aliud pœnitere,quod illis non conuenit.Consolatio quoque,quam Euangelium adfert, pœnitentiam sequitur, aut etiam comitatur:sed non ideo pœnitentiæ pars facienda est. Denique non est satis ex scripturis ostẽdere, terrores, & consolationem,siue fidem, in cõuersione aut iustificatione peccatoris locum suum habere, quod nos minimè negamus;nisi etiam simul probetur duas illas res, easque tantùm partes pœnitentiæ dici debere, quod hactenus probatum non est. AD Scripturas autem ex Marco, & Luca, & Paulo adductas, iam antè respondimus,eas omnes sententiæ nostræ mirificè fauere,cùm fidem à pœnitentia distinguant. Hæc enim optima consequentia est; Prædicat Paulus pœnitentiam,& fidem:non igitur fides pars pœnitentiæ est,sicut nec pœnitentia pars fidei est.

QVARTA obiectio eiusdem Kemnitii:*Partes Sacramenti Pœnitentiæ visibiles esse debent,est enim Sacramentum signum visibile: igitur per Contritionem, non internus animi dolor, sed signa externa doloris accipienda sunt: & per Confessionem, non ea quæ fit Deo, sed quæ fit homini significatur. At signa externa doloris,& confessionem,quæ fit homini nulla Scriptura docet ad remissionem peccati necessariò exigi. Ergo duæ istæ partes sine testimonio Scripturæ excogitatæ sunt Rursus, per satisfactionem intelligunt Pontificij opera indebita,id est,verbo Dei non mandata: omnes igitur Pœnitentiæ partes sine scriptura habent.*

RESPONDEO; signa doloris tam euidenter in diuinis literis commendantur,atque ad pœnitentiam exiguntur, vt mirum sit cur id Kemnitius negare voluerit. Quid enim est,quod ait Propheta: *Conuertimini ad me in toto corde vestro,in ieiunio,& fletu,& planctu;*Ioël 2.an fletus,& planctus,non sunt apertissima signa doloris? Confessionem Sacerdoti faciendam singulorum peccatorum,iure diuino exigi,in sequenti libro probaturi sumus; Confessionem autem aliquam visibilem saltem in genere, adhibendam esse, atque etiam adhibitam in Testamento veteri & nouo fuisse,probauimus ex diuinis literis capite superiore. Porrò, opera indebita, etiãsi præcepta non sint absolutè, tamen iis qui peccauerunt, & pœnitentiam agere cupiunt, in diuinis literis imperantur,& ex indebitis debita fiunt.Daniel.4. *Peccata tua eleemosynis redime,* Ioël 2. *Conuertimini ad me, &c. in ieiunio, &c.* Sed de his plura,& supra diximus,& infrà suo loco dicemus; nunc satis est

breuiter ostendisse, partes visibilis pœnitentiæ in verbo Dei esse fundatas.

QVINTA obiectio eiusdē: *Partes pœnitentiæ quas enumerant Pontificij, hypocritæ quoque simulare, & præstare possunt: & tamen illis tribuunt remissionem peccatorum.*

RESPONDEO; si quid argumentum hoc valet, non solùm pœnitentiæ partes, sed etiam Baptismum, & Eucharistiam euertet. Nam hypocritæ Baptismum & Eucharistiam sumere possunt: & tamen his Sacramentis Kemnitius tribuit remissionem peccatorum. Si respondeat, Sacramenta Baptismi, & Eucharistię, & ab hypocritis posse sumi, & peccata remittendi vim habere; sed tamen non ea remittere nisi iis, qui seriò, & vt oportet, illa sumunt. Idem omnino de Sacramento pœnitentiæ sibi ipse respondeat. Etsi enim Contritio, Confessio, & Satisfactio ab hypocritis simulari possint; & simul tres illæ partes adiuncta forma Absolutionis, peccata remittant, non tamen ea remittunt simulantibus, sed verè ac seriò pœnitentiam agentibus, contritis, confessis, atque ad satisfactionem subeundam paratis.

SEXTA obiectio eiusdem: *Iudas fide illa speciali destitutus, cùm partes Pœnitentiæ Pontificæ haberet, Contritionem scilicet, Confessionem, & Satisfactionem, tamen laqueo se suspendit.*

RESPONDEO; idem Iudas & baptizatus iam fuerat & Eucharistiam de manu Domini sumpserat, & tamen laqueo se suspendit. An igitur neganda erit vis Baptismi & Eucharistiæ, quia Iudæ nō profuit? DEINDE eam non esse causſam, cur Iudæ pœnitentia inutilis fuerit, quia fide illa speciali caruerit; testimonium amplissimum nobis scriptura præbet, cùm Ionæ 3. testatur Niniuitas vtiliter pœnitētiam egisse, licet fide illa speciali carerent, ac dicerēt: *Quis scit si conuertatur, & ignoscat Deus?* DENIQVE falsum est; Iudam habuisse tres pœnitentiæ partes, quas Catholici in Sacramento requirunt, immò nullam habuit omnino. Veram Contritionem certè non habuit, quæ sine spe remissionis esse non potest. Confessionem quoque non habuit, qualis exigitur, id est, singulorum criminum, atque ad veniam impetrandam Sacerdoti factam. Nec satisfactionem habuit, præsertim à Sacerdote iniunctam: neque enim illi, vt se ipse suspenderet, ab vllo fuerat imperatum; neque se ipsum necare opus est bonum, qualia esse debent opera satisfactoria.

SEPTIMA obiectio: *Trina illa enumeratio partium pœnitentiæ, ex publicæ pœnitentiæ ritibus sumpta, posteà ritibus illis partim abrogatis, partim mutatis, indocte ad generalem pœnitentiæ doctrinam accommodata est.*

RESPONDEO; hæc omnia facilè possent contemni, cum nulla ratione vel testimonio muniantur: tamen non grauabor vno verbo calumniam istam refellere. Quomodo, quæso, ad generalem doctrinam de pœnitentia tres illæ partes ex ritibus publicæ pœnitentiæ accommodatæ sunt, cùm etiam in veteri Testamento in vsu fuerint, vt suprà ostendimus exemplo Dauidis, & Niniuitarum: & ex ipsa ratione, ac natura pœnitentiæ colligantur, vt paulò antè demonstratum est? ritum enim publicæ pœnitentiæ, post Christi ascensionem in cœlum institutum esse, nemo, opinor, inficiabitur. Deinde, cum aperte veteres mentionem faciant pœnitentiæ, & publicæ, & priuatæ, vt in sequenti capite demonstrabo: vnde probabit Kemnitius, enumerationem illam ex ritibus publicæ pœnitentiæ, & non ex priuatæ sumptam esse?

OCTAVA obiectio: *Veteres in multis locis loquuntur de pœnitentia, non quatenus quærit & accipit remissionem peccatorum, sed quatenus est vitæ mutatio, & emendatio. Hæc non attendentes Monachi, fecerunt inde tres partes pœnitentiæ, quibus acquiratur remissio peccatorum.*

RESPONDEO; si Kemnitius veteres Patres diligenter legisset, non ita temerè pronunciaret. Nam vt omittam, quòd Confessio, de qua Patres passim loquuntur, nihil facit ad vitæ mutationem; vt etiam illud præteream, quòd ieiunia, lachrymæ, cineres, cilicia, & alia id genus opera, vel instrumenta pœnitētiæ, de quibus frequentissima apud Patres mentio est, non ad vitam mutandam, sed ad peccata præterita castiganda apertissimè referuntur: nihil sæpius apud Patres inuenies, quam tribus illis pœnitentiæ partibus remissionem peccatorum acquiri.

Pœnitentia, inquit TERTVLLIANVS in li. de pœnitentia, *Dominus mitigatur.* CYRILLVS in ser. de lapsis: *Quā magna deliquimus, tam grauiter defleamus; alto vulneri diligens, & longa medicina non desit, &c.* vbi perspicuè vides, pœnitentiam medicinam esse peccati præteriti, non solam vitæ mutationem. AMBROSIVS præfatione in Psal. 37. *Quis dubitet affligere animam suam, cùm Propheta tantus afflixerit, soluēs pretium lachrymarum pro redemptione peccati?* AVGVSTINVS in epistol 54. ad Macedonium: *Quosdam*, inquit, *à societate remouemus altaris, vt pœnitendo placare possint, quem peccando contempserant, seque ipsos puniendo.* Sed quid ego in patribus moror? annon Scriptura ipsa passim hæc docet? quid est, quæso, quod ait Ezechiel cap. 18. *Si impius egerit Pœnitentiam, &c. omnium iniquitatū eius non recordabor?* & quod ait Daniel. cap. 4. *Peccata tua eleemosynis redime?*

Atque hactenus de obiectionibus: nam mendacia illa de fide, quam à Catholicis damnari mentitur, iam suprà cap. 6. exposita, & refutata sunt.

CAPVT XXI.

De tertia partitione Pœnitentiæ in priuatam, publicam & solemnem.

SEQVITVR VLTIMA partitio pœnitentiæ, quam esse diximus, in priuatam, & publicam: & rursus publicæ, in solemnem, & non solemnem: quæ partitio breuiter explicanda erit, quia nonnulli Aduersariorum vix aliam, quàm publicam pœnitentiam agnoscere videntur.

Igitur publica, & priuata pœnitentia in eo potissimum distinguuntur, quòd publica ea dicitur, in qua peccatum cōmissum publicatur, & pro eo publicè coram Ecclesia peragitur satisfactio: priuata vero illa, in qua peccatum soli detegitur Sacerdoti, & satisfactio occultè, ac priuatim iniungitur peragenda. Ex quo sequitur, vt publica peccata ad pœnitentiam publicam, occulta ad priuatam pertineāt; neque enim licet peccatum occultum publicare, aut etiam pro occulto pœnitentiam ita publicam imponere, vt ex ea peccatum ipsum detegatur. Id patet ex epist. 80. S. LEONIS ad Episcopos Campaniæ in qua reprehēdit abusum quorumdam, qui peccata occulta priuatim in Cōfessione audita, coram Ecclesia publicabāt. Quin etiam S. Leo epist. 91. ad Rusticum Narbonensem Episcopum, c. 8. Monachum, qui relicta professione, ad militiam vel coniugium transit; quia id occultum esse non potest, publicæ pœnitentiæ satisfactione dicit esse purgandum; vbi cum publicam pœnitentiam nominat, significat aliam quandam esse pœnitentiam priuatam.

Inter publicam autem pœnitentiam solemnem, & publicam non solemnem, multæ differentiæ sunt; quamuis hoc nomē SOLEMNE, apud veteres, fortè non inueniatur, sed solùm apud Gratianum, de pœnitentia, distin. 3. can. Nihil prodest. & apud Magistrum lib. 4. Senten. dist. 14. & deinde apud interpretes, tum Gratiani, tum Magistri.

Primvm Pœnitentia ſolennis; quam Auguſtinus humillimam vocat, in epiſt. 54. & Ambroſius, aliique Patres, communiter publicam appellare ſolent; non niſi pro grauiſſimis criminibus, quæ totam ciuitatem conturbaſſent, magnumve ſcandalum attuliſſent, imponi conſueuerat. Concilium III. Carthaginense can. 32. de ſolenni Pœnitentia loquens: *Cuiuſcunque*, inquit, *pœnitentis publicum, & vulgatiſſimum crimẽ eſt quod vniuerſam Eccleſiam commouerit ante apſida manus ei imponatur.* Concilium etiam Toletanvm I. can. 2. poſtquam docuit, pœnitentes non poſſe ad clericatum aſcendere, ſubiungit: *Eum verò pœnitentem dicimus, qui poſt Baptiſmum, aut pro homicidio, aut pro diuerſis criminibus, gramiſſimiſque peccatis publicam Pœnitentiam gerens, ſub Concilio, diuino fuerit reconciliatus altari.* Origenes quoque hom. 15. in Leuit. & Ambroſ. lib. 2. de Pœnitentia, cap. 10. & cæteri ſcriptores conſentiunt, non niſi pro criminibus grauioribus iniungi potuiſſe pœnitentiam illam, quæ repeti non poterat. Publica autem non ſolemnis Pœnitentia, pro publicis quibuſcunque peccatis, licet non ita grauia eſſent, neque ſcandalum adferunt, imponi conſueuerat.

Secvndo, Pœnitentia ſolennis ſemel tantum concedebatur, vt patet ex Origene, hom. 15. in Leuit. Ambroſio lib. 2. de pœnitentia, ca. 10. & Auguſtino epiſt. 64. cuius rei ratio præcipua duplex eſt. Vna, quam reddit Auguſtinus, ne medicina vilis minus vtilis eſſet ægrotis, quæ tantò magis ſalubris eſt, quantò minus contemptibilis fuerit. Altera, quam inſinuat Ambroſius, & clarius explicat S. Thomas in 4. diſt. 14. q. 1. art. 5. quia pœnitentia ſolemnis, eſt ſolemnis quædam profeſſio non redeundi iterum ad publica illa ſcandala, ſicut Baptiſmus eſt ſolemnis profeſſio non redeundi ad infidelitatem: & ideò ſicut vnum Baptiſma, ita & vna eſt pœnitentia ſolemnis. Atque hoc idem fortaſſe ſibi voluit Tertullianus, cùm in lib. de pœnitentia, ſecundam non tertiam, aut quartam tabulam poſt naufragium pœnitentiam appellauit, pœnitentia publica non ſolemnis ſæpius agi poterat, vt ex iiſdem auctoribus ſatis apertè colligitur.

Quid verò ageretur cum iis, qui poſt ſolennem pœnitentiam in eadem, vel grauiora crimina labebantur, explicat Syricivs Papa in epiſt. 1. cap. 1. 5. his verbis: *Qua*, inquit, *iam ſuffragium non habent pœnitẽdi, id duximus decernendum, vt ſola intra Eccleſiam fidelibus oratione iungantur; ſacræ myſteriorum celebritati, quamuis non mereantur, interſint: à Dominicæ autem menſæ conuiuio ſegregentur, vt hac ſaltem diſtrictione correpti, & ipſi in ſe ſua errata caſtigent, & aliis exemplum tribuant, quatenus ab obſcœnis cupiditatibus retrahantur. Quos tamen (quoniam carnali fragilitate ceciderunt) viatico munere, cùm ad Dominum cœperint proficiſci, per Communionis gratiam volumus ſubleuari.*

Tertio, pœnitentia ſolemnis Sacerdotibus imponi non poterat; & contrà, qui pœnitentiam ſolemnem egiſſent, ad ordines promoueri nequibant. Extat de hac re teſtimonium vel decretum Siricii Papæ in epiſt. ad Himerium Tarraconæ Epiſcopum, cap. 14. in hæc verba: *Illud quoque par fuit nos prouidere, vt ſicut Pœnitentiam agere, cuiquam non conceditur clericorum: ita poſt Pœnitudinem, ac reconciliationem, nulli vnquam laicorum liceat honorem clericatus adipiſci.* Idem habemus in Concilio Carthagin. IV. can. 68. & Concilio V. can. 11. & Tolet. 1. can. 2. & apud Innocentium I. in epiſtol. 6. ad Agapitum, & S. Leonem epiſt. 92. ad Ruſticum Narbonę Epiſcopum, cap. 2. Pœnitentiam autem Sacerdotes ſubire potuiſſe, quæ licet non ageretur coram populo, tamen ſuo quodam modo publica eſſet, & non ſolemnis; in dubium reuocari non poteſt. Nam & excommunicari poterãt, & in Monaſteria ad agendam pœnitentiam amandari, quam ſucceſſionem priuatam, S. Leo loco notato appellat, quia in priuato loco agebatur, licet alioqui notum, & publicum eſſe poſſet, eum Sacerdotem pro ſuis criminibus in monaſterio eſſe incluſum. Et Clemens III. ca. Quæſitum de Pœnit. & remiſ. ſcribit, Sacerdoti non debere publicam imponi pœnitentiam, niſi crimen eius publicum fuerit: ex quo intelligimus, poſſe publicam imponi etiam Sacerdoti pro peccato publico pœnitentiam; modò ſine ſolemnitate id fiat.

Nec eſt improbabile quod quidam volunt, Sacerdoti depoſito potuiſſe pœnitentiam ſolemnem iniungi; quod Sacerdos depoſitus cenſeatur ad laïcorum ordinem rediiſſe. Nam S. Cyprianus lib. 3. epiſt. 8. ad Fidem, reprehendit Epiſcopum Teraphium, qui Victori quondam preſbytero ante expletum pœnitentię tempus, ſine petitu, & conſcientia plebis, nulla infirmitate, aut neceſſitate vrgente, pacem dederat.

Qvarto, Pœnitentia ſolemnis non poterat imponi coniugatis ſine mutuo conſenſu, vt patet ex Concilio II. Arelatenſi, can. 22. cuius rei ratio eſt, quia pœnitentibus interdicebatur officium coniugale, & ſi innupti erant, etiam nuptiæ; vt ex eodem Concilio Arelatenſi, can. 21. & ex Concilio Toletano VI. can. 8. & ex epiſt. 92. Leonis, cap. 12. poteſt intelligi. Propter eandem cauſſam iuuenibus non facile ſolemnis pœnitentia concedebatur, vt ex cap. 15. Concilii Agathenſis, & ex cap. 19. Concilii III. Aurelianenſis intelligimus. Id autem locum non habebat in pœnitentia non ſolemni.

Qvinto, pœnitentia ſolemnis à ſolo Epiſcopo indicebatur, & ab eodem reddebatur pax pœnitentibus, neque id preſbyteris licebat, niſi in abſentia Epiſcopi, vrgente neceſſitate. Id patet ex Concilio II. Carthaginenſi, can. 4. & Carthaginenſi III. can. 31. & 32. & ex aliis Canonibus, qui paſſim in Conciliis leguntur: immò ne Corepiſcopis quidem hanc facultatem conceſſam fuiſſe teſtatur S. Leo in epiſt. 86. At pœnitentiam non ſolemnem, Preſbyteri quoque iniungere poterant, & pœnitentes reconciliare.

Sexto denique varii, ac multiplices ritus erant, qui ad ſolemnem pœnitentiam adhibebantur, nec pœnitentiæ priuatæ, aut etiam publicæ non ſolemni, communes erant: de quibus ritibus in ſequenti capite breuiter diſſeremus.

CAPVT XXII.

De ritibus Pœnitentiæ ſolemnis.

Descriptvrvs ſolita breuitate ſolemnis pœnitentiæ ritus, dicam de nomine pœnitentium, de habitu, de loco, de tempore, de pœnis.

Nomen Pœnitentium, ordinis erat, vt nomen Clericorum, vel Catechumenorũ, Chriſtiani. n. Primvm in duos quaſi ordines ſecabantur; in Fideles, & Catechumenos: *Catechumenis*, inquit, Avgvstinvs tract. 86. in Ioan. *Sacramenta fidelium non produntur.* Deinde Catechumenorum duæ erant claſſes; alii. n. audientes, alii competentes, ſiue electi dicebantur. Fidelium verò tres claſſes erant. Prima Clericorum, quo nomine omnes ordines Eccleſiaſtici intelligebãtur: Secvnda Fidelium, id eſt, laïcorum, qui commune nomen retinuerunt, cùm aliud excellentius non haberent. Tertia pœnitẽtium, qui etſi fideles eſſent, tamen ob culpam ſuam à cæteris fidelibus ſegregati, & quaſi in ſentinam Eccleſiæ relecti, peculiari nomine cẽſebantur.

Hinc Pacianvs in sua Paræneſi ad pœnitentiam, diſtinguens pœnitentes à Fidelibus: *Catechumenis*, inquit, *ne in hoc tranſeant, & Fidelibus, ne in hoc redeant, prouidendum eſt: ipſis verò pœnitentibus, vt celeriter ad huius operis fructum perueniant, laborandum.* Et S. Avgvstinvs lib. 50. homiliarum, homil. 49. *Quod dico*, inquit, *Competentibus, & Fidelibus, audiant Pœnitentes: quod dico, Fidelibus dico, & Competentibus, & Pœnitentibus.* Et in lib. de ſancta Virginitate, ca. 48. *Omnes*, inquit, *Chriſtianos, ab Apoſtolis vſque ad vltimos Pœnitentes, quaſi à ſummis cœlorum vſque ad terminos eorum, docuit orare, &c.* Sãctus quoque Hieronymvs in epiſt. ad Oceanum de obitu Fabiolæ, ſcribit eam ſteriſſe in ordine Pœnitentium. Declarauit autem, vt ſuprà notauimus, Concilium Toletan. I. can. 2. non dici propriè pœnitentes, omnes qui quoquo modo pœnitentiam agunt, ſed eos tantum, qui publicam, & vt noſtri loquuntur, ſolemnem Pœnitentiam agunt.

Habitvs pœnitentium erat certus, quo diſtinguerentur à ceteris, videlicet pulla veſtis, cilicium, caput detõſum, exceptis fœminis. Meminerunt huius habitus plurimi auctores: Tertullianus in lib. de pœnitentia, Pacianus in Paræneſi ad pœnitentiam, Optatus lib. 2. prope finem. Ambroſius libro ad Virginem lapſam, cap. 8. Hieronymus in Epitaphio Fabiolæ. Concilium Agathenſe, can. 15. iubet non admitti ad Pœnitentiam eos, qui comam non depoſuerint, vel habitum non mutauerint. Concilium Toletanum III. can. 12. idem iubet, ſed excipit mulieres, quæ non tondere, ſed velare caput debent. Locvs pœnitentium varius erat pro criminum varietate. S. Gregorius Neocæſarienſis in epiſt. canonica, quę adiungi ſolet canonibus Photii; quinque loca pœnitentium fuiſſe ſcribit. Primvm, id eſt, infirmum, & ab altari remotiſſimum extra Portas Eccleſiæ conſtituit, qui κλαίοντες dicebatur à fletu: qui enim in hoc loco conſiſtebant, non permittebantur ingredi Eccleſiam, ſed pro foribus flebant, & orationes fidelium poſtulabant. Alter locus iam intra portas erat, vnde audire verbum Dei cum Catechumenis Audientibus pœnitentes poterant, non tamen ad orationem cum Competentibus admittebantur, & hic locus ab audiendo ἀκροώμενοι nominabatur. Tertivs locus eorum erat, qui admittebantur, tum ad audiendum, tum etiam ad orandum cum Competentibus, non tamen ad ſacrificium Miſſæ cum Fidelibus; & hic locus dicebatur ὑποπίπτοντες quaſi Contemplatio rerum ſupernarum. Qvartvs locus erat eorum, qui manebant cum Fidelibus, dum ſacrificium celebraretur; non tamen altari communicabant: & hic locus à ſtando ὑφεστῶτες dicebatur. Qvintvs locus eorum erat, qui iam pœnitentiam expleuerant, & ſolùm expectabant tempus reconciliationis; non enim reconciliabantur pœnitentes ſolemni cæremonia, niſi feria V. in cœna Domini; vt paulò pòſt demonſtrabimus: dicebatur locus horum pœnitentium μέσων, id eſt, expletio.

Ex his intelligimus, aliquos pœnitentes poſtponi ſolitos omnibus Catechumenis, aliquos æquari, aliquos anteponi; proinde pœnitentes aliquos omnino in fundum Eccleſiæ reiectos, vt rectè dixerit Avgvstinvs de ſancta Virginitate, cap. 48. *Ab Apoſtolis vſque ad vltimos pœnitentes, quaſi à ſummis cœlorum, vſque ad terminos eorum.*

Iam verò, quod attinet ad tempus, imponebatur pœnitentia publica feria IV. ante primam Dominicam Quadrageſimæ, quę dicitur, In capite Ieiunii, vt teſtatur Concilium Agathenſe, cap. decimo quinto, teſte Gratiano diſtinctione 50. can. In capite: nam ea verba non inueniuntur in vulgatis canonibus eius Concilii. Habemus adhuc veſtigium huius ritus, in conſecratione, & aſperſione cineris, quæ eo die fieri ſolet. Et quamuis tempus pœnitendi aliis longius, aliis breuius præſcriberetur, vt trium, ſeptem, decem, aut plurium annorum: tamen ſingulis annis in V. feria maioris hebdomadæ omnes reconciliabantur, & communicabant, vt Innocentivs I. in epiſtola ad Decentium Epiſcopum Eugubinum, cap. 7. his verbis teſtatur: *De Pœnitentibus verò, qui ſiue ex grauioribus, ſiue ex leuioribus Pœnitentiam gerunt, ſi nulla interueniat ægritudo, quinta feria ante Paſcha eis remittendum Romanæ Eccleſiæ conſuetudo demonſtrat.* Idem habemus in Concilio Agathenſi apud Gratianum can. In capite diſ. 50. & idem indicat S. Hieronymus in Epitaphio Fabiolæ.

Pœnæ denique pœnitentium multiplices erant, & variæ. Prima communis, & grauiſſima; abſtinere à participatione diuinorum myſteriorum. Id patet ex Cypriano libro tertio, epiſtola octaua, & in ſermone de lapſis, & alibi paſſim, vbi eos reprehendit, qui ante expletam pœnitentiam, corpus Domini, vt ipſe loquitur, inuadebant. Secvnda, vt Pœnitentes non promouerentur ad Clerum, vt ſuprà oſtendimus ex Siricio, epiſtol. 1. can. 14. Tertia, vt abſtinerent à nuptiis, de qua etiam ſuprà diximus: indulgebatur tamen interdum adoleſcentibus, vt patet ex Leone epiſ. 92. cap. 12. vt ad vitandam fornicationem vxorem ducerent. Qvarta, vt ad militiam ſecularem non accederent, ſed ſoli Deo deinceps deſeruire ſatagerent: vt ex eadem Leonis epiſt. cap. 11. intelligi poteſt. Qvinta, vt non eſſent ſuſceptores in Baptiſmo, aut Confirmatione, dum in ordine pœnitentium ſtarent: teſtatur id Concilium Pariſienſe, tempore Ludouici, & Lotarii celebratum, lib. 1. c. vlt. tribus enim libris Concilium illud comprehenſum eſt. Sexta, vt vnctione infirmorum carerent, teſte Innocentio I. in epiſt. ad Decentium cap. 8. Septima, vt ſingulis diebus Ieiuniorum venirent ad Eccleſiam, & capita ſubmitterent Sacerdotibus, qui eis manus imponerent, & pro eis orarent: vt monet Concilium IV. Carthaginenſe, can. 80. Octava, vt mortuos ſepelirent: ex eodem Concilio can. 81. Nona, vt diebus Dominicis, & tempore Paſchali, cùm Fideles ſtantes orabant, ipſi genua flecterent ad orandum; ex eodem Concilio can. 82. Decima, vt non irent ad balnea, neque ad conuiuia, & inuitati recuſarent; vt indicat Pacianus in ſua Paræneſi ad Pœnitentiam: ſed ieiuniis, & orationi, ſacco, & cineri incubantes, aſſiduè operam darent; vt Tertullianus in lib. de Pœnitentia, & Ambroſius ad Virginem corruptam, cap. 8, & alii omnes paſſim teſtantur.

LIBER SECVNDVS DE POENITENTIA,

QVI EST DE CONTRITIONE.

PRÆFATIO.

DE Pœnitentiæ partibus, Contritione, Cõfessione, & Satisfactione disputaturi, à Contritione, vt rectus ordo postulat, initium faciemus: de qua Pœnitentiæ parte duabus de causis pauca dicenda essent. PRIMVM, quòd multa quæ de Cõtritione hoc loco dici possent, commodius in disputatione de iustificatione disputari posse videtur. DEINDE, quod Lutherani iã penè recesserint ab illis erroribus, quos initio de Contritione Lutherus docuerat. Certè Martinus Kemnitius in 2. par. Exam. Tridentini Concilij, cap. 4. de Pœnitentia, ferè admittit omnia, quæ in eodem Concilio de Contritione definita sunt: sed quoniam eas Concilij definitiones, aduersus antiquos Lutheri errores constitutas esse non ignorabat; ne Lutherum tam apertè damnare, & etiam ne nihil dicere videretur, variis calumniis, & mendaciis doctrinam Concilij perperam interpretando, odiosam reddere conatus est. Eas calumnias & mendacia iam suprà notauimus, & quantum necesse videbatur, abstersimus in 1. lib. cap. 6.

CAETERVM, ne opus hoc nostrum imperfectum relinquamus, operæpretium esse duximus, doctrinam Ecclesiæ Catholicæ in medium adferre, & quæ vel Lutherus obiecit olim, vel nunc eius discipuli aduersus eam obiciunt, breuiter refutare.

CAPVT PRIMVM.

Proponitur doctrina Catholica.

IGITVR Tridẽtinum Concilium sess. 14. ca. 4. septem capita de Contritione proponit, quæ apud Catholicos omnes certissima esse debent. PRIMVM est, Contritionem esse dolorem animi, ac detestationem de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cętero. ALTERVM, Contritionem lapsis semper fuisse necessariam ad veniam obtinendam. TERTIVM, post Baptismum debere esse coniunctam cum fiducia diuinæ misericordiæ, & cum voto præstandi cetera, quæ ad Sacramentum Pœnitentiæ requiruntur. QVARTVM, Contritionem charitate formatam reconciliare hominem, etiam antequam Sacramentum actu percipiatur. QVINTVM, Contritionem imperfectam, quæ attritio dici solet, quæ ex metu gehennę concipitur, si voluntatem peccandi excludat, & cum spe veniæ sit coniuncta, non solum non facere hominem magis peccatorem, sed esse donum Spiritus sancti, & vtilem ad iustificationem. SEXTVM, Attritionem sine Sacramento, quod re ipsa percipiatur, non posse per se ad reconciliationem peccatorem perducere, eum tamen ad gratiam in Sacramento suscipiendam disponere. SEPTIMVM, Contritionem non esse coactam, & extortam, sed liberam, & voluntariam.

Ex his capitibus habemus, quid sit Contritio, quæ eius necessitas, quæ species, quis effectus: sunt autem de his omnibus cõtrouersiæ decem. PRIMA, An Contritio sit actus bonus, & liber, & num ad Legem, an ad Euangelium pertineat. SECVNDA, An sit actus solius liberi arbitrii. TERTIA, An includat odium, ac detestationem peccati præteriti. QVARTA, An includat propositum bene viuendi. QVINTA, An sit necessaria ad iustificationem. SEXTA, An summum dolorem exigat. SEPTIMA, An vim habeat peccatorem Deo reconciliandi. OCTAVA, An ante Absolutionem Sacerdotis. NONA, An peccata omnia delere queat. DECIMA, An attritio sit donum Dei.

CAPVT II.

Contritionem esse actionem bonam, & liberam atque ad Euangelium pertinentem.

VTÀ PRIMA quæstione principium faciamus: Sciendum est, magnam partem Lutheranorũm in ea sententia esse, vt Contritio nihil sit aliud, nisi terror quidam conceptus ex consideratione peccatorum, & suppliciis, quę diuina lex peccatoribus comminatur. Cui dogmata tria veluti paradoxa adiungunt. PRIMVM, Contritionem non esse liberam, sed coactam, & extortam; immò non esse actionem, sed meram passionem: non .n. homo se ipse conterit, vt ipsi dicunt, sed Deus est, qui eum conterit malleo legis, & minarum. SECVNDVM, Contritionem ad Legem, non ad Euangelium pertinere; Lex.n.est, quæ supplicia comminando terret, Euangelium autem Christum offerendo consolatur: proinde Pœnitentia, quæ Contritione, & Fide (vt ipsi loquuntur) constat partim à Lege, partim ab Euangelio pender. TERTIVM, Contritionem non modò non esse opus bonum, sed etiam hominem omni bono opere spoliare; & peccatis, ac maledictionibus replere, & eo modo mortificare, atque occidere, vt deinde per fidem viuificetur, & resurgat, ac bonis omnibus repleatur.

Lutherus in prima disputatione contra Antinomos, propos. 1. scribit, Contritionem esse tactum, & sensum legis in conscientia: & propos. 30. scribit, esse afflictionem, ac passionem, quam conscientia pati cogitur, etiamsi nolit. In articulis quoque Smalchaldicis, tit. de Pœnitentia, dicit Contritionem non esse actiuam, sed passiuam; & comparat legem fulmini prosternanti, & citat verba illa Hier. 23. *Verba mea sunt quasi malleus conterens petras.*

Eandem sententiam acriter tuentur Ioannes Vvigandus, & alii rigidi Lutherani, vt intelligi potest ex

Colloquio Altemburgensi: nam in collatione 4. vbi respondent rigidi Lutherani ad tertium scriptũ Vvittembergensium, siue mollium, & (vt in eo colloquio nominantur) Electoralium Lutheranorum, in argumento 21. hæc verba habentur: *Tam Lex, quàm Euangelium, ad conuersionis doctrinam pertinent; quæ tamen confundenda non sunt. Lex quidem ad Contritionem pertinet, Rom. 3. sed Euangelium ad secundam partem conuersionis, nempe ad Fidem, referendum est.* Et infrà: *Contritio non est opus nostrum, est potius passio nostra, qua conterimur, & concutimur.* Et infrà: *Nos passiui tantùm sumus, nos nihil agimus, sed patimur: ipse Deus nos contrit, non ipsi nos.* Et infrà: *Proprietates Contritionis sunt, hominem vel pertinacem, vel hypocritam, exuere, & expoliare ab omnibus suis bonis operibus, eumque replere innumerabilibus peccatis, hoc est, cognitione peccatorum, concutere eum timore, tremore, horrore.* Et infrà: *Manifestum igitur est, Legem ad Contritionem pertinere, Contritionem autem nos priuare omnibus operibus bonis, coram Deo in negotio salutis; & peccatis, atque maledictione nos replere.*

Ad eandem sententiam accedere videtur Kemnitius, qui in 2. parte Exam. Tridentini Concilii, cap. 3. de Pœnitentia, pag. 942. & 943. docet, Contritionem ad legem pertinere, Fidem ad Euangelium. Et cap. 4. pag. 955. scribit, Contritionem non esse opus liberi arbitrii, cùm Spiritus sanctus per verbum prædicatum, auditum, & cogitatum, illam in nobis excitet, inchoet, operetur, & efficiat. Idem scribit, Cõtritionem, nisi accedat Fides, quæ statuat nobis remitti peccata propter Filium Dei, esse fugam Dei, & fremitum aduersus Deum, quibus tandem ruitur in æternum exitium. Hæc ille.

Contrà autem sentiunt, Contritionem esse opus bonum, & ad nostram actionem, & ad Euangelium pertinere; Lutherani molles, vt perspicuum est ex Colloquio Altemburgensi citato, vbi ponitur responsio Electoralium Theologorum ad quartum scriptum Saxonicorum: cum quibus etiam Caluinus sentit libro 3. Institut. ca. 3. §. 20. Et hæc est verior sententia, & omnium Catholicorum: vt autem facilius, & clarius veritas comprobetur, subijciam aliquot propositiones.

PRIMA propositio: *Contritio non est terror ex minis legis conceptus.* Hæc propositio probata est in libro superiore, cap. 19. & sanè præter argumenta eo loco adducta, nomina ipsa, & metaphoræ vnde sumpta sunt ea nomina satis aperte docent, aliud esse, terreri, & contremiscere; aliud verò, conteri, molliri, & scindi. Potest enim res integra, & dura commoueri, & tremere: at non potest dura simul & mollis, integra & scissa, seu contrita permanere. quemadmodum autem cùm lapidea moles ita conteritur, vt in puluerem redigatur, duritiem & tumorem deponit, vt iam flecti, & formari se facilè sinat ad artificis arbitrium: sic etiam cor peccatoris durum, ac tumidum, Dei legibus, & imperio resistens, per Contritionem mollitur, humiliatur, legi Dei subditur, pristinam suam duritiem & tumorem deponit. Et ideò in Scripturis idem est cor contritum, & cor carneum: Deus. n. quasi malleo conterit petras, vt dicitur Hier. 23. quando aufert cor lapideum, & donat cor carneum, iuxta Ezech. ca. 11. vt exponit Hieronymus in commentar. Hierem. ad capit. 23.

RVRSVS ferè semper humilitas cũ contritione coniungitur, vt Psalm. 33. *Propè est Dominus ijs, qui tribulato sunt corde, & humiles spiritu saluabuntur*: in quem locum Basilius, & Augustinus pro tribulato, CONTRITO legunt; & cor contritum, cor humile esse dicunt, quia sequitur in Psalmo: *Et humiles spiritu saluabuntur.* Sic etiam in Psal. 50. *Cor contritum, & humiliatum Deus non despicies*: quem locum tractans Chrysostomus hom. 9. in epist. ad Heb. docet Contritionem sine humilitate esse non posse. Cùm igitur Contritio duritiem, & tumorem, ac proinde peccati affectum secum non patiatur, dubitari non potest, quin aliud sit Contritio, aliud simplex terror. Si quidem terrores in corde duro, & superbo esse possunt, vt perspicuum est imprimis de Satana, & Angelis eius, qui credunt, & contremiscunt, Iacobi 2. & tamen nec peccatum suum oderunt, nec tumorem, aut obstinationem vnquam deponunt. Planum est etiam de Felice illo Syriæ Præside, qui audiens Paulum de futuro iudicio disputantem, non leuem terrorem concepit, vt scribit S. Lucas Act. 24. nec tamen Cõtritionem habuisse dici potest, cum retinuerit cor lapideum & nec infidelitatem, nec cetera sua peccata dimiserit.

DEINDE, Scriptura Contritioni tantam vim tribuit, vt Dauid dicat: *Cor contritum, & humiliatum Deus, non despicies.* Psal. 50. & Dominus apud Isaiam: *Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum, & contritum spiritu, & trementem sermones meos?* Isai. 66. & quòd supra citauimus: *Prope est Dominus ijs, qui tribulato*, id est, contrito *sunt corde.* Psalm. 33. Quis autem credat, terrores illos, qui in hominibus impijs, & in ipsis Dæmonibus esse queunt, à Deo non posse despici, & super eos, qui ita terrentur, semper Dominum clementer aspicere, ac prope esse Deum his qui supplicia, & tormenta sic timent, vt interim peccata non deserant?

DENIQVE Scripturæ diuinæ, & sancti etiam Patres, cùm describunt veram animi Contritionem, non solos pauores, & terrores, sed gemitus, lachrymas, suspiria dolentis animi, & peccata detestantis, nobis proponunt.

SECVNDA propositio: *Contritio non est passio, sed actio, & ea libera, non coacta.* Hęc propositio aduersus eosdem Lutheranos nullo negotio confirmari potest. Nam IMPRIMIS extant apertissima præcepta diuina de contritione. Ioëlis 2. *Scindite corda vestra.* Matth. 3. *Pœnitentiam agite.* Act. 17. *Nunc annunciate hominibus, vt omnes vbique Pœnitentiam agant.* At ridiculum est, ad passionem coactam, & non potius ad liberam actionem, eiusmodi præcepta referre. Quorsum enim imperentur ea, quæ non sunt in nostra potestate, & quæ velimus, nolimus, tolerare cogimur? quis nisi amens, hortaretur aliquem, vt fulmine de cœlo cadente, aut leone sibi occurrente paueret?

DEINDE Contritio gratissimum Deo sacrificium est, vt ex Psal. 50. suprà ostendimus; & oculos Domini ad se trahit, vt ex cap. 66. Isaiæ intelligi potest: & promissionem habet misericordiæ, & gratiæ, vt Scripturæ passim testantur. At passio coacta nihil habet, vnde placeat Deo, vt notum est: Contritio igitur non mera passio, sed actio, eaque voluntaria ac libera esse debet.

DENIQVE non alia de caussa Contritionem Aduersarii passionem esse volunt, & extortam, atque coactam, nisi quia sibi persuaserunt, Contritionem nihil esse aliud, nisi terrores illos ex minis præceptorum conceptos: neque. n. fieri posse videtur, vt menti obijciatur peccatum proprium, & simul ira Dei in peccatores, & supplicia æterna peccatoribus præparata, quin terror, & pauor ingens, hominem ista cogitantem inuadat. Atqui iam satis ostendimus, longè aliud esse Contritionem, quã istos terrores. Et licet etiam terrores isti Contritio dici possent, adhuc tamen non coacti, sed liberi dici deberent: nam supplicia ista, quæ Deus peccatoribus comminatur, non vt præsentia, & visibilia obijciuntur oculis, sed vt futura, absentia, inuisibilia, obijciuntur menti. Proinde nisi quis serio animum applicet ad ea cogitanda; non facilè com-

mouetur: applicare autem animum ad ea, vel ab eis eiusdem animum auocare, in nostra potestate est. Quocirca plurimi concionem audiunt, & libros sacros legunt, qui tamen non extimescunt: & Dominus ipse, cùm per Prophetas, tum per seipsum, ad hunc timorem hortatur, quod sanè non faceret, si timere, vel non timere in potestate nostra non esset. Ecclesiast. 1. *Time Deum, & mandata eius obserua* Ecclesiast. 7. *In omni re time Dominum.* Psal. 33. *Timete Dominum omnes sancti eius.* Luc. 12. *Timete eum, qui post quam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam: ita vobis, dico, timete.*

Sed vnum est argumentum, quod, & Lutherus, & Lutherani passim obijciunt. Hieremię 23. *Quid paleis ad triticum, dicit Dominus: nonne verba mea sunt quasi ignis, dicit Dominus, & quasi malleus conterens petram?* certè ignis violenter comburit, quicquid illi obijcitur, & malleus petras conterit, tollit vtique ipsarum cooperatione.

At facilis responsio est. Nam, vt S. Hieronymus in commentario loci huius admonet, comparat Dominus verba sua cum verbis falsorum Prophetarum, atque in eo discrimen ponit: quod illi prædicarent ea, quę auditoribus placebant, quæque eis nihil prodesse poterant, cùm essent vana, & falsa, vnde etiam paleas nominat, quæ medullam non habent, neque alere, & satiare possunt, ipse verò per Prophetas suos flagella, & supplicia imminentia nunciaret, & non dulcia, sed vtilia concionaretur, quæ vim habebant ad Pœnitentiam commouendi. Itaque Dominus verba sua triticum, ignem & malleum appellauit: triticum, quòd vtilia, & solida essent; ignem, quòd acriter pungerent, ac pudore afficerent auditores; malleum, quòd ad conterenda, & humilianda corda non parum valerent. Proinde metaphora ignis, & mallei, non ad tollendam hominum cooperationem, sed ad efficaciam prædicationis Propheticæ iudicandam, atque ad eam, à somniis, & falsis pollicitationibus Pseudoprophetarum distinguendam, referenda est. Alioqui, sicut ipse Dominus dicitur verbo suo, quasi malleo, petras conterere, quia Contritionem in nobis, partim interna gratiæ aspiratione, partim externa prædicatione operatur: sic etiam dicuntur homines corda sua conterere, quia diuinæ operationi per liberum cooperantur arbitrium. Sic enim legit Augustinus in Psalm. 33. *Iuxta est Dominus iis, qui obtriuerunt cor*, pro eo quod nostra editio habet *iis, qui tribulato sunt corde.* Et ipsemet Iesus Nauites clamat: *Circumcidite corda vestra.* Et sicut Ezech. 36. Dominus ait: *Dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum*, sic etiam ait Ezechiel. 18. *Facite vobis cor nouum, & spiritum nouum.* Et sicut Micheæ 7. legimus: *proiicet in profundum maris omnia peccata nostra.* Sic etiam legimus Ezechielis 18 *Proiecite à vobis omnes praeuaricationes vestras.* Et quemadmodum nos Deum oramus: *Conuerte nos Deus salutaris noster.* Psalmo 84. sic ille vicissim postulat à nobis: *Conuertimini, & agite Pœnitentiam.* Ezechielis 18.

Quare cùm & Deus conterat corda nostra, & nobis imperet vt ea scindamus, & conteramus; cùm det nobis cor nouum, & velit, vt nosipsi nobis faciamus cor nouum, cùm proijciat peccata nostra, & nobis, vt ea proijciamus, mandet; cùm nos ipse eo nuertat, & Pœnitentiam nobis inspiret, & simul, vt conuertamur, & Pœnitentiam agamus, iubeat; nulla remanet dubitatio, quin ad Contritionem nostram verè cooperemus, & sit contritio, non mera passio, sed etiam actio, eaque voluntaria, ac libera.

Tertia propositio: *Contritio ad Euangelium maximè pertinet.* Hæc est aduersus eosdem Lutheranos, & probatur. Primo ex vaticinio Ezechielis, capite vndecimo, & trigesimo sexto, vbi Dominus pollicetur filijs Testamenti noui, spiritum nouum, & cor carneum pro corde lapideo: idem enim est cor lapideum, & cor durum, idem etiam cor carneum, & cor contritum, vt S. Hieronymus docet in illud Hier. 23. *Quasi malleus conterens petras.*

Secundo id probatur. Nam Christus auctor Euangelii, Contritionem prædicauit cùm diceret: *Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum.* Matth 4. & rursus: *Non veni, inquit, vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam*, Luc. 9. Apostoli quoque à Christo missi ad euangelizandum, exeuntes prædicabant, vt Pœnitentiam agerent, Marc. 6. Et rursus post resurrectionem suam explicans Christus Luc. vltimo, quod Euangelium prædicandum esset in nomine suo. *Oportet, inquit, prædicari pœnitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes*, Act. 5. Petrus dicit Christum exaltatum a Patre ad dandam Pœnitentiam Israëli. Actor. 11. *Ergo & Gentibus Pœnitentiam dedit Deus ad vitam.* Actor. 17. *Et tempora quidem huius ignorantiæ despiciens Deus, nunc annunciat hominibus, vt omnes vbique Pœnitentiam agant.* Actor. 20 Paulus se prædicasse dicit Iudæis, atque Gentilibus Pœnitentiam in Deum, & fidem in Dominum nostrum Iesum Christum: & cap. 26. iterum affirmat se prædicasse, vt Pœnitentiam agerent, & conuerterentur ad Deum, digna Pœnitentiæ opera facientes. Ac ne omnia persequamur, plena sunt volumina Euangelica & Apostolica, testimoniis. Quare nisi à Pœnitentia Contritionem excludere velint, aut Christum, & Apostolos non Euangelij, sed legis veteris prædicatores faciant, non possunt vllo modo negare, quin Contritio ad Euangelium propriè pertineat.

Præterea lex vetus, vt à noua distinguitur, non habet promissionem gratiæ, neque eius opera Deo sunt grata. Nam si ex lege esset iustitia: *Christus gratis mortuus esset*, ait Apostolus Galat. 2. *Qui operatus*, mimicum sine gratia, quæ propria est Testamenti noui, *habet gloriam, sed non apud Deum.* Rom. 4. &, *Idoneos nos fecit ministros Testamenti, non literæ, sed spiritus: littera enim occidit, spiritus viuificat.* 2. Corinth 3. vbi litera Legis sine spiritu Euangelij, tantum abest, vt vitam adferre dicatur, vt etiam dicatur occidere. At Contritio Deo gratissima est, & gratiæ, ac vitæ promissionem habet. *Sacrificium Deo spiritus contribulatus.* Psalm. 50. Sacrificium autem Deo non minus, quàm latria Deo grata, & accepta Contritio est. Item in eodem Psalmo: *Cor contritum, & humiliatum Deus non despicies.* Et Isa. 66. *Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum, & contritum?* Et Deut. 4. *Inuenies eum, si quæsieris in toto corde tuo, & in tota tribulatione animæ tuæ.* Et Luc. 18. *Si tempus egerit Pœnitentiam, & vita viuet.* Cùm igitur habeat Contritio, siue Pœnitentia, quæ potissimum in Contritione consistit, promissionem gratiæ, & vitę, sine dubitatione ad Euangelium potius, quàm ad legem pertinere dicenda est.

Denique si vlla ratio esset, cur Contritio ad legem reijcienda videretur, ea potissimum esset, quia proprium Legis est terrere, vt Euangelij proprium est consolari. At iam ostendimus, Contritionem non esse terrorem à Lege incussum. Et præterea neque illud est verum, Euangelij propriam esse consolationem non autem minas: siquidem Euangelium, vt mirifice consolatur obedientes, & fideles, ita vehementer inobedientes, & infideles exterret. Sic enim de Christo Ioannes concionatur: *Cuius ventilabrum in manu eius, & permundabit aream suam, & congregabit triticum in horreum suum: paleas autem comburet igni inextinguibili.* Matth 3. & ipse Dominus nonne passim, Matth. 5. 11. 24. &

Marc. 9. Luc. 12. & alibi, minatur gehennam, ignem inextinguibilem vermem, qui non moritur, tenebras exteriores, stridorem dentium, supplicium sempiternum? Et quid est, quod Apostolus ait in ipso principio epist. ad Rom. *Non erubesco Euangelium, virtus enim Dei est, in salutem omni credenti, Iudæo primùm, & Græco. Iustitia enim Dei in eo revelatur ex fide in fidem: sicut scriptum est. Iustus autem ex fide vivit. Revelatur enim ira Dei de cœlo super omnem impietatem, & iniustitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in iniustitia detinent?* certè hoc loco perspicuè Paulus docet, Euangelium continere, non solùm credentium salutem, sed etiam minas iræ Dei erga peccatores. Quare nulla omnino remanet dubitatio, quin Contritio ad Euangelium pertinere dicenda sit.

QVARTA propositio: *Contritio non spoliat hominem bonis operibus, & peccatis, ac maledictionibus replet, sed contra potius, & ipsa est opus bonum, & à peccatis liberat, & bona opera, ac benedictiones adducit.* Hæc propositio satis probabitur, si fundamenta aduersariorum cognoscantur, & euertantur.

Duo sunt igitur fundamenta ipsorum. VNVM, quia experientia testatur, eos qui veram Contritionem peccatorum habent: se ipsos contemnere, ac detestari, nihilque in se boni, sed multa mala agnoscere, atque idcirco se indignos gratia, dignos odio, & supplicijs iudicare. ALTERVM, quia terrores illos, quos ipsi contritionem vocant, antequam fides certa remissionis peccatorum accedat, nihil aliud esse volunt, nisi fugam Dei, fremitum aduersus Deum, viam ad desperationem, atque exitium sempiternum.

SED in vtroque multum errant. Nam quòd homo se bonis operibus vacuum, & peccatis onustum cernat; non est contritionis effectum, sed partim humilitatis, partim discussionis, & cognitionis sui ipsius: Contritio verò, eius cognitionis non causa est, sed effectus. Non enim quia conteritur quis, ideo se peccatis plenum agnoscit, sed è contrario, quia se videt peccatis plurimis coopertum, ideò conteritur, angitur, dolet. quemadmodum in rebus corporalibus, non ideò vulneribus, ac morbis replemur, quia dolemus, sed quia vulneribus ac morbis nos plenos cernimus, ideo dolemus. Et facinorosi homines, non quia supplicium timent, & viso patibulo, ac iudice, terrentur ideò furtis, rapinis, homicidiis replentur; sed contrà, ideo timent, ac terrentur, quia furta, rapinas, homicidia sua nouerunt. Perperam igitur loquuntur aduersarii, cùm nos per Contritionem omnibus bonis operibus spoliari, & peccatis, ac maledictionibus repleri affirmant.

Deinde, quod attinet ad alterum fundamentum: nihil absurdius dici potest, quã Contritionem ante certam illam fidem remissionis peccatorum; esse fugam Dei, fremitum cõtra Deum, viam ad desperationem, & exitium sempiternum; præsertim apud Aduersarios, qui Contritionem, etiam vt fidem præcedit à solo Deo esse contendunt. Nam & Kemnitius loco notato dicit, Contritionem esse opus Spiritus sancti in nobis, non autem liberi arbitrii: & Lutherani illi Saxonici siue rigidi, in colloquio Altemburgensi, loco antea citato, dicunt Contritionem esse opus bonum, sed Dei, non hominis; hominem enim pati, non agere dum conteritur. At si Contritio ista opus Dei est; quo pacto tam mala est, vt sit fuga Dei, fremitus contra Deum, & via ad desperationem, & exitium sempiternum? num Deus in nobis id efficit, vt eum fugiamus, vt contra eum fremamus, vt in desperationem, & exitium sempiternum ruamus? Hæc sanè opera non Deo, sed Diabolo auctore digna sunt: nisi cum Manichæis etiam Diabolum Deum faciatis.

DEINDE Niniuitæ, teste Iona cap. 3. nonne de remissione peccatorum dubitant, cùm dicerent: *Quis scit si conuertatur, & ignoscat Deus?* tamen territi, & compuncti ad prædicationem Ionæ, non fugiebant à Deo, neque aduersus eum fremebant, sed eum potiùs Pœnitentiæ operibus placare satagebant, & ea ratione tandem misericordiam impetrarunt. Vera igitur Contritio etiam sine certa fide remissionis peccatorum, non est fuga Dei, neque replet hominem peccatis, neque bonis operibus priuat, sed est potius sacrificium Deo gratissimum, & antidotus peccatorum, & via ad gratiam, & salutem.

Compunctio, inquit S. EPHREM in libro de iudicio extremo, capit. 5. *sanitas animæ est, illuminatio mentis est: compunctio remissionem delictorum nobis acquirit: compunctio Iesum vnigenitum facit in nobis habitare.* Et infrà: *Grandis*, inquit, *virtus est lachrymarum, multúmque præualent lachrymæ, quæ secundum Deum sunt.* Et S. Ioannes CHRYSOSTOMVS homil. 5. de Pœnitentia: *Pœnitentia*, inquit, *est medicamentum, peccatum extinguens donum cœlestis datum, virtus admirabilis, gratia vim legem supplens.* Atque ad eundem modum loquuntur ceteri Patres, quos non est opus hoc loco adducere, cùm eorum testimonia in laudem Pœnitentiæ, siue Contritionis passim occurrant.

NEQVE tamen Contritionem sine omni spe veniæ esse posse concedimus, sed solùm sine certa illa fide remissionis peccatorum, quam Lutherani requirunt, sequimur enim S. CYPRIANVM in sermo. de lapsis ita loquentem: *Nec desperantes misericordiam Domini, nec tamen iam veniam vindicantes.* A qua sententia Concilium Tridentinum nequaquam recessit, cum & sess. 6. ca. 9. detestentur inanem fiduciam hæreticorum, qui certa fide credendum esse docent remissa esse peccata: & sessione 14. cap. 4. cum vera Contritione, spem misericordiæ consequendæ coniunctam esse debere affirmet.

CAPVT III.

Contritionem sine speciali Dei auxilio haberi non posse.

ALTERA quæstio erat, Vtrum Contritio, quam liberam actionem esse iam demonstrauimus, ita procedat ex libero arbitrio, vt sine speciali Dei auxilio cor humanum præueniente & adiuuante possit haberi. Quæ sanè controuersia hoc tempore nulla esset, si Aduersarii nostri finem aliquem facerent calumniandi. Fuit quidem olim cum Pelagianis grauissima concertatio, cùm illi (Augustino teste in libro de hæresibus, cap. 88. & in epist. 106.) dicerent, gratiam qua liberamur ab impietate, secundum merita nostra dari; Catholici contrà. Conuersionem ad Pœnitentiam diuina gratia præueniri, atque inspirari contenderent. Sed hoc tempore satis cum Lutheranis conuenimus, Pœnitentiam, ac per hoc Contritionem, donum esse Dei, nec posse sine diuina inspiratione, solis naturæ viribus obtineri.

Quia tamen Martinus Kemnitius in secunda parte Examinis, capit. 4. de Pœnitentia, pag. 963. scribere ausus est, Concilium Tridentinum stabilire voluisse dogma illud, quod tribuit humanis viribus sine speciali auxilio Dei eam Pœnitentiam, quę sit sufficiens dispositio ad remissionem peccatorum: idcirco necessarium esse duximus, PRIMVM adferre testimonia eiusdem Concilii, & recentium Theologorum. DEINDE sententiam Concilii, & Theologorum, atque

adeo

adeo totius Eccleſiæ; teſtimoniis Scripturæ, & veterum confirmare.

Igitur TRIDENTINVM Concilium ſeſſione ſexta, capite quinto hæc habet verba: *Declarat præterea* (ſancta Synodus) *ipſius iuſtificationis exordium in adultis à Dei per Chriſtum Ieſum præuenientè gratia ſumendum eſſe.* Deinde capite ſexto: *Diſponuntur*, inquit, *ad ipſam iuſtitiam, dum excitati diuina gratia, atque adiuti, fidem ex auditu concipientes, liberè mouentur in Deum, &c.* Tum capite 14. *Qui verò*, inquit, *ab accepta iuſtificationis gratia per peccatum exciderunt, rurſus iuſtificari poterunt, cùm excitante Deo per Pœnitentiæ Sacramentum meritò Chriſti amiſſam gratiam recuperare procuranerint.* Et infrà: can. 3. *Si quis dixerit, ſine præueniente Spiritus ſancti inſpiratione, atque eius adiutorio, hominem credere, ſperare, diligere, aut pœnitere poſſe, ſicut oportet, vt ei iuſtificationis gratia conferatur, anathema ſit.* Denique ſeſſione 14. capite 4. non modò non habetur, quod Kemnitius fingit, Contritionem ex ſolis viribus liberi arbitrii concipi poſſe; ſed etiam diſertis verbis ipſa etiam Contritio imperfecta, quam attritionem dicimus, Concilium eſſe docet donum Dei, & Spiritus ſancti impulſum.

Nec ſolùm Concilium Oecumenicum, in cuius definitionibus omnes Catholici acquieſcunt, ſed etiam celeberrimæ Academiæ in articulis publicè editis, eam fidem apertiſſimè profitentur. Extant articuli PARISIENSES aduerſus Lutheranos editi anno M.D.XLII. eorum articulorum ſecundus ita habet: *Eadem fidei conſtantia eſt tenendum, hominis ineſſe liberum arbitrium, quo poteſt bene, vel malè agere, & per quod, ſi etiam in peccato mortali fuerit, Deo adiuuante, ad gratiam reſurgere valet.* Extant etiam articuli LOVANIENSES paulò poſterius aduerſus eoſdem Eccleſiæ hoſtes promulgati; quorum ſeptimus ita habet: *Certa fide tenendum eſt, hominem habere liberum arbitrium, quo poteſt malè, & cum gratia Dei, bene agere, & poſt mortale peccatum admiſſum, Deo adiuuante, pœnitere, & peccatorum remiſſionem conſequi.*

In eandem ſententiam ſcripſerunt Theologi Scholaſtici antiquiores; nam de his qui hoc ſeculo vixerunt, aut viuunt, nulla dubitatio eſſe poteſt. Nec ſolum Sanctus Thomas in 1.2. quæſt. 109. art. 6. & 7. & Sanctus Bonauentura in 2. librum Sentent. diſtinct. 28. artic. 2. quæſt. 1. & diſtinct. 30. quæſt. 1. & Gregorius Ariminenſis in 2. Senten diſt. 26. quæſt. 1. & Marſilius in eundem librum quæſt. 17. & alii plurimi, eidem ſententiæ apertiſſimè ſubſcripſerunt: Sed etiam Scotus, quem accuſat Kemnitius nominatim, non vno in loco auxilii diuini in Pœnitentia concipienda neceſſitatem agnoſcit. Nam in 1. Sentent. diſt. 44. quæſtione vnica ſcribit, ideò poſſe quemlibet peccatorem ſaluari, quia poteſt eum Deus ſua gratia præuenire: & in 4. diſt. 14. quæſtione tertia, negat ab homine ſolis naturæ viribus poſſe cognoſci; peccatum eſſe deteſtandum, vt offenſiuum Dei, atque aduerſiuum (vt ipſe loquitur) ab eo: & in eundem librum diſtinctione vigeſima ſecunda, articulo ſecundo, extremo, Pœnitentiam à Deo inſpirari fatetur. Quemadmodum autem intelligenda ſunt loca quædam eiuſdem Scoti, quæ cum his pugnare videntur, explicat Vega in opuſculo de iuſtificatione, quæſtione vndecima.

IAM verò ſententiæ huius Catholicæ veritatem aduerſus hæreticos Pelagianos ex diuinis literis nullo negotio comprobabimus. PRIMVM Pſalmi Dauidis pleni ſunt illis vocibus: *Conuerte nos Deus ſalutaris noſter*, Pſalm. 84. *Deus virtutum conuerte nos.* Pſalm. 79. *Errani ſicut ouis, quæ periit, quære ſeruum tuum.* Pſal. 118. Deinde Hieremias cap. 31. *Conuerte*, inquit, *me Domine, & conuertar.* Et paulò infrà: *Poſtquam conuerſiſti me, egi Pœnitentiam*, in quem locum S. HIERONYMVS ſcribens: *Vide*, inquit, *quantum ſit auxilium Dei, & quàm fragilis humana conditio, vt hoc ipſum, quòd Pœnitentiam agimus, niſi nos Dominus ante conuerterit, & niſi Dei nitamur auxilio, nequaquam implere valeamus.*

TVM Ezechielis capite 36. diſertis verbis Dominus dicit: *Auferam cor lapideum in carne veſtra, & dabo vobis carneum*: quod certè nihil aliud, quàm donum Contritionis, veræque Pœnitentiæ ſignificare poteſt.

AD HÆC Luc. 22. Conuerſus Dominus reſpexit Petrum, & talem in eo contritionem excitauit, vt continuò amariſſimè fleuerit: in quem locum ſcribens Ambroſius lib. 10. in Lucam: *Quos*, inquit, *Ieſus reſpicit, plorant delictum. Negauit Petrus, & non fleuit, quia non reſpexerat Dominus: negauit ſecundo, & non fleuit, quia adhuc non reſpexerat Dominus: negauit tertio, & reſpexit Ieſus, & ille amariſſimè fleuit.*

DENIQVE, vt alia prætermittam, quid apertius illo S. Pauli teſtimonio, qui in epiſtol. poſteriore ad Timotheum, capit. 2. monet, cum modeſtia corripiendos eſſe eos, qui reſiſtunt veritati: *Nequando det illis Deus Pœnitentiam ad cognoſcendam veritatem, & reſipiſcant à diabolî laqueis, à quo captiui tenentur?* Quem locum adducens AVGVSTINVS libro 5 in Iulianum, capite 3. *Quantumlibet*, inquit, *præbeat patientiam, niſi ipſe dederit, quis agit Pœnitentiam?* Et libro de fide ad Petrum capit. 31. ex eodem Pauli teſtimonio dogma Eccleſiaſticum his verbis proponit ſiue Auguſtinus, ſiue Fulgentius eius libri auctor fuerit: *Firmiſſimè tene, & nullatenus dubita, neminem hic poſſe Pœnitentiam agere, niſi quem Deus illuminauerit, & gratuita ſua miſeratione conuerterit.*

HIS accedunt veteris Eccleſiæ apertiſſimæ definitiones. Nam IMPRIMIS in Synodo Paleſtina, in qua ipſe etiam Pelagius errores ſuos anathematizare compulſus eſt, illud inter cetera declaratum fuiſſe ſcribit Auguſtinus in epiſtol. 106. Pœnitentiam donum eſſe Dei. DEINDE in Concilio Arauſicano II. can. 4. iterum explicatum eſt, per ſancti Spiritus infuſionem, & operationem in nobis fieri, non tantùm vt à peccatis purgemur, ſed etiam vt purgari velimus.

IDEM quoque docuerunt doctiſſimi Apoſtolicæ ſedis Præſules, Innocentius, Cœleſtinus, & Leo. INNOCENTIVS in epiſt. ad Concilium Carthaginenſe, vt ad rectam redeamus viam diuino adiutorio nos egere confirmat. COELESTINVS in epi. ad Epiſcopos Galliarum, can. 11. id ipſum probat ex orationibus Eccleſiæ, quibus à Deo petimus, vt infidelibus detur fides, & vt lapſis Pœnitentiæ remedium conferatur; & ex gratiarum actione, quam Deo pro illuminatione infidelium, & lapſorum correctione deferimus. LEO in epiſt. 91. ad Theodorum Epiſcopum: *Ipſam*, inquit, *Pœnitentiam ex Dei creditus inſpiratione conceptam, dicente Apoſtolo: Ne forte det illis Deus pœnitentiam.* Sed de his ſatis.

CAPVT IV.

In contritione includi odium, ac deteſtationem peccati præteriti.

TERTIA controuerſia erat, vtrum contritio includat odium, ac deteſtationẽ peccati præteriti. Lutherus enim initio defectionis ſuæ à Catholica Eccleſia inter alia multa hæretica paradoxa, hoc etiam excogitauit, ac docuit, non eſſe veram Contritionem,

siue Pœnitentiam, odium vitæ præteritæ, sed amorem iustitiæ, & nouam vitam.

In sermone de Pœnitentia, loquens de Contritione, quæ paratur per discussionem, collectionem, & detestationem peccatorum, qua quis recogitat annos suos in amaritudine animæ suæ, sic ait: *Hæc tristitia facit hypocritam, immò magis peccatorem.* Et quamuis paulò pòst, dum hoc probare nititur, non videatur damnare peccati detestationem absolutè, sed solùm eam, quæ oritur ex timore seruili: tamen in consequentibus verbis apertè damnat absolutè peccati detestationem, cùm ita loquitur: *Plus tibi discutiendum est confessuro, quantum diligas iustitiam, quàm quantum odias peccatum: multoque maiore, immo solo hoc labore tibi cogitandum est, quomodo futuram vitam agas bonam, quam quomodo odias, aut deseras præterita mala. Verissimum est enim proverbium, & omni doctrina de contritionibus huc vsque data præstantius, Optima Pœnitentiæ, nova vita.* Hæc ille, qui, vt vides, solùm in eo laborandum iubet, quomodo vitam agas bonam, non quomodo præterita oderis mala. Idem etiam Lutherus in epistola ad Ioannem Staupitium Vicarium ordinis S. Augustini, quæ extat in 1. tom. operum eius, non obscurè scripsit, nomen Pœnitentiæ non significare odium, vel dolorem de vita præterita, sed amorem, dilectionémque iustitiæ; neque enim aliquid habere amarum, vel acerbum, sed omnia grata, & dulcissima. Denique circa primam conclusionem resolutionum suarum: *Non ergo*, inquit Lutherus, *in vsu Scripturæ sacræ Pœnitentia dolor dicitur, sed mutatio mentis & consilij.* Hæc ille.

Sed ab hoc Lutheri Paradoxo, iam omnes Lutherani recessisse videntur: ac, vt alios omittam, Martinus Kemnitius in 2. parte Examinis, pag. 954. sic loquitur: *Hinc sequitur dolor conscientiæ grauiter dolentis se peccasse, & peccatis offendisse Deum: incipit igitur peccatum odisse, & detestari, &c.* Sic etiam Ioannes Caluinus libro 3. Institut. capite 4. §. 2. *Equidem*, inquit, *sedulo & acriter sustandum esse fateor, vt quisque amarè defendo sua peccata, se ad eorum displicentiam, & odium magis acuat.* Ipse etiam Lutherus cùm in articulis Smalchal. dicis, tum alibi, vt capite superiore citauimus, dolorem de peccatis præteritis concipiendum esse confirmat.

Hæc igitur veritas, quam aduersarii, vel inuiti coguntur agnoscere; ex diuinis literis, ex veterum testimoniis, & ex ipsa naturalis iudicii ratione breuiter confirmanda est.

Primvm igitur in Scripturis, tum per se, tum per Apostolos, & Prophetas, Deus peccata frequentissimè in memoriam peccatoribus reuocabat, cuius nulla alia ratio reddi potest, nisi vt ipsi quoque ea recogitarent, & detestarentur. Genes. 3. dixit Deus mulieri: *Quare hoc fecisti?* Genes. 4. dixit idem Dominus Cain: *Quid fecisti?* Iudic. 2. Deus per Angelum populum increpat: *Noluistis audire vocem meam: quare hoc fecistis?* Isa. 58. *Clama ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, annuncia populo meo scelera eorum, & domui Iacob peccata eorum.* Hierem. 7. *Et misi ad vos omnes seruos meos Prophetas per diem, consurgens diluculo, & mittens, & non audierunt me.* Et capite 8. explicans quid sit, de quo quæritur Deus: *Nullus est*, inquit, *qui agat Pœnitentiam super peccato suo, dicens: Quid feci?* vbi perspicuè vides, Pœnitentiam referri ad peccata præterita detestanda, Ezechiel. 16. *Notas fac Hierusalem abominationes suas.* Ioël. 2. *Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, & fletu, & planctu, & scindite corda vestra.* Sanè fletus, & planctus, & ipsa scissio cordis, non ad vitam nouam, sed ad peccata vetera pertinent. Denique Prophetæ, omnes in hoc maximè laborabant, vt cohortationibus suis ad peccata agnoscenda, ac detestanda populum prouocarent. Nec minus in Testamento nouo Christus ipse assiduè peccata Scribarum, & Phariseorum arguebat, ac præsertim Matth. 23. vt etiam Petrus Actor. 2. & 3. Stephanus Actor. 7. Paulus Actor. 13. reuocant in memoriam Iudæis peccata ipsorum, atque illud maximè, quòd Christum interfecerint.

Deinde idem ostendunt Scripturarum exempla. Nam Iob de seipso dicit capite 39. *Vnum verbum loquutus sum, quod vtinam non dixissem.* Et capite 42. *Insipienter loquutus sum.* Et paulò pòst: *Idcirco me reprehendo, & ago pœnitentiam in fauilla, & cinere.* Videmus certe exemplo Iob ad præterita mala pœnitentiam pertinere. Dauid Psalm. 50. *Iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper.* Ezechias apud Isaiam capite 38. *Recogitabo omnes annos meos in amaritudine animæ meæ.* Quare cum Lutherus in serm. suo de Pœnitentia reprehendit eos, qui recogitant omnes annos suos in amaritudine animæ suæ, Ezechiam reprehendit: eius enim sunt verba illa, Mulier illa peccatrix Luc. 7. lachrymis rigans pedes Domini; non viram nouam, sed vetera peccata deflebat. Sanctus etiam Petrus Luc. 22. fleuit amare, non ob aliud certè, nisi quia Dominum suum negando, graue scelus admiserat.

Accedant nunc testimonia aliqua Patrum, Cyprianvs in sermone de lapsis, non procul à fine. *Vos verò fratres*, inquit, *quorum timor in Deum pronus est, & in ruina licet animus constitutus, mali sui memor est, pœnitentes ac dolentes, peccata vestra perspicite, grauissimum conscientiæ crimen agnoscite, ad intelligentiam delicti vestri oculos cordis aperite, &c.* Gregorius Nazianzenvs oration. in sancta lumina, scribit, se pœnitentes recipere, si lachrymis confectos videat. Ambrosivs libro 2. de Pœnitentia, capite 10. *Dum dolemus*, inquit, *admissa, admittenda excludimus: & fit quædam de condemnatione culpæ, disciplina innocentiæ.* Chrysostomvs in 1. libro de compunctione cordis, propè extremo: *Quid corporis*, inquit, *viribus opus est, cùm cor conterere debeamus? hoc solum est, quod à nobis expostulatur, vt semper recordemur mala nostra, & ad animum reuocemus, & conscientiam gestorum nostrorum habeamus ante oculos, vt per hæc supplicemus Domino, & gehennam penamus in conspectibus, &c.* Hieronymvs in comment. ad caput 31. Hieremiæ, explicans illud: *Postquam cognoui, percussi femur meum. Dolentis*, inquit, *& plangentis, & super errore pristino plorantis indicium est, vt femur manu percutiat.* Et infrà: *Quod tempus*, inquit, *non est confusionis nostræ, si recordemur antiqua peccata, & omnium quæ male egimus, capiamus memoriam?* Avgvstinvs in Enchiridio, cap. 65. *In actione*, inquit, *Pœnitentiæ non tam consideranda est mensura temporis, quam doloris: cor enim contritum, & humiliatum Deus non spernit:* Item serm. 7. de tempore: *Pœnitentiam*, inquit, *certam non facit, nisi odium peccati, & amor Dei, quando sic pœnites, vt tibi amarum sapiat in animo, quod antè dulce fuit in vita; & quod te prius oblectabat in corpore, ipsum te cruciat in mente: iam tunc bene ingemiscis apud Deum, & dicis: Tibi soli peccaui, &c.*

Denique huc pertinet definitio illa communis: *Pœnitentia est, perpetrata mala plangere, & plangenda non perpetrare*, ex Gregorio, homil. 34. in Euangelia: qui etiam 3. parte Pastoralis, capite 11. ita de hac re loquutus est: *Admonendi sunt, qui admissa deserunt, neque tamen plangunt, ne iam relaxatas æstiment culpas, quas etsi agendo non multiplicant, nullis tamen fletibus mundant.*

Qvod si etiam rationis iudicium consulatur, dubium esse non poterit, quin pœnitentia siue Contritio, includat odium culpæ præteritæ. Nam & natu-

ralis est illa Syndereſis, quæ male facta in corde flagellat, etiamſi exterius non modò non puniantur, ſed ne cognoſcantur quidem: & apud Ethnicos dicuntur furiis agitari, qui grauibus ſe ſceleribus inquinarunt.

Adhæc, non videtur intelligi poſſe, quo pacto quis peccata deſerat, & ad vitam meliorem ſe transferat; niſi peccata, & vita priſtina, atque adeò ipſe ſibi diſplicere incipiat: cur enim deſerit quod hactenus placuit, niſi quia placere iam deſiit? *Nemo*, inquit Avgvstinvs, hom. 27. in lib. 50. homiliarum, *elegit vitam nouam, niſi quem veteris pœnitet.*

CAPVT V.

Soluuntur obiectiones.

Neqve Lutheri argumenta vllius ſunt ponderis. Obijciebat ille Imprimis nomen Græcum Pœnitentiæ μετάνοια, quod Lactantij teſtimonio Reſipiſcentiam ſignificat.

Sed vanum eſt, etymologiâ potiùs nominis, quàm vſum eius conſiderare. Nam idem Lactãtius, lib. 6. diuinarum inſtitutionum, cap. 24. vbi nomen illud μετάνοια, Reſipiſcentiam ſignificare dicit; addit, eos verè reſipiſcere, quos erroris pœnitet, & qui ſeipſi caſtigant dementiæ. Et Tertullianus, qui lib. 2. in Marcionem ſcriptum reliquit, nomen Græcum Pœnitentiæ non à delicti confeſſione, ſed à mentis demutatione dictum eſſe; in lib. de Pœnitentia fuſiſſimè docet, veram Pœnitẽtiam exigere odium, ac deteſtationem vitæ præteritæ, cõfeſſionem peccatorum, opera laborioſa, & alia id genus multa. Et Auſonius, vt in 1. libro citauimus, Metanœam eſſe docuit Deam, quæ facti, non factique pœnas exigit. Denique Ariſtoteles lib. 3. de moribus, cap. 1. apertiſſimè docet, Pœnitentiam ad præteritum factum referri: nam cum vellet oſtendere, non eſſe inuoluntarium, quidquid ſit per ignorantiam; eo argumento vſus eſt, quia non ſemper homines pœnitet facti, neque dolent cùm reſciſcunt quid fecerint.

Secvndo, Lutherus obijcit Prouerbium illud: *Optima pœnitentia, nona vita:* & valde miratur, quid in mẽtem venerit Leoni Pontifici, vt prouerbiũ illud damnare voluerit, cùm prouerbia conſenſu omnium veriſſima eſſe ſoleant.

At non damnauit ſummus Pontifex prouerbium, ſed prauam Lutheri expoſitionem. Neque enim prouerbio illo ſignificare volunt homines, ad Pœnitentiam nihil aliud exigi præter vitæ nouitatem; ſed, vitæ nouitatem eſſe certiſſimum veræ Pœnitentiæ argumentum. Qui enim ſic peccata deflent, vt mox ad eadem reuertantur, aut etiam nunquam deſerant; nihil omnino proficiunt: id quod pulchrè docuit Spiritus ſanctus per Ecclesiasticvm, cap. 34. *Qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit eum, quid proficit lauatio illius? ſic homo qui ieiunat in peccatis ſuis, & iterum eadem faciens, quid proficit humiliando ſe?* Et S. Gregorivs hom. 34. in Euãgelia: *Qui ſic*, inquit, *alia peccata deplorat, vt tamen alia committat; Pœnitẽtiam agere aut diſſimulat, aut ignorat:* & in libro de cura Paſtorali, part. 3. cap. 31. dicit, eos flendo inaniter ſe lauare, qui culpas poſt lachrymas repetunt: & in epiſtol. ad Theotiſtam patritiam, lib. 9. epiſtol. 39. copioſè refellit errorem quorundam, qui dicebant, de quolibet peccato Pœnitentiam triennio agendam, ac poſt in voluptatibus viuendum. Denique prouerbium illud rectiſſimè Ambrosivs, ſeu quicumque eſt auctor eorum commentariorum, exponit, in cap. 2. poſterioris ad Cor. vbi ſic loquitur:

A *Hæc vera Pœnitentia eſt, iam ceſſare à peccato: ſic enim probat dolere ſe ſibi, ſi de cetero deſinat.*

Tertio, obijciebat verba illa B. Pauli: *In Chriſto enim Ieſu, neque circumciſio, neque præputium aliquid valet, ſed noua creatura.* Gal. 6.

At B. Paulus non opponit nouæ creaturæ, Pœnitentiam, quæ eſt via ad nouam creaturam, ſicut nec Baptiſmum, qui eſt inſtrumentum, quo efficitur noua creatura; ſed circumciſionem, quę poſt Chriſti aduentum nullam vim habet ad iuſtificandum, vt nec præputium. Itaque nunquam Paulus diceret. Neque Pœnitentia, neque Baptiſmus aliquid valent, ſed noua creatura: neque enim Paulus cum Petro committendus eſt, qui Actor. 2. concionabatur: *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnuſquiſque veſtrum.* Et Actor. 8. ad Simonem Magum: *Pœnitentiam age ab hac nequitia tua.*

B Multò etiam minùs B. Paulus Ioãni Baptiſtæ, & Chriſto ipſi repugnaret, qui prædicationem ab illis verbis exorti ſunt: *Pœnitentiam agite.*

Adde, quòd Apoſtolus in epiſtola ad Galatas, non videtur loqui de iuſtificatione à peccato, ſed de operibus iuſtificatorum: eſt enim ſenſus verborum eius; Iis qui ſunt in Chriſto iam per Baptiſmum renati, & iuſtificati, noua vita neceſſaria eſt, hinc (vt ibid. ipſe loquitur) Fides, quæ per dilectionem operatur, vt nimirum iuſtè, ſobriè, & piè viuant in hoc ſeculo: neque periculum vllum imminet ſi præputium gerant, neque vtilitatem vllam adferre poterit circumciſio: Quocirca locus iſte nihil facit pro errore Lutheri; neque ad Pœnitentiam pertinet, quæ iuſtificandorum eſt, non iuſtificatorum.

Qvarto, poſſet obijci pro Luthero locus ille Apoſtoli 2. Corinth. 7. *Quæ ſecundùm Deum triſtitia eſt Pœnitentiam in ſalutem ſtabilem operatur:* C hic enim videtur Paulus ita triſtitiam à Pœnitentia ſeparare, vt Pœnitentia triſtitiam non includat, licet ab ea oriatur. Quod etiam confirmant verba ſequentia, vbi Paulus explicans quid ſit Pœnitentia, quam triſtitia illa peperit; nihil aliud ponit, niſi opera quædam bona, quæ noua vita dici poſſunt: *Ecce*, inquit, *hoc ipſum, ſecundùm Deum contriſtari vos, quantam in vobis operatur ſolliciturdinem, ſed defenſionem, ſed indignationem, ſed timorem, ſed deſiderium, ſed æmulationem, ſed vindictam.*

Sed non eſt vſque adeo difficilis reſponſio. Nam per triſtitiam non intelligi ab Apoſtolo dolorem de peccatis, qui pars Pœnitentiæ eſt, ſed mœrorem quendam ex obiurgatione natum, qui ad Pœnitentiam, id eſt, ad peccati deteſtationem inducit, oſtendimus in libro ſuperiore, capite decimonono, neque in illis D verbis: *Ecce enim hoc ipſum contriſtari vos, &c.* explicat Paulus quid ſit Pœnitentia, ſed effectus potiùs, ac fructus Pœnitentiæ. Adde etiam, quod ſi B. Paulus eo loco Pœnitentiam ipſam explicaret; nihil inde pro Lutheri errore colligi poſſet, ſiquidem inter alios actus numerantur etiam indignatio, & vindicta, quæ non niſi ad præteritum peccatum commode poſſunt referri.

Qvinto poſſet obijci, quod ſtultum eſſe videatur, nolle id eſſe factum, quod non poteſt non eſſe factum. Qui autem de peccato præterito dolent, quid aliud cupiunt ac volunt, quàm ſe non peccaſſe? vt verò non peccauerit qui iam peccauit, nullo modo fieri poteſt. Satius igitur videtur eſſe, cogitare de bona vita inſtituenda, quàm anxium eſſe de mala tranſacta.

Ad hoc Respondemvs, ſtultum planè videri, abſoluta voluntate id optare, quod nulla ratione fieri poteſt. Proinde qui de peccato dolent, non dicunt, (ſi ſane ſunt) Nolo me peccaſſe: ſed cum conditione, Si

fieri posset, nollem peccasse, & quia fieri potuit aliquando, & mea culpa non est factum vt non peccarem, ideo iustè doleo, méque ipse accuso ac reprehendo, quod peccauerim.

Neque enim probandum est quod Hadrianus, q. 1. de Pœnitentia, docet, ne conditionalem quidem voluntatem haberi posse impossibilium. Nam si desiderium haberi potest, vt ipse fatetur, rei amissæ; cui non etiam voluntas conditionalis, vt (si fieri posset) res illa non esset amissa? siquidem desiderium illud naturaliter hanc voluntatem conditionalem parit. Certè qui mortuum deflent amicum, non ideo lugent, quia diligunt amicum: sed quia nollent periisse quem diligunt. Et Dauid cùm diceret: *Absalon fili mi, quis mihi tribuat, vt ego moriar pro te?* 2. Reg. 18. quid aliud significabat, quàm optare se, si fieri posset, filii mortem propria morte redimere? Et Apostolus Paulus cùm diceret: *Nolumus expoliari, sed superuestiri*, 2. Cor. 5. non id volebat, absolutè non mori, cùm in eodem loco subiungat: *Bonam voluntatem habemus, peregrinari à corpore, & præsentes esse ad Dominum.* Et Philippens. 1. *Desiderium habens dissolui, & esse cum Christo:* sed volebat, si fieri posset, non incidisse hominem in hanc moriendi necessitatem. Christus quoque satis apertè volebat, si fieri posset, vt calix transiret, tametsi non ignorabat, id iam esse à Patre statutum ac definitum, vt biberet illum. Denique ipse etiam Aristoteles in 3. lib. de moribus, ca. 2. negat impossibilium esse electionem, sed voluntatem tamen esse concedit nimirum conditionalem: nemo enim eligit semper viuere, cùm id fieri nequeat, sed vellet tamen vnusquisque, si posset, nunquam mori.

CAPVT VI.

In Contritione includi propositum rectè viuendi.

Quarta sequitur quæstio; Includat ne contritio propositum rectè viuendi, an solam peccati detestationem. Et quidem hæretici huius temporis variè de quæstione ista loquuntur. Qui enim contritionem fide posteriorem faciunt, vt Lutherus in illis omnibus locis, quos capite superiore citauimus, & Caluinus lib. 3. Instit. cap. 3. ij facilè admittunt, propositum bene viuendi ac cõtritionem maximè pertinere. Qui autem contritionem fide priorem esse volunt, & pœnitentiam diuidunt in contritionem & fidem: ij contritionem solis terroribus conscientiæ, & peccati detestatione ex terroribus illis concepta definiunt; propositum autem rectè viuendi, fructum fidei, non contritionis partem esse docent. Atque in hac sententia Lutheranorum pars maxima versari mihi videtur: loca allata sunt, tum in 1. cap. huius libri, tum cap. 18. libri superioris.

Porro, Catholici Scriptores in eo quidem consentiunt, vt ad veram contritionem, & peccati detestatio, & vitæ melioris propositum requiratur, sed in eo non conueniunt, vtrum hoc propositum expresè, & formaliter necessarium sit, an sufficiat virtuale, atque implicitum. Neque enim dubitari potest, quin is, qui seriò peccata sua odit, ac detestatur, & ob ea perpetrata dolet: cupiat simul, ac velit saltem implicitè, & virtualiter, vt sic loquamur, deinceps in melius vitam mutare.

Et quidem veteres Theologi, vt Petrus Lombardus lib. 4. dist. 14. & 15. Alexander Alensis in summa Theologica par. 3. q. 69. m. 9. ar. 2. S. Thomas in 4. sent. dist. 17. q. 2. art. 1. & 3. par. q 86 art. 2. & libr. 3. contra Gentes, cap. 158 & lib. 4. cap. 72. Scotus, Durandus, Albertus, & alij 4. sent. dist. 14. vel 17. simpliciter docent de ratione contritionis esse, cùm detestationem peccati, tum propositum bene viuendi: & quamuis nõ distinguant inter formale, & virtuale propositum, tamen satis apertè indicant de formali se esse loquutos. Id quod apertius postea docuerunt Hadrianus Pontifex VI. in quinto quodlibeto art. 3. Thomas Caietanus in additionibus ad 3. partem S. Thomæ q. 1. art. 1. Dominicus à Soto in 4 sentent. distinct. 17. quæst. secunda, art. 1. & Melchior Canus in relectione de Pœnitentia par. 1.

Non defuerunt tamen pauci quidam, qui contra disputauerint, ac virtuali proposito, quod in peccatorum detestatione includitur, contenti; formale propositum necessarium esse, & in ratione contritionis includi negauerint. In iis fuerunt Ioannes Maior, & Iacobus Almaynus in 4. sentent. distinct. 14. q. 1. & qui eos sequutus est, Andreas Vega lib. 13. in Concilium Tridentinum cap. 21.

Sed nobis communis, ac trita à veteribus via semper visa est tutior & commodior. Probatur igitur, ad contritionem requiri explicitum, ac formale propositum vitæ melioris. Primo, ex diuinis literis. Amos 5. *Odite malum, & diligite bonum, & constituite in porta iudicium, si forte misereatur Dominus Deus exercituum.* Isaiæ 1. *Lauamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum, quiescite agere peruersè, discite bene facere.* Et mox: *Si fuerint peccata vestra vt coccinum, quasi nix dealbabuntur.* Hic vides promissionem remissionis peccatorum post bona opera, saltem desiderio & proposito inchoata. Rursus Ezechiel. 18. *Si autem impius egerit Pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatus est, & custodierit omnia præcepta mea, & fecerit iudicium, & iustitiam, vita viuet, & non morietur, omnium iniquitatum eius non recordabor.* Hoc loco verba illa: *Et custodierit omnia præcepta, &c.* ad votum, & propositum custodiendi mandata, referenda esse videntur, non ad ipsam mandatorum obseruationem: neque enim vno die, aut vna hora, seruari possunt omnia mandata. Neque tamen expectanda est remissio peccatorum ad longum tempus, cùm idem Propheta, capit. 33. dicat: *Quacumque die peccator conuersus fuerit*, indulgentiam habiturum.

Ad hunc locum respondere conatur Vega loco citato, & tria dicit. Primum, obijcit verba illa eiusdem capitis: *Conuertimini, & agite Pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris, & non erit vobis in ruinam iniquitas:* vbi nulla fit mentio propositi seruandæ legis: & tamen promittitur remissio peccatorum. Sed hic locus nobis apertissimè fauet. Nam cùm dixisset Propheta: *Conuertimini, & agite Pœnitentiam*; continuò explicuit quid sit conuerti, & agere Pœnitentiam, dicens: *Proijcite à vobis omnes preuaricationes vestras, in quibus preuaricati estis, & facite vobis cor nouum, & spiritum nouum:* vbi vides quàm distinctè duo illa ponantur: quæ nos ad veram Pœnitentiam, siue contritionem requiri diximus.

Secundo Vega addit, illa verba: *Et custodierit omnia præcepta, &c.* à Propheta adiecta fuisse, vt intelligeremus; præter pœnitentiã de admissis, necessarium esse non adijcere alia noua peccata, iuxta illud Gregorii, hom. 34. in Euangel. *Quid prodest, si peccata quis luxuriæ defleat, & tamen adhuc auaritiæ estibus anhelet? quid prodest si ira culpas iam lugeat, & tamen adhuc inuidiæ facibus tabescat?* Sed hæc responsio excluditur per vniuersalem particulam, quam Ezechiel ponit, cùm ait: *Si impius egerit Pœnitentiam ab omnibus peccatis suis.* Qui enim agit Pœnitẽtiam ab omnibus peccatis, fru-

ſtrà admonerentur, ne dum vnum luget, aliud committat: neque enim fieri poteſt, vt quis eo tempore auaritiæ æſtibus anhelet, aut inuidiæ facibus rabeſcat, quo non ſolùm luxuriæ, atque iræ, ſed omnium vitiorum culpas luget.

TERTIO idem Vega reſpondet, illa verba; *Et cuſtodierit omnia præcepta, &c.* poſita eſſe contra illorum errorem, qui poſt Pœnitentiam peractam, licitum eſſe putant, ad ſordes priſtinas reuerti; vt Ezechiel nihil aliud voluerit, quàm poſt iuſtificationem per Pœnitentiam adeptam, in iuſtitia permanendum eſſe. SED repugnat huic expoſitioni, quod prophera ſatis apertè demonſtrat, duo illa, Pœnitentiam videlicet à peccatis, & mandatorum obſeruationem, in voto ſcilicet & propoſito, viam quandam eſſe ad iuſtificationem; & proinde priora eſſe debere ipſa remiſſione peccatorum. Sic enim ait: *Si impius egerit Pœnitentiam ab omnibus peccatis ſuis, & cuſtodierit omnia præcepta, &c. vita viuet, & non morietur, omnium iniquitatum eius non recordabor:* ex quo etiam refellitur error eorum Lutheranorum, qui nouæ obedientiæ propoſitum, poſt iuſtificationem conſtituunt.

AD HÆC, illæ omnes Scripturæ, quæ Pœnitentiam per conuerſionem deſcribunt, qualis eſt illa in primis Ioel. 2. *Conuertimini ad me in toto corde veſtro, in ieiunio & fletu, & planctu*, ſententiam noſtram apertè confirmant: ſiquidem conuerſio ad Deum, idem eſt, ac voluntas placendi Deo per obſeruationem mãdatorum; ſicut auerſio à Deo, volũtas eſt præuaricãdi. Quemadmodum igitur ſine conuerſione contritio eſſe non poteſt, ita nec ſine propoſito placendi Deo per mandatorum obſeruationem.

HVC etiam facit, quod Apoſtolus ait ad Epheſ. 4. *Deponite vos veterem hominem, qui corrumpitur ſecundum deſideria erroris: renouamini autem ſpiritu mentis veſtræ, & induite nouum hominem:* & quod S. Grego. ſcripſit homil. 34. in Euang. veram Pœnitentiam eſſe, admiſſa peccata plangere, & plangenda non committere: quam definitionem Theologi omnes magno conſenſu receperunt.

HVC pertinent quoque exempla rerum humanarum: nam & domini à ſeruis, & parentes à filiis, quos poſt offenſionem in gratiam recipiunt, nõ magis peccati confeſſionem, quàm propoſitum vitæ melioris exquirunt.

SED quod me maximè ad hanc ſententiam amplectendam ac defendendam mouet, eſt ſacroſancta Florentinæ ac Tridentinæ Synodi auctoritas. In Concilio FLORENTINO, in inſtructione Armenorum; & in Concilio TRIDENTINO, ſeſſ. 14. cap. 4. ita contritio explicatur, vt ſit *Dolor de peccato commiſſo, cũ propoſito non peccandi de cetero.* NEQVE verò reſponderi poteſt, Concilia iſta loqui de propoſito implicito. Nam cùm propoſitum implicitum à peccati deteſtatione nullo modo ſeparari poſſit: ſine cauſſa Concilia addidiſſent illa verba: *Cum propoſito non peccandi de cetero:* quorſum enim iſta expreſſio, ſi propoſitum non expreſsè requiritur? Si Concilia ita poſuiſſent, Contritio eſt deteſtatio peccati commiſſi cum propoſito implicito non peccandi de cetero; nemo eſſet qui non iudicaret ſuperuacaneam partem illam poſteriorem definitionis, cum deteſtatio peccati ſine propoſito illo implicito nunquam reperiatur. Igitur aut verba illa de formali propoſito intelligenda ſunt, aut certè, quod abſurdiſſimum eſt, ſuperuacanea ſunt. Quid, quod in eodem ca. 4. Concilium Tridentinum paulò pòſt adiungit propoſitum nouæ vitæ principaliter in contritione contineri? cum ſic ait: *Declarat igitur ſancta Synodus, Contritionem non ſolum ceſſationem à peccatis, & vitæ nouæ propoſitum, ſed etiam veteris odium continere.*

A DENIQVE ſicut peccati deteſtatio, propoſitum non peccandi implicitum & virtuale includit: ſic etiã contra propoſitum non peccandi, deteſtationem peccati implicitam & virtualem includit. Quare ſi deteſtatio peccati commiſſi ſine propoſito formali non peccandi de cetero, ad iuſtificationem aliquando ſufficit, ſufficiet etiam aliquando propoſitum non peccandi de cetero ſine formali deteſtatione peccati commiſſi; nulla enim ratio reddi poteſt, cur hæc paria non ſint. Atqui ipſe etiam Vega, loco citato, rectè negat, ſine deteſtatione formali peccati commiſſi per ſolum propoſitum non peccandi de cetero, impium poſſe iuſtificari: negandum igitur etiam eſt, ſine propoſito formali non peccandi de cetero, per ſolam deteſtationem peccati commiſſi, impium poſſe iuſtificari. SED
B reſpondendum eſt argumentis, quæ contra obijciuntur à Vega.

CAPVT VII.

Soluuntur obiectiones.

PRIMA obiectio continet exempla multorum, qui teſtimonio Scripturæ & Patrum, iuſtificationem adepti eſſe videntur ſine formali propoſito vitæ melioris. Nam 2. Reg. 12. Dauid mox iuſtificatus eſt, vt corde & ore dixit: *Peccaui Domino:* de qua re loquens AVGVSTINVS hom. 41. *Tres*, inquit, *ſyllabæ ſunt.* PECCAVI, *ſed de his tribus ſyllabis flamma ſacrificij coram Domino aſcendit in cœlum,* & CHRYSOSTOMVS homil. 9. de Pœnitentia: *Dic*, inquit, *peccaui; & ſoluiſti peccatum.* De
C Manaſſe 2. Paral. 33. nihil aliud legimus, niſi eum Pœnitentiam egiſſe, & oraſſe Dominum. De Niniuitis Ionæ 3. habemus conuerſionem à peccatis, ieiunium, ſacrum, & orationem: propoſiti melioris vitæ nulla mentio. Idem dici poteſt de filio prodigo, Luc. 15. & Publicano, Luc. 18.

RESPONDEO, ex allatis exemplis non poteſt rectè colligi, Dauidem, Manaſſem, & ceteros, ſine formali propoſito vitæ melioris iuſtificatos eſſe. Nam etiamſi Dauid non dixerit, niſi, *Peccaui:* tamen credẽdum eſt, eo modo verbum illud ab eo pronũciatum, quo pronunciari oportebat, vt tã ſubdita ſequeretur iuſtificatio. Neque enim quicũque dicit, *Peccaui;* iuſtificatur: cùm ſciamus Iudam dixiſſe Matth. 27. *Peccaui tradens ſanguinem iuſtum,* & tamen iuſtificatum minimè fuiſſe. Dauid igitur perfecta conuerſione à Deo intus mutatus eſt, & dolorem de peccato, & propoſitum nõ peccandi, ſine dubio habuit, quod & coram Nathan vno verbo, & multis verbis in Pſalmis ſuis poſtmodum
D expreſſit. PORRO de Manaſſe cùm Scriptura dicat, eum egiſſe Pœnitentiam valdè; quis prohibet, nomine Pœnitentiæ non ſolum dolorem de peccato, ſed etiam propoſitum vitæ melioris, & opera Pœnitentiæ eo loco accipere? Conuerſionem QVOQVE Niniuitarum à Iona expreſſam, non video cur ad ſolam peccati deteſtationem reſtringere cogamur, cùm etiam opera Pœnitentiæ in eis legamus, quæ ſine propoſito bene viuendi effici non poterant. DENIQVE Publicanus, & filius Prodigus, qua fronte veniam peccatorum poſtulaſſent, niſi decreuiſſent non ampliùs eum offendere, à quo veniam poſtulabant? Ac vt intelligas, non poſſe ex ſolis verbis iudicium fieri de animo pœnitentis; expende quid Apoſtolus dixerit: cùm à Chriſto vocatus, & ea vocatione conuerſus, & iuſtificatus fuit: nam neque peccaſſe ſe dixit, neque peccata deteſtari, ſed ſolùm: *Domine quid me vis facere?* Act. 9. Quemadmodum igitur non licet argumentari, Paulum non habuiſſe de peccatis ſuis dolorem, etiamſi

verbis nihil aliud expreſſerit, niſi propoſitum Domino ſeruiendi: ſic etiam non oporteret colligere Dauidem, Manaſſem, & ceteros in exemplum adductos, non habuiſſe propoſitum rectè viuendi, etiamſi verbis nihil aliud expreſsiſſent, niſi dolorem atque odium peccatorum.

SECVNDA obiectio, *Contritio ſeu Pœnitentia, ſuppoſita fide, & ſpe, per legem & gratiam Dei, ſufficit Chriſtiano ad veniam obtinendam. At contritio non includit propriè, niſi actum, quo nolumus Deum offendiſſe: igitur ſine propoſito formali vitandi deinceps peccata, per ſolam peccati præteriti deteſtationem iuſtificari poſſumus.* Aſſumptionem probat duobus argumentis. PRIMO, quia nomen Pœnitentiæ, tum Græcum, tum Latinum, ad præteritum, non ad futurum reſpicit. SECVNDO, quia propoſitum vitandi peccata, propriè actus eſt charitatis, ſiue obedientiæ, non Pœnitentiæ.

RESPONDEO, aſſumptio argumenti falſa eſt. Nam Concilia, Florentinum, & Tridentinum ſuprà citata, apertiſſime ponunt in definitione contritionis, propoſitum non peccandi de cetero; & idem docent ex B. GREGORIO Theologi omnes, qui Pœnitentiam definiunt: *Admiſſa peccata plangere, & plangenda non admittere.* Et ſanctus THOMAS, quem in hac parte ſequimur, in 3. par. Summæ, quæſt. 87. art. 1. *Pertinet*, inquit, *ad rationem veræ Pœnitentiæ, quòd non ſolùm homo doleat de peccato præterito, ſed etiam proponat cauere de futuro:* & idem confirmat in reſponſione ad primum, & alibi multis in locis.

QVOD autem contra obijcitur de nomine Pœnitentiæ, vanum eſt: nam, vt ſæpe diximus, non tam ſequenda eſt etymologia, quàm vſus Scripturæ & Patrum, in vera ſignificatione vocabulorum aſſequenda. NEQVE verum eſt, quod obijcitur, Græcam vocem μετανοίας, ad præteritum, non ad futurum reſpicere: nam TERTVLLIANVS Græcæ linguæ peritiſſimus, lib. 2. in Marcionem, diſertis verbis contrarium aſſerit, cùm ſic loquitur: *In Græco ſono, Pœnitentiæ nomen ex delicti confeſſione, ſed ex animi demutatione compoſitum eſt.* Et ſanè μετανοῶ ſi etymologiam inſpicias, nihil eſt aliud niſi pòſt ſapere: proinde ad futurum potiùs, quàm ad præteritum pertinet. Sed hæc, vt dixi, inania ſunt.

QVOD verò addebatur in probatione aſſumptionis propoſitum cernēdi peccata eſſe actum charitatis, vel obedientiæ, non Pœnitentiæ; facilè retorqueri poteſt in auctorem. Nam etiam actus ille, quo nolumus Deum offendiſſe charitatis eſt, ſi abſolutè conſideretur. Quemadmodum igitur actus, quo nollemus Deum offendiſſe, abſolutè charitatis eſt, & tamen vt refertur ad peccatum delendum, & amicitiam cum Deo reconciliandam, Pœnitentiæ eſt: ſic etiam propoſitum vitandi peccata, abſolutè charitatis, vel obedientiæ eſt, cùm etiam iuſtis conueniat, qui non indigent Pœnitentia; tamen vt aſſumitur ab eo qui peccauit, ad compenſandam iniuriam Deo factam, & amicitiam redintegrandam, Pœnitentię eſt. Siquidem Pœnitentia, vt S. Thomas docet 3. p. q 85. art. 3. pars quædam eſt potentialis iuſtitiæ, cuius proprium officium eſt, compenſare iniuriam Deo factam, vt inde reconciliatio conſequatur: compenſatur verò iniuria per deteſtationem peccati, & propoſitum ſeruandi mandata, & cetera omnia adhibendi, quæ Deus requirit.

TERTIA obiectio: *Dolor de peccatis propter offenſam Dei, virtute includit propoſitum non peccandi de cetero: igitur ad reconciliationem ſufficiet, etiāſi non diſtinctè feratur in futura. Qui enim ſic dolet, non minus perfectè vniri poterit Deo, quàm ille, qui actu haberet eiuſmodi propoſitum.*

RESPONDEO, ſi quid hoc argumentum concludit, efficiet etiam, vt propoſitum peccata vitandi, in quo virtualis dolor de præteritis continetur, ſufficiat ad reconciliationem, ſine formali ac diſtincto dolore de peccatis admiſſis; quod tamen diſertis verbis negat is, cuius nunc argumenta refellimus. Dico igitur nō poſſe fieri, vt verus ſit in animo dolor de peccatis admiſſis, quin continuò oriatur etiam propoſitum vitandi peccata futura: ſicut neque è contrario fieri poteſt, vt quis ex vera charitate propoſitum animo concipiat non peccandi, quin continuò exſurgat dolor de peccato admiſſo, & nondum per indulgentiam Dei dimiſſo; neque erit vera contritio, quæ dolorem adferat de peccato præterito, ſine proposito non peccandi de cetero; neque erit vera charitas, quæ amorem iuſtitiæ ſine peccati odio gignat in eo, qui ſibi peccati lethalis conſcius ſit.

QVARTA obiectio: *Apud homines benignos ſola vehemens patratæ culpæ deteſtatio, nonnunquam impetrat illius veniam: Deus autē longè magis benignus eſt, quàm vlli homines ſint. Neque credibile eſt, Chriſtū expectare voluiſſe vt Petrus decerneret nunquam amplius peccare; ſed continuò peccatum ei remiſiſſe, cum eum amarè plorantem vidit.*

RESPONDEO, benigni homines ad ſolam culpæ confeſſionem ac deteſtationem ignoſcunt, quia non dubitant, quin ij, quos ita culpas deteſtari vident, iam animo propoſitum conceperint non peccandi de cetero: nam alioqui etiam per tormenta promiſſionem illam extorquent. Porrò S. Petrum dum amarè flebat, ſimul & peccatum deteſtatum eſſe, & propoſitum non peccandi concepiſſe, & veniam etiam à Deo ſi non ore, certè corde poſtulaſſe omnino credibile eſt: id enim experimur in nobis, & in aliis; qui ſpiritu compunctionis accepto, ſeriò peccata ſua deteſtantur ac deflent.

QVINTA obiectio. Petitio veniæ cum diſplicentia peccati, licet ſit abſque formali propoſito deuitandi peccata, ſatis eſt ad obtinendam remiſſionem peccatorum. Iſaiæ 55. *Derelinquat impius viam ſuam, & vir iniquus cogitationes ſuas, & reuertatur ad Dominum, & miſerebitur eius.* Quis non videt, ſola hic duo requiri ab impio, vt obtineat apud Deum miſericordiam, & ea illum præſtare, ſi deteſtetur peccata ſua, & miſericordiam ab ipſo humiliter flagitet? *Facile*, inquit AMBROSIVS de Deo, lib. 7. in Lucam, cap. 66. *reconciliatur, quando impensè rogatur.*

RESPONDEO, ſæpenumero Scriptura diuina tribuit vim iuſtificandi, aut etiam ſaluādi, diuerſis rebus; non quòd ſolæ illæ iuſtificare, aut ſaluare, poſſint, ſed quòd illæ vim ſuam habeāt ad iuſtificationem, aut ſalutem, & ad eum finem perducant, ſi tamen cæteranon deſint. Sic legimus Rom. 3. *Arbitramur iuſtificari hominem per fidem.* Eccl. 1. *Timor Domini expellit peccatū.* Rom. 8. *Spe ſalui facti ſumus.* Luc. 7. *Dimittuntur ei peccata multa, quoniā dilexit multum.* Tob. 12. *Eleemoſyna à morte liberat, & ipſa eſt, quæ purgat peccata.* Tit. 3. *Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis.* Iacob. 1. *Suſcipite inſitū verbum, quod poteſt ſaluare animas veſtras.* Hæc & alia id genus in ſacris literis paſſim leguntur: neque tamen vllus eſt, qui inde colligat, ſolùm timorem, aut ſolam ſpem, aut ſolam eleemoſynam, aut ſolum verbum, ſine fide, & dilectione, aliiſque ad eundem finem requiſitis ſufficere poſſe ad ſalutem. Sic igitur etiāſi deteſtationi peccatorum & orationi alicubi Scriptura iuſtificationem tribueret: non tamen colligere oporteret, ſola illa ſufficere, ſed illa quidem vim ſuam habere, & planè iuſtificare, ſi cetera non deſint.

ADDE, quòd in verbis Iſaiæ citatis, non intelligo cur non potiùs propoſitum vitæ melioris, quàm peccatorum deteſtatio commendetur. Nam illa verba: *Derelinquat impius viam ſuam*, non tam ſignificare videntur, oportere vt impius peccata ſua defleat,

quàm

quàm, vt ceſſet à peccato, & nouam vitam inſtituat: hoc enim eſt derelinquere viam ſuam; non incedere antiquo & vſitato itinere, ſed nouam arripere atque ingredi viam. Pari ratione verba illa ſequentia: *Et reuertatur ad Dominum*, quid aliud, quæſo, ſignificant, quam vt impius Deum diligere, eique placere ſtudeat, id vero ſine propoſito ſeruandi mandata, fieri non poteſt: nam, *Si diligitis me*, Dominus ait Ioan. 14. *mandata mea ſeruate.*

SEXTA obiectio: *Poteſt contingere, ſubita morte aliquos ita præueniri, vt meminiſſe quidem poſſint peccatorum, quæ admiſerunt, & de eis dolentes, & clamantes, Domine miſerere: de vita diſcedant, antequàm quidquam de futuris cogitare, vel decernere quiuerint. Nunquid ij venia carebũt? quid rigidius? quid durius? quid inclementius dici poteſt?* ACCEDIT, *quòd felix ille Latro, qui cum Chriſto pendebat in cruce, non legitur propoſitum vitæ melioris habuiſſe, ſed tantùm peccata ſua deteſtatum, ad Chriſti miſericordiam confugiſſe.* Luc. 23. *Et in Sacramento Pœnitentiæ abſoluendus cenſetur, qui ſigna doloris de peccatis oſtendit, etiamſi nullo ſigno declaret quid in futurum proponat.*

RESPONDEO, non facilè concedo id poſſe contingere, vt quis ex vera dilectione Dei peccata deſleat, & eorundem indulgentiam poſtulet, quin ſaltem animo proponat, Deum non amplius offendere: neque periculum eſt, vt huius propoſiti obliuiſcatur; cùm nõ ſolum charitas, ſed etiam natura ipſa ſuggerat, non poſſe, pacem cum Deo cõponi, niſi propoſitum adſit non peccandi de cetero. QVOD ad Latronem attinet, is neque peccata deteſtatus, neque vitam meliorem propoſuiſſe apertè legitur; ſed ſolùm iuſtum ſupplicium ſuum agnouiſſe Chriſtoque dixiſſe: *Memento mei dum veneris in regnum tuum*: veruntamen ex impetrata venia manifeſtè colligimus, eum vera fide, atque ardenti charitate ad Deum fuiſſe conuerſum, & ea omnia, licet breuiſſimo temporis ſpacio, præſtitiſſe, quæ ad veram & legitimam Pœnitentiam internam requiruntur. Porro, qui ſigna doloris oſtendunt, etiãſi fortè loqui nequeant; rectè in Eccleſia abſoluuntur, quia veram peccatorum deteſtationem, cum propoſito peccata deinceps vitandi, in corde gerere, non temerè iudicantur.

SEPTIMA obiectio: *Patres veteres, & ipſum Concilium Tridentinum, ſeſſ. 6. cap. 14. cum Pœnitentiam, ſecundam poſt Baptiſmum tabulam appellarunt, ad peccatorum deteſtationem ſine dubio reſpexerunt: fieri poteſt igitur, vt aliquis interdum, ſine propoſito non peccandi de cetero, per ſolam deteſtationem peccatorum iuſtificetur.*

RESPONDEO nec Patres, nec Synodus, ad ſolam peccati deteſtationem, tabulæ ſimilitudinem retulerunt, ſed ad totam atque integram Pœnitentiam: immò Concilium non tam Pœnitentiam, quam Pœnitentiæ Sacramentum, ſecundam tabulam appellauit.

CAPVT VIII.

Contritionem ad iuſtificationem omnino neceſſariam eſſe.

QVINTA controuerſia erat de neceſſitate contritionis. Loquimur autem hoc loco de contritione in genere, vt tam perfectam, quæ propriè contritio, quàm imperfectam, quæ attritio dicitur, comprehendamus: & quæſtionem non ſolùm de neceſſitate, quam vocant, medii, ſed etiam præcepti intelligi volumus.

Ac Lutherus quidem & Caluinus, contritionem quæ iuſtificationem præcedat, nullam agnoſcunt. Nam Caluinus, cùm totam Pœnitentiam, fructum fidei iuſtificantis eſſe doceat, vt ſuprà oſtendimus ex libro tertio Inſtitution. capite 3. §. 1. ſine dubio nullam Pœnitentiæ partem, proinde neque ipſam contritionem, ad iuſtificationem obtinendam neceſſariam eſſe cenſet.

Lutherus in aſſertione articulorum ſuorum, nonnullis viſus eſt contritionis neceſſitatem pernegaſſe, propter illa verba, articul. 11. *Si Sacerdotis abſolutionem obtinueris, crede fortiter te abſolutũ, & abſolutus eris, quidquid ſit de contritione.* Sed tamen in articulo 12. affirmat impoſſibile eſſe, vt quis ſine contritione verè abſolutus ſit: *Si per impoſſibile*, inquit, *confeſſus non eſſet contritus, aut Sacerdos non ſerio, ſed ioco abſoluiſſet, ſi tamen credat ſe abſolutum, veriſſimè eſt abſolutus*; & paulò infrà, declarat, ideo eſſe id impoſſibile, quia fides ſine contritione eſſe non poteſt: *Dixi*, inquit, *per impoſſibile; quia ſatis ſupra dictum eſt, fidem ſine contritione eſſe non poſſe, cum gratia non infundatur, niſi cum magna concuſſione animæ.* Quare non negauit Lutherus contritionem abſolutè, ſed eam negauit ad remiſſionem peccatorum neceſſariam, cùm eam poſtponat fidei, quæ (ipſius opinione) ſola iuſtificat, vt in iſdem articulis ſæpiſſimè repetit.

Non deſunt tamen ex Lutheri diſcipulis, qui contritionem ante confeſſionem neceſſariam eſſe doceant. Martinus Kemnitius in 2. parte Examinis, pagina 901. *Eſt*, inquit, *& hoc extra controuerſiam apud nos, neminem poſſe Deo reconciliari, & remiſſionem peccatorum conſequi, niſi agat Pœnitentiam.* Et paulò infrà dicit, contritionem eſſe medium ad acquirendam iuſtificationem, & addit hæc verba: *Sic territis, & contritis, Deus gratiam & remiſſionem peccatorum per miniſterium Euangelij offert, & proponit.* Idem etiam repetit pagina 956. & 957. *Neceſſaria*, inquit, *eſt contritio, non autem meritum eſt, &c.* Et infrà: *Ordo diuinus eſt, quòd vult quidem euangelizare, ſed pauperibus; vult ſanare, ſed contritos, &c.* Idem habet etiam Philippus in locis vltimò editis, titulo de contritione: & omnes illi ex Lutheranis, qui priorem partem Pœnitentiæ, contritionem, poſteriorem, fidem eſſe volunt. Sed his dimiſſis, nos iuxta communem Theologorum Catholicorum ſententiam, duas propoſitiones conſtituemus.

PRIMA propoſitio: *Contritio ſaltem imperfecta omnino neceſſaria eſt in adultis neceſſitate medij, ad remiſſionem peccatorum & iuſtificationem obtinendam.* Hæc propoſitio ex Concilio Tridentino, ſeſſ. 6. cap. 14. & ſeſſ. 14. cap. 4. ſatis apertè colligitur. Cùm enim Concilium dicit, contritionem omni tempore ad iuſtificationem neceſsariam fuiſſe, de neceſſitate medii ſine dubio loquitur; quæ enim ſola præcepti neceſſitate neceſſaria ſunt, non ita vniuerſè omnia tempora complecti ſolent.

Probatur autem hæc propoſitio ex verbis illis Domini Lucæ 13. *Niſi Pœnitentiam habueritis, omnes ſimiliter peribitis.* Hæc enim verba tam ſunt perſpicua, vt nullam omnino dubitationem relinquant. PRÆTEREA, idem apertè probant verba illa ſancti Petri, Actorum 3. *Pœnitemini & conuertimini, vt deleantur peccata veſtra.* Et illa beati Pauli ad Romanos 2. *Ignoras quia benignitas Dei ad Pœnitentiam te adducit? ſecundùm autem duritiam tuam, & impœnitens cor, theſaurizas tibi iram, in die iræ & reuelationis iuſti iudicij Dei.* Et illa Chriſti ipſius in 2. capite Apocalypſis, *Memor eſto vnde excideris, & age Pœnitentiam, & prima opera fac: ſin autem; veniam tibi citò, & mouebo candelabrum tuum de loco ſuo, niſi Pœnitentiam egeris.* Denique Ezechiel capite 18. nihil aliud peccatoribus concionatur, niſi vt Pœnitentiam agant, ſi ſalui eſſe velint. HOC IDEM illi omnes Patres docent, qui Pœ-

nitentiam, secundam post naufragium tabulam appellarunt, quorum testimonia in 1. lib. retulimus: quibus addi potest S. Avgvstini testimonium, qui in epistol. 48. ad Vincentium, ita loquitur in extrema epistola: *Nec quenquam putes, ab errore ad veritatem, vel à quocumque, seu magno, seu paruo peccato, ad correctionem sine Pœnitentia posse transire.*

Secvnda propositio: *De contritione præceptum diuinum exstat.* Hæc Primvm ex superiore probari potest. Siquidem ea omnia, quæ necessaria sunt necessitate medii, censentur necessaria necessitate præcepti, licet non quæcumque, necessaria sunt necessitate præcepti, sint etiam necessaria necessitate medii: tenentur enim homines ea necessariò adhibere, sine quibus salui esse non possunt.

Deinde exstant in diuinis literis manifesta verba, quibus Pœnitentiæ præceptum indicatur. Ioël. 2. *Conuertimini ad me, & scindite corda vestra.* Matt. 3 *Pœnitentiam agite.* Ezech. 18. *Proycite à vobis prauitates, & facite vobis cor nouum.* Apoc. 2. *Age Pœnitentiam.*

Adhæc obseruatio mandatorum, sufficiens est medium ad salutem. Dominus enim interroganti cuidam, Lucæ 18 *Quid faciens, vitam æternam possidebo?* respondebit: *Mandata nosti.* Et apertius apud Matthæum, cap. 19. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Quod si quid aliud præter mandatorum obseruationem requireretur ad vitam æternam obtinẽdam, Dominus illum adolescentem non tam docuisse, quàm decepisse videretur. Oportet igitur, vt vel de contritione mandatum aliquod habeamus, quod nos asserimus; aut certè non sit contritio ad salutem necessaria, quod falsum esse iam suprà docuimus. Neqve verò responderi potest, Christum ea verba ad iustos, non ad peccatores direxisse, quasi iustis obseruatio mandatorum sufficiat ad salutem, peccatoribus non sufficiat: nam Dominus generatim & sine vlla exceptione respondit. Et præterea licet iuuenis ille, cui Dominus loquebatur, Lucæ 18. bonus ac iustus fuerit, vt ex cap. 10. Marci colligi potest: tamen Legisperitus, qui de eadem re Dominum interrogauit, & eandem responsionem accepit, Lucæ 10. peccator videtur fuisse, cùm Dominum tentare, non ab eo aliquid discere voluerit.

Præterea dubium esse non potest, quin diuino præcepto teneamur ea media non negligere, quæ ad vitam, & salutem corporis necessaria sunt: neque peccatum homicidii ille euaderet, qui cibum capere nollet, quo tempore sine cibo viuere non posset. Quanto igitur maiore ratione, diuino præcepto tenebimur ea media assumere, sine quibus animæ vita reparari nequit?

Denique impœnitentiam non solùm peccatum, sed etiam grauissimum peccatum esse constat, vsque adeò, vt nõnulli peccatum in Spiritum sanctum nihil aliud esse voluerint, nisi finalem impœnitentiam: & Scripturæ passim accusant impœnitẽtes, & pœnas eis grauissimas comminantur. Psal. 94. *Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra.* Psal. 4 *Vsquequo grani corde?* Prouerb. 1. *Quia vocaui, & renuistis, &c. ego quoque in interitu vestro ridebo.* Zach. 1. *Ne sitis sicut Patres vestri, ad quos clamabant Prophetæ priores, dicentes: Hæc dicit Dominus. Conuertimini de viis vestris malis, & de cogitationibus vestris pessimis: & non audierunt, neque attenderunt ad me.* Matt 23 *Quoties volui congregare filios tuos, &c. & noluisti?* Rom. 2. *Secundùm duritiã tuam, & impœnitens cor, thesaurizas tibi iram.* Quod si nouum peccatum est, nolle conuerti, nolle pœnitere, nolle per contritionem veniam peccatorum suorum procurare; certè sequitur vt nouum etiam præceptum sit, quo tenemur conuerti ad Deum, & contritionem in nobis excitare. Quocirca rectè Tertvllianvs in lib. de Pœnitentia, ex eo probat bonum esse pœnitere, quia Deus id præcipit: *Bonum est, inquit, pœnitere, an non? quid reuolutis? Deus præcipit.*

Sed obiectiones aliquæ soluendæ sunt, quas non Hæretici, sed Catholici, explicandæ rei gratia, proponere solent.

CAPVT IX.

Soluuntur obiectiones.

Prima obiectio. Baptismus, vt etiam Sacramenta cetera, non ponenti obicem, gratiam confert: sed obicem nõ ponit, qui vitam nouam proponit. & nullius peccati complacentiam habet, etiamsi fortè non detesterur re ipsa peccatum.

Respondeo, non potest rectè dici, non ponere obicem, qui sine dispositione necessaria ad Sacramentum accedit: alioqui non solùm sine detestatione peccati, sed etiam sine fide posset aliquis per Baptismum iustificari. Esse autem Pœnitẽtiam, quæ sine peccati detestatione nulla est, dispositionem ad Baptismum; docet Apostolus Petrus Act. 2. *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrum:* quod idẽ nuper Trident. Concilium declarauit, sess. 6. cap. & ante à S. Thoma 3. par. quæst. 86. art. 2. ad 1. & alii Theologi communiter tradere consueuerũt. Qui enim propria voluntatis actione à Deo auersus per peccatum fuerat; non potest ad gratiam Dei censeri dispositus, nisi per contrariam actionem conuertatur ad Deum. Neque tamen necesse erit, vt Pœnitentia, quæ Baptismũ præcedit, contritionem illam perfectam contineat, quæ etiam sine Sacramento reipsa susceptо, peccata omnia delet: nam cùm Baptismus Sacramentum sit regenerationis & renouationis, vim habet verè iustificandi & renouandi, proinde non necessariò exigit hominem iam per cõtritionem illam perfectam iustificatum. Et hoc fortasse sibi voluit auctor Commentariorvm in Paulum, quæ Ambrosio adscribuntur; cùm in illa verba, cap. 11. ad Rom. *Sine Pœnitẽtia sunt dona Dei,* scriptum reliquit, gratiam Dei in Baptismo neque gemitũ, neque planctum requirere, sed solam ex corde professionem. Non enim auctor ille peccati detestationem ac Pœnitentiam omnino reiecit ab eo, qui baptizandus est, sed perfectam illam contritionem, quæ sine exteriore actione vix reperitur.

Secvnda obiectio. Charitas videtur omnino sufficere ad iustificationem, & salutem, etiamsi absque Pœnitentia & contritione in aliquo reperiatur; nam *Vniuersa delicta operit charitas.* Prouerb. 10.

Respondeo, charitas vera sine dubio sufficit ad salutem, & iustificationem: nam vbicumque adest charitas, ibi adest iustitia, & inde necessariò abest peccatum lethale; nam *Qui diligit, legem implet.* Rom. 13. qui autem legem implet, iustus est, neque ei deest aliquid ad salutem, iuxta illud Matth. 19. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Quare rectè S. Avgvstinvs tractatu 5. in epistol. Ioan. *Dilectio,* inquit, *sola discernit inter filios Dei, & filios diaboli.* Et infrà: *Hæc est pretiosa margarita, sine qua nihil tibi prodest, quodcumque habueris; quam si solam habes, sufficit tibi.* Et ipse etiam S. Ioannes, teste S. Hieronymo in comment. capit. 6. epist. ad Galat. de præcepto charitatis sententiam illam pronũciauit: *Præceptum Domini est, & si solum fiat, sufficit.* Verum tamen charitas vera, sine vera contritione in eo, qui peccati mortalis conscientiam habet, nullo modo existere potest: & ideo, licet charitas etiam sola sufficiat; rectè dicunt Theologi, contritionem in eo, qui

crimen

crimẽ lethale commisit, esse medium necessarium ad iustificationem & salutem. Quemadmodum, & fides ac spes necessariæ sunt, tametsi sola charitas (Augustino teste) sufficiat: nam charitas sine fide & spe nulla est. Itaque sola charitas sufficere dicitur, quia nũquam est sola, sed chorum aliarum virtutum partim sequitur, partim præcedit. Et hoc est, quod S. Thomas docet 3. par. quæst. 84. art. 5. ad 2. cùm negat, charitatem sine Pœnitentia ad iustificationem posse sufficere: rationem enim reddit, quia charitas Pœnitentiam requirit, & efficit. Quomodo enim potest aliquis verè Deum diligere, nisi peccatum detestetur, per quod à gratia Dei excidit?

Sed obijciunt quidam: interdum mentem hominis ita repentè ad amorem Dei conuerti, vt ocium nõ habeat in peccata respiciendi: interdum etiam peccatores ad martyrium ita rapi, vt possint quidem dilectionis actum elicere, quo se ad mortem propter Christum offerant, sed metu illo præsenti turbatos, de peccatis præteritis cogitare non posse: interdum quoque ita esse oblitos peccatorum suorum, vt sine miraculo nequeant ea peccata ad memoriam reuocare.

Sed primum & secundum membrum huius dubitationis, non difficulter explicari possunt. Nam qui conscientiam peccati mortalis gerunt, nihil prius cogitant, cùm conuertũtur ad Deum, quàm peccata sua: tunc enim maximè conscientiæ stimulus sentitur, cum is placere incipit, quem peccando offendimus, & cuius gratiam desideramus. Quod etiam experimur in rebus humanis. Qui enim non magnifaciunt amicitiam alicuius, facilè obliuiscuntur iniurias, quas illi fecerunt: sed cùm reconciliari cupiunt, tunc ad memoriam redeunt omnes iniuriæ: sic etiam mors imminens, seu per martyrium, seu alia ratione, non modò non impedit, sed etiam excitat recordationem peccatorum. Quod Chrysostomus pulchrè probat, in homil. 4. de Lazaro, exemplo fratrum Ioseph, qui cum penè iam obliti essent iniuriam, quam in illum contulerant, redacti postea ad angustias, dixerunt: *Meritò hæc patimur, quia peccauimus in fratrem nostrum.* Genes. 42. Et S. Cyprianus idem ostendit in serm. de lapsis, exemplo trium puerorum: *Ananias*, inquit, *Azarias, Misael, illustres ac nobiles pueri, quo minus Exomologesin Deo facerent, nec inter flammas, & camini exæstuantis incendia quiuerunt.*

De tertio verò membro dubitationis, equidem arbitror in eo locum habere, quod quidam docent de contritione virtuali. Nam etiamsi contritionem planè formalem ordinariè requiri cẽseam: tamen in duobus casibus sufficere existimo virtualem. Primum, quando aliquis post accuratam discussionem conscientiæ suæ, non potest ad memoriam peccatum, vel peccata sua lethalia reuocare. Deinde cum aliquis neque peccati lethalis conscientiam habet, neque ocium vitam suam excutiendi, vt si fortè rapiatur subitò ad martyrium: tunc enim credibile est, posse hominem per actum dilectionis, in qua contritio virtute continetur, à peccatis occultis iustificari.

Ratio est In primis, quoniam alioqui frustrà cum Dauide diceremus Deo: *Ab occultis meis mũda me Domine.* Psal. 18. Nam si absque formali contritione nulla peccata deleri possunt, & contritio formalis de occultis haberi nequit: certè sequitur, vt ab occultis nulla ratione liberari possimus; quorsum igitur oramus, si quod petimus, impetrari non potest? Deinde, sicut legimus Luc. 13. *Nisi Pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis:* sic etiam legimus Ioan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest introire in regnum.* Et Ioan. 6 *Nisi manducaueritis carnẽ filij hominis, non habebitis vitam in vobis.* Atqui omnes concedunt, Baptismum & Eucharistiam, cùm re ipsa haberi nequeunt, per votum posse suppleri. Adhæc S. Augustinus in epist. 48. ad Vincentium, scribit, Cyprianum aut correxisse errorem illum suum, aut texisse vbere charitatis, & à Patre cœlesti purgatum in eo falce passionis. Et S. Thomas 3. part. q. 87. art. 1. disertis verbis scribit, virtualem displicentiam non sufficere ad remissionem peccati mortalis, nisi quantum ad peccata oblita post diligentem inquisitionem: quo loco admittit displicentiam virtualem, pro iis diluendis criminibus, quæ ad memoriam reuocari non possunt. Denique mirum est, si non absurdum videatur, posse contingere, vt homines aliqui in media Ecclesia, sine miraculo iustificari nequeant: quales nimirum illi essent, qui aut morbo, aut senectute, aut alia de causa omnino peccatorum suorum memoriam perdidissent.

Tertia obiectio aduersus alteram propositionem quæ erat de præcepto contritionis. Impœnitentia non est speciale aliquod peccatum, sed circunstantia omnium peccatorũ, vt S. Thomas docet in 2. 2. quæst. 14. artic. 2. non igitur speciale aliquod præceptum de Pœnitentia exstabit.

Respondeo, Impœnitentia interdum speciale peccatum est, interdum circunstantia alterius peccati. Speciale peccatum est, quando occurrit tempus, quo tenemur Pœnitentiam agere, & eam tamen non agimus. Neque enim præceptum de Pœnitentia agenda, quouis tempore obligat, cùm sit affirmatiuum; sed solùm certis temporibus, vt cùm versamur in periculo vitæ, cùm ad cõfessionem est accedendum, cùm Deus peculiari inspiratione ad Pœnitẽtiam nos inuitat, iuxta illud Ps. 94. *Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra.* At extra eiusmodi tempora, impœnitentia nõ tam peccatum nouum, quàm peccati patrati circunstantia est: quandiu enim quisque in peccato hæret, tamdiu impœnitens dici potest, & semper magis, ac magis difficilem sibi reditum ad gratiam Dei facit. Porrò S. Thomas in 2. 2. q. 14. art. 2. de impœnitentia ista posteriore loquutus est: idem verò auctor in 3. par. quæst. 84. art. 7. ad 1. agnoscit præceptum naturale de Pœnitentia agenda, & q. 85. art. 2. speciale præceptum de Pœnitentia exstare confirmat. Sed de his ista sufficiant, de quibus integræ disputationes in libris nostrorum exstant.

CAPVT X.

De quantitate Contritionis.

Sexta controuersia erat; Quantanam esse debeat ea tristitia, quam de peccatis suscipimus, vt ad iustificationem peccatorum sufficiat. Hic mirè triumphant, atque exultant Aduersarii: existimant enim se locum reperisse, ex quo doctrinam Catholicam de Pœnitentia cum plausu vulgi reprehendant: vt quæ ad desperationem sternat viam, vel certè planè dubios, atque incertos de sua iustificatione homines reddat.

Martinus Kemnitius in 2. par. Examinis, pagin. 963. scribit Concilium Tridentinum exigere ad iustificationem, contritionem charitate perfectam; eam autem contritionem, vt perfecta sit, probat ex Scoto, habere debere certum gradum intensionis, & certò spatio temporis continuari; cùm tamen neque possit vlla ratione constitui, quotus ille gradus sit, neque quantum spatium temporis exigatur. Ita nimirum redduntur perplexa, & implicata omnia. Addit etiam ex testimonio Scholasticorũ aliorum, cõtritionem oportere

ex charitate procedere; charitate autem Deum super omnia diligi debere: ad quam perfectionem nullus Sanctorum in hac vita peruenire potest. Ex his ita colligit pagina sequenti: *Impossibilis igitur est sufficientia, & perfectio contritionis, & eius persuasio vel facit Pharisæos, vel desperabundos. Conscientia enim, quæ nunquam potest certa esse de sufficientia & perfectione cõtritionis: semper dubia & incerta manebit de remissione peccatorum, & reconciliatione cum Deo.* Hæc ille.

Ad eundem modum Ioannes Caluinus lib. 3 Instit. capite 4. § 2. *Contritionem,* inquit, *debitam exigunt, hoc est, iustam & plenam: sed interim non constituunt, quando securus aliquis esse possit, se hac contritione ad iustum modum defunctum esse.* Et infrà: *Sed vbi exigitur doloris acerbitas, quæ culpæ magnitudini respondeat, & quæ in trutina appendatur cum fiducia veniæ; hic verò miseræ conscientiæ miris modis torquentur, & exagitantur, dum sibi debitam peccatorum contritionem imponi vident, nec assequuntur debiti mensuram, vt secum decernere possint, se persoluisse quod debebant.* Et 3 §. *Quòd si me,* inquit, *calumniari aiunt; prodeant sanè, & vnum aliquem ostendant, qui huiusmodi contritionis doctrina, vel non sit ad desperationem adactus: vel simulationem doloris, iudicio Dei, pro vero dolore non opposuerit.* Hæc ille. Nec dissimilia scripta reliquit Hesshusius in lib. de sexcentis erroribus Pontificiorum, titu. nono, num. 25. & 28.

Nos igitur duo præstabimus in præsenti disputatione. Demonstrabimus PRIMVM, quod nobis obijciunt aduersarii, in ipsos verissimè conuenire, vt videlicet ad desperationem adigant pœnitentes. DEINDE doctrinam communem Theologorum veram, & consolationis plenam de quantitate contritionis breuiter explanabimus.

Vt incipiamus à PRIMO, cõcedunt aduersarii, Kemnitius & Caluinus, contritionem, eamque seriam & vehementem, esse necessariam. Kemnitius in 2. parte Exam. pag. 942. *Ardua,* inquit, *quæstio est, quomodo Pœnitentia ita agi possit, vt certi simus nos consequi reconciliationem, & remissionem peccatorum: si enim Pœnitentia non rectè agitur, peccator, licet quærat, non tamen assequitur remissionem peccatorum.* Deinde pag. 953. explicans quomodo agatur vera Pœnitentia: *Omnino,* inquit, *in iis, qui veram & seriam Pœnitentiam agũt, necessaria est contritio.* Et pag. 954. docet, contritionem acrem ac vehementem esse debere: *Hinc sequitur,* inquit, *dolor conscientiæ, grauiter dolentis se peccasse, & peccatis offendisse Deum.* Caluinus lib. 3. Instit. cap. 4. § 2. *Equidem,* inquit, *sedulò & acriter instandum esse fateor, vt quisque amarè detestando sua peccata, se ad eorum displicentiam & odium magis acuat.* Et § 3. *Diximus, & nos,* inquit, *quodam loco, nunquam sine Pœnitentia obuenire peccatorum remissionem; quod nulli nisi afflicti, & peccatorum conscientia vulnerati, Dei misericordiam implorare sincerè possint.* Hæc ille.

Quamuis autem iisdem in locis dicant, ac protestentur, se non facere contritionem caussam, aut meritum remissionis peccatorum, & Caluinus iactet se sustulisse illa animarum tormenta: quòd contritio debita præstanda sit: tamen ex iis, quæ ipsi docent, apertissimè sequitur, neminem ex sententia ipsorum sine vera, seria, grauique contritione iustificari, siue ea contritio iustificationis caussa sit, siue conditio tantùm, siue quid aliud; id enim ad rem nostram hoc loco non pertinet.

Quæ sit autem vera, seriaque cõtritio, sine qua peccata non remittuntur, non possumus aliunde melius, ac tutius discere, quã ex literis sacris. Porrò, literæ sacræ vbique requirũt contritionem ex toto corde; qualis est etiã vera Dei dilectio, ex qua contritio vera procedit. Deuter. 4. *Cùm quæsieris Dominum, inuenies eum, si toto corde quæsieris eum, & tota tribulatione animæ tuæ.* Deuter. 30. *Si ductus pœnitudine cordis, reuersus fueris ad Dominum in toto corde tuo, & tota anima tua, miserebitur tui.* 3 Reg. 8. *Si peccauerunt tibi, & reuersi fuerint ad te in vniuerso corde suo, & tota anima sua; propitiaberis populo tuo.* 2 Paralip. 30. *Dominus bonus propitiabitur cũctis, qui in toto corde requirunt eum.* Hierem. 29. *Quæretis, & invenietis me, cùm quæsieritis me in toto corde vestro.* Ioel. 2. *Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, fletu, & planctu, & scindite corda vestra.*

Debent igitur Aduersarii velint nolint, admittere; sine contritione perfecta, & quę ex toto corde sit, non remitti peccata. Atqui eiusmodi cõtritionem, vt etiam dilectionem Dei, ex toto corde, impossibilem in hac vita esse contendunt, & quam nullus vnquam Sãctorum habuerit, vt ex locis suprà citatis, & ex aliis multis omnes norunt qui eorum scripta legerunt. Quare sequitur, vt remissio peccatorum plane sit impossibilis, & pœnitentibus nihil superfit aliud, nisi desperatio, si vera est doctrina Kemnitii & Caluini. Quam enim, quæso, spem salutis ille concipiet, qui contritionem ex toto corde impossibilem esse censet, & eam solam veram ac seriam Contritionem esse, negare non potest; & sine vera seriaque Contritione peccata non remitti sibi certissimè persuasit?

CAPVT XI.

De quantitate Contritionis, ex sententia Catholicorum.

SED iam dimissis Aduersariis, veram de Contritionis quantitate sententiam aliquot propositionibus complectamur.

PRIMA propositio: *Non requiritur ad eam contritionem, quæ sit futura sufficiens ad remissionẽ peccati, vt æqualis sit magnitudini iræ diuinæ.* Hæc est cõtra calumniam & mendacium Caluini, qui li. 3. Instit. c. 4. § 2. vt etiam in 1. lib. notauimus, scribere ausus est, tam perfectam contritionem à Catholicis exigi, vt in trutina appẽdi cum fiducia veniæ: non potest autem in trutina appẽdi cum fiducia veniæ, nisi sit iustum precium peccatorum, & ex rigore iustitiæ satisfaciat Deo; atque irę ipsius magnitudinem æquet.

Et quidem non exigi à Catholicis tantam contritionem, perspicuum est ex eo, quòd omnes Catholici negant, Contritione mereri nos ex condigno iustificationem, aliqui etiam negant ex congruo. Rectè autem non exigi, probari potest, tum quia scriptum est: *Quis nouit potestatem iræ tuæ, & præ timore tuo iram tuam dinumerare?* Psal. 89. tum quia peccatum lethale, Deum qui infinitæ dignitatis est, offendens, infinitam indignationem & pœnam meretur: non potest autem homo infinitum precium offerre Deo, quantumuis doleat ac se ipse excruciet.

SED argumentum euidens habemus ex diuinarum Scripturarum testimoniis, atque exemplis. Nam Scriptura nihil aliud à nobis exigit, nisi vt cõuertamur ad Deum in toto corde: cõuerti autem ad Deum in toto corde, non est, dolorem illum cõcipere, qui æqualis sit offensioni vel iræ diuinæ, nã dolor iste sine dubio impossibilis est. Si verò impossibile esset cõuerti ad Deum in toto corde, cur Deus ipse id postularet? cur diceret Ioël 2. *Conuertimini ad me in toto corde vestro?* an Deus ignorabat id fieri nõ posse, aut fieri volebat quod sciebat non posse fieri? DEINDE, Scriptura testatur aliquos in toto corde reuersos ad Deum, & alios pronunciat reuersuros: quæ sunt argumenta certissima, id fieri posse; & proinde conuerti in toto corde, non

significare

significare contritionem æqualem iræ diuinæ, 4. Regum 23. *Similis illi non fuit Rex, qui reuerteretur ad Dominum in omni corde suo.* Hieremiæ 24. *Ego ero illis in Deum, qui reuertentur ad me in toto corde suo.*

Quare quod Sanctus CYPRIANVS ait in sermone de lapsis: *Quam magna deliquimus, tam grauiter defleamus*; non significat dolorem absolutè offensioni æquandum esse, quòd fieri non potest: sed proportionem illam inter peccata & dolorem de peccatis, esse debere, vt de maiore peccato magis, de minore minus doleamus. QVOD verò scribit S. AMBROSIVS in li. ad Virginem corruptam, cap. 8. cùm ait: *Sed quanta putas, & qualis necessaria Pœnitentia, quę aut æquet crimina, aut certè excedat*: non ita accipiendum est, quasi pœnitentia æquare, aut excedere debeat peccatum, vt offensam Dei, sed vt dolor pœnitentiæ æquet, aut excedat voluptatem, quam peccando accepimus: quod aliis verbis ita scripsit HVGO de Sancto Victore lib. secundo de Sacramentis, parte 14. capite 2. *Si in correctione minor est afflictio, quam in culpa fuit delectatio, non est dignus pœnitentię tuę fructus.*

SECVNDA propositio: *Dolor de peccatis esse debet summus, saltem (vt Theologi loquuntur) appreciatiuè.* Rectè enim Doctores tradunt dolorem summum posse duobus modis intelligi, intensiuè, & appreciatiuè. Summus dolor intensiuè dicitur, quando voluntas (nam de dolore spiritus, non sensus siue corporis, hic loquimur, licet vnus ex altero nasci soleat) quàdo, inquam, voluntas summo conatu detestatur aliquid: summus autem appreciatiuè, quando voluntas pluris æstimat detestationem alicuius mali, quàm cuiuscunque boni consequutionem, aut alterius mali euitationem. Itaq; magnitudo doloris intensiuè, attenditur ex parte subiecti: magnitudo appreciatiuè, ex parte obiecti: & sæpe accidit, vt de re aliqua magis doleamus intensiuè, de qua minus doleamus appreciatiuè, & contrà. Nam viri etiam boni grauius tristantur interdum & dolent, ob mortes filiorum, quam ob peccata; qui tamen, si daretur optio, mallent filios amisisse, quam Deum offendisse. De S. Paula Romana scribit S. Hieronymus in eius vita, in mortibus filiorum sic illam grauiter affici solitam, vt semper de vita periclitaretur: qualem dolorem ob crimina in Deum admissa, nunquam sensisse legitur: nec tamen dubitari potest, quin fœmina illa sanctissima & optima, maluerit filios omnes perire, quàm vel leuiter Deum offendere.

Si quis obiiciat, fieri non posse, vt voluntas non intensius doleat de eius rei amissione, quàm pluris æstimat, cùm ideo doleat, quia rem charam, & quam magnifaciebat, amisit. RESPONDEBIMVS, id fieri nõ posse, si omnia sint paria: tamen nõ semper esse omnia paria: Sæpè enim fit, vt id quod minoris faciendum esse recta ratio iudicat, sit propinquius, notius, naturæ conuenientius, longa familiaritate coniunctum, quod proinde magis afficiat, & moueat, licet illi aliud quippiam absolutè ac simpliciter præferatur. Id quod in rebus etiam corporalibus experimur, quippe qui magis tristamur & angimur ob acrem dolorem dentium, aut vstionem aliquam digiti, quamuis nõ lethalem, quàm ob febrim lentam sed pestiferam: & tamen quis non libenter febrim illam lentam & pestiferam, cum acerbissimo dentium aut digitorum dolore mutaret?

His explicatis, propositio nostra probatur ex omnibus illis Scripturę locis, quę paulò antè adduximus, vt ostenderemus, contritionem ex toto corde, atque adeò summam, & maximam esse debere. DEINDE, addi possent illa omnia loca, quæ iubent, vt Deum ex toto corde diligamus, quæ extant Deuteron. 6. Matthæi 22. Lucæ 10. & alibi. Qui enim iubemur Deum ex toto corde diligere, iubemur pariter peccatũ, quo Dei amicitiam violamus, toto pectore detestari. DENIQVE ratio idipsum apertissimè docet. Nam cum peccatum sit malorum omnium maximum; super omnia detestandum, fugiendumque est. Et quia teste Apostolo Rom. 3. *Non sunt facienda mala, vt veniant bona*, ideo non licet peccatum eligere quacunque conditione proposita: proinde magis dolendum est appreciatiuè, de commisso peccato, quàm lætandum de quouis opere bono.

TERTIA propositio: *Non est necesse, vt contritio sit dolor summus intensiuè.* Probatur PRIMVM, quia si id esset necesse; maximè ob ea loca Scripturæ, quæ iubent vt conuertamur ad Deum in toto corde, & tota tribulatione animæ nostrę, Ioëlis 2. & Deut. 4. sed ista loca exigunt quidem dolorem summum appreciatiuè, vt suprà diximus, non tamen intensiuè. Conuerti enim ex corde, nihil est aliud, nisi seriò ac sincerè conuerti: ex toto autem corde conuerti, est integrè & perfectè conuerti, ita vt nõ partim peccata detestemur, partim illis afficiamur, siue, nõ vnum peccatum odio habeamus, & alteri adhuc adhæreamus, sed omnia detestemur, ab omnibus simpliciter auertamur; idque tam perfectè, vt nullũ sit malum quod vitatum malimus, quàm peccatum. Neque aliter intelligenda sunt loca ista, quæ conuersionem ex toto corde requirũt, quam illa, quæ dilectionem ex toto corde præcipiunt: illa autem loca non exigere summam dilectionem intensiuè, sed solùm appreciatiuè, vt videlicet nihil Deo anteponatur, vel æquetur; ostendimus in secundo libro de membris Ecclesiæ, qui erat de Monachis, ca. 13. vbi ista omnia diligenter excussimus.

DEINDE, probatur eadem propositio experimento hominum piorum, qui (vt paulò ante de Sancta Paula referebamus) intensiùs aliquando dolent ob mortem charorum, quàm ob peccata, licet paratissimi sint omnia perpeti potiùs, quàm vt peccatum in Deum committerent. Neque reprehendi potest vehemens ille dolor, qui ex amissione filiorum in parentibus cernitur, tum quia naturalis est, tum etiam quia in sanctissimis hominibus locum inuenit. Certè Patriarcha Iacob ita doluit mortem filii sui Ioseph, vt Scriptura dicat Genes. 37. *Congregatis cunctis liberis eius, vt lenirent dolorem patris, noluit consolationem accipere, sed ait, Descendam ad filium meum lugens in infernum.* Et S. Dauid 2. Regum 19. ita vehementer Absalonem filium suum defleuit, vt licet multa legantur de insigni contritione eius ob peccatum adulterii, atque homicidii; maiora tamen signa doloris ob filii mortem ostendisse videatur.

Accedit TERTIO, quòd ex iis, qui seriò & vt oportet, de peccatis suis dolent, alii magis, alii minus dolent. Non enim tantoperè celebraretur Mariæ Magdalenæ contritio, si omnes, qui rectè Pœnitentiam agunt, parem contritionem haberent, quoad intensionem, sicut reuera parem habent, quoad appreciationem.

PRÆTEREA, si dolor summus pro quolibet lethali crimine exigeretur, nemo posset magis de vno, quam de alio peccato dolere; quod est & contra experientiam, & contra rationem. Experimur enim, grauiora crimina acriùs conscientiam pungere, & maiorem tum verecundiam, tum displicentiam parere, quàm leuiora: & iudicium rectæ rationis id postulat, vt maiora delicta maior pœnitentia, & contritio intensior consequatur.

DENIQVE, si summus dolor intensiuè ad veram contritionem necessarius esset vix vnquam possemus, non dico certò scire, sed ne probabiliter quidem cognoscere, nos id fecisse quod debemus, in sceletibus detestandis. Quis enim est, qui non possit, si studium

ſeu operis contritionis noſtræ: & quidem ante Abſolutionem, quæ eſt vox Euangelij, gratis propter meritum Chriſti annunciantis & impertientis fidei reconciliationem cum Deo, & remiſſionem peccatorum. Quid verò aliud eſt hoc, quam reconciliationem cum Deo, & remiſſionem peccatorum adimere Euangelio, & fidei, immò gratuitæ miſericordiæ Dei, & meritis Chriſti: & trãſferre illam in merita noſtrorũ operum?

A

AT Catholici communi conſenſu docent, contritionem cauſſam eſſe remiſſionis peccatorum: quod idem Tridentinum Concilium docet, tum ſeſſione 6. cap. 6. tum ſeſſione 14. ca 4. Ex quibus etiam locis intelligere licet, duobus modis contritionem cauſſam eſſe iuſtificationis; quia videlicet diſponit ad iuſtificationem, & impetrat remiſſionem peccatorum. Seſſione 6. cap. 6. numerat Concilium actum pœnitentiæ inter diſpoſitiones iuſtificationis; & quia diſpoſitio non ſolum ſe tenet ex parte materiæ, ſed etiam ex parte agentis; ideo actus pœnitentiæ quatenus ab auxilio gratiæ, & libero arbitrio procedit, & hominem diſponit ad iuſtificationem, ipſius iuſtificationis cauſſa dici poteſt aliquo modo etiam efficiens. Seſſione 14. capite 4. idem Concilium ſcribit: contritionem omni tempore neceſſariam fuiſſe ad veniam impetrandam: porrò impetrare eſt eſſe etiam aliquo modo cauſſam.

B

Theologi Scholaſtici in eo ſolùm diſſentire videntur, quod nonnulli volũt actum pœnitentiæ, vt etiam actum fidei & dilectionis, eſſe diſpoſitionem ad remiſſionem peccatorum, ſed non meritum neque de condigno, neque de congruo remiſſionis peccatorum: & huius ſententiæ ſunt Ioannes Capreolus in 2. ſententiarum, diſtinct. 40. quæſt. vnica, & Dominicus à Soto libro ſecundo, de natura & gratia, capite quarto. At alii, iique plurimi, non ſolùm diſpoſitionem, ſed etiam meritum de congruo iuſtificationis eſſe volunt eiuſmodi actus, quæ ſententia eſt Magiſtri Sententiarum in ſecundo libro Sentent. diſtinctione 27. & S. Thomæ in 1. diſtinct. 27. quæſt. 4. ad quartum. Alberti in primum, diſtin. 41. artic. 2. ad quintum. S. Bonauenturæ in 2 diſtin. 28. artic. 2. quæſtio. 3. & in 4. diſtinctio 15. artic. 1. quæſtio. 5. Præterea Scoti, Durandi, Gabrielis, & aliorum, in 2. diſtin. 28. & ex recentioribus Andreæ Vegæ libro. 8. in Concilium Tridentinum, decem vltimis capitibus, & in opuſculo de iuſtificatione quæſtio. 7. Et quamuis poſterior hæc ſententia nobis verior & Scripturis, ac Patribus conformior videatur, tamen in eo potiſſimum laborabimus, vt probemus, pœnitentiam ſiue contritionem cauſſam eſſe remiſſionis peccatorum, quidquid ſit de vocabulo meriti.

C

Habemus PRIMVM diuinas literas, ad quarum apertiſſima teſtimonia nullam adhuc legi aduerſariorum reſponſionem Ezech. cap. 18. *Cum auerterit ſe impius ab impietate ſua, ipſe animam ſuam viuificabit.* Quid clarius? an viuificare animam ſuam, non eſt aliquid facere ad propriam iuſtificationem? In eodem capite: *Facite*, inquit, *vobis cor nouum, & ſpiritum nouum*, quomodo autem faciat homo ſibi cor nouum, & ſpiritum nouum, paulò antè Propheta explicauerat dicens: *Conuertimini, & agite Pœnitentiam: projecte à vobis omnes præuaricationes veſtras.* Quod ſi dum conuertimur, & pœnitentiam agimus, facimus nobis cor nouum, & ſpiritum nouum; quis inficiari poteſt, conuerſionem ad pœnitentiam cauſſam eſſe iuſtificationis?

D

Ionæ 3. *Et vidit Deus opera eorum, quia conuerſi ſunt de via ſua mala, & miſertus eſt Deus ſuper malitia, quam locutus eſt, vt faceret eis, & non fecit.* Hoc certè loco cauſſa redditur cur miſertus ſit Dominus Niniuitarum, quia conuerſi ſunt de via ſua mala, & pœnitentiæ opera fecerunt.

Pſal. 50. *Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus.* At ſacrificium Deum placare, & gratiam impetrare ſolet: Et ideo ſubiungit: *Cor contritum, & humiliatum Deus non deſpicies.*

Dan. 4. *Peccata tua eleemoſynis redime.* Tobiæ 12. *Eleemoſyna à morte liberat, & ipſa eſt, quæ purgat peccata.* Hæc loca non videntur intelligenda de eleemoſyna quocunque animo facta: nam qui in peccato perſeuerare volunt, nunquam per eleemoſynas ſaluabuntur. Neque intelligi poſſunt de eleemoſynis iuſtorum, qui pœnas temporarias poſt culpæ remiſſionem, iuxta Catholicorum ſententiam, redimunt: ſiquidem Nabuchodonoſor, quem Daniel alloquitur, impius erat: & Angelus apud Tobiam non tribueret eleemoſynæ vim liberandi à morte, ſi de iuſtorum tantùm eleemoſynis loqueretur. quare loca illa de eleemoſynis pœnitentium intelligenda ſunt, qui ſaltem ex congruo per contritionem & opera pœnitentiæ, Dominum placant.

Lucæ 7. *Remittuntur ei peccata multa, qui multùm dilexit multum.* Hoc loco dilectio, ſiue contritio ex dilectione, quam lachrymæ teſtabantur, apertiſſimè dicitur eſſe cauſſa remiſſionis peccatorum: ſiquidem particula illa QVONIAM, cauſſalis eſt.

Sed accedant teſtimonia Patrum, qui paſſim per Contritionem peccata deleri, ablui, purgari dicunt: item contritione Deum placari, eique ſatisfieri affirmant: denique contritionem meritum, ac pretium appellare non verentur.

TERTVLLIANVS libro quarto in Marcionem ante medium: *Video*, inquit, *& Achab Regem maritum Iezabel, reum idololatriæ, & ſanguinis Nabuthæ, veniam meruiſſe pœnitentiæ nomine.* Et in libro de pœnitentia: *Pœnitentia*, inquit, *Dominus mitigatur.* ORIGENES homilia 11. in cap. 20. Leuitici: *Purgatio*, inquit, *peccati per Pœnitentiam conſtat: quam vtrum quis dignè gerat, ita vt mereri prorſus veniam poſſit, videto.* CYPRIANVS in ſermone quinto de lapſis, extremo, poſteaquam dixerat, pœnitentiam eſſe medicinam peccati, & per eam Dominum placari; & ad veram contritionem fuerat cohortatus, ita ſermonem clauſit: *Qui ſic Deo ſatisfecerit, qui pœnitentia facti ſui, qui pudore delicti, plus virtutis & fidei de ipſo lapſus ſui dolore conceperit, exauditus & adiutus à Domino, quem contriſtauerat, ſeram faciet Eccleſiam? nec iam ſolùm Dei veniam merebitur, ſed coronam.* Quibus verbis docet, vera contritione ſatisfieri Deo, & veniam impetrari, vt inde iuſtificatus homo, etiam ipſam gloriæ coronam per martyrium, vel alia ſancta opera mereatur ATHANASIVS in libro de Virginitate, vltra medium: *Vide*, inquit, *quale remedium in lachrymis: ſpecta, quæſo, quam iniquitatem deleuerint. Quidenim tetrius hoc vitio? quippe qui ter iureiurando Dominum abnegauerit, tantum tamen ſcelus per lachrymas deleuit.* BASILIVS in ſermone de pœnitentia: *Statim*, inquit, *David ad pharmacum properauit*, vbi contritionem pharmacum peccati appellat. Et infrà: *Tertiò Dominum Petrus negauit; lachrymatus eſt; flexerunt lachrymæ eum, qui noſtri miſertus eſt.* Et in epiſtola ad Virginem lapſam, in fine, dicit per pœnitentiam purgari animam: & in libro de vera virginitate, vltra medium: *pœnitentia*, inquit, *certum eſt, relaxari peccata.* AMBROSIVS libro ſecundo de pœnitentia, capite 3. loquens de filio prodigo: *Tam cito*, inquit, *veniam meretur, vt venienti, & adhuc longè poſito occurrat Pater, & oſculum tribuat, quod inſigne eſt ſacræ pacis*: Et libro decimo in Lucam in illud Lucæ 22. *Reſpexit Dominus Petrum, &c. Lachrymæ*, inquit, *veniam non poſtulant, ſed merentur.* Et infrà: *Et tu ſi veniam vis mereri, dilue culpam lachrymis tuam.* Et præfatione in Pſalm. 37. *Quis dubitet affligere animam ſuam, cùm Propheta tantus afflixerit, ſoluens pre-*

Digitized by Google

lium lachrymarum pro redemptione peccati: EPHREM in libro de die iudicii, capite 5. *Compunctio*, inquit, *sanitas animæ est, illuminatio mentis est: compunctio remissionem delictorum nobis acquirit.* HIERONYMVS in Epitaphio Fabiolæ, explicans contritionem ac pœnitentiam eius: *Quæ peccata*, inquit, *fletus iste non purget? quas inueteratas maculas hæc lamenta non abluant?* Et infrà: *ô fœlix pœnitentia, quæ ad se Dei trahit oculos.* Et in libro secundo contra Pelagianos: *Qui peccata*, inquit, *simpliciter confitentur, merentur humilitate clementiam Saluatoris.* Ioannes CHRYSOSTOMVS in secundo libro de compunctione cordis: *Sola est*, inquit, *cordis compunctio, quæ sicut ignis, omne animæ vitium perurit, & adimit: & quantacunque in ea reperit mala, abstergit vniuersa, & penitus delet*: AVGVSTINVS in epist. 54 ad Macedonium: *Quosdam*, inquit, *à societate remouemus Altaris, vt pœnitendo placare possint, quem peccando contempserant.* Et in Psal. 50. *Ninuitæ*, inquit, *Pœnitentiam egerunt, & certam misericordiam meruerunt*, cui sententiæ GREGORIVS subscribit lib. 5. cap. 4. in primum librum Regum in hæc verba: *Ninuitæ dum veluti pro difficili reconciliatione, graui Pœnitentia se deijciunt, omnipotentis Dei misericordiam facilè meruerunt.*

Habemus igitur ex testimoniis vetustorum contritionem siue pœnitentiam verè causſam esse iustificationis, cùm peccata deleat, abluat, abstergat, sanet, cùm Deum placet, illi satisfaciat, eius misericordiam impetret, ac suo modo mereatur.

DENIQVE adferri potest etiam duplex ratio. PRIMA, oratio peccatoris pœnitentis non est inanis apud Deum, sed eum placat, & veniam impetrat, vt patet exemplo Publicani, Lucæ 18. multò igitur magis conuersio, ac pœnitentia, quæ orationis est causſa, non erit inanis, sed aliquid faciet ad remissionem impetrandam. SECVNDA, actus pœnitentiæ à Spiritu sancto est, vt aduersarii concedunt, & ad iustificationem disponit; ergo suo modo causſa est iustificationis: neque enim Spiritus sanctus per eiusmodi actum nos disponens, nihil facit, aut nullius pretii siue meriti est, quod facit in ordine ad iustificationem.

SED obijciunt Aduersarii. Si contritione nostra iustificamur, quomodo gratis iustificari nos dicit Apostolus? si contritio iustificationem meretur, cur non potiùs redditur, quàm donatur?

RESPONDEO, quod ad similem obiectionem respondit AVGVSTINVS: ideo gratis nos iustificari, licet contritionis merito iustificemur, quia ipsa contritio donum Dei est; ille enim non gratis iustificaretur, qui ex opere proprio, id est, solius liberi arbitrii viribus acquisito, iustificaretur; *Non dicat*, inquit AVGVSTINVS in epist. 106. *sibi, Si sibi ex fide, quomodo gratis? quod enim fides meretur, cur non potiùs redditur, quam donatur? Non dicat ista homo fidelis, quia cùm dixerit; Vt merear iustificationem, habeo fidem: respondetur ei; Quid enim habes, quod non accepisti? Cùm ergo fides impetrat iustificationem, non gratiam aliquid meriti præcedit humani, sed ipsa gratia meretur augeri, vt aucta mereatur & perfici.* Hæc ille, vbi meritum humanum, vocat opus ex solo libero arbitrio factum: sine speciali videlicet gratia Dei excitante & adiuuante: quia significatione accipiendo meritum, passim affirmat contra Pelagianos, gratiam non secundum merita nostra dari; vt videre licet in hac ipsa epistola 106. & in præcedente, & sequente; & præfatione in Psalmo 31. & in libro de gratia & libero arbitrio, capite 6. 7. & 8. vbi ante iustificationem nulla agnoscit merita, nisi mala. Sed nusquam negat, ex operibus cum auxilio Dei speciali factis, vt ex actibus fidei, orationis, pœnitentiæ, & similibus, non posse nos mereri aliquo modo ipsam remissionem peccatorum, & gratiam bene operandi: quin potiùs id apertissimè contitetur, epistola 105. *Nec ipsa*, inquit, *remissio peccatorum sine aliquo merito est si fides hanc impetrat. Neque enim nullum est meritum fidei, qua fide ille dicebat: Deus propitius esto mihi peccatori; & descendit iustificatus merito fidelis humilitatis, quoniam qui se humiliat, exaltabitur. Restat igitur vt ipsam fidem, vnde omnis iustitia sumit initium, non humano, quo ipsi extolluntur, tribuamus arbitrio, nec vllis præcedentibus meritis, quoniam inde incipiunt bona quæcunque sunt merita: sed gratuitum Dei donum esse fateamur, si gratiam veram, id est, sine meritis cogitamus.* Et epist. 106. *Si quis dixerit, quod gratiam bene operandi fides mereatur; negare non possumus, imo gratissimè confitemur.*

NEQVE verum est, quod quidam dicunt ab AVGVSTINO retractatam fuisse istam propositionem, Fides meretur iustificationem, quando retractauit illam: *Initium fidei est ex nobis*, libro primo Retract. capite 23. Nam in epist. 105. & 106. vbi maximè contendit initium fidei non esse ex nobis, disertis verbis docet, fidem mereri iustificationem, vt iam ostendimus: & in illo ipso libro primo Retract. cap. 23. vbi retractat quod olim dixerat; initium fidei esse ex nobis, affirmat verissimè dictum esse, quod fides inchoat meritum. Porrò Sanctus THOMAS in prima secundæ quæst. 114. artic. quinto, dicit hanc propositionem: *Fides meretur iustificationem*, esse retractatam, si fides accipiatur pro fide solis viribus liberi arbitrii acquisita: in quo sensu neque S. Augustinus accipit fides, neque nos accipimus, cùm dicimus, fidem mereri de congruo iustificationem.

RESPONDEO secundò ad eandem obiectionem Aduersariorum, non solùm gratis nos iustificari, licet pœnitentia iustificationis gratiam mereatur, quia pœnitentia donum Dei est, vt iã diximus: sed etiam quia meritum istud, quod Patres agnoscunt antè remissionem peccatorum, non est meritum ex condigno, sed ex congruo, neque illi merces ex iustitia, sed ex benignitate respondet, ac breuiter non est meritum simpliciter, sed aliquo modo; vt semper loquuti sumus. Meritum enim ex condigno & simpliciter, non præcedit iustificandum, sed sequitur iustificatum, vt Augustinus scribit in Psalm. 110. libro de fide & operibus, capite 14. libro primo, ad Bonifacium, contra duas epistolas Pelagianorum, capite secundo, libro de spiritu, & litera, cap. 29. & 30. & libro primo, ad Symplicianum, quæst. 2.

De hoc merito ex condigno, siue ex iustitia loquens, Concilium Tridentinum, sess. 6. cap. octauo, dicit, iustificari hominem gratis, quia neque fides, neque opera, quæ iustificationem præcedunt, ipsam merentur: meritum enim ex iustitia, opponitur gratiæ, non autem meritum ex congruo, quod non in iustitia, sed in liberalitate fundatur. Et hoc modo de merito, nimirum ex condigno, nos in primo libro dum mendacia Hæreticorum refutaremus, sæpe diximus, Contritionem non esse meritum, sed dispositionem iustificationis. DENIQVE omnia loca Patrum à nobis adducta, vbi Contritio siue pœnitentia dicitur meritum, precium, satisfactio pro peccato; de merito, precio, & satisfactione ex congruo accipienda sunt, vt etiam loca Scripturæ: *Peccata tua eleemosynis redime.* Dan. 4. & similia.

CAPVT

CAPVT XIII.

Contritione perfecta cum voto Sacramenti ſuſcipiendi remitti peccata ante Sacerdotis abſolutionem.

OCTAVA quæſtio eſt; Vtrum Contritio ante Abſolutionem Sacerdotalem peccata remittat: ſiquidem Catholici Doctores communi conſenſu docere ſolebant, Contritionem ſi perfecta ſit, & votum Sacramenti Baptiſmi, aut Abſolutionis adiunctum habeat, omnino reconciliare hominem Deo, & peccata remittere, etiam antequam Sacramentum reipſa perciperetur.

Ceterùm, noſtro tempore Martinus Kemnitius in 2. parte Exam. pag. 960. apertè reprehendit eos, qui Contritioni remiſſionem peccatorum tribuunt ante abſolutionem. Fuit etiam Doctor quidam ante paucos annos, qui in libro, quem de charitate conſcripſit, aduerſus communem ſententiam docuit Catechumenis & pœnitentibus, quamuis perfectè conuerſis, & charitate flagrantibus, non remitti peccata ſiue reatum mortis æternæ, niſi cùm vel baptizantur, vel reconciliantur miniſterio Sacerdotum; niſi fortè in mortis articulo.

Et quidem cum Kemnitio, facili negotio controuerſia finiri poteſt. Nam cùm ipſe, & omnes Lutherani contendant, ſola fide hominem iuſtificari, & abſolutionem ea tantùm de cauſſa requirant, vt per eam annuncietur verbum Dei, ex quo fides à pœnitente concipiatur: ſi quis ante Abſolutionem, vel ex lectione Scripturæ, vel ex memoria Baptiſmi, vel aliunde fidem concipiat, quomodo negare poſſunt eum iuſtificari etiam ante Sacerdotalem abſolutionem? Nonne Lutherus ipſe in libro de captiuitate Babylonica, cap. de Baptiſmo, ſcripſit, hominem iuſtificari, modò credat, etiamſi Baptiſmum non in nomine Domini, & proinde non verum & legitimum accipiat: & in aſſertione articuli 12. nonne ſcripſit, vndecunque verbum audiatur, fidem concipi poſſe, & inde hominem iuſtificari, etiamſi non per modum Abſolutionis, ſed per iocum, vel ad illud oppugnandum, verbum Dei pronuncietur? DENIQVE nili Kemnitius probet, quod nunquam faciet, fidem concipi non poſſe, niſi per abſolutionem; nunquam obtinebit, non poſſe homines ante iuſtificari, Deóque reconciliari, quam Sacerdotum miniſterio abſoluantur. PORRO Catholici non cuicunque pœnitentiæ, ſed illi ſoli remiſſionem peccatorum, tribuunt ante abſolutionem, quæ perfecta eſt; quæque ex fide, ſpe, & charitate procedit.

Iam verò ſcriptori illi Catholico, qui veram perfectámq; Contritionem, cum reatu lethalis peccati vſque ad Sacramenti perceptionem, manere contendit, opponimus PRIMVM Concilii Oecumenici auctoritatem. Nam Concilium Tridentinum, ſeſſ. 6. capite 4. declarat poſt Euangelium promulgatum neminem iuſtificari ſine Baptiſmo, aut eius voto: quo loco admittit Concilium, poſſe hominem per veram Pœnitentiam cum voto Baptiſmi, Deo reconciliari, antequam Baptiſmum reipſa percipiat. Et ſeſſ. 14. capite 4. diſertis verbis docet, Contritionem charitate perfectam, reconciliare hominem Deo, priuſquàm Sacramentum pœnitentiæ actu ſuſcipiatur. Et ſeſſ. 13. ca. 7. idem Concilium declarat ad præparationem Euchariſtiæ, Confeſſionem Sacramentalem neceſſariam eſſe iis, qui conſcientiam habent peccati lethalis, & ſimul excipit eos, qui fortè Miſſam celebrare tenentur, neque habent Sacerdotem, cui peccata ſua confiteantur; iis enim Contritionem cum propoſito Confeſſionis ad Euchariſtiam non indignè percipiendam

A ſufficere iudicauit. Itaque Concilium illud credidit, per veram contritionem, etiam ante Sacerdotis abſolutionem, & extra mortis articulum, peccata remitti; neque enim ſuſpicari fas eſt, in vllo caſu Concilium Catholicum permiſſurum fuiſſe, vt cum conſcientia reatus peccati mortalis, ad Sacramentum Euchariſtiæ accederetur.

SECVNDO, opponimus teſtimonia Scripturarum, & ſanctorum Patrum explicationes. Scriptura enim paſſim docet, eos, qui toto corde ad Dominum conuertuntur, ſine mora veniam peccatorum accipere.

Lib. 2. Reg. capite 12. cùm audiſſet Dauid à Nathan Propheta peccatum ſuum pœnitentia ductus ait: *Peccaui Domino*; & continuo ſubiecit Nathan: *Dominus quoque tranſtulit peccatum tuum*; de qua re loqui videtur

B idem Dauid, cum ait in Pſalm. 31. *Dixi, Confitebor aduerſum me iniuſtitiam meam: & tu remiſiſti impietatẽ peccati mei*. Sanctus AMBROSIVS in Apologia Dauid, cap. 7. *Si dixit*, inquit, *Pronunciabo, & veniam meruit antequam pronunciaret: quanto magis vbi de ſe pronunciauit dicens, Iniquitatẽ meã ego cognoſco, remiſſum eſt ei omne peccatum? ergo remiſſionẽ meruit iniquitatis, & texit charitate atque operuit peccata ſua.* Sanctus AVGVSTINVS concione 2. in Pſalm. 31. *Non pronunciat* inquit, *ſed promittit ſe pronũciaturum, & ille iam dimittit.* S. GREGORIVS in commẽtario eiuſdem Pſal. 31. *Attende*, inquit, *quanta ſit indulgentiæ viralis velocitas, quanta miſericordiæ Dei commendatio, vt confitentis deſideriũ comitetur venia, antequam ad cruciatum perueniat Pœnitentia: ante remiſſio ad cor perueniat, quàm confeſſio in vocem erumpat.*

Iſaiæ 30. ſecundùm verſionem LXX. Interpretum: *Si reuerſus ingemueris tunc ſaluus eris*, exquo loco ita colligit quod volumus, S. LEO

C epiſtola 91. ad Theodorũ Foroiulii Epiſcopum: *Miſericordia Dei nec mẽſuras poſſumus ponere, nec tempora definire, apud quem nullas patitur veniæ moras vera conuerſio, dicente Spiritu Dei per Prophetam: Cùm conuerſus ingemueris, tunc ſaluus eris.* Hæc ille, qui certè ſatis apertè docet, veram cõuerſionem nullas pati veniæ moras, proinde continuò remitti contritis peccata, etiam antequam Abſolutio Sacerdotalis accedat.

Similia legimus apud Ezechielem, capite 18. *Si impius auerterit ſe ab iniuſtitia ſua, iniquitatum eius non recordabor amplius*; & capite 33. *Impietas impij non nocebit ei, in quacunque die conuerſus fuerit ab impietate ſua.* At profectò multum nocet impietas, quãdiu reum facit æternæ damnationis: nec poteſt Deus dici oblitus iniquitatum, quamdiu pœnas æternas iniquitati debitas non relaxat.

Huc etiam pertinet parabola filii prodigi, Luc. 15. vi-

D demus enim in ea parabola, patrem occurriſſe filio reuertenti, & antequam ille confeſſionem ſuam abſoluiſſet, dediſſe oſculũ pacis. Quam parabolam ad pœnitentium conſolationem adducens AMBROSIVS lib. 2. de pœnitentia, cap. 3. *Tam citò*, inquit, *veniam meretur, vt venienti, & adhuc longè poſito occurrat Pater, & oſculum tribuat, quod inſigne eſt ſacræ pacis.*

TERTIO, opponimus ea omnia loca Scripturæ & Patrum, quæ charitatẽ cum peccato, ſiue reatu mortis æternę, ſimul habitare non poſſe teſtantur. Si enim charitas ſine remiſſione peccatorum eſſe nequit, & Contritio naſcitur ex charitate, eamque comitem indiuiduam habet, neceſſariò efficitur, vt etiam Contritio ſine remiſſione peccatorum eſſe nequeat.

Prouerb. 8. *Ego diligentes me diligo.* Prouerb. 10. & 1. Petr. 4. *Vniuerſa delicta operit charitas*, 1. Ioan. 3. *Nos ſcimus quia tranſlati ſumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres: qui non diligit, manet in morte.* Lucæ 7. *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.*

S. Ioannes CHRYSOSTOMVS homilia ſeptima

in posteriorem ad Timotheum: *Sicut*, inquit, *ignis vbi syluam occupauerit, omnia purgare consueuit; ita charitatis feruor quocunque incideris, omnia permit, atque perrumpit: vbi charitas est, omnia sublata sunt mala.* S. Gregorius homilia 33. in Euangelia: *Quid*, inquit, *esse dilectionem credimus nisi ignem? & quid culpam, nisi rubiginem? vnde nunc dicitur: Dimittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum: ac si apertè diceretur: Incendit plenè peccati rubiginem, quia ardet valide per ignem amoris.* S. Avgvstinvs lib. 15. de Trinit. cap. 18. de charitate loquens: *Nullum est*, inquit, *isto dono Dei excellentius: solùm est, quod diuidit inter filios Regni æterni & filios damnationis æternæ.* Hæc ille, qui reatum mortis æternę cum charitate esse non posse, apertissimè confitetur. Quomodo enim charitas diuideret inter filios Regni æterni, & filios damnationis æternæ, si possent qui charitate flagrant esse rei damnationis æternæ? Idem Avgvstinvs tract. 5. in epist. Ioannis: *Dilectio*, inquit, *sola discernit inter filios Dei, & filios Diaboli.* Et infrà: *Si solam habes, sufficit tibi*, at quomodo sola sufficit, si hominem non liberat à reatu mortis æternæ? Et infrà: *Si quis in corde suo inuenerit charitatem, securus sit, quia transiit à morte ad vitam, iam in dextera est*, at num in dextera esse dici potest, qui adhuc reus est Gehennæ, & filius iræ, ac perditionis? Vide similia loca, libro de vnitate Ecclesiæ, cap. 19. & hom. 50. de verbis Domini.

Qvarto, opponimus rationem ex effectis, & proprietate charitatis ductam. Charitas & consequenter Contritio efficit filios Dei, vt Sanctus Augustinus demonstrat libro de gratia Christi, cap. 21. ex illis verbis Scripturæ: *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur, & simus.* 1. Ioannis 3. At qui filii Dei sunt, hoc ipso hæredes Regni sunt, iuxta illud Apostoli Galat. 4. *Itaque iam non est seruus, sed filius: quòd si filius, & hæres per Deum*, non igitur potest qui charitatem habet, reus esse mortis æternæ quæ exhæredationem à Regno cœlorum includit.

Rvrsvs, qui charitatem habet, implet legem, & rectè viuit, vt idem Augustinus ostendit in libro de fide & operibus, cap. 14. ex illis Apostoli verbis Rom. 13. *Plenitudo legis est dilectio.* At nemo rectè viuere, neque legem implere potest, nisi regeneratus, & iustificatus & filius Dei effectus. Libro primo contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 1. inquit Avgvstinvs: *Cùm non viuant bene homines nisi effecti filij Dei, quid est, quod iste libero arbitrio tribuit bene viuendi potestatem?* Et præfatione in expositionem Psalm. 31. *Nihil*, inquit, *boni feceris, & datur tibi remissio peccatorum*, & concione secunda in eundem Psalmum, explicans illud: *Pro hac orabit ad te omnis sanctus*, scribit neminem esse sanctum, nisi post remissionem peccatorum. Et in Psalm. 110. *Iustitiam*, inquit, *non operatur, nisi iustificatus*, & libro de spiritu & litera, capite 26. *Factores legis iustificatio præcedit.* Sequitur igitur, vt qui charitatem habent, liberi sint à peccato, quandoquidem sancti sunt, & legem implent, quod nemo potest nisi à peccato iustificatus.

Præterea charitas facit amicos Dei, vel potius ipsa est amicitia hominis cum Deo. Prouerb. octauo. *Diligentes me diligo.* Ioannis 15. *Vos amici mei estis, si feceritis, quæ ego præcipio vobis*, quid autem ipse præcipiat, explicat in eodem loco dicens: *Hoc est præceptum meum: vt diligatis inuicem.* S. Ambrosius in epist. 7. ad Simplician. *Libertas*, inquit, *liberum facit hominibus: charitas amicum Deo.* At qui amicus Dei est, quomodo potest reus esse apud Deum mortis æternæ? potestne aliquis amicum putare, à quo sciat sibi sempiternum exitium præparatum?

Qvinto, opponimus Ecclesiæ totius consensum. Nam in Ecclesia sæpè conceduntur à Pontificibus A Indulgentię habentibus contritionem peccatorum suorum cum proposito Confessionis Sacramentalis suo tempore faciendæ: & eædem Indulgentiæ à fidelibus toto orbe Christiano libenter & cum gratiarum actione suscipiuntur. At certum est, Indulgẽtias hoc requirere, vt qui eas sumit, iam sit in statu gratiæ, & liber à reatu mortis æternę, & solùm pro temporalibus pœnis satisfacere teneatur: Indulgentiæ enim à temporalibus pœnis homines liberant, si tamen prius ab æternarum reatu liberati fuerint: quare vniuersa Ecclesia credit, per contritionem cum voto Confessionis, à reatu peccati mortalis hominem liberari, atque in gratiam cum Deo redire.

Postremo, opponimus id, quod etiam Aduersarius admittit, in articulo mortis, si non adsit qui reconciliet pœnitentem, vel baptizet Catechumenum, posse eos per veram contritionem cũ desiderio Sacramenti percipiendi, non solùm iustificari, sed etiam continuò ad æternam gloriam peruenire. Id enim docet Ambrosius in oratione de obitu Valentiniani Iunioris. Augustinus li. 4. de Baptismo contra Donatistas, c. 22. Bernardus in epist. 77. ad Hugonem, & Innocentius III. ca. ad Apostolicam, de Presbytero non baptizato. At certè non est articulus mortis, qui homines illos iustificat, sed vera conuersio, & cordis contritio cum desiderio Sacramenti suscipiendi. Articulus enim mortis solum excusat à præuaricatione præcepti, ac facit vt non sit reus Sacramenti non percepti, qui non ideo Sacramentum non habuit quia noluit, sed quia non potuit. Ergo vbicunque eadem causa reperietur, i. vera Contritio cum proposito Sacramenti suscipiendi, idem etiam continuò sequetur effectus.

CAPVT. XIV.

Soluuntur obiectiones.

Mvltæ sunt obiectiones & graues aduersus ea, quæ superiore capite disputata sunt. Prima obiectio: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Lucæ 7. si Dominus peccata dimisit, cum ait: *Remittuntur ei peccata multa*, vt verba ipsa sonant, quæ præsentis temporis sunt, & vt sentire videtur S. Tho. in 3. par. q. 64. ar. 3. necesse est, vt aliquo tẽpore fuerit mulier in peccatis suis, licet charitate flagraret. Nõ. n. tunc primũ cœpit diligere, cũ audiuit Absolutionem suam, sed multò ante cœperat. Dominus enim nõ ait: Quia diligit multum, sed: *Quia dilexit multum.* Neqve D responderi potest, remissam fuisse pœnam tẽporalem, non autẽ æternam, cum Dominus ait: *Dimittuntur ei peccata multa.* Nam in parabola duorũ debitorum explicuit Dominus se loqui de cõdonatione debiti, pro qua debitores satisfacere nunquã potuissent. *Non habentibus*, inquit, *vnde redderent, donauit vtrisque*, at satisfacere pro temporali pœna, possuntij, quibus Deus donauit æternam, & quos gratia sua diuites fecit.

Respondeo; verba illa: *Dimittuntur ei peccata multa* non cogũt, vt dicamus, illo ipso tẽpore peccata fuisse fœminæ illi dimissa, quo verba illa Dominus pronunciauit: nam etiam posteà interiecto aliquando spatio temporis, iterum Dominus ait: *Remittuntur tibi peccata tua*, nec tamen dicere debemus, bis eadem peccata fuisse dimissa. Verba igitur Domini *Remittuntur ei peccata multa, &c.* nihil aliud significant, nisi, magnam dilectionem causam fuisse magnæ indulgentiæ: & vt S. Gregorius explicat in homil. 33. magnam rubiginem peccati, magno charitatis igne purgatam. Illa autem verba: *Remittuntur tibi peccata tua*, quę magis præ se ferunt formam præsentis Absolutionis; partim

abſoluunt exterius,& coram hominibus, cã quæ iam intus à Deo abſoluta erat; partim etiam confirmant Abſolutionẽ inuiſibiliter datam. Nã ſimile quid legimus Marci 5. vbi Dominus mulieri, quã iam ſanauerat a fluxu ſanguinis, ait: *Eſto ſana à plaga tua*, quo verbo non eam curauit, ſed curationem iam factam confirmauit. PORRO S. Thomæ teſtimoniũ nihil concludit, quoniam in argumentis contrariis rem illam breuiter attigit, ſed non clare expoſuit, quid inde ſentiret.

DICET aliquis, Si dilectio Dei cauſſa fuit remiſſionis peccatorum, priùs certè debuit eſſe dilectio, quã peccati remiſſio: ergo dabitur tempus aliquod, quo dilectio Dei ſine remiſſione peccatorum fuerit.

RESPONDEO, dilectionem Dei ſupet omnia de qua hic loquimur, vltimã eſſe diſpoſitionem ad gratiam, & peccati remiſſionem, & propterea eſſe quidem natura priorẽ, quàm ſit remiſſio peccatorũ, ſed nullo puncto tẽporis eam præcedere: quod idem in naturalibus formis & diſpoſitionibus vſu venire Philoſophi docent.

SECVNDA obiectio: *Qui non diligit me, ſermones meos non ſeruat*, Ioan. 14. At Catechumeni ante remiſſionem peccatorum, ſermones Domini diligenter obſeruant: igitur Catechumeni ante remiſſionem peccatorum Deum diligunt.

RESPONDEO; ſi de integra obſeruatione mãdatorum Dei agatur, falſa eſt aſſumptio, neque enim Catechumeni ante remiſſionem peccatorum omnia mandata ſeruant; vel ſi ea ſeruant, non carent remiſſione peccatorum, vt ſuprà ex Auguſtino demonſtrauimus.

TERTIA obiectio: *Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, &c.* hic igitur eſt ordo iuſtificationis, vt primùm quis diligat Deum, deinde mandata ſeruet, poſtremò illi per aduentum Patris, & Filii, & Spiritus ſancti peccata omnia remittantur.

RESPONDEO; illud: *Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, &c.* ad gloriam æternam, non ad iuſtificationem à peccatis referendum eſt, vt S. Auguſtinus tract. 75. in Ioannem, & ſanctus Cyrillus li. 10. in Ioannem, c. 1. referunt. Itaque hic eſt ordo quem Dominus hoc loco ſtatuit graduum ad vitam æternam, vt quis primùm diligat Deum, deinde mandata omnia ſeruet, poſtremò diligatur à Deo dilectione illa perfecta, quę beatitudinem confert. Quod idem apertius paulò antè his verbis Dominus explicauerat: *Qui diligit me, diligetur à Patre meo, & ego diligam eum, & manifeſtabo ei meipſum*, quod certè tunc fiet, cum ſimiles illi erimus. *Quia videbimus eum ſicuti eſt.* 1. Io. 3.

QVARTA obiectio. Actor. 22. Ananias Paulo quem perfectè conuerſum eſſe, & vas electionis factum ab ipſo Domino audierat, ſic ait: *Et nunc quid moraris? exurge, & baptizare, & ablue peccata tua, inuocato nomine illius.*

RESPONDEO; rectiſſimè dicuntur hæc Paulo ab Ananias, quia debuit Paulus omnia facere, quæ ad peccata remittenda Dominus inſtituerat. Non enim certò ſciebat Ananias, adeò perfectam Pauli conuerſionem fuiſſe, vt ſola ſufficeret ad peccata eius delenda; licet eum à Domino ſingulariter prędordinatum, & vas electionis futurum eſſe non dubitaret. Potuit ETIAM Ananias hortari Paulum, licet perfectiſſimè conuerſum, & per hoc iuſtificatum, vt amplius peccata ſua abluerer, iuxta illud Pſal. 50. *Amplius lauа me ab iniquitate mea.* fortè enim non totius pœnæ reatus per conuerſionem ei remiſſus fuerat; & ſi totius pœnæ reatus fuerat remiſſus, certè non deerant vulnera ex peccato relicta, vt propenſiones malæ, & alia id genus multa, quæ per gratiam Dei curari poterant. DENIQVE & illud dici poſſet, debuiſſe Paulum iam intus totũ inuiſibiliter, lauari etiam exterius viſibiliter, vt non ſolùm gratiam, ſed etiam gratiæ ſignum haberet; vt ſenſus ſit eorum verborum: *Ablue peccata tua*, id eſt, Abſolutionis Sacramentum accipe. quo modo de Cornelio loquitur S. AVGVSTINVS quęſt. 33. in lib. Numeri: *Cornelius*, inquit, *audiens & credens quod prædicauerat Petrus, ita mundatus eſt, vt ante viſibilem Baptiſmum, cum ſuis, qui aderant, acciperet donum Spiritus ſancti: veruntamen nec viſibile Sacramentum contemni potuit, vt ablutus etiam extrinſecus, lauaret quodammodo veſtimenta ſua.* Hæc ille.

QVINTA obiectio: *Si quis non amat Dominum noſtrum* IESVM CHRISTVM *anathema ſit.* 1. Cor. 16. At impium eſt, execrari Catechumenos & pœnitentes, anhelantes ad remiſſionem peccatorum: igitur in illis eſt charitas Chriſti ante remiſſionem peccatorum.

RESPONDEO, Catechumeni, & pœnitentes, ſi Chriſtum ſuper omnia diligunt, ac vera Dei charitate flagrant, iam apud Deum remiſſionem conſequuti ſunt, ad cuius remiſſionis Sacramentum piè, religioſeque anhelant. Si autem per inchoatam dilectionem Dei (vt Concilium TRIDENTINVM loquitur ſeſſ. 6. cap. 6.) paulatim diſponũtur ad gratiam, non habent illi quidem remiſſionem peccatorum, ſed neque ex eorum numero habendi ſunt, quos Apoſtolus execratur: ille ſiquidem eis tantũ anathema dicit, qui Chriſtum neque perfectè, neque imperfectè diligunt, vel etiam oderunt ac perſequuntur, aut certè contemnunt, & agnoſcere dedignantur.

Sexta obiectio: *Qui non diligit, manet in morte*, 1. Io. 3. Sed Catechumeni, & pœnitentes ante remiſſionem peccatorum viuunt, cùm peccata ſua confiteantur, quod mortui facere nequeunt, dicente Scriptura: *A mortuo, tanquam qui non eſt, perit confeſſio.* Eccleſiaſtici 17. Igitur Catechumeni & pœnitentes ante remiſſionem peccatorum Deum diligunt.

RESPONDEO, Catechumeni & pœnitentes, dũ diligere incipiũt (vt Concilium paulò antè citatũ loquitur) ſimul viuere incipiũt, perfectè victuri, quãdo perfectè diligent. quare pulchrè Auguſt li. 1. ad Simplicianum, quęſt. 2. comparat Catechumenos embrionibus, qui in vteris matrum cõcepti, viuere incipiunt, ſed naſcuntur poſtea per Baptiſmũ, vt ad vitam perueniant ſempiternã. Porrò Confeſſio nõ eſt propriè opus vitę, ſed diſpoſitio ad vitam: opera.n. quæ propriè dicuntur vitæ, ſunt opera iuſtitiæ bona, ac vitæ æternæ meritoria. AVGVSTINVS in Pſal. 110. *Iuſtitiam*, inquit, *homo non operatur, niſi iuſtificatus.* Et infrà: *Vnde ergo illa confeſſio nondum quidem opus eſt iuſtitiæ, ſed dilectis improbatio.*

SEPTIMA obiectio. Apoſtolus 1. Corinth. 13. ſcribit, neque fidem, neque eleemoſynas aliquid prodeſſe ſine charitate. Sed impium eſt exiſtimare, vel dicere, nihil prodeſſe Catechumenis & pœnitentibus fidem quam habent, & eleemoſynas quas faciunt, ante remiſſionem peccatorum: habent igitur illi charitatem, etiam ante remiſſionem peccatorum.

RESPONDEO; quod Apoſtolus ait, fidem, & eleemoſynas non prodeſſe ſine charitate, non ita accipiendum eſt, quaſi abſolutè non proſint, hoc eſt, nullam adferant vtilitatem, ſed quòd nequeant hominem ad vitam æternam perducere, niſi cum charitate iungantur: alioquì enim fides, quamuis informis, donum Dei eſt, & multum prodeſt, cùm ſit iuſtificationis initium & iuſtitiæ fundamentum. Si quis ædificii materialis fundamentum iecisſet, ac deinde neque parietes, neque tectum ſuperædificaret, nihil ei prodeſſet quod fecit, cùm ſolo fundamento neque à ſole, neque ab imbribus defendi poſſet: at ſi vellet in ædificatione pergere multum ei prodeſſet, quòd fundamentum iam haberet. Sic etiam fides informis, ſi ſemper maneat informis, non prodeſt, quia non ſaluat, multum tamen prodeſt, ſi eis ſpes & charitas adiungantur.

Digitized by Google

OCTAVA obiectio: *In* CHRISTO IESV *neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides, quæ per dilectionem operatur.* Galat. 5. Sed fides, qua Catechumeni & pœnitentes impetrant remissionem peccatorum, multum valet; igitur per dilectionem operatur.

RESPONDEO; fides quæ per dilectionem operatur, dicitur sola valere, quia sola perfectè iustificat, & saluat: sed non ideo fides, quæ petit remissionem peccatorum, & inchoat iustificationem, nihil valet. Neque oportet Christianũ hominem, idem iudiciũ facere de fide, quæ magnum donum Dei est, & sine qua impossibile est placere Deo; & de circumcisione ac præputio, quæ nullam omnino vim habẽt ad iustificandum.

NONA obiectio: *Scientia inflat, charitas ædificat.* 1. Cor. 8. Sed scientia Catechumenorum, & pœnitentium non inflat, sed ædificat, cùm ad remissionem peccatorum hominem perducat; igitur cum charitate coniuncta est etiam ante remissionem peccatorum.

RESPONDEO; non habet Apostolus, scientiam sine charitate semper inflare; sed scientiã occasionem superbiæ præbere solitam, & ideo magis charitati, quam scientiæ incumbendum esse. His autẽ non repugnat, vt scientia sine charitate, sed cum timore, qui charitatem præcedit, non inflet, sed deprimat, quod sæpe in pœnitentibus videmus, qui ex contemplatione iudicii futuri, aut infernalium suppliciorum non modò non inflantur, sed etiam terrentur, & humiliantur.

DECIMA obiectio. Concilium Mileuitanum cap. 4. dicit anathema iis, qui dicunt gratiam dilectionis non esse necessariam ad non peccandum: sed non peccare, conuenit etiam Catechumenis ante remissionem peccatorum.

RESPONDEO; loquitur Concilium de gratia dilectionis, per quam homo vitare potest omnia peccata mortalia, siue omnia mandata seruare, quæ gratia non præcedit, sed simul infunditur cum remissione peccatorum; vt patet ex c. 3. vbi dicitur gratiam Dei per Iesum Christum, non solùm remittere peccata, sed etiam iuuare ad non peccandum, & statim c. 4. dicitur, hanc eandem gratiam non esse scientiam tantùm, sed etiam charitatem. Quòd verò dicitur in argumento: *Catechumenis ante remissionem peccatorum conuenit non peccare*; in eo sensu verum est, quia non licet eis peccare, & auxilium Dei habent, quo possunt vitare singula peccata, non tamen omnia simul vitabunt, nisi posteaquam gratiam iustificationis fuerint adepti.

VNDECIMA obiectio. Concilium ARAVSICANVM can. vlt. *Deus*, inquit, *nullis præcedentibus meritis, fidem & amorem sui prius inspirat, vt Baptismi Sacramentum fideliter requiramus.* Item Concilium TRIDENTINVM sessione 6. cap. 6. dicit, quòd peccatores se ad iustitiam præparantes, Deum tanquam fontem iustitiæ diligere incipiunt.

RESPONDEO, ista argumenta ferunt secum solutionem. Nam Concilium Arausicanum apertè distinguit amorem illum imperfectum, quam habent homines ante remissionem peccatorum, à vera charitate, per quam seruantur omnia mandata, quæ cum reatu mortalium peccatorum esse non potest: siquidem postquàm dixerat: *Fidem amorem sui prius inspirat*, subdit, *Vt Baptismi Sacramentum fideliter requiramus, & post Baptismum, quæ ipsi sunt placita implere possimus.* Concilium verò Tridentinum, clarissimè distinguit imperfectum illum amorem à charitate, quam ca. 7. dicit cum remissione peccatorum simul infundi.

DVODECIMA obiectio. S. Augustinus lib. 12. de ciuitate Dei, ca. 9. & lib. 14. c. 7. & lib. de gratia Christi, c. 21. & alibi, docet bonam voluntatem esse id, quod in Scripturis vsitatius charitas nominatur: sed bonã voluntatem habet homo etiam ante remissionem peccatorum, cùm Lucæ 2. promittatur pax hominibus bonæ voluntatis.

RESPONDEO, bona voluntas, quam B. Augustinus vocat charitatem, non est, quæcunque bona volũtas, sed illa quæ datur nobis per Spiritum adorationis, in quo clamamus, Abba Pater, quæque diffunditur in cordibus nostris per Spiritũ inhabitantem, & quæ sola perducit ad vitam æternam. NAM S. Augustinus eodem li. 12. de ciu. Dei, c. 9. postquã dixit Angelos creatos cum bona voluntate, id est, cum charitate, statim rationem subdit, quia de Angelis quoque dici potest: *Charitas Dei diffusa est in cordibus eorum, per Spiritum sanctum qui datus est eis.* PRÆTEREA lib. de gratia Christi, c. 21. iam citato, postquàm dixit bonam voluntatẽ dici charitatem, statim addit, ipsam esse per quã efficimur filii Dei. ITEM lib. 4 in Iulianum, cap 3. dicit se bonam voluntatem appellare bonum illud, per quod solùm homo potest ad æternam vitam, regnumque perduci. DENIQVE lib. 1. de libero arbitrio, c. 11. definit Augustinus bonam voluntatem, appetitum rectè viuendi, & ad summam sapientiam perueniendi: rectè autem viuere neminem posse, nisi prius Filius Dei per regenerationem effectus sit docet idem Augustinus libro 1. cap. 2. contra duas epistolas Pelagianorum.

Quod verò in argumento additur, promittit pacem hominibus bonæ voluntatis, nihil efficit contra nos. Nam imprimis codices Græci non habent, *Pax hominibus bonæ voluntatis*, sed, *In terra pax hominibus bonæ voluntatis*: nomen quoque *Bonæ voluntatis*, non est, Εὐδοκία ἀγαθὴ, sed, Εὐδοκία, quod nomen non solet significare amorem hominis erga Deum, sed amorem Dei erga homines. Itaque cum dicitur: *In terra pax hominibus bona voluntas* sensus est, Annunciatur hominibus pax, quæ est ipsa Dei bona voluntas erga ipsos. Secundum verò Latinos codices, in quibus habetur: *In terra pax hominibus bona voluntatis*, sensus est, Annunciatur in terra pax hominibus, pax (inquam) bonæ voluntatis Dei erga nos.

DECIMATERTIA obiectio. Augustinus epist. 142. ad Iulianam, dicit per Charitatem adimpleri in nobis, si quid diuinæ legis, & admonitionis implemus: Sed Catechumeni ante remissionem peccatorum multum implent diuinæ legis, cùm ad Baptismum accedunt. Item libro de gratia Christi, cap. 26. dicit, nullum bonum opus sine charitate imputari, nec esse verè bonum opus. At Catechumenorum opera non sunt omnia peccata: igitur Catechumeni charitate præditi sunt, etiam ante remissionem peccatorum.

RESPONDEO, per charitatem impletur, si quid diuinæ legis impletur, quia sine charitate nullum mandatum seruare possumus, nisi secundùm substantiã operis: sine charitate etiam nullum bonum opus imputatur, nec est verè bonum, secundum Augustinum, quia ipse id vocat bonum, quod est meritorium vitæ æternæ, Catechumeni autem ante remissionem peccatorum seruãt aliquid legis, secundùm substantiã operis, & faciũt opera bona, sed non meritoria vitæ æternæ.

DECIMAQVARTA obiectio. AVGVSTINVS libro 2. contra duas epistolas, ca. 9. *Quid est*, inquit, *boni cupiditas, nisi charitas? de qua Ioannes sine ambiguitate loquitur, dicens; Charitas ex Deo est: nec initium eius ex nobis, & perfectio ex Deo, sed si charitas ex Deo est, tota nobis ex Deo est.* Sed initium bonę cupiditatis habetur ante remissionem peccatorum, ergo & charitas.

RESPONDEO, Augustinus non dicit, quodlibet initium cupiditatis boni esse charitatem, sed ipsam perfectam boni cupiditatem: distinguit enim initium charitatis ab ipsa charitate, & vtrumque, dicit esse ex Deo, quia qui infundit charitatem, ipse idem antè inspirat bona desideria, quibus homo disponitur ad

charitatem

charitatē. Id quod clarius docet lib. de gratia, & libero arbitrio, c. 18. *Sine suo fructu*, inquit, *admoneretur liberum arbitrium, quærere Dei donum: de quo Ioannes ait; Dilectio ex Deo est: nisi prius acciperet aliquid dilectionis.* Hic vides, dari homini aliquid dilectionis, quod nōdum charitas dici poteſt, & per illud diſponi ad veram charitatem, de qua Ioannes ait: *Charitas ex Deo eſt.*

DECIMAQVINTA obiectio ſumitur ex Leone, qui ſerm. 9. de paſſione Domini; & Bernardo, qui in li. de diligendo Deo, dicunt, in Petro, cùm Chriſtum negauit, non fuiſſe extinctam charitatem.

RESPONDEO; S. Thomas in quæſtionibus diſputatis, quæſt. de charitate, art. vlt. & in 2. 2. quæſt. 24. art. vlt. rectè dicit, charitatem Petri à Bernardo dici ſopitam fuiſſe, non extinctam, quia ſtatim rediit, ac ſi ſopita tantùm fuiſſet: à Leone autem dici non euerſam dilectionem, ſed conſtantiam fuiſſe turbatam. Quia non peccauit Petrus ex odio Chriſti, ſed ex timore mortis, & ideo manſit dilectio, ſed non ſuper omnia: dilexit enim Petrus ſemper Chriſtum, ſed in illo timore magis ſe, quàm Chriſtum dilexit.

DECIMASEXTA obiectio. Multi catechumeni vera charitate flagrant, & tamen nondum habent peccatorum remiſſionem, cùm non ſint in Chriſto regenerati; vera igitur charitas cum reatu peccati mortalis haberi poteſt. AVGVSTINVS tract. 13. in Ioan. *Quantūcumque*, inquit, *Catechumenus proficiat, adhuc ſarcinā ſua iniquitatis portat, nec illi dimittitur, niſi cum venerit ad Baptiſmum.* Et lib. 4. de Baptiſmo contra Donatiſtas, cap. 21. *Non dubito*, inquit, *Catechumenum Catholicum diuina charitate flagrantem, hæretico baptizato anteponere, &c.* Et infrà: *Sicut autem bono Catechumeno Baptiſmus deeſt ad capeſſendum regnum cœlorum, ſic malo baptizato vera conuerſio.* Præterea idem Auguſtinus epiſtola 57. ad Dardanum, libro primo de prædeſtinatione Sanctorum, ca. ſeptimo, & lib. 1. quæſtio. 2. ad Symplicia. & libro primo de Baptiſmo, cap. 8. & libro quarto, cap. 21. dicit Cornelium Centurionem, licet laudatum in Scripturis, nondum talem fuiſſe, vt ſaluus eſſe poſſet, niſi per Sacramentum Baptiſmi incorporaretur Eccleſiæ: Et deſcribit libro nono Confeſſion. capite quarto: *Et inſinuati ſunt mihi in profundo nutus tui, & gaudens in fide laudaui nomen tuum, & ea fides me ſecurum eſſe non ſinebat de præteritis peccatis meis, qua mihi per Baptiſmum tuum nondum remiſſa erant.* PRÆTEREA S. Leo epiſt. 91. ad Theodorum Epiſcopum Foroiulij: *Diuinæ*, inquit, *bonitatis præſidiis ordinatum eſt, vt indulgentia Dei, niſi ſupplicationibus Sacerdotum, nequeat obtineri.* ITEM Richardus de S. Victore, in libro de poteſtate ligandi, & ſoluendi, cap. 91. dicit apertè, poſſe hominem eſſe in charitate, & ſimul in reatu æternæ damnationis. Quod etiam affirmat Thomas Vvaldenſis tomo 2. de Sacramentis, cap. 97.

RESPONDEO ad PRIMVM locū Auguſtini, dico eum loqui de iis Catechumenis, qui negligunt ad Baptiſmum accedere: tales enim quantumuis proficiunt, nūquam ſunt verè iuſtificati, cùm nec in re, nec in voto Sacramentum Baptiſmi habeant, nec vera charitate flagrent; vera enim charitas; & verum Baptiſmi votum, non permittunt hominem eſſe negligentem, vel contemptorem Baptiſmi. Quare ibidem AVGVSTINVS *Adhoc*, inquit, *viam præbuit Dominus noſter, ne quis arrogans, eo quòd habeat abundātiam alicuius gratiæ, dedigneretur baptizari baptiſmo Domini: Quantumcūque enim Catechumenus proficiat, adhuc ſarcinā iniquitatis ſuæ portat, nec illi dimittuntur, niſi cum venerit ad Baptiſmum*, quod intellige in re, aut in vero, & ardenti deſiderio: nam apud Deum animus pro facto reputatur. Quare idem Auguſtinus libro 4. de Baptiſmo, cap. 23. ſcribit; latronem, qui cum Chriſto crucifixus fuit, nō caruiſſe Baptiſmo; quia non eius accipiendi voluntas defuit; ſed non accipiendi neceſſitas adfuit.

AD SECVNDVM dico, Catechumenum diuina charitate flagrantem, non carere remiſſione peccatorum. Quòd autem deſit illi Baptiſmi ſuſceptiō ad capeſſendum regnum cœlorum, non ideò eſt, quia non habeat remiſſionem peccatorum, ſed quia teneatur Baptiſmum ſuſcipere, niſi neceſſitate aliqua excludatur, & ſi contēpſerit, aut neglexerit accipere, reus erit, & damnabitur; non quia nunquam habuerit remiſſionem peccatorum, ſed quia Sacramentum cōtempſit, in cuius virtute, & voto iuſtificatus erat. Ita AVGVSTINVS ibidem: *Veruntamen*, inquit, *Cornelius, ſi etiam Spiritu ſancto accepto baptizari noluiſſet, contempti tanti Sacramenti reus fieret.*

AD TERTIVM dico, Cornelium ante Baptiſmū proculdubio accepiſſe remiſſionem peccatorum, ſaltem poſteaquam fidem à Petro audiuit, & votum Baptiſmi habuit, nam vt dicitur Act. 10. etiā Spiritum ſanctum inhabitantem habuit. Auguſtinus autem locis notatis loquitur de eo tempore, quo Cornelius nihil adhuc de Chriſto audierat, & ne votum quidem Baptiſmi habebat: nam de alio tempore ita loquitur ipſe idem AVGVSTINVS q. 33. in Num. *Cornelius*, inquit, *audiēs, & credens quod prædicauerat Petrus, ita mundatus eſt, vt ante viſibilem Baptiſmum, cum ſuis, qui aderant, acciperet donum Spiritus ſancti; veruntamen nec viſibile Sacramētum contemni potuit, vt ablutus etiam extrinſecus lauaret quodammodo veſtimenta ſua.* Idem dicit CHRYSOSTOMVS hom. 24. in Act. Apoſt. *Vide*, inquit, *diſpenſationē Dei: non permittit abſolui ſermonem, neque ex Præcepto Petri fieri Baptiſmum, ſed ubi exhibuerunt ſe mente admirabili, & crediderunt omninō Baptiſma eſſe remiſſionem peccatorum; tunc aduenit Spiritus.* Et infrà explicans illud: *Nunquid aquam quis prohibere poteſt? &c.* introducit Petrum loquentem: *Totum*, inquit, *factum eſt, quod magis neceſſarium fuit Baptiſma; iam factum eſt, quo & nos baptizati ſumus, &c.* HIERONYMVS lib. 2. in Iouinianum: *Cornelius Centurio, vt Spiritum ſanctum acciperet antequam Baptiſma, eleemoſynis meruit, crebriſque ieiuniis.*

AD locum ex Confeſſionibus, dico, meritò Auguſtinum ante Baptiſmum nunquā fuiſſe ſecurum: quia non certò ſciebat, ſe veram charitatē & contritionem habere, nec fecerat totum, quod poterat ad remiſſionem peccatorum accipiēdam. Cùm autem dicit: *Peccata mea nondum remiſeras*; loquitur ſecundū conſcientiam ſuā, ipſe enim ita exiſtimabat, nec poterat homo pius, & humilis aliter exiſtimare; non tamē propterea ſequitur id verum fuiſſe. Nam & plerique Sāctorum, dicunt, ſe maximos eſſe peccatores: & dignos Gehenna; & licet mendaces non ſint, quia dicunt quod ſentiunt; falſum tamen ſine dubio dicunt.

Ad locum Leonis, qui ait non poſſe hominem Deo reconciliari ſine Sacerdotali Abſolutione, Reſpōdeo, id eſſe intelligendum in re, vel in voto; nam ibidem ſcribit Leo, veram conuerſionem nullam veniæ moram pati, & citat illud Propheticum: *Cùm reuerſus ingemueris, tunc ſaluus eris.*

AD locum Richardi dico, eundem Richardum in eodem libro ſemet explicare. Nam cap. quarto docet, ſtatim atque aliquis perfectè ad Deum conuertitur, remitti ei reatum pœnæ æternæ, ſiue mutari reatum pœnæ æternæ in reatum pœnæ temporalis, etiam ante Sacramenti ſuſceptionem. Et capite octauo ſcribit, licet per contritionem pœna æterna ſit remiſſa, tamen verè etiam remitti per Abſolutionem Sacerdotis, quia in voto, & pacto huius Abſolutionis remiſſa fuerat. Quod igitur poſteà dicit, ca. 19. charitatem conſiſtere cum reatu pœnæ æternæ; non eſt intelligendum, vt verba ſonare videntur, ſed ſenſus eius eſt, habere

hominem cur vera charitate adhuc debitum mortis æternæ, quando non suscepit actu Sacramentum, quia nondum impleuit pactum, & votum, in quo remissa sunt ei peccata; & si ex negligentia pactum illud non impleat, proculdubio damnandum, non quia non habuerit ante remissionem peccatorũ, sed quia pactum non seruauit. Id verò ex ea similitudine, quam ibidem adducit, apertissimè colligitur. Nam probare volens, charitatem cõsistere cum debito mortis æternæ dicit, Patriarchas, & Prophetas cum magna charitate de hac vita migrasse, & tamen mansisse apud inferos cum debito mortis æternæ, donec Christus sua morte eos liberauit. Certum est autem, Patres illos non habuisse debitum mortis æternæ, nisi ea ratione, quia remissa erant eis peccata in virtute mortis Christi futuræ, & si ea nunquam fuisset, ipsi quoque nunquam de inferno exissent. Atque ad hunc modum exponenda videtur sententia Hugonis de S. Victore, lib. 2. de Sacrament. par. 14. cap. 8.

Ad Vltimvm ex Thoma Vvaldensi, dicimus Thomam Vvaldensem docere velle, solam charitatem sine Sacramento, vel in re, vel in voto, hominem à peccato nõ liberare. Et quamquam vera charitas esse non potest sine Sacramento, vel in re, vel in voto: nec. n. fieri potest, vt aliquis diligat Deum super omnia, & non desideret ea remedia, quæ Deus instituit pro reconciliatione peccatoris; tamen si per impossibile aliquis diligeret super omnia Deum, & tamen nollet Sacramenta suscipere, non iustificaretur. Vvaldensis autem illud scripsit contra Vviclefum, qui sentiebat, Baptismum aquæ non esse nisi signum internæ renouationis; quæ est etiam hæresis Caluinistarum. Verba eius hæc sunt: *Quamuis bonus fuerit plena fide, dico tamen sine visibili Sacramento, vel re ipsa, vel affectu grauido cõsequuto, sine aqua saluus esse non poterat, &c.* quæ sunt omnino consentanea doctrinæ, quam tradit Concilium Tridentinum, sess. 14. c. 4. vbi docet contritionem quidem reconciliare hominem Deo ante susceptionem Sacramenti: tamen eam reconciliationem non esse tribuendam soli contritioni cum voto Sacramenti suscipiendi, quod votum semper in ea includitur.

Decimaseptima obiectio. Si per contritionem peccata remittuntur, quorsum homines cõtriti baptizantur, vel reconciliantur? & nonne falsa est forma Sacramenti: Ego te baptizo, vel absoluo; si is iam lotus & absolutus est, cui sic loquimur?

Respondeo; Sacramentum non frustrà suscipitur ab eo, qui per veram cõtritionem iustificatus est. Primvm, quia Sacramentũ auget gratiam, & pœnam temporalem remittit, vel totã, vt in Baptismo, vel ex parte, vt in Absolutione: Contritio enim cum solo Sacramenti voto, culpam quidem purgat, sed reatum totius pœnæ tẽporalis rarò admodum tollit. Secvndo, quia nemo certò scire potest, se veram contritionẽ habuisse, & attritio cum solo Sacramẽti voto non iustificat. Itaque vt quis de adepta indulgentia securior sit, debet omnia illa remedia adhibere, quæ Deus ad peccata purganda instituit. Tertio, quia pactum implere debet, quod cum Deo quodammodo pepigit, qui per votum Sacramenti suo tempore suscipiendi, gratiam reconciliationis accepit.

Neque forma Sacramenti redditur falsa. Nam qui dicit: Ego te baptizo, vel absoluo, nõ affirmat se absolutè baptizare, vel absoluere, cùm non ignoret, multis modis fieri posse, vt neque baptizet, neque absoluat, licet ea verba pronunciet, nimirum si is, qui Sacramentum suscipere videtur, forte non habeat suscipiendi intentionem, vel non sit ritè dispositus; aut obicem ponat. Igitur Minister illis verbis nihil aliud significat, nisi se, quod in se est, Sacramentum reconciliationis, vel absolutionis impendere, quod vim habet in homine disposito peccata omnia dimittendi. Quare S. Tho. in 3. par. quæst. 84. art. 3. ad vltimum, ita exponit verba illa: *Ego te absoluo*, id est, Sacramentum Absolutionis impendo.

Præterea quemadmodum (vt in responsione ad 4. obiectionem diximus) S. Dauid orabat, *Amplius lauame ab iniquitate mea*, ita potest etiam idem peccatum sæpius ad Confessionem adduci, sæpiusque ministerio Sacerdotis absolui: quia dum in hac vita sumus, semper aliquid ex peccato inductum, purgari potest, vt pœnæ temporalis reatus, aut vulnus aliquod ex peccato relictum. Sed de his satis.

CAPVT XV.

Nullum esse peccatum, quod per veram Pœnitentiam non deleatur.

Sequitvr quæstio Nona; Vtrum omnia peccata per veram Contritionẽ, siue pœnitentiam deleantur: est autem duplex sensus huius quæstionis. Alter, an omnis peccator possit agere pœnitentiam: sunt. n. qui existiment, interdũ aliquos, vel ob multitudinem, vel ob magnitudinem peccatorum ita deseri à Deo, vt nunquam sint auxilium diuinum ad rectè pœnitẽdum habituri. Alter sensus est, an si quis egerit pœnitentiam, nulla sit tanta peccatorum multitudo, vel grauitas, quæ pœnitendo non possit expiari. Nam & Nouatiani videntur in ea sententia fuisse, vt ob grauissima quædam scelera nulla ratione Deus placari posset, vt ex Paciano in epist. 3. ad Sympronianũ, & ex Ambrosio lib. 1. de Pœnitentia, ca. 9. & li. 2. ca. 2. & 4. intelligimus: & Richardus Armachanus, lib. 9. quæstionum Armenorum, cap. 27. probabile esse docuit; ob quædam ingentia crimina non posset veniam impetrari, etiamsi ageret peccator quidquid posset pro venia impetranda. Sed quoniam de sensu priore tractandum erit in disputatione de gratia, & libero arbitrio: nunc solum de posteriore breuiter differemus.

Illud igitur affirmamus, non vt probabile, quemadmodum loquitur Armachanus, sed planè, vt certum, & apud Catholicos exploratum, nullam esse peccatorum multitudinem, vel grauitatem, quæ per verã pœnitentiam non expietur. Nam In primis Ezech. 18. & 33. Deus sæpius clamat: *Nolo mortem peccatoris*; & sine vlla exceptione veniam pollicetur omnium iniquitatum, si impium seriò pœnituerit vitæ præteritæ, cum emendationis proposito: quod idem in Isaia capite 1. & 55. & in Ierem. c. 18. & aliis Prophetis legimus. Porrò Ioël ca. 2. addit particulam vniuersalem: *Omnis quicũque inuocauerit nomẽ Domini, saluus erit.* Nemo autem seriò pœnitentiã agit, qui non inuocet nomẽ Domini: nã in eodem cap. describens idem Propheta pœnitentiam, ait: *Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, fletu, & planctu, & scindite corda vestra, & non vestimenta vestra.* Et infrà: *Inter vestibulum, & altare plorabunt Sacerdotes ministri Domini, & dicent: Parce Domine, parce populo tuo.* Et Ionæ 3 *Operiantur saccis homines, & iumenta: & clament ad Dominum in fortitudine.*

In Testamento nouo Matth. 11. Dominus sine exceptione omnes inuitat ad se; *Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos.* Matth. 6. omnium peccatorum soluendorum sine exceptione Petro potestatem tribuit: *Quodcumque solueris super terram, erit solutum & in cœlo.* Matth. 18. rursus generatim dicit Apostolis: *Quæcumque solueritis super terram, erunt soluta & in cœlis.* Et ibidem de numero, ne fortè

quis

quis peccata alicuius ob frequentes lapsus irremissibilia esse crederet, non solum vsque septies, sed etiam vsque septuagies septies peccata dimittenda esse admonuit, numerum certum ac finitum, pro incerto, & infinito ponens, vt Origenes, Hilarius, Hieronymus, Chrysostomus, Augustinus, & alii Patres in commentario huius sententiæ annotarunt. Et Ioan. 20. sine exceptione personarum: *Quorum*, inquit, *remiseritis peccata, remittuntur eis*: Cùm igitur Dominus omnes ad se peccatores inuitet, ac vocet, quis audebit aliquos excludere? cùm ille quæcumque soluuntur à suis in terra, soluta esse dicat in cœlis, quis obstrepere audebit, ac dicere quædam esse peccata, quæ per veram pœnitentiam, & Sacerdotum ministerium solui nequeant? cùm ille, quorum peccata Apostoli remiserint, iisdem remissa esse testetur, quis erit tam temerarius, qui aliorum peccata irremissibilia esse disputet? cum ille denique toties remittenda esse peccata iudicauerit, quoties ad pœnitentiam is qui peccauit redierit; quis indulgentiam Dei ad certam mensuram, ac numerum peccatorum restringet?

Accedit Ecclesiæ Catholicæ definitio. Nam in primo capite Concilii Lateranensis Oecumenici, & frequentissimi, quod sub Innocentio III. celebratum est, habetur ea sententia: *Si post susceptionem Baptismi quisquam prolapsus fuerit in peccatum, per veram potest semper pœnitentiã reparari.* cui sententiæ consentiunt omnium ferè Patrum testimonia. Hilarius can. 18. in Mat. *Neque fas est*, inquit, *nos ex præscripto legis, danda venia numero concludi, cùm per Euangelij gratiã sine modo nobis à Deo fuerit indulta.* Ambrosius li. 2. de Pœnitentia, ca. 4. *Omnibus*, inquit, *conuersis pollicetur veniã, quia scriptum est: Omnis quicũque inuocauerit nomẽ Domini, saluus erit.* Hieronymus in epistola ad Oceanum, de digamia: *Frustrà*, inquit, *mortuus est Christus, si aliquos viuificare non potest: mentitur Ioannes Baptista, & digito Christum, & voce demonstrãs: Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi; si sunt adhuc in seculo, quorum Christus peccata non tulerit, &c.* Avgvstinvs lib. 1. Retract. cap. 19. reuocat, quod in lib 1. de sermone Domini dixisse videbatur, esse ingens aliquod peccatum, quod nulla ratione remitti possit: *Addendum*, inquit, *fuit; Si in hac tam scelerata mentis peruersitate finierit hanc vitam: quoniam de quocunque pessimo in hac vita constituto, non est vtique desperandum, nec pro illo imprudenter oratur, de quo non desperatur.* Eandem sententiam apud Basilium in epist. ad Virginem lapsam, Chrysostomum in epistolis duabus ad Theodorum de reparatione lapsi, atque apud alios passim inuenies.

His addi possunt exempla Scripturæ diuinæ. Nam in Regibus Israël peiorem Achabo, & in Regibus Iuda peiorem Manasse non facilè reperies: vterque tamen per pœnitentiam veniam impetrauit. Vide de pœnitentia Achab, lib. 3. Reg. cap. 21. de pœnitentia Manasse, lib. 2. Paralip. cap. 33.

In Testamento nouo orat Stephanus Act. 7. pro lapidatoribus suis, qui tamẽ Spiritui sancto resistebant, vt ipse illis dixerat: &, vt ab Augustino paulò antè audiuimus, pro iis non imprudenter oratur: de quibus non desperatur. Acto. 8. hortatur Petrus Simonem Magum ad pœnitentiam, eumque corripit, qui tamen grauissimè peccauerat: & vt loquitur Avgvstinvs serm. 11. de verbis Domini: *Quis est fructus correptionis sine vlla spe remissionis?* 2. Cor. 2. Paulus Corinthium illum ad indulgentiam recipit, quem iusserat 1. Cor. 5. tradi Sathanæ, & de quo dixerat: *Auditur inter vos fornicatio, qualis nec inter Gentes, vt vxorem patris sui aliquis habeat.*

CAPVT XVI.

Soluuntur obiectiones, ac de peccato in Spiritum sanctum breuiter disputatur.

Sed obiectiones soluendæ sunt. Ac Primvm obijciebãt olim Nouatiani illud Heli sacerdotis 1. Reg. 2. *Si peccauerit vir in virum, placari ei potest Deus: si autem in Deum peccauerit vir, quis pro eo orabit?*

Respondet Ambrosius lib. 1. de pœnitentia, cap. 8. illud: *Quis orabit*, non significare: Nullus orabit, sed Quærendus erit insignis aliquis Dei amicus, qui oret, qualis fuit Moses, qui pro populo idololatra orauit, & exauditus est, Exod. 32. Videtur Heli more humano esse loquutus. Nam inter homines tari inueniuntur, qui apud Principem intercedere audeant, quando reus Principem ipsum immediatè læsit: alioqui facilis est intercessio, quando inter priuatos iniuria consistit. Summa est, Heli nihil aliud significare voluisse, nisi peccata in Deum difficilius expiari, quàm in homines.

Secvnda obiectio sumitur ex libro Prouerbio. capite 1. vbi Sapientia Dei sic loquitur: *Quia vocaui, & renuistis: extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret, &c. tunc inuocabunt me: & non exaudiam, manè consurgent, & non inuenient me.* Et Psalm. 17. *Clamauerunt, nec erat, qui saluos faceret, ad Dominum, nec exaudiuit eos.* Et Hierem. 14. *Cùm ieiunauerint, non exaudiam preces eorum.*

Respondeo; Verba Sapientiæ in Prouerbiis, de iis potissimum accipienda sunt, qui post hanc vitam in die Iudicij, siue vniuersalis, siue particularis, inutilem pœnitentiam agent, & refrigerium aliquod petent, nec impetrabunt, quia tempus pœnitentiæ non est, nisi in vita præsenti; de quibus etiam loquitur liber Sapientiæ, cap. 5. cùm ait: *Tunc dicent intra se, pœnitentiam agentes, & præ angustia Spiritus gementes: Hi sunt, quos aliquando habuimus in derisum, &c.* Et Dominus Matthæi 25. introducit fatuas Virgines post clausum ostiũ dicentes: *Domine, Domine aperi nobis.* Et Luc. 13. clarioribus verbis: *Cùm intrauerit*, inquit, *paterfamilias, & clauserit ostium, & incipietis foris stare, & pulsare ostium, dicentes: Domine aperi nobis, & respondens dicet vobis: Nescio vos, vnde sitis; tunc incipietis dicere: Manducauimus coram te, & bibimus, & in plateis nostris docuisti. Et dicet vobis: Nescio vos vnde sitis, discedite à me omnes operarij iniquitatis, ibi erit fletus, & stridor dentium, &c.* Et Luc. 16. introducit diuitem in inferno implorantem Abrahamum, & nihil impetrantem, Loqui autem librum Prouerbiorum de vita futura, perspicuum est ex illis verbis: *Ego quoque in interitu vestro ridebo, & subsannabo, cùm vobis quod timebatis aduenerit.*

Qvod si ea verba ad hanc etiam vitam referre placeat, sine dubio accipienda erunt de inuocatione Dei ad pœnas arcendas, non de vera pœnitentia, neque de seria cupiditate liberationis à culpa: ad quem modum intelliguntur alia duo loca, ex Dauide & Hieremia. Nam de inuocatione Dei ex vera pœnitentia, non potest falsum esse quod scribit Ioel cap. 2. *Omnis qui inuocauerit nomen Domini saluus erit.*

Tertia obiectio continet exempla duo eorum, qui pœnitentiam in hac vita egerunt, nec indulgentiam meruerunt. Lib. 2. Machab. ca. 9. de Antiocho inquit Scriptura, *Orabat hic scelestus Deum, à quo non esset misericordiam consecuturus.* Et in epist. ad Hebræos cap. 12. de Esau inquit Apostolus: *Scitote quoniam postea cupiens hæreditare benedictionem, reprobatus est: non enim inuenit Pœnitentiæ locum, quanquam cum lachrymis inquisisset eum.*

RESPONDEO, dubitari non potest, quin Antiochus solam corporis mortem, & cruciatū illum viscerum, quo vexabatur, auertere oratione sua desiderauerit; & ideò cùm vera non fuerit eius pœnitentia, atque conuersio, mirum esse non debet, si nihil etiam à Domino impetrauerit. Portò Esau neque apud patrem locum benedictionis inuenit, quia iam in alterum collata benedictio illa, irrecuperabilis erat; neque apud Deum pœnitentia eius vim vllam habuit, quia non ex corde conuersus est ad Deū, neque fleuit ob culpas in Deum admissas, sed solùm ob hæreditatem amissam. Nam illo ipso tempore, quo pœnitentiam agere videbatur, necem fratris sui animo voluebat, sic enim ait Genes. 27. *Venient dies luctus patris mei, & occidam Iacob fratrem meum.* Itaque Apostolus exemplo Esau admonere voluit fideles, ne facilè se in peccata pertrahi sinerent, tum quia damnum irrecuperabile per peccatum incurrit, qui innocentiam, aut virginitatem, aut aliquid eiusmodi peccando admittit, tum etiam quia nonnulli gemunt, ac plorant, nec tamen veram pœnitentiam habent: atque ita valde dubius, atque incertus est peccantium exitus.

QVARTA obiectio, eaque præcipua, quam & Pacianus in epist. 3. ad Sympronianum, & Ambrosius in vtroque lib. de pœnitentia, ex Nouatianis referunt, sumitur ex quatuor locis Scripturæ diuinæ, in quibus peccatum in Spiritum sanctum dicitur esse irremissibile. Ac vt perspicuè res tota, & breuiter explicetur, duo tractanda erunt. PRIMVM, quid sit propriè peccatum in Spiritum sanctum. DEINDE, qua ratione dicatur irremissibile.

Quod ad PRIMVM attinet, quatuor sententiæ sunt, quarum tres posteriores in 2. 2. q. 14. B. Thomas recitat, & etiam Magister in 2. dist. 43.

PRIMA est ORIGENIS in Matt. c. 12. peccata in Spiritum sanctum, esse omnia illa, quæ contra Dei legem admittūt homines post Baptismum. Et ratio est, quia, vt ipse ibi docet, Pater est in omnibus rebus, etiam ratione carentibus, Filius in solis rationalibus, etiam si Ethnici sint, Spiritus sanctus in solis regeneratis. Cùm igitur peccent homines in eam personam diuinam, quam in se habent, sequitur peccata Ethnicorum esse in Patrem, aut Filium: peccata Christianorum in Spiritum sanctum. Eadem sententia fuit etiam Nouatiani; nam vt B. Hieron. scribit in epist. ad Marcellam, de blasphemia in Spiritum sanctum; ideò Nouatianus negabat Christianis lapsis remissionem peccatorum, quia existimabat, omnes Christianorum lapsus esse peccata in Spiritum sanctum.

Hanc sententiam merito refellit B. ATHANASIVS in libello quem edidit super eum locum Euangelij: *Qui dixerit verbum in Filium hominis, remittetur ei, &c.* PRIMO, quia sequeretur omnia peccata Christianorum esse talia, vt non remittantur, neque in hoc seculo, neque in futuro; quod cōstat esse falsum ex B. Paulo, qui 2. Cor. 2. remisit peccatum fornicario Christiano. SECVNDO quia Dominus accusat peccati in Spiritū sanctum Pharisæos, qui tamen Christiani non erāt. TERTIO, quia falsum est, quod Origenes assumit, Patrem esse in pluribus rebus, quàm Filium, & Filium in pluribus, quàm Spiritum sanctum. Nam cum sint vna numero essentia, necessariò vna persona diuina est in alia, iuxta illud Ioan. 14. *Ego in Patre, & Pater in me est.* & multò magis vbi est vna persona, ibi sunt reliquæ. Hæ sunt rationes Athanasij.

ALTERA sententia est B. AVGVSTINI, qui nullū aliud voluit esse peccatum in Spiritum sanctum, quàm finalem impœnitentiam. Is enim asserit in Enchiridio, ca. 83. enucleatissimè de hac re à se disputatum esse in serm. 11. de verbis Domini: in illo autem sermone tandem hoc constituit. Idem etiam docet in epist. 50. ad Bonifacium: & li. de correp. & gratia, c. 12. & li. 4. contra Cresconium, c. 8. Quòd autem in hac sententia vsque ad obitum perseuerauerit, patet tum ex Enchiridio, ca. 83. nam eum librū ex postremis scripsit, tum ex li. 1. Retract. c. 19. vbi corrigit id, quod dixerat lib. 1. de sermone Domini in monte, c. 43. Dixerat enim, peccatum ad mortem esse inuidentiam fraternæ gratiæ, & hoc esse peccatum in Spiritum sanctum: ceterum correxit in Retractationibus, dicens, addendum fuisse: *Si in scelerata mentis peruersitate finiret hanc vitam.*

Hæc sententia B. Augustini vera quidem est, quatenus docet finalem impœnitentiam esse peccatum aliquod in Spiritum sanctum: tamen non videtur posse defendi, si velit propriè peccatum illud in Spiritū sanctum, de quo Dominus in Euangelio loquitur esse finalem impœnitentiam. PRIMO, quia peccatum in Spiritum sanctum, propriè blasphemia quędam est, vt patet Matt. 12. Luc. 12. & Marc. 3. finalis autem impœnitentia non est blasphemia, sed circunstantia quædam, quæ in omni peccato reperiri potest.

SECVNDO, quia finalis impœnitentia non committitur, nisi in morte: peccatum autem in Spiritum sanctum, etiam in hac vita reperitur; alioqui non diceret Dominus, non remitti neque in hoc seculo, neque in futuro.

TERTIO, quia Dominus notauit Pharisæos huius criminis, vt patet Marc. 3. *Qui blasphemauerit,* inquit, *in Spiritum sanctum, non habet remissionem in æternum, sed reus erit æterni delicti: quoniam dicebāt, Spiritum immundum habet.* At Pharisæi tunc non agebant animam, & multos annos fortasse superuixerunt.

QVARTO, quia Apostolus Heb. 6. & 10. de hoc peccato loqui videtur, ait enim c. 6. *Impossibile est, eos qui semel sunt illuminati, &c. & prolapsi sunt: iterum renouari ad pœnitentiam:* & cap. 10. *Voluntariè enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, iam non relinquitur hostia pro peccato, &c.* & infrà dicit, eos qui ita peccant, ideò grauissimè peccare, quia Spiritui gratiæ cōtumeliam faciunt. Certum autem est, Apostolum loqui de peccatis viuorum non de finali impœnitentia: alioqui idem esset, ac si diceret, nō posse mortuos reuocari ad pœnitentiam; quod indignum est tanto Apostolo.

POSTREMO, quia 1. Ioan. 5. vbi dicitur; *Est peccatum ad mortem; non pro eo dico, vt roget quis, &c.* sermo est de peccato in Spiritum sanctum, vt ipse Augustinus cōfitetur lib. 1. de serm. Domini in monte, c. 43. & tamen Ioannes de peccatis viuorum loquitur. Sunt quidem aliqui, qui existimant Ioannem loqui de peccatis mortuorum, ac dicere, non esse orandum pro illis, qui vsque ad mortem in peccatis suis permanserunt: tamen textus Apostoli apertè reclamat; ait enim, *Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei vita, &c.* quibus verbis præsupponit, posse sciri cum aliquis peccat, an illud peccatum sit ad mortem, vel non: ac proinde non loquitur de finali impœnitentia, quæ non potest cognosci, nisi post mortem. Præterea, si loqueretur de peccatis mortuorum, non diceret; *Si quis scit fratrem suum peccare;* sed, Si quis scit fratrem suum peccasse.

TERTIA sententia est, peccatum in Spiritum sanctū, esse peccatum ex malitia, sicut peccatum ex infirmitate, dicitur peccatum in Patrem, & peccatum ex ignorantia dicitur peccatum in Filium. Hæc sententia præ cæteris videtur placuisse Magistro sententiarum in 2. dist. 43. & beato Thomę in 2. 2. q. 14. tametsi etiam alias sententias non repudiat.

Possumus autem idem de hac sententia dicere, quod diximus de sententia B. Augustini, nimirum veram esse, sed non satisfacere nostræ quæstioni. Nam etsi

quod-

quodlibet peccatũ ex malitia, dici potest peccatum in Spiritũ sanctum: tamen nõ quodlibet peccatũ ex malitia est illud, de quo Scripturæ loquuntur, quod propriè, & singulariter dicitur peccatũ in Spiritũ sanctũ, & quod non remittuntur neque in seculo, neque in futuro. Id quod facilè probari potest, quia peccatũ in Spiritum sanctũ est certa quædam blasphemia, vt patet ex Matt. 12. Marc. 3. & Luc. 12. peccatũ autẽ ex malitia, neque est speciale peccatum, sed generale; neque semper est blasphemia: diuidunt enim auctores huius sententiæ peccatum in Spiritum sanctum in sex species, ex quibus tantum vna ad blasphemiam pertinet.

Est igitur QVARTA sententia, quam veram esse non dubitamus, peccatum in Spiritũ sanctum propriè nihil esse aliud, quam veritatem cognitam, & manifestã, ex malitia improbare, & tãquam dæmoniacam, & detestabilem calumniari. Dicitur autem peccatũ in Spiritum sanctum, non quia non sit etiam cõtra Patrem, & Filium, sed quia Spiritui sancto tribuitur operatio miraculorum, & illustratio animorum ad cognoscendam veritatem: ipse. n. est qui docet omnem veritatẽ, Ioan. 16. & qui diuidit singulis prout vult, vni gratiam sanitatum, alteri donum linguarum, & operatur omnia in omnibus, 1. Cor. 12. Itaque ille peccat in Spiritum sanctum, qui cognitam veritatem Spiritu sancto illustrante, improbat, & signa, ac prodigia, virtute Spiritus sancti facta, tribuit Satanæ.

Hanc sententiã verã esse, PRIMO probatur ex communi consensu veterũ: ita enim docent Athanasius in libello de hac re scripto, & etiã oratione 2. in Arianos. Chrysost. ho. 42. in Matth. Basilius in Moralibus summa 35. c. 1. & in quæst. cõpendio explicatis, q. 273. Hilarius in c. 5. & 12. Mat. Ambr. li. 1. de Spiritu sancto ca. 3. Hieronymus in c. 12. Mat. & in epist. ad Marcellam, de blasphemia in Spiritum sanctum. Anselmus in ca. 12. Mat. Richardus de S. Victore, in li. de spiritu blasphemiæ. Theophylactus, & Beda, in c. 12. Matt. & c. 3. Marci: & ante hos Pacianus in epist. 3. ad Sympronianum.

Verùm OBSERVANDVM est, cùm B. Hieronymus in epistola citata dicit, peccatum in Spiritum sanctũ futurum, si quis ante tribunal iudicis constitutus, non solùm neget Christum, sed etiam dicat eum esse Beelzebub, non esse hæc verba simpliciter intelligenda. Tunc enim solùm vult B. Hieronymus futurum peccatum in Spiritum sanctum, si is, qui dicit Christũ esse Beelzebub, non dicat coactus tormentis, sed vltrò ex malitia cognitam veritatem oppugnans, vt ex tota illa epistola perspicuum est, & tales aliquos fuisse suo tempore B. Cyprianus testatur in serm. de lapsis.

SECVNDO, probatur ex eo, quòd Dominus peccatum in Spiritum sanctum vocat peccatum Pharisæorum, quo dicebant Christum in Beelzebub eijcere dæmonia, vt Marcus cap. 3. scribit: peccatum autem hoc Pharisæorum, nihil erat aliud, quàm oppugnatio cognitæ veritatis.

TERTIO, probatur ex eo, quòd Dominus Matt. 12. distinguit blasphemiam in Filium hominis, à blasphemia in Spiritum sanctum. Blasphemia autẽ in Filium hominis, secundum expositionem Athanasij, & Hieronymi, & aliorum; erat eorum, qui existimãtes Christum nõ esse nisi hominem, opera eius calumniabantur, & dicebant: *Ecce homo vorax, & potator vini*: ergo peccatum in Spiritum sanctum est eorum, qui scientes Christum in virtute Dei miracula operatũ, tamen ex malitia & inuidia, diuina illa opera non Spiritui sancto, sed spiritui immundo adscribunt.

Ex his deduci potest, peccata Apostolorum Petri & Pauli, quorũ prior Christum negauit, posterior apertè persequutus est, non fuisse peccata in Spiritum sanctum. Nã Petrus ex infirmitate negauit, timore videlicet pœnæ: Paulus autem ex ignorantia. 1. Timoth. 1. *Misericordiam*, inquit, *consequutus sum: quia ignorans feci in incredulitate.* At peccata Iudæorum lapidantium Stephanum, in Spiritum sanctum erant: nam cum resistere non possent Spiritui sancto, qui loquebatur in eo, vt dicitur Actorum 7. tamen resistere conabantur. Et idem peccatum à multis Hæreticis committi credibile est, qui cùm in Scripturis, & Patribus assiduè versentur, vix fieri potest, quin intelligant se vehementer errare: & tamen ne videantur sine caussa de Ecclesia recessisse, doctrinam cognitam satis & exploratam obstinatè reprehendunt.

Iam verò, qua ratione hoc peccatum dicatur irremissibile, dubium est propter quatuor loca Scripturæ. PRIMVS est, Matth. 12. Luc. 12. & Marci 3. vbi dicitur blasphemia in Spiritum sanctum non remitti: neque in hoc seculo, neque in futuro. SECVNDVS est Hebr. 6. *Impossibile est eos, qui semel sunt illuminati, &c.* TERTIVS Hebræo. 10. *Voluntariè peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, iam non relinquitur hostia pro peccato.* QVARTVS 1. Ioan. 5. *Est peccatum ad mortem, pro eo non dico, vt roget quis.*

Ad PRIMVM locum multiplex responsio dari solet. PRIMA est Theophylacti in hunc locum Matthæi, & Abulensis ibidẽ, peccatum in Spiritum sanctum dici irremissibile, qui nũquam remittitur sine pœnitentia, peccatum autem in Filium hominis dici remissibile, quia remittitur sine pœnitẽtia, quia enim ex ignorantia procedit, nõ reputatur verum peccatum. AT si hæc sententia vera esset, sequeretur, omne verũ peccatum, quod non ex ignorantia inuincibili, esse peccatum in Spiritum sanctum; quod certè absurdissimum est.

SECVNDA est Richardi in libello de spiritu blasphemiæ, peccatum in Spiritum sanctum dici irremissibile non ratione culpæ, sed ratione pœnæ, quia si homo pœnitentiã nõ agit de hoc peccato, nihil ei remittitur de pœna damnationis; si verò pœnitentiam agit, nihil ei remittitur de pœna temporali, quę ad Satisfactionẽ requiritur: alia verò peccata dicũtur remissibilia, quia semper remittitur aliquid de pœna illis debita, ratione ignorãtiæ, vel infirmitatis, quæ peccata illa diminuũt.

CONTRA hanc solutionem est, PRIMO, quod omnes alij Patres intelligũt, Dominum esse loquutum de remissione culpæ. SECVNDO, quia Dominus non dixit: Nihil de hoc peccato remittetur; sed absolutè: Hoc peccatum non remittetur: ergo non loquitur de diminutione pœnæ, sed de absoluta remissione totius peccati. TERTIO, quia sine ratione asseritur, nihil pœnæ relaxari peccãtibus in Spiritum sanctum, si pœnitentiam egerint, nam si reuera magno feruore aliquis talis conuertatur, cur non poterit Deus, & Ecclesia, vel partem aliquam pœnæ temporalis relaxare?

ALIA igitur solutio est aliorum, peccatum in Spiritum sanctum irremissibile dici, quia etiamsi remitti possit, si pœnitentia adsit, tamen qui ita peccant, ad veram pœnitentiam non perueniunt, quod iusto iudicio Deus eos deseruerit, & in reprobum sensum traditi sint.

Hæc sententia videtur esse Athanasij, Hilarij, Hieronymi, & Anselmi in caput Matth. 12. videtur tamen temperanda, vt eam temperant Chrysostomus in cap. 12. Matth. & Ambrosius li. 2. de pœnitentia, ca. 4. Nam si simpliciter intelligamus peccatum in Spiritum sanctum nunquã remitti, sequeretur, eos omnes qui sciũt se impugnare cognitam veritatẽ, merito desperare debere de salute, quod absurdissimum esse videtur: sequetur etiam, nos non debere pro talibus orare, sicut pro damnatis non oramus; cùm tamen sanctus Stephanus orauerit pro lapidatoribus suis, quos in Spiritum sanctum peccare sciebat, vt habemus Actorũ 7.

Et beatus AVGVSTINVS lib. 1. Retractat. cap. 19. *De nullo*, inquit, *quamuis peſſimo in hac vita conſtituto deſperandum eſt; & pro eo non imprudenter oratur, de quo non deſperatur.* S. AMBROSIVS quoque loco citato probat, peccatum in Spiritum ſanctum per pœnitentiam poſſe remitti, quia populus Iudæorum, qui dixerat de Chriſto: *In Beelzebub principe Dæmoniorũ ejcit dæmonia*; poſteà ad prædicationem B. Petri conuerſus legitur, Actor. 2. Dicendum igitur, Scripturas, & Patres dicere, peccatum in Spiritum ſanctum non remitti, quia ordinariè & vt plurimum, non curatur: ſicut de aliis peccatis Dominus ait: *Omnia peccata, & blaſphemiæ remittũtur*, non quia ſemper, & omnibus remittantur, ſed quia vt plurimùm & ordinariè remittuntur. Sunt autem duæ cauſſæ cur ordinariè incurabile ſit peccatum in Spiritum ſanctũ. VNA, quia directè reſiſtit, & repudiat gratiam Dei: quemadmodũ ſi ægrotus vnico medicamento curari poſſet, & illud admittere non vellet, rectè diceretur morbus eius incurabilis. ALTERA, quia cùm ſit peccatum ex malitia, non ex ignorantia, vel infirmitate, nihil in ſe habet, vnde vel modicum excuſari poſſit, ac proinde nihil miſericordiæ meretur: hinc. n. Apoſtolus 1. Timot. 1. *Miſericordiam*, inquit, *conſequutus ſum, quia ignorans feci, in incredulitate.*

Ac ne mirum videatur, ſi peccatum irremiſſibile, dicamus irremiſſibile ordinariè, ſed non abſolutè; conſiderentur alia ſimilia loca. Matth. 19. Dominus ait, facilius eſſe, vt camelus intret per foramen acus, quàm vt diues ingrediatur in regnum cœlorum. Quo loco videtur planè diuitibus aditum ad ſalutem interclusiſſe: & tamen in eodem loco ſubiungit: *Quod impoſſibile eſt apud homines, apud Deum poſſibile eſt.* Et Hierem. 13. dicit Dominus: *Si mutare poteſt Æthiops pellem ſuam, & pardus varietates ſuas; & vos poteritis benefacere, cùm didiceritis malè.* & tamen in toto eo libro hortatur eos Deus, vt reuertantur, & veniam pollicetur.

Ad SECVNDVM locum ex epiſto. ad Hebræos, cap. 6. poſſet PRIMO eodẽ modo reſponderi, impoſſibile eſſe vt qui ſemel ſunt illuminati, & voluntariè poſteà peccent, ad pœnitentiam renouentur; non abſolutè, ſed vt in plurimum. Sed melior ſolutio eſt, quòd Apoſtolus hic ſolùm loquatur de pœnitentia, quæ Baptiſmum præcedit: ſic enim exponunt Chryſoſtomus, Ambroſius, & alii Patres. Et ipſe Apoſtolus hoc inſinuat illis verbis: *Qui ſemel ſunt illuminati*, id eſt, baptizati: Nam apud veteres illuminari eſt baptizari. Et illis: *Iterum renouari.* renouatur enim propriè in Baptiſmo. Et illis: *Iterum crucifigentes filium Dei.* nam cùm baptizamur, conformamur ſimilitudini mortis Domini, vt dicitur ad Rom. 6. & ſicut Chriſtus tantùm ſemel crucifixus eſt, ita & nos tantùm ſemel baptizamur, & qui vellet iterum baptizari, iterum ſibi Chriſtum crucifigeret.

Ad TERTIVM ex cap. 10. ad Hebræos, dico cũ Chryſoſtomo, Ambroſio, & aliis: cùm Apoſtolus dicit, non relinqui hoſtiam pro peccato, ſenſum eſſe, non eſſe expectandum alium Chriſtum, qui pro nobis moriatur, vel vt ille, qui ſemel mortuus eſt, iterum veniat moriturus, & conſequenter non eſſe ſecundum Baptiſmum expectandum. Eadem enim eſt ſentẽtia huius loci, & ſuperioris.

Ad QVARTVM ex epiſtola Ioannis, Auguſtinus de correptione, & gratia, cap. 12. & Gregorius lib. 6. Moralium, cap. 31. ſiue vltimo, dicunt, peccatũ ad mortem eſſe peccatum in quo homo perſeuerat vſque ad mortem. Sed tunc non dixiſſet: *Si quis ſcit fratrem peccare*, ſed, Si quis ſcit peccaſſe nõ ad mortem: non enim cognoſci poſſet peccatum ad mortem, niſi poſt mortem eius, qui illud commiſit. Ambroſius lib. 1. de pœnitentia, cap. 9. dicit, Ioannem non dixiſſe vt nemo oret pro iis, qui peccant peccata ad mortem, id eſt, grauiſſima peccata, ſed ſolùm vt non orent homines vulgares, & imperfecti, ad quos epiſtolam illam ſcribebat: grauiſſima enim peccata, perfectis oratoribus indigent. Hieronymus lib. 2. in Iouinianum vltra medium, verſus finem, tractans hunc locum, dicit nihil hic ſignificari aliud, niſi pro peccato ad mortem difficulter orationem exaudiri. Et hic videtur veriſſimus eſſe huius loci ſenſus: nam immediate anteà dixerat Ioannes; *Scimus quoniam audit nos, quidquid petierimus ab eo.* idcirco ne putaremus hoc habere locum etiam in petitionibus quibuſliber, quas pro aliis offerimus, ſubdit, *Qui ſcit fratrem ſuum peccare non ad mortem, petat, & dabitur ei, &c.* id eſt, cum fiducia petat, nam impetrabit. Si verò peccatum eſt ad mortem, id eſt, grauiſſimum, ex genere illorum, quæ ordinariè non remittuntur, ſed puniũtur æterna morte: *Non dico, vt roget quis*, id eſt, nõ prohibeo quidem orare, ſed non audeo polliceri, quod facilè impetrabitis; ideò non dico vt roget quis, nimirum cũ illa certa fiducia impetrandi; ſæpe enim Deus in tali negotio preces Sanctorum non audit, iuxta illud Hieremiæ ſeptimo: *Noli orare pro populo hoc, quia non exaudiam te.*

CAPVT XVII.

Contritionem imperfectam, ſiue attritionem ex timore pœnæ ortam, bonam atque vtilem eſſe.

DECIMA ſequitur quæſtio; Vtrum Contritio, ſiue Attritio, quæ oritur ex timore ſeruili, ſit bona: ſiquidem Martinus Lutherus (vt oſtendimus ex multis eius teſtimoniis in lib. 1. ca. 6.) initio defectionis ſuæ apertè dicebat, Cõtritionem ex timore ſeruili ortam, facere hominem hypocritam, & magis peccatorem. Et quamuis Lutherani poſteà ab ea ſententia receſſerint, & iam communiter doceant, timorem pœnæ vtilem eſſe, atque inde pœnitentiam inchoari, vt perſpicuum eſt ex Kemnitio in 2. par. Exam. pag. 954. & ex Caluino lib. 3. Inſtitu. cap. 3. §. 7. tamen operæpretium eſſe duximus, Lutheri ſententiam à Leone X. primum in Bulla contra articulos Lutheranos, deinde à Concilio Oecumenico Tridentino. ſeſſ. 14. can. 5. damnatam, teſtimoniis Scripturarum, veterum traditione, & rationibus confutare.

Sed antequam ad argumenta veniamus, exponendum erit paucis, de quo timore pœnæ potiſſimum controuerſia ſit; poſſumus enim doctrinæ cauſſa quatuor timores diſtinguere, qui omnes pœnam, non culpam reſpiciant.

PRIMVS, eſt timor naturalis, qui paſsio quædam eſt partis inferioris; & de hoc timore nulla controuerſia eſt, tum quòd hic timor non ſe extendat ad pœnas æternas, quæ ſola fide comprehenduntur, tum etiam quòd neque ſit bonus, neque malus, nec ſolùm in hominibus, ſed etiã in pecudibus reperiatur. Errat enim Rupertus Abbas lib. 9. de operibus Spiritus ſancti, ca. 5. vbi duos timores malos à duobus bonis diſtinguẽs, priorem malum eſſe dicit eum, qui in quatuor præcipuis animæ paſsionibus numeratur, quæ ſunt, timor, cupiditas, dolor, & gaudium, poſteriorem eſſe vult eum, qui naſcitur ex fide, ſed hominem non corrigit, qualis fuit in Felice præſide Iudææ, qui diſputãte Paulo Act. 24. de Iudicio futuro, valde perterritus eſt, ſed inde nõ euaſit melior. At paſsiones illæ animæ nõ rectè dicuntur malæ, cùm moraliter nec bonæ, nec malæ vocari poſsint, quippe quas nõ habemus in poteſtate, naturaliter autem bonæ ſint, & à Deo ad multa cõmoda nobis ingenitæ, vt ſanctus Baſilius demonſtrat in oration. contra iraſcentes. Timor autem ille qui

ex fide oritur, non ideò malus dici debet, quia hominem non corrigit, alioqui ipsa etiam fides dici posset mala, quando hominem non corrigit; sed vitium illud non fidei, vel timoris, sed hominis est, qui fidei ac timoris ductum non sequitur.

ALTER timor est is, quem Theologi mundanum appellare solent; cùm videlicet quis ita pœnas à rebus creatis infligendas metuit, vt propterea in creatorem peccare non metuat; qualis timor in Petro fuit, cùm Christum negauit. Neque de hoc timore vlla quæstio esse potest: is enim timor cõsensu omnium malus est, & ab ipso Christo damnatus, Mat. 10. *Nolite timere eos, qui occidunt corpus.* & ab Apostolo Petro, 1. Pet. 3. *Timorem eorum ne timueritis, Dominum autem Christum sanctificate in cordibus vestris.* & ab Isa. ca. 51. *Quis tu, vt timeas ab homine mortali, & à filio hominis, qui quasi fœnum, ita arescet?* Hunc eundem timorem S. Basilius in explicatione Psal. 33. hostilem appellat, ac sobolem incredulitatis esse dicit; & de eodem disputat S. August. serm. 18. de verbis Apostoli.

TERTIVS est timor pœnæ, quem Deus ipse peccatoribus comminatur; sed cum timore offensionis diuinę ita coniunctus, vt licet homo vehementer pœnam timeat, magis tamẽ offensionem Dei, quam pœnam illam timeat. Atque hic timor seruilis dici solet secundum substantiam, sed absque seruilitate, & ordinatus, ac bonus est, neque de eo quæstio esse posse videtur, ac ne ipse quidem Lutherus, vt existimo, timorẽ istum reprehendisset. Nam & Dominus hortatur sanctos Martyres Matth. 10. vt timeant eum, qui potest animam, & corpus perdere in Gehẽnam: & S. Patres hũc timorem passim laudant, & in ipsis etiam iustis hominibus locum habere dicunt. S. Basilius oratio. in Psal. 33. docet peccatorũ tentationes repellendas à viris iustis timore futuri Iudicij. Et oratione in principium Prouerbiorum, dicit homines iustos hoc timore impediri, ne peccẽt, non secus ac impediuntur clauis, qui cruci affixi sunt, ne se commoueant, iuxta illud Psalm. 118. *Confige timore tuo carnes meas: à iudiciis enim tuis timui.* S. Ioannes Chrysostomus hom. 15. ad populũ Antiochenum, scribit metum Gehẽnæ esse in anima hominis iusti, quasi militem fortem, & armatum, qui fures & latrones; & omnes hostes procul arcet à domo. S. Ambros. in Psalm. 118. serm. 21. scribit, sanctos Martyres in agone martyrij constitutos, timore Gehennæ ante oculos mentis propositæ, vincere solitos earum pœnarum timorem, qui à persequutoribus, & carnificibus ingerebatur. S. Hieronymus in epist. ad Eustochium de seruãda virginitate, scribit se metu Gehennæ solitudinem, & genus vitæ durissimum elegisse. Sanctus Augustinus in libro de gratia & libero arbitrio, cap. decimo octauo scribit, sanctis viris timorem illum à Deo donari, de quo Dominus ait: *Timete eum, qui potest animam, & corpus perdere in Gehennam.* & libro de sancta virginitate, cap. 38. apertè docet, hunc timorem à charitate nequaquam excludi. Denique sanctus Gregorius homilia 26. in Euangelia, omnes hortatur, vt futurum Iudicium timeant antequam veniat, ne posteà cùm appropinquare cœperit, timere debeant.

QVARTVS timor est propriè seruilis, quo videlicet ita peccator Deum punientem timet, vt solius pœnæ fugiendæ caussa à peccatis perpetrandis caueat, & de perpetratis doleat: quẽ timorem ita explicat S. AVGVSTINVS conc. 25. in Psal. 118. *Timor quo non amatur iustitia, sed timetur pœna, seruilis est, quia carnalis est, & ideò non crucifigit carnem. Vivit enim peccandi voluntas, quæ tunc apparet in opere, quando speratur impunitas; cùm verò pœna creditur sequutura, latenter vivit, vivit tamen: mallet enim licere, & dolet non licere, quod lex vetat, quia non spiritualiter delectatur eius bono, sed carnaliter malum metuit, quod minatur.*

De hoc igitur timore tota controuersia est: hunc. n. Lutherus damnabat, vt qui faceret homines hypocritas, magisque peccatores; & hunc eundem Tridentina Synodus sess. 14. cap. 4. bonum, atque vtilem esse, & à Deo excitari docet. Quæ sentẽtia probatur PRIMO ex verbis illis Dauidis, Psalm. 110. & Salomonis. Prou. 1. *Initium sapientiæ timor Domini.* Et Eccles. 1. *Timor Domini expellit peccatum, nam qui sine timore est, non poterit iustificari.* & cap. 25. *Timor Domini initium dilectionis eius.* Hæc dicuntur de timore qui est in peccatoribus, & qui dilectionem præcedit: in peccatoribus autem & ante dilectionem, timor filialis esse non potest, sed tantum seruilis.

ITEM Isaiæ 26. secundum versionem LXX. *A timore tuo concepimus, & peperimus spiritum salutis.* Hier. 5. *Me ergo non timebitis, & à facie mea non dolebitis, dicit Dominus?* Malach. 1. *Filius honorat Patrem, & seruus dominum: Si ego Pater, vbi est honor meus? si Dominus, vbi timor meus?* Quo loco Dominus exigit timorem à seruis, qui eum vt patrem amare non nouerant.

Illud ETIAM Domini, Matt. 10. *Timete eum, qui potest corpus, & animam perdere in Gehennam:* etiamsi ad iustos pertineat, qui timore isto iuuantur, ne peccent; tamen dubitari non potest, quin etiam ad iniustos referri debeat, qui timore eodem iuuantur, vt ad pœnitentiam veniant.

PRÆTEREA Scripturæ passim terrorem incutiunt peccatoribus, nec sanè ad alium finẽ, nisi vt timorem concipiant, & ex eo timore pœnitentiam meditentur. Deut. 32. *Ignis succensus est in furore meo, & ardebit vsque ad Inferni nouissima.* Psal. 7. *Nisi conuersi fueritis, gladium suum vibrauit, arcum suum tetendit, & parauit illum, & in eo parauit vasa mortis, sagittas suas ardentibus effecit.* Isaiæ 33. *Quis poterit habitare de vobis cum igne deuorante? quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis?* Ionas cap. 3. illa comminatione Niniuitas conuertit, *Adhuc quadraginta dies, & Ninive subuertetur.* Mat. 3. Ioannes Baptista ex timore pœnæ ad pœnitentiam homines adducere satagebat: *Genimina viperarum, quis vobis demonstrauit fugere à ventura ira?* & rursus: *Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excindetur, & in ignem mittetur.* Et Christus ipse Matth. 5. 13. 24. & 25. Marc. 9. Luc. 12. & alibi sæpissimè, ignem Gehennæ, stridorem dentium, tenebras exteriores, vermem non morientem, & flammas inextinguibiles minabatur.

DENIQVE eædem Scripturæ timorem istum à Deo inspirari tantoperè docent, vt nimis magna temeritas videri debeat, si quis eum adhuc damnare voluerit. Rom. 8. *Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, &c.* quo loco beatus Paulus docet, in Testamento veteri datum à Deo spiritũ seruitutis, quo timeretur, quemadmodum in Testamento nouo dedit spiritum adoptionis, quo diligeretur. Isa. 63. *Quare nos errare fecisti de via tua? indurasti cor nostrum ne timeremus te?* vbi lamentatur Propheta, quòd Hebræi caruerint dono timoris, quo conuerti ad Dominum potuissent. Nam (vt rectè docet S. Augustinus in epistola centesima quinta ad Sixtum) non indurat Deus impertiendo malitiam, sed non impertiendo misericordiam.

ACCEDAT nunc traditio veteris Ecclesiæ. TERTVLLIANVS in lib. de pœnitentia: *Si de Exomologesi,* inquit, *retractas, Gehennam in corde, considera, quam tibi Exomologesis extinguit: & pœnæ magnitudinem prius imaginare, vt de remedij adeptione non dubites.* Idem lib. 2. in Marcionem, timorem Iudicij bonum, & salutarem esse demonstrat.

CLEMENS Alexandrinus libro 2. Stromatum, ante medium: *Fides*, inquit, *est prima ad salutẽ inclinatio post quam timor, & spes, & Pœnitentia.* Et infra: *Qui timorem damnant, vt legem etiam infectantur: quod si legem, clarum est, quod & eum qui legem tulit.*

S. CYPRIANVS in serm. de lapsis, cùm ad timorem lapsos hortaretur: *Deus*, inquit, *quantum pietate patris indulgens semper, & bonus est, tantum iudicis maiestate timendus est.*

S. BASILIVS orat. in Psalm. 33. *Timor*, inquit, *salutaris, qui ad sanctitatem deducit, & animæ diuinitus insitus est, qualis existat, si cupis audire, attende: quando fortè te ad aliquod peccatum videris paratum, illud horribile mandatum, & Christi iudicium cogita, &c.* vide eũdem orationem in principium Prouerbiorum.

S. PACIANVS in Paræneſi ad pœnitentiam, ferè extrema: *Timete*, inquit, *dilectissimi iusta iudicia, omittite errorem, damnate delicias, properat iam tempus extremum: Tartarus & Gehenna laxatos impiis sinus pandunt: post animarum tempestiua supplicia, reduuius quoque corporis pœna seruatur, &c.*

S. AMBROSIVS in libello ad virginem corruptam, capite 8. *Pœnitentia*, inquit, *non verbis agenda est, sed & actu. Hac antẽ sic agitur, si tibi ante oculos ponas de quãta gloria rueris, & de quo libro vitæ nomen tuum deletum sit, & si te iam credas propè ipsas positam tenebras exteriores.*

S. HIERONYMVS in commentario ad caput primum Malachiæ: *Vult*, inquit, *Deus vt primùm eius Filij simus, & bonum voluntate faciamus: si hoc consequi nolumus; vt saltem nos seruos habeat, à malis per supplicium formidinem recedamus, vt de timore seruorum ad gratiam filiorum transeamus.* Et in caput secundum Michææ: *Vt qui pudore*, inquit, *vel verecundia non tenentur, agant Pœnitentiam saltem comminatione pœnarum.*

S. Ioannes CHRYSOSTOMVS in primo libro de compũctione cordis extremo: *Hoc solùm est, quod expoſcitur à nobis, vt semper recordemur mala nostra, & ad animũ reuocemus, & conscientiã gestorum nostrorum habeamus ante oculos, vt pro his supplicemus Deo, vt Gehennam ponamus in conſpectibus nostris, & Angelos, qui in die Iudicij vbique discurrunt & congregant de omni orbe terrarum eos, qui tradendi sunt in Gehennam ignis, ac suppliciis tradendi, &c.* vide etiam homil. 15. ad populum Antioch.

S. AVGVSTINVS in Psalmum 127. in illud: *Beati omnes qui timent Dominum. Ille*, inquit, *timor nondũ castus, præsentiam Domini & pœnas timet, timore facit quidquid boni facit, non timore amittendi bonum illud, sed timore patiendi illud malum: non timet ne perdat amplexum pulcherrimi Sponsi, sed timet ne mittatur in Gehennam. Bonus est iste timor, vtilis est.* Et tract. nono in epistol. Ioannis: *Stimulat*, inquit, *timor, sed noli timere, intrat charitas, quæ sanat quod vulnerat timor; timor Dei sic vulnerat, quomodo medici ferramentum putredinem tollit: opus est ergo vt intret timor primò, per quem veniat charitas, timor medicamentum, charitas sanitas.*

Ioannes CASSIANVS lib. quarto de institutis renunciantium, capite 39. *Principium*, inquit, *nostræ salutis, eiusdemque custodia, sicut dixi, timor Domini est: per hunc enim, & initium conuersionis, & vitiorum purgatio, & virtutum custodia his qui imbuuntur ad viam perfectionis acquiritur.* Vide etiam eundem collat. 3. capite 4. & collat. 11. cap. 6.

S. GREGORIVS homil. 34. in Euangel. *Praua mens*, inquit, *si non prius per timorem euertitur, ab assuetis vitiis non emundatur.*

S. BERNARDVS in sermone de sancta Maria Magdalena, quasi, præuidisset Lutherum soli fidei omnia tribuentem: *Fallitur*, inquit, *qui sic osculatur misericordiæ pedem, vt pedem Iudicij non attendat; qui totum de misericordiæ pede præsumit, hoc solùm ad salutem sufficere credẽs, quod credit.* Et in libro de præcepto, & dispensatione: *Bonus quidem*, inquit, *obedientiæ gradus est, iuxta Magistri nostri sententiam: siue propter metum Gehennæ, siue propter professionem sanctam, quam professus est, quisquis obediat: melior tamen, cùm ex Dei amore obeditur.*

ACCEDAT denique etiam ratio; nam consentaneum est naturæ, ac ratione, timere malum quod accidere potest, ac præsertim malum summum, & sempiternum, qualis est cruciatus Gehennæ. DEINDE timoris huius effectus optimus est: aut enim coërcet voluntatem à peccando, aut saltem impedit opus: non potest autem arbor mala bonos fructus facere. POSTREMO, non solùm Deus causa est huius timoris, sed etiam probabile est, hunc eundem timorem inter illa præclara septem dona sancti Spiritus numerari, vt ex Scholasticis docuerunt Alexander in 3. p. summæ Theologicæ, quæst. 76. m. 2. & S. Bonauentura in 3. Sent. dist. 34. par 2. artic. 1. quæst. 1. & ex antiquis Doctoribus S. Augustinus, & S. Gregorius, duæ columnæ Ecclesiæ.

S. Augustinus tract. 9. in epist. Ioannis, docet timorem seruilem esse, de quo loquitur Salomon cùm ait Prouerb. 1. *Initium sapientiæ timor Domini*; quod etiam docent, S. Basilius oratione in principium Prouerbiorum, Beda in 1. cap. Prouerb. Bernardus homil. 23. in Cantic. & epist. 9. ad Episcopum Colonienſem, & Magister cum Theologis Scholasticis in 3. sent. dist. 34. RVRSVS idem Augustinus libro 1. de sermo. Domini in monte, cap. 9. & Gregorius homil. 19. in Ezechielem, scribunt de eodem timore loquutum esse Salomonem, qui ait: *Initium sapientiæ timor Domini*; & Isaiam, capite 11. qui vltimo loco inter dona sancti Spiritus posuit spiritum timoris Domini. Igitur ex sententia Gregorij, & Augustini, inter septem dona Spiritus sancti timor seruilis locum suum habet. ADDE quòd Gregorius loco citato disertis verbis tradit, Spiritum timoris Domini, de quo loquitur Isaias, esse timorem pœnæ, qui minuitur crescente charitate. Et Augustinus in lib. de gratia & libero arbitrio, cap. 18. docet Spiritum timoris Domini, quem inter dona Spiritus sancti posuit Isaias, non esse timorem illum, quo Petrus Christum negauit, sed illum, de quo Dominus ait: *Timete eum, qui potest corpus, & animam perdere in Gehennam.* qui quidem timor seruilis est, saltem secundum substantiam.

NEQVE his repugnat, quòd in Christo fuerint omnia dona Spiritus sancti, in quo tamen timor seruilis non fuit. Nam neque timor ille castus fuit in Christo, quo timemus; ne fortè Deum offendamus: sciebat enim ille se impeccabilem esse; & tamen quis affirmare auderet, timorem illum castum inter dona Spiritus sancti non esse numerandum? Igitur Prophetа Isaias, per spiritum timoris Domini, intellexit timorem Domini in vniuersum, vt comprehendit seruilem & filialem: Christus autem repletus fuit Spiritu timoris Domini, non secundum omnes species timoris, sed solum secundum speciem timoris filialis, quatenus respicit reuerentiam patris, qui solus in ipso esse potuit.

CAPVT

CAPVT XVIII.

Soluuntur obiectiones.

MARTINVS Lutherus in ſerm. de Pœnitentia, & in aſſertione articuli ſexti, aduerſus ea, quæ iam explicata & conſtituta ſunt, pauca quædam obiecit argumenta, quæ licet iam olim à viris doctiſſimis Ioanne Roffenſi, & Ruardo Tappero diſſoluta fuerint, nihil tamen oberit, ſi etiam à nobis breuiſſimè diſſoluantur.

PRIMO igitur obiecit Contritionem ex timore præcepti & minarum, extortam, ac violentam eſſe, & augere peccatum, non minuere. Nam remoto præcepto & miniş, qui anteà ex timore dicebant ſibi diſplicere peccatum, iam dicerent placere, & eo magis peccant, & peccatis ſuis afficiuntur, quo magis coguntur: non autem volunt illa odiſſe; ſi quidem lex, & cognitio peccati, magis abundare facit peccatum, vt ait Apoſtolus ad Rom. 5.

RESPONDEO, dubitari non poteſt, quin dolor de peccato ex ſolo timore legis & pœnarum profectus, non ſit ita liber ac voluntarius vt eſt ille, qui oritur ex amore iuſtitiæ, & Dei: ſimpliciter tamen liber, & voluntarius eſt etiam ipſe; cùm ex deliberato conſilio, & electione naſcatur, & poſſit homo, vt etiam reipſa multi faciunt, malle peccando preſenti iucunditate frui, quam non peccando futuras pœnas euadere. Sed etiãſi dolor iſte aliquo modo extortus dici queat, non ideo tamen eſt malus, neque peccatum auget, ſed bonus eſt, & à peccato retrahit, alioqui lex ipſa, quæ timorem incutit, eſſet mala, & Deus, qui timorem illum inſpirat, mali auctor eſſet. Quod autem nitamur in vetitum, & inde peccatũ abundet ex cognitione legis, & timore pœnarũ, non oritur ex lege, vel timore, ſed ex corrupta hominis voluntate, quæ ex bono accipit occaſionem mali. Quocirca B. Paulus apertè ſcribit, non à lege occaſionem dari, ſed ex lege occaſionem accipi: *Quid ergo*, inquit ad Rom. 7. *dicemus? lex peccatum eſt? abſit: ſed peccatum non cognoui niſi per legem, nam concupiſcentiam neſciebam, niſi lex diceret: Non concupiſces. Occaſione autem accepta, peccatum per mandatum operatum eſt in me omnem concupiſcentiam.* Et infrà: *Peccatum occaſione accepta, per mandatum ſeduxit me, & per illud occidit: itaque lex quidem ſancta, & mandatum ſanctum, & iuſtum & bonum*: quod idem de timore dici poteſt, eſſe videlicet eum ſanctum, & bonum, cùm ex ſe retrahat à peccando, licet interdum corrupta hominis voluntas eò magis concupiſcat, quò magis ab opere coërcetur.

Sed ſciendum eſt præterea duos quaſi gradus diſtingui poſſe in timore ſeruili: PRIMVS eſt, quando impedit opus peccati externum, ſed non voluntatem: & hic timor eſt bonus, & bonæ rei cauſſa, quia bonum eſt impediri opus externum; ſed quia coniunctus eſt cum mala voluntate, non gignit Contritionem neque Attritionem. SECVNDVS eſt, quando non ſolùm opus externum peccati, ſed etiam voluntatem peccandi coërcet: ſæpe enim homines etiamſi nondum toto corde Deum diligant, tamen conſideratis malis effectibus peccati, & ſuppliciis æternis, ad quę ipſos perducit; ſimpliciter odium contra peccatum concipiũt, & ſeriò abijciunt peccandi voluntatem. Et hic timor eſt melior, neque ex eo vllo modo creſcit peccandi voluntas; & de eo loquuntur Theologi, cùm dicunt, Attritionem ex timore conceptam, diſpoſitionem eſſe ad iuſtificationem, & Sacramento accedente reuera iuſtificare, vt perſpicuum eſt ex Concilio Tridentino, ſeſſ. 14. cap. 4. vbi legimus, attritionem diſponere ad iuſtificationem, ſi voluntatem peccandi excludat.

SECVNDO obijcit idem Lutherus in eodem ſerm. de Pœnitentia, neminem poſſe perfectè odiſſe aliquid, cuius cõtrarium non prius dilexerit, cũ amor ſit prior odio, & odiũ ex amore naturaliter fluat; proinde non eſſe verum odium peccatorũ, quod ex timore pœnarũ oritur, ſed illud ſolùm, quod naſcitur ex amore iuſtitiæ: atque ideo peccatores hortatur, vt ſi veram Pœnitentiam concipere volunt, non attendãt ad peccati fœditatẽ, ſed ad ſpeciem, & pulchritudinem virtutis.

RESPONDEO, ſi admitteremus, quod Lutherus aſſumit, nihil aliud inde efficeretur, niſi dolorem de peccatis ob timorem pœnę non eſſe perfectũ odium peccatorum, quod quidem nos minimè negamus: fatemur enim perfectum odium peccati eſſe illud, quod ex amore Dei, iuſtitiæque procedit, & ideo dolorem, ſiue odium ex timore pœnæ conceptum, non Contritionem, ſed Attritionem nominamus. Veruntamen principium illud Lutheri non poſſe videlicet aliquid verè perfectéque odio haberi, cuius contrarium priùs non diligatur; non habet locum niſi in iis rebus, quæ propter ſe odio habentur: nam ſi quid alterius rei gratia odio habeatur, verè ac perfectè odio haberi poterit, ſi res illa diligatur, cuius cauſſa iſtud odio habetur. Hoc modo ſæpe cibum ſuauem deteſtamur, non quòd eius contrarium, id eſt, cibum inſuauem diligamus, ſed quia diligimus ſanitatem, cui cibus ille ſuauis creditur obfuturus; ſic igitur peccata veriſſimo, vehementiſſimóque odio proſequi poſſumus, etiamſi contrarias illi virtutes minimè diligamus, quia diligimus felicitatem, à qua peccando nos excludi, atque excidere perſuaſi ſumus. PORRO, cohortatio illa Lutheri, vt pœnitentiam acturus, non in ea damna quæ gignit peccatum, ſed in ſpeciem virtutis oculos mentis intẽdat; prorſus intempeſtiua eſt. Qui enim ſordibus peccatorum aſſuetus eſt, non mouetur ad ſpeciem virtutis; neque fieri poteſt vt auaro liberalitas, luxurioſo caſtitas, ſuperbo humilitas repentè placere incipiat, niſi Deus ſingulari miraculo in momento hominem aliquem diuinitus illuſtrare, & immutare voluerit. At ſupplicia, quæ Deus peccatoribus comminatur, facilè poſſunt cuiuſlibet hominis, quamuis impii & nefarii animum permouere; & idcirco ordinariè diuina prouidentia à timore pœnarum incipere ſolet, cùm peccatorem ad Pœnitentiam ducit. Verè enim à Dauide, & Salomone ſcriptum eſt: *Initium ſapientiæ timor domini*: & AVGVSTINVS tract. 9. in epiſt. Ioannis verè dixit: *Si nullus eſt timor, non eſt, qua intret charitas: Sicut videmus per ſetam introduci linum; quando aliquid ſuitur, ſeta prius intrat, ſed niſi ſeta exeat non ſuccedit linum: ſic timor primo occupat mentem; non autem ibi remanet timor, quia ideo intrauit, vt introduceretur charitas.*

TERTIO, idem Lutherus in aſſert. art. 6. multa dicit vt probet, Contritionem ex timore Pœnarum conceptam eſſe hypocriſim quandam, & homines hypocritas facere: ſed ſumma ratiocinationis hæc eſt. Quod non fit ex corde ac ſincerè, ſimulatum, & hypocriticum eſt, iuxta illud Matth. 15. *Cor eorum longe eſt à me*: rurſus quod non fit ex charitate, non fit ex corde; & nihil, vanum, & falſum eſt, 1. Cor. 13. igitur quod non fit ex charitate, ſimulatum, & hypocriticum eſt. At Contritio ex timore concepta, non oritur ex charitate; ergo ſimulata, & hypocritica eſt.

RESPONDEO, prima propoſitio veriſſima eſt, at ſecunda falſiſſima. Quod enim non fit ex charitate; non eſt quidem meritorium vitæ æternæ, quem Deus promiſit diligentibus ſe, Iac. 1. tamen verum, ſincerum, & vtile eſſe poteſt. qui enim orat pro remiſſione peccatorum, & charitate accipienda, non fruſtrà laborat etiamſi ex charitate, quam nondum habet, id facere nequeat: & qui peccatum odit, quia ad interitum ſem-

piternum ducit, verè, ac seriò peccatum odit, sicut verè, ac seriò interitum sempiternum timet, & qui peccata sua eleemosynis redimebat, iuxta consilium Danielis, vel ad Ionæ prædicationem, vrbis euersionem metuentes, ieiunio ac cilicio se affligebant, nequaquam hypocritæ erant. Neque Apostolus Paulus 1. Cor. 13. scripsit, id quod fit sine charitate, nihil, vanum, & falsum esse; aut fidem, linguas, prophetiam, scientiam, miracula, sine charitate nihil esse, aut vana & falsa esse: sed hominem, qui illa omnia sine charitate habet, nihil esse, quia non est amicus Dei, neque illa omnia si charitas absit, beatum illum vnquam facient.

QVARTO obijcit idem Lutherus in epistol. ad Vicarium ordinis sui, Pœnitentiam nihil amarum, aut asperum, sed rem dulcem, & suauem sonare: timor autem pœnam habet, vt scribit S. Ioannes.

RESPONDEO. Id nimirum Lutherani audire cupiunt, Pœnitentiam agi suauiter dormiendo, ac potando, quibus aptissimè conuenit quod scribit TERTVLLIANVS in lib. de Pœnitentia, cùm ait: *Non ergo in coccino, & Tyrio pro dilectis supplicare nos condecet? tedio acum crinibus distinguendis, & pulcherem dentibus elimandis, & bisculum aliquid ferri, vel æris, vnguibus repastinandis: si quid fictis nitoris, si quid coactis roboris, in latus, aut genas vrgeat: præterea exquirito balneas lætiores, hortulani maritimiuè recessus; adycito ad sumptum, conquirito altilium enormem saginam, defecato senectutem vini. Cùm quis interrogarit, cur anima largia? Deliqui (dicito) in Deum, & periclitor in æternum perire.* Hęc ille. Non sic Petrus, qui fleuit amare; non sic Publicanus, qui præ confusione non audebat oculos ad cœlum leuare, & cum dolore pectus suum percutiebat: non sic mulier illa peccatrix, quæ, vt sanctus loquitur Greg. hom. 33. tanto dolore ardebat, vt etiam inter epulas flere non erubesceret. Denique longissimè abest Pœnitentia ista Lutheri, tota suauis & blanda, ab illius præceptis, qui iubet affligere animos, scindere corda, luctum facere, quasi vnigeniti.

QVINTO posset obijci, quod timor seruilis inordinatus videatur, ac per hoc etiam malus, cùm magis pœnam, quam culpam timeat.

RESPONDEO, argumentum rectè probat eos, qui timorem seruilem habent, inordinatos ac malos esse, non tamen ipsum timorem inordinatum esse, vel malum. Nam timor seruilis non dicitur seruilis ab aliqua forma seruilitatis sibi intrinseca, & essentiali, sed à forma seruilitatis extrinseca sibi, intrinseca autem subiecto suo. Dicitur enim timor seruilis, quia reperitur in seruis, quasi diceretur timor seruorum: quomodo fides informis est fides hominum peccatorum, sed ipsa non est peccatum, quia informitas est coniuncta cum fide; sed non est illi intrinseca. Itaque qui seruiliter timet, malus est, quia pluris facit pœnam, quàm culpam, sed timor ipse non est malus, sed bonus: quia non ideo ille est malus, quia vehementer timet pœnam, sed quia non vehementius timet culpam; quod autem non vehementius culpam timeat, non oritur ex timore pœnæ, sed ex defectu charitatis. GREGORIVS in primum cap. Cant. *Recti*, inquit, *diligunt te, non recti adhuc timent te.*

DICES, si hæc ita se habent, cur non potest etiam timor mundanus bonus, & sanctus nominari, licet mali sint, qui illum habent, quòd enim peccet qui timore mortis Christum negat, non videtur adscribendum timori, mors enim iure timetur, sed defectui charitatis. RESPONDEO, maximum est discrimen inter timorem seruilem, & timorem mundanum: timor enim seruilis timor Dei est; timor mundanus, timor creaturarum.

Ex hoc autem discrimine duo alia oriuntur. ALTERVM est, quòd timor seruilis, licet cum peccato coniunctus sit, tamen non est peccati causa: neque enim fieri potest, vt quis ideo Deum offendat, quia Deum timet, sed, contrà potiùs à peccando se abstinet, quia Deum timet; & huius boni effectus non nisi bona causa esse potest. Timor autem mundanus non solùm cum peccato coniunctus est, sed est etiam peccati ipsius causa, propterea enim timidus Deum offendit, quia nimis timet creaturam, & ex eo timore peccatum eligit, tanquam medium ad fugiendum malum temporale quod timet: & huius mali fructus non nisi mala arbor causa esse potest.

ALTERVM est discrimen, quod timor seruilis nõ potest esse nimis intensiuè: nemo enim Deum iratum, aut sempiternum exitium nimis timere potest: quin etiam nemo tantum in hoc mundo timet Gehennam, quantum timeret si eam bene perspectam haberet. Potest quidem Gehenna nimis timeri appreciatiuè, vt si quis, data optione mallet Gehennam fugere, quam peccatum, sed iste excessus non oritur ex vitio timoris, quasi ille in se sit nimius, & proinde sit causa malæ æstimationis, sed ex defectu charitatis. Itaque qui plus timet pœnam Gehennę, quàm culpam, non ideo peccat, quia nimirum timet pœnam Gehennæ, sed quia defectu charitatis non tantùm culpam timet, quantum deberet. At mundanus timor, quia timor est mali creati, finiti, ac temporalis facilè potest esse nimius non solùm appreciatiuè, sed etiam intensiuè: & plerumque ideo nimius est appreciatiuè, quia nimius est intensiuè, & tunc propriè dicitur timor mundanus. Quare mundanus timor in se, atque intrinsecè, inordinatus, & malus est.

VLTIMO posset obijci, peccare eos, qui Deum diligunt propter aliud: proinde peccare etiam eos, qui Deum timent propter aliud, id est, ad fugiendas pœnas.

SED facilis responsio est. Nam quia obiectum amoris est bonum, & timoris malum: & Deus in se bonus est, vel potius summum atque infinitum bonum; non autem est in se malus, sed solum in effectis, quibus iustè peccatores affligit: idcirco propter se diligendus est, timendus autem propter aliud. Atque hæc de tota hac disputatione sint satis.

VNA quidem adhuc quæstio tractari potuisset. An videlicet Attritio, siue imperfecta Contritio, quam certum est, sine Sacramento non sufficere ad iustificationem; sufficiat cum Sacramento, ita vt pœnitens ex attrito virtute Absolutionis fiat contritus, & iustificetur. Lutherus enim id aliquando negault, vt perspicuum est ex eius responsione ad dialogum Syluestri Prieraris, vbi de conclusione sexta loquens: *Error est*, inquit, *quod attritus fiat contritus virtute Clauium.* Ceterum discipuli eius, qui Contritionem in terroribus constituunt, & soli fidei ex verbo Absolutionis conceptæ, quæ terrores illos consequitur, iustificationem adscribunt, nullo modo negare possunt, quin attritio, & sola non sufficiat, & cum Absolutione sufficiat: vt in Concilio Tridentino, sess. 14. cap. 4. declaratum est.

LIBER TERTIVS
DE POENITENTIA,

In quo de Confeſſione diſſeritur.

DE Contritione, Quæ prima pars eſt Sacramenti Pœnitentiæ, diſſeruimus libro ſuperiore: ſequitur, vt de ſecunda parte, quæ Confeſsio dicitur, diſſeramus. In qua controuerſia explicanda hic ordo ſeruabitur, vt PRIMO loco referantur errores, qui de hac re verſantur inter Aduerſarios. DEINDE, ſententia Catholicæ Eccleſiæ ex diuinis literis confirmetur. TERTIO, proferantur ſanctiones & decreta Conciliorum. QVARTO, teſtimonia veterum Patrum. QVINTO, rationes variæ. POSTREMO, argumenta Aduerſariorum proponantur, & diſſoluantur.

CAPVT PRIMVM.

De erroribus circa Confeſſionis neceſſitatem.

PRIMI qui confeſſionem ſuſtulerunt, veteres illi Hæretici cenſendi ſunt, qui poteſtatem abſoluendi ſuſtulerunt, Montaniſtæ videlicet, & Nouatiani, de quibus in primo libro diximus: neque enim vlla neceſſitas confeſſionis eſt, ſi nulla ſequitur Abſolutio.

Fuit alia hæreſis Audianorum, temporibus Valentiniani ſenioris, quæ (vt ex Theodoreto lib. 4. de fabulis Hæreticorum intelligi poteſt) Confeſſionem quidem peccatorum iubebat, & Abſolutionem largiebatur, ſed nullam iniungebat pœnitentibus mulctam; & ideo pœnitentes, quia per iocum ac ludum Confeſſionem à ſe exigi intelligebant, grauia peccata celabant; & ſolum pauca quædam ac leuia fatebantur; planè ad eum modum, quo nunc Lutherani confiteri peccata coram ſuis Miniſtris ſolent.

Meſſaliani quoque iiſdem temporibus exorti (Damaſceno teſte, in lib. de centum hæreſibus) peccata dimittebant, nulla habita ratione Pœnitentiæ, & canonum Eccleſiæ.

Poſtmodum Ioan. Vviclefus (teſte Thoma Vvaldenſi tom. 2. de Sacramentis, cap. 135.) Confeſſionem Sacramentalem apertè oppugnare cœpit, aſſerens eam neque in Scripturis fundari, & ex ſola inſtitutione Papali introductam eſſe.

Extitit etiam ante annos circiter centum, quidam Petrus Oxonienſis, qui Confeſſionem peccatorum in ſpecie, affirmabat non eſſe de Iure diuino, ſed ex aliquo ſtatuto vniuerſalis Eccleſiæ: de quo vide ſummam Conciliorum in decretis Sixti Papæ IV.

Noſtro ſeculo in eodem errore verſati ſunt Eraſmus Roterodamus, & B. Rhenanus: ille, in Annot. ad epiſt. S. Hieronymi ad Oceanum de obitu Fabiolæ, & in annotatione ad cap. 19. Act. & in Methodo Theologiæ; Hic in annotationibus ad librum Tertulliani de Pœnitentia: vterque enim docet, Confeſſionem ſecretam ſingulorum peccatorum, non modò non eſſe de iure diuino inſtitutam aut imperatam, ſed neque in vſu antiquæ Eccleſiæ fuiſſe.

Porrò Lutherani, & quotquot ab illis ſectæ Hæreticorum exortæ ſunt, licet variè ſentiant de Confeſſione, omnes tamen in eo conueniunt, vt non ſit neceſſarium omnia peccata Sacerdotibus confiteri: ex quo illud etiam ſequitur, vt Confeſſio integra peccatorum, qualis in Eccleſia Catholica exigi ſolet, non ſit diuinitus inſtituta.

A Martinus Lutherus in lib. de captiu. Babyl. cap. de Pœnitentia: ſcribit quidem Confeſſionem ſecretam, quę modò celebratur, ſibi valde placere, & eſſe vtilem, vel potius neceſſariam: tamen addit tres errores. PRIMO, non poſſe eam probari ex Scripturis. SECVNDO, non eſſe neceſſarium confiteri omnia ſacerdotibus. Si quis enim correptus à fratre, quem fortè læſit, agnoſcat coram illo peccatum ſuum, & veniam petat, docet Lutherus, eum non teneri peccatum illud ſacerdotibus aperire. TERTIO, damnat omnino eos, qui docent circumſtantias peccatorum in Confeſſione eſſe detegendas: *Ego*, inquit, *quicquid eſt circumſtantiarum, conſuluerim penitus contemnere.*

Item in ſerm. de Pœnitentia, docet non eſſe confitenda venialia, nec omnia mortalia, ſed ea tantum quæ ſunt manifeſtè mortalia. Ex quo loco deprompti ſunt articuli, quos Leo X. damnauit. Nam art. 8. negat omnia peccata mortalia eſſe confitenda, & addit, in antiqua Eccleſia, ſola peccata manifeſtè mortalia ad Confeſſionem adduci conſueuiſſe: & art. 9. ſcribit, dum volumus purè omnia confiteri, nos nihil aliud B facere, niſi vt miſericordiæ Domini nihil ignoſcendum relinquamus: & in aſſertione eiuſdem articuli, carnificinam cruentiſſimam appellat, ſi quis à pœnitentibus omnium, & ſingulorum peccatorum confeſſionem exigat.

Dubitari ſolet; quid per manifeſta peccata, quæ ſola ad Confeſſionem pertinere voluit Lutherus, intellexerit: non enim defuerunt olim, qui eum excuſare vellent. Aut igitur manifeſta peccata occultis oppoſuit, aut dubiis, aut omnino incognitis etiam ipſi peccatori. De omnino incognitis non poteſt eſſe loquutus, ea ſiquidem ne Catholici quidem volunt eſſe confitenda: neque carnificinam Lutherus appellaſſet ſententiam Catholicorum ſi in eadem ſententia etiam ipſe fuiſſet. De occultis non ſe etiam loquutum, teſtatur ipſe in aſſer. art. 8. quare id ſolum reſtat, vt de dubiis intellexerit: qui certè non paruus eſt error.

Idem in ſerm. de Confeſſ. & Euchariſtia edito anno M. D. XIX. dicit, Confeſſionem, quę fit coram Sacerdote, non eſſe præceptam à Deo, ſed à Papa. Item in libro de ratione confitendi, capite ſexto, valde dubitat, an peccata cordis ſint confitenda. Item in libro contra Latomum anno M. D. XXI. *Nego*, inquit, *in totum Confeſsionem eſſe exigendam*: & in ſermone de Euchariſtia, anno M. D. XXVI. neminem vult cogi

Digitized by Google

ad Confessionem faciendam. In visitatione Saxonica, anno M. D. XXVIII. iterum repetit, Confessionem non esse præceptam, licet sit vtilis. Denique in articulis Smalchaldicis, anno M. D. XXXVII. in artic. de Confessione, dicit, enumerationem peccatorum debere esse liberam, vt quisque enumeret illa, quæ voluerit.

Ioan. Oecolampadius librum scripsit, quòd Confessio non sit onerosa Christiano: sed non agnoscit Confessionem à Deo præceptam, immò ne ab Ecclesia quidem, nisi manifestorum criminum.

Philippus Melanchthon in ipsa Confessione Augustana, artic. de Confessione; *De confessione peccatorum*, inquit, *docent nostri, quod Absolutio priuatim in Ecclesiis retinenda sit, quamquam non sit necessaria delictorum enumeratio: est enim impossibilis enumeratio omnium delictorum, iuxta illud: Delicta quis intelligit?* Hæc ille, qui quamuis ex ratione quam adfert, eam solùm enumerationem non necessariam esse significare videatur, quæ est omnium peccatorum, siue ea cognoscantur à nobis, siue ignorentur: tamen sine dubio reprehendere voluit enumerationem illam, quæ est in vsu Catholicæ Ecclesiæ, videlicet omnium peccatorum, quæ post examen animo occurrunt. Nam in Apologia articuli de Confessione, & Satisfactione, sæpius repetit, enumerationem quæ modò fit, & quæ erat apud veteres, non esse necessariam iure diuino: *Porrò*, inquit, *Aduersary nostri multos Doctores receptissimos damnabunt, si contendant enumerationem delictorum in Confessione necessariam esse Iure diuino. Quanquam enim Confessionem probamus, & quandam examinationem prodesse iudicamus, vt instituti homines melius possint: tamen ita moderanda res est, ne conscientiis injiciantur laquei, quæ nunquam erunt tranquillæ si existimabunt, se non posse consequi remissionem peccatorum, nisi facta illa scrupulosa enumeratione.* Idem in examine ordinandorum, vbi de Cõfessione agit: *Nulla*, inquit, *enumeratio delictorum necessaria est; quia manifestum est, nusquam extare præceptum diuinum de enumeratione singulorum.* Similia habet in locis communibus, titulo de Confessione, vbi tamen vtilem esse iudicat aliquam enumerationem, & idcirco satis prolixè instituit methodum discutiendi conscientiam per omnia præcepta Decalogi.

Ioannes Caluinus, lib. 3. Instit. cap. 4. §. 7. *Miror*, inquit, *qua fronte ausint contendere, Confessionem, de qua loquuntur, Iuris esse diuini: cuius equidem vetustissimũ vsum esse fatemur; sed quem facilè euincere possumus olim fuisse liberum.* Deinde §. 11. admittit Confessionem generalem, quam Minister pro se & populo in Ecclesia faciat. Et §. 12. admittit etiam Confessionem priuatam coram Pastore, quando quis ita angitur, & afflictatur peccatorum sensu, vt se explicare nisi alieno adiutorio nequeat; sed addit hanc moderationem: *Hinc sequitur*, inquit, *eiusmodi Confessionem liberam esse oportere, vt non ab omnibus exigatur, sed ijs tantùm commendetur, qui ea se opus habere intelligent. Deinde ne ij ipsi, qui illa vtuntur pro sua necessitate ad enumeranda omnia peccata, vel præcepto aliquo cogantur, vel arte inducantur: sed quoad interesse sua putabunt, vt solidum consolationis fructum referant.* Denique §. 19. de Confessione qualis sit apud Catholicos: *Nihil*, inquit, *mirum si auricularem istam confessionem, rem adeo pestilentem, totque nominibus Ecclesiæ noxiam, damnamus, ac sublatam è medio cupimus.*

Martinus Kemnitius in 2. part. Exam. capit. 5. de Pœnitentia, pagin. 976. & sequentibus de Confessione disputat; sed pagin. 1021. ita explicat vsum Confessionis, quem apud suos obseruari dicit: *Primaq*, inquit, *Confessionis vsus apud nos seruatur, vt generalis professione peccati, & significatione Pœnitentiæ petatur Absolutio. Cumque non sine iudicio vsurpanda sit Clauis, vel soluens, vel ligans, in priuato colloquio pastores explorant auditorum iudicia, an rectè intelligant doctrinam de peccatis exterioribus & interioribus, de gradibus peccatorum, de stipendio peccati, de fide in Christum: deducuntur ad considerationem peccatorum: explorantur an serio doleant de peccatis, an irã Dei timeant, & cupiant illam effugere, an habeant propositum emendationis: interrogantur etiam si in certis quibusdam peccatis hærere existimantur: traditur illis doctrina, & exhortatio de emendatione, quæritur vel consilium, vel consolatio in grauaminibus conscientiæ: & tali Confessioni impertitur Absolutio.* Hæc ille, qui non solùm à Catholico ritu, sed etiam à Lutheri, & Melanchthonis, quos magistros habere se gloriatur, doctrina longè abesse videtur. Illi enim confessionem peccatorum in specie faciendam esse docent, licet non omnium, neque ex legis diuinę præcepto: at Kemnitius generali confessione, & pœnitentis instructione contentus est.

Eadem generali confessione, ac pœnitentis instructione contentus est Ioannes Brentius in Confessione Vvirtembergensi articul. 11. de Confessione; & alii, quos longum esset, & minimè necessarium enumerate.

CAPVT II.

Probatur Confessionis necessitas ex Euangelio.

ADVERSVS omnes iam notatos errores, Concilium Tridentinum sessio. 14. capit. 5. & can. 6. 7. & 8. non solùm declarat, Confessionem omnium peccatorum mortalium Iure diuino necessariam esse iis, qui post Baptismum in peccata labuntur; sed etiam anathema dicit iis, qui contra ausi fuerint disputare.

Quam veritatem ex verbis Domini comprobaturus, ad hanc ratiocinationem, totam vim diuinorum testimoniorum reuocandam esse censui: qui mortali peccato se obstrinxerunt, tenentur Iure diuino Pœnitentiam agere, & reconciliationem cum Deo quærere. Sed medium necessarium ad reconciliationé post Baptismum est confessio peccatorum omnium Sacerdoti facta. Ergo tenentur iure diuino, qui post Baptismum mortali peccato se obstrinxerunt, Sacerdoti peccata omnia confiteri.

Propositio in lib. superiore probata est, ex illis verbis Matth. 3. *Pœnitentiam agite*, & ex illis Luc. 3. *Nisi Pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis*: neque Aduersarii eam negant. Quare tota difficultas in assumptione posita est, quæ rursus hac ratiocinatione concluditur: Christus instituit Sacerdotes iudices super terram cum ea potestate, vt sine ipsorum sententia nemo post Baptismum lapsus reconciliari possit: Sed nequeunt Sacerdotes rectè iudicare nisi peccata cognoscant: Ergo iure diuino tenentur, qui post Baptismum lapsi sunt, peccata sua Sacerdotibus aperire; ac per hoc est confessio peccatorum medium necessarium ad reconciliationem iis, qui post Baptismum lapsi sunt.

Huius argumenti sola propositio confirmanda est: nam assumptio ita per se est euidens, vt nullo modo negari possit: iudicium enim sine cognitione causæ, ne cogitatione quidem fingi potest. Quocirca Aduersarii communiter ad nostrum argumentum respondere solent, Ministrum in hac re non iudicem, sed præconem esse Dei, neque pro potestate absoluere, sed tantum annunciare pœnitentibus indulgentiam.

Philippus in Apologia Confeſſion. Auguſtanæ, articul. de confeſſ. *Quod obijciunt*, inquit, *iudicem debere cognoſcere cauſſam priuſquam pronuncies, hoc nihil ad hanc rem pertinet, quia Abſolutio eſt executio alieni beneficij, non eſt iudicium.* Idem in locis anni M.D.XLIII. tit. de Confeſſione, ad idem argumentum his verbis reſpondet: *Reſpondeo ad maiorem: differunt, iudicium, & miniſterium Euangelij. In iudicio neceſſe eſt fieri cognitionem: at miniſterium Euangelij eſt mandatum certum impertiendi beneficij, ſcilicet annunciandæ remiſſionis peccatorum, ſiue nota ſint, ſiue ignota.* Et infra: *Miniſterium*, inquit, *eſt teſtimonium diuinæ abſolutionis.* Et infrà: *Quod Euangelium publicè multis, & priuatim ſingulis applicari poſſit, teſtatur hæc ſententia, Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis.*

Ioannes Caluinus libro tertio Inſtitut. cap. 4. §. 18. *Nam*, inquit, *quod contendunt, non poſſe fieri iudicium, niſi cauſſa cognita; in promptu eſt ſolutio, temerè hoc ſibi arrogare qui ſunt à ſeipſis iudices creati.* Et infrà: *Iactant ſibi ligandi, & ſoluendi munus eſſe mandatum, ac ſi quædam eſſet iuriſdictio quæſtioni adiuncta: porro hoc ius Apoſtolis fuiſſe incognitum, tota eorum doctrina clamat.* §. 21. declarat, remittere ac retinere peccata nihil eſſe aliud, niſi polliceri ex verbo Dei remiſſionem peccatorum credentibus, & edicere damnationem non amplectentibus Chriſtum: quod idem copioſius docet, lib. 4. cap. 11. §. 1. *Hoc*, inquit, *de remittendis, & retinendis peccatis mandatum, & illa de ligando & ſoluendo, Petro facta promiſsio, non aliò debent referri, quam ad verbi miniſterium; quod dum Apoſtolis committebat Dominus, ſimul hoc ligandi, ſoluendique munere ipſos inſtruebat. Quæ enim eſt ſumma Euangelij, niſi quod omnes ſerui peccati & mortis, ſoluimur ac liberamur per redemptionem, quę eſt in Chriſto Ieſu? qui vero Chriſtum liberatorem, ac redemptorem non ſuſcipiunt, nec agnoſcunt eos æternis vinculis damnatos, addictoſque eſſe?*

Martinus Kemnitius in ſecunda parte Examinis, capite quinto de Pœnitentia, pagin. 129. proponit his verbis potiſſimum Catholicorum argumentum: *Chriſtus*, inquit, *Sacerdotes iudices conſtituit, vt pro poteſtate Clauium pronuncient ſententiam vel remiſſionis, vel retentionis peccatorum. Sed nullum iudicium rectè exerceri poteſt incognita cauſſa: Ideo omnia peccata Sacerdoti vt iudici in Confeſſione quando petitur Abſolutio, ſigillatim enumeranda, exponenda, & detegenda ſunt:* Et infrà ponit reſponſionem, pag. 130. *Sed rectè*, inquit, *reſpondetur diſcrimen eſſe inter iudicium, & functionem miniſterij Euangelici: In iudicio enim iuxta cauſſæ cognitionem pronunciatur, prout bona, vel mala eſt, vel prout reus adfert compenſationem pro delicto: miniſterium vero Euangelij mandatum habet annunciandi & impertiendi alienum beneficium, Chriſti ſcilicet.* Et pag. 1033. *Miniſtri*, inquit, *tantum legatione funguntur, & ſunt diſpenſatores alieni beneficij, quibus non mandatum eſt, vt corda ſcrutentur, ſed vt iis, qui ſignificant ſe Pœnitentiam agere, & Euangelio credere, annuncient remiſſionem peccatorum.* Hæc ille.

Quare ſi ex Euangelio probauero, Apoſtolos & eorum ſucceſſores iudices eſſe à Domino in Eccleſia conſtitutos in cauſſis pœnitentium, ſimul etiam probauero, Iure diuino confeſſionem peccatorum in ſpecie coram Sacerdote eſſe faciendam.

Tria ſunt loca præcipua, ex quibus iudiciaria iſta poteſtas demonſtrari poteſt. Primvs locus eſt Matth. 16. *Tibi dabo claues regni cœlorum, & quodcunque ligaueris ſuper terram, erit ligatum, & in cœlis, & quodcunque ſolueris ſuper terram, erit ſolutum & in cœlis.* Alter Matth. 18. *Quæcunque alligaueritis ſuper terram, erunt ligata & in cœlo: & quæcunque ſolueritis ſuper terram, erunt ſoluta & in cœlo.* Tertius eſt Ioan. 20. *Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis, & quorũ retinueritis retenta ſunt.*

A Primvs locus continet promiſſionem ſoli Petro factam: ſed neque Catholici, neque Hæretici dubitant, quin Petrus acceperit Claues, non tantùm vt ipſe eis vteretur, ſed etiam vt eas cum ceteris Sacerdotibus communicaret. Alter locus habet promiſſionem, factam Apoſtolis omnibus, ſiue prædictionem quandam eius poteſtatis, quam Apoſtoli & eorum ſucceſſores accepturi erant. Et quia veritas mentiri non poteſt, etiamſi nihil aliud legeremus, non poſſet ambigi, quin eam poteſtatem alicubi accepiſſent. Tertius locus continet ipſam conceſſionem eius poteſtatis, & Sacramenti totius conſtitutionem.

Et quoniam aduerſarii non negant, in his locis promitti vel dari Eccleſiæ poteſtatem ſoluendi, & ligandi, ſiue peccata remittendi aut retinendi; ſed hanc poteſtatem interpretantur miniſterium prædicandi, & annunciandi pœnitentibus remiſſionem peccatorum, & impœnitentibus iram, & damnationem, ſiue publicè multis, ſiue priuatim vni: idcircò probandum nobis eſt, ex his locis apertiſſimè colligi datam eſſe veram poteſtatem ex auctoritate abſoluendi, ac per hoc Sacerdotes iudices eſſe in cauſſis peccatorum vice Chriſti.

Primvm igitur id colligitur ex metaphora clauium, de quibus dicitur: *Tibi dabo claues.* Nam Imprimis claues non ſolent fieri, vel dari ad ſignificandum, oſtium eſſe clauſum vel apertum, ſed ad aperiendum & claudendum reipſa. Deinde, apud homines claues dari ſolent Magiſtratibus in ſignum poteſtatis: & in ordinatione Oſtiariorum dantur claues Eccleſiæ materialis, non vt Oſtiarii declarent, ſintne fores templi clauſæ, vel apertæ, ſed vt eas verè claudant atque aperiant. Denique, cùm in Apocalypsi, cap. 3. de Chriſto dicitur: *Qui habet clauem Dauid, aperit, & nemo claudit, claudit & nemo aperit*, omnes intelligunt per clauem, veram & propriè dictam poteſtatem, qua poſſit Chriſtus ex auctoritate iudiciaria abſoluere, & ligare, non autem ſignificare aut declarare: quis ſit ligatus, quis ſolutus.

Quare cùm ſuas claues Chriſtus cum Apoſtolis eorumque ſucceſſoribus communicauerint, veram poteſtatem ex auctoritate iudiciaria ſoluendi, & ligandi cum illis communicauit. Et quemadmodum nemo in clauſam domum ingredi poteſt, niſi qui habet eius domus clauem, oſtium aperuerit: ſic etiam nemo cui cœlum ob culpam ſit clauſum, in illud ingredi poterit, niſi Sacerdotum miniſterio aperiatur. Nam ſi aliundè pateret aditus, fruſtrà claues Apoſtoli accepiſſent: quid enim prodeſſet habere claues domus ſi abſque clauibus, inuito etiam oſtiario, aditus pateret? Nemo, inquit S. Avgvstinvs homil. 49. *Sibi dicat, Occultè ago, apud Deum ago. Ergo ſine cauſſa dictum eſt; Quæ ſolueritis in terra, ſoluta erunt in cœlo? ergo ſine cauſſa ſunt claues datæ Eccleſiæ Dei? fruſtramur Euangelium, fruſtramur verba Chriſti.*

Neqve his repugnat, quod per Baptiſmum illi etiam qui claues non habent, intromittere poſſunt homines in regnum cœlorum. Nam poteſtas clauium, eſt poteſtas iudiciaria, & ideo propriè erga eos tantùm exercetur, qui ſunt in Eccleſia. *Quid enim ad me de iis qui foris ſunt iudicare?* inquit Apoſtolus 1. ad Corinth. 6. Itaque per Baptiſmum admittuntur homines ad Eccleſiam, & Sacerdotum iudicio ac poteſtati ſubijciunt: ſed ſi deinde peccauerint, ſine Clauium beneficio nullo modo reconciliari queunt.

Secvndo idem colligitur ex metaphora ligandi & ſoluendi: Ligare enim, & ſoluere, non ſignificant denunciare, vel declarare, ſed reipſa vincula injcere, aut

Digitized by Google

demere,& præsertim Matth.16.& 18. alioqui non dixisset Dominus. *Quodcunque solueris erit solutum*, siue; *Quæcunque solueritis erunt soluta*? Sed;quodcunque solueris, erat solutum: &; Quæcunque solueritis erant soluta.

Dices esto, possint sacerdotes soluere & ligare, non tamen ideirco necesse erit ad eorum tribunal accedere: non enim Dominus ait; Et quæcunque non solueritis, non erunt soluta. Itaque potuerunt illi quidem soluere, si quis eorum ministerio vti voluerit, sed poterit etiam peccator alia ratione sine ipsorum ministerio reconciliari. Quemadmodum cùm regum auctoritate Iudices publici constituuntur, possunt illi quidem iudicare omnes; qui ipsorum opera vti volunt; non tamen coguntur qui lites habent, ad publicos illos iudices accedere, sed possunt arbitros eligere, aut etiam ipsi per se causam suam componere.

Sed hæc obiectio facilè soluitur. Nam etiamsi possint priuati homines, lites, quas inter se habent, sine publicorum Iudicum sententia componere: non possunt tamen eas lites componere, quas cum rege ipso habent, nisi illum adeant, quem loco suo Rex Iudicem esse voluit. Porrò peccata omnia causæ sunt, quas cum Deo ipso habemus,& ideo cùm Deus iudicium de peccatis, Sacerdotibus permiserit in Ecclesia sua,nõ possunt qui in Ecclesia sunt,si eiusmodi causas habeant,sine Sacerdotum iudicio cum Deo reconciliari. Quare illa negatio; Quæcunque non solueritis, non erunt soluta, quamuis expressa non fuerit in eo loco Euangelii: tamen apertè colligitur, tum ex illa affirmatione: *Quæcunque solueritis,erunt soluta*, qua Sacerdotes iudices futuri dicuntur in causis contra Deum;tum etiam ex illa: *Quæcunque ligaueritis,erunt ligata*, ligare enim non solùm est nouum vinculum addere, vt Excommunicationis: sed etiam vinculum peccati confirmare, ac retinere, vt in alio Euangelista explicatur,& denique nolle soluere. Quod si possent rei,sine Sacerdotum sententia à peccatis absolui, non esset vera Christi promissio: *Quæcunque ligaueritis,erunt ligata.*

Tertio, colligitur idem ex illis verbis Ioann.20. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt.* Hoc enim loco expresè datur potestas non solùm remittendi peccata, sed etiam retinendi: retinere autem quid est, nisi nolle remittere? proinde negatur remissio illis,quibus noluerint Sacerdotes remittere. Adde; quod non ait Dominus,Quorum remiseritis peccata,remissa erant, quod certè dixisset, si per remissionem, declarationem significare voluisset, sed ait; *Remittuntur eis*, quia nimirum ratam habet Christus sententiam à Sacerdote nomine suo,latam.

Quarto,colligitur ex illa voce, Quorvm, nec.n. vult Dominus omnibus indefinitè peccata remitti, sed certis hominibus, iis videlicet, quos Sacerdotes absoluendos iudicauerint. At Euangelium omnibus indefinitè prædicandum est,iuxta illud Marc.vlt. *Prædicate Euangelium omni creaturæ*: & omnibus omnino dari potest conditionalis illa solutio Caluini. *Remittuntur tibi peccata,si credis.* Non igitur Dominus de prædicatione Euangelii,sed de vera potestate peccata remittendi loquitur.

Quinto, colligitur ex ceremonia insufflationis; qua Dominus vsus est,cùm potestatem remittendorum peccatorum Apostolis tribuit. Quemadmodum enim idem Christus Act.2. Spiritum sanctum dedit in specie linguarum,quia dedit eo tempore donum concionandi:sic etiam Ioann.20.dedit Spiritum sanctum insufflando, quia dedit donum peccata remittendi, non concionando, vt Aduersarii somniant, sed plane extinguendo,ac dissoluendo. Vt enim flatus extinguit ignem,& dissipat nebulas; Sic etiam Absolutio Sacerdotis peccata dispergit, & euanescere facit, iuxta quam metaphoram legimus Isaiæ 44. *Delevi, vt nubem peccata tua.*

Sexto idem probatur ex Patribus, qui loca notata ita exponunt, vt apertè significent, Sacerdotes à Christo Iudices factos, & peccata ex potestate dimittere,non autem concionando annunciare esse remissa.

Ac Primvm S. Ioannes Chrysostomvs libro tertio de Sacerdotio, multis modis sententiam nostram confirmat: *Etenim*, inquit, *qui terram incolunt, atque in ea versantur, iis commissum est, vt ea quæ in cœlis sunt dispensent: ijs datum est, vt potestatem habeant, quam Deus neque Angelis, neque Archangelis datam esse voluit: neque enim ad illos dictum est: Quæcunque alligaueritis in terra, &c.* At certè possunt Angeli annunciare hominibus, remitti peccata,si credant;non remitti,si non credant: non igitur potestas annunciandi, sed verè absoluendi ac ligandi data est Sacerdotibus ex sententia Chrysostomi.

Pergit ibid. Chrysostomvs: *Habent quidem & terrestres Principes vinculi potestatem, verùm corporum solùmsid autem quod dico, Sacerdotum vinculum, ipsam etiam animam contingit, atque ad cœlos vsque pernadit, vsque adeò, vt quæcunque infernè Sacerdotes confecerint, illa eadem Deus supernè rata habeat, ac seruorum sententiam Dominus confirmet.* At principes terræ non solent annunciare quis vinctus sit,quis solutus,sed planè pro imperio corpora subditorum ligant & soluunt. Igitur & Sacerdotes cum animas ligant, vel soluunt,non annunciant quis ligatus sit,quisve solutus,sed planè pro imperio,Christi vice, vincula injciunt, vel tollunt, si comparatio Chrysostomi aliquid valet.

Pergit Chrysostomvs: *Quorumcumque (ait) peccata retinueritis,retenta sunt. Quænam, quæso, potestas hac vna maior esse queat?* At annunciare peccata fidelibus remitti,infidelibus detineri:non magna res est, id enim quilibet facere potest, qui modo Euangelium legere nouerit: non solùm Sacerdotes, sed etiam laïci; nec tantùm Catholici,sed etiam Hæretici,quin etiam ipsi Dæmones.

Pergit:*Pater omnifariam Filio potestatem dedit, ceterum video ipsam eandem omnifariam potestatem à Filio illis traditam:nam quasi iam in cœlum translati,ac supra humanam naturam positi,atque nostris affectibus exempti,sic illi ad principatum istum perducti sunt.* At Pater Filio non nudam Euangelii annunciandi facultatem dedit:sed planè ex auctoritate peccata dimittendi. Alioqui Dominus Matth.9. cùm dixisset Paralytico: *Dimittuntur tibi peccata tua*:& quidam Pharisæi adiecissent:*Hic blasphemat*:potuissent vno verbo calumniam repellere,ac dicere,non se peccata propriè remittere, sed solùm annunciare esse remissa: ceterum non hoc fecit, sed ex potestate mirabili repentè curandi corpora, demonstrauit se habere etiam potestatem admirabilem curandi animas.

Addit Chrysostomvs: *Quid multa? Rex aliquis si cui ex subditis suis honorem hunc detulerit, vt potestatem habeat quoscunque velit in carcerem conjciendi, eosdemque rursus laxandi: beatus ille, & admirandus iudicio omnium fuerit. At vero qui à Deo tanto maiorem accepit potestatem, quanto cœlum terra pretiosius est, quanto etiam animæ corporibus præstant: hic vilem eo vsque dignitatem, accepisse nonnullis videri debet, vt vel in illorum cogitationem descendere queat, reperiri quandoque posse aliquem ex eorum numero, quibus tanta illa, quæ paulò antè dixi, fuerint concredita, cui ipsi munus sunm*

ſordeſcat, quique donum ſibi à Deo datum deſpiciat? Non poterat Chryſoſtomus apertius declarare, Sacerdotum poteſtatem verè ac propriè iudiciariam eſſe, quam ea ſimilitudine fecerit; comparat enim Sacerdotem non cùm præcone regis, qui ſolùm nunciet quid factum, faciendumve ſit; ſed cum eo, qui pro poteſtate in carcerem detrudat, aut ex carceribus liberet. A

Addit VLTIMO ibid. CHRYSOSTOMVS: *Corporis lepram purgare, ſeu (verius dicam) haud purgare quidem, ſed purgatos probare Iudæorum Sacerdotibus ſolis licebat: neque neſcis quantæ cum ambitione, quanto cum ſtudio, & concertatione Sacerdotalis dignitas id temporis acquireretur. At vero noſtris Sacerdotibus non corporis lepram, verùm animæ ſordes, non dico purgatas probare, ſed purgare prorſus conceſſum eſt.* Hoc vero loco, tam perſpicuè Chryſoſtomus ſententiam Aduerſariorum damnat, vt nihil omnino contrà reſponderi queat.

Sed audiamus etiam alios Patres. S. Gregorius NAZIANZENVS oratione ad ciues timore perculſos, & Principem, ſiue Præſidem iraſcentem: *Ipſa*, inquit, *Chriſti lex, vos quoque Præſides, meo imperio, tam ſolio ſubiecit: nam & nos cum poteſtate ſumus, addam etiam ampliore, perfectioreque.* B

S. AMBROSIVS libro primo de Pœnitentia, capit. 2. & ſequentibus, probat ex locis allegatis Matth. 16. & Ioan. 20. Sacerdotibus datam à Chriſto poteſtatem remittendi peccata. Loqui autem Ambroſium de vera poteſtate remittendi, non de ſolo miniſterio euangelizandi, perſpicuum eſt; tum quia Nouatiani non negabant poſſe Euangelium omnibus prædicari, ſed negabant peccata ex auctoritate remitti poſſe; tum quia capit. 7. Ambroſius ſcribit, Chriſtum communicaſſe cum Sacerdotibus eam poteſtatem, quam ipſe habet. Chriſtum verò veram poteſtatem remittendi, non autem ſolùm annunciandi habere, paulò antè oſtendimus.

S. HIERONYMVS in epiſtol. ad Heliodorum de vita ſolitaria: *Abſit*, inquit, *vt de his quicquam ſiniſtrum loquar, qui Apoſtolico gradui ſuccedentes, Chriſti corpus ſacro ore conficiunt, per quos & nos Chriſtiani ſumus, qui claues regni cœlorum habentes, quodammodo ante diem Iudicij iudicant.* C

S. AVGVSTINVS lib. 20. de ciuit. Dei, cap. 9. explicans illud Apocalypſis: *Et vidi ſedes, & ſedentes ſuper eas, & iudicium datum eſt*, ita loquitur: *Non hoc putandum eſt de vltimo Iudicio dici, ſedes præpoſitorum, & ipſi Præpoſiti intelligendi ſunt, per quos Eccleſia nunc gubernatur. Iudicium autem datum nullum melius accipiendum videtur, quàm id, quod dictum eſt: Quæ ligaueritis in terra, ligata erunt in cœlo. Vnde Apoſtolus: Quid enim mihi eſt, inquit, de his, qui foris ſunt iudicare? nonne de his, qui intus ſunt, vos iudicatis?* D

S. INNOCENTIVS I. in epiſt. 1. ad Decentium, ca. 7. *De pondere*, inquit, *æſtimando delictorum Sacerdotis eſt iudicaſſe, &c.*

S. GREGORIVS homil. 26. in Euangelia, exponens illa verba Domini: *Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis, &c. Principatum*, inquit, *ſuperni iudicij ſortiuntur, vt vice Dei quibuſdam peccata retineant, quibuſdam relaxent.*

SEPTIMO probatur rationibus. Ac PRIMVM ſi non eſſent Sacerdotes iudices, nec verè peccata remitterent, ſed ſolùm annunciarent eſſe remiſſa: nemo peteret ex eo ſolùm, quod ſacerdotem reconciliantem haberet non poſſet: qui enim credit, ex ſententia Aduerſariorum, iam habet remiſſionem etiamſi nemo ſit, qui id verbis proteſtetur. At S. AVGVSTINVS in epiſtol. 180. ad Honoratum apertè ſcribit, aliquos reconciliari cupientes, & proinde credentes in Chriſtum, in æternum perire, quòd antè moriantur, quàm à Sacerdote abſolui potuerint: *An non cogitamus*, inquit, *cùm ad iſtorum periculum peruenitur extrema, nec eſt poteſtas vlla fugiendi, quantus in Eccleſia fieri ſoleat ab vtroque ſexu, atque ab omni ætate concurſus, aliis Baptiſmum flagitantibus, aliis reconciliationem, aliis etiam pœnitentiæ ipſius actionem, omnibus conſolationem & Sacramentorum confectionem, & erogationem? vbi ſi Miniſtri deſint, quantum exitium ſequatur eos, qui deſto ſeculo, vel non regenerati exeunt, vel ligati? quantus eſt etiam luctus fidelium ſuorum, qui eos ſecum in vitæ æternæ requie non habebunt?* Hæc ille: nec his diſſimilia ſcribit Sanctus Leo in epiſt. 91. ad Theodorum. Ex quibus locis intelligimus, Sacramentalem reconciliationem vim habere iuſtificandi, neque eſſe ſolam annunciationem acceptæ, vel accipiendæ iuſtificationis.

DEINDE, ſi Sacerdos non aliter peccata remitteret, quam annunciando diuinas promiſſiones; certè non niſi fruſtrà ac ridiculè abſoluerentur ſurdi, & ij, qui ob vim morbi ſenſibus ſunt deſtituti: *Ne effundas ſermonem meum*, inquit Sapiens Eccleſiaſt. cap. 32. *vbi non eſt auditus.* At in Eccleſia veteri, non ſolùm ſurdi, ſed etiam ij, qui ob vim morbi extra ſe poſiti erant, aliquando reconciliabantur, vt patet ex Auguſtino lib. 1. de adulterinis coniugiis, capit. vlt. & Leone in epiſtol. paulò antè citata ad Theodorum, & ex Concilio Carthaginenſi IV. can. 76. & Arauſicano, can. 12.

TERTIO, ſi abſolutio eſſet annunciatio remiſſionis peccatorum, vel temeraria eſſet, vel ſuperflua. Nam cum Miniſter dicit, *Remittuntur tibi peccata*, aut abſolutè hoc pronunciat, aut ex hypotheſi, ſi videlicet credas, & vt oportet Pœnitentiam agas. Si abſolutè; temerè id pronunciat, cùm ignoret, an is, qui reconciliationem petit, ſit verè pœnitens, & fidem habeat, qualis requiritur ad iuſtificationem, & præterea etiâſi aliquo modo id Miniſter noſſet, melius tamen nouit ipſe pœnitens, proinde non eget annunciatione illa Miniſtri, quæ nihil ei addere poteſt certitudinis. Si verò eſt conditionalis Abſolutio (vt Caluinus admittit) non poteſt talis Abſolutio certum ac ſecurum efficere pœnitentem cùm ex incerta conditione dependeat, & tamen Aduerſarii vix alium finem abſolutionis agnoſcunt, quàm vt certum reddat hominem acceptæ iuſtificationis.

QVARTO, ſi abſolutio non eſt actus iudicialis, ſed ſimplex annunciatio diuinæ promiſſionis, quæ in Euangelio ſcripta extat, non minùs abſoluere poterit laïcus, immò etiam fœmina, aut puer, aut infidelis quiſpiam, aut diabolus, vel etiam plittacus, ſi doceatur ea verba, quàm Sacerdos: & quanquam Aduerſarii id concedant, quia ſequitur euidenter ex ipſorum principiis, tamen eſt contra omnium veterum conſenſionem, & contra conſuetudinem omnium Eccleſiarum, & omnium ſeculorum, de qua re ſuo loco plura dicemus.

CAPVT III.

Confirmatur eadem veritas ex figuris, quæ confeſſionem ſacramentalem præceſſerunt.

SACRAMENTA Chriſtiana, ac præſertim ea, quæ magis neceſſaria ſunt, non ſimpliciter in diuinis literis indicantur, ſed primum in lege naturæ & Moſis adumbrata, ac pronunciata, deinde à Chriſto promiſ-

Digitized by Google

sa, tum instituta, postea frequentata, & commendata in Scripturis inueniuntur.

Sic Baptismus in lege naturæ adumbratus fuit per arcam Noë, & circumcisionem in lege scripta per transitum magis rubri, & probaticam piscinam; ac demum propinquãte lege gratiæ, per Baptismum Ioannis, deinde à Christo promissus fuit, Ioan. 3. *Nisi quis renatus fuerit, &c.* postea disertis verbis imperatus Matt. vlt. *Baptizate omnes gentes, &c.* denique in Actis Apostolorum, & in epistolis B. Pauli passim exhibitus, & commendatus legitur.

Sic etiam Eucharistia figurata primùm fuit in lege naturæ per panem, & vinum Melchisedech, in lege scripta per agnum paschalem, & panes propositionis; in ipso Euangelio per multiplicationem panum: deinde, promissa Ioan. 6. *Panis quem ego dabo*: postea instituta Matth. 26. *Accipite, & manducate, &c.* denique frequentata, & commendata ab Apostolis, Actor. 1. & 2. Corinth. 10. & 11.

Quod idem de confessione demonstrari potest. Deus enim in lege naturæ non semel exegit confessionem peccati: clariùs eandem præscripsit in lege Mosis: eandem Christus in Euangelio variis figuris expressit: eandem postea promisit, & instituit: accessit denique vsus eius tempore Apostolorum, nec non exhortatio, & commendatio.

Et quoniam de promissione, & institutione, ex quibus præcipuum argumentum sumitur, diximus cap. superiore: nunc de iis quæ promissionem & institutionem, vel præcesserunt, vel sequuta sunt, quæque ad eandem veritatem confirmandam non parùm valent, breuiter dicemus.

Porro ex figuris duplex argumentum sumi potest. Primum enim si confessio, quam Deus in Testamento veteri exigebat, figura quædam erat, vt reuera erat, cùm omnia contingerent illis in figuram, 1. Corinthios 10. certè necesse est, vt in Testamento nouo sit etiam confessio peccatorum à Deo præcepta, & quidem tantò exactior & perfectior, quantò res figurata figuris ipsis præstat. Deinde, si confessio necessaria erat coram Dei Ministro, eo tempore, quo nondum data erat Sacerdotibus potestas remittendi peccata: quis non inde colligat, multò maiore ratione æquum fuisse, vt confessio tanquam necessaria imperaretur, tempore noui Testamenti, quo tanto cum fructu confiteri possumus, vt legitimam confessionem continuò certa Absolutio consequatur?

Prima igitur figura habetur Gen. 3. & 4. vbi Deus primùm ab Adamo & Eua, deinde à Cain Confessionem peccati exigit. In his locis exigitur confessio, non solum cordis, sed etiam oris, nec solùm in genere, sed etiam in speciali, nec tantùm coram Deo, sed etiam coram eius Ministro: nam interrogatio illa facta est per Angelum in forma humana apparentem, vt patet ex eo, quòd ambulabat in Paradiso ad auram post meridiem. Ex quo intelligimus magnam fuisse similitudinem inter illam confessionem, & eam, quæ nunc fit Sacerdoti, qui est etiam Angelus Domini teste Malachia, ca 2. vt non sine caussa, vna dicatur fuisse figura alterius.

Quare Tertullianvs in libro 2. aduersus Marcionem, hanc figuram expendens, ita loquitur: *Interrogat Deus quasi incertus, vt & hinc liberi arbitrij probans hominem, in caussa vel negationis, vel confessionis, vt daret ei locum sponte confitendi delictum, & hoc nomine releuandi: sicut de Cain scisciatur, vbi nam frater eius, quasi non iam vociferatum à terra sanguinem Abelis audisset, sed vt & ille haberet potestatem ex eadem arbitrij potestate sponte negandi delicti, & hoc nomine grauandi: atque ita nobis conderentur exempla confitendorum potius delictorum, quàm negandorum, vt iam tunc initiaretur Euangelica doctrina: Ex ore tuo iustificaberis, & ex ore tuo damnaberis.*

Sanctus etiam Ambrosius in libr. de Paradiso, ca. 14. & lib. 2. de Cain & Abel, cap. 9. & S. Gregorius lib. 22. Moralium, cap. 13. & Ioannes Chrysostomus homil. 18. in Gen. hæc loca de Confessione exponunt, ac dicunt, Deum ab illis confessionem extorquere voluisse, vt confessione delerent, quod transgrediendo commiserant.

Secvnda figura habetur Leuit. 13. & 14. vbi iudicium lepræ solis committitur Sacerdotibus, & cogebantur leprosi se Sacerdotibus sistere, ac prodere, & iuxta eorum arbitrium vel extra castra manere, vel post curationem ad castra reuerti: quam etiam legem Dominus approbauit Matt. 8. cùm leproso à se curato dixit: *Vade, ostende te Sacerdoti, &c.*

Hanc figuram fuisse Sacramenti Confessionis, docent Chrysostomus, libro 3. de Sacerdotio, & Sanctus Hieronymus in ca. 16. Matthæi. Hinc enim colligit Sanctus Hieronymus oportère Sacerdotes cognoscere peccatorum varietates; & Sanctus Chrysostomus monet, officium Sacerdotum Christianorum longè excellentius esse quàm olim fuerit Iudæorum, cum illis, lepram non curare, sed curatam ostendere; nostris peccata non curata ostendere, sed verè curare concessum sit.

Ioannes Caluinus libro tertio Institut. capit. 4. §. 4. hoc argumentum contemnere videtur, & tamen operosè diluere conatur: *Videamus*, inquit, *quibus argumentis Confessionem hanc Dei esse mandatum probant. Misit, inquiunt, leprosos Dominus ad Sacerdotes. Quid? misit ne ad Confessionem? quis vnquam fando audiuit audiendis confessionibus præfectos Leuiticos Sacerdotes?* At neque nos dicimus, missos leprosos à Christo ad Sacerdotes, vt illis peccata sua confiterentur, sed ex figura, cum Chrysostomo & Hieronymo, ducimus argumentum. Vt enim in lege veteri cognitio lepræ corporalis: ita in noua cognitio lepræ spiritualis ad Sacerdotes pertinet; & ideo cum legimus ab ipso Christo leprosos ad Sacerdotes Leuiticos missos, allegoricè intelligimus, missos peccatores ad Sacerdotes Euangelicos.

Neqve hoc Caluinum ignorasse, sed ansam calumniandi accipere voluisse testantur verba sequentia: *Confugiunt*, inquit, *ad allegorias. Sanctum erat lege Mosaica, vt Sacerdotes discernerent inter lepram & lepram. Peccatum spiritualis est lepra: de hac pronunciare, Sacerdotum est. Antequàm respondeo, quæro obiter, Si hic locus, spiritualis lepræ eos iudices facit, cur naturalis & carnalis lepræ cognitionem ad se trahunt? scilicet hoc non est Scripturis iudere: Lex cognitionem lepræ defert Sacerdotibus Leuiticis, hanc nobis vsurpemus; peccatum est lepra spiritualis; simus & peccati cognitores. Nunc respondeo; translato sacerdotio, necesse est legis translationem fieri. Omnia Sacerdotia ad Christum translata sunt, in eo impleta, & finita: ad eum igitur vnum ius omne, & honor sacerdotij translatus est.*

Ad quæstionem obiter propositam Respondeo, Caluinum obiter mentiri, cum scribit, Sacerdotes Christianos ad se trahere cognitionem lepræ corporalis. Neque enim huius rei vel testimonium, vel exemplum producere poterit: apud nos enim de lepra corporali medici respondere solent, non Sacerdotes. Extat quidem in Iure canonico titulus de coniugio leprosorum: sed is titulus nihil habet commune cum legibus leuiticis de leprosis. Leges enim Leuiticæ præscribunt rationem dijudicandæ lepræ, & sacrificia; quæ pro leprosis offerenda sunt; Ius vero ca-

nonicum

nonicum, neque de ratione lepræ diiudicandæ, neque de sacrificiis tractat, neque leges illas Leuiticas vlla ex parte seruandas præscribit; sed solùm docet, non esse lepram, vt neque vllum alium morbum corporalem, iustam causſam diuortij inter coniuges. Non igitur in Scripturis ludimus, neque cognitionem lepræ corporalis nobis vsurpamus, præsertim ex vi legis Molaïcæ: sed argumentum ex figura ducimus, vt antè diximus.

Ad solutionem autem argumento nostro à Caluino adhibitam. Respondeo, sacerdotium in Christo esse translatum, sed Christum, non per se, sed per suos Ministros in terris fungi sacerdotio. Itaque sicut per Ministros suos concionatur, baptizat, absoluit, ligat, sacrificium offert, &c. ita quoque per suos Ministros cognoscit causſas lepræ spiritualis, & ad eiusmodi Ministros spirituales leprosi accedere, & morbos suos detegere debent. Quod si sacerdotium ita ad solùm Christum translatum esset, vt ad eius ministros nullo modo pertineret, vel etiam (vt Caluinus loquitur) in Christo completum, ac finitum esset, & nullum iam in terris sacerdotium remaneret: certè nec lex vlla in terris remaneret. Eadem enim ratio sacerdotij, & legis est: si translatum est sacerdotium in cœlum, & lex in cœlum translata est: si extinctum est sacerdotium, extincta quoque est lex. Si verò non nisi absurdissimè dicitur, lex Dei ita esse extincta, aut in cœlum translata, vt nulla sit in terris profectò non minus absurdè dicitur, sacerdotium ita extinctum, aut in cœlum esse translatum, vt inter homines nullum sit.

Addit deinde Caluinus: *Adhæc, importuna est ipsorum allegoria, quæ legem merè politicam inter cæremonias reponit.* At hic duo sunt errata. Primum enim lex de purgatione leprosi, non merè politica, sed maxima ex parte cæremonialis erat. nam si merè politica fuisſet, ad principem politicum, non ad Sacerdotes pertinuisſet. Et quomodo politica lex est, non potius cæremonialis, quæ iubet leprosum recludi septem diebus, dissutum gerere vestimentum, lauari aliquoties, offerre passeres, & agnos, tingi sanguine & oleo, in extremo auriculæ dextræ, & in pollice manus ac pedis dextri, & alia id genus multa? Deinde etiamsi merè politica lex illa fuisſet, quid prohiberet quominus alicuius mysterij figuram gerere posſet? certè transitus maris rubri, manna de cœlo, aqua de petra, idololatrarum interfectio, non cæremoniæ, sed res gestæ fuerunt, & tamen Apostolus, 1. Corinth. 10. apertè scribit, omnia illa in figuram Hebræis contigisſe, & ad nos earum rerum significationes pertinere. Neque cæremonia dici potest, quod Abraham duos filios habuerit, vnum de ancilla, & vnum de libera: & tamen eius rei allegoriam B. Paulus exponit Galat. 4.

Concludit tandem Caluinus responsionem suam his verbis: *Quanquam in re clara suffragium vllius hominis accersere pudet: vbi Christus pronunciat, se eius legale reliquere Sacerdotibus integrum, tanquam professis Euangelij hostibus, qui semper ad obstrependum intenti erant, nisi os fuisſet occlusum. Quare vt hanc possessionem retineant Papales sacrifici, palam contendant in eorum partes, quos necesse est vi compesci, ne Christo maledicant, nam ad veros eius Ministros nihil hoc pertinet.*

At quid est aliud aërem verberare, & sine hoste pugnare, si hoc non est? sic enim nos Caluinus ad Iudaïsmum reijcit, quasi contenderemus, cognitionem lepræ corporalis iuxta legem Leuiticam, ad Sacerdotes Euangelicos pertinere; cùm nos (vt sæpe diximus) non cognitionem lepræ corporalis, sed spiritualis, quæ per corporalem illam significabatur, nostris Sacerdotibus deferamus. Et verò si Caluini ratiocinatio quidquam valeret, illud etiam efficeret, neminem posse à circumcisione carnali ad circumcisionem spiritualem argumentum ducere, quin ad partes Iudæorum Christi hostium, concedere videretur: & tamen Apostolus Paulus, qui in epistola ad Galatas, circumcisionem Iudaïcam ab Ecclesia totis viribus amouet, idem in epistola ad Colossenses, cap. 2. dicit nos omnes qui baptizati sumus, circumcisos esse circumcisione non manufacta, in expoliatione corporis carnis, sed circumcisione Christi. Sicut igitur circumcisio ad nos non pertinet, pertinet autem Baptismus, qui per circumcisionem significatur, & circumcisio spiritualis nominatur: sic etiam cognitio lepræ ad Sacerdotes Christianos non pertinet, pertinet autem cognitio peccati, quod per lepram significatur, & lepra spiritualis aptissimè nominatur.

Tertia figura est Confessio, quam Deus instituit in Testimento veteri, & cui adiungi voluit loco cuiusdam satisfactionis, oblationem sacrificij: de qua Num. 5. & Leuitici etiam 5. testimonium habemus. Nam profectò si Confessio figuralis erat à Deo instituta, & necessaria Iure diuino, quanto magis Confessio figurata esse debet à Deo instituta, & necessaria Iure diuino?

Sed quoniam Martinus Kemnitius in 2. parte Examinis pag. 984. contendit, Confessionem illam fuisse generalem: (*Talis Confessio*, inquit, *in veteri Testamento erat, quando aliquis ad Sacerdotem adducebat hostiam offerendam pro peccato, pro delicto, pro ignorantia, pro contumacia, &c. nec exigebatur vt peccatum illud in specie, & sigillatim cum omnibus circumstantiis sacerdoti exponeretur.*) ostendam breuiter Confessionem illam certi peccati in specie fuisse.

Verba Scripturæ in libro Num. cap. 5. sic habent: *Vir siue mulier cum fecerint ex omnibus peccatis, quæ solent hominibus accidere, & per negligentiam transgressi fuerint mandatum Domini, atque deliquerint, confitebuntur peccatum suum.* Vbi duo sunt obseruanda. Primum illud, Confitebuntur. esse in coniugatione hitpael, quæ auget significationem, ita vt illud והתודו rectè verti possit. Expressè, & distinctè confitebuntur. Deinde illa verba: *Confitebuntur peccatum suum*, in Hebræo haberi cum maiori explicatione, sic enim legimus: *Confitebuntur peccatum suum* את אשר עשו id est, *quod fecerunt.* Ex quibus colligimus hoc loco imperari, vt peccatum in specie per manifestam confessionem prodatur: si enim in genere tantùm confiteri sufficeret, non diceret Scriptura: *Confitebuntur apertè peccatum illud, quod fecerunt*: sed simpliciter, Confitebuntur peccata sua.

In Leuitico, cap. 5. vbi nostra editio habet: *Agat pœnitentiam pro peccato*; in Hebræo est illud idem vocabulum, quod in lib. Numer. sic enim legimus: אשר חטא והיה כי יאשם לאחת מאלה והתודו : *Et erit cùm peccauerit in vno ex his, confitebitur apertè peccatum quod peccauit.*

Ad Hæc testimonia Rabinorum, & consuetudo gentis, satis apertè ostendit, præceptum hoc intelligendum esse de Confessione distincta, & in specie eius peccati, pro quo expiando sacrificandum erat. De cõsuetudine Hebræorum, testes sunt Thomas Valdensis tom. 2 de Sacramentis, cap. 137. vbi scribit se in Austris ab ipsis Hebræis cognouisſe hanc eorum consuetudinem: & sanctus Antoninus 3. parte, tit. 14. cap. 6. §. 1. summæ Theologicæ, vbi dicit, solere Iudæos doctiores ante mortem confiteri omnia peccata Leuitæ alicui, si quem fortè nacti fuerint. De testimoniis Rabinorum vide Petrum Galatinum, lib. 10. capit. 3. vbi multis testimoniis Rabinorum probat, oportuisſe in

Confeſſione detegere peccatum in ſpecie, & cum ſuis circumſtantiis.

ADDE quod omnino probabile eſt, ECCLESIASTICVM, cap. 4. ad hoc præceptum legale obſeruandum exhortari, cùm ait: *Non confundaris cõfiteri peccata tua.* Porrò confuſio timeri non ſolet in confeſſione, quæ ſoli Deo fit, aut quæ fit homini generatim, ſed in ea ſolùm, quæ fit homini in ſpecie, vt experientia ſatis teſtatur.

QVARTA figura eſt Matth. 3. & Marc. 1. vbi legimus plurimos accurriſſe ad Baptiſmum Ioannis, confitentes peccata ſua. Sicut enim Baptiſmus Ioannis figura fuit Baptiſmi Chriſti, ita quoque & confeſſio, quæ Ioanni fiebat, figura fuit Confeſſionis, quæ Chriſti Miniſtris facienda erat.

Quòd autem Caluinus lib. 3. Inſtitut. cap. 4. §. 6. & Kemnitius in 2. part. Examin. pag. 986. dicunt, eos qui confitebantur Ioanni, non in ſpecie peccata ſua confeſſos, ſed in genere tantùm ſe peccatores agnouiſſe, non eſt conforme verbis Euangeliſtarum. Vterque enim Euãgeliſta diſertis verbis poſuit: *Confitentes peccata ſua*, & Græcè ἐξομολογούμενοι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. aliud autem eſt, agnoſcere ſe peccatorem, aliud peccata ſua alicui confiteri.

NEQVE multum refert, quòd illa confeſſio quæ coram Ioanne fiebat, cum Baptiſmo coniuncta eſſet, cùm noſtra Confeſſio Sacramentalis ſolùm in iis locum habeat, qui poſt Baptiſmum peccant. Nam Baptiſmus Ioannis non remittebat peccata ex opere operato, & ideo ſatis erat conueniens, vt non ſolùm baptizarentur qui ad Ioannem accedebant: ſed etiam confiterentur, vt variis modis ad veram contritionem, & ſatisfactionem excitarentur. Chriſti verò Baptiſmus non ponẽti obicem, ex opere operato peccata omnia, tum quoad culpam, tum quoad pœnam omnino remittit, & ideò nuſquam leguntur Apoſtoli ante Baptiſmum confeſsionem exegiſſe, aut ſatisfactionem vllam indixiſſe.

QVINTA figura habetur Ioan. 11. in hiſtoria Lazari. Quòd enim Dominus è ſepulchro prodire iuſſerit Lazarum, & ab Apoſtolis ſolui voluerit funeralia illa vincula quibus ligatus erat, ſignificari Patres dicunt, peccatores diuina voce excitatos, foras prodire per Confeſsionem, & miniſterio ſacerdotum liberari à peccatorum vinculis per Abſolutionem. Sanctus IRENÆVS lib. 5. cap 13 *Hoc ſymbolum*, inquit, *eius hominis, qui inligatus fuerat in peccatis, & propter hoc ait Dominus: Soluite illum, & dimittite eum abire.* Sanctus Ambroſius lib. 2. de Pœnitentia, cap. 7. Sanctus Auguſtinus tract. 49. in Ioan. in Pſal. 101. concione 2. ſer. 8. & 44. de verbis Domini, & hom 27. in libr. 50. homiliarum, & S. Gregorius homil. 26. in Euangel. & lib. 22. Mor. cap. 13. eandem figuram agnoſcunt & exponunt.

Sed occurrit Ioannes Caluinus lib. 3. Inſtitut. cap. 4. §. 5. ac PRIMVM dicit, argumenta ex allegoriis non multum valere ad dogmata confirmanda. SED neque nos in eiuſmodi argumentis præcipuum fundamentum ad confirmanda dogmata collocamus, niſi allegoriæ in ipſa Scriptura explicentur, vel communi Patrum conſenſu, aut certa aliqua Eccleſiæ definitione conſtet, quorſum pertineant: quum tamen probabile argumentum inde ſumi poſſit, quando magni viri, quales ſunt quos citauimus, allegorias exponunt, negari nullo modo debet.

DEINDE addit Caluinus, mentiri eos qui ſcribunt, Chriſtum imperaſſe diſcipulis, vt Lazarum diſſoluerent: *Dicunt*, inquit, *Dominus diſcipulis præcepit, vt ſuſcitatum Lazarum faſciis ſoluerent, & expedirent. Hoc primum mentiuntur: nuſquam enim legitur, hoc dixiſſe Dominum diſcipulis, eſſeque multo veriſimilius, dixiſſe Iudæis aſtantibus, quo citra vllam fraudis ſuſpicionem euidentius fieret miraculum, & maior ſua virtus eluceret, quòd nullo tactu, ſed ſola voce mortuos ſuſcitaret.*

MIROR impudentiam Caluini, qui tam audacter S. Auguſtinum, & S. Gregorium mendacij arguere non veretur. Auguſtinus enim eſt, qui ſerm. 8. & 44. de verbis Apoſtoli, ſcripſit verba illa: *Soluite illum, & ſinite abire*, ad diſcipulos dicta à Chriſto fuiſſe; quod idem non ſemel repetit Gregorius, homil. 26. in Euangelia.

SED quo argumento, quæſo; Caluinus Auguſtinum, & Gregorium mentitos eſſe conuincet? ſiquidem in Euangelio tantum legimus: *Dixit eis, ſoluite illum, &c.* neque aliquid præcedit, vnde certò colligimus, illud pronomen, EIS, non referri ad diſcipulos.

Videtur autem illud, EIS, ad eos referri, quibus paulò antè dictum eſt: *Tollite lapidem:* iiſdem enim dixit: *Tollite lapidem, & Soluite eum.* Porrò: *Tollite lapidem*, dixit circumſtantibus, non exprimendo hos, aut illos; ſic enim legimus, *Ait Ieſus, Tollite lapidem.* Domino autem abſolute præcipiente aliquid circumſtantibus, certè credibile eſt, diſcipulos, aut ſolos, aut cum primis obediuiſſe. Quare licet ex Euangelio non poſsit certò colligi, qui fuerint, qui Lazarum ſoluerunt: tamen magna coniectura eſt, Apoſtolos fuiſſe.

NEQVE huic expoſitioni repugnant, Chryſoſtomus, aut ſi qui ſunt alij, qui id factum aliis quibuſdam præter Apoſtolos tribuunt. Potuit enim fieri, & credibile eſt ita factum eſſe, vt Domino iubente multi ſimul accurrerint, tum ex Apoſtolis, tum ex aliis, & hi coniunctis viribus lapidem ſuſtulerint, ac deinde alij manus Lazari, alij pedes ſoluerint, alij velamen ex facie detraxerint, alij reliquum corpus expedierint: neque ex hoc, quòd Apoſtoli cùm aliis Iudæis Lazarum ſoluerint, aliquid detrahitur de magnitudine miraculi.

Atque hæc dicta ſint de calumnia mendacij; nam alioqui ad rem noſtram nihil refert, vtrum Apoſtoli, an alij quidam Lazarum ſoluerint: vt enim hæc Lazari ſolutio figura ſit abſolutionis Sacerdotalis, ſatis eſt, ſi ij, qui Lazarum ſoluerunt, in ea re miniſtri Chriſti fuerint, & Chriſto iubente id fecerint. Hoc enim contendimus, eos dumtaxat poteſtatem habere peccata remittendi, quibus id Chriſtus mandauit: quemadmodum ij ſoli Lazarum de monumento prodeuntem ſoluerunt, quibus Chriſtus dixerat: *Soluite eum.* Quare S. AVGVSTINVS tract. 49. in Ioan. non nominat diſcipulos, ſed generatim, miniſtros, cùm de illis agit, quibus Chriſtus dixit: *Soluite eum.*

ADDIT poſtremò Caluinus aliam allegoriæ huius explicationem: *Sed demus*, inquit, *hoc dictum diſcipulis: quid tum obtinebunt? Dominum dediſſe Apoſtolis ſoluendi poteſtatem. Quantò aptius, & magis dextrè hæc allegoricè tractari poterunt, ſi dicamus, hoc ſymbolo Deum voluiſſe fideles ſuos inſtituere, vt ſoluerent à ſe ſuſcitatos; hoc eſt, ne in memoriam peccata reuocarent, quæ ipſe oblitus eſſet: ne eos peccatores damnarent, quos ipſe abſoluiſſet: ne adhuc exprobrarent, quæ ipſe condonaſſet: ne vbi miſericors ipſe eſſet, & ad parcendum facilis, ipſi ad puniendum ſeueri, & moroſi eſſent? certè nihil ad ignoſcentiam flectere nos magis debet, quàm Iudicis exemplum, qui ſe nimium rigidis & inhumanis implacabilem fore minatur. Eant nunc & allegorias ſuas venditent.* Hæc ille.

QVÆ ſane explicatio nihil eſt mirum, ſi nulli veterum Patrum in mẽtem venerit, cùm ineptiſsima ſit. Nam quod Patres dicũt, per mortuum ſignificari peccatorem; per excitationem, conuerſionem; per egreſſionem ex monumento, confeſsionem; per vincula,

peccata

peccata, per ſolutionem, remiſsionem; id totum, & maximam habet ſigni cum re ſignificata ſimilitudinem, & ex Scripturis ſanctis confirmari poteſt. At quod Caluinus dicit, nullum habet neque in Scripturis, neque in rei ſimilitudine fundamẽtum. Quis enim vnquam legit, non exprobrare, aut non recordari, eſſe ſoluere? aut quis ſanus diceret, non exprobrare eſſe ſoluere, cùm ſoluere ſit aliquid agere, non exprobrare ſit non agere? Sed his nugis omiſſis, ad alia veniamus.

CAPVT IV.

Confirmatur eadem veritas ex aliis locis noui Teſtamenti.

DIXIMVS hactenus de figuris, quæ Confeſſionis inſtitutionem præceſſerunt: nunc de vſu, commendatione, atque exhortatione, quæ inſtitutionem conſequuta ſunt, breuiter dicemus.

PRIMVS igitur locus habetur in Actis Apoſtolicis cap. 19. vbi ſic legimus: *Multi credentium veniebant, confitentes, & annunciantes actus ſuos: multi autem ex eis, qui erant curioſa ſectati, contulerunt libros, & combuſſerunt coram omnibus.*

Hic locus accipiendus eſt IN PRIMIS de confeſſione fidelium poſt Baptiſmum; illi. n. propriè dici ſolẽt credentes, vt patet Act. 3. 4. 5. 1. Theſſal. 1. & alibi: neque hoc negant aduerſarii. Deinde loquitur Scriptura de cõfeſſione peccatorum in ſpecie, vt ex illis verbis colligitur: *Confitentes actus ſuos.* DENIQVE agitur hoc loco de confeſſione facta non ſoli Deo, ſed etiam homini: nam ad Paulum veniebant, vt confiterentur actus ſuos. Et quoniam eo tempore nulla exſtabat Eccleſiæ conſtitutio de confeſſione peccatorum facienda, id ſequitur, vt ab ipſo Chriſto eiuſmodi confeſſio fuerit inſtituta.

SED occurrit in primis Lutherus, qui in ſua verſione, per actus, miracula intelligenda eſſe docuit: quem ſequutus eſt Ioannes Brentius in commentario huius loci.

SED hanc expoſitionem non ſolùm reijcit communis Catholicorum cõſenſus, & ipſius etiam venerabilis Bedæ, in ca. 1. Marc. ſed multò maxima pars Aduerſariorum, vt Melanchthon, Caluinus, Beza, Bullingerus, Sarçerius in Acta Apoſtolorum, & Illyricus Centur. 1. lib. 2. c. 4. col. 347. & Kemnitius in 2. p. Examin. pag. 987. DEINDE inauditum eſt, vt miracula dicantur actus noſtri, cùm ſint opera planè diuina: multò etiam abſurdius eſt, vt confiteri actus ſuos, ſit iactare miracula à ſe facta. ADDE, quod cauſſa huius confeſsionis, Luca teſte, fuit ingens quidam terror ex diuina vltione in eos, qui abutebantur nomine Ieſu & Pauli ad quæſtum: terror autem diuinæ vltionis, ad confeſsionem peccatorum, non ad prædicationem propriæ laudis, homines impellere conſueuit. DENIQVE Syriaca editio diſertis verbis reddidit, OFFENSAS.

Kemnitius loco citato duas indicat ſolutiones ad noſtrum argumentum. VNA eſt, quòd in hoc loco Actorum agatur de confeſsione generali, qua Epheſii agnoſcebant actiones ſuas ad normam verbi Dei non congruere. ALTERA, quod in ſpecie confeſsi ſunt aliqua peccata, per modum exempli, non tamen omnia.

SED prima ſolutio facilè refellitur. Nam IN PRIMIS voces illæ, *Actus ſuos*, ſatis indicant, confeſsionem factam eſſe in ſpecie: nemo enim propriè dici poteſt cõfiteri actus ſuos, qui ſolum dicit ſe peccatorem eſſe. DEINDE vox ANNVNCIO, & Græcè ἀναγγέλλω, qua vtitur hoc loco ſanctus Lucas, ſignificat diſtinctè aliquid A narrare, & in editione Syriaca habetur vox ܣܦܪ, quæ idem ſignificat quod Hebraïcum, ספר, Saphar: proinde rectè verti poſſet: *Numerantes peccata ſua.* DENIQVE vnde cognouiſſet B. Paulus, illos fuiſſe curioſa ſectatos, adeò vt libros eorum comburi iuberet, niſi in ſpecie peccata ſua confeſsi fuiſſent?

ALTERA ſolutio, quæ eſt etiam Caluini in comm. Act. & Magdeburgenſium Centur. 1. lib. 2. cap. 4. col. 360. repugnat toti Scripturæ: vbique enim Scriptura cùm abſolutè de peccatis loquitur, de omnibus peccatis intelligi ſolet, & debet; & ſi liceret exponere de quibuſdam, non de omnibus, abſurdiſsimæ ſententiæ in diuinis literis inuenirentur. Daniel. 4. *Peccata tua eleemoſynis redime.* Matt. 1. *Ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum.* Matth. 9. *Confide fili, dimittũtur tibi peccata.* Luc. 7. *Remittuntur tibi peccata.* Luc. 11. B *Dimitte nobis peccata noſtra.* Ioan. 1. *Ecce qui tollit peccata mundi.* Actor. 26. *Ablue peccata tua, inuocato nomine ipſius.* In his, & aliis infinitis locis non ponitur ſignum vniuerſale, & tamen nemo dubitauit vnquam, quin ſubintelligeretur; & idem ſit: *Peccata tua eleemoſynis redime*; &, Omnia peccata tua eleemoſynis redime. Quare ſecundum vſum Scripturæ Confiteri, & renunciare actus ſuos; nihil poteſt eſſe aliud, niſi palam facere omnia peccata ſua.

Præter hanc ſolutionem, quam breuiter refutauimus, libuit Caluino in comment. Actor. aliquot antitheſes proponere, inter cõfeſsionem horum Epheſiorum, & Confeſsionem, quæ nunc eſt in vſu apud Catholicos; vt videlicet oſtenderet, nihil hunc locũ Actorum ad rem noſtram facere: *Hos*, inquit, *ſemel legimus confeſſos eſſe: Papa lex quotannis vt minimum repeti iubet. C Iſti ſponte prodierunt: Papa neceſsitate omnes obligat. Lucas multos veniſſe dicit, non omnes: in lege Papæ nulla exceptio. Iſti coram fidelium cœtu ſe humiliarunt: Papa longè aliud mandatum, vt clanculariis ſuſurris in aurem proprij Sacerdotis obmurmuret peccator. En quàm dextrè Scripturas ad probandas ſuas fallacias accommodent.* Hæc ille.

SED has calumnias, planè leues, ac pueriles, nullo negotio diſſoluemus. Nam etiamſi ſemel legamus Epheſios illos confeſſos, non tamen ſequitur, non ſæpius id ab eis factum: alioqui iidem Epheſij, quia nunquam leguntur Baptiſmum aut Euchariſtiam ſuſcepiſſe, iuxta Dialecticam iſtam Caluini, nunquam Baptiſmum, aut Euchariſtiam ſuſcepiſſent.

QVOD autem illi ſponte prodierint ad confitendum, mirum videri non debet, tum quod nulla tunc exſtaret lex de confeſsione certo aliquo tempore facienda, tum quod etiam noſtro tempore plurimi extra tempus Paſchale, in quo ſolo, lege Eccleſiaſtica confiteri tenentur, ſponte ſua prodeant ad Confeſsionem. Itaque etiamſi tunc lege cautum fuiſſet, vt quotannis omnes confiterentur, potuiſſent tamen Epheſij illi ſponte ac libere ad Confeſsionem prodire.

MVLTOS autem veniſſe ad Confeſsionem non omnes; quid habet repugnantiæ cum ea lege, quæ iubet, vt omnes quotannis vt minimum, peccata ſua confiteantur? neque enim lex omnes abſolute includit, ſed omnes qui conſcientiam habent peccati lethalis, neque iſtos omnes quouis tempore obligat, ſed tantum ſemel per annum. Quare ſi lex iſta Eccleſiaſtica tempore B. Pauli viguiſſet, adhuc potuiſſent Epheſij quidam ad Confeſsionem faciendam accedere, quando non omnes accedebant.

DENIQVE quòd illi coram cœtu fidelium ſe humiliauerint, ex capite ſuo deprompſit Caluinus, non enim Lucas tale aliquid ſcripſit: *Multi*, inquit, *credentium veniebant, confitentes, & annunciantes actus ſuos.* Vtrum

autem venerit coram cœtu fidelium, aut priuatim, ad Paulum, aut aliquem alium, Lucas non dicit. DEINDE nonne etiam Catholici hoc tempore coram cœtu fidelium se humiliant, cùm in medijs basilicis, tota inspectante Ecclesia, ad sacerdotum pedes se abijciant, licet Confessionem secreto exponant? Habes igitur quam dextrè Caluinus antitheses suas ad calumnias pertexendas accommodet.

SECVNDVS locus est, 2. Cor. 5. in illis verbis: *Dedit vobis ministerium reconciliationis, & posuit in nobis verbum reconciliationis: pro Christo ergo legatione fungimur, &c.* hæc verba ad potestatem Clauium pertinere, fatetur Ioannes Caluinus lib. 4. Instit. ca. 1 §. 22. & tam publicè, quam priuatim apud fideles baptizatos esse debere vsum harum Clauium, libenter agnoscit. At profectò qui mittuntur Legati cum potestate reconciliandi inimicos regis cum ipso rege, non possunt rectè munere suo defungi, nisi cognoscat ex ipsis reis, quid egerint, quàm grauiter regiam maiestatem læserint, quam satisfactionem persoluere sint parati, &c. Quare potestas ista ministerialis reconciliandi eos, necessariò fert secum potestatem cognoscendi causas reorum, atque adeò confessiones exigendi, & audiendi: neque enim Ministris licet pro arbitrio quoslibet etiam non auditos reconciliare.

TERTIVS locus habetur Iacobi 5. vbi S. Iacobus ad Confessionem cohortatur, dicens: *Confitemini alterutrum peccata vestra:* quæ cohortatio satis apertè indicat, Confessionem iam tum fuisse institutam, & quidem peccatorum, atque homini faciendam. Et satis apertè cohæret hæc sententia cum superioribus verbis, secundum Catholicorũ explicationem. Nam paulò antè Apostolus Iacobus monuerat ægrotos, vt Presbyteros accerserẽt, à quibus oleo sancto cum precibus vngerentur. & adiecerat effectũ illius sacræ vnctionis, & precum, futurum, vt alleuaretur ægrotus, & sanaretur, & si in peccatis esset, ea illi remitterentur. Sed ne forte qui hæc legeret, existimaret illa etiã peccata lethalia, quorum homo conscientiam habet, per sacram vnctionem posse deleri, subiunxit: *Confitemini alterutrum peccata vestra:* non enim sacra vnctio peccata lethalia remittit, quorum aliquis conscientiam habet, cum ea per Confessionis Sacramentum purgãda sint; sed aut venialia, aut etiam lethalia, quorum conscientiam non habemus, quæ reliquiæ peccatorum dici solent.

SED obijciunt Aduersarij, ac præsertim Philippus in Apologia Confessionis artic. de Confessione & Satisfactione, & Ioannes Caluinus lib. 3. Institut. ca. 4. §. 12. & in annotatione ad hunc locum, particulam illam, ALTERVTRVM. Videtur enim ea particula cogere, vt dicamus sanctum Iacobum non loqui de Confessione Sacramentali, quæ soli Sacerdoti fieri potest, sed de confessione offensionis, quæ fit fratri offenso, ad obtinendam ab eo pacem & veniam, vt existimat Philippus, vel de confessione peccatorum, quæ fit homini spirituali, vt is cognito nostro spirituali morbo, nos instruere, & pro nobis ad Deum preces fundere valeat, vt docet Caluinus: quæ Caluini expositio confirmari videtur ex verbis sequentibus: *Et orate pro inuicem, vt saluemini.*

SED hæc obiectio facilè solui potest. Nam Origenes homil. 3. in Leuit. Chrysostomus lib. 3. de sacerdotio, Augustinus hom. 12. ex li. 50. hom. & Bernardus in lib. Meditationum, cap 9. hunc locum de cõfessione quæ fit sacerdoti, simpliciter accepisse videntur, & vt rectè exponunt Beda in commentario huius loci, & Hugo de S. Victore lib. 2. de Sacramentis, par. 14. cap. 1. voces illæ, ALTERVTRVM, & INVICEM, accipiendæ sunt, prout exigit consequentia verborum Scripturæ diuinæ. Itaque: *Confitemini alterutrum,* nihil est aliud, nisi, Confitemini homines hominibus, qui Absolutione indigetis, illis, qui potestatem habent absoluendi. Quemadmodum 1. Pet. 4. cum Apostolus dicit: *Hospitales inuicem, sine murmuratione, vnusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes: si quis loquitur quasi sermones Dei, &c.* non significat, sine discrimine oportere omnes ab omnibus hospitio recipi, aut doceri, aut curari, &c. sed eos qui tecto indigent, hospitio recipiendos esse ab his, qui domum habent; imperitos à doctis instruendos; ægrotos à medicis curandos; pauperes à diuitibus sustentandos; non cõtra nutriendos diuites à pauperibus, aut curandos medicos ab ægrotis, aut doctos ab imperitis erudiendos, aut denique qui domibus abundant, excipiendos hospitio ab his, qui tecto carent: sic igitur qui peccatorum vinculis constricti tenentur, ad eos accedere debent, quibus dictum est, *Quæcunque solueritis, &c.*

Quod etiam sequitur in verbis Iacobi: *Orate pro inuicem, vt saluemini;* id significat, vt Presbyteri pro infirmis, non vt infirmi pro Presbyteris orent: respicit enim Iacobus ad id, quod antea dixerat: *Infirmatur quis in vobis? inducat Presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum.* Quod etiam indicat lectio Græca, quæ vbi nos habemus: *Orate pro inuicem, vt saluemini,* habet vocem, ἰαθῆτε, quæ ad sanitatem corporis propriè refertur.

QVARTVS locus habetur 1. Ioan. 1. *Si confiteamur peccata nostra, fidelis est, & iustus, vt remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate.* Ex hoc loco probabiliter colligitur Confessio Sacramentalis, singulorum peccatorum. Neque enim dubitari potest quin loquatur Apostolus Ioannes de confessione peccatorum, & quidem singulorum in specie: nam id significant illa verba: *Si confiteamur peccata nostra:* non enim ait, Si agnoscamus, aut confiteamur nos peccatores, sed, *Si confiteamur peccata nostra.* Et cùm verba sequentia: *Remittet nobis peccata nostra;* omnium consensu, de remissione peccatorum omnium, & singulorum in specie, intelligantur, non possunt verba præcedentia sine vitio æquiuocationis aliter accipi quàm de confessione omnium, & singulorum peccatorum in specie.

Sed respondent aduersarij, Apostolum loqui de confessione peccatorum, quæ Deo fieri debet, non de ea, quæ fit homini.

AT solutio hæc non difficulter refelli potest. PRIMVM enim verba illa: *Fidelis est, & iustus, &c.* referuntur ad promissionem diuinam: ideo enim Deus fidelis, & iustus dicitur, dum peccata confitentibus remittit, quia stat promissis suis, nec fidem fallit. At promissio de remittendis peccatis iis, qui confitentur Deo peccata sua, non videtur vlla extare in diuinis literis: extat autem promissio apertissima iis, qui ad illos accedunt, quibus dictum est Ioan. 20. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, &c.* Quare, si qui confiteantur sacerdoti peccata sua Deus fidelis, & iustus est, vt iuxta suam institutionem, & promissionem, remittat eis peccata ipsorum.

PRÆTEREA si hoc loco promitteret Apostolus remissionem iis, qui Deo confitentur peccata sua, frustra dictum esset à Christo Apostolis: *Quorum remiseritis peccata, &c.* &, *Quæcunque solueritis super terram, &c.* nam cùm multò facilius sit, Deo quam hominibus confiteri, nemo esset qui ab hominibus remissionem quæreret, si soli Deo confitendo remissionem obtinere posset.

DENIQVE si quem sacerdos absoluendum non esse iudicaret, atque adeò peccatũ eius retineret, frustrà id faceret, si per cõfessionem soli Deo factã, inuito etiam sacerdote, ille absolueretur. Quocirca nec vera esset

illa

illa ſententia: *Et quorum retinueritis, retenta ſunt, &, Quæcunque alligaueritis ſuper terram, erunt ligata & in cœlo.*

Vt igitur omnia inter ſe aptè cohæreant, & vnus Scripturæ locus non pugnet cum altero, ſed alter potiùs ex altero explicetur: omnino probabile eſt, S. Ioãnem de Sacramentali confeſſione eſſe loquutum.

CAPVT V.

Idem probatur ex teſtimoniis Conciliorum.

ADDEMVS nunc teſtimonia Conciliorum veterum, quæ in diuerſis prouinciis, variiſque temporibus celebrata ſunt, ex quibus cognoſci poterit Eccleſiæ vniuerſæ ſententia. Porrò teſtimonia Conciliorum, quæ adferemus, etiamſi non apertè contineant, Confeſſionem eſſe Iuris diuini, continent tamen antiquam conſuetudinem, & ſæpe etiam indicant neceſſitatem confitendi peccata ſacerdotibus. Ex quibus facile erit colligere, rem eſſe à Deo ipſo præceptam; tum quia non inuenitur prima origo huius præcepti in vllo Concilio; tum etiam quia non eſt vllo modo probabile, populos fideles præceptum tam arduum ab hominibus admiſſuros fuiſſe, ſi per confeſſionem ſoli Deo, aut generatim factam, remiſſionem peccatorum obtinere potuiſſent.

PRIMVM igitur in Eccleſia Orientali habemus teſtimonium Concilij LAODICENI, ante M. C. annos celebrati: ſic enim legimus, can. 2. *His qui diuerſorum peccatorum lapſu incurrunt, & inſtant orationi, confeſſioni, ac Pœnitentiæ, malorum ſuorum perfectam conuerſionem demonſtrantes, pro qualitate peccati tempus Pœnitentiæ tribuendum eſt.* Hic habemus Confeſſionem, & quidem in ſpecie, & hominibus faciendam: nam alioqui non poſſent homines pro qualitate peccati, tempus Pœnitentiæ aſſignare.

IN canonibus quoque SEXTÆ Synodi, qui à Græcis, conditi ſunt ante annos circiter CM. can. 102. ita legimus: *Oportet autem eos, qui ſoluendi & ligandi poteſtatem à Deo accepere, peccati qualitatem conſiderare, & eius qui peccauit ad eam conuerſationem promptum ſtudium, & ſic morbo conuenientem adferre medicinam.*

EX quibus locis, vt etiam ex teſtimoniis Patrũ Græcorum, quæ in ſequenti capite adducẽtur, intelligi poteſt, falſum eſſe quod quidam dicunt, Græcos non ſolere confiteri peccata, niſi ſoli Deo: & in eo quod ſcribitur apud GRATIANVM, de Pœnitentia, diſt. 1. canon. Quidam: *Quidam Deo ſolummodo confiteri debere peccata dicunt, vt Græci*, illud, *Græci*, videtur irrepſiſſe in textum ex margine, & marginalem annotationem imperiti alicuius fuiſſe, qui ex facto Nectarij collegit, ſublatam omnino Confeſſionem Sacramentalem apud Græcos. NAM alioqui in ipſo capitulari Theodori, vnde canon ille deſcriptus eſt, non habentur duæ illę voces, *vt Græci*, neque, etiam habentur in Cõcilio II. Cabilonenſi, c. 33. vnde Theodorus capitulum illud accepiſſe videtur, ſed nec Magiſter Sẽtent. in 4. lib. diſt. 17. eandem ſententiam adducens, addidit illud, *vt Græci.* NEQVE in Concilio Florentino vlla fuit controuerſia de Confeſſione cum Græcis, eo excepto, quòd Eugenius Pontifex à nonnullis Græcorum Doctoribus priuatim quæſiuit, cur ſacerdotes ipſorum ante Sacrificij celebrationem peccata ſua non confiterentur. DENIQVE Nicolaus Cabaſilas in explicatione Liturgiæ, cap. 19. & Anaſtaſius Nicenus in quæſtionibus ſuper Scripturam, quæſt. 6. apertè docent Confeſſionem Sacramentalem, cùm tamen Græci ſint, & noſtris diebus Hieremias Patriarcha Conſtantinopolitanus in Cenſura Confeſſionis Auguſtanæ, cap. 12. reprehendit quod Lutherani dicebant, non eſſe neceſſarium omnia peccata per ſingulas ſpecies, in Confeſſione enumerari. Atque hæc de Eccleſia Græca.

IN Eccleſia Latina, exſtat IN PRIMIS can. 31. Concilij III. CARTHAGINENSIS ante annos M. & C. celebrati, vbi ſic legimus: *Vt Pœnitentibus ſecundum peccatorum differentiam, Epiſcopi arbitrio, Pœnitentiæ tempora decernantur.* Et idem canon repetitus inuenitur in Cõcilio AFRICANO, can. 10. Dubium verò eſſe non poteſt, quin oporteat peccata omnia in Confeſſione detegi, ſi iuxta peccatorum differentias Pœnitentiæ tempora decernuntur.

DEINDE exſtat can. 8. Concilii I. CABILONENSIS ante M. circiter annos celebrati, in hæc verba: *Vt Pœnitentibus à ſacerdotibus, facta Confeſſione, indicatur Pœnitentia, vniuerſitas ſacerdotum noſcitur conuenire.*

EXSTAT ETIAM can. 32. Concilij II. CABILONENSIS, ante annos circiter DCCC. vbi ſic legimus: *Sed & hoc emendatione indigere perſpeximus, quod quidam dum confitentur peccata ſua ſacerdotibus, non plene id faciunt. Quia ergo conſtat hominem ex duabus eſſe ſubſtantiis, anima videlicet, & corpore, & interdum animi motu, interdum carnis fragilitate peccare: ſolerti indagatione debent inquiri ipſa peccata, vt ex vtriſque plena ſit confeſſio; ſcilicet vt & ea confiteantur, quæ per corpus geſta ſunt, & ea quibus in ſola cogitatione delinquitur.*

IN Concilio TVRONICO III. circa idem tempus celebrato, cap. 22. ita legimus: *Epiſcopis & Preſbyteris diligenti cautela pertractandum eſt, qualiter hominibus ſibi ſua delicta confitentibus tempus abſtinẽdi adſcribant.* Similia habentur in Cõcilio Rhemenſi eiuſdem antiquitatis, can. 11. & 16. & Pariſienſi, cap. 32. & 46. Atque hæc omnia Concilia ſunt Eccleſiæ Gallicanæ.

NEC minus perſpicua teſtimonia, habemus Eccleſiarum Germaniæ: nam Concilio MOGVNTINO ſub Rabano Archiepiſcopo, cap. 16. ita ſtatuitur: *Ab infirmis in mortis periculo poſitis, per Preſbyteros pura inquirenda eſt confeſſio, non tamen illis imponenda quantitas Pœnitentiæ, ſed innoteſcenda.* Vide etiam, cap. 27.

IN Concilio VVORMACENSI celebrato anno Domini DCCC. LXVIII. vt initio eiuſdem Concilij legimus, capite 25. ita ſcriptum eſt: *Pœnitentibus ſecundum differentiam peccatorum, ſacerdotis arbitrio Pœnitentia decernuntur. Debet itaque ſacerdos in Pœnitentia danda ſingulorum cauſſas ſingulatim conſiderare, originem quoque, modumque culparum: & affectus, gemituſque delinquentium diligenter examinare, manifeſteque cognoſcere, temporum etiam, & perſonarum, locorum quoque, & ætatum qualitates inſpicere, vt pro conſideratione locorum, ætatum, vel temporum, ſeu pro qualitate delictorum, atque gemituum vniuſcuiuſque delinquentis, à ſacris regulis oculos non deflectat.* Ex his teſtimoniis ſatis apparet, antiquas Germaniæ Eccleſias longè aliter de Confeſſione ſenſiſſe ac docuiſſe, quàm nunc Sectarij, ac nouatores Lutherani ſentiant & doceant.

HIS accedant Concilia Generalia: Lateranenſe ſub Innocentio III. cap. 21. Conſtantienſe, ſeſſ. 8. Florentinum in Inſtruct. Armenorum, & Tridentinum, ſeſſ. 14. quæ licet, quòd recentiora ſint, ab Aduerſariis contemnantur, tamen iniuria contemnuntur: nam & antiquiſſimis Conciliis congruentem fidem ac doctrinam tradiderunt, & totius Eccleſiæ Catholicæ, quæ his CD. annis floruit, ſententiam continent, vt errare non potuerint, quin tota Eccleſia erraſſe, atque adeo portis Inferi ſuccubuiſſe dicatur.

CAPVT VI.

Idem probatur traditione veterum Patrum, qui floruerunt ab anno Domini C. ad CC.

TESTIMONIIS Conciliorum meritò adiungi possunt testimonia veterum Patrum Græcorum & Latinorum, qui singulis ætatibus in Ecclesia floruerunt.

PRIMVS igitur sit S. IRENÆVS, qui in ipso PRIMO seculo post Apostolorum excessum floruit, quique proximè Apostolorum ætati successit. Is in 1. lib. c. 9. ita scribit de quibusdam fœminis, quas Marcus hæreticus circumuenerat: *Hæ sæpissimè conuersæ ad Ecclesiam Dei confessæ sunt, & secundùm corpus exterminatas se ab eo velut cupidine, & inflammatas, valdè se illum dilexisse.* Et infra de alia pariter seducta: *Cum magno labore fratres eam conuertissent, omne tempus in Exomologesi consummauit plangens, & lamentans ob hanc quam passa est ab hoc Mago corruptelam.* Et lib 3. ca 4. *Cerdon*, inquit, *sæpe in Ecclesiam veniens, & Exomologesim faciens, sic consummauit, modo quidem latenter docens, modo vero Exomologesim faciens.*

Quo loco OBSERVANDVM est, nomine Exomologesis, apud veteres interdum non intelligi solam Confessionem, sed etiam Contritionem, & Satisfactionem, vt perspicuum est, tum ex Tertulliano in lib. de Pœnitentia, tum ex loco Irenæi citato ex lib. 4. cap. 9. interdum autem intelligi solam Confessionem, vt patet ex Cypriano in serm. de lapsis. Nunquam verò Contritionem vel Satisfactionem sine Confessione per eam vocem significari: Itaque Exomologesis Confessio est, vel sola, vel cum adiunctis aliis Pœnitentiæ partibus.

NEQVE vera sunt quæ dicit Kemnitius pag. 1000. per Exomologesim intelligi ab Irenæo confessionem publicam publicorum scelerum, ob quæ excommunicari homines merebantur. Nam in 1 lib. cap. 9. loquitur de occulto crimine, immo etiam de occulta cupiditate, quæ nisi ex confessione fœminarum illarum cognosci non potuisset, in lib. autem 3. ca. 4. apertissimè Irenæus dicit, Cerdonem Exomologesim fecisse, postquam latenter hæresim suam docuerat: Quare loquitur in vtroque loco de confessione secretorum, siue occultorum sceleru m.

SECVNDO loco habemus TERTVLLIANVM, qui floruit ad exitum eiusdem seculi, Seuero imperante, vt ipse testis est in Apologetico, cap. 4. Is in lib. de Pœnitentia multa docet, quæ notanda sunt, quoniam Kemnitius hunc etiam locum deprauat.

PRIMVM igitur explicat Tertullianus, quid sit Exomologesis, ac dicit esse actum Pœnitentiæ, quo delictum nostrum confitemur Domino: *Is actus*, inquit, *qui magis Græco vocabulo exprimitur, & frequentatur, Exomologesis est, qua delictum nostrum Domino confitemur.* Quod autem dicit, Exomologesim fieri Deo, significat, Deo fieri per sacerdotem, non autem soli Deo: id quod ex sequentibus apertè colligitur. Nam continuò adiungit, per Confessionem disponi Satisfactionem, & Pœnitentiam nasci: quia videlicet Sacerdos audita Confessione, disponit, atque ordinat, quæ satisfactio necessaria sit, & ea pœnitenti iniungit.

DEINDE paulò pòst addit, nonnullos ex pudore quodam, & humana verecundia à Confessione abhorruisse: quæ verecundia non habet locum in confessione, quæ soli Deo fit: *Pleroſque*, inquit, *hoc opus, vt publicationem fugiat, aut fugere, aut de die in diem differre præsumo, pudoris magis, memores quàm salutis: velut illi, qui in partibus verecundioribus corporis, contracta vexatione, conscientiam medentium vitant, & ita cum erubescentia sua pereunt*; & paulo infrà per ironiam ita scribit: *Grande planè emolumentum verecundiæ, occultatio delicti pollicetur. videlicet, si quid humanæ notitiæ subduxerimus, proinde & Deum celabimus. Adeòne existimatio hominis, & Dei conscientia comparantur? an melius est damnatum latere, quam palam absolui?* & in libro extremo hanc Exomologesim à Deo institutam, atque adeò necessariam esse docet, cùm ait: *Si de Exomologesi retractas, gehennam in corde considera, quam tibi Exomologesis extinguit.* Et infrà: *Peccator restituendo sibi institutam à Domino Exomologesim sciens, præterijt illam, quæ Babylonium Regem in regnare stituit.*

Kemnitius loco notato duo dicit ad hoc testimonium Tertulliani. PRIMO, loqui eum de Pœnitentia publica tantùm. SECVNDO, loqui de confessione, quæ fiebat non solis Presbyteris, sed etiam laïcis: nam sic loquitur TERTVLLIANVS: *Ergo cum te ad fratrum genua protendis, Christum contrectas, Christum exoras.*

Respondeo, loquitur fortasse Tertullianus de Pœnitentia publica, sed quæ fiebat post confessionem secretam. Sæpè enim agebatur publicè Pœnitentia, & tamen peccatum in specie non aperiebatur, nisi Sacerdotibus: nam peccata solùm publica publicè cõfitenda erant, quæ autem secreta erãt, nemo cogebatur publicè confiteri. Tertullianus autem loquitur de peccatis secretis, vt ex verbis eius perspicuum est. Nõ enim diceret, homines suffugere, aut differre Confessionem verecundiæ caussa; neque compararet eiusmodi homines cum iis, qui morbo vexantur in partibus corporis secretis; neque illud adderet, si quid humanæ notitiæ subduxerimus, non tamen Deo posse celari; nisi de peccatis occultis, ac secretissimis loqueretur. Itaque occultorum, ac secretorum confessionem homini faciendam, necessariam ad salutem existimauit Tertullianus: talium autem peccatorum Confessio publica esse non debet, neque ab Ecclesia exigebatur, nisi secreta. Quòd si etiam Tertullianus vellet, secretorum peccatorum Confessionem publicam esse faciendam, certam, multò magis concederet, saltem secretam esse necessariam. Proinde Tertulliani testimonio, aut idipsum requiritur, quod nos docemus, aut aliquid grauius, & durius: nullo autem modo id quod Kemnitius, & Lutherani volunt, qui solùm in genere, aut de peccatis publicis confitentur.

Quod attinet ad id, quod Tertullianus dicit pœnitentes aduolui consueuisse fratribus; duobus modis respondeti potest. Nam aut ipsos Presbyteros vocat fratres, siquidem paulò antè dixerat, pœnitentes aduolui Presbyteris; & rectè vocare poterat eos fratres, quia de illis tractabat, vt distinguuntur à Deo, qui est communis omnium Pater: aut certè cùm dicit, pœnitentes aduolui fratribus, loquitur de oratione, non de Confessione, præsertim in specie. Solebant enim pœnitentes abijcere se ad pedes omnium fratrum, vt eorum precibus se commendarent: hoc enim sonant illa verba: *Cùm te ad fratrum genua protendis, Christum contrectas, Christum exoras.* Et paulo ante apertius, omnia distinguens ait: *Presbyteris aduolui, aris Dei aggeniculari, omnibus fratribus legationes deprecationis suæ iniungere.* Ac de Tertulliano satis.

CAPVT VII.

Testimonia Patrum ab anno CC. ad CCC.

ORIGENES ad initium secundi seculi post Apostolos floruit, imperante Alexandro Apameæ.

Is in

Isin 1. homil. in Leuit. sic ait: *Est adhuc & septima, licet dura, & laboriosa per pœnitentiam remissio peccatorum, cum lauat peccator in lachrymis stratum suum, & fiunt ei lachryma sua panes die ac nocte, & cum non erubescit sacerdoti Domini indicare peccatum suum, & quærere medicinam secundum eum, qui ait: Dixi, pronunciabo aduersum me iniustiam meam Domino, & tu remisisti impietatem cordis mei: in quo impletur & illud, quod Apostolus dicit: Si quis infirmatur, vocet Presbyteros, &c.* Hoc loco Origenes loquitur de Confessione facienda Sacerdoti, vt verba eius indicant; & de Confessione peccatorum in specie, & occultorum, quorum homines erubescere solent; alioqui non diceret: *Non erubescit indicare peccatum suum.* Denique loquitur de confessione, quæ in diuinis literis fundamentum habet, vt patet ex eo quod testimonium S. Iacobi adducit in medium.

Idem Origenes homil. 3. in Leuit. explicans illud: *Si peccauerit vnum ex istis, pronunciet peccatum, quod peccauit. Est,* inquit, *aliquid in hoc mirabile secretum. Etenim omni genere pronunciandæ sunt, & in publicum proferenda cuncta quæ egerimus; si quid in occulto gerimus, si quid in sermone solo, vel etiam intra cogitationum secreta commisimus, cuncta necesse est publicari, cuncta proferri; proferri autem ab illo, qui & accusator peccati est, & inventor: ipse enim nunc nos vt peccemus instigat; ipse etiam cùm peccauerimus, accusat. Si ergo in vita præueniamus eum, & ipsi nostri accusatores simus, nequitiam diaboli inimici nostri & accusatoris effugimus; sic enim & alibi Propheta dicit: Dic tu iniquitates tuas prior, vt iustificeris.* His verbis Origenes, sicut docet in die Iudicij omnia peccata nostra etiam occultissima, & solo sermone vel cogitatione patrata à Sathana in medium proferenda ita docet, vt si velimus ea purgari, omnia, videlicet etiam occultissima, solo verbo vel cogitatu admissa, sacerdoti prodamus.

Idem auctor homil. 2. in Psalm. 37. *Vide,* inquit, *quid edocet nos Scriptura diuina, quia oportet peccatum non celare intrinsecus. Fortasse enim sicut ij qui habent intùs inclusam escam indigestam, aut humoris vel phlegmatis, stomacho grauiter, & molestè imminentia, si vomuerint, releuantur: ita ij qui peccauerunt, siquidem occultant & retinent intra se peccatum, intrinsecus vrgentur, & propemodum suffocantur à phlegmate vel humore peccati: si autem ipse sui accusator fiat, dum accusat semetipsum & confitetur, simul euomis & delictum atque omnem morbi digerit caussam. Tantummodo circumspice diligentius cui debeas confiteri peccatum tuum; proba prius medicum, cui debeas caussam languoris exponere, qui sciat infirmari cum infirmante, flere cum flente, qui condolendi, & compatiendi nouerit disciplinam: vt ita demum, si quid ille dixerit, qui se prius & eruditum medicum ostenderit, & misericordem, si quid consilij dederit, facias & sequaris. Si intellexerit, & præuiderit talem esse languorem tuum, qui in conuentu totius Ecclesiæ exponi debeat, & curari, ex quo fortassis & ceteri ædificari poterunt, & tu ipse facilè sanari; multa hoc deliberatione, & satis perito Medici illius consilio procurandum est.* Ex hoc loco discimus, Confessionem esse necessariam, etiam occultorum criminum, nec tamen oportere omnia peccata publicè confiteri, sed omnia quidem priuatim, publicè autem solùm publica, aut ea, quæ maturo consilio Sacerdos iudicabit esse prodenda.

Kemnitius pagin. 1004. ad hunc locum respondet, Origenem non loqui de omnibus peccatis, cùm dicit, ea medico perito esse confitenda, sed solùm de illis de quibus dubitari poterat, an essent publicè manifestanda. Quia enim nonnulli temerè peccata occulta publicè confitebantur, consilium dari ab Origene scribit Kemnitius, vt eiusmodi peccata non sine consilio alicuius periti medici publicentur. Probat autem Kemnitius, Origenem non loqui de omnibus peccatis, hoc modo: *Quod,* inquit, *Origenes in illo loco non in genere de omnibus & singulis peccatis sacerdoti confitendis loquatur, inde manifestum. In prima enim homilia, loquitur de delictis, concupiscentiis, & commissis, quæ ante Deum proferuntur; & in conspectu ipsius per gemitum exponuntur. Deinde in secunda homilia in principio, loquitur de lapsibus, qui olim ad publicam Confessionem pertinuerunt: quia verò inde sequebantur obtrectationes, suadet Origenes, vt tales lapsus primum Sacerdoti exponantur, vt de eius consilio vel suscipiatur publica Confessio, vel omittatur.*

Sed hæc distinctio Kemnitii vanissima est: siquidem Origenes in vtraque homilia de omnibus peccatis loquitur. Ac in priore quidem, dicit omnia Deo esse confitenda, & pro omnibus gemendum, & supplicandum: in posteriore monet, illa eadem hominibus confitenda, primùm priuatim, deinde publicè, iuxta consilium sacerdotis. Hæc autem sunt verba Origenis in fine prioris homiliæ: *Omnia,* inquit, *ex quo deliqui; sine concupiui concupiscentiam secularem, sine quid aliud commisi, omnia ante te profero, & in orationibus meis in conspectu tuo pono.* Vides quàm apertè de omnibus omnino loquatur in priore homilia, & non de quibusdam tantùm, quæ ad publicam Confessionem non pertinerent, vt fingit Kemnitius.

Idem etiam Origenes homil. 17. in Lucam, explicans illud: *Vt reuelentur ex multis cordibus cogitationes*, ostendit peccata, quæ Deo confitemur esse etiam hominibus confitenda: *Vnde,* inquit, *& nos si peccauerimus, debemus dicere: Peccatum meum notum tibi feci, & iniquitatem meam non abscondi: Dixi; Annunciabo iniustitiam meam contra me Domino. Si enim hoc fecerimus, & reuelauerimus peccata nostra non solum Deo sed & his qui possunt mederi vulneribus nostris, atque peccatis, delebuntur peccata nostra ab eo, qui ait: Ecce deleo vt nubem iniquitates tuas, & sicut caliginem peccata tua.* Hæc ille, qui satis apertè ostendit, non esse distinguenda peccata, quæ Deo, & quæ Sacerdoti sint aperienda, sed eadem vtique, atque omnia confitenda.

Secundo loco habemus sanctum Cyprianvm, qui eodem seculo, licet aliquanto posterius, quàm Origenes floruit. Hic igitur beatissimus Martyr, in epistol. 16. libro 3. ad plebem suam loquitur; *Nàm cum in minoribus delictis, quæ non in Dominum committuntur, Pœnitentia agatur iusto tempore, & Exomologesis fiat, inspecta vita eius, qui agit Pœnitentiam, nec ad communicationem venire quis possit, nisi prius illi ab Episcopo & clero manus fuerit imposita, quantò magis in his grauissimis & extremis delictis cautè omnia & moderatè secundum disciplinam Domini obseruari oportet?* Hic habemus Exomologesim necessariam secundum disciplinam Domini, & talem Exomologesim, vt ex ea pœnitentis vita inspici, & cognosci possit. Proinde habemus Confessionem omnium peccatorum, iure diuino esse necessariam: neque enim, Exomologesis generalis, aut aliquorum tantùm peccatorum, vitam pœnitentis ita detegit, vt ea planè inspici possit.

Idem auctor sermone 5. de lapsis: *Denique,* inquit, *quanto & fide maiore, & timore meliore sunt, qui quamuis nullo sacrificij, aut libelli facinore constricti, quoniam tamen de hoc vel cogitauerunt, hoc ipsum apud sacerdotes Dei dolenter & simpliciter confitentes, Exomologesim conscientiæ faciunt, animi pondus exponunt, salutarem medelam paruis licet, & modicis vulneribus exquirunt.*

Ad hunc locum respondet Kemnitius, pagina 1005. ac dicit, hoc loco a Cypriano non proponi præceptum, vel consuetudinem vniuersalem, sed exemplum quorumdam, qui fide maiore, & timore meliore erant. Addit etiam, non loqui Cyprianum de Confessione omnium peccatorum, vel omnium malarum cogitationum, sed eius tantùm cogitationis, quæ de idololatria committenda, siue de Christo abnegando susceptа fuerat: proinde pertinere hanc sententiam ad publicam Pœnitentiam, & ad publica crimina.

Sed istæ obiectiones ex eodem Cypriano facilè refelluntur: non enim Cyprianus exemplum proponit Confessionis liberæ, sed necessariæ, vt patet ex sequentibus verbis. Nam postquam dixerat: *Salutarem medelam paruis licet, & modicis vulneribus exquirant*, adiungit continuò, *Scientes scriptum esse: Deus non deridetur. Derideri & circumueniri Deus non potest, nec astutia aliqua fallente deludi: plus immo delinquit, qui secundùm hominem Deum cogitans, euadere se pœnam criminis credit, si non palàm crimen admisit:* & paulò infrà de iisdem, qui sola cogitatione peccauerunt, ita loquitur: *Minus planè peccauerit non videndo idola, nec sub oculis circumstantis, atque insultantis populi sanctitatem fidei profanando, non polluendo manus suas funestis sacrificiis, nec sceleratis cibis ora maculando, hoc eo proficit, vt sit minor culpa, non vt innocens conscientia, facilius potest ad veniam criminis peruenire, non est tamen immunis à crimine: nec cessent in agenda Pœnitentia, atque in Domini misericordia deprecanda, ne quod minus esse in qualitate delicti videtur, in neglecta satisfactione cumuletur, confiteantur singuli, quæso fratres, delictum suum, dum adhuc, qui deliquit, in seculo est, dum admitti Confessio eius potest, dum satisfactio & remissio facta per sacerdotes apud Dominum grata est.*

Ex his manifestè colligimus auctore Cypriano, necessarium esse cõfiteri peccata omnia mortalia, etiamsi sola cogitatione commissa sint. Quare verba illa: *Quanto & fide maiore, & timore meliore, sunt qui, &c.* non continent exemplum Confessionis non necessariæ, vt Kemnitius existimauit, sed argumentum à minore ad maius. Si enim qui sola cogitatione peccant, Pœnitentiam agunt, atque Exomologesim faciunt, quantò magis id fieri deberet ab iis, qui verbo & opere peccata committunt?

Quod autem Kemnitius addit, Cyprianum loqui solum de cogitatione abnegationis Christi, & proinde hanc sententiam pertinere ad Pœnitentiam publicam, & crimina publica, ridiculum est. Neque enim cogitatio de peccato aliquo patrando, publica dici potest, aut debet, etiamsi peccatum illud publicum esse possit: neque vllo modo ad peccatum publicum pertinet cogitatio, nisi peccatum ipsum publicum ex ea cogitatione prodierit. Quomodo enim ad peccatum publicum pertinet, quod neque in se est publicum, neque est peccati publici causa? & quis vnquam audiuit in Ecclesia id fieri solitum, vt ob solam internam cogitationem abnegationis Christi, aliquis excommunicaretur, aut publicam Pœnitentiam subire cogeretur? etiamsi qui palàm Christum abnegant, iure excommunicentur, & Pœnitentiæ publicæ subijciantur. Non igitur Cyprianus Confessionem eiusmodi cogitationum exigebat, quod eæ cogitationes ad peccata publica pertinerent, sed quod essent peccata lethalia, quamuis occulta, atque interna.

Adde quòd si cogitatio abnegationis Christi necessariò confitenda esset, quia ad peccatum publicum pertineret, nimirùm vt causa quædam peccati, quod publicum esse potuit: eodem modo cogitationes rapinæ, adulterij, homicidij, blasphemiæ, periurij, aliorumque fermè omnium criminum, necessariò confitendæ erunt, cùm causæ esse possint scelerum publicorum. Itaque quidquid dixerit, cò tamen illi veniendum erit, vt peccata omnia in Confessione detegenda esse fateatur.

CAPVT VIII.

Testimonia Patrum ab anno CCC. ad CD.

Iam verò Tertio seculo post Apostolos, habemus primum Lactantivm, qui cum Crispi Cæsaris institutor fuerit, & Imperatori Constantino libros suos nuncupauerit, fine dubio ad initium tertiæ ætatis post Apostolica tempora floruit.

Is igitur in libro quarto diuinarum Institutionum, capite 17. explicans rationem cur Deus Circumcisionem in Testamento veteri imperauit, ac docens, eam Confessionis ac Pœnitentiæ figuram fuisse, ita loquitur: *Ob hanc causam Deus nudari eam iussit, vt hoc argumento nos admoneret, ne inuolutum pectus haberemus, id est, ne quod pudendum facinus intra conscientiæ secreta velemus. Hæc est cordis circumcisio, de qua Prophetæ loquuntur, quam Deus à carne mortali ad animam transtulit, quæ sola mansura est. Volens enim vita ac saluti nostræ pro æterna sua pietate consulere, Pœnitentiam nobis in illa Circumcisione proposuit, vt si cor mundauerimus, id est, si peccata nostra confessi, satis Deo fecerimus, veniam consequamur, quæ contumacibus, & admissa sua celantibus denegatur ab eo, qui non faciem sicut homo, sed intima, & arcana pectoris intuetur.*

Idem Lactantivs in extremo libro Nouatianos damnans, ponit pro nota veræ Ecclesiæ confessionem: *Sed tamen*, inquit, *quia singuli quique catus hæreticorum se potissimùm Christianos, & suam esse Catholicam Ecclesiam putant, sciendum est, illam esse veram, in qua est Confessio, & Pœnitentia, quæ peccata, & vulnera, quibus subiecta est imbecillitas carnis salubriter curat.* Hæc Lactantius.

Deinde habemus S. Athanasivm, qui in sermon. in illa verba: *Profecti in Pagum, qui ex aduerso est, inuenietis pullum alligatum, &c.* ad finem sermonis ita loquitur: *Nos ipsos examinemus, num soluta sint nostra vincula, vt in melius proficiamus. Quod si nondum soluta sint vincula, tradas te ipsum discipulis Iesu: adsunt enim qui te soluant pro potestate ea, quam à Saluatore acceperunt. Quæcumque enim ligaueritis, inquit, in terra, erunt ligata & in cœlis: & quæcumque solueritis in terra, erunt soluta & in cœlis: & si quibus remiseritis peccata, remittuntur eis.*

Tertio, habemus sanctum Hilarivm, can. 18. in Matth. vbi sic loquitur: *Ad terrorem autem metus maximi, quo in præsens omnes continerentur, immobile seueritatis Apostolicæ Iudicium præmisit, vt quos in terris ligauerint, id est, peccatorum nodis inexos reliquerint, & quos soluerint, Confessione videlicet venia receperint in salutem, hi Apostolicæ conditionis sententia, in cœlis quoque, aut soluti sint, aut ligati.*

Quarto habemus sanctum Basilivm in quæstionibus siue regulis breuioribus, ita præcipientem, regula 229. *Omnino in peccatorum confessione eadem ratio est, quæ etiam in apertione vitiorum corporis. Vt igitur vitia corporis nequaquam quibuslibet temerè*

homines aperiunt, ſed iis tantummodo, qui rationem, qua ea curanda ſint, teneant: eodem modo etiam peccatorum confeſſio fieri debet, apud eos videlicet, qui ea poſſint curare. & regula 218. explicat clarius, qui ſint ij qui peccata poſſunt curare, nimirum ſoli ſacerdotes: *Neceſſariò*, inquit, *iis peccata aperiri debent, quibus credita eſt diſpenſatio myſteriorum Dei.*

AD hunc locum (Lactantio, Athanaſio, & Hilario, prætermiſſis) reſpondet Kemnitius, pag. 988. & 1017. S. Baſilium loqui de confeſſione generali, qua pœnitens peccatorum ſe agnoſcit, ac fatetur: vel de confeſſione aliquorum peccatorum, quæ magis conſcientiam grauant: quæ quidem confeſſio fiat inſtructionis, & concilii gratia. Itaque neque omnium peccatorum, in ſpecie, neque neceſſariò, ſed aliquorum tantùm, & non neceſſariò Confeſſionem fieri debere Kemnitius docet.

AT ex ipſius ſancti Baſilii verbis vtrumque refellitur. Quod enim omnia peccata in ſpecie confitenda ſint, patet ex duobus. PRIMO ex illa ſimilitudine medici, & medicinæ corporalis, quam Baſilius adhibet regula 229. Neque enim curari poteſt corporaliter, qui medico ſolùm dicit, ſe morbo aliquo laborare, niſi in ſpecie detegat morbum, & ſi pluribus morbis laborat, niſi eos omnes ſingillatim exponat, alioqui enim medicamentum potius oberit, quàm proderit, niſi ad certum morbum conuenienter applicetur. SECVNDÒ ex ratione, quam idem Baſilius reddit regula 288. cur oporteat ſacerdoti peccata detegere: ratio enim eſt, quoniam conuerſionis modus accommodatus eſſe debet ad rationem peccati, vt ipſe Kemnitius vertit pag. 1017. Quomodo autem poterit ſacerdos accommodare modum conuerſionis ad rationem peccati, id eſt, actionem externam pœnitentiæ iniungere, qualem, & quantam peccata requirunt, niſi peccata ipſa omnia in ſpecie nouerit?

ESSE autem Confeſſionem neceſſariam, & non ſolùm conſilii gratia faciendam, perſpicuum eſt, tum ex eadem morbi ſimilitudine, & ratione iam explicata, tum ex ipſa voce. NECESSARIO, qua Baſilius vſus eſt. Fruſtra enim Kemnitius pagina 988. vertit: *Neceſſarium videtur.* & pagina 1017. *Aptum eſt*: nam in ipſo textu Græco, non eſt, *videtur* neque *aptum eſt*, ſed ſimpliciter, *ἀνάγκαιον*, *Neceſſarium.* Quare ſic reddidit Godefridus Tilmannus: *Neceſſariò iis peccata aperiri debent, quibus credita eſt diſpoſitio myſteriorum Dei.*

QVINTO habemus ſanctum AMBROSIVM, qui libro ſecundo de pœnitentia, capite ſexto ſcait: *Si vis iuſtificari, fatere delictum tuum: ſoluit enim criminum nexu verecunda confeſſio peccatorum*, & capite nono ſcribit multos fuiſſe, qui libenter confitebantur priuatim Sacerdotibus, ſed publicè in Eccleſia ſatisfacere recuſabant: *Plerique*, inquit, *futuri ſupplicij metu peccatorum ſuorum conſcij, pœnitentiam petunt: & cum acceperint publicæ ſupplicationis reuocantur pudore.* & capite decimo: *An quiſquam ferat, vt erubeſcas Deum rogare, qui non erubeſcis rogare hominem? & pudeat te Deo ſupplicare, quem non latet, cùm non pudeat peccata tua homini, quem lateas, confiteri?*

Ipſum etiam S. Ambroſium Confeſſiones audire ſolitum, & quidem priuatim, teſtatur PAVLINVS in vita eiuſdem, his verbis: *Quotieſcumque illi aliquis ob percipiendam pœnitentiam lapſus ſuos confeſſus eſſet, ita flebat, vt & illum flere compelleret: videbatur etiam ſibi cum iacente iacere. Cauſſas autem criminum, quas illi confitebantur, nulli niſi Domino ſoli, apud quem intercedebat, loquebatur.*

SEXTO habemus ſanctum Gregorium NYSSENVM in epiſtola canonica ad Epiſcopum Mitylenes, quæ exſtat in Bibliotheca ſanctorum Patrum, tomo 1. Is enim cap. 1. epiſtolæ eiuſdem, meminit confeſſionis peccatorum, quæ ſingulis annis circa Paſchæ feſtum fieri ſolet: *Rectè*, inquit, *habuerit, ſi hodierno die non ſolùm eos, qui ex regeneratione per lauacri gratiam tranſmutati ſunt, adducamus, ſed eos etiam qui per Pœnitentiam, & Confeſſionem, à mortuis operibus ad viuentem viam aſcendunt, ad viuentem ſpem tanquam manu deducamus, à qua per peccatum alienati ſunt.*

Ac de confeſſione ſingulorum peccatorum, non autem generali, Gregorium loqui teſtantur verba ſequentia, in quibus ducta ſimilitudine à morbis, & medicamentis, docet varias curationes adhibendas eſſe peccatoribus pro ipſorum peccatorum varietate. Non autem poſſunt Sacerdotes varietatem peccatorum cognoſcere, niſi pœnitentes ipſi peccata ſua ſingillatim aperiant: *Quemadmodum*, inquit, *in corporali medela vnum eſt quidem inſtitutum medicinæ, ſanare eum qui laborat, varium autem eſt curationis genus, (pro morborum enim varietate, conuenienter quoque medicina ac diſciplina vnicuique morbo applicatur) ita cùm multa ſit in morbo quoque animæ affectionum varietas, multiformis quoque neceſſariò fuerit medica curatio, ad affectionis rationem medicinam exercens.* Hæc ille.

Exſtat etiam oratio eiuſdem Gregorii in mulierem peccatricem, vbi hæc habentur verba de Confeſſione: *Audaciter oſtende ſacerdoti, quæ ſunt recondita, animi arcana tanquam occulta vulnera medico retege: ipſe & honoris, & valetudinis tuæ rationem habebit.* quo in loco etiam occultorum Confeſſionem faciendam eſſe docet.

SEPTIMO habemus ſanctum PACIANVM, qui in Paræneſi ad Pœnitentiam, ſic loquitur: *Vos primùm appello fratres, qui criminibus admiſſis Pœnitentiam recuſatis, vos inquam, poſt impudentiam timidos, poſt peccata verecundos, qui peccare non erubeſcitis, & erubeſcitis confiteri.* Et infrà: *Ecce iterum Apoſtolus ad ſacerdotem: Manus citò nulli imponas, nec communices peccatis alienis. Quid facies tu, qui decipis ſacerdotem? qui aut ignorantem fallis, aut non ad plenum ſcientem, probandi difficultate confundis?* Quo loco Pacianus docet oportere ſacerdoti omnia peccata in Confeſſione detegi, vt his tuto manus imponere poſſit: addit etiam de occultis: *Rogo vos fratres etiam pro periculo meo, per illum Dominum, quem occulta non fallunt, deſinite vulneratam tegere conſcientiam: prudentes ægri medicos non verentur, ne in occultis quidem partibus, etiam ſecaturos, etiam peruſturos.* Porrò infrà alloquitur eos, qui peccata quidem ſingillatim, & omnia ad plenum confitebantur, ſed gratiorem pœnitentiæ mulctam refugiebant: *Nunc*, inquit, *ad eos ſermo ſit, qui bene ac ſapienter vulnera ſua, pœnitentiæ nomine confitentes, nec quid ſit Pœnitentia, nec qua vulnerum medicina, nouerunt: ſimileſque ſunt illis, qui plagas quidem aperiunt, ac tumores, medicique etiam aſſidentibus confitentur, ſed admoniti quæ imponenda ſunt negligunt, & quæ bibenda faſtidiunt.* ex quo loco intelligimus, Confeſſionem accuratam ſempet in vſu fuiſſe apud Chriſtianos.

CAPVT IX.

Teſtimonia Patrum ab anno CCC. ad D.

QVARTO ſeculo habemus ſanctum Ioannem CHRYSOSTOMVM, quem ſatis conſtat ad initium quarti ſeculi poſt Apoſtolos floruiſſe. Is in homilia 30. in Gen. meminit Confeſſionis, quæ in hebdomada ſancta ante feſtum Paſchæ fieri debet, cuius

etiam Gregorium Nyſſenum meminiſſe ſuprà notauimus: *Quia*, inquit, *in magnam hanc hebdomadam peruenimus, Dei gratia, nunc maximè, & ieiunij curſus intendendus, & magis continuandæ ſunt preces, faciendaque diligens, & pura Confeſsio peccatorum.* Hæc ille, qui tametſi non apertè dixerit, Confeſsionem ſacerdoti faciẽdam eſſe, tamen in aliis locis id nõ tacuit: vt omittam, quòd cùm eiuſdem conſuetudinis meminerint Chryſoſtomus & Nyſſenus, & hic diſertis verbis docuerit ſacerdoti confeſsionem eſſe faciendam, dubitari non poteſt, quin etiam ille hoc ſenſerit.

Idem CHRYSOSTOMVS homilia trigeſima tertia, in Ioannem hortatur ad confeſsionem criminum occultorum: & cùm certum ſit ex multis aliis locis, Chryſoſtomum non probaſſe Confeſsionem publicam, ſequitur vt ad Confeſsionem priuatam hortatus ſit pœnitentes: *In peccatis*, inquit, *quæ commiſimus, confitendis, neminem vereamur; Deum dumtaxat, vt decet formidemus, qui & nunc opera noſtra videt, & tunc quos in præſentia non pœnitet, damnabit.* Et infrà: *Commiſiſti aliquod ſcelus, aut animo agiteſti? homines celas, non Deum & nihil curas, oculos hominum formidas.* Et infrà: *Vos autem hortor dilectiſſimi, vt etſi nemo opera noſtra videat, vt ſinguli ſuam conſcientiam ingrediantur, & iudicem ſibi rationem conſtituant, errata ſua in medium adducant, niſi velint in die illa horrenda vniuerſo orbi ea manifeſtè patere: ſanentur iam vulnera: ſumatur Pœnitentiæ medicina.*

Porrò confeſsionem peccatorum apud ſacerdotem faciendam eſſe, colligitur apertiſſimè ex libro ſecundo & tertio de ſacerdotio: nam in ſecundo lib. ſic ait CHRYSOSTOMVS: *Quamobrem multa quidem arte opus eſt, vt qui laborant Chriſtiani, vltrò ſibi perſuadeant, Sacerdotum curationi ſeſe ſubmittere oportere.* Et paulò pòſt: *Equidem complures recenſere poſſim, quos conſtat in extrema mala adactos non ob aliud, niſi quod digna ab eis pœna, & quæ peccatis perpetratis par eſſet exigeretur. Neque enim temere ad delictorum modum oportet & multam ipſam adhibere: ſed tanquam coniecturis quibuſdam explorandus eſt delinquentium animus, ne qua fiat, vt dum conſuere vis quod interruptum eſt, ſciſſuram deteriorem facias.* Quo loco docet Chryſoſtomus, in iniungenda pœnitentia, non ſolùm rationem habendam eſſe ſacerdoti grauitatis, & multitudinis peccatorum, ſed etiam infirmitatis & debilitatis eius, qui peccauit. Conſtat autem non poſſe iſta cognoſci, niſi ex confeſſione diligenti & accurata delinquentis: quare voluit Chryſoſtomus, confeſſionem peccatorum omnium, etiam occultiſſimorum, quæ non minùs curatione egent, quam manifeſta fieri debere apud ſacerdotes. Vide etiam libro 3. de ſacerdotio.

SECVNDO, habemus S. HIERONYMVM, Chryſoſtomi æqualem. Is in comment. ad cap. 10. Eccleſiaſtæ, habet hæc verba: *Si quem ſerpens diabolus occultè momorderit, & nullo conſcio, peccati veneno infecerit; ſi tacuerit qui percuſſus eſt, & non egerit pœnitentiam, nec vulnus ſuum fratri & magiſtro voluerit confiteri: magiſter, qui habet linguam ad curandum, facile ei prodeſſe non poterit. Si enim erubeſcat ægrotus vulnus medico confiteri, quod ignorat, medicina non curat.*

Idem in comment. ad cap. decimumſextum Matthæi. *Legimus*, inquit, *in Leuitico de leproſis, vbi inbentur vt oſtendant ſe ſacerdotibus, & ſi lepram habuerunt, tunc à ſacerdote immundi fiant non quo ſacerdotes leproſos faciant, & immundos, ſed quo habeant notitiam leproſi, & poſſint diſcernere qui mundus, quive immundus ſit. Quomodo ergo ibi leproſum ſacerdos mundum, vel immundum facit: ſic & hic alligat vel ſoluit Epiſcopus, & Preſbyter: non eos, qui inſontes ſunt vel noxij, ſed pro officio ſuo cùm peccatorum audierit varietates, ſcit qui ligandus ſit, quive ſoluendus.*

A Hæc ille. Quo loco ſanctus Hieronymus apertiſſimè docet, oportere ſacerdotem audire peccatorum varietates, atque id pro officio ſuo: ex quo intelligimus, non ſatis eſſe ſi pœnitentes generatim, aut manifeſta peccata tantùm confiteantur, ſed omnino neceſſarium eſſe, vt ſingillatim peccata omnia ſacerdotibus detegant.

NEQVE mouere nos debet comparatio illa cum ſacerdotibus Leuiticis, qui lepram non verè curabant, ſed declarabant. Nam ſimilitudo in eo ſolùm conſiſtit, quòd quemadmodum ſacerdotes Leuitici non poterant leproſos curare ſine ipſorum cooperatione, ſola ſua poteſtate, ſed tantùm iudicabant eos eſſe leproſos, & à conſortio cæterorum ſegregabant: ſic etiam ſacerdotes Chriſtiani, non poſſunt ſola ſua poteſtate peccatores iuſtificare, niſi ipſi etiam per Pœnitentiam, & Confeſsionem cooperentur, tamen ſi cooperentur, planè poſſunt. Quare idem ſanctus Hieronymus cùm dixiſſet: *Pro officio ſuo cum peccatorum audierit varietates*, non addidit, Scit qui ligatus ſit, quive ſolutus, ſed: *Qui ligandus ſit, quive ſoluendus.* Sacerdos enim, pro poteſtate ſibi à Chriſto conceſſa, peccatores impœnitentes ligat, pœnitentes ſoluit, & non ſolùm ligatos aut ſolutos declarat. Quocirca nõ pugnat Hieronymus cum Chryſoſtomo, qui in libro 3. de ſacerdotio, ſcribit, ſacerdotes Leuiticos non purgaſſe, ſed declaraſſe lepram corporalem, ſacerdotes autem Chriſtianos non declarare, ſed planè purgare lepram ſpiritualem.

B

Vide eundem Hieronymum in comment. ad 2. cap. Hierem. & in epiſt. ad Pammachium, & Oceanum, de erroribus Origenis, vbi docet, neceſſariam eſſe Confeſsionem, cùm ſecunda tabula poſt naufragium ſit, culpam ſimpliciter confiteri.

C

TERTIO, habemus ſanctum INNOCENTIVM I. Pontificem, qui in epiſtola 1. ad Decentium Epiſcopum Eugubinum, capite 7. ita loquitur: *Cæterum de pondere æſtimando delictorum, Sacerdotis eſt iudicare, vt attendat ad confeſſionem pœnitentis, & ad fletus atque lachrymas corrigentis, ac tum iubere dimitti, cum viderit congruam ſatisfactionem.*

QVARTO, habemus ſanctum AVGVSTINVM, qui in libro quinquageſimo homiliarum, homil. 12. docet, confeſsionem peccatorum à Deo eſſe præceptam: *Deus noſter*, inquit, *quia pius eſt & miſericors, vult vt ea confiteamur in hoc ſeculo, ne pro illis confundamur poſtmodum in futuro.*

Idem etiam in eodem opere homil. 41. docet Confeſsionem ſacerdoti eſſe faciendam: *Non ſolùm*, inquit, *poſt pœnitentiam abiſtis vitiis ſe homo ſeruare debet, ſed & ante pœnitentiam, dum ſanus eſt: quia ſi ad vltimum vitæ ſteterit, neſcit ſiipſam pœnitentiam accipere, ac Deo, & Sacerdoti peccata ſua confiteri poterit.*

D

Idem tractatu ſuper Pſalm. 66. docet, peccata omnia eſſe confitenda: *Triſtis eſto*, inquit, *antequam confitearis, confeſſus exulta: iam ſanaberis: Non confitentis conſcientia ſaniem colligebat, apoſtema tumefecerat, cruciabat te, requieſcere non ſinebat: adhibet medicus fomenta verborum, & aliquando ſecat, adhibet medicinale ferrum in correptione tribulationis. Tu agnoſce medici manum, confitere, exeat in confeſsione, & deſinat omnis ſanies, iam exulta, iam lætare; quod reliquum eſt, facilè ſanabitur.* Certè omnis ſanies, omnia peccata ſignificat, & ſicut ex apoſtemate omnis ſanies quàm diligentiſsimè exprimenda eſt, ita iudice Auguſtino, omnia peccata in confeſsione aperienda ſunt.

Idem etiam Auguſtinus interfuit Concilio III. Carthaginenſi, & canonibus eius cum cæteris Coëpiſcopis ſuis ſubſcripſit: proinde canonem illum 31. ſuprà citatum ſine dubio approbauit.

Habetur

Habetur item in IV. Tomo operum ſancti Auguſtini liber de vera, & falſa pœnitentia, qui licet non videatur ſancti Auguſtini eſſe, tamen negari non poteſt, quin ſit alicuius antiqui, probatique ſcriptoris, cùm inde Gratianus, & Petrus Lombardus, multa teſtimonia in libros ſuos retulerint. In eo igitur libro capite decimo: *Quem*, inquit, *pœnitet, omnino pœniteat, & dolorem lachrymis oſtendat, repræſentet vitam ſuam Deo per ſacerdotem, præueniat iudicium Dei per Confeſſionem. Præcepit enim Dominus mundatis, vt oſtenderent ora ſacerdotibus: docens, corporali præſentia confitenda peccata, non per nunciem, non per ſcriptum manifeſtanda.* Et infrà: *Quare qui confiteri vult peccata vt inueniat gratiam, quærat ſacerdotem ſcientem ligare & ſoluere: ne cùm negligens circa ſe exſtiterit, negligatur ab illo, qui eum miſericorditer monet.* Et capite vndecimo de peccatis occultis: *Si peccatum*, inquit, *occultum eſt, ſufficiat referre in notitiam ſacerdotis.* Et capite decimo quarto de circumſtantiis peccatorum: *Conſideret*, inquit, *qualitatem criminis, in loco, in tempore, in perſeuerantia, in varietate perſonæ, & quali hoc fecerit tentatione, & in ipſius vitij multiplici exequutione.* Et paulò pòſt: *Omnis*, inquit, *iſta varietas confitenda eſt.*

Quinto, habemus S. Leonem in epiſt. 80. ad Epiſcopos Campaniæ, vbi cùm prohibuiſſet, ne peccata ſecreta publicè recitarentur, reddidit rationem, dicens: *Cum reatus conſcientiarum ſufficiat ſolis ſacerdotibus indicari confeſſione ſecreta.* Et paulò infrà: *Sufficit illa confeſſio, quæ primùm Deo offertur, tum etiam ſacerdoti.*

Ad hunc locum reſpondet Kemnitius, pagina 1007. ac dicit, Sanctum Leonem non loqui de confeſſione omnium peccatorum occultorum, ſed tã ùm de confeſſione eorum, quæ ſi publicarentur, poſſent legum conſtitutionibus percelli, hoc eſt, eorum, quæ olim publicæ confeſſioni, & pœnitentiæ ſubiecta fuerunt. Id verò probat Kemnitius, quia ſanctus Leo inter alias cauſſas cur prohibuerit confeſſionem publicam peccatorum occultorum, etiam illam reddidit, quia periculum erat, ne multi pœnitentiæ remediis arcerentur, dum aut erubeſcunt, aut metuunt inimicis ſuis facta ſua referare, quibus poſſunt legum conſtitutionibus percelli.

Sed in promptu eſt refutatio. Nam ſanctus Leo non vnam, ſed tres cauſſas reddidit cur prohibenda eſſet confeſſio publica ſcelerum occultorum. Vna fuit, quam Kemnitius ſolam notauit, ne publicarentur crimina, quæ poſſent legum ſanctione puniri; vt homicidia, furta, proditiones, & ſimilia. Altera, quia cùm multi erubeſcant flagitia ſua publicè referare, ob eam verecundiam à pœnitentiæ remediis arcerentur, ſi neceſſe eſſet occulta flagitia publicari. Ex hac autem ſecunda cauſſa manifeſtum eſt, ſanctum Leonem non eſſe loquutum de illis ſolis criminibus, quæ legum ſeueritate puniuntur. Tertia cauſſa fuit, quia ſufficit reatus conſcientiarum ſolis ſacerdotibus indicari confeſſione ſecreta; proinde non ſunt pœnitentes ad confeſſionem publicam adigendi: quæ ſanè cauſſa generalis eſt, & peccata omnia comprehendit.

Deinde, nulla prorſus ratio fingi poteſt, cur peccata illa confitenda eſſe velit S. Leo, quæ ſi publicarentur, legum ſanctionibus punirentur; & non alia. Nam quod Kemnitius dicit, illa ſola peccata apud veteres neceſſariò confitenda fuiſſe, quæ ſi publica fuiſſent, ad confeſſionem publicam pertinuiſſent; & ſuprà refutatum eſt, & hoc loco nihil Kemnitius iuuat. Nam ad confeſſionem publicam pertinebant peccata publica, non ea ſolùm, quæ legum cõſtitutionibus coërcebantur, vt adulteria, ſed etiam ea, quæ impunè committebantur, vt fornicationes. Non igitur rectè Kemnitius probat, B. Leonem de illis tantùm criminibus eſſe loquutum, quæ per leges publicas prohibebantur, ea ratione, quia eiuſmodi crimina confeſſioni publicæ olim ſubiecta fuerunt: nam vt tam diximus, non ea ſolùm, ſed alia multa præterea confeſſioni publicæ ſubiecta fuerunt.

Habemus Præterea aliud ſancti Leonis teſtimonium, in epiſt. 91. ad Theodorum Foroiulij Epiſcopum, vbi ſic legimus: *Multiplex miſericordia Dei ita lapſibus ſubuenit humanis, vt non ſolùm per Baptiſmi gratiam, ſed etiam per Pœnitentiæ medicinam ſpes vitæ reparetur æterna, & qui regenerationis donum violaſſent, proprio ſe iudicio condemnantes, ad remiſſionem criminum perueniant, ſic diuinis bonitatis præſidiis ordinatis, vt indulgentia Dei ſine ſupplicationibus ſacerdotum nequeat obtineri. Mediator enim Dei & hominum, homo Chriſtus Ieſus, hanc Eccleſiæ Præpoſitis tradidit poteſtatem, vt & confitentibus actionem pœnitentiæ darent, & eoſdem ſalubri ſatisfactione purgatos ad communionem Sacramentorum per ianuam reconciliationis admitterent.* Hoc loco ſanctus Leo apertiſſimè docet, confeſſionem eſſe neceſſariam Iure diuino. Nam ab ipſo Deo ordinatum eſſe ſcribit, vt indulgentia Dei ſine ſacerdotum miniſterio nequeat obtineri: & deinde addit, Miniſterium ſacerdotum ex Chriſti inſtituto in eo conſiſtere, vt confitentibus pœnitentiam iniungant, & eoſdem ad communionem Sacramentorum per ianuam reconciliationis admittant. Loqui autem ſanctum Leonem de confeſſione ſecreta, & peccatis omnibus etiam occultis, perſpicuum eſt tum ex loco ſuperiore, tum etiam quia non poſſent ſacerdotes congruam pœnitentiæ actionem iniungere, niſi peccata omnia accuratè cognoſcerent. Porro ad hunc locum Kemnitius nullam ſolutionem reperire potuit.

Sexto, habemus Sozomenvm, qui libr. 7 hiſt. capite 16. ita loquitur: *Cùm prorſus non peccare, natura ſit humana diuinioris, pœnitentibus, quamuis frequenter deliquiſſent, veniam dare Deus iuſſit, & ad impetrandam veniam confiteri peccata neceſſarium eſt.* Hic audis ab homine Græco, & Ius diuinum, & Confeſsionis neceſſitatem.

CAPVT X.

Teſtimonia reliquorum Patrum ab anno D. ad MCC.

Nvnc addemus teſtimonia aliqua eorum Scriptorum, qui floruerunt conſequentibus ætatibus vſque ad annum Domini MCC. quo demùm tempore ſub Innocentio III. Confeſsionis omnium peccatorum legem latam fuiſſe, Aduerſarij mentiuntur.

Habemus igitur poſt annum Domini D. Sanctum Gregorivm I. qui homilia 26. in Euangelia explicans illa verba: *Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis. Videndum eſt*, inquit, *quæ culpa, aut quæ ſit pœnitentia ſequuta poſt culpam, vt quos omnipotens Deus, per compunctionis gratiam viſitat, illos Paſtoris ſententia abſoluat. Tunc enim vera eſt abſolutio Præſidentis, cùm æterni arbitrium ſequitur Iudicis.* Non poteſt autem ſacerdos cognoſcere an pro ratione culpæ pœnitentiam egerit, qui ſolui deſiderat, niſi culpam ipſam, vel potiùs culpas omnes pœnitens apertè confiteatur: quare neceſſaria eſt confeſsio omnium peccatorum. Quod etiam eodem in loco idem Gregorius colligit, ex Lazari excitatione & ſolutione: *Lazaro*, inquit, *dicitur, Veni foras, ac ſi apertè cuilibet mortuo in culpa diceretur: Cur reatum tuum intra conſcientiam abſcondis? foras iam per Confeſſionem egredere, qui apud te interius per*

negationem latet. Veniat itaque foras mortuus, id est, culpam confiteatur peccato: venientem verò foras, soluant discipuli, vt Pastores Ecclesia ei pœnam debeant amouere, quam meruit, qui non erubuit confiteri quod fecit.

Eodem seculo floruit Ioannes CLIMACVS, qui in suo libro, qui inscribitur Climax, gradu quarto ita loquitur: *Ante omnia verò culpas nostras præclaro Iudici nostro soli confiteamur: omnibusque si ille iusserit, confiteri simus parati.* & infrà dicit, sine Confessione, quæ fit homini, nullum posse consequi remissionem.

Post annum Domini DC. habemus CÆSARIVM Episcopum Arelatensem. Is homilia 6. 7. 8. 9. & 10. de pœnitentia egregiè disputat, & in septima quidem scribit, peccata confitendo, & pœnitentiam agendo purgari: in decima verò paulò fusiùs de necessitate Confessionis loquitur: *Vnde vos*, inquit, *frequenter admonui, fratres charissimi, iterum, atque iterum admoneo, & contestor, vt qui se cognoscit de littore continentiæ, tempestate libidinis in pelago luxuriæ fuisse iactatum, & castitatis incurrisse naufragium, peccatorum confessionem veluti tabulam fractæ nauis velociter apprehendat, vt per ipsam de abysso ac profundo luxuriæ possit euadere, & ad portum pœnitentiæ peruenire, vbi iam tutiori loco Spei anchoram figere, & salutem perditam valeat reparare.* Portò, loqui Cæsarium de confessione omnium peccatorum in specie, perspicuum est ex homilia septima vbi comparat peccata morbis, Confessionem medicinæ, sacerdotem medico: neque enim, vt etiam suprà diximus, satis est ad sanandos morbos corporales, si medico ægrotus dicat, se malè habere, nisi in specie morbum, vel morbos, si fortè pluribus simul vexatur, aperiat.

Post annum Domini DCC. venerabilis BEDA in comment. ad caput quintum epistol. Sancti Iacobi, exponens illud: *Confitemini alterutrum peccata vestra. In hac*, inquit, *sententia, illa debet esse discretio, vt quotidiana leuiaque peccata, alterutrum coæqualibus confiteamur, eorumque credamus oratione saluari: porro grauioris lepræ immunditiam, iuxta legem, sacerdoti pandamus, atque ad eius arbitrium, qualiter, & quanto tempore iusserit, purificari curemus.*

Idem Beda libro quinto histor. Gentis suæ, cap. 14. scribit, insigne exemplum militis, qui cùm confiteri peccata sua negligeret, vel erubesceret, etiamsi ab ipso rege sæpiùs moneretur, vt more Christiano Confessionem peccatorum suorum faceret, antequam de hoc seculo exire compelleretur: tandem horribili præcedente visione, ad Inferni perpetuos cruciatus, raptus, neglectæ dilatæque Confessionis pœnas iustissimas dedit.

Eodem seculo THEODORVS Studytes in vita S. Platonis, laudat eundem Platonem, quod ab adolescentia, Pastori animæ suæ confiteri consuesset, non minùs frequenter quàm diligenter, peccata omnia ad intimas vsque cogitationes.

Post annum Domini DCCC. RABANVS Episcopus Moguntinus libro septimo in Ecclesiasticum, capite 7. de Confessionis necessitate ita loquitur: *Qui transgreditur mensuram in concupiscentiis carnis, & aggrauatur eius delictis, necesse est, vt per confessionem peccatorum, fœditatem euomat, & sic per ieiunium & castigationem corporis, ad statum pristinæ sanitatis redeat.* Vide eundem libro secundo de institutione Clericorum, capit. 30.

Eodem seculo Nicephorus CHARTOPHYLAX in epist. ad Theodosium, cuius fragmentum exstat in 1 Tomo Bibliothecæ sanctorum Patrum: *Olim*, inquit, *omnes oportebat ad ipsos Pontifices accedere, suaque illis occulta prodere, & sic, vel reconciliationem, vel repudium*

A *ferre. Ignoro autem qui factum sit, cur hæc minùs obseruentur: quamuis existimem Pontifices negotij tædio, frequentique multitudinis turbulentia defatigatos, id operæ ad Monachos transmisisse, ad eos scilicet, qui verè probati sint, aliisque valeant esse vtiles.* Et infrà: *Porro si quis expertus sit & frugi, & cum hoc sacerdotio fungatur, ad illum imprimis accedendum.* Ex hoc loco intelligimus, communicatam fuisse à Pontificibus absoluendi potestatem etiam Monachis; non tamen quibuscumque, sed iis tantum, qui & sacerdotio fungerentur, & doctrina ac probitate præditi essent.

Post annum Domini CM. RADVLPHVS Flaviacensis, libro 3. in Leuiticum, cap. 7. *Dignum est*, inquit, *vt qui peccatorum suorum confessionem facit, consumat ea omnia, quæ ad memoriam reuocare potest, Domino pandens; non alia proderis alia absconderis.*

B Post annum Domini M. Petrus DAMIANVS in sermone de sancto Andrea: *Quarto gradu*, inquit, *est confessio orationi hæc purè facienda est, qua non est pars peccatorum dicenda, & altera retinenda: neque leuia confitenda, & grauia diffitenda, &c.* Et infrà de sacerdote Confessario loquens: *Videat*, inquit, *vt requirat de his quæ sub signaculo Confessionis accepit, aliquam faciat mentionem, &c.*

Idem in epist. ad Desiderium, de miraculis sui seculi, refert insigne exemplum de integritate Confessionis: *Hugo*, inquit, *Cluniacensis Abbas, cùm ad suum me Monasterium perduxisset, frater quidam senex in infirmorum domo ingrauescente totius corporis tumore languebat. Hic porrò cum Abbatis comperisset adesse præsentiam, lætus effectus, diuinam cœpit implorare clementiam. Domine, inquit, quem nullum latet occultum, quæso, si quid reatus in me est, quod non sim hucusque confessus tu mihi misericorditer in memoriam reuoca quatenus Abbati meo, dum præsens est, pure confitear, atque ab eo, qui in his hoc in me præ ceteris habet, iudicatus absoluar. Hoc dicto huiusmodi vox auribus eius insonuit: Certè est, certè est aliquid in te, quod confessus adhuc non es. Cumque ille vocem solam audiret, sed à quo procederet, non videret; orando subiunxit: Exprime Domine manifestè quid hoc sit, vt confessus corrigam quod erraui. Porrò, vox eadem peccatum quoddam sicut quærebat, signanter expressit, quod ille à se commissum illicò recognouit, & Abbati festinanter accito, facta Confessione purgauit: paucisque post diebus in sancta pace defunctus est.*

Post annum Domini MC. Sanctus BERNARDVS in sermone ad milites templi, capite duodecimo: *Quid*, inquit, *de Bethphage dicam, vbi & Confessionis Sacramentum, & sacerdotalis ministerij mysterium continetur?* Et infrà: *Et quidem verbum in corde peccatoris, operatur salutiferam contritionem; verbum verò in ore, noxiam tollit confusionem, ne impediat necessariam confessionem.* Et infrà sacerdotibus dicit; *Non absoluam etiam compunctum, nisi viderim & confessum.* Hic habemus PRIMO, Confessionem Sacramentum esse, ac proinde Iuris diuini. SECVNDO, necessariam esse etiam iis qui cordis compunctionem videntur adepti. TERTIO, sacerdoti esse faciendam, & ab eodem Absolutionem expectandam.

Esse autem peccata omnia confitenda, docet idem Bernardus sermone decimosexto in Cantica his verbis: *Omne quod remordet conscientiam, confitere humiliter, purè, fideliter.*

HVC addi potest testimonium Hugonis de sancto Victore, libro secundo de Sacramentis par. decimaquarta, capite primo, vbi explicans illud Iacobi 5. *Confitemini alterutrum peccata vestra, & orate pro inuicem, vt saluemini*, monco, dictum esse, *confitemini, vt saluemini*, quia non saluamur, nisi confiteamur. ITEM Richardi de sancto Victore, in libro de

potestate

poteſtate ligandi & ſoluendi, capite 4. vbi dicit Pœnitentiam veram eſſe abominationem peccatorum, cum voto cauendi, confitendi, & ſatisfaciendi; & probat tum ex natura, tum ex Scriptura. Denique, teſtimonium Petri Cluniacenſis, qui Bernardi, Hugonis, & Richardi æqualis fuit. Is lib. 1. de miraculis, apertiſſimè docet, Confeſſionem omnium peccatorum lethalium omnino neceſſariam eſſe iis, qui poſt Baptiſmum peccauerunt.

Habemus igitur teſtimonia Patrum, partim Græcorum, partim Latinorum, ad triginta, qui omnes ante Innocentii III. tempora floruerunt: ex quibus apertè conuincitur eorum omnium error, qui Confeſſionem non à Chriſto, ſed ab Innocentio III. inſtitutam eſſe docent.

CAPVT XI.

Refelluntur ſolutiones Kemnitij ad loca Patrum.

Martinvs Kemnitius initiò Cenſuræ ſuæ ad caput 5. Concilii Tridentini, pagina 976. inſtituens diſputationem de Confeſſione, proponit nouem quaſi genera Confeſſionis, quæ apud Patres inueniri dicit: quæ nihil aliud ſunt, niſi nouem ſolutiones, excogitatæ ad eludenda teſtimonia ſanctorum Patrum, quæ à Catholicis Doctoribus ad Confeſſionem ſtabiliendam proferuntur. Illis enim nouem generibus Confeſſionis ſatis prolixè explicatis, ita ſubiungit, pagina 1019. *Ad hæc nouem capita, omnes veterum ſententiæ commodè referri poſſunt: longè aliud verò eſt, de quo præcipuè Pontificia Confeſſio dimicat.* Quare ne Lutherani ſibi ac ſuis perſuadeant, ad omnia loca Patrum, quæ in ſuperioribus capitibus adduximus, iam à Kemnitio eſſe reſponſum; excutiam paucis totam hanc diſputationem Kemnitii, licet etiam ſuprà refutauerim ea, quæ ad certa loca Patrum ipſe reſponderat.

Primvm igitur docet Kemnitius, Confeſſionem quandam eſſe quæ ſoli Deo fit, & queritur hanc negligi in Eccleſia Catholica; & Scripturarum ac Patrum teſtimonia, quæ ad hanc Confeſſionem propriè pertinent, detorqueri dicit ad Confeſſionem auricularem, quæ homini fit.

In hac prima ſolutione. Primo mentitur Kemnitius, Confeſſionem, quæ Deo fit, negligi in Eccleſia Catholica. Nam In primis confeſſio generalis, quæ incipit: *Confiteor Deo omnipotenti*, quotidie recitatur à ſacerdote, & populo, ad initium ſanctiſſimi Sacrificii: eadem in Horis Canonicis à toto Clero bis in die pronunciatur: eandem frequentare omnes laïci, tum viri, tum fœminæ, à Paſtoribus admonentur. Deinde Confeſſio, quæ ſoli Deo fit, in contritione includitur, qui enim recogitant annos ſuos in amaritudine animæ ſuæ, peccata omnia, quorum conſcientiam habent, ex animo deteſtantur, eaque ſibi dimitti à Deo petunt, ſine dubio confitentur Deo. Quare cùm doctrina de vera contritione, cum accurata diſcuſſione conſcientiæ, magis apud Catholicos, quàm apud Lutheranos vigeat, vt libro ſuperiore oſtendimus, non poteſt non mentiri, qui confeſſionem quæ Deo fit, à Catholicis negligi, à Lutheranis frequentari dicit. Denique, Confeſſio quæ Deo fit, includitur in Confeſſione quæ fit ſacerdoti, tum quia ſacerdoti fit vt locum Dei tenet, tum quia, qui ſacerdotibus confitentur, expreſsè dicunt: *Confiteor Deo, & tibi.* Catholici igitur, qui Confeſsionem Sacramentalem, quæ fit homini, docent; ſimul etiam docent eam, quæ Deo fit: atque hoc vſque adeò verum eſt; vt non

A deſint Patres, qui cùm de Confeſsione Sacramentali loquuntur, eam non tam homini, quàm Deo fieri dicant.

Secvndo, multa loca Scripturarum, & Patrum fruſtrà Kemnitius adducit, quaſi nos ea de Confeſsione ſacramentali intelligamus, cùm ad Confeſsionem quę ſoli Deo fit, pertineant. Nullus enim Catholicorum teſtimoniis illis vtitur; ſed ipſe ſolita fraude imponere voluit ſimplicibus. Ad quam etiam fraudem pertinet, quòd loca quædam omiſit, ex quibus facillimè detegi eius inſidiæ potuiſſent, vt, exempli gratia, citauit homiliam priorem Origenis in Pſal. 37. vbi commendatur confeſsio quæ fit Deo; & omiſit homiliam poſteriorem, in qua diſertis verbis commendatur confeſsio quæ fit homini.

B Tertio, quædam loca huc trahit, quæ ſatis apertè loquuntur de confeſsione quæ fit hominibus, & non ſoli Deo: proinde cum queritur de Catholicis, quod loca Scripturæ, & Patrum à confeſsione, quæ Deo ſoli fit ad confeſsionem Sacramentalem detorqueant; ipſe id crimen committit, quod aliis falsò tribuit.

Talis eſt locus ille apud Salomonem, Prouerb. 28. *Qui abſcondit ſcelera ſua, non dirigetur, qui autem confeſſus fuerit, & reliquerit ea, miſericordiam conſequetur:* Neque enim vllus eſt, qui ſcelera ſua Deo ſe abſcondere poſſe credat, niſi fortè inſaniat: ſed hominibus, vel ob pudorem, vel alia de cauſſa, multi peccata ſua abſcondita eſſe cupiunt. Qui autem eiuſmodi ſunt, dirigi non poſſunt: quis enim dirigat eum, cuius prauitatem ignorat? ac potiſsimùm ſententia iſta moralis illos obiurgat, qui admoniti ſcelerum ſuorum, nolùt ea agnoſcere, ſed abſcondunt, & negant.

C Tale eſt etiam teſtimonium illud Chrysostomi, ex homilia 3. in Matth. *Confeſſio peccatorum, teſtimonium eſt conſcientiæ timentis Deum. Qui enim timet iudicium Dei, peccata ſua non erubeſcit confiteri; qui autem erubeſcit, non timet.* Nam erubeſcentia, de qua Chryſoſtomus loquitur, apud homines locum habet, non apud Deum. illis enim confiteri erubeſcimus, quibus arbitramur ignota eſſe mala noſtra; id quod vnuſquiſque in ſe experitur. Addit, quod ſi Chryſoſtomus loqueretur de erubeſcentia coram Deo, non diceret: *Qui timet iudicium Dei, peccata ſua non erubeſcit confiteri: qui autem erubeſcit, non timet.* ſed è contrario diceret; Qui timet iudicium Dei, erubeſcit confiteri; qui autem non erubeſcit, non timet: ſiquidem timor facit, vt magnificiamus eum, quem timemus, & proinde etiam facit, vt erubeſcamus coram illo turpes videri. Sed quia maior timor vincit minorem, ideo rectiſsimè Chryſoſtomus dicit eos, qui timent iudicium Dei, non erubeſcere peccata ſua hominibus cõfiteri, quia videlicet timor Dei vincit timorem hominum; & contrà, eos qui confiteri hominibus erubeſcunt, non timere iudicium Dei, quia ſi illud timerent, non ſinerent ſe ab humano timore ita ſeparari, vt medicinam vulnerum animæ ſuæ, Confeſsionem ſcilicet recuſarent.

D Qvarto, ſolutio Kemnitiana nihil efficit, quia etiamſi loca Origenis, & Chryſoſtomi, quæ ipſe adducit, accipienda eſſent omnia de confeſsione quæ Deo fit, tamen multa ſunt alia, tum horum duorum, tum aliorum Patrum, quæ ipſe omiſit, quæ nulla ratione detorqueri poſſunt ad confeſsionem quæ fit ſoli Deo; vt ex locis à nobis citatis, quiuis cognoſcere poteſt. Porrò, loca quædam Chryſoſtomi paulò obſcuriora, cùm ad Caluini argumenta ventum fuerit, explicabo.

Secvndvm genus Confeſsionis, ex quo ſecundam ſolutionem Kemnitius petit, eſt, cùm aliquis proximum læſit, & pœnitentia ductus, confitetur eidem proximo ſe peccaſſe, atque vt ſibi ignoſcatur, rogat. Sed hæc

ſolutio nihil omnino ad rem noſtram facit, cùm ad nullum teſtimonium ſanctorum Patrum ex his, quæ nos adduximus, accommodari poſſit, vt perſpicuum eſt, tum ex ipſis teſtimoniis, tum etiam quia neque Kemnitius ad hoc genus Confeſſionis; vllum eorum teſtimoniorum referre conatus eſt: ſolùm enim protulit duo teſtimonia, vnum ſancti Auguſtini, alterum Theophylacti, quorum neutrum ex his eſt, quæ nos adduximus.

TERTIVM genus Confeſſionis eſt, cùm aliquis confitetur non ſolùm Deo, vel proximo quem læſerat, ſed etiam Miniſtris Euangelij, veruntamen generatim tantum ſe peccatorem agnoſcit, aut in ſpecie vnum aliquod peccatum magis grauãs Miniſtro detegit; non autem in ſpecie omnia peccata enumerat. Atque ad hoc genus confeſſionis pertinere vult multa teſtimonia Scripturæ & Patrum. SED interim non allegat ex Patribus, niſi Baſilium, in quæſtionibus breuioribus, quæſt. 288. de quo teſtimonio diſſeruimus cap. 8. vbi etiam ſolutionem Kemnitij refutauimus. Ex Scripturis allegat multa teſtimonia: ſed quæ nihil ad rem faciunt, cùm omnia (vno excepto) de Confeſſione illa tractent, quæ erat in vſu, antequam Confeſſio Sacramentalis inſtitueretur, de qua ſola nos loquimur. Teſtimonium vnicum ex Act. 19. ad rem facit, ſed de eo diſſeruimus ſuprà cap. 4. vbi etiam diſputationem Kemnitij excuſſimus.

QVARTVM genus Confeſſionis eſt, cùm aliquis publicè, coram cœtu Eccleſiæ crimina confitetur: ad quod genus pertinent etiam V. VI. VII. & VIII. De quibus nihil hoc loco dicendum erit, nam loca Irenæi, Tertulliani, Origenis, & Cypriani, quæ Kemnitius de Confeſſione publica exponit, ſupra à nobis ſunt explicata, cap. 6. & 7. De hiſtoria autem Nectarij, & teſtimoniis Chryſoſtomi, & Leonis, ex quibus demonſtrare conatur Kemnitius, Confeſſionem publicam mutatam fuiſſe in priuatam, & neutram eſſe neceſſariam Iure diuino, paulò pòſt diſſeremus. Iſta enim ad argumenta pertinent, quibus veritas ab aduerſariis oppugnatur, non ad explicanda teſtimonia Patrum, quæ nos pro veritate adduximus: hic verò non argumenta Aduerſariorum diſſoluenda, ſed noſtra, quę à teſtimoniis Patrum petita ſunt, à Kemnitij calumniis aſſerenda ſuſcepimus.

Eſt igitur NONVM, ac poſtremum genus Confeſſionis apud Kemnitium, cùm aliquis confitetur priuatim ſacerdoti peccata ſua, non quia ſit neceſſarium Iure diuino confiteri omnia peccata in ſpecie, ad remiſſionem peccati obtinendam, ſed quia eſt vtilis diſciplina confeſſio illa priuata, qua Sacerdoti peccata aliqua deteguntur. PRIMO, ad inſtructionem rudiorum. SECVNDO, ad remedia contra peccata futura. TERTIO, ad conſilium capiendum in rebus dubiis. QVARTO, ad conſolationem recipiẽdam ex priuata abſolutione. QVINTO, ad diſcernendum, an qui abſolutionem petit, ſit verè pœnitens, necne? Atque huc refert Kemnitius multa loca Patrum, Chryſoſtomi, Origenis, Cypriani, Baſilij, Hieronymi, Auguſtini, Ambroſij, & Caſſiani.

CIRCA hanc ſolutionem, quæ potiſſima eſt, tria breuiter obſeruanda ſunt. PRIMVM eſt, Kemnitium planè inuitum ad hanc ſolutionem deſcendiſſe. Nam cùm ſæpe antèa dixiſſet, Confeſſionem priuatam natam eſſe ex confeſſione publica, & notaſſet etiam tempus, quo confeſſio publica in priuatam fuerit commutata, annum videlicet CDL. ab aduentu Domini, & denique addidiſſet, confeſſionem auricularem poſterioribus temporibus, vt ipſe loquitur, generatam: nihil conſequẽtius dicere potuiſſet, quam veteres Patres, qui ante annum Domini CDL. ſcripſerunt priuatæ confeſſionis nunquam meminiſſe. Sed nõ permiſit eum euidentia rei tam apertè mentiri: & ideo licet inuitus, admiſit, multas exſtare ſententias veterum Patrum de confeſſione priuata: *Et illa quidem*, inquit pag. 1015. *quæ hactenus ex Patribus annotauimus, ad ea potiſſimum crimina ſpectant, propter quæ excommunicari aliquis merebatur, ſicut Auguſtinus inquit, ſiue illa eſſent palam, ſiue clam, ſiue tantùm voluntatis propoſito commiſſa. Non diſſimulandum tamen eſt, exſtare præterea apud veteres, multas ſententias, quibus exhortantur populum, vt alia etiã peccata ſacerdoti per confeſſionem exponant.* Et infrà: *Alias verò habuerunt rationes ſancti Patres, propter quas, & ſeruarũt, & commendarunt priuatam Confeſſionem.*

SECVNDO, obſeruandum eſt, in hac poſtrema Kemnitij ſolutione, duo quædam proponi. VNVM negando. ALTERVM aſſerendo. Negat enim Kemnitius, ſanctos Patres commendare confeſſionem priuatam omnium peccatorum, vt neceſſariã Iure diuino. Aſſerit, autem, eos commendare priuatam confeſſionem aliquorum peccatorum, tanquam vtilem diſciplinam ad rudium inſtructionem; ad remedium contra futura peccata; ad conſilium; ad cõſolationem; ad ſignum veræ Pœnitentiæ: *Conſiderandum eſt*, inquit pagina 1015. *qua ratione, quo ſenſu, & in quem finem priuatã illam Confeſſionem commendarint: nullo modo enim ſenſerunt Iure diuino ad remiſſionem peccatorũ neceſſarium eſſe, omnia peccata in ſpecie, & ſigillatim ſacerdoti iuxta omnes circumſtantias enumerare.* Et infrà: *Alias verò habuerunt rationes, propter quas, & ſeruarunt, & commendarunt priuatam Confeſſionem, quia ſcilicet ſit vtilis diſciplina, primò ad rudiorum informationem, &c.*

Ex his autem duobus, id quod aſſerẽdo proponitur, libenter admittimus; habet enim Sacramentalis confeſſio quinque illas vtilitates, & alias præterea non paucas: ſed quod negando aſſumitur, id omnino falſum eſſe dicimus, & à Kemnitio non modò non eſſe probatũ, ſed ne probari quidem potuiſſe. Patres enim, quos hoc loco adducit Kemnitius (vno excepto Caſſiano de quo in ſolutione argumentorum dicemus) nihil aliud docent, niſi confitendum eſſe peccata ſacerdoti ad eum modum, quo morbi ab ægroris aperiuntur medico. Ex hac autem ſimilitudine non ſequitur, confeſſionem non debere eſſe omnium peccatorum, aut non eſſe neceſſariam Iure diuino: ſed contrarium potiùs ſequitur, nam & morbi neceſſariò debent omnes aperiri medico, & iure diuino tenemur non minus animæ, quàm corporis medicinam quærere, vt nos ſuprà deduximus, cum iſta ipſa Patrum teſtimonia adduceremus. Quare tametſi Patres, quos citat Kemnitius, non dicant diſertis verbis, confeſſionem omnium peccatorum neceſſariam eſſe iure diuino (quod vnum ipſe vrget,) tamen neque diſertis verbis dicunt, confeſſionem omnium peccatorum non eſſe neceſſariam Iure diuino: quod quidem hoc loco nobis ſufficeret, ad refellendam Kemnitii vanitatem: & ex ſimilitudine, quam adducunt, colligimus id eos ſenſiſſe, quod nos ſentimus, quódque alii omnes Patres ſenſerunt & docuerunt.

TERTIO ac poſtremò obſeruandum eſt, Kemnitium ne in hac quidem nona ſolutione omnino acquieuiſſe. Nam poſteaquam omnia dixerat, quæ ad explicanda teſtimonia Patrum dicenda eſſe iudicauerat, addidit pag. 1020. inueniri apud Patres ſententias etiam duriores, quæ ad neceſſitatem confeſſionis inclinent: ſed iis opponendas eſſe alias diſſimiles Patrum ſententias. Itaque tandem confiteri coactus eſt, non poſſe ad omnia loca veterum Patrum, quæ Catholici pro ſe adducunt, commodè reſponderi.

CAPVT

CAPVT XII.

Confessionem esse iuris diuini, confirmatur aliquot argumentis.

POST auctoritatem Scripturarum, traditionem Conciliorum, & testimonia Patrum, suum etiam locum in confirmandis dogmatibus obtinent.

PRIMA igitur ratio duci potest ab antiquitate Confessionis Nam quæ sunt iuris humani, ea reperiuntur initium habuisse ex Concilii alicuius Oecumenici, aut summi Pontificis decreto: Confessionem autem peccatorum in Ecclesia fuisse ante omnia Conciliorum, Pontificumve decreta, ex testimoniis suprà citatis intelligi potest; siquidem Irenæus, Tertullianus, Cyprianus, atque Origenes, non solùm primi generalis Concilii, Nicæni videlicet, tempora antecesserunt, sed etiam omnium aliorum Conciliorum, quamuis Prouincialium, omniumque Pontificum Romanorum, qui de sacramentali Confessione sanctionem aliquam ediderũt. Neque alia probatione hic indigemus, cùm iam suprà tum Conciliorum, tum Patrum testimonia protulerimus, & singulorum etiam tempora notauerimus.

SECVNDA ratio sumitur à difficultate Confessionis: nam si quæ res est in Ecclesia Catholica, quæ grauis ac difficilis videatur, sine dubitatione vlla Confessio est. Quid enim molestius, quid onerosius, quàm vt cogantur etiam viri Principes, Regesque potentissimi, sacerdotibus, qui & ipsi homines sunt, peccata sua omnia detegere, quamuis arcana, quamuis turpia, quàuis pudenda, quamus horrorem etiam ipsi confitenti adferentia, & eorundem sacerdotum iudicio stare, ac mulctam ab illis iniunctam subire? Tanta profecto huius rei difficultas est, vt nullo modo credibile sit, aut Ecclesiæ Præsides ausuros fuisse legem eiusmodi ferre, aut populis persuaderi potuisse, vt eiusmodi legem acciperent, & tot iam seculis obseruarent, nisi diuinum imperium, diuina institutio, diuina promissio accessisset. Igitur diuina fuit auctoritas, quæ ad obedientiam in Confessione facienda, populorum animos inclinauit, diuina promissio, quæ eosdem, vt libenter ad Confessionem accederent, inuitauit.

TERTIA ratio ducitur ab vtilitate, Confessio enim tot parit vtilitates, vt planè diuino consilio instituta videri possit, etiamsi id ita esse non aliunde constaret. Nam siue Deum consideremus, siue sacerdotes, qui Dei auctoritate Ecclesiam regunt, siue Ecclesiam ipsam vniuersam, siue fideles singulos; vndique insignis confessionis vtilitas se ostendit.

Elucet IN PRIMIS in hoc opere admirabilis Dei misericordia, qui confessionem non extorquet more iudicum huius seculi, vt confessos damner, sed potius instar medici, vt patefacta vulnera continuò sanet: elucet nihilominus etiam iustitia, quæ superbiam peccatoris, Confessionis humilitate comprimit, & eos qui turpia impudenter admiserunt, Confessionis rubore tolerare voluit.

AD pastores animarum magna vtilitas redit, dum per confessionem, morbos ouium suarum intelligunt, & eo modo tum singulis seorsim conuenientia remedia adhibere possunt, tum in publicis concionibus generatim ea vitia potissimum reprehendere, quibus gregem suum magis obnoxium esse sciunt.

AD Ecclesiam vniuersam, atque ad ipsam Rempublicam politicam, multiplex vtilitas ex cõfessione accedit: multa enim, quæ per iudices in externo foro emendari nunquam potuissent, nullo negotio per sacerdotes in foro conscientiæ emendantur, dum restituuntur ablata, dimittuntur iniuriæ, conciliantur paces, dissoluuntur contractus iniusti, dissociantur malè A icta fœdera, aliaque id genus plurima priuatim perficiuntur, ex quibus scandala publica remouentur, & pax, ac tranquillitas Reipublicæ redditur.

SED præcipua vtilitas eorum est, qui confessionem, sicut oportet integrè ac fideliter obeũt. Nam, vt omittam, quòd eis peccata remittuntur, & in gratiam cum Deo redeunt, qui est communis fructus omnium Sacramentorũ, referunt ij, si volunt, ex confessione consilium, instructionem, consolationem, quietem animæ ob præterita, remedium contra futura, Ille ipse rubor, quem inter confitendum patimur, & pars quædam est satisfactionis pro admissis, & frænum cohibens, ne deinceps talia admittãtur. Et denique perexigua confusione, quam corã vno ex conseruis nostris patimur. dum illi peccata nostra detegimus, redimimus ingentem illam cõfusionem, quam alioqui in die iudicii, coram omnibus angelis & hominibus pateremur, quando iuxta Apostolum 1. Cor. 4. illuminabuntur abscondita tenebrarum, & manifestabuntur consilia cordium. Quæ omnes vtilitates, aliæque permultæ, ex Patribus, quos supra citauimus, colligi possunt.

QVARTA ratio peti potest ex miraculis, quibus variis temporibus Deus testatus est, veram esse fidem illam, quam Ecclesia Catholica de confessione habet, ac tradit. Referam autem pauca de multis.

Scribit Ioan. CLIMACVS antiquissimus, ac doctissimus pater in lib. qui dicitur Climax, gradu 4. cùm latro quidam, Monachus futurus, peccata omnia confiteretur, cõspectum fuisse à spirituali quodam sanctoque viro, procerum quendam, ac terribilem, qui conscriptam chartam & calamum tenebat: & cùm latro ille humi prostratus peccatum confitens pronũciaret, hoc ille calamo delebat. Qua visione intelligi voluit Deus, quod ibidem Climacus scribit, & nos paulò antè diximus, per temporalem cõfusionem eos qui confitentur, ab æterna confusione liberari.

Contẽptus Sacramenti confessionis diuino iudicio sæpe grauiter punitus fuit, cuius rei duo exstant exempla. VNVM apud Bedam, lib 5. hist. cap. 14. ALTERVM apud Antoninum in summa Theologica, parte 2. tit. 9. ca. 13 §. 5. EXTAT ITIAM apud Petrum Damianum insigne miraculum de confessionis integritate, quod superiore capite retulimus.

Petrus CLVNIACENSIS, lib 1. de miraculis, cap. 3. 4. & 5. tria miracula scripta reliquit, quibus apertissimè Deus ostendit, confessionem Sacramentalẽ integram esse debere, ita vt nullum omnino mortale peccatum, quod in conscientia sit, reticeatur, capite autem sexto addit aliud miraculum, quod se præsente contigisse, & vsque adeo notũ, ac celebre fuisse affirmat, vt sine magna temeritate negari non possit. In ea narratione (quam ob nimiam prolixitatem non putaui hic inserendam esse) perspicuè cernitur, nihil magis Satanam optare, & totis viribus suis cõtendere, quam ne Christiani peccata sua integre sacerdotibus confiteantur.

IN VITA S. Bernardi, quam Auctor probatissimus, ipso S. Bernardo viuente conscripsit, li. 1. c. 9. miraculum insigne narratur, quod ipsis verbis Auctoris referam: *Cùm*, inquit, *aliquantos iam in Claraualle*, Bernardus, *expleſſet annos, contigit virum nobilem, & ipsius quoque ſecundum carnem propinquum, Ioſbertum de Firmitate, quod eſt oppidum proximum Monaſterio, grauiter infirmari, qui ſubitò præoccupatus, amiſit intellectum pariter, & loquelam: vnde & filius eius, Ioſbertus Iunior, & omnes ſimul amici eò magis affligebantur dolore, quod ſine Confeſſione, & viatico, vir magnificus & magnificè honoratus obiret. Cucurrit nuncius ad Abbatem: neque enim tunc in Monaſterio erat. Venit, & inuenit eum iam triduo ſic iacentem. Compaſſus autem homini, ſed & motus lachrymis filij eius, ſimul & lugentium ceterorũ, confeſſus eſt de miſericordia*

Dei, & ſermonem magnificum protulit, dicens eis: Notũ vobis eſt, quòd in plurib⁹ homo iſte grauauit Eccleſias, oppreſſit pauperes, offendit Deum: ſi mihi creditis, vt Eccleſijs reſtituantur ablata, & vſurpata in grauamen pauperum conſuetudines dimittantur, loquetur adhuc, & ſuorum confeſſionem faciet delictorum, diuina quoque ſuſcipiet Sacramẽta deuotus. Mirantur omnes, lætatur filius, familia omnis exultat: quidquid præcepit homo Dei, firmiter ei promittitur, & impletur. Ceterum frater eius Gerardus, & Galdricus auunculus, non parum territi, & turbati ſecretiùs eum ſuper tali promiſſione cõueniunt, duriùs arguunt, acriùs increpant, quibus breuiter, ſimpliciterque reſpondens: Facilè, inquit, facere poteſt Deus, quod difficilè credere vos poteſtis. Itaque poſt ſecretam orationem, ad oblationẽ ſacrificij immortalis accedit: quo offerente, nuncius ſuperuenit, qui indicaret, præfatum Iſobertum liberè iam loquentem, rogare obnixius, vt vir Dei feſtinaret ad eum. Cui etiam poſt oblatum ſacrificium venienti, cum lachrymis, & gemitu peccata confeſſus, diuina Sacramenta ſuſcepit. Et hoc miraculo & confeſſionis neceſſitatem, & vim diuini ſacrificii ſimul intelligimus.

S. Bonaventura in vita B. Franciſci, capite decimo, refert his verbis aliud inſigne miraculum: *Alio quoque tempore, cùm poſt reuerſionem ipſius de vltra mare, Calanum prædicaturus ſanctus Franciſcus accederet, miles quidam ſupplici cum deuotione cum inſtantia magna inuitauit ad prandium. Venit itaque ad militis domum, omniſque familia pauperum hoſpitum exultauit in egreſſu. Ante verò, quàm cibum ſumerent, iuxta ſolitum morem vir mente deuotus, offerens Deo preces, & laudes, oculis ſtabat elenatis in cœlum. Oratione completa, benignum hoſpitem familiariter adnocatum in partem, ſic alloquutus eſt: Ecce, frater hoſpes, tuis victus precibus, vt manducarem, domum tuam intraui: meis nunc citò monitis acquieſce, quoniam non hic, ſed alibi manducabis, confitere nunc peccata tua, vera pœnitentia dolore contritus, nec in te remaneat quicquam, quod veridica confeſſione non pandas: reddet tibi Dominus hodie vicem, quoniam tanta deuotione ſuos pauperes ſuſcepiſti. Acquieuit continuò vir ille ſermonibus Sancti, ſocioque ipſius vniuerſa peccata in confeſſione detegens, diſpoſuit domum ſuam, & ad mortem ſuſcipiendam ſe quantum valuit, præparauit. Intrauerunt tandem ad menſam, & incipientibus aliis manducare, hoſpes ſubito ſpiritum exhalauit, iuxta verbum hominis Dei, repentina morte ſublatus: ſicque factum eſt hoſpiti alitatis gratia promerente, vt iuxta verbum veritatis, Prophetam recipiens, mercedem Prophetæ acciperet; dum per ſancti viri prænunciationem Propheticam miles ille deuotus ſibi contra mortis ſubitationem prouidit, quatenus armis pœnitentiæ præmunitus, perpetuam damnationem euaderet, & in æterna tabernacula introiret.*

Idem Auctor in eodem libro extremo, dum ea miracula enum[illegible]rat, quæ poſt mortem ſancti Franciſci, ipſo interc[illegible]ue, contigerunt: inter alia vnum refert de fœmina q[illegible]adam, quæ ob ſancti Franciſci preces ad vitam ex morte rediit, cùm iamiam ſepelienda eſſet, vt peccatum quoddam in Confeſſione detegeret, quod nunquam antea confeſſa fuerat. Item etiam aliud, de fonte quondam diuinitus ad S. Franciſci preces exorto, ex cuius aqua qui biberent, à languoribus curarentur, modo peccatorum Confeſſionem ante præmiſiſſent.

Nostro etiam ſeculo, quo per Lutheranos confeſſio in Septentrione, cum incredibili animarum pernicie multis in locis extincta eſt: apud nouos Chriſtianos, vbi Eccleſia in dies magis, ac magis refloreſcit, ac propagatur, atque apud Iapones potiſſimum, ita viget, vt ſæpè etiam diuinis miraculis illuſtretur; quod ante nos annotauit Alanus Copus, lib. 2. Dial. c. 28. Atque hactenus argumenta pro confirmanda Confeſſione produximus: nunc ad ſoluenda aduerſariorum argumenta veniemus.

CAPVT XIII.

Soluitur argumentum I. Ioannis Caluini.

Sequitvr vt aduerſariorum argumenta diluamus. Ac vt à Caluino incipiamus, is libro tertio Inſtitutionum, cap. quarto, §. ſeptimo obijcit Primo in hunc modum: *Miror qua fronte auſint contendere, Confeſſionem de qua loquuntur, iuris eſſe diuini: cuius equidem vetuſtiſſimum eſſe vſum fatemur; ſed quem facile poſſumus euincere, olim fuiſſe liberum. Certè nullam de ea ſtatam fuiſſe legem aut conſtitutionem ante Innocentij III. tempora, eorum quoque Annales narrant.* Et infrà: *Itaque ipſis teſtibus, nondum elapſi ſunt anni trecenti, ex quo iniectus ab Innocentio III. laqueus, & impoſita confitendi neceſſitas. Atque vt de tempore taceam, ſola verborum barbaries fidem legi abrogat. Nam quod iubent boni patres, omnem virumque ſexus quotannis ſemel proprio ſacerdoti confiteri omnia peccata faceti homines, lepidè excipiunt, hoc præcepto teneri ſolos Hermafroditos, ad neminem verò ſpectare, qui ſit vel mas, vel fœmina.*

Respondeo, Caluinum more ſuo, mendaciis, & calumniis magis niti, quàm ſolidis rationibus. Primvm enim quod ait, legem de Confeſſione omnium peccatorum, nullam exſtare, ante conſtitutionem Innocentii III. ſiue potius Concilii Lateranenſis cui Innocentius præfuit, falſum eſſe, ex tam multis noſtris argumentis intelligi poteſt. Exſtat. n. lex Chriſti, vt ſuprà copioſè deduximus, neque opus fuit, vt Concilia, aut Pontifices id legibus ſuis præciperent, quod ab ipſo Chriſto imperatum, & multorum ſeculorum conſuetudine roboratum eſſe nouerant.

Sed neque Innocẽtius, aut Lateranenſe Concilium Confeſſionẽ ſimpliciter imperauit, ſed ſolùm tempus determinauit, quo ea facienda eſſet; quemadmodum etiam Concilia vetera ſuprà citata, ex Græcia, Africa, Gallia, Germania, & Pontificum, Innocentii I. ac Leonis I. decreta, non confeſſionem ſimpliciter imperarunt, ſed aut de ſecreto confeſſionis, aut de aliis id genus circũſtantiis regulas ſtatuerunt. Id quod ex ſimili decreto Zepherini Pontificis probari poteſt. Zepherinvs. n. vt in eius vita refert Platina, ſtatuit, *vt omnes Chriſtiani adulti in ſolemni die Paſchæ, Euchariſtiæ Sacramentum perciperent.* Quo decreto non intelligitur præcipere voluiſſe, vt Euchariſtiã Chriſtiani aliquando ſumerent, quod à Chriſto ipſo eſſe præceptum, neque Catholici, neque Hæretici negant, ſed tantum negligentiæ aliquorum occurrere, ac tempus determinare, vltra quod perceptionem tam ſalutiferi Sacramenti differre non liceret. Sic igitur & Innocentius III. non confeſſionem inſtituit, aut ſimpliciter imperauit, ſed tempus vltra quod nemo Chriſtianus eam differret, vtiliter omnino præſcripſit.

Neqve verò decretum hoc Innocentii nouum dici debet, ſed innouatum potius, & adiuncta pœna ſeueriùs id poſtulante conditione temporum imperatum. Iam enim ſuprà ex Gregorio Nyſſeno, & Ioãne Chryſoſt. demõſtrauimus, circa Paſchæ celebritatem Chriſtianos omnes ad confeſſionem accedere debuiſſe.

Deinde, cum certũ, atque exploratũ ſemper in Eccleſia fuerit, non licere iis, qui peccatorũ mortaliũ ſibi conſcii ſunt, ad Euchariſtiam accedere, niſi per cõfeſſionem & reconciliationem purgati eſſent, vt ex Cypriano in ſer. de lapſis, & ex Leone epiſ. ad Theodorũ Foroiulii Epiſcopum, & ex aliis notiſſimum eſt: & rurſus cùm omnes Chriſtiani ſaltem in Paſchate ad

Digitized by Google

Eucharistiam accedere semper consueuerint, & obligati fuerint; certè sequitur, semper hanc legem in Ecclesia fuisse, vt omnes Christiani saltem semel singulis annis peccata sua confiterentur.

DEINDE, quod idem Caluinus ait, Nullam statam legem de Confessione fuisse ante Innocentij cõstitutionem; in nostris Annalibus contineri, & nobis ipsis testibus, nondum elapsos esse trecentos annos, ex quo ab Innocentio confitendi necessitas iniecta est: credo mẽdacium tutò appellari posse. Solus enim est Platina, qui in vita Zepherini scribit, decretum Zepherini de percipienda Eucharistia in Paschate extensum fuisse ab Innocentio III. ad confessionem.

SED neque Platina publica auctoritate, & ex publicis archiuis vitas illas Pontificum scripsit, vt Annales nostri dici possint: & sæpè ab Historicis nostris reprehenditur, quòd Martinum Polonum sequutus, in varios errores inciderit: neque idem Platina dicit, nullam anteà fuisse legem de confessionis necessitate. Id enim solùm ille scripsit; à Zepherino de Eucharistia, ab Innocentio de confessione decretum fuisse, vt nemo eorum Sacramentorum perceptionem vltra annum differret: quod quidem verum est, sed non inde sequitur, vt ante Zepherini & Innocentij tempora nulla fuerit lex de confessione facienda, vel Eucharistia percipienda. Nam, vt iam diximus, ne aduersarij quidem negant, Christi præcepto obligari Christianos ad Eucharistiam aliquando percipiendam; & ex Patribus notissimũ est, nunquam licuisse, non præmissa Exomologesi, ad Eucharistiam accedere ijs, qui lethalium criminum conscientiam haberent: sic enim, vt cæteros omittam, loquitur S. Leo epist. 91. ad Theodorum: CHRISTVS IESVS *hanc Præpositis Ecclesiæ tradidit potestatem, vt & confitentibus actionem pœnitentiæ darent, & salubri satisfactione purgatos, ad communionem Sacramentorum per ianuam reconciliationis admitterent.*

DENIQVE, quod barbariẽ obiicit Caluinus INNOCENTIO, propter voces illas: *Omnis vtriusq; sexus*, & ex barbarie colligit, nullam fidem decreto illius habendam; incredibilis tum impudentiæ, & arrogantiæ, tum etiam stultitiæ, & temeritatis argumentum est. Esto. n. barbaræ essent voces, barbara dictio Innocentij, num ideo fides eius decreto abroganda esset, quod in Concilio orbis terræ maximo, & celebertimo omnium quæ vnquam habita fuerint, editum, vniuersa Ecclesia debito cum honore ac deuotione suscepit? num Apostolus PAVLVS non ait: *Etsi imperitus sermone, sed non scientia?* num hoc idem Matthæus, & Ioannes, Iacobus, & Iudas, & ipse Princeps Apostolorum Petrus, dicere non potuissent? An ideo Apostolorum scripta fidem non merentur, quod sermonis elegantia careant?

SED neque facilè concesserim, in verbis illis: *Omnis vtriusque sexus*, vllam inesse barbariem. Nam S. HIERONYMVS, quem barbarum dicere non possumus, immò qui longè meliùs Latinas voces nouerat quam Caluinus, ijsdem vocibus non semel vti voluit in interpretatione Scripturarum.

Deut. 7. quod in Hebræo erat: *Non erit apud te vir sterilis, neque mulier sterilis*, sic Hieronymus Latinè reddidit: *Non erit apud te sterilis vtriusque sexus.* Neq; timuit, ne sciolus aliquis diceret, ad solos hermaphroditos eã benedictionem pertinere. Item Iudic. 16. vbi ad verbum reddi potuisset: *Quasi tria millia viri & fœminæ, spectantes dum luderet Samson*, sic Hieronymus vertit: *Circiter tria vtriusque sexus spectantes ludentem Samson*, neque timuit, ne tria millia hermaphroditorum introducere videretur. Lib. 2. Paral. cap. 31. ita legimus, eodem interprete Hieronymo: *Vniuersæ multitudini, tam vxoribus, quam liberis eorum, vtriusque sexus, fideliter cibi præbebantur*, neque Hieronymus timuit, ne sibi barbaries obijceretur, nisi verteret; *Filijs & filiabus*, vt in Hebræo legimus.

Possem si liberet, ex Marco Tullio quoque aliisque optimis auctoribus demonstrare, verba illa Innocentij non modò nullam barbariem, sed etiam elegantiam redolere, sed nolo in his nugis tempus terere.

CAPVT XIV.

Soluitur argumentum II. Caluini, vbi tractatur historia de facto Nectarij.

OBIICIT SECVNDO Caluinus in eadem sectione, veterum testimonia, his verbis: *Deinde luculenta testimonia extant, tum in historijs, tum apud antiquos alios Scriptores, quæ docent, hanc fuisse politicam disciplinam, ab Episcopis institutam, non legem à Christo aut Apostolis positam. Vnum duntaxat è multis proferam, quod non obscurum eius rei documentum erit. Refert Sozomenus, fuisse hanc Episcoporum constitutionem, diligenter obseruatã in Ecclesijs Occidentalibus, præsertim verò Romæ: quo significat, non fuisse vniuersale omnium Ecclesiarum institutum. Vnum autem è Presbyteris peculiariter destinatum fuisse dicit, qui huic muneri præesset: quo abundè confutat, quod isti de Clauibus, vniuerso Sacerdotali ordini in hunc vsum promiscuè datis, mentiuntur, siquidem non omniũ Sacerdotũ communis erat functio, sed singulares vnius partes, qui ad id electus ab Episcopo fuerat. Is est, quem hodie quoque in singulis Cathedralibus Ecclesijs Pœnitentiarium vocant, grauiorum criminum, & quorum censura ad exemplum pertinet, cognitor. Subijcit deinde, eum quoque morem Constantinopoli fuisse, donec matrona quædam, confitentem simulans, ea specie consuetudinem, quam habebat cum Diacono, prætexuisse deprehensa esset. Ob id factum, Nectarius vir & sanctitate, & eruditione clarus, illius Ecclesiæ Episc. confitendi ritum abrogauit. Hic hic anres asinus istis arrigant. Si lex Dei erat, auricularis Cõfessio, qui ausus esset Nectarius eam refigere, & conuellere? Nectariũ sanctum Dei hominem, omnibus veterum suffragijs probatũ, hæreseos & schismatis accusabunt? Sed eodem calculo damnabunt Ecclesiam Constantinopolitanam, in qua, confitendi morem non ad tempus modò dissimulatũ fuisse, sed ad suam vsque memoriam obseruasse, affirmat Sozomenus: immò non Constantinopolitanam, sed orientales omnes Ecclesias, defectionis reas agant; quæ inuiolabilem, si verum dicunt, legem, & Christianis omnibus mandatam neglexerunt.*

RESPONDEO, multos in hac vna obiectione Caluini lapsus exstare, quos breuiter annotabimus, ac tum demum obiectionem ipsam perspicuè diluemus. PRIMVM igitur mirum est, cur tam audacter iactauerit Caluinus, luculenta testimonia exstare, tum in historijs, tũ apud antiquos alios Historicos: si vnum Sozomenum proferre ad medium constituerat. Neque enim ignoramus, Sozomenum in historia multa esse mentitum, teste S. Greg. l. 6. epist. 31. & neque antiquitate, neque doctrina cum multis eorum comparandum, quos nos citauimus.

DEINDE mirum est, cur non aduerterit Caluinus, ipsum Sozomenum in eodem loco, qui ab eo citatur, disertis verbis asserere confessionis necessitatem, vt nos suprà notauimus.

TERTIO, assumit, tanquam certum Caluinus, constitutionem Episcoporum, quæ tempore Sozomeni in Occidentalibus Ecclesijs, & præsertim Romæ vigebat, fuisse constitutionem de Confessione omnium peccatorum simpliciter facienda; quod probandum, non assumendum fuerat. Sozomenus enim, vt mox demonstrabimus, non loquitur de Confessione omnium peccatorum absolutè facienda, quam necessariam esse fatetur, & nos diuini Iuris esse contẽdimus:

ſed de confeſſione vni certo Preſbytero, certo ritu facienda; de qua conſtitutionem quandam Epiſcopi ediderant, Nouatiana hæreſi graſſari incipiente.

QVARTO ex eo, quod in ſingulis Eccleſijs vnus certus Preſbyter ſuper pœnitentes olim conſtituebatur, perperam colligit Caluinus, Claues non eſſe datas vniuerſo ordini Sacerdotali. Nam vnus ille Preſbyter, vt paulò pòſt docebimus, non ſuper omnes pœnitentes, ſed ſuper publicos tantùm, qui ſimpliciter pœnitentes dicebantur, conſtitutus erat: quare ij, quorum peccata occulta erant, poterant alijs Sacerdotibus priuatim cõfiteri. Et licet etiam ſolus ille Preſbyter ſuper omnes omnino pœnitentes conſtitutus fuiſſet, non tamen ſequeretur, mentiri Catholicos, cùm dicunt vniuerſo ordini Sacerdotali datas eſſe claues: id enim Catholici omnes intelligunt de poteſtate Ordinis, quam Sacerdotes omnes in ordinatione ſuſcipiunt, quamque exercere non poſſunt, niſi præterea iuriſdictionem ab Epiſcopis accipiant.

QVINTO, deprauat Caluinus hiſtoriam, cùm dicit, fœminam quandam confitentem ſimulaſſe, eaque ſpecie conſuetudinem, quam cum Diacono habebat, prætexuiſſe. Nam neque Sozomenus lib. 7. cap. 16. neque Socrates, lib. 5. cap. 19. neq; Nicephorus, lib. 12. cap. 28. neque alius vllus ex veteribus ſcribit fœminam illam confitentem ſimulaſſe, &c. Socrates autem, qui antiquiſſimus eſt, & qui rem ab illo ipſo audiuerat, qui interfuerat, ſcribit fœminã illã ſcelus ſuũ cum Diacono, ſpontè in Confeſſione aperuiſſe. Quare tantum abeſt, vt ſpecie Confeſſionis conſuetudinem cum Diacono fœmina illa prætexuerit, quod Caluinus ad infamandam Confeſſionem impudenter confinxit; vt contrà potiùs flagitium ſuum in Confeſſione, vt diximus, patefecerit.

SEXTO, duo ſimul falſa Caluinus ſcribit, cùm addit: *Nectarium vir ſanctitate & eruditione clarus, illius Eccleſiæ Epiſcopus, confitendi ritum abrogauit.* NECTARIVS enim iã ſenex, & laicus, & quod maius eſt, nondum baptizatus erat, cùm ad Epiſcopatum aſſumeretur; vt non ſit credibile, aut eo tempore clarum eruditione fuiſſe, aut poſteà ad inſignem aliquam eruditionis gloriam peruenire potuiſſe. Quocirca Sozomenus lib. 7. cap. 8 laudat eum à canicie, & morum ſuauitate, ſanctitatis & eruditionis mentionem nullam facit. SED qualiſcunq; tandem Nectarius fuerit: nõ ritum confitendi abrogauit, ſed Preſbyterum duntaxat exauctorauit, qui publicis pœnitentibus præerat; Socrates enim, Sozomenus, & Nicephorus locis notatis, id ſolum memoriæ prodiderunt. Fortaſſe Caluinus Sozomenum Græcum non legit, aut fidelem aliquam verſionem, ſed in Muſculum incidit, qui ita reddidit titulum cap. 16. lib. 7. Sozomeni: *Quomodo abrogata fuerit priuata Confeſſio*, qui titulus quàm ſit falſus, perſpicuum eſt ex principio capitis ipſius Sozomeni, ex quo titulus colligi debuit: ſic enim ait, ἐν τούτῳ δὲ ἐπὶ τῶ μετακληθῆναι τεταγμένου πρεσβύτερου ἐκέκτητο χώρου εἶναι πρῶτος Νικτάριος. Quod ſic ad verbum reddi poteſt. *Hoc tempore Presbyterum conſtitutum ſuper pœnitentes, non permiſit amplius eſſe primus Nectarius.*

SEPTIMO, contumelioſis illis vocibus, atque Hæreticorum proprijs: *Hic, hic aures aſininas arrigant.* Manifeſtum mendacium Caluinus adiungit, dum auricularem Confeſſionem à Nectario abrogatam ſcribit. Nam nõ modò nullus Hiſtoricorum hoc ſcripſit, ſed etiam tota illa narratio clamat, non auricularem, ſed publicam Confeſſionem à Nectario abrogatam; neque enim ex auriculari Confeſſione flagitium illud patefieri potuiſſet, ob cuius ſolius manifeſtationem, Nectarius ritum illum Confeſſionis publicæ abrogauit.

His igitur in Caluinum breuiter annotatis, tota illa hiſtoria explicanda eſt, vt perſpicuè pareat, nullum argumentum ex ea narratione aduerſus Confeſſionis neceſſitatem poſſe colligi.

Tribus capitibus tota illa narratio comprehenditur. PRIMVM enim referunt auctores citati, Socrates, Sozomenus, & Nicephorus, Preſbyterum quendam pœnitentibus præpoſitum fuiſſe. DEINDE addunt flagitium Diaconi cum muliere, ex occaſione illius ritus pœnitentialis. TVM docent, ob ſcandalum ex eo flagitio natum, abrogatam fuiſſe Preſbytero poteſtatem, ac permiſſum fuiſſe omnibus, vt pro ſua quiſque conſcientia ad ſacra myſteria accederet.

De PRIMO capite conſtat PRIMVM ex SOCRATE, conſtitutionem illam de certo Preſbytero pœnitentibus præficiendo, factam eſſe ab Epiſcopis occaſione hęreſis Nouatianorum: ſic enim ſcribit libro 5. capite 19.

B *Ab illo tempore quo Nouatiani ſe ab Eccleſia ſeiunxerant, recuſauerantque cum his, qui tempore perſecutionis regnante Decio concertatę, lapſi erant, communicare; Eccleſiarum Epiſcopi canoni adiunxerunt, vt in ſingulis Eccleſijs Presbyter quidam pœnitentiæ præeſſet; quo qui poſt Baptiſmum lapſi fuiſſent, coram Presbytero ad eam rem deſignato peccata ſua confiterentur.*

QVÆ autẽ eſſet functio eius Preſbyteri, non eſt omnino certum: quod enim Sozomenus tradidit, cõtrario ſenſu retulerunt CASSIODORVS & NICEPHORVS, ob variam interpunctionem Græci codicis Sozomeni. Ille enim in hiſtoria Tripart. l. 9. c. 35. ita reddidit verba Sozomeni: *Quoniam omnino non peccare, diuinum, & vltra humanam naturam eſſe cognoſcitur, peccatis autem & pœnitẽtiã agentibus, veniã Deus dari præcepit; qui vero confiteri refugiunt, maius peccatorum onus acquirunt: propterea viſum eſt antiquis Pontificibus, vt velut in theatro, ſub teſtimonio Eccleſiaſtici populi delicta pandantur, & ad hanc rem Presbyterum bonæ conuerſationis, ſeruantemque ſecretum, ac ſapientem virum ſtatuerunt ad quem accedentes ij qui deliquerant, delicta propria fatebãtur, &c.* Nicephorus autem lib. 12 c. 28. ita ex Sozomeno rem eandem narrat: C *Quãdoquidem nihil peccati admittere, non humanæ, ſed diuinę, & immortalis naturæ proprium eſt, nos autem per tranſgreſſionem ſemel peccandi hæreditatem adiimus, delictorum eis veniam Deus concedere inſtit, qui legitima & conuenienti pœnitentia vſi, deinceps ſimul peccatum, & auerſantur, & confitentur. Graue autẽ Epiſcopis qui proximè poſt Chriſtũ fuere, viſum eſt, in media plebe, velut in theatro, noxã confiteri. Qua propter ex Presbyteris vnum delegêre, qui probata vita eſſet; & ſimul tacituruus, & prudens, apud quem per pœnitentiam reſipiſcentes, commiſſa ſua proferrent, &c.*

Et quamuis ſententia hæc poſterior non ſit improbabilis, quam etiam ſequutus eſt Ioan. Chriſtophorſonus in interpretatione Sozomeni: prior tamen antepoñda videtur, quàm ſequutus eſt Ioan. Haſſelanus, teſte Ruardo Trappero, in explicat. art. 5. Louanienſium, nam Caſſiodorus floruit non longè ab ætate Sozomeni, Nicephorus autem annis plus octingentis Sozomeni poſterior eſt. Quare credibile eſt, codicem quem habuit Caſſiodorus, vel Epiphanius, qui primus hiſtoriam Tripartitam confecit, certiorem fuiſſe, magiſque integrum & incorruptum, tum quoad interpunctionem, tum quoad cætera, quam eum, quem Nicephorus, aut Chriſtophorſonus habuere. D

DEINDE voluiſſe Epiſcopos, vt peccata quaſi in theatro publicè recitarẽtur, vt habet Caſſiodorus, nõ autẽ vt non recitarentur, vt ſcribit Nicephorus, colligi videtur ex Chryſoſtomo, qui hom. 5. de incomprehenſibili natura Dei, & hom. 4. de Lazaro, & hom. 8. de pœnitentia, & homil. de Publicano in cap. 18. Lucę, alludens apertè ad factum Nectarij, & abrogationem

priscæ constitutionis Episcoporum, vbique reperit, non esse opus iam quasi in theatro peccata pandere. Verba Chrysostomi in sequenti capite reperies.

DENIQVE idem colligi potest ex hac ipsa narratione. Nam & Socrates, & Sozomenus, & ipse etiam Nicephorus, dum reprehendũt factum Nectarij, qui ritum illum sustulit; causſam reddunt, quia eo ritu sublato, non possumus inuicẽ peccata arguere, iuxta illud Apostoli: *Nolite communicare operibus infructuosis tenebrarũ, sed ea potius arguite*, & quia sublato illo freno publicæ confusionis, maiora ac plura nunc fiant peccata, quàm olim: quæ certè causſæ id requirunt, vt ritus ille, quem Nectarius sustulit, quemque olim Episcopi constituerant, confessionem publicam continuerit.

DICES, si peccata publicanda erant, cur oportebat Presbyterum illum secretorum tenacem, ac taciturnũ esse, qui pœnitentibus præsidebat? RESPONDEO, quia non omnia peccata publicanda erant, sed ea solùm ob quæ pœnitentia publica indicebatur. Itaque audiebat Presbyter omnia omnino pœnitentium peccata; sed quæ occulta erant, secreta habebat, atque ad hoc taciturnitas exigebatur: quæ autem publica erant, licet multis fortasse incognita, ea palàm in Ecclesia tanquam in theatro pandebantur.

ATQVE hinc fortè conciliari possunt diuersæ illæ narrationes Cassiodori, & Nicephori. Quod enim Cassiodorus dicit, visum esse priscis Episcopis, vt peccata publicè in Ecclesia tanquam in theatro, pronunciarentur, de publicis peccatis intelligi debet: quod autem scribit Nicephorus, graue visum esse, vt peccata coram cœtu multitudinis, quasi in theatro efferrentur; de peccatis occultis accipiendum erit.

Noluisse autem Episcopos illos, peccata occulta, sed publica duntaxat (in quo à Ruardo & Hesselano dissentire cogor) confessioni publicæ subiicere, tribus argumentis comprobando.

PRIMVM testantur Sozomenus & Nicephorus locis notatis, ritum illum, quem Nectarius Constantinopoli sustulit, Romæ suo tẽpore integrè perseuerasse, vt etiã in reliquis Occidentis Ecclesijs: ex Leone autem qui Sozomeni æqualis fuit, apertissimè constat nunquam Romæ fuisse eiusmodi ritum, vt peccata occulta publicarentur. Siquidem in epist. 80 ad Episcopos Campaniæ, vehementer obiurgat nescio quos Episcopos, qui omnia peccata pœnitentiũ per libellũ in Ecclesia recitari volebant, ac dicit eam præsumptionem pugnare cum Apostolica regula, & ritum esse improbabilem, ac modis omnibus submouendum. Quare non fuit Romæ, neque in reliquo Occidente vnquam talis consuetudo, vt peccata omnia, quamuis secreta, publicè efferrentur, sed solùm in angulo Campaniæ, abusus quidem, qui etiam continuò sublatus fuit.

DEINDE, si peccata omnia etiam occultissima, publicanda erant, quorsum in Presbytero pœnitentiario taciturnitas illa, & secreti tenacitas requirebatur, cuius omnes Historici meminerunt?

DENIQVE, cum secreta peccata in confessione excepta reuelare, sit contra ius naturæ, vt Theologi docent, & contra Apostolicam regulam, vt S. Leo affirmat; si constitutio illa veterum Episcoporũ id habuisset, optimo iure à Nectario abrogata fuisset, quin etiam mirum videri posset, à Gregorio, Nazianzeno, Basilio, Athanasio, & ceteris Græcis Doctoribus, qui Nectarium præcesserunt, tolerari potuisse. Videmus autem Nectarium ob eam rem potiùs reprehendi, quàm laudari, à Socrate, Sozomeno, Cassiodoro, Nicephoro, & ceteris Scriptoribus: non igitur probabile est, ritum quem veteres Episcopi introduxerant, id habuisse, vt secreta peccata publicæ confessioni subijcerentur.

ILLUD etiam hoc loco est OBSERVANDVM, Presbyterum illum pœnitentiarium, non omnibus fidelibus, qui quocunque modo pœnitentiam agebant, sed solis publicis pœnitentibus præpositum fuisse: id quod tribus alijs argumentis demonstrari potest.

PRIMVM, Sozomenus, vbi disertis verbis affirmasset, constitutionem de Presbytero pœnitentiario, quam prisci Episcopi inuexerant, & Nectarius posteà Constantinopoli abrogauerat, Romæ potissimum accuratè seruari; cõtinuò explicare cœpit ritum pœnitẽtiæ publicæ, quę Romę suo tempore seruabatur: igitur constitutio illa ad solos pœnitentes publicos pertinebat.

DEINDE nullo modo fieri potuit, vt vnus Presbyter satisfaceret tantę multitudini, quanta Constantinopoli, vel in alijs ciuitatibus, pœnitentiæ remedio indigebat: non igitur omnes cũ Presbyterũ adire cogebantur, sed ij solùm, qui pœnitentiam publicam suscipiebant.

DENIQVE, apud veteres nomine Pœnitentium, soli publici pœnitentes intelligi solebant, vt in lib. 1. sub finem annotauimus: cùm igitur Historici sæpè citati dicunt, Presbyterum super pœnitentes constitutum fuisse, id accipiendum est de ijs, qui simpliciter pœnitentes dicebantur, hoc est de publicis.

Ex his, quę hactenus dicta sunt, colligimus, constitutionem Episcoporũ, de qua Historici loquuntur, id solùm complexã, vt qui publicè lapsi essent post Baptismũ, ij ad sacram Eucharistiã non accederent, nisi Presbytero pœnitentiario priuatim omnia peccata sua cõfessi essent, & inde ad eius arbitrium publicè coram cœtu Ecclesiæ peccata publica deexissent, & pœnitentiã publicam egissent. Quam constitutionem Socrates rectè vocat, appendicem additam ad veteres canones: nã ante exortam hæresim Nouati, nemo cogebatur certũ Presbyterum adire, neque peccata vlla publicè confiteri. Consueuerant quidem aliqui iuxta consilium Sacerdotis, cui peccata omnia confessi fuerant, aliqua grauiora & publica publicè confiteri, vt ex Origene cognosci potest, hom. 2. in Psal. 37. tamen vt dixi, non tenebantur, sed satis erat, peccata omnia priuatim cõfiteri, & Pœnitentiam priuatam vel publicam iuxta Sacerdotis imperium, agere. Cæterum post Nouati hæresim excitatam, placuit Episcopis aliquid addere, ne Nouatiani Catholicos reprehendere possent, quòd nimis facilè lapsos ad Communionem admitterent. Hęc de primo capite.

Iam quod attinet ad SECVNDVM de flagitio Diaconi cum muliere, scribit Sozomenus, sed clariùs Nicephorus, occasionẽ illius flagitij fuisse, quòd mulier illa iussa esset à Presbytero pœnitentiario in Ecclesia diutiùs permanere orationis causſa: ex eo enim, quòd sæpè & diu mulier in Ecclesia morabatur, occasionem habuit Diaconus cum ea flagitium perpetrandi. Porrò crimen hoc ad aures populi peruenit, ex ipsius mulieris publica confessione. Tametsi enim peccatum occultum esset, neque Presbyter ei mandasset, vt illud populo patefaceret; ipsa tamen cum alia peccata, quæ publica erant, publicè confiteretur, longius progressa quàm par erat, etiam hoc peccatum confessa est.

Narrat hoc totum SOCRATES: qui duplicem Confessionem illius mulieris distinctè refert. VNAM secretam coram solo Presbytero. ALTERAM publicam coram populo: *Mulier*, inquit, *nobilis ad Presbyterum pœnitentiarium accedit, peccata quæ post Baptismum commiserat, particulatim confitetur.* Ecce priuatam Confessionem omnium peccatorum: subiungit deinde mulctam iniunctam; *Presbyter*, inquit, *mulieri mandatum dat, vt ieiunijs, & continuis precibus se dederet, quò vnà cùm peccatorum confessione opus dignum pœnitentia ostenderet.* Ecce satisfactionem post priuatam Confessionem: addit deinde Confessionem publicam, quæ fuerat illi iniuncta vnà cum ieiunijs, & precibus: *Mulier*, inquit,

lõgius in cõfitendo progressa, alterius culpæ se ipsa insimulat: docet *Diaconum Ecclesiæ cum ipsa dormuisse.* Vbi illud: *Longiùs in confitendo progressa*, id significat quod diximus, non fuisse mandatum mulieri vt peccatum illud publicè detegeret, sed ipsam ex indiscreta deuotione id fecisse. Publicè autem confessam esse mulierem hoc suum facinus, docet Socrates his verbis, quæ superioribus continuò subiungit: *Ob quod facinus hoc modo patefactum, Diaconus ab Ecclesia erectus est; tumultus in populi multitudine excitatus; &c.*

Quod ad TERTIVM pertinet: abrogauit Nectarius omnium consensu, Presbyterum pœnitentiarium, id enim omnes Historici communiter tradunt. Abrogauit etiam pœnitentiã publicam: nam ex occasione eius acciderat flagitium Diaconi cum muliere, & inde tumultus contra clerum exortus fuerat. Abrogauit denique Confessionem publicam, tum quia pars erat pœnitentiæ publicæ, tum quia ex ea cognitum fuerat sacrilegium Diaconi & mulieris: vtrumque enim populo displicebat; & tantum scelus in Ecclesia perpetratũ, vt scribit Sozomenus; & ex eius publicatione magnam infamiæ notam ordini Sacerdotali inustam, vt tradit Socrates. Non autem abrogauit, nec abrogare potuit, Confessionem & Pœnitentiam priuatam.

Quare quod scribunt Socrates & Sozomenus, permissum esse à Nectario vt vnusquisque secundùm cõscientiam suam ad sacra mysteria participanda ageret, non significat, permissum esse fidelibus, vt sine Confessione & iudicio Sacerdotis, sacræ mensæ participes fierent: sed vt non cogerentur adire publicum Ecclesiæ tribunal, verùm ipsi conscientiæ suæ rationem haberent, & si quidem sine peccato mortali essent, ad communicationem diuinorum mysteriorum tutò accederent; sin autem, vnum ex Presbyteris eligerent, cui priuatim peccata sua confiterentur.

Esse autem hunc sensum eorum verborum, & à Nectario non fuisse Confessionem priuatam abrogatam, his argumentis confirmari potest. PRIMVM, non sustulit Nectarius, nisi appendicem ad veteres canones, quę accesserat initio hæresis Nouatianæ: illa autem appendix, vt iam satis ostendimus, ad publicam tantùm pœnitentiam pertinebat.

DEINDE non sustulit Nectarius, nisi id, quod necessarium erat ad sedandum populi tumultum ex occasione detecti illius flagitij excitatum: ad hoc autem satis superque erat, de medio tollere Cõfessionem & pœnitentiam publicam, neque enim ex Confessione pœnitentiaque priuata vllus tumultus exoriri poterat.

TERTIO, post Nectarij tempora mãsit semper in Ecclesia Greca, vsus confessionis priuatę, vt perspicuum est ex Chrysost. Nicephoro, Cartophylace, Concilio Trullano, alijsque testimonijs suprà citatis. Nulla autem historia refert, ab vllo Episcopo, vel Concilio reuocatum esse ac retractatũ id, quod Nectarius fecerat: non igitur abrogauerat ille Confessionem priuatam.

QVARTO Sozomenus, qui fusius historiam istam conscripsit, & quem Aduersarij potissimùm citant, affirmat Deum ipsum præcepisse, vt pœnitentibus venia daretur, & necessariam esse Confessionem: idem autem Sozomenus non reprehendit Nectarium, vt euersorem Iuris diuini, sed tantùm dubitanter, & modicè illum carpit, quòd occasionem sustulerit peccata inuicem arguendi. Neque vllus alius Scriptor in tot annorum centurijs Nectarium accusauit: quod certè multi fecissent, si rem tam necessariam, & ab Apostolorum temporibus in Ecclesia frequentatam, ipse vnus Episcopus abrogare tentasset.

QVINTO ipsi etiam Aduersarij non admittunt homines ad Eucharistiam, nisi priùs exploratos, vt intelligi potest ex Philippo in Confessione Augustana, art. de Confessione, vbi sic ait: *Confessio apud nos non est abolita; non enim solet porrigi corpus Domini, nisi antea exploratis, & absolutis.* Item ex Caluino, qui lib. 3. Instit. c. 4. §. 13. sic ait: *Interim quin sistant se omnes Pastores quoties sacram Cœnam participare volunt, adeò non reclamo vt maximè velim hoc vbique obseruari.* Quis igitur credat Nectarium tam fuisse imprudentem, vt non videret, quàm malum esset, permittere vnicuique accessum ad sacra mysteria, sine vlla purgatione ac reconciliatione? Hæc de historia Nectarij hoc loco sufficiant.

Non ignoro Thomam VValdensem in 2. tomo, cap. 141. in ea sententia fuisse, vt existimaret, à Nectario Confessionem simpliciter abrogatam fuisse, eumque in ea re grauiter erasse: sed non facilè id cõcederem, tum quod Nicolaus Papa in epist. ad Photium, quæ recitatur in VIII. Synodo act. 4. Nectarium vocet Hæreticorum expugnatorem, & Ecclesiarum defensorem; tum quòd Nectarij sententiam S. Ioannes Chrysostomus apertissimè tueatur, vt in sequenti capite ostendimus, tum denique, quod Nectarij sententiam omnes Orientis Ecclesiæ secutæ sint.

Scio etiam, quibusdam visum esse, totam hanc historiam esse confictam à Socrate: sed non facilè adduci possum, vt eredam historiam illam falsam esse, quæ tum scribebatur, cum adhuc viuerent, qui rei gestæ interfuerant; præsertim cùm res, quæ narratur, non in angulo aliquo, sed in vrbe celeberrima, conscio populo vniuerso contigisse dicatur.

CAPVT XV.

Soluitur argumentum III. Ioannis Caluini.

PERGIT Caluinus in eodem capite, sectione 8. & adducit Chrysostomum: *Hanc*, inquit, *abrogationem tot locis euidenter* CHRYSOSTOMVS *testatur, Constantinopolitanæ & ipse Ecclesiæ Præsul, vt mirum sit, istos audere cõtra mutire. Peccata tua* (inquit hom. 2. in Psal. 50.) *dicito vt deleas illa. Si confunderis alicui dicere, quæ peccasti, dicito quotidie ea in anima tua: non dico, vt confitearis conseruo tuo, qui exprobret; dicito Deo, qui curat ea.*

ADDIT ibid. Caluinus alia loca similia eiusdem Chrysostomi, ex serm. de pœnitentia & Confessione, item ex hom. 5. de incomprehensibili natura Dei, item ex hom. 4. de Lazaro. Addit Philippus in Confess. August. ar. de Confessio. alium locum similem superioribus, ex homil. 31. in cap. 12. epist. ad Hebræos.

RESPONDEO, CHRYSOSTOMVM, qui Nectarij successorẽ se agnoscebat, diligenter, vt par erat, iudiciũ prædecessoris sui defẽdere voluisse, sic tamẽ, vt veritati, & fidei nulla in re detrimẽtũ adferret. Quẽmadmodũ igitur Nectarius non Confessionẽ priuatam, sed publicã abrogauit: sic etiam Chrysost. passim Confessionem publicam carpit, priuatam autem nusquã reprehẽdit.

Id perspicuum est ex omnibus locis, quæ vel obiecta sunt ab Aduersarijs, vel obijci potuissent. Nam hom. 2 in Psal. 50. cũ ait: *Non dico, vt confitearis conseruo tuo, qui exprobret*; apertè indicat se loqui de Confessione publica, ex qua exprobratio sequi solebat. Nam vt refert ORIGENES homil. 2. in Psalm. 37. cùm publica fieret Confessio, non deerant qui exprobrarent; *Si huiusmodi*, inquit, *homo memor delicti sui, confiteatur quę commisit, & humana confusione præpendat eos, qui exprobrant eũ confitentem, & notant, vel irrident, &c.* ex priuata autem Confessione nulla sequi potest exprobratio, tum quòd sine testibus ea confessio fiat, tum quod arctissimo vinculo teneantur Sacerdotes altissimo silentio tegere, quæ in priuata Confessione audierunt. Quod igitur CHRYSOSTOMVS ait homil. citata in Psalm. 50.

Si con-

vt confiteri alicui dicere, quia peccasti, intelligi debet ad hunc modum: Si confunderis alicui dicere, qui exprobrare possit, id est, publicè, vt ipse cõtinuò explicat, cum ait: *Non dico vt confitearis conseruo tuo qui exprobret.*

Idem Chrysostomus homil. de Pœnitentia & confessione, qui est secundus locus à Calvino adductus, sic ait: *Nunc autem neque necessarium, præsentibus testibus confiteri &c.* vbi videmus, confessionem illã improbari, quæ fit coram testibus, quamque Nectarius abrogauerat: siquidem verba illa: *Nunc autem neque necessarium*, notant, aliquando fuisse necessarium corã testibus confiteri, sed eam necessitatẽ tunc fuisse sublatam.

Item homilia 5. de incomprehensibili natura Dei: *Non te*, inquit, *in theatrum conseruorum tuorum duco, non hominibus peccata tua detegere cogo.* Hic etiam cernere est, quàm apertè Chrysostomus alludat ad illam veterem Episcoporum constitutionem, qui teste Sozomeno in Tripart. lib. 9. cap. 35. voluerant, vt quasi in theatro peccata panderentur: quam constitutionem Nectarius, vt sæpè diximus, abrogauit.

Item in homil. 4. de Lazaro. *Cane*, inquit, *homini dixeris, ne tibi exprobret.* Et infrà. *Non ego te in medium prodire theatrum, ac multos adhibere testes: mihi soli die peccatum priuatim. &c.* Idem homil. 31. in epistola ad Hebræos: *Non tibi*, inquit, *dico vt te prodas in publicum; neque vt te apud alios accuses.* Idem homil. 8. de pœnitentia: *Non reuoles*, inquit, *vlcus, non in commune theatrum accusationem produces, non delictorum testes statues.* Idem homilia de Publicano ad cap. 18. Lucæ: *Admoneo te vt assiduè confitearis: neque enim te ad theatrum duco conseruorum tuorum, &c.* Ex his locis euidenter colligitur, Chrysostomum de publica Confessione loqui, cùm à confessione hominibus facienda populum dehortatur.

At, inquies, Cõfessioni, quæ fit hominibus, CHRYSOSTOMVS opponit Confessionem, quæ fit soli Deo in anima, siue intra conscientiam confitentis, cogitatione, non lingua; igitur excludit omnem Confessionem quæ fit hominibus, siue publicam siue priuatam. non enim Confessio priuata facta coram Sacerdote, dici potest facta esse in anima, siue intra conscientiam, siue cogitatione, non lingua. Verba eius hæc sunt, homil. 2. in Psalm 50. *Si confunderis dicere alicui quia peccasti, dicito ea quotidie in anima tua.* Homilia de Pœnitentia & Confessione: *Nunc autem neque necessarium est præsentibus testibus confiteri: cogitatione fiat delictorum exquisitio: absque teste fit hoc iudicium: solus te Deus confitentem videat.* Homil. 31. in epist. ad Hebræos: *Ante Deum confitere peccata tua: apud verum Iudicem cum oratione delicta tua pronuncia, non lingua, sed conscientiæ tuæ memoria.* Homilia 8 de Pœnitentia. *Non delictorum testes statues; intus in conscientia, astante nemine, præter eum, qui cuncta videt, Deum reforma quod deliquisti.*

RESPONDEO; Chrysostomum in his locis opponere Confessioni publicæ, cõfessionem, quæ fit soli Deo in cõscientia, sine sono verborum: quia non loquitur de confessione, vt ordinatur ad Absolutionem Sacerdotalem, quæ propriè pars est Sacramenti pœnitentiæ essentialis, sed de confessione vt ordinatur ad confusionem & erubescentiam, quæ pars dici potest Satisfactionis. Illa enim Confessio publica, quam sustulit Nectarius, non erat instituta, vt per eam Sacerdos cognosceret peccata pœnitentis, & inde rectè iudicaret, esset ne pœnitens ligandus, vel absoluendus, aut quæ Pœnitentia imponenda esset: sed solùm vt pœnitens publica illa confusione accepta, partẽ pœnæ quæ peccatis eius debebatur, lueret. Porrò Chrysostomus rectè monet, non esse necessarium ad eiusmodi finem obtinendum, publicè, vel etiam priuatim confiteri hominibus: sed satis esse, cum dolore & lacrymis confiteri Deo, & sic satisfacere, adiunctis precibus, eleemosynis, ieiuniis, aliisque piis, laboriosisque operibus. Quod autem ad alium finem, nimirum, vt Sacerdos nouerit morbos pœnitentis, quibus medicinam Pœnitentiæ applicare debet; necessaria sit confessio, ostendimus suprà ex libro 2. de Sacerdotio, eiusdem Chrysostomi, nec non ex testimoniis Basilij, Nisseni, & aliorum Patrum Græcorum, à quibus nullo modo credibile est Chrysostomum dissensisse.

ADDE quòd si Chrysostomus in locis suprà citatis, de Confessione respectu cuiuscunque finis loqueretur, nõ solùm nobiscum, & cum tota Ecclesia, sed etiã cum Aduersariis nostris pugnaret. Aduersarij enim confessionem saltem aliquorum grauium delictorum coram Ministro vtilissimam, vel etiam necessariam esse censent. Chrysostomus autem, confessionem coram hominibus non solum non dicit non esse necessariam, sed etiam apertè damnat, ac reiicit, sic enim loquitur hom. 4. de Lazaro; *Cane homini dixeris, ne tibi exprobret*: & hom 8. de pœnitentia; *Non reuoles vlcus, non delictorum testes statues.* Quare Chrysostomus solùm Confessionem publicam reiicit, vt erat pars quædam Satisfactionis: ex quo sequitur Confessionem etiam priuatam, nõ esse necessariam ad illum eundem finem, licet ad alium finem necessariam esse, neque ipse hoc loco neget, alibi satis apertè confirmet.

CAPVT XVI.

Argumentum quartum Caluini.

POST obiectionem illam ex Chrysostomo, Caluinus multa disserit in eodem capite, à sectione 9. vsque ad 16. de variis Confessionum formis; non pauca etiam more suo, non tam argumentando, quàm calumniando, dicit in decretum Concilij Lateranensis. Sectione autem 16. redit ad argumenta, atque obiicit verba illa Psal. 18. *Delicta quis intelliget?* & illa Psalm. 37. *Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum*, ex quibus locis ita concludit. *Quis suorum peccatorum nunc supputationem cogitet, vbi Dauidem videt suorum numerum inire non posse?* Deinde Sectione 17. & 18. rem exaggerat multis verbis, quę fruſtrà hoc loco describerentur: summa est, enumerationem peccatorum esse impossibilem, & idcircò neque à Deo fuisse imperatam, neque ab Ecclesia imperari iure potuisse.

SED obiectio ista, qua etiam vtitur Philippus in Confessione Augustana, & ceteri Sectarij passim, non modo per se tenuis est, sed etiam ex verbis eiusdem Caluini eodẽ in loco positis, apertissimè soluitur. Docet enim Caluinus, sectione 18. in Confessione quæ Deo fit, non satis esse, generatim confiteri ac dicere Peccator sum: sed oportere quantum in nobis est, singula peccata accuratè confiteri. Quod idem Catholici omnes docent de Confessione quæ fit Sacerdoti, Neque enim iubent omnia omnino peccata enumerari, sed ea solum, quæ post diligentem excussionem memoriæ occurrunt, diligentem autem excussionem vocant, quam in rebus grauioribus ordinariè homines adhibere solent. Denique id solùm iubent vt peccata omnia, quantum in nobis est (qua phrasi Caluinus vtitur in explicanda confessione quæ Deo fit) enumeremus, dum coram Sacerdote conscientiam nostram aperimus.

Quæcunque igitur Caluinus obiicit contra enumerationem peccatorum in Confessione quæ fit homini, eadem obiici possunt contra enumerationem peccatorum in Confessione quæ fit Deo. Nam si illa enumeratio est impossibilis, & hæc est impossibilis:

si illa est crudelis carnificina, & hæc est crudelis carnificina: si illa facit hypocritas, & hæc facit hypocritas: & contrà, si hæc ab his incommodis libera est (vt Caluinus dicere cogitur) quia non est facienda, nisi quantum in nobis est: & illa ab his incommodis libera est, quia non est facienda nisi quantum in nobis est: & quemadmodum in Confessione quę Deo soli fit, post enumerationem eorum, quę recordamur, addimus: *Delicta quis intelligit? ab occultis meis mũda me Domine,* & *Peccaui super numerum arenæ maris*: & tamen omnium peccatorum indulgentiam exspectamus: sic etiam in Confessione, quę fit homini, vel potius per hominem Deo; post enumerationem eorũ quę recordamur, addimus: *Delicta quis intelligit, &c.* & nihilominus integram peccatorũ omnium indulgentiam exspectamus.

CAPVT XVII.

Diluitur argumentum V. Caluini.

VLTIMA Caluini obiectio habetur in eadem sectione 18. vbi ex verbo Dei iactat se demonstrasse, sine Cõfessione aut eius voto, posse homines iustificari: *Non alia,* inquit, *nunc est peccatorum remissio, quàm semper fuit, Quotquot remissionem peccatorũ à Christo obtinuisse leguntur, non leguntur in aurem Sacrificuli cuiusdam confessi, nec sanè confiteri poterant, vbi nec Sacrificuli Confessionarij erant, nec ipsa etiam Confessio: & multis posteà seculis inaudita fuit hæc Confessio, quibus sine hac conditione, remittebantur peccata. Sed ne quasi de re dubia lõgiùs disceptemus, verbum Dei apertum est, quod æternum manet: Quotiescunque ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordabor. Huic verbo, qui aliquid audet adijcere, non peccata ligat, sed Domini misericordiam.*

HÆC obiectio quatuor quasi membris continetur, quæ singillatim excutienda sunt. PRIMVM assumit Caluinus, non aliam esse nunc remissionem peccatorum, quàm semper fuit: & quia Confessio auricularis non semper fuit, inde colligi vult, eam non esse ad iustificationem impij necessariam.

SED si hæc argumentatio aliquid verè concluderet, non solùm Confessio, sed etiam Baptismus in discrimen adduceretur: nam vt Confessio, ita etiam Baptismus non semper fuit, & tamen scriptum legimus Ioan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non intrabit in Regnum cælorum*: quæ tempore legis veteris nusquam legebantur. Quare si nunc est remissio peccatorũ, quæ semper fuit; aut Baptismus nunc necessarius non est, & Christus (quod absit) mentitur; aut ab initio seculi, Baptismus ex aqua, & Spiritu sancto necessarius fuit, quod nemo sanæ mentis dicere potest. Quemadmodum autem ex Euangelio demonstramus, nũc Baptismum ad remissionem peccatorum requiri, qui in lege veteri non requirebatur: quia scriptum est: *Nisi quis renatus fuerit, &c.* sic etiã ex Euangelio demonstramus, Cõfessionem peccatorum ad iustificationem hoc tempore necessariam esse, quæ tempore Patrum Testamenti veteris necessaria non erat: quia scriptum est Ioann. 20. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt*: quod in lege veteri scriptum non erat.

DEINDE assumit Caluinus, eos omnes, quibus Christus peccata dimisit, sine Confessione auriculari iustificatos fuisse, ex quo concludi vult, nunc etiã sine Cõfessione auriculari homines iustificari posse.

SED facilis est solutio, eaque triplex. PRIMVM enim; quo tempore Christus propriæ vocis ministerio homines iustificabat, nondum Sacramentum Confessionis instituerat: proinde nihil est mirum, si absque Confessione pœnitentes reconciliauit. DEINDE Christus auctor Sacramentorum, à Sacramentis suis non dependebat, & ideo non modò sine Confessione, sed etiam sine Baptismo peccata interdum remittebat. DENIQVE Christus Deus erat, & ideò peccata contra se, suamque legem facta, simpliciter donare poterat: nos autem ministri sumus, neque vt Domini, sed vt Iudices à Domino constituti, vel soluimus, vel ligamus: quare necesse habemus, causas diligenter expendere, & ex ipsa reorũ Confessione diiudicare, quid in re tanta sit nobis agendum, ne fortè perperam ligemus, aut soluamus, & dum hominibus peccata remittimus, Dominum offendamus.

TERTIO Caluinus assumit, multis posteà seculis inauditam fuisse hanc Confessionem.

SED hoc falsum esse, Caluinus ipse testatus est in hoc eodem cap. §. 7. cùm ait, *Miror quafronte ausint contẽdere, Confessionem, de qua loquuntur, iuris esse diuini: cuius equidem vetustissimum esse vsum fatemur.* & quamuis id Caluinus nõ diceret; testimonia à nobis allata, Irenæi, Tertulliani, Origenis, Cypriani, & aliorũ, ad quę Caluinus respexit, cũ vsum Cõfessionis, de qua loquimur, vetustissimũ esse confessus est, planè euincerent, falsũ esse quod hoc loco idem Caluinus ait, multis seculis post Christum inauditam fuisse hanc Confessionem.

QVARTO denique adiungit verba illa Ezechielis, cap. 33. *Quotiescunque ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordabor.* Ex quibus euidenter concludi existimat, sine Confessione, aut eius voto, remitti posse peccata.

SED hoc argumentum adeò non timuit S. Leo, vt in eadem epist. 91. ad Theodorum, hunc ipsum locum Ezechielis adduxerit, vbi paulò antè scripserat, Deum ordinasse, vt sine Sacerdotum supplicatione indulgẽtia diuina nequeat obtineri. Et iure non venit in mentem sancto Leoni, vt hoc argumentum timeret, cùm non ignoraret neminem esse, qui, vt oportet, ingemiscat, qui nõ cupiat ea remedia animæ suæ vulneribus applicari, quæ Deus pro temporum varietate instituit. Alioqui si simpliciter gemitus quicunque sufficeret ad salutem, non solùm Confessio, sed etiam Baptismus necessarius non esset; addo etiam, sine fide, spe, & charitate homines iustificandos; quis enim prohibet, quò minus ob solum temporale damnum aliquis ingemiscat? Quemadmodum igitur in eo gemitu, cui talus à Deo promittitur, includitur fides, spes, charitas, peccati detestatio, & propositum vitæ melioris, ita etiam Baptismi aut Cõfessionis votum ac propositum continetur; & sicut non addit ad verba Domini, sed illa congruenter exponit, qui ad iustificationem præter gemitum, fidem, spem, charitatem, & alia quæ diximus, exigit; sic etiam non addit, sed exponit, qui præter gemitum, votum Baptismi, aut Confessionis requirit.

CAPVT XVIII.

Diluitur I. obiectio Martini Kemnitij.

MARTINVS Kemnitius in 2. parte Examinis, pag. 976. & sequentibus multa argumenta contra necessitatem Confessionis adducit, quę cùm ex Caluini Institutionibus ferè deprompta sint, dissoluta videri possunt. Percurram nihilominus omnia, vt vel ea soluam, vel iam soluta esse ostendam.

PRIMA obiectio habetur pag. 986. vbi hoc argumentum Kemnitius facit: *Non aliter Christus Apostolos misit, quàm ipse missus fuerat.* Ioan. 20. *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos. At ipse ad generalem Confessionem,*

vel ore,

vel ore, vel signis aliis expressam, Absolutionem impertiebatur, neque singulorum peccatorum enumerationem exigebat, vt patet Luc. 7. de peccatrice, & Matth. 9. de Paralytico: non igitur debent Ministri à pœnitentibus exigere singulorum peccatorum enumerationem.

RESPONDEO; verba illa: *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos*, non ita accipienda esse, quasi eodem modo debuerint Apostoli omnia facere, quo à Christo ipso fiebant: alioqui enim non debuissent, Act. 2. Apostoli baptizare in remissionem peccatorũ, quia Christus sine Baptismo peccata remisit Magdalenæ, & paralytico; nec debuissent Act. 8 per impositionẽ manuũ Spiritum sanctum dare, quia Christus non manus imponendo, sed insufflãdo Spiritũ sanctum dedit Ioan. 20.

IGITVR misit Christus Apostolus, sicut ipse missus fuerat à patre: quia potestatem eis dedit ligandi, & soluendi, vt ipse à Patre acceperat: quæ est Chrysostomi expositio. Sed tamen accepit ipse vt Filius, & proinde talem, ac tantam, vt posset etiam sine Sacramentis iustificare: dedit autem eam Apostolis, vt ministris, ac seruis, ac per hoc longè minorem, & Sacramentis, aliisque mediis à se institutis alligatam.

MISIT ETIAM Christus Apostolos, vt ipse à Patre missus fuerat, quia ad id eos misit, ad quod ipse fuerat missus, videlicet ad reconciliandos homines Deo, ad Euangelium prædicandum, ad Ecclesiam propagandam: quæ est expositio Cyrilli.

DENIQVE misit Christus Apostolos, vt ipse à Patre missus fuerat, quia misit eos, non ad delitias, sed ad crucem, licet vehementer amaret: quemadmodum ipse à Patre Infinito amore diligebatur, & tamen ad passionem, & mortem, non ad mundi gaudia mittebatur: quæ est explicatio S. Gregorij, hom. 26. in Euangelia.

CAPVT XIX.

Diluitur II. obiectio Kemnitij.

SECVNDA obiectio Kemnitij habetur p. 1007. vsq. ad pa. 1014. vbi argumentum ducit ex historia Nectarij, cuius hæc summa: *Confessio publica abrogata fuit, & mutata in priuatã ab Episcopis, tẽpore Decij Imperatoris, & postea, Cõfessio autẽ priuata abrogata fuit tẽpore Nectarij: igitur nec publica, nec priuata Cõfessio necessaria est Iure diuino; neq; enim sanctis illis Patres Ius diuinũ tollere ausi fuissent.*

Confirmat etiam hoc argumentum Kemnitius ex historia Socratis, lib. 5. cap. 19. vbi legimus mulierem quandam confessam esse presbytero pœnitentiario *κατὰ μέρος*, id est, ex parte ex quo sequitur, non fuisse tũc necessarium confiteri omnia peccata integrè Iure diuino. Cõfirmat rursus ex eadem historia, vbi legimus, vnum fuisse Presbyterum pœnitentiarium in Ecclesia Constantinopolitana. Hinc enim colligimus, non fuisse necessarium eo tempore, vt singuli peccata omnia confiterentur; neque enim in tam ampla vrbe, vbi erãt 60. Presbyteri, tempore Iustiniani, potuisset vnus presbyter, tot ac tam longas Confessiones audire.

RESPONDEO; totum hoc argumentum ex imperitia coagmentarum esse. NAM quod primo loco Kemnitius dicit: Confessionem publicam abrogatam fuisse tempore Decij ab Episcopis, falsum est, & ex ignorantia manifesta profectum. Nam quod Sozomenus scripsit iuxta fidem Cassiodori in hist. Tripartita, lib. 9. ca. 35. visum esse sacerdotibus ab initio, vt peccata tanquã in theatro panderentur: refert Kemnitius ad ea tempora, quæ Nouatianam heresim, & imperium Decij præcesserunt. DEINDE, vult istam constitutionem de publica confessione facienda abrogatam fuisse ab Episcopis, qui fuerunt tempore hæresis Nouatianæ, A Decio imperante: & hanc esse appendicem illam, de qua loquitur Socrates.

SED toto cœlo aberrat: Sozomenus enim cùm dicit (iuxta fidem Cassiodori) visum esse Episcopis, qui ab initio fuerunt, vt peccata tãquam in theatro pãderentur; loquitur de constitutione facta tẽpore Nouatianæ hæresis, non de aliqua alia priore: & hæc ipsa constitutio, non autem huius constitutionis abrogatio, est appendix, de qua loquitur Socrates; proinde tantũ abest, vt tẽpore Decij fuerit abrogata confessio publica, vt potiùs tunc primùm fuerit ab Episcopis imperata.

Id autem ita esse probatur PRIMO, Si Episcopi tempore Decij abrogassent confessionem publicam, & solùm priuatam retineri voluissent, vt Kemnitius dicit, illa non fuisset appendix, siue additio ad veterẽ canonem, sed potius detractio, siue abrogatio veteris canonis. At vera fuit additio atque appendix, teste Socrate, B vt eam etiam vocat Kemnitius, quam Episcopi tẽpore Decij fecerunt: ergo non abrogarunt confessionem publicam, sed eam potius addiderunt ad priuatam.

SECVNDO, si tempore Decij abrogata fuisset confessio publica, non potuisset accidere scandalum tempore Nectarij ex confessione, neque vlla fuisset caussa, cur Nectarius presbyterum pœnitentiarum de Ecclesia tolleret: constat enim ex Socrate, scandalum illud ex publica confessione mulieris natum esse.

TERTIO, Sozomenus scribit, ab illis ipsis Episcopis constitutum fuisse presbyterum pœnitentiarum, qui decreuerant, peccata quasi in theatro publicè esse pãdenda. Sed Presbyterum pœnitentiarium constitutum fuisse tempore Decij, scribit Socrates: ergo decretum illud de confessione publicè facienda, ab Episcopis illis editum est, qui fuerunt tempore Decij, non autem ab antiquioribus, vt Kemnitius somniat.

NEQVE obstat quod Sozomenus dicat decretum illud factum esse ab Episcopis, qui ab initio fuerũt: nam qui fuerunt tempore Decij, dicuntur fuisse ab initio, quia proximi fuerũt temporibus Apostolicis, & multò antiquiores erant, quã esset Nectarius, qui decretũ C illorum sustulit, aut Sozomenus, qui sublatum retulit.

QVARTO, Sozomenus scribit, decretũ Episcoporũ, qui ab initio fuerunt, quique presbyterum pœnitentiarium constituerũt à Nectario abrogatũ fuisse. Constat autem ex Socrate, à Nectario abrogatum decretum Episcoporũ, qui tempore Decij Ecclesias gubernabãt: idem igitur sunt Episcopi, qui ab initio apud Sozomenum, & qui tempore Decij apud Socratẽ fuisse dicuntur. Quare appendix, de qua loquitur Socrates, est ipsa constitutio, de qua loquitur Sozomenus, non autem eius abrogatio, vt sine vlla caussa fingit Kemnitius.

PORRO hoc fundamento euerso, ruit ædificium totum argumenti Kemnitiani. Nam quod secundo loco Kemnitius affirmat, confessionem priuatam abrogatam fuisse à Nectario, falso nititur fundamento, quod videlicet appẽdit ad veterem canonem, quam Nectarius sustulit, fuerit mutatio cõfessionis publicæ in priuatam. PRAETEREA cap. 14. demonstrauimus contra D Caluinum, confessionem publicam, non autem priuatam à Nectario abrogatam fuisse.

QVOD etiã Kemnitius dicit in confirmatione prima; mulierem quandam confessam esse ex parte, non autem integrè: ex peruersa interpretatione Græcæ vocis natum est: illud enim *κατὰ μέρος*, non significat hoc loco, ex parte, sed particulatim, vt reddidit Ioannes Christophorsonus, omnium iudicio Græcæ linguę peritissimus. Ex quo intelligimus, fœminam illam confessam esse in particulari omnia peccata, vt Catholici faciunt, non autem generatim, vt faciunt Lutherani.

QVOD denique in 2. confirmatione Kemnitius addit; non potuisse tot confessiones ab vno Presbytero

audiri iam ſuprà explicatum eſt in ſolutione 2. obiectionis Caluini, cap. 14. vbi oſtendimus, Preſbyterum illum, non omnium pœnitentium Confeſſiones audire debuiſſe, ſed eorum tantum, qui publicam pœnitentiam agebant.

CAPVT XX.

Diluitur III. obiectio Kemnitij, & ſimul obiectiones Brentij.

TERTIA obiectio Kemnitij, quæ habetur pa. 1019. ſumitur à teſtimoniis Patrũ: ac præter loca quædam S. Ioannis Chryſoſtomi, ad quæ reſpondum eſt ſuprà, c. 14. adducit PRIMO CASSIANVM, qui collat. 20. c. 8. ſic loquitur: *Quod ſi verecundia retrahēte reuelare coràm hominibus erubeſcis, illi quem latere nō poſſunt confiteri ingere ſupplicatione nō deſinas, qui & abſq; vllius verecũdiæ publicatione ſine improperio peccata donare cōſuenit.*

SED non poteſt dubium eſſe, quin Caſſianus doctorem ſuum Chryſoſtomum ſequutus ſit, & ideo in eundem ſenſum hæc eius verba accipienda ſint, in quem accipienda eſſe demonſtrauimus verba Chryſoſtomi, cap. 15. quanquam Caſſiani verba facilius explicentur, cùm nihil adiunctum habeant, vnde excludi videatur Confeſſio priuata. Quòd enim ille dicit in numero multitudinis: *Si reuelare coram hominibus erubeſcis*, ad cõfeſſionem publicam pertinet, quæ coram multis fieri ſolebat: quòd autem addit, Deo eſſe confitendũ, commodè accipi poteſt de Confeſſione, quæ fit Deo per ſacerdotem. Nam circunſtantiæ illæ; *Qui & abſque verecundiæ publicatione, & abſque improperio peccata donare conſuenit*, ſatis apertè indicant, Confeſſionem illam notari, ex qua publicatio, & improperium ſequebatur: quæ duo longè abſunt à Confeſſione ſecreta quæ fit vni ſoli, vt locum Dei tenet.

SECVNDO loco adducit ORIGENEM, qui hom. 2. in Leuitic enumerat varios modos, quibus peccata purgantur, & inter eos ponit confeſſionem, quæ fit ſacerdoti: ex quo ſequitur, vt licet confeſſio peccatorum ſacerdoti facta ſit vtilis, non ſit tamen neceſſaria.

SED facilis eſt reſpõſio. Modi ſiquidem illi, quos eo loco ponit Origenes, non ſunt omnes & ſinguli per ſe ſufficientes ad peccati remiſſionem, ſed plerique eorũ includunt alios, ſaltem in voto: hi ſunt enim modi, quos ille enumerat: *Baptiſmus, Martyrium, Eleemoſyna, Iniuriarum condonatio, Conuerſio peccatoris, Charitas, & Pœnitentia, ſine Confeſſio.* Certum autem eſt, ſolam Eleemoſynam, aut iniuriæ condonationem, aut cætera, quæ ibi enumerantur ſine Baptiſmo in re vel in voto, non ſufficere ad iuſtificationem, licet ſuo modo iuuent: & quemadmodum non baptizatis illa non ſufficiunt ſine Baptiſmo, ita etiam baptizatis illa non ſufficiunt ſine Confeſſione, in re, vel in voto. DENIQVE obſeruent Lutherani, inter tot modos ab Origene numeratos, nullum locum fidei eſſe tributum, cui ſoli tribuere ſolent ipſi iuſtificationem: ex quo admittere vel inuiti coguntur, nullum eorum modorum per ſe ſolum ſufficere.

HVC referri poſſunt duo alia teſtimonia Patrum, quæ omiſſa ſunt à Kemnitio, ſed citata à Brentio in Confeſſione Vvitembergenſi, capite de confeſſione.

PRIMVM teſtimonium eſt AVGVSTINI, li. 10. Confeſ. c. 3. vbi ſic legimus: *Quid mihi eſt cum hominibus, vt audiant Confeſſiones meas, quaſi ipſi ſanaturi ſint omnes languores meos: curioſum genus ad agnoſcendam alienam vitam, deſidioſum ad corrigendam ſuam?*

SED hoc nihil eſt aliud, niſi ſimplicibus imponere: nemo enim libros illos legit, qui neſciat, Confeſſionẽ, de qua loquitur Auguſtinus, non eſſe Confeſſionem Sacramentalem, ſed Confeſſionem peccatorum præteritorum, ac per Baptiſmum dimiſſorum, ad eum finem inſtitutam, at inde cognoſcatur & laudetur miſericordia Dei.

ALTERVM teſtimonium eſt AMBROSII, libro decimo, in Lucam, capite 96. vbi ſic legimus: *Petrus doluit, & fleuit, quia vt homo errauit, non inuenio quid dixerit, inuenio quòd fleuit, lachrymas eius lego, Satisfactionem non lego.* Et infrà: *Lauent lachryma delictum, quod voce pudor eſt confiteri.*

RESPONDEO PRIMVM, eo tempore nondum inſtitutam fuiſſe Confeſſionem Sacramentalem, ac per hoc nihil eſſe mirum, ſi Petri Confeſſio non legatur. Dico DEINDE S. Ambroſium loqui de lachrymis, quę Confeſſionem quandam continent, vt cùm quis conuictus erroris ab alio, non voce, ſed lachrymis fatetur errorem. Sic enim Sanctus Petrus, cùm ſciret Chriſto notum fuiſſe crimen ſuum, non voce, ſed lachrymis confeſſus eſt: id quod omnino ſufficit in Confeſſione, quę fit Deo, qui omnia nouit. Quòd autem S. Ambroſius in lachrymis B. Petri Confeſſionem agnouerit, perſpicuum eſt ex illis verbis: *Maluit Petrus ſuum accuſare peccatum, vt iuſtificaretur fatendo, quàm grauaretur negando. Iuſtus enim in principio accuſator eſt ſui: & ideo fleuit.* item ex illis: *Verecunda lachryma ſine horrore culpam loquuntur: lachryma crimen ſine offenſione verecundiæ fatentur.* Quæ omnia accipienda ſunt de confeſſione quæ fit Deo, aut etiam homini, qui crimen anteà nouerit.

CAPVT XXI.

Soluitur IIII. obiectio Kemnitij.

QVARTA Kemnitij obiectio habetur, p. 1024. vbi ſex cauſſæ numerantur, ob quas Lutherani reiecerunt Confeſſionem, in qua enumerãtur omnia peccata: *Hæc eſt*, inquit, *vetus illa carnificina conſcientiarum, quam gladio Spiritus Eccleſiæ noſtræ excuſſerunt, propter multas grauiſſimas cauſſas.* PRIMO, *quia imponitur conſciẽtiis cùm nec Chriſti, nec Apoſtolorũ, vel præceptum, vel exẽplum habeat.* SECVNDO, *nullam in verbo Dei promiſſionẽ habet.* TERTIO, *Euangelium transformat in legem: ſtatuit enim remiſſionem pendere ex enumeratione.* QVARTO, *gratuitæ condonationi ſubſtituit meritum enumerationis, & Satisfactionis. Confeſſionem meritoriam eſſe ad culpæ remiſſionem, pœnæ diminutionem, paradiſi apertionem, & ſalutis fiduciam, Scholaſtici expreſsè tradunt.* QVINTO, *conſcientiam adducit in dubitationem, & deſperationem, ſcrupuloſa illa enumeratione: videns enim ſe non poſſe omnia delicta colligere, numquam acquieſcit; dubitatio verò extinguit fidem.* SEXTO, *exigit rem impoſsibilem, conſtat enim plurima peccata nos nec intelligere, nec meminiſſe, inxta illud, delicta quis intelligit?*

RESPONDEO; tam eſſe veras iſtas cauſſas, quam eſt elegans illa ſententia, qua dicitur, Carnificina gladio excuti, Ac PRIMAM quidem cauſſam falſam eſſe, cognoſci poteſt ex ijs, quæ ſuprà à nobis diſputata ſunt, vbi ex Euangelio, ex Actis Apoſtolorum, & ex Epiſtolis Pauli, Ioannis, & Iacobi, Confeſſionem deduximus omnium peccatorum.

SECVNDAM cauſſam falſam eſſe, teſtantur illa verba Domini. Ioan. 20. *Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta ſunt.* Neque enim (vt ſuprà docuimus) ſcire poſſunt Sacerdotes, quæ peccata remittere, & quæ retinere eos oporteat, niſi peccata ipſa plenè atque integrè nouerint. Item illa 1. Ioan. 1. *Si confiteamur peccata noſtra, fidelis eſt & iuſtus, vt remittat nobis peccata noſtra.*

TERTIA cauſſa calumniam manifeſtam, ac mendacium continet. Neque enim ita pendere remiſſionem ab enumeratione, Catholici docent, vt niſi quis omnia peccata enumerare potuerit, reconciliari nequeat: ſiquidem facilè poteſt accidere, vt vel propter obliuionem, vel propter ignorantiam, vix minimam partem ſuorum criminum quis aperiat, & tamen abſoluitur, & verè abſolutus creditur ab omnibus peccatis.

Neque verò Euangelium in legem conuertit, quicunque conditionem alicuius operis exigit ad iuſtificationem, niſi totùm Euangelium negare velimus. Quid enim ſonant verba illa: *Niſi quis renatus fuerit, &c.* Ioan. 3. &, *Niſi manducaueritis carnem Filij hominis, &c.* Ioan. 6. &, *Niſi Pœnitentiam habueritis, &c.* Lucę 13. &, *Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata.* Matth. 19. & alia permulta, niſi conditionem? DEINDE ſi Euangelium in legem conuerteret, quicunque diceret remiſſionem peccatorum, pendere aliquo modo ab enumeratione, quæ fit in Confeſſione coram Sacerdote: in eundem errorem incideret, qui diceret remiſſionem pendere ab enumeratione, quæ fit in confeſſione coram Deo. At hoc ipſum, ex doctrina veterum Patrum, diſertis verbis affirmat Kemnitius, pag. 982. vbi ſic loquitur: *Dicunt Patres peccata confeſſione reuelanda, in ſpecie expendenda, curioſius diſcutienda, explicanda, detegenda, enumeranda: dicunt peccata ſolus per Confeſſionem; impoſſibile eſſe ſaluari citra Confeſſionem. Sed Chryſoſtomus addit interpretationem; hæc intelligenda eſſe non de externa confeſſione homini facienda, ſed de interiori, quæ fit Deo.* Hæc ille. Non diſputo nunc, an ſententiæ Patrum patiantur interpretationem iſtam, & num ad eam ſolam Confeſſionem pertineant, quæ Deo fit: ſed tamen nemo, opinor, tam excors erit, qui non videat Kemnitium ex ſententia Patrum id admittere, quod paulò pòſt in Catholicis reprehendit, nimirum remiſſionem ab enumeratione pendere.

QVARTA cauſſa ſimilis eſt tertiæ. Scholaſtici enim Doctores tradunt quidem, multum conferre tum Confeſſionem, tum Satisfactionem ad ſalutem, ſed nec dicunt, per Confeſſionem nos mereri remiſſionem peccatorum, niſi fortè ex congruo, nec ſubſtituunt meritum enumerationis gratuitæ condonationi: hæc enim mendacia Kemnitij, non Theologorum ſententię ſunt.

A

PORRO encomia Confeſſionis longè maiora extant apud Patres, quàm apud vllos Scholaſticos, vt mirum ſit, Kemnitium ea in Scholaſticis reprehendere, quæ negare non poteſt, multò vberius in antiquis Patribus inueniri. Ac vt pauca exempli gratia referam: Sancti AMBROSII eſt illa ſententia, lib. 2. de Pœnitentia, capite 6. *Soluit criminum nexus verecunda confeſſio peccatorum.* S. PACIANI verba ſunt, in Paræneſi ad Pœnitentiam: *Gehennam recordemini, quam vobis exomologeſis extinguit.* S. Ioannis CHRYSOSTOMI eſt illud, homilia 20. in Geneſ. *Confeſſio peccatorum abolitio eſt delictorum:* qui etiam homil. 5. in Geneſ. antè dixerat, Confeſſione peccata lauari, & fiduciam ſalutis in fine præberi.

Ac (vt omittam cætera) nonne ipſe Kemnitius paulò antè ex Patribus annotauit, peccata ſolui per Confeſſionem, & impoſſibile eſſe ſine Confeſſione ſaluari? NEQVE refert, quòd Patrum ſententias Kemnitius intelligendas eſſe velit, de Confeſſione quæ fit Deo. Nam ſi gratuitæ condonationi repugnaret virtus & efficacia, quam tribuunt Scholaſtici Confeſſioni, quæ fit Sacerdoti; repugnaret etiam virtus & efficacia, quam tribuunt Patres, Confeſſioni, quæ fit Deo: vtraque enim Confeſſio eſt opus noſtrum.

B

QVINTA & SEXTA cauſſa, quòd illa enumeratio ſit impoſſibilis, & ad deſperationem adducat; iam ſuprà refutatæ ſunt, & rurſus ex ipſo Kemnitio refutari poſſunt. Nam ſi enumeratio in Confeſſione, quæ coram Sacerdote facienda eſt, in deſperationem adducit, & impoſſibilis eſt, idem profectò dici poterit de enumeratione in Confeſſione coram Deo; vel potiùs longè facilius deſperabunt, qui coram Deo, qui falli nullo modo poteſt, omnia peccata enumerare debebunt, quàm ij, qui coram hominibus id facturi erunt. Admiſit autem Kemnitius pag. 982. peccata coram Deo in ſpecie explicanda, enumeranda, & confitenda eſſe, & citra iſtam Confeſſionem impoſſibile eſſe hominem ſaluari. Quare neceſſario iam cogitur, aut carnificinam illam, quam gladio ſpiritus excuſſiſſe iactauerat, amplecti, ac tueri: aut certè concedere, enumerationem, quam Catholici exigunt, neque impoſſibilem eſſe, neque ad deſperationem adducere, neque carnificinam nominari poſſe.

LIBER QVARTVS
DE POENITENTIA,

In quo de Satisfactione agitur.

RESTAT Satisfactio, quæ tertia eſt Pœnitentiæ pars, de qua breuiter diſſeremus, tum quòd hæc diſputatio ferè pertineat ad locum de Iuſtificatione, quem tomo 4. reſeruamus; tum quòd Aduerſarij Catholicorum diſputationibus eruditi, aut conuicti, multa iam concedant, quòd attinet ad Satisfactionem, de quibus acerrimè anteà dimicabant.

Porrò vniuerſa hæc diſputatio tribus partibus continetur. PRIMVM enim explicandus eſt controuerſiæ ſtatus. DEINDE quoniam ſtatu controuerſia explicato, quinque exiſtent quæſtiones; tractandæ erunt ſingulæ ſeorſum. POSTREMO diſſoluenda erunt argumenta, quæ ab Aduerſariis adferuntur.

CAPVT PRIMVM.

Status controuerſiæ explicatur.

VT igitur controuerſia de Satisfactione A intelligatur, animaduertendum eſt, SATISFACTIONEM nihil eſſe aliud, niſi actionem, qua is qui alterum læſit, tantum facit, quantum ſatis eſt ad iniuriam compenſandam; ſiue quantum is qui læſus eſt, iuſtè exigit.

Ex quo ſequitur, vt non ſit idem Reſtitutio, quod Satisfactio. Reſtituere enim, eſt ceſſare ab iniuria non iniuriam factam reſarcire: nam qui rem alienam inuito Domino retinet, tamdiu facit iniuriam, donec rem illam non reddit. ADHÆC Reſtitutio reſpicit damnum re ipſa illatum: ſatisfactio perſonam iniuria affectam, etiamſi illa damnum nullum acceperit. Quocirca Deo nihil reſtitui poteſt, cùm ipſe damnum nullum patiatur: poteſt tamen eidem ſatisfieri, cùm iniuria à nobis afficitur. ITAQVE Reſtitutio in rebus, Satisfactio in actionibus verſatur: & reſtaurat Iuſtitiam. Reſtitutio quoad æqualitatem rerum, vt cùm ea, quæ furto ablata ſunt, reddantur: reſtaurat Satisfactio Iuſtitiam quoad æqualitatem actionũ, vt cùm is qui alium contumelia affecerat, ab eo veniam petit.

Quemadmodum autem Iuſtitia, quæ in actionibus verſatur, duplex eſt; ita duplex etiam eſt Satisfactio. ALIA Iuſtitia eſt, quæ verſatur in abſoluta, & perfecta æqualitate; vt cùm tantum honoris vnus alteri tribuit, quantum eius dignitas abſolutè exigit. ALIA eſt iuſtitia quæ non conſiſtit in perfecta, & abſoluta æqualitate, ſed in æqualitate imperfecta, quæ ex pacto, aut donatione, vel acceptatione alterius pendet; veluti cùm quis eum honorem Principi defert, quem is ſibi deferri lege mandauit, licet is honor inferior ſit Principis dignitate.

Ita Satisfactio ALIQVANDO fit ad abſolutam & perfectam æqualitatem, vt cùm actio contumelioſa inter duos homines æquales recompenſatur per aliam contrariam, tantum habentem honoris, quantum alia habuerat contumeliæ. ALIQVANDO autem fit ad æqualitatem imperfectam; vt cùm is, qui pertulit iacturam decem millium aureorum, ſatisfieri ſibi patitur ceſſione omnium bonorum, licet ea bona ad ſummam tot millium non perueniant.

IAM igitur inter omnes conuenit, inter Deum & homines non poſſe eſſe Iuſtitiam illam perfectam, & abſolutam: proinde nec ſatisfactionem. Quicquid enim ſumus, Dei ſumus: quidquid habemus, à Deo habemus; cùm in eum peccamus, infinitum bonum, quod in nobis eſt, lædimus, quidquid autem nos habemus, & ſumus, exiguum eſt, ac finitum. Quare niſi aliqua acceptatio aut donatio intercedat, nemo poteſt illi pro peccatis in eum admiſſis ſatisfacere; neque de hac re vlla controuerſia eſſe poteſt, cũ etiam Ethnici Philoſophi intellexerint & ſcripſerint, Deo non poſſe ab hominibus paria reddi. Tota igitur controuerſia eſt, Vtrum ſaltem imperfecta illa Satisfactio, quæ acceptatione, & donatione eius nititur, locum habeat in Sacramento Pœnitentiæ.

RVRSVS animaduertendum eſt, Satisfactione compenſandam eſſe inæqualitatem, quæ non ſolùm iuſtitiæ, ſed etiam amicitiæ contraria eſt, vt S. Thomas rectè docet in 4. diſt. 15. quæſt. 1. art. 3. quemadmodum enim qui alterum lædit, iuſtitiam ſimul, & amicitiam violat; ita qui ſatisfacit, & iuſtitiam, & amicitiam reſtaurare, ac redintegrare debet. Et quamuis vna actione poſſit aliquando iuſtitiæ ſimul, & amicitiæ ſatisfieri, tamen ſæpè contingit, vt vna actio ſolam iuſtitiam aut ſolam amicitiam reB ſtauret.

Si quis à Iudice comprehenſus, tantum pœnæ ſubire cogatur inuitus, quantum ipſe iniuriæ in alium intulit, ſatisfiet ſine dubio ſupplicio illo iuſtitiæ, nec tamen inter eos amicitia reformabitur, quæ inter inuitos eſſe non poteſt. Contrà autem, ſi quis ita grauiter aliquem læſerit, vt non poſſit, niſi longo tempore, iniuriam compenſare; is quidem poterit humili prece continuò veniam petere, atque in gratiam eius redire quem læſerat; deinde tamen ſuo tempore pro iniuria integrè ſatisfacere tenebitur.

IAM igitur cùm homines peccant in Deum, amicitiam ſimul, & iuſtitiam violant, vt notum eſt. Ac pro amicitia quidem reformanda, non poteſt homo Deo ſatisfacere: nam, vt ſupra diximus, ſatisfactio hominis erga Deum, acceptatione ipſius Dei neceſſario indiget; acceptatio autem amicitiam præſupponit. Et præterea vt ſatisfactio ſit aliquo modo ad æqualitatem, oportet vt ſicut offenſio habuit infinitatem quãdam ex parte obiecti: ſic habeat ſatisfactio infinitatem aliquam ex parte principij ſatisfacientis, proinde requiritur, vt opera ſatisfactoria fiant à Spiritu Dei

hominem

hominem inhabitante, siue ab ipso homine vt membro Christi, ac filio Dei iam per gratiam, & charitatem effecto. Non igitur fieri potest, vt pro instauranda amicitia cum Deo, homines satisfaciant: & hoc est quod Theologi communiter docent, Satisfactionem non offerri Deo, neque exigi ab hominibus pro culpa; gratis enim nos à culpa iustificat Deus, gratis amicitiam suam nobis restituit.

Quod si veteres Patres interdum actionibus humanis tribuere videntur, vt Deum ex inimico amicum reddant, atque adeò pro expianda culpa satisfaciant: interpretandi sunt de Satisfactione ex congruo, non ex condigno, vt libro superiore diximus, de vi, & merito Contritionis.

Docet quidem Ruardus Tapervs, insignis Theologus in explicatione art. 6. Louanienſium posse hominem satisfacere Deo pro culpa, & pœna æterna, per actus quosdam, qui ordine naturæ sequantur gratiæ gratum facientis infusionem, & præcedant remissionem peccatorum, & in eandem sententiam citat sanctum Thomam in 4. dist. 15. quæst. 1. art. 1. sed neque necesse est nunc de his subtilitatibus disputare, neque certò constat an S. Thomas id voluerit; satis nobis est hoc loco, Doctores omnes in eo conuenire, vt non possit vllus ante gratiam gratum facientem adeptam, Deo satisfacere: in quo ne Hæretici quidem nobis aduersantur.

Quod etiam Andreas Vega, libro 13. in Concilio Tridentino, cap. 36. contendit satisfieri pro culpa non repugnat ijs, quæ diximus. Neque enim vult ille, satisfieri posse pro culpa, quatenus ea inducit inimicitiam cum Deo, sed solùm quatenus eam sequitur reatus pœnæ: quare quæstio solùm est de nomine.

Restat igitur controuersia solum de Satisfactione, qua iustitiæ restauretur æqualitas: restituta siquidem amicitia per gratuitam Dei misericordiam, & per redemptionem, quæ est in Christo Iesu. Posset quidem Deus vniuersum pœnæ debitum condonare, vt certum est eum facere cùm primùm per Baptismum nos in filios recipit, vel cum martyrium pro nomine eius subimus: sed potest etiam id velle, vt cum peccamus post Baptismum, amicitia quidem gratis pœnitentibus, & confitentibus peccata sua, restituatur; sed maneat tamen debitum luendæ pœnæ, quo iustitiæ satisfiat. Quæstio igitur est, An velit Deus, vt peccantibus post Baptismum, remissa culpa, remaneat debitum luendæ pœnæ, an non: atque hoc est Primvm, in quo Catholici ab Hæreticis dissident.

Quòd si probatum fuerit, vt paulò post, Domino bene iuuante fiet, remissa culpa non semper remitti debitum pœnæ, existet alia quæstio, An debitum illud pœnæ, post culpæ remissionem manens, possit per opera bona redimi. Nam (vt rectè explicat Cardin. Caietanus in tract. de Contritione, quæst. 4.) pœna illa quę luenda restat post culpæ remissionem, est illa ipsa pœna sensus, quam in Gehenna pati debuisset peccator, remota solum æternitate. Tria enim complectitur pœna Gehennæ: pœnam damni, pœnam sensus, & vtriusque pœnæ æternitatem: quorum Primvm respondet auersioni à Deo. Secvndvm, conuersioni inordinatę ad creaturas. Tertivm, inimicitiæ cum sempiterno, & infinito Rege. Ex his autem tribus malis quæ sunt in Gehenna; à primo & tertio liberantur continuò, qui ad amicitiam Dei, & eius gratiam redeunt: solum autem remanet malum illud secundum, debitum videlicet pœnæ sensus, ad tempus luendę.

Et quoniam posset Deus velle, vt ea pœna necessariò lueretur post hanc vitam, posset etiam admittere redemptionem eius pœnę per opera laboriosa huius vitæ; & quid reipsa Deus velit, non conuenit nobis cum Aduersarijs: propterea nascitur Secvnda Quæstio, An satisfacere possint homines, pro expiando reatu illius pœnæ, qui interdum remanet post remissionem culpę.

Postquàm autem demonstratum fuerit posse pœnam illam temporalem futuræ vitæ, quæ propriè debetur peccato, per opera laboriosa huius vitæ redimi, nascetur quæstio Tertia, An opera laboriosa, quibus pœna peccati redimitur, tum sponte assumenda sint, tum etiam per Sacerdotes in Sacramento Pœnitentiæ iniungenda: nam in hoc etiam articulo, non parum ab Aduersarijs dissidemus.

Tum succedet Qvarta, Quibus potissimum operibus pro reatu pœnæ Domino satisfiat.

Ac demum Qvinta & postrema; Vtrum ista opera sint dicenda propriè satisfactoria, ita vt nos dicamur verè ac propriè Domino satisfacere.

CAPVT II.

Quòd sæpè remissa culpa, maneat debitum luendæ pœnæ.

Prima igitur controuersia est, An remissa culpa, remaneat aliquando reatus pœnæ temporalis. Aduersarij partim inter se conueniunt, partim dissident. Conueniunt enim de reatu pœnæ alterius vitæ; nullum eiusmodi reatum remanere, eaque de causa omnes communi consensu purgatorium, & suffragia atque Indulgentias pro defunctis negant: dissident autem de pœnis huius vitæ.

Lutherus enim initio suę nouæ doctrinę, negabat vllam pœnam à Deo exigi post culpam, vt cognosci potest ex concione de Indulgentijs, quam habuit anno M.D.XVIII. & ex Asteriscis, quos opposuit Eckij obeliscis, ad initium secundi asterisci. Deinde tamen idem Lutherus, admisit reatum pœnæ temporalis in hac vita, pòst culpam remissam, vt patet ex assertione articulorum suorum, art. 5.

Porrò Priorem Lutheri sententiam sequutus est Ioan. Caluinus, lib. 3. Institut. cap. 4. §. 31. & 32. vbi docet Deum à iustis nullas expetere pœnas in vindictam peccati prętęriti, sed eos tantùm paternè castigare ad profectum, & emendationem in posterum. Sententiam posteriorem sequuti sunt multi ex Lutheri discipulis, ac præcipuè Philippus in locis vltimò editis, tit. de Satisfactione, & Kemnitius in 2. part. Exam. Trid. Concil. pag 1074.

Catholici autem summo consensu docent, post remissam culpam sæpè remanere reatum pœnæ temporalis, vt ex Concil. Trid. constat, Sess. 6 c. 14 & sess. 14. cap. 12. pœnam autem temporalem intelligunt, tum in alia vita, tum etiam in præsenti: sed pœna alterius vitæ, propriè peccatis omnibus, & ex condigno debetur; pœna autem huius vitæ, solùm ex congruo (vt sic loquamur (certis peccatis à Deo infligi solet. Et quoniam de pœna futuræ vitę, satis multa diximus in primo libro de Purgatorio, nunc de pœna huius vitę breuiter dicemus.

Igitur de pœna temporali huius vitę, extant in diuinis literis varia testimonia, ex quibus ea primo loco excutienda sunt, quæ contra se Caluinus adduxit.

Primvm igitur testimonium est, 2. Reg. 12. vbi Dauid post impetratam veniam adulterij, atque homicidij punitus est morte filij.

Secvndvm est 2. Reg. cap. 24. vbi idem Dauid ob numeratum populum Pœnitentiam agit, & à Deo in gratiam recipitur: & tamen post remissam culpam,

datur illi optio, vt eligat in pœnam peccati bellum, famem aut pestem.

Ad hæc duo loca respondet Caluinus, libr. 3. Instit. cap. 4. § 31. & 35. pœnas istas non fuisse à Deo Dauidi impositas in vindictam peccati præteriti; sed in admonitionem cauendi de cetero; esseque eiusmodi flagella correptiones paternas, non Iudicis vltiones: & in hac re citat Chrysostomvm in homil. de Pœnitentia & Confessione, qui sic ait: *Propter hoc imponit nobis pœnam, non de peccatis sumens supplicium, sed ad futura nos corrigens.*

At frustrà nititur Caluinus. Nam Inprimis 2. Reg. 12. Scriptura ipsa causam referens mortis filij Dauid, non ait: Vt caueas in futurum; sed: *Quia blasphemare fecisti inimicos nomen Domini, propter verbum hoc, filius qui natus est tibi morte morietur.* Vbi videmus, pœnam Dauidi inflictam, referri ad præteritum potius, quàm ad futurum; quod expressè negabat Caluinus, cùm diceret loco citato § 33. *Ferulis verberantur filij, nõ vt malefactam delictorum persoluant, sed vt inde ad respiscentiam proficiãt; proinde in futurum eas potiùs quàm in præteritum tempus respicere intelligimus.*

Deinde nemo melius potest intelligere qua de causa Deus pœnam illam iniunxerit Dauidi: quàm ipsemet Dauid. Dauid autem intellexit sibi iniunctam fuisse propter peccatum præteritum, non ad cauenda futura: id quod testantur lachrymæ, ieiunium, humicubatio, & cetera, quibus mortem filij auertere conabatur. Neque enim pœnam sibi vtilem ad cauenda futura, & ad hunc solum finem inflictam, deprecatus fuisset vir sanctus: sed quia intelligebat, luendam sibi fuisse pœnam ob peccatum præteritum, per aliam viam Deo satisfacere cupiebat.

Præterea Sanctus Gregorius, libro 9. Moral. cap. 27. disertis verbis scribit, Dauidem punitum fuisse ob peccatum præteritum, quamuis remissum quoad culpam; quia Dominus delictum sine vltione non deserit.

Adhæc multa sunt alia Scripturæ testimonia, quæ indicant, mortem ipsam sæpè infligi in pœnam peccati, etiam post culpam remissam: ridiculum autem esset dicere morte puniri homines, vt deinceps cautius viuant, proinde ad ea testimonia nullo modo applicari potest Caluini responsio.

Primvm testimonium est Gen. 2. *Quocunque die comederis, morte morieris:* & Rom. 5. *Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransiuit, in quo omnes peccauerunt.* Neque Aduersarij negant, mortem esse pœnam peccati originalis; quàm multi autem moriuntur, quibus peccatum originale remissum est?

Qvod si forte Caluinus dicat, mortem esse nonnunquam exercitationem virtutis, vt S. Augustinus rectè docet, lib. 2. de peccatorum meritis & remissio. cap. 34. quem locum Caluinus adducit: quid dicemus de paruulis, qui post Baptismum repentè moriuntur? Nam sine dubio peccatum illis originale per Baptismum dimissum est, neque eius ætatis sunt, vt virtutes exercere possint, & tamen in pœnam peccati ante legitimum tempus rapiuntur: neque solùm mors, sed etiam morbi: & dolores, quibus ijdem paruuli non rarò torquẽtur, sunt pœnæ peccati originalis, neque vllo modo eis ad cauenda futura proficiunt.

Deinde etiamsi quibusdam mors interdum virtutis materia esse possit, tamen non ideo definit esse pœna peccati: cuius signum est; quod non aliqui tantum, sed omnes omnino moriuntur, etiamsi aliqui iusti sint, & nullam in morte virtutem exercere valeant, vt qui repentina morte rapiuntur. Quocirca idem Avgvstinvs libr. 13. de ciuitate Dei, Cap. 6. mortem, & peccati pœnam, & exercitium virtutis simul esse dicit: *Cùm*, inquit, *ex primi hominis perpetuata propagine, proculdubio sit mors pœna nascentis, tamen si pro pietate, iustitiáque pendatur, sit gloria renascentis; & cùm sit mors peccati retributio, aliquando impetrat, vt nihil retribuatur peccato.*

Altervm testimonium est Exodi 32. vbi sine discrimine multa hominum millia interfecta sunt, propter peccatum adorati vituli: nec tamen credibile est, omnes illos in peccato mortuos esse, cùm Dominus testatus sit, se ob Moysi preces peccatum illud dimisisse.

Tertivm est Numeri 14. vbi populus vniuersus murmurauit, ac deinde ad Mosis intercessionem, reconciliatus est Deus Israëli, & tamen in pœnam criminis illius, omnes omnino Hebræi, qui numerati fuerant, mortui sunt in deserto, exceptis Caleb & Iosue, qui non murmurauerant. Ac præterquàm quòd (vt diximus) pœna mortuis non infligitur ad emendationem in futurum, Deus ipse testatur eo loco, eam pœnam in vltionem sceleris à populo se exigere: *Et scietis* inquit, *vltionem meam.*

Qvartvm est Numeri 20. vbi Moyses, & Aaron, quia non glorificauerunt Deum ad petram, ea pœna damnantur, vt moriantur in deserto: & de Aaron in eodem capite loquitur Scriptura: *Pergat Aaron ad populos suos: non enim intrabit terram, quam dedi filiis Israël, eo quod incredulus fuerit ori meo ad aquas cõtradictionis*; & continuò describitur mors eius. De Moyse autem sic legimus Deuteron. 32, *Ascende in montem istum Abarim, in montem Nebo, & morere in monte: quem conscendens, iungeris populis tuis, sicut mortuus est Aaron frater tuus, & appositus populis suis: quia præuaricati estis contra me, &c.* Nemo est autem qui neget Moysem & Aaronem post peccatum illud in gratiam Dei redijsse: manfit igitur pœna luenda post culpam remissam.

Qvintvm est 1. Corinth. 11. vbi Apostolus scribit multos eorum qui indignè communicabant Sacramento corporis Domini, in pœnam peccati morte punitos, cum ait: *Ideo inter vos multi imbecilles, & dormiunt multi:* quos ante mortem reconciliatos Deo fuisse, idem Apostolus monet, cum addit: *A Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur.* Neque huic loco accommodari potest Caluini responsio.

Simile est quod scribitur 3. Reg. 13. de Propheta Domini, qui ob peccatum quoddam à leone occisus fuit in itinere: & quia paulo antè prædicta illi fuerat ea calamitas, dubium esse non potest, quin Pœnitentiam egerit, & remissionem à Domino impetrauerit; nam in testimonium sanctitatis eius in qua vitam finierat, stabat leo iuxta cadauer, impastus, & ne asinum quidem Prophetæ attingere audebat.

Denique Chrysostomus, & Augustinus, quos pro se Caluinus adducit, si rectè inspiciantur, eidem Caluino manifestè repugnãt. Nam Chrysostomvs in hom. de Pœnitentia & Confessione, à Caluino citata, vtrumque scribit: & supplicium, quod Deus de nobis post culpam remissam interdum sumit, vltionem esse peccatorum, & simul remedium contra futura, quod quidem verissimum est: *Ne peccantes*, inquit, *& inulti manentes, nos efficeremur deteriores, non remisit nobis supplicium, sed vidit hoc manifestè, quod peccatis ipsis non minus damnosum sit non puniri: propter hoc imponit pœnam.* Quare illud quod sequitur, *Non exigens supplicium de peccatis, sed ad futura corrigens:* non significat vt verba sonare videntur, pœnas quas Deus infligit, non esse supplicium pro peccatis: id enim repugnaret apertissimè verbis superioribus, vbi legimus, non remitti supplicium, & peccantes non manere inultos: sed significat, Deum magis intendere in pœnis vtilitatem

nostram

noſtram, quàm vltionem peccati, & ideo peccata vlciſci, quia nobis id vtile eſt, quemadmodum Oſeæ 6. legimus: *Miſericordiam volo, non ſacrificium.*

Sic etiam S. Avgvstinvs, lib. 2. de peccatorum meritis & remiſſio. cap. 33. & 34. dicit quidem (quod notauit Caluinus) pœnas, quibus Deus amicos ſuos affligi ſinit, eſſe materiam virtutis, ſed non negat eſſe etiam vltionem peccatorum. Et in Pſalm. 50. apertiùs de hac re loquens, vltiones eſſe confitetur: *Veritatem,* inquit, *dilexiſti, hoc eſt, impunita peccata eorum etiam, quibus ignoſcis, non dimiſiſti, ſic prorogaſti miſericordiam, vt ſeruares & veritatem.*

Quid quod ipſe etiam Caluinus in lib. eodem cap. 8. § 6. agnoſcit, puniri à Deo peccata etiam in filiis, & amicis? ſic enim loquitur: *Adde, quòd non modo infirmitatem noſtram præuenire, ſed præterita etiam delicta ſæpe corrigere habet clementiſſimus Pater, vt nos in legitima erga ſe obedientia contineat. Proinde quoties affligimur, ſubire protinus in mentem debet anteacta vitæ recordatio: ita procul dubio reperiemus, nos admiſiſſe, quod dignum eiuſmodi caſtigatione eſſet.*

CAPVT III.

Reatum pœnæ temporalis, qui interdum remanet poſt amicitiam cum Deo reformatam, bonis operibus redimi poſſe.

SEQVITVR Altera quæſtio, An reatus pœnæ temporalis, quem interdum ſupereſſe demonſtrauimus poſt culpam remiſſam bonis operibus redimi queat? ſiue quod idem eſt, An pro reatu pœnæ ſatisfieri poſſit.

Ioannes Caluinus, lib. 3. Inſtitution. cap. 4. §. 30. docet, pœnas peccatorum nullis operibus redimi poſſe: ſic enim loquitur de lege Teſtamenti veteris: *Qui fit, vt nullis prorſus operibus admiſſa delicta procurare iubeat, ſed ſola in expiationem ſacrificia requirat, niſi quod ita teſtari vult vnicum eſſe ſatisfactionis genus, quo iudicium ſuum placatum? nam quæ tunc immolabant ſacrificia Iſraelitæ, non hominum opera cenſebantur: ſed à ſua veritate, hoc eſt, vnico Chriſti ſacrificio extimabantur:* & §. 36. explicans locum illum Danielis: *Peccata tua Eleemoſynis redime. Non voluit,* inquit, *ſignificare iuſtitiam, & miſericordiam eſſe Dei propitiationem, & pœnarum redemptionem: abſit enim, vt alia vnquam fuerit ἀπολύτρωσις, quam ſanguis Chriſti.*

At Lutherani ferè communiter fatentur pœnas temporales, quarum apud Deum ſumus rei, poſſe interdum alijs pœnis ſponte aſſumptis tolli, aut mitigari.

Martinus Lutherus in aſſertione articulorum ſuorum, arti. 5. non admittit quidem nomen Satisfactionis, ſed tamen concedit (quod ſolùm hoc loco quærimus) poſſe præueniri manum Dei, & pœnis ſponte ſuſceptis pœnas illas auerti, quas alioqui ob noſtra ſcelera merebamur. Quod idem admittit Philippus in locis communibus vltimò editis, tit. de Satisfactione, & in Apologia Confeſſionis Auguſtanę, capite de Confeſſione & Satisfactione; & Kemnitius in 2. par. Exam. pag. 1078.

Porrò Catholici tria docent. Primo pœnas temporales alterius vitæ, quæ in purgatorio luendę eſſent, redimi poſſe ieiunijs, precibus, Eleemoſynis, aliiſque piis ac laborioſis operibus huius vitæ: de qua re ſatis diximus in libris de Purgatorio.

Secvndo, pœnas temporales huius vitæ interdum non poſſe redimi, ſed neceſſariò perpetiendas eſſe: id quod extra omnem controuerſiam eſſe videtur. Deus enim aliquando ita pœnam aliquam conſtituit, vt nullam pro ea redemptionem accipere velit. Talis in primis pœna mors eſt, quam nullus quantumuis iuſtus, vllo pio opere auertere potuit. Talis fuit pœna illa Dauidis, 2. Regum 12. *Quia blaſphemare feciſti inimicos Domini, propter verbum hoc, filius qui natus eſt tibi, morte morietur.* Tametſi enim Dauid ieiunauerit, & humi proſtratus orauerit, non tamen mortem illam filij ſui redimere potuit. Talis etiam fuit pœna illa Moyſis, ne intraret in terram promiſſionis, ob peccatum, quod ad petram Oreb commiſerat: rogauit enim Moyſes (vt ipſe teſtatur Deuteronom. 3.) Deum, vt pœnam illam ſibi condonaret, & exauditus non eſt. Vide S. Gregorium, libro 9. Moral. capite 30. in illa verba Sancti Iob: *Deus cuius ire nemo reſiſtere poteſt.*

Tertio poſſe aliquando pœnas temporales huius vitæ aliis operibus tolli: id quod tam eſt in Scripturis euidens, vt mirum ſit ab vllo negari potuiſſe. Certè Niniuitæ ob grauia peccata meruerant id, quod Deus illis comminatus fuerat, vt poſt quadraginta dies Niniue ſubuerteretur: & tamen ieiunijs, ſaccis, & precibus Niniuitarum placatus Dominus, ciuitatem illam conſeruauit. Ionæ vlt.

Secundi Paralipom. 7. Dominus ait: *Si clauſero cælum, & pluuia non fluxerit, & mandauero, & præcepero locuſtæ, vt deuorent terram, & miſero peſtilentiam in populum meum: conuerſus autem populus meus ſuper quos inuocatum eſt nomen meum, deprecatus me fuerit, & exquiſierit faciem meam, & egerit pœnitentiam à viis ſuis peſſimis: & ego exaudiam de cælo, & propitius ero peccatis eorum, & ſanabo terram eorum.*

Hieremiæ 18. Dominus dicit: *Repentè loquar aduerſus gentem, & aduerſus regnum, vt eradicem, & deſtruam, & diſperdam illud. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo ſuo, agam & ego pœnitentiam ſuper malo, quod cogitaui vt facerem ei.*

Dan. 4. Cùm Prophera expoſuiſſet Regi viſionem per quam indicata fuerat pœna temporalis, quam ille ob ſua ſcelera merebatur, continuò ſubiecit: *Quamobrem Rex conſilium meum placeat tibi, & peccata tua Eleemoſynis redime, & iniquitates tuas miſericordijs pauperum:* vbi apertiſſimè S. Daniel docet, poſſe pœnas peccatorum piis operibus redimi.

Neqve poteſt accommodari huic loco ſolutio illa Caluini, quòd loquatur Daniel de redemptione debiti ad homines, vt videlicet reſtitueret Nabuchodonoſor quæ iniuſtè rapuerat. Nam peccatum præcipuum Nabuchodonoſor, ob quod pœnam illam meruerat, quam Propheta Eleemoſynis auerti poſſe dicit, non fuit rapina bonorum alienorum, aut aliquod aliud peccatum in homines, ſed ſuperbia, & cordis elatio. Sic enim legimus in illo ipſo 4. capite Danielis: *In aula Babylonis deambulabat: reſpondit que Rex, & ait; Nonne hæc eſt Babylon magna, quam ego ædificaui in domum Regni in robore fortitudinis meę, & in gloria decoris mei? Cumque ſermo adhuc eſſet in ore Regis, vox de cælo ruit: Tibi dicitur Nabuchodonoſor Rex, regnum tranſibit à te, &c.*

Præterea etiamſi peccatum Regis fuiſſet iniquitas in homines: tamen non ſolùm illud peccatum habuit Nabuchodonoſor, ſed multa alia. Daniel autem omnia peccata Eleemoſynis redimi poſſe dicit: *Peccata tua,* inquit, *Eleemoſynis redime:* quod clariùs ſcribitur Tob. 4. *Eleemoſyna ab omni peccato, & à morte liberat;* Loquitur igitur Daniel de Eleemoſyna non tam vt hominibus ablatum reſtituit, quàm vt Deum offenſum placat.

Hvc etiam facit quod ait Apostolvs, 1. Corint. 11. *Si noſmetipſos diiudicaremus, non vtique iudicaremur.*

DENIQVE, huc pertinet sententia illa Sancti AVGVSTINI in Psalm. 50. *Impunita peccata eorum, etiam quibus ignoscis non dimisisti: sic prorogasti misericordiam, vt seruares & veritatem. Ignoscis confitenti, ignoscis, sed ipsum punientis: sic seruatur misericordia, & veritas.* Et illa Sancti GREGORII lib. 9. Moral. cap. 27. *Proculdubio Dominus delictum sine vltione non deserit: aut enim ipse hoc homo in se pœnitens punit, aut hoc Deus cum homine vindicans percutit:* & cæteræ Patrum sententiæ, quas infrà cap 9. adferemus.

CAPVT IV.

Opera Laboriosa, quibus reatus pœnæ temporalis expiatur sponte susceipi posse.

TERTIA quæstio erat, Vtrum opera laboriosa, quibus pœnæ temporalis reatus expiandus est, tum sponte assumenda sint, tum etiam à Sacerdotibus iniungenda.

Concilium Tridentinum, sess. 14. cap. 9. docet, tribus modis Domino satisfieri: pœnas & flagella à Deo immissa patienter ferendo, opera laboriosa sponte assumendo; & mulctam Sacerdotum arbitrio iniunctam subeundo. Ex quibus modis solùm primum sine controuersia Aduersarii admittunt: modum secundum & tertium, Philippus in locis, tit. de Satisfactione, prope finem, videtur omnino reijcere, cùm sic loquitur: *Rectè, inquiunt, Ecclesia imposit aliquas mortificationes agentibus pœnitentiam. Hic iterum admonendi sunt pij, vt discernant hypocrisim seu operam indebitam à mortificatione debita. Mortificatio non simulata, est aut verus dolor in contritione, aut patientia sustinens veras afflictiones: vt Dauid obiurgatus à Nathan, cùm verè expauisset agnitione iræ Dei & esset in vero dolore; idem deinde cùm calamitates, quæ sequutæ sunt, perferret, sustinuit mortificationem.* Et infrà: *Non sunt mortificationes sine mandato Dei accersitæ corporis lacerationes, sicut sacrificuli Baal sibi vulnera faciebant. Tales vltro accersiti cruciatus, pertinent ad regulam, Frustrà colunt me mandatis hominum, item pugnant cum his præceptis: Non occides, item, habeto honorem corpori.*

Martinus etiam Kemnitius in Examin. suo parte 2. pagin. 1079. satis apertè reijcit duos illos modos, vbi tractans locum Apostoli: *Si nos ipsos iudicaremus, &c.* 1. Corinth. 11. *Non vtitur*, inquit, *verbo κρίνειν, sicut Pontificii interpretantur de electitiis pœnis, quæ tanquam satisfactiones, aut compensationes pro peccatis, vel voluntariè suscipiuntur, vel à Confessario iniunguntur* Et infrà, pa. 1092. negat pertinere ad claues, iniunctionem satisfactionis: & pag. 1093. ita scribit: *Quod dictum est, Optimam & aptissimam pœnitentiam esse, nouam vitam; hanc habet sententiam: post acceptam fide propter Christum remissionem peccatorum, non requiri præterea aliam satisfactionem aut expiationem pro peccatis, cùm simus in Christo consummati, sed requiri illud quod Scriptura præscribit: Define à malo, & fac bonum.*

Martinus Lutherus in assertione artic. 5. admittit quidem, rectè facere Ecclesiam, dum, vt pia mater quibusdam castigationibus filios suos puniens, præuenit manum Dei: non tamen admittit hoc pertinere ad Claues, cùm (vt ipse notat) ligentur & soluantur peccata, non autem Confessio, vel Satisfactio ligari aut solui rectè dici possit.

SED facilè nobis erit, vtrumque modum satisfaciendi, & per pœnas sponte assumptas, & per iniunctas à Sacerdotibus ex diuinis literis, & Patrum testimonijs demonstrare.

AC PRIMVM de pœnis sponte assumptis tot sunt in Scripturis exempla, ac testimonia, vt mirum sit, potuisse in mentem alicuius cadere, vt id negaret, Quis sanctum Iob coëgit pœnitentiam agere in tauilla, & cinere eius delicti, quod verbo commiserat? sic enim ipse ait, cap. vlt. *Insipienter loquutus sum, secirco ipse me reprehendo, & ago pœnitentiam in fauilla, & cinere.* Quis Dauidem coëgit ieiunare, & humi iacere? 2. Regum 12. & ponere vestimentum suum cilicium? Psalm. 68. & panem sicut cinerem manducare, & potum cum fletu miscere? Psalm. 101. nonne hæc omnia, & alia id genus multa, Sanctus Dauid sponte sua faciebat, vt de se pœnas sumeret, ob peccata in Deum admissa? Nonne etiam Achab sponte sua cilicium ad carnem induit, vt Deum placaret, ieiunauitque, & dormiuit in sacco, vt legimus 3. Regum 21. & Dominus de eo ad Heliam dixit: *Nonne vidisti humiliatum Achab coram me? quia igitur humiliatus est mei causa, non inducam malum in diebus eius.* Quid Rex Niniuitarum? nonne sponte sua surrexit de solio, & abiecto vestimento suo, indutus est sacco, & sedit in cinere, & ieiunium toti populo suo indixit? Si pœnę istæ sponte assumptę, hypocritæ essent, & cum præceptis diuinis pugnarent, vt Philippus cum nouis Epicureis dicit; qua ratione Deum placassent, & ruinam iam impendentem auertissent, vt scribitur Ionæ tertio?

PORRO libri veterum Patrum, ac præsertim Tertulliani in lib. de Pœnit. S. Cypriani in sermone de lapsis, Paciani in Paræsi ad Pœnitentiam, sancti Ambrosii in lib. ad Virginem corruptam; plenissimi sunt exhortationibus, ad opera pœnitentię laboriosa sponte suscipienda.

Ac inter alia PACIANVS in Paræsi ad Pœnitentiam, post Tertullianum sic ait: *In quantum pœnæ vestrę non peperceritis, tantùm Deus vobis parcet.* Et Sanctus GREGORIVS loco suprà citato, lib. 9. Moralium, cap. 27. *Delinquenti*, inquit, *Dominus nequaquam parcit: aut enim ipse homo in se hoc pœnitens punit, aut hoc Deus cum homine vindicans percutit.* Cui consonat quod scribit Sanctus AVGVSTINVS apud Bedam in comment. cap. 11. prioris ad Corinthios, in illud: *Si nos ipsos iudicaremus, non vtique iudicaremur.* *Pro illis peccatis, quæ legis* Decalogus continet, *& de quibus Apostolus ait, Quoniam qui talia agunt, Regnum Dei non possidebunt; in pœnitentiam maiorem in se quisque seuerissimam debet exercere, vt à semetipso iudicatus, non iudicetur à Domino, sicut idem Apostolus ait, Si enim nos iudicaremus, à Domino non iudicaremur.*

Ex quo intelligimus, parum ad rem facere, quod notauit Kemnitius, Apostolum non vsum esse verbo κρίνειν, sed διακρίνειν, cùm ait: *Si nos iudicaremus:* siquidem Apostolus per vocem διακρίνειν intellexit quidem discutere ac discernere, vt vox ipsa propriè significat, sed haud dubiè voluit, vt qui se discutiunt, si malefacta in se inueniunt, ea corrigant, & puniant, ne à Domino grauius puniantur, vt S. Augustinus rectè expositit. Quem sequitur Anselmus in eundem locum, & ab his non discrepat Commentarius, qui tribuitur Ambrosio, qui per διακρίνειν intelligit errata non solùm discernere, sed etiam corrigere: cum quibus apertissimè sentit Chrysostomus homilia 42. in Matthęum. *Audi*, inquit CHRYSOSTOMVS, *Paulum dicentem: Si nos ipsos iudicaremus, non vtique iudicaremur. Et quonam modo inquies, à meipso rationes vindicti, & supplicium exigam? largos lachrymarum effunde fluuios, laboribus ac vigiliis te ipsum affligę, &c.*

NEQVE argumenta illa Philippi, quòd pertineant pœnę sponte assumptæ ad regulam: *Frustra colunt me mandatis hominum*, & quòd pugnent cum præceptis:

Non

Non occides, &, *Habeto honorem corpori*: concludunt aliquid, alioqui reprehendere cogeremur ſanctum Iob. Dauidem Prophetam, & alios ſanctiſſimos homines, quos conſtat pœnas multas ſponte ſuſcepiſſe, vt peccata in ſe punirent.

ILLVD igitur: *Fruſtra colunt me mandatis hominum*, non habet locum in re propoſita: tum quia Dominus eo loco non loquitur de eo, quod ſponte agimus, ſed de eo quod facimus ex hominum imperio: tum quia non diſplicet Deo obedientia erga homines, niſi quando contraria Deo præcipiunt homines: tum denique quia non hominum ſed Dei mandatum eſt, vt qui peccauit, pœnitentiam agat; & pœnitentiam Scripturæ paſſim deſcribunt per fletum, planctum, ieiunium, ſaccum, &c. Itaque cùm dicuntur aliqui pœnas ſponte ſua aſſumere; illud, SPONTE SVA, non excludit mandatum Dei de pœnitentia agenda, & operibus laborioſis aſſumendis; ſed excludit tum peculiare Sacerdotis imperium; tum etiam certum genus, aut menſuram operum laborioſorum, quam Scriptura aut Eccleſia in particulari præſcripſerit.

ILLVD autem: *Non occides*, quorſum adducitur? neque enim vllus noſtrum probat eiuſmodi pœnas, quæ mortem, aut mortis periculum adferat. Porrò ieiunia, preces, ſacci, & ceteræ corporis aſperitates, adeo non occidunt, vt Eremitæ illi veteres, qui in eiuſmodi operibus præter ceteros homines exercebantur, diutiſſime vixiſſe legantur: neque illud negari poteſt, quin plures crapula, quàm ieiunium, deliciæ, quàm labores occiderint.

DENIQVE illud: *Habeto honorem corpori*, quod ex capit. 2. ad Coloſſ. Lutherani, corporis, quam animæ ſtudioſiores, paſſim adferre ſolent, duobus modis cõmodiſſimè explicatur. NAM ſi commentarium ſancti Ioannis CHRYSOSTOMI ſequi velimus, ſententia Apoſtoli erit vt debitus honor corpori tribuatur. Exigit autem debitus honor corporis, vt ei neceſſaria prouideantur, quod faciendum eſſe nos minimè negamus, non autem exigit, vt ob animæ ſalutem non affligatur, alioqui Paulus ipſe contra ſuum præceptum egiſſet, quando caſtigabat corpus ſuum, & in ſeruitutem redigebat, 1. Cor. 9. Si verò S. AVGVSTINVM audiamus in epiſt. 59 ad Paulinum, tantùm aberit, vt hic locus ſit contra nos, vt etiam maximè faciat pro nobis. Nam ex Auguſtini ſententia, beatus Paulus reprehendit quoſdam, qui ex ſuperſtitione corpus affligebant, non autem vt illud ob animæ ſalutem caſtigarent: vbi corporalis afflictio ſponte aſſumpta laudatur, ſed finis malus reprehenditur: *Videntur quidem*, inquit Apoſtolus, *quæ iſti faciunt rationem habentia ſapientiæ in ſuperſtitione, & humilitate, non ad parcendum corpori, non in honore aliquo ad ſaturitatem carnis*: hoc eſt, Videtur quidem abſtinentia iſtorum habere quaſdam rationes ſapientiæ, quia hoc facere videntur ad humiliandum cor, & caſtigandum corpus, non ad honorandum, & ſaturandum: tamen quia ex ſuperſtitione id faciunt, non ex vera pietate, nihil eis prodeſt.

CAPVT V.

Opera quibus reatus peccati præteriti expietur, rectè à Sacerdotibus iniungi.

DEMONSTRAVIMVS hactenus opera laborioſa ſponte aſſumi poſſe: ſequitur, vt ea poſſe quoque ac debere à Sacerdotibus iniungi, breuiter oſtendamus.

PRIMVM igitur illa verba Domini. *Quodcunque ligaueris*. Matth. 16. &c, *Quæcunque alligaueritis*, Matt. 18. ſatis aperte hoc docent. Rectè enim Concilium Tridentinum ſeſſ. 14. can. 15. docet, Claues Sacerdotibus datas non tantùm ad ſoluendum, ſed etiam ad ligandum; & ideo ſicut à culpa pœnitentes abſoluunt, ita etiam poſſe ac debere eoſdem ad certa pœnitentiæ opera alligare: & quemadmodum peccata remittunt quoad culpam, & pœnam æternam, dum abſoluunt, ſic etiam peccata retinent quoad pœnam temporalem, dum mulctam pœnitenti imponunt.

Ridicula autem eſt obiectio Lutheri, quòd peccata, ligari & ſolui dicantur: non Confeſſio, aut Satisfactio. NAM neque nos dicimus, ligari vel ſolui Confeſſionem, aut Satisfactionem: neque propriè peccata ſoluuntur, aut ligantur; ſed homines ſunt, qui a vinculis peccatorum abſoluuntur, vel pœnarum vinculis alligantur.

PORRO in poteſtate Clauium contineri, vt Sacerdotes pœnitentibus opera quædam laborioſa præſcribant; ac per hoc, ad Ius diuinum, non ad humanas traditiones hoc pertinere, teſtatur S. LEO in epiſt. 91. ad Theodorum his verbis; *Mediator Dei, & hominum, hanc Præpoſitis Eccleſiæ tradidit poteſtatem, vt & confitentibus actionem pœnitentiæ darent, & eoſdem ſaluberi ſatisfactione purgatos, ad communionem Sacramentorum per ianuam reconciliationis admitterent.*

Sanctus etiam CYPRIANVS in ſermone de lapſis, dum contendit non oportere ad Martyrum preces, remittere peccata lapſis, niſi priùs expleuerint impoſitas mulctas; ad Euangelium recurrit: *Contra Euangelij*, inquit, *vigorem, contra Domini ac Dei legem temeritate quorundam laxatur incautis communicatio. Ficta, & falſa pax, perculoſa dantibus, & nihil accipientibus profutura. Non quærunt ſanctitatis patientiam, nec veram de Satisfactione medicinam.* Et infrà: *Contra Euangelium facere non poſſunt, qui de Euangelio Martyres fiunt.*

Et S. GREGORIVS lib. 3. in 1. Regum, explicans, cap. ſept. *Actio*, inquit, *Pœnitentiæ ad delenda peccata idonea eſt, cùm Sacerdotis fuerit iudicio imperata, cùm ab eo confitentium actibus diſcuſſis, pro modo criminis, onus eis decernitur afflictionis.*

AD hæc pleni ſunt Conciliorum libri canonibus (quod nec aduerſarij negant) quibus certum tempus ad ſatisfaciendũ pœnitentibus præſcribitur. Et quamuis opera laborioſa, pœnitentibus olim ante Abſolutionem imponebantur & explebantur; tamen non fuiſſe id abſolutè neceſſarium, ſed potuiſſe etiam expleri poſt Abſolutionem, vt hoc tempore fieri ſolet; ac per hoc ſatisfactiones illas non tam ad culpam, quàm ad pœnam temporalem expiandum, referri conſueuiſſe perſpicuum eſt ex Conciliis, illis quæ in articulo mortis iubent pœnitentibus Communionem dari, etiamſi nulla: aut non plena præceſſerit ſatisfactio; ſed tamen admoneri, vt ſi forte ſuperuixerint, integrè pœnitentiam ſibi iniunctam expleant. Vide Concilium Nicænum, can. 12. aliàs 13. Carthag. IV. can. 76. Araſicanum 1. cant. 3 Mogontinum ſub Rabano, cant. 26. Item cap. 8; Græcarum Synodorum à Martino Bracarenſi collectarum: & ex Pœnitentiali Theodori apud Gratianum, 26. quæſt. 7. can. Abinfirmis.

NEC verò deſunt optimæ rationes, ob quas planè congruens fuerit, vt in Sacramento pœnitentiæ Deus vellet per miniſtros ſuos certam mulctam peccatoribus imponi.

PRIMVM enim id exigebat differentia inter eos, qui ante Baptiſmum, & qui poſt Baptiſmum peccãt. Qui enim peccant ante Baptiſmũ, maiori miſericordia digni ſunt, quàm qui poſt Baptiſmum, cùm illi in tenebris ignorantiæ; iſti in lumine fidei, & agnitionis Dei verſarentur: illi Diabolo, & pompis, atque operibus eius nondum nuncium remiſiſſent; iſti remiſiſſent: illi

ſine adiutorio gratiæ gratum facientis, & abſque Spiritu ſancto inhabitante viuerent, iſti filii Dei effecti, pignus Spiritus in cordibus ſuis haberent: illi denique nunquam anteà ad indulgentiam peruenissent: iſti poſt indulgentiam & tot beneficia, ingrati, tantùm benefactorem iterum ad iracundiam prouocaſſent. Itaque omnino par erat, vt Deus miniſtris ſuis mandaret, vt peccantes poſt Baptiſmum: non ſine multa iniuncta ad indulgentiam diuinam per ianuam reconciliationis admitterent.

Quam rationem Michaël Pſellvs in ea diſputatione, quam edidit, An plena remiſſio detur in fine ſuſcipienti habitum Monachalem, egregiè his verbis complexus eſt, ex ſententia Gregorii Nazianzeni: *Quot afferemus lachrymas, vt fonti Baptiſmi exæquantur? etenim niſi tantæ fuerint lachrymæ, vt per eas noſtræ iniquitates obruantur, non inuenientur eis ſuperiores.* Et infrà: *Diuinum quidem lauacrum, ſicut ſuperius eſt dictũ, etiam ſine lachrymis largitur remiſſionem peccatorum. Quamobrem, quòd talis lauacro adeſt poteſtas, & quod facilè condonari poſſunt, quæ ante Baptiſmum peccata ſunt, vt quæ ſint admiſſa propter ignorantiam, oſtenſum eſt: quæ autem poſt Baptiſmum, multis lachrymis indigent, & non facilè condonantur, quoniam prudentes ſcientéſque peccamus.*

Altera ratio peti poteſt à miſericordia, & iuſtitia Dei, quæ in diuinis literis paſſim coniunctæ prædicantur: ſiquidem maximè conſentaneum eſt rationi, vt ſic Deus ex miſericordia peccata condonet, vt etiam iuſtitiæ, quoad eius fieri poteſt, ſatisfieri velit.

Neqve ſoluitur argumentum, ſi quis dixerit, Chriſtum pro nobis Deo Patri abundè ſatisfeciſſe. Nam etiamſi ad amicitiam Dei recuperandam, & pœnam ſempiternam euadendam, congruens fuerit vt nobis Chriſti ſatisfactio applicaretur, cùm nos tanto oneri omnino impares eſſemus; tamen ad expiandam pœnam temporalem, per Chriſti gratiam idonei effecti, par erat, vt nos ipſi, qui Deum offenderamus, eidem noſtro labore ſatisfaceremus.

Tertia ratio ducitur à differentia Sacramenti Baptiſmi, & Pœnitentiæ. Nam Baptiſmus, cùm ſit lauacrum regenerationis, non requirit, vt is qui regeneratur, in ea re multum laboret. At pœnitentia quia medicamentum eſt animæ vulneratæ, ac ægrotantis, id planè exigit, vt qui curatur medicinales vſtiones, inciſiones, pharmaca amara, aliáque id genus multa ſuſtineat.

Qvarta ratio ſumitur ab vtilitate ipſius pœnitentis: vtiliſſimum enim peccatori eſt, vt non maneat penitus impunitus, ne ex venię facilitate ad peccandum iterum incitetur. Atque hæc eſt ratio S. Gregorii Nazianzeni, oratione 14. quam habuit in funere parentis ſui Gregorii: *Deus*, inquit, *vltionum eſt Dominus, qui licet ob clementiam à ſeueritate ad remiſſionem inclinare conſueuerit, non tamen in omnibus parcit peccantibus, ne illis bonitate ſua fiant deteriores.* Hæc ille.

Neqve ſolùm timor ſatisfactionis cum labore exſoluendæ, coercet à peccando, ſed etiam admonet quãta ſit peccati grauitas, & eo modo animam erudit, & illuſtrat, atq; ex eo lumine ingens quoddam odium erga peccatum naſcitur, vt iam non timore pœnæ, ſed amore iuſtitiæ, & odio peccati in bonis actionibus perſeueretur.

Neqve exigua eſt illa vtilitas ſatisfactionis, quod multum conducit ad habitus vitiorum eradicandos, & virtutum inſerendos, quódque Chriſti crucem guſtare nos facit, & Chriſto ipſi compati, vt cum eodem poſtea (iuxta Apoſtolum) regnemus: quas rationes breuiter attigit Concilium Tridentinum, ſeſſione 14. cap. 8.

Qvinta ratio petitur ab vtilitate, quæ in alios redundat. Nam ſæpe ob peccatum vnius non punitum, vt oportebat, in totum populum Dei furor accenditur: cuius rei teſtis eſt Ioſue, qui c. 7. ſcribit populum Iſraël tamdiu coram hoſtibus terga vertiſſe, donec peccatum Acham detectum, & punitum non fuit.

Neqve exigua eſt illa vtilitas, quòd ex pœna vnius, præſertim ſi publica ſit, ſæpenumerò corriguntur multi. Deniqve illud quoque accedit, quod vt ſanctus Cyprianus ait in ſermone de lapſis, extremo: *Is qui Deo pro peccatis ſuis ſatisfacere, vt par eſt, laborat, non ſolùm veniam apud Deum impetrat, ſed etiam quam contriſtauerat nuper lætam facit Eccleſiam.*

CAPVT VI.

Opera ſatisfactoria eſſe Orationem, Ieiunium, & Eleemoſynam.

Qvarta ſequitur quæſtio, Quænam ſint illa opera, quibus pro reatu pœnæ expiando, ſatisfacere debemus. Et quidem Philippus Melanchthon cum in Confeſſione Auguſtana, art. de Confeſſione, inter eos qui ſunt de abuſibus; & in Apologia, articulo de pœnitentia, tum in locis, titulo de Satisfactione, abſolutè damnat ea opera, in quibus Catholici Satisfactionem conſtituunt, ac dicit eſſe cæremonias res inutiles, non mandatas diuinitùs, traditiones humanas, &c.

Martinus autem Kemnitius in 2. par. Exam. pa. 1094. admittit, opera quę ſatisfactoria dicuntur à Catholicis, vt Orationem, Ieiunium, Eleemoſynam, in genere, & vt ad vitæ nouitatem pertinent, mandata eſſe diuinitus; tamen certam menſuram Eleemoſynæ, certos dies ieiuniorum, certas preces ad expianda peccata, vel ſponte ſuſcepta, vel à Sacerdotibus indicta; contendit eſſe traditiones humanas, & opera electitia, quæ nullius ſint apud Deum precii, aut valoris.

Nobis igitur duo probanda ſunt. Primvm, opera Satisfactoria in genere, non eſſe cæremonias, aut res inutiles, ſed res vtiliſſimas, quarum in diuinis literis extant exempla, promiſſiones, & præcepta. Deinde hæc ipſa opera in particulari, quatenus à Deo non imperantur, ſed ſponte ad peccata expianda ſuſcipiuntur, gratiſſima eſſe Deo, & exemplis Scripturarum, ac promiſſionibus confirmari.

Quod igitur ad Primvm attinet, ſciendum eſt, Opera ſatisfactoria, ex communi Theologorum ſententia, & ex Concilio Tridentino, ſeſſ. 14. can 13. eſſe Orationem, Ieiunium, & Eleemoſynam, ac præterea illa omnia, quæ ad hæc tria, tanquam ad quædam præcipua capita reuocantur.

Cur autem hæc tria præcipuè à Theologis ſtatuantur, duę ſunt cauſſæ. Vna eſt, quòd debeamus ſatisfacere per ea bona, quę noſtra ſunt, quoad eius fieri poteſt. Habemus autem tria genera bonorum, animi quæ Deo damus per Orationem; corporis, quæ Deo damus per Ieiunium, externa, quæ Deo damus per Eleemoſynam. Altera ratio eſt, quòd omnia vitia reuocantur ad illa tria, quæ S. Ioannes poſuit in epiſtol. capit. 2. concupiſcentiam carnis, concupiſcentiam oculorum, & ſuperbiam vitæ. Ieiunium comprimit concupiſcentiam carnis, Eleemoſyna concupiſcentiam oculorum, id eſt, auaritiam, Oratio ſuperbiam vitæ.

Reuocantur autem ad ieiunium ea omnia quæ corpus affligunt, & concupiſcentiæ carnis repugnant, vt cilicia, cineres, flagellationes: reuocantur ad Eleemo-

ſynam, quæ repugnant auaritiæ, aut certè in proximi vtilitatem cedunt, vt opera omnia miſericordiæ: reuocantur ad Orationem, quæ Deo propriè exhibentur, vt laudes, gratiarum actiones, Contritionis, & Confeſſionis actus.

Quocirca rectè Theologi docent, per actum Contritionis, vt eſt opus pœnale, ſemper aliquid pœnæ temporalis, pro qua ſatisfaciendum erat, remitti, & aliquando tam vehementem eſſe poſſe dolorem Contritionis, vt tota pœna remittatur. Quòd etiam à noſtris doceri agnoſcit Philippus in Apologia Confeſſ. in articulo de Confeſſ. & Satisfactione, & tamen mentiri audet, nos Satisfactionem in cæremoniis, & rebus inutilibus conſtituere.

His ita conſtitutis, facilè erit probare Scripturarum teſtimoniis ea, in quibus nos ponimus Satisfactionem. Nam d. Oratione loquitur Deus in Pſal. 49. *Invoca me in die tribulationis, eruam te, &c.* vbi ſimul præceptum, & promiſſionem videmus. Exemplum habemus Dauidis, qui tot Pſalmis compoſitis, peccata ſua coram Deo defleuit, item Manaſſe, de quo ſic legimus, 2. Par. 33. *Qui poſtquam coanguſtatus eſt, orauit Dominum Deum ſuum, & egit Pœnitentiam valde, coram Deo Patrum ſuorum, deprecatuſque eſt eum, & exoranti intentè: & exaudiuit orationem eius, reduxitque eum Hieroſolymis in regnum ſuum.* De ieiunio habemus exemplum Dauidis, vt cetera prætermittam, 2. Reg. 12. item præceptum, & promiſſionem: Ioëlis 2. de Eleemoſyna inſigne exſtat exemplum Tob. 1. præceptum, & promiſſio, Luc. 11. *Date Eleemoſynam, & omnia munda ſunt vobis.*

Rvrsvm hæc tria commendantur ab Angelo, Tobiæ 12. *Bona eſt Oratio cum ieiunio, & eleemoſyna:* & regulas eorundem trium operum explicat Dominus Matthæi 6.

De cinere, & cilicio, quæ ad ieiunium reducuntur, exſtant exempla in diuinis literis, vt Niniuitarum, Ionæ 3. Dauidis, ac ſeniorum Iſraël 1. Paral. 21. Idem imperatur Hierem. 4. Ioël 1. & alibi. Idem confirmat ipſe Dominus Matth. 11. Denique Hieronymvs in commen. ad 3. cap. Ionæ. *Saccus*, inquit, *& ieiunium, arma ſunt pœnitentiæ.*

De flagellatione, ac percuſſione ſui ipſius, quod genus pœnitentiæ præter cætera damnant aduerſarii, habemus exemplum Apoſtoli Pauli, 1. Corint. 9. *Caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redigo*: quo loco verbum Græcum ὑπωπιάζω (vt Theophilactus notat) ſignificat; vſque ad liuorem contundere. Et quamuis Apoſtolus ſimilitudinem ducat ab iis, qui in ſtadio pugnant, ac dicere velit, eo ſe modo corpus ſuum malè accipere, ac ſubiicere, quemadmodum athletæ, cùm in ſtadio aduerſarium ſuum pugnis, ac cæſtibus ad liuorem vſque contendunt: tamen omnino probabile eſt, Paulum etiam propriè corpus ſuum verberibus affeciſſe; tum quod vox Græca id ſignificet, tum quòd hoc genus pœnæ etiam veteribus fuerit vſitatum. Nam Luc. 18. Publicanus pœnitens percutiebat pectus ſuum: & Sanctus Hieronymvs poſtquam dixerat in epiſtola ad Euſtochium de cuſtodia virginitatis: *Horrebant ſacco membra deformia*, &: *Nuda humo vix oſſa cohærentia collidebam*, &: *Repugnantem carnem, hebdomadarum inedia ſubiugabam*: ſubiungit: *Memini me clamantem, diem crebro iunxiſſe cum nocte, nec priùs à pectoris ceſſaſſe verberibus, quàm redires Domino increpante tranquillitas.*

Iam verò hęc ipſa opera quatenus quoad certum modum in particulari, diuinitùs mandata non ſunt, ac per hoc indebita dici poſſunt; grata eſſe Deo, & ſancta, atque vtilia, demonſtratum eſt à nobis in 2. lib. de Monachis, vbi de Conſiliis Euangelicis, & Operibus ſupererogationis diſputauimus.

Ac præter alia, inſigne teſtimonium habemus in libr. Num. cap. 30. vbi Deus approbat, & ſibi reddi iubet, vota ſponte facta de ieiuniis, aut alia quauis corporis afflictione. Atqui Deus nuſquam imperauerat, non ſolum in ſpecie aliqua certa vota, ſed ne in genere quidem vlla vota: & tamen vota ſponte facta Deo grata eſſe, perſpicuum eſt, tum ex eo, quòd iubet ſibi reddi, tum ex illa Prophetæ cohortatione: *Vouete, & reddite Domino Deo veſtro*; Pſalm. 75. Falſum igitur eſt quod aduerſarii paſſim ſcribunt, opera indebita, ſiue non imperata diuinitus, minimè Deo placere.

Inſigne Qvoqve eſt exemplum Sancti Ioannis Baptiſtæ, cuius veſtis, pili camelorum erant; cibus, locuſtæ; lectus, humus; domus, deſertum. Matth. 3. Luc. 3. & Marc. 1. Neqve potuerunt Aduerſarii in Scripturis oſtendere, vbi Deus tantam vitæ aſperitatem imperauerit; vt omnino fateri cogamur, eiuſmodi labores ſponte ſuſceptos fuiſſe, atque ad opera ſupererogationis pertinuiſſe. Neqve illud dici poteſt reſipiſcentiam, ac vitæ nouitatem eos labores poſtulaſſe. Nam nec S. Ioannes vnquam à Deo alienus fuerat, vt conuerſione, & reſipiſcentia, ac vitæ nouitate indigeret: neque conuerſio, ac vitæ nouitas ex ſententia præcipuè Aduerſariorum, tantam ſeueritatem requirit. Ioannes igitur quia Pœnitentiam prædicaturus veniebat; vt eam non ſolum verbo, ſed etiam exemplo prædicaret: *Elegit*, vt ſcribit Chrysostomvs, homil. 10. Matth. *veſtem, & victum, ac reliquam vitam compunctioni, & pœnitentiæ accommodatam*: & placuiſſe Deo eiuſmodi vitam, teſtis eſt Chriſtus ipſe, qui Ioannem Matth. 11. & Luc. 7. mirificè laudauit.

Hvc etiam pertinet Annę illius exemplum, quæ vt Lucas ſcribit, cap 2. *Non recedebat à templo ieuniis ac obſecrationibus ſeruiens, die ac nocte.* Nam à templo non recedere, & perpetuo ieiunare & orare, non erat in lege Domini vſquam imperatum: & tamen hæc opera indebita, & ſupererogationis, fuiſſe cultum Deo gratum, ex verbis Euangelii ſatis apertè colligitur. Neque enim Euangeliſta in laudibus eius mulieris poſuit, aſſidua illa ieiunia & preces, & in templo commorationem; neque dixiſſet, illam Deo ſeruiſſe ieiuniis & orationibus, nocte ac die; niſi opera illa cultum Dei eſſe credidiſſet. Omitto alia plurima, quę & per ſe obuia ſunt, & à nobis alibi annotata.

Porro veteres Patres, afflictiones iſtas carnis non imperatas in particulari, ſed ſponte aſſumptas apertiſſimè laudant, & ad cultum Dei pertinere dicunt.

Tertvllianvs in libro de reſurrectione carnis; ſacras & aridas eſcas, & reliquam corporis afflictionem, ſacrificia eſſe Deo grata, ſcribit. Gregorius Nazianzenvs in epiſtola ad Hellenium, ſcribens de quibuſdam ſanctis viris, qui aut nunquam homines videbant, aut totos viginti dies ſine cibo tranſigebant, aut integro anno in oratione ſtabant: quæ certè opera non ſunt diuinitus imperata: *Talis*, inquit, *eſt Chriſti pars, talis paſſionum Chriſti fructus, quem ipſe è terra ad Patrem defert religionis, inquam, Chriſtiana columen, populi decus, ſanctę fundamentum, cum cœleſtibus pulchritudinibus elegantia propemodum certans.* Avgvstinvs homil. 29. in libro 50. homiliarum, Eleemoſynarum largitionem ſacrificium vocat. Idem, ſiue quicunque fuit auctor, in libro de dogmatibus Eccleſiaſticis, capite 68. *Pro amore caſtigandi corporis, abſtinentibus à vino vel carnibus, nihil credere meriti accreſcere; non hoc Chriſtiani, ſed Ioviniani eſt.* At profectò à carnibus, & vino abſtinere, non eſt diuinitus imperatum. Leo ſermone ſecundo, de ieiunio decimi menſis: *Pro conſummata*

inquit, *perceptione omnium fructuum dignissimè largitorum, eorum Deo continentiæ libamen offertur*: quo loco Summus Pontifex, sacrificium, ac per hoc cultum Dei, ieiunium illud appellat, quod certum est non esse à Deo Christianis impositum. DENIQVE, pleni sunt libri Patrum eiusmodi testimoniis.

POSTREMO, accedit etiam ratio. Nam si Deo placent opera, quæ ipse neque in genere, neque in specie imperauit, modò cum debitis circumstantiis fiant, vt paulò antè ostendimus de votis, quantò magis certum erit, placere Deo, quæ ipse saltem in genere imperauit, qualia sunt, Oratio, Ieiunium, & Eleemosyna, & quæ ad ista reuocantur. ARGVMENTA Philippi soluta sunt capite superiore.

CAPVT VII.

Posse hominem iustificatum verè Deo satisfacere pro reatu pœnæ temporalis.

VLTIMA restat quæstio, Vtrum opera quæ fiunt ad redimendam pœnam temporalem, cuius reatum sæpè manere ostendimus post culpam dimissam, verè Satisfactoria dici possint. Aduersarii siquidem etiamsi cogãtur admittere (vt iam disputauimus) manere interdum reatum pœnæ temporalis post culpam remissam; & pœnis sponte assumptis præueniri manum Dei, & flagella diuina auerti, ac denique Ieiunium, Orationem, & Eleemosynam esse opera laboriosa, ac Deo grata: tamen nullo modo adduci possunt, vt fateantur, per hæc opera satisfieri Deo, aut pœnas debitas compensari; vix etiam nomen ipsum Satisfactionis ferunt.

Lutherus in assert. art. 5. *Vehementer*, inquit, *odi, & sublatum vellem hoc vocabulum*, SATISFACTIO, *quod non modò in Scripturis non inuenitur, sed & periculosum habet sensum, quasi Deo quisquam possit pro vllo peccato satisfacere, cùm gratis ille ignoscat omnia.*

Philippus in Apologia Confessionis Augustanæ articul. de Confessione & Satisfactione: *Sed tamen*, inquit, *fatentur Aduersarij: quod satisfactiones non prosint ad remissionem culpæ: verum fingunt Satisfactiones prodesse ad redimendas pœnas, seu Purgatorij, seu alias.* Et infrà: *Hæc tota res est commentitia, recens conficta, sine auctoritate Scripturæ, & veterum scriptorum Ecclesiasticorum.* Et infrà: *Scholastici viderunt in Ecclesia esse Satisfactiones, sed non animaduertebant, illa spectacula institutæ esse, tum exempli causſa, tum ad probandos hos, qui petebant recipi ab Ecclesia: in summa, non viderunt esse disciplinam, & prorsus rem politicam: ideo superstitiosè finxerunt, eas non ad disciplinam coram Ecclesia, sed ad placandum Deum valere.*

Ioannes Caluinus libro 3. Institut. cap. 4. §. 39. loquens de Satisfactionibus, quę leguntur apud veteres: *Vocarunt*, inquit, *vt plurimùm Satisfactionem; non compensationem, quæ Deo redderetur, sed publicam testificationem, qua qui Excommunicatione mulctati fuerant, cùm in communionem recipi vellent, Ecclesiam reddebant de sua pœnitentia certiorem: indicebantur enim illis pœnitentibus certa ieiunia, &, alia quibus se prioris vitæ verè, & ex animo pertæsos esse approbarent, vel potiùs priorum memoriam obliterarent: atque ita dicebantur, non Deo, sed Ecclesiæ satisfacere.* Hæc ille, qui his verbis satis ostendit, se non admittere Satisfactionem, qua Deo satisfiat; & in superioribus explicauerat, se non solum satisfactionem quoad culpam, sed neque etiam quoad pœnam, vllo modo admittere: cuius argumenta paulò infrà dissoluemus.

Martinus etiam Kemnitius loco sæpiùs notato, ac præcipuè, pag. 1087. id præcipuè in Tridentino Concilio reprehendit, quòd exigat Satisfactionem in reconciliatione, quæ fit post Baptismum: *Ita*, inquit, *Concilium sententiam suam explicat: Eos qui ante Baptismum deliquerunt, dici in gratiam à Deo recipi sine propriis satisfactionibus, propter meritum & satisfactionem Christi: qui verò post Baptismum lapsi sunt, illis ait diuinam clementiam non dimittere peccata absque vlla propria ipsorum satisfactione, quam pro peccatis ipsi exoluant. Hoc Lector bene notet, &c.*

Nos igitur Concilium Tridentinum sessione sexta, capite 14. & sessione decimaquarta, can. decimotertio, & Ecclesiæ totius sententiam sequentes, probare aggrediemur, per opera illa pœnalia, de quibus hactenus loquuti sumus, verè ac propriè Domino satisfieri pro reatu pœnæ, qui post culpam dimissam remanet expiandus.

ILLVD tamen anteà præmittendum putamus, quod & initio libri huius attigimus, nos hoc loco de Satisfactione illa verba facere, quæ (vt nostri loquuntur) ex condigno quidem temporalem expiet, non tamen ex rigore iustitiæ. Satisfactio enim ex rigore iustitiæ, duo requirit: vt satisfiat ex propriis; & ad æqualitatem, nulla videlicet præueniente, aut intercedente gratia eius, cui debetur Satisfactio. Nos autem neque aliquid habemus, quod Dei non sit, neque possumus vllo genere honoris adæquare iniuriam, quam Deo fecimus: cum iniuriæ mensura æstimetur ex dignitate Dei, quæ infinita est, mensura honoris, quem illi impendimus, æstimetur ex dignitate nostra, quæ est finita, ac perexigua. Nihilominus tamen accedente gratia Dei, eaque multiplici, verè possumus aliquo modo ex propriis, & ad æqualitatem, ac per hoc iustè, & ex condigno satisfacere.

PRIMVM enim accedit gratia iustificationis, per quam efficimur filii Dei, membra Christi, habitacula Spiritus sancti: & hac ratione, opera nostra, vt à Spiritu Christi in nobis habitante procedunt, quandam habent infinitatem, ac per hoc etiam quandam æqualitatem cum iniuria, qua Deum peccando affeceramus.

Accedit RVRSVS alia gratia, dum Deus, qui nostra omnia sibi iure vendicare posset: non omnia, quæ facere possumus, imperat, sed certa quædam opera dumtaxat: alia verò permulta non imperat, sed suadet, atque ad ea facienda hortatur, vt lib. 2. de Monachis copiosè ostendimus. Ex qua Dei benignitate illud consequitur, vt habeamus opera propria, & indebita, quibus pro iniuria satisfaciamus: quanquam ea est benignitas Dei, vt etiam quæ munera ipsius sunt, nostra esse merita patiatur, & quæ de manu eius accepimus, sibi donari libenter admittat.

Accedit PRÆTEREA alia gratia. Nam Deus cùm nos ad amicitiam suam per reconciliationem iterum recipit; à pœna, cuius debitores eramus, æternitatem auferet, ac de æterna temporalem facit. Ita igitur intelligimus, per nostra opera Domino satisfieri, non ex rigore iustitiæ, sed gratia ipsius eaque multiplici præcedente, & comitante, atque id nobis donante, vt habeamus, vnde ex propriis, & ad æqualitatem pro pœna temporali satisfacere valeamus.

HAEC explicatione præmissa probanda est veritas. PRIMVM testimoniis Scripturarum. DEINDE, traditione veteris Ecclesiæ.

CAPVT VIII.

Ex Scripturis probatur, Deo satisfieri posse pro pœna temporali, culpa dimissa.

PRIMVM igitur Scripturæ testimonium esse potest quod habetur Isaiæ capite primo, vbi Dominus promittit remissionem plenam, ac perfectam peccatorum, quasi præmium quoddam, iis qui non tantùm lauerint ac mundauerint se per contritionem, sed etiam in bonis operibus misericordiæ se exercuerint. Sed de hoc loco plura dicemus capite decimoquinto in solutione tertii argumenti Ioannis Caluini.

ALTERVM testimonium habetur Danielis quarto. *Peccata tua eleemosynis redime*: & Prouerb. 16. *Misericordia & veritate redimitur iniquitas.* Hic enim habemus vocem Redemptionis, quæ æquiualet voci Satisfactionis quam Lutherus in diuinis literis inueniri negabat. Certè enim non minus ad iustitiam pertinet Redemptio, quàm Satisfactio: & si absurdum esset dicere, nostris operibus satisfieri pro peccatis, multò esset absurdius, dicere nostris operibus redimi peccata: quemadmodum ipsi etiam hæretici grauiùs ferunt, si dici velimus aliqua ex parte Redemptores, quam Satisfactores. Cùm igitur Scriptura non vno in loco diuersis verbis tradat, nostris operibus redimi peccata, profectò nõ abhorret ab vsu Scripturæ quod nos dicimus, nostris operibus satisfieri pro peccatis. Quemadmodum autem refellatur Caluini expositio, cap. 3. ostendimus.

SED fortasse obijciet aliquis non dixisse Danielem, Pœnas tibi debitas eleemosynis redime; sed, *Peccata tua eleemosynis redime*: proinde loquutum esse de redemptione culpæ, quam nos ipsi fatemur non esse veram & propriam redemptionem.

RESPONDEO, in sacris literis nomen peccati sæpenumero accipi pro pœna, siue pœnæ reatu: vt Genes. 43. *Nisi reduxero puerum; ero peccati reus in te omni tempore.* Deuteronom. 5. *Reddens iniquitatem patrum in filios*; 3 Reg. 1. *Erimus ego, & filius meus Salomon peccatores*; Et hoc modo accipi potest illud quod adduximus ex Prouerbiis. *Misericordia, & veritate redimitur iniquitas.*

Locus autem Danielis duobus modis exponi solet. VNO modo vt per peccatum intelligatur culpa, siue inimicitia cum Deo: & tunc significatur illis verbis, posse hominem pœnitentem per eleemosynas placare Deum ex congruo, atque ab eo gratiam reconciliationis impetrare. Ex qua interpretatione id sequitur, vt sit opera hominis nondum iustificati, tamen cum auxilio Dei speciali facta tantùm valent ad reconciliationem, vt ex congruo dicantur redimere culpam: multò magis opera hominis iusti, ex Spiritu inhabitante facta, tantum valeant ad expiandam pœnam temporalem, vt ex condigno dicantur redimere pœnam.

ALIO modo exponuntur à nonnullis ea verba, vt per peccatum sola pœna intelligatur. Sed quia Nabuchodonosor impius erat, & non solum pœnæ, sed etiam culpæ remissione indigebat, idcirco auctores illi volunt sententiam Danielis esse hiulcam, ac subintelligi alia verba, quibus ad agendam pœnitentiam, & quærendam reconciliationem Daniel Regem sit cohortatus, ac tum demùm addiderit de expianda pœna: *Peccata tua eleemosynis redime.* Cetetum plenus commentarius erit si verba Danielis intelligamus de perfecta remissione peccati quoad culpam & pœnam; ita vt cohortatio sit ad magnas & frequentes eleemosynas, quibus primùm disponatur Rex ad reconciliationem, deinde etiam pœnam ex condigno redimat; quemadmodum intelligendus esse videtur locus ille Luc. 11. *Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis.* Ad quem modum etiam loquitur S. Cyprianus in serm. de lapsis, vbi opera Pœnitentiæ requirit, quibus primùm venia peccatorum impetretur, deinde etiam corona gloriæ acquiratur.

TERTIVM testimonium positum est in illis verbis Præcursoris: *Facite fructus dignos pœnitentiæ*, Luc. 3. quod testimonium Aduersarij non rectè exponunt de nouitate vitę, & obseruatione legis diuinæ. Nam facere fructum dignum Pœnitentiæ, est operari eo modo, quo decet eum qui Pœnitentiam profitetur; qui autem pœnitentiam profitetur quòd aliquem læserit, non solùm cessat à lædendo, nec solùm cauet in futurum ne quid in eum committat, sed etiam damnum resarcit, compensat iniuriam, malè facta corrigit, & emendat.

ATQVE in hunc modum locum istum veteres exposuerunt. Sanctus GREGORIVS homilia 20. in Euangelia: *Aliud*, inquit, *est, fructum facere Pœnitentiæ, aliud dignum Pœnitentiæ fructum facere. Vt enim de dignis pœnitentiæ fructibus loquamur, sciendum est, quod quisquis illicita non commisit, huic iure conceditur, vt licitis vtatur, sicque opera pietatis faciat, vt tamen si voluerit, ea quę mundi sunt non relinquat. At si quis in fornicationis culpam, vel fortasse, quòd grauius est, in adulterium lapsus est, tanto à se licita debet abscindere, quanto se meminit & illicita perpetrasse.* Vide eundem libro 6. capite 2. in primum Regum, vbi cùm tria ad Pœnitentiam requirat, mentis conuersionem, oris confessionem, & peccati vindictam, hoc tertium, ex testimonio à nobis allato de dignis Pœnitentiæ fructibus confirmat.

BEDA libro 1. in Luc. capite secundo, repetit verba Gregorii iam citata. Idem etiam Beda in Psalmo quarto. *Sacrificate*, inquit, *sacrificium iustitiæ, quasi dicat: Hæc dico, vt transeamini præteritis peccatis, vt sacrificetis sacrificium, id est, mortificetis propria vitia vestra, faciendo dignos fructus Pœnitentiæ, tantum scilicet pro singulis vos affligentes, quantum digna expetit Pœnitentia, quod erit sacrificium iustitiæ.*

Petrus DAMIANI in sermone secundo de Sancto Andrea: *Ne tibi blandiaris, si grauiter peccanti, leuior Pœnitentia à mansuetuo vel à dissimulante dictatur, cùm in Purgatoriis ignibus perficiendum sit, quidquid hic minus feceris: quia dignos Pœnitentiæ fructus quærit Altissimus.*

Christianus DRVTHMARVS in cap. 3. Matt. *Fructum*, inquit, *dignum Pœnitentiæ facere, est præterita mala fletibus punire, & bona è contrario agere, & malè commissa eleemosynis redimere.*

ISICHIVS libro quarto in Leuit. capite 14. *Hæc*, inquit, *opera necessaria habet, quæ virtutibus & actionis studio valeant delere peccata: propter quod Ioannes Baptista populo Iudæorum dicebat, Facite fructum dignum Pœnitentiæ*: & paulò infrà, explicans quæ sint ista opera, siue fructus Pœnitentiæ, dicit esse Orationem intentam, Eleemosynam, vigilias, saccum, ieiunium, lachrymas.

Sanctus Ioannes CHRYSOSTOMVS homil. 10. in Matthæum, exponens hunc ipsum locum: *Facite*, inquit, *fructus dignos Pœnitentię. Quo autem modo fructificare poterimus? si vtique peccatis aduersa faciamus: verbi gratia, aliena rapuisti? incipe donare iam propria; longo es tempore fornicatus? à legitimo quoque vsu suspendere coniugii, ac perpetuam continentiam sæpiùs paucorum dierum castitate meditare; iniuriam, vel opere cuiquam, vel sermone*

fecisti: refert benedictionis verba conuiciis; & percutientes te nunc officiis, nunc etiam beneficiis placare contende; neque enim vulnerato sufficiet ad salutem, tantummodo spicula de corpore euellet, sed etiam remedia adhibere vulneribus: Delicias antea, & temulentia diffluebas? ieiunio, & aquæ potu vtrumque compensa.

PACIANVS in epist. 3. ad Sympronianum: *Vides*, inquit, *in sarmentis fructum requiri id est, bona opera Pœnitentiæ, sicut Ioannes ait, Facite fructum dignum pœnitentiæ. Vides sarmenta purgari, quæ sunt detrimenta carnis, damna lætitiæ, damna patrimonij, vitæ labores, qui actus propriè pœnitentium sunt.*

Hi certè Patres non solùm vitæ nouitatem, & legis obedientiam requirunt, vt digni fructus Pœnitentiæ censeantur, sed etiam vt à licitis nos abstineamus, vt opera faciamus, quæ valeant delere peccata, vt malè facta laboriosis operibus puniamus, sed scelera bonis operibus redimamus, vt vitiorum plagas abstinentiæ medicina curemus, vt crapulam & ebrietatem (vt Chrysostomus loquitur) aquæ potu, ac ieiunio compensemus. Denique Pacianus, detrimenta carnis damna lætitiæ, damna patrimonii, & vitæ labores, id est, ieiunia, fletus, eleemosynas profusas, & ceteras vitæ asperitates, quas alioqui nulla lex imperat, fructus dignos pœnitentiæ esse definit. Digni autem fructus rectè dici non possent, nisi re vera sufficerent ad iniuriam compensandam, si non ad æqualitatem quantitatis, saltem ad æqualitatem proportionis. & iuxta acceptationem eius qui fuerat læsus.

QVARTVM testimonium habetur 2. Corint. 7. vbi B. Paulus inter alios bonos fructus sanctæ tristitiæ, quæ Pœnitentiam in salutem stabilem operatur, ponit Vindictam. Neque multum refert an Apostolus loquatur de vindicta, quam is, qui Pœnitentiam agit, de seipso sumit, an de ea, quę iniungitur ab alio: satis enim nobis est, probari ab Apostolo pœnas, quæ vindictæ nomine inueniuntur in Pœnitentia. Vindicta enim ad præteritum respicit, & ad iustitiam pertinet, neque aliud est, nisi id quod nos dicimus Satisfactionem: ideo.n. sumit vnusquisque de peccatis suis pro amore Dei vindictam, vel à Sacerdote iniunctam libenter admittit, vt iniuriam Deo factam ea ratione compenset.

Et quamuis Caluinus, vt suprà notauimus, multis in locis neget, vllam pœnam pro peccatis nostris exigi à nobis: tamen lib. 3. Inst. c. 3. §. 15. hunc locum Apostoli tractans, ita loquitur: *postrema est vindicta: quo enim seueriores in nos sumus, & acriore censura quæstionem habemus de peccatis nostris, eo sperare debemus magis propitium, ac misericordem Deum. Et certè fieri non potest, quin anima diuini iudicij horrore perculsa, partes vltionis in exigenda de se pœna occupet.* Quo loco apertè concedit, Apostolum Paulum loqui de pœna, quæ vindictæ nomine à pœnitente suscipitur.

QVINTVM testimonium colligitur ex Leuit. capite 4. 5. & 6. vbi sacrificia diuersi pretii, pro æstimatione ac mensura delicti imperantur. Fuisse autem ea sacrificia compensationem, ac satisfactionem pro reatu pœnę temporalis expiando, probabitur cap. 15. in responsione ad argumenta Caluini, in solut. 5. argumenti.

Hvc adferri possunt illa omnia Scripturæ loca, quę docent, opera hominum iustorum, meritoria esse vitæ æternæ. Nam si opera iustorum eam vim habent, vt vitam æternam verè, & propriè mereantur: nullo modo negari potest, quin etiam efficacia esse possint ad satisfaciendum pro reatu pœnæ temporalis, siquidem longè maius est gloria æterna, quam pœnæ temporalis remissio. Certè inter homines, si quis Regem suum iniuria affecisset, ac deinde in amicitiam restitutus, ita se gereret, vt merito operum suorum in societatem regni admitteretur; quis ambigeret, eundem officiis erga regem, pecuniarum debitum facilè posse redimere?

Scripturæ testimonia pro meritis vitę æternæ passim occurrunt: sed duo nobis hoc loco sufficient. ALTERVM est Matt. 20. *Voca operarios, & redde illis mercedem*: quo loco, & vox Mercedis, & nomen Operariorum, & pactum cum operariis ex denario diurno; non permittunt nos aliter hunc locum exponere, quam de meritis propriè dictis, quibus ex iustitia merces debetur: denarium autem diurnum, qui eo loco pro mercede ponitur, communi consensu Patres docent esse vitam æternam. Vide Ambrosium lib. 7. in Lucam ca. 66. Hieron. lib. 2. contra Iouinianum. Augustinum libro de sancta Virginitate, cap. 26. Gregorium lib. 4. Moralium, cap. 42. Chrysostomum, & alios in hunc locum Matthæi.

ALTERVM testimonium est 2. Timoth. 4. *Reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi in illa die iustus iudex, non solum autem mihi, sed iis, qui diligunt aduentum eius*: certè corona iustitiæ, quæ redditur à iusto Iudice; veram & propriam laborum, meritorumque mercedem significat. SED de his hactenus: nam de meritis operum suo loco fusiùs disseremus.

CAPVT IX.

Ex traditione veteris Ecclesiæ probatur Satisfactio.

NVNC adferemus testimonia veteris Ecclesiæ. AC PRIMVM ætate prima post Apostolos, id est, post annum Domini C. habemus IVSTINVM, siue quicunque fuit auctor quæstionum, quæ in Iustini operibus continentur. Is igitur quęstion 79. quærit, Cur Iosiam Regem Deus permiserit gladio cędi, cùm vir sanctissimus fuisset: respondet autem his verbis: *Ceterum luctuosum vitę finem propterea Iosias retulit, quod suasioni Hieremiæ non paruerit, qui ei ex mandato Dei dixerat, vt ne progrederetur ad obuiandum Regi Ægypti in bellum, sicut ait Hieremias. Quapropter vt eum purum à peccatis ex hac vita reciperet Dominus Deus, ideo permisit illum inobedientiæ eius ferro Ægyptio pœnas exoluere.* Quòd si mortem illam Deus permisit, vt purum Iosiam à peccato reciperet: ergo mortis pœna expiatio fuit peccati; & proinde (quod est idem) satisfactio pro peccato: & si pœna illa mortis violentæ, expiatio fuit peccati: ad eundem modum ceteræ pœnæ, quæ post peccatum exiguntur à pœnitentibus, non sunt satisfactiones coram hominibus tantùm, sed etiam coram Deo: neque solùm in remedium contra futura, sed etiam in vindictam & compensationem pręteritorum exiguntur.

Sanctus IRENÆVS libro tertio capite 37. loquens de Pœnitentia Adami: *Timor*, inquit, *Domini initium intelligentiæ, intellectus verò transgressionis fecit Pœnitentiam, pœnitentibus autem largitur benignitatem suam Deus. Etenim per succinctorium in facto ostendit suam Pœnitentiam, foliis ficulneis semetipsum contegens existentibus & aliis foliis multis, quæ minus corpus eius vexare potuissent, condignum tamen inobedientiæ amictum fecit conterritus timore Dei, & vetundens petulantem carnis impetum.* Et infrà ponit verba ipsius Adami: *Quoniam*, inquit, *eam quam habui à Spiritu sanctitatis stolam amisi per inobedientiam, & nunc cognosco, quantam sim dignus tali tegumento, quod delectationem quidem nullam præstat, mordet autem, & pungit corpus. Et hoc semper*

habuiſſet indumentum humilians ſemetipſum, niſi Dominus, *qui eſt miſericors, tunicas pelliceas pro foliis ficulneis induiſſet eos.* Ex hoc teſtimonio diſcimus, fructum Pœnitentiæ dignum, non eſſe ſolùm vt Aduerſarii volunt, nouam obedientiam mandatorum; non enim Deus mandauerat, vt Adam indumento illo tam aſpero vteretur, ſed eſſe pœnam ſponte ſuſceptam, quæ dolore corpus afficiat, & voluptatem ex peccato perceptam ea ratione compenſet. Quocirca rectè Irenæus indumentum illud Adami vocat condignum inobedientiæ amictum. Inobedientia enim ex ſuperbia nata fuerat, & idcirco iuſtum, & condignum erat, vt humilitate compenſaretur: amictus autem ille, non ſolùm carnem punctionibus affligebat, vt ob delectationem illicitam Domino ſatisfieret, ſed etiam vtilitate ad cor humiliandum valebat, vt ſuperbiam, & inobedientiam compenſaret. Atque hinc videtur poſteà factum, vt pœnitentes ſacco, ſiue cilicio communiri vterentur. Idem libro quarto, capite vigeſimoſexto in fine: *Docebat*, inquit, *vt facerent præcepta, quæ ab initio præcepit Deus, vt veterum cupiditatem per opera bona ſoluerent, & ſequerentur Chriſtum. Quoniam autem ea, quę poſſidentur, pauperibus diuiſa, ſolutionem faciunt præteritæ cupiditatis, Zacheus facit manifeſtum: Ecce, dicens, dimidium bonorum meorum do pauperibus.*

Tertvllianvs in libro de Pœnitentia: *Offendiſti*, inquit, *ſed reconciliari adhuc potes, habes cui ſatisfacias, & quidem volentem.* Et infrà: *Satisfactio confeſſione diſponitur.* Et paulò antè: *Quàm porro ineptum Pœnitentiam non adimplere, & veniam delictorum ſuſtinere? hoc eſt precium non exhibere, ad mercedem manum emittere: hoc enim precio Dominus veniam adiicere inſtituit: hac Pœnitentiæ compenſatione redimendam proponit impunitatem.* Ex hoc teſtimonio habemus nomen Satisfactionis, quod Lutherus ſublatum cupiebat: habemus ſatisfieri Deo, non autem ſoli Eccleſiæ, vt Aduerſarii docent: habemus, Satisfactionis opera ex condigno redimere pœnas peccatorum, nam ideo precium, redemptionem, & compenſationem Tertullianus appellat.

Poſt annum Domini CC. habemus Origenem, is homilia ſexta in Exodum, ſic loquitur: *Si quis fortè huiuſmodi pecuniam à Diabolo deceptus, accepit, non vſquequaque deſperet, miſericors enim, & miſerator Dominus & creaturæ ſuæ non vult mortem, ſed vt conuertatur, & viuat. Pœnitendo, flendo, ſatisfaciendo deleat quod admiſſum eſt.* Item homilia decimaquinta in Leuitic. vbi dixerat poſſe redimi peccata in hac vita, ſubiungit: *Si tamen inueneris manus tua precium, quod reſtituat. Quale precium? Pœnitentię ſine dubio lachrymis congregatum, & manibus, id eſt, labore boni operis inuentum.* Homilia tertia in libro Iudic. *Vide*, inquit, *benignum Dominum miſericordiam cum ſeueritate miſcentem, & ipſius pœnæ modum iuſta & clementi liberatione penſantem. Non in perpetuum tradit delinquentes, ſed quanto tempore erraſſe te noſti, quanto tempore deliquiſti, tanto nihilominus tempore humilia te ipſum Deo, & ſatisfacito ei in confeſſione Pœnitentiæ.*

Sanctus Cyprianvs libro primo, epiſtola tertia, ſcribens aduerſus eos, qui non præmiſſa plena ſatisfactione, pacem pœnitentibus dabant: *Elaborant*, inquit, *ne Deo indignanti ſatisfiat.* Et infrà: *Datur opera, ne ſatisfactionibus & lamentationibus iuſtis delicta redimantur, ne vulnera lachrymis abluantur.* Item libro tertio epiſtola decimaquarta: *Hæc qui ſubtrahit fratribus noſtris, decipit miſeros; vt qui poſſunt agere Pœnitentiam veram, Deo Patri, & miſericordi precibus & operibus ſuis ſatisfacere ſeducantur vt magis pereant.* Item in ſermone de opere & eleemoſynis: *Nec habet*, inquit, *quid fragilitatis humanæ infirmitas, atque imbecillitas fateretur, niſi rurſum pietas diuina ſubueniens iuſtitiæ, & miſericordiæ operibus oſtenſis viam quandam tuendę ſalutis aperiret; vt ſordes poſtmodum quaſcunque contrahimus, eleemoſynis abluamus. Loquitur in Scripturis Spiritus ſanctus, & dicit: Eleemoſynis, & fide delicta purgantur: non vtique illa delicta, quæ fuerant antè contracta; nam illa Chriſti ſanguine & ſatisfactione purgantur.* Ex hoc teſtimonio apertiſſimè diſcimus, diſcrimen inter Baptiſmum, & Sacramentum Pœnitentię, quod Aduerſarii perſpicere nunquam potuerunt. Nam ante Baptiſmum non exigitur Satisfactio, cùm Chriſti ſanguine per Baptiſmum pleniſſimè applicato, purgentur peccata omnia non ſolùm quoad culpam, ſed etiam quoad pœnam alterius vitę, tum æternam, tum temporariam: poſt Baptiſmum autem neceſſaria Satisfactio eſt, quoniam (vt ſuprà oſtendimus) per Abſolutionem Sacerdotalem remittitur quidem culpa, & pœna æterna, ſed non tota pœna temporalis alterius vitæ. Idem Cyprianus in ſermone de lapſis: *Dominus*, inquit, *orandus eſt, Dominus noſtra Satisfactione placandus.* Et infrà, in vltimis verbis, poſteaquam dixerat: *Orare oportet impenſius, & rogare, diem luctu tranſigere, vigilis, at noctes fletibus ducere, ſtratos ſolo adhærere cineri, in cilicio & ſordibus volutari, &* ita ſubiungit: *Qui ſic Deo ſatisfecerit, qui Pœnitentia facti ſui, qui pudore delicti, plus virtutis & fidei de ipſo lapſus ſui dolore conceperit, exauditus & adiutus à Domino, quam contriſtauerat nuper, lętam faciet Eccleſiam: nec tam ſolam Dei veniam merebitur, ſed coronam.*

Poſt annum Domini CCC. Sanctus Antonivs Magnus in epiſtola prima, extrema, dicit Deum aſpicere ad ieiunia plurima, vigilias, meditationes aſſiduas, preces largas, abdicationem rerum huius mundi, & ceteros labores pœnitentium, & ſic eorum miſereri.

Lactantivs libro quarto de vera ſapientia, capite decimoſeptimo: *Voluit*, inquit, *vitæ ac ſalutis noſtræ pro æterna ſua pietate conſulere, Pœnitentiam nobis in illa circumciſione propoſuit, vt ſi cor nudauerimus, id eſt, ſi peccata noſtra confeſſi, ſatis Deo fecerimus, veniam conſequamur.* Idem libro quinto de Iuſtitia, cap. 13. *Deo*, inquit, *ſatisfacere licet*: & libro ſexto, de vero cultu, capite decimotertio. *Circumſpice*, inquit, *conſcientiam tuam, & quantum potes, medere vulneribus: nec tamen quia peccata largitione tolluntur, dari tibi licentiam peccandi putes. Abolentur enim ſi Deo largiare, quia peccaueras: nam ſi fiducia largiendi peccet non abolentur. Deus enim purgari homines à peccatis maximè cupit, ideoque agere Pœnitentiam iubet.* His verbis Lactantius Cyprianum, vt videtur, ſequutus, hortatur pœnitentes ad eleemoſynarum largitionem: ac dicit peccata tolli & aboleri per eleemoſynas, ſi hominem pœniteat peccaſſe; & ideo quia peccauit, nimirum, vt ſatisfaciat Deo, eleemoſynas largiatur: non tolli autem nec aboleri, ſi fiducia largiendi homines peccent, id eſt, ſi eleemoſynas largiantur, vt liberius peccent. Eodem libro cap. 24. idem auctor: *Poteſt*, inquit, *reduci, & liberari, ſi eum pœniteat actorum, & ad meliora conuerſus, ſatisfaciat Deo.*

Sanctus Hylarivs in Pſalm. 118. exponens verſiculum vltimum literæ Phæ: *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei. Conſcius*, inquit, *peccatorum veterum vt hiſtoria ipſa docetur, licet toto corde ſe direxerit, tamen quia & peccati ſui dolorem ante ve ipſa ſcripſerit, tunc cùm Nathan Propheta arguente, crimen ſuum recognouit, & fleuit: nunc quoque non deſinit verę Pœnitentiæ lachrymis,*

factis veteris crimen abluere. Et infrà: *Hæc Pœnitentiæ vox est, lachrymis orare, lachrymis ingemiscere, & per hanc confidentiam, dicere; Lauabo per singulas noctes lectum meum. Hæc venia peccati est, fonte fletuum flere, vt largo lachrymarum imbre madefieri.* Ex hoc testimonio habemus Dauidem post perfectam conuersionem, & indulgentiam culpæ adeptam, lachrymis peccatum olim commissum abluisse, quia videlicet intelligebat, post culpam remissam, reatum pœnæ remansisse; qui Satisfactione purgandus esset: habemus etiam, veniam peccati esse, fonte fletuum flere, id est, copiosis lachrymis veniam sine dubio obtineri. Idem can. 4. in Matth. non procul à fine: *Quia charitas*, inquit, *plurimum peccatorum tegit, & errorum nostrorum ambitiosa ad Deum patrona est; nouissimum pœnæ, quadrantem soluemus, nisi precio ipsius aliquantorum criminum culpa redimamur.* Vide quàm perspicuè magnus hic Doctor operibus charitatis redimi dicat eam pœnam, quam culpa debebamus.

Sanctus Basilivs in Psalm. 29. exponens versiculum illum: *Conuertisti planctum meum in gaudium mihi. Sed*, inquit, *& lamentantur nobis Prophetæ, ad luctum nos prouocantes, vt simul ad confessionem, & cognitionem peccatorum nostrorum delati, ex Prophetiis sermonibus, nostrum lugeamus exitium, laboribus multis, & ærumnis nostram carnem affligendo. Et sanè, qui talis est, lugubris vestis disrumpitur, quam sibi circumposuerat, suum lugens peccatum: huic tandem circumponitur amictus lætitiæ, & pallium salutis, &c.* Hoc loco satis apertè Magnus Basilius docet, laboribus & ærumnis quibus affligitur caro, acquiri lætitiam indulgentiæ, ac salutis. Idem etiam in oratione super illa verba: *Attende tibi. Attende*, inquit, *tibi, vt pro delicti proportione, hinc quoque mutueris ex admota tibi medela, valetudinis instaurandæ subsidium.* Magnum est, & graue peccatum? *multa opus habes confessione, lachrymis amarulentis, peracri contentione, vigiliarum, indiuulso, & continenti ieiunio. Lenis est: nec intoleranda offensio? huic quoque exæquatur Pœnitentia.* Hic verò apertissimè agnoscit Basilius Satisfactionem condignam esse debere, & eam proportionem cum peccato exigere, vt verè per eam offensio compensetur.

Sanctus Ambrosivs in epist. 82. ad Ecclesiam Vercellensem: *Quæ nobis*, inquit, *salus esse potest, nisi ieiunio eluerimus peccata nostra?* Idem libro 2. de Pœnitentia, cap. 5. *Vtrumque*, inquit, *beatum dixit, & cuius iniquitas remittitur per lauacrum, & cuius peccatum tegitur operibus bonis; qui enim agit Pœnitentiam, non solum diluere lachrymis debet peccatum suum, sed etiam emendatoribus factis operire, & tegere delicta superiora, vt non ei imputetur peccatum.* Idem ad Virginem lapsam, cap. 8. *Grandi plagæ*, inquit, *alta, & prolixa opus est medicina: grande scelus, grandem necessariam habet Satisfactionem.* Idem in libro de Helia & ieiunio, capite vigesimo: *Habemus*, inquit, *plura subsidia, quibus peccata nostra redimamus. Pecuniam habes? redime peccatum tuum: Non venalis est Dominus, sed tu ipse venalis es, peccatis tuis venundatus es: redime te operibus tuis, redime te pecunia tua.*

Sanctus Gregorius Nazianzenvs in oratione de pauperum amore, prope extrema: *Misericordia*, inquit, *& fide peccata purgantur.* Ergo *misericordia purgemur, animique labes & inquinamenta, egregia illa herba detergamus, ac dealbemus, alii vt lana, alii vt nix pro misericordiæ videlicet proportione.* Idem in oratione in sanctum lauacrum, dicit cicatricem ex peccatorum vulneribus remanentem, obduci obnixis precibus, multo luctu, & gemitu, & lachrymis. Idem oratione in sancta lumina, posteaquam multa dixerat de Baptismo laborioso Pœnitentiæ, subiũgit: *Æquale est malum, & dimissio absque castigatione, & castigatio sine venia; quandoquidem illa totas relaxat habenas, hæc verò nimium restringit*: qua sententia pulchrè refellit Nouatianos & Lutheranos (licet hi nondum nati essent) Nouatiani enim castigationem admittebant sine spe absolutionis; Lutherani contrà absolutionẽ sine castigatione concedunt. Quare sicut Cyprianus de Nouatianis dixit, illos subtraxisse de Satisfactione medicinam, li. 4. epist. 2. ita nos dicere possumus de Lutheranis, eos è contrario subtrahere de medicina satisfactionem.

Sanctus Pacianvs in Paræneſi ad Pœnitentiam, extrema: *Obtestor*, inquit, *& deprecor ne pudeat in hoc opere, ne pigeat oportuna quam primum remedia salutis inuadere, deijcere mœroribus animum, sacco corpus inuoluere, cinere perfundere, macerare ieiunio, mœrore conficere, multorum precibus adiunare. In quantum pœnę vestræ non peperceritis, in tantum vobis Deus parcet.* Et infrà: *Ecce pollicetor, si ad Patrem vestrum vera Satisfactione redeatis, nihil vlteriùs errando, nihil priſtinis adijcsendo peccatis, dicendo etiam humile aliquid, & flebile; Peccauimus in conspectu tuo Pater, iam non sumus digni nomine filiorum: continuo de vobis & pecus illud recedet immundum, & siliquarum esca deformis, &c.*

Post annum Domini C D. habemus Inprimis tres summos sanctissimosque Pontifices. Sanctus Innocentivs I. in epistola prima, capite septimo: *Ceterum*, inquit, *de pondere æstimando delictorum, Sacerdotis est iudicare, vt attendat ad confessionem pœnitentis, & ad fletus, atque lachrymas corrigentis, ac tum debere dimitti cùm viderit congruam Satisfactionem.* Idem in epistola vigesimasecunda ad Episcopos Macedoniæ, capite quarto: *Ergo*, inquit, *si ita est; applicentur ad ordines sacrilegi, adulteri, atque omnium criminum rei, quis benedictione Ordinationis crimina vel vitia putantur auferri: nullus sit pœnitentiæ locus, quia id potest præstare Ordinatio, quod longa Satisfactio præstare consueuit.* Hinc certè sine ambiguitate discimus, longa Satisfactione criminum, remissionem acquiri.

Sanctus Leo I. sermone primo, de ieiunio decimi mensis, *Oratione*, inquit, *propitiatio Dei quæritur, ieiunio concupiscentia carnis extinguitur, eleemosynis peccata redimuntur.* Idem in epistola 79. ad Nicetam cap. 5. *De his Christianis, qui inter eos, à quibus fuerant captiuati, cibis immolaticijs asseruntur esse polluti, consultationi tuæ charitatis hoc etiam respondendum esse credimus, vt Pœnitentiæ Satisfactione purgentur, quæ non tam temporis longitudine quàm cordis compunctione spectanda est.* Idem in epist. 91. ad Theodorum, rursum repetit salubri Satisfactione pœnitentes purgari: & in epist. 92. ad Rusticum, ca. 2. de Sacerdotibus pœnitentibus loquens: *Vnde*, inquit, *huiusmodi lapsis ad promerendam misericordiam Dei, priuata est petenda secessio, vt illis satisfactio si fuerit digna sit etiam fructuosa.*

Sanctus Gelasivs I. in epist. 1. ad Episcopos Lucaniæ, Brutij & Siciliæ, cap. 23. *Viduę, quæ propria voluntate professam priſtini coniugij castitatem mutabili mente calcauerint, periculi earum interesse, quali Deum Satisfactione placare debeant.*

Præter hos Pontifices, habemus insignes Theologos, Græcos, & Latinos. Sanctus Ioannes Chrysostomvs in secundo libro de Sacerdotio, non longè à principio: *Non temerè*, inquit, *ad delictorum modum oportet & mulctam ipsam adhibere: sed tanquam ex conjecturis quibusdam explorandus est delinquentium animus, &c.* Et homilia 41. ad populum Antiochenum: *A nobis*, inquit, *vltionem sumamus, ita placabimus Iudicem.* Idem homil. 2. de lapsu primi hominis: *Ostendit*, inquit, *Dominus quibus officijs possint delicta purgari: ostendit, confessione & deformitate cultus, veniam posse facillimè impetrari.*

THEOPHILVS Alexandrinus in 1. Paſchali epiſtol. extrema: *Præterita*, inquit, *peccata pœnitentia corrigamus, præſenti fletu redimamus futura gaudia, aculeoque conſcientiæ in morem apum noxios peccatorum ſucos repellamus.*

Sanctus HIERONYMVS in capite primo Ioëlis, explicans illa verba: *Accingite vos, & plangite. Qui*, inquit, *peccator eſt, & quem remordet propria conſcientia, cilicio accingatur; & plangat vel propria delicta vel populi; & ingrediatur Eccleſiam, de qua propter peccata fuerat egreſſus: & cubet, vel dormiat in ſacco; vt præteritas delicias, per quas offenderat Deum vitæ auſteritate compenſet.* Idem in epiſtola ad Euſtochium de obitu Paulæ matris, ita Paulam loquentem inducit: *Turpanda eſt facies quam contra Dei præceptum purpuriſſo, & ceruſſa, & ſtibio ſæpe depinxi: affligendum corpus, quod multis vacauit delictis: longus riſus perpeti compenſandus eſt fletu: mollia lineamina: & ſerica pretioſiſſima, aſperitate cilicij commutanda.*

Sanctus AVGVSTINVS in Enchiridio, cap. ſeptuageſimo, *In melius*, inquit, *eſt vita mutanda, & per eleemoſynas de peccatis præteritis eſt propitiandus Deus, non ad hoc emendus, vt ea ſemper liceat impunè committere: nemini enim dedit laxamentum peccandi, quamuis miſerando deleat iam facta peccata, ſi non Satisfactio congrua negligatur:* & capite ſeptuageſimo primo: *De quotidianis autem breuibus, leuibuſque peccatis, ſine quibus hæc vita non ducitur, quotidiana oratio fidelium ſatisfacit.* Item in epiſtola quinquageſima ſexta, ad Macedonium: *Nihil aliud agit quem veraciter pœnitet, niſi vt id quod mali fecerit, impunitum eſſe non ſinas: eo quippe modo ſibi non parcenti ille parcit, cuius altum inſtumque iudicium nullus contemptor euadit.* Item homilia quinquageſima, capite vndecimo, ex libro quinquageſimo homiliar. *Veniat peccator ad Antiſtites, per quos in Eccleſia claues miniſtrantur, & tanquam bonus incipiens tam eſſe filius, maternorum membrorum ordine cuſtodito, à Præpoſitis Sacramentorum accipiat Satisfactionis ſuæ modum, vt in offerendo ſacrificio cordis contribulati deuotus, & ſupplex, id tamen agat, quod non ſolùm illi profit ad ſuſcipiendam ſalutem, ſed etiam cæteris ad exemplum:* & infrà capite decimoquinto: *Non ſufficit mores in melius commutare, & à factis malis recedere, niſi etiam de his quæ facta ſunt, ſatisfiat Deo, &c.* Item in Pſalmo quinquageſimo, in illa verba: *Et à peccato meo munda me: Implora miſericordiam, ſed attende iuſtitiam: miſericordia eſt vt ignoſcat peccata, iuſtitia eſt, vt puniat peccatum. Quid ergo? quæris miſericordiam? peccatum impunitum remanebit? reſpondeat Dauid, reſpondeant lapſi, reſpondeant cum David, vel miſericordiam mereantur ſicut Dauid, & dicant, Non domine, non erit impunitum peccatum meum, non impunitum erit, ſed ideo nolo, vt tu punias, quia ego peccatum meum punio.* Hic certè locus apertè conuincit, Satisfactionem noſtram non requiri ſolùm ad exemplum, vel diſciplinam politicam, ſed vt iniuria Deo facta compenſetur, & diuinæ iuſtitiæ ſatisfiat.

MAXIMVS homil in die Cinerum: *Non reprehenditur*, inquit, *ille, qui dudum corde demio, & lubricis greſſibus à tramite elapſus ſalutis, redintegrare ſe Deo mœſta pœnitentiæ Satisfactione conatur.*

Seuerus SVLPITIVS lib. 2. Dialogorum de miraculis Sancti Martini, cap. 13. *Fornicatio*, inquit, *deputatur ad pœnam, niſi Satisfactione purgetur.*

Ioannes CASSIANVS collat. vigeſima, capite ſeptimo: *Dum agimus pœnitentiam, & vitioſorum actuum recordatione mordemur, neceſſarium eſt, vt ignem conſcientiæ noſtræ obortus ex confeſſione culpæ, lachrymarum imber extinguat; cum verè cuiquam in hac humi-*

litate cordis, & ſpiritus contritione defixo, atque in labore, & gemitu perduranti, horum recordatio fuerit conſopita, & conſcientiæ ſpina de medullis animæ, gratia Dei miſerantis euulſa, certum eſt eum ad Satisfactionis finem atque indulgentiæ merita peruenieſſe, & ab vniuerſorum criminum labe purgatum. Vide etiam eundem collat. 23. cap. 15.

THEODORETVS in Epitome diuinorum decretorum capite de Pœnitentia: *Sunt*, inquit, *medicabilia etiam quæ poſt Baptiſmum fiunt vulnera: medicabilia autem non vt olim, per ſolam fidem data remiſſione, ſed per multas lachrymas, & fletus, & luctus, & ieiunium, & orationem, & laborem factæ peccati quantitati contemperatum.*

Sanctus PAVLINVS in epiſtol. 12. ad Seuerum: *In ſeculo*, inquit, *corrupti muneribus eorum iudices condemnantur: ſed quiſquis homo præuentus in aliquo peccato diffidens innocentiæ tuæ, adfers precium ſalutis tuæ Iudici noſtro, ne vereatis quaſi corruptionis iniuriam iuſtitia Dei faceret: accipit à te Chriſtus libenter ſalutis tuæ precium:* & paulò antè de eodem pretio, id eſt, de eleemoſynis loquens, ſic ait.

Iſte docet ſuſis redimens ſua crimina nummis,
Vilior vt ſit res, quàm ſua cuique ſalus.

SALVIANVS Maſſilienſis, in libris quos nomine Timothei ad Eccleſiam ſcribit, libro primo de miſericordia, ſic ait: *Quando lugebit, qui dies lugendi perdidit? quando ſatisfaciet, qui tempus Satisfactionis amiſit?* Et infrà: *Si nouit quiſquam hominum peccatorum, quantum redimere delicta poſſit, veniat ſcientia ad redemptionem: ſi vero neſcit, cur non offerat quantum poteſt?*

Poſt annum Domini D. CASSIODORVS in Pſalm. 37. *Et cogitabo pro peccato meo, id eſt talia te donante faciam, quæ meum poſſint abolere peccatum: ſcilicet fletus adhibebo, eleemoſynas faciam, & ab hoc quod deliqui, mandatorum tuorum me obſeruatione purgabis.*

Sanctus GREGORIVS libro ſexto, in primo Regum explicans capite decimoquinto: *Non ſolùm*, inquit, *confitenda ſunt peccata, ſed etiam pœnitentiæ auſteritate delenda.* Item ibidem: *Corrigibilia equidem peccata portantur, quia poſtquam à delinquentis voluntate diſcedunt purgari Satisfactione ſalubriter poſſunt.* Vide eundem libr. 3. in primo libro Regum cap. 7. & lib. 2. epiſtola 27.

HESYCHIVS, ſiue Iſichius (quem æqualem Gregorij fuiſſe putamus, vt diximus in ſecundo libro de Euchariſtia, capite trigeſimo ſecundo) libro ſecundo in Leuiticum, exponens caput ſextum: *Carnes*, inquit, *pœnitentiæ intelligimus ieiunium, vigilias, cilicinum veſtimentum, cum lachrymis orationem, eleemoſynam: ex his enim conſiſtit pœnitentia, quæ qui tangit rectè, ſanctificatur.* Vide eundem libro 7. cap. 25. & in cap. 27.

Poſt annum Domini DC. ISIDORVS libro ſecundo de ſummo bono, cap. 13. *Ille*, inquit, *pœnitentiam dignè agit, qui reatum ſuum Satisfactione legitima plangit.*

CASARIVS Arelatenſis ſermone primo de eleemoſyna, in quo explicat illud Apoſtoli 1. Corinth. 3. *Si cuius opus arſerit, detrimentum patietur. Si autem*, inquit, *nec in tribulationibus Deo gratias agimus, nec bonis operibus ipſa peccata redimimus: tandiu illo in purgatorio moras habebimus, quamdiu ſupradicta minuta peccata tanquam lignum, & fœnum, & ſtipula conſumantur:* & homil. 6. *Non quidem dicimus, Pœnitentiam prodeſſe non poſſe: certum eſt, quia prodeſt, ſi cum grandi eleemoſyna illam vnuſquiſque accipiat, &c.* Idem auctor in homiliis paſſim repetit, bonis operibus peccata redimi, elui, purgari.

Post annum Domini D C C. BEDA in 1. Psalm. *Delectatio*, inquit, *seu voluntas peccandi, quando ad Satisfactionem venitur, leuiter, eleemosynis, & aliis talibus purgatur: consensus verò, non nisi grani pœnitentia deletur: consuetudo autem, non nisi recta, & ponderosa Satisfactione absoluitur.* Idem in Psalm. 4. *Mortificetis propria vitia vestra, faciendo fructus dignos pœnitentiæ: tantùm scilicet pro singulis vos affligendo, quantum digna expetit pœnitentia, quod erit sacrificium iustitiæ, id est, iustum sacrificium.*

Post annum Domini D C C C. RABANVS lib. 9. in Ecclesiast. capit. 7. *Quid*, inquit, *est aliud pœnitere, nisi irasci sibi, vt horreat quod fecit, & cruciatus à se exigat, ne Iudex iratus potius affligat?* Vide eumdem lib. 8. cap. 3.

Post annum Domini C M. RADVLPHVS lib. 12. cap. 1. in Leuiticum: *Ab vnoquoque nostrum*, inquit, *pœnitentiæ satisfactione commissa culpa detergitur*: & libro 18. capit. 4. *Venditores possessionis hæreditatis æternæ hi sunt, qui claues regni cœlorum à Domino susceperunt, quibus commissa est potestas, vt ligent & excludant peccantes, soluant & introducant pœnitentes. Istis ergo iuxta Domini præceptum, prouidendum est vt in hoc mercimonio non grauent ciues suos, maiorem Satisfactionem exigentes ab eis, quam peccati qualitas requirit. Emptor quoque caueat necesse est, ne Deo dispensatorem contristet, si tepidamente sui delicti veniam petens, iustam Satisfactionis mensuram non explet.*

Post annum Domini M. Petrus DAMIANVS sermon. de S. Andrea: *Ne tibi blandiaris, si grauiter peccanti, lenior pœnitentia à mansueto, vel à dissimulante dictatur: cùm in Purgatoriis ignibus perficiendum sit, quidquid hic minus feceris: quia dignos pœnitentiæ fructus quærit Altissimus.*

Post annum Domini M.C. Sanct. BERNARDVS sermon. 4. in Cantica: *Cùm*, inquit, *satisfecimus vt ablato, quod separat, peccato reconciliemur, indulgentiam, quam recipimus, quid nisi quoddam osculum dixerim pacis? Idque interim non alibi, quàm ad pedes sumendum: humilis quippe, & verecunda debet esse Satisfactio, qua emendatur superba transgressio.*

Huc vsque testimonia Patrum annotasse sufficiat: nam Doctorum Scholasticorum, qui post hæc tempora de iisdem rebus accuratius scripserunt, Aduersarij ne legere quidem, vel audire dignantur.

CAPVT X.

Responsiones Hæreticorum ad testimonia Patrum.

VIDEAMVS nunc, quid Aduersarij ad Patrum testimonia respondere soleant. Lutherus in assert. art. 5. non concedit testimonia vlla veterum esse, quæ de Satisfactione loquantur: *Quare*, inquit, *verum dixi, arbitrariâ istam satisfactionem nec in Scripturis, nec in Patribus inueniri; inueniri autem pœnam irremissibilem à Deo impositam, vt Psalm. 88. Visitabo in virga iniquitates eorum.* SED Lutherus, aut non legerat, aut se non legisse fingebat monimenta veterum: iam enim ostendimus, singulis ætatibus non defuisse, qui Satisfactionem docerent.

Lutherum sequutus Philippus in Apologia Confessionis Augustanæ, art. de Confessione, & Satisfactione, negat exstare veterum testimonia de satisfactione, qua Deo pro peccatis satisfiat: *Hæc tota res*, inquit, *commenticia est, recens conficta, sine auctoritate Scripturæ, & veterum Scriptorum Ecclesiasticorum. Ac ne Longobardus quidem de Satisfactionibus hoc modo loquitur. Scholastici viderunt in Ecclesia esse Satisfactiones, nec animaduerterunt, illa spectacula institua esse, tum exempli caussa, tum ad reprobandos hos, qui per eas recipi in Ecclesia. In summa, non viderunt esse disciplinam, & rem prorsus politicam: ideo superstitiosè finxerunt, eas non ad disciplinam coram Ecclesia, sed ad placandum Deum valere.*

PRIMVM nescio qua fronte Philippus negare audeat, apud Longobardum exstare testimonia de Satisfactione illa, de qua Scholastici loquuntur, cùm Scholastici apud Longobardum inuenerint ea, de quibus ipsi copiosiùs disseruut. Certè LONGOBARDVS libro 4. Sentent. dist. 19. posteaquam multa de Satisfactione dixerat, eámque ex Scriptura, & Patribus deduxerat, ita concluſit totam eam distinctionem: *Ad agendam pœnitentiam non sufficit, mores in melius commutare, & à malis factis recedere, nisi de his quæ facta sunt satisfiat Domino per pœnitentiæ dolorem: per humilitatis gemitum: per contriti cordis sacrificium, cooperantibus eleemosynis.* Et quoniam hæc verba Longobardus ex hom. 50. S. Augustini mutuatus est, ex iisdem verbis simul ostendimus, non solùm apud Longobardum, sed etiam apud Augustinum exstare testimonium de Satisfactione, qua ipsi Domino, non autem solis hominibus satisfaciamus.

DEINDE non solùm testimonia à nobis allata planè conuincunt errorem Philippi, sed etiam Caluinus, Kemnitius & Illyricus eiusdem Philippi vanitatem redarguunt. Illyricus enim ingenuè fatetur, omnes ferè Patres agnoscere Satisfactionem, quæ Dominum placet, & peccata redimat. Nam Centur. 3 partim ca. 4. in fine, vbi ponit inclinationem doctrinæ, partim cap. 10. vbi ponit vitas Doctorum, citat Tertullianum, Origenem, & Cyprianum. Centur. 4. partim, cap. 4. in inclinatione doctrinę, partim cap. 10. citat Hilarium, Nazianzenum, Ambrosium, Lactantium, Hieronymum, Theophilum Alexandrinum, Antonium Magnum. Centur. 5. partim cap. quarto, in inclinatione doctrinæ, partim capit. decimo, citat Chrysostomum, Augustinum, Leonem, Prosperum, Maximum, Paulinum Cassianum, Hesychium. Centur. sexta, septima, octaua, nona, decima, & vndecima, in iisdem locis, citat Cassiodorum, Gregorium, Isidorum, Bedam, & alios, quos omnes reprehendit, vt qui ea de Satisfactione docuerint, quæ à Catholicis nunc docentur.

Sed quemadmodum laudanda est Illyrici ingenuitas & diligentia, qui sententias omnium fermè Patrum studiosè collegit, eaque Lutheri dogmatibus esse contraria, negare contra manifestam veritatem noluit: ita cæcitas animi, & impudentia, ne dicam stoliditas, & vecordia vituperanda, quod sibi persuadere potuerit, plus vni Luthero, quàm omnibus omnium ætatum Doctoribus esse credendum. Scilicet omnes Patres, quamuis alioqui doctissimi, & sapientissimi, in hoc articulo cæci fuerunt, & sacras litteras ignorarunt vnus Lutherus lumen aspexit, vnus Scripturas rectè interpretari potuit.

Ioannes Caluinus tametsi conetur vtcumque respondere, tamen fatetur, quod res est, Patres à partibus nostris stare, eosque reprehendere, quàm sequi, vtilius esse, stultissimè iudicauit. Lib. 3 Institut. cap. 3. §. 16. *Eiusmodi*, inquit, *Exercitia sapè commemorant veteres Scriptores, cùm de pœnitentiæ fructibus loquuntur, quanquam autem vim pœnitentiæ minimè in illis reponunt: veniam tamen mihi dabunt lectores, si dixero quod sentio. Plus æquo certè insistere in his mihi videntur: at si quis prudenter expendat, mihi, vt spero, assentietur duplici ter eos*

modum excesſiſſe. Et cap. 4. § 18 *Parum*, inquit, *me monent, quæ in veterum Scriptis de Satisfactione paſſim occurrunt. Video quidem eorum nonnullos, dicam ſimpliciter omnes ferè quorum libri extant, aut hac in parte lapſos eſſe, aut nimis aſperè, & durè loquutos.* Et lib. 4. cap. 12. §. 8. *Qua in parte*, inquit, *excuſari nullo modo poteſt immodica veterum auctoritas, quæ & prorſus à Domini præſcripto diſſidebat, & erat mirum in modum periculoſa.* Hæc ille, qui ſatis apertè arrogantiam ſuam, & ſuperbiam intolerandam prodit; dum ipſe vnus tot Eccleſiæ lumina, quæ variis temporibus non ſolum inſigni doctrina, ſed etiam probitate incomparabili, pars etiam miraculis, aut martyrio claruerunt, prorſus contemnere, & caſtigare non erubeſcit.

A

SED videamus quid præter contemptum iſtum Patrum, pro reſponſione Caluinus adfert. Lib. 3. Inſtit. c. 4. §. 38. & 39. tria proponit, ex quibus teſtimonia nobis prolata nonnihil infirmari videntur. Adducit PRIMVM duo loca Chryſoſtomi, & alia duo Auguſtini, contra Satisfactionem. SED ea paulò pòſt in argumentorum ſolutione diſcutiemus. Interim nemo non videt quatuor obſcura loca duorum Auctorum præiudicare non poſſe teſtimoniis plurimis, atque apertiſſimis Auctorum ſupra triginta, quæ nos adduximus.

B

DEINDE dicit, *Vocaſſe Patres Satisfactionem, non compenſationem, quæ Deo redderetur, ſed publicam teſtificationem, qua qui excommunicatione mulctati fuerant, cùm in communionem recipi vellent, Eccleſiam reddebant de ſua pœnitentia certiorem.* Et paulò pòſt: *Atque ita dicebantur non Deo, ſed Eccleſiæ ſatisfacere: quod etiam his ipſis verbis ab Auguſtino expreſſum eſt* in *Enchirid.* cap. 65.

C

AT dicit quidem loco notato S. Auguſtinus, oportere pœnitentes Eccleſiæ ſatisfacere, ſed non addit negationem illam, *Non Deo.* Idem autem AVGVSTINVS, non vno in loco diſertis verbis ſcribit, ipſi etiam Deo ſatisfaciendum. In eodem Enchiridio cap. 70. *Per eleemoſynas*, inquit, *de peccatis præteritis eſt propitiandus Deus.* & cap. 71. *De quotidianis, leuibuſque peccatis, quotidiana oratio fidelium ſatisfacit.* vbi licet non exprimatur, cui, tamen ſine dubio intelligitur Deo: neque enim pro leuibus, quotidianis peccatis iubemur publicè orationem Dominicam quotidie recitare, ſed ſatis eſt ſi priuatim in cubiculo, vbi ſolus Deus exaudiat, recitetur. Idem homil. 50. cap. 15. *Non ſufficit mores in melius commutare, niſi etiam de his, quæ facta ſunt, ſatisfiat Deo.* Quid clarius? Nec minus perſpicuè id ipſum tradunt Tertullianus, Cyprianus, & cæteri, quos capite ſuperiore produximus. Idem quoque S. Auguſtinus in Pſal. 50. vbi ſuprà notauimus, Satisfactionem requiri, vt peccatum non maneat impunitum, vt eo modo non ſolùm miſericordia Dei in remiſſione reſplendeat; ſed etiam veritas, & iuſtitia locum habeant, quò etiam pertinet, quòd multi veterum quos ſuprà citauimus, peccata per ſatisfactiones redimi, deleri, expiari, purgari dicunt.

D

VLTIMO addit Caluinus, teſtimonia, quæ Catholici ſcriptores pro Satisfactione adducunt, bona ex parte eſſe Canones ex inſulſis Monachorum deliriis, quæ ſub Ambroſij, Hieronymi, Auguſtini, & Chryſoſtomi nomine feruntur, à Petro Longobardo collectos.

SED teſtimonia, quæ citauimus, non ex Longobardi ſententiis, ſed ex ipſis veterum Patrum monumentis accepimus: & reipſa per ſe fidem faciet, ſi quis ea teſtimonia legere, & ad ſuos fontes reuocare voluerit. Quanquam neque illud admittimus, Petrum Lombardum Centones collegiſſe ex inſulſis Monachorum deliriis: fuit enim is vir apprimè doctus, & in Hilarij, Ambroſij, Hieronymi, Gregorij, aliorumque Patrum, ac præter cæteros in Auguſtini libris diligēter verſatus.

Iam verò Martinus Kemnitius non negat in Patribus multa de ſatisfactione exſtare: ſed partim apertè reprehendit eorum ſententias, partim reuocat tropicas, atque hyperbolicas loquutiones; ſic enim loquitur in 2. par. Exam. pag. 1082. *Veteres, vt rectus illos Satisfactionum hominibus magis commendarent, ſæpè cohortatoriè magis, quàm verè iuxta Chryſoſtomi dictum, de ritibus illis per hiperbolem loquuti ſunt: peccata ſcilicet & pœnas peccatis debitas, purgari, compenſari, tegi, iudicem placari, & reconciliari operibus illis Satisfactionum.* & paulò infrà, vbi citaſſet Origenem, Cyprianum, Ambroſium, Auguſtinum, & Gregorium, ita ſubiungit: *Et Cyprianus in illis hyperbolicis Satisfactionum commendationibus, eo vſque progreditur, vt affirmet peccatum non dimitti; niſi abſolutis, & completis illis canonicis Satisfactionibus: & in ſermone de eleemoſyna, excidit ipſi hoc inconſideratè dictum; Delicta quæ ante Baptiſmū contracta fuerunt, Chriſti ſanguine, & ſatisfactione purgari, ſordes verò poſtmodum contractas eleemoſynis abluit: & addit, remedia propitiando Deo in lapſibus poſt Baptiſmum, hæc eſſe: operationibus iuſtis Deo ſatisfacere, miſericordiæ meritis delicta purgare. Hæc profectò nimium tranſcendens veritatem eſt oratio. Ioannes enim illis, qui poſt Baptiſmum peccant, dicit, Hæc ſcribo vobis vt non peccetis: ſed & ſi quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem Ieſum Chriſtum, & ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris, nec pro noſtris tantùm, ſed etiam pro totius mundi.* Hæc ille.

SED quod attinet ad reprehenſionem Sanctorum Patrum: qui clariſſima illa lumina vituperare audet, num illis ignorantiæ, aut imperitiæ, ſed ſibi ſuperbiæ, atque arrogantiæ notam inurit?

NEQVE loca illa CYPRIANI cenſuram Kemnitij metuunt. Vbi enim Cyprianus ſcribit, peccata non dimitti, niſi completis canonicis ſatisfactionibus; non loquitur de quacumque remiſſione peccati, ſed de plena, atque integra remiſſione quoad culpam, & pœnam tum æternam, tum temporalem. Quare non negat Cyprianus hominem lapſum poſt Baptiſmum ante compleram Satisfactionem poſſe Deo reconciliari; ſed negat plenè remitti peccatum illi quoad culpam, & omnem pœnam, niſi per operā laboriosā diuinæ iuſtitiæ fuerit ſatisfactum. Id autem non negari à Cypriano perſpicuum eſt ex epiſt. 17. & 18. l. 3. vbi periculo mortis imminente, iubet idem Cyprianus lapſos reconciliari, etiamſi nondum pœnitentiæ tempus impleuerint: & quia rectè nouerat Cyprianus, eis qui plenè dum viuerent, non ſatisfecerant, peccata non eſſe plenè remiſſa quoad omnem pœnam, ideo diſertis verbis in epiſt. 2. l. 4. ſcribit, nonnullos poſt mortem longo tempore cruciari: *Aliud*, inquit, *eſt pro peccatis longo tempore cruciatum purgari, & emendari diu igne: aliud peccata omnia paſſione purgaſſe.*

IN alio verò loco à Kemnitio reprehenſo, non negat Cyprianus peccata poſt Baptiſmum commiſſa merito paſſionis Chriſti deleri; ſed negat, ſolo illo merito plenè deleri, quoad omnem culpam, & pœnam. Hoc enim (vt ſæpius dictum & probatum à nobis eſt) intereſt inter Baptiſmi, & pœnitentiæ Sacramenta, ex ſententia Scripturæ & ſanctorum Patrum, quòd in Baptiſmo non requiritur ſatisfactio ex parte noſtra, ſed plenè, atque integrè, ad omnem culpā, & pœnā delendam, Chriſti paſſio applicatur: in Sacramento autem Pœnitentiæ ita Chriſti paſſio applicatur ad culpā, & pœnam æternam tollendam, vt tamen requirat ex parte noſtra opera laboriosa, quibus pro reatu pœnæ temporalis diuinæ iuſtitiæ ſatisfiat. Quocirca idem Euangeliſta Ioannes, quem aduerſus Cypriani ſententiam perperam adducit Kemnitius, licet in epiſtola ſua verè dixerit peccata poſt Baptiſmum facta Chriſti ſanguine expiari, tamen adoleſcenti cui ā poſt Baptiſmū

in multa crimina delapso, ac pœnitentiam agere cupienti, non id præcipit, quod Lutherani solēt, vt Christi sanguine peccata sua purgata esse certò crederet: sed preces, & ieiunia indixit; neque id solum, sed ipse etiam Ioānes pro eo longo ieiunio se macerauit, vt ex Clemente refert Eusebius li. 3 hist. Eccles. c. 17. Atqve hactenus de reprehensione testimoniorum Cypriani.

Qvod autem Kemnitius hyperbolem esse contendit in sententiis Patrum de Satisfactione, duobus modis refellitur. Primvm enim etiamsi concederemus esse hyperbolem in illis testimoniis Patrum, adhuc tamen haberemus argumentum solidissimum contra Aduersarios. Hyperbolica enim loquutio requirit, vt verè aliquid subsit in re, licet nō tam excellēter, quam verba significant: alioqui enim nō hyperbole, sed mēdacium esset, neque ram eiusmodi figuris ornaretur, quàm vitiaretur oratio. Scribit Dauid Psal. 106. de nauibus in mari periclitantibus: *Ascendunt vsque ad cœlos, & descendunt vsque ad abyssos.* hæc quidem hyperbolica loquutio est, tamē niti reuera naues à fluctibus interdum valde altè sustollerentur, & deprimerentur, non figuram, sed mendacium, vt diximus contineret. Ad eundem igitur modū, nisi opera laboriosa aliquid, vel potiùs nisi multum valerent ad pœnā peccatorum expiandam, & Deum placandum, non hyperbolicæ, sed falsæ prorsus veterum sententiæ dici debereēt. Itaque si qua est hyperbole in illis encomiis satisfactionis, quæ apud Patres inueniuntur; in eo est, quod verba Patrum significare videantur, operibus pœnitentię purgari peccata quoad culpam, & pœnam, eamq; tum æternam, tum temporalem: cùm tamen re ipsa, ac sine hyperbole, quoad pœnam tantùm eamque solùm temporariam, eiusmodi operibus crimina expientur.

Cætervm etiamsi in eorum Patrum testimoniis hyperbole admitti possit, qui in concionibus ad populum de Satisfactione differebant; tamen nullo modo, probabile est, hyperbolicè esse loquutos eos, qui vel contra Hęreticos libros de pœnitentia scripserunt, vt Ambrosium, Tertullianum, & alios; vel in epist. decretal ad consulta Episcoporum respondebant, vt Innocentium, Leonem, Gelasium; vel in commentariis, aut aliis eiusmodi libris doctrinā Ecclesiasticam simpliciter tradebant, vt Hieronymum in commentario Prophetarum, Augustinum in Enchiridio, Gregorium in explicatione libri Regum, Theodoretum in Epitome diuinorum decretorum, Cassiodorum, Isichium, Isidorum, Bedam, Rabanum, Radulphum, & alios, quos capite superiore protulimus. Porrò isti omnes non minus perspicuè Satisfactionibus peccata redimi docent, quàm Cyprianus, Pacianus, Chrysostomus, & alii, qui in concionibus ad populum de Satisfactione disseruerunt. Ac de his satis.

CAPVT XI.

Soluuntur argumenta quædam Lutheri contra sententiam Ecclesię de Satisfactione.

Nvnc demum argumenta soluenda sunt, ac præcipuè Lutheri, Melanchthonis, Caluini, Kemnitii. Sed quoniam Lutheri argumenta, & leuiora sunt, & à multis viris doctissimis iamdudum excussa, & dissoluta: pauca solùm attingam, vt ex iis iudicium de cęteris fiat.

Primvm igitur in serm. de indulgentiis, quem habuit anno M.D.XVIII. ad initium videlicet tragœdiæ à se excitatę, ex verbis Ezechielis Prophetæ demonstrare nititur, post dimissam culpam, nullam exigi à Deo pœnam, siue pœnitentiam, sed nouā tantummodo vitam. Ezechiel enim cap. 33. inducit Dominum ita loquentem: *Impietas impij non nocebit ei quacunque die conuersus fuerit ab impietate sua.* ex quo loco colligi videtur, nullas superesse pœnas, quas Deus repetat ab impio post conuersionem; quia si aliqua superesset pœna, certè adhuc noceret impio impietas sua.

Respondeo, sententia Prophetæ non est, quod nihil omnino impietas noceat impio post conuersionem, sed quòd non noceat ad obtinendā, & conseruandam gratiam Dei, & salutem æternam: nam quid sit nocere, aut non nocere explicat ibidem Propheta, cùm non semel repetit, impium post conuersionem non moriturum, & iustum post auersionem non victurum. Quemadmodum igitur non prosunt iustitiæ iusto, si à Domino auertatur, quia non possunt efficere, vt non moriatur: sic etiam non nocent impio omnes impietates, si ad Dominum conuertatur, quia non possunt efficere, vt moriatur.

Et confirmatur hęc explicatio euidentissimo argumento. Nam si impietas impio post conuersionem nullo modo noceret, etiam quoad pœnam temporalem: eodem modò iustitia iusto post auersionem nullo modo prodesset, etiam quoad præmium temporale. Nam Deus in eo loco dicit: *Iustitia iusti non liberabit eum in quacunque die peccauerit, & impietas impij non nocebit ei in quacunque die conuersus fuerit,* &c. 18. sicut dicit Deus non recordaturum se iniquitatum, quas impius gessit, si pœnitentiam egerit: ita quoque dicit, non recordaturum se iustitiarum, quas iustus operatus est, si peccauerit. At negari non potest, quin sæpenumerò Deus opera bona impiorum remuneret temporali mercede, vt sancti Patres docent, Chrysostomus hom. 67. ad populum Antiochenum, Hieronymus in ca. 29. Ezechielis, Augustinus lib. 5. de ciuit. Dei, cap. 15. Gregorius hom. 40. in Euangelia. Sicut igitur bona opera post auersionem dicuntur non prodesse iusto, quia non eum liberant à morte sempiterna, licet non fraudentur temporali aliquo præmio: sic etiam impietas dicitur post conuersionem non nocere impio, quia non impedit vitæ æternæ consequutionem, licet pœnam temporalem secum ferat.

Denique si Deus per Propheram testaretur nullam omnino pœnam se de peccatore sumpturum post cōuersionem: qua ratione Mosem, Aaronem, Dauidem, & alios tam multos post conuersionem temporaliter puniuisset, vt Scripturæ diuinæ testantur, quarum testimonia iam ante protulimus? Quare necesse est, aut Scripturā Scripturæ repugnare, quod absurdissimum est; aut (quod est verissimum) alteram ex altera explicari: proinde pœna temporalis de Dauide post conuersionem sumpta, apertissimè docet, locum Ezechielis intelligendum esse de pœna sempiterna, quę per conuersionem tollitur, non de pœna temporali, quæ post conuersionem manet.

Secvndvm argumentum habetur in lib. deca. Babyl. quem edidit anno M.D.XX. Nam in eo lib. cùm ad Sacramentum pœnitentię veniisset, multa scripsit de Satisfactione, sed inter multa verba partim inania, partim mendacia, nihil est quod aliquam argumenti speciem ostendat, pręter exemplum Christi Ioan. 8. qui cùm adulteram absoluens dixit: *Vade, & noli amplius peccare,* non aliam satisfactionem ab illa exegit, nisi vt deinceps bene viueret.

Respondeo; Primvm non constat, vtrum adulteram Dominus à peccatis absoluerit, an solùm à pœna lapidationis liberauit: certe verba illa: *Nec ego te condemnabo: vade, & noli amplius peccare,* nihil aliud significare videntur, nisi, Neque ego te ad lapidationem adiudico, sed caue ne iterum peccando in idem periculum incidas. Quare nihil hic locus pro

satis-

satisfactione, vel contra Satisfactionem facit.

Deinde esto, remiserit Dominus adulteræ peccatum: quis nouit, an non tantam in eo Dominus contritionem viderit, vt nulla præterea satisfactione opus esse iudicauerit? nam nec nos diffitemur tantam aliquando vim contritionis in aliquo reperi posse, vt sola sufficiat ad omnem culpam, & pœnam expiandam; qualem fuisse in Maria Magdalena, facilè mihi ipse persuadeo.

Denique alia ratio Christi est, alia Sacerdotum. Ille qui Dominus erat, suo iure poterat omnem culpam, & pœnam adulterę condonare: Sacerdotes, qui ministri sunt, iuxta leges sibi traditas coguntur pœnitentibus mulctam iniungere.

Tertium argumentum Lutherus habet in assertione omnium articulorum suorum, quam edidit anno M. D. XXI. Nam in assertione articuli quinti, more suo ab auctoritate negatiua sumit argumentum, & quidem his verbis: *Satisfactionem*, inquit, *negant, qualem ipsi docent: quod mihi non erit difficile probare. Ostendant si possunt vbi in tota Scriptura vnus apex, aut tota scribatur, pro peccato mortali vno debere satisfieri septem annis: dicant vbi pro differentibus peccatis differentes pœnas statuat Christus, & Apostoli. Nonne hæc omnia sunt postea inuenta ab Episcopis? immò dent vnum ex antiquis Patribus, in quo legantur quadragenæ, septenæ, & similia. Vbi fecerint, libens revocabo.*

Respondeo, non esset quidem necessarium ex Scripturis, & Patribus ea demõstrare, quæ requirit Lutherus, si summo iure agere vellemus: non enim contendimus, determinationem certarum pœnarum siue quoad tẽpus, siue quoad modum, esse iuris diuini. Quemadmodum enim in multis aliis rebus generatim Christus præscripsit quid agi vellet, determinationem autem quoad tempus, locum, modum, & cætera similia, Ecclesiæ potestati relinquit, vt Sãctus Augustinus testatur in epist. 86. ad Casulanum de ieiunio, & in epist. 118. ad Ianuarium, de sumenda Eucharistia: sic etiam dicere nobis liceret, Christum in genere pœnitentiam peccatoribus imperasse, modum autem, & tempus, & similia, definitioni Ecclesiæ reliquisse.

Verumtamen non erit difficile in diuinis literis ostendere mulctam septem annorum pro peccato, quam Lutherus quærit. Lib 2. Regum ca. 24. cùm Dauid peccasset in Deum, ac deinde resipiscens dixisset: *Peccaui valde in hoc facto, sed precor Domine, vt transferas iniquitatem serui tui, quia stultè egi nimis.* Non remisit ei Deus continuò, vt Lutherus in primo argumento contendebat, omnem culpam, & pœnam, sed culpa remissa, pœnam indixit septem annorum, aut si mallet, aliam breuiorem, sed duriorem, trium videlicet mensium, aut denique aliam breuissimam, dierum trium, sed grauissimam. Habemus igitur non apicem, aut tota vnum, sed integram, planamque sententiam Scripturæ diuinæ, vbi pro vno peccato pœna septennis indicitur. Neque longè abest à proposito nostro quod scribitur Danielis quarto: Regem Nabuchodonosor pro peccato superbiæ septem temporibus, id est septem annis, grauissimam pœnam, Deo iubente, luisse.

Quod autem Lutherus indicari postulat locum, vbi pro differentibus peccatis differentes pœnæ constituantur, habemus testimonium luculentum in Deuteronom. capite vigesimo quinto: *Pro mensura delicti erit & plagarum modus.* Et Apocal. 18. *Quantum seglorificauit, & in deliciis fuit, tantum date ei tormentum, & luctum*, ex his enim locis perspicuè discimus diuersa peccata diuersas exigere pœnas, maiora videlicet maiores, & minora minores.

Quod verò pertinet ad sanctos Patres, quorum vel vnum sibi demonstrari cupit Lutherus, qui meminerit quadragenarum, & septenarum, id est, pœnitentiæ quadraginta dierum, aut septem annorum: nos pro vno Patre Concilia antiquissima Patrum plurimorum dabimus. In Concilio Ancyrano celebrato ante Nicænum I. Concilium, id est, ante annos M.CC.LXX. can. 8. iniungitur septennis pœnitentia iis, qui coacti bis, terve, idolis sacrificauerant, & in eodem Concilio pro variis delictis, aliquãdo duorum, aliquando trium, aliquando etiam decem annorum pœnitentię indicũtur. In Concilio Niceno I. trecentorum decem & octo sanctorum Patrum, cano. 11. indicitur pœnitentia annorum vndecim iis, qui præter necessitatem preuaricati sunt: & rursus canone duodecimo quibusdam aliis annorum tredecim pœnitentia imperatur. In Concilio Elibertino, quod circa tempus Concilij Nicæni celebratum est, canone quinto, mulieri, quæ ancillam verberando necauit, septem annorum iniungitur pœnitentia.

Denique innumerabilia sunt eiusmodi testimonia quæ tum in ipsis Conciliis, tum apud Iuonem, & Burchardum decretorum collectores legi possunt, ex quibus Lutheri imperitia, qui ne vnum quidem Patrem pro septenni pœnitentia proferri posse credidit, facilè cognosci potest.

CAPVT XII.

Soluuntur argumenta Philippi Melanchthonis ex locis communibus.

Iam verò Philippus Melanchthon in locis communibus titu. de Satisfactione, quædam alia argumenta congessit, quæ hoc loco solita breuitate soluemus.

Primum, exemplo Gentilium conatur ostendere Satisfactionem apud veteres Christianos nihil aliud fuisse, nisi publicam excommunicationem, & certa signa reatus, atque etiam pœnas externas, quæ iniungebantur publicis peccatoribus exempli & disciplinæ caussa: & profert exempla quædam de Phœnice apud Homerum de Oreste, Peleo, Antilocho, Adrasto, & similibus, qui leguntur in Historiis, siue potius in fabulis Græcorum.

Respondeo, extare vestigia quædam Satisfactionis apud Ethnicos libenter admittimus, id enim argumẽto est, naturale iudicium docere, post admissam culpam necessariam esse Satisfactionem: tamẽ nullo modo credibile est, Christianos ab Ethnicis satisfaciendi ritum habuisse; cùm in vtroque testamento tam multa, & tam perspicua inueniantur præcepta, & exempla Satisfactionis. Cur enim, obsecro, primi illi Christiani à Phœnice potius, aut Oreste, Peleo, Antilocho, vel Adrasto, Satisfactionem didicissent, quam à Iob, Dauide, Achabo, Manasse, Niniuitis, & aliis, qui in Scripturis sanctis Deum verum per opera pœnitentiæ placare studuisse inueniuntur? & quid opus erat in fabulis Græcorum opera pœnitentiæ quærere, cùm in Scripturis Prophetę, & Apostoli, & Christus ipse tam frequenter ad ea opera homines adhortetur?

Sed illud nullo modo ferẽdum est, quòd Philippus scribit, exempli solùm, & disciplinæ caussa impositas satisfactiones in vsu fuisse apud veteres. An exempli, & disciplinæ caussa Rex Achab, cui nemo satisfactionem imponere ausus fuisset, cilicium ad carnem spõte sua gerebat, & dormiebat in sacco, ac ieiunabat, vt legimus li. 3. Reg. c. 21. an potiùs, vt soli Deo, qui videt in abscondito, satisfaceret? Ioram quoque Rex Israel, cùm tempore belli, & famis Deum per pœnitentiam

placare cuperet, cur cilicium gerebat occultè, vt habemus li. 4. Reg. cap. 6. nisi quia non habemus, sed Deo satisfacere cupiebat? Quod idem ex Rege Dauid intelligi potest, qui solo Dei oculo contétus, lauabat per singulas noctes lectum suum, & humiliabat ieiunio animam suam, & panem sicut cinerem manducabat, vt ipse de se in Psalmis loquitur: vt omittam testimonia Patrum, quę disertis verbis testãtur, per opera pœnitentiæ Deum esse placandum, atque illi potissimum satisfaciendum; quæ testimonia suprà posuimus.

ALTERVM Philippi argumentum constat ex variis caussis, quibus Deus in hoc mundo affligit Ecclesiam. Nam posteaquam enumerauit decem caussas, ita concludit: *Omittantur ergo fabulę de compensatione Purgatorij, quæ nulla habent testimonia in Scriptura Prophetica, & Apostolica, & cogitentur aliæ maiores caussæ calamitatum, vt iram Dei agnoscamus, & expauescamus, & rursum veram consolationem nobis proponamus.*

RESPONDEO, multis modis argumentum peccat. PRIMVM, non reddit caussam afflictionum, quas vel ipsi pœnitentes sponte sua assumebant, vt Niniuitæ, Iob, Dauid, & cæteri, vel Ecclesia pœnitentibus iniungebat, vt ex tot Cõciliis suprà probauimus; sed earum tantùm quas à Deo immissas, velint nolint, homines tolerare cogãtur. Etsi autem nos fatemur, flagella diuinitùs immissa, si æquo animo tolerentur, non parum prodesse ad Satisfactionem: tamen magis propriè satisfactiones dicuntur labores sponte assumpti, vel à iudice spirituali impositi ad compensandam iniuriam Deo factam.

DEINDE non probat Philippus non esse alias caussas calamitatum, quas Deus immittit, præter illas decem, quas ipse enumerat. Et quemadmodum ipse reperit caussas, non vnam, aut duas, sed decem; ita possumus & nos vndecimam addere, quæ cęteris nihil repugnet: ea verò est, vt homines Christiani calamitates, quibus à Deo premuntur, libenter sustinentes, Purgatorii pœnas euadant.

DENIQVE ex illis ipsis caussis, quas ipse adducit, colligi potest, valere Satisfactiones ad pœnas Purgatorii cõpensandas, quod ipse negat. Fatetur. n. Philippus in prima, & octaua caussa, Deum calamitatibus suos affligere, vt eorum peccata puniat: fatetur etiam paulò post, id est, pagina sequenti, eiusmodi calamitates per pœnitentiam nostram mitigari, & aliquando penitùs tolli, idque ex diuinis literis probari posse dicit. Quod igitur ipse docet de pœna temporali huius vitæ, nos extendimus etiam ad pœnam temporalem vitæ futuræ, quę Purgatorii pœna nominatur. Esse autem Purgatorium post hanc vitam negat Philippus, & ideò negat pœnam alterius vitæ per pœnitentiam mitigari, vel tolli: sed si admitteret Purgatorium, admitteret consequenter (quod ex iis, quæ ipse docet, apertè sequitur) purgatorii pœnam per pœnitentiam mitigari, vel tolli. PORRO, Purgatorium esse nos in secundo tomo Controuersiarum ex Scripturis, & Patribus clarissimè demonstrauimus: proinde nihil est, quod in hoc argumento diutiùs immoremur.

POSTREMVM argumentum in locis communibus, ducit Philippus ab absurdis, quæ in Scholasticorũ doctrina, quam ipse doctrinam Monachorum vocat reperiri dicit: *Multa sunt*, inquit, *deliramenta in opinione Monachorum, quorum aliqua satis est refutasse. Satisfactiones Monachorum obscurant legem, & Euangelium, & amplificant dignitatem traditionum humanarum: fingunt enim in Satisfactionibus aliquid amplius fieri, quàm legem Dei, somniat reliqua operibus legi Dei satisfactum esse, necessè est autem in Ecclesia extare hanc doctrinam, quòd in hac vita procul absint etiam renati à perfectione legis. Deinde obscurant Euangelium, quia fingunt mortem æternam nostra compensatione aboleri, immo indoctis facilè, transferunt satisfactiones etiam ad remissionem culpæ. Tertio amplificant traditiones humanas, definiunt enim Satisfactiones esse opera non debita, hoc est, ceremonias humanas, certorum dierum ieiunia, certorum ciborum abstinentiam, certarum precum lectionem. Necesse est autem in Ecclesia extare hanc doctrinam: Frustrà colunt me mandatis hominum, id est, obseruationes humanæ non sunt cultus Dei, ac multò minus æstimationis tantę, vt fini compensatio pro morte æterna.*

RESPONDEO, omitto quòd doctrinam Catholicam, per cõtemptum Philippus doctrinam Monachorum nominat: neque enim conuiciis, sed argumentis certare mihi propositum est, quanquam eam doctrinam, quam Philippus oppugnat, non Theologorum tãtum Scholasticorum, quorum plerique Monachi fuerunt, sed etiam omnium veterum Patrum esse, paulò antè ostendimus.

QVOD igitur attinet ad illa tria, quæ aduersus doctrinam de satisfactione obiiciuntur, quod videlicet obscuret legem, quod obscuret Euangelium, & quod amplificet dignitatem traditionum humanarum, PRIMVM repugnat Scripturæ, & Patribus vniuersis. SECVNDVM, non modò est falsum, sed etiã ipso teste Philippo, falsum esse conuincitur. TERTIVM & est apertè falsum, & suprà à nobis cap. 4. & 6. refutatum.

PRIMVM Scripturæ & Patribus repugnare, perspicuum est, & ex ca. 19. Matthæi, vbi Dominus consilia à præceptis distinguens, ostendit, posse homines iustificatos per gratiam Dei non solùm implere legem; sed etiam aliqua alia opera Deo gratissima facere, quæ imperata non sint. Nam interroganti adolescenti: *Quid boni faciam, vt habeam vitam æternam?* respondit Dominus, *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Cumque ille diceret, se omnia seruasse à iuuentute sua, adiecit Dominus & ait: *Si vis perfectus esse, vade, & vende quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & veni sequere me*, de quo loco fusè disseruimus in 2. li. de Monachis, cap. 9. vbi etiam multa alia adduximus testimonia Scripturarum ad rem eandem confirmandam: & in eodem libro, cap. 11. adduximus testimonia Patrum Latinorum, & Græcorum, qui disertis verbis affirmãt, posse hominem Christianum per Dei gratiam plus facere, quàm Deus præcipiat. Quare necesse est in Ecclesia extare hanc doctrinam, posse omnes Christianos (vt Concilium II. Arauicanum, can. vlt. tradit) post acceptum Baptismum cum Dei adiutorio, quę ipsi Deo sunt placita, si fideliter laborare voluerint, adimplere.

ALTERVM autem (ipso teste Philippo) falsum esse, ac proinde Philippum sibi non constare, ex eius verbis demõstrari potest. Scribit enim hoc loco, per Satisfactiones Euãgelium obscurari, propterea quod Monachi fingant, mortem æternam nostra compensatione aboleri, at non dicunt hoc, sed negant potiùs Monachi, id est, Scholastici Doctores; quod in eodem titulo de Satisfactione docuit Philippus his verbis: *Monachi hic definiunt Satisfactiones opera non debita, quibus volunt redimi pœnas Purgatorij, aut certè alias pœnas temporales: sic enim decent, Deum cùm sit misericors, remittere culpam, sed cùm sit iustus, & vindex, mutare pœnam æternam in temporalem Purgatorij. Deinde addunt, partem pœnarum remitti potestate Clauium, partem redimendam esse Satisfactionibus: hæc est summa commenti.* Hæc ille. qui cùm docet, ex sententia Monachorum, Satisfactionibus redimi pœnas purgatorii aut alias pœnas temporales, pœnam autem æternam non redimi, nisi prius ex misericordia Dei mutata sit in temporalem: certè simul docet ex sententia Monachorum, absolute & simpliciter non redimi mortem, siue pœnam æternam, sed solùm temporalem.

PORRO

PORRO pœnam temporalem Purgatorii noſtris operibus redimi, non ſolùm Monachi docent, ſed etiam Scripturæ, & Patres, quorum teſtimonia alio loco allata ſunt: inter quæ illud S. Cypriani inſigne eſt, ex epiſ. 2. lib. 4. *Aliud eſt pro peccatis longo dolore cruciatum emendari, & purgari diu igne, aliud peccata omnia paſſione purgaſſe.*

QVAMVIS autem Satisfactiones noſtræ non ſint ex condigno compenſationes mortis æternæ, vt ſæpe iam repetiuimus: tamen opera laborioſa, quæ cum Dei auxilio fiunt à pœnitentibus, ſiue ex congruo, ſiue vt diſpoſitiones concurrere, & prodeſſe ad culpę remiſſionem, & mortis æternæ liberationem; Scripturæ, & Patres perſpicuè docent, vt lib. 2. cap. 12. demonſtrauimus, inter cetera, PACIANI in Paręneti ad pœnitentiam, poſt Tertullianum in lib. de pœnitentia, teſtimonium illud apertiſſimum eſt: *Si de cruciatu Exomologeſis retractatis, Gehennam recordemini, quam vobis Exomologeſis extinguet.*

De TERTIO, id eſt, de amplificatione traditionum humanarum, nihil eſt hoc loco addendum, cùm ſatis ſit id totum cap. 4. & 6. vt paulò antè diximus, refutatum. Atque hęc ex Locis.

CAPVT XIII.

Soluuntur argumenta Philippi ex Apologia Confeſſionis Auguſtanæ.

IN APOLOGIA Confeſſionis Auguſtanæ idem Philippus, prętereà, quæ ex locis communibus adducta confutauimus, quędam profert argumenta, quibus probare nititur, Scripturas, quæ pro Satisfactione à Catholicis adducuntur, ad rem nō facere; ac proinde ſententiam noſtram de Satisfactione non niti ſolidis argumentis. Sic igitur loquitur in articulo de Confeſſione, & Satisfactione: *Multa colligi poſſunt argumenta, quod hæc dicta Scripturæ nullo modo pertineant ad Scholaſticas Satisfactiones. Iſti fingunt Satisfactiones eſſe opera indebita: Scriptura autem in his ſententiis requirit opera debita: nam hæc vox Chriſti: Agite pœnitentiam, vox præcipientis eſt.* PRIMVM hoc argumentum, ſi ad formam ratiocinationis reuocetur, eiuſmodi erit: Scripturę, quę pro Satisfactione adducuntur, præceptum diuinum ſonāt: At Satisfactio quam Scholaſtici docent, ipſorum opinione continet opera indebita, id eſt, non mandata diuinitùs: Igitur pro Satisfactione Scholaſtica Scripturæ diuinæ perperam allegantur.

RESPONDEO In aſſumptione latet vitium; neque enim Scholaſtici docent, opera Satisfactoria debere eſſe omnino indebita, ſed aliàs (vt ipſi loquuntur) indebita, id eſt, indebita, niſi peccaſſent: ſiquidem aſſidua ieiunia, vigiliæ, cineres, & cilicia indebita eſſent, ſi homines in innocentia permanerent.

ADDE quòd licet ſententia ſit valde probabilis S. Thomæ, Durandi, Paludani, & aliorum in 4. diſt. 15. non rectè ſatisfieri per opera aliàs debita: tamen non eſt improbabilis ſententia Adriani in tractatu de Pœnitentia, & Caiet. q. 1. de Satisfactione, per opera aliàs debita ſatisfieri poſſe, cùm Satisfactio, quam Deo reddimus, non pertineat ad ſolam iuſtitiam, ſed etiam ad amicitiam.

PERGIT deinde Philippus & ait: *Item Aduerſarii ſcribunt, confitentem, ſi recuſet ſuſcipere ſatisfactiones, non peccare, ſed perſoluturum eſſe has pœnas in Purgatorio. Iam hæ ſententiæ ſine controuerſia præcepta ſunt ad hanc vitam pertinentia, Agite pœnitentiam, Facite fructus dignos pœnitentia, Exhibete membra veſtra ſeruire iuſtitiæ: quæ ne non poſſunt detorqueri ad ſatisfactiones, quas recuſare* A *licet, non enim licet recuſare præcepta Dei.*

RESPONDEO, neutra propoſitio huius argumenti vitio caret. Nam quod attinet ad PRIMAM, ſi loquatur de Satisfactione à Sacerdote iniuncta, de qua Philippus loqui videtur, non concedit melior pars Theologorum Catholicorum, poſſe confitentem ſine peccato recuſare Satisfactionem. Nam tametſi Scotus & Gabriel, & pauci quidam doceant, quòd Philippus retulit: tamē Magiſter Sententiarum, Sanctus Thomas, Richardus, Durandus, Paludanus, & alii permulti in 4. diſt. 16. vel 18. omnino contendunt, quod & nos ſuprà docuimus, Sacerdòtem habere claues, quibus non tantùm abſoluat à culpa, ſed etiam vt Iudex vice Dei liget ad pœnam, quam pœnitens recuſare non poteſt, niſi Iudici diuinitus conſtituto, ac proinde ipſi Deo, reſiſtat. Veteres autem Patres tantùm abeſt, vt recuſantes mulctam à Sacerdote iniunctam admiſſuri eſſent, vt nunquam ad communionem Euchariſtiæ pœnitētes adire permiſerint, niſi priùs ſalubri ſatisfactione purgatos. Ipſa denique Concilia Oecumenica, Florentinum, & Tridentinum, non facerent Satisfactionem partem Sacramenti pœnitentię, niſi à Deo inſtitutam, vel neceſſariam in re, vel in voto eſſe credidiſſent. B

ALTERA verò propoſitio ideo non caret vitio, quia præceptum illud; *Facite fructus dignos pœnitentiæ*, quod vnum ex tribus à Philippo notatis, nos adduximus, pro Satisfactione datur quidem hominibus in hac vita, ſed intelligitur cum conditione, ſi videlicet quis velit perfectam remiſſionem peccati, non ſolùm quoad culpam, ſed etiam quoad omnem pœnam: omnino enim probabile eſt, non obſtringi eos nouo peccato, qui non plene ſatisfaciunt in terris pro pœna temporali alterius ſeculi. Etſi enim vult Deus dignos pœnitentiæ fructus, tamen ſi quid minus hic ſoluerimus, id C purgatoriis ignibus expiabitur, vt Petrus Damianus ſcribit in 2. ſermone de S. Andrea.

Addit Philippus argumentum TERTIVM his verbis: *Tertiò, Indulgentiæ remittunt illas ſatisfactiones, vt docet cap. Cùm ex eo, de Pœnitentia & Remiſſione. At indulgentię non ſoluunt nos illis præceptis; Facite fructus dignos pœnitentiæ; Agite pœnitentiam. Itaque manifeſtum eſt, malè detorqueri illa dicta Scripturæ ad Canonicas ſatisfactiones.*

RESPONDEO. Indulgentiæ (de quibus ſuo loco fuſiùs diſſeremus) non ſoluunt nos diuinis præceptis, ſed faciunt tamen, vt pro iis pœnis, quæ nobis per Indulgentiam condonantur, non teneamur præcepto illo de faciendis dignis pœnitentię fructibus. Et habemus ſimile aliquid apud Apoſtolum Rom. 13. imperat enim Apoſtolus, vt reddamus omnibus debita: *Cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal; cui honorem, honorem.* Igitur ſi cui creditor debitum donauerit, aut Princeps tributum remiſerit, non ſoluetur ille quidem D Apoſtolico præcepto, vt non teneatur reddere omnibus debita, ſed non habebit debita, quæ reddat: neque potuerit impunè negare tributum ei, cui debet tributum; ſed non habebit cui debeat tributum.

Addit QVARTO hoc modo: *Videte porrò quid ſequatur, ſi pœnę Purgatorij ſunt ſatisfactiones ſeu ſatis paſſiones, aut Satisfactiones ſunt redemptio pœnarum Purgatorij. Nam etiam hæ ſententiæ præcipiunt, vt animę caſtigentur in Purgatorio: id cùm ſequi neceſſe ſit ex aduerſariorū opinionibus, hæ ſententiæ nono modo interpretandæ erunt; Facite fructus dignos pœnitentiæ, hoc eſt, patiamini pœnas Purgatorij poſt hanc vitam.*

RESPONDEO; mitor nouam iſtam Philippi Dialecticam: Satisfactio eſt redemptio pœnarum purgatorii: igitur ſententię, quæ præcipiunt Satisfactionem, præcipiunt, vt animæ caſtigentur in purgatorio. Quis

ita colligeret, nisi planè amens? an qui præcipit redimi captiuos, ne diuexentur, aut occidantur ab hostibus, is tibi videtur præcipere; vt captiui ab hostibus vexẽtur, vel interficiãtur? Ergo ita colligi debet: Satisfactio est redemptio pœnarum Purgatorii. Sentẽtiæ igitur quæ Satisfactionẽ præcipiunt, id præcipiunt, vt detur opera, ne animę purgatoriis ignibus addicãtur: & sententia illa: *Facite fructus dignos pœnitentię*, non significat, Patiamini pœnas purgatorii, post hanc vitam; sed, Redimite pœnas purgatorii, & sponte satisfacite in hac vita, ne, velitis nolitis satis patiamini post hanc vitam.

QVINTVM argumentum his verbis proponit: *Præterea cùm certissimum sit remissionem peccatorum gratuitam esse, seu gratis propter Christum donari, sequitur non requiri satisfactiones.*

RESPONDEO Remissionem peccatorum, quod attinet ad reconciliationem amicitiæ, & pœnam mortis æternæ gratuitam esse, libenter admittimus, tum quia Scripturæ diuinæ id passim testãtur, tum quia certum est, non posse hominem sine Dei gratia boni aliquid agere: remissionẽ autem peccati quoad pœnam temporalem, ita fatemur esse gratuitã, vt etiam per Satisfactionem acquiri posse non dubitemus. Gratuitam esse dicimus, quia sine gratia Dei satisfacere nõ possemus, acquiri nihilominus per Satisfactionem asserimus, quia ipsa opera bona & pœnalia per Spiritum Christi facta, ex condigno reatum pœnæ temporalis expungunt. Et quemadmodum B. Paulus ad Rom. 6. vitam æternam gratiam Dei vocat, quam 2. Timoth. 4. Iustitiæ coronam appellat, quia vt rectè docet Concilium Arausicanũ can. 19. debetur merces bonis operibus, si fiant; sed gratia, quę non debetur, præcedit, vt fiant, sic etiã pœnæ temporalis remissio ad gratiam, & iustitiam pertinet; quia debetur remissio pœnæ temporalis Satisfactioni, si fiat, sed gratia quæ nõ debetur, præcedit, vt fiat. ADDE, quod si non repugnat gratuitæ remissioni peccati, redemptio pœnæ temporalis huius vitæ, quam Philippus admittit: nulla est ratio, cur eidem repugnat redemptio pœnæ temporalis purgatorii.

SEXTVM argumentum in verbis sequentibus ita proponitur; *Euangelium habet mandatum gratis remittendi peccata, non imponendi pœnas, & nouas leges, aut partem pœnarum imponendi, parte remissa.*

RESPONDEO, Mandatum istud Euangelicum de peccatis remittendis gratis, id est, nulla Satisfactione imposita: nos adhuc in quatuor Euangelistarum voluminibus reperire nequiuimus: inuenimus autem Matth. 16. & 18. mandatum omnino contrarium. Vbi enim Apostolicis dantur claues soluendi, & ligandi ibi sine dubio sic illi Iudices hominum peccatorum constituuntur, vt non solùm eos à culpis absoluant, sed etiam ad pœnas ligent, prout ad salutem ipsorum iudicauerint expedire. Quòd enim potestas ligandi nihil sit aliud, nisi potestas retinendi peccata impœnitentibus, quod hoc loco scribit Philippus, Aduersarii non probãt, sed dicunt tantùm, quod autem ea potestas ad ea omnia vincula se extendat, quæ necessaria, vel vtilia sunt ad salutem hominum renatorum, ac nominatim ad vinculum Satisfactionis; nos probamus, tum quia verba Domini generalia sunt: *Quodcunque ligaueris, &c. Quæcunque alligaueritis*, neque nostrum est restringere, quod Dominus amplum esse voluit: tum quia Ecclesiæ consuetudo locum istum apertissimè declarauit, siquidem (vt ex Conciliis, & Patribus supra citatis perspicuum est) nullum vnquam fuit tempus, quo lapsi in Ecclesia sine Satisfactione reciperentur. Quis autem credat, Ecclesiam vniuersam ab initio prædicationis Euangelicæ, noluisse lapsos sine Satisfactione admittere, si in Euangelio mandatum extaret de peccatis sine satisfactione remittendis?

A

B

C

D

ARGUMENTUM POSTREMVM, si tamen argumentum, & non potius figmentum dici debet, in illis verbis habetur: *Præterea mors Christi non est solùm Satisfactio pro culpa, sed etiam pro morte æterna, iuxta illud: Ero mors tua ô mors. Quid est igitur monstri, dicere, quòd Christi Satisfactio redimat culpam, nostræ pœnę redimant mortem æternam, vt iam illa vox (Ero mors tua) intelligi debeat, non de Christo, sed de nostris operibus, & quidem, non de operibus à Deo præceptis, sed de frigidis quibusdam obseruationibus, excogitatis ab hominibus, & dicantur mortem abolere, etiam cùm fiunt in peccato mortali?*

RESPONDEO. Tria sunt hic mendacia. PRIMVM enim non docent Catholici, satisfactionibus nostris redimi mortem æternam, sed pœnam solùm temporalem, vt iam sæpius diximus: atque illud: *Ero mors tua*, de Christi morte, non de nostris operibus intelligendum esse, grauissimè confitemur. DEINDE, satisfactoria opera non obseruationibus ab hominibus excogitatis, sed in Ieiunio, Eleemosyna, & Oratione, quæ in Scripturis præcepta, exempla, & promissiones amplissimas habent, vt supra docuimus, collocamus. DENIQVE nemo Catholicorum docet, opera in peccato mortali facta, abolere mortem: dicunt quidem aliqui opera in peccato mortali facta, fore satisfactoria, si is iterum ad gratiam Dei redeat, qui ea opera fecerat, sed tunc satisfactoria esse, dum is est in peccato mortali nemo (quod sciam) dicit. Porrò meliores Theologi neque satisfactoria esse, neque vnquam futura concedunt ea opera, quæ in peccato mortali facta sunt; tantum abest vt his operibus mortem aboleri dicant. Atque hæc ad argumenta Philippi respondisse sufficiat.

CAPVT XIV.

Soluuntur quædam argumenta Ioannis Caluini.

IOANNES Caluinus libro 3. Institut. cap. 4. §. 25. incipit exagitare doctrinam de Satisfactione, & quasi alter Thraso, vel Goliath Philistæus, admirabili confidentia insultat agminibus Dei viuentis: *Tertium*, inquit, *locum Satisfactioni in pœnitentia assignant, de qua quidquid blaterant, vno verbo subuerti potest. Dicunt non sufficere pœnitenti à præteritis malis abstinere, & mores in melius commutare, nisi desis, quæ facta sunt, satisfaciat Deo: esse autem multa adminicula, quibus peccata redimamus, lachrymas, ieunia, oblationes, charitatis officia.* Et paulò pòst: *Talibus mendaciis oppono gratuitam peccatorum remissionem: qua nihil in Scripturis clarius prædicatur.*

RESPONSIO. Quod nos blaterare dicit Caluinus, & quod vno verbo subuerti posse affirmat, totidem verbis tradit Sanctus AVGVSTINVS in homilia quinquagesima, circite decimoquinto, vbi sic loquitur: *Non sufficit mores in melius commutare, & à factis malis recedere, nisi etiam de his, quæ facta sunt, satisfiat Deo per Pœnitentiæ dolorem, per humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium cooperantibus eleemosynis.* Quod etiam de subsidiis peccatorum redimendorum in nobis Caluinus reprehendit, his verbis tradit sanctus AMBROSIVS in libro de Helia, & Ieiunio, cap. vigesimo. *Habemus plura subsidia, quibus peccata nostra redimamus. Pecuniam habes? redime peccatum tuum.* Neque his dissimilia leguntur in Scripturis, & Patribus, quos suprà citauimus: non igitur ista nos blateramus, aut fingimus, sed ex Scripturis, & Patribus hausimus.

PORRO gratuita peccatorum remissio, quę clarissimè in diuinis literis prædicatur, sicut Augustinum & Ambrosium, & Patres cæteros, Scripturarum

diligen-

diligentiſſimos tractatores non terruit, ita neque nos terret: in iiſdem enim Scripturis vtrumque legimus, gratuitam videlicet peccati remiſſionem, & redemptionem peccatorum per bona opera. Idem enim Spiritusſanctus, qui per Iſaiam dixit: *Ego ſum, ego ſum, qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non ero memor.* Iſaiæ 43 & cætera, quæ citat Caluinus, dicit etiam per Salomonem: *Miſericordia, & veritate redimitur iniquitas.* Prouerb. 16. & per Danielem; *Peccata tua eleemoſynis redime.* Daniel. 4. & per Lucam: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Luc. 7. Itaque gratuita eſt peccatorum remiſſio, quia gratis Deus fidem, & pœnitentiam nobis inſpirat; gratis ad amicitiam, & gratiam ſuam nos recipit; gratis culpam, & reatum mortis æternæ condonat; gratis denique gratiam illam infundit, per quam pro pœna temporali, quæ dimiſſa culpa remanet, ſatisfacimus: ex quo ſequitur, vt gratuita peccati remiſſio non ſolùm cum ſatisfactione non pugnet, ſed eam potius gignat. In eo verò potiſſimum errat Caluinus, quòd gratiam quæ in ſacris literis prædicatur, non animaduertit B opponi propriè illis tantùm operibus, quę ex propriis viribus liberi noſtri arbitrii hunt: opera enim, quæ ex gratia ipſa procedunt, adeò non opponuntur gratiæ, vt in ea potius tanquam effectus in cauſſa includantur.

Pergit Caluinus §. 26. *Verum qua ſunt peruerſitate, & peccatorum remiſſionem, & reconciliationem fieri ſemel dicunt, cùm in gratiam Dei per Chriſtum in Baptiſmo recipimur: poſt Baptiſmum reſurgendum eſſe per ſatisfactiones: ſanguinem Chriſti nihil prodeſſe, niſi quatenus per claues Eccleſiæ diſpenſatur, & cetera.* Et contrà allegat illud 1. Ioannis ſecundo: *Si quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem Ieſum Chriſtum, & ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris.* Et illud Ioan. 1. *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.*

Respondeo, quod hoc loco in Catholica doctrina C Caluinus reprehendit ante mille & trecentos annos ſcripſit S. Cyprianvs in ſermone de opere, & eleemoſynis, vbi ſic loquitur: *Non haberet quid fragilitatis humanæ infirmitas, atque imbecillitas faceret, niſi iterum pietas diuina ſubueniens iuſtitia, & miſericordia operibus oſtenſis, viam quandam tuendæ ſalutis aperiret, vt ſordes poſtmodum quaſcunque contrahimus, eleemoſynis abluamus. Loquitur in Scripturis Spiritusſanctus, & dicit; Eleemoſynis, & fide delicta purgantur: non vtique illa delicta, quę fuerant ante contracta, nam illa Chriſti ſanguine, & ſanctificatione purgantur.* In eandem ſententiam loquitur Ambrosivs libro ſecundo de pœnitentia, capite quinto: *Vtrumque beatum dixit, & cuius iniquitas remittitur per lauacrum & cuius peccatum tegitur operibus bonis.* Atque alia id genus multa paſſim in Patribus reperiuntur.

Neqve verò ita diſtinguimus inter Baptiſmum & D Pœnitentiam, quaſi peccata, quæ poſt Baptiſmũ fiunt, ſine Chriſti ſanguine ſolis operibus noſtris expientur; nam (vt ſuprà non ſemel docuimus) peccata omnia, ſiue ante Baptiſmum, ſiue poſt Baptiſmum confeſſa fuerint, Chriſti ſanguine, & redemptione purgantur, vt teſtimonia Scripturæ à Caluino adducta probant: ſed hoc inter ea diſcrimen agnoſcimus, quod in Baptiſmo ita plenè, ita perfectè, ita copioſè Chriſti ſanguis operatur, vt peccata omnia non ſolùm quoad culpam, ſed etiam quoad omnem pœnam alterius vitę, cùm æternam, tum etiam temporalem deleat, ita vt nullus ſatisfactionis propriæ locus relinquatur; in Sacramento autem Pœnitentiæ, idem Chriſti ſanguis culpam quidem, & pœnam æternam delet, ſed pœnam temporalem totam, niſi propria Satisfactione cooperante, non expiat: cuius diſcriminis cauſſam ex diuina iuſtitia, atque ex aliis locis petitam ſuprà reddidimus. A

Quare non admittimus modos illos loquendi, quibus Caluinus ſententiam noſtram, vt eam odioſam faceret, explicauit. Non enim dicimus remiſſionem peccatorum & reconciliationem ſemel fieri, quaſi iuſtificatio lapſorum poſt Baptiſmum, non ſit vera peccatorum remiſſio, & reconciliatio. Neque dicimus, poſt Baptiſmum reſurgendum eſſe per Satisfactiones: non enim Satisfactio ad reſurgendum à morte peccati, ſed ad reatum pœnę temporalis, qui poſt eam reſurrectionem manet, expiandum adhibetur. Neque illud dicimus, ſanguinem Chriſti nihil prodeſſe, niſi quatenus per Eccleſiæ claues diſpenſatur: neque enim ſolùm prodeſt in Sacramento pœnitentiæ, in quo virtute clauium peccatores reconciliantur, ſed etiam in Confirmatione, Euchariſtia, cæteriſque omnibus Sacramentis.

Deinde §. 27. argumentum ducit ab honore Chriſti, & pace conſcientiæ: Ac *duo*, inquit, *hic perpendere conuenit, vt integer, & illibatus ſuus honor Chriſto ſeruetur, vt conſcientiæ de peccati venia ſecuræ, pacem apud Deum habeant, &c.* allatis autem in medium teſtimoniis, Iſaiæ, Petri, & Pauli, quibus peccatorum noſtrorum purgatio Chriſto tribuitur, his verbis conficit argumentum: *Nunc tibi peſtilentes eorum ſanctas propone: Gratiam Dei in prima peccatorum remiſsione ſolam operari; ſi poſtea ceciderimus, ad ſecundam veniam impetrandam opera noſtra cooperari. Hæc ſi locum habeant, an ne, quæ Chriſto ſuperius ſunt attributa, illi ſalua manent? Immane quantum hæc differunt: Iniquitates noſtras poſitas eſſe in Chriſto, vt in ipſo expiarentur; & noſtris operibus expiari, Chriſtum eſſe propitiationem pro peccatis noſtris; & Deum operibus propitiandum.*

Ad hanc Priorem argumenti partem, quæ ab honore Chriſti ducta eſt, Reſpondeo, multis modis, peccaſſe Caluinum. Primvm, non rectè ſententiam Catholicorum expoſuit, cùm ait nos dicere, gratiam Dei in prima peccatorum remiſſione ſolã operari: ſi poſtea ceciderimus, ad ſecundam veniam impetrandam opera noſtra cooperari. Nam ſi agitur de remiſſione peccatorum quoad culpam, & debitum mortis æternæ; neque in prima, neque in ſecunda remiſſione, opera noſtra cooperantur gratiæ Dei, per modum Satisfactionis propriè dictę, & tamen cooperantur tum in prima, tum in ſecunda remiſſione, per modum impetrationis, & diſpoſitionum. Quòd enim in prima remiſſione, quę videlicet fit in Baptiſmo, non ſit gratia Dei ſola, quæ operatur, ſed opera etiam noſtra, vt diſpoſitiones, cooperentur; perſpicuum eſt ex verbis illis beati Petri Actorum ſecundo: *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnuſquiſque veſtrum*: Et ex illis Apoſtoli Pauli Actorum vigeſimo: *Teſtificans Iudæis atque Gentibus in Deum pœnitentiam, & fidem in Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.* Cooperari autem fidem & pœnitentiam impetrando remiſſionem peccatorum, docet Avgvstinvs in epiſt. 105. ad Sixtum, vbi ſic ait: *Nec ipſa remiſſio peccatorum ſine aliquo merito eſt, ſi fides hanc impetrat: neque enim nullum eſt meritum fidei, qua fide ille dicebat, Deus propitius eſto mihi peccatori.* Et tract. 72. in Ioan. *Operanti in ſe Chriſto cooperatur homo ſalutem æternam, ac iuſtificationem ſuam.*

Itaque diſcrimen, quod Catholici ponunt inter remiſſionem primam, & ſecundam, id eſt, in Baptiſmo, & poſt Baptiſmum in eo potiſſimum ſitum eſt, quod in prima condonatur omnis culpa, & Pœna, & proinde nulla eſt neceſſaria Satisfactio: in ſecũda condonatur culpa, & pœna æterna, remanẽte reatu pœnæ temporalis, pro qua Satisfactio exigatur. Atque hanc eſſe Catholicorum ſententiam, agnoſcit, & ſcribit idem

Caluinus paulo infrà in eodem c. §. 30. sed maluit hoc loco fraudulenter eam proponere, vt facilius impugnaret.

Deinde Caluinus non satis fideliter antitheses illas adduxit, cùm ait: *Immane, quantum hæc afferunt: Iniquitates nostras positas esse in Christo, vt in ipso expiarentur: & nostris operibus expiari. Christum esse propitiationem pro peccatis nostris: & Deum operibus propitiandum.* Nam si vt paulò ante fecit, opera nostra cooperari expiationi, & propitiationi Christi dixisset, non autem ea Christi satisfactioni opposuisset; vidisset planè nullum esse locum exclamationi illi: *Immane, quantum hæc afferunt.* Neque enim hæc multum differunt, Iniquitates nostras positas esse in Christo, vt in ipso expiarentur, & opera nostra à Spiritu Christi profecta, eidem Christo ad peccata expianda cooperari: neque illa multum differunt, Christum esse propitiationem pro peccatis nostris; &, opera nostra per Spiritum Christi facta, eiusdem Christi propitiationi cooperari. Certè Sanctus Avgvstinvs, qui præter cæteros gratiam Christi totis viribus vbique defendit, non abhorret ab his vocibus, quas hoc loco tantopere reprehendit Caluinus: *in melius*, inquit in Enchiridio capite septuagesimo, *est vita mutanda, & per Eleemosynas de peccatis præteritis est propitiandus Deus.*

Tertio Scripturæ, quas ex Isaia, Petro, & Paulo Caluinus adduxit, nihil minùs probant, quàm quòd ipse cupit. Quid enim Isaias dicit? *Posuit Deus, in eo iniquitatem omnium vestrum, & liuore eius sanati sumus.* Isaiæ 53. Quid Petrus? *Peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum.* 1. Petr. 2. Quid Paulus? *De peccato damnauit peccatum in carne.* Rom. 8. Atqui hæc loca nihil aliud docent, nisi Christi mortem fuisse pretium sufficiens ad omnia peccata mundi totius redimenda, siue sacrificiũ ad omnia omnium hominum crimina expianda: sed hoc pretium nemini prodest, nisi modo aliquo applicetur. Nam si nulla requiritur applicatio, & omnia omnino peccata Christi sanguis expiauit: vnde tam multi sunt in mundo impij? cur tam multi detruduntur ad Inferos? cur tam pauci sunt qui saluãtur? quid facit Baptismus? quid Eucharistia? quid fides? quid Pœnitentia? quid ipsa Euangelii prædicatio? Confitendum est igitur, Christi mortem, quæ per se ad omnia peccata absoluenda sufficeret, nemini prodesse, nisi per fidem, & Sacramenta, cæteraque instrumenta diuinitus instituta, singulis applicetur. Vnum autem ex instrumentis diuinitùs institutis ad pœnam temporalem peccatorum expiandam, satisfactionem esse, nos dicimus, nec solùm dicimus, sed ex Scripturis, & omnium Patrum testimoniis comprobamus, vt ex iis, quæ antea scripsimus, patuit.

Hvc accedit, quod sacrificium crucis Christi eò potissimùm spectauit, vt nos Deo reconciliaret, ac de impiis, & inimicis, iustos, & amicos Dei faceret: sic enim Apostolus loquitur: *Cùm inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filij eius.* Rom. 5. &, *De peccato damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis*: Rom. 8. & B. Petrus: *Peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, vt peccatis mortui, iustitiæ viuamus.* 1. Petr. 2. Id autem totum nos libentissimè confitemur; non vi satisfactionis nostrę, sed solo Christi merito nos reconciliari, & iustificari, siue per Baptismum, siue per absolutionem: sed cùm hoc non pugnat, quod dicimus homines Christi sanguine reconciliatos, & iustificatos, operante in ipsis Christi Spiritu, & virtute, satisfacere Deo pro reatu pœnæ temporalis.

Denique quod initio argumenti Caluinus assumit, Prouidendum esse, vt integer, & illibatus suus honor Christo seruetur; tantùm abest, vt sententiæ nostræ de Satisfactione aduersetur, vt eam potius stabiliat, & confirmet. Siquidem maior est Christi gloria si dicatur non solùm pro peccatis nostris satisfecisse, sed etiam id membris suis donasse, vt per eius gratiam & virtutem, aliqua ex parte etiam ipsa satisfacerent quemadmodum non derogat omnipotentię Creatoris, sed eam potius commendat, & celebrat; qui dicit, Deum non solùm per se, sed etiam per seruos suos miracula facere. Viderint igitur aduersarij, ne dum pro Christi honore certare se credunt, operibus gratiæ & Christi membris: & ipsi Spiritui sancto iniuriam faciant: siquidem reprehensio fructuum, deriuatur ad radicem, & iniuria membrorum in caput redundat.

Iam verò Posterior argumenti pars, quæ ducebatur à pace conscientiarum, his verbis à Caluino tractatur: *Quid fide pacificanda conscientia agitur: quę ista hæc erit pacificatio, si audiat peccata redimi satisfactionibus? quando tandem ille satisfactionis modus constare poterit? ergo semper dubitabit, an Deum habeat propitium: semper astitabit, semper horrescet. Nam qui laudibus satisfactionis nostris acquiescunt, nimis contemptim iudicium Dei æstimant. & parum reputant quanta sit peccati grauitas. Et vt ipsis concedamus, peccata aliquot iusta satisfactione redimere, quid tandem facient, vbi tot peccatis obruuntur, quorum satisfactionibus nec centum vitę, vel si totam in hoc sint, sufficere queant?*

Respondeo, conscientiæ pax non pendet à reatu illo pœnę temporalis, quem solum satisfactionibus nostris tollendum esse dicimus: qui enim culpæ remissionem accepit, ac de mortis æternæ periculo liberatus, in gratiam cum Deo rediit, magna sine dubio fruitur conscientię pace, etiamsi sciat se temporali aliqua mulcta ob peccata præterita castigandum. Quare Caluinus ita argumentatur, ac si nos diceremus, satisfactionibus nostris amicitiam Dei, gratiamque recuperandam: quòd cùm nos minimè dicamus, ipse frustrà sudat, & nihil præter aërem verberat.

In eo Præterea Caluinus fallitur, quòd existimat totam vitam, ac ne centum quidem vitas sufficere ad satisfactionem, quam docemus. Fallitur, inquam apertissimè: siquidem tanti æstimatur à Deo Satisfactio, quæ in hac vita sponte, atque ex charitate suscipitur, vt breuis huius vitę labor facilè compenset acerbissimos, longissimosque cruciatus Purgatorii. Certè Sanctus Martyr Cyprianus libro quarto, epistola secunda, non dubitat affirmare, peccata omnia, quę alioqui longissimam in Purgatorio pœnam exigerent, vnica Martyrii passione purgari, ac etiam præter Martyrium, Theologi docent eiusmodi esse posse in aliquo pœnitente contritionem, vt per eam peccata omnia quoad culpam & pœnam plenissimè deleantur.

His argumentis explicatis, Caluinus §. vigesimo octauo, ponit distinctionẽ peccati mortalis, & venialis, qua nos vti dicit ad argumentum supra positum dissoluendum, atque eam refutare conatur. De qua re nihil in præsentiarum dicemus, tum quod nos ea solutione non egemus, tum quod de distinctione peccati mortalis, & venialis plenum tractatum in tertio Tomo instituimus.

Hoc vnum præterire non possum, ineptissima ratiocinatione vti Caluinum, vt probet non posse vnquam pro venialibus satisfieri: *Si vnus, inquit, dies est satisfactio peccati vnius: dum illam meditantur, plurimis se emolumunt, quando diem nullum præterit iustissimus quisque, quo non aliquoties labatur: ad eorum verò satisfactiones dum se accingent, numerosa, vel potius innumera cumulabunt. Iam præcisa est satisfaciendi fiducia. Quid moramur? quomodo adhuc de satisfaciendo cogitare audent?*

Sed

SED quis dedit Caluino illud principium; vnum diem requiri ad satisfactionem vnius peccati venialis, si vnico actu contritionis, qui momento temporis fieri potest, interdum multa mortalia, vt diximus, expiantur, quantò facilius non, inquam, vnus dies, sed vna hora sufficiet ad satisfactionem venialium plurimorum? *De quotidianis*, inquit Augustinus in Enchiridio, cap. 71. *breuibus leuibusque peccatis, sine quibus hæc vita non ducitur quotidiana oratio fidelium satisfacit.* Certè non consumitur vnus integer dies in oratione Dominica recitanda: & tamen ea oratione pro venialibus peccatis, non vno aut duobus, sed multis satisfieri credit Augustinus: non igitur præcisa est satisfaciendi fiducia, neque sine caussa de satisfaciendo cogitare audemus.

CAPVT XV.

Soluuntur alia Caluini argumenta.

IAMVERO in §. 29. propius ad rem accedit, & solutionem Catholicorum his verbis Caluinus proponit: *Conantur quidem se expedire, sed aqua, vt dicitur, illis hæret: fingunt sibi distinctionem pœnæ, & culpæ: culpam remitti fatentur Dei misericordia, sed culpa remissa, pœnam restare, quam persolui Dei iustitia postulat: ad pœnæ igitur remissionem propriè spectare satisfactiones.* Deinde multis Scripturæ locis allatis, addit §. 30. quod deesse videbatur ad Catholicorum solutionem: *Hæc*, inquit, *subtilius adhuc ipsos elabi, dum inter æternam pœnam, & temporales distinguunt. Sed cum temporalem pœnam quodnis supplicium esse tradunt, quod tam de corpore, quàm de anima sumit Deus, excepta modo æterna morte; parum eos subleuat hæc restrictio. Nam superiores loci, quos citauimus, hoc nominatim volunt, hac nos conditione recipi à Deo in gratiam, vt quicquid eramus pœnæ meritis remittat culpam agnoscendo.*

Excutiamus igitur loca singula quæ adducit, ac videamus, vtrum ex iis colligi queat, omnem temporalem pœnam nobis remitti, quotiescunque nos Deus in gratiam recipit. Quæ quidem testimonia tanta confidentia Caluinus producit, vt dicat: *Subnectam quædam alia testimonia, quibus adeo constringantur tortuosi isti angues, vt non summam quidem caudam complicare posthac queant.*

PRIMVM testimonium est, Hier. 31. & Ezech. 18. quod his verbis à Caluino proponitur: *Hoc est Testamentum nouum, quod Deus in Christo suo nobiscum pepigit, quòd iniquitatum nostrarum non recordabitur. Quod his significauerit, discimus ex alio Propheta, vbi Dominus, Si iustus, inquit, à iustitia sua deflexerit, omnium iustitiarum eius non recordabor; si impius ab impietate sua recesserit, omnium iniquitatum eius non recordabor. Quòd se iustitiarum recordaturum negat, vtique hoc est, nullam se earum habiturum rationem, vt remuneretur, ergo & peccatorum non recordari est ea non postulare ad pœnam.*

AD hoc primum testimonium iam suprà respondimus, cùm Lutheri argumenta solueremus: atque vt Caluinus intelligat, quàm parum hoc suo argumento nos constrinxerit eadem nos ratiocinatione vtimur in solutione, qua ipse est vsus in argumento. Cùm enim iustus à iustitia sua deflexerit, iustitiarum eius Deus non recordabitur, non quia non remunerabit temporali aliquo præmio, sed quia non remunerabit æterna illa mercede, quam promisit diligentibus se: ergo ad eundem modum cùm impius ab impietate sua recesserit, iniquitatum eius Deus non recordabitur, non quia non castigabit temporaria aliqua pœna, vt Mosem, Aaronem, Dauidem, & alios post reconciliationem castigauit, sed quia non puniet sempiterna morte, & igne illo æterno, qui paratus est diabolo, & angelis eius. Vide plura loco citato in solutione argumentorum Lutheri. cap. 11.

ALTERVM testimonium habetur Isai. 44. Micheæ, 7. & in Psal. 31. *Id ipsum*, inquit Caluinus, *aliis dicitur, Proiecere post tergum, delere instar nubis, demergere in profundum maris, non imputare, rectumque habere, talibus loquendi formulis non obscurè sensum suum nobis explicauerat Spiritus sanctus, si dociles aures illi accommodaremus: certe, si punit Deus, peccata imputat, si vindicat recordatur, si ad iudicium vocat, tecta non habet; si examinat, Post tergum non proiecit; si inspicit, non obliteranit instar nebulæ; si ventilat non proiecit in profundum maris. Atque in hunc modum interpretatur Augustinus claris verbis; Si texit peccata Deus, noluit aduertere; si noluit aduertere, noluit animaduertere; si noluit animaduertere, noluit punire, noluit agnoscere, noluit ignoscere. Tecta ergo peccata quæ dixit? vt non viderentur. Quid erat Deum videre peccata, nisi punire?*

RECTE dicit Caluinus, id ipsum in his locis contineri, quod in superioribus. Quare quemadmodum superiora testimonia Hieremię, & Ezechielis significabant Deum non recordari iniquitatum eorum, qui per Pœnitentiam ad ipsum redeunt, non quia non puniat temporali aliqua pœna, ob eorum ipsorum, qui puniuntur, vtilitatem, sed quia non retinet cum illis inimicitiam, neque sempiterno igni illos addicit, neque ab æterna fœlicitate excludit, sed etiam testimonia Isaiæ, Micheæ, & Dauidis hoc tantùm significant, Deum proiicere, delere, non videre, non imputare, tegere peccata eorum, quibus amicitiam suam, gratiamque restituit; quia quod attinet ad reatum culpę, & pœnę æternæ ita illos respicit, ac si nunquam peccassent, licet ob eorum vtilitatem, aliisque iustissimis de caussis, aut eos ipse temporaliter castiget, aut vt se ipsi castigent, velit.

Quocirca idem S. AVGVSTINVS, qui tegere peccata, interpretatur, non punire: in alio loco scribit Deum omnino velle, vt peccatum non maneat impunitum, & tum non punire peccata nostra, cùm nos ipsi ea punimus. In Psal. 50. *Non impunitum erit peccatum meum, sed ideo nolo, vt tu punias, quia ego peccatum meum punio.* Et ibidem: *Veritatem dilexisti, hoc est, impunita peccata eorum, quibus ignoscis, non dimisisti: sic prorogasti misericordiam, vt seruares & veritatem.* Hæc ille. Non igitur apud Augustinum, tegere peccata, est, nullo modo punire: sed, non punire in æternum: vel non punire etiam temporaliter si se ipse peccator puniat.

TERTIVM testimonium est Isa. 1. & Hierem. 50. *Audiamus verò*, inquit Caluinus, *& ex alio Propheta loco, quibus legibus peccata remittat Dominus. Si fuerint peccata vestra, vt coccinum, quasi nix albescent, & si rubuerint vt vermiculus, erunt quasi lana. Apud Hieremiam autem sic legitur: In illa die requiretur iniquitas Iacob, & non inuenietur peccatum Iudæ, & non erit, quia propitiabor reliquiis, quas seruauero. Vis breuiter tenere quis sit sensus verborum istorum? expende quid eo conuerso sibi velint loquutiones illæ: Dominum in sæculo iniquitates colligare, in fasciculum colligere, & recondere, stylo ferreo exarare in lapide adamantino. Nempe si vindictam repensum iri significant, quod extra dubium est, neque etiam dubitandum est, quin contrariis sententiis omnem vindictę repensionem Dominus se remittere affirmet. Hic mihi obtestandi sunt lectores, non vt glossis meis auscultent, sed tantum vt verbo Dei locum aliquem esse sinant.*

VTINAM Caluinus, quod ab aliis periit, præstare ipse voluisset, vt verbo Dei locum aliquem esse sinens, illud suis glossis minimè deprauasset: certè enim ex istis ipsis locis Isaiæ, & Hieremię, quæ nunc adduxit, errorem suum deprehendere facile potuisset. Audi

enim quibus legibus apud Isaiam peccata remittat Deus: *Lauamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis, quiescite agere peruersè, discite bene facere, quærite iudicium, subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam, & venite, & arguite me, dicit Dominus: si fuerint peccata vestra vt coccinum, sicut nix dealbabuntur, & si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt.* Hęc Dominus per Isaiam, vbi promittit quidem perfectam peccati purgationem, vt nulla restet luenda pœna, vt cupit Caluinus; sed non promittit solum credentibus, & respicientibus, vt Aduersarij nostri docēt, qui de capite suo loquuntur, & non de ore Domini: sed promittit iis, qui prius lauantur, & mundantur per veram contritionem, & pœnitentiam: deinde cessant à peccatis, quibus antea malè assueuerant; tum in bonis operibus assiduè, ac diligenter exercentur, atque ita (vt hunc locum sanctus exponit Hieronymus) dignos pœnitentiæ fructus faciunt. His inquam, Dominus dicit: *Venite, & arguite me: si fuerint peccata vestra, vt coccinum, quasi nix dealbabuntur*, id est, vt idem exponit Hieronymus: *Si hęc omnia feceritis, arguite me, nisi præmia reddidero, quæ pollicitus sum, nimirum nisi peccata, quamuis maxima, plenè, perfectèque dimisero.* Cùm igitur plena peccati remissio, quoad omnem pœnæ reatum præmium sit operum bonorum, quæ post conuersionem, & culpæ remissionem fiunt, quæque satisfactoria dici solent: quis non videt ex hoc loco Isaię à Caluino adducto, non destrui, sed astrui prorsus, & stabiliri nostram de satisfactione doctrinam?

Porro Hieremias loquitur de peccato idololatriæ, ob quod totus populus in captiuitatem Babylonicam ductus fuerat; ac prædicit, expiato peccato illo, longa, durissimaque captiuitate, tandem flagellum in ipsum regem Babylonis conuertendum, & reliquias Israël, & Iuda liberandas, & ita liberandas, vt peccatum illud non amplius inueniatur, vt nimirum aliqua alia pœna mulctetur.

Quartum testimonium est, 1. Pet. 2. Isa. 53. Rom. 3. 1. Cor. 1. Ephes. 1. Colos. 1. & 1. Timot. 2. *Quid quæso*, inquit Caluinus, *nobis præstitisset Christus, si adhuc pro peccatis pœna exigeretur? nam cùm dicimus eum pertulisse peccata nostra in corpore suo super lignum, non aliud significamus, quam defunctum pœna, & vindicta, quæ peccatis nostris debebatur. Idipsum significantius declarauit Isaias, cùm dicit, castigationem pacis nostræ fuisse super eum, & quoties de redemptione per eum facta meminit Paulus, vocare solet* ἀπολύτρωσιν, *quo nō simpliciter redemptionem indicat, qualiter vulgo intelligitur, sed precium ipsum, & satisfactionem.*

Respondeo, si Christo mortuo, adhuc pœna mortis æternę à nobis exigetur, non omnino ineptè Caluinus quęreret, quid nobis præstitisset Christus; si adhuc pro peccatis pœna exigeretur. At cum sacrificio mortis suæ Christus nobis Deum reconciliauerit, & ex irato iudice patrem amātissimum fecerit; cum nos ab æterno interitu liberauerit, & vitam sempiternam acquisierit, cùm denique gratiam, & virtutem nobis dederit, qua Deo pro temporali pœna satisfacere ipsi possemus, ingratissimus sit necesse est, qui quærendum adhuc esse putat, quid nobis præstiterit Christus, si pœna quædam temporalis pro peccatis nostris exigatur.

Porro testimonia illa Isaiæ, Petri, & Pauli, iam suprà iterum adducta, & explicata sunt: ac libentissimè, gratissiméque agnoscimus, & fatemur, Christi mortem precium, & satisfactionem esse pro peccatis nostris, quoniam, vt sæpe dictum est, soluit ipse precium, & satisfecit; immediatè (vt sic loquar) pro culpa, & reatu mortis æternæ eorum, quibus sanguis eius per Sacramenta applicatur; mediatè autem pro pœna etiam temporali, quatenus gratiam præbet, per quam ipsi nos Domino satisfacimus.

A

Quintum testimonium est in toto Leuitico, de quo sic loquitur Caluinus: *Validum autem in primis aretem nobis suppeditat, quod de expiandis peccatorum noxis in lege Mosaica præscribitur. Neque enim illic Dominus hanc, aut illam satisfaciendi legem constituit, sed totam in sacrificiis compensationem requirit: vbi tamen alioqui diligentissimè, atque exactissimo ordine omnes expiandi ritus exequuntur. Quid sit autem, vt nullis prorsus operibus admissa delicta procurare iubeat, sed sola in expiatione sacrificia requirat, nisi quòd ita testari vult, vnicum esse satisfactionis genus, quo iudicium suum placatur? nam quæ tunc immolabant sacrificia Israelitæ, non hominum opera censebantur, sed à sua veritate, hoc est, vnico Christi sacrificio æstimabantur.*

Respondeo. Validus iste aries, pro veritate validus est, pro Caluini errore prorsus infirmus. Nam sacrificia illa Leuitica (vt in 2. lib. de Sacramentis in genere cap. 14. 15. 16. & 17. demonstrauimus) non culpam, aut pœnam æternam, sed immunditiam tantùm legalem, & pœnam temporariam expiabant: proinde rectè satisfactiones quædam dici poterant.

B

Quod culpam, & pœnam æternam non expiarent, perspicuum est, tum ex Dauide Psalm. 50. *Si voluisses sacrificium, dedissem vtique: holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum, & humiliatum Deus non despicies.* tum ex eo, quod ea sacrificia Deo grata non erant, nisi qui offerebatur, Deo gratus, & per hoc iustus esset; nam Prouerb. 15. victimæ impiorum dicuntur abominabiles Domino: tum denique ex testimoniis plurimis Scripturarum, & Patrum, quę loco citato adduximus.

Quod autem vt quædam satisfactiones expiarent reatum pœnæ temporalis; sequitur ex ipsa Dei promissione. Promisit enim Deus offerentibus ea sacrificia, remissionem peccatorum: quæ promissio cùm intelligi nequeat de remissione quoad culpam, & pœnam æternam; id testat, vt intelligatur de remissione peccati quoad pœnam temporalem. Accedit, quod Deus iubebat pro mensura delicti offerri sacrificia maioris, vel minoris precij, Leuitici sexto, quod est argumentum manifestum, illas oblationes imperatas fuisse in compensationem aliquam iniuriæ Deo factę.

C

Ex his autem sequitur, multa falsò affirmasse Caluinum, vt validum illum arietem contra satisfactiones extrueret. Primo falsò asseruit, Deum in Leuitico non constituisse hanc, aut illam satisfaciendi legem: quid enim sunt sacrificia variæ æstimationis pro varia mensura delicti, nisi variæ Satisfactiones? Secundo falsò scripsit Deum totam in sacrificiis compensationem exegisse: nam Deus non instituit sacrificia pro omnibus peccatis expiandis, sed solùm pro peccatis ignorantiæ contra ceremonias legis, Leuit. quarto, & quinto, & pro peccatis circa damnum proximi in rebus externis, & pro periurio, ex cupiditate habendi res alienas prolato, Leuit. sexto, pro aliis peccatis grauioribus, vt pro blasphemia, idololatria, homicidio, adulterio, & similibus, nulla inueniuntur sacrificia instituta; sed Prophetæ populum admonebant, pro his in cinere & cilicio Pœnitentiam esse agendam, & eleemosynis, aliisque bonis operibus peccata redimenda. Tertio falsò Caluinus assumpsit, in Leuitico Deum diligentissimè, atque exactissimo ordine omnes expiandi ritus exequutum: id enim falsum esse constat ex his, quæ iam diximus. Quarto, falsum est quod ibidem posuit: nullis prorsus operibus admissa delicta procurari iussisse Deum: nam ipsa oblatio sacrificij, opus erat à Deo mandati ad peccata admissa procuranda.

D

Quod Denique Caluinus addit, oblationes illas, non hominum opera censeri; non minus est falsum,

quàm

quàm cetera. Nam tametsi sacrificia illa, diuina opera dici possent, tum quia à Deo instituta erant, tum quia sacrificium crucis significabant: tamen erat etiam, ac censebantur opera humana, & laboriosa, ac proinde satisfactoria, quia non sine detrimento rei familiaris offerebantur; quia per ea cultus latriæ, Deo ab eo, cuius erat oblatio, adhibebatur: quia ex fide, & pietate offerentium grata erant: *Dona enim* vt ait Sapiens Eccles. 34. *iniquorum, non probat Altissimus, nec respicit in oblationes impiorum.* Et Genes. 4. *Respexit Deus ad Abel, & ad munera eius.* in quem locũ scribens, ita loquitur S. Gregorius lib. 22 Moral. cap. 12. *Iram iudicis placare nescit oblatio, nisi ex mũditia placeat offerẽtis.* Et paulò pòst: *Idcircò non Abel ex muneribus, sed ex Abel munera oblata placuerũt.* Atque hæc de valido Caluini ariete.

Sextvm testimonium est Oseæ. 14. *Qualem*, inquit Caluinus, *compensationem à nobis recipiat Dominus, paucis verbis eleganter Oseas expressit: Omnem, inquit, tolles iniquitatem, ô Deus: en peccatorum remissio, & vitulos labiorum persoluemus; en satisfactio.*

Respondeo, qui Deum rogat, vt omnem tollat iniquitatem, iure pollicetur actionem gratiarũ, siue laudis sacrificium. Sed quid hoc facit contra satisfactionem? nam neque iniquitas reatum pœnæ, sed culpam significat propriè; neque si Deus culpam, & pœnam æternam tollat, temporali manente, pro qua satisfieri debeat, non erunt labiorum vituli persoluendi; nec denique, si aliquando Deus culpam, & omnem pœnam ita condonet, vt nullam exigat satisfactionem, præterquam laudis, & actionis gratiarum; idcirco id perpetuum erit.

Septimvm testimonium est Ezechiel. 36. *Superiores loci*, inquit Caluinus, *quos citauimus, hoc nominatim volunt, hac nos conditione recipi à Deo in gratiam, vt quidquid eramus pœnæ meriti, remittat, culpam ignoscendo. Et quoties Dauid, aut alij Prophetæ peccatorum veniam petunt, simul pœnam deprecantur, immò diuini iudicij sensus huc eos impellit: rursus cùm à Domino misericordiã promittunt, semper ferè ex professo de pœnis, eorumque remissione concionantur. Certè cùm Dominus apud Ezechielem pronunciat, finem se impositurum Babylonico exilio, idque propter se, non propter Iudeos: gratuitum esse vtrumque satis demonstrat. Denique si à reatu liberamur per Christum, pœnas, quæ inde proueniunt, cessare oportet.*

Respondeo, quid superiores loci contineant, iam vidimus, nullum enim prætermisimus, & in nullo inuenimus quod Caluinus hoc loco tam confidenter affirmat, hac nos conditione recipi à Deo in gratiam, vt quidquid eramus pœnæ meriti remittat, culpã ignoscendo: & contrà, nos multa exempla protulimus eorum, quibus Deus culpam ignouit, & pœnam tamen temporariam non remisit, vt Mosis, Aaronis, Dauidis, & aliorum.

Porro Dauid, & prophetæ ceteri, cum veniam peccatorum petunt, non simul pœnam temporalem semper deprecantur. Dauidis illa vox est 2 Reg. 24. *Ego sum qui peccaui, & ego iniquè egi: isti qui oues sunt, quid fecerũt? vertatur obsecro manus tua contra me, & cõtra domum patris mei.* Deinde Dauid, & prophetæ ceteri, nihil est mirum, si pœnam sæpe deprecabãtur, & eius remissionem populo promittebãt, cùm simul ad pœnam sponte susciendam exemplo, & verbo populum hortarẽtur; æquum est enim, vt Deus parcat illis, qui ob eius amorem sibi ipsi non parcunt.

Testimonium autem ab Ezechiele petitum nihil omnino facit ad rem: nam eo loco Propheta de gratia noui Testamenti propriè vaticinatur; ait enim: *Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, & ab vniuersis idolis vestris mundabo vos, & dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum ponam in medio vestri, & auferam cor lapideum, & dabo vobis cor carneum, &c.* hanc autem gratiam certum est, propter nomen suum, non propter merita Israelitarum, Deum fecisse humano generi. Deinde etiamsi ad literam potissimum de liberatione à seruitute Babylonica Propheta loquutus fuisset, quid hoc faceret contra Satisfactionem, quam nos defendimus ad expiandam pœnam temporalem alterius seculi & vnicuique propriam? pœnas enim huius seculi, & præsertim communes toti populo, iam anteà docuimus non semper Satisfactionibus expiari, quemadmodum non semper immitti.

Denique illa conditionalis assertio: *Si à reatu liberamur per Christum, pœnas, quæ inde proueniunt, cessare oportet.* Si per reatum intelligamus obligationem ad pœnam, verissima est; sed illud non est verum, per Christum semper liberari nos ab omni reatu pœnæ temporalis; etiamsi nulla interueniat Satisfactio. Si verò per reatum significetur culpa, siue offensio, ob quam debitum pœnæ luendæ contrahimus; falsa conditionalis assertio est, si à reatu liberamur, pœnam cessare oportet; multa sunt. n. quæ sine certis caussis non oriuntur, quæ tamen orta manent, caussis pereuntibus. Ædificiũ sine edificatore non fieret; quod si semel factum fuerit, manebit, licet cõtinuò ædificator pereat. itaque rectè S. Avgvstinvs tract. 124. in Ioan. *Productior* inquit, *est pœna, quàm culpa, ne parua putaretur culpa, si cum illa finiretur & pœna.*

Atqve ita soluta manent illa omnia argumenta, quæ Caluinus insolubilia esse, solita temeritate iactauerat; supersunt tamen adhuc alia quædam argumenta, quæ obiter Caluinus in sequentibus paragraphis, dum aliud ageret, id est, dum argumenta Catholicorum soluere niteretur, inseruit.

CAPVT XVI.

Soluuntur alia Caluini argumenta.

Igitvr in eodem cap. 4. §. 35. adducit S. Ioannis Chrysostomi testimonium ex li. 3. de prouidentia vt probet, Deum non inferre supplicia, vt peccata puniat, sed tantùm, vt peccatores excitet ad resipiscentiam: & idẽ confirmat testimonio Hieremiæ & Oseæ Prophetarum; sic autem loquitur, *Stultissimus fuerit, si quis arbitretur præsentis vitæ calamitates in peccati noxam esse nobis impositas. Id mihi videtur Chrysostomus voluisse, cum ita scripsit: Si ob hoc pœnas infert Deus, vt in malis perseuerantes, ad pœnitentiam vocet, ostensa pœnitentia, superflua iam erit pœna. Quare prout vnius cuiusque ingenio expedire nouit, ita hunc maiori asperitate, illum benigniori tractat indulgentia. Itaque vbi docere vult, se non esse in pœnis exigendis immodicum, exprobrat duro, & obstinato populo quod percussus, non tamen faciat finem peccandi. Hoc sensu conqueritur, Ephraim esse quasi placentam ab vna parte torridam, ab altera parte incoctam: quia scilicet non penetrabant in animos ferula, vt vitiis excoctis, populus ipse capax veniæ fieret. Certè qui sic loquitur, ostendit, simulac quisque resipuerit, se mox forè placabilem, sibique nostra pernicacia exprimi, quem exercet rigorem in castigandis delictis, cui voluntaria correctio occurreret.*

Respondeo, calamitates, quæ impiis imittuntur à Deo, sæpenumero ad eum finem immittuntur, vt illi resipiscant: id tamen non esse perpetuum, testantur mortes Sodomitarum, Pharaonis, Antiochi, Herodis & aliorum, qui diuino iudicio percussi miserè interierunt. Ceterum, tametsi eiusmodi calamitates, quæ cõuersionem præcedunt, sæpe, vt dixi, ad resipiscentiam referantur: ea tamen quæ post conuersionẽ sequũtur

de quibus nos hoc loco agimus, non ad resipiscentiã, sed ad offensam aliquo modo compensandam referuntur. Si qui autem post conuersionem pœnas aliquas temporales, vel in hac vita, vel in futura; satis suprà probatum esse credimus.

NEQVE testimonium S. Ioannis Chrysostomi cum nostra sententia pugnat: tum quia loquitur ipse de pœnis, quæ conuersionem præcedunt, quas æquum est cessare, cùm ij, qui flagellabãtur, serio resipiscunt: tũ etiam quia S. Chrysostomus per pœnitentiam non significat solam resipiscentiam, sed integram pœnitentiam, quæ præter internam conuersionem, & gemitum, externos etiam labores atque opera satisfactoria comprehendit: æquissimum autem est, vt ostensa pœnitentia, id est cùm peccator se ipse affligit, & punit, dignosque facit pœnitentiæ fructus; pœna diuinitus inflicta cesset.

QVOD autem Deus queratur, durũ, & obstinatum populũ, qui à Hieremia, & Osea sub nomine Ephraim reprehenditur, diu percussum, non fecisse peccandi finem: significat quidem iis flagellis populum percussum, vt tandem aliquando resipisceret; sed non inde sequitur, non oportuisse eum populum post conuersionem in cinere, & cilicio, in ieiunio, fletu, & planctu pœnitentiam agere, eaque ratione pro culpis præteritis Domino satisfacere.

ALIVD argumentum in eodem §. 35. ducit Caluinus ab exemplis eorum, qui sine vlla imposita mulcta iustificati leguntur: *Legitur*, inquit, *Publicanus descẽdisse è templo iustificatus: pœna nulla sequitur. Petrus delicti veniam obtinuit: lacrymas eius (inquit Ambrosius) legimus, satisfactionem non legimus. Audit Paralyticus, Surge, remittuntur tibi peccata tua: pœna non imponitur. Omnes quæ in Scriptura commemorantur absolutiones gratuitæ describuntur. Ex hac exemplorum frequentia, regula potius peti debuerat, quàm ab vnico illo, quod nescio quid singulare continet.*

RESPONDEO, regula doctrinæ catholicæ non ab vnico Dauidis exemplo petita est, sed à multis Scripturæ testimoniis, & exemplis ab vsu vetustissimo omnium Ecclesiarum, & communi Patrum Latinorum, Græcorumque consensu. Sed tamèn vnicum etiam Dauidis exemplum, si quis rectè iudicare possit, plus valet ad sententiam nostram confirmandam, quam exempla omnia, quæ Caluinus protulit ad infirmandam. Siquidem PVBLICANVS ille legitur quidem iustificatus præ Pharisæo, non tamen ab omni reatu pœnæ liberatus. Deinde non sine satisfactione iustificatus dici potest, qui pectus suum percutiebat, qui humillimè Domino supplicabat, qui neque ad interiora templi accedere, neque oculos ad cœlum sustollere audebat. PARALYTICVS audiuit: *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua*; sed quis nouit, an peccatorum nomine sola culpa, & pœna æterna eo loco non intelligatur? quis dicere auderet, ipsa paralysi tam diuturna æquo animo tolerata, non eum pro delictis suis satis Deo fecisse? Quis neget denique, Christum pro arbitrio culpam, & omnem pœnã remittere potuisse? nec tamẽ ministris licere omnia, quæ Domino licebat? PETRVS nõ solũ resipuit, sed etiã amarissimè fleuit: quo fletu Domino satisfecit.

Miror autem Caluini vel imprudentiã, vel malitiã, qui aut Ambrosij testimonium nõ legit, aut eo ad fallendum abuti voluit. S. enim Ambrosius nomine Satisfactionis eo loco excusationem, siue defensionem criminis apertissimè designauit: laudat. n. Petrũ, quòd maluerit lacrymando confiteri, quàm loquendo excusare delictum. Sic enim legimus lib. 10. in Lucam ca. 96. *Maluit ipse suũ accusare peccatũ, vt iustificaretur fatẽdo, quàm gauderetur negãdo.* Et infrà: *Non inuenio quid dixerit, inuenio quod fleuerit: lacrymas eius lego, satisfactionem non lego, sed quod defendi nõ potest, ablui potest.* Et in serm. 46. vbi eandem illam sententiam posuerat: *Lacrymas lego, satisfactionẽ nõ lego*: subiecit: *Recte Petrus fleuit, & tacuit, quia quod deflere solet, nõ solet excusari.* Itaq; SATISFACTIO eo loco defletio, & excusatio est; quo sensu dicitur 1. Pet. 3. *Parati semper ad satisfactionẽ omni poscenti vos rationem de ea, quæ in vobis est spe*, & Act. 24. inquit Paulus: *Bono animo pro me satisfaciam.*

Argumentum POSTREMVM Caluinus petit ex quatuor Chrysostomi, & Augustini testimoniis, quæ tamen nullo negotio poterunt explicari. PRIMVM testimonium Chrysostomi est hom. 2. in Psal. 50. vbi sic legimus: *Vbi misericordia flagitatur, interrogatio cessat: vbi misericordia postulatur, iudicij non fauit: vbi misericordia petitur, pœna locus non est: vbi misericordia, quæstio nulla: vbi misericordia, condonata responsio est.* SECVNDVM testimonium eiusdem, est hom. 10. in Genesim, vbi Chrysostomus dicit, nihil vltra à nobis Deum requirere, quã vt delicta nostra cum lacrymis apud se confiteamur. PRIMVM testimonium AVGVSTINI est in lib. de dogmatibus Ecclesiasticis, ca. 54. vbi definitur satisfactio ad hunc modum: *Pœnitentiæ satisfactio est, causas peccatorum excindere, nec eorum suggestionibus aditum indulgere.* SECVNDVM testimonium eiusdem, ex nescio quo libro; neque enim certum locum notauit: *Caro Christi*, inquit, *verum est, & vnicum pro peccatis sacrificium, non modo iis, quæ vniuersa in Baptismate delentur, sed quæ postea ex infirmitate subrepunt, propter quæ vniuersa quotidie clamat Ecclesia, Remitte nobis debita nostra, & remittuntur per singulare illud sacrificium.*

RESPONDEO PRIMVM, Chrysostomi testimonium misericordiam generatim commendat. Ac verissimũ est, misericordiæ opponi iudicium, & pœnã; qui enim misericordiam quærit, non vult subire iudicium; & qui ex misericordia indulgentiam consequitur, non debet subire pœnam, quæ sibi cõdonata est. At ex hac generali commendatione misericordiæ, non potest recte colligi, non oportere pœnitentes satisfactione iniuriam aliqua ex parte compensare, nisi aliunde constet, ex misericordia condonari illis à Deo non solùm culpam, sed etiam omnem omnino pœnam temporalem, & sempiternam.

Itaque idem Chrysostomus in eadem homilia paulò inferiùs, hæc habet: *Miseretur quidẽ Deus, sed non passim miseretur: prouocat nos, & dicit, Da & tu aliquid, nõ quia ego tui egeo, sed quia volo & te aliquid conferre ad tuã vtilitatem.* Et infrà: *Deus dicit, Da mihi confessionem tuã & lacrymas pœnitentiæ.* & hom. in Psalm. 6. explicans quantas lacrymas Dauid Domino dederit, qui tamen misericordiam flagitabat: *Non tantùm*, inquit, *lachrymatus est, sed etiam lachrymis lectũ lauit, non vno, aut duobus, aut tribus diebus, sed etiam singulis noctibus. Et nõ solùm dicit præteritum, sed etiam futurum. Ne putetis enim, quòd cum hac semel feciſſet, deinceps se quieti tradiderit, & laxamento vsus sit; sed hoc assiduè fecit per totam vitam.* & hom. in Psal. 106. *Confessio*, inquit, *pœnitentiam monstrat, satisfactio veniam sibi diuina pietate conciliat.* Et infrà: *Peius est Dei offensam non satisfactione placare, quàm peccando Dei bonitatem offendere.*

ALTERVM Chrysostomi testimonium docet ad amicitiam Dei recuperandam, sufficere contritionem veram, quæ confessionem peccati coram Deo cum lachrymis factam, & propositum vitæ melioris complectitur: non excludit autem CHRYSOSTOMVS opera laboriosa, post amicitiam Dei recuperatam, ad reatũ pœnæ temporalis delendum, vt ex multis eius testimoniis suprà probauimus.

Id ita esse, perspicuum erit ex homilia de B. Philogonio, vbi fusiùs habentur ea, quæ ex homilia decima in Genesim Caluinus adduxit, sic enim loquitur:

Ego

Digitized by Google

Ego teſtificor, ac fideiubeo, vt ſi noſtrum quiſque, qui peccatis obnoxij ſumus, recedens à priſtinis malis, ex animo, vereque promittat Deo, ſe poſteà nunquam ad illa rediturum, nihil aliud Deus requirat ad ſatisfactionem vlteriorem: benignus enim eſt, &c. quo loco per Satisfactionem intelligit excuſationem, & ſenſus eſt; Deum non requirere, vt peccatum defendamus, vel excuſemus, & rationem reddamus, cur hoc, aut illud fecerimus, ſed ſatis illi eſſe, ſi ſimpliciter peccatum confiteamur, & promittamus nos deinceps non peccaturos: dixerat enim paulò antè: *Diſcede à malo, virtutem amplectere, deſiſte à prauitate: pollicere te poſthac iſta non commiſſurum, & iſtud ſufficiet ad excuſationem.* In eadem autem homilia idem Chryſoſtomus anteà docuerat, Satisfactionem, id eſt, opera laborioſa requiri, vel certè eorum propoſitum, ſi temporis anguſtiis quis excludatur: *Proinde*, inquit, *& tu quibus rebus prouocaſti Deum, per has rurſus facto propitiũ. Prouocaſti illum pecuniarum rapina, per eaſdem illum reconcilia, cumque & raptare ſtitueris, & alia inſuper addideris, dicito iuxta Zachæum: Reddo, ſi quid rapui, quadruplum. Prouocaſti linguæ maledicentia multis contumelia affectis, viciſſim lingua placato, puras emittens preces, benedicens maledicentibus, laudans vituperantes, gratias agens iniuriam inferentibus. Hæc non egent multis diebus, annisue, ſed ſolo animi propoſito vnico die perficiuntur.*

Teſtimonium Avgvstini, ſiue Gennadii potius, ex lib. de dogmatibus Eccleſiaſticis, definit Satisfactionem veram ab effectu: nulla enim eſt vera, ſeriaque Satisfactio, ex qua ſequitur, vt radices peccatorum euellantur, & boni habitus virtutum acquirantur, ex quibus fiet, vt non facilè deinceps malis ſuggeſtionibus aditus patefiat. Nam alioqui in eodem libro capite proximo, id eſt 53. Auctor illis diſertis verbis Satisfactionem docet: *Quamuis*, inquit, *quis peccato mordeatur; peccandi non habeat de cetero voluntatem, & communicaturus ſatisfaciat lachrymis, & orationibus.* Et paulò poſt: *Sed hoc de illo dico, quem capitalia, & mortalia crimina non grauant, nam quem mortalia crimina poſt Baptiſmum commiſſa premunt, hortor prius publica pœnitentia ſatisfacere, & ita Sacerdotis iudicio reconciliatum, communioni ſociari, ſi vult non ad iudicium & condemnationem ſui, Euchariſtiam percipere. Sed & ſecreta ſatisfactione ſolui mortalia crimina non negamus ſed mutato prius ſeculari habitu, & confeſſo religionis ſtudio, per vitæ correctionem, & iugi, immò perpetuo luctu, miſerante Deo, ita duntaxat, vt contraria pro his quæ pœnitet, agat.* Hæc ille.

Ex quo intelligi poteſt, quàm intoleranda impudentia Caluinus poſt allegatum ca. 54. huius auctoris, hæc verba ſubiunxerit: *Quo apparet, illis quoque ſeculis irriſam paſſim fuiſſe Satisfactionis doctrinam, quæ pro admiſſis delictis rependis diceretur, cum omnem ſatisfactionem, ad cautionem referat, ſe in poſterum à peccatis abſtinendi.* Sanè qui mendacium ſcribere auſus eſt, quod ex eodem ipſo loco, vnde mendacii occaſio ſumpta eſt, tam euidenter coarguitur: in rebus paulò obſcurioribus, qua temeritate graſſabitur?

Altervm Auguſtini teſtimonium nulla indiget expoſitione. Fatemur enim peccata omnia remitti per ſacrificium Crucis: nam ex eo ſacrificio vim habent Baptiſmus, & Sacramenta cetera, quibus homines iuſtificantur; & ex eodem ſacrificio ſpiritum gratiæ haurimus, ſine quo pro reatu pœnæ temporalis ſatisfacere non poſſemus. Portò S. Auguſtinum ob Crucis ſacrificium non exiſtimaſſe ſatisfactiones excludi, perſpicuum eſt ex his teſtimoniis, quæ c. 9. protulimus.

Atqve hæc de tota diſputatione hoc loco ſufficiant. Nam quę Martinus Kemnitius de Satisfactione attulit, partim ſunt à nobis, ca. 8. & 10. refutata, partim ſunt ea ipſa teſtimonia, quæ Lutherus, Philippus, & Caluinus protulerunt. Certè nouum aliquod teſtimonium in tota Kemnitij diſputatione reperire non potui: neque aliquam aliam ſententiam, quæ ſpeciem ſolidi argumenti pręſe ferre videretur. Quemadmodum etiam quæ Kemnitius de Abſolutione diſſeruit, ideò non excuſſimus, quod nihil attulerit præter ea quæ in diſputatione de Sacramentis in genere iam antè poſuerat: ad quæ nos eo loco reſpondimus.

Finis librorum de Sacramento Pœnitentię, Ad honorem, & gloriam D E I.

DE INDVLGENTIIS LIBER PRIMVS.

PRÆFATIO.

QVÆ prima controuersiarum hoc nostro seculo fuit, ea non electione, sed casu postremo loco à nobis tractanda suscipitur. Nam cum locum huic controuersiæ post libros de pœnitentia designauissem, & casu factum esset, vt libri illi propè ferias autumnales absoluerentur, & Typographus illo ipso tempore extremam manum secundo Tomo imponere vellet, implere non potui quod maximè cupiebam. Deinde superuenerunt aliæ, atque aliæ occupationes, tum publicæ, tum priuatæ, quibus impeditus, vix ocium paucorum mensium pro tertio Tomo (quod opus maioris momenti esse videbatur) perficiendo inuenire potui. Sed cum præter spem hoc anno aliquid vacui temporis nactus fuissem, & simul anni sex centesimi supra millesimum iam imminentis expectatio nos admoneret celeberrimi Iubilæi, solemniumque Indulgentiarum, quibus is annus vetere instituto consecratus est, non potui diutius huius debiti solutionem differre, quam multi à me iure, ac meritò expetebant. Quamuis autem eas potissimum controuersias explicandas susceperim, quæ de Indulgentiis inter Catholicos, Hæreticosque versantur: tamen attingam etiam illas, quæ inter Catholicos, salua fide, veritatis indagandæ, vel illustrandæ gratia disputantur. Igitur vniuersæ disputationis hic erit ordo. Primùm de nomine Indulgentiæ, & Iubilæi breuiter disseremus, & simul qui pro defensione Indulgentiarum, qui contra eas dem scripserint, indicabimus. Deinde, an Indulgentiæ sint, prosequemur, vbi duo tractanda erunt, alterum de thesauro quodam spirituali Ecclesiæ, alterum de potestate eum thesaurum distribuendi. Tertio, quid propriè sit Indulgentia, id est, in quo præcipuè natura eius posita sit, inuestigabimus, vbi alia duo explicanda erunt, vnum sit ne Indulgentia solutio, vel absolutio; alterum à quo vinculo soluat, vel absoluat. Quarto, qualis Indulgentia sit, id est, de multiplici forma, & varietate eius disseremus. Quinto propter quid, siue cuius rei gratia sit, hoc est, de fructu, & vtilitate Indulgentiæ disputabimus. Sexto, quis possit indulgentias concedere, & quam ob caussam inquiremus. Septimo, quis eas suscipere possit, & quę dispositio ad eas suscipiendas requiratur, videbimus. Octauo an, & quomodo defunctis Indulgentię prosint, aperiemus. Atque hęc omnia in priore libro breuiter, & perspicuè explicare conabor. In posteriore vero libro, mendacia, fraudes, & impostoras, argumenta quoque siue à testimoniis Scripturę, & Patrum, siue ab ipsa ratione petita, Lutheri, Caluini, Heshusij, & Kemnitij, qui præ cæteros in hoc argumento laborasse videntur, aperiam, discutiam, & refellam.

CAPVT

CAPVT PRIMVM.

De nomine Indulgentiæ & Iubilæi.

ACvt à nomine exordiamur, INDVLGENTIA remiſſionẽ, & facilitatẽ, ſiue (vt ſic loquamur) cõdeſcenſionẽ in ſcripturis ſãctis aliiſque auctorib⁹, præſertim Eccleſiaſticis ſignificare ſolet. Et quidẽ priore notione vſurpatur hoc nomẽ apud Iſaiã c. 61. Sãcto Luca interprete c. 4. Euãgelii. Nã quod legimus in Iſaia, *Prædicare captiuis Indulgentiã*: In Euangelio Lucæ redditũ videm⁹, *Prædicare captiuis remiſſionẽ*. Eadẽ notione paſſim veteres Patres vſi ſunt, Cypr. in ſerm. de lapſis, & in epiſt. ad Iubaianum, Hierõ. in commen. ad cap. 4. Dan. & Auguſt. in Pſal. 101. explicans illa verba, *cinerem tanquam panem manducabã*, poſteriore ſignificatione, qua nomen Indulgentiæ pro lenitate, & vt diximus, condeſcenſione accipitur, vſus eſt Apoſtolus in 1. ad Cor. c. 7. in illis verbis, *Hoc autem dico ſecundum indulgentiam, non ſecundum imperium*. Eadem ſignificatio apud alios ſcriptores tum ſacros, tum prophanos frequentiſſima eſt.

Eccleſia igitur, & Scholæ Theologorum vtramque ſignificationem coniungentes, INDVLGENTIAS vocant remiſſiones pœnarum, quæ ſæpe remanent luẽdæ poſt remiſſionem culparum, & reconciliationem in Sacramento pœnitentiæ adeptam: quas remiſſiones Summi Pontifices ex paterna lenitate, & condeſcenſione in filios ſuos, compatientes eorum infirmitati, certis tẽporibus, & non ſine iuſta aliqua, & rationabili cauſſa concedere ſolent. Videtur autem Eccleſia ad hanc rem ſignificandam nomen hoc deriuaſſe ab vſu veterũ Imperatorum, & iure conſultorum, ſi quidem illi indulgentiam ſolenni proprióque vocabulo appellant remiſſionem generalem criminum, quam aliquando Principes ſeculi publicæ lætitiæ cauſſa faciebant. vide Codicem Theodoſianum libro 9. tit. 38. qui eſt de indulgentiis criminũ, & nominatim inuenies lege 3. Indulgentiã fuiſſe remiſſionẽ criminum quoad ſolã pœnã legibus debitam: & lege 4. inuenies indulgentiã nũc remiſſionem, nunc abſolutionem appellari. Vide etiã l. Lucius. ff. ad Senatuſc. Turpill. & l. Indulgentia. C. de generali abolitione. & Ammianum Marcellinum lib. 16. Vbi etiam indicat nomen Iudulgentiæ eſſe antiquum, & ſolenne cùm ait, *ne per Indulgentias, quas appellant, &c.* Atque hæc de nomine indulgentiæ hic ſufficiant, nam definitionem accuratam indulgentiæ poſtea ſuo loco trademus.

Porrò IVBILÆVS dicitur à voce Hebræa יובל Iobel, & quamuis aliqui malint Iobelæum, vel Iobilæum, quam Iubilæum dicere; nos tamen S. Hieronymum ſequimur, qui vocem Iobel, perpetuò Iubilæum reddidit: non enim in conuertendis vocibus tam ſuperſtitioſi eſſe debemus, vt propterea S. Hieronymum, virum doctiſſimum, & prudentiſſimum, & ab ipſa Eccleſia approbatum deſerere debeamus. Significat autem Iubilęus annum remiſſionis, qui apud Hebræos erat quinquageſimus, vt perſpicuum eſt ex ca. 25. & 27. Leuit. & cap. poſtremo Num. ſiquidem eo anno remittebantur labores omnes agriculturæ, non enim arrabatur, nec ſerebatur, nec metebatur: ſed ex frugibus anni ſuperioris, quas Dominus triplo plures ſuppeditabat, omnes commodè ſuſtentati poterant, reſtituebãtur etiam agri, ac domus venditæ prioribus dominis, & qui ſeruituti addicti fuerant, libertati priſtinæ reddebantur.

De etymologia verò Iubilæi Grammatici certant, & adhuc ſub Iudice lis eſt. Ego tamen non aſſentior Rabbinis, qui docent Iubilęum à ſonitu cornu arietini ſic nominari, quod eiuſmodi ſonitu indiceretur annus remiſſionis. Nam tametſi vno in loco, videlicet Exo. 19. videatur Iobel ſonum buccinæ, vel ipſam buccinam ſignificare: tamẽ vbi agitur proprie de Iubilęo, nimirum Leuit. 25. ſonitus buccinæ, quo indicebatur Iubilæus, non vocatur Iobel, ſed תרועה theruha, qua etiam voce vtitur Dauid in Pſalmis vbicunque iubilum, vel iubilationem nominat. Et certè ſi iubilæus Hebraicè diceretur à ſonitu buccinæ, debuiſſet omnino Moſes Leuit. 25. vbi ait: *Et clanges buccina menſe ſeptimo, decima die menſis, propitiationis tempore in vniuerſa terra veſtra, ſanctificabiſque annum quinquageſimum, & vocabis remiſſionem cunctis habitatoribus terræ tuæ. Ipſe eſt enim Iubilæus.* Debuiſſet, inquam, vti voce Iobel in deſignando ſonitum buccinæ. Quod tamen non fecit, ſed vſus eſt voce theruha, vt diximus. Itaque non dicitur Hebraicè iubilæus à iubilatione, cum illa Iobel, iſta theruha dicatur: ſed dicitur, vt exiſtimo, à יבל Iabal quod ſignificat germinare, & producere, vnde eſt nomen יבול Iebul, quo fruges, & fructus omnes ſignificari ſolent. Dicitur igitur iubilæus, quaſi annus germinans, vtilis, & fructuoſus, quia ſine labore adducit fructus terræ, & ſine ſumptibus reſtituit agros & domos antiquis dominis, & ſine vlla vi reddit ſeruis priſtinam libertatem: fuit autem ſine vllo dubio iubilæus Hebræorum typus, & figura Euangelii, per quod homines remiſſionem peccatorum, liberationem à ſeruitute diaboli, poſſeſſionem paradiſi, & domum celeſtem, ac denique fructus bonorum operum, & alia innumerabilia beneficia per Chriſtum acquirunt. Ad quod alludẽs Iſaias c. 61. in perſona Chriſti ſic ait: *Spiritus Domini ſuper me, eo quod vnxerit me ad annunciandũ manſuetis miſit me, vt mederer contritis corde, & prædicarem captiuis indulgentiam, & clauſis apertionem, vt prædicarem annum placabilem Domino.*

Hinc Pontifex Max. Clemens eius nominis ſextus annum illum celebrem, in quo indulgentiæ maximæ adeuntibus Apoſtolorum baſilicas more veteri cõceduntur, iubilęi nomine appellandum cenſuit, præſertim cùm ad ſimilitudinẽ veteris iubilæi annum quinquageſimum pro centeſimo, qui antea fuerat in vſu, ipſe deſignaſſet. Denique idem iubilæi nomen deriuatum eſt ad omnes Indulgentias, quæ in ampliſſima forma ſubinde concedi ſolent, etiam extra annum illum, qui propriè iubilęi nomen inuenit.

Quamuis autem indulgẽtia Põtificia, vt poſtea ſuo loco probabimus, ſolam pœnã tẽporalem peccatis debitam remittat, atque ob id ſolum ex parte nonnullã habeat cum veteri iubilæo ſimilitudinem, tanti tamen fructus pœnitentiæ, tot conuerſiones hominum ſceleratorũ, tam multa, & tam præclara pietatis opera Indulgentiam illam vel præcedunt, vel comitantur, vt meritò annus ille, ſanctus, & placabilis Domino, germinans & fructuoſus, quod nomine iubilæi ſignificari diximus, appellari poſſit. Extat libellus, in quo recenſentur ordine opera pietatis egregia, ac penè innumerabilia, quæ in proximo iubilæo ſub Gregorio XIII. Põtifice Maximo edita ſunt: nec minora ſperamus viſuros nos eſſe in eo, qui nunc imminet, anno D. DC. ſub Clemente VIII. Pontifice optimo, atque ſanctiſſimo.

Ac vt possint qui volunt, auctores consulere, qui de Indulgentiis præclarè scripserunt, adscribam eorum nomina, quorũ libri ad manus meas venerunt: Primi igitur sunt Guilielmus Altisiodorẽsis in Summa Theolog. lib. 4. tract. 6. c. 9. & Alexan. Alensis in Sũma item Theolog. par. 4. q. 23. Hos sequuti sunt Albertus Magnus, S. Thom. S. Bonauentura, & cęteri Scholastici Theologi in Commentariis ad 4. lib. Sent. dist. 19. aut 20. aut 45. quibus addi possunt interpretes Iuris Canonici, Panormitan⁹, & alij, in varia capita titulis de pœnitentiis, & remissionibus, tum in epistolis Decretalibus, tum in Sexto, & Extrauagantibus, necnon Ioannes de Turrecremata, in commentario ad Gratiani Decretum de Pœnitẽtia, distinc. 3. can. Quis vidit aliquãdo, 5. Item in Leuitico, Felinus in sermone, siue tractatu de Indulgentiis, & S. Antoninus in Summa, par. 1. tit. 10. cap. 3. His postremò adiungendi sunt, qui post natam Lutheranã hæresim scripserunt, Siluester Prieras, tum in libello aduersus Lutherum, tum in Summa, Verbo, Indulgentia. Ioannes Exius in Enchirid. cap. 24. Adrianus Papa VI. in commentariis ad quartum librum Sententiarum in Tractatu de Indulgentiis. Thomas Caietanus Cardinalis in primo Tomo opusculorũ, tract. 4. 9. 10. 15. 16. Ioan. Episcopus Rossensis in refutatione assertionis articulorum Lutheri, artic. 17. 18. 19. 20. 21. & 22. Dominicus à Soto in 4. Sent. dist. 21. Petrus Soto in Instit. Sacerdotum, lect. 1. 2. & 3. de Indulgentiis. Iacobus Latomus in defensione septimi articuli Louanienſium. Martinus Ledesmius in secunda parte 4. Sent. quæst. 27. 28. & 29. Michaël Medina in disputat. de Indulgentiis. Antonius Cordubensis in quæstionibus de indulgentiis. Ioannes Baptista Paulianus in lib. de Iubilæo, & Indulgentiis. Martinus Nauarrus in Commentario de Iubilæo, & indulgentiis, Franciscus Turrianus lib. 4. de dogmaticis characteribus verbi Dei. Gregor. de Valentia in lib. de indulgentiis, Iacobus Nachantus tract. 10.

Porrò ex Ecclesiæ hostibus primi qui indulgentias contempserunt, & oppugnauerunt, fuerunt Vvaldenses qui Pauperes de Lugduno appellari sunt. Horum errores referuntur à S. Antonino in 4. par. Summæ, titu. 11. c. 7. §. 2. & à Ioanne de Turrecremata lib. 4. Summæ, par. 2. cap. 35. Octauus eorum error fuit, Indulgentias, quæ à Summo Pontifice conceduntur, nihil prorsus valere.

Sequutus est Vvaldenses Ioannes Vviclefus, cuius errores recensentur, & damnantur in Synodo Constantiensi sess. 8. eorum errorum quadragesimus secundus est, fatuum esse credere indulgentias Papæ, & Episcoporum.

Vviclefum sequuti sunt Hussitę, vt intelligi potest ex primo lib. Ioannis Cochlæi de historia Hussitarum. Hos maiores & parentes habuit Martinus Lutherus, qui nostro seculo ab indulgentiarum reprehensione principium fecit sectæ suæ propagandæ, vt perspicuũ est ex resolutionibus de indulgentiis, ex assertionibus articulorum à Leone X. damnatorum, ex initio libri de captiuitate Babylonica, & ex aliis eius libellis.

Lutherum sequutus est ipsius Achates Philippus Melanchthon in Apologia Confessionis Augustanæ, artic. 12. Matthias Illiricus in Centuriis, centur. 4. c. 15. colum. 1529. Tilmanus Heshusius in libro. de erroribus Pontificiorum, tit. 32. Sed copiosius Indulgentias oppugnauit Ioannes Caluinus in Institutione Christiana lib. 3. cap. 5. & in alia editione, lib. vnico c. 9. numer. 38. & sequentibus: copiosissimè verò Martinus Kemnitius in 4. parte Examinis Tridentini Conc.

CAPVT II.

Extare thesaurum aliquem in Ecclesia, qui sit Indulgentiarum fundamentum

VT inuestigemus, an indulgentiæ sint quod erat secundo loco propositum, duo quærenda sunt: Vnum an exter in Ecclesia thesaurus aliquis satisfactionum Christi, & Sanctorum, qui applicari possit iis, qui rei sunt pœnæ luendæ post culpam in Sacramento pœnitentiæ remissam. Alterum, an sit in Pontifice Maximo, aliisque Episcopis potestas applicandi hunc thesaurum, & eo modo absoluendi homines à reatu pœnæ temporalis. Nam hæc duo necessaria esse ad indulgentias constituendas, quales à Catholicis auctoribus defenduntur, nemo negare potest.

Quod igitur ad primum attinet, non defuerunt ex antiquis Theologis Scholasticis, qui tametsi indulgentias admitterent, tamen de thesauro dubitarent. Nam Franciscus Maironis in 4. sent. dist. 19. q. 1 thesaurum satisfactionum Christi supereffluentium, & apud Ecclesiam reconditarum, in dubium reuocauit. Durandus verò in 4. dist. 20. q. 3. in quæstionem vertit, an ad hunc thesaurum pertinerent satisfactiones sanctorũ. Vterque autem paratus erat Iudicio Ecclesiæ acquiescere, si fortè aliter saperet. Hæc. n. sũt verba DVRANDI in præfatione Commentariorũ suorum in Magistrum. *Et quoniam interpretatio dubiorum sacræ Scripturæ ad sanctam Ecclesiam Romanam, & Catholicam pertinent, omnia opera eius correctioni totaliter suppono* Ceterũ communis aliorum Theologorum, tum antiquiorum, vt S. Thomę, & S. Bonauenturæ, tum recentiorum omnium sententia, thesaurum satisfactionum tum Christi, tum sanctorum semper agnouit, & secundùm eam sententiam Clemens VI. Pontifex Maximus paulò post obitum Maironis, & Durandi, de eare decretum edidit, in Constitutione, quæ incipit, Vnigenitus.

Ceterum Martinus Lutherus, Ioannes Caluinus, & alii suprà citati huius tẽporis sectatores, vt in aliis rebus multis, sic etiã in articulo de thesauro satisfactionum ab Ecclesiæ Catholicæ sententia, & Pontificis Maximi iudicio recesserunt. Nos igitur vt rem totam facilius explicemus, & probemus, aliquot propositiones in medium adferemus.

Prima PROPOSITIO. *In bonis actionibus hominum inesse rum duplex valor, siue pretium assignari potest, meriti videlicet & satisfactionis.* Hanc distinctionem Lutherus in assert. art. 17. figmentum esse dixit, sed nullo argumento eam refutare tentauit. Non esse autem figmẽtum, sed rem verissimam, paruo negocio demonstrari potest: Dicimus igitur, in vno, atq; eodem opere bono vt eleemosyna, vel ieiunio, & meritum & satisfactionem reperiri, & vnum horum ab altero seiungi posse, neque vnum ab altero impediri. Probatur primum ex Scripturis. Eleemosyna delet peccatum, quod est satisfactorium esse. Iob. 4. *Eleemosyna ab omni peccato, & à morte liberat.* Eccles. 3. *Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum* S. Ioan. CHRYSOSTOMVS homil. 25. in Acta Apost. *Non est*, inquit, *peccatum, quod non possit purgare eleemosyna.* S. CYPRIANVS in serm. de eleemosyna: *Eleemosynis*, inquit, *atque operibus iustis, delictorum flãma sopitur.* Et tamen eadem eleemosyna, quia est opus bonum, & Deo gratum meritoria est vitæ æternæ, vt perspicuum est ex cap. 25. Matth. *Percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi. Esurini enim, & dedistis mihi manducare, &c.*

Neque responderi potest, non conuenire eidem eleemosynæ, vt sit satisfactoria, & meritoria, sed aliam esse satisfactoriã, & aliam meritoriam. Nam esse satisfactoriam, conuenit eleemosynæ, quia est opus laborio-

sum

ſum,& pœnale,eſſe meritoriam conuenit eidem,quia A
eſt opus bonum ex charitate factum : non eſt autem
eleemoſyna minus bona,& ex charitate facta,quia la-
boriosa & pœnalis, neque contra : Igitur vna & ea-
dem vtrumque fructum parit.

Idem dici poteſt de Ieiunio,eſt enim verè ſatisfacto-
rium,quia pœnale,vt perſpicuum eſt ex facto Niniui-
tarum Ionæ vltimo, & tamen eſt meritorium ſi fiat ex
charitate , cum Dominus dicat Matt. 6. *Tu autem cùm*
ieiunas , unge caput tuum , & faciem tuam lauа,ne videaris
hominibus ieiunans , ſed Patri tuo , qui eſt in abſcondito,&
Pater tuus qui videt in abſcondito,reddet tibi. Quid autem
redderet niſi mercedem ? Sic enim paulò antè de Hypo-
critis dicitur , *qui cupiunt videri ab hominibus ieiunan-*
tes , Amen dico vobis receperunt mercedem ſuam.

Idem de oratione dici poteſt. Nam in oratione Do-
minica petimus,vt dimittãtur nobis debita noſtra: at-
que hac petitione ſatisfacimus pro peccatis venialibus, B
vt S. Avgvstinvs affirmat in Enrichidio,cap.71.
De quotidianis, inquit, *brevibus,leuibuſque peccatis , ſine*
quibus hac vita non ducitur , quotidiana fidelium oratio ſa-
tisfacit. Et tamen de eadem oratione Dominus dicit in
Euangelio , capit.6. *Tu autem cum oraueris , intra in cu-*
biculum tuum , & cluſo oſtio , ora Patrem tuum in abſcon-
dito , & Pater tuus , qui videt in abſcondito , reddet tibi.

Denique de operibus pœnitentiæ generatim quod
ſimul ſatisfactoria & meritoria eſſe poſſint, extat me-
morabilis ſententia S. Cypriani in ſerm. de lapſis ex-
tremo: *Qui ſic Deo ſatisfecerit, qui pœnitentia facti ſui, qui*
pudore delicti plus & virtutis & fidei de ipſo lapſus ſui do-
lore conceperit exauditus , & adiutus à Domino , quam
contriſtauerat nuper lætam faciet Eccleſiam , nec iam ſolam
Dei veniam merebitur , ſed coronam.

Addamus his teſtimoniis rationes ex Theologia pe-
titas Principio, Opus bonum ex charitate factum me- C
ritorium eſt vitæ æternæ, vt copiosè demonſtrauimus
li. 5. de iuſtificatione. At nihil detrahitur de bonitate
& dignitate eius operis ,ſi accepetetur à Deo ad ſatisfa-
ctionem pro pœna : igitur idem opus meritorium , &
ſatisfactorium erit.

Ad hæc,qui orat pro aliis , eiſque impetrat remiſſio-
nem peccati , vel quoduis aliud beneficium Dei,certè
non minus bene operatur , & Deo placet ita orando,
quam ſi pro ſe tantũ oraret,immo melius facit,ac ma-
gis Deo placet , quia ſimul exercet charitatẽ in Deum
& in proximũ: igitur nõ perdit mercedem ſuam apud
Deum,quãuis etiam proximo beneficium aliquod il-
lo ipſo opere impetrauerit. Quare poterit eadem ora-
tio ſimul eſſe impetratoria , & meritoria. Quod ſi ita
eſt,quid impedit quo minus poſſit eſſe ſimul ſatisfa-
ctoria & meritoria ? Quẽadmodum enim ille meretur
apud Deum dignam operis ſui mercedem,qui ex cha-
ritate orando impetrat aliquid proximo: ſic etiam me-
rebitur apud Deum dignam operis ſui mercedem,qui
ex charitate orando , vel ieiunando , vel eleemoſynas
tribuendo , pro aliorum peccatis nititur ſatisfacere.

Præterea, ſi duo pij viri cum æquali charitate,& pie-
tate erga Deum orent,aut eleemoſynas tribuãt,& vni
remittatur pœna aliqua temporalis,cui erat obnoxius,
alter non egeat vlla remiſſione , quæro an par præmiũ
in vita æterna ſibi requirũt,an diuerſum: ſi par,igitur
opus bonum meritorium,& ſatisfactorium ſimul eſſe
poteſt,neq; aliquid amittit de ratione meriti , propte-
rea quod ratio ſatisfactionis accedat : ſi diuerſum;igi-
tur opus bonum,aut meritorium non integram à Deo
mercedem accipit: nam non poteſt tam parum detrahi
de præmio vitæ æternæ,& augmenti gratię,quin ſit il-
lud multo precioſius,& maius quã remiſſio cuiuſcũ-
que pœnæ temporalis. Eſt autem abſurdum ,opus bo-
num, & meritorium, non accipere à Deo integram
mercedem. Igitur par præmium duo illi viri obtine-
bunt,etiamſi alteri tantum pœna temporalis remitta
tur , nam alteri non remittitur , non quia non poſſit,
ſed quia non eſt neceſſe.

Poſtremò , poteſt vni atq; eidem operi duplex mer-
ces deberi,altera ex iuſtitia commutatiua,altera ex di-
ſtributiua : atqui operi ſatisfactorio debetur remiſſio
pœnæ ex iuſtitia cõmutatiua,operi meritorio debetur
præmiũ ex iuſtitia diſtributiua ſecundũ ſubſtantiam,vt
Sanctus Thomas docet in 1. par. quæſt. 21. art. 1. & li. 1.
cõtra Gentes , cap. 93. quãuis ſecundum modum de-
beatur, & reddatur ſecundũ commutatiuam,ex eodem
Sãcto Thoma,in. 2.2. quæſt. 61. art. 4. ad primũ. Igitur
poteſt vnum atque idem opus bonũ ſimul ſatisfacto-
rium eſſe , & meritorium. Propoſitio huius argumẽti
certiſſima eſt,nam euangelizãti debetur ex iuſtitia cõ-
mutatiua victus , & veſtitus. *Dignus eſt enim operarius*
mercede ſua; Luc. 10. & Apoſtolus affirmat 1 Cor. 9. Do-
minum ordinaſſe,vt qui Euangeliũ annunciãt,de Euã-
gelio viuant,ac vt oſtendat,id exigi ſecundũ iuſtitiam
commutatiuam,mercedem illam ſtipendium appellat:
Quis,inquit,*militat ſuis ſtipendiis vnquam?* Eidem verò
euangelizanti debetur præmium in æterna vita ſecũ-
dum iuſtitiã diſtributiuam: id enim eſt quod promit-
tit ſcriptura. 1. Petri 2. cùm ait: *Paſcite,qui in vobis eſt gre-*
gem Dei,& cùm apparuerit Princeps Paſtorum,accipietis im-
marceſcibilem gloriæ coronam. De quo præmio loquẽs B.
Paulus 1. Cor. 3. *Vnuſquiſque*,inquit , *mercedẽ accipiet ſe-*
cundum ſuum laborem. Idem etiam quotidie videmus in
reb^humanis. Miles enim,qui fideliter,fortiterque ſe
gerit in bello,meretur ex iuſtitia commutatiua ſtipẽ-
diũ ordinariũ,& rurſus ex diſtributiua meretur gratiã
ducis,ac vt in diſtributione graduũ,atq; bonorũ mi-
litarium aliis præferatur,qui minus fideliter,aut minus
fortiter ſe geſſerunt. Porrò aſſumptio eiuſdem argu-
menti non minùs eſt certa. Quod enim compenſatio
pœnæ pertineat ad iuſtitiã commutatiuam perſpicuũ
eſt ex ſacris literis, Deut. 25. *Pro menſura peccati erit &*
plagarum modus. Neque de hac re vlla dubitatio eſſe po-
teſt: quod autem meritis operum bonorum reſpon-
deat præmium ſecundũ iuſtitiam diſtributiuam ſaltem
ſecundum ſubſtantiam, docent Theologi ex eo quod
in ſcripturis Deus , vt Iudex diſtribuit vnicuique ſe-
cundum opera ſua , vt patet Matth. 25. in parabola de
talentis,& ex illo Apoſtoli 2. Timoth. 4. *Repoſita eſt mihi*
corona iuſtitiæ,quã reddet mihi Dominus in illa die iuſtus
index : & paſſim in ſacris literis,vt Act. 10. Rom. 2. &
alibi dicitur Deus non eſſe acceptator perſonarum:
quod vitium contrarium eſt iuſtitiæ diſtributiuæ , vt
Sanctus Thomas docet in 2. 2. q. 63. art. 1. Igitur ſatis
conſtat , idem opus bonum poſſe meritorium eſſe vi-
tę æternę , & ſimul ſatisfactorium pro temporali pœ-
na: nec minus meritorium , quia ſatisfactorium.

Secunda Propositio: *Opus bonum,qua parte meritoriũ* D
eſt,non poteſt alij applicari,poteſt tamen qua ſatisfactoriũ eſt.
Prior huius ſententiæ pars extra cõtrouerſiã eſt ; nam
is dicitur mereri qui bene operatur , & ex bono opere
dignus eſt præmio: non poteſt autẽ fieri, vt ex eo quod
vnus bene operatur , alter cenſeatur bene operari,vel
dignus præmio habeatur. Deinde nemo poteſt pro-
prio merito ſpoliari, quantũuis pro aliis oret,vel ieiu-
net,vel eleemoſynas faciat , non igitur meritum ſuum
cũ aliis communicare poteſt, & hoc eſt quod ſcripturæ
paſſim docent,cum dicunt,vnuſquiſq; propriam mer-
cedem accipiet 1. Cor. 3. & reddet vnicuiq; ſecundum
opera ſua, Pſal. 61. poteſt quidem vnuſquiſq; per ope-
ra ſua bona impetrare aliis diuina aliqua beneficia, po-
teſt etiã cõmunicare opera ſua bona , quod attinet ad
ſatisfactionem pro reatu pœnæ,vel ad gaudium,quod
inde percipitur : ſic. n. Dauid affirmat,ſe participem

fuisse omnium timentium Deum, Psal. 118. Sed vt alius ex merito alterius sit dignus præmio, vel vt qui bene operatus est, merito suo priuetur, fieri non potest. Posterior pars eiusdem sententię non difficulter probari potest: nam satisfactio est cõpensatio pœnæ; vel solutio debiti: potest autẽ vnus ita pro alio pœnã compensare, vel debitũ soluere, vt ille satisfecisse merito dici possit: Præterea, qui pro alio satisfacit, non potest eodẽ opere pro se satisfacere: igitur verè satisfactionem suã cum altero cõmunicauit. Et possunt hæc omnia familiarib⁹ exẽplis illustrari. Nã potest ciuis propria pecunia debitũ alterius ciuis ita dissoluere, vt non possit eadem pecunia debitũ aliquod suũ simul dissoluere: & rursus nõ potest vnus ciuis bonis operibus suis efficere, vt alius ciuis dignus sit Magistratu, quod ad iustitiã distributiuã pertinet, cũ tamẽ possit debito pecuniario eũ liberare, vt satisfecisse dici possit, si pro eo debitum soluat, quod pertinet ad cõmutatiuã: sic igitur nemo põt. meritũ propriũ cui debetur præmiũ ex iustitia distributiua, alteri applicare, potest tamẽ applicare satisfactionẽ, quę ex iustitia cõmutatiua exigitur propœna.

Tertia PROPOSITIO. *Extat in Ecclesia thesaurus satisfactionũ ex Christi passionibus infinitus, qui nunquã exhauriri potest.* Hæc propositio in dubiũ reuocari nõ potest: Nam Christi passio precij fuit infiniti, cùm esset passio personæ infinitæ, Verbi videlicet incarnati. Sic enim loquitur Apostolus Act. 20. *Attendite vobis, & vniuerso gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiã Dei, quã acquisiuit sanguine suo.* Itaque Deus est, qui sanguinẽ fudit pro Ecclesia, sed in carne humana hypostaticè assumpta illũ fudit, vt ait B. Petr⁹ in priori epist. c. 4. *Christo*, inquit, *in carne passo.* Dignitas autẽ satisfactionis mensurã accipit à dignitate personæ satisfaciẽtis, quẽadmodum grauitas offensionis à dignitate personæ læsę. Deinde Christus pro hominibus omnibus mortuus est, vt Apostolus scribit 1. Cor. 5. *Pro omnibus*, inquit, *mortuus est Christus.* & vt sanctus ait Ioannes in priori epist. c. 2. *Ipse est propitiatio propeccatis nostris, nõ pro nostris autẽ tantum, sed etiam pro totius mundi.* Certum est autem nõ omnibus hominibus qui hactenus vixerũt, precium mortis Christi re ipsa applicatum fuisse ad eorum expiãda peccata, immo maiorem partẽ hominum morti æternæ addictam esse, *multi enim sunt vocati, pauci verò electi.* Matth. 20. *Et: lata est porta & spaciosa via, quæ ducit ad perditionem, & multi ingrediuntur per eã.* Matt. 7. Superest igitur multũ illius precij, quod semper applicari possit etiãsi infinitum non esset, sicut reuera est, & sẽper redundabit, præsertim cũ tota Christi satisfactio nobis applicari possit, cũ ipse per se nulla satisfactione indiguerit, qui peccatum non fecit, nec facere potuit. Nã vt dicit Apostolus ad Heb. 7. non habuit Christus necesse prius prosuis delictis sacrificium offerre, deinde pro populi, cum fuerit semper sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus: & vt idem ait 2. Cor. 5. *factus est peccatũ, ideſt, hostia propeccatis is qui peccatum non nouerat. Ipse enim peccatum non fecit nec inuentus est dolus in ore eius*, 1. Petri 2.

Quarta PROPOSITIO. *Ad hunc thesaurum superefluentium satisfactionũ, pertinẽt etiã passiones B. Mariæ Virg. & omniũ aliorũ SS. qui plus paßi sunt, quãcorũ peccata requirerẽt.* Hãc propositionem nullo modo audire possunt Hæretici nostri tẽporis, ac potissimũ Ioã. Caluinus, & Martin. Kẽnitius, quorum argumẽta suo loco soluem⁹. Asserimus igitur non paucos sanctos homines multo plura propter Deum, & iustitiã esse perpessos, quã exigerer reatus pœnæ tẽporalis cui fuerunt obnoxij propter culpas ab ipsis cõmissas. Nam culpam ipsam, & reatum pœnæ sẽpiternæ nõ ipsorum satisfactionibus, sed Christi sanguine expiari Ecclesia Catholica docet.

Probatur hęc veritas, primũ ex passionibus B. Virginis. Cõstat n. Virginẽ Mariã nullo actuali peccato maculatam fuisse: pium quoq; est existimare, ab originali quoq; peccato immunẽ illã fuisse, vt alibi docuimus, sed hoc in præsenti ad rem nostrã nõ pertinet. Actuali autẽ peccato caruisse Virginẽ sanctissimã cõmunis est totius Ecclesiæ sensus, vt Concil. Trid. affirmat sess. 6. Can. 23. Sãctus quoq; Ambr. serm. vlt. in Psal. 118. scribit B. Virginẽ fuisse ab omni integrã labe peccati. Et S. Aug. lib. de natura & gratia c. 36. dicit ei tamen gratiæ collatũ, vt peccatũ omni ex parte vinceret. Quod idẽ docet S. Bernardi. in epist. 174. Liturgiæ Græcorum Basilij & Chrysostomi prædicant Virginẽ Mariã prorsus irreprehẽsam, & incontaminatã, immo puriorẽ, & sãctiorem ipsis Cherubim, & Seraphim. Deniq; verba illa Canticorum 4. *Tota pulchra es amica mea, & macula nõ est in te*, nulli particulari personę aptius quã B. Virgini conueniunt. Non igitur eguit Virgo Maria vlla satisfactione pro se, & tamẽ plurima passa est propter Deum, ac præsertim cum animam eius gladius doloris pertransiit, iuxta Simeonis vaticinium, Luc. 2.

Secundò idem probari potest ex passionibus S. Ioannis Baptistæ, quẽ cõstat in vtero sanctificatum vitã innocẽtissimã duxisse, vt vix leuissimis culpis, & paucissimis obnoxius fuerit, vt nõ immeritò de ipso canatur:

Antra deserti teneris sub annis
Ciuium turmas fugiens, petisti,
Ne leui saltem maculare vitam
Famine posses.

Et tamen ex Euangelio discimus, totam eius vitam adeò seuerè & duriter actam, vt exemplar pœnitentiæ omnibus esse potuerit, & tandem pro veritate vincula, carcerem, & ipsam capitis obtruncationem passum esse. Quare in dubium reuocari nõ potest, quin ingens omnino cumulus passionum ei superfuerit, quò ipse ad expianda propria peccata non eguit.

Tertiò idem ostendi potest ex passionibus Sanctorũ Prophetarum. Fuerũt. n. omnes viri sanctissimi, ita vt modica omnino pro suis culpis satisfactione opus habuerint, & tamẽ tot angustiis, & afflictionibus oppressi fuerũt, vt plurima & maxima peccata expiare potuerint. De se B. Iob, vn⁹ ex vetustissimis Prophetis sic ait c. 6. *Vtinã appenderẽtur peccata mea, quibus irã merui, & calamitas quãpatior in statera, quasi arena maris hęc grauior appareret.* Similia dicere potuissent Helias, Helisæus, Isaias, Hieremias, Ezechiel, & alij sanctissimi Prophetæ qui grauissimas persecutiones ab impijs, vel etiã ipsam mortem pertulerũt. De his. n. scribit Apostolus ad Heb. 11. *Alij verò ludibria & verbera experti, insuper & vincula, & carceres: lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladij mortui sunt, circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat Mundus, in solitudinibus errantes, in montibus, & in cauernis terræ.*

Quartò idem clarissime demõstrari potest ex passionib⁹ Apostolorum. Nã de se B. PAVLVS in epist. posteriore ad Cor. c. 11. *Ministri*, inquit, *Christi sunt, & ego, vt minus sapiẽs dico, plus ego, in laboribus plurimis, in carceribus abũdãtius, in plagis supra modũ, in mortibus frequẽter, &c.* & tamẽ quã parum deberet pro suis ipse culpis satisfacere, indicat in priore ad Cor. 4. cum ait: *Nihil mihi cõscius sũ, & 2. Cor. 1. Gloria nostra hæc est testimonium cõscientię nostrę, quod in simplicitate cordis, & sinceritate Dei cõuersati sumus in hoc mundo.* Porrò de omnibus Apostolis idẽ B. Paulus 1. Cor. 4. *Puto*, inquit, *quod Deus nos Apostolos nouissimos ostendit tanquam mortis destinatos.* Et infrà: *Vsque in hanc horã, & esurimus, sitimus, & nudi sumus, & colaphis cædimur, & instabiles sumus, & laboramus operantes manibus nostris: maledicimur, & benedicimus, blasphemamur, & obsecramus, tanquam purgamenta huius mundi facti sumus omnium peripsema vsque adhuc.*

Qui ntò

Quinto idem probatur ex paſſionibus Martyrũ, qui planè innumerabiles fuerunt: conſtat en. Martyrium tam plenam ſatisfactionem eſſe, vt expiare poſſit reatum contractum ex quãtouis ingenti numero, & magnitudine peccatorum. Nã dummodo cõſtet aliquem eſſe verè Martyrẽ, Eccl. non dubitat, eũ inter ſanctos, & Beatos numerare, etiamſi ante martyriũ multis flagitiis fuerit coopertus. Promiſſio. n. Domini generalis eſt, Matt. 10. *Omnis, qui confitebitur me corã hominib. confitebor & ego eum coram Patre meo.* Et; *Qui perdiderit animam ſuam propter me, inueniet eam.* Quare B. Cypr. lib. 4. epiſt. 2. affirmat, Martyres omnes ſtatim à morte cœlũ aſcendere ad coronã percipiendam. Sanctus quoq; Auguſt. tract. 84. in Ioan. dicit pro Martyr. in Eccleſ. non orari, cum nos potius debeamus eorum orationibus commendari: & ſer. 17. de verbis Apoſt. *Interrã*, inquit, *facit Martyri, qui orat pro Martyre.* Quod idem ſcribit Innoc. e Cum Marthæ, de celeb. miſſ. nec vllus Catholicorum contradicit. Cum igitur Martyrium omnem reatum, quamuis grauiſſimum expiare poſſit: & multi Martyres reatus leuiſſimos, aut etiam nullos habuerint ipſo tempore Martyrij, certè ſequitur, vt ingens cumulus ſatisfactionum Martyribus ſuperfuerit.

Sexto denique idem probatur ex fructibus pœnitentiæ plurimis, & maximis quos pertulerunt tam multi ſancti Confeſſores, ac præſertim Eremitæ, qui longiſſimo tempore vitam ſanctiſſimam, & laborioſiſſimam, id eſt, aſperrimam & duriſſimam peregerunt, quos non eſt dubium in hoc ſpiritale ærarium multum omnino ſatisfactionum contuliſſe.

Quare rectè Clemens VI. Pont. in Cõſtitutione Extrauagantis, quę incipit, Vnigenitus, titulo de pœnit. & remiſſionibus, declarauit, extare in Eccl. theſaurum ſpiritualem ex paſſionibus Chriſti, & Sanctorum omnium conflatum. Quo theſauri nomine nihil aliud intelligimus niſi paſſiones plurimas, quibus non egerunt ad propria delicta expianda, qui eas perpeſſi ſunt, & tamen non pericrunt, nec obliuioni traditæ ſunt, ſed viuunt, ac permanent ante oculos Dei.

CAPVT III.

Eſſe in Eccleſia poteſtatem applicandi theſaurum ſatisfactionum, ac per hoc Indulgentias concedendi.

DEMONSTRAVIMVS hactenus extare in Eccl. theſaurum ſatisfactionum ex paſſionibus Chriſti & Sanctorum, quæ ipſis ad expiãdum reatum proprium neceſſariæ non fuerunt. Sequitur nunc, vt oſtendamus, eſſe poteſtatem in Eccleſia theſaurum eiuſmodi applicandi aliis, qui indigent: quod vt planius fiat, propoſitiones aliquot in medium adferemus.

Prima PROPOSITIO: *Satisfactiones Chriſto & Sanctis ſupernaturaneæ, applicari poſſunt aliis, qui res ſunt luendæ pœnæ temporalis.* Probatur Primo ex articulo SYMBOLI Apoſtolici, *Communionem Sanctorum.* Docemur enim in hoc articulo, fideles omnes eſſe inuicem membra, & quaſi viuum quoddam corpus, vt etiam B. Paulus affirmat Rom. 12. & 1. Cor. 12. & ſicut membra viua ſe inuicem iuuant, ita fideles inter ſe bona ſua communicare, præſertim cum ea, quæ vni ſuperflua ſunt, alteri neceſſaria vel valde vtilia eſſe poſſunt.

Secundo, probari poteſt ex verbis Apoſt. PAVLI 2. Cor. 12. *Ego libenriſſimè impendam, & ſuperimpendar ipſe pro vobis.* Et 2. Tim. 2. *Omnia ſuſtineo propter electos.* Et Coloſ. 1. *Gaudeo in paſſionibus pro vobis, & adimpleo quæ deſunt paſſionum Chriſti in carne mea pro corpore eius, quod eſt Eccleſia.* Quamuis. n. poſſint hæc verba ita exponi, vt ſignificent, Apoſtolum, paſſum eſſe multa propter electos, & propter Eccl. quia non potuit Euang. prædicare, niſi ſe multis periculis exponeret, & multos labores ſubiret, & rurſum paſſum eſſe propter electos, A propter Eccl. vt exemplo ſuo infirmos confirmaret, & ad brauium ſupernæ vocationis accenderet: tamẽ negari non poteſt, quin poſſint etiã rectè exponi de communicatione ſatisfactionũ: nam iſti ſenſus inter ſe nõ pugnant, & poſſunt omnes ſimul admitti. Optauit. n. Apoſt. fidelibus prodeſſe omnibus modis, quib. id fieri poterat; nihil. n. excipit, qui dicit, *libentiſſimè impendar ipſe pro vobis.* Potuit autẽ prodeſſe communicãdo paſſiones ſuas ad expiandũ reatũ temporalẽ, cũ ſibi eiuſmodi ſatisfactiones abũdarent, vtiã oſtendimus: igitur optauit & voluit etiam hac ratione fidelibus prodeſſe, quare patiendo adimplebat ea, quæ deerãt paſſionum Chriſti, i. quæ Chriſtus in ſanctis ſuis adhuc paſſurus erat, pro corpore ipſo Eccl. ſiue inſtruẽdo prædicationibus, ſiue confirmando exẽplis, ſiue expiando ſatisfactionibus. Quod autem Apoſt. Paulus optauit, optarunt ſine dubio cæteri ſancti Apoſtoli, aliique pii viri, qui Dei & proximi charitate flagrabant. Certè S. Aug. tract. in Pſal. 61. ſatis apertè colligit ex hoc loco Apoſt. conferri in commune bonum Reipublicæ Chriſtianæ B paſſiones Sanctorum, quæ adiunctę paſſionibus Chriſti hactenus ſunt, & vſq; ad mundi finẽ adiungentur.

Secunda PROPOSITIO: *Eccl. paſtoribus auctoritas diuinitus conceſſa eſt, theſaurum ſatisfactionum diſpenſandi, ac per hoc Indul. concedẽdi.* Probatur PRIMO ex verbis illis Domini Mat. 16. *Quodcũque ſolueris ſuper terrã, erit ſolutum & in cœlis:* eſt. n. hæc promiſſio ampliſſima ac generalis, nec reſtringitur ad peccata, qualis eſt illa Ioan. 20. *Quorum remiſeritis peccata, &c.* Sed cõplectitur omnia vincula, quæ impedire poſſunt homines à conſecutione ſalutis æternę. Itaque in hoc verbo fundatur poteſtas non ſolum abſoluendi à peccatis in Sacramento Pœnit. ſed etiam abſoluẽdi à cenſuris, quibuſcũq; necnon diſpenſandi in legibus, in votis, in iuramẽtis, dum cauſſa rationabilis adeſt. Promittitur enim his verbis Apoſt. Petro ſupremum tribunal Eccleſiaſt. poteſtatis, C vt loco Chriſti Eccl omnẽ regere, & iudicare ſumma cum poteſtate poſſit, quod ei tunc demum exhibitum eſt, cũ à Chriſto audiuit Ioan. 21. *paſce oues meas.* De qua re multa ſcripſimus in li. 1. de Summo Pont. vbi etiam obiectiones Hæret. refutauimus. Quare quẽadmodũ Petrus, vt ſupremus iudex loco Chriſti abſoluere poteſt homines peccatores ritè diſpoſitos à culpis quibuſcũque applicando illis per Sacramẽtum Baptiſmi, vel Pœnit. Chriſti merita, ita etiã poteſt abſoluere coſdẽ extra Sacram à pœnis tẽporalib. applicando eidẽ Chriſti, & SS. paſſiones. Ratio autem cur reatus culpę ſoluatur in Sacramẽto, reatus autẽ pœnæ extra Sacramentũ, eſt in prõptu: quãuis. n. poteſtas ſoluẽdi ſit generalis, tamẽ debẽt omnia ſolui prout exigit eorũ natura: culpæ lethales nõ ſoluũtur ſine infuſione gratiæ: infuſio autẽ gratiæ non datur miniſterio humano, niſi per Sacr. reatus autẽ pœnæ remanẽtis poſt dimiſſã culD pã ſoluuntur extra Sacramentũ, quia nõ requirit infuſionẽ nouæ gratiæ: ſed eam iam adeptã præſupponit.

Portò ſupereſſe ſępenumero pœnam temporariam luendam poſt dimiſſam culpam, probatum eſt à nobis fuſiſſimè in li. 4. de Pœnit. quę nõ ſunt hoc loco repetenda. Poſſe autem reatũ earum pœnarũ expiari Chriſti, & Sanctorum paſſionibus, quæ in theſauro Eccleſ. reconditæ aſſeruantur, paulò antè demonſtratum eſt.

Eodem pertinent illa verba, Mat. 18. *Quæcũque alligaueritis ſuper terrã, erunt ligata & in cœlis, & quæcũq; ſolueritis ſuper terrã, erũt ſoluta & in cœlis.* Ne quis. n. Eccl. contẽneret, de qua dictum erat paulò antè in eodẽ loco, *Si te non audierit, dic Eccleſiæ & ſic Eccl. non audierit, ſit tibi ſicut Ethnicus & publicanus:* addit Chriſtus tantam fore poteſtatẽ Præſulum Eccl. vt quęcũque ipſi ligauerint, vel ſoluerint, ſint etiã apud Deũ ligata, vel ſoluta, cũ ipſos loco ſuo Iudices & Principes Eccleſ. eſſe vo-

luerit:& cũ hæc etiam promissio generalis,sic nulla est ratio,cur non possit extendi ad solutionẽ reatus pœnæ tẽporalis,præsertim cum diuinæ iustitię satisfiat ex redundantibus satisfactionibus Christi, & SS. cur enim potius colligatur ex his verbis potestas absoluendi à reatu culpę etiã lethalis per applicationẽ meritorum Christi:quàm absolutio à reatu pœnæ per applicationem eorundẽ meritorum,cum constet vtrumque reatum solubilem esse,& verba Domini generalia sint?

SECVNDO probatur hæc eadẽ potestas ex praxi,& vsu perpetuo Eccl.Cathol. quod.n. Ecclesia semper in vsu habuit,dubitari non potest,quin sit à Deo,etiãsi forte fundamentum eius consuetudinis nos lateret.

Ipso Apost.tempore concessam fuisse Indulg. perspicuum est ex verbis illis B.PAVLI 2.Cor.2. *Cui autem aliquid donastis,& ego,nam & ego quod donaui, si quid donaui,propter vos in persona Christi, vt non circumueniamur à Satana.* Rogauerant Corinthii B.Paulũ,vt Theodor.& S.Thomas hoc loco docent, vt incestuoso excommunicato & seriã Pœnit.agenti ignosceret,& cõdonaret quod super erat Pœnit. annuit B. Paulus,& iussit, vt ipsi nomine suo indulgerent:ac videamus nihil defuisse eorum quæ ad iustam Indulg.pertinẽt, quæ tria numerantur à Theologis,& à nobis suo loco tractabuntur,nimirũ auctoritas in concedente,pietas in causa & status gratiæ in suscipiente:Apost.in persona Christi, 1.auctoritate à Christo accepta indulgere se dicit, idq; propter ipsos .i. propter communem ipsorum vtilitatem, vt non detur locus insidiis Diaboli ob nimiam Prælati seueritatem.Denique constat ex eadem epistola Corinthium incestuosum tantum de suo peccato dolorem concepisse, vt periculum esset ne nimia tristitia absorberetur, ex quo intelligimus, eum per veram pœnitentiam ad statum gratiæ peruenisse.

Post Apost. tempora extant testimonia Tertulliani & Cypriani de remissione pœnæ,quam Pontifices faciebant,vel ad Martyrum intercessionem , vel aliis de causis , neque multum refert quod Pontifices illi non dicerent,se ex thesauro satisfactionum Indulgentiã dare:nam neque dicebant cum per Baptismi , vel Pœnit. Sacramentum peccata remittebant, se id facere applicando merita Christi,& tamen sine dubio Christi merita applicabant,vt etiam Aduersarii concedunt:debet enim diuinæ iustitiæ satisfieri,siue in Sacramento, siue extra Sacramentum peccatorum debita remittantur: quanquam nec omnino de thesauro siluerunt, vt statim dicemus.Sed testimonia ipsa videamus.Tertul. in libro ad Martyres c.1. *quam pacem*,inquit,*quidam in Ecclesia non habentes,à Martyribus in carcere exorare consueuerunt: & ideo ea etiam propteres in vobis habere,& fouere, & custodire debetis,vt si forte & aliis præstare possitis.*

S.CYPRIANVS li.3.epist.15. quæ in editione Pameliana est epist. 11, scribit S. Martyr. qui pacem dari lapsis petierant,eosq; monet, vt cautè,& cum delectu lapsos commendent Episc. *Petitiones*,inquit,*& desideria vestra Episc.seruent,& ad pacem vobis petentibus dandam maturum,& pacatum tempus expectent.* Et infrà:*Oro vos quibus possum precibus, vt Euangelij memores,& considerantes quæ & qualia in præteritum antecessores vestri Martyres concesserint,quam solliciti in omnibus fuerint, vos quoque sollicitè & cautè petentium desideria ponderetis, vt potè amici Domini,& cum illo postmodum indicaturi inspiciatis,& actũ,& opera,& merita singulorum,ipsorum quoque delictorum genera,& qualitates cogitetis,ne si quid abruptè & indignè vel à vobis promissum,vel à nobis factum fuerit, apud Gentiles quoque ipsos Eccl.nostra erubescere incipiat.* Idem in ser.de lapsis extremo:*Pœnitenti*,inquit, *operanti, roganti potest clementer ignoscere, potest in acceptum referre quicquid pro talibus & petierint Martyres ,& fecerint sacerdotes.* Hæc ille.Non est autem credibile pœnit.ambiuisse patrocinia Martyrum in carceribus constitutorũ, quando integram pœnitentiam peragere volebant , sed quando pacem.i.absolutionem,& communicationem sibi dari cupiebant,non peracta integra pœnitentia; proinde à Martyribus petebant,vt sibi ab Episcopis partem Pœnitentiæ condonari,hoc est, Indulg. dari precarentur.

Illud quoque obseruandum est , Episc. dare solitos Indulg. ad preces Martyrum , non solùm vt Martyres honorarent , & ad consumendum martyrium accenderent,sed etiam quia videbant,merita Martyrũ posse communicari pœnitentibus,& acceptari passiones eorum pro satisfactione,quæ lapsis pœnitent.decerat : atque ita vetus etiam Eccl. ad thesaurum respiciebat cũ Indul.daret. Id quod ex TERTVLLIANO colligi potest; qui posteaquam Hæret.esse cœpit, in lib. de pudicitia c.22. negauit quod antea in li. ad Martyres cõcesserat, posse videlicet ad preces Martyrũ indulgeri lapsis reconciliationẽ:& rationem adfert , quia non supersunt Martyr.satisfactiones , quas cum lapsis communicare possint:*Sufficiat*,inquit, *Martyri propria delicta purgasse. Ingrati,vel superbi est in alios quoque spargere, quod pro magno fuerit consecutus.* Et infrà sic Martyrem alloquitur: *Si peccator es,quomodo oleum faculæ tuæ sufficere & tibi & mihi poterit?* Ex cuius verbis manifestè colligitur, Martyrum passiones applicari solitas illis , qui ad petitionẽ ipsorum Martyrum indulg.consequebantur:Nec ratio Tertulliani solida est,cũ iam ostenderimus plurimorum Mart.passiones verè potuisse non solùm ipsorum Martyrum , sed etiam aliorum hominum debita expiare, quod attinet ad reatum pœnæ temporalis.

Post illa tempora extant Cõcilia Eccl.antiquissima, partim generalia,partim etiã diuersarum Prouinciarũ, in quibus per Episc.Indulg. pœnitentibus conceduntur.Concilium NICÆNVM PRIMVM Canone 11. vel in alia editione 12.statuit,qui serio pœnit.agunt , possint Indulg.aliquam ab Episc.obtinere:*Licebit*,inquit, *Episcopo de his aliquid humanius cogitare*:negligentiores autem iubet idem Conc.vt definitũ tempus pœnit. omnino explere debeant.Quid autem hoc est,nisi prioribus aliquid,posterioribus nihil indulgere? Similia habentur in Concilio Ancyrano can 5. in Concilio Laodiceno can.2.quorum alterum nõ diu ante Nicænum, alterum non diu post Nicęnum celebratum fuit.Idem etiam docet S.Basilius in epistolis suis Canonicis,quæ habentur in Nomocanone Photii Can.73.

A tempore autem S.Greg. vsus Indulg. vsque adeò notus,& perspicuus fuit;vt ne Aduersarii quidẽ id negare,nisi omnino impudenter valeant. Nã S.Greg. Indul.in diebus stationũ populo cõcessisse testantur grauissimi auctores.S.Tho.in 4.sent.dist.20.q.1.art.3.qu. 2.& qui eum præcessit Gulielmus Altisiodorensis li. 4.Summæ Theol.tract.6.c.9.Leonem III.Pontif. ante annos DCCC.Indul.concessisse,testis est S. Ludgerus in epist.de S.Svviberto,quæ extat apud Surium to.2. post vitam S.Svviberti à S.Marcellino descriptam.Sic .n.loquitur in epist.S.LVDGERVS c. 9. *Idem S.Leo Papa anno Dominicæ Incarnationis DCCCIII. cum magna solemnitate suorum Cardinalium Archiepiscoporum,Episcoporũ, & Prælatorum ad Imperatorem Carolum in Germaniam veniens,& ab eodem Imperatore imperialiter cum suis susceptus,inter multa pietatis suæ opera,instantia eiusdem Serenissimi Imp.& Regis Aquisgrani in palatio dedicauit Ecclesiam perpetuæ Virginis Mariæ,donans eandem Eccl.multis Indulg.* Et infrà:*Et Coloniæ Agrippinæ tam ad S. Martinum,quàm in Capitolio altaria consecrauit : & multa alia Monasteria & altaria,ac cappellas per Alemaniam,& Galliam consecrauit ; vbique multas Indulgentias conferendo.* Et infrà:*Obtulit idem sanctus Papa eidem Ecclesiæ speciales Indulgentias cunctis fidelibus celebrantibus festum sancti Svviberti Episcopi, & ad diuina confluentibus.* Hæc ille

Sergium

Sergium iuniorem Pontificem, qui ſedit circa annum DCCC.XLIV. cõceſſiſſe Indulgentiã triũ annorũ; & trium quadragenarũ viſitãtibus Eccleſiã S. Martini in mõtibus in die feſto eiuſdẽ Eccleſiæ: cõſtat ex memoria huius rei, quæ extat in marmore inciſo literis antiquiſſimis in eadã Eccleſia, vt nulla fingi poſſit ſuſpicio fraudis. Neq; vllo modo credibile eſt, Leonẽ III. aut Serg. II. aut Greg. I. cùm viri ſanctiſſimi eſſent, auſos fuiſſe tẽ nouã inſtituere, quam à prędeceſſoribus non accepiſſent: & modus ipſe loquẽdi S. Lugderi, & verba in marmore inciſa iuſſu Sergij apertè indicãt, tẽ ſolitã fuiſſe Indulgẽtiarũ cõceſſionẽ. Multa his ſimilia de poſterioribus Põtificib⁹, vt Greg. VII. Alexãd. III. & aliis referre poſſemus: ſed Aduerſarij non negant, quin à poſterioribus Põtificibus Indulgẽtiæ cõceſſę fuerint.

TERTIO, probatur eadem hæc poteſtas ex Conciliis Generalibus Eccleſię Catholicę, in quibus Indulgẽtiæ concedũtur, vel probãtur: quod.n. Concilia Generalia docent, id vniuerſa Eccleſia docet. Habemus anno M. XCVI. Concilium Claramõtanum Generale teſte S. Antonino 2.p.hi.tit.16.c.1.§.23. in quo Vrban. II. Papa Indulgentiã plenariã tribuit iis, qui ad ſacrũbellum proficiſcebãtur. Paulò pòſt anno videlicet M.C.XVI. in Concilio Lateranenſi Generali, & numeroſiſſimo Paſchalis II. Papa cõceſſit Indulgẽtiã 40. dierũ iis, qui ad Cõcilium prædictũ venerant, teſte Abbate Vrſpergẽſi, qui tũc viuebat, in Chronico ſuo ad M.C.XVI. Rurſus anno MCC.XIII. teſte Abbate Vrſpergẽſi Innoc. III. conceſſit Indulgentiam plenariã pro auxilio terræ Sãctæ, & ſimul indixit Cõciliũ Generale Lateranenſe frequẽtiſſimũ, quod celebratũ eſt anno Dominiм CC. XV. atq; in eo de Indulgẽtijs quoq; actũ eſt, & emendari abuſus, qui circa Indulgẽtias paulatim irrepſerãt, vt patet ex c. Cũ ex eo, de pœnit. & remiſſ. emendatio verò abuſuũ teſtatur tẽ eſſe antiquiſſimã, nõ. n. irrepũt abuſus, niſi in iis rebus, quę diu fuerunt in vſu. Similis emendatio legitur in Concilio Generali Lugdunenſi vt habemus in Sexto, de pœnit. & remiſſ. c.1. & in Cõcilio Generali Viennenſi, vt habemus in 2. Clementina, eodem titulo. In Concilio verò Conſtãtienſi item Generali, non ſolùm damnãtur errores de Indulgentiis Ioannis Vvicleffi, ſeſſ.8. ſed etiam in vltima ſeſſione cõcedit Martinus V. Indulgentiam plenariam. Denique Tridentinum Concilium ſeſſ.25. iterum probat vſum Indulgentiarum, & emendat abuſus.

Quãuis autem hoc argumentum ab auctoritate tot Generalium Cõciliorum ab Hæreticis noſtri temporis conténatur: tamen reuera grauiſſimũ eſt argumentũ. Nam Ariani quoque nihil faciebãt Concilium Nicænum, Neſtoriani Epheſinũ primum, Eutichiani Chalcedonenſe, & cæteri variorum temporum Cõcilia eorum Epiſcoporum, à quibus damnabantur, & tamen ſemper Eccleſia Catholica hũc morem ſeruauit, vt in Concilijs Hęreſes damnarentur, & vt S. Auguſt. ad Ianuarium ſcribit in epiſtol. 118. ſemper fuit in Eccleſia plenariorum Conciliorum ſalubertima auctoritas.

QVARTO probatur ratione petita ab iis ſignis ex quibus interno ſcũtur Catholica dogmata ab Hæreſibus, nã Catholicorũ dogmatũ hoc eſt proprium, vt nõ inueniatur eorũ origo, niſi ad Euãgelium, vel Apoſtolos aſcẽdamus. Hæreſũ autẽ ſemper deſignari poteſt certus auctor, & locus, & tẽpus, in quo exoriri cœperũt. Iam verò nullus hactenus indicare potuit auctorẽ Indulgentiarũ, neq; locũ, vel tẽpus quo prædicari cœperint. Omnes enim, qui de Indulgentiis mẽtionem faciunt, ſiue Doctores ſint, ſiue Pontifices, ſiue etiã Cõcilia, ita de iis loquuntur, vt de re vſitata & recepta. Quare Martinus Kemnitius in 4. par. Exam pag. 529. fatetur originem Indulgentiarum nõ ſatis luculenter in hiſtorijs notatã fuiſſe, & quod paulo poſt pag. 333. af-

A firmat, Indulgẽtias cœpiſſe circa annũ Domini M.CC. manifeſtè falſũ eſſe conuincitur ex iis, quæ citauimus de Indulgẽtiis cõceſſis à Paſchali II. Vrbano II. Sergio III. & potiſſimũ à Leone III. qui ſedit anno Domini DCCC. i. quadringẽtis annis ante milleſimũ ducẽteſimũ à Kemnitio notatũ. Initium autẽ Hæreſis contra Indulgẽtias notiſſimũ eſt. Cõſtat.n. non ſolum ex Catholicis, ſed etiã ex ipſo Kẽnitio pag. 375. primos fuiſſe Valdẽſes, qui doctrinã Eccleſię de Indulgentijs oppugnare cœperunt. Valdenſes autẽ quorũ auctor Valdeſius ciuis Lugdunenſis fuit, à qua ciuitate Pauperes de Lugduno appellati ſunt, conſtat mundo apparuiſſe circa annũ Domini M.C.LXX. ex Claudio Cuſſordio in lib. contra Valdẽſes extremo. Ex quo etiã cõfutatur error Kemnitij de origine Indulgentiarũ. Nã ſi Valdẽſes, qui Indulgẽtias oppugnabãt, exorti ſunt circa an-
B nũ Domini M.C.LXX. quomodo fieri poteſt, vt Indulgẽtiæ ipſæ cœperint circa annum Domini M.CC?

QVINTO probatur ex diuinis teſtimoniis reuelationũ & miraculorũ. Nã S. Bernard. prędicauit multis in locis Indulgẽtias, quas Eugen. III. Papa cõceſſit iis, qui accepta Cruce ad bellũ ſacrũ Hieroſolymitanũ proficiſcerentur, & prędicationẽ ſuã miraculis plurimis, & maximis cõfirmauit, vt cognoſci poteſt ex vita eius fideliter ſcripta lib. 3. c. 4. & ex initio lib. ſecundi de Cõſideratione eiuſdẽ Bernardi. S. quoq;. Frãciſcus diuina reuelatione indulgentiã à Domino, & ab eius Vicario Rom. Pontifice obtinuit pro Eccleſia ſanctæ Mariæ de Angelis: de qua indulgẽtia plura dicemus in 2. l. ca. vlt. ad quẽ locũ Lectorẽ remittimus. S. Brigitta Vidua ſanctiſſima, cuius reuelationes diligẽter examinatę, & approbatæ per viros doctiſſimos fuerũt, ab ipſo Chriſto nõ ſemel admonita eſt de indulgẽtiis maximisque
C ſunt Romæ. Vide li. 6. Reuelationum, cap. 102. & 105.

SEXTO & vltimo probatur ratione ducta à ſimili. Nã in omni bene inſtituta Republica pertinet ad Principẽ, vel Magiſtratũ diſpẽſatio cõmuniũ bonorũ, & rurſus ad eoſdẽ pertinet admittere ſatisfactionẽ vniuspro altero, ſi ita iudicẽt expedire vtilitati eiuſdẽ Reipublicæ. Vt exẽpli gratia, ſi Princeps aliquis debeat ſtipẽdia multa militibus, & rurſum habeat in carceribus multos, qui ob fraudes fiſci rationibus illatas, debeãt pœnã luere vel in pecunia, vel in corpore, ſi fortè milites illi ex direptis ciuitatibus locupletati, ſtipẽdiis nõ egeãt, eaq; Reipublicæ cõdonẽt pro arbitrio Principis erogãda, certę poterit Princeps ob vtilitatẽ aliquã Reipublicæ ex militaribus illis ſtipendiis fiſco ſuo pro debitis miſerorũ, qui carceribus detinentur, ſatisfacere, & miſeros illos abſoluere. At certũ eſt, Epiſcopos, Principes eſſe populi Chriſtiani, & Romanũ Pontificẽ in vniuerſa Eccleſia loco Chriſti Summũ Magiſtratũ gerere, nec minus eſt certũ, extare in Eccleſia theſaurum ſatisfactionũ ex paſſionibus Chriſti, & Sãctorum, quo
D ipſi nõ egent, & in cõmunem fideliũ vtilitatẽ erogari deſiderant: deniq; certũ eſt, multos eſſe fideles homines, & Dei filios, & amicos, qui tamẽ reatu pœnę tẽporalis adhuc teneãtur obſtricti: cur igitur nõ poterũt Epiſcopi, ac potiſſimũ Põtifex Maxim⁹, ſi rationabilis cauſa ſubſit, ex theſauro illo pro debitoribus ſatisfacere Deo, & nomine ipſius Dei, eãdẽ ſatisfactionẽ pro debitoribus illis acceptare, atq; ea ratione Indulgentiam illis dare, eoſque à reatu pœnæ temporalis abſoluere?

Tertia PROPOSITIO, *Prælati Eccleſię diſpẽſare poſſũt Chriſti paſſionẽ, tũ per Sacramẽta, tũ per Indulgẽtias, paſſiones vero Sãctorũ nõ niſi per Indulgẽtias.* Ratio eſt in prõptu. Nã Chriſti paſſio, qua parte diſpẽſatur pro iuſtificatione & reconciliatione peccatorũ, nõ poteſt ab Eccleſię Prælatis diſpẽſari niſi per Sacramẽta: gratiã.n. & gloriã (vt omnes Theologi fatẽtur) nõ poteſt donare extra Sacramẽta, niſi Deus poteſtate propria, & Chriſtus per po-

testaté sibi cõmunicatam à Deo, quã vocant excellẽtiæ. Qua parte autemeadem Christi passio dispensatur pro remissione pœnæ temporalis, potest & per Sacramenta & extra Sacramenta dispensari. Nam in sacramento Baptismi virtute passionis Christi remittitur omnis pœna siue temporalis, siue æterna: in Sacramẽto verò pœnitẽtiæ remittitur semper pœna sempiterna, & pars aliqua pœnæ temporalis. Passiones verò Sanctorum per Sacramenta dispensari non queunt: nunquã enim in Sacramẽtis remittitur sine remissionẽ culpæ: culpæ autem passionibus Sãctorum expiari non possunt: vt illud omittã, quod Sacramenta instrumenta sunt passionis solius Christi, nec vllã vim habẽt à passionibus Sanctorũ, cum ipsi etiã Sancti per Christi Sacramenta sanctificati fuerint. Restat igitur, vt passiones Sanctorũ, si vllo modo dispensari debeant, extra Sacramenta solum, idq; pro solutione solius reatus pœnæ temporalis dispensari debeant. Quod si passiones Sanctorũ extra Sacramenta dispensentur, dubium esse non debet, quin etiam Christi passio pro solutione reatus pœnæ tẽporalis extra Sacramẽta dispẽsari possit. Atq; hæc ad explicandã, & confirmandam veritatem in præsenti sufficiant: nã in sequenti capite ex obiectionũ solutione veritas ipsa magis eluceſcet.

CAPVT IV.

Soluuntur obiectiones contra doctrinam duorum capitum superiorum.

ADVERSVS ea quæ dicta sunt cap. 2. & 3. multa obijciũtur ab Aduersariis, quæ sunt breuiter diluenda. Omittã autem in præsentia Lutheri & cæterorum Hæreticorũ argumẽta, tum quoniã ea simul omnia in 2. li. refellam: tum quia tam malè inter se cohærent, vt vix præ se ferant speciẽ vel vmbram argumẽti: quo magis mirũ est propter tã debiles & ineptas rationes potuisse tot populos ab antiqua fide deficere. Adferã igitur solũ Durandi & Maironis obiectiones.

PRIMA Obiectio, Deus Pater Christi meritis, atque in primis acerbissimæ passioni eius & morti cumulatissimum præmium reddidit, vt Apostolus docet in epist. ad Philipp. c. 2. cum ait, *Humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem, mortem autem Crucis; propter quod & Deus exaltauit illũ, & dedit illi nomẽ quod est super omne nomen.* Non igitur supersunt passiones aliquæ nõ remuneratæ, quæ in thesauro recondantur.

Responsio: Christi passiones qua parte merita dici poterãt, actiones videlicet virtutũ obediendiæ, patiẽtiæ, humilitatis, ac potissimũ charitatis, præmium aliquod habuerũt, gloriam corporis, & nominis exaltationẽ, vt Apostolus scribit: sed qua parte satisfactiones erant, vt opera bona & pœnalia, nullum omnino præmiũ in ipsa Christi persona sortitæ sunt, cũ ipse nulla peccata propria haberet, pro quibus satisfacere teneretur. Itaq; vniuersæ Christi afflictiones, vt rationẽ satisfactionis habẽt, superuacaneæ ipsi fuerũt, & in thesauro iure cõtinentur: quãquam neq; integrũ præmiũ Christus habuit laborũ suorum, qua parte meritorij erãt. Nam gloriã animæ essentialẽ sine meritis habuit in primo instãti cõceptionis suæ, vt Theologi docẽt: & cum ea merita infiniti precij essent, certè non fuit integrum eorum præmiũ sola corporis gloria, & nominis exaltatio. Quare Theologi rectè statuunt Christum meruisse de rigore iustitiæ gratiã, & gloriã omnibus hominibus, etiamsi illi infiniti futuri fuissent.

SECVNDA Obiectio, Culpa lethalis est infiniti damni causa, quod ad se attinet, cum sit offensa Dei, qui est summũ & infinitum bonum: igitur ad culpam lethalem tollendã necessaria fuit infiniti precij satisfactio. Tota igitur Christi passio, quãuis infiniti meriti fuerit, in redemptione & expiatione culpæ lethalis cõsumitur, ac per hoc nihil supereſt, quod pro expiandis pœnis in thesauro reponatur.

Responsio: Si argumentũ propositũ aliquid efficeret, probaret vnicam solum culpam lethalem Christi passione deleri potuisse: & iam non solũ pro tollendis pœnis, sed etiã pro tollẽdis plurimis culpis nihil in thesauro remãsisse: sed nõ ita est: nam multæ culpæ, quarum vnaquæq; sit offensio infinita, nõ requirunt ad sui expiationẽ multas infinitas satisfactiones: sed vna satisfactio verè infinita, qualis fuit quælibet Christi afflictio, sufficit ad expiãdas oẽs illas culpas, & pœnas pro eis debitas, nihil. n. maius infinito dari potest. Quare veriſſime scripsit Innoc. VI. in Cõstitutione, quæ incipit Vnigenitus, vnam sanguinis guttã Christi, propter vnionem ad Verbum, toti mũdo recõciliãdo satis esse potuisse. Et cũ Dominus Christus nõ vnã sanguinis guttã, sed totum sanguinẽ pro nobis fuderit, & ab ipsa conceptione vsq; ad mortẽ ardẽtissima charitate grauissimos labores pertulerit, vt Deo Patri nos reconciliaret, proq; culpis nostris diuinæ iustitiæ satisfaceret, dubium esse nõ potest, quin semper supersit precium, idque iustissimum, quo debita nostra solui possint.

TERTIA obiectio. Satisfactio Christi est infinita, vt iã dictũ est: nõ igitur opus est, vt ad satisfactionẽ Christi adiungãtur satisfactiones ex passionibus Sanctorum.

Respõsio. Nõ est quidẽ opus, vt adiungãtur passiones Sanctorũ passionibus Christi, quasi hæ per se non sufficiãt: Sed adiungũtur tamen, quia æquũ est, vt passiones illæ coram Deo nõ sint inanes, præsertim cũ id sit tũ glorioſum Christo, à quo manat omne bonũ Sactorũ, tum ipsis etiã Sãctis perhonorificũ. Quomodo autẽ cõcurrãt in hac applicatione satisfactiones Christi cum passionibus Sanctorũ, id est, an applicetur pars vna satisfactionis ex passionibus Christi, pars alia ex passionibꝰ Sãctorũ: an verò integra satisfactio accipiatur semper ex passionibus Christi, & superaddãtur ad cumulũ satisfactionis passiones Sãctorũ, nõ videtur nimis curioſe inuestigãdũ. Illud videtur certũ, passiones Christi, & quæ sunt infiniti precij applicari per Indulgentias finito modo, & ideo aliquid re vera superaddi cũ passiones Sãctorũ illis adiũgũtur, quod rectè annotauit Dominicus à Soto in 4 sẽt. dist. 21. quæst. 1. art. 2.

QVARTA Obiectio, Sancti omnes plenã mercedem laborum suorũ acceperũt, immo supra cõdignum Sãctos omnes à Deo remuneratos rectè colligũt Theologi ex diuinis litteris, cũ Dominus dicat Luc. 6. *Mẽſuram bonã, & confertam, & coagitatã, & superfluentẽ dabũt in sinũ vestrũ.* Et Apostolus ad Rom. 8. *Nõ sunt cõdignæ passiones huius tẽporis ad futuram gloriã quæ reuelabitur in nobis.* Nihil igitur supereſt ex laboribus Sãctorũ, quod ad expiationem alienorum peccatorum insumi possit, & ad hunc finem in thesauro Ecclesiæ conseruetur.

Responsio. Iam supra docuimus in bonis operibus Sanctorũ, quæ laboriosa & pœnalia fuerũt, duplicem esse rationem, alteram meriti, alteram satisfactionis. Quod igitur attinet ad rationem meriti, plenam mercedem, immo etiam confertam, & coagitatam, & superfluentem mẽſuram præmij sancti omnes pro suis laboribus acceperunt. Quod autem pertinet ad rationem satisfactionis, multi labores Sanctorum inanes, & sine fructu essent, nisi pro reatibus aliorũ cõsumerentur, cum ipsi Sancti aut nullis, aut certè minoribus laboribus pro suis expiandis reatibus indigerent.

QVINTA Obiectio, Nihil omnino sancti fecerũt vel pertulerunt propter deũ, quod facere, vel perferre nõ tenerẽtur. nihil igitur illis supereſt, quod cũ aliis cõmunicare possint. Antecedẽs colligitur ex multis testimoniis sacræ Scripturæ, sed ex eopotissimũ, quod habetur, Luc. 17. *Cũ feceritis hæc omnia, dicite serui inutiles ſumus,*

mus, quod debuimus facere fecimus. Quare prudentes virgines Matt. 25. non ſine cauſſa fatuis dicentibus, *Date nobis de oleo veſtro*, reſponderunt, *ne forte non ſufficiat nobis, & vobis, ite potius ad vendentes, & emite vobis.*

Reſpõdeo: nõ eſt neceſſe hoc loco de operibus ſuper erogationis diſputare, & de quibus in lib. de Monachis diſſeruimus. Nam etiãſi admitteremus, quod tamẽ falsũ eſſe loco notato demonſtrauimus, nihil omnino ſanctos viros feciſſe, vel pertuliſſe propter Deũ, quod facere, vel tolerare nõ teneretur; nihil tamen argumentũ concluderet. nã ipſa obedientia legis ad quã implendã ſine dubitatione tenemur, meritoria, & ſatisfactoria eſt, & poteſt fieri, vt ea ſatisfactione pro ſuis delictis nõ egeat, qui legis obedientiã præſtat, ac propterea cũ alijs eam cõmunicare poſſit. Neque virgines prudentes de ſatisfactione loquuntur, ſed de oleo gratiæ, & charitatis, ſine quo ſalui eſſe nõ poſſumus: quod quidem oleum vnuſquiſque retinet ſibi, neque in alios effundere poteſt, cũ ſit opus ſolius Dei, effuſio tã precioſi olei. *Charitas Dei*, inquit Apoſt. ad Rom. 5. *diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctũ qui datus eſt nobis.*

SEXTA Obiectio, Si Sanctorum paſſionibus expiari poſſent noſtra delicta: non eſſet abſurdum eos appellare noſtros Redemptores ſaltem ex parte. At ſolus Chriſtus, eſt Redemptor generis humani, de quo dicit Apoſtolus 1. Cor. 1. *Qui factus eſt nobis iuſtitia, & redemptio*; & 1. Cor. 5. *Empti eſtis precio magno.*

Reſponſio Propter hoc argumentũ non defuerunt aliqui ex recentioribus, qui dicerent, paſſiones Sanctorũ non ita nobis applicari per Indul. vt ſint iuſtæ compẽſationes pro pœnis, quas nos debemus Deo, hoc eſt veræ ſatisfactiones: ſed eſſe aliquid quod moueat Deũ, vt nobis Chriſti ſatisfactionem applicet. Sed hęc opinio reprobata eſt à Pio V. Pont. & à Greg. XIII. qui ſententiã Pij confirmauit. Damnauit. n. Pius V. multos articulos quorundã LOVANIENSIVM, quorũ vnus erat, *Solus Chriſti ſatisfactionibus remitti pœnã temporalẽ, Sanctorũ autẽ paſſionibus offerri Deo, vt Deus illarũ intuitu applicet nobis merita Chriſti.* Præterea repugnat eadem illa opinio Conſtitutioni Clem. VI. quæ incipit Vnigenitus, & Bullæ Leonis X. in qua dãnantur errores Lutheri, & cõmuni conſenſu Theol. Ad hæc ſi non poſſent nobis applicari Sanctorũ paſſiones ad redimẽdas pœnas, quas pro peccatis Deo debemus, ne ſancti Redẽptores noſtri eſſe videãtur, certè, neq; nos ipſi propriis laboribus pœnas eaſdem redimere poſſemus, ne nos ipſi Redempt. noſtri eſſe videamur. Atqui Conc. Trid ſeſſ. 14. c. 8. & can. 13. & 14. apertiſſimè docet contrarium.

Ad argumentũ igitur reſpõdemus, ſi propriè, & abſolutè nomen Redemp. accipiatur: ſolum Chriſtũ eſſe Redẽptorem, is. n. dicitur propriè, & abſolutè Redẽp. qui redimit à captiuitate, non qui ſoluit pro alio debitũ aliquod parui momenti. Nos autẽ tunc ſolũ captiui dicimur, cum venundati ſub peccato, vt ſcript. loquũtur, & cũ laqueis Diaboli vincti tenemur ad ipſius voluntatẽ, id quod tũc ſolũ fit, cũ per lethale peccatum è gratia Dei excidimus: ab hac autẽ ſeruitute & captiuitate ſolo Chriſti ſanguine redimi poſſumus, proinde ipſe ſolus verè propriéq; Redempr. dici debet. At ſi largo modo Redẽp. appellatur quicũque liberat alium ab aliquo debito, non erit abſurdũ, ſi Sancti qui Redemp. noſtri aliquo modo. i. ſecundũ aliquid, nõ ſimpliciter, & largo modo, non in rigore verborum eſſe dicantur. Nam ſi Propheta Daniel Regi Nabuch. non inepte dixit, *Peccata tua eleemoſ. redime*, Dan. 4. cur inepte dicãtur Sancti viri aliquo modo paſſionibus ſuis delicta noſtra poſſe redimere? & ſi Paul. de ſe ſcripſit 1. Cor. 9. *Omnibus omnia factus ſum, vt omnes facerẽ ſaluos*: cur nõ etiam ſcribere potuit, vt omnes redimerem? non. n. minus eſt propriũ Chriſto nomen Saluatoris, quã Redemptoris.

CAPVT V.

Quid propriè ſit Indulgentia, ſolutiõne an abſolutio.

DEMONSTRATVM eſt hactenus, Indulgentias eſſe: nunc quid ſint, id eſt, in qua re potiſſimum Indulgentiæ ratio, & natura poſita ſit explicandum erit diſputatio bipartita erit: primum enim quęremus, an indulgentia propriè ſit abſolutio, vel ſolutio: deinde cuius debiti ſit ſolutio, vel à quo debito abſolutio. His enim duobus explicatis, in promptu erit vera ac propria indulgentiæ definitio.

Quod ad primũ attinet, non defuere, qui indulgentias nihil eſſe aliud voluerunt, niſi ſolutionem. i. compenſationem pœnarum ex theſauro meritorum Chriſti, ac Sãctorum depromptam & applicatam auctoritate Pontificis. Ita ſenſiſſe videtur Durandus in 4. diſt. 20. q. 3. Paludanus ibid. q. 4. S. Antoninus in 1. par. Sũmæ Theologicæ, tit. 10. c. 3. Hadrianus VI. Pontifex in 4. ſentent. 9. de indulgentiis. Siluester in Summa, Verbo. Indulgentia, nu. 3. & videtur in eadem fuiſſe ſententia S. Thomas in 4. diſt. 20. quæſt. 1. art. 3. ad 2. & 3. Contra verò Franciſcus Mayronis loco ſupra citato, contendit indulgentias nihil eſſe, niſi iudiciariam abſolutionem: cui prima fronte fauere videntur exempla veteſtiſſimorum Conciliorum, in quibus videmus ab Epiſcopis abſolui pœnitentes ab aliqua parte multctæ impoſitæ, nulla facta mentione theſauri ſpiritualis, vnde compenſentur debita illa pœnarum.

Ceterùm re tota diligentius conſiderata, poſteriores Theologi definierunt vtrumque ſimul in indulgẽtiis reperiri abſolutionem & ſolutionem; neque veteres Theologos ſcholaſticos negaſſe iudiciariam abſolutionem, quamuis ſolutionis tantum fere meminerint, neq; veteſtiſſimos Patres negaſſe ſolutionẽ ex theſauro, licet ſolius abſolutionis meminiſſe videantur. Ita docet Card. Caietanus, tract. 15. ad Iulium Medicem, c. 6. Dominicus à Soto in 4. diſt. 21. q. 1. art. 2. Petrus à Soto lect. 2. de indulgentiis, in inſtitutione ſacerdotũ. Martinus Ledeſmius in 2 par. 4. ſent. quæſt. 38. art. 1. & alij paſſim: & expreſsè idem docuerunt ex antiquis S. Bonauentura in 4. diſt 20 p. 2 q. 5. Sit igitur

Prima PROPOSITIO. *Indulgentia propriè eſt abſolutio iudiciaria, annexam habens ſolutionem ex theſauro.* Probatur pars PRIOR propoſitionis. PRIMO, ex teſtimoniis ſcripturæ, in quibus fundari diximus indulgẽtias. Nam illud Matth. 16. *Tibi dabo claues regni cœlorũ, & quodcunque ſolueris ſuper terram, erit ſolutum & in cœlis*: & illud Matt. 18. *Quæcunque ſolueritis ſuper terram, erunt ſoluta & in cœlo*, intelliguntur ſine dubio de poteſtate iudiciaria abſoluẽdi. SECVNDO probatur ex teſtimoniis ſacrorum Canonũ. Siquidẽ Alexander III. Põtif. in epiſt. ad Epiſcopum Cantuar. vt habemus cap. Quod autem conſuluiſti: de pœn. & remiſſ. docet, nemini poſſe concedere indul. niſi propriis ſubditis, & rationem reddit: quia nõ poteſt niſi proprius Iudex abſoluere, vel ligare: quibus verbis Alexander ſatis apertè indulg. abſolutionem iudiciariam eſſe docuit. Sic et ã Martinus V. Pontif. in fine Conc. Conſtantienſis cõcedens indulg. plenariam, dicit ſe abſolutionem plenariam concedere. Greg. VII. in multis epiſtolis indulgentiam tribuens, vt plurimũ vtitur verbo abſolutionis. TERTIO probatur ratione: nã cur quæſo pro defunctis nõ conceduntur indulgentię niſi per modum ſuffragij? certè nulla eſt ratio, vt ſuo loco demonſtrabimus. niſi quia defuncti nõ poſſunt propriè iudicialiter abſolui: ergo indulgẽtia, quæ viuentibus ſimpliciter datur, abſolutio iudiciaria eſt. Demq; ſi non eſſet neceſſaria iuriſdictio ad indulgentias concedendas, quicunq; applicare vellet alteri ſatisfactionem ſuam, is dici poſſet Indul-

gentiam dare, quod tamen est omnino inauditum.

Iamvero POSTERIOR propositionis nostræ pars, quod videlicet Indulg. præter absolutionē contineant applicationem thesauri, probari potest primum auctoritate Innoc. VI. qui in Extrauag. Vnigenitus, manifestè hoc docet. Deinde ratione quoniā Prælati Eccl. & ipsi etiā Sūmi Pontif. non sunt absoluti Domini vt possint pro arbitrio, sine vlla compensatione condonare hominibus culpas, vel pœnas, quarum rei sunt in foro Dei. Sed sunt Iudices à Deo constituti, qui possunt quidem pro potestate sibi à Deo concessa remittere culpas & pœnas nomine Dei, sic tamen, vt iustitiæ satisfiat: & confirmatur à simili: nam cum sacerdotes in Sacramento pœnit. absoluunt reos pœnitētes à culpis & ab aliqua parte pœnæ temporalis, non id faciunt sine compensatione, sed applicāt precium sanguinis Domini vt diuinæ iustitiæ satisfiat: Igitur eodē modo cū per indulg. Prælati Eccl. subditos suos absoluunt à pœnæ temporalis reatu, id faciunt applicando satisfactiones Christi & Sanctorum. Generalis .n. est Apostoli sententia ad Heb. 9. *Sine sanguinis effusione non fit remissio.* Quare minus considerate loquutus est Petrus Paludanus in 4. dist. 20. q. 4. cum ait, hoc interesse inter remissionem, quæ datur per Sacramenta, & eam quæ datur per indulg. quod prior sit omnino liberalis, posterior verò compensationem aliquam requirat.

Secunda PROPOSITIO, *Quāuis in Indulg. absolutio cum solutione ordinariè coniungatur: posset tamen Summus Pontifex Indulg. concedere per solam solutionem, non tamen per solā absolutionē.* Quod per solam solutionē certū est ex indulgentiis quæ dantur pro defunctis; nam quemadmodum defunctis indulgentiæ conceduntur per hoc solum: quod Summus Pontifex applicat ex thesauro quantum satis est ad compensandam pœnam, quam illi in Purgatorio luituri erant: sic etiam posset viuenti alicui applicare satisfactionem ex thesauro Ecclesię, & eo modo eum liberare à debito pœnæ, etiamsi non propriè illum absolueret. Ceterùm ista non esset indulgentia eiusdem rationis cum ea, quæ ordinariè viuentibus tribuitur. Quod autem non possit concedi indulgentia per solam absolutionem sine applicatione thesauri, perspicuum est ex iis quæ suprà diximus.

CAPVT VI.

Soluuntur obiectiones contra doctrinam capitis superioris.

SED aduersus ea, quę in his propositionibus continentur, pauca quædam obiici possunt, quę breuiter dissoluenda sunt.

PRIMA Obiectio, Si posset Pontifex absoluere iudicialiter per indulgentias à pœna temporali posset consequenter absoluere à pœna, quam aliquis in Purgatorio daturus esset; si cum reatu illius pœnæ moreretur: at in pœnas Purgatorii non habet Pontifex auctoritatem, igitur non potest eam tollere per suam absolutionem, sed solum per applicationem thesauri, vt facit cum indulgentias pro defunctis concedit.

Responsio; an Summus Pont. potestatem habeat in animas, quæ in Purgatorio degunt, postea videbimus. Sed in pœnā Purgatorii, immo etiā in pœnā æternam Gehennæ sine dubio potestatem habet, saltem consequenter & indirectè, quia dum absoluit per Sacramentum pœnit. à culpa lethali, liberat consequēter hominem à debito pœnæ sempiternæ, & eodem modo dum per Indulg. absoluit hominem à pœnitentia iniuncta, vel iniungēda, absoluit eundem consequenter à pœna Purgatorii quam is luiturus esset, si eā pœnit. non expleuisset, vel ab ea absolutus non fuisset. Sed hoc non est habere potestatem in Purgatorium, vel in Gehennam, sed in homines fideles, qui reatum culpæ, vel pœnæ. Quare merito damnata fuit sententia Petri Oxo- A nensis à Sixto IV. Pontifice, & Concilio Complutensi, qui docebat non posse Summum Pōtificem indulgere alicui vt viuenti in carne pœnam Purgatorii, & sola contritione deleri peccata quoad culpam & pœnam alterius vitę sine ordine ad claues. Vide si liber, condemnationem huius erroris apud Alphonsum de Castro in libro aduersus hæreses, verbo, Confessio, vel in Summa Conciliorum in decretis Sixti IV. Pontif.

SECVNDA obiectio, Per applicationem thesauri fit integra compensatio pro debito pœnæ temporalis, igitur superuacanea est absolutio iudicialis.

Responsio. Argumentum non rectè concludit, quoniam Iudex non tenetur dimittere reum alicuius pœnæ, etiamsi iusta compensatio offeratur ab alio, præsertim si cōpensans non sit eiusdem rationis: & ideo si Iudex admittat compensationem, & absoluat reum, verè dicitur gratiā illi præstare, vt exēpli causſa, si quis dānatus sit ad triremes, vel vt publicè virgis cædatur, & aliquis offerat pro illius rei liberatione magnam pecuniæ summam, certè nō tenebuur Iudex acceptare pecunias, & reum liberare: sed si voluerit id facere gratiam illi præstabit, atq; eum absoluet. Itaque si propriè loqui velimus, non dicetur tollere obligationem ad pœnam is, qui compensationem offert, sed is, qui admissa compensatione reum ab illa obligatione absoluit. Dat igitur verè indulgentiam subditis suis Pontifex, quia nomine Dei, cuius vices in terris gerit, admittit compensationem ex thesauro depromptam, & ea admissa pœnitentes à reatu pœnæ temporalis absoluit. Contra autem, defunctis non dicitur dare simpliciter indulgentiam, sed per modum suffragii, quia non ipse, sed Deus acceptat compensationem pro defunctis, & eosdem defunctos absoluit: Pontifex autem solum offert ex thesauro istam compensationem.

TERTIA Obiectio: Absolutio iudicialis dari potest etiam inuito, & patet de absolutione ab excommunicatione: sed indulgentia inuito dari non potest: igitur indulgentia non est absolutio, sed mera solutio.

Responsio. Non omnis absolutio dari potest inuito, sed ea sola, quæ non requirit necessario aliquam actionem, vel dispositionem in eo, cui datur. Itaque absolutio Sacramentalis, quia requirit contritionem, confessionem, & satisfactionem, non potest in inuitum conferri: absolutio ab excommunicatione, aliisque censuris, quia non pendet necessario nisi à voluntate Prælati, potest in inuitum conferri. Porrò indulgentia exigit in suscipiente primùm, vt sit in statu gratiæ, deinde vt faciat quę præscribuntur in literis indulgentiæ, visitet Basilicas, oret, ieiunet, eleemosynas faciat, quæ omnia sic à libero arbitrio pendent, vt ab inuito extorqueri non possint. Quare indulgentia, quamuis sit absolutio, non est mirum si in inuitū conferri nequeat.

QVARTA obiectio. Absolutio requirit cognitionem causæ; sed indulgentiæ sæpe dantur in communi omnibus, qui hoc aut illud egerint, non cognitis causis eorum, quibus indulgentiæ tribuuntur: non igitur indulgentia iudicialis absolutio dicenda est.

Respōsio. Absolutio particularis, & absoluta, vt etiā condēnatio, quia feruntur secundū allegata & probata, sine dubio requirūt particularem & accuratam cognitionem causæ. At absolutio quædam generalis, & cōditionata, non requirit cognitionem causę, nisi generatim: prior absolutio dicitur sententia ab homine, posterior à iure: atque indulg. quidem, quæ dantur singulis pœnit. quæ apud veteres vsitatissimæ erant, similes sunt priori absolutioni, & ideo tunc exigitur cognitio causæ in particulari: ea verò quæ dantur omnibus generatim, & cum conditione certi operis faciendi, vt militādi aduersus Mahumetanos pro recuperanda Hierosolyma, similes sunt posteriori absolutioni,

dixi ro-

& propterea satis est generatim cognoscere iustam causam adesse talis indulgentiæ concedendæ.

QVINTA obiectio, Archiepiscopus ad totam Prouinciam indulgentiam suam extendere potest, vt habetur cap. Nostro de pœn. & remiss. At non sunt propriè subditi Archiepiscopo omnes prouinciales, sed ij soli, qui ad eius diœcesim pertinent: igitur indulgentia non est absolutio propriè dicta, quæ iurisdictionem exigit.

Respondeo. Non sunt quidem omnes prouinciales absolutè subditi Archiepiscopo, sed sunt tamen omnes subditi in certis casibus, quorum vnus est indulgentiæ condonatio.

POSTREMA obiectio. Si indulgentia esset iudicialis absolutio, non posset. Summus Pontifex vllius indulgentiæ particeps esse, cũ se ipse iudicialiter absoluere nequeat, nec se, vel alium superiorem habeat. Atqui id videtur absurdum, vt Summus Pont. illis indulgentiis frui non possit, quæ sunt communes omnib. fidelibus. Quod idẽ argumentum fieri potest de Episc. quod attinet ad indulgẽtias, quæ ab illis toti populo cõcedũtur.

Responsio. Nõ defuerunt qui negauerint, summum Pontif. aut Episc. participes esse posse indulgẽtiarum, quas ipsi cæteris in commune largiuntur. Certè Archidiaconus in cap. Indulgentiæ, de pœn. & remiss. in Sexto, ita docet: atque in eandem sententiam paucos alios citat Siluester in Summa, Verbo, Indulgentia, nu. 21. Cõtrà tamen sentiunt omnes alij, tum Theologi, vt S. Thomas, Durand. Richard. & alij, in 4. dist. 20. & Sotus dist. 21. tum Iuris Canonici interpretes, in cap. Nostro, de pœn. & remiss. & in cap. Indulgentiæ, eodem, in Sexto. Quibus accedit Nauarus, in tractatu de Iubilæo, notab. 20. nu. 91. Quamuis autem hæc sententia communis verissima sit, & omnino consentanea rationi, tamen argumentum contrariũ non facile soluitur. Illa enim principia certissima sunt, neminem posse ligari, vel solui, nisi à superiore; neminem sui ipsius superiorem esse: vnde etiam fit, vt nemo se in Sacramento pœnitentiæ absoluere vnquam sit ausus. Posset igitur fortasse dici summum Pontif. & Episc. erga alios vti absolutione, erga se vero solutione duntaxat. Posset item dici, non posse quidem Pontificem immediatè seipsum absoluere per indulgentiam, sed posse per alium id facere, cui ipse potestatem tribuat: cur enim possit Confessario suo facultatem dare, vt se à peccatis absoluat, quod omnes admittunt, & nõ possit eidem potestatem facere, vt sibi indulgentiã conferat? Certè hæc responsio probabilis visa est Cardinali Caietano tract. 15. ca. 5. & ante eum Richardo in 4. dist. 20. art. 4 q. 3. in solutione argumenti. Quamuis enim indulgentia non pertineat ad Sacramentum pœnitentiæ, pertinet tamẽ ad forum interius, & pœnitentiale, in quo Summus Põt. potest alteri subijcere, qui in se ministerio clauiũ vtatur. Potest etiam postremo & optimè dici, posse Pontificem indirectè participem fieri indulgentiæ à se vel à Prædecessore generatim propositæ, etiamsi nolit vti opera Confessarii, sed solũ ea præstare, quę ab aliis exiguntur ad indulgẽtiam consequẽdam, quoniam, vt rectè ait S. Thomas in 4 dist 20 q. 1. art 5. q. 4. ad vlt. non potest quidem Pont. se ipse directè absoluere, sed potest vti iis rebus quas ipse aliis ex iurisdictione concessit. Tales autem sunt indulgentiæ, ad quas ipse percipiendas accedit, non vt Pastor, sed vt vnus de grege, subiectus clauibus Eccl. ac per hoc indirectè, & per accidens subiectus sibi. Addit Dominicus à Soto loco citato, hanc ipsam subiectionem indirectam non esse etiam coactiuam, quoniam absolutio, quæ datur in indulgentia, non est quasi sententia personalis ab homine lata, neq; etiã quasi lata à iure, & coactiua: sed quasi lata à iure communi, & non continens coactionem, sed remissionem cum cõditione talis operis faciendi.

CAPVT VII.

A quo vinculo per Indulgentias soluamur vel absoluamur.

CVM demonstratum sit indulgentiam esse absolutionem cum adnexa solutione: sequitur, vt explicemus, à quo vinculo nos indulgentia soluat, vel absoluat: sic enim constabit, quæ sit propria ratio, definitio ac natura indulgentiæ. Sciendum igitur est, duplex esse vinculum, siue debitum, siue reatum peccati, alterum culpæ, alterum pœnæ. Rursus autem reatum pœnæ iterum esse duplicem, alterũ pœnæ naturalis, quæ consequitur originale peccatum, qualis est morbus, mors, ignorantia, concupiscentia, & similes: alterum pœnæ personalis, quæ consequitur peccatum actuale, qualis fuit pestis immissa in populum ob peccatum Dauidis. Rursus, reatum pœnæ personalis, alterum pertinere ad forum externum, alterum ad internum. Rursum reatum pœnæ debitæ in foro interno, siue pœnitentiali, alterum esse pœnæ iniunctæ, alterum iniungendæ. Deniq; reatum eiusdem pœnæ siue iniunctæ, siue iniungendę, vel esse debitum, vt satisfiat soli Ecclesię, vel vt satisfiat etiam Deo. His diuisionibus expositis, propositiones more solito adiciendæ sunt.

Prima PROPOSITIO. *Per Indulgentias non absoluimur, nec soluimur à reatu culpæ vllius, ideſt, nec lethalis, nec venialis.* Et quidẽ de culpa lethali nulla dubitatio esse potest, nã cum ea tolli non possit sine infusione gratiæ, & gratia non infundatur ministerio humano nisi per Sacramenta, pro cõperto habendũ est eam per indulgentias nõ posse tolli. De veniali autem videtur quidẽ Petrus Paludanus in 4. dist. 20. q. 4. existimare, tolli eã per indulgentiam: sed lõge probabilior est aliorum cõmunis sententia, per indulgentias non tolli nisi reatũ pœnæ temporalis, qui remanet culpa dimissa. Siquidẽ indulgentia suppler locũ satisfactionis pœnitentialis, & ideo dicitur ab Inno. cap. Cum ex eo, de pœn. & remiss. eneruare pœnitẽtialem satisfactionem, cum est indulgentia indiscreta: Præterea, cum Pontifices indulgentias concedunt, sæpe declarant se condonare pœnitentiam iniunctã, sæpe etiam dicunt, se largiri certum numerum annorum, vel dierum indulgentię, quæ nullo modo ad peccata venialia, sed ad solas pœnas accõmodari possunt. Itaq; si quando in literis indulgentiarum legatur concedi absolutionem à culpa & pœna: intelligendum est id propterea dici, quod indulgentia coniungitur ordinariè cũ confessione Sacramẽtali, & facit, vt qui per Sacramentum pœnitentiæ fuit absolutus à culpa, per indulgentiam absoluatur à pœna. Pari ratione, cum dicũt Pontifices, se per indulgentias absoluere pœnitentes à peccatis, vel condonare omnia peccata, vel dimidiam, aut tertiam partem peccatorum, semper loquuntur de peccatis quoad pœnam, non quoad culpam, quæ ante indulgentiam remissa esse creditur.

Secunda PROPOSITIO. *Per indulgentias non liberamur à pœnis naturalibus.* In hac omnes auctores conueniũt: constat enim definitum esse à Deo, vt pœnę illæ naturales non tollantur, nisi cum natura ipsa mutabitur, id est, cum per resurrectionem mortale hoc induet immortalitatem, 1. Cor. 15. & cum adoptionem filiorum Dei perfectam consequemur, redemptionem videlicet corporis nostri Rom. 8.

Tertia PROPOSITIO. *Nec pœnas, quæ in foro externo, & contentioso, siue Ecclesiastico, siue seculari infliguntur, Indulgentia tollere possunt.* Docet Sãct. Thomas in 4. dist. 20. quæst. 1. art. 5. quæstiuncula 2 nec dissentiunt alii scriptores: siquidem pœnæ fori externi propter bonum Reipublicæ infliguntur, vt facinorosi deterreantur à peccatis, & probi homines securitate fruantur. Præter-

ea, Indulgentiæ non conceduntur nisi pœnitentibus, & Deo reconciliatis: pœnæ autem illæ fori externi infliguntur maximè pertinacibus & rebellibus. Denique indulgentiæ, vt dictum est, locum obtinet satisfactionis pœnitentialis: quare non aliam pœnam tollunt, nisi quam debemus in foro secreto, & pœnitentiali.

Quarta PROPOSITIO. *Indulgentiæ liberãt homines à reatu pœnæ non solum coram Ecclesia, sed etiam corã Deo.* Hæc propositio negabatur olim à nonnullis, quorum sententiam referunt, & refellunt Theologi veteres, S. Thomas in 4. dist. 20. quæst. 1. ar. 3. & alijs. Eadem hoc tempore negatur à Luthero, Caluino, ceterisque sectarijs, qui docent indulgentiam apud veteres non fuisse aliud nisi relaxationem mulctæ, quam Ecclesia ipsa imperauerat, non vt per eam satisfieret Deo, sed exempli & disciplinæ caussa, vt omnes intelligerent, illum, qui eiusmodi pœnam luebat, verè resipuisse.

Et quidem aduersus Catholicos in hac re minus rectè sentientes, probatur nostra propositio his argumẽtis. PRIMO, quoniam si solum deberet Eccles. satisfieri, siue tolli præceptum agendæ pœnitentiæ ab Ecclesia positum, non esset opus thesauro meritorum Christi, & sanctorum. SECVNDO non esset vtilis, sed noxia indulgẽtia, & Ecclesia filios suos in re maxime graui decipere videretur, liberaret enim eas à pœna huius vitæ mitissima, & remitteret ad pœnã atrocissimam Purgatorii. TERTIO non possent cõcedi indulgentiæ pro defunctis; quippe, qui non ligantur iam Eccl. præceptis, neq; aut ipsi disciplina indigent, aut aliis exemplo esse possunt. QVARTO multi fideles Indulgẽtias percepturi, confitentur sacerdotibus peccata, & satisfactionem iniũctam explent: interdum etiam Pontifices in literis Indulgentiarum præscribunt, vt sacerdotes iniungant pœnitentias salutares iis, qui indulgentiã consequi desiderant, igitur & populi, qui suscipiunt indulgentias, & Pontifices, qui eas tribuunt, eius sententiæ fuisse testantur, vt indulgentiæ potissimùm prosint ad pœnam Purgatorii expiandã. DENIQVE hoc significare videntur verba illa, de vera indulgẽtia, quæ addi solent cum indulgentiæ in sacello Pontificio promulgantur: vera enim indulgentia dicitur, quæ reatum pœnę non solum coram Ecclesia, sed etiam coram Deo verè tollit.

Iam vero aduersus Hæreticos nou est cur multũ laboremus in hac re comprobanda Ipsi n. propterea negãt indulgentiis tolli reatũ pœnæ corã Deo, quoniam existimant, post remissionem culpæ nullum superesse reatũ pœnę coram Deo, nullaq; opus esse vera satisfactione: & quia negare non possunt, apud veteres extare plurima testimonia pœnarũ, quæ pœnitentibus iniungebantur, vel relaxabãtur, ideo docent, eas pœnas infligi solitas exẽpli, & disciplinæ caussa. Cęterum hæc omnia satis copiosè tractauimus in 4. li. de Pœnitentia, vbi etiam omnia argumenta diluimus, quæ à Luthero, Philippo, & Caluino in medium allata fuerunt.

Ne tamen hoc loco nihil omnino dixisse videamur, probare possumus indulgentias valere ad relaxandam pœnam etiam coram Deo. primo ex verbis Christi sæpe citatis Matt. 16. *Quodcunque solueris super terram erit solutum & in cœlo:* & Matt. 18. *Quæcunque solueritis super terram, erunt soluta & in cœlo:* quorsum enim additur, in cœlo, si non soluitur vinculum nisi humanum?

Secundo ex Patribus, qui passim affirmant, & per iniunctas vel sponte assumptas pœnas, satisfieri Deo. TERTVLLIANVS in lib. de Pœnitentia loquens de iis, qui dum agũt pœnitentiam redeunt ad peccata, ita inquit: *Qui per delictorum pœnitentiam instituerat Domino satisfacere, Diabolo per aliam pœnitentiæ pœnitentiam satisfaciet.* S. CYPRIANVS in ser. 5. de lapsis: *Dominus*, inquit, *orandus est, Dominus nostra satisfactione placandus.* S. PACIANVS in Paræneſi ad Pœnitentiã: *In quantum*, inquit, *pœnæ vestræ nõ pepercerittis, in tantum vobis Deus parcet.* 5. AVGVSTINVS hom. 50. ex li. 50. homiliarum, c. 11. *Veniæ*, inquit, *ad Antistites, per quos illis in Ecclesia claues ministrantur, accipiat satisfactionis suę modum, & id agat, quod non solum illi prosit ad recipiendam salutem, sed etiam cæteris ad exemplum:* & c. 15. *Non sufficit*, inquit, *mores in melius mutari, nisi etiam de iis, quæ facta sunt, satisfiat Deo per pœnitentiæ dolorem, per humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium, cooperantibus eleemosynis.* Petrus DAMIANI in serm. 2. de S. Andrea: *Ne tibi*, inquit, *blandiaris, si graviter peccanti leuior pœnitentia à mansueto, vel dissimulante dictatur, cùm in purgatorijs ignibus per tot sendum sit, quidquid hic minus feceris.*

Ex his testimonijs manifestè colligimus, per iniũctas pœnitentias satisfieri Deo: ac per hoc indulgentias quæ ab eiusmodi pœnitẽtijs absoluũt, expiare pœnæ tẽporalis reatũ etiã corã Deo. Multa possent alia testimonia veterũ adduci, sed nõ sunt omnia vbiq; repetenda.

Tertio probatur ratione ducta à simili, pœnitentiæ siquidẽ à Sacerdotibus impositæ, & eæ quæ sponte assumuntur, sunt omnino similes, constant. n. ex iisdem rebus, oratione videlicet, ieiunijs & eleemosynis, & ad eundem finem tendunt, & aliæ alias iuuant, immo Sacerdotes cùm pœnitẽtias imponunt, hortantur pœnitentes; vt ipsi etiam sponte assumant alias, cũ credibile sit, impositas nõ esse æquales criminibus: Et CYPRIANVS dicat in ser. de lapsis, *pœnitentia crimine minor nõ fit*: quod idem alij Patres docent. Certum autem est, per pœnitentias spõte assumptas satisfieri, Deo, vt perspicuum est ex eo quod occultæ esse solent, iuxta illud Psal. 6. *Lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo*: Igitur & pœnitentiæ à Sacerdotibus non solum exempli, vel disciplinæ caussa, sed etiã ad satisfaciendum Deo imponi solebãt. Præterea, pœnitentiæ pro occultis criminibus occultè iniungebantur, sicut & ipsa confessio secreta esse debebãt, vt patet ex epist. S. Leonis I. ad Episcopos Campaniæ: nõ igitur semper iniungebantur exempli, vel disciplinæ caussa. Denique omnia argumenta, quibus in primo libro de Purgatorio demonstrauimus post hanc vitam extare loca pœnalia, in quibus exerceantur animæ illorum, qui dum viuerent, pro suis peccatis non integre satisfecerunt Deo: probant etiam indulgentias liberare homines à reatu pœnę non solum coram Ecclesia, sed etiam coram Deo. Nam nec ipsi Lutherani indulgentias negarent, si Purgatorium crederent.

Est tamẽ hoc loco animaduertendum, indulgentias quæ conceduntur in hac vita immediatè, & principaliter liberare à debito pœnæ subeũdæ in hac vita mediatè verò, & quasi secundariò à debito pœnæ subeũdæ in Purgatorio: quẽadmodũ. n. pœna Purgatorii succedit pœnæ, quæ nõ est in hac vita integrè expiata: sic etiã indulgentia liberãs à debito totius pœnæ temporalis, quæ in hac vita persoluenda fuisset: consequẽter liberat à pœna Purgatorii, quæ illi fortè successisset.

Quinta PROPOSITIO. *Cum in forma Indulgentiæ palam exprimitur concedi remissionem pœnitentiæ iniunctæ: nõ intelligitur concedi remissio nisi eius pœnitẽtię quã sacerdos in sacramẽto confessionis iniũxit.* Est hæc propositio aduersus nonnullos, qui per iniunctã pœnitentiam intelligi volunt omnem omnino pœnitẽtiam, quoniam, vt ipsi existimãt, omnis pœnitentia peccatis debita iniuncta dici potest, vel à sacerdote, vel à canone pœnitentiali, vel certè à Deo. Ita docuit quidam Thom. Elysius in Clypeo piorum Catholicorũ quæst. 44. ar. 7. sed cõtra sentiunt pleriq; omnes viri docti, vt Thom. Caietan. tract. 15. cap. 7. Dominicus à Soto in 4. dist. 21. quæst. 2. art. 2. concluſ. 3. Martinus Ledesimius in 3. sent. part. 2. quæst. 27. art. 2. Nauarrus in tract de Iubilæo, & Indul. notab. 11. num. 12. Antonius Cordubensis de Indul.

que.9.profes.3 Syluester verbo, Indulgentia,queſt.8. nu.9.12. & quæſt.10.nu.11.Gabriel in Supplemento, li. 4.sent dist.41.quæst.3.art.2.propos 10.ac præterea Petrus Paludanus,Hadrianus,Petrus à Soto & alii nominandi in seq.propositione.Et certè res nõ videtur esse dubia.Nã pœnitentia non dicitur propriè iniungi nisi à sacerdote , qui in particulari obligat præcepto suo pœnitentem ad certa opera pœnalia peragẽda. Canones.n.pœnitentiales exprimunt quidẽ generatim,quæ pœnitẽtia quibus peccatis cõueniat, sed quoniã nõ satis est ad iustam pœnitentiam imponẽdam scire quid congruat peccato secundum se , nisi simul attẽdantur variæ circumstantiæ,maximè circa personã pœnitentis,ideo non potest à Canone pœnitẽtiali pœnitentia absolutè iniũgi;neque vllus tenetur ad eam pœnitentiam subeundam,quæ notatur in Canone pœnitentiali,nisi ab aliquo Iudice iniungatur. Pari ratione Deus nõ dicitur propriè iniungere pœnitentiam,sed exigere eam,quæ sequitur ex natura rei,ad peccati grauitatem. Accedit præterea , quod cum indulgentiæ concessio secundum iura sit res odiosa,quippe quæ relaxat pœnitentię rigorem , vt rectè docet & probat Nauarrus in tract,de Iubilæo,notab.9.nu.9.non debent extendi verba literarum Pontificiarum ad pœnitẽtias iniunctas largo modo,& impropriè, sed restringi ad iniunctas propriè,quales non sunt nisi eæ , quæ à sacerdotibus in sacramento pœnitentię iniunguntur. Quæ enim definiuntur in canonibus , vel exiguuntur , non possunt dici iniuncta,nisi largo modo,& impropriè.

Sexta Conclvsio. *Cùm non fit mentio iniunctarũ pœnitentiarũ,seu absolutè conceduntur Indulgẽtiæ:intelligendũ est,condonari omnes pœnitẽtias,siue iniunctę sint,siue miñgi potuerint.* Hæc propositio est aduersus graues auctores, Alexand. Alensem in Summa Theologica part. 4. qu. 24.memb.2.Durand. & Paludanum in quartum sentẽt. dist.20.quæst.4. Hadrianum VI. in quartum sentent. quęstione de indulgẽtiis, § Sed ex hoc petes vlterius. Petrum à Soto lect. 2. de indulgentiis prope finem : & Card.Caiet.tract.15 ca.7.qui docent, indulgentias nũquam dari,nisi de iniunctis. Sed tamen habemus nostræ sententiæ patronos alios auctores nec pauciores, nec minus graues,S.Tho.in 4.dist.20.quæst.1.artic.3. Ioan.Maiorem in 4.dist.20.queſt.2.§.dubitatur , Syluestrum verbo indulgentia,quæst.2.nu.1. Dominicum à Soto in quartum dist 21.quæst.1.art.1.Michaëlẽ Medinam disput.4.de indulg.Ledesmium in 2.par.4.qu. 27.art.2.Anton.Cordubensem quæst.9.de indulgẽtiis. Nauarrũ tract.de Iubilæo,notab.11.nu.18.& ex veteribus Canonistis Panormitanũ,& Ioan.Andream in ca. Quod autem,de pœnit.& remis.Deniq; fatetur Caiet. hanc esse communem sententiam nec immerito:nam illi quoque,quos pro ipso citauimus , excepto Petro à Soto,non tã apertè loquuntur,vt certum sit eos eiusdẽ esse sententiæ, quamuis in eam propẽdere videantur.

Probatur igitur nostra propositio,primo ex cõstitutione in Extrauag.Bonif VIII quæ incipit, Antiquorũ,in qua legimus,indulgentiã datam esse plenam,largiorem,& plenissimã. At certè si non cõcederetur indulgẽtia,nisi de iniunctis pœnitẽtiis, satis fuisset dicere concedi plenã, siue plenariam. Quid igitur sibi vult plenior & plenissima? Adde quod auctor Glossæ in hãc Extrauagantẽ scribit,Bonifacium de hac re interrogatum respondisse,per plenissimã indulgentiam se intellexisse illam omnem indulgentiam, ad quam se claues Eccl.possunt extendere,non potest autem dubitari, vt etiam Caiet.& Petrus à Soto fatentur,quin claues Ecclesiæ ad indulgendas pœnitentias non iniunctas , sed tamen debitas in iudicio Dei possint extendi. Adde præterea,quod Paludanus loco notato testatur,ab eodem Bonifacio fuisse prohibitum Pœnitentiarium,ne confitentibus peccata anno Iubilæi satisfactiones iniungeret:Non igitur dubitari potest,quin Pontif. Bonif.indulgentias de non iniũctis dare voluerit. Simile est,quod de Pio V.Pontifice Maximo & optimo testatur Bartholomæus ab Angelo,in lib.Italico,qui inscribitur: *Consolatione de pœnitenti*,lib.1.c.4.pa.13. scribit.n. hic auctor,Pium V. priuatim interrogatum , affirmasse,indulgentias absolutè pronunciatas , non restringi ad pœnitentias iniunctas,sed extendi etiam ad non iniunctas. Et quamuis duo isti Pontifices non ediderint publicam huius quæstionis explicationem per rescriptum aliquod Pontificium : tamen non est leuis momenti tantorum virorum etiam priuata sententia.

Secundo probatur ex consuetudine nostrorũ temporum:nunc.n.vix vnquam iniunguntur pœnitentiæ multorum annorum,& tamen Pontifices,qui hoc non ignorant,adhuc promulgant indulgentias septem , vel decem annorum , atque alias similes. Igitur non volunt Pontifices,hoc saltem tempore , indulgentias restringere ad pœnitentias iniunctas,sed extẽdunt etiam ad eas,quæ merito iniungi possent , si pœnitentię criminibus æquales iungerentur.

Præterea, vt suprà diximus,hoc tempore qui se parant ad indulgentias consequendas , confiteri solent peccata sacerdoti,& iniunctam satisfactionem implere:non igitur existimant, sibi tantum iniunctas pœnitentias condonari,sed alias longè maiores: quod si hæc populorum existimatio non esset vera, manifestè falleretur populus, & huius deceptionis causſa in Prælatos Ecclesiæ referri posset.

Denique in literis indulgentiarum aliquando ponitur, vt sacerdotes imponant salutares pœnitentias iis qui indulgentias consequuturi sunt ; non igitur indulgentia earum literarum ad iniunctas pœnitentias, sed ad non iniunctas pertinet : neque enim Pontifices relaxare intendunt pœnitentias illas salutares , quas iubent imponi.

CAPVT VIII.

Soluuntur argumenta contraria.

Aduersvs doctrinam capitis superioris non desunt obiectiones vel calumniæ Lutheranorum: sed eas in librũ sequentem differre maluimus Hoc autem loco solum diluemus argumenta,quæ fieri solent aduersus postremam propositionẽ capitis superioris.

Prima obiectio.In iure canonico additur particula de iniunctis,cùm de indulgentiis concedendis agitur: igitur ea particula subintelligi debet , etiam cum non exprimitur. Debet enim indulgentiarum concessio semper explicari ad formam iuris. Id quod expressè testatur forma Indulgentiarum, quę in sacello Pontificio promulgantur. Dicuntur enim dari indulgentiæ secundum formam Ecclesiæ consuetam.

Responsio. Additur quidem nonnunquam ea particula,de iniunctis in iure Canonico: sed sæpe etiã non additur:proinde nihil efficit hoc argumentum : porrò sæpe non addi eã particulam facilè demõstrari potest: nam in Extrauaganti, Antiquorum;In Extrauag. Vnigenitus,in Extrauag.Quemadmodum, de pœn. & remis.nunquam illius particulæ fit mentio.Innoc. III.in Bulla expeditionis pro terra sancta recuperanda , quæ habetur in tomis Conciliorum post Concilium Lateranense , concedit plenariam indulgentiam sine vlla mentione pœnitentię iniunctæ. Greg. VII. Pontifex in epist. ad Monachos Massilienses , & in aliis passim indulgentias absolutè cõcedit. Deniq; Sergius iunior ante annos fermè DCCC.vt suprà notauimus, indulgentiam dedit trium annorum, & trium quadragenarum,sine vlla adiunctione de iniunctis,vel non iniunctis pœnitentiis. Ex quo intelligimus per formam

Eccleſiæ conſuetam non ſignificari indulgentiam de iniunctis, ſed alia, quæ in ſuſcipiendis indulgẽtis ſemper obſeruantur, vt videlicet qui eas ſuſcipit, ſi peccatorum lethalium conſcientiam habeat, cor contritum gerat, cum propoſito confitendi ſuo tempore eadem peccata ſacerdoti; præterea preces fundat pro Eccleſia, pro ſummo Pontifice, pro alijs rebus in forma indulgentiarum expreſſis; denique illa omnia perficiat, quæ pro aſſequenda indulgentia præſcribuntur.

SECVNDA obiectio. Non dicuntur propriè remitti niſi debita: nemo autem debitor eſt pœnitentiæ agendæ tribus vel ſeptem, vel pluribus certi numeri annis, niſi ea pœnitentia à ſacerdote ſibi fuerit iniuncta: igitur cum indulgentiæ remittunt tres, vel ſeptem, vel plures annos pœnitentiæ, de iniunctis intelligendæ ſunt, etiamſi fortè nomen, iniunctæ, tacitum fuerit.

Reſpõtio. Fateor, equidẽ; formã condonãdi certum numerũ annorũ, vel dierũ, vel quadragenarũ pœnitentiæ ex antiquo vſu relictã eſſe: nã ideo certus numerus annorũ vel dierum in indulgẽtiis exprimebatur, quia certus etiã numerus annorũ, vel dierũ pœnitentib. iniungebatur, vt eo tempore ſe in bonis operib laboriоſis, & pœnalibus exercerẽt. Ceterũ hoc tẽpore nõ iniungitur quidẽ pœnitentia tã ſeuera, tamen verè debitores ſunt qui peccata grauia cõmiſerunt, pœnitentiæ agendæ multis vel annis, vel diebus, & ideo per indulgẽtias remittuntur hoc tẽpore pœnit. certorum annorũ, vel dierum i. remittitur debitum pœnæ, cui ſatisfeciſſent, ſi tot annis, vel diebus pœnitentiam egiſſent.

TERTIA obiectio, Innoc. III. in Conc Lateran, vt habemus cap. Cũ ex eo, de pœnit. & remiſ. reſtringit Epiſcoporum poteſtatẽ in indulgentiis conferẽdis ad cõdonationẽ vnius anni de iniunctis pœnitẽtijs. At ſi indulgẽtiæ ſecundũ iura dari poſſent tã de iniunctis, quã de nõ iniunctis; Põt. reſtringẽs ſolum indulg. de iniunctis, inane decretum feciſſet, voluit. n. reſecare indulg. ſuperfluas, & diſcretas, per quas ſatisfactio pœnit. vt ipſe loquitur. eneruatur: non autẽ reſecaſſet, ſi poſſent indulgentiæ dari de non iniunctis, de quibus ipſe nihil decreuit. Quod ſi reſpondeas, Pontificẽ dum reſecauit ſuperfluas indulgẽtias de iniunctis pœnitẽtijs, cenſeri maiore ratione reſecaſſe indulg. de non iniunctis. cõtra obijcietur, quod grauiores ſint pœnitentiæ iniunctæ, quam non iniunctæ, quia illæ obſtringunt coram Deo & Eccl. iſtæ autem coram Deo tantum: & cũ tollantur grauiora, non cenſentur ſublata etiam leuiora.

Reſpõſio. Primum dici poſſet, iniunctas pœnit. eſſe grauiores aliquando & ſecundum quid; non iniunctas autẽ vt plurimum, & ſimpliciter, poteſt. n. accidere, vt alicui pœnit. iniungatur, nõ quidẽ integra & æqualis, ſed tamẽ eiuſmodi, vt plus pœnæ per eã expietur, quã expiandum relinquatur: tamen vt plurimum lõgè plus eſt, quod expiandum reſtat per non iniunctas pœnit. quam quod expiatur per iniunctas: pari ratione tanto minus eſt obſtringi coram Deo, & coram Eccleſia ad agendam pœnitentiam iniunctam leuiſſimam, & forte vnius horæ, quàm obſtringi coram ſolo Deo ad perferẽdum cruciatum acerrimum multorum annorum: vt illud dici poſſit grauius ſecundum quid, hoc autẽ grauius ſimpliciter. Quare qui reſtringit indulgentias de pœnit. iniunctis, iure cenſetur reſtringere etiã Indulg. de non iniunctis, ſi reuera modum ponere voluit indulgentiis. Deinde reſponderi poteſt breuius & facilius: in decreto Innocentii duas reſtitutiones contineri, vnam quoad tempus, vt non liceat Epiſc. excedere vnum annum indulgentiis condonandis: alteram, quoad genus, ſiue qualitatem, vt non liceat eiſdem indulg. concedere abſolutè, ſed ſolum de iniunctis pœnit. per hoc. n. omnia quę poſſunt fieri, argumenta ceſſant.

Eſt autẽ hoc loco obſeruandum, quod quamuis non teneatur qui indulg. percipit, iniunctam pœnitentiam explere, niſi forte indulgentia minor ſit quam debitum ipſius, aut impletio pœnitentiæ iniunctæ ſit vna ex conditionibus expreſſis in literis Pontificis pro indulgentia obtinenda: tamen hortãdi, ac monendi ſunt pœnitentes, vt iniunctam pœnitentiam diligenter deuotéque perficiant, tum quia pœnitentia illa medicinalis, tum quia meritoria erit: tum quia fieri poteſt, vt indulgentiam, quam percepturum ſperat, ob aliquod impedimentum non verè percipiat: de qua re vide S. Thomam in 4. diſt. 20. quæſt. 1. art. 3. q. 1. ad 4. Panormitanum in c. a. Quod autem, de pœnit. & remiſſ. Gabrielem in ſupplemento 4. diſt. 45. q. 3. art. 2. propoſitione 11. Angelum in Summa, verbo, Indulgentia, nu. 1. Sylueſtrum, verbo eodem q. 23. & Antonium Cordubenſem, q. 10. de indulg. coroll. 6.

Ex his quæ hactenus dicta ſunt colligi poteſt integra INDVLGENTIÆ definitio, quæ talis erit; *Indulgentia eſt abſolutio iudicialis à reatu pœnæ Deo debitæ in foro pœnitentiario, extra Sacramentum data per applicationem ſatisfactionum, quæ theſauro Eccleſiæ continentur.* Quod ſi quis definitionem extendere velit ad Indulgentias, quę pro defunctis accipiuntur, quæ ſunt indulgentiæ per modum ſuffragii, non ſimpliciter, & abſolutè: mutare poterit illud initium; eſt abſolutio iudicialis à reatu, &c. & dicere: *Eſt remiſſio pœnæ, &c.* Porro CAIETANI definitio: *Indulgentia eſt abſolutio à pœna iniuncta in foro pœnitentiæ*, quæ habetur tract. 15. c. 2. partim videtur redundans, propter verbum *iniuncta*, partim deficiens, propter omiſſam mentionem theſauri. Definitio Dominici à Soto in 4. diſt. 21. q. 1. artic. 1. *Indulgentia eſt relaxatio pœnæ peccato debitæ*, quæ extra Sacramentum fit; nimium eſt diminuta, cum neque explicet, an indulgentia ſit propriè abſolutio, neque doceat à qua pœna hominem liberet, neque theſauri mentionem faciat.

CAPVT IX.

De varietate Indulgentiarum.

EXPLICVIMVS hactenus de indulgentiis, an ſint, & quid ſint: nunc quales ſint paucis expedigmus. Nihil enim aliud circa indulgentiarum qualitatem quærri poſſe video, niſi quæ ſit indulgẽtiarum varietas. Inuenio autem indulgentias quinq; modis cõſueuiſſe concedi. Interdum. n. conceduntur aliquot dies, vel anni indulgẽtiarum. Interdum quadragenæ dierum; Interdum tertia vel quarta, & alia peccatorum pars. Interdum indul. plenaria. Interdum indulgentia plena, plenior, & pleniſſima in forma Iubilęi: & rurſus hæc omnia vel conceduntur in vita vel articulo mortis; & denique vel ſunt indulgentię temporariæ, vel perpetuæ.

Et quidem indulgentia tot dierum, vel annorum, ſecundum veriorem ſententiam ſignificat remiſſionem pœnitentiæ, quæ peragenda fuiſſet tot diebus, vel annis, ſecundum Eccl. ritum. Conſtat. n. ex Tertulliano in lib. de pœnitentia, & apertius ex Cõcilio Triburienſe, can. 54. & ex li. 19 Burkhardi, pœnitentibus multa fuiſſe imperata, multa etiam interdicta, vt exẽpli gratia imperabatur ieiunium feria 2. 4. & 6. & interdicebatur vſus balnei, equitationis, vxoris etiam interdum, pontiſſimum ſacræ Communionis.

Indulgentia quadragenæ ſignificat remiſſionem pœnitentiæ, quæ quadragiuta cõmutatis dieb. in ieiunijs, aliiſq; laboriоſis operibus agenda fuiſſet. Quę quadragena, quando imperabatur acrior, ita vt ſolo pane & aqua contenti eſſe deberent, qui eã peragebant, carena dici ſolebat, quod videlicet carentiam omnium fere ciborum cõtineret, eiuſmodi carenam præmitti ſolitam ante ſeptennem pœnitentiam, teſtatur Concilium Triburiense, & Burchardus locis nõtatis. Porrò cum

Indulgentia

Indulgẽtia cõdonat aliquã partem, vt tertiã vel quartã peccatorum, nihil ſignificatur aliud, niſi remitti pœnitentiam, quæ pro tanta parte pœnæ peccatis debitæ expianda neceſſaria fuiſſet. Indul. vero plenaria totũ pœnę reatũ tollit, qui poſt culpã remiſſam forte remanſit.

Deniq; Indul. plenior vel pleniſſima etiã in Iubilæo, re vera non differt à plenaria ſimpliciter & abſolute cõceſſa. neque ſolida eſt illa quorundã diſtinctio, quod plena referatur ad ſolam pœnam peccatis mortalibus debitam; plenior addat remiſſionem pœnæ debitã peccatis venialibus, pleniſſima adiungat abſolutionẽ non ſolum à pœna, ſed etiam à culpa. ſaltem veniali. Poſſet tamẽ fieri vt Bonif. VIII. qui in Extrauagãti Antiquorum, primus vſus eſt illis vocibus, indul. plenã, largioré, & pleniſſimam; retulerit plenam remiſſionẽ totius pœnitentiæ iniunctæ, plenioré, ſiue largioré ad remiſſionẽ totius pœnitẽtiæ, quæ ſecundum Canones iniũgi debuiſſet; pleniſſimam, ad remiſſionem totius pœnitentiæ, quæ à diuino iudicio poſſet exigi. Vide de hac tota re Ioan. de Turrecremata in commentario diſtinctionis primæ de pœnitentia, ſuper illud. Item in Leuit. qu. 4. Nauarrum in tract. de Iubilæo notab. 9. & 31. & Antonium Cordubẽſem quæſt. 32. de Indulgentiis.

Exiſtit autẽ hoc loco dubitatio, num indul. aliquot dierum, vel annorum huius vitę reſpõdeat in Purgatorio relaxatio pœnæ totidẽ dierum vel annorũ. Et quidẽ omnes cõueniunt, cum per indul. condonantur pœnit. aliquot dierum, vel annorum, cõſequenter etiã remitti pœnam Purgatorii, quæ pœnitẽtiæ condonatæ reſpõdet: ſed vtrum pœnit. vnius dici, vel vnius anni in hac vita tantum reatus pœnæ coram Deo expiare valeat quantum expiaret vnus dies, vel annus in Purgatorio exactus, quæſtio eſt. Nam Dominicus à Soto in 4 diſt. 21. qu. 2. art. 1. contendit pœnam Purgatorii tanto eſſe acriorem pœnę huius vitæ, vt vnus dies in purgatorio exactus multo amplius de reatu pœnæ peccatis debitæ detrahat, quã multi anni vitæ præſentis in pœnit. ſeueriſſimè agẽda cõſumpti: ex quo ipſe colligit, neminem quãtumuis inſignẽ peccatorẽ in Purgatorio pœnã daturũ ad viginti annos, & fortaſſe ad decẽ vel pauciores.

Sed cõmunis ſentẽtia contrarium docet, vt videre eſt apud Paludanum in 4. d. 20. qu. 4. Hadrianum in tract. de indul. §. Petet fortaſſe. Nauarrũ de Iubilæo Notab. 11. nu. 22. Cordubenſem quęſt. 32. de indulg. propoſ. 3. & alios quos citat Sylueſter in Summa. verbo Indul. n. 8. Quamuis. n. pœna Purgatorii ſit acrior omnibus pœnis, quas in hac vita experti ſumus, vt docent S. Patres, Aug. in Pſal. 37. Greg. in Pſal. 3. pœnitentialem, Beda in eundem Pſalmum, Anſelmus in commentariis, cap. 3. prioris epiſt. ad Corinth. & Bernard. in ſerm. de obitu Humberti Monachi: tamen ad expiãdum reatum pœnę efficacior eſt pœna voluntaria huius vitæ, quã pœna acrior Purgatorii, quoniam hoc eſt tempus miſericordiæ, illud iuſtitiæ. Itaque in hac vita non eſt debitũ vllum pœnæ tam grande, quod non poſſit vno die, vel etiã vna hora per martyrium omnino diſſolui; pro quo tamen ſoluendo in purgatorio vix multi anni ſufficerent: ſic. n. loquitur S. CYPRIANVS li. 4. epiſt. 2. *Aliud eſt longo tempore pro peccatis cruciatũ emendari, & purgari diu igne, aliud peccata omnia paſſione purgaſſe.* Quod idem de vehementiſſima cõtritione dici poteſt, de qua re multa extant exẽpla in hiſtoriis: ſed illud vnum hoc loco ſufficiet, quod ſe præſente contigiſſe narrat Ioan. Climacus in li. de ſcala Paradiſi. gra. 4. ſcribit. n. latronem quendã omni genere ſcelerum coopertũ tanto ardore animi peccata ſua publicè patefeciſſe, vt reuelatum ſit ſanctis aliquib. viris ea omnia cõtinuo illa ſatisfactione purgata fuiſſe atque deleta. Conſtat præterea ex venerabili Beda li. 5. hiſtoriæ Anglicanæ, c. 13. aliiſq; probatis auctoribus, plurimas animas in purgatorio vſque ad diem iudicii. i. per multas annorum cẽturias cruciãdas: cùm tamẽ nulla ſit multitudo, vel grauitas peccatorum, quæ nõ poſſit in hac vita per pœnit. deleri non ſolum quoad culpã, ſed etiã quoad pœnam. Denique legimus in auctorib. grauiſſimis viros aliquos ſanctos ob vnum ſolùm peccatum non paruo tempore in Purgatorio cruciatos, vt patet de Paſchaſio Card. Romano apud S. Greg. lib. 4. Dialogor c. 40. & de Seuerino Colonienſi Epiſcopo apud S. Petrum Damiani in epi. de miraculis ſui temporis ad Deſiderium, & de ſancta quadam Virgine apud Greg. Turonicum lib. de gloria Confeſſorum cap. 5. In præſenti autem vita eiuſmodi peccata leui ac breui pœnitentia diui potuiſſent.

Sed contra obiici poteſt, quod aliqui homines rei ſunt pœnæ luẽdæ multis annorum millibus; quod probatur ex indulgentiis, quæ interdum continent cõdonationem pœnitentiæ quindecim, vel viginti millium annorum: at ſi longiori tempore reatus pœnæ expiatur in purgatorio, & non potius tempore longẽ, ac longè breuiore, quàm in hac vita, ſequitur omnino multa peccata poſt diem Iudicii inexpiata manſura.

Reſpõſio. Non deſunt, qui negẽt indulgentias illas, quæ continent cõditionem pœnit. multorum millium annorum eſſe à Pontificibus datas, & à Quæſtuariis confictas dicant. Ita ſentiunt Ioan. Gerſon in tractatu de abſolutione Sacramentali, & Dominicus à Soto in 4. diſt. 21. qu. 2. art. 1. Pontifices. n. non ſolebant indulg. concedere niſi tot annorum, quot annorum pœnitẽtię iniungebantur: pœnitentiæ verò non ſolebant iniungi niſi vnius, duorum, trium, quinque, ſeptem, decem, viginti annorum, aut ad ſummum per totam vitam, quæ vltra centum annos porrigi non ſolet. Sed quicquid de hoc ſit, non videtur negandum, poſſe aliquos reos fieri pœnitentiæ agendæ ſecundum Canones per ſpacium aliquot millium annorum. Nam ſi peccatis lethalibus ſingulis debetur ſecundum Canones pœnitentia trium vel ſeptem annorum; quis enumeret annos pœnit. qui ſecundum canones præſcribi deberent iis, qui conſuetudinem habent peierandi, vel blaſphemãdi ad ſingula propè momenta, & frequẽtiſſimè homicidia, furta, ſacrilegia, adulteria perpetrant, ac denique vt legimus in lib. Iob, c. 15. *Bibunt quaſi aquam iniquitatem?* atque huc ſine dubio reſpexerunt ſummi Pontifices. ſi qui ſunt, qui reuera indulgentias dederint decẽ, vel viginti millium annorum. Sed quemadmodum in hac vita pœnit. multorum annorum poteſt vna hora perſolui, ſi pœnitentes temporis diuturnitatem vehementia charitatis, & extenſionem pœnitentiæ intenſione cõpenſent: ſic etiam fieri poteſt, vt in Purgatorio diutius quidem crucientur quàm in hac vita, qui cum tam ingenti debito deceſſerint: tamen ibi quoque acerbitatis vehementia, faciat, vt debitum viginti millium annorum, annis trecentis, vel quadringentis expiari queat.

Iam verò de alia varietate, qua dicebamus, indulgentias concedi in vita, vel in mortis articulo: nonnulla quæſtio eſſe poteſt, quid intelligendum ſit per mortis articulum. Sed reſponſio facilis eſt: nam ſi in literis Pontificiis exprimatur mortis articulus verus, tunc ſine dubio non aſſequitur indulgentiam illam niſi qui re vera paulò poſt acceptam abſolutionem moritur. Si vero non exprimatur, ſed generatim dicatur, In mortis articulo, tum ſententia communior eſt indulgentiam obtineri etiam in mortis articulo præſumpto, quamuis reuera mors non ſequatur. An autem qui indulgentiam conſequutus eſt in mortis articulo præſumpto, poſſit rurſus eandem aſſequi cum iterum veniet ad mortis articulum, Doctores diſſentiunt, ſed iſtę quæſtiones vt plurimum ex inſpectione litterarum diſſolui poſſunt. ¶ Vide Nauarrum de Iubilæo notab. 30. nu. 3. 4. 5. & Cordubenſem: quæſt. 39. de indulgent.

Reſtat vltima varietas de indulgentiis temporariis, vel perpetuis. Dicuntur enim temporariæ, quæ cõcedũtur definito ſpatio temporum, quo Indulgentia percipi poteſt, vt cũ definũtur viginti quatuor horæ, vel vna, aut altera hebdomada; vel integer annus, vt in Iubilæis. Perpetuæ verò dicuntur, quę ſunt alligatæ certis locis, vt Eccl. vel altaribus, vel etiam rebus mobilibus, vt Roſariis, vel granis benedictis, ſine vlla tẽporis determinatione, quales fuerunt, quas conceſſerunt Leo III. & Sergius II. vt annotauimus ſupra, c. 3.

CAPVT X.

Vtilem eſſe Indulgentiam omni hominum generi.

IAM VERO de vtilitate indulgentiæ breuiter diſſerendum eſt, vt ad illam etiam quæſtionem reſpondeamus, Propter quid, ſiue cuius rei gratia Indulgentia detur vel accipiatur. Sed de cauſſa, cur indulgentia detur, diſputandum erit paulò pòſt, cùm explicabimus quid requiratur in eo qui indulgentiã concedit: oſtendimus enim requiri duo, auctoritatem legitimam, & cauſſam piam. Nunc ſolum de cauſſa cur indulgentiæ quęruntur, & accipiuntur, dicendum eſt. Et quidẽ, dubitari nõ poteſt, quin potiſſima cauſſa ſit remiſſio pœnæ temporalis: hic enim eſt fructus, hæc præcipua vtilitas indulgentię: de qua re id ſolum quæri poteſt, an ſit vtilis omnium hominum generi remiſſio pœnæ tẽporalis. Lutherus enim præter alios errores ſuos, id etiam docuit, indulgentias non eſſe vtiles niſi publicis & ſceleſtiſſimis peccatoribus, vt perſpicuum eſt ex aſſert. art. 18. Sed apud Catholicos res certiſſima eſt, indulgentias omnibus eſſe vtiles, & ab iis etiam, qui perfectioni dant operam, rectè quæri, & ſuſcipi poſſe. Nã omnibus vtile eſt liberari ab iis rebus, quæ retardare poſſunt adeptionem ſummi boni, talis autem eſt reatus pœnæ tẽporalis, cum quo ſi quis ex hac vita migrauerit non poterit continuo pertingere ad vitam æternam, ſed expiare debebit eum reatum in locis purgatorij. Præterea, Indulg. non ſolum expediunt ab impedimento iam dicto, ſed etiam contra non impediunt nullum bonum meritum, aut vllum maius bonũ: neque enim prohibentur, qui ſuſcipiunt indulgentias, operam dare ieiuniis, eleemoſynis, precibus, aliiſque operibus bonis. Quare nulla ratio eſt, cur non ſint dicendæ vtiles, & ſalutares omni hominum generi.

Sed obijciunt aliqui, Perfectorum hominum non eſt fugere pœnas, ſed eas potius quęrere, tum ob exercitium patientię, tum ob imitationem Chriſti patientis. *Chriſtus enim paſſus eſt pro nobis, relinquens nobis exemplum, vt ſequamur veſtigia eius.* 1. Petri 2.

Reſpõſio. Perfectorum eſt nõ fugere pœnas, quæ iuuant ad promerendum Deum, promouent ad ſalutem citius acquirendã, quale eſt Martyrium, & aliæ pœnæ ſpõte ſuſceptæ, atque ad eiuſmodi pœnas libenter perferendas S. Petrus adhortatur. Eſt tamen perfectorum fugere debitũ pœnæ, cum per illud impediantur & retardẽtur, vt diximus, ab ingreſſu patriæ cœleſtis. Immo propterea quęrunt pœnas huius vitę, & ſeuerã pœnitentiam agunt, vt liberẽtur à reatu illo, & nõ cogantur poſt mortem diutius in Purgatorio pœnas dare. Quare libentiſſimè propter eãdem cauſſam ſuſcipiunt indulgentias, vt tanto facilius à reatu illo expediantur.

Obijciunt rurſus, indulgentia non eſt opus meritorium, ſed ſolum ſatisfactorium, non igitur vtilis eſt perfectis, qui modica, vel nulla ſatisfactione indigent.

Reſpõſio, indulgẽtia per ſe non meritoria, ſed ſatisfactoria: tamẽ meritoria etiã eſſe poteſt ratione operis iuncti: ſi quis. n. ex charitate Dei iuncta opera exequatur, ieiunia, eleemoſynas, preces, & ſimilia, ſine dubio per hæc opera ex charitate facta meritum non exiguum ſibi parabit: ipſa quoque ſuſceptio indulgentiæ meritoria erit, ſi quis eam ex amore Dei ſuſcipiat, vt expeditus reatu illo pœnæ liberius ad ipſum Deum videndum, & perpetuo laudandum euolare poſſit. Et quamuis viri perfecti modica ſatisfactione egeant, tamen rari ſunt, qui non aliqua egeant, ac per hoc non ſint illis etiam vtiles indulgentiæ.

Denique obiiciunt ex communi ſententia vtilius eſſe pro ſe propriis operibus ſatisfacere, quam alienam ſatisfactionem quærere.

Reſponſio, Vtilius quidem eſt, & tutius pro ſe ſatisfacere, quàm indulgẽtias quærere, ſed vtroque vtilius eſt illud facere, & iſtud non omittere: & hoc eſt, quod boni auctores conſulunt, vt qui ſuſcipiunt indulgentiã, non ceſſent à pœnitẽtiæ fructibus producẽdis, qui meritorij, & medicinales plerunque eſſe ſolent, & vtilius eſt, duobus pedibus iter facere, quam vno tãtum.

Præter hanc vtilitatẽ ſunt etiã aliæ adiunctæ, quando in forma Iubilæi indulgentiæ publicantur: nam & datur facultas eligendi Cõfeſſarium, ex approbatis tamen, iuxta decretum Concilij Trid. ſeſſ. 23. c. 15. nã alioqui non iudicantur idonei confeſſarij, & Sũmus Pontifex in Iubilæis non permittit facultatem non idoneos eligendi. Item datur auctoritas confeſſariis abſoluendi à multis caſibus reſeruatis, multiſque cenſuris Eccleſiaſticis, necnon vota nonnulla in alia pia opera commutandi, atque alia id genus, quæ notiſſima ſunt. Sed exiſtunt hoc loco dubitationes duæ.

Prima, Si quis tempore Iubilæi abſolutionem à reſeruatis accipiat, & poſtea tamen negligat ea perficere, quæ ad indulgentiam conſequendam neceſſaria ſunt, an abſolutio illa rata ſit. Reſponſio communis eſt, ratam eſſe, quoniam abſolutio non pendet à futura conditione, neque pendere poteſt.

Altera dubitatio. Si quis ſpe futuri Iubilæi in peccatum reſeruatum ſponte incidat, an ab eo peccato poſſit abſolui? Reſpondent aliqui, non poſſe, in quibus eſt S. Antoninus 1. par. tit. 10. ca. 3. §.... Sed alii contra ſentiunt, vt Nauarrus in tract. de Iubilæo, Notab. 34. n. 4. & 6. Cordubenſis quæſt. 37. de Indulgentiis, propoſitione tertia, & alii.

CAPVT XI.

Quis poſſit indulgentias concedere.

SEQVITVR nunc, vt explicemus, quid requiratur ad hoc vt indulgẽtia rata ſit, tum ex parte concedentis, tum ex parte ſuſcipientis. Et quidẽ ex parte cõcedẽtis duo requiri videtur, auctoritas legitima, & cauſſa iuſta: ex parte ſuſcipiẽtis alia duo, ſtatus gratiæ, & exequutio operis iuncti. De quibus ordine dicendum erit. Principio igitur auctoritatem requiri extra cõtroueſiam eſt, nam abſoluere, vel ligare non poteſt, niſi is, qui iuriſdictionem habet; Indulgentias autem dare, abſoluere eſt, vt ſupra demonſtrauimus ex cap. Quod autem, de pœnit. & remiſſ. Præterea diſtribuere bona communia non poteſt niſi Magiſtratus, vel Princeps, cui bonorum communium adminiſtratio, & diſpenſatio credita eſt: Indulgentiæ verò præter abſolutionem, continent etiam applicationem theſauri ſpiritualis vt oſtendimus loco notato. Porrò hęc auctoritas potiſſimum reſidet in Summo Põtifice, ac propterea poteſt ipſe indulgentias etiam plenarias omnibus fidelibus elargiri. De qua re nulla diſſentio eſt. Nam conſtat Apoſtolo Petro, cui Summus Pontifex ſuccedit, propriè dictum eſſe à Domino Matt. 16. *Quodcunque ſolueris, &c.* Deinde conſtat ex iure canonico, cap. Cum ex eo, de pœnit. & remiſ. in Summo Pontifice ad indulgentias concedendas eſſe plenitudinem poteſtatis. Denique conſtat, re ipſa frequentiſſimè ſummos Pontifices indulgentias plenarias conceſſiſſe.

De

De Episcopis, ac Metropolitanis res est etiam extra controuersiam posse illos in sua diœcesi, istos in sua Prouincia Indulgentias tribuere: si tamen, vt Indulg. vnius anni in die Dedicationis Eccl. vel quadraginta dierum aliis temporibus, de iniunctis pœnitentiis non excedant. Ita enim habemus ca. Cum ex eo, & ca. Nostro, de pœnit. & remiss. & cap. Indulgentiæ, eodem in 6. Nec minus certum est, non requiri potestatem ordinis, sed solam potestatem Iurisdictionis ad Indulg. concedendas. Proinde poterit Pontifex Maximus, vel Episcopus indulgentias concedere, etiam si nondum sit sacris Ordinibus insignitus, vt docet S. Thomas in 4. dist. 20, quæst. 1. art. 4. quæstiuncula 2. Neque amittitur hæc potestas per peccatum lethale, vt idem S. Thomas docet in eodem art. 4. quæstiuncula 4.

De legatis Apostolicis, posse eos concedere ex commissione speciali, vel generali summi Pontificis indulgentias in omni loco, ad quem suæ legationes se extendunt, nemo dubitat. Summum Pœnitentiarium posse cõcedere centum dies indulgentiæ testatur Petrus Paludanus in 4. dist. 20. q. 4. ar. 2. quod idem de aliis Cardinalibus testatur Nauarrus in trac. de Iubilæo, Notab. 31. num. 17. quamuis id magis consuetudine, quam lege nitatur. Atque hæc quidem videntur esse certa & rata. Nunc de iis, quę dubia sunt breuiter disseremus.

Primũ igitur de Concilio Generali quęri potest, an possit plenarias indul. dare: id enim affirmant Felinus, in cap. de Indul. n 28. Dominicus à Soto in 4. dist 21. q. 1. art. 4. Nauarrus de Iubilæo, Notab. 21. n. 2. & Cordub. quæst. 12. de Indul. proposit. 8. Quamuis autem neminẽ legerim, qui expresse doceat Concilium Generale non posse id facere: tamen videntur hoc sentire omnes alij auctores, qui scribunt ad solum Pontificem summum spectare potestatem concedendi plenarias indul. & de Concilio Generali nihil dicunt. Et sanè verissima mihi esse videtur posterior hæc sententia. Nam nullum huius rei exemplum habemus, nisi Concilij Basileensis sess. 24. quod Concilium eo tempore Schismaticum erat, neque eius decreta, & multo minus exempla certam fidem faciunt. Concilium autem Constantiense sess. 17. prope finem, Indulgentias concedit non plenarias, sed solũ centum, vel quadraginta dierũ; quod rectè poterat facere, cum in eo Concilio essent multi nõ solum Episcopi & Archiepiscopi, sed etiam Cardinales. Præterea primus qui docuit à Concilio generali cõcedi posse plenarias Indulg. & quem Felinus aliique sequuti sunt, Panormitanus fuit in sermone habito in Synodo Basileensi, vt Felinus refert. Quid autẽ mirũ si Panormitanus hoc docuit in eo loco, vbi Conciliũ supra Papam esse clamabant omnes? Postremò Conciliũ Generale, secluso Papa, non habet Papalem auctoritatem, nec formaliter, nec eminenter, nec vllo alio modo, vt rectissimè Caiet. docet, & probat tractatu 1. de auctoritate Papæ, & Concilii, c. 11. & 12. & tract. 2. c. 6. & nos etiam docuimus, & probauimus in li. 2. de Cõciliis c. 16. Non igitur potest Concilium secluso Papa, ea facere quæ proprie ad Summum Pontificẽ pertinent, sed ea solum, ad quæ se extendit Episcopalis auctoritas. Constat autem non posse Episcopos, etiam multos simul coniunctos indulgẽtiam dare, nisi vnius anni, vel quadraginta dierum, vt expresse habetur ca. Cum ex eo, de pœnit. & cap. Indulgentiæ, eodem, in 6.

Altera dubitatio est de iure, quo Episcopi possunt indul. elargiri. Aliqui enim existimant, Episcopos iure diuino id posse, alii negant. Sed hæc quæstio ex alia pendet, vtrum Iurisdictionem Episc. accipiant à Deo immediatè, an verò per summum Pontificem. Quam quæstionem nos explicuimus in li. 4. de summo Pontifice c. 23. & duobus sequẽtibus, neq; est cur hoc loco eadẽ repetamus. Igitur iuxta ea, quæ loco notato diximus, existimamus Episc. à Summo Pont. iurisdictionẽ omnem, ac per hoc potestatem indul. conferendi accipere: cuius rei argumentum est etiam, quod videamus à summo Pontifice restrictam & limitatam Episcopis hanc potestatem fuisse; neque dubium est, quin ab eodẽ penitus tolli, vel etiã augeri & extẽdi possit. Quod si adeo immediatè illã haberent, posset quidẽ Summus Põtifex interdicere illis vsum eius potestatis, tamen si obstinatè ea vti vellent, non posset Summus Pont. impedire, quominus reatũ esset, quid illi fecissent: quemadmodũ cùm Pont. alicui Episcopo interdicit, ne vtatur facultate, quã habet à Deo, conferendi Sacramentũ Cõfirmationis, vel Ordinis; peccat quidem Episcopus non obtemperans Pont. Maximo, tamen collatio illa Sacramẽti Cõfirmationis, vel Ordinis rata est. neq; videtur posse reddi vlla ratio, cur possit Summus Pont. efficere, vt indulg. ab Episcopo concessa non sit rata, & non possit idem efficere de collatione Sacramenti Cõfirmationis, vel Ordinis, nisi qui, priorem potestatem habent Episcopi à Pontifice, posteriorem à Deo.

Tertia quæstio est de Abbatibus, Parochis, aliisque Sacerd. an possint indulg. tribuere. Nam Abbates iurisdictionem habent in suos Monachos nõ secus ac Episcopi in populum. Solent etiam tum Abbates, tum alii ordinum Religiosorum Præpositi communicare cum aliis merita, & satisfactiones suorum ordinum: quod nihil esse videtur aliud, nisi indulgẽtias quasdã tribuere. Denique Angelus in Summa, verbo, Indulg nu. 5. & Bartholomæus Fumus in Summa, Verbo, Indul. nu. 2. docent omnes Parochos, aliosque Sacerdotes, qui ius habent confessiones audiendi, posse in ipso Sacramẽto confessionis indulgentias concedere, remittendo id quod supereſt expiandum, quando minor pœnitentia iniungitur, quam vt sufficiat ad totam pœnam peccatis debitam exhauriẽdam: & adducunt pro hac sentẽtia Innocent. in commen. c. Cum ex eo, de pœnit. & remiss. Panormitanum in ca. Sicut dignum, de homic. volunt. & alios Iuris Canonici interpretes.

At sentẽtia cõmunis contrariũ docet, nullos omnino Sacerd. Episc. inferiores posse iure communi tribuere indulg. sed solum ex commissione Pontificis Maximi vel Episcop. Nam extat expressus textus iuris cap. Accedentibus, de excess Prælatorum, vbi habetur, non licere Abbatibus, neque aliis quibuscunque inferioris ordinis, quàm Episc. indulgentias concedere. Præterea S. Tho. in 4. dist. 20. qu. 1. art. 4. quæstiuncula 1. pulchrè docet, nullos esse absolutè Prælatos, nisi Episcopos, ipsi enim sunt Rectores integri populi, & quasi Reges in paruo regno, atque ita præsunt hominibus omnium ordinum, ætatum, sexuum, conditionum; Abbates autem sunt quasi Patres vnius familiæ, ac domus, & præsunt solis Monachis. Parochi quoque non præsunt, nisi vni parochiæ quasi vni familiæ: potestas autẽ dispensandi thesaurum Eccl. non conuenit nisi veris Prælatis, qui sunt Principes populi Dei. Quare tũ ipsi Abbates, tum Parochi, aliique omnes siue Clerici, siue Laici, siue Regulares, siue seculares aliquo modo subijciuntur Episcopo, & ideo participes fieri possunt Indulgentiæ ab Episcopo in commune propositę, vt docet Paludanus in 4. dist. 20. qu. 4. art. 3. concluſ. 1. ficut etiã tenentur, licet aliàs Regulares vt plurimum sint exẽpti, dies festos ab Episc. toti ciuitati indictos obseruare. Verum tamen est, quod si opus iniũctum ab Episcopo pro indulgentia consequenda, non possit impleri à Regularibus absq; Præpositi facultate, tenentur eã facultatem à Præposito petere, si velint indulg. participes fieri, non n. debet regularis obseruantia propter assequendas indulgentias violari, vel relaxari, vt monet S. Thomas in 4. dist. 20. q. 1. art. 5. quæstiuncula 2.

Neq; his repugnat cõtratio illa meritorũ, vel satis-

factionũ, quas Præpoſiti ordinum religioſorũ bene merentibus de ipſo ordine cõcedere ſolent. Illa.n.cõmunicatio non eſt indul vt perſpicuum eſt, tum quia non abſoluit à pœnit. iniuncta à Sacerdote in Sacramento pœnit. tum quia non communicat merita, vel ſatisfactiones, iam præteritas, cùm illę ſi ſuperfluę fuerunt, in theſauro reconditæ ſint, ſed ſolũ futuras poſt illam communic. tum quia iſta communicatio magna ex parte prodeſt per modum impetrationis, quod non conuenit indul. orant. n. religioſi aſſiduè pro ſua Congregatione, pro amicis, & benefactoribus, & pro aliis, vel perſonis, vel neceſſitatibus ad intentionẽ Præpoſitorum. Neque Innoc aut Panormitanus ab Angelo & Barthol. allegati loquuntur de indul. ſed ſolùm dicunt, poſſe Parochum, & alios Confeſſarios iniungere pœnitentiam minorem, quam Canones præſcribãt, ſi eis videatur ita eſſe faciendũ iuſtis de cauſſis. Sed hoc non eſt dare indulgentiam, quia quod minus illi iniungũt, expiandum erit, vel in hac vita per opera pœnalia ipõte aſſumpta, vel in Purgatorio. Vide Sylueſtrum, verbo, Indulgentia, nu. 12. Cordubenſem de Indulgentiis q. 12. & Nauarrum de Iubilæo Notab. 31. nu. 9.

CAPVT XII.

An requiratur cauſſa iuſta, vt Indulgentia ſit rata.

DISSERVIMVS de auctoritate, nunc de cauſſa diſſerendum eſt. Nam hęc duo requiri diximus, vt indul. ritè concedatur. Ac vt ſeiungamus certa ab incertis: Conuenit primo inter omnes ſcriptores, ſine iuſta cauſſa ratam eſſe indul. conceſſionem, quoad ea, quæ pendent ex ſolo iure Eccleſiaſtico, qualia ſunt priuilegia eligendi confeſſarium, qui poſſit etiam à reſeruatis peccatis abſoluere, & alia id genus, docet Nauarrus de Iubilæo, Notab. 15. nu. 12. & Dominicus à Soto in 4. diſt. 21. quæſt. 2. art. 2. concluſ. 2. & ratio eſt, quoniam cum Summus Pontifex diſpenſat in iure Eccleſiaſtico, diſpenſatio eſt rata, etiamſi non adſit cauſſa iuſta. Satis enim eſt, ſi conſtet, eum voluiſſe diſpenſare, cum id totum ab eius arbitrio & voluntate dependeat.

Secundò, conuenit inter omnes, ſine iuſta cauſſa indulg. non eſſe ratã, quod attinet ad expiandum reatum pœnæ coram Deo, vel in hac vita, vel in alia. Docent S. Thomas, S. Bonau. Durãdus, Gabriel, & alij in 4. diſt. 20. & recẽtiores omnes. Ratio verò eſt, quoniam hæc pœna expianda eſt iure diuino: non poteſt autẽ ſummus Pont ſine iuſta cauſſa diſpenſare in iis, quæ aliquo modo pertinent ad ius diuinum, quoniã miniſter Dei eſt, non Dominus. Id quod etiã videmus accidere indiſpenſatione iuramenti, & voti: relaxat enim obligationẽ nomine Dei, quãdo cauſſam habet eiuſmodi, vt credibile ſit id placiturum Domino. Quod ſi pro arbitrio, ſine vlla iuſta cauſſa diſpenſet, Deus non habet ratã diſpenſationẽ. Præterea ſummus Pont. non ſolum non eſt ſupra ius diuinum, vt poſſit illud pro arbitrio tollere, ſed neque eſt dominus, ſed diſpẽſator theſauri ſpiritualis: diſpenſator autem fidelis & prudẽs eſſe debet, alioqui nõ diſpenſator, ſed diſſipator dicẽdus erit. Quare Clemens VI. in Extrauag. Vnigenitus, cũ ſcribit ſummum Pont. poſſe theſaurum ſpirituale diſpenſare, addit, iuſtis ex cauſſis: & poſt finem Conc. Conſt. in Conſtitutione Martini V. interrogari iubentur ſuſpecti de fide, an credant, Summum Pont. Indul. iuſtis de cauſſis poſſe concedere: & ſemper in literis indulg. exprimitur cauſſa, cur indul. concedantur. Deniq; cur dicuntur in Conc. Lateran. Generali ſub Innoc. III. indulgentiæ quædam non ſolum indiſcretę, ſed etiam ſuperfluæ niſi quia ocioſæ, inanes, & irritæ sũt? de quibus rectè dici poteſt illud S. Cypr. ſer. de lapſis, Irrita pax, perniciosa dãtibus, & nihil accipiẽtib. pro futura.

Tertiò conuenit inter omnes, ad iſtam cauſſam non requiri, vt opus iniunctum ſit in ſe ita ſatisfactorium, vt plane compenſet debitum pœnę, quod remittitur per indulgentiam: tunc enim indulgentia non eſſet remiſſio, ſed commutatio, vel redemptio.

Quæſtio igitur in eo ſolum verſatur, an ad iuſtã cauſſam requiratur proportio aliqua operis iniuncti cum Indul. ita vt pro maiori indul. maior cauſſa requiratur, an vero poſſit pro opere minimo dari indul. maxima. De qua re duæ ſunt opiniones: prior eſt eorũ qui docent, non requiri proportionem vllam, ſed ſatis eſſe, ſi cauſſa ſit pia; id eſt modo non concedatur indulg. pro opere malo, vel pro opere merè tẽporali, aut pro opere vano, & nihil ad diuinam gloriam pertinente, ſed pro quocunque opere; quod ad honorem Dei, vel Eccleſię vtilitatem cedat, indul. rata erit. Ita docuit S. Tho. in 4. diſt. 20. quęſt. 1. art. 3. quæſtiuncula 2. Durandus, & Paludanus in eadem diſt. 20. quæſt 4. S. Antonin. 1. part. tit. 10. c. 3. §. 1. de Ioan. de Turrecremata in com. diſt. 1. de pœnit. can. Quis aliquando. §. Item in Leuitico, q 4. Gloſſa in Extrauagantem Bonif. VIII. Antiquorum, de pœn. & remiſ. Syluester in Summa, verbo, Indulgentia, nu. 19. Ioan. Tabienſis, verbo Indulg. nu. 10. & noſter Greg. de Valentia in tract. de Indul. ca. 7.

Rationes huius ſentẽtiæ ducũtur fere omnes ab vſu Eccl. nam videmus pro eadẽ cauſa dari indul. aliquando maiores, aliquando minores. Itẽ videmus interdum pro cauſſa leuiſſima dari indul. maximas, vt cum datur indul. plenaria omnibus, qui ante fores Baſilicæ S. Petri aſtant, dum ſummus Pontif. in die Paſchæ populo ſolenniter benedicit. Ad hæc ſi indul. ſine cauſſa ſatis magna conceſſæ non eſſent ratæ, Chriſtianus populus à Paſtoribus ſuis grauiter deciperetur, quod non videtur vllo modo aſſerendum. Præterea commune pronunciatum Theologorum eſt, indulgẽtias valere, quãtum ſonant: igitur ſi pro leuiſſima cauſſa indulg. maximè in literis Pontificiis dari ſignificetur, indul. illa rata eſſe debebit. Denique indulgentiæ nõ nituntur iſta cauſſa operis iniuncti, quamuis hæc etiam adeſſe debeat, ſed theſauro infinito meritorum Chriſti, & Sanctorum, quę eſt cauſſa ſufficiens, immo ſuperans, & tranſcendens omnem Indulgentiæ condonationem.

Poſterior ſententia eſt aliorum, qui contendunt ad iuſtam cauſſam requiri aliquid non ſolũ pium & vtile, ſed etiam quod proportionẽ habeat cum indul. ita vt non ſit ratum, ſi detur pro cauſſa leuiſſima indulgentia maxima. Ita docent ex veteribus Scholaſticis S. Bonauent. in 4. diſt. 20. par. 2. quæſt. vlt. Richardus in eadem diſt. 20. quæſt. vlt. Aug. de Ancona in Summa de poteſtate Eccleſię, q. 30. art. 4. & 5. Ioan. Gerſon in tract. de Abſolutione Sacramentali, Gabriel in ſupplemento 4. diſt. 45. q. 3. art. 1. & in Canonẽ Miſſæ lect. 57. Ex auctoribus noſtri ſeculi idem docuit Hadrianus Papa in 4. in tract. de Indul. Card. Caiet. in tract. de cauſſa indul. & in alio tract. ad Iulium Medicẽ, c. 8. Ioan. Maior. in 4. diſt. 20. q. 2. Martinus Ledeſm. p. 2, 4. ſent. q. 27. artic. 2. Domin. à Soto in 4. diſt. 21. q. 2. art. 2. Petrus à Soto lect. 2. de Indul. Nauar. de iubilæo Notab. 5. nu. 3. & 4. Cordubenſis, q. 20. de indulg. His addi poſſunt Innocentius in cap. Quod autem, de pœnit. & remiſ. & Felinus in ſerm. de indulgent.

Huius poſterioris ſententiæ rationes hę ſunt. PRIMA, quoniam videtur abuti vocabulis, qui dicunt, requiri iuſtam cauſſam ad confeſſionem indulgentiarum, & tamen volunt pro opere quocunque etiam leuiſſimo concedi poſſe indulgentiam maximam. Quomodo enim iuſta cauſſa dici poteſt, quę nullam habet proportionem cum effectu? SECVNDA, quoniam non ſolùm infidelis diſpenſator dicitur, qui nulla de cauſſa donat bona Domini ſui, ſed etiam qui pro re minima profudit, ac prodegit theſauros precioſos

eiuſdem

eiusdē domini sui. TERTIA, quoniā si pro quacunq; pia causſa, concessæ Indulg. ratę essent, nullæ dici possent superfluę, vel indiscretæ, cum semper sit in promptu aliqua pia causſa, quæ allegari possit. QVARTA, quoniā non est dissimilis indul. largitio dispensationi votorū In votis autē conueniunt omnes non posse dispensari nisi pro maxima causſa, quæ magis placeat Deo quā ipsa impletio voti. QVINTA, quoniā si esset vera ea sententia, posset summus Pont. in momento liberare omnes animas Purg. quia posset dici non deesse causſam piā, cum ad gloriam Dei pertineat, vt tot animæ citiſſimè volent ad cœlum, vbi perpetuò Deum laudabūt.

Possunt fortasse conciliari hę sentētiæ aliquomodo: sed absolutè posterior vt est cōmunior, ita etiā verior mihi esse videtur. Sed vt magis res explicetur, obseruandū est. PRIMVM, ad causſam iustā vt plurimum duo requiri, primo finē aliquē pium, ac Deo gratū cuius assequutio magis placeat Deo, quam pœnit. satisfactio, quæ per indul. relaxatur. is. n. fidelis & prudens est dispensator cœlestis thesauri, qui fideliter agit causā domini sui, & iuxta eius voluntatem operatur. Secundo opus aliquod; per quod reuera finis ille probabiliter obtineri possit. Nā si finis quidē valde placeat Deo, sed per opus iniunctum nullo modo valeat obtineri, non videtur iusta causſa dandæ indul. Vt exempli gratia, si detur indul. plenaria iis, qui semel recitant orationem Dominicā pro conuersione Hæret. causſa non videbitur iusta, quoniam tametsi conuersio Hæreticorū res est maxima, & Deo gratior, quā pœnit. satisfactio multorum fidelium: tamen non est probabile conuertendos Hæret. per eam solam, breuissimamq; orationem. Quomodo etiam si detur indul. iis, qui nummū vnum exponunt pro recuperanda Hierosol. nō videbitur iusta causſa tantæ indulgentiæ, quia opus illud non est eiusmodi, vt per ipsum Hierosolyma recuperari possit.

Obseruandum est SECVNDO, non requiri ad proportionem causſæ cum indul. vt opus iniunctum sit in se valde meritorium, vel satisfactorium, vel difficile, & laboriosum, quāuis hæc etiā spectari debeāt, sed requiri, vt sit medium aptum, atq; vtile ad cōsequendū finem, cuius gratia conceditur indul. Itaq; fieri potest, vt per opus in se satis leue, & facile magna indul. acquiri possit; quoniā opus illud leue, ac facile est medium ad finē Deo gratissimum assequendum. Talis est exempli gratia, assistentia illa præ foribus Basilicæ S. Petri Romæ, dum S. Pont. solēni cæremonia populo benedicit. Illā. n. assistentiam prior opinio rem leuissimā & causſam minimam appellabat, talis. n. est, si per se absolutè cōsideretur, at eandem assistentiam posterior opinio magnam causſam, & iustam esse diceret, quoniam frequētia illa populi eo tempore medium est aptum, & vtile ad protestationem fidei de capite Eccl. atque ad honorem Sedis Apostolicæ, qui est finis illius indulgentię.

Obseruandum est TERTIO, non eodē modo iudicādum esse de causſa indul. cum datur vni alicui particulari, & cum datur in commune multis. Nā cùm datur vni particulari: oportet vt opus iniunctum illi soli, sit proportionatum fini, cuius gratia datur indul. at cū datur in commune multis, nō est necesse, vt opus singulorum, sed tantum vt opus omnium simul sit proportionatum fini: atque hinc accidere potest, vt indul. maxima sit iustissima, etiāsi opus iniunctū singulis videatur leue. Exēpli causſa, si necesse sit ædificari Basilicam, vel Xenodochiū, & detur indul. septem, vel decē annorum, vel etiam plenaria conferentibus certam auri summam: si respiciatur opus singulorum, videbitur causſa iniusta, sed tamen si tota summa ab omnib. collatā consideretur, iam erit iusta causſa, quia poterit iis sumptib. ædificari Basilica, vel Xenodochiū, quæ ædificatio erit gratior Deo, & vtilior Ecclesiæ, quā pœnitentialis satisfactio, quæ per indulgentiam relaxatur.

Obseruandum est QVARTO, supra dictum esse, plerūque in causſa iusta duo contineri, finē, & media ad finem: quoniam aliquando solus finis satis esse videtur, sine vllis mediis. i. sine aliquo opere iniuncto, quando videlicet finis nō pendet ab aliquo opere, & per se sufficit ad indul. iustam efficiendā. sic olim ad petitionem Martyrum (vt suprà ex Tertull. & Cypr. probauimus) dabantur indul. sine aliquo opere iniuncto, quia iudicabat Eccl. satis magnam causſam esse petitionē Martyrum, vt videlicet homines ad Martyrium accēderentur, cùm viderēt tanti fieri Martyrum preces. Vocātur autē in his locis Martyres, qui in carceribus inclusi, & iā aliquid passi fuerāt ob confessionē fidei, & consummationē Martyrij expectabant. Quomodo etiā in articulo mortis hominibus bene meritis de Eccl. dantur aliquando indulg. neque opus vllū iniungitur, quia videtur causſa esse satis iusta ipsa necessitas extrema cōiuncta cum præcedentibus meritis. Ita legitur Greg. VII. indul. sine vllo iniuncto opere dedisse, lib. 1. epist. 34. lib. 2. epist. 61. & lib. 6. epist. 15. Itaque sine opere iniuncto concedi potest aliquādo indulgentia; sine causſa verò, eaque iusta, & rationabili nunquam potest.

Obseruādum est VLTIMO. Iustā quidē semper causſam requiri, sed nō esse subditorū iudicare, vtrum causſa sit iusta, vel iniusta. debent. n. simpliciter existimare iustā esse. Nihilominus tamē sicut probādum non est, quod aliqui pro zelo, sed nimio fortasse de indul. quibusdā, leuibus de causſis conceſſis obloquuntur, quod faciūt Io. Gerson in tract. de absolutione sacramētali, Dominicus à Soto in 4. dist. 21. q. 2. ar. 2. concl. 5. & Andr. Vega in Conc. Trid. li. 13. c. vl. Sic laudādus merito est Clem. VIII. Pont. Max. qui nunc sedet, quod decretum Cōc. Later. sub Innoc. III. de moderandis indiscretis indul. & decretum Conc. Trid. sess. 25. de reuocandis indulg. ad veterem & probatam Eccl. consuetudinem, executioni mandare studet. Veteres. n. parcissimos fuisse in indulgentiis conferendis notissimum est. Siquidē Sergius II. (vt citauimus c. 5.) trium tantùm annorum indulgentiam dedit, & Paschalis secundus, quadraginta solum dierum. Testatur quoq; Innocentius III. c. Cum ex eo, de pœnit. & remiss. Apostolicam Sedem soliram esse ordinarie non extendere indulgētias vltra condonationem pœnitentiæ vnius anni, vel quadraginta dierum, & iuxta hoc Innocentij dictum, Nicolaus IV. in Indulgentiis variis, quas concessit Ecclesiæ S. Praxedis, quæ leguntur in introitu capellæ S. Zenonis, nunquam excedit annum vnum, vel dies 40. Denique S. Tho. in 4. dist. 20. q. 1. ar. 3. quæstiunc. 2. ad 4. scribit, venientibus ad limina Apostolorum ex regionibus vltramarinis dari indulgentiam quinque annorum; ex regionibus vltramontanis trium annorum, ex aliis locis vicinioribus vnius anni duntaxat.

Ex his ad argumēta pro priore opinione facile respōderi potest. Ad illud, quòd propter eandē causſam dentur indul. modo maiores, modo minores, responderi potest, id posse accidere duplici de causſa: aliquādo. n. datur indul. minor, quam pro magnitudine causſę dari posset. & hoc modo datur pro eadē causſa modo maior, modo minor indulgentia, & nunquam superat indulgentiæ magnitudo magnitudinem causſæ. Potest etiam fieri, vt idem opus bonum sit vno tempore magis proportionatum fini, cuius gratia datur indulgentia, & magis vtile, vel necessarium quā alio tempore, vt vigente magna necessitate eadem eleemosyna plus conferet ad subsidiū pauperum, quàm si ea charitas annonæ non vigeret: & imminente grauissimo periculo eadē oratio cum eodem ieiunio, & eleemosyna magis necessaria erit ad placandum Deū, quā si illud periculū nō immineret. Ex quo sequitur vt idē sit opus bonum

secundum se, sed ex accidentia diuersum, & causa re vera non sit eadem, & ideò non sit mirum, si dentur variæ indulgentiæ pro illo opere quod vno tempore maiorem causam, alio tempore minorem offert.

Ad aliud; quod pro causa leuissima dentur indulgentiæ maximę, iam suprà responsum est, id fieri, quoniam causa, quæ est in se leuissima, si attendatur labor, aut sumptus, aut aliquid eiusmodi, sæpe maxima est, si consideretur proportio ad finem, ad quem obtinendum indulgentiæ, proponuntur.

Ad tertiũ illud de populi deceptione respõdemus, vt plurimũ, nullũ esse deceptionis periculum, quoniã non existimamus, indul. à Sede Apost. sine iusta causa dari, tamen sicut potest fieri, vt aliquando indul. non sortiatur effectũ ob defectũ eius, qui illam suscipit, vel ob defectum auctoritatis in eo, qui illam cõcedit, ita non debet videri absurdum, si aliquando idem accidat ob defectum causæ, & Christianus populus non ignorat ad fidẽ pertinere, quod sit in Eccl. potestas indul. concedendi, non autem quod in particulari non possit fieri, vt indul. vel non sit rata, vel non prosit, & ideo sic accipiunt prudentes Christiani Pontificias indulgentias, vt simul etiam studeant dignos pœnitentiæ fructus ferre, ac pro suis peccatis Domino satisfacere.

Ad quartum de illo communi pronunciato, *Indul. tãtum valent, quantũ sonant*, respondemus, pronunciatum illud verissimum esse, sed intelligi de indul. cui nõ desunt necessariæ conditiones, auctoritas in concedente, charitas in suscipiente, & iustitia, ac pietas in causa. Fuit autẽ celebris apud veteres Schol. quæstio illa, an indul. tantum valeant, quantum sonant, vel quantũ ab Ecclesia prædicantur, propter nonnullos errores, qui tunc vigebant, cum alij dicerent, indul. non valere, nisi pro mensura deuotionis, alij tantum valere, quantum opus iniunctum ex se ad satisfaciendũ prodest; alij tantum valere corã Eccl. non coram Deo. Qui errores à S. Tho. aliisque veteribus confutati, extincti iam sunt.

Ad postremum de thesauro meritorũ Christi, & Sanctorũ, qui dicitur esse vera causa indul. respondemus, thesaurum meritorum Christi, & Sanctorũ esse veram causam, cur indulg. concedi possint: sed præter istam causam requiri aliam, quæ moueat ad dispensandum thesaurum hoc tẽpore potius, quã alio, & nunc magis, nunc minus liberaliter, non n. debẽt Pontifices relaxare pœnitentialem satisfactionem, neque recurrere ad thesaurum, nisi quando iudicant id esse necessarium, vel vtile ad gloriam Dei, & animarum salutem.

CAPVT XIII.

De *dispositione suscipientis Indulgentias*,

IN eo qui cupit re vera fructũ ex indul. capere, duo requiri diximus, vt sit in statu gratię, & vt perficiat quod pro Indul. fuerit iniunctum. Et quidem exigi statum gratiæ docent cõmuniter Theologi in 4. dist. 20. & ratio est apertissima, quoniam indulg. cùm remittat reatum pœnæ temporalis relictum post remissionem culpæ, sine dubio requirit, vt culpa sit iam remissa, ac per hoc translatus sit homo per infusionem gratiæ, & charitatis de statu peccati in statum filiorũ Dei. Præterea nulla ratio patitur, vt pœna remittatur ei, qui adhuc hæret in culpa; vel debitum illi condonetur nomine Dei, qui adhuc est auersus à Deo, & hostis, ac inimicus. Denique nomẽ ipsum indul. vt initio diximus, sonat paternam facilitatẽ in filios, quæ non debet esse cõmunis cũ seruis, maximè fugitiuis, quales sunt omnes, qui Deo deserto diabolũ sequũtur. Pari ratõne exigi, vt opus iniunctũ perficiatur, cõuenit inter omnes vt patet ex S. Th. in 4. d. 20. q. 1. ar. 5. quæst. 3. & ex aliis.

Sed his positis tanquã certis, & exploratis multæ supersũt quæstiones. PRIMA est, an requiratur status gratię solum eo tempore quo percipitur indulg. an etiam cum perficiuntur opera iniuncta, vel etiã cũ primùm indul. pronunciantur, aut earũ literæ recipiũtur. Nam Caiet. tract. 10. q. 2. tract. 15. ca. 9. Petrus de Soto lect. 3. de Indul. & alij contendunt non requiri statũ gratiæ, cum indul. publicantur, vel literæ indulg. recipiuntur, nisi fortè idem sit tempus publicationis & præceptionis, vt cum in sacello Pontificio dantur indul. omnib. qui diuinis officiis in eo loco interfuerunt, tamen requiri statum gratiæ non solùm, cum indulgentia percipitur, sed etiam cum perficitur opus iniunctum. Ratio huius sententiæ est, tum quia in ipsis literis Pont. vt plurimum exprimitur indulgentias concedi iis, qui verè pœnitentes Ecclesiã visitauerint, aut tale, vel tale opus fecerint. tum etiam quia indulgentia non acquiritur, nisi per opera viua verè meritoria, & satisfactoria, qualia non sunt, nisi ea, quæ fiunt in statu gratiæ.

Alij tamẽ grauissimi auctores, vt Petrus Palud. in 4. d. 29. q. 4. ar. 3. concl. 1. S. Antoninus 1. pa. tit. 10. c. 3. §. 5. in fine, & Antonius Cordub. q. 24. de indul. & alij contra sentiunt, Non requiri statum gratiæ, nisi cum ipsa indul. percipienda est. Ratio posterioris huius sententiæ est, quia indul. non nititur nostra satisfactione, sed Christi, & ideo non videtur necessarium, vt opus iniunctum sit opus viuum, & satisfactoriũ. Deinde quia Bonif VIII. in Extrauag. Antiquorum, dicit, se concedere indulgentiam iis, qui visitabunt Ecclesias pœnit. & confessi, vel qui pœnitebunt, & confitebuntur.

Ex his sententiis prior sine dubio tutior est, vt S. Antoninus etiã notauit. Est etiã certa, quando opus iniũctum in literis Pont. expressè iubetur perfici in statu gratię, vt cum in Extrauag. Vnigenitus, de pœni. & remiss. Item in constitutionibus de indictione iubilæi Clementis VII. Iulij III. & Greg. XIII. expressè habetur, vt qui indul. consequi volunt, verè pœnitentes & confessi visitent Ecclesias, orent, &c. Denique verior mihi esse videtur, etiãsi in literis Pont. id non exprimatur, quando opus iniunctum tale est, vt non cõferat ad finẽ, nisi fiat in statu gratię, vt si finis indul. sit placare Deum Christiano populo, & ideò iniungantur preces, ieiunia, eleemosynæ, visitationes Eccl. & similia, cum Deus non placetur per opera mortua, necessarium esse videtur, vt opera illa fiant in statu gratiæ, alioqui nihil conferunt ad finem, & proinde non est intentio concedentis, vt indulgentiam lucrentur, qui in statu peccati illa opera faciũt. At posterior opinio vera esse videtur, quando opus iniunctum vtile est ad finem, pro quo datur indulg. etiamsi non fiat in statu gratiæ. Vt exempli gratia, si finis indul. sit ædificatio Basilicæ, vel subuentio pauperum, aut recuperatio Hierosolymæ, & propter ista dentur indulgentiæ contribuentib. pecunias, vel arma; quia non minus ad finem conducunt pecuniæ illæ, vel arma, si dentur ab homine peccatore, quàm à iusto; probabile est, prodesse illa opera, etiãsi facta sint in statu peccati, modo is, qui ea fecit, sit in statu gratiæ, quando reipsa percipit indulgentiam.

ALTERA quæstio est, vtrũ non solũ requiratur status gratiæ ad indulg. obtinendã, sed etiam carentia omnis culpæ venialis. Sed facilis responsio est, si distinctione vtamur. Nã vel quæstio est de tẽpore, quo perficiũtur opera iniuncta, vel de tempore, quo percipitur fructus indulgentię. Si de priore tẽpore quæstio sit, rursus alia distinctione opus est. nã vel peccatum veniale vitiat opus bonũ iniunctũ, vt si quis oret, vel ieiunet ex vana gloria: vel non vitiat, sed per accidẽs ei cõiungitur, vt si quis dũ eleemosynã facit, vel Eccl. visitat, loquatur verbũ aliquod ociosũ. Quod si bonũ opus nõ vitietur, certum est nõ impediri fructum indul. si verò bonum opus vitietur, ita vt ipsum efficiatur veniale peccatũ, tum sine dubio impeditur fructus indul. si opus illud

erat faciendũ ad placandum Deum, vel ſatisfaciendum pro peccato: nõ.n. per pẽccatũ veniale placatur Deus, neque ſatisfit Deo. Et hæc eſt ſententia Hadriani in 4. trac. de indul. concl. 4. & Petri de Soto lect. 3. de indul. quod ſi opus faciendũ non erat ad placandum Deum, neque ad ſatisfaciendum, ſed ſolum ad ſubuentionem pauperum, vel alium finẽ, qui poteſt obtineri, etiamſi opus non fiat in ſtatu gratiæ, tum non impeditur fructus indul. quãuis opus peccato veniali fuerit vitiatũ.

At ſi de poſteriore tẽpore quæſtio ſit, reſpõdendum erit non impediri fructum indul. ſi quis eo tẽpore habeat, vel cõmittat veniale peccatum, niſi quoad remiſſionem pœnæ debitæ propter illã culpam venialẽ. non .n. dimittitur pœna, niſi prius dimiſſa fuerit culpa. nulla autem ratio eſt, cur non poſſit percipi fructus indulgentiç quoad remiſſionem pœnę debitæ propter alias culpas, ſiue lethales, ſiue veniales iam remiſſas, etiamſi culpa aliqua venialis adhuc hæreat in anima. Nam peccatum veniale non impedit ſtatum gratiæ, qui requiritur ad hoc vt homo ſit capax indulgentiæ.

Tertia quæſtio eſt de Cõfeſſione, quæ vt plurimum requiritur, vt pars operis iniũcti, an exigatur ſemper in re, an verò ſufficiat in propoſito. Reſponſio facilis eſt. Nã quando in forma indul. diſertè ponitur, vt qui eam lucrari cupiunt cõfiteantur peccata ſua intra tot dies: tunc ſine dubio exigitur cõfeſſio in re, quoniã ponitur in forma indul. vt conditio quædã, ſiue vt pars operis iniuncti, & non ſolum ad hoc, vt homo trãsferatur de ſtatu peccati ad ſtatũ gratiæ. Quando autẽ in forma indul. non iniungitur expreſsè opus cõfeſſionis, ſed ſimpliciter dicitur concedi indul. verè pœnitentib. & cõfeſſis: tum non videtur requiri confeſſio, vt pars operis iniũcti, ſed ſolùm vt homo ſit in ſtatu gratiæ, & ideò ſi quis nõ habeat peccata lethalia, nõ neceſſariò cõfiteri tenebitur, & ſi habeat peccata lethalia, probabile eſt, ſufficere illi contritionẽ cum propoſito confitẽdi: nam per hæc adipiſcetur ſtatum gratię. Ita docent Palud. in 4 d. 20. q. 4. ar. 2. Sylueſter verbo Indul. nu. 20. Panorm. in ca. Omnis vtriuſq; de pœnit. & remiſ. Felinus in ſer. de indul. n. 12. & alij. Tamen tutius, & probabilius videtur requiri confeſſionem in re, & non ſolum in voto, quotieſcũque dicitur, Indul. concedi pœnit. & confeſſis, vt docent S. Antoninus 1. par. tit. 10. ca 3. Hadrianus in 4. ſentent. tract. de indulg. Caiet. tract. 15. de indul. c. 10. Nauarr. de Iubilæo Notab. 18. nu. 1. & Gloſſa in Extrauag. Antiquorum, de pœnit. & remiſſ.

Quarta quęſtio eſt, an percipiat Indul. qui nõ perficit omnia opera iniuncta, ſed aliqua tantum, ob inopiam, vel morbũ, vel aliqua iuſta cauſſa impeditus. Reſponſio communis eſt S. Tho. Durandi, & aliorum in 4. diſ. 20. non percipi indul. niſi ab iis, qui integrè omnia opera iniuncta perficiunt. conceſſio. n. conditionata non valet, niſi conditio impleatur. Atque in hanc quoque ſententiam allegari ſolet dictum illud cõmune, indul. tantum valent, quantum ſonant: Nã Summi Pont. quando volunt percipi indul. ab iis, qui legitimè impediti non perficiunt omnia opera iniuncta, addere ſolent, vt confeſſarii commutent opera iniuncta in alia pia opera, vel diſertis verbis explicant, obtineri indul. ab iis, qui inchoarunt opera iniuncta, & perficere non potuerunt, vt habetur in Extrauag. Vnigenitus, & in aliis ſimilibus, in quibus annus Iubilæi publicatur.

Quinta quæſtio eſt, An requiratur alia diſpoſitio in ſuſcipiente indulg. prẽter ſtatũ gratiæ, & ad impletionem operum iniunctorum. Nã Card. Caiet. in tract. 10. qui eſt de ſuſcipientibus indulg. q. 1. docet requiri tertiam conditionem, vt videlicet qui vult conſequi indul. habeat propoſitum ſatisfaciendi Deo propriis laboribus quoad poterit: iis autem, qui nolunt pro ſe ipſis ſatisfacere, cùm poſſint, negat prodeſſe indulg. ex quo etiam colligit, paucos admodum re vera frui Põt. indul. ex tanto numero adeuntium Eccl. temporibus ſtationum, aliarumque ſimilium indulg. Quę ſententia vtilis eſt, & pia, ſed fortaſſe non vera præſertim cũ ſit contraria communi aliorum doctrinæ, vt ipſe etiã Caiet. fatetur: nec. n. legi vllum auctorem, qui Caiet. ſequatur, præter Barthol. Fumum in Sum. quæ Armilla dicitur; Verbo Indul. n. 13. Nec video quemadmodum Summi Pont. non deciperent populos, ſi indul. cum ea conditione proponere vellent, quã nunquã explicarẽt.

Neque argumenta Caiet. talia ſunt, vt ſolui nõ poſſint. Ille. n. ſic ratiocinatur. Qui non vult ſatisfacere Deo per ſe, cum poſſit, indignus eſt, cui applicetur aliena ſatisfactio. At non intendit Eccl. cõferre hoc beneficium indul. in indignos: igitur non proſunt indul. iis, qui nolunt per ſe ſatisfacere, cũ poſſint. Propoſitionẽ argumẽti probat Caiet. his rationibus. Primo quando decet ab amico petere, vt pro te ſatisfaciat, cũ ipſe poſſis per te ſatisfacere. Secundo, quia in republica bene inſtituta non ſunt diſpẽſanda bona communia pro liberãdis illis ciuibus ære alieno, qui per ſe ſuum æs alienum diſſoluere poſſunt. Tertio, quia in forma indul. addi ſolet, verè pœnit. indul. tribui: non ſunt autẽ verè pœnit. qui recuſant facere fructus dignos pœnitentiæ. Quarto, quia dantur indul. de iniunctis pœnit. à ſacerdote: vel igitur qui iniũctam pœnit. à ſacerdote accepit, id fecit animo eam perficiendi, & ſic habemus quod volumus, vel animo fallendi; & indigniſſimus eſt, qui ex fallacia ſua lucrũ reportet. Reſpõdemus, cũ qui non vult per ſe ſatisfacere, cùm poſſit; non eſſe indignum, ſed tantum non dignum, cui aliena ſatisfactio applicetur Eccleſia autem non intendit conferre hoc beneficium in indignos: ſed bene poteſt velle conferre in non dignos, quoniam indulgentia ex miſericordia, & liberalitate datur, non ex iuſtitia, & meritis.

Ad Primam rationẽ reſpondemus, nõ fieri iniuriam amico, quia non petitur eius ſatisfactio ex iuſtitia, ſed ex gratia, & petitur ſatisfactio, quę nõ eſt ei neceſſaria, ſed omnino ſuperuacanea. Ad Secundam reſpondeo, diſpenſatorẽ bonorum cõmunium in Republ. inſtituta, non diſſoluere ſine cauſſa æs alienũ eorum ciuium, qui ſoluendo ſunt per ſe: tamen poſſe dari cauſſã, cui vtile ſit Reip. ex communi ærario ſoluere debita eorũ, qui per ſe illa ſoluere potuiſſent. Ad Tertiam reſpondeo, verè pœnitentes dici eos, qui contritionẽ habent cũ propoſito ſatisfaciendi, niſi aliunde pro eis ſatisfiat.

Ad Quartam reſpondeo, pleriũque indulg. dari de non iniunctis, vt ſuprà probauimus, & eos, qui indul. quęrunt, velle perficere pœnitentiam iniunctam, ſed nolle alium laborem ſponte ſumere pro reliqua pœna expianda, ſi poſſint per indul. ab ea liberari. Addo etiã, quòd ſi indulg. non darentur niſi de iniunctis, poſſent homines iniunctam pœnitentiam accipere animo perficiendi, niſi poſſint alia ratione ab eo reatu liberari.

CAPVT XIV.

De Indulgentiis quæ accipiuntur pro defunctis.

DE Indulgentiis, quibus iuuãtur animę defunctorum ſex quæſtiones ſunt. Prima, an proſint. Secunda, an per modum abſolutionis dari poſſint. Tertia, quid ſit dari Indulgentias defunctis per modum ſuffragii. Quarta, an ex iuſtitia; an ex miſericordia liberentur animæ, quibus indul. applicantur. Quinta, quid requiratur, vt indulgentiæ proſint defunctis. Sexta, an indulgentiæ proſint in particulari certis animabus, an ſolum omnibus in communi.

Quod ad Primam quęſtionẽ attinet, Hæretici omnes, tũ recentiores, tum antiquiores, qui Purgatorium negauerunt, conſequenter etiam ſuffragia, & indulg. mortuis prodeſſe negauerunt. Ex Cathol. Oſtienſis in

Digitized by Google

Summa li.5.tit.de remiſſionibus n.9 & Gabr. lect.57. in Canonem Miſſæ docuerunt Indulgentias defunctis non prodeſſe: ſed Gabriel cito correxit errorem, vt perſpicuum eſt ex additione ad eandem lectionem.

Res autem certiſſima eſt, & apud Catholicos indubitata, indulgentiis iuuari poſſe animas quæ in Purgatorio pœnas luunt. Id quod primum probari poteſt ratione deducta ex Scripturis, Conciliis, & Patrib. Conſtat.n. animas defunctorum poſſe iuuari ſuffragiis vjuentium.i. eleemoſynis, precibus, ieiuniis, ſacrificiis Miſſarum, aliiſque piis operibus, vt copioſè oſtenſum eſt à nobis in li.1.de Purgatorio ferè toto, & li.2. ca.15. quę non ſunt hoc loco repetenda. Et quamuis ſuffragia defunctis per modum impetrationis proſint, ac præſertim preces, & oblatio ſacrificij; tamen nulla ratio reddi poteſt, cur non proſint etiam per modum ſatisfactionis, ac præcipuè ieiunia & eleemoſynæ: nam hęc opera ſatisfactoria eſſe, ſatis à nobis probatum eſt in 4.li.de pœnitentia, & in libris de operibus bonis in particulari, & defunctos, quibus hæc ſuffragia à viuis applicantur, ſatisfactione indigere non dubium eſt.

Cõſtat præterea illã eſſe rationem, cur ſuffragia viuentium prodeſſe poſſint defunctis, quia fideles defũcti ita cõiuncti ſunt cum fidelibus viuentib. eiuſdẽ fidei, & charitatis vinculo, vt vnã Eccl. & vnum corpus efficiant. *Neque enim*, inquit S. Aug. li. 20. de ciuit. Dei, c.9. *piorum animæ defunctorum ab Eccleſia ſeparantur, quæ eſt regnũ Chriſti.* Ex his duobus fundamentis aperte colligitur, poſſe etiam priuatos homines afferre Deo pro defunctis, tanquã mẽbris eiuſdẽ corporis, ſatisfactiones ſuas, ieiunia, eleemoſynas, peregrinationes, & ſimilia opera laborioſa. Quòd ſi priuati homines poſſunt applicare defũctis, tanquã mẽbris eiuſdẽ corporis, ſatisfactiones ſuas, cur non poteſt ſummus Pontifex applicare eiſdẽ ſatisfactiones Chriſti, & ſanctorum, quæ ſunt in theſauro ſpirituali, cuius ipſe diſpenſator eſt?

Prætereaidẽ probatur ex vſu Eccleſiæ. conſtat.n. Paſchalem Summum Pontif. ante annos DCC. conceſſiſſe indulg. pro defunctis, quæ habetur in Eccl. S. Praxedis in introitu capellæ S. Zenonis cuius indulg. meminit etiã Gabr. loco. notato, ſed non rectè vocat Paſchaſium V. cum ſit re vera Paſchalis I. Multi etiam Pont. alij, vt ibid. refert Gabr. pro defunctis indul. conceſſerunt. Denique conſentiunt Theol. vt S. Tho. in 4. d.45.q 2.ar.3.quæſt.c 2. S. Bon. in 4.d.20.p.2.q.5. Ric. d.20.ar.3.q.3. & alij. nec non Canoniſtæ, vt Innoc. in c. Quod autem, de pœnit. & remiſſ. Felinus in ſerm. de indulg. & alij. Neque iis repugnat, quod Ioannes Maior. in 4.d.20.q.2. dicat multos Theologos contra ſentire. Nam loquitur de indulgentia per modum abſolutionis iudicialis, non de indulgentia abſolutè.

Altera quæſtio difficilior eſt de modo, quo indulgentiæ defunctis prodeſſe poſſunt, an videlicet ſummus Pont. poſſit animas defunctorũ quæ ſunt in Purgatorio iudicialiter abſoluere, vt facit cum hominibus viuentibus, dum indul. eis concedit. Nã Michaël Medina diſp.7.c.34. & diſp.8.c.41. de indul. cõtendit animas defunctorum, quæ ſunt in Purgatorio, pertinere ad iuriſdictionem ſummi Põtificis, & poſſe ab eo indulg. percipere per modum abſolutionis. Sed contra ſentiunt ferè omnes alij ſcriptores, vt S. Bonau. Rich. Gabr. & Ioannes Maior locis citatis. Qui poſtremus auctor teſtatur ſuo tempore à ſchola Pariſienſi fuiſſe damnatam ſententiam contrariam. item Caiet. tract.1. 5.c.5. Dominicus à Soto in 4.d.21.q.2 ar.1. concl.3. Petrus de Soto lect. de indul. Nauarr. de iubileo Notab. 22. nu.6. Anton. Cordub. q.15 de indulg. & alij.

Et probatur hæc ſentẽtia poſterior, Primo, quoniã S. Leo in epiſ. ad Ruſticum Narbon. Epiſc. & habetur apud Gratianum 24.q.2. can.1. ſic ait, De communione priuatis, & ita defunctis, eorum cauſſa iudicio Dei reſeruãda eſt, & Gelaſius Papa in epiſt. ad Fauſtũ, & in altera ad Epiſcopos Dardaniæ, vt eſt apud eundẽ Gratianũ 24.q.2.can. Legatur, & can. nec quiſquã, diſertis verbis docet, homines mortuos, qui ſunt in diuino iudicio conſtituti, non poſſe ab Eccl. iudicari; Secvndo, quia non poteſt Eccl. mortuorum animas citare, non poteſt earũ cauſſam cognoſcere, nõ poteſt eas cogere ad obedientiã, non igitur poteſt abſoluere, vel ligare. Tertio, Pontifex nõ habet auctoritatẽ niſi in oues, quas paſcendas ſuſcepit, iuxta illud Ioan.21. *Paſce oues meas.* At animę defunctorum nõ poſſunt paſci à Pont. cum nõ poſſint ab eo doctrinã, vel ſacramẽta, vel leges & iura percipere, non igitur ſunt ei ſubiectę, ac proinde nõ poſſunt ab eo ligari, vel ſolui; Qvarto, quoniã Pontifices ordinariè cum extendunt indulg. ad mortuos addunt particulam per modum ſuffragij, vt perſpicuum eſt ex Conſtitutionibus Alexandri VI. Clem. VII. Iulij III. & Gregorij XIII. de indictione iubilæi. Refert etiam Gabr. in addit. ad lect.57. ſuper canonẽ, ſe vidiſſe declarationem Sixti IV quòd indul. proſint defunctis per modum ſuffragij. Quod (vt mox dicemus) opponitur ei, quod eſt per modum abſolutionis. At Obiciunt aliqui verba Domini, Matt.16. *Quodcũque ſoluerus ſuper terram, erit ſolutũ, & in cœlis*, & probãt, illud, ſuper terrã, non referri ad eos, qui ſoluuntur, ſed ad eum qui ſoluit, vt ſenſus ſit; Quodcũq; ſolueris tu ſuper terrã degens, erit ſolutũ à me, qui ſum in cœlis.

Præterea dicunt, defunctos, qui ſunt in Purgatorio, adhuc eſſe viatores, & auxilio egentes, ac proinde videri eſſe ſubiectos Pontificis iuriſdictioni.

Denique oſtendunt ex Can. Sane, 24. q. 2. ſæpe ab Eccleſia excommunicari defunctos, & rurſus abſolui ab excommunicatione, ex quo ſequi videtur, vt propriè ſint Eccleſiæ iudicio ſubditi.

Sed facilis eſt reſponſio Nã ad Primvm dici poſſet, Gelaſium, cuius magna eſt in Eccleſ. auctoritas, expoſuiſſe illud (ſuper terrã) vt referatur ad eos, qui ſoluuntur, nõ ad eum qui ſoluit, vt patet ex can. Legatur, iam citato. Sed eſto, referri poſſit ad eũ qui ſoluit, nihil tamẽ ex eo ſequitur: quia dẽt intelligi de ſolutione circa eos, qui sũt ei ſubiecti. alioqui poſſet Sũmus Põt. ligare & ſoluere eos etiã, qui sũt in cœlo vel in gehẽna, ſi ita vniuerſaliter accipiatur ligandi, vel ſoluendi poteſtas.

Ad Secvndvm reſpõderi poteſt, nõ omnes viatores eſſe proprie ſubiectos Põtifici, ſed ſolum eos, qui ſunt oues viſibiles huius ouilis, & mẽbra huius viſibilis Eccleſię. Quod autẽ defuncti, qui in Purgatorio degunt, aliquo modo ſint viatores, & egentes auxilio Eccl. & cum ipſa Eccl. viſibili inuiſibiliter cõiuncti per fidem & charitatem, facit, vt poſſint ab Eccleſia noſtra iuuari, & indulgentiis frui, nõ vt ſubditi per modum abſolutionis, ſed vt amici abſentes per modum ſuffragij.

Ad Tertivm reſpondemus, Defunctos ab Eccl. poſſe excõmunicari, & ab excõmunicatione abſolui, ſolũ quoad ea, quæ à viuentibus fieri debent: nã cum defunctus excõmunicatur, id fit, quia poſt mortẽ detegitur eius pertinacia in hæreſi, aut aliquid eiuſmodi, & id ſolum ex illa excõmunicatione ſequitur, vt pro ipſo nõ fiãt ſuffragia, nõ ſepeliatur in loco ſacro, & ſimilia, & cõtra, ſi detegatur aliquis per errorem excõmunicatus, & ideo abſoluatur, effectus abſolutionis erit, vt pro ipſo oretur, & ſacrificetur, eiuſq; cadauer honorificè ſepeliatur. Itaq; excõmunicatio, vel abſolutio defunctorum eſt potius declaratio ſentẽtię, quæ ferenda fuiſſet, ſi meritũ eorũ nõ latuiſſet, quã noua aliqua pœna quę ad animas ipſas pertingat. Quod autẽ legitur in 2.l. Dial. S. Greg. c.23. de Sanctimonialibus à B. Benedicto excõmunicatis, quę de ſepulchris exire videbantur, & de Eccl. recedere, quãdo inter Miſſarũ ſolennia

Diaconus clamabat; *Qui nõ communicant, recedant*: inter miracula referendũ videtur. Voluit .n. Deus eo signo demonstrare quanti faciendæ sunt admonitiones Sanctorum, nã alloquii S. Benedictus non eas excommunicauerat, sed solũ excommunicationẽ minatus fuerat, vt S Greg. ibidem dicit. Præterea non eas excommunicauit post mortem, sed in vita (si tamen ea excommunicatio dicenda sit) neque eas propriè per sententiam postea absoluit, sed per intercessionem mittendo oblationem, quæ pro eis Domino offerretur.

At, inquies, S. Greg. ibid. vt ostendat, non esse mirũ, si S. Benedictus potuit in carne mortali degẽs de spiritibus defunctorũ iudicare, allegant illud Euangelicum, *Quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cœlis.*

Respondeo, S. Greg. argumẽtum à simili ducere voluisse. Nã quemadmodum diuina potestate sibi collata possunt Prælati cũ sint homines in carne mortali degẽtes, iudicare de rebus spiritualibus; ita potuit S. Benedictus in carne adhuc mortali degens, extraordinario priuilegio sibi collato à Deo, ligatas tenere vel soluere animas earũ, quibus dũ viuerẽt, excõmunicationis sententiã fuerat comminatus. Neq; credibile est S. Greg. S. Looni repũgnare voluisse, qui in epist. ad Rusticum, iam citata, disertis verbis docet, non posse ab Ecclesia solui eos, qui communione priuati de hac vita recedunt, cùm iam sint in diuino iudicio constituti.

TERTIA quæstio est, quid significet illud (per modũ suffragij) cum Põtifices dicunt, indulgentias valere defunctis per modũ suffragij. Nõ desunt, qui existiment, indulgentias prodesse defunctis per modum suffragij, quia prosunt eis suffragia. i. Missæ, preces, & alia pia opera, quæ Pontifex iniungit, cũ indulgentias tribuit. Sed hoc non est indulgentias prodesse. nam etiamsi Pontifex ea opera non iniungeret, valerent illa suffragia ad refrigerium defunctorum Itaque frustra darentur indulgentiæ defunctis, si nihil adderent præter valorem suffragiorum. neque Pontifices dicerent, indulgentias prodesse per modum suffragij; sed dicerent cum Hostiensi, indulgentias non prodesse defunctis, vt indulgentiæ, sed sola vi suffragiorum adiunctorum.

Alij existimarunt, indulgentias defunctis prodesse per modum suffragij, quia tametsi ipsæ indulgentiæ re vera prosint, tamen prosunt per suffragia viuẽtibus imperata Pontifex n applicat satisfactiones Christi, & Sanctorum ex thesauro tam viuentibus, quàm defunctis, sed viuentibus applicat per opera ipsis viuentibus iniuncta, defunctis verò per opera iisdem viuentibus imperata, quæ opera, cum fiant nomine defunctorum, suffragia quædam defunctorum dici possunt. Sed neque hæc sententia rationem idoneam reddit illorum verborum: neque enim hoc est indulgentias prodesse per modũ suffragij, sed est prodesse per ipsa suffragia.

Vera igitur sententia est, indulgentias prodesse per modũ suffragij, quia nõ prosunt per modũ absolutionis iuridicæ, sed per modũ solutionis, quo modo prosunt suffragia, quæ vel publicè, vel priuatim, pro defunctis fieri solent, sed cum suffragia tribus modis defunctos iuuent, per modũ meriti de congruo, per modum impetrationis, & per modũ satisfactionis: indulgentiæ autẽ non sunt nisi satisfactoriæ: intelligendum est indulgentias dari defunctis per modũ suffragij tantum satisfactorii. Itaq; quemadmodum cum quis dat eleemosynã, vel ieiunat, vel peregrinatur ad loca sancta pro defunctis, non absoluit defunctos à reatu pœnæ; sed offert Deo satisfactionem illam pro defunctis, vt Deus eam acceptãs, liberet defunctos à debito pœnæ, quam luituri erant; sic Pontifex non absoluit animas defunctorum, sed offert Deo ex thesauro satisfactionum: quantũ necesse est ad eas liberãdas: & Deus acceptãs alienã satisfactionẽ, communicatã animabus defunctorũ, eas liberat à reatu illo pœnæ. Sed hoc interest inter suffragia, & indulgẽtias, quod vt suffragia offerãtur, nõ requiritur aliqua iurisdictio, sed vt indulgẽtiæ dẽtur, requiritur iurisdictio, quia nõ potest thesaurũ dispensare, nisi qui habet claues Ecclesiasticas. Præterea, qui offert suffragia, nescit, an id, quod offert sufficiat ad animã liberãdam, vel solũ refrigerãdam; at Põtifex potest offerre ex thesauro illo infinitõ quãtum requiritur ad satisfaciendũ integrè pro reatu cuiuscũque pœnæ: & ideo dicitur dare indulgentiã plenariam, atq; animas liberare per modũ suffragij, quia offert, quantum ad plenã satisfactionem satis est. Vide Caiet. tract. 16 de indulg. q. 6. & Cordub. q. 15. de indulgent.

QUARTA quæstio, difficillima omnium, ea est, vtrũ ex iustitia, siue certa lege, & ex conditione prosint indulgẽtiæ defunctis, an solũ ex benignitate Dei, & ex congruo. Aliqui docent, indulgentias ex condigno, siue ex iustitia defunctis prodesse. Ita n. scribit Dominicus à Soto in 4. d. 21. q 2. ar. 3. quẽ sequitur Nauarr. de iubileo notab. 22 nu 20. Ratio eorum est, quoniam potest vnus viuẽs pro alio viuẽte ex cõdigno satisfacere, igitur potest etiã viuens pro mortuo satisfacere ex cõdigno. eadẽ .n. est ratio vtriusq; satisfactionis, vnio videlicet, quæ est inter mẽbra eiusdẽ corporis Eccl. nã viuẽs pro viuẽte satisfacit ex condigno, quia sunt mẽbra eiusdẽ corporis glutino fidei, & charitatis vnita. at sũt etiã mortui, qui in Purgatorio degunt, mẽbra eiusdem corporis glutino fidei, & charitatis vnita. Quod si priuatorũ suffragia ex cõdigno defunctis prosunt, quatenus satisfactiones sunt, certè multò magis satisfactiones Christi & sanctorũ iisdẽ mortuis fidelibus à capite Eccl. i à Pont. Max applicatæ proderunt ex condigno.

Alij cõtra sentiũt, indulgẽtias, quæ defunctis dãtur, nisi misericordia, & benignitate Dei, ac per hoc ex cõgruo, non ex condigno eis prodesse. Ita docet Caiet. tract. 16. q 6. quẽ sequuntur Petrus de Soto lect. 5. de indulg. & Anton. Cordub. q. 15. de indul. Neq; significare volunt hi auctores, dubium, aut incertum esse dogma Ecclesiast. de indulg. defunctorum, immo affirmãt, certum esse, & indubitatum, quod indulg. rectè dẽtur, vel suscipiãtur pro defũctis, quódq; illis prodesse possint, & reipsa prosint, vel ad refrigerium, vel ad plenã liberationẽ, sed quibus, quãdo, & quãtum diuinæ pietati placuerit, quomodo etiã pro mortuis rectè fundi preces, eisq; prodesse fides catholica docet, & tamen non ex condigno, sed ex cõgruo, non ex iustitia, sed ex misericordia nos impetrare cõfidimus quicquid à Domino petimus, vt vel ex ipsa forma precũ intelligi potest.

Rationes huius sentẽtiæ sunt hæ PRIMA, quoniã non videtur certũ, posse viuẽtes pro viuentibus satisfacere ex cõdigno, quod erat fundamẽtum prioris opinionis. Contrariũ n docẽt Ioan. Medina, C. de satisfact. q. 5. & Cord. q 5. de indu. Vnio .n. fidei & charitatis, qua colligantur inter se viua membra Eccl. facit quidẽ, vt possimus inuicẽ adiuuare, & bona nostra communicare, & vnus pro alio saltẽ ex cõgruo satisfacere, sed non videtur facere, vt teneatur Deus ex iustitia acceptare vnius satisfactionẽ pro altero, nisi ostẽdatur de hac re pactũ vel promissio aliqua ipsius Dei, quãuis possit Deus, & soleat acceptare ex benignitate sua, & confirmatur à simili: nã in foro externo nõ tenetur iudex acceptare, vt vnus flagelletur, vel ad triremes amãdetur pro alio, etiamsi illi non solũ sint cõiuncti, vt Christiani, sed etiã vt ciues, vel vt cõsanguinei. Deniq; videtur esse propriũ solius Christi posse pro aliis ex condigno vt mereri, ita etiã satisfacere, quoniã est caput corporis Eccl. & dũ pro nobis satisfecit, pro corpore suo satisfecit.

Secunda ratio, quoniã etiãsi certũ esset, posse in præsenti vita vnũ pro alio ex cõdigno satisfacere: tamẽ nõ videtur eadẽ ratio de satisfactione pro defũctis, hic .n.

possumus soluere pœnas eiusdem generis, vt nostro ieiunio, vel eleemosyna satisfacere pro alio, qui ieiunij, vel eleemosynæ pœnam subiturus erat: at pœnæ, quibus iam addictæ sunt animę in Purgatorio, sunt alterius generis, & ideo licut nō tenetur iudex remittere pœnam corporalem vni alicui reo propter mulctam pecuniariam, quam alius offert: ita non videtur teneri Deum ex iustitia admittere satisfactiones huius vitę pro remissione pœnarum Purgatorij ad quas animę illæ iam sunt addictę. Sed si id fiat, vt certo fieri credimus, ex benignitate Dei fieri credibile est.

Tertia ratio, quoniā ipsæ animæ, vt ex historiis grauiū auctorum colligimus, hoc ipsum declarasse videntur. Nam Per. Damiani in epist. 5. ad Dominicum, ca. 4. scribit animam Benedicti Pont. Rom. in Purgatorio cōstituram apparuisse, Deo permittente, cuidā, atq; ab eo petijsse, vt suffragia pro ipsa fierent, & addidisse, se per ea suffragia liberandā, quando hoc miseratio diuina decreuerit. Petrus quoq; Cluniacensis in 1. li. de miraculis, c. 10. scribit animā defuncti apparuisse alicui, & postulatis suffragiis a liecisse, per ineffabilē misericordiam Dei se liberandam, si ei per suffragia subuentum fuisset, & c. 27. scribit, aliam animam similiter apparētem, & suffragia postulantem adiecisse, cōditoris mediante clementia se per ea suffragia liberandā. Quòd si suffragia nituntur pietate diuina, & indulgētię defunctis nō dātur, nisi per modū suffragij; certè sequi videtur, vt etiā indulgētiæ diuina pietate defūctis prosint.

Ex his sententiis neutram reprobare audeo. videtur n. prior admodū pia, posterior verò valde rationabilis.

Quinta quæstio est, quid requiratur ad hoc, vt indulgentiæ defunctis prosint. Et quidem certum est, Primum auctoritatem requiri, eámque summam, i. Apost. sedis. Non. n. Episcopi, aljve Prælati Summo Pont. inferiores indulgentias defunctis concedere possunt, vt Nauarr. docet de Iubilęo Notab. 22. nu. 4. quoniam solus Christi Vicarius habet potestatem dispensandi thesaurum Ecclesiæ absolutè. Episcopi. n. solum possunt applicare subditis suis, secundum mensuram sibi ab Apost. Sede determinatam.

Secundo, certum est, requiri causam iustam, vt S. Tho. docet in 4. d. 45. q. 2 ar. 3. quæst. c 2 Non. n. potest Sum. Pont. pro arbitrio liberare animas à pœnis Purgatorij; neque sufficit pro causa, vtilitas illarū animarū, vel gloria Dei, quæ redundaret ex animarū illarū liberatione. Nam si ista sufficerent, Christus ipse iā omnes animas liberallet. Itaque requiritur causa aliqua particularis pertinēs ad honorē Dei, & Eccl. vtilitatē, sicut de indulgētiis pro viuētibus diximus, ita vt Sum. Pont. arbitretur gratioté esse Deo rem illā, cuius gratia indulgentię cōceduntur, quàm executionem iustitiæ, quæ exercetur in expiandis animabus Purgatorij.

Tertio requiritur, vt qui pro defunctis indulgentias suscipit, adimpleat opus iniunctum, nam vt S. Tho. loco notato, & alij Doctores scribunt, indulgentiæ primario, & directe non dantur, nisi viuentibus, qui possunt opera iniuncta perficere, defunctis autem dantur secundario, & indirecte, quatenus viuentes pro mortuis opera iniuncta perficiunt. Ex quo etiā requiritur, vt qui opera illa perficit, sit in statu gratiæ, si opera ipsa id requirant, vt diximus supra de opere viuentibus iniuncto. Nam si opus iniunctū id non requirat, probabiliter dici potest prodesse defunctis indulgētias, etiā si is qui pro defunctis eas suscipit, non sit in statu gratię. Sed omnino tutius est, vt qui cupit mortuis indulgentias obtinere, prius det operam, vt ipse indulgentiam à culpa per sacramentum confessionis obtineat.

Quartò requiritur ex sentētia Caiet. tract. 16. q. 5. de indulg. vt defunctus non solū sit in statu gratiæ, & in Purgatorii locis degat, sed etiā, vt dum viueret, fuerit deuotus clauium Ecclesiæ, mortuosque suffragiis iuuare studuerit, & pro suis peccatis satisfacere non neglexerit. Ita. n. intelligit Caiet. verba illa S. Augustini. li. de cura pro mortuis, c 1. & in Enchir. c 109. suffragia non prodesse omnibus mortuis, sed illis tantum qui in hac vita meruerunt, vt sibi prodesse possent. Sed hæc Caiet. sententia, vt est vtilis, & pia, quia excitat viuentes ad opera bona, ita videtur minus vera, & ab omnibus passim refellitur. Nam S. Augustini. locis notatis non excludit à suffragiis etiam particularibus vllas animas ex ijs, quæ degunt, in Purgatorio, sed solum animas damnatas ad æternas pœnas inferorum, dicit. n. eas tantum esse capaces suffragiorum, quæ dum viuerent, id meruerunt, quia videlicet in gratia Dei, & charitate perseuerarunt, charitas. n. est fundamentum communionis inter Eccl. membra, & non aliqua peculiaris deuotio ad Ecclesię claues, vel aliquid huiusmodi.

Postrema quæstio est, an indulgentiæ prosint illis, pro quibus in particulari suscipiuntur, an omnibus in communi Præpositiuus quidam antiquus auctor, vt refert S. Tho. in 4. d. 45. q. 2. art. 4. docebat, suffragia Eccl. semper prodesse defunctis fidelibus in communi, & illis magis, qui liberationi propinquiores erant, atque ad hoc persuadendum adducebat similitudinem lucernæ, quæ si accendatur in aula Regis pro ipso Rege, non tamen lucet soli Regi, sed omnibus, qui adsunt, & illis magis, qui habent oculos meliores. Adducebat quoque similitudinem ex libro aliquo, qui fortè legatur ad mensam Regis, ex quo non minorem fructum percipiunt alij qui adsunt, quàm Rex ipse, & nonnulli fortè longè maiorem, quamuis propriè Regi liber legatur. Quod Præpositiuus de suffragiis dixit, idem sine dubio de indulgentiis intellexit, quæ iuuant defunctos per modum suffragij.

Sed respōsio communis Doctorū est, tam suffragia, quam indulgētias prodesse omnibus defunctis, quoad gaudiū quoddam accidentariū; charitas. n. facit omnia communia in hoc sensu, quod omnes, qui sunt præditi charitate, gaudent de bonis aliorum, ac si propria essent: Sed quoad satisfactionem & liberationē à pœnis, suffragia Ecclesię communia prodesse omnibus in communi, sed suffragia particularia, & indulgentias, quę pro certis animabus suscipiuntur, non prodesse nisi illis, quibus ex intentione viuentium applicantur.

Atque hoc esse verissimum, perspicuum est, Primo ex ipsis Pontificiis concessionibus. Nam Paschalis I. indulgentiam ita cōcessit, vt qui pro anima patris, vel alterius particularis personæ defunctæ tot Missas celebrauerit in capella S. Zenonis, quę est in Ecclesia S. Praxedis, animas illas de Purgatorij pœnis eripiat. Itē Alexander VI. Clemens VII. aliiq; Pontifices in constitutionibus de indictione iubilæi, disertis verbis dicunt, indulgentias illas anni iubilæi extendi per modum suffragij ad animas Patris, vel Matris, vel alterius personæ particularis, pro quibus suscipientur. Secundo quoniam hic est sensus totius Ecclesię, omniúmq; fidelium. Tertio quoniam S. Aug. in lib. de cura pro mortuis, c. 4. scribit, Ecclesiam suffragia quædam communia transmittere ad animas defunctorum, vt quibus desunt particularia à cōsanguineis, vel amicis, non desint aliqua à communi Matre, quæ est Ecclesia. Quarto denique, quoniam nulla ratio est, cur satisfactiones vni alicui animę per intentionem satisfacientis applicatæ, aut illi non prosint magis, quam aliis, aut aliis vllo modo prosint. Neque similitudines illæ præpositiui aliquid efficiunt, non enim similes sunt indulgentiæ, vel suffragia particularia lucernæ, vel lectioni, sed potius summæ pecuniariæ, quæ ita datur in liberationem alicuius debitoris, ab ære alieno, vt per eam non possint debitores alij liberari.

LIBER SECVNDVS, DE INDVLGENTIIS.

DISSERVIMVS hactenus de Indulgentiis Scholastico more, tum vt Catholicis satisfaceremus, tum vt futuræ disputationis fundamenta iaceremus. Voluimus autem quæstiones Scholasticas à disputatione aduersus Hæreticos separare, ne cogerentur Catholici, aut Hæretici omnia legere, sed liberum esset vnicuique quod vellet eligere. Igitur respondebimus primum iis, quæ Martinus Lutherus aduersus indulgentias in assertione articulorum suorum scripsit, in qua re breuiores erimus, quoniam sunt ea omnia à Ioanne Roffensi beatæ memoriæ viro, diligentissimè confutata. Deinde excutiemus, quæ Ioannes Caluinus in Institutione sua, doctrinæ Catholicæ de Indulgentiis obiecit. Tertiò breuiter refutabimus nugas Tilmanni Heshusij, ad extremum respondebimus Martino Kemnitio, qui præter cæteros copiosè de Indulgentiis disputauit in examine postremæ sessionis Concilii Tridentini.

CAPVT PRIMVM.

Refutantur argumenta Lutheri contra Indulgentias.

MARTINVS Lutherus hæresiarcha nostri A
seculi à reprehensione indulgentiarum sectam suam auspicatus est: & quod mirum videri poterit, ita per quosdam gradus ad summum impietatis ascendit, vt non animaduerterit maiori se licentiæ aditum patefecisse, quam ea esset, ob cuius repressionem cum Catholicis Doctoribus contendere, atque altercari, & libris & sermonibus cœpit. Nam cum Albertus Card. & Archiepisc. Moguntinus præpositus esset à Leone X. Pontif. Max. indulgentiis quibusdam per Germaniam prædicandis, scripsit ad eum Lutherus epistolam, in qua notabat errorem illorum, qui vsque adeò indulgentiis cõfidebant, vt securos se de salute sempiterna esse arbitrarentur, si nummum argenteum in arcam, iuxta præscriptũ indulgentiæ coniecissent. Refellit autem hanc nimiam confidentiam, eo potissimum argumẽto, quod ne ipse quidem habitus gratiæ iustificantis à Deo cordibus nostris infusus certos nos reddere possit de salute æterna obtinenda, cùm Apostolus iubeat, vt cum timore, & tremore salutem nostrã opetemur. Deinde paulò post longius progressus, edidit resolutiones de indulgentiis, & mox libellum pro iisdem resolutionibus, in quibus docuit, Indulgentias esse pias fraudes matris Ecclesiæ, quæ promissione indulgentiarum excitat filios suos ad opera bona, cum tamen indulgentiæ non remittant pœnam debitam in iudicio Dei, sed solùm in iudicio Ecclesiastico, & simul addidit thesaurum meritorum Christi non esse in potestate Pontificum, neque expendendum in re tam vili, vt est expiatio à pœna temporaria. Ita progressus est à reprehensione abusuum ad reprehensionem indulgentiarum. Sed neq; hic substitit. Nam cum Leo X. Pontifex hanc nouam Lutheri doctrinã improbasset, scripsit ille cõtinuò lib. de captiu. Babyl. in cuius libri principio docuit indulgẽtias non esse pias fraudes matris Ecclesiæ, sed meras Pontificum impostu ras. Addidit etiam mox librum alium, in quo asseruit, ac defendit omnes articulos à Leone X. improbatos, atque in eo libro affirmauit, indulgentias nihil esse, & si quid essent, nõ fore vtiles, sed pernicioſas cùm liberent homines ab operibus bonis; non esse necessarias, vel expectendas, nisi publicis peccatoribus, inertibus, & desidiosis, quibus publica pœnitẽtia esset imposita, quã peragere nollẽt.

Deniq; asseruit, nullum esse purgatoriũ, nullam requiri satisfactionem post culpã remissam, sola fide homines iustificari, & liberari ab omni debito culpæ & pœnæ. Itaq; incidit in eum abusum, quẽ initio reprehendit, vel potius in alium longè maiorẽ: ægreferebat. n. initio, quòd homines iniecto in arcam argenteo nummo, & indulgentia suscepta securos se de salute ęterna esse confiderent. Ipse autẽ etiam sine nummo argẽteo securos omnes reddidit de iustificatione, & salute: neque vllus vnquã tam amplam indulgentiam promulgauit, quã Lutherus, qui sine vllo pœnitentiæ labore, sine vllis operibus bonis, culpas omnes, & pœnas sola fide remisit, si tamen ea indulgentia, & non potius licentia, & vere impia fraus, & impostura dicẽda est. Ea verò quæ profert ad suũ dogma stabilẽdum in assert. art. 17. & sequentiũ, tam sunt inepta, & parum inter se connexa, vt vix ad argumenti formã reuocari possint.

PRIMA igitur obiectio eiusmodi est, Merita Christi sunt res sacræ, & viuæ, cùm corda iustificent, indulgentiæ autem non iustificant, sed solum remittere dicuntur debitum pœnæ temporalis: igitur indulgentiæ B
non possunt fundari in thesauro meritorum Christi.

RESPONDEO. Merita Christi sunt res viuæ & sacræ, sed non solũ iustificant corda, verum etiã satisfactoria sunt pro reatu pœnæ tum sempiternæ, tum tẽporariæ. Quocirca non est mirũ, si meritis Christi fundari possint non solùm Sacramenta quæ iustificando abluunt maculas culpę, sed etiã indulgentiæ, quę applicãdo satisfactionem Christi, expiant reatũ pœnæ. Porrò Christi merita, seu potius Christi passionem, non solũ fuisse meritoriam, sed etiam satisfactoriam, probamus ex eo, quod scripsit Isaias, ca. 53. *Verè languores nostros ipse tulit, & dolores ipse portauit*, & S. Ioannes in priore epi. c. 2. *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi.* Lutherus verò non probauit, Christi passionẽ non esse satisfactoriam, quod tamen probare debuit, si quid efficere voluit.

SECVNDA obiectio. Blasphemia est, rem tam sacram vt sunt merita Christi in sordidum opus mortis ponere: at pœna temporalis, est sordidum opus mortis, igitur blasphemia est, Christi merita collocare in expiatione pœnæ temporalis.

RESPONDEO. Quare Lutherus vocet sordidum mortis opus temporalem pœnam, non facile diuinarim,

nisi forte, quia reatus pœnę fructus est peccati, quòd est mors animæ, ita nominare placuerit. Sed quæcunque sit causa huius appellationis, certè non est sordidum, sed glorioſum liberare hominem à sordido mortis opere. Nam quid sordidius, & deterius peccato? & tamen non est sordidum Christo, sed valde honorificum esse agnum Dei, qui tollit peccata mundi: multo igitur minus sordidum erit expiare reatum pœnæ, cum non sit sordidum expiare reatum culpæ. Quare non est blasphemia, sed glorioſa prædicatio dicere, Christi merita sacro sancta eius esse virtutis, vt omnia peccata, & peccatorum reatus omnes eluere, & expiare valeant.

TERTIA obiectio. Merita Christi sunt omnibus necessaria ad salutem, & ideo tenentur omnes quærere, vt sibi ea merita applicentur. At Indulgentię non sunt necessarię ad salutem, neque tenentur Christiani vllo præcepto ad eas suscipiendas: non igitur fundantur indulgentiæ in meritis Christi.

RESPONDEO. Merita Christi partim sunt omnibus necessaria, partim non necessaria, sed vtilia, atque posteriore modo ad fundamentum indulgentiarum pertinent. Nam quod attinet ad gratiam iustificationis obtinendam, sine qua nemo saluus esse potest, sunt Christi merita omnibus necessaria, & ideo tenentur omnes diuino præcepto curare, vt sibi merita per Baptismum, vel, si post Baptismum à Gratia Dei exciderint, per sacramentum pœnitentiæ applicentur, & hoc modo fatemur non pertinere ad fundamentum indulgentię Christi merita. At si quis post gratiam reconciliationis adeptam adhuc sit reus luendæ pœnæ temporalis, is non necessario eget meritis Christi, vt per ea reatus ille simpliciter condonetur, non quod sine meritis Christi possit reatus pœnę simpliciter condonari, sed quia poterit ipse non requirere tantam liberalitatem, contentus ipse suis laboribus, & pœnis, vel in hac vita, vel in Purgatorio satisfacere Deo, cooperante semper Christi merito & gratia, tamen vtilissimum illi erit, si Christi merita ita sibi per indulgentias applicétur, vt sine propria satisfactione continuò reatus ille soluatur. & hoc modo negari non potest, quin merita Christi pertineant ad thesaurum, & fundamentum indulgentiarum: quamuis vt nemo cogitur suscipere indulgentias, ita nemo cogatur dare operam, vt debitum temporalis pœnę, Christi passione, & meritis sine labore proprio compensetur.

QVARTA obiectio. Nullis scripturæ sacræ testimoniis thesaurus indulgentiarum comprobari potest, sed sola constitutione Innocentij VI. quę incipit. Vnigenitus. Non igitur satis firma sunt, quæ de indulgentiis traduntur.

RESPONSIO. Iam supra ostendimus in priore libro indulgentiarum thesaurum non carere fundamento Scripturarum sanctarum. Sed quamuis nulla testimonia Scripturarum haberemus, non propterea sola Innocentij constitutione niteremur. neque n. Innocentius ex proprio capite thesaurum excogitauit, sed ex antiqua traditione, ex Ecclesiæ sensu, ex Theologorum communi doctrina, & consuetudine veterum Pontificum didicit, quod de thesauro docuit, & auctoritate Apost. confirmauit. Denique etiamsi nihil certi de thesauro indulgentiarum (quod tamen minimè concedimus) ante Constitutionem Innocentij habuissemus, satis tamen certi redderemur de thesauri huius veritate ex Innocentij Pontificis Maximi declaratione. Ipsum enim toti Ecclesię datum à Deo Magistrum & Doctorem esse scimus, cum illius fedem teneat, cui proprię dictum, *Pasce oues meas*, Ioan. 21. Sed de hac re satis multa in aliis nostris libris, ac præsertim libro 4. de summo Pontifice cap. 3. scripta extant quæ hoc loco repetenda non sunt.

QVINTA Obiectio. Pœnæ quę peccatum sequuntur non possunt vllo modo remitti, sed velimus, nolimus, tolerandę sunt: igitur indulgentię, quæ dicuntur esse remissiones pœnarum, nihil omnino sunt. Probat Lutherus antecedēs huius argumenti ex eo, quod pœna peccati Adamo, & toti generi humano inflicta, est labor, & mors; quam pœnam certum est per indulgētias tolli non posse. Sic etiam Deus in Psal. 8. dicit: *Si peccauerint filii tui, visitabo in virga iniquitates eorum.* At Papa hanc virgam per Indulgentias auertere non potest: Sic Apost. ad Heb. 12. dicit, nos à Deo disciplinam accipere, & 1. Cor. 11. dicit, nos à Deo iudicari, & corripi, vt non cum hoc mundo damnemur. istam verò disciplinam, & correptionem indulgentiæ non tollunt.

RESPONSIO. In libro superiore demonstrauimus, per indulgentias non remitti pœnas naturales, id est, quæ sequuntur originale peccatum, & toti generi humano sunt communes: sed pœnas duntaxat, quæ sequuntur peccata personalia, & eas non omnes, sed eas tantum, quarum sumus rei in foro pœnitentiario, non autem eas, quas debemus in foro externo: porrò pœnæ, quarum fit mentio in Psal. 88. & in epist. ad Corinth. & ad Hebræos, ad forum externum pertinent, infliguntur enim à Deo tanquam Iudice in externo, & etiminali foro. Nam si non potest indulgentia tollere pœnam, qua Prętor aliquem mulctauit ob furtum, vel homicidium, quanto minus tollere poterit eam quam Deus ipse alicui decreuit? quam igitur, inquies, pœnam tollit indulgentia? Illam quæ in foro pœnitentiario infligitur, quæ voluntariè adimpletur, ad quam implendam non cogimur nisi timore Dei, & stimulo conscientiæ. Hæc n. est, per quam Domino satisfacimus, & cui succedit, nisi in præsenti Domino satisfiat, Purgatorii pœna. Quamuis illud etiam negari non debeat, satisfieri quoque Deo per flagella ab ipso immissa, quando libenti animo tolerantur, sicut etiam interdum per pœnam sponte susceptam prœuenimus manum Dei, & flagella eius auertimus, vt exemplum Niniuitarum docet, quod habetur apud Ionam Prophetam capite postremo.

SEXTA Obiectio: Indulgentię dicuntur remittere pœnitentias iniunctas: at illæ sunt opera bona, videlicet ieiunia, eleemosynæ, preces, & similia; igitur indulgentiæ noxiæ sunt, non salutares, cum à bonis operibus nos impediant.

RESPONSIO. Indulgentię remittunt pœnitentias iniunctas, non quatenus sunt opera, sed quatenus debitum eas implendi retardaret nostrum ingressum in vitam æternam, si forte ante illorum impletionem de vita nos exire contingeret. Itaque Ecclesia dum largitur indulgentias, non prohibet studium pœnitentię, immo ad illud nos hortatur, & excitat, sed à reatu illo nos liberat, quo, vt diximus, impediri possemus à regno cœlorum citius obtinendo, proinde verè salutares, & nullo modo noxiæ dicendæ sunt indulgentiæ. Atque hęc est summa obiectionum Lutheri, nam ad singula eius verba satis accuratè Roffensis respondit, vt non sit opus aliquid addere.

CAPVT II.

Respondetur ad ea, quæ aduersus indulgentias Ioannes Caluinus vlsecit in lib. Inst. ca. 9. n 38.

VENIO nunc ad obiectionem Ioannis Caluini. Et quoniam nemo (quod sciam) eius sententias ex proposito discutiendas suscepit: respondebo ad omnia, quæ scripsit in Institutione ca. 9. à num. 38

vsque

vsque ad 44. in quem locum congessit, quæ de indulgentiis dicenda sibi esse iudicauit.

Initio igitur num. 38. more suo conuiciis, & mendaciis ludit. PRIMVM. n. scribit, non multum sibi laborãdum esse in indulgentiis refellendis, cùm ex spõte sua atque argumentis Lutheri tanquam fortissimis arietibus concussæ, ad inclinationem spectare incipiant. Deinde addit, eas tamdiu saluas constitisse: quoniam tam alta errorum nocte immersi fuerunt aliquot seculis homines: vt cùm viderent, per indulgentias, sibi emungi pecunias, quæ in scorta, & lenones absumerentur, & à quæstuariis se palam deludi, tamen indulgentias summa veneratione exciperent, venerarentur, adorarent. Adiungit postremo, *Vbi orbis sibi sapere aliquid permisit, indulgentias paulatim frigere, & congelascere cœpisse.*

Sed primum Caluini pronunciatum adeo falsum esse constat, vt nunquam maior fuerit indulgentiarum frequentia, nunquam maior deuotio, nũquam tam ardenter à populis Catholicis expetitæ fuerint: quàm ab eo tempore, quo à Luthero exagitari cœperunt. Hinc enim Tridentinum Concilium sess. 25. de indulgentiis moderandis decretum edidit. & Clemens VIII. Pontifex Maximus, qui nunc Ecclesiam regit, nimium desiderium indulgentiarum, & piam petentium importunitatem reprimendam esse prudentissimè censuit. Argumenta verò Lutheri adeo leuia, insulsa, inepta sunt, vt non videatur negligentibus causſam istã agere potuisse, si ex animo præmaricari voluisset. Certè a doctis hominibus ita ridentur, vt per ea non euerti, sed constitui indulgentias arbitrentur. At persuasit tamẽ Lutherus multis. Ita est, sed persuasit etiam alia multò absurdiora, & crassiora, quia viam latam aperuit per quam carnales homines libenter ingrediuntur. quomodo etiam Mahumetes sine miraculis, sine sapiẽtia, siue probitate vitæ, nouam suam sectam, qua licẽtiam magnam carni, ac sensibus daret, innumerabilibus hominibus persuasit.

ALTERVM Caluini pronũciatum in duobus peccat. primum. n. tribuit errorum noctem aliquot seculis, in quibus doctrina de indulgentiis celebrior in Ecclesia fuisse videtur, videlicet ab anno M. ad M.D. At certè secula ista vt caruerunt luce linguarũ Latinæ, & Græcæ, ita luce doctrinæ, & sanctitatis mirificè fulserunt. vt nullis anterioribus seculis cedere videantur. Argumento esse possunt Concilia celebertima singulis illis postremis seculis acta, Lateranensia, Lugdunensia, Viẽnensia, Constantiensia, Florẽtina. Item viri sancti miraculis clarissimi, Bernardus, Dominicus, Franciscus, Antonius, Petrus Martyr, Vincentius, Bernardinus, Nicolaus Tolentinus, aliique quã plurimi. Denique viri doctissimi, Anselmus, Hugo, & Richardus Victorini, Alexander, Albertus, Thomas, Bonauentura, Scotus, Henricus, Durandus, aliique prope innumerabiles, vt omittam Iureconsultos, Medicos, Historicos, qui scriptis suis, ista secula egregiè illustrarunt.

Deinde Caluinus abusus quæstuariorũ in ipsos Põtifices refert, cũ apertissimè cõstet à Pontificibus semper fuisse dãnatos, vt perspicuũ est decretis Innocẽtij III. in Conc. Lateran. Innocentij IV. in Conc. Lugdunensi, & Clem. V. in Conc. Viennensi. At vt intelligãt Caluiniani, quàm immerito de hac re Caluinus Pontifices reprehenderit, referã ad verbum partem decreti CLEMENTIS V. & Concilii Oecumenici VIENNENSIS. *Abusionibus* (ita decretum incipit) *quas nonnulli eleemosynarũ Quæstores in suis proponunt prædicationibus, vt simplices decipiant, & aurum subtili, vel fallaci potius ingenio extorqueant ab eisdem, cùm in animarum cedat periculum & scandalum plurimorum, viam, prout nobis possibile præcludere cupientes, iuxta statuta Concily Generalis, duximus prohibendum distinctè, &c.* Et infra: *Ad hæc cum aliqui ex huiusmodi Quæstoribus, sicut ad nostram audiẽtiam est perlatum, nõ sine multa temeritatis audacia, & deceptione multiplici animarũ, indulgentias populo, motu suo proprio de facto concedant, super votis dispensent, à periuriis, homicidiis, & peccatis aliis sibi confitentes absoluant, male ablata incerta data sibi aliqua pecuniæ quantitate, remittãt, tertiam, aut quartam partem de pœnitentiis iniunctis relaxãt; animas tres, vel plures parentum vel amicorum illorum, qui eleemosynas eis conferant, de Purgatorio (vt asserunt mẽdaciter) extrahant, & ad gaudia Paradisi perducant, benefactoribus locorum, quorum Quæstores existunt, remissionem plenariam peccatorum indulgeant, & aliqui ex ipsis eos à pœna, & culpa, vt eorum verbis vtamur, absoluant: Nos abusus huiusmodi, per quos censura vilescit Ecclesiastica, & clauium Ecclesiæ auctoritas ducitur in contemptum, omnimodè abolere volentes ea per quoscumque Quæstores fieri, vel attentari de cetero districtius, inhibemus:* Non igitur, vt Caluinus mentitur, à Papa, & suis bulligerulis quæstuosæ nundinationes de salute animarum exercebantur; pauculis nummis salutis precium laxabatur; hac specie pecuniæ, quæ in scorta & lenones, & comessationes turpiter insumerentur, emungebantur, sed hæc omnia tanquam manifesti abusus, à Pontificibus, & Conciliis Catholicis reprehendebantur, & prohibebantur, vt etiam hoc tempore reprehenduntur, & prohibentur.

Tertium Caluini pronunciatum causſam verè aperit omnium malorum, quæ Germaniæ, & totius Septentrionis magnam partem miserè perdiderunt. Dicit enim, *cum orbis sibi sapere aliquid permisit, tunc demum cœpisse indulgentias frigere, & congelascere, donec tandem euanescant.* Quid enim est, orbis sibi sapere aliquid permisit? nisi priuati homines sapere voluerunt, contra præceptum Apost. Rom. 12. plus quàm sapere oportet. Item nullo mittente, nullo vocante, officium sibi docendi desumpserunt. Oues contemptis pastoribus ad noua pascua progredi, equi sessoribus excussis per deuia currere decreuerunt. Hæc igitur noua præsumptio, qua vnusquisque Luthero auctore, Iudicem se cõtrouersiarum omnium fecit, ac Pastores, & Rectores à Deo positos in Ecclesia, iuxta Apostolum ad Ephes. 4. audire contempsit, hæc inquam, est, quæ dissidiis, & hæresibus Septentrionem repleuit. Sed illud tamen, vt initio diximus, falsum est, *Indulgentias frigere & congelascere cœpisse, cum orbis sibi aliquid sapere permisit.* quamuis enim serpente antiquo male oculos aperiente seductis ab hæreticis, non solum indulgentiæ, sed omnia bona opera, & ipsa fides vera & Catholica apud Lutheranos esse desierunt, tamen apud Catholicos, indulgentiæ, quæ antiquis temporibus frigere videbantur, post exortam Lutheri sectam, quasi per antiperistasim recalescere, reuiriscere, ac reflorescere ceperunt, tantumque abest vt periculum sit, ne euanescant, vt potius de moderandis, & intra certos terminos coercendis cogitandum fuerit. Sed iam ad argumenta veniamus.

CAPVT III.

Respondetur ad Obiectiones Caluini ex num. 39. cap. 9. Instit.

IN seq. nu. siue vt ipse vocare solet, sectione, Caluinus profitetur ipsas *indulgẽtias etiã abstersas, omni labe. si nullo abusu fœdentur, nihil esse aliud, nisi sanguinis Christi profanationem, satanæque ludibrium, quo Christianum populum à Dei gratia, à vina, qua est in Christo abducant, & à vera salutis via euertant.* Grauissima hæc est

indulgentiarum accusatio, quam si Caluinus solidis argumentis comprobare queat, sine dubio causſam obtinebit. Audiamus igitur probationem. *Quo enim,* inquit, *poterat fœdius profanari Christi sanguis, quàm dũ negatur sufficere ad peccatorum remissionem, ad reconciliationem, ad satisfactionem, nisi velut arescentis, & exhausti defectus aliundè suppleatur, & sufficiatur?*

Sed hoc non tam argumentum, quam mendacium est. Nullus enim Catholicorũ scripsit, Christi sanguinem non sufficere ad peccatorum remissionem, ad reconciliationem, ad satisfactionem, nisi defectus eius, aliundè suppleatur. Debuisset sanè vel vnum aliquem allegare, qui ita sentiret. Neque solum nemo Catholicorum id scripsit, sed neque scribere potuit, cum ipse Innocentius VI. Pontifex in constitutione de thesauro Indulgẽtiarum, quem propriè Caluinus oppugnat, & omnes Theologi affirmant Christi sanguinem adeo precij esse infiniti, vt vel vna eius gutta sufficere potuerit ad omnia totius mundi crimina expianda.

Quod autem Caluinũ fefellit, id fuit, quod Catholici docent in thesauro indulgentiarum contineri non sola Christi merita; sed etiam Sanctorum. Sed nõ ideo adiũgimus meritis Christi merita Sanctorũ, quasi illa non sufficiant, sed vt merita Sanctorum, quæ illis superfuerunt, non sint ociosa vt Sancti hoc honore gaudeant, vt efficacia meritorũ Christi magis elucear, quę nõ solum per se possunt expiare peccata, & reatũ peccatorum, sed etiam efficere vt merita Sanctorum vim habeant expiandi reatum pœnæ temporalis. Quæ est etiã ratio, cur Deus voluerit, vt vnusquisque nostrum propriis meritis coronam vitę sibi acquirat, iuxta illud Apost. 2. Tim. 2. *Non coronabitur nisi qui legitimè certauerit:* non quod Christi merita non sufficiant, sed quia id nobis vtilius, & Christo glorioſius est. quemadmodum etiam idem Deus instituit, vt secũdæ causſæ non sint ociosæ, sed cum ipsa prima causſa ad res producẽdas conueniant, quamuis prima causſa sine secundis res omnes æque facilè, ac perfectè efficere potuisset.

Pergit Calvinvs, & ex variis scripturarum testimoniis probare nititur, Christi sanguinem profanari, si illi Sanctorũ merita adiungantur. *Christo,* inquit, *lex & Prophetæ omnes (teste Petro Act. 10. testimonium perhibẽt, quod per ipsum accipienda sit remissio peccatorum. Indulgentiæ remissionem peccatorum per Petrum & Paulum, & Martyres largiũtur. Sanguis Christi emũdat nos à peccato (inquit Ioãnes 1. Ioan. 1.) indulgẽtiæ sanguinẽ Martyrum faciũt peccatorũ ablutionẽ. Christus (inquit Paulus 2. Cor. 5.) qui peccatũ non nouerat, factus pro nobis est peccatũ, id est, peccati satisfactio, vt iustitia Dei efficeremur in illo. Indulgentiæ peccatorũ satisfactionẽ in sanguine Martyrũ reponunt. Clamabat Paulus, & Corinthiis testificabatur. 1. Cor. 1. Solũ Christũ pro ipsis crucifixũ & mortuũ esse. Indulgentiæ pronunciant Paulũ & alios pro nobis mortuos. Alibi dicit: Christum acquisiuisse Ecclesiã suo sanguine, Act. 20. Indulgẽtiæ aliud precium acquisitionis in sanguine Martyrũ statuunt. Vna oblatione Christus consummauit in perpetuũ sanctificatos, ait Apostolus Heb. 10. Indulgentia reclamãt, à Martyribus perfici satisfactionẽ, quæ alioqui non sufficeret. Ioannes dicit Apoc. 7. Sãctos omnes lauisse stolas in sanguine Agni. Indulgentia docẽt lauare stolas in sanguine Sanctorũ.* Hęc ille, cui respõdemus, testimonia scripturarum verissima esse, sed perperã allegari: loquuntur. n. de remissione culpę, ac præsertim lethalis, i. de iustificatione impij, & reconciliatione, per quam ex peccatoribus efficimur iusti, quam accipimus in Sacramẽtis Baptismi, vel pœnitentiæ, vbi nullum locum habent merita Sanctorũ. Porrò Indulg. non remittunt culpã, neque lethalẽ, neque venialẽ, sed solã pœnã, eãque tẽporariã, cuius reatus inueniri potest in omnib. iustificatis, sãctificatis, ablutis, sicut inueniebatur in Dauide,

A cui post confessionẽ peccati dictũ est à Propheta Nathan, 2. Reg. 12. *Dominus trãstulit peccatũ tuum, verũtamẽ, quoniã blasphemare fecisti inimicos nomẽ Domini, filius qui natus est tibi, morte morietur.* Nõ igitur indulg. tribuũt sãctis id, quod scripturę allegatę tribuũt Christo.

Ac vt id plani⁹ fiat, excutiã breuiter singula testimonia à Caluino adducta. In Actis c. 10. loquitur S. Petrus de remissione peccati, quæ habetur per fidẽ, & Sacramẽta, sine qua nemo saluus esse potest. nã ideo dictum est Cornelio ab Angelo, *Accersi Simonem, qui cognominatur Petrus, qui loquetur tibi verba, in quibus saluus eris, tu, & vniuersa domus tua.* Neq; obstat, quod Cornelius in eodem loco dicitur fuisse vir iustus & timẽs Deum, etiã antequam Petrũ audiret. Nã (vt scribit S. Augustinus in li. 1. ad Simplicianũ q. 2.) Iustus erat Cornelius iustitia quadam inchoata & imperfecta, sed nõ poterat saluus esse nisi crederet in Christũ, & per Baptismum remitteretur ei peccata, & ipse incorporaretur Ecclesiæ. Nã vtidẽ Avgvstinvs loquitur li. 1. de prędest. Sãct. c. 7. *Si potuisset Cornelius sine fide Christi saluus esse, nõ ad eã ædificandũ missus fuisset, architectus Petrus.* De hac igitur remissione loquitur idẽ Apostolvs, cũ ait: *Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent, quod per ipsum accipienda sit remissio peccatorum,* de qua remissione falso Calvinvs dicit, *Indulgentiæ remissionem peccatorum per Petrum, & Paulum, & Martyres largiuntur;* Cùm iam sæpe sit dictum, culpas per indulgentias non remitti.

In epist. 1. c. 1. S. Ioannes cũ dicit, *Sanguis eius emũdat nos à peccato,* loquitur de remissione culpæ quę maculã propriè gignit in anima. macula. n. est, quæ ablutione tollitur, nõ pœna, quæ debitorẽ, nõ sordidũ facit. Itaq; falso Calu. addit, *Indulgẽtia sanguinẽ Martyrũ faciũt peccatorum absolutionem.* Nõ. n. ablutionẽ culpæ, sed solu-

C tionẽ pro debito pœnæ Indulgẽtiis Catholici tribuũt.

In epist. 2. ad Cor. c. 5. Apostolus Paulus posteaquam dixit Christum factũ esse peccatũ, i. hostiã pro peccato, adiunxit, vt nos efficeremur iustitia Dei in illo. Ex quo intelligimus eum loqui de remissione peccati, per quã iustificamur & ex impiis efficimur pij, quẽ effectũ nemo vnquã Catholicorũ indulgẽtiis attribuit. Quare Calvinvs cum scribit, *Indulgentiæ peccatorũ satisfactionem in sanguine Martyrum reponunt,* vel loquitur de satisfactione pro culpa & pœna sempiterna, & falso Catholicis imponit, quod ex eorũ sentẽtia Indulgentiæ satisfactionẽ peccatorũ in sanguine Martyrũ reponãt: vel loquitur de satisfactione pro pœna tẽporali, & falso indulgentias verbis Apostoli Pauli opponit, cum Apostolus de satisfactione pro culpa intelligendus sit.

D In epist. 1. ad Cor. 1. c. idẽ Apostolvs cũ testificatur, & clamat, solum Christum crucifixum esse pro nobis, loquitur sine vllo dubio de passione Christi, quatenus ea per Baptismũ applicata iustificat, & recõciliat. Ideo. n. duo illa cõiungit; *Nũquid Paulus pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis?* In quo sẽsu nemo Catholicorũ ferret, quod Calvinvs dicit: *Indulgentiæ pronunciant, Paulum & alios pro nobis mortuos.*

In Actis c. 20. cum idẽ Apostolus scribit, Christum proprio sanguine Ecclesiam acquisiuisse, manifestè loquitur de precio sanguinis, quo redimimur de captiuitate diaboli, & per fidem & Baptismũ adiungimur ad Ecclesiã: tunc. n. ædificatur, & acquiritur Ecclesia, cũ per fidẽ & Sacramẽta homines incorporantur Ecclesiæ. In quo sensu falso Calvinvs dicit; *Indulgentiæ aliud precium acquisitionis in sanguine Martyrũ statuũt.*

In epist. ad Hebr. ca. 10. cum idem Apostolus scribit Christum vnica oblatione cõsummasse in perpetuum sanctificatos, significat, Christũ vnica oblatione corporis sui in Cruce sufficiens preciũ obtulisse, quo possint omnes homines redimi ab omni iniquitate, & ita redimi, vt ipsa redemptio perpetua esse possit, cui

redemptioni non repugnat, vt homines sic redempti, hoc est iustificati, & reconciliati reatum aliquem pœnæ temporalis habeant, pro quo soluendo Indulgentiis opus habeant, sicut enim culpæ veniales, sine quibus hæc vita non ducitur, non impediunt redemptionem, iustificationem, & sanctificationem; ita nec reatus pœnæ temporalis eam impediunt. Proinde falso CALVINVS adiungit; *Indulgentiæ reclamant, à Martyribus perfici sanctificationem quæ alioqui non sufficeret.* Nam Catholici neque dicunt, indulgentiis perfici sanctificationem, & multo minus affirmant Christi sanctificationem non sufficere. Sed nō est hoc primum, quod falso Catholicis Caluinus attribuit.

In Apocalypsi cap. 7. cum Ioannes dicit, omnes Sanctos lauasse stolas in sanguine Agni: nemo dubitare potest quin loquatur de iustificatione à culpa tū originali, tum actuali, quæ vt supra diximus, proprie maculam gignit. Quare falso CALVINVS addit; *Indulgentiæ docent lauare stolas in sanguine Sanctorum.* Siquidem indulgentiæ Catholicæ nihil tale docent, neque vnquam docuerunt. Videmus igitur agmen argumentorum Caluinianorum tot scripturarum telis armatum, plus ostērationis, quàm soliditatis habuisse. nam cum torum vel ex falsis vel ex veris ad rem non facientibus constaret, cum ad manus ventum est, & cominus signa collata, vera ad rem non facientia pugnare noluerunt, falsa verò facile hostibus terga verterunt.

CAPVT IV.

Respondetur ad obiectionem Caluini ex cap. 9. Instit. num. 40.

IAM verò in sectione 40. ducit CALVINVS argumentum à testimoniis sanctorum Patrum, Leonis, & August. *Præclare,* inquit, *aduersus hæc sacrilegia Leo Episcopus Romanus in epist. 81. ad Palæstinos loquitur. Quamuis multorum Sanctorum in conspectu Domini pretiosa mors fuerit: nullius tamen insontis occisio propitiatio fuit mundi. Accepere iusti, non dedere coronas, & de fortitudine fidelium nata sunt exempla patientiæ, non dona iustitiæ. Singulares quippe illorum mortes fuerunt, nec alterius quispiam debitum suo fine persoluit, cum vnus extiterit Dominus Christus, in quo omnes crucifixi, omnes mortui, omnes sepulti, omnes sunt etiam resuscitati. Nec minus appositè S. August. tract. 84. in Ioānem. Et si Fratres,* inquit, *pro fratribus moriamur, nullius tamen sanguis Martyris in remissionem peccatorum funditur, quod fecit Christus pro nobis, neque in hoc quid imitaremur, sed quid gratularemur: contulit nobis.* Item li. 4. ad Bonifacium, ca. 4. *Sicut solus filius Dei factus est filius hominis, vt nos secum filios Dei faceret: ita pro nobis solus suscepit sine malis meritis pœnam, vt nos per seipsum sine bonis meritis consequeremur gratiam.*

Hoc argumentum Caluini non minus speciosum, nec magis solidum est, quam superius. Vera sunt omnia, quæ à sanctis Patribus, Leone, & August dicūtur: sed ad rem præsentem nihil omnino faciunt. Quod. n. S. LEO dicit, solius Christi mortem mundi propitiationem fuisse, neque Sanctorum mortibus vllam partem eius propitiationis esse tribuendam, verissimum est: nam ipsi etiam sancti de mundo aliquando fuerunt, & Christi morte redempti, de mundo exire cœperunt, neque nos indulgentiis id adscribimus, vt mūdum reconcilient Deo, sed vt eos, qui iam de mundo per Christum educti, & Deo Patri reconciliati sunt, iuuent, vt à reatu pœnę temporalis, si quo fortè adhuc tenentur obstricti, facilius liberentur. Quid præterea S. Leo dicit? Accepisse iustos, non dedisse coronas, & hoc nos quoque libētissimè confitemur, neque n. merita, quibus præmia, & coronæ respondent, per indulgentias habere nos credimus. Quid postea idem Leo adiūgit? ex fidelium fortitudine nata esse exempla patientiæ, non dona iustitiæ. Et hoc nihil verius: nā dona iustitię non potest dare, nisi qui iustificat impium. Impium verò iustificare nō potest, nisi ille, qui peccatum non fecit, & cuius passio precij fuit infiniti, de cuius plenitudine nos omnes accepimus. Solus ipse caput existēs corporis Ecclesiæ, suis omnibus membris gratiam cōparauit. Neque vllus Catholicorū docuit vnquam per indulgentias acquiri dona iustitiæ, vel, quod est idem, quenquā ex impio iustū fieri. Quid postremo S. Leo nos monet? Singulares aliorū mortes fuisse, neque quenquā alterius debitū suo fine soluisse; vnū esse Christum, in quo omnes mortui; omnes sunt etiam suscitati. Id verò quis nostrum vnquam negauit? certè vnusquisque dū moritur, debitū propriū soluit, quod in Adamo contraxit. *Solus Christus, qui debitum moriendi non habuit, pro omnibus mortuus est, vt mortem moriendo destrueret, & vitam resurgendo repararet.* Neque ista inter se pugnant, quod per Christi mortem à debito mortis liberati sumus, & tamen vnusquisque nostrū moriendo debitum soluat, quod in Adamo cōtraxit. siquidem mortis debitū non erat solum vt moreremur, sed vt in morte perpetuo maneremus. Christus autem, qui vt Apostolus ait. 2. Tim. 1. destruxit quidem mortem, illuminauit autem vitam & incorruptionem, id nobis morte sua contulit, vt licet ad tempus moriamur, tamen ad vitam reuocati perpetuo cum ipso viuamus. Neque verò aliquid horum indulgentiis tribuimus, aut sanctorum mortibus, vt Caluinus credi voluit.

Sed quemadmodum nos verissima esse fatemur omnia, quæ S. Leo in epistola allegata posuit: sic ipse vicissim non negasset, si de his rebus differendi illi se occasio obtulisset, Sanctorū passiones aliis Ecclesiæ mēbris applicari posse ad solum reatum pœnæ tēporariæ dissoluendum. propositum enim S. Leoni in ea epist. fuit, demonstrare necessitatē veræ carnis in Christo aduersùm hæresim Eutychetis, quæ paulò ante suborta fuerat. Itaque docet S. Leo, veram in Christo fuisse carnē, quoniā sine vera carne, verè mori nō potuisset. Quod si Christus verè mortuus nō esset, nos quoque redempti, ac reconciliati Deo non essemus, cùm nullius alterius hominis, quamuis innocentis, & sancti, propitiatio mūdi esse potuerit. Hæc est S. Leonis ratiocinatio, quæ solidissima est, si agatur, vt verè agitur, de redemptione à captiuitate diaboli, de propitiatione peccati lethalis, & de satisfactione pro reatu, ac debito mortis æternæ. At si quis contendat, eādem ratiocinationem extendere ad satisfactionem pro reatu pœnæ tēporariæ, nihil efficiet, & contra ipsum Leonem disputabit, qui serm. 1. de ieiunio decimi mensis in epist. 79. ad Nicetam, & 91. ad Theodorum, & 92. ad Rusticum sæpe repetit, per opera bona satisfieri Deo, pœnas peccatorum redimi, placari Deum, &c. & quemadmodū non negat S. Leo, immo verò palam affirmat, posse vnumquemque suis operibus satisfacere Deo pro reatu pœnæ temporalis, quamuis solius Christi mors reconciliatio fuerit mundi: sic etiam non negare propter vinculum charitatis, & sanctorum communionem, posse vnius satisfactionem alteri applicari pro solutione reatus pœnæ temporalis, atque hoc solum est, quod per indulgentias fieri Catholici docent.

Nunc ad S. AVGVSTINI testimonia eadem responsio dari potest. Loquitur. n. S. Augustinus, vt verba ipsa clamant, de remissione peccatorū, quam in iustificatione accipimus, cum ad gratiā Dei sine vllis nostris bonis meritis peruenimus, quam remissionē (vt sæpe iam diximus) nemo Catholicorum ab indulgentiis, vel à Sanctis expectat, sed omnes in vnum Christum integrè referunt. Quid igitur iam habet Caluinus? optima testimonia protulit, sed nihil nisi aërem verberauit.

CAPVT V.

Refelluntur ea, quæ Caluinus habet c. 9. Inſtit. num. 41. & 42.

PERGIT CALVINVS, & ſect. 41. refellere conatur rationem Catholicorũ, qua theſaurum indulgentiarum ab illis aſtrui dicit, proponit autẽ eam rationẽ his verbis: *Agnoſcant, an hæc ſint ſua placita: Martyres plus morte ſua præſtitiſſe Deo, ac meritos eſſe, quã ſibi opus eſſet: tantãque illis meritorum largitatem ſuperfuiſſe, quæ in alios redundaret. Ne igitur ſuperuacuũ ſit tantum bonum, cõmiſceri eorum ſanguinẽ ſanguini Chriſti, & ex vtroque theſaurum Eccleſiæ confici ad remiſſionẽ, & ſatisfactionẽ peccatorum. Atque ita accipiendũ quod ait Paulus Coloſſ. 1. Suppleo in corpore meo ea quæ deſunt paſſionũ Chriſti pro corpore eius, quod eſt Eccleſia.* Hæc ille. Quod nõ omnino fideliter rationẽ Catholicorũ propoſuit, vt planè negare poſſimus illa noſtra eſſe placita, neque enim docemus, Martyres morte ſua plus Deo præſtitiſſe, quã ſibi opus eſſet abſolutè: ſed quàm ſibi opus eſſet ad ſatisfactionem pro reatu pœnæ temporalis, quod quidem adeo verũ eſt, vt cæcus ſit oporteat, qui id non videat; Certè Ioan. Baptiſta tam innocenter vitam duxerat, vt nullo modo ad expiãda peccata ſua paſſionis, & mortis illius acerbitate indigeret: proinde plus Deo præſtitit morte ſua, quã ſibi ad peccata expiãda opus eſſet: quod idem de Apoſtolis, multiſque aliis martyribus dici poteſt. nam ſi peccatorũ, etiam maximorum, & plurimorum reatus vnica Martyris paſſione purgatur, pro quibus alioqui diu in igne pœna luenda fuerat, vt S. Cyprianus ſcribit li. 2. epiſ. 4. ad Anonianum: profecto qui leuium, & paucorum delictorum eſt reus, & tamẽ pro Chriſto, poſt varia tormenta vitam ponit: morte ſua plus Deo præſtat, quam ſibi ad reatum pœnæ temporariæ peccatis ſuis debitæ diſſoluendum opus eſſet.

Præterea quod Caluinus addit, nos dicere, ſanctos plus eſſe meritos apud Deum, quam ſibi neceſſe eſſet, & meritorum largitatem ita illis ſuperfuiſſe, vt in alios redundaret: non agnoſcimus, vt noſtra placita, ſed vt ipſius commenta. Nos enim vt concedimus, ſatisfactiones multis Sanctorum ſuperfuiſſe quod modo ſatis euidenter oſtẽdimus: ita negamus ſuperfuiſſe merita, vel ipſa merita in alios redundare. de qua re in libro priore ſatis multa diximus.

Sed facilè ignoſcimus Caluino, quod vel ob imperitiam, vel ob negligentiã, vel etiam vt cauſſam Catholicorũ odioſam redderet, nõ fideliter noſtra propoſuit. Illud videamus, an qui nõ integrè fundamentũ Indulgentiarum retulit, illud ſaltẽ ſolidè refutauerit. Sic igitur pergit loco notato. *Quid hoc eſt, niſi Chriſto nomen relinquere, caterum vulgarem ſanctulum facere, qui in turba vix dignoſcatur? Vnum, vnum illum prædicari decebat, vnum proponi, vnum nominari, vnum reſpici cũ de obtinẽda peccatorum remiſſione, expiatione, ſanctificatione agitur.*

At non ita eſt; non vulgaris ſanctulus, ſed ſanctus Sãctorum ex theſauro indulgentiarũ Chriſtus agnoſcitur. non enim ſanctorum paſſiones Chriſti paſſionibus miſcentur in theſauro, quod Chriſti paſſiones per ſe non ſufficiant, ſed vt oſtendatur excellẽtia paſſionum Chriſti, quæ noſ ſolũ expiare queunt reatum peccatorum, ſed etiam aliis vim expiãdi communicare. Itaque, ita miſcentur in theſauro paſſionibus Chriſti paſſiones ſanctorum, vt Chriſti paſſiones omnem culpam, originalẽ, & actualem, lethalem, & venialem, & omnem pœnã ſempiternã, & temporariam expiare valeant, idque totum per ſe; etiam ſi nullæ admiſcerentur paſſiones ſanctorum, quę ſanctorũm paſſiones ſine Chriſti paſſionibus nihil poſſunt, & cum Chriſti paſſionibus ſolas pœnas temporarias expiare poſſunt. Non igitur vnum de turba, ſed Regem Martyrum, & ſanctorum omnium Chriſtum facimus, illumque vnum, vt ſimpliciter, & abſolutè Redemptorem, Propitiatorem, & Saluatorem prædicamus, nominamus, proponimus, atque reſpicimus.

Quod ſi ſolum nomen Chriſto relinquit, qui ſanctos quoquo modo illi adiungit: quid reſpondebimus Apoſtolo, qui ſe Chriſti adiutorẽ facit, 1. Cor. 3. & Saluatoris officium ſibi vendicat 1 Cor. 9. & illuminatorem omnium hominũ ſe dicit Epheſ. 3. An ignorabat Apoſt. Chriſtum non egere humano adiutorio, & ipſum ſolum eſſe ſaluatorem omnium hominum, & ipſum eundem, & ſolum eſſe lucem verã, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum? An volebat Chriſtum, vulgarem ſanctulum facere, vt in turba vix dignoſceretur? Quemadmodum igitur Apoſtolus dum ſibi officium adiuuandi Chriſtum, ſaluandique, & illuminandi homines aſſumit, nullã Chriſto facit iniuriam; quia Chriſtus ipſe Paulum ſibi adiutorem eſſe voluit, dignatione, non neceſſitate, & ſi Chriſtus, & Paulus ſaluant, & illuminant homines, Paulus à Chriſto virtutẽ ſaluandi, & illuminandi accepit, non Chriſtus à Paulo. ſic etiam dum nos ſanctis tribuimus officiũ ſatisfaciẽdi pro pœnis temporalibus aliorum, nõ facimus Chriſto iniuriã, quoniã, vt dictũ eſt, virtutẽ ſatisfaciendi ab ipſo Chriſto Sãcti accipiũt nõ abſolutè, & ſimpliciter, ſed pro modulo ſibi cõmunicato.

Addit poſtremo Caluinus in eadẽ ſectione: *Sed audiamus eorum enthymemata. Ne ſine fructu effuſus ſit ſanguis Martyrũ in commune Eccleſiæ lucrũ cõferatur. Ita ne? an verò nullus erat fructus glorificare Deũ per mortẽ? veritati eius ſuo ſanguine ſubſcribere? teſtificari præſentis vitæ cõtemptu meliorem ſe vitam quærere? fidem Eccleſiæ ſua conſtantia confirmare, hoſtium autem pertinaciam frangere?*

At nos talia enthymemata nũquam fecimus, neque eſt difficile conficta à ſe argumenta diſſoluere. Extant libri permulti Catholicorum, vbi de indulgentiis accuratè diſſeritur, & in nullo eorum inuenietur, paſſiones ſanctorum ſine fructu futuras, ſi in theſauro non reponãtur. Id ſolùm dicunt, paſſiones ſanctorum non abſolutè, ſed vt ſatisfactorias ſine fructu futuras, ſi neque illis ipſi egeant, neque aliis applicentur: quamuis alioqui multis aliis nominibus glorioſas Deo, honorificas ipſis, & vtiles Eccleſiæ fuiſſe non dubium ſit.

Porrò ad teſtimonium Apoſtoli ex epiſt. ad Coloſſ. ca. 1. quod Caluinus à Catholicis adferri dixit, reſpondet in ſectione ſequenti, quæ eſt quadrageſima ſecunda: ac multis verbis docet APOSTOLI verba: *Suppleo quæ deſunt paſſionibus Chriſti, &c.* non ſignificare Chriſti paſſionibus aliquid defuiſſe ad vim ſatisfaciendi pro peccatis, ſed Chriſti mẽbra, nẽpe fideles omnes exerceri oportere variis afflictionibus, idque pro Eccleſia. i. pro Eccleſiæ ædificatione, & profectu. Sed quamuis hic ſenſus, quẽ Caluinus amplectitur, ſit etiam à multis ex noſtris obſeruatus, & approbatus: tamen nos in libro ſuperiore oſtendimus, præter eum ſenſum, poſſe Apoſtolica illa verba commodè recipere alios ſenſus atque eum præſertim, qui ad theſaurum indulgentiarum ſtabiliendum confert, quem quidem ſenſum ſibi non probari Caluinus ſignificat, ſed eum refellere ſolido aliquo argumento, nec potuit, nec tentauit.

CAPVT VI.

Reſpondetur ad ea, quæ Caluinus profert, ca. 9. Inſtit. num. 43.

POSTREMAM obiectionẽ Caluinus in ſect. ſiue nu. 43 petit à cõparatione Indulgentiarum cũ Euãgelio. Sic autẽ loquitur. *Quis docuit Papam plũbo, & membranæ gratiã Ieſu Chriſti includere, quam Dominus verbo*

Euangelij

Euangely dispensari voluit? Sanè aut mēdax Dei Euāgeliū esse oportet, aut mendaces indulgentias. Nam Euāgelio Christum cum omni affluētia bonorū cœlestiū, cum omnibus suis meritis, omni sua iustitia, sapientia, gratia, nulla exceptione nobis offerri testis est Paulus, qui 2. Cor. 5. dicit, depositum esse apud ministros verbū reconciliationis, quo hac legationis forma fungātur ceu Christo per ipsos hortante, obsecramus reconciliamini Deo. Eū qui peccatū non nouerat, pro nobis peccatū fecit, vt efficeremur iustitia Dei in illo. Cūtra Indulgētiæ demensum aliquod gratiæ ex armario Papæ recluſum, plumbo mēbranæ loco etiam affigunt, à verbo Dei auellunt.

Hæc omnia per partes ſigillatim referenda ſunt, ne queratur Caluinus, aliquid à nobis temerè prætermiſſum. Quod igitur reprehēdit, gratiam Dei plumbo, & membranæ includi: reſpondeo, non aliter à Pontifice Maximo gratiā Dei plumbo, & membranæ aliquando includi, quàm Apoſtoli, & Prophetæ literis, & chartæ myſteria ſalutis incluſerint: nam quemadmodum ſcripta Apoſtolorum, & Prophetarum ſigna quędam ſunt rerum cœleſtium, quæ nobis vel reuelantur, vel promittuntur, vel dantur. ſic etiam literæ Pontificiæ ſuis legitimis ſigillis munitæ, ſigna ſunt remiſſionis, quam Pontifex pro poteſtate à Deo accepta, concedit iis, qui ea, quæ ab ipſo præcipiuntur, impleuerint.

At non hoc inquies, reprehendit Caluinus, quod remiſſio aliquo modo plumbo, & membranæ, vt inſtrumentis quibuſdam includatur: ſed quod literis ea remiſſio includatur, quam Dominus verbo Euāgelii diſpenſari voluit. Quæro igitur à Caluino, an exiſtimet verbo Euangelii ſolū voce prolato, an etiā ſcripto gratiam illā remiſſionis diſpenſari poſſe? certè ſi velit ſibi conſtare, concedere debet, verbo Euangelii nō ſolùm per ſermonē, ſed etiā per Scripturam diſpēſari. Ipſe. n. tum alibi ſæpe, tum in hoc loco docet remiſſionē peccatorum per exhortationē, ſiue concionem fieri, ideò enim allegat verba illa: *Poſuit in nobis verbū reconciliationis, tanquā Deo exhortante per nos, obſecramus pro Chriſto, reconciliamini Deo.* At exhortatio, & concio nō ſolum verbo, ſed etiā ſcripto fieri poteſt. Ipſe. n. Apoſtolus cum illa dicebat, quæ Caluinus citat, per epiſtolam ſcriptā Corinthiis prædicabat. & ipſe idē tot exhortationes, & quidē grauiſſimas fecit, quot epiſtolas ſcripſit. Vnde Theſſalonicenſibus dicebat; *Ne terreamini, neque per ſermonē, neque per epiſtolam per nos miſſam, quaſi inſtet dies Domini, &c.* Itaque, quomodo poteſt remiſſio renunciari verbo, ita poteſt annunciari ſcripto, ac per hoc poteſt literis, & membranæ includi.

Atque hæc dicta ſunt à nobis, vt ex principiis propriis Caluinū refelleremus. Nos. n. non credimus, verbū reconciliationis nihil eſſe aliud, niſi cōcionem, neque exiſtimamus (vt Caluiniani ſomniant) poteſtatem remittendi, vel retinendi peccata ad concionē eſſe referendam. Scimus. n. conciones fieri ad fideles, & infideles, iuſtos, & peccatores, pœnitentes, & impœnitentes; peccata autem non remitti, niſi fidelibus peccatoribus, pœnitentibus: de qua re ſatis multa dicta ſunt à nobis in libris de pœnitentia. Neque admittimus remiſſionē peccatorū Sacramentalem debere, aut poſſe plumbo, & membranę includi, ſed tantum eam remiſſionem, quæ fieri poteſt extra Sacramētum, qualis eſt abſolutio à cenſuris Eccleſiaſticis, & abſolutio à reatu pœnæ temporalis, quæ datur per indulgentias. neque hoc eſt, gratiam Dei plumbo, & membranæ propriè includi, vt Caluinus dicit, ſed eſt voluntatem eius, qui poteſtatem habet indulgentias largiendi, declarari literis ſigillo munitis, vt ſolent alia multa declarari, quæ à voluntate principis dependent.

Iam verò quod Caluinus adiungit, aut mendax eſſe Dei Euangelium, aut mendaces indulgentias, non integram partitionem continet, deeſt. n. tertium membrum: aut Caluinus neſcit quid loquatur, Euangelium enim non dicit, vt Caluinus interpretatur, in omni reconciliatione nobis offerri Chriſtū cum omni affluētia cœleſtium bonorū, ita vt ſemper remittatur omnis reatus culpæ, & pœnæ tam ſempiternæ, quam temporariæ. Si. n. Euangelium hoc doceret, pugnaret vtique cum indulgentiis, & quia mendax Euangelū eſſe non poteſt, id planè ſequeretur, vt mendaces eſſent indulgentiæ. At Euangelium dicit quidem in prima reconciliatione, quæ fit in Baptiſmo, hominem renouari, & renaſci Ioan. 3. & Tit. 3. Chriſto commori, & conſepeliri, & reſurgere in nouem creaturā, Rom. 6. ac proinde nihil expiādum remanere neque egere huiuſmodi homines vlla alia indulgentia, ſi fortè continuò poſt Baptiſmum eos de hac vita migrare contigerit. Cæterū in ſecunda reconciliatione, quæ fit per Sacramentū pœnitentiæ, Euangelū dicit, Chriſtū offerri pœnitēti cum affluentia quidē cœleſtium bonorū, ſed nō tanta, vt continuo remittatur omnis reatus culpæ, & pœnę, ſed vt poſt remiſſam omnē culpā, & pœnam ſempiternam, remaneat pœnitentia, & ſatisfactio peragēda pro tēporaria pœna expianda. non enim reconciliatio hæc ſecūda, eſt regeneratio, & renouatio, ſed eſt quaſi medicinalis curatio, & baptiſmus quidam laborioſus, & ſecunda tabula poſt naufragium, vt ſancti Patres paſſim docent. quos citauimus in lib. de pœnit. Quare cū in ſecunda reconciliatione ſecundum Euangelium relinquatur ſæpenumero reatus aliquis pœnæ temporalis expiandus, locum ſuum habere poſſunt indulgentiæ, neque cum Euangelio vlla ratione pugnant.

Sed videamus, quomodo probauerit Caluinus, Euāgelium in omni reconciliatione offerre nobis Chriſtum cū omni affluentia cœleſtiū bonorū, ita vt ſemper tam copioſè merita eius applicētur, vt nihil omnino remaneat expiandum. Certe nihil attulit, niſi teſtimonium Apoſtolicū, 2. Cor. 5. *Poſuit in nobis, verbū reconciliationis, &c.* At in eo teſtimonio nulla fit mentio totius affluētiæ cœleſtiū bonorū, neque applicationis omnium meritorum Chriſti. ſed ſolū ex eo loco habemus, eos reconciliari Deo per miniſterū ſeruorū Dei, qui ab illo poteſtatem habent, quique legatione funguntur pro Chriſto, & per quos Deus nos exhortatur, vt reconciliemur, quando quidē Chriſtus, qui peccatū non fecit, factus eſt pro nobis peccātū id eſt, victima ſaluatoris ad expiāda peccata, vt nos efficiamur iuſtitia Dei in illo. i. per ipſum verè, propriéque iuſtificemur, ſed quā latè pateat ea reconciliatio, & an ſemper relaxet omnē culpā & pœnā, an aliquando ſolā culpā, & pœnā æternam Apoſtolus nō dicit, & ex aliis locis tū Scripturæ, tum Patrū ſatis apertè colligimus poſt remiſſam culpā reſtare pœnæ tēporalis reatū, vel propriis laboribus ſoluendum, vel per indulgētias condonandū. Non igitur Euangeliū eſt mendax, neque mēdaces ſunt indulgentiæ, ſed Caluinus Euangelium mendaciter allegauit.

Pergit in eadem ſectione Caluinus, ac docet, vnde origo indulgentiarum fluxerit: *Si quis*, inquit, *originem requirat, hinc videtur hic abuſus emanaſſe, quod cum iniungerentur olim ſeueriores ſatisfactiones pœnitentibus, quam vt ab omnibus fieri poſſent: qui pœnitentia ſibi impoſita grauari ſe vltra modum ſentiebant petebant ab Eccleſia relaxationem. Remiſſio, quæ talibus fiebat, indulgentia vocabatur: vbi autem ſatisfactiones ad Deum tranſtulerunt, ac compenſationes eſſe dixerunt, quibus ſe redimant homines à iudicio Dei, ſimul etiam indulgentias eo traxerunt, vt eſſent expiatoria remedia, quæ nos pœnis meritis liberent. Illas verò quas retulimus blaſphemias, tanta impudentia confinxerunt, vt nullum prætextum habere queant.*

In his verbis tria quædā Caluinus affirmat, quę nullo teſtimonio, nulla ratione probare potuit. neque. n. ex hiſtoria antiquitatis, ſed ex Lutheri ſomniis hauſit

quæcumque hoc loco effutit. Primũ igitur ait, iniungi solitas olim seueriores satisfactiones, quã vt ab omnibus fieri possent, & relaxationẽ eorũ, qui supra modum grauati erant indulgentiã esse nominatã Quæro, vbi hoc legerit, vbi didicerit, mirũ silentiũ. Nos contra legimus in antiquis Cõciliis, indulgẽtias concedi solitas nõ iis, qui se supra modũ grauatos dicerent, sed qui pœnitentiam iniunctam aliquanto tẽpore studiosè, libentérque peregerant. Concilium Ancyranvm can. 4. alias 5. *Penes Episcopum*, inquit, *erit potestas modũ conuersationis eorum (pœnitentium) probantes, vel humanius erga eos agere, vel amplius tempus adijcere. ante omnia vero præcedens eorum vita, & posterior inquiratur, & ita eis impertiatur humanitas.* Et clariùs c. 22. *Modus pœnitentiæ in Episcoporũ sit arbitrio, vt secũdum conuersationẽ pœnitentiã possint & extendere tardantibus, & minuere studiosè festinantibus.* Concilio Nicænvm Primvm, can. 11. alias 12. cum pœnitẽtiam lapsis præscripsisset, annorum tredecim, addit; *Ab omnibus verò illud præcipuè obseruetur, vt animus eorum, & fructus pœnitentiæ attendatur. quicumque enim cum omni timore & lachrymis perseuerantibus, & operibus bonis conuersationem suam non verbis solis, sed opere, & veritate demonstrant, cum tempus statutum etiam ab iis fuerit impletum, nimirum primi tricennij, quo inter audientes futuri erant, & orationibus iam cœperint communicare, licebit Episcopo humanius circa eos aliquid cogitare (id est, minuere aliquid de reliquis decẽ annis) qui verò indifferẽter habuerint lapsum, & sufficere sibi quod Ecclesiam introierunt arbitrãtur, isti omnimodo tẽpora statuta complebunt.* Vbi clarissimè vides indulgentiã dari diligẽtibus, negari negligentibus. Neque solum non est verum, quod Caluinus dicit, sed nec est vllo modo verisimile. Nam nec sancti illi Patres satisfactiones iniunxissent seueriores, quam par esset, nec si fortè aliquis supra modum grauatus fuisset, illum per indulgentiam, sed per iustitiam ab illo onere subleuassent. Quæ enim indulgentia est, demere onus iniustè impositum?

Deinde affirmat idem Caluinus, satisfactiones illas pœnitentiarias postea ad Deum fuisse translatas, & inde factum esse, vt indulgentiæ crederentur esse remedia expiatoria, quæ nos à pœnis meritis liberent. Hic etiã quærimus, vt ostendant Caluiniani, quando satisfactiones pœnitentiariæ nõ pertinuerint ad expiãdas pœnas iudicio Dei debitas Nos.n. legimus in antiquissimis Patribus, per satisfactiones illas placari Deum, propitiari Deum, satisfieri Deo. Multa citauimus in libris de pœnitentia, nonnulla etiã in lib. superiore. nũc vnius Cypriani testimonio contentus ero. Is igitur in serm. de lapsis exhortans ad pœnitentiæ opera illos qui iam resipuerant, & pœnitentiam agere cœperant, sed intercessione Martyrum cupiebant sibi condonari reliquam pœnitentiam, inter alia sic loquitur; *Pœnitentia crimine minor non sit, putasne tu Dominum cito posse placari, quem verbis perfidis abnuisti, cui patrimoniũ præponere maluisti, cuius tẽplum sacrilega contagione maculasti?* Et infrà: *Pœnitenti, operanti, roganti potest clementer ignoscere, potest in acceptum referre quicquid pro talibus & petierint Martyres, & fecerint Sacerdotes. vel si quis plus eũ, Deum videlicet, suis satisfactionibus mouerit, si eius irã, si indignãtis offensam iusta deprecatione placauerit, dat ille & arma rursum, quibus victus armetur.* Et infrà: *Qui sic Deo satisfecerit, qui pœnitentia facti sui, qui pudore delicti plus, & virtutis, & fidei de ipso lapsus sui dolore conceperit, exauditur, & adiutus à Domino, quẽ contristauerat nuper, lætam faciet Ecclesiam, nec iam solam Dei veniam merebitur, sed coronam.* Ex his habemus, non semel, sed bis, terue repetitum, per labores pœnitẽtiæ satisfieri Deo, & placari Deum. non igitur nouum est, vt Caluinus videri volebat, satisfactiones ad Deum referri.

Sed quoniã radix totius Lutherani, & Caluiniani errorisin eo posita est, quod negãt, post remissam culpã, remanere pœnæ tẽporalis reatũ expiãdum in hac vita, vel in alia, adducã aliud Cypriani testimoniũ, quo manifestè docetur, etiã post hanc vitã remanere eiusmodi reatũ. Sic igitur loquitur in epist. 2. li. 4. cõferens gloriã Martyrii, quo reatus omnis cõtinuò purgatur, & tollitur, cum aliis generibus mortis, quæ non habẽt eam vim: *Aliud*, inquit, *est ad veniam stare, aliud ad gloriam peruenire, aliud, missum in carcerem non exire inde, donec reddat nouissimũ quadrantem; aliud statim fidei, & virtutis accipere mercedem; aliud pro peccatis longo tempore cruciatum emendari & purgari diu in igne, aliud peccata omnia passione purgasse.* Hæc ille, quę si a Caluino animaduersa, & credita fuissent, nunquam negasset, post remissam culpam manere debitũ luendæ pœnæ, ac per hoc satisfactionem esse necessariam, & Indulgentias, quæ satisfactionem condonant, liberare à meritis pœnis.

Vltimo loco Caluinus dicit, nullo prętextu excusari posse blasphemias suprà citatas de satisfactionibus sanctorum Martyrum, quæ cum Christi satisfactionibus misceantur. Sed cõtra existimamus, nullo prætextu excusari posse Caluini temeritatẽ, qui propter aliqua testimonia perperã intellecta (vt suprà demõstrauimus) totam Ecclesiã reprehẽdit, & tam peruerso iudicio de his rebus censet, vt blasphemias vocet, quæ reuera gloriã Dei continent maximam, nisi fortè credendum sit, Christum eum honorem inuidere Martyribus, quem ipse illis contulit. Sed de his satis, neque enim verbis, sed rationibus dimicare proposui.

CAPVT VII.

Refelluntur obiectiones Tilmanni Heshusij.

Tilmannvs Heshvsivs in libro, quẽ inscripsit de sexcentis erroribus Põtificiorum, cùm multò iustius inscribi possit de sexcentis mẽdaciis Lutheranorum, tit. 32. qui est de indulgentiis, contendit, indulgẽtias quadruplici nomine exterminandas esse, quod labefactent, vt ipse loquitur, quatuor præcipua capita doctrinæ cælestis, videlicet de officio, & merito Iesu Christi: de vera pœnitentia, & de sola fide iustificante, & de potestate clauium. Tam autem frigidè & insulsè probat, quæ dicit, vt nullo negotio refelli possit.

Quod enim ad Primvm caput attinet, ponit hoc principium, *Christus sanguine suo expiauit peccata mundi.* Idque probat ex illis verbis: *Hic est sanguis noui Testamenti, qui pro vobis effundetur in remissionem peccatorũ*, Matt. 26. itẽ ex illis: *Filius hominis venit in hunc mũdum non ministrari, sed ministrare, & dare animam suam redẽptionem*, Græcè λύτρον *pro multis*, Matt. 20. Item ex illis: *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, &c.* 1. Ioan. 2. Item ex illis: *In quo habemus redemptionem per sanguinẽ ipsius*, Ephes. 1. Itẽ ex illis: *Deus posuit in eo iniquitates omnium nostrum*, Isa. 53. Denique ex illis: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi*, Ioan. 1. Ex his testimoniis nudè recitatis concludit his verbis: *Cùm ergo tam caro precio redempti, & Patri reconciliati simus, quæ est illa impudentia, & contumelia in filium Dei, quod impostor ille promittit pro numerata pecunia remissionem, & meritarum pœnarum indulgentiam, & cum Christus satisfecerit Patri pro totius mundi peccatis, blasphemum est mendacium, quod fingunt Pontificij, oportere fideles pro suis peccatis satisfacere. Sublato errore de satisfactione, sponte euanescit figmentum de indulgentiis.*

Hæc est prima Heshusij demõstratio, i. antiqua Lutheranorũ cãtilena, millies à Catholicis refutata. fatemur enim Christũ pro nobis, & pro toto mundo integrè, immò plenissimè deo patri satisfecisse vt Scripturę allegatæ,

allegatæ, aliæque permultæ nos docent. Sed negamus inde sequi non debere fideles pro suis peccatis, i. pro reatu pœnæ temporalis expiãdo Domino satisfacere sicut etiam fatemur, Christum nobis gratiam, & gloriam sanguine suo acquisiuisse, ac promeruisse: & tamen debemus gratiam per fidem, & Sacramenta quærere, & gloriam quasi palmam, & brauium certando & currendo promereri. Apost. n. omnibus dicit, *Sic currite, vt comprehendatis*, 1. Cor. 9. & de se: *Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui, ideoque reposita est mihi corona iustitiæ*. 1. Tim. 4.

Ratio autẽ horũ omnium est, quoniã precium redẽptionis, & satisfactionis à CHRISTO persolutum, non prodest nisi iis, quibus per certa media, siue instrumẽta applicatur, quod etiam Aduersarii confitentur, & si negarent, nullam causſam reddere possent, cur Pagani, Mahumetani, Iudæi, cæterique infideles pereant, cum Christus pro toto mundo satisfecerit, & omnibus hominibus gratiam, & gloriã promeruerit. Itaque præter illud principium, quod Heshusius ponit, Christũ satisfeciſſe pro peccatis nostris, ponendũ est hoc aliud, eam satisfactionẽ nemini prodesſe, nisi per certa media, & instrumenta applicetur. & tum remanet controuersia, quæ sint illa media, quam controuersiam Heshusius hoc loco non attigit, & ideo nihil omnino suis clamoribus efficit. Nos. n. existimamus precium sanguinis Christi iis, qui ab infidelitate primum conuertuntur, applicari per fidem, & Baptismum. iis autem, qui post baptismũ ad peccata redeunt, & rursum à peccatis cõuertuntur ad Deũ, applicari per Sacramentũ pœnitentiæ, cuius partes sunt Cõtritio, Confessio, Satisfactio. Heshusius cõtra, existimat, sola fide applicari, vel certè per fidem, & Baptismũ. Sed nihil horum probat, nec probare potest: pleni sunt. n. libri tũ Prophetarum & Apostolor. tum etiã SS. Patrũ testimoniis pro Satisfactione, quã Deus post remissã culpã à nobis requirit. Et quemadmodũ non est contumelia, vel blasphemia in Christum, dicere, preciũ sanguinis eius nõ prodesſe infidelibus, nisi per fidẽ, & Baptismum illis applicetur: ita non est cõtumelia, vel blasphemia, dicere, fidelibus pœnitẽtibus non prodesſe, nisi per Sacramentũ pœnitentiæ, ac per hoc per Contritionem, Cõfessionem, & Satisfactionem applicetur. Admissã autem necessitate satisfactionis, dogma de indulgentiis facillimè constituitur. Nam sicut preciũ sanguinis Christi nõ prodest ad remissionem culpæ, & pœnæ sempiternæ, nisi per fidem, & Sacramentum applicetur: ita sine vlla Christi contumelia dici potest, idem precium nõ semper prodesſe ad remissionem totius pœnę temporalis, nisi per opera pœnitentiæ, vel per indulgentias applicetur.

Quod autẽ diximus, per opera pœnitẽtiæ, i. per nostrã Satisfactionẽ, preciũ sanguinis Domini, i. eius satisfactionẽ nobis applicari, non sic intelligimus, quasi nostra satisfactio non sit veri nominis satisfactio; nã & vera Satisfactio est, vt in lib. 4. de pœnit. demonstrauimus, & simul tamẽ cũ ea, & per eã Christi Satisfactio nobis applicatur. Neque nostra satisfactio Christi Satisfactioni adiũgitur, quod illa per se nõ sufficeret: sed quia voluit ipse nobis etiam gratiam satisfaciendi tribuere, vt efficacia sanguinis ipsius magis splendesceret, dum, non solùm ipse satisfaceret, sed etiam membris suis virtutem satisfaciendi communicaret.

Porrò quod addit Heshusius, Pontificem pro numerata pecunia peccata remittere, atque indulgẽtiam dare, mera calumnia est. Neque enim Pontifices pecunias vllas pro indulgentiis exigunt, sed iubent eos qui indulgẽtias cõsequi cupiunt, orare, ieiunare, eleemosynas facere, vel in commune pauperibus, vel in certum aliquod pium opus, vt in Basilicæ ædificationem, sed illud est frequentius, & hoc tempore solum, A in vsu, vt eleemosynæ pauperibus in communi erogari iubeantur.

CAPVT VIII.

Refelluntur aliæ obiectiones eiusdem Tilmanni Heshusij.

VENIO ad SECVNDVM caput argumẽti Heshusiani. Sic igitur ille pergit; *Obscurant*, inquit, *Pontificij necessariã doctrinã de pœnitentia commẽdo indulgẽtiarum. cũ enim docẽt homines pro suis peccatis, vel in hac, vel in futura vita satisfacere, aut etiã impositas satisfactiones pecunia redimere posse, extenuant peccati magnitudinem, parui faciunt iudicium Dei aduersus peccatũ, instillãt animis hominum securitatẽ, atque ita vera contritionis fundamentum euertunt.* Hæc ille, qui sine dubio aliquid diceret, si nos diceremus, pro culpa, & pœna sempiterna, posse à nobis Domino satisfieri. id verò non dicimus, atque ea B de causſa Theologi nostri disputant, necessariam fuisse incarnationẽ Filij Dei, quoniã tanta est magnitudo peccati, vt nõ potuerit vlla pura creatura ex rigore iustitiæ pro peccatis hominum satisfacere Deo. Id igitur solũ docemus, post culpã remissam posse hominẽ iustificatũ per gratiã Dei, satisfacere Deo pro reatu pœnæ temporalis tantũ, quod non solum non extenuat, sed etiã amplificat mirũ in modum tum peccati magnitudinem, tum iudiciũ Dei aduersus peccatũ. Quis enim non miretur diuini iudicij severitatem, & ipsius peccati molẽ si cogitet Deũ absq; ipsis etiã filiis suis, & amicis Christi sãguine iustificatis, & recõciliatis adhuc repetere pœnas pro delictis, vel in hac vita, vel in futura?

Sed qui tunt, qui nobis obiiciunt, quod peccati grauitatem extenuemus, & iudicium DEI parui faciamus? nempe Lutherani, qui vsque adeò peccatum extenuant, iudiciaque Dei contemnunt, vt nihil ad expianda peccata exigi arbitrentur, nisi vt credant ea sibi à Deo non imputari. Veri igitur magis peccatum extenuant, & Dei iudicia parui pendũt, Catholici, qui præter fidem, contritionem, confessionem, & satisfactionem necessariam esse docent ad peccata purganda, an Lutherani, qui sola fide sine vllo pœnitentiæ labore purgari peccata contendunt?

Simile est, quod de securitate addit Heshusius: nam si Catholici dicerent, per Satisfactionẽ, vel Indulgentias homines reddi securos de salute æterna, etiamsi contritionem de peccatis nullã habeant, neque à peccatis ad Deum cõuerti velint: rectissimè diceret Heshusius, per inanem istam securitatẽ euerti fundamenta contritionis, & pœnitẽtiæ. At non hoc dicimus, sed cum B. August. in lib. 21. de ciuit. Dei, c. 27. inter errores permitiosissimos numeramus sententiam illorum, qui dicebant, eleemosynas, & similia bona opera sine vera cõuersione, & pœnitentia sufficere ad salutem, & verbis disertis omnes Theologi nostri tradũt, satisfactionem, & indulgentias non prodesſe nisi iis, qui per veram contritionem, & recõciliationem iustificati in gratiam à Deo recepti sunt. Neque etiam tunc securitatem salutis pollicemur per indulgentiã, nisi sub conditione, si videlicet adsit auctoritas in concedẽte, gratiæ status in suscipiẽte, & pietas, atque rationabilitas, vt sic loquamur, in causſa. Absolutè autem spem bonam, & fiduciam pollicemur, iuxta illud APOSTOLI Timot. 1. *Qui bene ministrauerint, gradum bonum sibi acquirent, & multam fiduciam in fide, quæ est in Christo Iesu.*

Est autem valde mirum, quod Heshusius securitatem nobis obiiciat, cum alioqui nos vt plurimum reprehendant Lutherani, quod dubitationem, & metum persuadeamus nostris, cum ipsi contra doceant suos vt certissimè credant, se iustos esse, & saluos fore, atque hanc ipsam fidem de propria iustitia, fidem iustificantem, & Catholicam esse velint.

Superest TERTIVM caput argumenti Heshusij, quod

quæcumque hoc loco effutiit. Primũ igitur ait, iniungi solitas olim seueriores satisfactiones, quâ vt ab omnibus fieri possent, & relaxationẽ eorũ, qui supra modum grauati erant indulgentiã esse nominatã. Quæro, vbi hoc legerit, vbi didicerit, mirũ silentiũ. Nos contra legimus in antiquis Cõciliis, indulgẽtias concedi solitas nõ iis, qui se supra modũ grauatos dicerent, sed qui pœnitentiam iniunctam aliquanto tẽpore studiosè, libentérque peregerant. Concilium ANCYRANVM can. 4. alias 5. *Penes Episcopum*, inquit, *erit potestas modũ conuersationis eorum (pœnitentium) probantes, vel humanius erga eos agere, vel amplius tempus adycere. ante omnia vero præcedens eorum vita, & posterior inquiratur, & ita eis impertiatur humanitas.* Et clariùs c. 22. *Modus pœnitentiæ in Episcoporũ sit arbitrio, vt secũdum conuersationẽ pœnitentiã possint & extendere tardantibus, & minuere studiosè festinantibus.* Concilii NICÆNVM PRIMVM, can. 11. alias 12. cum pœnitẽtiam lapsis præscripsisset, annorum tredecim, addit; *Ab omnibus verò illud præcipuè obseruetur, vt animus eorum, & fructus pœnitentiæ attendatur. quicumque enim cum omni timore & lachrymis perseuerantibus, & operibus bonis conuersationem suam non verbis solis, sed opere, & veritate demonstrant, cum tempus statutum etiam ab iis fuerit impletum, nimirum primi tricennij, quo inter audientes futuri erant, & orationibus iam cœperint communicare, licebit Episcopo humanius circa eos aliquid cogitare (id est, minuere aliquid de reliquis decẽ annis) qui verò indifferẽter habuerint lapsum, & sufficere sibi quod Ecclesiam introierunt arbitrãtur, isti omnimodo tẽpora statuta complebunt.* Vbi clarissimè vides indulgentiã dari diligẽtibus, negari negligentibus. Neque solum non est verum, quod Caluinus dicit, sed nec est vllo modo verisimile. Nam nec sancti illi Patres satisfactiones iniunxissent seueriores, quam par esset, nec si fortè aliquis supra modum grauatus fuisset, illum per indulgentiam, sed per iustitiam ab illo onere subleuassent. Quæ enim indulgentia est, demere onus iniustè impositum?

Deinde affirmat idem Caluinus, satisfactiones illas pœnitentiarias postea ad Deum fuisse translatas, & inde factum esse, vt indulgentiæ crederentur esse remedia expiatoria, quæ nos à pœnis meritis liberent. Hic etiã quærimus, vt ostendant Caluiniani, quando satisfactiones pœnitentiariæ nõ pertinuerint ad expiãdas pœnas iudicio Dei debitas. Nos. n. legimus in antiquissimis Patribus, per satisfactiones illas placari Deum, propitiari Deum, satisfieri Deo. Multa citauimus in libris de pœnitentia, nonnulla etiã in lib. superiore. nũc vnius CYPRIANI testimonio contentus ero. Is igitur in serm. de lapsis exhortans ad pœnitentiæ opera illos qui iam resipuerant, & pœnitentiam agere cœperant, sed intercessione Martyrum cupiebant sibi condonari reliquam pœnitentiam, inter alia sic loquitur; *Pœnitentia crimine minor non sit. putasne tu Dominum cito posse placari, quem verbis perfidis abnuisti, cui patrimoniũ præponere maluisti, cuius tẽplum sacrilega contagione maculasti?* Et infrà: *Pœnitenti, operanti, roganti potest clementer ignoscere, potest in acceptum referre quicquid pro talibus & petierint Martyres, & fecerint Sacerdotes. vel si quis plus eũ, Deum videlicet, suis satisfactionibus mouerit, si eius iræ, si indignãtis offensam iusta deprecatione placauerit, dat ille & arma rursum, quibus victus armetur.* Et infrà: *Qui sic Deo satisfecerit, qui pœnitentia facti sui, qui pudore delicti plus, & virtutis, & fidei de ipso lapsus sui dolore conceperit, exauditur, & adiutus à Domino, quẽ contristauerat nuper, lætam faciet Ecclesiam, nec iam solam Dei veniam merebitur, sed coronam.* Ex his habemus, non semel, sed bis, terue repetitum, per labores pœnitẽtiæ satisfieri Deo, & placari Deum. non igitur nouum est, vt Caluinus videri volebat, satisfactiones ad Deum referri.

Sed quoniã radix totius Lutherani, & Caluiniani erroris in eo posita est, quod negãt, post remissam culpã, remanere pœnæ tẽporalis reatũ expiãdum in hac vita, vel in alia, adducã aliud Cypriani testimoniũ, quo manifestè docetur, etiã post hanc vitã remanere eiusmodi reatũ. Sic igitur loquitur in epist 2. li. 4. cõferens gloriã Martyrii, quo reatus omnis cõtinuò purgatur, & tollitur, cum aliis generibus mortis, quæ non habẽt eam vim: *Aliud*, inquit, *est ad veniam stare, aliud ad gloriam peruenire, aliud, missum in carcerem non exire inde, donec reddat nouissimũ quadrantem; aliud statim fidei, & virtutis accipere mercedem; aliud pro peccatis longo tempore cruciatum emendari & purgari diu in igne, aliud peccata omnia passione purgasse.* Hæc ille, quę si a Caluino animaduersa, & credita fuissent, nunquam negasset, post remissam culpam manere debitũ luendæ pœnæ, ac per hoc satisfactionem esse necessariam, & Indulgentias, quæ satisfactionem condonant, liberare à meritis pœnis.

Vltimo loco Caluinus dicit, nullo prętextu excusari posse blasphemias suprà citatas de satisfactionibus sanctorum Martyrum, quæ cum Christi satisfactionibus misceantur. Sed cõtra existimamus, nullo prætextu excusari posse Caluini temeritatẽ, qui propter aliqua testimonia perperã intellecta (vt suprà demõstrauimus) totam Ecclesiã reprehẽdit, & tam peruerso iudicio de his rebus censet, vt blasphemias vocet, quæ reuera gloriã Dei continent maximam, nisi fortè credendum sit, Christum eum honorem inuidere Martyribus, quem ipse illis contulit. Sed de his satis, neque enim verbis, sed rationibus dimicare proposui.

CAPVT VII.

Refelluntur obiectiones Tilmanni Heshusij.

TILMANNVS HESHVSIVS in libro, quẽ inscripsit de sexcentis erroribus Põtificiorum, cùm multò iustius inscribi possit de sexcentis mẽdaciis Lutheranorum, tit. 32. qui est de indulgentiis, contendit, indulgẽtias quadruplici nomine exterminandas esse, quod labefactent, vt ipse loquitur, quatuor præcipua capita doctrinæ cælestis, videlicet de officio, & merito Iesu Christi: de vera pœnitentia, & de sola fide iustificante, & de potestate clauium. Tam autem frigidè & insulsè probat, quæ dicit, vt nullo negotio refelli possit.

Quod enim ad PRIMVM caput attinet, ponit hoc principium, *Christus sanguine suo expiauit peccata mundi.* Idque probat ex illis verbis: *Hic est sanguis noui Testamenti, qui pro vobis effundetur in remissionem peccatorũ*, Matt. 26. itẽ ex illis: *Filius hominis venit in hunc mũdum non ministrari, sed ministrare, & dare animam suam redẽptionem*, Græce λύτρον *pro multis*, Matt. 20. Item ex illis: *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, &c.* 1. Ioan. 2. Item ex illis: *In quo habemus redemptionem per sanguinẽ ipsius*, Ephes. 1. Itẽ ex illis: *Deus posuit in eo iniquitates omnium nostrum*, Isa. 53. Denique ex illis: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi*, Ioan. 1. Ex his testimoniis nudè recitatis concludit his verbis: *Cùm ergo tam caro precio redempti, & Patri reconciliati simus, quæ est illa impudentia, & contumelia in filium Dei, quod impostor ille promittit pro numerata pecunia remissionem, & meritarum pœnarum indulgentiam, & cum Christus satisfecerit Patri pro totius mundi peccatis, blasphemum est mendacium, quod fingunt Pontificij, oportere fideles pro suis peccatis satisfacere. Sublato errore de satisfactione, sponte euanescit figmentum de indulgentiis.*

Hæc est prima Heshusij demõstratio, i. antiqua Lutheranorũ cãtilena, millies à Catholicis refutata. fatemur enim Christũ pro nobis, & pro toto mundo integrè, immò plenissimè Deo Patri satisfecisse vt Scripturę

allegatæ,

allegatæ, aliæque permultæ nos docent. Sed negamus inde sequi non debere fideles pro suis peccatis, i. pro reatu pœnæ temporalis expiãdo Domino satisfacere sicut etiam fatemur, Christum nobis gratiam, & gloriam sanguine suo acquisiuisse, ac promeruisse: & tamen debemus gratiam per fidem, & Sacramenta quærere, & gloriam quasi palmam, & brauium certando & currendo promereri. Apost. n. omnibus dicit, *Sic currite, vt comprehendatis*, 1. Cor. 9. & de se: *Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui, ideoque reposita est mihi corona iustitiæ*. 1. Tim. 4.

Ratio autẽ horũ omnium est, quoniã precium redẽptionis, & satisfactionis à CHRISTO persolutum, non prodest nisi iis, quibus per certa media, siue instrumẽta applicatur, quod etiam Aduersarii confitentur, & si negarent, nullam caussam reddere possent, cur Pagani, Mahumetani, Iudæi, cæterique infideles pereant, cum Christus pro toto mundo satisfecerit, & omnibus hominibus gratiam, & gloriã promeruerit. Itaque prætet illud principium, quod Heshusius ponit, Christũ satisfeciſſe pro peccatis nostris, ponendũ est hoc aliud, eam satisfactionẽ nemini prodesse, nisi per certa media, & instrumenta applicetur. & tum remanet controuersia, quæ sint illa media, quam controuersiam Heshusius hoc loco non attigit, & ideo nihil omnino suis clamoribus efficit. Nos. n. existimamus precium sanguinis Christi iis, qui ab infidelitate primum conuertuntur, applicari per fidem, & Baptismum. iis autem, qui post baptismũ ad peccata redeunt, & rursum à peccatis cõuertuntur ad Deũ, applicari per Sacramentũ pœnitentiæ, cuius partes sunt Cõtritio, Confessio, Satisfactio. Heshusius cõtra, existimat, sola fide applicari, vel certè per fidem & Baptismũ. Sed nihil horum probat, nec probare potest: pleni sunt. n. libri tũ Prophetarum & Apostolor. tum etiã SS. Patrũ testimoniis pro Satisfactione, quã Deus post remissã culpã à nobis requirit. Et quemadmodũ non est contumelia, vel blasphemia in Christum, dicere, preciũ sanguinis eius nõ prodesse infidelibus, nisi per fidẽ, & Baptismum illis applicetur: ita non est cõtumelia, vel blasphemia, dicere, fidelibus pœnitẽtibus non prodesse, nisi per Sacramentũ pœnitentiæ, ac per hoc per Contritionem, Cõfessionem, & Satisfactionem applicetur. Admissa autem necessitate satisfactionis, dogma de indulgentiis facillimè constituitur. Nam sicut preciũ sanguinis Christi nõ prodest ad remissionem culpæ, & pœnæ sempiternæ, nisi per fidem, & Sacramentum applicetur: ita fine vlla Christi contumelia dici potest, idem precium nõ semper prodesse ad remissionem totius pœnę temporalis, nisi per opera pœnitentiæ, vel per indulgentias applicetur.

Quod autẽ diximus, per opera pœnitẽtiæ, i. per nostrã Satisfactionẽ, preciũ sanguinis Domini, i. eius satisfactionẽ nobis applicari, non sic intelligimus, quasi nostra satisfactio non sit veri nominis satisfactio; nã & vera Satisfactio est, vt in lib. 4. de pœnit. demonstrauimus, & simul tamẽ cũ ea, & per eã Christi Satisfactio nobis applicatur. Neque nostra satisfactio Christi Satisfactioni adiũgitur, quod illa per se nõ sufficeret: sed quia voluit ipse nobis etiam gratiam satisfaciendi tribuere, vt efficacia sanguinis ipsius magis splendesceret, dum, non solùm ipse satisfaceret, sed etiam membris suis virtutem satisfaciendi communicaret.

Portò quod addit Heshusius, Pontificem pro numerata pecunia peccata remittere, atque indulgẽtiam dare, mera calumnia est. Neque enim Pontifices pecunias vllas pro indulgentiis exigunt, sed iubent eos qui indulgẽtias cõsequi cupiunt, orare, ieiunare, eleemosynas facere, vel in commune pauperibus, vel in certum aliquod pium opus, vt in Basilicæ ædificationem, sed illud est frequentius, & hoc tempore solum in vsu, vt eleemosynæ pauperibus in communi erogari iubeantur.

CAPVT VIII.

Refelluntur aliæ obiectiones eiusdem Tilmanni Heshusij.

VENIO ad SECVNDVM caput argumẽti Heshusiani. Sic igitur ille pergit: *Obscurant*, inquit, *Pontificij necessariã doctrinã de pœnitentia commẽto indulgẽtiarum. cũ enim docẽt homines pro suis peccatis, vel in hac, vel in futura vita satisfacere, aut etiã impositas satisfactiones pecunia redimere posse, extenuant peccati magnitudinem, parui faciunt iudicium Dei aduersus peccatũ, instillãt animis hominum securitatẽ, atque ita vera contritionis fundamentum euertunt.* Hæc ille, qui sine dubio aliquid diceret, si nos diceremus, pro culpa, & pœna sempiterna, posse à nobis Domino satisfieri. id verò non dicimus, atque ea de caussa Theologi nostri disputant, necessariam fuisse incarnationẽ Filij Dei, quoniã tanta est magnitudo peccati, vt nõ potuerit vlla pura creatura ex rigore iustitiæ pro peccatis hominum satisfacere Deo. Id igitur solũ docemus, post culpã remissam posse hominẽ iustificatũ per gratiã Dei, satisfacere Deo pro reatu pœnæ temporalis tantũ, quod non solum non extenuat, sed etiã amplificat mirũ in modum tum peccati magnitudinem, tum iudiciũ Dei aduersus peccatũ. Quis enim non miretur diuini iudicij severitatem, & ipsius peccati molẽ si cogitet Deũ ab ipsis etiã filiis suis, & amicis Christi sãguine iustificatis, & reconciliatis adhuc repetere pœnas pro delictis, vel in hac vita, vel in futura?

Sed qui sunt, qui nobis obiciunt, quod peccati grauitatem extenuemus, & iudicium DEI parui faciamus? nempe Lutherani, qui vsque adeò peccatum extenuant, iudiciaque Dei contemnunt, vt nihil ad expianda peccata exigi arbitrentur, nisi vt credant ea sibi à Deo non imputari. Vtri igitur magis peccatum extenuant, & Dei iudicia parui pendũt, Catholici, qui præter fidem, contritionem, confessionem, & satisfactionem necessariam esse docent ad peccata purganda, an Lutherani, qui sola fide sine vllo pœnitentiæ labore purgari peccata contendunt?

Simile est, quod de securitate addit Heshusius: nam si Catholici dicerent, per Satisfactionẽ, vel Indulgentias homines reddi securos de salute æterna, etiamsi contritionem de peccatis nullã habeant, neque à peccatis ad Deum cõuerti velint: rectissimè diceret Heshusius, per inanem istam securitatẽ euerti fundamenta contritionis, & pœnitẽtiæ. At non hoc dicimus, sed cum B. August. in lib. 21. de ciuit. Dei, c. 27. inter errores pernicio sissimos numeremus sententiam illorum, qui dicebant, eleemosynas, & similia bona opera sine vera cõuersione, & pœnitentia sufficere ad salutem, & verbis disertis omnes Theologi nostri tradũt, satisfactionem, & indulgentias non prodesse nisi iis, qui per veram contritionem, & reconciliationem iustificati in gratiam à Deo recepti sunt. Neque etiam tunc securitatem salutis pollicemur per indulgentiã, nisi sub conditione, si videlicet adsit auctoritas in concedẽte, gratiæ status in suscipiẽte, & pietas, atque rationabilitas, vt sic loquamur, in caussa. Absolutè autem spem bonam, & fiduciam pollicemur, iuxta illud APOSTOLI Timot. 1. *Qui bene ministrauerint, gradum bonum sibi acquirent, & multam fiduciam in fide, quæ est in Christo Iesu.*

Est autem valde mirum, quod Heshusius securitatem nobis obijciat, cum alioqui nos vt plurimum reprehendant Lutherani, quod dubitationem, & metum persuadeamus nostris, cum ipsi contra doceant suos vt certissimè credant, se iustos esse, & saluos fore, atque hanc ipsam fidem de propria iustitia, fidem iustificantem, & Catholicam esse velint.

Superest TERTIVM caput argumenti Heshusij quod

his verbis ipse perse putat, *Sepeliunt quoque doctrinam*, inquit, *de fide, seu fiducia in Mediatorem Iesum Christū, si enim emissio pœnarum pecunia emi potest, non est necesse credere in Filium Dei Iesum Christum. At tota Scriptura clamat, qui non credit in filium, vitam non videbit, sed ira Dei manet super eum. Ioan. 3.*

Hæc videlicet est illa insolubilis demonstratio, ob quam ita se iactat, & triumphat Heshusius. Et quidem doctrinam de vera fide, & fiducia in Christum nō solùm non sepeliunt, sed etiam enitescere, atque emineire faciunt indulgentiæ. Siquidem fundamentum habent in thesauro meritorum Christi, & non prosunt, nisi veris fidelibus, & per fidem veram, ac viuam iustificatis. Quare absurda, & inepta est illa consequentia, per indulgentias, vel per opera satisfactoria, quales sunt eleemosynæ pecuniariæ, redimuntur peccata ab iis, qui credunt in Christum, & meritis ipsius, ac satisfactione nituntur, igitur non est necesse credere in Christum Filium Dei. Fateor tamen per Satisfactiones, & Indulgentias verè sepeliri doctrinam de sola fide, seu de fiducia iustificante, quam fidem, seu fiduciam inanem, & falsam, & non tam iustificantem, quàm sub spe iustificationis animas deludentem, ac seducentem esse, alibi demonstrauimus.

Quod autem Heshusius dicit, pecunia redimi pœnarum remissionem ex Catholicorum sententia, verum est eo sensu, quo DANIEL Regem quendam admonuit *peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordiis pauperum.* Dan. 4. Nimirum existimamus, per eleemosynas, vt etiam per ieunia, aliaque pia opera præsertim laboriosa, & pœnalia, remitti pœnas temporales, quæ remanent post culpam remissam, vt iam sæpe dictum est.

QUARTVM caput argumenti, quo probandum erat per satisfactiones, & indulgentias labefactari doctrinam de potestate clauium, HESHVSIVS non adscripsit, an obliuione, an alia de causa, incertum est. sed hanc iacturam meliori compensatione resarciuit. adiunxit n. aliquid aduersus indulgentias pro defunctis. *Quod fingunt*, inquit, *indulgentias per modum suffragij valere pro mortuis, pugnat cum dicto Christi, qui non credit in filium, iam iudicatus est.* Ioan. 3. item: *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque ea, quæ gessit in corpore siue bonum, siue malū.* 2. Cor. 5. Item: *Beati mortui, qui in Domino moriuntur*, Apoc. 14. *Infelices ergo, & quibus nulla indulgentiæ prosunt, qui in Domino non moriuntur. Sanctorum meritis confidere, blasphemum, & contumeliosum est in Filium Dei.*

Mirabilis sanè Dialectica Heshusij, per quam sine medio termino quidlibet ex quolibet licet colligere. Qui non credit in Filium Dei, iam iudicatus est: Igitur indulgentiæ per modum suffragij defunctis valere non possunt. sanus ne est, an delirat, qui ita colligit? fatemur indulgentias nullo modo prodesse iis, qui sine fide in Christum decesserunt, qui iuxta verbum Domini iudicati, id est, condemnati sunt. At non inde sequitur, non prodesse iis, qui cum fide, spe, & charitate migrarunt, & adhuc tamen in locis Purgatoriis degūt, de quibus sic loquitur S. AVGVSTINVS hom. 16 ex libr. 50. hom. *Qui tēporalibus pœnis digna gesserunt, per ignem quendam Purgatorium trānsibunt, de quo Apostolus inquit, saluus erit, sic tamen quasi per ignem.*

At, inquit Heshusius, omnes stabimus ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque ea, quæ gessit in corpore, siue bonum, siue malum: non igitur mortuis aliquid prosunt indulgentiæ, aliaue suffragia. Respondeo, mortuos quidem ea tantum recipere, quæ gesserunt in corpore, sed eos, qui in fide, spe, & charitate vsque ad finem perseuerarunt, id egisse in corpore, vt post mortem suffragiis, atque indulgentiis iuuari possent: cōtra autem eos, qui in peccatis lethalibus vsque ad mortem permanserunt, id egisse in corpore, vt eis post mortem, neque indulgentiæ, neque suffragia vlla prodessent. Sic enim loquitur S. AVGVSTINVS in Enchirid. c. 109. *Neque negandum est, defunctorum animas pietate suorum viuentium releuari, cum pro illis sacrificium Mediatoris offertur, vel eleemosynæ in Ecclesia fiunt. Sed eis hæc prosunt, qui cum viuerent, vt hæc sibi prodesse possent, meruerunt. Est enim quidam viuendi modus, nec tam bonus, vt non requirat ista, nec tam malus, vt ei non prosint ista post mortem.* Et infrà: *Non igitur ista quæ pro defunctis commendandis frequentat Ecclesia, illi Apostolicæ fidei aduersa sententiæ, qua dictum est, omnes astabimus ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque secundum ea, quæ per corpus gessit siue bonum, siue malum, quia etiam hoc meritum sibi quisque, cum in corpore viueret, comparauit, vt ei possent ista prodesse, non enim omnibus prosunt: & quare non omnibus prosunt, nisi propter differentiam vitæ, quam quisque gessit in corpore?* Hæc ille.

Ad locum autem Apocalypsis respondemus, eos, qui in Domino omni ex parte moriūtur, quales sunt Martyres, quos eo loco præcipuè Ioannes Apostolus consolatur, planè beatos esse, neque Indulgentiis, aliisue suffragiis indigere, ac de his huiuc locum exponunt S. Ambrosius, Haymo, Hansbertus, & Richardus de sancto Victore, eos autem qui nulla ex parte in Domino moriuntur, quales sunt homines perditi, qui sine gratia Dei, & iustificatione decedunt, infelices omnino, ac miseros esse, neque indulgentias aliaue vlla suffragia eis prodesse. Sed inter hos quidam sunt medii, vt paulò antè ex Augustino didicimus, qui partim in Domino, partim non in Domino moriuntur, in Domino quidem, quia cum fide, spe, & charitate de hac vita discedunt, nō in Domino, quia maculæ veniales, vel reatus pœnæ temporalis illis adhærent, ob quæ purgatione, atque expiatione indigeant. Isti igitur nec tam perfecti sunt, vt cōtinuò requiescant à laboribus suis, neque suffragiis Ecclesiæ, vel indulgentiis opus habeant: nec tam sunt imperfecti, vt requiem à pœnis, & laboribus non expectent, vel vt indulgentiis & eleemosynis, aliisque suffragiis releuari non possint. Neque mirabitur, nos dicere aliquos mori partim in Domino, partim non in Domino, qui apud S. Augustinum lib. 3. ad Bonifacium c. 3. legerit, homines eosdem propter gratiam Dei, quam habent, esse filios Dei: propter peccata venialia, quibus non carent, esse filios huius seculi.

Illa denique Heshusij postrema conclusio, blasphemum, & contumeliosum esse in Filium Dei, Sanctorum meritis fidere, vnde colligitur, omnino non video. Nam neque ex proximis superioribus verbis nascitur, neque ad rem propositam vllo modo facit. Sed iam dictum est, secundum nouam Heshusij logicam, quidlibet ex quolibet colligi posse. tantum autem abest, vt fidere Sanctorum meritis, sit vel blasphemum, vel cōtumeliosum in Filium Dei, vt sit Filio Dei perhonorificum; & gloriosum: quid enim sunt Sancti, nisi palmites fructuosi eius nobilissimæ vitis, quæ dicit in Euāgelio; *Ego sum vitis, & vos palmites?* & quoniam palmites omnem virtutem suam ex vite trahūt, certè omnis palmitum gloria in virtutem redundat. Itaque cum Sanctorum meritis confidimus, Christo, confidimus, sine quo illi nihil facere possunt. neque ita confidimus Sanctorum meritis, vt ab illis gratiam vel gloriam expectemus, sed solùm, vt sæpe diximus, vt per eorum satisfactiones nobis communicatas à reatu pœnæ temporalis liberemur, vel eorum intercessione à DEO per CHRISTVM varia beneficia consequamur.

CAPVT

CAPVT IX.

Respondetur ad primum caput disputationis Martini Kemnitij de Indulgentiis.

MARTINVS KEMNITIVS in quarta parte Examinis Concilij Tridentini, discutiens decretum Concilij de Indulgentiis, quod habetur in vltima sessione, longissimam, id est, verbosissimam more solito de Indulgentiis disputationem instituit. Eam nos hoc loco refutare aggredimur, ac Deo bene iuuante non magno negotio fraudes eius & mendacia detegemus, & argumenta, si quæ erunt alicuius momenti, breuiter & dilucidè refellemus.

Sed illud initio lectorem admonitum volo, nolle me tempus terere in recitãdis iis, quæ Kẽnitius vt librum suum pleniorem faceret, ex libris Catholicorũ descripsit, quæ plurima sunt, vt Canones omnes pœnitẽtiales; quos ex Conciliis, ex Burchardo, & ex Gratiano in mediũ attulit, & alia id genus. Item nolle me repetere refutationem aliorum errorum Lutheranorum, qui passim à Kemnitio inculcãtur, quãuis ad rem præsentem non faciãt. Satis enim multa tum in libris aliorum Catholicorum, tum etiam in nostris extãt, vnde errores illi plenissimè cõfutentur. Denique nolle me verbis sine necessitate cõtendere, neque conuicia, & contumelias, quibus Catholicos passim aspergit, referre & retorquere (quod longissimum esset) nisi aliquando nimia eius impudentia nos cogat aliquid dicere. Igitur duo tantum in hac discussione Kemnitianæ disputationis præstare mihi propositũ est, vt notem quę falsò Kemnitius nobis imponit, & argumentis eius aduersus Indulgentias perspicuè, solidéque respondeam.

In PRIMO capite disputationis suæ Kemnitius, id est, pag. 215. in editione Francofordiensi in octauo, statum quæstionis exponit, quid videlicet illud sit, quod nomine Indulgentiæ in hac disputatione accipiatur. Vbi multa sunt, quæ perperam ab illo dicuntur, vt causam Catholicorum odiosam reddat.

Primum miratur, *cur Tridentinum Concilium, si Pontificias Indulgẽtias non prorsus dãnare & abyssere volebat, non saltem earum mentionem sepelierit, vel approbationem suspenderit; cum toti orbi, atque adeo ipsis Pontificiis notum sit, vt ipse loquitur, impudentem & impiam Indulgẽtiarum nundinationem à multis doctis, & piis viris deploratam, & reprehensam fuisse.* Sed non est cur miretur. Nam Cõcilia Ecclesiæ Catholicæ, quale Tridentinum fuit, non solent dogmata quotannis mutare, vt Lutherani faciunt, neque circumferri omni vento doctrinæ. Concilia vetera, Lateranensia, Lugdunẽsia, Viennensia (vt suprà ostendimus) Indulgentias approbarunt, abusus, qui fortè irrepserãt, cõdemnarunt. Idem omnino Trident. Cõcil. fecit: neque tribuendæ sunt Ecclesiæ Catholicæ, si quæ irrepunt ex cupiditate prauorum hominum corruptelæ in cultu religioso, præsertim cum non solùm pij, & docti viri, sed ipsa etiam Concilia vigilent aduersus eiusmodi corruptelas: neque id Kemnitius ignorare potest, cum in hac ipsa disputatione, pag. 332. referat decretum Concil. Lateran. & pag. 345. decretum Conc. Viennen. aduersus abusus, qui in indulgentiarum prædicatione admisceri cœperãt: & ipse idem pag. 213. integrè recitet decretum Conc. Trident. quo damnantur, & prohibentur superstitiones, & abusus omnes, & nominatim praui quæstus, vnde plurimum in Christiano populo abusuum causa fluxit. At non sunt tollendi boni vsus, vt destruãtur abusus, neque specie reformationis Ecclesia funditus euertenda est, vt Lutherani & Caluiniani facere moliuntur: sed non mentitur, qui ait; *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam*, Matth. 16.

Secundo idem Kemnitius pag. 210. dicit ex sentẽtia Catholicorum temporalẽ pœnam, quę remanet luẽda post remissam culpam in Sacramẽto Pœnitentiæ, maiorem esse, quàm vt à quoquam hominum in hac vita exsolui possit. Sed hoc falso nobis imponit, neque vllũ Scriptorem Catholicũ inueniet, qui hoc dicat. Immò verò Catholici Theologi docent, nõ solùm posse hominem iustificatum satisfacere Deo pro debito pœnæ temporalis, sed etiam id posse ex cõdigno. Vide præter cæteros, Dominicũ à Soto in 4. sent. dist. 19. q. 1. art. 4. Porrò falsa ista dogmata nobis Kẽnitius adscribit, vt videamur super falsis fundamentis inniti, cũ docemus in Purgatorio pœnas dari à spiritibus defunctorum, & tum in hac vita, tum in alia indulgẽtias locum habere.

Tertio ibid. Kemnitius dicit, Catholicos docere, diuinam iustitiam maiores adhuc pœnas exigere, quæ in Purgatorio luendæ sint, etiamsi canonica pœnitẽtia in hac vita plenè exoluatur. Sed hoc etiam falsò Catholicis imponi certissimum est: tunc enim solum maiores pœnas Deus exiget, quando pœnitentia canonica iniuncta est minor, quàm par esset. Sed si iniungatur æqualis, vt planè iniungi potest, & ea plenè exoluatur, nihil in Purgatorio soluendũ superesse omnes Catholici docẽt, vt videre est apud sanctum Thomam, aliosque Theologos in quarto dist. 20.

Quarto Kemnitius pag. 219. dicit, satisfactiones ex thesauro Ecclesiæ per indulgentias applicari illis, qui eas vel pecunia, vel aliis operibus redimũt, atque hãc esse Catholicorum doctrinam: & paulò infrà dicit, ex sententia Catholicorum, indulgentias licitantibus & redimẽtibus dispensari. Sed hę meræ sunt calumniæ, & impostur æ, eleemosynas quidẽ, aliaque pia opera Pontifex Maximus solet iniungere, cum indulgentias tribuit, nõ tamen vt emãtur indulgentiæ (neque enim ea pecunia ad Pontificem, sed ad pauperes peruenit) sed vt exerceantur in operibus bonis Christi fideles, & vt aliorum liberalitate miserorum inopiæ succurratur.

Quinto, in eadem pag. Kemnitius dicit, ex sentẽtia Catholicorum, thesaurum Ecclesiæ constare ex operibus bonis Sanctorum, quæ ipsis ad promerendam, & cõsequendam salutem necessaria non erãt, quę vocantur opera supererogationis, item ex passionibus eorũdem, quæ ipsis ad propria delicta purganda opus non fuerunt. Sed vt hoc postremũ de passionibus est verũ, ita illud de operibus supererogationis est falsum: neque enim vllus Theologorũ est, qui scripserit thesauro Ecclesiæ contineri opera meritoria supererogationis. Illa enim opera, quãuis supererogationis fuerint, tamẽ suo præmio non caruerũt, atque ideo nulla ratio finit, vt aliis applicari possint. Vocãt quidẽ aliqui opera supererogationis passiones Sanctorum, vt satisfactorias ipsis minimè necessarias: sed nos de reipsa, non de nomine litigamus. Sed hęc non sine causa finguntur à Kẽnitio. Scit enim Lutheranos valde odisse opera supererogationis, vt ipsum etiam vocabulum ferre non possint. Inde igitur existimauit, vel hoc ipso indulgentias fore inuisas, & execrandas, si ex operibus supererogationis Sanctorum fluxisse dicerentur.

CAPVT X.

Respondetur ad secundum caput disputationis Kemnitij.

IN SECVNDO capite disputationis suę Kemnitius demonstrare conatur, indulgentias, vt à Catholicis accipiuntur, non habere fundamentum in Scripturis, immò pugnare cum præcipuis capitibus doctrinæ Christianæ.

Primum igitur profert multa Scripturæ testimonia quibus probat, per Christum nobis peccata remitti. Sed hæc non egẽt vlla solutione, cum non pugnent

aduersus indulgentias, neque a nobis negentur, & solum ad implendas paginas adferantur.

Secundo profert argumenta negãtia, quod videlicet Scripturæ nõ dicant, quod nostris operibus possimus Deo satisfacere, quod sint aliquæ pœnæ Purgatorii, quod sit thesaurus aliquis operum supererogationis, quod soli Petro sint traditæ claues regni cœlorũ, quod Sacerdos absoluens debeat imponere pœnitentias: & quod Bullæ indulgentiarum fieri debeãt, &c. Et addit, adeò hæc esse vera, vt Durãdus, Antoninus, Rossensis, & Syluester fateantur, indulgẽtias nõ posse probari ex Scripturis, sed ex sola Ecclesiæ Romanæ auctoritate.

Sed huius argumẽti magna ex parte falsum est antecedẽs, & omnino mala consequentia. Falsũ est in Scripturis nõ haberi, quod operibus nostris possimus satisfacere Deo, cũ scriptũ sit Dan. 4. *Peccata tua eleemosynis redime.* Luc. 11. *Date eleemosynã, & ecce omnia mũda sunt vobis.* Prouerb. 16. *Misericordia & veritate redimitur iniquitas.* Falsum est, Scripturas nihil habere de pœnis Purgatorii, cũ scriptum sit 1. Cor. 3 *Ipse autẽ saluus erit, sic tamen, quasi per ignem:* & Luc. 12. *Non exies inde, donec reddas nouissimũ quadrantem:* & Mat. 12. *Qui dixerit verbum in Spiritũ sanctũ, non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro.* Falsum est, nihil in Scripturis tradi de operibus supererogationis, quãuis, vt suprà diximus, nõ pertineant hæc opera ad indulgentias, quid. n. est, quod ait Dominus Luc. 10. *Si quid supererogaueris, ego cũ rediero reddam tibi?* & nõne B Paulus 1. Cor 9. testatur se potuisse victũ quærere ab his, quibus euangelizabat, vt Apostoli cæteriquærebãt, & tamen maluisse propriis manibus laborare, quod fuit opus supererogationis interpretũ omnium testimonio? falsum est, in Scripturis nihil dici de clauibus soli Petro traditis cũ disertis verbis Dominus dicat Mat. 16. *Beatus es Simon Barjona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus, qui in cœlis est: & ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc petrã ædificabo Ecclesiam meã, & porta inferi non præualebũt aduersus eã, & tibi dabo claues Regni cœlorũ, & quodcũque solueris super terram, erit solutum & in cœlis: & quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis.* Falsum est in Scripturis nõ haberi Sacerdotem absoluentem debere imponere pœnitentiã: nam cum in Scripturis Sacerdos fiat Iudex, qui debeat soluere vel ligare, remittere, vel retinere peccata, certè etiam debet ita reos absoluere vt iustitiæ satisfiat, ac proinde soluere à culpa, & ligare ad pœnam pro modo culpæ subeũdam. Sed de his omnibus suis locis disseruimus.

Quod vltimo dicebatur de Bullis indulgentiarũ, nõ haberi quidẽ in Scripturis in particulari, sed haberi in cõmuni: dum enim tribuitur Pontifici Maximo potestas ligãdi, & soluẽdi quicquid ligandũ, soluendumue iudicauerit, nõ dubium est, quin sit etiam eidem attributa potestas soluendi reatum pœnæ remanentis post culpam remissam, & ea de re scribẽdi literas, quæ Bullæ vocantur, quibus ea concessio contineatur.

Sed etiamsi nihil horum scriptum esset, non tamen sequeretur, indulgentias non niti nisi auctoritate Ecclesiæ Romanæ, possent. n. niti auctoritate Diuina cognita per traditionem Apostolorũ, quomodo alia non pauca, & præter cætera numerũ librorum sacrorum ac præsertim Euangelicorum, nõ ex aliqua Scriptura, sed ex traditione Apostolica, & Ecclesiæ auctoritate habemus. Neque. n Ecclesia vsum indulgentiarum concedendarum per se excogitauit, sed à maioribus accepit, cuius rei signum est quod non possunt aduersarii huius consuetudinis vllum assignare principium. Atque hoc sibi volunt Durandus, Antoninus, Rossensis, & Syluester, quos Kemnitius allegat: nimirũ affirmãt, non haberi in Scripturis expressam mẽtionem indulgentiarum, quamuis fundaméta non desint, vnde perspicuè colligatur. Sed sufficere ad eas etiam sub hoc nomine defendendas Ecclesiæ auctoritatem, non tam constanter indulgentias prædicaret, & in Conciliis Oecumenicis approbaret, nisi diuinitus traditam sibi potestatem huiusmodi non ignoraret.

Sed obijcit Kẽnitius S. Avgvstinvm. qui lib. 3 cõtra lite. Petil. c. 6 ita scribit: *Si quis de quacumque, quæ pertinet ad fidem, vitamque nostram, si vel Angelus è cœlo vobis annũciauerit præterquam quod in Scripturis legalibus, & Euangelicis accepistis, anathema sit.* Nos au ẽ ipsum eundem S. Augustin. respondentem adducemus: ipse. n. tract. 98. in Ioan. scribit, illud præterquam, non significare, plusquam, sed contra quam. *Non ait Apostolus* (inquit Avgvstinvs) *plusquam accepistis, sed præterquã quod accepistis: nã si illud diceret, sibiipsi prædicaret, qui cupiebat venire ad Thessalonicenses, vt suppleret quæ illorum fidei defuerunt. Sed qui supplet quod minus erat addit, non quod inerat tollit, qui autem prætergreditur regulẽ fidei, non accedit in via, sed recedit de via, &c.* Nõ igitur anathema dicitur iis, qui credunt aliquid, quod nõ inuenitur expresse scriptũ in sacris literis, sed iis, qui credũt aliquid, quod repugnat sacris literis. Nãidẽ Avgvstinvs, lib. 2. de Baptismo contra Donatistas c. 7. *Multa,* inquit, *non inueniuntur in literis Apostolorũ, neque in Conciliis posteriorũ, & tamen quia custodiuntur per vniuersam Ecclesiam, nonnisi ab ipsis tradita & commẽdata creditur.* Et lib. 4 c. 24. *Quod vniuersa tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed semper retentũ est, nonnisi Auctoritate Apostolica traditum recentissimè creditur.* Denique lib. 1 contra Cresconium, c. 33. *Quamuis,* inquit, *huius rei de Scripturis Canonicis non proferatur exemplũ: earumdem tamen Scripturarum à nobis etiam in hac re tenetur veritas, cum hoc facimus, quod vniuersa iam placuit Ecclesia, quam ipsarum Scripturarum commendat auctoritas.*

Ab hoc igitur loco depulsus Kemnitivs aggreditur demonstrare indulgentias repugnare Scripturis *Non rhetoricis,* inquit, *declamationibus, sed nuda tãtum indicatione simpliciter ea capita spectandũ, & considerãdum proponam, quemadmodum Indulgentiæ pugnent. I. Cõtra meritum & satisfactionem Christi. II. Contra gratuitam & plenariam remissionem Dei. III. Contra claues regni cœlorũ. IV. Contra fidẽ. V. Cõtra doctrinã de bonis operibus. VI. Quod talis nũdinatio in Scriptura iãdudũ dãnata sit.*

Ac Primvm quidem caput solo mẽdacio probat: dicit n. nos docere, Christũ culpam quidem nostrã, omnem, sed non totã pœnam peccatorũ nostrorum in se suscepisse: ac deinde probat id esse falsum ex Scripturis Isai. 35. Galat. 3. Deut. 28. At mendaciũ esse manifestum, à Catholicis doceri, Christum suscepisse purgãdam omnem culpã, sed non omnem pœnam, vel ex eo potest intelligi, quod indulgentiæ ex nostra sententia nituntur thesauro passionis Christi, qui satisfecit Deo Patri plenissimè pro reatu culpæ, & pœnæ temporalis, & æternæ omnium peccatorum. Si per indulgentias dicimus applicari nobis satisfactionẽ Christi pro reatu pœnæ, quomodo potuit in mẽtem Kemnitii cadere nos dicere Christum non satisfeciisse pro pœna?

Secvndvm caput, id est, pugnare indulgẽtias cũ gratuita & plenaria remissione Dei, probat ex Scripturis nihil ad rem nostrã facientibus: adducit. n illa testimonia. *Qui credit in Filiũ Dei non iudicatur.* Ioã 3 Et: *In iudicium non venit.* Ioan 5 *Peccatorum eius non recordabor.* Ezech. 18. *Omnia peccata nostra proiecit in profundũ maris.* Michææ 7. & similia. Nam hęc testimonia probant quidẽ recõciliari peccatorẽ Deo, sed an tota pœna peccatis debita semper remittatur, nõ docent: iã enim suprà demonstrauimus ex lib. 2. Regum c. 12. dictum esse Dauidi pœnitenti, *Dominus transtulit peccatum tuum:* & tamen expetitam ab eo pœnam, mortem filii, quam vt auerteret Dauid, ieiunauit, orauit, & fleuit, &c.

Sed

Sed KEMNITIVS adducit similitudinem ab humana consuetudine; *Certum*, inquit, *& manifestum est, si quis priuatus ita dimitteret offensã proximo, vt nihilominus vindictam aliquã expetere & suppliciũ aliquod de ipso sumere vellet, talem vt non ex corde remittentem peccata grauiter à Christo reprehẽdi, qua fide igitur talem remissionẽ ipsi Deo tribuimus? certè si culpam, hoc est, debitum omne dimisit, non habet causſam exquirendi pœnas.* At similitudo in ipsum retorqueri potest: nam qui iniuriam accepit, & vel in facultate, vel in fama, vel in ipsa persona læsus est, sic potest, ac solet ordinariè offensam dimittere, & in gratiam recipere eũ, qui læsit, vt tamen detrimentũ compẽsari, & resarciri sibi velit. Et quãuis priuati homines nullam interdũ compensationẽ iniuriæ quærãt, Iudex tamen pœnã ab eo, qui iniuriã fecit repetere, & vindictam sumere solet. Sic igitur Deus, qui non solùm pars offensa, sed etiam Iudex est, remittit quidem culpam, cum pœnitentes in gratiam recipit, sed pœnam totam non semper remittit, vt exemplo Dauidis ostẽdimus.

Neque hoc repugnat illis verbis Domini, Matt. 18. *Omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me, &c.* nã per *omne debitum*, intelligitur omnis culpa, non omnis pœna: comparat enim Dominus eo loco peccata cũ debito pecuniario, & loquitur de remissione offensarũ, quatenus ea gignunt inimicitias. Itaque exemplo suo Dominus qui pœnitentibus ita peccata remittit, vt verè in gratiam & amicitiam suam admittat, admonet homines, vt ex corde remittãt iniurias proximis, eosque verè diligant: id enim significat illa sententia; *Sic & Pater meus faciet vobis si non remiseritis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris.* Quibus verbis, vt S. Hieron. in Commẽtario docet, omnis simulatio fictæ pacis euertitur. Sed nihil impedit, vt diximus, quominus satisfactionẽ iustam exigere possit, qui læsus est, etiamsi eum qui læsit, ex corde diligere, nec solum non lædere, sed etiam protegere deinceps velit.

TERTIVM caput, quod videlicet indulgentiæ pugnẽt cum doctrina de clauibus Regni cœlorum, nõ probat KEMNITIVS nisi verbis ludendo, *Christus*, inquit, *dicit; Quicquid solueritis, erit solutum, & quorum remiseritis peccata, erunt remissa: Romanenses Indulgentiæ contradicunt, quicquid Christi claues soluunt, hoc Pontifex Romanus suis pœnis retinet, & ligatum mittit ad pœnas vel in hac vita, vel in Purgatorio exoluendas.*

Hæc non sunt argumenta, sed nugæ: nobis autẽ non libet in re seria ludere. Porrò Christus nõ solùm dixit, *Quodcũque solueris, erit solutũ*; sed etiã, *quicquid ligaueris, erit ligatum.* Itaque Pontif. nõ ligat, quod Christus soluit, sed sicut potest soluere, ita potest ligare: & hac potestate ligat ad pœnã subeundã, quos à culpa absoluit: neq; cõtrarium potuit Kẽnitius probare, nec poterit.

QVARTVM caput, quod indulgentiæ pugnent contra fidem iustificantem, non probat Kemnitius, nisi hoc argumento, quod Scriptura Rom. 3. & 4. & 11. & Eph. 2. ita solam fidem in iustificationis negotio requirat, vt excludat etiam opera legis, quæ Deus ipse mandauit: Indulgentiæ verò iustificationem tribuant commentitiis operibus, vt peregrinationibus ad hanc vel illam Ecclesiam visitandam.

Sed hoc argumentũ totum ex imperitia, & mẽdaciis constat. Nam vt omittã, quod non excluduntur à iustificatione opera bona quæ nascũtur ex fide, & gratia Dei, sed illa tantũ, quæ fiunt solis viribus naturæ, vt in libris de iustificatione docuimus. Non dicimus per indulgentias, homines iustificari, immò docemus, non dari indulgẽtias, nisi iustificatis. Id quod vel à suo Patriarcha Luthero Kemnitius discere potuisset. Lutherus. n. hoc assumpsit, indulgẽtias non iustificare, & nos admisimus esse verum. Præterea cum indulgentiæ ex Catholicorũ sententia non iustificẽt, multò minus tribuere possunt iustificationẽ operibus commẽtitiis. Ad hæc opera illa, quæ accepturis indulgẽtias iniunguntur, valde temerè cõmentitia à Kemnitio nominantur, peregrinationes. n. ad loca sacra orationis causſa præcipi solẽt, quibus ordinariè ieiunia, & eleemosynæ adiũguntur: ista autẽ omnia multis Scripturarũ testimoniis cõmendantur, vt præsertim Tob. 12. Mat. 5. & 6. & alibi passim. Denique istis ipsis operibus non tribuimus effectũ indulgentiarũ, quam falso iustificationẽ appellat Kemnitius: effectus. n proprius indulgentiarum est relaxatio pœnæ tẽporalis, qui effectus potissimùm tribuitur meritis Christi, vt in libr. superiore docuimus. Quare cum omnia penè verba Kemnitiani argumenti falsa sint, certè nõ potest vllo modo esse vera cõclusio.

QVINTVM caput, quod indulgentiæ pugnent cum operibus bonis probat Kemnitius ex iis locis Scripturæ, quibus ipse censet refelli opinionem de operibus supererogationis, in qua opinione fundari existimat indulgentias. Loci sunt hi Luc. 17 *Cum omnia feceritis, dicite, serui inutiles sumus, quia quod debuimus, fecimus.* Matt. 25. dicentibus fatuis virginibus, *Date nobis de oleo vestro:* responderunt prudentes, *ne fortè non sufficiat nobis & vobis, ite potius ad vendentes, & emite vobis.*

Sed hoc argumentum nititur falsis principiis: non minus, quàm præcedens. Neque enim fundamentum indulgentiarum ponitur à Catholicis in operibus supererogationis Sãctorum, sed in satisfactionibus, quæ ipsis necessariæ non sunt: nam etiam opera debita & imperata à Deo satisfactoria esse possunt, & non necessaria iis, & quibus fiunt, in ratione satisfactionis. Si Tyrãnus instet, ac supplicia, & mortem comminetur, nisi fidem abneges, non est opus supererogationis, sed planè debitum & necessarium, fidem non negare, sed confiteri, & perferre supplicium: & tamen opus illud non solùm est meritorium gloriæ, sed etiam satisfactorium pro reatu pœnæ, quem reatum fieri potest, vt non haberet, qui supplicia illa perferebat.

Nec tamen Kẽnitius refellere potuit opera supererogationis, nisi deprauando Scripturas: non enim Dominus ait Luc. 17. *Cum feceritis omnia, dicite serui inutiles sumus.* Sed ait; *Cum feceritis hæc omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite, serui inutiles sumus; quod debuimus facere, fecimus.* Itaque illi dicuntur inutiles, qui nihil faciunt, nisi quod eis præceptũ est, & quod facere debent. Ex quo sequitur, vt qui faciunt aliquid amplius quàm teneantur, vt qui se castrant propter Regnũ cœlorum, id est, perpetuam continentiam seruant, & qui dant omnia pauperibus, vel alia id genus non imperata faciũt serui vtiles dici debent: neque hæc mea, sed S. AMBROSII explicatio est, qui in lib. de Viduis tractans hunc locum, sic ait: *Hoc Virgo non dicit (nimirum seruus inutilis sum) hoc non dicit ille, qui bona sua vendidit, sed quasi repositæ expectat præmia, sicut Sanctus Apostolus ait: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te, quid ergo erit nobis? non enim quasi inutilis seruus quod debuit facere fecisse se dicit, sed quasi vtilis Domino, qui commissa sibi talenta quæstitis multiplicauit vsuris mercedem fidei, atque virtutis benè sibi conscius, meritorũmque securus expectat.*

Illud verò Matt. 25. *Date nobis de oleo vestro, & ne fortè non sufficiat nobis & vobis:* non ad exclusionẽ operũ supererogationis, neque cõmunicationis satisfactionum pertinet, sed ad exclusionẽ cõmunicationis iustitiæ & meritorum: significatur enim per eã parabolã, eos quibus in hac vita extincta fuerit lãpas charitatis, & operũ bonorũ, & qui in eo statu de vita migrauerint, frustra imploraturos merita Sanctorũ: nam vt dicitur Eze. 18. *Iustitia iusti super eum erit, & impietas impij erit super eũ:* & ad Gal. 6. *Vnusquisque onus suum portabit:* & Rom. 2. *Reddet Deus vnicuique secundum opera sua:* atque ad hoc significandum in ea parabola dicentibus fatuis Virgi-

Digitized by Google

nidus; *Domine Domine aperi nobis*, respondetur a Domino, *Amen dico vobis, nescio vos.*

Alia testimonia Kemnitius adducit ad probandum, opera nostra nõ esse sine peccato, sed ea nihil ad propositum faciunt, & sunt à nobis omnia diligenter explicata in libris de Iustificatione.

Sextvm caput, quod indulgẽtiæ sint expressè dãnatę in Scripturis sanctis, probat Kẽnitius ex epist. 2. B. Petri ca. 2. *In auaritia fictis verbis de vobis negotiabuntur.* Item: *Isibertatem aliis pollicentur, cũ ipsi sint serui corruptionis:* & Act. 8. *Pecunia tua tecũ sit in perditionẽ, quoniam donum Dei existimasti pecunia parari.* Ex his duobus locis concludit suũ argumentũ in hęc verba Kemnitivs: *Hoc est ipsissimum iudicium Spiritus sancti, de Indulgẽtiis Pontificiis:* quæ cõclusio indicat incredibilem fuisse in Kemnitio libidinem maledicẽdi, etiam aduersus propriam conscientiã. Nam ignorare non potest abusum Quæstuariorũ, quibus vtcũque accommodari possent verba S. Petri, vt ea Caietan. accõmodat, Romanis Põtificibus adeò semper displicuisse, vt eos publicis constitutionibus dãnauerint, & prohibuerint. Siquidem ipse idem Kemnitius refert ad verbũ decreta de hac re Innoc. III. Clem. V. & ipsius Synodi Tridentinæ: qua igitur cõscientia, qua fronte non solùm hoc loco, sed passim in tota disputatione Romanis Pontificibus tribuit, quæ a Romanis Pontificibus damnata atque interdicta fuisse idem ipse testatur? Videat autẽ Kemnitius, ne verba S. Petri in 2. epist. ad se, & Lutheranos ceteros pertineant. Certè S. Augustin. in lib. de fide, & operibus, c. 14. totã hanc epist. vt etiam epist. Iacobi, & Iudæ aduersus eos scriptas esse dicit qui affirmabant sola Fide homines saluari posse, quæ est hoc tempore hæresis Lutheranorum: & in eodem lib. c. 24. illa ipsa verba, quę Kẽnitius citat, contra eos pugnare dicit, qui libertatem pollicẽtur, id est, securitatem salutis, modo credant in Christum, vt idem explicat c. 16. Atque hæc fortasse est caussa, cur Lutherani, & ipse Kemnitius in Exam. 4. sessionis Concil. Trid. hanc epist. aut negent esse canonicam, aut eius auctoritatem in dubium reuocent, quia vident hæresim suam de sola fide iustificante huius epistolæ testimoniis apertissimè refutari.

Illud verò quod Kemnitius addit ex Actis Apostolorum, c 8. *Pecunia tua tecum sit in perditionem, quia existimasti donum Dei pecunia parari*, si ad indulgentias referatur mera calumnia est. Nam Catholici non existimant, Indulgentias pecuniis vendi, vel emi: sed eleemosynas imperari ad opus aliquod pium, vt Basilicæ ædificationem, pauperum subuentionem, captiuorum redemptionem, & similia, quod opus pium sit caussa Indulgentiæ concedendæ, vt sæpe diximus.

CAPVT XI.

Respondetur ad tertium caput disputationis Kemnitij, & defenditur primum argumentum Catholicorum.

In Tertio capite disputationis suę Kẽnitius profert in mediũ argumenta ex Scripturis, quæ à nonnullis Catholicorum pro indulgentiis fieri solẽt: atque ad ea respondere conatur, quamuis more suo multa dicẽdo nihil dicat. Eas responsiones ordine refutabimus.

Primum Catholicorum argumentum sumi dicit ab illis verbis Domini Matt. 16. *Tibi dabo claues regni cœlorum, & quodcunque solueris super terram erit solutum & in cœlis, &c.* Aduersus hoc argumentum obijcit primo Kemnitius soluere & ligare nihil est aliud nisi remittere, vel retinere peccata, vt habetur Ioan. 20. Illa autem remissio vel retentio exercetur in foro pœnitentiæ, & Absolutionis, vt Scholastici docent: Igitur nihil hoc testimonium facit pro Indulgẽtiis, quas idem Scholastici à foro pœnitentiæ & Absolutionis, longè, latéque disiungunt.

Responsio. Soluere & ligare, quod habetur Mat. 16. multò latius patet, quã remittere, & retinere peccata, quod habetur Ioan. 20. nam in hoc posteriore loco restringuntur verba ad peccata, in priore nõ restringuntur, sed generatim dicitur, quodcũque solueris, vel ligaueris: & notũ est, nõ solùm solui, cui remittũtur peccata, sed etiã eũ, qui liberatur à quocũque debito, vel lege, vel pacto, &c. quemadmodũ etiam non solùm ligatur, cui retinentur peccata, sed etiã qui præcepto, vel iuramento, vel promissione, vel alia quacũque obligatione constringitur. Itaque etiãsi probasset Kemnitius verba Domini Ioan. 20. pertinere ad solum pœnitentię forũ, non tamen probasset hoc idem de verbis Domini, Matth. 16. sed tamen neque illud probauit. Nam Scholastici dicũt quidem, verba Domini Ioan. 20. pertinere ad forum pœnitentiæ, sed non restringunt ad illud forum; multi enim etiam ad remissionem, quæ fit in Baptismo ea verba referunt; alij generatim ad omnem remissionem, quæ fit ministerio Clauium, siue in Sacramentis, siue extra Sacramentũ pertinere volunt: Mihi quidem valde probabile videtur, hunc locum pertinere solum ad potestatem Ordinis, & ea de caussa non eum protuli in priore libro pro Indulgentiis.

Secunda obiectio Kemnitij: *Soluere & ligare ita opponuntur, vt quod solutum est, non sit amplius ligatum. Pontifex verò contra finxit, quod in absolutione solutum est super terram, illud in foro Pontificio manere ex parte ligatum, & soluendum esse non claue ministerij, sed Pontificiis Indulgentiarum nundinationibus.*

Responsio. Ingens profecto patientia necessaria est ei qui Kemnitio respondere velit. Quis enim ferat impudentiã hominis, qui tertio quoque verbo nundinationes iis obijcit, à quibus seueriſſimè prohibitas non ignorat? Deinde quem non pigeat in ęiusmodi nugis tẽpus terere? quis enim vnquam dixit, in foro Pontificio ligatum manere quod in absolutione solutum est super terram? sed cum in foro pœnitentiæ solutio fiat à culpa & reatu pœnæ sempiternæ, non autem à reatu totius pœnæ temporalis, quod in eo foro ligatũ mansit, id non nundinatione, sed claue ministerij Pontificij per indulgentias relaxari dicimus. Hoc refellat, si potest, & non sibi fingat argumenta quæ soluat.

Tertia obiectio: *Ministerium reconciliationis ita soluit peccata, vt pœnitentibus & credentibus annunciet condonata omnia delicta.* Colos. 2. *Peccata nõ imputari.* Rom. 4. & 5. *Et per Christum redemptos esse à maledicto legis.* Galat. 3. *Quod maledictum æternum & tẽporale est.* Deut. 20. *Pontificia verò Indulgentiæ fingunt peccata etiam post remissionem imputari, & Christum credentes non à tota maledictione legis redemisse, sed partem eius ex Pontificio thesauro redimendam esse.*

Responsio. Vetus cantilena hæc est, millies refutata: Omitto errorem illum Kemnitij, & aliorum Lutheranorum, quod remittere peccata, sit annunciare remissa, quia ad hunc locum non pertinet: condonata nobis omnia delicta per Christũ, Apostolus dicit, neque indulgentiæ contradicunt, nam condonata omnia intelligi debẽt quoad sufficientiam precij à Christo persoluti, sed precium illud applicari postea necesse est, vt etiam Lutherani fatentur, si efficaciter huic aut illi delicta condonata sint. Nos autem existimamus non sola fide applicari, sed etiam aliis instrumentis, quorum vnum indulgentiæ sunt. Pari ratione peccata non imputari iustificatis, idem Apostolus dicit, & indulgẽtiæ nõ contradicunt: neque enim fingimus peccata imputari post remissionem, si quoad culpam, & pœnam remissa sint, vt fit in Baptismo, sed si remissa sint quoad

culpam

culpam, & pœnam æternam, & adhuc maneat reatus aliquis pœnæ temporalis, vt ordinarie fit in secunda reconciliatione quid mirum si adhuc imputentur ex parte? Quod additur de maledicto legis ad rem non pertinet, non enim liberatio illa à maledicto legis est liberatio à culpa, vel pœna peccati, sed est liberatio ab obligatione legis cæremonialis Hebræorũ, de qua potissimum disputatur in eo loco: est etiã liberatio à terrore legis cuiuscumque quæ Iudæos, vt seruos premebat. Filios enim testamenti noui lex diuina, moralis, & Euangelica obligat quidem ad obseruantiam, sed non terret, quia charitas diffusa in cordibus non timore pœnæ, sed amore iustitiæ implet legem.

Quarta obiectio. *Quod Christus promisit Petro.* Matt. 16. cũ ait: *Tibi dabo claues, &c. exhibuit, ac præbuit.* Ioan. 20. cùm ait. *Quorum remiseritis peccata, &c. At ista dicuntur omnibus Apostolis, & omnibus Ministris, quibus datur potestas absoluendi: non igitur ex loco* Mat 16. *colligitur auctoritas Pontificia Indulgentias conferendi.* B

Responsio, falsum est id totum fuisse exhibitum. Ioan. 20. quod fuerat promissum, Matt. 16. Nam vt suprà diximus, multò latiùs patet, quodcũque solueris, quam, quorum remiseritis peccata. Itaque sicut soli Petro dictum fuerat. Mat. 16. *Tibi dabo claues, &c.* ita soli Petro dicitur, Ioan. 21. *Pasce oues meas:* atque in hoc loco datur, quod in alio fuerat promissum. Quam rem nos copiosè exposuimus in 1. lib. de Summo Pontifice, cap. 12.

Quinta obiectio, *Christus ait Apostolis.* Ioan. 20 *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos: ipse autẽ quando tẽpore ministerij sui peccata remittebat, simul debitũ condonabat, & debitorẽ liberabat: hac enim est forma absolutionis eius, Cõfide, remittuntur tibi peccata tua, vade in pace, & noli amplius peccare,* Matt 9 Luc. 7 Ioan 5 *& in parabola.* Mat. 18. *seruum sibi debentem decem millia talẽta, libertum dimisit, & debitum remisit ei: & Adultera.* Ioan 8 *nullã pœnam imposuit. Quod autem Christus tales vnquam, vel docuerit vel dederit Indulgentias, quales ex Pontificiorum placitis suprà descriptæ sunt, nulla oratione, nulla dictione, nulla syllaba, nulla litera, ex Scriptura probari potest.* C

Responsio. Imò testimonia omnia allegata clamant Christum dedisse Indulgẽtias, quales ipsum, qui Princeps absolutus erat, dare decebat. Christus nullis omnibus remisit culpã, & pœnã, extra Sacramẽtum applicans merita sua. Pontif. autem qui Vicarius est, remittit etiam culpã & pœnam applicãs merita Christi, sed culpã & pœnam æternã per Sacramẽta, quia ita Christus instituit pœnã tẽporariam extra Sacramenta, quia ita Christus fecit, & ex natura sua remissio solius pœnæ Sacramento non eget. Quod autẽ Christus non iniunxerit ieiunia, vel eleemosynas, aut aliud pium opus iis, quibus Indulgentiam largitus est, quod tamen Pontifex facere solet, eadẽ est ratio, quia videlicet Christus, vt Princeps absolutus, potuit pro arbitrio indulgentias dare, Pontifex, vt Vicarius, non potest pro arbitrio, sed pro caussa iusta, & rationabili, idem facere. D

Sexta obiectio. *Petrus cui data sunt claues Regni cælorum, eis sine dubio vsus est, & tamen Indulgentias Pontificias non dedit, immò Simoni Mago dixit.* Act. 8. *Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti pecuniis comparari.*

Responsio. Quod Apostolus Petrus indulgentias Põtificiarias dederit, vel non dederit, ex Scriptura probari non potest, quoniam acta eius, exceptis paucissimis, in sacris literis non extãt. Simon verò Magus non indulgentias petebat cum pecunias offerret, sed potestatem dandi Spiritum Sanctum per manus impositionem. Sed Kemnitio perinde est, ad rem, vel extra rem verba profundere, modo calumniari possit.

Septima obiectio. *Sicut Christus dixit Petro,* Mat. 16. *Quodcũque solueris, ita dixit toti Ecclesiæ.* Mat. 18 *Quodcumque solueritis, &c. & tamen Ecclesia per annos mille & amplius istas indulgentias ignorauit.*

Responsio. Ex ignorantia antiquitatis vel peruersa intelligẽtia veteris historiæ procedit obiectio: ostendimus enim in libro superiore, ex Tertulliano, & Cypriano vetustissimis Patribus: necnon ex Cõciliis antiquissimis, Ancyrano, & Nicæno, vsum indulgentiarum, & propriè sub nomine indulgentiæ idem ostendimus ex Greg. I. Leone III. & Sergio II. qui omnes ante annum millesimum Ecclesiæ præfuerũt. Nec desunt, qui idem probari existimant ex Syluestro I. qui sedit post annum Domini trecentesimum, quorum argumenta ex tabulis Ecclesiarum petita contemnenda non sunt.

Octaua obiectio, *Ligare, seu retinere peccata nõ est pœnitentiã agentibus, & credentibus post Absolutionem, seu remissionem peccatorũ, partem aliquam ligatã reseruare, vel ad proprias Satisfactiones, aut redẽptiones per Indulgentias obligare: sed impœnitentibus, & incredulis peccata sunt ligãda, denunciata illis hac Dei sentẽtia, quod peccata ipsorũ maneant,* Ioan 9 *Et ira Dei maneat super ipsis,* Ioan. 5. *Quodque periturí sunt, nisi pœnitentiam egerint,* Luc. 13.

Responsio. Multa Kemnitius dicit, sed nihil probat, & tamen probandi officium sibi desumpsit. Imperitè autem, nisi fortè malitiosè, & fraudulenter confundit ligare, & retinere: neque enim ista sunt idem: nam retinere est non remittere, sed relinquere in suo statu: & hoc modo sacerdotes nostri retinẽt peccata impœnitentibus, non solùm denunciando illis Dei sententias, sed etiam negando Absolutionis beneficiũ. At ligare, non est non soluere, sed nouum vinculum addere, nisi vocabulis abuti velimus, & hoc modo Sacerdotes audita confessione pœnitentis, ligãt eum ad opera Satisfactionis, quæ ab antiquis dicebatur actio pœnitentiæ, vt apud sanctum AVGVSTINVM in epist. 180 ad Honoratum: *Aliis,* inquit, *Baptismum flagitantibus, aliis reconciliationem, aliis pœnitentiæ ipsius actionem.* Atque hæc est pœnitentia, quam Pontifices per Indulgentias, vel totam, vel ex parte condonant. Habemus igitur primum & præcipuum testimonium pro indulgentiis ex c. 16. Mat. non potuisse à Kemnitio labefactari, quamuis octo arietibus illud impetere conatus sit.

CAPVT XII.

Defensio secundi argumenti Catholicorum pro Indulgentiis.

SECVNDVM argumentum Catholicorum peti dicit Kemnitius à verbis illis Apostolicis 2. Cor. 2. *Nam & ego quid donaui, si quid donaui propter vos in persona Christi.* Ex quo loco demonstratur vsus indulgentiarum antiquissimus, cum Apostolus cõdonauerit pœnitenti Corinthio partem pœnitentiæ, quæ illi supererat peragẽda. Refellere conatur Kemnitius hoc argumentum, & quia deerant solidæ rationes, digreditur ad explicationem historiæ, & Græcarum dictionum, vt multa hinc inde infarciendo sex tandem paginas impleuerit. Percurramus eius obiectiones.

Prima obiectio, *Pontificij dicunt, pœnitentibus culpam remitti in Absolutione: post eius verò remissionem imponendas pœnas satisfactorias, quas per Indulgentias redimi, & relaxari fingunt, sed Corinthius ille nequaquam antea fuerat à peccatis absolutus: sed fuerat securus, & impœnitẽs, atque ideo traditus Satanæ vt afflictione carnis, publica correptione, & contristatione ad pœnitentiam adduceretur: neque enim ipsum Paulus Satanæ tradidisset si pœnitens & credens à peccatis absolutus fuisset.*

Responsio. Non dicunt Pontificij post remissionem culpæ, id est, post absolutionem sacerdotalem, imponendas pœnas satisfactorias: sed dicunt imponendas ante absolutionẽ, quãuis post absolutionẽ adimplẽdæ

sint,nisi fuerint antea adimpletæ. Non.n.multum refert, vtrum impleantur ante absolutionem sacerdotis vel postea,modo impleantur in statu gratiæ,qui status gratiæ obtineri potest per veram cõtritionem,& propositum cõfessionis suo tẽpore faciendę.Immò in pœnitentia publica ordinariè implẽda erat satisfactio ante absolutionem,vt notum est ex Conciliis suprà citatis. Porro Corinthius ille, quamuis initio impœnitens videretur,tamen post increpationẽ publicã & excommunicationem resipuit,& grauissimã pœnitentiã agere cœpit:atque eo tẽpore sine dubio per verã cõtritionem gratiam Dei recepit,& per actionem pœnitentię Deo satisfaciebat:huius autem satisfactionis, quæ adhuc lõgius tempus requirebat,partem reliquam Paulus condonauit,ac publicè absolui, & reconciliari iussit.quia enim peccatum publicum fuerat,& pœnitentia publica,ita etiam publica debuit esse reconciliatio, & absolutio à peccatis & ab excommunicatione.

Secũda obiectio. *Paulus nõ imposuit Corinthio multã publicã,vt suis illis pœnis,& affectionibus Deo pro peccato incestus satisfaceret,nulla syllaba hoc ex Paulo probari potest: imò tota Pauli doctrina clamitat,Christũ sua passione,obedientia,& morte pro peccatis nostris satisfeciſſe,& factũ esse nostrã redẽptionẽ. Causſam verò,& finẽ illius cõtristationis Corinthij Paulus ipse scribit hãc fuisse,vt ea operaretur pœnitentiam,& essa donum arrheria,& vera esset pœnitentia.*

Respõsio.Quamuis fortasse B.Paulus non indixerit Corinthio certũ tempus, vel speciem pœnitentiæ, tamẽ hoc ipso imposuit illi mulctam publicam:quod iussit eũ separari à cœtu fidelių,& admoneri,vt pœnitẽtiam ageret:notũ. n. erat Ecclesiæ quomodo gerere se deberent,qui pœnitentiã agebant.Nam in antiquis Cõciliis solum dicitur,tot annis pœnitentiã agant qui hoc aut illud peccatum cõmiserint, & relinquitur, vt notũ,à quibus rebus se abstinere debeãt pœnitentes. Quod autẽ illa actione pœnitẽtiæ Corinthius Deo satisfacere debuerit,& nõ solum ostendere Ecclesiæ seriò se resipuisse perspicuum est ex illo verbo, in persona Christi. Ideo enim Apostolus dicit,se donare in persona Christi, quia Christo satisfaciendum erat, & Apostolus, vt Christi Vicarius, interpretatur Christi voluntatẽ, & eius auctoritate condonat reliquã satisfactionem.Prętera idem colligitur,ex verbo,donaui, nam si actio pœnitẽtiæ non alium finẽ habebat, quam ostendere veram resipiscentiã; iam finita erat illa pœnitentiæ actio, quoniam satis superque cõstabat omnibus,illum verè resipuisse: quod igitur donauit Apostolus,cũ ait, & ego si quid donaui,in persona Christi propter vos donaui? Certè hæc verba manifestè docẽt aliquid ei donatũ, & remissum, cuius debitor erat, & quod ab eo iustè exigi potuisset.Quemadmodũ autem nõ pugnet propria satisfactio cum satisfactione Christi suprà nõ semel explicatũ est. Fatemur. n. Christum nostram esse redẽptionem,& satisfeciſſe pro culpis,& pœnis omniũ hominum, sed eius satisfactionẽ applicari per varia instrumenta,vt per fidẽ,per Baptismum, per absolutionem,per opera bona,per indulgentias.

Tertia obiectio. *Cõdonatio,de qua Paulus loquitur fuit ipsa absolutio, seu remissio peccatorũ à culpa & pœna: dicit enim se loqui de tali condonatione,quæ conscientias adfert firmam consolationẽ,vt non absorbeatur tristitia, sed pacẽ habeant erga Deũ,quod fit quãdo fide iustificamur accepta remissione peccatorũ.* Rom.4.& 5. *Non ergo loquitur de Pontificiis Indulgentiis, quæ dantur post absolutionem à culpa.*

Respõsio.Fateor Corinthium iussu Pauli simul accepisse reconciliationem, & absolutionem à culpa,& pœna,& à vinculo etiam excõmunicationis, sed affirmo, in ea reconciliatione admixtam fuisse indulgentiam,id est,condonationẽ reliquæ satisfactionis.Nam vt suprà dixi,non est necesse, vt indulgentia detur alio tempore, quam reconciliatio. Illud tamen falsum est quod Kẽnitius dicit, Apostolum loqui de illa iustificatione qua homo per fidem ex impio fit iustus,& pacem ad Deum habere incipit, de qua agitur ad Rom. 4.& 5.Nam Corinthius ille iã resipuerat, & dolorem maximum de peccato suo conceperat, & pœnitẽtiam ex amore Dei, & odio peccati agebat, quæ sine fide, spe,& charitate fieri nõ possunt. Itaque iam cotã Deo iustificatus erat per verã pœnitentiam, & desiderium absolutionis suo tempore recipiendæ, & solum restabat reconciliatio per ministerium Sacerdotum,quam Paulus dari iussit. Illud autem ne abũdantiori tristitia absorberetur; nõ significat illum non fuisse cotã Deo iustificatum per veram cõtritionem: sed significat periculum fuisse,ne nimia tristitia conficeretur, si nimis diu reconciliatio differretur.Itaque iussit,vt eum consolarentur,& recrearent, relaxata omnino reliqua pœnitẽtia,vt bono animo esset,& maiori alacritate deinceps curreret viam mandatorum Dei.

Quarta obiectio. *Falsum est,quod dicunt quidã Paulum pro soluẽdo debito Corinthij incestuosi accepisse ex operibus supererogationis Ecclesiæ Corinthiacæ.Clamitat enim Paulus sanctam Christi passionem esse ἀπάλυτρον, pro peccatis nostris,& magna vehementia inquit,numquid Paulus pro vobis passus,& crucifixus est?*

Respõsio. Nulli sunt ex Catholicis,qui dicãt Paulum accepisse precium pro debito incestuosi ex operibus supererogationis Ecclesiæ Corinthiacæ. Sed cum Catholici dicant, Paulum ad intercessionem,id est,ad preces Ecclesiæ Corinthiacæ, cõdonasse aliquam pœnitentiæ partem Corinthio pœnitenti, Kemnitius ita interpretatur,vt dicere voluerint,oblatum fuisse precium operum supererogationis. Sed hæc impostura, & figmenta ipsius sunt, qui facilius sibi esse ducit, argumenta à se conficta,quam vera refellere.

Quinta obiectio. *Non est verũ,certũ numerũ,vel dierũ, vel annorũ publica pœnitẽtia fuisse à Paulo præscriptũ,&c.*

Respõsio. Neque nos hoc dicimus,neque de hac re contendimus.Satis nobis est, quod ex epist.Pauli perspicuè colligitur,adductum Corinthium ad agendum acerrimam pœnitentiam,ac deinde parte aliqua adimpleta,reliquam auctoritate Apostoli condonatam.

Sexta obiectio. *Postremò non nisi impudentissimè fingi potest, Corinthium illum dedisse pecunias ad redimendas Indulgentias:manifestissimum igitur est,locum illum Pauli 2.Cor.1.nullo modo confirmare Pontificias indulgentias.*

Respõsio.Si diceremus necessarium esse, pecunia redimere indulgẽtias,& non possemus ostendere id à Corinthio factũ,tũc sanè aliquid efficeret argumentũ Kemnitij,sed cum doceamus,non solum non esse necessarium, sed neque licitũ pecunia redimere indulgẽtias,cum decretis Conciliorum,& Pontificum nundinationes indulgentiarum prohibitæ sint:qua impudẽtia Kemnitius colligit,locũ illum Pauli non cõfirmare Pontificias indulgentias, quia non fingimus à Corinthio pecunias numeratas pro indulgentia redimenda.

Vltima obiectio. *Si huic loco Paulino inniterentur Indulgentiæ,sequeretur in concessione Indulgentiarũ non plus posse Paulum,vel Papam,quam reliqua mẽbra Ecclesiæ. Paulus enim dicit,cui condonatis aliquid, & ego condono.*

Respõsio. Nõ sequitur,nõ plus posse Paulũ,vel Papã, quã reliqua mẽbra Ecclesiæ in cõcessione indulgẽtiarum:nam Ecclesia Corinthiaca id quod fecit,ex auctoritate Pauli fecit;sicut etiã hoc tẽpore nõ solũ Põtif.indulgẽtias cõcedit,sed etiã alij qui ab ipso auctoritatem habent. Neque obstant illa verba à Kemnitio citata,Cui condonatis aliquid & ego condono:sequitur enim; ego quod donaui, si quid donaui, propter vos in persona Christi;ex quo apparet,primum fuisse Paulum,qui donauit,deinde Corinthios donasse iussu

Pauli,

Pauli, postremo Paulum confirmasse donationem suo iussu factam. Neque hoc negare potest Kemnitius, licet nunc abutatur illis verbis ad suum propositũ: nam pag 243. apertè scribit; Corinthios non fuisse ausos reconciliare incestuosum pœnitentem, sed caussam ad Apostolum retulisse. Atque hæc de secundo loco.

CAPVT XIII.

Defenditur tertium argumentum Catholicorum.

TERTIVM argumentũ Catholicorũ pro indulgẽtiis colligi dicit Kẽnitius ex duplici ordine testimoniorũ Scripturæ diuinæ. Primũ enim adferri ait illa testimonia, quibus probatur, post remissam culpã remanere pœnã temporalẽ adhuc luendã, 2. Reg. 12. 2. Reg. 24. Exo. 32. Nu. 14. & alia. Deinde illa, quibus probatur, posse redimi eiusmodi pœnas ieiuniis, eleemosynis, aliisque operibus bonis. Dan. 4. Ioa. 3. Nũ. 16. 2. Reg. 12. & 24. & alia. Ex his denique cõcludi, posse etiam tolli harum pœnarũ reatũ per satisfactiones indebitas Sanctorum, hoc est per thesaurũ Indulgentiæ. Hoc verò argumentũ ego quidẽ nõ attuli in lib. superiore, neque ab aliis Catholicis, nisi admodum paucis adferri vidi: quoniam ista pertinẽt propriè ad disputationes de satisfactione, & hoc loco prærequiruntur potius quàm disputentur. Quia tamen Kemnitius argumenti huius mentionem facere voluit, non grauabor, & quid ipse cõtra obijciat exponere, & ipsa eius obiecta refellere.

Ad testimonia prioris ordinis obijcit, si quis ex illis colligere velit post remissionẽ culpæ remanere pœnã luendam, sequi vnum ex sequẽtibus incommodis, vel satisfactionem Christi pro peccatis nostris fuisse dimidiatam, & imperfectam: vel Deum credẽtibus non omnia peccata remittere, & fallere homines quibus promisit se iniquitatem eorum non amplius recordaturum: vel falsum esse, quod Christus sub iuramento affirmauit, quęcumque solueritis in terra, erunt soluta & in cœlo, si partem vindictæ Deus ligatam retineret, vel Ministros Ecclesiæ fraudulenter, & nõ ex voluntate Domini claues Regni cœlorum administrare, si dum soluunt à peccatis, partem aliquam retinent.

Ad hanc obiectionem respõdeo nihil eorum sequi. Nam nõ sequitur primũ incõmodum, quoniam Christus quidem integrum preciũ pro culpis & pœnis omnium hominũ obedientia sua & passione persoluit: sed placuit sapientiæ eius, preciũ illud in Baptismo applicare pro culpis, & pœnis omnibus expiãdis: in reconciliatione autẽ, quæ fit in Sacramẽto pœnitentiæ placuit eidem diuinæ sapiẽtiæ idem preciũ applicare pro culpa & pœna sempiterna, non autẽ pro reatu totius pœnæ tẽporalis, vt supra nõ semel explicatum est. Nõ sequitur etiã alterũ incõmodum: nã Deus præstat semper quod promisit; & omnia peccata ita in reconciliatione cõdonat, vt iniquitatum cõmissarum nõ recordetur amplius. Sed quemadmodũ, cũ iustus peccat dicitur Deus iustitiarum eius nõ recordari amplius, quia nõ cõseruat illi gratiã suam etiãsi tẽporali aliquo præmio eas iustitias fortè remuneret: Sic etiã cum impius resipiscit, dicitur Deus nõ recordari amplius peccatorum eius, quoniã in gratiã suam, atque amicitiam eum recipit, ac si nũquam peccasset, quãuis tẽporalem pœnam ab illo exigat. Nec sequitur tertium, vel quartum incõmodum, Christus enim verissimè affirmauit: *Quæcumque alligaueritis super terrã, erunt ligata & in cœlis; & quæcũque solueritis super terrã, erũt soluta & in cœlis.* Nam sicut ipse tenet reatũ aliquẽ pœnæ tẽporalis in recõciliationem post Baptismũ; ita & Ministri eius faciũt, cũ ritè funguntur munere suo: ea. n. de caussa in Sacramento pœnitentiæ imponũt mulctã pro satisfactione, quam non imponunt in Sacramento Baptismi, quoniã sciunt eam esse Dei voluntatem, vt qui ab ignorantiæ tenebris conuertũtur primum ad Lumen fidei, & Baptismum recipiunt, non ligentur ad illam pœnam: qui verò post tantum lumen adeptum, & iustificationem, ac renouationem Baptismi lapsi sunt, cum ad pœnitentiam venerint, ligentur omnino ad pœnam pro peccati magnitudine, & qualitate soluendam.

Adhibet deinde Kemnitius ad illa eadem testimonia, quæ à Catholicis allegantur pro reatu pœnę remanente post culpam remissam, suam explicationem, ac dicit, infligi quidem à Deo varias castigationes, & pœnas hominibus reconciliatis, vt Scripturæ illæ testantur, sed infligi, vt sint mortificationes carnis, vel admonitiones ad cauenda peccata, vel ad insinuandam peccati magnitudinem, vel ad exercitium patientiæ, aliarumque virtutum, denique ad alios salutares fines, non autem vt sint vltiones peccati præteriti, quasi Deus punire velit peccatum iam condonatum.

Sed profecto admirãda est Hæreticorũ audacia, qui omnes alios fines flagellorũ diuinorũ admittũt, præter eũ, qui ab ipso Deo in Scripturis disertis verbis exprimitur. Nã 2. Reg. 12. cũ Deus per Proph. Dauid dixisset peccatũ ipsius ob seriã pœnitentiã esse dimissum, & tamẽ flagello mortis filii, eum castigare vellet, nõ ait, ad mortificãdã carnẽ, vel admonitionẽ ad cauẽda peccata, vel ad exercitiũ patiẽtię, vel alios fines eiusmodi, sed ait: *Verũtamẽ quia blasphemare fecisti inimicos nomẽ Domini, filius qui natus est tibi, morte morietur.* Quid clarius ad significãdã vindictã diuinã pro peccato cõmisso? inde Dauid (vt habetur in eodẽ cap.) ieiunauit & fleuit, & orauit, vt auerteret flagellũ illud Dei, qui tamẽ non hoc faceret, vt impediret bonos illos fines, id est mortificationẽ carnis, exercitia patiẽtiæ, & similia; sed fecit, vt satisfaceret Deo per aliã viam, quã per mortẽ filij. Præterea nõ raro flagellũ Dei pro peccato cõmisso est mors corporalis eius, qui flagellatur, vt perspicuũ est ex lib. 3. Reg. c. 8. vbi Propheta Domini ob inobediẽtiã traditur à Deo Leoni interimẽdus; & tamẽ ante mortẽ ũne dubio remissũ fuit ei peccatũ, quo ad culpã (si fortè lethalis fuit) constat enim eũ vt virũ sanctum, & iustũ fuisse post mortẽ à Leone custoditũ, nõ læsũ, vt honorificè sepeliri posset: mors autem corporalis eiusmodi flagellũ est, vt nõ possit infligi ad mortificationẽ carnis, admonitionẽ ad cauẽda peccata, exercitia patiẽtiæ, & similia, quæ post mortẽ cessant, sed solũ ad vltionem peccati cõmissi. Denique (vt alia multa præteream) in Ps. 98. apertissimè legimus de Mose, & Aarone: *Inuocabant Dominũ, & ipse exaudiebat eos, in colũna nubis loquebatur ad eos: Domine Deus noster tu propitius fuisti eis, & vlciscens in omnes adinuentiones eorũ.* Vbi loquens Dauid de peccato eorum ad petram, pro quo puniti sunt (vt habetur Nu. 20. & 27.) vt mererentur ante ingressum in terrã promissionis; apertè testatur, Deum fuisse illis propitium, quia remisit peccatũ quo ad culpam, & tamen vltum fuisse omnẽ adinuentionẽ eorum, quia pœnam ab eis, & quidem grauissimam in vindictam, & satisfactionem repetit. Atque hæc de primo ordine testimoniorum, de quibus frustra Kemnitius gloriatur ita à se explicata, vt succisus sit gladio spiritus vnus neruus Indulgentiarum Pontificiarum. manet enim neruus ille integer, & sanus, non minus quam si gladio fœneo, vel papiraceo tentatus fuisset.

Iam verò in succidendo altero neruo, i. in tractando secũdo ordine testimoniorũ magis cautè se gessit, cum .n. animaduertisset, non posse vllo modo negari, quod ex illis testimoniis Catholici colligunt, videlicet, posse flagella Dei aliquãdo per volũtarias afflictiones auerti, Deũque placari fructibus pœnitentiæ: nihil cõtra hoc dogma Catholicorũ obiecit, sed solũ probare conatus est, nõ posse per Indulgẽtias cõdonari pœnas peccatis debitas. Id autem facit adducẽdo in mediũ quandam

Lutheri partitionem: scripsit enim Lutherus quinque esse genera pœnarum secũdum Scripturam, & veteris Ecclesiæ traditionem. Primum esse pœnam gehennæ. Secundo afflictiones quæ spõte suscipi debent ad fructus pœnitẽtiæ faciendos qui sint argumenta nouæ vitæ. Tertio afflictiones prioribus nõ dissimiles ad carnis mortificationem, quæ necessaria est ad cauẽda peccata. Quarto flagella diuinitus immissa, vt penuriam, morbos, orbitatẽ, & similia. Quinto denique esse pœnã canonicã, quæ disciplinæ causa à veteribus imponi solebat. Certũ est autẽ pœnã Gehennæ non esse subiectam clauibus Ecclesiæ, nec minus certum est, non debere relaxari per indulgẽtias, exercitia virtutũ, fructus pœnitentiæ, & nouæ vitæ, & carnis mortificationem, & alioqui noxiæ, ac perniciosæ essent indulgentiæ. Neque illud est dubium, flagella à Deo immissa non posse per indulgentias repelli, vt vel ipsa experientia docet. Restant solæ pœnæ canonicæ, quæ relaxari possunt, si essent in vsu, sed iam à longo tempore desierunt imponi. Nulla igitur restat pœna quæ per indulgẽtias remitti possit, nisi commentitius quidam reatus pœnæ, qui fingitur in hac vita, vel in alia expiandus, sine vllo Scripturæ, vel antiquæ Ecclesiæ testimonio.

Nos verò libenter agnoscimus pœnam Gehennæ, & flagella à Deo immissa non subesse clauibus Ecclesiæ, quamuis ea flagella non raro per voluntarias afflictiones auertantur, vt perspicuum est ex c.3. Ioan. De pœnis autem sponte susceptis respondemus, non debere eas relaxari, quatenus vtiles sunt ad nouitatem vitæ, & carnis mortificationẽ, sed posse vtiliter relaxari, quatenus sunt pœnæ debitæ peccatis: vtile enim est carere illo debito, siue reatu: esse autem eas pœnas debitas peccatis non est commentum, nec figmentum Catholicorum (vt Lutherus & Kemnitius dicit) sed est sententia Scripturæ, & totius antiquitatis, ideo n. dicũtur afflictiones illæ fructus digni pœnitentiæ Luc. 3. quoniam tales esse debent, quales requiruntur ab illis, qui dignè pœnitentiam agunt: dignè autem pœnitentiam agere, non est solum nouæ vitæ fructus ostendere, vel carnis concupiscentias mortificare (ista enim ab iis etiam fieri debent, qui non peccauerunt) sed est punire peccata præterita, & Domino, quem superbia, & cupiditate, atque illicita delectatione offendimus, humilitate, largitione, compunctione, & afflictione voluntaria satisfacere. Et in hanc sententiam exponunt illa verba Dominica omnes veteres Patres.

S. Ioan. Chrysostomvs hom. 10. in Matthæum explicans quid sit facere fructus dignos pœnitentiæ, *Deliciis*, inquit, *antea & temulẽtia diffluebas? ieiunio, & aquæ potu vtrumque compensa.* S. Avgvstinvs in Enchir. c. 70. *In melius*, inquit, *est vita mutanda, & per eleemosynas de peccatis præteritis propitiandus est Deus, non ad hoc emendus, vt ea semper liceat impunè committere: nemini enim dedit laxamentum peccandi, quamuis miserando deleat iam facta peccata, si nõ satisfactio congrua negligatur.* Et in Ps. 50. sic inducit loquentem pœnitentem cum Deo: *Domine non erit impunitum peccatum meum, sed ideo nolo vt tu punias, quia ego peccatũ meum punio.* S. Gregorivs li. 6. c. 2. in primũ Regũ, cum docuisset tria requiri ad pœnitentiã, mentis conuersionẽ, oris confessionẽ, & peccati, & vindictã, hoc tertiũ probat ex verbis Euãgelicis iã allegatis: *Tunc*, inquit, *bene conuersum peccatorem cernimus, cum digna afflictionis austeritate delere nititur, quod loquendo confitetur. Vnde Ioan. Baptista ait: Facite fructus dignos pœnitentia.* Beda in Ps. 4. *Facite*, inquit, *dignos fructus pœnitentiæ, tantum pro singulis peccatis vos affligentes, quantum digna expetit pœnitentia, quod erit sacrificiũ iustitiæ.* Christianus Druthmarvs in c. 3. Matth. *Fructum*, inquit, *dignũ pœnitentiæ facere, est præterita mala fletibus punire, & bona è contrario agere, & male cõmissa eleemosynis redimere.* Petrus Damiani serm. 2. de S. Andrea. *Ne tibi blandiaris si grauiter peccanti leuior pœnitentia à mansueto, vel à dissimulante dictatur, cum in purgatoriis ignibus perficiendum sit quicquid hic minus feceris, quia dignos pœnitentiæ fructus quærit Altissimus.*

Hinc etiã B. Pavlvs in epis. posteriore ad Cor. c. 7. describens effectus pœnitentiæ inter alios ponit vindictã. *Ecce*, inquit, *hoc ipsum contristari vos secundũ Deũ, quantũ in vobis operatur sollicitudinẽ, sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed æmulationem, sed vindictam*, siue autem hæc vindicta significet afflictionem, quam pœnitens ad sua peccata punienda sponte suscipit, siue eã, quam pœnitenti Prælatus imponit, illud est certum, pœnitentiæ actionem ad peccata punienda referri. Proinde nõ est figmentum, vel commentum, sed Spiritus sancti oraculum, quod Catholici de pœnitentia docent. Vide multo plura in li. 4. de pœnitentia, vbi de satisfactione disserimus.

Quod vero attinet ad pœnam canonicã, quod erat vltimum membrum partitionis Kemnitij, verum est quidem minori seueritate hoc tẽpore pœnitentias iniungi, quam Canones præscribant: tamen iniungũtur pœnitentiæ maiores vel minores pro criminum varietate, nec imponũtur causa disciplinæ solius, sed etiam vt supra demõstratum est, in satisfactionem, vel satisfactionis partem: ac proinde relaxatio pœnæ iunctæ per indulgentias, in his etiam locum suum habet.

Sed præter has omnes pœnas, est pœna Purgatorij, quã nemo negare potest, nõ spectare ad fructus nouæ vitæ, nec ad carnis mortificationem, neque ad flagella Dei particularia, neque ad Ecclesiasticã disciplinam, sed solũ ad castigationẽ peccatorũ præteritorum, & ad reatum pœnæ remanentis post culpæ remissionẽ omnino expiãdum: non esse autem hãc pœnam Purgatorij commentũ, vel figmẽtum Catholicorum, sed dogma Scripturarum sanctarum, & confessionem totius Ecclesiæ etiam antiquissimæ, probatum est à nobis in priore libro de Purgatorio. Quare non deest pœna quæ per indulgentias vtiliter relaxatur, & argumentum Catholicorum, etiam vt à Kemnitio proponitur, vim suam habet, neque potuit ipse gladio spiritus (vt frustra gloriabatur) neruos eius incidere.

CAPVT XIV.

Defenditur quartum argumentum Catholicorum.

Qvartvm Catholicorum argumentum desumi dicit Kemnitius ex ca. 1. ad Col. vbi leguntur illa verba; *Adimpleo quæ desunt passionũ Christi in carne mea pro corpore eius, quod est Ecclesia.* Vt autẽ hoc argumentum commodè refellat Kemnitivs duo mendacia admiscet. Scribit enim hoc modo: *Hanc Pauli sententiam ita & intelligunt, & intelligi volunt, quod passionibus Christi, quibus peccata nostra expiauit, & stipendium peccati sustulit, redimens nos à maledicto legis, aliquid defuerit, quo minus plena, perfecta, consummata, & sufficiens satisfactio esse possit pro peccatis nostris.*

Hoc est primum mendaciũ, tam impudens & crassum, vt nihil impudẽtius, vel crassius fingi queat, neq; ex tãto numero scriptorum veterum, & recentiorum, qui de indulgẽtiis scripserunt, vnum allegare poterit, qui dicat, quod ipse fingit nos dicere. Imo summa cõsensione scriptores Catholici cũ Innocen. VI. Pontifice in Constitutione, quæ incipit, Vnigenitus, docent, satisfactionẽ Christi fuisse infiniti precij, & nõ solam plenè, & perfectè pro peccatis nostris Deum placasse, sed etiam placare potuisse pro peccatis infinitæ multitudinis hominũ si tot futuri fuissent. Adducit quidem Kemnitius Bonaventvram, quasi is dicat, *satisfactiones Sanctorum applicari ad precium aliquod solutionis pro peccatis, ideo quia precio CHRISTI aliquid defuerit.*

Sed

Sed illa verba postrema, (*Ideo quia precio Christi aliquid defuerit*) non habentur apud Bonauenturam: consolatur lector locum ipsum, qui est in 4. sent. dist. 20. par. 1. art. 1. quæst. 2. ad 3.

Alterum mendacium addit ibidem KEMNITIVS his verbis: *Illum verò defectum passionis Christi supplendum esse dicunt passionibus Sanctorum.*

Quære quis hoc dicat ex Catholicis, & nullum inuenies. Dicunt quidē Catholici cum Innocentio Pontifice, ad cumulum thesauri accedere passiones Sanctorum, sed ad supplendum defectū passionis Christi, quam infiniti precij esse fatentur, nemo dicit. His mēdaciis suis, quasi nostra essent dogmata, refellendis deinceps occupatur, & probat, quod nemo negat, ideo Mediatorem debuisse esse Deum, & hominem, &c.

Accedit postea ad locum ipsum B. Pauli explicādum & repetit quæ Caluinus attulit, & ad quæ nos supra respondimus; quæ hoc loco repetenda non duximus. Vnus tātum est locus in tota hac disputatione à Kemnitio adductus, quem hactenus explicatum non meminimus est in Psal. 48. vbi negat Dauid, posse fratrem à fratre redimi, aut precium redemptionis eius Deo persoluere, ex quo probari existimat, non posse satisfactiones Sanctorum applicari ad reatum pœnæ pro aliis expiandum. Sed facilis est responsio. Nam tribus modis explicari potest, & solet ea sententia.

Prima explicatio, eaque cōformis Rabbinis Iudæorum est, quod affirmet Dauid, neminem posse liberari à morte corporis propria virtute, vel potentia amicorum, aut consanguineorum: reprehendit enim illos, qui confidunt (vt habetur in versu superiore) in virtute sua, aut in multitudine diuitiarum suarum. & ait: *Frater non redimit: redimet homo?* id est, Frater, qui coniunctissimus, & amicissimus est, non potest fratrem redimere à morte, quia mortem nemo potest effugere, quis igitur alius homo est, qui eum redimere possit? & in eundem sensum additur, neminem posse muneribus Deum placare, nec vitam vllo precio redimere. Atque hic quidem sensus, nihil Kemnitium iuuat, quia non facit ad rem, de qua agimus.

Altera expositio est S. Basilij in commentario huius loci, qui exponit has sententias de redēptione à morte animæ, id est, à peccato, & Gehenna, vt hic sit sensus. Frater nō redimit, ac multo minus quiuis alius homo, quia omnes peccauerunt, & egent gloria Dei, omnes sunt captiui, omnes redimendi: ideo misit Deus redēptorem Christum, quia non est frater, nec homo sicut cæteri, sed est Deus homo iustus, & liber, qui neque redemptione indiget, & liberare omnes potest. Hæc explicatio nihil etiam iuuat Kemnitium, quoniā non negamus, immo asserimus omnes Catholici, non potuisse nos redimi à morte animæ & Gehenna per satisfactiones Sanctorum, sed Christi solius, *qui factus est nobis à Deo iustitia, & redemptio*, vt Apostolus loquitur in priore epistola ad Corinth. cap. 1.

Tertia explicatio est S. Augustini in prima cōcione in Psalmū prędictū, qui ita interpretatur; *Frater non redimit: redimet homo?* id est, Si Christus, qui frater noster fieri dignatus est, non te redimit, expectas vt te redimat alius homo? non dabit Deo placationē suam nec precium redēptionis animæ suæ, ille qui cōfidit in virtute sua, & in multitudine diuitiarum suarum. Atque hucusque expositio S. Augustini neque cauillam Kemnitij neque nostrā iuuat. Loquitur enim de liberatione impij à captiuitate peccati, & dicit, non posse impium, qui in sua virtute cōfidit liberari nec à se, nec ab alio, cū à Christo liberatus nō fuerit, nō defectu Christi, qui pro omnibus mortuus est, sed defectu impij, qui redēptionem sibi applicari noluit. Nos autem in disputatione de indulgentiis non loquimur de liberatione impij, sed de liberatione hominis iustificati à reatu pœnæ tēporalis, de qua liberatione loquuntur in sequentibus verbis S. Augustinus, quę verba hæresi in Kemnitij manifestè refellunt. Addit enim AVGVSTINVS: *Qui sunt qui dāt precium redemptionis animæ suæ? quibus ait Dominus, facite vobis amicos de mammona iniquitatis vt & ipsi recipiant vos in æterna tabernacula. Illi dant precium animæ suæ, qui nō cessant eleemosynas facere. Ideo illos, quos monet per Timotheum Apostolus noluit esse superbos, ne in abundantia diuitiarū glorientur. Denique quod possidebant noluit apud illos veterascere, sed aliquid ex eo fieri, vt esset precium redemptionis animæ illorū. Thesaurizat*, inquit, *sibi fundamentū bonum in futurum, vt apprehēdant verum vitam, sic dabunt precium redemptionis animæ suæ.* Hæc ille.

Itaque S. Augustinus nō timet dicere, & ter repetere, homines iustos à Christo redēptos à morte animæ, dare per eleemosynas precium redemptionis animæ suæ; ex ea illud: *Peccata tua eleemosynis redime:* quæ redemptio non potest alia intelligi nisi à reatu pœnę remanente post redemptionem peccati, quoad eō, iam. Et si Augustino teste, potest quisque dare precium redemptionis animæ suę sine vlla iniuria Christi redemptoris omnium, non debet videri mirum, si nos dicamus, posse sanctos Martyres dare precium aliquod redemptionis pro solo pœnæ reatu aliorum fidelium: non quod Christi precium non sufficiat; sed vt hac etiam ratione Martyrum passiones & merita honorentur.

CAPVT XV.

Defenditur quintum argumentum Catholicorum.

QVINTVM argumentum pro thesauro indulgētiarum sumi dicit Kemnitius ab illis Apostoli verbis 2. Cor. 8. *In præsenti tempore vestra abundātia illorum inopiam suppleat, vt & illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum.* Ex hoc loco ita formari argumentum à Catholicis, affirmat idem KEMNITIVS; *Corinthij abundabant pecunia sed inopes erāt meritorū: contra verò sancti Hierosolymitani abūdabāt meritis spiritualibus, à pecunia verò male parati erāt. Paulus igitur talē permutationē inter eos instituit, vt Corinthij præberēt manus adiutrices cōferendo largè pecuniā: & pro illa pecunia sancti Hierosolymitani ex operibus suis supererogationis supplemētum inopiæ Corinthiorū venderent, quod ad satisfactionē pro peccatis attinet.*

Sed in duobus peccat Kemnitius, nam nec fideliter refert argumētum Catholicorum, nec solidè illud refellit. Catholici enim non dicūt Apostolum instituisse illam commutationem, vt Hierosolymitani venderēt merita supererogationis Corinthiis; sed tantum ex eo loco colligunt, eam esse in Ecclesia communicationē, vt alij aliis bona communicare soleant: nec solum bona corporalia, sed etiam spiritualia inuicem præbere possint. Ex quo sequitur, vt etiam vnus pro alio satisfacere, & aliorum passiones aliis applicari valeant.

Nec tamē solidè argumentū Catholicorū, etiā vt ab ipso propositum est, Kemnitius refutauit, dicit enim in sequentibus per inopiā Corinthiorum nō intelligi inopiam meritorum, sed inopiam prædicationis Verbi Dei. & probat ex duobus locis eiusdem Apostoli. nam Rom. 15. APOSTOLVS scribens de eadem cōtributione eleemosynarū, ait: *Si spiritualium eorum participes facti sunt Gentiles, debent & ipsi in carnalibus ministrare illis.* Quid vero per spiritualia intellexit applicari, dicit 1. Cor. 9. in illis verbis: *Si spiritualia vobis seminauimus, quid magni est, si carnalia vestra metamus?* Hęc ille. Sed in priore loco Apostolus de spiritualibus donis generatim loquitur, nec restringit sermonē ad prædicationem. Verè enim Gētiles facti sunt participes donorum spiritualium, quæ in Hierusalem primum effusa sunt à Deo, videlicet fidei, spei, charitatis, sacramentorum, miraculorum, &c. In posteriore autem loco non est,

sermo de ista cõmunicatione bonorũ, de quo nos agimus, sed de stipendio debito ex iustitia iis, qui euangelizant. Hoc autem loco, videlicet 2. Cor. 8. Apostolus loquitur generatim de bonis spiritualibus & temporalibus, nec debent eius verba restringi ad prædicationem, quod patet. Primo, quia verba sunt generalia, *illorum abundantia vestram inopiam suppleat.*

Secundò, quia non egebant Corinthij, vt mitterentur eis Prædicatores ex Hierusalem, iam enim plenè instituti erant. nam 1. Corin. 1. legimus de Corinthiis: *Iam diuites facti estis in Christo, in omni verbo, & in omni scientia.* & in hoc ipso cap. 8. Epistolæ secundæ: *Sicut*, inquit Paulus, *in omnibus abundatis, fide, & sermone, & scientia, &c.*

Tertiò, quia veteres Patres nõ exponunt hãc abundantiam spiritualem Hierosolymitanorũ, de prædicatione verbi, vt vellet Kemnitius, sed de meritis, & precibus. Chrysostomus in hunc locum, dicit Hierosolymitanos abundasse integritate vitæ, libertate, & fiducia ad Deum, & horum bonorum futuros participes Corinthios, si eleemosynam pecuniariam, quam ipsi tũc abũdabant, Hierosolymam misissent. nec multo aliter exponunt Theodoretus, & Theophylactus, & alij veteres Græci, S. Thomas exponit de precibus, vt sit sensus, Corinthios fore participes orationum, quas Hierosolymitani fundunt ad Deum, si eos bonorum suorum temporalium participes fecerint. HAYMO in hũc locum addit, etiam ieiunium inter opera spiritualia Hierosolymitanorum, quorum participes erant futuri Corinthij, si eleemosynis illos adiuuissent: quam explicationem insinuare videtur Apostolus in eodem c. 8. extremo, cùm ait: *Ministerium huius officij non solum supplet ea quæ desunt sanctis, sed etiam abundat per multas gratiarum actiones in Domino, per probationem ministerij huius glorificantes Deum in obedientia confessionis vestræ in Euangelio Christi, & simplicitate communicationis vestræ in illos & in omnes, & in ipsorum obsecratione pro vobis.* Sed de his satis, non enim in hoc testimonio fundamentum indulgentiarum præcipuè consistit.

CAPVT XVI.

Defenditur argumentum sextum Catholicorum.

ARGVMENTVM sextum, quod est postremũ apud Kemnitium, sumitur ab articulo symboli de communione Sanctorum. Catholici enim ex hac communione colligunt, posse satisfactiones, quæ Sanctis superfuerunt, id est, quibus ipsi ad sua peccata purganda non egerunt applicari aliis fidelibus, quibus propriæ non sufficiunt.

Aduersus hoc argumentum KEMNITIVS nihil solidi adfert. Primum enim explicationem odiosissimam eius articuli nobis affingit: *Communionem*, inquit, *Sanctorum largius & latissimè interpretantur de meritis operum supererogationis, quæ non solis factoribus propria, sed communia sint omnibus fidelibus collata in commune quasi Ecclesiæ ærarium, ad quod solus Papa claues habeat & pro data pecunia inde cuilibet vendat quantum visum fuerit.* Hæc ille. Vbi pro suo more calumniatur nos loqui de meritis supererogationis simpliciter, cum non loquamur nisi de satisfactionibus siue de meritis vt accipiũtur pro satisfactionibus ad reatum pœnæ expiandum, non vt accipiantur propriè pro meritis gratiæ vel gloriæ. Deinde iam sæpè diximus, non solum non vendi à Pontificibus satisfactiones Sanctorum, sed etiam seuerissimè prohiberi, & puniri omnem speciem similium venditionum, quod ne ipse quidem Kemnitius ignorat, qui decreta Pontificum & Conciliorum de his rebus vidit, & legit, & in suum librum, vt eum pleniorem faceret, transtulit.

Deinde addit Kemnitius cõmunionem Sanctorum, de qua in Symbolo fit mentio, tria significare. Primo quod Ecclesia sit societas quædam eorum, qui spiritu Christi sanctificantur, & membra vnius corporis mystici. Secundo quod in Ecclesia sint omnibus fidelibus communia bona quædam diuinitus collata, vt fides, Baptismus, remissio peccatorum, & vita æterna. Tertio, quod inter fideles, debeant esse communia officia charitatis, sicut exemplo membrorum corporis humani Paul. ostendit Rom. 12. & 1. Cor. 12. His expositis concludit, articulum illum fidei, non loqui de indulgentiis Pontificiis, nec de meritis supererogationis, & ideo insigni deprauatione Pontificias indulgentias in illum articulum intrudi.

At neque nos dicimus, articulum illum fidei, loqui in specie de operibus supererogationis, vel de indulgentiis, sed colligimus ex generali proprietate Ecclesiæ posse vnum membrum ab alio iuuari, quod ipse etiam Kẽnitius agnoscit in tertia significatione communionis Sanctorum. Nam si debent officia charitatis inter fideles esse communia vt sunt inter membra eiusdem corporis, quid quæso prohibet, cur non possit vnus alteri satisfactionem suam communicare? Potest ex Apostoli sententia ad Gal. 6. propter communionem membrorum Ecclesiæ, alter alterius onus portare: cur non poterit alter pro pœna alteri debita satisfacere? Potest sententia S. Augustini epist. 23. & lib. 3. de Baptismo contra Donatistas ca. 18. vnus pro alio credere vt sit in Baptismo paruulorum, cur non poterit vnus pro alio pati?

Sed audi eũdem AVGVSTINVM tract. 33. in Ioannem de communione Sanctorum differentem: *Oculus*, inquit, *solus videt in corpore, sed nũquid soli sibi oculus videt? & manui videt, & pedi videt, & cæteris membris videt. non enim si aliquis ictus in pedem veniat, auertit se oculus inde vt non præcaueat: Rursus sola manus operatur in corpore, sed nunquid sibi soli operatur? & oculo operatur. nam si ictus aliquis veniens non eat in manum, sed tantum in faciem, nunquid dicit manus, non me moueo, quia non tendit ad me? sic spes ambulando omnibus membris militat: membra cætera tacent, & lingua omnibus loquitur.* Hæc ille. Quæ si applicentur ad fideles, qui membris illis corporis significantur, licebit sine dubio dicere, eum qui ieiunat, qui facit eleemosynam, qui orat, qui persecutionem iniũctam patienter tolerat, qui vincula, qui verbera, qui mortem pro Christi fide patitur, non sibi soli hæc agere, vel pati, sed etiam aliis, præsertim si ipse non habeat peccata, quæ istis passionibus purget.

Adiungit obiter Kemnitius tria alia Scripturæ testimonia, quæ perperam à Catholicis adduci affirmat. Vnum est Psal. 118. *Particeps ego sum omnium timentium te.* & dicit illud, *particeps* significare vox Hebraïca, & Græcè (*Socium*) & sensum eorum verborum esse, Dauidem publica confessione ostendisse se socium & amicum aliorum piorum timentium Dei: sed indoctos nescio quos inde fecisse pontificale participium ad probandum per indulgentiarum nundinationem partem pecuniarum accipere à clero, partem à populo, partem ab vtroque. Sed nullus Catholicus est, qui ita exposuerit vt illud *particeps ego sum*, retulerit ad Pontificem, qui tribuit indulgentias: omnes enim referunt ad ipsos fideles, qui cum socij, & amici sint aliorum fidelium piorum, participant etiam ipsorum bona, quoniam sociorum & amicorum omnia sunt communia, vt pulchre S. Augustinus ostendit tract. 33. in Ioannem, vbi adeo dicit omnia esse communia piis fidelibus, vt omnes dicere possint se loqui omnibus linguis sicut loquebantur olim qui

visibiliter accipiebāt Spiritum sanctum, quoniam linguæ omnium fidelium toto terrarum orbe dispersorum singulis sunt communes per charitatem, in qua sumus omnes vnum in Christo. Itaque qui dixit: *Socius & amicus sum omnium timentium te*, consequenter etiam dixit, *particeps sum omnium bonorum, quibus præditi sunt omnes, qui timent te.*

Alterum testimonium est in Psalm.121. *Hierusalem, quæ ædificatur vt ciuitas, cuius participatio eius in idipsum.* Hoc testimonium perperam allegari dicit à Lindano pro communione Sanctorum, & thesauro indulgentiarum; cum tamen constet ex verbis sequentibus, sensum illorum verborum esse, Hierusalem ita ædificari vt sit ciuitas, in qua sit cōiunctio, seu consociatio talis, *vt illuc ascendant tribus Domini ad testimonium Domini, & ad iudicia.* Sed hæc est nimia contradicendi libido. non enim Psalmus dicit esse in Hierusalem participationem, siue consociationem, solum ad ascendendum ad testimonia Domini, & ad Iudicia: sed dicit, Hierusalem, id est, Ecclesiā ædificari instar ciuitatis pacatissimæ, & concordissimæ, in qua sit participatio in idipsum, id est, participatio simul omniū in vnum, vt sint omnia omniū. id vero probat Psalmus, quia illuc ascēdunt tribus Domini, id est variæ tribus, variæ gentes, & nationes conuersæ ad Dominum, & licet sint tam multæ & tam variæ, tamen conueniant in eadem confessione fidei, & in iisdem legibus, & iudiciis, &c.

Tertium testimonium dicit esse illud Psal. 149. *Ad faciendam vindictam in nationibus, ad alligandos reges eorum in compedibus, &c.* Sed adscribere debuisset, vbi legerit hoc testimonium pro indulgentiis citatum. ego enim legi ferè omnes, qui inter Catholicos de indulgentiis scripserunt, nec apud vllum inueni hūc locum inter alios adductum; nihil autem facilius est, quam argumenta à se ficta refutare.

CAPVT XVII.

Respondetur ad caput quartum disputationis Kemnitij.

IN QVARTO capite disputationis suæ Kēnitius probare aggreditur indulgentias Pontificias veteri Ecclesię per annos mille ducēros fuisse incognitas. Id verò probat primo testimonio Durandi, S. Antonini, & Rossensis, qui id fatentur. Deinde quia nulla inuenitur mentio indulgentiarum apud Anselmum, Rupertum, Bernardum, Petrum Lombardum, & Gratianum, qui proximè præcesserunt annum millesimum ducentesimum. Postremo, quia veteres Patres, Chrysostomus, Nyssenus, Augustinus, Bernardus, & Petrus Lombardus, Indulgētias nondū natas scriptis suis cōfutarunt.

Sed vt à primo incipiamus, non ideo indulgētię non sunt antiquæ quia duo, vel tres ex Catholicis id nō legerunt in veterum libris. Neque tres isti auctores negant indulgentias fuisse cognitas tempore Ansel. Bernardi, Ruperti, Petri Lōbarbi, & Gratiani, vt Kemnitius dicit, sed tēpore Hieronymi, & Augustini, & aliorum veterum, qui primis quingentis annis floruerunt.

Ac vt omnes intelligant Kemnitium aperte mētiri: Alexāder eius nominis tertius Pontifex Maximus sedere cœpit ann. Domini M.C.LIX. is vero Pōtifex in Epistola ad Archiepiscopum Cantarien sem scribens, respondet quæstioni sibi propositę an indulgentias ab aliquo Episcopo concessas, lucrari possint ij, qui non sunt eidem Episcopo subiecti: ac dicit non posse, quia nemo potest nisi à suo Iudice ligari vel solui: & habetur hoc Rescriptum in Iure, c. Quod autem de pœn. & remiss. Videmus autem hoc loco mētionem Indulgentiæ, vt rei non tunc primum institutæ, sed vsitatæ, & receptæ. Igitur mentitur Kemnitius pag. 274. cum sic loquitur: *In hac de Indulgentiis disputatione non possunt vel vlla Patrum testimonia, vel vlla veteris Ecclesiæ exempla proferre, quod talis vel doctrina, vel vsus taliū Indulgētiarum vllo vnquam tempore vsque ad annos post natum Christum mille ducentos in veteri Ecclesia fuerit.*

Eugenius III. Pōtifex sedere cœpit anno M.C.XLV. Is autem per literas generales cōcessit Indulgentiam accipientibus Crucem, & proficiscentibus ad bellum sacrum; & S. Bernardo iniunxit, vt eas indulgētias prędicaret populis, eosque ad bellum illud accenderet. Paruit S. Bernardus Pontifici, & prædicationem suam innumerabilibus, & maximis miraculis confirmauit, vt ipse modestè indicat initio libri 1. de Consideratione, sed copiosius rem totam narrat auctor vitæ ipsius lib.3.cap.4. Ergo mentitur Kemnitius tum cùm ait ante annum M.CC. non fuisse notas indulgentias, tum cum apud Bernardum nullam huius rei mentionem extare confirmat, & cum Petrus Lombardus, & Gratianus eodem seculo floruerint, fieri non potest, quin ipsi quoque indulgentias nouerint.

Paschalis II. Pontifex sedere cœpit anno M.IC. & in Concilio quoddam Lateranensi anno M.C.XVI. celebrato, Indulgentias quadraginta dierum cōcessit iis, qui limina Apostolorum visitauerant, vt Conradus Abbas Vrspergēsis in Chronico suo testatur, & quoniam eo tēpore florebat Rupertus Abbas Tuitiensis: mentitur Kemnitius, qui dicit tempore Ruperti nondum indulgentias Pontificias orbi terrarum innotescere cœpisse, nec ante annum M.CC. innotuisse.

Vrbanus Secundus Pontifex sedere cœpit anno M.LXXXVIII. & eius tempore S. Anselmus floruit. Scribit autem idem Conradus Abbas Vrspergensis in Chronico anni M.IC. prædictum Vrbanum in Concilio Claromōtano indulgētiam concessisse omnibus qui sponte aduersus infideles Orientales arma sumebant, cuius rei multi alij meminerunt. Mentitur igitur Kemnitius, cū tam audacter scribit, tēpore S. Ansel. & ante annum M.CC. Indulgentias cognitas non fuisse.

Quid nūc addamus Gregorium VII. qui sedere cœpit anno M.LXXIII. & in epistolis frequentissimè cōcedit indulgentias. Sergium II. qui sedere cœpit anno DCCC. XLIV. & indulgentiam tribuit adeuntibus Ecclesiam S. Martini in montibus, cuius memoria extat incisa in lapide marmoreo literis vetustissimis. & Leonem III. qui sedere cœpit ann. DCC.XCVI. & indulgētias varias multis in locis in ipsa Germania constituit, teste S. Ludgero in vita S. Suiberti? An non euidenter mendacij Kemnitius conuincitur, qui veteres omnes Historias legisse videri vult, & tamen affirmare non veretur ante annum M.CC. ignotas fuisse orbi terrarum indulgentias Pontificias? Neque mirum videri debet, si auctores antiquiores non multos habemus, qui harum rerum mentionem faciant, quoniam plurima sunt in Ecclesia, quæ solo vsu, sine literis conseruātur. Extant tamen Romæ in antiquissimis Ecclesiis memoriæ indulgentiarum à multis Pontificibus, & ab ipso etiam S. Syluestro, qui ante annos M.CC. floruit, concessarum. Sed ea, quæ diximus ad mendacia Kemnitij confutanda sufficere videntur.

Venio nunc ad testimonia veterum scriptorum, quę profert Kemnitius aduersus indulgentias nondum natas. PRIMO igitur adducit Petrum Lombardum, qui lib.4. sent. dist. 18. dicit Deum tunc tegere pœnitentium peccata, quando ad pœnam non reseruat, sed debitum pœnæ remittit, idque probat ex Augustini sententia in explicatione Psalmi 31.

Sed in eodem loco solutio est huius obiectionis. Significat enim Petrus LOMBARDVS de pœna æterna intelligendum esse, quod dicitur Deum tegere peccata, cum ea non reseruat ad pœnam. *Et ideo*, inquit, *sicut interius gratia sua animam illuminat, ita & simul debitum æternæ mortis relaxat, ipse enim per seipsum peccata*

pœnitentium tegit, & tunc tegit, quando ad pœnam non reseruat. Et paulo infra: *Ita ergo* (inquit) *dicit à Deo tecta, vt Deus non videat, id est, æternaliter puniat.* Quod autem pœna temporalis remaneat post remissam culpam, in hac vita vel in Purgatorio luenda, docet Petrus LOMBARDVS distin. 20. lit. B. his verbis: *Qui*, inquit, *ante expletionem pœnitentiæ discesserint, ignem purgatorium sentient, & grauius punientur, quam si hic implessent pœnitentiam. Horrendum enim est incidere in manus Dei viuentis. Deus enim cum sit misericors & iustus ex misericordia pœnitenti ignoscit, non reseruans peccatum ad pœnam æternã: ex iustitia vero impunitum non dimittit delictum, aut enim punit homo, aut Deus, &c.* Et paulò post lit. D. docet posse pœnitentem, præsertim post mortem, iuuari aliorum satisfactionibus per orationes & eleemosynas. Itaque Petrus Lombardus illa omnia disertis verbis affirmat quæ fundamenta esse Indulgentiarũ Kemnitius fatetur: videlicet Purgatorium, pœnę creatum post culpam remissam, & communicationem satisfactionis alienæ.

Secundo loco adducit Kemnitius Chrysostomum hom. 1. in epi. ad Philemonem, vbi legimus ad impetrandam peccatis nostris veniam, non opus esse vel pecunias impendere, vel peregrinando ad loca propinqua transire. Eandem sententiam habet AVGVSTINVS in serm. de Martyribus: *Non dixit Deus, vade in Orientem & quære iustitiam: nauiga vsque in Occidentem, vt accipias Indulgentiam, dimitte inimico tuo, & dimittetur tibi, &c.* BERNARDVS etiam serm. 1. de aduentu: *Non te oportet, ô homo maria transfretare, non penetrare nubes, non transalpinare necesse est, non grandis tibi ostenditur via, vsque ad temetipsum occurre Deo tuo.*

Sed hæc testimonia nihil efficiunt, primum enim loquũtur de iustificatione impij, ac remissione culpæ, nõ de solo reatu pœnæ de quo nos loquimur. Deinde solum probant, nõ esse absolutè necessariam ad remissionem peccatorum vel peregrinationem, vel eleemosynam, alioqui enim pauperes & ægrotantes spe omni carerent, & satis nouimus, posse hominem per internam conuersionem ad Deum ita vehementer accendi in amorem Dei, & de peccatis suis dolorem, cum proposito confessionis, vt continuò recipiat remissionem omnium culparum, & pœnarum. Sed non ideo sunt inutiles peregrinationes, & eleemosynæ, & hoc solum contendimus aduersus Hæreticos; ac vt omittam de eleemosynis dicere, de quorum vtilitate ad redimenda peccata pleni sunt libri Patrum, ac præsertim Chrys. & August. & nos ostendimus in lib. de eleemosyna qui est postremus in cõtrouersiis nostris. Certè idem Chrysostomus mirificè laudat peregrinationes ad sepulchra Martyrum in ho. 66. ad populum Antiochenum. Sãctus etiam Augustinus in epist. 137. ad Clerum & populum Hipponensem scribit, se auctorem fuisse, vt quidam ad loca sancta peregrinationem susciperent. Denique S. Bernardus Petrobrusianos Hæreticos confutauit, qui præter alios errores hunc etiam habebant, vt peregrinationes fidelium ad loca sancta reprehenderent. Vide S. Bern. lib. 3. c. 5.

Tertio Kemnitius adducit Chrysostomum hom. 38. in Matthæum, vbi dicit eos de templo Dei, spelunca latronum facere, qui lucra terrena sectantur: & Christum quotidie intrare templum Dei, & ejicere omnes vendentes gratiam Dei.

Sed quorsum hæc tendunt? an fortè omnes, qui auaritiam in sacerdotibus reprehendunt, continuò etiam indulgentias reprehendunt? An non sæpissimè repertum est, non solum non probari Summis Pontificibus eos, qui quoquo modo ex indulgentijs negotiationem faciunt, sed maximè improbari, damnari, puniri?

Addit vlt. Kemnitius, se alio in loco demonstrasse, A Gregorium Nyssenũ integram orationem oppositam fuisse persuasioni de peregrinationibus ad loca Hierosolymitana: cui respondemus, nos quoque alio in loco, id est, lib. 3. de cultu Sanctorum, ca. 8. demonstrasse testimoniis Scripturæ, & veterum Patrum nec non argumẽtis aliis peregrinationes ad loca sancta pias & Deo gratas, & nobis vtilissimas esse, Gregorium vero Nyssenum non reprehendere peregrinationes absolute, sed docere quibusdam personis, vt Monachis, & sanctimonialibus non conuenire, cum eorum proposito magis conueniat quies & solitudo; quamuis etiam non sit omnino certum, an ea oratio Gregorii sit.

CAPVT XVIII.

Respondetur ad primam partem argumenti historici contra Indulgentias.

B IN VLTIMO capite disputationis suæ Kemnitius historiã longissimam texit, vt originem Indulgentiarum, quales a Catholicis defendũtur, nouã esse demõstret. Continet autem ea historia tria tempora, vnum ab initio Ecclesiæ vsque ad annum circiter nongentesimum, alterũ ab anno nongentesimo ad millesimum ducentesimum, tertiũ ab anno millesimo ducẽtesimo ad annum millesimum, quingentesimum septimum decimum, quo tẽpore, auctore Luthero extinctas indulgentias Kemnitius gloriatur. Ac primo quidẽ tempore indulgentias nihil aliud fuisse contendit, nisi relaxationes publicæ pœnitẽtiæ, sed eas relaxationes nihil habere commune cum indulgentiis Pontificiis, de quibus instituta cõtrouersia est. Sed antequam ad rem propositam veniat, longissima digressione refert multa de ritibus publicæ pœnitentiæ, de cautis eiusdem, ac demum de canonibus pœnitentialibus, vbi ad verbum describit canones Conciliorum Niceni, & Ancyrani, necnon eos, qui habentur apud Burchardũ & Gratianum. Quoniam enim iamdudum Lutherus ius Canonicum publicè exuslit, & eiusmodi ritus, & leges non solũ de moribus, sed etiã de memoria & libris Lutheranorum exciderũt, voluit Kemnitius cõmemoratione harum rerũ doctrinam recõditam, & abstrusam venditare, vt cæteris diligẽtior, ac doctior haberetur. Et quamuis non desint in hac digressione multa, quæ fallitatis coargui potuissent, tamen quia ad rem præsentem non faciunt, non existimaui tempus esse in his cõmemorandis, vel refellendis conterendũ. Illud vnũ præterire non possum, KEMNITIVM inter scripta veterum reuoluenda, nõ raro inuenisse quod minimè volebat. Nam cum ipse cũ Lutheranis cæteris contẽdat, pœnitentias veterum disciplinæ causa, non autẽ satisfactionis coram Deo, & redemptionis, vel expiationis peccatorum institutas, tamen fatetur se hoc etiam postremum apud Patres non raro legisse, ac pro sua modestia, & aduersus antiquissimos Patres reuerẽtia, eos non obscurè reprehendit. Sic enim loquitur pag. 306. *Nec verò nescius sum, veteres aliquando nimis largiter, & verbis nimium magnificis disciplinam illam canonicam cõmendare: vt quod Tertullianus dicit, satisfactionibus illis peccata expiari: Cyprianus illis dicit peccata redimi, abluj, sanari, & iudicẽ placari: Augustinus Deũ illis de peccatis præteritis propitiari. Ea talia sunt, quæ salua fide,* (Lutherana videlicet) *nec possunt, nec debent, sicut sonant, accipi, & intelligi.* Hæc ille. Sed profectò iustius erat nouos Lutheranorum errores ex doctrina veterum Patrum corrigere, quam ex nouis istis erroribus de veterum Patrum doctrina, & sententijs iudicare.

Porrò digressione illa aliquando expedita pag. 318 aggreditur ad probãdum, indulgẽtias olim nihil aliud fuisse, nisi moderationes, relaxationes, & remissiones mulctarum canonicarum, quæ in publica pœnitentia vsitatę tunc erant. Id verò probat ex Canonibus Con-

ciliorum

ciliorũ Ancirani, Nicæni, & Agathensis, & tãdem his verbis cõcludit: *Hæ fuerunt veteris Ecclesiæ siue relaxationes, siue Indulgentiæ, à quibus quemadmodũ Põtificiæ indulgẽtiæ per omnia genera causarũ diuersæ sint, ex hac narratione, & ex descriptione Indulgentiarum in principio expositæ, si fiat collatio manifestũ est, atque ideo nudam tãtum pono recitationem relinquẽs lectori collationem diuersitatis.*

Respondeo, Relationes pœnitentiæ Canonicæ per omnia genera causarum cum iis Indulgentiis conuenire, quas Catholici defendunt, & quas Kemnitius supra non fideliter, sed admistis mendacijs explicauit. Causa enim veluti efficiens indulgẽtiarum iuxta Catholicorũ omniũ sentẽtiã, Episcopi sunt, ac potissimũ Romanus Episcopus, quẽ Episcopum Episcoporum Tertullianus in li. de Pudicitia nominauit. Cõstat autem tum veteres relaxationes, tũ recentiores indulgẽtias non ab aliis, quã ab Episcopis dari solere, vel posse. Causa formalis est ipsa liberatio, siue iudicialis absolutio per ministerium clauium à pœnis in foro pœnitentiario debitis. quod totum in vtraque remissione tã veteres, quã recẽtes conuenire non dubiũ est. Causa materialis, siue sint ipsi pœnitẽtes, qui absoluuntur, siue pœnę circa quas versatur absolutio, eadẽ omnino vtrobique reperietur: nã & veteres, & recẽtiores Episcopi, non aliis quã pœnitentibus indulgẽtias tribuũt, nec alias pœnas, quã in foro pœnitentiario debitas relaxant. quod autẽ tunc relaxarentur pœnæ iniunctæ, nunc autẽ tum iniũctæ, tũ iniungendæ, ratio est, quoniam tunc iniungebantur seueriores pœnitentiæ, quæ sæpe delictis æquales erãt, nunc autẽ iniunguntur mitiores, quæ delictis impares sunt; sed siue pares, siue impares iniungantur, omnino pares in hac vita, vel in alia perferẽdę sunt, nisi misericorditer relaxentur. Atque ad hoc probandum adduximus suprà cap. 13. testimoniũ S. Cypriani qui in epist. 2. lib. 4. ad Antonianum apertissimè scribit, eos, qui in hac vita non plenè satisfecerunt, emendandos & cruciandos igne Purgatorij in alia vita, donec reddant nouissimum quadrantem.

Ac vt non repetam tam multa, quæ alibi diximus vnius S. Augustini vtro vel altero testimonio cõtentus ero. Hunc enim auctorẽ præter cæteros, etiã Hæretici nostri temporis magni faciũt. Igitur S. Avgvstinvs in Psal. 37. in illa verba: *Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me*; illos dicit argui in furore, quibus dicitur: *Ite maledicti in ignem æternũ*, illos autem corripi in ira, qui emendantur igne purgatorio. *Neque* (inquit) *in ira tua emendes me, vt in hac vita purges me, & talem me reddas, cui iã emẽdatorio igne non opus sit, propter illos, qui salui erunt, sic tamẽ quasi per ignẽ.* Et paulò pòst: *Quare petit iste, ne in indignatione arguatur, neque in ira emẽdetur, tanquã dicens Deo, quoniã ista quæ patior, multa sunt, magna sunt, quæso vt sufficiãt, & incipit illa numerare satisfaciens Deo, offerẽs illa, quæ patitur, ne peiora patiatur.* Audis ne Kemniti, per pœnas huius vitę patienter toleratas satisfieri Deo? audis, eos, qui hic nõ plenè purgantur in alia vita igne purgatorio emendãdos? & rationẽ omnium idẽ Avgvstinvs reddit in Psal. 50. cùm ait: *Veritatem dilexisti, quoniam impunita peccata etiam eorũ, quibus ignoscis nõ dimisisti, sic prorogasti misericordiã, vt seruares & veritatem, ignoscis confitenti, ignoscis, sed seipsum punienti. Sic seruatur misericordia, & veritas.* Quid clarius dici potuit ab vllo Scholastico Doctore? Atque hæc est etiã causa, cur in priore libro dixerimus, tum ad veteres relaxationes, tum ad recentiores indulgentias thesaurum satisfactionum Christi, & Sanctorum applicãdum fuisse, quoniam misericordia cum iustitia in omnium relaxatione cõiungenda est. Itaque etiam in hac re similes sunt indulgentiæ veteres, & nouæ.

Restat causa finalis, quæ saltem in genere semper eadem fuit, gloria Dei, & vtilitas Ecclesiæ. Nam antiquí pœnitẽtias relaxabãt, vel quãdo necesse erat lapsos ad Martyrium per cõmunionem & Sacramẽta præparare, vel quãdo timebãt, ne pœnitentes sub onere deficerent: vel quando negligentiores ad studiũ pœnitẽtiæ accendere cupiebant, hoc veluti præmio relaxationis, quod diligentioribus præbebatur, vel quãdo Martyres qui pro pœnitentibus Episcopos rogabãt, honorare, & eo modo reliquos fideles ad martyrij gloriam prouocare volebant. Denique nunquã deerat rationabilis causa cur sancti illi Patres pœnitentias iniunctas moderãdas, vel remittendas iudicarent. Posterioribus quoque tẽporibus semper causa indulgẽtię cõcedendæ, vel fuit recuperatio terrę sanctæ, vel subuẽtio pauperũ, vel excitatio fidelium ad preces, & opera pœnitentiæ, vel alia similis rationabilis, & pia. neque poterit Kẽnitius, quamuis multas fabulas à suis cõfictas recitet, producere vnum aliquod Pontificiũ diploma, vbi pro pecunia ipsi Põtifici numerãda, vel alia, siue turpi, siue profana, siue leui causa indulgentiæ concedãtur.

Habemus igitur omnia genera causarum eadem fuisse in indulgentiis antiquis & nouis. Vnum discrimen in medium adferri posset, quod veteres illi Episcopi singulis pœnitentibus pœnas relaxabant, nunc autem plerumque in communi omnibus relaxantur, qui certa opera sibi iniũcta præstiterint. sed neque est hoc essentiale discrimen, neque eiusmodi communes indulgentiæ antiquis tẽporibus defuerunt, attulimus enim supra certa testimonia de indulgentiis communibus à Sergio II. & Leone III. & Gregorio I. concessis, qui omnes ante annum millesimum sederunt. nec desunt probabiles coniecturæ indulgentiæ à Paschali I. & Syluestro I. in commune propositæ.

CAPVT XIX.

Respondetur ad alteram partem argumenti historici contra Indulgentias.

Altera pars historiæ Kemnitii continet ea tempora, quibus pœnitẽtiæ redimi cœperũt. Scribit enim Burchardus ex Pœnitentiali Romano, eum qui vno die in pane & aqua ieiunaturus erat, potuisse ieiunium illud commutare seu redimere, si quinquaginta Psalmos flexis genibus recitasset, & pauperem vnum eo die pauisset, & eodem modo alias pœnitentias aliis redimi, vel in alias commutari per ea tempora licuisse.

Quando hæ redemptiones propriè cœperint, nõ ita certo constat, sed Burchardus, qui de illis scribit, circa annum Domini millesimum vicesimum floruit: sed extat etiam mentio harum redemptionum in Cõcilio Tributiensi can. 56. quod Concilium tempore Arnulphi Imperatoris anno DCCC.XCVI. celebratum est. De his igitur redemptionibus nonnulla Kemnitius dicit, quæ discussione indigere videntur.

Primum pag. 323. scribit circa hæc tẽpora, accessisse ad opera pœnitentię opinionẽ de opere operato. quod ipsum inferius aliquoties repetit. Vocat autẽ opinionẽ de opere operato, quod credere cœperint homines, his operibus satisfieri Deo pro peccatis, & necessarias esse eiusmodi satisfactiones non solum causa disciplinæ, sed etiam ad placandum Deum. In qua re bis errat Kemnitius, primũ in nomine, deinde in re. neque enim intelligit, quid Catholici Theologi per opus operatum significare voluerint. nam si id intelligeret, certè non diceret, opera pœnitentiæ ex sententia Catholicorum vim habere ex opere operato. Quid igitur Catholici opus operatum vocant? id quod non pendet à dignitate, vel sanctitate Ministri operantis, sed hoc ipso quod fit ex diuina institutione vim habet. Talis est

exempli cauſſa, Baptiſmus, qui vim habet ſanctificãdi ex diuina inſtitutione, & re vera ſanctificat, etiamſi ab homine improbo, & perdito conferatur. At opera pœnitentię ex Catholicorum doctrina nihil efficiunt, hoc eſt, non placant Deum, non ſatisfaciunt pro peccato, non expiant pœnæ reatum, niſi fiant ab homine iuſtificato, & reconciliato, proinde ex opere operantis, non ex opere operato vim habent quando non ſunt pars Sacramenti pœnitẽtiæ, ſed ſponte aſſumuntur ad placandum Deum, eique pro reatu pœnæ ſatisfaciendum: quando autem ſunt pars ſacramenti, tunc quidem vtroque modo vim habent, ſed Kemnitius loquitur de his operibus priore modo, neque vult ex ſententia Catholicorum vim habere ex opere operato, quia ſunt pars ſacramenti, ſed quia aſſumuntur ad placandum Deum. Atque hęc de hallucinatione Kemnitij circa nomen.

Quod autem ad rem attinet; iam ipſe citauit, & reprehendit Tertullianũ, Cyprianum, & Auguſtinum, qui ſcripſerũt opera pœnitentiæ placare Deum, & per ea redimi peccata, ſanari, ablui, expiari. & nos addidimus alia teſtimonia Cypriani, & Auguſtini, quibus probatum eſt neceſſaria eſſe opera pœnitentiæ ad ſatisfaciendum Deo pro peccatis, alioqui in vita futura, eluẽda eſſe grauiſſimis pœnis in igne Purgatorij. Non igitur verum eſt, his temporibus, id eſt, circa annum Domini milleſimum acceſſiſſe opinionem de neceſſitate, & efficacia ſatisfactionum: cum ea opinio, vel potius certa fides in Eccleſia Catholica ſemper fuerit.

Secundo Kemnitius addit, ex illis redemptionibus & commutationibus pœnitentiarum, ſecutam eſſe languefactionem (ſic enim ipſe loquitur) veræ contritionis; euerſionem ſeriæ emendationis, & perſuaſionem impunitatis in delictis. Sed mirum eſt, cur hoc dicat, cum illæ redemptiones grauiſſimæ pœnitentiæ fuerint, & non omnium pœnitentiarum, ſed ſolum aliquarum redemptiones permitterentur: & ſi veteres Patres rectè interdum relaxabant, ac retinebãt iniunctas pœnitentias: cur vitio verti debet poſterioribus Patribus quod eaſdem pœnitentias aliis commodioribus redimi, vel in alias faciliores commutari poſſe cenſuerint? Certè apud Lutheranos non opus eſt redimere ieiunia eleemoſynis, cum nulla ſint amplius apud eos indicta ieiunia: nec pœnitentibus opus eſt quærere quibus operibus redimant impoſitas pœnitentias, cum Lutherus eorum Patriarcha ſcripſerit in libro de captiuit. Babylonica de Baptiſmo, omnia peccata in momento abſorberi, ſi ſtet, vel redeat fides. Sed de his ſæpe diximus.

At, inquit Kemnitius, in concilio Cabilonenſi ſub Carolo Magno, teſte Burchardo, extat canon contra eos, qui de induſtria peccabant, & propter eleemoſynarum largitionem impunitatem peccandi ſibi promittebant. Item contra alios, qui putabãt, ſe à peccatis omnibus poſſe purgari, ſi Romam, vel Turonum, aut alia ſancta loca ſub prætextu orationis pergerẽt. Extãt quidem iſti canones, & ſanctè, prudenterque ſtatuti ſunt aduerſus eos, qui ſine vera cõuerſione ad Deum, immò cum propoſito perſeuerãdi in peccatis, ſatis ſibi eſſe ducebãt, ſi eleemoſynis, vel peregrinationibus operam darent. Sed hæc vitia ſunt hominum non canonum, neque enim canones qui redemptionem permittebant, volebant fieri ſine vero propoſito dimittẽdi peccata, vel ſine vera contritione, & conuerſione.

Poſtremo adiungit Kemnitius, ex his redẽptionibus pœnitentiarum paulatim ortas eſſe modernas indulgentias, quibus per opera indebita Sanctorum peccata redimi poſſe dicuntur. Sed hoc falſum eſſe manifeſtè patet, ex eo quod indulgentiæ, quales nunc ſunt in vſu Eccleſiæ, antiquiores ſunt redẽptionibus illis pœnitentiarum. Nam redemptiones illæ cœperunt circa annum milleſimum, vel nongẽteſimum, & indulgentias quales nunc ſunt in vſu fuiſſe oſtendimus per certiſſima teſtimonia diu ante annum nongenteſimum tempore Sergij II. Leonis III. & Gregorij I. Neque Kemnitius aliud profert ad probanda quæ dicit, niſi ſuas, eaſque leuiſſimas coniecturas.

CAPVT XX.

Reſpondetur ad tertiam partem argumenti hiſtorici contra Indulgentias.

POSTREMA hiſtoriæ pars continet ea tempora quibus Kemnitius conatur oſtendere originem habuiſſe Indulgentias, quæ nunc ſunt vſu receptæ. Ac primum fatetur, quod eſt veriſſimũ, ſummæ antiquitatis argumentum, non eſſe vnquam annotatum, quo tempore ceperint Indulgẽtiæ. Deinde refellere conatur, quod Catholici dicunt, tempore S. Gregorij id eſt anno Domini ſexcenteſimo, iam fuiſſe in vſu Eccleſię Indulgentias, cum traditio antiqua habeat, ab ipſo S. Gregorio additas fuiſſe ſtationibus Indulgentias. Refellit Kemnitius eam Catholicorum ſententiam, illo ſolum argumento, quia nihil de hac re in ſcripturis S. Gregorij, vel in hiſtoriis eorum temporum.

Sed argumentum nullas habet vires, cum conſtet eiuſmodi conceſſiones: non libris, ſed vſu & conſuetudine conſeruari. Nam etiam de Indulgentiis à Leone III. in tot locis Germaniæ conſtitutis, nihil exſtat in eius epiſtolis, quas ſatis multas ſcripſit, neque in hiſtoriis vniuerſalibus eorum temporum. & niſi incidiſſet occaſio, vt S. Ludgerus vitam S. Suiberti ſcribendam ſuſciperet, ſciremus quidẽ Aquiſgranij & Coloniæ Indulgentias à Leone III. cõceſſas haberi, ſed nullo certo teſte id probare poſſemus quomodo etiam niſi S. Innocent. I. neceſſitatem habuiſſet reſcribẽdi Decẽtio Epiſcopo Eugubino ſic ſciſcitanti, an Epiſcopus deberet cõferre Sacramentum vnctionis extremæ, an ſolus preſbyter, certè nõ haberemus teſtimonium vllius auctoris illius temporis pro Sacramento illo. Siquidem de iis rebus, quæ ſunt in vſu cõmuni fidelium, non ſcribebant Patres, niſi coacti ab Hæreticis, aut alia ſimili neceſſitate; Itaque ad probandum à S. Gregorio Indulgentias ſtationibus adiunctas fuiſſe, multo amplius valere debet S. Thomæ, & Gulielmi Altiſiodorenſis grauiſſimorum virorum affirmatio, quam ſilentium omnium aliorum. Quod enim aliquid verum ſit etiamſi à multis ſcriptum non ſit, facilè credi poteſt: at falſum eſſe, quod à viris grauiſſimis, ac fide digniſſimis affirmatur, non facilè credi debet.

Obiter autem Kemnitius cum ſtationes nominaſſet, addere voluit, quæ ſit notio eius vocis, & quia ſtãtes, inquit, verbum audiebant, & orationes faciebant, dictæ ſunt ſtationes. Sed longè aberrat à vero. ſtationes enim dictę ſunt militari vocabulo, vigiliæ quędam ſpirituales Eccleſiæ, quæ vel ob imminentem perſecutionem, vel alia de cauſſa in ieiuniis & oratione perſeuerabat, vſque ad horam diei nonam, aut etiam vſque ad veſperam, ſimul enim ieiunium & ſtatio ſoluebantur. Et quemadmodum milites in excubiis vigilantes in ſtatione eſſe dicuntur, ſiue ſtent, ſiue ſedeant, ſiue obambulent, ſic etiam Chriſtiani ſtationem celebrare dicebantur, cum in oratione & ieiunio tota die perſeuerarent, ſiue ſtando ſiue proſtrati ad terram, ſiue genibus poſitis, ſiue alio quouis modo Dominum precarentur. De qua re vide Tertull. in libro de fuga in perſecutione, in libro de ieiunio, & in libro de oratione, & quæ nos ſcripſimus in lib. 2. de bonis operibus in particulari, ca. 22.

Deinde Kemnitius addit nihil de Indulgentiis inueniri in ſcriptis Burchardi, Gratiani, & Petri Lombardi,

bardi, atque inde concludit, Indulgentias ortum habuisse circa annum Domini millesimum ducentesimum, cui argumento nos suprà respondimus, capite XVII. vbi ostendimus ex testibus certis, Indulgentias multo esse antiquiores, ac vt videas, Lector, quam verum sit prouerbium, mendacem memorem esse debere: scripsit Kemnitius suprà pag. 274. hæc verba: *In hac de Indulgentiis disputatione non possunt vel vlla Patrum testimonia, vel vlla veteris Ecclesiæ Exempla proferre, quod talis, vel doctrina, vel vsus talium Indulgentiarum vllo vnquam tempore ad annos post natum Christum mille ducentos in veteri Ecclesia fuerit.* Et idem repetit pag. 275. affirmans nullum auctorem scripsisse de Indulgentiis ante annum Domini M.CC. & tamen pag. 332. scribit Kemnitius Alexandrum III. Pontificem circa annum Domini M.C.LXX. scripsisse de Indulgentiis, quæ fiebant in dedicationibus Ecclesiarum, aut conferentibus aliquid ad ædificationem pontium. neque Alexander tunc indulgentias instituit, sed loquitur de re nota & vsitata, & frequentissima, & infrà pag. 375. numerat idem Kemnitius Vvaldenses inter eos, qui indulgentias, quales nunc habet Ecclesia, reiecerunt, & oppugnarunt: constat autem Vvaldenses circa eundem annum M.C.LXX. errores suos prædicare cœpisse.

At quomodo ista cohærent, vt indulgétiarum origo referenda sit (auctore Kemnitio) ad annum M.CC. & tamen eodem auctore anno M.C.LXX. Alexander III. de Indulgentiis iamdudum introductis rescripta erat, & Vvaldenses Hæretici indulgentias in Ecclesia olim receptas damnent, atque reijciant? Igitur non solum testibus à nobis productis cap. XVII. sed etiam ipso Kemnitio teste sententia eiusdem Kemnitii de indulgentiarum nouitate apertissimè refutatur.

His tractatis, Kemnitius aggreditur longissimam narrationem de quæstionibus Scholasticorũ circa indulgentias, de Iubilæis in Ecclesia celebrari solitis, de indulgentiis singularum Ecclesiarum Vrbis Romę, ac demum de contentione Lutheri, & Teccelii circa indulgentias, quæ non egent refutatione, sed sola mendaciorum, & calumniarum annotatione.

Igitur pag. 346. posteaquam recitauit Kemnitius decretum Concilii Viennensis contra Quæstuariorum abusus: addit hæc verba: *Sed Pontifices ipso facto mox addiderunt interpretationem quod sint abusiones damnabiles, & abolendæ, si fiant à Quæstoribus Hospitalium: si verò à Romanis Pontificibus tales Indulgentiæ, & eo modo concedantur, esse opus maximè pium.*

Hoc autem esse mendacium manifestum ex ipsa cõstitutione intelliget quicumque eam legere voluerit. continet enim ea constitutio tres paragraphos. In primo cauentur, ne Quæstores admittantur, nisi Apostolicæ sedis vel Diœcesani Episcopi litteras ostenderint. In secundo narrantur abusus Quæstorum, & simpliciter damnantur, & prohibentur, neque vlla additur declaratio. quod si tales indulgentiæ, & eo modo à Pontifice concedantur, sit opus maximè pium. In tertio decernuntur pœnę Quæstoribus, qui superioris mandato non paruerint; neque etiam hoc loco additur vlla talis declaratio, qualem finxit Kemnitius. Illa igitur verba Kemnitii: *Et videri sanè possint abusiones illæ in Indulgentiis generaliter taxari, damnari, & aboleri per Clementinam illam. Sed Pontifices ipso facto mox addiderunt interpretationem quod sint abusiones damnabiles, & abolendæ, si fiant à Quæstoribus Hospitalium: si autem à Romanis Pontificibus tales Indulgentiæ, & eo modo concedantur, esse opus maximè pium.*

Mendacium, & impostura apertissimam continent, nusquam enim talis interpretatio in tota illa constitutione reperitur, neque reperiri potest, quia ipsi constitutioni sine dubio repugnaret, in qua non solum abusiones illæ absolutè & simpliciter abolentur, sed etiam reuocantur omnia priuilegia Quæstoribus quoquomodo concessa circa materiam abusionum illarum, ita vt nihil eorum, in quibus abusiones consistunt, ne prætextu quidem litterarum Apostolicarum illis actitare licuerit.

Quod verò initio constitutionis dicitur, vt Quæstores non admittantur, nisi literas Apostolicæ sedis vel Episcopi proprii demonstrauerint: non est id quod Kemnitius reprehendit, tum quia hoc non est additum post abusiones damnatas, sed præmissum ante damnationem: tum quia in hac parte non agitur de abusionibus, sed de simplici propositione indulgentiarum, & charitatiui postulatione subsidii, vt ipsa constitutio loquitur.

Idem Kemnitius pag. 353. multa dicit de venditione indulgentiarum tempore Pauli II. & Sixti IV. & addit, ne videatur ea ex capite suo finxisse, *Extant hæc in Extrauagantibus Pauli II. & Sixti IV.* At ego iterum atque iterum legens ac relegens eas Extrauagantes, ne vestigium quidem vllum earum venditionum reperio. Sed qui versatus est in scriptis Kemnitii, & nouit, quam is audacter, & sine vlla verecundia mentiri solitus sit non mirabitur eum in hac materia præter omnes alias apud Lutheranos odiosa, impudentiæ mentiendi omnino fræna laxasse.

Rursus pag. 362. adscribit narrationem de indulgentia diuinitus concessa ad preces S. Frãciſci adeuntibus Ecclesiam sanctæ Mariæ de Angelis quam ipse vocat impudentissimam fabulam, & verè ex parte fabula est, quod ad ea videlicet, quę ipse Kẽnitius admiscuit. nam præter alia scribit, S. Franciscum Honorio Sũmo Pontifici dixisse, sigilla Bullæ indulgẽtiæ illius esse stigmata sua. At nullus auctor hoc refert, præter Kemnitium, & non solum non est verum, sed nec verisimile, tum quia nondũ S. Franciscus stigmata habuerat, cum illa indulgentia concessa est; tum quia etiamsi habuisset, non ea vir summæ humilitatis vlla ratione iactasset.

Porrò ad eam narrationem infirmandam nihil omnino Kemnitius adfert, nisi iudicium suum: ad confirmandam autem adsunt testes illius temporis, qui historiam conscripserunt, vt cognosci potest ex initio secundi libri Chronicorum Ordinis S. Francisci, adest præterea testimonium S. Bernardini tomo 1. ser. 9. qui est in Euangelium Dominicæ primæ Quadragesimæ, qui vir sanctitate, doctrina, & miraculis clarissimus fuit. Adest testimonium S. Antonini 3. par. Summæ hist. tit. 24. ca. 14 §. 3. qui etiam vir doctus, & sanctissimus fuit. Adest concursus populorum frequẽtissimus ad eam Ecclesiam Kalendis Augusti, quo solo die indulgentia diuinitus concessa obtineri potest. Adsunt dẽnique signa & prodigia non pauca, quæ ad illius indulgentiæ veritatem astruendam edita fuisse Chronica iam citata testantur.

Sed non sine causa Kẽnitius hanc historiam falsam, & fabulosam haberi cupit, quoniã per eam historiam tria Catholica dogmata confirmantur, vnum de indulgentiis, alterum de Pontifice Maximo, tertium de Cõfessione. Siquidem ad preces sancti Francisci Christus ipse plenariam Indulgentiam dedit, sed non nisi per ministerium Vicarii sui Pontificis Maximi dedit, nec nisi per contritionem, & confessionem à culpa expiatis, & eam Ecclesiam visitantibus dedit.

Idem Kemnitius pag. 364. incipit narrare varias indulgentias, quæ habẽtur in Ecclesiis vrbis Romę quas ipse ex incertis Auctoribus, & obscuris libellis colligit ascendere ad multa centena annorum millia, & quoniam satis constat, non tam diu Purgatorium neque ipsum mundum esse duraturum, dicit se pro Ger-

manica ſimplicitate aſſequi non poſſe rationem calculi Pontificii; rogatque Romanenſes, vt hoc myſterium explicare non grauentur.

Sed primum admonendus eſt, vt ſi noſſe cupit veras hiſtorias de indulgentiis Romanis, non eas petat vel ab hoſtibus Eccleſiæ qualis fuit Veſellus ille, quem ſæpiſſimè citat, neque ab obſcuris quibuſdam libellis, qualem vnum ſe vidiſſe dicit editum Norimbergæ, Germanicè ſcriptum amplificatum de ſtationum Romanorum indulgentiis, cum antea Latinè, & breuius editus Romæ fuiſſet: ſed à Pontificum diplomatibus, vel ab authenticis Eccleſiarum tabulis, aut certè ab auctoribus, certis, grauibus, doctis, probatis. neque enim dubitari poteſt, quin multa vel deprauata, vel confícta in eiuſmodi libellis incertis & anonymis legantur, quale illud eſt, quod Gregorius Papa cum Lateranenſem Eccleſiam iterum dedicaret, tot dierum indulgentias dederit, quot guttæ cadunt, ſi per tres dies & noctes continuè pluat. Hanc enim fabulam Kemnitius ſicut eam retulit pag. 367. ita per ſe facilè potuiſſet diiudicare verè fabulam eſſe, cum neque adſcribatur quis ille Gregorius fuerit, quando Eccleſiam illam dedicauerit, quis earum rerum teſtis ſit: neque in certis & probatis hiſtoriis vllum eius dedicationis, vel indulgentiæ veſtigium exter. Quod ſi fortè probari poſſit (id enim, vt dixi, in probatis Auctoribus non legi) conceſſa fuiſſe aliquando multa millia dierum, vel annorum indulgentiæ: legat quæ ſuprà ſcripſimus lib. ſuperiore, c. 9. & intelliget myſterium calculi illius, quod ſibi explicari petit.

Idem Kemnitius pagina 372. pollicetur ſe demonſtraturum, omnibus temporibus fuiſſe aliquos, qui impoſturis Indulgentiarum contradixerint, & primum quidem profert Concilia generalia Lateranenſe, & Viennenſe, quibus damnantur abuſus, & fraudes Quæſtuariorum. Sed quia intelligebat, in his Conciliis ita damnari fraudes & abuſus, vt verus & legitimus vſus Indulgentiarum confirmaretur, & probaretur, tranſit ad eos, qui omnino Indulgentias contempſerunt, vel reprehenderunt. Adducit autem Vvaldenſes Hæreticos, Ioannem Vviclefum Hæreſiarcham, Ruthenos ſchiſmaticos, Ioannem Huſs, & Hieronymum de Praga, Vvicleſi diſcipulos, Veſellum & Veſalium, ſimiliter Hæreticos atque Eccleſiæ hoſtes, quibus falſo adiũgit Hieronymum Sauonarolam, cum nihil tale de eo referant Auctores hiſtoriarum iſtius temporis, qualis imprimis eſt Iacobus Nardius, denique Lutherum noſtri temporis Hæreticorũ omnium Patrem, & principem. Quid autem mirum eſt, ſi hoſtes Eccleſiæ qui tam multa alia fidei dogmata reprehendunt, idem, in Indulgentiis faciant? id enim perpetuum hæreticis fuit, ab ipſo initio Eccleſiæ, vt doctrinam Catholicam reprehenderent. Certè ſi Kemnitius aliquid efficere volebat, debebat tales proferre reprehenſores Indulgentiarum, qui ob ſapientiam & probitatem, & cum Eccleſia Catholica communionem, fidem indubitatam mererẽtur. Sed ille id nec fecit, nec facere potuit: Nos autem contra, multos proferre poſſumus Indulgentiarum Pontificiorum laudatores, & prædicatores qui & libris editis ſapientiam, & miraculis maximis ſanctitatem ſuam probauerint, quales ſunt S. Bernardinus, ſanctus Antoninus, ſanctus Vincentius, ſanctus Bonauentura, ſanctus Thomas, ſanctus Petrus Martyr, S. Antonius Paduanus, S. Franciſcus, ſanctus Dominicus, & ipſe etiam ſanctus Bernardus, quem etiam Lutherani admirari, & Sanctum appellare coguntur.

✠

QVINTA CONTROVERSIA GENERALIS,

DE EXTREMA VNCTIONE, ORDINE, ET MATRIMONIO.

SINGVLIS LIBRIS EXPLICATA.

Digitized by Google

INDEX LIBRORVM ET CAPITVM.

LIBER PRIMVS.

De Sacramento Extremæ Vnctionis.

CAP. I. Qui hæretici hoc Sacramentum negarint.
II. Probatur ex Scripturis, Vnctionem infirmorum esse Sacramentum propriè dictum.
III. Refelluntur hæreticorum solutiones ad Scripturam citatam.
IV. Probatur ex traditione veterum, Vnctionem infirmorum esse Sacramentum.
V. Idem probatur ratione.
VI. Soluuntur argumenta aduersariorum.
VII. De materia & forma huius Sacramenti.
VIII. De effectu huius Sacramenti.
IX. De Ministro, & eo qui suscipit Sacramentum Extremæ Vnctionis.
X. De cæremoniis.

LIBER SECVNDVS.

De Sacramento Ordinis.

CAP. I. Ordinationem verè ac propriè Sacramentum esse nouæ legis: qui negauerint ex hæreticis.
II. Ordinationem Sacramentum esse, demonstratur ex diuinis literis.
III. Ordinationem Sacramentum esse, probatur ex traditione.
IV. Idem ostenditur ratione.
V. Episcopalem ordinationem Sacramentum esse.
VI. Diaconatum esse verum Sacramentum.
VII. Subdiaconatum esse etiam Sacramentum.
VIII. Minores etiam Ordines Sacramenta esse.
IX. Manus impositionem ad essentiam Sacramenti Ordinis pertinere.
X. De effectu huius Sacramenti.
XI. De Ministro.
XII. De cæremoniis.

LIBER TERTIVS.

De Sacramento Matrimonij.

CAP. I. De statu quæstionis, & erroribus hæreticorum.
II. Matrimonium Sacramentum esse, probatur ex diuinis literis.
III. Matrimonium esse Sacramentum, probatur ex Patribus.
IV. Probatur ratione Matrimonium esse Sacramentum propriè dictum.
V. Soluuntur argumenta aduersariorum.
VI. De materia, forma, & ministro Sacramenti Matrimonij.
VII. Omne legitimum Matrimonium inter Christianos contractum, esse Sacramentum.
VIII. Soluuntur argumenta Cani.
IX. De polygamia multarum vxorum successiuè.
X. De polygamia multarum vxorum simul.
XI. Soluitur argumentum aduersariorum, ex Patriarcharum exemplo ductum.
XII. Matrimonium infidelium solubile esse, etiam quoad vinculum.

Digitized by Google

DE SACRAMENTO EXTREMÆ VNCTIONIS,

LIBER VNICVS.

CONTROVERSIÆ DE SACRAMENTO EXTREMÆ VNCTIONIS, sunt omnino septem. PRIMA, eáque potissima, de genere; An sit legis nouæ Sacramentum verè ac propriè dictum. SECVNDA, de materia. TERTIA, de forma. QVARTA, de effectu. QVINTA, de ministro. SEXTA, de suscipiente. SEPTIMA, de cæremonijs.

CAPVT PRIMVM.

Qui Hæretici hoc Sacramentum negarint.

HÆRETICI PERMVLTI RITVM Vnctionis infirmorum è numero Sacramentorum auferre conati sunt. PRIMO Vvaldenses, vt referunt Æneas Syluius libro de origine Boëmorum, ca. 35. & ante eũ Guido Carmelita in summa de hæreticis. SECVNDO, Albigenses, teste Antonino in summa Theologica, par. 4. tit. 11. c. 7. §. 5. TERTIO Ioannes Vviclefus, teste Thoma Vvaldensi, tom. 2. de Sacramentis, ca. 163. & satis ipse de se id testatur in 4. lib. Trialogi, cap. 25. vbi contendit, hoc Sacramentum neque à Christo, neque ab Apostolis institutum, proinde nec verè Sacramentum esse.

Hos imitantur hæretici huius temporis. Lutherus in lib. de captiuit. Babyl. c. de Extrema vnctione non reijcit hunc ritum, tamen negat Sacramentũ esse propriè dictum. Caluinus lib. 4. Instit. cap. 19. §. 18. 19. 20. & 21. & Kemnitius in 2. par. Exa. à pag. 1102. vsque ad 1135. non solum & Sacramẽtum esse negant, sed etiam irrident more suo. Idem facit Melanchthon in locis, titu. de vnctione. Idem facit etiam Ioannes Brentius in Confessione Vvirtemberg. c. de Extrema vnctione, & Magdeburgenses Centur. 7. & sequentibus, cap. 6. de ritu visitationis infirmorum.

Ecclesia verò Catholica palàm affirmat, Vnctionem extremam Sacramentum esse verè ac propriè dictum. Id enim expressè habent Concilium Florentinum in instruct. Armenorum, & Trid. sess. 14. can. 1. de Extrema vnctione, & omnes Theologi, lib. 4. sent. dist. 23. Potest autem hæc veritas tribus argumentis probari. PRIMO, Ex Scripturis. SECVNDO, ex traditione Ecclesiastica. TERTIO, ex ratione.

CAPVT II.

Probatur ex Scripturis Vnctionem infirmorum esse Sacramentum propriè dictum.

QVOD attinet ad PRIMVM: duæ Scripturæ proferuntur ab omnibus, vna ex cap. 6. Marci, altera ex cap. 5. Iacobi.

De PRIORE non omnes conueniunt, an cùm Apostoli vngebant oleo infirmos, & curabant; illa fuerit vnctio Sacramentalis, de qua nunc disputamus: an solùm fuerit figura quædam, & adumbratio huius Sacramenti. Qui tuentur PRIOREM sententiam, vt Tho. Vvaldens. loco citato, & Alphonsus de Castro, lib. de hæresibus, verbo, Extrema vnctio, ea ratione ducuntur, quòd Beda, Theophylactus, & Oecumenius in commentarijs Marci, & Iacobi, videantur dicere eandem esse vnctionem, cuius fit mentio in vtroque loco. Sed profectò probabilior est sententia POSTERIOR, quæ est Ruardi in explicatione art. 12. & Iansenij in c. 6. Marci, & Dominici à Soto, dist. 23. q. 1. art. 1. & aliorum. Et mihi certè eo etiam nomine gratior, quod videam Lutherum, Caluinum, & Kemnitium locis citatis esse in priore opinione: existimant enim illi eandem esse vnctionem Marci 6. & Iacobi 5.

Probo igitur breuiter sententiam posteriorẽ. PRIMO illa vnctio, qua vtebantur Apostoli, referebatur solum aut præcipuè ad curationẽ morbi corporalis, vt ex eo loco patet, vnde etiã sanabantur omnes, qui tum inungebantur: Sacramenta autem per se ad animam pertinent, ad corpus per accidens, aut certè secundario.

Deinde SECVNDO, Apostoli eo tempore nondũ erant Sacerdotes: & quamuis potuerit Christus etiam per non sacerdotes Sacramenta conferre; tamen non est probabile eum hoc fecisse, nec legimus id vnquam factum in Sacramentis magis necessarijs, vt in Sacramẽto Pœnitentiæ, vel Euchatistiæ. Neque obstat quod Apostoli baptizarunt, cùm nundum essent Sacerdotes: nam non ita est de essentia Baptismi, vt minister sit sacerdos sicut de essentia vnctionis. Nam si laïcus baptizat, etiam extra necessitatem, Baptismus est ratus: nõ autem est rata Vnctio, si laïcus inungat. Quod autem Apostoli nondum fuerint eo tempore Sacerdotes, patet, quia facti fuerunt in vltima cœna, vt docet Concilium Tridentinum, sess. 22. cap. 1.

Accedit TERTIO, quod Apostoli tunc promiscuè vngebant quoslibet ægros, vt cæcos, claudos, &c. at Sacramentum vnctionis nõ datur nisi iis, qui decumbunt cum periculo vitæ, vt omnes concedunt.

Item QVARTO, Apostoli tunc cùm inungerent, non quærebant, essentne baptizati, qui inungendi erant, & omnino probabile est, multos ab eis inunctos qui infideles erant; At certè sine Baptismo nihil prosunt Sacramenta cetera, nec dari possunt aut debent non baptizatis sine peccato. Nec valet quod quidã obijciunt, Cornelio datam Confirmationem ante Baptismum, Act. 10. Deo videlicet in hac re dispẽsante. Nam Cornelius non habuit Sacramentum Confirmationis ante Baptismum, sed effectum Sacramenti Confirmationis ab ipso Domino immediate sine Sacramento.

DENIQVE Tridentinum Concilium, seſſ.14. can.1.de Extrema vnctione, dicit hoc Sacramẽtum inſinuatum Marci 6. Dicitur autem inſinuari id, quod nõ expreſsè proponitur, ſed adumbratur, & obſcurè indicatur. Et hoc eodem modo intelligendi ſunt veteres, qui locum Marci 6. coniungunt cum loco Iacobi 5. ſignificant enim vno in loco iacta eſſe fundamenta eius Sacramenti, quod in altero loco expreſsè proponitur. Quemadmodum enim cum Matth. 16. & alibi Chriſtus manus imposuit, non dicimus tũc inſtituiſſe Sacramentum Cõfirmationis, aut Ordinationis, ſed tamen agnoſcimus adumbrationem quandam Sacramenti poſtea futuri: ſic etiam quod Dominus iuſſerit Apoſtolos oleo curare infirmos, & non alia aliquare, intelligimus ſignificatum eſſe, futurum fuiſſe aliquando tempus, vt oleum eſſet Sacramentum infirmorum.

Veniamus nunc ad ALTERVM locum Iacobi 5. ita legimus: *Infirmatur quis in vobis? inducat preſbyteros Eccleſiæ, & orent ſuper eum, vngentes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei ſaluabit infirmum, & alleuabit eum Dominus, & ſi in peccatis ſit, remittentur ei.* Hic habemus omnia, quæ ad Sacramenti eſſentiam requiruntur, videlicet ſymbolum externum, promiſſionem gratiæ, & diuinam inſtitutionem: hæc enim tria, vt ſuprà diximus in prima controuerſia de confirmatione, aduerſarij requirunt. Symbolum externum eſt vnctio olei cum oratione fidei; promiſſio verò, alleuatio infirmi, & remiſſio peccatorum. Inſtitutio autem colligitur ex hac tam conſtanti promiſſione Apoſtoli: neque enim Apoſtolus tam conſtanter, & abſolutè id promitteret, niſi Dominus id inſtituiſſet, & mandaſſet. Itaque Apoſtolus Iacobus non inſtituit Sacramentum, ſed hortatur ad illud ſuſcipiendum, quod à Domino nouerat inſtitutum.

Quia vero Kemnitius in 2.par. Exam.pag. 41. & 42. requirit alia quinque, licet tria prædicta ſint præcipua; oſtendamus illa etiam reperiri in vnctione extrema. Ille igitur PRIMO requirit præter tria prædicta, vt ritus mandatus ſit in nouo Teſtamento, vt diſtinguatur à cæremoniis Teſtamenti veteris. Id verò hoc loco manifeſtè cernimus cùm conſtet Iacobi epiſtolam eſſe librum Teſtamenti noui: & præterea talis ritus non fuerit in Teſtamento veteri.

SECVNDO requirit, vt ritus non ad breue tempus duret, ſed perpetuus ſit. Id quoque habemus in illis verbis: *Infirmatur quis in vobis?* inde enim colligimus tamdiu duraturum hunc ritum, quamdiu in Eccleſia erunt ægroti.

TERTIO requirit, vt promiſſio gratiæ ſit annexa, & quaſi veſtita ſymbolo, ita vt intelligatur dari gratia cum ſymbolum externum exhibetur: id quod Kemnitius ponit contra Caluiniſtas, qui volunt Sacramenta eſſe ſymbola præteritæ, & iam olim acceptæ gratiæ. Id verò hoc loco habemus, vt patet, dicitur enim: *Vngentes eum in nomine Domini, & alleuabit eum Dominus, & ſi in peccatis fuerit, &c.* planè ad eum modum, quo dicitur de Baptiſmo, Mar. vlt. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit.*

QVARTO requirit, vt illa promiſſio non ſit cuiuſlibet gratiæ, ſed remiſſionis peccatorum: id verò expreſsè ſic habetur: *Si in peccatis fuerit, remittentur ei.*

QVINTO requirit, vt non ſit tantùm promiſſio generalis, ſed etiam applicetur in particulari ei, qui Sacramentum percipit, Et hoc etiam habemus; nam in particulari dicitur, *Vngentes eum, &c.*

CAPVT III.

Refellitur Hæreticorum ſolutiones ad Scripturam citatam.

AD hoc argumentum quatuor ſolutiones ab hæreticis dari ſolent. PRIMA eſt, epiſtolam illam non eſſe canonicam, nec à Spiritu Apoſtolico profectam. Ita Lutherus loco citato, cui aſſentitur Kemnitius pag. 1113. vbi dicit, hanc epiſtolam non eſſe tantæ auctoritatis, vt poſſit ſine teſtimoniis Scripturæ Canonicæ Sacramenta inſtituere, & probat ex HIERONYMO qui annotauit in lib. de ſcriptoribus Eccleſiaſticis in Iacobo Apoſtolo ſcriptam, & ex EVSEBIO lib. 3. hiſt. cap. 25. veteres iudicaſſe non eſſe epiſtolam illam à Iacobo, qui de illa ſic ait: *Sciendum ὡς νόθον, id eſt, quod notha ſit.*

At hæc PRIMA ſolutio eſt refugium miſerorum. Nam omnes veteres, qui catalogos ſcripſerunt ſacrorum librorum, hanc epiſtolam cum ceteris numerarunt, vt patet ex Clemente, can. vlt. Apoſtolorum, ex Innocen. I. epiſt. 3. & Gelaſio I. in Concilio LXX. Epiſcoporum: ITEM ex Conciliis Laodiceno can. vlt. Carthag. III. can. 47. Florentino, & Tridentino ſeſ. 4. DENIQVE ex Patribus, Origene, hom. 7. in Ioſue, Athanaſio in ſynopſi. Epiphanio hæreſi 46. Hierony. epiſt. ad Paulinum, Auguſtino lib. 2. doct Chriſtianæ, ca. 8. Ruffino in ſymbolum, Iſidoro, lib. 4. etymol. ca. 1. & Damaſceno, lib. 4. de fide, c. 18. Quod ſi his tot, ac tantis auctoribus fides non habetur, concidet auctoritas omnium aliorum librorum: nec enim aliunde ſcimus, qui libri ſint canonici, niſi ex traditione, & teſtimonio veterum Pontificum, Conciliorum, & Patrum, eorum præſertim, qui indicem texere voluerunt ſacrorum librorum.

Neque vllum vnquam legi veterum, qui apertè ſcriberet, Iacobi epiſtolam non eſſe Canonicam. Nam Hieronymus, quem pro ſe Kemnitius citat, dicit quidem quibuſdam viſam fuiſſe dubię fidei epiſtolam, tamen temporis progreſſu obtinuiſſe auctoritatem. Euſebius autem dicit eam epiſtolam quorũdam opinione eſſe adulterinam; tamen ſubiungit continuò: *Nos autem ſcimus in plurimis Eccleſiis publicè eſſe receptam.* Et certè plus apud nos valere debet publica Eccleſiarum auctoritas, quæ teſte Euſebio hanc epiſtolam recepit, vt Canonicam, quàm obſcura quorumdam opinio quæ eodem teſte Euſeb. eandem epiſtolam reijcit.

SECVNDA ſolutio eſt eiuſdem Lutheri ibidem, qui ſic ait: *Si eſſet Iacobi Apoſtoli, dicerem non licere Apoſtolis ſua auctoritate Sacramentum inſtituere, id eſt, diuinam promiſſionem cum adiuncto ſigno dare, hoc enim ad Chriſtum ſolum pertinebat.*

Hęc ſolutio longè deterior eſt ſuperiore: audet enim Lutherus ſe Apoſtolo Iacobo opponere, & in faciem illi reſiſtere, quaſi apertè erranti, & ſibi arrogãti quod ei non conueniebat. At certè nec Iacobus ſibi aſſumit quod Lutherus dicit: non enim ipſe Sacramẽtum inſtituit, ſed hortatur ad vſum Sacramenti inſtituti; & ſi id ſibi aſſumeret, illi potius, quam Luthero credẽdum eſſet. Nec enim fieri poſſet, vt tantus Apoſtolus poſt acceptum Spiritum ſanctum, in re tam magna erraret: neque eſt ſimile de B. Petri errore, ille enim erravit exemplo, non doctrina, iſte autem erraſſet in doctrina, & in ipſa Scriptura, quod fieri non poteſt. Quare ſi Iacobus diceret Sacramẽtum à ſe inſtitutum; credere deberemus id illi à Chriſto conceſſum ſingulari priuilegio, ſed non eſt opus ad has anguſtias redigi.

TERTIA ſolutio eſt eiuſdem Lutheri ibidem, nec non Vvicleſi, Philippi, Brentij, Caluini, & aliorũ communis, quòd Iacobus loquatur de vnctione, qua vtebantur eo tempore ad curandos morbos corporales. Et quidem Vviclefus putat loqui Apoſtolum de naturali curatione, & ideo meminiſſe olei, quia eſt naturaliter medicinale, & in illa regione abundat. Philippus, exiſtimat eum loqui de vnctione, quæ partim naturaliter, partim etiam dono diuino curabat: vnde dicit Abraham, Iſaac, Iacob, Iſaiam, & ceteros Prophetas

fuiſſe

fuisse professione medicos,& habuisse notissimas herbarum & aliorum medicamentorum naturas,& simul etiam ornatos dono miraculorum, Lutherus tamen, Caluinus, Brentius & Kemnitius simpliciter Apostolum exponunt de curatione ex dono Dei, proinde dicunt non magis fuisse Sacramentum istam vnctionem, quam fuerit Probatica piscina, vel lutum cum sputo, vel aqua Siloë, &c. nunc autem, quando donum illud cessauit, non modo vnctionem non esse Sacramentum, sed etiam esse rem inutilem,& superstitiosam.

Argumenta eorum sunt tria. PRIMVM, quia Iacobus ex Marci Euangelio accepit, quod docet de vnctione olei: Marcus autem de vnctione illa loquitur, quam adhibebant, qui habuerunt donum curationum.

SECVNDVM, quia Iacobus vtitur vocibus, quæ ad corporalem sanitatem pertinent, nimirum ἐυξάσθω, & ἰαθήσεται.

TERTIVM, quia Iacobus tantùm loquitur ad homines sui temporis, quando durabat gratia sanitatum. Idque patet ex eo, quod non addit aliquam particulam, qua significare, hunc ritum propagandum esse ac posteros, sicut Scripturæ faciunt, cùm loquuntur de veris Sacramentis, vt de Baptismo, Matth. vlt. *Ecce ego vobiscum sum vsque ad mundi consummationem.* Et de Eucharistia, 1. Cor. 11. *Quotiescunque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis, donec veniat.*

Sed his argumentis nos longè plura, & meliora possumus opponere. Ac PRIMVM, quod non loquatur de naturali curatione, & simul quod Prophetæ non consueuerint curare more medicorum, cõtra Vviclefum, & Philippum facilè probari potest. PRIMO, quia etsi oleum sit medicinale, tamen non est medicinale ad curandos quosuis morbos, immo verò plurimis, aut nihil proderit, aut etiam oberit. Apostolus autem generatim iubet, vt ægroti vngantur oleo.

DEINDE Prophetæ, & Apostoli, vt plurimum rebus noxiis natura sua, aut certè non salutaribus vtebãtur, vt curarent, vt nimirum omnes intelligerent, Dei miraculo illa fieri, nõ viribus naturæ. Sic Moyses æneum serpẽtem erexit, vt eius aspectu curarentur læsi à serpentibus. Sic Helisæus aqua Iordanis curauit lepram Naaman Syri. Sic Isaias massa ex ficis curauit vlcus Ezechiæ, quæ medicina contraria erat curationi illius morbi, vt Hieronymus notat ex sententia Hebræorum in con. ad c. 38. Isaiæ. Sic Dominus luto & sputo, cæcum natum: Sic Petrus vmbra corporis sui: Sic Paulus sudariis, & semicinctiis.

ACCEDIT, quod si vsu fuissent ordinariè rebus vtilibus ad curandum, ipsi sibi fidem abrogassent, & Dei dõnum obscurassent.

Quod autem nec loquatur Iacobus de vnctione, quæ sanaret corpus ex dono miraculorum, sed quę sanaret animam, & aliquando etiam corpus virtute Sacramentali, contra Lutherum, Caluinum, & alios probatur ex singulis vocibus huius loci. PRIMO: *Infirmatur*, inquit, *quis in vobis?* At si de miraculis ageret, generalius loqueretur: non enim solùm consuleret iis, qui decumbunt, grauati periculoso aliquo morbo, vt facit, sed etiam cæcis, surdis, claudis, aliisque miseris hominibus, qui non decumbunt, nec de vita periclitantur, & tamen egent curatione.

SECVNDO: *Inducat*, inquit, *Presbyteros.* At si de miraculo ageret, diceret potius, Inducat Prophetas, aut alios qui donum habẽt curationum: nec enim soli aut omnes presbyteri etiam tunc habebant donum curandi. Neque refert, quod per presbyteros nolunt aduersarii significari Sacerdotes, sed seniores; nam nec seniores omnes habebant donum curationis, non enim illud donum erat alligatũ ætati, aut dignitati, vt patet ex Paulo Rom. 12. 1. Cor. 12. & Ephes. 4. PRÆTEREA non est probabile Apostolum iussisse fidelibus, vt miracula quæreret, signa enim infidelium sunt, non fidelium, 1. Cor. 14.

TERTIO: *Orent*, inquit, *super eum, vngentes eum oleo.* At si de miraculis ageretur, non præscriberet Iacobus materiam: qui enim donum habet curationis, adhibet quod Deus illi inspirat, nec potest alligari certæ alicui rei virtus miraculorum. Id quod satis patet ex diuinis literis, & exemplis omnium sanctorum: *Sed*, inquit Caluinus, *vtile fuit præscribere oleum, vt esset signum miraculum fieri non viribus hominis, sed potentia Spiritus sancti: cõstat enim oleo significari Spiritum sanctum.* At etiam aqua significat Spiritum sanctum. Et præterea si illa esset causa, cur præscribatur oleum, debuisset illud seruari in omni curatione, & in excitatione mortuorum maximè. Nusquam autem legimus inunctos fuisse mortuos, cùm excitandi erant.

QVARTO: *Et oratio*, inquit, *fidei saluabit infirmum, & alleuabit eum Dominus.* Hæc sanè absoluta promissio est, proinde referri nõ potest præcipuè ad corporalem sanitatem. Nam aut semper sanati fuissent ægroti illi, qui vngebãtur, vt Iacobus præscribit, aut non semper: si semper, ergo nulli fuissent mortui Apostolorũ tempore, nisi illi, qui Iacobo non obediuissent, qui paucissimi fuissent. Et præterea sanitas corporalis, quia non semper vtilis est animæ, non etiam semper obtinetur à Deo, quicumque sit, qui oret, etiamsi donum habeat curationis. Quare non semper sanabantur qui vngebantur; ergo vel falsa est absoluta illa promissio Iacobi, quod fieri non potest, aut quod verissimum est, ad animam præcipuè, & absolutè referenda est.

QVINTO: *& si in peccatis fuerit, dimittentur ei.* Hæc verò particula tam expresè ad animam pertinet, vt non sit locus tergiuersationi. Donum autem curationis, vt sæpe diximus, ad corpus refertur.

SEXTO, omnia alia quæ habentur in illa epistola, siue ante hunc locum, siue postea, non ad eos solos pertinent, qui tunc viuebant, sed etiam ad nos, qui posteà futuri eramus, vt patet ex illis præcedentibus: *Patientes estote.* &: *Confirmate corda vestra.* &: *nolite iurare.* &: *Tristatur quis in vobis? oret, æquo animo est? psallat.* Item ex illis immediatè sequentibus; *Confitemini alterutrum peccata vestra, & orate pro inuicem, vt saluemini.* Hæc omnia sine dubio ad nos etiam pertinent: igitur etiam illa, quæ eodem tempore verborum in medio posita sunt: *Infirmatur quis in vobis, &c.* ad nos pertinent. Quare non agitur de dono curationis, quod est rarissimum, & non semper haberi potest, sed de Sacramento, quod semper durat, & facilè à quolibet haberi potest.

Neque argumenta ipsorũ contra illata conuincunt. Ad PRIMVM RESPONDEO, non esse eandem vnctionem Marci 6. & Iacobi 5. nisi eo modo, quo dicũtur idẽ figura, & figuratum: Quantum enim interest inter lotionem cæci nati in aqua Siloë, quæ fuit figura Baptismi, Ioan. 9. & ipsum Baptismum ex aqua, & Spiritu sancto, Ioan. 3. tantum interest inter has duas vnctiones. Vnde etiam videmus Marci 6. nullam fieri mentionem verborum, nec promissionis spiritualis, quæ ad Sacramentum necessariò requiruntur: vtrumque autem expresè habetur Iacobi 5.

Si quis autem defendere velit Marci 6. tractari de ipso Sacramento Vnctionis extremæ; dicere potest, Marcum non omnia expressisse, sed quæ illi desunt, ex Iacobo esse petenda. Sæpe enim in Scriptoribus sanctis id necessario faciendum est, vt quod vnus omittat, petatur ab alio.

Ad SECVNDVM argumentum, quod totum gram-

maticale est, & ideo satis aptè conuenit Kemnitio, RESPONDEO in primis nos non negare, quin extrema vnctio interdum adferat corporalem sanitatem, & ideo Iacobum aliqua verba ponere potuisse, quæ ad sanitatem corporalem pertineant. Interim tamen sicut illa duo verba, Kemnitij opinione, ad corporis sanitatem pertineant: sic etiam integra sententia, est quæ circa omnem controuersiam refertur ad animæ salutem, nimirum illud: *Si in peccatis fuerit, remittentur ei.*

Dico SECVNDO, illa verba duo, hoc loco non ad corpus, sed animam præcipue pertinere. Nam etsi ἐγείρω proprie significat excitare, & eleuare, quod ad corpus pertinet, tamen per metaphoram Scripturæ sanctæ familiarem significat etiam pellere mœrorem, tristitiam, negligentiam, soporem, & desidiam animi. Hinc sunt illa Apostoli Rom. decimotertio: *Hora est iam nos de somno surgere ἐγερθῆναι.* Ephes. 5. *Surge, ἔγειρε qui dormis, &c.* Et illud Luc. 3. *Potens est Deus de lapidibus istis excitare filios Abrahæ.* Et illud primæ Petri tertio: *Excito sinceram vestram mentem.* Hoc autem loco; *Alleuabit eum Dominus*, significat liberationem à quodam torpore, mœrore, anxietate; quæ propinquos morti valde deprimere, & grauare solet, vt non facile possint mentem ad Deum attollere. B

Alterum illud verbum ἰάσει, non ponitur à Iacobo in ea sententia, vbi agit de Sacramento vnctionis, sed infrà cum ait: *Orate pro inuicem, vt saluemini.* ibi enim est, ἰαθῆτε. Quocirca ineptè a Kemnitio trahitur ad propositum huius loci. Et PRÆTEREA illa etiam vox hoc loco accipitur pro salute animæ, vt patet ex præcedentibus. Et ne miretur Kemnitius, si verbum medicinale vsurpetur pro sanitate animæ, cogitet in Scripturis millies haberi hanc vocem in hoc sensu, Psalm. 149. *Qui sanat contritos corde.* Matth. 13. *Ne forte* C *conuertantur, & sanem eos.* Pro quo Marcus habet cap. 4. *Et dimittantur eis peccata.* Et 1. Pet. 2. *Cuius liuore sanati estis.*

Ad TERTIVM dico, necessarium quidem esse vt Sacramenta maneant, quamdiu in Ecclesia manet, sed non esse necesse, vt ad hoc significandum ponatur in Scriptura verbum aliquod, denotans perpetuitatem. Nam de Baptismo nusquam extat eiusmodi verbum; nec obstat: *Ecce ego vobiscum sum.* nam potuit Christus nobiscum esse, etiamsi Baptismum instituisset solum ad vnum diem duraturum. Cognoscimus autem euidenter, vnctionem, de qua loquitur Iacobus, semper duraturam, tum quia infirmi, presbyteri, orationes, remissio peccatorum, & cætera, quæ Iacobus nominauit, semper mansura sunt in Ecclesia; tum etiam quia hactenus semper in Ecclesia fuit ista consuetudo vngendi infirmos. D

QVARTA solutio eiusdem Lutheri, Kemnitij, & Caluini est, qui affirmant locum istum nihil pro nobis facere, quod alius omnino fuerit ritus vngendi tempore Iacobi, alius nostro tempore. Id quod his argumentis probant. PRIMO, quia Iacobus iubet inungi quoslibet infirmos, nos autem solùm inungimus homines semimortuos. Vnde apud nos vere est vnctio extrema, quia datur morientibus, Iacobus autem noluit esse extremam, quia dari voluit iis, qui sanandi erant.

RESPONDEO, inungit Ecclesia eos, qui de vita periclitentur: tunc enim quærenda sunt remedia supernaturalia, quando nulla spes amplius est in naturalibus. Et quamuis inungantur ægroti, vt sanentur, si id expedit æternæ saluti, tamen rectè dicitur extrema, quia est vltima respectu vnctionum, quas in aliis Sacramentis percipimus, in Baptismo, Confirmatione, & Ordinatione.

Et hoc idem voluisse Iacobum, patet PRIMO ex illis vocibus ἐγερεῖ, & κάμνοντα. Nam excitare, & alleuare proprie iis conuenit, qui decumbunt valde oppressi, & grauati. & κάμνειν significare deficere, & etiam mori, vnde etiam κοιμηθέντες dicuntur mortui. SECVNDO idem patet ex eo, quod ait: *Adducat presbyteros.* Nam si non decumberet; posset ipse ire ad presbyteros: & etiamsi decumberet, sed non adeò grauiter, non oporteret adduci presbyteros. Alioqui enim si ob quemlibet morbum deberent presbyteri excurrere ad ægrotos, nunquam domi manerent, est enim infinitus numerus ægrotorum. DEINDE non est credibile voluisse Iacobum, vt ad remedia supernaturalia Christiani recurrerent, quando facilè possent naturalibus medicamentis curari. Adde VLTIMO hunc locum mirè pugnare cum aduersariis ex ipsa eorum sententia. Nam si iubet Apostolus omnes ægrotos inungi, quare ipsi nullum inungunt?

SECVNDO probant, quia Iacobus iubet aduocari seniores Ecclesiæ, nos autem non multos, sed vnum vocamus, & eum sacerdotem.

RESPONDEO, nomen presbyteri, seu senioris in Testamento nouo fere vbique accipi pro ministro Ecclesiastico; & Iacobum non tam de numero, quàm de qualitate fuisse solicitum. Quemadmodum enim cùm dicimus confitenda esse peccata sacerdotibus, non intelligimus confitenda esse multis sed vni: Nec tamen interim negamus bonum esse, vt multi veniant, sicut in quibusdam locis fieri solet.

TERTIO probat Caluinus, quia Iacobus oleo simplici vult inungi ægrotos: nunc autem adhibetur oleum benedictum. Addit Kemnitius, Iacobum non præcepisse in qua parte vngi debeat ægrotus, nunc autem determinari certa membra.

RESPONDEO, Iacobum alloqui infirmos hoc loco, non sacerdotes: scire autem quale debeat esse oleum, & in qua parte sit adhibendum, ad infirmum non pertinet, sed ad sacerdotem. Satis PRÆTEREA nobis esse debet, quòd Iacobus non negat oleum esse prius benedicendum, neque negat eas partes inungendas, quæ modò vnguntur in Ecclesia; quocirca non pugnant eius verba cum Ecclesiæ consuetudine, sed contrà potius Ecclesiæ consuetudo explicat verba Iacobi.

ADDE, quòd Beda in cap. quinto Iacobi, dicit significari oleum benedictum per illa verba: *Vngentes oleo in nomine Domini.*

QVARTO probant Lutherus, Caluinus & alii, quia Iacobus tribuit hunc effectum orationi fidei: *Oratio, inquit, fidei, saluabit infirmum.* Ex quo Lutherus colligit, vnctionem apud Iacobum non esse Sacramẽtum, nec eandem cum nostra: nam Sacramenta, & nostra etiam vnctio non pendent à fide ministri. Caluinus autem, & Kemnitius, ea ratione colligunt, non esse eandem vnctionem cum nostra, quia Iacobus totum effectum tribuit orationi; nos autem totum fere tribuimus vnctioni, cùm dicimus: *Per hanc sacram vnctionem, &c.*

RESPONDEO; ad consequentiam Lutheri orationem fidei dici hoc loco, nõ quæ requirat necessariò fidem Ministri, sed quia est oratio dictata à fide, & sola fide intelligitur, quomodo verbũ Sacramẽtale, quod cum elemento facit Sacramentum, Augustinus vocat verbũ fidei, & dicit operari non quia dicitur, sed quia creditur, tract. 80. in Ioan. ADDE, quòd etiam miracula non semper necessariò pendent à fide. Narrat enim Epiphanius hæres. 30. quendam Iosephum Iudæum miracula fecisse per aquam benedictam signo crucis, etiamsi ipse non crederet: miracula enim sæpe operatur sola Christi inuocatio. Itaque si esset verum quod

Luthe-

Lutherus assumit, non posset ostendi Iacobum agere de Sacramento, quod nos dicimus; nec de miraculo, quod Lutherus dicit.

Ad consequentiam Caluini, & Kemnitij. Respondeo, orationem fidei, quæ infirmum saluat, non excludere operationem vnctionis, immò potius includere. Hæc enim est oratio fidei: *Per hanc sacram vnctionem, & suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Deus, &c.* Sicut cùm quis aliquid à Deo petit per Christi passionem sibi dari; si oratio illa impetrat, oratio dicitur illum saluare, sed nõ sine Christi passione. Addo etiam, quòd licet in illa oratione fidei nulla fieret mentio vnctionis, adhuc nihil aduersarij obtinerent. Nam etiam in aliis Sacramentis sæpe tribuitur effectus vni parti ipsius Sacramenti, cùm tamen constet eam partem nõ operari sine alia. Tit.3. *Saluos nos fecit per lauacrum.* Acto. 8. *Cum videret Simon, Quia per manus impositionem Apostolorum daretur Spiritus sanctus, &c.* & tamen anteà dixerat, Lucas, Apostolos orasse pro Samaritanis, vt acciperent Spiritum sanctum.

Quinto, probat Caluinus ex testimoniis nostrorum. Nam Sigebertus in Chronico scribit, hanc vnctionem ab Innocentio I. institutam; nõ igitur illa est, de qua loquitur Iacobus, sed Kemnitius pag.1135. magis audacter scribit, vnctionem infirmorum sine dono institutam à Felice IV. circa annum Domini DXXVIII. nec dignatur vel vnum testem adhibere huius suæ narrationis.

Respondeo; mendacium Kemnitij satis refelli à Caluino. Nam Innocentius I. præcessit Felicem IV. annis centum, & amplius. Sed nec in vita, nec in scriptis Felicis IV. aliquid habetur de vnctione infirmorum. Haberur quidem aliquid de vnctione altarium, & basilicarum, dum consecrantur, in epist. 1. huius Pontificis, at de vnctione infirmorum nihil. Sed Kemnitio licet vocare ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt. Nisi fortè id acceperit Kemnitius ex supplemento Chronicorum Philippi Bergomensis: is enim scribit, Felicem Papam monuisse, vt seruaretur doctrina S. Iacobi de inungendis morituris. Sed quid hoc aduersus Catholicos? immò cur non pro illis potius?

Ad Caluinum autem Respondeo, Sigebertum referre iisdem verbis id, quod habetur in ipsa Innocentij epist. 1. cap. 8. quo loco dicit quidem Innocentius vnctionem infirmorum, de qua loquitur Iacobus, esse Sacramentum, sed à se institutum non dicit, immò contrarium disertis verbis dicit, dum Iacobi testimonium profert, & dum Sacramentum appellat, & dum respondet ad quæstionem sibi propositam circa hoc Sacramentum ab Episcopo Eugubino.

CAPVT IV.

Probatur ex traditione veterum, vnctionem infirmorum esse Sacramentum.

Iam Secvndo loco probanda est veritas ex testimoniis Pontificum, Cõciliorum, Patrum, aliorumque auctorum. Ac Primvm ex Pontificibus habemus Primo Innocentium I. qui disertis verbis in epist. 1. ad Decentium, c.8. meminit huius Sacramenti. Et Secvndo habemus Innocentium III. qui etiam copiosè, & perspicuè huic Sacramento testimonium perhibet, cap. Cùm venisset, de Sacra vnctione.

Sed Innocentij I. testimonium etiamsi solum extaret, sufficere deberet. Nam auctor est antiquus, siquidem anno CCCC.II. sedere cœpit, estque vir doctus, & sanctus & ab Augustino, Hierony. Chrysostomo mirificè commendatus epistola eius certa est: dicit expresse, & clarè hanc vnctionem esse Sacramentum à Iacobo explicatum, & ideò non dari iis, qui nõ sunt capaces aliorum Sacramentorum, &c. nec vllus vnquam veterum eum reprehendit, quòd vnctionem infirmorum Sacramentum esse docuerit. Adde, quod Magdeburgenses Cent.5.c.6. de ritu visitationis infirmorum, hoc testimonio probant, illo seculo fuisse consuetudinem vngendi ægrotos. Denique Kemnitius, qui omnes fere alios conatur exponere, qui à Catholicis proferuntur pro hoc Sacramento, hunc auctorem ne nominare quidem ausus est, nec tamẽ eum ignorare potuit, cùm omnes Catholici hoc testimonium proferant.

Ex hoc etiam testimonio colligimus, cur non extẽt multa huius generis testimonia, id est tam antiqua, & tam expressa: quia videlicet non habuerunt occasionem de hac re scribendi. Nam nec Innocentius de hac re scripsisset, nisi Episcopo Eugubino dubitatio illa in mentem venisset, vtrum Episcopus possit dare Sacramentum Vnctionis extremæ, an solus Presbyter: ista enim est quæstio ad quam Papa respondet. Alioqui enim de Sacramentis, quæ in vsu quotidiano erant, non scribebant Patres, nisi coacti aliqua occasione, vel nisi hæreticis respondendum esset.

Deinde ex Conciliis habemus In primis Nicænum ex Arabico Latinum factum; can.69. vbi apertè mentio fit olei infirmorum, & distinguitur à Chrismate, & oleo Catechumenorum. Item Concilia particularia, sed antiqua, vt Cabilonense II. cano. 48. de hoc Sacramento loquens dicit Patrum decreta Iacobi epistolæ consonare. Vvormatiense can.72. vbi iterum renouatur decretum Innocentij I. Meldense apud Burchardum lib.4. can.75. iubet feria 5. in cœna Domini, parochos ab Episcopo accipere ampullam olei sancti pro infirmis inungendis, iuxta Apostolicam traditionem. Aquisgranense II. tempore Ludouici Imperatoris, canone octauo, monet, ne hoc Sacramentum negligatur, in quo saluatio infirmorum continetur. Similia habet Moguntinum sub Rabano Archiepiscopo, canone 26.

Iam verò ex Patribus habemus duo genera testimoniorum. Vnvm eorum, qui non dicunt quidem expressè hoc esse vnum ex Sacramentis, tamen expressè dicunt verba Iacobi ad nos pertinere, & debere etiam nunc, & omni tempore Presbyteros id facere, quod Iacobus scribit. Ita Origenes hom.2. in Leuit. Chrysostomus lib.3. de Sacerdotio, Augustinus in speculo, vbi ponit ex tota Scriptura eas sententias tantùm, quę nobis omni tempore deseruiunt; adscripsit etiam hãc Iacobi sententiam: *Infirmatur quis in vobis? &c.* Idem etiam serm. 215. de tempore monet, vt qui ægrotant, Iacobi præceptum seruent. Idem habet auctor operis de visitatione infirmorum lib.2. cap.4. qui liber habetur tomo 9. operum Augustini, & licet falsò tribui videatur Augustino, antiquum tamen & bonum librum esse negari non potest. Idem habent Beda in ca.6. Marci, & 5. Iacobi. Theophylactus in cap.7. Mar. & Oecumenius in cap.5. Iacobi.

Hæc verò testimonia satis probant, quod volumus si obseruemus, aduersarios, ideo præcipuè negasse vnctionem istam esse Sacramentum, quia existimabant, Iacobũ non loqui nisi ad homines sui temporis. Certè Caluinus lib. 4. cap.19. §. 20. Instit. ita loquitur: *Cum duo ista in Sacramento exigimus vt cæremonia sit à Deo instituta, & Dei promissione habeat: simul postulamus, vt cæremonia ista nobis tradita sit, & promissio ad nos spectet. Nõ enim Circumcisionem, iam Sacramentũ Christiane Ecclesiæ, quispiam esse contendit, tametsi, & Dei institutum erat, & promissionem annexam habebat, quia nec nobis mandata fuit, nec promissio, quæ illi adiuncta fuerat, nobis*

eadem conditione data. Promissionem, quam in vnctione ferociter iactant, nobis non esse datam euidenter demonstrauimus, &c. Hæc ille. Patres igitur citati, qui apertè affirmant cæremoniam, & promissionem hanc ad nos pertinere, Sacramentum esse volunt hanc vnctionem, vel ipso teste Caluino.

Habemus DEINDE alios, qui expressè inter Sacramenta numerant hanc vnctionem, vt Alcuinus lib. de diuinis officiis, cap. de infirmis, Amalarius lib. 1. de officiis Eccles. cap. 12. Petrus Damiani serm. 1. de Dedicatione templi; Hugo libro 2. de Sacramen. par. 15. cap. 2. & 3. Vbi illud obiter est notandum, quod hic auctor dicit à Iacobo hoc Sacramentum institutum, debere intelligi de institutione promulgatoria, non de propriè dicta institutione: quomodo sæpe dicitur Moses auctor legis veteris, cùm eam solum promulgauerit. Bernardus in vita S. Malachiæ, vbi etiam insigne miraculum refert. Denique Petrus Lombardus in 4. distinctio. 23. & qui eum sequuti sunt Theologi omnes.

His ACCEDANT exempla plurimorum sanctorum, qui inungi voluerunt, antequam à vita migrarunt, quę legi possunt apud Surium ex Catholicis præsertim tomo 2. & apud Illyricum ex hæreticis, Cent. 8. & sequentibus, cap. 6.

ACCEDAT denique testimonium Ecclesiæ Græcæ, quod ideo suum pondus habet, quia cùm cõstet, Græcos non accepisse suos ritus à Romana Ecclesia; præsertim ab annis plus quingentis, quibus à nobis separati fuerunt, certum est ea, in quibus conuenimus esse antiquiora schismatibus, & hæresibus, quæ postea natæ sunt. Porrò Græcos agnoscere pro vero Sacramento Extremam vnctionem, patet PRIMO ex Concilio Florentino, vbi sine vlla contradictione receperunt institutionem Armenorum, vbi inter alia Sacramenta numeratur Extrema vnctio.

PRÆTEREA Hieremias Patriarcha Constantinopolitanus in responsione ad Confessionem Lutheranorum, capite septimo, ponit septem vera, & propria Sacramenta, ac dicit non esse plura, nec pauciora: & inter ea ponit Extremam vnctionem, eamque diuinum Sacramentum vocat, & ab Apostolo Iacobo explicatum dicit.

IDEM etiam tradunt Græci scriptores recentiores, vt Simeon Thessalonicensis in libr. de septem Sacramẽtis, Nicolaus Cabasilas in expositione sacræ Liturgiæ, cap. 26. ac demum ipsum Εὐχολόγιον, id est, liber ritualis Græcorum, eosdem ritus habet in hoc Sacramento, quos etiam nos Latini habemus.

CAPVT V.

Idem probatur ratione.

ACCEDIT VLTIMO ratio ex diuina prouidentia desumpta, qua etiam vtitur Tridentinum Concilium, sess. 14. Nam cùm Dominus Sacramẽta instituerit, quibus veluti diuinis subsidiis iuuaremur in ingressu Ecclesiæ, & in progressu, certè nullo modo credendum est, defuisse diuinam eius prouidentiam in egressu, & transitu ab hac temporali, militãte Ecclesia ad aliam sempiternam, præsertim cùm nunquam magis homo indigeat auxilio, & præsidio, quàm in articulo mortis, vt Patres passim docent, ac præsertim Gregorius hom. 39. in Euangelia, & lib. 24. Moralium, cap. 17. & 18. Eusebius Emissenus, seu quicumque est auctor illius libri, hom. 1. ad Monachos, & Ioannes Climacus de 30. gradib. grad. 7. tunc enim, & hostes fortius impugnant, quia modicum tempus habere se vident: & ipse homo nunquam est ineptior ad resistendum, ob dolorem, & ægritudinis magnitudinem. Si enim corpus, quod corrumpitur, aggrauat animam, etiam dum optimè valet, certè in ipso actu corruptionis maximè aggrauabit: & experiẽtia ipsa testatur vix posse eiusmodi ægrotos mentem ad Deum attollere.

Sed occurrit Kemnitius initio censuræ suæ in decreta Concilij de Extrema vnctione, ac dicit, non esse alia quærenda præsidia pro morientibus, quàm ea quę data sunt, & prosunt viuentibus, nimirũ verbum Dei, & Sacramenta Baptismi, & Eucharistiæ. Nam verbum Dei quocumque tempore potest excitare fidem; & memoria Baptismi, atque Eucharistiæ perceptio etiam morituris prosunt.

RESPONDEO si hæc responsio valeret, probaremus etiam non fuisse opus Eucharistia. Nam ipsorum opinione, memoria Baptismi semper iustificat, cur igitur post Baptisma sumitur Eucharistia? nimirum quia post Baptismum paulatim ex huius vitæ negotiis, & ipsa pugna concupiscentiæ, minuitur feruor initio acceptus, nec sufficit memoria Baptismi ad eum reparandum: ideo Dominus instituit spiritalem cibum, &c. Ita igitur quia in exitu de hoc mundo existunt speciales difficultates, instituit Dominus speciale præsidiũ: præsertim quia sæpe accidit, vt qui in extremis agunt, nec possint audire verbum exhortationis, nec Eucharistiam percipere, nimirum morbo grauati & vsu sensuum priuati; inungi autem, & Sacramenti huius fructum percipere semper possunt.

CAPVT VI.

Soluuntur argumenta aduersariorum.

PRÆTER argumenta quibus nituntur aduersarij locum Iacobi peruertere, de quibus suprà diximus, habent etiam quædam alia, quibus directè hoc Sacramentum impugnant.

PRIMVM argumentum Lutheri est; *Si vnctio infirmorum Sacramentum esset, haberet effectum infallibilem: at non habet, vt ex eo constat, quod paucissimi sanantur, cùm tamen promissio huius cæremoniæ sit sanitas corporalis.* RESPONDEO; duobus modis ad hoc respondent Catholici. Quidã enim, in quibus est Dominicus à Soto dist. 23. quæst. 1. artic. 2. existimant corporalem sanitatem esse absolutum, & infallibilem effectum huius Sacramenti: sed dicunt non promitti nec dari per hoc Sacramentum integram sanitatem, sed certum quendam gradum auxilij supernaturalis, qui interdum satis erit ad sanandum, interdum non erit satis; semper autem ceteris paribus, sanandum citius inunctum, quàm non inunctum.

Hæc solutio mihi non placet, cùm omnes Theologi, & ipsa Concilia, Florentinum & Tridentinum diserte pronuncient sanitatem in hoc Sacramento promitti conditionaliter, id est, si animæ saluti expediat.

ACCEDIT etiam, quod non licet eiusmodi temporalia bona absolutè petere, cùm non constet nobis suntne nobis vtilia, vel inutilia?

Sed, inquit Sotus, *interdum accidit, vt cùm inunctus conualescit, peior euadat: obtinuit ergo sanitatem per Sacramentum, quæ tamen animæ non expediebat.* RESPONDEO, eum qui post vnctionem sanatur, & peior euadit, sanitatem recuperasse, non vi Sacramenti, sed naturalibus remediis: nisi fortè is, qui nunc peior euasit, paulò pòst optimus euasurus sit; illi enim dicitur sanitas prodesse, cui prodest secundum prædestinationem, etiamsi ad tempus obesse videatur.

Dico igitur promissionem absolutam, siue absolutè

intelli-

intel ligendam non esse sanitatem corporalem, sed remissionem peccatorum, & auxilium spirituale, quod semper est vtile, nunquam noxium; sanitatem autem corporalem, pertinere quidem ad huius Sacramenti promissionem, sed conditionatam, id est, si ea fuerit animæ vtilis.

SECVNDVM argumentum Caluini est: *Si ex eo, quod Apostoli inungebant oleo, & curabant, Sacramentum colligitur Vnctionis infirmorum; debet etiam colligi Sacramentum ex eo, quod Dominus luto, & sputo, & aqua Siloe sanauit cæcum; & ex aliis similibus cæremoniis.* RESPONDEO, argumentum Caluini præsupponit Catholicos nisi præcipuè in hoc Sacramento testimonio Marci, qui cap. 6 refert Apostolos olei vnctione multos curasse. Atqui nos suprà contrarium docuimus. Quia tamen aliqui Catholici non omnino improbabiliter testimonio Marci vtuntur, soluamus in eorum gratiam hoc argumentum.

Dico igitur magnum esse discrimen inter hanc vnctionem, quam describit Marcus, & alias cæremonias, quibus Apostoli, vel ipse Dominus vtebantur in morbis curandis. Nam de aliis cæremoniis nullum extat testimonium Scripturæ, quo iubeamur illas frequentare: de hac autem extat Iacobi 5. PRÆTEREA de aliis nulla extat promissio gratiæ spiritualis: de hoc autem extat Iacob. 5 siquidem Iacobus addit, quod Marcus omisit. ADHÆC in aliis cæremoniis non designatur certus Minister & reipsa scimus; quosuis etiam laïcos in primitiua Ecclesia donum habuisse curandi: at in hac cæremonia designantur certi Ministri, nimirum Presbyteri Iacobi 5.

TERTIVM argumentum Kemnitij: *Vnctionis cæremonia extra donum curationis, partim ab hæreticis, partim ab Ethnicis originem ducit. Nam qui primi cœperunt vti cæremonia vnctionis per modum Sacramenti sine dono curandi, fuerunt Hæretici Valentiniani, vt patet ex Irenæo libro primo capite 18. Præterea Ethnici consueuerunt vngere mortuos, vt patet ex illo Virgilij:*

Corpusque lauant frigentis, & vngunt.

Vnde, Apuleius illud vocat vltimum lauacrum libro 9. de asino aureo. Similia verò sunt his Ethnicis superstitionibus, quæ narrat Dionysius cap. 7. de Ecclesiastica hierarchia.

RESPONDEO; hæreticorum illorum ritus nostro diuersissimus fuit. Illi enim vngebant non moriturum, sed iam mortuum, vt patet ex collatione huius loci Irenæi cum Epiphanio, hæresi 36. Quod enim Irenæus dicit, vngi solitos ab hæreticis ad finem defunctionis, quod ambiguum esse poterat, Epiphanius apertè dicit, vngi solitos ipsos defunctos. PRÆTEREA illi vngebant aqua, & oleo simul mixtis, vt esset illa vnctio loco Baptismi: nos autem separamus hanc vnctionem à Baptismo, nec miscemus aquam cum oleo. DENIQVE illi vtebantur inauditis quibusdam, & horribilibus verbis Hebraïcis, cum nos prece simplici & apertissima vtamur.

Quod autem attinet ad Ethnicas superstitiones, duo sunt Kemnitij peccata. PRIMVM, quod tota eius disputatio est præter rem: nos enim agimus de vnctione viuorum, & ille argumentum sumit ex vnctione mortuorum. Et sanè eodem argumento potuisset oppugnare Sacramentum Baptismi, quia post mortem corpora lauabantur à Gentilibus: & nunc etiam lauantur à Christianis, cuius rei exemplum habemus Actor. 9. Tabitham enim mortuam Christiani lauarunt.

SECVNDO falsò dicit Dionysij ritum sumptum ab Ethnicis superstitionibus; cùm potius Ethnici in his rebus Hebræos antiquiores sint imitati: nam Hebræi vngebant corpora mortuorum, vt patet ex Euangelio. Nam Matth. 26. laudans Dominus Mariæ pietatem, quæ ipsum inunxerat: *Ad sepeliendum,* inquit, *me fecit.* & Ioannes cap. 19. vbi narrat corpus Domini cum vnguentis sepultum, addit: *Sicut mos est Iudæis sepelire.* Et idem scimus antiquissimis temporibus vsurpatum in sepultura Patriarchæ Iacob, & Ioseph, Genes. vlt.

QVARTVM argumentum eiusdem Kemnitij: *Progressus istius vnctionis apertè docet non esse Sacramentum. Nam initio Apostoli vngebant oleo simplici ægrotos, vt illos curarent: deinde cœperunt aliqui addere benedictionem, plerumque consecrare: vtebantur tamen eo ad eundem, ad quem Apostoli quondam, nimirum ad curandos ægrotos diuino miraculo, vt patet ex miraculis, quæ narrantur facta per oleum benedictum à S. Martino, aliisque multis sanctis viris, vt legere est apud Sulpitium in vita B. Martini, & in Palladij historia Lausiaca, Theodoreti historia religiosa. Tandem cùm miracula omnino cessassent, ne otiosa maneret cæremonia vngendi Felix IV. voluit vngi infirmos.*

RESPONDEO, argumentum partim ex leuibus coniecturis, partim ex falsis constare. Nam quod Apostoli vterentur oleo simplici, nec probat, nec probare potest Kemnitius nisi more suo; quia Scriptura non nominat oleum benedictum. At nos habemus Clementem, qui Apostolis tribuit doctrinam de oleo benedicendo, lib. 8. const. cap. 33. & Basilium qui olei benedictionem Apostolicam traditionem esse dicit, lib. de Spiritu sancto, cap. 27. & Bedam in cap. 5. Iacobi, vbi dicit Iacobum præscribere oleum benedictum. Et certè magis credi debet tribus testibus affirmantibus, quàm infinitis nihil dicentibus. Quod autem Felix IV. instituerit oleum infirmorum, mendacium esse suprà demonstrauimus, etiam Caluini, & Magdeburgensium testimonio.

Quod verò cæremonia vngendi infirmos per modum Sacramẽti, nata sit ex vnctione illa, quæ per modum miraculi operabatur, non probat Kemnitius, nisi quia sic ipse existimat. Sed nos contrario modo coniicimus factum esse progressum istum olei, nimirum ex eo, quod in Sacramento Extremæ vnctionis sæpe accidebat, vt homines curarentur; inde cœperunt quidem viri sancti etiam extra Sacramentum vti oleo, non quidem ab Episcopo benedicto ad vsum Sacramenti, sed simpliciter ligno crucis ab ipsis sanctificato, ad curandos morbos.

Quo etiam modo videmus factum in aqua, quia in Baptismo aliquando curabantur homines ab ægritudine corporali, vt Augustinus testatur in epistol. 23. & narrat ipse idem exempla quædam huius rei, lib. 22. de ciuitat. Dei, cap. 8. Inde cœperunt multi etiam extra Baptismum vti aqua benedicta ad curandos morbos, cuius rei multa exempla exstant apud eosdem auctores, Palladium, Theodoretum, & alios.

QVINTVM argumentum est Kemnitij ibidem, & Illyrici in Centur. 2 3 4. 5. 6. cap. 6 Quod scilicet non extent exempla antiquâ, quod sancti viri in extremis agentes, oleo benedicto perungi voluerint.

RESPONDEO, non extare eiusmodi exempla, quia non scribuntur res notissimæ, & quotidianæ. Nam certè sanctus Bernardus, nunquam omisisset eiusmodi Sacramentum, cum constet eum maximi fecisse hoc Sacramentum, ex vita sancti Malachiæ ab ipso Bernardo scripta, & simul constet eum habuisse summam commoditatem Sacramenti percipiendi, cùm & mortem suam præuiderit, & prædixerit, & tamen scriptum non est, eum accepisse hoc Sacramentum.

A

CAPVT VII.

De materia, & forma huius sacramenti.

MATERIA Sacramenti huius est oleum oliuæ ab Episcopo benedictum. Id habet Concilium Florentinum in instructione Armenorum, & Tridentinum loco citato: necnon Concilia, & Pontifices, ac Patres suprà citati. Quod quidem ita accipiendum est, vt consecratio, & benedictio Episcopalis in hoc Sacramento, sit de essentia materiæ Sacramenti; non autem accidentaria, vt consecratio aquæ in Baptismo. Concilia siquidem Florentinum, & Tridentinum, quæ propter hæreticos magis distinctè hæc omnia explicuerunt, in Baptismo materiam esse dicunt aquam simplicem, nec addunt benedictam: in Extrema verò vnctione, vt etiam in Confirmatione, docent esse oleum ab Episcopo consecratum. B

Iam verò forma, sunt illa verba: *Per istam sanctam vnctionem, & suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Deus quidquid deliquisti per visum, &c.* Istam formam tradunt Concilia Florentinum & Tridentinum, & communiter Scholastici.

Sunt autem hoc loco tria notanda. PRIMO his verbis explicari omnia quæ in forma Sacramenti explicari debent, nimirum caussam principalem, quæ est Dei misericordia; & instrumentariam, quæ est sacra vnctio, nec non effectum, id est, remissionem peccati, & consequenter corporalem sanitatem, quæ ex remissione perfecta peccati pendet, sicut morbus ex peccato vt plurimum oriri soler. Vnde Dominus Matth.9.paralytico, quem curare volebat, prius dixit: *Remittuntur tibi peccata tua*; vt omnes intelligerent, C peccata eius caussam fuisse morbi: vt etiam alteri, quem ad piscinam curauerat Dominus, dixit Ioannis 6. *Ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne deterius tibi contingat.*

SECVNDO nota, non esse in hac forma numerandas syllabas, quasi singulæ sint de essentia; solùm enim sententia ad essentiam pertinet, quæ formam habeat deprecatoriam, cùm Iacobus diserte dicat: *Orent super eum.* & præterea exprimat effectum Sacramenti, ita vt determinet materiam, id est, vnctionem illam. Quamuis autem non sint de essentia singula illa verba; tamen omitti non debent, nec possunt sine peccato, cùm habeamus Ecclesiæ difertum præceptum, & longissimam consuetudinem.

TERTIO nota, caussas cur forma debeat esse deprecatoria, varias assignari, sed illam videri præcipuam, quia hoc Sacramentum est complementum D Sacramenti Pœnitentiæ, & quasi pœnitentia quædam infirmorum, qui non possunt iam facere opera pœnitentiæ. Idcirco hoc interest inter hæc duo Sacramenta, quod in Sacramento Pœnitentiæ requiritur Confessio, & Satisfactio, & proinde opera laboriosa ex parte suscipientis Sacramentum: vnde ibi est iustitia, & misericordia, in hoc autem Sacramento est sola Dei misericordia, & ideo dicitur: *Indulgeat tibi Deus.* Itaque ad significandum in hoc Sacramento esse remissionem ex sola misericordia, vtimur prece.

CAPVT VIII.

De effectu huius Sacramenti.

CONVENIT inter Theologos, duos esse effectus huius Sacramenti. VNVM, quod sanat corpus si ita expedit animæ saluti. ALTERVM, quod abstergit reliquias peccatorum. Conuenit etiam inter omnes, non habere hoc Sacramentum pro effectu characterem, & ideo repeti posse, quando sæpius quis incidit in morbum periculosum.

Vna tantùm est inter Theologos quæstio. Nam quæ sint peccatorũ reliquiæ, non eodẽ modo omnes explicant. Quidam esse volunt peccata venialia, sed improbabiliter: nam ea possunt sine Sacramento deleri, nec ad ea tollenda requiritur noua infusio gratiæ, quæ est effectus omniũ Sacramentorum. Itaque si is esset effectus proprius & præcipuus huius vnctionis, nõ facilè probare possemus eam esse Sacramẽtum, nec Iacobus diceret: *Si in peccatis fuerit, remittuntur ei.* peccata enim venialia omnes habent: nam vt idem ait, cap.3. *In multis offendimus omnes.* Denique non est tutum restringere ad venialia, quod Iacobus generatim vocat peccatum; & quod in forma dicimus: *Quidquid deliquisti.*

Alij nomine reliquiarum intelligunt pronitatem, siue habitũ ex peccato relictum. Sed ij adhuc improbabilius loquuntur: nam de huiusmodi habitu non potest commodè intelligi illud Iacobi: *Si in peccatis fuerit.* neque illud formæ Sacramentalis: *Quidquid deliquisti.* DEINDE non videntur tolli eiusmodi habitus per hoc Sacramentum: sæpe enim accidit, vt qui conualescunt, eãdem pronitatem sentiant ad peccandum, quam antea sentiebant. Nec immeritò: habitus enim contracti per actiones frequentatas non tolluntur, nisi frequentatione contrariæ actionis.

Dico igitur reliquias peccatorum duplices esse, & vtrarũque abstersionem ad effectum huius Sacramẽti propriè dictum pertinere. PRIMVM enim reliquiæ dicũtur peccata, quæ interdum remanent post omnia alia Sacramẽta, siue mortalia, siue venialia sint. Potest enim fieri, vt quis post Confessionem, & Communionem, in peccatum mortale incidat, & ignoret se eo peccato teneri. vnde non poterit illud noua Confessione expiare: potest etiam fieri vt Confessionem & Cõmunionem non ritè peregerit, & hoc ipsum ignoret. Istæ igitur sunt veræ reliquiæ, quæ hoc Sacramẽto tolluntur, nisi quis obicem ponat. Et hoc indicat Iacobus, cum ait: *Et si in peccatis fuerit,* & Concilium Florentinum cùm dicit, effectum esse animę sanationem, & TRIDENTINVM cùm ait, sess.14. cap.2. *Si quæ delicta sint adhuc expianda, abstergit.* & forma Sacramentalis: *Quidquid deliquisti per visum, tactum, &c.* Denique vnguntur quinque sensus, quia illa sunt quasi quinque ostia, vnde peccata intrant ad animam, vt nimirum fiat generalis quædam expurgatio omnium, quæ remaneant peccatorum. Ex quo intelligimus, quàm sit hoc Sacramentum non contemnendum, cum aliquando fieri possit, vt per hoc Sacramentum saluetur is, qui alioqui planè damnandus erat.

DICET aliquis; Id videtur commune omnibus Sacramentis, vt peccata mortalia tollant, si quæ inueniant, modo non ponatur obex, quia omnia Sacramẽta conferunt gratiam, quæ non potest cum peccato mortali consistere: non igitur id est proprium huius Sacramenti. RESPONDEO, omnia quidem Sacramenta id efficere, sed per accidens, hoc autem Sacramentum per se, & propriè hoc facit, quia ad hoc peculiariter est institutum in fine vitæ.

SECVNDO nomine reliquiarum peccati, venit etiam

quidam

quidam torpor, & mœror, & anxietas, quæ ex peccato relinqui solet, & quæ maximè hominem morti vicinum vexare potest: de quibus loquitur idem Concilium Tridentinum suprà citatum, & sanctus Iacobus, cum ait: *Alleuabit eum Dominus.* Nam sanctus Iacobus breuissimè omnes tres effectus Sacramenti huius complectitur, ac PRIMO incipit à leuissimo, id est, à sanitate corporali, cum ait: *Oratio fidei saluabit infirmum.* SECVNDO addit de vno genere reliquiarum: *Et alleuabit eum Dominus.* TERTIO addit de alio genere: *Et si in peccatis fuerit, remittentur ei.*

CAPVT IX.

De Ministro, & eo qui suscipit Sacramentum Extremæ vnctionis.

MINISTRVM esse Presbyterum, id est, sacerdotem, & consequenter Episcopum, si is velit, docent omnia Concilia & Patres suprà citati. Id quod etiam apertè colligitur ex Iacobo: *Inducat Presbyteros Ecclesiæ.* Nam etsi vox illa Græca πρεσβυτέρους ambigua sit, & tam seniorem ætate, quàm dignitate significare possit, tamen secundum vsum Scripturæ Testamenti noui, & Ecclesiæ non significat nisi sacerdotes. vnde 1. Timoth. 4. illud: *Cum impositione manuum Presbyterij*, etiam aduersarij intelligunt de ministris Ecclesiasticis, non de senioribus laïcis.

Vna est tantùm hoc loco dubitatio, quia Innocentius I. epist. 1. cap. 8. dicit oleo sancto posse vti non solùm sacerdotes, sed etiam laïcos in suis, ac suorum necessitatibus. Quam sententiam totidem verbis recitat etiam Beda in cap. 6. Marci, & Concilium Vvormatiense, can. 72.

RESPONDET Thomas Vvaldensis libr. 2. de Sacramentis, cap. penul. verba Innocentii intelligenda esse, de eo loco & tempore, vbi nulli adsint sacerdotes, tunc enim licere etiam laïcis hoc Sacramentum ministrare. Sed hæc expositio ab omnibus refellitur, & meritò. Nullum enim est Sacramentum, quod non requirat essentialiter Ministrum Sacerdotem excepto Baptismo, ob summam eius necessitatem; & Matrimonio, quia in contractu mutuo nubentium consistit.

Dominicus à Soto dist. 22. quæst. 7. art. 1. intelligit Innocentium de vsu olei sancti extra Sacramentum ad curandos morbos: sed videtur id esse contra praxim Ecclesiæ, non enim dari solet oleum sanctum laïcis, vt eo vtantur. Exempla verò, quæ leguntur de miraculis; quæ sancti Eremitæ oleo sancto faciebant, non conuincunt eos fuisse vsos illo oleo, quod ab Episcopo solemni cæremonia benedicitur, vt sit huius Sacramenti materia: poterant enim vti oleo, quod ipsi signo crucis benedicebant.

Alij rectius, vt Iansenius in cap. 6. Marci, dicunt Innocentium loqui de recipiente, non de Ministro: ac velle dicere, licere omnibus Christianis vti sancto oleo in suis, & suorum necessitatibus, nimirum aduocando sacerdotes, & accipiendo Vnctionem illam sacram, non ministrando.

Iam verò de eo, qui Sacramentum hoc suscipere potest, constat debere esse PRIMO Christianum: dicit enim Iacobus, *In vobis.* SECVNDO infirmum, quia addit: *Infirmatur quis, &c.* Nam qui bene valent, possunt agere Pœnitentiam. Extrema autem vnctio est specialis misericordia, quæ exhibetur ægrotis, qui iam non possunt agere Pœnitentiam, vt suprà diximus. TERTIO infirmum grauiter, ita vt de vita periclitetur, vt Concilia docent, & nos suprà ostendimus. QVARTO adultum, & qui vsum rationis habuerit: Infantes enim, & qui semper amentes fuerunt, non habent reliquias peccatorum, quæ abstergantur, nec sunt capaces lætitiæ, & alleuiationis, quam Sacramentum adfert, & non sine irreuerentia Sacramentum eis ministraretur. QVINTO non excommunicatum, nec ante Confessionem, & Absolutionem, si constet eum teneri peccato, à quo nondum sit absolutus. Ita docet Innocentius I. in epist. 1. ad Decentium, cap. 8.

CAPVT X.

De cæremoniis.

DVÆ sunt cæremoniæ in hoc Sacramento vsitatæ. PRIMA, vt recitentur Litaniæ, & aliæ quædam preces ante vnctionem. SECVNDA, vt vngantur septem corporis partes, nimirum oculi, aures, nares, os, & manus, & propter quinque sensus: deinde renes, vbi est sedes concupiscentiæ, & tandem pedes, ob vim progressiuam, & exequutionem. Ita præscribit Concilium Florentinum.

Sed ex his vnctionibus aliqui putant, nullam esse de essentia, sed sufficere, vt quouis loco vngatur ægrotus, quoad Sacramenti essentiam: reliqua ad ritum, & solemnitatem pertinere. Hæc tamen opinio singularis est, & ideo minus tuta. Quidam verò existimant omnes illas vnctiones esse de essentia.

Sed communior opinio, quam etiam sequitur sanctus Thomas, est, vt ad essentiam solùm pertineat vnctio quinque sensuum. Ibi enim est origo omnium peccatorum: vis enim appetitiua pendet à cognoscitiua, vis autem progressiua, siue executiua ab vtraque. Et sanè ratio honestatis in fœminis id postulare videtur, vt renes non vngantur. Itaque Concilium non præscribit, vt partes illæ omnes vngantur, sed solùm enumerat omnes partes, quæ iungi solent iuxta varium Ecclesiarum ritum.

DE SACRAMENTO ORDINIS LIBER.

DE Sacramento Ordinis, quæ ad hunc locum pertinent, sunt hæ quæstiones. PRIMA; An sit Ordinatio Ministrorum Sacramẽtum verè, ac propriè dictum. SECVNDA, Omnium Ministrorum, an quorumdam tantùm Ordinatio sit Sacramentum. TERTIA, Quæ sit materia, & forma Sacramenti huius. QVARTA, Quis effectus. QVINTA, Quis minister. SEXTA, Quibus cæremoniis conferatur.

Alia quædam ad hunc locum reuocari possent, quæ sunt à nobis alio loco iam explicata, nimirum de potestate Ecclesiastica; de numero, distinctione, atque officio singulorum Ordinum; de sacerdotio, & annexis sacerdotio, vt de continentia, aliisque id genus rebus.

CAPVT PRIMVM.

Ordinationem verè ac propriè Sacramentum esse nouæ legis, qui negauerint ex hæreticis.

EST igitur quæstio prima, eáque præcipua; Sitne Ordinatio Sacramentum propriè dictum. Negat Lutherus in lib. de captiu. Babyl. cap. de Ordine, vbi sine vllo ordine, & petulantissimè disputat. Negat etiam Illyricus in Confessione Antuerpiensi, cap. 11. & Kemnitius in 2. par. Exam. in disputatione de Sacramento Ordinis in pag. 1162. & sequentibus. Caluinus autem etiamsi plerisque in locis duo tantùm ponit Sacramenta, Baptismum, & Cœnam, tamen lib. 4. Instit. cap. 14. & 20. & cap. 19 §. 31. agnoscit Ordinationem esse verum Sacramentum; ac dicit se tantùm duo antea posuisse, quod loqueretur de Sacramentis, quæ omnibus fidelibus communia sunt.

Philippus quoque Melanchthon, etsi in locis primò editis duo tantum posuerat Sacramenta, tamẽ in locis editis anno XXXVII. LII. & LVIII. Ordinationem vult esse verum Sacramentum, & fusè id probat. Item in Apologia Confessionis Augustanæ, art. 13. qui est de numero Sacramentorum, satis apertè docet, Ordinationem Ministrorum esse Sacramentum propriè dictum.

Nec valet responsio Kemnitij pag. 1167. vbi dicit, Apologiam esse intelligendam de voce Sacramenti largo modo accepta. Id, inquam, non valet. Nam Philippus dicit ad Sacramenta propriè dicta tria requiri, ritum, promissionem gratiæ, & mandatum; deinde ex hoc fundamento probat Sacramenta esse propriè dicta, Baptismum, Eucharistiam, & Absolutionem. Deinde ex eodem fundamento reijcit Confirmationem, & extremam vnctionem, & paulò pòst etiam Matrimonium. De Ordine autem distinguit; nam si accipiatur pro sacerdotio, negat in Ecclesia vllum esse debere sacerdotium; si accipiatur pro Ordinatione Ministrorum, dicit non grauatè se admittere eam inter Sacramenta, & probat ex fundamento suprà posito, quia habet ritum, mandatum, & promissionem. Itaque sine dubio Kemnitius, etiamsi id confiteri palàm non audeat, repugnat in hac controuersia non solùm Caluino, sed etiam Lutheranis præcipuis, séque A adiungit Illyrico, aliisque obscurioribus, & pauciori-bus Lutheranis.

CAPVT II.

Ordinationem Sacramentum esse demonstratur ex diuinis literis.

QVOD igitur Ordinatio sit Sacramentum verè, ac propriè dictum, demonstratur ex sacris literis. Tria requiruntur ad Sacramentum propriè dictum, vt aduersarij fatentur, & asserit Apologia Confessionis, art. 13. quam admittit Kemnitius, cùm in eius verba iurauerit, nimirum symbolum externum, seu ritus, promissio gratiæ; & mandatum, seu institutio diuina. Hæc omnia reperiuntur in Ordinatione.

Ac primum, ritus, externúmque symbolum est manuum impositio: de qua est in Scriptura frequentissima mentio, vt Actor. 6. vbi ordinantur Diaconi per manus impositionem. Act. 13. impositione manuum ordinantur Episcopi Paulus, & Barnabas, sic enim eum locum intelligit sanctus Leo epist. 81. ad Dioscorum, & Chrysostomus in commẽtario eius loci. Actorum 14. vbi habemus: *Cùm constituissent eis Presbyteros.* Græcè est χειροτονήσαντες, id est, cùm per manus impositionem creassent Presbyteros. 1. Timoth. 4. *Cùm impositione manuum Presbyterij.* Et cap. 5. *Nemini citò manus imposueris.* Et 2. Timot 1. *Per impositionem manuum mearum.* Quæ omnia loca intelliguntur ab omnibus expositoribus de Ordinatione: vnde etiam apud Græcos ordinatio χειροτονία appellari solet, id est, manuum extensio, siue impositio. B

Promissio gratiæ habetur expressè, 1. Tim. 4. *Noli negligere gratiam, &c.* Et 2. Tim. 1. *Admoneo te, vt resuscites gratiam, &c.*

Denique mandatum, & institutio, Actor. 13. *Segregate mihi Saulum, & Barnabam.* Actor. 20. *In quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos.* Ephes. 4. *Ipse dedit quosdam quidem Apostolos, alios Prophetas, alios Pastores, & Doctores.*

RESPONDET Kemnitius loco notato, hæc omnia nihil ad rem facere; nam ſymbolum illud externum, id eſt, manus impoſitio adhibebatur quidem in ordinatione, ſed non erat aliud, niſi cæremonia, qua vtebantur Apoſtoli, cùm pro aliquo orabant, cúmque Deo commendabant. Itaque imponebant manus iis, quos ordinabant, non vt Sacramentum aliquod traderent, ſed vt eos Deo commendarent. Promiſſio autem gratiæ habetur quidem in Scripturis, ſed non promiſſio gratiæ iuſtificantis à peccato; hæc autem neceſſaria eſt ad Sacramentum propriè dictum. Denique mandatum habetur, vt miniſtri ordinentur, ſed non habetur mandatum, vt fiant certo aliquo ritu. Dominus enim cùm ordinauit Apoſtolos Luc. 22. dixit: *Hoc facite*; ſed non legitur vlla cæremonia, qua eos ordinauerit. Deinde Ioann. 20. dedit illis iterum Eccleſiaſticam poteſtatem, dicens: *Quorum remiſeritis peccata*: nec tamen impoſuit manus, aut vnxit illos, aut dedit inſtrumenta conſecrationis, quod modò nos facimus, ſed tantum inſufflauit, quod nos minimè facimus. Neque Apoſtoli vnquam tradunt, ſe mandatum accepiſſe, vt manus imponerent, cùm ordinabant Miniſtros.

RESPONDEO. Quod attinet ad manus impoſitionem, adhibitam eam fuiſſe non ſolùm ad orandũ, ſed etiam ad ordinandum. Id probatur PRIMO, quia Scriptura non meminit orationis 1. Tim. 4. & 5. & 2. Tim. 1. vbi de manus impoſitione agitur.

SECVNDO in Actis cap. 6. vbi ordinantur Diaconi ab Apoſtolis, diſtinguitur apertiſſimè oratio ab impoſitione manuum, ſic enim legimus Græcè; ἐπέθηκαν αὐτοῖς τὰς χεῖρας, id eſt: *Et cùm oraſſent impoſuerunt eis manus.* Et rurſus c. 13. diſtinguitur vna cæremonia ab alia: *Ieiunantes*, inquit, *& orantes, imponentéſque illis manus, dimiſerunt eos.*

TERTIO, quia 1. Tim. 5. illa verba: *Nemini citò manus impoſueris, neque communicaueris peccatis alienis*, non poſſunt exponi de oratione, ſed de cæremonia, qua ordinantur miniſtri. Non enim communicat peccatis alienis, qui orat pro alio, etiamſi indigniſſimo: ſed qui ordinat indignum, is verè communicat peccatis alienis.

QVARTO, illa verba Actor. χειροτονήσαντες αὐτοῖς πρεσβυτέρους nulla ratione poſſunt exponi de oratione. Neque obſtat, quòd aduerſarij nolunt χειροτονῶν eſſe manus imponere; ſed manum extendere, ſiue attollere in ſignum ſuffragij. Id, inquam, non obſtat; nam in Scripturis, & vſu Eccleſiaſtico χειροτονῶν, ſignificat extendere manus ſuper capita ordinandorum, & eo modo ordinare; ita vt ſit idem χειροτονία, & χειροθεσία. Id patet ex Chryſoſtomo homil. 10. in priorem ad Timotheum, & ex epiſtola Concilij Nicæni ad Alexandrinos apud Theodoretum lib. 1. hiſtoriæ, ca. 9. & ex aliis Græcis, qui Ordinationem, quæ ab Epiſcopo fit, vocant χειροτονία, & tamen Epiſcopi non ordinant attollendo manus in ſignum ſuffragij, ſed extendendo ſuper capita ordinandorum. Et ex hocipſo loco Acto. 14. idem apertè colligitur; nam Lucas non dicit, Apoſtolos conſtituiſſe Preſbyteros ad χειροτονίαν populi, vt dicere deberet, ſi intelligeret, id quod aduerſarij volunt, ſed dicit ipſos Apoſtolos vſos χειροτονίᾳ, id eſt, manus extenſione in conſtituendis Preſbyteris.

Denique ſanctus Hieronymus peritiſſimus vtriuſque linguæ, in cap. 58. Iſaiæ, χειροτονίαν, interpretatur manus impoſitionem, quæ cum vocis imprecatione, Ordinationem perficit. DENIQVE etiamſi conſtaret cum manus impoſitione ſemper coniunctam fuiſſe orationem, nihil obtineret Kemnitius: tunc enim diceremus, verba Sacramentalia eſſe orationem quandam; vnde etiam myſticæ preces dicuntur à veteribus.

Quantum ad promiſſionem gratiæ remiſſionis peccatorum. RESPONDEO, vel vult Kemnitius omne Sacramẽtum per ſe eſſe inſtitutum ad remiſſionem peccati, vel id ſatis eſſe, ſi conferat gratiam gratum facientem, quæ ſit efficax ad peccatum delendum, ſi illud inueniat, licet per ſe ad alium finem ordinetur.

Si PRIMVM affirmat, non poterit defendere Euchariſtiam eſſe verum Sacramentum; ſiquidem certum eſt, Euchariſtiam non eſſe per ſe inſtitutam ad peccatum tollendum, ſed ad vitam ſpiritualem conſeruandam, & augendã. Id quod patet ex eo, quod datur immediatè poſt Baptiſmum: proinde iis, qui non habent peccata; immo non datur niſi iis, qui iudicantur mundi, & puri eſſe à peccato, cum Paulus dicat 1. Cor. 11. *Probet autem ſeipſum homo, & ſic de pane illo edat, &c.*

Si SECVNDVM, facilè oſtendemus Ordinationem eſſe verum Sacramentum. Nam gratia, quæ illi promiſſa eſt, non eſt donum aliquod gratis datum, vt Prophetia, vel donum linguarum, ſed gratia iuſtificans. Nam IN PRIMIS, Ioan. 20. cùm Dominus tribuit Apoſtolis poteſtatem remittendi peccata, quæ eſt pars quædam ſacerdotij, dixit: *Accipite Spiritum ſanctum*, non autem vocatur abſolutè Spiritus ſanctus in Scripturis donum illud, quod in impiis eſſe poteſt. PRÆTEREA, 2. Tim. 1. vbi dixerat Apoſtolus, gratiam Timotheo per manus impoſitionem datam, ſubiungit explicans quæ ſit illa gratia. *Non enim*, inquit, *dedit nobis*, id eſt nobis Epiſcopis, *Deus ſpiritum timoris; ſed virtutis, & dilectionis, & ſobrietatis.*

Quod autem pertinet ad mandatum, ſiue inſtitutionem, non legimus quidem diſertis verbis Chriſtum dixiſſe, Ordinate Miniſtros per manus impoſitionem, ſed euidenter id colligimus ex ſanctis literis. Nam vt diximus de aliis Sacramentis, non poteſt vllus homo gratiam alligare certo ſigno, idque etiam aduerſarij concedunt: atqui ſecundum Scripturas alligata eſt gratia manus impoſitioni in Ordinatione, vt ex illis verbis patet, 1. Timot. 4. *Noli negligere gratiam quæ data eſt tibi per Prophetiam, cum impoſitione manuum Preſbyterij*, vbi illud, *Per Prophetiam*, non eſt inſtrumẽtum, ſed cauſſa impellens, & mouens: inſtrumentum autem conferendæ gratiæ eſt illud: *Cum impoſitione manuum.* Senſus enim eſt, vt recte etiam Caluinus exponit; Noli negligere gratiam illam, quæ tibi data eſt, quando Epiſcopus à me ordinatus es, iuxta reuelationem de te mihi factam (Deus enim reuelauerat Paulo, & iuſſerat, vt Timotheum ordinaret, id quod etiam habetur in primo capite) ſecundum præcedentes in te Prophetias. Quod autem inſtrumentum gratiæ conferendæ, fuerit impoſitio manuum, habetur adhuc clarius, 2. Tim. 1. *Admoneo te, vt reſuſcites gratiam, quæ in te eſt, per impoſitionem manuum mearum.* Cùm igitur gratia ſit alligata Ordinationi per manus impoſitionem, neceſſe eſt Deum eſſe auctorem, & inſtitutorem illius cæremoniæ.

Neque argumenta Kemnitij contra allata concludunt. Dominus enim, qui Sacramentis alligatus non erat, poterat Apoſtolis dare effectum Sacramenti ſine Sacramento, id eſt, ordinare Preſbyteros, & Epiſcopos ſine manus impoſitione: ſicut eoſdem Apoſtolos ſine Sacramento confirmauit, & Magdalenam ſine Sacramento abſoluit.

ADDI quod neque cogimur credere, Dominum ſine impoſitione manus Ordinationem Apoſtolis contuliſſe. Nam etiamſi ſcriptum non eſt, per impoſitionem manuum ordinatos Apoſtolos à Chriſto, tamen neque ſcriptum eſt contrarium: & multa fecit Dominus, quæ ſcripta non ſunt.

CAPVT III.

Ordinationem Sacramentum esse, probatur ex traditione.

IAM verò more nostro idipsum demonstrabimus ex Ecclesiastica traditione, id est, testimoniis sanctorum Pontificum, Conciliorum, & Patrum.

Lutherus enim in lib. de captiuit. Babylonica, cap. de ordine, solum Dionysium dicit posse citari ex antiquis auctoribus pro Sacramento Ordinis, & alus Sacramentis, excepto Baptismo, & Eucharistia. Sic enim ait: *Scio hunc solum auctorem haberi ex antiquis pro septenario Sacramentorum, licet Matrimonio omisso, senarium tantum dederit: nihil enim prorsus in reliquis Patribus de istis Sacramentis legimus. Nec Sacramenti nomine censuerunt, quoties de his rebus locuti sunt: recens enim est inuentio Sacramentorum.* Hæc ille: vbi multa mentitur. Nam nec verum est, quod ille quasi contra se citat, Dionysium tradere sex Sacramenta; non enim meminit, nisi quatuor: nihil enim scribit de Pœnitentia, Extrema vnctione, & Matrimonio. DEINDE mentitur impudentissimè, cùm dicit, recentem esse inuentionem Sacramentorum; nimirum quoad nomen Sacramenti: nos enim in primo libro ostendimus, omnes veteres Latinos hoc vocabulo vsos. DENIQVE nihil prorsus in antiquis legi de his Sacramentis est mendacium Luthero dignissimum.

Igitur ex Pontificibus INNOCENTIVS I. in epist. 18. ad Alexandrum Antiochiæ Episcopum c. vlt. confert Ordinationem cum Baptismo; ac dicit ab hæreticis baptizatos recipi cum suo Baptismo, sed ab hæreticis ordinatos non recipi cum suo ordine, & causam reddit, quia hæretici solum baptismum dare permittuntur. Ex collatione cum Sacramento propriè dicto, indicat se habuisse Ordinationem etiam pro Sacramento propriè dicto.

Vbi tamen OBSERVANDVM est, non velle Innocentium iterum ordinandos esse, quos hæretici ordinauerant, sed solùm cessare debere ab exequutione Ordinum, ac si ordinati non essent.

LEO I. epist. 81. ad Dioscorum Alexandrinum, cap. 1. Ordinationem Sacramentum vocat, & iubet à ieiunis dari, & accipi, & solùm in vespera Sabbati, idque summa cum deuotione: vbi apertè indicat in eo Sacramento gratiam conferri. Et epist. 87. ad Episcopos Mauritaniæ, cap. 1. de Ordinatione loquens: *Quis,* inquit, *dissimulare audeat, quod in tanti Sacramenti perpetratur iniuriam?* Hæc ille. Audis hic nomen Sacramenti.

ANASTASIVS II. in epist. ad Anastasium Imperatorem, cap. 7. *Nullum,* inquit, *de his quos vel baptizauit Acacius, vel quos Sacerdotes, sine Tenellas, secundù canones ordinauit, vlla eos ex nomine Acacij portio lesionis attingit, quo forsitan periniquum tradita Sacramenti gratia minus firma videatur.* Vbi sanctus Pontifex Ordinationem, & cum Baptismo comparat: & idem repetit, capite 8.

Denique S. GREGORIVS I. lib. 4. commentariorum in libro Regum cap. 5. in ipso initio de Sacramento Ordinis loquens: *Is,* inquit, *qui promouetur bene foris vngitur, si intus virtute Sacramenti roboretur.* Vbi & Sacramentum vocat, & gratiam conferre affirmat ipsam Ordinationem.

Ex CONCILIIS, Chalcedonense Concilium can. 2. damnat eos: qui pecunias pro Ordinatione suscipiũt; & causam reddit, quia gratiam Dei illi censentur vendere, quæ tamen vendi nullo modo potest, aut debet. Idem habet I I. Bracarense, can. 3. & alia. Denique Florentinum Concilium, Græcis, & Latinis probantibus, Ordinationem inter Sacramenta propriè dicta A numerauit, quod etiam facit Concilium Tridentinum, sess. 23. cap. 2. & can. 3.

Ex Patribus, DIONYSIVS Areopag. lib. de Ecclesiastica hierarchia, cap. 5. de ritu ordinandorum agit, & satis ostendit eo ritu gratiam conferri, & proinde Sacramentum esse. Quod etiam Lutherus fatetur: nam in lib. de Babylonica captiuit. cap. de Ordine, solum Dionysium citat contra suam nouitatem: nec aliter respondet, nisi more suo eum auctorem contemnendo. Dicit enim nihil in eo esse solidæ eruditionis; & addit, sibi facile esse meliorem Hierarchiam scribere, quàm Dionysius scripserit. Nos autem opponimus Luthero S. Gregorium, qui homil. 34. in Euangelica, hunc Dionysium, vt antiquum, & venerabilem Patrem laudat.

Extat apud Sozomenum, lib. 7. hist. c. 10. MARTYRII B cuiusdam sententia, ad Nectarium Episcopum Constantinopolis, vbi apertè comparat sacerdotium cum Baptismo, & vtroque homines iustificari dicit, *Tu,* inquit, *ô beate, recens baptizatus, & purificatus, & mox insuper sacerdotio auctus es: vtraque autem hæc peccatorum expiatoria esse Deus constituit.*

S. Ioan. CHRYSOSTOMVS lib. 3. de sacerdotio *Sacerdotium,* inquit, *in terra peragitur, sed in rerum cœlestium classem, ordinémque referendum est. Atque id perquàm merito: quippe non mortalis quispiam, non Angelus, non Archangelus, non alia quauis creata potentia, sed ipse Paracletus ordinem eiusmodi disposuit.* Et infrà: *Tum probè intelliget, quanto sacerdotes honore, quanta dignitate Spiritus sancti gratia dignata fuerit.*

THARASIVS in epist. ad Adrianum Papam, quæ habetur in primo tomo Bibliothecę sanctorum Patrum, dicit eos, qui pecunias accipiunt pro Ordinatione, C vendere gratiam, atque adeò ipsum Spiritum sanctum, qui datur in Ordinatione.

Theodoretus in illud, 1. Timot. 5. *Manus citò nemini imposueris.* Theophylactus, & Oecumenius in illud, 2. Tim. 1. *Admoneo te, vt excites gratiam;* apertè dicunt in Ordinatione conferri gratiam Spiritus sancti, quę piis studiis, & oratione fouenda est, quemadmodum oleo fouetur ignis.

CYPRIANVS, seu quicumque fuit auctor sermonum de operibus cardinalibus Christi; Ordinationem Sacramentum vocat, & cum Baptismo confert: *Docemur,* inquit, *quæ sit Baptismi, & aliorum Sacramentorum stabilitas.* Et infrà: *Nam Baptismum repeti, Ecclesiastica prohibent regula; & semel sanctificatis nulla deinceps manus iterum consecrans præsumit accedere: nemo sacros Ordines semel datos iterum renouat, &c.*

AMBROSIVS libro de dignitate sacerdotali, cap. 5. *Homo,* inquit, *imponit manum, Deus largitur gratiam: sacerdos imponit supplicem dexteram, Deus benedicit potenti dextera.* Vide eundem 1. Cor. 12. in illud: *Diuisiones gratiarum sunt.* & in cap. 2. ad Timotheum.

HIERONYMVS in Dialogo contra Luciferianos, totus ferè eo libro confert Ordinationem cum Baptismo, ac probat ordinationem ab hæreticis datam, esse ratam, quia Baptismus ab eis datus ratus Baptismus est. Illa sunt enim verba S. Hieronymi contra Luciferianos: *Si in fide sua baptizato baptizans nocere non potuit; & in fide sua sacerdotem constitutum constituens non inquinauit.*

AVGVSTINVS simili ratione argumentandi probat contra Donatistas, Sacramentum Ordinis semel habitum amitti non posse, quia Baptismus semel acceptus amitti non potest: sic enim ait, lib. 2. contra Parmenianum, cap. 13. *Ipsi explicent, quomodo Sacramentum baptizati non possit amitti, & Sacramentum ordinati possit amitti. Si enim vtrumque Sacramentum est, quod nemo dubitat, cur illud non amittitur, & illud amittitur? neutri Sacramento iniuria facienda est.*

Similia

Similia habet lib. 1. de Baptismo, cap. 1. in quibus locis quædam OBSERVANDA sunt. PRIMO, Ordinationem ab Augustino vocari Sacramẽtum in duobus capitulis forte decies, contra Lutheri mendacium suprà notatum. SECVNDO, Augustinum conferre Ordinationem cum Baptismo, atque apertissimè dicerè, eodem modo vtrumque Sacramentum esse. TERTIO, eundem Augustinum asserere, neminem esse, qui dubitet de hac veritate: quod est contra alterum Lutheri mendacium. Et præterea est hic locus instar plurimorum locorum: si enim Augustinus non mentitur, omnes eius temporis auctores, immò etiam omnes populi id credebant, quod nos modo credimus.

Vide PRÆTEREA eundem Augustinum epist. 50. ad Bonifacium, prope finem, & de bono coniugali, ca. 18. & 24. & in sermone de gestis cum Emerit. & denique lib. 2. contra Parmenianum, cap. 11. vbi dicit, per hoc Sacramentum dari Spiritum sanctum: ex quo etiam colligitur, eam cæremoniam Sacramentum esse propriè dictum.

His accedant SCHOLASTICI apud Magistrum, li. 4. dist. 24. ex quibus S. Thomas, qu. 1. art. 1. affirmat. communem esse omnium sententiam, Ordinationẽ vnum esse ex septem verè, ac propriè dictis Sacramentis.

CAPVT IV.

Idem ostenditur ratione.

ACCEDAT etiam congruentia rationis. Deus enim cuius perfecta sunt opera, Deut. 32. cùm dat potestatem dat etiam ea, quæ requiruntur ad eius legitimum, & congruentem vsum. Id videmus in rebus naturalibus, quibus Deus non tantum potentias operatiuas dedit, sed etiam certas qualitates & instrumenta, quibus expeditè, & rectè illis vtantur. In Ordinatione autem sacra datur homini potestas conficiendi, & ministrandi Sacramenta: quæ certè à peccatore rectè exerceri non potest. Dabit igitur Deus simul cùm ea potestate, etiam gratiam iustificantẽ, & perficientem animam, vt ritè fungatur tanto ministerio. PRÆTEREA si in Baptismo, in quo datur potestas suscipiendi Eucharistiam, & alia Sacramenta, datur simul cum ea potestate gratia gratũ faciens, quia sine ea non rectè percipiuntur Sacramẽta cætera: cur in Sacramento Ordinis, in qua datur potestas conferendi Sacramenta, non simul etiam dabitur gratia gratũ faciens, cum non minus peccatum sit homini indigno Sacramẽta tradere, quàm accipere? Quod si in hoc Sacramento datur gratia gratum faciens, certè Sacramentum erit verè ac proprie dictum: omnis enim cæremonia instituta ad sanctificandum, Sacramentum est proprie dictum.

Accedit VLTIMO, quod aduersarij nihil habent, quod obijciant, nisi argumenta illa negatiua, & leuia, quæ nos suprà dissoluimus.

CAPVT V.

Episcopalem Ordinationem Sacramentum esse.

SEQVITVR SECVNDA quæstio; Quinam Ordines sint Sacramenta. Septem esse Ordines demõstrauimus in primo lib. de Clericis; videlicet Sacerdotum, Diaconorum, Subdiaconorum, Acoluthorum, Exorcistarum, Lectorum, & Ostiariorum. Ex quibus Ordo Sacerdotum duplex est: sunt enim alij maiores, Sacerdotes, id est, Episcopi, alij minores id est, Presbyteri, ex his autem cõuenit inter omnes Catholicos, Ordinem Presbyterorum esse verè, ac propriè Sacramentum, de aliis non omnino conuenit. Dicam igitur de singulis quid verius, ac probabilius videatur.

Ac PRIMVM Ordinatio Episcopalis, Sacramentum est verè ac propriè dictũ. Hæc sententia etiamsi à quibusdã veteribus Scholasticis negetur, in 4. di. 24. & ex recẽtioribus à Dominico Soto, lib. 10. de iustitia, & iure, q. 1. art. 2. & in 4. dist. 24. q. 2. ar. 3. tamen asseritur ab omnibus antiquis Patribus, & ex recentioribus, à Petro Soto, lect. 4. de Sacramento Ordinis in institutione Sacerdotũ, & à Caietano tomo primo, opuscul. 11. nec non ab antiquis nonnullis Scholasticis, vt Altisiodorensi, 4. parte summæ Theologicæ, Ioan. Maiori, Scoto, Durando, & Paludano in 4 dist. 24. licet Durandus idem Sacramentum esse velit cum Sacramento Presbyteratus. Denique ab omnibus penè Canonistis, in cap. Cleros, dist. 21. & caput Perlectis, dist. 25.

Mihi verò posita assertio certissima videtur. PRIMO, quia Scripturæ quibus Catholici probant, Ordinationem esse Sacramentum, de Ordinatione Episcopali intelliguntur, vt patet ex 1. Timoth. 4. & 2. Timoth. 1. in his enim solis locis disertè ponitur symbolum externum cum promissione gratiæ. In his autem locis agitur de Ordinatione Timothei, qui Episcopus fuit à Paulo creatus, vt omnes interpretes docẽt: pari ratione, Act. 13. agitur de Ordinatione Episcopali Pauli & Barnabæ. Quare si Ordinatio Episcopalis non est Sacramentum, non possumus ex Scripturis apertè probare, Ordinationem esse Sacramentum.

SECVNDO, testimonia allata, Leonis, Gregorii, Dionysii, Martyrii, Chrysostomi, Ambrosii, Hieronymi, Augustini, Theodoreti, de solis Episcopis intelliguntur. Veteres enim nomine Sacerdotis absolute Episcopũ intelligebãt; vnde Ambrosius librũ inscribit de dignitate Sacerdotali, & Chrysostomus libros de Sacerdotio, cùm tamen vterque de solis Episcopis agat. Itaque omittemus etiam loca Patrum pro controuersia principali, si Episcopalis Ordinatio non est Sacramentum.

TERTIO, Episcopalis Ordinatio est cæremonia imprimens characterem spiritualem, & conferens gratiam; ergo est verissimum Sacramẽtum. Probatur antecedens: ac PRIMVM de charactere, ex eo, quod Episcopalis Ordinatio, non potest reperi. Et PRÆTEREA, Episcopus potest duo Sacramenta conferre; nimirum Confirmationem, & Ordines sacros; quę non possunt vlli alii Ordines inferiores conferre: & si tentent id facere, nihil prorsus efficiunt; Ergo habet Episcopus ex sua Ordinatione spiritualem potestatem, & proinde nouum characterem.

Dicent, non esse opus nouo charactere, sed satis esse si extendatur character Presbyteralis. SED aut volunt reipsa extendi characterem illum, aut solum significatione, quod videlicet in Episcopo signum sit plurium potestatum, in Presbytero pauciorum. Si dixerint PRIMVM, eandem vim habebit argumẽtum nostrum: nam eadem efficacia requiritur ad characterem reipsa extendendum, & ad imprimendum nouum, proinde cæremonia, quę habet effectũ istum spiritualem, & supernaturalem, id est, realem extensionem characteris, sine dubio Sacramentum erit. Si dixerint SECVNDVM, facilè reuincentur. Nam licet character non agat reipsa, sed sit solum signum pacti Dei cum homine de cõcursu diuino in actionibus illis Sacramentalibus: tamen hoc signum reale est, & ideo sicut vbi est spiritualis potestas, colligimus realem esse in anima characterem; ita quoque vbi est additio nouæ potestatis, oportet colligere realem additionem characteris, aut nouum characterem, quod est probabilius.

DENIQVE magis distant inter se potestas confirmandi, & consecrandi Eucharistiam, quàm potestas legẽdi Euangelium, & Epistolam in sacrificio. Sed propter

ita ponuntur ab aduersarijs duo distincti characteres in Diacono, & Subdiacono, nec dicũt vnũ extendi; cur igitur nolunt esse duos in Presbytero, & Episcopo?

Iam quod Episcopalis consecratio conferat gratiam, probatur manifestissimo argumento: nã ideo probant Theologi in ordinatione Presbyterali dari gratiam, quia debet Presbyter quædam Sacramenta ministrare, quæ sine gratia non digne ministrantur. Episcopus autem debet quædam etiam Sacramenta ministrare, Sacramentum videlicet Confirmationis, & Ordinis quæ sine gratia non digne ministrantur.

DENIQVE, mirabile est, quod velint aliqui ad officium Diaconi, & Subdiaconi requiri nouam gratiã, & ideo illas Ordinationes esse Sacramenta; & ad officium Episcopi, quod est sine vlla comparatione difficilius, & excellentius, nolint gratiam requiri. Confirmatur hæc ratio dupliciter. PRIMO, ex ipso ritu consecrationis Episcopi. in nulla enim Ordinatione adhibetur tanta solemnitas, quanta in Ordinatione Episcopi; ibi est impositio manus, ibi vnctio: ibi plurima alia: non est autem credibile tot Sacramentalia instituta, vbi nullum sit Sacramentum. SECVNDO, quia si Episcopatus sit Sacramentum à Presbyteratu distinctum, facile erit defendere Episcopum iure diuino maiorem esse Presbytero, tam ordine quam iurisdictione; quod hoc tempore omnes hæretici negant: alioqui ægrè id defendi poterit.

Neque rationes, quæ contrà obijci solent, conuincunt. PRIMO obijciunt: *Episcopatus non est Ordo nouus, alioqui Ordines essent plures quàm septem. Si autem non nouus Ordo, certè nec nouum Sacramentum: nam si Sacramentum esset, esset vti Sacramentum Ordinis.*

RESPONDEO, Episcopatũ esse Ordinem vnum cum Presbyteratu, sed genere, non specie: Ordines enim sumuntur ab habitudine quam habent ad Eucharistiam & quia summa circa Eucharistiam est potestas ipsam conficiendi, ideo primus Ordo est sacerdotalis, id est eorum qui Eucharistiam consecrare possunt: nec supra hunc potest fingi alius Ordo maior, vel superior. Quia tamen hanc potestatem vario modo participant Presbyteri, & Episcopi, inde sunt duæ species sacerdotum. Presbyteri in consecranda Eucharistia, saltem quoad vsum, pendent ab Episcopis, qui possunt eis interdicere ne consecrent, vel suspẽdere ad tempus, vel præcipere, vt tali loco, tali modo, tali tempore celebrent. Et præterea Presbyteri non ita habent hanc potestatem, vt eam aliis communicare possint: Episcopi autem, & habent, & communicare aliis possunt.

DICES, non videtur id esse verum; nam Episcopus ex sua consecratione non habet, vt possit Eucharistiam consecrare, sed solùm vt possit confirmare, & ordinare: non igitur conuenit genere cum Presbyteratu, sed est alia res diuersissima.

RESPONDEO, Episcopatum includere in sua ratione, & essentia sacerdotium, loquendo de potestate Ordinis, de qua sola hic loquimur. Non enim potest intelligi Episcopus, qui nõ sit Sacerdos, cùm nihil sit aliud Episcopus nisi summus, seu primus Sacerdos: sicut Papatus includit intrinsecè, & essentialiter Episcopatũ, licet multa superaddat. Hinc autem sequitur, vt Episcopalis Ordinatio integra consurgat ex duplici Ordinatione, & character Episcopalis integer, & perfectus, non sit vna simplex qualitas, sed quid cõpositum ex duplici charactere: proinde etiam duo Sacramenta requiruntur ad Episcopum constituendum.

Itaque ad argumẽtum RESPONDEO, Episcopum non habere, vt possit consecrare Eucharistiam, ex sua vltima Ordinatione, tamen id habere ex alia Ordinatione præcedente, quæ est etiam de essentia Episcopatus. Sicut homo non habet ex differentia sua specifica vt sic sensibilis, tamen id habet ex genere suo, proinde ex natura sua, quæ ex genere, & differentia constat.

Atque hinc soluuntur omnia alia argumenta, quæ Sotus, & alij multiplicant. Est enim SECVNDVM eorum argumentum eiusmodi: *Si Episcopatus esset Sacramentum, sequeretur posse aliquẽ ordinari Episcopũ, qui non esset Presbyter; & posse illum sic ordinatum consecrare Eucharistiam; quorum vtrumque est falsum ex communi sententia.* PRIMVM probant, quia vnus Ordo non pẽdet ab alio, vt patet: quia si quis ordinetur Presbyter, qui antea nõ fuerit Diaconus, ille est verè ordinatus. SECVNDVM probãt, quia semper Ordo inferior cõtinetur in superiore; saltẽ in virtute: posset enim Presbyter fungi munere Diaconi, etiam si Ordinem Diaconi non haberet.

RESPONDEO, nihil eorum sequi. Nam impossibile est ordinari Episcopum, qui vel antea non sit Presbyter, vel certè non tunc simul accipiat vtramque Ordinationem; quia vt dixi, vtraque est de essentia Episcopatus. Nec est verum, vnum Ordinem non pendere ab alio, nisi in iis, quorum vnus non est de essentia alterius: nec valet similitudo Diaconi, & Presbyteri, quia Presbyteratus non includit essentialiter Diaconatum, sicut Episcopatus includit Presbyteratum. Pari ratione non sequitur, posse Episcopum, qui non sit Presbyter consecrare Eucharistiam: non enim Episcopatus sine Presbyteratu, est ordo superior, immò nihil est in re, sed merum figmentum in mente, quomodo Archiepiscopus, qui non sit Episcopus, vel rationale quod non sit animal.

TERTIVM argumentum, si Episcopalis ordinatio est Sacramentum, characterem certè imprimit; vel ergo is character est maior Presbyterali, vel non: si maior, ergo est aliquid maius potestate consecrandi Eucharistiam, quod omnes negant: & præterea hinc sequeretur, esse ordinem aliquem altiorem sacerdotali, qui iam deberet numerari octauus: si non est maior, ergo Episcopus, vt Episcopus, non est maior Presbytero, sed æqualis, vel potiùs minor, quia nullus character est æqualis sacerdotali.

RESPONDEO, characterem Episcopalem integrum & perfectum, esse maiorem Presbyterali, quia illum includit, & vnum præterea alium, vt diximus: & hoc modo comparamus Episcopos cum Presbyteris, cùm dicimus alios esse superiores, alios inferiores: si tamen quis conferat characterem quem habet Episcopus ex vltima sua consecratione, cum charactere, quem habet ex Ordinatione Presbyterali; tunc iste est maior intensiuè, quia summa potestas est, posse consecrare Eucharistiam: ille est maior extensiuè, quia ad plura se extendit. Sed de his satis.

CAPVT VI.

Diaconatum esse verum Sacramentum.

PORRO de Diaconis, valde probabile, & omnino tenendum est, eorum Ordinationem Sacramentum esse, licet id non sit certum ex fide. Quod non sit certum ex fide, patet, quia non potest id euidenter deduci ex verbo Dei scripto, vel tradito: neque exstat vlla Ecclesiæ de hac re expressa determinatio.

Quod autem id sit valde probabile. PRIMO probatur ex communi sententia Theologorum: solus enim videtur esse Durandus, qui asserit solum sacerdotium esse Sacramentum Ordinis, in 4. dist. 24. q. 2. cum Caietano, tomo primo opusculorum, tract. 11.

SECVNDO, quia 1. Tim. 3. Apostolus Paulus, vt etiam Philipp. 1. & ad Titum 1. semper coniungit Diaconos cum Episcopis, id est, cũ Sacerdotibus: intelligit enim nomine Episcoporum, etiam Presbyteros, vt Chrysostomus docet in commentario horum locorum.

TERTIO,

TERTIO, quia Actor. 6. Diaconi ordinantur per manus impositionem, i. simili cæremonia qua Episcopi, & Presbyteri.

QVARTO, quia Diaconi in absentia Episcoporum possunt baptizare, Eucharistiam dare, reconciliare, pœnitentias publicas prædicare, ac ferè omnia munera Episcoporum, & Presbyterorum in eorum absentia exercere: ex quo sequitur, eos gratia Dei speciali indigere, ac proinde eorum Ordinationem esse Sacramẽtum. Antecedens patet. Nam de Baptismo id testãtur Tertullianus in lib. de Baptismo, & Hieronymus in libro contra Luciferianos: De Eucharistia, quod videlicet Diaconi Eucharistiam laïcis ministrare possint, patet ex Concilio Nicæno, cano. 14. immo olim ordinariè Diaconi sanguinem Domini ministrabãt populo, vt patet ex Cypriano, ser. 5. de lapsis. De reconciliatione pœnitentiũ, patet ex eodem Cypriano, li. 3. epist. 17. De prædicatione testatur Gregorius, li. 4. epist. 88. Et hæc videtur ratio, cur Diaconi ad Hierarchiã pertineant, & populis præesse dicantur, vnà cum Episcopis, & Presbyteris, vt patet ex Hieronymo in 2. ca. ad Titum; & ex Dionysio, qui in Ecclesiastica hierarchia non ponit nisi hos tres Ordines, quia hi soli sunt hierarchici; inferiores enim non præsunt populo, sed tantum seruiunt superioribus ordinibus.

QVINTO, Diaconatus semel acceptus, nunquam amittitur: nec potest repeti: igitur imprimit characterem, ergo est Sacramentum.

RESPONDENT quidam, Diaconatum esse perpetuum, nõ ex charactere, sed ex quadam cõsecratione, & quia est officium de iure diuino. SED solutio nõ valet. Nam si aliũde potest prouenire, quàm ex charactere, vt non possit admitti Diaconatus; certè ruet principalis ratio Catholicorum, qua inde probant, quædam Sacramenta imprimere characterem, quia non possunt repeti.

DEINDE non esset consecratio Diaconorum, Ordinatio, nisi esset Sacramentum; esset enim simplex officij iniunctio. Nihil autem impedit, quominus possit officium tolli, & postea iterum reddi: Immò nulla potest fingi maior consecratio, si ita vocãda est dedicatio personæ extra Sacramenta, quam Monachorum, qui Deo consecrantur per solemnem professionem; & tamen iusta causa, & Summi Pontificis dispensatione possunt iterum ad seculum redire, vt doctissimi viri censent, & exempla aliqua testantur. NEQVE illud obstat, quod sit officium de iure diuino: id enim solum probat, debere esse in Ecclesia Diaconos, sed non probat istum, aut illum debere semper esse Diaconum. Itaque posset tolli ab vno Diaconatus, & dari alteri, sicut etiam de iure diuino est, vt sint in Ecclesia Episcopi cum iurisdictione, & tamen potest summus Pontifex auferre ab Episcopo Episcopatum quoad iurisdictionem, & dare alteri.

Sed contra hanc propositionem obijciuntur aliqua argumenta. PRIMVM est, quia multi veterum dicunt, Diaconos non à Christo, sed ab Apostolis institutos, vt patet ex Cypriano, lib. 2. epist. 9. ex Anacleto epist. 3. & Damaso epist. 4. Et confirmatur, quia videntur Diaconi ex occasione quadam instituti, nimirum ob murmur Græcorum; & solo ministerio mensarum addicti, vt patet Actor. 6.

RESPONDEO, Cyprianum fortasse in ea sententia fuisse, vt existimaret Diaconatum à Christo institutũ non fuisse, vt nos alio loco retulimus, fortasse etiam solùm velle dicere, Christum non ordinasse vllos Diaconos, sicut ordinauit Episcopos, & Presbyteros: sed non inde sequitur, Christum non instituisse hoc Sacramentum: nam etiam nullum Christus confirmauit, & tamen instituit Sacramentum Confirmationis. Porrò Damasus, & Anacletus solùm docent Christum instituisse tãtùm duos ordines Sacerdotum, id est, Episcoporum in Apostolis, & Presbyterorum in LXXII. discipulis: id quod scribunt contra Chorepiscopos, qui tertium genus Sacerdotum videri volebant, cum tamen reuera nihil essent, nisi Presbyteri. Itaque nõ negant hi Pontifices, Diaconos, & alios Ordines inferiores à Christo institutos, sed negant esse vllum ordinem Sacerdotum præter duos tam dictos.

Ad confirmationem RESPONDEO, ex occasione quidem ordinatos primos Diaconos, sed non ex occasione inuentum esse ordinem Diaconorum.

NEQVE verum est, solùm ministros mensarũ fuisse Diaconos tempore Apostolorum: nam Diaconi erant etiã Philippi, & Ephesi, & in Creta, vt patet ex epistolis Pauli ad Philipp. ad Timotheũ, & Titum; & tamen in illis locis non viuebant Christiani communiter, vt esset opus ministris mẽsarum. DEINDE illa tam solemnis Ordinatio per manus impositionem, certè indicat aliud, quam solum mensarum ministerium. Præterea, Philippus ex Diaconis primis non dabat operam mensis præcipuè, sed prædicationi, & Baptismo, Actor. 8. DENIQVE, ab antiquissimis temporibus Diaconi sunt ministri altaris, & Sacramentorum, vt patet ex Iustino Apologia 2. in fine, & ex omnib. antiquis auctoribus.

SECVNDVM argumentum est, quia Diaconi nullã habent potestatẽ faciendi aliquid supernaturale, aut effectum aliquem, qui sit irritus, si fiat à non Diacono: ergo non habent propriũ characterem; character enim datur ad operandũ simpliciter, nõ ad bene operãdum. RESPONDEO, non esse de essentia Sacramenti, vt qui illud habet, aliquid supernaturale efficiat, sed satis est, si sit cæremonia conferens gratiam. Neque est verum vniuersaliter, quod character detur ad operandum simpliciter, vt patet ex charactere Cõfirmationis, qui datur ad profitendam fidem: quam tamen aliqui Catechumeni sine charactere interdum optimè profitentur, vsque ad sanguinis profusionem: & aliqui Confirmati non audent proficeri.

TERTIVM argumentum, Diaconatus materia, est traditio libri Euangeliorum, vt habetur in Concilio Florentino. Sed cum ordinarentur primi Diaconi, non erat scriptum Euangelium; ergo vel illi non habuerunt verum Sacramentum, vel non est Sacramentum Diaconatus.

RESPONDEO, hoc argumentum soluendum esse in quæstione seq. directe enim probat solùm, non esse librum Euangelii materiam huius Sacramenti.

CAPVT VII.

Subdiaconatum esse etiam Sacramentum.

IAM verò de Subdiaconatu non est tanta certitudo, quanta de Diaconatu. Nam nec in Scripturis de eo fit mẽtio, nec eius Ordinatio habet manus impositionem, vt patet ex Concilio IV. Carthag. can. 5. nec Subdiaconi ministrant Eucharistiam, aut alia facere possunt, quæ Diaconi: & denique non pertinent propriè ad Hierarchiam, nisi vt ministri Hierarcharum.

Est tamen valde probabile, etiam hũc Ordinem esse Sacramentum; tum quia videtur imprimere characterem, cùm sit initerabilis; tum quia habet annexum solemne votum continentiæ; tum denique, quia hæc est communis Theologorum sententia, antiquorum & recentiorum, vno Durando excepto, & Caietano.

Sunt autem contra hanc sententiam duo argumẽta. PRIMVM est, quia Subdiaconatus olim non erat Ordo sacer, sed postea factus est à Pontificibus, vt apertè testatur Innocentius III. c. 2. multis, de ætate, & qua

litate,& ordine præficiendorum,& idem Innocentius III. cap. Miramur, extra de ſeruis non ordinandis: & Vrbanus II. can. Nullus. diſ. 60. Vnde Magiſter, libr. 4. diſt. 24. dicit, Subdiaconatum, & Ordines Minores ab Eccleſia introductos, cùm Apoſtolorum tempore non fuiſſent.

RESPONDEO, non eſſe idem, Ordinem ſacrum, & Sacramentum: multi enim exiſtimant, Ordines minores eſſe Sacramenta, cùm tamen non poſſint eos vocare Ordines ſacros, vt enim recte docet Magiſt. loco notato omnes ordines ſunt ſacri, ſed primi tres dicuntur per excellentiam ſacri, quia proximè contingunt res ſacras. Preſbyter enim Euchariſtiam conſecrat, & miniſtrat. Diaconus defert eam: Subdiaconus ſacra vaſa contingit, & refert.

Olim tamen Subdiaconis non licebat tangere ſacra vaſa, vt patet ex Concilio Laodiceno, cap. 21. & ex can. Nullus, d. 24. qui ex decretis Syluestri ſumptus eſt: & ea ratione non dicebatur Ordo ſacer. Nec ex Ordine Subdiaconorum poterat eligi Epiſcopus, ſed tantum ex Ordine Preſbyterorum, & Diaconorum: tamen poſtea conceſſum eſt Subdiaconis, tangere ſacra vaſa, vt patet ex can. Non liceat, d. 23. & cœperunt etiam ex Subdiaconis eligi Epiſcopi, vt patet ex Innocentio, & Vrbano locis notatis.

Quod autem Magiſter dicit, Subdiaconos ab Eccleſia introductos, non ſic debet intelligi, quaſi Eccleſia eum Ordinem inſtituerit; ſed videtur Magiſter exiſtimaſſe, vſum horum Ordinum non cœpiſſe tempore Apoſtolorum, ſed poſtea, quod videlicet antea ob fidelium paucitatem, non eſſent tot Ordines neceſſarii. Sed neque hoc videtur eſſe verum: nam S. Ignatius qui tempore Apoſtolorum floruit ferè omnium Ordinum meminit, in epiſt. ad Heronem, & in alia ad Antiochenos.

SECVNDVM argumentum, Subdiaconi poterant ordinari à Chorepiſcopis, vt patet ex Concilio Antiocheno, can. 10. At Chorepiſcopi erant ſimplices Preſbyteri, qui Ordinis Sacramentũ conferre nõ poſſunt: igitur Subdiaconatus non eſt Sacramentum Ordinis.

RESPONDEO, duo fuiſſe genera Chorepiſcoporum (vt diximus in diſputatione de Clericis) quorum alii erant veri Epiſcopi, ſed in aliena Diœceſi morabantur, vt nunc in Germania Suffraganei, & de his loquitur Concilium Antiochenum; alii erant ſolum Preſbyteri, & ab his negat Damaſus epiſt. 4. poſſe ordinari Subdiaconos.

CAPVT VIII.

Minores etiam Ordines Sacramenta eſſe.

DENIQVE, de minoribus Ordinibus, minus probabile eſt, quod Sacramenta ſint, quàm de Subdiaconatu; nam neque eſt ita communis ſententia, ſicut de Diaconatu, & Subdiaconatu & certum eſt, leuiora eſſe munera horum Ordinum quàm ſuperiorum.

Abſolutè tamen probabilior ſententia eſt quæ Ordines omnes Sacramenta eſſe docet, quàm ea, quæ id negat. PRIMO quia id aſſerunt omnes veteres Scholaſtici, Durando excepto. ET ex recentioribus grauiſſimi quique, vt Franciſcus Victoria in ſumma de Sacramẽtis, Petrus à Soto lect. 4. de Sacram. Ordinis & alii. TERTIO, id videtur ſenſiſſe Concilium Florentinum. Vbi enim dixit, Sacramentum Ordinis eſſe ſextum Sacramentum, & materiam huius Sacramenti eſſe id, quod porrigitur in ordinatione: continuò ponit exẽpla de ordine Sacerdotis, Diaconi, & Subdiaconi. & addit, idem de aliis Ordinibus intelligendum. Neque diſſentit Concilium Tridentinum: nam ſeſſ. 23. c. 2. ſeptem Ordines numerat; & poſtea ca. 3. abſolutè Ordinem Sacramentum eſſe dicit. QVARTO, Minores Ordines non poſſunt iterari, igitur imprimunt characterem. igitur Sacramenta ſunt.

Vna eſt obiectio in contrarium, quia ſi quot Ordines ſunt tot Sacramẽta eſſe ponamus; iam Sacramenta non erunt ſeptem, ſed quatuordecim.

RESPONDEO, omnes Ordines licet ſint per ſe ſinguli Sacramenta, tamen vnum Sacramentum cenſeri, quia vnum ſunt, vel genere, vel quia ad vnum finem omnes referuntur.

CAPVT IX.

Manus impoſitionem ad eſſentiam Sacramenti Ordinis pertinere.

SEQVITVR TERTIA controuerſia, de materia, & forma huius Sacramenti. Conuenit autẽ inter omnes, materiam eſſe aliquod ſignum ſenſibile, formã autem eſſe verba, quæ dicũtur, dum illud ſignum exhibetur. Quamuis enim Scriptura non meminerit verborum, tamen apertè ſcribunt verba requiri antiquiſſimi Patres, vt Ambroſius in c. 4. 1. ad Timoth. Hieronymus in cap. 58. Iſaiæ, & Auguſtinus in ſerm. de geſtis cũ Emerito; & idem patet ex antiquo ordine Romano, & ex omnibus, qui de hoc Sacramento tractant.

SED quia in Ordinatione Preſbyteri, & Diaconi, duplicia ſigna exhibentur; nimirum impoſitio manuum, & porrectio inſtrumenti, & calicis, & patenæ in Preſbyteratu; & libri Euangeliorum in Diaconatu; ideo quæſtio exiſtit, vtrum horum ſignorum ſit eſſentialis materia Sacramenti. Duæ ſunt autem Theologorum ſententiæ.

ALII enim exiſtimant manus impoſitionem eſſe accidentariam, & ſolam inſtrumentorum porrectionem eſſe eſſentialem: ita Dominicus à Soto, d. 24. q. 1. art. 4. & alij quidam.

Fundamenta eorum ſunt tria. PRIMVM, quia in Concilio Florentino non alia aſſignatur materia, niſi inſtrumentorum porrectio.

SECVNDVM, quia Innocentius III. cap. Paſtoralis, de Sacramẽtis non iterandis, & Gregorius IX. cap. Preſbyter, eodem titulo, dicunt non debere iterari Ordinationem factam ſine manus impoſitione, ſed ſupplendum eſſe, quod omiſſum eſt. Ibidem etiam addit Gregorius manus impoſitionem eſſe ritum ab Apoſtolis introductum.

TERTIVM Sacerdotes fiunt, cùm eis dicitur: *Accipe poteſtatem offerendi ſacrificium.* Sed tunc non imponuntur manus, ſed tantùm porrigitur calix cum vino, & patena cum pane, vt patet ex Ordine Romano antiquo, & ex Pontificali, quo nunc Eccleſia vtitur; ergo manus impoſitio, quæ poſtea accedit, ad eſſentiam Sacramenti non pertinet. Maior propoſitio probatur, quia alioqui eſſet fallax illa conceſſio poteſtatis, ſi tũc ea reuera non acciperetur. Et præterea Apoſtoli in vltima Cœna facti ſunt Sacerdotes, vt habet Concilium Trident. ſeſſ. 22. ca. 1. ergo & nunc Sacerdotes fiunt, cùm datur eis poteſtas conſecrandi, & offerendi Euchariſtiam. Idem enim eſt: *Hoc facite in meam commemorationem.* quod audierunt Apoſtoli in vltima Cœna; & *Accipite poteſtatem offerendi, &c.* quod nos audimus, cùm ordinamur Sacerdotes.

ALTERA ſententia eſt longè probabilior, & verior, videlicet, non ſolum inſtrumentorum porrectionem, ſed etiam manus impoſitionem eſſe materiam eſſentialem. Id quod affirmat ex recentioribus, Petrus à Soto, lect. 5. de Sacramento Ordinis, Martinus Ledeſmius in 4. q. 36. art. 4. ad 1. Cardinalis Hoſius in Confeſſione Polonica. cap. 50.

Probatur hæc ſententia. PRIMO, quia Scripturę paſſim tradunt pro ſymbolo externo Ordinationis, manus impoſitionem, vt patet ex locis adductis, Actor. 6. 13. &

6.13.& 14.1.Timoth.4.& 5.& 2.Timoth.1.

RESPONDENT, impositionem manuum requiri, sed non esse de essentia. Contra, si ita est, non possumus conuincere hæreticos, ordinationem esse Sacramentum propriè dictum, quia non possumus in Scriptura demonstrare symbolum externum huius Sacramenti. DEINDE, si ita licet exponere, poterimus negare materias omnium aliorum Sacramentorum: dicam enim, aquam non esse de essentia in Baptismo secundũ Scripturas, nec vinum in Eucharistia, nec oleum in Extrema vnctione, &c. PRÆTEREA Scriptura, non solet in aliis Sacramentis tradere nisi essentiales cæremonias, & vix etiam illa integrè: quis ergo sibi persuadeat, in hoc Sacramento semper nominari ritum accidentarium omisso essentiali? DENIQVE Paulus dicit, per manus impositionem dari gratiam, 1.Timoth.4.& 2.Timot.1. Ergo manus impositio est pars Sacramenti essentialis: non enim gratiæ promissio facta est cæremoniis accidentariis, sed essentialibus.

Neque valet, quod obijciunt de confirmatione quæ Actor.8. dicitur dari per manus impositionem, & tamen non est illa materia essentialis eius Sacramenti, sed Chrisma. Iam enim hoc dissoluimus in disputatione de Confirmatione, vbi ostendimus, manus impositionem in Confirmatione esse de essentia, quia per illam signantur Chrismate frontes fidelium.

SECVNDO, idem probo ex traditione Pontificum, & Conciliorum. Clemens lib.8.constit. cap.2.& sequentib. Damasus epist.4. Innocentius I. epist. 22. ad Episcopos Macedoniæ, Leo I. ep.87. ad Episcopos Africæ, & ex recentioribus Alexan. Papa II. can. ex multis 1.q. 3.& Vrbanus 2.can. Daibertum, 1.q.7.& alii passim.

Item ex Conciliis. Nicænum, can.9. Antiochenum, can.10.& 17. Carthaginense IV. can.2.3. & 4.& omnia alia antiqua Concilia passim affirmant, manus impositione conferri Ordines.

Ipsum etiam TRIDENTINVM Concilium (quod est obseruandum propter eos, qui post Concilium celebratum, aliter sentiunt) sess.14. cap.3. de Extrema vnctione dicit, Ministrum Extremæ vnctionis esse Episcopum, aut Presbyterum ritè ordinatum, per manus impositionem. Et sess.23.cano. 4. de Sacramento Ordinis habet hæc verba: *Si quis dixerit per sacram Ordinationem non dari Spiritum sanctum, ac proinde frustra Episcopum dicere; Accipe Spiritum sanctum; anathema sit.* Vbi Concilium declarat, tunc ordinari Presbyteros, & tunc dari illis gratiam Spiritus sancti, cùm eis dicitur: *Accipite Spiritum sanctum.* At cum hoc dicitur, manus imponuntur, vt patet ex Pontificali, & Ecclesiæ consuetudine; ergo sentiebat Concilium illam impositionem manus esse de essentia.

DENIQVE idem etiam ex Patribus probari potest. Nam GRÆCI Ordinationem vocant χειροτονίαν, id est manus impositionem. & scribit Simeon Metaphrastes in vita S. Ioannis Chrysostomi, cùm ei manus imponeret Episcopus Antiochenus, vt eum crearet Presbyterum, continuò descendisse in eum visibiliter Spiritum sanctum in forma columbæ.

AMBROSIVS lib.de dignitate sacerdotali, ca.5. hac cæremonia dicit perfici Ordinationem, *Homo*, inquit, *manum imponit, & Deus largitur gratiam.* HIERONYMVS in c.58. Isaiæ: *Ordinatio*, inquit, *non solùm ad imprecationem vocis, sed etiam ad impositionem impletur manuum.* AVGVST. lib.de gestis cum Emerito, & alibi, manus impositione ordinari dicit Sacerdotes: quod idem omnes veteres passim docent.

Dicere autem, omnia Concilia, Pontifices, & Patres loqui de accidentaria cæremonia, ridiculum est: cum nusquam ponant aliam cæremoniam, & sæpe ex professo tractent de ritu Ordinationis. Quis enim credat

A tot Patres, & Concilia, cùm nihil frequẽtius tractent, quàm Ordinationes Sacerdotum, ne semel quidem attigisse id, quod ad essentiam Sacramenti pertinet?

TERTIO, idem probatur ex Scholasticis: ne videatur nostra sentẽtia noua in scholis. Certè S. Thomas in 4. di.25.q.1.art.1.dicit, in impositione manuum dari gratiam Sacramentalem: ex quo sequitur eam impositionem esse partem Sacramenti. S. Bonau. Scotus, Paludanus, dist.24.& Altisiodorensis in sua summa, par.4. apertè dicunt, de essentia esse manuum impositionẽ.

Vt igitur argumentis respõdeamus, OBSERVANDVM
B est PRIMO in Ordinatione Presbyterorum, de quibus præcipuè disputatur, duas conferri potestates. Vnam, consecrãdi Eucharistiam, quæ dicitur potestas in corpus Christi verum. Alteram absoluendi à peccatis, quæ dicitur potestas in corpus Christi mysticum.

SECVNDO. Nota, propter has duas potestates, duas esse in Ordinatione Presbyterorum præcipuas cæremonias. Vnam, qua Episcopus porrigit futuro Presbytero patenam cum hostia, & calicem cum vino, ac dicit: *Accipe potestatem offerendi sacrificium, &c.* Alteram, cùm post Missam Episcopus manus imponit, & dicit: *Accipe Spiritum sanctum, quorum remiseris peccata, &c.* Vtraque autem cæremonia, non solùm habetur in Pontificali, & est in vsu Ecclesiæ, sed habetur etiam in antiquo Ordine Romano.

TERTIO. Nota, Vtramque cæremoniam esse essentialem, vt rectè docet, atque explicat Scotus. Nã per vnam confertur vna potestas, per alteram altera; siue sint duo characteres, siue vnus, qui in secunda cæremonia extendatur. NEQVE est probabile, quod quidam dicunt in vna totum dari, & in altera tantum explicari, quod est datum in alia. NAM in primis verbis illa: *Accipe potestatem, & Accipe Spiritum sanctum*, non
C significant explicari, sed significant reuera tunc dari. DEINDE, omnium consensu, Christus diuisit has duas potestates, cùm ordinauit Apostolos, & vnam tradidit in cœna, cùm ait: *Hoc facite*; alteram post resurrectionem, cùm ait, *Accipite Spiritum sanctum.* Cur ergo non possit, immò & debeat etiam Ecclesia diuidere, & dare vnam post aliam?

QVARTO. Nota, Patres, & Concilia non consueuisse explicare totum ritum Sacramentorum, non enim scribebant libros rituales, sed solùm attigisse vnam partem essentialem; ex qua cetera omnia intelligerentur: erant enim ritùs eiusmodi notissimi omnibus ex frequenti vsu.

Ex his ergo ad PRIMVM RESPONDEO; Concilium Florentinum non explicuisse totum ritum, sed solum vnam partem; quemadmodum etiam Cõcilium Carthaginense, quod tamen meminit impositionis manuum, nõ explicauit totum ritum, sed tamen eam par-
D tem, quam postea omisit Concilium Florentinum: vtrumque autem Cõcilium rectè docet, neque vnum cum altero pugnat.

Cur autem Concilium Florentinum ex duabus partibus magis exprimere voluit porrectionem instrumentorum, quàm impositionem manuum, duplex ratio esse potuit. VNA, quia intendebat assignare pro materia rem aliquam subsistentem, sicut fecit in Baptismo, Cõfirmatione, Eucharistia, & extrema vnctione: res autem subsisteus non est impositio manuum, sed calix, & patena, &c. ALTERA causa est, quia fortasse Armeni, qui à Concilio instruebantur, in hac re errabant, & non in alia.

Ad SECVNDVM RESPONDEO, ea loca Innocentij, & Gregorij fauere nostræ sentẽtiæ. Quod enim Pontifices nolint repeti cæremonias rite peractas & tamen suppleri, quod est omissum; indicat eas cæremonias posse diuidi, & dari diuerso tempore, & esse efficaces

Digitized by Google

quotumque tempore dentur. Quod autem Gregorius dicit, manus impositionem esse ritum ab Apostolis introductum, non sic debet accipi; quasi Apostoli hunc instituerint, sed quia ipsi primi cœperunt illum vsurpare in Ordinationibus.

Posset etiam facilius responderi Gregorium nonum & Innocentium tertium loqui de impositione manus quæ fit ad initium Ordinationis sine vlla prolatione verborum: Quia sine dubio non est cæremonia essentialis: non autem de impositione manuum quę fit cum dicitur: accipe spiritum sanctum; quam essentialem esse censemus.

Ad TERTIVM RESPONDEO; Sacerdotes ordinari, cùm illis dicitur: *Accipe potestatem sacrificium offerendi*; sed ordinari etiam postea, cùm illis dicitur: *Accipe Spiritum sanctum*. Nam accipiunt per varias ceremonias, varias potestates.

Atque hinc soluitur argumẽtum de Diaconis, quod fecimus quæstione superiore. Nam primi Diaconi fuerunt ferè ordinati ad quædam ministeria, per manus impositionem, non autem fuerunt ordinati ad legendum Euangelium, quia non erat opus: nũc autem per varias cæremonias, ordinantur ad varia ministeria. Credibile autem est, Dominum instituisse istas omnes materias ordinum, non quidem in particulari, sed generatim, monendo Apostolos, vt Ordines conferrent per cæremoniam instrumentorum, quibus, significaretur eorum potestas.

CAPVT X.

De effectu eius Sacramenti.

IAM verò de effectu conuenit inter Catholicos, duplicem esse effectum huius Sacramenti. PRIMO, potestatem spiritualem perpetuam, in cuius signum imprimitur character. SECVNDO gratiam gratum facientem, qua possit ordinati ritè fungi suo munere.

Hæretici huius temporis, characterem pręcipuè negant. Volunt enim ministerium Ecclesiasticũ esse simplex officium quod possit dari, & auferri, proinde cras fieri laïcos, qui sunt hodie ministri, vel pastores. De qua re diximus in disputatione de Sacramentis in genere, sufficiant nunc duo testimonia veterum.

CYPRIANVS in serm de ablutione pedum: *Nemo*, inquit, *sacros ordines iterum renouat, &c.* AVGVSTINVS lib. 2. contra ep. Parmeniani, ca. 13. *Vtrumque*, inquit, *sacramentum est, & quadam consecratione datur; illud cum baptizatur, istud, cum ordinatur. Ideò in Ecclesia Catholica vtrumque non licet iterare.* & lib. de bono coniugali, ca. 24. *Si fiat*, inquit, *Ordinatio Cleri ad plebem congregandam, etiamsi plebis congregatio non subsequatur, manet tamen in illis ordinatis Sacramentum Ordinationis. & si aliqua culpa quisque ab officio remoueatur, Sacramento Dominimel impositio non carebit, quamuis ad iudicium permanente.* In sermone autem de gestis cum Emerito, ipsum etiam nomen characteris ponit, ob quem dicit, non posse iterari Ordinationem. Vide etiam multa decreta de hac re apud Gratianum. 1. q. 7.

CAPVT XI. *De Ministro.*

DE Ministro Ordinationis diximus in disputatione de Sacramentis in genere. Res autẽ perspicua est, cùm nunquam Ecclesia agnouerit Presbyteros, vel Diaconos, nisi ab Episcopis ordinatos. Vide Concilium Ancyranum, cano. 12. Antiochenum, can. 10. Epiphanium hæres. 75. Damasum epist. 4 Hieronymum in epist. 85 ad Euagrium, Chrysostomum, Theodoretum, & alios in 3. & 4. c. prioris ad Timotheum.

CAPVT XII. *De cæremoniis.*

A

DVÆ sunt cæremoniæ, quas aduersarij reprehẽdunt, videlicet vnctio, & rasura; vnde per contẽptum vocant Catholicos Sacerdotes, vnctos & rasos. Sed de rasura differemus in disputatione de Clericis: illa enim etsi est cæremonia Sacerdotum, nõ tamen fit in ipsa consecratione sacerdotali, de qua modò agimus.

Vnctio autem est cæremonia verè Sacramentalis, quanquam accidentaria: siquidem in ipsa Ordinatione vngitur caput Episcopis & manus Presbyteris.

De hac cęremonia dicit Kẽnitius in 2. par. Exam. pag. 1171. & seq. PRIMO, Christũ, & Apostolos ea vtos non fuisse. SECVNDO, in historia Ecclesiastica nullum extare exemplum. TERTIO, Ambrosium, & alios Patres eius non meminisse; si excipiamus supposititios libros Cyprian, & Anacleti. QVARTO, in Ecclesia Græca non fuisse receptam istam vnctionem, vsque ad annum M.CC. immò etiã antiquis displicuisse, vt colligitur ex Innocentio III. cap. Cùm venisset, de sacra vnctione. QVINTO, ritum esse Iudaïcum, proinde nõ magis vsurpandum, quàm sacrificia ouium, & boum: quod vltimum accepit ex Caluino, lib. 4. Instit. c. 19 § 30. & 31.

B

RESPONDEO, ista omnia esse mendacia. Nam quod attinet ad exempla Christi, & Apostolorum, Kemnitius non probat eos non fuisse vsos vnctione, nos autem contrarium probare possumus. Nam Dionysius c. 4 Hierarchiæ Ecclesiasticæ dicit, Pontificem vti sacro oleo in omni ferè cõsecratione Pontificali, idque traditum esse ab Apostolis: constat autem vnam, & præcipuam, & frequentissimam ex Pontificalibus consecrationibus esse ordinationes Sacerdotum.

C

DEINDE, quod addit de historia Ecclesiastica, est expressum mendacium. Nam lib. 10. hist. Eusebij, c. 4. secundũ Græcã fidem, fit aperta mentio vnctionis sacerdotalis. Item Simeon Metaphrastes in vita S. Ioannis Chrysostomi, quæ habetur tomo 1. Surij, scribit eum inunctũ fuisse, cùm Episcopus fieret Constantinopolitanus, & Petrus Chrysologus in ser. de S. Seuero, refert eũ inunctũ, cùm ordinaretur Episcopus Rauẽnæ.

TERTIO, quod scribit Kẽnitius de Patribus, est etiam mendacium. Nam PACIANVS Ambrosij æqualis, in epist 3 ad Sympronianum: *Plebi vestræ*, inquit, *vnde spiritus, quam non consignat vnctus sacerdos?* Item Gregorius libr. 4. in libros Regum, ca. 5. multa dicit de ista vnctione Sacerdotum. Quibus addo, velit, nolit Kemnitius, auctorem de operibus Cardinalibus Christi, in sermone de Chrismate: etsi enim is auctor non est Cyprianus, est tamen auctor omnium consensu antiquus & doctus.

D

QVARTO, mendacium est, in Ecclesia Græca non fuisse vsum vnctionis, vsque ad annum M.CC. Contrarium. n. docent testimonia allata Dionysij, Eusebij, Metaphrastæ. Neque Innocentius iis repugnat, solùm enim reprehendit Græcos sui temporis, quòd hanc cæremoniam negligerent: neque dicit, antiquis eum ritum displicuisse. illa enim verba, *Non indaizat Ecclesia, sicut antiqui mentiuntur, qui neque Scripturas, neque Dei nouere virtutem*; sine dubio corruptè leguntur, & pro, *antiqui*, legendum est, *aliqui*, nec enim ita absolutè reprehenderet antiquos, præsertim cum ipse ex antiquis suam sententiam probet.

DENIQVE quod Caluinus, & Kemnitius dicunt, Iudaïsmum esse vti vnctione, sæpe à nobis refutatum est. Non enim est Iudaïsmus vti rebus, quibus vtebantur Iudæi, si id fiat cum alia forma verborum, & alio ritu, atque ad alium finem; alioqui etiam Iudaïsmus esset, vti aqua in Baptismo, & pane in Eucharistia, cùm etiam Iudæi habuerint aquas expiationis, & panes propositionis.

DE

DE MATRIMONII SACRAMENTO.

LIBER VNICVS.

DE Sacramento Matrimonij ſeptem Controuerſiæ ſunt. PRIMA, de genere; An ſit Sacramentum nouæ legis. SECVNDA, de materia, forma, & Miniſtro. TERTIA, de vnitate Matrimonij. QVARTA, de indiſſolubilitate ſine diuortio. QVINTA, de impedimentis. SEXTA, de iudice cauſſarum Matrimonialium. SEPTIMA, de cæremoniis.

Scribunt autem de Matrimonio aduerſus Hæreticos, Thomas Vvaldenſis, tom. 2. cap. 130. & ſequentibus. Ioann. Roffenſis in defenſione libri Regis Henrici VIII. Alphonſ. à Caſtro, lib. 11. contra hæreſes, verbo Nuptiæ. Ruardus Tapperus in explicatione artic. 18. 19. & 20. Louanienſium. Petrus à Soto, in inſtitutione Sacerdotum in lectionibus de matrimonio. Dominicus à Soto in 4. diſt. 26. Hoſius Cardinalis in explicatione Symboli, cap. 55. & 56. Gulielmus Lindanus lib. 4. Panoplia, cap. 94. Ioan. Eckius in 4. tomo ſermonum, à 69. ſermone vſque ad finem. Tilmannus in lib. de Septem Sacramentis, ca. 6. Ioan. Gropperus in Enchiridio Chriſtianæ inſtitutionis, nomine Concilij Colonienſis edito. Franciſcus Victoria in relectione de Matrimonio. Iauellus in libro de Philoſophia Chriſtiana, parte 5.

CONTROVERSIA PRIMA.

Sítne Matrimonium Sacramentum propriè dictum.

CONTROVERSIÆ PRIMÆ *quinque partes erunt.* PRIMVM *enim explicandus erit ſtatus quæſtionis, & errores hæreticorum in medium adferendi.* DEINDE, *veritas ex diuinis literis aſſerenda.* TVM *confirmanda ex veterum Patrum traditione, & teſtimonio.* POSTEA *rationibus variis, iiſque non leuibus corroboranda.* POSTREMO, *aduerſariorum obiecta breuiter diluenda.*

CAPVT I.

De ſtatu quæſtionis, & erroribus hæreticorum.

QVOD igitur ad PRIMVM attinet cum quærimus, ſitnè coniugium Sacramentum propriè dictum Teſtamenti noui, id quærimus, vtrum cõiugium, præter ciuilem contractum viri, & fœminæ ad propagandam, & educandam prolem inſtitutum, ſit etiam ſignum, ſeu ſymbolum externum religionis, cui ſit annexa promiſſio gratiæ iuſtificantis, idque ex diuina inſtitutione. Nam in hac generali definitione ferè conueniunt omnes, tum Catholici, tum hæretici. Certè Lutherani, & Caluiniſtæ, cum quibus potiſſimum agimus, non negant Sacramenta eſſe nouæ legis propriè dicta, vbi tria illa inueniuntur; ſymbolum externum, promiſſio gratiæ, & mãdatum, ſiue inſtitutio diuina.

Iam verò permulti omnibus ferè ſeculis aliquid horum trium in matrimonio deſiderari, & ea de cauſſa Matrimonium Sacramentum non eſſe cenſuerunt.

Veteres hæretici, Simon, Saturninus, Gnoſtici, Manichæi, & alij, Matrimonium à Deo non eſſe, proinde nec Sacramentum eſſe docuerunt. Simon Magus hæreticorum omnium princeps, turpitudinem introduxit indifferenter vtendi fœminis, S. Auguſtino teſte, lib. de hæreſibus, c. 1. Saturninus Simonis diſcipulus apertè aſſeruit, nubere, & liberos gignere, à diabolo eſſe, teſte Irenæo, lib. 1. c. 22. Marcionem in eadem hæreſi fuiſſe, vt nuptias illicitas eſſe crederet, teſtatur S. Hieronymus in 1. lib. contra Iouinianum.

Tatianum S. Iuſtini quondam auditorem eiuſdem hæreſis patronum facit Irenæus, lib. 1. ca. 30. atque inde Encratitæ orti ſunt, de quibus vide Epiphaniũ hæreſi 46. & Auguſtinum hæreſi 25. vbi Auguſtinus, cum dicit, Encratitas ſchiſmaticos Tatianiſtarum eſſe apud Epiphaniũ, reſpexiſſe videtur ad anacephaleoſim eiuſdem Epiphanij, vbi Encratitæ dicuntur, auulſio quædam à ſecta Tatiani. Fortaſſe addiderant aliquid repugnans aliis dogmatibus Tatiani, & ideo ſchiſmatici dici potuerunt: nam alioqui & ipſe Epiphanius loco notato, & Hieronymus lib. 1. contra Iouinianum, Tatianum Encratitarum principem faciunt.

Eandem hæreſim tribuit Adamianis S. Auguſtinus hæreſ. 31. eandem Manichæis, hæreſ. 46. idem auctor. Eandem Euſtachianis tribuit Socrates lib. 2. hiſtor. c. 33. Eandem Priſcillianiſtis tribuit S. Leo epiſt. 91. ad Turbium. Eãdem Apoſtolicis, quibuſdam, ſeu potiùs Apoſtaticis ſanctus Bernardus ſerm. 66. in Cantica. Eandem denique tribuit Albigenſibus S. Antoninus in ſumma Theologica, par. 4. tit. 11. cap. 2. §. 5.

Noſtri verò temporis hæretici non negant, Matrimonium eſſe licitum, & à Deo vero inſtitutum, ſed negant eſſe ſymbolum, cui ſit annexa promiſſio gratiæ iuſtificans; & ex hoc potiſſimùm capite, Sacramenti rationem illi conuenire non poſſe colligunt.

Lutherus in lib. de captiu. Babyl. c. de Matrimonio, contendit in Matrimonio neque ſignum à Deo inſtitutum, neque gratiæ promiſſionem eſſe. Caluinus lib. 4. inſtit. c. 19. §. 34. non magis Sacramenti rationem Matrimonio conuenire affirmat, quàm agriculturæ, aut tonſtrinæ, aut ſutoriæ artis. Philippus in locis, tit. de coniugio, & Kemnitius in 2. par. Exam. Trident. Concilij à pag. 1104. vſque ad finem, agnoſcũt in Ma-

ait Erasmus, *si viro vxor iungatur; id enim quotidie fieri videmus.* SED falluntur apertissimè; nam IN PRIMIS habent contra se omnes veteres huius loci interpretes.

Commentarius qui AMBROSIO tribuitur sic habet: *Mysterij Sacramentum grande in vnitate viri ac fœminæ esse significat.*

HIERONYMVS in commentario huius loci, loquens de coniugio Adami & Euæ. *Ipsum*, inquit, *per allegoriam in Christo interpretatur, & in Ecclesia; vt Adam Christum, & Eua præfiguraret Ecclesiam.* & paulò infrà adducit Gregorium Nazianzenum ita enarrantem verba Pauli: *Scio quia locus iste ineffabilibus plenius sit Sacramentis, & diuinum cor quærat interpretis; ego autem pro pusillitate sensus mei, & in Christo interim illud, & in Ecclesia intelligendum puto.* Hæc ille, qui per locum plenum Sacramentis, intelligit verba Geneseos, vbi describitur coniugium. Proinde magnum Mysterium, de quo Paulus loquitur, in ipso coniugio ponit quatenus Christi, & Ecclesiæ coniunctionem repræsentat.

Chrysostomus homilia 20. in epistola ad Ephesios hunc locum exponens: *Et benedixit*, inquit, *Magnum est hoc mysterium; ac si dixisset, Veruntamen allegoria ista dilectionem coniugalem non euertit.* Et mox: *Reuera*, inquit, *mysterium est, & magnum mysterium, relicto eo, qui genuit, eo qui aluit, etiam ea quæ peperit, quæ miserè, & cum labore reparturiuit, adhæret viro illi, quæ anteà neque visa sit, atque hanc omnibus præferre. Verè mysterium est. Et parentes etiam cum ista fiunt, non offenduntur, &c.* Vides quàm apertè sanctus Ioannes Chrysostomus magnum mysterium in coniugio agnoscat, vbi nullum mysterium Erasmus videre potuit. In eandem sententiam loquuntur Theophylactus, Oecumenius, & ceteri.

Denique S. AVGVSTINVS eodem modo hunc locum exponit, libr. 1. de nuptiis, & concup. ca. 10. *Sacramentum*, inquit, *nuptiarum commendatur fidelibus coniugatis: vnde dicit Apostolus; Viri diligite vxores vestras, &c.*

DEINDE ex ipso textu aduersarii refelli possunt. Nam cum Apostolus ait: *Sacramentum hoc magnum est*, illud pronomen, *Hoc*, referri debet necessariò ad id quod proximè præcessit: est enim demonstratiuum eius rei, de qua agitur. At proximè illud præcessit; *Relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna.* Sententia igitur Pauli hæc esse debet: Sacramentum hoc, nimirum, quod relinquat homo patrem, & matrem, & adhæreat vxori, & sint duo in carne vna; magnum est, quia Christi, & Ecclesiæ coniugium repræsentat.

PRÆTEREA idem colligitur ex argumento totius illius capitis. Apostolus enim hortatur coniuges ad mutuam beneuolentiam, & inter alia argumenta hoc, vt potissimum adducit, quod ipsorum coniugium non sit res leuis, & contemnenda, sed mysterium magnum includat, quod ad Christum, & Ecclesiam referatur. Quod si iuxta aduersarios, totum mysterium in Christo, & Ecclesia constituatur, ad Matrimonium autem nihil pertineat; tota Pauli argumentatio concidit, nec facilè apparebit, quorsum pertineat illa commemoratio coniunctionis Christi, & Ecclesiæ in extremo illo capite posita.

ADDE VLTIMO, quòd Paulus Græcè non dixit, Χριστῷ καὶ ἐκκλησίᾳ, sed εἰς Χριστὸν, καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, id est, in Christum, & Ecclesiam. Quibus verbis apertè indicat, Christum, & Ecclesiam esse terminum, vt sic loquamur, illius mysterii, seu mystici signi, & proinde mysteriũ esse in coniugio, sed terminari, ac referri mysterii huius significationem ad Christum, & Ecclesiam.

A Neque argumenta aduersariorum aliquid probant Illud enim: *Ego autem dico*, significat, vt Hieronymus Nazianzenus, & alii exponunt; Ego interpretor hoc mysterium coniugii de Christo, & Ecclesia.

AD id verò, quod Erasmus obijciebat, nullum esse mysterium, quod vxori vir coniungatur. Respondeo, nullum quidem esse mysterium, quòd vxori vir quomodocumque iungatur, cùm id etiam in meretricibus, & in ipsis etiam bestiis cernamus; sed quod vnus vni indissolubili vinculo ita iungatur, vt quouis occurrente incommodo, & etiam amissa spe prolis seiungi nequeant, sine magno mysterio esse non potest.

Sed obijcit Kemnitius duo loca AVGVSTINI contra nostram expositionem. VNVS est tractatu 9. in Ioan. vbi negat Augustinus, Sacramentum, de quo Apostolus loquitur, esse in coniugio viri, & fœminæ, & tantum esse docet in Christo, & Ecclesia: *Erunt*, inquit, *duo in carne vna. Sacramentum hoc magnum est.* Et ne quis istam magnitudinem Sacramenti in singulis quibusque hominibus, vxorem habentibus intelligeret: *Ego autem*, inquit, *dico in Christo, & in Ecclesia.*

ALTER locus est, lib. 1. de nuptiis, & concup. cap. 21. vbi dicit: *Quod in Christo, & in Ecclesia est magnum Sacramentum, hoc est in singulis quibusque viris atque vxoribus minimum, sed tamen coniunctionis inseparabile Sacramentum.*

RESPONDEO: S. Augustinus dupliciter accipit nomen Sacramenti, cùm de Matrimonio agitur. VNO modo pro sacro, & indissolubili vinculo, quod tamen aliquandò non tam Sacramentum, quàm res Sacramenti vocat, vt libr. 1. de nupt. & concup. ca. 10. ALIO modo Sacramentum accipit pro signo sacræ coniunctionis. Priore modo dicit Sacramentum magnum esse in Christo, & in Ecclesia, nimirum autem in hominibus coniugatis: quia nimirum singuli quique fideles coniugati, minimi sunt respectu Christi, & Ecclesiæ; tamen si vinculum tam inter Christum, & Ecclesiam, quàm inter homines coniugatos, non sit minimum, sed maximum, quia omnino insolubile: Posteriore modo accepit Augustinus Sacramentum lib. de bono coniugali, cap. decimo octauo, vbi dicit, Sacramentum singularium nuptiarum, significare subiectionem vnius Ecclesiæ ad vnum Deum: & etiam lib. 1. de nupt. & concup. c. 20. vbi apertissimè dicit, Sacramentum nuptiarum commendari fidelibus coniugatis ab Apostolo, ad Ephesios.

TERTIO explicandum est, vtrum hoc magnum mysterium constituatur ab Apostolo in coniugio Adami & Euæ, an verò in aliis coniugiis, Hieronymus quidem videtur hunc locum intellexisse de coniugio Adami, & Euæ.

Et quamquam negari non potest, Adamum, & Euam figuram gessisse Christi, & Ecclesiæ, in eo, quòd Eua de latere dormientis Adami formata est, tamen hoc loco Apostolus magnum Sacramentum non ad coniugium Adami & Euæ, sed ad nuptias fidelium sine dubio refert. Nam IN PRIMIS, verba quæ ipse allegat ex Genesi: *Relinquet homo patrem, & matrem, &c.* de omni coniugio intelliguntur, non enim ait: Ego relinquam; sed indefinitè: *Relinquet homo.* Immo coniugio primorum parentum ista verba accommodari nõ possunt: non enim reliquit Adam patrem, & matrem, vt vxori adhæreret suæ, cùm parentes nullos habuerit ipse primus omnium parens. Et præterea de futuris coniugiis loquitur, cùm dicat: *Relinquet*; non igitur de suo loquitur, quod iam nouerat factum.

DEINDE Christus Matth. 19. ex hoc eodem loco Geneseos concludit, Matrimonium non posse dissolui: *Quod Deus coniunxit, homo non separet.* Et certè non

voluit Christus id docere, Matrimonium Adami, & Euæ non esse soluendum, quod ante multis annorum millibus per mortem dissolutum fuerat, sed coniugia indifinitè, & in genere, de quibus à Iudæis interrogatus fuerat, non debere dissolui.

Adhæc Apostolus in hoc c. 5. ad Ephes. cum adferat in argumentum verba illa Geneseos ad probandam generalem propositionem, debere viros diligere vxores suas: de omni coniugio ea verba interpretari voluisse censendus est. Quamuis autem ea verba de omni coniugio intelligi possint, tamen Apostolus nõ ponit in eo Sacramẽtum, nisi vt ad coniugium Christianorum referatur. Non enim ait, Sacramentum hoc magnum fuit, sed: *Est, in Christo, & in Ecclesia.*

Quare S. Augustinus in lib. de bono coniugali passim affirmat, Matrimonium non esse Sacramentum, nisi in Ecclesia: & S. Tho. in 4. d. 26. q. 2 ar. 2. dicit in solo Testamento nouo Matrimonium repræsentare cõiunctionem Christi, & Ecclesiæ, quod idem docet Ruardus in explicatione art. 18. & alij.

Restat nunc vt Tertium, quod ad rationem Sacramenti requiritur, gratiæ videlicet promissionem, in coniugio ex diuinis literis ostendamus.

Ac Primvm id colligitur ex hoc ipso c. 5. ad Ephesios. Nam hoc loco non solũ docemur, Matrimonium esse signum coniunctionis Christi, & Ecclesiæ per naturæ conformitatem, sed etiam per spiritualem charitatem, qua Christus Ecclesiam diligit, & sanctè gubernat, & ipsa Ecclesia Christo adhæret per fidem, spem, & charitatem, eique per obedientiam subijcitur. Id autem verum esse, dubitari non potest; tum, quia Christus per naturæ conformitatem non soli Ecclesiæ iungitur, sed toti humano generi: soli Ecclesiæ iungitur, vt sponsus sponsæ spirituali dilectione; & ideo necesse est, vt coniugium hanc etiam spiritualem vnionem significet quæ est inter Christum, & Ecclesiam; Tum etiam, quia B. Paulus hãc vnionem spiritualem maxime vrget, cùm ait: *Ecclesia subiecta est Christo, & Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, vt eam sanctificaret, &c.* Non potest autem coniugium id significare, nisi inter virum, & vxorem præter ciuilem contractum, sit etiã vnio spiritualis animorum; & ideo ibidem Apostolus non semel monet, vt viri vxores diligant, vt Christus Ecclesiã dilexit, & vxores viris obediant, vt Ecclesia obedit Christo. Quod si Deus virum, & fœminam coniungit ad hũc finem, vt spirituali sua vnione, vnionem spiritualem Christi, & Ecclesiæ significent, sine dubio gratiam illis largitur, sine qua spiritualem illam vnionem non haberent.

Et cõfirmatur hoc ex aliis Scripturæ locis, 1. Timot. 2. *Saluabitur*, inquit, *per filiorum generationem, si permanserit in fide, & dilectione, & sanctificatione cum sobrietate.* Vbi Notandvm est illud: *Per filiorũ generationem*, positum esse pro, in filiorum generatione. Non enim significare vult Apostolus, filiorum generationem esse causſam salutis; sed mulierem in statu Matrimonii, siue in statu generandi filios saluam fore, si permanserit in fide, dilectione, & sanctificatione.

Et hinc tolluntur illæ quæstiones, quas quidam proponunt: Quomodo saluari poterunt virgines aut steriles, si mulier saluatur per filiorum generationem? frequentissima enim est in Scripturis illa phrasis, Per aliquid, pro, in aliquo: vt Actor. 15. *Per omne Sabbatum legitur Moses.* Act. vigesimosexto. *Per omnes synagogas eram puniens illos.* Rom. 4. *vt sit pater omnium credentium per præputium*; non enim præputium erat causſa, cur Abraham esset pater omnium, sed in præputio exiẽs, pater factus est omnium per fidem.

Secvndo notandum est illud: *Si permanserit*, in Græcis codicibus, & aliquot etiam Latinis esse in numero multitudinis. *Si permanserint*, & ideo nonnullos Patres retulisse verbum illud ad filios, non ad matres, vt sensus sit; Saluabitur mulier per filiorum generationem, si filii permanserint in fide, &c. Ceterum multo probabilius est, vt referatur verbum ad matres; quod quidem rectè fieri potest, siue legamus, *Si permanserit*, vt legit Augustinus in Psalm. 83. & ex Augustino, Beda in hunc locum Apostoli, siue legamus, *Permanserint*, vt habet maior pars codicum. Nam, vt acutè viderũt, & notarunt Sedulius, & Primasius in hunc locum, Apostolus sæpe transit de numero ad numerum, vt in hoc ipso capite: *Similiter & mulieres in habitu ornato, &c.* & mox: *Mulier in silentio discat.* Et Galat. 6. *Vos qui spirituales estis, huiusmodi instruite, considerans te ipsum, ne & tu tenteris.*

Ita igitur hoc loco sensus erit: *Saluabitur per filiorum generationem, si permãserint*, id est, si vnaquæque illarum permanserit, *in fide, &c.* Vel, vt non malè Caietanvs exponit; *Si permanserint ipsa, & vir eius.* Nam quod ad filios referatur, durissimum est; quis enim credat Paulum velle salutem matris pendere à filiorum perseuerantia? Deinde educare filios, & instituere, magis ad patrem, quàm ad matrem pertinet: & tamen Apostolus hoc loco aliquid mulieribus proprium significare voluit, quo eas consolaretur, cùm eis loqui in Ecclesia prohibuisset. Addit quod Caluinus, & Beza in annotationibus ad hunc locum admittunt, illud: *si permanserit*, ad matrem, non ad filios pertinere.

Hac ergo explicatione, vt fundamento, posita, videamus, quid Apostolus à coniugatis fœminis requirat: *Si permanserit*, inquit, *in fide, & dilectione, & sanctificatione cum sobrietate.* vbi quatuor bona enumerat Matrimonii Christiani, contra quatuor mala, quæ sine gratia Dei in Matrimonio euitari non possunt. Primvm est malum non seruare coniugii fidem. Secvndvm, odium, & rixæ, quæ subinde inter coniuges oriuntur.

Tertivm, immunditia quædam, & turpitudo ex rebellione membrorum. Qvartvm intemperantia.

His Paulus opponit fidem, dilectionem, sanctificationem, & sobrietatem; in quibus permanendum esse dicit, tanquam videlicet in ipsa Matrimonii celebratione acceptis.

Atque hinc 1. Corinth. 7. vocat donum Dei Matrimonium Apostolus, vt ipsam virginitatem; *Vnusquisque*, inquit, *donum suum habet ex Deo, vnus quidem sic, alius autem sic.* Et 1. Thessal. 4. hortatur coniuges, vt abstineant se à fornicatione, & vas suum possideant in sanctificatione; quam nimirum per Matrimonium ante acceperunt.

CAPVT III.

Matrimonium Sacramentum esse probatur ex Patribus.

Accedant nunc veterum Patrum testimonia, quæ mendacii manifesti arguunt aduersarios. Caluinus enim lib. 4. Institut. cap. decimonono, §. vigesimoquarto scribit, neminem ante Gregorium vidisse Matrimonium pro Sacramento datum. Beza in annotat. ad cap. 5. ad Ephesios, dicit nusquam Matrimonium appellari Sacramentum à Hieronymo, aut Augustino. Kemnitius in secunda parte Examinis, pagina 125. affirmat ante Augustini ætatem, ostendi non posse Matrimonio attributam vel ipsam generalem Sacramenti appellationem. Sed hæc vel impudentissima mendacia sunt, vel insignis imperitiæ confessio est.

S.Leo I. S. Gregorium annis centum, & quinquaginta præcessit, & tamen in epistola 92. ad Rusticum Narbonensem Episcopum, cap. quarto, vocat Matrimonium Sacramentum & mysterium: *Vnde*, inquit, *cùm societas nuptiarum ita ab initio constituta sit, vt præter sexuum coniunctionem, haberet in se Christi & Ecclesiæ Sacramentum, dubium non est, eam mulierem non pertinere ad Matrimonium, in qua docetur nuptiale non fuisse mysterium.*

Sanctus Ioannes Chrysostomvs, qui Augustinum ætate præcessit hom. 20. in epistola ad Ephesios vt supra citauimus, Mysterium magnum esse affirmat, in coniugio, insolubili viri, & fœminæ. Neque oportet à Chrysostomo vocabulum Sacramenti exigere, cùm Sacramenti vox Latina sit, & ille Græcè scripserit.

Ambrosivs, qui & Augustino, & Hieronymo antiquior est, præter locum suprà notatum ex commentar. in cap. 5. ad Ephes. lib. 1. de Abraham cap. 7. loquens de eo, qui alterius nuptam ducere cupit in vxorem: *Qui sic egerit*, inquit, *peccat in Deum, cuius legem violat, gratiam soluit: & ideo quia in Deum peccat, Sacramenti cœlestis amittit consortium.* vbi docet, non posse Sacramentum cœleste inueniri, vbi contra Dei legem cõiugium celebratur.

Siricivs Papa Ambrosij æqualis in epist. 1. ca. 4. non appellat quidem Matrimonium Sacramentum; sed quod est maioris momenti, scribit sacrilegium committi, cùm alter coniugum, viuente coniuge, ad aliud coniugium transit. At si Matrimonium contractus tantùm ciuilis esset, non etiam Sacramentum religionis, quo pacto, quæso, sacrilegium in eius violatione committeretur?

Sic etiam Innocentius I. in epistola 9. quæ est ad Probum, Matrimonium diuina gratia fundari asserit, dum celebratur. Cyrillus lib. 2. in Ioan. cap. 22. dicit, Christum sanctificasse coniugium, & gratiam nuptiis præparasse, vt aditus hominum in hanc vitam benediceretur.

Sed veniamus ad Avgvstinvm, ac ostendamus ab Augustino, & nomen Sacramenti Matrimonio attributum, contra mendacium Caluini, & Bezæ, & Sacramenti rationem, contra Kemnitii temeritatem.

Nomen igitur Sacramenti tribuit Augustinus Matrimonio, in his omnibus locis. In libro nono de Genesi ad literam, cap. septimo, libro de fide, & operibus, cap. septimo, libro de bono coniugali, cap. 7. 8. 15. 17. 18. 24. 25. libro de sancta Virginitate, cap. 12. libr. 5. contra Iulianum, c. 9 lib. 2. de peccato originali c. 34. libr. 1. de nuptiis, & concupiscentia, cap. 10. 17. & 21.

Quod autem ratio etiam Sacramenti tribuatur Matrimonio in his locis, probatur his argumentis. Primo, quia absolutè & ordinariè Augustinus hac voce in disputatione de Matrimonio vtitur; nam quæ sunt Sacramenta impropriè, & largo quodam modo, non solent nisi rarò, & cum addito Sacramenta nominari. Exemplum esse potest in eo pane sanctificato, qui dabatur Catechumenis loco Eucharistiæ, nam eum panem vocat Augustinus Sacramentum libro secundo de peccatorum merit. & remiss. cap. 26. Sed id semel tantùm fecit, & in eodem loco admonuit, eum panem non esse corpus Christi, & Catechumenis non sufficere ad salutem.

Secvndo, quia in plerisque horum locorum Avgvstinvs dicit Matrimonium non esse Sacramentum, nisi in Ecclesia; & per hoc distinguit Matrimonium Christianorũ à Matrimoniis Gentilium. Lib. de bono coniugali, cap. 18. *In nostratium quippe nuptiis, plus valet sanctitas Sacramenti, quàm fœcunditas veri.* Et cap. 24. *Bonum*, inquit, *nuptiarum per omnes Gentes, atque omnes homines in caussa generandi est, & in fide castitatis: quod autem ad populum Dei pertinet, etiam in sanctitate Sacramenti.* Et libro de fide & operibus. cap. 7. *In ciuitate*, inquit, *Domini, in monte sancto eius, hoc est, in Ecclesia, nuptiarum non solùm vinculum, sed etiam Sacramentum commendatur.* At Matrimonia Gentilium sunt vera, legitima, & largo modo Sacramenta. Nam & Innocentius cap. Gaudemus, de diuor. vocat Sacramẽtum, Matrimonium infidelium, & ipse etiam Kemnitius pag. 1217. in fine, approbat sententiam Brentij, qui Matrimonium largo modo Sacramentum appellari posse existimat, quia est sanctum vitæ genus à Deo institutum, & commendatum. Ergo Augustinus, cùm distinguit Matrimonia fidelium à Matrimoniis infidelium, quòd illa Sacramenta sint, hæc non sint, de Sacramento propriè dicto agit, non de Sacramento largo modo sumpto.

Atque hinc etiam colliges, quàm procul absit ab Augustini sententia Ioannes Caluinus, qui Matrimonium cum agricultura, & sutoria arte, atque tonstrina comparauit, quia nihil sit aliud, nisi genus vitæ bonum, & à Deo institutum. Hac enim ratione nihil interesset inter Matrimonium fidelium, & infidelium.

Tertio probatur, quia Augustinus non obiter dicit, Matrimonium Sacramentum esse, sed id assumit tanquam certum ad probandum dogma Ecclesiasticum, quod videlicet Matrimonii vinculum sit prorsus insolubile, vt patet ex toto lib. de bono cõiugali. At certè hoc argumentum Augustini, nihil valeret, si loqueretur de Sacramento largo modo accepto: de quo argumento in sequenti capite, plura dicemus.

Qvarto probatur, quã sanctus Augustinus eodem modo loquitur de Matrimonio, & de Baptismo, cùm de Sacramenti ratione disputat. Nam libro. 1. de nuptiis, & concupiscentia, cap. 10. cùm dixisset, Sacramentum Matrimonii manere etiam in eis, qui ipsa à se mutuò separantur, & alia cõiugia ineunt (Adhuc enim primum vinculum viget, & ideo vterque mœchatur; quia nõ est illius coniunx, qui adhęret, sed illius, quem deserit) subiungit, idem accidere in Sacramento Baptismi, quod nunquam amitti potest, etiamsi quis amissa fide à Christo deficiat. Hæc certè comparatio manifestè declarat Matrimonium Augustino verissimum Sacramentum fuisse.

Sed obijcit Kemnitius pag. 1225. vnum locum Augustini, ex lib. de bono coniugali, cap. 18. vbi Augustinus scribit, nuptias Patriarcharum cum multis fœminis, Sacramentum fuisse coniunctionis Christi cum multitudine nationum totius mundi, quæ conuertuntur ad fidem: nuptias autem Christianorum cum vna tantum vxore, Sacramentum esse vnitatis Ecclesiæ Christo subiectæ. Ex quo loco colligi videtur, Matrimonium apud Augustinum non fuisse Sacramentum, nisi largo modo, prout videlicet aliquid mystice significat in Christo, & in Ecclesia.

Respondeo, non accipit Augustinus nomen Sacramenti eodem modo vbique: id quod vel ex ipso Kemnitio probare possumus. Nam pagina superiore, quæ est in 1224. docet Kemnitius, nuptias Christianorum apud Augustinum esse Sacramentum, quia significant coniunctionem Christi cum Ecclesia, & quia Sacramentum sunt, non pati vllo modo polygamiam plurium vxorum simul. Ergo cùm Augustinus dicit, polygamiam Patriarcharum fuisse Sacramentum, non accipit Sacramentum eodem modo, quo accipiebat, cùm idem nomen tribueret nuptiis Christianorum, quæ polygamiam non admittunt ex eo, quod Sacramentum sunt.

ADDE, quod polygamiam Patriarcharum Sacramentum Christi, & Ecclesiæ fuisse nō nisi impropriè, & materialiter dici potest: non enim multæ nationes ad Christum conuersæ sunt multæ Ecclesiæ, aut multæ sponsæ, nisi materialiter, & impropriè; formaliter enim, ac proprie, vna tantum est Ecclesia, vna sponsa, vnum corpus. Quare Augustinus largo modo Sacramentum accipit, cùm illud scripsit de patrum veterum polygamia: longè autem aliter eum accepisse, cùm de Matrimonio Christianorum ageret, ex argumentis supra allatis facilè perspici potest.

CAPVT IV.

Probatur ratione, Matrimonium esse Sacramentum propriè dictum.

VENIO nunc ad rationes. PRIMA ratio ducitur ab insolubilitate Matrimonii, & Monogamia, quæ ratio, qua passim vtitur S. August. Matrimonium Christianorum est vnius tantùm cum vna, & omnino insolubile; igitur est Sacramentum conferens gratiam, ac propriè dictum. Antecedens patet ex illo Marci 10. *Qui dimiserit vxorem suam, & aliam duxerit, adulterium committit super eam.* & præterea ex aliis multis testimoniis, quæ infrà suo loco adferentur. Consequentia probatur, nam ex eo, quod est vnum, & insolubile, colligitur duo PRIMO esse signum sacrum. SECVNDO conferre gratiam: quæ duo Sacramentum propriè dictum efficiunt.

PRIMVM apertè colligitur. Nam illa omnimoda insolubilitas in vnis nuptiis, non potest referri in causam primariam, & certissimam, nisi in signum coniunctionis Christi cum Ecclesia, in quam causam perpetuò Augustinus eam insolubilitatem refert, in lib. de bono coniugali. Nam si consideres Matrimonium, vt officium naturæ ad propagandam sobolem, ægrè potest reddi ratio, cur ob sterilitatem coniugis non liceat eam dimittere, aut aliam ducere. Si consideres, vt est in remedium cōtra fornicationem institutum, cur non poterit vxor perpetuo morbo laborans, dimitti? aut cur non poterit alia duci? Quare habet quidem Matrimonium ex iure naturæ quandam insolubilitatem, vt S. Thomas docet, in 4. d. 33. quæst. 2. art. 1. non tamen tantam, quin aliquando ratio dictet expedire, vt soluatur accedente præsertim dispēsatione diuina. Cur igitur Matrimonium sit omnino insolubile; illa est potissima causa, quia significat diuina institutione insolubilem coniunctionem Christi, & Ecclesiæ.

Et hinc est, quòd sapientes huius mundi licet à diuortio abhorrerent, tamen quia potissimam causam ignorabāt firmitatis vinculi cōiugalis; certis de causis coniuges dimittebant, vel commutabant, vel plures ducebāt: vt de Catone refert Augustinus libro de bono coniugali, capite decimo octauo, & de fide, & operibus, cap. septimo. Quod idem de alio quodam refert Gellius libro quarto, capite tertio, qui vxorem, quam vnicè diligebat, tamen ob sterilitatem dimittendam putauit. Idē refert Hieron. lib. 1. in Iouinianum de Cicerone. Socratem constat duas simul habuisse vxores, alia id genus exempla non pauca possent referri.

DENIQVE ex Apostolo 1. Corinth. 7. constat Matrimonium legitimum, & consummatum ante Baptismum contractum, posse dissolui; non autem posse, si post Baptismum contrahatur. Cuius certè nulla causa reddi potest, nisi quia hoc Sacramentum signum est indissolubilis coniunctionis Christi, & Ecclesiæ, illud non erat. nam remoto Sacramento, paria sunt coniugia fidelium, & infidelium. Habemus igitur

A PRIMVM, quod ex insolubili illo vinculo colligi posse diximus.

SECVNDVM autem inde colligimus, quod ad insolubile vinculum tolerandum cum vna, gratia Dei necessaria est, & Deus in necessariis nunquam deest. Nam profectò res difficillima est, ita vni mulieri alligari, vt nulla de causa, nec per vllam dispensationem possit vinculum solui, nec alia vxor superinduci, viuēte prima. Quis autem credat, Deum rem tam difficilem instituisse, & non simul gratiæ auxilium ad eam superandam difficultatem contulisse?

ADDE quod lex noua, quæ iugum suaue, & onus leue dicitur, comparata cum veteri, esset in hac parte longè durior veteri, nisi gratiam coniunctam Matrimonium haberet: siquidem Hebræis licebat, multas simul vxores habere, & impunè etiam coniuges per
B libellum repudii immittere.

SECVNDA ratio sumitur à fine Matrimonii, qui est duplex, propagatio sobolis, & remedium contra peccatum fornicationis: nam vterque finis requirit in Matrimonio gratiam Dei.

Ac de PRIMO quidem fine sciendum est, non pertinere ad Matrimonium solùm procreare liberos, sed etiam educare, & instituere: in hoc enim differt cōiugium hominum à coniunctionibus belluarū, quę propriè Matrimonia non dicuntur, cùm solùm procreare, & alere, non autem instituere proles, ad bestias pertineat. Sed præter officium instituendi liberos, iuxta regulas rationis, quod est commune omnibus gentibus, ad Christianos coniuges pertinet, filios instituere in fide, & religione, & dare omnem operam, vt Ecclesiæ Catholicæ vera, & viua membra efficiātur. Et hoc patet, tum quia ad hoc cōiunguntur Ecclesiæ filii, vt Ecclesiam ipsam augeant, & conseruent; tum etiam, quia
C hoc requirit similitudo inter Christum, & Ecclesiam ex vna parte, & viri ac fœminæ coniunctio ex altera. Christus enim, & Ecclesia semper filios spirituales per Baptismum gignunt, per Eucharistiam nutriunt, per Confirmationē roborant, &c. Itaque obligantur coniuges Christiani ex ipso coniugio ad officia diuina: nunquam autem committuntur à Deo officia, quę naturam superāt, nisi etiam simul gratia detur, per quam illa officia exerceantur vt oportet.

Quod verò attinet ad alterum finem, rectè dicunt Theologi solùm coniugium sine gratia Dei non esse sufficiens remedium contra fornicationem, tum quia concupiscentia ex actu coniugali accenditur potius, quàm extinguitur, tum quia sæpissimè accidit, vt ob morbum, vel absentiam coniugis cogantur ad lōgum
D tempus se continere: quod quidem difficilius coniugatis esse solet, quàm in perpetuo cœlibatu virginibus viuere, pertinuit igitur ad authorem diuinæ legis, vt remedium perfectum, & omni ex parte sufficiens Ecclesiæ filiis prouideret.

TERTIA sumitur à ritu, & cæremoniis. Nam iam inde ab exordio Ecclesiæ Matrimonium inter res sacras habitum esse constat, & inter sacrorum solemnia per Sacerdotum ministerium celebrari solitum. At certè si esset contractus humanus tantùm, quales sunt contractus venditionum, & locationum humanarum, vel politicum vitæ genus, qualia sunt, vt Caluinus loquitur, agricultura, tonstrina, ars sutoria, & cæmentaria: nunquam sancti Patres cum rebus sanctissimis Matrimonium coniunxissent.

TERTVLLIANVS in 2. libro ad vxorem; vt ostendat, quantum interfit inter coniugium, quod in Ecclesia, & coniugium, quod apud Ethnicos celebratur: *Vnde sufficiam*, inquit, *ad felicitatem eius Matrimonij enarrandam, quod Ecclesia conciliat, & confirmat Oblatio, & obsignatum Angeli renunciant, Pater rato habet?* AMBRO-

sius epist. 70. ad Vigilium: *Nam,* inquit, *cum coniugium velamine sacerdotali, & benedictione sanctificari oporteat, quomodo potest coniugium dici, vbi nõ est fidei concordia?* Plura de hoc ritu infrà suo loco adferemus.

Quarta ratio ducitur à consensu totius Ecclesiæ Græcæ, & Latinæ ab annis saltem quingentis. Nam a tempore Magistri sentẽtiarum, omnes Theologi summo consensu docuerunt, septem esse nouæ legis Sacramenta, & in eis semper Matrimonium annumerarunt. Vidę Doctores in 4. d. 26.

Lucius III. qui ante ann. CD. sedit in Cõcilio multorum Patriarcharum, Archiepiscoporum, & aliorum Prælatorum, ac Principum Veronæ habito, anathema dixit iis, qui de Sacramento Corporis Domini, de Baptismo, de Matrimonio, de Confessione peccatorum, aliisque Ecclesiæ Sacramentis aliter sentirent, quam Romanæ Ecclesiæ fides habeat; vbi videmus, Matrimonium numerari inter ea Sacramenta, quæ propriè nouæ legis Sacramenta dicuntur, & sunt. Habetur hoc decretum Lucii, c. Ad abolendam, de hæreticis.

Concilium Florentinum, Græcis & Latinis consentientibus, instructionem Armenis dedit, in qua Matrimonium cum Baptismo, & Eucharistia, aliisque nouæ legis Sacramentis enumerauit.

Ac ne fortè aliquis crederet, Græcos ab ea fide, & confessione posteà recessisse, commodè accidit, vt paucis ante annis, id est, an. Domini M. D. LXVI. Hieremias Patriarcha Constantinopolitanus, nomine suo, & reliquorum Græciæ Præsulum, censuram ederet ad Confessionem Augustanam Lutheranorum, in qua Censura c. 7. legimus Matrimonium diuinum Sacramentum esse, atque vnum ex illis septem, quæ Christus, & Apostoli Ecclesiæ tradiderunt, vbi etiam allegatur cap. 5. ad Ephes.

Ex quo testimonio duo quædam obiter colligi possunt, contra mẽdacia aduersariorum. Primvm, si Græci, qui à Romani Pontificis obedięntia longo iam tempore recesserunt, Matrimonium inter Sacramenta numerant; non igitur est hoc dogma proprium Pontificiorum. Deinde, si Græci, qui Apostolũ non nisi Græcè legunt, ex cap. 5. ad Ephes. Sacramentum Matrimonii collegerunt; non igitur Latini ex ignorantia Græcæ linguæ, vel ex sola vocula, *Sacramentum*, in editione vulgata Latina reperta, Sacramentum Matrimonii fabricati sunt, vt Lutherus, Caluinus, Beza, Kemnitius mentiuntur.

Porrò hic tantus Ecclesiarum consensus, piis, ac modestis Christianis sufficere omnino deberet etiamsi argumẽtum, præterea nullum haberemus. Nam in Scripturarum, & Patrũ explicatione facile labi possumus, at quod Ecclesia nunquam deficiat; quódque errare nequeat, tam aperte, tam luculenter, tam disertè ab ipso Christo, & ab eius Apostolo dictum est, vt nihil apertius, nihil clarius, nihil expressius dici possit.

Tu es Petrus, & super hanc petram edificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam. Mat. 16. *Ecclesia Dei viui est columna, & firmamentum veritatis.* 1. Tim. 3. *Scripturarũ,* inquit Avgvstinvs lib. 1. contra Cresconium, c. 23. *à nobis tenetur veritas; cum hoc facimus, quod vniuersa iam placuit Ecclesiæ, quam ipsa Scripturarum commendat auctoritas; vt quoniam sancta Scriptura fallere non potest, quisquis falli metuit huius obscuritate quæstionis, eandem Ecclesiam de illa consulat, quam sine vlla ambiguitate sancta Scriptura demonstrat.*

CAPVT V.

Soluuntur argumenta aduersariorum.

Sed iam aduersariorum argumenta diluamus.

Primvm argumentum est Lutheri in libro A de captiuitate Babylonica, c. de Matrimonio, & Caluini libro quarto Institut. cap. 19. §. 34. *Nusquam legitur, aliquid gratiæ Dei accepturum, quisquis vxorem duxerit, quin nec signum diuinitus est institutum in Matrimonio. Accedit præterea, quòd etiamsi signum esse possit coniugium humanum coniunctionis Christi cum Ecclesia, non tamen inde Sacramentum aliquod colligi potest. Nam etiam cœli, qui enarrant gloriam Dei, significant Apostolos, & sol Christum designat, & stella à stella differens in claritate, signum est Apostolo resurrectionis mortuorum. Denique in Euangelio plurima signa regni cœlorum in parabolis Domini inueniuntur; significatur enim regnum cœlorum per semen, per granum sinapis, per fermentum, &c. & tamen nulla colliguntur ex tot signis Sacramenta propriè dicta.*

B Respondeo Primo, falsum Lutherus assumit; vt supra ex Scripturis, & Patribus demonstraui.

Secvndo non est argumentum solidum ab auctoritate negatiua sacræ Scripturæ, cùm satis iam Catholici probauerint multa esse tradita ab Apostolis, quæ non sunt literis sacris mandata.

Adde, quòd Philippus in Apologia Confessionis Augustanæ, art. 13. & Kemnitius in 2. par. Examinis pag. 1219. agnouerunt, hoc Lutheri argumentum nihil valere, & ideo admisit Philippus, habere Matrimonium promissionem aliquam gratiæ: Kemnitius autem, & signum externum, & gratię promissionem, admisit licet aliunde nolint, Matrimonium esse Sacramentum propriè dictum.

Ad illam confirmationem, dico, non ex quolibet signo Sacramentum colligi, sed tantùm ex signo à Deo C instituto, & cui sit annexa gratia. Quæ omnia inueniuntur in Matrimonio; est enim signum coniunctionis Christi cum Ecclesia ad hoc planè institutum, vt ostendimus ex insolubilitate eius; & præterea habet annexam gratiam, vt antea docuimus. At illa signa, quæ Lutherus, & Caluinus proferunt, neque gratiam annexam habent, nec sunt propriè à Deo instituta; non enim Deus creauit cœlos, vt Apostolos significarent, sed ex naturali eorum proprietate ducit Scriptura similitudinem ad officium Apostolorum explicandum. Et idem de omnibus aliis similibus intelligendum est.

Secvndvm argumentum Lutheri: *Matrimonium fuit ab initio mundi, & adhuc permanet etiam apud infideles, nec minus verum, & sanctum est apud illos, quàm apud nos: & contrà inueniuntur apud fideles impij coniuges, quibusuis Gentibus peiores. At apud infideles Matrimonium non est Sacramentum, Ergo* D *nec apud fideles: vel si est apud eos Sacramentum, Ergo non est Sacramentum nouæ legis proprium.* Idem argumentum faciunt Philippus, & Kemnitius loco notato.

Respondeo, non desunt Catholici, qui admittant Matrimonium non esse Sacramentum proprium nouæ legis, sed fuisse in lege veteri etiam apud Iudæos, & à Christo non tam institutum, quàm confirmatum. Ita enim docet Alphonsus à Castro libro vndecimo contra hæreses, verbo Nuptiæ, hæres. 3. & Petrus à Soto, lect. 1. de Matrimonio, & alii quidam, quorum rationes sunt præcipuè tres. Prima quia Apostolus ad Ephes. 5. de coniugio Adami, & Euæ dicit: *Sacramentum hoc magnum est, &c.* Secvnda, quia Genes. 1. Deus benedixit coniugio Adami, & Euæ; ex quo videtur gratiam signo adiunxisse. Tertia, quia Leo epist. 91. ad Rusticum dicit, nuptias ab initio sic institutas, vt haberent in se Christi, & Ecclesiæ Sacramentum.

Sed profectò non video quemadmodum id tutò defendi possit. Nam Concilium Florentinum, numerat

Matrimonium inter Sacramenta nouæ legis, & distinguit Sacramenta legis veteris à Sacramentis legis nouæ, quòd illa non conferrent gratiam, ista conferrent gratiam. Et Concilium Tridentinum sess. 24. can. 1. disertis verbis tradit, Sacramentum Matrimonii à Christo in noua lege institutum: & in ipso decreto, quod canones antecedit, Concilium docet, Matrimonia Christianorum gratiâ præstare connubiis veterum.

Quæ etiam sententia fuit veterum Theologorum: nam S Thomas in 4. dist. 26. quæst. 2. artic. 2. & 3. scribit Matrimonium institutum fuisse in officium naturæ, in statu innocentiæ; deinde in statu naturæ corruptæ, fuisse illi aditum, vt esset in remedium; & tandem in lege noua, à Christo institutum fuisse in Sacramentum. S. etiam Bonauentura in 4. d. 26. art. 2. q. 2. docet, Matrimonium in lege noua tantum habere annexam veram gratiam. Ex quo intelligimus eundem auctorem cùm suprà asseruit, Sacramentum fuisse Matrimonium in statu innocentiæ, non esse loquutum de Sacramento, quale nunc est. Scotvs præterea eadem dist. 26. q. vnica, conclus. 4. apertissimis verbis docet, Matrimonium non fuisse Sacramentum ante Christi aduentum, sed nunc demum in lege noua a Christo institutum. Quod idem ex recentioribus docent, Ruardvs in explicatione artic. 18. Louanienſium, & Dominicus à Soto in 4. dist. 26. quæst 2. artic. 2. & alii permulti.

Et Denique accedit manifesta ratio Nam si Matrimonium Sacramentum fuisset ante Christi aduẽtum, vel fuisset institutum in statu innocentiæ, vel postea: non in statu innocentiæ, quia tunc nulla fuit necessitas gratiæ Sacramentalis, cùm nulla esset concupiscentia, vel difficultas; neque vllo remedio contra peccatum opus esset. In statu autem naturæ corruptæ, non legitur vlla institutio Matrimonii facta, in toto veteri Testamento, sed tantùm restrictio quædam, quoad personas contrahentes, Leuit. 18.

Præterea in Testamento veteri, permissione Dei licita erant polygamia, & repudium; quę duo pugnant cum ratione signi, & ideo tũc ne signum quidem erat Matrimonium, neque erat eo tempore gratia tam necessaria in Matrimonio, quàm nostro tẽpore est, cum facilè potuerint homines illius temporis, vel multitudine vxorum, vel libello repudii occurrere illis difficultatibus, ob quas nostro tempore gratiam requiri docuimus. Et quamuis eo tempore tenerentur Hebręi instituere filios in fide, & religione Dei: tamen hic finis erit extrinsecus Matrimonio illorum, intrinsecus autem est Matrimonio Christianorum. De qua re vid. Ruardum loco notato.

Neque tria illata argumenta conuincunt. Nam ad Primvm iam antè respondimus, Apostolum Paulum eo loco nomen Sacramenti non tribuere cõiugio primorum parẽtum, sed nuptiis fidelium. Deinde etiamsi coniugium Adami, & Euæ significasset coniunctionem Christi, & Ecclesiæ, vt reuera per modum figuræ significauit: tamen non potuit dici Sacramentum proprie dictum, qualia sunt nostra Sacramenta, quia defuit illi promissio gratiæ.

Ad Secvndvm respondeo, benedictionem illam fuisse corporalem, non spiritualem: inde enim fœcunditas corporibus, non auxilium gratiæ spiritibus attributa. Quod rectè probat August. lib. 13. Cõfessionum, c. 24. ex eo, quòd eadem benedictio data legitur piscibus, & auibus.

Ad Tertivm dico S. Leonem non dixisse, ab initio mũdi nuptias habuisse Christi, & Ecclesiæ Sacramentum; sed ab initio suæ institutionis, quod rectè intelligi potest de noua institutione per Christum. Deinde si Leo dixisset ab initio mundi, id etiam esset verum, quia coniugium primum, quod Adami, & Euæ fuit; incarnationem Dominicam repræsentauit: sed non ideo coniugium illud, & multò minus cætera, Sacramenta proprie dicta fuerunt.

His explicatis, ad argumentum Respondeo, Matrimonium fuisse ab initio mundi, & nunc etiã esse apud infideles, vt cõtractum ciuilem, & in officium naturę; sed non fuisse, necesse verum Sacramentum, nisi apud Christianos, vt Augustinus disertis verbis docet lib. de fide, & operibus, c. 7. & de bono coniugali, ca. 24. Quare falsum est, quod Lutherus assumit, Matrimonium esse æquè sanctum apud infideles & fideles: nam Augustinus locis notatis apertissimè scribit, Matrimoniis infidelium deesse Sacramenti sanctitatem, quæ Matrimoniis fidelium minimè deest.

Ad illud, quod addebat Lutherus, coniuges impios, & omnibus Gentilibus peiores inueniri apud fideles. Respondeo, non pollui Sacramenti sanctitatem per malos mores eorum, qui Sacramenta percipiunt, nam alioquietiam Baptismum, & Eucharistiam Sacraméta esse negaremus: multi enim qui ista Sacramenta percipiunt, sæpenumero ipsis Ethnicis sunt peiores.

Adde, quod si apud fideles aliqui sunt coniuges impii, multi tamen pii, & sancti sunt: apud Gentes autem omnes sunt impii, nullus sanctus.

Tertivm argumentum est Caluini, lib. 4 c. 19. § 34. *Non satis est, Matrimonium esse à Deo, vt Sacramentum censeri possit; nã etiam agricultura, & ars sutoria est à Deo, nec tamen est Sacramentum: sed requiritur, sit cæremonia exterior à Deo posita, ad confirmandam promissionem. Nihil tale esse in Matrimonio pueri quoque iudicabunt.*

Respondeo: de propositione huius argumenti multa disputauimus in primo libro de Sacramentis in genere, vbi ostendimus, Sacramentum non esse institutum ad confirmandam promissionem, sed ad significandam, & conferendam gratiam. Sed etiam si propositio esset vera, nihil concluderet argumentum, quia falsa est assumptio. Ipsa enim externa, & visibilis coniunctio viri, & fœminæ, quæ per solemnia verba coram Ecclesia fieri solet, cæremonia externa est, atque à Deo instituta, & ex ea confirmari potest promissio illa diuina, quòd Ecclesiam suam Christus nunquam omnino sit desertrus, id enim per Matrimonium significari, ex Paulo demonstrauimus ad Ephes. 5.

Neqve obstat, quòd coniunctio illa viri, & fœminæ sit res naturalis, & vsitata etiam apud Ethnicos: nam res etiam naturales, si ad aliquid significandum referantur, cæremoniæ dici possunt. Manducare panem, & bibere vinum, res naturalis est, & apud omnes homines vsitata, & tamen ipsi etiam Caluinistæ in sua Cœna sancta, quam vocant, cùm panem manducant, & vinum bibunt, cæremoniam externam se exercere non malè arbitrantur, quia manducant, & bibunt, vt Christi mortem repræsentent; & eodem modo tum nos, tum illi, cùm baptizamus, aqua corpus abluimus, quòd vsitatum est vulgò apud omnes; & tamen sacram cæremoniam verè exercemus, quia ablutionem illam externam, ad internam ablutionem significandam referimus.

Qvartvm argumentum est eiusdem Caluini ibidem, §. trigesimo sexto, & Kemnitii in secunda parte Examinis, pagina 1207. *Pontificij Matrimonium immunditiem, & pollutionem, & carnales sordes appellant; ergo secum ipsi pugnant, cum Matrimonium Sacramentum esse volunt: neque enim Sacramentum immundities, & pollutio, ac sordes dici potest.* Antecedens Caluinus non probat: notat quidem ad marginem loca quædam Magistri Sententiarum, & Gratiani, sed in nullo

corum

eorum locorum inuenire potui aliquid, quod ad rem faceret. Kemnitius autem probat ex epistola Siricii Papæ ad Himerium Taraconensem, vbi verba illa: *Qui in carne sunt, Deo placere non possunt*, ad coniugium accommodari videntur; quasi illi in carne sint, & Deo placere non possint, qui nuptiis copulantur. Ibidem etiam Sacerdotibus nuptiæ interdicuntur, ob illa verba Scripturæ, quæ propriè ad Sacerdotes pertinent: *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum.* &; *Mundamini, qui fertis vasa Domini.* Atque hæc est epistola, quam solet citare Caluinus, quando Catholicis obijcit, quod Matrimonium vt pollutionem reijciant, vt videre est lib. 4. Institut. c. 12. §. 24.

A

Respondeo primùm, argumentum hoc totum mendacio & calumnia niti: nusquam enim Catholici legitimum Matrimonium, pollutionem aut immunditiem vocant. Siricius enim antiquissimus, & sapientissimus Pontifex, non coniugia damnat; sed sacrilegia, quæ falsò à Lutheranis coniugia nominantur. Reprehendit enim c. 6. & 7. Monachos, & Sacerdotes, qui illicitis nuptiis implicari volebant quibus ex Apostolica doctrina coniugia interdicta esse noscuntur; ac de his dicit: *Qui in carne sunt, Deo placere non possunt.* Sacerdotes enim in carne esse, id est, carnaliter viuere conuincuntur, cum ad coniugia sibi interdicta aspirant. Capite autem 5. vbi nomen pollutionis habetur, reprehendit eos, qui post actam Pœnitentiam, ad pristinas sordes redeunt. Nemo autem agit Pœnitentiam, quod legitimè nupserit, vel vxorem duxerit; quare id sequitur, vt illicitum aliquod Matrimonium reprehenderit.

B

Adde quòd si in actu Matrimonii turpitudinem & immunditiem aliquam esse diceremus ratione concupiscentiæ, & rebellionis membrorum, nihil diceremus diuinis literis repugnans. Nam 1. Reg. 12. interrogauit Sacerdos à Dauide, petente panes propositionis: *Si mundi sunt pueri, maximè à mulieribus?* & respondit Dauid: *Et quidem si de mulieribus agitur, continuimus nos ab heri, & nudius tertius.* Ex quo loco rectè probat S. Hieronymus libro 1. in Iouinianum, actum carnalem etiam in coniugatis, immunditiem dici posse. Et Apocalyp. 14. *Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati; virgines enim sunt.* quo loco coinquinatio vocatur omnis actus, quo perit virginitas: per Matrimonium autem virginitatem perire, negari non potest.

C

Deinqve, si nihil turpe in actu coniugii est, cur homines erubescunt, neque coram aliis eum actum exercere audent? & cur Leuit. 18. & 20. perpetuo instrumenta eius actus, turpitudinis vocabulo appellatur? Quare propter huiusmodi inquinationem, de qua loquitur Apocalypsis; & immunditiem, de qua Abimelech in libris Regum; & turpitudinem, de qua Moses in Leuitico; rectè dici potest Sacerdotibus: *Mundamini qui fertis vasa Domini.*

D

Præterea 1. Corinth. 7. Apostolus virginem conferens cum cõiugata, dicit: *Virgo cogitat quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo, vt sit sancta corpore & spiritu.* Placet igitur virgo Deo aliquo modo, quo non placet coniugata; & sancta est virgo corpore & spiritu, aliquo modo quo sancta non est coniugata: quamobrem non malè dici posset de coniugatis: *Qui in carne sunt, Deo placere non possunt*, id est, qui carnalibus curis, ob nuptias sunt implicati, cogitant quæ mundi sunt, quomodo placeãt vxori, & ideo Deo placere non possunt eo gradu, quo placere potest virgo. Et ad eundem modum, Sacerdoti ob cœlibatum rectè accommodatur illud: *Sancti estote*, nimirum corpore, & spiritu, quo modo coniugati sancti esse nõ possunt, licet ipsi etiam suo modo sancti sint.

Qvintvm argumentum est eorundem Caluini, & Kemnitij in locis iisdem: *Si Matrimonium esset Sacramentum, certè non pugnaret cum aliis Sacramentis. At Pontificij docent, non posse Ordinis Sacramentum cum Matrimonio simul consistere; igitur vel Matrimonium non est Sacramentum, vel ipsi secum Pontificij pugnant.*

Respondeo, non arcentur Sacerdotes à Matrimonio propter Sacramentum, quod in Matrimonio est, sed propter impedimenta, & seculares curas, quæ necessariò Matrimonium consequuntur. Siquidem qui vxores duxerunt, & ex consensu mutuo continẽtiam perpetuã profitentur, sacris ordinibus initiari possunt. & tamen simul, & veri coniuges (nec enim per votum continẽtiæ vinculum soluitur, aut Sacramẽrum perit) & Sacerdotes sunt, quare non pugnant Sacramenta inter se. Esse autem in Matrimonio, quando liberis opera datur, multa, quæ animum à rebus diuinis necessariò auocent, Apostolus docet 1. Cor. 7. *Qui cum vxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuisus est.* & ibidem hortatur coniuges, saltem ad tempus ex consensu ab actu coniugii se abstineant vt vacent orationi. Itaque non propter Sacramenti sanctitatem, sed propter eiusmodi impedimenta Sacerdotibus Matrimonium interdicitur.

Sed contra solutionem, Caluinus aliud argumentum profert. Est igitur Sextvm argumentum: *Coitus pars Sacramenti est, nec sine eo Matrimonium Sacramentum est, vt habet Magister libro 4. Sententiarum, dist. 26. & Gratianus 27. quæst. 2. Non est dubium, & can. Cùm societas: nam per eum figuratur coniunctio Christi cum Ecclesia, per naturæ conformitatem, dum scilicet efficiũtur coniuges vna caro. Ergo si à Sacramento non arcentur Sacerdotes, non solùm à vinculo, sed nec ab ipso coitu debent arceri: aut certè quod vnum superest, Matrimonium Sacramentum non erit.*

Addit ad idem comprobandum Caluinus hoc acutissimum, scilicet, argumentum: *In Sacramento*, inquit, *conferri gratiam Spiritus sancti affirmant: coitum tradunt esse Sacramentum: in coitu negant vnquam Spiritum sanctum adesse.* Quam vltimam propositionem ex Gratiano probat, can. Connubia, 32.

Respondeo, de copula coniugali duæ sunt opiniones Catholicorum. Qvidam enim docent, copulam illam neque Sacramentum, neque partem Sacramenti esse; sed actum solum, siue officium Matrimonii, proinde quid accidentarium esse respectu Sacramenti Matrimonii. Alii volunt, copulam coniugalem esse partem quandam Sacramenti, non quidem essentialem, sed integralem, & ideo ante copulam appellari ratum, sed non consummatum.

Omnes tamen in eo conueniunt, quòd copula non sit pars essentialis; & propterea Sacramentum Matrimonii totum, ac plenum quantum ad partes essentiales, inueniatur in contractu per verba de præsenti: quę sentẽtia est etiam veterum Patrum, vt ex apertissimis eorum testimoniis perspicuum est.

Ambrosivs lib. de Instit. virgin. c. 6. *Non defloratio*, inquit, *virginitatis, facit coniugium, sed pactio coniugalis.* Vide eundem lib. 2. in Lucam. c. 2. Idem habet Augustinus lib. 1. de nuptiis, & concupiscentia, c. 11. & libr. 2. de consensu Euang. c. 1. vbi docet, inter B. Virginem Mariam, & S. Ioseph, verum coniugium sine vlla carnali copula fuisse. Ad idem propositum alia quædam adducit ex Chrysostomo, Isidoro, Nicolao Papa, & aliis, Gratian. 27. q. 2.

Vbi tamen Observandvm est, in eadem quæstione allegari in contrariam sententiam Augustinum, & Leonem, can. Non est dubium, & Can. Cùm societas. Sed vterque locus sumptus est ex epistola Leonis 92. ad Rusticum Narbonensem, & deprauatè allegatur

Nam illa verba Leonis: *Cum societas nuptiarum sic ab initio constituta sit, vt præter sexuum commixtionem haberet in se Christi & Ecclesiæ Sacramentum.* Gratianvs addita negatione, ita legit: *Cùm societas nuptiarũ sic ab initio constituta sit, vt præter sexuum commixtionem non haberet in se Christi, & Ecclesiæ Sacramentum.* sed emendandus est Gratiani codex ex ipsa Leonis epistola. Eodem modo emendandus est textus Magistri libr. 4. dist. 26. vbi eadem loca, cum eadem deprauatione habentur.

Esse autem veriorẽ lectionem, quæ caret negatione patet; tum quia ita habent omnes codices S. Leonis, tum etiam quia illa negatio repugnat sententiæ S. Leonis. Ille enim docere intendit, concubinam non esse veram vxorem: vt autem hoc probet, non est opus, vt ostendat ad Matrimonium requiri commixtionem sexuum; illa enim commixtio in concubinatu nõ deest: sed ostendere debet, quod etiam facit, Matrimonium non tam in copula carnali consistere, quàm in fœdere nuptiali, in quo est Sacramentum Christi, & Ecclesiæ.

His præmissis, ad argumentum Caluini Respondeo duo falsa ab ipso affirmari. Primo, coitum Sacramentum esse, vel talem Sacramenti partem, vt sine eo Sacramentum esse non possit: id enim falsum esse, testantur suprà citati Patres. Neque obstat, quòd per copulã significetur coniunctio Christi cum Ecclesia, per naturæ conformitatem: nam non illa sola significatio Sacramentum facit, sed etiam significatio coniunctionis Christi cum Ecclesia, vel cum quauis anima, per amorem spiritualem. Quocirca si desit copula, significatio quædam deerit, non tamen omnis significatio, & ideo coniugium illud Sacramentum quidem erit, sed aliqua ex parte imperfectum, & non consummatum.

Ad illa loca Magistri, & Gratiani, quæ Caluinus allegat, iam est responsum, loca esse corrupta: vnde etiam Magister, & Gratianus laborãt in eorum explicatione. Sed nulla est difficultas, si Leonis epistola consulatur.

Secvndo falso Caluinus assumit, Sacerdotem non arceri à Sacramento Matrimonij, ex Catholicorum doctorum sententia, sed solum à coitu. Arcentur enim planè Sacerdotes non à coitu tantùm, sed etiam à Sacramento Matrimonij; non quidem ratione Sacramenti, vt suprà diximus, sed ratione eorum, quæ Sacramento annexa sunt. Neque est absurdum, eos, qui vnum Sacramentũ habent, arceri ab alio, licet vtrumque sanctum, & Deo gratum sit, quando vnius ministerium alterius functionem impedit. Nam & Apostoli Act. 6. reiecerunt à se munus ministrandi mensis, vt verbo Dei, & orationi diligentiùs instare possent: & tamen vtrumque opus pium, & charitatis erat. Et 1o. Tim. 5. reprehenduntur viduæ, quæ ad ministerium Ecclesiæ assumptæ, nubere volebant: quia nimirum non facilè poterant nuptiis simul, & ministerio Ecclesiæ satisfacere.

Ad confirmationem Respondeo, in ea quoque duo esse vitia. Primvm est, in illa propositione: *Coitum tradunt Sacramentum esse.* nullus enim Catholicorũ, quod sciam, hoc tradit; sed vt antea docui, aliqui id simpliciter negant, aliqui solùm admittunt esse partem quandam integrantem Sacramenti.

Ex qua sententia non sequitur, quod Caluinus sequi existimat, in coitu debere ordinariè Sacramentalem gratiam dari: gratia siquidem ex Catholicorum sententia tunc datur, cùm coniuges per verba de præsenti Matrimonium contrahunt; tunc enim Sacramentum, quod attinet ad eius essentiam propriè ministratur.

Altervm vitium est in illa propositione: *In coitu negant vnquam Spiritum sanctum adesse.* nam In primis verba illa à Gratiano relata, Origenis sunt, homil. 6. in Nume. Origenes autem non est tantæ auctoritatis in Ecclesia, vt eius sententia necessariò approbanda sit.

Deinde eo loco Origenes nihil affirmat: ait enim disertis verbis: *Ego autem, licet non vsquequaque pronunciem, puto tamen, &c.*

Præterea verba illa Origenis, quibus docet, in opere coniugali non dari, siue non esse præsentiam Spiritus sancti, non significant nullo modo adesse, sed non adesse ad eum actum efficiendum, speciali aliquo auxilio. Id enim Origenes docet, non omnia sanctorũ opera fieri à Spiritu sancto. Quædam enim sunt aliquando mala opera, quæ etiã à sanctis fiunt, & ea non sunt à Spiritu sancto; quædã sunt bona, sed naturalia, & ideo non exigunt peculiarem Spiritus sancti præsentiã; immò nec decet ea tribuere peculiari Spiritus sancti auxilio. Et in hoc genere ponit Origenes coniugale opus, nec malè existimat, ad opus hoc naturam sufficere, neque esse necessarium, neque deceret illud tribuere Spiritui sancto. Cũ hoc autem Origenis pronunciato rectè cohæret, per actum coniugalem posse acquiri gratiam Spiritus sancti, quando actus iste est actus iustitiæ, vel obedientiæ, vel charitatis: nam harum omnium virtutũ esse potest. Vnde S. Augustinus lib. 4. in Iulianum, cap. 5. dicit, bonum beatissimum esse quando quis vtitur coniugis carne non ad libidinem explendam, sed ad sobolem, ob Dei gloriam propagandam. Sed in tali opere voluntas illa, quæ actum coniugalem eligit ad Dei gloriam, Dei sine dubio auxilio indiget: opus autem ipsum coniugale ex voluntate illa sequitur per naturalia instrumenta, sine nouo, ac speciali Dei auxilio, vt Origenes volebat.

Septimvm argumẽtum Kemnitij est in 2. parte Examinis pag. 1220. *Sacramentis propriè dictis annexa debet esse promissio gratiæ non cuiuscumque, sed reconciliationis, & remissionis peccatorum: talis promissio Matrimonio deest.*

Respondeo, nititur argumentum falso fundamẽto, quod omnia Sacramenta, sint instituta ad remissionem peccatorum: quod fundamentum non semel euertimus, tum in 1. lib. de Sacramentis in genere, tum in 4. lib. de Eucharistia. Et sanè ex ipsa Eucharistia fundamẽtum illud solidissimè euertitur. Eucharistiam enim Sacramentum esse propriè dictum, omnes concedunt & eam tamen non ad peccata remittẽda, sed ad vitam spiritualem per Baptismum acquisitam, alendam, & conseruandam, institutam esse, species ipsæ Sacramenti testantur: ideo enim in specie panis, & vini hoc Sacramentum datur, vt in eo nobis cibum dari ad vitam sustentandam intelligamus.

Octavvm argumentum eiusdem, sumitur ex materia, & forma huius Sacramenti: de qua re differemus in sequenti controuersia.

Nonvm argumentum Kemnitij sumitur ex eo, quod sancti Patres antiqui, & vetera Concilia, ante Constãtiense, & Florentinum, non tradiderũt Matrimonium esse Sacramentum, & ex Doctoribus Durandus cum iis, quos ipse citat, apertè negat Matrimonium esse Sacramentum proprie dictum, siue vnioce cum aliis. Ex quibus, mendacij arguere conatur Tridentini Concilij verba, quæ ad initium sess. 24. ita habẽt: *Matrimonium inter noue legis Sacramenta annumerandum sancti Patres nostri, Concilia, & vniuersalis Ecclesiæ traditio semper docuerunt.*

Respondeo, vt vera sit Concilij sententia non est necesse, vt omnes Patres, & omnia Concilia disertis verbis habeant, Matrimonium esse Sacramentum: sed satis est, si aliqui Patres, & aliqua Concilia id habeant, & nulli Patres, nullaque Concilia contrarium aliquando docuerint: vel si quis fortè contrarium senserit, eius opinio communi iudicio reprobata fuisse monstretur.

Porro Patres nonnullos Matrimonium pro Sacramento habuisse, suprà nos eorum locis allegatis docuimus; ad Concilium pertinebat, aliquos proferre, qui contrarium senserint; quod tamen nec fecit, nec facere potuit.

Concilia vetera id explicauerunt: quod suis temporibus in controuersiam vocabatur, Matrimonium videlicet à Deo institutum, remque sanctam, & bonam esse. Vtrum autem Sacramentum esset propriè dictum, non fuit causa cur tractarent, cùm nemo de illa re tunc ambigeret; Concilia tamen posteriora, causa id postulante, declararunt quod à veteribus obmissum fuerat.

Quod ad Durandum attinet, scripserat ille initio (vt Capreolus refert in quarto, distinctione vigesima sexta, quæstione vnica, articulo tertio.) Matrimonium non esse propriè Sacramentum. Sed quia propterea malè apud Catholicos audiebat; in posteriori editione id correxit, atque ait, esse Matrimonium verè, & propriè Sacramentum, sed non vniuocè, atque istam quæstionem de vniuocatione, Logicam esse dixit, vt nimirum non videretur ab aliis, nisi in quæstione Logica dissentire. Sed quanquam ille non satis isto colore texit errorem suum, videmus tamen etiam ante Constantiense, & Florentinum Concilium, pro hæreticis, vel de hæresi suspectis habitos, qui Matrimonium è numero Sacramentorum eximerent. Quid autem vitium habeant argumenta Durandi, nunc videbimus.

Sit igitur DECIMVM argumentum, quod est PRIMVM apud DVRANDVM: *In Sacramentis ceteris: id, quod exterius agitur, excedit dictamen rationis naturalis, nec potest reddi sufficiens causa illius, nisi per lumen fidei. At quod exterius agitur in Matrimonio, naturalem causam habet; non igitur sunt vniuocè Sacramenta, Matrimonium, & reliqua sex. Maior propositio probatur. Nã si quis videat in Ecclesia puerum baptizari, & ignoret mysteria nostræ fidei, nunquam reddere poterit causam eius ablutionis. Nõ enim ablutio illa fit, vt puer refrigeretur, aut lauetur corporaliter, qui sunt naturales aquæ effectus, sed vt iustificetur à peccato originali, qui est effectus supernaturalis, & à sola Dei voluntate dependens. Et idem dici potest de aliis quinque Sacramentis, quæ sunt omnia signa volũtaria à Deo instituta. Probatur quoque minor propositio. Nã Matrimoniũ fit ad significandã, & efficiendam vnionẽ insolubilem viri & mulieris: id autem naturaliter significant verba exprimentia mutuũ consensum; & ideo si Ethnicus videat Matrimoniũ celebrari, facilè causam reddet, cur id fiat.* NEQVE *satisfaciet, si quis dixerit, Matrimonium esse Sacramentũ Christi, & Ecclesiæ, & hunc effectum nõ significari naturaliter, nec posse cognosci ab Ethnico. Nam significatio Sacramentorum principalis est eius rei, quæ per Sacramentũ efficitur: Sacramentũ enim faciunt quod significant. Matrimonium autem non efficit vnionem Christi cum Ecclesia, sed vnionem masculi, & fœminæ, & ista vnio dicitur ab Augustino libro de bono coniugali, capite 7 res Sacramenti.*

RESPONDEO, minor propositio falsa est. Nam non est quælibet vnio viri & fœminæ, res Sacramenti huius, sed vnio planè insolubilis. Etiamsi enim communi consensu cõiuges hoc vinculum Matrimonij consummati dirimere vellent, aut à summa potestate Ecclesiastica, vel temporali dirimi vellent; nõ tamen vinculum solui posset. Hæc autem tantam vnionem non significant naturaliter verba illa coniugum, quæ dicuntur in celebratione Matrimonij: *Quem*, inquit AVGVSTINVS loco notato, *non faciunt intentum, quid sibi velit tanta firmitas vinculi coniugalis? quod nequaquam puto tantum valere potuisse nisi alicuius rei maioris ex hac infirma mortalitate hominum, quoddam Sacramentum adhiberetur, & cetera.*

PRÆTEREA vnio quam significat & efficit Sacramẽtum Matrimonij, est vnio non solùm corporum, sed etiam animorum, non qualiscumque, sed per veram, & diuinam charitatem, vt vxor iungatur viro, vt Ecclesia Christo; & vir vxori, vt Christus Ecclesiæ; proinde est vnio sacrans, & sanctificans animas, nisi ponatur obex: quæ omnia nec naturaliter significari, nec nisi lumine fidei cognosci possunt. Quare Matrimonium Christianum non minus ad placitum & ex diuina institutione significat, quàm alia Sacramenta.

VNDECIMVM argumentum, quod est SECVNDVM DVRANDI: *Sacramenta cetera consistunt in aliqua re sacra quæ applicatur extrinsecus suscipienti à Ministro. At nihil tale inuenitur in Matrimonio; nõ igitur Matrimonium est Sacramẽtum vniuocè cum ceteris. Maior propositio patet inductiuè: nam in Baptismo applicatur aqua, siue ablutio, in Confirmatione vnctio; in Eucharistia panis consecratus, in Confessione absolutio, &c. Minor autem propositio certissima est. Nam in Matrimonio nihil est quod applicari possit vel debeat: nam voluntas coniugum signo expressa sufficit.* QVOD *si quis respondeat, applicari in hoc Sacramento signa ipsa mutui consensus: nõ omnino satisfaciet; nam nunquam ostendet applicari eo modo ista signa, quo modo applicantur Sacramenta cetera. Nam reliqua applicantur necessariò ab alio; nemo enim se ipse baptizat, nemo se absoluit, &c. at in Matrimonio ipsi coniuges seipsos ligant.* PRÆTEREA *alia Sacramenta non possunt conferri in absentes, neque vni per alium: nemo enim baptizat hominem absentem; neque vllus per procuratorẽ baptizatur. At Matrimonium inter absentes, & per procuratorem celebrari potest: non igitur vniuocè Matrimonium est Sacramentum cum Baptismo, & ceteris Sacramentis.*

RESPONDEO, neganda est huius argumenti consequentia; quia non est de ratione Sacramenti in genere vt consistat in aliqua re, quæ extrinsecus applicetur, sed satis est, vt sit signum, & causa gratiæ iustificãtis.

Et sanè, si hoc argumentum valeret, facilè probaremus, nullum esse Sacramẽtum vniuocè cum reliquis. Nullum enim est, quod non habeat aliquid proprij, in quo ab omnibus aliis distinguitur: vt exempli causa, Sacramentum nullum præter Baptismum, habet pro materia verum, & naturale elementum. Possemus igitur ita formare argumentum: Commune est Sacramentis, nõ habere pro materia verum, & naturale elementum; sed Baptismus habet pro materia verum, & naturale elementum; non igitur Baptismus est Sacramentum vniuocè cum ceteris. Idem argumentum fieri posset de Eucharistia, nam commune est Sacramentis ceteris; in actione consistere; sed Eucharistia non in actione, sed in re permanente consistit. Idem dici posset de aliis Sacramentis, vt Paludanus, & Capreolus fusè deducunt.

Si quis autem roget, quæ causa sit, cur solum Matrimonium non consistat in applicatione rei alicuius extrinsecæ; responsio in promptu est. Deus enim Sacramenta vario modo instituit, prout res erant variæ; in quibus ea instituit. Sacramentum Baptismi in lotione instituit, ideo aquam adhiberi voluit: Sacramentum Eucharistiæ in refectione, ideo panem, & vinum elegit; Sacramentum Pœnitentiæ in forma iudiciali, ideo verbis sententiam pronunciari mandauit; & sic de ceteris. Matrimonium in contractu quodam constituit, & ideo morem contractuum seruari voluit: in contractibus autem nihil extrinsecus applicatur, sed ipsi contrahentes, mutui consensus significatione contractum efficiunt.

Atque hinc etiam redditur causa, cur Matrimonium non egeat alio Ministro præter ipsos contrahentes, & cur inter absentes, & per procuratorẽ celebrari possit. Hæc enim est natura contractus, vt ipsi se contrahentes ligent, neque opus habeant tertia persona à

qua ligentur: & vt cum absentibus, & per procuratorem contractum facere, si velint, queant. In aliis autem Sacramentis ista locum non habent, quia repugnent eorum naturæ, & proprietati: neque enim ratio admittit, vt quis seipsum regeneret, aut absens absentem lauet, aut lauetur pro alio, & sic de aliis.

Argumentum DVODECIMVM, quod est DVRANDI TERTIVM: *Sacramentum Matrimony non confert gratiam; cetera conferunt: non igitur est Matrimonium Sacramentum vniuocè cum reliquis.* Propositionem maiorem probat Durandus auctoritate, & ratione. Auctoritas est aliquot iuris Canonici Interpretum, ac præterea Magistri sententiarum in quarto libro sententiarum distinctione secunda. Ratio est duplex VNA Iureconsultorum, quos ipse citat. ALTERA, ipsius propria.

Iureconsulti probant, Sacramentum Matrimonii non conferre gratiam, quia licite fit pactum de Matrimonio contrahendo, si certa summa pecuniæ numeretur: quod illicitum videretur, si Matrimonium gratiam conferret, est enim simoniæ crimen, gratiam Dei pecuniis emere velle.

Ipse verò Durandus hoc argumento vtitur: *Matrimonium non confert primam gratiam, quæ est ipsa iustificatio à peccatis; neque secundam gratiam, siue gratiæ incrementum: nullam igitur gratiam confert.* Et quidem quod gratiam PRIMAM non cõferat, probat, quia solus Baptismus, & Pœnitentia ad peccati remissionem institutæ sint. Quod non SECVNDAM, probat, quia maioris gratiæ esset Matrimonium, quàm continentia; si continens per Matrimonium in gratia diuina augeretur.

RESPONDEO, quod attinet ad auctoritatem interpretum iuris Canonici, non multum refert, quid pauci quidam ex illis senserint, tum quia communis sententia in Rubricam de Sponsalibus & Matrimoniis, est in contrarium, vt notauit Nauarrus in Enchirid. capite 19. Numer. 22. tum quia in his, quæ ad Ius diuinum pertinent, qualia sunt Sacramenta, maior fides habenda est Theologis, qui viri sunt Iuris diuini Consulti, quàm Canonistis, qui in solis humanis legibus versantur.

Neque valet quidquam Durandi argumentatio, qui ex eo probat, magnam esse Canonistarum auctoritatem, quia ipsi probè norunt sententiam, & fidem Romanæ Ecclesiæ. Nam sententiam Romanæ Ecclesiæ norũt Canonistæ in iis, quæ ad humanos canones pertinent, non autem in iis, quæ pendent ex iure diuino, neque canonem vllum in toto corpore iuris inueniẽt, vbi habeatur Matrimonii Sacramentum gratiam non conferre.

Quod autem ad Magistri sententiam attinet, ostendit præclare S. Thomas, locum illum Magistri explanans, nihil à Magistro contra cõmunem Ecclesiæ sententiam in eo loco disputatum esse. Quod enim ait Magister; quædam Sacramenta instituta esse tum in remedium, tum vt gratiam adiutricem tribuerent, vt Baptismum; quædam in remedium tantùm, vt Matrimonium; quædam vt gratiam tantùm adiutricem darent, vt Eucharistiam: intelligendum est de principali fine, & effectu Sacramentorum. Etsi enim omnia Sacramenta gratiam gratum facientem conferrent: & omnis gratia gratum faciens vim habeat peccata delendi, & auxilium ad bene viuendum tribuat; tamen quędam Sacramenta instituta sunt principaliter ad iuuandum in bono, vt Eucharistia, Confirmatio, & Ordo: quædam ad peccata delenda, aut vitanda; vt Pœnitentia, Vnctio infirmorum, & Matrimonium: quędam ad vtrumque effectum, vt Baptismus, qui cùm sit noua generatio, includit simul vitam gratiæ, & mortem vitiorum.

A Ad rationem Canonistarum RESPONDET recte sanctus Thomas in secunda secundæ, quæstione 100. articulo secundo, & in quarta distinctione vigesima quinta, quæstione tertia, articulo secundo, quæstiuncula prima. In Matrimonio non solùm Sacramẽtum, sed etiam contractũ ciuilem considerari posse, & propterea licet non possit pro Sacramento pecunia accipi, vel dari, posse tamen pro ciuili contractu ad onera Matrimonii toleranda. ADDE, quod etiamsi Matrimonium gratiam non conferret, tamen adhuc Sacramentum esset, ex eorundem Canonistarum sententia, proinde non liceret pro eo Sacramento pecunias dare, vel accipere: nihil enim sacrum licitè vendi, aut emi potest.

Ad rationem Durandi, quæ certè tanto Theologo indigna est. RESPONDEO, Matrimonii Sacramentum gratiam conferre, quæ & prima, & secunda dici possit. B Nam etiamsi hoc Sacramentum non sit principaliter institutum ad remittenda peccata, tamen ea remittere potest eo modo; quo à Sacramentis Eucharistiæ, Confirmationis, & Ordinis remittuntur, & si quidem id fiat, erit prima gratia, sin autem, erit secunda.

NEQVE obstat, quod continentia sit excellentior Matrimonio: nam aliud est comparare statum cum statu, aliud, statum cum Sacramento. Status continentiæ altior est statu Matrimonii, & maioris gratiæ, & meriti: *Qui enim nubit, bene facit; qui non nubit, melius facit*, 1. Corinth. 7. Sacramentum tamen semper auget gratiam, in quocumque statu suscipiatur. Quare continens dum Matrimonium contrahit, in gratia crescit: sed si idem continens propter Deum nuptias humanas contempsisset, plus gratiæ apud Deum inuenisset, quàm sit illa, quæ per Sacramentum Matrimonii C datur.

DECIMVM TERTIVM argumentum, quod est: QVARTVM DVRANDI: *In Sacramentis ceteris, ordinatio Ecclesiæ vim præcepti habere potest, sed nũquam est de necessitate Sacramẽti, quia non potest Ecclesia mutare essentialia Sacramentorum. At in Matrimonio, Ecclesiæ ordinatio est de necessitate Sacramẽti, vt patet; quia cum Ecclesia prohibet coniugia in certo gradu consanguinitatis, non perficitur Sacramentum inter eas personas, etiamsi personæ illæ re ipsa Matrimonium contrahere conentur. Non igitur Matrimonium est cum ceteris sex vniuocè Sacramentum.*

RESPONDEO, mala est consequentia huius argumenti, & maior propositio falsa. Nam causa cur ordinatio Ecclesiæ sit de necessitate Sacramenti Matrimonii, non est, quia Ecclesia possit mutare essentialia huius Sacramenti, sed quia potest mutare fundamentũ prærequisitum ad hoc Sacramentum. Materia enim Sacramenti huius, non est cõiunctio viri & mulieris cuiuscumque, sed coniunctio legitimarum personarum; alioqui etiam inter patrem, & filiam, interque filium, & matrem esse posset Matrimonii Sacramẽtum. Quæ sint autem legitimæ personæ, Christus non definiuit, sed præsuppositio contractu humano inter legitimas personas, eam coniunctionem euexit ipse ad Sacramenti dignitatem. Ecclesia igitur determinat, quę sint habendæ legitimæ personæ, & eo modo materiam, & fundamentum præparat Sacramento Matrimonii, non autem essentialia Matrimonii vllo modo mutat, aut mutare potest.

Simile est in aliis Sacramentis. Nam quia materia Eucharistiæ est panis, & vinum, nemo potest facere, vt panis & vinum dum talia sunt, nõ sint materia Eucharistiæ; neque contrà, vt quod non est panis, aut vinum, dum non est tale, Eucharistiæ materia sit: sed bene possunt homines facere, vt vinum muterur in acetum, & inde desinat esse materia Sacramenti: & contrà, vt vna incipiat esse vinum, & eo modo fiat

materia

materia Sacramenti. Sic igitur Ecclesia non potest facere, vt personæ legitimæ non sint materia Sacramenti Matrimonii, dum legitimæ sunt, neque vt non legitimæ sint materia, dum non sunt legitimæ: sed potest tamen decreto & ordinatione sua, ex legitimis, illegitimas facere, & contrà. Vide sanctum Thomam in 4. distinctione trigesimaquarta, quæstione prima, articulo primo, ad quartum.

Præterea non videtur esse verum, quod in maiori propositione Durandus posuit, esse proprium Matrimonii, vt in eo Ecclesiæ ordinatio sit de necessitate Sacramenti. Nam in Sacramento Pœnitentiæ, & Confirmationis, idem cernimus. Cùm enim Ecclesia Sacerdotem aliquem certæ parœciæ, vel diœcesi præficit, si is hominibus non sibi subiectis Sacramentum Pœnitentiæ administrare aggrediatur, non solùm peccat, quia contra Ecclesiæ præceptum agit, sed etiam irrita est absolutio. Et si summus Pontifex simplici Presbytero committat, vt Sacramentum Confirmationis alicubi conferat; Sacramentum illud erit verum, & ratum. Quod si absque Pontificis mandato, vel facultate id faciat simplex sacerdos, neque Sacramentum erit verum, & ipse peccabit.

Decimvmqvartvm argumentum, quod est Qvintvm Dvrandi: *Absque Baptismo nemo est capax Sacramenti propriè dicti; sed Matrimonij capax est homo ante Baptismum, ergo Matrimonium non est Sacramentũ propriè dictum. Minor propositio probatur: nã Matrimonium ita est verum, & legitimum inter fideles ante Baptismũ, vt inter fideles post Baptismũ.* Neque obstat, *quod post Baptismum dicitur ratum, quod ante Baptismum non dicebatur: nam dicitur quidem ratum, sed non est magis Sacramentum, quàm antèa cùm nulla mutatio facta sit.*

Respondent aliqui, vt Petrus Paludanus, & Ioannes Capreolus in 4. distin. 26. quæst. vnica, artic. 3. ad 5. & Ioannes Eckius homilia 73. de Sacramentis, eos cõiugatos, qui conuertuntur ad fidem; debere post Baptismum iterum contrahere inter se Matrimoniũ, & tum demum contractum illum fieri Sacramentum. Alii tamen, vt Thomas de Argẽtina in 4. distinct. 39. quæst. 1. artic. 1. ad primum, & Paludanus loco citato, dicunt, sine nouo contractu Matrimonium quod ante Baptismum non erat Sacramentum, statim post Baptismum esse Sacramentum, quia iam actu significat, quod antèa solùm in potentia significabat.

Sed quicquid de hoc sit, communis sentẽtia Theologorum in 4. sententiarum distinct. 39. est, Matrimonium infidelium esse posse verum, & legitimum, sed non ratum, nec omnino insolubile; sed si ambo coniugati conuertantur ad fidem, & baptizentur, Matrimonium eorum fieri ratũ, & omnino insolubile, & proinde Sacramentum. Nam ideo Matrimonium infidelium non est ratum, quia non est Sacramẽtum, vt sanctus Thomas docet in secundo scripto in 4. sententiarum distinct. 39. Omnimoda enim insolubilitas est effectus Sacramenti. Siue igitur coniugati post Baptismum iterum contrahant, siue persistant in contractu antiquo, ille consensus mutuus signo aliquo, aut saltem ipsa copula expressus, Sacramentum coniugii facit in iis, qui iam per Baptismum capaces Sacramentorum effecti sunt.

CONTROVERSIA SECVNDA.

CAPVT VI.

De materia, forma, & Ministro Sacramenti Matrimonij.

Etsi de materia, forma, & Ministro huius Sacramenti aliquid iam attigimus, occasione argumẽtorum Durãdi: rursus tamen paulò fusius id pertractandum est tum ob Martini Kemnitii calumnias, tum ob nouam, & singularem opinionem Melchioris Cani. Id quod necessariò faciendum nobis esse videtur, vt dogma Ecclesiasticum in superiore quæstione explicatum, omni ex parte rectum ac defensum maneat.

Kemnitius enim hinc argumẽtum ducit, ad probandum, nullum esse coniugii Sacramentum propriè dictum, quod in coniugio, materia & forma, siue elementum & verbum, non facilè demonstrari possint.

Canus autem dum pro sua opinione pugnat, iis argumentis imprudenter vtitur, quibus hæretici nostri temporis Ecclesiam vexare possent; siquidem libr. 8. de locis Theologicis cap. 5. affirmat non omne Matrimonium inter Christianos legitimè contractum esse Sacramentum, sed illud solùm, quod à Ministro Ecclesiastico sacris & solemnibus verbis celebratur. Quo circa verba, quibus coniuges mutuum consensum exprimunt, admittit ille formam esse contractus coniugii, sed non Sacramenti coniugii: & personas contrahentes admittit esse Ministros contractus coniugii, sed non Sacramenti coniugii.

At quia sententia communis, & vera, distinctionem istam omnino ignorat, & nihil interesse statuit inter contractum coniugii Christiani, eiusque materiam, formam, & Ministrum; & Sacramentũ coniugii, eiusque materiam, formam, & Ministrum: ita vt quod sufficit ad contractum istum celebrãdum, idem sufficiat ad Sacramentum celebrandum: inde fit, vt dum Canus totis suis viribus probare conatur, Matrimonium sine forma verborum à Ministro Ecclesiastico prolata celebratum, non esse Sacramentum, simul etiam probet quantum in se est, nullum reuera esse in Ecclesia coniugii Sacramentum.

Nos igitur vt vtrique respõdeamus. Primvm, exponemus breuiter, quæ sit materia, forma, & Minister huius Sacramenti secundum cõmunem sentẽtiam, & Kemnitii calumnias repellemus. Deinde, Cani sentẽtiam refutabimus; atque eiusdẽ argumenta soluemus.

Quod igitur ad Primvm attinet, de materia huius Sacramenti duæ sunt Theologorum præcipuæ sententiæ, quas Petrus Palu. refert in 4. dist. 1. q. 4. Vna est, quod consensus coniugum verbis expressus, seu verba consensum exprimentia sint materia, & forma huius Sacramenti. Altera, quod ipsa corpora, seu personæ contrahentium, sint materia: verba verò exprimentia consensum, sint forma.

Quæ sententiæ meo iudicio sunt ambæ veræ, & facilè conciliari possunt. Nam coniugii Sacramentum duobus modis considerari potest. Vno modo: dum fit: Altero modo dum permanet postquam factum est. Est enim Matrimonium simile Eucharistiæ, quæ non solùm dum fit, sed etiam dum permanet, Sacramẽtum est: dum enim coniuges viuunt, semper eorum societas Sacramentum est Christi, & Ecclesiæ.

Si igitur consideretur Matrimonium, dum fit; tota eius essentia in signis exprimentibus consensum mutuum consistit: corpora enim coniugum non concurrunt, nisi vt materia circa quam, vt etiam dum fit Eucharistia, tota essentia consecrationis in verbis sacris posita est: panis autem, & vinum solùm concurrũt vt materia circa quam. Et idem videmus in aliis contractibus. Nam cùm venditur, aut emitur domus; tota contractus ratio in consensu mutuo sita est: domus autem est materia, circa quam operatio illa versatur, nemo enim dicit domum, quæ venditur, pattem esse contractus. Sed quia verba vnius coniugis determinant verba alterius, & ab illis pariter determinantur, ideo in iisdem verbis distingui potest materia, & forma: nam verba quatenus determinant, forma dici

possunt, quatenus determinatur materia.

Atque hæc est sententia S. Thomæ in 4. dist. 26. q. 2 art. 1. Nam in responsione ad 1. dicit, formam Sacramenti huius esse, verba coniugum: in responsione ad 2. dicit, materiam esse, actus ipsorum coniugum, quibus Sacramẽtum Matrimonii perficitur, vbi per actus intelligit eadem verba, quæ paulò antè dixerat, esse formam; nulli enim alii actus necessariò requiruntur ad hoc Sacramentum perficiendum. Nec non Richardi, Paludani, Capreoli, Dominici à Soto, & aliorum in eadem distinctione.

Si verò consideretur Matrimonium iam factum, & celebratum, negari non potest ipsos coniuges simul cohabitantes, siue externam coniugum societatem, & coniunctionem, esse materiale symbolum externum, repræsentans Christi & Ecclesiæ indissolubilem coniunctionem, quemadmodum in Sacramento Eucharistiæ, consecratione peracta remanent species consecratæ, quæ sunt symbolum sensibile atque externum, interni alimenti spiritualis.

Quare rectè mihi dixisse videtur Petrus à Soto, lect. 4. de Matrimonio, materiam non solùm circa quam, sed etiam ex qua Sacramentum Matrimonii constat, esse personas contrahentes. Theologi quoque fermè omnes satis indicant, corpora cõiugum esse materiam Sacramenti huius, dum affirmãt, Ecclesiam posse constituere certos gradus consanguinitatis & affinitatis, intra quos matrimonium fit irritum; quia dum eos gradus constituit, facit, vt personæ; quæ alioqui erant materia Sacramenti huius, iam non sint amplius materia. Atque hæc de materia dicta sint.

Forma autem, consensu omnium Theologorum, Cano excepto, sunt verba, vel signa mutuum consensum exprimentia. Id habet expressè sanctus Thomas loco notato in 4. distinct. 26. q. 2. ar. 1. ad 1. & ante eum Hugo de S. Victore, lib. 2. de Sacramentis, par. 11. c. 5. & omnes alii.

Sed obijcit Kemnitius, pag. 1221. Ioannem Gropperum nostra ætate docuisse, formam Sacramẽti Matrimonii esse illa verba Domini, Matth. 19. *Quod Deus coniunxit, homo non separet.* proinde non deesse, qui contra Scholasticos doceant, non esse formam Sacramenti huius, signa mutui consensus.

At Kemnitius more suo non bona fide Gropperum citat. Locus Gropperi est in Enchiridio Christianæ Institutionis, nomine Cõcilii Colonien sis edito, in tract. de Sacramẽto Matrimonii: quo loco Gropperus colligit quidem formã Sacramẽti huius ex verbis Domini *Quod Deus coniunxit, &c.* sed non ait, illa verba esse formã, aut necessariò recitãda esse: immo expressè dicit, verba mutui consensus esse formam Sacramenti: *Superest*, inquit, *vt verbum & elementum huius Sacramẽti indicemus, & gratiam insuper in eo conferri demonstremus. Verbum itaque huius Sacramenti, quo accedẽte ad elementum, fit Sacramentum, id nimirum est, quo ambo, mas & fœmina (cùm pietatis respectu, quæ in Deum est, sibi mutuo fidem coniugalem dant, accipiuntque) non quouis modo, sed in Dei nomine coniunguntur, & copulantur.* Vides Lector, Gropperum non dissentire à ceteris in huius Sacramenti forma constituenda, & ideo solum allegasse verba Domini: *Quod Deus coniunxit, &c.* vt probaret Matrimonium Christianorum non esse contractum merè ciuilem, & humanum, & verba coniugum referenda esse ad illam diuinam, & sacram coniunctionem de qua dictum est: *Quod Deus coniunxit, &c.*

Ex his patebit etiam, quis sit minister huius Sacramenti. Nam cum ad Ministrum propriè pertineat verba formæ pronunciare, & per ea Sacramentum conficere; & in hoc Sacramento verba formæ à coniugibus proferantur, necesse est, coniuges ipsos esse proprios huius Sacramenti Ministros.

Neque absurdum videri debet, quod in easdem personas concurrat caussa materialis, & efficiens: id enim exigit natura cõtractus, qui de personis contrahentium fit. Quemadmodum enim, si quis in seruum alicui se ipse venderet, idem esset vendens, & res vendita, efficiens, & materia: sic etiã in Matrimonio, cùm ipsi coniuges se mutuò tradant, ac donent; ipsi efficiẽtes, & ipsi materia sunt. Et quanquam requiritur ex decreto Ecclesiæ, Minister Ecclesiasticus, qui consensum coniugum exquirat, & eundem approbet, & declaret, & benedictione Sacerdotali confirmet: tamen propriè qui Matrimonii Sacramentum efficiunt, ipsi coniuges sunt.

Ex his refelli possunt Kemnitii calumniæ. Obiecit ille in 2. par. Exam. pag. 1220. & sequenti, Scholasticos nondum fingere potuisse aliquid, quod materia & forma in hoc Sacramento rectè dici possit. Addit Theologos, & Iureconsultos nostros admodum varias, & incertas opiniones de hac re habere: arguit Tridentinum Concilium, quod nihil in re tam dubia determinauerit: colligit ex his omnibus, non posse etiam à nobis certò asseri, Matrimonium esse Sacramentum.

Sed hæc omnia leuia sunt, & inania. Nam In primis Concilium nihil determinauit, quia non erat opus. Sicut enim Dominus ipse nõ expressit materiam, & formam huius Sacramenti, quia non nouum symbolum instituit, sed humanum, vsitatumque cõtractum euexit ad Sacramenti dignitatem, attribuens illi contractui nouam significationem, & gratiæ promissionem: sic etiam Concilium muneri suo satisfecit, cùm explicuit Dominicam traditionem.

Deinde, Theologi mirificè inter se conueniunt quo ad formam, & Ministrum: quoad materiam autem non ita dissentiunt, vt facilè conciliari non possint.

Et quamuis etiam tum de materia, tum de forma maximè inter se Catholici dissiderent: nihil id officeret certitudini, quam habemus de Sacramento Matrimonii. Nam ad fidem Catholicam de Sacramentis habendam, & ad eadem Sacramenta fideliter ministranda, vel suscipienda, satis est scire, quid necessariò requiratur ad Sacramentum celebrãdum, & quot sint & quæ illa, sine quibus non perficitur Sacramentum, quid autem in his propriè forma sit, quid materia, sine fidei præiudicio disputari, & etiam ignorari potest. Sciat Parochus, ad Baptismum aquam esse necessariam, cùm illis verbis sacris: *Ego baptizo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti*, vtrum autẽ aqua, materia dicenda sit, & verbum, forma, adeo sine periculo ignorabit, vt etiamsi verbum materiam, & aquam formam esse crederet, neque perniciosè erraret, neque inutiliter baptizaret. Ad eundem modum si Christiani teneant, ad matrimonium ritè celebrandum, mutuum consensum legitimarum personarum signo sensibili expressum, esse necessariũ; atque eiusmodi symbolo, vt vero nouæ legis Sacramento promissionem gratiæ esse annexam: nihil periculi erit, etiamsi fortè materiam, & formam distinguere non valebunt: In hoc autem Theologi omnes conueniunt, vno Cano vt diximus, excepto. Nihil igitur Kemnitius in hac parte obtinere potest.

CAPVT VII.

Omne legitimum Matrimonium inter Christianos contractum, esse Sacramentum.

Nvnc aduersus Cani opinionem probãdum est, nõ aliam esse formam essentialem, neque alium

Ministrum

Miniſtrum Sacramenti Matrimonii; aliam verò formam, & alium Miniſtrum contractus Matrimonii, & propterea nullum celebrari inter Chriſtianos legitimum Matrimonium, quin id continuò ſit etiam verum Eccleſiæ Sacramentum.

Ac PRIMO id probamus, quia ſi vera eſſet opinio Cani, non poſſemus ex Scripturis & conciliis oſtendere coniugij Sacramentum; neque immeritò dicerent hæretici hoc Sacramentum ab hominibus, idque recens, excogitatum fuiſſe. Nam in Scripturis habemus quidem, Matrimonium fidelium eſſe Sacramentum; ſed nouæ alicuius formæ, aut Miniſtri veſtigium nullum in diuinis literis reperimus. Quare ſi forma, & Miniſter contractus Matrimonii, ſit etiam forma, & Miniſter Sacramenti Matrimonii; forma, & Miniſter huius Sacramenti in diuinis literis perſpicuè demonſtrabitur: ſi verò ſit alia forma quærenda, aliuſque Miniſter alibi certè, quàm in diuinis literis iſta quærenda erunt.

Concilium Florentinum & Tridentinum, in quibus propter nouas hæreſes hoc dogma diligentius explicatum eſt, debuiſſent omnino formam, & Miniſtrum huius Sacramenti aſſignare, ſi qua eſſent præter formam, & Miniſtrum contractus Matrimonii. At iſta Concilia ne verbo quidem nouam iſtam formam, & Miniſtrum indicant, quin potius ſatis apertè ſignificant, non eſſe quærenda alia, præter ea, quæ in contractu Matrimonii inueniuntur.

Concilium FLORENTINVM ita loquitur: *Septimum eſt Sacramentum Matrimonij, quod eſt ſignum coniunctionis Chriſti & Eccleſiæ, ſecundum Apoſtolum. Cauſſa efficiens Matrimonij, regulariter eſt mutuus conſenſus per verba de præſenti expreſſus.* Hæc ibi. Quo loco Concilium per cauſſam efficientem Matrimonii, intelligit cauſſam efficientem Matrimonii etiam vt Sacramentum eſt: nam hoc ſuſceperat explicandum, cùm diceret: *Septimum eſt Sacramentum Matrimonij*, & niſi ita intelligeret, iure reprehendi poſſet, quòd omiſiſſet id quod neceſſariò explicandum erat, & abieciſſet id, quod à nemine petebatur. Quod ſi cauſſa efficiens Sacramenti Matrimonii iuxta Concilii huius Oecumenici declarationem, eſt mutuus conſenſus per verba de præſenti expreſſus, manifeſtè ſequitur, formam Sacramenti huius non eſſe benedictionem Sacerdotis, ſed ipſa cõiugum verba, & Miniſtrum neceſſariò requiſitum, eſſe vtrumque coniugem: nam Miniſter eſt cauſa efficiens Sacramenti, neque aliter efficit, quàm formam materię adiungendo. Quicumque igitur Cani ſententiam tueri volet, eum oportebit, aut Concilio Oecumenico apertè repugnare, aut certè notam imprudentiæ eidem Concilio inurere.

Concilium FLORENTINVM ſeſſ. 24. in ipſo decreto de Matrimonio, nouam formam & Miniſtrum in Sacramento Matrimonii non modò non tradit, ſed apertè etiam indicat, non eſſe: dicit enim PRIMO à Chriſto approbatum coniugium, in ſtatu innocentiæ inſtitutum. DEINDE addit gratiam, quæ naturalem coniugum amorem perficeret, à Chriſto Sacramentorum inſtitutore Matrimonio adiunctam. DENIQVE concludit nouæ legis Matrimonium, gratiã veteribus præſtare; atque inde colligit eſſe hoc Matrimonium, veri nominis Sacramentum. Vbi Concilium non agnoſcit differentiam inter matrimonia veterum, ſiue ante peccatum, ſiue poſt peccatum Adæ, & Matrimonium, vt eſt nouæ legis Sacramentum, quod attinet ad ritum: ſed diſcrimen in eo ponit, quod hoc eſt cauſſa gratiæ, illa non erat. Materia igitur, forma, & Miniſter Sacramenti Matrimonii ex Tridentino Concilio eadem ſunt, quæ erant in Matrimoniis veterum, quæ Sacramenta non erant. Ritus enim ex materia, & forma conſtat. At in illis certum eſt, non fuiſſe de eſſentia Matrimonii verba aliqua à Sacerdote pronunciata: non igitur eiuſmodi verba ſunt de eſſentia Sacramenti Matrimonii, etiam apud Chriſtianos.

PRÆTEREA idem Concilium Trident. in eodem loco anathema dicit iis, qui negant, Matrimonia clandeſtina, antequam ab Eccleſia irritarentur, fuiſſe vera & rata. Porrò ſecundum vſum loquendi ſacrorum canonum illa Matrimonia dicuntur vera & rata, quæ non ſolum ſunt contractus ciuiles, ſed etiam Sacramenta Religionis. Nam cap. Quanto, de diuort. Innocentius III. docet Matrimonia infidelium eſſe vera, ſed non rata, quia non ſunt Sacramenta: contrà verò, Matrimonia fidelium eſſe vera, & rata quia Sacramẽta ſunt. Dicuntur autem Matrimonia, quæ Sacramenta non ſunt, non eſſe rata, quia non habent illam omnimodam inſolubilitatem, quam habent ea, quæ Sacramenta ſunt. Quare cum Concilium Tridentinum Matrimonia clandeſtina, vera & rata fuiſſe declarauerit, certè negari non poteſt, quin etiam Sacramenta fuiſſe declarauerit.

Habemus igitur, Concilia duo Oecumenica, quæ de hoc Sacramento ex profeſſo tractauerunt, non modò non tradidiſſe nouam formam, & Miniſtrum huius Sacramenti, ſed etiam perſpicuè docuiſſe, nõ eſſe quærenda alia præter ea, quæ in contractu legitimi coniugii inueniuntur.

SECVNDO probatur ex communi conſenſu Theologorum. Nam in primis Hugo de S. Victore, libr. 2. de Sacramentis, par. 11. ca. 5. apertè dicit: Sacramentum Matrimonii perfici, cùm conſenſus vtriuſque coniugis exprimitur.

S. Thomas in 4. diſt. 26. quæſt. 2. art. 1. ad 1. clariſſimè docet, formam Sacramenti Matrimonii eſſe verba coniugum; ex quo idem Doctor colligit, Sacerdotis benedictionem non eſſe de eſſentia Matrimonii. Et diſtinctio. 28. quæſtio. vnica, articu. 3 dicit, clandeſtina Matrimonia eſſe vera Sacramenta, etiamſi nullus adſit Miniſter Eccleſiaſticus: quia in clandeſtinis inueniuntur omnia, quæ ſunt de eſſentia huius Sacramenti. Atque hoc idem ceteri omnes docent: nam idem Canus fatetur eſſe hanc opinionem communem Scholarum.

Et Dominicus à Soto, qui paulò antè libros ſuos in quartum ſententiarum edidit, quàm ſua loca Theologica ediderit Canus, affirmat in 4. diſt. 26. quæſt. 2. art. 5. ſuo tempore non defuiſſe aliquos, qui diſputare inciperent, formam eſſentialem Sacramenti Matrimonii eſſe illa verba Sacerdotis: *Ego vos coniũgo*; ſed tamen nullum adhuc fuiſſe, qui eam ſentẽtiam ſcriptis mandare auſus fuiſſet.

Ex quo intelligimus, Cani opinionem eſſe omnino ſingularem, & nouam: ex quo rurſus efficitur, aut Cani opinionem falſam eſſe, aut certè totam Eccleſiam in re grauiſſima multis ſeculis erraſſe. Nam ſi Cani opinio vera eſſet, erraſſent Theologi omnes, qui docebant Matrimonia clandeſtina, & alia ſine Miniſtro Eccleſiaſtico celebrata, vt vera Sacramenta habenda, ac veneranda eſſe. Errantibus autem Theologis, erraſſent etiam Parochi, & Epiſcopi, & ipſorum populi: iudicium enim Theologorum in rebus ſacris, Paſtores vt plurimum ſequi ſolent. Immò Canus ipſe, loco notato affirmat, Concilium Florentinum nihil de materia, & forma huius Sacramenti definire voluiſſe quia nihil de ea re à Theologis definitum inueniebat. Quod ſi Concilia Oecumenica, iudicia communia Scholarum ſequuntur, quantò magis priuatim ſinguli Paſtores id facient? Id ergo abſurdi ſequitur ex opinione Cani, vt multis iam ſæculis contractus merè ci-

uilis pro Sacramento Dei falso in Ecclesia Catholica habitus sit.

Quod vero ille dicit, Theologos nihil certi de Matrimonii Sacramento scribere, in varias opiniones discedere, & quæstionem ipsam ex professo non tractasse, nihil eius caussam iuuare potest. Theologi enim etiamsi de materia Sacramenti huius diuersas opiniones sequantur, tamen de forma, & de Ministro nulla apud eos dissentio est, & ideo quæstionem ex professo non instituunt, sed simpliciter affirmant id quod veritas habet, quia res ista semper in Ecclesia certissima fuit, neque venit in mentem vlli, vt id in controuersiam reuocaret.

Tertio probatur ratione. Aut Matrimonia inter legitimas personas, easque Christianas, siue noua illa forma à Sacerdote prolata, continent vinculum insolubile vnius cum vna, vel non continent.

Si continent, ergo sunt vera nouæ legis Sacraméta, nam illud vinculum est res Sacramenti, vt Augustinus docet, libro de bono coniugali, ca. 7. & illa est caussa, cur Matrimonia infidelium etiam legitima & cõsummata solui possint per conuersionem alterius cõiugis, 1. Cor. 7. quia nimirum non sunt Sacramenta. Itaque illud vinculum omnino insolubile, est res supernaturalis, & Sacramenti diuini effectus: quocirca vbi ille est, ibi etiam Sacramentum necessariò esse debet.

Si verò non continent illud vinculũ, ergo solui possunt, saltem in aliquo casu, vel cum Ecclesiæ dispensatione; & multæ etiam vxores duci possunt à Christianis modò sine benedictione Sacerdotali ducantur. Nã si vinculum vnius cum vna insolubile ex Sacramento nascitur, & hic nullum est Sacramentum, quid prohibet ista Matrimonia multiplicari, vel solui? At inauditum est in Ecclesia Catholica, vt legitimè contracta, & consummata Matrimonia per vllam dispensationem soluantur, aut multiplicentur etiamsi absque vllo ministerio Sacerdotum celebrata sint. Immo Concilium Tridentinum, sess. 24. in decreto de matrimoniis clandestinis, ea de caussa inhabiles fecit homines Christianos ad ea matrimonia contrahenda, quia iudicabat non posse vlla ratione dissolui Matrimonia, quamuis clandestina, si legitimè contraherentur; & tamen videbat expedire omnino, vt eiusmodi Matrimonia, vel non fierent, vel facta dirimerentur.

CAPVT VIII.

Soluuntur argumenta Cani.

IAM ad Cani argumenta respondeamus. Prima obiectio: *Non potest ex Scriptura, vel traditione probari, Matrimonium prophanè contractũ sine Ministro Ecclesiastico, esse Sacramentum: ergo si Matrimonium reuera Sacramentum est, oportet illud præter ciuilem cõtractum habere formam aliquam sacram, & Ministrũ Ecclesiasticũ.*

Respondeo, Scriptura, & traditio neque Matrimonium prophanè contractũ, neque Matrimonium cum forma sacra à Ministro Ecclesiastico pronunciata, docent esse Sacramentum, sed generatim solùm loquuntur, ac Matrimonium Christianorum Sacramentum esse testantur: nusquam enim in Scriptura, aut etiam in Concilio vllo, aut sacro Doctore inueniet Canus, formam Sacramenti Matrimonii esse verba sacra, quæ à Sacerdote pronunciantur. Quare si argumentum aliquid probaret, probaret nullum esse Matrimonii Sacramentum, aut certè non posse hoc Sacramentum ex diuina Scriptura, vel traditione defendi. Sed nihil horum probat: nam Concilia, & Patres Scripturam diuinam, quæ de Sacraméto Matrimonii loquitur, semper intellexerunt de ipso contractu ciuili Matrimonii quatenus à Christo per additionem gratiæ ad Sacramenti dignitatem euectus, & translatus fuit.

Secvnda obiectio: *In Concilio Florentino definitũ est, omnia Sacramenta rebus, & verbis cõstare. In Matrimonio prophanè contracto sine Ministro Ecclesiastico, sæpe nulla sunt verba, sed soli nutus, aut litera, aut ipsa copula coniugalis, non igitur tale Matrimonium Sacramentum esse potest. Quod si quis respondeat, nutus, & literas, & copulam, vicem verborum gerere: contrà obiici potest eadem ratione probari posse licere Sacerdoti muto nutibus absoluere, aut Episcopo muto Ordines sacros conferre. Et præterea absurdissimum esse videtur, vt copula vicem suppleat formæ Sacramentalis, cùm in ea Spiritus sanctus non adsit vt habetur Can. Connubia, 32. quæst. 2.*

Respondeo, in Concilio Florentino per verba quæ ad omnia Sacramenta requiruntur, intelligi non solùm verba propriè dicta, sed etiam ea signa, quę vicem verborum gerunt. Nam ideo idem Concilium, cum singula Sacramenta sigillatim exponeret, non dixit, in Matrimonio necessario verba requiri; sed ait regulariter verba coniugum adhiberi. Addidit vero illud *(Regulariter)* quia nonnunquam nutus adhibentur, qui lòcum verborum teneant.

Neque inusitatum est, aut præter Scripturæ diuinæ morem, vt per nutus homines loqui dicãtur, & proinde nutus verborum vicem teneant: nam Ioan. 13. *Innuit Simon Petrus Ioanni, & dixit*; quem locum enarrans Augustinus, scribit, Petrum innuendo dixisse, & ipsos nutus à diuina Scriptura verba appellari.

Ad ea quæ Canus obijcit de Sacramento Pœnitentiæ, & ordinationis; Respondeo, Magnum esse discrimen inter ea Sacramenta, & Matrimoniũ: Sacramentum enim Pœnitentiæ habet formam iudicii: in iudicio autem ex tribunali sententia pronũcianda est; neque vnquam est auditum, vt iudex mutus constitueretur. Præterea debet Sacerdos confitentem audire, examinare, signa Pœnitẽtiæ in ipso cernere, propositum non peccandi, & pro præteritis satisfaciendi in ipso cognoscere, quæ omnia requirunt præsentiam vtriusque, & vt Sacerdos audire, & loqui possit. Pari ratione Episcopus Ordines collaturus, debet præsentes habere ordinãdos, vt eis manus imponat, & instrumenta sacra tangenda offerat: debet etiam verbis formam pronunciare, vt certa potestas, quæ per Ordinationem confertur, exprimatur. Denique (si nihil haberemus aliud) Ecclesiæ vsus satis ostendit, neque Absolutionem, neque Ordinationem vel à muto, vel ab absente conferri posse. At verò Matrimonium formam habet contractus: contractus autem ex natura sua, & ex consuetudine id habet, vt etiam inter mutos, vel absentes celebrari possit.

Ad illud de copula, iam ante responsum est, quęstione superiore: nam illud etiam Caluinus obiecerat.

Tertia obiectio: *Sacramenta sunt ceremoniæ sacræ, & actus religionis. At Matrimonium prophanè contractum solis verbis coniugum, nihil habet sacri; non igitur tale Matrimonium Sacramentum dici potest.*

Respondeo, Matrimoniũ ex se quidem res est naturalis & ciuilis: tamẽ ex adiuncta significatione, & efficientia gratiæ, planè sacrum est. Quare verba illa: *Ego te accipio in meam: Ego te accipio in meum*, non eandem vim habent apud Ethnicos, & apud fideles: apud illos enim solum cõtractum ciuilem efficiunt, & ideo verba sacra propriè dici nequeunt; apud Christianos autem, quia vnionem significant non solum corporum, sed etiam animorum, vel similitudinem vnionis Christi & Ecclesiæ, & sanctificant homines, sacra verba merito dicũtur & sunt. Neque obstat, quòd interdum à coniugibus nihil sacrum cogitãtibus dicuntur. Nam

etiam verba Baptiſmi, aliquando ab infidelibus ſine vlla religione pronunciantur, & tamen quia ex inſtitutione ſua verba ſunt ſacra, & cum intentione faciẽdi quod Eccleſia facit, pronunciantur, Sacramentum efficiunt.

QVARTA obiectio: *In omnibus Sacramentis ex declaratione Florentini Concilij, requiritur certus Miniſter qui Sacramentum conferat: At in Matrimonio prophanè contracto nullus eſt Miniſter; non igitur tale Matrimonium eſt Sacramentum.*

RESPONDEO, Concilium Florentinum, Miniſtrum quidem requirit, ſed non negat poſſe in eundem hominem concurrere Miniſtri, & ſuſcipiẽtis perſonam: immò hoc ipſum idem Concilium apertè docuit, cum ait, cauſſam efficientem Matrimonii eſſe conſenſum coniugum per verba ipſorum expreſſum. Neque obſtat, quòd in aliis Sacramentis diſtinguatur Miniſter à ſuſcipiente. Nam vt ſuprà diximus, id proprium eſt Matrimonii, quia contractus quidam eſt: natura enim contractus id exigit, vt ipſi contrahentes ſui contractus ſint cauſſa.

QVINTA obiectio: *Fideles non ſe exiſtimant ſacrilegos, quo tempore ſic prophanè contrahunt, ſi fortè gratia Dei careant: in animis igitur fidelium inſcriptum eſt, eiuſmodi contractum non eſſe Eccleſia Sacramentum.*

RESPONDEO; non video quemadmodum antecedẽs argumenti ſui Canus probare poſſit: nam contrarium eius, quod ipſe aſſumit, multò probabilius eſt. Cùm enim in Catechiſmis paſſim omnes legant, ſeptem eſſe Sacramenta, atque vnum ex eis eſſe Matrimonium, neque vnquam vel in Catechiſmis legerint, vel in concionibus audierint, non omnia Matrimonia, ſed tantum quædam eſſe Sacramenta; credibile eſt fidelem populum communiter in ea ſententia eſſe; vt omnia Matrimonia legitima Sacramenta eſſe cenſeat, & proinde ſacrilegium in eius Sacramenti violatione committi non dubitet.

NEQVE obſtat, quod nonnulli ad Matrimonium ſuſcipiendum accedant multis peccatorum ſordibus inquinati: nam multi etiam contrà inueniuntur, qui nulla ratione audent Matrimonium contrahere, niſi peccatorum confeſſione antè præmiſſa. Deinde ſi tam multi ſunt qui ſacra vaſa diripiunt, qui templa polluunt, quia alia ſacrilegia apertè committunt, etiamſi ea ſacrilegia eſſe non dubitent, quid mirum, ſi hoc ſacrilegium nonnulli facilè perpetrent, ſiue ſacrilegium eſſe ſciant, ſiue etiam fortaſſe neſciant?

SEXTA obiectio: *Auguſtinus in epiſtola vigeſimatertia ad Bonifacium, ſcribit, res ipſas corporeas, quibus Sacramenta conſtant imaginem, & ſimilitudinem gerere eius ſanctificationis, cuius ſigna & cauſſæ eſſe dicuntur, vt Baptiſmi lotio externa, internam purgationem, & Euchariſtia externa manducatio, internam refectionem deſignant, & ſuo modo efficiunt. At Matrimonium ciuile, & prophanum, nec ſanctificationis imaginem gerit, neque ad ſanctificandum ſub quadam externa ſanctitatis ſpecie exhibetur: non eſt itaque propriè Sacramentum.*

RESPONDEO; Matrimonium ciuile, non quidem vt ciuile, ſed vt à Chriſto euectum ad ordinem rerum ſacrarum, pulcherrimè refert imaginem coniunctionis Chriſti cum Eccleſia, & cum anima vniuſcuiuſque per gratiam, & charitatem: id enim repræſentat externa viri, & vxoris ſocietas, quam materiam huius Sacramenti eſſe diximus, vt eſt lotio in Baptiſmo, & ſpecies panis in Euchariſtia. Ad eandem vnionem Chriſti cum anima non ſolùm ſignificandam, ſed etiam efficiendam, Matrimonii Sacramentum adhiberi ſuprà docuimus: quare falſa eſt aſſumptio argumenti contrarij, quam ſanè auctor probare debuiſſet; non ſimpliciter, vt fecit, aſſerere.

A SEPTIMA obiectio: *Verba ex Concilio Florẽtino, forma Sacramentorum ſunt: At fieri nequit, vt res non ſacra, Sacramentum perficiat: verba igitur ſacra Sacramentorum formæ eſſe debent. At in Matrimonio prophanè contracto nulla ſunt verba ſacra; non igitur tale Matrimonium Sacramentum appellari poteſt.*

Aſſumptionem, quam negandam eſſe facilè Canus animaduertit, probat, quia ſi vlla eſſent eiuſmodi verba, illa certè eſſent: *Ego te accipio in meam, &c.* Hæc autem non eſſe verba Sacramentalia, multis rationibus contendit. PRIMO, quia verba eius, qui ſuſcipit Sacramẽtum, materia eſſe poſſunt, forma autem nullo modo, cum forma ab agente in paſſum mediãtibus cauſſis adminiſtris introducatur.

SECVNDO, quia licet materia Sacramentorum res aliqua naturalis eſſe poſſit, forma tamen, quæ dat eſſe Sacramento, neceſſariò ſupernaturalis eſſe debet, illa autem verba: *Ego te accipio in meam,* vndique naturalia ſunt, & ab omnibus gentibus vſurpata.

TERTIO, forma Sacramenti ſignificat eum ſpiritualem effectum, cuius cauſſa Sacramentum eſſe dicitur. At illa verba; *Ego te accipio in meam,* nullius effectus ſpiritualis ſigna ſunt.

QVARTO, verba quæ ſunt forma Sacramenti, diuina inſtitutione determinata ſunt, nec poſſunt hominum arbitrio mutari: at verba, quibus Matrimonium contrahendum ſit, nulla ſunt omnino definita.

QVINTO, quando verba aliqua ſunt forma Sacramenti, ſi nutus, vel Scriptura, vel aliud quodlibet ſignum, eorum verborũ loco ſubſtituitur, inanis actio eſt. At ſi contrahentes loco verborum nutus vel Scripturam ſubijciant, æquè conficiunt Matrimonium, ac ſi verbis vterentur.

C SEXTO, nomen Sacramenti pro materia accipi ſolet, pro forma non item: Baptiſmus enim dicitur ablutio non illa verba: *Ego te baptizo, &c.* At illa verba: *Ego te accipio in meam, &c.* dicuntur Matrimonium, ſeu Matrimonij Sacramentum: eſt enim Matrimonium contractus, qui ex amborum coniugum verbis conſtituitur. Verba igitur illa materia Sacramenti ſunt, non autem forma.

RESPONDEO, nego verba illa: *Ego te accipio in meam, &c.* non poſſe eſſe formam Sacramenti. Ad PRIMAM probationem RESPONDEO, non eſſe impoſſibile, neque abſurdum, vt aliquando idem ſit agens, & patiens præſertim ſecundum partes diuerſas: poteſt enim vnuſquiſque manibus ſibi ipſe pedes ligare, vel ſoluere, vel abluere immò & vna manu alteram ſoluere, ligare, abluere; eodem igitur modo poterit verbis, & lingua ſe ipſe alteri tradere, quod in Matrimonio ſolum requiritur. Quare ſi Cani argumentum valeret, probaret etiam Matrimonium, vt contractum ciuilem, eſſe impoſſibile: neque enim poteſt Matrimonium contrahi, quin ſeipſi coniuges ligent, & proinde forma contractus in ipſum eundem inducatur vt patientem qui eam formam producit, atque inducit, vt agens. Cur autem fieri nequeat, vt quis ſe ipſe baptizet, aut confirmet, aut ordinet, aut inungat, &c. non eſt ea cauſſa, quam hoc loco adfert Canus; facillimum enim eſſet, vt quis ſe ipſe aqua aſpergeret, ac diceret: Ego me baptizo, &c. & idem de aliis Sacramentis: ſed quia repugnat in eis ratio ſigni, vt ſuprà diximus, quæ non repugnat in Sacramento Matrimonij.

D Ad SECVNDAM probationem RESPONDEO, tam materiam, quam formam Sacramenti eſſe rem naturalem, ſi Phyſicè conſideretur, & ſupernaturalem, ſi conſideretur Sacramentaliter. Non enim verba ſolùm ſed etiam ablutio, inunctio, &c. ſignificationem habent ſupernaturalem ex diuina inſtitutione: id quod etiam Canus admittit, vel potius in argumentum aſ-

sumpsit, obiectione sexta; quare inanis est distinctio, qua hoc loco vtitur. Et sicut ipse admittit illa verba: *Ego te accipio in meam*, esse materiam Sacramenti, licet sint verba aliquo modo humana, & naturalia; ita poterat admittere esse formam. Nam quemadmodum ille cogitur dicere verba illa, quatenus materia Sacramenti sunt, esse sacra, & supernaturalia, ratione nouæ significationis à Deo institutæ; ita nos dicimus verba illa, vt Sacramenti formam, esse sacra, & supernaturalia, &c.

Ad Tertiam Respondeo, verba illa ex diuina institutione significare effectum spirituale, nimirum spiritualem vnionem Christi cum Ecclesia, & cum anima: quod idem cogitur Canus dicere de ildē verbis, quatenus, ipsius opinione, materia sunt: nam etiam materia significare debet.

B Ad Quartam Respondeo, verba Sacramētalia determinata esse quoad sensum, non quoad numerum syllabarum, vel sonum vocis; alioqui non possent linguis diuersis Sacramenta celebrari. Sic igitur in Sacramento Matrimonii verba determinata sunt, quæ mutuum consensum sufficienter exprimunt siue id pluribus, siue paucioribus vocibus fiat.

Ad Quintam Respondeo, tunc solum non posse subijci nutus loco verborū, quando forma Sacramenti est solum verbum propriè dictum: at in Matrimonio id peculiare est vt forma sint tam verba proprie dicta, quàm etiam impropriè: vt nutus: vt suprà diximus in solutione secundæ obiectionis.

Ad Sextam Respondeo, argumento illo tantùm probari verba coniugum esse materiam, nō esse etiam C formam. Nam si id, quod materia est tantum Sacramenti, Sacramentum nominari potest; quantò magis Sacramentum nominari poterit id, quod simul materia est, & forma?

Deinde verba illa: *Ego te accipio in meam*, Matrimonium appellari, est omnino inauditum: Matrimonium enim definitur, maris & fœminæ coniunctio, individuam vitæ consuetudinem retinens. Sic definit Alexander III. cap. illud, de præsumptione, & ante eum Iustinianus, Instit. de pat. potest. in principio, & eam definitionem Theologi, & Canonistæ passim recipiūt. Quare verba illa: *Ego te accipio in meam*, caulla Matrimonii sunt, sed non sunt ipsa Matrimonium: proinde argumentum contra auctorem suum pugnat, probat, enim illa verba: *Ego te accipio in meam*, non esse materiam huius Sacramenti, sed potius formam, cùm Sacramentum de materia dicatur, de his autem verbis non dicatur.

Vltima obiectio sumitur ex auctoritate Theologorum, Patrum, ac Pontificum: contendit enim Canus, non esse sententiam nostram communem omnibus Theologis. Atque ex tanto numero Doctorum, producit solum tres, aut quatuor, ac deinde addit multa loca Pontificum, & Patrum ex iure Canonico deprompta, quæ nihil ad rem faciunt. Respondeamus ad singula.

Primo adducit Gulielmum Parisiensem, qui in libro de Sacramentis, tracta. de Matrimonio, cap. 9. q. 1. negat Matrimonium veri nominis Sacramentum esse, & Sacramentalem virtutem habere, nisi sacerdotali ministerio consecratum fuerit. Huic testimonio similes sunt nonnullorum Canonistarum sententiæ, qui Sacramentum Matrimonij gratiam conferens constituunt in benedictione Sacerdotali, & precibus, quæ super cōiugatos fundi solent, quorum Canonistarum sententiam affirmat Canus hoc loco probabiliorem esse, quàm sententia Theologorum sit.

Respondeo, duplex est benedictio sacerdotalis in Matrimonio. Vna, quæ datur in contractu de præ- A senti, cùm Sacerdos dicit, *Ego vos coniungo, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti*, & hæc fere in domo priuata dari solet. Altera est benedictio, quæ datur in templo tempore Missæ, cum adiunctis variis precibus.

Si de priore loquatur Canus, de qua sanè loqui visus est in tota superiore disputatione, nullum habet auctorem, quem pro sua sententia proferat: nam Gulielmus Parisiensis, & Canonistæ loquuntur de benedictione, & precibus, quæ adhibentur tempore sacrificii in templo. Si de posteriore loquatur, habet quidem auctores prædictos, sed illi & pauci sunt, & nullo modo cum omni Schola Theologorum conferendi. Et præterea in manifesto errore versantur: nam illam benedictionem posteriorem, exploratum, ac certum est, sacramentale quid esse, non autem Sacramentum, cum in ea benedictione nulla sint verba, quæ forma Sacramenti esse videantur, & cùm ea benedictio secundis nuptiis non detur, quæ tamen omnium iudicio vera Sacramenta sunt, & cum absque peccato omitti possit, modò negligentia, & contemptus absit, vt patet ex can. Nostrates, 30. quæst. 5.

Adde, quod fundamentum Canonistarum debilissimum est; probant enim sententiam suam ex cap. In Ecclesiæ, de simonia, vbi prohibentur sacerdotes accipere pecunias pro benedictione nubentium, quia ea benedictio Sacramentum est. Sed eo loco vocatur benedictio nubentium, Sacramentum largo modo; vt etiam ibidem Sacramenta vocantur, id est, cæremoniæ sacræ, exequiæ defunctorum, officium sepulturæ, deductio Episcopi ad suam sedem, & alia id genus.

Secvndo obijcit Canus Patres Concilii Colonien sis, qui aliam formam Sacramenti requirunt, quàm Scholastici requirere solent. Sed ad hoc suprà respondimus, cum Kemnitium refutaremus: ostendimus enim ex verbis ipsis Enchiridii, nomine Concilii Colonien sis, editi, formam huius Sacramenti esse verba, quibus coniuges mutuum consensum exprimunt.

Tertio obijcit Canus Petrum Paludanum, qui in 4. d. 5. quæst. 2. scribit, non peccare coniuges, qui Matrimonium contrahunt in peccato mortali existentes. Ex qua sententia colligitur Matrimonium ciuiliter contractum non esse Sacramentum, neque enim auctor ille tam imperitus erat, vt nesciret Sacramentum Matrimonii sine sacrilegio susci pi non posse ab iis, qui in peccato mortali existunt.

Respondeo, Petrus Paludanus in illo ipso loco quem D Canus citat, apertis verbis docet, Sacramentum Matrimonii ministrari ab ipsis coniugibus, consensum suum inuicem exprimentibus, cum in eo consensu signis expresso essentia Matrimonii consistat. Quare mirum est, cur Canus velit nos potius ex consequentia quadam ipsius colligere Paludani sententiam, quàm ex propriis verbis illius. Porrò Paludanus eo loco non loquitur de coniugibus, vt Sacramentum Matrimonii recipiunt, sed vt illud ministrant: siquidem probare volebat; non semper peccare ministrum, qui in peccato existens Sacramentum dispensat, vt in casu necessitatis, sed quidquid sit de hac eius sententia, dubitari non potest de mente eius in quæstione, quam nunc tractamus.

Qvarto obijcit S. Thomam, quem duobus in locis sententiæ suæ subscribere Canus affirmat. Vnvs locus est in 4. dist. 1. q. 1. ar. vbi S. Thomas docet, ad Pœnitentiam quatenus virtus moralis est, & ad Matrimonium, vt est in officium naturæ, non requiri determinata verba, sed signa, & nutus quoslibet sufficere. At verò vt Pœnitētia, & Matrimoniū Sacramenta sunt,

ta sunt, in dispensatione ministrorum Ecclesiæ constituta requiri determinata verba. ALTER locus, est lib. 4 contra Gentes, c. 78. vbi S. Tho. probat, matrimoniũ esse Sacramentum, quia per ministros Ecclesiæ dispensatur; & quædam benedictio nubentibus datur.

RESPONDEO, prior locus si quid probat, probat solũ ad Sacramentum matrimonij non sufficere nutus, siue quæcunque alia signa, sed necessaria esse verba, vt in omnibus alijs Sacramentis; at non probat, matrimonium non esse Sacramentum, nisi verba illa à ministro Ecclesiastico proferantur, cùm idem S. Thomas dist. 26. q. 2. ar. 1. ad 1. diserris verbis dicat, formã Sacramẽti esse verba coniugum; benedictionem autem Sacerdotis non esse de essentia huius Sacramenti. ADDE quod idem S. THOMAS in secũdo scripto in quartum, c. 1. q. 1. ar. 3. cũ posuisset verba suprà scripta, quæ habentur etiam in primo scripto, addidit: *Vel dicendum, quod in his, vt Sacramenta sunt, requiruntur aliqua signa loco verborum*; ex quo loco intelligimus S. Thomam non certum fuisse prioris opinionis.

In posteriore loco, S. Thomas probat matrimonium esse Sacramentum à signo, & coniecturis, vt etiam nos supra fecimus, est enim signum huius rei, quod matrimonium sacerdotali benedictione ornetur, & quod ad Ecclesiæ ministros pertineat causas matrimoniales iudicare.

QVINTO profert testimonia grauissimorum auctorum. Euaristi in epist. 1. Calixti in epist. ad Episcopos Galliæ, Siricij in epist. ad Himerium, Hormisdæ apud Gratianum 20. q. 1. can. Nullus, Nicolai apud eundem Gratianum 31. q. 2. can. Lotharius, Ambrosij lib. 9. ep. 70. ad Vigilium, Isidori lib. 2. de officijs Eccles. cap. 19. DENIQVE testimonia Conciliorum quorundam, vt Carthaginensis IV. can. 13. Lateranensis, vt habetur ca. in Ecclesia corpore extra de simonia. Viennensis. vt habetur in Clemẽtina, religiosi, de priuilegijs, Lugdunensis 35. quæst 3. can. Nulli. & Constantiensis in fine ipsius Cõcilij. Quæ sanè testimonia, si quid haberent contra sententiam nostrã, meritò nos terrerent.

A TNIHIL omnino habent (vno Euaristi testimonio excepto) nisi in matrimonio adhiberi solere, vel debere benedictionem sacerdotalem, & alias eiusmodi cæremonias: quod etiam nos libentissimè accipimus, & contra hæreticos defendimus. Esse autem eas cæremonias de essentia Sacramenti, aut Matrimonium per verba de præsenti inter fideles contractum, non esse Sacramentum, in nullo eorum testimoniorum inuenitur: immo in Concilio Lateranensi, vnde sumptum est illud cap. In Ecclesiæ, de simonia, vocatur quidem benedictio nubentium, Sacramentum, sed tale Sacramentum, quale est etiam officium sepulturæ, exequia defunctorum, deductio Episcopi ad suam sedem, & similia.

Vnus est Euaristus, qui in epi. 1. & apud Gratianum 30. q. 5. can. Aliter, Matrimonia sine Sacerdote contracta videtur dicere, non esse Matrimonia, sed adulteria, vel stupra, vel fornicationes.

SED hoc testimonium rectè exponitur à Theologis & Canonistis, qui docent, loqui Pontificem de Matrimonio legitimo in foro exteriore. Ecclesia enim non iudicat Matrimonium, legitimum sed fornicationem in foro exteriore, nisi testibus probari possit, tametsi sciat in foro conscientiæ esse verissimum Matrimonium, si vtriusque coniugis consensus interuenerit. Quod autem Euaristus Matrimonia clandestina iudicet illegitima, quia præsumitur defuisse mutuus consensus in coniugium, perspicuum est ex vltimis verbis epistolæ, vbi legimus Matrimonium esse illegitimum, nisi voluntas propria suffragata fuerit, & vota succurrerint legitima.

A Hanc autem solutionem admittere cogitur Canus, nisi velit contra decretum Tridentini Concilij credere, matrimonia clandestina non fuisse vera coniugia, sed adulteria, vel stupra, aut fornicationes. Euaristus enim matrimonia illa occulta non solùm negat esse sacramenta, quod Canus audire cœpit, sed etiam affirmat esse adulteria, stupra, fornicationes, quod nisi intelligatur in foro exteriore tantùm, manifestum errorem continet, & Concilium generale, cui Canus, vt verè Catholicus parendum esse non dubitabat, apertissimè definiuit.

CONTROVERSIA TERTIA.

De vnitate Coniugij.

CAPVT IX.

De polygamia multarum vxorum successiuè.

B SEQVITVR controuersia TERTIA de vnitate matrimonij, siue de polygamia quæ vnitati opponitur. Duæ sunt partes principales huius controuersiæ. VNA de polygamia multarum vxorum successiuè. ALTERA de polygamia multarum vxorum simul.

De polygamia multarum vxorum successiuè, quarum videlicet vna alteri succedat, duo sunt, quę nobis hæretici huius temporis objiciunt. PRIMVM est, quod Polygamos non admittamus ad sacros Ordines.

C SED de hac re disseruimus in 1. lib. de Clericis, vbi ostendimus, Paulum vnius vxoris virum, id est, qui non plures vxores habuerit, Episcopũ, Presbyterum, & Diaconum ordinari voluisse, 1. Tim. 3. & Tit. 1.

ALTERVM est, quod prohibeamus Christianis istam polygamiam. Kemnitius enim in 2. par. Exa. pag. 1226. scribit, Catholicos existimare, secundas nuptias non debere benedici, eo, quod Sacramẽto careant, & fornicationes sint, ac prostitutiones, & allegat decretum Gratiani, can. Hac ratione, & can. Quomodo. 31. q. 1.

SED hæc est manifesta calumnia. Fuit quidem antiquus error Montani, vt refert S. Augustinus in lib. de hæresibus, c. 26. & Tertulliani, vt patet ex lib. eiusdem de Monogamia, & Nouatianorum, teste Theodoreto lib. 3. de fabulis hæreticorum, secundas nuptias esse illicitas: Catholici verò, & verbo, & facto docẽt, secundas nuptias, immò etiam tertias, & quartas, & alias deinceps esse licitas, & vera Matrimonia, atque adeò Sacramenta.

D Id quod ex Apostolo manifestè colligitur, qui Ro. 6. affirmat; mulierem viro suo mortuo non fore adulteram, si alteri viro nupserit; & 1. Cor. 7. dicit: *Si dormierit vir eius, cui vult nubat, tantùm in Domino.* quem locum diligenter expendit Augustinus li. de bono viduitatis, c 12. vbi obseruat, B. Paulum non dixisse: Si dormierit primus vir, aut secundus, aut tertius, sed indefinitè: *Vir eius.* Proinde semper nubere licet, mortuo marito, quotus tandem fuerit. Idem Apostolus, 1. Tim. 5. viduas iuniores hortatur, vt secundò nubant, ob incontinentiæ periculum.

PRÆTEREA Concilium Nicænum can. 8. iubet Nouatianos non recipi, cùm ad Ecclesiam redeunt, nisi polliceantur se communicaturos etiam cum ijs, qui fortè secundas nuptias experti fuerint.

HUC ACCEDVNT testimonia Patrum, Ambrosij in lib. de viduis, Hieronymi in epistola ad Geruntiam, Augustini in libro de bono viduitatis, Chrysostomi hom. 20. in epist. ad Ephesios, & aliorũ, qui secũdas nuptias apertè probant licet illis continentiã præferant.

Digitized by Google

DENIQVE Concilium Florentinum in instructione Armenorum (iuxta fidem eius,qui summam Conciliorum collegit) non solùm secundas, & tertias, sed etiam quartas, & alias deinceps nuptias, licitas esse declarauit.

Ad id, quod obiicitur de benedictione. RESPONDEMVS, verissimum esse secundas nuptias non benedici; sed causſam huius rei non esse, quia secundæ nuptiæ careant Sacramẽto. Nam illud primum,id est,secundas nuptias non debere benedici, affirmãt grauissimi auctores,Patres Concilij Neocæsarienſis,can.7.Ambrosius,siue quicunque fuit auctor, in 7. cap. prioris ad Corin. & c.3.caput prioris ad Tim.Augustinus ser. 243. de tempore. Isidorus lib.2.de officiis diuinis,cap. 19. Alexander III. & Vrbanus III. extra de secundis nuptiis, cap. Capellanum,& cap.Vir autem. At ideo secundas nuptias non benedici, quod Sacramento careant, Patres citati non dicunt, neque est verum: benedictio enim illa ad Sacramenti essentiam non pertinet,vt supra ostendimus. Causſa autem cur secundæ nuptię non benedicantur,est,quia benedictio in primis nuptijs data non perit, neque debent iterũ benedici qui semel benedicti fuerunt, vt Vrbanus docet loco notato.

AD loca,quę obiecit Kemnitius facilè est respondere. Nam vel Canonum illorum auctores Kemnitius reprehendit;vel Gratianum collectorem.Si auctores Canonum: cum antiquissimis Patribus bellum gerit, non cum Scholasticis,vel recentioribus Doctoribus: tres enim Canones,qui in secundarum nuptiarum reprehensionem eo loco citantur, deprompti sunt ex auctoribus,qui ante mille & centum,vel mille & ducẽtos annos vixerunt. Si collectorem Kemnitius accusat,iniquus,& improbus est,cùm eodem loco Gratianus apertè contrarium asserat, & multa testimonia Hieronymi,& Augustini adducat,vt probet non solum secundas, sed etiam quartas, & vlteriores nuptias licitas esse.

Sed expendamus etiam Canones à Gratiano citatos.PRIMVS est Cõcilij NEOCÆSARIENSIS ante annos MCC.celebrati:nam in eo Concilio,can.7. prohibẽtur Presbyteri interesse celebritati secundarum nuptiarum, cùm pœnitentia iniungenda sit iis, qui sæpius nubunt.

Hunc Canonem aliqui intelligunt de iis,qui simul plures vxores habere volunt: quod esse contra Euãgelũ in sequenti capite demonstrabimus. Alij eundẽ Canonem de iis intelligunt,qui sæpius nuptias contrahunt successiuè,atque hos non peccare affirmant, quòd sæpius nuptias appetant; sed quod in secundis nuptiis eam celebritatem adhiberi velint,quæ solùm in primis,de more Ecclesiæ adhibẽda est:& ideo pœnitentiam iniungendam illis esse à presbyteris,à quibus ad eam celebritatẽ inuitantur. Potest etiam fieri, vt antiqui illi Patres, qui aliis etiam in rebus seueriores erant, ob signum incontinentiæ notandos aliqua pœnitentia esse voluerint eos, qui sæpe Matrimonia contrahunt: nam Concilium Laodicenum, can.1.fatetur legitimas esse secundas nuptias,& tamen iniungi certi temporis pœnitentiam iis, qui secundas nuptias appetunt.Sed quæcunque fuerit eorum Patrum mens, Concilium fuit particulare, cui rectè opponi potest Concilium Nicænum generale, can. 8. in quo secundæ nuptiæ apertissimè approbantur.

SECVNDVS Canon tribuitur CHRYSOSTOMO, sed reuera non S. Ioannis Chrysostomi, sed alterius cuiusdam est, cuius extat opus imperfectũ in Matthæum: quod opus aut est hominis hæretici, aut est ab hæreticis corruptum, siquidem multa continet cum doctrina Orthodoxa pugnantia.

A Verba præsentis Canonis habentur serm.32.in cap. 19. Matthæi, vbi auctor ille scribit secundas nuptias ab Apostolis præcipi ob incontinentiam hominum, sed reuera fornicationem esse.Quæ verba nõnulli ita exponunt, vt velint eum auctorem per hyperbolem vocasse fornicationem secundas nuptias, non quòd reuera fornicatio sit,secundò nubere,sed aliquid minus bonum,quam in viduitate permanere. Sed quid: quid sit de auctoris illius mente,certum est, eius verba non habere in dogmatibus auctoritatem: præsertim,cum verus Chrysostomus, hom.20. in epist. ad Ephes. dicat,secundas nuptias non posse damnari.

POSTREMVS Can. S. HIERONYMI est,in lib.1. aduersus Iouin. vbi tam multa scripsit,in laudem virginitatis,& continentiæ, vt visus sit nonnullis non modò polygamiam,sed etiam nuptias absolutè damnare.

B Ceterum in Apologia ad Pammachium pro libris aduersus Iouinianũ,disertis verbis scripsit: *Non damno bigamos, immò nec trigamos, & si dici potest octogamos, &c.* & in comm. c. 1. ad Titum, dicit librum de Monogamia Tertulliani, vbi secundæ nuptiæ damnãtur, esse hæreticum:& in epi. ad Geruntiam de Monogamia: *Quid igitur ?* inquit, *damnamus secunda matrimonia ? minimè ; sed prima laudamus : abijcimus de Ecclesia bigamos? absit; sed monogamos ad continentiam prouocamus.* Itaque S. Hieronymus non illicitas secundas nuptias esse censebat,sed si quando vehementius ad monogamiam hortabatur,id faciebat tum amore pudicitiæ, quo sanctissimus ille vir mirè ardebat,tum ob incontinentiam multorum, qui non contenti secundo,aut tertio,vel etiam quarto matrimonio, vsque ad vicesimum aliquando progrediebãtur: refert C enim in eadem epi. ad Geruntiam, Damasi tempore fuisse Romæ par coniugum, quorum alter viginti vxores sepelierat,altera maritos viginti,& vnum.

Vnus tamen adhuc scrupulus remanere videtur. Nam cùm Catholici doceant, Bigamos defectu Sacramenti non esse ad sacros ordines promoueri,videtur secundum matrimonium apud Catholicos, vt Kemnitius dicebat, Sacramento carere.

RESPONDEO,Bigami,defectu Sacramenti,sacris initiari nequeunt, non quod eorum Matrimonium Sacramentũ non sit,sed quod perfectione quadam significat Christum ita esse vnũ vnius coniugis virum, vt nunquam alteram habuerit: qui autem bigamus est, significat quidẽ Christum esse vnum vnius, quod ad Sacramentum sufficit, sed non significat, ita esse vnius,vt non fuerit alterius; & tum defectu huius significationis,tum ob alias causſas, de quibus egimus in disputatione de bigamia clericorum,bigami ad sacros ordines non assumuntur. D

CAPVT X.

De polygamia multarum vxorum simul.

NVNC ad alteram partem huius controuersiæ veniamus; primus qui inter Christianos polygamiæ aditum parefecit,videtur fuisse Valentinianus Impera. alioqui pius & Catholicus Princeps. Is enim (vt Socrates refert li.4.hist.c.27.) cùm amore captus esset Iustinæ cuiusdam, eámq; in matrimonium ducere vellet, retenta priore coniuge Seuera, ex qua Gratianum filium iam susceperat: vt colore aliquo intemperantiam suam tegeret, legem promulgauit, vt liceret vnicuique duas simul coniuges habere.

Nostro tempore Martinus Lutherus,vt alios errores innumerabiles, ita etiam hũc errorem,cuius fere nulla memoria apud fideles extabat, ab inferis reuo-

care

care conatus est. Nam in propositionibus de bigamia Episcoporum, quas edidit anno M. D. XXVIII. ita scripsit in propos. 65. & 66. *Nota sunt iura Mosaica de fratris defuncti vxore, & de filia corrupta inuito Patre, quæ cogunt plurium esse vxorum virum; quæ non magis sunt abrogata, quàm reliqua omnia, id est, libera, nec prohibita, nec præcepta.* & suprà in propositione 61. & sequentibus dicit, apud Ethnicos fortasse scandalũ fore, si Christianus plures vxores habeat: tamẽ inter Iudæos non esse scandalum, & ideo non posse ostendi id esse illicitum. Et quia in tota Europa, & Africa vix vlli sunt cum Christianis Ethnici, sed tantùm Iudæi, & Mahumetani, quibus vxorum multitudinẽ Pseudo-Propheta suus concessit, secundum Lutheri sententiam liceret in his omnibus regionibus vxores multas ducere. Quid? quod idem Lutherus in explicatione Geneseos, quam anno M. D. XXV. edidit, in commentario ad cap. 16. non obiter, sed ex professo disputat, vtrum Christianis liceat exemplo Abrahæ plures simul vxores habere, ac tandem respondet, id neque esse præceptum, neque prohibitum, sed liberum; & se quidem nolle hanc nouam cõsuetudinem introducere, sed nec improbare posse, cùm exempla Patrum adhuc sint libera.

Hanc Lutheri sententiam Anabaptistæ sequuntur, vt Kemnitius in 2. par. Examinis, pag. 1229. testatur; vbi fatemur rectè à Concilio Tridentino dãnari hunc errorem de polygamia plurium vxorum simul. Quare fateri debet, rectè etiam damnari Archiprophetam Lutheranorum, qui in eodem errore fuit, vt reuera damnatur in 2. cano. Concilij Tridentini, sess. 24. his verbis: *Si quis dixerit, licere Christianis plures simul habere vxores, & hoc nulla lege diuina esse prohibitum, anathema sit.* Hæc enim verba Concilij, quæ à Kemnitio approbantur, propriè in Lutherum diriguntur, cuius est illa sententia, polygamiam non esse à Deo præceptam, nec prohibitam.

Neque est noua hæc definitio Concilij Tridentini. Idem enim definiuit olim Syricius in epi. 1. & Innoc. I. in epist. 9. & Innocentius III. c. Gaudemus, de diuor. ac denique multi alij in toto titulo de sponsa duorum, & apud Gratianum 24. q. 3. cano. Annon.

Potest autem hæc veritas his argumentis cõfirmari. Primo, Christus Matth. 19. reuocat Matrimonium ad primam institutionem, ac vult eam deinceps valere. Sed prima illa institutio excludit polygamiam: igitur polygamia à Christo prohibita est. Maior propositio probatur: nam Dominus interrogatus à Pharisæis, an liceret vxorem repudiare, respondit non licere: *Quia qui fecit hominem ab initio, masculum, & fœminam fecit eos, & dixit: Propter hoc dimittet homo patrem, & matrẽ, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna: itaque iam non sunt duo, sed vna caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet.* Et cum instarent Pharisæi, Mosem permisisse libellum repudij: Dominus iterum reuocans totam causam ad primam institutionem ait: *Ad duritiam cordis vestri Moses permisit vobis dimittere vxores vestras: ab initio autem non fuit sic, &c.*

Quod autem Matrimonium initio institutum, omnino excludat polygamiam multarũ vxorum simul, probatur Primo ex modo loquendi; illa enim verba in numero singulari: *Masculum, & fœminam fecit eos.* &; *Adhærebit vxori suæ.* &; *Erũt duo in carne vna*, apertè indicant, Deum voluisse Matrimonium esse coniunctionem vnius cum vna, non vnius cum multis.

Secundo, ex illa explicatione Christi: *itaque iam non sunt duo, sed vna caro*: hæc enim verba significant Matrimonii initio instituti eum esse effectum, vt qui coniungũtur, fiant vna caro: at si vnus multis iungatur, non erit vna caro, sed multæ, nec tam fiet vnio, A quàm diuisio per tale Matrimonium.

Tertio patet ex ipsa prima creatione hominis. Nam si Deus voluisset Matrimonium esse vnius cum multis, creasset Adamo non vnam tantum, sed multas fœminas, quas in vxores ducere potuisset. Nam non poterat Adam vxorem habere, nisi quæ cum illo creata fuisset à Deo, repugnat enim omnino naturæ, vt pater ducat filium, aut neptem: omnes autem fœminæ præter Euam, filiæ, aut neptes fuerunt. Itaque coëgit Deus Adamum Monogamum esse.

Accedat Vltimo, consensus Patrum. Nam Hieronymus, Chrysostomus, Beda, Theophylactus, & Anselmus in commentar. ad cap. 19. Matt. Ambrosius in lib. de viduis extremo, & Augustinus lib. 1. de nuptiis & concupiscentia, cap. 9. docẽt Matrimonium initio institutum, excludere polygamiam; immò rationes paulò antè allatæ, ex his Patribus depromptæ sunt B ferè omnes.

Secundo, Christus Matt. 5. & 19. Marci 10. & Lucæ 16. declarat eum; qui dimissa vxore aliam duxerit mœchari. Ex quibus testimoniis colligitur polygamiam iure Euangelico esse omnino illicitam; nam ideò mœchari dicitur, qui dimissa priore aliam ducit, quia prior nõ poterat dimitti, & licet videatur dimissa coram hominibus, tamẽ adhuc verè est vxor illius, qui eam primò duxerat. Nam si per dimissionem desiisset esse vxor, non mœcharetur vir eius, aliã ducens, quemadmodum non mœchatur, qui priore vxore mortua aliam ducit. Quod si mœchatur qui aliã ducit viuente priore, non licet igitur plures coniuges habere, nisi adulteria licita esse velimus, & si nõ licet aliam ducere, dimissa priore, multò minus priore retenta. Nam nõ licet priore dimissa aliam ducere, quia C prior adhuc est vxor; at multò magis est vxor, quæ nõ est dimissa; quare viuente priore vxore, siue dimissa, siue retenta, illicitum est ducere aliam.

Hoc argumentum non videtur Caietano satis solidum: scribens enim Caietanus in cap. 19. Matth. dicit hoc argumẽtum non carere scrupulo, propter verba quædam Marci. Deinde scribens in capite 10. Marci, explicat scrupulum antea notatũ: est autem hic scrupulus, quoniam Marcus referens verba Domini, non dixit, Qui aliam duxerit, mœchatur; sed: *Qui aliã duxerit, mœchatur super eam.* Ex quo vult Caietanus intelligi (si tamen ego rectè illum intelligo; obscurius enim loquitur more suo) secundum illud coniugium nõ vocari à Christo adulterium simpliciter, sed adulterium in iniuriam prioris vxoris, id est adulterium impropriè, & secundũ aliquid, non absolutè, & propriè. Sed iste scrupulus facilè eximi potest. Nam In D primis illa verba: *Super eam*, non habentur apud Matth. c. 19. & Luc. c. 16. isti enim Euangelistæ absolutè dicunt mœchari eum, qui aliam duxerit.

Neque obstat, quod Caietanus dicit, decere exponi Matthæum & Lucam, per Marcũ, qui addidit, quod alii omiserunt. Nam Euangelistæ licet interdum omittant aliquid, quod ab aliis suppletur, tamẽ semper verum dicunt, & ita sufficienter, vt possint intelligi etiam ab iis, qui non legerint alios Euangelistas, alioqui ii, qui solum vnum aliquando habebant, decepti fuissent. Quare expositio vnius Euangelistæ per alium non deberet esse talis, vt sine ea reddatur falsum, quod aliquis eorũ dixit. Oportet igitur, vt perspicuè verum sit quod Matthæus & Lucas dicũt, videlicet absolutè mœchari eum, qui secundam vxorem ducit, prima viuẽte: alioqui decepti fuissent, qui Matthæum, aut Lucam sine Marco legissent.

Præterea illa verba: *Mœchatur super eam*, non tollunt adulterium, sed ponũt, & aliquid prẽterea addũt. Mœchari enim super dimissam vxorem, est verè

mœchari, sed cum iniuria addita iniustæ dimissionis: & aliter exponere, est sine vlla caussa relinquere propriam, & germanam verborum significationem, & fingere tropos ad arbitrium, quod si liceret, liceret etiam Scripturas omnes corrumpere, & deprauare.

ADDE, quod Augustinus lib. 1. de adulterinis coniugiis, c. 11. & Beda in commentario ad c. 10. Marci, ita Marcum exponunt, vt nos diximus: & Innocentius III. cap. Gaudemus, de diuortiis, totum argumẽtum, quod hactenus explicuimus, habet, & ante eum Innocentius I. in epi. 3. ad Exuperium, c. 6. & omnes alij Patres, quos in sequenti quæstione citauimus, qui affirmat verè eum mœchari, qui viuente priore vxore etiam dimissa per repudium, alteri iungitur.

Sed fortè Caietanus dicere voluit, mœchari super eam, esse verum adulterium, quia ducitur tunc alia vxor, inuita priore, quæ iniustè dimissa est, at retenta, & consentiente priore, non esse adulterium, si ducatur alia; proinde non apertè colligi ex verbis Domini prohibitionem polygamiæ.

RESPONDEO, consensus vxoris neque sufficit, neque requiritur ad polygamiam licitam reddendam. Nam tempore Christiano, quo interdicta est polygamia, etiamsi prior vxor maximè vellet, vt maritus aliã duceret, nõ tamen id ei liceret: tempore autem Patriarcharum, quo polygamia licita erat, non requirebatur consensus; vt patet de vxoribus Iacob. Nõ enim verisimile est, cõsensisse Liam, vt Iacob acciperet Balam Rachelis æmulæ suæ ancillam in vxorem; neque cõtra consensisse Rachelem, vt Iacob acciperet Zeluam ancillam Liæ: sed Iacob iure suo vtebatur. Sic etiam Dauid multas vxores accepit, prioribus id ignorantibus; neque vsquam legitur, maritum petiisse vxoris prioris consensum, vt ei liceret aliam ducere. Quare non facit adulterium, inuita vxore aliam ducere, sed aliam ducere, priore viuente, & vxore permanente.

TERTIO probatur ex Apostolo. Nam IN PRIMIS Apostolus vbicunque loquitur de Matrimonio, semper loquitur de vxore in numero singulari, vt 1. Cor. 7. *Vnusquisque suam vxorem habet:* & *Alligatus es vxori: noli quærere solutionem*, &c. DEINDE ibidem Apostolus apertissimè scribit, vxorem non posse, viuẽte marito, alicui alteri nubere, Rom. 7. *Viuente viro vocabitur adultera, si fuerit cum altero viro.* Et 1. Cor. 7. *Iis, qui matrimonio iuncti sunt, præcipio nõ ego, sed Dominus vxorem à viro non discedere; quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari.* Et infrà. *Mulier alligata est legi, quanto tempore vir eius viuit: quòd si dormierit vir eius, liberata est à lege, cui vult nubat.* Quæ loca prohibent polygamiam ex parte fœminarum expressè, id est, prohibent, ne fœminæ sæpius nubant, viuentibus viris prioribus. Sed prohibent etiam consequenter polygamiam ex parte virorum, id est, ne viri plures simul vxores ducant. Nam licet minus repugnet rationi, ac naturæ, vt vir plures vxores, quam vxor plures maritos habeat, vt inferius demonstrabimus: vtrumque tamen rationi repugnat.

ET PRÆTEREA quidquid sit de iure naturæ, iure Euangelico pares sunt vir, & fœmina, quantum ad fidem, & debitum coniugale, vt ipse idem Paulus explicat 1. Cor. 7. cum ait: *Vxori vir debitum reddat, & vxor viro. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir: similiter autem & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier.* Quibus verbis Apostolus significat in contractu Matrimonij Christiani, quod est Sacramẽtum vnius Christi cum Ecclesia, ita coniungi virum vxori, vt se totum illi tradat, sicut se totam viro mulier tradit: ex quo sequitur, vt sicut non potest mulier sine iniustitia se tradere alteri viro; ita nec possit vir sine iniustitia se tradere alteri fœminæ.

Quare S. Augustinus licet in libro de bono coniugali capite 17. scripserit, magis absurdum esse, si vna mulier multis viris, quàm si vnus vir mulieribus multis iungatur: tamen in lib. 1. de adulterinis coniug. c. 8. docuit parem esse in Matrimonio Christiano fœminam viro, quod attinet ad monogamiam; & ideò sicut Apostolo teste, mulier adultera erit, si viuente marito fuerit cum altero viro, ita etiam è contrariò vir adulter erit, si viuente vxore fuerit cum alia fœmina.

Colligimus igitur ex Apostolo hanc rationẽ; Mulier non potest iuxta Apostoli doctrinam plures viros habere; sed iuxta eundem Apostolum pares sunt vir & mulier in hac re. Non igitur potest iuxta Apostolum vnus vir plures vxores habere.

QVARTO polygamia tum ex parte viri, tum ex parte vxoris, iuri naturæ, & rationi Matrimonij repugnat; non igitur licita est, præsertim in lege Euangelica, quæ sustulit permissiones omnes, quæ etãt in lege veteri. Antecedens, quod attinet ad polygamiam, qua vna mulier multis simul viris nuberet, apud omnes certum, & exploratum est: nam talis polygamia repugnat omnibus Matrimonij finibus.

Possunt autem distingui quatuor fines Matrimonij doctrinæ caussa. Finis PRIMARIVS est susceptio, & educatio prolis. At cùm vna mulier non nisi semel in anno parere possit, ab vno viro sufficiẽter fœtari poterit. Si vero pluribus iungatur, non solùm non pariet sæpius, sed ratius, aut nunquam pariet: experientia enim testatur, meretrices infœcundas esse. Deinde nemo virorum illorum quibus eadem vxor communis esset, filios suos nosset, quod sanè educationi liberorum plurimum noceret.

ALTER finis matrimonij est, domestica societas, & cõmunicatio operum, quæ ad vitam necessaria sunt. Nam vt Aristoteles docet lib. 8. Ethicorum, cap. 12. vir & vxor non iunguntur solum ad procreãdum, vt animalia cetera, sed etiam ad cohabitandum: vt simul familiam regant, & officia domestica inter se partiãtur: alia enim munia viro, alia vxori conueniunt. Hic autem finis, omnino impediretur per multitudinẽ virorũ in eadẽ familia: essent enim multa capita vnius corporis. Quocirca sicut multi serui possũt esse vnius Domini; non tamen potest vnus seruus multis Dominis rectè seruire: sic etiã potest aliquo modo vnus vir multas coniuges simul habere, nullo autem modo potest vna fœmina multos simul habere maritos.

TERTIVS finis est, vt sit coniugium in remedium contra concupiscentiam. At istud coniugium vnius fœminæ cum multis viris, non modò remedium non adferret contra cõcupiscentiam, sed etiam iras, rixas, & discordias implacabiles excitaret inter riuales, vt notum est, quas discordias non posset vxor vlla ratione compescere, cùm ei conueniat subiici, & obedire non præesse, & dominari.

QVARTVS finis est, vt sit Sacramentum Christi, & Ecclesiæ, cui fini maximè repugnat ista polygamia. Vnus enim Deus est, cui Ecclesia iungitur non multi: nec potest Ecclesia, siue anima quæuis multis Diis coniungi nisi fornicando.

Sunt autem hæ rationes S. Augustini li. 3. de doctrina Christiana, cap. 12. & lib. de bono coniugali, ca. 17. vbi etiam hanc ipsam sentẽtiam probat exemplo veterum Sanctorum. Inueniuntur enim quidam Sanctorum, qui plures vxores habuerunt, sed quæ maritis pluribus iuncta fuerit, nullam omnino sanctarum legimus fœminarum.

Quod verò ad polygamiam illam attinet, qua vnus vir multas vxores habet, nõ est omnino extra cõtrouersiam, an talis polygamia iuri naturæ repugnet.

Durandus enim in 4. dist. 33. quæst. 1. & Alphonsus Episcopus Abulensis in ca. 19. Matt. quæst. 30. docent, non repugnare: Innocentius tamen Pontifex cap. Gaudemus, de diuortiis, & Theologi plerique in dist. 33. lib. 4. sententiam contrariam tuentur. Nam etiamsi coniugium vniusviri cum multis vxoribus, non repugnet PRIMO fini Matrimonij, id est, prolis propagationi, & educationi, cùm facilè possit vnus vir ex multis fœminis liberos procreare, & alere; tamen aliis finibus apertè repugnat.

Nam SECVNDVS ille finis, qui est socialis cohabitatio, & domus gubernatio, non parum impeditur per vxorum multitudinem. Siquidem vxor, licet sit viro subiecta, non tamen vt famula, sed vt socia, & collateralis: & ideo ipsa quoque in domo principatū habet, vt fusè tradit Chrysostomus hom. 20. in epi. ad Ephesios: & idem probat S. Thomas 1. par. quæst. 92. art. 3. ex ipsa productione mulieris: ideo enim nō ex capite, neque ex pedibus, sed ex latere formata est, vt neque dominetur viro, neque subijciatur instar ancillæ, sed socia sit, & collateralis. Quod etiam testantur honorum vocabula: Regum enim vxores Reginæ, & Augustorum Augustæ dicuntur. Iam verò omnis principatus sua natura diligit singularitatem, vt Augustinus docet libro de bono coniugali, ca. 17. repugnat igitur Matrimonio, vt vnius viri plures sint coniuges.

Atque hinc intelligimus argumentum Augustini loco citato, quo ipse probat, non ita esse contra rationem, si vnus vir plures vxores habeat, quemadmodū est contra rationē, si vna mulier multos viros habeat; quia non est contra rationem, vt vnus dominus multos seruos habeat; cùm sit contra rationem vt vnus seruus multos habeat dominos, intelligimus, inquā, hoc argumentum non probare, non esse absolutè cōtra rationem, vt vnus vir multas vxores habeat: siquidem magnum est discrimē inter subiectionem seruorum ad dominum, & subiectionem vxoris ad virum; sed tantùm probare, minus esse absurdum, vt vnus vir plures vxores, quā vt vna mulier plures viros habeat, cum vir sit caput mulieris, non contra mulier viri.

TERTIVS finis, qui est remedium contra concupiscentiam, impeditur etiam per istam polygamiā vnius viri cum multis vxoribus. Nam sine dubio nō potest vnus vir ita debitum reddere multis vxoribus, atque redderet vni: & videtur, vt in tertia ratione diximus, iniquitas quædam, vt vxor se totam viro tradat, vir autem non se totum vxori. Et PRÆTEREA cùm vix fieri possit, vt non magis vna diligatur, quàm altera, inde rixæ, & contentiones ex hac polygamia facilè nascuntur: sicut etiam inter sanctas fœminas, Saram & Agar, Liam, & Rachelē natas esse, Scriptura testatur, Genes. 16. & 30. & inter Annam, & Phenennam, 1. Reg. 1. NEQVE verum est, quod scribit Durandus, eiusmodi rixas per accidens oriri, ex prauitate scilicet fœminarum. Nam è contrario potius per accidēs fieret; ex bonitate fœminarum, si eæ non orirentur, cùm eas polygamia secum adferat.

QVARTVS denique finis, nimirum Sacramentum, sine controuersia polygamiæ repugnat.

His ACCEDIT prima institutio: si enim polygamia naturæ conformis esset, sine dubio Deus initio illa instituisset, cùm & esset eo tempore maximè necessaria ad propagandū genus, & naturalis origo tunc formaretur. At è contrario Deus initio monogamiam instituit, vt in prima ratione ostendimus; non est igitur polygamia secundum naturam.

QVINTVM argumentum sumi potest ex Ecclesiæ consuetudine. Si enim polygamia Christianis licita esset, aliquod exemplum proferretur probatorum Christianorum, qui plures simul coniuges habuissent. Mirabile enim est, exempla Patriarcharum, vt Lutherus dicit, semper fuisse libera, & licita: & tamen nullum probum virum nominari posse, qui in totis M. D. annis exempla illa imitatus cum laude fuerit.

Quid? quod non solùm Christiani semper monogamiam coluerūt, sed etiam Ethnici apud Romanos? Nam in iure ciuili ab Imperatoribus Gentilibus infamiæ nota, alijsque pœnis polygami afficiuntur, vt patet. ff. de his, qui notantur infamia, leg. 1. item C. de incestis nuptijs, leg. eum qui. Aristoteles etiam tum in Politicis, tum in vtroque Oeconomico, monogamiā præcipit. Sed de his hactenus.

CAPVT XI.

Soluitur argumentum aduersariorum, ex Patriarcharum exemplo ductum.

SED argumentum soluendum est Lutheri, & Anabaptistarum, quod ab exemplo Abrahæ, Iacob, Dauid, aliorúmque Patriarcharum sumitur, quos & vxores multas habuisse, & simul Deo gratos, atque acceptos fuisse constat. Quod argumentum varijs modis dissolui solet.

Quidam enim docent, Patriarchas vnam tantùm vxorem legitimam habuisse, ceteras verò, concubinas eorum fuisse. Id quod probant, PRIMVM ex illis verbis Iudęorum Ioan. 8. *Nos ex fornicatione non sumus nati*; videntur enim significare voluisse Euthymio interprete, se non descendere ex Agar concubina Abrahę, sed ex legitima, eius vxore Sara.

DENIQVE, quia Scriptura passim concubinas appellat mulieres illas, quæ præter vxorem Patriarchis adhærebant; neque filios earum hæredes fuisse docet, vt patet ex illis verbis Genes. 25 *Dedit Abraham cuncta quæ possederat, Isaac: filijs autem concubinarum largius est munera.*

VLTIMO ex Patribus; nam AMBROSIVS lib. 1. de Abraham c. 4. cùm factum Abrahæ defendere vellet qui ex ancilla filium quæsierat, viuente Sara vxore tres adfert excusationes. PRIMA est quod eo tempore nōdum adulterium lege prohibitum esset. SECVNDA, quod amore posteritatis non ardore libidinis id fecerit, & de consensu vxoris, & tandem eius rei pœnitentiam egerit. TERTIA, quod id egerit ad aliquid futurum significandum, iuxta Apōstolum ad Galat. 4.

Sanctus etiam Augustinus lib. 2. contra Aduersarios legis, & Propherarum, c. 9. lib. 22. contra Faustum, ca. 30. & lib. 16. de ciuit. Dei, c. 25. idem crimen Abrahæ à Manichæis obiectum excusat, quod non libidine, sed prolis gratia, idque vxore cogente fecerit. Potuisset autem vno verbo crimen diluere, si existimasset Agar veram coniugem Abrahami fuisse.

Denique sanctus Leo epistola nonagesima secunda ad Rusticum Narbonensem, cap. quarto, distinguit inter vxorem, & concubinam, ac docet concubinam non esse veram vxorem, ità vt si quis habens concubinam, ducat aliam in vxorem, ille non censeatur duplicare coniugium: ponit autem exemplum de Sara, & Agar. Quare videtur sensisse, Agar non veram fuisse Abrahæ coniugem.

SED hæc sententia est improbabilis, nec difficultatem soluit. Nam quidquid sit de Sara, & Agar, certè Lia, & Rachel duæ veræ coniuges erant Patriarchæ Iacob, vtraque enim libera erat, & vtraque vxor perpetuò nominatur, & idem dici potest de Anna, & Phenenna vxoribus Helcanæ, & alijs permultis.

DEINDE, quis credat Patriarcham Abraham vitium

sapientissimum, & sanctissimũ, immò parentẽ omnis sanctitatis, & in Scripturis ab Apostolis, & Prophetis & ab ipso Christo semper cum honore nominatum, vel ignorasse adulterium esse peccatum, vel adigi potuisse consensu coniugis, aut alia vlla de caussa, ad id perpetrandum, quod peccatum esse non ignoraret.

ADDE, quod si non fuissent illæ veræ vxores Patriarcharum, oporteret dicere Patriarchas non tantùm semel, aut iterum ex humana fragilitate, sed toto ferè vitæ tẽpore, idque palam, & ex professione peccasse: illas enim mulieres perpetuò, & publicè retinebant.

PRÆTEREA Deus ipse dicit Dauidi, 2. Reg. 12. *Dedi vxores Domini tui in sinum tuum:* at quomodo, quæso Deus adulterij auctor esse potest?

DENIQVE beatus Paulus ad Galat. 4. scribit, duos filios Abraham significasse duo Testamẽta, siue duos populos; & sicut Abrahã vnum filiũ habuit ex libera, id est, Sara, alterum ex ancilla, id est, Agar: ita Deum habuisse duos populos, vnum ex Synagoga serua, alterum ex Ecclesia libera. Significauit igitur Agar Synagogam. At Synagoga non fuit adulterina coniunctione Deo copulata, sed legitima; ergo & Agar, si vera est significatio, non fuit adultera concubina, sed legitima coniunx Abrahæ.

NEQVE argumenta illa concludunt; nam illud: *Nos ex fornicatione nõ sumus nati*, intelligi debet de fornicatione spirituali; quæ est idololatria, non de fornicatione carnali, vt hunc locum sanctus Augustinus rectè exponit: ideo enim illi addunt: *Sed vnum Patrem habemus Deum*, ac si dixissent; Nos non descendimus ex Gentibus idololatris, qui cum multis Dijs fornicantur, sed ex Patriarchis vnius Dei cultoribus.

DEINDE idem patet ex verbis superioribus: suprà enim dixerant, se Patrem habere Abraham, & inde concludunt postea, se non esse ex fornicatione; ita vt idem sit esse ex Abraham, & non esse ex fornicatione. At si ageretur de fornicatione carnali, & per fornicationem intelligeretur coniunctio cum Agar, fuissent ex fornicatione, etiamsi fuissent ex Abraham. Si verò agatur de spirituali fornicatione, id est, de idololatria, verissimè, dicuntur non esse ex fornicatione, qui sunt ex Abraham, quia Abraham idololatra non fuit, sed vnius Dei fidelissimus cultor.

NEQVE SECVNDVM argumentum concludit. Nam in Scriptura etiam veræ, & legitimæ vxores aliquando dicuntur concubinæ, & ipsæ cõcubinæ dicuntur vxores. Siquidem Gen. 16. Agar dicitur vxor. Gen. 21. Cethura dicitur etiam vxor, & paulò post tam ipsa, quàm Agar dicuntur concubinæ: & Iudic. 19. vxor vera, & legitima, immò & vnica cuiusdam Leuitæ, nunc vxor, nunc concubina nominatur.

Erant autem duo genera vxorum, tum apud Hebræos veteres, tum etiam apud Gentiles. QVÆDAM, quæ ducebantur non solum ad procreandos liberos, sed etiam ad societatem omnium bonorum, & totius domus gubernationem; atque harũ tantùm filij erant hæredes; & hæ propriè dicebantur Matresfamilias.

QVÆDAM erant legitimæ etiam vxores, sed non admissæ ad societatem bonorum, & domus gubernationem: & hæ neque Matresfamilias dicebantur, neque earum filij hæredes erant; & hæ tum vxores, tum concubinæ nominabantur.

Id in vsu fuisse apud Hebræos, patet ex ca. 35. Gen. suprà citato. Apud Gentiles autem id fuisse in more positum, perspicuum est ex Gellio lib. 18. c. 6.

Et hoc modo exponit Gratianus di. 34. Can. Omnibus, canonem vltimum Concilij Toletani, vbi dicuntur admitti posse ad Communionem ij, qui vna muliere cõtenti sunt, siue ea sit vxor, siue cõcubina: dicit enim concubinam vocari eam, quæ verè esset vxor, sed priuatim ducta, sine legalibus instrumentis.

AD TERTIVM argumentũ ex Patribus desumptum. RESPONDEO, Ambrosium varijs modis Abrahamum defendere conatum esse, sed in vltima responsione veram defensionem posuisse. In vltima enim responsione apertè scripsit, coniugiũ Abrahæ cum Agar non fuisse peccatum, sed mysterium: Deus enim ita fieri voluit ad aliquid futurũ significandum, vt Apostolus exponit Gal. 4. Ex quo intelligimus, Ambrosiũ existimasse, coniugiũ cum pluribus vxoribus alioqui illicitum, Dei dispẽsatione factũ esse licitũ: quæ est solutio quam postea Innoc. III. & Scholastici secuti sunt.

Porrò S. Augustinus in locis citatis non dicit Agar non fuisse vxorem, aut cõiunctionem Abraham cum ipsa fuisse adulteriũ, sed solùm dicit, eum non peccasse peccato libidinis, quia solum ob amorem prolis, & consensu vxoris aliam mulierem cognouit.

AT inquiunt, potuisset vno verbo crimen depellere, si dixisset, Agar verã coniugem fuisse, & eo tempore licitam fuisse polygamiam. RESPONDEO hoc alibi dixit Augustinus. Nam in lib. 16. de ciuit. Dei, c. 38. apertè scripsit, Iacob Patriarcham quatuor vxores habuisse, quia eo tempore nulla lex id prohibebat: & lib. 22. contra Faustum, c. 47. dicit eo tempore id non fuisse contra leges, neque contra consuetudinem, & ideo fuisse licitum. Sed quia Manichęi præcipuè obijciebant Patriarchis libidinem, ac petulantiam, idcirco S. Augustinus, & sæpiùs, & fusiùs demonstrare conatur, Patriarchas non lubrico carnis, sed amore posteritatis operam vxoribus dedisse.

Quod ad sanctum Leonem pertinet, distinguit ille vxorem à concubina, & liberam ab ancilla: & concubinam ita accipit, vt ea nõ vera vxor intelligatur: sed cùm exemplum adfert Saræ, & Agar, de libera & ancilla loquitur. Neque necessariò sequitur, vt velit esse omnino tandem, ancillam & concubinam; liberam & vxorem: nam & multæ sunt concubinæ, quæ tamẽ sunt liberæ; & multæ sunt ancillæ, & tamen vxores. Quare ad exẽpli à sancto Leone allati veritatem, satis est, si Agar ancilla fuerit Abrahæ, quod est verissimũ: non autem necesse est, vt eadem vxor non fuerit. Fateor tamen Leonem obscuriùs, & duriusculè loqui: vnde lib. 2. de Concilijs, c. 8. cùm explicarẽ canonem 17. Concilij Toletani I. dixi, Agar, ex sententia S. Leonis non fuisse veram Abrahæ vxorem, sed concubinã tantum; sequutus nimirum Glossam in canonẽ, Non omnis. 32. q. 2. sed in re dubia pium existimo, Leonem exponere, vt iam feci.

Est igitur ALIA sententia aliorum, qui non solùm decent, fœminas illas Patriarcharũ veras, & legitimas vxores fuisse, sed etiam affirmant, id non esse prohibitum, nisi iure positiuo Euangelico. Quam sententiam esse volunt sanctorũ Patrum Hieronymi, & Augustini.

HIERONYMVS enim in epistola ad Oceanum de Monogamia clericorum, sic loquitur. *Sciebat*, Apostolus, *lege concessum, exemplo Patriarcharum, ac Moysi, familiare populo nouerat in multis vxoribus liberos spargere.* Hæc ille: non igitur contra legem vllam, sed potius secundum legem erat polygamia, tẽporibus Hebræorum.

AVGVSTINVS libro tertio de doctrina Christiana, capite 12. *Sufficienda*, inquit, *prolis caussa, erat vxorum plurium simul vni viro habendarum inculpabilis consuetudo.* Et lib. 6. de ciuit. Dei, c. 38. *Eo tempore multiplicãdæ posteritatis caussa multas vxores habere lex nulla prohibebat.* Denique lib. 22. cõtra Faustũ, cap. 47. *Peccata alia sunt cõtra naturã, alia contra morem, alia contra præceptum. Quæ cùm ita sint, quid tandem criminis est, quod de pluribus vxoribus simul habitis obijcitur sancto viro Iacob? Si naturã consulas, non lasciuiendi, sed generãdi caussa*

illis

illis mulieribus vtebatur: si morem, illo tempore, & in illis locis hoc factiu abatur: si præceptum, nulla lege prohibebatur. Hæc ille.

Hæc tamen ſententia, repugnat Innocentio III. ca. Gaudemus, de diuor. vbi dicit nulli vnquam fuiſſe licitum ſine diuina diſpenſatione, plures ſimul vxores habere: repugnat etiam Chryſo. hom. 56. in ca. 30. Geneſeos, vbi dicit, cõſuetudinem plurium vxorum habendarum fuiſſe malam, & ideo à Chriſto abolitam, ſed Patribus antiquis fuiſſe licitã, quia à Deo permiſſam: repugnat quoque Ambroſio, qui vt ſuprà vidimus non potuit Abrahamum excuſare ab adulterij crimine niſi ratione myſterij, nimirum, quia Deus diſpenſauerat in lege Monogamiæ ab initio inſtitutæ. PRÆTEREA ſi ſolo iure Euangelico poſitiuo, non autem iure naturali prohibita eſſet polygamia, liceret hoc tempore infidelibus plures vxores habere: neque enim illi tenentur particularibus legibus Euangelij, antequam Chriſtiani fiant. At poſt Chriſti aduẽtum, & prędicationem, omnibus hominibus illicita eſt polygamia; vt ex eo patet, quod ſi infidelis polygamus ad baptiſmum veniat, cogitur dimittere vxores omnes, præter primam; quia iudicat Eccleſia ſolum coniugium cum prima verum eſſe Matrimonium, vt patet ex cap. Gaudemus, de diuort.

NEC reſponderi poteſt, eiuſmodi infidelem cogi poſt Baptiſmum dimittere vxores præter vnam, quia lex Chriſtiana prohibet, ne quis habeat plures ſimul vxores, etſi id in Gentilitate licitũ fuerit. Nã lex Chriſtiana prohibet etiã dirimi vera Matrimonia: ac proinde ſi illa fuiſſent vera Matrimonia, nõ dirimerentur ab Eccleſia, ſed ſolùm præciperetur eiuſmodi homini, ne deinceps alias vxores duceret, niſi omnibus illis mortuis, quas antè duxiſſet: quemadmodum fieri videmus in Matrimonijs contractis ab infidelibus, in gradib. ab Eccleſia prohibitis. Nam quia lex Eccleſiæ non obligat infideles, Matrimonia cẽſentur legitima, nec dirimuntur, cùm illi veniunt ad fidem, etiamſi dirimerentur, ſi poſt Baptiſmum acceptum fierẽt; quod totum ex eodem cap. Gaudemus, cognoſcere licet.

DENIQVE refellitur argumentis omnibus, quæ in quarta ratione facta ſunt.

NEQVE Hieronymus, & Auguſtinus nobis aduerſantur: eorum enim ſententiæ veriſſimæ ſunt, poſita diſpenſatione diuina, quam nos cum Innocentio & Scholaſticis ponimus. Ea enim diſpenſatione poſita, non erat contra legem, immò erat ſecundum legem Moſis ſcriptam, Matrimonium cum pluribus ſimul vxoribus: conſuetudo quoque illius temporis erat inculpabilis, vt Auguſtinus dicit. Et denique eadem diſpenſatione vigente, non erat cõtra naturam, plures vxores ducere, ſed tantùm eas ducere laſciuiẽdi cauſſa; & ideo rectè dicit Auguſtinus, coniugia Patriarcharum non fuiſſe contra naturam, quia non fiebant laſciuiendi, ſed gignendi cauſſa.

Eſt igitur TERTIA ſententia Scholarum communis, Patriarchis ex diuina diſpẽſatione licuiſſe plures vxores ducere. Sed quoniam de hac etiam re variæ ſunt opiniones, & alij quidem volũt ſingulis Patribus peculiarem adfuiſſe diuinam inſpirationẽ, qua intelligerent licere ſibi diuina diſpẽſatione pluribus vxoribus nũgi: alij volunt ſatis fuiſſe, ſi primis Patriarchis diuina inſpiratione innotuerit ea diſpẽſatio, & rurſus alii hãc diſpenſationẽ tantùm cum populo Dei; alii cũ omnibus Gentibus factam docent: exponã paucis propoſitionibus, quid mihi in hac re probabilius videatur.

PRIMA propoſitio: *Circa polygamiam tam vxoris cum multis viris, quam viri cum multis vxoribus, nullus homo diſpenſare poteſt, & maximè poſt Euangelium prædicatũ.* Patet; quia polygamia prohibita eſt primum iure diuino naturali, & deinde iure diuino Euangelico: non poteſt autem inferior diſpenſare in lege ſuperioris, proinde nec homo in lege Dei.

SECVNDA: *Poteſt Deus diſpenſare circa polygamiam vnius viri cum pluribus vxoribus, non autem vnius vxoris cum multis viris.* Ratio eſt, quia duo genera præceptorum ad ius naturæ pertinent. QVÆDAM vniuerſalia, & cõmuniſſima quæ ſunt veluti principia prima iuris naturæ. QVÆDAM alia, quæ ex primis tanquam cõcluſiones deriuãtur. Et quidem priora illa, continent ita vniuerſaliter regulam rectitudinis, vt in nullo caſu mutatione vlla indigeant, & ideo ſunt omnino indiſpenſabilia; qualia ſunt præcepta Decalogi. Poſteriora autem continent quidem regulam rectitudinis: ſed aliquando mutatis circumſtantiis rerum, & perſonarum, vtile eſt legem mutari; ſed tamen etiam tunc mutari non poteſt niſi ab eo, qui illam poſuit.

Iam igitur polygamia fœminæ vnius cum multis viris pertinet ad prima illa principia iuris naturæ, nec per vllam mutationem, circumſtantiarum poteſt fieri bona, quia repugnat, vt ſuprà oſtendimus, omnibus finibus Matrimonij; ideo in illã nulla cadit diſpẽſatio.

DICES, quid ſi ſola eſſet vna mulier inter homines, & ea eſſet nupta viro ſterili: nonne oporteret cum ea diſpenſare, vt nuberet alteri viro, ne mũdus interiret?

RESPONDEO, Non eſſe periculum vt talis caſus accidat: Deo enim curæ eſt prouidentia generis humani. Alioqui etiam quærere poſſemus num deberet pater filiam vxorem ducere, aut filius matrem, ſi nulli alij inter homines ſupereſſent. Sed dato etiam illo caſu, potius diſpenſandum cum ea eſſet, vt ſolueret vinculũ cum priore marito, quàm vt duos maritos haberet.

Porrò polygamia vnius viri cum multis vxoribus, ad poſterius genus præceptorũ pertinet: quia vt diximus, non repugat primario fini, ſed ſecundario tantùm; & fieri poteſt, vt aliquãdo vtile ſit ad conſequẽdum primarium finem, contemnere ſecundarium: & idcirco in illam legem cadere poteſt diſpenſatio, ſed Dei tantùm, vt diximus, non hominum.

TERTIA propoſitio: *Vt Deus dicatur diſpenſare circa polygamiam, non requiritur externa aliqua loquutio, vel Scriptura, nec ſufficit quod recta ratio dictet alicui illam eſſe licitam: ſed requiritur peculiaris inſpiratio Dei.*

PRIMA pars probatur, quia qualis eſt lex, talis etiam requiritur diſpenſatio. Lex autem prohibens polygamiam tempore patriarcharum, nõ erat ſcripta in vllo libro, ſed ſolùm impreſſa in mentibus: libros enim Scripturæ ſacræ à Moſe initium habuiſſe certum eſt.

SECVNDA pars probatur, quia lex prohibens polygamiam non erat ſolùm naturalis, quia conformis rationi rectæ: ſed quia Deus ſpeciali inſpiratione docuerat Adamum, quæ eſſet natura Matrimonii à ſe inſtituti & proinde ſe velle vt monogamiam contineret. Nam ſecundaria iſta præcepta iuris naturæ, non habent vim coactiuam niſi ſpecialiter à Deo, vel ab aliquo principe ſanciantur; ſed ſolùm obligant quatenus recta ratio docet ita eſſe faciẽdum, vel non faciẽdum, vt S. Thomas docet in 4. ſenten. diſt. 33. q. 1. art. 1. ad 2. Sicut igitur ſpeciali inſpiratione ſancita fuerat à Deo lex Monogamiæ, ita ſpeciali inſpiratione opus erat in eius diſpenſatione.

QVARTA propoſitio: *Diſpenſatio circa polygamiam, indicata eſt à Deo primis aliquot Patribus; deinde illorum verbo aut exemplo ad ceteros peruenit.*

Probatur, quia iam tẽpore Abrahæ, & deinceps poſteà res erat omnibus nota; adeò, vt Sara Abrahamum induceret ad ſecundam vxorem ducendã. Neq; enim credibile eſt, Sarã fœminã sãctiſſimã hoc facturã fuiſſe, niſi id licitũ eſſe ſciuiſſet: neq; veriſimile eſt, iſti primum hoc à Deo indicatũ. Pari ratione Laban obtulit

Iacobo duas filias; & rursus illæ obtulerunt eidē duas alias vxores, neq; ipse miratus est, aut dixit, nō licere. Et denique Moles in Deuter. tanquam de re nota, & passim licita loquitur, cùm ait: *Si fuerint alicui duæ vxores, vna dilecta, altera odiosa, &c.* Deut. 21. non igitur necesse erat, vt ad singulos fieret inspiratio diuina, sed satis erat, si primis Patribus facta fuerit: & fortasse soli Noë facta fuit, & deinde ipse alios docuit.

QVINTA propositio. *Probabile est, dispensationem concessam omnibus Gentibus non autem solis Hebræis.* Dico id esse probabile, quia non ignoro multos existimare, soli populo Dei id esse concessum, nimirum ad propagandam eam gentem, vnde Messias nasciturus erat.

Probatur PRIMO ex Augustino, qui in lib. 16. de ciuit. c. 38. & lib. 22. contra Faustum, c. 47. scribit in terris vbi Iacob vxores quatuor duxit, fuisse morem ducendi plures vxores posteritatis caussa, & eum morem fuisse inculpabilem, quia eo tempore polygamiam lex nulla prohibebat. Quo loco August. indicat, dispensationem fuisse generalē tum quia absolutè dicit, eo tēpore nullam fuisse legem prohibētem polygamiā, quia nimirum lex naturalis propter generalem dispensationem nusquam obligabat, tum etiā, quia dicit, in eo loco, & in aliis terris vbi Iacob tunc erat, id fuisse licitum. Locus autē ille Gentilium erat, nō Hebræorum: siquidem Laban, cuius filias Iacob accepit vxores, idololatra erat, vt patet Gen. 31. tum denique quia caussa cur polygamia tunc esset licita, dicitur ab Augustino fuisse propagationis generis, seu sufficiēdæ prolis, nec vsquā dicit, quod sciā, propagandi populi Dei tantum.

SECVNDO probatur, quia Scriptura narrat, nō solùm Abraham, & Iacob, & eorum posteros, sed etiam Esau qui ad populum Dei non pertinebat, multas vxores duxisse. Gen. 26. & 28. neque dubiū videtur, quin Esau ad imitationem Abrahæ id fecerit, neque Scriptura eum reprehendit. Ismaëlitas quoque, qui vsque ad hanc diem consuetudinem polygamiæ retinent, ab Abrahamo, aliisque Patribus eam accepisse, credibile est: & cum Scriptura Gentiles non reprehendat, quod eo tempore plures vxores haberent, probabile est omnino generalem fuisse permissionem.

SEXTA propositio; *Probabile est, dispensationem hanc ante Christi aduentū cessasse: sed si nō antè cessauerit, certū est à Christo omnino esse sublatā, ita vt iā nō solū Christianis, sed etiam aliis Gētibus omnibus polygamia prohibita sit.*

Quod à Christo sublata dispensatio sit, si qua tunc erat, satis probatum est in primo argumēto capitis superioris. Quod autē probabile sit, antea per se cessasse inde colligimus, quod iā antea cessauerat caussa dispēsationis: caussa enim fuerat paucitas hominum. Nam quia post diluuium homines paucissimi erant, & non diu viuebant, vt ante diluuiū, idcirco Deus ad faciliorē propagationem generis humani, indulsit polygamiā: sed antequā Christus veniret, iam plenissimus erat mūdus hominibus, quare cessauerat caussa dispēsationis.

Id quod homines etiam intellexisse videntur: nam nec apud Iudæos, nec apud Romanos erat in vsu polygamia tempore Christi, nisi fortè apud paucissimos. Si quidem in Euangelio siue discipuli, siue Pharisæi, siue alij loquuntur, semper de vxore in numero singulari loquuntur; & quod est manifestū indicium huius rei, Zacharias pater Ioannis, cùm vxorem sterilem haberet non tamen aliam vxorem accepit, sed cum illa vna vsque ad senectutem vixit, vt patet ex 1. cap. Lucæ.

Vnum adhuc solui posset argumentum ex epi. Greg. III. ad Bonifacium, vbi vxorem secundam concessisse videtur cuidam ob ægritudinem primæ. Sed de hac re differemus lib. 4. de Pontifice, c. 12. SOLVTIO cōmunis est, illam primam non fuisse verā coniugem ob impedimētum perpetuum, atque id Gregorium declarasse.

CONTROVERSIA QVARTA.

De Matrimonij firmitate.

CAPVT XII.

Matrimonium infidelium solubile esse, etiam quoad vinculum.

SEQVITVR controuersia QVARTA, quæ est de Matrimonij firmitate. Vbi est initio OBSERVANDVM, aliud iudicium esse debere de coniugio fidelium, aliud de coniugio infidelium: & rursus aliud de coniugio fidelium rato & non consummato; & aliud de coniugio fidelium rato, & consummato: denique aliud de coniugio fideliū cōsummato quoad diuortium, aliud quoad repudium. Ex quo quatuor quæstiones existunt de Matrimonij firmitate; sed vltima est huius loci maximè propria, & præterea grauis admodum, & difficilis; ideò priores tres breuiter perstringemus.

PRIMA igitur quæstio de coniugio infidelium breuissima erit. Coniugium enim infidelium solui posse, etiam quoad vinculum, si alter coniugum conuertatur ad fidem, & alter nolit ei cohabitare sine iniuria Creatoris: extra controuersiam est, ex doctrina B. Pauli, 1. Cor. 7. *Si infidelis discedit, discedat, &c.* Et ex doctrina Ecclesiæ, 28. q. 2. cano. si infidelis, &c. Quanto, &c. Gaudemus, de diuortiis.

NEQVE illud obstat: *Quod Deus coniunxit, homo non separet.* Matt. 19. Neque illud: *Qui dimiserit vxorem excepta caussa fornicationis, &c.* Ibidem, neque illud quod propter hæresim non soluitur vinculum Matrimonii, cùm tamen hæresis species infidelitatis sit.

Nam ad PRIMVM responderi debet, hoc Matrimonium non dirimi ab homine, sed à Deo, cuius interpretem habemus Apostolum Paulum.

Ad SECVNDVM Caiet. in comm. c. 7. prioris ad Cor. respondet, Christū dedisse libertatē solis viris, dimittendi, caussa fornicationis, vxores, nō autem vxoribus dimittendi viros. Paulum autem loquutū esse de caussa, quæ sit communis viro, & vxori, & hanc esse voluisse conuersionem alterius coniugis ab infidelitate.

SED hæc solutio non videtur satisfacere argumento. Nam imprimis, (vt infrà ostensuri sumus) Dominus loquitur de dimissione quoad thorum, nō quoad vinculum: in illa autem re pares sunt vir, & vxor: potest enim & vir vxorem adulteram, & vxor virum adulterum relinquere.

SED neque hæc loca rectè conciliat Kemnitius, qui scribit in 2. p. Exam. pag. 1248. Christum loqui de eo, qui dimittit iniustè, Paulum autem de eo qui iniustè dimittitur. NAM, vt August. notat in lib. de adulterinis coniugiis, cap. 2. & 3. Paulus non tantum permittit coniugi deserto ab infideli, aliud Matrimonium inire, sed etiam permittit simpliciter dimittere infidelem, etiamsi cohabitare velit, solùm enim consulit, non autem præcipit, vt coniux fidelis non dimittat coniugem infidelem, si is velit cohabitare; & ideo si quis dimittat volentem cohabitare, non peccat contra vllum præceptum. PRÆTEREA, si infidelis non deserat fidelem, sed velit ei cohabitare cum iniuria Creatoris, perpetuo scilicet persuadendo reditum ad infidelitatem, & Christum blasphemando: certè poterit à fideli dimitti, iuxta illud: *Qui non odit patrem, & matrem, vxorem, & filios, &c. propter me*, Luc. 14. Hæc igitur est Apostoli sententia. Si

infidelis

infidelis discedit, nimirum nolens cohabitare, aut nolens sine iniuria Creatoris, discedat, &c.

Dicendum est igitur cum Augustino lib. 1. de adulterinis coniugiis, c. 1. & 2. Christũ loqui de Matrimonio inter fideles, Paulum de Matrimonio contracto inter infideles, id quod Paulus ipse satis declarat. Nã cum dixisset: *Præcipio, non ego, sed Dominus, vxorẽ à viro non discedere*, subiungit: *Ceteris autẽ ego dico, non Dominus, si quis habet vxorem infidelem, & hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam, &c.* Vbi per ceteros intelligit eos, qui Matrimonium ante fidem cõtraxerunt, de quibus Dominus nihil præceperat; de his ergo Paulus consilium dat, vir vt non dimittat vxorem infidelem, si ea velit cohabitare sine iniuria Creatoris. Sed quia hoc est consilium, non præceptum, ideo licet etiam dimittere vxorem infidelem, & tunc maximè, si nolit cohabitare.

Ad Tertium dicendum, magnum esse discrimen inter coniugia contracta in infidelitate, & coniugia contracta post Baptismum. Priora enim, etsi rata sint, & firma ex natura sua: tamen Sacramenta non sunt, & ideo deest illis potissima ratio insolubilitatis. At posteriora Sacramenta sunt, & proinde duplicẽ habent rationẽ insolubilitatis. Quod ergo Apostolus docuit de Matrimonijs in infidelitate contractis, non debet extẽdi ad Matrimonia contracta post baptismum: & idcirco, si alter coniugum cõuertatur ab hæresi, & alter nolit cohabitare sine iniuria Creatoris, nõ soluitur Matrimoniũ quoad vinculũ, nõ quia hæresis non sit species infidelitatis, sed quia Matrimonium illud post Baptismum contractum fuerat, & ea de causa Sacramentum erat: & similiter si alter coniugum Christianorum, fiat non tantùm hæreticus, sed etiam apostata, ethnicus, atheus, tamen nunquam soluitur vinculum Matrimonij, quia Sacramentum est.

Et hinc soluitur etiam dubitatio, quæ nasci posset, cur videlicet si coniux fidelis nolit cohabitare cum coniuge etiam fideli, nisi cum iniuria Creatoris, eum scilicet perpetuò ad malum solicitando, cur, inquam non possit matrimonium solui: causa enim iam reddita est, quod eiusmodi Matrimonium in Ecclesia contractum, Sacramentum sit.

CAPVT XIII.

Matrimonium ratum non consummatum, solui etiam quoad vinculum, per ingressum in Religionem.

Altera quæstio, de Matrimonio fidelium rato, non autem consummato, tractata est à nobis in 2. lib. de Monachis, c. 38. Itaque ad eam Lectorem remittendum putauimus.

CAPVT XIV.

Matrimonium consummatum solui posse quoad thorum, & cohabitationem.

Tertia quæstio est de solutione Matrimonij cõsummati quoad thorum, & cohabitationem manente vinculo coniugali; quæ solutio propriè dicitur diuortium à Theologis, & distinguitur a repudio, quod est solutio, etiam quoad vinculum. Quamuis Iureconsulti paulò aliter accipiãt istas voces, nam repudium vocãt dimissionem tum sponsæ, tum etiam vxoris: diuortium autem, dimissionem solius vxoris post Matrimonium, siue quoad thorum, siue quoad vinculum, vt patet ex l. inter stuprum, & l. inter diuortium. ff. de verb. signif. vnde tam in iure canonico, quàm ciuili, in titulo de diuortijs, agitur de solutione Matrimonij, siue quoad thorum tantùm, siue etiam quoad vinculum.

A Sed quidquid sit de vocibus, Lutherus in lib. de cap. Bab. c. de Matrimonio. Philippus in locis Theologicis, tit. de coniugio, Kemnitius in 2. par. Exam. Concilij Trident. & alii passim, non agnoscunt diuortium manente vinculo coniugali. Kemnitius autem non solùm negat vllum esse licitum diuortium eiusmodi, sed etiam Ecclesiam reprehẽdit, quod pluribus de causis, & non sola causa fornicationis, diuortium quoad thorum concedat.

At nihilominus sententia Theologorum, & Ecclesiæ totius est, posse Matrimonium consummatum inter fideles solui quoad thorum & cohabitationem, duabus de causis.

B Primo ex consensu propter maiorem, atque altiorem statum acquirẽdum, vt si vterque cõiugum continentiam perpetuam vouerat, & ad Religionem transeat: cuius rei plurima exempla Sanctorum exstant, vt in disputatione de votis ostendimus, & habemus testimonium Christi Matt. 19. *Omnis qui reliquerit domum, vel agrum vel vxorem, &c.* vbi loquitur de dimissione vxoris, vt Apostoli fecerant, nimirum causa sequendi ipsum.

Secundo sine consensu, ob crimen, idque triplex. Primum est, adulterium alterius cõiugis, de quo Mat. 5. Deinde si alter coniugum à fide Catholica recedat; & de hoc habemus Apostolicum præceptum, ad Tit. 3. *Hæreticum hominem post vnam, & secundam correctionem deuita.* Vbi Apostolus de omnibus generatim loquitur, neque coniuges, aut parentes excipit. Et de his, etiam intelligũtur verba Domini, Luc. 14. *Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & vxorem, &c.* Deinde si alter coniugum impellat alterum ad peccatum, ita vt non possit alter cum eo cohabitare sine periculo Deum offendẽdi, & de hoc loquitur Dominus cum ait: *Si oculus tuus scandalizat te, erue eum.* Mat. C 18. in quem locum scribens Hieronymus docet sententiam Domini esse, vt si ij, qui nobis coniuncti sunt, & chari instar oculorum, vt parentes, filii, vxor, causa sint ruinarum; ab iis recedamus.

Atque hæc omnia habẽtur in decretis Ecclesiæ in titulo de diuortiis, & nuper Concilium Tridentinum contra Lutheranos id ipsum his verbis confirmauit sess. 24. can. 8. *Si quis dixerit, Ecclesiam errare, cùm ob multas causas separationem inter coniuges quoad thorum, seu quoad cohabitationem ad certum, incertumue tempus fieri posse decernit, anathema sit.*

Sunt autem antequam ad obiectiones aduersarii respondeamus, obseruanda tria. Primum est, libertatẽ diuortium faciendi ob crimen, parẽ esse viro, & vxori, licet enim Dominus Matt. 19. de viro tantùm loquatur, quia ordinariè viri vxores dimittunt, raro autem ab vxoribus dimittuntur viri; tamen quod Dominus de viris dixit etiam ad fœminas pertinet. Nam Apo- D stolus 1. Corinth. 7. vtrumque dixit *Præcipio non ego, sed Dominus, vxorem à viro non discedere, & vir vxorem non dimittat*, nimirum sine licita causa. Et idem docẽt Concilium Mileuit. can. 17. Innocẽtius. I. epist. 5. c. 4. Hieto. in epist. ad Oceanum de obitu Fabiolæ, & Augustinus lib. de adulterinis coniugiis. 2. c. 8.

Secundum est, diuortium quoad thorum tantùm, propria auctoritate posse fieri, modò verè nouerit cõiux cõiugis adulterium. At verò diuortium quoad cohabitationem, quia res est publica, & quæ scandalizare potest ceteros; non posse fieri, nisi Ecclesiæ iudicio, vt habemus cap. Porrò, de diuortiis.

Tertium est, diuortium in causa fornicationis quatuor de causis potest fieri illicitum. Primo si fornicatio fuerit sine crimine, & proinde non fuerit nisi materialis, vt si mulier vim passa fuerit, aut ex ignorantia cum eo rem habuerit, quem virũ suum esse credebat,

cùm tamen esset alienus. SECVNDÒ si vterque coniux eodem crimine teneatur. TERTIO si quod cognitum adulterium coniugis cum eo rem habuerit. QVARTO, si auctor fuit coniugij, vt fornicaretur. Vide Sotum in 4. d. 3. 6. q. vnica, art. 1.

Sed Kemnitij obiecta diluenda sunt, quæ aduersus hunc Canonem proposuit in 2. par. Exam. pag. 1268. & sequentibus. PRIMA obiectio, *Definitio illa diuortij, quod sit separatio Matrimonij quoad thorum, manente vinculo coniugali, noua est, & ex verbis Pauli malè intellectis perperam fabricata: nam ex illis verbis deducta est: præcipio non ego, sed Dominus, vxorem à viro nõ discedere, quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Sed Apostolus hoc loco non loquitur de iusto diuortio, quod fieri potest in caussa fornicationis; non enim præciperet vxorem a viro non discedere, si de diuortio iusto loqueretur. Agit igitur de dissidijs quibusdam leuibus, quæ interdum inter coniuges oriuntur, & proinde de illicito diuortio quo à se inuicem discedunt, sed paulo post reconciliantur. Quare perperam ex hoc loco Catholici diuortium deduxerunt, quod manente vinculo in Ecclesia licitè fiat.*

RESPONDEO, Catholici ex hoc loco verissimè diuortium iustum, & licitum, manente tamen vinculo didicerunt, quamuis nõ ex hoc loco solùm, sed etiam ex multis alijs, vt suprà ostendimus. Nam vt S. Aug. lib. 1. de adulterinis coniugijs, c. 1. 2. 3. & 4. rectè vidit, & monuit, non loquitur B. Paulus de eadem discessione, cùm ait, *Præcipio vxorem à viro non discedere.* Et cùm ait: *Quod si discesserit, manere innuptam:* Nam in priore loco agit de iniusta discessione, in posteriore de iusta. Si enim Apostolus ageret de separatione illicita ob leues caussas, cùm ait; *Quod si discesserit, &c.* nõ daret coniugibus optionem, vt post separationem, aut innuptæ manerent, aut viris suis reconciliarẽtur, sed simpliciter præciperet, vt viris reconciliarentur. Si enim Dominus vxorẽ à viro discedere prohibuit, nimirum sine iusta caussa, vt ipse Apostolus testatur, quomodo fieri potest, vt idem Apostolus ibidem permittat, contra Domini præceptum, vxorem à viro sine iusta caussa separatam manere? Quare hic erit sensus Apostoli: præcipio non ego, sed Dominus, vxorem à viro non discedere, nimirum sine iusta caussa, quod si discesserit, caussa nimirum iusta inuenta, manere innuptam, &c. Errant igitur manifestè Erasmus, Kemnitius, Caluinus, Beza, & omnes alij, qui hunc locum exponunt de iniusta discessione, & iustum diuortium ex hoc loco colligi posse negant.

SECVNDA obiectio: *Christus Matthæi quinto, & decimonono, dimissionem coniugis, nisi propter caussam fornicationis pronunciat esse illicitam, & illegitimam. Contra hanc Christi sententiam, Pontifices decreuerunt præter fornicationem multas alias esse caussas, propter quas licita, & legitima coniugum separatio fieri possit.*

RESPONDEO, constat ex Euangelio, alias esse caussas præter fornicationem carnalem, cur coniugium separari possit, quoad thorum, vt suprà ostendimus ex variis locis: sed ille inprimis est insignis, qui habetur Matth. 19. Nam vbi Dominus iusserat, non dimitti vxorem, nisi ob fornicationem, in eodem capite, promisit centuplum in hoc seculo, & vitam æternam in futuro iis, qui vxorem dimiserint propter Euangelicam perfectionem. Quare ne ipsum Euangelium secũ pugnet, adhibenda est explicatio, & limitatio aliqua.

PRÆTEREA ex Apost. 1. Cor. 7. didicimus, posse infidelem coniugem à fideli dimitti, etiamsi fornicatio non intercesserit: non igitur verba Domini vniuersaliter, & sine limitatione accipienda sunt.

VT igitur Domini sententiam exponamus, PRIMO limitanda est ad Matrimonia contracta inter fideles, vt detur locus Apostolo permittẽti solutionem coniugij contracti inter infideles. SECVNDO sentẽtia Domini intelligenda est de dimissione ratione criminis, non ratione maioris perfectionis adipiscendæ. Nam ratio cur Dominus prohibet coniugem dimitti, est, quia qui iniustè dimittit est alteri cõiugi caussa mœchandi. At qui dimittit caussa maioris perfectionis, non est caussa mœchandi, quia vel matrimonium est consummatum, & tunc non potest fieri talis separatio, nisi ex consensu libero vtriusque partis, vel est ratum tantùm, & tunc fit separatio quoad vinculum, & ideo potest coniux relicta alteri nubere: quare nullum est adulteri periculum.

Cùm autem dimissionem ob crimen Dominus dixerit, nõ posse fieri, nisi caussa fornicationis, cum tamen possit fieri etiam ob alia crimina, S. Augustinus lib. 1. de serm. Domini in monte, c. 26. 27. & 28. dicit rationem esse, quia nomine fornicationis intelligi possunt omnia crimina. Nam etiam idololatria, & omnis superstitio est fornicatio quædam spiritualis cum falsis diis: & rursus secundum Apostolum, auaritia est idolorum seruitus, & sicut auaritia est idolorum seruitus; & proinde fornicatio quædam, ita etiam omnis alia prona cupiditas est quædam fornicatio.

SED hæc disputatio Augustini ipsi etiam Augustino suspecta fuit: nam ad literam non est dubium, quin Dominus loquatur de sola fornicatione carnali. Et præterea falsum est, ob quodlibet crimen posse dirimi Matrimonia, etiam quoad thorum: solum enim, vt suprà ostendimus, dirimuntur ab Ecclesia ob crimina, quæ vergunt in detrimentum alterius coniugis. Quare idem Augustinus li. 1. retract. cap. 19. non vult nos hanc suam sententiam absolutè sequi.

Dicendum est igitur, Dominum ob duas caussas excepisse solam fornicationem. PRIMA caussa est, quia sola fornicatio est propria ratio solutionis matrimonij, ceteræ autem communes sunt matrimonio cum aliis omnibus cõfœderationibus: nam propter hæresim, vel inductionem ad peccandum, non solũ separari debet coniux à coniuge, sed etiam filius à patre, frater à fratre, seruus à Domino, &c. Quocirca Dominus istas caussas non excluſit, quas sciebat esse cõmunes, sed excluſit eas omnes, ob quas cæteræ confœderationes non dirimuntur excepta fornicatione. Ratio autẽ huius est, quia sola fornicatio directè opponitur fidei cõiugali, & substantiæ ipsius matrimonij, cetera autẽ crimina per accidens se habent ad Matrimoniũ

SECVNDA caussa est, quia Dominus loquebatur de dimissione non ad certum tempus, sed perpetua: nam de hac loquebantur qui eum interrogauerant. Porrò caussa perpetui diuortij nulla est, nisi fornicatio: propter fornicationem enim cõiugis, etiãsi tantum semel ea perpetretur, & mox qui peccauerit, resipiscat, liberatur alter coniux à debito reddẽdo per omnẽ vitam. At propter alia crimina nõ liberatur nisi pro eo tempore, quo durant ea crimina: si enim coniux, qui coniugem ad peccadũ inducebat, resipiscat, & seriò conuertatur, tenetur coniux eum recipere, eique effectu maritali cohabitare, quia ista crimina, vt diximus, per accidens opponũtur Matrimonio, at fornicatio per se opponitur, & ideo statim atq; coniux fornicãdo frangit coniugi datã fidem, quia non stat promissis, cadit à iure cõiugij, nec habet amplius in cõiugem vllum ius.

TERTIA obiectio: *Separationem, qua 1. Cor. 7. extra caussã fornicationis describitur, Paulus nec suadet, nec decernit, sed docet eam pugnare cũ præcepto Domini, qui præcipit non discedere: quando verò coniuges contra illam Apostoli doctrinã priuata cõtumacia se separãt, tũc Paulus suadet reconciliationem, aut si hoc nolint, pronũciat ipsos debere sine cõiugio manere. Sed Ochanus hic canõ dicit, ipsã Eccl. ob multas caussas, præter fornicationẽ, decernere posse separa-*

tionem.

tionem. Hęc Kemnitius: volui enim eius verba ponere, ne queratur obiectionem ſuam non eſſe fideliter recitatam.

RESPONDEO, tunc ſoluta eſt hæc obiectio, cùm ad primam reſpondimus: falsò Kemnitius aſſumit illa verba Pauli: *Si diſceſſerit manere innuptam, aut viro ſuo reconciliari*, eſſe accipienda de illicita diſceſſione, vt ibi ex Auguſtino inuictiſſima demõſtratione docuimus. Itaque falsò dicit Kemnitius, deſcribi 1. Cor. 7. ſeparationem extra cauſſam fornicationis, & eam à Paulo improbari. Sed etiamſi hoc eſſet verum, exponeremus Pauli ſententiam, vt iamiam Domini ſententiam expoſuimus.

QVARTA obiectio: *Chriſtus Matth. 5. ideo prohibet vxorem dimitti extra cauſſam fornicationis, quia eiuſmodi dimiſſio obycit periculis vſtionis, fornicationis, & adulterij. Sed de his periculis Pontificij non ſunt ſolliciti; liberè enim decernunt ſeparationem ad certum, incertumve tempus.*

RESPONDEO, quando iuſta eſt dimiſſio periculũ fornicationis, cui obiicitur dimiſſus, non imputatur dimittenti, qui vtitur iure ſuo, ſed ei, qui dedit cauſſam cur dimitteretur. Nam certè qui dimittit vxorẽ cauſſa fornicationis, quia iuſtè dimittit, non dicitur obiicere vxorem periculo fornicationis, etiamſi illa ſic dimiſſa meretriciam artem exercere incipiat. Iuſtam autem eſſe dimiſſionem, quam Eccleſia decernit ſuprà probauimus, quia eſt conformis Euangelio, & rectæ rationi. Nam cùm duo immineant pericula: VNVM cõiugi innocenti, ſi ſinatur habitare cum coniuge hæretico, aut impellente ad flagitia; periculum videlicet in hæreſim, aut in flagitia labendi: ALTERVM coniugi nocenti, ſi ſeparetur; periculum ſcilicet fornicandi: Eccleſia recto iudicio cenſet potiùs conſulendum innocenti, quàm nocenti, & ideo Matrimonia illa dirimit quoad cohabitationem. Quare Pontificii non ideo ſeparationem decernunt, quod de periculis fornicationis & adulterii non ſint ſolliciti, ſed quod magis ſolliciti ſint de periculis aliis grauioribus.

QVINTA obiectio: *Contendunt tale debere eſſe diuortiũ in quo vinculum Matrimonij ſaluũ maneat. Atqui ſic Põtificia illa ſeparatione vinculum coniugij multis, & variis modis ſoluitur. Nam quid ſit vinculum Matrimonij, docet hæ ſententiæ: Et adhærebit vxori ſuæ; Faciamus ei adiutoriũ, quod ſit coram ipſo; Mulier non habet poteſtatem corporis ſui, ſed vir; Iterum conuenite, ne tentet vos Sathan; non ſunt duo, ſed vna caro; & ipſum Matrimonium definitur individua vitæ conſuetudine. At hæc omnia vincula ſoluit diuortium quoad thorum, & cohabitationem; ergo homines ſeparant, quod Deus coniunxit.*

RESPONDEO, tota obiectio nititur falſa vinculi coniugalis explicatione. Vinculum enim cõiugale dicitur mutua quædam obligatio, qua vir ita efficitur maritus vnius fœminæ, vt non poſſit eſſe alterius, illa viuente; & fœmina ita efficitur vxor vnius viri, vt non poſſit eſſe alterius, illo viuente: Sic enim explicat Apoſtolus Roman. 7 & 1. Corinth. 7. Cohabitatio autem, & ſocietas lecti, ac menſæ, de quo loquuntur Scripturæ allegatæ à Kemnitio, non vinculum ipſum efficiunt aut ſunt, ſed ex illo conſequuntur: alioqui quotieſcunque vir, & vxor, etiam iuſta de cauſſa, in diuerſas regiones abirent, atque inter ſe diſtarent, coniugii vinculũ ſolueretur; quod ſanè abſurdiſſimum eſt. Sicut igitur, vir, & vxor, vinculum Matrimonii retinent quando vnus in Oriente, altera in Occidente degit, quia non poteſt vir alteri fœminæ, neque vxor alteri viro ſine adulterio iungi, cùm adhuc ſint veri coniuges, licet nõ cohabitent, nequeũt ibi inuicem adhæreant: ita etiam vinculum coniugii retinẽt vir & vxor per diuortium ſeparati, quia adhuc ille huius ſolius fœminę vir, & illa huius ſolius viri vxor eſt.

Illa autem verba: *Quod Deus coniunxit, homo non ſeparet*; de vero vinculo intelligenda ſunt, non de cohabitatione aut lecti communione, niſi velimus coniuges ipſos toties ſoluere Quod Deus coniunxit, quoties à ſe inuicem abſunt.

CAPVT XV.

An Matrimonium fidelium conſummatum, ſolubile ſit quoad vinculum, varię ſententię adferuntur.

PERVENTVM eſt tandem ad QVARTAM & vltimam quæſtionem de ſolutione Matrimonii conſummati, quoad vinculum: in qua quæſtione multos habemus aduerſarios, Græcos, Latinos, Hæreticos, & Catholicos.

Sentiunt enim, in cauſſa fornicationis poſſe coniugẽ innocẽtem non ſolum ſeparari quoad thorum, ſed etiam quoad vinculum, à coniuge, & aliud Matrimonium inire, imprimis Græci, qui ſe iam dudum à Romana Eccleſia ſeparauerunt. Id enim inter eorum errores numerat Guido Carmelita, in ſua ſumma de hæreticis; & in Concilio Florentino ſeſſione vlti. Pontifex ipſe Eugenius Græcis dixit; eos grauiter à Latinis accuſari, quòd Matrimonia diſſoluerent: neque illi negare auſi ſunt, ſed rationes ſuas ſe habere reſponderunt. Denique notum eſt, hoc tempore Græcos reipſa Matrimonia diſſoluere, & coniugibus alia Matrimonia ineundi poteſtatem facere in cauſſa adulterii.

Ex Latinis Lutherani omnes, & Caluiniſtæ, atqu. Anabaptiſtæ in eodem errore verſantur: ſed alii magis, alii minus errant.

Lutherus in libro de captiuit. Babylon. cap. de Matrimonio, nihil ſtatuere audet: tamen cupit vehementer definiri non ſolùm in cauſſa fornicationis, ſed etiã quando alter coniux recedit in aliam regionem poſt decennium, aut nunquam reuerſurus licitũ eſſe aliud Matrimonium contrahere. Vbi obiter ANNOTANDA eſt Lutheri contradictio in eadem pagina. Nam ſcribit Papam errare, cùm diuortium cõcedit extra cauſſam fornicationis, quam ſolam Dominus excepit: & ſtatim adiungit optare ſe vt definiatur licere diuortiũ facere ob abſentiam diuturnam alterius coniugis. Si enim error eſt, diuortium facere ob aliam cauſſam, quàm fornicationis: errorem igitur definiri cupit Lutherus, cùm ob abſentiam coniugis diuortium eſſe licitum definiri cupit.

ADDIT autem, ſe nolle quidquam definiri ſola Papæ, & Epiſcoporum auctoritate, ſed ſi duo eruditi, & boni viri in nomine Chriſti conſentirent, & in ſpiritu Chriſti pronunciarent, eorum iudicium ſe Conciliis prælaturum: quæ ſanè mira fatuitas eſt. Nam vnde ſcimus, duos illos homines in nomine Chriſti magis conſenſiſſe, & in Spiritu ſancto pronunciaſſe, quam tot Epiſcopos, qui ex diuerſis prouinciis vnum in locum legitimè conueniunt ad fidem Chriſtianam explicandam: certè his mille, & quingentis annis, nunquam Eccleſia duorum, quorumlibet hominum iudicia Epiſcoporum Concilii antepoſuit.

Idem Lutherus poſt annos tres, anno videlicet M. D. XXIII. doctior factus (nam priorem librum anno M. D. XX. ediderat) ſcripſit librum in caput 7. prioris ad Corint. vbi multas ob cauſſas Matrimonium ſolui, & aliud iniri poſſe cenſet: vt, ſi non modò Ethnicus Chriſtianam, ſed etiam falſus Chriſtianus Chriſtianã coniugem deſerat, vel ſi coniux coniugem ad furtum, aut aliud peccatum inducat, vel ſi ob frequentes rixas moleſta ſit cohabitatio cum priore coniuge, vel ſi diu abſit alter coniunx. In lib. quoque de cauſſis Matrimonialibus, edito anno M. D. XXX. Si pauper cũ

diuite Matrimonium contrahat, & consummet; ac deinde pauper diuitem coniugē retinere non possit, quòd amici, vel affines diuitis impediant, iudicat Lutherus, posse pauperem ad aliud Matrimonium se transferre.

Martinus Bucerus in cap. 19. Mat. Lutherum ipsum impudentia superat. Contendit enim Matrimonium solui posse, & aliud iniri, quoties vxor non se commodam viro, aut vir non se commodum vxori præbet: quacunque videlicet de causa sibi inuicem coniuges displiceant. Ex quo rectè colligit Tapperus in explicatione art. 18. Louan. facilius dissolui Matrimonia auctore Bucero, quam ciuiles contractus: neque enim contractus ciuiles ob solam malitiam contrahentium, vnquam dirimuntur.

Philippus Melanchthon in locis Theologicis, titulo de coniugio, in duobus tantùm casibus permittit aliud Matrimonium iniri, nimirum si alter coniugum fornicetur; vel si iniustè coniugem deserat vult parti innocenti licere aliud coniugium celebrare: tamen in annot. ad cap. 5. Mat. idem Melanchthon non solùm parti innocenti, sed etiam nocenti aliud Matrimoniū concedit, quia (vt ipse dicit) non est vlli imponenda pœna quam ferre non possit.

Ioan. Brentius in Confess. V. Vittembergensi, ca. de Coniugio, in fine illius cap. sperare se dicit, pios Episcopos, & Princeps concessuros ius contrahendi aliud Matrimonium ijs, qui ob adulterium alterius coniugis iusto diuortio separati sunt.

Ioan. Caluinus, lib. 4. Instit. cap. 19. §. vlt. tyrannicam legem vocat, quæ non permittit aliud coniugium ei, qui ab adultera coniuge diuortium fecit: & in cap. 19. Matth. vult. quidem vinculum Matrimonij dirimi in caussa adulterij, sed non admittit alias caussas; nisi desertionem fidelis à coniuge infideli.

Martinus Kemnitius in 2. par. Exam. pag. 1249. Caluinum apertissimè sequitur. Nam duos tantùm casus esse voluit, in quo liceret aliud Matrimonium inire, nimirum adulterium alterius cōiugis, & desertionem infidelis, vbi per infidelem non intelligit quemlibet iniustum desertorem, vt Lutherus, & Philippus intelligebant, sed solùm eum qui Christianus non est, sed Gentilis; de quo casu nulla est quæstio, vt suprà vidimus. Deinde in sequenti pag. 1250. explicat se tantùm loqui de parte innocente, cùm aliud Matrimonium ob adulterium concedit. Quare neque Philippus cum Luthero, neque Kemnitius cum Philippo, aut Luthero in sententia conuenit.

Eandem sententiam sequutus est Erasmus: qui in annot. ad 7. cap. prioris ad Corinthios fusissimè probare conatur, propter fornicationem licere coniugi innocenti ad alias nuptias transire. Edidit autem Erasmus primùm has annotationes anno M. D. XV. biennio scilicet antequam Lutheri factio exoriretur: ex quo intelligimus, non Erasmum à Luthero, sed Lutherum potius ab Erasmo hunc errorem hausisse.

Ex Catholicis duo sunt, qui eodem errore tenentur, Caietanus in comment. ad ca. 19. Matt. timidè tamen, & breuiter rem attingens: & Ambrosius Catharinus, qui lib. 5. annot. in Commentaria Caietani, in fine, disputat quæstionem istam, ac tandem concludit ex Euangelio, & Apostolo non posse colligi, non licere in caussa fornicationis aliud Matrimonium inire id tamen varijs canonibus esse prohibitum, & ideo non debere fieri nisi ex Ecclesiæ auctoritate.

Porrò tres isti, Erasmus, Caietanus, Catharinus in hoc multum ab hæreticis suprà nominatis distant, quòd se Ecclesiæ iudicio disertis verbis subijciunt. Et quia Ecclesia sententiam suam iam apertissimè protulit, vt patet ex can. 6. & 7. sess. 24. Tridētini Concilij vbi anathema dicitur ijs, qui sentiunt Matrimonium quoad vinculum vlla de caussa solui posse; ideo isti quoque ac præsertim duo posteriores, à reliquorum omnium Theologorum Catholicorum communissima sententia separandi minimè esse videntur.

CAPVT XVI.

Matrimonium insolubile esse quoad vinculum, probatur ex verbo Dei, traditione, & ratione.

PROBANDVM igitur iam nobis est, Matrimonij inter fideles contracti, & consummati vinculum adeo esse insolubile, vt neque caussa fornicationis dirimi possit; & ideo viuente priore coniuge nunquam esse licitum ad alias nuptias aspirare.

PRIMVS locus sit ille, qui est apud Matthæum capite quinto: *Omnis qui dimiserit vxorem suam excepta fornicationis caussa, facit eā mœchari, & qui dimissam duxerit adulterat.* Verba illa: *Et qui dimissam duxerit, adulterat,* vel vniuersè accipienda sunt, vel cum exceptione, nisi ob fornicationem. Si vniuersè, ergo qui dimissam duxerit, etiam ob fornicationem, mœchatur, ergo nō fuerat dimissa quoad vinculum, sed solùm quoad thorum: non enim mœcharetur qui illam ducit, nisi adhuc esset priori viro alligata. Si cum exceptione, ergo qui fornicariam à viro dimissam duxerit, non mœchatur. Ergo melior est conditio fornicariæ, quàm innocentis, & castæ: nam fornicaria libera est, & nubere potest; innocens autem iniustè dimissa, nec priorem virum habere potest, nec alteri nubere. Atqui hoc absurdissimū est, vt lex Christi iustissima dimissam iustè meliori loco esse velit, quā dimissam iniustè.

RESPONDENT aliqui sententiam illam esse generalem, sed fornicariam non posse nubere alteri; non quod non sit diremptum vinculum Matrimonij, sed quia in pœnam peccati lex prohibet illam nubere.

SED hæc solutio nulla est. Si enim prohiberetur nubere in pœnam peccati, sed verè tamen libera esset, ac soluta vinculis prioris coniugij, peccaret quidem nubendo, & fortè Matrimonium esset irritum, sed nō mœcharetur neque ipsa, neque qui eam duceret: non enim est adulterium, nisi cum coniuge alterius. Dominus autem disertis verbis pronunciat: *Et qui dimissam duxerit, adulterat.*

SECVNDVS locus est apud Marcum, capit. 10. *Quicunque dimiserit vxorem suam, & aliam duxerit, adulterij cōmittit super eam: & si vxor dimiserit virū suum & alij nupserit, mœchatur.* Et similia habentur, Luc. 16. *Omnis qui dimittit vxorem suam, & alteram ducit, mœchatur, & qui dimissam à viro ducit mœchatur.* Hæc verba vniuersaliter docent nūquam ita dissolui Matrimonium inter fideles contractum, & consummatum, vt liceat ad alias nuptias transire.

RESPONDENT aduersarij, locā ista debere exponi ex cap. 19. Matth. vbi habetur exceptio fornicationis, Nam nisi in verbis Marci, & Lucæ, subintelligamus, excepta caussa fornicationis, pugnabunt Marcus, & Lucas cum Matthæo: ista enim contradicentia sunt: *Omnis qui dimiserit, &c. mœchatur*; &, Non omnis qui dimiserit, &c. mœchatur. Ista autem posterior sententia ex Mathæo colligitur; idem enim est dicere; *Omnis qui dimiserit, excepta fornicationis caussa*: & Non omnis qui dimiserit, prior verò propositio apud Marcum, & Lucam habetur, nisi subintelligatur eadem exceptio.

AT contrà. Nam vt suprà diximus in quæstione de polygamia, Euangelistæ omittunt quidem interdum aliquid, aut addunt, quod alij Euangelistæ non omiserunt, aut non addiderunt, sed nunquam ita omit-

tunt.

tunt, vt ſententia reddatur falſa, nam alioqui Euangeliſtæ homines deceptiſſent, quibus Euangelia ſua tradiderunt, nulla mentione facta aliorum Euangeliſtarum.

Certè quando Marcus Romæ ſcripſit Euangelium ex prædicatione Petri acceptum, non remiſit Romanos ad Euangelium Matthæi tanquam ad commentarium: immò ſi tunc Romæ Matthæi Euangelium in manibus fidelium fuiſſet, credibile eſt Marcum ſcripturum non fuiſſe. Non enim ſcripſit Marcus, vt Matthæo aliquid adderet, quod poſteà fecit Ioannes, ſed tantùm vt haberẽt Romani ſcriptũ, memoriæ cauſſa, quod ſola voce B. Petrus Apoſt. illis tradiderat: hanc enim cauſſam referunt Irenæus lib.3. cap.1. Euſebius li.2.hiſt.c.15. & Hier.in li.de viris illuſtrib.in Marco.

Atque idem dici poteſt de Luca, qui Euangelium ſcripſit his Gentibus, quibus prædicauerat Paulus, & ad quos nondũ peruenerant Matthæi, & Marci volumina; ſed tantùm falſa quædam ſcripta Pſeudoeuangeliſtarum, vt ipſe breuiter indicat in principio Euãgelij, & clarius colligitur ex Ambroſio in comment. 1.cap. Lucæ, & ex Euſebio lib.3.hiſt.c.24.& Hieron. in li.de viris illuſtrib.in Luca. Oportet igitur vera eſſe abſolutè, quæ Marcus & Lucas dicunt, neque pendere à verbis Matthæi, niſi velimus deceptos fuiſſe eos, qui ſine Matthæo, Marcum aut Lucam legebant.

Sed obijcies, quia S. Auguſtin. lib. 1. de adulterin. coniug. cap.11. dicit locum Matthæi eſſe obſcurum, & eſſe ambigendum de eo, donec veniamus ad alios Euangeliſtas.

At Auguſtinus non dicit ambigendum de eo quod Matthæus dicit, ſed de eo quod non dicit. Matthæus enim dicit eum mœchari, qui extra cauſſam fornicationis vxore dimiſſa, aliam ducit: & hoc eſt ſimpliciter verum. Sed non dicit, an hic tantùm ſit mœchus, an etiam is, qui dimiſſa vxore ob fornicationẽ, aliam ducit: id quod alij Euangeliſtæ dixerunt apertiſſimè. Aduerſarij autem noſtri volunt nos ambigere de eo, quod Marcus & Lucas dicunt, an ſit accipiendum vt ſonat, non de eo quod non dicunt. Quare idem S. Avgvstinvs lib.1. de adulterinis coniugiis c.9 grauiter inuehitur in eos, qui horum Euangeliſtarum verba non accipiunt vniuerſaliter, vt ſonant: *Qui ſumus*, inquit, *nos, vt dicamus, eſt qui mœchatur vxore dimiſſa alteram ducens, & eſt, qui hoc faciens non mœchatur, cum Euangelium dicat omnem mœchari, qui hoc facit?*

Ad obiectionem autem illam reſpondemus, non eſſe repugnantiam inter Euangeliſtas; illa enim propoſitio, Non omnis qui dimittit vxorem, & aliam ducit, mœchatur, nõ inuenitur apud Matthæum, vt aduerſarij exiſtimant. Illa enim ſunt verba Matthæi: *Quicunque dimiſerit vxorem ſuam, niſi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur.* ex quibus non debet inferri, Ergo non omnis, qui dimiſerit vxorem, & aliam duxerit, mœchatur.

Cur autem id non debeat inferri, cùm planè ſequi videatur multæ cauſſæ reddi ſolent. Durandus in 4. diſtinct.35. quæſtio.2. ad vltimum, dicit Chriſtum loqui apud Matthæum præſuppoſita lege veteri, quæ iubebat adulteras occidi; hac enim lege ſeruata, licebat in cauſſa fornicationis vxorem dimittere, & aliam ducere, quia nimirum propter adulteræ ſupplicium extremum dirimebatur vinculum coniugij.

Non probatur mihi hæc ſolutio, Primo, quia Dominus non tradidit legem ſolis Iudæis, ſed etiã Chriſtianis: non iubet lex Euangelica adulteros occidere, immò Ioã.8. Dominus adulteram liberauit à morte. Nec ignorabat Chriſtus, in Eccleſia ſua varias fuiſſe futuras leges Principum, quibus interdum occiderẽtur, interdum non occiderentur adulteri; quare non A eſt credibile Chriſtum eſſe loquutum præſuppoſita lege de occidendis adulteris.

Præterea, ſi ita eſſet, Chriſti ſententia eſſet valdè imperfecta. Nam potuit multis modis impediri mors adulteræ, aut quia fugeret in aliam regionẽ, aut quia non poſſet probari teſtibus duobus adulterium, etiãſi viro exploratum eſſet; quid ergo tunc fieret ſecundum Chriſti doctrinam?

Adde, quod tradere vxorem lapidandam, non eſt propriè illam dimittere, & ducere aliam: non enim dimittitur qui occiditur, neque dicitur alia duci priore dimiſſa, quando prior non viuit.

Denique non poterat eſſe quæſtio, an liceret vxore lapidata ob adulterium, aliam ducere: nõ igitur oportebat magis excipere cauſſam fornicationis, quàm cauſſam mortis.

Hac ergo ſolutione omiſſa, aliqui dicunt verbum B *Mœchatur*, referendum eſſe diuiſim ad vtrãque partem ſententiæ, hoc modo; Quicunque dimiſerit vxorem ſuam niſi ob fornicationem, mœchatur, & qui aliã duxerit mœchatur: bis enim mœchatur, qui vxorem ducit priore dimiſſa, extra caſum fornicationis, ſemel quidem adulterio vxoris, cuius ipſe cauſſa fuit per iniuſtam dimiſſionem, & ſemel adulterio proprio per nouæ vxoris viuente priore cõiunctionem.

Et hanc ſolutionem indicat breuiter Theophylactvs in cap. 19. Matthæi, vbi dicit ſententiam huius loci eſſe, quod qui dimittit vxorẽ extra cauſſam fornicationis, mœchatur, id eſt, auctor eſt illi, vt mœchetur. Et idem antè docuerat Avgvstinvs libro contra Adimantum cap.4. vbi ſic enarrat locum iſtum Matthæi 19. *Quicunque dimiſerit vxorẽ, niſi ob fornicationem facit eam mœchari, & qui aliã duxerit mœchatur.* Eſtque C hæc ſolutio valde conformis eiuſdem Matthæi verbis cap.5. vbi ait: *Quicunque dimiſerit vxorem ſuam niſi ob fornicationẽ, facit eam mœchari.* Videtur igitur Matt. 19. ad eandem ſententiam: *Quicunque dimiſerit vxorẽ ſuam, niſi ob fornicationem*, referendum eſſe verbum, *Mœchatur*, in illo ſenſu, id eſt, facit eam mœchari.

Alii dicunt, nec minus probabiliter, illud: *Niſi ob fornicationem*, non pertinere niſi ad dimiſſionem, cum qua immediatè coniungitur, & eſſe per parentheſim pronunciandum, & aliquid ſubintelligendum, hoc modo; Quicunque dimiſerit vxorem (quod non licet, niſi ob fornicationem) & aliam duxerit, mœchatur. Et certè non ſine cauſſa Dominus non adiecit illam exceptionem poſt illa verba: *Et aliam duxerit*, ſed immediatè poſt illa: *Quicunque dimiſerit*, & ſimiliter non temerè Dominus tum Matth. 5. tum Matth. 19. cùm adiunxit: *Et qui dimiſſam duxerit, mœchatur*, non D addidit, *Niſi ob fornicationem*, vt nimirum indicaret cauſſam fornicationis ſolam dimiſſionem licitam facere, non autem noui coniugij celebrationem. Hæc mihi videtur S. Thom. ſententia in 4. diſtin. 35. q. vnica, art. 5. ad vltimum; & eandem obſcurè ſubindicat Hieronym. in Comment. huius loci.

Sunt & aliæ explicationes minus probabiles, quas Abulenſis, Alphonſus de Caſtro, & alij excogitarunt: Sed optima eſt S. Auguſtini lib.1. de adulterinis coniugiis ca.9. vbi docet Matthæum vel potius Dominũ apud Matthæum, accepiſſe illud: *Niſi ob fornicationẽ*, negatiuè, non exceptiuè, vt ſenſus ſit, Quicunque dimiſerit vxorem, niſi ob fornicationem, id eſt, extra cauſſam fornicationis, & aliam duxerit, mœchatur. Ex quo affirmatur quidem adulterium eius, qui vxore dimiſſa extra cauſſam fornicationis aliam duxerit: ſed nihil dicitur de eo qui duxerit aliam priore dimiſſa ob fornicationem.

At contrà inſtant aduerſarij, & maximè Caietanvs, & Catharinvs. Si iſta ſententia Domini,

Digitized by Google

ergo frustrà, & superuacaneè additur illud: *Nisi ob fornicationem*, poterat enim Dominus generatim, & facilius dicere; Omnis qui dimiserit vxorem, & aliam duxerit, mœchatur.

RESPONDEO, immò diuina prudentia Dominus ita loquutus est: id enim postulabant locus & tempus. Nam Dominus in eo loco respondebat Pharisæis, qui venerant parati, vt eum tentarent, & in sermone caperent: & quia iam audierant, eum in monte quædam differuisse contra libellum repudij à Mose in lege concessum, & consequenter etiam contra polygamiam, interrogauerũt eum, an liceret vxorem dimittere quacunque ex caussa, vt nimirum, ea interrogatione impellerẽt eum ad pronunciandũ aliquid apertè contra legem, & exẽpla Patrum. Quare Dominus cùm videret auditores incapaces esse; respondit eis præcisè ad interrogata. Quæsierãt illi, an liceret vxorem dimittere, nimirum quoad vinculum, quacũque ex caussa, respondit Dominus, non licere quacunque ex caussa, idque probauit, quia non licet dimittere non fornicatiã, & aliam ducere, id quod tam perspicuè verum erat, vt nullo modo negari posset. Vtrum autẽ liceat dimittere fornicariam quoad vinculũ, & aliam ducere; Dominus tũc apertè dicere noluit, quia hoc altius erat, quàm vt ab eis tũc capi posset. Quamquam ex iis, quæ Dominus dixerat de prima origine institutj Matrimonij, facilè poterat hoc etiam intelligi, sed ne daret illis Dominus ansam calumniãdi verba sua, voluit, vt ipsi per se id colligerẽt, quemadmodum fecit in parabola vineæ, & aliàs sæpè: & nihilominus domi paulò pòst (vt Marcus scribit cap. 10.) apertè pronunciauit, omnem qui dimittit vxorem, & aliam ducit, mœchari. Vides igitur quemadmodum verba Domini nihil superuacanei contineãt, nec pugnent inter se verba diuersorum Euangelistarum.

Vnum dumtaxat contra hanc expositionem obiici posset, quòd nimirum si ita exponamus, non habebimus ex hoc loco, licitũ esse diuortiũ quoad thorum, ob fornicationem alterius coniugis. SED parum id refert: nam ad hoc dogma stabiliendum, sufficit testimonium Matth. cap. 5.

TERTIVS locus habetur in epist. ad Roman. cap. 7. *An ignoratis fratres (scientibus enim legẽ loquor) quia lex in homine dominatur quanto tempore viuit? Nam quæ sub viro est mulier, viuente viro alligata est legi: si autem mortuus fuerit vir eius, soluta est à lege viri: Igitur viuente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro, si autem mortuus fuerit vir eius, liberata est à lege viri, vt non sit adultera si fuerit cum alio viro,* & similis locus habetur in epistola priore ad Corinth. cap. 7.

Ex his autem locis colligimus nunquam solui vinculum coniugale, nisi per mortem: & quia non soluitur, manere etiam post diuortium quacunq; de caussa factum. Quod argumentum tanti fecit S. AVGVSTINVS vt lib. 2. de adulterinis coniugiis, c. 4. clamauerit: *Hæc verba Apostoli toties repetita, toties inculcata, vera sunt, viua sunt, sana sunt, plana sunt. Nullius viri posterioris mulier esse incipit, nisi prioris esse desierit: esse autẽ desinet vxor prioris, si moriatur vir eius, non si fornicetur, licitè itaq; dimittitur coniunx ob caussam fornicationis, sed manet vinculum prioris, propter quod sit reus adulterij, qui dimissam duxerit, etiã ob caussam fornicationis.* Hæc ille.

SED respondet Caietanus, verba Apostoli accipienda esse regulariter, non autem in casu vt sensus sit, vinculum viri cum vxore ordinariè, & regulariter, nisi scilicet aliũde soluatur, durare vsque ad mortem, & tunc demum solui. Idem fetè respondet Erasmus, Caluinus, Martyr, & Bucerus in hæc loca, & præsertim, Petrus Martyr vult intelligi exceptionẽ: *Nisi ob fornicationem*, quæ in Euangelio habetur. Et similiter docet Kemnitius in 2. parte Exam. pagina 1257.

Potest autem id probari PRIMO, quia Paulus ait: *Scientibus legem loquor*, lex autem permittebat libellũ repudii in quibusdam casibus, & proinde secundùm legem regulariter quidem, sed non semper, mors expectabatur ad vinculi coniugalis diremptionem. SECVNDO, quia Paulus ait: *Quæ sub viro est, mulier*, & non dicit simpliciter vxor. Quare loquitur de ea tantùm, quæ nondum est repudiata, sed adhuc viro cohabitat. TERTIO, videtur Apostolus non tam contẽdere, vinculum permanere vsque ad mortem, quàm non durare post mortem: id enim solùm ille cupit ostendere, post mortem coniugis liberum esse alterum coniugem, siue ad mortem vsque ad vinculum permanserit siue non permanserit. ADDE vltimò, quòd cùm hæc sit quædam similitudo, non est necesse vt in omnibus conueniat.

SED falsam esse hanc expositionem, testantur PRIMVM ipsa verba, quæ vt Augustinus rectè dicit, plana sunt. Quid enim planius illo: *Mulier viuente viro vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro?* Rom. 7. *Mulier alligata est legi, quanto tempore vir eius viuit?* 1. Corinth. 7. Et certè mirum esset Apostolum nunquam addidisse exceptionem, si ea addenda esset, cùm tàm sæpè hæc repetiuerit, & inculcauerit.

DEINDE testantur interpretes, Ambrosius, Chrysostomus, Theophylactus, Theodoretus, Oecumenius, Primasius, Anselmus, & alij, in vtrumque locũ Pauli, & Præterea Origenes in cap. 19. Matth. Augustinus loco citato, & Hieronymus in epist. ad Amandum, vbi interrogatus, an liceret mulieri dimisso viro adultero, alii nubere, respõdit non licere, ob hæc Pauli loca, quæ (vt ipse dicit) omnem excusationem excludunt.

DENIQVE idem testatur ratio similitudinis, quam eo loco Paulus adducit: volebat enim probare, legem veterem obligasse vsque ad Christum, sed iam non amplius obligare: vtitur autem ad hoc probandum similitudine ducta ex Matrimonio. Quemadmodum enim vir, & vxor tamdiu sibi inuicem obligãtur donec alter eorum, vel vterque moriatur, sic etiam tandiu homines legi subiecti sunt, donec vel ipsa lex abrogetur, & sic quodammodo moriatur, vel homines translati in alium statum, à lege eximantur, & eo modo legi moriantur. Per Christi autem mortẽ vtrumque factum est: nam & lex est abrogata, & nos translati in statum filiorum Dei, legi illi veteri, quæ erat seruorum, mortui sumus.

Vbi obiter est NOTANDVM, legem comparari viro, vt Chrysostomus exponit, & hominem comparari vxori, quia sicut vir dominatur vxori, non vxor viro, ita lex dominatur homini, cui data est, nõ homo legi. Et quãuis debuisset Apostolus concludere, homines liberos esse à lege, quia lex mortua est, sicut dicit vxorem liberari, quando moritur vir: tamen ne Iudæos offenderet, maluit inuertere conclusionem, ac dicere nos mortuos esse, quàm legẽ esse mortuã, quanquam vtrumq; dicere potuisset, & perinde est ad id de quo agitur, vtrum vir, aut vxor, aut vterque moriatur.

Porrò hæc similitudo B. Pauli omnino requirit, vt vir & vxor nullo diuortio, aut repudio, sed sola morte liberari queãt à vinculo coniugii. Nam quãdiu lex vetus vigebat, nũquam poterant Iudæi jugum eius à se excutere, etiamsi illi repudiũ dare, & ad ea diuortiũ facere conarentur, fornicando cũ variis legibus falsorum Deorum; ergo eodem modo, quanto tempore maritus viuit, nũquam potest vxor à vinculo cõiugii liberari, quamuis cum multis aliis viris fornicetur.

Neque argumenta in contrarium conuincunt. Ad PRIMVM RESPONDEO, illud: *Scientibus legem loquor*, à

Theodoreto,

Theodoreto, & Ambrosio exponi de lege naturæ, vel Euangelica, non de lege veteri, vt sensus sit: Loquor hominibus peritis, & qui bene norunt naturam legis, & coniugij, &c.

Et PRÆTEREA aut repudium in lege veteri soluebat reuera vinculum coniugij aut non soluebat. (est enim controuersia inter Doctores.) Si non soluebat, & tãtùm permittebatur, vt minus malum, non autem vt licitum, vt communior habet opinio Doctorum, quam etiã sequuntur Caluinus, & Beza, in capite 19. Matthæi; tum parum refert, de qua lege Paulus loquatur, vt patet. Si verò soluebat vinculum, & permittebatur vt licitum; tum non potest Pauli locus de lege Mosis intelligi, quia falsum esset quod Paulus dicit: *Viuente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum altero viro*; neque enim vocabatur adultera quæ viuente viro erat cum altero viro, si repudium licitum erat, & vinculum coniugij dissoluebat.

Ad SECVNDVM RESPONDEO illud: *Quæ sub viro est mulier*, simpliciter coniugatam significare, quod nomen non minus conuenit mulieri post diuortium, quàm ante diuortium, si diuortium non soluit vinculum, vt nos contendimus. Et hoc perspicuum est tum ex conclusione generali, quam Apostolus infert: *Igitur viuente viro, vocabitur adultera, &c.* nõ enim dixit, Igitur dum est sub viro, vel dum non repudiatur, sed dum vir eius viuit, vocabitur adultera, si fuerit cum altero viro: tum ex 1. Cor. 7. vbi generatim Paulus dicit: *Mulier alligata est legi, quanto tempore vir eius viuit.*

Ad TERTIVM RESPONDEO non tolum voluisse Paulum ostendere, vinculum coniugij non durare post mortem; sed etiam durare toto tempore vitæ alterius coniugis. Nam illud non durare post mortem, apertissimum erat, nec fuisset opus ad id persuadendum allegare legem, ac dicere: *Scientibus legem loquor.*

PRÆTEREA conclusio ab Apostolo intenta, nõ erat solum, non obligari Christianos ad legem Mosis, sed etiam obligari ad non recipiendam vllam aliam; sicut etiam Hebræi obligabantur legem Mosis seruare toto tẽpore, quo ea viuebat, nec poterant vllo prætextu eam deserere, donec moreretur per abrogationẽ, aut ipsi morerentur illi per translationem in alium statum, vt diximus.

Ad vltimum RESPONDEO, non debere quidem similia in omnibus esse similia: tamẽ debere similia esse in eo, in quo est vis argumenti ex illa similitudine ducti. Requirit autem vis argumenti Paulini, vt sicut vinculum legis nullo modo disrumpi potest, quacũque intercedente præuaricatione donec ea lex viuit, ita vinculum coniugii perseueret, quacunque interueniente fornicatione donec maritus, aut vxor viuit.

ADDE quod 1. Corinth. 7. non per modum parabolę, ad illud illustrandum, sed absolutè pronuntiatur: *Mulier alligata est legi, quanto tempore vir eius viuit: quod si dormierit vir eius, liberata est, cui vult nubat, &c.*

QVARTVS locus est in epist. priore ad Corint. cap. 7. *His, qui Matrimonio iuncti sunt, præcipio nõ ego sed Dominus vxorẽ à viro non discedere: quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari.* Quem locũ tractauimus in quæstione superiore de diuortio quoad thorum.

Habemus autem hinc argumentum planè insolubile. Nam vel mulier de qua dicitur: *Si discesserit, &c.* discessit ex causa iusta diuortii, vt fornicationis, hæresis, & quæcumque sit alia; vel sine tali aliqua causa. Hoc posterius dici non potest, nam Paulus nõ diceret de tali fœmina, Maneat innupta, aut viro suo reconcilietur, sed diceret, Maneat innupta donec viro suo reconcilietur, & omnino ad virum suum redeat; non enim poterat Paulus permittere iniustũ diuortium cõtra expressum Domini præceptum. Etsi in eodẽ capite Paulus non permittit coniuges abstinere à carnali commercio ob orationem, & ad tempus, nisi ex consensu, quo modo permitteret coniugem inuito marito siue vlla causa iusti diuortij separatã à viro manere? Loquitur ergo sine vllo dubio de muliere, quæ discessit ob iustam aliquam diuortij causam. Atqui ista non potest alteri nubere, vt Paulus apertissimè dicit; ergo etiam causa diuortij non soluit vinculum coniugij, neque licet coniugibus iusto diuortio separatis ad alia transire coniugia.

Vnum est tantum, quod obiici posset, quod etiam ab Erasmo obiectum fuit. Nam videtur Apostolus loqui de muliere adultera, quæ discedit à viro non sponte sua, sed ab illo eiecta: id enim significari videtur, cum dicitur: *Aut viro suo reconcilietur*, nam reconciliari propriè ad eos pertinet, qui per reconciliationem redeunt in gratiam cum iis, quos offenderunt. Quod si Paulus agat de adultera, non est mirum, si velit eam manere innuptam: soli enim parti innocenti conceduntur secundæ nuptiæ.

AT nullo pacto defendi potest, Paulum loqui de muliere adultera, & eiecta: nam cum præcipitur mulieri à viro nõ discedere, præcipitur ne ipsa sit auctor diuortii, ac ne deserat virum, non autem ne eiiciatur, & coacta discedat. Id enim præcipitur, quod est in potestate eius, cui præcipitur: non est autem in potestate mulieris ne eiiciatur, neque potest marito expellente non discedere.

DEINDE paulò pòst ait Apostolus: *Et vir vxorem nõ dimittat*; quod esset omnino idem cum priore præcepto, & proinde superuacaneum: si mulierem discedere à viro nihil esset aliud, nisi eici, & dimitti à viro.

DENIQVE si Apostolus solùm de adultera dimissa loqueretur, valde imperfectam doctrinam traderet: adhuc enim quæri posset, quid sit faciendum mulieri, quæ separatur à viro ob adulterium viri, non ob culpam suam propriam. Ergo Paulus generatim loquitur de omni muliere, quę iusti diuortii auctor est. Dicit autem; *Mulier non discedat*, non autem dicit, Mulier non dimittat virum, sicut posteà dicit, *Vir non dimittat vxorem*; quia ordinariè vxor est in domo viri, & ideo diuortium facit discedendo ab eo, non eum ex domo eiiciendo, contrà maritus, quia est in domo sua diuortium facit dimittendo, non recedendo.

ILLVD autem quod obiicitur de verbo, Reconcilior, quod etiam pag. 1259. notauit Kemnitius, vt probaret culpa sua vxorem discessisse, nullam vim habet. Reconciliari enim dicitur tam is, qui læsit, quàm is, qui læsus est: nam reconciliantur propriè, qui alienati sunt. Vnde M.T.Cic. l.1. epist. 2. ad Lętulum, dicit reconciliatã esse volũtatem Senatus, quæ tamẽ nõ culpa sua, sed aliorum, abalienata à Lentulo fuerat. Et in hoc sensu dicitur Deus reconciliari hominibus, li. 2. Macha. c.1. *Exaudiat Deus orationes vestras, & reconcilietur vobis*; & c.7. *Reconciliabitur Deus seruis suis.* & illud Matt. 5. *Reconciliare fratri tuo* exponit Chrysostomus, siue iustè, siue iniustè frater se offensum dicat.

Eadem veritas SECVNDO ex traditione probari potest: extãt enim omnibus ætatibus testimonia Patrũ. Ac PRIMO quidẽ seculo habemus testimonium CLEMENTIS, in Canonibus Apostolorum can. 48. vbi sine vlla exceptione excommunicari iubetur, qui vxore dimissa aliam ducit.

Deinde SECVNDO seculo, id est post annum Domini C. habemus testimonia IVSTINI, & ATHENAGORÆ. Vterque in Apologia pro Christianis, ad Imper. Antoninũ, inter dogmata Christiana ponit, Adulterium esse, si quis dimissam ab alio ducat: & Athenagoras addit etiam, si quis priore dimissa aliam ducat, non esse coniugium, sed adulterium. Eodem sæculo,

Digitized by Google

ergo frustrà, & superuacaneè additur illud: *Nisi ob fornicationem*, poterat enim Dominus generatim, & facilius dicere; Omnis qui dimiserit vxorem, & aliam duxerit, mœchatur.

RESPONDEO; immò diuina prudentia Dominus ita loquutus est: id enim postulabant locus & tempus. Nam Dominus in eo loco respondebat Pharisæis, qui venerant parati; vt eum tentarent, & in sermone caperent: & quia iam audierant, cum in monte quædam disseruisse contra libellum repudij à Mose in lege concessum, & consequenter etiam contra polygamiam, interrogauerũt eum, an liceret vxorem dimittere quacunque ex causa, vt nimirum, ea interrogatione impellerẽt eum ad pronunciandũ aliquid apertè contra legem, & exẽpla Patrum. Quare Dominus cùm videret auditores incapaces esse; respondit eis præcisè ad interrogata. Quæsierãt illi, an liceret vxorem dimittere; nimirum quoad vinculum, quacũque ex causa, respondit Dominus, non licere quacunque ex causa, idque probauit, quia non licet dimittere non fornicatiã, & aliam ducere, id quod tam perspicuè verum erat, vt nullo modo negari posset. Vtrum autẽ liceat dimittere fornicariam quoad vinculũ, & aliam ducere; Dominus tũc apertè dicere noluit, quia hoc altius erat, quàm vt ab eis tũc capi posset. Quamquam ex iis, quæ Dominus dixerat de prima origine instituti Matrimonij, facilè poterat hoc etiam intelligi, sed ne daret illis Dominus ansam calumniãdi verba sua, voluit, vt ipsi per se id colligerẽt, quemadmodum fecit in parabola vineæ, & aliàs sæpè: & nihilominus domi paulò pòst (vt Marcus scribit cap. 10.) apertè pronunciauit, omnem qui dimittit vxorem, & aliam ducit, mœchari. Vides igitur quemadmodum verba Domini nihil superuacanei contineãt, nec pugnent inter se verba diuersorum Euangelistarum.

Vnum dumtaxat contra hanc expositionem obiici posset, quòd nimirum si ita exponamus, non habebimus ex hoc loco, licitũ esse diuortiũ quoad thorum, ob fornicationem alterius coniugis. SED parum id refert: nam ad hoc dogma stabiliendum, sufficit testimonium Matth. cap. 5.

TERTIVS locus habetur in epist. ad Roman. cap. 7. *An ignoratis fratres (scientibus enim legẽ loquor) quia lex in homine dominatur quanto tempore viuit? Nam quæ sub viro est mulier, viuente viro alligata est legi: si autem mortuus fuerit vir eius, soluta est à lege viri: Igitur viuente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro, si autem mortuus fuerit vir eius, liberata est à lege viri, vt non sit adultera si fuerit cum alio viro,* & similis locus habetur in epistola priore ad Corinth. cap. 7.

Ex his autem locis colligimus nunquam solui vinculum coniugale, nisi per mortem: & quia non soluitur, manere etiam post diuortium quacunq; de causa factum. Quod argumentum tanti fecit S. AVGVSTINVS vt lib. 2. de adulterinis coniugiis, c. 4. clamauerit: *Hæc verba Apostoli toties repetita, toties inculcata, vera sunt, viua sunt, sana sunt, plana sunt. Nullius viri posterioris mulier esse incipit, nisi prioris esse desierit: esse autẽ desinet vxor prioris, si moriatur vir eius, non si fornicetur, licitè itaq; dimittitur coniunx ob causſam fornicationis, sed manet vinculum prioris, propter quod sit reus adulterij, qui dimissam duxerit, etiã ob causſam fornicationis.* Hæc ille.

SED respondet Caietanus, verba Apostoli accipienda esse regulariter, non autem in casu vt sensus sit, vinculum viri cum vxore ordinariè, & regulariter, nisi scilicet aliũde soluatur, durare vsque ad mortem, & tunc demum solui. Idem fere respondet Erasmus, Caluinus, Martyr, & Bucerus in hæc loca, & præsertim, Petrus Martyr vult intelligi exceptionẽ: *Nisi ob fornicationem*, quæ in Euangelio habetur. Et similiter docet Kemnitius in 2. parte Exam. pagina 1257.

Potest autem id probari PRIMO, quia Paulus ait: *Scientibus legem loquor*, lex autem permittebat libellũ repudii in quibusdam casibus, & proinde secundùm legem regulariter quidem, sed non semper, mors expectabatur ad vinculi coniugalis diremptionem. SECVNDO, quia Paulus ait: *Quæ sub viro est, mulier*, & non dicit simpliciter vxor. Quare loquitur de ea tantùm, quæ nondum est repudiata, sed adhuc viro cohabitat. TERTIO, videtur Apostolus non tam contẽdere, vinculum permanere vsque ad mortem, quàm non durare post mortem: id enim solùm ille cupit ostendere, post mortem coniugis liberum esse alterum coniugem, siue ad mortem vsque ad vinculum permanserit siue non permanserit. ADDE vltimò, quòd cùm hæc sit quædam similitudo, non est necesse vt in omnibus conueniat.

SED falsam esse hanc expositionem, testantur PRIMVM ipsa verba, quæ vt Augustinus rectè dicit, plana sunt. Quid enim planius illo: *Mulier viuente viro vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro?* Rom. 7. *Mulier alligata est legi, quanto tempore vir eius viuit?* 1. Corinth. 7. Et certè mirum esset Apostolum nunquam addidisse exceptionem, si ea addenda esset, cùm tàm sæpè hæc repetierit, & inculcauerit.

DEINDE testantur interpretes, Ambrosius, Chrysostomus, Theophylactus, Theodoretus, Oecumenius, Primasius, Anselmus, & alij, in vtrumque locũ Pauli, & Præterea Origenes in cap. 19. Matth. Augustinus loco citato, & Hieronymus in epist. ad Amandum, vbi interrogatus, an liceret mulieri dimisso viro adultero, alii nubere, respõdit non licere, ob hæc Pauli loca, quæ (vt ipse dicit) omnem excusationem excludunt.

DENIQVE idem testatur ratio similitudinis, quam eo loco Paulus adducit: volebat enim probare, legem veterem obligasse vsque ad Christum, sed iam non amplius obligare: vtitur autem ad hoc probandum similitudine ducta ex Matrimonio. Quemadmodum enim vir, & vxor tamdiu sibi inuicem obligãtur donec alter eorum, vel vterque moriatur, sic etiam tandiu homines legi subiecti sunt, donec vel ipsa lex abrogetur, & sic quodammodo moriatur, vel homines translati in alium statum, à lege eximantur, & eo modo legi moriantur. Per Christi autem mortẽ vtrumque factum est: nam & lex est abrogata, & nos translati in statum filiorum Dei, legi illi veteri, quæ erat seruorum, mortui sumus.

VBI obiter est NOTANDVM, legem comparari viro, vt Chrysostomus exponit, & hominem comparari vxori, quia sicut vir dominatur vxori, non vxor viro, ita lex dominatur homini, cui data est, nõ homo legi. Et quãuis debuisset Apostolus concludere, homines liberos esse à lege, quia lex mortua est, sicut dicit vxorem liberari, quando moritur vir: tamen ne Iudæos offenderet, maluit inuertere conclusionem, ac dicere nos mortuos esse, quàm legẽ esse mortuã, quanquam vtrumq; dicere potuisset, & perinde est ad id de quo agitur, vtrum vir, aut vxor, aut vterque moriatur.

Porrò hæc similitudo B. Pauli omnino requirit, vt vir & vxor nullo diuortio, aut repudio, sed sola morte liberari queãt à vinculo coniugii. Nam quãdiu lex vetus vigebat, nũquam poterant Iudæi jugum eius à se excutere, etiamsi illi repudiũ dare, & ad ea diuortiũ facere conarentur, fornicando cũ variis legibus falsorum Deorum; ergo eodem modo, quanto tempore marius viuit, nũquam potest vxor à vinculo cõiugii liberari, quamuis cum multis aliis viris fornicetur.

Neque argumenta in contrarium conuincunt. Ad PRIMVM RESPONDEO, illud; *Scientibus legem loquor*, à

Theodoreto,

Theodoreto, & Ambrosio exponi de lege naturæ, vel Euangelica, non de lege veteri, vt sensus sit: Loquor hominibus peritis, & qui bene norunt naturam legis, & coniugij, &c. A

Et PRÆTEREA aut repudium in lege veteri soluebat reuera vinculum coniugij aut non soluebat. (est enim controuersia inter Doctores.) Si non soluebat, & tãtùm permittebatur, vt minus malum, non autem vt licitum, vt communior habet opinio Doctorum, quam etiã sequuntur Caluinus, & Beza, in capite 19. Matthæi; tum parum refert, de qua lege Paulus loquatur, vt patet. Si verò soluebat vinculum, & permittebatur vt licitum; tum non potest Pauli locus de lege Mosis intelligi, quia falsum esset quod Paulus dicit: *Viuente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum altero viro*; neque enim vocabatur adultera quæ viuente viro erat cum altero viro, si repudium licitum erat, & vinculum coniugij dissoluebat. B

Ad SECVNDVM RESPONDEO illud: *Quæ sub viro est mulier*, simpliciter coniugatam significare, quod nomen non minus conuenit mulieri post diuortium, quàm ante diuortium, si diuortium non soluit vinculum, vt nos contendimus. Et hoc perspicuum est tum ex conclusione generali, quam Apostolus infert: *Igitur viuente viro, vocabitur adultera, &c.* nõ enim dixit, Igitur dum est sub viro, vel dum non repudiatur, sed dum vir eius viuit, vocabitur adultera, si fuerit cum altero viro: tum ex 1. Cor. 7. vbi generatim Paulus dicit: *Mulier alligata est legi, quanto tempore vir eius viuit.*

Ad TERTIVM RESPONDEO non solum voluisse Paulum ostendere, vinculum coniugij non durare post mortem; sed etiam durare toto tempore vitæ alterius coniugis. Nam illud non durare post mortem, apertissimum erat, nec fuisset opus ad id persuadendum allegare legem, ac dicere: *Scientibus legem loquor.* C

PRÆTEREA conclusio ab Apostolo intenta, nõ erat solum, non obligari Christianos ad legem Mosis, sed etiam obligari ad non recipiendam vllam aliam; sicut etiam Hebræi obligabantur legem Mosis seruare toto tẽpore, quo ea viuebat, nec poterant vllo prætextu eam deserere, donec morerentur per abrogationẽ, aut ipsi morerentur illi per translationem in alium statum, vt diximus.

Ad vltimum RESPONDEO, non debere quidem similia in omnibus esse similia: tamẽ debere similia esse in eo, in quo est vis argumenti ex illa similitudine ducti. Requirit autem vis argumenti Paulini, vt sicut vinculum legis nullo modo disrumpi potest, quacũque intercedente præuaricatione donec ea lex viuit, ita vinculum coniugii perseueret, quacunque interueniente fornicatione donec maritus, aut vxor viuit. D

ADDE quod 1. Corinth. 7. non per modum parabolę, ad illud illustrandum, sed absolutè pronuntiatur: *Mulier alligata est legi, quanto tempore vir eius viuit: quod si dormierit vir eius, liberata est, cui vult nubat, &c.*

QVARTVS locus est in epist. priore ad Corint. cap. 7. *His, qui Matrimonio iũcti sunt, præcipio nõ ego, sed Dominus vxorẽ à viro non discedere: quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari.* Quem locũ tractauimus in quæstione superiore de diuortio quoad thorum.

Habemus autem hinc argumentum planè insolubile. Nam vel mulier de qua dicitur: *Si discesserit, &c.* discessit ex causa iusta diuortii, vt fornicationis, hæresis, & quæcumque sit alia; vel sine tali aliqua causa. Hoc posterius dici non potest, nam Paulus nõ diceret de tali fœmina, Maneat innupta, aut viro suo reconcilietur, sed diceret, Maneat innupta donec viro suo reconcilietur, & omnino ad virum suum redeat; non enim poterat Paulus permittere iniustũ diuortium cõtra expressum Domini præceptum. Etti in eodẽ capite Paulus non permittit coniuges abstinere à carnali commercio ob orationem, & ad tempus, nisi ex consensu, quo modo permitteret coniugem inuito marito siue vlla caussa iusti diuortij separatã à viro manere? Loquitur ergo sine vllo dubio de muliere, quæ discessit ob iustam aliquam diuortij caussam. Atqui ista non potest alteri nubere, vt Paulus apertissimè dicit; ergo etiam caussa diuortij non soluit vinculum coniugij, neque licet coniugibus iusto diuortio separatis ad alia transire coniugia.

Vnum est tantum, quod obiici posset, quod etiam ab Erasmo obiectum fuit. Nam videtur Apostolus loqui de muliere adultera, quæ discedit à viro non sponte sua, sed ab illo ejecta: id enim significari videtur, cum dicitur: *Aut viro suo reconcilietur*, nam reconciliari propriè ad eos pertinet, qui per reconciliationem redeunt in gratiam cum iis, quos offenderunt. Quod si Paulus agat de adultera, non est mirum, si velit eam manere innuptam: soli enim parti innocenti conceduntur secundæ nuptiæ.

AT nullo pacto defendi potest, Paulum loqui de muliere adultera, & ejecta: nam cum præcipitur mulieri à viro nõ discedere, præcipitur ne ipsa sit auctor diuortii, ac ne deserat virum, non autem ne eiiciatur, & coacta discedat. Id enim præcipitur, quod est in potestate eius, cui præcipitur: non est autem in potestate mulieris ne eiiciatur, neque potest marito expellente non discedere.

DEINDE paulò pòst ait Apostolus: *Et vir vxorem nõ dimittat*; quod esset omnino idem cum priore præcepto, & proinde superuacaneum: si mulierem discedere à viro nihil esset aliud, nisi eiici, & dimitti à viro.

DENIQVE si Apostolus solùm de adultera dimissa loqueretur, valde imperfectam doctrinam traderet: adhuc enim quæri posset, quid sit faciendum mulieri, quæ separatur à viro ob adulterium viri, non ob culpam suam propriam. Ergo Paulus generatim loquitur de omni muliere, quę iusti diuortii auctor est. Dicit autem; *Mulier non discedat*, non autem dicit, Mulier non dimittat virum, sicut posteà dicit, *Vir non dimittat vxorem*; quia ordinariè vxor est in domo viri, & ideo diuortium facit discedendo ab eo, non eum ex domo eiiciendo, contrà maritus, quia est in domo sua diuortium facit dimittendo, non recedendo.

ILLVD autem quod obiicitur de verbo, Reconcilior, quod etiam pag. 1259. notauit Kemnitius, vt probaret culpa sua vxorem discessisse, nullam vim habet. Reconciliari enim dicitur tam is, qui læsit, quàm is, qui læsus est: nam reconciliantur propriè, qui alienati sunt. Vnde M. T. Cic. l. 1. epist. 2. ad Lẽtulum, dicit reconciliatã esse volũtatem Senatus, quæ tamẽ nõ culpa sua, sed aliorum, abalienata à Lentulo fuerat. Et in hoc sensu dicitur Deus reconciliari hominibus, li. 2. Macha. c. 1. *Exaudiat Deus orationes vestras, & reconcilietur vobis*; & c. 7. *Reconciliabitur Deus seruis suis.* & illud Matt. 5. *Reconciliare fratri tuo* exponit Chrysostomus, siue iustè, siue iniustè frater se offensum dicat.

Eadem veritas SECVNDO ex traditione probari potest: extãt enim omnibus ætatibus testimonia Patrũ. Ac PRIMO quidẽ seculo habemus testimonium CLEMENTIS, in Canonibus Apostolorum can. 48. vbi sine vlla exceptione excommunicari iubetur, qui vxore dimissa aliam ducit.

Deinde SECVNDO seculo, id est post annum Domini C. habemus testimonia IVSTINI, & ATHENAGORÆ. Vterque in Apologia pro Christianis, ad Imper. Antoninũ, inter dogmata Christiana ponit, Adulterium esse, si quis dimissam ab alio ducat: & Athenagoras addit etiam, si quis priore dimissa aliam ducat, non esse coniugium, sed adulterium. Eodem sæculo,

CLEMENS Alexandrinus lib. 2. Stromatum extremo: *Adulterium*, inquit, *existimat Scriptura, coniungi Matrimonio, vino altero ex separatis*, & paulo ante dixerat, non posse fieri separationem, nisi ob fornicationem.

Sæculo TERTIO, post annum Domini CC. TERTVLLIANVS lib. 4 in Marcionem, vltra medium obiicienti Marcioni Christum contrarium esse Moysi, quia prohibuit diuortium, quod ille concesserat, respondet his verbis: *Dico illum cõditionaliter nũc fecisse diuortij prohibitionem, si ideo quis dimittat vxorem, vt aliam ducat, &c.* vbi docet Christum non prohibuisse diuortium, si causa iusta adsit, sed prohibuisse alterum coniugium post diuortium. Eodem sæculo ORIGENES tract. 7. in Matth. explicans c. 19. dicit quosdam Episcopos permisisse mulieri nubere viro priore viuente, & addit, contra Scripturam fecerunt.

Sæculo QVARTO post annum Domini CCC. in Concilio Elibertino can. 9. Mulier quæ ob viri adulterium alteri nupsit, non recipitur ad Communionem nisi post mortem prioris mariti: ex quo intelligimus, illicitum fuisse Matrimonium illud iudicatum, etiam ex parte innocentis, & in causa adulterij. Eodé sæculo S. Ambrosius in c. 16. Lucæ multa scribit cõtra eos, qui vxore dimissa aliam ducunt, & passim adulterium vocat id cõiugium: neq; in tota illa disputatione vnquam excipit causam fornicationis. Sanctus item Hieronymus Ambrosij æqualis in epist. ad Oceanum de obitu Fabiolæ, scribit, Fabiolam dimisso viro non solum adultero, sed etiam omnibus flagitijs cooperto alteri nupsisse; sed addit id eam fecisse, quia ignorabat rigorem Euangelij: & ibidem scribit, eam post mortem secundi mariti publicam pœnitentiam sibi ab Episcopo impositam, summa humilitate egisse. Ex quo intelligimus, eo tẽpore publicum crimen habitum in Ecclesia Catholica fuisse, si quis viuente coniuge ad alias nuptias transiret, etiam causa fornicationis. Idẽ Hieronymus in epist. ad Amandum, de hac ipsa quæstione interrogatus, simpliciter respõdit esse illicitum, etiam causa fornicationis, viuente coniuge ad alias nuptias transire. Eodem sæculo S. Ioan. Chrysostomus homil. 17. in Matth. enarrans cap. quintum idem docet.

Sæculo QVINTO, post annum Domini CD. Concilium Mileuitanum, can. 17. definiuit secundum Euangelicam & Apostolicam doctrinam, nunquam licere viuente coniuge ad alias nuptias transire: & idem habetur in Concilio Africano can. 69. Eodem sæculo Innocentius I. in epist. 3. ad Exuperium can. 6 interrogatus, an intercedente diuortio liceret aliud inire coniugium, respondit nullo modo licere, sed esse vtrumq; adulterum, tam virum, quàm vxorem, si post diuortiũ ad alias nuptias transeãt. Eodem tempore S. Augustinus ex professo hoc docuit, tũ in duob. libris de adulterinis coniugijs, tum in libro de bono coniugali.

Sæculo SEXTO, post annum Domini D. Primasius in Commentario c. 6. prioris ad Cor. in illud: *Si discesserit, manere innuptam*, idem habet.

Sæculo SEPTIMO, post annum Domini DC. Isidorus idem docet. lib. 2. de officiis diuin. cap. 19.

Sæculo OCTAVO, post annum Domini DCC. Beda in cap. 10. Marci idem affirmat.

Sæculo NONO, post annum Domini DCCC. Concilium Foroiuliense can. 10. idẽ apertissime definiuit; & eodem sæculo Theophylactus in cap. 19. Matth. & in cap. 7. prioris ad Corinth.

Sæculo DECIMO, post annum Domini CM. Concilium Nannetẽse, quod sub Arnulpho Imperatore celebratum creditur, can. 12. idem declarauit.

Sæculo VNDECIMO, post annum M. Anselmus in cap. 5. & cap. 19. Matth. idem habet.

Sæculo DVODECIMO, post annum MC. idem definiuit Alexander III. Papa, cap. ex parte, de sponsalibus & matrimoniis.

Sæculo DECIMOTERTIO, post annum MCC. idem definiuit Innocentius III. cap. Gaudemus, de diuortiis, & eodem sæculo; idem docuerũt Theologi omnes, qui super distin. 35. quarti sententiarum scripserunt, vt S. Thomas, S. Bonauentura, & alii.

Sæculo DECIMOQVARTO, post annum MCCC. plurimi Doctores Scholastici, Scotus, Durandus, &c.

Sæculo DECIMOQVINTO, post annum MCD. idem statuit Concilium Florentinum, in instruct. Armenorum, quod sanè mirum est non aduertisse Caietanum, & Catharinum.

Sæculo denique DECIMOSEXTO, post annum MD. idem definiuit Cõcilium Tridentinum, sess. 24 can. 7.

Accedat VLTIMO argumentum ex ratione petitum. PRIMO, Matrimonium fidelium, signum est coniunctionis Christi cum Ecclesia, vt Apostolus docet cap. 5. ad Ephes. At illa vnio indissolubile est: igitur & vinculum coniugale indissolubile est. Et quamuis tota simul Ecclesia à Deo fornicari nõ possit, tamẽ aliquæ partes Ecclesiæ, nonnulli videlicet fideles, fornicantur interdum spiritualiter, & diuortium faciunt, sed non propterea licet illis mutare Deum, aut Deus ita illos abiicit, vt nolit recõciliari, immò semper hortatur ad reconciliationem. Tale igitur debet esse coniugium Christianorum, vt nunquam tale diuortium fiat, quin spes maneat reconciliationis. Et hanc rationem à Sacramento ductam, valde vrget Augustinus lib. de bono coniugali, cap. 7. 15. 18. & 24.

SECVNDO, si licitum esset aliud Matrimonium, iniuria afficeretur proles: nam filijs iam natis malè consuleretur, qui pro patre vitricum, pro matre nouercam habere inciperent. Et hæc est ratio S. Ambrosij in ca. 16. Lucæ, vbi etiam dicit, propter filios debere patrem matris culpæ ignoscere.

TERTIO, si esset licitum eiusmodi coniugium viuente altero coniuge, aperiretur aditus infinitis repudijs etiam iniustis. Nunc etiam quia sciunt fideles, debere se, aut cœlibes viuere, aut priori coniugi reconciliari, non facilè ad diuortium adducuntur: at si scirent, non repudiata vxore posse aliam duci, facillimè diuortia fierent, & quæreretur occasiones aliquãdo difficilium, & criminum, &c. Et hanc rationem attingit Hieron. in cap. 19. Matthæi, vbi scribit, quia periculum erat, ne mariti ob desiderij alterius coniugij, calumniã struerẽt priori vxori, sic Dominũ voluisse dimitti vxorẽ ob fornicationẽ, vt tamẽ ea viuẽte nõ liceret aliã ducere.

QVARTO, si post diuortium in causa fornicationis, liceret parti innocenti aliud Matrimonium inire, vel id liceret etiam nocẽti, vel non liceret. Si liceret, ergo cõmodum ex peccato suo adulter reportaret, & sæpe etiam viri dedita opera adulterium committerent, vt possent ab vxore liberari, & aliam vxorem ducere. Si non liceret, quæro inprimis, quare? nã cum ea persona sit à vinculo prioris cõiugij soluta (neque enim potuit pars innocens aliud Matrimonium inire, nisi vinculo prioris dirempto) neque vlli faciat iniuriam, quare non potest Matrimonium contrahere?

DICES, quia lex prohibet. SED vbi est lex prohibens? neque enim vlla lex exstat, quod sciam, quæ soli innocenti nuptias concedat. DEINDE, cur prohiberet lex coniugari hominem solutum, & prochuem ad vitia, quando nulla restat amplius spes recõciliationis cum coniuge priore? Diuino igitur, prudentissimo, iustissimoque iudicio Christus sanxit, coniugium quoad vinculum omnino indissolubile esse debere.

Adde VLTIMO, quod etiam apud Ethnicos, vbi morum disciplina vigebat, nulla fiebant repudia. Scribit enim Tertullianus in Apologet. cap. 6. Romæ per an-

nos

nos fermè DC. ab vrbe cõdita, nullum ſcriptum fuiſſe repudium: deinde autem euerſa diſciplina, cùm aliis vitiis etiam repudia introducta.

CAPVT XVII.

Soluuntur argumenta aduerſariorum.

PROPONAM, & ſoluam argumenta Martini Kemnitii, tum quia ipſe poſt alios omnes ſcripſit, & eorum argumenta collegit, tum quia nemo ei reſpondit; cùm Eraſmo, Caietano, Catharino, Luthero, Bucero, Brentio, Caluino, & Philippo reſponderint Ioan. Eckius, Ruardus, Alphonſus de Caſtro, & alii ex Catholicis multi.

PRIMA obiectio Kemnitii pag. 1250. *Lex Pontificia negãs cõiugi innocẽti in cauſſa adulterij aliud coniugiũ, priuat innocentẽ iure ſuo abſque eius culpa, contra regulas iuris.*

RESPONDEO, lex iſta non eſt Pontificis Romani ſolius, ſed etiam Chriſti. Et male Kemnitius regulam Iuris allegat: hæc enim eſt REGVLA in Sexto de Regul. Iuris can. Sine culpa. *Sine culpa, niſi ſubſit cauſſa, non eſt aliquis puniendus.* Vbi non ſolum culpã, ſed etiã cauſſam abeſſe oportet, vt quis nullo modo puniri poſſit: alioqui, quàm ſæpè filii priuantur hæreditate paterna ob peccata patris? quàm ſæpè ob indicia aliqua iure torquentur homines à Iudicibus, ſine vlla propria culpa? quàm ſæpè ob incurabilem coniugis morbum ſine culpa ſua priuatur alter coniunx debito coniugali, & (quod eſt grauius) fructu nuptiarum, id eſt, prole? Sic igitur vxore per diuortium ſeparata, priuatur vir vſu coniugij ſine culpa, ſed non ſine cauſſa: cauſſa enim ſubeſt maxima, quia vinculum prioris manet, & quia Chriſtus prohibet, & quia fieret iniuria proli, &c.

SECVNDA obiectio pag. 1251. *Si non liceret vxorẽ ducere homini innocenti, diuortium à Filio Dei conceſſum in cauſſa fornicationis, nihil eſſet aliud, niſi laqueus conſcientiæ, & coniciens homines in vſiones, & fornicationes, in irã & iudiciũ Dei: nã fortè perſona illa innocens non habebit donum continentiæ, & ideo in perpetua vſtione verſabitur, quæ impedit inuocationẽ Dei; aut etiam in fornicationes, & adulteria precipitabitur. Quære melius Eccleſiæ ſuæ Chriſtus conſuluiſſet, ſi diuortium nullum conceſſiſſet, tunc enim perſona innocens cogeretur vti remediis à Deo ordinatis.*

RESPONDEO, aut perſona innocens poteſt nõ dimittere coniugem, vel certè poſt dimiſſionẽ poteſt reconciliari, aut cogitur dimittere, nec poteſt reconciliari. Si detur PRIMVM, quod accidit vt plurimum, tũ nullus conſcientiæ laqueus metuendus eſt: habet enim perſona innocens remedium paratum, ſi continere non poteſt, nimirum vt coniugẽ non dimittat, aut dimiſſæ reconcilietur, ad quod Apoſtolus hortatur, 1. Cor. 7. & poſt Apoſtolum Ambroſius in cap. 16. Lucæ, & Auguſtinus lib. 2. de adulterinis coniug. cap. 6 7. & 9.

Et non debere durum videri maritis, culpis vxorum ignoſcere, probat AVGVSTINVS loco notato multis modis. PRIMO, quia ſi Deus per Sacramentum Pœnitentiæ purgat peccatum adulterii, & ex adultera facit ſanctam, & eam ſibi reconciliat, cur graue debet eſſe viro, mulierem Deo reconciliatam, & non amplius adulteram, ſed iuſtam exiſtentem ſibi reconciliare? nam non minus illa Deum offenderat adulterio ſpirituali, quam virum adulterio carnali.

SECVNDO, Chriſtus remittit viris, quoties ipſi recõciliari volunt, adulteria ſpiritualia; ergo debent etiam viri remittere vxoribus adulteria carnalia, ſi reconciliari illæ cupiant. Nam eadem mẽſura, qua menſi fuerimus, remetietur nobis, Matt. ſeptimo, & Luc ſexto, & metuendum eſt, ne dicatur nobis: *Nonne oportuit te miſereri conſerui tui, ſicut ego tui miſertus ſum?* Matth. 18.

TERTIO, ſæpe accidit, vt vir qui vxorem ob adulterium dimiſit, ſit etiam ipſe adulter, ſi non opere, certè voluntate. Coram Deo autem, & in rei veritate: *Qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo*, Matt. 5. Sicut ergo viri cupiunt non deſeri ab vxoribus, etiamſi fidem eis non ſeruauerint; ita debent eas non deſerere, aut certè reducere ſi dimiſerint: licet ipſis aliquando fidem non ſeruauerint: licet enim ſecundum leges mundi impares videantur vir & vxor in cauſſa adulterii, tamen ſecũdum legem Chriſti pares ſunt.

Quod ſi non liceat, aut nõ expediat vxorem retinere, aut reuocare poſt crimẽ admiſſum: tunc etiã remedium non deeſt in diuino auxilio, quod nemini petẽti negatur, iuxta illud: *Petite, & accipietis*, Mat. 7.

Et nõ eſſe hoc nouum, vt quis cogatur ſine ſua culpa ad perpetuum cœlibatum, oſtendit AVGVSTINVS libro de adulterinis coniugiis, cap. 11. & ſequentibus, multis exemplis. Nam ſi fortè vxor ab initio Matrimonii in morbum incidat, & in eo perduret vſque ad mortem viri: vel ſi captiua ducatur, & viro ſciente, in carcere, vel alibi apud hoſtes perpetuò viuat; vel iuſti negotii cauſſa multos annos in lõginqua regione vir ab vxore diſiunctus maneat, quid tunc faciet vir ille, ſi fortè vſtionem pati incipiat; cum neque vllam diuortii iuſtam cauſſam habeat, neque vxore ſua vti poſſit? nonne oportebit à Deo auxilium ad cõtinendum piis precibus impetrare?

Ex his percipitur quàm inconſideratè Kemnitius „ ſcripſerit, melius Chriſtus Eccleſiæ cõſulturum fuiſ- „ ſe, ſi diuortium nullũ conceſſiſſet. Nã ſi id non con- „ ceſſiſſet, coegiſſet homines ad pericula apertiſſima, „ & maxima ſubeũda, vt vitarẽtur pericula minora, & „ quę fortè nunquã accident: quod extremæ demẽtiæ „ fuiſſet. Nam ſi fortè alter coniugũ fiat hæreticus, & „ perpetuò alterã ad hæreſim ſuam nitatur attrahere, „ quis non videt, ſi illicitum ſit diuortium, in aperto „ diſcrimine amittendæ fidei miſeram illam coniu- „ gem lege cogente eſſe futuram? „

TERTIA obiectio, pag. 1252. & 1253. Phariſæi Chri- „ ſtum interrogantes, Matth. 19. an liceret vxorem di- „ mittere, loquebantur de dimiſſione quoad vinculũ, „ & non quoad thorũ tantùm; neque enim illi aliam „ dimiſſionem nouerant, niſi quæ in lege permitteba- „ tur. Illa autem talis dimiſſio erat, vt liceret aliam du- „ cere, vt colligitur ex Deuter. 24. Leuit. 21. Ierem. 3. & „ Ezechiel. 44. Chriſtus igitur eis reſpõdens, loquitur „ etiam de dimiſſione quoad vinculum: nam alioqui „ non reſpondiſſet ad propoſitum, Vnde ſemper Do- „ minus coniungit dimiſſionem vnius cum acceptio- „ ne alterius, dicens: *Quicumque dimiſerit vxorem ſuam,* „ *& aliam duxerit, &c.* Matthæi 19. Marci 10. & Lucæ „ 16. Chriſtus de iſta dimiſſione quoad vinculum „ loquens, Matt. 5. & 19. excipit cauſſam fornicationis; „ ergo voluit poſſe dimitti vxorem quoad vinculum „ in cauſſa fornicationis. „

ET confirmatur argumentum à contrario ſenſu. „ Nam ſicut Chriſtus dicit: *Qui dimittit vxorem excepta cauſſa fornicationis, & aliam ducit, mœchatur.* ergo „ qui propter cauſſam fornicationis dimittit vxorẽ, „ & aliam ducit, non mœchatur: Sunt autem hæc ar- „ gumenta à contrario ſenſu omnium, & manifeſtiſ- „ ſima, & firmiſſima. „

SECVNDO confirmatur ex eo, quod Auguſtinus, „ qui contrarium ſenſit, non potuit explicare iſtum „ locum, niſi miſerè torquendo textum Euãgelii. Di- „ cit enim hũc eſſe ſenſum exceptionis quòd illi gra- „ uius quidem peccant, qui ſine cauſſa fornicationis „ diuortium faciunt, ſed tamen, & illos adulterii reos „ eſſe, qui propter cauſſã fornicationis dimiſſa prio- „ re vxore aliam ducunt. At inſpiciatur textus, & ma- „ nifeſtum erit, Chriſtum hoc non dicere. „

„ PRÆTEREA particulæ, *μοιχᾶσθαι*, & *εἰμὴ* illam Augu-
„ stini controuersiam non admittunt: nam in Scri-
„ pturis passim accipiuntur exceptiuè, vt patet 1. Reg.
„ 20. *Puer hoc non sciebat, nisi tantùm Dauid, & Ionatas,*
„ 1. Reg. 21. *Non est hic alius gladius, præter hunc,* 3. Reg.
„ 3. *Nemo adfuit, nisi nos duæ,* Actor. 16. *Optarim omnes*
„ *fieri tales, qualis ego sum, exceptis his vinculis.* In his
„ enim sententiis ineptissima esset interpretatio de
„ magis, & minus, cùm simpliciter sint exclusiuæ ex-
„ ceptiones sicut & particula NISI, quæ Matt. 19. vsur-
„ patur.

RESPONDEO, ad hoc argumentum DVPLEX solutio adhiberi potest, iuxta ea, quæ diximus capite superiore. Nam verba illa Matthæi: *Nisi ob fornicationem,* possunt accipi exceptiuè, vel, negatiuè, vt ibi diximus: & siquidem accipiantur exceptiuè, tum respondendum est, Christum non loqui de dimissione quoad vinculum, sed solùm quoad thorum, quando concedit dimissionem in caussa fornicationis. B

At Pharisæi interrogauerant de dimissione quoad vinculum, ergo & Dominus de eadem respondit. Concedo Pharisæos de dimissione quoad vinculum interrogasse, sed nego Dominum de eadem respondisse: *Ergo,* inquit aduersarius *non satisfecit Dominus propositæ quæstioni.* neganda est consequentia. Nam cùm in dimissione perfecta, quæ est, quoad vinculum, duo contineantur, dimissio vnius, & potestas ducendi aliam: Dominus hæc duo separauit ac vnum quidem concessit, dimissionem videlicet, cum restrictione ad caussam fornicationis, alterum verò omnino sustulit. Et hæc est caussa, cur ferè semper Dominus illa duo distinctè posuerit: *Quicumque dimiserit, &c. &, Aliam duxerit,* vt nimirum explicaret repudium in lege permissum, & partim approbaret, partim improbaret. C

Ad argumentum illud à contrario sensu RESPONDEO, nihil illud cõcludere. Nam si exponamus, vt cap. superiore diximus, verba Domini, hoc modo: *Quicumque dimiserit vxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur,* id est, mœchatur illam dimittendo, quia facit eam mœchari, & mœchatur aliã ducendo quia propriè adulterium committit, atque ita bis mœchatur: tunc à contrario sensu inferẽdum est; Ergo qui propter fornicationem dimittit vxorem, & aliam ducit, non mœchatur bis, sed tantùm semel, id est, non mœchatur dimittendo, sed solùm aliam accipiendo: & hoc est verissimum. Sic etiam si accipiamus alteram expositionem quæ talis erat: *Quicumque dimiserit vxorem suam, nisi ob fornicationem,* id est, quod non licet nisi ob fornicationem: *& aliam duxerit, mœchatur:* à contrario sensu non potest inferri; nisi hoc, Ergo qui propter fornicationem dimittit vxorem, & aliam ducit, non peccat dimittendo, sed solùm mœchatur aliam ducendo. Atque hæc de prima solutione. D

Si verò cum sancto Augustino accipiamus illa verba: *Nisi ob fornicationem,* non exceptiuè, sed negatiuè: tunc ad argumentũ principale admittimus Christum loqui de dimissione quoad vinculum, vt Kemnitius contendit: sed negamus, concedi istam dimissionem in caussa fornicationis, quia illud *Nisi ob fornicationem* non est exceptio, sed negatio; negat enim Dominus licitam esse talem dimissionem sine caussa fornicationis, sed non dicit esse licitam si adsit caussa fornicationis.

Ad PRIMAM confirmationem RESPONDEO, argumentum à contrario sensu non concludere, nisi rectè accipiantur contraria. Iam in proposito cùm dicimus negatiuè; Quicumque sine caussa fornicationis dimissa vxore aliam ducit, mœchatur; non rectè infertur. Ergo qui propter fornicationem vxore dimissa aliam A ducit, non mœchatur: sed tantùm inferri potest, Ergo minus grauiter mœchatur. Nam qui sine caussa fornicationis vxore dimissa aliam ducit; non ideo mœchatur, quia sine tali caussa aliam ducit, sed quia aliam ducit. Quòd autem ea caussa absit, nõ facit eam mœchari, sed facit eum mœchari cum iniuria prioris coniugis; & idcirco qui propter fornicationem priore dimissa aliam ducit, mœchatur quidem, sed minus grauiter, quia sine iniuria prioris coniugis.

Ponit exemplum AVGVSTINVS lib. 1. de adulterinis coniugiis, cap. 9 ex epistola Iacob, cap. 4. *Scienti bonum & non facienti, peccatum est illi.* Neque enim à contrario sensu debet inferri. Ergo, ignoranti bonum, & non facienti, peccatum non est illi; nam sunt etiam peccata ignorantiæ: sed inferri debet. Ergo ignoranti bonum, & non facienti, minus peccatum est, quàm si sciens peccasset. Quemadmodum si quis diceret; Qui, nisi ob inopiam furatur, peccat, non posset inde inferre; Ergo qui ob inopiam furatur, non peccat: Sed, Ergo qui ob inopiam furatur: minus peccat; nisi forte sit extrema necessitas, quia tunc non modo non peccatum, sed nec furtum appellandum esset.

Ad SECVNDAM confirmationem RESPONDEO, Kemnitium semper sui esse similem, id est, fraudulentum & mendacem: neque enim sanctus Augustinus vsquam scripsit, exceptionis illius: *Nisi ob fornicationem,* sensum esse, quòd illi grauius peccent, qui sine caussa fornicationis diuortium faciunt, quasi quæstio proposita fuisset, ex illicitis diuortiis quod nam esset grauius. Nihil, inquam, tale vnquam scribit Augustinus, sed solum Christum in Euangelio B. Matthæi, expressisse vnam speciem adulterii, eamque grauissimam, aliis prætermissis, quia id requirebat locus & tempus illius disputationis habitæ cum Pharisæis, vt nos suprà capite superiore exposuimus.

Ad illud quod vltimò Kemnitius de particula exceptiua obiecit, RESPONDEO, negari non posse, illas particulas, & *μοιχᾶσθαι*, & *εἰμὴ* sæpè accipi exceptiuè, vt loca à Kemnitio allata demonstrant: sed tamen posse etiam aliter accipi. Nam Apoc. 9. vbi legimus: *Et præceptum est illis, ne laderent fenum terræ, neque omne viride, neque omnem arborem, nisi tantùm homines, qui non habẽt signum Dei in frontibus suis.* Illud NISI, Græcè, *εἰμὴ*, non potest accipi exceptiuè, sed aduersatiuè, nisi quis velit homines inter arbores connumerare. Et ca. 21. vbi legimus: *Non intrabit in eam aliquid coinquinatum, nisi qui scripti sunt in libro vitæ,* non potest accipi particula NISI *εἰμὴ* Græcè, exceptiuè; nam sensus esset, aliquos coinquinatos intraturos esse in regnum cœlorum.

DEINDE etiamsi in testimonio Matthæi 19. vox NISI, accipiatur exceptiuè, tamen poterit esse exceptio negatiua, & id sufficit sententiæ sancti Augustini Cùm enim dicitur: *Quicũque dimiserit vxorem, excepta caussa fornicationis, & aliam duxerit, mœchatur,* potest excipi caussa fornicationis, vel quia cum ea caussa adest, non est adulterium aliam ducere; & hæc est exceptio affirmatiua: vel quia de ea caussa nihil in præsentia determinatur, an sufficiat excusare adulterium, nec ne, & hæc est negatiua, quam S. Augustinus rectè est amplexus. Cur autem Dominus nihil determinauerit eo loco de ista caussa, ostendimus capite superiore.

QVARTA obiectio, pag. 1259. & 1260. *Cùm Apostolus dicit 1. Corinth. 7. Præcipio non ego, sed Dominus, vxorem à viro non discedere: quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari; intelligit mulierẽ debere innuptam manere, si discesserit excepta caussa fornicationis viri, ob culpam nimirum suam; Ergo si caussa fornicationis adsit, non tenebitur manere innupta.*

Digitized by Google

Antecedens probat. PRIMO, quia in verbo illo: *Præcipio, non discedere,* intelligitur exceptio à Domino posita de causa fornicationis, ergo etiã in verbo sequenti: *Quod si discesserit, manere innuptam,* debet intelligi eadem exceptio: alioqui erit æquiuocatio intra paucas lineas in verbo, Discedo. SECVNDO, probatur ex verbo illo Reconciliari, quod propriè ad reos pertinet: qui enim læsit, debet reconciliari, qui fuit læsus, placari. Quare loquitur Paulus de muliere discedente iniustè sine causa liciti diuortij. TERTIO paulò pòst idẽ Apostolus concedit fideli deserto ab infideli, nubẽdi libertatem, ergo ostendit priorem illam sententiam; *Non discedere,* vel, *Si discesserit, &c.* non esse accipiendam sine exceptione. QVARTO. Chrysostomus, Theophylactus, Oecumenius, & Ambrosius, hunc locum exponentes, excipiunt causam fornicationis.

RESPONDEO, iam satis ostendi capite superiore, Paulum non posse exponi nisi de discessione ob iustam causam, cùm ait; Quod si discesserit, &c. quia alioqui & cum Euangelio, & secum ipse pugnaret, si daret optionem coniugi, vt ad coniugem rediret, vel non rediret, etiamsi iniuste ab illo recessisset.

Ad PRIMAM probationem RESPONDEO, non esse æquiuocationẽ in verbis Pauli, sed eclypsim ipsi Paulo frequentissimam, est enim sensus: *Præcipio non discedere,* scilicet sine iusta causa; *quod si discesserit,* videlicet causa inuenta, &c.

Ad SECVNDAM supra respondi, verbum Reconciliari, esse commune, & ei qui læsit, & ei qui læsus est: nam secundum Scripturas, & nos reconciliamur Deo, & Deus reconciliatur nobis.

Ad TERTIAM RESPONDEO, argumentum non esse ad rem. Nam quando Paulus permittit libertatem nubendi, fideli deserto ab infideli: loquitur de coniugio contracto inter fideles, de quo Dominus nihil præceperat: vnde ait: *Ceteris ego dico, non Dominus, &c.* At quando iubet, vxorem à viro non discedere, & si discesserit, manere innuptam, loquitur de Matrimonio contracto inter fideles, quod Christus insolubile esse pronunciauit. SED instabit aliquis, Si fornicatio spiritualis, nempe infidelitas soluit vinculum coniugii, cur non magis fornicatio corporalis?

RESPONDENT nonnulli, fornicationem spiritualem esse maius peccatum, quam corporalem, & ideo non esse consequens, vt si ob maius peccatum soluitur vinculum coniugij, soluatur ob minus peccatũ. SED non est solida solutio. Nam etiamsi fornicatio spiritualis sit maius peccatum absolute, tamen magis repugnat coniugio fornicatio corporalis, quàm spiritualis: & ideo si fornicatio spiritualis solueret vinculum, solueret etiam corporalis.

Vera igitur solutio est, vinculum non solui ob fornicationem spiritualem absolutè, quia tũc solueretur etiam quando alter Catholicorum coniugum fieret infidelis: sed solui tamen vinculum coniugij inter infideles contracti, quando alter conuertitur ad fidem, quia coniugium illud Sacramentum non erat, vt supra diximus.

Ad QVARTAM Respondeo, Patres illos non ponere exceptionem in illa sententia: *Si discesserit,* sed in illa: *Præcipio, non discedere,* in qua non etiam eandem exceptionem ponimus. Porrò iidem Patres in illa sententia, *Si discesserit, &c.* ponunt inclusionem, vt sic loquar, potius quàm exceptionem fornicationis, quod est manifestè contra aduersarium.

Chrysostomus enim, & Theophylactus dicunt ob continentiæ desiderium, vel ob alias causas fieri diuortia, sed cùm fiunt, oportere coniuges non transire ad alia coniugia: inter illas autem causas quis prohibet fornicationem alterius coniugis numerare?

A Commentarius autem Ambrosij, siue quicumque fuerit auctor, dicit (vt Kemnitius citat) Apostolum loqui de muliere, quæ recedit ob malam conuersationem viri. Per malam autem conuersationem nihil conuenientius intelligi potest, quàm si vir vxori fidem non seruet, aut eam ad peccandum sollicitet, quæ duæ sunt causæ iustissimi diuortij. Et de his causis se loquutum auctor ille paulò pòst ostendit: dicit enim, ideo debere innuptam mulierem manere post diuortium quia non licet ei alteri nubere, si ob fornicationem, aut apostasiam viri ab illo discesserit. Verba igitur à Kemnitio allegata, contra ipsum Kemnitium maximè pugnant, quippe qui contendit Paulum de ea muliere loqui, quæ sine iusta causa à viro recedit.

B Obiectio QVINTA, pag. 1363. *Origenes tractat. 7. in Matt. etiamsi dicat, Episcopum, qui permittit mulieri secundas nuptias, post diuortium causa adultery factum, id permisisse contra Scripturam: tamen ibidem dicit eum non sine causa permisisse, & comparat hanc permissionem cum illa, quæ extat 1. Cor. 7. Bonum est homini mulierem non tangere. sed propter fornicationem, &c. Non igitur intelligit permissionem criminis mortalis vastantis conscientiam, & effundentis gratiam.*

RESPONDEO, peruertit more suo hæreticus scripta Patrum. ORIGENES enim loco notato, cùm ait, illos Episcopos nõ sine causa permisisse; significat eos permisisse rem malam, & illicitam, vt ex duobus malis eligerent minus malum; sic enim ait: *Peiorum comparatione quæ mala sunt, permiserunt.* Neque comparat Origenes hanc permissionem cum illa Pauli: *Bonum est homini mulierem non tangere, propter fornicationem autem vnusquisque vxorem suam habeat,* nisi in eo, quod vtraque est permissio quædam concessa ob infirmitatem hominum. Nam si omnes Christiani perfecti esse vellẽt, sequerentur id, quod Apostolus simpliciter bonum appellat, cùm ait: *Bonum est mulierem non tangere;* tamen quia non omnes capiunt verbum hoc, conceduntur vxores. Sed tamen Origenes non dicit, hanc Pauli permissionem esse cõtra Scripturam, aut esse rei malæ, sicut loquitur de permissione secundi coniugij post diuortium.

C Quod autem Kemnitius addit; ex sententia Origenis secundum illud coniugium non esse crimen lethale: falsum est. Quomodo enim non est crimen lethale, quòd est Origene teste, expressè contra Scripturam illam Pauli Roman. septimo: *Viuente viro vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro?* an fortè adulterium non est crimen lethale? Sed ad cetera transeamus.

D Obiectio SEXTA, pag. 1264. *Concilium Neocæsariense, can. 7. contrahentibus secundas nuptias post diuortium, iniungit aliquam pœnitentiam, sed non dirimit contractum Matrimonium. Veteres igitur censebant eiusmodi coniugia non esse prorsus damnanda, licet optassent non fieri.*

RESPONDEO, non tractat Concilium de nuptiis post diuortium, neque vlla est in toto illo Concilio diuortij mentio sed de secundis nuptiis, quæ contrahuntur mortua priore vxore, quas licitas quidem esse sciebãt veteres, sed tamen ob signum incontinentiæ aliqua pœnitentia notabant, vt clarius perspicitur in Concilio Laodiceno can. 7.

Obiectio SEPTIMA ibidem: *Hieronymus in epistola ad Oceanum, narrat publicam pœnitentiam Fabiolæ, quæ nupserat alteri viro, priore viuente, post diuortium factum causa fornicationis; sed addit, illam hoc non vt peccatum mortale commisisse, neque tantùm Papiniani leges sequutam: sed fecisse hoc iuxta dicta Pauli; Melius est nubere, quàm vri; & Volo iuniores viduas nubere. Neque*

publica pœnitentia Fabiolæ efficit, peccatum esse simpliciter mortale: nam & illis qui adulteram sine diuortio retinebant, diorum aut trium annorum pœnitentia tunc imponebatur 32. quæstione prima, canon. Si quis.

RESPONDEO. Rectè dixit Augustinus frontem hæreticorum nõ esse frontem, lib. 4. in Iul. c. 8. quis enim crederet hominem, qui vllo pudore teneretur, tã impudenter potuisse mentiri? Nam illa verba Kemnitij: *Addit Hieronymus illam hoc non vt peccatũ mortale commisisse*, aut significant illud non fuisse peccatũ mortale opinione Fabiolæ, aut nõ fuisse opinione Hieronymi. Si dicat primum, ad rem non loquitur: quid enim curamus, quam opinionem habuerit Fabiola de sententia enim Hieronymi non Fabiolæ disceptamus. Si dicat secundum, vt debet, apertè mentitur. Nusquam enim in tota illa epist. scribit S. Hieron. Fabiolam in secundo illo coniugio non peccasse mortaliter; neque id scribere poterat, nisi secum ipse pugnare vellet.

NEQVE dicit Fabiolam esse sequutam legem Papiniani, & Pauli, immò potius, dicit illam contra Papiniani legem fecisse. Papinianus enim viris frena libidinis laxat, non mulieribus. Fabiola autem fœmina erat, non vir: *Aliæ sunt*, inquit HIERONYMVS, *leges Cæsarum, aliæ Christi: aliud Papinianus, aliud Paulus noster præcepit, &c.* QVOD autem Hieronymus in excusatione aliquam Fabiolæ adducit verba Pauli: *Melius est nubere, quàm vri, &, Volo adolescentiores nubere*, eo pertinet, vt ostendat illam partim ex infirmitate, partim ex ignorantia peccasse. Existimauerat enim illa ad se pertinere illas sententias, tum quia ignorabat vigorem Euangelii, tum quia concupiscentiæ ardore se ipsa fallebat.

SED quòd nihilominus teste Hieronymo, & propria Fabiolæ conscientia, mortaliter ipsa peccauerit facilè probari potest. PRIMO, quia HIERONYMVS scribit factum illud Fabiolæ fuisse contra Christi præceptum: *Præcipit Dominus*, inquit, *vxorem non debere dimitti excepta caussa fornicationis, & si dimissa fuerit, manere innuptam. Quidquid viris iubetur, hoc consequenter redundat in fœminas.* Hæc ille, vbi apertissimè factum Fabiolæ indicat contra expressam Christi legem, & consequenter peccatum mortale ex genere suo fuisse.

SECVNDO, probatur ex illis verbis eiusdem Hieronymi: *Igitur & Fabiola, quia persuaserat sibi & putabat à se virum iure dimissum, nec Euangelij vigorem nouerat, in quo nubendi vniuersa cautio, viuentibus viris fœminis amputatur: dum multa diaboli vitat vulnera, vnum incauta vulnus accepit.*

TERTIO probatur ex illis: *Sed quid ego in abolitis, & antiquis moror, quærens excusare culpã, cuius pœnitentiam ipsa confessa est?* Qualis autem pœnitentia fuerit, his verbis explicat: *Tota vrbe spectante Romana, ante diem Paschæ in Basilica quondã Laterani, qui Cæsariano truncatus est gladio, stetit in ordine pœnitentium. Episcopo, presbyteris, & omni populo collachrymantibus: Sparsum crine, ora lurida, & squalidas manus, sordida colla submisit.* Et infrà: *Aperuit cunctis vulnus suum, & decolorem in corpore cicatricem flens Roma conspexit: dissuta habuit latera, nudum caput, clausum os, non est ingressa in Ecclesiã Domini, sed extra castra cum Maria sorore Moysi separata cõsedit, vt quam sacerdos ejecerat, ipse reuocaret.* Hæc ille.

Quis autem vnquam audiuit eiusmodi pœnitentiam publicam pro veniali culpa postulatam, aut concessam, ne dicam impositam, & iniunctam in Ecclesia? quem vnquam Episcopus expulit ex Ecclesia ob veniale delictum, vt Fabiolam ejectam scribit Hieronymus?

PORRO canon ille, quem citat Kemnitius, quo pœnitentia trium annorum iniungitur ei, qui adulteram retinet, intelligi debet de eo qui in adulterium vxoris consensit, vt Doctores exponunt, quod quidem mortale crimen esse nemo dubitare potest. Nam alioqui adulteram tolerari posse, & maximè emendari cupientem esse retinendam, fusè docet Augustinus lib. 2. de adulterinis coniugiis.

Obiectio OCTAVA, pagina 1265. *Ambrosius in Commentario, cap. 7. prioris ad Corinth. obseruat Apostolum non dixisse de viro, vt maneat sine vxore, aut vxori reconcilietur, si eam dimiserit: sed tantùm, vt vir vxorem non dimittat. Ex quo ipse colligit, soli mulieri prohiberi secundum coniugium, non autem viro post diuortium.*

RESPONDEO, Gratianus 32. quæst. 7. & Petrus Lombardus lib. 4. senten. dist 35. contendunt ea verba inserta ab aliquo falsario fuisse commentario huius auctoris. Alij respondent loqui auctorem istum de lege politica Cæsarum, quòd videlicet liceat viris, nõ autem fœminis per leges Cæsarum repudiata coniuge aliam ducere: & ideo Paulum, ne offenderet Cæsarem, non voluisse expressè dicere, si vir dimiserit vxorem, maneat sic, aut vxori reconcilietur.

Si tamen hæc minus probentur, in promptu est responsio, auctorem eorum commentariorum non esse Ambrosium, quod eruditi non ignorant, neque aliquem ex celebratis Patribus: proinde eius vnus sententiam non posse omnibus aliis præiudicare; præsertim cùm eius sententia de impari iure cõiugum apertè ipsi vero Ambrosio aduersetur, vt videre est, libro 1. de Abraham, cap. 4.

NEQVE argumentum ex Paulo sumptum ab hoc auctore, concludit; cùm enim Paulus dicit: *Et vir vxorem non dimittat*; intelligit sine dubio, eum non debere dimittere vxorem ad eum modum, quo explicatum est de muliere, non debere illam recedere à viro.

Obiectio NONA, pagina eadem: *Pollentius quidam Augustini sententiæ, de illicito coniugio post diuortium apertè contradixit, non igitur erat hoc eo tempore Catholicum dogma.*

RESPONDEO, Pollentius non contradixit Augustino, sed eum consuluit circa quæstionem obscuram, & loca Scripturæ difficilia, vt ex principiis vtriusque libri intelligi potest. Neque mirum est, si Augustinus Pollentium non vocauit hæreticum, neque acriter increpauit. non enim hæretici sunt quicumque errant in fidei doctrina, sed qui pertinaciam ad errorem adiungunt, quod Pollentius nõ legitur fecisse. Quare idem Augustinus in epist. ad Volusianum tertia, non reprehendit Volusianum, sed modestè admonet & instruit: licet quæstiones ei proposuerit planè impias, an Deus relicta mundi cura, ad vnius corpusculi angustias se coëgerit, an Christi mater fuerit semper virgo, an sit credibile Deum esse, qui in vtero clausus iacuit mensibus decem, &c.

ADDE quòd tempore Augustini non erat hoc dogma ab aliquo generali Concilio explicatum, & ideo facilius excusari potuerant, si qui in hac re errarent. Quare idem Augustinus lib. de fide, & operibus, ca. 19. dicit venialiter falli, qui ob Scripturæ obscuritatem existimant non esse adulterum eum, qui dimissa vxore caussa fornicationis aliam ducit.

Obiectio DECIMA, pag. 1266. *Concilium Mileuitanum can. 17. prohibet quidem ne post diuortium aliud Matrimonium ineatur, sed neque apertè negat parti innocenti in caussa fornicationis licitum esse aliud Matrimonium, & præterea addit Concilium petendam esse de hac re legem ab Imperatore. Vnde colligimus non fuisse eo tempore vllam apud Christianos legem, quæ dirimeret eiusmodi Matrimonia.*

RESPONDEO, Canones Concilij Mileuitani, Augustino præcipuè auctore (vt etiam fatetur Kemnitius)

compositi, editique fuerunt. Quare cũ Augustinus integris libris disputauerit, in nullo casu, ne fornicationis quidem, licitum esse vinculo coniuge ad aliud trãsire coniugium; dubium esse non debet, quæ sit Canonis illius sententia. DEINDE hoc ipso, quod ille canon nullam causam excipit, generatim accipiendus est.

Legem autem imperialem Patres illi desiderabant, non qua declaretur illicitum esse nouum coniugium post diuortium, vtroque adhuc viuente coniuge: id enim ex Euangelio, & Apostolo constare Patres illi affirmant: sed qua puniretur seuerè etiam à temporali potestate, qui crimen illud admitterent.

Obiectio VNDECIMA, pag. eadem. *Leo epist. 85. alias 87. ad Episcopos Africæ. cap. 1. sacerdotẽ, qui dimissa vxore aliã duxerat, tantũ ab ordine remouet, non autẽ Matrimonium eius dirimit, aut eum ab Ecclesiæ communione expellit.*

RESPONDEO, Non loquitur Leo de sacerdote, qui post susceptum sacrum ordinem vxorem duxerit, neque enim id vnquam factum est ante hæresim Lutheranam: sed de quodam, qui cùm vxorem accepisset, priore dimissa, postea ad sacerdotium promotus fuerat. Hunc autem S. Leo ab ordine remouet; nihil autem addit de Matrimonio eius, ratum ne, an irritum esset, tum quia non erat ei proposita quæstio, nisi de ordinatione: an scilicet talis homo ad sacerdotiũ promoueri potuisset, tum quia ibidem addit, salua esse debere decreta prædecessorum suorum. Vnum est autem inter ea decretum Innocentij 1 epist. 3. quo declarantur adulteri, qui priore dimissa, etiam per legitimum diuortium, aliam ducunt.

Obiectio DVODECIMA, pagina 1266. & 1867. *In decreto Gratiani, 32. quæstio. 7. referuntur quatuor canones, Quod proposuisti. Quædam. Concubuisti. Si quis eum. quibus conceditur aliud Matrimonium post diuortium; & duo quidem eorum Canonum ex Concilijs sumpti sunt, duo ex epistolis Pontificum Zachariæ, & Gregorij.*

RESPONDEO, PRIMVS Canon sumptus est ex epistola Gregorij III. ad Bonifacium; vbi legimus Gregorium concessisse secundum Matrimonium cuidam viro, ob ægritudinem coniugis prioris. SED Canonem istum intelligunt Doctores de ægritudine, quæ reddat mulierem ineptam ad coniugium; & proinde sit impedimentum dirimens contractum Matrimonium.

SECVNDVS Canon depromptus est ex Concilio quodam, cuius ne nomen quidem exstat, vnde facilè contemni posset. SED exponitur tamen rectè à Doctoribus, de coniugio ineundo post mortem prioris coniugis. Hæc sunt verba canonis: *Quædam cum fratre viri sui dormiuit: decretum est, vt adulteri nunquam coniugio copulẽtur, illi verò, cuius vxor stuprata est, licita coniugia non negantur.* Sententia autem huius Canonis colligitur ex Canone simili, qui habetur paulò pòst in eadem quæstione, & incipit: *Hi verò.* vbi statuitur, vt mortua cõiuge adultera, vir eius ducat, quam voluerit: mulier verò adultera, ne marito quidem mortuo nubere possit. Quod tamen intelligũt de adultera, quæ cum propinquo aliquo suo peccauerit, & ideo simul incestuosa sit: nam alioqui simplex adulterium non impedit Matrimonium post mortem coniugis.

TERTIVS Canon est Zachariæ, vbi scribitur, eum, qui cum sorore vxoris suæ dormiit, neutram habere posse, vxorem tamen ipsius posse nubere cui voluerit. Et in eandem sententiam loquitur Canon 4. qui est Concilij Triburiensis. Sed intelliguntur omnes eiusmodi Canones de coniugio, quod parti innocenti conceditur post mortem coniugis prioris. Atque hactenus Kemnitij argumenta dissoluimus. Nunc adducemus alia ex aliis.

Obiectio DECIMATERTIA Lutheri in lib. de captiuit. Babylon. cap. de Matrimonio: *Christus diuortium permisit in causa fornicationis, Matth. 5. & nullum cogit esse cœlibem, cùm dicat: Qui potest capere, capiat, Matth. 19. Ergo permittit aliam vxorem duci facto diuortio. Et cõfirmatur ex Paulo, qui ait, melius est nubere, quàm vri, 1. Cor. 7.*

RESPONDEO Christus absolutè neminem cogit esse cœlibem, quia cœlibatum inter consilia, non inter præcepta numerari voluit: tamen cogit hominem stare promissis, & consequenter sæpe accidit, vt cogat esse cœlibem: Qui enim vouit continentiam, cogitur reddere vota sua, & sic cogitur esse cœlebs: & qui duxit vxorem, promisit se illa viuente nulli alij adhæsurum; id enim requirit vinculum Matrimonij, quod est omnino insolubile, & si ideo à suale continet, cogitur esse cœlebs.

PORRO Apostolus rectissimè dixit, melius esse nubere, quàm vri; sed non dixit, vt notat Augustinus lib. 2. de adulterinis coniugijs, cap. 12. in fine, melius est mœchari, quàm vri, mœchari autem eum, qui viuente priore aliam ducit, idem Apostolus docet Rom. 7.

Obiectio DECIMAQVARTA est Buceri in comment. c. 19. Mat *Iudæis permissum erat ob duritiã cordis dimittere vxores, & alias ducere: ergo idẽ licere debet Christianis, quando eadem inuenitur in eis cordis duritia, vt simul commode habitare nequeant. Probatur consequentia.* PRIMO, *quia si causa legis illius durat, æquum est, vt etiam lex ipsa duret.* SECVNDO, *quia Christus Filius Dei non damnauit quidquã eorum, quæ Pater ipsius præcepit: Pater autẽ cœlestis iussit duris corde, si nollẽt maritali æquitate vxores tractare, vt eas liberè dimitterent, vt nuberent aliis.* TERTIO, *adeo necessaria sunt nuptiæ, vt si qui, aut quæ exist at, cui nullus sit coniux, coniugem illi concedere oporteat. Non enim Deus creauit hominem masculũ, & fœminam, vt seorsim viuãt, sed dixit, Non est bonum hominem esse solum, Genes. 2. & Paulus 1. Cor. 5. Vnusquisque suam vxorem habeat. Ergo si impetrari possit, vt coniuges non separentur, aut separati reconcilientur, id quidem optandum est, & procurandum: si autẽ obstiterit cordis duritia, non poterit infringi verbum Domini, vnusquisque suam, & vnaquæque suum.*

RESPONDEO, quæstio est apud Doctores, vtrum repudium Iudæis concessum, ita vt aliud Matrimonium post repudium iniri posset, permissum fuerit vt licitum, an verò vt minus malum.

Et quidem sententia communior Magistri distinct. 33 libro 4. & ibidem Bonauent. Richardi, Dominici à Soto, & aliorum, id habet, vt illicitum semper fuerit, sed permissum tamen vt impunè fieret, causa maioris mali euitandi. Nam Deuteron. 24. Scriptura testatur, mulierem repudiatam, si alteri nupserit, fieri pollutam, & abominabilem coram Domino; ex quo intelligimus, non licuisse illi secundò nubere, sed coniugium illud, non tam coniugium, quàm adulterium coniugij nomine tectum fuisse. Et Hierem. tertio sic legimus: *Vulgo dicitur, si dimiserit vir vxorem suam, & recedens ab eo duxerit virum alterum, nunquid reuertetur ad eam vltra? nunquid non polluta, & contaminata erit mulier illa? Tu autem fornicata es cum amatoribus multis; tamen reuertere ad me, dicit Dominus.* Quo loco non solum polluta dicitur, quæ alteri nupserit, sed etiã apertè fornicaria esse significatur, id enim requirit comparatio inducta.

Et si quidem hæc opinio sit vera, Buceri argumentum facilè soluitur: si enim Iudæis non obstante permissione repudij, peccatum erat, post repudium seu diuortium nubere, quantò magis Christianis peccatum erit?

SED fortè contrariam opinionem quis malit amplecti; quæ (vt verum fatear) mihi semper probabilissima visa est. PRIMO, quia si vinculum non fuisset solutum

per libellum repudii, fuisset illa permissio valde inæqualis, ne dicã, iniqua. Nam viris permittebatur alias vxores ducere, cum esset eo tempore licita polygamia vnius viri cum multis vxoribus, fœminæ autem, quæ tamen sunt infirmiores, coactæ fuissent perpetuò continere, & aliquando sine vlla culpa. Non enim licebat fœminis habere simul plures viros: quare debuissent, aut adulteræ fieri, aut perpetuò continere. Quis autem credet, in lege veteri fuisse coactas mulieres perpetuum cœlibatum eo tempore inusitatum tolerare?

Secvndo, quia lex vetus non puniebat nuptias repudiatarum cum aliis viris, vt patet Deuteron. 24. ergo si illæ nuptiæ adulteria erant, lex toleraſſet publica, & continua adulteria. At quis facilè sibi persuadeat, eam legem, quæ iubebat lapidari mulierem, quæ semel in adulterio deprehensa esset, simul toleraſſe tot adulteria, quæ publicè patrata fuissent à multis toto vitæ tempore?

Tertio, quia lex prohibebat, ne repudiata post mortem secundi mariti, posset vnquã reduci à priore marito: & quidem ita prohibebat, vt simul indicaret graue esse peccatum si id fieret, vt patet expendenti textum, cap. vigesimoquarto Deuter. At si per repudium non soluebatur vinculum coniugii, non erat peccatũ, nec prohibendum, immò valde bonum, & optãdum, vt vxor rediret ad suum verum maritum.

Qvarto, quia mirum esset, neque Mosem, neque Prophetas, qui alia vitia populi reprehendebãt, nunquam palam reprehendisse ista adulteria, quæ fiebant cum repudiatis.

Qvinto, Leuit. 21. prohibetur sacerdos non ducere vxorem viduam, nec repudiatam, nec meretricem, sed virginem tantum: ex qua lege videtur omnino colligi, licuisse aliis ducere repudiatam, quemadmodum licebat ducere viduam, & meretricem.

Sexto, Abraham iubente Deo repudiauit Agar, quam duxerat in vxorem; neque probabile est fuisse coactam illam deinceps colere cœlibatum. Sicut ergo Deus dispensauit cum Abraham ratione mysterii circa vinculum Matrimonii: cur non potuit dispensare cum populo suo ob eorum infirmitatem circa idem vinculum? &c.

Septimo Exod. 21. lex diuina constituit, vt si Dominus seruo dederit vxorem, & ea peperetit filios; anno septimo seruus egrediatur liber, sed vxor, & filii Domini sint; atque ita priuabatur vir ille vxore, & filiis. Quod si vinculum non soluebatur, cogebatur mulier illa sine vlla sua culpa perpetuò continere; quòd cùm improbabile sit, dicendum videtur, Deum eo tempore facilè dispensasse circa vinculum, sicut etiam dispensauerat circa polygamiam.

Nevs argumentum illud prioris opinionis cõuincit. Nam in Deut. c. 24. secundum Hebræos, & Græcos codices legimus: *Quoniam abominatio est coram Domino*, & est hic sensus verborum: Repudiata non debet redire ad primum virum, quando polluta est cum altero, id est, quando cum altero rem habuit, quia abominabile est coram Domino, vt mulier toties mutet maritos, & quasi commodata fuerit alteri, iterum redeat ad primum. Sed iuxta editionem Latinam, quæ habet de muliere: *Et abominabilis facta est coram Domino:* sensus est. Quia maritus eius publicè, & proinde coram Domino eam polluram, & abominabilem iudicauit, cùm illam eiecit, quia mulier ista à marito suo notata est publica infamia, & ab eo facta est abominabilis, & polluta, non est æquum vt illam amplius habeat, etiamsi fortè cupiat eam ducere.

Nevs locus etiam Hieremiæ concludit: nam Dominus argumentatur à minori, si vir non recipit repudiatam, si ea nupserit alteri; quantò magis deberem

A ego non te recipere, quæ non nupsisti alteri, sed fornicata es cum amatoribus plurimis?

Quod si hæc sententia admittatur, quam defendunt sanctus Thomas, Scotus, Durandus, & Paludanus, in 4. distinct. 33. Abulensis in Matth. cap. 19. quæstio. 49. & 50. Eckius homil. 74. de Sacramento, & Petrus à Soto lect 13. de Matrimonio, tunc ad argumentum Buceri neganda erit consequentia. Dominus enim concessionem Iudæis factam apertissimè reuocauit, cum ait Matth. 5. *Qui dimissam duxerit mœchatur.* Et Matth. 19. *Ab initio non fuit sic.* Et: *Quod Deus coniunxit, homo non separet.* Et Marc. 10. *Quicunque dimiserit vxorem suam, & aliam duxerit, adulterium committit super eam; & si vxor dimiserit virum, & alij nupserit mœchatur.*

B Sed respondet Bucerus, debere intelligi ista omnia de iis, qui dimittunt, vel dimissam accipiunt in fraudem prioris coniugii. Vult enim ipse, non posse aliud Matrimonium iniri, donec post diuortium tentata sit reconciliatio; & si quis aham ducat dimissa sua, aut dimissam ab alio accipiat, antequam tentauerit, an posset cum sua pacificè habitare, hunc dicit in fraudem prioris coniugii Matrimonium contrahere, & iuxta Domini sententiam mœchari, sed si alter coniugum duro corde sit, vt nullo modo velit pacificè cum coniuge habitare, de hoc dicit Christum nihil præcepisse.

At si ista ita se haberent, Dominus noster nulla in re à Pharisæis dissensisset. Neque enim Pharisæi volebãt matrimonia dirimi, quando coniuges pacificè habitabant, sed solum quando alter nolebat cum altero concorditer viuere: neque lex ipsa Mosis, libellum repudii dari permisit, nisi ob duritiam cordis. Quod si Domino cum Pharisæis tam bene conueniebat, quid sibi

C volunt illa: *Dictum est antiquis, &c. Ego autem dico vobis, &c.* Matth. 5. non igitur dubitandum est, quin Dominus absolutè repudium illud in lege concessum aut permissum, omnino sustulerit, & ad primam originem coniugium reuocauerit.

Ad Primam probationem Respondeo, caussam illam non durare vniuersaliter: & si duraret, non tamen esse tolerandam. Maior enim est gratia Testamenti noui, quàm veteris, siue cognitionem, siue Sacramenta, siue exempla consideres: immò proprium est noui Testamenti, auferre cor lapideum, & dare cor carneũ, Hieremiæ trigesimoprimo, & Ezechielis 36. Nec solum in Testamento nouo durum non iudicatur, vni tantum coniugi insolubiliter alligari, sed etiam mulierem omnino non tangere, & vsque ad vitæ finem cœlibatum colere. Denique ipsum etiam coniugium in Testamento nouo Sacramentum est, & peculiarem gratiam confert, qua molestiæ coniugii facile tolerentur, quia gratia Hebræi in veteri Testamento carebãt.

D Quare multa in Iudæis tolerari poterant, quorum status puerorum erat, quæ in Christianis toleranda non sunt, quorum professio maiorem perfectionem requirit, & adiumenta ad eam acquirendam, & conseruandam suppeditat.

Deinde etiamsi nihil horum haberemus, quod respondere possemus, non tamen propter duros corde, Christi Euangelium, quod in hac re perspicuè sonat, peruertere, vel mutare nobis liceret. Alioqui (vt rectè monet sanctus Augustinus lib. 2. de adulterinis cõiugiis, cap. decimo) lex Christi omnibus incontinentibus displicet, nec tamen propter eos imminuenda est.

Ad Secvndam, concedo Christum non damnasse quidquam eorum, quæ Pater præceperat. is enim damnare dicitur, qui reprehendit tanquam iniustè, vel imprudenter facta. Christus autem nihil eorum quæ Pater præceperat, nõ rectè imperatum fuisse vnquam pronunciauit, sed contra potius Matth.

5. ait: *Non veni ſoluere legem, ſed adimplere.* Et: *Iota vnũ, aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant.* At nihilominus plurima Dei præcepta, quæ pro tempore data erant, quæque ſtatui Synagogæ tantum conueniebant, Chriſtus immutauit: & qui id vel ignorat vel negat, Chriſtianus non eſt. Vbi enim nunc eſt in populo Dei Circumciſio? vbi Sabbathum? vbi ſacrificia pecudum? vbi ceteri ritus innumerabiles, qui in Leuitico per Moſem à Deo præcipiuntur? Talis igitur cum fuerit libellus repudij, mirum eſſe non debet, ſi eum ſublatum de medio Chriſtus voluerit.

Ad TERTIAM probationẽ, quę Epicurum magis, aut potius equum, & canem, quàm hominem, & maximè Chriſtianum deceret, RESPONDEO, non eſſe neceſſariũ, vt vbicũque eſt vir aut mulier ſine coniuge, continuò detur ei coniux; alioqui eſſent falſa Apoſtoli verba: *Bonum eſt homini mulierem non tangere.* Et: *Solutus es ab vxore? noli quærere vxorem.* Et: *Qui non iungit Matrimonio virginem ſuam, melius facit.* Et: *Beatior erit ſi ſic permanſerit.* 1. Cor. 7. & B. Ioannes, & Chriſtus ipſe, non rectè feciſſent, quod ſine coniuge eſſe voluerunt.

PORRO Deus hominem maſculum, & fœminã eſſe voluit, vt propagari poſſet genus humanum, non autem, vt cogerentur omnes cum coniuge viuere.

ILLVD verò: *Non eſt bonum hominem eſſe ſolum*: ſignificat non fuiſſe bonum ad propagationem generis, vt ſolus maſculus crearetur, ſed neceſſariam fuiſſe etiam fœminæ creationem: non autem ſignificat non licere, aut non eſſe melius ipſi homini, cœlibatum colere, quam Matrimonio iungi, præſertim genere ſatis propagato, alioqui pugnaret verbum Dei: *Non eſt bonum, hominem eſſe ſolum,* cum alio verbo Dei: *Bonum eſt homini, mulierem non tangere.*

DENIQVE illud Pauli: *Vnuſquiſque ſuam,* dicitur coniugatis, iuxta illud, alligatus es vxori noli quærere ſolutionẽ: vel ſi de ducẽda vxore agatur, dicitur illis tantùm, qui liberi ſunt, & fornicationis periculũ timent. Nam alioqui, ſi quæ mulier vinculo cõiugij cum viro ligata ſit, & per diuortium ab eo diſcedat, non dicitur ei, vnaquæque ſuũ, ſed dicitur: *Manere innuptã, aut viro reconciliari.* Et ſi quæ per votum continẽtiæ Deo ſit alligata, & nubere velit, nõ dicitur ei, vnaquęque ſuũ; ſed: *Damnationem habent, quia primam fidẽ irritam fecerunt,* 1. Tim. 5. Denique ſi quæ ſoluta ſit, & de Deo ſperans, fornicationis periculum non metuat, nõ dicitur ei, vnaquæque ſuum: ſed, *Beatior erit ſi ſic permanſerit,* 1. Cor. 7. Atque hactenus de Matrimonij firmitate.

CONTROVERSIA V.

De impedimentis Matrimonij.

CAPVT XVIII.

De impedimentis Matrimonij in genere.

DISSERVIMVS de Matrimonij contracti firmitate: nunc de impedimentis contrahendi diſſerẽdum eſt. Sunt autem duo genera impedimentorum.

QVÆDAM enim impediunt contrahendum, ſed non dirimunt contractum. QVÆDAM & impediunt contrahendum, & dirimunt contractum.

Dicuntur impedire, & non dirimere ea, quæ nõ aduerſantur eſſentiæ Matrimonij, ſed ſolẽnitati, aut ornamento alicui accidẽtario; & ideo ſi cum eo impedimento Matrimonium contrahatur, peccant, qui ita contrahunt, ſed Matrimonium eſt firmum, & ratum.

Ea verò dicuntur impedire, & dirimere, quæ ipſi eſſentiæ Matrimonij contraria ſunt, adeò, vt neceſſariò aliquid eſſentiale Matrimonio deſit, proinde nec ſit verum Matrimonium, ſi cum eo impedimento fuerit celebratum. Quare non dicuntur iſta impedimenta dirimere cõtractum Matrimonium, quaſi Matrimonium verum dirimant, ſed quia Matrimonium de facto, non de iure contractum irritum reddunt. Impedimenta huius generis numerantur omnino duodecim, quæ his verſiculis continentur.

Error, conditio, votum, cognatio, crimen,
Cultus diſparitas, vis, ordo, ligamen, honeſtas,
Si ſis affinis, ſi forte coire nequibis,
Hæc ſocianda vetant connubia, facta retractant.

Sed vt huius numeri ratio intelligatur, SCIENDVM eſt, omnia impedimenta reuocanda eſſe ad conſenſum coniugum, vel ad perſonas contrahentes. Nam cùm tria ſint neceſſaria ad omnia Sacramenta, materia, forma, & intentio miniſtri; in hoc Sacramento, materia ſunt perſonæ legitimæ, vt ſupra diximus: ex conſenſu autem pẽdent forma, & intẽtio. Eſt. n. conſenſus cauſa efficiens Matrimonij, ſigna verò exprimentia conſenſum forma: vnde ſi conſenſus adſit, etiã ſigna erunt vera; ſi conſenſus non adſit, ſigna erunt falſa, & ſimiliter ſi conſenſus adſit, intentio aderit; ſi conſenſus abſit, intentio aberit. Itaque ad Matrimonij Sacramentum nihil aliud requiritur eſſentialiter, niſi conſenſus ſigno expreſſus inter legitimas perſonas.

Iam igitur ex parte conſenſus ſumuntur duo generalia impedimenta, ignorantia, & coactio: hæc enim duo faciunt inuoluntarium. Ad ignorantiam pertinet errore perſonæ, quod eſt PRIMVM impedimẽtum: neque enim conſentire cenſetur in Matrimonium, qui vni perſonæ iungitur, exiſtimans eſſe aliam. Item conditio perſonæ, quod eſt SECVNDVM impedimentum, vt cùm quis ſeruam accipit, quam liberam eſſe credebat. Huc etiam pertinet, carentia vſus liberi arbitrij; neque enim pueri, furioſi, amentes contrahere poſſunt, cùm deliberatum conſenſum habere nequeant: & hoc impedimentum non eſt inter illa duodecim numeratum, ſed reducitur ad errorem. Ad coactionem pertinet vis, ſeu metus, quod eſt impedimentum SEPTIMVM.

Ex parte perſonarum contrahentium ſumuntur cetera omnia, quorum ALIA reddunt perſonam inhabilem abſolutè, & proinde reſpectu cuiuſcumque Matrimonij: ALIA reddunt inhabilem ſolùm reſpectu alicuius Matrimonij cum certa perſona contrahendi, non autem abſolutè.

Ex his, quæ reddũt perſonam inhabilem abſolutè, alia ſunt naturalia, alia voluntaria. Naturale impedimentum eſt, frigiditas, & impotentia quæuis coëundi perpetua, ſiue innata, ſiue maleficio procurata: & hoc eſt impedimentum DVODECIMVM. Voluntaria impedimenta ſunt, Votum ſolemne continentiæ, Ordo ſacer, & ligamen cum alio coniuge; quæ ſunt impedimenta III. VIII. & XII. qui enim alligati ſunt Deo per vota Monaſtica, aut per ſacros Ordines, vel coniugi per Matrimonium non poſſunt nouum coniugij vinculum accipere.

Ea verò, quæ inhabilem faciunt reſpectu certi Matrimonij, non autem abſolutè, tria ſunt, crimen, nimia coniunctio, & nimia diſiunctio. Crimen eſt impedimentum QVINTVM, & per crimen intelligitur adulterium mixtum homicidio, eum ordine ad futurum coniugium. Non enim poteſt, qui cum aliqua adulterium commiſit, & eius viro necem molitus eſt, illam vnquam ducere in vxorem, vt infrà explicabitur. Quocirca hoc impedimentum dirimit certum aliquod Matrimonium, non autem omne abſolutè. Nimia diſiunctio vocatur cultus diſparitas, & eſt impedimentum SEXTVM, non enim poteſt

fidelis cum infideli contrahere Matrimonium. Nimia coniunctio est cognatio ad quam tria impedimẽta reuocantur, nimirũ cognatio naturalis, quæ dicitur propriè consanguinitas, & est impedimẽtum QVARTVM & ad illud reducuntur cognatio spiritualis, qualis est inter baptizantem seu confirmantem, & baptizatum seu confirmatum, & cognatio legalis, quæ fit per adoptionem. Huc etiam pertinet affinitas, quæ per carnalem copulam acquiritur, quæ est impedimentum VNDECIMVM. Et deniq; publica honestas, quæ est affinitas orta ex sponsalibus; & est impedimentum DECIMVM.

Impedimenta autem quæ contrahendum impediunt, sed non dirimunt contractum, duo numerari solent: vnde existunt versiculi:

Ecclesiæ vetitum, necnon tempus feriatum.
Impedium fieri, permittunt facta teneri.

Per Ecclesiæ vetitum, intelligunt prohibitionẽ, ne Matrimonia clam fiant, cùm debeant in facie Ecclesiæ, & coram testibus celebrari. Per tempus feriatum, intelligunt certa tempora sacra, vt Aduẽtus, & Quadragesimæ, quibus Ecclesia nuptias celebrari prohibuit. Sed primum horum impedimentorum iam post Concilium Tridentinum non est amplius tantum impediens coniugium contrahendum, sed etiam dirimens contractum; quare vel reducendum est hoc impedimentum ad crimen quod erat vnum ex impedimentis dirimentibus, vel certè erit impedimentum XIII.

Sunt PRÆTEREA quædam alia impedimenta non dirimentia, vt votum continentiæ simplex, sponsalia, instructio Catechumeni per traditionem Catechismi, & sex crimina; incestus, raptus alienæ sponsæ, coniugium sacrilegum cum sanctimoniali, cedes vxoris, homicidium presbyteri, & Baptismus proprij filij. Sed hæc non ponuntur in numerũ seorsim cum illis duobus primis, quia duo illa sunt impedimenta distincta omnino a dirimentibus: hæc autem nouem reducuntur ad dirimentia, & cum illis explicari solent. Nam sex crimina reducũtur ad crimen, Catechismus ad cognationem spiritualem, votum simplex ad Votum solemne, & sponsalia ad Ligamen.

PORRO aduersarii impedimenta tria, quæ sumuntur ex parte consensus admittũt, nimirum errorem, cõditionem, & vim, seu coactionem; vt patet cùm ex aliis, tum ex Philippo in locis, tit. de coniugio. Sed vnum ipsi addunt impedimentum, nimirum defectum consensus paterni; & ideo PRIMA quæstio erit vtrum ad Matrimonium filiorum familias, ita necessario requiratur parentum consensus, vt sine eo irritum sit coniugium.

Ex impedimentis autem, quæ sumuntur ex parte personæ, duo admittunt simpliciter, nimirum impotentiam reddendi debitum coniugale: & Ligamen: Duo alia admittunt ex parte, non simpliciter, vt consanguinitatem, & affinitatem; hæc enim admittunt, quoad gradus, qui prohibentur in Leuitico; quoad alios reijciunt.

Reliqua omnia simpliciter damnant, vnde est illa vox Lutheri in serm. de Matrimonio: *'Duo de viginti causas in suo iure effinxit Papa, quibus omnibus Matrimonium vel dissipet, vel impediat, quas tamen fere omnes, & reijcio, & condemno.* Hæc ille. De his igitur impedimentis, septem tantùm sunt cum Hæreticis huius temporis quæstiones.

CAPVT XIX.

Non requiri ad essentiam Matrimonij, consensum parentum.

PRIMA igitur quæstio est, an requiratur necessariò ad Matrimonium filiorum, consensus parentum. Contendunt enim aduersarij, Matrimonium irritum esse, nisi fiat cum parentum consensu: sed quia non omnino inter se conueniunt, eorum sententias breuiter referemus. Primus videtur fuisse Erasmus, qui rem in controuersiam reuocauit. nam in colloquio de Matrimonio, in quo Eubulum, & Catharinam loquentes inducit, sic ait: *Definiunt quidam Matrimonium esse ratum, quod insciis, aut etiam inuitis parentibus, inter puerum & puellam per verba de præsenti contractum est. Atqui istud dogma nec naturæ sensus approbat, nec veterum leges, nec Moyses ipse, nec Euangelica, aut Apostolica doctrina.* Hæc ille.

Martinus Lutherus in serm. de Matrimonio, cum distinctione loquitur: nam aut nata est proles ex coniugio contracto sine parentum consensu, aut nõdum est nata. Si nata est, firmum esse debet Matrimonium: si nondum est nata, in potestate parentum erit, cõfirmare vel irritare coniugium. Idem docet Philippus in locis, tit. de coniugio.

Bucerus in cap. 19. Matthæi reuocari optat in vsum leges ciuiles, quib. id caueri dicit, ne nuptiæ filiorum ratæ sint sine cõsensu patris, aut aui, aut proaui. Ioannes Brentius in Catechismo, exponẽs quartum præceptum; si Matrimonium sine parentum consensu, celebratũ sit, iubet id referri ad Magistratum, atque eius iudicio confirmandum, vel irritãdum esse. Nã etiamsi generalis regula sit, quòd liberi debeant inire cõiugia cum parentum consensu, tamen nonnulli sunt casus, in quibus licet etiam secus agere. In eandem sententiam descendit Martinus Kemnitius in 2. parte Exam. Concilii Tridentini, pag. 1273. & sequentibus, vbi tamen non rectè, confundit Matrimonia filiorum sine consensu parentum, cum Matrimoniis clandestinis: potest enim fieri vt Matrimonium sit clãdestinum, & tamen cum parentum consensu contractum: & contra vt non sit clandestinum, sed publicũ, & coram Ecclesia, & tamen insciis, & inuitis parẽtibus celebratũ; Ioannes Caluinus lib. 4. Institutionum, cap. 19. §. vlt. enumerans leges Pontificum Romanorum de Matrimonio (vt ipse loquitur) vel in Deũ impias, vel in homines iniquissimas, primo loco istam ponit: *Quales sunt*, inquit, *vt coniugia inter adolescentulos, parentum iussu contracta, firma, rataque maneant.* Hæc illi. Catholici verò Doctores adeo non dubitant ea Matrimonia firma, ac rata esse, vt neque vnquã inter impedimenta Matrimonii numerauerint defectum consensus paterni, & nuper Concilium TRIDENTINVM sess. 24. in decreto de Matrimoniis clãdestinis, in hæc verba statuerit: *Sancta Synodus anathemate damnat eos, qui falsò affirmant Matrimonia à filiisfamilias sine consensu parentum contracta, irrita esse, & parentes ea rata, vel irrita facere posse.* Sed vt breuius, & facilius quæstio explicetur, propositiones aliquot statuemus.

PRIMA propositio: *Solo consensu parentũ, Matrimonium inter filios celebrari non potest: & ideo non potest pater filium ad coniugium cogere.* Hanc propositionem admittit Philippus loco notato, neque alii eam negant.

Probatur PRIMO exemplo Scripturæ diuinæ. Nam in Genesi capite vigesimo quarto, cùm pater, & frater Rebeccę de Matrimonio eius cum procuratore Abrahæ, qui eam in vxorem filio Abrahæ petebat, tractassent, dixerunt: *Vocemus puellam, & inquiramus eius voluntatem.*

SECVNDO patet ex iure canonico, can. Sufficiat. 27. q. 1. & can. Vbi non est, 30. q. 2. Cap. Tuas dudum, de sponsa duorum, & ca. vnico, de desponsatione impuberum, in VI.

TERTIO patet ratione. Nam illorum necessariò consensus requiritur, qui Matrimonii formam pronunciãt; essent enim falsa verba illa: *Ego te accipio in meam, Ego te accipio in meum*, si consensus pronunciantium

ea verba

ea verba deesset. At formam pronunciãt ipsi qui contrahunt, ipsorum igitur consensus necessariò requiritur. Deinde coniugium est summus amicitiæ gradus, secundum Philosophum; repugnat igitur naturæ coniugii, vt contrahatur inter inuitos.

Secvnda propositio: *Filiorum consensus, etiamsi solus sit ad Matrimonium firmum, ac ratum efficiendum sufficit, nec potest à parentibus; vel magistratu eiusmodi Matrimonium irritari.* Hæc est contra Erasmum, & Lutheranos.

Probatur Primo exemplis Scripturæ diuinæ. Gen. 26. Esau duxit vxores duas, quæ ambæ offenderãt animum Isaac, & Rebeccæ parentum eius: proinde inuitis parentibus eas accepit. Et rursus ca. 28. accepit tertiam contra eorundem parentum voluntatem; nec tamen Isaac ea coniugia irritauit, & Scriptura simpliciter vxores vocat, quę ita ductæ fuerant. Deinde Iacob Genes. 29. & 30. duxit vxorem vnam iuxta consiliũ parentum suorum; sed alias tres, & præsertim duas ancillas duxit, parentibus omnino insciis, nec tamen Iacob sanctissimus Patriarcha id fecisset, si credidisset necessarium esse consensum parentum. Tobias quoque, vt legimus c. 7. libri Tobiæ, vxorem duxit in aliena regione, parentibus ignorantibus: nec tamen Angelus Raphaël, qui cum ipso erat, eum admonuit, vt parentum consensum expectaret, neque ipse religioni sibi duxit insciis parentibus id facere.

Secvndo probatur ex iure Canonico. Nam c. Cùm virum, de regularibus ita loquitur. Clemens III. de puella nubili: *Tunc*, inquit, *quia liberum habet arbitrium in electione propositi, parentum sequi non cogitur voluntatem.* Et huc pertinet quod ait S. Ambrosivs in lib. de Virginibus; *Cur licet*, inquit, *maritum eligere, non licet Deum præferre?* vbi docet licere puellæ virgini, patre etiam inuito, continentiam Deo vouere, sicut eidem licet virum eligere. Et idem Ambrosius in epistola quadragesima tertia ad Sysinnium, qui filio indignabatur, quòd sine suo concilio vxorem duxisset, dicit, culpam aliquam ab eo filio admissam, tamen satis apertè indicat, Matrimonium fuisse ratum, & Sysinnium laudat quòd facilè culpam ignouerit filio.

Tertio probatur ratione. In eiusmodi coniugio nihil eorum deest, quæ ad essentiam Matrimonii pertinent; verum igitur, & ratum, atque adeò insolubile Matrimonium erit. Probatur antecedens. Nam consensus contrahentium adest, & proinde intẽtio ministri; adest materia quæ sunt personæ ad matrimonium idoneæ, adest forma. i. verba, seu signa mutui consensus: quid igitur deest? Dicent, consensus non est plenus; ac sufficiens; nam cum filii sint in potestate parentum, non possunt in re tam grani sine parentum facultate aliquid cõstituere. Respondeo, vel consensus filiorum non est plenus, quia deest vsus liberi arbitrii, vel quia deest consilii maturitas, vel quia ita subijciũtur filii parentibus, vt ius non habeant de statu vitæ suę disponendi. Primvm dici non potest, quia tunc etiam cum parentum consensu, coniugium non esset. Nec Secvndvm dici potest. Nam ad Matrimonium contrahendum non exigitur necessariò consilii maturitas, sed solùm vsus liberi arbitrii, qualis etiam requiritur ad peccandũ, ad merendum, ad vocandum, &c. alioqui daretur occasio Matrimonia passim dirimẽdi. quocirca solam pubertatem in contrahentibus canones exigũt. Deinde sæpe accidit, vt qui parentes adhuc habet, sit vir maturioris consilii, quàm multi alii, qui parentibus, aliisque maioribus orbati sunt; si igitur hi posteriores vxorẽ eligere possunt, sine vllius alterius consilio, cur non etiam priores illi, qui sunt his, vt iam ponimus, prudentiores? Sed neque Tertivm dici potest. Nam filius licet patri obedientiam, & reuerentiam debeat, tamen quãdo vsum liberi arbitrii habet, liber est, & sui iuris, non minus quàm pater in his, quę ad statum vitæ pertinent. quare poterit quidem peccare, dum non sequitur patris directionẽ, in statu eligendo, tamen quod facit, ratum & firmum erit, quia de re sua, non de aliena disponit. Præterea coniugiũ seruorum inuitis Dominis, firmũ ac ratum esse Theologi rectè docent; & habetur in Iure canonico, capite primo, de coniugio seruorum, non enim Ius gẽtium, quo seruitus introducta est, id potuit auferre quod Ius naturæ concessit. Ergo multò magis coniugium filiorum inuitis parentibus erit ratum: maior enim subiectio est seruorum ad Dominum, quàm filiorum ad parentes. Confirmatur argumẽtum ex testimonio aduersariorum. Nam Lutherus & Melanchthon contendunt, Matrimonium filiorum inuitis parentibus contractum, si per copulam carnalem consummatum sit, non posse amplius à parentibus irritari. At copula illa carnalis nõ facit filium prudentiorem, neque eximit à patria potestate; ergo etiam ante copulam Matrimonium contractum à parentibus irritari non poterat, vel si tunc poterat, etiam post copulam poterit, quod ipsi negant. Sed, inquit Melanchthon, *quando Matrimonium est consummatum, non amplius agitur de futuro, sed de præsenti; & iniuria fieret coniugi, si post violationem differretur.* At etiam Matrimonium contractum per verba de præsenti, non est futurum, sed præsens coniugium, & donatio coniugalis iam peracta est, illa igitur ratione non poterit irritari Matrimonium vllum, siue consummatum, siue non consummatum. Præterea Matrimonium consummatum inuitis parentibus, vel iure consummatũ est, vel non. Si iure consummatum; ergo & iure contractum ante consummationem: non enim iure consummari potest Matrimonium, non iure contractũ; Ergo etiam ante consummationẽ Matrimoniũ inuitis parentibus contractum, ratum erat, ac firmum. Si autem nõ iure consummatum fuit, iure post consummationem irritari poterit, neque vlla fiet iniuria coniugi: non enim vlli facit iniuriam, qui vtitur iure suo. Alioqui si ista ratio vniuersè vim haberet, non possent dirimi Matrimonia vlla post consummationẽ, quamuis nullo iure, immo contra omnia iura cõtracta. Et eadem ratione, per stuprum virgini illatum, nõ posset dirimi illa coniunctio; cuius tamen contrarium legimus in Exodo capite vigesimo secundo, vbi, qui virginem nulli desponsatam vitiauerit, cogitur eam habere vxorẽ, si pater eam dare voluerit: sin minus, cogitur saltem dotare.

Tertia propositio: *Peccant filij quando sine iusta, & rationabili causa parentibus insciis, vel inuitis Matrimonia contrahunt*, Dixi: *Sine iusta, & rationabili causa*, quia potest aliquando fieri, vt filius non peccet insciо patre vxorem ducendo; quia nimirum credit patrem id ratum habiturum; & hoc modo Tobias insciо patre vxorem duxit. Potest etiam fieri, vt non peccet filius inuito patre vxorem ducendo, vt si pater iniustè prohibeat filium à coniugio: vel causa maioris dotis, non nisi indignam mulierem, aut etiam hæreticam ei dare velit. Vt plurimum tamen peccant filij, eum non sequuntur in hac re parentum voluntatem: nam vt plurimum parentes sunt prudentiores, neque periculum est vt filijs malè consultum velint, cùm eos naturaliter diligant. Præterea parentum est, filijs prospicere; eósque dirigere: ergo filiorum est, sinere se à parentibus regi, ac duci. Et habemus exempla, ac testimonia in Scripturis perspicua. Genes. capite vigesimo quarto, Isaac accepit vxorem, quam pater ei dedit, & Rebecca vxor ipsius, consilium patris sui in ea re sequuta est; de qua disputans Ambrosius, libro primo de Abraham, capite vltimo, multa ad hoc propositum adfert, & inter alia laudat versus Evri-

pidis, qui virginem ita loquentem introducit: *Sponſalium quidem meorum pater meus curam ſubibit: hoc enim non eſt meum.* & in epiſt. 43. ad Syſinnium, dicit eum iuſtè indignatum, quod ſe inſcio filius vxorem ducere voluiſſet.

Exod. 34. & Deuteron. 7. præceptum de Matrimonio filiorum parentibus potius datur, quàm filijs, ne iungantur videlicet cum Chananæis: *Filiam tuam non dabis filio eius, nec filiam illius accipies filio tuo.* Et Iſaac apertè iuſſit filio ſuo Iacob, vt non acciperet vxorem de filiabus Palæſtinarum, ſed aliquam ex filiabus Laban; quod & ille obedienter fecit. Gen. 28. DICES, ſi poteſt pater filio imperare, vt vxorem, & talem vxorem ducat: ergo poteſt cogere, vt ducat, vel non ducat vxorem, quod eſt contra primam propoſitionem. RESPONDEO, tribus modis poteſt intelligi, vt pater dicatur filium cogere ad Matrimoniū. PRIMO, vt filium planè diſſentientem, & inuitū pater cogat viuere cum aliqua, quam velit eius vxorem eſſe: & hoc non poteſt fieri, & ſi fiat, Matrimonium eſt nullum. Et hoc propriè in prima propoſitione aſſertum eſt. SECVNDO, vt filium conſentiri cogat, iniecto metu mortis, aut alio, cadente in conſtantem virum; & hoc etiam patri minimè licet. Neque Matrimonium illud eſſet ratum: quoniam ad Matrimonium non ſolum conſenſus, ſed etiam conſenſus liberrimus contrahentium exigitur, cùm Matrimonium ſit vinculum perpetuū, & natura ſua beneuolentiam, & amicitiam, & eamque ſummam requirat. TERTIO, vt filium ad aſſentiendum inducat, auctoritate paterna imperando, quando reuera filio id conducit, ita vt ſecundum rectam rationem diſſentire non poſſit: & hoc patri licet, & filius obedire tenetur. Quemadmodum etiam cum filio expedit comedere talem, aut talem cibum, & à tali, vel à tali abſtinere, poteſt parēs jubere, & filius teneretur parere. Et licet hoc etiam ſit ſuo modo cogere, & metum incutere mortis æternæ: non tamen propterea Matrimonium illud diceretur coactū, neque irritum eſſet; quia metus ille gehēnæ non propriè incutitur ad hoc, vt iſte vxorem ducat; ſed per ſe conſequitur præcepti tranſgreſſionem.

CAPVT XX.

Soluuntur argumenta Kemnitij.

SED iam argumenta Kemnitij diſſoluamus, qui ex Luthero, Bucero, Caluino, & alijs ſectarijs ea collegit.

PRIMO obijcit teſtimonium ſeniorum Pontificiorum, qui agnoſcunt, & fatentur, Matrimonia inſcijs, & inuitis parentibus contracta, non eſſe legitimam, aut diuinam coniunctionem, & allegat Ioannem Gropperum, in inſtitutione Colonienſi.

RESPONDEO, multis modis, fallitur Kemnitius PRIMO, quia ex vno Groppero colligere conatur mentem ſaniorum Catholicorū, cum nos contra proferre poſſimus omnes antiquos Theologos, & in eis ſanctum Thomam in 4. diſt. 28. quæſt. 1. art. 3. & recentiores plurimos doctiſſimos, vt Ruardum, Petrum, & Dominicum à Soto, & alios, qui apertiſſimè docent, Matrimonium ſiue clandeſtinum, ſiue inſcijs parentibus contractum, non eſſe ſolùm Matrimonium verum, ſed etiam verum Sacramentum.

SECVNDO, quia Ioannes Gropperus eo loco non loquitur de Matrimonio, cui ſolùm deeſt parentum conſenſus, de quo nos in præſenti quæſtione tractamus, ſed de Matrimonio, quod inſcijs parentibus contrahitur, & ſimul clandeſtinum eſt. Matrimonium enim, quod in facie Eccleſiæ celebratur, licet parentibus inſcijs, vel inuitis, numquam Gropperus verum eſſe Sacramentum denegaſſet. Quare in quæſtione præſenti præciſè accepta, nulla eſt inter Catholicos diſſentio.

TERTIO, quia Gropperus Matrimonium clandeſtinum negat quidem eſſe Sacramentum, in quo manifeſtè fallitur, ac ſancto Thomæ, & ſanioribus Theologis repugnat: tamen admittit eſſe verum Matrimonium, & ab Eccleſia longo tempore toleratum, ſed optat ab Eccleſia irritari; quod iam factum eſt in Concilio Tridentino. Concilium enim dum aſſeruit Matrimonia clandeſtina, quamdiu ab Eccleſia irrita nō erant, fuiſſe vera Matrimonia, & tamen deinceps illa irritauit, ac perſonas, inhabiles fecit ad ſic contrahendum, planè ſatisfecit deſiderio Gropperi, & aliorum multorum, qui ob incommoda grauiſſima, quæ ex clandeſtinis coniugiis oriuntur, ea omnino ſublata cupiebant. Nulla igitur in re, ſi quæſtionem de Sacramento ſeparēs à quæſtione de veritate Matrimonii, de qua ſola nunc agimus, Gropperus à nobis, atque à ceteris Theologis Catholicis diſſentit.

SECVNDO, Kemnitius argumentum ducit ex iure diuino (profitetur enim ſe probaturum ſententiam ſuam ex iure diuino, naturali, ciuili, & Canonico) *Matrimonij talis debet eſſe coniunctio, vt eius auctor, & conciliator Deus ipſe haberi poſſit: At eiuſmodi non ſunt Matrimonia, quæ inſcijs, vel inuitis parentibus contrahuntur: non igitur ſunt vera Matrimonia. Propoſitio certa eſt ex illo* Matth. 19. *Quod Deus coniunxit, &c. Aſſumptio probatur. Non eſt Deus auctor, & conciliator Matrimonij quod contra eius verbum, & præceptum contrahitur, Matrimonium inſcijs, vel inuitis parentibus contra Dei verbum, & mandatum contrahitur: non eſt igitur eius auctor, & conciliator Deus. Aſſumptio probatur (nam propoſitio certiſſima eſt) nam in quarto præcepto Decalogi inbentur filij obedire parentibus: & explicat Apoſtolus ad Colo. 3. id in omnibus rebus eſſe intelligendum; Filij, inquit, obedite parentibus per omnia.*

Et quia poſſet fortaſſe reſponderi, ab ea lege, quæ iubet obedire parētibus, excipi cauſſam Matrimonii, dicente Scriptura: *Relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori ſuæ*; probat Kemnitius iſtum locum Scripturæ debere intelligi de Matrimonio conſummato, non de deſponſatione, & proinde in Matrimonio contrahendo debere filios parentibus obedire. NAM Scriptura tradit præcepta parentibus, de filiabus in Matrimonio collocandis, Deut. 7. Hier. 29. & 1. Cor. 7.

PRÆTEREA extat lex diuina Exod 22. & Deut. 22. vt ſi quis virginem ſtuprauerit, det patri eius certum numerum ſiclorum, & eam vxorem habeat, ſi pater voluerit, vel non habeat ſi nōluerit. Ex quo intelligimus patriæ poteſtatis eſſe, coniugium filiæ ratum, vel irritum facere.

ADHÆC, ſi puella Deo vouerit aliquid, poteſt Pater votum illud irritare, Num. cap. 30. ergo multò magis irritare poterit idem parens, promiſſionem homini factam de coniugio.

DENIQVE Deus coniungit virum vxorem in legitimo Matrimonio: ſed non coniungit immediatè, vt olim Adamū Euæ, ergo per aliquod mediū. Quod ſit autem medium, ipſe explicat in traditione quarti præcepti, vt iubet filios parentibus obedire, ergo qui his mediis ſpretis Matrimonium contrahunt, non poſſunt certò pronuntiare coniugium illud eſſe diuinam, & legitimam coniunctionem: *Hæc ratio*, inquit Kemnitius, *graniſſima eſt, & ex iure diuino deſumpta.*

RESPONDEO, non probat hoc argumentum, Matrimonium eſſe irritum, aut irritari poſſe, ſi fiat inſciis, aut inuitis parentibus: quod ſanè probandum erat, ſed tantùm non debere Matrimonium inſciis aut inuitis parentibus contrahi, & malè facere, qui ita contra-

hunt,

hunt, de quo nulla quæstio est. Sed vt res tota perspicuè intelligatur, singulas argumenti partes inspiciamus.

Ad PRIMAM igitur primi syllogismi propositionem RESPONDEO, dupliciter posse Deum auctorem dici Matrimonialis coniunctionis. VNO modo ex parte ipsius cõiugii. ALTERO modo ex parte contrahentium.

Erit auctor Deus Matrimonii ex parte ipsius coniugii, si ipsa coniugii essentia à Deo sit instituta: erit autem auctor Matrimonii ex parte contrahentium, si ipsis contrahentibus Deus inspiret, vt Matrimonio iungantur. Id quod in omnibus Sacramentis facilè reperimus: Cùm enim quis Baptismum, aut Ordinationem, aut Sacramentum aliud ab alio percipit, potest Deus auctor dici eius actionis, vel quia ipse Sacramentum instituit, quod ille percipit, vel quia ipse mouet tum Ministrum ad Sacramentum conferendum, tum alium ad Sacramentum recipiẽdum. Et potest sæpe accidere, vt priore modo sit auctor Deus, posteriore diabolus; Si videlicet verum Sacramentum tradatur, & percipiatur, sed & qui tradit, & qui percipit, non ob Dei gloriam, & animæ salutem, sed ob lucrum, aut commodum aliquod turpe, ac sordidum moueatur.

Sic igitur in coniugio auctor coniugii vno modo erit Deus, si materia, & forma adsint, qualia Deus instituit: & hoc solum requiritur, vt Matrimonium sit verum, firmum, & ratum. Altero modo auctor erit etiam Deus, si coniuges ad prolem ad Dei gloriam gignendã, maturo consilio, de sententia maiorum, aliisque circunstantiis debitis obseruatis, Matrimonium, contrahant: & hoc requiritur, vt Matrimonium sine peccato, immò verò cum merito, & laude celebretur, non autem vt sit verum, firmum, & ratum. Si enim tantum ad explẽdam libidinem, temerè, sine consilio parentum coniugium ineatur, non erit auctor Deus, sed diabolus eius coniugii, quod attinet ad voluntatem suscipientium: licet eiusdem coniugii auctor sit Deus, quod attinet ad Sacramenti eius essentiam, quæ tota in eo coniugio reperitur, vt de Baptismo, aliisque Sacramentis omnibus dici potest.

Ad assumptionem eiusdem primi syllogismi, RESPONDEO, iuxta positam distinctionem, Matrimonia, quæ insciis, vel inuitis parentibus contrahuntur, sæpe non habere Deum auctorem secundo modo, habere tamen primo modo, si nihil aliud obstet, & ideo vera, ac rata Matrimonia esse, licet sine peccato vt plurimum non contrahantur.

Ad probationem assumptionis, quæ erat: *Deus non est auctor Matrimonij, quod contra præceptũ ipsius contrahitur*; per eandem distinctioné RESPONDEO. Aut enim præceptum Dei, contra quod Matrimonium aliquis contrahit, ad essentiã Matrimonii pertinet, aut solùm ad circunstantias matrimonio accidentarias explicandas, vt ad voluntatem contrahentium perficiendam, vt bonum bene quęrat, & appetat, &c. Si priore modo quis contra præceptum Dei faciat, non habet Deum auctorem coniugij, quoad essentiam ipsius coniugii, proinde irritum, & illegitimum est coniugium. Si posteriore modo contra præceptum faciat, non habet Deum auctorem suæ voluntatis in coniugio suscipiẽdo, neque præmium, sed pœnam operis meretur; tamen Deum habet coniugii sui, quod pertinet ad eius essentiam, auctorem, & conciliatorem.

Ad probationem assumptionis secundi syllogismi, quæ ducebatur ex quarto præcepto Decalogi, quod explicatur à Paulo Coloss. 3. RESPONDEO, præceptum illud ad mores informandos, non ad Sacramenta ministranda pertinere. Quare obediendum est Patri per omnia, etiam in contrahendo coniugio, si iustè, & secũdum Deum præcipiat: & ideò qui id non facit, peccat, sed non cõtinuò Matrimonium est irritum: Nam non minus Episcopo, & Ecclesiæ obediendum est per omnia, quàm patri carnali, & tamen si quis laïcus contra Episcopi, & Ecclesiæ præceptum baptizet Baptismus erit ratus, & verus, sed laïcus ille baptizando peccabit. Neque solum Matrimonium vt Sacramentum est ratum, sed etiam vt ciuilis contractus, licet contra præceptum Patris contrahatur. Nam filius vt suprà exposuimus, etsi teneatur patris directionem sequi, cùm de statu vitæ suæ disponit, tamen de re sua: non de aliena disponit, rémque suam, non alienam donat: quare dispositio, ac donatio rata, ac firma est, quamuis non sine peccato transacta sit.

Ad illa testimonia, quæ aduersarius producebat, vt probaret Scripturam dare patri præcepta de filiabus in Matrimonio collocandis, nihil opus est respondere, cum nos minime negamus ad parentum curam & prouidentiam filiorum coniugia maximè pertinere.

Ad illud autem, quod ex capite vigesimo secundo Exodi, & vigesimo secundo Deuteronomii adfertur, ad probandum, penes patrem esse, coniugium filiæ ratum, vel irritum facere. RESPONDEMVS, non agi eo loco de Matrimonio iam contracto, sed de futuro, caussa stupri præcedentis. Non enim illa coniunctio viri cum puella, quæ inscio patre in duobus illis capitibus facta describitur, copula coniugalis erat, sed stuprum, vt Scriptura loquitur. Non enim stuprator vxorem habere voluit, sed libidinem tantùm explere: quare in pœnam iniũgitur ei, vt puellam ducat vxorem, si eam pater dare voluerit. Itaque non est exemplum illud coniugii à patre irritati, sed tantùm cõiugii futuri, vel non futuri pro arbitrio patris, quo tamen non excluditur puellæ consensus. Sed quid futurum esset, si pari consensu vir, & fœmina inscio patre Matrimonium contraxissent, Scriptura non habet.

ADDE, quod si in illis capitibus Moses loqueretur de irritatione Matrimonii iam contracti inter virginem, & stupratorem eius, esset hoc exemplum contra Lutherum, & Philippum, & cõtra ipsum etiam Kemnitium, qui dicunt, coniugium filiorum inuitis parentibus dirimi non posse, si consummatum sit. Quomodo enim potuisset pater filiam suam à stupratore illo separare (vt Moses apertè concedit) si stuprum illud consummati coniugii fuisset?

Ad illud de irritatione votorum, quæ habetur in libro Numer. cap. tricesimo. RESPONDEO, legem illam de filiabus determinare, quæ adhuc non peruenerunt ad pubertatem, vt ex eo perspicuum est, quod Scriptura in eo capite bis repetit, patrem irritare posse vota filiæ, quæ in domo parentum habitat, & adhuc est in ætate puellari. Cui legi diuinæ similis est LEX Canonica, quæ habetur Canone Puella, 20. quæstione secunda in hæc verba: *Puella si ante duodecimum ætatis annum sponte sua velamen sibi sacrum assumpserit, possunt statim parentes, vel tutores id factum irritum facere, si voluerint. Si verò in fortiori ætate adolescentula, vel adolescẽs seruire Deo elegerit, non est potestas parentibus prohibendi.* Ratio autem legis tum diuinæ, tum canonicæ, est, quia ante annos pubertatis non habent homines plenum iudicium rationis, ideóque nec sunt domini actuum suorum: at post annos pubertatis, sui iuris efficiuntur, & de persona sua, & actibus qui naturaliter liberi sunt; pro arbitrio disponere possunt.

Ad VLTIMVM de mediis, per quæ Deus coniungit homines in Matrimonium. RESPONDEO, ad hoc vt Matrimonium sit verum & ratum, non requiri alia media, præter coniugum liberum cõsensum. Vt enim alia Sacramenta Deus per Ministrum dispensat: sic etiam Matrimonium; minister autem Matrimonii est

raptoris potestatem constituta, & in loco tuo libero consensu cum raptore coniugium contraheret, Matrimonium esset ratum, nec posset à patre irritari. Raptus enim est impedimentum impediens contrahendum coniugium, sed non dirimens contractum, vt docent Theologi, & in iis S. Thomas 2.2. q.154. art. 7. ad 3. vbi ostendit Concilium Meldense, quod contrarium statuerat esse abrogatum.

CAPVT XXI.

De impedimentis quæ inhabilem simpliciter faciunt contrahentem, id est, de Voto & Ligamine.

DIXIMVS de impedimẽtis, quæ sumuntur ex parte consensus: nunc de iis dicendum est, quæ sumũtur ex parte personarum contrahentium. Et PRIMVM de illis, quæ simpliciter inhabilem reddunt. DEINDE de aliis.

Impedimenta, quæ simpliciter reddunt inhabilem personam, quatuor sunt (vt suprà diximus) impotentia coëundi, Votum solemne Monachorum, Ordo sacer, & ligamen cum vxore iam ducta. Ex quibus primum & vltimum, extra controuersiam sunt: tametsi Lutherus de ligamine ex sponsalibus orto nouum errorem excogitauerit, quem paulò pòst obiter refutabimus. Duo media ad vnum reuocari possunt, nimirum ad Votum solemne: siquidem Ordo sacer ideo censetur impedimentum, quia ex decreto Ecclesiæ annexum habet votum solemne castitatis.

Quæstio igitur solùm superest, vtrum solemne votum continentiæ sit impedimentũ dirimẽs Matrimonium. Et quidem Lutherus in lib. de captiu. Babylon. cap. de Matrimonio, adinisit votum continentiæ esse impedimentum legitimum: sed in aliis libris posteà scriptis, semper negauit, & reipsa ducta vxore sanctimoniali, sententiam suam declaranit. Quod idem omnes eius discipuli & verbis, & factis docent.

Apud Catholicos nunquam dubium fuit, quin votum continentiæ simplex, sit impedimentum impediens contrahendum, non tamẽ dirimens cõtractum: votum autem solemne sit impedimentum impediens contrahendum, & dirimens contractum, quod vltimum sub anathemate definitum est in Concilio Tridentino, sess. 24. can. 9.

Quare tria probanda sunt. PRIMO, Votum simplex castitatis esse impedimentum impediens Matrimonium contrahendum. SECVNDO, votum simplex castitatis, non esse impedimentum dirimens contractum. TERTIO, Votum solemne castitatis, esse impedimentum, & impediens, & dirimens.

Sit igitur prima propositio; *Votum simplex impedit Matrimonium contrahendũ.* Hæc facilè probari potest ex fundamento facto in 2. lib. de Monachis, vbi ostẽdimus ex Scripturis, Conciliis, Patribus & ex ipsa ratione votum perpetuæ continentiæ esse licitum, sanctum, & Deo gratissimum. Inde enim sic ratiocinari possumus ad id, quod est huius loci: Votum perpetuæ continẽtiæ est licitum, ergo seruandum est; cùm Scriptura dicat: *Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere.* Eccl. 5. & Deut. 23. At reddi non potest votum continentiæ ab eo, qui vxorem ducit, cùm teneatur illi petenti debitum reddere: non igitur licet iis, qui votum eiusmodi habent, Matrimonio iungi.

PRÆTEREA, 1. Tim. 5. B. Paulus de viduis, quæ continentiam vouerant, ita pronunciat: *Cùm luxuriatæ fuerint in Christo, nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt.* Vbi Apostolus non damnat viduas illas, quia posteaquam luxuriatæ fuerant, nubere voluerunt: id enim laudandum erat, non vituperandum: sed quia nubere volentes, primam fidem Deo videlicet datã de seruanda continentia, irritam faciebant. Et hoc modo hunc locũ intellexerunt omnes interpretes Græci & Latini, & præterea Cõcilium Carthaginense IV. can. 104. & Toletanũ IV. can. 55. Item Tertullianus in lib. de Monogamia, Basilius in libro de virginitate. Epiphanius hær. 48. Hieronymus lib. 1. in Iouinianum. Innocentius I. epistola 2. c. 13. Augustinus libro de bono viduitatis, cap. 8. & 9. Gelasius epist. 1. cap. 23. Fulgentius epistola prima.

SECVNDA propositio: *Votum simplex non dirimit Matrimonium post ipsum votum contractum.* Hanc aduersarii non negant: & eandem ex professo docet Augustinus in lib. de bono viduitatis, ca 9. & 10. eandem inuenimus in iure declaratam ab Alexandro 3. Celestino III. & Bonifacio VIII. cap. Consuluit Qui clerici, vel vouentes, & cap. Rursus, eodem. & ca. Vnico, de voto in VI. Et ratio declarationi huic apertissima suffragatur. Promissio enim qualis est votũ simplex, obligat quidem in conscientia, tamen non transfert dominium rei promissæ ab eo, qui promisit, in eum cui promissa est, & ideo si is, qui promisit, sententiam mutet, & rem alteri reipsa donet, ille quidem peccat, tamen donatio vim suam habet, nisi tale sit votum simplex quod hominem in statu religioso constituat, de quo voto hoc loco non agitur.

Et hinc refellitur alius error Lutheri, qui in lib. de capti. Babyl. cap. de Matrimonio, disputans de impedimento ligaminis, admittit quidem cum Catholicis, ligamen cum vxore iam ducta esse impedimentum dirimens omnia alia Matrimonia, sed addit cõtra omnes Theologos debere etiam ligamen sponsaliorum dirimere sequens Matrimoniũ: *Hic,* inquit, *concludũt, si posteriorẽ quis cognouerit, prioris cessare sponsalia, quod plane non cupio. Et ego arbitror eũ esse iam non sui iuris, qui vno se addixerit, ac per hoc prohibente iure diuino, &c.*

SED error iste Lutheri damnatus iamdudum fuit, cap. De illis. & cap. Si inter virum, &c. Adolescens, de sponsalibus, & Matrimonio, & c. 1. de sponsa duorum, quod caput S. Augustino tribuitur: & ratio eadem est, quia per sponsalia non fit donatio, sed promissio.

Neque argumenta Lutheri concludunt. PRIMO sic objicit: *Nemo potest dare quod non habet. Qui sponsalia cum vna contraxit, non est amplius sui iuris; ergo non potest se ipse alteri dare: ergo secundum coniugium irritum iudicandum est.* RESPONDEO, negatur assumptio. Nam qui sponsalia cum vna contraxit, adhuc est sui iuris, cùm se nulli donauerit, licet donaturum promiserit.

Quare si relicta sponsa cum alia contrahat per verba de præsenti, Matrimonium tenet, sed peccauit qui fidem fregit.

SECVNDO objicit: *Deus prohibet ne quis in negotio fratrem suum circumueniat, quod seruandum est vltra, & supra omnes humanas traditiones.* RESPONDEO, verum est quod assumitur, sed quorsum tendit? Fatemur enim peccare eum, qui fratrem suũ circumuenerit, fidem ei datam non seruans, sed non ideo irritum erit Matrimonium cum eo peccato contractum. Nam is etiam, qui vxorem alicui diuitem, aut nobilem, aut bene moratam promittit, si ea talis nõ sit, illum sine dubio circumuenit, grauitérque in proximum suum peccauit: neque tamen Matrimonium irritum erit, si per verba de præsenti contractum fuerit.

Obijcit TERTIO: *Si votũ religionis facit alienũ, cur non etiam fides data, & accepta, cum hæc sit præcepti, & fructus Spiritus, Gal. 5. illud autem arbitrij humani?* RESPONDEO, si comparemus, fidem dare sponsæ, cum eo quod est vouere, vtrumque est arbitrij humani: neque enim cogitur quisquam iure diuino hoc aut istud vouere,

Digitized by Google

aut vxorem iſtam, vel illam ducere. Si conferamus autem id, quod eſt ſeruare fidem ſponſæ, cum eo, quod eſt implere votum Deo factum; vtrumque eſt præcepti, & fructus ſpiritus: ſi quidem implere votum, eſt fidem ſeruare Deo. NEQVE Apoſtolus inter fructus Spiritus ſancti numerat, ſeruare fidem homini, & non ſeruare fidem Deo: quare Lutherus grauiter errat, cum vota arbitrij humani, ſponſalia autem iuris diuini eſſe docet. Cur autem vota religionis ſolennia Matrimonium dirimant, paulò poſt explicabimus.

Obiicit QVARTO; *Licet vxori virum ſuum repetere, voto Religionis facto obſtante, cur ergo non liceat ſponſæ ſponſum ſuum repetere, etiam ſequuta copula cum altera?*

RESPONDEO; Magnum eſt diſcrimen inter vxorem, & ſponſam, cùm illa iam habeat, & poſſideat vt rem ſuam, corpus viri ſui, vt Apoſtolus docet, 1. Corin. 7. iſta autem nondum habeat, nec poſſideat viri corpus niſi in ſpe & promiſſione. Sed de his ſatis.

TERTIA propoſitio. *Votum ſolenne dirimit Matrimonium poſt ipſum votum celebratum*: Probatur auctoritate, & ratione. AC PRIMO eſt auctoritas veterum Conciliorum.

TOLETANVM I. celebratum circa annum Domini CD. canone ſextodecimo ſtatuit deuotam fœminam, ſi fortè nupſerit, non poſſe recipi ad Eccleſiam niſi viuente illo, cui ſe coniunxerat, caſtè viuat, aut non niſi poſt mortem eius. Ex quo intelligimus nuptias illas non fuiſſe habitas veras nuptias, quia poſt Monaſticam profeſſionem contractæ fuerant: alioqui enim ſi veræ nuptiæ fuiſſent, cur illam continere oportuiſſet ab illo ipſo, qui in maritum fuerat acceptus?

CHALCEDONENSE Concilium generale, ante annos MC. celebratum, can. 16. *Virginem*, inquit, *quæ ſe Domino conſecrauit, ſimiliter, & Monachum non licere nuptialia iura contrahere: quod ſi hoc inuenti fuerint perpetrantes, excommunicentur.*

NEQVE reſponderi poteſt, Concilium prohibere nuptias celebrandas, ſed non iudicare irritas celebratas. Nam INPRIMIS Concilium Triburienſe, canone 23. hunc ipſum Canonem Concilij Chalcedonenſis allegauit, vt probaret non eſſe verum Matrimonium, quod poſt ſolennia vota contrahitur. DEINDE, nunquam fuit dubium inter Chriſtianos, an peccarent qui votum continentiæ Deo non redderent; ſed non defuerunt, qui dubitarent an Matrimonia eſſent vera & rata, quæ ab ipſis contrahuntur, qui continentiam vouerant. Quare Concilium declarare voluit id quod dubium erat, atque aſſeruit non eſſe legitima Matrimonia poſt ſolenne votum, quale eſt Monachorum, & ſanctimonialium.

Cõcilium FORoIVLIENSE ante annos DCCC. can. 11. de ſacris virginibus, *Si publicè*, inquit, *nupſerint digni quidem mundano iudicio corporalibus coercitæ vindictis, ſegregentur ab inuicem, & agant cunctis diebus vitæ ſuæ pœnitentiam.*

Concilium TOLETANVM VIII. ante annos CM. canone 6. Subdiaconos, ſi vxores duxerint, in Monaſteriis includi iubet.

TOLETANVM IV. ante annos C M L. cano. 51. *Nonnulli*, inquit, *Monachorum egredientes à Monaſterio, non ſolùm ad ſeculum reuertuntur, ſed etiam vxores accipiunt. Igitur reuocati in eodem Monaſterio, vnde exierant, pœnitentiæ deputentur.*

TVRONICVM II. ante annos M. can. ſextodecimo. *Si qui*, inquit, *in Monaſterio conuerſi ſunt, nullatenus exinde habeant licentiam euagandi; nec (quod abſit) vllus eorum coniugem ducere poſſit, & ſi vxorem duxerit, excommunicetur, & de vxoris malæ ſocietatis conſortio, etiam Iudicis auxilio ſeparetur.*

TRIBVRIENSE Concilium ante annos circiter DCC. canone 23. apertè iubet ſeparari eos, qui poſt votum ſolemne Matrimonio coniungatur.

SECVNDO eſt auctoritas Pontificum veterum, ac Sanctiſſimorum. SIRICIVS in epiſtola 1. cap. 6. Monachos & ſanctimoniales, ſi Matrimonia contrahere præſumant, iubet non ſolùm excommunicari, ſed etiam in ergaſtulis vſque ad finem vitæ pœnitentiam agere.

INNOCENTIVS I. in epiſt. 2. ca. 12. & 13. diſtinguit apertè inter Votum ſolemne, & ſimplex. Nam ca. 2. dicit, eam, quæ velum ſacrum acceperat, ac proinde ſolemne votum emiſerat continentiæ, ſi fortè nupſerit, non poſſe admitti ad pœnitentiam, donec vixerit is, cui ſe coniunxit: quemadmodum cum illa agitur, quę viuente viro alteri iungitur, cap. 13. dicit, eam quæ promiſerat continentiam perpetuam, ſed velum ſacrum nondum acceperat, id eſt, quæ votum ſimplex, non ſolemne emiſerat, ſi poſtea nupſerit, ad pœnitentiam admitti poſſe.

GELASIVS I. in epiſt. 1. cap. 22. & 23. ſimilem diſtinctionem habet, ac diſcrimen magnum agnoſcit inter nuptias virginum profeſſarum, quarum eſt ſolemne votum; & nuptias viduarum, quæ votum habent ſimplex. Nam virginum ſacrarum nuptias vocat inceſta fœdera, & excommunicari eas iubet: inceſta autem fœdera illegitimum coniugium ſonant. Viduas autem illas dicit debere Deo per pœnitentiam ſatisfacere: ſed nec vocat earum nuptias inceſta fœdera, neque eas iubet excommunicari.

GREGORIVS I. libro 1. epiſtola 40. ad Anthemium, ſcribit Monachos, qui vxores duxerint, ſeparandos à coniugibus eſſe, atque ad monaſteria remittendos.

In eandem ſententiam extant multa reſponſa Alexandri III. Cœleſtini III. & Innocentii III. in tit. Qui clerici, vel vouentes.

TERTIO eſt auctoritas ſanctorum Patrum. CYPRIANVS lib. 1. epiſto. 11. ad Pomponium ſcribit, virgines ſacras, quę cum viris dormierãt adulteras Chriſti eſſe, & à viris illis omnino ſeparandas, & coniunctionem illam inceſtam appellat. Et quamuis ij, cum quibus illæ dormierant, non ſe maritos earum dicebant: tamen idem iudicium de illis Cyprianus feciſſet, ſi ſe maritos earum profiteri voluiſſent. Nam illius adulteras Chriſti vocat, quia fidem Chriſto non ſeruant: fidem autem non ſeruãt, ſi alteri ſe iungant, ſiue eum maritum, ſiue alio nomine appellent. Et inceſtam coniunctionem viri cum ſacra virgine Cyprianus vocat, propter relationem ad Chriſtum, qui frater noſter fieri voluit: quæ relatio non minus inueniretur in ea coniunctione, quæ cum viro fieret ſub nomine coniugis, quàm in ea, quæ fieret ſine tali nomine. Vnde quod in eadem epiſt. Cyprianus dicit, eas virgines admonendas eſſe, vt ſi perſeuerare nolint, aut non poſſint, apertè nubant: intelligendum eſt de illis, quæ nondum vouerunt. Alioqui cùm Cyprianus ſub diſiunctione dicat, vt nubant, ſi perſeuerare nolint, aut non poſſint; permitteret illis, vt nuberẽt poſt votum, etiamſi poſſent continere, modò tantùm nolint, quod eſt abſurdiſſimum, & ne ab ipſis quidem Lutheranis concedendum.

BASILIVS in lib. de virginitate, parum vltra medium: *Cũ*, inquit, *virginitatẽ Domino profeſſa ſunt, carnali poſtmodũ voluptate malè blãda delinitæ, ac deuictæ, ſtupri ſcelus honeſto coniugij nomine obtegere cupiũt. Non ignorãt huiuſmodi, quamuis ignorantiam ſimulent, qua ſponſi dextrã, & fœdera præuaricata ſit, eam nec illius vltra eſſe ſponſam, quem derelinquit, neque eius vxorẽ per vllas leges dici poſſe, cui ſe, deſerto ſponſo libidine incitata coniunxit.* Et infrà copioſè hoc idem oſtendit, nunquam illam dici poſſe

vxorem viri mortalis, sed semper Christi, viri immortalis adulteram.

Ambrosivs in libro ad virginem lapsam, cap. 5. *Quæ se spondit Christo, & sacrum velamen accepit, iam nupsit;* iam immortali iuncta est viro, & iam si voluerit nubere, communi lege coniugij adulterium perpetrat.

Ioan. Chrysostomvs in epist. 6. ad Theodorum: *Honorabiles*, inquit, *nuptiæ, sed te iam seruare non conuenit primilegia nuptiarum, quamuis frequenter hoc ipsum nuptias voces, ego tamen adulterio illud peius existimo.*

Hieronymvs lib. 1. in Iouinianum: *Certè confiteris*, inquit, *non posse esse Episcopum, qui in Episcopatu filios faciat, alioqui si deprehensus fuerit, non quasi vir tenebitur, sed quasi adulter damnabitur.*

Neque obstat, quod quidam obijciunt de sancto Malcho, qui teste sancto Hieronymo in eius vita, posteaquam multos annos Monachus fuerat, vxorem duxit, & cum ea vsque ad finem vitæ permansit. Nam coniugium nullum fuit inter Malchum, & eam fœminam, quam coactus se ducere finxit in vxorem: siquidem illa virum alterum habuit viuentem, vt ideth Hieronymus refert, quando à Domino suo nubere Malcho compellebatur. Itaque societas quædam spiritualis, & sancta inter eos fuit sub nomine nuptiarum.

Nunc vt ratione ducta ex verbo Dei, probemus, votum solemne esse impedimẽtum dirimens Matrimonium præmittendum necessariò est, quæstionem esse inter Catholicos, quo iure votũ solemne dirimat Matrimonium, quod post eiusmodi votum celebratur, naturali ne, ac diuino, an solùm Ecclesiastico, ac positiuo.

Et quidem multi, iique grauissimi Theologi, S. Th. S. Bonauentura, Albertus, Richardus, Durandus, & Dominicus à Soto in 4. dist. 38. contẽdunt, votum solẽne iure diuino, ac naturali dirimere Matrimonium. Quorum hæc est potissima ratio, quia votum solemne non est simplex promissio Deo facta, vt est votum, quod dicitur simplex, sed est traditio de præsenti sui ipsius in perpetuum Christi obsequium; & ea traditio à Christo per ministros suos accepta, ac probata est. Quare differt votum solemne à simplici, vt coniugium de præsenti contractum à sponsalibus de futuro. Sed iure diuino ac naturali nemo potest alteri dare quod suum non est, & si dederit, irrita est donatio: igitur iure naturali, & diuino irritum est coniugium post votum solemne.

Equidem si ex Scripturis aut euidenti aliqua ratione demonstrari posset, votum solemne differre à simplici, quod in illo sit donatio de præsenti, in isto verò promissio tãtùm de futuro, non oporteret aliam quærere rationem. Tamen quia principium illud multi negant, vt Scotus & Paludanus in 4. dist. 38. & Caietanus in 2.2. qu. 88. art. 7. & omnes interpretes iuris Canonici, vt Panormitanus testatur in c. Rursus, qui clerici, vel vouentes, vel cõtra potius existimant, solo Ecclesiæ decreto factum esse, vt votum solemne dirimat matrimoniũ: ideo probandum superest, Ecclesiam potuisse hoc impedimentum Matrimonii constituere.

Sed hoc facilè probatur. Primvm ex ipso quod fecit. Ecclesia enim ab antiquissimis temporibus, vt ex testimoniis citatis perspicuum est, tum in Conciliis, tum per summos Pontifices hoc statuit. Fortasse etiam hoc de Apostolica traditione descendit. Nam Cyprianus, Basilius, & Ambrosius, qui hoc impedimentum agnoscunt, ante ea Concilia, eósque Pontifices vixerunt, à quibus hoc decretum factum videtur: & ideo Concilia & Pontifices non tam noui aliquid statuisse quàm vetus decretum innouasse, aut declarasse censendi sunt. Quod autem Ecclesia antiqua, quam veram fuisse Christi Ecclesiam hæretici negare non possunt, fecit, & sæpius repetiuit, stultum, atque impium est dicere, non esse iure factum.

Deinde probatur, quia illegitimas facere personas ad matrimonium non est mutare Sacramenti essentiam, vt suprà diximus, sed ratum, vel irritum facere contractum humanum, qui in Sacramento matrimonii prærequiritur. Non enim Christus declarauit, quis contractus humanus sit habendus legitimus, quis illegitimus, sed ea declaratione præsuppositа, voluit contractum humanum legitimum inter virum, & fœminam Sacramentum esse.

Posse autem Ecclesiam eiusmodi contractus legitimos, vel illegitimos decreto suo reddere, personas habiles, vel inhabiles efficiendo, probatur. Nã In primis huc pertinẽt omnia illa Scripturæ loca, ex quibus discimus, curam Ecclesiæ gubernandæ Apostolis, & eorum successoribus esse commissam. Luc. 10. *Qui vos audit, me audit*, Matt. 16. *Tibi dabo claues regni cælorum.* Ioan. vlt. *Pasce oues meas.* nam ad eum, qui iure præest, pertinet leges condere de actibus humanis, eósque regere, & ratos, vel irritos facere.

In Testamento veteri, præter Ius diuinum naturale, erant etiam certæ leges positiuæ iudiciales accommodatæ illi populo, tum circa Matrimonia, tum circa alios contractus humanos. Illæ autem leges abrogatę sunt, neque habemus alias à Christo præscriptas; ergo necesse est in Ecclesia esse potestatem similium legum pro locis, & temporibus sanciendarum, alioqui Christiana Respublica imperfectissima, ac plane miserrima esset.

Præterea, possunt Reges politici, qui Reipublicæ præsunt, circa humanos contractus humanas leges ferre, eósque certo modo factos, ratos, secus autem irritos esse decernere, ob communem pacem, & concordiam populorum; ergo poterunt etiam id principes Ecclesiastici ob salutem æternam animarum.

Dices, si ita est non solùm Ecclesia, sed etiam Principes politici poterunt impedimenta Matrimonii cõstituere: nam ex contractu Matrimonii non tantùm salus animarum, sed etiam pax, & concordia temporalis pendet.

Respondeo, si Matrimonium esset solùm contractus ciuilis, possent sine dubio politici Principes impedimenta constituere, personas legitimas, vel illegitimas efficiendo, sicut etiam fecerũt sæpe Imperatores præsertim Ethnici, vt patet ff. de ritu nuptiarum. & C. ad legem Iuliam de adulteriis; vbi sunt multæ leges de contractu Matrimonii. Tamen quia nunc apud Christianos Matrimonium est Sacramentum, & ex cõtractu illo ciuili Sacramentum Ecclesiæ pendet, & Sacramentorum dispẽsatio ad Ecclesiam pertinet; ideo potestas impedimenta Matrimonii constituẽdi, maximè propriè ad Principem Ecclesiasticum pertinet. Ad politicum autem non pertinet, nisi cum consensu, & subordinatione ad Principem Ecclesiasticum: non enim eadem potestas ad duo diuersa tribunalia æquè & immediatè, & propriè pertinere potest.

Quare S. Thomas, quamuis in 4. dist. 34. quæstione vnica articulo primo ad quartum concesserit Matrimonium, vt est ciuilis contractus, pendere posse à lege ciuili, tamen distinctione 42. q. 2. art. 2. ad quartum, id ita explicat: vt locum habeat lex ciuilis, si auctoritas etiam accesserit Ecclesiæ: *Prohibitio*, inquit *legis humanæ non sufficeret ad impedimentum Matrimonij, nisi interueneret auctoritas Ecclesiæ, quæ idem interdicit.*

Quod autem Ecclesia non solùm potuerit votum solemne, impedimentum dirimens matrimonii constituere, sed etiam causam habuerit id constituendi,

facilè probari poteſt. Nam qui vota ſolemnia continentiæ ſuſcipiunt, illi ſtatum vitæ mutant, & ab imperfecto ad perfectum aſcendunt: abſurdum autem eſſet, ſi iidem poſtea iterum redirent ad ſtatum imperfectiorem. DEINDE, quæ hæc vota faciunt, magna deliberatione, & præcedente probatione diuturna faciunt: incongruum autem eſt, vt id, quod maturo conſilio factum eſt, iterum mutetur. ADHÆC vota ſolemnia regulariter publicè, & coram teſtibus multis, immò populo inſpectante fiunt; ergo non poſſunt ſine ingenti ſcandalo violari. Quare decuit Eccleſiam prouidere, ne id mutari poſſit: medium autem efficaciſſimum prouidendi fuit irritare Matrimonia poſt eiuſmodi vota contracta. DENIQVE, qui vota ſolemnia faciunt, non ſolum Deo ſe obligant, ſed etiam ſponte ſe ſubijciunt Eccleſiæ, vt ab ea cogi poſſint, etiam per viam iudicij: proinde quæri non poſſunt, ſi eos inhabiles ad Matrimonium Eccleſia facit.

Atque eædem iſtę rationes oſtendunt, cur noluerit Eccleſia vota ſimplicia eſſe impedimenta dirimentia. Qui enim vota ſimplicia faciunt, nec ſtatum propriè mutãt, & ſæpe ſine magna deliberatione, & priuatim, ac ſine teſtibus illa faciunt, neque ſe Eccleſiæ ſubijciũt magis, quàm antea ſubiecti eſſent: vnde cogi non poſſint ad votum ſeruandum per viam iudicij, ſed per viam correctionis fraternæ, niſi talia ſint vota ſimplicia, quæ, vt paulò antè diximus, hominem verè, ac propriè religioſum cõſtituant, qualia ſunt vota ſimplicia ſocietatis noſtræ, quæ ex conſtitutione Gregorij XIII. Summi Pontificis, quæ incipit, Aſcendente Domino, declarantur ſubſtantialia Religionis & dirimentia Matrimonium.

CAPVT XXII.

De impedimento criminis.

SVPERSVNT impedimenta illa, quæ perſonam inhabilem reddunt ad Matrimonium cum certa perſona, non autem vniuersè cum omnibus. Ea verò ſunt, vt ſuprà notauimus. Crimen, Cultus diſparitas, & Cognatio: de his igitur breuiter diſſerendum eſt, ac PRIMVM de crimine.

Iubent canones, impedimentum eſſe dirimẽs Matrimonium, ſi quis cum ea coniugium cõtrahat, quam polluit per adulterium: de qua re eſt integer titulus in epiſtolis decretalibus: ſed tamen obſeruant Doctores, non ſemper Matrimonium eſſe irritum, cùm quis ducit eam, quam polluerat per adulterium, ſed ſolum in tribus caſibus.

PRIMVS caſus eſt, cùm adulter procurat mortem cõiugis ſuæ, vel mariti adulteræ, vt cum adultera coniugium celebrare poſſit: vel contra, ſi adultera procuret mortem viri ſui, vel vxoris adulteri, vt adulterum in maritum accipiat; & habetur definitio huius rei, c. Super hoc, de eo, qui duxit in Matrimonium quam polluerat per adulterium, & intelligitur caſus, ſi mors reuera ſequatur.

SECVNDVS eſt, ſi adulteri dederint ſibi inuicem fidẽ, de Matrimonio inter ſe contrahendo poſt mortem vxoris adulteri, vel mariti adulteræ: nam qui ita ſibi fidem dederunt, videntur omnino procuraturi mortem alterius coniugum. Et habetur deciſio huius can. Relatum, 31. q. 1.

TERTIVS eſt, ſi de facto adulteri inter ſe contraxerint, viuentibus prioribus coniugibus, vt habetur ca. Finali, de eo, qui duxit in Matrimonium.

SED intelliguntur duo iſti caſus, ſi vterque adulter ſit conſcius vitæ coniugis alterius. Alioqui enim, ſi vir adulteram decipiat, affirmans coniugem ſuam eſſe mortuam; vel contrà, mulier adulterium decipiat, affirmans virum ſuum eſſe mortuum: tunc Matrimonium non eſt irritum, vt patet ex cap. Propoſitum, de eo, qui duxit in Matrimonium.

Extra hos caſus non dirimi Matrimonium inter adulteros contractum, docet Auguſtinus in lib. de bono coniugali, ca. 14. & in lib. 1. de nuptiis & concupiſcentia, c. 10. & relata ſunt hæc teſtimonia Auguſtini inter Canones Eccleſiaſticos, 31. q 1 can. Denique. Et hæc de crimine adulterij.

Crimen autem homicidij ſine adulterio, in vno tantùm caſu dirimit Matrimonium, quando videlicet in morte alterius coniugum procurãda conueniunt tam vir, quàm fœmina, qui inter ſe coniugium inire cupiunt; vt habemus can. Laudabilem, de conuerſione infidelium. Alioqui enim, ſi alter tantum homicidium procuraret, altero inſcio, & adulterium non præceſſit, non dirimitur Matrimonium.

Reprehendunt Eccleſiam ob hoc impedimentum Lutherus in lib. de capti. Babylon. cap. de Matrimonio, & Philippus Melanchthon in locis, tit. de coniugio: & argumentum ipſorum eſt, exemplum Dauidis, qui Bethſabeam vxorem duxit, cùm & ipſam antea per adulterium polluiſſet, & virum eius occidiſſet, 2. Reg. 11.

AT ſententia Eccleſiæ nititur grauiſſimis teſtimoniis Pontificum & Conciliorum, quæ habentur 31. q. 1. can Nullus, qui eſt S. Leonis, & can. Illud, & cano. Relatum, quæ ex Concilijs deprompta ſunt, & ca. Super hoc, & cap. Propoſitum, de eo, qui duxit in Matrimonium, quam polluit per adulterium, ET PRÆTEREA grauiſſima ratione. Quid enim atrocius in coniugio fingi poteſt, quam vt alter coniugum non ſolùm fidem coniugii non ſeruet, ſed etiam vitæ eius inſidietur, cum quo ſummum amicitiæ gradum colere debuiſſet?

NEQVE exemplum Dauidis ad rem facit. Hoc enim impedimentum non eſt de iure diuino, ſed Eccleſiaſtico: & in Teſtamento veteri multa permittebantur, quæ in noua lege, quæ perfectior eſt, optimo iure interdicuntur, vt polygamia, libellus repudii: & alia id genus multa.

ADDE, quod etiam ſecundum Eccleſiaſticam legem, peccatum illud Dauidis, & Bethſabeæ, fortaſſe non fuiſſet impedimentum dirimens. Non enim adulterium ſolùm, neque coniugis homicidium quocũque animo patratum, dirimens impedimentum iudicari ſolet, ſed illud ſolum homicidium coniugis, quod ea intẽtione committitur, vt eius vxore quis poſtea potiatur. Iam verò Bethſabea in adulterium quidem cõſenſit, ſed in mortem viri nullo modo quidquam legitur machinata: proinde ex parte eius non fuit impedimentum, quo minus coniugium cum Dauide contrahere poſſet. Dauid autem adulterio homicidium Vriæ adiunxit, ſed non eſt certũ an eo animo, vt vxore eius potiretur: nam anteà ſæpe conatus erat inducere Vriam, vt ad vxorem rediret, vt eo modo adulterium tegeretur.

CAPVT XXIII.

De cultus diſparitate.

ALTERVM impedimentum eſt cultus diſparitas. Catholici enim communi cõſenſu docent, matrimonia fidelium cum infidelibus nõ baptizatis, non ſolùm eſſe illicita, ſed etiam irrita: cum hæreticis autem baptizatis illicita eſſe, non tamen irrita.

Lutherus autem in lib. de captiuit. Babylonica, cap. de Matrimonio, hoc impedimẽtum non admittit, nec tamen aliud argumentum adfert, niſi quia Deus hæc

Matrimonia Christianis prohibuisse non legitur, & quia B. Monica S. Augustini mater virum habuit infidelem. Idem etiam repetit, cùm in serm. de Matrimonio, tum in expositione septimi capitis, prioris ad Corinthios. Philippus etiam Melanchthon in locis, titulo de coniugio, licet fateatur bono animo ab Ecclesia hæc Matrimonia fuisse prohibita: vellet tamen non adeò rigidè hæc obseruari, vt Catholici postulant.

Sit igitur propositio PRIMA: *Non licet fidelibus cum infidelibus, aut etiam hæreticis Matrimonia iungere.* Probatur PRIMO ex verbo Dei, Deut. 7. Deus prohibuit populo suo matrimonia iungere cum Gentilibus. Et quamuis præceptum illud sit iudiciale, & solos Iudæos propriè obligauerit: tamen habet etiam aliquid moralis, & ad omnes pertinet, si causa inspiciatur: nam causam reddit planè moralem; quæ etiam nunc locum habet: *Quia educet,* inquit, *filium tuum, ne sequatur me, & vt magis seruiat Dijs alienis.* Et 3. Reg. 11. vbi idem præceptum repetitur, addit Deus: *Certissimè auertent corda vestra, vt sequamini Deos alienos:* & ibid. additur, Salomonem contra hoc præceptum egisse, & illi continuò accidisse quod Deus prædixerat: deprauatus enim per vxores illas Ethnicas, adorauit earum idola. Et sane si vir sapientissimus, & qui multas alias vxores habebat, per noua illa coniugia cum Gentilibus ita peruerti potuit, vt singularum Deos coleret: quantum periculum iis imminet: qui vnam tantum, eamque ethnicam, vel hæreticam ducunt, & qui nullo modo sunt cum Salomone in prudentia, & sapientia comparandi?

DEINDE verbum illud B. Pauli 1. Corinth. 7. *Cui vult nubat tantùm in Domino,* præceptum esse de Matrimonio non iungendo, nisi cum fidelibus; docent interpretes huius loci ferè omnes, vt Ambrosius, Theodoretus, Theophylactus, Anselmus, Sedulius, sanctus Thomas, Caietanus, & alii: & præterea Tertullianus in lib. 2. ad vxorem, & Hieronymus lib. 1. aduersus Iouinianum.

Denique AVGVSTINVS lib. 1. de adulterinis coniugiis, cap. 25. hanc expositionem admittit, licet etiam aliter exponi posse dicat, sic enim ait, illud: IN DOMINO, *Duobus modis potest intelligi; aut Christiano nubens, aut Christiana permanens. Sed posterior expositio non videtur ita probabilis, vt prior: non enim dubium esse poterat, quin illicitum esset, nubendo apostatare à fide; immo id tam perspicuum, & notum est omnibus, vt plane superuacaneum videatur de ea re Christianos monere.*

EST etiam alius locus 2. Cor. 6. *Nolite iugum ducere cum infidelibus,* quem S. Hieronymus, cùm in lib. 1. in Iouinianum, tum in epist. ad Gerontiam de monogamia, exponit de coniugio cum infidelibus non iungendo. Neque huic expositioni repugnant Theophylactus & alii, qui generatim exponunt de commercio vitando cum infidelibus: si enim commercium cum infidelibus interdicitur, certè coniugium, quod est commercium omnium maximum, & periculosissimum interdicitur.

SECVNDO probatur ex Conciliis. Extat can. 13. Concilii generalis Chalcedonensis, vbi prohibentur coniugia cum Hæreticis, Iudæis, & Paganis. Extat idem Concilii AGATHENSIS can. 67. vbi habentur hæc verba: *Non oportet cum hominibus hæreticis miscere coniugia, & vel filios, vel filias illis dare.* Concilium item Toletanum III. can. 14. prohibet, ne Iudæi vxorem Christianam habeat: & Toletanum IV. can. 61. iubet Hebræos cum Christianis matrimonio coniunctos, aut Christianos fieri, aut ab vxoribus separari. Extat etiam in iure ciuili, C. de Iudæis, l. ne quis Christianam. Lex Valentiani, & Theodosii. quæ vt adulteria, punit coniugia Iudæorum cum Christianis, & in C. Theodosi. no, lib. 3. tit. 14. similiter puniuntur Matrimonia Romanorum cum Gentilibus.

TERTIO probatur ex Patribus. TERTVLLIANVS in lib. ad vxorem, longa disputatione hoc agit, non oportere Christianos, vel Christianas cum infidelibus contrahere matrimonia. S. CYPRIANVS in serm. de lapsis inter alia crimina fidelium numerat, iungere cum infidelibus Matrimonia: idque esse dicit, prostituere Gentilibus membra Christi. S. AMBROSIVS lib. 1. de Abraham, c. 9. *Cane Christiane,* inquit, *Gentili, aut Iudæo filiam tuam tradere: cane Gentilem, aut Iudæũ, atque alienigenam, hoc est, hæreticam, & omnem alienam à tua fide vxorem accersas tibi:* & in epist. 70. quæ est prima, lib. 9. ad Vigilium instituit nouum Episcopum, vt plebem suam doceat summopere cauere matrimonia cum infidelibus. S. HIERONYMVS in 1. lib. aduersus Iouinianum: *At nunc plerique,* inquit, *contemnentes Apostoli iussionem, iunguntur Gentilibus, & templa Christi idolis prostituunt.*

S. AVGVSTINVS videtur in hac re dubius hæsisse. N in lib. 1. ad Pollentium, ca. 21. refert sentẽtiam Pollentii, quòd in vtroque Testamento prohibitum sit, Matrimonium fidelibus cum infidelibus iũgere: quę ve ba Magister in lib. 4. sentent. dist. 39. tanquam ex Augustini sententia refert, cum reuera ex Pollentii, no ex Augustini sententia accipienda sint. Deinde, ca. 2 ex sententia sua loquens, tantum dicit, non inueni testimonium in Testamento nouo, in quo sine ambiguitate eiusmodi coniugia prohibeantur, quamuis fateatur, Cyprianum nihil dubitasse, quin illicita esset ea coniugia. In lib. verò de fide & operibus, ca. 19. item repetit; in Scripturis noui Testamenti se non reperisse de hac re certum testimoniũ. tametsi Cyprianus inter grauissima crimina posuerit, cum infidelibus iungere Matrimonia. Sed tandem concludit, omnino cauendas esse eiusmodi cõiunctiones, quia expedit in re dubia tutiorem partem sequi: *Omni modo,* inquit, *cauendum est, ne fiant tales coniunctiones: quid enim opus est in tantum discrimen ambiguitatis caput mittere?*

Itaque ex Augustino habemus, vt minimum if Matrimonia esse dubia, & proinde non contrahend Nec tamen si Augustino dubitare licuit, nobis que que licebit, cùm nos Pauli sententiam habeamus, plurimis interpretibus explicatam, multa etiam test monia Conciliorum & Patrum, quæ ipse nõ videra & denique omnium Theologorum, qui post Mag strum scripserunt, atque adeo totius Ecclesiæ consen sum teneamus.

QVARTO probatur ratione. Matrimonium fidel cum infideli multa secum adfert incommoda, atqu damna; non igitur licitum censeri debet. Anteceden probatur. Nam IN PRIMIS periculum, & quidem gra uissimum adfert fideli, apostatandi à vera fide: *Et q amat periculum, peribit in illo,* Ecclesiastici 3. DEIND proles non poterit commodè educari in vera religio ne. AD HÆC vix poterit in domo pax, & tranquillita illa inueniri, quæ ad coniugium requiritur, siquiden dissentio circa religionem, contentiones, & iurgia odium etiam, & alienationem animorum gignit DENIQVE, vt Tertullianus copiosè demonstrat, maritus sit infidelis, facilè impediet omnia exercitia pietatis; quæ alioqui vxor Christiana exhibere tenetur.

SECVNDA propositio: *Matrimonium inter fidelem & infidelem non est irritum iure diuino, naturali, vel positiuo, vel certa aliqua lege Ecclesiæ.* Quod non iure diuino probari existimat Dominicus à Soto (vt ipse loquitur) in 4. dist. 39. quæstione vnica, art. 2. euidenter ex eo, quod 1. Corinth. 7. Paulus permittit fideler

non ſeparati à coniuge infideli. Si enim iure diuino Matrimonium fidelis cum fideli irritum eſſet, quomodo beatus Paulus permitteret, in tali coniunctione; quæ fornicaria ſine dubio eſſet, Chriſtianos permanere?

A Aт iſta ratio non ſolùm non euidens, ſed nec ſolida eſſe videtur. Apoſtolus enim nõ permittit fidelem cum infideli contrahere, ſed Matrimonium cum infideli contractum permittit non dirimi per conuerſionem alterius coniugis. Non eſt autem conſequens, vt ſi Cultus diſparitas non dirimat Matrimonium iure diuino antea contractum, nõ dirimat etiam poſt contractum. Nam impedimẽta dirimentia hoc proprium habent, vt dirimant, ſi ipſa præcedant, non dirimant, ſi ſequantur. Impotẽtia enim coẽundi, & votum ſolemne continentiæ, & alia id genus, ſi præcedant matrimonium, illud ita impediunt, vt irritum reddãt, ſi fiat: B ac ſi ſuperueniant poſt matrimonium legitimè cõtractum, illud dirimere nequaquam poſſunt. Sicut etiam hoc tempore cultus diſparitas, ſaltem iure Eccleſiaſtico dirimit Matrimonium poſt contractum: & tamen ſi ſuperueniat poſt Matrimonium legitimè contractum, vt ſi alter coniugum fidelium fiat Paganus, vel ſi alter infidelium conuertatur, non dirimitur coniugium, etiam iure Eccleſiaſtico, ſaltem ipſo facto.

Illa igitur ratione omiſſa, quòd non ſit Cultus diſparitas impedimentum dirimens iure naturali, probatur Primo, quia non tollit omnino finem matrimonii, licet aliquo modo impediat. Nam ex tali coniugio proles naſci poteſt, & inſtitui etiam in religione, licet difficilius, &c. & aliquando accidere poteſt, vt nõ etiam impediatur vllo modo educatio, neque pax, vt ſi alter coniugum de religione nihil curet, aut bene ſit affe- C ctus erga fidem. Quo caſu non modò non erit impedimentum, aut periculum coniugi vllum fideli, ſed etiam erit magna ſpes trahendi alterum ad fidem: tunc autem (ſi non obſtet ius poſitiuum) ratio dictat coniugium eiuſmodi non eſſe malum, ſed bonum.

Secvndo probatur exemplis Sanctorum, qui ſine dubio infidelibus coniuncti non fuiſſent, ſi id Matrimonium iure naturæ irritum eſſet. Exſtãt autẽ exempla in lege naturæ, in lege ſcripta, & in lege gratiæ. In lege naturæ, Iacob vxores duxit filias Labam Idololatræ; Ioſeph filiam Putipharis Ægyptiam; Moſes filiam Ietro Æthiopiſſam. In lege ſcripta Eſther nupſit Aſſuero Regi Perſarum Ethnico, & Salomon vxorem duxit filiam Pharaonis: & Dauid accepit filiam Regis Geſſur. 2. Reg. 3. In lege gratiæ teſtantur Hieron lib. 1. in Iouinian. & Auguſt. lib. de fide & operibus cap. 19. ſuo tempore fuiſſe frequentiſſima in Eccleſia eiuſmodi coniugia; & quamuis à Patribus reprehendebãtur, D tamen non dirimebantur, nec eſt probabile fuiſſe tolerata, ſi vera Matrimonia non fuiſſent.

Præterea, ſancta Monica virum habuit paganum; teſte Auguſtino lib. 9. Confeſ. ca. 9. & Clotildis Chriſtiana nupſit Clodoueo Regi Francorum Ethnico, teſte Gregorio Turonico lib. 2. hiſt. c. 28. Vtraque autem pia erat, & virum ad fidem conuertit: non poteſt autem fieri, vt piæ fœminæ eſſent, & in perpetua fornicatione viuerent.

Quod non ſit etiam impedimentum dirimens iure diuino poſitiuo, probatur: nam in Teſtamento nouo non exſtat tale præceptum. Verba enim Pauli: *Tantum in Domino.* Et: *Nolite iugum ducere cum infidelibus*, non probant niſi non eſſe contrahendum cum infidelibus; nõ autem probant, Matrimonium eſſe irritum.

In Teſtamento autem veteri non inuenitur præceptum ita prohibens coniugia cum infidelibus, vt ea redderentur irrita, niſi apud Eſdram, lib. 1. ca. 19. & 10. Ibi enim legimus, Eſdra interpretante legem Domini A in Deuteronomio à Moyſe latam, ſeparatos, fuiſſe filios Iſraël à coniugibus infidelibus, quas duxerãt. Sed illud præceptum quatenus irritans Matrimonia, iudiciale fuit, non naturale, & ideo ceſſauit cum ceteris, neque ad Chriſtianos pertinet. Fuiſſe autem iudiciale, ex eo colligitur, quod ſolum prohibuerit coniugia Iudæorum cum infidelibus habitantibus in terra Chanaam, quos Deus omnino interfici, & deleri volebat: non autem cum infidelibus ceteris. Vnde Eſther legitimè nupſit Aſſuero Gentili, & Salomon accepit in vxorem filiam Pharaonis. Neqve obſtat, quòd li. 1. Eſdræ, c. 9 inter Gentes, quarum connubia Iudæis erant prohibita, numerãtur Ægyptij: loquitur enim Eſdras de Ægyptiis, qui habitant in terra Canaam, non de aliis, vt Caietanus annotauit.

Iam verò, quod non ſit cultus diſparitas impedimentum dirimens ob certam aliquam legem Eccleſiæ, probatur, quia nulla exſtat talis lex. Quæ enim nos ſuprà citauimus ex Conciliis, non probant Matrimonium eſſe irritum, ſi fiat inter fidelem, & infidelem, ſed tantùm non eſſe faciendum. Nam Concilium Chalcedonenſe, & Agathenſe inter infideles nominatim ponunt etiam hæreticos, & tamen communi conſenſu Catholicorum, Matrimonium cum hæretico non eſt irritum. Concilium autem Toletan. IV. iubet quidem ſeparari cõiuges, ſed non loquitur niſi de Iudæis, & in Hiſpania: neque enim Concilium illud vniuerſale, ſed nationale fuit, quare legem toti Eccleſiæ dare non potuit.

Tertia propoſitio: *Matrimonium inter fidelem, & infidelem non baptizatum, irritum eſt ex more populi Chriſtiani vim legis obtinente.* Probatur; nam ab annis, vt minimum CD. ſine vlla controuerſia creditum eſt in Eccleſia Chriſtiana, iſta Matrimonia eſſe nulla. Nam & Magiſter ſententiarum in li. 4 diſt. 39. & Gratianus 28. quæſt. 1. & deinceps omnes Theologi, & Canoniſtæ tanquam rem exploratam, & à maioribus acceptam hoc tradiderũt. Cùm igitur tota Eccleſia à multis iam ſæculis id crediderit, & ſeruauerit, & tamen certa aliqua lex non inueniatur, neceſſe eſt, vt id paulatim ſit introductum, & conſuetudo vim legis obtinuerit.

Non poſſe autem hũc morem, ſiue hanc legem improbari, duobus argumentis demonſtrari poteſt. Primo, exemplo legis. Si enim in lege veteri Cultus diſparitas erat impedimentum dirimens ſaltem intra certas rationes, certè maiori ratione potuit fieri Cultus diſparitas impedimentum dirimens apud Chriſtianos: nam lex Chriſtiana perfectior eſt. Et Præterea maior eſt Cultus diſparitas inter Chriſtianos, & infideles, quàm inter Iudæos, & infideles. Nam Chriſtiana lex omnibus eſt ad ſalutem neceſſaria; & qui Chriſtiani non ſunt, alieni ſunt à Deo, & ab Eccleſia, ac religione diuina. At lex Hebræorum non erat omnibus neceſſaria, multique inter Gentes ſaluari poterant, dum lex vigeret: quare non erant Gentiles extra Eccleſiam Dei per hoc ſolum, quod ad populum Iſraël non pertinebant.

Secvndo, Matrimonium apud Chriſtianos Sacramentum eſt, ergo non debet à Chriſtianis, illis perſonis tribuit, qui Sacramenta ſuſcipere nequeunt. Ergo maxima fuit cauſſa irritãdi Matrimonia fidelium cum infidelibus: non enim infidelis non baptizatus vllius Sacramenti capax eſt. Et hæc etiam ratio eſt, cur Matrimonia cum hæreticis irritata non ſint, quia videlicet Sacramenta eſſe poſſunt ratione præcedentis Baptiſmi in vtroque coniuge.

Qvarta propoſitio: *Poteſt ſummus Pontifex, ſi cauſſa id poſtulet, cum fideli diſpenſare, vt cum infideli Matrimonium contrahat.* Hæc propoſitio ex ſuperioribus ſequitur. Si enim agatur de præcepto irritante

eiuſmodi

eiusmodi Matrimonia dubium non est, quin in eo summus Pontifex dispensare possit, cùm id præceptum non sit naturale, nec diuinum positiuum, sed planè Ecclesiasticum.

Si verò agatur de præcepto simpliciter prohibente, de quo diximus in prima propositione, id præceptum vel est positiuũ, vel naturale: Si est naturale, non obligat nisi quatenus recta ratio dictat id non esse faciendum, vel ob periculum subuersionis, vel ob alias causas. Quare cessantibus illis causis, non est contra ius naturæ eiusmodi coniugium, præsertim accedẽte declaratione summi pastoris: vnde etiã Esther, (vt supra diximus) & Ioseph, Iacob, Moyses, & alii viri sancti cum infidelibus Matrimonio iũcti sunt, quia cessabat ratio periculi, &c. Si verò est præceptum positiuũ humanum, vt Apostoli Pauli, & Conciliorum, ac Pontificum; potest sine dubio Apostolorum, & Pontificum aliorum successor in eo dispensare, cessante periculo, & iustà caussa id postulãte. Præceptum autem positiuum diuinum, nullum est, vt supra ostendimus: illud enim Deuter. 7. quatenus positiuum, iam est abrogatum; quatenus autem aliquo modo naturale erat, non obligat, vt diximus, nisi quando ratio recta iudicat inesse periculum illud, ob quod præceptum datum est.

Atque hinc soluuntur omnia argumenta, quę fiunt ab hæreticis, vel etiam fieri possunt: nihil enim adferre, possunt, neque adferunt, nisi exempla eorum fidelium qui vel in lege antiqua, vel in lege noua, Matrimonia cum infidelibus contraxerunt.

Ad quæ vno ex quatuor modis respondendum est. Vel enim exempla ad eos pertinẽt, quibus nulla lege particulari, sed solum lege naturæ secundum rectam rationem in certis casibus talia Matrimonia prohibebantur, & tales fuerũt, Iacob, Ioseph, Esther, &c. Vel ad eos, qui vxores Gentiles quidem, sed quæ ad fidem conuertebantur, duxerunt: id enim semper fuit licitũ. Et hoc modo Salmon duxit Raab meretricem ex Palæniſta, & Bozz Ruth Moabitidem, &c. illæ siquidem ad fidem, & religionem Iudaïcam accesserunt, licet alioqui essent ex Gentibus, cum quibus non licebat Iudæis cõtrahere Matrimonia. Vel ad eos, qui apertè reprehenduntur, quod contra legem cum Gentilibus coniugia celebrauerint. Et in his fuit Salomon, qui 3. Reg. 11. valde arguitur à diuina Scriptura, quod vxores Moabitidas, Ammonitidas, & Chananitidas contra legem duxerit: in his etiam numerãdi sunt Christiani, qui propterea grauiter à sanctis Patribus reprehenduntur, vt ex Cypriano, Ambrosio, & Hieronymo suprà demonstrauimus. Vel denique ad eos, quos ignorantia, & introducta cõsuetudo fortasse excusabat. Et in hoc numero ponẽda videtur sancta Monica mater B. Augustini: nam eius tempore ita inualuerat cõsuetudo, vt peccatum non putaretur cum Gentilibus iungere Matrimonium, vt Augustinus testatur lib. de fide, & operibus, cap. 19.

Itaque S. Monica, cuius exemplum hæretici tanti faciunt, ignorantia, & more patriæ à peccato fortasse excusabatur; vel certè pœnitentia, & lachrymis illud purgauit: neque debuit Matrimonium semel contractum dirimere, quia nondum mos populi fidelis Cultus disparitatem inter impedimenta dirimentia reposuerat, vt postea fecit.

CAPVT XXIV.

De impedimento Cognationis: quid sit Cognatio: & quot eius gradus.

RESTAT impedimẽtum Cognationis, de quo grauissima controuersia est: quæ, vt ordine explicari possit; Primo exponendum erit, quid sit Cognatio, & qui, & quot eius gradus. Secvndo, quid de hac re hæretici sentiant. Tertio, probanda erit veritas, & soluenda argumenta ipsorum.

A

Vt igitur à Primo incipiamus, Iureconsulti distinguunt inter Cognationem & Agnationem. Cognatos enim vocant, qui ex eodem sanguine per matrem descendunt, agnatos, qui per matrem; tametsi cognatos etiam interdum omnes consanguineos appellent. Itaque Cognatio aliquando est nomen generis, aliquãdo speciei; Agnatio autem semper est nomen speciei: qui enim agnati sunt, cognati etiam dici possunt, nõ contra, vt perspicuum est ex leg. Inter agnatos, ff. vnde legitimi, & l. Iureconsultus, ff. de gradibus & affinibus: & ex Ambrosio in epi. 66. ad Paternum, extrema, vbi negat dici posse agnatos, qui per Patrem non descendunt, vt fratres vterinos ex diuerso patre natos. Quare deceptus est Dominicus à Soto in 4. dist. 40. quæst.

B

vnica, art. 1. vbi dicit agnationem esse genus, & cognationem esse speciem.

In iure Canonico, tum cognatio, tum agnatio simpliciter dicitur consanguinitas, quæ in hoc differt ab affinitate, quod consanguinitas est vinculum eorum, qui ab vno aliquo per sanguinis propagationem descendunt: ita vt omnes eundem sanguinem participent, & ad vnum stipitem reducantur: affinitas autem inter eos est, qui non per propagationem, sed per vnionem duorum in carnem vnam coniunguntur. Quia enim per carnalem copulam vir, & fœmina fiũt vna caro, inde est quod consanguinei vnius ex illis efficiuntur proximi, & affines alterius. Itaque parentes, & fratres, & ceteri consanguinei vxoris, efficiuntur affines mariti, & contra parentes, & fratres, & ceteri consanguinei mariti, eodem modo efficiuntur affines vxoris: non tamen consanguinei vnius coniugis, sunt

C

affines consanguineis alterius coniugis, sed solùm ipsi coniugi. Et quidem in eo gradu fiunt affines alteri cõiugum, in quo gradu sunt consanguinei alteri: pater enim sponsæ efficitur quodammodo pater sponsi, & frater sponsæ efficitur frater sponsi, &c. Quare si quis nouerit gradus consanguinitatis, facilè colliget gradus affinitatis.

Quantum igitur ad gradus, Scendvm est, aliter numerari in iure ciuili, aliter in iure canonico. In iure ciuili, vt patet ex titulo de gradibus, in Pandectis Iustiniani, duplex ordo cõstituitur. Vnvs rectus, vt patris, filii, nepotis, &c. vel sursum versus, patris, aui, abaui, &c. Alter transuersus, fratrum, consobrinorum, &c.

Et quidem in ordine recto tot sunt gradus, quot sunt personæ, omisso stipite, verbi gratia: Filius est in primo gradu, nepos in secundo, pronepos in tertio, abnepos in quarto, &c. neque in hac re discrepat ius canonicum.

D

In ordine autem transuerso Ius ciuile nullum ponit primum gradum, sed incipit à secundo, qui est fratrum inter se. Et ratio est, quia in transuerso etiam ordine, tot ponit ius ciuile gradus, quot sunt personæ dempto stipite, fratres autem vt minimum duo esse debent. Si enim vnus tantùm sit alicuius patris filius, is non dicitur frater, sed filius tantùm: proinde non facit ordinem transuersum, sed tantùm propagat ordinem rectum. Fratres igitur qui duo sunt vt minimùm, secundum efficiunt gradum: tertium autem faciunt patruus, vel auunculus cum filiis fratrum, vel sororum; nam tunc tres personæ inueniuntur dempto stipite. Sint, exempli gratia duo fratres: si alteri eorum filius nascatur, iam erunt tres, & incipiet dici alter fratrũ patruus, respectu filii fratris sui, atque ita in tertio gradu sunt patruus, & filius fratris. Et eadem de auunculo, amita, matertera, ratio est. Quartum faciunt filii fratrum, qui inter se patrueles dicũtur, vel consobrini, si filii sororum sint,

Neque enim esse possunt patrueles, siue consobrini, nisi quatuor personæ dempti stipite numerentur; duo videlicet fratres, & duo ipsorum filii. Quintus porro gradus erit inter patruelé vnius, & filiũ alterius. Sextus gradus inter duos filios patrueliũ; & sic deinceps.

Vbi illud obiter est notandum, secundum gradum esse æqualiter distantium à stipite, tertium autem esse inæqualiter distantium: & ad eundem modum, quartum, sextum, octauum, &c. esse æqualiter distantium; quintum, septimum, nonum, &c. esse inæqualiter distantium.

Neque istum ordinem graduum confinxit Iustinianus in Authenticis, neque eum reprobauit Alexander secundus, in Concilio Lateranensi (vt suspicatur Dominicus à Soto, in quartum, distin. 40. artic. 2.) sed erat in antiquissimis legibus Romanorum, vt patet ex Paulo Iureconsulto in ff. de gradibus, qui Paulus trecentis annis Iustinianum præcessit: floruit enim tempore Alexandri Imperatoris, circa annum Domini CC. XXX. & ex sancto Ambrosio in epist. 66. ad Paternum, vbi iuxta hunc ordinem numerandi gradus, affirmat duos consobrinos esse cõsanguineos in quarto gradu; patrum autem, & filium sororis in tertio. Scripsit autem Ambrosius annis supra centum antequam nasceretur Iustinianus.

Alexander autem II. Papa, in Concilio Lateranensi, vt patet ex can. Ad sedem, 35. quæst. 5. non refellit Iustinianum, sed errorem quorundam malè intelligentium Iustinianum: vnde ibidem Alexander bis terve repetit, legem ciuilem rectè se habere, licet alium ordinem seruet. Ius enim ciuile respicit numerum personarum, Ius autem canonicum distantiam à stipite. Igitur secundum Ius canonicum in ordine recto primus gradus est filiorum, qui proximè à stipite deriuantur; secundus nepotum, tertius pronepotum, &c. in ordine transuerso, primus gradus est fratrum germanorum, secundus patruelium, seu consobrinorum, & simul patrui, & filii fratris, tertius est filiorum duorum fratrum patruelium; & simul patruelis & filii alterius patruelis, & sic deinceps. Ex quo deducit Alexand. Papa, ex duobus gradibus secundum ius ciuile, vnum constitui secundum ius canonicum; & proinde eum qui est secundus iure ciuili, esse primum Iure canonico; & qui est tertius, & quartus Iure ciuili, esse secundum Iure canonico, & qui est quintus & sextus Iure ciuili, esse tertium Iure canonico; & qui est septimus, & octauus Iure ciuili, esse quartum Iure canonico, & sic deinceps.

Ratio autem Canonicæ supputationis redditur optima à Theologis & Canonistis, & habetur etiam cap. Quod dilectio, de consanguinitate & affinitate, & cap. Finali, eodem, quia nimirum cùm personæ in ordine transuerso non cõiungantur, nisi ratione stipitis, à quo procedunt, non possunt inter se magis, aut minus distare, quàm à stipite distent: necessariò igitur efficitur, vt eo gradu inter se coniungantur, vel distent, quo stipiti coniunguntur, vel ab eo distãt, Quare duo fratres in primo gradu erunt, quia vterque in primo gradu est cum stipite: consobrini in secundo erunt, quia vterque in secundo gradu est cum stipite. Quod si inæqualiter à stipite distent, vt patruus, & filius fratris, tunc eo gradu inter se distabũt, quo distat à stipite ille, qui est remotior. Cum enim per stipitem coniungantur, fieri non potest, vt vllus propinquior sit consanguineo suo, quàm stipiti: non igitur filius fratris minus distare potest à patruo, quam ab auo. Licet igitur patruus vno tãtùm gradu distet à stipite, tamen quia filius fratris duobus gradibus distat ab eodem stipite, ideo patruus, & filius fratris in secundo gradu sunt: non minus quàm duo filii fratrum.

Et hoc est, quod Alexander Papa significauit, cùm ait, ex duobus gradibus ciuilibus fieri vnum canonicum. Siquidem Iure ciuili patruus, & filius fratris, faciunt vnũm gradum; duo filii fratrum faciũt alterum, quia vna persona additur ad numerum, & Ius ciuile numerum personarũ respicit: at Iure Canonico idem est gradus patrui & filii fratris, qui duorum patrueliũ, quia Ius canonicum, non numerat personas, sed distantiam à stipite considerat.

Est autem illud Obseruandvm, graduum supputationem non extendi in infinitum. Nam virtus paterna in filium traducta, per quam est filius patri similis, non solùm in specie, sed etiam in individuo, vt complexione, moribus, colore, lineamentis, ob quam existit peculiaris affectio inter consanguineos; paulatim minuitur, ita vt maior sit in filio, quam in nepote, maior in nepote quã in pronepote, &c. & tandem post aliquot generationes penitus euanescit. Alioqui si semper duraret id, sequeretur, vt omnes homines, qui ab vno Adamo, primo stipite generis humani descendunt, consanguinei essent; cùm tamen à contrario experiamur non modò non omnes homines, sed neque ciues vnius oppidi eum affectum retinere, quẽ natura consanguineis inseuit.

Quia tamen non facilè sciri potest, quousque virtus illa eiusdem sanguinis perseueret, & probabile est, non æqualiter semper, sed nunc in pluribus, nunc in paucioribus generationibus conseruari, prout in vno potẽtior est virtus, quàm in alio: ideo, vt certi aliquid haberemus, Legislatores certum numerum graduum præfixerunt.

Et quidem Moyses in Leuitico, ca. 18. præfixit duos gradus tantùm, primum videlicet, & secundum. Prohibuit enim in recta linea, coniugium Patris cum filia, & cum nepte, & similiter matris cum filio, & cum nepote: in transuersa prohibuit coniugium fratris cum sorore, siue ex vno, siue ex vtroque parẽte, & nepotis cum amita, vel matertera, non tamen prohibuit coniugium è contrario patrui, vel auunculi cum filia fratris, vel sororis. Et hæc quoad consanguinitatem, vbi sunt duo gradus secũdum canones, & tres secundum leges. Quoad affinitatem, prohibuit coniugium filii cum nouerca, & patris cum nuru, & rursus patris cum priuigna, vel cum eius filia: & hæc in recto ordine. In transuerso autem, prohibuit coniugium cum vxore fratris, & cum sorore vxoris, vxore viuente; & cum vxore patrui. Vbi etiam sunt duo gradus secundum Canones, primus & secundus, & tres secundum leges: nam filia priuignæ est in secundo gradu cum patre, & vxor patrui est in secundo gradu cum eius nepote.

Quare errat Lutherus in capti. Babyl. ca. de Matrimonio, vbi dicit, in lege diuina non prohiberi, nisi primum gradum affinitatis, & primum, & secundum consanguinitatis.

Quod etiam S. Ambrosius in epist. 66. dicit, in lege diuina prohiberi coniugium patruelium, qui sunt in 4 gradu secũdum leges, non video quomodo verum esse possit: sicut etiam quod idem Ambrosius ibidem, negat in lege expresè prohiberi coniugiũ Patris cum filia, fortè lapsus est memoriæ. Nam prima illa prohibitio: *Turpitudinem patris tui, & turpitudinem matris tuæ non discooperies*; nihil aliud significat, nisi ne filia patri nubat, & ne filius matrem accipiat in vxorem.

Sed quanquam lex diuina his paucis gradibus contenta fuerit: tamen lex ciuilis prohibuit etiam coniugia consobrinorum, qui sunt in quarto gradu secundum leges, vt Ambrosius testatur epist. 66.

Lex autem Ecclesiastica longius progressa est. Ecclesia enim olim septimum gradum definierat, vltra quem nõ esset vlla cõsanguinitas, vt patet ex Alexan-

dro

dro II supra citato: sed postea in Concilio Lateranēsi sub Innocentio III. restricta est tum consanguinitas, tum affinitas ad quartum gradum, vt patet ex ca. Non debet, de consanguinitate, & affinitate.

Ex quo intelligimus, id quod communiter dici solet, in linea recta in infinitum prohiberi connubia, quod primus fortè scripsit Caius L. nuptiæ 2. ff. de ritu nuptiarum à multis negari.

Quanquam non est, cur de hac re valde solliciti simus, cùm vix contingere possit, vt cupiant aliqui Matrimoniū inire in gradu quinto, aut vlteriore in recta linea. Aut enim non inueniuntur homines viui, aut sunt ita inæquales quoad ætatem, vt absurdissimum sit eos inter se Matrimonium velle contrahere. Nam, vt demus in aliqua linea singulos gignere, cùm primum per ætatem licet, id est, cùm ad annum decimum quintum peruenerint, quod tamen rarò, aut nūquam accidit; si deberent in quinto gradu coniungi, haberet vnus annos 90. alter 15. & si in octauo gradu, haberet vnus annos 135. alter 15. Immò ipse Adam, qui vixit 930. annos, non superuixit tamen, nisi vsque ad octauam generationem: quo tempore, si extra consanguinitatem suam vxorem ducere voluisset, debuisset vir decrepitus, annorum ferè 900. puellam annorum 15. vxorem accipere.

Addit PRÆTEREA, Ecclesia duas alias species cognationis, quæ in Leuitico non continētur, nimirum cognationem spiritualem, quæ oritur ex Baptismo, & Confirmatione: & cognationem legalem, quæ oritur ex adoptione. ITEM addidit duas alias quasi species affinitatis; vnam, quæ oritur ex sponsalibus, quæ publicæ honestatis iustitia appellatur; & alteram, quæ oritur ex copula carnali fornicaria, quamuis hæc vltima ex Leuitico iuxta quosdam non difficulter eruatur. PORRO iuxta Concilii Tridentini decreta, sess. 24. cognatio spiritualis, & publica etiam honestas intra primum gradum tantùm Matrimonia dirimunt: affinitas autem ex copula fornicaria, intra primū, & secūdum.

Est etiam alia quædam affinitas, quæ oritur ex Matrimonio rato, sed nondum consummato, quæ quāuis Publica iustitia dici soleat: tamen haud dubiè est quid perfectius, & ideo Pius V. Papa declarauit, restrictionem Cōcilii publicæ iustitiæ ad primum gradum non habere locum, nisi in sponsalibus de futuro.

CAPVT XXV.

Sententiæ adseruntur de impedimento cognationis.

HIs præmissis, quæstio est, intra quos gradus cognatio, siue etiam affinitas Matrimonii contractum iure impediat, impedire enim intra gradum aliquem, nemo est, qui neget. Quinque inuenio de hac re sententias hæreticorum.

PRIMA est Ioannis Vviclephi, qui in 4. libro Trialogi, cap. 20. affirmat cognationem in 1. solum gradu impedire coniugium, idque in recto ordine, in transuersō autem nullam esse prohibitionem: ex quo colligit, inter fratres, & sorores Matrimonium posse coniungi, quia id non est prohibitum iure diuino, sed tantum per humanam inuentionem.

Quare deceptus est Dominicus à Soto in 4. sententiarum dist. 40. artic. 3. vbi refert, Vviclephum sensisse, prohibitiones, quæ habentur in Leuitico, vim suam iure diuino etiam apud Christianos retinere. Non enim id sensit Vviclephus, sed planè contrarium. hæc enim sunt verba in libro ipsius, quem apud me habeo. *Nec delector in multitudine caussarum diuortij, cùm multæ sint infundabiliter humanitus ordinate, vt patet specialiter de cognatione. Nam tempore primi hominis fratres, & sorores fuerunt ex ordinatione diuina taliter coniugati: & tempore Patriarcharum, vt Abraham, Isaac, & talium; satis propinquæ. Nec supereſt ratio, quare non liceret hodie, nisi humana ordinatio.* Hæc ille: & ideo Thomas Vvaldensis, tomo 2. de Sacram. ca. 134. (quem etiam Sotus citat) contra Vviclephum contendit, præcepta Leuitici iure diuino ad Christianos etiam pertinere.

ALTERA sententia est Lutheri in lib. de captiuitate Babylonica, cap. de Matrimonio, & in serm. de Matrimonio, edito anno M.D.XXV. Argentinæ, & Martini Buceri in commentario cap. 19. Matthęi, qui solus gradus cognationis, qui habentur in Leuitico, cap. 18 vt Matrimonii impedimenta agnoscunt, ceteros ab Ecclesia additos omnino reijciunt. Itaque nolunt in gradibus in Leuitico expressis vllo modo licere Matrimonia contrahere, neque vllam admittunt Ecclesiæ dispensationem, cum lex illa diuina sit, non humana: & contrà volunt, in omnibus aliis gradibus liberè posse contrahi, non obstante humana lege, vel consuetudine, cum Deus optimè nouerit, quid prohibendum, quidue non prohibendum fuerit.

Et hanc sententiam sequebantur, qui persuaserunt Henrico Regi Anglorum non potuisse Romanum Pontificem cum ipso dispensare, vt acciperet vxorem fratris sui defuncti; quòd id videlicet expressè prohibeat lex diuina, Leuit. 18.

TERTIA sententia est Philippi Melanchthonis in locis, tit. de coniugio, & Martini Kemnitii in 2. par. Examinis Concilii Tridentini, pag. 1230. & sequentibus, qui conueniunt cum Luthero, & Bucero, quòd præcepta Leuitici circa gradus cognationis naturalem iustitiæ normam contineant, & per hoc etiā apud Christianos vim habeant, & omnino immutabilia sint: sed discrepant quoad alios gradus in Leuitico nō expressos. Dicunt enim aliquos alios gradus ab Ecclesia antiquā rectè fuisse prohibitos, & nunc etiam posse prohiberi, modò id fiat seruata libertate conscientiæ, id est, vt non sit peccatum in conscientia, si secus fiat.

Sed tres sunt in disputatione Kemnitii cōtradictiones. PRIMVM enim pag. 1231. dicit, præcepta Leuitici de gradibus cognationis, esse mandata naturalia, quæ ad omnes homines, & ad omnia tempora pertineant, tanquam normę iustitiæ, in mēte, & voluntate diuina immutabiles: & tamen pag. 1230. proximè præcedenti dixerat, Deum dispensasse cum filiis Adami, vt fratres sororibus copularentur, qui est gradus primus in Linea transuersa in Leuitico expresse prohibitus. Si lex illa Leuitici ad omnes homines, & omnia tempora se extendit, & est norma iustitiæ in mente diuina immutabilis, quo pacto ab ipso Deo statim initio mundi mutata est?

DEINDE pag. 1238. affirmat Kemnitius, omnia Matrimonia, quæ non pugnant contra diuinas prohibitiones esse à Deo coniuncta, & ideo dirimi non posse, cum Christus dixerit: *Quod Deus coniunxit, homo non separet*; & tamen in eadem pagina & superiore, concesserat posse Ecclesiam cum Magistratu gradus aliquos constituere iis proximos, quos lex diuina cōstituerat; & pag. 1234. & 1235 approbauerat ex Ambrosio & Augustino, legem ciuilem prohibentem coniugia consobrinorum, licet ea non prohibuerit lex diuina. AT si omnia Matrimonia, quæ non pugnant cū diuina prohibitione, sunt à Deo, & dirimi nequeunt: ergo nulla Matrimonia prohiberi possunt, quæ Deus non prohibuit, neque vlli gradus constitui, quos Deus non constituit, nisi prohibere velimus, ac dirimere Matrimonia, quæ Deus coniunxit. Quomodo ergo possunt homines gradus constituere, qui non sunt in Leuitico, vt de consobrinis?

POSTREMO pag. 1237. vult Kemnitius posse constitui per leges humanas certos gradus, intra quos non

ſint legitima Matrimonia; ſed tamen ſalua libertate conſcientiæ: At iſta manifeſtè pugnant. Nam vel matrimonia intra gradus lege humana præſcriptos contracta, erunt legitima, vel illegitima. Legitima eſſe non poterunt, cùm ſint contra legem, aut certè lex ipſa iniqua erit, & mala, cuius contrarium Kemnitius aſſerit; ergo erunt illegitima. Ergo in conſcientia malum erit illa contrahere, niſi fortè non ſit malum, in conſcientia nomine coniugij fornicationem committere, ergo lex illa, quamuis humana in conſcientia obligat, cuius contrarium Kemnitius affirmabat.

Adde etiam manifeſtum Kemnitij mẽdacium, pag. 1238. dicit enim Romanũ Pontificem velle conſciẽtias Pontificiis prohibitionibus non minus teneri, quàm diuinis. At hoc mendacium eſſe, perſpicuum eſt, quia ſummus Pontifex in Põtificiis prohibitionibus ſæpe diſpenſat, in diuinis nunquam. Nam quæ videntur Kemnitio diuinæ prohibitiones, & in quibus aliquando Papa diſpenſat, eas paulò pòſt, nõ eſſe diuinas apud Chriſtianos, Deo volente manifeſtè probabimus.

Quarta ſententia Brentij eſt, qui in Confeſſione Vvittembergenſi, capite de coniugio, & in Apologia pro eadem Confeſſione, vult in gradibus cognationis legem ciuilem Imperatorum ſeruandam eſſe. Sed fuſius hoc tractat in Commentariis in Leuiticum ad ca. 18. quæ autem eo loco habet, ad quinque capita reuocari poſſunt.

Primo affirmat legem diuinam quæ in Leuitico habetur, ad Chriſtianos non pertinere, quatenus Moſaïca, & Leuitica iudicialis eſt, cùm ſit per Chriſtũ abrogata, ſed ſolùm quatenus cõtinet aliquo modo legem naturæ. Lex enim naturæ iubet, diſcrimen eſſe inter perſonas in contrahendis matrimoniis, ſed quod ſit illud diſcrimen non expreſsè docet.

Secundo addit, non eſſe relinquendum in arbitrio vniuſcuiuſque, vt diſcrimen perſonarum, & proinde gradus cognationis conſtituat, ſed opus eſſe aliquo Legiſlatore.

Tertio dicit, tres eſſe Legiſlatores, qui de his gradibus leges poſuerunt, Moſem, Romanum Pontificem, & Cæſarem, ſed nullum horum ſimpliciter admitti poſſe. Moyſes enim ad nos non pertinet, cum eius politia per Chriſtum abrogata ſit. Romanus Pontifex non habet auctoritatem leges ferendi. Cæſar eſt quidem verus Legiſlator. Sed quia in hoc negotio de Matrimonio ſubiecit leges ſuas canonibus Pontificiis, ideo ipſe quoque auctoritatem amiſit.

Quarto dicit, cum nulla ſit reliqua lex de nuptiis, ſectandam eſſe legem naturæ, & ad cognoſcendum qui gradus ſint prohibiti iure naturę: obſeruari iubet, in quibus gradibus conueniant lex Moſis, & lex Imperatoris Romani. Nam qui gradus prohibentur ab vtraque lege, ij ſine dubio cenſeri debent prohibiti iure naturæ: & in iis nulla diſpenſatio admittenda eſt: qui autem prohibentur à lege Moſis tantùm, aut à lege Romani Imperatoris tantùm, ij habendi ſunt prohibiti lege politica, non iure naturæ.

Quinto denique addit, non ſolùm ſeruandam eſſe legem naturæ in gradibus cognationis, quod attinet ad Matrimonia, ſed etiam legem Romani Imperatoris, & cõſuetudinem loci, & arbitrium etiam prudentium virorum. Licet enim lex Romani Imperatoris auctoritatem perdiderit, cum ſe canonibus Pontificiis ſubiecit; tamen alioqui iuſta erat: & quemadmodum quidam appellauit a Rege ſomnolento ad vigilantem, & alius ab ebrio ad ſobrium, ita nos appellauimus à deceptis fraude ad rectè edoctos, aut à legum adminiſtratoribus ad ipſas leges.

In qua ſententia Brentij primum, & ſecundum pronunciatum veriſſima ſunt; tertium & quartum, falſa, & in ſequenti capite refutanda; quintum abſurdiſſimum eſt, & cum tertio manifeſtè pugnans. Nam ſi leges ciuiles Romanæ amiſerunt auctoritatem, vt apertiſſimè in tertio pronunciato Brentius ait, nullum iam obligare poſſunt, ac per hoc nulla erũt illegitima matrimonia, niſi quæ prohibentur lege naturali, cuius contrarium habet quintum pronunciatum.

Neque obſtat illa appellatio Brentij à deceptis fraude ad melius edoctos. Nam Imperatores Romani adhuc ſunt, quales olim fuerunt, nimirum Catholici, & adhuc ſubijciunt leges ſuas Canonibus, neque enim vllus adhuc fuit Imperator Lutheranus: ad quem igitur Imperatorem Brentius appellabit?

Sed ideo fortaſſe addidit, ſe appellare ab adminiſtratoribus legum ad ipſas leges. At hoc inauditum, & abſurdiſſimum eſt, vt quis à iudice ad legem appellet: & quamuis vtcumque tolerari poſſet, vt appellaretur à iudice aliquo inferiore ad legem: tamen vt à Principe, qui legem condidit (hunc enim vocat Brentius legis adminiſtratorem) appelletur ad legem, omnino intolerabile eſt, cùm lex à Principe, non Princeps à lege auctoritatem habeat, nec poſſit Princeps auctoritate priuari, quin & ipſius leges cõtinuò deſinẽt eſſe leges.

Sed fortaſſe Brentius, leges Romanas eſſe cenſet, non vt leges coactiuas, ſed vt prudentes admonitiones, ad quem modum etiam leges Platonis, vel Ariſtotelis de Republica, vel Marci Tullij de officiis ſeruari poſſent. At neque hoc dici poteſt. Nam leges iſtæ, quæ carent Principis auctoritate non faciunt legitima, vel illegitima matrimonia, ac præſertim in foro externo. Brentius autem de iis legibus loquitur, quæ faciunt legitima, vel illegitima matrimonia, ſcribit enim politicas leges Romanorum ſeruandas eſſe, non ſolum propter conſciẽtiam, ſed etiam propter ſucceſſiones, & hæreditates, quæ ad legitimos filios tantùm pertinent; & ij ſunt filij legitimi, qui ex legitimo Matrimonio procreantur. Cogitur ergo Brentius duo iſta pugnantia admittere leges Romanas de gradibus cognationis per didiſſe auctoritatem, & tamen obligare, ac neceſſariò vt veriſſimas leges eſſe ſeruandas. Sed de Brentio ſatis.

Ioan. Caluinus non ſatis explicat ſententiam ſuam. Solùm enim lib. 4. Inſtitutionum, cap. 19. §. vlt. reprehendit Eccleſiam, quòd gradus cognationis cõſtituerit præter aliarum Gentium, & ipſius etiam Moſis politiam: & quòd ſpiritualem cognationem impedimentum Matrimonij eſſe voluerit. Sed ex ſentẽtia Theodori Bezæ primarij Caluini diſcipuli, ſententiam Caluini cognoſcere licebit.

Eſt igitur Quinta ſententia Theodori Bezæ in lib. de repudiis, & diuortiis, qui Primo reprehendit modũ ſupputandi gradus, quo vtuntur Canonici Doctores, tanquam abſurdum, & ſolum ſequendũ eſſe contẽdit modum ſupputãdi, quo vtuntur Iureconſulti ciuiles.

Deinde affirmat gradus, qui numerantur in Leuitico iure diuino ſeruandos eſſe, & Matrimonia in illis gradibus contracta, eſſe omnino nulla.

Tertio docet, non ſolum gradus illos, qui expreſsè habentur in Leuitico, iure diuino ſeruandos eſſe, ſed etiam eos, qui à ſimili colliguntur. Vt, quia in Leuitico prohibetur coniugium nepotis cum amita, vel matertera, aſſerit Beza, prohibitum etiam intelligi debere coniugium patrui vel auunculi cum nepte ex fratre vel ſorore, & quia in Leuitico prohibetur coniugium patris cum filia, & aui cũ nepte, colligit ipſe prohibita intelligi omnia coniugia in linea recta, quia ſemper maior in linea recta habet locum patris reſpectu iunioris, & eadem ratione vult eſſe prohibitum coniugium patrui non ſolùm cum nepte, ſed cum pronepte etiam, & cum abnepte, & cum omnibus inferioribus,

bus. Itaque multos gradus iure diuino seruari iubet, quamuis expresè in Leuitico non habeantur.

QVARTO docet, leges etiam ciuiles de gradibus cognationis seruandas esse, sic tamen vt Matrimonia in his gradibus non contrahantur, sed si contracta fuerint, non dirimantur. Quod tamen reuera non est legem ciuilem seruare: lex enim ciuilis irritat Matrimonia intra gradus prohibitos contracta. Sed de his postea disseremus.

Illud hic obiter est OBSERVANDVM, Bezam, vt hæreticum decebat, in eo libro calumniis, & mendaciis satis instructum incedere: è quibus duo annotare placuit, Pagina 44. depingit hanc figuram.

Ioannes.

Petrus	Paulus
Iacobus	Rachel
Andreas	Susanna
	Iohanna

ac dicit: *Concedunt Canonici Iohannem fratris abneptem ducere Petro patruo maximo, quæ ab eo, si rectam supputationem sequamur, sex gradibus distat: Iacobo verò Iohannam non item, quamuis totidem, id est, sex gradibus distent, immo ne Iohannam quidem Andreas accipere ex illorum Canonibus poterit, à qua tamen septem distat gradibus. Itaque intra sextũ gradum concedunt nuptias etiam cum eo, qui parentis loco sit, vt modo diximus: intra eundem, qui parentis loco non sit, non concedunt, nempe inter Iacobum & Iohannam: nec in septimo quidem gradu, vt inter Andream & Iohannem. Vsque adeò procul eos à recto cogit deflectere secunda illa regula commentitia de gradibus in transuersa linea inæquales numerandis.* Hæc ille. In quibus paucis lineis tot fermè errata, quot verba, adeò vt dubitare cogar dormiens ne an vigilans illa scripserit.

PRIMO falsò affirmat Canonicos doctores concedere patruo maximo, vt abneptim ex fratre ducat vxorem: nam cùm inter hos secundum Canones sit quartus gradus consanguinitatis, nemo Canonicorum diceret, inter eos cõiugium esse licitum. Notissimum enim est, & suprà etiam ab ipso Beza citatum, in quarto gradu Matrimonium prohiberi, cap. Non debet, de consanguinit. & affinit.

SECVNDO, falsò affirmat inter hos esse gradum sextum, secundum rectam supputationem. Nam per rectam, intelligit legalem, vt ex superioribus constat, semper enim pro legali contra Canonicam pugnat. At secundum legalem supputationem inter Petrum & Iohannam, sunt gradus quinque, non sex, tot enim sunt personæ dempto stipite.

TERTIO falsò affirmat nuptias Iohannæ, quæ concedebantur Petro negari Iacobo, & Andreæ. Nam omnibus quidem negantur, quia sunt omnes cum ea in quarto gradu: at si Petro concederentur, concederentur etiam consequenter Iacobo & Andreæ, qui in eodem gradu sunt respectu Iohannæ. Neque vllum Beza Canonistam inueniet, qui secus doceat.

QVARTO falsò affirmat secundum legum supputationem, totidem gradibus distare Iohannem à Iacobo, quot ea distat à Petro, nimirum sex; id enim falsum esse, nemo dubitare potest, cùm secundum leges vno gradu sit propinquior Petrus Iohannæ, quàm Iacobus eidem Iohannæ. Itaque Petrus quinque gradibus ab ea distat, Iacobus sex, Andreas septem, si legum supputationem sequamur: secundum Canones autem, omnes tres in quarto gradu cum Iohanna sunt.

Ex his autem quatuor manifestis erroribus sequitur, vt tota illa conclusio sit falsa qua concludit, Canonicos doctores concedere nuptias intra sextum gradum legalem ei, qui loco patris sit, & intra eundem non concedere ei, qui loco patris non sit: eiusmodi enim hæc sunt; vt vix per febrim deliranti excidere potuerint.

DEINDE pagina 49. Beza scribit Martinum V. non puduisse, Matrimonium cum sorore germana cuidam relaxare, idque sceleratissimum factum appellat. At Martinus V. Pontifex omnium consensu sapientissimus & optimus, non permisit coniugium cum sorore sua germana, vt Beza mentitur, sed cum sorore eius quam antea cognouerat per fornicationem, vt sanctus Antoninus refert, tertia parte summæ Theologicæ, titulo 1. cap. 11. hanc autem affinitatem non expresè legimus in Leuitico. NEQVE negare possunt aduersarii, longè tolerabilius esse, duce affinem ex copula fornicaria factam, quam affinem ex legitimo Matrimonio, vel consanguineam in primo gradu; & tamen hoc ipsum non permisit Pontifex (vt rursus mentitur Beza) ob pecunias sibi datas, sed ob scandalum ingens, quod ex illius coniugii separatione timebatur, cùm casus esset occultus; idque ex maturo consilio, & longa disceptatione multorum Theologorum, vt ex eodem sancto Antonino qui eodem tempore vixit, intelligi potest.

CAPVT XXVI.

Rationem Canonicam supputandi gradus, optimam esse defenditur contra Bezam.

ADVERSVS omnes superiores errores, statuam aliquot sententias, seu propositiones, vt per partes faciliùs veritas explicetur.

PRIMA propositio: *Ratio supputandi gradus cognationis, qua vtuntur sacri Canones, optima est.* Hanc asserit contra Bezam in libro citato de repudiis. Nam cùm cognatio sit vinculum eorum, qui propagantur ex vno, non potest fingi melior ratio supputandi gradus quàm penes distantiam ab illo vno. Et confirmatur quia licet ratio ciuilis supputandi gradus sit etiam bona, tamen non potest negari, quin Canonica sit melior, cùm in linea transuersa primum gradum ponat videtur enim nescio quid absurdi præ se ferre, quòd detur secundus gradus sine primo, vt reuera datur in ratione supputandi ciuili. Et quamuis ipsi respondere possint, non posse dari primum in illa ratione supputandi: tamen quis negabit, rectè feciisse Canonistas qui aliam rationem excogitarunt, quâ illi etiam in commodo mederentur?

SED videamus argumenta Bezæ contra rationem supputandi Canonistarum: *Tres*, inquit, *sunt regulæ quibus comprehenditur tota sententia Canonistarum: nulla illarum est, quæ non sit inepta, & absurda: ergo tota sententia ipsorum est absurda.*

Probat maiorem propositionem; & PRIMO, quoad primam regulam. Nam PRIMA regula est. [*In recta linea tot numerandos esse gradus, quot sunt personæ, vna dempta.*] *Hæc verò regula*, inquit Beza, *etsi nihil efficit à veritate alienum, tamen nõ rectè concepta est; relinquit enim suspensum animum, cur demenda sit vna, & quæ nam sit demenda.*

RESPONDEO, cur sit demenda vna, & quòd demenda sit prima, dubium esse non poterat inspicienti arborem, siue lineas cognatorum. Nam cum gradus sit distantia vnius ab alia, prima persona non potest gradum facere, cùm nec à seipsa, nec ab vlla superiori distet, alioqui non esset prima, sed secunda, quæ pri

mò incipit distare,& separati ab alia,& primum gradum facit. Itaque prima persona est veluti punctum à quo ducitur linea: per quam distat secunda persona à prima,& illa linea intermedia, est primus gradus, qui incipit à prima,& terminatur in secundum; proinde non potest dici gradus, nisi cùm producta fuerit secunda persona.

Probat,deinde Beza idem de SECVNDA regula, quæ est talis [*In ordine transuerso si duo æquè distent à stipite, tot gradibus inter se distant, quot à stipite quinis illorum distat*] *Atqui*, inquit Beza,*ineptam,& falsam esse hanc enumerationem,vel ipse communis sensus dictare potuit: natura enim ipsa ostendit tot esse oportere gradus, quot sunt generationes;nec posse perueniri à fratre ad fratrem, nisi transitu per patrem communem facto.*

RESPONDEO,decipitur Beza, quia fingit,ita à fratre ad fratrem transeundum esse per patrem, ac si in aliqua linea per medium punctum,duo fratres, duo extrema tenerēt:sic enim haud dubiè vnus frater ab alio duobus gradibus distaret. Sed falla ista imaginatio est : non enim vltra patrem est progressio ad aliam personam, nisi ad illam à qua pater ipse procedit nimirum ad tuum. Et sic in linea recta per vnam personam transitur ad aliam,quia vna persona procedit ab alia:vt,nepos duobus gradibus distat ab auo quia non potest à nepote ad auum ascendi nisi per patrem. At à fratre ad fratrem non transitur per patrem,cùm nulla sit processio fratris à fratre, nec immediata, nec mediata,sed frater vterque in patre coniungitur; nec habet coniunctionem frater cum fratre, vel habitudinem,nisi quatenus est vnum cum patre. quare si quis distantiam inter fratres cognoscere cupit,debet id solùm attendere, quantum distet alter eorum à patre; tantum enim inter se etiam distabunt, cùm non habeat alter habitudinem ad alterum, nisi vt est vnum cum patre suo,vt iam diximus: quòd enim etiam ipse à patre distet vno gradu,per accidens est respectu distantiæ ab altero fratre.

DICET aliquis, Filius patri propinquior esse videtur quàm fratri;nam & amor vehementior, & obligatio etiam iustitiæ maior est inter patrem,& filium, quàm inter duos fratres. At filius à patre vno gradu distat, ergo frater à fratre magis,quàm vno gradu distat; ergo duobus distat,nisi gradus dimidiatos quis iam fingere velit.

RESPONDEO,maior est propinquitas filii ad Patrem, quàm fratris ad fratrem, si sic loqui licet, intensiuè, non extensiuè: non enim longiùs distat frater à fratre, quàm filius à patre; sed inæquali distantia maior est coniunctio, & proinde maior, amor & obligatio. Et ratio est, quia non sunt gradus illi eiusdem rationis. Filius enim cum patre iungitur, vt effectus cum sua proxima causa,& ideò illi similis est ex vi productionis, vnde oritur amor: & ab illo pendet, vnde oritur obligatio. At frater cum fratre coniungitur, vt effectus a communi causa procedens: inter duos autem effectus ab vna causa procedentes non est ea dependentia, quæ inter causam, & effectum, licet distantia non sit maior.

Tandem probat Beza tertiam regulam esse falsam, & intolerabilem errorem continere, est autem hæc regula TERTIA: [*In linea transuersa in æquali, tot gradibus inter se distant, quot gradibus distat à stipite ille, qui est remotior.*] *Hæc vero regula*, inquit Beza, *tam crassum & pudendum errorem prodit, vt vel sola manifestè ostendat, istos Antichristos verè fuisse vertiginis spiritui mancipatos, vt Dominus per eos vlisceretur in vniuerso mundo suæ veritatis contemptum. Cui enim obsecro, nisi prorsus mente capto, venire in mentem potuit, vt existimaret, data duplici serie cognatorum, vna ad dexteram, altera ad sinistram, conspici quidem ex vna parte discrimen generationum, in altera non item?* Hæc ille.

Vis autem argumenti in hoc sita est,quod ex nostra tertia regula sequatur hoc absurdum, vt vna persona æqualiter distet à multis inæqualiter distātibus. Nam si à stipite, qui sit Thare, descendant ab vna parte Abraham,Isaac,Iacob,Ioseph; ab altera Nachor, Batuel,Laban:si quæras quoto gradu distet Ioseph à Nachor, respondebitur; quarto: si quæras quoto distet idem Ioseph à Batuel,respondebitur idem quarto, & idem dicetur de Laban. Absurdum autem omnino videtur vt idem Ioseph æqualiter distet ab illis tribus, qui inter se singulis gradibus distant.

RESPONDEO,hoc argumentum,si quid probat,probat etiam contra secundam regulam:nam etiam in linea transuersa æquali, qui est postremus in vno latere,distat æqualiter ab omnibus, qui sunt in altero latere. quare frustra adducitur hoc argumentum propriè contra tertiam regulam.

SED argumentum reuera contra neutram regulam vllam vim habet. Nam qui sunt in vno latere,non habent habitudinem ad eos,qui sunt in altero,nisi ratione stipitis, in quo vniuntur, & ideo per accidens est, quod inter se distent,vel non distent; quantum ad habitudinem ad personas alterius lateris. Quare non est absurdum, sed planè conueniens, immò & necessarium,vt Ioseph tantum distet à Nachor, quantum à Batuel vel etiam à Laban,licet illi inter se singulis gradibus distinguantur: nam tres illi Iosephum respiciūt solum,quatenus omnes tres vniuntur in Thare primo stipite,a quo Ioseph quatuor gradibus distat.

SED putet aliquis fortasse,vnde fiat, vt si consideremus personam remotiorem à stipite, inueniamus illam æqualiter distare ab omnibus personis alterius lateris vt diximus de Ioseph: si verò consideremus propinquiorem,inueniamus illam distare inæqualiter à singulis alterius lateris.Nam certè Abraham,qui est proximus stipiti,id est, Thare, distat à Nachor, qui est primus in altero latere, vno gradu, à Batuel, qui est secundus, duobus: à Laban, qui est tertius, tribus.

RESPONDEO,rationem huius esse,quia quando consideramus personam remotius distantem,vt Ioseph, tunc attendimus distantiam ipsius à stipite,& in stipite intelliguntur omnes, qui sunt in altero latere: & ideo tantum distat persona illa remotior à stipite, quantum ab omnibus personis alterius lateris. At quando consideramus personam propinquiorem, vt Abraham, tunc non attendimus distantiam eius à stipite, sed distantiam stipitis ad personas alterius lateris,& in stipite tunc intelligimus personam illam propinquiorem: & quia stips distat inæqualiter à personis alterius lateris, ideo etiam persona illa propinquior,id est,Abraham,inæqualiter distat ab omnibus personis alterius lateris.

DICES rursus, quare considerando personam remotam,vt Ioseph,attendimus distantiam eius à stipite, & non etiam id facimus,quando consideramus personam propinquam,vt Abraham?

RESPONDEO, quia si considerando personam propinquam,attenderemus distantiam eius à stipite,sequeretur personas aliquas alterius lateris esse propinquiores suo collaterali,quàm stipiti,quod est omnino impossibile, cùm non coniungantur collaterales, nisi per stipitem. Hoc autem absurdum, & impossibile sequi, perspicuum est. Nam si attendamus distantiam Abrahæ à Thare,& in Thare intelligamus omnes personas alterius lateris : tunc distabit Abraham ab omnibus personis alterius lateris, vno tantùm gradu, quemadmodum vno tantùm gradu

distat

distat à stipite, qui est Thar. Ergo Abraham, & Laban A erunt in primo gradu. Ergo Laban propinquior erit ipsi Abrahæ, quàm ipsi Thare: nam ab Abraham distabit vno gradu, à Thare tribus, quod est impossibile, cùm per Thare Laban coniungatur cum Abraham.

Atque hoc est fundamentum tertiæ regulæ Canonicæ, nimirum, tot gradibus in linea inæquali distare inter se collaterales, quot gradibus distat remotior à stipite; non autem quot gradibus propinquior distat ab eodem stipite, ex cuius regulæ ignoratione processit inanis illa iactantia, atque temeritas Bezæ.

CAPVT XXVII.

Non omnia præcepta Leuitici de gradibus cognationis, esse de iure naturæ. B

SIT iam SECVNDA propositio: *Non obligant iure diuino Christianos præcepta omnia, quæ de gradibus habentur in Leuitico.* Hæc est contra Lutherum, Bucerum, Melanchthonem, Kemnitium, Caluinum & Bezam.

Sed est IMPRIMIS OBSERVANDVM inter nos, & aduersarios conuenire, præcepta Leuitici non obligare Christianos, quatenus propriè Leuitica, id est, positiua, & iudicialia sunt, sed tantùm quatenus naturalia. Sed tota controuersia est, an omnia illa præcepta, quæ habentur in Leuitico de gradibus cognationis, sint naturalia; an aliqua, vel omnia iudicialia. Et quidem aduersarii volunt, omnia esse naturalia, & proinde per Ecclesiam indispensabilia: nos autem docemus, non esse omnia naturalia, & ideo in quibusdam posse per Ecclesiam dispensari, vt Concilium Tridentinum affirmat, sessione vigesimaquarta, canone tertio. C

ADVERTENDVM est SECVNDO, naturalia præcepta illa esse, quæ solo lumine naturali sine aliquo discursu, aut certè per discursum rationis facillimum cognoscuntur, & apud omnes sunt eadem, tum quoad notitiam, tum quoad rectitudinem. Nam quæ indigent lumine supernaturali, dicuntur diuina positiua, quæ per discursum humanum à principe constituuntur, dicuntur humana, & talia non sunt eadem apud omnes.

Potest autem tribus modis aliquod præceptum prohibens dici naturale. PRIMO, quia sit de re intrinsecè mala, ita vt semper, & apud omnes sit mala, nec possit permutationem circumstantiarum fieri bona: qualia sunt mentiri, mœchari, odisse Deum, &c. & hæc propriè vim legis habent, & sunt omnino indispensabilia. D

SECVNDO, quia sit de re mala semper, & apud omnes, excepta extrema necessitate: quale est: tollere alienum inuito domino. Id enim apud omnes, & semper est malum, excepta vltima necessitate: tunc enim quod erat alienum, desinit esse alienum, & fit commune. Et tale etiam esse videtur, Matrimonium cum propria sorore: nam vbique apud homines, qui recta ratione vtuntur, id iudicatur malum, nisi extrema omnino cogente necessitate, qualis fuit initio mundi. Et hęc etiam præcepta vim habent legis naturalis, & sunt indispensabilia, nisi esset obligatio, extrema necessitate adueniente.

TERTIO modo, quia sit de re mala, si res illa nudè, & absolutè sumatur; quę tamen possit mutatis circumstantiis variis modis honestari, ac fieri bona: quale est occidere hominem. Nam homicidium absolutè & nudè sumptum, quid malum sonat apud omnes, & hoc modo habetur in Decalogo: *Non occides*; tamen si addantur variæ circunstantiæ, vt, quod fiat publica auctoritate, ob bonum commune, in eum qui perniciosus est Reipublicæ; iam non sonat malum, & ideo in eadem lege Mosis, sæpe iubentur occidi homines, vt malefici, adulteri, homicidæ. Et tale etiam est iuramentum: siquidem nudè sumptum, quid malum sonat, cùm sit quoddam signum incredulitatis, & fraudum humanarum? Si enim inter homines fides vigeret, & suspicio fraudum cessaret, nemo expeteret iuramentum. Et ideo Dominus Matth. 5. prohibet iuramentum, nimirum nudè sumptum: & tamen dubium esse non potest, quin iuramentum suis circumstantiis seu comitibus, vt vocant, ornatum, sit bonum & licitum.

Hoc igitur TERTIO modo præcepta naturalia vim habent legis, si agatur de re nudè sumpta. Si autem agatur de re adhibitis variis circumstantiis, non habent vim legis, quia tunc res illæ mutabiles sunt neque sunt apud omnes eædem, & ideo necesse est, vt sanciantur speciali lege positiua, si omnino prohibendę sunt: ac præsertim si non solum Matrimonium impedire, sed etiam dirimere debeant. Nam multa sunt, quæ si fiant contra rectam rationem, mala sunt, & tamen facta tenent, nisi speciali lege irritentur, vt supra diximus de coniugio filiorum inuitis parentibus.

Iam igitur cum in conclusione negamus, omnia pręcepta Leuitici de gradibus cognationis, esse naturalia, intelligimus primo & secundo modo: nam tertio modo posset concedi, omnia esse naturalia, vt concedunt plerique Theologorum veterum, in quarto, distinctione quadragesima, vt Bonauentura, Richardus, Paludanus, & alii. Sed non inde sequitur, omnia illa pręcepta vim legis habere; nisi agatur de gradibus nudè sumptis. Proinde multi ex illis gradibus, si considerentur, vt variis circunstantiis mutari possunt, non erunt iure naturali prohibiti; neque dirimentiure naturę Matrimonium.

OBSERVANDVM est TERTIO, nos in conclusione non dicere, nulla præcepta Leuitici esse naturalia, sed non omnia esse naturalia, quia de aliquibus id libenter faremur, vt de primo gradu consanguinitatis; sed de omnibus id non concedimus. Vnde etiam Concilium Tridentinum, non dixit Ecclesiam posse dispensare in omnibus, sed tantum in aliquibus.

Probatur nunc propositio, PRIMO ex capite vigesimo Leuitici. Nam cap decimo octauo feruntur leges de gradibus, in quibus Matrimonium prohibetur: capite autem vigesimo adduntur pœnæ iis, qui intra eos gradus coniugium forte contraxerint. Colligimus autem ex pœnis illis maximam diuersitatem inter illos gradus. Nam coniugium in primo gradu affinitatis in recta linea, Deus punit morte, & coniungit hoc peccatum cum adulterio, & cum sodomia, quæ sunt manifestè contra Ius naturæ; & eadem est ratio, vel potius maior, de consanguinitate in primo gradu in linea directa. Neque enim dubitari potest, quin sit dignus morte, qui duxerit matrem suam, si est dignus morte, qui duxerit nouercam suam. Deinde eandem pœnam mortis lex statuit *in eos*, qui iunguntur in primo gradu consanguinitatis in linea transuersa, vt cùm frater accipit sororem. At coniugium in secundo gradu consanguinitatis in linea transuersa, vt nepotis cum amita vel matertera, non punitur morte, sed pœna leuiori. Et similiter coniugium in primo gradu affinitatis, vt qui cum vxore fratris defuncti, & in secundo gradu, vt nepotis cum vxore patrui, non puniuntur morte, sed tantùm priuatione filiorum, id est, vt filii non adscribantur

Digitized by Google

ipſis. Quæ pœna ſatis apertè indicat, coniugia iſta non prohiberi iure naturæ, ſed iure politiuo, proprio Iudæorum: non enim communis ratio dictat apud omnes homines, iſtam eſſe iuſtam pœnam huius criminis.

SECVNDO probatur. Nam ſi omnia illa præcepta eſſent naturalia, ſemper obligaſſent, etiam antè legem datam, quemadmodum obligat lex de non occidendo, non mœchando, non furando, non mentiendo: antequam lex à Deo per Moſem populo ſuo daretur: ſi autem leges illæ ſemper obligaſſent, nunquam ſancti viri, & amici Dei contra eas leges Matrimonia contraxiſſent. Habemus autem exempla non pauca Sanctorum, qui in lege naturæ, in gradibus in Leuitico prohibitis, connubia iunxerant.

PRIMVM, exemplum ſit Patriarchę Iacob, qui duas ſorores viuentes ſimul accepit vxores, Liam, & Rachelem, Geneſ. 29. id autem expreſsè prohibetur Leuit. 18. & eſt primus gradus affinitatis in linea tranſuerſa: immò duplex erat in eo coniugio affinitas; nam vtrique ſoror erat affinis ratione alterius.

SECVNDVM exemplum eſt Iudæ Patriarchæ, qui Geneſ. 38. dedit filio ſuo ſecundogenito vxorem primogeniti defuncti, & illo etiam defuncto eandem promiſit tertio filio, qui tamen gradus in Leuitico prohibetur, & eſt etiam primus gradus affinitatis in linea tranſuerſa.

TERTIVM exemplum eſt Moyſis, qui natus eſt ex coniugio nepotis cum amita. Nam Exod. 6. ſic legimus: *Accepit Amram vxorem Iochabed patruelem ſuam, quæ peperit ei Aaron, & Moyſem*, eo autem loco nomen patruelis accipitur pro patrua, non pro ſorore patruele. Nam vox Hebræa דדה ad verbum ſignificat patruam, ſicut דד ſignificat patruum; non enim habent Hebręi diſtinctum nomen pro ſorore patris, vt nos Latini nomen amitæ. Hieronymus autem ne diceret patruam, quod Latinè eſt inuſitatum, maluit dicere patruelem.

Sed præter vocem Hebręam eſt locus manifeſtus in Numeris. Propriè enim Iochabed erat amita ipſius Amram, vt patet ex capite 26. Numeri, vbi habemus Amram fuiſſe filium Caat filii Leui, & accepiſſe vxorem Iochabed filiam Leui, quæ nata eſt ei in Ægypto vbi apertiſſimè vides Iochabed fuiſſe ſororem Caat patris Amram, & proinde amitam ipſius Amram viri ſui.

Ad hoc argumentum reſpondent aduerſarii dupliciter. ALIQVI dicunt coniugia iſta facta fuiſſe Deo diſpenſante, ob aliquod myſterium. SED hæc ſolutio non eſt ſolida: nam ex cap. 28. Geneſ ſatis apparet fuiſſe conſuetudinem loci, vt duę ſorores vni viro coniungi poſſent. Nam Laban, cùm decepiſſet Iacobum obtrudendo ei vnam ſororem pro alia, obtulit ei etiam alteram: ille verò nihil omnino dubitans, continuò acquieuit; neque parentes poſtea eum reprehenderunt, neque ipſe factum purgauit. At certè ſi fuiſſet res inſolita, & ſingularis, & quæ ſcandalum gignere potuiſſet, profecto vir ſanctus, aut id non feciſſet, aut facti ſui rationem reddidiſſet. Idem apparet in facto Iudæ, qui cum vxorem fratris alteri fratri coniunxit, non allegauit diſpenſationem, ſed rationem conſuetudinis, vt ſcilicet ſemen defuncti ſuſcitaretur. PRÆTEREA nulla apparet cauſſa huius diſpenſationis. Quid enim myſterii continet, quòd affines, vel conſanguinei inter ſe coniungantur? & quæ neceſſitas erat harum nuptiarum? non poterant Iacobo ſufficere tres vxores? aut nullæ erant præterea mulieres in terra, præter duas illas ſorores?

ALIA ergo ſolutio eſt Philippi in locis, titulo de coniugio, & Bezæ in libro de repudiis, & diuortiis, quam etiam indicat eſſe Caluini; peccaſſe iſtos Patriarchas, neque in omnibus excuſandos eſſe. AT id nullo modo dici poteſt. Nam licet ſancti Patriarchæ aliquando, vt homines peccauerint, tamen perpetuo in peccato manere, non eſt Sanctorum, & amicorum Dei, quales illi ſine dubio erant. Si autem omnia præcepta Leuitici (vt aduerſarii dicunt) eſſent iuris naturæ, & Matrimonia contra illa contracta fuiſſent irrita, non ſolùm Iacob, & Amram peccaſſent, ſed in peccato ſemper manſiſſent; & eorum filii, ſpurii & illegitimi fuiſſent: atque ita pars quædam filiorum Iacob, & ipſe Moſes ex illegitimo Matrimonio nati eſſent.

TERTIO probatur. Nam ſi omnia illa præcepta Leuitici de gradibus, iure naturæ conſtituta eſſent, ſine dubio vniuerſalia eſſent, ita vt intra eundem gradum omnia Matrimonia eſſent illicita. At Moſes in Leuitico quædam coniugia prohibuit, & quædam permiſit in eodem gradu: ergo non eſt illa prohibitio iuris naturæ, ſed iudicialis, & poſitiua. Propoſitio certiſſima eſt; quod enim iure naturæ prohibetur, ſemper & vbique prohiberur, neque id aduerſarii negant. Aſſumptio probatur. Nam lex illa Leuitici prohibet coniugium nepotis cum amita, & matertera, & non prohibet coniugium patrui, vel auunculi cum nepte ex fratre, vel ex ſorore; cum tamen ſint in eodem gradu nepos, & amita; patruus, & neptis. Præterea lex prohibet coniugium cum vxore fratris etiam defuncti, & non prohibet coniugium cum ſorore vxoris, niſi ea viuente, ac proinde non prohibet cum ſorore vxoris iam defunctæ: & tamen eſt idem prorſus gradus affinitatis cum ſorore vxoris, & cum vxore fratris.

Ad hoc reſpondet Beza in libro de repudiis & diuortiis, prohibita eſſe iſta omnia coniugia, etiamſi in Scriptura non exprimantur: nam à ſimili deducuntur præcepta ſimilia.

SED contra. Nam IMPRIMIS argumentum à ſimili in legibus prohibentibus non ſolet valere: leges enim prohibentes ſunt odioſæ; odioſæ autem leges non ſunt laxandæ, ſed reſtringendæ, vt habet regula Iuris.

DEINDE conſequentiæ, quas Beza facit, non ſunt omnino à ſimili, ſed à minori. Nam licet ſint in eodem gradu nepos cum amita, & patruus cum nepte, tamen turpius eſt coniungi nepotem cum amita, quàm patruum cum nepte: ſiquidem ordinariè amita eſt ſenior nepote, & ratione ſui gradus habet in neporem, quaſi patriam auctoritatem. Vxor autem ſubijci, ac regi debet: quare indecens eſt, vt amita ſit vxor nepotis, quia deberet ſimul regere & regi, ſubijci, & præeſſe. At patruus eſt ordinariè ſenior nepte, & in illam auctoritatem habet: non eſt autem indecens, vt vir ſit vxore ſenior, & illi præſit. Hac igitur de cauſſa lex vnum prohibuit, alterum conceſſit. Pari ratione ſicut turpius eſt vt vna mulier duos ſimul maritos habeat, quam vt vnus vir duas ſimul vxores: ita ſuo modo indecentius videtur, vt vna ſit vxor duorum fratrum etiam ſucceſſiuè quàm vt vnus ſit vir duarum ſororum ſucceſſiuè: & ideo lex vnum conceſſit, alterum prohibuit. Sed quamquam iſta diuerſitas fuerit ſufficiens ratio, cui lege poſitiua iudiciali in eodem gradu coniugium modò prohiberetur, modò concederetur: tamen ſi gradus ille iure naturæ interdictus eſſet, profectò non ſufficeret modica alia diuerſitas ad id efficiendum, vt in eo gradu Matrimonium eſſet aliquando licitum. Non enim illa diuerſitas eſt in ipſo gradu propinquitatis, ſed in aliquo extrinſeco ſuperaddito, nimirum in ætate, vel ſexu, vel aliqua ſimili circunſtantia.

CONFIRMATVR hæc ratio. Nam Matrimonium

inter patrueles non est prohibitum iure naturæ, vt etiam aduersarii concedunt & tamen in eo gradu sunt patrueles, in quo est amita cum suo nepote, omnes enim sunt in secundo gradu. Non igitur secundus ille gradus iure naturæ prohibitus est: proinde coniugium neptis cum amita prohibitum est in Leuitico lege positiua, non iure naturæ. A

Neque obstat, quod iuxta supputationem legalem patrueles sint in quarto gradu; & amita cum nepote in tertio. Nã licet numerandas personas, vt iubet legalis supputatio, in diuerso gradu sint patrueles & amita cũ nepote; tamen quod attinet ad propinquitatem, vel distantiam, sunt omnino in eodem. Nam vt supra ostendimus, non potest amita vel eius filius, cum filio fratris cognationem habere, nisi vt cum stipite vnitur: proinde non magis ab illo distat, quàm ab eodem stipite distat nepos. Nepos autẽ à stipite duobus gradibus distat; ergo tam amita, quàm eius filius, à filio fratris qui amitæ nepos, & amitæ filio patruelis est duobus tantum gradibus distat. Porrò graduum prohibitio sine vllo dubio propinquitatem respicit, non personarum multiplicationem: & ideo tertius, & quartus gradus legalis in secundum canonicum coincidunt, quod attinet ad coniugiorum prohibitionem. B

Confirmatvr vltimò hæc ipsa ratio, exẽplo Abrahæ, & fratris eius Nachor, qui (vt habetur Gen. 11.) duxerunt vxores duas filias fratris sui Arã. Ex quo sequitur non esse contra ius naturæ, vt patruus neptem ducat, & consequẽter non esse contra ius naturæ, vt nepos ducat amitã, cùm sint in eodem gradu: & tandem sequitur, prohibitionem, quæ habetur in Leuitico, ne quis amitam ducat, iudicialem esse, non naturalem.

Ad hoc Beza quatuor modis respondet, vt ex libro eius de repudiis colligitur. Primo Aran patrẽ vxoris Abrahæ, non esse fratrem Abrahã, sed alium quẽdam hominẽ distinctũ ab illo Aran, qui frater Abrahę fuit. Sed hoc repugnat non solũ communi expositioni interpretũ eius loci, sed etiã c. 10. Geneseos, vbi Abrahã dicit, Saram vxorẽ suam esse sororẽ suam, filiã patris sui, & non filiã matris suæ: quod exponitur cõmuniter, vt fuerit neptis eius ex patre, non ex matre, quòd vterini non essent Abraham & Aran. At si Aran pater Saræ alius quidam erat à fratre, & patre Abrahæ distinctus, quomodo erat illa soror Abrahæ ex patre? C

Secvndo dicit, forte Saram fuisse priuignam Thare patris Abraham. Sed refellit ipse idem hanc opinionem; quia si Sara fuisset priuigna Thare, non dixisset Abraham de illa: *Filia est Patris mei, non filia matris meæ*; sed è contrario, filia est matris meæ, non filia patris mei. Quod si quis dicat, fuisse priuignam ex alia vxore, non ex matre Abrahami: Respondebimus id fieri non potuisse, quia tunc non fuisset soror Abrahæ, neque vllo modo illi affinis, vt notum est, & tamen ipse ait, Gen. 20. *Verè soror mea est.* D

Tertio dicit, fuisse Saram sororem germanam Abrahami. Sed hoc falsum esse, inferiùs demonstrabo, vbi peruentum fuerit ad locum de coniugio fratrum, & sororum. Hoc autem loco, non est opus id refellere: nam sententia ista maximè pugnat contra aduersarios. Si enim Abraham sororẽ suam germanam coniugem accepit, qui est primus gradus cognationis, multò magis ducere licuisset amitam, vel neptem quę sunt in secundo gradu.

Ideo Qvarto dicit, Abrahamum in ea re peccasse: neque id esse mirum, quia nondum erat fidelis quando illam accepit. At hęc solutio tolerari non potest. Nam si iure naturæ irritum erat Matrimonium illud, non solũ peccasset Abraham contrahendo, sed etiam in coniugio permanendo, nam tota fere vita sua in incestu perseuerasset: quod de viro sanctissimo nullo modo credi potest. Quid? quod Deus coniugium illud approbauit, cùm ex Sara filium illi promisit, in quo omnes Gentes benedicendæ erant, Genes. 17.

Ex quo falsum esse conuincitur, quod Beza scribit in eo libro de repudiis pag. 48. Deũ toleraſſe, sed nunquam id coniugium comprobasse. Quomodo enim non comprobauit; cùm ei dixit: *Sarai vxorem tuam non vocabis Sarai, sed Saram; & benedicam ei, & ex illa dabo tibi filium cui benedicturus sum?* Genes. 17. quis credat ex illegitimo, & incesto coniugio voluisse Deum excitare næredem Abrahæ, ex quo Messias nasciturus erat, & in quo benedicendæ erant omnes Gentes?

Probatur Vltimo nostra propositio ex ca. 25. Deuteronomii, vbi præcipitur, vt si quis absque liberis moriatur, ducat frater eius vxorem illius, & suscitet semen fratri suo. Lex ista nihil iubet contra ius naturę: quid enim absurdius, quàm vt naturæ auctor contra naturam pugnet? Non igitur est contra ius naturę, vt ob iustum aliquem finem quis ducat vxorem fratris sui: ergo quod in Leuitico legimus, cap. 18 ne quis ducat vxorem fratris sui, nõ est naturale præceptum, si intelligatur simpliciter, vt aduersarii volunt.

Est autem Obseruandvm multos conatos esse hæc duo loca conciliare, sed intentione diuersa. Alii enim voluerunt ex his locis efficere, coniugium cum vxore fratris non esse prohibitum iure naturæ, & ideo posse in eo Pontificem dispensare. Alii contra hæc loca conciliant, vt possint afferere, non obstante lege Deuteronomii, coniugium cum vxore fratris pugnare cum iure naturæ.

Primvm igitur Ioan. Maior in 4. sen. dist. 40. quæst. 3. dicit, nusquam in lege prohibitum esse coniugium cum vxore fratris; in Leuitico enim illud præceptum vitio scriptorum superadditum fuisse.

At hæc conciliatio ansam præbet negandi apertissimas Scripturas, quando ea cum aliis pugnare videt: nulla enim est ratio, cum Maior neget, præceptum illud esse de textu in Leuitico, nisi quia pugnare videtur cum præcepto Deuteronomii. Nam alioqui præcepti illius verba habentur omnibus codicibus Hebræis, Græcis, Chaldaïcis, Latinis; neque vlla suspicio est inserta fuisse ab aliquo.

Secvndo quidam dixerunt, in Leuitico non prohiberi coniugium cum vxore fratris absolutè, sed tantũ cum vxore fratris viuentis, quemadmodum in eodem loco prohibetur coniugium cũ sorore vxoris & expressè additur: *Illa viuente.* Hæc expositio est Radulphi in commentario huius loci, & fauet causę nostrę, id est, Catholicorum, qui constanter affirmant Pontificem Maximum iure dispensasse cum Rege Anglorum, vt vxorem fratris sui defuncti accipere posset.

Tamen hæc sententia non videtur vera. Nam coniugium cum vxore fratris viuentis, est adulterium. Adulterium autem in eodem capite expressè prohibitum fuerit; ergo frustrà hæc prohibitio de coniugio cum vxore fratris addita fuisset. Præterea Leuit. 20. adulterium punitur pœna mortis: coniugium autem cum vxore fratris punitur pœna longè minori. Non igitur per coniugium cum vxore fratris intelligitur adulterium; ergo non intelligitur coniugium cum vxore fratris viuentis, quod sine adulterio esse non potest. Neque obstat, quod in eodem capite prohibetur coniugium cum sorore vxoris viuentis. Nam non erat adulterium tempore Iudæorum, consuetudo cum pluribus mulieribus, quia polygamia erat licita viri cum pluribus vxoribus, non autem vxoris cum pluribus viris.

Tertio alii dicunt, in Leuitico prohiberi coniugium cum vxore fratris viuentis, sed repudiatæ.

Digitized by Google

Hæc etiam ſententia Catholicis fauet, tamen non eſt probabilis, cùm nulla fiat in eo loco Leuitici mentio repudii, & quia ſequeretur, poſſe eodem modo reſtringi omnia illa præcepta ad repudiatam; vel confunderentur omnia illa præcepta.

QVARTO alii volunt, præceptum Deuteronomii non intelligi de fratre germano, ſed de proximo in alio gradu, in quo liceat ſecundum legem contrahere Matrimonium, vt de patrueli, vel de conſobrino: nam etiam iſti apud Hebræos dici ſolent fratres. Hanc ſententiam ſequitur Caluinus in commentar. ad cap. 18. Leuitici.

SED eſt ſententia improbabilis, & falſa, & ab ipſo Beza Caluini diſcipulo refutatur in li. de repudiis, pagin. 76. Nam ex ſcripturis conſtat, legem intelligi de fratribus germanis principaliter, licet ad alios etiam propinquos extendatur. Gen. 38. Iudas fratribus germanis vxorem eandem coniunxit, & RVTH. 1 Noëmi hortatur nurus ſuas viduas, vt non exſpetant in coniuges, fratres virorum, quos ante habuerant, ſed aliis viris nubant. Loqui autem illam de fratribus germanis, patet ex illis verbis eius: *An adhuc in vtero meo ſunt filij, qui fiant maritis veſtris? Reuertimini, & abite filiæ meæ; quoniam ſenior ſum, quam vt virum habere queam.* ET Matt. 22. interrogatio Sadducæorum de muliere, quæ nupſit ſeptem fratribus, videtur omnino cogere, vt de germanis fratrib. lex intelligi debeat. ADDE, quòd lex ipſa DEVTERONOMII ſatis indicat de fratre germano rem eſſe intelligendam. Nam non dicit abſolutè accipiat eam frater. Sed: *Si habitauerint*, inquit, *fratres ſimul, & vnus moriatur ſine liberis: non exibit vxor eius extra domum, ſed ducet eam frater eius*, vbi deſcribuntur fratres, qui in eadem domo habitant, quales ordinariè non ſunt, niſi fratres germani.

SED obijciunt vocem Hebraïcam, quæ habetur in Deuteronomio: non enim dicitur, accipiet eam אח, id eſt, frater, ſed יבם, id eſt, cognatus.

RESPONDEO, vocem illam יבם propriè ſignificare leuirum, id eſt, fratrem mariti defuncti: vnde etiam verbum יבם in Piel, ſignificat accipere vxorem fratris. Habetur enim hęc eadem vox Geneſ. 38. v. 8. & Ruth. 1. v. 15. vbi ſine controuerſia agitur de fratribus germanis. PRÆTEREA in hoc ca. 25. Deuter. quorſum Scriptura diceret: *Si habitauerint fratres ſimul, & vnus moriatur ſine liberis, &c.* niſi vellet per יבם ſignificare fratrem defuncti fratris? DENIQVE ibidem paulò pòſt Scriptura ſubiungit: *Primogenitus, quem pariet mulier, erit fratris defuncti*, vbi expreſsè defunctum Scriptura vocat fratrem eius, quem vocauit יבם ergo & iſte eſt frater illius. Propriè igitur יבם eſt id, quod Latinè dicitur leuir: quamuis deriuetur etiam ad alios propinquos, ſicut etiam lex ipſa ad alios pertinebat: quando fratres deerant, aut non volebant illam accipere; tunc enim propinquior ſuccedebat in iure illam ducendi, vt hiſtoria Ruth, capite 4. apertè declarat.

QVINTO alii volunt legem Deuteronomii intelligi quidem de fratre germano, ſed eſſe exceptionem quãdam legis in Leuitico latæ. Ita docet S. Auguſtinus q. 61. in Leuiticum, & Lyranus, & alii in commentario huius loci: eandem ſequitur Beza in libro de repudiis, pagina 78.

QVÆ ſententia probabilis eſt: ſed nihil aduerſariis prodeſt. Nam exceptio iſta, ſiue lex exceptiua, & declaratiua alterius legis, apertè demõſtrat legem illam Leuitici non fuiſſe naturalem, ſed iudicialem. Nam lex iſta Deuteronomii, quæ eſt legis Leuiticæ declaratio, ſiue exceptio, vel eſt naturalis, vel iudicialis. Non poteſt dici naturalis, quia etiam hoc tempore ſeruanda eſſet, quod tamen omnes negãt, & maximè aduerſarii, & ii potiſſimùm qui diuortium Regis Henrici VIII. à Catharina Regina defendunt. Nam cùm Arturus Henrici frater natu maior ſine liberis deceſſerit, non ſolùm potuiſſet, ſed iure diuino, & naturali debuiſſet Henricus frater vxorem eius, id eſt, Catharinam coniugem ducere. Ergo cogũtur fateri, vt etiam fatentur legem Deuteronomii eſſe iudicialem, & proinde nunc per Chriſtum abrogatam. quòd ſi exceptio iudicialis eſt, ergo & lex, à qua fit exceptio, iudicialis eſt: exceptio enim fit ab iis, quæ ſunt eiuſdem naturæ, & ordinis. Vel ſi lex illa naturalis erat, & exceptio erit naturalis: qualis eſt illa, quòd in vltima neceſſitate liceat fratri ſororem ducere, lex enim naturalis patitur hanc naturalem exceptionem.

PRÆTEREA qualiſcunque ſit illa exceptio, ſiue naturalis, ſiue iudicialis; conuincit, coniugium cum vxore fratris non eſſe per ſe, & intrinſecè malum; non enim quod eſt intrinſecè malum, per vllam circumſtãtiam poteſt fieri bonum. Quare habemus ex hac exceptione legem Leuiticam nõ eſſe naturalem primi ordinis.

RVRSVS iſta eadem exceptio conuincit, coniugium cum vxore fratris nõ eſſe malum ſemper, excepta ſola vltima neceſſitate; quale diximus eſſe coniugium cum ſorore germana. Nam iſte caſus in Deuteronomio exceptus, non erat vltima neceſſitas, ſed pietas quędam in fratrem mortuum. Ergo præceptum Leuiticum non eſt etiam naturale ſecundi ordinis, ſed tantùm tertii, id eſt, earum rerum, quæ ſunt malæ ob extrinſecam aliquam turpitudinem, quæ tamen poteſt tolli per aliquam circumſtantiam, cuius honeſtas vincat priorem turpitudinem: tunc enim tale coniugium licitum redditur ſecundum rectam rationem, ceſſante lege poſitiua. Et ſicut nõ eſt contra rationem, immò ſecundum rationem, coniugium ob pietatem in fratrem: ita ſi fiat alia ſimilis exceptio, vel etiam maioris alicuius boni, vt, ſi modò ad pacẽ inter principes conſeruandam, ducat quis vxorem fratris defuncti non erit contra rationem tale coniugium, nec vllo modo illicitum, niſi ob legem Eccleſiaſticam, in qua diſpenſari poteſt.

DICES fortaſſe, fuiſſe, diſpenſationem in lege naturę à Deo factam. AT diſpenſatio non eſt lex, nec iubet aliquid fieri, ſed tantùm tollit obligationem legis in aliquo particulari caſu, & permittit ſecus fieri, quàm lex præcipiat. In Deuteronomio autem lex planè ſtatuitur, iubens vt frater vxorem fratris demortui ducat, & pœnam in tranſgreſſorem conſtituit.

Adde VLTIMO, quòd licet non ſit improbabile ob Auguſti auctoritatem, illam exceptionem eſſe: tamen probabilius eſt non eſſe. Nam exceptionem addere poſt legem conditam, & maximè alio tempore, & loco non eſt Dei, qui omnia nouit: ſed hominum, qui experimento paulatim diſcunt, ſuas leges non poſſe ſeruari, niſi aliquid expiatur.

Quare probabiliſſima eſt Caietani expoſitio in commentario Leuitici, & aliorum, qui volunt non prohiberi in Leuitico Matrimonium cum vxore fratris defuncti, niſi accipiendo tale coniugium nudè, & ſolitariè, quemadmodum accipitur homicidium in Decalogo, cùm dicitur: *Non occides.* quæ lex non impedit quo minus fiãt poſtea leges poſitiuæ particulares, quæ coniugium cum vxore fratris cum aliqua circunſtantia prohibeant, cum alia iubeant: ad quem modum non impedit lex Decalogi: *Non occides*, quò minus fiant leges particulares, quæ iubeant occidi latronem, & maleficum, & contra iubeant non occidi eum, qui caſu, vel ſe ipſe defendendo alium occideret, &c.

SED iam argumenta ſoluenda ſunt, quibus Hæretici probant, omnia præcepta Leuitici de gradibus cognationis eſſe naturalia, & per hoc indiſpenſabilia.

PRIMVM

PRIMVM argumentum eſt Philippi in locis, titulo de coniugio, Brentij in Leuitici, ca.18. Kemnitij in 2. parte Examinis, pag. 1231. & Bezæ in lib. de repudiis. „ Deus, Leuit.18. & 20. pronunciat, ſe Gentes, quæ „ habitabant Palæſtinam antequam eò Hebræi ve„ niſſent, puniturum ob inceſta coniugia, quæ in iſto „ capite 18. Leuitici prohibentur, & vocat coniun„ ctiones illas Gentilium, abominationem coram „ Deo; ergo præcepta Leuitici de gradibus cognatio„ nis, non ſoluunt iudicialia, ſed naturalia, cùm Gen„ tes etiam obligauerint, quæ ad populum Iſraël non „ pertinebant.

„ RESPONDERET aliquis fortaſſe, Deum punire vo„ luiſſe Gentiles, non propter tranſgreſſionem præ„ ceptorum de gradibus cognationis, ſed propter „ adulteria, propter concubitum cum maſculis, & „ iumentis, & propter idololatriam, quam Gentes „ illæ exercebant cum idolo Moloch. Nam iſta qua„ tuor ſcelera, quæ verè ſunt contra naturam, prohi„ bentur in capite decimo octauo Leuitici, poſt pro„ hibitionem graduum cognationis, & tandem ſubij„ ciuntur pœnæ in Gentiles, qui prædictis ſceleribus „ polluebantur. At non videtur ſolida ſolutio. Nam „ etiamſi capite 18. Leuitici, pœnæ in Gentiles ſubij„ ciantur immediatè poſt illa quatuor ſcelera, tamen „ capite viceſimo ſubijciuntur eædem pœnæ in eoſ„ dem Gentiles immediatè poſt prohibitiones gra„ duum cognationis.

Neque poteſt reſponderi, Deum puniuiſſe Gentiles ob coniugia in primo gradu conſanguinitatis, quæ ſunt contra legem naturæ: non autem ob coniugia in aliis gradibus. Nam in illo c.20. poſt enumeratos gradus, habentur hæc verba: *Cuſtodite leges meas, atque iudicia, & facite ea: ne & vos euomat terra. Nolite ambulare in legitimis nationum, quas ego expulſurus ſum ante vos; omnia enim hæc fecerunt, & abominatus ſum eas.* Hæc ibi, illa autem verba poſtrema: *Omnia hæc fecerunt*, cùm ſint vniuerſalia, non poſſunt reſtringi ad certa aliqua ſcelera.

RESPONDEO, omnia illa præcepta de gradibus cognationis, naturalia ſunt aliquo modo, nimirum ſi nude, ac ſolitariè ſumantur gradus cognationis, ſine circunſtantiis, quæ ſufficiant ad Matrimonia in illis gradibus honeſtanda. Nam certè propoſitio illa generalis Leuit.18. *Ad proximam ſanguinis ſui nemo accedat*, ius naturæ complectitur, ideo etiam in ſingulis præceptis de gradibus, repetitur vocabulum TVRPITVDO, quia turpe eſt cum cognata Matrimonium contrahere, cùm natura ipſa dictet reuerentiam quandam illis deberi, cum qua pugnat copula carnalis. Et quia Gentes illæ ſine vllo delectu miſcebantur conſanguineis, peccabant haud dubiè in ſingulis contra ius naturæ, & ideo meritò puniebantur.

Eſt tamen illud hic Obſeruandum, peccaſſe quidem Gentes in eiuſmodi coniugiis contrahendis; ſed non ita grauiter, vt propter illa eijcienda eſſent è terra: iſta enim pœna propriè reſpicit crimen idololatriæ, & adulteria, ac flagitia illa prodigioſa cum beſtiis, & maſculis. Cum enim Scriptura dicit: *Omnia hæc fecerunt, &c.* non intelligit tantùm coniugia in gradibus prohibitis, ſed omnia ſcelera ſupra nominata. Nec dicit Scriptura, propter ſingula peccata fuiſſe dignos illos, qui à terra euomerentur; ſed propter omnia, quia nimirum inter illa omnia erant quædam grauiſſima, & enormia.

Veram eſſe hanc ſolutionem, confirmari poteſt exemplis Patriarcharum, vt Iacob, Iuda, & Amram, addo etiam Abraham ex opinione Theodori Bezæ, qui in gradibus prohibitis coniugia contraxerunt, & tamen à Deo puniti non ſunt, quia videlicet non temere, ſed cum ratione id fecerunt: neque ad iſta coniugia adiunxerunt quatuor illa ſcelera, ob quæ propriè Gentes illæ punitæ fuerunt.

SECVNDVM argumentum eiuſdem Philippi, & Kemnitii: *Corinthy prætextu Euangelicæ libertatis non ſeruabant legem Leuiticam de gradibus cognationis: quidam enim eorum cum nouerca ſua Matrimonium celebrauit. At B. Paulus acriter ob hanc rem Corinthios reprehendit, & inceſtuoſum illum Satanæ tradidit: ergo Paulo iudice, tenentur Chriſtiani ad obſeruantiam legis Leuiticæ de gradibus. Quare lex illa non iudicialis, ſed naturalis eſt.*

RESPONDEO, PRIMO probabile eſt, primum gradum affinitatis in linea recta, ſimpliciter prohibitum eſſe iure naturæ: ſed non ideo præcepta omnia de gradibus ſunt naturalia, quia vnum aut alterum eſt naturale.

SECVNDO, probabile eſt Apoſtolum loqui de aliquo, qui nouercam concubinæ loco haberet, viuente adhuc patre; quod ſcelus non inceſtus tantùm, ſed & adulterium etiam grauiſſimum erat. Id enim colligũt ſanctus Anſelmus, & ſanctus Thomas ex illo 2. Cor. 7. *Scripſi vobis non propter illum, qui fecit iniuriam, nec propter eum, qui paſſus eſt, ſed ad manifeſtandam ſollicitudinem veſtram.* Nam is qui fecit iniuriam, eſt filius inceſtuoſus; qui eam pertulit, eſt pater cuius vxor violata eſt. Et quanquam poſſet intelligi, vt vult Theodoretus, patri mortuo factam eſſe iniuriam: tamen longè probabilius eſt, Apoſtolum loqui de patre viuo; nam mortuo non facit iniuriam, qui eius vxorem ducit, cùm per mortem ſoluatur vinculum coniugale.

TERTIVM argumentum Kemnitii: *Ioann. Baptiſta, cuius miniſterium finem impoſuit legi veteri, confirmauit præceptum Leuitici de non ducenda vxore fratris:* Dixit enim Herodi: *Non licet tibi habere vxorem fratris tui,* Matth.14. & Marc.16.

RESPONDEO, PRIMO Ioann. Baptiſta non impoſuit finem legi, ſed Chriſtus, ſi de mutatione, & abrogatione legis agatur: impoſuit tamen etiam Ioannes finem legi, quia fuit ipſe vltimus Propheta veteris Teſtamenti, iuxta illud Luc. 16. *Lex, & Prophetæ vſque ad Ioannem.* Quare toto tempore Ioannis, lex Moſis vigebat, & tenebatur Herodes, qui eam legem profitebatur, obſeruare. Non licebat autem ei ſecundum legem habere vxorem fratris ſui, ſiue is viueret, ſiue mortuus eſſet, quia proles ex eo Matrimonio iam nata erat, nimirum filia illa Herodiadis, quæ ſaltãdi arte ita placuit Regi, vt ab eo caput ſancti Ioãnis impetrauerit. Iſtam enim filiam fuiſſe Herodiadis, ex priore marito, docet Chryſoſtomus hom.49. in Matthæum, & ſatis cõſtat ex eo, quòd mors Ioannis incidit in ipſum initium coniugii Herodis cum Herodiade, vt patet ex Ioſepho lib.18. antiquit. cap.10. Si enim eo tempore puella iam tripudiare nouerat, certè multis annis antè nata fuerat: neque veriſimile eſt S. Ioannem exſpectaturum fuiſſe tot annos, antequam Herodem publici illius criminis reprehenderet.

SECVNDO reſponderi poteſt, crimen Herodis non fuiſſe inceſtum tantum, ſed etiam adulterium: ſiquidem vt in comment.c.14. in Matth. refert ex antiquis hiſtoriis S. Hieronymus, Herodes viuẽtis fratris vxorem acceperat. Quod etiam Ioſephus ſcribit li.18. antiquit. ca.9. quamuis in nomine diſſenſio ſit. Ioſephus enim dicit Herodem iſtum duxiſſe Herodiadem vxorem alterius Herodis fratris ſui viuentis. Hieronymus autem Philippum nominat fratrem Herodis, cuius vxor antea fuerat Herodias. Et quod longè maius eſt, Marc.cap.6. apertè vocat Philippum: quare oportet, vel falſum eſſe Ioſephum, vel hominẽ illum vtroque

nomine appellatum. Illud hoc loco ad rem noſtram facit, omnes conuenire, Herodem vſuentis fratris vxorem habuiſſe.

QVARTVM argumentum Kemnitii: *Deus*, Leuit. 18. & 20. *varias pœnas, eaſque graniſſimas adiecit præceptis illis de gradibus cognationis; iuſſit enim interfici, aut deleri de populo, aut orbari filiis, aut prohiberi aditum Eccleſiæ.*

RESPONDEO, non ſequitur ex his pœnis, omnia illa præcepta eſſe naturalia: nam etiam iudicialibus, & cæremonialibus adduntur ſimiles pœnæ, vt patet de tranſgreſſore legis, de Circumciſione, Gen. 17. & de comedente fermentatum in diebus azymorum, Exod. 12. Denique pleni ſunt libri Exodi, Leuitici, & Numerorum eiuſmodi pœnis.

QVINTVM argumentum eſt Ioan. Brentii in commentario Leuitici, cap. 18. *Leges, in quibus conueniunt Moſes, & Cæſar Romanus, non poſſunt eſſe iudiciales, ſed morales. Sed conueniunt Moſes, & Cæſar in multis gradibus cognationis prohibendis: ergo lex prohibẽs eiuſmodi gradus, non eſt habenda iudicialis, ſed moralis.* Maiorem propoſitionem probat, quia politiæ Moſis & Romanorum, ſunt approbatæ à Deo, & ſunt omnium aliarum præſtantiſſimæ; ergo non eſt dubium, ea, in quibus duæ illæ politiæ conueniunt, eſſe iuris naturæ.

RESPONDEO, non eſt verum leges omnes ad ius naturæ pertinere, in quibus Moſes & Cæſar conueniunt, neque id ſolidè probatur a Brentio.

PRIMVM enim non allegat, neque allegare poteſt Brentius vllum teſtimonium verbi Dei, vnde probet ſuam propoſitionem; proinde non tenemur illi credere, ſi quidquam valent apud ipſos ipſorum principia.

DEINDE non verè aſſumit, politiam Romanorum à Deo fuiſſe approbatam. Chriſtus quidem dicit Matt. 22. *Reddite quæ ſunt Cæſaris, Cæſari:* & Apoſtolus Rom. 13. omnem poteſtatem eſſe a Deo, & ideo principibus eſſe parendum, & tributa præſtanda: ſed non ideo confirmauit Deus omnes leges Romanorum, alioqui confirmaſſet etiam leges de colendis idolis, & de ſoluendis vſuris. Scribit enim Auguſt. in epiſt. 54. ad Macedonium, adhuc ſuo tempore legibus Romanis coactos fuiſſe homines vſuras ſoluere: nec deſunt aliæ leges iniuſtæ, quas nimis impium eſt dicere à Deo eſſe probatas. Aliud igitur eſt, parendum eſſe principibus iuſtè imperantibus, quod Chriſtus, & Apoſtolus volunt; aliud autem, omnes principum leges eſſe iuſtas, & à Deo probatas, quod nuſquam in verbo Dei reperitur.

AD hæc etiamſi leges Romanorum fuiſſent omnes iuſtæ, atque à Deo probatæ, vt reuera erant leges Moſis: non tamen colligi poſſet, ad ius naturæ pertinere omnes leges, in quibus Moſes & Cæſar conueniunt. Poteſt enim facilè fieri, vt conueniant etiam in legibus poſitiuis; immò cùm omnes leges Cæſarum poſitiuæ ſint, neceſſe eſt, vt ſi quando conueniunt cum Moſaïcis, in poſitiuis planè conueniant. Lex enim Cæſaris non prohibet id, quod ſolo lumine rationis omnes nouerunt eſſe prohibitum, ſed pœnam conſtituit in eos qui ſecus fecerint, aut certè quod ius naturę docet in genere, lex ciuilis determinat in particulari; vtrumque autem poſitiuum eſt tam pœnæ conſtitutio, quàm etiam determinatio iuris in particulari.

Non igitur probauit Brentius ſuam propoſitionem: ſed probemus nos modò ex eius principiis, illam eſſe falſam. Lex Cæſaris prohibet coniugium cum ſorore vxoris mortuæ, quod coniugium non prohibet lex Moſis, vt ibid. Brentius concedit: ergo lex illa poſitiua eſt, & propriè Cæſaris, & politica, non autem naturalis, ſecundum regulam Brentij, qui vult poſitiuas eſſe, & non naturales leges, in quibus Moſes & Cæſar non conueniunt. Rurſus, lex illa poſitiua, & politica eſt, ergo etiam lex illa, quæ prohibet coniugium cum vxore fratris, poſitiua, & non naturalis erit: nam eſt idem prorſus gradus affinitatis cum vxore fratris, & cum ſorore vxoris. Vt enim vxor fratris mei eſt mihi ſoror affinitate, quia illa eſt vna caro cum fratre meo; ita ſoror vxoris meæ eſt mihi ſoror affinitate, quia ſoror eius & ego, vna caro ſumus. Quod ſi lex prohibens coniugium cum vxore fratris, non eſt naturalis, vt iam deduximus, ergo falſa eſt propoſitio Brentij affirmans, naturales eſſe omnes illas leges, in quibus conueniunt Cæſar & Moſes: hæc enim non eſt naturalis, & tamen in ea conueniunt Cæſar & Moſes.

SEXTVM argumentum adfert Thomas Vvaldenſis tom. 2. de Sacramentis, cap. 134. ex Auguſtino in lib. quæſtionum ſuper Leuit. quæſt. 53. alias 65. vbi Auguſtinus videtur totam illam tabulam Leuiticam de gradibus prohibitis reducere ad Decalogum, tanquam in eo præconceptam.

RESPONDEO, non diligenter attendit Vvaldenſis ſententiam S. Auguſtini. Is enim quæſt. 61. & 65. dicit adulterium in Decalogo eſſe prohibitum, & iterum, in Leuitico cap. 18. ex eo autem deducit, reliqua præcepta Leuitici, quę prohibent coniugium cum vxore patris, vel fratris, vel patrui, &c. non debere accipi de vxore patris viuentis, aut patrui viuentis, aut fratris viuentis, ſed mortui, quia alioqui ſuperuacanea eſſent, cùm omnia iſta adulteria ſint, & iam in Decalogo prohibita.

SEPTIMVM argumentum addi poteſt ex Innocentio III. cap. Gaudemus, de diuortiis: vbi dicit Matrimonium inter fideles contractum in 2. 3. & vlterioribus gradibus, eſſe ratum, nec debere diſſolui cum illi conuerterentur ad fidem, quia non tenebantur illis legibus Eccleſiæ. Ex quo colligunt aliqui, ex ſententia Innocentij Matrimonium infidelium in primo gradu contractum, eſſe irritum, & proinde iure naturæ prohibitum. At coniugium cum vxore fratris mortui, eſt in primo gradu; ergo prohibitum iure naturæ.

RESPONDEO, argumentum hoc non eſt contra concluſionem noſtram. Nos autem tantum contendimus, non omnes gradus in Leuitico prohibitos, eſſe prohibitos iure naturæ, id quod Innocentius etiam docet, dum ſecundum gradum non vult eſſe prohibitum iure naturæ, cùm tamen non ignoraret eum gradum in Leuitico fuiſſe prohibitum.

Eſt tamen hoc argumentum contra id quod ſæpe dicimus, coniugium cum vxore fratris, non eſſe irritum iure naturæ. Ideo RESPONDEO Innocentium de primo gradu nihil dixiſſe, ſed tantùm declaraſſe id quod ei propoſitum fuerat de ſecundo & ſequentibus. PRÆTEREA etiamſi apertè dixiſſet primum gradum iure naturæ prohibitum eſſe, deberet hoc intelligi de primo gradu in linea recta, vel de primo gradu conſanguinitatis, non autem affinitatis. Nam vt habemus cap. fin. de diuortiis, idem Innocentius diſpenſauit, vt in Liuonia retinerent vxores fratrum defunctorum: quod certè nunquam feciſſet, ſi exiſtimaſſet, iure naturali eum gradum prohibitum fuiſſe.

(·.·) (·.·)

CAPVT

CAPVT XXVIII.

Primũ gradũ consanguinitatis tam in recta, quam in transuersa linea, & primum affinitatis in recta linea, iura naturæ interdictos esse, & ab homine indispensabiles.

SIT iam TERTIA propositio: *Iure naturæ interdicta sunt coniugia in primo gradu consanguinitatis, tam in recta linea, quàm in transuersa, & in primo gradu affinitatis in recta linea tantùm.* Docuimus in superiore conclusione, non omnia præcepta de gradibus prohibitis ad ius naturæ pertinere: nunc explicamus, quæ sint censenda præcepta iuris naturæ.

Est autem circa propositionem istam tertiam PRIMO loco NOTANDVM, nos nihil dixisse de secundo, & tertio, & sequẽtibus gradibus in recta linea, non quòd eos non putemus iure naturæ prohibitos, sed quia eadem ratio esse videtur de primo & de ceteris: est enim communis sententia, inter ascendentes & descendentes omnia cõiugia esse prohibita. Nam etiamsi in gradibus remotioribus minor sit propinquitas sanguinis, tamen maior est inæqualitas ætatis, quæ defectum illum propinquitatis compensat; vt, exempli gratia, inter nepotem & auiam minor est propinquitas sanguinis, & proinde minor indecentia coniugij, quàm inter filium & matrem; tamen maior est inæqualitas ætatis & consequenter maior indecentia ratione ætatis: nepos enim vix est adolescens, cùm auia iam est anus. Pari ratione inter proneporem, & proauiam minor est propinquitas sanguinis, tamen maior inæqualitas ætatis, quàm inter nepotem, & auiam. Et quando tam procul proceditur in gradibus, vt iam nulla sit communicatio sanguinis, vt in quinto gradu, & sequentibus; tunc aut mortui sunt ascendentes, aut omnino confecti, ac decrepiti; & contra descendentes, aut infantuli, aut tam teneræ ætatis sunt, vt nulla ratio ferat, inter eos coniugia copulari.

SECVNDO loco NOTANDVM est, nos in conclusione posuisse primum gradum, sed non omnino vniuersaliter: nam primum gradum affinitatis in linea transuersa, vt leuiri cum fratria, non putamus prohibitum esse iure naturæ, vt conclusione superiore docuimus. Neque id mirum videri debet. Nam magna differentia est inter primum gradum in linea recta, & primum in transuersa; & rursum discrimen est non contemnendum, inter consanguinitatem & affinitatem: immo in eodem primo gradu in linea recta, inuenitur latitudo quædam, & proinde diuersitas.

Possumus autem doctrinæ caussa ita disponere ordinem coniugiorum iure naturæ prohibitorum. PRIMVM, idque omnium turpissimum est, filij cum matre. Nam & summa coniunctio est inter matrem & filium, & præterea deberet mater, quæ naturæ ordine filio præest, eidem coniugij ratione subesse.

SECVNDVM est patris cum filia. Id enim par est primo, quod attinet ad coniunctionem, sed minùs turpe est, quia non inuertitur ordo regiminis, cùm & filię, & vxoris sit, subijci, non præesse. Ac de his duobus omnes conueniunt, iure naturæ esse prohibita.

TERTIVM est fratris cũ sorore germana, ex vtroque parente: nã & hic summa cõiunctio est, sed lateralis, & ideo minor, quàm sit ea, quę patri cum filia intercedit.

QVARTVM est, fratris cum sorore, ex altero tantum parente: neque enim dubium esse potest, quin sit minus turpe coniugium cum sorore ex altero parente, quàm ex vtroque.

QVINTVM est, priuigni cum nouerca, id enim parum omnino abest à tertio, & fortè nihil. Nam etiãsi ex vna parte minus turpitudinis habeat, quia est affinitas, non consanguinitas: tamen ex altera parte pl indecentiæ præ se fert, cùm sit in recta linea, & inuer titur ordo regiminis; nouerca enim est loco matris, ordinariè etiam senior esse solet, & in priuignum o dine naturæ potestatem habet.

SEXTVM, & VLTIMVM est, vitrici cum priuigna: ho enim est in eodem gradu cum superiore, sed deest in decentia ex peruersione regiminis. Priuignæ subes conuenit vitrico, siue sit loco tantùm patris, siue fi etiam maritus: & quod dictum est de priuigno, & no uerca intelligendum est etiam de genero, & socru, quod dictum est de vitrico, & priuigna, intelligẽ du est de socero, & nuru. De his quatuor gradibus no desunt qui negent eos iure naturæ prohibitos, in qu bus est Caietanus in 2.2. q. 154. art. 9. tamen sententi communior & verior, contrarium habet.

TERTIO NOTANDVM est, nos in conclusione dixisse coniugia in his gradibus indispensabilia esse ab ho mine, quia putamus, à Deo dispensabilia esse coniug omnia in quouis gradu: nullus enim est gradus in qu coniugium ita sit intrinsecè malum, vt repugnet illu fieri bene. Quod ex eo patet, quia nullus gradus toll finem Matrimonij primarium, vel secundarium, lic aliquo modo impediat: nam ex coniugio etiam fil cum matre, nasci possunt liberi, & educari, &c. nequ legi vllum, qui expressè hoc negauerit. Nã ipse etia Caietanus in 2.2. quæst. 154. art. 9. gradum istum pr mum in linea recta, dicit habere per se, & naturalit annexum impedimentum coniugij; tamen ibide scribit, coniugium in hoc gradu dispensabile esse auctore naturæ.

Et aliquod argumentum ad hoc probandum adfe ri potest ex facto filiarum Loth, quæ cùm existimarẽ nullum omnino virum in mũdo superesse, credideri sibi licitũ esse, ex proprio patre liberos quærere. Ge 19. Et quanquam à peccato non excusentur, quia d buissent curam istam generis propagandi patri reli quere, aut certè cum eo communicare consilium, ipsius expectare iudicium, & nõ prœuenire, ac patrẽ decipere: tamen factũ ipsum indicat, in tam extrem casu non esse omnino cõtra humanam rationem eiu modi cõiugium, præsertim si accederet auctoritas d spensantis Dei. Immò Chrysostom. hom. quadrage maquarta in Gen. & Ambrosius lib. 1. de Abraham, 7. eas omni crimine liberant. Augustinus lib. 22. co tra Faustum, capit. 43. peccasse dicit, non tam ardo libidinis, quàm nimio amore posteritatis.

His notatis, probatur conclusio PRIMO, quia omn & sola coniugia prædicta puniuntur vltimo supplici in Leuit. cap. 20. cùm cetera puniantur leuioribu pœnis.

SECVNDO, quia nulla exstant exempla Sanctotun qui vllo vnquam tempore in his gradibus contrax rint Matrimonia, cùm tamen exstent de aliis, vt supr ostendimus.

TERTIO, quia nulla vnquam facta est dispensatio a Ecclesia in his gradibus: quamuis non defuerint, qu eam aliquando quęrerent. Nam de Comite Armeni co refert Paulus Æmilius in Ludouico XI. eum fals Pontificis diplomate sororem germanam sibi Matri monio coniunxisse; quia nimirum verum diploma ex torquere nũquam potuit à Pontifice, falsum à corru pto quodam ministro procurauit. In gradibus auter quos diximus, iure naturæ non prohiberi, non seme factæ leguntur dispensationes. Facta enim legitur i primo gradu affinitatis in linea transuersa, ab Inno III. capit. finali, de diuortiis; & à Martino V. test Antonino, 3. par. tit. 1. cap. 11. summæ Theologicæ; & rursum in secundo gradu cõsanguinitatis, ab Alexan dro VI. teste Caietano in 2.2. q. 154. attic. 9. Immò (

suprà est demonstratum) Innoc. III. cap. Gaudemus, de diuortiis, apertè declarauit, in secundo & sequentibus gradibus, Matrimonia inter fideles contracta, rata esse debere.

QVARTO, quia omnes Gentes aut à coniugiis prædictis naturaliter abhorrent, aut si quæ Gentes iis indulgent, ab aliis feræ, & barbaræ iudicantur.

Persæ, qui connubia cum parentibus, & sororibus permittebant, ab omnibus reprehenduntur, vt à Tertulliano in Apologet. cap. 9. à Chrysost. ho. de Pentecoste in fine, ab August. q. 61. in Leuiticum, à Theodoreto in lib. de legibus. Aristoteles quoque in lib. 2. Politicorum, inde reprehendit communionem vxorum, quia sequeretur, vt filii parentibus, & fratres sororibus iungerẽtur, & in li. 9. de Histor. animalium, ca. 47. scribit camelos, & equos, non posse adigi, vt cum matribus misceantur, & exempla duo plane admirabilia refert. Quod etiam facit Plinius li. 8. naturalis Histor. ca. 42. Sueton. in Caio, inter flagitia Caij Imperatoris refert, quòd sororem Drusillam vxoris loco habere voluerit. Eutropius, & alij Scriptores in Antonini Caracallæ vita, notant eundem, quòd ob nimiam impudicitiam à nouerca Iulia non abstinuerit.

Denique Ambro. in epist. 66. ad Paternum scribit, coniugium patris cum filia pugnare cum lege naturæ, scripta in cordibus singulorum: & August. li. 15. ciuit. cap. 16. scribit coniugia cum sororibus, non nisi peruersis legibus fuisse permissa. Quod enim semel factum est, compellente necessitate à filiis Adæ, ita posteà multiplicatis hominibus natura exhorruit, quasi nunquam licuerit. Possent huc etiam adduci rationes aliquot naturales ex S. Thoma, & aliis auctoribus, sed eæ commodiùs adducentur pro conclusione sequenti.

Iam verò contra tertiam hanc propositionem obijci solent argumenta quædam. PRIMVM sumitur ab exemplo filiorum Adæ, qui cum sororibus suis Matrimonia contraxerunt. Si enim eiusmodi coniugia cum lege naturę pugnarent, non possent iure contrahi, nisi dispensante auctore naturæ. Nulla autem tunc facta legitur dispensatio; nec videtur decuisse diuinam sapientiam, vt eodem tempore legem conderet, & in lege dispensaret: quare non erit prohibitum iure naturę coniugium cum sorore.

RESPONDEO, PRIMO fieri potest, vt Deus cum filiis Adæ dispensauerit, vt sororibus iungerentur: non enim requirebatur externa aliqua dispensatio per vocem, aut Scripturam, sed satis erat interna inspiratio; fortè etiam Deus per Adamum significauit, ac declarauit eius filiis voluntatem suam. Neque absurdum est, quòd in ipso mundi initio in ea lege dispensauerit Deus quandoquidem voluit rerum auctor omnes homines ab vno procedere, neque bonum iudicauit, plures simul masculos, pluresque fœminas procreare.

SECVNDO, facilius dici potest, nulla fuisse opùs dispensatione, quia coniugium fratris, cum sorore, iure naturæ prohibetur, excepta summa illa necessitate generis propagandi: vt in secunda propositione declaratum est.

SECVNDVM argumẽtum sumitur ab exemplo Abrahæ, qui sororem vterinam duxisse videtur, cum ipse dicat Gen. 20. *Verè soror mea est, filia patris mei, non filia matris meæ, & duxit eam in vxorem.* RESPONDEO, Saram dici sororem Abrahæ de more Scripturarum, quia consanguinea eius erat, neptis videlicet ex patre.

Et quia non solùm nõnulli ex nostris, sed etiam Beza in lib. de repudiis contendit Saram germanam sororem Abraham fuisse, ideo sententiam nostram paulò fusius confirmare cupio, & ea quæ contra obijciuntur, refutare. Igitur neptem ex fratre, nõ sororem germanam fuisse, probatur PRIMO auctoritate doctissimorum scriptorum, S. Hieronymi in quæst. Hebraïcis, ad cap. vndecimum Gen. & in lib. cõtra Eluidium, sancti Augustini lib. 16. Ciuitat. ca. 12. & 19. & lib. 22. contra Faustum, ca. 31. & Iosephi Hebræi lib. 1. Antiq. cap. 14.

SECVNDO, probatur ex cap. 11. Gen. vbi legimus: *Thare genuit Abram, Nachor, & Aran.* Et infrà: *Duxerunt Abram, & Nachor vxores: nomen vxoris Abram Sarai, & nomen Nachor Melcha filia Aran patris Melcha, & patris Ieschæ:* quo loco per Iescham nõ potest intelligi nisi Sarai, quæ teste Iosepho & Hieronymo, binominis erat. Neque enim vllo modo credibile est, Scripturam prodere voluisse patrem Melchæ, & non patrem Sarai, personæ longè dignioris: & deinde quorsum mentio fieret Ieschæ, si diuersa esset à Sarai?

TERTIO probatur ex eodem capite, vbi sic legimus: *Tulit itaque Thare Abram filium suum, & Loth filium Aran filij sui, & Sarai nurum suam, vxorem Abram filij sui.* Quare nõ dixit: Et Sarai filiam suam; sed solum, *Nurum suam?* certè filia coniunctior est patri, quam nurus. Sed quia non erat propriè filia, noluit eam miscere cum iis, qui propriè erant filii.

QVARTO probatur, quia si Abrahã, & Nachor accepissent sorores germanas, id feciſſent, quia eo tempore per mores illarum gentium licuisset; vt fatentur, qui defendunt Saram fuisse Abrahami sororẽ germanam. Neque enim recurrẽdum est ad dispensationem diuinam, cùm ea necessaria non fuerit, si non est cõtra Ius naturæ tale coniugium, vt Aduersarij volunt. At si tunc & per legem naturæ, & per mores gentis licuisset tale coniugium inire; nihil profuisset Abrahæ dicere: *Soror mea est:* Id enim dixit ad tegendum coniugium, vt patet Gen. 12. & 20. quod idem posteà fecit Isaac, Gen. 26 interrogatus enim de vxore sua ac timẽs propter illam occidi, dixit: *soror mea est.* Oportet igitur fateri, homines locorum illorum ita horruisse coniugium cum propria sorore, vt audito nomine sororis, statim crederent eam non fuisse vxorem.

DENIQVE quis credat Abrahamum sine vlla necessitate duxisse propriam sororem, cùm propter hoc crimen Deus iusserit, Leuit. 20. vtrumque coniugem simul necari?

SED respondendum est ad obiectiones Caietani, qui contrà sentit in explicatione c. 20. Gen. & c. 18. Leuitici, & nonnullorum aliorum.

PRIMO obijciunt verba illa expressa: *Verè soror mea est.* RESPONDEO, significari illis verbis, verè fuisse consanguineam. Nàm etiam Isaac, Genes. 26. dicit de Rebecca, sororem suam esse, cùm tamen cõstet eam fuisse neptim ex patruele, id est, filiam Bathuelis filij Nachor fratris Abraham: itidem Abraham vocat Loth fratrem suum, Genes. 13. cùm tamen esset eius nepos: & Tobiæ 8. ait Tobias iunior: *Tu scis Domine, quia non luxuria causſa accipio sororem meam coniugem,* & tamen non erat soror eius germana. Daniel. 5. vocatur Nabuchodonosor pater Balthasaris, cum tamen esset auus eius, vt in eum locum scribit Hierony. Denique Mat. duodecimo, nominantur quidam fratres Domini, cùm tamen nullos habuerit Dominus germanos fratres.

SECVNDO obijciunt; Esto, fratres dici possint cõsanguinei æquales, absurdum tamen est patruum dici fratrem neptis, cùm potiùs pater dici deberet. RESPONDEO, id non esse absurdum, docẽt exempla allata, Isaac vocantis Rebeccam sororem, quæ erat neptis ex patruele: & Abraham vocantis Loth fratrem, qui erat nepos ex fratre.

TERTIO obijciunt: *Cum Abraham ait, filia patris*

mei loquitur de patre propriè dilecto, non de auo; ergo de sorore loquitur, non de nepte. Antecedens Caietanus probat: quia cùm addidit Abrahã: *Et non filia matris meæ,* sine dubio de matre propriè dicta loquebatur; igitur etiam cùm ait: *Filia patris mei,* de patre propriè dicto loquebatur.

RESPONDEO, de patre propriè dicto loquitur Abraham, quia de patre suo, non de patre Saræ loquitur; ait enim: *Filia patris mei,* non autem, filia patris eius. Is autem, qui propriè pater erat Abrahæ, pater impropriè, id est, auus erat Saræ: mater autem Abrahæ, non erat mater, neque auia Saræ, quia Aran pater Saræ, non erat frater Abrahæ vterinus, sed ex patre tantùm, & ideo dixit: *Filia patris mei,* non, Filia matris meæ. Quare improprietas non est in voce Patris, sed in voce filia, quæ pro nepte accipitur.

At cur non dixit apertè, Neptis patris mei? vel filia fratris mei? cur impropriè loqui maluit, quam propriè? Respondeo, quia dixerat: *Soror mea est,* debuit consequenter loqui, ac dicere: *Filia patris mei.* Præterea quia pater Saræ obiit ante auum, vt habemus in Gen. c.11. illa nõ alium patrem agnoscebat, quàm auum, & ideò etiam Abraham sororem illam appellare solebat. Et hoc est quod ait Chrysost. hom. 45. in Genes. quem perperam allegant quidam pro contraria sententia. Dicit enim appellatam sororem Abrahæ: quia eundem patrem vocabat, quem ille; nimirum quia patre propriè dicto amisso, non alium patrem nouerat, quàm auum.

QVARTO obijciunt: *Si non propriè soror erat Abraham Sara, ergo Regem fefellit, cum ait: Soror mea est.* RESPONDEO, non fefellit mendacio, sed eluſit ambiguitate, quod licitũ est, cùm aliquis interrogatur non iuridicè.

At saltem debuisset posteà rem totam aperire, cùm periculum euasisset, ne Regem illum in eam opinionem induceret, quasi cum sorore germana Matrimonium contraxisset. RESPONDEO, credibile est omnino, sermonem longiorem habitum inter Abraham, & Regem illum, & omnia fusè explicata, sed Scriptura breuiter, more suo, rem attigit.

QVINTO, obijci potest argumentum paulò difficilius. Nam si Sara filia esset Aran, & vxor Abrahæ, vt nos dicimus, debuisset gigni, cùm pater eius Aran septem esset annorum, quod fieri nullo modo potest. Id autem sequi, ita probo. Abraham erat decem annis senior, quam Sara, vt patet ex ca.17. Gen. vbi sic loquitur Abraham: *Putasne centenario nascetur filius, & Sara nonagenaria pariet?* ergo quando nascebatur Sara, decem annorum erat Abraham. Sed Aran erat iunior ipso Abraham, saltem duobus annis, cùm esset tertius ab ipso: genuit enim Thare tres filios, Abram, Nachor, & Aran, Gen.11. Ergo Aran erat octo annorum, quando nascebatur Sara; ergo anno septimo illam genuit, si est eius filia.

RESPONDEO, Aran maior erat natu, quàm Abraham, & quàm Nachor, licet ob dignitatem primo loco ponatur Abraham. Id verò non temerè, dico, neque solùm ad hanc soluendam difficultatem excogitaui, sed ex ipsa Scriptura didici: Nam Gen.11. sic legimus: *Vixit Thare septuaginta annis, & genuit Abram, Nachor, & Aran.* Ex quo loco habemus, an.70. Thare, iam natos fuisse tres istos filios: nõ enim Scriptura significat, eodem anno omnes tres genitos fuisse, sed illo anno iam habere cœpisse ipsum Thare tres filios, vnum videlicet illo anno genitum, & alios antecà. Illo autem anno natus est Abraham; Scriptura enim in Genesi semper indicat tempus natiuitatis eorũ, quorum texit genealogiam, vt sciamus ætatem totius mundi, aliis prætermissis, qui ad istam Chronologiam non pertinent. Ita videmus Scripturam Gen. 4. prodidisse, quoto anno ætatis Adæ natus sit Seth, per quem texitur Chronologia, non autem quoto anno eiusdem Adæ natus sit Abel, vel Cain, & Gen. 5. dicitur Noë, cùm quingentorum esset annorum, genuisse Sem, Cham, & Iaphet, vbi notatur præcisè annus, quo natus est Sem, quia per illum deducitur Chronologia: & in reliquis idem obseruare licet. Cùm ergo solus Abrahã ex filiis Thare sit is, cuius explicatur genealogia, & per quem texitur Chronologia, necesse est dicere, illo anno ipsum natum esse, alios autem anteà. Proinde Aran non septem, sed fortè viginti septem, aut triginta septem annorum erat, quando genuit Saram: quod etiam inde confirmatur, quia obiit ante ceteros, & quia etiam Nachor filiam eius accepit.

TERTIVM argumẽtum principale ducitur ab exemplo Thamar filiæ Dauid, quæ cũ à fratre suo Ammon opprimeretur, dixisse legitur: *Noli frater mi, noli opprimere me, noli facere stultitiam hanc; quin potius loquere ad Regem, & non negabit me tibi.* 2. Reg.13. Ex hoc enim loco intelligimus, non fuisse inusitatum, vt à fratribus ducerentur sorores: alioqui enim, vnde consilium illud puellæ venisset in mentem?

RESPONDENT aliqui, Thamar non fuisse re vera filiam Dauid, sed priuignam, atque ideo fuisse quidem sororem vterinam Absalon, sed nõ sororem vllo modo Ammon. At hoc defendi non potest. Nam in illo ipso cap.13. lib. 2. Reg. vocatur Thamar filia Regis, & soror Ammon, & clarissimè li.1. Parali. c.3. enumeratis omnibus filiis Dauid, subiungit Scriptura: *Omnes ij filij Dauid, absque filiis concubinarum, habuerunt que sororem Thamar:* nõ potuit autem Thamar soror esse omnium filiorum Dauid, qui ex variis vxoribus, & concubinis nati fuerant, nisi eundem cum illis patrem habuerit.

RESPONDENT igitur alij, Thamar fuisse quidem veram sororem Ammon, & bene nosse, tale coniugium esse illicitum, sed tamen illa verba protulisse, vel quia nullum aliud cõsilium in illis angustiis ei occurrit, vel quia putauit fratrem perturbatũ illa vehementi passione non animaduersurum fuisse, illicitum esse coniugium cum sorore. At neque hoc dici potest; nam Thamar seriò loquutam de coniugio futuro, si à Rege id peteretur; indicãt eius verba in eodem capite. Nam cùm vi compressa à fratre, in summum odium amore cõuerso, expelleretur, dixit: *Maius est hoc malum, quod nunc agis aduersum me, quàm quod antè feceris, expellens me.* Voluit igitur illa cum eo more coniugis permanere; atque id satagebat, vt Dauide consentiente, ab Ammone in vxorem duceretur.

Quo posito, ad argumentum RESPONDEO, non posse firmum argumentum duci ab opinione, & verbis vnius puellæ, quæ etiamsi nunquam viderat tale coniugium, & ipsa etiam absolutè id horrebat: tamen existimauit minus malum esse à fratre duci in vxorem, quàm vi stuprari, præsertim si Regis assensus accederet.

QVARTVM argumentum simile est superiori; ducitur enim ab exemplo Adoniæ, qui nouercam suam Abisag Sunamitidem petiit in vxorem, 3. Reg.2.

RESPONDEO PRIMO, non constat Abisag fuisse vxorem Dauid, & per hoc neque constat fuisse nouercam Adoniæ filii Dauid. Nam vt loco citato dicitur, ministrabat illa Dauidi seni, atque ad eum calefaciendum cum eo cubabat, sed neque vocatur vxor, neque Dauid eam cognouit, vt Scriptura loquitur in eodem loco.

SECVNDO, cùm Adonias ob eam petitionem à Salomone pœna capitis affectus fuerit, signum est, illum rem illicitam postulasse: certè enim plus valere debet sententia Salomonis Regis sapientissimi, quàm postulatio Adoniæ.

CAPVT XXIX.

Rectè ab Ecclesia prohiberi coniugia, vsque ad quartum vel septimum gradum consanguinitatis, & affinitatis.

SEQVITVR ordine QVARTA propositio, quę talis est; *Rectè Catholica Ecclesia coniugia prohibuit olim vsque ad septimum, postea vero vsque ad quartum gradum consanguinitatis, & affinitatis.* Hæc est contra omnes hæreticos suprà nominatos: omnes enim de hac re Ecclesiam reprehendunt.

Ac duo quidem probanda essent. PRIMO, Ecclesiam posse leges ferre de gradibus cognationis. SECVNDO, caussam habuisse cur eiusmodi leges tulerit. Sed illud primum iam est probatum supra in disputatione de impedimento voti solemnis: probatur igitur illud secundum quatuor rationibus, quas ferè ex Patribus desumpsit S. Thom. in 2. 2. q. 154. art. 9.

PRIMA ratio ducitur ab honore debito consanguineis, & affinibus: docet enim ipsa natura, parentibus, & consequenter aliis consanguineis, & affinibus deberi peculiarem verecundiam, reuerentiam, seu cultum, & obseruantiam. Huic autem reuerentiæ repugnat maximè coniugalis actus, qui sine turpitudine quadam, & irreuerentia exerceri non potest. Quocirca Leuit. 18. cùm prohibetur coniugium cum matre, caussa redditur: *Quia mater tua est:* & cum prohibetur coniugium cum nuru, dicitur: *Quia vxor filij tui est.* De quare sic loquitur AVGVSTINVS li. 15. de ciuit. cap. 16. *Nescio quomodo ineſt humanæ verecundiæ quiddam naturale, atque laudabile, vt cui debet caussa propinquitatis verecundiam, ab ea contineat, quamuis generatricem, tamen libidinem, de qua erubescere videmus & ipsam pudicitiam coniugalem.* Hæc autem ratio eousque valet, quousque habetur notitia cognationis: solent autem homines ordinarie vsque ad quartam generationem se cognatos agnoscere, deinceps autem vix vlli sunt, qui se pro cognatis habeant.

SECVNDA ratio ducitur à consuetudine, & familiaritate, quæ inter consanguineos & affines esse debet. Nam parentes, & filii, fratres, & sorores, aui, & nepotes, nouerca, & priuigni in eadem domo habitant, & assiduè noctu, & interdiu simul versantur: ceteri etiam propinqui, crebrò, & fidenter propinquos adeunt, & cum illis manent. Vt autem ista intima cõsuetudo innoxia esset, oportuit omnino inter eiusmodi personas coniugia interdicere: alioqui enim tria mala ex ista assidua conuersatione nasceretur. VNVM, quòd nimis facilè, & nimis etiam citò, ac temerè Matrimonia conciliarentur. Deinde maxima præberetur incestibus occasio: facilius enim peccata cõmittuntur cum eis, cum quibus ius est Matrimonii contrahendi, quàm cum aliis. Denique essent omnia plena malis suspicionibus; & affabilitas, blanditiæque, & oscula, quæ nunc inter propinquos pietatis sunt, tũc libidinis esse non temerè crederentur. Atque hanc rationem amplificat S. Ambros. in epist. 66. ad Paternum.

TERTIA ratio sumitur à studio charitatis inter extraneos dilatandæ. Nam per Matrimonia coniunguntur, & colligantur homines vinculo necessitudinis. Quòd si inter propinquos Matrimonia contrahãtur, perit hic fructus amplissimus propagandæ necessitudinis: nam ad vnam personam multa vincula inutiliter restringuntur, quæ in multas vtilissimè spargi potuissent. Si enim frater, exempli caussa, sororem ducat vxorem; idem erit frater & maritus respectu vxoris, & idem erit filius, & genet respectu patris; & ille erit simul pater, & socer respectu filii. Itaque duo vincula dilectionis reducuntur ad vnum, quæ duos vnire potuissent. Hanc rationem adfert idem Ambrosius in eadem epist. 66. & Augustinus libro decimoquinto ciuitatis, cap. 16.

QVARTA ratio sumitur ab vsu moderato officii coniugalis. Cùm enim naturaliter consanguinei diligantur, si adderetur etiam amor coniugalis, cresceret plus debito carnalis amor. Quæ ratio ex Arist. in 2. lib. politic. deprompta est.

Aduersus hanc propositionem sunt hęc aduersariorum argumenta. PRIMO, obijcit Ioan. Brẽtius in comment. Leuit ad capit. 18. *Romanus Pontifex non est supra Christum, cùm ipse etiam non nisi Vicarium eius se faciat. At Christus non venit leges politicas constituere, sed verbum Dei annunciare; ergo nec Romanus Pontifex debet, aut potest eiusmodi leges ferre.*

RESPONDEO PRIMO, Christus non tulit quidem politicas leges, sed potuit tamẽ ferre, si voluisset; & quod per se potest, potest etiam per Vicarios, præsertim cùm eæ leges ad æternam salutem fidelium necessarię iudicantur.

SECVNDO, leges de Matrimonio non sunt merè politicæ, sed etiam spirituales, cùm Matrimonium sit Sacramentum. Vnde Christus ipse, sicut leges aliquas tulit de Sacramentis ceteris, ita etiam de Matrimonio, cùm sustulit polygamiam & repudium: & sicut reliquit Ecclesiæ potestatem multa alia statuendi circa alia Sacramenta, ita etiam circa Matrimonia. Quare plena sunt Concilia vetera canonibus de Matrimonio, vt videre est in Concilio Turonensi II. in quo multorum Conciliorum canones allegantur.

SECVNDO obijcit Lutherus in Babyl. cap. de Matrimonio, & Bucerus in cap. 19. Matth. *Deus melius nouit, quæ sint personæ aptæ ad Matrimonium, & quousque se extendant gradus cognationis, quàm vllus homo. At ipse non prohibuit coniugia, nisi vsque ad secundum gradum in linea inæquali, ergo temerè prohibentur ab hominibus coniugia in gradibus vlterioribus.*

RESPONDEO, Deus sapientissimè & planè diuinè legem dedit populo suo, quam tamen legem eadem sapientia sua noluit nobis esse communem, sed illi tantum populo peculiarem: aliud enim conueniebat illi vni populo, aliud Ecclesiæ Christianæ per omnes Gentes diffusæ: illi enim populo, non fuit admodum restringenda lex coniugii, tum quòd pauci essent, tum quod in eadem tribu opes propriæ conseruãdæ erant, tum denique, quod illi valdè proni essent ad vxores repudiandas. Cum enim consanguineæ magis diligantur, quàm externæ mulieres, quo minus illæ arcebantur à Matrimoniis cum consanguineis, eò magis claudebatur aditus ad repudia. Denique sicut ob infirmitatem illius Gentis permittebantur repudia, & polygamia; ita etiam concedebantur Hebræis coniugia in quibusdam gradibus, in quibus Christianis minimè deceret concedi. Vnde sanctus Augustinus, lib. 15. ciuitat. cap. 16. fatetur, antiquis licita fuisse coniugia cum consobrinis, & ea tamen Christianis rectissimè prohiberi.

TERTIO obijciunt Beza, & Kemnitius, ille in libro de repudiis, iste in 2. part. Exam. Trident. Conc. pag. 1235. aliquot Concilia vetera, vt Epannense ca. 30. Turonense II. can. 12. Parisiense I. ca. 4. in quibus non prohibentur coniugia, nisi vsque ad secundũ gradum: quibus addi potest testimonium S. Gregorii in responsis ad interrogata Augustini Anglorũ Episcopi, ca. 6. vbi docet, in tertio & quarto gradu Matrimonia contrahi posse, modò à secundo omnino abstineatur. Ex quibus testimoniis colligũt aduersarii, prohibitionem

quarti

quarti gradus,& multò magis ſeptimi,antiquæ Eccleſiæ fuiſſe incognitam.

RESPONDEO,falſum eſt,antiquitati incognitam fuiſſe legem de prohibitione vſque ad ſeptimũ gradum. Nam in primis Alexander II. qui ſedit poſt annum Domini M.LX.in Concilio Lateranenſi,vt habemus can. Ad ſedem, 35.q.5. affirmat antiquum morem Eccleſiæ per longa tempora duraſſe, vt vſque ad ſeptimum gradum coniugia interdicerentur.Sanctus Gregorius,qui anno D.C.ſedebat, id eſt,460. annis, ante Alexandrum II.lib.12.epiſt.31.ad Felicem Epiſcopum Meſſanenſem apertiſſimè ſcribit, ſe cum ſolis Anglis ob recentem conuerſionem ad fidem diſpenſaſſe,vt in tertio & quarto gradu Matrimonia cõtraherent, cùm alioqui vſque ad ſeptimum communi lege interdicãtur:ex quo ſolutum manet argumentum ex Gregorio antea factum. PRÆTEREA Iulius Papa,qui plus ducentis annis Gregorium anteceſſit,affirmat, nulli permittendum eſſe Matrimonium contrahere intra ſeptimum gradum,vt habetur can.Nullum,35.q.2.& apud Iuonem.lib.7.decreti.

Extat etiam Concilium Toletanum II. celebratum ante tempora S. Gregorii, vbi in 5. cap. ſtatuitur, vt Matrimonium nullus contrahat cum propinquis vllis,vſquequo lineamenta affinitatis generis ſucceſſione cognoſcit;quem locum explicat Alexander II.loco citato, vt ſenſus ſit, prohibita eſſe coniugia in omnibus gradibus,& proinde in ſeptem, nullus enim vltra ſeptimum cognitionem vllam agnoſcit. Simile factum eſt decretum in Germania, in Concilio Vvormatienſi, referente Gratiano canon. in Copulatione, 35.q 2 vbi prohibentur coniugia in propria cognatione,vſque dum generatio agnoſcitur, aut memoria retinetur. Concilium item Agathenſe in Gallia celebratum ante illa omnia,quę aduerſarii citant,cant.61. poſt prohibitionem graduum aliquorum,addit generalem prohibitionem , ne quis vllam conſanguineam ſuam ducat vxorem. Exſtat denique apud eundem Gratianum eadem cauſſa ,35. q.2 can. Nulli, & cant. Contra dicimus, duo alia Concilia Gallicana. Lugdunenſe,& Cabylonenſe , in quibus rurſum ad ſeptimum vſque gradum Matrimonia prohibentur. Habemus igitur morem ſiue legem de ſeptem gradibus, non fuiſſe incognitam antiquitati,cùm in Italia,Gallia,Hiſpania,& Germania multis ſeculis viguerit, & ante annos M. initium cœperit.

Ad illa igitur tria Concilia ab aduerſariis citata,Dico, enumerari in illis Conciliis præcipuos quoſdam gradus,ſed non negari eſſe etiã alios prohibitos. Nam Concilij Turonenſe II.remittit ſe ad ſuperiora Concilia,vt ad Epannenſe,& alia,& apertè profitetur,ſeruanda eſſe ſtatuta veterum:Epannenſe autem adducit initium canonis 61. Concilii Agathẽſis anteà celebrati: ex quo intelligimus ,omnia conuenire cum Agathenſi,vbi generaliter prohibetur cum omnibus conſanguineis Matrimonium.

ADDE quod etiamſi conſtaret ea Concilia permiſiſſe coniugia vltra ſecũdum gradum, nihil abſurdi ſequeretur : poteſt enim in eiuſmodi rebus mutabilibus, mutatio,& varietas facilè accidere.

QVARTO,obijciunt idem Beza & Kemnitius, rationem Lateranenſis Concilii,cur prohibitio reſtricta ſit ad quartum gradum, omnino ridiculam , & puerilem eſſe:redditur enim ea cauſſa,quia quatuor ſunt humores in corpore humano , prout ex quatuor elementis hominem conſtat eſſe compoſitum.

RESPONDEO,Concilii illius omniũ frequentiſſimi,& celeberrimi ſanctio , qua cognatio ad quartũ gradum reſtricta eſt, non ea ratione nititur , quam hæretici exagitandam ſuſceperunt,ſed aliis longè grauioribus, vt patet ex cap.50. eiuſdem Concilii. Præcipua autem ratio eſt,quia experientia docet , non poſſe hoc tempore tot graduum prohibitionem ſine ingẽti diſpendio conſeruari.Nam quia ætas decreuit,& charitas refrixit,& concupiſcentia aucta eſt,fit ſæpiſſimè, vt homines non recordentur tantæ multitudinis conſanguineorum,& affinum,& ſe ad illos,tanquam ad extraneos habent,& ideo frequenter in gradibus prohibitis plurimi ex ignorantia,vel negligentia contraherent Matrimonia, ſi adhuc prohibitio illa duraret: inde autem plurima dubia, lites , & ſcandala orirentur. Quare vt rectè fecerunt veteres,qui eos gradus ſeruarunt , quamdiu experientia docuit commodè poſſe ſeruari: ita rectè fecerunt poſteriores, qui eos gradus ad pauciores reuocarunt,quando ab eadem experientia docti viderunt, iam non poſſe amplius ſine magno diſpendio,vt Concilium loquitur, obſeruari. In quarto autem gradu rectè fixus eſt terminus,quia cùm homines plurimi quartam generationem videant , non poteſt facilè conſanguinitas vſque ad eum gradum obliuioni mandari.

PORRO ratio illa de quatuor humoribus, non vt ratio primaria,ſed vt congruentia quædam adfertur:neque tamen inepta , aut ridicula eſt , ſed planè phyſica, vt S. Thomas oſtendit in 4.diſt 40. q.1. art. 4. Quia enim homo ex quatuor elementis conſtat , colligitur idmodum probabiliter, in quarto gradu penitùs deficere vim illam ſanguinis eiuſdem,quæ à primo ſtipite trahitur. In permiſtione enim ſanguinis à patre accepti cum alio extraneo ,quæ fit in generatione; id quod eſt ſubtiliſſimum, nimirum vis ignea, 1. confunditur, & perit,2. vis aërea,3. aquea,4. terrea. Quare in quarta generatione totus ille ſanguis perire videtur.

CAPVT XXX.

De cognatione ſpirituali,& legali,déque Publica honeſtate & Affinitate ex fornicatione.

QVINTA propoſitio : *Cognatio ſpiritualis , & legalis, Publica iuſtitia, & Affinitas ex fornicatione merito ab Eccleſia inter impedimenta Matrimonij referũtur.* De cognatione ſpirituali, & legali integri tituli exſtãt in epiſtolis decretalibus;multa etiam teſtimonia veterum legi poſſunt apud Gratianũ,30.q.1.& 3. Præterea rationes quatuor pro confirmatione propoſitionis ſuperioris,vim etiam habent in his duabus cognationibus. Neque aduerſarii aliquid ſolidi contra adferunt,licet has cognationes more ſuo irrideant.

Lutherus in li.de capti. Babylon.ca.de Matrimoniõ, & eum ſequutus Beza in libro de repudiis, illud obijciunt , quòd omnes Chriſtiani ſint fratres , & omnes Chriſtianæ ſorores: proinde omnes inter ſe ſpirituales cognati. Quocirca aut Cognationem ſpiritualem non debere cenſeri impedimentum,aut certè cum ſolis Ethnicis Chriſtianos coniugia celebraturos.

Sed facilè eſt reſpondere.Nam impedimẽtum Cognationis ſpiritualis non ex iure naturæ,ſed ex Eccleſiæ arbitrio pẽdet:Eccleſia autem non quamlibet ſpiritualem cognationem impedimẽtum eſſe voluit , ſed eam ſolam,quæ ex Baptiſmo, & Cõfirmatione oritur. Nam vt hanc cognationem impedimentum faceret, habuit cauſſa rationabilem, quia vnus ab alio recipit eſſe ſpirituale , & ideo debet illi peculiarem reuerentiam, &c. neque vllum abſurdum ex hac impedimenti additione ſequi videbat. At vt cognationẽ,quæ eſt inter omnes Chriſtianos, impedimentum faceret, neque cauſſam habuit (non enim quatuor illæ rationes in hac cognatione locum habent) & abſurdum

maximum sequi videbat, nimirum vt cogerentur fideles infidelibus.

IAM verò Publica honestas, est inchoata quædam affinitas: sicut sponsalia Matrimonium inchoatum dici possunt; ideo sicut perfecta affinitas impedimentum est Matrimonium dirimens in omnibus gradibus, ita par erat, vt Publica honestas Matrimonium in aliquo saltem gradu dirimeret.

DENIQVE affinitas ex fornicatione, vera affinitas est, licet paulò imperfectior, quàm ea sit, quæ oritur ex legitimo Matrimonio: quod si vera est affinitas, nulla causa est, cur non dirimat Matrimonium. Esse autem affinitatem veram eam, quæ oritur ex fornicatione, perspicuum est. Nam affinitas nascitur ex eo, quod per coniugium duæ personæ efficiuntur vna caro: at per fornicationem etiam duæ personæ efficiuntur vna caro, dicente Apostolo 1. Corinth. 6. *Qui adhæret meretrici, vnum corpus efficitur. Erunt enim,* inquit, *duo in carne vna.* PRÆTEREA ex fornicatione oritur vera cognatio, cum sit verè pater, qui sic generat, & verè filius, qui sic generatur: cur igitur ex fornicatione oriri non possit affinitas? ADDE, quòd legimus in libro secundo Regum, capite vicesimo, decem concubinas Dauid, quas filius eius Absalon violauerat, inclusas ab eodem Dauide fuisse, & nunquam amplius ab eo cognitas; quia nimirum factæ erant illæ omnes, quasi nurus, ob coniunctionem cum filio suo.

CAPVT XXXI.

De duobus impedimentis non dirimentibus.

EGIMVS hucusque de impedimentis omnibus dirimentibus Matrimonium. Nunc de duobus illis, quibus supra diximus Matrimonium contrahendum impediri, non tamen dirimi contractum, breuiter agendum est. Impedimenta erant; Ecclesiæ interdictum, & tempus feriatum.

Per Ecclesiæ interdictum intelligitur communiter Matrimonium clandestinum, quod sub grauibus pœnis in iure canonico interdicitur, ac potissimū in Concilio Lateranensi, ca. 5. & nuper in Concilio Trident. sess. 24. non solùm prohibitum est, sed etiam planè irritatum ac illegitimum redditum, vt iam qui ita contrahunt, verum non habeant Matrimoniū, sed in perpetua fornicatione maneāt. Potuisse autem Ecclesiam hæc Matrimonia irritare, dubitare non potest qui credit, potuisse eandem Ecclesiam irritare Matrimonia in certis gradibus cognationis, vel ob votum solemne continentiæ, aut aliis de caussis, de quibus supra diximus: eadem est enim omnium ratio.

Aduersarij probant, quod nunc tandem Matrimonia clandestina pronunciemus illegitima; sed nos reprehendunt, quod ante Concilium Tridentinum ea pro veris, & ratis haberemus; cùm tamē damnatemus, ac detestaremur. Itaque Martinus Kemnitius in 2. parte Exam. pagin. 1280. & 1281. sic loquitur: *Audi vero qualia ἀσύστατα Tridentina Synodus de hac quæstione statuat. Fatetur Ecclesiam talia clandestina Matrimonia semper detestatam esse, atque prohibuisse: & tamen simul anathemate damnat, qui ea vera & rata esse negant. Potestne igitur detestanda & prohibita coniunctio facere verum Matrimonium? Hoc est; detestanda, & prohibita coniunctio iuxta Tridentinum Concilium, est legitima, & diuina coniunctio.* Hæc ille.

SED facilis responsio est. Nam idem Matrimonium esse ratum, vtum, legitimum, diuinum & simul detestandum, prohibitum, Deoque inuisum, non sunt ἀσύστατα, nisi in capite malè sano Kemnitij, & eius sodalium. Nam si essentiam Matrimonij spectes, ante Concilii Tridentini decretum verum, ratum, legitimum, & diuinum erat coniugium clandestinum: nihil enim ei deerat eorum, quæ ad essentiam Matrimonii Deus requiri voluit, cùm adesset materia, forma, atque intentio. Si tamen ordinem, & modum spectes, erat detestādum, prohibitum, ac Deo inuisum, neque hoc mirū videbitur, si animaduertas in aliis quoque Sacramentis idem vsu venire. Nam si quis aqua vera cum debita forma verborum, & intentione ministri, ac suscipientis baptizetur; sed absque proposito vitæ melioris, cum animo à Deo auerso, & in peccatis obdurato; eiusmodi Baptisma verum, ratum, legitimum, ac diuinum erit, neque repeti sine sacrilegio poterit: & tamen simul detestandum, prohibitum, Deoque inuisum, & tum danti, tum accipienti perniciosum. Vide quæ suprà diximus, cap. 9. & 20.

ALTERVM impedimentū, quod tēpus feriatum dicitur, nihil significat aliud, nisi interdictā esse nuptiarū solēnitatem certis anni temporibus. Et quidē antiquo iure prohibebantur solemnes nuptiæ ab initio Aduētus vsque ad Epiphaniam; item à Septuagesima, vsque ad octauā Paschæ; denique à diebus Rogationū vsque ad octauā Pentecostes. De qua re extant decreta Conciliorum antiquorum, & Pontificū, apud Gratianum 33. q. 4. & inter alia, Concilii Laodiceni, cap. 25. quod Concilium ante annos MCC. celebratum est: exstat etiam aliud decretū, extra de feriis, cap. Capellanum.

Ratio huius prohibitionis est, quia toto anno festa omnium celebertima sunt hæc tria, Natale Domini, Pascha, & Pentecoste; atque in his tenebantur omnes ad Eucharistiam accedere ex Cōcilio Agathensi, can. 18. Solemnitas autem nuptiarum res est magnę distractionis, cùm conuiuia, aliique apparatus fieri soleant. Vt igitur Christiani homines sine impedimento ad ea festa spiritualia, & ad Sacramētum Eucharistiæ suscipiendum parati inuenirentur, optimo consilio ab Ecclesia solemnes nuptiæ tribus illis temporibus prohibitæ fuerūt. Quā tamen prohibitionē nuper Tridentinum Concilium sess. 24. cap. 10. temperauit, atque ad duo tantum tempora redegit; solùm enim ab Aduentu Domini vsque ad Epiphaniam, & à die Cinerum vsque ad octauā Paschæ solemnes nuptias interdixit.

PORRO hanc vtilissimam legem simpliciter damnat Caluinus lib. 4. Instit. ca. 19. §. vlt. Kemnitius item in 2. parte Exam. pag. 1271. laudat quidem vt bono zelo institutum à veteribus, sed duo quædam reprehendit: VNVM; quòd institutum hoc retineatur, cùm caussa eius cessauerit: caussa enim fuerat, quia ter in anno populus communicabat corporis Dominici Sacramēto; nunc autem semel tantùm ad Cōmunionem accedere cogitur. ALTERVM, quòd assumi cœperit noua opinio, quasi sanctitas illorum temporum non posset ferre commistionem carnis in copula coniugali, sicut quōdam in sacris Bonæ Deæ cogebantur secubare.

SED in vtroque fallitur Kēnitius. Nam etiamsi non teneantur Christiani omnes lege Ecclesiastica ad Cōmunionem accedere, nisi in Pascha: tamen adhuc viget consuetudo in tota Ecclesia communicādi in Natali Domini, adeò, vt rari sint omnino, quid id non faciant. In Pentecoste rarior est cōmunio, & ideo etiam fortasse Concilium Tridentinum hoc tempore nuptias solemnes fieri permisit.

ADDE quod non est sola Communio caussa illius decreti, sed celebritas etiam principalium festorum, ad quæ Ecclesia per ieiunia & orationes filios suos prępparare satagit: non autem bene conueniunt pompę nuptiales, conuiuia, saltationes, & alia signa lætitiæ, cum præparatione illa, præsertim, Quadragesimæ, & Aduentus. Nec in vllo decreto eorum, quæ habentur 33.

quæst.4.vel in titulo de feriis,expressè ponitur causſa Communionis,sed solùm festorum celebratio.

In Altero more suo mentitur Kemnitius:nam neque vllus eam opinionem alluit decreto, & multi cõtrarium expresse docent.Nam S.Thomas in 4.dist.32. q.1.art.5.q.4.ad 2:& Caietanus in Summa de peccatis, verbo, Nuptiæ.& Nauarrus in Enchiridio,c.22.num. 71. docent, non interdici illis temporibus celebrationem matrimonii per verba de præsenti, & etiam consummationem ; sed solemnem tantum sponsæ deductionem,& publicam illam pompam,& conuiuia,quę in solemnitate nuptiarum adhiberi solent.

Sed quanquam hoc præcepto,de quo nunc agimus, non prohibeatur officium coniugale, tamen in præcipuis solemnitatibus, & maximè si communicandum sit corpori Dominico,abstinendum esse à copula coniugali, multis Patrum testimoniis probant Gratianus 33.q.4.& Magister sent.lib.4.dist.32.

Et habemus fundamenta huius in diuinis literis. Nam Exod.19.Hebræi accepturi legem,& celebraturi primum festum Pentecostes, iubentur triduo integro præparari, & non appropinquare vxoribus. Et1. Reg. 21. Achimelech sacerdos negat Dauidi panem sanctum , nisi mundus esset à mulieribus : ex quo loco S. Hieronymus lib.1.in Iouin.& in Apologia pro eodem lib. deducit, multo minus dignum esse pane cœlesti, qui non se continet ab vxore. Denique B. Paulus 1. Cor. 7. vult coniuges ex consensu mutuo à copula coniugali abstinere , vt vacent orationi. At certè in præcipuis festis orationi vacandum est : ergo & à copula abstinendum.

Neque obstat , quod citat Kemnitius, thorum immaculatum à Paulo appellari coniugium. Nam etsi culpa vacat officium cõiugale,si loco,& tempore fiat; tamen certè non vacaret culpa, si fieret in foro, inspectante populo,& multò minus si in templo Deo sacro. Quid ergo mirum est,si Catholici dicant , in tempore sacro,& maximè quando communicandum est,à coniugali copula esse abstinendum?

A Catholici distinguunt de causſis matrimonialibus. Quædam enim sunt omnino politicæ, vt de dotibus, de successionibus , de hæreditatibus ,&c. Quædam sunt omnino spirituales,vt de partibus Sacramenti,de benedictione sacerdotali, &c. Quædam partim sunt politicæ partim spirituales , vt de gradibus cognationis,de diuortiis,de impedimẽtis,& aliis,quę ad ipsum contractum matrimonii pertinent : quatenus enim contractus ille naturalis est, materia est politica, quatenus idem contractus est fundamentum Sacramenti,& res conscientiæ spiritualis est.

Et quidem causſas Primi generis non negamus ad politicum magistratum simpliciter pertinere : vnde etiam quotidie intra Catholicam Ecclesiam coram iudice seculari causſæ illæ aguntur.

B Causſas Secvndi generis nemo negare potest ad solam Ecclesiam : alioqui quo tempore nulli Principes, nullive Magistratus politici Christiani erant, oportuisset causſas omnino spirituales ad infidelem iudicem deferre, aut sine legitimo iudice causſæ illæ fuissent.

Potissima quæstio est de causſis Tertii generis, quas quidem nos dicimus ad politicum Magistratum pertinere posse, sed cum subordinatione ad Ecclesiasticum; simpliciter autem ad Principẽ Ecclesiasticum pertinere, vt in Concilio Tridentino, sess. 24.can.12. definitum est. Id suprà breuiter est probatum,in disputatione de impedimento voti solemnis: & nunc rursus tribus rationibus confirmatur.

Primo, Matrimonium est Ecclesiæ Sacramentum; neque apud Christianos separatur contractus legitimus matrimonii à Sacramento matrimonii, cùm omnis legitimus contractus matrimonii hoc ipso sit Sacramentum matrimonii.Ergo iudicare,an aliquis contractus matrimonii sit legitimus , est iudicare , an ille contractus sit Sacramentum:sed de Sacramentis iudicare,,ad Ecclesiam spectat; igitur & de tali contractu iudicare,ad Ecclesiam spectat.

Secvndo etiamsi matrimonium Sacramentum non esset,tamen quia res est conscientiæ,ex legibus diuinis pendens , ad pastores animarum sine dubio pertineret, quemadmodum quæstiones de cambiis, de censibus,aliisque cõtractibus, in quibus interdum absconduntur vsuræ,ab Ecclesia iudicantur,Quare mera calumnia est illa Kemnitii in 2.par. Exam. pag.1226. vbi dicit, Catholicos ex matrimonio Sacramentum fecisse, vt causſæ matrimoniales soli iudici Ecclesiastico subiectæ essent.

Tertio, probatur ex praxi totius Ecclesiæ. Nam Imprimis Christus ipse causſam de diuortio, & repudio, non remisit ad politicum Magistratum , sed ipse D iudicauit Matth.5. & 19. Deinde Apostolus 1 Cor.7 causſam coniugii inter fidelem,& infidelem,similiter cognouit, neque ad Magistratũ eam reiecit. Denique plena sunt Concilia, & Pontificum rescripta legibus & sententiis in causſas matrimonii : siquidem, vt ex epistolis decretalibus cognosci potest , semper in Ecclesia hæc fuit consuetudo,vt de eiusmodi causſis,non Reges,sed Pontifices consulerentur.

Neque ista iudicia Christi , Apostoli, Pontificum & Conciliorum , fuerunt meræ interpretationes verbi Dei, vt Kemnitius somniat, sed legitimæ sententiæ coactiuæ. Nam Christus apertè legem tulit,de tollendo repudio Iudæis permisso : sic enim loquitur Apostolus de illa Christi lege: *Iis qui Matrimonio iuncti sunt præcipio non ego, sed Dominus,vxorem à viro non discedere:quod si discesserit,manere innuptam, aut viro suo reconciliari*,1.Cor.7.

Præterea in Testamento veteri circa dubias quæstiones mittebãtur homines ad Sacerdotem,vt verum

CONTROVERSIA VI.

CAPVT XXXII.

Causſæ matrimoniales ad Ecclesiæ iudicium pertinere.

Sexta restat controuersia de causſis matrimonialibus , quæ breuissimè poterit expediri. Multi ex aduersariis causſas matrimoniales ad politicum magistratum simpliciter reijciunt , vt Philippus Melanchthon in locis,tit.de coniugio. Ioannes Brentius in Apologia pro Confessione Vvitembergensi , & alij.

Martinus tamẽ Kemnitius in 2.part.Exam.Tridentini Concilii , pag.1272. distinguendum esse putauit. Scribit enim Ecclesiæ esse , non autem politici Magistratus , respondere de casibus conscientiæ , qui circa matrimoniũ ex verbo Dei pendent; tamen ferre leges de matrimonio , non ad Ecclesiam , sed ad politicum Principẽ pertinere contendit;idque probat, tum quia legem prohibentem coniugia consobrinorum , non Episcopi , sed Theodosius Imperator tulit , tum quia Concilium Mileuitanum legem de diuortio ab Imperatore petendam esse decreuit. Itaque Kẽnitius circa matrimonium , non aliam tribuit Ecclesiæ potestatem, quàm explicandi verbum Dei, qualem nos concionatoribus & priuatis Doctoribus concedimus.

iudicem,non vt simplicem consiliarium.nam Deutero.17. iubebatur occidi, qui sententiæ Sacerdotis non acquiescebat. Et sanè æquum non est, maiorem fuisse sacerdotis Aaronici, quàm Christiani Pontificis auctoritatem.

DENIQVE cur non potius ad homines doctos,quam ad Pontifices causſæ istæ ordinariè ferebantur, si consultoris sapientia, non iudicis auctoritas in Sacerdotibus quærebatur? SED de potestate Ecclesiastica, ex qua particularis ista quæstio de Matrimonio pendet, satis fusè alibi disseruimus.

Argumenta duo Martini Kemnitij, nihil concludunt. Nam quod ad legem Theodosij attinet,iam antea diximus; posse etiam Principem politicum de impedimentis Matrimonii legem ferre, sed principe Ecclesiastico approbante: si enim hic repugnet, lex illa irrita erit, quod in hac ipsa lege Theodosij cernimus. Nam cum non diu post, eam legem eius filii abrogassent, vt patet l.celebrandis.C.de nupt.& deinde etiam Iustinianus legem tulisset, vt licita essent Matrimonia inter consobrinos,§.duorum, Inst.de nuptiis, S. Gregor. Papa legem Honorii, & Iustiniani apertè reprehendit, in rescripto ad Augustinum Anglorum Episcopum, & contrà statuit; inter consobrinos illicita Matrimonia esse censenda: & hæc Pontificis lex,non autem illa Cæsaris in Ecclesia robur obtinuit.35. q.2. ca. Quædam lex.

AD illud autem Concilii Mileuitani, respondimus in disputatione de diuortio Patres eius concilii non petere legè,qua decernatur,non licere post diuortium vxorem aliam ducere priore viuente, sed qua puniatur pœna æterna, qui id fecerit: iam enim Patres ipsi in Concilio rem satis definierant, & definitioni suæ pœnam excommunicationis adiecerant.

CONTROVERSIA VII.

CAPVT XXXIII.

De cæremoniis Sacramenti Coniugij.

POSTREMA controuersia de ritibus, ac cæremoniis est, quibus Matrimonii Sacramentum in Ecclesia Catholica solet administrari. Id enim commune est omnibus Sacramentis,vt præter essentialem cæremoniam à Deo institutam, in qua Sacramenti essentia consistit, adhibeatur etiam aliqui alii ritus ex antiquo Ecclesiæ more,vel instituto, quo maiori cum pietate, ac deuotione Sacramentum percipiatur.

A In Matrimonio igitur hæ cæremoniæ obseruari solent. PRIMO, benedicuntur noui sponsi in Ecclesia à sacerdote. SECVNDO,offertur pro eis oblatio Eucharistiæ. TERTIO, velamine obnubuntur. QVARTO, vitta partim candida, partim purpurea simul iunguntur. QVINTO,annulo à sacerdote benedicto,sponsus sponsam donat. SEXTO, variis precibus coniugium recens contractum Domino commendatur. SEPTIMO, cohortatione sacerdotali monentur officii, vt honestè in matrimonio se gerant. Horum rituum duos postremos aduersarii etiam seruant, vt ex libello Caluini de Sacramentis ministrandis, & ex aliis hæreticorum agendis perspicuum est.

Et sanè mirum est, cur Caluinus in libello, cui titulum fecit, Formula Sacramentorum administrandorum,tam seriò tractet de ritu Matrimonii celebrandi, eumque cum ritu Baptismi,& Eucharistię coniungat, cum tamen Matrimonium Sacramentum esse neget. Sed ita contingit aliquando pertinacibus,vt quod ore negant,factis affirment.

B Ceteros ritus, quos Catholici seruant, non dubito eis patum probari: tamen neque Kemnitius ad ca. 11. sess.24.Concilii Tridentini,vbi anathema dicitur hos ritus contemnentibus,aliquid scripsit contra has cæremonias; neque apud alios auctores, vllum legi aduersus easdem cæremonias solidum argumentum. Quare satis erit hoc loco, ex veterum auctoritate ritus illos confirmare.

Ac primum extat testimonium NICOLAI Papæ, qui sedit ante annos DCC. & habetur can. Nostrates,30. q. 5. Deinde extat testimonium ISIDORI lib. 2. de officiis,cap. 19. vbi etiam ratio singulorum redditur. Floruit autem Isidorus ante annos plus CM. Adhæc SIRICIVS Papa in epist.1. cap.4. & INNOCENTIVS I. item Papa,in epist.2.cap.6. benedictionis sacerdotalis,quæ nubentibus dari solet, meminerunt: eiusdem etiam mentionem faciunt Patres Concilii IV. CARTHAGINENSIS, quorum vnus fuit S. AVGVSTINVS cap.13. S. AMBROSIVS in epist.70.ad Vigilium,non procul ab initio,non solùm benedictionis meminit,sed etiam velaminis, quo noui sponsi à sacerdote in Ecclesia operiuntur: vnde etiam nuptias dictas esse interpretatur idem Ambrosius lib. 1. de Abraham cap. vlt. quòd velo obnubatur sponsa. Floruerunt autem Siricius & Ambrosius ante annos M.CC. & Innocentius atque Augustinus; ante annos paulò pauciores. Denique TERTVLLIANVS his omnibus antiquior in lib. 2. ad vxorem, meminit oblationis, qua Matrimonium in Ecclesia confirmatur. Atque hæc de Sacramento Matrimonii.

C

Finis quinque Controuersiarum generalium Tomi tertij.

Laus DEO, Virginique Matri MARIÆ.

INDEX

✝

INDEX LOCORVM SACRÆ SCRIPTVRÆ

Quæ in tertio Tomo Controuersiarum explicantur.

Numerus PRIMVS capita Bibliorum, SECVNDVS verò paginas indicat.

EX VETERI TESTAMENTO.

GENESIS.

CAP. I. SPIRITVS Domini ferebatur super aquas. Bellarminus Tomo III. Controuersia generali prima. Col. 119. b

Crescite & multiplicamini: 683. b. & c

2. In quocumque die comederis ex eo, morte morieris. 1901. c

Non est bonum hominem esse solum: faciamus ei adiutorium simile sibi. 1286. c

3. Relinquet homo patrem suum & matrem, & adhærebit vxori suæ. ibid. & 1371. c

Adam vbi es? 1035. c

4. Respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius. Ad Cain autem, & ad munera illius non respexit. 152. b. 156. d. 201. a. 802. d. 1137. a

Vbi est Abel frater tuus? 1036. a

9. Arcum meum ponam in nubibus, & erit signum fœderis inter me, & inter terram. 48. b. 152. b

11. Vixit Thare 70. annis, & genuit Abraham, Nachor, & Aran. 1416. d

Thare genuit Abram, Nachor, & Aran. Et infrà. Duxerunt Abram, & Nachor vxores, nomen vxoris Abram Sarai, & nomen vxoris Nachor Melcha filia Aran patris Melcha, & patris Iescha. 1415. a

14. At verò Melchisedech Rex Salem, proferens panem & vinum (erat enim sacerdos Dei altissimi) benedixit ei, &c. 722. a. & seqq. 723. a. d. & seq.

17. Ponam fœdus meum inter me & te: & multiplicabo te vehementer nimis. Et paulò pòst. Ego sum, & ponam pactum meum tecum, eriscque pater multarum gentium. Et infrà. Daboque tibi & semini tuo terram peregrinationis tuæ, omnem terram Chanaan. 155. a

Vt sim Deus tuus, & seminis tui post te. 46. b. 153. c. 155. b. 221. a. 223. c. 224. b

Circumcidetis carnem præputij vestri, vt sit in signum fœderis inter me & vos. 39. a

Masculus cuius præputij caro circumcisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo, quia pactum meum irritum fecit. 153. b

19. Dormiamus cum eo, vt seruare possimus ex patre nostro semen. 1413. b. & c.

20. En morieris propter mulierem, quam tulisti, habet enim virum. 724. c. d

Verè soror mea est, filia patris mei, & non filia matris meæ, & duxi eam in vxorem. 1404. c. 1414. d

22. Postquam adorauimus, reuertemur ad vos. 753. b

24. Isaac accepit Rebeccam vxorem (quam scilicet pater ei dederat.) 1369. d

29. Si fuerit Dominus mecum, & dederit mihi panem ad manducandum, erit mihi Dominus in Deum. 155. c

41. Septem boues, septem anni sunt. 390. d. 393. b

43. Nisi reduxero puerum, ero peccati reus in te omni tempore. 1105. c

49. Lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuæ pallium suum. 432. b. 444. b

Exodus.

4. Cumque esset in itinere, in diuersorio (Moses) occurrit ei Dominus, & volebat occidere eum. Tulit igitur Sephora acutissimam petram, & circumcidit præputium filij sui. 153. c. d. 236. a. b. & d. 238. a

6. Accepit Amram vxorem Iochabed patruelem suam, quæ peperit ei Aaron, & Moysen. 1402. b

12. Tollat vnusquisque agnum per familias, & domos suas, &c. 736. a. & seq.

Aspergite ex eo superliminare, & vtrumque postem, 167. a

Est enim Phase, id est transitus. 392. a

14. Reuersæ sunt aquæ, & operuerunt currus, & equites cuncti exercitus Pharaonis, qui sequentes ingressi fuerant mare. 119. c. d

15. Sumpsit ergo Maria Prophetissa soror Aaron. 85. b

16. Manna pluens è cœlo. 119. d. & 120. a

17. Aqua scaturiens ex petra. ibid.

Ero Deus tuus, & seminis tui. 223. c

19. Et vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta. 84. d. 86. c

22. Si seduxerit quis virginem necdum desponsatam, dormieritque cum ea, dotabit eam, & habebit eam vxorem. 1369. c. 1373. b. c. d

24. Hic est sanguis testamenti, quod mãdauit ad vos Deus. 394. c. d. 741. d. 742. d

34. Nec vxorem de filiabus eorum accipies filiis tuis. 1370. a. 1373. b. c

Leuiticus.

4. 5. 6. Anima, quæ peccauerit, &c. pro peccato autem suo offeret arietem immaculatum de grege, & dabit eum sacerdoti, iuxta æstimationem, mensuramque delicti, qui rogabit pro ea coram Domino, & dimittetur ei pro singulis quæ faciendo peccauit. 53. a. 155. d. & seq. 869. a. b. 1107. c. d. 1136. d

5. Agat pœnitentiam pro peccato. 1038. d. 1039. a. & seq.

Faciet vnum pro peccato, & alterum in holocaustum. 755. b

11. Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. 1300. a

13. & 14. Adducetve ad sacerdotem. 1036. a. & b

18. Omnis homo ad proximum sanguinis sui non accedet, &c. 1401. c. 1405. b. 1408. c

20. Nolite ambulare in legitimis nationum, quas ego expulsurus sum ante vos, omnia enim hæc fecerunt, & abominatus sum eas. 1408. b

Numeri.

5. Vir siue Mulier, cum fecerint ex omnibus peccatis, quæ solent hominibus accidere, & per negligentiam transgressi fuerint mandatum Domini, atque deliquerint, confitebuntur peccatum suum. 1038. b. & c

14. Et scietis vltionem meam. 1092. b

30. Mulier si quidpiam vouerit, &c. 1371. d. 1373. c. d

Digitized by Google

Deuteronomium.

1. Nec sciunt bonum, nec malum. 246.c
4. Non addetis ad verbum, quod ego præcipio vobis, nec auferetis ex eo. 208.a
7. Filiam tuam non dabis filio eius, nec filiam illius accipies filio tuo. 1370.a.1371.c.1373.b. & 1383.a.b
Non erit apud te sterilis vtriusque sexus. 1069.d
12. Sanguis eorum pro anima est. 482.d
16. Immolabis Phase Domino Deo tuo de ouibus, & bobus, in loco quem elegerit Dominus. 615.a
22. Si inuenerit vir puellam virginem, & apprehendens concubuerit cum illa, dabit, &c. 1371.c.& 1373.b
24. Non poterit prior maritus accipere eã in vxorem, quia polluta est, & abominabilis facta est coram Domino. 1361.c.d.1362.c.& d.
25. Si habitauerint fratres simul, & vnus moriatur sine liberis non exibit vxor eius extra domum, sed ducet eam frater alius. 1405.a.& seq.

Iosue.

3. Populus incedebat contra Iordanem. 120.b
10. Sol contra Gabaon ne mouearis, & luna contra vallem Aialon. 126.d

Iudices.

4. Erat autem Debora prophetis vxor Lapidoth, quæ iudicabat populum in illo tempore. 85.b.87.c
6. Ponam hoc vellus lanæ in area: si ros in solo vellere fuerit, &c. 49.a.142.c.152.b

1. Regum.

2. Si peccauerit vir in virum, placari ei potest Deus: si autem in Deum peccauerit vir, quis pro eo orabit? 1010.a
Et suscitabo mihi sacerdotem fidelem. 744.a
20. Puer hoc non sciebat, nisi tantum Dauid, & Ionathas. 1354.a

2. Regum.

12. Quia blasphemare fecisti inimicos nomen Domini, propter verbum hoc, filius qui natus est tibi, morte morietur. 1091.a.1096.a
Peccaui Domino. 678.b.998.a
Dominus quoque transtulit peccatũ tuũ. 924.a.998.a.& b
13. Noli frater mi, noli opprimere me, noli facere stultitiam hanc; quin potius loquere ad Regem, & non negabit me tibi. 1417.b
24. Peccaui valdè in hoc facto, sed precor, Domine, vt trãsferas iniquitatem serui tui, quia stultè egi nimis. 1121.c

3. Regum.

1. Erimus ego, & filius meus Salomon peccatores. 1105.c
2. Certissimè auertent corda vestra, vt sequamini Deos alienos. 1384.b

4. Regum.

5. Naaman Syrus curatus à lepra. 120.c
16. Non fecit quod erat placitum in conspectu Domini Dei sui. 208.c
20. Reduxit vmbram per lineas, quibus iam descenderat in horologio Achaz, retrorsum decem gradibus. 142.d.152.b
21. Extruxit altaria vniuersæ militiæ cæli, in duobus atriis templi Domini, & infrà. Posuit quoque idolum luci, quem fecerat in templo Domini. 208.d

Tobias.

12. Sacramentum Regis abscondere, bonum est. 17.a
Eleemosyna à morte liberat, & ipsa est quæ purgat peccata. 994.a

Iob.

42. Ago pœnitentiam in fauilla, & cinere. 908.a

Psalmi.

1. Non resurgent impij in iudicio, neque peccatores in concilio iustorum. 683.a
5. Odisti omnes, qui operantur iniquitatem. 263.c
7. Et in eo parauit vasa mortis: sagittas suas ardentibus effecit. 9.c
17. Clamauerunt, nec erat qui saluos faceret, ad Dominum, nec exaudiuit eos. 1010.b
18. Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum. 87.a
Delicta quis intelligit? 1078.c
21. Narrabo nomen tuum fratribus meis. 85.b.87.d
Mãducauerũt, & adorauerũt omnes diuites plebis. 474.d
31. Dixi, confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei. 998.b.1134.a
33. Iuxta est Dominus his qui tribulato sunt corde: & humiles spiritu saluabit. 963.d.965.c
34. Declina à malo, & fac bonum. 953.a
37. Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum. 1078.c
44. Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatem. 263.c
Vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. 85.b.c
50. In iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. 223.d
Asperges me Domine hyssopo, & mundabor: lauabis me, & super niuem dealbabor. 119.120.b.262.c
Cor contritum, & humiliatum Deus non despicies. 463.d. 464.a
77. Panem Angelorum manducauit homo. 159.b
83. Videbitur Deus Deorum in Sion. 391.c
109. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. 85.b.87.c.622.c.723.a.b.730.b.& seq.
113. Deus autem noster in cælo. 403.d.404.a
141. Eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum. 747.d.841.b
146. Qui sanat contritos corde. 1254.b
Qui alligat contritiones eorum. 178.c

Prouerbia.

1. Timor Domini principium sapientiæ. 1020.b
Quia vocaui, & renuistis, extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret, &c. tunc inuocabunt me, & non exaudiam: mane consurgent, & non inuenient me. Ego quoque in interitu vestro ridebo. 1010.b.d
9. Sapientia ædificauit sibi domum, immolauit victimas suas, miscuit vinum, & posuit mensam suam. 744.c
16. Misericordia, & veritate redimitur iniquitas. 1105.c
22. Ne transgrediaris terminos quos posuerunt patres tui. 290.a
28. Qui abscõdit scelera sua, nõ dirigetur, qui autẽ confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam consequetur. 1062.b
30. Non addas quicquam verbis illius, & arguaris, inueniarisque mendax. 207.d

Ecclesiasticus.

4. Non confundaris confiteri peccata tua. 1039.a

Sapientia.

8. Sobrietatem & prudentiam docet, & iustitiam & virtutem, quibus nihil est in vita vtilius hominibus. 201.b.c

Isaias.

1. Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum, dicit Dominus? plenus sum; holocausta arietum, & adipem pinguium, & sanguinem vitulorum, & agnorum, & hircorum nolui. Lauamini, mundi estote. 118.c.145.a.& b
1. Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis, &c. si fuerint peccata vestra vt coccinum, sicut nix dealbabuntur, & si fuerint rubra vt vermiculus, velut lana alba erunt. 262.c.1134.c.1135.a
1. Quiescite agere peruersè, discite bene facere. 953.a
Vinum tuum mistum est aqua. 625.d
11. Spiritus timoris Domini. 1020.c
19. Cognoscent Ægyptij Dominum in die illa, & colent eum in hostiis, & muneribus. 744.c
24. Sacramentum meum mihi. 16.b
29. Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me. 206.c
30. Cum reuersus ingemueris, tunc saluus eris. 998.b
43. Ego sum qui deleo iniquitates. 131.b
44. Deleui vt nubem iniquitates tuas, & quasi nebu-

Digitized by Google

Iam peccata. 262.c.1032.a
53. Disciplina pacis nostræ super eum. 1135.c
Posuit Deus in eo iniquitatem omnium nostrum. 1131.b. 1135.c.& seq.
54. In misericordia sempiterna misertus sum tui. 276.b.c
55. Derelinquat impius viam suam, & vir iniquus cogitationes suas, & reuertatur ad Dominum, & miserebitur eius. 960.c.d.581.a.981.a
63. Quare nos errare fecisti de via tua? indurasti cor nostrum, ne timeremus te. 1018.d
64. Tu iratus es, & peccauimus. 724.d
66. Omnes gentes, & linguæ venient, & videbunt gloriam meam, & ponam in eis signum, &c. 167.a
Cœlum mihi sedes est. 403.d
Et assumam ex eis Sacerdotes, & Leuitas. 744.d.& 745.a

Hieremias.

1. Tu autem fornicata es cum amatoribus multis: tamen reuertere ad me dicit Dominus. 276.b.1362.d.& 1363.a
11. Mittamus lignum in panem eius. 431.b.432.a
14. Cum ieiunauerint, non exaudiam preces eorum. 1010.b.d.b.29.c
18. Repente loquar aduersus gentem, & aduersus regnum, vt eradicem, & destruam, & disperdam illud. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo suo, agam ego pœnitentiam quod cogitaui vt facerem ei. 172.b
23. Cœlum, & terram ego impleo. 511.d
Quid paleis ad triticum dicit Dominus? nunquid non verba mea sunt quasi ignis, dicit Dominus, & quasi malleus conterens petras? 965.a
24. Ego ero illis in Deũ, & ipsi erunt mihi in populũ. 155.c
31. Propitius ero iniquitatibus eorum: & peccatorum eorum non recordabor amplius. 1133.c
33. Non interibit de Dauid vir, qui sedeat super thronum domus Israël: & de Sacerdotibus, & de Leuitis nõ interibit vir à facie mea, qui offerat holocaustomata. 744.d
50. In diebus illis, & in tempore illo, ait Dominus, quæretur iniquitas Israël, & non erit; & peccatum Iuda, & non inuenietur; quoniam propitius ero eis, quos reliquero. 1134.c.a.1135.c

Ezechiel.

9. Vnusquisque vas interitus in manu eius. 9.c
Signa Thau super frontes virorum gementium, & dolẽtium. 187.a
18. Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatus est, & custodierit omnia præcepta mea, & fecerit iudicium, & iustitiam, vita viuet, & non morietur, omnium iniquitatum eius non recordabor. 233.c.976.b.& c.998.c.1133.c
Conuertimini, & agite pœnitentiam. 976.c
20. In præceptis Patrũ vestrorũ nolite incedere. 209.a.269.c
33. Impietas impij non nocebit ei, in quacumque die conuersus fuerit ab impietate sua. 1120.a.b
Quotiescumque ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordabor. 1080.b

Daniel.

4. Peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordiis pauperum. 994.a.996.d.1105.b
8. Tulit iuge sacrificium, & delecit locum sanctificationis. 745.b.775.c
11. Deum autem Mahuzim in loco suo venerabitur, & Deum quem, ignorauerunt patres eius, colet auro & argento. 210.a.705.b.706.a.b.& 707.a

Oseas.

6. Misericordiam volo, non sacrificium. 367.b.& 711.c
14. Omnem aufer iniquitatem, & accipe bonum: & reddemus vitulos labiorum nostrorum: 1137.a.& b

Ioel.

2. Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, & in fletu, & in planctu. 908.a.977.b
Effundã Spiritum meum super omnem carnem. 304.a.306.c
Et prophetabunt filij vestri, & filiæ vestræ. 85.b.87.

Amos.

4. Sacrificate de fermento laudem. 615.
5. Quod si obtuleritis mihi holocaustia, & munera vestra non suscipiam, & vota pinguium non respiciam. 145.
8. Occidet sol in meridie, & conuertam diem festum vestrum in luctum. 616.

Micheas.

7. Proijciet in profundum maris omnia peccata nostra. 119.a.1134.a

Habacuch.

Iustus autem in fide sua viuet. 130.a.258.

Zacharias.

13. In die illa erit fons patens domui Dauid, & habitãtibus Hierusalem, in oblationẽ peccatoris, & menstruatæ. 119.

Malachias.

1. Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra: ab ortu enim solis vsque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda. 745.d.& seq
3. Purgabit filios Leui, & colabit eos, quasi aurum, & quasi argentum, & erunt offerentes Domino sacrificium in iustitia. 749.

II. Machabæorum.

6. Eleazarus, ad supplicium ducebatur, &c. 200.
9. Orabat hic scelestus Deum, à quo non esset misericordiam consecuturus. 1010.

EX NOVO TESTAMENTO

MATTHÆVS.

3. Videns autem multos Pharisæorum, & Sadducæorum venientes ad Baptismum suum. 279.
Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. 504.b
Ego quidem baptizo vos in aqua in pœnitentiam. qui autem post me venturus est, &c. ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, & igni. 115.a.b.116.c. 216.a.281.d.282.a.283.a.b.285.c.& d
Et ecce aperti sunt ei cœli. 523.
Et vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam, & venientem super se. 283.b.559.c.560.
5. Beati, qui esuriunt, & sitiunt iustitiam. 695.
Vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est. 86.d.87.a
Qui dimiserit vxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari: & qui dimissam duxerit, adulterat. 1325.a.1338.c.1340.a.b.1343.b.c.1345.b.1353.c.1360.d.& seq.1363.a
7. Attendite à falsis Prophetis. 86.a.88.a
8. Vade, ostende te sacerdoti. 1036.b
10. Qui perdiderit animam suam propter me, inueniet eam. 234.b
11. Omnes Prophetæ, & Lex vsque ad Ioãnem. 18.c.192.a
Si in Tyro, & Sydone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in te, olim in cilicio, & in cinere pœnitentiam egissent. 908.a.& b
Iugum meum suaue est, & onus meum leue. 271.c
12. Qui autẽ dixerit verbũ contra Spiritũ sanctũ, nõ remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro. 1014.a.c.d
13. Vobis datum est nosse mysteria regni Dei. 19.b
14. Non licet tibi habere vxorem fratris tui. 1409.c
15. Irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram. 205.a
Omne, quod in os intrat, in ventrem vadit, & in secessum emittitur. 405.a

18. Tibi dabo claues regni cœlorum, & quodcunque ligaueris ſuper terram, erit ligatum & in cœlis, & quodcunque ſolueris ſuper terram, erit ſolutum & in cœlis. 1030. a. b. 1100. a.

18. Si oculus tuus ſcandalizat te, erue eum. 1337.c

Quæcunque alligaueritis ſuper terram, erunt ligata & in cœlo, & quæcumque ſolueritis ſuper terram, erunt ſoluta & in cœlo. 1030.a.1031.a.1100.a

Vbi fuerunt duo, vel tres congregati in nomine meo, illic ſum in medio eorum. 59.a

Non dico tibi ſepties, ſed ſeptuagies ſepties. 172.b

19. Qui fecit hominem ab initio, maſculum, & fœminam fecit eos & dixit; propter hoc dimittet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna. 1324.c.d

Quod Deus coniunxit, homo non ſeparet. 179.& 1286.c

Quoniam Moyſes ad duritiam cordis veſtri permiſit vobis dimittere vxores veſtras. 1361.b

Ab initio autem non fuit ſic. 1363.a

Quicunque dimiſerit vxorem ſuam, niſi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur: & qui dimiſſam duxerit, mœchatur. 1325.a.1335.b.1336.a.1338.c.1343.c.1344 c.d. 1353.d.1360.d. & ſeq.

Sinite paruulos, & nolite prohibere eos ad me venire, talium eſt regnum cœlorum. 242.a. 243.d

Facilius eſt camelum per foramen acus tranſire, quàm diuitem intrare in regnum cœlorum. 518. c. 1015.b

Apud Deum omnia poſſibilia ſunt. 506.c.517.d

20. Voca operarios, & redde illis mercedem. 1108.a

22. Baptiſmus Ioannis vnde erat; è cœlo, an ex hominibus? 279. d

Ego ſum Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob, non eſt Deus mortuorum, ſed viuentium. 153.c.155.c.d

23. Omnia quæcunque dixerint vobis ſeruate, & facite, ſecundum opera verò eorum nolite facere. 91.d.228.c

Hæc oportet facere, & illa non omittere. 205.b

24. Si quis vobis dixerit, ecce hic eſt Chriſtus, aut illic, nolite credere. 405.d

Quis, putas, eſt fidelis ſeruus & prudens, quem conſtituit Dominus ſuus ſuper familiam ſuam, vt det illis cibum in tempore. 97.c. 250.a

Qui perſeuerauerit vſque in finem ſaluus erit. 46.b

26. Non in die feſto, ne forte tumultus fieret in populo. 614.c

Semper pauperes habebitis vobiſcum, me autem non ſemper habebitis. 406.& ſeq.

Prima die azymorum acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum dicentes, vbi vis paremus tibi comedere Paſcha? 610.a

Accepit Ieſus panem, & benedixit, ac fregit, deditque diſcipulis, & ait, Accipite, & manducate, Hoc eſt corpus meum. 557.d.591.b.619.a.640.c.d.807.b

Hoc eſt corpus meum, hæc ſingula verba fuſiſſimè explicantur à colom. 44. vſque ad 75. vide ſimiliter. 549.c.574.c. 591.b.& ſeq.628.b.630.d.& ſeq.638.c.640.a

Bibite ex hoc omnes. 683.d.684.a.& ſeq.693.d

Hic eſt enim ſanguis meus noui Teſtamenti. 372.a.& ſeq. 394.a.& ſeq.435.b.591.a.& ſeq.628.c. 630. d. 741. d. 742.a.797.b

Qui pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum. 381. c.d.396.a.755.d.786.d.797.b

Non bibam amodo de hoc genimine vitis vſque in diem illum. 396.b.c.622.d.781.c

Et hymno dicto, exierunt in montem Olineti. 684.842.c

27. Aue Rex Iudæorum. 96.b.100.a

Et velum templi ſciſſum eſt. 229.a

28. Angelus Domini deſcendit de cœlo, & accedens reuoluit lapidem, & ſedebat ſuper eum. 522.b

Non eſt hic, ſurrexit enim. 511.d. 512.d

Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. 58. d.59.a.62.b.218.b. 219.d.238.b.239.c.245.c.266.c

Vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſeculi. 306.c

Marcus.

1. Fuit Ioannes in deſerto baptizans, & prædicans Baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum. 234.a.247. c.279.d.281.c.288.d.289.a

Ego baptizo vos aqua, ille verò baptizabit vos Spiritu ſancto. 115.a.227.d.& ſeq.

Pœnitemini, & credite Euangelio. 948.b.954.b.c

3. Qui blaſphemauerit in Spiritũ ſanctum, non habebit remiſſionem in æternum, ſed reus erit æterni delicti: quoniam dicebant, Spiritum immundum habet. 1012.b

5. Fides tua te ſaluam fecit, vade in pace, & eſto ſana à plaga tua. 636.d.1001.a

6. Vngebant oleo multos agros, & ſanabantur. 1248.c. 1249.b

Non licet tibi habere vxorem fratris tui. 1289.c

10. Quicunque dimiſerit vxorem ſuam, & aliam duxerit, adulterium committit ſuper eam. & ſi vxor dimiſerit virum ſuum, & aly nupſerit, mœchatur. 1325. c. 1339. b. 1353.d.& ſeq.

Sinite paruulos venire ad me. 242.a.& ſeq.

Quiſquis non receperit regnum Dei velut paruulus, non intrabit in illud. 259.c.d

Poteſtis bibere calicem quem ego bibiturus ſum, aut baptiſmo quo ego baptizor baptizari, & quomodo coarctor, donec perficiam illud. 230.b

13. Quod vobis dico, omnibus dico, vigilate. 686.c

14. Primo die azymorum, quando Paſcha immolabant, dicunt ei diſcipuli, quo vis eamus, & paremus tibi, vt manduces Paſcha? 392.a.610.a.739.a

Biberunt ex eo omnes. 684.a

Hic eſt ſanguis meus noui Teſtamenti, qui pro multis effundetur. 394.a.435.a.591.c.628.b.630.d. 631.a.685.a.b. 742.a

16. Euntes in mundum vniuerſum, prædicate Euangelium omni creaturæ: Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit, qui verò non crediderit, condemnabitur. 35. d. 40. d. 115.d.130.c.247.a.274.c. 275.a.1031.d

In nomine meo dæmonia eijcient. 59.a.62.c.217.c

Super agros manus imponent, & bene habebũt. 306.a.307.b

Aſſumptus eſt in cœlum, & ſedet à dextris Dei. 408.c

Illi autem profecti prædicauerũt vbique Domino cooperante, & ſermonem confirmante ſequentibus ſignis. 37.b

Lucas.

1. Multos filiorum Iſraël conuertet ad Dominum Deum ipſorum. 283.b.284.a

Exultauit infans in vtero meo. 259.c

Ioannes eſt nomen eius. 296.c

Præibis ante faciem Domini parare vias eius. Et, Ad dandam ſcientiam ſalutis plebi eius. 285.b.329.d

2. Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis. 1004.b.c

Non recedebat à templo, ieiuniis, & obſecrationibus ſeruiens die, ac nocte. 1102.c

3. Prædicans baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum. 234.a.247.c.280.b.281.c.288.d.289.a

Facite fructus dignos pœnitentiæ. 1106.a

Ego quidem aqua baptizo vos, &c. ipſe vos baptizabit in Spiritu ſancto, & igni. 115.a.116.d.216.a.282.a.c.285.d

5. Quis poteſt dimittere peccata, niſi ſolus Deus? vt autem ſciatis, quia Filius hominis habet poteſtatem in terra dimittendi peccata, tunc ait paralytico: tolle lectum tuum, &c. 131. b

6. Factum eſt in Sabbato ſecundo primo. 613.b

7. Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. 994.b.998.d.1000.c.d

8. Quis me tetigit? tetigit me aliquis. 580.b

10. Qui vos audit, me audit. 204.b

11. Date eleemoſynam, & ecce omnia munda ſunt vobis. 1106. a

13. Nisi pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis. 74. d. 1085. a
15. Peccaui in cœlum, & coram te, &c. 998. c
16. Lex, & Prophetæ vsque ad Ioannem. 228. d
Omnis qui dimittit vxorem suam, & alteram ducit, mœchatur, & qui dimissam à viro ducit, mœchatur. 1325. b. 1343. d. 1353. c
18. Sinite pueros venire ad me, & nolite vetare eos; talium est enim regnum cœlorum. 242. a
Facilius est camelum per foramen acus transire, quam diuitem intrare in regnum cœlorum. 504. c. d. 518. c. 519. a
22. Venit dies azymorum, in qua necesse erat occidi Pascha. 610. a
Vbi vis paremus? 392. a
Desiderio desideraui hoc Pascha manducare vobiscum, antequam patiar. ibid.
Hoc est corpus meum. 377. d. & seq.
Quod pro vobis datur. 381. b. c. d. 660. b
Hoc facite in meam commemorationem. 58. c. 85. d. 88. b 306. c. 395. d. 637. c. 644. c. d. & seq. 645. c. 686. c. 688. b. 742. c
Hic est calix nouum Testamentum in sanguine meo. 372. a 378. a. 393. d. 394. a. 591. d. 628. c. 656. a. 742. d. 805. a
Qui pro vobis fundetur. 381. c. 435. b. 641. b. 656. a. 742. c. 755. d. 756. a. b. 786. d
Finxit se longius ire. 480. d
Factum est dum recumberet cum eis, accepit panem, & benedixit, ac fregit, & porrigebat illis, & aperti sunt oculi eorum, & cognouerunt eum, & ipse euanuit ex oculis eorum. 674. b. d
Palpate, & videte, quia Spiritus carnem, & ossa non habet, sicut me videtis habere. 409. a. 414. a. 581. d
Hæc sunt verba, quæ locutus sum ad vos, cùm adhuc essem vobiscum. 407. b. c. 412. c
Et prædicari in nomine eius pœnitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes. 915. b. 916. d. 954. c
Sedete in ciuitate quoadusque induamini virtute ex alto. 190. b

Ioannes.

1. Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. 224. d
De plenitudine eius, omnes accepimus. 283. a. d
Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mũdi. 283. c. 288. b
Hic est qui baptizat in Spiritu sancto. 90. d. 115. a. 227. d. 283. a. b
2. Vocatus est autem Iesus ad nuptias. 555. d. 556. b. 126. d
3. Nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei. 221. b. 224. d
Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest introire in regnũ Dei. 33. d. 74. d. 116. b. 117. a. 120. b. 130. b. 177. b. 221. b. 228. c. 241. d. 247. b. 263. a. 282. d
Qui non credit iam iudicatus est. 256. c
Qui de terra est, de terra loquitur, qui de cœlo venit, super omnes est. 411. a
4. Qui biberit ex aqua hac, non sitiet in æternum. 364. d
Veniet hora, quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis Patrem. 207. a. 752. b. 753. d
Venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu, & veritate. 206. b. 753. a. b. c
5. Qui verbum meum audit, & credit ei, qui misit me, habet vitam æternam. 116. a. 121. a
Ego veni in nomine patris mei, & non recepistis me, si alius venerit in nomine suo, illum recipietis. 59. b
6. Hoc est opus Dei, vt credatis in eum, quem misit ille. 368. a
Amen, amen dico vobis. 361. c
Non Moyses dedit vobis panem de cœlo, sed Pater meus dat vobis panem de cœlo verum. 159. d
Ego sum panis vitæ, qui venit ad me, non esuriet: & qui credit in me, non sitiet vnquam. 369. a
Omnis qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me. 116. a
Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt. 159. c. 160. d. 437. b
Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi. 443. a. 577. a. b
Qui manducat me, & ipse viuet propter me. 23. b
Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. 23. c
Panis quem ego dabo, caro mea est, pro mundi vita. 359. c. 360. c. d. 363. c. 365. a. 549. b. c. d
Litigabant ergo Iudæi ad inuicem dicentes, quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum? 360. d
Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis: qui manducat meam carnem, &c. 361. b. 362. a. 365. c. d. 367. d. 369. b. 434. c. 682. d
Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. 361. b. 440. a. b. 650. d
Non sicut manducauerunt Patres vestri manna, & mortui sunt. 361. c
Qui manducat hunc panem, viuet in æternum. 35. b. 121. a. 368. b. 674. a. 690. a
Hoc vos scandalizat? si ergo videritis Filium hominis ascendentem, vbi erat prius. 364. b
Spiritus est, qui viuificat, caro non prodest quicquã. 409. d
7. Nondum erat spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus. 228. a. 391. d
8. Nec ego te condemnabo; vade, & noli amplius peccare. 1120. d
Nos ex fornicatione non sumus nati. 1329. b. c. 1330. b. c
9. Lutum fecit Iesus, & aperuit oculos eius. 73. d. 120. d. 257. c. 262. b
10. Oues meæ vocem meam audiunt. 86. b. 88. d
Ego & Pater vnum sumus. 450. a
11. Soluite illum, & dimittite eum abire. 1039. c
12. Erant autem quidam Gentiles, qui ascenderant, vt adorarent in die festo. 753. b
Vbi sum ego, illic & minister meus erit. 411. d
13. Ante diem festum Paschæ, sciens Iesus, quia venit hora eius. 611. a. 615. a
Si non lauero te, non habebis partem mecum. Et; Exemplum dedi vobis, &c. 180. c. & seq. 871. d
Qui lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus. 171. b. 262. a
Innuit huic Simon Petrus, & dixit ei. 1315. c
In hoc cognoscent omnes quod discipuli mei estis. 41. a
14. Relinquo mundum, & vado ad Patrem. 412. b
Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, &c. 1001. b
Qui non diligit me, sermones meos non seruat. ibid.
15. Ego sum vitis vera. 713. c. Iam vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis. 65. c
Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm vt animam suam ponat quis pro amicis suis. 232. d
Si non venissem, & locutus fuissem eis, peccatum non haberent. 683. a
16. Expedit vobis, vt ego vadam, si enim non abiero, Paracletus non veniet ad vos. 538. d. 539. a. Arguet mundum de peccato, de iustitia, & de iudicio. 303. d. 305. b. c
17. Et pro eis ego sanctifico meipsum. 718. b
Et ipsi in nobis vnum sint. 450. a
18. Ipsi non introierunt in Prætorium, vt non contaminarentur, sed vt manducarent Pascha. 615. a. 617. a. Nobis non licet interficere quemquam. 611. b
19. Erat autem Parasceue Paschæ hora quasi sexta. 615. b
Consummatum est. 229. a. 785. c
Exiuit sanguis & aqua. 184. c. 185. b
20. Noli me tangere: nondum enim ascendi ad Patrem meum. 412. d
Sicut misit me Pater, & ego mitto vos. 178. c. 1080. d
Insufflauit & dixit eis; Accipite Spiritum sanctum. 307. a. 318. a. 335. c. 559. d. 560. c. 1031. a

Digitized by Google

Quorum remiseritis peccata remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt. 59.c.92.c.107.c.178.b.c.914.a. & seq.1030.a.1031.d

Cum fores essent clausæ, &c. stetit Iesus in medio, &c. & post dies octo venit Iesus ianuis clausis. 520.c. & seq.

Acta Apostolorum.

1. Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto, non post multos hos dies. 281.a. & seq.

Accipietis virtutem supervenientem Spiritus sancti in vos, & eritis mihi testes, &c. 303.d

Videntibus illis elevatus est. 408.d

2. Et repleti sunt omnes Spiritu sancto. 323.d

Effundam de Spiritu meo super omnem carnem. 304.b. 306.c

Pœnitentiam agite, in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum vestrorum; & accipietis donum Spiritus sancti. 41.a.117.a.220.a.247.c.285.d.286.a.288.d.a.916.d.935.d

Qui ergo receperunt sermonem eius, baptizati sunt: & appositæ sunt in die illa animæ circiter tria millia. 244.b. 286.a

Erant autem perseverantes in doctrina Apostolorum, & communicatione fractionis panis, & orationibus. 675.b

3. Argentum & aurum non est mihi. 682.d

4. Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna. 450.a

7. Non in manufactis templis habitat. 414.a

8. Cum audissent Apostoli, qui erant Hierosolymis, quod recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum, & Ioannem. 305.c.331.d

Qui cum venissent, orauerunt pro ipsis, vt acciperent Spiritum sanctum. nondum enim in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Iesu. Tunc imponebant manus super illos, & accipiebant Spiritum sanctum. 106.d.115.c. 133.b.177.c.217.d.219.c. 304.a.305.b.323.d.324.c.325.a.331.d

Cum vidisset Simon, quia per impositionem manus Apostolorum daretur Spiritus sanctus. 117.c.1256.a

Pœnitentiam age ab hac nequitia tua. 936.a

Vir Æthiops Eunuchus venerat adorare in Hierusalem. 753.b

Ecce aqua, quis prohibet me baptizari? 1006.a

Credo filium esse Iesum Christum. 325.b

9. Et vidit virum introeuntem ad se Ananiam nomine, & imponentem sibi manum, vt visum reciperet. 306.a. 330.c

10. Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent remissionem peccatorum accipere per nomen eius, omnes qui credunt in eum. 924.c.926.d

13. Ministrantibus illis Domino, & ieiunantibus, dixit Spiritus sanctus, segregate mihi Saulum, & Barnabam in opus ad quod assumpsi eos. 759.c.766.a.767.c

15. Nihil discrevit inter nos, & illos. 304.b

Fide purificans corda eorum. 65.c.67.b.121.a.132.c.257.c

Visum est Spiritui sancto, & nobis, nihil vltra imponere vobis oneris, præter hæc necessaria, vt abstineatis vos à sanguine, & suffocato. 198.b

19. Neque si Spiritus sanctus est audiuimus. In quo ergo baptizati estis? 219.b

Ioannes baptizauit Baptismo pœnitentiæ populum dicens; In eum qui venturus esset post ipsum, vt crederent. 217.d. 234.a.247.c.281.e

His auditis baptizati sunt in nomine Domini Iesu. Et cum imposuisset illis manus Paulus, venit Spiritus sanctus super eos, & loquebantur linguis, & prophetabãt. 115.c.278.d. & seq.285.d. 286.b. & seq.304.a.323.d.325.c

Multi credentium veniebant confitentes & annuntiantes actus suos, multis autem ex eis, qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros, & combusserunt coram omnibus. 1041.b

20. Vna Sabbati, cum conuenissemus ad frangendum panem. 847.d

Testificans Iudæis, atque Gentilibus in Deum pœnitẽtiam, & fidem in Dominum nostrum Iesum Christum. 942.c

21. Erant Philippo quatuor filiæ virgines prophetantes. 85.a.87.a

22. Et nunc quid moraris? exurge, & baptizare, & ablue peccata tua, & inuocato nomine illius. 42.a.117.a.1001.c.d

26. Vsque in hodiernum diem isto, testificans minori, atque maiori nihil extra dicens, quàm ea, quæ Prophetæ loquuti sunt futura esse, & Moyses. 924.c.926.c

Epist. ad Romanos.

1. Virtus enim Dei est in salutem omni credenti. 135.d

Iustus ex fide viuit. 130.b

2. Factores legis iustificabuntur. 143.d.144.a

Circumcisio quidem prodest, si legem observes. 148.a

3. Quid ergo amplius Iudæo est? aut quæ vtilitas Circumcisionis? multum per omnem modum. Primum quidem, quia credita sunt illis eloquia Dei, &c. 48.b.145.b.148.a

Nunquid incredulitas illorum fidem Dei enacuauit? absit. 171.c.172.b.276.b.c

Causati enim sumus Iudæos, & Græcos, omnes sub peccato esse. 145.c

Ex operibus legis nõ iustificabitur omnis caro. 143.d.145.c

Iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quæ est in Christo Iesu. 1135.c

Quem proposuit Deus propitiationem per fidem, in sanguine ipsius. 395.c. 1131.a

Arbitramur enim hominem iustificari per fidem. 121.a

An Iudæorum Deus tantum? nónne & Gentium? immo & Gentium, quoniam quidem vnus est Deus, qui iustificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem. 145.c

4. Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. 130.a.143.d

Et signum accepit Circumcisionis signaculum iustitiæ fidei, quæ est in præputio, vt sit pater omnium credentium per præputium. 39.a.48.a.d.130.d.145.d

Christus traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. 131.d

5. In quo omnes peccauerunt. 224.a.251.b

Sicut per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi, ita & per vnius obedientiam iusti constituentur multi. 262.c

6. Quicunque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus. Consepulti enim sumus cum illo per Baptismum in mortem. 24.b.41.c.249.a.262.d

Nunc vero liberati à peccato, serui autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam. 424.a

Qui mortuus est, iustificatus est à peccato. Consepulti sumus cum illo per baptismum in mortem, vt quomodo Christus resurrexit à mortuis, ita nos in nouitate vitæ ambulemus. 23.b

Si complantati sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus. ibid.

7. An ignoratis fratres (scientibus enim legem loquor) quia lex in homine dominatur quanto tempore viuit? Nam, quæ sub viro est mulier, viuente viro alligata est legi: si autem mortuus fuerit vir eius, soluta est à lege viri. 1340. & sequent.

Mortificati estis legi per corpus Christi. 229.a

8. De peccato damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis. 1131.b

Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore; sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, &c. 1018.c

Quos prædestinauit, hos & vocauit; quos vocauit, hos & iustificauit: quos iustificauit, hos & magnificauit. 244.a. 256. d

Qui in carne sunt Deo placere non possunt. 11.a

9. Non qui filij carnis hi filij Dei, sed qui filij sunt promissionis, æstimantur in semine. 224.c

Iacob dilexi, Esau autem odio habui. 223. c

10. Hoc est verbum fidei quod prædicamus,& 65.c.67.b

Corde creditur ad iustitiam; ore autem confessio fit ad salutem. 130.a, 222.a.297.a

Fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi. 66. a. 128, c, 131. c. 255. a. c

13. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. 204. d

Hora est iam nos de somno surgere. 1254.a

1. Ad Corinthios.

1. Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis? aut in nomine Pauli baptizati estis? 62.c. & sequent.

Non misit me Christus baptizare, sed euangelizare. 60.d

3. Ego plantaui, Appollo rigauit, Deus incrementum dedit. 282.a

Qui plantat, & qui rigat vnum sunt. 450.a

Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. 91.d

5. Etenim Pascha nostrũ immolatus est Christus; itaque epulemur in azymis sinceritatis & veritatis. 736.a.739.a

6. Contemptibiles, qui sunt in Ecclesia, hos constituite ad iudicandum. 825.a

Abluti enim estis, sanctificati estis. 41.d.

7. Bonum est homini mulierem non tangere: propter fornicationem autem vnusquisque suam vxorem habeat. 1357.b 1364.b

Vxori vir debitum reddat, similiter autem & vxor viro. 1326. d

Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir, similiter autem & vir, sui corporis potestatem non habet, sed mulier. ibid.

Melius est nubere, quàm vri. 1361.a

Iis autem qui matrimonio iuncti sunt, præcipio non ego, sed Dominus, vxorem à viro non discedere: quod si discesserit manere innuptam, aut viro suo reconciliari, & vir vxorem non dimittat. 1336.a, 1337.c, 1338.b, 1339.d, 1359.b. 1385.a.

Ceteris ego dico, non Dominus, si quis vxorem habet infidelem, & hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam. 1336.a

Filij vestri immundi essent: nunc autem sancti sunt 224.d

Quod si infidelis discedit: discedat. 1335.b

Circumcisus aliquis vocatus est? non adducat præputiũ. In præputio aliquis vocatus est? non circumcidatur. 148.a

Circumcisio nihil est, & præputium nihil est. 146.a.147.c 148.a

Pretio empti estis, nolite fieri serui hominum. 269.c

Alligatus es vxori? noli quærere solutionem: solutus es ab vxore? noli quærere vxorem. 1326.c

Mulier innupta & virgo cogitat quæ Domini sunt, vt sit sancta & corpore, & spiritu. 1300. d

Hoc ad vtilitatem vestram dico, non vt laqueum vobis injiciam, sed ad id quod honestum est. 203.b

Mulier alligata est legi, quanto tempore vir eius viuit, quod si dormierit vir eius, liberata est. 1346.e.1348.d

Cui vult nubat, tantum in Domino. 1383.b, 1385.d

Scientia inflat, charitas ædificat. 1003.b

Si quis viderit eum qui habet scientiam in Idolio recumbentem. 761. d

10. Omnes in Moyse baptizati sunt in nube, & in mari, 119.d

Omnes eandem escam spiritualem manducauerunt, & omnes eundem potum spiritualem biberunt. 157.b, 161.a 356.a.414.c.415.a. 695.d

Bibebant autem de spirituali consequente eos petra, petra autem erat Christus. 159.b.356.a.374.c.392.b

Hæc autem omnia in figura contingebant illis, 30.c, 119.d

Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? &c. 62.c.397.b.675.693.c.760.c. & seq.

Et panis quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est? 392.d.415.c.591.d.593.a.757.a

Quoniam vnus panis, vnum corpus multi sumus, omnes, qui de vno pane, & de vno calice participamus. 117.d.150.c 616.c.651.b.675.d

Nonne qui edunt hostias participes sunt altaris? 762.a

Non potestis calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorum. 696.b

Non potestis mensæ Domini participes esse, & mensæ dæmoniorum. 263.a.762.c.813.a

Si quis vocat vos infidelium, & vultis ire: omne quod vobis apponitur manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Si quis autem dixerit, hoc immolatum est idolis, nolite manducare. 761.d

11. Omnis mulier orans aut prophetans non velato capite, deturpat caput suum. 85.b

Conuenientibus ergo vobis in vnum, iam non est Dominicam cœnam manducare. 813.c

Vnusquisque enim suam cœnam præsumit ad manducandũ, & alius quidem esurit, alius autem ebrius est. ibid.

Ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis, 85.d 88.b.686.a.687.b.c.834.b

Accepit panem & gratias agens fregit, & dixit: Accipite, & manducate: Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. à col. 376. c. vsque ad 367. a

Hoc facite in meam commemorationem. 688.

Similiter & calicem, postquam cœnauit dicens. 696.a

Hic calix, nouum Testamentum est in meo sanguine. 393. d. & sequent. 591.d.& 742.

Hoc facite, quotiescunque bibetis in meam commemorationem. 645.a.688.b

Quotiescunque enim manducabitis panẽ hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat. 24. d.85.c.172.c. 574.c

Quicunque manducauerit panem hunc, vel biberit calicem Domini indignè, reus erit corporis, & sanguinis Domini. Et Qui manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus Domini. 399.c. & seq.546.b.592.d. 651.d

Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. 249.d.651.c.688.a

Ideo inter vos multi infirmi, & imbecilles, & dormiunt multi. 315.c.400. d.436.b.1092.c.

Quod si nos ipsos diiudicaremus: non vtique iudicaremur. 1097.d.1098,c.

Si quis esurit, domi manducet, 840,c

Cætera autem, cum venero disponam. 195.b.698,b,c

12. Vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatẽ, alij quidem per spiritum datur sermo sapientiæ, &c. 92.c

Ita & Christus. 391.d

Etenim in vno spiritu omnes nos, in vnum baptizati sumus. 118.a.250.b.276.b.c,291.a

Et omnes in vno spiritu potati sumus. 696,b,& seq.

Et quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia, primùm Apostolos, secundo Prophetas, tertio Doctores, &c. 83.84.a

Nunquid omnes Apostoli? nunquid omnes Prophetæ, &c. 305.c

Sacrificamus corpora nostra per mortificationem vitiorum. 86.a

13. Si nouerim mysteria omnia. 19.b

Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. 266,a,1022,a

Si tradidero corpus meum, ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. 232,d

14. In Ecclesia volo quinque verba sensu meo loqui, vt & alios instruam. 830,b
Vnusquisque Psalmũ habet, doctrinã habet, Apocalypsim habet, &c. Potestis omnes per singulos prophetare. 85,c,85,d
Spiritus Prophetarum, Prophetis subiecti sunt. 92,c,98,a
Mulieres in Ecclesia taceant: non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse. 85,b,87,a,c
Si quis videtur Propheta esse, aut spiritualis, cognoscat quæ scribo vobis, quia Domini sunt mandata. 204,c
Omnia honestè, & secundum ordinem fiant in vobis, 199,a 201,b
15. Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. 262,c,d
Quid facient, qui baptizantur pro mortuis, si omnino mortui non resurgunt? 234,a
Non corpus quod futurum est, seminas; sed nudum granum vtputa, tritici. 483,c
Seminatur corpus animale, surget spirituale. 403,a
Caro & sanguis regnum Dei possidere non possunt, ibid.
16. Si quis non amat Dominum nostrum Iesum Christum anathema sit. 1002,a

II. Ad Corinthios.

1. Qui confirmat nos Deus, & vnxit nos, & signauit, & dedit pignus spiritus in cordibus nostris. 166,a,318,d 329,c
Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ. 39,b
2. Obsecro vos, vt confirmetis in illum charitatem. 927,b, 928,a
3. Qui idoneos nos fecit Ministros noui testamẽti. 85,b,87,a
5. Si vnus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt. 223,d
Si cognouimus secundum carnem Christum; sed nunc iam non nouimus. 403,a,& b
Posuit in nobis verbum reconciliationis. Pro Christo ergo legatione fungimur. 178,c,1043,b
6. Nolite iugum ducere cum infidelibus, 1383,c,d, 1385,d
Quæ societas luci ad tenebras? Quæ conuentio Christi ad Belial? 263,a
7. Quæ secundum Deum tristitia est pœnitentiam in salutem stabilem operatur. 947,c,974,c
Etsi scripsi vobis, non propter eum qui fecit iniuriam, nec propter eum qui passus est, sed ad manifestandam sollicitudinem nostram. 1409,b
Nunc gaudeo, non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad pœnitentiam. 947,c,d
Ecce enim hoc ipsum, secundum Deum contristari vos, &c. sed vindictam. 1107,b
10. Despondi vos vni viro virginem castam exhibere Christo. 179,c
12. Non egerunt pœnitentiam super immunditia, & formicatione, quam gesserunt. 908,b

Ad Galatas.

3. Cognoscite ergo, quia qui ex fide sunt ij sunt filij Abrahæ. 224,c
Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis, 249,c,276,b
4. Quanto tempore hæres paruulus est, nihil differt à seruo cum sit dominus omnium, sed sub tutoribus, & actoribus est, vsque ad præfinitum tempus. 206,b
Quomodo conuertimini: iterum ad infirma, & egena elementa, quibus denuo seruire vultis. 146,a
Abraham duos filios habuit, 1330,b
5. Nolite iterum sub iugo seruitutis contineri. 204,c
Testificor omni homini circumcidenti se, quoniam debitor est vniuersæ legis faciendæ. 18,c,192,a,293,b,268,a
In Christo Iesu, neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides quæ per charitatem operatur. 1003,a
6. In Christo Iesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed noua creatura, 146,a,974,a

Ad Ephesios.

1. In quo & credentes signati estis spiritu promissionis sancto, qui est pignus hæreditatis. 166,b
2. Eramus natura filij iræ. 223,a,251,b
Eratis illo in tempore sine Christo, alienati à conuersatione Israel, & hospites testamentorum, promissionis spem non habentes, & sine Deo in hoc mundo. 153,c,155,d
Vnum baptisma. 171,c,289,b
Ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatẽ, dedit dona hominibus. 83,c
Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Euangelistas. 84,a,179,b
Induite nouum hominem. 250,a,262,a
Nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in diem redemptionis. 166,c
Alios posuit Apostolos, alios Prophetas, &c. & nunquid omnes Apostoli, numquid omnes Prophetæ? &c, 84,a
5. Christus dilexit Ecclesiã, & tradidit semetipsum pro ea, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ, 38,d,41,b 42,d,60,a,118,a,261,c,275,a,d
Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem suam, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Chr. & in Ecclesia. 15,c,16 c,a,b,c
Mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ. c,a

Ad Philippenses.

1. Quidam ex contentione Christum annuntiant, non syncere existimantes pressuram se suscitare vinculis meis, quid enim? dum omni modo, siue per occasionem, siue per veritatem Christus annuncietur, & in hoc gaudeo, sed & gaudebo. 91,d,99,b
3. Saluatorem expectamus, qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ. 415,d

Ad Colossenses.

Huius epistolæ argumentum, & explicatio habetur, 203,c
1. Qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum. 871,d
Reconciliauit in corpore carnis eius per mortem, exhibere vos sanctos & immaculatos, & irreprehensibiles. 262,a
2. Videte ne quis vos decipiat per philosophiam, & inanem fallaciam. 204,a,b
Circumcisi estis circumcisione non manufacta, in expoliatione corporis carnis, sed in circumcisione Christi. 119,d, 146,c,160,c
Consepulti ei in baptismo. 251,b,262,d
Et vos cùm mortui essetis in delictis, & præputio carnis vestræ, conuiuificauit cum illo. 263,a
Quæ sunt vmbræ futurorum, corpus autem Christi, 146,b 147,c
Si mortui estis cum Christo ab elementis huius mundi, quid adhuc tanquam viuentes in mundo decernitis secundum præcepta ac doctrinas hominum? 203,d,& seq, 266,c, 323,b
Rationem habentia sapientiæ in superstitione, & humilitate non ad parcendum corpori, non in honore aliquo ad saturitatem carnis. 1099,c
3. Quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextera Dei sedens. 416,b
Filij obedite parentibus per omnia. 1373,a

2. Ad Thessalonicenses.

2. Mysterium iam operatur iniquitatis. 16,b,c

1. Ad Timotheum.

2. Obsecro primum omnium fieri obsecrationes. 799,b 806,a,813,b
Sicut decet mulieres promittentes pietatem per opera bona. 87,a
Mulieri docere non permitto, ibid.
Saluabitur per filiorum generationem, si permanserit in fide, & dilectione, & sanctificatione, cum sobrietate. 1290,d, & sequent.
3. Magnum pietatis Sacramentum. 17,a

Digitized by Google

4. Nihil reyciendum, quod cum gratiarum actione percipitur. 376.c
Noli negligere gratiam, quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum presbyterij. 36,c,179,b,333,b,1269,c
5. Cum luxuriatæ fuerint in Christo, nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. 271.b.1364,c,1376,d
6. Aduersus Presbyterum accusationem noli recipere: nisi sub duobus, aut tribus testibus. 334,b

2. Ad Timotheum.

1. Admoneo te, vt resuscites gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum. 117,c,179,b 1269,d,1273,b
2. Si non credimus ille fidelis permanet: negare seipsum non potest. 276,b,c
Ne quando det illis Deus pœnitentiam, ad cognoscendam veritatem, & resipiscant à diaboli laqueis à quo captiui tenentur. 970,b
4. Saluabit me in regnum suum cœleste. 166,d

Ad Titum.

3. Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis, & renouationis. 38,d,42,d,118,a,121,a,263,a,275,a,325,c

Ad Hebræos.

4. Non profuit illis sermo auditus, non admistus fidei. 135.d
5. Omnis Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur, in ijs, quæ sunt ad Deum, vt offerat dona, & sacrificia pro peccatis. 83.c
Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur à Deo tanquam Aaron. 84,b
Sic & Christus non semetipsum clarificauit, vt Pontifex fieret. ibid.
Grandis sermo, & interpretabilis ad dicendum, quoniam imbecilles facti estis ad audiendum. 729,d
Nemo assumit sibi honorem nisi qui vocatur à Deo tanquam Aaron. 84,a
6. Non rursum iacientes fundamentum ab operibus mortuis & fidei ad Deum, baptismatũ doctrinæ, impositionis quoque manuum, ac resurrectionis mortuorum, & iudicij æterni. 184,d,250.d,330,c,931,b
Impossibile est eos, qui semel sunt illuminati reuonari iterum ad pœnitentiam. 171,b,273,c,d,930,d-931,c,1012.b,c,1014,b,1015,b
7. Melchisedech Rex Salem, sacerdos Dei summi. 729,b,730,b,733,c
Translato sacerdotio, necesse est, vt & legis translatio fiat. 776,e
Reprobatio quidem fit præcedentis mandati, propter infirmitatem, & inutilitatem. 146,c,148,b
Eo quod manet in æternum, sempiternum habet sacerdotium. 734,c
8. Omnis Pontifex ad offerendum munera, & hostias constituitur, in his, quæ sunt ad Deum, vt offerat dona, & sacrificia pro peccato. 734.a,805,b
Melius sortitus est ministerium, quanto & melioris testamenti mediator est, quod in melioribus promissionibus sancitum est. 151,d
9. Solùmodo in cibis, & in potibus, & iustitijs carnis. 146,d
Hic sanguis testamenti, quod mandauit ad vos Deus, 394.c.741,d
Sine sanguinis effusione, non fit remissio. 786,d
Neque vt sæpe offerat semetipsum. 784,b
10. Vmbram enim habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum. 146,d,148,b
In qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel. 784,c
Vna oblatione cõsummauit in sempiternũ sanctificatos. 784,c
Iam non est oblatio pro peccato. 147,a,148,b,785,805,e
Accedamus cũ vero corde in plenitudine fidei, aspersi corda à conscientia mala, & ablati corpus aqua mũda. 251,b
Volunariè enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, iam non relinquitur pro peccatis hostia, 1012,c 1014,b,1015,c
Iustus ex fide vivit. 130,a,307,c
11. Fide, plurimam hostiam Abel, quàm Cain obtulit Deo. 152,b,156,d,201,a
12. Scitote quoniã & postea cupiens hæreditare benedictionẽ, reprobatus est, non enim inuenit pœnitentiæ locum quanquam cum lachrymis inquisisset eam. 1011,d
13. Iesus Christus heri, & hodie, ipse & in sæcula. 161,c
Habemus altare, de quo edere non habent potestatem, qui tabernaculo deseruiunt. 88,c,760,d
Talibus enim hostiis promeretur Deus. 107,b,c

Iacobus.

1. Religio est, visitare pupillos, &c. & immaculatum se custodire ab hoc seculo. 191,d
2. Abraham nonne ex operibus iustificatus est? 144,a
4. Vnus est legislator, & iudex, qui potest perdere, & liberare. 269,c
Scienti bonum & non facienti, peccatum est illi. 1355.
5. Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, vngentes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei saluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus, & si in peccatis sit, remittentur ei. 156,a 178,d,1250,b,1253,a,d, & sequent.
Confitemini alterutrum peccata vestra. 1043,b,c
Orate pro inuicem, vt saluemini. 1043,d,1059,c

1. Petri.

2. Sicut modo geniti infantes. 263,a
Tanquam lapides viui superædificamini, domus spirituales, sacerdotium sanctum, &c. 85,a,86,b,c
Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta. ibidem.
Vt virtutes annuntietis eius, qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumen suum, 85,a,c
3. Quod & vos similis formæ saluos facit baptisma, non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bona interrogatio in Deum. 39,a,49,b,65,c,118,b,121,a,131,c,251,b,275,b

2. Petri.

1. Satagite vt per bona opera certam vestram vocationem & electionem faciatis. 39,b

1. Ioannis.

1. Si confiteamur peccata nostra, fidelis est, & iustus, vt remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate. 930,d,1044,b
2. Et vos unctionẽ quam accepistis ab eo, in vobis maneat, & unctio docebit vos de omnibus. 310,c,318,d,319,b
3. Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit: quoniam semen ipsius in eo manet, & non potest peccare, quoniam ex Deo natus est. 264,a
Qui facit iustitiam iustus est. 39.b
Nos scimus, quoniam translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres, qui non diligit, manet in morte. 1002.b
4. Omnis spiritus, qui soluit Iesum, ex Deo non est, & hic est Antichristus. 660,a
5. Hic est, qui venit per aquã, & sanguinem Iesus Christus: non in aqua solum; sed in aqua & sanguine. 185,b
Est peccatum ad mortem: non pro illo dico vt roget quis. 1012,c,1014,b,1016,a,b

Apocalypsis.

5. Fecisti nos Deo nostro regnũ & sacerdotium. 85,a,86.d
Liber signatus sigillis septem. 51.b
7. Donec signemus seruos Dei nostri in frontibus eorum, 167.b
17. Et in fronte eius nomen scriptum Mysterium, 16.b,177,a
Ego dicam tibi Sacramentum mulieris, & bestiæ, quæ portat eam, qua habet capita septem, & cornua decem. 16,b,184,c,389.a
20. Erunt sacerdotes Dei, & Christi eius. 85.b,86,c

INDEX
PRÆCIPVARVM RERVM AC SENTENTIARVM,

QVÆ HIS QVINQVE CONTROVERSIIS tertij Tomi continentur.

AARON.

AARONIS filii, & nepotes, aliique posteri tantũ sacerdotes propriè dicti esse poterant. Bellarminus Tomo III. Controuersia generali prima. Col. 86. c.89. c. Item Controuersia 3 col.712.c.716.c.d. Aaronis sacerdotiũ fuit multorum qui per mortem sibi inuicem succedebant. 722.b

Aaronis sacerdotium differebat à sacerdotio Christi, & Melchisedech. 722.b.c.724.725.a 731.a.782.c

Christus non erat sacerdos secundum ordinem Aaron, neque sacerdotium Aaronicum obtulit. 718.a.722.a.731 c.d.732.b

Excellentia Christi supra Aaronem. 729.c

Ad sacerdotium Aaronis valdè se efferebant Hebræi ibid.

In sacerdotio Aaronico erat sacrificium panis, & vini, sed vt pars quædam, & quasi condimentum alterius sacrificij, non autem vt sacrificium principale. 371.a.b

Aaronis sactificium, tam cruentum quam incruentum. ibid.d

In sacrificio Aaronico panes, qui offerebantur cum animalibus semper conspergebantur oleo, & vt plurimum, inde fiebant lagana. ibid.c

Aaronis sacrificium cruentum, & sub specie animantium occisorum. 722. b. 731. d. fuit etiam typicum, seu repræsentatiuum. 731.d

Aaronis sacrificium imperfectum fuit, nec potuit consummare sacrificatos. 731.c

Aaronis sacrificium conueniebat cum sacrificio Melchisedech, quod vtrumque erat typicum: sed differebat in specie typorum. Aaronis enim typus erat cruentus, alterius autem incruentus ibid d

Aaronis sacrificium, & sacerdotium cessaturum prædicitur. 744.b

Aaronis mors. 1092.b.c

Abel.

Abelis sacrificium non fuit Sacramentum. 152.b

Sed fuit figura Eucharistiæ 743.c.751.d

Vt sacrificium non valuit ad expiationem peccati. 157.a

Comparatur cum nostro tantum, ratione fidei, non absolutè 866.c

Abelis, & Cain sacrificia prima fuerunt ad Dei cultum. 775.b

Ablutio.

Ablutio pedum, quam Dominus instituit, non est Sacramentum. 180.a.& sequent.

Ablutio in Sacramento Baptismi, dicitur, & est verum Sacramentum Baptismi. 595.c.d

Ablutiones Iudaicæ dicebantur à veteribus Sacramenta. 142.c vide v. Cęremonię.

Ablutiones, & sacrificia Testamenti veteris habuerunt promissionem magis expressam, quam aliæ cæremoniæ. 147.a

Abraham.

Abraham, semper cum honore nominatur. 1330 a

Abraham vnius Dei fidelissimus cultor. ibid b.c

Abraham licet ob dignitatẽ primo loco ponatur inter fratres in Scriptura: tamen Aran maior erat natu quam Abraham. 1416.c

Abraham quare plures vxores simul habuerit. 1329.c. vide v. Polygamia.

Abraham duxit vxorem, filiam fratris sui. 1404.b.c

Abrahę vera vxor fuit Agar. 1331. c. d

Abrahæ coniugium cum Agar non fuit peccatum, sed mysterium. 1329.c.1331.a

Abrahę soror dicitur Sara, de more scripturarum, quia consanguinea eius erat, fuit autem illa neptis ex fratre, non soror germana. 1414.d 1415.a.b & seq.

Abrahæ iustificatio. 143.d.150.c.155.a

Abrahæ data est circumcisio in signaculum iustitiæ fidei, vt esset Pater omnium credentium. 47.c.130.d.150.c.155.a

Abrahæ & sociis datus est panis, & vinum in cibum, & potum à Melchisedech. 673 c.723 d.732.d. vide v. Melchisedech.

Abrahę sacrificium in voluntate tantum fuisse dicitur. 791.d 792.a.b.c

Abrahæ sacrificium comparatur cum nostro, non absolutè, sed ratione fidei, & deuotionis offerentis. 866.c

Abrahamo maior Melchisedech. 725.a

Abrenunciatio.

Abrenunciatio Satanę in Baptismo. 268.b.293.c

Absolutio.

vide v. Pœnitentię Sacramentum.

Absolutio sola, vt instrumentum Dei, vel actiones Pœnitentis cum absolutione coniunctæ, non vt actiones humanæ sunt, sed vt instrumenta Dei, sunt causæ efficientes remissionis peccatorum. 902.a. & 943.b

Absolutio, non vt actio quædam sacerdotis est; sed vt instrumentum Dei gratiam iustificantem efficit. 941.c

Vis sacramentalis quę efficienter, atque instrumentaliter concurrit ad remissionẽ peccatorum, propriè & præcipuè in verbo, quod sacerdos Dei nomine pronunciat dum absoluit constituitur. 911.c. vide etiam 943.a. & Actiones Pœnitentis solum concurrunt ad remissionem peccatorum efficiendam, quatenus vim sacramentalem à verbo absolutionis à quo formantur, participant. 911.c

Absolutio est peccati ipsius (quo quasi vinculo peccator constrictus tenebatur) relaxatio. 917.a.b

Absolutio sacerdotis peccata dispergit, vt flatus nebulas. 1033.a

Absolutio à sacerdote impendi non potest; nisi signa doloris aliqua conspiciantur, & nisi manifestatio aliqua doloris præcedat. 944.c

Et qui signa doloris ostendunt etiam si fortè loqui nequeant, vel sensu careant dummodo constet eos desiderasse Sacramentum pœnitentiæ, rectè ab Ecclesia absoluuntur. 981.b

Absolutio in veteri Ecclesia non solum surdis, sed etiam iis, qui ob vim morbi extra se positi erant, conferebatur. 1304.c

Absolutio sacerdotalis eam vim habet iustificandi, vt multi damnentur, quod antè moriantur, quàm à sacerdore absolui potuerint. ibid.a

Absolutio à muto, vel ab absente conferri non potest. 1315.c

Absolutio sacerdotis superueniens iam contrito, non est frustra, quia Sacramentum auget gratiam, & pœnam temporalem remittit, & nemo scire potest se veram cõtritionem habuisse, & per votum Sacramenti suo tempore suscipiendi, gratia reconciliationis accipitur. 1007.c

Absolutio sacerdotis superueniens iam contrito, & corã Deo absoluto non est falsa, quia Minister illis verbis nihil aliud significat, nisi se, quod in se est Sacramentum absolutionis impendere. ibid.& 1008.a

Vide si placet de absolutione Magdalenæ. 1000 d

De Paulo iustificato ante Baptismum. 1001.& 1002.

Absolutio nihil confert, si sine fide percipiatur. 169 c

Absolutio qua de caussa repeti potest. ibid.d

Absolutionis Sacramentalis figura fuit Lazari solutio. 1039.c & 1040.a.b.c

Absolutionis forma est hæc; Ego te absoluo ab omnibus peccatis tuis in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti Amen: quæ autem adiunguntur, sunt piæ quædam precationes. 896.d

Absolutionis forma, qua vtuntur Caluinistę, sunt illa verba: remittuntur tibi peccata tua, si credis. 1032.a & 1034.c

Absolutionis ritum aliquem ferè omnes Aduersarij agnoscunt, licet de vi, & efficacia, de Ministro, & aliis controuersia sit

inter

inter nos,& illos. 910.c.qua vero de cauſſa Lutherani Abſolutionem requirant. 997.b
Abſolutionis ritus externus, & ſenſibilis cum promiſſione remiſſionis peccatorum in Euangelio fundatis, ipſis etiam aduerſariis teſtibus. 914.915 916-921.
Habet etiam mandatum diuinum. 917. b.& ſeq.1282.a. 1286 a
Abſolutionis ritus cõfertur etiam cum definitione Sacramenti. 917.
Abſolutionis verba, ſi de ſono, & numero ſyllabarum agatur, nulla ſunt verba determinata, quæ ad Sacramenti eſſentiam neceſſario,requiruntur; ſi vero de ſententia verborum,verba ſunt determinata,& ex diuinis literis deprompta 940.d
Abſolutionis verba, Abſoluo te à peccatis tuis, ſi mutarentur, dummodo eandem ſententiam exprimerent: vt remitto tibi peccata tua, vel remittuntur tibi peccata tua, nihil de ſacramentali perfectione decederet. 936.d
Abſolutionis verba cum ſint ſignum, & cauſſa remiſſionis peccatorum ſine vllo dubio ad eſſentiam Sacramenti pœnitentiæ pertinent. ibid c
Abſolutionis verba, veræ cæremonię ſunt (non conciones vt vult Caluinus) & ſunt actiones externæ ad ſignificandam, & efficiendam iuſtificationem, atque ad Deum eo ritu colendum à Chriſto inſtitutæ. 922.a.b.c
Abſolutionis verba non multum refert, vtrum ab eo qui Sacramentum percipit exaudiantur, & intelligantur: an ſecus, & lingua ne patria,an Latina, vel Græca, vel Hæbrea pronunciẽtur. ibid b
...tionis verba, voce corporali à ſacerdote pronunciata, ſunt vnum ex ſignis ſenſibilibus Pœnitentię à Deo inſtitutis. 921.c.d 922.d
Abſolutionis verbum, quia defuit in illa Pœnitentia, quam Chriſtus & Ioannes Baptiſta prædicarunt, idcirco dicimus non fuiſſe Sacramentum. 925 b
Abſoluendi poteſtas negata ſacerdotibus à Nouatianis 901 b c
Abſoluendi poteſtas ex auctoritate, data Apoſtolis eorumque ſucceſſoribus. 1030.a.b.c.d
In ſola abſolutione, qui poſuerint eſſentiam Sacramenti Pœnitentiæ. 900.a.937.a.940 b.c
Reſponſiones ad eorum argumenta. 942 c.d
Per abſolutionem applicatur nobis virtus ſanguinis Chriſti. 933.d.& vera medicina peccatorum. 900. d.901 a
Per abſolutionem remittuntur peccata, Deo nimirum Chriſti merita per ſacerdotum miniſterium applicante, idque gratis non ob meritum, vel dignitatem contritionis. 891 c
Per abſolutionem ſacerdotis verè remittitur pœna æterna (licet antea per veram contritionem fuerit remiſſa, vel fuerit mutatus ille reatus pœnæ æternæ in reatum pœnæ temporalis)quia in voto, & pacto huius abſolutionis remiſſa fuerat. 1009 d 1010.a b
Per abſolutionem ſacerdotalem, remittuntur quidem culpa,& pœna æterna, ſed non tota pœna temporalis alterius vitę. 1098 c.1110.a vide etiam 1090.c d
Remiſſio peccatorum per abſolutionem, pendet aliquo modo ab enumeratione, quæ fit in Confeſſione coram ſacerdote. 1085.a b
Verè abſoluitur, & abſolutus creditur,qui vel propter obliuionem, vel propter ignorantiam, vix minimam partem ſuorum criminum aperiat ſacerdoti. ibid.
Ante abſolutionem pœnitentibus olim imponebantur,& ab illis explebantur opera laboriosa, ſeu ſatisfactionis, quæ non tam ad culpam, quàm ad pœnam temporalem expiandam referri conſueuerunt. 1068 c.1116.a b
Reprehenduntur ij, qui abſolutionem pœnitentibus dabant, ante quàm iuſtam pœnitentiam egiſſent. 932. a.b
In vſu abſolutionis non repetitur vlla actio propria,& naturalis. 139 a
Sine ſacramentali abſolutione, homo non poteſt Deo reconciliari,quæ quidem neceſſaria eſt in re, vel in voto. 1009.d vide etiam 900. 998.a.b.c d. & ſeq. Similiter v. Confeſſio.
Verbo Abſoluo, quod à vinculis ſoluendis, non à ſordibus abluendis dicitur, non congruit ritus ablutionis 933.c
Abſolutio duplex, altera particularis, altera generalis, & vtra earum requirat cognitionem cauſæ. 1164.d
Abſolutio non modo à peccatis, per ſacramẽtum pœnitentiæ, ſed à cenſuris quibuſcunque, & etiam diſpenſatio in omnibus vnde colligatur. 1154.b

Abſtinentia.

Abſtinẽtia vini, carnium, & rei vxoriæ eſt vna ex cæremoniis, quæ requiruntur ante baptiſmum catechumenorum. 296.a
Abſtinentia à carnibus feria VI eſt optimum ſignum diſtinguens Catholicos ab hæreticis. 200 a

Accidens.

Vide infra verbo Species.
Accidens vnum, in alio eſſe poteſt, vel quia mediante illo eſt in ſubſtantia,vel quia perficit operationem alicuius alterius accidentis. 164.c
Accidentis eſſe, eſt ineſſe: & accidens non tam dicitur ens, quam entis. 583. d explicantur aliquæ propoſitiones, quæ huc faciunt 584.c
Ad Accidentis eſſentiam non pertinet inhærentia in ſubiecto; vnde accidens ſine ſubiecto eſſe poteſt. 584.d
Ariſtoteles apertè docet non eſſe inhærentiam de eſſentia accidentis. 584.d
Accidentia ſunt entia imperfecta, & habẽt triplicem ordinem ad ſubſtantiam. 585.a
Accidentia habent propriam eſſentiam, & propriam exiſtentiam diſtinctam ab exiſtentia ſubiecti. 584 c
Accidentia in Sacramento Euchariſtiæ ſunt in alio vt in conſeruante, & non inhærent. 585.d
Accidentia in Sacramento Euchariſtiæ ſunt in ſe, & non ſubſiſtunt, quia ſunt in ſe negatiuè, non poſitiuè. 586.a
Accidentia ſola in Euchariſtia locũ habẽt rei continẽtis. 561.d
Accidentia illa licet non ſint in ſubiecto: tamen per ſe ſubſiſtunt more ſubſtantiæ, & à Deo ſuſtentãtur modo ſupernaturali. 587 d
Accidentia panis, ſola pertinent ad rationem Sacramenti Euchariſtiæ.439.a.575. d ſignificatio autẽ,& repræſentatio, eſt in accidentibus, non in ſubſtantia. 732.d
Accidentia panis in Euchariſtia, quid naturaliter ſignificent, & quid ſupra ordinem naturæ. 582.a
Accidentibus Euchariſtiæ principale eſt magnitudo, in qua fundantur omnia alia. 436.d
Accidentia omnia remanent poſt mutationem panis in corpus Chriſti, in Sacramento Euchariſtiæ. 556. a vide Patres qui hoc dicunt. 562.c Cõcilia 567.b Rationes 570.c.Item ſolutiones obiectionum. 572. c.& ſeq.
Accidentium ſubiectum in Sacramento Euchariſtiæ, eſt quantitas. 552.d.582.c
Accidentium ſubiectum in aliis rebus ex ſententia meliorum Philoſophorum eſt materia. 546 d
Accidentium natura aliquando ſubſtantia appellatur 489. d 490.a b
Tranſ-accidentatio non datur in myſterio Euchariſtiæ. 558 b

Actio, & Actus.

Actio ſacramentalis eleuatur à Deo ad attingendum effectum ſupernaturalem, nempè gratiam. 138 c. 139 a
Actio ſacramentalis propriè eſt actio Miniſtri dantis Sacramentum, non actio ſuſcipiẽtis. 139. d. atque ibidem vide de virtute ſacramentali, quæ aliquando eſt in elemento, aliquando in verbo, aliquando in vtroque.
Actio quælibet ſacra, an poſſit vocari ſacrificium. 766.c
Actiones externæ ſumunt ſpecẽ ſuã à fine,& intentione. 205 c
In qua parte, vel in quo inſtanti actionis ſacramentalis fiat iuſtificatio. 136.a.140.d
in Actione conſiſtit Baptiſmus. 595. c. d. non autem Euchariſtia. 596.a.597.a
Non agit contactu, quod non agit per actionem ſuam propriam & naturalem. 138.d.141.a
Actionum humanarum bonarum duplex valor,meriti,& ſatisfactionis. 1148.c.d
Actus idem non poteſt eſſe proprius & elicitus diuerſarum virtutum: poteſt tamen ab vna elici,& ab alia imperari. 711.c
Actus elicitus, externus,& imperatus virtutum. 191.c
Actus interni & externi Deo placent. 199.b.c.200.b
Per actus exteriores conſumantur virtutes. 200.c

Adam.

Adami Pœnitentia. 1109.a
Adami & Euæ coniugium ſignificauit coniunctionem Chriſti & Eccleſiæ per modũ figuræ.1289.d.1298. item incarnationem Dominicam. 1299.a
Adami & Euæ coniugium, non fuit Sacramentum propriè dictum 1289.d.1298.d 1299.a.b.c
Adamo,& Euæ fuit data à Deo benedictio corporalis,non ſpiritualis, inde enim fœcunditas corporibus attributa eſt,non autem auxilium gratiæ ſpiritibus. 1298 d
Cum Adæ filiis non fuit opus diſpenſatione Dei, vt coniungerentur cum ſororibus:cum tale cõiugium iure naturę prohibeatur excepta ſumma neceſſitate generis propagãdi.1414.c

Adoratio.

Adoratio ex intentione potiſſimum pendet. 702.b
Adoratio Euchariſtiæ qualis. 699.a, & ſeq. vide compendium Patrum infra.
Adoratio corporalis eſt cultus Dei. 200.d
Per adorationem aliquando non intelligitur quæuis adoratio, ſed ſolemnis, & publica per ſacrificium proprie dictum. 562.b
Pro adoratione Dei quæ erat futura in Eccleſia, poni in Scripturis oblationes munerum omnis generis, eſt ſomnium Caluini. 557.a

Aduerbia.

Aduerbia, quæ dicunt modum exiſtendi corporalem, non dicuntur de Chriſto in Euchariſtia,licet dicantur de ipſo vt eſt in cælo,alia verò nihil prohibet dici. 551.b

Adulterium.

Adulterium contra ius naturæ. 1401 c.d
Adulterium in Decalogo prohibitum, & iterum in Leuitico. 1411 c
Adulterium qua pœna puniebatur in lege veteri. 1344.d,1405.c
In Adulterium vxoris consentienti imungebatur olim pœna trium annorum. 1358.d
Adulteros occidi non iubet lex Euangelica. 1344 d
Adultera emendationem cupiens, retinenda est. 1358 d
Adulteram, an Dominus absoluerit à peccatis, vel à pœna lapidationis tantum liberauerit. 1120.d

Adultus.

Vide infra V. Baptismus, vbi de suscipientibus Baptismum:

Adulti per fidem, & contritionem veram iustificantur, ante quàm re ipsa ad Sacramentum Baptismi accedant. 143.c. illisque fides propria prodest. 246.d,258.d
Adulti, cæci, & surdi, & muti, an baptizandi. 251 d
Adulti cum baptizantur tria Sacramenta eodem die illis ministrantur, Baptismus, Confirmatio, & Eucharistia. 185.b. 188. a, & b. 310.a 311.a
Adulterum probatio ante Baptismum. 249.a
Adultis, cum baptizabantur, veteres non mutabant nomina in Baptismo. 296 b.c.d
Adultis necessaria Communio, vt etiam cætera Sacramenta post Baptismum. 247.d
Ad solos Adultos pertinet ille locus: nisi manducaueritis carnem Filii hominis, &c. qui quidem adulti, aut re ipsa si possunt, aut saltem desiderio, tenentur Sacramentum Eucharistiæ aliquando percipere. 365.d.372.d
Ad Adultos etiam pertinet ille alius locus Scripturæ; Qui crediderit, & baptizatus fuerit, &c. 246.d
In Adultis ad fidem venientibus, quis ordo seruandus ante, & post Baptismum 245.d
In Adultis ante perceptionem Sacramenti Baptismi, & aliorum Sacramentorum, requiritur fides, & Pœnitentia 108. d.110.d.128.d.147.a.244. c.247.c.887.b.900 c.916.d.936. a. 984.b.1015.c

Aegrotus.

Aegroti vngebantur, & nunc etiam vnguntur oleo extremæ vnctionis, ad sanandam animam, & aliquando etiam sanatur corpus. 1253.a.b & seq.
Aegroti per contactum fimbriæ Christi sanabantur. 539.b 540.d. vide 1252.b.c.d
Aegroti à sensibus alienati reconciliari possunt, & in quo casu; vt etiam baptizari, si baptismo careant. 147.a.b.981 c.d
Aegrotorum Communicatio etiam in veteri Ecclesia, vt plurimum fiebat in vna tantum specie, nempe panis. 677. b.c
Incommoda, quæ orirentur, si fieret etiam in specie vini. 680.d
Pro Aegrotis asseruatur Eucharistia. 595.a.598.a.b
Pro Aegrotis intingebatur olim panis sanguine Domini quod postea damnatum est. 694.d

Aeternitas.

Aeternitatis mysterium confertur cum Eucharistia. 510.d

Aerius.

Aerij hæresis, negantis non esse pro mortuis sacrificium offerendum. 809 b
Aeriani hæretici, negauerunt etiam discrimen inter Episcopum, & Presbyterum. 334.b

Affinitas.

Vide v. Matrimonium, vbi de impedimento cognationis.
Affinitatis gradus in Leuitico prohibiti. 1391.b
Affinitatem ex fornicatione ortam, esse veram, licet paulo sit imperfectior, quam ea, quæ ex legitimo Matrimonio contrahitur. 1391.c.d 1422.a

Agens.

Agentis voluntarij, & rerum cæterarum differentia. 98 b.c
Agentis alicuius homo potest esse instrumentum multis modis 97 a. & quibus modis vtatur homo instrumentis. 138.d 139 a.b

Agnus.

Agnus Paschalis fuit Sacramentum vetus. 30.a.53.a.70.c
Agnus Paschalis fuit figura Eucharistiæ, eiusque celebratio fuit figura celebrationis Eucharistiæ. 353.d.620 b.651.a.673. a.699.a. & præsertim à col. 736. & seq.
Circumstantiæ celebrationis Agni conferuntur cum circumstantiis celebrationis Eucharistiæ 736. c. 740. d.741.a. item cum circumstantiis Passionis Domini. 737.a.b c
Hæc figura Agni Paschalis impleta est in vltima cœna. 740.a vide etiam. 736.a
Agnus Paschalis comparatur cum corpore Christi in Eucharistia. 438 b.464.c.477.b.494.a
Agnus Paschalis, Pascha etiam dicitur in Euangelio. 736.b
Agnus Paschalis non dicebatur tropicè Pascha, sed propriè. 391. a
Agnus Paschalis non dicebatur antitypon Eucharistiæ, sed typus. 458.d.
Agnus Paschalis res fuisset præstantior Eucharistia, si in ea nõ verè Christi corpus contineretur, vt blasphemant hæretici. 354 a. b.c. verè autem contineri corpus Christi in Eucharistia; notatur infrà v. Eucharistia, & v. Corpus Christi.
Agnus Paschalis die 14. ad vesperam immolabatur. 615.a.b.c.d 716.c. vide v. Pascha.
Agni Paschalis Sacramentum non sustulit Christus, sed mutauit in aliud verè, & propriè Sacramentum. 777.a
Agni Paschalis celebratio sacrificium quoddam fuit; cum victima & sacrificium absolutè Agnus dicatur. 738 d
Modus ille cruentæ mactationis agni, non impedit, quo minus Agnus Paschalis figura fuerit Eucharistiæ. 740.d
Agni Paschalis immolatio erat etiam figura Passionis Domini, & eodem die Passio peracta est, quo Agnus immolabatur. 915. d & seq. 917.a.620 b 637.a.741 b
Agnum Paschalem comedit Christus secundum ritum Mosaycum. 781.c
Agnum, cum manducauit Dominus, legem obseruauit, non figuram impleuit. 737.a

Alexander.

Alexander Alensis existimauit Sacramentum Confirmationis institutum esse post mortem Apostolorum ab Ecclesia in Concilio Meldensi, quę opinio defendi non potest. 78 d 79.c
Idem, quando dicit requiri in Ministro intentionem finis Sacramenti, per intentionem finis intelligitur intentio actionis integræ, & completæ. 96.c

Alleluia.

Alleluia (quod significat laudate Dominum) canitur post [illegible] duate in Missa, & quando debeat cani. 849.a
Alleluia, est canticum lætitiæ. ibid.d
Alleluia, hac voce vtebatur S. Paula ad virgines conuocandas. 846.c.

Alphonsus.

Alphonsus à Castro dixit Matrimonium non esse propriè Sacramentũ nouę legis, sed fuisse in lege veteri apud Iudæos & à Christo non tam institutum, quam confirmatum; quę opinio tuto defendi non potest. 1297.d

Altare.

Altare quasi altum. 713 a
Altare soli Deo vero, ritè erigi potest ibid.b
Altare id omne vocamus, vbi recipitur victima, per verba consecrationis effecta. 793.c
Altare locus sanctus. 493.c.467.d
Altare vocatur sedes corporis Christi. 460.b.493 b
Altare & sacrificium sunt relatiua. 712 d.713.a.b
Altare figura quędam est Christi. 461.a
Altare in terris dicitur mensa sacra. 445.b.593.a
Altare Idolorum mensa Dæmoniorum appellatur. 762 a
Altare & sacrificium schismaticorum. 827 b
Altare visibile non requiritur ad sacrificium spirituale. 744.b
Altare aliquod, spirituale videlicet in cœlo esse, nemo negare potest. 807.a
Altare istud cœleste, vel Christum ipsum significat, vel altare dicitur esse, in cœlo, quia recipiuntur ibi sacrificia, quæ Deo vero immolantur in terris. ibid. b
Altaris nomine intelligitur mensa Domini. 760. d. item Crux & Christus. 761.a
Altaris nomen non vsurpabant Apostoli, & quare. 772.a
Altaris oblationem vocat S. Augustinus corpus Domini, quod in Altari, vt verum, ac proprium sacrificium Deo offertur. 767.a
Altaria non consueuerunt erigi, nisi ad sacrificia proprie dicta. 713.a.b.760 d.770.d
Altaria semper habuerunt veteres Patres ad Eucharistiam celebrandam. 771 & seq. vide quæ dicuntur. 794 a
Altaria hac de causa demoliuntur hæretici, quia intelligunt esse signa sacrificii proprie dicti. 770.a
Altaria non eriguntur Sanctis, sed in memoriam Sanctorum. 812.a
Altarium consecratio. 836.a
Altarium ritu, probatur sacrificium Missæ, esse verum sacrificium, 771.a
Altarium multitudo in eadem Ecclesia, arguit debere celebrari sacrificium Missæ, pluries in eadem die. 820.b.c
Altaribus aggeniculari. 829 b
In Altari inuocatur Deus. 460.c
In Altari semper manere solet Crux. 460.d
In Altari, & in vasis sacris agnoscunt corpus Domini Scripturæ, & Patres. 460 b d & seq 593 a.b.c.598.a
In Altari panis est, quoad speciem exteriorem; quoad verò interiorem substantiam est Corpus Christi. 485 c
Ad Altare dicuntur astare Angeli capite inclinato. 468.d
Super Altare colitur corpus, & sanguis Domini. 461.c.d
Non nisi in altaribus consecratis, sacra missarum solennia celebrari possunt. 836.b

S. Ambrosius.

S. Ambrosius existimauit Ioanne in suo Baptismo vsum formæ quadam verborum, videlicet in nomine venturi Messiæ. 280.b
S. Ambrosius incommodè videtur asserere, Baptismum collatum in nomine Christi esse validum. 218.a
S. Ambrosium potuisse formam quandam Sacramenti Confirmationis diuersam ab ea, qua vtitur Ecclesia falsùm est. 328 c
S. Ambrosium duo tantùm Sacramenta agnoscere, est mendacium Kemnitij. 188.b
S. Ambrosium in Actibus cap. 19. accipere Baptismum Ioannis propriè, Baptismum vero Christi impropriè, est mendacium eiusdem Kemnitij. 286.c.d

Ambrosius Catharinus.

Ambrosius Catharinus proximè accedit ad illorum hæreticorum sententiam, qui dicunt non requiri intentionem Ministri in Sacramentis conficiendis. 94. c. eius argumenta vide. 102.a.b
Ambrosius Catharinus videtur sentire & malè, Matrimonium posse solui, quoad vinculum, causa fornicationis. 1342.d

Amen.

Amen hæc responsio quid significet. 491.b.632.c.830.d 848.b

Amicitia, & Amicus.

Qui non magnificiunt amicitiam alicuius, facilè obliuiscuntur iniurias, quas illi fecerunt; sed cùm reconciliari cupiût, tunc ad memoriam redeunt omnes iniuriæ. 985.b
Amicos Dei facit Charitas. 969.d

Amor vide v. Dilectio.

...antium effectus. 466.c d
Amor proximi præceptus à Domino in vltima cœna. 742.b 743.b.c
Amoris effectus. 571.c.d
Amoris Christi pignus erga Ecclesiam, est Eucharistiæ Sacramentum. 540.b
cùm Deus amat aliquem, amando facit bonum, & pulcrum infundendo illi gratiam suam. 169 c

Anabaptista.

Anabaptistarum hæresis. 241.a. 253 a. vide infrà v. Baptismus, vbi de suscipientibus Baptismum.
Anabaptismus est repetitio eiusdem Baptismi. 286.a.b.c

Ananias.

Ananias imposuit manum Paulo, ad hoc vt visum reciperet. 306.a.335.b

S. Andreas.

S. Andreæ Apostoli liber legitimus, ab eius discipulis conscriptus. 417.a

Angeli.

Angeli creati cum bona voluntate, id est, cum Charitate 1004.a
Angeli boni si fortè Sacramentum aliquod ministrarent illud habendum esset ratum; At si diabolus idem faceret, iterandum esset Sacramentum. 82.d.83.a
Angeli fruuntur Verbo æterno in cœlo, & nos fruimur hic in Sacramento Eucharistiæ. 499.a
Angeli superantur à sacerdotibus in potestate consecrandæ Eucharistiæ. 646.b
Angeli dicuntur astare ad Altare capite inclinato. 368.a
Angeli per corpus assumptum non possunt propriè loqui. 83. b
Angeli videri, & tangi dicebantur cùm in corporibus assumptis viderentur & tangerentur. 465 c 580.c
Angeli qui...us formis apparuerunt in Testamento veteri. 475. d.560.d 559.c
Angelos in forma humana apparentes, vocabãt homines, verósque homines esse credebant, & vt homines illos tractabant Sancti illi Testamenti veteris. 409.d.471 a.582 a
Angelos in corpore assumpto manducare mirabile est. 462.c
Angelos habere præscientiam, & nos memoriam Christi; (vt quidam dicit) intellige de conspectu. 499 a
Ab Angelis nostræ orationes dicuntur deferri ad Deum, quia voces, aut verba nostra, sua intercessione Deo commendant 867 a
Per manus Angelorum nostrum sacrificium Missæ offerri dicitur, & in cœlum deferri, quia ipsorum intercessione iuuatur nostrum obsequium & cultus, quem nos illi immolando adhibemus. 867.b 869 b
Angelicus hymnus, Gloria in excelsis Deo. 846 b

Animæ.

Anima rationalis est spiritus per se existens: & tamen inclusus à Deo in corpore mortis huius. 523. d
Anima rationalis simul est in pluribus locis. 509 d.526 b
Anima rationalis quomodo incipiat esse in materia addita per augmentationem corpori, quod informat, & similiter quomodo desinat esse, quando deperditur aliqua pars. 514.c d
Anima rationalis non dicitur cadere, cadente homine. 541.d
Animæ nutritio per Sacramentum Eucharistiæ vide v. Nutritio, & v. Corpus Christi, vide interim de cibo & potu spirituali animæ. 665.b.667.d 670.c
Animæ apparitio. 509 b
Animæ passiones, vt timor, cupiditas, dolor, & gaudium, &c. moraliter quidem, nec bonæ nec malæ vocari possunt, naturaliter autem bonæ sunt 1016 c.d
Animas mortuorum hominum esse immortales, quomodo probauerit Dominus. 155.d
De eadem anima rationali, quomodo contrariæ relationes dicantur. 515.b
In Animam, quomodo agere possint Sacramenta, cùm sint res materiales, item quomodo ignis corporeus animas & dæmones vrat. 74 c.d.524.a
Anima Christi habuit essentialem gloriam sine meritis in instanti primo conceptionis suæ, & ideo de rigore iustitiæ meruit omnibus hominibus gratiam & gloriam. 1159.c.d

Annihilatio.

Annihilatio quomodò differat à Conuersione, & creatione. 578 c. item & Corruptione d. ibid.
Annihilatio confertur cum Eucharistia. 510.c

Antichristus.

Antichristus prædicatur ablaturus iuge sacrificium; id est, Missæ nostræ sacrificium. 706.c
Antichristus colet Deum Meuzim, non palam, sed clàm, & Diabolum pro Deo colet in arce quadam munitissima 706. a.b
Antichristum natum esse post annum Domini DC. communiter Lutherani docent 707. a. vide nostrum Indicem primi Tomi Controuersiarum v. Antichristus.

Antiochus.

Antiochi conuersio cùm vera non fuerit nihil à Domino impetrauit. 1011.a

Antiquitas.

Antiquitas doctrinæ est signum veritatis Catholicæ. 529. d. & seq.

Antitypon.

Antitypon, hæc vox nusquam accipitur pro exemplari, sed pro imagine, quæ è regione respondet exemplari. vide 22 d. & fusè 457.d. & seq. item 485.b 637 d & seq.

Antonius Caracalla.

Antonius Caracalla notatur, quòd à nouerca Iulia non abstinuerit. 1414 b

Apparitus.

Apparitiones Christi, factæ in terra, vel in aere propinquo, diuersis sanctis viris; vt Petro, Paulo, Antonio, Gregorio, & aliis. à col. 506.c. vsque ad 509. a item. 514.c

Apostoli.

Apostoli vocantur dispensatores, & ministri mysteriorum Dei. 79.a
Apostoli declararunt, & promulgarunt Sacramenta, non autem instituerunt. ibid.c
Apostoli nunquam appellarunt Baptismum suum, quem aliis conferebant; cum tamen aliquando appellarẽt Euangelium suum, quod aliis prædicabant. 91.c.281.c
Apostoli initio Ecclesiæ non vtebantur nominibus Sacerdotii, Sacrificii, Templi, Altaris & similium, vt facilius distinguerent Christiana sacra à Iudaicis. 772.c
Apostoli multa fecerunt, & tradiderunt, quæ non sunt literis sacris mandata. 1194 b c. vide etiam 59.d 782.b.788.b
Apostoli instituerunt aliquas cæremonias. 195.a.b
Apostoli à Spiritu sancto inspirati statuerunt, vt à ieiunis Eucharistia sumeretur. 838.b
Apostoli composuerunt Symbolum. 854.a
Apostoli instituerunt substantiales partes liturgiæ. 853.c
Apostoli Græcè scripserunt. 707 b
Apostoli fuerunt testes Testamenti Christi in vltima cœna cõditi. 742 b
Apostoli reliquerunt à se munus ministrandi mensis, vt verbo Dei, & orationi diligentius instare possent. 130...c
Apostoli quem ordinem seruabant in conuersione Gentilium. 245 c
Apostoli à morte Christi vsque ad Pentecosten, publicè loquuti non sunt. 229.b
Apostoli post Ascensionem Domini, toti se ad orationem colligere soliti erant, & maximè ad sacrificium celebrandum. 643.b
Apostoli an aliquid de votis præscripserunt. 271 a
Apostoli ab humano quodam amore in Christum, ad spiritualem abstrahuntur. 539 d
Apostoli certis vicibus Christum proni adorabant, alias autem mente, & animo illum venerabantur. 702.a
Apostoli in vltima cœna facti sunt Sacerdotes, Episcopi autem post resurrectionem Domini. 332.a 1179.c
Apostoli consecrandi, & absoluendi potestatem acceperũt. 84.b
Apostoli baptizati sunt baptismo Christi. 291.c
Apostoli probabiliter, baptizati sunt ante Christi passionem. 84 b.227 d
Apostoli baptizabant (etiam ante Christi passionem) in nomi-

ne Patris,& Filij,& Spiritus ſancti,Lucas tamen ſciens rem eſſe notiſſimam, per compendium dicere maluit, Apoſtolos baptizaſſe in nomine Chriſti,217.a.218.d. 219.a.227.a. 325 a.332.a.vide927. a.b

Apoſtoli iuſſerunt baptizari eos qui fuerant baptizati baptiſmo Ioānis.172. d.227.c.278.b.280.a. 285. d.per totum Cap.

Apoſtoli fuerunt primi, qui cœperunt vſurpare ritum impoſitionis manuum in ordinationibus. 1168.b.1282.a

Apoſtoli quos manus imponendo curabant, non erat opus, vt ſcirent quomodo id fieret. 106.b

Apoſtoli manus imponendo dabant inſtrumentaliter Spiritum ſanctum 133 b.vide v. Manus impoſitio.

Apoſtoli ſingulari miraculo, & beneficio receperunt gratiam Spiritus ſancti promiſſam, ſine vllo modo Sacramento. 304 b.323.a

Apoſtoli ſine Sacramento confirmati ſunt die Pentecoſtes ab ipſo Deo immediatè: non tamen ſine viſibili ſymbolo, effectum inuiſibilem ſignificante. 310.b.1269.c.1277.a

Apoſtoli receperunt viſibiliter Spiritum ſanctum in forma ignis; nos autem inuiſibiliter per impoſitionem manuum. 282.c.307.a.323.a

Apoſtoli eadem ſemper materia vſi ſunt in Confirmatione; nā ſemper manus imponēdo ſignarunt Chriſmate,& vtrūque,nempe manus impoſitio, & ſignaculum Chriſmatis ad ritum eundem pertinet;licet modo vna pars, modò altera à Scripturis,& patribus exprimatur. 313.a.b.c.d

Apoſtoli dabant Sacramentum Confirmationis, & id ipſum, quod illi faciebant, cùm manus imponebant,faciunt nunc Epiſcopi cùm confirmant; vel chriſmant: tantùm diſtinguntur perſonæ à perſonis, & illa particularis impoſitio manuum ab iſta, quæ modo eſt. 325.d

Apoſtoli manus impoſuerunt vt Epiſcopi. 332.d

Et eorum manus impoſitio erat efficacior,quam ea, quæ modò datur,quia cum effectu interno,videlicet gratia gratum faciente, dabat etiam externum, & dona gratis data, linguarum,& miraculorum. 326.a

Et hac ratione dici poteſt, id quod nunc fit, eſſe loco eius quod nunc fiebat,licet ſit idem quoad ſubſtantiam. ibid.

Apoſtoli cur mirati, ac turbati non fuerunt,audientes Chriſtum in cœna dicentem, *Hoc eſt Corpus meum*. Similiter multa alia ſine turbatione audierunt, & crediderunt.389.d

Apoſtoli cur dicantur ab Auguſtino manducaſſe panem Dominum, Iudas autem panem Domini. 403.a.b

Apoſtoli iubebantur accipere Euchariſtiam. 372.d

Apoſtoli antequam ſcriberentur Epiſtolæ, & Euangelia nihil legebant ad conſecrationem Euchariſtiæ & ſolam orationem Dominicam poſt verba conſecrationis addebant. 631.780.b.808.d.809.a

Apoſtoli licet initio ſolam orationem Dominicam addidiſſe dicantur ad conſecrationem: tamen poſtea ijdem ordinauerunt ritum celebrandi, & multa alia addiderunt. 791.a 854. d

Apoſtoli ſi nihil addebant ad conſecrationem præter Dominicam orationem,neceſſe eſt vt conſecrando ſacrificarent. 794 b.c

Apoſtoli conſecrationem panis in præcepto habuerunt.689.c vide ſi placet, explicationem illius loci Lucæ 22 : Hoc facite in meam commemorationem, in Indice Scripturarum.

Apoſtoli quare dum enumerantur in ſacro Canone, non ſeruatur ordo, qui eſt in Euangelio. 847.c

Apoſtoli præcipui Petrus, & Ioannes non alia de cauſſa miſſi ſunt ab vno loco ad alium, vt manus imponerent; niſi quia hoc munus propriè pertinet ad primum gradum Eccleſiaſticum. 305.d 331.d.334.c

Apoſtoli vt plurimum rebus noxiis natura ſua, aut certè non ſalutaribus,vtebantur ad curationem. 1252.c

Apoſtolorum traditio non minoris auctoritatis eſt apud nos, quam Scriptura. 242.d.245.c

Regula cognoſcendi quando aliquid manat ex traditione Apoſtolica. 888.

Apoſtolorum traditio in Sacramento Confirmationis quanti facienda 313 c.326.d. vide Patres qui fuerunt prope tempora Apoſtolorum. 301.b

Apoſtolorum Synaxis. 822.d

Apoſtolorum tempore,communio populi ſub vna ſpecie, ipſi autem ſub vtraque ſpecie conſecrabant. 675.d

Apoſtolorum affectus erga Euchariſtiam. 488.c

Apoſtolorum vnctio, de qua Marci 6. referebatur ſolùm aut præcipuè ad curationem morbi corporalis, non autem illa erat Sacramentum extremæ vnctionis. 1249.b

Apoſtolorum tempore, quis fuerit ritus,quæue ratio reconciliandi eos,qui poſt Baptiſmum lapſi fuerant. 928.a

Apoſtolorum Miſſa in priuatis domibus. 818. c.820.a

Apoſtolorum, & Epiſcoporum, licet proprium ſit miniſterium verbi: tamen omnibus licet. 238.b

Apoſtolis ſolis, an dictum à Domino, Euntes docete, &c. 238.b.239 d

Apoſtolis ſimpliciter & abſoluè ſuccedunt ſoli Epiſcopi. 332 b c

Apoſtolis ſuccedunt Epiſcopi, & Presbyteri. 686.b

Apoſtolis Dominus dedit panem, & vinum in vltima cœna, vt ſecreto edocti ſinceram veritatem poſſent aliis quædam explicare, vt ait Cyprianus. 442.b.c.d

Apoſtolis dictum eſt à Domino, Hoc facite in meam commemorationem, & eo mandato ordinati ſunt primi Sacerdotes Teſtamenti noui. 644.c.d.645.a,b

Apoſtolis ſolis dictum eſt Bibite ex hoc omnes. 683. d. & ſeq vide etiam. 386.b

Apoſtolis Chriſtus dedit totum Sacramentum ſub vtraque ſpecie. 684.b.685 a. vide etiam.681.a

Apoſtolis iuſſit Dominus facere quod ipſe fecit, videlicet ſacrificium ſub ſpecie panis, & vini. 754. d. & ſequentibus. vide etiam 758.d

Apoſtolis non videtur fuiſſe in vſu vocabulum Hebraicum מסכת Miſſa. 707.b

Apoſtolis dedit Chriſtus poteſtatem ligandi, & ſoluendi, vt ipſe à Patre acceperat. 1081.a

Apoſtolis quando conceſſit Dominus poteſtatem remittendi peccata hominibus ſigno aliquo externo, eam poteſtatem exerceri voluit. 914.b

Similiter intelligi poteſt illis datam eſſe poteſtatem remittendi peccata, tum infidelibus, & fidelibus, tum ſolum fidelibus. 915.b c.d.[illegible]

Apoſtolis, & ſucceſſoribus commiſſa cura gubernandæ eccleſiæ. 1381 a.b

Apoſtolis, qui rudes, & ſimplices erant, & inſtituebantur vt Magiſtri totius humani generis; omnia vel clariſſimè proponebat Chriſtus, vel obſcurius dicta, continuò explicabat. 374.c

Apoſtolis carituris conſpectu Chriſti, promiſit Dominus Spiritum ſanctum. 412.c

Apoſtolis Chriſtus dedit, id eſt, explicuit ſiue impleuit figuram corporis ſui quam in pane Hieremias poſuerat. 431.d

Apoſtolos vſos eſſe Chriſmate in confirmatione conſtat. 309. d,324.a

Apoſtolos (vt etiam aliquando Prophetas) & inſtitutores Religionum licet Deus elegerit ignobiles, & imperitos, eos tamen inſtruit diuina ſapientia, & aliis ornamentis.534. a b.c

Apoſtolos qua ratione auſus ſit excommunicare, nouorum paradoxorum ſeminator Lutherus, 648.a.b

Apoſtolos in particulari alicui lapſo poſt Baptiſmum, Abſolutionem impendiſſe, vel mulctam impoſuiſſe poſt enumerationem peccatorum, an legamus. 927.a.1039.b

Apoſtolos, eorumque ſucceſſores iudices à Domino in Eccleſia conſtitutos in cauſſis pœnitentium probatur. 1030. b & ſeq.

Apoſtolos miſit Chriſtus quemadmodum ipſe à Patre miſſus fuerat. 1081.b

Apoſtolos miſit Chriſtus ad reconciliandos homines Deo, ad Euangelium prædicandum, & ad Eccleſiam propagandam. ibid.

Apoſtolos miſit Chriſtus non ad delicias, ſed ad crucem. ibid.

Apoſtolos an ordinauerit Dominus, ſine manuum impoſitione. 1269.d

Ab Apoſtolis ad nos manauit ritus ſacrificandi pro mortuis. 808 a ſimiliter oratio pro defunctis in ſacrificio Miſſæ 854. d.& traditio de vnctione ſacerdotali. 1283.a,b.c

In apoſtolica auctoritate continebatur omnis Eccleſiaſtica poteſtas; erant enim Chriſtiani membra Eccleſiæ, Sacerdotes, ſummi Sacerdotes, & ſummi in toto orbe terrarum. 332.c

Per Apoſtolos multa Dominus iuſſit, quæ per ſe non iuſſit. 603.a.604 b 841.b

Pro peccatis Apoſtolorum Chriſtus obtulit in cœna ſacrificium. 797.b

Aqua.

Aqua, quas proprietates habeat. 214.a b. & 215.d

Aqua non eſt procreata à Dæmone, vt Manichęi, & Marcioniſtæ impiè dixerunt. 215.b

Aqua ſignificat gratiam Spiritus ſancti. 364.d

Aqua ſignificat populum. 624.d.626.d

Aqua aliquando ſumitur pro mortificatione peccatorum. 221 d

Aqua & ſanguis ex latere Chriſti quid ſignificarunt. 41.b 184. d 185.a. 222.b

Aqua luſtrationis quæ fuerit. 120.a

Aqua initio mundi à Spiritu ſancto vitalem quandam vim accepit, vt animalia procrearet. 119.b. & ſimilia. 123 a. b.c

Aqua paucos quoſdam ſaluos fecit tempore Noe. 118.b

Aqua de petra ſcaturiens non erat Sacramentum. 157.c. vſque ad 160. d. fuit tamē figura Euchariſtiæ.356.b.&ſequent.673.

Digitized by Google

d. vide in Indice Scripturarum, illum lócum 1. Corinth. 10. Omnes eandam eſcam manducauerunt. &c.
Illa aqua vocatur potus ſpiritualis, non propter effectum, ſed propter cauſſam, & propter ſignificationem 159.b
Illa aqua producebatur per miraculum opera Angelorum ibidem c

Aqua Baptiſmi.

Vide v. Baptiſmus.
Aqua vt eſt res permanens, non eſt Sacramentum baptiſmi, ſed ablutio. 596.a
Aqua concurrit ſacramentaliter ad ſpiritualem regenerationem. 117 ab,c
Aquæ nomine declaratur effectus Spiritus ſancti, qui eſt mandare. ibidem.a
Aquæ lauacro dicimur mundari. 118.a
Aquæ baptiſmalis conſecratio, & virtus. 61.a. 64. b. 66.a. b. c 122.a. b. c d. 123. a. b. c. d
Aquæ benedictio, non eſt de eſſentia baptiſmi. 595.c
An Dominus benedixerit aquas baptiſmi. 376.d
Aquæ conſecratio in baptiſmo, eſt vna ex cæremoniis, quæ baptiſmum comitantur. 296.d
Aquis dedit vim ſanctificandi Chriſtus, cùm in Iordane baptizaretur. 128.a.227.d.283.c.990.b
Aqua benedicta non eſt Sacramentum. 11. d. 32. a. 180. à vide in v. Sacramentum, ſimilia huic non eſſe Sacramenta. 152. d.157.c.d. vſque ad 161.c
Aqua benedicta eſt ad delenda peccata venialia, & ad Dæmones ſ[illegible]ercendos. 32,a. 192. b. vide etiam 196. b. c 199.b
Aq[illegible]benedictio ad quod genus cæremoniarum reuocetur. 843. a
Aquæ benedictæ aſperſio, diebus Dominicis ad Miſſam adhibetur. Ibidem.b
Aqua benedicta vſi ſunt multi Sancti, ad curandos morbos corporales. 1261. c
Aqua vino miſcenda in ſacro calice, & Chriſtum hoc inſtituiſſe aſſerunt Patres, 195. b. à colum. 621. b. & ſeq. vide v. Vinum. & v. Calix.
Aqua, quæ in calice ponitur varia ſignificat. 626.c
Aquam ſolam in ſacro calice quinam ponebant. 621.b

Aquila.

Aquilarum cibus quare vocetur Euchariſtia? 467.a

Arca.

Arcæ Domini impenſus eſt honor Deo acceptus in ſolenni proceſſione, & circumgeſtatione. 704.b
Cum arca Dominus procedebat cum filiis Iſrael, & viam demonſtrabat. ibid.

Argumentum.

Argumentum ab auctoritate Scripturę negatiuè, ab hæreticis magnifieri ſolet, & debet. 926. c. 927. a. b. 60.
Argumentum à genere ad ſpeciem, negatiuè valet, affirmatiuè non valet. 130.d
Argumentum à figuris, quando ſit reiiciendum, & quando non. 739.c.& ſeq.
Argumentum ductum ex allegoriis, quam vim habeat ad veritatem confirmandam. 1039.d
Argumentum à contrario ſenſu, non concludit, niſi rectè accipiantur contraria. 1354.d
Argumentum à ſimili in legibus prohibentibus non ſolet valere. 1403.c

Ariani.

Ariani quo argumento oppugnant diuinitatem Chriſti. 542.c
Ariani conſueuerant recipi in Eccleſia orientali per vnctionem Chriſmatis; in occidentali autem per ſolam impoſitionem manuum. 315.a

Articulus.

Articulus fidei. vide v. Fides.
Articulus ſæpe ponitur in prædicato ad rem demonſtrandam 379.a
Articulus facit, vt nomen accipiatur in vna certa, determinata & propria ſignificatione. 382 a
Articuli multi Louanienſium damnati à Pio V. & Gregorio XIII. 1161. b. c

Aſcenſio.

Aſcenſio Chriſti ab eodemmet figurata. 408.c
Aſcenſio Chriſti ſuper omnes cœlos. 321.d
Aſcenſionis die videntur dicta illa verba: Euntes docete omnes gentes, &c. 239 d
Aſcenſionis articulus non repugnat propriæ acceptioni verborum Euchariſtiæ. 375 c. neque repugnat præſentiæ Chriſti in eadem Euchariſtia. 408 d. vide etiam 412.c.d
Mente nos debere aſcendere in cœlum, ibique tantum Chriſtum quærere non in altari, ſæpe blaſphemant hæretici qui confutantur. 497.b.470.a.b
Quia aſcenſurus erat Chriſtus in cœlum voluit etiam relinquere ſuum corpus in terris in Sacramento Euchariſtiæ 497.a

Aſiatici.

Aſiaticæ Eccleſiæ, initio naſcentis fidei celebrabant Paſcha eodem die quo Hebræi. 613.c

S. Athanaſius.

S. Athanaſius puer, aliis pueris baptiſmum per iocum contulit. 99.b.100.a.239.a. 934 a

Athleta.

Athletarum vnctio per ſimilitudinem explicat effectum chriſmatis. 323.b

Attritio.

Attritio, quæ etiam imperfecta contritio dicitur, donum Dei eſt, & Spiritus ſancti impulſus. 905.c.969.a.1020 c.d
Attritio, ſeu contritio ſaltem imperfecta, omnino neceſſaria eſt in adultis neceſſitate medii ad remiſſionem peccatorum, & iuſtificationem obtinendam. 982.c.d
Attritio cum ſolo Sacramenti voto, non iuſtificat. 1007.e
Attritio ex timore pœnæ orta, bona, atque vtilis eſt. 1016.c.d & ſeq.
Attritio ex timore concepta, quæ diſpoſitio eſt ad iuſtificationem, & quæ Sacramento accedente, re vera iuſtificat: oritur ex illo etiam timore, qui non ſolùm opus externum peccati, ſed etiam voluntatem peccandi coercet. 1021.c
Attritio ſola ſine Sacramento non ſufficit ad iuſtificationem, cum Sacramento autem abſolutionis, ſufficit. 1024.c

Auerroes

Auerroes & alii infideles, myſterium Euchariſtiæ, paradoxum æſtimarunt. 448.d

S. Auguſtinus.

S. Auguſtinus multa myſteria fidei ſe ignorare confeſſus eſt. 137.d
Multas differentias tradidit inter legem veterem & nouam 141 d.142.a
S. Auguſtini humilitas. 1009.c
S. Auguſtinum fidem actualem tribuiſſe infantibus in Baptiſmo (quod ſenſit Lutherus) eſt omnino temerarium mendacium Martini Kemnitii. 254.d
Eiuſdem Kemnitii inſigne mendacium eſt, S. Auguſtinum aſſerere peccatum in baptiſmo remitti, non vt non ſit, ſed vt non imputetur. 261. b
S. Auguſtino præcipuo auctore, compoſiti ſunt Canones Concilii Mileuitani. 1359 d.& 1360.a

LOCA QVÆDAM DIFFICILIORA S. AVGVSTINI ab hæreticis oppugnata, & in hoc tertio Tomo Controuerſiarum explicata.

Ex primo Tomo Sancti Auguſtini.

Lib. 9. confeſ. cap. 4. 1005. c
Lib. 10. confeſſ. cap. 3. 1085.d

Ex ſecundo Tomo.

Epiſt. 23. ad Bonifacium. 111.d.132 a 480.c.1316 c
Epiſt. 57. ad Dardanum. 280.c.481.b.525.d.526.c.1005.b.c.d.
Epiſt. 59. ad Paulinum. 765.d.767.a
Epiſt. 118. ad Ianuarium. 185.c.186.b
Epiſt. 119. ad Ianuarium, cap. 19. 206.a
Epiſt. 143. ad Iulianum. 1004.c

Ex tertio Tomo.

Lib. 3. de doctrina Chriſtiana, cap. 9. 185.c.186.b.481.c
Lib. 3. de doct. Chriſt. cap. 12. 1331.d
Lib. 3. de doct. Chriſt. cap. 16. 366.b.367.b
In Enchiridio, cap 65 1117.b.& cap. 85.1011.d
Lib de Eccleſiaſticis dogmatibus. cap. 54. (qui liber non eſt Auguſtini.) 1140.d.& ſeq.
Lib. eodem. cap. 74. 233.c
Lib. de fide ad Petrum, cap. 19. 481 d
Lib. 3. de Trinitate. cap. 10. 482.a
Lib. 4. de Trinitate. cap. 3. 481. d
Lib. 15. de Trinitate. cap. 26. 133 317.a

Ex quarto Tomo.

Lib. de conſenſu Euangeliſtarum, cap. 1. 396. d
Lib. 65. quæſtionum ad Oroſium, quæſt. 49. qui liber non eſt Auguſtini. 830.c
Lib. de ſermone Domini in monte, cap. 26.27.& 28.1339.b
Lib. quæſtionum veteris & noui Teſtamenti, quæſt. 59. qui liber non eſt Auguſtini, ſed alicuius hæretici. 132. b. 732.d
Lib. 3. quæſtionum in Leuiticum, quæſt. 53. aliàs. 65.1411 a
Lib. eodem quæſt. 57. 692.b
Lib. eodem, quæſt. 84. 132. d
Lib. de catechizandis rudibus cap. 26. 482.b

Ex quinto Tomo.

Lib. 10. de ciuitate Dei, cap. 5. 26.d 482.b
Lib. 10. de ciuit. cap. 6. 723.b.715.b
Lib. 11. de ciuit. cap. 9. 1003. d
Lib. 14. de ciuit. cap. 7. ibid
Lib. 19. de ciuit. cap. 17. 153 b
Lib. 21. de ciuit. cap. 25. 133.c.403.b.482.b

Ex ſexto Tomo.

Lib. contra Adimantum Manichęum cap. 12. 482.c
Lib. 29. contra Fauſtum Manichæum, cap. 16. 133.b

Lib.20.contra eundem,cap.21. 483.a
Lib. eodem cap.21. (quæ sunt verba Pollentij.) 1385.b
Lib.3.contra Maximinum.cap.22. 483.b
Lib.de bono coniugali,cap.18. 1293.c

Ex septimo Tomo.

Lib.2.contra epistolam Parmeniani,cap.8. 772.d
Lib. eodem, cap. 9. 1004.d
Lib. eodem,cap. 13. 235.d.240 a
Lib. 2. contra literas Petiliani. cap.104. 314.c 317.a
Lib. 1. de baptismo contra Donatistas,cap.8. 1005.b.c.d
Lib. 2. de bapt. cap.3. 4.5.6.7. & 9. 90.col.2.b
Lib.3.de bapt.cap.14. 111.d
Lib. 3. de bapt. cap. 16. 316.d
Lib. 4. de bapt. cap. 21. 1005.b.c.d
Lib.4 de bapt. cap. 22. 230. b
Lib. 4. de bapt. cap. 24. 124.c 242.c
Lib. 5. de bapt. cap.23. 316.317.per totum.
Lib.7.de bapt.cap.53. 101 a
Sermo de gestis cum Emerito. 168. b
Lib.2. de peccatorum meritis & remissione. 1093.a
Lib.3. de peccat.mer.& rem.cap.4 366.c
Lib. contra Iulianum. ibid.b
Lib. de prædestinatione Sanctorum cap.7. 1005.b.&c.

Ex octauo Tomo.

In Psalmum 3. 483.b
In Psal. 73. 151.a
In Psal.77. 414.d.415.a
In Psal. 98. 483.c

Ex nono Tomo.

Tract. 5. in Ioannem. 101.a
Tract. 13. in Ioan. 1005.b.c.d
Tract. 25. in Ioan. cap.6. 346.b.484.b
Tract.26.in Ioan. 157.c.160.c.d.402.a.b.c.414.d.415.a.484.b
Tract.30.in Ioan. 484.b
Tract.50.in Ioan. 407.a.408.a.484.c
Tract.72.in Ioan. 136.c
Tract.80.in Ioan. vnde tanta virtus aquæ, &c. 64.a.& seq. item 125.a.132.a.140.d.923.b
Tract.10.in epistolam Ioannis. 484.c

Ex decimo Tomo.

Serm.2.de verbis Apostoli. 402.403.484.d
Ex lib.50.hom.serm.26. 484.d & 485.b
Serm. de baptismo ad infantes, cuius fragmentum recitat Beda in cap.10.primæ ad Corinthios. 485.b.921.b
Serm. de Sacramentis apud eundem Bedam. 692.b

AZYMVS panis.

Vide v. Panis, & v. Pascha.

Azymus panis, rectè panis vocari potest. 619 a
Azymus panis non differt specie à fermentato,& in vtroque potest confici Sacramentum. ibid. b
Azymo pane, sæpe Deus vsus est ad varia mysteria significanda. 620.a
Azymo pane,atque etiam fermentato vtebantur Iudæi in rebus sacris. ibid.b
Azymo pane vti ad Sacramentum Eucharistiæ conficiendum non est iudaisare, sed implere Iudaismi figuras. ibid.
Azyma Iudæorum an Christianis comedere liceat. 618.b
Azymorum diem festum non posse apud Hebræos celebrari die 14. vel 16 non fuit in vsu tempore Christi, sed est traditio multò recentior. 613.a.614.a. vide etiam 608.c 618.609.b.c.d
In die festo Azymorum prohibebantur omnia opera seruilia. 608.c 615.a
Duo præcepta distincta de Azymo inueniuntur. 608.a
Sit he Azymo pane, an fermentato Sacramentum Eucharistiæ conficiendum. 6. 7.a.b
Item An sit à Christo institutum Sacramentum in Azymo, vel fermentato, referuntur sententiæ. 608. & seq. probatur veritas de Azymo. 610. a. Soluuntur argumenta Græcorum, & aliorum. 614. c
Institutionem consecrationis in Azymis Alexandro Papæ falsò tribuit Caluinus. 618.c

B

Balsamum.

BAlsamum verum, & naturam non periit. Bellarminus Tomo Tertio. col.327.b
Balsamum in hortis Iudææ nascebatur ; & nunc Indis. 327. b
Balsamum oleo mixtum, est materia remota Sacramenti Confirmationis. 319.b
Balsamum an requiratur in Chrismate necessitate Sacramenti, an solùm necessitate præcepti, sunt duæ opiniones, & neutra est de fide, vel contra fidem. 326.d
Balsamum, & oleum respondent linguis illis igneis in die Pentecostes. 320.b c
Balsami, & olei benedictio per orationes, & per signum crucis, est cæremonia, quæ adhibetur in consecratione Chrismatis. 335.b

BAPTISMI SACRAMENTVM.

De natura & definitione Baptismi.

Hæretici variè definiunt. 214.a.& b
Baptismum ipsum dici posse, atque adeò esse Pœnitentiæ Sacramentum, & lapsos post Baptismum reconciliari per memoriam baptismi,& hæresis Lutheranorum, quæ habetur.929.a,b,& seq.& confutatur. 930.c,& seq.
Baptismum aquæ non esse nisi signum internæ renouationis, fuit hæresis VViclef,& Caluini. 1007.b
Baptismi est definitio Catechismi Romani, qui ex Scripturis ita definiuit : *Baptismus est Sacramentum regenerationis per aquam in verbo vitæ*,quæ omnes particulæ explicantur, 213. b,& 214.a
Baptismi definitio optimè conuenit ablutioni. 595.a
Baptismum esse Sacramentum noui Testamenti, à Christo institutum,probatur. 115 b,280.c
Baptismus est Sacramentũ repræsentatiuũ mortis Christi,769
In Baptismo præcipuè cernitur quid sit Sacramentum tantùm,quid res tantùm,& quid res & Sacramentum, 920 d
In Baptismo triplex res sacra demonstratur, gratia iustificans,passio Christi,& vita æterna. 23.a
In Baptismo est ipsa ablutio, est gratia regenerationis, & character spiritualis. 935.a
Baptismus primo in lege naturæ adumbratus, d[illegible]e in lege Mosis, & in Euangelio, tùm à Christo promissus [illegible] disertis verbis imperatus, postremò passim exhibitus, & commendatus legitur. 10.5 b
Baptismus aliquo modo est exemplar, aliquo modo imago diluuij. 457.d,458. a,vide 50.d
Baptismus cõfertur cum Sacramẽto cõfirmationis.308 b,311.c
Confertur cum Eucharistia. 540.a,605.c,d,609.635.a
Confertur cum Pœnitentia, 931. d, 932.a,b,c,d, 109.c,1110.a, 1119. 1129.c,1130.a,b,c
Confertur etiam cum Ordinatione. 1270 c,d,& seq.
Vera ratio similitudinis inter externa symbola baptismi, & Sacramentorum cæterorum à fine sumenda est, ob quem Sacramenta instituta esse constat. 922.d

De materia Baptismi.

Hæreticorum deliramenta circa materiam Baptismi, varia sunt. 60.1.2.3.187.c,216.d,217.a,b
nullus liquor est materia Baptismi, qui non [illegible]s vera, & naturalis aqua. 215.b
Omnis vera,& naturalis aqua, quantumuis accidentaliter alterata,& mutata,est materia idonea ad Baptismum. ibid.
Cur aquam Deus elegit potius, quàm aliud elementum, ibid. c
Aquas consecrauit Christus tactu suæ mundissimæ carnis.128. a,228.a,283.c,290.c
Aquæ Baptismalis virtus. 64.b,66.a,d,122.a,b,c,d,123. a, b,c,d 224.a,b
Aqua Baptismi vim habens ex Christi passione, & fide susceptæ, propriè purgat peccata, 108. d,109,a,b,c, 112,a,120,b 121 c,122.a,b
Per aquas Baptismi, de diabolica seruitute liberati, gratias Deo agere debemus. 86.c,d,123.d
In Baptismo aspergimur aqua, ad significandum internam lotionem animæ. 365.b,576.b,c
Aspersio aquę Baptismi potest fieri in fronte, & extra frontem ; immo nunc ordinariè vertici infantium infunditur aqua. 302. b. Confirmationis autem Sacramentum non perficitur nisi in fronte. ibid.
Baptismus in actione consistit, nempè in ablutione, quæ verè est Sacramentum Baptismi, 595.c,d,598.597. per totum. 778.b,c
Baptismi pars materialis, videlicet ablutio, Sacramentum nominatur. 911.a,b
Baptismus olim fiebat per immersionem, nunc plerumque per aspersionem. 697.b
Mersio,& emersio in Baptismo admonet nos mortis, qua mori debemus peccato & resurrectionis qua resurgere debemus ad nouam vitam. 213. a, 251.a
Baptismus per trinam mersionem quando præceptus, & quãdo statutum est, vt per vnam mersionem daretur. 217. b, 320.a,698.b
Baptismus trina mersione collatus, non magis iustificat quam si vna tantum mersione conferatur. 669.b
In Baptismo si quis eodem tempore ter mergatur, vnus est Baptismus ; si autem diuersis temporibus, tria erunt Baptismata. 666.d

De forma Baptismi.

Errores circa formam Baptismi, 56.c,d,& seq.70.a,b,71.d, 72.a,b,216.c,d,217.a,b,c,d

Concio Caluinistarum, Baptismum præcedens nullo modo esse potest forma Baptismi, vt ipsi confingunt. 56. b & seq. 57.c.d 59.c.d. soluuntur argumenta Caluini. 54.& seq.
Baptismus si daretur in nomine Christi, aut alterius cuiusuis personæ, sine expressione aliarum, aut absolutè, aut sub conditione repetendum. 217.d.218.219.
Vera forma Baptismi est hæc: *Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti*, explicantur singulæ particulæ. 217.a 218. 219.
Veritas & necessitas huius formæ vnde colligatur, 58.b c.d. 217.c.d.632.a.b.941.b
An veteres disertis verbis scripserint formam Baptismi esse hanc dictam: Ego te baptizo, &c. 320 a
In Baptismo requiruntur verba vt forma Sacramenti in ipsa celebratione mysterij. 53 b.58.c
In Baptismo quod Sacramentum facit, non sunt humanæ preces, sed verba Domini. 635. a. b
Verba quibus efficitur Baptismus, non diriguntur ad aquam, sed ad hominem. 596.a
Hæc verba à Domino præscripta in Baptismo, non habẽt formam institutionis, sed inuocationis, & benedictionis. 62.b
Christus [illegible] formam Baptismi, cum in eius Baptismate [illegible] sibiliter apparuit. 228.b
Inuocatio Trinitatis est verbum quo consecratur Baptismus. 62.b col.2 d 64.d
Illa verba: *Ego te baptizo*, &c. possunt habere varias significationes, & nihil hagi potest, quo determinetur hæc indifferentia formæ, nisi intentio Ministri, qui illa verba profert, [illegible] tota actio. 96.d.99.a.b. vide etiam 129.c.& infra vbi de intentione ministri.
formæ Baptismi variatio contingere potest per additionem, detractionem, mutationem, corruptionẽ, transpositionem, interruptionem. 70.d.71.a.b.c.d
De forma Græcorum dicentium, *Baptizetur seruus Christi in nomine Patris, & [illegible] & Spiritus sancti.* 72.a.& 217.a

De necessitate Baptismi.

Pelagiani olim dixerunt Baptismum non esse necessarium ad remissionem peccati originalis, sed solum ad assequutionẽ regni cœlorum. 220 d
At Ioannes VViclef, Zuinglius, Bucerus, Caluinus, & Bullingerus, hi omnes Pelagianis multo audaciores, non solum ad remissionem peccatorum, sed etiam ad regnum cœlorum negant Baptismum esse necessarium. 22. d 221.a
Contra hos Concilium Tridentinum statuit, Baptismum esse necessarium ad salutem, quę veritas probatur ex Dei verbo expresso 221 a. ex traditione Ecclesiæ. 222.d.ex testimoniis Pontificum, & omnium ferè Patrum. 223.a. denique ex ratione. 223. b.c.d.224.a
Sine Baptismo infantes fidelium salui esse non possunt, si ex hac vita recedant. 221.a.222.d. 223. a. hæresim contrariam huic veritati vide 220. d & 221.d. & præterea infra v. Infans, & paulo post vbi de suscipientibus Baptismum. 241.a. b. & seq.
Argumenta aduersariorum contendentium probare filios fidelium nasci liberos à reatu peccati originalis, atque adeo sanctos nasci & non egere Baptismo. 223.c.d.224.a.b c.d. 225.a.b.226.a. quibus locis, habentur etiam responsiones.
Præter Baptismum non datur aliud remedium pro paruulis. 221.223 226.
Sine Baptismo saluari paruulos prædestinatos, est ineptissima responsio hæreticorum. 223 c.226.d
Paruuli etiamsi sine sua culpa non Baptizantur: non tamen sine sua culpa pereunt, cum habeant originale peccatum. 226 c.d.
Baptismus necessarius in re, vel in voto. 223.d. vide. 75.b.78.a 134.d.1083 c
Baptismo egere incipimus continuo ac nati sumus. 249.d
Baptismus non differendus vsque ad mortem. 277.a
Baptismi semper est tempus. 250.a
sine Baptismo non prosunt Sacramenta cetera. 1249.b
sine Baptismo latro saluatus est. 78.a.1005.d
pro necessitate Baptismi, vide Ananiam exhortatum esse Paulum ad Baptismum suscipiendum, cum iam vas electionis factus esset. 1001.d.1002.a.d
vide etiam quare homines contriti, quibus remissa sunt peccata ante Baptismum, nihilominus baptizantur. 1007 d. eadem difficultas est de Absolutione, idcirco vide v. Absolutio.

Quo tempore cœperit Baptismus esse necessarius, & de institutione Baptismi.

Baptismus ante Passionem Domini institutus est. 227.a
institutio & mandatum Baptismi. 177. b. vide explicationẽ illius loci Ioann. 3. Nisi quis renatus fuerit, &c. in indice scripturarum supra.
Baptismus, quo discipuli Christi baptizabant ante eius Passionem, fuit Sacramentum illud, quod nunc habemus, & de quo fit mentio Matth. vlt. cap. non autem fuit præparatio ad fidem, vel in aqua tantum sine spiritu, & sine remissione peccatorum. 227 b.c
Baptismus Christi institutus est, quando Dominus ipse in Iordane à Ioanne baptizatus est. 227 d.290 b
Christus Dominus in die sui Baptismi, non docuit verbis materiam, aut formam baptismi; sed tum primum statuit, & decreuit, quod postea declarauit Ioan. 3. Nicodemo & alio tempore suis discipulis, vt aqua esset materia baptismi, & vt forma esset inuocatio triũ diuinarum personarũ. 228.b
Baptismus Christi non fuit necessarius necessitate medij, aut præcepti ante Christi mortem. ibid.c
Baptismus Christi cœpit esse necessarius necessitate medij simpliciter & præcepti à die Pentecostes. 74.c.228 d
Apostoli quia in baptismo, quem alijs conferebant, nihil suũ agnoscebant, nisi nudum ministerium, nunquam appellarunt baptismum suum. 91.a.280.a. vide supra v. Apostoli.
in Baptismo præcipuus auctor est Christus non Minister. 90. col.2 d 115.b.128 a.138.a.161.c
Baptismus flux.t ex latere Christi. 41.b.128 a.184.d.185.a.221.b

DE BAPTISMO SANGVINIS ET FLAMINIS.

An Baptismus aquæ suppleri possit per Martyrium, tam in paruulis, quàm in adultis, & per veram cordis conuersionem in adultis.

Martinus Kemnitius dissentit à Catholicis in modo explicandi hæc tria baptismata, sanguinis, flaminis, & fluminis: non enim vult Martyrium, & Pœnitentiam remittere peccata, vt facit baptismus aquæ, sed solam fidem, quæ tẽpore martyrij, & pœnitentiæ apprehendit Christum, esse eam quæ iustificat. 229.c refellitur hæc hæresis 230 & 234. b
martyrium rectè dicitur, & est quoddam Baptisma. 124.a.230. a vide infra v. Martyrium.
martyrium conuenit cum baptismo in configuratione hominis Christi, passionem & morti, in remissione peccati originalis, & reliquis omnibus, si quæ sint admissa, & in remissione omnis pœnæ peccato debitæ, tam æternę, quam temporalis. 230.c, & seq.
perfecta conuersio, ac Pœnitentia rectè baptismi flaminis dicitur, & baptismum aquæ saltem in necessitate suppleat. 233.c vide. 124.
tam Martyrium, quàm Pœnitentia peccata remittunt, non autem sola fides qua Martyres, aut pœnitentes Christum apprehendunt. 234.a
Martyrium, & conuersio ad Deum, licet Baptismata quædam sint: non sunt tamen Sacramenta. 234.c

De Ministro Baptismi.

ius Baptizandi ex officio ordinario conuenit solis sacerdotibus, id est, Episcopis, & Presbyteris. 234 c
Diaconis quoque ex officio conuenit baptizare, sed in absentia sacerdotum, aut eorum iussu. 235.b
nunquam licet laicis solenniter baptizare, neque etiam priuatim, præsente sacerdote, aut Diacono, aut etiam iis absentibus, extra casum necessitatis. 235 b
ad Baptismum non est necessaria clauium potestas. 916.d
laicis baptizatis licet in casu necessitatis baptizare. 235. b
non baptizatis in casu necessitatis licet baptismum dare si sciant ritum. 235.c
non modo viri, sed etiam fœminæ in extrema necessitate possunt baptizare. 236.d.239.b.240 a.b.c
licet in casu necessitatis baptizare iis, qui Ministri Ecclesiastici non sunt, & baptismus ab istis collatus, ratus erit. hoc probatur contra Caluinum. 236.d.237.a. & sequẽtibus. 933 c.d
verus Minister baptismi, quilibet homo esse potest. 83.d
Iudas etiam baptizauit. 91.d
nemo potest baptizare seipsum, quia repugnat in eo ratio signi. 218.d.776.b.1205.d.1218.b. neque baptizari potest vnus pro altero. 804.b.774.a
Deus est, qui principaliter baptizat, licet per ministros suos. 90.col.2.c.115.a.128.a.138.a.146.c.161.b.227.c 782 c.1017.b
in Baptismo; quando Minister vtitur rebus, & verbis; tunc etiam Deus vtitur rebus, & verbis. 139.c
Baptizans applicat precium per passionem Christi acquisitum. 788.b
in Ministro requiritur intentio faciendi, quod facit Ecclesia Christi verè in genere. 72. b. vide à col. 94. vsque ad 99. & 129.b.c
intentio introducendi nouum ritum in Ecclesia, etiamsi accidentaliter mutet formam; non perficit Sacramentum. 71.c
intentio requisita, est respectu operis, non vt est opus quoddam naturale, & quod ioco fieri potest, sed vt est opus sacrum, seu vt est cæremonia, quam Christus instituit, siue qua Christiani vtuntur. 96.c
Baptismus posset conferri per iocum, vel cum intentione Sa-

Digitized by Google

cramentum conferendi, ſed ob finem recreandi animũ, vel ſine hac intentione, ſed cum illuſione, & deceptione, & hoc modo non teneret baptiſmus, primo autem modo teneret. 99 a.101.a.c.d. Vide etiam 96 b.c.103.a. (a 934.a

De Baptiſmo Anaſtaſij pueri per iocum collato 99 b.c.d.239.

de Mimo quodam nomine Geneſio verè & ſerio, & non fictè ſeu per iocum baptizato. 94.a.100.b

non debemus dubitare an Miniſter habuerit intentionẽ conferendi nobis Baptiſmum; niſi aliquo ſigno exteriori id probat: ſed debemus acquieſcere in accepto baptiſmo, cũ habere intentionem ſit res facillima. 100 d

De ſuſcipientibus Baptiſmum.

De Baptiſmo infantium præcipuè, vtrum ſcilicet infantes capaces ſint baptiſmi, ſiue an liceat infantes baptizare contra Anabaptiſtas, vide infra v. Infans & paulò antè vbi de neceſſitate baptiſmi. 220.c.221.222 223.

fuit hæreſis tempore S. Bernardi, quæ docuit non licere infantes baptizare: eadem eſt huius temporis Anabaptiſtarum, non licere baptiſmum tradere, niſi adultis, qui baptiſmum per ſe flagitant. 241.a

præter hos hæreticos, duo auctores, Eraſmus videlicet, & Ludouicus Viues, obliquè id ipſum docuiſſe videntur. ibid. c

Catholica Eccleſia ſemper docuit infantes baptizandos: probatur ex ſcripturis. 241.c. ex teſtimonio Eccleſiæ, quæ tanquam traditionem Apoſtolicam ſemper id docuit, & ſeruauit, 242.d. denique ex ratione 243.d. ſoluuntur obiectiones Anabaptiſtarum. 245. vſque ad 252

quid ſentiant Aduerſarij de fide, quæ requiritur in baptiſmo paruulorum. 252.c d.& ſeq

infantes non habent actualem fidem dum baptizantur. 254.c

neque habent vllos nouos motus, & inclinationes ſimiles actibus fidei, & dilectionis. 255.c

non tamen iuſtificantur ſine vlla fide. 256.c. ſed illis in Baptiſmo infunditur habitus fidei, ſpei, & charitatis. 258.a

credunt autem, partim reipſa dum baptizantur (quia ipſum baptizari, infantibus eſt credere) partim aliena fide. 126.a. c.257.d

Baptizantur ritè infantes, ſurdi, amentes, dormientes, & ęgroti, à ſenſibus alienati, dũmodo indicare poſſint aliquo modo ſuam voluntatem, vel conſtet eos, antea baptiſmum deſideraſſe. 127.a

Fides aliena paruulis prodeſt, quia eos ad baptiſmum adducit, & quia hoc modo Deum honorant, & colunt dum fidem profitentur, & Satanæ abrenunciant, & implent quæ ad ritum baptiſmi pertinent, ſaltem per os alienum. 259.a

Hæc fides aliena eſt neceſſaria ad ſolennitatẽ ritus, ac cæremoniæ, non autem ad eſſentiam iuſtificationis, vel Baptiſmi. ibid.

mandatum de Baptizandis paruulis ex ſcripturis, & traditionibus colligitur. 241.d.242.d.245.c.247.d

An aliqui infantes Baptizati ſint à Chriſto, à Ioanne Baptiſta, & à Paulo. 246.a

Per baptiſmum, in numerum vocatorum adſcribuntur paruuli. 244.c

Ante vocationem baptiſmi non poteſt tribui paruulis iuſtificatio ſine baptiſmo. 256.d

Contingit aliquando, vt offerentes, & parentes, & ipſi Baptizantes ſint infideles: & tamen verè & vtiliter datur infantibus Baptiſmus. 255.a.b

In adultis Baptizandis neceſſario requiritur actualis fides & pœnitentia vt diſpoſitio quædam ad Baptiſmum, atque hęc diſpoſitio in adultis requiritur duplici de cauſſa: primo propter peccata venialia, quæ illi originali addiderunt. Secundo, quia Deus agit cum rebus ſecundum earum naturas, & ideo, qui habet vſum liberi arbitrij, non iuſtificatur à Deo niſi etiam ipſe concurrat per aſſenſum liberi ſui arbitrij. 7.a 108.c.110.c.111.c.116.a.128.d.147.b.244.c.d.247.b.887.a.b 900.c 916.c.d.935.c.d.984.a.b.1015.b.c. vide v. Adultus.

Adulti iuſtificantur per fidem, & contritionem veram, antè quàm re ipſa ad Sacramentum accedant. 143. d. vide 997.c d.999.d.1000. per totam 1007.c.d.& ſupra v. Abſolutio.

In baptiſmo adultorum requiritur duplex fides, actualis vna, quæ præcedit baptiſmũ, habitualis altera, quæ ſequitur. 238.c

Fides & dilectio inchoata, & Pœnitentia, ſaltem imperfecta, requiritur tam ante baptiſmum aquæ, quam ante Martyrium, ſine affectu ad aliquod peccatum. 231.d.232.b

Baptiſmi ſuſceptio, eſt fidei profeſſio, & commemoratio, & prædicatio Chriſti 249.a. recipitur etiam fides in Baptiſmo. 257.a.b

in Baptiſmo, non eſt fides, quæ propriè purgat peccata, ſed aqua, vim habens ex Chriſti paſſione, & fide ſuſcepta. 108. c.d.109 a.b.115.c 120.a.121.d.122.a.b

Adultorum probatio, & inſtructio quædam ante Baptiſmum. 60.b. 249.d

de adultis intelligitur locus ille Marci, qui crediderit, & baptizatus fuerit, &c. 246.

In adultis, quis ordo ſeruandus, ante, & poſt Baptiſmũ. 245.d

Adulti cum baptizantur, tria Sacramenta illis miniſtrantur, Baptiſmus, Confirmatio, & Euchariſtia. 185.a 188.a.247 b 653.a.c

Adultis non mutabantur olim nomina in Baptiſmo 296.b.c.d

Baptizandi ſunt ij, aut baptizati ſunt ſine intentione, & in re dubia præſtat repetere baptiſmum, ſaltem ſub conditione, quàm exponere ſe periculo amittendi Baptiſmum. 101.c

Baptiſmus non prophanatur cum datur immundis, ſed contra potius ſanctificat, & purgat immundos. 215. neque prophanatur etiam ſi detur reprobo. 246.d

Baptiſmus hæreticorum modo detur verbis præſcriptis in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, approbatur ab Eccleſia 6.c.12.b.61.a. ſed præcipuè à col. 89. vſque ad 93.c.239.b atque idem dicendum de malis Catholicis, quod habetur locis citatis.

Baptizati à Chriſto fuerunt beatiſſima Virgo, & B. Petrus, 246.a

integræ familiæ baptizatæ. 242.d.246.b

Chriſtus baptizari voluit, vt tactu ſuæ mundiſſimæ carnis daret aquis vim ſanctificandi. 128.a.227.c.283.c

Baptiſmo Chriſti ſunt baptizati Apoſtoli, item Apollo. De Ioanne autem baptiſta, coniectura non leuis eſt, eum fuiſſe à Chriſto baptizatum: at certum eſt eum à Chriſto ſaltem ſpiritu baptizatum, quod ſi non fuit baptizatus aqua, non mirum, quia mortuus eſt, antequam lex de baptiſmo Chriſti obligaret. 291.c

Ad baptiſmum accedere, negligentes eſſe non [illegible] Catechumeni.

Baptizari non poteſt vnus pro alio, quia ſuſceptio Sacramenti ad ſanctificandum ſuſcipientem ordinatur. 804.b.& non prodeſt, niſi ſumenti. 774.a

Ante baptiſmum non leguntur Apoſtoli confeſſionem exegiſſe. 1039.b & c

De effectibus Baptiſmi.

Veri effectus baptiſmi apud Catholicos tres ſunt; primo baptiſmus tollit ac delet verè omnem culpam. 260.a.b

ſecundo baptiſmus confert ex opere operato gratiam, & dona diuina quibus verè, & formaliter iuſtificatur homo. 260. a.272.c. vide etiam 281.a

Tertio baptiſmus imprimit indelebilem characterẽ, ob quem reiterari non poteſt. 260.a. vide v. Character.

Ad hos tres effectus baptiſmi reuocãtur illi, quos Patres enumerant, vt quod faciat animam pulchram, Deo dilectam, ſplendentẽ, quod eã obſignet regio ſigillo, quod faciat hæredẽ Dei, quod aperiat regnũ cælorum, & ſimilia. 260.a.b.c

Baptiſmi efficacia non ſe extendit ad futura, ſed ſolum ad præterita; remittit enim peccata antea commiſſa, & nondum dimiſſa; non autem delet peccata futura. 272.c.275.b 934.b

Baptiſmo purgantur peccata futura, non immediatè, ſed mediatè. 275.d

Baptiſmi ſuſcepti fides, & memoria non dimittit peccata. 272. a.273.& ſeq. 653.a

baptiſmi memoria quomodo poſſit eſſe frenum quoddam ad non peccandum. 272.c.274.c

baptiſmi effectus eſt remiſſio peccatorum præteritorum, finis autem vita beata futura. 275.c

baptiſmus excellit omnibus aliis Sacramentis quoad effectum remittendi peccata. 190.a. & primo loco numeratur in ordine. ibid.d

baptiſmus inſtitutus eſt ad peccata immediatè tollenda. 801.c vide. 931.d & ſeq. 1079 b.c

in baptiſmo, non ſola interna ablutio, ſed etiam interna mundat animas, illa formaliter, iſta efficienter. 365.c

baptiſmus an conferat primam gratiam. 210.d.232.d.236.a

Quod conferat gratiam ex opere operato, vide infra in v. Sacramentum, vbi de effectibus Sacramentorum in genere.

pactum Dei in baptiſmo initum. 172.a

promiſſio gratię in baptiſmo conditionata, non abſoluta. 177 b 274.c.275.d.276.c

baptiſmus, non eſt ſigillum acceptę gratię (Caluinus enim ſomniauit hunc nouum tropum) ſed eſt inſtrumentum conferens gratiam & ſignum gratiæ, quæ tunc datur in baptiſmo. 117.b.226.a

Formalis iuſtificatio datur in baptiſmo. 132.c

baptiſmus quomodo iuſtificet ſecundum hæreticorum ſententiam, & quomodo longè aliter ſecundum Catholicos. 272.b.c

baptiſmi gratia amiſſa non poteſt iterum recuperari per baptiſmum. 272.c. neque eſt expectandum ſecundum baptiſma. 10.5.d

Poſt baptiſmum, Pœnitentia eſt ſecunda tabula poſt naufragium 272.b.c.d. vide v. Pœnitentia. Per ſatisfactionem vero eſſe reſurgendum à peccatis poſt baptiſmum commiſſis nullus Catholicorum dixit. 1130.a

Digitized by Google

ad nauim Baptiſmi non poſſunt redire ij, qui peccant poſt Baptiſmum ſed indigent alio remedio, magis arduo, & laborioſo, videlicet Pœnitentia. 272.d.273.a
per Baptiſmi gratiam impetratur venia peccatorum venialiũ. quæ poſtea fiunt, ſi ea petatur. 275.d
in ſacramento Baptiſmi reperitur actio propria, nempè lotio, ſed hæc quatenus naturalis actio non eſt cauſſa gratiæ, ſed vt eſt res quædam. 139.b
in Baptiſmo datur Spiritus ſanctus. 303. a.307.a
in Baptiſmo non ſola gratia Dei operatur, ſed opera etiam adulti, vt diſpoſitiones. 1130.c.d
Baptiſmus refertur ad noſtram ſanctificationem. 768.a
tres effectus regenerationis, & iuſtificationis, quæ fiunt in Baptiſmo. 165.d & 166.a.b
Baptiſmi, & aliorum Sacramentorum character (in quibus imprimitur) probatur ratione. 169.b.& ſeq.
in Baptiſmo tranſit homo à Diabolo ad Chriſtum, & adſcribitur in eius familiam, & accipit poteſtatem participandi Sacramenta, aliaque bona Eccleſiæ Chriſti 165.a
Baptiſmus ex communi ſententia, aliquid Sacramentale confert, etiamſi detur & percipiatur ſine fide; & hoc Sacramẽtale, eſt Character. 169.c
per Baptiſmi Characterem ius habemus ad Sacramentum pœnitentiæ, quod Sacramentum percipere non poſſunt, qui Baptiſmo carent. 275.d
Baptiſmus non poteſt repeti, ſi fuerit ſemel ritè collatus, ac vera & ſol[illegible] cauſſa huius eſt, impreſſio Characteris. 164.d 16[illegible].c
[illegible]antur aliæ cauſſæ huius rei ab aduerſariis adductæ. 170.
Qui vellet iterum Baptizari, iterum ſibi Chriſtum crucifigeret. 1015.c. Quinam rebaptizarent olim, Eccleſia reclamante, & nolente. 172.d
Baptiſmus in ſuo quodam effectu, id eſt, Charactere ſemper manet: non tamen eam vim habet, vt per modum ſigni viſibilis promiſſionem confirmare poſſit. 935.a
Effectus Baptiſmi Chriſti ſignificari in apertura cœli, in deſcenſu Spiritus ſancti & in deſcenſu columbæ ſuper caput Chriſti, &c. 228.b.283.c.290.b
Baptiſmus homines ſpirituales ex animalibus efficit. 252. vide 172.b
Facit nos filios Dei, filios & fratres Chriſti, & fratres aliorum renatorum. 224.c.228.b.250.b
eſt perfectum Sacramentum, & perficit homines imperfectos, & eſt ſimilis medicinæ corporali. 248.c
Baptiſmi vnus effectus eſt teſtimonium bonæ conſcientiæ. 251.a
Baptiſmi proprium eſt renouare; Pœnitentiæ autem curare lapſos poſt Baptiſmum, 930.d.931.a.b
in Baptiſmo datur obſignatio virtute Spiritus ſancti. 166.b 167.c.d.168.a
in Baptiſmo Chriſtiani non accipiunt poteſtatem omnia Sacramenta miniſtrandi & hoc notamus aduerſus Lutheranos. 80.c.84.a.b.c.d
Baptizandi potentia minor eſt, quàm conſecrandi, nam per Baptiſmum & Euchariſtiam datur remiſſio peccatorum, & præterea per conſecrationem fit conuerſio panis, quę nõ fit per Baptiſmum 88.b. contrarium dixit Lutherus. 85.c
in Baptiſmo Diabolus amittit omnem virtutem. 124.a
in Baptiſmo applicantur Chriſti merita per modum lauacri. 656.c ſimiliter applicatur ſanguis Chriſti. 933.c
iis, qui ſunt in Chriſto iam per Baptiſmum renati, & iuſtificati, noua vita neceſſaria eſt. 974.b
in Baptiſmo repræſentatur Chriſti mors. 23 a.41.119.c.146.b 161.b.171.a.213.a.219.c.249.a 251 b.262.d
Baptiſmi Sacramentum ſignificatur nomine ignis. 116.d.216 b.282.b
Baptiſmi complementum & perfectio, eſt Confirmatio. 332.d
per Baptiſmum homines admittuntur ad Eccleſiam. 244.b 1031.a.& quod ius acquirat Eccleſia ſuper homines baptizatos. 245.a
poſt Baptiſmum in primitiua Eccleſia dabatur Spiritus ſanctus in forma viſibili ignis per impoſitionem manuum Apoſtolorum. 282.b. vide v. Apoſtoli. v. Confirmatio, & v. Manus impoſitio.
poſt Baptiſmum Chriſti ſequitur ignis tribulationis, & ignis diuini iudicij, & ignis purgatorij. 116.d.216.b.282.b
Doctrina de Baptiſmo ad incipientes, non ad perfectos pertinet, quod eſt contra Anabaptiſtas, qui baptiſmum perfectorum eſſe volunt. 251.a
Baptiſmus & manus impoſitio ſunt duæ actiones diuerſo tẽpore factæ ab Apoſtolis. 115.c

Quinque alij effectus Baptiſmi confinguntur ab hæreticis, qui ſunt quinque expreſſi errores de Baptiſmo. 260.b. 264.a. & ſequentib.

Primus ipſorum effectus, ſeu error eſt: Baptizatum non poſſe damnari, etiamſi velit, niſi nolit credere. 260.b
contra quem errorem dicendum eſt; Baptiſmum non id efficere, vt baptizati non poſſint gratiam Dei amittere, niſi nolint credere. 264
ſecundus ipſorum effectus ſiue error: Quod Baptiſmus liberet ab obedientia diuinæ legis. 260.
contra dicimus Baptiſmum non id efficere, vt homo ſolius fidei debitor ſit, non autem implendæ vniuerſæ legis Chriſti 266.c
tertius effectus ſiue error: Quod Baptiſmus liberet ab humanarum legum obſeruatione. 260.
contra dicimus, Baptiſmum non liberare homines ab obligatione Eccleſiaſticæ legis. 269
quartus effectus ſiue error: Quod Baptiſmus liberet ab omnibus votis. 260.
contra dicimus, per Baptiſmum non fieri irrita omnia vota. 270.d
quintus effectus ſiue error: Quod ſola memoria Baptiſmi iuſtificet à peccatis, quæ fiunt poſt Baptiſmum. 260
contra dicimus, Non poſſe fieri, vt ſola memoria & fide ſuſcepti Baptiſmi peccata remittantur, quæ poſt Baptiſmum fiũt ſed neceſſarium eſſe pœnitentiæ Sacramentum. 272.

De comparatione Baptiſmi Chriſti cum Baptiſmo Ioannis.

exponuntur errores circa hanc comparationem. 277.d.& ſeq explicatur veritas, quæ eſt Baptiſmum Ioannis non fuiſſe idem Sacramentum cum Baptiſmo Chriſti. 279.
Baptiſmus Ioannis non habuit eandem vim, & efficaciam, quam habet Baptiſmus Chriſti, nempe remittendi peccata ex opere operato. 281.
probatur hoc ex Scripturis. 282.a. ex Patribus. 283.d. & ex ipſa perſona & officio Ioannis. 285.
hanc veritatem oppugnare conatur Caluinus, & alij docentes eundem ritum, eandem gratiæ oblationem, vim, atque efficaciam habuiſſe 115.b.173.a.179.d.275.c.d.281.d.282.283. & ſeq.
Baptiſmus Ioan. dicitur ſuppliciorum, quia tantum erat Baptiſmus pœnitentiæ, & quare ſic dicatur Baptiſmus pœnitentiæ. 115.b.233.c.247 b.280.c.282.a 284.d.288.c.289 a. Chriſti autem dicitur lauacrum regenerationis. 39.b.42.d.115.b c.118.a.121.a.130.a 177.b.263.a.275.a.288.d
Baptiſmus Ioannis vocatur Baptiſmus pœnitentiæ, quia ad pœnitentiam inuitabat, & pœnitentiã pariebat, & pœnitentia remiſſionem. Chriſti autem Baptiſmus non gignit pœnitentiam, ſed per pœnitentiam præparatos à peccatis, purgat, eoſque renouat, & regenerat. 936.
Baptiſmus Ioannis quia non remittebat peccata ex opere operato, idcirco ad illum accedentes prius confitebantur peccata ſua. 1039.b.c
Baptiſmus Ioannis non cœleſtis, ſed humanus, quia non dabat Spiritum ſanctum, nec remiſſionem delictorum. 284.
Baptiſmus Ioan. aliquo modo potuit remittere peccata, nempe ex deuotione, & fide accedentium, vel etiam ex cõtritione, quam homines concipiebant ex concionibus, & Baptiſmo Ioannis. 281
Baptiſmus Ioan. in ſola aqua, Chriſti autem in aqua, & ſpiritu 115.b.185.a.215.d.227.d.281.c
Baptiſmus Ioann. fuit ſimilis in materia Baptiſmo Chriſti. 115.b.185.a.215.d.227.d.281.c.283 d.285.b.288.d
Baptiſmus Ioannis non habuit inuocationem Trinitatis, [illegible] habet Baptiſmus Chriſti. [illegible] 280.a
probabile eſt Ioannem, nulla omnino forma verborum vti ſolitum fuiſſe in ſuo Baptiſmo. ibid.
Baptiſmus Chriſti iterari non poteſt, at baptizati à Ioanne iterum ab Apoſtolis iuſſi ſunt baptizari. 172.d.217.d.228.b. ſeq.280.d.286.a
Baptiſmus Chriſti eſt Sacramentum noui Teſtamenti, ab ipſo auctore noui Teſtamenti inſtitutum: at Baptiſma Ioan. neque fuit in prædicatione Chriſti inſtitutum, neque à Chriſto mandatum, ſed à Ioanne. 880
Baptiſmus Ioannis à Deo inſtitutus mediante ipſo Ioanne vnde paſſim vocatur Baptiſmus Ioannis Baptiſmus autem Chriſti non dicitur Baptiſmus Petri, Pauli, &c. ne videantur illi auctores Baptiſmi Chriſti. 279.d.& 280
Baptiſmus Ioannis ad legem nouam potius pertinuit, vt quædam præparatio ad Chriſti Baptiſmum. 279.c.&
Baptiſmus Ioannis cœpit in fine legis veteris, & non duraui niſi annum vnum, aut paulo amplius. 280
Baptiſmum Ioannis ſequitur Pœnitentia, vt eius effectus, baptiſmum autem Chriſti præcedit, vt eius diſpoſitio. 288. 289.a
Baptiſmo Chriſti tribuitur remiſſio peccatorũ, vt immediati eius effectus: at Baptiſmo Ioannis nuſquam tribuitur remiſſio peccatorum vt effectus immediatus, & proximus. 289 vide ſuprà. 281
Ioannes enim prædicabat Baptiſmum quod incitabat & inuitabat ad pœnitentiam, quam qui agerent vt oporteret, conſequerentur remiſſionem peccatorum. 281.b.& ſeq

Baptiſmo Ioannis Baptizatus eſt Chriſtus, quia proprio Baptiſmo (qui eſt lauacrum regenerationis) non indigebat. 285. c. & 289. d. vbi habentur multæ hæreticorum blaſphemiæ in Chriſtum.

Baptiſmo Ioannis baptizatus eſt Chriſtus, ad exemplum humilitatis, vt confirmaret Baptiſmum Ioannis tanquam bonum, vt lauaret noſtra crimina in Iordane, vt ipſe in ſua perſona figuraret Baptiſmum noſtrum, & gratiam, quam in eo accipimus, & vt Baptiſmum ſalutarem inſtitueret, & conſecraret. 290. d 291. a. vide etiam 127. d. 228 a 283 c

Ioannes Chriſtum baptizauit eo ritu, quo ceteros. 280. b

Baptiſma eſſe vnum, vel ſimile, non facit doctrinæ ſimilitudo. 288. c

per Baptiſmum Ioannis non erant homines illi vnum corpus, ſed per circumciſionem, nunc autem ſumus vnum corpus poſt Chriſti tempora per Baptiſmum. 291. b. vide 117. c. 250. c. 276. c

poſt Baptiſmum Ioannis, neceſſario percipiendus erat Chriſti Baptiſmus. 285. c

:ota Hieruſalem, omnis Iudæa, & regiones omnes vicinæ Iordani, ibant ad Iordanem, vt baptizarentur. ibid. c. d

ecundum Scripturas tria Baptiſmata diſtinguuntur, vnum in aqua ſolum, & hoc erat Ioannis. Alterum in ſpiritu & igne ſolo, id eſt, non in aqua, & hoc eſt viſibilis miſſio Spiritus ſancti. Tertium eſt in aqua, & ſpiritu ſimul, & hoc eſt Sacramentum Baptiſmi Chriſti. 282. d

De cæremoniis Baptiſmi.

De cæremoniis baptizandorum quinam ſcripſerint. 291. d

Caluinus, & Illyricus damnant hos ritus, pauciſſimis exceptis, & nouos proprio ingenio excogitarunt, ſed conuincuntur debere eos concedere. 291. a

Ritus expreſſus Baptiſmi habetur. 177. a. pete in Indice Scripturarum, explicationem illius loci ad Epheſ. 5. mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ.

De ritu Baptiſmi diſſenſio fuit in Eccleſia, an hęretici verè baptizarent. 198. c

De cæremoniis ante Baptiſmum.

Cęremoniæ quæ fiunt ante Baptiſmum non ſunt Sacramenta. 180. a ſed ſunt præparationes ad Baptiſmum, & accidentariæ cęremoniæ. 10. b, c

Has cæremonias ante Baptiſmum aliqui dicunt intelligi per interrogationem bonæ conſcientiæ. 1. Pet. 3. 49. d

Cæremoniæ ante Baptiſmum ſunt duodecim.

. Quod Catechumeni, qui baptizari cupiunt, dant nomen ſuum, & ex eo tempore dicuntur competentes, ſeu electi, & recipiuntur ab Eccleſia, vt inſtruantur, & præparentur ad Baptiſmum. 293. a

I. Eſt ſcrutinium, ſiue examen, quod nomen etiam catechiſmi, & exorciſmi continet. ibid. b

II. Abrenuntiatio Satanæ, & operum eius. ibid. c

V. Fidei profeſſio. ibid. d

. Signum crucis in fronte, & in pectore. 294. a

I. Exorciſmus, id eſt, adiuratio Dæmonum certis precibus facta; vt recedant ab homine baptizando. ibidem. vide v. Exorciſmus.

II. Exſufflatio, quæ quidem annectitur exorciſmis. 295. a

III. Guſtus ſalis, dabatur etiam panis benedictus loco Euchariſtiæ quanquam etiam conſtat ipſum ſalem datum catechumenis loco Euchariſtiæ. ibid. b

X. Tanguntur ſaliua nares, & aures; dicitur, Epheta, id eſt, adaperire. 295. c

. Impoſitio manuum, & benedictio ſacerdotalis. ibid. c. d vide v. Manuum impoſitio.

I. Vnctio: vnguntur enim Catechumeni oleo benedicto, ante Baptiſmum in pectore, & ſcapulis, vngendi poſtea Chriſmate poſt Baptiſmum. ibid d & 196. a 198 a. 327. d

II. Abſtinentia vini, carnium, & rei vxoriæ, aliaq; opera pœnitentiæ, non quidem ad ſatisfactionē, ſed vt paratiores accedant ad Sacramentum Baptiſmi. 296. b

De cæremoniis quæ Baptiſmum comitantur.

Imponitur nomen Baptizato. 296. b

. Debent eſſe ſuſceptores, à quibus de ſacro fonte lauentur >aptizati, & poſtea diligentius in fide inſtruantur. ibid. d

I. Conſeruatio aquæ vide ſupra v. Aqua. 297. a

'. Trina merſio. ibid c

. Tempus Paſchale, & Pentecoſtes. 297. b. c

De cæremoniis quæ ſequuntur Baptiſmum.

Videtur fuiſſe oſculum pacis, in ſignum, quod baptizatus :ſt frater noſter. 298. a

Vnctio Chriſmatis in vertice. vide v. Vnctio. 298. b

I Cereus accenſus, qui datur baptizato, in ſignum fidei, & gratiæ acceptæ. ibid. b. c

. Veſtis candida. ibid. c. & 310. a

Cæremonia olim fuit delibatio lactis, & mellis, ſeu vini, quæ tamen hoc tempore non eſt in vſu, vt etiam illa, lauandi >edes Neophytorum mox à Baptiſmo. 298. c. d

ptiſmus renouat ita hominem, vt poſt illum nihil prorſus ſit expiandum, neque culpæ, neque pœnæ, aut æternæ, aut temporariæ. 1208 b. & ſeq.

Baptiſmus, & Monachatus, quam ſimilitudinem habeant inuicem quoad culpam, & pœnam. ibid.

Barbaries.

Barbariem non fuiſſe obijciendam Innocentio III. propter voces illas, Omnis vtriuſque ſexus. 1069 c

Barbariem nullam ineſſe verbis illis. Omnis vtriuſque ſexus. ibid.

Beati.

Beatorum corpora per reſurrectionem aſcenſura in cœlum. 522. d

Beatorum ſacerdotium in cœlo, non eſt niſi ad offerendas laudes. 86. b

Beda.

Beda incommodè opinatus eſt, ad Baptiſmum ſufficere inuocationem vnius perſonæ, & præſertim Chriſti. 217. d. 220 a

Bellum.

Bellis tempore non debent deſeri plebes à Clericis. 646. b

Benedictio.

Benedictio Adami & Euæ fuit corporalis, non ſpiritualis. 1298. d

Benedictio Melchiſedech facta Abrahamo. 725 a

Benedictio ſacerdotalis, quæ fit catechumenis ante baptiſmū. 295 c

Benedictio, & conſecratio Chriſmatis, probatur ex traditione Eccleſiæ, ſanctorum Pontificum, ex Conciliis, & ex Patribus. 321 a b. c

Benedictio olei & balſami per orationes, & ſignu. ucis. 335. b

Benedictio à Chriſto facta ante conſecrationem panis. 376. b

Benedictio panis, & vini facta à Chriſto in cœna illis verbis, Hoc eſt corpus meum. &, Hic eſt ſanguis meus, conſecratio, & hoc modo pro eodem ſumitur benedictio, & conſecratio. 631. b c 633. b. 751 a. 804. c. vide etiam quæ dicuntur. 397. b 557. d. 574. b. c 593 b. c. d. 595. a

Benedictio panis facta à Chriſto in Emaus 673. c. d

Benedictio, quæ fit ab Epiſcopis, & Presbyteris in fine Miſſę. 876. a

Benedictio ſacerdotalis in Matrimonio 1318 d. 1320. a. b. c. vide etiam. 1374. d 1375. a. b. 1427. c

Benedictiones varię, vt Aquę, Roſę, Enſis, Agni Dei, Herbarum, Campanarum, Imaginum, &c. non ſunt Sacramenta, & quare. 11. c. 32. a. vide ſimilia. 152. b. 157. b. vſque ad finem cap.

Benedictiones item aquę, olei, veſtium, palmarum, cinerum, candelarum, & agrorum, ad quod genus cæremoniarum reuocentur. 192. d. & quomodo ſint vtiles. 196. c

Benedicere, & gratias agere an ſit idem. 376. c

Benedicebat res inſenſibiles Chriſtus, cum in eis aliquod magnum operaturus erat. 377. a

Chriſtus nuſquam benedixit aquam, & panem benedixit. ibid.

Minor à maiore benedici ſolet. vide multa exempla. 725. b 729. b

Beneficium.

Beneficiorum memoria, poteſt nos ad pœnitentiam prouocare. 274. d

pro Beneficio accepto, & accipiendo, offerebantur hoſtię pacificæ. 719. c

Berengarius.

Berengarius primus auctor ſectę Sacramentariorum apertè audentium defendere non eſſe verè, & realiter corpus Domini in Euchariſtia. 543. b. duas alias hęreſes promulgauit. 535. a

Quis fuerit, & quo tempore, & loco cœperit. 530. a

Eius hęreſim examen, iudicium, & condemnatio. ibid. c

Ter abiurauit. 532. c 534. c. 567. d. 579. d

Præuiſus hæreticus futurus, & in hoc æqualis Ario. 534. c

Berengariana hæreſis.

Berengariana hæreſis ſtatim in ſex ſectas diuiſa. 533. b. eius ſectatores, homines ſcelerati. 535. a

Berengarianorum hæreſis dicentium, corpus Domini non dari indignis, refertur. 543. b. & refellitur. 546. a

Berengarianorum hæreſis dicentium, verum panem, & vinum ſimul cum vero corpore, & ſanguine Domini conſiſtere refertur. 543. a & refellitur 558 a. & ſeq. 568. a b

S. Bernardus.

S. Bernardus, ab ipſis etiam hæreticis ſanctus appellatur, eiuſque miracula præ multitudine numerari non poſſunt. 533 c. d

S. Bernardus in ſermone de S. Martino affirmat in Sacramento Euchariſtiæ exhiberi nobis veram carnis ſubſtantiam, ſed ſpiritualiter, non carnaliter, quæ vox non videtur multum frequentanda. 551. b

S. Bernardus quando dicit, Angelos habere præſentiam, nos verò memoriam Chriſti, intelligit per præſentiam, conſpectum. 499 a

Biblia.

Biblia ſacra vocantur Teſtamentum vetus & nouum, in quibus continetur voluntas Dei de bonis temporalibus dandis populo Hebræorum, & de bonis æternis dandis populo Chriſtianorum. 394.d

Bigami.

Bigami ſacris initiari nequeunt, quia eorum Sacramentum Matrimonij quadam perfectione caret. 1323. b. c

Blaſphemia.

Blaſphemia in Filium hominis, à blaſphemia in Spiritum ſanctum diſtinguitur. 1013.d

Bohemi.

Bohemis conceſſa communio ſub vtraque ſpecie. 4id 668.d b. 695. c

Bona.

Bona temporalia ſæpe Deus dat iis, quibus non eſt daturus gratiam ſuam, & contra non dat bona temporalia iis, quibus eſt daturus vitam æternam. 160.a. b

Bona temporalia non licet abſolutè petere. 1160.a

Bonorum tria genera, animi, corporis, & externa. 1100.d

S. Bonauentura.

S Bonauentura ſentire videtur Sacramentum Confirmationis poſt mortem Apoſtolorum inſtitutum eſſe ab Eccleſia in concilio Meldenſi. 78. c. 79. c

Bonum.

Boni, & mali in Eccleſia. 740.b

Bulla.

Bullæ Indulgentiarum ſunt conficiendæ, contra Kemnitium, quamuis non probetur ex Scripturis in particulari, ſed [illegible] communi. 1215.c

C.

Cæremonia.

CÆremoniarum nomen, definitio, & partitio Tomo tertio, col. 191.c

Hæreticorum errores, & mendacia circa Cęremonias. 193.a

Explicatio & probatio veritatis. 195.b

Solutio obiectionum contra Cæremoniar. 230.b

Cæremoniæ Iudæorum in Teſtamento nouo dicuntur leges. 18. c. 192. a

Cæremoniæ illæ legales Teſtamenti veteris non iuſtificabant ex opere operato. 145. a. probatur hoc Scripturis. ibid. per tot cap. Pattibus. 148 a. Rationibus. 151. c. Soluuntur obiectiones. 153 b

Hæretici reſpondent, illas Cęremonias legales iuſtificaſſe, quæ habebant annexum verbum promiſſionis: quæ autem non habebant non iuſtificaſſe. 142. b 146.b

Hæc reſponſio confutatur 147.b. vſque in fi. cap. 155. a. 158. b. 161. c. & ſeq

Cæremoniæ legales erant inutiles ad iuſtificandum, etiam ſecundum ſe. 147.b. & c

Cæremoniæ legales Teſtamenti veteris, dicuntur à S. Paulo elementa infirma, egena, inutilia, nõ poſſe expiare peccata, nihil valere nihil eſſe, & denique eſſe vmbras. 146 vſque ad fin. cap 323 b

Cæremoniæ Iudaicæ duplices erant, quædam ipſorum propriæ, quædam communes cum Gentilibus. 843,a

Cæremoniæ quædam ſacrificiorum veterum. 719.a 744.a

Cæremonias ſcire, apud Iudæos ſummum quid fuit. 200.a

Cæremonias Iudaicas, Dominus reprehendere ſolitus eſt in tribus. 205.a

Cæremonias illas reſpuit Deus. 150. d

Pœna pereundi animam ſuam de populo ſuo, dabatur iis, qui aliquam Cæremoniam omiſiſſent. 154. c

Cæremoniarum, & totius legis veteris efficacia ceſſauit in morte Chriſti. 228. c. vide etiam 736.c

Controuerſia de cæremoniis legalibus, ſopita ab Apoſtolis. 198. c

Cæremoniæ aliquæ à Chriſto, vel Apoſtolis inſtitutæ ſunt quæ ex nulla Scriptura, ſed ex ſola traditione habentur. 195.b

Cæremoniæ aliquæ vim habent ſpiritualem. ibid.c

Cæremoniæ nouæ ab Eccleſia inſtitui poſſunt, non quidem ad iuſtificandum impium, ſed alios effectus ſpirituales. 196.b.208.a.b.c.d

Cæremoniæ ab Eccleſia inſtitutæ nõ poſſunt omitti, ſine peccato, etiam citra ſcandalum. 197.d

Cęremoniæ non ſunt res indifferentes: ſed ſunt res vtiles, meritoriæ, & pars quædam cultus diuini. 199 a

Cæremoniæ ſunt vtiles, quia conſeruant, nutriunt, & augent internam piam affectionem, & deuotionem, intelligentiam & memoriam iuuant, fidem exercent, religionem conſeruant, & diſtinguunt catholicos ab hæreticis. ibid.d.& 200.a

Cæremoniæ Eccleſiæ ſunt quaſi notæ, quibus Eccleſia ab aliis ſectis diſcernitur. 200.a

Cæremoniæ Eccleſię in quibus differant à Iudæis, & Gentilibus. 205. c

Cęremoniæ quędam etiã ſi ab omnibus non intelligantur, non tamen carent vtilitate etiam apud rudiſſimos, cum conciliẽt venerationem rebus ſacris. 207 b

Cæremoniæ ſuperuacaneæ quæ ſint. 206.b

Cęremoniæ, quas Deus non inſtituit, etiam ipſi placent 152 b. 157.a.201.a.207.c

Cęremoniæ Chriſtianæ, & ab Eccleſia approbatæ, cuius generis ſint. 205.a. vide genera Cęremoniarum. 192.a b.c

Cæremonię Eccleſiaſticę non ſunt præcipuus cultus Dei, neque ab iis pendet eſſentia, & efficacia Sacramentorum, neque habent vim iuſtificandi, vt habent Sacramenta, nec ſunt nimis multiplicandæ. 194 a

Cæremonię ſunt rudibus loco ſcripturę, & picturę. 199.b

Cæremoniæ id ſunt religioni, quod ſal carnibus, & cortex medullæ. ibid.d

Cæremoniæ ſunt actus religionis 200.a vide etiam. 199.d

ſine Cęremoniis, nulla religio ſiue vera, ſiue falſa conſiſtere poteſt 200.b. Cæremoniis profitemur fidem, atque etiam ſunt partes diuini cultus. ibid. d. & hunc cultum æternum Deus commendat. 201.a

Cæremoniæ quęlibet ad honorem Dei factæ, non ſunt propriè ſacrificium. 740.b.c d.711.a.b.c.d.712.a.b c

Cæremoniæ exſufflationis. 295.a.1031.d 1032.a

Cæremonia dici poteſt res etiam naturalis, ſi ad aliquod ſignificandum referatur. 1299 d

Cæremoniarum inſtitutio, ad quas ſequatur gratia Spiritus ſancti, nullius hominis eſt. 177.d

Cæremoniarum cognitio apud Chriſtianos quoque fuit in magno pretio. 200. a. vide etiam 198. b

Conſtantia ſanctorum virorum in cæremoniis. 200.a

Prouidentiæ Paſtorum Eccleſiæ relinquitur modus miniſtrandi cæremonias. 197 d

Propter Cæremonias natæ ſunt in Eccleſia grauiſſimæ diſſenſiones, & ſub pœnis grauiſſimis impoſitæ ſunt leges de cęremoniis. 198.b

Vide præterea de Cęremoniis Sacramentorum in particulari, vt de Cęremoniis Baptiſmi. 10.c. 193.a.& ſeq. Confirmationis. 235 a. ſacrificij Miſſæ. 481. a.& ſeq. quas Cęremonias ſacrificij Miſſæ, merito omnes venerantur. 643.b. 764.a.789. b. De ritibus pœnitentiæ ſolennis. 958. c. De cęremoniis. Extremæ vnctionis. 1264. b. c. 1265. a. b. Ordinis. 1282. c & Matrimonij. 1426.c

Caim.

Caius Imperator reprehenditur, quod ſororem, vxoris loco habere voluerit. 1414.a

Calamitas.

Calamitates, quę impiis immittũtur à Deo, ſępenumero ad eũ finem immittuntur vt illi reſipiſcant, id tamen non eſt perpetuum. 1139.a

Calamitates, quæ iuſtis poſt conuerſionem immittuntur, ad offenſam aliquo modo compenſandam, referuntur. 1091.b 194.b.1120.a b.1134.a.1138 a.1139.b.c

Calix.

Vide v Sanguis Chriſti

Calix à Domino benedictus, & conſecratus in cœna. 377. a 397. c

Calicis nomine intelligitur quod in vaſe continetur. 395. b & 836. c

Calix ſanguinis ſignificatur illis verbis, Hic calix, &c 378. b c d.

Calix Euchariſtiæ figuratus in Teſtamento veteri in variis ſacrificiis 625. a. vide etiam. 470. c

Calix ſignum eſt pretii, quo peccata remiſſa ſunt, & ſpiritualis potus, quo animæ noſtræ reficiuntur. 697.c.d

Calix Euchariſticus Apoſtolis propinatus. 621. c

Calix vnus & idem, Apoſtolis à Chriſto traditus, vt ex eo biberent omnes. 651.d 684 a 687.a 693. d. iſque datus poſt cœnam. 696.a

Calix in hoc verbo tropus eſt ſed tropus eſt clariſſimè explicatus, immo & tropus tam vſitatus, & vulgaris, vt non minus apertus ſit, quàm voces ipſæ proprię. 394.b

Calix, communis dicitur, quia pro omnibus offertur Deo. 689 b

Calix non debet dari, vel ſumi neceſſario ab omnibus, ſed ab iis tantum, qui Sacramentum conficiunt. 686. b. c. 688. a. b

Calix vnus, non multi, omnibus illis olim diſtribuebatur, qui in primitiua Eccleſia ſumebant Euchariſtiam ſub ſpecie vini. 689 b 693.b

Calix ſi daretur laicis, poſſet tolli panis, vtrumque autem tolli non poteſt. 697.c

Calicis etiam potus dabatur olim laicis, quando pauci erant Chriſtiani: ſed hoc exemplum eſt, non præceptum. 681.b 689.b

Calicis ſumptio, cunctis ſacerdotibus conuenit. 695. c. d. & 694. a. b

Calicem offerri ſolere pręſentibus poſt expleta ſolennia, dixit Cyprianus. 696.a

Calicum duorum meminit Lucas, vnius ante conſecrationem

panis, alterius post cōsecrationem panis. 396. b
Calices multos si nul consecrare, numquam fuit in vsu. 680.b
Calice quomodo sit totus Christus. 660. b. & seq. vide v. Corpus Christi, mixto, vide etiam. 696.c
quod restat in Calice, videlicet solus sanguis Christi (non tamen à corpore & anima, & diuinitate separatus) id offertur in sacrificio Missæ. 627.a
in Calice à Domino cōsecrato fuit sanguis ante sumptionem, vel distributionem. 391.d.392.a b
in sacro Calice repræsentamus Christi sanguinem vt effusum ex latere Christi 470.b.479 d.592.a b 681.a
quia ex latere Christi exiuit sanguis, & aqua, idcirco in calice vinum aqua temperandum est 614.c.615.d
in Calice vinum esse aqua temperandum probatur. 622 b
errores hæreticorum habentur. 621. b. ad eorum argumenta, & mendacia respondetur. 643.b.vide etiam. 690. d
Reprehenduntur quidam sacerdotes, qui ex ignorantia in Calice Dominico solam aquam ponebant. 602. a
in Calice Christum posuisse vinum, licet expressè Euangelistę non dixerint non tamen est dubitandum vllo modo, quin posuerit. 781. c
in Calice cœnæ Domini fundebatur sanguis Domini, id est, offerebatur, & libabatur Deo in repræsentationem effusionis futuræ in cruce. 756. b. 757. a
à Calice abstinebant Manichæi, non propter eandem causam propter quam etiam laici nunc abstinent. 676.a 693.a.b
Duo calices sanguinis in eodem altari existentes non sunt duo Sacramenta, sicut nec duæ species simul sumptæ, vel duæ particulæ consecratæ simul iunctæ. 667. a
Calix vini in Missa cur dicatur salutaris. 850. d
Calices sacri, vide infra v. Vasa sacra. 836. c
Calicis magnitudo ea debuit esse, vt posset à sacerdote eleuari, & à Diacono huc atque illuc deferri. 680. b
in paruo Calice sanguis Domini antiquitus etiam consecrabatur, & ex paruo calice, effundebatur modicum sanguinis Domini, in magnum calicem vino, & aqua plenum pro cōmunione popuh, & hoc modo dicebatur populus de Calice bibere. 680.c

Canon Missæ.

De Canone Missæ 852. a. vide quæ dicuntur, infrà in v. Missa in fine, vbi de cæremoniis.

Canonistæ.

Canonistis non ea fides adhiberi debet in iis, quæ pertinent ad ius diuinum, qualia sunt Sacramenta; quæ adhibetur Theologis. 1306.c. & aliquando etiam Canonistæ erant. 1319. b

Cantus.

Cantus in Missa probatur, Christus enim hymnum cecinit in vltima cœna. 842. c

Capharnaitæ

Capharnaitarum dubitatio de carne Christi. 364 a. 410.a 446. b.c d. 484.

Caput.

Capitis inclinatio, & genuum incuruatio. 841.a

Caro.

Caro est radix, & quasi parens omnium hæresum. 411.c
Caro dici non potest substantia, sine quantitate, & complexione quadam accidentium. 510.a
Carnis nomen, quomodo accipiatur in Scriptura. 417 a
Carnis nomine vocatur aliquando humana, & carnalis cogitatio. ibidem. c
Carnis afflictiones Deo gratæ sunt. 1102. c. d. affligitur caro laboribus & ærumnis. 1110.d. & seq.
Carnem humanam in propria specie manducare horror est, & quare. 571.d
Carnium humanarum manducatio in sacris, obiiciebatur olim pro crimine Christianis. 422.a

Caro Christi.

Vide v. Corpus Christi.

Caro Christi sumitur in Eucharistiæ Sacramento in memoriam passionis, & mortis Domini. 367. b
Caro Christi spiritualiter reficit. 402. b.c
Caro Christi corporaliter, realiter, & propriè sumitur in Eucharistia, in eaque verè continetur. 398 b.c & seq 419 d 420 a b 448.a c.c
Caro Christi ita sumitur, vt indiuisibiliter sumatur tota 446. d
Caro Christi sumitur sine vllo eius detrimento. 460.b
Caro Christi vocatur rectissimè alimonia spiritualis, quia datur in cibum spiritus, non corporis, & distribuitur spiritualiter, non corporaliter, quia non diuiditur in partes, sed tota singul 448. c
Caro Christi dicitur panis, & panis caro Christi, & quare. 359. c.d 360.a.b c d. 442 c
Caro Christi, dicitur panis consecratus, quia talis est per substantiam: dicitur panis, quia talis est per effectum. 442.b
Caro Christi, quia verè nobis in Sacramento communicatur, & vnitur, dicimur nos viuere propter Christum secundum carnem 449. d. 450. a. dicimur etiam vnum esse cum Christo naturaliter 450. a.b. similiter dicimur post communionem, Christophori, hoc est, Christum ferentes. 451.d.661.d
Caro Christi in Eucharistia, est eadem cum carne Christi, quæ fuit in cruce, quoad substantiam, & solùm quoad accidentia distinguitur ab illa. 472. d. 483. d. 496.c
Caro Christi duobus modis potest sensualiter videri, & tangi mediantibus speciebus panis. 580.a
Caro Christi non debet tangi, nisi ab hominibus puris. 413. a
Caro Christi dicitur victima. 474. a
Caro Christi adoratur. 454.a.479.c.d
Caro Christi quomodo dicatur terra ab Ambrosio. 454. a
vid: quæ dicuntur 467. c
Carnis Christi præsentia, vocatur ab Augustino præsentia visibilis Christi. 408.a
Carnis Christi nomine, prorsus mysticè, & figuratè, intelligitur aliquando verbum Dei, seu sermo diuinus. 434.b.c
Carnem suam promisit Christus sumendam in Sacramento, quod promissum impleuit in vltima cœna. 360.c
Carnem Christi veram esse in Eucharistia rectissimè probatur, quia Christus, qui dixit carnem suam esse cibum nostrū, Deus est. 4-8.c
Carnem Christi veram, fide manducare, est, credere Christum habere veram carnem, & in ea verè esse mortuum pro nobis 448.d.vide etiam 441. c
Carnem Christi manducari tropicè, dixit S. Augustinus; non ratione substantiæ ipsius rei; sed quoad h..m sumendi carnem Christi; nam modus ordinarius sumen.., est, vt ea visibiliter secetur in partes, & cocta sumatur, &c. Christi autem caro sumitur integra sine sui læsione. 360. b
Carnem Christi diuinitati vnitam, negare nihil prodesse, summa impietas est, cùm totam nostram salutem illi B. Paulus tribuat. 410.b
Carnem veram Christum habuisse, probatur ex mysterio Eucharistiæ. 491. b
Carnem suam voluit nobis Christus in terris relinquere. 467. c
Carne sua animos nostros alit Christus. 465. d. 496 b. vide quæ dicuntur de nutritione in v. Corpus Christi, & v. Nutritio.

Catechesis.

Catechesim puerorum, qui in infantia baptizantur, esse Sacramentum Confirmationis, falsò dixit Caluinus. 316. b

Catechumeni.

Catechumeni debent primùm fieri, qui Christiani esse volunt. 128. d
Catechumeni comparantur embrionibus. 1002. c
Catechumeni instruuntur de iis tribus quę fiunt tempore Baptismi. 188. a
Catechumeni cum qua fide dicuntur fideles à Patribus. 258 c
Catechumeni ante remissionem peccatorum non seruant omnia mādata; vel si ea seruant, nō carent remissione peccatorum. 1001. b. vide etiam 1000. a
Catechumeni & pœnitentes si Christum super omnia diligant, iam apud Deum remissionem consequuntur; si autem per inchoatam dilectionem disponuntur ad gratiam, non habent adhuc remissionem peccatorum. 1002. a
Catechumeni dum diligere incipiunt, viuere incipiunt, perfectè victuri, quando perfectè diligent. ibid.
Catechumeni auxilium Dei habent, quo possint vitare singula peccata, non tamen omnia simul vitabunt, nisi posteà quam gratiam iustificationis fuerint adepti 1003. c
Catechumeni ante remissionem peccatorum, seruant aliquid legis secundum substantiam operis, & faciunt opera bona: sed non meritoria vitæ æternæ. 1004. c
Catechumeni, qui negligunt ad baptismum accedere, quantumuis proficiant, nunquam sunt verè iustificati, cum nec in re, nec in voto baptismum habeant, nec vera charitate flagrent 100 5. c & d.
Catechumeni diuina charitate flagrantes, nō carent remissione peccatorum. 100.6.a
Catechumeni in articulo mortis per veram contritionē, cum desiderio baptismi suscipiendi iustificari, & saluari possunt, si non habeant, qui eos baptizent. 1000. b. Siverò contemnant baptismum suscipere, damnantur, etiamsi potuerint ante contemptum habere remissionem peccatorum. 1006. b
Catechumeni signo crucis signantur. 457. c
Catechumeni sine caractere, interdum optimè profitentur fidem. 1277 c
Catechumeni arcebantur in liturgiis Græcorum, post illa verba Diaconi, Sancta sanctis. 652. a
Catechumenorum Missa, quæ erat. 708. c 806. b. 824. b
Catechumenorum duo genera Auditorum, seu audientium, & Competentium, seu electorum 253 a. 658. c

Catechumenorum, & fidelium distinctio. 244. c
Catechumenis Eucharistiam, nec sumere, nec videre licebat ante baptismum. 479. b. 599. c. 682. c. post baptismum verò statim admittebantur ad communionem. 184. d. 185. a 188. a. 247. b 309. d 311. a. 318. a. 653. b c. d
Hic panis sanctificatus, qui datur Catechumenis loco Eucharistiæ, vocatur ab Augustino Sacramentum: idem tamen admonuit cum panem non fuisse corpus Christi 1292. d
Catechumenis, & pœnitentibus, fides & eleemosynæ sine charitate non prosunt ad vitam æternam: absolutè tamen aliquam vtilitatem adferunt. 1101. a
Cæremoniæ quæ fiunt Catechumenis ante baptismum, in baptismo, & post baptismum, vide suprà in v. Baptismus, vbi de cæremonijs.
Pro Catechumenis sacrificium Missæ offerri potest. 806. a
Gratia, & charitas, quæ interdum in Catechumenis reperitur, ex voto baptismi procedit. 274. b. c

Catholici.

Catholici distinguuntur ab hæreticis, cæremoniis. 200. a
Abstinentia à carnibus feria VI. est optimum signum distinguens Catholicos ab hæreticis. ibidem.

Causa.

Causæ intrinsecæ Sacramentorum, videlicet res, vt materia, & verba, vt forma. à col. 51. vsque ad 73
Causæ extrinsecæ Sacramentorum, vt finales. 73. c. & seq. Efficiens 78 b & Ministerialis. 80. a
Causa infa[illegible] gratiæ est Sacramentum. 83. a. vide v. Sa[illegible]m, vbi de efficientia.
Causa moralis & causa physica gratiæ quæ fit. 106. b. 108. c vide præsertim. 137. d. & seq.
Causa est prior effectu, & proinde ab eo non pendet. 527. b. 528. b. c
Causa iusta Indulgentias concedendi vtrum debeat esse proportionata. 1180. a. & seq.
Causam iustam vt plurimum in dandis Indulgentiis duo requirere. 1181 b c
Causæ concedendi Indulgentias antiquis temporibus, & nouis quænam essent, & in quibus differrent & conuenirent. 1237 d
Causæ indulgentiæ datæ particulari, & in communi, inuicem diuersæ, & quomodo. 1181. d
Causæ indulgentiarum quot sint, & quæ illæ. 1236. d. & seq.

Cereus.

Cereus accensus datur baptizato in signum fidei, & gratiæ acceptæ. 298. c
Cereorum accensio ad quod genus cæremoniarum reuocetur. 193. c. d. vide etiam 194. d. 195 a. 201 a
De cereis, quibus in Missa ad Euangelium, & ad oblationem corporis Domini, vtimur. 837. c
De cereis fuerunt etiam dissensiones in Ecclesia. 198. c. d

Certitudo.

Certitudo infallibilis de sua salute, vel iustificatione, non conuenit huic statui. 100 c. 904. d
Certitudo moralis tantùm, remissionis peccatorum in nobis ex Sacramentis gignitur. 687 d. vide præsertim. 887. d. 888. a. b. c. 898. b. 900 d. & infrà v. Peccatorum remissio.

Character.

De charactere quid sentiant hæretici. 161. d. 162. b. a. & seq.
Signum aliquod spirituale animæ imprimitur, in quibusdam Sacramentis, quod character appellatur. 163. a
Character non datur ad operandum simpliciter. 1277. d
Character non est relatio, sed absoluta qualitas. 193 c
Character tria habet officia, aptum facere ad cultum diuinum, configurare Christo, & distinguere ab aliis. 164. a
Character sacramentalis in sola anima est tanquam in subiecto. 164 c
Character indelebilis est. ibid. & seq.
Characterem imprimunt tria solùm Sacramenta, Baptismus Confirmatio, & Ordo. 165. a
Characterem in anima, nec Circumcisio, nec vllum Sacramentum veteris legis imprimebat. ibid. b
Nullus in Christo character fuit creatus. ibid. c
Prabatur character. ibid. a
Character est potestas quædam spiritualis, & supernaturalis partim actiua, partim passiua, quę potentia non videtur physica, sed moralis. 164. a
Character dicitur Sacramentum, & res Sacramenti. ibid. c
170. b. significat formam seu figuram. 164. a. b
Character non habet contraria, & est in subiecto incorruptibili. 164. c est quædam participatio sacerdotij Christi. 165. c. est effectus secundarius aliquorum Sacramentorum. ibidem. d
Character non potest videri, & cognosci in se, sed in sua causa. 169. a
Character dicitur qualitas, qua homines fiunt apti ad officia quorundam Sacramentorum danda, vel recipienda 169. c
Character est effectus aliquis sacramentalis, qui non est gratia nec ipsa actio exterior, sed aliquid aliud permanens in anima. 92. b. 168 c, 167. d
Character est vera causa discriminis, cur aliqua Sacramenta repetantur, aliqua verò non. 170 c
Character non est physica aliqua potentia, quæ physicè aliquid operetur, sed signum diuini cuiusdam pacti, quo Deus concurrit ad effectum sacramentalem producendum in eo qui habet characterem. 334 a. b
Character Episcopalis, siue sit alius à Presbyterali, siue idem extensior & maior, est potestas absoluta, & perfecta, & independens, conferendi Sacramenta Confirmationis, & Ordinis. 334. a
Character Presbyteralis est quidem potestas absoluta, perfecta, & independens, quoad Sacramentum Baptismi, & Eucharistiæ; est autem potestas inchoata, imperfecta, & dependens à voluntate superioris, quoad Sacramentum Confirmationis. ibid. a. b
Charactere distinguuntur Christiani, ab iis, qui non habent. 164. c
Charactere Confirmationis, adscribimur in Christi militiam, sicut per baptismum in Christi familiam. 330. b
ex Charactere probatur Confirmationem esse initerabilem, vt supra notauimus de baptismo. ibid. & c

Charitas.

Vide v. Conuersio in Deum & v. Dilectio.

Charitas per ignem, & oleum significata, 320. c
Charitas præcipitur. 181. c
Charitas in voluntate. 164 a
Charitas vera non est, quæ amorem iustitiæ, sine peccati odio gignat in eo, qui sibi peccati lethalis conscius sit. 980. a
Charitas vera sufficit ad salutem, & iustificationem: quæ tamen vera charitas, sine vera contritione in eo, qui peccati mortalis conscientiam habet nullo modo existere potest. 984. d
Charitas sola sufficere dicitur ad salutem, quia numquam est sola, sed chorum aliarum virtutum, partim sequitur, partim præcedit. ibid.
Charitas pœnitentiam requirit, & efficit. ibid. & 999. b. c
Charitas facit amicos Dei, vel potius ipsa est amicitia hominis cum Deo. 999. d
Charitas efficit filios Dei, ac diuidit filios Dei à filiis diaboli. ibid
Charitas appellatur ab Augustino, bona voluntas, non quæcunque; sed illa quæ datur nobis per spiritum adoptionis, & quæ diffunditur in cordibus nostris per spiritum inhabitantem, & quæ sola perducit ad vitam æternam. 1004. a
Charitas non est quodlibet initium cupiditatis boni, sed ipsa perfecta boni cupiditas. ibid. d
Charitas Petri, in negatione Christi, quomodo sopita & non extincta fuisse dicatur. 1005. a
Charitas vera sine Sacramento, vel in re, vel in voto, esse non potest. 1007. b
Charitas, non est necesse, vt præcedat saltem tempore ipsum Martyrium. 231. b 233 a
Charitas mutua est signum ad distinguendum populum Dei ab aliis populis. 41. a
Charitatis donum, nomine Spiritus sancti intelligitur. 62. a
Charitatis initium, distinguitur ab ipsa charitate, & vtrumque est ex Deo. 1004. d. 1005. a. b
Charitatis operibus redimitur ea pœna, quam pro culpa debemus. 1115. a
Charitati magis incumbendum est, quàm scientiæ. 1003. b
Charitatem cum peccato, sine reatu mortis æternæ simul habitare non posse, & Scripturæ, & Patres docent. 998. d. 999. a. 1003. d
Charitatem habens legem implet, & rectè viuit. 999. c
à Charitate perfecta, per quam seruantur mandata, & quę cum reatu peccati mortalis esse non potest, distinguitur amor imperfectus, quem habent homines ante remissionem peccatorum. 1003 d
Ad Charitatem consectandam hortatio. 420. b
cum vera Charitate, habet homo adhuc debitum mortis æternæ, quando non suscipit actu Sacramentum, quia non impleuit pactum, & votum, in quo sunt ei remissa peccata, & si ex negligentia pactum illud non impleat damnabitur. nō quia non habuerit ante remissionem peccatorum, sed quia pactum non seruauit. 1007. b
quod non fit ex Charitate, non est quidem meritorium vitæ æternæ, tamen verum, sincerum, atque vtile esse potest. 1022. d
per Charitatem impletur, si quid diuinæ legis impletur. 1004. c
per fidem, & Charitatem Deus in nobis habitat. 258 a
Sine Charitate nullum mandatum seruare possumus, nisi se-

Digitized by Google

eundum ſubſtantiam operis. 1004 c
Sine charitate nullum bonum opus imputatur meritorium vitæ æternæ. ibid.d

Chriſma.

Vide v Confirmatio.

Chriſma cõfertur cum Baptiſmo. 308.a cum Euchariſtia. 310.b & cum Pœnitentia. 312.c
Chriſma ex vſu Eccleſiæ non ſignificat ſimplex oleum, ſed vnguentum confectum ex pluribus rebus. 319 d
Chriſma ſiue vnctio eſt materia Confirmationis. 317 a 320.b 322 d vide v. Materia Confirmationis.
Chriſma vt eſt materia Sacramenti Confirmationis, debet habere oleum admixto balſamo. 319.b
Similiter debet eſſe benedictum & conſecratum. 320.d.321.a b c d
Vtrum autem requiratur balſamũ neceſſitate Sacramenti, an ſolùm neceſſitate præcepti, ſunt duæ opiniones, & neutra eſt de fide, vel contra fidem. 326 d
Chriſma non eſt loco impoſitionis manuũ Apoſtolorum, quaſi Apoſtoli non vterentur Chriſmate, & nos nõ vtemur manuum impoſitione. 325 d
Chriſma poſt conſecrationem non eſt nudum vnguentum, ſed Chriſma Chriſti. 327 d
Chriſma iam conſecratum ſalutatur ab Epiſcopo, & Presbyteris 335.d
Chriſma ſemel collatũ repeti non poteſt, & hoc propter characterem. 330 c
Chriſma appellatur oleum ſalutis, vt eſt inſtrumentum applicandæ gratiæ Chriſti. ibid.
Chriſma prohibetur deferri à Clericis iunioribus. 321.b
Chriſma non eſt inſtitutũ à Sylueſtro Papa, ſolùm enim Sylueſter præcepit, vt Presbyteri tangerent verticem baptizati Chriſmate. 323
Chriſma inſtitutum à Chriſto, idque habemus ex traditione non ſcripta, & certiſſima, & cui fides habẽda eſt, vt ipſi verbo ſcripto. 313.c.d.318.c.326.d. vide 133.d. vide etiam Patres, qui fuerunt circa tempora Apoſtolorum, 301.b 308.a.309.c. 310.d 321. d
Chriſma ſingulis annis renouandum. 321.c
Chriſmatis Sacramentum ſacro-ſanctum eſt. 133.c
Chriſmatis vnctio in vertice baptizati ad crucis figuram. 298. a. vide etiam, 295.d 307.a.322 d
Chriſmate præcipuè frons inũgitur, & niſi in fronte adhibeatur Sacramentum nullum eſt. 327.c.d. vide v Frons.
Chriſmatis vnctio, & ſignatio, cum manu fiat, rectiſſimè manus impoſitio dici poteſt. 307.c.v. Manus impoſitio.
Chriſmatis vnctionem, & manus impoſitionem idem eſſe, & verumque ſignificari, licet alterum tantùm exprimatur. 324 b. d. 325.a
Chriſmatis effectus explicatur per ſimilitudinem vnctionum Athletarum. 323 b
Chriſmatis conſecrationem eſſe quandam ſpeciem magiæ, & incantationis eſt blaſphemia horribilis hæreticorum, quos tota vetus Eccleſia conculcat. 68.a.b 320.d.321.a.b.c.d.327. b 335 d.336.b
Chriſmatis vſus non pertinet ad elementa huius mundi, & ad Iudaïcas cæremonias 323.b
Quemadmodum Chriſtus primò baptiſmum accepit, Secundò deſcendit in eum columba, Tertiò excepit eum tentatio, ita & nobiſcum fit, qui primò baptizamur, deinde per Chriſma recipimus Spiritum ſanctum, & ſic tandem ad prælium deſcendimus cum diabolo. 310 c
Miracula facta in confirmationem chriſmatis. 313.b
Cæremoniæ quæ fiunt in conſecratione, & collatione Chriſmatis. 335.b.d

Chriſtiani.

Chriſtiani vocantur piſciculi, quòd naſcantur ex aquis. 119.b c
Chriſtiani, non naſcuntur, ſed fiunt. 223.c
Chriſtiani primùm in duos quaſi ordines ſecabantur, in fideles & catechumenos, & fideles diuidebantur in clericos, laicos, & pœnitentes. 958 d
Chriſtiani meritò dimiſerunt circunciſionem, ſabbatha, & ſimilia, quod res carnales, & corporales eſſent. 149.b
Chriſtiani retinent omnia genera honoris, & cultus, quibus Hebræi Deum colebant. 777.c.d
Chriſtiani qui eſſe volunt, debent primùm fieri catechumeni. 128 d
Chriſtiani non accipiunt in baptiſmo poteſtatem omnia Sacramenta adminiſtrandi, neque omnes æquè ſunt ſacerdotes. 83.b,c, 643.b, & item ſeq. 749. d, & 750. a, vide hæreſim Lutheri. 80.c, eius argumenta ſoluuntur. 80.b, & ſeq.
Chriſtiani omnes pij, quomodo dici poſſunt ſpirituales ſacerdotes. 86. b. 646.a
Chriſtiani per Dei gratiam plus poſſunt facere, quàm Deus præcipiat. 1125,c
Chriſtiani in baptiſmo debent nomina imponere filiis, & nomina Sanctorum, non autem Gentilium. 296, b, c
Chriſtiani ſine Sacramento Confirmationis perfecti eſſe non poſſunt. 308.a, 310.c
Chriſtiani propriè denominantur à chriſmate, 310 c. 322.a
Chriſtiani ſunt etiam ii, qui mal ſunt; modò baptiſmum perceperint, & Chriſti fidem profiteantur. 250.a
Chriſtiani in quibus ridebantur à Iudæis & Paganis. 542.a
Chriſtiani multi in exordio Eccleſiæ ſeruabant legalia Apoſtolis permittentibus. 675.c
Chriſtiani, in quo ſuccedant Apoſtolis. 332 b
Chriſtiani debent ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis 283. c
Chriſtiani olim nunquam congregabantur, niſi ob finem orationis 847.c
Chriſtiani olim domi communicare ſoliti erant ſubvna ſpecie, videlicet panis, quam ſpeciem accipiebant in manus ſuas, vt domum deferrent in publica cœnæ adminiſtratione, vbi ſpeciem vini tantum ſumebant. 677.b.c.d
Chriſtiani olim cauebant ne vlli Ethnici intereſſent noſtris ſacris. 771.d
Chriſtiani non iudicant de infidelibus, ſed de fidelibus tantũ. 916.c
Chriſtianorum filij non naſcuntur liberi à reatu peccati originalis, atque adeò ſancti, neque poſſunt ſaluari ſine baptiſmo 221.b.222.c.d. argumenta hæreticorum ſoluuntur. 223.d. 224.a.b.c.d 225.a
Chriſtianorum, & Iudæorum eſca (apud Auguſtinum) eadem erat, non quoad rem ipſam, ſed quoad ſignificationem, 415.c
Chriſtianis, quidam hæretici obtrudebant cæremonias partim Iudaicas, partim Ethnicas. 104 a
Chriſtianis tria crimina falsò fuerunt olim obiecta. 422.a. vide etiam. 187.a
Chriſtianis rectiſſimè prohibentur quædam coniugia. 1419.d
Chriſtianos non eſſe ita debitores legis diuinæ, vt ab eius obedientia pendeat eorum ſalus; ſed ſolùm obligari ad fidem, in qua ſit conſtituta libertas Euangelica. Et hæreſis Lutheri. 266.c.d. 267.a.b.c. confutatur. 288.c

Chriſtus.

Vide quæ in hoc eodem Indice de Chriſto dicuntur, verbo Corpus Chriſti, verbo Crux, Filius Dei, Immolatio, Mãducatio, Meritum, Mors, Oblatio, Paſſio, Propoſitio, Redemptio, Reſurrectio, Sacerdotium, Sacrificium, Sanguis, Satisfactio, & Teſtamentum.
Chriſtus dicitur ſponſus Eccleſiæ. 189.c
Sacerdos Magiſter, & Paſtor noſter. 782.c.d
Altare cœleſte. 867.b. Agnus & Leo. 373. d. Panis 368. d. vide etiam in verbo Panis. Vitis. 374.d. 713.c. & Petra. 159 c 356.b. 374.b. 391.c
Chriſtus eſt vna perſona diuina in duabus naturis ſubſiſtens. 691. b
Chriſtus verus Deus eſt, & homo contra Manichæos. 482. c 513 a 671.a eiuſque humanitas non eſt confuſa cum diuinitate. 512.c.d
Chriſtus ex Euchariſtia probatur Creator, & filius Creatoris. 425.a b
Chriſtus aſſumpſit veram carnem, contra Marcionem, & Valentinianum. 423.b
Chriſtus habuit corpus verum, & ſolidum, non autem phantaſticum. idque experimento ſenſuum probatur cõtra Manichæum. 589.a 581.c
Chriſtus caput noſtrum, per gratiam vnionis hypoſtaticæ. 82.c
Chriſtus eſt auctor immediatus omnium Sacramentorum nouæ legis, neque ab illis alligatus non erat. 1080. a. & 1081.b
Chriſtus, quia Sacramentis alligatus non erat, poterat Apoſtolis dare effectus Sacramenti ſine Sacramento, id eſt, ordinare illos Presbyteros, & Epiſcopos, ſine manus impoſitione, ſicut eoſdem Apoſtolos, ſine Sacramento confirmauit. 1269 d
Chriſtus abſoluit Paralyticum, & Peccatricem, abſque confeſſione ſuorum peccatorum, idque fecit, non verbo Sacramẽtali, ſed propria ac ſingulari ſua poteſtate. 925.c
Chriſtus propriæ vocis miniſterio homines iuſtificabat abſque Confeſſione Pœnitentium, idque ante inſtitutionem Sacramenti Confeſſionis. 1079. neque ſatisfactionem exigebat, ſed omnem culpam, & pœnam remittebat. 1120.d.& 1140.a
Chriſtus per non ſacerdotes poterat quidem Sacramenta cõferre, tamen nõ eſt probabile eum hoc feciſſe, nec legimus id vnquam factum in Sacramentis magis neceſſariis. 1249.b
Chriſtus inſtituit verba Sacramentorum. 53.b 58.d. 68.a
Chriſtus vt homo eſt cauſſa inſtrumentalis in Sacramentis, ſed inſtrumenti coniuncti. 76.c

Digitized by Google

Christus baptismum instituit, quando ipse in Iordane à Ioanne baptizatus est, & tunc dedit aquis vim sanctificandi. 227. a. 228. b 283 d 190. a. vide supra v. Baptismus, vbi de necessitate, & institutione.

Christus cur baptizari voluerit baptismo Ioannis. 127. d. 228. b. 283. d. 289. 190. a. vide quæ diximus in v. Baptismus vbi de differentia baptismi Christi, & Ioannis. vide etiam vbi de effectibus baptismi.

Christus baptizatus est anno 30 ætatis suæ. 249. a

Christus primo baptismum accepit, deinde descendit in eum columba, tertiò excepit eum tentatio. 310. c

Christus baptizauit Beatissimam Virginem, & S. Petrum, an etiam baptizauerit aliquos infantes? 246. b

Christus non baptizabat ordinariè per se, sed per discipulos. 90. col 2. d. 118 b. 128. a. 227. c. 309. a

Christus, & Ecclesia semper filios spirituales per baptismum gignunt, per Eucharistiam nutriunt, & per Confirmationem roborant. 124. b. 1295. c

Christus per suos Ministros concionatur, baptizat, absoluit, ligat, sacrificium offert, & causas cognoscit lepræ spiritualis. 1037. vide quæ diximus de Ministro baptismi.

Christus figuras impleuit. 432. 433. 434.

Christus non semel fuit antitypon, id est, typus, & figura sui ipsius. 437. a. 458. d 480. d 483. a

Christus homo licet sit in cœlo, tamen extra cœlum etiam esse potest, vbi ipse voluerit. 464. a. b

Christus secundum præsentiam carnis, non vbique, nec semper nobis adest; secundum diuinitatem autem, vbique, & [illegible] 488. b

[illegible]ristus secundum naturam humanam ascendit in cœlum. 408. d. vbique assiduè interpellat pro nobis. 804. a

Christus in cœlo totus existit cum magnitudine, & omnibus accidentibus, excepta relatione ad species panis quam habet, vt est in Eucharistia. 516. c

Christus reliquit mundum, quoad conuersationem humanam, quæ absentia non repugnat præsentiæ alterius generis. 407. 412. b. c

Christus vt appareat in terris, vel vt præsens sit in altari, non deserit cœlum, neque descendit motu locali. 408. d

Christus variè apparuit in terris. 507. a. & seq.

Christus non semel inuisibilem se fecit. 525. c. 526. b

Christus ferebatur manibus suis, non in propria specie, sed in aliena. 477. b. 478. a. 593. a. 662. b

Christus in Eucharistia existens, rectè dici potest Dei datum: & donum. 868. d

Christus aliter est in Eucharistia, & aliter in aliis rebus, Deus 702. a. vide v Eucharistia.

Christus in mensa dedit panem edendum, & militibus in cruce corpus vulnerandum. 441. d

Christus Dominus ex communi sententia Eucharistiam manducauit, licet non exprimatur in Euangelio. 645 a, 794. c. vide præterea quæ dicuntur in verbo Sacrificium, vbi de necessitate consumptionis sacrificij.

Christus docuit, & exemplo suo confirmauit communionem sub vna specie, sufficere ad salutem. 674. a

Christus per se & propriè est adorandus in Eucharistia adoratione latriæ. 700. b

Christus vbique adorari potest, & debet, & conuenit illi adoratio vt Deus est, similiter in præsepi, & dum ambulabat adorabatur. ibid. d

Christus ambulauit super aquas. 525. a, 526. c

Christus misit Apostolos, vt ipse à Patre missus fuerat 1081. a

Christus instituit aliquas cæremonias. 195 a

Christus instruxit nos de vero Dei cultu in generali. 204. a. b

Christus non consueuerat gratias agere, nisi cum aliquod magnum, & mirabile facturus erat. 377. a. & in quibus actionibus legamus ipsum gratias egisse. ibid.

Christus non consueuerat benedicere res insensibiles, nisi cum in eis aliquid mirabile operaturus esset. ibid.

Item nunquam benedixit aquam, panem autem benedixit. ibid. b

Christus cùm aliquid mirabile faciebat, non semper eodem modo loquebatur. 1299 d

Christus consueuerat oculos in cœlum tollere cùm Patri gratias ageret. 641. c. 790. d

Christus fuit mediator per modum redemptionis. 772. d

Christus est propitiatio pro peccatis nostris. 1131. d

Christus repletus fuit spiritu timoris Domini; non secundum omnes species timoris, sed solum secundum speciem timoris filialis. 1020. d

Christus omnia fieri voluit secundum ordinem diuinæ prouidentiæ. 804. a

Christus non omnino sustulit ea, quæ Deus in veteri lege instituerat, nec contrarius erat Patri suo, aut sibi ipsi, sed aut perfecit, aut mutauit in meliora, vt patet in præceptis, & Sacramentis. 777. a. vide etiam 228. c

Christus immutauit plurima Dei præcepta, quę pro tempore erant data, quęque statui synagogæ tantum conueniebant. 1364. a

Christus vsque ad mortem seruauit legem Mosis, & Pascha suo tempore legitimè celebrauit. 610. c, & seq. vide etiam v. Pascha.

Christus multa per se non præcepit, quæ postea per Apostolos eorumque successores præcepit. 603. a. 604. b. & 480. d. item in multis rebus generatim præscripsit quid agi vellet, determinationem autem, quoad tempus, locum, modum, & cetera similia, Ecclesiæ potestati reliquit. 1121. c

Christus tulit leges de Sacramentis ceteris, ita & de Matrimonio, & reliquit Ecclesiæ potestatem statuendi multa alia Sacramenta omnia. 1419. b

Christus non tulit quidem politicas leges, sed potuit tamen ferre si voluisset. ibid. b

Christus promisit consortium regni & gloriæ. 412. a

Christus à Pharisæis tentatus, num liceret vxorem dimittere. 982. c. 990. b.

Christus aliter per linguam, & voces scriptas, aliter per Sacramentum & corporis & sanguinis significatur. 475. a

Christi quædam figura in altari. 460. a

Christi natiuitas de vtero Matris clauso. 520. b. c. d. 521. 522.

Christi ingressus ad discipulos ianuis clausis. 519. 520. 524. c. 525. b. 526. c. vide si placet. 511 512 522. b. c. d

Christi sacramentum instituentis in pane, & vino, figura fuit Melchisedech. 722. d. vide v. Melchisedech.

Christi excellentiæ supra sacerdotium Aaronicum. 729. c, 370 a. vide v. Aaron, & v. Sacerdotium.

Christi obsequium à Maria Magdalena illi factum, & nostrum obsequium in Eucharistia quale sit. 407. c

Christi præsentia visibilis, & inuisibilis. ibid. b

Christi humanitas existit in Verbo, & non habet propriam subsistentiam. 528. c

Christi innocentia, & puritas significata per columbam. 282. c 290. b vide etiam. 310. c. d

Christi vnio cum Ecclesia significatur in mysterio Eucharistiæ. 624. d. item in Sacramento Matrimonij. 1287. c. d 1288. a. b. c. d. & seq. & 1294. b. c. d. vide v. Matrimonium.

Christi membra nos sumus, quia per Eucharistiam ipsum Dei filium suscipimus. 487. a

Christi aspectus peperit contritionem Petro. 790. b

Christi nomine facere aliquid est Christi auctoritate facere. 59 c, d

Christi multa mysteria, & actiones, licet non absolutè essent ne essariæ, tamen non frustra factæ sunt. 539. b

Christi paupertas & syncerita significatur per azyma. 620. a

Christo an sit gloria, esse in Eucharistia. 412. a

Christum venturum significabant Sacramenta vetera. 151. b vide si placet. 146. b. 147. d. 148. a

Christũ putatiuè natum, passum, mortuum, & resurrexisse quinam hæretici dixerint. 410. c

Christum negare vi tormentorum, an sit peccatum in Spiritum sanctum. 1113. c

Christum perfectè, vel imperfectè diligentes. 1002. c

Christum induunt infantes per baptismum. 249. b

A Christo manauit gratia omnium Sanctorum. 283. c

A Christo curati, agnoscebant Christi virtutem. 134. c

In Christo duas naturas esse probatur ex Sacramento Eucharistiæ. 489. c. & coniunctio duarum naturarum in Christo, in qua re significetur. 925. a

In Christo nullus character fuit creatus. 265. b

In Christo positæ sunt iniquitates nostræ, vt in ipso expiarentur. 1131. a

In Christo nos sumus naturaliter, quia naturam nostram sibi Deus vniuit. 449. c. & quia per Eucharistiæ participationem vnitur nobis caro Christi. 450. c

Pseudo-Christi cauendi, eorumque proprietates. 406. a

Chrysostomus.

Chrysostomus multa dicit per excessum, & amplificandi gratia. 824. a

Idem nocuit nullam fuisse differentiam inter baptismum discipulorum Christi, & Ioannis, quam opinionē non sequuntur communiter Theologi. 226. d

Chrysostomi duo loca difficiliora, quæ videntur dicere, Christum comedisse suum Pascha pridiè, quàm illud comederent Iudæi, & præueniisse vnum diem in cœna manducanda, exponuntur. 616 d. 617. a

Item alia loca eiusdem, quę contra Eucharistiæ Sacramentum adferunt hæretici, soluuntur. 470 a

Chrysostomi non sunt commentaria in Psalmum 21. Ibid. d neque opus homiliarum imperfectum (quod multis erroribus scatet.) 471. a. b

Idem nusquam scripsit epistolam ad Cæsarium. ibid. a

Cibus.

Cibus corrumpitur quidem, sed non annihilatur. 578. d

Cibus conuertitur in hominem per nutritionem. ibid.
Cibus licet profit ad opera corporis: non tamen ad opera spiritus. 840.d
Cibus & potus spiritualis ad eandem rationem pertinent. 665.b.c.d 667.a.670.b. 689. b. 791.c.
Cibus & potus spiritualis est Eucharistiæ Sacramentum. 625.a.650.d.657.b.c.
Cibi formam accepit Christus per consecrationem. 793.c
Cibi proprietates. 657.c
Cibi corruptio in stomacho, continet generationem, & corruptionem. 578.c
Cibi qui sumuntur ad alendum corpus, ordinariè cursum tenent, quem Dominus describit, nimirum vt in secessum emittantur. 405. c.d.
de Ciborum delectu fuerunt olim dissensiones in Ecclesia. 198. c. d.

Cilicium.

Cilicij & sacci vsus ad Pœnitentiam, laudatur. 1101.c. 1105.b. & seq. item. 1125. c.

Cinis.

Cinerum asperfio in prima die Quadragesimæ. 960.a. vide loca paulò antè notata de cilicio.

Circumcisio.

Circumcisio dicitur à S. Paulo ad iustificandum inutilis. 145. b. item nihil valere, nihil esse, & per contemptum concisionem vocat, & nomine elementorum egenorum, & infirmorum illam intelligit. 146 a
item Circumcisionem manufactam, quæ non expoliet nisi carnem, neque sanctificet, nisi ad emundationem carnis. 119. d. 146. b. & 160. d. denique distinguit illam à nostris Sacramentis, vt vmbram à corpore. 146. b. c. d. 147. a. & 974. b
Circumcisio dicitur à patribus, data, non vt iustificaret, sed solùm vt discerneretur Iudæi, atque adeò Abrahæ posteritas, ab aliis gentibus, & vt cognoscibile perseueraret genus Abrahæ in hoc signo. 149. b.c.166.a
Item ab ijdem Patribus dicitur, nullo modo fuisse datam à Deo in remedium peccati, aut habuisse annexam promissionem remissionis peccatorum, sed totam eius promissionem fuisse terrenam. vide loca citata. & 155. a. similiter locis citat. dicitur carnalis, & corporalis, tanquam elementum & adumbratio rei spiritualis, & vmbra ac figura baptismi.
Circumcisio absolutè Sacramentum erat. 30. a. & propriè non erat Sacramentum legis Mosaïcæ, sed legis naturæ 144. a
Circumcisio erat cæremonia à Deo instituta ad initiandos homines illius temporis, & ad iungendos populo Dei. 30.b
Circumcisio habuit annexam quandam promissionem, quæ implebatur, etiamsi homines non crederent; non sic est de nostris Sacramentis. 152.d
Circumcisio erat signum commemoratiuum. 48. b. vocabatur testamentum. 394. d
Circumcisio semper, & omnibus fuit signum quoddam, non tamen omnibus, sed soli Abrahæ fuit sigillum iustitiæ fidei. 48. a vocatur autem sigillum iustitiæ fidei, quia obsignabat, & claudebat iustitiam fidei, quæ suo tempore perficienda erat. 47.c.130. d.150 c
Circumcisio fuit figura baptismi. 30. a.119 d 146. c. 149.d 160. b. 165. c. 166. d. 241.c.930,c. item confessionis. 1052.b
Circumcisio Iudaïca fuit denudatio vnius pelliculæ, nostra autem per baptismum est expoliatio peccatorum omnium. 146. c. illa carnalis circumcisio opponitur spirituali Christianorum. Ibid. c. 149 150.161.c
Circumcisio, ex sententia S. Augustini, iustificabat ex opere operato. 124.c.139.a 143 b 151 a.153.c.& seq.
Circumcisio verò secundum S. Thom. & alios vi sua non iustificabat, sed iustificabat quatenus fidei protestatio erat, & fidem explicabat. 144. c
Circumcisio non iustificabat ex opere operato. 109.d.& præsertim. 144. a. probatur Scripturis. 145. a. Patribus. 148. d rationibus in Scriptura fundatis, quæ probant de omnibus Sacramentis veteribus. 151. c. Soluuntur obiectiones. 153. b vide etiam. 226. a. 228 c.
An verò iustificaret ex opere operantis. 143.d.147. b
Circumcisio nullam vim habuit ex se, nisi ad præcidendam carnem. 165 b
Circumcisio quando vigebat fuit vtilis, non quia iustificaret, sed quia circumcisi habebant legem Dei, & poterant facilius, quàm alij nosse Dei voluntatem. 148.a. b c
Vnde circumcisi quia habebant Dei legem, & oracula, in hoc præstabant gentibus incircumcisis. 145.c
Circumcisio nullum imprimebat characterem in anima. 165. c sed tantùm in carne 172.c. & hac de causa non repetebatur Circumcisio. 172.d
Circumcisionis ritus præscribitur Gen. 17. & tamen ibi nulla habetur mentio verborum. 53.a
Circumcisionis pactum cum Abrahamo. 154. b. Institutio & promissio terrena. 155. a. & pœna tantùm temporalis, quæ dabatur circumcidi nolentibus. 154.c. eius figuram impleuit Christus, cùm Baptismum ei substituit, 737. a. eamque mutauit in aliud Sacramentum. 777.a
Circumcisionem cur accepit Christus, qua non indigebat. 189. d
Circumcisi an fuerint omnes innocentes antequam martyres efficerentur. 228.c
In circumcisione imponebatur nomen paruulo. 296.b
Per Circumcisionem erant illi homines vnum corpus. 291. b
Post Circumcisionem seruanda lex erat. 268.a

Claues.

Claues regni cælestis promissæ Petro ante resurrectionem 365. a. 1030. b.& datæ post resurrectionem. ibid.
Claues datæ sunt vniuerso ordini sacerdotali. 1071.a
Claues sacerdotibus datæ, non tantum ad soluendum, sed etiam ad ligandum 1098.a.1127. c
Clauium potestas iudicialis est, & propriè erga eos tantum exercetur, qui sunt in Ecclesia. 916.c 1031.a
Clauium metaphora intelligitur vera potestas ex auctoritate iudiciaria, soluendi, & ligandi, communicata à Christo Apostolis, eorúmque successoribus. 914.b.915.b 103 b c d
An vis sacramentalis in solis clauibus resideat. 943. a
Clauium potestas extendit se etiam ad vinculum satisfactionis 1127.c
Clauium potestatem non exerceri, nisi in prædicatione Euangelij, falsum est
In clauium potestate continetur, vt sacerdos pœnitentibus opera quædam laboriosa præscribat. 1068.b.1120. a
Sine istis clauibus non patet aditus ad cœlum. 1031.b

Clemens.

Clemens non fuit in ea opinione, vt existimaret non debere asseruari Sacramentum Eucharistiæ 602. b. immò contrarium docuit. ibid. c
Clementis Romani opera non ab omnibus recipiuntur. 597. d vide 316. d
Clemens Sextus annum, in quo summæ Indulgentiæ conceduntur adeuntibus Basilicas Apostolorum, instituit appellandum annum Iubilæi, & quare. 1146. d. quibus rationibus fuerit adductus edere Extrauagantem, quæ determinat extare thesaurum spiritualem passionum Christi & Sanctorum. 1153. b
Clemens VIII. laudatus. 1182. b. c

Clerici.

Clerici nomine leuitarum aliquando intelliguntur. 747. b
Clerici Episcopo in diebus solennibus sacrificanti, solenniter ministrantes, ad sumptionem Eucharistiæ tenentur. 825. d
Clericorum nomine, olim omnes etiam ordines intelligebantur. 958.d
Clericis olim dabatur communio laica, in pœnam alicuius grauis delicti, & quæ fuerit ista communio. 678.b

Cœlibatus.

Cœlibatus est inter consilia: aliquando tamen homines coguntur ad cœlibatum, vt post votum continentiæ & post vxorem dimissam per diuortium. 1361 a
Melius est homini cœlibatum colere, quàm matrimonio iungi. 1364. b

Cœlum.

Cœlum natura sua solidum, & incorruptibile. 522 d
Cœlum vltimum, est verum corpus, & non est in loco 506. d 517. b. 518. a. 527.a
Cœlum apertum vel diuisum esse, quando Scripturæ dicunt: intelligunt de apertione cœli secundum apparentiam, ac metaphoricè. 523.c
Diuina mensa non est cœlum, sed altare in terris. 445.b
in Cœlo non est Sacramentum. 407.a b
in Cœlo non est altare aliquod corporale, & sensibile erectũ, sed spirituale tantum, vel etiam dicitur esse tabernaculum, thronum, incensum, tubæ, coronæ, palmæ, & alia id genus 867. a
Cæleste illud altare quid sit. v. vide Altare.
In Cœlum non est translatum sacrificium, & sacerdotium 734. b. c d.
In Cœlum nos mente debere conscendere, ibique tantùm Christum quærere, non in Eucharistia, passim hæretici dicunt qui refelluntur. 467.c.470. a. b.c.d
Simul in Cœlo & in terra est Corpus Christi. 467. d. vide v. Ascensio, Christus, & Corpus Christi.
In Cœlum oculos attollere consueuerat Christus. 641.b

Cœna sacra.

Cœna sacra dicitur de Missa. vide v. Missa.
Cœna pura quæ dicebatur apud Iudæos. 617.d
Cœna Domini instituta fuit pridie passionis, & vno anno ante promissa fuit à Christo, & de eius cœnę futuræ eximiis fru-

ctibus

ctibus ab eodem disputatum. 381.d

Cœna paschalis an prœcenta à Christo propter suam mortem, & an in pane azymo, vel fermentato consecrauerit. vide v. Azyma. & v. Pascha.

In vltima cœna impleta est figura Melchisedech vide. v. Melchisedech.

In vltima cœna implera fuit figura Agni Paschalis 740 a. vide etiam 736. b item figura dedicationis, & celebrationis Testamenti veteris facta per aspersionem sanguinis. 741.d vsque ad 744.

In sacra cœna quid prius, & quid posterius factum sit, oportet colligere in Euangelistis ex verborum sensu, & significatione, non ex ordine quo sunt scripta. 591 a

Euangelistæ quid dixerunt de oblatione Christi in cœna. 781 c 788.c

In illa cœna Domini quinque actiones considerantur. 593. d vide etiam. 751 a

In actione sacræ cœnę tria facta sunt, consecratio, sumptio, & distributio quæ tria imposita sunt sacerdotibus. 644. d 686 d. 688 c vide etiam an in aliqua ex his actionibus consistat sacrificium. 765 a. & seq & v. Missa.

In sacra cœna illa dispensatio, nec est de essentia, nec de integritate, sed solum affirmatiuo Domini præcepto necessaria. & ideo facienda quidem, sed suo loco, & tempore. 822. d

De hac distributione non necessaria simpliciter, ita vt si populus non communicet sacerdos vel non possit sacrum facere, vel si faci , imperfectè facere, vide 802 d. & argumenta h rum soluuntur. 822 d 826 a

In vltima cœna Christus Sacramentum Eucharistiæ instituit. 736, a b c 742 b c. 842.a

In vltima cœna dedit Dominus Eucharistiam sub specie panis 636 a. deinde verò calicem ibid.

In vltima cœna dedit Dominus discipulis corpus suum mortale quidem, sed modo immortali, & impassibili, 483. d 484. a. dedit panem & vinum. 442.b. vide 386 a. & vocauit in ea, panem corpus suum. 443.a. & panem benedixit. 376. d. in ea iussit sui memoriam fieri. 829 c. & in ea fusus est sanguis non in propria specie, sed in specie vini. 756. c. d

In cœna Christus Dominus non explicuit tropum. 334 d

In vltima cœna Christus condidit Testamentum nouum. 354. d. 742. a. b c d. vide v. Testamentum.

In vltima cœna Christus se obtulit in sacrificium Deo Patri, & id ipsum iussit fieri ab Apostolis, eorumque successoribus vsque ad mundi consummationem 754. d. 757 a 759. a. item vide 780 per totum caput. 788.b 797.b. 827 b.

In vltima cœna impleuit Christus promissionem de danda carne sua in Sacramento. 359.c

In vltima cœna Christus contrarium fecit, quod Præstigiatores facere solent. 386.b

De cœna Domini nihil scripsit S. Ioannes in proprio loco vt ceteri fecerunt, quia plurima de ea re ante scripserat. 363.a.

An secundum Euangelium, illa cœna propriè constiterit vna, tantum specie. 695. c. vide etiam 681.b. 695 b

Post cœnam Christus obtulit sacrificium: nos autem manè, quia ille impleuit figuras, nos resurrectionem Domini celebramus. 838.d 840.b. similiter post cœnam paschalem instituit Sacramentum vt indicaret vnam cœnam alterius vmbram & figuram fuisse. 840.c.d

Cogitatio.

Cogitatio nomine carnis aliquando intelligitur. 410 c.d

Cognatio.

Cognationis species ab Ecclesia additæ, quæ in Leuitico non continentur, & quomodo matrimonium dirimant. 1392 b,

Cognationis gradus primus in ordine transuerso secundum jus canonicum. 1389 1392 a,b

Cognationis primum gradum, cur non ponat ius ciuile in ordine transuerso. 1380.d

Cognationis ad quartum gradum coniugalem restrictæ causa. 1418.a

Cognationis ad septimum gradum olim in Ecclesia interdicta fuisse coniugia. ibid a.b

Coitus.

Vide v. Copula coniugalis.

Coitus ad formam Matrimonij pertinet, quando sponsalia per verba de futuro, subsequitur copula coniugalis. 1302 c. d.

Coitum quomodo dicat Origenes fieri sine Spiritu sancto. 1303.a.b.

Collatio.

Collationes spirituales distinguuntur à concionibus. 89.a & b. col. 1.

Collecta.

Collecta quæ dicitur in Missa, quæ sit. 847. a & sequen

Coloratum.

Coloratum ne videatur, etiam si fit in lumine, & cum ceteri circumstantijs Deus efficere potest. 524.

Columba.

Columba attulit ramum oliuæ post diluuium: ita nobis post baptismum aduenit Spiritus sanctus per oleum 311

Columba habet analogiam cum Spiritu sancto. 576.d. vid 560.d

Columba, in cuius forma descendit Spiritus sanctus, non de cœlo propriè dicto missa est, sed in aëre, & ex aëre producta fuit. 523 c. satis etiam fuit vt speciem columbæ exteriorem haberet, & non est necesse, vt fuerit vera columba 576.d.

Columba super caput Christi, illius innocentiam, & puritatem significauit. 283 c

Columbæ descensus significauit nos fuisse recepturos Spiritum sanctum per Chrisma. 310.c

Columbæ descensus significat vnum effectum baptismi. 290.d

COMMVNIO SACRAMENTALIS.

De nomine & necessitate Communionis.

Communio, vel communicatio, siue vox Græca, κοινωνία, sumitur in Scriptura pro distributione, pro confœderatione, & participatione. 398 b.c

Communio non est necessaria nisi adultis post baptismum, 247.b. & S. Thom. colligit esse de iure diuino, saltem aliquando. 645 b

Ad Communionem sacramentalem tenentur fideles adulti saltem semel in anno in festo Paschatis: olim etiam tenebantur in die festo Natalis Domini, & Pentecostes. 824.d 827.a. 1423.b.c.d.

Communio Sacramenti Eucharistiæ dabatur olim etiã infantibus. 216. c. 318. b. 366. b. c. d. 677. d. vide alia in v. Infans.

Communio danda pœnitentibus in articulo mortis, etiamsi nulla, aut non plena præcess. rit satisfactio, dummodo admoneantur, si superuixerint, vt pœnitentiam integrè expleant. 598.d. 1098 c

Communio, seu sumptio Eucharistiæ Sacramentum dici potest, prout est signum rei sanctificantis animam. 606

Communio est vsus primarius Eucharistiæ. 594. c, 604.a, 657.d 698. b

Communio Eucharistiæ, incruenta lactia vocatur. 767. d

Communio non reformatur à Catholicis, vt Kemnitius mentitur. 364.d

De Communione sub vna specie, seu de Communione populi & Laicorum.

Communio sub vna specie ab hæreticis oppugnatur, 658.a. 698. c

Communio sub vna specie, quomodo defenditur, cum habeamus præcepta de manducatione carnis, & de potu sanguinis, 369 b

Communio sub vna specie non pugnat diuinis literis seu cum Christi mandato, idque probatur variis rationibus. 671 c.d

I Ex figuris manducationis sub vna specie. 672. d. & 673 a

II. Ex doctrina & exemplo Christi. 674.a

III. Ex doctrina & vsu Apostolorum. 675. b

IIII Ex testimonio veteris Ecclesiæ, præcipuè ex variis ritibus qui sunt asseruatio Sacramenti. 676. b

Communicatio domestica. 677 b

Communicatio infantium. 677. d. vide loca paulò antè citata & v. Infans.

Communicatio ægrotorum in specie panis tantum. 678. a. & incommoda, quæ orirentur, si fieret sub specie vini. 556

Communicatio laica clericorum 978.b

Communicatio ex præsanctificatis. 679 a

Ex quibus habemus in antiquissima Ecclesia fuisse Communicatum sub vna specie. 685.d

V. Ex consensu & testimonio Ecclesiæ posterioris, in variis regionibus. 679. b

VI. Ex incommodis quæ sequerentur ex necessitate vtriusque speciei, vt impossibilitas implendi istam legem in aliquibus locis. 680. d. Irreuerentia sanctissimi Sacramenti. ibid. & horror, ac penuria vini. 681. c

Soluuntur obiectiones aduersariorum, ex Scriptura petitæ, quibus probare conantur Communionem vtriusque speciei omnibus esse necessariam. 682.b

Soluuntur obiectiones, quas ipsi adferunt ex Patribus. 689. a. & ex ratione. 695.d

Ecclesia iustis de caussis præcepit Communionem sub vna specie. 698.a

Communio sub vna specie sufficit ad salutem, & Dominus id quater docuit, & exemplo confirmauit. 674. a. b.c

Communio sub vna specie, data etiam est tempore Apostolorum. 675. b

Digitized by Google

Communio ſub vna ſpecie, quæ populo datur, ab annis plus octingentis fuit in vſu in Eccleſia. 679.d.680 a

Communio populi ſub vna ſpecie, nullum ſacrilegium, nulla fraus & nulla præuaricatio eſt, quod dicimus contra hæreticorum blaſphemias. 691.a.b.c

Sola ſpecies panis dabatur olim in manibus fidelium (ſumere autem in manus non erat communicare) vt domum deferrent pro communione in priuatis ædibus; ſpeciem autem vini in Eccleſia ex calice bibebant, neque enim licebat laicis calicem tangere, ne dum ſecum deferre, atq; hæ erant diuerſæ communiones, & vtraque ſub altera tantùm ſpecie, & neutra ſub vtraque. 676. d. 677.a b.c.d 678.d vide etiam pro vſu antiquo popularis communionis. 680. a b.c.681.a,b

Communio illa ſub vna ſpecie, à coniugatis qui non audebant Eccleſiam ingredi ob actum coniugalem patratum, domi ſæpe ferebat 677.d.vide etiam 1423.d

Communio laica in pœnam grauis alicuius delicti olim dabatur clericis, ablata eis communione clericali. 678. d 679.a b

Communio laica etiam perigrina dicebatur. 678 d

Communio, ſeu conſumptio Euchariſtiæ, vt à populo fit, nõ eſt pars ſacrificij, vt autem fit à ſacerdote ſacrificante, pars eſt eſſentialis ſed non tota eſſentia. 791. d

Communio quotidiana fidelium laicorum poſt ſacrificij miſſæ celebrationem, non erat olim ſemper in vſu, licet aliquando fieret, neque dicendum eſt ita nunc debere eſſe, vel tunc fuiſſe neceſſariam, vt ſacerdos non poſſet ſacrificium peragere, ſi populo non diſtribueretur Euchariſtia, 821. a.b. c. & ſeq. argumenta in contrarium ſoluuntur. 771.c & ſeq.

Communio laicorum non eſt à Domino prohibita, etſi laicos non communicauerit. 685.a

Populus cùm communicat ſub vna ſpecie, integrum Sacramentum accipit, non mutilatum, vt dimidiatum, neque quidquam perdit ſumendo vnam tantum ſpeciem. 667.a rationem habes 664. c

Tota Sacramenti ratio in vna ſpecie inuenitur. 664.a. & ſeq. vide quæ dicuntur. 657.d.659.b.660 c 662.c 665.a

Communicantes ſub vna ſpecie, videlicet panis (vt faciunt hodie laici) ſub illa Chriſti ſanguinem verè ſumunt, datur enim illis cibus ſpiritualis, qui eſt totalis refectio, continens cibum, & potum. 655. a. 666 b. 669 c. 690. a. 691 a.b.c.d 670.a.696.b. vide etiam quæ dicuntur de concomitantia.659.b.c d.662.c

Eius fructus, quem Lutherani omnes in Sacramentis quærũt, non minus percipiunt, qui ſub vna ſpecie communicant. quàm qui ſub duabus. 667. c

Ex quálibet ſpecie percipitur tantum eius fructus, quem Catholici in Sacramento quærunt, quantum neceſſarium eſt ad ſalutem. 667.d

Licet plus gratiæ & fructus, ex vtraque ſpecie, quàm ex vna tantum caperetur, non propterea opus eſſet, vel expediret, vt omnes vtramque ſpeciem ſumerent. 668.a

Nihil ſpiritualis fructus capitur ex duabus ſpeciebus, quod non capiatur ex vna. ibid.c

Plus gratiæ recipi poteſt ex frequenti communione ſub vna ſpecie, quàm ex rara ſub vtraque. 668.c.d

Magis lucratur, qui (vt Eccleſiæ obediat) communicat ſub vna, quàm qui ſub duabus, ſine illo ingenti obedientiæ fructu. ibidem.b

Vnam ſpeciem Eccleſia Catholica exhibet ſpectandam extra ſacrificium; & in proceſſione vna ſpecies tantum circumfertur. 664.c

De communicatione poſt ſacrum, ſi quæ fuerant decreta, quæ ad populum pertinerent, progreſſu temporis abrogata ſunt 825. d

De communione ſub vtraque ſpecie.

Sententiæ hæreticorum, & auctores qui hac de re ſcripſerunt, habentur. 657.d.658.a.b.c, d

Totus Chriſtus in ſpecie panis; & totus in ſpecie vini continetur.660 b & ſeq. vide quæ dicuntur etiam de concomitantia 657 d. 659.b.662. b. 663.b

Totum eſſe ſub vtraque ſpecie, intelligi debet ſub vtraque diſiunctim & ſeorſim. 663. d.665.a

In qualibet ſpecie, panis ſcilicet & vini, ſeorſim ſumptis, reperitur duplex ſignificatio Euchariſtiæ, nempe internæ refectionis, & vnionis fidelium inter ſe, & cum Chriſto.665. b.c.d. & ſeq.

In qualibet ſpecie reperitur eadem cauſſalitas, & efficientia gratię, quia idem Chriſtus ſub vtraque continetur. 666.a 667 d. 670.d. & 671.a

In qualibet ſpecie repetitur propria materia, & forma, & propria actio, & conſecratio. 666.a.b

Chriſtus Dominus prius ſub ſpecie panis ſacramentum confecit: deinde ſub ſpecie vini. ibid. a. b

Chriſtus inſtituit, & diſtribuit omnibus præſentibus communionem ſub duplici ſpecie: ſed non iuſſit dati omnibus ſub duplici. 681. b. 695. a. 696. 698. d. vnde habemus communionem ſub duplici ſpecie non eſſe neceſſariam.

Quomodo Chriſtiani erant pauci, Eccleſia vetus communicabat laicos in ſpecie panis, & vini: creſcente autem multitudine fidelium, magis, ac magis apparuit incommodum. 668 b. 689. c. 690. c. 695. a. vide incommoda. 668. c 680. d

Neque etiam omnes in veteri Eccleſia vtramque ſpeciem ſumebant. 681. b. vide ſupra. 677.678. 679.a

Beatus etiam Paulus communionem ſub vtraque ſpecie, vel Domini exemplo, vel aliunde oſtendit eſſe licitam, ſed non docuit eſſe neceſſariam omnibus.685.c.d

Vnde communicandi ius laicis datur, & tollitur à Prelatis atque ab iiſdem modis communicandi ſub vna, vel altera ſpecie præſcribi poteſt. 690 c. immo Concilium Tridentinum vtriuſque ſpeciei neceſſitatem damnat. 667.

Non eſt neceſſe vt ſinguli de populo communicẽt ſub vtraque ſpecie, ſed ſatis eſt, ſi in Eccleſia aliqui ſint, qui id faciant. 691. c

Sacerdotes ſumunt diſtinctè ſpecies, ob integritatem ſacrificii. 664. d. 667.a. 686. b. c. vide 791. a.b vide v. Sacerdos, &-de integritate ſacrificii, ipſi tamen in feria V I. hebdomadæ ſanctæ ſub vna ſpecie ſumunt Euchariſtiam. 679.a

Ad repræſentationem mortis Dominicæ perfectè exprimendam requiritur duplex ſpecies. 697.a

In vna ſpecie non habetur perfectè, & integ[illegible] ſacrificii ratio, ſed vtraque neceſſaria eſt, & ſola ſpecies p[illegible] non repræſentat exactè Chriſtum vt mortuum, & ſola ſpe[illegible] vini non repræſentat ſufficienter Chriſtum vt immolatum. 664. c

Sacrificium confici debere in vtraque ſpecie, an ſit de iure diuino. 681.d

In qualibet ſpecie inuenitur tota eſſentia, & ratio Sacramenti: ita vt hoſtia conſecrata, vt conſeruatur in templis, & vt à laicis ſumitur ſine ſpecie vini, abſolutè, verè & propriè dici debet Sacramentum Euchariſtiæ, non Sacramentum mutilatum, aut dimidiatum. 665.a

In qualibet ſpecie, Euchariſtia vt eſt pignus amoris optimè poteſt conſeruari. 664.b

In ſpecie panis & vini Chriſtum debuiſſe ſacrificare, colligimus ex Sacerdotio Melchiſedech. 712.b

Duæ ſpecies Sacramenta cùm ſimul ſumitur, non ſunt duo Sacramenta, ſed vnum. 666.a

Quando quis ſumit duas particulas conſecratas ſimul ſumpta, non ſumit duo Sacramenta; cum non multiplicentur Sacramenta, ſed ſolum augetur quod eſt materiale in ſymbolo. 666. d. 669. d. 670. d

Duarum ſpecierum ſignificatio exactius, & clarius ſignificant Chriſtum eſſe alimentum animarum: non tamen aliquid ſignificant, quod ab altera ſpecie, licet paulò obſcurius, non ſignificetur. 669.b

Eadem res bis ſumitur, cùm ſumitur vtraque ſpecies, & tunc non augetur gratia, quando bis ſumitur eodem tempore, quia ſumitur per modum vnius refectionis. ibid. c

Fructus ex vtraque ſpecie à populo capi poteſt, etiamſi vtraque ſpecies non manducetur. ibid. d. vide 665. b

Non maior vtilitas ſumitur ex communione ſub vtraque ſpecie quàm ſub vna. 665. d. 667. a. & ſeq. 668. c. & ſeq. & 670. d

Neque tamen fruſtra, aut inutiliter vtraque ſpecies ſumitur à ſacerdotibus. 671. b

Ritus communicandi ſub vna, vel duabus ſpeciebus, nec ad ſubſtantiam Sacramenti pertinet (ſed ſolum ad modum) nec eſt de iure diuino ordinatus. 698.a

Vnde & Eccleſia vti potuit hoc ritu, & laici aliquando potuerunt communicare ſub vtraque ſpecie, quando hęc communio erat omnibus libera; quia Chriſtus Dominus non prohibuit, neque etiam eam iuſſit: non ergo habemus mandatum diuinum de hac re. 686.a 690.d.691.a. 694. b.c. d.

Sitne vtraque ſpecies neceſſariò ſumenda, tempore ſanctorum Patrum, non fuit hæc quæſtio introducta: vnde mirandum non eſſet, ſi aliquis eorum obſcurius loqueretur. 688.d 689. a. b

Sub ſpece panis omnibus debere diſtribui Sacramentum Euchariſtiæ; ſub ſpecie autem vini, non item, clarè colligimus ex Scriptura. 687.a.688.a

Commixtio corporis cum ſanguine, quæ fit in Miſſa, ab aliquibus etiam fiebat, cùm populo Sacramentum Euchariſtiæ porrigere volebant qui reprehenduntur. 873.b

Sacerdoti diſpenſanti olim ſanguinem, & dicenti, ſanguis Domini noſtri, &c. ſolebat populus reſpondere, Amen. 831.a

Communio ſub vtraque ſpecie Bohemis conceſſa. col 4 d 698. c 695. 669. c

De præparatione ad communionem, & simul de effectu Eucharistiæ, quæ sunt duæ quæstiones, quæ separari non possunt.

Hæreticorum sententiæ de hac re habentur 647.b.c.d.& seq.
Indignè sumunt Eucharistiam omnes illi, qui accedunt cum conscientia peccati mortalis. idque ex Scripturis probatur. 650. c. ex traditione, consensu Ecclesiæ. 651. d. & ex ratione. 653. a. soluuntur obiectiones aduersariorum. 655. a
Cur autem accedere liceat cum peccatis venialibus tantùm. 6.
Indignè communicantes cum quibus comparentur 401. c 462. d. Miracula facta in eos, qui indignis manibus corpus Domini tractare voluerunt. 438. a
Dignè autem accedentes ad communionem, quibus comparentur. 474 d
Impij, & indigni sacramentaliter tantùm communicant, quia verè suscipiunt corpus Domini; non autem communicant spiritualiter fructuosè, & vtiliter, quia effectum corporis Domini videlicet gratiam, non sumunt. 402. d. 403 a. 433 c. 437. a. 455 b 473. d. 475. a
Illi dicuntur ab Augustino verè sumere Christi corpus, qui vtiliter sumunt, & comedunt, id est, cum fructu, & effectu, seu gratia iustificante. 403 a
Indignè accedentes ad communionem puniebantur olim à Deo pœna infirmitatis, & mortis etiam corporalis. 355. c. 401. a. 435. d 436 b
Indignè acc[illegible]ntes ad communionem reprehenduntur. 399 d
[illegible]ucharistia habet quidem vim ex se, sed non exercet illam, in eos, qui indignè illam sumunt. 436. c
Illi dignè accedunt ad Eucharistiam, qui probant sejpsos, & moraliter faciunt quod in ipsis est. 955 d
Dignitas, quàm Deus à nostra imbecillitate exigit, est potius non indignitas, quàm dignitas. ibid.
Munditia spiritualis & summa puritas requiritur in iis, qui ad Eucharistiam accedunt. 181. a. 251. b 400. a. c. & seq. 413. b. 652. d. 874. b
Præparatio ad Eucharistiam sumendam, non est sola fides, sed vera pœnitentia, & confessio peccatorum. 650. 1068. d. 1069. a. 1075 c
Vide etiam, si placet, quæ deseruire possent ad præparationem 251. b. 416. b 433. a. 470. c. 489 a. vbi de affectu Apostolorum circa Eucharistiam, vide etiam quæ dicuntur. 854. b
Non nisi à ieiunis corpus Domini ritè sumi potest. 195. b 429. a. 571 b. 688 a 838. b. 840 c d
In casu tamen necessitatis permittitur etiam post cibum, vt ægrotis periclitantibus. 838. d
A communione, vel à sacro faciendo, non prohibetur qui inter abluendum, aliquas aquæ guttas traiecerit ad stomachum. ibid c
Ab officio coniugali debent abstinere, qui corpus Domini suscipere volunt. 473. b. 677. d. 1424. a
Semper in Ecclesia consuetudo fuit arcendi à communione catechumenos, energumenos, & pœnitentes nondum reconciliatos 653. c
Communicandi ius lapsis restituitur. 690. c
In communione animus societatem cum Deo. 761. a
Communio, seu consumptio Eucharistiæ, quæ à populo fit, non est pars sacrificij, vt autem fit à sacerdote sacrificante, pars est essentialis, sed non tota essentia. 791. b
Communio spiritualis quæ in Missa à populo fit. 820. d. 824 b c
Communio sacramentalis per realem præsentiam corporis Christi, & mentalis tantum per solam fidem, vtra magis prosit. 540 c
In sumptione Eucharistiæ, corpus Christi nullam in se læsionem patitur, neque esse suum naturale amittit: amittit tamen esse sacramentale, & desinit esse cibus sensibilis. 793 c vide etiam. 54. d
In communione corpus Christi verè nobis coniungitur. 449. per totum cap. 467. a
In communione non vnitur nobis Christus vt efficiamur cum illo vna persona, sed solùm vnimur nos Christo, per affectus, & voluntatis confœderationem. 441.
In communione Christus naturaliter est in nobis, quia naturam carnis suæ nobis vnit. 449. a. b. c. d
In communione sumimus Christum tanquam cibum, & viaticum quo roboremur in hac vita. 470 a
Per communionem ita participatur corpus, & sanguis Domini, vt fiat vnum participans, & res participata, intima quadam, & vera coniunctione. 399. a
Per communionem corpora nostra immortalia dicuntur quia aluntur corpore Christi. 424 a. 425. d. 427. d. vide etiam 367. a. 405. b. c
Vide spiritualem nutritionem, quam per communionem acquirimus infra. in v. Corpus Christi & v. Nutritio.
Ad fructum communionis percipiendum sufficit Sacramentum sumptum sub vna specie. 365. a
Fructus percipitur ex communione, qui non perciperetur sine ista coniunctione, etiam si posset Deus id præstare, explicatur exemplo. 539. b
Accedentibus non indignè ad hoc Sacramentum remittuntur peccata mortalia, quorum non habetur conscientia, neque affectus. 655. d. 656. b. c. d. vide etiam vbi de effectu Eucharistiæ.
Item prodest illis Eucharistia ad delendam pœnam, quæ remanet luenda post culpam dimissam, similiter ad delenda peccata venialia, & quotidiana. 657. a. b. c
Ad frequentem, & dignam communionem exhortatio. 824. d. 825. a
Communicantes in Ecclesia Sacramentum percipere debent, non autem secum asportare, vt olim fiebat. 604 b
Communicantes monet Cyrillus vt post communionem, tangant digito labia sanctificata contactu corporis, & sanguinis Domini; deinde eodem digito sanctificent per contactum oculos, frontem, & alia membra. 604. c
Communicare simul debemus. 420. b
Christiferi dicimur post communionem. 651. d. & 691. d
Post communionem, Corinthij ditiores solebant lautam cænam in Ecclesia seorsim à pauperibus manducare, vnde reprehenduntur à Paulo. 651. d. 693 c. d
De communione post sacrum, si quæ fuerant decreta, quæ ad populum pertinerent, progressu temporis abrogata sunt. 826. a
Communio non per manducationem Eucharistiæ, sed per societatem, & coniunctionem in corpore Christi mystico, conuenit etiam mortuis, atque adeo etiam Sanctis. 861. a

Comparatio.

Comparationes Sacramentorum inter se. vide v. Sacramentum & in singulis Sacramentis adnotantur aliqua.
Comparationes non in omnibus rebus conuenire debent. 444. c. 548. a

Competentes Catechumeni.

Competentes Catechumeni qui dicantur. 293. a. 958 d. vide supra v. Catechumeni.

Concessio.

Concessio indulgentiarum quo ad ea quæ pendēt ex solo iure Ecclesiastico est rata, etiam sine iusta causa, quæ verò pendent à Deo, vel in hac vita vel in alia non; qua de causa. 1179. b. c.

Concilium.

Concilium generale secluso Papa non posse concedere plenarias Indulgentias, quare. 1177. b. c
Concilium generale secluso Papa, non habet auctoritatem Papalem, nec formaliter, nec eminenter, sed tantum Episcopalem. ibidem. d
Concilia Ecclesiæ Catholicæ, quare non mutent quotannis dogmata, vt Lutherani. 1213. c
Concilia tum Generalia, tum Prouincialia antiquissima probant dari Indulgentias. 1156. b. c

Concilia varia.

Concilium Nicænum quo tempore celebratum. 90. d
Potissimum conuenit ob quæstionem Paschatis. 198. b
Concilii Nicæni pars, quædam canonis 14. licet non habeatur in omnibus editionibus: habetur tamen apud Ruffinum 598. c esse autem veros canones Concilii Nicæni, quos descripsit Ruffinus, ibidem habetur.
Concilij Nicæni se censorem esse, Philippus Melanchthon profiteri ausus est. 892. c. d
Concilium Constantiense non repugnat Basileensi in communione sub vtraque specie. 5. a
Concilij IV. Carthaginensis canon 78. explicatur. 938. b
Concilii Mileuitani canones, Augustino præcipuo auctore, compositi sunt. 1359. d
Tempore autem Augustini, quatuor generalia Concilia celebrata sunt. 90 c. d
Concilium Meldense, non instituit Sacramentum Confirmationis, vt malè nonnulli opinati sunt. 78. d. 79. d
Concilii Romani sub Nicolao II. confessio de Eucharistiæ Sacramento, explicatur. 579 b 580. a. Berengarii abrenunciatio in illo Concilio habetur. 567. d
Concilia contra Berengarium, & Sacramentarios coacta. 532. c. d
Concilium Florentinum, quid sibi velit, quando dicit, loco impositionis manuum Apostolorum, dari nunc in Ecclesiæ confirmationem. 324. c. d. 325 a. b
In Concilio Florentino cum Græcis actum esse de numero Sacramentorum Kemnitius mentitur. 182 b

Concilium Tridentinum.

Concilij Tridentini auctoritas. 182.d
Aliquarum ſeſſionum Concilij Tridentini capita quædam, & canones citati, atque etiam contra hæreticos defenſi.
Seſſionis 6. de iuſtificatione, cap. 4. 997.c.122.a
cap. 6. 904.a. 927.c. 947.b. 969.a. 993.b. 1002.b. 1003.c
cap. 7. 140.c. 257.b. 258.c. 927.c. 1003.d
cap. 8. 111.a. 898.c. 903.d. 996.d
cap. 9. 968.c
cap. 14. 927.b. 969.a 981.c. 982.c. 1090.d. 1104.b
Seſſ. 6. can. 3. 905.c. 969.a
Seſſ. 7. can 11. De Sacramentis. 78.c.d. 175.b. & ſeq.
can. 2. 143.c
can. 3. 189.c
can. 4. 75.b. 121.b. 132.d
can. 5. 43. per totum cap. vide pro iſto, & ſuperiori canone v. Fides.
can. 6. 105.a.b. & ſeq. vide quæ notantur infrà in v.
can. 7. Sacramentum, vbi de effectibus.
can. 8. 109. 111.b
can. 9. 163.a. 164.d
can. 10. 81.d. 82.a. 83.d. 85.a
can. 11. 44.d. 94.a
can. 12. 89.d col. 1. & ſeq. 111.c
can. 13. 129.d. & ſeq.
Seſſ. 7. can. 1. De Baptiſmo. 277.d. 303.b
can. 2. 215.d. 221.b
can. 3. vide 251.a
can. 4. 88.c. col. 1.
can. 5. 221.a & ſeq.
can. 6. 260.b. 264.a
can 7. 260.b. 266.c
can. 8. 260 b. 269.a
can. 9. 260.b. 270.d
can. 10. 260.b. 272.a
can. 11. 164.c
can. 12. 241.c
can. 13. 241.c. 257.d
can. 14. 241.c. & ſeq.
Seſſ. 7. can. 1. De confirmatione. 299.a. & ſeq.
can. 2. 318.d
can. 3. 331.c
Seſſ. 13. cap. 1. De ſanctiſſimo Euchariſtiæ Sacramento. 348.d 349.a
cap. 2. 648.d. 650.
cap. 3. 591.a. 606.a. 660.a
cap. 4. 546.d. 766.d
cap. 5. 604.a
cap. 6. 591.a
cap. 7. 997.d
cap. 8. vide ſuprà v. Communio; vbi de præparatione.
Seſſ. 13. ca. 1. De ſacroſancto Euchariſtiæ Sacramento. 349.a. 516.d
can. 2. 546.d
can. 3. 591.a. 606.b. 660.a
can. 4. 591.a
can. 5. 648.c. 650.a
can. 6. 640.b. 699.b. 404.a
can. 7. 591.a. & ſeq.
can. 8. 359. & ſeq. vide v. Manducatio.
can. 9. 372.a
can. 10. vide v. Sacerdos.
can. 11. 650.a 651.a
Seſſ. 114. ca. 1. De pœnitentiæ Sacramento. 983.d. 902.b. 923.c. 925.a. 926.b
cap. 2. 894.b. 931.d. vide in cõpendio Patrum, vbi de comparationibus Pœnitentiæ cum aliis Sacramentis.
cap. 4. de Contritione. 112.a. 905.c. 961.a. 968.c. 969.a 977.d. 993.a. 997.d. 1077.b. 1018.a. 1021.d. 1024.c
cap. 5. de Confeſſione 898.a. 1028.c
cap. 6. de Miniſtro Abſolutionis. 893.d
cap. 8. de Satisfactione. 1100.a
cap. 9. de Operibus ſatisfactoriis. 1095.b
Seſſ. 14. cap 1. de doctrina Extremæ vnctionis. 1148.b
cap. 2. 1163.c
cap. 3. 1280.c
Seſſ. 14. can. 1. de Pœnitentiæ Sacramento. 914.a
can. 2. 930.b
can. 3. 914.a. & ſeq. vide in Indice locorum ſacræ Scripturæ in id Ioan. 20. Accipite Spiritum ſanctum.
can. 4. 904.c. 905.c
can. 5. 905.c. 1016.c
can. 6. 1028.c
can. 7. ibid.
can. 8. ibid.
can. 9. Vide v. Abſolutio.
can. 10. 83.c vide v. Chriſtiani. & v Sacerdos.
can. 12. 1090.d
can. 13. 110.c. 1104.a
can. 15. 1098.a
Seſſ. 14. ca. 1. de Extremæ vnctionis Sacramento. col. 1248.b 1258.d
can. 2. 1262.c d
Seſſ. 21. de hac ſeſſione vide omnia quæ dicuntur in v. Communio ſub vna, vel duabus ſpecieb. Vide etiam. 695.c
Seſſ. 22 cap. 1. de ſacrificio Miſſæ. 645.c. 1249.b
cap. 2. 801.b.c
cap. 3. 811.d. 813.a
cap 4. 853.c
cap 5. 834 a
cap. 6. 820.d 824.a
cap. 7. 822.c. & ſeq.
cap. 8. 827.c
Seſſ 22. can 1. de ſacrificio Miſſæ. 712.a
can. 2. 795.c
can. 3. 795.c. 799.a. 805.c
can 5 811.c
can. 6 852.a
can. 7. 832 a
can. 8. 712.d
can. 9 621.b & ſeq. 828.b
Seſſ 23. cap. 1. de Sacramento Ordinis. 645.c
cap. 2. 1278.d
cap. 3. ibid.
cap. 4. 645.
Seſſ. 23. can 1.
can. 2. 1277.a
can. 3. 1216. & ſeq.
can. 4. 1280.c
can. 5. 1282.c. d
can 7. 1274.a. b.c
Seſſ. 24. can. 1. de Sacramento Matrimonij. 1286.b
can. 2. 1324.c
can. 3. 1400.c
can. 4. 1364.d. & ſeq.
can. 5. 1336.a. 1356.b. 1383.d
can. 6. 1376.c
can. 7 1343.a. 1351 a
can. 8. 1337.c
can. 9. 1376 c
can. 10. 1423.c
can. 11 1427.b
can. 12. 1425 b
Seſſ. 24 can 1. In Decreto de reformatione Matrimonij. 1303.a. d. 1311.d. 1367. 1422.c
cap. 3. 663.a. 665.a. 667.d. 668.a
cap 4. 1392.b. 1418.a
cap. 6 1376.a
cap. 10. 1423.c

Contio.

Vide v Prædicatio verbi Dei.

Concio, ſeu verbum concionale, quod fingit ex capite ſuo Caluinus, nullo modo dici poteſt ſacramentale, vel forma alicuius Sacramenti, & ad illius eſſentiam pertinere 36.b. 56.b. & ſequent. 59.d. 64.a. 68.c. d. 619.a. 631.a. 921.d. 922.a. b
Concio aliter eſt cauſſa gratiæ, & concurrit ad iuſtificationẽ, quàm Sacramenta, vide hæreſim Lutheranorum. 112.b. & Caluiniſtarum. 114.b. earumque confutationem. 115.a 118.a. 124 c. 126 c.d. & ſeq. Sacramenta verò non iuſtificare more concionis, ſed immediatè efficiendo ſanctitatem. vide 127.a
Concio diſtinguitur à collatione ſpirituali. 86.b; col. 1. Item ab oratione 830.b
Concio non dicitur ſanguis verbi Dei. 435.b
Concionis verba ſunt mera ſigna, neque pendent ab intentione, vt pendent ſacramentalia. 99.c.d. 100.a
Concionis primarius finis, fidem confirmandi. 921.a
Concionem habuit Chriſtus poſt cœnam. 59.d 69.a
Concione finita, Miſſæ intereſſe. 825.b
Concionale verbum non dicitur verbum vitæ, ſed conſecratorium, & forma Sacramenti intelligitur per verbum vitæ. 131.c
Concionandi, & baptizandi officio diſtinguuntur, contra Caluinum. 61.a 69.b
Concionari eſt Domino adminiſtrare. 760 a. 767 c 773 a
In concione bibitur ſanguis Chriſti ſpiritualiter. 434 a
Apoſtoli ratum habuerunt, vt Stephanus, & Philippus, qui non erant Apoſtoli concionarentur. 238.c. 240.a

Concomitantia.

Per naturalem concomitantiam, ſub vtraque ſpecie, eſt totus Chriſtus, & ex vi verborum Sacramenti tantum adeſt corpus ſub ſpecie panis, & ſanguis ſub ſpecie vini. 349.b
Concomitantiam damnantes, refutantur. 659.b & ſeq. 698.d

Digitized by Google

eorumque argumenta soluuntur. 663 a

Concubina.

Concubina vera vxor non est. 1302 b
Concubina olim dicebatur illa, quæ verè erat vxor, sed priuatim ducta, sine legalibus instrumentis. 1339 c
Concubinæ, aliquando in Scriptura dicuntur vxores. ibid.

Concupiscentia.

Concupiscentia ex actu coniugali accenditur potius, quàm extinguatur. 1295 c
Concupiscentiæ nomine, & rebellionis membrorum, actus matrimonij turpitudo, & immundities dicitur. 1300.c

Confessio Sacramentalis.

De erroribus hæreticorum circa confessionem. 1025 a
Confessio omnium peccatorum mortalium iure diuino necessaria est, qui post baptismum in peccata labuntur, quæ veritas probatur ex verbis Domini in Euangelio. 1028.c
Ex figuris quę confessionem sacramentalem præcesserunt 1035 a. ex alijs locis noui Testamenti. 1041. b ex testimoniis Conciliorum. 1045.a. ex traditione veterum Patrum per singulas ætates 1047 a. Refelluntur obiectiones Kemnitij ad loca Patrum 1061.b. Demum, Confessionem esse iuris diuini confirmatur aliquot argumentis, quę ducuntur.
I. Ab antiquitate Confessionis. 1065.a
II. A difficultate Confessionis. ibid. b
III. Ab vtilitate Confessionis, quę cernitur siue Deum consideremus, siue Sacerdotes, siue Ecclesiam ipsam, siue fideles singulos 1065. c. vide etiam 1063.c.d
IV. Ex [illegible]nis, quibus variis temporibus Deus testatus [illegible]ām esse fidem illam, quam Ecclesia Catholica de confessione habet, ac tradit. Sumuntur autem miracula ex confessione temporali, per quam æterna confusione liberamur. 1066. b
Ex pœna illorum qui contempserunt confessionem. ibid. c
Ex integritate Confessionis ibid. 1067.a. Denique ex necessitate, & vtilitate Confessionis ibid.
Soluitur argumentum I. Caluini. 1068. a. II. eiusdem 1070.a III. 1076. b. IV. 1078.b V. 1079.b.
Diluitur obiectio I. Kemnitij 1080.d. II. eiusdem 1081.c III. eiusdem cum obiectionibus Brentij 1083.a. IV. 1084. b
Confessio primùm in lege naturæ adumbrata. 1035 d
Clariùs in lege Mosis instituta, & præcepta. 1036 d. 1038.c
Eadē à Christo in Euāgelio variis figuris expressa. 1039.b.c.d
Eadem postea promissa. 1030.b. 1085 a
Et à Christo instituta. 1031. a. 1041. b. itē vide 1068.a. 1084.d
Accedit denique vsus Confessionis peccatorum in speciē tempore Apostolorum, nec non exhortatio, & commendatio. 1041. per totum cap.
Confessio sacramentalis non est instituta aut præscripta ab Innocentio III. ipse enim tantum explicuit iure diuino non conuenire potestatem Sacramenti huius administrandi, nisi iis, qui iurisdictionem in alios habent, quales sunt proprij sacerdotes, & tempus vltra quod nemo Christianus eam differret, vtiliter omnino præscripsit. 900.b 1058.c 1068 c d. 1069.a.b
Confessio quędam visibilis certi peccati in specie in Testamento veteri 1038.c d. vide etiam. 950.d 964 d
Confessio quę fiebat Ioanni, an fuerit singulorum delictorum. 625. a 1039.a. fuit tamen figura confessionis, quæ Christi Ministris facienda erat. ibid
Confessio peccatorum in specie tempore Apostolorum, an fieret priuatim, vel publicè. 1043.a
Confessio peccatorum originem habuit in Ecclesia ante omnia Concilia. Pontificumque decreta, vnde colligimus rem esse à Deo ipso præscriptam, neque enim præceptum tam arduum populus fidelis ab hominibus admissurus fuisset. 1051 a.b.c. 1065.a
Confessio, quę fit sacerdoti, est etiam in vsu apud Græcos, 1045. c. 1075 c. & apud omnes Christianos semper fuit in vsu 1054.b
Confessio, vel sola, vel cum adiunctis alijs Pœnitentiæ partibus Exomologesis à Patribus appellatur. 1047. b
Confessio solùm in genere, & de peccatis publicis, est in vsu apud Lutheranos. 1048. b. & ideo quędam loca Irenæi. 1047.a. Tertulliani ibid. c. & Cypriani. 1050 c. ad confessionem publicam publicorum scelerum, Kemnitius detorquere conatur, sed locis citatis eadem testimonia pro nostra Exomologesi explicantur.
Iidem Lutherani non omnium peccatorum in specie, neque necessariò, sed aliquorum tantùm, confessionem fieri volunt. 1053 a vide etiam suprà 1025,a. vbi de hæresibus, quę dicuntur à Kemnitio de nouem generibus Confessionum, quas ipse ex suo capite excogitauit. 1062 d. & seq.
Confessio sacramentalis necessaria est, cùm sit secunda tabula post naufragium 1056. b
Confessio sacramentalis omnium peccatorum sacerdoti facta necessaria est iis qui conscientiam habent peccati mortalis, vnde tenentur in iure diuino pœnitentiam agere, & reconciliationem cum Deo quærere, & medium necessarium : hanc reconciliationem obtinendam post baptismum e talis confessio. 997.c.1028.
Confessio peccatorum debet fieri sacerdoti, ad eum modum quo morbi ab ægrotis aperiuntur Medico. 1049. d. 1053. 1078 a. ex qua similitudine sequitur confessionem debere esse omnium peccatorum, & esse iure diuino necessariam 1064. a. similiter, sacerdotes cùm sint iudices à Christo a hoc instituti, nequeunt rectè iudicare, nisi peccata omni cognoscant. 1028.
Confessio omnium peccatorum quæ nobis in mentem venerint post diligentem excussionem sacerdoti facienda es diligentiam autē moralem intelligimus, qualem in negotiis grauioribus adhibere solemus. 498. c. 899. b. 900, b. 1078.
Enumeratio autem peccatorum in confessione, non est impossibilis, neque ad desperationem adducit, neque carnificina vocari potest quemadmodum eam vocare audent impij hæretici. 1086. b. vide suprà 1078. d. 1084.
Confessio est pars materialis Sacramenti Pœnitentiæ, & pars integralis: ea tamen, sine qua essentia Sacramenti non consisteret. 944. a. b.
Confessio est vnum ex signis sensibilibus Pœnitentiæ à Deo institutis. 921. d. 942.
Confessio debet fieri lingua vtrique nota. 201.
Confessio non est propriè opus vitæ, sed dispositio ad vitam 1002. d. disponit satisfactionem, & pœnitentia per confessionem nascitur. 1047. d
Confessio animi renouationem significat. 917.
Confessio à morte liberat, Paradisum aperit, & spem saluti tribuit. 894.
Confessio vt ordinatur ad confusionem & erubescentiam pars dici potest satisfactionis. 1077.
Confessio peccatorum ad iustificationem hoc tempore necessaria est, quæ tempore Patrum Testamenti veteris necessaria non erat. 1079.
Remissio peccatorum pendet aliquo modo ab enumeratione quæ fit in Confessione coram sacerdote. 1085. a. vide 1044. d
Sine confessione aut eius voto, remitti non possunt peccata 1079. 1080.
Sine confessione auriculari, Christus pœnitentes reconciliauit, antequam Sacramentum confessionis institueret, qui auctor est Sacramentorum, & ab illis non pendet, & qui vt Deus peccata contra se suamque legem facta simpliciter donare poterat. 1080.
Ad confessionem non requiritur fides aliqua specialis, qua credamus nobis remitti, vel remissa esse peccata. 945.c 948 b.c
Confessio, & satisfactio multum conferunt ad salutem, quod dicunt scholastici, sed non dicunt (vt mentitur Kemnitius) per confessionem nos mereri remissionem peccatorum nisi fortè ex congruo, nec substituunt meritum enumerationis gratuitæ condemnationi 1805 a.b
Confessio sacramentalis non tam homini, quàm Deo fit 1061.c
Confessio peccatorum testimonium est conscientiæ timenti Deum. 1062.d
Confessio peccatorū est præparatio ad Communionem. 605 a. 1068.b. 1069 a. 1075.c
Confessionis materia sunt verba, quæ gerunt vicem rerum 54.d 55.d
Actus pœnitentis dicuntur quasi materia. 59.
Idem peccatum sæpius potest ad Confessionem adduci. 1008.c
Neque repugnat vt vno die dicantur peccata, & alio die absoluatur pœnitens. 139.c
Confessionis forma, vide supra v. Absolutio.
Confessionis Ministrum nō esse iudicem, sed Præconem Dei neque pro potestate absoluere, sed tantum annunciare pœnitentibus indulgentiam, est hæresis Lutheranorum & Caluinistarum. 1028. d. contra quam. 1029. b. per totum cap.
Confessionis Ministros esse iudices à Domino in Ecclesia constitutos in causis pœnitentium probatur Scripturis. 1030. b. & seq. Patribus. 1032 b & Ratione. 1034.
Minister in hoc Sacramento non vtitur nisi verbis. 139.c
Confessionis sigillum colligitur. vide 1073.b 1076.c
Quando sit necessariò facienda ante Indulgentiæ perceptionem, & quando non. 1185.b

Confessio non sacramentalis.

Confessio quæ fit Deo non negligitur in Catholicis. 1061.c
Confessio generalis quotidie recitatur à Sacerdote. & à Populo ibid. c. eius vsus antiquissimus. 844.c
Confessio publica scelerum occultorum, quare fit vetita. 1057. d
Confessio quam sustulit Nectarius non erat instituta, vt per eam sacerdos cognosceret peccata pœnitentis, & indi

Digitized by Google

rectè iudicaret, esset ne pœnitens ligandus, vel soluendus, aut, quæ pœnitentia imponenda esset, sed solùm vt pœnitens publica illa confusione accepta, partem pœnæ, quæ peccatis eius debebatur, lueret. 1077 d.1078. a

Confessionis, & pœnitentiæ publicæ, ritum (non priuatæ) vna cum Presbytero Pœnitentiario, qui his confessionibus, & pœnitentijs publicis præerat, sustulit Nectarius. 1075 a.b.c. 1082 c vide 1072.d. & seq.

Confessioni publicæ opponitur à Chrysosto. confessio quæ fit soli Deo in conscientia; sine sono verborum 1077. c

Vide de confessione quæ sit soli Deo. 1061.d.1078.d.1083.c. 1085 a

Confessionem publicam coram testibus, & tanquam in Ecclesiæ theatro passim carpit Chrysostom. 9 1077. a.1083 a

Confessionem publicam non abrogarunt Episcopi quidam tempore Decij, sed eam potius addiderunt ad priuatam. 1072. a 1077. b. c. d. & 1081. d

Olim etiam Pœnitentes publici ad Eucharistiam accedere non poterant, nisi Presbytero Pœnitentiario priuatim omnia peccata suæ confessi essent, & deinde ad eius arbitrium publicè coram cœtu Ecclesiæ peccata publica detexissent, & pœnitentiam publicam egissent. 1074. b. 1082. a. b.c. de pœnitentia publica vide 956 c. & seq. vide etiam v. Peccatum, & v. Sacerdos.

Confessionem publicam mutatam fuisse in priuatam anno CDL. ab aduentu Domini, est insigne mendacium Kemnitij. 1081. c. d. 1082. a. b. c d. vide etiam alia mendacia eiusdem. 1063. d. 1080. a

S. Confessores.

S. Confessores multo serius, quam Martyres in Ecclesia coli cœpti sunt. 857.a

CONFIRMATIONIS SACRAMENTVM.

An sit verum, & proprium Sacramentum.

Hæreses, blasphemiæ, & mendacia hæreticorum. 2. a. 299.a. & sequent.

Caluini etiam mendacia, & calumnia circa hoc Sacramentum præter locum citatum nempe. 425. d. 426. a. habentur etiam, 10. b. vide quæ dicuntur. 174. a. b. c. 304. c. 316.b. quo alio loco ait, confirmationem esse catechesim puerorum, qui in infantia baptizantur, ibique refellitur.

Probatur veritas, videlicet confirmationem esse Sacramentum verè & propriè dictum ex Scripturis. 34.a. 177. c.303.b.c d. & sequen. Ex traditione, & testimoniis summorum Pontificum 307. d. Ex testimoniis conciliorum. 308 d. Ex testimoniis Patrum Græcorum. 178. a.309.c. Ex testimoniis Latinorum. 178. c, 311. b. qui omnes Patres ex Apostolorum doctrina, & traditione hoc deducunt vide etiam col. 313. c. d. 314. a. 326. d

Diluuntur solutiones aduersariorum ad Patrum testimonia quæ sunt etiam argumenta ipsorum, contra veritatem. 313. c

Promissio gratiæ, & Spiritus sancti; (quæ est vnum ex requisitis ad constituendam essentiam alicuius Sacramenti) In hoc Sacramento confirmationis amplissima habetur. 177. c. 303 d

Promissio Spiritus sancti per hoc Sacramentum, toti Ecclesiæ perpetuò facta. 306. a. b. c. d. item, confirmatio est cæremonia dans gratiam à baptismo distinctam. 306. d. & sequen.

Medium, seu organum, seu signum sensibile constans ex rebus & verbis, quibus applicetur illa promissio (quod est alterum requisitum ad essentiam Sacramenti) fuit manus impositio cum oratione. 177. d. 304 a vide infra Manus impositio.

Medium, seu organum, quo applicatur illa promissio, perpetuum est. 306.d.307.a

Confirmatio dicitur manus impositionis Sacramentum 308. c. & confirmatio intelligitur per manuum impositionem. 330 c

Illa manus impositio non erat quædam oblatio baptizatorum Deo. vt in mentem venit Caluino, sed verum Sacramentum confirmationis. 304. c.305.c.d

Confirmatio communiter nunc dicitur hoc Sacramentum, quod tamen Apostolorum tempore dicebatur manuum impositio. 325 d

Quod si concilium Florentinum dicit loco illius manus impositionis dari nunc in Ecclesia confirmationem, vult dicere, idipsum quod Apostoli faciebant, cùm dicebantur imponere manus, facere nunc Episcopos, cùm dicuntur confirmare, vel chrismare. 326. a

Hæc manuum impositio coniuncta fuit cum vnctione, & signo crucis, simul enim hæc duo fiunt, dum crucis signum chrismate pingitur in fronte confirmandorum. 178 a

Patres ponunt essentiam huius Sacramenti in vnctione chrismatis, & signaculo crucis in fronte. 308.309. 310. 311 312 313. b. 316. d

Pro tertio requisito ad Sacramentum aliquod constituendum videlicet institutione, & mandato diuino, habemus mandati exequutionem, & traditionem non scriptam, & certissimam, cui fides habenda est, vt ipsi verbo scripto. 34.a.177. d.304 d 313.b 326.c. vide Patres Apostolorum tempore, vel propè, qui expressè dicunt, confirmationem esse Sacramentum. 308 a.b.c 309 c d.310 c d

Confirmationis institutionem probamus, ex eo quod est signum rei sacræ, cui est annexa promissio gratiæ, quod signũ nullus homo, vel Angelus instituere potest. 1299. c.d

Confirmationis Sacramentum non fuit institutum in concilio Meldensi, vt nonnulli malè opinati sunt. 78 c.79 c.d

neque à Syluestro Papa. 323 c

Confirmatio fit chrismate. 314.c vide etiam. 312. d. & v. chrisma.

Miracula ostensa in confirmationem huius Sacramenti. 313. b

De Materia huius Sacramenti Confirmationis.

Hæretici quid garriant, supra sunt notata loca, vide etiam. 318. d

Chrisma siue vnctio, materia est Sacramenti Confirmationis ibid.

Materia Confirmationis, non est oleum simplex, sed oleum mixtum balsamo. 319.b

Vtrum autem requiratur balsamum in Chrismate necessitate medij, an solùm necessitate præcepti, sunt duæ opiniones, & neutra est de fide, vel contra fidem. 326 d

Materia huius sacramenti dicitur oleum salutis, quia facimus instrumentum duntaxat applicandæ gratiæ Christi. 329 c

Eadem semper materia vsi sunt Apostoli in Confirm. 324. c. d 325. a

Chrisma, quod est materia Sacramenti Confirmationis, prius consecratum, ac benedictum esse debet, probatur ex traditione Ecclesiastica sanctorum Pontificum, ex Concilijs & Patribus 321. 322. 323. a. vide v. Consecratio.

Vnctio Chrismatis ac crucis figura in fronte hominis baptizati fieri debet, vt sit vera, & proxima Sacramenti huius materia. 322. d. vide etiam. 316. d. & Patres. 308. a

De forma & necessitate Sacramenti Confirmationis.

Forma huius Sacramenti, sunt hæc verba: Consigno te signo crucis, & confirmo te Chrismate salutis, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. 328. a. vide 53. b. 59. b

Hæc omnia verba an habeantur apud antiquos auctores ibid. b. c d item in Scripturis. 320. a

Confirmationis Sacramentum est præceptum, sed nõ medium ad salutem simpliciter necessarium. 74 a

Confirmatio necessaria est necessitate medij ad bene esse posita diuina institutione. 74.b.c

De effectu Sacramenti Confirmationis.

Vnus effectus est, quod gratiam conferat gratum facientem, & quidem maiorem, quam ipse baptismus in ordine ad roborandam animam contra diaboli impetus: sed minorem in ordine ad remissionem peccati, quia non remittit totam pœnam. 330 b

Cornelium, & Cyprianum tribuere Cõfirmationi effectum proprium Baptismi, est impostura Kemnitij, non enim ei tribuunt effectum Baptismi, sed aliud proprium. 194. a

Patres distinguunt Confirmationem à baptismo, & effectum spiritualem ei tribuunt. 316 c

Baptismus dat gratiam, & Spiritum sanctum, sed ad alios effectus quam Confirmatio ille armat; quia dat gratiam bene operandi; sed hæc addit peculiare robur ad profitendam fidem, & ad pugnandum pro fide. denique, ille proficit in suo genere, quia facit verè, & integrè iustos, & Dei filios: & tamen hæc proficit in alio genere. 301. c. 305. b. 318. a b. c. 330. b

Immo in Confirmatione datur Spiritus sanctus in maiori plenitudine, quàm in baptismo. 303. a.307. a. & est complementum, & perfectio baptismi. 332. d. præsupponit enim totum effectum baptismi & superaddit gratiam copiosiorem. 190. a

Huius Sacramenti effectus significati sunt in illis igneis linguis, quæ apparuerunt super Apostolos in die Pentecostes. 319 d 320. a. b. c

In primitiua Ecclesia post Baptismum datur per hoc Sacramentum Spiritus sanctus in forma visibili ignis, & quod tunc dabatur visibiliter, nunc datur inuisibiliter. 282. c 307. c

Confirmatio non perficitur nisi in fronte. 302 a b

Confirmatio requirit puritatem & feruorem fidei in corde, & constantem confessionem in ore. 320 b

In Confirmatione adscribitur homo ad militiam Christi vt gerat vexillum eius in fronte, & accipit robur & potentiam, vt ex officio pugnet contra Dæmones. 165 a

Alter effectus Confirmationis est Character, quo adscribi-

tur homo in hanc militiam, ſicut per Baptiſmum in Chriſti familiam. 330. b 332. d
Confirmationem imprimere characterem probatur 164. c. vide 166. a. 167 a. b. 169. b
Hoc Sacramentum propter characterem non poteſt repeti, ſi ſit ſemel ritè collatum. 164. d. 171. b. 330. b
Confirmatio ponitur tecundo loco, vt ſeruetur ordo temporis quo ex natura ſua ſumi debet. 190. d

De Miniſtro & ſuſcipientibus hoc Sacramentum Confirmationis.

Solus Epiſcopus eſt proprius, & ordinarius Miniſter huius Sacramenti: poteſt tamen Presbyter ex diſpenſatione & extraordinaria conceſſione hoc Sacramentum conferre 308. b. 331. a b c d. 303. d
Confirmare eſt actus ordinis Epiſcopalis, & hic ordo eſt etiam in Presbytero ſaltem inchoatus & imperfectus. 334 a
Apoſtoli vt Epiſcopi manus impoſuerunt, & hoc Sacramentum contulerunt, & Epiſcopi ſoli ſuccedunt Apoſtolis ſimpliciter, & abſolutè: Presbyteri tamen in aliqua re ſuccedunt, ſed non in omnibus neque abſolutè. 121 122
Miniſter in Confirmatione, quando vtitur rebus, & verbis, etiam Deus vtitur illis. 139 d
Confirmatio per vnctionem, & manus impoſitionem, etiam infantibus olim dabatur. 316 c
Chriſtus nullum confirmauit, & tamen inſtituit Sacramentum Confirmationis. 1276. d
Confirmatio poteſt dari, & accipi à malis, vt ipſum etiam Baptiſmum. 317. b. 330. d
Confirmationis Sacramentum viſibile accipiunt mali ſine inuiſibili gratia Spiritus ſancti 317. b
Non niſi confirmatis dabatur Euchariſtia. 316. c

DE CEREMONIIS CONFIRMATIONIS.

Ceremoniæ quæ adhibentur in conſecratione Chriſmatis.

Feria V. in cœna Domini.

I. Benedictiones olei, & balſami per orationes. 335. b
II. Benedictiones olei, & balſami per ſignum crucis. ibid.
III. Halitus Epiſcopi aliquoties iteratus ſuper ampullam Chriſmatis. ibid. c
IV. Salutatio Chriſmatis conſecrati ab Epiſcopo & Presbyteris his verbis: Aue Sanctum Chriſma. 335 d. & 336. a

Ceremoniæ quæ adhibentur in ipſa collatione huius Sacramenti præter ceremoniam eſſentialem vngendi & ſignandi frontem cruce.

I. Eſt vt adſit ſuſceptor, qui confirmandum offerat Epiſcopo. 336 b
II. Vt variæ preces dicantur ſuper confirmandos, & quidem cum manus impoſitione. ibid.
III. Vt Confirmato pax detur ab Epiſcopo ibid.
IV. Vt Confirmatum Epiſcopus manu leuiter cædat. ibid.
V. Vt faſcia ligetur frons. ibid.
VI. Vt ad ſeptem dies non lauetur caput, neque frons. ibid.
VII. Vt in ſabbatho Paſchæ Pentecoſtes detur. ib. d.
VIII. Vt à ieiunis detur & accipiatur. ibid d

Coniugium, & coniuges.

Coniugium hominum à coniugiis beluarum quomodo differat. 1295 b
Coniugium ſolum ſine gratia Dei non eſſe ſufficiens remedium contra fornicationem. ibid c
Coniugium in omni gradu poteſt à Deo diſpenſari. 1413 b
Coniugium cum pluribus vxoribus alioqui illicitum, Dei diſpenſatione aliquando factum eſt licitum. 1331. a
Coniugium filiorum Adæ, cum ſororibus, quomodo fuerat iuſtum, etiam contra ius naturæ. 1414. c
Coniugium cum vxore fratris defuncti, non prohibitum iure naturæ, ſed poſitiuo. 1401. d
Coniugium inter fidelem & infidelem 1224 d. eorumque filii, an dici poſſint ſancti. 1225. a. b. c d
Coniugium verum inter B. Virginem, & Ioſephum fuiſſe ſine copula carnali. 1011 d
Coniugium autem vt verum Sacramentum, impiè Lutherus ſacrilegium audet nominare. 1310. a b
Coniugii Sacramentum duobus modis poteſt conſiderari 1309. d
Coniugii in infidelitate, & poſt baptiſmum contracti differimen. 1306 b
Coniugia quædam in Leuitico prohibita, & quædam permiſſa in eodem gradu. 1403. a
Coniugia iure naturæ, quæ permiſſa, & quæ vetita ibid. c
Coniugia in quinto gradu, aut vltiore in recta linea vix vnquam contingere poſſunt. ibid. d
Coniux cur ex latere viri procreata. 1328 a
Coniuges ex actu coniugali, accendunt potius, quàm extinguunt concupiſcentiam, ex quo oritur illis difficultas continentiæ quando inter ſe diſtant. 1295. c
Coniuges qui in altero viuente ſeparantur, vt ducant alium vel aliam, ſacrilegium committunt, vt inquit Ambroſ 1292 b. vide etiam 1293. b. 1294. c
Coniuges Deo placere non poſſunt eo gradu, quo placere poteſt virgo. ibid
Coniuges ſaltem ad tempus ex conſenſu ab actu coniugii abſtinere debent, vt vacent orationi. 1301 a. 1348
Coniuges mutuam beneuolentiam inter ſe habere debent 1288. d. 1290. a. 1291. a
Coniugium Chriſtianorum impietas, & mali mores, non polunnt Sacramenti Matrimonii ſanctitatem. 1299
Coniugum Chriſtianorum officia in liberos. 1295
Coniugum corpora, & coniuges ipſi quo habitantes, ſiue coniunctio, & ſocietas eorum externa, quomodo ſit materia Sacramenti Matrimonii. 1309
Coniugum adulterarum culpis ignoſcere, non debet maritus videri durum. 1352
Coniugum continentia perpetua ex conſenſu. 1337
Coniugale vinculum quid ſit. 1340
Coniugali actu quomodo acquiratur gratia, tum ex opere operato, tum ex opere operantis. 1303
Non eſt neceſſe, vt vbicumque eſt vir, aut mulier ſine coniuge continuo detur ei coniux. 1364

Conſanguinitas.

Conſanguinitas quomodo differat ab affinitate. 1389
Conſanguinitatis gradus in Leuitico prohibiti. 1391

Conſcientia.

Conſcientiæ pars oritur ex remiſſione culpæ, & ex ratione periculi mortis æternæ. 1234
Conſciétiæ bonum teſtimonium conſequitur iuſtificationem & eſt quaſi arrabo futuræ gloriæ .66 a. 351
Conſcientiæ ſtimulus tunc maximè ſentitur, cùm is placere incipit, quem peccando offendimus, & cuius gratiam deſideramus. 985

Conſecratio Chriſmatis.

Conſecratio triplex, olei catechumenorum, olei infirmorum & Chriſmatis. 321
Conſecratio Chriſmatis ab Epiſcopo. ibid. c
Conſecrationem Chriſmatis eſſe ſpeciem magiæ, vel incantationis, eſt horribilis blaſphemia hæreticorum. vide 68. a. 312. a. 327. c. 335. b. c
Conſecrari nihil poteſt ſine crucis ſigno. 335

CONSECRATIO EVCHARISTIÆ.

Vide infrà verba Sacramentalia.

Conſecratio neceſſaria eſt ad Sacramentum Euchariſtiæ conficiendum 397
Conſecratio Euchariſtiæ quomodo dicatur fieri preces. 423. a 426. a. vide 329. b
Conſecratio panis apud hæreticos nihil ponit in pane, niſi ſpectum rationis, imò nullam agnoſcunt veram conſecrationem panis. 423
Conſecratio Euchariſtiæ ſit ſolis Domini verbis: Hoc eſt corpus meum, &c. 631. b. & ſeq. item 642. a an ſemper aliqui exiſtimauerint conſecrationem factam iſtis verbis, an aliis 45: c De verbis Conſecrationis Græcorum. vide v. Græc for mam conſecrationis qui referant. 641
Conſecratio panis facta à Chriſto, & benedictio an ſint iden vide v Benedictio.
Conſecratio vera non eſt illa lectio epiſtolæ ad Corinthios quam inuenit ex capite ſuo Caluinus, 642. c. vide cætera qu dicuntur in v. Sacramentum vbi de cauſſis intrinſecis Sacramentorum in genere.
Conſecratio vt ritè, & ſine peccato fiat, requirimus vniuerſu Canonem: fatemur tamen veram eſſe conſecrationem, qu ſolis verbis inſtitutionis fieret. 642
Conſecratio eſt opus Dei per Miniſtrum. 629
Conſecratio corporis & ſanguinis Domini non pendet à bonitate vel malitia miniſtri conſecrantis. 546. b. c. 934
Conſecratio corporis ſeorſim à ſanguine. 757
Conſecratio non eſt propriè Sacramentum Euchariſtiæ. 596. b. 605. c
Conſecratio noſtra eſt repetitio illius primæ, quæ à Chriſto facta eſt. 632
Conſecratio Euchariſtiæ ordinata ad communionem fidelium, vel ad ſacrificium. 766. b. 767
Conſecratio Euchariſtiæ ad eſſentiam ſacrificii pertinet. 791 & ſeq.
Conſecratio quare vocetur incruenta latria. 766. c. 767
Conſecratio, & oblatio Euchariſtiæ. 736.
Conſecratio Euchariſtiæ rectè fit lingua Latina. 827.
Conſecratio panis debet ordinari ad manducationem. 594. c vide v. Manducatio.
Conſecratio facit, vt qui panis eſt ante cõſecrationem, fiat corpus Chriſti poſt conſecrationem. 454 c.
Conſecratio panis, an vocetur res cœleſtis. 427.
Conſecratio nutritioni comparatur. 548 c. vide v. Nutritio
Conſecratio, ſeu benedictio ad Sacramentum faciendum pertinet, diſtributio, & manducatio ad vſum. 595.
Conſecratio Euchariſtiæ repeti non poteſt in domibus ad quas defertur. 601

onfecratio vini in paruo calice. 680.a
onfecratio multorum calicum nunquam fuit in vſu. ibid.b
onfecratio quædam noua dici poſſet illa commixtio corporis & ſanguinis Domini quæ fit in ſacrificio Miſſæ. 873.a,b
onfecrationis Euchariſtiæ inſtrumẽta ſunt verba ſacramentalia ex diuina inſtitutione, ita vt habeant vim conuertendi, tanquam inſtrumenta Dei. 453.b 460.b.630.b
onfecrationis verba neceſſaria ſimpliciter. 640.461
erba Conſecratoria omnium Sacramentorum. 58.c
onfecrationis nomine interdum Patres accipiunt totam liturgiam, vel certè totam actionem, quam nos Canonem vocamus. 638.c
onfecrationis verbis non fuerunt contenti veteres Patres quando ſacra faciebant, ſed addiderunt alia non ſcripta. 642.c
onſecrationis verbis, vera, & ſolemnis oblatio celebratur. 793.a
onfecrationem vocant Patres, preces, inuocationes, gratiarum actionem & benedictionem. 633.a.b. & hoc duplici cauſſa. 638.c
onfecrationem panis Apoſtoli habuerunt in præcepto. 689.d
onfecrationes templorum, altarium, &c. quare non ſint Sacramenta. 32.d
n Conſecratione Euchariſtiæ res prophana fit ſacra, panis videlicet conuertitur in corpus Chriſti, & res illa ſacra, Deo offertur. 793.b.c
n conſecratione conſiſtit repræſentatio ſacrificii crucis. ibid.
n Conſecratione deſcendere Angelorum Choros dicunt Patres. 794.c
n poteſtate Conſecrandi Euchariſtiam ſuperantur Angeli à ſacerdotibus. 646.a
onſecrandi potentia maior eſt, quàm baptizandi. 88.b. vide 86.a
er Conſecrationem Euchariſtiæ, ex pane fit caro Domini. 442.b
nuocatur ſuper altare Deus omnipotens, & Spiritus ſanctus vt deſcendat, & tranſmutet panem in corpus Chriſti. 460.d
er Conſecrationem ſacrificabant Apoſtoli. 794.b
anem & vinum, conſecrandum offerimus in ſacrificio Miſſæ, ex quo per conſecrationem, verum ſacrificium Deo immolandum eſt 850.c. vide v. Oblatio.
er Conſecrationem corpus Chriſti accipit formam cibi. 793.c
id eſſentiam Conſecrationis non requiritur niſi materia, forma, & miniſter, reliqua non ſine peccato omitti poſſent. 642.c
id Conſecrationem requiritur certa miniſtrorum ordinatio. 643.b.& ſeq.
nte Conſecrationem rectè dici poteſt in Miſſa, panis, & vinum ſacrificia ſancta & illibata. 859.b
oſt Conſecrationem, an Euchariſtia rectè dici poſſit entitypon reſpectu corporis, & ſanguinis. 458.b.637.c.638.a
oſt Conſecrationem non remanet amplius ſubſtantia panis. vide v. Panis. Ad verba conſecrationis ſolebat populus reſpondere alta voce, Amen. 632.d.830.d.831.b.& c
oſt Conſecrationem etiam olim, oſtendebatur populo Euchariſtia, & conceptis verbis inuocabatur, fortaſſe illis verbis Kyrie eleiſon. 457.c.633.a.b.c.d
e Conſecranda Euchariſtia habemus mandatum in Scriptura. 644.d.645.a
e Conſecratione Euchariſtiæ quid blaſphement hæretici. 427.b. vide loca citata de conſecratione Chriſmatis.
hriſtum verò nullis verbis conſecraſſe, fuit quondam opinio Innocentii III. quæ refellitur ab ipſomet. 635.d

Conſenſus.

onſenſus internus ſine ſigno externo, non ſufficit ad Matrimonium. 55.b
onſenſus peccati. vide v. Peccatum. 55.b

Conſuetudo.

onſuetudo vniuerſæ Eccleſiæ perpetua, non poteſt cum verbo Dei pugnare, & quanti ſit facienda. 90.c.col.2.

Contemptus.

ontemptus ſui parit contritionem. 967.c

Continentia.

ontinentia perpetua imperatur Miniſtris Altaris. 647.a
ontinentia an imperata a S. Paulo. 203.c.d
ontinentium ſtatus, altior eſt ſtatu Matrimonii. 1307.b
ncontinentibus omnibus lex Chriſti diſplicet: nec tamen propter eos immutanda eſt. 1363.c

Continuatio.

ontinuari, & diuidi eſt eorum, quæ multa ſunt. 514.a

Contradictio.

ontradictionis implicatio repugnat potentiæ Dei. 506.a
Quæ implicant contradictionem excluduntur ab iis quæ Deus facere poteſt. ibid.
Illa implicant contradictionem, quæ pugnant cum eſſentia rei. ibid.d
Contradictiones, quæ videntur eſſe ſi ponatur vnum corpus in pluribus locis, ſoluuntur. 515.c

Contritio.

Contritionem eſſe actionem bonam & liberam, &c. 963.a
Doctrina Catholica de Contritione. 961.a
Varia hæreticorum paradoxa de Contritione. 962.b. contra quæ. 963.d.& ſeq.
Contritio non eſt terror minis legis conceptus. ibid. vide 524.d.946.c.947.a.b.c.962.b
Contritio non eſt paſſio, ſed actio, & ea libera, non coacta. 964.c
Contritio ad Euangelium maximè pertinet. 966.a
Contritio non ſpoliat hominem bonis operibus, & peccatis, ac maledictionibus repletſed contra potius, & ipſa eſt opus bonum, & à peccatis liberat, & bona opera, ac benedictiones adducit. 967.b
Contritio non eſt prior fide, neque etiam ipſa attritio niſi fide præcedente vllo modo haberi poteſt. 887.c.892.a
Contritio vt per ſigna manifeſtatur, pars eſt Sacramenti pœnitentiæ. 994.a. Contritionem autem quemdam actum eſſe virtutis pœnitentiæ, & per hoc partem, ac veluti membrum pœnitentiæ actualis, probatur. 950.d.954.d
Contritio fieri poteſt vt iiſdem verbis detegatur, & Confeſſio explicetur: veruntamen in illis verbis duo ſigna ſenſibilia continentur, & planè aliud eſt Contritio vel [illegible], & aliud Confeſſio verbo explicata.
Contritio eſt pars materialis, & integralis Sacramenti pœnitentiæ, & eius generis partium integralium. 944.a.b.c 945.c. vide etiam 590.b & ſeq
In Contritione includitur Confeſſio, quæ ſolí Deo fit. 1061.c
Nemo eſt, qui vt oportet ingemiſcat, qui non cupiat ea remedia animæ ſuæ vulneribus applicari, quæ Deus pro temporum varietate inſtituit. 1080.c
Contritio, & bonus motus cordis in ſuſcipientibus Sacramenta. 8.a.b.c
Contritio accedentium ad baptiſmum Ioannis. 925.b.c.d

Contritio an ſine ſpeciali Dei auxilio haberi poſſit?

Contritio ſine ſpeciali Dei auxilio haberi non poteſt. 967.d. 968.a.& ſeq.
Contritio donum eſt Spiritus ſancti. 905.c. item opus Dei eſt etiam aduerſariis conſentientibus. 967.d.968.a
Contritio eſt opus noſtrum, & opus Dei. 902.a

Contritio an includat odium peccati præteriti.

In Contritione includitur odium, & deteſtatio peccati præteriti, idque probatur ex Scripturis, & Patribus. 971.a. & ſeq. ſoluuntur obiectiones. 973.b
Renouatio vitæ, ita vt non amplius incurratur in peccata eſt ſignum veræ Contritionis. 973.d
Ad Contritionem requiritur explicitum, & formale propoſitum vitæ melioris. 976.b. & an aliqui iuſtificati ſine hoc propoſito, ſed tantùm cum deteſtatione peccatorum. 978.c.d. virtualis autem contritio ſufficiet, quando aliquis poſt accuratam diſcuſſionem conſcientiæ ſuæ, non poteſt ad memoriam peccata ſua lethalia reuocare, & quando aliquis neque peccati lethalis conſcientiam habet, neque etiam habet vitam ſuam exeutiendi, vt ſi fortè rapiatur ſubito ad martyrium. 985.b.c.d
Contritio eſt dolor de peccato commiſſo, cum propoſito non peccandi de cetero. 977.d.979.a. neque erit vera contritio, quæ dolorem adfert de peccato præterito ſine propoſito non peccandi de cetero. 980.b. vide etiam 524.d. natura ipſa hoc ſuggerit. 978.a.981.c
Neque facilè conceditur dari poſſe caſum, vt quis ex vera dilectione Dei peccata defleat, & eorumdem indulgentiam poſtulet, quin ſaltem animo proponat Deum non amplius offendere. 981.b
Contritio duritiem, & tumorem, ac proinde peccati affectum ſecum non patitur, immo ferè ſemper Contritio cum humilitate coniungitur 964.a. eſt autem Contritio effectus humilitatis, & diſcuſſionis. & cognitionis ſui. 967.b

De neceſſitate Contritionis.

Contritio ſaltem imperfecta, omnino neceſſaria eſt in adultis, neceſſitate medii, ad remiſſionem peccatorum, & iuſtificationem obtinendam. 930.c
De Contritione præceptum diuinum extat. 964.c. 983.a. & ſoluuntur obiectiones contra neceſſitatem Contritionis. 984.b.& ſeq.
Contritio Deo gratiſſima eſt, & habet promiſſionem gratiæ & vitæ. 964.d.966.c
Contritio ſola interior ſufficit illi ad ſalutem, qui anguſtus temporis, aut alia de cauſſa legitimè impeditus, confiteri, aut ſatisfacere nequit. 950.c.d.953.c
Contritionem prædicarunt Chriſtus & Apoſtoli. 966.b.c.d

De quantitate Contritionis.

Quod hæretici dicunt de Contritione Catholicorum, videlicet, quod ad desperationem viam sternat, vel certè dubios atque incertos de sua iustificatione homines reddat, in ipsos verissimè conuenire ostenditur, quippe qui ad desperationem adigunt pœnitentes. 986.c. per totum cap. vide etiam. 898 c.900.c

Non requiritur ad eam Contritionem, quæ sit futura sufficiens ad remissionem peccati, vt æqualis sit magnitudini iræ diuinæ. 988.c

Dolor de peccatis debet esse summus, saltem (vt Theologi loquuntur) appreciatiuè. 980.b

Non est necesse, vt Contritio sit dolor summus intensiuè. 990.a

Non requiritur certus gradus intensionis, neque mora vlla temporis ad veram contritionem, & per veram contritionem potest homo quouis tempore iustificari. ibid.d

Neque illud exigitur, vt tot sint actus Contritionis, quot sunt peccata, modò de omnibus, quæ post examen menti occurrunt, ex animo doleamus. 991.d

Vtilissimum tamen est, peccata singula amarissimè, & longo tempore ita deflere, vt contritio non solùm appreciatiuè sed etiam intensiuè, & extensiuè, vt sic loquamur, summa dici possit. 992.a

Dolor de peccatis offensioni æquari non potest, proportio tamen seruanda est inter peccata, & dolorem de peccatis. 989.a

Dolor Contritionis debet æquare, aut excedere voluptatem quam peccando accepimus. ibid.

Dolor summus intensiuus est, quando voluntas summo conatu detestatur aliquid: appreciatus dolor est quando voluntas plusis æstimat detestationem alicuius mali, quam cuiuscumque boni consequutionem, aut alterius mali detestationem. ibid.d

Dolor ex Contritione susceptus, adeò vehemens esse potest vt doloris vehementia, cum scelerum magnitudine æquari, conferrique possit. 894.c

Dolor rationalis & sensualis in Contritione, prior necessariò requiritur, posterior non item. 989.b

Contritio perfecta esse debet, tantusque dolor ex peccatis concipiendus, vt maior nequeat cogitari, ita vt toto corde, tota mente, atque omnibus viribus, doleamus; neque ob vllius boni creati iacturam maiori, aut æquali dolore afficiamur. 895.c

Contritionem, & ceteros actus pœnitentis, non exigimus perfectè, nisi quatenus vires humanæ à Deo adiutæ se extendunt. 900.c.vide etiam 898.c

Contritio amara esse debet, & laboriosa. 1022.d.1023 a.vide v. Pœnitentia.

Vtrum Contritio peccata remittat.

Contritio causa est remissionis peccatorum. 993. a. & verius videtur non solùm esse dispositionem ad iustificationem, sed meritum etiam de congruo iustificationis. ibid. vide præterea 898 b.903.a.940.c 988.c

Vnde, quando Contritio dicitur meritum, precium, satisfactio pro peccato, de merito, precio, & satisfactione ex congruo intelligitur. 996.b.c.d

Contritio est antidotus peccatorum, & via ad gratiam, & salutem. 968.a.b

Verè Contritis promittitur perfecta peccati purgatio. 1135. a.b.c.d

Contritio, confessio, satisfactio, quæ sunt actiones pœnitentis, solùm concurrunt ad remissionem peccatorum efficiendam, quatenus vim sacramentalem à verbo absolutionis, à quo formantur, participant. 911.a

Contritio, quæ ex charitate oritur, effectus & proprietates charitatis habet, nempe efficere filios, & amicos Dei, implere legem & rectè viuere. 999.b.c.d

Contritio vera sufficit ad amicitiam Dei recuperandam. 1141.a

Contritionem perfectam vel imperfectam in nobis esse, certitudine fidei scire non possumus, perfecta tamen contritio à multis haberi potest, & a plurimis re ipsa habetur. 888. c. 838 b.968 b.988.c vide v.certitudo. & v. Peccatum.

Vtrum Contritio ante absolutionem sacerdotalem peccata remittat.

Contritio perfecta, quæ ex fide, & spe, & charitate procedit cum voto Sacramenti suscipiendi remittuntur peccata ante sacerdotis absolutionem. 997.b c.d.& seq.

Soluuntur XVII. obiectiones, quæ videntur probare non statim post veram contritionem, quæ ex charitate procedit, posse haberi remissionem peccatorum, sed charitatem, & contritionem haberi ante hanc remissionem, & veram charitatem cum reatu peccati mortalis haberi posse. 1000.c.per totum cap.

Per Contritionem licet peccata remittantur: non tamen frustrà homines contriti baptizantur, vel reconciliantur, neque falsa est forma Sacramenti. Ego te baptizo, ego te absoluo. 1008.a. vide quæ dicuntur de absolutione Magdalenæ, quæ iam erat iustificata. 915.d.916.a 1000.d. & de baptismo Pauli qui tam erat electus vas electionis. 1001.d

Contritio reconciliat hominem Deo ante susceptionem Sacramenti: tamen ea reconciliatio non est tribuenda soli contritioni, sed contritioni cum voto Sacramenti suscipiendi, quod votũ semper in ea includitur, hæc autem cõtritio cum solo Sacramenti voto culpam quidem purgat, sed reatum totius pœnæ temporalis rarò admodum tollit. 1007 c

Contritionis dolor aliquando tam vehemens esse potest in aliquo pœnitente, vt per eum peccata omnia, quoad culpam, & pœnam plenissimè deleantur. 926.a.1101.a.1137.d

Per actum Contritionis vt est opus pœnale, semper aliquid pœnæ temporalis pro qua satisfaciendum erat, remittitur. 1101.a

Per Contritionem licet pœna æterna sit remissa; verè tamen remittitur etiam per absolutionem sacerdotis, quia in voto, & pacto huius absolutionis remissa fuerat. 1007.b

Vtrum omnia peccata deleantur per Contritionem.

Nulla est peccatorum multitudo, vel grauitas, quæ per veram pœnitentiam non expietur. 126.c.d.127 a.b.c

Soluuntur obiectiones, ac de peccato in Spiritum sanctum, quod irremissibile dicitur disputatur. 1010. b

Vtrum Contritio, siue attritio, quæ oritur ex timore seruili sit bona.

Contritio imperfecta ex timore pœnæ orta bona est, atque vtilis. 1016 b.& seq. neque dici potest hypocrisis, vel homines hypocritas facere. 1016. c.1012 d

Dolor peccati ex solo timore legis, & pœnarum perfectus, non est ita liber, ac voluntarius, vt est ille, qui oritur ex amore iustitiæ, & Dei, simpliciter tamen liber ac voluntarius est, 1021 b

Dolor iste etiamsi aliquo modo extortus dici queat; non ideo tamen est malus, neque peccatum auget, sed bonus est; & à peccatore trahitur. ibid.

Dolor, & odium peccati perfectum est illud, quod ex amore Dei, iustitiæque procedit, & ideo dolor, siue odium ex timore pœnæ conceptum, non contritionem, sed attritionem vocamus. 1022.a

CONVERSIO AD DEVM.

Vide pauiò antè v. Contritio.

Conuersio ad Deum idem est, ac voluntas placendi Deo per obseruationem mandatorum. 977.c

Conuersio ad Deum ex toto corde, vt dicit motum cordis in Deum possibilis est. 988.d

Conuersio ex toto corde est interna & perfecta conuersio. 990.a.b. & sine mora veniam peccatorum accipit. 998.a.b. vide etiam 1083.c

Conuersio est dispositio quædam, ad quam ex pacto & promissione Dei sequitur iustificatio. 234.c

Conuersio perfecta ad Deum, quæ includat contritionem veram, & charitatem, & simul etiam desiderium, seu votum baptismi, rectè baptismus flaminis dicitur, & baptismum aquæ saltem in necessitate supplet. 233.c. vide ibidem in quibus conueniat cum baptismo.

Conuersio ista licet baptisma quoddam sit: non tamen est Sacramentum. 234.d

Ad Conuersionem plurimum iuuant terrores à lege incussi. 947.a.b.c

Post Conuersionem impii, eius impietas illi non nocet ad obtinendam & conseruandam gratiam Dei: nocet tamẽ quoad pœnam temporalem, quæ remanet dimissa culpa. 1120.b

Conuersio vt dicit mutationem, vel transmutationem in genere, vel in particulari de panis mutatione in corpus Christi. vide v. Transubstantiatio.

Conuersio, creatio, & annihilatio quomodo differant inter se. 548.b.a.554.d.555.a 556.d

Conuersio tribus modis fieri potest. ibid. a. item conditiones requisitæ ad veram conuersionem. 554.b.& seq.

Conuersio vxoris Loth in statuam salis. ibid.c.555.b

Conuersio aquæ in vinum. 587.a.588.a item ligni in lapidem 581.b

Conuersiones naturales in quo differant à supernaturalibus. 555.d

Conuersiones, quas Gentiles, à suis Magis factas iactabant, non fuerunt veræ conuersiones. 554 b

Ad veram Conuersionem non requiritur, vt id, in quod conuertitur, de nouo producatur, sed satis est, si vnum alteri succedat. 556.b

In Conuersione attenditur præcipuè terminus à quo. ibid

Conuersio panis in corpus Domini, est perfectissima conuersio, & distinguitur ab omnibus aliis mutationibus. 556.a.& 587.b.vide 561.d

Conuersio triplex, productiua, adductiua & conseruatiua: conuersio panis in corpus Christi, est adductiua. 556.c.588.b

Conuersio illa panis in corpus Christi, licet terminetur in subiectum, tamen non est generatio. 587.b
Subiectum in quo recipitur actio diuina conuersionis panis in corpus Christi, partim est panis, partim corpus Christi. 557. a. vide omnino quæ dicuntur. 582.c
Aliud est transire de vno ad aliud, aliud transire, vel conuerti vnum in aliud, & hoc secundo modo panis transit, vel conuertitur in corpus Christi. 578.d
In Conuersione corpus Christi incipit esse in Sacramẽto, non per mutationem sui, sed per mutationẽ panis in ipsum. 557.a

Conuiuium.

Conuiuium ob refrigerium pauperum, quod ἀγάπη appellatur. 708.a. vide ad hoc propositum quæ dicuntur. 651. d. 689. a. 693.a.b.c 695.d.696 a. quæ notantur in verbo Corinthii.

COPVLA CONIVGALIS.

Supra v. Coïtus.

Copula coniugalis non est Sacramentum, neque pars essentialis Sacramenti Matrimonii, ita vt sine illa Sacramentum esse non possit; sed tantùm pars integralis, & ideo ante copulam, appellatur Matrimonium ratum non consummatum Sacramentum. 1301.c.d.1302.a.b
Copula coniugalis quando subsequitur post sponsalia per verba de futuro, affectu maritali; tunc illa copula tenet vicem verborum, consensum mutuum exprimentium, & ideo ad formam Matrimonii pertinet. 1302 d
Sine copula coniugali, coniugium, Sacramentum quidem est sed aliqua ex parte imperfectum, & non cõsummatum. ibid. d. copula coniugalis actus beatificus ab Augustino dicitur, qua coniuges vtuntur eo actu, non ad libidinem explendam, sed ad sobolem ad Dei gloriam propagandam. 1303.b
Per copulam coniugalem an acquiratur gratia Spiritus sancti ex opere operato, vel ex opere operantis, & ibidem c.

Cor.

Cor & caput, partes integrales hominis sine quibus essentia hominis consistere non posset. 644.c
Cor sursum habere debemus. 416.c
Cor contritum, & cor carneum in Scriptura idem est. 914.c
Cor lapideum, & cor durum idem est. 966.a
Cor lapideum auferre, & dare cor carneum, proprium est Testamenti noui. 1363.a
Cor non indurat Deus impertiendo malitiam, sed non impertiendo misericordiam. 1018.d
Cor nostrum scindendum, & conterendum. 965 c.96.b
Corde nostro maior est Deus. 505.d
Conceptam in corde veritatem extingui sinere, graue peccatum est. 485.a

Corinthij.

Corinthium incestuosum S. Paulus reprehendit, neque propriè illum absoluit, sed absolutionem à Corinthijs datam approbauit. 927.b.1409.a.b.c
Corinthii vtebantur vtraque specie ad Communionem, quia Paulus vel Domini exemplo, vel aliunde ostendit, & tradidit licitam esse communionem sub vtraque specie (sed non docuit esse necessariam omnibus.) 685.c.d
Corinthii reprehenduntur à Paulo, quod quidam ex eis adferrent ad Ecclesiam sumptuosam cœnam, quam sumerẽt post communionem mysteriorum, & eam seorsim ab alijs, maximè pauperibus absumerent 651.d.688.d.823.c.d. eosdem arguit quasi Pauli nomine Theophylactus. 693.c
Hæc Corinthiorum cœna erat illius generis, quod Græci ἀγάπη vocabant. 708. a. & ab eodem Paulo vocatur cœna Domini, quia fiebat ad repræsentandam cœnam Domini vltimam cum discipulis, & etiam quia fiebat in loco sacro, & quia coniungebatur cum Eucharistiæ communicatione. 823 c.d

Cornelius.

Cornelius Centurio non habuit Sacramentum Confirmationis ante baptismum, sed effectum Sacramenti Confirmationis ab ipso Deo immediatè sine Sacramento. 1250.a
Idem accepit ante baptismum remissionem peccatorum. 1009.a
Cornelius Ianssenius cap 59 Concordiæ contra communem opinionem, ait, in 6. cap. Ioannis non agi de sacramentali manducatione & potu corporis & sanguinis Domini. 36.b

Corpus.

Corpus vnum sumus, qui de vno pane participamus, & quia per baptismum accepimus vnum spiritum. 117.d.250.c.276.c. 291 b
Corpus omne, quantum est; & quia quantum, extensum. 512.a. vide 517.a
Corpus nullum existens in loco naturaliter, id est, secundum modum naturæ suæ conuenientem, potest esse vbique totum. 512 d.& 513.a
Corpus non potest separari à modo suo essentiali, ita vt fiat in se indiuisibile, sed potest à modo accidentario, ita vt non occupet locum diuisibilem, & possit esse alicubi, & locum non occupare. 528.b.& 518.a.b
Corpus cur possit loco extendi, spiritus autem non possit. 528.c
Corpus vt circumscriptiuè sit in aliquo loco quid requiratur. 514.b
Corpus vnum in pluribus locis positum habet, vnum esse substantiale, sed multa esse localia, & solùm ea multiplicantur quæ consequuntur esse locale. 515.b
Contradictiones quæ videntur esse si ponatur vnum corpus simul in diuersis locis, soluuntur. ibid. c.d.511.d.& 512 a.& sequent.
Corpus trium cubitorum, quomodo possit occupare spatium sex vel nouem cubitorum. 514.c.515.d
Corpus magnum non posse esse in paruo loco, an dicatur in Scriptura. 414.c
Corpus quibus modis possit esse præsens, & tamen, non tangi, nec videri. 409.c
Corpus graue non ponderare, coloratum non videri, lucidum non lucere, & calidum non calefacere, de his habentur exempla. 517.d.524.525
Corporis castigatio Deo grata est. 1103.& seq.
Corporis mystici signum est Eucharistia. 481.a.486.a
Corpori quis honor habendus. 1097.c.d
Corpora magnitudinem habentia extensa sunt, quia occupant certum spacium loci. 526.c
Corpora quæ sunt infra cœlum, & quatenus nata fuerint existunt ita sunt in loco, vt pendeant à loco. 526.d.52[illegible]
Ratio cur corpora non videãtur posse esse in pluribus locis simul, non tam est moles quàm vnitas. 509.b
Corpora nostra quomodo fiant immortalia, & incorruptibilia per sumptionem Eucharistiæ. 425.a.427.b.428 b.c. vide quæ dicuntur. 367.a.405.c.d.424 a
Corpora damnatorum ab igne corporali comburuntur, & non dissoluuntur. 523.d
Corporum penetratio. 517.b.c

CORPVS CHRISTI IN SANCTISSIMO Eucharistiæ Sacramento.

Corpus & Sanguis Christi adest in Eucharista post Sacramenti confectionem vna cum anima ac diuinitate. 660.c.d. adque verè, realiter, & substantialiter. 349.b.c.d 516.b
Anima, & diuinitas, non sunt in Eucharistia ex vi consecrationis, sed ex naturali concomitantia. 516.c.660.c. concomitantiam damnantes, refutantur. 659.c.& seq.& 698.d. eorumque argumenta soluuntur. 662.d
Diuinitas non est per accidens in hoc Sacramento, neque diuinæ hypostasis, per accidens autem fortassè esset anima, & sanguis sub specie panis. 682.a
Ex vi verborum Sacramenti, tantùm adest corpus sub specie panis, & sanguis sub specie vini, & per naturalem concomitantiam sub vtraque specie est totus Christus. 349.b
Magnitudo & figura vnita sunt corpori Christi, & quidem naturaliter, & inseparabiliter. 516.d
Corpus Christi, immo totus Christus existit in Eucharistia, cum magnitudine, & omnibus accidentibus, excepta relatione ad locum cœlestem, quam habet vt est in cœlo, & iis, quæ ad existentiam in eo loco consequuntur. 516.c
Tota magnitudo, forma, & figura corporis Christi, verè adest in Sacramento, licet locum non repleat, & à nobis videri non possit. 518.a 526.c
Corporis Christi partes, & membra non se penetrant, sed ita distincta sunt, & dispositæ inter se, vt & figuram & ordinem habeant corpori humano conuenientem. 516.a.d
Corpus Christi vnum, esse in Eucharistia probatur. 661 a.& sequent.
Vtrum possit Deus de potentia absoluta efficere, vt solùm corpus Christi sine anima in specie panis existat. ibid.
Corpus Christi in cœlo habet modum existendi naturalem in Sacramento autem, non naturalem, sed sacramentalem. 350.a
Modus existendi totius Christi in Sacramento, est ad modum substantiæ. 350.b.c.d
Corpus Christi propter modum existendi in Eucharistia peculiarem, non dicit vllum ordinem ad corpora circunstantia. 350.a.b.c. non enim habet modum existendi corporum, sed potius spirituum, cùm sit totũ in qualibet parte. 351.b. vnde dicemus corpus Christi, vt est in Eucharistia, esse verum, reale, naturale, animatum, quantum, coloratum, &c. sed non dicemus esse sensibile, visibile, tangibile, & extensum, licet tale sit in cœlo. ibid.
Corpus Christi in Eucharistia esse verè, realiter, & substantialiter rectè dicemus, sed non dicemus corporaliter, id est eo modo, quo suapte natura existunt corpora, nec sensibiliter, mobiliter, &c. 351.b
Corpus Christi in Eucharistia rectè dicemus esse, contineri, manere, reperiri, sumi, & percipi, at non rectè dicemus,

corpus Christi in Eucharistia extensum esse, occupare locum, &c. ibid.

Corpus Christi in Eucharistia quamuis per se non videatur, nec tangatur, nec moueatur, tamen ratione specierum siue accidentium, quibus coniunctum est potest dici videri, tangi, moueri, attolli, deponi, deferri, collocari in altari, vel in pixide, transferri à manu ad os, & ab ore ad stomachum, item manibus tractari, frangi, dentibus atteri, & manducari, quæ omnia fiunt mediantibus speciebus. 351.d.352.c.493.b. 494.c.498.b.508 a.b.c 757.a

Regulæ de modo loquendi in hac materia habentur. 356.d.& seq.

Corpus Christi est in Sacramento, & extra Sacramentum, & cum Sacramento, & sine Sacramento, vel est non cum Sacramento, quæ omnia sunt vera, & nullo modo contradicentia, contra Pseudo-Martyrum. 404.c

Corpus humanum, quomodo possit non occupare locum, & proinde sub speciebus modici panis contineri. 414.b 481.c. vide suprà v. Corpus, & paulò antè vbi de existentia Christi in Sacramento Eucharistiæ.

Corpus Christi quod possit esse in multis locis, aut sub modica specie panis, non oritur ex aliqua dote corporis glorioſi, sed ex infinita Dei potentia. 416.a

Corpus vnum posse esse simul in pluribus locis, idque non implicare contradictionem, præsertim de corpore Christi, vt est in cœlo, & in altari, probatur. 506.a

I. Probatur ex Scriptura quæ testatur, Deo nihil esse impossibile. ibid.c

II. Ex exemplo Scripturæ, nempe à variis apparitionibus factis ex Petro & Paulo. 507.508

III. Ex testimonio Patrum, qui rem vnam in pluribus simul locis esse posse docent. 508.c

IV. Ab exemplis Dei, & animæ rationalis. 509.c

V. Ex mysteriis nostræ fidei difficilioribus, vel æque difficilibus, videlicet, Trinitatis, Incarnationis, Resurrectionis mortuorum, creationis, & æternitatis. 510.a b.c a.simili. 510.d

Soluuntur obiectiones aduersariorum, quibus probare conantur hoc implicare contradictionem. 511.d & seq.

Hæreses autem ipsorum habentur. 503.a

Regula cognoscendi quid Deus possit. 504.a.b c

Corpus Christi non est in Sacramento localiter, nisi ratione dimensionis panis. 509.c

Corpus Christi, vt re ipsa præsens adesset in Eucharistia, Deum & voluisse, & fecisse probatur. 529.c

Corpus Christi, vt in Sacramento reipsa poneretur, non fuit necessarium absolutè: fuit tamen vtile, & non frustra positum est idque ex multis similibus probatur. 538 d.539 a

Corpus Christi verè contineri in Eucharistia, probatur à col. 353 vsque ad finem secundi libri de Eucharistia. vide etiam 356.a 368.a.b.& v. Transubstantiatio.

Corpus Christi, cum sit in cœlo, & in Sacramento, contendit Petrus Martyr Sacramentum esse in cœlo, vide sophisma. 404.a b.c

Corpus Christi in Eucharistia dicitur res cœlestis. 426.a 427.a

Corpus Christi in Eucharistia, nihil differt à corpore illo, quod in cœlo ab Angelis adoratur. 466.b

Corpus Christi simul esse in cœlo, & in altari, miraculo tribuitur. 467.a.b.c.d

Corpus Christi vt est in altari, non continuatur cum corpore, vt est in cœlo; nec tamen est discontinuum, vel diuisum ab illo. 514.a

Corpus Christi diuisum est à seipso respectu loci, sed non respectu propriæ substantiæ, siue quantitatis. ibid. vide etiam 511.a.b.c

Corpus Christi potest esse, & est per Dei potentiam in multis locis: & potest redigi ad vnum solum locum, quemadmodum ante Sacramenti institutionem in vno solo loco erat, & post mundi consummationem in vno loco solo erit. 513.a

Corpus Christi, quod in cœlo est, quomodo etiam incipiat esse sub speciebus panis. 557 a.b.c

Corpus Christi incipit esse in altari, vbi antea non erat, non per generationem, nec per motum localem, sed per conuersionem panis in ipsum. 514.d

Corpus Christi per conuersionem panis non producitur, sed tantùm fit præsens. 556.b. vide v. Cõuersio, item corpus Christi succedit substantiæ panis, non producitur. 587. a. b. vide etiam 556.a

Corpus Christi fit ex pane, tanquam ex termino à quo, non tanquam ex materia. 588.a b

Corpus Christi, vt cum pane verè adesset in Eucharistia, potuisse Deum efficere Scotus affirmat. 573.d

Corpus Christi non est in pane, vt in vase, aut loco, sed est vt substantia sub accidentibus excepta informatione. 561.d. 570.c

Corpus Christi verum, & mysticum significatur in pane Eucharistiæ. 382.b

Corpus Christi sub specie panis contentum verè & propriè est Sacramentum, siue sumatur, siue seruetur in pixide. 590.c.& sequent.

Contentum sub speciebus panis est corpus Christi, & hic est sensus illorum verborum: Hoc est corpus meum. 585.d.589. a b.c.d

Corpus Christi sub specie panis, eidem corpori in specie sua, siue corpus, vt cibus, eidem corpori vt victimæ opponitur. 441 d.442.a

Corpus Christi ex carne Virginis factum, & ex pane factum, sunt vnum, & idem. 588.a

Aliud est Christi corpus ex pane conficere, quod sacerdotes faciunt, aliud absolutè Christi corpus efficere, quod sacerdotes non faciunt. 587 b

Corpus & sanguis Domini, vt sunt sub illis speciebus, signa sunt eiusdem corporis, & sanguinis, vt fuerunt in cruce. 458 d

Corpus Christi vt est in Eucharistia, est typus ac symbolum sui ipsius, vt fuit in cruce, & vt nunc est in cœlo. 436 d.438.d. 480 d 483 a

Corpus Christi in Eucharistia, quando incipiat esse virtute verborum. 388.b.c

Et quando desinat esse, vide infrà v Species. 405 b

Corpus Domini fieri mystica prece, aut inuocatione diuini nominis, aut certa consecratione passim dicunt Patres. 633. b.c.d. vide suprà v. Consecratio.

Corpus Christi in Eucharistia, quomodo habeat suas dimensiones, faciem, &c. & tamen spatio non contineatur, explicatur exemplo. 527.d

Corporis Christi dimensiones in Eucharistia, nunc commensurantur dimensionibus hostiæ, sed existunt sine ordine ad locum eo ferè modo, quo anima est in corpore. 528.d

Corpus Christi licet in propria specie, & immediatè non attingatur ab vllo tensu, nec ab ipsa mente, nisi per fidem, tamen in specie aliena, & mediatè attingitur oculis, manibus, lingua, & ipso etiam pectore 540.c.578.b

Corpus Christi in Eucharistia, cadente hostia non propriè cadit, sed locum mutat. 541.d

Corpus suum Christus quare vocat panem vide v. Panis.

Corpus Christi dabatur Iudæis in figura, nobis autem in veritate. 452 d. vide v. manna.

Corpus Domini secundum quendam modum, quare sic vocetur ab aliquibus. 480 d

Corpus Domini, & sanguis, sine ordine ad species non habet rationem Sacramenti. 606.a

Etsi tam species panis, & vini, quàm corpus, & sanguis Domini ad essentiam Sacramenti Eucharistiæ pertineant, ratione tamen Sacramenti magis conuenit speciebus, vt continent corpus, quàm corpori Christi, vt est sub specie 606.a.b

Corporis Domini, vt est sub speciebus, magis conuenit rationibus sacrificii, nec non pignoris, & alimenti diuini, quàm speciebus, vt corpus Domini. ibid.c

Corpus & sanguis Domini, etiam præcisè sumpta, non sunt duo instrumenta formaliter conferendi gratiam, sed vnum, & est eadem virtus in corpore, & sanguine, idque habetur ex coniunctione ad diuinitatem. 672.a

Corpus Domini non solùm in ore fidelium, sed etiam in altari & vasis sacris agnoscunt Scripturæ, & Patres. 593.a.b.597.d. & seq.

Corpus Domini non conseruatur ab hæreticis, quia non agnoscunt Sacramentum in vsu. 432 d

Corpus, & sanguis Domini, est hæreditas Christi nobis relicta. 696 c

Corpus Christi ministratur à sacerdote quod successit sacrificiis antiquis. 476.a

Corpus quod sumitur in Eucharistia vocatur completiuum omnium veterum sacrificiorum. ibid.c

Corpus Christi excellit sacrificiis veterum infinita distantia. 457.a

Corpus & sanguis Domini sunt id sacrificium, quod in Missa propriè offertur, & sacrificatur. 765 a. 766.d. & sequentib. 789.d

Corpus Christi, vt victima. vide v. Victima.

Corpus & sanguis Christi sumitur in cœna, vt caro, & sanguis victimæ pro nobis oblatæ. 757.c. vide etiam 398.b

Corpus & sanguis Christi sunt in cœna, vt cibus & potus. 757 c

Corpus Christi accipit formam cibi per consecrationem. 793 c

Corpus Christi dicitur cibus & vita hominum. 431.a

Corpus Christi datum Apostolis manducandum in vltima cœna non fuit pannaceum, vt vocant aliqui, sed carneum. 549.a. vide de hoc errore corporis pannacei. 544.b

Corpus carneum an prædicetur de pane. 549.b.c d

Corpus Christi datum discipulis in vltima cœna, fuit mortale, sed datum illis modo immortali, & impassibili. 484.a b

Corporis sui figuram dedit Christus Apostolis, id est, explicuit, siue implicuit, quam in pane Hieremias posuerat. 431. 432.b

Corpus suum cùm dicat Christus esse in Eucharistia, illudque nos verè sumere credendum omnino est quia cum sit Deus mentiri non potest. 388.c 390.a.487.c

Corpus vnum quomodo possit toti mundo communicari: & tamen semper integrum manere. 459. d. vide de sumptione corporis Domini in v.communio.

Corpus Christi intrat per os communicantium, & corruptis in stomacho speciebus, sine vlla sui læsione desinit ibi esse, sicut ante consecrationem panis, sine vllo detrimento suo ibi non erat. 405 a

Corpus Christi nullam in se læsionem patitur, neque esse suum naturale amittit cum manducatur Eucharistia, amittit tamen esse sacramentale, & desinit esse cibus sensibilis. 794.a

Corpus Christi non læditur ex eo quod ab impiis communicatur. 540.d. e. neque vllo alio modo lædi potest in Sacramento existens. 542.a. b. c. proinde non cadit in terram, non teritur, non roditur, non putrescit, &c. ibid. & vide 550.b

Corpus Domini non dari indignis fuit hæresis Berengarianorum quæ refutatur. 546.a. Calumniatæ etiam dicunt non manducari nisi a piis hominibus. 552.c

Corpus Christi verè manducatur ore corporali, & non solùm ore spirituali per fidem & gratiam, seu energiam (vt loquuntur Calumniatæ) & effectum, & consequenter mãducatur non solum à piis sed etiam ab impiis. 552.b

Corpus Christi sumitur ab impiis sacramentaliter tantum, seu in signo visibili tantùm (vt loquitur sanctus Augustinus) seu corporali instrumento, non autem vtiliter, & fructuosè, non enim spiritualiter nutriuntur, gratia videlicet, & remissione peccatorum. 402. b. 403.a. 433.b. 455 b. 457 a. 473.d. 475.a. 478.c 482.c. 484. b.c.d. 487.c. 488.a. 496.b. 540.c.d. 543 b. 546 a. & 592.c

Corpus Christi à fidelibus manducatur non ad corpus nutriendum more ciborum corporalium, sed ad animam sustentandam, & alendam. 405.a.b.c.d. vide quæ dicuntur. 367. a 391.d. 439.a. 440.d. 442.a. 446.a.c. 456.a. 465.c. 538 c. 539, a. b. 548.c

Corpus Christi non solùm animis nostris, sed etiam corporibus verè coniungitur, ac corporaliter, & realiter & propriè sumitur. 379.d. 398 d. 451.c

Aliqui dixerunt non posse perire eos, qui comedebant corpus Christi in vera Ecclesia constituti, contra quos Augustinus 403.b. qui quidem Augustinus per corpus Christi interdum accipit corpus Christi mysticum. 403.c

Corpus Christi quod erat in terris, idem quoad substantiam manducatur, non idem quoad modum, speciem, & qualitatem. 477.a

Corpus suum, Christum creare, sanctificare, & diuidere, quomodo hoc intelligere debeamus. 440 b

Sacerdos dicit, accipere corpus, &c. 453.d. 491.b

Illa actio, qua corpus Domini super altare ponitur ad Dei honorem, vera, ac realis oblatio est, etiamsi verbis non dicatur, offero, vel offerimus. 758.c. 793.b 827.c

Corpus Christi cur dicatur (in verbis consecrationis) est, & non fiat. 388.c

Corporis, & sanguinis Domini sacramentalis manducatio & potus habetur in 6.cap. Ioan. 359.c. d. & seq.

Corporis nomine propriè in forma Eucharistiæ, solùm corpus intelligitur, & nomine sanguis, solus sanguis; nec tamen distrahitur corpus è sanguine, vt initio notauimus in hoc eodem verbo Corpus Christi. 393 c

Corporis nomen quomodo accipiatur in illa propositione (Hoc est corpus meum) 382. b. & seq. variæ hæreticorum expositiones habentur. 370.a.b.c.d. eorumque argumenta soluuntur. 389.a.b.c.d. 390.a

Corporis Christi consecratio. vide v. consecratio. item corporis Christi præsentia, in terris, qualis. 484.c

Corpori Christi vniri hypostaticè species sacramentales, error est. vide etiam absurda. 252.a.b

Ex vnione sacramentali panis & corporis Christi non oritur communicatio idiomatum. 380.b.c

Corpori Christi quis cultus adhibendus in Eucharistia. vide v. Adoratio, & v. cultus. vide etiam. 407 c

Corpus Christi extra Sacramentum Eucharistiæ.

Corpus Christi in Scriptura, nusquam accipitur, nisi vel pro corpore vero, & naturali ipsius, vel pro corpore mystico, pro signo vel figura corporis nunquam. 381

Corpus Christi reipsa, ac de facto non est vbique, neque vnquam erit, sed vno in loco est localiter, nimirum in cœlo, in multis sacramentaliter, in multis aliis nullo modo. 511.c

Inter corpus Christi, & Deum ipsum duæ sunt differentiæ quoad existentiam in loco. 512 c

Corpus Christi potest esse in pluribus locis etiam localiter & visibiliter. 514. b. item circumscriptiuè, & definitiuè. ibid.

Corpus Christi non est vbique diffusum, & vbicumque est, habet suam formam, & figuram humanam, & partium situm, ac dispositionem, quamuis hæc figura, forma, & dispositio partium in cœlo conspiciatur, vbi locum replet; in Sacramento autem sit quidem, sed non repleat locum, nec videri à nobis possit. 526.a.b.c.d

Corpus verum habuisse Christum, & in eo fuisse veram diuinitatem & veram carnem, probatur ab Athanasio. 445.d

Marcionistæ verò finxerunt corpus Christi non verum, sed phantasticum, contra quos. 423.b. 520.d. 524.c

Corpus Christi non erat in vtero Matris, vel in præsepi vt victima, sed vt viuens infantulus. 757.d

Corpus Christi extra Sacramentum solùm spiritualiter manducatur, quomodo ab impiis manducari non potest. 437 a

Corpus Christi cum transiuit per ianuas clausas, vel secum alio corpore penetrauit, vel non occupauit locum. 519. b. egressus corporis Christi ex clauso sepulchro. 511.a. 512.b

Corpus Christi post resurrectionem, sole isto cœlesti lucidius. 524.d

Corpus Christi post resurrectionem, & dum ascenderet cœlum, victima dici non poterat, & multò minus nunc, vt in cœlis viuit. 758.

Corpus suũ iam glorioſum & immortale an indicauerit Christus maiori reuerentia tractandum, quam antea. 423.b

Corpori Christi in multis similis & æqualis est, veritas diuini verbi. 485.a

Corruptio.

Corruptio, & annihilatio differunt. 578.a.b

Corruptio specierum in Sacramento Eucharistiæ. vide v. Species.

Creatio.

Creatio, quomodo distinguatur à conuersione, & annihilatione. 578.a. item à generatione. 587.b

Creatio mundi an sit opus minus nobile, ac difficile, iustificatione impii. 136.c 140.d. 492.d

Creationis mysterium confertur cum Eucharistia. 510 c

Creator, & creatoris filius probatur Christus ex Eucharistia. 425.a.b

Creatura.

Creatura an possit vt instrumentum cõcurrere ad creationem. 136.d 139.c. 140.d

Creari.

Creari, quid propriè dicatur. 140 b

CRVX & CRVCIS sacrificium.

Crux, signum Christi crucifixi 461.a

Crux semper manere solet in altari, in culminibus, in parietibus, in vasis. ibid.

Crucis Christi figuræ, fuerunt omnia sacrificia vetera. 460.d. & 461.a. 723.a. 776.a. 1136. c.

Crucis mysterium Judæis scandalum, &c. 542.b

Crucis sacrificium, est sacrificium omnium perfectissimum, & ipso etiam sacrificio Missæ præstantius. 731.c

Crucis sacrificium perfectissimum fuit, & consummauit in perpetuum sanctificatos. ibid.d

Crucis sacrificium si per se consideretur, non est secundum ordinem Aaron, nec secundum ordinem Melchisedech. ibid.

Crucis sacrificium dici potest secundum ordinem Melchisedech, ratione ipsius sacerdotis Christi, à quo offerebatur. 632.b

Crucis sacrificium non fuit impletiuum figurarum Testamenti veteris, nisi quoad ipsam mactationem, & paucas alias cæremonias. 743.d

Crucis sacrificium factum ex immolatione, fuit aliquando, & postea desiit esse, nec potest rursus fieri, nisi per nouam immolationem. 758 a. 763.a

Item semel peractum est, & deinde desiit esse, neque mansit postea, nisi per effectum, & virtutem. 776.a.b

Crucis sacrificium quamuis verissimum sacrificium fuerit: non fuit tamen eiusmodi, quale requiritur ad legem, seu religionem constituendam, & conseruandam, qualem in terris vsque ad mundi consummationem Christus esse voluit. 776 b.c.d

Crucis sacrificium non est proprium Christianæ religionis, sed commune omnibus veris religionibus, quæ ab initio mundi fuerunt. 775.d

Crucis Christi sacrificium propriè fuit actus religionis. 717.c

Crucis sacrificium respectu Christianorum est inuisibile, cum

sola fide, non oculis cernatur. 776.b
Crucis sacrificium habet vim infinitam ad sanctificandum, atque inde sequitur, non esse opus alio sacrificio crucis, aut eiusdem crucis repetitione: non tamen sequitur non posse, sine crucis Christi iniuria, multiplicari sacrificia repræsentantia sacrificium crucis, & eius fructum nobis applicantia. 783 d. 802 d. & seq.
Crucis sacrificium non solùm vim habuit sanctificandi futuros homines, sed etiam præteritos. ibid.
Crucis sacrificiis effectus perpetuus. 734 d
Crucis sacrificium factum nobis dicitur, quia pro nobis oblatum. 767.d
Crucis sacrificium remisit omnia peccata præterita, præsentia, & futura, ex eo quod precium acquisiuit sufficientissimum pro peccatis totius mundi. 785 a.b.c.d
Crucis sacrificium est singulariter propitiatorium. 796.b
Crucis sacrificium vim habuit ab initio mundi, & habebit vsque ad mundi consummationem. ibid.
Crucis sacrificium non iustificauit immediatè peccatores, sed placauit Deum, & impetrauit, vt per debita media peccatores ad salutem perduceremur. 801 c
Crucis sacrificium fuit meritorium, satisfactorium, & impetratorium verè, & propriè. 802 c
Crucis sacrificium, quare fuerit infiniti valoris, sacrificium autem Missæ sit finiti. 803.b. discrimen inter vtrumque sacrificium. 802 803
Crucis sacrificium nos Deo reconciliauit, ac de impiis, & inimicis iustos & amicos Dei nos fecit, nósque ab æterno interitu liberauit, & vitam sempiternam acquisiuit, & gratiam nobis dedit, qua Deo pro temporali pœna satisfacere ipsi possemus. 1131.c.1135.d.1136.a
Crucis sacrificii fructum, vt facilius, suauius ac plenius consequeremur, placuit Deo varia media instituere, & varia instrumenta iustificationis. 784 b.785.d
Crucis oblatione, consummatæ fuerunt pœnæ, & afflictiones, quas in cruce Christus passurus erat, & consummata fuerũt Prophetarum oracula, quæ passionem eius prædixerũt. 785.c
Cruci inclinatur caput, & incurbantur genua, in signũm humilitatis, & reuerentiæ. 841 c
In sacrificio Crucis, Christus verè se ipse sacrificauit, quia se occidendum obtulit, licet non se ipse occiderit manibus suis, sed aliorum. 791 d
In sacrificio Crucis destruebatur ad honorem Dei ipsum esse naturale Christi in forma humana. 803.b
In sacrificio Crucis, offerens, est ipsa persona Filii Dei per se. ibid c
In sacrificio Crucis Christus Dominus in silentio oblationem perfecit. 829.c
In Cruce septem tantum sententias loquutus est Christus, & tot sunt etiam sententiæ, quæ in canone nostræ liturgiæ pronuntiantur. ibid.
Christo in Cruce existenti an quadrent conditiones testatoris. 742.b.c. vide v. Testamentum.
Precium infinitum quod in Cruce acquisiuit Christus, quo totus mundus continuò saluari potuisset, quare non nisi quibusdam & incerta mensura applicari voluerit. 804.a
Per Christi Crucem omnes homines redempti sunt, & ab omni malo culpæ, & pœnæ liberati per solutionem precii sufficientis. 860.b
Per sacrificium Crucis peccata omnia remittuntur, atque ex eo sacrificio vim habent Baptismus, & Sacramenta cetera, quibus homines iustificantur. 1142.b
Ex sacrificio Crucis spiritum gratiæ haurimus, sine quo pro reatu pœnæ temporalis satisfacere non possemus. ibid.c

Crucis signum.

Vide v. Signum Crucis.

Culpa.

Vide v. Pœna, & v. Peccatum.

Culpæ & pœnæ remissio per redemptionem Christi. 860.b
Pro Culpis omnibus satisfecit Christus. 888.d
Pro Culpa non exigitur ab omnibus satisfactio, gratis enim nos à culpa iustificat Deus. 1089.a
Culpa peccati cur soluatur per Sacramentum tantum, reatus verò pœnæ extra Sacramentum. 1154.d
Culpæ hominum non possunt expiari passionibus Sanctorum, & qua ratione id fiat. 1159.a
Culpæ multæ lethales, non requirunt ad sui expiationem multas infinitas satisfactiones, & hoc quare. 1160.a

Cultus Dei.

Cultus merè humanus, & proprio ingenio inuentus damnatur à Paulo. 204.b
Cultus interior, & exterior, quem Deo debemus, quis nam sit, & quis nobilior. 716.b.777.d
Cultus proprius Dei, id est, qui soli illi omnium consensu debetur, est sacrificium propriè dictum. 775.b. idque est summus cultus qui Deo tribui possit. 777.a.b.c.d
Cultus Iudaïci, & Christiani differentia 205.c.206.207.a omnia genera honoris, & cultus, quibus Hebræi Deum colebant, nunc re ipsa retinent Christiani. 777.b
Cultus summi interni, signum, & protestatio, est ipsum sacrificium. 777.c
Cultus corporis Christi aliquando anteponendus est eleemosynis in pauperes. 408.a
Cultum internum requirebat Deus etiam à Iudæis. 206.b
Cultum externum docet & commendat Deus. 201.a. vide v. Cæremoniæ.
Cultu latriæ honoratur Deus in oblatione Eucharistiæ. 761.a. 767.d.770.c.776.c
Ad Cultum Dei semper ab omni religione, siue vera, siue falsa sacrificia adhibita sunt. 774.d.775.a. & seq.
De Cultu Dei in generali tantùm nos Christus instruxit. 204.c
Doctrina de Cultu Dei à quibus petenda nec ne. 204.b

Curatio.

Curationis donum non erat alligatum ætati, aut dignitati. 1253.a

Cyprianus.

S. Cyprianus falsò accusatur à Kemnitio, quod non fecerit Christum auctorem omnium Sacramentorum. 78.c.d.76.a. sine vllo pudore audet eundem S. Cyprianum martyrem celeberrimum, Montanistam hæreticum facere. 302.c
Cyprianus improbabat Sacramẽta tradita ab hæreticis, & schismaticis, id est, ab iis, qui essent extra Ecclesiam: at non improbabat Sacramenta tradita à malis ministris intra ipsam Ecclesiam. 11.a.b. vide totam eius sententiam explicatam. 89.c. & seq. item 172.d.193.d.239.a
Cyprianus ex eo quod in sola Ecclesia Catholica dari potest, & accipi Spiritus sanctus, colligebat Sacramenta hæreticorum non esse vera & rata, contra quod argumentatur Augustinus. 315 c
Cyprianus aut correxit errorem suum, aut illum texit vbere charitatis. 986.a
Cypriani præcipua causa erroris fuit, qua non distinguebat inter Sacramenta, & eorum vsum, & effectum. 92.b
Cyprianum refutari ab Augustino, quod crederet martyrium iustificare, eo modo, quo facit Baptismus; est impudẽs mendacium Kemnitii. Augustinus enim laudat Cypriani sententiam. 230.b
Sermones de operibus Cardinalibus Christi, qui habentur inter opera Cypriani, non sunt ipsius. 311.d.316.d

Cyrillus.

Cyrillum Hierosolymitanum duo tantùm Sacramenta agnoscere, est mendacium Kemnitii. 188.a
De catechesibus Cyrill. nemo vnquam dubitauit, nisi temerarius Kemnitius, qui etiam dubitauit de fide & probitate illius sancti viri, de quo extat egregium testimonium. 317.c
Cyrilli Alexandrini quatuor libri in Ioannem periere, quos suppleuit Clithoueus. 488.b

D

Dæmon.

Dæmon dare non potest rebus virtutes, sed operatur ad earum præsentiam. Controuersia 1. col. 68.c
Dæmon si fortè Sacramentum aliquod ministraret, illud iterandum esset. 82.d
Dæmon potest esse auctor coniugij, quod attinet ad voluntatem suscipientium, licet eiusdem coniugii auctor sit Deus, quod attinet ad Sacramenti essentiam. 1372 b
Dæmon sibi sacrificium non exigeret, nisi Deo vero deberi scilicet. 716.c
Dæmones coërcentur per exorcismos. 192.b.c.d.194.a.194.b
Dæmones tenentur, & affliguntur ab igne corporali. 513.b. 524.a
Dæmonibus etiam conuenit terreri. 458.a.954.b.963.d
In Dæmonibus terrendis tribus modis operatur signum crucis. 195 d
A Dæmonis seruitute liberamur per Baptismum. 270.b
Contra omnes insidias Dæmonum frons est munienda, & armanda signo crucis. 167.a.195.c.199.c. vide 294.a

Damnati.

Damnatorum pœnæ continent multa miracula. 523.d

Dauid.

Dauid punitus pœnâ mortis filii, ob peccatum præteritum. 1091.b 1094.a.1110 c.1134.b
Dauidis pœnæ sponte susceptæ. 1096.a.1120.c
Dauidis lachrymæ, & dolor. 1110.d.1140.c. vide v. Lachrymæ.
Dauidis conuersio, & iustificatio. 978.b.1139.d.1140.a
Dauidis adulterium cum Bersabea. 1383.b
Dauidis vxorem fuisse Abisag non constat. 1417.d
Dauidis vxor gentilis. 1386 c. & quare. 1388.b
Dauidis filia Thamar minus malum existimauit à fratre duci in vxorem, quàm vi stuprari. 1417.c

Digitized by Google

Decimæ.

Decimæ immediatè sacerdotibus offeruntur. 715.a
Decimæ an rectè numerentur cum sacrificiis veteris legis. ibid
Decimas expit Melchisedech. 729.c.731.a

Defuncti.

Defunctis conuenit communio per societatem & coniunctionem in corpore mystico. 861.a
Pro Defunctis oratio quæ dicitur in sacrificio Missæ ex Apostolica traditione descendit. 854.c.856.c
Defuncti cum iuuantur, per modum suffragii satisfactorii iuuantur, & quomodo. 1189.d
Defuncti existentes in purgatorio quomodo excommunicentur & absoluantur ab ipsa excommunicatione. 1188.d
Defunctis cur non prosint Indulgentiæ per modum absolutionis, sed per modum tantum suffragii. 1187. & seq.
Defunctis prodesse Indulgentias non tantum per modum impetrationis, quod est proprium, sed etiam per modum satisfactionis. 1187.a
Defunctis quare non concedantur Indulgentiæ, nisi per modum suffragii. 1162.d

Deuotio.

Deuotio, & pia affectio interna, conseruatur, nutritur, & augetur cæremoniis Ecclesiasticis. 1199.d

Deus.

Deus est caussa efficiens principalis, in Sacramentis & omnino independens, in qua est potestas auctoritatis. 78.b 108.c
Deus solus potuit determinare quæ ad essentiam Sacramentorum pertinent. 70.a
Deus non alligatur Sacramentis in iustificatione, sed contra. 135.a
Deus non aufert hominibus ob eorum peccata, potestatem ordinis, neque iurisdictionis; similiter neque naturales potentias ad opera naturalia, neque supernaturalem potestatem ad opera supernaturalia, in quibus non consistit meritum operantis. 91.c
Deus est Deus eorum qui sunt, siue sint boni, siue mali, siue beati, siue damnati. 155.c
Deus sæpe peccatores non punit in hac vita, sæpe etiam iustos affligit, & contra in rebus bonis sæpe quibus non est daturus gratiam suam & vitam æternam, dat bona temporalia, & iis quibus est daturus vitam æternam non dat huiusmodi bona. 158.d
Deus dicitur proijcere, delere, non videre, non imputare, tegere peccata, & non recordari iniquitatum eorum, quibus amicitiam suam, gratiamque restituit, vide 233 d. 1134.b
Deus quod attinet ad reatum culpæ, & pœnæ æternæ, ita istos respicit, ac si nusquam peccassent, licet ob eorum vtilitatem, aliisque de causis, aut eos ipse temporaliter castiget, aut vt se ipsi castigent, velit. 1120.a.b.1134.b. vide de pœnis sponte assumptis, & à Deo immissis. v. Pœnæ.
Deus honorandus, & colendus animo per actus interiores, & corpore per actus exteriores. 200.d
Deus docet & commendat religionem, quæ est pars iustitiæ, & proinde cultum externum, qui est pars quædam religionis. 201.a. de cultu Dei. vide 204.b & v cultus Dei.
Deus in multis non habitat, qui eum norunt, & contra in multis habitat, qui eum non norunt. 250.c
Deus in nobis inhabitat per fidem & charitatem. 258.a
Deus est vbique. 404.a.b 512.c.d
Deus simul est in infinitis locis, etsi res est vna eaque simplicissima. 509.d
Inter Deum, & corpus Christi duæ sunt differentiæ quoad existentiam in loco. 512.c.d
Deus ita est in loco, vt non dependeat à loco, sed potius locus dependeat à Deo. 526.d.527.a
Deus quia vbique est, vt non moueatur cum rebus in quibus est, nec per se, nec per accidens. 522.b
Deus quomodo sit in aliis rebus, & in Eucharistia. 702.a
Deus loquutus est olim in ænigmate, nunc autem aperte. 433.d
Deus potest facere, quidquid non implicat contradictionem. 506.a.b.c.d
Deus posset alium mundum creare, qui istum, qui nunc est nulla ex parte contingeret. 507.d
Deus quomodo incipit esse in rebus, quæ de nouo nascuntur in mundo. 514.a
Deus à quibus contumelia afficiatur. 542.a
Deus per metaphoram obliuisci dicitur, quando non iuuat, & contra recordari quando iuuare incipit. 861.c
Deus diligendus est propter se, timendus autem propter aliud. 1024.c
Dei liberalitas, & consuetudo, cùm enim diligit, diligendo facit bonum, & pulchrum infundendo gratiam, &c. 169.b
Dei mandata impossibilia non sunt. 270.b
Dei sedes cœlum. 404.a
Dei prouidentia respectu earum rerum quæ sunt infra lunam ob indignitatem, quinam negarint. 541.d
Dei adoratio non est alligata certo loco. 700.d
Dei reconciliatio cum genere humano; fuit proximus, & principalis finis mortis Christi. 718.c
Dei iustitia & misericordia in diuinis litteris passim coniunctæ prædicantur. 1099.b
Quidquid sumus Dei sumus, & quidquid habemus à Deo habemus. 1088.a
Deo debetur gratiarum actio ob eius beneficia. 86.d
Deo quare repugnet habitare in templis manufactis. 414.a
Deo nihil est impossibile. 486.d. vide 506.a.b 545.a
Regula inuestigandi quid Deus possit. 504.a
Deo Patri, & Filio sæpe multa tribuuntur, & tamen ea non negantur de Spiritu sancto, licet non exprimatur tunc Spiritus sanctus. 670.b
Deo honorem deferre obligamur ob infinitam eius Maiestatem, ob offensam in ipsum commissam, ob beneficium acceptum, & ob beneficia sperata. 719.c
Deo in signum humilitatis, & reuerentiæ inclinatur caput, & genua incuruantur. 841.c
Deo, quoties dicatur in Scriptura, Memento. 861.c
Deo multa offerri dicuntur in Scriptura, quæ non possunt dici vllo modo sacrificia. 714.b
Deum esse, colendum esse, inuocandum esse, illi sacrificia deferenda, & similia; quæ in genere apud omnes [illegible] & semper fuerunt eadem, ex bono naturæ sunt. 775.a
In Deo tres personæ. [illegible]
Ad Deum accedens, quid debeat dicere. 251.a
Differentia inter instrumenta, quibus vtitur Deus, & quibus vtuntur homines. 138.d.139.a
Deus Mahuzim quis sit. 706.a.b
Deus distribuit vnicuique secundum opera sua, de qua Iustitia intelligi debeat. 1150.c. cur voluerit vt vnusquisque nostrum propriis meritis coronam gloriæ sibi acquireret 1199.b.c cur per pœnitentiam non remittat omnem pœnam temporalem, sine indulgentiis. 1217.a.b

Diaconus.

Diaconus apud Græcos ostendit populo ablata continuò post consecrationem. 633.a
Diaconus in liturgiis Græcorum postquam clamauerat Sancta sanctis, arcebantur catechumeni, & peccatores. 562.a
Diaconi ab vsu Albæ prohibentur. 855.d
Diaconi Dalmaticis vti solent. ibid.
Diaconi soliti erant canere Euangelium ex loco altiore. 848.d
Diaconi ordinati ab Apostolis. 1268.b.1276.d
Diaconi in absentia Episcoporum possunt baptizare, Eucharistiam dare, reconciliare pœnitentes publicos, prædicare, & ferè omnia munera Episcoporum, & Presbyterorum in eorum absentia exercere. 1276.a
Diaconi ad hierarchiam pertinent, & populis præesse dicuntur, vnà cum Episcopis, & Presbyteris. ibid.b
Diaconi primi ex occasione ordinati fuerunt, sed non ex occasione inuentus est ordo Diaconorum. 1277.a
Diaconi non fuerunt tempore Apostolorum, solùm ministri mensurarum. ibid.
Diaconi ab antiquissimis temporibus sunt ministri Altaris. ibid.
Diaconi primi fuerunt ferè ordinati ad quædam ministeria per manus impositionem, non autem fuerunt ordinati ad legendum Euangelium, quia non erat opus. 1282.a
Diaconi nunc per varias cæremonias ordinantur ad varia ministeria. ibid.
Diaconorum character. 1277.b
Diaconorum consecratio, est ordinatio. 1276.c
Diaconorum quorumdam superbia comprimitur. 646.b
Diaconis nunquam fuit licitum consecrare Eucharistiam. 601.d. neque vnquam legimus consecrasse. 646.c.d
Diaconis docere, & Sacramenta ministrare conuenit; nec tamen hac de caussa, à veteribus dicuntur Sacerdotes. 773.b
Diaconos semper coniungit Paulus cum Episcopis. 1277.a
Diaconos vllos non ordinauit Christus; sicut ordinauit Episcopos, & Presbyteros: tamen instituit hoc Sacramentum. 1276.d

Diaconatus.

Diaconatus non includitur essentialiter in Presbyteratu, sicut Presbyteratus, in Episcopatu. 1276.b
Diaconatus semel acceptus nunquam amittitur. ibid.
Diaconatus materia, est traditio libri Euangeliorum. 1277.c
Diaconatus an sit verum Sacramentum. 1276.d

Subdiaconus.

Subdiaconi poterant ordinari à Chorepiscopis, illis videlicet, qui erant veri Episcopi, non autem illis qui erant tantùm Presbyteri. 1278.b
Subdiaconi si vxores duxerint in Monasteriis includi iubẽtur.

1378.b
Subdiaconi non ministrant Eucharistiam, neque facere possunt quæ Diaconi non pertinent propriè ad Hierarchiam, neque eorum ordinatio habet manus impositionem. 1277. d.
Subdiaconorum ordo quando institutus. 1278.b
Subdiaconatus an sit Sacramentum. 1277.d
Subdiaconatus an imprimat characterem. Item habet annexum solemne votum continentiæ. ibid.
Subdiaconatus olim licet esset Sacramentum; non tamen dici poterat ordo sacer, quia subdiaconis non licebat tangere sacra vasa, neque ex subdiaconis eligi poterant Episcopi. nunc vtrumque illis concessum est. 1278.a.b

Dies festi.

Vide V. Festi dies.

Dilectio.

Vide V. Amor.

Dilectio Dei super omnia ex naturalibus viribus haberi non potest. 905.b.c
Dilectio Dei super omnia vltima est dispositio ad gratiam & peccati remissionem, & propterea tantùm est prior natura, & nullo puncto temporis gratiam præcedit. 1001.a
Dilectio Dei ex toto corde. 988.a.b.c. 990.a.b.c
Diligentes Deum, ex toto corde, sine vlla mora, veniam peccatorum consequuntur. 998.a. 1000.d
Dilectio magna causa est magnę indulgentiæ. 1000.d
Dilectio non in Deum, mandatorum obseruatio, & dilectio perfecta Dei in nos, quę beatitudinem confert, sunt tres gradus statuti à Domino ad vitam æternam. 1001.b
Dilectio imperfecta, quam habent homines ante remissionem peccatorum, distinguitur à vera charitate, per quam seruantur omnia mandata, & quæ cum reatu mortalium peccatorum esse non potest. 1003.d
Per inchoatam dilectionem Dei, qui disponuntur ad gratiam nondum obtinent remissionem peccatorum, quam obtinebunt per dilectionem Dei super omnia. 1002.b
Datur homini aliquid dilectionis, quod nondum charitas dici potest, & per illud disponitur ad veram charitatem. 1004.c
Dilectioni quomodo tribuatur iustificatio. 993.a

Diluuium.

Diluuium fuit figura Baptismi. 458.a

Dimensio.

Dimensiones corporis Christi sub speciebus panis. 528.d
Vide v. Corpus Christi, & v. Magnitudo.

Dionysius.

Dionysius Areopagita cur quatuor tantùm Sacramenta exponat. 185.d. 188.b. 1290.b
Dionysius Areopagita non tribuit doctrinam Christianis, Ethnicis, aut Iudęis (vt illi falsò obijcit Brentius) sed Apostolis Christi. 323.b
Dionysius Areopagita antiquus, & venerabilis Pater. 420.c

Distantia.

Distare inter se, quę dicantur. 529.a

DIVINITAS.

Diuinitas licet sit vbique, & peculiariter in templis, dicitur tamen verissimè non habitare in templis manufactis. 414. a.
Diuinitas vbique est præsens: & tamen non sordescit in sordibus. 541.d
Diuinitas Iędi non potuit ex omnibus Christi passionibus. 542.b

Res Diuina.

Diuinę res non sunt metiendæ humano iudicio. 410.d. 411.a

Diuina institutio.

Ad diuinam institutionem siue mandatum, per accidens est quod sit scriptum, vel non scriptum. 34.a

DIVISIO.

Diuisio, & indiuisio in se, & ab aliis. 511.b

Diuites.

Diuites difficilè saluantur. 518.c.d
Diuites reprehenduntur à Paulo qui non dignabantur communicare epulas suas lautiores cum pauperibus. 951.d 693.c. 823.c
Diuitię cum in pauperes expenduntur, à pœna liberant homines, quę sępe manet dimissa culpa. 860.c
Diuitię sępe dantur à Deo iis, quibus non est daturus gratiam suam, & vitam æternam. 494.a

Diuortium.

Diuortium est solutio Matrimonii consummati quoad thorum, & cohabitationem, manente vinculo coniugali. 1336.d. 1348.b.c.d 1349.a.b
Hęc solutio fieri potest ex consensu propter altiorem statum acquirendum, & sine consensu ob crimen adulterii, hæresis, & ob inductionem ad peccandum. 1337.a. 1348.c
Causa autem diuortii non potest esse, morbus vxoris ab initio Matrimonii, captiuitas, vel distantia regionis. 1351.d. vel rixę, & contentiones. 1351.d. 1363.b
Diuortium etiam fit ob adulterium viri: vnde libertas diuortium faciendi ob crimen par est viro, & vxori. 1337.c. 1349, b.
Mulieri præcipitur ne ipsa sit causa diuortii. 1349.b
Diuortium quoad thorum tantum propria auctoritate potest fieri, quoad cohabitationem vero non, nisi Ecclesię iudicio fieri potest. 1337.d
Diuortium bene concessum ab Ecclesia, & iusta est dimissio vxoris, quam Ecclesia decernit. 1337.d. 1338. b. 1341.b. 1353. c.
Lex ista de diuortio, non est solius Pontificis, sed etiam Christi 1352 b, & causam de diuortio Christus non remisit ad politicum magistratum, sed ipse iudicauit. 1360.d
Diuortium non prohibuit Christus si causa iusta adsit, sed alterum coniugium post diuortium. 1350.a. vide 1350.c. 1351. c.
Interrogauerunt Christum Phatisæi, num liceret vxorem dimittere quacumque ex causa. 1346.a
Diuortium propter solam fornicationem fieri posse Dominus concessit; tum quia sola fornicatio est propria ratio solutionis Matrimonii, cæteræ enim adductę communes sunt Matrimonio cum aliis omnibus confœderationibus; sed sola fornicatio directè opponitur fidei coniugali, & substantiæ ipsius Matrimonii, tum quia Dominus loquebatur de dimissione non ad certum tempus, sed perpetua; & causa perpetua diuortii nulla est, nisi fornicatio, per quam liberatur alter coniux à debito reddendo per omnem vitam. 1338.d. 1339.a
Diuortium, seu dimissio vxoris quoad thorum in causa fornicationis à Domino conceditur; quoad vinculum verò non conceditur; negat autem Dominus licitam esse talem dimissionem quoad vinculum, sine causa fornicationis, id est, posse dimitti vxorem non fornicariam; sed non dicit esse licitam, si adsit causa fornicationis. 1345.c
Dominus enim, solùm expressit vnam speciem adulterii, eamque grauissimam, aliis prætermissis, quia id requirebat locus, & tempus alius disputationis habitæ cum Pharisæis. 1343.a. 1346.a. 1355.b
Diuortium in causa fornicationis, quatuor de causis potest fieri illicitum. 1337.d. ex illicitis diuortiis quod grauius 1355.c
Difficultas pro diuortio. 1346.c.d
Diuortium quando iustum est, periculum fornicationis, cui obijcitur dimissus, non imputatur dimittenti, qui vtitur iure suo, sed ei qui dedit causam, cur dimitteretur. 1340.b
Persona innocens, aut potest non dimittere coniugem, vel certè post dimissionem per diuortium, potest reconciliari, aut cogitur dimittere, nec potest reconciliari. & quidquid dicatur, semper habet remedium pro continentia; neque illi fit iniuria si diuortium exequutioni mandetur. 1352. c.d. 1353
Diuortium Christianorum nunquam tale debet esse, quin spes reconciliationis maneat. 1351.a
Quia vxor est in domo viri, ideo diuortium facit mulier discedendo ab eo, non cum ex domo ejiciendo, & contrà maritus quia est in domo sua, diuortium facit dimittendo, non recedendo. 1349.b
Diuortium non soluit vinculum Matrimonii. 1348.1349
Diuortium facillimè fieret si vinculum Matrimonii solui posset. 1351.c
Nullo diuortio aut repudio, sed sola morte, vir & vxor à vinculo coniugii liberari queunt. 1346.d.1348 b
Si post diuortium in causa fornicationis liceret parti innocenti aliud Matrimonium inire, etiam nocenti licere deberet, neutri tamen licet. 1351.c
Vxore per diuortium separata, priuatur vir vsu coniugii sine culpa, sed non sine causa: causa autem subest maxima, quia vinculum prioris manet, & quia Christus prohibet, & quia fieret iniusta proli, &c. 1352.a
Post diuortium cogitur homo esse cœlebs, quia cogitur stare promissis, quod requirit vinculum Matrimonii. 1361.a
Post diuortium ad alias nuptias transire non licet. 1348.a. 1349. a. 1350.c. 1351.c. & hoc æque prohibetur viro, ac mulieri. 1335. b. 1339.b.c.d
Post diuortium aliqui Episcopi concesserunt secundas nuptias, vt ex duobus malis eligerent minus malum. 1357.b
Post diuortium transiens ad secundas nuptias Fabiola (apud B. Hieronymum) mortaliter peccauit, licet ex ignorantia vigoris Euangelii, vel ardore concupiscentiæ id fecerit, vnde postea publicam fecit pœnitentiam pro hoc crimine. 1358. a. b. c
Hoc dogma de prohibitione coniugii post diuortium, tempore B. Augustini non erat aliquo generali Concilio explicatum, & ideo facilius excusari poterant, si qui in hac re errassent. 1359.c

Digitized by Google

Patres Concilij Mileuitani, desiderarunt legem aliquam imperialem, qua punirentur seuere à temporali potestate, transeuntes post diuortium ad alias nuptias. 1360. a

Canones, qui loquuntur de coniugio, quod parti innocenti conceditur post mortem coniugis prioris, falsò assumuntur à Kemnitio ad probandum aliud Matrimonium concedi posse post diuortium. 1360. c. d

Doctores.

In Doctoribus, Prætoribus, & aliis huiusmodi, quæ relatio sit. 163. c

Doctrina.

Doctrina vera quæ sit. 506. c

Doctrina fidei quomodo examinanda. 88. d

Doctrina Ioannis & Christi an fuerit eadem. 188. c

Doctrinæ nouitas est primaria conditio hæresis, atque hæc nouitas quibus coniecturis conuincatur. 529. d

Doctrinæ antiquitas est primaria conditio veritatis Catholicæ. ibid.

Doctrinam Scholasticorum, Philippus Melanchthon per contemptum vocat doctrinam Monachorum. 1123. c. d 1124. a

Dogma.

Dogmata vocantur non quælibet de Deo sententiæ, sed solum eæ, quæ habent peculiarem difficultatem, siue ad credendum, siue ad operandum. 373. d

Dogmata præcipua non nisi propriis verbis tradi solent in diuinis litteris. ibid. a. b. c

Dogmata ex figuris fabricari possunt, quando ex Scripturis iuxta communem Patrum consensum intellectis, colligitur explicatio. 730. c

Dogma Catholicorum est, flagella Dei aliquando posse auerti per voluntarias afflictiones. 1227, a

Dogmata Catholica quomodo differant ab Hæreticorum dogmatibus. 1157. d

Dolor.

Vide v. Contritio.

Dolor summus potest duobus modis intelligi, intensiuè, & appreciatiuè. 989. b

Dolor de peccatis debet esse summus saltem appreciatiuè, non tamen requiritur, vt sit intensiuè summus. ibid c. d

Donatistæ.

Donatistarum hæresis. 86. d. 546. a. 739. d. 740. b

Dona.

Dona iustitiæ non acquiruntur per Indulgentias, & hoc quare. 1202. a

Dona iustitiæ non potest dare, nisi qui iustificat impium. ibidem.

Dubium.

Dubium de remissione peccatorum, vnde oriatur. 888. a. b c. vide v. Certitudo, & v. Peccatorum remissio.

Durandus.

Durandus corrigendus, quando dicit, non omnia Sacramenta constare rebus & verbis, sed solum quædam. 52. d 53.

Durandus existimauit characterem non esse aliquid reale distinctum ab anima; quæ sententia vix distinguitur ab hæresi huius temporis. 163. b

Durandus errauit opinando in Eucharistię Sacramento substantiam corporis Christi esse absque magnitudine. 516. b. vide de hoc & alio errore eiusdem. 519. c. 521. b. 522. d 543. c

Durandus etiam errauit asserendo solam materiam panis remanere in Sacramento Eucharistiæ, refertur hic error. 543. c. & refellitur. 546. d

Durandus asseruit solam Confessionem partem esse materialem Sacramenti pœnitentiæ. 948. c

Durandus voluit Episcopatum idem Sacramentum esse cum Presbyteratu. 1274. a

Durandus solùm Sacerdotium voluit esse Sacramentum Ordinis, 1276 d

Durandus Sacramentum Matrimonii malè dicit esse Sacramentum æquiuocè. 1286. b. 1303 d. eius argumenta soluuntur. 1304. b. & seq.

E

Ebion.

EBionis hæresis. 660. c

Ecclesia.

Ecclesia quomodo dicatur sponsa. 179. c 1290. c

Ecclesia intelligitur per Hierusalem. 747. b

Ecclesia est media inter synagogam, & cœlestem patriam 149. a

Ecclesia vera quare nõ possit esse apud hæreticos, & ex ipsorum doctrina conuincuntur ipsimet affirmare non esse apud ipsos veram Ecclesiam. 175. d vide 530. a. & seq.

Nota Ecclesię ex sententia hæreticorum huis temporis, est sincerus Sacramentorum vsus. 176. a 182. c

Quædam quasi notæ, quibus Ecclesia ab aliis sectis distinguitur, sunt cæremoniæ Ecclesiæ. 200. a

Ecclesia vera illa est, in qua vera concessio peccatorum 1052. c

Ecclesia potest instituere nouas cæremonias, non quidem ad iustificãdum impium, sed ad alios effectus spirituales. 196 b vide errores circa hoc. 194. c. atque hæ cœremoniæ non possunt omitti sine peccato mortali etiam citra scandalum. 197 d. vide v. Cæremoniæ.

In Ecclesia ortæ sunt grauissimæ dissentiones propter cæremonias. 198. b

Ecclesia habet potestatem mutandi & instituendi circa Sacramenta, salua tamen eorum substantia, & saluis iis quę sunt de iure diuino ordinata. 79. a 698. c. 1419. d

Ecclesia Latina semper Latinè Sacramenta administrauit, idque sapientissimè institutum est. 201. c

Ecclesia Romana à Petro didicit qualiter diuina mysteria celebrari debeant. 618 c

Ecclesia vetus tribus modis testatur communionem sub vna specie esse licitam. 676. a. & seq. Ecclesia etiam posterior id asserit. 679.

Ecclesia rectè facit præcipiendo communionem sub vna specie. 698. a

Ecclesia non propriè sacrificat exercendo actum sacerdotalem, sed tantùm offert sacerdoti rem sacrificãdam, aut curat fieri sacrificium, aut certè consentit in sacrificium, & voluntate ac desiderio offert, cùm sacerdos offert. 800. b. c

Ecclesia tota offert omnia sacrificia, quæ à sacerdotibus omnibus offeruntur, sed nõ eodem modo, nam aliqui offerunt solum habitualiter, aliqui actu, aliqui causaliter, quia causa sunt vt sacrificium fiat, denique Minister ipse offert vt sacerdos verus, sed ministerialis. 800. c. d

Ecclesia sola rectè offert Deo oblationem cum gratiarum actione. 425 b

Ecclesia habet potestatem soluendi, & ligandi. 88. c. 1030. b hanc negarunt Nouatiani. 542. c

Ecclesia ab antiquissimis temporibus statuit Matrimonia contracta post votum solemne, irrita esse eaque leges ferre potuit de gradibus cognationis, & causam habuit cur has leges conderet. 1380. d. 1418. b

Ad Ecclesię iudicium pertinent causæ matrimoniales. 1424. d

Ecclesia quomodo possit ordinate de materia Matrimonij 1308. b

Ecclesia accepit potestatem à Deo coërcendi Dæmones per exorcismos. 294. b. c. d

Ecclesia quod ius acquirat super homines. 243. a

Ecclesia militans est corpus Christi. 404. d

Ecclesia semper fuit vnum corpus mysticum: non tamen semper eodem Sacramento iniungebantur homines huic corpori. 291. b

Ecclesia non potest errare in Scriptura exponenda 740. a

Ecclesię nomen habetur in omnibus liturgiis. 858. a

Ecclesiæ gubernandę cura, Apostolis, & successoribus commissa. 1381. a

Ecclesiæ, & synagogæ comparatio. 776. d

Ecclesiæ & Christi coniunctio significata in Sacramento Matrimonij. 1287. b. vide v. Matrimonium.

Ecclesiæ consensus in aliqua re, est argumentum veritatis nostræ fidei. 531. a

Ecclesiæ consensus in doctrina de Eucharistia. ibid.

Ecclesiæ diligentia in controuersia de Eucharistia examinanda & veritate retinenda. 532. 533

Ecclesiæ facta promissio Spiritus sancti per manus impositionem. 306. b. qui quidem Spiritus sanctus initio nascentis Ecclesiæ dabatur visibiliter, nunc autem tantùm inuisibiliter, & hoc rationabili de causa. 307. a

Promissio absoluta de fouenda perpetuò Ecclesia. 276. c

Ecclesiam veteri testimonio imbutam, tum Apostolorum, tum eorum qui iis proximo successerunt, didicisse probatur, se concessisse Indulgentias propter Martyres. 1155. c. d. & sequent.

Ecclesia esse, & numquam interire potuisse probatur. 531 c. d

Qualis sit vera Ecclesia, hæretici videre non possunt. ibid.

In Ecclesia sunt diuersa officia, nec omnia omnibus conueniunt. 84. a

In Ecclesia sunt boni, & mali. 739. c. d. 740 a

In Ecclesia loqui B. Paulo est exhortari. 830. b

In Ecclesia quando adhiberi cœpta sunt instrumenta musica. 842. d

In sola Africa esse Ecclesiam iactabant Donatistæ. 740. c

Quod in omni Ecclesia seruatur nec in aliquo Concilio institutum, sed semper seruatum, ac retentum est, id certissimè creditur, ex Apostolica traditione descendere. 808 d

Ingressus in Ecclesiam non est ratio, cur baptismus repeti non possit. 170. c

Extra Ecclesiam non est salus. 243 d

Effectus.

Effectus, tam in rebus naturalibus, quàm artificialibus, non

est

c.l similis instrumento. 92.a
Effectus formalis à sua propria caussa separari nequit. 525.b. 528.c.585.c
Effectus Indulgentiarum quis sit proprius, & cui tribuatur. 1218.a

Eleemosyna.

Eleemosynæ non sunt sacrificia propriè dicta; sed sacrificia tantùm spiritualia dici possunt. 716.b.747.c.vide V. Sacrificia spiritualia.
Eleemosynæ, & alia quæ fiunt ad peccata purganda, nihil prosunt sine percepto Baptismo. 276.a
Eleemosynæ disponunt hominem peccatorem ad reconciliationem cum Deo. 1105.c.& quomodo tribuatur illis vis iustificandi. 993.d.980.c,d.1083.b.1129.c
Eleemosynæ sunt subsidium ad redimenda peccata. 1128.d
Eleemosynis possunt redimi pœnæ temporales alterius vitæ. 1093.d.vide etiam 1094.a.b.c.d
Eleemosynæ sunt opera satisfactoria. 1100.b.c.& sequentibus. item. 1109.b.c.d
Eleemosynæ sine charitate non prosunt ad vitam æternam absolutè tamen aliquam adferunt vtilitatem. 1002.c
Eleemosynæ à pœna liberant homines, quæ sæpe manet dimissa culpa. 860.a
Eleemosynis in pauperes aliquando anteponendum esse cultum corporis sui Dominus satis apertè docuit, cum factum Magdalenæ laudauit. 407.c
Ad Eleemosynas commendandas non referuntur verba canonis. 861.d 862.d.864.a.869.c
Eleemosynæ in Indulgentiis quare iniungantur à summo Pontifice. 1214.b

Elementum.

Elementum quare sic vocetur materia Sacramentorum. 27.b. 51.b 52.a 53.d
Elementum & verbum requiruntur ad Sacramenti effectionem. 597.a
Elementum & verbum concurrunt propriè ad effectionem Sacramenti Eucharistiæ: in ipsa autem re effecta manent, sed alio modo: nam elementum manet quoad externas species, & verbum manet quoad virtutem: sicut etiam in mistione elementorum, manent elementa, sed alterata, & secundum multos manent solùm, quoad virtutes, non quoad substantiam. 597.a
Elementum in Sacramento pœnitentiæ quod sit. 922.923
Elementi nomine vocatur circumcisio, & cæremoniæ legales à S Paulo. 146.a
Aliquando in solo Elemento, aliquando in verbo, aliquando in vtroque est virtus sacramentalis. 139.c

Eclipsis.

Eclipsis Paulo frequentissima. 1338.b.1356.d

Energumeni.

Energumeni non admittuntur ad communionem. 653.c

Episcopatus.

Episcopatus sine Presbyteratu nullus est, nec ordo superior. 1276.b
Episcopatus si est Sacramentum à Presbyteratu distinctum, facilè erit defendere Episcopum iure diuino maiorem esse Presbytero, tam ordine quàm iurisdictione. 1275.a
Episcopatus est vnus ordo cum Presbyteratu genere, non specie. ibid.b
Episcopatus includit in sua ratione, & essentia sacerdotum, loquendo de potestate Ordinis. 1275.d.1276.a

Episcopus.

Episcopus est summus, seu primus sacerdos. 1273.a.b.c
Episcopus nõ potest ordinari, qui vel antea non sit Presbyter, vel certè tũc simul accipiat vtramque ordinationem. 1276.a
Episcopus non habet, vt possit consecrare Eucharistiam ex sua vltima ordinatione, tamen id habet ex alia ordinatione præcedente, quæ est etiam de essentia Episcopatus. 1275.d
Episcopus potest duo Sacramenta conferre, nimirum Confirmationem, & ordines sacros, qua nõ possunt vlli alii ordines inferiores conferre. 1274.c
Episcopus solus est proprius, & ordinarius Sacramenti Confirmationis minister iure diuino. 308.a.331.a. ex dispensatione tamen Presbyteri quoque possunt hoc Sacramentum conferre. 331.a.333.e
Episcopus solus consecrat, & conficit Chrisma. 319.d. 321.a.& per vnctionem Chrismatis dat Spiritum sanctum. 325.a
Episcopus idipsum facit, cum dicitur confirmare, vel chrismare, quod Apostoli faciebant, cùm dicebantur imponere manus: distinguitur tantùm persona à personis, & illa particularis impositio manus, ab ista quæ modò est. 325.d
Episcopus est minister ordinationis. 1282.c
Episcopus nomine sacerdotis absolutè à veteribus intelligebatur. 1274.b
Presbyteri etiam aliquando intelliguntur nomine Episcoporum. 333.a.317.a
Episcopus esse non potest, qui in Episcopatu filios facit. 1380.a
Episcopi, siue Episcopalis ordinatio Sacramentum est verè, & propriè dictum. 1274.a
Episcopi ordinatio, est cæremonia imprimens nouum characterem spiritualem, & conferens gratiam. ibid.c
Solemnitas in ordinatione Episcopi. 1275.a
Episcopi ordinatio integra consurgit ex duplici ordinatione, & character Episcopalis & perfectus, non est vna simplex qualitas, sed quid compositum ex duplici charactere. ibid.b
Episcopi character integer & perfectus, est maior Presbyterali, quia illum includit. 1276.b
Episcopi character ex vltima ordinatione acceptus, si conferatur, cum charactere, quem habuit ex ordinatione Presbyterali, iste est maior intensiuè, ille extensiuè, quia ad plura se extendit. ibid.c
Episcopi character, siue sit alius à Presbyterali, siue idem extensior, & maior, est potestas absoluta, & perfecta, & independens conferendi Sacramenta Confirmationis, & Ordinis. 304.b
Episcopi dicuntur Mediatores. 766.c
Episcopi soli simpliciter, & absolutè succedunt Apostolis. 332.b.c.686.c
Episcopi & Presbyteri soli in Ecclesia habentur propriè, & nominantur sacerdotes. 712.b.716.d.766.b.773.b
Episcopi inter Missarum solemnia, cùm ordinant sacerdotes, pronunciant verba consecrationis alta voce. 819.d
Episcoporum proprium est iure diuino prædicare, tamen eorum concessione prædicant etiam Presbyteri, & aliquando etiam Diaconi. 333.c
Episcoporum quædam esse propria Dominus voluit, vt inde eorum eminentia supra ceteros appareret, & quia sic voluit honorare Episcopalem dignitatem. 334.c
Episcopi non possunt excedere Indulgentias vnius anni, neque possunt concedere Indulgentias, nisi de pœnitentiis iniunctis. 1171.c.d
Episcoporum potestas elargiendi Indulgentias est à Summo Pontifice, non autem à Deo, Sacramentorum autem econtrà, & cur. 1178.a
Episcopis peregrinis in signum pacis & communionis, antiquissimus fuit vsus mittendi Eucharistiam. 598.a 605.a
Inter Episcopum, & Presbyterum tantùm discrimen ponitur à Scriptura quantum est inter Principem, & eius subditos. 334.b
Chorepiscopi, alii erant veri Episcopi, sed in aliena diœcesi morabantur, alii tantùm Presbyteri. 1278.b

Epistola.

Epistolæ lectio in Missa. 848.b
Epistolæ Clementis Romani, Melchiadis, & Eusebii Emisseni sunt apud nonnullos dubiæ, vel etiam suppositiciæ. 316.d

Esau.

Esau non inuenit pœnitentiam. 1010.d

Ens.

Ens & verum, obiectum mentis nostræ. 505.a.b.c
Ens per accidens, & ens per se. 25.d.26.a

Esse.

Esse, id est, existentia accidentis, distinguitur ab eius essentia. 584.d
Vltimum sui esse, primum sui esse, primum non esse, & vltimum non esse. hi modi dicendi in quæ cadunt. 388.a

Essentia.

Essentiæ in indiuisibili consistunt. 518.a

Est.

Est, hæc particula, in illa propositione, *Hoc est Corpus meum*, non accipitur pro significat, sed propriè, ita vt nihil significet, nisi, est. 379.& seq. hæreticorum variæ expositiones siue verius deprauationes habentur 370.a.b.c.d. argumenta ipsorum diluuntur. 388.389.390
Est, Catholici dicunt quidem colligi ex hac voce transubstantiationem, sed non dicunt, Est, poni pro transubstantiari, vt contendit calumniator Caluinus. 379.c.vide 318.a
Cur dixerit olim Deus: Fiat lux, & Christus non dixerit: Fiat corpus, sed, est corpus. 388.c
In locis parabolarum, similitudinum, visionum, &c. sine vllo tropo potest accipi (est) pro significat. 380.a.390.c.393.a

Et.

Et, hæc coniunctio in Scriptura sæpe accipitur pro disiunctiua. 682.d. item apud Hebræos sæpe locum obtinet particulæ causalis, nam ponitur ו pro ב ve pro chi, & pro. 724.c

Euangelista.

Euangelistæ omittunt quidem interdum aliquid, aut addunt, quod alii Euangelistæ non omiserunt, aut non addiderunt, sed nunquam ita omittunt, vt sententia reddatur falsa. 1325.c.1344.a
Euangelistæ solent se inuicem supplere, & explicare. 375.a
Euangelistæ, multa tacuerunt quæ proculdubio facta sunt & adducuntur exempla. 781.b
Euangelistæ certis de caussis sibi notis, aliquando mutan,

or inem verborum. 591.c
uangelistæ, an tradant integras formas Sacramentorum. 640.d
uangelistas erraſſe in deſcribenda celebratione Paſchatis Chriſti eſt ingens blaſphemia Græcorum. 610.b

Euangelium.

uangelium legis nouæ promulgatio. 219.a.268.d
uangelium quod prædicabant Apoſtoli, appellabant ſuum. 91.a
uangelium continet conſolationem pro iuſtis. 954. item terrorem, & minas iræ Dei contra peccatores. 966.d.967.a
uangelium antequam ſcriberetur, fuerunt vera Sacramenta Baptiſmus, & Euchariſtia. 34.c
uangelium ſuum quare ſcripſit Marcus, & Lucas. 1344.b
uangelij ſoliti erant Diaconi canere ex loco altiore. 848.c.d
uangelij lectio in Miſſa antiquiſſima eſt. 849.d
ubentur omnes ſtantes, Euangelium audire. ibid.
d Euangelij lectionem quare adhibetur incenſum. 843.c.& ceteri accenſi ab Acoluthis. 837.c
uangelij tantum prædicatione exerceri clauium poteſtatem falſum eſt. 277.c
uangelium nec Indulgentia poſſunt eſſe mendacia. 1205.d

SACROSANCTVM EVCHARISTIÆ Sacramentum.

Quæ conferunt ad hoc Sacramentum, vide in his omnibus locis, videlicet. v. Accidens, Caro, Cœna, Communio, Conſecratio, Corpus Chriſti, Manducatio, Panis, Species, & Tranſubſtantiatio.

De vera, ac reali, & ſubſtantiali præſentia corporis, & ſanguinis Domini, in hoc non minus admirabili, quam venerabili Euchariſtiæ Sacramento.

Præſentia corporis Domini in Euchariſtia probatur primo ex ſolo verbo Dei. a. col. 353. & ſeq. Secundo ex Patribus. a. col. 417. vſque ad finem 2. libri. Tertio ex iudicio rationis toto tertio libro.
Hæreſes contrariæ huic reali præſentiæ habentur 341.a & ſeq. & 419.c vide etiam 123 .59.57
Sententia Catholicæ Eccleſiæ eſt hæc: In almo ſanctæ Euchariſtiæ Sacramento, poſt panis & vini conſecrationem, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum verum Deum, atque hominem, verè, realiter, & ſubſtantialiter ſub ſpecie illarum rerum ſenſibilium contineri. 349.a
Singula verba huius decreti aliquid continent quo damnantur hæreticorum ſententiæ. 349.b.c.d
Ex huius Catholicæ ſententiæ expoſitione deducũtur aliquot regulæ de modo loquendi in hac materia. 350.d
Deinde ex figuris Teſtamenti veteris demonſtratur I. præſentia corporis Domini in Euchariſtia. 353 a. vide 510.c
Refellitur ſolutio aduerſariorum ad hoc argumentum. 356.a
II. Ex promiſſione Domini, quæ habetur apud Ioannem, cap. 6. vbi probatur agi de Euchariſtia. 359.b.368.d
& veritas corporis Domini in Euchariſtia ex eodem capite probatur. 363.c. & ſoluuntur obiectiones. 364.d
III. Ex ipſa inſtitutione Sacramenti, quæ habetur Matth. 26. referuntur variæ expoſitiones verborum Domini: Hoc eſt corpus meum. 369.d
Probatur propriè, & non figuratè explicanda eſſe illa verba: Hoc eſt corpus meum, vt ſenſus ſit, Hoc (id eſt) quod his ſpecie bus continetur, eſt verè & propriè corpus ipſum meum verum, & naturale. 371.c & ſeq. 385.386.430 d.431.a.464.a
Explicantur verba inſtitutionis, & refelluntur hæreticorum deprauationes. 376.a. vide etiam 390.d.392.b
Soluuntur argumenta, quibus aduerſarii probare conantur verba inſtitutionis eſſe figuratè accipienda. 384.c
IV. Probatur veritas corporis Domini in Euchariſtia ex locis Scripturæ, quia continent vſum huius Sacramenti. 397. b. ſoluuntur item argumenta aduerſariorum deprompta ex verbo Dei. 403.d
Euchariſtia figurata primùm in lege naturæ, deinde in lege Moſis & in Euangelio, tum promiſſa, poſtea inſtituta, denique frequentata & commendata eſt. 1035.a
Euchariſtia non eſt ſola figura, ſed re ipſa corpus Chriſti. 423. d. & realem præſentiam eiuſdem requirit. 408.d
Euchariſtia dicitur Teſtamentum, & quomodo. 394.d.656.a. b.c.d.781.a.b.c
In inſtitutione Euchariſtiæ, eſt Sacramentum, teſtamentum, pactum, lex & dogma. 372.373. de pacto. vide 172.
Euchariſtiæ celebratio, non eſt noua inſtitutio Teſtamenti, ſed repræſentatio eiuſdem. 395.a
Ad inſtituendum & conficiendum Sacramentum Euchariſtiæ dicta ſunt illa verba: Hoc eſt corpus meum. 389.b
Propriæ acceptioni verborum Euchariſtiæ, ſeu præſentiæ Chriſti in Euchariſtia non repugnat articulus Aſcenſionis. 375.c
Et promiſſio Spiritus ſancti non fuit contra præſentiam Chriſti in Euchariſtia. 412.c
In Euchariſtia habetur Chriſti præſentia inuiſibilis. 407.a. b.c.d
In Euchariſtia, Chriſtus in propria ſpecie non videtur, nec tangitur, ſed in ſpecie aliena. 485.c
In Euchariſtia totum Chriſtum eſſe, cur non mirati ſint Apoſtoli, & nunc tot millia Catholicorum. 389.d
In Euchariſtia non eſt nuda caro, ſed diuinitati vnita, & per ſpiritum Dei viua, & viuificans. 410.b
In Euchariſtia eſſe carnem Domini rectiſſimè probatur, quia Chriſtus eſt Deus, qui potuit præſtare id quod dicebat. 449.a
In Euchariſtia eſt caro illa quæ crucifixa eſt, & eſt corpus illud quod pro nobis ad mortem traditum eſt. 547.a.549.a.b.c.d. 550.a.b
In Euchariſtia quomodo ſit Chriſtus, & in aliis rebus Deus. 702.a
In Euchariſtia Chriſti corpus fuiſſe credimus, etiam ante Chriſti reſurrectionem. 416.a
In Euchariſtia probatur vera carnis reſurrectio. 426.b.c.540.b
In Euchariſtia eſt veritas ſanguinis, cuius figura præceſſerat in Teſtamento veteri. 469.d. vide V. Sanguis.
Chriſtus ab omnipotentia ipſius non concluditur in pixide, aut ſpeciebus panis. tamen totus ibi reuera eſt. 414.c

Ex iudicio rationis eadem veritas probatur.

Primò, an poſſit fieri, vt corpus Chriſti præſens conſtituatur in Euchariſtia. 503.a
Hæreſes habentur ibidem. Quæ ſit regula cognoſcendi quid Deus poſſit. 504.a
Poſſe vnum corpus ſimul eſſe in pluribus locis. 506.c. ſoluuntur obiectiones. 511.d
Proponitur & explicatur altera difficultas, quæ in eo poſita eſt quod corpus alicubi ſit, & non occupet locum. 516.b
Soluuntur obiectiones. 525.d
Secundo oſtenditur Deum voluiſſe, & feciſſe, vt re ipſa corpus Domini in Euchariſtia præſens adeſſet. 529.d
Soluitur obiectio deprompta ab inutilitate realis præſentiæ. 538.a
Soluitur obiectio deſumpta ab indignitate rei. 541.a
Errores Scholaſticorum circa myſterium Euchariſtiæ. 516.c
In hoc myſterio maximè locum habet dilemma quoddam ſancti Auguſtini. 538.c
In Euchariſtia licet ſit corpus Domini ſecundum ſubſtantiam: non tamen eſt ibi eo modo, quo fuit in cruce, niſi per ſimilitudinem. 480.d
In Euchariſtia Chriſtum fide tenemus, oculis non videmus. 408.b
Hoc myſterium ſola fide comprehenditur. 486.d
Et ſolis fidelibus eſt notum. 479.d
Ideo quidam non credunt hoc myſterium, quia non habent ſpiritum, & quia carnali iudicio metiuntur res diuinas. 411.c
In Euchariſtia quomodo ſenſus fallantur. 409.c
In Euchariſtia Chriſtum eſſe in gloria Patris dupliciter intelligi poteſt. 412.a
Ad myſterium Euchariſtiæ defendendum, ſatis eſt, ſi vnum corpus poſſit eſſe quocumque modo in pluribus locis. 509.b. quomodo autem corpus Chriſti ſit in Euchariſtia. 516.b. 517.c. vide V. Corpus Chriſti.

De modo, ac ratione exiſtentiæ Chriſti in Euchariſtia.

Situs ratio exiſtentiæ Chriſti in Euchariſtia, conuerſio panis & vini in corpus & ſanguinem Chriſti, quæ ab Eccleſia Catholica dicitur tranſubſtantiatio: an potius aſſumptio panis, & vini ad vnionem hypoſtaticam corporis & ſanguinis Domini, aut omnipræſentia, ſiue vbiquitas vt quidam loquuntur, humanitatis Chriſti, an aliquid aliud.

Recenſentur variæ de hac re ſententiæ. 543.a. & refelluntur varii errores. ibid b.& ſeq.
Explicatur & probatur ſententia Catholica de tranſubſtantiatione. 554.b. refelluntur obiectiones aduerſariorum. 572.b. vide V. Tranſubſtantiatio.
Ratio proxima, qua in Euchariſtia, ſit corpus Chriſti eſt totalis conuerſio ſubſtantiæ panis, & vini, in corpus, & ſanguinem Domini. 554.b

De ipſo Sacramento Euchariſtiæ, vbi primùm de natura diſputatur, quid ſit propriè Sacramentum Euchariſtiæ, & non extra ipſum ſit verè corpus Domini ſub ſpecie conſecrati panis, vel ſine res aliqua permanens, an actio tranſiens.

Aduerſariorum ſententiæ negant eſſe rem permanentem, ſed dicunt eſſe actionem tranſeuntem, & hoc eſt dogma Lutheranorum. 553.b.589.b
Probatur ex verbis inſtitutionis Dominicæ, Sacramentum Euchariſtiæ eſſe rem permanentem, & in eo corpus Domini permanenter exiſtere. 590.c
Idem probatur ex diſſimilitudine Baptiſmi, & Euchariſtiæ, Euchariſtiam eſſe rem permanentem. 595.c
Probatur eadem veritas teſtimonijs Patrum 597. & diluũtur reſponſiones aduerſariorum ad teſtimonia Patrum. 601.a

Explicatur

Explicatur quid sit propriè Sacramentum Eucharistiæ 605.b. vide 55.c

Sacramenti vocabulum si accipiatur amplissimè pro omni signo rei sacræ sanctificantis animam; tunc consecratio Eucharistiæ Sacramentum dici potest. 606.b

Si Sacramentum accipiatur paulò strictius, pro signo rei sacræ sanctificantis animam: hoc modo sumptio Eucharistiæ Sacramentum dici potest: nam significat quandam internam manducationem, sed non est caussa. caussa enim illius refectionis spiritualis, siue gratiæ, non potest esse actio nostra, sed esse debet actio Dei per ministrum Ecclesiasticum. 605.c

Solæ species panis, & vini non habent integram Sacramenti rationem, propriè enim, & strictissimè accipitur Sacramentum pro signo non solùm significante, sed efficiente etiam animæ sanctitatem, quo modo vox Sacramenti, non conuenit nisi Sacramentis nouæ legis propriè dictis. 605.d.

Corpus Domini, & sanguis sine ordine ad species non habent rationem Sacramenti. 606.a. vide 405.a

Et si tam species panis & vini quàm corpus, & sanguis Domini ad essentiam Sacramenti Eucharistiæ pertineant: ratio tamen Sacramenti magis conuenit speciebus, vt continent corpus, quàm corpori Christi, vt est sub speciebus. 606.b. vide etiam 700.b

Ratio sacrificii, nec non pignoris, & alimenti diuini, magis conuenit corpori Domini, vt est sub speciebus, quam speciebus, vt continent corpus Domini. 606.c

Eucharistiam esse Sacramentum probatur. 177.c

Eucharistia non solùm est Sacramentum refectionis, seu mutationis, sed præterea est memoriale omnium miraculorum, & quasi compendium vitæ, passionis, & resurrectionis Domini. 370.a

Eucharistia est, signum, symbolum, repræsentatio, ac typus mortis Christi, seu carnis & sanguinis, vt visibiliter in cruce, illa suffixa, ille effusus est. 25.b. 35.d. 85.c. 87.c. 172.b. 358.c 396.b. 656.a. 660.b. 664.c. 696.c.d. 736.a. 737.a. 741.d.

Eucharistia quomodo sit signum repræsentans carnem Christi vt morientem in cruce, & sanguinem vt in cruce effusum. 420.a 463.c

Eucharistiæ Sacramentum vnum est, quia est vna caro Christi & vnus sanguis. 420.b

Eucharistiæ Sacramentum constat materialiter ex signo, & re significata, re ipsa præsente, & cum signo coniuncta. 442.c.

Res significata est caro Christi, & panis exteriore specie sua corpus Domini significat. ibid.

In Sacramento Eucharistiæ habemus Christum sub signis, & imagine velatum, in cœlo autem videbimus sine vllo signo. 455.d

Eucharistiam paradoxum existimarunt infideles. 442.c

Eucharistiam esse instrumentum excitandæ fidei, sicut baptismus, & solum Dei verbum, passim affirmant, & passim refutantur aduersarii. 426.b.c

Similiter sæpe respondent ad Scripturas & Patres, quæ probant veritatem Catholicæ fidei, tropicè & figuratè omnia esse explicanda. 363.d. 371.c vel panem esse figuram veri corporis & sanguinis pro nobis traditi & effusi. 382.c. vel symbolicè Patres loqui. 465.b. vel in cœlo esse Christi carnem propriè, in terris autem symbolicè. 467.b. vel carnem Christi fide tantum susci pi, non ore. 379.a. 398.d. 419.c. 426.a. 447.c.d 461.c. 474.b. 478.c. denique audent etiam dicere Eucharistiam repræsentare corpus Christi: seu in hoc Sacramento esse nudum signum, seu esse corpus tantùm significatiuè, vel figuram corporis. 421.a. 425.b 430.a. 433.c. 463.b. 557.d atque his omnibus locis citatis refutantur euidenter illorum hominum mendacia & blasphemiæ.

Eucharistiam non negamus esse Sacramentum, & proinde signum, sed negamus nihil aliud esse, nisi signum. 481.d. 482.a. est enim signum rei inuisibilis, sed præsentis. 482.b.c.d

Eucharistiam, figuram corporis in cruce suspensi vocauit Augustinus, quòd Græci dixerunt antitypon. 483.a. vide 457.d. 458.a

Eucharistiam esse fidelium societatem dixit idem Augustinus, quatenus est signum corporis Christi mystici. 481.a. 482.a.

Eucharistiam aliter significari per hoc Sacramentum, aliter per sonos & litteras. 481.d

Eucharistiam à materia rectissimè posse nominari Sacramentum panis & vini.

Eucharistiam numerari tertio loco, & quare. 180.c

Illius excellentia super alia Sacramenta. ibid.d

In Eucharistiæ Sacramento multa considerari possunt. 605.c.

In Eucharistia triplex res sacra demonstratur. 23.a

Eucharistia non consistit in actione, sed in re permanente, sed non est actio transiens, sed permanens. 596.c. 597.a. 922.c.

Eucharistia, vel corpus Domini, non vocatur fractio, consecratio, distributio, vel manducatio, sed res permanens, id est, panis consecratus. 596.c

Eucharistia publicè, & in toto mundo consecratur, & asseruatur. 406.b

Dominus non iussit Eucharistiam à se consecratam differri in crastinum, sed postea per Apostolos id iussit. 603.a.b.c.d

In hoc Sacramento aliud est fieri, aliud esse. 597.a

Eucharistia asseruatur in pixide, gestatur, & adoratur, atque hæc non repugnant diuinæ institutioni, de manducatione 594.d

Conseruatur aliqua pars huius Sacramenti, non, vt non manducetur, sed vt tempore opportuno manducetur, nimirum vt deferatur ad ægrotos. 595.a. 598.a. 601.c. 603.a

Eucharistia diligenter conseruanda à sacerdote, ne putredo aliqua inueniatur. 602.d. & sub clauibus debet seruari propter abusus. 599.c

Hæc consuetudo seruandi Eucharistiam, seruata est à Patribus & ab omni Ecclesia. 602.a. neque vnquam fuit abrogata 604

Non debent nimis multæ particulæ Sacramenti conseruari 602.d. 603.a

Quod supereſt ex Sacramento Eucharistiæ, comburendum est, si temporis diuturnitate, aut alia de causa consumi nequit 603.a

De materia Eucharistiæ.

Sitne azimo pane, an fermentato Sacramentum conficiendum. 606.d.& seq. vide V. Azyma

Vtrum Christus instituerit primo die azymorum Sacramentum Eucharistiæ, an verò ante eum diem. 607.c

Referuntur variæ sententiæ. 608.a

Probatur Christum instituisse Sacramentum 14. die mensis secundum legem, & secundum morem Hebræorum. 610.a. & seq.

Soluuntur argumenta Græcorum, & aliorum, qui quocumque modo eis fauent. 614.c

Eucharistiæ materia panis & vinum. 1208.a

Panis & vinum non concurrunt, vt pars Sacramenti, sed vt subiectum, circa quod agit sacerdos, & in quo recipitur actio consecrantis. 55.c. vide etiam 57.a

Vinum temperandum aqua in sacro calice 522.b. vide 195.b. referuntur sententiæ, seu potius errores. 621.b. soluuntur argumenta. 625.b

Hoc Sacramentum constare debet ex re terrena, & cœlesti. 606.a

De forma Sacramenti Eucharistiæ.

Græcorum, & Hæreticorum errores de hac re. 628.c.d. & sequentibus.

Solis Domini verbis fit consecratio, probatur exemplo Domini, ac Apostolorum. 631.a. ex traditione Ecclesiæ. 632.d. ex Patribus. ibid. & ex ratione. 633.a. vide 53.c. 58.c

Soluntur argumenta Græcorum, & Lutheranorum contra formam consecrationis Eucharistiæ. 636.b. & seq. item mendacia Kemnitii. 642.a

Verbum quod cum elemento Sacramentum facit in Eucharistia, non est concionale, sed consecratorium 56.b per totum caput

Verbum & elementum in qua differentia concurrant ad hoc, & ad alia Sacramenta constituenda. 597.a

Verba respectu rei consecratæ non sunt pars essentialis, sed principium productiuum. 56.b

Verba sacramentalia mutant panem in carnem. 125.b. vide verba sacramentalia in littera V.

Verba quæ dicuntur in mysterio Eucharistiæ, dicuntur verba benedictionis. 62.a

Eucharistia fit operante inuisibiliter Spiritu sancto, vel per inuocationem Spiritus sancti. 475.b. 490.c. 495.c.d. 594.c.

Eucharistia consecrari dicitur duplici re, cœlesti vna nempe corpore Christi, & altera terrena, nempe accidentibus, quæ sensu percipiuntur. 426.a. 427.b. 606.b

Eucharistia etiam post consecrationem rectè dicitur antitypon corporis, & sanguinis. 458.c

Eucharistiæ consecratio in ordine ad manducationem ordinatur. 594.d

Eucharistiam consecrare nusquam Diaconis licuit. 601

Eucharistiam instituit Christus, cùm ipse primus illam consecrauit. 632.a

Post consecrationem demonstratur populo. 457.c. 632.c

Ad Eucharistiam conficiendam necessaria est consecratio. 397.b.

In consecratione requiritur præsentia panis. 339.d

In consecratione Eucharistiæ non reperitur actio propria,

Digitized by Google

& naturalis. 139.a
In Eucharistia quod Sacramentum facit non sunt humanæ preces, sed verbum Domini. 635.b

De Ministro Eucharistiæ.

Vide v. Sacerdos.

Hæreticorum sententiæ. 641.c
Ad Eucharistiam conficiendam ita necessaria est ordinatio sacerdotalis, vt sine ea nullo modo confici possit. probatur ex verbis Domini. 644.c ex traditione & consensu Ecclesiæ. 645.c. ex antiquitate Ecclesiæ. 646.d
Præceptum conficiendi Sacramentum Eucharistiæ, non omnibus Christianis est impositum, sed solis Apostolis, eorumque successoribus. 664. c.d. vide expositionem illorum verborum Lucæ 22. Hoc facite in meam commemorationem, supra in indice scripturarum, atque adeò hoc verum est, vt neque ipsi B. Virgini fuerit concessum hoc ministerium conficiendi Eucharistiam. 646.a
Eucharistia si consecretur à legitimo sacerdote non in ordine ad manducationem: seruatis tamen iis, quæ ad Sacramenti essentiam requiruntur, verum Sacramentum conficeretur, licet malè faceret. 595.a
Eucharistia quæ conficitur à malo sacerdote, nihil minus habet, ab ea, quæ conficitur à bono. 546.b.934.b.c.d
Per Ministros suos quotidie conficit Christus Sacramentum Eucharistiæ. 643.b
Minister non vtitur nisi verbis in consecratione. 139.d

De fine, seu effectu, vel fructu Eucharistiæ.

Vide omnino quæ dicuntur in verbo Communio, vbi de effectu & præparatione.
Eucharistia vt Sacramentum, propriè non est instituta ad peccata remittenda, sed ad vitam spiritualem per baptismum acquisitam, alendam, & conseruandam, quod species ipsæ sacramentales testantur. 1303.c
Eucharistia non habet pro effectu remittere peccata mortalia, quorum homo conscientiam habet. 648.a.650.c.653.a. sed habet pro effectu nutrire animam, & præseruare illam à peccatis, & alia quæ sequuntur ex augmento gratiæ, & charitatis, quam secum adfert hoc Sacramentum. 650.a. item operatur in nobis vt non consentiamus peccatis. 125. c. & dicitur panis quotidianus, quia medicina est contra peccata quotidiana. 657.b
Gratiam etiam confert gratum facientem, & consequenter delet peccata mortalia, si quæ inueniat in eo, qui non indignè accedit, & quorum conscientiam non habet. 655.d.656. a.b.c
Vide etiam de gratiæ promissione, & causalitate in hoc Sacramento. 34.c.117.d.177.c.648.d
Per rem Sacramenti Eucharistiæ intelligitur gratia iustificãs, id est, effectus carnis Christi spiritualiter reficientis. 402.b
Præsentia Domini in Eucharistia per ineffabilem, atque inuisibilem gratiam. 408.a
Eucharistiæ virtus comparatur cum spiritu illo, seu genitali virtute, quæ corruptum granum resurgere facit. 428.b
Eucharistia nihil confert si sine fide percipiatur. 169 d
Eucharistiæ finis, & effectus præcipuus est alere animam non corpus, licet per instrumentum corporis sumatur. 372.a. 405.a.c.d.vide 165.b
Vnde dicitur cibus mentis, non ventris; cibus & potus spiritualis, cibus & potus animorum. 100.b.408.a. 625.a.650.d. 655.c.656.d.921.d
In Eucharistia applicantur Christi merita per modum cibi & potus, ad reficiendam & nutriendam animam, & præseruandam à morbis. 657.a
Eucharistiæ finis, est vnio nostra cum Christo, per affectus, & voluntatis confœderationem. 441.b.447.d
Vnde dicitur Sacramentum pacis & vnitatis. 699 a
Per hoc Sacramentum Christus nobis vnitur, non solùm per charitatem, sed etiam verè & corporaliter. 398.c
Per hoc Sacramentum Christus fecit, vt essemus vnum cum illo. 451.a
In hoc Sacramento significatur vnio Christi cum Ecclesia. 624.c.626.b.651.a
Eucharistiam sumentes participes fiunt mensę Domini, & fiũt socii Christi. 825.a
Duplex est effectus Eucharistiæ, interna refectio, & vnio fidelium inter se, & cum Christo. 665.a. vide expositionem illius loci 1. Corinth. 10. Vnum corpus, &c. in indice scripturarum.
Eucharistiæ finis est etiam commemoratio mortis Christi. quæ commemoratio fieri potest per repræsentationem, & significationem (quod fit consecrando, & offerendo Deo Eucharistiam) altero modo per memoriam & narrationem & hoc modo potest fieri commemoratio manducando, & bibendo corpus & sanguinem Domini. 696. c.d. 636.a.737.a.741 d. vide 23.a.25.b. 36.a. 48.c. 85. c. 87. c. & 171.a
Per Eucharistiam non solum commemoramus passionem Domini, sed accipimus pignus æternæ gloriæ. 437.a
Principaliter in Eucharistia repræsentatur corpus & sanguis Domini, secundariò autem populi. 444.b
Eucharistia non potest sumi nisi à baptizatis. 736.d. & non potest comedi vtiliter extra Ecclesiam. 737.d
Eucharistia est refectio, & viaticum peregrinantium ad veram patriam. 736.d
Eucharistiæ Sacramentum diuersum est à Sacramentis ceteris in fine, & effectu aliorum Sacramentorum. 653.a
Comedere Christi carnem quantum ad effectum & fructum & manere in ipso per fidem & charitatem idem est. 441.b
In Eucharistia repetitur significatio, & causalitas. 665.a
Per hoc Sacramentum quomodo terra dicatur fieri cœlum. 467.b

De vsu Eucharistiæ.

Id est, de communione sub vna, vel altera specie. vide etiam v. Communio, & ea quæ dicuntur. 397.a
Vsus primarius Sacramenti Eucharistiæ est ipsa communicatio, seu participatio Eucharistiæ. 594.d.604.b.c.d.605.a.658. a.698 b
Hæreticorum sententiæ habentur. 657.d
Totus Christus est sub vtraque specie. 659.b
Tota Sacramenti ratio in vna specie inuenitur. 664.a
Non maior vtilitas sumitur ex communione sub vtraque specie, quàm sub vna. 667.b
Non repugnare diuinis literis, seu cum Christi mandato communionem sub vna specie. 672.c
Soluuntur obiectiones ex Scriptura petitæ. 682 b. refelluntur obiectiones ex Patribus. 688.d. & obiectiones ex ratione. 695.d
Ecclesia iustis de caussis præcepit communionem sub vna specie. 698.a
Institutio huius Sacramenti non complectitur solùm essentiam Sacramenti, sed etiam vsum Sacramenti. 595.a
Apud veteres non fuisse alium Sacramenti vsum, quàm ad manducandum, vt volunt hæretici moderniores, falsum est. 604.c. vide alios vsus Eucharistiæ, etiam ad sanitatem corporalem impetrandam, & alia. 595.d
Eucharistiæ ritus apud Lutheranos & Caluinistas quis sit. 57.a.b
Eucharistia necessaria necessitate medii ad bene esse. 74.d
Eucharistia quo tempore cœperit frequentari. 34 c
Eucharistia qua de caussa repeti possit. 170.a
Eucharistiæ præcepti vis non consistit in modo sumendi, sed in ipsa re, quæ sumenda est. 369.b
Hoc præceptum ad solos adultos pertinet, qui quidem, aut re ipsa si possunt, aut saltem desiderio, tenentur hoc Sacramentum aliquando percipere. 365.c
Præceptum de Eucharistiæ sumptione ex illis verbis; Accipite, edite, &; Hoc facite, &c. licet non obliget omnes: tamen præceptum est, saltem quo iubebantur Apostoli tunc illam accipere, & etiam præceptum est, vt quando sumimus hoc, aut illo modo sumamus. 372 d. vide etiam 682.c
Eucharistiam sumere iubemur in memoriam Dominicæ passionis. 396.a. vide 25.b.35.d.85.c.87.c.172.b
Circa Sacramentum Eucharistiæ, multa Dominus per se non iussit, quæ postea per Apostolos iussit. 605.c
Eucharistiam an sumpserit Christus. 290.d
In Eucharistia, an aliquando sit propinatum venenum. 582.d. 583.a
Ex Eucharistię communicatione monentur fœminæ Christianæ, vt non nubant gentilibus Maritis. 429.b
Eucharistiæ loco dabatur catechumenis panis benedictus. 295.c

De veneratione Sacramenti Eucharistiæ.

Hæreses habentur. 371.& seq.
Christum in Eucharistia esse adorandum probatur. 700.b
Soluuntur obiectiones hæreticorum. 701.c. vide etiam. 841. c
Christo in Eucharistia existenti adsunt semper chori Angelorum. 412 a. in eaque Eucharistia colitur Christus. 461. c. d. & adoratur cultu latriæ. 606 b
Christo in Eucharistia existenti, non potest exhiberi obsequium, quale illi exhibuit Maria Magdalena. 407.d. vbi de suffitu, & auro in honorem, & cultum Eucharistiæ.
Eucharistiam cur tanto honore prosequimur, aquam verò baptismi non item, cùm vtrumque sit Sacramentum. 400.c
Eucharistiam simpliciter, & bona fide adorare debemus, & vt sic nullum est periculum idololatriæ. 702.a

De Eucharistia vt sacrificium est.

Vide v. Missæ sacrificium.

Eucharistia consideratur vt sacrificium, vt pignus diuini amoris, & vt Sacramentum. 664 b

Eucharistiæ etiam significatio triplex. 664 c
Eucharistia aliquo modo est holocaustum, aliquo modo hostia pacifica, aliquo modo hostia pro peccato. 667 a
Eucharistia est sacramentum, quatenus est signum externum & visibile inuisibilis gratiæ, & refectionis, quæ nobis confertur, dum Eucharistiam ritè sumimus, eadem est testamentum, quatenus est instrumentum publicum diuinæ voluntatis, & promissionis; eadem est victima & sacrificium quatenus Deo offertur. 781 a.b.c. vide etiam 371.d 372.d 373.a.b.656 a.b c.d
Eucharistia est sacrificium Religionis Christianæ. 540.b
Eucharistia vt sacrificium significat Christi passionem. 664.c.
Eucharistia vt sacrificium instituta est ad remissionem peccati. 797 b
Eucharistia necessariò Christi corpus re ipsa continet, vt possit verè, & propriè Deo Patri à nobis offerri, & proinde esse sacrificium verè & propriè dictum. 778 c
Eucharistia si nihil aliud esset, quàm Sacramentum, non prodesset nisi sumenti: at quia est etiam sacrificium, offertur etiam pro salute viuorum, & mortuorum. 774.b
Eucharistia instituta in cœna, celebratur in memoriam transitus Domini per passionem ad Patrem; & in memoriam nostræ liberationis de potestate Satanæ, quæ per ipsam Christi mortem facta est. 736.a.b.c.d
Eucharistia aliquando intelligitur per Pascha. 737 c
Eucharistiæ celebrationem Dominus subiunxit post cæremoniam Agni Paschalis. 736.c
Eucharistiæ consecratio, & oblatio est immolatio, per Agni Paschalis immolationem figurata. 736 c
Eucharistiæ sacrificium est verum, & proprium sacrificium in Ecclesia. 746 c 747.b.760.d
Eucharistiæ sacrificium, per sacrificia ouium, & boum aliquando intelligitur. 747.b
Eucharistiæ manducatio, quæ fit à sacerdote, vt est Sacramenti perceptio, illi soli prodest: vt autem sacrificii consummatio, prodest illis omnibus, pro quibus oblatum est sacrificium. 804.c
Eucharistiæ distributio post sacrum peractum, non est ita necessaria, vt non possit sacrificium Eucharistiæ sine hac dispensatione offerri. 820.& seq
In institutione Eucharistiæ Christus vt sacerdos egit, & verè sacrificauit. 722.c.& victima, quam nunc assiduè Christus offert; non est aliquid terrenum, sed aliquid cœleste, nimirum sacratissima Eucharistia. 734.a
Eucharistia est pignus amoris, quatenus significat, & exhibet Christum præsentem. 664 b
Pignus amoris erga sponsam Ecclesiam. 540 c. atque hæc satis de Eucharistia.

Eutyches.

Eutychetis hæreses. 491.b.512.a b.c.d 577.c 578.b

Exomologesis.

Exomologesis, confessio, est vel sola, vel cum adiunctis aliis Pœnitentiæ partibus. 1047.b.c

Exorcismus.

Exorcismus est adiuratio Dæmonum certis precibus facta vt recedant ab homine baptizando. 234. a.c. vide 192.a d. 194 b
Exorcismi ad quod genus cæremoniarum reuocentur. 192. b. c
Exorcismi habent spirituales effectus. 194
Exorcismi non gignunt fidem in infantibus, vt somniauit Lutherus. 252.d.255 c
Exorcizandi sunt paruuli ante baptismum. 194
Exorcizandi officium ordinarium in Ecclesia. 294.c

Expiatio.

Expiatio aquæ lustrationis, quæ fuerit. 120.a
Expiationes, & sacrificia pro peccato in veteri lege. 52.d

Exsufflatio.

Exsufflatio est cæremonia, quæ adhibetur catechumenis ante Baptismum. 295.a
Exsufflationis cæremonia vsus est Christus, cùm potestatem remittendi peccata Apostolis tribuit. 1032.a

Extensio.

Extensio, & coextensio. vide V. Locus. & V. Magnitudo.

F

S. Fabianus.

S. FAbianus Papa & Martyr apertè dicit, Christum ipsum instituisse, vt Chrisma conficeretur ex oleo admixto balsamo. 319. b defenditur idem sanctus à mendacio Martini Kemnitii. 326.c.d

Facere.

Facere aliquando accipitur pro sacrificare. 755.b

Facula.

Facula vna, quomodo posset illuminare totum mundum. 515.c

Festi dies.

Festi dies, & dies naturales, apud Hebræos diuerso modo considerantur. 612
Festi dies additi à synagoga, absque institutione diuina 196.a 208.a
Festus dies Azymorum vide V. Azyma, & V Pascha.
Festorum dierum translatio apud Hebræos an fieri potera 608.d.709.a.6 2.c
Festus dies Corporis Christi. 604.a.699.c 702 c.703.
Festus dies sanctorum Innocentium. 231
De diebus Festis fuerunt olim dissentiones in Ecclesia. 198 d.
Nouos dies Festos introducere licet Ecclesiæ, neque vlli inueniuntur in Testamento nouo ab ipso Christo instituti. v imperati. 702.
Die Festo solemni Hebræorum fuit occisus Christus. 611
Dies octauus in Festis quæ habent octauum, vocari posset die Festus secundo primus. 613.
Dies Pentecostes numerandi sunt, à primo die prophano po Festum primæ diei azymorum. 620.c.d.621

Fideles.

Fideles dicimur ab habitu fidei non ab actu. 257.
Fideles sunt vnum inter se per fidem. 400.
Fideles post baptismum propriè dici solent credentes. 104 b
Fidelibus tantùm notum est Sacramentum Eucharistiæ. 480.a

Fides.

Fides figurata per herbam hyssopi. 120
Fides longè aliter definita ab impio Luthero, quàm definit fuerit à S. Apostolo Paulo. 887
Fides in intellectu. 164.c 257.
Fides est lumen cordis. 258.
Fides est remedium ad salutem necessarium. 256
Fides non potest oriri in mente, nisi ex diuina reuelatione quæ quidem, aut immediatè fit à solo Deo, aut per organum verbi prædicati, aut lecti. 255
Fides cordis & confessio oris. 222
Fides ita est donum Dei, vt neque contritione quæ ex fide nascitur, neque vllo alio opere, tanquam ex merito possit acquiri. 88
Fides quamuis informis, donum Dei est; & est iustificationis initium, & iustitiæ fundamentum. 1002.
Fides informis si semper maneat informis, non prodest, qui non saluat: multum tamen prodest, si ei spes & charitas adiungantur. 1002.
Fides potest esse sine charitate, & proinde homo cum vera fide potest damnari. 266
Fides & dilectio inchoata, & pœnitentia saltem imperfecta sine affectu ad peccatum, requiritur ante baptismum aquæ, & ante martyrium. 231.b.232
Fides sola non operatur in martyrio, & pœnitentia. 234.
Fides paruulorum. vide V. Infans. & Fides adultorum. v. Adulti. 247
Fides actualis nulla in rigore necessaria est ad baptismum ne suscipientis, nec dantis nec offerentis. vide hæresim Lutheri requirentis actualem fidem in paruulis, qui baptizantur quæ confutatur variis in locis. 39.c.46.c 61.c 66.d.111.c 132.c.134 d. & præsertim. 43 a.45.c & seq.
Non tamen sine vlla fide iustificantur infantes. 256. c. sed in baptismo infunditur eis habitus fidei, spei, & charitatis 257 a. & fidei Sacramentum habent, licet non habeant fidem actualem, vnde fidei actualis & propriæ defectum, supplet Sacramentum. 248 b
Fidei Sacramentum dicitur baptismus. 480 c.c
Non dantur vlli noui motus, & inclinationes similes actibus fidei in baptismo paruulorum. 255.c
In fide Ecclesiæ baptizantur infantes. 258.b
Fides aliena, quid prosit infantibus. ibid.c
Fides in adultis requiritur vt dispositio ad Sacramentum fructuosè percipiendum in eorumque iustificatione. 66.c.108.c 109.a b.c 111.d.116 a.128 b.c.d. est etiam dispositio ad baptismum. 115.d
Fides & motus internus non efficiunt gratiam; sed ipsum Sacramentum vt instrumentum Dei, licet & fides & motus internus in adultis requisatur. 108. d. & sequent. & 120 a
Fides & Pœnitentia requiruntur in suscipiente Sacramenta, & qua de causa. 108.c.110.c.111.c
Fides & pœnitentia iustificant, vt dispositiones, vel vt causæ meritoriæ de congruo. 134.d
Fides non est pars pœnitentiæ, licet ad eam efficiendam necessario requiratur 948. & seq. vide etiam 90.4 b.c.d. 945 c.952. b.594 b.c.d
Fides & pœnitentia cooperantur ad impetrandam remissionem peccatorum. 1130.c
Fides suscipientis Sacramenta, & rectus vsus, colum. 6. 7.8 108.c
Fides Sacramenti cum voto eiusdem quando sufficit. 112

des cùm est perfecta & viua formaliter mundat. ibid.b
des & Sacramenta quomodo videantur paria. 134.c
des & probitas Ministri non requiritur, vt Sacramenta efficacia esse possint. 89.c.col.1.& seq.item 110 a
des & memoria baptismi susceptí, non dimittit peccata. 272.273.274.b
Quæ Fides requiratur in baptismo. 258.c
ides sine operibus quomodo prosit. 540.c
ides necessaria ad remissionem peccatorum obtinendam. 902 b
ides quæ per dilectionem operatur dicitur sola valere, quia sola perfectè iustificat,& saluat. 1003.a
ides quæ petit remissionem peccatorum,& inchoat iustificationem,aliquid valet. ibid.
ides dici potest manus nostra,& quomodo. 136.a
ides non dat virtutem mundandi elemento,sed solum dispositum subiectum. 66.b.76.b.109.a
ed verbum vt est res spiritualis, & sola Fide cognoscibilis dat virtutem elemento. 66.c
ides quem locum habeat in negotio iustificationis. 903.d
ine Fide non contigit iustificatio.256.c.911.a. Hæc propositio.Fides meretur iustificationem; ab Augustino retractata non fuit,vt quidam volunt. 996.b. meretur autem iustificationem de congruo. ibid.c
Fidei etiam quomodo tribuatur iustificatio. 980.d.993.b. vide etiam.6.b.7 a.b.c 8.a.10.d.108.c
Fidei actibus,cum speciali Dei auxilio factis mereri possumus aliquo modo remissionem peccatorum,& gratiam bene operandi. 995.d
Fides,qua quis certo credat sibi remissa esse peccata,ex Euangelio colligi non potest, cùm hoc nihil sit aliud quam figmentum Lutheri.904.d.vide quæ dicuntur 888.b. 898.b. & v. Certitudo.
Fides excitatur per verbum,per scripturam,& concionem.99.c.116 b.128.d
Fidei Catholicæ amplitudo & dignitas. 9.b
Fidei confessio distinguit populum Dei ab aliis. 102.b
Fidei dogmata quomodo examinanda. 88.d
Fidei verè caussa est,audire verbum Dei. 116.a
Fidei articuli in Symbolo Apostolorum. 176.c
Fidei professio exterior Deo placet. 200 d
Fidei externæ professiones sunt baptismus, & cœna Domini. 2.8 d
Fidei professio est vna ex cæremoniis, quæ fit catechumenis. 293.c
Fidei effectus initio Ecclesiæ erat operatio miraculorum:nunc tamen licet cessauerit ille effectus:non tamen fides est otiosa, & inanis, quia habet effectum suum principalem qui est viuificare. 307.b
Fidei confirmatio datur in Sacramento Confirmationis.305.b. 318.a c.319.b
Fidei contractus,vbi significatus. 413.c
Fidei nostræ mysteria, quæ Philosophi impossibilia iudicabãt, fideles veriſima esse credunt. 505.d
Fidei nostræ veritas,à quibus argumentis sumatur. 529.d.531. a.b.c
Fidei firmus assensus ad ea omnia, quæ Deus verbo suo reuelauit, pœnitentiam antecedere debet. 887. b. 891.a.895. a.
Fidei initium non est ex nobis. 996 c
Fidei vis maior infidelitate. 225.a
Fidei nihil tribuitur in scriptura, quod non tribuatur etiam Sacramentis. 120.d
Fidei omnia tribuunt Lutherani, & Caluinistæ, apud quos nihil est certius, & communius, quàm sola Fide sine Sacramentis, homines iustificari, vel illa sola immediatè apprehendi, & applicari hominibus gratiam iustificationis, quod principium sæpissimè ab ipsis inculcatur, & sæpissimè etiam refutatur. 44.a.74.d.75.79.77.115. b.116.& seq. 254.a.272.a. refelluntur ipsorum argumenta ex scripturis. 150.a.ex Patribus.132 a.ex ratione. 134.b.135.c,vsque ad fin. cap.
Fidem autem istam secundum ipsos alunt, atque excitant Sacramenta, quæ etiam secundum eosdem non sunt veræ caussæ gratiæ, iustificationis, & remissionis peccatorum; nisi quatenus excitant istam Fidem, vel obiectiuè mouent ad Fidem apprehendentem Christi iustitiam, & Dei beneuolentiam istæ hæreles & haeentur,& refelluntur. a.43. vsque ad 47.74 c. 112.b. & 114. d. vide etiam 116.a.117. b. 118.c.121.d.vsque ad 126.b. vide præsertim.126.c. vsque ad 130
Fidem autem solam in particulari dicunt esse dispositionem ad Sacramentum Eucharistiæ dignè sumendum, & nihil aliud requiri. 647. c. & seq. 653. vide quæ dicuntur contra hoc. 655
Item Fidei excitandæ instrumentum præter baptismum, & verbum Dei,volunt esse Eucharistiam passim refellitur hæc ipsorum cantilena,vide 425.a.b.644 a.& toto libro secundo de Eucharistia. & nullum alium fructum requirunt in Sacramentis,præter istam excitationẽ,vel confirmationem Fidei. 667.d.& 701.d
Item per Fidei excitationem quæ fit in concionibus volunt remitti peccata.915.a.vide etiam contra hoc, quæ dicuntur vbi de Absolutione.
Fidem nos simpliciter à Contritione separare, atque adeò excludere à Sacramento Pœnitentiæ, falsissimè hanc calumniam nobis imponunt Lutherani, & alii. 887. d. 892. a. 893.b
Fidem proponentis auctoritas,miraculis confirmatur. 37.b
Fidem non posse consistere cum vllo peccato mortali, & contra peccata destruere Fidem, similiter posse hominem, dum peccat, retinere Fidem, & per hoc non amittere gratiam etiam præsentem,sunt variæ hæreses quæ confutantur. 265. b. c d
Fide simpliciter caret, qui in vno articulo hæreticus est. 175.d
Fide nisi recipiantur nostra Sacramenta, non potest impleri eorum promissio. 152.c
Fide sola percipere corpus Domini in Eucharistia an prosit 540.c vide 368.a.408.b
Fide illustrante credimus Christum Dominum in Eucharistia. 389.d.478.a 480.a
Fide & intelligentia,à Deo inspirata, debent accipi verba explicantia,& tradentia res diuinas. 410.c
Falsum est quod Kemnitius asserit,nihil esse pro articulo Fidei proponendum, quod non ex manifestis scripturis probari possit. 573.b
Multis mysteriis Fidei hoc est commune, vt tantùm habeamus ex scripturis esse aliquid, & tamen ignoremus modum 106.b.441.b vide præsertim. 138.a.b.c.d
Sine Fide virtutum opera,an censeantur bona. 403 a
Ex Fide ponderantur Sacramenta vetera. 143.b.147.a.& quomodo veteres Patres fuerunt iustificati. 143.c.144.d.152.c
Ad Fidei exercitium valent cæremoniæ Ecclesiasticæ. 199.c
Ad Fidem pertinet,infantes posse baptizari, 247.b
Ad Fidem solùm obligari Christianos,& in hoc esse summam libertatis Euangelicæ,est hæresis Lutheri. 266.d.267.a
Ad Fidem confirmandam rerum inuisibilium, satis est si externum signum verè percipiatur, etiamsi non sequatur effectus eius signi, vt est res naturalis, explicatur exemplo, 576 b
Ad Fidem prima vocatio. 655.d
Per Fidem etiam homo generatur spiritualiter. 173.a
Per Fidem & Charitatem Deus in nobis habitat. 258.a
Per Fidem manducauerunt Christum Patres veteres. 359. a. 360 d
Per Fidem recipi eundem fructum, ex solo Symbolo Eucharistiæ contra hæreticos negatur. 539.b
Operatio qua mentes nostræ excitantur ad Fidem, in mentibus nostris est. 475.c
Initiatio quædam Fidei, non est ratio, cur baptismus repeti non possit. 170.c

Fiducia.

Fiduciam sanctorum fidelium esse Deo honorificam, & cuius generis illa sit. 1212.c.d

Figura.

Figuram corporis sui, quomodo dicatur Christus dedisse. 431.d
Figuram impiere,non est illud ipsum quod lex præscribit agere,sed aliquid aliud ei substituere excellentius,ad quod significandum figura illa præcessit. 737.a
Figuræ necessario inferiores esse debent rebus figuratis. 535. b.
Figuræ variis modis per Scripturas possunt explicari. 739.c
Figuræ ac typi aliarum rerum Sacramenta dici possunt largo modo. 180.c
Figuræ,siue signa,& verba, nullam vim naturalem habent aliquid efficiendi. 67.d
Figuræ non quælibet dicuntur antitypa, sed illæ tantum, quæ nihil ferè differunt à veritate. 457.d.458.d.vide 23.a
Figuras impleuit Christus. 432.b.c.& seq.672.d
In Figura omnia contingebant Iudæis. 30.a.117.c 673.a
Ex Figuris dogmata fabricari possunt; quando ex scripturis iuxta communem Patrum consensum intellectis, colligitur explicatio. 730.c
Per Figuras & typos externos legis,sæpissimè in scriptura describuntur res futuræ, & quando,& quomodo. 747.b

Figuratum.

Figurata verba,vbi locum non habent. 371.c.& seq.
Figurata testimonia scripturæ, quia possunt variis modis exponi, non faciunt fidem, nisi ex alio loco scripturæ certò constet,quemadmodum sint accipienda. 739.c

Figuratè quomodo corpus Christi manducari dicitur. 367. c.
Figuratum figuræ respondere debet. 672.d

Filius Dei.

Vide v. Christus.

Filius Dei quomodo vocetur repræsentator. 430.b
Filius Dei est in Patre naturaliter per diuinitatem. 449.d.450. a.b.c.d
Filius Dei secundum Spiritum viuit propter Patrem, quia vita Patris quæ Spiritus est, verè tribuitur Filio. 449.d
Filius Dei dedit nobis eundem honorem, quem habet ipse à Patre, hoc modo, quia fecit vt essemus vnum cum illo, per mysterium Eucharistiæ, sicut ipse est vnum cum Patre. 451.a
Filii Diuinitas quomodo oppugnata ab Arrianis. 542.c
Filium Dei ex Patre generari, sine vlla paternæ substantiæ diminutione, quomodo probet Hilarius. 520.b
Ad Filium Dei diriguntur quædam collectæ in Missa. 848. a.

Filius.

Filii Christi fiunt per baptismum. 224 b
Filii Abrahæ qui dicantur. ibid.b
Filii iræ qui dicantur. ibid.a
Filii Christianorum non nascuntur liberi à reatu peccati originalis, atque adeo sancti, neque possunt saluari sine baptismo 221 b.222.c.226 b.c.d. vide responsiones ad argumenta aduersariorum. 224.a.225.a.226.b
Filii qui nascũtur ex coniugio inter fidelem & infidelem, quomodo sancti dici possunt. 225.b.c
Filii licet Patri obedientiam, & reuerentiam debeant; tamen quando vsum liberi arbitrii habent liberi sunt, & sui iuris, non minus, quàm Pater in iis, quæ ad statum vitæ pertinent. 1368 d
Filii peccant quando sine iusta, & rationabili causa parentibus inscijs, vel inuitis matrimonia contrahunt. 1369.c
Filii debent obedire parentibus per omnia, etiam in contrahendo coniugio, si iustè, & secundùm Deum præcipiant, & ideo qui id non faciunt, peccant, sed non continuò Matrimonium est irritum. ibid.a.& 1373 a.b
Tribus modis potest intelligi, vt Pater dicatur filium cogere ad Matrimonium. 1370 a
Filiorum mors quantopere sentiatur à parẽtibus. 986.a.960.a
Filiorum coniugia ad parentum prouidentiam maximè pertinent. 1370 b 1371.1372
Pater irritare potest vota filiæ, quæ in domo parentum habitat, & adhuc est in ætate puellari. 1373.c.d
Filiorum consensus, etiamsi solus sit, ad Matrimonium firmum ac ratum efficiendum sufficit; nec potest à parentibus vel Magistratu eiusmodi Matrimonium irritari. 1368.c
Filios Dei per gratiam nos facit vera Pœnitentia. 272.d item charitas. 999.b.& hac de causa discernuntur Filii Dei à filiis diaboli. 999.a
Filios suos aliis nutriendos, multæ matres dederunt. 465. c.
Filios non solum procreare, sed etiam educare, & instituere ad Matrimonium pertinet. 1295.b
Filios spirituales, semper Christus & Ecclesia per Baptismum gignunt, per Eucharistiam nutriunt, & per confessionem roborant. 1295 c

Finis.

Finis solus quando sit causa iusta concedendi indulgentias sine mediis, id est, sine opere iniuncto. 1182.a

Flagella

Flagella diuinitus immissa, si æquo animo tolerentur, non parum valent ad satisfactionem. 1123.b

Flagellatio.

Flagellatio, & percussio sui in pœnitentiam, laudatur. 1101. c.

Fœmina

Fœminæ Christianæ, qua ratione admonitæ, ne nuberent Gentilibus Maritis. 429.b
Fœminis in casu necessitatis baptizare licet. 236. d. 239. c. d. 240.a.b.c

Forma.

Forma sacramentalis sex modis variari potest. 70.d
Forma vltima imprimitur à primo agente. 332.c.d
Forma substantialis introducitur dispositionibus præmissis. 582.c.d
Vltima dispositio ad formas naturales, natura tantùm præcedit ipsas formas. 1001.a
Formæ solius mutatio dicitur à Græcis μεταμόρφωσις. 573 a
Formam panis, nonnulli imperiti acceperunt æternam figuram. 548.d
Formæ singulorum Sacramentorum habentur vbi agitur de singulis Sacramentis.
Formæ verborum nunquam Sacramentum irritum reddunt, nisi re vera desit integritas substantialis: tamen aliunde potest contingere, vt cum sola corruptione accidentali non perficiatur Sacramentum, si is qui accidentaliter mutat formam velit introducere nouum ritum. 71
Formas substantiales separatas, ponentes, reprehenduntur a Aristotele. 584.
Formis Sacramentorum non ita aptè tribui solet nomen Sacramenti, quam materiæ, licet forma aut sola, aut præcipuum efficiendi contineat. 911.
A Forma res vnaquæque accipit esse, & nomen. 548.

Fornicatio.

Fornicatio quædam spiritualis dicitur idololatria. 1330.b.1335 a.1356 c
Ex fornicatione affinitas contrahitur. 1422
Ex causa fornicationis separari potest vxor à viro quoad thorum, & cohabitationem tantum. 1337.
Ex causa fornicationis vxorem posse dimitti; duabus de causis Christus dixit. 1339 b.c
Iis qui fornicationis periculum timent, & liberi sunt, dicit Paulus, vt vnusquisque vxorem suam habeat. 1364
Ob Fornicationem spiritualem, videlicet infidelitatem, solutur coniugium inter infideles contractum, quando alter conuertitur ad fidem, quia coniugium illud Sacramentum non erat. 1356

Fractio.

Fractio panis habetur sæpe in scriptura. 674.d 675.a. 684 686.d.690 822.c.838.a
Fractio hostiæ ad distribuendum, & ad significandum ordinatur. 816
Fractio Sacramenti ad essentiam sacrificii Missæ non pertinet, sed solùm ad integritatem. 791. b. Item cæremoni 842 a
In Fractione non consistit Sacramentum Eucharistiæ. 593. d.596.a.b. c
Frangere est dare iuxta morem scripturæ. 381. d. vide etiam 398.a.420.a
Frangi dicitur corpus Christi in Eucharistia, ratione specierum. 756.d.757.b.872
Fregit panem Dominus vel ante consecrationem, vel statim à consecratione. 789

Frater.

Frater à Fratre cur non distet longius in ordine cognationis transuerso, quàm filius à patre in ordine recto. 1398
Fratris ad Fratrem non esse transitũ per patrem in linea transuersa cognationis, & quomodo eorum distantia sit cognoscenda. ibi

Frons.

Frons est locus pudoris. Ideo datur signaculum crucis in Fronte in Sacramento Confirmationis, vt non erubescamus Dominum confiteri. 323. vide etiam. 308.b.312 b 318 327.d.328.a
Frontis Chrismatio, an sit loco impositionis manuum Apostolorum. 727.a.b.c.
In Fronte perficitur Confirmatio. 302.a.328

Furtum.

Furtum semper est malum, excepta vltima necessitate. 1400.d

G

Galata.

GAlatæ defecerunt à fide semel accepta. 927.

Gehenna.

Gehennæ timor, quàm bonus, & vtilis. 1017. d. vsque ad finem cap.
Gehennæ pœna complectitur pœnam damni, pœnam sensus vtriusque æternitatem. 1089.

Generatio.

Generatio corporalis & spiritualis. 173.
Generatio distinguitur ab alteratione, augmentatione, latione, & creatione. 587.

Gentiles.

Gentiles quomodo dicantur fuisse sine Deo, sine Christo, sine spe, & sine promissionibus. 155
Gentiles viri sancti ante Christi aduentum pauciissimi erant 746.a. vide 145.b 155 c
Gentiles, quænam obijciebant Christianis. 186. d. 422. a 423.b
Gentiles non putabant corpora post resurrectionem supra aërem ascensura. 525
Gentiles cognouerunt Deum, sed non sicut Deum glorificauerunt. 746.
Gentes contraxerunt coniugia in gradibus prohibitis. 1408
Gentes omnes naturaliter abhorrent à coniugijs iure naturæ prohibitis 1400.b.& seq. vide hos gradus. 1412.a.& seq
Gentiles consueuerant ad aras Idolorum discumbere, & etiam de reliquijs immolatorum domi suæ conuiuium instruere 791.c

entiles ne noſtris ſacris intereſſent cauebant olim Chriſtiani. 771.d
entiles Monogamiam coluerunt. 1359.a
entes omnes cum in vno aliquo principio conueniunt, id ſine dubio, non ex corruptione naturæ, ſed ex bono naturæ, id eſt ex eo lumine prodit, quod Deus illi inſeruit. 775.b
Gentilium ſacra irridentur. 19.a
Gentium vocatio ad fidem. 177.a
Gentilium cęremoniæ mirum in modum differebant à noſtris. 202.a
Gentilium Eccleſiæ figuram geſſit Magdalena. 413.b
Gentilium Idolis cur conueniat habitare in templis manufactis. 414.a
Gentilium conuerſiones factæ à ſuis Magis non erant veræ. 554.b
Gentilium idololatrarum ſacrificia immunda. 746.a
Gentilium menſa, Dæmoniorum menſa vocatur. 762.b. vide etiam. 760.c
Gentilium Matrimonium ſunt vera, & legitima, & remoto Sacramento, paria ſunt cum Matrimoniis fidelium, ſunt enim tantum cõtractus ciuilis, & in officium naturæ. 1292.d. 1294.c 1299.a. 1356.a
Gentilium coniugia cum fidelibus. 225.b.c.d. 429.b
Gentium ſuperſtitiones puniuntur à Deo leonibus. 231.a
Gentilibus data lex abſtinendi à ſanguine & ſuffocato. 197.b
Gẽtilibus omnibus Polygamia prohibita eſt ſaltem poſt Chriſti aduentum. 1334.a
Cum Gentilibus Matrimonia iungere non licet fidelibus 1384.b. & quo iure ſint irrita ſi iungantur, & aliqua exempla Teſtamenti veteris. 1385.c. 1387.a. 1388.b
Gentilium ſacrificiis conatus eſt Apoſtolus auertere Corinthios. 399.a
Ad Gentilium menſam communem permittebat Paulus fidelibus accedere; non autem ad mentam dæmoniorum, & ad eſum idolothytorum. 762.b
Apud Gentiles extant ſatisfactionis veſtigia. 1122.c
Apud Gentiles duo genera vxorum. 1330.c
Apud Gentiles nulla fiebant repudia. 1351.d

Gloria, &c.

De hymno Angelico: Gloria in excelſis. 846.b
De verſiculo, Gloria Patri, & Filio, &c. 845.b

Graduale.

Graduale cur ſic dicatur in Miſſa. 848.d

Gradus.

Gradus coniugii quinam ſint iure naturæ prohibiti. 1414.c
Gradu eo inter ſe coniungi, vel diſtare perſonas in ordine tranſuerſo cognationis, quo ſtipite coniunguntur, vel ab eo diſtant, & ſi inæqualiter à ſtipite diſtent, tunc eo gradu inter ſe diſtabunt, quo diſtat à ſtipite ille, qui eſt remotior. 1390.c.d
Perſona remotior à ſtipite in linea tranſuerſa cognationis diſtat æqualiter ab omnibus perſonis alterius lateris, perſona verò propinquior inæqualiter. 1399.c

Gratia.

Gratia propria eſt Teſtamenti noui. 966.c
Gratia Dei multiplex. 1106.c.d. 1138.d
Gratia Dei vocatur vita æterna. 1127.b
Gratia opponitur propriè illis tantùm operibus, quæ ex propriis viribus liberi arbitrii fiunt. 1129.b
Gratia Dei dicitur hæreditas. 656.c
Gratia iuſtificans comparatur oleo. 166.a
Gratia iuſtificans non propriè creatur; ſed educitur de potentia obedientiali. 140.a.b
Gratia & virtus Sacramentorum. 12.c
Gratia iuſtificans vt præſens demonſtratur in Sacramentis. 23.a. 42.a
Atque hæc ſola per Sacramentum nouæ legis eſſentialiter ſignificatur. 23.c
Quæ Gratia requiratur vt nobis profint Sacramenta. colum. 6.a.b.c
Gratia quæ datur per Sacramenta à ſolo Deo eſt. 73.c
Gratia quæ datur per Sacramenta, imputanda eſt virtuti ipſorum Sacramentorum, & inſtitutioni Chriſti. col. 5 b. 76.b
Gratia diſtinguenda eſt à charactere inter effectus Sacramenti. 92.b
Gratia & iuſtitia ad nos venit per Sacramenta tanquam per manus, ſed diuerſo modo. 136.a
Gratia prima non poteſt conferri alteri certò & infallibiliter ex meritis vnius. 157.a
Gratia eſt effectus principalis Sacramentorum. 166.a. 170.c. 667.d. 699.a
Gratia Martyris qualis ſit. 231.c.d
Gratia plus poteſt, quàm culpa. 243.d
Gratia iuſtificationis aut eſt charitas cum fide & ſpe, aut quædam alia qualitas cum qua infallibiliter coniunctæ ſunt tres illæ virtutes. 258.a
Gratia Baptiſmi. 267.d. vide V. Baptiſmus, vbi de effectibus.
Gratia Spiritus ſancti, per manus impoſitionem & vnctionem Chriſmatis 303.b. 328.c. vide v. Confirmatio, vel manus impoſitio.
Gratia iuſtificans eſt effectus carnis Chriſti ſpiritualiter reficientis. 402.c
Gratia per Baptiſmum acquiſita, per Euchariſtiam conſeruatur. 540.a
Gratia non datur ſecundum noſtra merita. 995.d
Gratia dilectionis, per quam homo vitare poteſt omnia peccata mortalia, ſiue omnia mandata ſeruare, non præcedit, ſed ſimul infunditur cum remiſſione peccatorum. 1003.c
De Gratiæ conſequutione dubitamus ob noſtram indiſpoſitionem. col. 5.c
Gratiæ promiſſio in Sacramentis. 34.d. 35.a
Gratiæ promiſſionem non obſignat Sacramentum inſtar ſigilli, neque confirmat inſtar miraculi ad excitandam & alendam fidem iuſtificantem. 36. vſque ad 39. contra Kemnitium.
Gratiæ prædeſtinationis promiſſio non rectè ponitur in definitione Sacramenti à Caluino. 44.d
Gratiæ ſignum, & cauſſa eſt Sacramentum. 84.a
Et quæ cauſſa, phyſica ne an moralis. 137.d. 138.a. & ſeq. vide etiam 107.a 108.c. & vbicumque tribuimus Sacramentis veram efficientiam, infrà vbi de efficientia Sacramentorum.
Quod conferant Gratiam ex opere operato. 115. vſque ad 141. vide opus operatum. & 107.c.d. 108.a.b
An Sacramentum conferat primam Gratiam. 108.a
Gratia alia eſt quæ datur ob diſpoſitionem, alia quæ datur ex vi Sacramenti. 110.c. 134.d
Gratiæ oblatio non fuit eadem in baptiſmo Ioannis & Chriſti. 881.a. 888.c
Gratiæ cauſſa interius nos reficientis, non poteſt eſſe actio noſtra, ſed eſſe debet actio Dei per Miniſtrum Eccleſiaſticum. 605.b
Gratiæ quilibet gradus ſufficit ad implenda mandata. 667.c
Gratia opponitur meritum ex iuſtitia. 996.c
Gratiam in Sacramentis vt in vaſis contineri, quomodo intelligendum. 9.c. 12.b
Gratiam ſignificare aliis dandam, non eſt Sacramenti vt Sacramentum eſt, ſed vt typus rei futuræ. 29.b
Gratiam non efficiunt fides, & motus internus, ſed ipſum Sacramentum, vt inſtrumentum Dei, licet & fides, & motus internus requiratur in adultis. 108.b.c. 107.a.b.c. 154.d
Gratiam quomodo habuerunt veteres Patres. 143.b
Gratiam infundendo, Deus hominem diligit, & diligendo facit bonum. 169.b
Gratiam dari ſecundum noſtra merita, fuit hæreſis Pelagiana. 968.d
Quòd Gratiam propriis meritis acquiri dicamus, ſæpe nobis falſiſsimè imponunt hæretici. 886.a. 890.b
Gratiæ gratis datæ in peccatoribus interdum inueniuntur. 91.b. 305.b
Gratiarum actio Deo debita ob eius beneficia. 86.d
Pro Gratiarum actione, erant hoſtiæ in Teſtamento veteri. 795.a. 799.a. & nunc eſt noſtrum ſacrificium Miſſæ. 796.a. vide etiam 799.a. 806.a. 813.b
Gratias agere & benedicere, an idem ſit. 376.a
Gratias agere Chriſtus non conſueuerat, niſi cùm aliquid magnum facturus eſſet, & quando gratias egerit. 377.a
Ad Gratiam, in homine eſt capacitas naturalis. 140.b
Ad Gratiam poteſt homo redire per veram pœnitentiam. 273.a. 276.c
Ad Gratiam Dei diſponi debemus per contrariam actionem voluntatis quam habuimus in peccato. 984.b
Ad Gratiam vltima diſpoſitio eſt dilectio Dei ſuper omnia, quæ natura tantùm præcedit ipſam gratiam. 1001.a
Per Gratiam Deus inhabitat in multis qui eum non norunt, vt ſunt infantes baptizati. 250.c
Sine Gratia & ſpeciali Dei auxilio, Contritio haberi non poteſt. 968.d
A Gratia excidere non poſſe hominem ſemel verè iuſtificatum fuit hæreſis Caluini, quæ breuiter refutatur. 264.c
Gratia Dei quomodo intelligatur includi in litteris Pontificis, ſiue in plumbo, & membrana. 1205.a.b
Gratiæ ſtatus requiritur eo tempore quo percipitur Indulgentia, & quare. 1183.d. & ſeq.

Graue.

Vt graue non ponderet, Deus efficere poteſt. 518.a.b.c.d

Græci.

Græci idem ſemper ſenſerunt cum Latinis de numero Sacramentorum. 182.b
Græci rectè faciunt cùm Græca lingua vtuntur in adminiſtratione Sacramentorum. 201.d. vide 818.b

Græci nunquam à Latinis dissenserunt de veritate corporis Domini in Eucharistia. 531.a b.c d

Græci conueniunt cum Latinis in veritate transubstantiationis. 567.b.569. b.c.d. sed quæstio est de verbis quibus fiat illa ineffabilis mutatio. 569.b

Græci contendunt non solùm verbis institutionis, & consecrationis Eucharistiæ; sed quibusdam aliis precibus confici Sacramentum.628.d.refelluntur.63..b 633.b.c.d. & sequent. 636.b

Quæ sint illa verba, vel illæ preces. 628.d.634.a.635.d. & præsertim. 636.c.d

Græci vna oratione vtramque speciem consecrant. 635.d

Græci fatentur Christum consecrasse Eucharistiam illis verbis: Hoc est corpus meum, sine aliis precibus. 636.a

Græci reliquias Eucharistiæ dabant innocentibus pueris manducandas. 603.c

Græci vsque ad hunc diem seruant Eucharistiam ad integrum annum. 676.d

Græci reprehenduntur, quod sacrificium Missę ex præsanctificatis celebrabant. 603.d.vide etiam 607.c

Græcorum forma in Baptismo exponitur. 72.c.217.a

Græcorum & Latinorum controuersia, sit ne azymo pane an fermentato Sacramentum Eucharistię conficiendum 607.a & seq.eorum sententia de fermentato refertur. 607.d. & refellitur.610.a.simul cum argumentis. 614.c

Græcorum mos vt verba Domini: Hoc est corpus meum, & Hic est sanguis meus, &c.alta voce proferantur, & populus ad vtraque respondeat, Amen: & Diaconus demonstret populo oblata. 631 c.830.d

Ex his ritibus declaratur apud Græcos consecrari panem & vinum per sola verba Dominica, licet contrarium sentiant aliqui ipsorum doctores. 632.d

Græcorum Liturgia vide v.Liturgia.

Græcorum voces in nostra Missa quæ sint. 845.d

Græcorum Liturgiæ antiquiores an habeant nomen Papæ. 858.a

Græcis falsò imponitur, quod solo vino vtantur in Sacramento altaris. 623 c.624 c

Græcis solemne est primam syllabam producere cum tres breues in aliqua voce occurrunt. 909.a

Græcos non solere confiteri peccata nisi soli Deo, falsum est. 1045.c.d

Vsus confessionis priuatæ in Ecclesia Græca. 1076.c

Græcos non habuisse vsum vnctionis sacerdotalis vsque ad annum M.CC. mendacium est: hanc tamen cæremoniam aliquando neglexerunt. 1283.a

Græcos consentire nobiscum de veritate Sacramenti Matrimonii. 1296.b

Idem tamen in caussa adulterii Matrimonia malè dissoluunt quoad vinculum. 1341.b

Apud Græcos communio præsanctificatorum fiebat in tota quadragesima excepto die Dominico,& Sabbatho. 679.a

Idem post annum communicare solti. 822.b.825.d

Gregorius.

S.Gregorius Papa fuit vltimus eorum, qui ad canonem aliquid adiunxerunt. 853.c

Gregorii locus corruptus lib.3 epist.26. vbi dicit se permittere vt baptizandos vngant: vult dicere vt baptizatos vulgant. 331.c

Gregorio apparuit Christus. 508.c

Gregorii Nazianzeni consilium, quòd Baptismus parunlorum differri debeat vsque ad triennium, non est probatum aliis Patribus. 247.d

Gutta.

Gutta vna sanguinis Christi verbo vniti, sufficiens fuit toti mundo reconciliando. 1160.a

H

Habitatio.

HAbitare significat indigentiam loci. 414.a

Hæreditas.

Hæreditas Christi dicuntur eius merita,& gratia Dei. 656 c

Hæreditas Christi nobis relicta, est corpus & sanguis ipsius. 696.a

Hæreses.

Hæresis conditio primaria est nouitas doctrinæ,& hęc quibus coniecturis conuincatur. 529.d

Hæreses quare diu durare non possunt. 176 b

Hæreses inter opera carnis numerantur. 411.c

Hæreticæ fraudes. 676.b c.d

Hæresis Lutheranorum circa Iustificationem in quo consistat, & cur ipsi negent epistolas Iudæ & Iacobi esse authenticas. 1219.c

Hæresum caussæ quæ extiterint. 1198.c

Hæretici.

Hæretici sunt falsi Prophetæ. 88.d

Hæretici verè caro sunt, & nolunt subijcere iudicium suum verbo Dei. 411 c

Hæretici humana ratione omnia metiuntur, & nihil volut credere, nisi quod intelligunt.ibid.vel quod in diuinis litteris continetur. 523.a.524.a.& 641

Hæretici tanquam indigna & stulta omnia nostra mysteria irriserunt. 541. b. illis applicatur Domini dictum: Erratis non scientes scripturam,&c. ibid.c.& alia 542

Hæretici qua ratione ad conuersionem inducuntur. 928.a

Hæretici non habent remissionem peccatorum formaliter:habent tamen ministerialiter. 92

Hæretici an verè baptizent,fuit olim dissentio.vide v.Baptismus,& v.Cyprianus,& v Sacramentum. 198

Hæretici distinguuntur à Catholicis cæremoniis. 200

Hæretici possunt oleum consecrare, si habent veram ordinationem. 322

Hæretici quare offerre Deo non possint oblationem cum gratiarum actione. 425

Hæretici sacrificium de Ecclesia tollere cupiunt diabolo id eis suggerente. 777

Hæretici,præsertim Lutherani, audire cupiunt, pœnitentia agi suauiter,dormiendo & potando. 1023

Hæretici non sunt quicumque errant in fidei doctrina, sed qui pertinaciam ad errorem adiungunt. 1359

Hæretici qui sunt in articulo,fide simpliciter carent. 275

Hæreticorum doctrina recens & hoc seculo nata. 9

Hæreticorum Sacramenta ab illis collata an rata sint. 10.a seq.

Hæreticorum reconciliatio per manus impositionem. 316

Hæreticorum frons,non est frons. 447

Hæreticis facile est sine teste quidlibet asserere, & procliue, familiare illis est,mentiri. 890

Hæreticos committere peccatum in Spiritum sanctum credibile est. 1014

Cum Hæreticis contrahere Matrimonia non licet: si tamen contrahantur irrita non sunt. 1383.d.& seq.1387.b.c

Apud Hæreticos non potest esse vera Ecclesia. 176.a.645

Hebræi.

Hebræi tres habent voces, quibus Sacramenta sua significare solent. 18

Hebręi veteres quomodo iustificabantur. 144

Hebræi non habent genus neutrum,nec in pronominibus, neque in nominibus. 385

Hebræi habuerunt baptismum in ænigmate, dum transiere mare rubrum. 433

Hebræi non erant præcipuè solliciti de cruce, sed de morte Christi in genere. 611.

Hebræi mortem intulerunt Christo in die festo. ibid. d. 615.a

Hebræi reprehenduntur,quod pro Deo,Idola colebant,& pro azymis fermentum offerebant. 615.

Hebræi cùm Agnum immolabant luna 14. ad vesperam, obscuritatem suam prophetabant. 616

Hebręi vt plurimum simplicem coniunctionem ponunt cui tamen subintelligant negationem precedentem. 683

Hebræi valde se offerebant ad sacerdotium Aaronicum. 729.

Hebręi non erant capaces mysterij Eucharistię. ideo alius ad illos scribens,non memmit oblationis panis,& vini. 729.d

Hebræi quo genere honoris,& cultus Deum colebant. 777

Hebræi consecrabantur Deo per Circuncisionem. 29.

Hebræi tanquam paruuli sub elementis mundi seruientes. 146 a

Hebræi præstabant gentibus incircuncisis,quod illi habuerit Dei legem,& oracula. 145

Hebræi quomodo manducarunt eandem escam, & biberunt eundem potum. 157.158.160.a.356.b.415 a.484.b.& 710

Hebręi & Turcæ baptizare possent in casu necessitatis. 88

Hebræi, sine vera fide, & deuotione, sæpe signo crucis adiuti sunt. 196

Hebræi obligabantur ad legem veterem, vsque ad publicam promulgationem Euangelii,licet simpliciter lex vetus cessauerit in morte Christi. 228.c.1348

Hebræi quare ad memoriam reuocabant exitum ab Ægypto quando redibant ad pœnitentiam. 274

Hebræi omnia nostra mysteria irriserunt. 541.

Hebręi & Pagani, quid ridebant in Christiana Religione 542.a

Hebræi salutando dicebant: Dominus tecum,aut vobiscum. 546.c

Hebræi solebant inungere corpora mortuorum. 1261

Hebræi tenebantur instituere filios suos in fide & religione Dei. 1298

Hebræorum baptisma verè tollebant sordes carnis. 118

Hebræorum sacrificia significabant Christi mortem. 171

Hebręorum synagoga cæremonias,&dies festos instituit,quos Deus non instituerat. 197.

Hebræorum & Christianorum discrimen quoad cæremonias attinet. 206 a.b

Hebræorum cœtus dicitur synagoga, quæ tamen erat vera Ecclesia antequam Christum negaret. 215.a
Hebræorum infantes qui ante octauum diem moriebantur, an haberent aliquod remedium. 226.b
Hebræorum testimonia de veritate, tempore & duratione nostri sacrificii Missæ. 729.a.733.a
Hebræorum mensa cum mensa Domini, & eorum sacrificia, cum sacrificio Eucharistiæ, quantum differant. 771.a.b.c.d
Hebræorum populus habuit sacrificia propriè dicta. 777.b
Hebræorum consuetudo de sacrificiis pro mortuis offerendis. 807.c
Hebræorum cæremoniæ, quædam ipsorum propriæ, quædam communes cum Gentilibus. 843.a
Hebræorum consuetudo confitendi peccatum in specie, & cum suis circunstantiis. 1037.a
Hebræorum connubia cum Christianis prohibentur. 1384.d. 1385.a
Hebræorum lex non erat necessaria omnibus, multique inter Gentes saluari poterant, dum lex vigeret. 1387.c
Hebræorum exempla, qui Matrimonia iunxerunt cum Gentilibus. 1386.1387
Hebræorum Sacramenta qualia 29.c.d. & 53.a. eorum res non debent conferri cum nostris, vt imago picta cum homine viuo, sed vt viri paruuli conferuntur cum viris perfectis. 30.c
Hebræis quomodo contingebant omnia in figura. ibid.a
Hebræis circuncisio est quidem signum quoddam, non autem signaculum iustitiæ fidei, vt fuit Abrahamo. 48.a
Hebræis data circuncisio vt discernerentur ab aliis. 149.a. & seq 166.d
Hebræis erant Samaritani vt hæretici. 91.a
Hebræis dabatur Christi corpus in figura, nobis autem in veritate 452.d. vide V. Manna.
Hebræis non licitum interficere quemquam in die festo & licuit illis alio tempore blasphemos occidere. 611.a
Hebræis, & omnibus Gentibus fuit olim concessa dispensatio de pluritate vxorum simul. 1295.b.1314.a
Hebræis fuit concessum repudium, quo vinculum Matrimonii soluebant: sed postea à Domino apertissimè fuit reuocatum. 1361.c.& seq.
Hebræis connubia cum Gentilibus prohibebantur. 1387.a. 1388.b
Hebræis non fuit admodum restringenda lex coniugii. 1419.c.
Mul.a in Hebræis tollerari poterant, quorum status puerorum erat, quæ in Christianis toleranda non sunt. 1363.c
Ab Hebræorum cæremoniis, quæ verè elementa erant & egena, reuocat nos Paulus. 146. vsque ad fin. cap. 323.b
In cæremonis Hebræorum tria Dominus reprehendere solitus est. 205.a
Non solum cultum externum, sed etiam internum ab eis requirebat Deus. 206.c.d
Ab Hebræis Christiani acceperunt Thuris religionem. 843.c
Cum Hebræis fœdus quod Deus iniit, sancitum est sanguinis aspersione. 394 c 741.d.742.a
Apud Hebræos menses omnes numerantur à Nouilunio. 608 b
Apud Hebræos an sit mos mutandi dies festos, ne duos continuos habeant. ibid c 609.a.612.c
Apud Hebræos aliter dies festi, aliter dies naturales considerantur. 612.a
Apud Hebræos offerebantur ouis viua, & ouis mortua. 790.b 793 b
Apud Hebræos summum quid fuit scire cæremonias. 199.d
Apud Hebræos Sadducæi ipsi Christo quæstionem ridiculam proponere ausi sunt contra resurrectionem. 541.b
Apud Hebræos per omne sabbathum adhuc hodie leguntur in synagogis lectiones ex Prophetis. 848.b
Apud Hebræos duo genera vxorum. 1331.b
Hebraïca seruitus. 204 c
Hebraïca phrasi vnum dicitur pro primo, & sabbathum pro hebdomada. 838.a
Et apud illos locum obtinet particula ו pro ב &, pro. 724.c
Hebraïca vocabula per Græcos ad nos deuenerunt. 707.c
Voces Hebraïcæ retentæ, sunt Alleluia, Amen, Osanna, Pascha, Sabaoth, Sabbathum, Satan. ibid.

Helias.

Helias reliquit Helisæo vestem, & Christus reliquit nobis carnem suam. 467.b

Herodes.

Herodes, qui legem Mosis profitebatur, illam obseruare tenebatur quo tempore vigebat. 1405.c
Herodis crimen non fuit tantum incestus, sed etiam adulterium. ibid.d

S. Hieronymus.

S. Hieronymus amore pudicitiæ mirè ardebat. 1323 b
Hieronymus non refutat sententiam Tertulliani, & Cypriani qui dicunt in Confirmatione dari Spiritum sanctum, vt impudentissimè affirmat Kemnitius. 303.a.b
Hieronymus omisit litteralem expositionem illius loci Esa. 5. mundans eam lauacro aquæ, &c. & solùm exposuit mysticè. 60.b
Idem docet in epist. ad Hedibiam q. 6. nulli hominum notam esse horam, qua Dominus resurrexit: cùm tamen ex Euangelio satis constet qua hora fuerit reuolutus lapis à monumento. 522.c
Idem quomodo intelligendus quando dicit in dialogo contra Lucifer. ob honorem sacerdotii fieri, vt soli Episcopi manus imponant, non ob legis necessitatem. 334.c

Hoc.

Pronomen, Hoc, quid significet in illis verbis: Hoc est corpus meum. Et: Hic est calix, &c. expositiones variæ hæreticorum habentur. 370.a. argumenta ipsorum refelluntur. 385. vsque ad 388. c. vide præterea 377. a. b.c.d.431.a.b. 464.a.558.a.561.b.575.a.577.b.628.630.d.631 a. 638.c.d. 639. a.b
Pronomen, Hoc, quomodo accipiatur secundum codices Græcos & Latinos. 385.a
Catholici etsi conueniant in re: non tamen conueniunt in modo explicandi, quid propriè demonstret illud pronomen. 385.386

Holocaustum.

Holocaustum fuit præstantissimum sacrificium. 719.c
Holocaustum significat statum perfectorum. ibid.d
Holocaustum sacrificium dicitur etiam honorarium, cùius finis est totus Dei cultus, atque honor. 795.a
Holocaustum offerebatur propriè in reuerentiam diuinæ Maiestatis, & ideo totum cremabatur, vt resolutum in vaporem, totum sursum ascenderet. 719.b.
De ratione holocausti erat combustio. 791.c.d

Homicidium.

Homicidium absolutè sumptum, quid malum sonat apud omnes: tamen si addantur circunstantiæ potest non sonare malum. 1401.a

Homo.

Homo multis modis potest esse instrumentum alicuius agentis. 97.a
Homo in hoc mundo non debet quærere certitudinem de sua salute vel iustificatione, infallibilem, quæ non conuenit huic statui. 100.c
Homo duobus modis ministrat Sacramenta. 132.d
Homo quibus modis vtatur instrumentis. 138.d.139.a
Homo, cum homini iniungit aliquod officium, non tribuit ei aliquod internum, quo fiat aptus ad illud officium, at Deus contrario modo se habet. 169.b
Homo sæpius potest commori Christo. 133.c
Homo non solùm per Baptismum, sed etiam per fidem & verbum Dei generatur spiritualiter. 173.a
Homo configuratur Christi passioni per Baptismum flaminis, vide expositionem locorum Coloss. 2. Consepulti in Baptismo, &c. & Ephes. 5. De lauacro aquæ, & præterea. 213.a
Configuratur similiter per Baptismum sanguinis, nempe Martyrium. 230.d. & per Baptismum flaminis. 358.b
Homo purus Sacramenta instituere non potest. 281.c. vide infrà V. Sacramentum.
Homo verè, & propriè non dicitur spiritualis, & immortalis, sicut verè & propriè dicitur corporalis & mortalis. 380.c
Homo terrenus, terrena cogitat. 411 a
Homo factus ad imaginem Dei. 462.d
Homo quantum distet à Deo potentiâ. 505.a
Homo si produceretur à Deo ex nihilo, non esset diuersæ materiæ ab aliis hominibus. 388.a
Homo iustificatus per gratiam Dei, tantum potest satisfacere Deo pro reatu pœnæ temporalis. 1210.b
Hominis imbecillitas, & fallacia in intelligendo. 505.b
Homines sæpe circa substantias sensibiles falluntur, vt patet in glacie, quæ videtur crystallum, &c. 581.a
Item decipiuntur in iudicanda magnitudine stellarum, in figura baculi in aquâ, &c. ibid.b
Homines pii intentius aliquando dolent ob mortem charorum, quàm ob peccata. 986 b.990.b
Homines pii semper sunt in timore, & humiliter de se sentiunt. 100.b.c
Homines interdum per nutus loquuntur. 1315.b
Homines nascuntur carnales, & peccatores, & serui peccati, nec possunt saluari, nisi per Christi passionem certis mediis applicatam. 221.c.226.b
Homines verè baptizatos, vel semel verè iustificatos, non posse amplius peccare, vel excidere à gratia, fuit hæresis Caluini. 264 b.c

Homines polluti non poterant in Testamento veteri edere de carnibus sacrificii, & de panibus propositionis. 400.c
Homines non iustificari per indulgentias, imò non dari nisi iustificatis. 1211.d.1218.a
Hominum imaginatio fallitur in mysterio Eucharistiæ. 580.c
Hominum fidelium tres status, perfectorum, proficientium, & incipientium. 719.c
Ex parte Hominum singulorum requiritur generatio, augmentatio, & nutritio. 183.b
Hominibus reuerentiæ externæ exhibentur. 716.b.776.a
Hominibus fræna libidinis relaxare, pessimum est. 1358.b

Honor.

Honor Dei. vide V. Cultus Dei.

Horologium.

Horologium Achaz non fuit Sacramentum vt vult Lutherus. 142.c.d.& 152.b

Hostia.

Hostiæ. vide V. Victimæ.
Hostiæ pacificæ partim cremabantur, partim manducabantur à sacerdotibus, partim ab iis, qui donauerant. 719.d
Hostiæ pro peccato, dicebantur eæ, quæ offerebantur pro expiatione peccati, & hæ partim cremabantur, partim in ipso atrio sancto à sacerdotibus manducabantur, & erant multa genera. ibid.
Hostiæ non solùm pro delicto; sed etiam pacificæ, tum pro actione gratiarum, tum etiam votiuæ pro beneficio impetrando. 799.a
Hostiæ adductio ad sacrificium, idem valet, quod oblatio. 723.d
Hostiæ meliores nunc offeruntur, quàm in antiquo Testamento. 734.b

Humilitas.

Humilitas præcipitur. 181.b
Humilitas & innocentia commendatur in statura pueri 242.b
Humilitas Christi in Baptismi Ioannis susceptione. 290.b
Humilitas ferè semper cum contritione coniungitur. 964.a
Humilitas & sui cognitio, contritionem parit. 967.c
Humilitatis signum est inclinatio capitis, & genuum incuruatio. 841.c

Hymnus.

Hymni cantus. 842.c
Hymnus Angelicus. 846.b

Hyperbolica loquutio.

Hyperbolicæ loquutiones quæ sint. 1119.a

Hypocriticum.

Hypocriticum est id, quod non fit ex corde, ac sincerè. 1021.c

Hyssopus.

Hyssopus fidem significat. 120.a

I

S. Iacobus.

S. IAcobus non instituit Sacramentum extremæ vnctionis, sed hortatur ad vsum illius Sacramenti. 1251.c
Eius epistola canonica est. ibid.a.b

Idioma.

Idiomatum mutua communicatio non fit inter Christum & accidentia panis in Sacramento Eucharistiæ contra eos qui dicunt vnionem Christi cum accidentibus panis esse hypostaticam. 352.a.b.c
Idiomatum communicatio tribuit soli supposito attributa vtriusque naturæ, non autem attributa vnius naturæ accommodat alteri. 354.c
Idiomatum communicatio non est inter naturas vnitas, sed in solo supposito communi, item est mutua, & non solùm communicat nomina naturarum, sed proprietatum. 380.d
Idiomatum communicatio non oritur ex vnione Sacramentali panis & corporis Christi. ibid.c

Idololatria.

Idololatria fornicatio spiritualis dicitur. 1330.b.1339.a
Propter peccatum Idololatriæ totus populus in captiuitatem Babylonicam ductus est. 1135.c
Propter peccatum adorati vituli multa hominum millia interfecta sunt. 1092.a

Idolum.

Idolorum cultus ex corruptione naturæ est. 775.b
Idolorum altare intelligitur per mensam Dæmoniorum. 761.a
Idolorum artifices ad sacerdotium, vel diaconatum promoti, reprehenduntur à Tertulliano. 419.d
Idolis cereos Ecclesiæ Ariani adolebant. 837.c

Idolium.

Idolium erat locus, vbi erat Idolum. 761.c

Idolothyta.

Idolothyta Gentiles comedebant. Ibidem a.b.c.d. 162.c.823.c. vide 160.a

Ieiunium.

Ieiunium actus religionis dici potest. 191.d. ad quod genus cæremoniarum reuocetur. 192.d
Ieiunium vt cetera quæ fiunt ad peccata purganda, nihil prosunt sine percepto Baptismo. 271.d
Ieiunium est opus satisfactorium. 1198.b
Ieiunium multum confert ad orationem. 840.d
Ieiunium sabbathi Romæ seruabatur tempore S. Augustini. 193.a
De ieiuniorum temporibus fuerunt olim dissensiones in Ecclesia. 198.d
Ieiunium frangeret comedendo Eucharistiam, si in ea remaneret substantia panis. 571.a
Ieiunium non solueret, qui inter abluendum aliquas aquæ guttas traijceret ad stomachum. 838.d
Ieiunium debet seruari ante sumptionem Eucharistiæ, vel celebrationem Missæ. ibid.c
Ieiuniis possunt redimi pœnæ temporales alterius vitæ. 1094.a

Ieiunare.

Ieiunare, est Domino administrare. 760.a

S. Ignatius.

S. Ignatii epistolæ cuius auctoritatis sint. 419.b
Græcis codicibus sancti Ignatii non est multum fidendum. 689.b

Ignis.

Ignis diuina virtute aliquando non calefecit. 525.a.b.c
Ignis corporalis, spiritus & animas vrit, & quomodo. 513.b. 524.a
Ignis corporalis quomodo comburat corpora damnatorum, & non dissoluat. 524.d
Ignis nomine potest intelligi Spiritus sanctus in linguis igneis, vel ignis purgatorii, vel ignis diuini iudicii, vel ignis tribulationum. 116.d.216.b.276.a.281.b.410.b

Imaginatio.

Imaginatio hominum fallitur in mysterio Eucharistiæ. 582.a

Imago.

Imago quæ è regione respondet exemplari, appellatur antitypon. 457.d.458.a vide 29.b
Imago quomodo dicatur esse in Euangelio, & veritas in cælestibus. 465.c.d
Imagini quando censeatur fieri iniuria. 400.a.430.a
Imagines depictæ aut sculptæ, repræsentant ratione figuræ, aut formæ, aut colorum. 463.c
Ad imaginem Dei factus homo. 462.d

Immolatio.

Vide V. Oblatio.

Immolatio non est sola Passio Christi, sed etiam consecratio & oblatio Eucharistiæ. 736.b
Immolatio facit aliquid esse victimam. 757.c.758.a
Immolatio noua nunc requiritur, vt Christi corpus incipiat esse victima: cùm victima per immolationem crucis facta desierit esse victima. 758.a.762.c
Immolationes dicuntur sacrificia ex rebus inanimis, sed solicis, vt ex farina, pane, sale, thure. 719.a
Immolatio ibi fieri dicitur, vbi animal viuum occiditur. 792.d
Immolatus est semel tantùm Christus cruentè, & in propria specie, nunc autem non propriè, sed per repræsentationem immolatur. 768.b
Immunditiæ legalis expiatio. 156.d

Impedimentum Matrimonij.

Impedimenta, quæ Matrimonium contrahendum impediunt, & contractum dirimunt. 1365.a
Impedimenta, quæ contrahendum impediunt, sed contractum non dirimunt. ibid.c.d
Impedimenta quæ reddunt personam inhabilem absolutè, & quæ respectu certi Matrimonii. ibid.b

Impij.

Impii non sunt membra viua corporis mystici. 403.c
Impiorum opera sæpenumero Deus remunerat temporali mercede. 120.a
Impius post conuersionem, impietas non nocet ad obtinendam, & conseruandam gratiam Dei: licet pœnam temporalem, quæ remanet dimissa culpa, secum ferant. ibid.b. & 1135.d

Impœnitentia.

Impœnitentia finalis propriè est peccatum in Spiritum sanctum secundum S. Augustinum. 1012.a.b
Impœnitentiam aliquando esse speciale peccatum, aliquando circunstantiam peccati. 986.c
Impœnitentes grauissimè accusantur in scripturis. 983.c
Impossibilium conditionalis voluntas haberi potest. 975.a
Impostores, qui se nomine Christi vēditabunt, cauendi. 406.a
In, hæc particula aliquando significat causam instrumentalem, non continentiam. 395.c
Incantationes Magicæ in duobus damnantur. 67.c

Incarnatio.

Incarnatio Verbi dicitur Sacramentum pietatis. 177.a
Incarnationis mysterium confertur cum mysterio Eucharistiæ. 510.b. vide 376.a

Digitized by Google

Incarnationem negantes. 542.a.vide V. Marcioniſtæ.
In Incarnatione Deus ſibi vniuit naturam noſtram. 449.c.585. d vide 427.d
Ad Incarnationis fidem pertinent illa verba: Ego ſum panis vitæ, &c. 367.a.368.a.c.d

Incenſum.

Incenſum quare adhibetur in Miſſæ ſacrificio. 843.b
Incenſi nomine ſignificatur oratio. 748.a.751.d.752.a.843.c

Inclinatio.

Inclinatio corporis, & genuum incuruatio in ſignum humilitatis. 841.c

Indignitas.

Indignitas rei fuit fundamentum Iudæis, Paganis, & Hæreticis, negandi multa myſteria fidei, qui confutantur. 541.542

Indulgentiæ.

Indulgentiæ conceduntur habentibus contritionem, cum propoſito confeſſionis ſacramentalis ſuo tempore faciendæ. 1000.a
Indulgentiæ non ſoluunt nos diuinis præceptis, vt mentitur Philippus Melanchthon, ſed faciunt, vt propriis pœnis, quæ nobis per Indulgentiam condonantur, non teneamur præcepto illo, de faciendis dignis pœnitentiæ fructibus. 1126.c
Indulgentiam ſumentes debent eſſe in ſtatu gratiæ. 1000.a
Indulgentia ad hoc, vt rata ſit, tum ex parte concedentis cum ex parte ſuſcipientis, quæ requirat vtrinque. 1176.d
Indulgentia cur liberet homines à reatu pœnæ temporalis, & coram Eccleſia, & coram Deo; rationibus & auctoritate contra hæreticos prob. 1167.a.b.c
Indulgentia diuinitus conceſſa B. Franciſco in Eccleſia ſanctæ Mariæ de Angelis Kalendis Auguſti, ſex teſtimoniis probatur contra Kemnitium, & quod ab illo negetur quod tria fidei dogmata confirmentur, & quæ illa ſint. 1242.a
Indulgentia duplex, vt abſolutio altera particularis, altera generalis, & vtra requirat cognitionem cauſæ. 1164.d
Indulgentia cur neque abſoluat, neque ſoluat nos à reatu ſiue debito pœnæ naturalis ſcilicet mortis. 1166.d
Indulgentia datur ex miſericordia, & liberalitate, non ex iuſtitia & meritis. 1186.c
Indulgentia cur non abſoluat, neque ſoluat nos à reatu culpæ internæ, ſiue lethalis, ſiue venialis. 1166.a.b
Indulgentia cur non abſoluat nos à reatu pœnæ in foro externo, ſiue Eccleſiaſtico, ſiue ſæculari. ibid.d
Indulgentia præter abſolutionem, continet etiam applicationem theſauri ſpiritualis, quæ poteſtas quo ad plenarias extenditur ſolum ad ſummum Pontificem. 1177.a
Indulgentia, quare non poſſit conferri in inuitum, ſicut nec abſolutio ſacramentalis, quæ requirit primum partes eſſentiales. 1164.c.d
Indulgentia quomodo etiam dicatur meritoria. 1175.d
Indulgentia quadragenæ cur carena dicatur, & quid illa ſit. 1175.d
Indulgentia quandoque conceditur, ſine opere iniuncto; nunquam verò ſine iuſta cauſa. 1182.a
Indulgentia viuorum quare dicatur Indulgentia ſimpliciter: & indulgentia defunctorum non, ſed per ſuffragia. 1164.b
Indulgentiæ verba non eſſe dilatanda, ſed reſtringenda, quia Indulgentia ſecundum iura eſt odioſa, & quare. 1169.d
Indulgentiæ ratio, & natura, vbi ſint poſita. 1162.a
Indulgentiæ nominis ex ſcripturæ locis notio: eſt enim Indulgentia remiſſio, & facilitas ſiue condeſcenſio. 1145.a
Indulgentiæ nominis duplex notio, ſcilicet pro remiſſione ſecundo loco pro facilitate, & vtrumque habetur ex ſacra ſcriptura. ibid.b
Indulgentiæ nomen deriuaſſe videtur ab vſu veterum Imperatorum, & Iureconſultorum qui alicuius publicæ lætitiæ cauſa omnem pœnam legibus debitam remittebant. 1145.c
Indulgentiam poteſt concedere ſummus Pontifex per ſolam ſolutionem, vt patet de defunctis, non tamen per ſolam abſolutionem, poteſt tamen per vtramque, & hoc ferè ſemper. 1163.b.c
Indulgentiam plenariam re non differre à pleniore, vel pleniſſima etiam in Iubilæo, & quare. 1173.b
Indulgentiam propriè eſſe iudiciariam abſolutionem habentem annexam ſolutionem ex theſauro probatur ex ſcriptura, Conciliis & ratione. 1162.c
Indulgentiam plenam referri ad iniunctam pœnitentiam, pleniorem, ad iniunctam & non iniunctam, pleniſſimam ad remiſſionem totius pœnitentiæ, quæ à diuino iudicio poſſet exigi. 1173.b
Indulgentiam quare non percipiant non exequentes omnia opera iniuncta, etiam iuſta cauſa impediti. 1185.d
Indulgentiæ quæ perpetuæ. 1174.d
Indulgentiæ nullam remittunt culpã, nec lethalem, nec venialem, ſed ſolum pœnam temporalem; contra Caluinũ. 1199.d
Indulgentiæ quando valeant tantum in mortis articulo, & quando etiam extra. 1174.c.d
Indulgentiæ non dantur niſi iuſtis de cauſis. 1179.d
Indulgentiæ, vt proſint defunctis quatuor requirunt, primo auctoritatem tantum ſummi Pontificis, non aliorum, ſecundo iuſtam cauſam, & quæ illa debeat eſſe, tertio adimpletionem operis iniuncti in ſtatu gratiæ, ſi opera ipſa id requirant, quarto vt dum viueret fuerit deuotus clauium, & mortuos iuuaret. 1191.c.d
Indulgentiæ quare non repugnent meritis, & ſatisfactionibus Chriſti. 1216.c
Indulgentiæ proſunt defunctis per modum ſuffragii, ſic intelligitur, quia non proſunt illis per modum abſolutionis iuridicæ, ſed ſolutionis. 1216.c.d
Indulgentiæ quoad gaudium accidentarium proſunt omnibus, & qua ratione, quo ad ſatisfactionem verò, & liberationem proſunt particularibus. 1192.b.c.d
Indulgentiæ non repugnant fidei iuſtificanti, immo non poſſunt haberi niſi à iuſtificatis contra quartum caput Kemnitii. 1217.d
Indulgentiæ pro defunctis per modum ſuffragii quomodo illis proſint, vtrum de condigno, ſiue ex Iuſtitia; an verò de congruo, ſiue ex Dei miſericordia, vtraque ſententia grauiſſima. 1190.a.& ſeq.
Indulgentiæ quæ genera pœnarum remittant, & quomodo. 1217.b.c.d & ſeq.
Indulgentiæ quibus mortuis proſint, & quibus non. 1211.c
Indulgentiæ, vt ſint, duo ſunt quærenda, primo, An extet vllus Eccleſiæ theſaurus, ſecundo, an in Pont. Maximo, aliiſque Epiſcopis ſit poteſtas applicandi hunc theſaurum. 1148.a.b
Indulgentiæ non pugnant cum clauibus Regni Cœlorum, & quare, contra tertium caput Kemnitii. 1217.c.d
Indulgentiæ, quomodo nitantur auctoritate diuina, nedum Eccleſiaſtica quamuis id expreſſum ex Euangelijs non habeatur contra Kemnitium. 1215.a
Indulgentiæ quas pœnas remittant, naturales ne, an perſonales, & quomodo contra obiectionem quintam Lutheri. 1196.c.d
Indulgentiæ quare non repugnent operibus bonis contra Kemnitium capite quinto. 1217.c.1219.a
Indulgentiæ quare non repugnent gratuitæ, & plenariæ remiſſioni Dei, contra ſecundum caput Kemnitii. 1216.d.1217.a.b
Indulgentiæ quomodo dicantur relaxare pœnam centum, vel amplius millium annorum cum Iudicium carnis antè ſit futurum, & quomodo ſint intelligendæ contra Kemnitium. 1242.d.1243.a
Indulgentiarum Bullæ, cum ponuntur abſolutè extenduntur ad remiſſionem omnium pœnarum, & hoc contra graues auctores. 1169.b.c
Indulgentias eſſe relaxationes, & moderationes, & remiſſiones, quomodo ſit intelligendum, & quomodo conueniant cum relaxatione pœnitentiæ canonicæ contra Kemnitium, per omnes quatuor cauſas efficientem. 1236.d.1237.a.& ſeq.
Indulgentias pecunia redimere, vt illicitum, & vetitum. 1224.c.d
Indulgentias remittere pœnitentias non quatenus ſunt opera, ſed quatenus, debitum eas implendi retardaret noſtrum ingreſſum in vitam æternam, & quare contra ſextam Lutheri obiectionem. 1196.b
Indulgentias prodeſſe in communi, & in particulari defunctis, quomodo intelligatur. 1192.c.d
Indulgentias magis expetitas, quo tempore inſurrexerunt Lutherani contra illas, quàm antea, contra Caluini mendacium. ibid.c.d
Indulgentias falſiſſimum eſſe à ſcripturis condemnatas, ſed abutum quæſtuariorum contra caput ſextum Kemnitii. 1219.a

Infans.

Infantes non ponunt, nec poſſunt ponere obicem incredulitatis ad ſuſceptionem Baptiſmi. col.7.a
Infantes dum baptizantur, nõn habent actualem fidem, neque vllos nouos motus, & inclinationes ſimiles actibus fidei, & dilectionis. 254.c.d. vide hæreſim Lutheri qui non erubuit affirmare infantes actu credere dum baptizantur, paſſim refutatam. 39.d.47.a.61.b.66.d.111.c.132.b.134.d.252.b
Infantes non iuſtificantur ſine vlla fide, ſed in Baptiſmo illis infunditur habitus fidei, ſpei, & charitatis. 257.d.258.a
Infantes actu credunt, partim re ipſa dum baptizantur, partim aliena fide. 257.d
Infantes veriſſimè per verbum in Sacramento mundantur, etiamſi non valeant corde credere, & ore cõfiteri. 66.c.111.c
Infantes verè mundantur etiamſi baptizentur, vel offerantur ab infidelibus. 66.c.255.c

Digitized by Google

Infantes baptizantur in fide parentum, vel Ecclesiæ. 67. b. 268. b. & verissimè, atque efficacissimè baptizantur. 202. c
Infantes baptizantur in remissionem peccatorum. 122. a
Infantes baptizandi etiam ante octauum diem, si vitæ periculum immineat, vt peccati remissionem accipiant. 123. d
Infantes pereunt si absque baptismo de hac vita recedant, 221. b. 222. c. 247. b
Neque enim datur illis aliud remedium præter baptismum. 221. c. 226. a. b. c d
Infantes cùm baptizantur incipiunt esse fideles, & intrant in Ecclesiam, & ad quid obligentur. 224. b 244 c. d. 257. c
Infantes Iudæorum qui ante octauum diem moriebantur, an haberent aliquod remedium. 226 c
Infantes aliqui an sint baptizati à Christo, à Ioanne, & à Paulo. 246. a
Infantes habent fidei Sacramentum per quod saluantur. 132. a. 248. c.
Infantes quomodo fidem profiteantur. 248. d. & quomodo induunt Christum per baptismum. 249. a
Infantes fiunt spirituales per Sacramentum spirituale. ibid. c. 251. e
Infantes quomodo sint fratres Christi & nostri. 250. b
Infantes vocis eiulatu, & motibus corporis reluctantur baptismo, quia non intelligunt, quid agatur. ibid. 39. c. 255. b
Infantes per baptismum non solum purgantur, sed etiam illuminantur. 257. d
Infantes in ipso baptismo communicant corpori Christi, & per susceptionem baptismi, implent etiam Præceptum de sumptione Eucharistiæ 366. b
Infantes non solùm non obligãtur ad communionem re ipsa, sed nec in voto explicito, cuius non sunt vllo modo capaces, sed tantum in voto implicito, quod votum infantes habent dum baptizantur. ibid d
Infantes dum baptizantur ius accipiunt ad Eucharistiam percipiendam. ibid.
Infantes hoc ipso quod renascuntur in Christo, appetunt cibum renatorum, suo tamen loco, & tempore percipiendum. ibid.
Infantes non communicant spiritualiter, nec sacramentaliter in re, sed sacramentaliter in voto implicito, ex quo sequitur, vt non sit omnino idem illis baptizari, & communicare. 367. a
Infantes non obligantur ad præceptum sumptionis Eucharistiæ per illa verba (Nisi manducaueritis &c.) quia non egent conseruatione vitæ, cùm eam non possint amittere sine vsu rationis. 466 b. 682 c
Infantes credunt simpliciter id, quod eis dicitur, & non valent ipsi per se intelligere tropos. 476. a
Infantibus Christianorum non imputari peccatum originis, & posse saluari sine baptismo, atque adeo nasci sanctos, fuit hæresis Caluini, & aliorum. 221. a. confutatur 221. & 222. c. d. argumenta soluuntur. 223. c. per totum cap.
Infantes habere peccatum originis, quomodo efficacissimè sè probare putauerit S. Augustinus. 199. c. vide 243. a. & 251. a
Infantibus parentum voluntas est illis loco rectæ rationis, quam habere cherent, si essent adulti. 244. d
Infantibus sufficit fides aliena, & aliorum consensus, sicut eis obfuit peccatum alienum. 246 c. 251. c. & quid prodest illis fides aliena. 383 c. d
Infantibus in baptismo nomen imponitur. 296 b
Infantibus in infantia baptizatis cùm peruenerint ad annos discretionis, quid præscribant rerum omnium nouatores hæretici. 299. b
Infantibus hoc tempore statim post baptismum nõn datur Confirmatio, neque Eucharistia, vt olim dabatur. 317. a. 318. a. 366 b. c. d 668. b 677 c. ac rectè Ecclesia illos non communicat, cùm non possint discernere corpus Domini. 247. b 249 d. 251. d. Adultis autem datur. 285. a. 288. a
Infantibus infunditur occulta gratia, cùm baptizantur, & ipsum baptizari illis est credere, atque in illis post baptismum habitare dicitur Deus. 252
Infantibus licet imperfectis, quomodo conueniat Sacramentum quod est perfectum. 248. c
Infantibus forte reprobis, si detur baptismus, non prophanatur Sacramentum. 246. d
Infantium exemplo efficacissimè probant Catholici, Sacramentorum efficaciam non pendere ab vlla qualitate suscipientis. 111. a
Infantes prædestinatos sine baptismo saluari ineptissimè dicunt Caluinus, & Martyr. 223. c 226. d. 256. c
Infantes esse baptizandos probatur contra Anabaptistas. 242. a. & seq. 243 a. 245. c. 247. a b. c
Infantes tunc rectè vocari, cùm in numerum vocatorum adscribuntur. 244. a
Cur tot infantes perire sinat Deus, cùm sine sua culpa non baptizentur. 226. c d.

Consilium aliquorum de differendo baptismo infantium vsque ad triennium. non sequuntur Patres 248. a
Infantes baptizari à Caluinistis qua de causa. 46. d
In infantibus propter incapacitatem non potest seruari ille ordo, vt prius doceantur, deinde baptizentur. 245. d. vide expositionem illius loci Matth. 28. Euntes docete, &c.
In infantibus baptizatis inhabitat Deus, cùm tamen infantes Deum non norint. 250. c
In infantibus baptismus mortificat peccatum 251. a
In infantibus baptismus efficit testimonium bonæ conscientiæ fundamentaliter tantùm. 251. b

Infantilis ætas.

Infantilis ætas idonea ad regnum cœlorum. 241. c

Infideles.

de Infidelibus non iudicant Christiani, sed de fidelibus tantum. 216. c
An etiam pro infidelibus data sit potestas remittendi peccata, 915. d. 916. a. b

Innocentius III. & VI.

Innocentii Papæ III. laus. 162. b. c
Innocentii III tempore inuentam esse transubstantiationem falsissimè aduersarii iactant. 562. b 567. b
Illumque Confessionem instituisse crassissimè mentiuntur. 1068. c
An aliquando idem opinatus sit Christum nullis verbis consecrasse. 635 d
Innocentius VI fuit primus qui apertè promulgauit thesaurum indulgentiarum, quia & ipse ex antiqua traditione didicit. 1193 c. d

Innocentes.

SS Innocentium dies festus, & eorum Martyrium. 231. c d. 243 c. d. 258. b

Instrumentum.

Instrumentum alicuius agentis multis modis potest esse vnus homo 97. a
Instrumenta quibus vtitur Deus, quinque modis differunt ab instrumentis quibus vtuntur homines. 139 a b. c

Intellectus.

Intellectus humani imbecillitas. 505. b
In intellectu an possit contingere error in particulari apprehendendo vnum pro alio. 581. c
Intelligendi facultas est potentia, quę per diuinam potentiam potest tolli ab homine, absque eo quod desinat esse homo. 527 a

Intelligentia.

Intelligentiam iuuant cęremoniæ. 199. b

Intentio.

Intentio Ministri conferentis Sacramenta vide v. Baptismus, vbi de Ministro & v. Minister. & v. Sacramentum. vide pro nunc. 93. d. 99. c. 102. b

S. Ioannes Baptista.

S. Ioannes Baptista exultauit in vtero. 259. c
Præcursor Domini fuit. 285 b
Efficacissimè prædicabat 283 d. & prædicabat baptismum Pœnitentiæ, id est quod incitabat, & inuitabat ad pœnitentiam; quam qui agerent vt oporteret, consequerentur remissionem peccatorum. 289. a. vide supra v. Baptismus.
Pœnitentia quam prædicauit Ioannes Baptista non fuit Sacramentum, quia defuit illi verbum absolutionis, confessioni peccatorum adiunctum. 925. c
Confessio tamen, quæ illi fiebat, fuit figura confessionis, quæ Christi Ministris facienda erat; an illa confessio esset omnium peccatorum in specie, & quare fiebat simul cum baptismo Ioannis. 1039 b c. d.
Ioannes non imposuit finem legi illam abrogando, sed imposuit finem, quia fuit ipse vltimus Propheta veteris Testamenti. 1409. c.
Toto tempore Ioannis lex Mosis vigebat. ibid. c
Ioannis Baptistæ sanctitas, & vitæ asperitas. 1104. a
Ioannis mors incidit in ipsum initium coniugii Herodis cum Herodiade. 1409. d
Ioannis doctrina non fuit eadèm cum doctrina Christi, nisi in eo sensu, quod nihil contrarium Christo docuit Ioannes. 288. c
Ioannis Baptismus in quo differebat à baptismo Christi. 34. c. d. 35. b. 115. b c. d. vide v. Baptismus, vbi de hac differentia
Ioannem Baptistam à Christo baptizatum non leuis est coniectura: certum est autem, eum à Christo saltem spiritu baptizatum, quod si non fuit baptizatus aqua, non est mirum, quia mortuus est, antequam lex de baptismo Christi obligaret. 291. c

S. Ioannes Euangelista.

S Ioannes Apostolus, & Euangelista sacerdotio functus est. 772. b. c

.nnes Euangelista nominatur ante consecrationem in canone Missæ: Ioannes autem Baptista nominatur post consecrationem. 871.a

.nnes Euangelista non solet ea repetere, quę alij Euangelistæ scripserunt, nisi fortè cùm aliquid circa eandem historiam addendum iudicat. 916.b

annes Euangelista pro quodam adolescente in multa crimina delapso, se longo ieiunio macerauit. 1118.d

Iotus.

co Sacramenta conferri duobus modis posse. 99.d

Iordanis.

rdanis aquæ ascendebant. 524.c

Iordane dedit Christus vim sanctificandi aquis, atque ibi baptismum instituit, cùm à Ioanne baptizaretur. 227.d

Irenæus.

enæus quare aliquorum tantum Sacramentorum meminerit, non omnium. 187.b

Iris.

is est signum commemoratiuum. 48. d, 49 a, non est Sacramentum 142.c,d, vide similia. 11.d,32.a

s habuit promissionem solius temporalis salutis, & data fuit in fœdus non solùm hominibus, sed etiam bestijs terræ. 252.b

Iride non sunt verè colores, sed lumen reflexum. 581.d

Iubilæus.

bilæus apud Hebræos significabat annum remissionis, quinquagesimo quoque anno. & quam remissionem adnotabat, & qui typus erat Euangelij. 1145.d, 1146.c

bilæi etymon deducitur non à Iobel quod Hebræis est buccina cornu arietini, sed à Iabal, quod significat germinare, quasi annus germinans. 1145.d, & seq.

Iudas.

das non vt membrum diaboli, sed vt instrumentum Christi Sacramentum administrauit. 83.d

das etsi reprobus, tamen baptizabat, nec rebaptizabantur quos ille baptizauerat. 91.c

das solo corpore comedit cibum Eucharistiæ. 367.b

das cur dicatur à S. Augustino comedisse panem Domini, Apostolos autem panem Dominum. 402.d 403.a. 484.c

das non habuit tres Pœnitentiæ partes, quas Catholici in Sacramento Pœnitentiæ requirunt. 955.b

Iudæus.

dęi socij qui sunt. 408.a

dæus, vide v. Hebræus.

Iudex.

idicis corpus, sensus, prudentia & voluntas sunt instrumenta Regis. 97.b

dicum imperia efficacia. ibid.c,d

Iudicare.

idicare & discernere dogmata cuius sit. 86.a, 88.d

ontemptibiles, quare dicat Paulus eligi ad iudicandum. 815.a

Iudicium.

dicij futuri timor. 1017.b 1019.c

die iudicij siue vniuersalis, siue particularis, nulla erit vtilis pœnitentia. 1010.b

die iudicij omnia peccata nostra à Satana in medium proferentur. 1049.b

Iulianus.

lianus apostata, etiam sine vera fide, & deuotione signo crucis est adiutus. 196.a

Iuramentum.

ramentum aliquando idem est, quod Sacramentum. 19.d

ramentum Dei, & nostrum, in quo differant. 45.c

ramentum licet sit de re mala absolutè: tamen mutatis circumstantijs potest variis modis honestari. 1037.c

ramento quando vti liceat. 45.d

ramento Dominus confirmauit oportere mandducari ipsius carnem. 361.b

Iurisdictio.

risdictionis, & ordinis potestas non auferetur hominibus à Deo, ob eorum peccata. 91.b

Ius naturæ.

s naturæ continet duo genera præceptorum. 1333.a

Iustificatio.

stificatio ab hæreticis tribuitur soli fidei sine Sacramentis. 43.c.d. 74.c.d 75. 78. 77. 112.b,c,d & 130.a, vide v. Fides.

stificatio quam in Sacramentis accipimus, non tribuitur dignitati, aut merito operis nostri, sed institutioni diuinæ, & operi Christi. 77.d

stificatio fit à Deo, à verbo, à fide, à Christi passione; sed diuerso modo. 67. 8. vide 108.c. 136.a

stificatio impij est opus maioris misericordię, quàm sit creare cœlum. 136.d. 141.a 492.d

stificatio quę fit in Sacramentis, vtrum fiat in vltima parte sensibili, an verò in instanti illo quo finitur actio sacramentalis. 133.d. 141.a

Iustificatio ex opere operato, an sit propria Sacramentorum nouæ legis, an communis cum Sacramentis legis veteris: exponitur sententia hæreticorum. 141. & deinde explicatur Catholicorum sententia quæ ait, Sacramenta vetera non iustificasse ex opere operato. 143. b. vide v. Sacramentum.

Iustificatio ex opere operato conuenit non solùm baptismo flaminis, sed etiam sanguinis, videlicet Martyrio. 231. b

Iustificatio ex opere operantis conuenit baptismo flaminis. 232. b. 233.c

Quam vim habeant iustificandi Martyrium & Pœnitentia. 22. 8.b

Ad hoc vt iustificent nostra Sacramenta debent habere annexam promissionem absolutam gratiæ 151.c

Veteres Patres quomodo iustificati, 143.b. 206.b

Vetera sacrificia non iustificabant, 145.a,b

Iustificatio quam recipit aliquis, dum percipit Sacramenta, multa continet, ex parte Dei, Christi, Ministri suscipientis, & Sacramenti, quid autem propriè, actiuè, proximè, & instrumentaliter efficiat gratiam. 108.c

Causæ instrumentales iustificationis sunt Sacramenta, & hoc opere operato. 105. vsque ad 141.d

An Minister Sacramenti habeat in se vim efficientem respectu iustificationis 98.c

Actio Ministri est illa qua vtitur Deus tanquam instrumento ad iustificandum. 139.a vide de hac actione, quæ sit, & quomodo eleuetur à Deo ad attingendum effectum supernaturalem. 138.d. 139.a

Iustificatio Sacramentorum, non est per excitationem fidei, more concionis, sed immediatè efficiendo sanctitatem. 117.a & seq. vide 133.a. quomodo dicatur homo iustificari per ministerium Sacramentorum.

Iustificatio formalis per fidem, cùm est perfecta, & viua 132.c

In iustificatione quomodo concurrant fides & Sacramenta. 134.d

Iustificatio actiua, est Sacramentorum, fides verò, & pœnitentia iustificant vt dispositiones, vel vt causæ meritoriæ iustificationis de congruo. 134.d

Iustificatio adultorum non cõtingit sine fide. 256.c, 887.b. 903.d. 904.a

Paruulos autem iustificari in fide parentum, vel Ecclesiæ, quomodo sit intelligendum. 258.b

Iustificatio per Christum latius patet, quàm iustificatio per Baptismum. 277.a

Iustificationis quæ fit in Baptismo tres effectus. 166.a

Iustificatio per propriam, & nobis inhærentem iustitiam. 277. b,c

Iustificatio ipsa dicitur redemptio à malo culpę per applicationem pretij in cruce soluti; & hac redemptione plurimi egent, licet sint redempti per solutionem pretij à Christo factam in cruce. 860.b

Iustificatio à peccatis non potest acquiri propriis meritis. 719.d. & nihil eorum, quæ iustificationem præcedunt, siue fides, siue opera, ipsam iustificationis gratiam promerentur, & ideo gratis per Christum homines iustificantur. 267.d. 897.b, 903.d. 905.a. 940.b 996.b

Interea, quæ ad Iustificationem disponunt, ponitur primo loco fides 948.b

Actus pœnitentiæ, qui est à Spiritu sancto ad iustitiam nos disponit, & suo modo causa est iustificationis 995.c

Ille gratis non iustificaretur, qui ex opere proprio, id est, solius liberi arbitrij vi acquisito iustificaretur. 995.c

Ex operibus cum auxilio Dei speciali factis, possumus mereri aliquo modo iustificationem, & gratiam bene operandi, ante iustificationem autem, nulla agnoscuntur merita, nisi mala. 996.a

Contritio est dispositio iustificationis, non meritum. 898.b 949.c. 950.a, 996.c

Iustificatio in Sacramento Pœnitentiæ donatur gratis per fidem ob Christi passionem & mortem, non autem ex operibus nostris, contritio enim, confessio & satisfactio, quę requiruntur, sunt opera, non merita iustificationis & dispositiones iustificandi. 903.c

Confessio peccatorum hoc tempore necessaria est ad iustificationem, quæ tempore Patrum Testamenti veteris necessaria non erat. 1079.c

Iustificatio prima per Baptismum, & secunda per pœnitentiæ Sacramentum in quo differant. 1099.c. 1110.a. 1119.a. 1129.d 1130.d

Iustificatio lapsorum post Baptismum, est vera peccatorum remissio, & reconciliatio. 1130.a

In prima & secunda iustificatione cooperantur opera nostra per modum impetrationis, & dispositionis. 1131.a

Iustificatio impij per Baptismum, & Pœnitentiæ Sacramentũ, peccata remittit per Christi merita, præcedente fide, & Pœnitentia, ac Deo corda excitante, & adiuuante, vt serio conuertantur, & Pœnitentiam, vt oportet, agant. 927.c.

Digitized by Google

Iustificatio noſtra pendet à virtute ſanguinis Chriſti, ſiue cum baptizamur, ſiue cùm reconciliamur, ſiue cùm potamur, ſed per diuerſa externa ſigna, atque adeò Sacramenta. 953. d. neque iuſtificamur ex vi ſatisfactionis noſtræ. 1131. d

Iuſtificationis varia inſtrumenta. 784. c. 785. c

Iuſtificatio poteſt contingere per ſolam contritionem. 950. d 953. d. tamen gratis iuſtificamur, licet contritionis merito iuſtificemur, quia ipſa contritio donum Dei eſt. 995. d. & quia meritum quod agnoſcitur ante remiſſionem peccatorum, non eſt de condigno, ſed de congruo, neque illi merces ex iuſtitia, ſed ex benignitate reſpondet, & non eſt meritum ſimpliciter, ſed aliquo modo. 996 c

Meritum de condigno ſequitur iuſtificatum, non autem præcedit iuſtificandum. ibid. d

Iuſtificatio, & remiſſio peccatorum ad hoc vt obtineri poſſit ab adultis, neceſſaria eſt neceſſitate medii contritio, ſaltem imperfecta. 982. b, c, d, 983 a

Ad iuſtificationem vera charitas ſufficit, quæ charitas ſine vera contritione, in eo, qui peccati mortalis conſcientiam habet, nullo modo exiſtere poteſt 984. c

Ad iuſtificationem ſola charitas ſufficere dicitur, quia nunquã eſt ſola, ſed chorum aliarum virtutum partim ſequitur, partim præcedit. ibid d

Per actum dilectionis, in quo contritio virtute continetur in duobus caſibus quis poteſt à peccatis occultis iuſtificari 85 c

Quouis momento poſſunt homines per veram pœnitentiam iuſtificari. 991. a

Iuſtificatio finis eſt Pœnitentiæ 940. b, 952 b

Pœnitentia à peccatis, & mandatorum obſeruatio in voto ſcilicet, & propoſito, via quædam eſt ad iuſtificationem 977. b.

Iuſtificari poteſt homo per veram pœnitentiam cum voto Baptiſmi, antequam baptiſmum reipſa percipiat, ſimiliter poteſt iuſtificari per veram pœnitentiam cum voto Sacramenti ſuſcipiendi, ante ſacerdotis abſolutionem. 997. b, c, d & ſeq.

Iuſtificatio in articulo mortis per veram contritionem, & deſiderium percipiendi Sacramenta, quando non adeſt qui reconciliet. 1000. d

Vltima diſpoſitio ad iuſtificationem, & peccatorum remiſſionem eſt ipſa dilectio Dei ſuper omnia, quæ natura præcedit ipſam gratiam. 1001 a

Iuſtificationis ordo an bene enumeretur. ibid. b

Iuſtificationis vis tribuitur à ſcriptura diuerſis rebus, non quod ſolæ illæ iuſtificare, & ſaluare poſſint, ſed quod illæ vim ſuam habeant ad iuſtificationem, & ſalutem: ſi tamen cetera non deſint. 980. c, d

Iuſtificationis mundatio comparatur rebus verè, & propriè mundis. 118. d 262 c

Iuſtificationis cauſſa eſt contritio. 992. c, d, 993 a, & ſeq. v. de etiam 953. b

Vtrum autem iſte actus pœnitentiæ, vt etiam fidei, & dilectionis ſit tantum diſpoſitio, & non meritum, neque de condigno, neque de congruo; vel ſit diſpoſitio, & meritum de congruo 993. c

Iuſtificationis varii modi enumerantur, vt Baptiſmus, Martyrium, eleemoſynæ, iniuriarum condonatio, conuerſio peccatoris, charitas, & Pœnitentia, ſiue Confeſſio. Sed huiſmodi non ſunt omnes & ſinguli per ſe ſufficientes ad peccati remiſſionem, ſed plerique eorum includunt alios ſaltem in voto. 1083. c

Iuſtificationis propriæ certitudo infallibilis, non eſt huius vitæ. 100. c

Iuſtificationis iam acceptæ ſigillum accipere quid ſit ſecundum Caluinum. 117. b

Iuſtificationem hominis ſolis precibus fieri, fuit hæreſis Meſſalianorum. col. 2 a, 112 b

Iuſtificationem ſequitur teſtimonium bonæ conſcientiæ. 166. b

In iuſtificatione Deus non eſt alligatus Sacramentis, ſed contra, Sacramenta ſunt alligata Deo, & ſine Sacramentis poteſt Deus iuſtificare. 135. a

In ſua iuſtificatione fideles cooperantur Deo. 141. a

De iuſtificatione peccatorum, gratiarum actio. 719 d

Homo iuſtificatus quod non poſſit amplius excidere à gratia, fuit hæreſis Caluini. 264 a, b, c, d

Homo iuſtificatus per gratiam Dei, non ſolum poteſt implere legem, ſed etiam aliqua alia opera Deo gratiſſima facere, quæ imperata non ſunt. 1124. b

Opera bona quæ fiunt poſt iuſtificationem, non omnia ſunt inter partes pœnitentiæ numeranda. 940 b

De operibus iuſtificatorum videtur loqui B. Paulus in epiſtola ad Galatas. 974. b

Homo iuſtificatus, operante in ipſo Chriſti ſpiritu & virtute, ſatisfacere Deo poteſt, & debet pro reatu pœnæ temporalis. 901. a, 1103. b, 1104. c, d, 1131. a, b, c

Iuſticia.

Iuſtitia & peccatum ſimul habitare non poſſunt. 262.

Iuſtitia, & gratia ad nos venit per verbum & Sacramenta, tanquam per manum Dei, & quomodo. 136.

Iuſtitia quæ in actionibus verſatur duplex eſt. 1087, 1

Iuſtitia perfecta & abſoluta inter Deum, & homines eſſe non poteſt. 1088.

Iuſtitia & miſericordia paſſim coniunctæ prædicantur. 1099. 1109 b

Iuſtitiæ potentialis officium eſt compenſare iniuriam Deo factam, vt inde reconciliatio conſequatur. 979

Iuſtitiæ vita viuere incipimus per Chriſti reſurrectionẽ 131.

Iuſtitiam non operatur niſi iuſtificatus. 999

Iuſtitia, & ſapientia eſuriri, & ſitiri. 670.

Iuſtus.

Iuſtus quomodo ex fide viuat. 130.

Iuſti fuerunt multi ante Chriſti aduentum. 145

Iuſti aliquando affliguntur, & peccatores non puniuntur. 158 d.

Iuſti quotquot fuerunt ab initio mundi, ob ſacrificii crucis participationem iuſti fuerunt. 776

Iuſti etiam indigent, vt Chriſtus eos quotidie lauet à peccatis venialibus. 180

Iuſtorum opera meritoria vitæ æternæ. 1107.

Iuſtorum calamitates v. Calamitas.

Iuſtorum pœnitentia. 950 d. 953.

Iuſtis iuſtitia non prodeſt poſt auerſionem à Deo. 1120. 1133. d

In iuſtis & ſanctis timor Gehennæ locum habet, & laudatu 1017. e, ſeq. per totum caput.

Iuſta cauſſa.

Iuſta cauſſa concedendi indulgentias quęnam debeat eſſe & qualis. 1180.

K

Kalendarium.

Kalendarii error ante correctionem. 609.

Kalendarii accommodatio apud Hebræos, vt numquam accidat dies prima azymorum feria II. vel IV. vel VI. 609. 613. b, & ſeq.

Kemnitius.

Kemnitius vehementiſſimus Indulgentiarum oppugnator ſe inſulſiſſimus. 1213. a. conuincitur de mendacio circa originem indulgentiarum. 1157. d. qua de cauſſa fuerit motus oppugnare Indulgentias tanquam repugnantes ſcripturis. 1216. b

Kyrie eleyſon.

Kyrie eleyſon 457. d. de huius inuocationis antiquitate poſt in ſacrificio Miſſæ. 845.

L

Lac.

Lac dici poteſt, potus cibalis, qui & ſitim, & famem ſedat 670. c

Lactis & mellis, ſeu vini delibatio poſt baptiſmum, non e amplius in vſu hæc ceremonia, 298.

Lachryma.

Lachrimæ pro ſatisfactione. 1098. 1107

Lachrimæ Dauid. 1140.

Lachrimæ Petri. ibid.

Laici.

Laici an poſſint baptizare in extrema neceſſitate. 235. vſque a 240. & 646. c

Laici ſi tentent conſecrare Euchariſtiam nihil efficient 644. per totum cap.

Laici non tenentur diuino iure ad vtramque ſpeciem ſumere dam. §.

Laicorum, ſiue populi communio, vide v. Communio ſub vtr ſpecie.

Laicorum ius ad communicandum à Prælatis datur, & ab iiidem tollitur, & modus præſcribitur. 690 c. vide 667.

Laicis, & populo datur cibus ſpiritualis, qui eſt integra, & t talis refectio, & virtualiter continet cibum & potum. 667. & populus nihil perdit ſumendo tantùm vnam ſpeciem. ibid. b.

Laicis prohibetur tangere, & ſeruare ſacta vaſa. 647. a, 667.

Latria.

Latriæ cultus Deo adhibebatur per ſacrificia Leuitica. 1137

Latriæ cultu honoratur Deus oblatione Euchariſtiæ. 761. 767. d. 770. a. 776 b.

Latro.

Latro ſaluatus eſt ſine baptiſmo aquæ 234. a. neque tamen baptiſmo caruit. 1005

Latro bonus fide & conuerſione cordis ad Deum iuſtificatus eſt. 230. a, 234. a, 248. b, eiuſque contritio quæ fuerit 981. c

Laudis ſacrificium nouum, & ſpirituale Deo placet 603. b, vide v. Sacrificium.

Laurentius Valla.

aurentius Vãlla. veluti præcurſor quidam Lutheranæ factionis videtur fuiſſe. 906 a

Lazarus.

azari hiſtoria fuit figura Confeſſionis, & Abſolutionis ſacramentalis. 1040.a.b.c

Legatus.

egatus Apoſtolicus poteſt concedere Indulgentias in locis ſibi ſubditis auctoritate tum ſpeciali tum generali. 1177 a

Leo.

eo vario modo conſideratus in ſcriptura, modo bonam, modò malam habet ſignificationem. 625 b.c

S. Leo.

Leo fortè exiſtimauit Agar non fuiſſe veram vxorem Abrahæ. 1319.d.1331.b

Lepra.

epra, vt neque vllus alius morbus corporalis; iuſta cauſſa eſt diuortii inter coniuges. 1037 a

epræ corporalis cum lepra ſpirituali, videlicet peccato, comparatio. 1030 b.1056.a

Leproſi.

eproſi cogebantur in Teſtamento veteri ſe ſacerdotibus ſiſtere. 1036 c

ex de purgatione Leproſi, non merè politica, ſed maxima ex parte cæremonialis erat 1038.a

Titulus de coniugiis Leproſorum in iure canonico nihil habet commune cum legibus Leuiticis de leproſis. 1037.b

Leuiticus.

euitici præcepta vide v. Præceptum.

euiticus Pontifex per victimam intrabat ſanctuarium, & exibat, &c. 784.c

Lex.

Vide v. Præceptum, & v. Teſtamentum.

ex omnis habuit materiam Sacramentorum determinatam à Deo. 70. b. vide v. Sacramentum, vbi de differentia Sacramentorum nouæ legis, & veteris.

ex vetus cur dicatur Moyſis. 79 c

ex vetus vt à noua diſtinguitur non habet promiſſionem gratiæ. 966.c

imiliter non iuſtificat, eſt littera occidens, dicitur in ſeruitutem generaſſe, denique dicitur vetus teſtamentum. 151.d

ex vetus quare dicebatur iugum. 204.c

ex vetus vſque ad Chriſti mortem vim ſuam retinuit, & in morte Chriſti ceſſauit, illique finem impoſuit Chriſtus illam abrogando, vnde non amplius obligat. 228.c.1347.c 1348.c.1409.c

ex vetus obligauit Iudæos vſque ad publicam promulgationem Euangelii: & quandiu lex illa viguit, non potuerunt Iudæi iugum eius à ſe excutere 228.c.1348.a

ex vetus toto tempore Ioannis viguit. 1409 c

ex diuina, quæ in Leuitico habetur, ad Chriſtianos non pertinet quatenus Moſaica & Leuitica iudicialis eſt, cùm ſit per Chriſtum abrogata, ſed ſolùm quatenus continet aliquo modo legem naturæ. 1394 b.c

gis veteris & nouæ compatatio. 777.a

Lege veteri fuit facta reſtrictio Matrimonii quoad perſonas contrahentes 1298 c

Lege veteri permiſſione Dei licita erat Polygamia & libellus repudii. ibid.

ges de Matrimonio quæ erant communes populo Iudæorum, non debent eſſe communes nobiſcum. 1419.c

Lege veteri non inuenitur præceptum ita prohibens coniugia cum infidelibus, vt ea tederentur irrita, niſi apud Eſdram. 1386 d. & 1387.a

Lege veteri quomodo dicatur fuiſſe vmbra, imago in Euangelio, & veritas in cœleſtibus. 455 b.c.d

Lege Deus gradatim proceſſit 144.a

x noua dicitur iuſtificare, vel conferre gratiam, dicitur ſpiritus viuificans, libertatem afferre, & nouum Teſtamentũ. 152.c.966.c

x Euangelica quando eſt condita, & quando cœpit obligare. 229.a.b

x Euangelica non iubet adulteros occidi. 1344.d

x media inter veterem, & nouam nulla fuit. 279 b

x Dei facilis, & poſſibilis. 271.c

gis Euangelicæ promulgatio figurata in promulgatione legis veteris. 229 b

gis Euangelicæ obſeruatio eſt vnus ex gradibus ad vitam æternam requiſitis. 1001.c

gem implere nemo poteſt, niſi regeneratus, iuſtificatus, & filius Deus effectus. 999.c

nia mandata ſeruandi gratiâ datur homini in iuſtificatione. 1003. b c

gem eſſe tranſlatam ſacerdotio tranſlato colligitur 744.c

gem politicam non tulit Chriſtus, ferre tamen potuit, ſi voluiſſet & quod per ſe poteſt, etiam per vicarios poteſt. 419.b

ad Legem diuinam ſeruandam omnes tenentur, etiam ſine Baptiſmo. 245 a

ad Legem diuinam non obligari Chriſtianos, ſed ſolum ad fidem, fuit hæreſis Lutheri. 266.d 267.a b. confutatur. 268.c

inter Legem, ſeu religionem, & ſacrificium maxima coniunctio. 774.d

Lex Eccleſiaſtica an obliget in conſcientia. 197. d. 269 a. & ſeq.

Leges circa Matrimonia maximè propriè ad principem Eccleſiaſticum pertinent, ad politicum autem non pertinent, niſi cum conſenſu, & ſubordinatione ad principem Eccleſiaſticum. ibid.

Leges de Matrimonio non ſunt merè politicæ, ſed etiam ſpirituales. 1419 b

Lex comparatur viro. 1347.c

Lex nulla in terris remaneret, ſi nullum iam in terris ſacerdotium remaneret, eadem enim ratio ſacerdotii & legis eſt. 1037.c

Legis verba perſpicua, & propria eſſe debent, non admixta tropis. 372.d.373.a

Legis proprium eſt terrere. vide v. Terror.

De eſſentia Legis eſt promulgatio. 229.a

à Lege non datur occaſio, vt nitamur in vetitum; ſed à lege occaſio accipitur. 1021.c

Leges odioſæ non ſunt laxandæ, ſed reſtringendæ. 1403 c

Leges humanę non pugnant cum Baptiſmo. 269.b

Leges Romanorum non ſunt confirmatæ à Deo. 1410.b

Leges Cæſaris poſitiuæ ſunt. ibid.d

Non omnes Leges ad ius naturæ pertinent, in quibus Moſes & Cæſar conueniunt. 1410.c.d

Libamenta.

Libamenta dicuntur ſacrificia rerum liquidarum, & vini & aquæ. 719.a

Libellus repudij.

Libellus repudii. 1295. b. 1297. d. 1347.a.1351.d vide v. Repudium.

Liberatio.

Liberatio à maledicto legis, de quo maledicto intelligatur apud D. Paulum, de culpa, vel pœna peccati, an de terrore legis. 1221.a

Libertas.

Libertas Euangelica quæ ſit ſecundum Lutherum 266.c vide. 268.d

Liberi.

Liberi arbitrii vſus requiritur ad Matrimonium contrahendum, qualis etiam requiritur ad peccandum, ad merendum, ad vouendum. 1368.d

Libri.

Libri Canonici non poſſunt ſciri ex Scripturis quot ſint, ſed ex Conciliis. 115.b

Lingua.

Lingua Latina habet plus veneration is, quam habeat vulgaris. 203.a

Lingua Latina cur nos vtamur in Sacramentis, & hæretici lingua vulgari. 58.c

Lingua Latina Sacramenta adminiſtrare licet non ſit de iure diuino: id tamen ſapientiſſimè inſtitutum eſt ab Eccleſia: quæ ſemper Latinè Sacramenta adminiſtrauit. 201 c.d

Lingua vulgari Sacramenta adminiſtrare nulla eſt neceſſitas. 202.c. immo multa ſunt incommoda. 202 d.203.a

Linguæ vulgaris vſus nuſquam legitur fuiſſe in adminiſtratione Sacramentorum, niſi apud hæreticos. 202.a b

Linguam Latinam non fuiſſe vulgarem, probatur. ibid.

Lingua Sclauonica poſſe diuina officia celebrare, Morauis à ſummo Pontifice conceſſum eſt. Bohemis autem idem petentibus negatum eſt. ibid.b

Lingua ignea.

Linguæ igneæ, quæ apparuerunt Apoſtolis in die Pentecoſtes, repræſentabant effectus Sacramenti Confirmationis. 320.b

Linguæ igneæ ſuper Apoſtolos ſignificabant donum eloquentiæ. 439.b

Litera capitales.

Literæ capitales verſuum Sybillinorum, qua de cauſſa faciant ΙΧΘΥΣ, id eſt, piſcis. 119.c

Liturgia.

λειτουργία munus, ſeu miniſterium publicum ſignificat, & pro miniſterio ſacrificii Euchariſtię offerendi à Patribus Græcis accipitur. 707.c.759.d

Quod Græci λειτουργίαν, Latini Miſſam appellant. 707.c

Liturgia quædam, licet dicatur Clementis, alia Iacobi, alia Baſilii, alia Chryſoſtomi, alia Ambroſii, alia Gelaſii, ſeu Gregorii, noſtra videlicet Romana, alia Iſidori: non tamen iſti auctores Liturgiam de integro compoſuerunt, ſed ad meliorem formam redegerunt. 853.d

Liturgia noſtra Latina S. Petri cenſetur. 592.b
Liturgia noſtra antiquior Euangelio Lucæ, & epiſtolis Pauli ad Corinthios. 641.b
Liturgiæ antiquæ in toto Oriente non inueniuntur, niſi Græcæ, aut Chaldaicæ: in toto autem Occidente nullæ ſunt, niſi Latinæ. 828.b
Liturgiam qui expoſuerint. 773.c
Liturgiam Græcam alium ordinem habuiſſe, quàm modo habeat, improbabile non eſt. 636 c. 637.d
Liturgia S. Clementis, Baſilii, & aliorum, qui vtebantur, verum Sacramentum habebant, licet illæ Liturgiæ variarint in aliquibus verbis, quæ habentur in Liturgia Romana. 640. d
Integræ formæ ponuntur in Liturgiis. ibid
Liturgiis, Patres veteres celebrarunt myſterium Euchariſtiæ. 773 c

Locus.

Locus vnus non poteſt capere duo corpora ſibi adæquata ſimul. 510.a
Locum replere eſt actus quidam, non potentia 528
Locum occupare, id quid poſtetius ipſa magnitudine. 518.a
Loco coextendi conuenit magnitudini. 527.b
Loco extendi eſt actus formalis extenſionis in ſe. 528.c
Extenſio, & diſtinctio quoad Locum impediri poteſt. 529 c
in Loco circumſcriptiuè eſſe quid ſit 514 b.c
Quid ſit etiam eſſe in Loco definitiuè. ibid.c
In Loco eſſe, & non pendere à loco, quid ſit. 527 a
In pluribus Locis quare poſſit eſſe aliquid, & non in pluribus temporibus. 513.d
In pluribus Locis poſſe eſſe vnum corpus probatur. 506. c. localiter non poſſe eſſe vnum corpus in duobus locis exiſtimauit S. Thomas; ſed Sacramentaliter tantum. 510 b. vide etiam ipſius opinionem. 514 d
Vnitas videtur ratio, cur tam corpora, quàm ſpiritus non videantur poſſe eſſe in pluribus Locis. 509 b
Loca diſcontinua ſunt cœlum, & terra non autem corpus Chriſti vt eſt vtrobique, eſt diſcontinuum vel diuiſum à ſe ratione ſubſtantiæ propriæ, ſiue quantitatis, ſed ſolum eſt diuiſum à ſe reſpectu loci. 514.a

Loquutio.

Loquutio eſt actio corporis viuentis per inſtrumentum linguæ, & palati. 83.a

Lotio.

Lotio pedum, quam Dominus inſtituit, non eſt Sacramentum. 180. b. & ſequentibus: quid myſticè ſignificauerit. ibid.
Lotio pedum Neophytorum erat olim cęremonia, quæ nunc exoleuit 298 c
Lotio, & renouatio interior per Baptiſmum. 246.d. vide v. Baptiſmus.

Lucidum.

Lucidum, ne luceat Deus poteſt efficere, vide exempla. 524 c

Ludouicus Viues.

Ludouicus Viues, falsò dixit neminem olim admotum ſacro Baptiſmo, niſi ætate adulta. 243.d

Lutherani.

Lutherani refelluntur negantes poſt remiſſam culpam remanere vllum reatum pœnæ temporalis 1208. a. quo pacto extenuent peccatum. 1210.c

Lux.

Lux primo die creata à Deo, manſit ſine ſede, & ſubiecto, corpore videlicet ſolari, tribus diebus. 584.b
Lux primigenia, à lumine, quod per aquam, & aerem diffundebatur diſtinguitur. ibid.c

Luxuriosus.

Luxuriosis, confeſſio peccatorum, eſt illis remedium pro compeſcenda libidine. 1059.a.b c d

Lyranus.

Lyranus fallitur in expoſitione illius loci Exodi. 4. Et dimiſit eam. 237.d

M.

Magia.

Magica ſigna nullam habent vim naturalem. 67.d 68.a.&c.
Magica ſigna quando agant. 68.c
Magicæ incantationes damnantur in duobus. 67.c
Magiam, & incantationem non verentur impudentiſſimi huius temporis hæretici, vocare verba ſacramentalia. 630. b 640.b

Magi.

Magis ſuperiores ſunt omnes Chriſtiani. 465 d

Magiſtratus.

Magiſtratus vel Princeps poſſunt tantum diſtribuere communia. 1176.c.d

Magnitudo.

Magnitudo poteſt intelligi, atque etiam definiri ſine loco, & poteſt eſſe ſine loco. 517.c
Magnitudinis officium, & functio quædam eſt replere locum & expellere alia corpora. 518.a
Magnitudinis eſſentia non eſt occupare locum. ibid b
Magnitudini tria conueniunt. 517.b

Mandatum diuinum.

Mandato diuino per accidens eſt quod ſit ſcriptum, vel non eſt ſcriptum. 34 b

Mahumetani.

Mahumetani, & reliqui infideles, quare dicuntur perire, cum Chriſtus pro omnibus ſatisfecerit. 1209.a.b

Manducatio.

Manducatio ſacramentalis corporis Domini in Euchariſtia habetur in 6. cap. Ioan. 359.b & ſeq.
Manducatio Chriſti per fidem, fuit res omnium temporum, & Patres veteres ita Chriſtum manducarunt. 360.c
Manducatio ſacramentalis dat vitam. 365. b. item ſpiritualis. ibid.
Manducatio ſpiritualis anteponitur ab Auguſtino manducationi corporali in hoc, quod illa ſine iſta proſit, iſta ſine illa non proſit, ſed obſit. 367.b
Manducatio corporis Chriſti ſecundum Caluinum eſt credere, contra quod figmentum. 383 b.c
Manducatio vera, & propria, & realis corporis Chriſti in Euchariſtia. 390. a. 448. b. c. 472. d. & 473. a. Vide v. Corpus Chriſti.
Ad rationem manducationis non eſt neceſſaria attritio, ſed ſatis eſt ſumptio ab ore ad ſtomachum per inſtrumenta humana, & vitalia. 367 a. 390. b
Sumitur autem caro Chriſti integra, & inuiſibiliter, & ſine vlla ſui læſione; quare non propriè, ſed tantum figuratè Chriſti caro occiditur, & laceratur in hac manducatione, repræſentamus enim Chriſti paſſionem. 367.b
Manducatio carnis Chriſti non eſt humano, & carnali modo, vt manducantur aliæ carnes. 411 a 434 d
Corpus Chriſti non abſolutè manducatur, ſed ſub ſpecie panis. 390. c
Manducatio carnium humanarum in ſacris, obiiciebatur olim Chriſtianis pro crimine. 422.a
Manducare carnem humanam, quare horreat animus. 571.b
Manducatio Sacramenti Euchariſtiæ pertinet ad vſum huius Sacramenti. 595. c 605. c. d. vide de vſu Euchariſtiæ, ſuprà.
Manducatio Euchariſtiæ Sacramentum propriè dictum dici nullo modo poteſt. 596.c.605 d
Manducatio corporis Chriſti, etiam ab impiis, licet ſine fructu. 474.d.478.c vide v. Communio vbi de præparatione.
Manducatio corporis Chriſti, manente ſaluo, & incolumi quod eſt in cœlo 460. a. & manducatio vera agni, cum tamen viuus, & integer perſeueret. 418.a
Manducatio corporis Chriſti in vna, vel duabus ſpeciebus, vide ſupra v. Communio.
Manducatio corporis Chriſti eſt refectio, & ij verè manducant qui verè reficiuntur, ſcilicet cum fructu, & gratia ſumunt. 403.a
Vere reficitur hoc cibo qui manducat corde. 367.a
Manducatio ſpiritualis extra Sacramentum, datur in cibum ſpiritus, & ſpiritualiter diſtribuitur, quomodo impij manducare non poſſunt. 437.a 441 b. 447.d
Manducatio ſpiritualis per fidem incarnationis quæ fit. 367.a 484 b
Si fide tantùm manducaremus Chriſti carnem, & non corporis inſtrumento eſſet in mente, & animo noſtro tantùm. 449.d
Manducatio carnis Chriſti ſine dubio. 461.b
Manducationis carnis Chriſti promiſſio, & impletio. 359.c
Item iuſſio, à Domino iuramento confirmata. 361.c.v. etiam. 594 d. 603.a
Vis præcepti de manducatione carnis ſub ſpecie panis per modum cibi, & de potu ſanguinis ſub ſpecie vini non conſiſtit in modo ſumendi, ſed in ipſa re, quæ ſumenda eſt. 369 b
Manducationem Angelorum in corpore aſſumpto mirabilem eſſe. 462 c
Ante manducationem fuit confectum Sacramentum Euchariſtię in cœna. 591.d. 592.a

Manichæi.

Manichæi non tribuebant Chriſto corpus verum. 482.c 513 a
Contra iſtos ſolitus eſt diſputare S. Auguſtinus ex eorum principiis. ibid.c
Manichæi communicabant ſub vna ſpecie, ſed non propter eam cauſſam, propter quam cõmunicant fideles. 676 a. 693.a

Manna.

Manna Iudæorum non erat eiuſdem virtutis cum Euchariſtia, contra Caluini blaſphemiam. 157.a.b.& ſeqq.
Manna Iudæorum erat figura Euchariſtiæ. 119.a. 355.a. vide quæ dicuntur. 397. c. 400. b. 402. b. 481. a. 666. b

Digitized by Google

anna vocatur panis in Scriptura. 525.a
anna vocatur etiam cibus ſpiritualis propter cauſſam, & propter ſignificationem. 159.b
anna producebatur per miraculum opera Angelorum, & hoc modo dicebatur panis Angelorum. ibid c
anna fuit memoriale mirabilium, quæ in deſerto Hebræis contigerunt. 540.a

Manus impoſitio.

Vide v. Confirmatio.

anus impoſitio cum oratione fuit medium, ſeu organum, ſeu ſignum ſenſibile, conſtans ex rebus, & verbis, quibus applicabatur promiſſio Spiritus ſancti, & hoc donum, quod dabatur tunc omnibus baptizatis per manus impoſitionem, fuit illud idem quod promiſſum fuit Apoſtolis 104 a. 306 d. vide quæ dicuntur de manus impoſitione in Sacramento Confirmationis. 53 b. 59. b. 117 d 177 a. 185 a. 251. a 330. c
lanus impoſitio Apoſtolorum fuit Sacramentum, contra Calumnum, 34. b. & ſeq & manus impoſitionis Sacramentum vocatur Confirmatio. 308. b
lanus impoſitio numeratur cum baptiſmo, cum fide, pœnitentia, & cum aliis rebus, quæ pertinent ad ſalutem, & ad fundamentum religionis. 305 b
lanus impoſitio eſt cauſſa gratiæ 117. d. 178. b
er manus impoſitionem dabatur omnibus ipſe Spiritus ſanctus, & id quod Dominus promiſerat, videlicet gratia roborans & confirmans in fide, donum autem linguarum, & curationum, fuit additamentum quoddam quod non omnibus dabatur. 305. b. vide etiam. 304. a. 133 a & 178. b
er manus impoſitionem licet non detur Spiritus ſanctus viſibiliter, vt olim dabatur, datur tamen inuiſibiliter 307. a. & ſeq. vide etiam de viſibili deſcenſu. 288. b 304. b. & 1280. d
omiſſio Spiritus ſancti per manus impoſitionem non ſolis Apoſtolis, ſed toti Eccleſiæ perpetuo facta. 306. a. b c. & ſolis Epiſcopis conceſſum eſt. 308. b. c. 332. c. Epiſcopus autem bis manus imponit confirmandis. 307. c
lanus impoſitio rectiſſimè dicitur ipſa vnctio Chriſmatis & ſignatio, impoſitio enim manuum coniuncta etiam fuit cum vnctione, & ſigno crucis. 178 b. 307. c. 323. d. & ſeq. 1280. a
anus impoſitio, & baptiſmus erant duæ actiones diuerſo tempore factę. 115 c
anus impoſitio non eſt abolita, vt hallucinatur Kemnitius 317 d. vide etiam 303. a & ſeq.
lanus impoſitio reconciliatoria nihil eſt aliud, niſi oratio ſuper hominem; id eſt, non eſt conſecratio aliqua, quæ maneat, & characterem imprimat, vnde repeti non poſſit, ſed eſt tantum cæremonia adiuuans orationem. 310. a
anus impoſitio reconciliatoria diſtincta erat in Eccleſia occidentali, à manus impoſitione confirmatoria. 314. d
er manus impoſitionem confirmatoriam, vel reconciliatoriam, vel (vt ſic loquar) ordinatoriam, ſemper datur gratia, & Spiritus ſanctus, niſi ponatur obex 315. b. & ad varios effectus datur. 316. a
er manus impoſitionem, ordinationem, & reconciliationem intelligit interdum S. Auguſtinus. 315 c 919. d
anus impoſitio, quæ fieri ſolet à ſacerdote in pœnitentis reconciliatione, non eſt de eſſentia Sacramenti pœnitentiæ 887. a
anus impoſitio interdum accipitur pro ipſa pœnitentiæ actione, in qua frequenter manus imponebantur, vnde præſcribebatur, vt ſingulis diebus ieiuniorum manus à ſacerdote pœnitentibus publicis imponerentur. 938. b
anus impoſitio vocatur à Paulo etiam ordinatio. 325. b
e impoſitione manuum, quę in ordinatione fit, extãt exempla in Scriptura 1167. a
anus impoſitio ad eſſentiam Sacramenti Ordinis pertinet. 1278. d
anus impoſitio traditur pro ſymbolo externo ordinationis à Scriptura. 1279. d
lanus impoſitionis ritum Apoſtoli cœperunt primi vſurpare in ordinationibus. 1268. c d. 1282 a
r hac manus impoſitione datur Spiritus ſanctus, & gratia Sacramentalis. 1280. c. d
anus impoſitio, & benedictio ſacerdotalis, eſt cæremonia, quæ fit Catechumenis ante baptiſmum. 295. c.
anus impoſitio ſuper victimam in Teſtamento veteri. 716. d 743. d
anus impoſitio fuit aliquando ad morbos corporales depellendos 106 b. 305. d

Manus.

lanus Dei dicuntur verbum, & Sacramenta, & quomodo. 136. a
anuum lotio ante ſacrificium Miſſę eſt ſymbolum puritatis animi, qua pollere debent ſacerdotes. 842. b
Manuum eleuatio eſt vna ex cæremoniis Miſſæ. 841. b. vide etiam de manuum eleuatione. 200. c. 747. d & 748. a
Manibus ſuis ſeipſum nemo portare poteſt, Chriſtus autem ſolus ſeipſum portauit in Sacramento Euchariſtiæ. 477. c 593. b

Marcioniſtæ.

Marcioniſtarum hæreſes. 423 b. 524 d. 542. a. 549. b. 577. c 578. b

Mare rubrum.

Maris rubri tranſitus non erat Sacramentum. 29. c. 152. c. 157. d 158. a. & ſeq. neque habebat eandem vim cum noſtro baptiſmo. 160. b. vide etiam 11. c 52. a fuit tamen figura Baptiſmi. 119. d

Maria Magdalena.

Maria Magdalena putauit Chriſtum hortulanum eſſe. 582. b
Mariæ Magdalenæ contritio, & conuerſio. 234. a. 990. a 992. a
Mariæ Magdalenæ abſolutio. 632. a. 636. d. 640. b 995. d 926. a. 938. b. 948. a. 998 d. & præſertim 1000. c. d. 1121. a 1269. d
Mariæ Magdalenæ obſequium Chriſto præſtitum fuit honoris, & vtilitatis. 407. d
Mariæ Magdalenæ, quare prohibuit Chriſtus ne ſeipſum tangeret poſt reſurrectionem, & multa de Magdalena. 412. d 413 a. b. c. d. 655 a

Maritus.

Maritus qui ſit adulter ob adulterium vxoris illam dimittere non poteſt, neque etiam illam poteſt dimittere, ſi poſt cognitum adulterium cum ea rem habuerit, aut cauſſa fuerit, vt fornicaretur, aut fornicatio coniugis fuerit ſine crimine, videlicet per vim, vel per ignorantiam putando eſſe ſuum virum 1337. d
Maritus ſi ſit etiam ipſe adulter, facilius poterit ignoſcere vxori adulterę. 1353. a
Mariti etiam ſine ſua culpa tenentur ad perpetuum cœlibatum poſt diuortium vxoris. ibid b

Martinus Lutherus.

Martinus Lutherus cœpit iacere fundamenta ſuæ hæreſis à reprehenſione Indulgentiarum. 1193. a. & ſeq.

Martyres.

Martyris gratia qualis. 231. c. d 232. a
Martyres futuri, quare debeant armari. 670. b. 690. c
Martyres dicuntur mediatores. 772. d
Martyres in agone martyrii conſtituti, timore Gehennæ ante oculos mentis propoſitæ, vincere ſoliti erant earum pœnarum timorem. 1017 c
Martyres ſæpe per actum dilectionis iuſtificari poſſunt. 985. c
Martyres primitiuæ Eccleſiæ dicuntur noſtris azymis ſaginati. 618. d
Martyres cæperunt publicè inuocari, & eorum nominibus dies feſti coli, & Baſilicæ erigi ab initio planè Eccleſiæ 836. d
Martyrum paſſiones differunt à paſſione Chriſti in quatuor. 717. d
Martyrum paſſiones dici poſſunt ſacrificia largo modo. ibid.
Martyrum memoriæ ſolennis celebratio, quando cœpit. 816. c d
Martyrum celebratio in lectionibus, & concionibus 863. c. d
Martyribus non offeruntur ſacrificia, neque eriguntur templa, & altaria, licet hęc fiant in eorum memoriam, & honorem 811. d. 812. a. b. c
Martyres quomodo præſtiterint Deo morte ſua plus, quàm ſibi opus eſſet. 1203. b. c

Martyrium.

Martyrium rectè dicitur, & eſt quoddam Baptiſma. 124. a. 230. c & conuenit cum baptiſmo aquæ in tribus. 230. c & ſeqq.
Baptiſmus autem ſanguinis dicitur. 185. a
Martyrium eſt configuratio mortis Domini; remittit omnem pœnam peccato debitam, ita vt continuò perueniant ad coronam martyres; vnde Eccleſia nunquam orat pro animabus illorum, & ex probabiliori ſententia ex opere operato confert primam gratiam, & quomodo. 230. d. 231. a 1132. c
Martyrium vim iuſtificandi habet non ex ſe, ſed ex pacto, & promiſſione Chriſti. 234 b. 1083 c
Martyrium & Sacramenta diuerſo modo iuſtificant. 234. c. d
Martyrium licet baptiſma quoddam ſit: non tamen eſt Sacramentum. ibid
mors imminens per Martyrium non ſolùm non impedit, ſed etiam excitat peccatorum recordationem. 985. b
ante Martyrium requiritur fides, & dilectio ſalutem inchoat, & pœnitentia ſaltem imperfecta ſine affectu ad peccatum. 231. c. 232. c
Martyrium infantium, & Sanctorum Innocentium. 231. c

Martyrium posse expiare reatum contractum ex quantouis ingenti numero peccatorum, & magnitudine. 1153 a
tam Martyrium, quàm pœnitentia peccata remittunt, non autem sola fides qua martyres aut pœnitentes Christum apprehendunt. 234.a

Materia.

Materia est subiectum accidentium. 545.d
Materia Sacramentorum, quare vocetur elementum. 27.b 31.c.d.& 53. d
Materia Sacramentorum est totum elementum cum sua significatione, & totum verbum cum sua significatione est forma. 53.d.54.a
Materia, & forma Sacramentorum non possunt mutari ab Ecclesia, quia sunt de essentia. ibid.b
Materia propriè dicta more Philosophorum in nullo Sacramento inuenitur: inuenitur tamen res quædam, quæ instar materiæ dici potest. 941. c. vbi explicatur quare dicantur quasi materiæ actiones pœnitentis.
duplex acceptio Materiæ in Sacramentis. 942.a b
Materiæ, & formæ nomina in Sacramentis largo modo accipienda, & inuenta sunt à posterioribus doctoribus ad rem facilius explicandam. 59 a.940.a
Materiæ Sacramentorum aptius tribuitur nomen Sacramenti, quàm formæ. 911.b
Materia prima non remanet post conuersionem panis in corpus Christi. 556 a
Materia in alteratione panis Eucharistiæ non requiritur, sed in corruptione eiusdem panis requiritur quidem, sed substituitur à Deo in illo ipso instanti, quo desinunt esse illæ species, & in quo aliud generatur, & hoc sine miraculo. 582.c
Nihil materiæ deperit ex tot panum consecratione. 582 d
Materiam panis remanere in Eucharistia informatam Christi anima, fuit hæresis Durandi, quæ refertur, 543.c.& refellitur. 546.d.& seq.
Materiam remotam Sacramenti pœnitentiæ esse peccata, siue hominem peccatorem, & proximam actus pœnitentis. vide v. Confessio & v. Pœnitentia. item 936.d 938 d
de Materia singulorum Sacramentorum vide loca notata in singulis etiam Sacramentis.

Matrimonij Sacramentum.

Vide quę dicuntur in hoc eodem Indice in verbis istis, Coniugium, Coniux Consanguinitatis gradus, Mulier, Nuptiæ, Polygamia, & Vxor.
De erroribus hæreticorum, & de statu quæstionis, an videlicet in Matrimonio inueniantur illa tria, quæ requiruntur in vero & proprio Sacramento, nempe symbolum externum, promissio gratiæ, & mandatum, siue institutio diuina. 1284. b. 1285.a. vide etiam 3. b. c. d. 10. b. c
Matrimonium est Sacramentum propriè dictum, quod probatur ex diuinis literis, 1286. c. ex Patribus. 1291. d 1303 d & ex ratione 1294. b. soluuntur argumenta aduersariorum. 1297.a
Matrimonium à Deo est institutum, non solùm vt est coniunctio masculi & fœminæ quatenus refertur ad genus propagandum, sed vt ea coniunctio referatur ad rem aliquam sacram significandam. 1286.c.1287 a
Matrimonium hoc modo consideratum est à Christo institutum, quia est signum rei sacræ, cui est annexa certa promissio gratiæ, neque enim potest vllus homo, aut angelus eiusmodi signum instituere. 1287.b
Matrimonium est signum rei sacræ, & proinde, non solum ciuilis contractus, sed etiam mysterium quoddam, & Sacramentum, quod ad Christum, & Ecclesiam referatur. 1287.c. vsque ad 1289 vide etiam 1294. b.c.d. 1297 c
Matrimonium habet etiam gratiæ promissionem, quia non solùm est signum coniunctionis Christi & Ecclesiæ per naturæ conformitatem, sed etiam per spiritualem charitatem, qua Christus Ecclesiam diligit, & sanctè gubernat, neque potest hoc significare, nisi inter virum, & vxorem præter ciuilem contractum, sit etiam vnio spiritualis animorum. hæc autem vnio sine gratia Dei haberi non potest. 1290. b c.d. vt se etiam 1294 d 1295.a 1297. d
Matrimonium quando contrahitur per verba de præsenti, in illo confertur gratia. 1302 d
Gratia quam confert Matrimonium, quomodo prima & secunda dici possit 1307 a
Matrimonium ex se quidem res naturalis est, & ciuilis, tamen ex adiuncta significatione, & efficientia gratiæ, sacrum est, 1315. d
Matrimonium Christianorum non minus ad placitum, & ex diuina institutione significat, quàm alia Sacramenta. 1305.a
Matrimonium est summus amicitiæ gradus. 1367.c
Vocatur donum Dei. 1291.c
Malè comparatur à Caluino agriculturæ, sutoriq; arti, atque constructuræ. 1286.a.1293 b.1295.d.1299.b
Bene autem comparatur cum baptismo quoad rationem tantùm Sacramenti. 1293. c. & cum Eucharistia, quod non solùm est Sacramentum, dum fit, sed etiam dum permanet 1309.d.1316.b
An excellat in aliqua re cæteris Sacramentis. 190.c
Et cur vltimo loco ponatur. ibid.d
Matrimonium necessarium ad bene esse non singulis hominibus, sed Ecclesiæ in vniuersum posita diuina institutione 75.b
Matrimonium in lege veteri tantum restrictum, quoad personas contrahentes. 1298.c
Matrimonium legitimum, nunquam à Catholicis pollutio aut immundities vocatur. 1300.b
Matrimonium cur omissum à Rabano in enumeratione Sacramentorum. 188.c
Turpitudo autem, immundities, & inquinatio quæ in matrimonii actu inuenitur, est ratione concupiscentiæ, & rebellionis membrorum, vnde instrumenta eius actus in Leuitico, turpitudinis vocabulo nominantur. ibid.
Matrimonium Sacramentum est totum, ac plenum, quantum ad partes essentiales, in contractu per verba de præsenti, copula autem pars essentialis non est 1301.d
Quando autem post sponsalia per verba de futuro subsequitur copula coniugalis affectu maritali, illa copula tenet eo tempore vicem verborum consensum mutuum exprimentium, & ideo ad formam Matrimonii pertinet. 1302.d
Matrimonium inter beatissimam Virginem, & S. Ioseph, verum coniugium, sine vlla copula fuit. 1301.d
Matrimonio soli inuenimus in Scripturis tributum nomen Sacri 176 d. habemus etiam nomen Sacramenti ritum externum, id est, contractum visibilem inter virum, & fœminam, institutionem diuinam, & gratiam annexam. 179.c
Matrimonio conuenit definitio Isidori, & Magistri 31. b. vide 131.b.139.a

Matrimonium non Sacramentum, & illegitimum.

Matrimonium fuit ab initio mundi, & nunc etiam est apud infideles, vt contractus ciuilis, & in officium naturæ; sed non fuit, nec est verum Sacramentum, nisi in Ecclesia, apud Christianos. 1290.a.1292 c.1313.a.1336.a.1356.d
Opinio contraria, videlicet apud Iudæos in lege veteri fuisse etiam Sacramentum, & à Christo non tam institutum, quàm confirmatum, tutò defendi non potest. 1297.d 1298.a
Matrimonium in statu innocentiæ fuit institutum in officium naturæ, in statu naturæ corruptæ fuit illi additum, vt esset remedium: in lege noua à Christo institutum fuit in Sacramentum. 1298.b
Matrimonium infidelium potest esse verum, & legitimum, sed non ratum, quia non est Sacramentum, nec omnino insolubile; sed si ambo coniugati conuertantur ad fidem, & baptizentur, Matrimonium eorum fit ratum & omnino insolubile, & proinde Sacramentum. 1308 c. vide etiam 1335. a. 1356 d
Post baptismum autem siue iterum contrahant, siue persistant in contractu antiquo, ille consensus mutuus signo aliquo aut saltem ipsa copula expressus Sacramentum coniugii facit in iis, qui iam post Baptismum capaces Sacramentorum effecti sunt. 1308.d
Matrimonium fidelium, cum altera, vel altero, viuente priore coniuge dimissa, quacunque ex causa omnibus seculis fuisse illicitum. 1350.b
Matrimonium cum ea, quam vir ante polluit per adulterium quibus casibus sit irritum. 1382.c
Matrimonia iungere cum infidelibus, vel hæreticis non licet fidelibus. 1383.d
Matrimonia fidelium cum infidelibus, vel hæreticis non esse irrita iure diuino, naturali, vel positiuo, vel aliqua lege Ecclesiæ. 1385.d
Matrimonia sine sacerdote, aut testibus contracta in foro exteriore, dicuntur illegitima. 1302.d 1320.c
Matrimonia clandestina olim Theologi dixerunt esse vera matrimonia. 1313. c. Concilium verò Tridentinum inhabiles fecit Christianos ad ea matrimonia contrahenda. 1314.c.

Matrimonij materia, & forma.

Matrimonium, si consideretur dum fit tota eius essentia, in signis exprimentibus consensum mutuum consistit: corpora autem coniugum non concurrunt nisi vt materia, circa quam. 1309.d
In verbis amborum coniugum, quæ inuicem determinant, & determinantur, distinguitur materia & forma, quatenus enim determinant, forma dici possunt, & quatenus determinantur materia. 1310. a. vide 31.c
Matrimonium si consideretur iam factum, & celebratum, ipsi coniuges simul cohabitantes, siue extrema coniugum societas, & coniunctio, est materiale symbolum externum repræsentans Christi, & Ecclesiæ indissolubilem coniunctionem. 1310.b.1316.d

Materia & forma Sacramenti matrimonii est res naturalis, si physicè consideretur, & supernaturalis, si sacramentaliter 1318 a

Materia & forma huius Sacramenti non est expressa à Domino, quia non nouum symbolum instituit, sed humanum & vsitatum contractum euexit ad Sacramenti dignitatem. 1311.b

Deus an possit dici auctor matrimonialis coniunctionis. 1372 a

Materia non solùm circa quam, sed etiam ex qua Sacramentum matrimonii constat, sunt personæ contrahentes. 1310.c

Materia Sacramenti matrimonii est coniunctio legitimarum personarum; quæ sint autem legitimæ personæ, Ecclesia determinat, & eo modo materiam, & fundamentum præparat Sacramenti matrimonij. 1307.d

Materia matrimonii se tenet ex parte suscipientis. 1409.d

Matrimonij forma.

Matrimonii forma, quomodo ex Scripturis monstrari possit. 1312.b

Matrimonii forma sunt ipsa verba coniugum, consensum vtriusque significantia. 1310.d.1313.c

Illa verba; Ego te recipio in meam, possunt esse, & sunt forma, & causa Sacramenti matrimonii; sed non sunt ipsa matrimonium. 1317. b. 1318. c. Matrimonium enim definitur maris, & fœminæ coniunctio, individuam vitæ consuetudinem retinens. 1318.c. vide 11 a.31 b

Matrimonii verba ex diuina institutione significant effectum spiritualem, nimirum spiritualem vnionem Christi cum Ecclesia, & cum anima. 1318.a

Matrimonii verba determinata sunt, quæ mutuum consensum sufficienter exprimant, siue id pluribus, siue paucioribus vocibus fiat. 1318 b

Matrimonii verba quomodo sint sacra apud Christianos. 1316. a

Matrimonii verba à sacerdote prolata non sunt de essentia matrimonii. 1312 c

In matrimonii Sacramento regulariter verba coniugum adhibentur; nonnunquam verò sufficiunt nutus, & literæ, quæ locum verborum tenent modo sufficienter exprimant consensus vtriusque partis, & hoc est peculiare in hoc Sacramento, vt forma sint tam verba propriè dicta, quam etiam impropriè vt nutus. 55. b. 59. d. 201. b. c. 1315 b 1318. b. 1319 d

Ad Matrimonium consensus internus non sufficit sine signo externo. 55.c.1365 b

Matrimonij minister.

Matrimonii Sacramentum, quia contractus etiam est, non eget alio Ministro præter ipsos contrahentes, qui mutui consensus significatione contractum efficiunt, vnde & inter absentes, inter muros, & per procuratorem celebrari potest. 1306. 1315. c. 1328. d

Matrimonii Ministri sunt ipsi coniuges contrahentes à quibus forma pronuntiatur, in qua consensum suum inuicem exprimunt. Minister verò Ecclesiasticus ex decreto Ecclesiæ requiritur, vt consensum coniugum exquirat, & eundem approbet, & declaret, & benedictione sacerdotali confirmet. 188.b.1311 a.1312.a.1316.b.1319.c d

In eisdem personas concurrit causa materialis, & efficiens, quia id exigit natura contractus, qui de personis contrahentium sit; neque est impossibile, aut absurdum, vt aliquando idem sit agens, & patiens, præsertim secundum partes diuersas. 1311 a.1316.b 1317.c

Matrimonii Sacramentum ministrantes in peccato mortali, an peccent mortaliter. 1319.c

Antequam matrimonium contrahatur, multi laudabiliter peccatorum suorum confessionem præmittunt. 1316.c

Matrimonij fines, effectus, & bona.

Matrimonii fines quatuor, susceptio, & educatio prolis, domestica societas, & communicatio operum, quæ ad vitam necessaria sunt vt sit coniugium in remedium contra concupiscentiam: & vt sit Sacramentum Christi, & Ecclesiæ. 165.b 1295 c.1327.b

ad Matrimonium non pertinet solùm procreare liberos, sed etiam educare, & instituere. 1295.b.1297.c

Matrimonii Christiani quatuor bona, contra quatuor mala, quæ sine gratia Dei in matrimonio euitari non possunt, mala sunt non seruare coniugi fidem, odium & rixæ, immunditia quædam, & turpitudo ex rebellione membrorum: & intemperantia, quibus opponitur fides, dilectio, sanctificatio, & sobrietas 1291.b

in Matrimonio multa sunt, quæ animum à rebus diuinis necessario auocant. 1301.a.1302 b

Ad onera matrimonii toleranda pecunia accipi & dari potest in contractu emili, qui in matrimonio consideratur. 1307.a

Matrimonij vnitas.

de Matrimonij vnitate, siue de polygamia, quæ vnitati opponitur, multarum vxorum successiuè & simul. vide 1321.b & v. Polygamia; nuptiæ, & vxor.

Matrimonij firmitas.

Vide v. Diuortium.

Matrimonium infidelium solubile est, etiam quoad vinculum, si alter coniugum conuertatur ad fidem, & alter nolit cohabitare sine iniuria creatoris, quia coniugium illud Sacramentum non erat. 1335.b.1356.c

Immo Paulus non tantum permittit coniugi deserto ab infideli aliud matrimonium inire, sed etiam permittit simpliciter, etsi cohabitare velit; solum enim consulit, non autem præcipit, vt coniux fidelis non dimittat coniugem infidelem, si is cohabitare velit. 1335.c d.1425.c

Matrimonium legitimum, & consummatum ante Baptismum contractum, potest dissolui; non autem potest dissolui, si post Baptismum contrahatur. 1294.d.1336 a

Matrimonium non soluitur propter hæresim: cum tamen hæresis species infidelitatis sit, quia illud matrimonium est contractum post Baptismum, & ideo insolubile, quia Sacramentum. 1336.b.1346.c

Matrimonium fidelium consummatum, an solubile sit, quoad thorum, & cohabitationem, manente vinculo coniugali, quæ solutio dicitur diuortium. 1336.c

Matrimonium ratum non consummatum, soluitur etiam quoad vinculum per ingressum in religionem. 1336 c.d

Matrimonii vinculum dicitur mutua quædam obligatio, qua vir ita efficitur maritus vnius fœminæ, vt non possit esse alterius illa viuente, & fœmina ita efficitur vxor vnius viri, vt non possit esse illo alterius viuente. 1340.d

Ex hoc vinculo consequuntur cohabitatio & societas lecti, & mensæ. 1340.d

Hoc vinculum solui non potest nisi per mortem. 1290.a 1293.c 1346.c.& seq.

Matrimonii inter fideles contracti, & consummati vinculum, adeò est insolubile, vt neque causa fornicationis dirimi possit, & ideò viuente priore coniuge, nunquam est licitum ad alias nuptias aspirare. 1343 b. vide etiam de hoc vinculo, quod manet etiam in iis qui se mutuò separant. 1293.c 1294 c. neque potest solui, quantumuis dirimatur potestate Ecclesiastica. 1305 b

Si licitum esset aliud matrimonium inire viuente altero coniuge iniuria afficeretur proles, & aperiretur aditus infinitis repudiis, etiam iniustis. 1351 b.c

Matrimonii omnimoda insolubilitas in vnis nuptiis, non potest referri in causam primariam, & certissimam, nisi in signum coniunctionis Christi cum Ecclesia, idque ex diuina institutione. 1294.c.1351.b

Vnio planè insolubilis vnius cum vna, viri & fœminæ est res Sacramenti matrimonii. 1294 a.1208 d

Vnio quam significat & efficit Sacramentum matrimonii, est vnio non solùm corporum, sed etiam animorum per veram & diuinam charitatem, & proinde est vnio sacrans, & sanctificans animas, nisi ponatur obex. 1305.a.1316.a.b c d

Matrimonium vinculum insolubile, cum sit res difficillima, habet etiam Dei gratiam ad superandā difficultatem 1294.b

Matrimonij impedimenta.

Impedimenta quæ impediunt matrimonium contrahendum, sed non dirimunt contractum, non aduersantur essentiæ matrimonii, sed solennitati, aut ornamento alicui accidentario 1364.a

Ecclesiæ vetitum, necnon tempus feriatum.

Impediunt fieri, permittunt facta teneri. 1366 a

Impedimenta, quę impediunt contrahendum, & dirimunt contractum, ipsi essentiæ matrimonii contraria sunt, & his versibus continentur.

Error, conditio, votum, cognatio, crimen
Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas.
Si sis affinis, si forte coire nequibis.

Hæc iocanda vetant connubia facta retractant. 1365.a

Ad hæc reducuntur carentia vsus liberi arbitrii, votum continentiæ simplex, sponsalia, instructio catechumeni per traditionem Catechismi, & sex crimina, incestus, raptus alienæ sponsæ; coniugium, sacrilegium cum sanctimoniali, cædes vxoris, homicidium presbyteri, & Baptismus proprii filii. & post Concilium Tridentinum matrimonia clandestina. 1366 b

Ægritudo quod impedimentum sit. 1334 d.1360.c

An requiratur necessariò ad Matrimonium filiorum, consensus parentum.

Solo consensu parentum, matrimonium inter fideles celebrari non potest, & ideo non potest pater filium ad coniugium cogere. 1367 d

Illorum necessariò consensus requiritur, qui matrimonii formam pronuntiant. ibid.

Filiorum consensus, etiam si solus sit, ad matrimonii firmum, ac ratum efficiendum sufficit, nec potest à parentibus, vel magistratu matrimonium irritari. 1368.a

In matrimoniis quæ fiunt inuitis parentibus, nihil deest eorum

quæ ad

Digitized by Google

quæ ad essentiam matrimonii pertinent. adest enim consensus, proinde intentio ministri, adest materia, nempè personæ contrahentes, & forma, id est, verba seu signa mutui consensus. ibid b
Ad matrimonium contrahendum non requiritur necessariò consilii maturitas, sed solùm vsus liberi arbitrii. ibid d
Solam pubertatem in contrahentibus, canones exigunt. ibid. 1373 b.c
Matrimonium seruorum inuitis Dominis, firmum, ac ratum est. 2360.a
Matrimonium filiorum siue consummatum, siue non, à parentibus irritari non potest. 1369.b.1373 c
Præceptum de matrimonio filiorum parentibus potius datur in Testamento veteri, quam filiis. 1370.a
Ad matrimonium non solùm consensus; sed consensus liberrimus contrahentium exigitur. ibid b
Peccant filii, quando sine iusta, & rationabili causa parentibus insciis, vel inuitis matrimonia contrahunt. 1369.c 1372.à
Matrimonium vt sit verum & ratum requiritur materia & forma à Deo instituta, vt autem sine peccato immo cum merito & laude celebretur, requiritur vt coniuges maturo consilio, & de sententia maiorum simul contrahant. 1372.b
In contrahendo matrimonio debent obedire filii parentibus, si iustè, & secundum Deum agere velint, & ideo qui id non faciunt, peccant, sed non continuò matrimonium est irritum. 1372.d
Matrimonium non solùm vt Sacramentum, sed etiam vt ciuilis contractus, ratum erit, licet contra patris præceptum contrahatur. ibid.
Ratio naturalis docet matrimonium non debere injussu parentum celebrari, tamen ius naturæ non docet, irritum esse matrimonium si iniussu parentum fiat. 1374 b
Lex ciuilis non multum refert, quid in hac parte statuerit, cum Concilium Tridentinum definierit matrimonium inuitis parentibus contractum, modò non sit clandestinum, ratum esse. ibid.c
Matrimonium vt sit verum & ratum requiruntur dicta, vt autem Deo sit gratum, & ipsis coniugibus vtile, media à Deo instituta sunt, parentum & amicorum consilia, matura deliberatio, & sacerdotis benedictio. ibid a
Matrimonii quædam conditiones non necessariæ. ibid.d
Raptus est impedimentum impediens contrahendum coniugium, sed non dirimens contractum. 1375.d

Matrimonij impedimenta, quæ inhabilem simpliciter faciunt contrahentem, id est, votum, & ligamen.

De impotentia coeundi, & ligamine cum vxore iam ducta clarum est esse huiusmodi impedimenta. 1376.b.1386.a
Ordo sacer ideo censetur impedimentum, quia ex decreto Ecclesiæ annexum habet votum solenne castitatis 1376 b
Votum simplex impedit matrimonium contrahendũ, non autem dirimit post ipsum votum contractum. ibid.d & 1377.a
Votum solenne iure Ecclesiastico & positiuo dirimit matrimonium post ipsum votum solepne celebratum. 1378 b & seq 1380. c. & seq. Ecclesia autem non solùm potuit hoc impedimentum statuere, sed etiam causam habuit id statuendi. 1381.c
Ligamen sponsaliorum non dirimit sequens Matrimonium. 1377 b.& seq.
Qui sponsalia cum vna contraxit, adhuc est sui iuris cùm se nulli donauerit licet donaturum promiserit, & licet peccet frangendo fidem: tamen matrimonium cum altera per verba de præsenti, tenet. ibid.c
Qui vxorem alicui diuitem aut nobilem promittit, si ea talis non sit, grauiter in proximum peccat; matrimonium tamen contractum irritum non erit. ibid d
Ecclesia potest huiusmodi contractus legitimos, vel illegitimos decreto suo reddere, personas habiles, vel inhabiles efficiendo, atque hoc non est mutare Sacramenti essentiam, sed ratum vel irritum facere contractum humanum, qui in Sacramento matrimonii perquiritur. 1381.b
Potestas impedimenta matrimonii constituendi maximè propriè ad principem Ecclesiasticum pertinet, ad politicum autem non pertinet, nisi cum consensu, & subordinatione ad principem Ecclesiasticum. ibid.c
Leges quæ erant accommodatæ populo Testamenti veteris abrogatæ sunt. 1381.b

De impedimento criminis, quod Matrimonium impedit.

Impedimentum est si quis cum ea coniugium contrahat, quam polluit per adulterium, & in tribus casibus tantum hoc est verum extra quos non dirimitur matrimonium inter adulteros contractum. 1382 c
Crimen homicidij sine adultetio dirimit matrimonium, quando in morte alterius coniugum procuranda conuenerint, et qui inter se coniugium inire cupiunt. 1383.a

De cultus disparitate, quæ Matrimonium impedit

Non licet fidelibus cum infidelibus, aut etiam hæreticis matrimonia iungere. 1383.
Matrimonium inter fidelem, & infidelem, non est irritum iure diuino, naturali vel positiuo, vel certè aliqua lege Ecclesiæ 1385 d & seq.
Matrimonium inter fidelem, & infidelem non baptizatum irritum est ex more populi Christiani, vim legis obtinens 1387.b.
Potest summus Pontifex, si causa id postulet, cum fideli dispensare, vt cum infideli matrimonium contrahat. 1387.
Exempla sanctorum, qui in lege naturæ, in lege scripta, & in lege gratiæ cum infidelibus matrimonia inierunt. 1386. 1387.a. & quibus modis responderi possit ad hæc exempla 1388.b
Cultus disparitas in lege veteri erat impedimentum dirimens saltem intra certas nationes. 1387.a.b.c
Maior est cultus disparitas inter Christianos, & infideles, quam inter Iudæos, & infideles. ibid
Tempore B. Augustini ita inualuerat consuetudo iungendi matrimonio cum gentilibus, vt peccatum non putaretur. 1388.c
De impedimento cognationis: quid sit cognatio, & quot eius gradus. ibid.
Cognatio, & consanguinitas est vinculum eorum, qui ab vno aliquo per sanguinis propagationem descendunt, ita vt omnes eundem sanguinem participent, & ad vnum stipitem reducantur. 1389.a.1397.
Affinitas inter eos est, qui non per propagationem, sed per vnionem duorum in carnem vnam coniunguntur. 1389.
Sententiæ adferuntur intra quos gradus cognatio, siue etiam affinitas matrimonii contractum iure impediat. 1392. & seq.
Ratio supputanda gradus cognationis, qua vtuntur sacri canones optima est. 1397.
In recta linea tot numerandi sunt gradus, quot sunt personæ vna demptæ. 1389.c 1397.
In ordine transuerso si duo æquè distent à stipite, tot gradibus inter se distant, quot à stipite quiuis illorum distat. 1398.a
Et maior est propinquitas filii ad patrem, quam fratris ad fratrem, si sic loqui licebat, intensiuè, non extensiuè. ibid.
In linea transuersa inæquali, tot gradibus inter se distant collaterales, quot gradibus distat à stipite ille, qui est remotior. ibid.d.& 1399.a
Non obligant iure diuino Christianos præcepta omnia, quæ de gradibus habentur in Leuitico. 1400.
Graduum supputatio non extenditur in infinitum. 1391.
Gradus præfixi in Leuitico primus scilicet & secundus. 1391.
Præcepta Leuitici de gradibus consanguinitatis non habent vim legis naturalis, nisi agatur de gradibus nudè sumptis, & multi ex illis gradibus si considerentur vt variis circumstantiis mutari possunt, non erunt iure naturali prohibiti, nequ diriment iure naturæ matrimonium. 1401.a.1408.
Exempla sanctorum, qui in lege naturæ, in gradibus in Leuitico prohibitis connubia iunxerunt, quia non omnia illa præcepta Leuitici fuerunt naturalia, neque omnia obligarunt ante legem datam. 1403 1408.
Intra eundem gradum non omnia matrimonia erant illicita in Testamento veteri. ibid & 1404
Et pœnis inflictis contrahentibus in gradibus prohibitis in Leuitico, non sequitur omnia illa præcepta esse naturalia; cùm etiam in iudicialibus, & cæremonialibus addantur similes pœnæ. 1410.
Matrimonium in primo gradu affinitatis & consanguinitatis in linea recta pœna mortis puniebatur. ibid d.1409.
Matrimonium in primo gradu consanguinitatis in linea transuersa eandem pœnam mortis merebatur. 1401.
Matrimonium in primo gradu affinitatis in linea transuersa 1401.& 1402.a
Matrimonia in secundo gradu consanguinitatis in linea transuersa. 1302
Matrimonia quædam in eodem gradu permissa, & quædam prohibita in Leuitico arguunt prohibitionem illam non fuisse iuris naturæ, sed iudicialem, & positiuam. 1403
& quæ sint istá coniugia. ibid.b. vide exempla.1402.
Matrimonium cum vxore fratris tui iam defuncti sine liberis præcipitur à Domino Deut.25 & tamen ab eodem Leuit. prohibetur tale matrimonium quomodo concilientur hæc duo loca. vide 1403. vsque ad fin. Cap.
Summus Pontifex iure dispensare cum Rege Anglorum, vxorem fratris sui defuncti accipere posset. ibid. vide 140
Innocentius III. dispensauit vt in Liuonia retinere posset vxores fratrum defunctorum. 1411
Matrimonium cum sorore vxoris mortuæ prohibet lex ciuilis, quod non prohibebat lex Mosis. 1403.b.vide 1310
Soluuntur argumenta quibus hæretici probare conan

Digitized by Google

omnia præcepta Leuitici de gradibus cognationis esse naturalia, & proinde indispensabilia. 1408.a
ire naturæ interdicta sunt coniugia in primo gradu consanguinitatis, tam in recta linea, quàm in transuersa: & in primo gradu affinitatis in recta linea tantùm, & ab homine indispensabilia sunt. 1412.a
iter ascendentes & descendentes omnia coniugia sunt prohibita. 1412 b, vide etiam 1392.a, b
rdo coniugiorum iure naturæ prohibitorum. 1, filii cum Matre 2 Patris cum filia 3. fratris cum sorore germana ex vtroque parente. 4. fratris cum sorore ex altero tantùm parente 5. Priuigni cum Nouerca 6. Vitrici cum Priuigna. 1400. b. 1404. d, 1412. d 1413. d, 1415. b
latrimonia in his gradibus indispensabilia sunt ab homine: quia putamus à Deo dispensabilia esse illa coniugia omnia in quouis gradu. 1412 b, 1413. c
Omnia & sola ista coniugia puniuntur in Leitico vltimo supplicio, & nulla extant exempla sanctorum veterum, qui in his gradibus contraxerint, neque vnquam ab Ecclesia facta est talis dispensatio, quamuis non defuerint, qui eam aliquando quærerent. 1413. c
n gradibus autem iure naturæ non prohibitis, non semel factæ leguntur dispensationes ab Ecclesia. ibid. d
Omnes gentes aut à coniugijs prædictis naturaliter abhorrent, aut si quæ sunt, quæ iis indulgent, ab aliis ferè & barbaræ iudicantur. 1414 a
Iulla fuit opus dispensatione in coniugiis filiorum Adæ cum sororibus, cùm tale coniugium prohibeatur excepta illa summa necessitate generis propagandi. 1414. c
.ectè Catholica Ecclesia coniugia prohibuit olim vsque ad septimum, postea verò vsque ad quartum gradum consanguinitatis, & affinitatis. 1418. a, vide etiam 1392. a
ecclesia potest leges ferre de gradibus cognationis, & causam habuit cur eiusmodi leges ferret. 1418. a
latrimonii leges non sunt meræ politicæ, sed etiam spirituales, & Christus de matrimonio aliquas leges tulit, cum sustulit polygamiam, & repudium. 1419 b
latrimonii lex non erat admodum restringenda populo Hebræorum, & quæ illi concedebatur non debet nobis esse communis. ibid c
er Matrimonii actum cum consanguineis tolleretur reuerentia quæ is debetur. 1418. b
ex de prohibitione vsque ad septimum gradum non fuit incognita antiquitati, & exempla adducuntur. 1420. a
latrimonium vsque ad quartum gradum restringitur, quia experientia docet, non posse hoc tempore tot graduum prohibitionem sine ingenti dispendio conseruari. 1420. d
.ccedit congruentia ex quatuor humoribus quibus homines constant. 1331. c
:ognatio spiritualis, (quæ ex Baptismo, & Confirmatione oritur) & legalis (quæ ex adoptione) publica iustitia (quæ ex sponsalibus) & affinitas ex fornicatione, merito ab Ecclesia inter impedimenta matrimonij referuntur. 1421. c
vide præterea. 1392. b. 1421. d

'e duobus impedimentis non dirimentibus, id est, de interdicto, & tempore feriato.

er Ecclesiæ interdictum intelligitur matrimonium clandestinum quòd non solùm prohibitum est in Concilio Tridentino, sed planè irritatum, ac illegitimum redditum est. 1422 c. vide 1368. b, & seq. 1371. a, & seq.
'empus feriatum temperauit Trident. videlicet ab Aduentu Domini vsque ad Epiphaniam, & à die Cinerum vsque ad octauam Paschæ solennes nuptias interdixit. 1423 b
.lis temporibus non interdicitur celebratio matrimonii per verba de præsenti; atque etiam consummatio; sed solennis tantùm sponsæ deductio, & publica pompa. 1423. d

De causis Matrimonialibus.

Quædam sunt omnino politicæ, vt de doloribus, de successionibus, de hereditatibus, &c. & hæ ad Magistratum politicum simpliciter pertinent. 1424. & seq.
Quædam sunt omnino spirituales, vt de partibus Sacramenti, de benedictionibus, &c. atque hæ ad solam Ecclesiam pertinent. 1425. a
Quædam partim sunt politicæ, partim spirituales, vt de gradibus de diuortijs, & hæ ad Magistratum politicum pertinere possunt, sed cùm subordinatione ad Ecclesiasticum: simpliciter autem ad principem Ecclesiasticum pertinent. ibid. d

De Ceremonijs Sacramenti coniugij.

Matrimonij ritus & cæremoniæ indicant rem esse sacram. 1295. d
Matrimonii cæremonia externa est ipsa externa & visibilis cõiunctio viri & fœminæ, quæ per solennia verba coram Ecclesia fieri solet. 1299 d
n Matrimonio duplex est benedictio sacerdotalis, & neutra est de essentia matrimonii, & neutra est Sacramentum. 1319. a. 1320. a. c

I. Benedicuntur noui sponsi in Ecclesiâ à sacerdote. 1427 a
II. Offertur pro eis oblatio Eucharistiæ.
III. Velamine obnubuntur.
IV. Vitta partim candida, partim purpurea simul iunguntur.
V. Annulo à sacerdote benedicto, sponsus sponsam donat.
VI. Variis precibus coniugium recens contractum Domino commendatur.
VII. Cohortatione sacerdotali monentur officii, vt honestè in matrimonio se gerant.

S. Matthias.

S. Mathias cur ante consecrationem in canone cum aliis Apostolis non sit nominatus, nominetur autem post consecrationem. 671 b

Medici.

Medicorum more non curabant Prophetæ & Apostoli. 1252. c

Medium.

Medium sufficiens ad salutem est mandatorum obseruatio 983. b

Melchiades.

Melchiadis Papæ laus. 301. d. contra istum inuehitur Caluinus. 302. a. 308. a. & quàm falsò.

Melchior Canus.

Melchior Canus non dubitauit asserere non omne matrimonium inter Christianos legitimè contractum esse Sacramentum; sed illud solùm, quod à Ministro Ecclesiastico sacris & solennibus verbis celebratur, quæ opinio nullo modo defendi potest, & refutatur. 1312. b. & 1314. d

Melchisedech.

Melchisedech vt Abramo maior, illi benedixit. 725. a, 729 b 730. d
Melchisedech an dederit panem & vinum comedendum Abrahæ, an solùm Deo obtulerit, & postea dederit. 673. d 714. a. 732. d
Illum, aliquod sacrificium obtulisse etiam habet canon Missæ 866. d
Melchisedechi sacrificii mentio nusquam habetur nisi Gen. 14. eius autem sacerdotij variis in locis. 722. a, 724. a
Melchisedechi sacerdotium & sacrificium distinctum ab Aaronico, & simillimum sacerdotio Christi. 722. b, c. d. 724 b. 730. d
Eius sacerdotium & sacrificium fuit figura sacerdotij Christi, & sacrificij incruenti ab eo instituti. 722. b. c, d. 740 d
Eius panis, & vinum intelliguntur non pro prophanis cibis, sed sanctificatis, & Deo prius oblatis. 714 c. 724. b & 733 a
Eius sacrificium incruentum, purum, & simplex fuit sub specie panis & vini, & per se panem & vinum in sacrificium obtulit. 722. b. 731. a
Et quia tale scilicet incruentum & proprium religionis suæ, instituit & obtulit Christus, ideò verè & propriè est sacerdos secundum ordinem Melchisedech. 725. b. 732. a 733 b
Melchisedechi, & Christi comparationes. 729. c. vide 731. b
Melchisedechum fuisse Spiritum sanctum est error auctoris quæst. vet. & noui Test. apud Augustin. 132. c. 733. b
Cetera quæ dicuntur de Melchisedecho sunt communia cum aliis: Videlicet quod benedixerit, 725. a. 729. b. 730. d
Quod decimas acceperit. 729. c. 730. d
Quod non fuerit vnctus oleo sensibili, nec successerit alteri, nec ei alius successerit. 722. c. 731. a
Quod non scribatur eius genealogia, & indè sit typus æternitatis sacerdotij Christi. 722. d. 723 a. 729. d. 731. a

Memento Domine.

Memento Domine, quoties habeatur in Scriptura. 861. b

Mendacium.

Mendacia multum valent ad auctoritatem detrahendam. 4. c
Mendacia & calumniæ hæreticorum circa Sacramenta. ibid. d & sequent.

Mendax.

Mendax & falsarius, qui corrumpit Dei verba aut præcepta. 208. b

Mensa.

Mensa Domini, est quoddam altare. 760. c
Mensa Eucharistiæ, est verum altare ad sacrificandum erectum. 762
Mensa sacra dicitur altare in tertis. 445. b. 592. c
Mensa Dæmoniorum quæ sit. 761. d
Menses omnes numerantur apud Hebræos à Nouilunio 608. b

Meritum, Mereri.

Meritum humanum vocatur opus ex solo libero arbitrio factum. 995. d
Meritum ex condigno & simpliciter, non præcedit iustificandum, sed sequitur iustificatum. 996. c. vide quæ dicuntur v. Iustificatio. 898. c. 963. a, b, c, d. 849 c
Merito de condigno & simpliciter, respondet merces ex

iustitia, mentio autem de congruo, respondet ex benignitate. 996.c
Mereri possumus aliquo modo remissionem peccatorum ex operibus cum auxilio Dei speciali factis, & actibus fidei, orationis,&c ibid.a
Merita vnius non possunt alteri conferre primam gratiam certo, & infallibiliter. 137.a
Meritum quodnam possit quis alteri applicare. 1151.a

Meritum Christi.

Meritum Passionis Christi, est vera, atque vnica peccatorum medicina. 900.d
Meritum Christi concurrit ad remissionem peccatorum. 888. c.d
Merita Christi quomodo applicantur in diuersis Sacramentis. 659. c
Merita Christi significantur per cinerem vaccæ rufæ. 120.a
Merita Christi quibus applicantur, omnes saluantur. 167 b
Merita Christi alia necessaria, alia non necessaria, & vtrum sint fundamenta Indulgentiarum & quomodo. 1195. b. c. & seq.
Merita Christi cur non solum fundent Sacramenta, sed etiam Indulgentias. 1194. d. & seq.
A merito Christi pendet vis omnium Sacramentorum. 918.a
Ex merito passionis Christi an veteres Patres iustificati sint. 143 c. 144.d
Aliter per Christi intercessionem, & merita, & aliter per Sanctorum merita, & preces, nos à Deo misericordiam expectamus, & petimus. 815.d

Mersio.

Mersio trina in Baptismo est vna ex cæremoniis, quæ Baptismum comitantur 296. d. Pro regionum varietate vna, vel trina mersio adhibetur. 297.a

Metropolitanus

Metropolitanus in sua prouincia non potest excedere Indulgentias vnius anni. 1177.a

Miles.

Miles quomodo ex iustitia commutatiua mereatur stipendium siue pœnam, & ex distributiua gratiam siue odium. 1150. b
Milites priuati aliquando appellabantur Imperatores 443 a

Mimus.

Mimus quidam cum gratia irridendi mysteria Christianorum Baptismum postulasset, per iocum accedit ad Baptismum, ferio deinde baptizatus est. 100.b

Minister.

Hæreses circa Ministrum Sacramentorum. 80. a. & seq.
Minister Sacramentorum homo esse debet, non autem Angelus, siue bonus, siue malus. 82.d
Minister verus Sacramentorum (Baptismo, & Matrimonio exceptis) non est quilibet homo etiam baptizatus, sed is solùm qui ritè in Ecclesia ordinatus est. 83. d
Minister Sacramentorum operatur virtute, & auctoritate diuina. 90. d, col 2
Minister non est præcipuus auctor in Baptismo, sed Christus. ibid & 115.b.122.a. 138 a
Minister quod instrumentum sit. 97. a. 102 b
Duobus modis homo ministrat Sacramenta. 132.d
Ministri fides & probitas non requiritur, vt Sacramenta efficacia esse possint. 89. d col. 1. & seq. item 103. a b. errores in contrarium habentur. 89 a & seq. quomodo autem concurrant Ministri potestas, voluntas, & probitas. 108. c
Ministri actio dantis Sacramentum propriè est actio Sacramentalis. 78.a
An in ipso Ministro sit virtus operatiua efficienter & instrumentaliter, vt est in Sacramentis. 98. b. 139 a
Ab hominibus instrumentaliter dari potest Spiritus sanctus. 132.d vide 92 c.
A dignitate Ministri pendent Sacramenta, si de dignitate Ecclesiastica loquamur, secus si de moribus. 122.c
Ministri Sacramentorum intentio qualis. 72. a. supra v. Intentio, & vbi de Ministro Baptismi.
Ministri intentio requiritur ad determinandam indifferentiam formæ Sacramentorum 96 d. requiritur etiam quia est instrumentum animatum, & ratione vtens, & instrumentum per voluntatem, & intentionem, quæ si tollatur, desinit esse instrumentum. 97.d.102.b
Ministri intentio si non requireretur, quæ absurda sequerentur. 98. a
Intentio quantum ad substantiam, vel quantum ad effectum illius actionis sacramentalis. 101.d
An ab intentione Ministri pendeat efficacia verborum 98.c. vide 102 d
Intentio finis in Ministro est intentio actionis perfectæ 95.c
In Ministro non requiritur necessariò actualis intentio, nec sufficit habitualis, sed virtualis requiritur, & sufficit, quamuis danda sit opera, vt actualis habeatur. 95.b

Mirabilia, Mira.

Mirabilia in inferno. 913 d
Mirabilia quæ narrantur de Archimede 505 c
Mira vis Missæ pro aliis oblatæ 812.c

Miracula.

Miracula ad confirmandam fidem, confirmant auctoritatem proponentis fidem. 36.d
Miracula rectè adhibentur ad probandum Deum aliquid promisisse 49 d
Miracula initio Ecclesiæ necessaria erant ad fidem plantandam & nutriendam. 307.b
Miracula non semper necessario pendent à fide. 1256.a
Miracula de ingressu Christi in mundum per non reseratum Matris vterum, & ingressu ad discipulos ianuis clausis. 520 c.d de isto 2. vide etiam 519. b. 520. c
Miracula quibusdam verbis faciebant Christus, & Apostoli, quæ non à quocumque prolata fuissent, eandem vim habuissent. 83. b
Miracula Christi refert Scriptura. 176 d
Miracula Christus Dominus operabatur variis modis 671.b
Miracula facta in confirmationem Sacramenti Chrismatis. 513.b
Miracula septem in confirmationem veritatis corporis Domini in Eucharistia. 535.c.d.& seq. vide alia .494.a.498.b.676. b.679 c. 831.d
Miracula ostensa vt credamus in specie panis esse corpus, etiã cum sanguine. 662.c,682.a
Miracula de penetratione corporum. 317.d,& 518.a,& seq.
Miracula pro Confessione confirmanda. 1040. c
Miracula facit Deus non solùm per se, sed etiam per Ministros suos. 1132.a,b
Miracula quæ fiunt ad sepulchra Martyrum quomodo fiant. 817.b
Miracula vt intelligerentur fieri virtute Dei, ad illa patranda vtebantur Prophetæ,& Apostoli rebus noxiis natura sua, aut certè non salutaribus. 1252.c
Miracula vt dicantur actus nostri, inauditum est. 1041.c
Miraculorum omnium memoriale est Eucharistiæ Sacramentum 540.a
Miraculorum donum, qui habent efficaciter imperant morbis, & Dæmonibus. 97.d
Miraculorum, & linguarum donum, non dabatur omnibus per manus impositionem Apostolorum. 305.b
In Miraculis Christi non requirebatur, vt homines scirent modum quo curandi essent, satis erat vt scirent, & crederent tactum fimbriæ, verbi gratia, adferre sanitatem. 106 b
Miraculum quarundam sanctimonialium à Benedicto excommunicatarum. 1188.d

Misericordia.

Misericordia, & iustitia passim in Scriptura coniuncta prædicantur. 199. b, 1109.c
Misericordiæ commendatio. 1140.d

Missa Sacrificium.

Vide v. Sacerdotium, v. Sacerdos, & v. Sacrificium.

Missa, huius vocis antiquitas, & etymologia contra hæreticos. 706. a
Missa est vox latina & à latinis primùm vsurpata in celebratione mysterii Eucharistiæ, Græci λειτουργίαν dicunt. 707. c.
Missæ sacrificium Syri, & Maronitæ Chaldaïca lingua celebrant, idque קורבנא, id est sanctum seu sacrificium appellant. ibid. d
Missa vt à missione, seu dimissione populi dicitur, ita etiam simpliciter pro missione accipitur 708 b,c
Missa accipitur pro diuino officio lectionum, precum, & aliorum id genus, quod celebratur in Ecclesia ante dimissionem Catechumenorum. ibid.d
Missa accipitur etiam pro ea parte liturgiæ, quæ est ab Offertorio vsque ad finem, quæ propriè dicitur Missa fidelium. 709 a
Missa accipitur pro tota celebratione mysterii, vt comprehendit simul Missam Catechumenorum, & fidelium. ibid.
Missa accipitur etiam pro ipsis collectis, seu precibus quæ dicuntur in liturgia. 709.b
Missa olim vocabatur Collecta. 847.a
Missa incruenta latria vocatur. 767. d, 770. a
Missa vocatur etiam iuge sacrificium, quia iugiter, & quotidie celebratur. 745.b, 813.a 816.a
Missa etiam dicitur Dei datum, & donum. 867. d
Missæ diuersorum hæreticorum formula, quæ sit. 720.b, c, d
Ad Missæ nomen sæpe adduntur epitheta. 769.d

Missa an sit sacrificium.

Explicatur status controuersiæ, & sententiæ adferuntur Catholicorum, & Hæreticorum 720.a, vide alias hæreses dicentes: Missam non appellari sacrificium. 744. c, 745.d, 760.b. 763. b c, 764 a b, c.
In Missa offerri Deo verè, & propriè corpus, & sanguinem Domini sub specie visibili panis & vini, verumque sacrifi-

cium, probatur fusissimè. I. testimonio scripturarum. 722. a.& seq. II. testimonio Patrum. 792.d. III. ratione. 774. d soluuntur obiectiones. 780. a & seq.

In qua parte Missæ propriè consistat essentia sacrificii Missæ. 789

Negari non debet, panem & vinum aliquo modo in Missa offerri; & proinde pertinere ad rem, quæ sacrificatur. 790. a. item 767 d

Corpus & sanguis Domini sunt id sacrificium, quod in Missa propriè offertur, & sacrificatur 790. a

Panis, & corpus Domini, vinum, & sanguis Domini non sunt duo sacrificia, sed vnum. 790.a.vide 652.b.617. a

Oblatio panis, & vini consecrationem præcedens ad integritatem, & plenitudinem sacrificii pertinet, non tamen ad essentiam. 790.d vide 652.c

Hæc oblatio est eleuatio illa hostiæ consecrandæ coram Deo quæ fit in Offertorio. 841.d

Oblatio quę sequitur consecrationem ad integritatem sacrificii similiter pertinet, non ad essentiam. 791 a

Fractio Sacramenti ad essentiam non pertinet sed solùm ad integritatem. ibid.b

Sacraméti consumptio, vt è populo fit, non est pars sacrificii, vt autem fit à sacerdote sacrificante, pars est essentialis, sed non tota essentia. ibid. c.

Consecratio Eucharistiæ ad essentiam sacrificii pertinet. 791.d. vide 822.c

Vera sacrificandi actio, quæ Christo summo sacerdoti per Ministros suos tribuitur in sacrificio Missæ debet admitti in Ecclesia, cur Christus sit sacerdos secundum ordinem Melchisedech. 722.a.& seq.

Missæ sacrificium est verè secundum ordinem Melchisedech, tum quia est incruentum, tum quia Missa Christum repræsentat in specie panis & vini, quod autem substantia interior sit diuersa, non refert. 732.c.d

Missæ sacrificium successit sacrificio Aaronico & Iudaïcis sacrificiis. 744 a.746.b

Missæ sacrificium duraturum vsque ad mundi consummationem. 722. c d 725.a.74. b 756 c

In omni loco offerri debere prædicitur. 746 a 750.b 754.b

Deo placet, atque ita mundum est vt nullius ministri malitia polluì possit. 748 a b c.d 752 c

Est etiam oblatio noua, quæ antea non fuerat in vsu Iudæis. 749.a.751.c.754 a.769.c

Est typicum respectu sacrificii crucis, sed respectu sacrificiorum Iudaicorum, verum dicendum est. 754.a

Iugiter commemorat sacrificium crucis. 757.c.

Necessarium est ad religionem constituendam, ad Deum cultu supremo, & illi soli debito honorandum, & ad sacrificium crucis commemorandum. 758.b 784.b

Missæ sacrificium dicitur immolatio, non quod propriè nunc immoletur Christus, sed quia est repræsentatio immolationis, vel quia habet effectum similem, cum ipsa vera, & reali Christi occisione. 769 a

In Missa Christus non moritur, nisi in Sacramento, seu in signo repræsentante vnicam illam mortem quam aliquando obiit. 785 d

In Missa repræsentamus memoriam, & similitudinem cruentæ immolationis Christi factæ semel tantum verè, & propriè in ara crucis in propria specie, quæ repræsentatio non impedit, quo minus in Missa offeratur verum & proprium sacrificium. 758 b.768.a vide 480.c.697 a

Missæ sacrificium non est noua Testamenti Christi institutio sed est repetitio illius eiusdem, quod Christus aliquando fecit, & sua morte confirmauit, & Apostolis frequentari mandauit in cœna. 741.a.786.a 789. c.797.b.804 b

In Missa annunciatur mors Domini, sed non tam in verbis, quàm oblatione & participatione corpus Domini faciendum est. 752.d.759.a.793.a 827 c.829.c.868 c

Missæ sacrificium est oblatio Eucharistiæ ex pane & vino consecta, & causa huius sacrificii est memoria passionis Domini, & gratiarum actio. 750.a

Primarius finis huius actionis, sacrificii est Deum immediatè colere cultu illi soli debito, nempe latriæ 761.a. 798. a. 770 a 828. c sacrificium Missæ fieri nequit, nisi panis consecretur, & consumatur 603.d

Missę sacrificium est verum & proprium, quia verum sacrificium fuit quando Dominus se ipse in victima cœna sub specie panis & vini Deo Patri obtulit, & idipsum iussit fieri ab Apostolis, & eorum successoribus, vsque ad mundi consummationem. 754.d 755 a.781.c.788 b.804 b

Missæ sacrificium probatur verum & proprium ex altaribus. 761 vsque ad finem cap. 771.a. vide 793 c

Missæ sacrificiũ licitũ est Deo offerre solis sacerdotibus 764. d

Atque hoc sacrificium, quod in Ecclesia à sacerdotibus offertur non est ipsa consecratio & dispensatio Eucharistiæ, vt est quędam actio sacra ad communionem populi ordinata 766. 767.

Neque est sacrificium, oblatio, & immolatio, quia est commemoratio quædam, & repręsentatio veri sacrificii, nimirum mortis Christi, quasi Christus dicatur in cœna immolari, non quod re vera in se propriè immoletur: sed quod immoletur in Sacramento, id est, in imagine & similitudine, nã hoc est Caluini & Kemnitii hæresis. 768 a.& seq. Sed dicimus hoc sacrificium esse ipsum Domini corpus & sanguinem 765. 760 quod in altari vt verum & proprium sacrificium Deo offertur. 767. a. 863. a & non solum esse sacrificium commemorationum, sed verum & proprium. 769. a b.c.

Missæ sacrificium propriè dictum, debet esse in Ecclesia iisdem de causis, quibus Hebręi sacrificium propriè dictum habebant. 777.b c.d.797.b

Missę sacrificium offertur in persona Christi. 794.a,803.a

Missę sacrificium offertur à Christo, ab Ecclesia, & à Ministro, sed non eodem modo, nam Christus offert vt primarius sacerdos, qui offert per sacerdotem hominem, vt per suum Ministrum. Ab Ecclesia autem offertur vario modo, videlicet habitualiter, & hi sunt absentes actu, & actuali desiderio offerendo, & sunt præsentes causaliter iubendo, & rogando vt offeratur, & ministerialiter à Ministro qui offert vt sacerdos verus, seu ministerialis. 800.b.& 803 c

Missæ sacrificium habet quatuor conditiones veri sacrificii. 757.d.758.a

Missæ sacrificium quam coniunctionem habeat cum lege, seu religione. 774 d

Sine hoc sacrificio religio consistere non potest. 804. a. item 774. d. per totum caput

Missæ sacrificium si non esset, nullum restaret sacrificium propriè dictum in Ecclesia. 775. d.776.a

Missam esse sacrificium orbis terræ credidit, ab annis, vt minimum mille etiam aduersariorum testimonio. 778.d 779.a b

Missæ sacrificii substantia à Christo instituta demonstratur. 789 a.item 643.b 763 d

Apostoli ritum celebrandi ordinarunt, & præter Orationem Dominicam quam subnectebant consecrationi, multa alia addiderunt 791.a

Ad imperatorem non pertinet leges ferre de ritu sacrificandi. 831. b

Hoc mysterium celebratum est liturgiis veterum. 773.c

Missæ sacrificium, verum est, & tamen non exigit hostiæ occisionem. 786.b

In Missa offertur quidem Christus, qui est res viuens & offertur in forma rei viuentis, quantum ad repręsentationem vbi solùm requiritur mors repręsentata, non autem mors re ipsa, sed vt est reale & propriè dictum, offertur in forma panis & vini iuxta ordinem Melchisedech, & proinde in forma rei inanimæ 786.c

In Missæ sacrificio rectissimè dici potest sanguis Christi sub specie vini fundi, dum offertur, & donatur Deo in sacrificium. 786.d item 756.c

Res sacra quæ Deo offertur ad veram, realem & externam mutationem, & consumptionem ordinatur, quod erat necessarium ad rationem sacrificii. 793 b. c. 803. c. vide 603.c. vide v Consecratio, & v. Sacrificium.

Christus potest dici consumere hoc Sacramentum, quatenus ad consumendum tradit. 791.d

In sacrificio Missæ vere dicere possumus Deo, Offerò tibi hoc munus, seu, Accipe Domine hoc sacrificium. 767.a

Missæ sacrificium potest vocari sacrificium spirituale, nõ quod non sit verè, & propriè sacrificium, sed tum quia à spiritu sancto est, non ab humano sensu excogitatum, tum etiam quia non constat victima terrena, sed cœlesti, non carnali modo per gladium & ignem, & sanguinis effusionem, sed modo spirituali per verborum benedictionem, & consecrationem sacrificatur 751.b 752 a 754.a

Missæ sacrificium dicitur sacrificium laudis, quia per illud Deus magnoperè laudatur, & gratiæ illi aguntur pro beneficiis, vnde & sacrificium Eucharisticum nominatur, id est, oblatum ad agendas gratias pro beneficiis acceptis. 862. d. vide etiam 751. b. 796 a

Missæ oratio, & sacrificii oblatio, propriè ad Patrem dirigitur, & tamen totum sacrificium toti Trinitati offertur. 865. d

Panis, & vinum offertur in sacrificio Missæ, vt sit materia sacrificii propitiatorii 859 b.c.d. vide v. Oblatio.

Sacerdos autem orat, vt illa oblatio panis & vini sit materia sacrificii futuri, & vt eam benedicat, & sanctificet Deus 863. d 864.a.865.c

Item vt Deus benignè respiciat munus iam sanctificatum, vt à nobis offertur 866.a & vt omnes vtilitei sumant. 867.d

In sacrificio Missæ duplex oblatio, & duplex acceptatio. 861.a

Missæ sacrificium ad Deum per manus Angeli deferri nihil aliud est, nisi Angelorum intercessione iuuari, & commendari Deo nostrum obsequium, & cultum, quem illi immolando adhibemus. 866 c, 869.a

Missæ sacrificium quod Deo vero immolatur in terris, in cœlo recipitur. 867. Hæc autem deferri in cœlum spiritualiter intelligendum est. 869.c

Missa an sit propitiatorium sacrificium.

Missæ sacrificium non solùm propitiatorium est pro pœnis, sed etiam pro culpis, nec pro culpis leuibus, sed pro grauibus, atque adeò mortalibus. 795 a.b.& seq. vide 801.d

Missæ sacrificium non est opus nostrum, sed Christi: sed enim est primarius, & sempiternus sacerdos, qui seipsum per Eucharistiam Patri obtulit in sacra Cœna, & quotidie per Ministros suos se offert in sacrificium. 728.c. 757.a. 759.a. 780. a b c.d

Missæ sacrificium non est iniuria Crucis, neque potest tolli aut dici superuacaneum, ob infinitum valorem, & sufficientiam sacrificii Crucis. 783.784

Missæ sacrificium applicat precium, & fructum mortis Christi, & sacrificii Crucis, & remittit peccata in ordine ad illud idem sacrificium Crucis. 783 d. 785. 786. 787. & 801. a. 802. d

Missæ sacrificium dicitur hostia pro peccato. 785 a. & offertur in nostram vtilitatem. 767. d & applicat promissiones Testamenti noui, inter quas est remissio peccatorum. 797 b. offertur pro peccatis viuorum & defunctorum. 656. d. & 774. & vt sacrificium peccata remittit. 797. c. Item pro pœnis tollendis. 802. d. & vsque ad diem iudicij durabit, quia postea non erunt, quibus peccata remittantur. 798 c

Missa an sit impetratorium sacrificium.

Missæ sacrificium non solùm pro remissione peccatorum offertur, sed etiam est impetratorium spiritualium, & temporalium beneficiorum; vnde pro peccatis, pro pœnis, pro impetratione omnis generis beneficiorum offerri potest. 777. c. 779 a.b.c. & seq. 804. a. vide etiam 640. b. 418. b

Missæ sacrificium propriè solùm est impetratorium, quia Christus nunc immortalis nec mereri, nec satisfacere potest, dicitur tamen propitiatorium, quia impetrat remissionem culpæ; satisfactorium, quia impetrat remissionem pœnæ, meritorium, quia impetrat gratiam benefaciendi, ac merita acquirendi. 802.c

Missæ sacrificii efficientia.

Missæ sacrificium non habet vim solum, aut potissimum ex opere operantis, sed etiam ex opere operato. 801.a

Missæ sacrificium non habet vim ex opere operato ad modum Sacramentorum. 801.b

Missæ sacrificium vim habet per modum impetrationis: & eius propria efficientia est impetrare. 802.a

Missæ sacrificii valor finitus est. 803 a

Missæ sacrificium impetrat vt ex merito sacrificii Crucis detur hominibus gratia, & donum pœnitentiæ per quod homo ad Sacramentum accedere velit, & per illud iustificetur. 801. d. 804. b. prodest impœnitentibus per modum impetrationis. 110.d

Missæ sacrificium in quo differat à sacrificio Crucis, & cur valor sacrificii Crucis sit infinitus, & valor sacrificii Missæ sit finitus. 802.c. 803.b

Missæ plurimæ ad eandem rem impetrandam offeruntur, quia valor Missæ finitus est.

Missæ sacrificium præcipuam vim habet vt à Christo summo sacerdote offertur. ibid. & licet ad illud non sit necessaria bonitas Ministri offerentis: tamen alicuius offerentis bonitas necessario requiritur. 803.a

Missæ sacrificium vt à Christo offertur, vim habet ex opere operantis; sed infallibiliter, vt autem offertur ab homine vim habet ex opere operato. ibid.b

Per vnam oblationem sacrificii incruenti siue per se, siue per Ministrum oblati cùm posset Christus quælibet à Deo, & pro quibuscumque impetrare, quare noluit, nisi vt pro singulis oblationibus applicaretur certa mensura fructuum passionis suæ. 803 c

Missæ sacrificii efficacia licet infallibilis sit: multis tamen de caussis euenire potest, vt non operetur auxilium diuinum vel non impetret beneficia temporalia. 804.c

Missæ sacrificium pro quibus offerri debeat & possit.

Missæ sacrificium certum offerri posse pro iis qui sunt intra Ecclesiam. 805.c

Offerri etiam potest indirectè pro iis qui sunt extra Ecclesiã. 805. c. d. & præsertim pro Regibus Paganis, siue Ethnicis. 806.c. quorum exempla habentur. 804.c 806.a

Pro damnatis & paruulis defuncti sine baptismo non potest offerri 805. b. neque pro excommunicatis, & consequenter pro hæreticis directè & expressè offerri non potest. 806.d

Pro hæreticorum tamen, siue infidelium aliorum conuersione, per intentionem sacerdotis, directè intendentis, offerre pro augmento, vnitate, & pace illius Ecclesiæ, quæ inter hæreticos, vel ethnicos conuersatur. 364. b. offertur etiam pro peccatoribus, & pro obduratis. 111.a. 801. d. pro absentibus, & pro præsentibus, & pro iter facientibus. 824. 861.d

Item offertur pro populo. 821.

Missæ sacrificium ritè offerri potest pro defunctis in Purgatorio degentibus. 807.b.& sec

Oratio pro defunctis in sacrificio Missæ ex Apostolica traditione. 854 c.856.

Missæ sacrificium annuum pro defunctis. 809 b.c.d.827.

Missæ sacrificium non prodest Sanctis, ad culpæ, vel pœnæ remissionem, nec ad gratiæ, vel gloriæ essentialis augmentum 811.d

Sed offertur pro eorum honore. 812.

Missæ sacrificium non offertur Sanctis, & proinde neque templa, neque altaria eriguntur Sanctis, licet in eorum memoriam ista omnia fieri possint. ibid.

Missæ sacrificium non est per se institutum tanquam ad finem proprium & præcipuum, ad Sanctos honorandos, vel inuocandos. ibid.

Missæ institutioni non repugnat, vt in ea nominentur, & honorentur Sancti. 813.a neque repugnat eiusdem institutioni vt in eo inuocentur Sancti, eo modo, quo ab Ecclesia Catholica inuocari solent. 813.

In Missæ sacrificio petimus à Deo, tum vt Sanctos pro nobis orare faciat, tum vt illos pro nobis orantes exaudiat. 814.d 815.a

In Missæ sacrificio Sanctos nominamus, vt pro eorum victoria Deo sacrificium gratiarum actiones offeramus. 813 b 815 d

De Missis priuatis.

Missa priuata dicitur à loco. 817.d. 818.a. tempore in profesti diebus. 818.c.d. à fine pro aliqua re particulari. ibid. d. 822 a. b. paucitate eorum qui intersunt. 819 c. similiter dicitur priuata à distinctione publicæ, & solemnis, quæ dicitur in summo Altari. 810.a.b.c.d. denique dici potest priuata, in qua solus sacerdos communicat, & hanc præsertim nolunt vllo modo admittere hæretici, contendentes nunquam posse Deo sacrificium offerri, quando nulli adsunt qui communicare velint, sed eorum argumenta soluuntur 822.c.& probatur dictam Missam priuatam esse licitam. 821 a.b c.d. vide 8.c

Missæ sacrificium ex veteri consuetudine celebrari solitum sine communione alicuius, vel aliquorum præter ipsum sacerdotem. 821.b.c. 824.a.b.c

De Missæ sacrificii essentia est consecratio, & consummatio at dispensatio nec est de essentia, nec de integritate, sed solùm suo loco, & tempore necessaria. 822.b

Et licet hæc dispensatio Eucharistiæ post sacrificium fuerit in vsu. ibid. non tamen sequitur Missam sine communione populi esse illicitam. 823.a. vel eos qui Missæ intersunt & non communicant, nihil vtilitatis capere. ibid.b

Prodest enim adstantibus, & iis, qui non communicant: sed tantùm intersunt, audiunt, & cum deuotione spectant, quod agit sacerdos. 824.b c. vide etiam 819.a 821.c

Item Missæ multi communicant spiritualiter. 820.c

Et semper in Missa est communio Ecclesiæ si per communionem intelligas fructum communem sacrificii. 826.c

Missa vt sacrificium est, perfecta est sine communicantibus modò sacrificium à sacerdote consummetur, sed vt ad populum nutriendum speciali pabulo ordinatur magis perfecta & legitima est, vbi communicantes adsunt, quam vbi desunt 824.d 826.a.b

Missa nostra non excludit communicantes, immò optat Concilium Trident. vt qui adsunt communicent. 824.c

Neque vnquam est priuatiua actio sacerdotis, sed semper est communis toti Ecclesiæ, quia à communi ministro pro communi omnium vtilitate offertur. 826.c

Missæ sacrificio debet vdesse vnus qui respondeat. 821.d. 826.b

Missæ interesse post concionem. 825.c

Missæ interesse iussi sunt omnes laïci singulis diebus dominicis vsque ad sacerdotis benedictionem. 824.c. 879.a

Reprehenduntur qui sacrum non frequentant. 466.b

Missæ vnius celebratio, vno tantùm in loco, in feria V Cœna Domini. 827.c

Sacrificium occultum dicitur sacrificium schismaticorum ibid.a

Ter sacra celebrant sacerdotes in die Natalis Domini. 571.c

De genere linguæ in Missa.

Ad Missam pertinent lectio Scripturarum, & publica oratio Sacramenti Eucharistiæ consecratio & dispensatio & sacrificii oblatio. atque hæc oblatio, magis in re, quàm in verbis consistit. 817.c

Hæc oblatio vera, & realis est illa actio, qua corpus Domini ad Dei honorem offertur in Altari etiamsi verbis non dicatur, offero, vel, offerimus. 738.c. 793.b. 818.d

Missæ sacrificium non est offerendum lingua vulgari, & incommoda quæ inde orirentur. 818 a.b

Digitized by Google

ntiquæ liturgiæ non inueniuntur in toto Oriente nisi Græcæ aut Chaldaïcæ,& in toto Occidente,nisi Latinæ. ibid b
iffæ præcipua pars est secreta, neque sunt omnia necessariò in Missa alta voce pronuncianda,neque id repugnat institutioni Christi,vt aliqua submissa voce dicantur. ibid.c.d
lillæ sacrificium verè erit externum , & sensibile , etiamsi verba, quibus id efficitur sentiri non possunt. 830. a. verba requiruntur vt victimæ præsentiam nobis exhibeant.ibid b.
hæc verba instituit Christus , vt re ipsa exhiberentur, libertate relicta Ecclesiæ, vt modum recitandi constitueret. ibid.c
ui sacrificium Missæ Deo offert , cum Deo agit , non cum hominibus. ibid.
lillæ sacrificii tempore imitanda est Anna mater Samuelis, quæ ita orabat,vt labia mouerentur,sed vox penitus non audiretur. 831.a
lissa non nisi in locis Deo sacratis celebratur. 836.b
œna sacerdotum celebrantium post cibi sumptionem.839.d.
& Dei vindicta in illos. 840.b
lillæ sacrificium nos manè offerimus ad celebrandam resurrectionem Domini: Christus autem vesperi celebrauit,quia sic prædictum fuerat à Prophetis. 838.d

De cæremoniis Missæ.

)uid sentiant hæretici. 8.c.631.d.& seq.
lultæ cæremoniæ sunt ex traditione Apostolica, quæ traditio cum incipiat post Ascensionem Christi non mirum si in vltima Cœna Domini non fuerint adhibitæ. 834.a
iturgia Græcorum,& Ambrosiana, plures cæremonias continet,quàm nostra Romana. ibid.b
ota essentia sacrificii Missæ à Christo instituta est, & proinde sine his cæremoniis , quas Ecclesia addidit , fuit celebratum verum & ratum sacrificium. 834.c
æremonias , quæ Missam præcedunt , esse antiquas & pias. ibid.d
)e vestibus sacris. 835.a
)e templis,& aris,& consecratione eorumdem. 836.a
)e vasis sacris,vt Calicibus,Pallis,Patenis,&c. ibid.b
)e Cereis,quibus in Missa ad Euangelium , & ad oblationem corporis Domini vtimur. 837.c. neque vnquam celebratur sine lumine. 837.c
)e die celebrandi. 837. d. De hora,nimirum ab aurora vsque ad meridiem, & de ieiunio necessario ad sacrificium celebrandum.838.b quid contrà dicant hæretici. ibid.a
æremoniæ quæ fiunt in Missa,& in actione consistunt.841.a
e iis quæ referuntur ad Deum.
leuatio manuum. Eleuatio oculorum. 260.d. 641.b. 747.c. 748.a 841.c
doratio per inclinationem corporis totius , aut per genuum incuruationem. 841.c
e iis quæ referuntur ad sacrificium. vt
leuatio hostiæ consecrandæ coram Deo,quæ fit in Offertorio. 790.c.841.d
stensio Sacramenti ad populum. 457.c.632 d.835.b
actio,& commixtio. 842 a vide v.Fractio,& v.Vinum.
e iis quæ erga seipsum sacerdos adhibet.
unctio pectoris , & lotio manuum paulò ante consecrationem. 842.a
e iis quæ sunt erga populum.
alutatio per Dominus vobiscum. & dimissio populi per Ite Missa est.842.c. habentur infrà.
e iis,quæ erga ea quæ leguntur in Missa.
antus,& instrumenta musica. 842.c.d
e iis quæ sunt communes multis rebus. 843.a.b.c.d
spersio aquæ benedictæ , Thurificatio, Osculum, & signum Crucis.
e iis quæ recitantur in Missa Catechumenorum. 844.b
issa in quatuor partes diuidi solet. Primò ab initio vsque ad Offertorium,quæ dici solet Missa Catechumenorum.ibid.c vide de hac Missa.719 a 806.a.Secundò ab Offertorio vsque ad consecrationem,quæ dicitur à Græcis ἀναφορὰ, & à Latinis Canon minor. Tertiò à consecratione vsque ad communionem,quæ dicitur Canon maior. Quartò à consecratione vsque ad finem.
e Psalmo, Iudica,& Confessione. 844.c.d
e Introitu, qui constat ex Antiphona , Psalmo cum Gloria. 844.d
e Gloria Patri,& Filio, &c. 845.b
e Kyrie eleison, hanc supplicationem Græci Litaniam vocant. ibid.d
e salutatione populi per illa verba;Dominus vobiscum,seu, pax vobis,quod ab Episcopis dicitur. 846.c.d
e Gloria in excelsis. ibid.b
e Collecta, vbi de eius nomine. antiquitate , & forma. 847.a
e responsione,Amen.848.a.De epistola. ibid.b
e Graduali,Alleluia,Tractu;Sequentia,seu Prosa. ibid.c
De lectione Euangelii,& quod stantes audire tenemur Euangelium. 849.d
De cæremonia petendæ benedictionis ante Euangelium , & de excitatione populi per illa verba;Sequentia sancti Euangelii secundum Matthæum. & responsione , Gloria tibi Domine. 850.a
De Symbolo quo tẽpore cœperit esse in vsu canendi in Missa. ibid.
De Offertorio, quod habet quinque orationes.
I. Suscipe sancte Pater,&c. 789.d.850. c
II. Offerimus tibi Domine. 850.c
III. Veni sanctificator. 970.c.851.a
IV. In spiritu humilitatis. 850.d
V. Suscipe sancta Trinitas. ibid.c
De præfatione cur dicatur alta voce; Per omnia sæcula sæculorum, cùm hoc pertineat ad superiores orationes silentio recitatas. 851.b.vide 416.b
De Canonico,Sanctus,Sanctus,Sanctus. 851.d
De sacro Canone, & primo de nomine:appellatur autem Canon Regula,Legitimum,& Ordo. 852.a.b.c.d
Canonis verba diuersa fuerunt, & hodie sunt apud Græcos & apud quas Latinorum Ecclesias. 853.a
Ordo sacrificii celebrandi rectissimè Canon nominatur.853.c
De auctore:S.Petrus fuit primus qui ad verba Domini adiunxit certas preces,& S.Gregorius Papa fuit vltimus,qui id fecit.853.b. & licet sit multorum auctorum: tamen partes omnes ita aptè inter se iunguntur & cohærent , vt vnius auctoris videatur. 854 b.vide 641.c.857.b
De antiquitate.Totus Canon, partim quoad sententiam,partim etiam quoad verba inuenitur in auctoribus , qui ante M.C.vel C C.annos floruerunt. 856.a
Cur in toto Canone nulla sit mentio Confessorum aut Virginum,non Martyrum. ibid.
Verba & particulæ additæ ad sacrum Canonem à summis Pontificibus,diligenter scriptores annotarunt. 857.a
De veritate Canonis & de singulis eius partibus. & primum
De veritate primæ orationis Canonis,quæ incipit
Te igitur clementissime Pater, vsque ad illud ; Hanc igitur oblationem. 847.c.857.a. Illud;Memento Domine, & illud, Communicantes sunt partes primæ orationis. 857.d
Prima oratio Canonis continet nomina eorum pro quibus offertur,nimirum pro Ecclesia , Papa, Episcopo loci (Rege euam in aliquibus locis) & omnibus orthodoxis in genere, & particularibus personis,sed secreto.
Deinde continet nomina Sanctorum, in quorum honorem offertur sacrificium , & sunt SS. Apostoli , & Martyres. 858.a
Singulæ clausulæ explicantur.I. est, Vti accepta habeas,& benedicas. 861.d
II. Hæc dona,hæc munera;hæc sancta sacrificia. 858.c
III. Sancta Sacrificia illibata. 859 b
IV. Quæ tibi offerimus pro Ecclesia tua sancta Catholica. ibid.c
V. Memento Domine, famulorum , famularumque tuarum. 861 c
VI. Quorum tibi fides cognita est,& nota deuotio. 860.a
VII. Pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt pro redemptione animarum suarum. 760.a
VIII. Pro quibus tibi offerimus , vel qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis. 861.d
IX. Reddunt tibi vota sua,æterno Deo viuo,& vero. 863.a
X. Communicantes. 860.d
XI. Et memoriam venerantes. 863.b
De veritate secundæ orationis Canonis.
Hanc igitur oblationem seruitutis nostræ. 806 c
In quibus verbis continentur quatuor petitiones. I. Vt oblationem nostram Deus placatus accipiat.II. Vt dies nostros in sua pace disponat. III. Vt à damnatione nos eruat. IV. Vt electorum grege nos numeret. 853.d
De veritate tertiæ orationis Canonis.
Quam oblationem tu Deus in omnibus benedictam , adscriptam, ratam acceptabilemque facere digueris. 636.c.861.b. 864.c.865.c
Vt nobis corpus & sanguis fiat dilectissimi filii tui. 637.a
Qui pridie quam pateretur. 639.c
Accepit panem in sanctas ac venerabiles manus suas benedixit,fregit, deditque discipulis suis ; accipite, & manducate. vide 557. d.591.b. 619. a 640. b.c. d. 807. illud de eleuatione oculorum paulò antè est notatum, vbi de cæremoniis quæ fiunt in Missa.
Hoc est corpus meum. 379.d.549.d.574.c 577.b. 589.a. 630.a. 639.a.b
Hic est enim calix,&c.372.a 393.d.591.a.631.a.685.a.755 d.786. d.797.c.Vide plura loca in indice Scripturarum.
Hæc quotiescumque feceritis in mei memoriam facietis. 395. b. 637.c 644.c.d. 686.b. 688 b. plura in illud Lucæ 22. vide

supra in Indice locorum sacræ Scripturæ.
De veritate quartæ orationis Canonis.
Vnde & memores Domine nos serui tui. 791.a.865.d.868 a.c
Supra quæ propitio ac sereno vultu respicere digneris. 725.c. 806.a.868.d
Sicuti accepta habere dignatus es munera pueri tui iusti Abel, & sacrificium Patriarchæ nostri Abrahæ. 866.d
Et quod tibi obtulit summus sacerdos tuus Melchisedech. 866 d
Iube hæc perferri per manus sancti Angeli tui in sublime altare tuum. 637.b.638.b.867.& 869.a.d
Vt quotquot ex hac altaris participatione sumpserimus. 826. b.867.c
Panem sanctum vitæ æternæ,& calicem salutis perpetuæ. 867. d vide etiam 790 d
Offerimus præclaræ maiestati tuæ, de tuis donis ac dãtis. 867. d 868.c
De veritate quintæ orationis Canonis.
Memento etiam Domine,&c. 870.c
De veritate sextæ orationis Canonis.
Nobis quoque peccatoribus:& extenditur vsque ad Per omnia sæcula sæculorum. 871.a
Partem aliquam & societatem donare digneris cum sanctis Apostolis & Martyribus. ibid.d
Ioanne,Stephano,Matthia. ibid b.c
Per quem hæc omnia Domine bona creas,&c. 440.861.d
De IV. parte Missæ, & primò de oratione Dominica, quę legitur post Canonem 849. b. vide v. Oratio Dominica infra.
Hęc commixtio & consecratio. 872.d
Fiat accipientibus nobis in vitam æternam 873.c
Agnus Dei,&c. 855.b.813.d.vide etiam 468.a
Tres orationes ante communionem non præscribit ordo antiquus Missæ,sed deuotio religiosorum inuexit. 874.a
Quod ore sumpsimus Domine &,Corpus tuum Domine quod sumpsit,&c. ibid.d
Ite Missa.708 d 842.c 874.d.vel,Benedicamus Domino.875.a
Placeat tibi sancta Trinitas. 875 a
Benedicat vos omnipotens Deus. 876.a

Monogamia.

Monogamia, id est, vxoris vnitas. vide infrà v. Polygamia. 1323.c
Monogamia etiam ab Ethnicis obseruata. 1328.d

Montanus.

Montani hæreses à quibus conscriptæ. 1025.d

Morbus.

Morborum curatio. 1252.a.1259.d.1261 c

Mors.

Mors ipsa sæpe infligitur homini in pœnam alicuius peccati actualis (esse autem in vniuersum, pœnam peccati originalis dubium non est.) 1091.1092.1094.a
Et non solùm mors naturalis,sed violenta. 1108 c
Mors imminens siue per martyrium, siue alia ratione excitat peccatorum recordationem. 985.c
In articulo mortis si non adsit,qui reconciliet,per veram contritionem cum desiderio Sacramenti percipiendi iustificatur homo. 974.d
Nunquam homo magis indiget auxilio, & præsidio, quam in articulo mortis. 1258.d

Mors Christi.

Vide v.Crux & v.Passio.

Mors Christi significata per cinerem vaccæ rufæ. 120.a
Mors Christi concurrit in Sacramentis, vt caussa meritoria 108.d.128.a.vide etiam 9.a.41 a
Mors Christi repræsentatur in Baptismo,Eucharistia,& sacrificiis Iudęorum. 171.a
Repręsentatur in Baptismo. 23 b. 41.c.119.d.146.b.161.b.171. a.213.a.219.d.248.c 251.a. 262.a In Eucharistia verò. 696.d. vide v.Eucharistia.
Mors Christi sacrificium fuit propriè dictum. 717. d. vide 772.c
Mors Christi in ipsa die solemni Hebræorum. 611. d. 612. b. 620.b
De Morte Christi in genere,erant solliciti Hebræi. 611.b
In negotio Mortis Christi principes & sacerdotes tota nocte occupati fuerunt. 616.d
Mors Christi non fuit Testamentum, sed Confirmatio Testamenti.395.b vide v.Testamentum.
Mors & Passio Christi quomodo differat à passionibus Martyrum. 718.c d
Mors Christi totum precium nostræ redemptionis acquisiuit, & propterea nos omnes à morte redempti sumus,quod attinet ad sufficientiam precii pro omnibus persoluti, & per sacrificium Missæ precium illud applicatur. 788.c
Mors Christi,quæ per se ad omnia peccata abolenda sufficeret, nemini prodest nisi per fidem, & Sacramenta cęteraque instrumenta diuinitus instituta,singulis applicetur 1131.c. vide v.Crucis sacrificium. & v.Sanguis.
Morte vnica Christus peccata totius mundi purgauit, & cœli aditum omnibus hominibus patefecit. 784. c. vide 1136.a
Vsque ad Christi Mortem lex antiqua vim suam retinuit. 128.c
Mors Christi in quo nobis profuerit, & à qua nos morte liberauerit. 1202 b

Mortificatio.

Mortificatio, & viuificatio ad eum sensum, quo à Caluino Beza accipiuntur, non rectè ponuntur pœnitentiæ partes. 949.c
Mortificatio vitiorum est sacrificium iustitiæ. 1106.a

Mortui.

Mortuorum corpora vngebantur ab Hebręis. 1261. a
Mortuos sepelire,opus charitatis est. 614.c
Pro Mortuis offertur sacrificium Missæ. 774 b.c
Mortui in Domino qui intelligantur & quibus applicentur Indulgentiæ. 1212.b

Moyses.

Moyses promulgator legis veteris. 87.a. & cur lex vetus dicatur Mosis. 79 b.c
Moyses pro populo idololatra oranit,& exauditus est. 1010.a
Moysis præcepta de gradibus in cognatione prohibitis. 1402. & seq.
Mosis pœna propter peccatum. 1094.a
Moysis mors,1092.c.Moysem occidere voluit Dominus,quia filium suum non circumciderat. 154. c. vide etiam 237. a.b.c. d.238.a.b

Motio.

Motio & vsus Dei in Sacramentis. 138.d

Motus.

Motus nouos,& inclinationes similes actibus fidei,& dilectionis dari in Baptismo paruulorum,est merum figmentum.253. d.255.a.b.c.d.259.c

Mulier.

Vide suprà v.Fœmina.

Mulier dicitur à Paulo saluari per filiorum generationem, id est,in filiorum generatione. 1290.d
Mulier,& vir, pares sunt quantum ad fidem,& debitum coniugale 1326.d
Mulier vna multis viris simul nubere non potest. 1327 a
Mulieris nomine intelligimus coniugatam. 1348 b
Mulieris vnius occasione, magna infamiæ nota ordini sacerdotali aliquando iusta est. 1075.a
Mulieri præcipitur ne ipsa sit caussa diuortii. 1349.b
Mulierem esse voluit Deus, vt propagari posset genus humanum. 1364.b
Mulierem omnino non tangere, & vsque ad finem vitæ cœlibatum colere, in Testamento nouo durum non iudicatur. 1363.b.c
Mulieribus concionandi munus non conuenit, cùm earum sit subesse non præesse. 87.d. prophetare aliquando ex gratia gratis data illis conuenit. ibid. b. baptizare etiam possunt in casu necessitatis,& ex permissione,non ex officio.88.a.offerre autem sacrificium non possunt. 764 d
A Mulieribus quæ requirat B.Paulus. 1291.c

Mundatio.

Mundationis omnis vis vnde oriatur. 66.a

Mundus.

Mundum Deus conuertit per homines rudes. 78.a

Musica.

Musica instrumenta, quando in Ecclesia adhiberi cœpta sunt. 842.c

Mutatio.

Mutatio & transmutatio. vide v.Conuersio.
Mutatio formæ Sacramentalis sex modis contingere potest. 70.d.& seq.

Mysterium.

Mysterii etymologia,& notio, 18.b
Mysterii nomen in Scriptura reperitur. 15.b
Mysteria difficiliora ad credendum. 510 a
Mysteria aliqua vtiliter, & non frustra facta,licet non absolutè necessaria. 539 a.540.b.c
Mysteriis multis fidei hoc est commune, vt tantum habeamus ex scripturis esse aliquid: & tamen ignoremus modum. 106. b.237.c.d

N

Natura.

Natura humana in Christo non est confusa cum diuinitate. 511.a
Naturarum diuersarum prædicatio. 549.c

Necessitas.

Necessitas quotuplex. 74.a.& seq.220.c
Quam Necessitatem habeant singula Sacramenta. 74.c.76.
Necessitas satisfactionis quomodo constituat necessariò dogma Indulgentiarum. 1209.

Digitized by Google

Nectarius.

Nectarius quis fuerit.1071 c.Déque ipsius facto circa Confessionem & pœnitentiam publicam, quid mentiatur Caluinus.1070.a.veritas historiæ probatur. 1072.a.& seq.

Neophyti.

Neophyti tria Sacramenta eodem die percipiunt. 185.a,188.a. 310.a 601.a.653.b

Neophytorum vestis alba quod genus cæremoniarum sit,192. b.310.d

Neophytos hortatur Augustinus vt credant corpus Domini in Eucharistia.486.a. Initia Neophytorum. 931 b

Nestor.

Nestoris hæresis. 560.d

Niniuita.

Niniuitarum conuersio & pœnitentia. 948 c.951.b 955.c.968. a.978 d.993.d.1023.a.1094.a.1096.b.1101.c.1102.c

Nisi.

Nisi,hæc particula quomodo vsurpetur. 1354.a.1355.b

Noe.

Noe diluuium fuit figura baptismi. 118.b.119.c

Noe sacrificium & sacerdotium. 715 d.734.d.776.a

Nomen.

Nomina fingere in rebus diuinis periculosissimum est. 17.c

Nomina noua imponere, licuit Conciliis certis de caussis, vt de nomine ἐμπεριουσίου,& ὑπερουσίου,& transubstantiatio. 572.c.d. & stultum est de nomine litigare,cùm de re constat. 572.c

Nomen autem operis operati nullam habet nouitatem, nisi quod est contra regulam Grammaticæ. 107.c

Nomen mutatur pani post Consecrationem.438.d.442.d.453. b 454.c.d.470.d

Nomina imponuntur baptizatis. 286.b

Nomina substantiua,quæ dicuntur de Christo, siue eius corpore extra Sacramentum dicuntur etiam de ipso vt est in Sacramento. 550.d

Nomina adiectiua quæ dicunt ordinem ad corpora circumstantia,non dicuntur de Christi corpore, vt est in Eucharistia, licet dicantur de eo,vt est in cœlo, alia vero dicuntur. ibidem.

Nomina substantiua significant naturam rei, abstrahendo à modo. ibid.

Nomine Christi aliquid facere,in Scriptura intelligitur auctoritate Christi facere. 59.a

In Nominibus & pronominibus, Hebræi non habent genus neutrum. 386 c

Nouerga.

Nouergis concessum vt sine vino sacrificarent. 681.d

Nouatiani.

Nouatiani quo argumento negarunt Ecclesiæ potestatem absoluendi.901.c.911.d.aliæ ipsorum hæreses habentur.300. b.1008.a.1011.b.1025.a.1072.a.1074.a

Nouatus.

Nouatus & Nouatianus distinguuntur. 912.a

Nouitas.

Nouitas doctrinæ est signum hæresis. 529.d.

Nox.

Nox Paschalis ob infinitam ardentium cereorum multitudinem,quibus illuminabatur,vocatur à Nazianzeno antitypa firmamenti cœlestis, quod idem dici potest de solemnitate, quæ in eadem nocte Romæ fit in platea Agonis. 22.d

Numerus.

Numerus verbi gratia, quaternarius non potest separari, à modo quaternarii essentiali, sed potest ab accidentali, & quomodo. 528.b

Numerus septenarius Sacramentorum respondet numero peccatorum,& numero virtutum. 183.b

Numerus septenarius Sacramentorum an legatur in Scripturis,& Patribus. 177.a.184.b

Numeri septenarii celebritas in expiationibus. 183.d

In mysteriis Numerorum, non fuit tam curiosus S. Augustinus vt Caluinus dicit. 189.d

Nuptiæ.

Nuptiæ dicuntur à velamine,quo sponsi à sacerdote in Ecclesia operiuntur. 1427.c

Nuptiæ secundæ,immò & tertiæ, & quartæ & aliæ deinceps, sunt licitæ, & vera Matrimonia, atque adeò Sacramenta. 1321.c

Nuptiæ secundæ, aliquid minus bonum est, quàm in viduitate permanere. 1323.a

Nuptiæ secundæ post diuortium concedi non possunt. 1357.c. & qui ad illas transierunt,mortaliter peccauerunt. 1358 b.& viuente coniuge ad alias nuptias transire non licet. 1335.c. 1343.a.1358.1359

Damasi tempore fuit Romæ par coniugum, quorum alter viginti vxores sepelierat, altera maritos viginti & vnum. 1323.b

Nuptiarum secundarum celebritati interesse prohibentur Presbyteri & reprehenduntur,qui celebritatem, quæ primis Nuptiis debetur,etiam secundis adhibent, & simul à veteribus Patribus ob signum incontinentiæ, aliqua pœnitentia dabatur iis,qui sæpe Matrimonia contrahebant. 1322.c 1337.b

Nuptiis secundis benedictio non datur, quia benedictio in primis nuptiis data,non perit. 1319 a.1322.a

Nuptias esse bonas,& esse à Deo probatur. 2286.c

Nutritio.

Nutritio conuertit cibum in hominem. 556.b.979.a

Nutritio animæ, & præseruatio à peccatis est præcipuus effectus Eucharistiæ.650.a.vide de hac nutritione animæ.366 d. 392.a.405.b.c.439.a.441.a. 538.d 539.a

Alimentum animorum esse Christum exactius,& clarius significatur in sumptione duarum specierum. 669.a

In spirituali refectione, non distinguitur cibus, & potus, sed vna,& eadem res,& nutriuit,quod est cibi officium,& refrigerat,siue irrigat,& inebriat mentem, quod est officium potus. 665.b.667.a.670.d

Nutritionis spiritualis signum quod sit. 439.a. 441.a 597.a. 665 a

Species Sacramenti in magna quantitate sumptæ an nutrient corpus. 576.c.vide v. Species.

In liturgiis Græcorum petitur, vt panis ille consecratus per effectum nutritionis spiritualis fiat etiam nobis corpus Domini. 637.a

Nutus.

Nutus aliquando vicem verborum tenent. 55.b. 59.d 201.c. 1315.b.1318.b.1320.a

O

Obedientia.

OBedientia anteponitur sacrificiis. 207.b

Inobedientiam suam quomodo Adam compensauit. 1108.d

Obex.

Obicem ponere in Sacramentis,quid sit. 984.a

Oblatio.

Oblatio est genus ad sacrificium.715.c.& in quo differat. 713 d.717.a

Oblatio externa est sacrificium, distinguitur autem duplex oblatio. 716.a

Oblatio Christi cruenta in cruce, quia sufficientissima, & infiniti pretii non repetitur, ceteræ quia finiti valoris, repetuntur. 733.c

Oblatio Christi per se, vel per suos Ministros, non quidem cruentè sed aliquo modo,necessaria est ad æternum Christi sacerdotium. 733.d

Oblatio victimæ, quam nunc Christus facit, non est aliquid terrenum, sed cœleste, nimirum sacratissima Eucharistia. 734.a

Oblatio ipsiusmet Christi in vltima cœna sub specie panis, & vini Deo Patri facta, fuit verum sacrificium, & iussio huius oblationis. 754.d.755.a.757.b.758.d

Oblatio & immolatio dicenda est illa actio, qua Christi corpus ad Dei honorem super mensam ponitur,vt consumatur, (etiamsi verbis non dicatur offero,vel offerimus) idque ad repræsentandam eiusdem Christi passionem. 758.d.vide etiam 758.b.793.a.827.d.829 c.867.c

Oblatio dici non potest quælibet actio sacra. 766.b

Oblatio panis & vini duplex, vna rei consecrandæ, altera rei consecratæ: prima est præparatio ad secundam, & requirit subsequens sacrificium. 765.d.767.a.850.d.859.b.861.a.864. a.867.d.868.a.872.b

Per illam priorem oblationem in sacrificio Missæ,panis & vinum dicuntur sancta & illibata, quia dedicantur ad vsum diuinum,& quia pura ac sancta intentione offeruntur,quæ tamen fieri debent sanctiora per mutationem in corpus, & sanguinem Domini. 859.b

Oblatio ista rectè dicitur offerri pro Ecclesia,quia est dedicatio rei, ex qua per consecrationem verum sacrificium Deo immolandum est pro Ecclesia. 859.d.862.a

Oblatio panis,& vini, vt sit materia sacrificii futuri, & vt eam benedicat, & sanctificet Deus orat illum sacerdos. 863. d. 864. d

Oblatio panis & vini consecrationem præcedens ad integritatem,& plenitudinem sacrificii pertinet; non tamen ad essentiam. 790.d.791.a.vide quæ sit ista oblatio in Offertorio. 818.a

Oblatio panis consecrandi,non iisdem verbis facta est à Christo,atque à nobis fit. 790.b

Oblatio quæ fit post consecrationem. 865 d

Oblatio quæ fit cum participatione corporis Domini, non desinit esse vera,& realis oblatio;licet sit alterius oblationis commemoratiua. 769.c

Oblatio externa, & sensibilis requiritur ad sacrificium propriè dictum. 793.c.802.d.827.d.830.b

Oblatio consecrata, ex parte rei, quæ offertur, & ex parte Christi principaliter offerentis semper Deo placet, ex parte tamen Ministri, vel populi adstantis, qui simul etiam offerunt, potest non placere. 866.a
Oblatio gentium, oblatio fidei, sacrificia sunt impropriè dicta 748.a
Oblatio Abelis vide v. Abel.
Oblatio duorum minutorum à sancta vidua facta. 802.d
Oblatio pro peccato, quæ intelligatur apud Paulum. 785 a.b.c
Obtulit Christus peccata totius mundi, cùm instar agni immaculati in cruce immolatus est. 261.b.283.c
Obtulit se Christus Patri in cœna, & quotidie se offert per Ministros suos in sacrificium. 780.b
Oblatio priuatorum hominum soli Deo facta excluditur à ratione sacrificii. 717.a
Oblationis nomine probatur nostrum sacrificium esse verum & proprium sacrificium. 747.a.b.c.d & seq.
Oblationis verba submissa voce pronuncianda. 817.d. dirigunturad Deum, & non ad populum. 818.a
Oblationis Christi non quælibet iteratio excluditur, sed ea solum, quæ mortem ipsius requireret. 784.d
Oblationem visibilem Deo factam ministerio sacerdotis, reijciunt hæretici huius temporis, à sacrificio Missæ. 720.a.b.c
Oblatione Eucharistiæ honoratur Deus cultu latriæ. 760.d

Oculi.

Oculorum oblatio Christo familiaris fuit. 641.b

Odium.

Odium peccati 1022.a vide v. Contritio, & v. Peccatum.

Offertorium.

Offertorium in Missa. 850.b

Officium.

Officium, & functio, non est de essentia alicuius rei creatæ. 518.b

Oleum.

Oleum Catechumenorum. 295.d.298.a 302.c
Olei Catechumenorum, olei infirmorum, & olei Chrismatis consecratio. 32.a.1257.b
Oleum salutis vocatur Chrisma, vt est instrumentum applicandæ gratiæ Christi. 330.a
Oleum balsamo admixtum eiusque consecratio. 319.b
Oleum, quo vtebantur Apostoli ad vngendos ægrotos 1252.c.d. vide v. Vnctio extrema. vide etiam 1255.b.1261.b
Oleum consecrare an possint hæretici. 322.c
Oleo comparatur Spiritus sanctus, 320.c. gratia iustificans. 166 a. & charitas. 110 c. vbi aliquæ proprietates olei enumerantur.
Oleo sacro vti solitus erat Pontifex in omni ferè consecratione Pontificali. 1283.a
Oleum significare gratiam & charitatem in sacris literis. 1161.a

Omnes.

Omnes, hęc particula non semper in scriptura accipitur vniuersalissimè, pro omnibus hominibus, sed sæpe pro omnibus certi alicuius generis. 684 a
Omnis vtriusque sexus, in his verbis non inesse barbariem probatur. 1069 c.d

Omnipotentia.

Omnipotentia Dei. 504.a.& seq
Omnipotentia requiritur in eo, qui Sacramenta instituit, vt verè perficiant, quod Sacramenta significant, id est iustificent homines. 439.d

Opus Operatum.

Opus operatum non est reprehendendum. 107 c
Opus operatum verè quid sit. 13 c. 107.c d. vsque ad fin. cap. & 800.c 874.d
Illud habet vim ex opere operato, quod ex se valet, modo fiat sicut lex præscribit, quidquid sit de bonitate, vel malitia operantis Ministri, illud verò habet vim ex opere operantis, quod vim habet ex bonitate, vel deuotione eius, qui operatur. 800.c
Opus operatum distinguitur à merito. 9.d
Opus operatum, quomodo excludat fidem, & motum internum. 100 a
Ex Opere operato duplex valor. 800.d
Ex Opere operato conferunt gratiam Sacramenta nouæ legis. 108.d. 114.d & seq. vide v. Sacramentum.
Ex Opere operato nullum Sacramentum legis naturæ aut scriptæ iustificauit. 144.d. & seq. sed vtilia fuerunt ex opere operantis. 143.d.147.b
Ex Opere operato confert gratiam tam baptismus aquæ, quam sanguinis. 231.b
Ex Opere operato, & ex opere operantis vim habet sacrificium Missæ. 801.a.803.a
Ex Opere operato signum Crucis operatur in dæmonibus terrendis. 195.d

Opus bonum, & satisfactorium.

Opus ex solo libero arbitrio factum, vocatur meritum humanum. 995.d
Opera quæ dicuntur vitæ, sunt opera iustitiæ, bona ac vitæ æternæ meritoria. 1002.d
Opera imputantur meritoriæ vitæ æternæ, sine charitate. 1004.d
Opera iustorum sunt meritoria vitę æternæ. 1107.d. 1108.a. quomodo dicantur iusti ficare. 144 a. & esse testimonia adepta iustitiæ. 39.b
Opera bona impiorum, sæpenumerò Deus remuneratur temporali mercede. 1120.c.1133.d
Opera bona cum fide magis prosunt quàm sola fides. 540.c
Opera bona, quę à nobis fiunt, non intelliguntur nomine sacrificii à Malachia descripti. 746.c
Opera bona, seu opera virtutum, non sunt sacrificia propriè dicta. 718.a
Opera bona Deo offerre, commune est omnibus piis hominibus. 86.b
Opera bona, quæ à nobis procedunt, omnia esse immunda & peccata, est hęresis confutata. 748 a
Opus bonum, qua parte est meritorium, non potest aliis applicari, at qua est satisfactorium. 1150.c.& seq.
Opus leue quomodo possit nobis acquirere magnam Indulgentiam. 1181.c
Opus idem bonum quomodo possit esse meritorium, & satisfactorium. 1148.c.d
Opus idem bonum vno tempore quam alio quomodo sit magis vtile aut necessarium. 1182.d
Opus iniunctum per Indulgentiam quid requirat, vt sit medium aptum ad consequendum finem. 1181.c d
Operi satisfactorio debetur remissio ex iustitia commutatiua operi verò meritorio debetur præmium ex iustitia distributiua. 1150.a
Opera bona Sanctorum pœnalia duplicia, vno modo vt meritoria, altero vt satisfactoria. 1160.d
Opera bona quæ requirantur ad Iustificationem. 1217.d
Opera pœnitentię generatim quomodo sint satisfactoria, & quomodo meritoria. 1149 b.& seq.
Opera supererogationis Sanctorum meritoria & satisfactoria, & vtra illorum ponantur in thesauro Indulgentiarum 1214.c. & seq.
Opera supererogationis quæ illa sint, & quam inuisa Lutheranis. ibid.d
Opera bona pœnalia per spiritum Christi facta, ex condigno reatum pœnæ temporalis expurgant. 1127.b
Opera nostra cooperantur tum in prima remissione peccatorum quæ fit in baptismo; tum in secunda pœnitentiæ Sacramento per modum impetrationis & dispositionis. 1130.c
Operi nostro, ex diuinæ gratię auxilio procedente, salutem adipisci possumus. 873.b
Opera laboriosa, quibus reatus pœnæ temporalis expiatur, sponte suscipi possunt. 1095.b. bonis autem operibus posse redimi reatum pœnæ temporalis. 1093.d
Opera quibus reatus peccati præteriti expietur, rectè à sacerdotibus iniunguntur. 1097.d
Opera laboriosa, seu pœnalia, quæ fiunt ad redimendam pœnam temporalem, cuius reatus sæpe remanet post culpam dimissam verè satisfactoria dicuntur, atque illis verè & propriè Domino satisfit. 1103.b.1104.d
Opera laboriosa, quæ cum Dei auxilio fiunt à pœnitentibus, siue ex congruo, siue vt dispositiones, concurrunt, & prosunt ad culpæ remissionem, & mortis æternæ liberationem. 1125.a
Opera laboriosa iustorum ad reatum pœnæ temporalis requiruntur vel saltem eorum votum. 1141.a
Opera laboriosa pœnitentibus olim ante absolutionem imponebantur, & explebantur, & non tam ad culpam, quam ad pœnam temporalem expiandam referri consueuerunt. 1098.b
Opera satisfactoria esse orationem, ieiunium, & eleemosynam. 1100.b
Opera supererogationis sunt Deo gratissima. 1101.d
Opera consilii, & supererogationis, potest homo iustus facere per Dei gratiam. 1124.b
Opera pœnitentiæ, & afflictionis, suscepta pro animabus defunctorum. 234
Non omnia opera bona, quæ à iustificatis fiunt, ad partem pœnitentiæ pertinent. 449.b
Operum bonorum, quæ post culpæ remissionem fiunt, præmium est pœnę peccatorum remissio, quoad omnem pœnę reatum. 1135.b.c.d
Opera quę fiunt in peccato mortali, neque sunt satisfactoria, neque vnquam futura sunt, etiamsi is, qui ea fecit, in gratiam Dei redeat. 1128.b
Opera mala, an valeant accusare credentem. 266.a. vide etiam 266.b
Opera seruilia prohibebantur in festo azymorum; non tamen opera pietatis. 608.b

Oratio.

Ευχη, id est, oratio dicitur ab ωχη, id est, votum, quia solent præmitti vota, id est, promissiones & oblationes ante orationem, vt oratio facilius impetret. 802 b

ratio similitudinem habet cum incenso. 748.b.751.c.d.752.a.b.c. 841.b

ratio potest esse meritoria, & satisfactoria: tamen ex se, & ex proprio officio est impetratoria. 802 b. vide quomodo comparetur sacrificio Missæ 802.c.d. & quod sit opus satisfactorium. vide 1100.c. & seq. & 1108.c. & seq.

d Orationem reuocantur, quæ Deo proximè exhibentur, vt laudes, gratiarum actiones, Contritionis, & Confessionis actus. 1101.a

Oratio non est sacrificium propriè dictum. 746.d.764.d

Oratio sacerdotis, instituta est in veteri lege, ad facilius impetrandum. 53.a

Oratio sacerdotis tanquam persona publica pro vniuerso populo. 88.d

Oratio prodest impœnitẽtibus per modũ impetrationis. 110.d

Orationis cæremonia est immediatè cultus Dei. 192.d

Oratio vocalis est cultus Dei. 200.d

Oratio prodest ei, pro quo fit, etiamsi ille non adsit, nec sciat, quid agatur. 821.c

Oratio ad cœlum expansis manibus. 841. b. c. d. vide etiam 200.d.747.d.748.a

Oratio fiexis genibus exemplo Domini, & aliorum. 192.c. 201.b.841.c

Oratio erat finis, quare Christiani congregarentur. 847.b

Oratio, quæ in Missa dicitur, dirigi ad Patrem præscribitur. ibid.c

Oratio concludi debet per Christum. ibid.d

Oratio pro defunctis in sacrificio Missæ. 854.c.d 856.c.d

Oratio peccatoris pœnitentis, non est inanis apud Deum, sed eum placat, & veniam impetrat. 995.c

Oratio fieri potest pro omnibus quantumuis pessimis peccatoribus in hac vita. 1014.d

Oratio difficulter exauditur pro peccato ad mortem, id est, grauissimo, ex illorum videlicet genere, quæ ordinariè non remittuntur. 1015.d

Oratio, quæ fit pro remissione peccatorum ab eo qui nondum habet charitatem, non est frustra. 1012.d

Oratio serui Dei aliquando non exauditur. 1094.a. aliquando verò exauditur. ibid.b

Oratio fieri potest pro dormiente, indeuoto, & impœnitente. 874.c

Oratio fidei aliquando intelligitur oratio dictata à fide, & quæ sola fide intelligitur. 1255.c

Oratio nostra ad Deum ascendit per Christum. 867.b

Oratio nostra ab Angelis defertur ad Deum. ibid.

Oratio Sanctorum, est vnum ex mediis nostræ salutis. 814.d

Oratio an dirigatur ad Sanctos in Missæ sacrificio. 814.a.b.c.d

Oratio Deo fit, vt gratam habeat orationem. 748.a

Orationis actibus, cum speciali Dei auxilio factis, mereri aliquo modo possumus ipsam remissionem peccatorum, & gratiam bene operandi. 996.a

Orationi quomodo scriptura tribuat vim iustificandi. 980.c.d

Orationes offerentium paruulos ante Baptismum, non gignunt fidem in paruulis, vt somniauit Lutherus. 252.a.255.a

Orationes nostræ pro nobis ad Deum, & Sanctorum preces pro nobis, non sunt superuacaneæ. 815.d

Orationes fieri debent cum silentio tempore sacrificii Missæ. 831.a

Orationum nostrarum valor, est ex opere operantis. 800.c

Orationes, & laudes Deo offerre, commune est omnibus piis hominibus. 86.b

Orationes multorum Deus non exaudit, quia non bene orant. 368.b

Orationibus omnium fratrum se commendabant olim pœnitentes publici. 1048.c

Ad Orationem se totos collegerunt Apostoli post Ascensionem Domini. 643.a

Ad Orationem multum confert ieiunium. 840.b

Ad Orationem excitantur fideles, cùm audiunt à sacerdote: Dominus vobiscum. 846.c

Ad Orationem adhibita est manus impositio. 1269.b

Orare, est sibi & Deo loqui. 830.b

Solis precibus homines iustificari, non Sacramentis, fuit hæresis Messalhianorum. 2.a.112.c

Integro anno aliqui in oratione stabant. 1102.c. integro die. 1101.c

Oratio Dominica.

Oratio Dominica ita composita est, ac si dicenda esset solum à multitudine congregata. 826.c

Orationem Dominicam addebant Apostoli post consecrationem Eucharistiæ. 631.a 789.b.791.a.806.a.b.85[illegible].d

Orationem Dominicam, aliqui ad Canonem Missæ pertinere sunt opinati. 872.b. legitur autem post Canonem, & habetur in omnibus liturgiis. ibid.c

Oratione Dominica potest satisfieri pro peccatis venialibus. 1133.a. & 1149.a.b

Ordo.

Ordinis Romani liber antiquissimus, & quo tempore scriptus. 680.a.656.a

Ordinatio & Ordinis Sacramentum.

Ordinationem Sacramentum esse, qui negauerint ex hæreticis. 1266.a. vide etiam 3.a.174.a.b.c

Ordinationem Sacramentum esse probatur ex diuinis literis. 1267.a

Ritus, externumque symbolum in hoc Sacramento est manus impositio. ibid. 1279.b. vide etiam 179.b

Promissio gratiæ. 1267.b.1269.a.179.b

Mandatum, & institutio. 1267.b.1269.b.179.b

Ordinationem Sacramentum esse à Christo institutum, qui est signum rei sacræ, cui est annexa certa promissio gratiæ, cuiusmodi signum nullus homo, aut Angelus instituere potest. 1269. a.b.c.d. Deinde probatur ex traditione Ecclesiæ. 1270.a. ex ratione. 1273.b

Ordinatio vocatur à Græcis χειροτονια, id est, manus impositio. 1268.c. 1280.c. & cur semper à Paulo ordinatio vocetur manus impositio. 115.a

Ordinatio vera non habetur apud hæreticos, vnde ab illis ordinati cessare debent ab exequutione ordinum, ac si ordinati non essent. 644.a.b.c.d.645.b.1270.b

Ordo an excellat omnibus Sacramentis in aliquo particulari. 190.d. & cur ponatur sexto loco. 191.a

Ordo necessarius est, non in singulis hominibus, sed ipsi Ecclesiæ in vniuersum necessitate medii simpliciter, posita diuina institutione. 75.b

In hoc Sacramento homo adscribitur in numerum ducum & præpositorum militiæ Christi, & accipit potestatem distribuendi aliis bona Domini sui. 165.a

Ordo imprimit characterem. 165. a. & non potest repeti si sit semel ritè collatus. 165.b.169.d.170.a.b

Ordo sacer impedimentum est dirimens contractum Matrimonium. 1376.c

Ordinis & iurisdictionis potestas non aufertur ob peccata. 91.b

Ordines omnes sunt Sacramenta. 1278.c.d

Ordinis sacerdotum institutio, Episcoporum quidem in Apostolis & Presbyterorum in LXXII. discipulis. 1276.d

Ad sacros Ordines non possunt promoueri bigami. 1323.c

In Ordinatione Presbyterorum confertur potestas consecrandi Eucharistiam, quæ dicitur potestas in corpus Christi, & potestas absoluendi à peccatis, quæ dicitur potestas in corpus Christi mysticum. 1273.d 1281.a

In Ordinatione Presbyterorum datur gratia, quia debet Presbyter quædam Sacramenta administrare, quæ sine gratia non dignè ministrantur. vide etiam v. Presbyter. 1275.a

Ordinationem Presbyterorum conuenit inter omnes Catholicos, esse verè & propriè Sacramentum. 1273.c

Ordinatio Episcopalis Sacramentum est verè & propriè dictum. 1274.a. & seq & est cæremonia imprimens nouum characterem spiritualem & conferens gratiam. 1274.a.b.c

Ordinatio Episcopalis integra consurgit ex duplici ordinatione, & character Episcopalis, & perfectus, non est vna simplex qualitas, sed quid compositum ex duplici charactere. 1275.c. vide v. Episcopus.

De Diaconatu, & Subdiaconatu, vide v. Diaconi. 1276.a.1277.d

Ordines minores Sacramenta esse probatur. 1278.c

Ordinationis materia est aliquod signum sensibile. 1279.a

Credibile est Dominum instituisse omnes materias Ordinum, non quidem in particulari, sed generatim monendo Apostolo, vt Ordines cõferrent per cæremoniam instrumentorum, quibus significaretur eorum potestas. 1182.a

Ordinationis forma sunt illa verba quæ dicuntur, dum illud signum exhibetur. 59.c.1279.b

Non solùm instrumentorum porrectio, vt calicis, & patenæ in Presbyteratu, & libri Euangeliorum in Diaconatu; sed etiam manus impositio est materia essentialis Sacramenti Ordinis. 1279.d. & seq.

In manus impositione Ordinatoria datur gratia, & Spiritus sanctus ad potestatem ministrandi Sacramenta. 316.a. & seq.

Duæ cæremoniæ præcipuæ conferuntur ab Episcopo in ordinatione, porrectio patenæ cum hostia, & porrectio calicis cum vino, cum illis verbis; Accipe potestatem offerendi sacrificium, &c altera est post Missam, nimirum manus impositio, cum illis verbis; Accipe Spiritum sanctum, &c. 1281.c.d

Vtraque cæremonia est essentialis, & per vnam confertur vna potestas, & per alteram altera, siue sint duo characteres, siue vnus, qui in secunda cæremonia extendatur. 1281.c

Apostoli fuerunt primi qui cœperunt vsurpare illum ritum

impositionis manuum in Ordinationibus. 1281.c
Effectus Sacramenti Ordinis, est potestas spiritualis perpetua, in cuius signum imprimitur character, & datur gratia gratum faciens. 1282.b
Minister Ordinationis est Episcopus. 1282.c
Ordinatio à muto, vel ab absente Episcopo conferri non potest. 1311.c
Ordinatus Episcopus ab Angelis S. Amphilocius. 82.a
Cæremoniæ Ordinis fuit vnctio, & rasura. 1282.d.1283.a

Origenes.

Origenis hæresis, quod omnia peccata Christianorum sint peccata in Spiritum sanctum, refutatur. 1011.a
Item peccata non tolli per Baptismum, sed tantùm tegi, tolli autem tandem per mortem, confutatur. 160.c
Origenis quædam loca quæ contra Sacramentum Eucharistiæ adferunt hæretici. 434.a

Osculum.

Osculum pacis datur baptizatis. 270.d
Osculum altaris, osculum Euangelii, & Ministri & per eum vniuersi cleri. 843.d

Otho.

Otho Imperator creatus ab Innocentio III. & deinde depositus ab eodem. 261.a
Othonis signum contritionis in morte. ibid.d

P

Pacifica hostia.

PAcificæ hostiæ erant duplicis speciei. 719.b

Pactum.

Pactum factum cum Abraham de circuncidēdis masculis. 153.d
Pactum Dei cum Hebræis confirmatum sanguinis aspersione. 394.b.741.d.742.a
Pactum Dei in Sacramentis. vide v. Promissio. 108.d.134.a. & seq.
Pactum Dei in Baptismo. 171.d.172.a.b
Pactum & Testamentum Christi in vltima cœna. 372.a.b.c d. vide v. Testamentum.

Panis.

Panis seu vox ἄρτος, ab eleuando aut ab accidentali conditione sumpta est, aut non dicitur ἄρτος, quia eleuetur per fermentum, sed potius, quia eleuet naturam humanam nutriendo, & augendo corpora nostra. 619.c
Panis nomen apud Hebræos frequenter intelligitur omnis cibus. 368.c 415.d 5 5 a
Panis nomen in scriptura commune est ad azymum, & fermentatum. 619.a. atque in pane azymo Christum instituisse Sacramentum Eucharistiæ probatur à col. 606.a. & seq. vide 10.d
Panis nomen variis modis accipitur apud Ioan. cap. 6. 638.a. 637.a
Panis nomen variis modis accipitur à Paulo in eodem capite. 415.a.b.c.d 575.a.b
Panis nomine mysticè intelliguntur sermones Christi, seu verba Dei non visibilia, sed audibilia. 43 .b
Panis, quem protulit Melchisedech. 353.c 472.b.481.a
Deo oblatus, deinde distributus Abrahæ & socijs. 724.a.732.d. vide etiam de pane oblato ab Aarone. 73 .a
Panis propositionis. 400.c.651.a.652.d.667.a
Panis quo roboratus est Helias. 353.d
Panis benedictus, qui dabatur catechumenis. 180.b. 295.b. 436.a
Panis multiplicatio à Domino facta. 363.d.376.d.674.b
Panis benedictio in Emaus. 647.b.c

Panis Eucharisticus.

Panis cur dicatur in Eucharistia. 415.c.d.421.c.440.d.442.a. 448.b.574.c.d
Panis Eucharistiæ corpus Christi verum & mysticum significare debet. 382.b
Panis consecratus, ex multis granis tritici factus significat vnionem fidelium. 62 .d
Et quatenus constat ex farina & aqua, significat vnionem Christi cum Ecclesia 665.d. vide expositionem illius loci. 1. Cor. 10. Vnum corpus multi sumus supra in Indice locorum sacræ Scripturæ.
Panis triticeus, est materia ex qua Sacramentum Eucharistiæ conficitur. 576.a.607.b.868.c. & quare 440.d 442.c.576.d
Panis & vini oblatio antè consecrationem in Missa. 626.d & 790.d
Panis & vinum offeruntur in sacrificio Missæ, vt sint materia sacrificij propitiatorij, & pro hoc orat sacerdos. 860.a.b.863.d 864.d
Panem fieri corpus Christi non petunt Græci absolutè in suis precibus post consecrationem, sed tantùm vt fiat nobis, id est vtiliter. 636.d
Panis & vini substantia tota conuertitur in corpus & sanguinem Domini, ita vt nihil substantiæ remaneat, sed sola accidentia 543.a. refutantur errores. 546.a. & seq. item 495.d. explicatur, & probatur veritas. 554.b.5 7.d.567.d.570.c
Contra hæresim de corpore panaceo. 544.a.548.d
Contra impanationem. 543.b.col.557.d
Panis formam substantialem in Sacramento Eucharistiæ non remanere probatur. 5 9.b.570.c
Panis forma pro figura externa ab aliquibus accepta est. 548.c
Panem assumi à verbo hypostaticè error est. 543.b.549.a. vide quæ dicuntur. 352.a.b.c.380.b
Scotus affirmat potuisse Deum efficere vt verè adesset corpus Christi cum pane. 573.d
Panis substantia non pertinet vllo modo ad actionem Sacramenti Eucharistiæ. 439.a.576.a
Cum pane vero esse coniunctum corpus Christi verum, fuit hæresis Lutheri, vide quædam loca Patrum quæ explicantur. 481.482.449.b
Panis mutatur quoad internam substantiam, non quoad exteriorem naturam, & proprietates accidentium. 490.a
Panis conuertitur in corpus Christi: non autem dici potest, transit ad corpus Christi 579.a. vide v. Conuersio.
Panis substantiam mutari in virtutem carnis Christi, est mutari in essentiam carnis Christi. 496.b
Panis mutatio in corpus Christi fit diuina virtute. 460.a. vide v. Consecratio item 423.d.428.c.468.d
Panis quoad speciem exteriorem est in altari, vt oculi rectè iudicant, quoad interiorem substantiam est corpus Christi, vt fides rectè iudicat 485.d 492.b
Panis benedictus, & benedictione mutatus, à Domino datus est in cœna. 376.d.386.d.684.c.687.a 789.b. vide v. Fractio.
Panis dicitur corpus Christi, non quod sit signum corporis, sed quod nutriat animas nostras instar panis. 431.a
Panis Eucharistiæ non est figura corporis Domini, sed quod olim fuit figura in Testamento veteri, nempe panis, nunc in corporis veritatem est mutatum. 432.a.b
Panis consecratus, seu panis, quem Dominus discipulis porrigebat, non effigie, sed natura, id est, naturaliter, & substantialiter mutatus. 438.439.440.d
Panis desinit esse panis post consecrationem. 453.b 454.d. 45 .a
Panis Eucharistiæ, post consecrationem non est communis panis, sed panis mutatus & non triticeus; panis cœlestis, id est, corpus Christi. 422.a.b.c 430.d.437.a 451.c.459.c 463.c. d 492.c 559.d 633.c.d & 689.c
Panis iste consecratus est cibus mentis non ventris. 367.a. 405.b.c. vide v. Eucharistia, vbi de fine & effectu.
Analogia inter panem, & corpus Christi non requirit vt panis verè nutriat. 439.a 576.d
Panis Eucharistiæ, cur dicatur caro, & cur caro Domini dicatur panis. 442.b.c.d
Panis Eucharistiæ & est verè corpus Domini, & signum eiusdem, vt in cruce immolati. 437.a 459.a.480.d 483.b
Panis Eucharistiæ vocatur corpus Domini, vt ex nominis mutatione intelligamus & credamus rei mutationem. 476.a. vide 57 .d
Panis apud Paulum, post consecrationem, verus cibus supersubstantialis vocatur. 416.a.575.a
Panis post consecrationem est Sacramentum 567.d.579.c.595. c. & 911.b
Panis consecratus, quoad species externas, est Sacramentum, quoad internam substantiam, est verum & naturale Christi corpus. 579.b
Panis tritè consecratus, verè & propriè est Sacramentum, siue sumatur, siue seruetur in pixide. 591.a. & seq.
Panis consecrato conuenit tota definitio Sacramenti. 597.a
Panis consecratus, si fortè in calicem decidat, non solet frangi, sed relinqui ita integrum vsque ad sumptionem. 791.b
Panis intingebatur olim sanguine Domini pro ægrotis, & pro aliis, quæ intinctio postea damnata est. 694.c
Panis & corpus Domini vinum & sanguis Domini non sunt duo Sacramenta, sed vnum. 790.a
Panis Eucharisticus, non in secessum vadit. 468.d. vide loca quæ dicunt non esse panem communem.
Panis substantia post consecrationem consumitur, externa verò forma consumitur dum manducatur. 482.a
Panis conuersio in corpus Christi, & significatio verborum simul tempore complentur, ordine tamen naturæ inuicem se præcedunt, & sequuntur. 388.b. & seq.
Quid interfit inter substantiam panis, & corpus Christi sub speciebus panis, sub quibus speciebus manducatur. 390.d
Panis consecrati nomine sumitur ipsum Christi corpus. 398.b 420.b.428.d. vide quæ dicuntur. 383.d. & Christus vocat panem suam carnem. 359.b. vsque ad 365.c
Panis substantia in Eucharistia non annihilatur, sed in melius commutatur. 455.b.555.b.576.a.578.a
Panis substantia definit esse in instanti, quod instans non po-

Digitized by Google

teſt aſſignari, vel notari, niſi negatiuè. 586.c
Panis & vini ſymbola, ſeu ſigna rectè dicuntur corpus typicum & ſymbolicum, accipiendo ſymbolum rei ſacræ, id eſt, corporis Chriſti præſentis in Euchariſtia. 436.d. vide quæ dicuntur. 422.a.471.a
Non eſt abſurdum vocari panem figuram corporis Domini ante conſecrationem; licet nondum ſit Sacramentum. 455.c
Panis conſecratio apud hæreticos nihil reale ponit in pane, ſed merum reſpectum rationis. 427.b
Panem repræſentare corpus Chriſti, ſi aliquando dicatur à Patribus, per repræſentare intelligitur corpus Chriſti præſens exhiberi. 430.b.463.c.472.a.b.c
Per Panem & vinum intelligimus corpus & ſanguinem ſub ſpecie panis & vini. 441.a
In Pane Euchariſtiæ corrupto an requiratur materia, & ſi requiritur, quomodo ſubſtituatur à Deo. 382. c. vide v. Species.
Ex Pane fit corpus Chriſti, non tanquam ex materia, ſed tanquam ex termino à quo. 587.a
Panis manducatio. vide v. Euchariſtia, & Manducatio.

Papa.

Vide v. Pontifex.

Parabola.

Parabolis Domini de piſcibus bonis, & malis in iiſdem retibus conuicti ſunt Donatiſtæ, negantes eſſe bonos & malos in Eccleſia. 739.d

Paralyticus.

Paralytico peccata remittuntur. 1139.d

Paraſceue.

Paraſceue apud Hebræos non erat, niſi propter Sabbathum & propter præparationem ciborum. 615.b
In Paraſceue, hoc eſt, in fine feriæ ſextæ ad initium Sabbathi ſumunt Iudæi cœnam quandam ſolemnem, vnde ab ea cœna ipſa etiam feria ſexta dicebatur ab eis cœna pura. 618.a
In officio Paraſceues repræſentatur accuratè Paſſio Chriſti. 710.a
In Paraſceue non cenſetur ſacrificium Miſſæ celebrari, quia conſecratio & oblatio deeſt. 789.c
In Paraſceue communicat ſacerdos in vna ſpecie iam præſanctificata. 679.a

Parentes.

Parentum ſolo conſenſu Matrimonium inter filios celebrari non poſſe. 1367.d
Parentibus inuitis, quomodo poſſint filii religionem amplecti. 1369.a

Paſcha.

Paſcha Iudæorum opponitur Paſchati Chriſtianorum. 472. a.b.c
Paſcha vocantur interdum victimæ Paſchales. 615.a
Interdum etiam Euchariſtia. 737.c.d
Paſcha ſuum comedit Chriſtus eodem die quo Hebræi, nimirum 14. die menſis primi, atque eo ipſo tempore, quo abiiciebatur fermentum ex toto Iſraël, Sacramentum Euchariſtiæ inſtituit. 609.d.& ſeq.& refutantur aliorum ſententiæ. ibid. & ſeq.
Paſcha diſtuleruntmanducare in nocte feriæ quintæ Principes & Sacerdos, propter negotium mortis Chriſti procurandæ. 616.c
Paſchatis Iudæorum ſolemnitas incipiebat die XIV. poſt veſperam, à nouilunio menſis primi, id eſt, Martii, & durabat VII. diebus. 606 a.608.a,b. vide 612.a.b
Et hæc celebratio habetur in Exodo, in Leuitico, & Numeris. 607.c.d.610.a.b.612.b
Singulis diebus Paſchæ quænam immolabantur. 615.a
Paſchatis feſtus dies non poterat anticipari, neque poſtponi. 607.c. vide etiam 608.a
Paſchatis feſtus dies agebatur in memoriam & honorem tranſitus Domini. 392.
Paſchatis Hebræorum die, occiſus eſt Chriſtus. 611.d.615.d
Paſchatis cæremonia, quanti fiat ab Eccleſia. 599.c.601.a
Paſchatis & Pentecoſtes tempore dabatur ordinariè Baptiſmus. 422.d.& Confirmatio. 336.c
Paſchatis nox vocabatur antitypa firmamenti cœleſtis. 23 a
Pro termino Paſchali nos habemus lunam XIV. poſt æquinoctium vernum. 609.a
Paſſio Chriſti repræſentatur in ſacrificio Altaris. 437.a.452.d 480.d. 483.a
Paſſio Chriſti potuit impediri per diuinam potentiam. 504.d. 519.a,b
Paſſio Chriſti prædicta à Moyſe, quoad locum, diem, & horam. 615.d
Paſſio Chriſti debuit eodem die peragi quo Agnus immolabatur. 616.b.c.d.& 620.b
Paſſio Chriſti differt à Paſſionibus Martyrum, ratione perſonæ, actus, formæ, & finis. 718.b.c.d
Paſſio Chriſti eſt immolatio. 736.b. vide 627.a
Paſſionis Chriſti figura fuit immolatio Agni Paſchalis. 610.c 615.a.b.c.d.620.b
Paſſionis Chriſti circunſtantiæ aliquæ conferuntur cum circunſtantiis immolationis Agni. 737.b.c.d
Per Chriſti Paſſionem certis mediis applicatam, ſaluamur. 226.b.& morimur peccato. 131.d
Signum Purgationis, quam eramus habituri per Chriſti Paſſionem, fuit illa lotio pedum, quam Dominus inſtituit. 180.d
In Paſſione ſua Chriſtus non inſtituit Teſtamentum, ſed in vltima cœna. 354 c.d.736 c
Ex omnibus Chriſti Paſſionibus Diuinitas lædi nullo modo potuit. 542.b
Ex Paſſione Chriſti vim habent omnia Sacramenta. 9 a.41.a
Paſſio Chriſti diſpenſatur ad remiſſionem pœnæ temporalis extra Sacramenta & per Sacramenta. 1159.a. continet infinitum theſaurum ſatisfactionum, qui nunquam exhauriri poterit, & quomodo. 1151. b. c. diſpenſatur pro inſtificatione peccatorum à Prælatis non niſi per ſe Sacramenta. 1158.d
Paſſiones Chriſti cum Paſſionibus Sanctorum quomodo concurrant in applicatione. 1160.b
Paſſiones Chriſti qua parte fuerunt ſatisfactiones, vt opera bona, & pœnalia, nullum præmium in ipſo Chriſto ſortitæ. 1159.c.d
Paſſiones Chriſti in duplici ſunt conſideratione, altera vt actiones, altera vt ſatisfactiones, & cur. ibid.d
Paſſiones B. Mariæ aliorumque ſanctorum ponuntur inter theſaurum infinitum ſatisfactionum Chriſti:, quomodo. 1152. a.& ſeq.
Paſſiones Sanctorum qua ratione intelligantur miſceri cum Paſſionibus Chriſti in theſauro Indulgentiarum. 1160.b

Paſtophorium.

Paſtophorium quid ſit. 597.d.603.a

Paſtor.

Paſtor noſter Chriſtus. 728.c
Paſtor nullus pauit oues ſuas, carne & ſanguine ſuo, vt Chriſtus fecit. 465.d
Paſtores Eccleſiæ ſiue Prælati habent authoritatem diuinitus conceſſam diſpenſandi theſaurum ſatisfactionum, & concedendi Indulgentias. 1154.b.c.d

Pater.

Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus cùm ſint vna numero eſſentia, neceſſariò vna perſona diuina eſt in alia. 1011.c
Propter eſſentiæ vnitatem, ſemper in Patrè intelliguntur Filius, & Spiritus ſanctus. 847.c
Ad Patrem dirigitur Oratio, ſeu Collecta, & ſacrificii Miſſæ oblatio. ibid.d

Patres.

Patres Teſtamenti veteris, quomodo habuerint gratiam, fuerint iuſtificati, & impleuerint legem. 143.b.144.d.152.c.204. d 206.b
Patres Teſtamenti veteris in Manna an ſumpſerint virtutem & rem Sacramenti, quam nos in Euchariſtia ſumimus. 402.b
Patres Theologi quid appellent Euchariſtiam. 396.a
Patres cur conſecrationem vocent preces. 638.c
Cur probent verum Chriſti corpus per experientiam ſenſuum. 581.c. Quomodo vtebantur Euchariſtia. 604 b. & quæ ſcripſerint hyperbolicè. 1119.a
Patres Græci quid intelligant nomine Exomologeſis. 1047.b
Patrum teſtimonia parum prodeſſe hæreticis. 689.a
Patrum teſtimonia multum valere ad probandam veritatem. 417.
Patres antiquos, quinam hæretici approbent, vel reiiciant. 763.b.770.b
Ex verbis apertis ſanctorum Patrum, ſunt exponenda ea, quæ videntur obſcura & dubia in aliis Patribus. 498.d

Patientia.

Patientia in perſecutionibus eſt ſacrificium impropriè dictum. 746.c.d. vide v. Sacrificium ſpirituale.

Patriarchæ Teſtamenti veteris.

Patriarchæ non lubrico carnis, ſed amore poſteritatis operam vxoribus dederunt. 1329.b.1331 a.1332.d.1334 c.1413.b
Patriarchæ licet vt homines peccauerunt; non tamen peccauerunt in lege naturæ contrahendo matrimonia in gradibus in Leuitico poſtea prohibitis. 1403.a
Patriarcharum nuptiæ cum multis fœminis, ſeu polygamiam, Sacramentum Chriſti & Eccleſiæ fuiſſe, non niſi impropriè, & materialiter dici poteſt. 1294.a
Patriarcharum tempore polygamia erat licita ex diſpenſatione Dei. 1295. b.1298.c.1326.b.1331.b.c. & quare illis ſit permiſſa 1329. vide v. Polygamia.
Patriarchas vnam tantùm vxorem legitimam habuiſſe ceteras verò concubinas eorum fuiſſe, probabile non eſt. 1329.b ſed magis probabile eſt, omnes fuiſſe illis veras vxores, & quod alioqui erat illicitum, Dei diſpenſatione factum eſt licitum. 1331.1332.

S. Paulus.

S Paulus verè & propriè vidit Christum oculis corporalibus; in apparitione illi facta in terris, vel in aëre propinquo. 507. c. & seq. exercitus est ex illius aspectu. 524.d

Paulus licet conuersus, & vas electionis factus, rectè ab Ananiâ persuadetur, vt baptizetur, & abluat peccata, quia debuit facere omnia, quæ ad peccata remittenda Dominus instituerat. 1001.d

Paulus cur non meminerit sacrificii panis & vini in epistola ad Hebræos. 729.c

Pauli epistola ad Hebræos quibus Hebræis scripta. ibid.d

Paulo impositum nomen Ananias. 306.a.333.b

Paulum vt exteros Apostolos, immediatè à Deo accepisse Confirmationem, sine humana impositione manuum, valde probabile est. 333 c

Pauperes.

Pauperes dicuntur esse corpus Christi. 470 c

Vide quæ dicuntur in illud Matth. 26. Pauperes semper habebitis vobiscum, supra in indice locorum sacræ Scripturæ.

Pauperes amandi. 1111.d. vide v. Eleemosyna.

Ob refrigerium pauperum excogitatum fuit quoddam conuiuium, quod ἔρανος appellatur. 708.a. vide v. Corinthij.

In summa pauperum necessitate; Ecclesiæ vasa sacra vendere licet. 837.a

Pax.

Pax & tranquillitas conscientiæ sequitur iustificationem. 166.b 1112 b

Pax datur confirmato ab Episcopo. 336.b

Pacis osculum datur baptizatis. 297 d

Pacis vinculum seruandum in vnitate spiritus. 289.c

Peccator.

Peccatores, seu lapsi post Baptismum quoties in peccata labuntur, toties per Sacramentum pœnitentiæ reconciliari possunt, à colum. 914 & seq. hæresis contraria habetur. 901. d. 911. d

Peccatores omnes ad se Dominus inuitat. 655.a 1008.d

Peccatores d uina voce excitati, figurantur per Lazarum. 1039 c

Peccatores aliquando in hac vita non puniuntur. 158.d

Peccatores quanti facere debeant Baptismum Christi. 290.c

Peccatores ante & post Baptismum, quomodo differant. 1098 d

Peccatores nullo modo à fide obedientiæ passionis & satisfactionis Christi abducendi sunt, ad fiduciam actionis propriæ. 911.a

Peccatores in primitiua Ecclesia puniebantur à Deo visibilibus pœnis. 307.b

Peccatores & Catechumeni arcebantur in Liturgiis Græcorum post illa verba Diacon: Sancta sanctis. 652.a

Peccatores publici post Baptismum si ad sacram Eucharistiam accedere vellent, quid facere debebant. 1074.b

Ritus reconciliandi lapsos post Baptismum. 910.c. vide v. Pœnitentia, vel pœnitens.

Peccatores quare non semper conuertantur, pro quibus sacrificium Missæ offertur. 804.d

Peccatorum cor durum & tumidum, per contritionem molli tur, & humiliatur. 963.d

Peccatorum typus fuit Maria Magdalena. 414.b

Peccatoribus pœnitentibus prosunt Sacramenta. 6 a

Peccatoribus etiam conuenit sacerdotium seu ministerium externum. 86 d

Peccatoribus timorem incutiunt Scripturæ. 1018.b

Peccatoribus supplicia comminatur Deus. 965.a

Peccatoribus Christus pœnitentiam imperauit, modum autem & tempus, & similia definitioni Ecclesiæ reliquit. 1121 c

Peccatoribus publicis, pœnitentia publica, solemnis, & non solemnis imponebatur, quando autem, & quomodo, habes. 957.c

Peccatoribus certam mulctam imponi voluit Deus per Ministros suos in Sacramento pœnitentiæ. 1098.b

Peccatores cum Deus vult ad pœnitentiam ducere, à timore pœnarum incipere solet. 1022. a. vide etiam 1019. a. & sequent.

A peccatoribus efficaciter verbum Dei prædicari potest 91.c. vide 400.a

A peccatoribus quare Dominus noster se tangi passus est dum hic viueret. 655.a. vide etiam. 412. 413 414

Peccatum originale.

Peccatum originale in paruulis ante Baptismum, quomodo efficacissimè se probare putauerit sanctus Augustinus. 199. c. 243.b

Peccatum originale non imputari filiis fidelium, fuit hæresis Caluini. 221 a. contra quam 223.a.b.c.d

Peccatum originale non est materia pœnitentiæ. 247.c

Peccatum originale, & reliqua omnia, si quæ sint admissa, cum omnibus pœnis peccato debitis remittuntur tam per Baptismum, quàm per Martyrium. 230 d. & seq

Peccatum actuale, & mortale.

Peccatum, quod committitur per actualem auersionem propriæ voluntatis à Deo requirit, si remitti debeat, actualem conuersionem propriæ voluntatis in Deum. 245.a. 984 b

Peccatum per scientiam, & per ignorantiam. 932.c

Peccatum lethale infinitam indignationem, & pœnam meretur. 988.c

Peccatum mortale non potest esse simul cum charitate. 236.a. 998.a b.c.d

Peccatum mortale per lepram corporalem significatur. 1030. a.b.c.d. 1056.a item per vinculum. 1039.c. 1041. a. item per saniem. 1056.d

Peccatum in Deum, amicitiam simul & iustitiam violat. 1088.b

Per peccatum, infinitum bonum, quod in nobis est, lædimus 1088.b

Per peccatum offendimus Deum, & sanctos. 844.c

Peccati nomen in Scriptura, sæpe accipitur pro pœna, siue pœnæ reatu. 1104. b. & cum absolutè loquitur de peccatis, de omnibus peccatis intelligi solet & debet. 1042.a

Peccati tria instrumenta; cor, lingua, manus, peccamus enim corde, & verbo, & opere. 952.c

Peccata mortalia omnia homo vitare potest per gratiam dilectionis, quæ gratia non præcedit, sed simul infunditur cum remissione peccatorum. 103.c

Peccata nostra omnia, etiam occultissima in die Iudicii à Satana in medium proferenda sunt. 1049.b

Peccata omnia caussæ quædam sunt, quas cum Deo ipso habemus, & ideo non possumus sine sacerdotum iudicio, quibus Deus hanc curam commisit, cum Deo reconciliari. 1031.c

Peccata omnia ad tria reuocantur. 1100.d

Peccata frequentissimè Deus tum per se, tum per Apostolos & Prophetas, peccatoribus in memoriam reuocabat. 971.d

Peccatorum recordationem excitat mors imminens. 985 b

Peccata Scribarum & Pharisæorum arguebat Christus. 972.a

De Peccatis mortalibus toto vitæ tempore pœnitẽtiam agentes laudantur. 898.b

Peccare non posse hominem verè baptizatum, fuit error Iouiniani, similes errores vide 263.d. vsque in fin. cap.

Peccatorum numero respondet numerus Sacramentorum. 183.b

Peccatum in Spiritum sanctum.

Peccatum in Spiritum sanctum, non sunt omnia peccata Christianorum. 1011.c.d. neque est finalis impœnitentia. 1012.a. neque peccatum ex malitia. 1012.d

Sed propriè nihil est aliud quam veritatem cognitam & manifestam, Spiritu sancto illustrante, ex malitia improbare, & tanquam dæmoniacam, & detestabilem calumniari. 1013.a

Peccatũ in Spiritum sanctum est blasphemia in Spiritum sanctum. ibid.d

Peccatum Petri & Pauli non fuit in Spiritum sanctum; sed tale fuit peccatum Iudæorum lapidantium Stephanum; & tale esse etiam multorum hæreticorum, credibile est. ibid.d

Peccatum in Spiritum sanctum dicitur irremissibile, non absolutè, sed quia ordinariè, & vt plurimum non curatur, cum directè resistat, & repudiet gratiam Dei, & cùm sit peccatum ex malitia. 1015 a

Peccatum ad mortem dicitur id, quod est grauissimum, & quod ordinariè non remittitur, sed punitur æterna morte. ibid.d

Peccatum veniale.

Peccata venialia sunt veluti sordes, quæ pedibus adhærent. 181.a

Peccata venialia vitam animæ non extinguunt, sed debilitant. 656.d. 657.a.b

Peccata venialia, quotidiana cùm sint, quotidiana quoque de eis pœnitentia agenda est. 898 a

Peccata venialia remittuntur in Eucharistia. 656 d. 657.a.b

Peccata venialia, possintne purgari per cæremonias quasdam Ecclesiæ, per modum impetrationis tantùm, an etiam per applicationem Christi meritorum ex opere operato. 196.c

Peccatorum venialium veniam impetrat qui baptizatus est, si eam petat per gratiam, quam in Baptismo accepit. 275.d

Peccatorum reliquiæ dicũtur peccata, quæ interdum ex ignorantia remanent post omnia Sacramenta, siue mortalia, siue venialia sint, item quidam torpor, mœror, aut tristitia, quæ ex peccato relinqui solet. 1263.c.d

Peccati pœna.

Vide v. Pœna.

Peccatum nullum manet impunitum. 1134.a

Pro peccato pœna septem annorum imponebatur, & pro differentibus peccatis differentes pœnæ. 1122.a

Digitized by Google

pœnam peccati sæpe infligitur homini mors ipsa. 1091.b
ffectiones huius vitæ, non sunt ita connexæ cum peccatis, vt non possint esse separatæ. 158.d
n pœnam Peccati multis de caussis imponitur peccatoribus mulcta à sacerdotibus. 1098.d.1099 a b
Ob Peccatum vnius non punitum vt oportebat sæpe in totum populum Dei furor accenditur. 1100.a

Peccati odium.

Peccati odium 1022.a. item dolor, & detestatio. vide v. Contritio. Detestationi peccati quomodo tribuatur iustificatio. 981.a.992.d.993.a. & quomodo propositum vitæ mortalis includit. 975.c.977.b.c.d. Deo odio sunt peccata. 263.c

Peccati remissio.

Peccata non tolli per Baptismum, sed tantum tegi, tolli autem tandem per mortem fuit hæresis Origenistarum. 260.c
Peccata remitti per memoriam Baptismi, est hæresis Caluinistarum, & multorum Lutheranorum. 653.a
Peccata remittuntur per Baptismum, ex opere operato, id est, vi Sacramenti. 115. vsque ad 118. item 122. vsque ad 126. & 261.c.& seq.272.c
Vide an promittatur in Sacramentis remissio peccatorum. 34. d.35.a
Peccata Baptismo abluere secundum nouum tropum Caluini, nihil est aliud, nisi accipere testimonium, seu sigillum acceptæ iustificationis, idque ad fidem roborandam & confirmandam contra quod figmentum. vide 115 c. vide alia 914. d. 1.30.a
Peccatorum remissio tribuitur Baptismo Christi, vt immediatus eius effectus, hoc autem non tribuitur Baptismo Ioannis. 289.b.vide 281.a.283 284
Peccata futura non delentur per Baptismum. 272. d. 275. b. 934.c
Peccata post Baptismum commissa, cùm non possint remitti per Baptismum iam præteritum, quærendum est aliud remedium magis arduum, & difficile, id est, Sacramentum pœnitentiæ. 972.c
Peccata mortalia qui commiserunt tenentur iure diuino pœnitentiam agere, & reconciliationem cum Deo quærere. 986.a.& 1028.c
Peccata, siue homo peccator est materia remota Sacramenti pœnitentiæ, cum ad peccata delenda, siue ad hominem peccatorem curandum absolutio à sacerdotibus impendatur. 936.d.940. c
Causa efficiens remissionis peccatorum est Absolutio, & quomodo concurrant actiones pœnitentis. 911.b.vide v. Absolutio.
Peccata remittendi potestas data Apostolis. 915 c d
Potestas remittendi peccata datur Ecclesiæ Præpositis, fidelibus tantùm baptizatis peccata remittendi, eoque certo ritu post Baptismum reconciliandi. 916.c
Peccata remittendi potestas non fuit in Testamento veteri. 924.a
In remedium peccatorum post Circumcisionem perpetratorum non erat data Iudæis circumcisio, sed sacrificia, expiationes & confessiones peccatorum. 930.c. vide 144.c.147.a. 155.c.796.b 818.d.859.d
Peccata expiabantur sacrificiis veteribus quoad pœnam temporalem, & quoad immunditiam legalem; non quoad culpam, & pœnam Gehennæ, neque pro omnibus peccatis erant instituta sacrificia, sed pro aliquibus. 156.q 1136.c
Peccatorum remissio non promittebatur in veteribus Sacramentis. 152.a.& particulariter Circumcisionem non habuisse hanc promissionem annexam. 155.a
Sacrificiis pro peccato respondet nostrum Sacramentum pœnitentiæ. 53.a.vide sacrificia pro peccato. 147. b.155.c.795.a. 796.b.797.a.818.d.859.d
Peccatorum remissio est vna ex promissionibus Testamenti noui. 797.b
Peccata omnia postquam fideles olim priuatim sacerdoti confessi erant, ad quam priuatam confessionem solum tenebantur, consueuerant etiam peccata aliqua grauiora publicè confiteri, & publicam pœnitentiam suscipere, iuxta sacerdotis consilium. 1074.a.vide de publica pœnitentia. 956.c
Peccata autem occulta, secreta habebantur à Presbytero ad confessiones audiendas constituto. 1073.a
Neque vniqua forma fuit huiusmodi ritus, vt peccata occulta publicarentur, sed tantùm in angulo Campaniæ, qui quidem vsus postea sublatus est. ibid.c
Ad veteres Canones de confessione priuata hanc appendicem addiderunt multi Episcopi, vt tenerentur peccatores publici qui ad Eucharistiam accedere vellent, Presbytero pœnitentiario priuatim omnia sua peccata confiteri; & deinde ad eius arbitrium publicè in Ecclesia, tanquam in theatro, peccata publica pandere, & pœnitentiam publicam agere. 1073. a.b.c.d.1081.b
Totum hunc ritum de Presbytero pœnitentiario, de publica pœnitentia, & publica confessione, abrogauit Nectarius. 1078.a.1077.b
Peccata dicitur Deus proijcere, delere, non videre, non imputare, tegere, & non recordari iniquitatum eorum, qui ad ipsum redeunt per pœnitentiam, non quia non eos puniat temporali aliqua pœna, sed quia non retinet cum illis inimicitiam. 976.b.998 a.1120.d.1121.a.b.1133.d. vide si placet 233 c.d
Peccata omnia, siue ante Baptismum, siue post Baptismum commissa, Christi sanguine, & redemptione purgantur. 1099. c.1110.a 1119.a.1119.d.1130.d. seu per Christi meritum. 903. a.& per sacrificium crucis. 1142.c. vide v. Crucis sacrificium. vide etiam 131.c.171.a
Peccata post Baptismum commissa, merito passionis Christi delentur quoad culpam, & pœnam æternam tollendam: ex parte tamen nostra requiruntur opera laboriosa, quibus pro reatu pœnæ temporalis diuinæ iustitiæ satisfiat 1119.a. vide etiam 1099 c.1110.a
Ad Peccatorum remissionem requiritur precium liberationis & vt precium in particulari applicetur hominibus. 785.a. vide etiam 786.a.b.c.d
Peccatorum remissio quod attinet ad reconciliationem amicitiæ, & pœnam mortis æternæ, gratuita est, sed quoad pœnam temporalem, ita est gratuita, vt etiam per satisfactionem acquiri posse non dubitemus. 1117.a.b
Peccatorum gratuita remissio; & redemptio peccatorum per opera bona, in Scripturis vtrumque habetur, & cur gratuita remissio dicatur. 1118.d
Peccatorum plena remissio, quoad omnem pœnæ reatum, præmium est operum bonorum, quæ post conuersionem, & culpæ remissionem fiunt. 1135
Peccatorum plena, atque integra remissio, quoad culpam, & pœnam tum æternam, tum temporalem non habetur, nisi completis canonicis satisfactionibus per opera laboriosa. 1118.c.vide 1138.a
Satisfacere autem pro peccatis in Deum commissis nemo illi potest; nisi aliqua acceptatio aut donatio intercedat. 1088.a.b
Peccatorum nulla est multitudo, vel grauitas quæ per veram pœnitentiam non expietur. 1008 b.& seq.
Peccata in Deum difficilius expiãtur, quam in homines. 1010.a
Peccatorum venia non acquiritur meritis satisfactionum; nemo enim potest Deo satisfacere, nisi reconciliatus. 899.c
Peccatorum venia, & vera medicina, est meritum passionis Christi, eaque medicina applicatur per verbum Absolutionis iis, qui per contritionem & confessionem, ac satisfaciendi propositum ad eam percipiendam ritè præparantur. 901.a
Peccatorum remissionis caussa efficiens, non ab ipso humano ac proprio opere pœnitentis, sed in ipso verbo, per sacerdotem nomine Dei pronunciato constituitur. 902.a
Ad obtinendam remissionem peccatorum necessaria fides. 902 b
Peccatorum remissio per Contritionem & Confessionem. vide v. Conuersio, Contritio, & Confessio, & vide etiam 921. c. 922.a.942.c
A peccatis occultis & oblitis, de quibus Contritio formalis haberi nequit, liberamur per virtualem displicentiam post diligentem inquisitionem 985.c.d
Peccatorum remissionem possumus aliquo modo mereri ex operibus cum auxilio Dei speciali factis. 995. d. vide 1105. a.b.c
Nemo sanctus est nisi post remissionem peccatorum. 999.d
pro peccati venia sunt lachrymæ, & fletus. 1109.c
Peccatorum redimendorum subsidia. 1129.a
Peccatorum mortalium remissio quando fiat in Eucharistia. 655.c.d. vide etiam 645.b 6.7.b.653.a
Quæ fiunt ad peccata purganda nihil prosunt sine perceptio Baptismo. 275 d
Peccatorum spiritualis remissio. 124.c.vide 155.b
Vnum peccatum non remittit Deus, quoad culpam & pœnam æternam, quin remittat omnia. 156.b
Ad remissionem peccatorum, concurrit Christi meritum, virtus Sacramenti, & propria dispositio per ipsam pœnitentiam, quæ sine actu fidei, aliarumque virtutum haberi non potest. 888.a
De propria dispositione solùm dubitari potest, num ea sit qualis requiritur. 4. non autem de mortis Christi precio, & de Sacramenti efficacia. ibid.d
Certitudo, quæ haberi potest de remissione peccatorum, moralis est & humana, nec tam fidei quam fiduciæ, & qui hac carent, non sunt propterea infideles, neque ideo inutiliter Sacramenta percipiunt. 1.8.c 888.c.898.c. hoc longè aliter docent hæretici. 888.d 904 c d
Credere sibi remitti, aut remissa esse peccata, ad Cõfessionem nemõ requiritur, quod dicitur cõtra Lutheranos. 945.c.948 c.d

Digitized by Google

In prima peccatorum remiſſione, quæ fit per Baptiſmum, condonatur omnis culpa & pœna, & proinde nulla eſt neceſſaria ſatisfactio; in 2. vero quæ fit per pœnitentiam, neceſſaria eſt ſatisfactio, cùm remiſſa culpa & pœna æterna remaneat reatus pœnæ temporalis. 1130. d. vide etiam. 199. c. 1110. a. 1118 d 1119 d
Ad primam & ſecundam remiſſionem peccatorum cooperantur opera noſtra per modum impetrationis & diſpoſitionis. 1130 c
Peccata noſtra abluit Chriſtus in Iordane. 290.c
Peccata quomodo cauere debeamus poſt Baptiſmum. 270.b 276.a. vide etiam 23. b. 41. c. 220. a 249. b. 263. a
A peccatis quomodo deterreat nos Apoſtolus. 274.a
A peccatis abſterrentur homines etiam iuſti, timore gehennæ. 1017. b
A peccatis cauere debemus, tum propter malum peccati, tum quia incertus eſt peccantium exitus. 1011. a. b. c
Præteruatio à futuro peccato dicitur redemptio. 860. c
Pro peccato offerre ſacerdotis eſt. 797. c. d
Ob peccata non aufert Deus hominibus poteſtatem ordinis, neque iuriſdictionis. 91 b. neque aufert naturales potentias ad opera naturalia, neque ſupernaturalem poteſtatem ad opera ſupernaturalia. ibid. c

Pectus.

Pectoris tunſio pœnitentiam indicat. 843.a

Pentecoſtes.

Pentecoſtes, vide ſuprà v. Feſti dies.

Perſæ.

Perſæ qui connubia cum parentibus, & ſororibus permittebant ab omnibus reprehenduntur. 1414. a

S Petrus.

S. Petrus ſuper aquas ambulauit. 524. c. 525. a
Petri timor mundanus. 1017. a. eius peccatum non fuit in Spiritum ſanctum. 1013. d
Petri contritio cum propoſito non peccandi de cetero. 980. b. 992. a hæc contritio orta eſt ex Chriſti aſpectu. 970. a
Petri confeſſio, fletus & lachrymæ. 1084. a. 1140. a
Petri charitas in negatione Chriſti dicitur ſopita, quia ſtatim rediit. 109. a
Petri vmbra, vt etiam Pauli ſudarium conferebant ſanitatem corporalem. 305. d
Petro eſſe ſummum ſacerdotem in toto orbe terrarum, fuit ordinarium munus 332. b
Petro apparuit Chriſtus. 508. b
A Petro Romana Eccleſia didicit, qualiter diuina myſteria celebrari debeant. 618. d. 853. c

Petrus Lombardus.

Petrus Lombardus Magiſter ſententiarum laudatur. 5. d. 1117. d. idem defenditur à calumniis Caluini. 302. a
Petri Lombardi textus in lib. 4 diſt. 26. emendandus. 1302. a
Idem, quando negat omnia Sacramenta eſſe à Chriſto inſtituta, per inſtitutionem intelligere voluit promulgationem. 79. c
Petri Lombardi opinio de duplici genere baptizatorũ à Ioanne erronea cenſetur. 278. d

Petrus Oxonienſis.

Petrus Oxonienſis damnatur à Sixto IV. & à Concilio Complutenſi, & qua ratione. 1164. a

Petrus à Soto.

Petri à Soto opinio de Matrimonio non tam à Chriſto inſtituto, quàm confirmato, quod erat legitimum, tutò defendi non poteſt. 1197. d

Phantaſma.

Phantaſma tangi nequit. 581. d
Phantaſtica corpora quæ ſint. 578. b

Pictor.

Pictores ſæpe decipiunt oculos, vel imaginationem intuentium. 409. c

Pingi.

Pingi poſſunt corpora humana apparentia, licet verè humana non ſint, vt patet de imaginibus Angelorum. 419. d
Piſcis nomen Græcum ἰχθὺς quod myſterium contineat. 119. c

Platina.

Platina ſæpe reprehenditur, quòd Martinum Polonum ſequutus in varios errores inciderit. 1069. a
Idem in vita Sixti I. falsò dixit Leonem III. fuiſſe primum qui thus adhibuit. 843 c

Plumbum.

Plumbi & membranæ in literis Pontificiis ſignificatio & myſterium. 1205. b

Pœna.

Pœna quæ paſſim ponebatur contra eos, qui aliquam cæremoniam omiſiſſent, & pœna quæ dabatur pro tranſgreſſione præcepti de circumciſione. 154. b
Pœna æterna licet ſit remiſſa per contritionem, tamen verè remittitur per Abſolutionem, quia in voto & pacto huius abſolutionis remiſſa fuerat. 1009. c
Pœna illa quæ luenda reſtat poſt culpæ remiſſionem, eſt illa ipſa pœna ſenſus, quam in Gehenna pati debuiſſet peccator remota ſolùm æternitate. 1089. c
Pœna Gehennæ complectitur pœnam damni, pœnam ſenſus & vtriuſque pœnæ æternitatem. ibid
Pœna tota remittitur ſimul cum culpa in Baptiſmo. 1099. c 1110. a. 1119. a. 1129. d 1130. d
Poſt remiſſam culpam per pœnitentiæ Sacramentum, ſæpe remanet debitum luendæ pœnæ temporalis, tum in alia vita tum etiam in præſenti. 1090 d. 1139. b
Pœna temporalis purgatorii noſtris operibus redimi poteſt. 1123. c. 1124. d. 1116. c
Pœna purgatorii cum ſit omnium pœnarum huius vitæ acerrima, cur non plus expiet quàm illa. 1173. c
Pœnarum genera quinque, ſecundum Lutherum, & quæ. 1217. a
Pœna temporalis huius vitæ, certis peccatis à Deo infligi ſolet. 1091. a. & ſeq
Pœna temporalis, qua puniuntur homines à Deo, & vltio et peccatorum, & ſimul remedium contra futura. 1091. a
Pœna ſponte ſuſcepta & fructus dignus pœnitentiæ. 1108. c
Pœna ſeptem annorum pro peccato. 1122. a
Pœnæ æternæ reatus in reatum pœnæ temporalis mutatur quando quis perfecte ad Deum conuertitur. 1006. d. 1007. a
Pœnæ gehennæ timor bonus & vtilis. 1017. d. 1018. a. b. c. 1019. a. pœnarum timore incipere ſolet Deus, cùm peccatorem ad pœnitentiam adducit. 1022. a
Pœnæ temporalis remiſſio ad gratiam, & iuſtitiam pertinet quia debetur remiſſio pœnæ temporalis ſatisfactioni, ſi fiat ſed gratia quæ non debetur, præcedit, vt fiat. 1177. b
Pœnæ temporales alterius vitæ, quæ in purgatorio luendæ eſſent, redimi poſſunt ieiuniis, precibus, eleemoſynis, aliiſque piis ac laboriоſis operibus huius vitæ. 1093. c
Pœnæ temporales huius vitæ interdum non poſſunt redimi ſed neceſſario perpetiendæ ſunt. 1094. a
Poteſt aliquando reatus pœnæ temporalis, qui interdum remanet poſt amicitiam cum Deo reformatam, bonis operibus tolli. ibid
Pœnæ & opera laboriоſa in hac vita ſponte ſuſcipi poſſunt quibus reatus pœnæ temporalis expiatur. 1095. d. 1123. a. 1138 a. 1139. b
Pœnæ debent à ſacerdotibus iniungi, vt reatu peccati præteriti expietur. 1098. a
Pœnæ vindictæ nomine intelliguntur à Paulo. 1107. b
Pœnæ temporales à Deo immiſſæ poſt reconciliationem. 1091. b. 1093. d. 1133. d. 1138. b. 1139. c
Hæ Pœnæ, quibus Deus amicos ſuos affligi finit, & ſunt materia virtutis, & vltio peccatorũ. 1093 a. vide etiam 897. a. 1095. a
Soluuntur argumenta Caluini, quibus probare conatur omnem temporalem pœnam nobis remitti quotieſcumque nos Deus in gratiam recipit. 1133. b
Pœnæ damnatorum continent multa miracula. 523. c. d
Pœnam temporalem non ſemper deprecantur Prophetæ, cum veniam peccatorum petunt. 1140. a
Pœnam omnem, & culpam Chriſtus remittebat nec ſatisfactionem exigebat. 1080. a. 181. a. 1121. a 1140. a
Pro Pœnis omnibus, vt etiam pro culpis ſatisfecit Chriſtus. 888 d

Pœnitentia.

Pœnitentes certitudinem moralem, & humanam, ſeu fiduciam quandam poſſunt habere, ſibi eſſe remiſſa peccata poſt perceptionem Sacramentorum. 888. a. b. c. item 118.
Pœnitentes, Chriſtum ſuper omnia diligentes conſequuntur remiſſionem peccatorum, ſi autem per inchoatam dilectionem Dei diſponuntur ad gratiam, nondum obtinent remiſſionem peccatorum. 1002.
Pœnitentes peccatorum ſuorum veniam obtinere poſſunt per veram contritionem, ante Sacramenti ſuſceptionem 997. b. c. & ſeq.
Pœnitentibus ſuadetur eleemoſynarum largitio. 1110.
Pœnitentium actiones non habent vim Sacramentalem iuſtificandi, niſi vt ſunt inſtrumenta Dei, vide v. Contritio, Confeſſio, & Satisfactio, & ea quæ dicuntur. 899. d. 902. a. b
Pœnitentium vtilitas in mulcta illis impoſita à Sacerdote. 1099. b. c
Pœnitentium ſtatus ſignificatus per ſacrificium pro peccato 721. a
Pœnitentium reconciliatio Epiſcoporum & Presbyterorum propria. 934. a
Pœnitentibus omnibus in articulo mortis communio danda, etiamſi nulla, aut non plena præceſſerit ſatisfactio, dummodo admoneantur, vt ſi fortè ſuperuixerint, integrè pœnitentiam ſibi iniunctam expleant. 1099. a. 1118. c. d
Omnibus verè pœnitentibus Euangelium promittit remiſſionem peccatorum. 234.

Digitized by Google

In Pœnitentia requiritur detestatio peccati, cum proposito vitæ melioris. 952.d
Pœnitentiam acturus in damna quæ gignit peccatum oculos mentis intendit. 1022.a
Impœnitentes passim accusant scripturæ & pœnas eis grauissimas comminantur. 983.c
Impœnitentia grauissimum peccatum. 983.c.986.b
Pœnitentium nomine apud veteres, soli publici pœnitentes intelligi solebant.957.a 959.a.1074.b.vide infrà vbi de diuisione pœnitentiæ in publicam & solemnem.

Pœnitentia Sacramentum.

Qui auctores scripserunt de pœnitentia. 885.a
Deteguntur impostura & mendacia quædam crassiora Lutheri. 887.a
Calumnia & mendacia Melanchthonis. 890.b. Tilemanni Heshusii.893 a.Ioannis Caluini,& Theodori Bezæ.897.b.& Martini Kemnitii. 901.b
De nomine pœnitentiæ variæ etymologiæ adducuntur ab hæreticis. 906.c.d
Pœnitentiæ Latina vox, non est apud Ciceronem, sed tamen est verbum pœnitendi, à pœna dictum, vt etiam pœnitentia includens detestationem facti, & desiderium puniendi. 909 a
Voces Hebrææ נחם & שוב & Græcæ μεταμέλεια, & μετανοῶ, & Latina pœnitentia, secundum scripturæ, & bonorum auctorum vsum, non solùm mentis mutationem, aut erroris agnitionem, sed etiam detestationem peccati præteriti, & vindictam spontè assumptam significant.907.c.d.973.b.c.d. 979.c
Pœnitentia vera potest vel in sola mentis conuersione, & interna peccati detestatione, consistere; vel etiam externis signis,mœrore, lachrymis,confessione, corporis afflictatione se prodere. 910.a
Pœnitentia interna,nisi habeat adiuncta signa externa,Sacramentum dici non potest: potest, autem; & vt plurimum solet, vera pœnitentia habere adiuncta signa externa. ibid.b
Pœnitentia signis externis manifestata,accedente ad eam verbo Absolutionis, est Sacramentum nouæ legis propriè dictum. 910.c
Pœnitentia vt Sacramentum,à merito obedientiæ,Passionis & Satisfactionis Christi pendet: neque absque fide in Christum vllus à peccatis absolui, vel reconciliari cum Deo potest. 911.a
Pœnitentia ipsa,quæ in actione consistit Sacramentum appellatur, quia nomen Sacramenti, materiæ aptius tribui solet, quàm formæ. ibid.b
Pœnitentia Sacramentum est propriè dictum. 914.b.& seq. 178. c
Hæreticorum sententiæ habentur. 3.a.b.170.a.903.a.b.912.a & seq.
Soluuntur argumenta Caluini -Kemnitii. 929.d
Quæ requiruntur in Sacramento propriè dicto,illa omnia inueniuntur in hoc Sacramento. 914.b
Pœnitentiæ Sacramentum habet symbolum, seu ritum externum, eumque duplicem, confessionem pœnitentis, & verbum Absolutionis. 178.c.914.b.717.d.921.c.923.b
Pœnitentiæ Sacramentum habet promissionem gratiæ.178.c. 914.d.197.d.621.d
Pœnitentiæ Sacramentum habet mandatum, seu institutionem diuinam. 178.c.917.b.c.d.1121.c
Pœnitentiæ Sacramentum nulla habet alia signa præter verba,nam forma est Absolutio, materia remota sunt peccata, materia proxima sunt actus pœnitentis, id est, Contritio, Confessio, & Satisfactio, quatenus signo externo produntur. 54.d.923.b.c.d
Elementum,quod in omni Sacramento requiritur, quod sit in hoc Sacramento. 922.c.d
Pœnitentiæ Sacramentum à Christo institutum post resurrectionem, & ideirco in Testamento veteri non fuit,potestas remittendi peccata; neque Nathan, aut vllus alius, vt Dei Minister,peccatores absoluit; sed tantum à Deo iam absolutum prophetica virtute cognouit, & renunciauit. 902.b. 923.c d 924.a.b.c.d.925.a
Pœnitentia variæ definitiones. 917. a.b. c. & seq. atque octo conditiones, quas requirit Kemnitius in Sacramentis (quæ referuntur controu. 32. c. & refelluntur à col. 32. d 33. a. & seq.) ipso inuito ostenduntur conuenire Sacramento Pœnitentiæ 917 c.& idem fit de definitione Sacramenti, quæ affertur à Caluino quę habetur. 43.a.& ostenditur quadrare Sacramento Pœnitentiæ. 918 d
In hoc Sacramento, quid sit Sacramentum tantùm, quid res tantùm,quid res & Sacramentum. 921.a
Pœnitentia est præterita mala plangere, & plangenda non committere,hæc & aliæ definitiones,quæ habentur. 894.a 947.b 948.d.973.a.979.a.explicantur.953 c.d
Ca[illegible] definitio refellitur. 898 a
Pœnitentiæ Sacramentum an in aliquo excellat ceteris Sacramentis.190.c.& cur enumeretur quarto loco 190 d
Pœnitentiæ Sacramentum, quam analogiam habeat cum re significata. 22.b
Pœnitentiæ Sacramentum habet formam iudicii. 404 b
In Sacramento Pœnitentiæ sacerdotes potestate iudiciaria, sed ministeriali,vt Christi Ministri,non vt Reges,& Domini peccatores absoluunt. 924 a.b
Pœnitentię Sacramentum non habet fundamentum, testimonium,aut exemplum in concionibus Baptistæ,& in toto Testamento veteri. 924.d.916.b
Pœnitentiæ Sacramentum, vt vtiliter percipiatur, dolendum est de peccato præterito,& propositum concipiendum vitæ melioris;confitenda sacerdoti omnia peccata mortalia, quæ ad mentem post examen venerint,& mulcta subeunda quam sacerdos imponet. 891.c.971.b 973.c.975.a.979.c
Pœnitentia integra præter internam conuersionem, & gemitum,externos etiam labores,atque opera satisfactoria comprehendit. 1139.b
Per Pœnitentiam non significatur sola resipiscentia. ibid.c
Ad Pœnitentiam requiritur mentis conuersio, oris confessio, & peccati vindicta. 1106.a
Pœnitentiæ amaritudo,& labor. 1023.c.vide v.Contritio.
Pœnitentia sine gratia Dei acquiri non potest. 968.c.& seq.
Pœnitentia secundum habitum debet esse perpetua,secundum actum verò,non item.895.a.certis autem temporibus agenda. 986.b.1028.b
Pœnitentia priuata toties iterari potest, quoties quis in peccatum lapsus fuerit. 897.c
Pœnitentia perpetua pro certis criminibus imperata in veteribus canonibus. 898.a
Pœnitentiæ tempus non est nisi in hac vita, in die autem iudicii siue vniuersalis, siue particularis, nulla erit vtilis pœnitentia. 1010.b
Pœnitentia agenda ab omnibus peccatis.977.a nec pœnitentia vnius peccati Deo placet, nec vera pœnitentia est vbi in aliis durat obstinatio. 898.a
Pœnitentię veræ certissimum argumentum est, vitę nouitas. 973.d
Pœnitentiæ digni fructus qui sint. 1106.a.b.c.1108.c.1126.a
Ad Pœnitentiam cohortatur nos Paulus. 927.b
Pœnitentiæ Sacramento respondebant sacrificia pro peccato in veteri lege. 52.d
Pœnitentia in scripturis non dicitur nisi à peccatis, siue ab operibus mortuis, nec pœnitentia est omnium hominum, sed peccatorum tantum, iustis enim Deus non potuit pœnitentiam. 950.a 953.b

Pœnitentia Sacramentum an à Sacramento Baptismi diuersum sit.

Hæretici dixerunt Baptismum esse Pœnitentiæ Sacramentum,& lapsos post Baptismum reconciliari posse per Baptismi memoriam. 929 c.d.vide 272.d.275.b.653.a.quibus locis refutantur.
Si quis Sacramenta confundens ipsum Baptismum, Pœnitentiæ Sacramentum esse dixerit,quasi hæc duo Sacramenta distincta non sint, atque adeò pœnitentiam non rectè secundam post naufragium tabulam appellari,anathema sit vt inquit Trident.930.a.b.c d & sequent. soluuntur obiectiones 935.a
Non sine magnis fletibus & laboribus ad eam integritatem reconciliationis peruenire possunt,qui post Baptismum,pœnitentiam agunt, ad quam facili negotio per Baptismum antè peruenerant. 932 a.b.c.d. vide 272. c.d. 273. a.b.c.d. 274.a.b
Pœnitentia est secunda tabula post naufragium. 272. b. c. d. 894.b.897.b.932.a.b c 935 c
Pœnitentia & perfecta conuersio dicitur Baptismus flaminis. 233 c
Pœnitentia est Baptismus quidam laboriosus. 894.a
Pœnitentia in quo differat à vero Baptismo.903.a.1099.c.1119. a.1129.c.d.item, vide qua ratione comparetur cum Confirmatione.312.c.& cum Extrema vnctione. 1262.c
Pœnitentia necessaria iis, qui post Baptismum lethaliter delinquunt.74.c.& per pœnitentiam curari quidem possunt qui post Baptismum labuntur,non autem renouari:quod est proprium Baptismi. 931.b
In Sacramento Pœnitentiæ homo accipit medicamẽtum contra morbos, & vulnera peccatorum. 165. a. & applicantur Christi merita per modum emplastri vel pharmaci ad curanda vulnera.656 c.d vnde per illud recuperatur gratia amissa post Baptismum. 272.c. & culpæ actuales purgantur, idque ex Christi sanguine. 889.a.895.d
Pœnitentia & Baptismus instituta ad peccatum immediatè tollendum. 802.a
Pœnitentia via est ad iustificationem, & proinde prior est iustificatione. 234.b.949.b.97[illegible].c 996.b

Pœnitentiæ finis est iustificatio. 952 a.b
Quid interſit inter iustitiam vindicantem,& Pœnitentiam reconciliantem. ibid.b
Pœnitentiam requirit, & efficit charitas. 584 c.vide 979 c
In Pœnitentiæ Sacramento iustificatio donatur gratis per fidem ſine operum merito, ob Chriſti paſſionem, & mortem. 903 c d.903 a
Pœnitentia donum Dei eſt,& quomodo iustificationis gratiam per illud mereamur. 896.c.996 c. vide v. Contritio.
Pœnitentiæ actibus cum ſpeciali Dei auxilio factis, mereri aliquo modo poſſumus ipſam remiſſionem peccatorum , & gratiam bene operandi. 995. c
Pœnitentiæ perfectæ, quæ ex fide , ſpe , & charitate procedit tribuitur remiſſio peccatorum , etiam ante abſolutionem. 997.c.d

De partibus eſſentialibus Sacramenti pœnitentiæ.

De Abſolutione , quæ ſine dubio ad partem eſſentialem huius Sacramenti pertinet, vide v. Abſolutio. 911.b.936.d item.940.b.& ſeq.
De Materia remota nimirum peccatis,vel homine peccatore, ſimiliter vide v. Peccatum, dicuntur enim Materia remota, ſeu circa quam operatur Sacramentum pœnitentiæ , ſiue ſubiectum in quod agit virtus ſacramentalis , & actiones pœnitentis materia vocatur, ex qua Sacramentum adiuncta forma conſtituitur. 940.c
Non niſi abſurdè dici poteſt , pœnitentiæ Sacramentum ex Baptiſmo & Abſolutione conſtare. 937.b
Nullus eſt ritus à Miniſtro adhibitus , præter verbum Abſolutionis , qui Sacramenti huius materia rectè dici poſſit. ibid. c
Actio pœnitentis quaſi materia , & verbum ſacerdotis quaſi forma Sacramenti Pœnitentiæ , rationem atque eſſentiam complent. 937.938 c
Dicuntur autem iſtæ actiones quaſi materia, quia non ſunt res aliqua ſolida permanens,& tractabilis , qualis in multis aliis Sacramentis cernitur. 942.b.c.d
Huius Sacramenti materia & forma aptiſſimè,& elegantiſſimè explicatur 54.d. & 56. a. Requiruntur autem verba pro forma. 59.c
De materia Sacramenti Pœnitentiæ nihil certi in Eccleſia fuiſſe ante centum annos, eſt maximum mendacium Kemnitij. 941.b
Manus impoſitio quæ fit à ſacerdote in pœnitentis reconciliatione; ſimiliter ſignum crucis ſuper ipſum pœnitentem manu ſacerdotis expreſſum, & motus ille viſibilis linguæ,& labiorum,qui in verborum pronunciatione exercetur , nullo modo ad eſſentiam huius Sacramenti pertinet. 938.b c.d
Miniſter verò huius Sacramenti propriè eſt ſacerdos, qui formam Abſolutionis pronunciat, & à quo pœnitens interrogatur , & iniunctam ſatisfactionem accipit. Pœnitens autem licet aliquid faciat ad Sacramentum illud pertinens : non tamen Miniſter , ſed Miniſtri cooperator dici debet. 943.a
Pœnitentiæ Sacramentum peti debet à proprio animarum ſuarum paſtore, vel certè ab eo, qui à communi Paſtore totius Eccleſiæ ad id munus facultatem habet. 891.c
Pœnitentia vt virtus eſt, non componitur ex partibus, cum ſit habitus quidam ſimplex,proinde non ſunt partes , ſed actus eius,Contritio,Confeſſio & Satisfactio. 944.a.950.a
Pœnitentia vt Sacramentum duabus partibus conſtat, materiali ,& formali. Ad materialem pertinent illi actus pœnitentiæ virtutis,qui ſunt etiam pœnitentiæ actiones:Ad formalem verò abſolutio ſacerdotis. 944.c
Pœnitentia poſt baptiſmum,materia Sacramenti eſt,& confeſſionem ſingulorum peccatorum , atque opera quædam laboriosa exigit. 927 c
Hæreticorum ſententiæ variæ, de partibus Pœnitentiæ , ſiue de actionibus in homine pœnitente neceſſariis , vt abſolutionem percipere poſſit, referuntur 945. b veritas confirmatur.947 b.& ſoluuntur obiectiones contrariæ, 953.b
Terror animo incuſſus à lege, quem Lutherani contritionem; ſiue mortificationem appellant , non rectè inter partes pœnitentiæ numeratur. 947.a. vide ſupra de hoc errore.503.c. d.966 b.945 c
Pœnitentia non eſt terror ex minis incuſſus , ſed effectus , ſeu fructus quidam eius terroris. 947.b.952.b.954.b.c.d
Terrores ſine pœnitentia,& pœnitentia ſine terroribus aliquãdo eſſe poteſt, vnde non debent inter partes pœnitentiæ numerari,& illi ſoli motus, ſiue actus , qui ex ipſa virtute pœnitentiæ prodeunt, ſunt pœnitentiæ partes. 948. b. & ſequent.
Fides non eſt pars pœnitentiæ , licet ad eam efficiendam neceſſariò requiratur. 948.b. vide etiam. 887.c 892.d 895.b. 904.c d.945.c
Fides & pœnitentia cooperantur ad impetrandam remiſſionem peccati. 1130.c
Non ſunt omnia bona opera , quæ poſt mortificationem fiunt, inter partes pœnitentiæ numeranda. 949. b.vide 946.a
Non rectè ponuntur pœnitentiæ partes mortificatio,& viuificatio, ad eum ſenſum , quo à Caluino , & Beza accipiuntur. 949.c.quorum hæreſis habetur. 946. d
Tres ſunt partes pœnitentiæ, Contritio,Confeſſio, & Satisfactio. 950. b & ſeq. & in particulari vide in propriis locis.
Partes pœnitentiæ dicuntur eſſe tres, quia totidem ſunt pœnitentis actiones,quæ in Sacramento reconciliationis, ad remiſſionem peccati exiguntur. 949 c.954 a
Pœnitentiæ veluti tria inſtrumenta ſunt tres iſtę partes,quemadmodum tria ſunt inſtrumenta peccandi , cor, lingua , manus. 952.d
Pœnitentiæ tres illę partes, adiuncta forma Abſolutionis peccata remittunt , non tamen ea remittunt ſimulantibus (vt mentitur Kemnitius) ſed verè ac ſeriò pœnitentiam agentibus, contritis, confeſſis , atque ad ſatisfactionem ſubeundam paratis. 955 a
Actiones pœnitentis non habent vim ſacramentalem iuſtificandi, niſi vt inſtrumenta ſunt Dei. 902. a.b.c.911.b .941.b
Actio pœnitentis ſignum eſt ſenſibile gratię iuſtificantis à Deo inſtitutum , & ex eiuſdem promiſſione concurrit ad remiſſionem peccati. 939.c
Pœnitentiæ Sacramentum conſiſtit eſſentialiter in actu eius qui ſanctificatur , atque ita tres illæ partes, quę ſunt partes materiales,in actione pœnitentis conſiſtunt. 894.d
Actio pœnitentis non eſt pars Sacramenti , niſi quatenus poteſtati ſacerdotali ſubiicitur,& à ſacerdote dirigitur , & iubetur. 900 a 911.c 943.a
Tres iſtæ pœnitentiæ partes, non ſolum requiruntur in ordine ad Sacramentum , ſed etiam extra Sacramentum ſuo quodam modo ſunt ac fuerunt neceſſariæ in omni lege. 950. c. vide exempla Niniuitarum, v. Niniuitæ, & etiam Dauidis. 951 b 955.d
Pœnitentia,& conuerſio hominum ad Deum,non abſimilis eſſe debet illi,quæ eſt filii ad parentem , ſerui ad dominum, vxoris ad virum; in quibus inueniuntur tres iſtę partes. 952.c
Pœnitentiæ partes viſibiles in verbo Dei fundatæ ſunt. 954.c. & qualis ſit iſta pœnitentia de qua hic agimus. 952 b
Indignatio & vindicta inter alios actus pœnitentiæ numerantur. 974. d
Actus ille, quo nolumus Deum offendiſſe , & propoſitum vitandi peccata; pœnitentiæ actus ſunt, cum abſolutè charitatis etiam ſint. 979.c
Actus Pœnitentiæ ſuggerit natura ipſa. 977.c

Pœnitentia non ſacramentalis.

Pœnitentia vt virtus non componitur ex partibus, cùm ſit habitus ſimplex. 944.a. cuius iuſtitiæ pars ſit. 979.d
Pœnitentia vt virtus ſemper neceſſaria fuit , & ſemper in vſu, at vt Sacramentum à Chriſto inſtitutum,in ſolo Teſtamento nouo locum habet. 924.c
Extra Sacramentum facile fieri poteſt , vt ſine confeſſione , & ſatisfactione , per internam cordis pœnitentiam quis iuſtificetur. 950. c. 953. a. & quouis momento temporis. 961 a
Pœnitentia Niniuitarum. 958. a. Vide ſuprà v. Niniuitæ.
Pœnitentia quam Chriſtus. & Ioannes Baptiſta prædicarunt idem Sacramentum non fuit, quia defuit illi pars eſſentialis Sacramenti potiſſima, nimirum verbum abſolutionis, confeſſioni peccatorum adiunctum. 188 c. 902. b. 925. a. 966. b c.d. vidé etiam 936. b. vbi de Baptiſmo Ioannis, qui dicebatur Pœnitentiæ.
Pœnitentia quę baptiſmum præcedit , Sacramentum non eſt, neque diſtinctam illam ac particularem peccatorum confeſſionem , neque laboriosa illa opera neceſſariò poſtulat 927. a.b. è neque hoc Sacramentum pœnitentiæ percipere poſſunt,qui Baptiſmo carent. 975.d
Pœnitentia neceſſaria in Baptiſmo adultorum, qualis, 108 c 247.b
Pœnitentia optima , noua vita , prouerbium explicatur. 973.d
Pœnitentiæ Sacramentum non fuit in Teſtamento veteri. 923.c.924.c. neque etiam poſt aduentum Chriſti , cuiquam eſt Sacramentum, ipſa Pœnitentia ante Baptiſmum. 893.d
Pœnitentiæ falſæ exempla in Scripturis. 1010.d
Pœnitentiam eſſe rem amaram,& aſperam. 1023.a
Pœnitentiam in die mortis, vel iudicii eſſe nimis ſeram , & inutilem. 1010.b.c.d

Pœnitentia publica ea est, in qua peccatum commissum publicantur, & pro eo publicè coram Ecclesia peragitur satisfactio 956 c. priuata verò illa est, in qua peccatum soli detegitur sacerdoti, & satisfactio occultè, ac priuatim iniungitur peragenda. 956 c

Peccatum occultum publicare, & pro eo pœnitentiam ita publicam imponere non licet. 956.d

Pœnitentia publica instituta erat, vt pœnitentes publica illa confusione accepta, partem pœnę, quæ peccatis eorum debebantur, luerent. 1078 a

Pœnitentiam publicam sustulit Nectarius. 1075 c.1076.a 1077.a

Super pœnitentes publicos presbyter quidam pœnitentiarius constituebatur. 1072. a. b.c 1074.a b.c.vide quæ notantur suprà in v. Peccatum.

Pœnitentia solennis, seu humillima, seu communiter publica non nisi pro grauissimis criminibus, quæ totam ciuitatem conturbassent, magnumve scandalum attulissent, imponi consueuerat. 957. a

Publica autem non solennis, pro publicis peccatis, licet non ita grauibus imponi consueuerat. ibid.

Pœnitentia solennis semel tantùm concedebatur; publica verò non solennis sæpius. 996. a. 957. Vide etiam 1048. b

Pœnitentiæ publicæ ritus post Christi Ascensionem institutus est. 955.d

Pœnitentia solennis sacerdotibus imponi non poterat (secus dicitur de non solenni) & contra qui pœnitentiam solennem egissent, ad Ordines promoueri nequibant. 957.d

Pœnitentia solennis non poterat imponi coniugatis sine mutuo consensu, quod locum non habet in pœnitentia non solenni. 958.a

Pœnitentia solennis à solo Episcopo indicebatur, ab eodem reddebatur pax pœnitentibus, at pœnitentiam non solennem presbyteri quoque iniungere poterant, & pœnitentes reconciliare. ibid. b

In reconciliatione Pœnitentium imponebatur manus, quæ manus impositio non erat Sacramentum. 314 315. & 316.

Pœnitentibus ante plenam satisfactionem pax non dabatur. 1109. b.

Et ante absolutionem, & antequam ad Eucharistiam accederent, imponebantur opera laboriosa, & satisfactiones, & simul etiam ab ipsis explebantur. 653.c.1098.c 1126 a.b

Pœnitentiæ solennis varij ritus: Habitus enim pœnitentium erat certus, quo distinguerentur à cæteris: nempe pulla, vestis, cilicium, & caput detonsum, exceptis fœminis, 958.d & vnde hoc ortum habuit. 1108.d

Locus Pœnitentium varius erat pro varietate criminum, nam aliqui postponebantur omnibus catechumenis, aliqui anteponebantur, aliqui æquabantur, aliqui etiam in fundum Ecclesiæ reijciebantur. 959.b.c

Pœnitentia publica imponebatur prima die Quadragesimę, & singulis annis in V. feria maioris hebdomadæ reconciliabantur, & communicabant. 960 a

Pœnę pœnitentium variæ. I. Abstinentia à participatione diuinorum mysteriorum. 553.d.960.b

II. Negatio clericatus. 960.b

III. Abstinentia à nuptiis. ibid.

IV. Negatio accessus ad militiam sæcularem. 960.c

V. Non poterant esse susceptores in Baptismo, aut Confirmatione. ibid.

VI. Vnctione infirmorum carebant. ibid.

VII. Singulis diebus ieiuniorum ad Ecclesiam venire debebant submittentes capita sacerdotibus, qui eis manus imponerent ibid.

VIII. Debebant mortuos sepelire ibid.

IX. Diebus Dominicis, & tempore Paschæ, quando fideles stantes orabant, ipsi genua flectebant, & aris aggenicularі est cæremonia pœnitentium. 827.d

X. Non poterant ire ad balnea, neque ad conuiuia, & inuitati recusabant. 960 c

Pœnitentes olim solebant abiicere se ad pedes omnium fratrum, vt eorum precibus se commendarent. 1048.d

Polygamia.

circa Polygamiam tam vxoris cum multis viris, quàm viri cum multis vxoribus, nullus homo dispensare potest, & maximè post Euangelium prædicatum. 1332.d

Potest Deus dispensare circa polygamiam vnius viri cum pluribus vxoribus, non autem vnius vxoris cum multis viris. 1333.a

Vt Deus dicatur dispensare circa polygamiam, non requiritur externa aliqua loquutio, vel Scriptura, nec sufficit, quod recta ratio dictet alicui illam esse licitam, sed requiritur peculiaris inspiratio Dei. 1333 c

Dispensatio circa polygamiam, indicata est à Deo primis aliquot patribus, deinde illorum verbo, aut exemplo ad cæteros peruenit. ibid.d

Probabile est, dispensationem concessam omnibus gentibus, non autem solis Hebræis. 1334.a

Probabile est, dispensationem hanc ante Christi aduentum cessasse; sed si non ante cessauerit, certum est à Christo omnino esse sublatam, ita vt iam non solùm Christianis, sed etiam aliis Gentibus omnibus polygamia prohibita sit. 1334.c.d

Polygamia multarum vxorum simul, prohibita primum iure naturali, deinde iure diuino Euangelico. 1324 a.b.c.d.& seq. 1332.a.d

Polygamia seu vxorum pluralitas permissione & dispensatione Dei licita fuit aliquando in Testamento veteri. 1294 a 1295. b. 1298. c. 1326. b. 1331. b. c. d. & dicitur fuisse licita propter propagationem generis. 1329. c.1331.1332.b.1333. b c d

Polygamia tempore Patriarcharum quando erat licita, non requirebatur consensus prioris vxoris ad aliam ducendam, & nunc etiamsi adsit consensus vxoris, illicita tamen est. 136.b

Polygamiam multarum vxorum simul, omnino exclu dit Matrimonium initio institutum. 1324.d

Polygamia tum ex parte viri, tum ex parte vxoris iuri naturæ, & rationi Matrimonii repugnat. 1326.d. & seq. 1332 d

Polygamia multarum vxorum successiuè licita est. 1321.b.c.d

Polygami

Polygami in iure ciuili, etiam ab Imperatoribus Gentilibus infamiæ nota, aliisque pœnis afficiuntur. 1329.a

Ponderare.

Ponderare non est de essentia grauis, & Deus potest efficere, vt non ponderet. 524 b.c

Pontifex.

Pontifex ferre potest leges politicas. 1419.b

Papæ nomen in liturgiis Græcorum, & in nostra. 858.a

Pontifex potest concedere Indulgentias, & quare. 1176.d

quomodo possit esse particeps Indulgentiarum. 1165.b & sequent

Pontifex summus habet potestatem in pœnam purgatorii & gehennæ contequenter, & indirectè, & quomodo. 1163 b

Pontifices nullam recipiunt pecuniam pro indulgentiis concedendis. 1209.b

Populus.

Populus Dei in quibus distinguatur ab aliis populis. 41.a 73.d

Populus significatur nomine aquæ. 614.d 616.d

Populi dimissio, per Ite Missa est. 8[illegible] 875.

Populi salutatio in sacrificio Missæ. 842. [illegible] b.c.

Populi Communio, vide v. Communio in vna specie.

Potentia.

Potentia Dei, qua regula examinetur. [illegible] a. b

Potentia naturalis, & obedientialis quæ sit. [illegible] c.

Potestas.

Potestas ordinis, & iurisdictionis non auferitur ob peccata. 91. b

Potestas ligandi, & soluendi Ecclesiæ data à Christo. 921.c 1030 a

Potestas concedendi indulgentias non amittitur per peccatum mortale. 1177.a

Præceptum.

Præceptum aliquod prohibens potest dici naturale, quia est dore intrinsecè mala, & hoc propriè habet vim legis, & est omnino indispensabile. 1400. c. 1406. d

Præceptum aliquod prohibens potest dici naturale, quia est de re mala semper, & apud omnes, excepta extrema necessitate, extra quam etiam hoc est indispensabile, & habet vim legis naturalis. 1401.d.1407.c

Præceptum aliquod prohibens potest dici naturale, quia sit de re mala, si res illa absolutè consideretur; & hoc modo habent vim legis quæ tamen possit, mutatis circumstantiis fieri bona, quo modo non habent vim legis, cum res illæ mutabiles sint 1401.b.1407.d

Præcepta omnia Leuitici de gradibus cognationis, naturalia sunt, aliquo modo, nimirum si nudè ac solitariè sumatur gradus cognationis, sine circumstantiis, quę sufficiunt ad matrimonia in illis gradibus honestanda. 1401. a 1408 a

Præcepta Leuitici non omnia sunt naturalia, & ideo in quibusdam possunt per Ecclesiam dispensari. 1400.b

Soluuntur argumenta in contrarium. 1408.a

Præcepta Leuitici, non obligant Christianos, quatenus propriè Leuitica, id est, positiua, & iudicialia sunt, sed tantùm quatenus naturalia. 1400.c d

Præcepta naturalia illa sunt, quę solo lumine naturali, sine aliquo discursu, aut certè per discursum rationis facillimum

cognoscuntur

Digitized by Google

cognoscuntur, & apud omnes sunt eadem tum quoad notitiam, tum quoad rectitudinem. ibid.c
Præcepta, quæ indigent lumine supernaturali, dicuntur diuina positiua. ibid.d
Præcepta quę per discursum humanum à principe constituuntur, dicuntur humana, & talia non sunt eadem apud omnes. ibid d
Præcepta legis veteris non sustulit Christus, sed ea mutauit in meliora, & consilia addidit. 777.a
Præcepta Dei plurima quæ pro tempore data erant, quæque statui synagogæ tantum conuenerebant, Christus immutauit. 1361.a
Præcepta multa sunt in scriptura, quę dantur vniuersæ Ecclesiæ, sed adimplenda per aliquos, non per singulos 683.b
Sitne præceptum aliquod diuinum, vel Ecclesiasticum, quod irritet matrimonia cum Gentilibus. 1385.d
Præcepta propriè dicta distingui debent à cohortationibus. 373 a.b.c.d
Præceptorum obseruatio sufficiens est medium ad salutem 981.b
Præceptorum affirmatiuorum vis. 822.c.986.b
Præceptorum, quæ ad ius naturæ pertinent, duo genera. 1333.a

Prædestinatio.

Prædestinatio non impletur, nisi per ea media, quæ in Scripturis nobis sunt reuelata. 256.c
Prædestinationis gratia, an promittatur in Sacramentis. 44.c

Prædestinatus.

Prædestinatum, semel vere iustificatum non posse vnquam excidere à Gratia, est Caluini hæresis. 264.c vide alios ineptissimos errores, nimirum paruulos prædestinatos nasci sanctos, & sine baptismo posse saluari si moriantur, qui confurantur. 123. c. 227.a.& paruulos prædestinatos iustificari sine fide. 258.b

Prædicatio verbi Dei.

Vide v. Concio.

Prædicatio publica verbi Dei, ad sacerdotem propriè dictum pertinet. 86 b. 88. a non autem ad omnes Christianos. 85.a 86.d neque etiam ad mulieres. 85.b
Prædicatio licet propria sit Episcoporum iure diuino, tamen eorum concessionem prædicant etiam presbyteri, & aliquando etiam Diaconi. 333.c
Prædicatio efficax verbi Dei ab improbis. 91
Verbum non prædicatur nisi intelligentibus. 136.a
Per Prędicationem verbi Dei excitari fidem, & sic remitti peccata, est figmentum hæreticorum nostri temporis. 914.d
Atque idem prædicandi ministerium, & annunciandi pœnitentiam, interpretari audent potestatem soluendi, & ligandi datam Ecclesiæ. 1030.b
Prædicatio pœnitentię. 966.b.c.d
Prædicatio Christi, & Ioannis Baptistæ, ab illis verbis exordium sumit, Pœnitentiam agite. 974.c

Præfatio.

Præfatio in Missa quid sit. 851.b.c

Prælati.

Prælati possunt dispensare passionem Christi, & per Sacramenta, & per Indulgentias: at verò passiones Sanctorum non nisi per Indulgentias. 1158.d

Preces.

Preces mysticæ vocantur formæ Sacramentorum 320 b.424.a 426.a.633 d.634.a & 638.c
Preces humanæ, quæ antecedunt has formas, vel sequuntur, non faciunt Sacramentum. 635.b.c.d

Precium sanguinis Christi.

Precium sanguinis Christi non applicatur ad remissionem culpę, & pœnæ sempiternę, nisi per fidem, & Sacramenta. 1209.b.c
Precium sanguinis Christi quomodo applicetur infidelibus, qui conuertuntur ad fidem, & quomodo iis, qui post baptismum ad peccata redeunt. ibid.b

Presbyter.

Presbyteri, seu senioris nomen in Testamento nouo fere vbique accipitur pro ministro Ecclesiastico. 1255.b
Presbyteri nomine aliquando intelliguntur Episcopi. 333 a 1276.a licet Scriptura tantum discrimen ponat inter Episcopum, & presbyterum, quantum est inter subditos, & principem 334. b. & qua ratione Episcopi sint maiores presbyteris. 1276.b
Presbyteri, & Episcopi tantum habentur in Ecclesia, & nominantur veri sacerdotes. 712. c. 716. c. d. vide etiam 1274. b. 1175 c
Presbyteri non possunt signare Chrismate baptizatos in fronte. 308. c. ex dispensatione tamen possent. 331.b 333 d. neque illis licet Chrisma conficere. 320.a.321 c
Presbyteri in aliqua re succedunt Apostolis, nempè in sacerdotio, non autem in omnibus. 332.d.& seq.
Presbyteri, qui in Christi familia patres sunt, propriè, ac per immolant: populus autem per illos immolat, & simul voluntate. 741.b

Presbyteralis ordinatio.

Presbyteralis ordinatio verum Sacramentum. 1174.a. atque in illa datur gratia. 1275.a

Presbyteralis character.

Presbyteralis character est potestas absoluta, perfecta, & independens, quoad Sacramentum Baptismi, & Eucharistiæ, est tamen potestas inchoata, imperfecta, & independens à voluntate superioris. 334.a

Primitiæ.

Primitiæ non recte numerantur cum sacrificiis veteris legis. 715.b

Principatus.

Principatus omnis natura sua diligit singularitatem. 1328.a

Prius.

Prius potest esse sine posteriori. 511. a. & posterius non est de essentia prioris. 518 a.527.b.c.d

Proferre.

Proferre, seu adducere pro adductione hostiæ ad sacrificium vsurpatur, & idem est quod offerre. 724 a

Promissio.

Promissio gratiæ in Sacramentis quæ sit 34. per totum caput
Promissio remissionis peccatorum an detur in Sacramentis nouæ legis. 34.d.& seq
Promissio remissionis peccatorum nullo modo erat annexa Circumcisioni sed ea erat promissio temporalis. 155.a
Promissio facta à Deo cuiusdam peculiaris protectionis, & terrenę fœlicitatis Israelitico populo. 155.b.224.c
Promissio temporalis, & terrena, facta in Testamento veteri comedenti manna, aut bibenti aquam, aut transeunti per mare rubrum. 158.a.b.c.d
Promissio Dei absoluta de fouenda perpetuò Ecclesia. 76.c.d
Promissio absoluta de missione Messiæ. ibid
Promissio Spiritus sancti per manus impositionem toti Ecclesiæ perpetuò facta. 306.b
Promissio Christi de manducatione carnis suę in Sacramento Eucharistię, quod promissum impleuit in vltima cœna 368 c.d
Promissio consortii regni, & glorię. 411.c.d
Promissio clauium. 1030. b concessio. 1031.b
Promissio diuina alligata verbis Euangelicis, non humanis precibus. 635.c
Promissio in Testamento Christi sacrificium esse non potest 780 d
Promissio absoluta gratię debet esse annexa Sacramentis, vt possint iustificare. 151.c
Promissio promissionem quomodo confirmet. 38.a
Promissio gratię prædestinationis, non recte ponitur in definitione Sacramenti à Caluino. 44.c
Promissio annexa Sacramentis veteribus, quomodo impleretur. 152.a
Promissio in Baptismo facta, est sufficiens ad suum effectum 271.d
Veritas Promissionis in baptismo nobis facta, licet perpetua sit: tamen conditionata est, non absoluta. 274.d.276.c 277.a
Promissionis impletio est effectus actionis imperatæ. 592.a
Promissiones omnes in Scriptura includunt conditionem aliquam. 46.b
Promissiones Dei expectantur patienter à iustis. 158.c.d
Promissiones Testamenti veteris, & noui debent esse diuersæ 152.a.b c.d. vide 154 b vide etiam si vis, quæ dicunc aduersarii de promissionibus annexis Sacramentis. 166.d 167.a.& de promissionibus in aliquibus cęremoniis legalibus. 142.b.146.d responsiones habentur. 147 148.& an verbis institutionis Eucharistiæ sit annexa promissio. 592. a.b c.d
Promissionibus Dei nihil est certius. 37.c.

Pronomen.

Pronomen (Hoc) 377. c d 385.a pronomen (Meum) 383.b.d pronomina demonstrantia, quid demonstrent. 385.a
In pronominibus, & in nominibus, Hebræi non habent genus neutrum. 386.

Prophetæ.

Prophetę falsi sunt hæretici. 88.a
Prophetæ veri non consueuerunt curare more medicorum. 1252.a

Prophetare.

Prophetare cuius sit proprium. 87. b. & prophetandi donum spiritus vocatur.

Proportio.

Proportio causę cum Indulgentia quid requirat. 1181.a

Propositio.

Propositio vniuersalis quæ sit. 405

Digitized by Google

ropositio sacramentalis duobus modis sumi potest. 389.a
ropositiones variæ de Christo. 549.c.550.d.559.c.560
ropositiones quædam in mysterio Eucharistiæ. 549.c.550.d 558 b.vsque ad 562.b.& 577.a.b. 582. vide vbi de pronomine, Hoc.
ropositiones Philosophorum de conuersione vnius in aliud. 555.a
propositione affirmatiua, necesse est, vt pro eodem supponatur subiectum,& prædicatum. 558.b

Propositum.

ropositum vitæ melioris, esse simul actum charitatis & pœnitentiæ. 979 d
ropositum formale, & explicitum vitæ melioris, ad contritionem requiri. 976.a
ne proposito vitæ melioris neminem iustificatum fuisse. 978.c

Prosa.

rosa,seu Sequentia in Missa, quæ sit. 849.a

Prouidentia Dei.

rouidentia Dei erga res minimas. 542 a.

Prouinciales.

rouinciales quomodò sint subditi Archiepiscopo, simpliciterne, an in certis casibus. 1164.d

Psalmorum liber.

salmorum liber multos auctores habuit. 854.a

Publicanus.

iblicani contritio, & Pœnitentia. 842. b.978.b.c.d.995.c 1023.b & 1139 b

Punitio.

nitio. Non solum culpa, sed etiam causa abesse oportet, vt quis nullo modo puniri possit. 1352.b

Q.

Quæstus

QVæstus omnes praui abususque ac corruptelæ semper à Conciliis damnatę. 1213 d

Quantitas.

uantitas si abstrahatur à substantia, nullam inuoluit contradictionem. 527.c.528.b
uantitas non potest existere, nisi quantitatiuè in se quantum ad essentialem modum: tamen benè potest existere non uantitatiuè in ordine ad locum. 528.c
uantitas remanens in Sacramento Eucharistiæ, est subiectum accidentium. 559 b.582.d
uantitas tota corporis Domini, quomodo sit in Sacramento Eucharistiæ. 528.a.b
uantitatis essentiam non destrui si alicubi ponatur,& locum non occupet, vide v. Magnitudo,& præterea. 527. b. & seq.

Quartodecimani.

uartodecimani reprehenduntur. 616.c

Quasi.

uasi, hæc vox non semper extenuat rem, de qua agitur. 742 a

R.

Raptus, est impedimentum impediens contrahendum coniugium, sed non dirimens contractum. 1375.d

Reatus.

atus culpæ & pœnæ temporalis quomodo expientur. 1155 a
atus peccati siue vinculum aut debitum duplex, alterum pœnæ naturalis, alterum personalis. 1166 b
atus pœnæ personalis alter ad forum externum, alter ad internum pertinet. ibid.
atus personalis pœnæ internus alter est pœnæ iniunctæ, alter iniungendæ,& vterque debitus Ecclesiæ solum,vel Deo, & Ecclesiæ. ibid.b

Reconciliatio.

reconciliatio quotuplex, & vtra requirat Indulgentias. 1208.a

Reconciliari.

reconciliari dicitur tam is qui læsit, quàm is, qui læsus est. 1349.a 1356 a

Redemptio.

edemptio quinque modis accipitur in Scriptura. 860.c. vide 1105.b. 1109. b
edemptionis precium intelligitur per sanguinem. 185 d
edemptio Christi sufficiens ad delendam omnem iniquitatem sine indulgentiis quomodo. 1200.d
edemptio nostra à Christo pro nobis persoluta, quare prosit nisi iis, quibus applicatur per certa media, siue instrumenta, & quæ ea sint. 1209.a

Redemptor.

edemptor duobus modis dicitur, altero simpliciter, altero large. 1161.a

Regeneratio.

egeneratio, quæ per Baptismum appellatur à Paulo dies redemptionis. 166.c

Reges.

eges pessimi in Testamento veteri quinam fuerint. 1007.c
Regum, & Iudicum instrumenta. 97 b
Regum & Iudicum imperia efficacia. ibid.
Regibus anteponuntur Sacerdotes. 646.b
Regibus pro, & pro quibus sit offerendum Missæ sacrificium. 806.d. vide etiam 799 b 806.a.813.b.c.858.b

Regula.

Regula inuestigandi,quid Deus possit. 504.b.c.& seq.
Regulam generalem non facit vnum exemplum. 259.c
Regulæ seu de modo loquendi in Eucharistia. 350 d.351. a.b.c d 352.b

Relatio.

Relatio non producitur, sed consurgit ad productionem fundamenti proximi. 163 c
Relatio rationis quæ sit ibid
Relationes ad loca multiplicantur in eodem corpore posito in diuersis locis. 515.a

Relaxatio.

Relaxatio pœnæ per indulgentias in hac vita respondet totidem pœnis in purgatorio. 1173 b

Religio.

Religio nulla esse potest sine Sacramentis. 24 d.30 a
Religio vera à falsis quibus rebus distinguatur. 40 d
Religio quæ est nobilissima moralium virtutum, tres habet actus. 191.c
Religio conseruatur cæremoniis Ecclesiasticis. 199 b d. & cæremoniæ sunt religionis actus. 200. a id sunt cæremoniæ religioni,quod sal carnibus, & cortex medullæ. 199.d
Religionis actus est sacrificare. 711.c 716.c
inter Religionem & sacrificium externum ac propriè dictum quæ coniunctio sit. 774 d.per totum cap.

Religiosus.

Religiosi olim cum alium vocarent,dicere solebant: Deo gratias. 846.c

Remedium.

Remedium pro masculis & fœminis. 145.d

Remissio.

Remissio peccatorum quomodo intelligatur dari per plumbum vel membranam. 1205 d
Remissionem peccatorum redimi pecunia,sine eleemosynis,in quo sensu sit verum, 1211.a b

Remittere.

Remittere peccata non esse annunciare remissa, & quare. 1220 d

Repetitio.

Repetitio eiusdem rei, præsertim variis vocibus,multum facit ad effectum exprimendum. 858.d.865.d

Representare.

Repręsentandi verbum ambiguum est, & patres vruntur sæpe hac voce ad significandum rem aliquam verè & propriè præsentem exhiberi. 430. b. 463. c. 472. a. b. c. vide etiam 626.a

Repudium.

Repudium in veteri lege probabilius fortè est soluisse vinculum Matrimonij 1295. a. 1298. c. 1336. d. 1347.a.1348. a. & præsertim. 1362. a. & seq.
Hanc concessionem Iudæis factam Dominus apertissimè reuocauit. 1363 b. vide 1343.a
Repudia nulla fiebant apud Ethnicos. 1351.d
Causam de repudio Christus iudicauit. 1425 c
Repudiata fuit Agar de Abrahamo. 1362.b.c
Repudiata post mortem secundi mariti, ne posset vnquam reduci à priore marito, lex prohibebat. ibid.
Lex vetus non prohibebat nuptias repudiatarum cum aliis viris. 1362. a. immo colligitur alijs licuisse ducere repudiatam. ibid.

Res.

Res, vt materia Sacramenti nouæ legis. 53. b. & materia determinata. 69 b.& seq.
Res mirabilis confirmatur re mirabiliori, vel æquè mirabili. 364 b
Res denominantur ab exteriori specie. 439.b.471.a
Res permanens manet omni actione cessante. 594.c. vide 591.a. 596.a.& seq.
Res non pendet quoad esse suum ab vsu. 595 c
Res eadem alio & alio modo considerata in Scripturis, nunc bonam, nunc malam habet significationem. 625 c
Res perfectę quomodo possunt conuenire imperfectis. 248 c
Res nouę & futuræ, quando describuntur in Scriptura per typos, & figuras. 747 b
Res verbis præstant; & inter res, sacræ prophanis; & inter sacras,publicę priuatis,& inter publicas eæ quarum ipsa substantia in Dei honorem consumitur, quàm eæ, quarum solus vsus. 777.a b
Res naturales si ad aliquod significandum referantur, cęremoniæ dici possunt. 1299.c

Res inanimas ſalutare in ſignum gratulationis, ac ſi viuerent, & ſentirent, vſitatiſſimum eſt. 336.a
Res catere potentia magis abſurdum eſt, quàm actione. 528 a

Reſpiſcentia.

Reſipiſcentia, vide vbi de pœnitentia. 973.b

Reſtitutio

Reſtitutio eſt ceſſatio ab iniuria, reſpicit damnum re ipſa illatum, & in rebus verſatur. 1087.a

Reſurrectio.

Reſurrectio Chriſti per quid repræſentetur. 459.a 461.c. 873.a
Reſurrectio Chriſti die Dominica. 838.a
Poſt reſurrectionem ſuam Chriſtus verè viuit, neque vllo modo amplius eſt moriturus. 661.a. poſt reſurrectionem Chriſti corpus victima dici poteſt. 758.a
Item poſt reſurrectionem ſuam Chriſtus verè comedit, & bibit. 405. b. 409.c.d. 548. a b. & permiſit ſe tangi à mulieribus. 412. d. prohibuit tamen ſe tangi à Maria Magdalena, & rationes redduntur. 413.414.
Quibus rationibus poſt reſurrectionem ſuam probauerit ſe habere verum corpus. 409.d
Contra Reſurrectionem, quæſtionem ridiculam Chriſto proponere auſi ſunt Sadducæi. 541.b
Veram corporis Chriſti reſurrectionem qui hæretici negauerint. ibid.
Reſurrectionis teſtis quomodo fuerit Paulus. 507.c.d 508.a b
Reſurrectio vera carnis noſtræ, quomodo probetur de myſterio Euchariſtiæ. 427 d. 540 c. vide etiam 471 f 510.b
Reſurrectio carnis probatur ex eo, quod omnia Sacramenta per corpus tranſeunt ad animam. 429.d
Poſt Reſurrectionem corpora aſcenſura ſupra aërem non putarunt Gentiles. 525.b
Poſt Reſurrectionem corpora beatorum aſcenſura in cœlum. 512.d
Item dicuntur futura ſpiritualia, quia talia erunt quoad effectum, non quoad ſubſtantiam. 403.a
In vltima Reſurrectione fiet redemptio à corruptione & grumnis omnibus huius vitæ. 860.d

Retinere.

Retinere quam valdè differat à ligare. 1222.b

Roffenſis.

Roffenſis optimè omnia Lutheri argumenta contra Indulgentias refutauit. 1296.d

Romani.

Romanos hæretici aſſerunt, Deos colere innumerabiles, & plurima idola. 706. b. contra quos hæreticos diſputatur in primo Tomo, vide noſtrum indicem in primum Tomum. v. Sancti.
Romanorum politiam à Deo eſſe confirmatam, verum non eſt. 1410.b

Roſa.

Roſa benedicta non eſt Sacramentum. 11.c. 32. a. ſimilia vide. 152.c.157.c. vſque ad 160. d

Rudes.

Rudes quomodo poſſint iudicare de doctrina paſtoris, vel prædicatoris. 86 a. 88 d
Rudibus loco ſcripturæ, & picturæ ſunt cæremoniæ. 199 b &c.

Rupertus Abbas.

Ruperti Abbatis error circa doctrinam de timore. 1016.d

S

Sabbathum.

SAbbathum phraſi Hebraica accipitur pro hebdomada, & vnum pro primo. Vnde dicitur dies Dominica vna Sabbathi, quia eſt prima dies hebdomadæ. 83. 838.a
sabbathum ſecundo primum vocabatur ſeptima dies azymorum. 615.b
sabbathum in Dominicam mutarunt Apoſtoli, initio Eccleſiæ, ne videremur iudaizare. 200.a
sabbathi ieiunium Romæ tempore ſancti Auguſtini. 193.a
In sabbatho à quibus abſtinebant Iudæi. 614.d
In sabbatho Paſchæ, & Pentecoſtes confertur Baptiſmus & Confirmatio. 291.a. 336.c

Sacerdos.

sacerdos Angelus Domini dicitur. 1035. d & Regibus anteponitur. 646.b
sacerdos vtitur miniſterio Angelico. 469.c
sacerdos ſuperat Angelos in poteſtate conſecrandi Euchariſtiam 646 a
sacerdos per modum deprecationis vocatur mediator. 772 d 800.b
sacerdos ordinatur ad ſacrificium. 771.a
sacerdos vocatur miniſter Eccleſiæ, & eius miniſterium ſacerdotium. ibid. & in ſacrificio Miſſæ non eſt proprie Miniſter Eccleſiæ, ſed Chriſti principalis mediatoris & ſacerdotis. 800.a & ſeq.
Nomen ſacerdotis qua ratione vſurpetur apud Patres. 772. 773.
sacerdos in lege naturæ, in lege ſcripta, & in lege gratiæ quis ſit. 716 d 725.a. 741.c
sacerdos fuit Melchiſedech, Iob, Helias, & alii. 730.d
sacerdos fuit Chriſtus ſecundum ordinem Melchiſedech, non ſecundum ordinem Aaron. 718.a 722.b 732.c. 773. b. & vt ſacerdos ſe geſſit in inſtitutione Euchariſtiæ. 722 d. & non quomodocunque eſt ſacerdos ſecundum ordinem Melchiſedech, ſed in æternum, id eſt, reſpectu eius ſacrificii, quod in æternum duraturum, & perpetuò frequentandum. 87. c. 732. b. neque alia ratione ducitur in æternum, niſi per miniſtros ſacrificet, cùm certum ſit eum per ſe proprie non ſacrificare. 783.a
sacerdos ſecundum ordinem Aaron non dicitur Chriſtus; quia non inſtituit ſacrificium ſui ipſius, ſub forma vituli, vel agni, ſecundum ritum Aaronicum, ſed ſub forma panis, &c. 732.a. vide v. Melchiſedech.
sacerdos dicitur Chriſtus etiam in ipſa cruce, ſed ratione ſacrificii crucis Chriſtus non dicitur ſacerdos, nec ſecundum ordinem Melchiſedech, nec ſecundum ordinem Aaron, quia obtulit ſe in cruce ſub ipſa ſua humana forma, non ſub forma panis, vel agni, aut vituli. 731.d. 732.a
sacerdos cum ſit Chriſtus in æternum, debet habere aliquid, quod offerat aliquo modo, vel per ſe, vel per ſuos miniſtros, & hoc eſt ſacratiſſima Euchariſtia. 733.d 734.a. b
Vnde ſacerdotes perpetuo permanſuri vſque ad mundi conſummationem. 744.d
sacerdos in actione liturgiæ aliquando agit perſonam ſuam, nimirum vſque ad illa verba: Qui pridie quàm pateretur, &c. à quibus verbis vſque ad finem conſecrationis, agit perſonam ſuam & Chriſti. 639.b
sacerdos rite ordinatus eſt verus miniſter conficiendi Euchariſtiam, & ſine vera ordinatione confici non poteſt. 644 d. & ſeq.
sacerdos per verba Domini vt inſtrumenta Dei, conſecrationem efficit. 638. d. & in perſona Chriſti conſecrat, ſeu quod idem eſt, Chriſtus conſecrat per os ſacerdotis. 632 a. 633.d 636 a. 639.c. & à bonitate, vel malitia ſacerdotis non pendet conſecratio. 548 b. 634 a & ſeq.
sacerdos ſi poſt conſecratam vnam ſpeciem in ſacrificio, adeo ægrotare incipiat, vt proſequi nequeat, alius ſacerdos ſuccedat, & perficiat ſacrificium. 664.d
sacerdos ſi poſt conſecratam vnam ſpeciem recordetur ſe eſſe in peccato mortali, aut non eſſe ieiunum, aut eſſe excommunicatum, doleat corde cum propoſito faciendi quod poſtea debet, & nullo modo imperfectum ſacrificium relinquat. ibid.
sacerdos, cum non vno hauſtu, ſed duobus aut tribus ſumit ſanguinem Domini, non plus gratiæ accipit, quàm qui vno tantum hauſtu ebibit. 669. b
sacerdos quando ſolus communicat in ſacrificio Miſſæ, illud recte dici poteſt tunc priuatum ſacrificium, & quomodo. Neque eſt neceſſe, vt populus ſemper communicet. 820.c
soluuntur argumenta contraria. 821 c
sacerdos nullus ſuccedit Chriſto in eadem dignitate, & poteſtate, quia nunquam moritur, tamen ipſo viuente, multi inferiores ordinantur, qui ſint eius adminiſtri. 783.a
Sacerdos aliter eſt miniſter publicus ſacrificando, aliter concionando, & ſacramenta adminiſtrando 821.b
sacerdos publicè orare debet, & intercedere pro populo. 88.d
sacerdos pro infirmis orare debet. 1044.a b
Item petit ſpiritum humilitatis & contritionis. 851.a
sacerdos duos ordines facit eorum, quos Deo commendat in ſacrificio Miſſæ. 862 a
sacerdos orat, vt Deus acceptet, ſanctificet, & benedicat ſacrificium. 638 c. 863. d. 865 a b. c. d. vt Deus benigne reſpiciat munus, quod ab ipſo offertur. 865. c. vt quotquot ſumpſerint, vtiliter ſumant. 867 c. vt conſecratio facta ſit nobis ad vitam æternam ſalutaris. 873 a. Denique pro ſe ipſo orat. 871.a 874 a
sacerdos, ſiue presbyter quidam certus pœnitentibus olim præfectus eſt ab Epiſcopis. 1072.a
Et quæ fuerit eius functio non eſt omnino certum. ibid.b
sacerdos nullus Epiſcopis inferior de iure communi poteſt concedere Indulgentias, poteſt tamen ex commiſſione Pontificis. 1178.c
Hic debebat eſſe valde ſecretus, & audiebat omnia omnino pœnitentium peccata, & quę occulta erant, ſecreta habebat: quæ autem publica, licet multis fortaſſe incognita, illius conſilio ea palam in Eccleſia tanquam in theatro pandebantur. 1307.a. 1074.a. 1082.a.b.c.d
Hic presbyter pœnitentiarius non omnibus fidelibus, qui quocunque modo pœnitentiam agebant, ſed ſolis publicis pœnitentibus ipſe poſitus fuit. 1074.a.b. c. d. vide quæ notauimus ſupra in verbo Peccatum, vbi de pœnitentia publica & præterea. 1021.b.c.d. & ſeq. 1074.c.d 1076.d

Sacerdotis proprium munus est offerre sacrificium. 712.a 715 c.827 c

Item illius est concionari, baptizare, consecrare, absoluere, sacrificare, orare pro aliis, & iudicare de doctrinis, col. 85. vsque in fin. cap. & 1425 d

Item illius est offerre pro peccato. 797.b 798 d

Sacerdotis consumptio, combustioni holocausti respondere censetur. 791 c. d. & non tam est comestio victimæ, quam consummatio sacrificij 673.c.791.b

Sacerdoti sumenti Eucharistiam prodest illa manducatio, vt est Sacramenti perceptio, vt autem est Sacramenti consummatio, prodest iis omnibus, pro quibus est oblatum sacrificium. 804 b

Sacerdotis communio, vide suprà vbi de communione in vtraque specie, vide 664 c. 967. c. 671. c

Sacerdotis absolutio, vide etiam v. Absolutio.

Sacerdotis oratio, & sacrificium pro peccato in veteri lege, & quid efficiebat. 53 a

Sacerdotes propriè dicti in Testamento veteri, non erant nisi filii, & posteri Aaronis. 86 c 87.c.712.c

Sacerdotes non sunt omnes Christiani in Ecclesia, sed certi quidam deputati ad sacrificium 712.b.758.b. vide 749.b

Omnes baptizatos æque esse sacerdotes, fuit hæresis Lutheri. 80. c. d. quæ confutatur. 84 a b. c.d. eius argumenta etiam soluuntur. 85 & seq. vide etiam 749.b

Sacerdotibus solis licitum esse sacrificium Missæ offerre. 764. b. quod est ipsum Domini corpus, & sanguis. 765.a

Sacerdotes instituti sunt Apostoli in illis verbis; Hoc facite in meam commemorationem. 644.

Sacerdotes succedunt Apostolis. 332. c.d & seq. 886. b. vide quæ dicuntur 782 c d.& seq.

Sacerdotes prohibentur soli celebrare Missam, nisi habeant vnum secum, qui respondeat. 821. d.826.b

Sacerdotes plurimi quotidie celebrabant in veteri Ecclesia. 819 a 820.a

Sacerdotes in die Natalis Domini, ter sacrificium Missæ offerre debent. ibid.b

Sacerdotes celebrantes post sumptionem cibi puniuntur pœna depositionis à propria dignitate, & pœna excommunicationis. 840 a

Horribilis vindicta, quam Deus exercuit in sacerdotē quemdam, qui in die Natalis Domini Missas celebrare præsumpsit, non ieiunus. ibid.

Sacerdotes olim initiabantur sacris, absque vlla certa procuratione animarum. 821.a

Sacerdotes vocati à Deo censendi sunt. 788.d

Sacerdotes veteres eleuabant coram Deo id quod offerebant, quod etiam nostri faciunt. 841 d. vide 790 c

Sacerdotes quidam, quare olim nominabantur Scholastici. 855.a

Sacerdotes distribuunt Eucharistiam. 454.a.491 b 492.c

Sacerdotes instituti à Christo iudices super terram, cum ea potestate, vt sine ipsorum sententia, nemo post baptismum lapsus reconciliari possit: ipsi autem nequeunt rectè iudicare, nisi peccata agnoscant. 1028 d

Hæreses contra hanc potestatem habentur. 901.c.911.d.1029. a b. c. d. & confutantur. 1030. b. c. d. & seq.

Sacerdotes potestate iudiciaria, sed ministeriali, vt Christi ministri, non vt Reges, ac Domini, peccatores absoluunt 914 a. & b quæ potestas non aufertur eis propter peccatum. 894.a vide 86.b

Vt in veteri lege cognitio lepræ corporalis: ita in noua cognitio lepræ spiritualis, seu peccati, ad sacerdotes pertinet. 1036.b & sequent. 1056. a. b c.d. ad quos vt ministros spirituales leprosi accedere, & morbos suos detegere debent. 1037.b

Sacerdotes, qui ministri sunt Christi, iuxta leges sibi traditas, coguntur pœnitentibus mulctam iniungere. 1120.d. quam mulctam ipsi recusare non possunt absque peccato. 1126. a. atque hoc in clauium potestate continetur. 1098.b

Et hæc potestas ligandi illis data ad ea omnia vincula se extendit, quæ necessaria, vel vtilia sunt ad salutem hominum renatorū, ac nominatim advinculum satisfactionis. 1129. c

Sacerdotes certe paræcię præfecti, non possunt Sacramentum pœnitentiæ hominibus sibi non subiectis, administrare, & si administrant, peccant, & irrita est absolutio. 1308 b

Sacerdotes muti, vel absentes, absoluere non possunt. 1315.c

Sacerdotes prohibentur accipere pecunias pro benedictione nubentium. 1319 b

Sacerdotes post susceptum sacrum ordinem vxores ducere non possunt, illis enim Matrimonium interdicitur, non propter Sacramenti sanctitatem, sed propter impedimenta, & seculares curas, quæ necessario Matrimonium consequuntur. 11.a.1300.1301.& 1360.a

Sacerdotes aram tenere consueuerant. 713.a

Sacerdotes spirituales, & impropriè dicti, distinguuntur à propriè dictis. 86.c.646.a b.c.d

Sacerdotes quidam reprehenduntur, qui solam aquam in calice Dominico potabant. 602.a

Sacerdotes Test. vet. ipsa occisione animalium offerebant. 759 a. vide 749 c

Sacerdotum multiplicatio non repugnat cum vnitate, & æternitate sacerdotij Christi. 78.a.c.d. vide 820 a

Sacerdotum nomine, absolutè episcopos veteres intelligebāt. 1274.b

Sacerdotum duos ordines instituit Christus, id est, Episcoporum in Apostolis, & Presbyterorum in LXXII. discipulis. 1275.c.1277 a

Sacerdotibus communicauit suas claues Christus, nempè veram potestatem ex auctoritate soluendi, & ligandi. 1029. d. 1030.a.b.1098.a.1126.a.1127.c. quam exercere non possunt, nisi præterea iurisdictionem ab Episcopo accipiant 1071.a

Sacerdotibus rectè dici potest, Mundamini, qui fertis vasa Domini, & sancti estote. 1300 d.1301 a

Sacerdotibus omnibus, calicis sumptio, ex æquo conuenit. 693.d. vide 652 a

Sacerdotibus, qui Missam celebrare tenentur, nec habent cui peccata sua lethalia confiteantur, contritio cum proposito Confessionis, ad Eucharistiam non indignè percipiendam sufficit 997.d

Sacerdotibus debet peccator sponte subijcere. 952.c

Sacerdotibus imponi non poterat pœnitentia publica solemnis, sed tantum publica, non solemnis. 917. c

Sacerdotibus tamen depositis potuisse pœnitentiam solemnem iniungi, improbabile non est. 958.a

Sacerdotibus immediatè offerebantur, & offeruntur decimę. 715.a

Sacerdotium.

Sacerdotium, seu ministerium Ecclesiasticum, esse merum officium, hæretici dixerunt. 734 b. similiter sacerdotium, & sacrificium verum non esse amplius in terris, sed esse translatum in cœlum, Caluini hæresis est, quę refertur, & refellitur. 753.a.b.c.d

Sacerdotium æternum non dicitur, cùm non iugiter sacrificatur. 731.d

Pro constituenda æternitate sacerdotij Christi non sunt sufficientes quinque rationes Kemnitij. 733 c.d.734.a & sequent.

Sed necesse est, vt sæpius Christus offerat, vel per se, vel per suos ministros, non quidem cruentè, sed aliquo alio modo. 733.d.734.a.b 776 c

Id autem quod offert, non est terrenum quid, sed cœleste, nempe sacratissimum Eucharistiæ sacrificium, quod ab ipso Christo per ministerium humanum Deo iugiter offertur. 734.b.c.d

Sacerdotium Christi, cum sit æternum, debet etiam dari sacrificium æternum, quod non potest esse aliud, quam sacrificium Missæ. 722.d.& seq.

Sacerdotium, & sacrificium relatiua sunt. 712.a.714.a

Sacerdotium Christi, & Christianorum, ideo vocatur secundum ordinem Melchisedech, quia in specie panis, & vini consistit. 725.d.& seq.

Ad sacerdotium maximè pertinet oblatio panis, & vini, cum sit proprius eius actus. 731.a

Sacerdotium translatum est lege translata. 744 c

Sacerdotium Testamenti veteris in Christum est translatum, sed Christus non per se, sed per suos ministros in terris fungitur sacerdotio. 1037. a vide somnia Lutheri. 782 a

Sacerdotium Leuiticum translatum in sacerdotium secundum ordinem Melchisedech, quod æternum est, & in Ecclesia perpetuò vigere debet. 776.d

Sacerdotium nouum prædictum venturum post cessationem & erectionem sacerdotij Aaronici. 744.b.c

Sacerdotij Aaronici, & Melchisedechi differentia. 721. b 724.a 729 c.d.& seq. vide 87 c

Sacerdotium gratiam conferre, nec tamen expedire omnibus fieri sacerdotes. 668.b

Sacerdotium beatorum in cœlo, non esse, nisi ad offerendas laudes 86.b

Sacerdotio fungebatur Christus, etiam ante incarnationem eo modo quo poterat, nimirum per typos, & figuras (vt esset ipse vnus ab initio mundi vsque ad finem, summus sacerdos) quanto magis post incarnationem, quando reipsa à Patre sacerdos est appellatus, & sacerdos sine successore, non debet vsque ad mundi consummationem ab officio sacrificandi cessare. 723.a

Sacerdotio fungebantur omnes patresfamilias in immolatione Agni Paschalis. 716.d 739.b 741.c

Sacramentalis propositio.

Sacramentalis propositio duobus modis sumi potest. 389.a

Sacramentarij.

Sacramentariorum doctrinam esse nouam, & hæreticam. 530 a

Sacramentariorum parentem fuisse Berengarium. vide v. Berengarius.

Sacramentum.

Hæretici quidam Sacramenta omnia de medio tollere conati sunt. 1 a.3 b

Alii Sacramenta omnia, virtute tantùm & efficacia, quantum in ipsis fuit, spoliarunt. 2 a.b 105 a.112 b.142.c

Non desunt multi qui tollunt è medio aliqua Sacramenta, licet non omnia (atque hoc falsò imponit veteribus Patribus mendax Caluinus. 10. a.) vide 2. a. 4. c. 56 c. 174. 175. 176. 314 b. 653. b. vide præterea errores notatos in singulis Sacramentis, Baptismo, & Eucharistia exceptis.

Denique alii multi certa Sacramenta, non quidem tollunt: tamen non rectè intelligunt, vel administrant. 3. b. 4. c 56. c. d. & sequent. 69 a 80. a 89. a 93. d. 189. a. 193. d 643. c. d. vide errores circa singula Sacramenta in locis propriis.

Mendacia & calumniæ recentium hæreticorum circa varia Sacramenta. 4. a. ac Martini quidem Lutheri 4. d. Philippi Melanchthonis. 7. d. Ioannis Caluini. 9 a. Martini Kemnitij 10 d. denique Tilmanni Heshusii 12. d

Magis pernicioſus est error circa Sacramenta, quàm circa alia dogmata. 182 a

Sacramenti nomen, & significatio.

A Sacramenti nomine abhorrent hæretici huius temporis. 14. b. c. d. 176. d

Sacramenti nomen est vsurpandum, & conseruandum. 15 b. 17. b. 176. d

Sacramenti nomen quot locis Scripturæ habeatur. 1287. c

Sacramenti nomen non est attributum in Scripturis vlli Sacramento, nisi Matrimonio, & contra, inuenimus nomen Sacramenti in Scripturis tribui multis rebus, quæ omnium consensu non sunt Sacramenta. 176. d

Sacramenti nomen materiæ aptius tribui solet, quam formæ, licet forma, aut sola, aut præcipuè vim efficiendi contineat. 911 b

Sacramenti, & mysterii etymologia, & notio. 18. c. 23. a. 1287. c

Omnia nomina similia Sacramento actionem significant, non signum, vt patet de nomine Sacramenti, calceamenti, vestimenti, & ornamenti. 29. a

Omnia, quæ mysticum sensum habent, & figuræ sunt, ac typi aliarum rerum, Sacramenta largo modo dici possunt. 180. c 185. c. 188. d

Sacramenta vocantur testamenta, & quare. 394. d

Sacramenta comparantur annulo, & baculo. 498. c. d

Sacramenta duo significata in sanguine, & aqua, quæ fluxerũt ex latere Christi. 625. d

Sacramenta tribus modis accipi possunt. 695. b

Debet esse analogia inter Sacramentum, & rem cuius Sacramenta sunt. 575 d

Sacramenta nouæ legis significant triplicem rem sacram, gratiam iustificantem, passionem Christi, vt causam gratiæ, & vitam æternam, vt effectum gratię 23. a. essentialiter autem significant gratiam iustificantem. 24. c

Sacramenti significatio non est vna simplex, sed sunt duæ partiales, ex quibus vna totalis componitur. 54. b significare gratiam alis dandam, non est Sacramenti, vt Sacramentum est, sed vt figura, & typus rei futuræ. 29. c

Sacramenti magis proprium est sanctificare, quàm significare. ibid. a. vide paulò post de efficientia Sacramentorum.

Sacramentum, vt Sacramentum est, dicit ordinem ad eum qui Sacramentum initiatur, non ad alios. 29. c

Sacramenti natura.

Quid requiratur ad Sacramentum nouæ legis constituendum.

Ad Sacramentum nouæ legis constituendum necessariò requiritur, vt sit signum. 21 b. quodnam & quale. 97. d. 112. b. 126. d. 127. a. 463. c. 483. a. vide v. Signum.

Sensibile 21. d. 33. c

Voluntarium, siue datum, non naturale. 22. a

Rei sacræ, non prophanæ. ibid.

Signum sanctitatis, quæ tunc fiat, dum adhibetur, atque hoc ex vi ipsius Sacramenti; ita vt Sacramentum sit causa instrumentalis sanctificationis 23. d. vide vbi de effectu Sacramentorum.

Similitudinem gerens rei significatæ. 22. b. 480. c. 576. b

Denique ad rationem Sacramenti pertinet vt sit cæremonia religionis stata, & solennis, quæ hominem Deo consecret. 22 c 24. b. 29 c

Vt aliquid dici possit absolutè, & verè Sacramentum, satis est, si significet refectionem aliquam spiritualem, & eandem re vera efficiat. 655. b

Sacramenta sunt signa visibilia, & sunt instrumenta sanctificationis. 778. c. infrà vbi de effectu.

Esse signum, & causam proximam inuisibilis gratiæ requiritur ad rationem Sacramenti nouæ legis. 59

Sacramentum colligitur non ex quolibet signo, sed tantùm signo à Deo institutò, & cui sit annexa gratia. 1297

De ratione Sacramenti in genere non est, vt consistat in aliqua re, quæ extrinsecus applicetur. 1305. a neque de illius ratione est, vt qui illud habet, aliquid supernaturale efficiat 1277. b

Sed satis est, vt sit cæremonia aliqua conferens gratiam, vel signum à Deo institutum, cui sit annexa gratia, & id solum necessario Sacramenti natura postulat, vt externa signa, ad spiritualem effectum aptè repræsentandum exhibeantur. 914. 922. d

In Sacramentis nullum dicitur exẽplum tropi. 373. b 374 b. c

Quid sit Sacramentum, quid res tantùm, quid res simul, Sacramentum in Baptismo, & quibusdam aliis inueniuntur in quibusdam aliis non ita facilè distingui possunt. 920 vide 404. c

Sacramentum esse in cœlo contendit Petrus (falsus) Martyr 404. a qui refutatur. ibid. c

Sacramenta omnia quo cultu veneranda. 700.

Sacramenta quomodo differant à sacrificiis. 710 d. 711. c. 778 b

In quolibet Sacramento inuenitur symbolum externum, promissio gratiæ, & institutio, & mandatum diuinum. 177. præterea vide alia loca, quę notantur in singulis Sacramẽti

Sacramentum aliquod esse verum Sacramentum, & à Deo institutum probamus (etiamsi non haberetur expressa mentio in scripturis de huiusmodi institutione) quando est signum rei sacræ, cui sit annexa certa promissio gratiæ, talem autem signum nullus homo, aut Angelus instituere potest vide præsertim 70 a. b. 177. a. 180. a 304 a. & sequent. 53. & seq. 914. b. & seq. & 1287. a. & sequent. plura notantur in singulis Sacramentis.

Sacramenti definitio formalis, & artificiosa.

Sacramentum physicè quidem definiri non potest, moraliter autem, quomodo à Theologo consideratur, definiri potest 25. c. d. 26. a

Ex multis Catholicorum definitionibus Sacramenti illa Catechismi Romani optima est, quæ sic habet: Sacramentum est res sensibus subiecta, quę ex Dei institutione sanctitatis & iustitiæ, tum significandæ, tum efficiendæ vim habet. 27. c similem. vide 177 a. 917. b

Definitio hæc an conueniat vniuocè Sacramentis legis veteris, & nouæ, siue Sacramento in genere, an Sacramentis tãtùm nouæ legis. 28.

Sacramentum est genus vniuocum ad Sacramenta legis veteris, & nouę, proinde Sacramenta vetera erant simpliciter, & absolutè Sacramenta. 29

Definitio Sacramenti ex B. Augustino desumpta, nempe sacræ rei signum, conuenit vniuocè Sacramentis tum veteribus tum nouis. 30. c. similiter conuenit etiam sacrificio. 26. d 29. c

Definitio Sacramenti conuenit ritibus non paucioribus, ne pluribus, quàm septem. 177.

Refelluntur definitiones hæreticorum. 33 c. vide 914. d 917. a primò refellitur definitio.

Lutheri. 32. c. eius & sectatorum argumenta habentur. 40. vide 643. c. d. 644. a. b. c

Kemnitij. 32. c vsque ad fin. cap

Carolstadij. 40

Anabaptistarum. 41.

Zuuinglianorum. 42

Caluini. 43

Eius argumenta. 47

Sacramenti causæ intrinsecæ, videlicet materia, & forma.

Sacramenta veteris legis probabile est non habuisse res, & verba, sed solas res. 52

In Sacramentis omnibus nouæ legis inueniuntur res vt materia, & verba vt forma. 53. a. 597. a

Non solùm quod est materiale in Sacramento; sed ipsum totum Sacramentum rectè dicitur constare ex rebus, vt materia, & verbis, vt forma. 53.

Vt Sacramenta constare dicantur rebus & verbis, non est necesse, vt res non sint verba & verba non sint res, sed satis est, si aliquid fungatur vice rei, aliud vice verbi. 54. 404 a

Non est necesse, vt in omni Sacramento res & verba ita coniungantur, vt partes essentiales eiusdem rei 55.

Res sensibilis, & significatio pertinent ad rationem, & essentiam Sacramenti. 25. c

Res certæ, & determinatæ ab ipso Deo, in Sacramentis esse debent. 70. a. & nulla pars essentialis Sacramentorum tolli potest. 697

Sacramentorum materia in omni lege fuit determinata à Deo sed non eodem modo. 70.

Sacramentorum materia, quare vocetur elementum. 27. b. 31. d. 53 d

Digitized by Google

cramenti nomen, materiæ aptius tribui ſolet, quam formæ, licet forma aut ſola, aut præcipuè vim efficiendi contineat. 911 b
. Sacramentis nomen materię & formæ inuenta ſunt à poſteriori. us Doctoribus ad rem facilius explicandam. 940.a
Sacramentis non inuenitur materia propriè dicta, vt conſiderant Philoſophi, ſed res quędam inſtar materiæ. 941.c
icramentorum materia duobus modis poteſt conſiderari; vt eſt pars quædam ſacramenti, & vt cum materia rerum naturalium, vnde nomen accepit, ſimilitudinem habet 942. a.b. c. d
d omnia ſacramenta requiruntur verba, vel ſigna, quæ vicem verborum gerunt. 13.5. vide 54.c
icramenti verbum, quod diuina ordinatione annectitur, & quaſi veſtitur ſigno, vt inde fiat Sacramentum, non eſt promiſſorium, ſed aſſertorium, vel deprecatorium 36.a.b
imiliter neque eſt inſtructionis, ſed inuocationis, & conſecrationis. 58.b 62.a b c. neque eſt concionale. 36.c.56 b 929 a
'erbum quod cum elemento Sacramentum facit, non eſt concionale, ſed conſecratorium. 55 d 59.d
oluuntur obiectiones Caluini. 64. a. 68 c.d. vide 112 b.114.b. c.124 c.632.d
Quę pertinent ad eſſentiam Sacramentorum, ſolius Dei eſt determinare. 70.a
n omnibus Sacramentis requiritur ad eſſentiam Sacramenti certa forma verborum in ipſa celebratione myſterii, quæ non tam inſtruat circumſtantes, quàm conficeret, & ſanctificet elementum. 58 c.62.a
'erba in Sacramentis nouæ legis à Deo ita determinata ſunt, vt nihil addere, minuere, aut mutare liceat 70.c.372.a
'erba Sacramentalia debent eſſe determinata quoad ſenſum, non quoad numerum ſyllabarum, & ſonum vocis. 940. d 1318. b
'ormæ Sacramentorum variatio ſex modis contingere poteſt, & iudicium de iſtis mutationibus habetur. 70.c.d
'ormæ Sacramentalis duplex integritas. ibid.
'orma cum mutatur ſubſtantialiter; non perficitur Sacramentum. 71. c
'oteſt contingere cum ſola mutatione accidentali, non perfici, quando videlicet quis habet intentionem introducendi nouum ritum. ibidem.
'ormæ Sacramentalis vis poſita eſt in ſenſu, non in ſono, aut numero literarum. 328.a
'orma Sacramenti eſt totum verbum cum ſua ſignificatione; & totum elementum cum ſua ſignificatione eſt materia. 53.d
'orma ſacramenti dicitur verbum vitæ. 131. c. & habet annexam diuinam promiſſionem. 615.b
'ormas ſacramentorum omnium, cur non expreſsè ponant Patres, aut deſcribant. 328.d.329.a
'ormę ſacramentorum paſſim à Patribus vocantur preces myſticæ. 319.b.424.b.426.b.633.b.638.c 752.b
acramenta non naſcuntur, ſed fiunt per myſticam precem. 595 d
Quomodo vltima particula verborum formæ operetur in virtute omnium præcedentium, & in qua parte, vel in quo inſtanti fiat iuſtificatio. 136. c 141.a.b.c
acramenta omnem vim ſuam habent à verbo, vt verbum eſt virtus ſpiritualis, & ſola fide cognoſcibilis. 67.a b
acramenta cum omnem vim ſuam habeant à verbo, nihil addere poſſunt ipſi verbo. 38 a
acramenta cur dicta fiut verba viſibilia à B. Auguſtino. 21. d 133.c
Tria genera verborum ſunt in ſacramentis, inſtitutionis, promiſſionis, & conſecrationis: & hęc vltima ſunt de eſſentia; & ratione horum, ſunt ſacramenta noſtra ſigna clariora veteribus. 23 a
Verba ſacramentalia nullam vim habent naturalem, ideò requiritur diuina inſtitutio. 67.d
Verbum appellandum eſt potius ſigillum ſacramenti, quam ſacramentum ſigillum verbi. 38.b
Verbum & ſacramentum dici poſſunt materialis Dei per quam ad nos venit gratia, & iuſtitia, ſed non eodem modo. 136 a
non eſt neceſſe, vt verba ab iis percipiantur, qui ſacramentum ſuſcipiunt, modò percipiantur ab iis, qui ea adminiſtrant. 830.a
ſacramentum componitur ex materia & forma, vt ex partibus eſſentialibus. 54 a
in ſacramentis conſideratur ens quoddam per accidens, & quoddam ſuo modo vnum per ſe. 25. d 31. d. atque hoc vnum ex genere & differentia, materia & forma componi dicitur. 26.b
ſacramentum propriè non eſt compoſitum aliquod phyſicum, neque artificioſum ſed cum vtroque habet ſimilitudinem quandam. 53.d
ſacramentum habet quandam ſimilitudinem cum rebus naturalibus, quę ex materia & forma conſtant, tamen non eſt re vera compoſitum naturale. 55.c

Sacramentorum finis, & neceſsitas.

Sacramentorum finis primarius Caluiniſtis eſt obſignare promiſſiones ad alendam fidem. 43. a. b. c.d. refelluntur eorum argumenta. 47.b.& ſeq.
ſacramenta quædam inſtituta ſunt principaliter ad iuuandum in bono, vt Euchariſtia, Confirmatio, & Ordo: quędam ad peccata delenda, aut vitanda, vt Pœnitentia, Vnctio infirmorum, & Matrimonium: quædam ad vtrunque effectum, vt Baptiſmus, qui cùm ſit noua generatio, includit ſimul vitam gratiæ, & mortem vitiorum. 1307.a. vide etiam 1303.b
ſacramenta omnia gratiam gratum facientem conferunt, & omnis gratia gratum faciens vim habet peccata delendi, & auxilium ad bene viuendum tribuit. 1307. b. vide etiam 888. b.c.d
ſacramenta non ſunt inſtituta ad confirmandam promiſſionem, ſed ad ſignificandam, & conferendam gratiam. 1299.c.d
vel vt ſint ſigna, & cauſſæ inſtrumentales gratię. 73.c
In inſtitutione ſacramenti requiritur promiſſio: non autem in vſu ſacramenti. 134. b. vide ſuprà v. Promiſſio.
ſacramenta quomodo inſtituta ſunt ad confirmandam fidem rerum inuiſibilium per ſigna viſibilia. 575.d.576 a.b.c.d vide etiam 667.c
ſacramenta inſtituta ſunt ad iuſtificandos homines, & ad mundandos interius. 40. d. 41.a.b.c.42.d.73. c. 923. a. vel in remedium peccati, & ad iuſtificandum & perficiendum hominem in vita ſpirituali. 184.a
Inſtituta ſunt, vt ex illis ſignificetur nobis moralis quædam certitudo remiſſionis peccatorum, non tamen infallibilis. 128.
Vtile fuit inſtituere ſenſibilia ſigna ad iuſtificandos homines; quia iſta congruunt naturæ humanæ, & vt ſic clarius appareat, gratiam quæ datur per ſacramenta, à ſolo Deo dari, & vt ſic ſunt inſtrumenta iuſtificationis, & ſigna, quibus diſcernuntur fideles ab infidelibus. 73.d.74.a
ſacramenta dicuntur cæremoniæ diuinæ, & à Deo inſtitutæ ad iuſtificandum. 192 b.c.197.c d. & ſancti dicunt eſſe mäducationes ad ſpiritualia, & inuiſibilia. 21.d
Nulla ſacramenta habent abſolutam neceſſitatem; ſed omnis eorum neceſſitas pendet ex præcepto, & inſtitutione diuina, adiuncta naturali congruentia. 74.c
Omnia ſacramenta neceſſaria ſunt neceſſitate præcepti, licet non ſingulis. ibid.
Baptiſmus & Pœnitentia neceſſaria ſunt, poſita inſtitutione diuina, neceſſitate medii ſimpliciter, Baptiſmus quidem omnibus, Pœnitentia iis, qui poſt Baptiſmum lethaliter delinquunt. 74.c
Euchariſtia, Confirmatio, & Extrema vnctio neceſſaria ſunt neceſſitate medii ad bene eſſe, poſita diuina inſtitutione. ibid.d
Ordo neceſſarius eſt, non ſingulis hominibus, ſed ipſi Eccleſiæ in vniuerſum, neceſſitate medii ſimpliciter poſita diuina inſtitutione. 75.b
Matrimonium neceſſarium eſt ad bene eſſe, non ſingulis hominibus, ſed Eccleſiæ in vniuerſum. ibid.
ſacramenta non ſunt ſuperflua ad ſalutem, ſed neceſſaria contra Anabaptiſtas, & Zuinglianos, qui ſacramenta vtilia eſſe volebant ad diſcernendos fideles ab infidelibus, non autem ad ſalutem conſequendam. ibid. c. vide etiam 40.d 41.a. b. & ſeq.
ſacramenta quędam adeò ſunt neceſſaria, vt ſine ipſis, vel eorum voto non poſſit ſalus cõtingere, contra Lutheranos & Caluiniſtas, & qui ſoli fidei tribuunt huiuſmodi neceſſitatem. 75 d. vide etiam 78.a 134.d & ſuprà v. Fides.

Sacramentorum cauſſa efficiens.

ſacramenta nouę legis ſunt inſtituta immediatè à Chriſto, & promulgata, ac miniſtrata ab Apoſtolis. ſimiliter ſacramẽta legis veteris à Deo immediatè ſunt inſtituta, & à Moyſe ſolùm promulgata. 78.c.d.79.a. vide 389. d.1305.d
ſolus homo potus ſacramenta præſertim nouę legis inſtituere poteſt colum. 70 a.b c d.177 d.280.a.b.477.d.1287.a
ſacramenta noui Teſtamenti à Chriſti inſtitutione pendent, & à ritu, & verbis quæ ille præſcripſit. col. 551.d.494 d
ſacramenta Chriſtiana quando inſtituta, & quando cœperunt obligare vide ſuprà v. Baptiſmus, vbi de inſtitutione, neceſſitate, & obligatione, quæ habentur. 227.228.229.
ſacramenta Chriſti eſſe capita illius beſtiæ Apocalypſis 17. eſt blaſphemia impudentiſſima Kemnitii. vide col. 185. b
Omnipotentia requiritur in eo, qui ſacramenta inſtituit, vt verè perficiant, quod ſacramenta ſignificant; id eſt, iuſtificent homines. 459.d

Sacramentorum cauſſa miniſterialis.

Vide ſuprà v. Miniſter.

Miniſter ſacramentorum homo eſſe debet, non autem Angelus, ſiue bonus, ſiue malus. 82 d
Miniſter verus & ordinarius ſacramentorum (Baptiſmo &

Digitized by Google

Matrimonio exceptis) non est quilibet homo etiam baptizatus, sed is solùm, qui rectè in Ecclesia ordinatus est. 83.d
Si fortè Angelus bonus ministraret aliquod Sacramentum, illud habendum esset ratum, secus dicendum de Angelo malo, seu Diabolo. 82.d
Soluuntur argumenta Lutheri. 85.a
Sacramenta vetera non omnes poterant administrare. ibid.b
Sacramenta populis administrare, ad sacerdotem pertinet. col.86.b. vide quæ dicuntur colum. 760.a.767.c 772.b c d
Minister Sacramenti propriè dicitur, qui vel totum, vel potissimam Sacramenti partem conficit. vide col 942.d
Sacramentis commune est, vt ab alio dentur, ab alio accipiantur. 778 b
Sacramenta per non sacerdotes an contulerit Christus. 1249.b & quomodo sacerdos agit personam Christi. 639.b

Ministri qualitas in administrandis Sacramentis.

Non requiritur fides, aut probitas ministri, vt Sacramenta efficacia esse possint. 89.col.1.c.vsque ad 93
Error eorum, qui dixerunt Sacramenta, quæ ab hæreticis, [illegible] schismaticis dabantur post separationem eorum ab vnitate Ecclesiæ, rata non esse, exponitur. vide 89.b
Refutatur à Patribus, Conciliis, & Doctoribus. 90. c. d. & rationibus. 90.c
Soluuntur obiectiones hæreticorum. 92 a & seq. vide etiam 72 c.d. 77.d. quibus locis habes Sacramenta ab hæreticis tradita esse valida.
Sacramenta si de dignitate morali loquamur, non pendent à dignitate ministri; si autem de Ecclesiastica pendent. 109.d 333 a. an pendeant à qualitate suscipientis, paulò post vbi de effectu.
Sacramentorum minister operatur virtute, & auctoritate diuina. 98 col.2 c
Hæc auctoritas, & potestas Ministro non aufertur à Deo, ob eius peccatum, vel infidelitatem. 91.a b c
Hæc auctoritas conferendi Sacramenta, est gratia gratis data, quæ non pugnant cum improbitate vitæ. vide col.91.a
Neque datur in vtilitatem habentis, sed aliorum. ibid.
Sacramentorum efficacia non pendet à qualitate ministri accidentali, sed à qualitate essentiali. 83.d
Sacramenta semper sunt Ecclesiæ, etiamsi interdum extra Ecclesiam inueniantur. 93.a

Ministri intentio.

Hæreticorum sententiæ negantium requiri intentionem Ministri in Sacramentis, habentur. 44 d. 93. d. argumenta verò. 99 a
Sententia Catholicorum dicentium requiri intentionem faciendi, quod facit Ecclesia Christi vera in genere, simul explicatur, & vindicatur à mendaciis aduersariorum 72. a 94. d. & seq. confirmatur hęc veritas ex sententia Ecclesiæ. 96.d
Et soluuntur obiectiones. 99.& seq.
in Sacramentis quomodo non debemus dubitare de intentione Ministri, & acquiescere debeamus, non requirendo aliud. 100. c. d. 102. d. 103. a
Sacramenta duobus modis possunt conferri per iocum. 99. d 100.a

Sacramentorum effectus.

an Sacramenta nouæ legis sint veræ causæ iustificationis ex opere operato. 105.a.135.a & de modo. 106.a 137.b
Quid sit conferre gratiam ex opere operato. 107.b.800 d vide suprà v. Opus operatum.
Quod Catholici & Concilium Tridentinum rectè sentiant de opere operato. 109.b
Sententiæ hæreticorum de efficacia Sacramentorum. 111.b
Sacramenta nouæ legis conferre gratiam ex opere operato probatur fusissimè. 114 d & seq.
Soluuntur obiectiones. 129.d & seq.
Sacramenta vim habent ex opere operato: tamen requirunt bonum motum, id est, fidem & pœnitentiam ex parte suscipientis. 873.b
Sacramenta non obsignant instar sigilli, neque confirmant instar miraculi promissionem gratiæ, vt volunt Lutherani & Caluinistæ 33. a, 36. d. 42.d & seq. eorum argumenta refelluntur.
Sacramenta quòmodo vocentur sigilla, & signacula. 51 b.c
Promissio gratiæ in Sacramentis requiritur necessariò, & hoc duobus modis intelligi potest. 34 d
Atque hæc gratia in quolibet Sacramento nouæ legis infunditur 11.a
Similiter hæc gratia in præsenti percipitur: non autem Sacramentum est signum iam perceptæ. 42.a
Promissio de efficacia Sacramenti inuenitur in verbo Dei, quantum ad omnia Sacramenta, intelligendo per verbum Dei etiam traditiones. 35.a
Sacramenta nusquam dicuntur testimonia promissionum & gratiæ. 38.b.c.d
Sacramenta aliter sunt causa gratiæ, quàm concio Lutherano rum & Caluinistarum, per solam excitationem fidei quorum hæreses habentur. 112. b. 114. b. & confutatio habetur. 115. a. 116. a. b. 119. c. d. vide 576.a.b c.d.667.c.669 c & suprà de verbo concionali hæreticorum colum. 36.c.56.b c d.59.a.64.b.68.c.d
Sacramenta esse signa, & verè iustificare, non excitando fidem more concionis, sed immediatè efficiendo sanctitatem, probatur rationibus. 127.a
Sacramentorum vim consistere in excitanda, vel alenda fide, ne semel quidem dicit scriptura, sed semper explicat consistere in purgandis peccatis, & mundanda anima 120.d
Sacramenta contrario modo se habent ad fidem ac verbum. 128.d
Sacramenta & fides, quomodo videantur paria. 134. d
Sacramenti fides, cum voto eiusdem, quando sufficit. 132.b
Sacramentum verè percipitur sine fide: non tamen percipitur fructus, & res Sacramenti. 45.b
Sacramenta dicuntur signa efficacia, seu instrumenta, vel caussæ instrumentales iustificationis, quæ tunc fiat, dum Sacramentum adhibetur, atque hoc ex vi ipsius Sacramenti 9.c.23.d.24.a.28.d.34.c.d.38.41.d.42.a.46.a.85.a.& præsertim vbi agitur de efficacia Sacramentorum, 105 a & seq
Sacramenta esse causas efficientes physicas gratiæ, sed instrumentales, & quomodo physicæ sint, & non morales, & illa actio sacramentalis eleuetur ad attingendum effectum supernaturalem, ac de instrumenti, quibus vtitur Deus, & quibus vtuntur homines. vide præsertim 138. a. b. c. d & sequent similiter 107. a 108. c. & vbicunque notauimus, Sacramenta habere veram efficientiam gratię.
Sacramenta sunt quidem symbola quædam, quibus discernimur ab infidelibus: tamen ab hæreticis, vix per Sacramenta distingui possumus. 200.a
Sacramenta necessariò requiruntur ad iustificationem. 69. d 74 c.d.75 a b c.d.77.d 134 d
Sacramenta habent vim adferendi primam iustificationem. 44. d
In qua parte, vel in quo instanti illius actionis sacramentalis fit iustificatio. 136 d.141.d.142.a
Sacramenta dicuntur consecrare, & sanctificare, seu initiare hominem Deo, siue (quod idem ferè est) esse signum rei sacræ, non cuiuscunque, sed rei sacræ sacrantis, & initiantis hominem Deo. 17 d 18.c.20.c 28.c
Homini verè conuenit posse iustificari per Sacramenta, sed non alia actione, quàm alia, qua Deus ipse vtitur ad iustificandum. 133.a
Sacramentum distinguitur à re Sacramenti, id est, gratia. 111.a
Distinguitur vsus Sacramenti ab effectu, & inter effectus distinguitur character à gratia 91. b. distinguitur etiam gratia à virtute. 12.c
In Sacramentis gratia continetur, vt in vasis, vt quilibet alius effectus in sua causa, omne autem quod continet, saltem metaphoricè vas dici potest. 9.c
Significare gratiam aliis dandam, non est Sacramenti vt Sacramentum est, sed vt figura, & typus rei futuræ: nam Sacramentum, vt Sacramentum, dicit ordinem ad eum qui Sacramento initiatur, non ad alios. 29.c
Ex Sacramentis significatur nobis moralis quædam certitudo remissionis peccatorum, non tamen infallibilis. 128.b
Sacramenta gratiam conferunt non ponenti obicem. 7.a.46.a neque Scotus est auctor illius sententiæ, vt Lutherus dicit. ibid.b
Sacramenta semper augent gratiam in quocunque statu suscipiantur. 1307.b
Sacramenta ex se efficacia sunt, tamen potest fieri, vt nobis non sint efficacia ob nostram indispositionem. 128.b
De gratia Sacramenti non est dubitandum, sed de nostra dispositione, & consequutione gratiæ, neque enim efficacia Sacramenti pendet ex nostra dispositione, sed ex diuina institutione. 5.b.34.d 35.b.46.a
Sacramenta prosunt peccatoribus, iis scilicet, qui pœnitentiam agere volunt, non autem prosunt impœnitentibus. 6.a.b
Gratia autem iustificans; quæ datur in ipsa perceptione Sacramenti, requiritur vt Sacramenta prosint. 6 c
Sacramenta non prosunt sine Baptismo, nec dari possunt, aut debent non baptizatis sine peccato. 1519.a
Sacramenta non prosunt nisi suscipientibus, etiamsi multi alij præsentes sint. 129.b
Sacramenti susceptio ad sanctificandum suscipientem ordinatur. 804 b
Qui vnum Sacramentum habent, arceri possunt ab alio, licet vtrumque sanctum, & Deo gratum sit, quando vnius ministerium, alterius functionem impedit, vt patet in Matrimonio, quod sacerdotibus interdicitur. col. 1302. b
Sacramentorum efficacia non pendet ab vlla qualitate suscipientis: non enim fides, & pœnitentia efficiunt gratiam

Sacramentalem, neque dant efficaciam Sacramenti, sed tollunt obstacula, quæ impedirent. 109. 110. 111. & 894 a.b
neque pendent ab vlla qualitate ministri. vide paulò antè de caussa ministeriali.
Sacramentum non prophanatur etiamsi detur reprobo. 246 c
Sacramenti sanctitas non pollutur per malos mores eorum, qui Sacramenta suscipiunt. 1199.b
Fides susscipientis Sacramenta, & rectus vsus Sacramentorum. 67. & 108. c
Sacramenta operantur in nobis, vt non consentiamus peccatis 125. c. Admonent homines bonorum operum. 41.c
adhibentur non intelligentibus. 127. a. non minus sunt efficacia, si dentur lingua Græca: aut Latina, quam non intelligat qui Sacramentum suscipit, quam si dentur lingua vulgari, quàm omnes intelligunt. 129.a
Sapientissimè institutum est, vt in Ecclesia Latina, Latinè sacramenta administrentur; non est autem de iure diuino, qua lingua Sacramenta administrentur. 201.c
Sacramentum verè perficitur, quauis lingua vtamur, modo sensus sit idem. 68.a
Sacramentum est signum, & caussa infallibilis gratiæ: non autem id habent elementa, & verba naturaliter, sed solùm vt à Deo assumuntur, vt instrumenta iustificationis. 83. b
Sacramenti signum sensibile satis est, vt aliquo sensu percipiatur. 21.b 33.d. vide v. Signum.
Sacramenta sunt quædam res operantes, quæ mundant, lauant, sanctificant, iustificant, regenerant 44. a. vide in indice locorum sacræ Scripturæ in illa loca Ioan 3. Ephes. 5. ad Tit. 3. & Act. 22.
Sacramenta licet res corporeæ, & crassæ sunt: possunt tamen agere in animam, non ex natura sua, sed ex virtute Dei. 136. c 140. c. 122. a
Sacramenta ad animam pertinent, ad corpora per accidens 1249 a
Virtus in Sacramentis quomodo sit corporalis, & spiritualis. 136. c. 139 b. c 141. b
Virtus Sacramentalis, aliquando est in elemento, aliquando in verba, aliquando in vtroque. ibid.
Sacramenta sic sunt spiritualia, vt homines spirituales ex animalibus efficiant. 251.c
Patres sæpe dicunt Sacramenta non operari, nisi prius in ea descendat Spiritus sanctus. 139.b
Sacramentorum effectus præcipuè pendet à virtute Spiritus sancti, & semper Spiritus sanctus assistit suis Sacramentis. 92. d. vide de caussa primaria effectus Sacramentalis. 639.c
Sacramenta non solùm pendent à Deo in institutione, sed etiam in ipso vsu, ipse n. est, qui per ministros suos baptizat, consecrat, &c 127. d. vide in indice scripturarum illud Ioan. 1. Hic est qui baptizat. 90. d, col. 2. 115. a 127. c. 283. a. b. c. d
Motio & vsus Dei Sacramentis non solùm est virtus agentis in frumento impressa, sed est tota virtus, & ratio per quam agũt 138. b. c. d
De recto vsu Sacramentorum qui disputent. colum 5. vide etiam de hoc vsu 8. a. 41 c. 108. 134. b. & vbi notauimus Sacramenta non obsignare instar sigilli. 33. a 36. d. 43. a. 47 c
In Sacramentis distinguitur vsus ab effectu. 92. b
Solus, & præcipuus Sacramentorum vsus non est admonere homines bonorum operum, & virtutum. 41. c
Sinceros Sacramentorum vsus ad notas Ecclesiæ pertinet, ex sententia omnium hæreticorum huius temporis. 175. d 176. a b. c
Sacramenta non solum pendent à Deo, vt institutore, & principali agente, sed etiam à Christi passione, & morte. 128. a
Sacramenta fluxerunt à Christi latere perfosso. 128. a vide etiam 41. b. 184. d 185 a. b
Vim habent ex meritis & passione Christi, & eiusdem Christi merita per fidem nobis applicantur. 9. a. 41. a
item ex sacrificio crucis. 1142. c. vide v. Crucis sacrificium.
Sunt Christi instrumenta, quibus ille nobis applicat meritum suæ passionis. 43 b. item sunt instrumenta authentica, quibus applicatur nobis ius ad hæreditatem, immo etiam ipsa hæreditas saltem ex parte.
Sacramenta sunt alligata Deo, non Deus sacramentis. 135. a
Per Sacramenta trahimus homines ad Deum. ibid c
Sacramenta non solùm offerunt, sed etiam præbent testimonium beneuolentiæ. 45. b
Sacramenta ex verbo Dei discuntur, non contrà colum. 37. d
ine Sacramentis religio esse non potest. 24. d. 30. a
Sacramenta duratura donec mundus finiatur. ibid. d. & 34. c
Sacramenti effectus datus Apostolis sine Sacramento, idque ex singulari priuilegio: nam Spiritus sanctus non fuit datus illis ministerio Sacramentorum. 323. d
Difficultates aliquæ circa Sacramenta, licet sint intelligibiles, tamen facilè destruuntur ora hæreticorum. vide 106. b. 137. c d
Sacramentum & martyrium diuerso modo iustificant. 234. d
neque martyrium, & conuersio in Deum sunt Sacramenta, licet baptismata quædam sint. ibid.

Sacramentorum veteris, & nouæ legis differentia.

Conuenit inter omnes Catholicos, & hæreticos, sex vt minimum esse differentias inter Sacramenta legis nouæ, & veteris. I. quòd nunc sint alij ritus externi. II. quòd nunc sint pauciora Sacramenta. III. quòd faciliora. IV. quòd nobiliora. V. quòd illa fuerint figuræ nostrorum. VI. quòd illa sint data ad tempus, nostra quandiu mundus durabit. 141. d. 142. a
Hæretici huius temporis nullum ferè ponunt discrimen in effectu principali, qui est iustificare à peccatis, quanquam inter se non satis conueniunt. 142. a. & seq.
Catholici omnes conueniunt, Sacramenta veteris legis, quę propriè Mosaïca dicuntur, non contulisse gratiam ex opere operato, seu iustificasse eo modo quo iustificant Sacramenta nouæ legis. 143. b. & probatur hæc veritas 144. d. & sequent. & obiectiones aduersariorum soluuntur. 153. b
An verò saltem iustificarent ex opere operantis, communiter affirmant Theologi. 145. d 147. b
De circumcisione autem, quæ non est propriè Sacramentum Mosaïcum, sed legis naturæ, est peculiaris quæstio, & probabilior videtur illa opinio, quæ asserit vi sua non iustificasse ex opere operato. 144. a. & sequent vide v. Circumcisio.
Sacramenta legis veteris non fuerunt sacrificium Abel 152. b
Arca Noë 29. c. Neque Iris, seu arcus cœlestis 48. b
141. c. d. Maris rubri transitus. 29. c. 152. c. 157. 158. 159. Manna 29. c. 152. b. 157. c. Petra ex qua fluxit aqua in deserto. 374. b. Cæremonia Zelotypiæ. 53. b. Serpens æneus 29. c. Signum roris in vellere Gedeonis. 49. a 142. c 152 b
Denique Sacramentum non fuit (vt volunt hæretici) signum in reuelatione solis datum ab Isaia Regi Achaz. 49. a. 142. c 152. b
Sed Sacramenta vetera erant, Circumcisio, quæ fuit legis naturæ. 30 a 53. a. 64 b
Vnctio sacerdotalis, seu Ordinationis ritus. ibid.
Ritus Agni Paschalis. 29 d. 53. b. 70. b
Et sacrificia pro peccato. 53. a 152. c
Similiter neque nunc sunt Sacramenta benedictio Monachorum, Aqua benedicta, Rota benedicta, Ensis benedictus, Agnus Dei, Benedictio Herbarum, Campanarum, Imaginum, Inunctio Regalis, Consecratio templi, Cæmeterij & Altaris. 12. c 32 a
Sacramenta vetera erant simpliciter, & absolutè Sacramenta 26. d quòd nostra sint Sacramenta. vide 176. b. & seq. & in illis Sacramentis.
Sacramenta veteris legis non ideo Sacramenta sunt, quia significant gratiam iustificantem, sed quia significant, & efficiunt sanctitatem legalem: verè autem significabant & efficiebant quandam consecrationem. colum. 29. b. 30. a
Sacramenta legis veteris non efficiebant gratiam iustificantem, sed legalem munditiam, & introducebant in populum Dei 70. c vide de sacrificiis legis veteris, quæ non valuerũt ad expiationem peccati quoad culpam, & pœnam gehennæ, (nisi quatenus erant signa protestantia fidem in Christum) sed valuerunt quoad pœnam temporalem, & quoad immunditiam legalem 156. b. vide v. Sacrificium.
Sacramenta legis veteris non contulisse gratiam ex opere operato, paulo ante est notatum 143. b. sed hoc esse proprium Sacramentorum nouæ legis, supra etiam notauimus 115. a 115 a & seq.
Sacramenta vetera dicuntur egena, & infirma elementa; nihil valere, & nihil esse 146. c. vsque in fin. cap. & 151 a. b c
Item dicuntur carnalia, & vmbras, ac figuras habuisse. 146 b 148. b. c. d. 149. a. b. c. d
At Sacramenta legis nouæ dicuntur saluare, regenerare, mundare, iustificare, conferre gratiam, & afferre libertatem. 38. d. 41. a 42. d. 59. c. 117. d 121. a 130. a. 131. b. 147. c. 151 d. 153. a b. c. d
Sacramentum est genus vniuocum ad Sacramentum legis veteris, & nouæ. 29. d. vide suprà de definitione Sacramenti
Sacramenta nostra & vetera sunt paria quoad significationem, seu rem significatam, quia nimirum eundem Christum omnia significant. 141. d. 414. a. vide quæ mentiatur Pseudomartyr. 426. c. d
Sacramenta vetera non habuerunt annexam promissionem absolutam gratiæ, ideò non iustificabant. 151. d. de noc 115 vide v. Promissio.
Sacramenta sine promissione, & fide nihil prodesse, non tantùm conuenit veteribus, sed etiam nouis Sacramentis. 147. a
Promissio in Sacramentis, quæ sunt instituta ad iustificandum, non potest impleri, nisi fide recipiatur: at promissio annexa

Sacramentis veteribus implebatur, etiamsi homines non crederent. 152. d
Sacramenta legis veteris à Deo immediatè instituta sunt, & à Moyse solum promulgata 78. c. d. 142. b. De auctore nostrorum vide suprà vbi de caussa efficiente.
Sacramenta vetera non erant instituta ad perficiendum hominem in vita spirituali, nec ad remedium peccati (excepta Circumcisione) sed solùm ad significanda mysteria Christiana, & alios quosdam fines. 185. a
Sacramenta vetera probabile est, non habuisse res, & verba, sed solas res. 51. d. 93. d. 160. d vide supra de materia & forma Sacramentorum. Et nostra excellunt antiquis ratione verborum. 357. a
Sacramenta vetera habuerunt determinatas res à Deo. 70 c
Sacramenta vetera, non omnes poterant administrare. 84. d
De ministro Sacramentorum nostrorum paulò antè.
Nullum Sacramentum legis veteris imprimebat characterem in anima. 165. b. vide de charactere. 161. d
Nostra Sacramenta excellunt antiquis vtilitate, & virtute non sola significatione. 151. b
Sacramentis nostris vt signa sunt, extrinsecæ sunt illæ prærogatiuæ, quòd sint durabiliora antiquis, quòd significent rem præteritam, & quod ad plures pertineant: comparatio autem facienda est in ipsa significatione, si propria, & intrinseca dignitas signorum quæritur. col. 357. b
Pro comparatione nostrorum Sacramentorum cum veteribus scripturæ & Patres comparant rem cum re colum. 357. c
Non est abutendum Sacramentis: si enim Iudæi puniti sunt quod contempserint figuras Sacramentorum veterum, quanto iustius puniendi sunt Christiani, qui contemnunt Sacramenta ipsa? 110 a
Sacramentum medium inter legem veterem, & nouam dari non potest. 277. b
Sacramenta legis veteris non sustulit Christus, sed mutauit in meliora 777. a

Sacramentorum alter effectus, qui est character.

An aliqua Sacramenta imprimant in anima indelebilem characterem. vide suprà v. Character.
Quid sentiant hæretici de charactere 161 d sententia & doctrina Catholicorum de charactere. 163. a. Characterem esse demonstratur. 165. d & seq
Vera caussa, quare quædam Sacramenta repetantur, & quædam non repetantur, est character: imprimentia enim characterem non repetuntur. 164. d. 170. a. refutantur aliæ caussæ. 170. & 171.

Sacramentorum numerus & ordo.

Quid sentiant aduersarii de numero Sacramentorum. vide 2 a. 1301 c d sed præcipuè colum. 173 d 174. 175. 176. 314. a
Sententia Catholicorum vna est, ac semper fuit, septem esse propriè dicta Sacramenta, quę veritas probatur. 176. c. vsque ad 183 & seq.
Sacramenta nouæ legis non sunt plura quàm septem. 180. b
Argumenta aduersariorum diluuntur. 184. c
Nomen septenarii numeri Sacramentorum, non est in Scripturis, & Patribus: sed tantùm res ipsæ variis in locis ab ipsis traduntur. 176. c
Græci idem omnino senserunt cum Latinis de numero septenario sacramentorum. 182. c

Sacramentorum nouæ legis inter se comparatio, & ordo.

Sacramentorum similitudo inter se, vnde petenda. 922 d
nullum Sacramentum est, quod non habeat aliquid proprii, in quo ab omnibus aliis distinguatur. 1305. c
Sacramenta nouæ legis sunt eiusdem generis, sed non eiusdem speciei 597 c
Sacramentorum diuersitas vnde cognoscatur. 933. 934.
Concilium Tridentinum dicit anathema iis, qui septem Sacramenta nouæ legis paria faciunt, ita vt non sit vnum alio dignius. 189. b. & Concilium præcipuè intendit damnare errorem lutheranorum de paritate Baptismi, & Eucharistię. ibid. c
Septem Sacramenta, licet sint eiusdem generis, & proinde omnia verè & propriè sacramenta: tamen differunt specie, & secundum varias rationes nullum est quod alicui non præstet 190. a
Baptismus excellit omnibus, quoad effectum remittendi peccata. ibid.
Confirmatio excellit omnibus, & ipsi etiam Baptismo, quoad effectum gratiæ ad bene operandum. ibid
Eucharistia excellit omnibus quoad ipsam substantiam Sacramenti 190. b
Pœnitentia excellit ceteris necessitate solo Baptismo excepto. ibid. c
Extrema vnctio aliquo modo excellit pœnitentiæ, quoad effectum gratiæ, sicut Confirmatio Baptismo. ibid.
Ordo excellit omnibus, excepta Confirmatione, ratione Ministri. ibid.
Matrimonium excellit significatione. 190. d
Simpliciter tamen Eucharistia omnibus excellit. ib.
Eucharistia consistit in re permanente, cætera omnia in actione. 597. a. 666. b. 640 c. 66, 2. 778.
Ordo quem seruat Concilium in Sacramentis numerandis, non est ordo dignitatis. 190.

Sacramentum cæremoniæ.

Vide suprà v. Cæremonia.

De nomine, definitione, & partitione cæremoniarum. 191.
De statu caussę, & hæreticorum erroribus & mendaciis. 193.
De explicatione & probatione veritatis. 195.
De obiectionibus aduersariorum. 203. b

Sacrificia.

Vide suprà in v. Aaron, Abel, & Melchisedech, vbi de eorum sacrificiis item v. Crucis sacrificium, Eucharistiæ & Missæ sacrificium, & etiam v. Oblatio.
Sacrificium propriè dictum, non est quælibet cæremonia, ve quodlibet opus virtutis ad honorem Dei factum. 710. c. & seq. neque est quæuis oblatio Deo facta. 713. d 714. a nec quælibet sacra actio, sed ea solùm, qua Deo res aliqua offertur, cum certo quodam solenni ritu, & reali illius rei consumptione. 766 c. d. 767. a. b
Nec in verbis, sed in oblatione rei consistit. 830. a
Sacrificium in genere, est oblatio externa facta soli Deo, qua ad agnitionem humanæ infirmitatis, & promissionem diuinæ maiestatis, à legitimo ministro res aliqua sensibilis & permanens ritu mystico consecratur, & transmutatur. 715. c. & seq.
Sacrificium pro actione acceptum, species est oblationis, & sacrificium est id quod propriè & per se ad actionem sacerdotis pertinet. 715. d. sacrificare, & offerre, vel facere aliquid pro eodem accipitur. 715. d. 719. b. 755. b c
Sacrificium dici potest ipsa victima quæ sacrificatur. 715 d
Sacrificium in scriptura aliquando intelligitur per adorationem. 753. a. b. c d
Sacrificium absolutè positum, significat verum & proprium sacrificium. 747. a
Sacrificium est actus proprius & elicitus religionis. 192. d. 711. c 716. b. 717. d
Sacrificium proprium religionis, debet ipsam perpetuò comitari. 775. c. d. & quod sit sacrificium Christianæ religionis. 540. b 776. b
Sacrificium est signum & protestatio summi interni cultus. 716. b. 777. d. & iisdem de caussis debemus nos habere verum sacrificium, quibus & Hebræi habuerunt. ibid. a
sacrificia non omnino sustulit Christus, sed mutauit. ibid.
Sacrificium & sacerdotium, sacrificium & altare relatiua sunt. 774 d. 775. a. & sacrificium ordinatur ad sacerdotium. 724. b
Sacrificium omne oblatio quædam est, sed non contra. 713. d & ad sacrificium necessaria est oblatio aliqua. 790. d. 793 c
Sacrificium præter oblationem requirit mutationem, & consumptionem rei, quę offertur. 713. c. 717. a. b. c. 791. d vbi de differentia sacrificij, & oblationis.
Sacrificium externum est signum, quo protestamur cultum internum soli Deo debitum. 716. b. 717. b. 775. b. vide v. Cultus latriæ.
Sacrificium offerre non est cuiuscumque, sed publici, ac certi hominis, qui communi nomine id peragat. 712. c
Sacrificium Deo deferendum esse, est quoddam primum principium à Deo nobis ingenitum, vnde ex lumine & instinctu naturæ non corruptæ, sed bonæ procedit. 774. d. 775. a
Sacrificandum esse multi optimi & sanctissimi viri censuerunt, vt Noe, Abraham, Iob, & Melchisedech. 775. b 796. b c
Sacrificium rei viuentis, & quę in forma rei viuentis offertur, requirit occisionem, at cùm forma sacrificij est rei inanimæ non potest requiri occisio, sed solum consumptio rei illi conueniens requiritur. 786. c
Sacrificium ratione materiæ diuiditur in victimas seu hostias, immolationes, & libamenta. 719. a
Sacrificium ratione formæ, & finis diuiditur in holocausta, hostias pro peccato, hostias pacificas. ibid. b
Sacrificium potest distingui in inuisibile siue internum, & visibile, siue externum, & quæ sint, & quod magis Deo placeat 716. a. b vide etiam 713. a
Sacrificium internum est verum sacrificium ratione dignitatis, & ratione effectus, non ratione formæ, essentiæ sacrificij propriè dicti. 713 b. 716. a b c
In omni sacrificio propriè dicto requiritur res aliqua sensibilis, quæ offeratur, nec in sola actione sacrificium consistere potest. 711 b 717. a
Sacrificium quoddam fuit Agni Paschalis celebratio. 738. b 741 c
Sacrificium verum non est translatum in cœlum, vt vult Caluinus 735. c
Sacrificium apud nos Deo vero offertur. 744. c

Digitized by Google

Sacrificium quod Hebræi מנחה appellant, ex similа, oleo & thure conficiebatur 747.a
Sacrificium orantis,& supplicantis est, & quomodo sit simile orationi. 802 a.vide 551.d
Sacrificium actio quædam est, non res permanens, & rei oblatio. ibid.d
Sacrificium vespertinum apud Dauid vsurpatur pro vero & externo sacrificio. 747.d
Iuge sacrificium, erat verè & propriè sacrificium apud Hebræos, & fuit typus nostri sacrificii Missæ. 745.a.b.c.d
Iuge sacrificium dicitur ablaturus Antichristus. 775.c
Sacrificium verum,& reale, veram, & realem mortem, aut destructionem rei immolatæ desiderat. 792.793.794.
Sacrificium propriè dictum fuit mors Christi. 717. & sequent.
Sacrificii nomen vnde dictum. 713.d
Tribuitur aliquando rei permanenti. 766.c
Sacrificii nomen quare non vsurpabatur ab Apostolis. 773.c
Sacrificii & Sacramenti differentia 778.b
Sacrificii prima mentio, vbi habeatur. 715.c
Sacrificii quadruplex diuisio. 709.d.710.a.718.d
Sacrificii veri quatuor conditiones. 757.d.758.
Sacrificii veri finis est placare Deum generi humano. 718. c
Sacrificia veteris legis in mactatione ouium & boum sita erant. 715.c
Omnia quæ in scriptura dicuntur sacrificia, necessariò destruenda erant, si viuentia, per occasionem, si inanima solida, per combustionem, si liquida, per effusionem. 714.b
Sacrificia legis veteris, figura sacrificii nostri. 718.c.d 740.d
Item sacrificii crucis. 723.b.768.d
Sacrificia vetera cõueniebantin re significata,nempe in Christo, tamen in signis diuersa erant. 722.b
Sacrificia vetera pollui potuerunt, nostrum autem pollui non potest 748.d
Sacrificia in templo Hierosolymitano tantum ab Hebræis poterant offerri Deo. 753 c.754.c
Sacrificia Iudaica erant carnalia, quia in mactatione carnis,& sanguinis effusione consistebant. 754 a
Nostrum autem dicitur spirituale. 751.b.752.b.754.b
Sacrificium Gentilium,& Hebræorum comparantur cum nostro. 760.c.d
Sacrificia offerre mulieribus non licet. 764.d
Sacrificia primis hominibus Deo oblata. 776.c
Sacrificia non sunt primùm in lege Moysis instituta, sed ex lege naturæ ortum habent. 778.a.796.c
Sacrificia diuersi precii pro æstimatione, ac mensura delictorum imperantur. 558.b.585.d
Sacrificia pro peccato, illi dicebantur offerre, qui offerebant materiam, ex qua sacrificium pro peccato faciendum erat. 796.c.d.818.d 860.a.vide etiam 53 a.b.147.b.155.d
Sacrificia priuata in Testamento veteri pro aliquo homine, vel negotio. 819.a
Sacrificia dicebantur passim in lege veteri, oues adhuc viuentes,quando scilicet adducebantur. 859.b
Sacrificia Iudaica, quę pro peccato dicebantur, abrogata dicuntur, quia peracto sacrificio crucis, & precio acquisito, frustra adhiberentur figurę promittentes id, quod iam habemus. 785.c vide 53 a
Sacrificia vetera,& vera sacrificia erant, & signacula promissionis Christi venturi, & morituri. 171.a 780 d
Sacrificia omnia habebant annexam promissionem de Christi morte futura pro expiatione peccatorum. 152.d
Sacrificia vetera non placebant Deo ex se, non ex deuotione, & obedientia offerentium. 156 c
Sacrificia & ablutiones Test. vet. 147.a
Sacrificia propitiatoria fuerunt in lege naturæ,& Moysis.796. b. illa sacrificia propitiatoria non expiabant peccata quoad culpam coram Deo,sed expiabant maculas legales,& Deum propitiabant, quoad penas temporales, & etiam quoad culpas ex offerentium fide, cuius fidei protestationes erant illa sacrificia vide 797.a
Sacrificia, vt etiam Sacramenta vetera significabant gratiam dandam aliis. 29.c
Sacrificia spiritualia & impropriè dicta, qualia sunt orationes, laudes, bona opera, eleemosynæ, patientia in persecutionibus & similia, Scriptura non solet hoc nomine sacrificii absolutè ponere,sed cum adiuncto aliquo,vt sacrificium laudis, iustitiæ, &c. 593. 594. 719.a.b.c.d.746.c.d.748.b 750.c
Ad sacrificium spirituale non requiritur altare visibile. 744.b
Sacrificium laudis recens & nouum, ac spirituale Deo placet, non autem vetus. 603.a.vide etiam 645.c
Sacrificium impropriè dictum dicitur oblatio Gentium, & oblatio fidei. 748.a
Sacrificia spiritualia obnoxia erant polutioni, & re ipsa sæpe poluuntur, cum ab opere nostro pendeant. 748.d
Sacrificiũ spirituale qua ratione vocari possit Eucharistia.751.
Sacrificium iustitiæ est mortificatio vitiorum 86.a.88 c.1106.b
Sacrificiorum finis generalis, est recognitio supremi Domini ipsius Dei,& nostræ subiectionis. 716.d
Sacrificiorum præcedentium Christum, finis erat repręsentare sacrificium crucis, vt futurum. 758.a
Sacrificiorum veteris legis consecratio certo ritu, & cæremonia mysterium continente, fiebat. 717.a
Sacrificare significat sacrum facere. ibid.
Sacrificiorum nonnullæ cęremoniæ. 717.a.743 d
Sacrificiorum participatio erat figura manducationis Eucharistiæ sub vna specie. 673.c
Sacrificiis veteribus succedit corpus, & sanguis Domini. 476 b
Sacrificiis an anteponatur obedientia. 207.b
In sacrificiis veteribus offerebatur ouis viua & ouis mortua. 790 a.793.b
In sacrificiis veteribus plerumque sola mente orabant, & sacerdos solus intra velum ingrediebatur, & sacrificabat. 829. b
In sacrificiis veteribus adhibebatur incensum. 843.c
In sacrificiis veteribus supplicabatur ab Hebræis, vt clementer Deus ipsorum sacrificia aspiceret. 866.b
De sacrificii carnibus non poterat edere, quicunque aliqua immunditia pollutus erat. 400.c.651.a
A sacrificiis Gentium intendit auertere B. Paulus Corinthios. 397.d

Sal.

Sal, oleum, & sputum non anteponuntur aquę Baptismi, vt nobis obijcit impudentissimè Lutherus. 194 a
Salis,& aquæ consecratio non prohibetur. 7.c
Salis gustus est cæremonia, quę fit Catechumenis ante Baptismum. 295.b
Salutare etiam res inanimas in signum congratulationis. 335.d
Samaritani Hebręis erant Hæretici. 91.d

Sancti.

Sanctus nemo est nisi post remissionem peccatorum. 998 d
Sancti viri persecutionibus occultati. 409.c
Sancti viri semper maluerunt mori, quàm cogi ad aliquam cæremoniam dimittendam. 200.b
Sancti cum Christo alicubi sunt, non vbicunque. 411.d
Sancti vt sint cum Christo in gloria, non est opus, vt sint etiam in Eucharistia. 412.a
Sancti appellantur etiam ab Hæreticis BB. Bernardus, Franciscus, Dominicus, & Thomas Aquinas. 533.c.d
Sancti agnoscunt nostras preces. 844.c
Sancti inuocandi sunt à nobis. 815.a
Sancti in cœlo orare possunt, & orant. 814.d
Sancti cum pro nobis orant, per Christum orant. 815.c
Sancti quomodo nos iuuant, quando miracula apud eorum sepulchra fiunt. 817.b
Sanctorum filii non nascuntur liberi à peccato originis. 221.a 223.b.c d
Sanctorum quorundam donum in Ecclesia coercendi dæmones. 294.c
Sanctorum communio. 813.c.815.b.861.a
Sanctorum Martyrum & Confessorum cultus, quo tempore cœpit. 856.d
Sanctorum inuocatio,& solennis celebratio. 816.a.b
Sanctorum consortium. 871.c
Sanctorum honor,& inuocatio in sacrificio Missę. 811.c
Sanctis sacrificia non offeruntur, neque eriguntur altaria, neque templa,licet hæc omnia fiant in eorum memoriam, & honorem. 811.d.812.a
Aliter per Christi intercessionem & merita, aliter per Sanctorum merita, & preces, nos à Deo misericordiam expectamus,& petimus. 815.d
Sancti quomodo apud Deum plus vel minus meriti fuerint quam sibi necesse erat. 1103 c
Sanctorum satisfactiones fuerunt superabundantes & quomodo. 1152.b.c

Sanctimonialis.

Sanctimoniales ad nuptias transeuntes, qua pœna puniantur. 1379.a. atque illæ nuptiæ vocantur incœsta fœdera, & illæ sacræ virgines vocantur adulteræ Christi. ibidem.

Sanguis.

Sanguis Christi precium nostrum. 479 d
Sanguis Testamenti veteris figura sanguinis,qui nobis datur in Eucharistia. 354.c.d 355 a.b
Sanguis Christi significatus nomine vini. 432.b.443.c.444.b
Sanguis Christi spiritualiter,& sacramentaliter bibitur. 435.a
Sanguis Christi quomodo hauriendus. 494.a
Sanguis Christi effusus in remissionem peccatorum. 656 a b
Sanguis Christi quomodo sit sub specie panis. 660. a. vide v. Corpus Christi.
Sanguis manauit aliquando ex fractione hostiæ. 662.c
Sanguis in paruo calice consecrari solitus. 980.a
Sanguis Domini non omnibus dandus, pro quibus effusus est. 865 b

Sanguis Christi dat incorruptionem. 690.a
Sanguis, & corpus Domini est hæreditas nobis relicta. 696.c
Sanguis Testamenti noui apud Christianos, est sanguis victimæ immolatæ. 942.d 781.a
Sanguis Christi effundebatur in cœna, id est, offerebatur & libabatur Deo in repræsentationem effusionis futuræ in cruce. 756.c
Sanguis Christi hoc modo fundendus vsque ad mundi consummationem, id est, offerendus, & libandus Deo in sacrificio Missæ, non in propria specie, sed in specie vini. 756.b 786.d
Sanguis Christi in omnibus Sacramentis prodest. 1130.a
Sanguinis veritas in Eucharistia. 469.c 615.a
Sanguinis haustus in Ecclesia olim concedebatur & laicis. 678.a
Sanguinem Christi verè sumunt, qui in vna specie (panis videlicet) communicant. 665.b. 667.a. 669.d. 690.a. 691.b.c.d 694.a.b
Non est necesse, vt singuli de populo bibant sanguinem Domini sub specie vini, sed satis est, si in Ecclesia aliqui sint, qui id faciant. 990.b. 691.b
Sanguini Domini non tribuitur peculiaris effectus, qui non tribuatur etiam corpori. 670.a. 690.b
Sanguinem illum ore percipiunt fideles, quo redempti sunt 476.b. vide 455.b
Sanguine Christi vescimur, cum eum sumimus per modum cibi sub specie panis. 690.b
Sanguine Christi purgantur omnia peccata, quæ fiunt, siue ante, siue post Baptismum; sed aliter per Baptismum aliter per pœnitentiæ Sacramentum applicatur idem Christi sanguis vide 1092.c.d 1110.a 1118.d 1129.d. 1130.a
A virtute sanguinis Christi omnis nostra iustificatio pendet, & idem Christi sanguis, & lauacrum, & pretium, & poculum etiam dicitur. 933.d
In sanguine Domini intingebatur olim species panis pro ægrotis, quæ intinctio postea damnata est. 694.c
In corpore, & sanguine Domini est eadem virtus conferendi gratiam, & vtrunque omnem vim habet ex coniunctione ad diuinitatem. 672.a
Sanguis quomodo dici possit anima. 482.d
Sanguinis aspersio in postibus Hebræorum. 673.a
Pro sanguine brutorum animantium sanguinem Christi habemus. 474.c
Sanguinis & suffocati lex. 197.b
Sarai binomius erat, non fuit soror germana Abrahæ, sed neptis ex fratre. 1415.a
Satanæ & abrenunciatio. 294.b

Satisfactio.

Satisfactio est actio, qua is, qui alterum læsit, tantum facit, quantum satis est ad iniuriam compensandam, siue quantum is, qui læsus est iustè exigit. 1087.a
Satisfactio est iniuriam factam resarcire, respicit personam iniuria affectam, & in actionibus versatur. ibid.
Satisfactio aliquando ad perfectam æqualitatem, aliquando ad æqualitatem imperfectam fit. ibid.b
Satisfactio perfecta non potest esse inter Deum, & homines. 1088.a.b 1089.a.b.c.
Satisfactio non offertur Deo, neque exigitur ab hominibus pro culpa, gratis enim nos à culpa iustificat Deus, & gratis amicitiam suam nobis restituit. 1089.a. & seq.
Ante gratiam gratum facientem adeptam, nullus Deo satisfacere potest. 1089.b
Homo iustificatus, per opera propria pœnalia Deo satisfacere potest, non ex rigore iustitiæ, sed gratia ipsius, eaque multiplici, præcedente & comitante; atque id homini donante, vt habeat, vnde ex propriis, & ad æqualitatem, ac per hoc iustè, & ex condigno, pro pœna temporali satisfacere valeat 899.d 1104.c.d. vide etiam. 1131.a. & sequent.
Satisfactio probatur ex traditione veteris Ecclesiæ. 1108.b
Soluuntur argumenta quædam Lutheri contra sententiam Ecclesiæ de satisfactione. 1119.d
Philippi Melanchthonis ex locis communibus 1122.b. eiusdem ex Apologia Confessionis Augustanæ 1125.b. Caluini 1128.d. 1133.b. 1138.d
Satisfactio ex congruo, non ex condigno, tribui potest humanis actionibus. 1089.b
Satisfactio est pars integralis Sacramenti Pœnitentiæ, & in quo genere partium integralium. 943.c.d 944.a.b.c.d
Satisfactio potest fieri tribus modis: pœnas, & flagella à Deo immissa patienter ferendo. 897.d. 1089.a. 1123.b
Opera laboriosa sponte assumendo. 1089.a
Et mulctam, sacerdotum arbitrio iniunctam, subeundo. 1091.b
Satisfactio ante absolutionem olim imponebatur, non tam ad culpam, quàm ad pœnam temporalem expiandam referri solita. 1098.c
Satisfactio ex rigore iustitiæ requirit, vt satisfiat ex propriis & ad æqualitatem, nulla videlicet præueniente, aut intercedente gratia eius, cui debetur satisfactio. vide 1116.a
Satisfactio non exigitur ante baptismum, sed post. 1110.d 1111.a
Sine satisfactione Sacramentum pœnitentiæ mancum esset & mutilum. 944.c
Satisfactio condigna esse debet, & eam proportionem cum peccatis exigit, vt verè per eā offensio compensetur 1111.c
Satisfactio nostra non requiritur solùm ad exemplum, vel disciplinam politicam, vt aduersarij volunt. vide 113.c
Sed vt iniuria Deo facta compensetur, & diuinæ iustitiæ satisfiat. ibid.d
Satisfactio valet ad pœnam Purgatorij compensandam. 1123.c. 1124.d
Satisfactio à sacerdote iniuncta pœnitenti, sine peccato recusari non potest 1126.a. vide etiam. 953.d
Satisfactio pars Sacramenti pœnitentiæ, à Deo instituta, & necessaria in re, vel in voto. 945.a
Satisfactio non solum non pugnat cum gratuita peccati remissione, sed potius ab ea gignitur. 1119.a
Satisfactio non ad resurgendum à morte peccati, sed ad reatum pœnæ temporalis, qui post eam resurrectionem manet expiandum adhibetur. 1130.a
Satisfactio necessaria est, non in prima remissione peccatorum, quæ fit per Baptismum, sed in secunda, quæ fit per pœnitentiam, in qua post remissam culpam, & pœnam æternam, manet reatus pœnæ temporalis. ibid.
Satisfactio est vnum ex instrumentis diuinitus institutis, ad pœnam temporalem peccatorum expiandam. vide 1131.c
Satisfactio quæ in hac vita sponte & ex charitate suscipitur, tanti à Deo æstimatur, vt breuis huius vitæ labor, facilè compenset longissimos cruciatus Purgatorij. 1132.b
Satisfactio pro peccatis venialibus, Oratione Dominica, & multis alijs actionibus contritionis fieri potest. 1133.a
Satisfactionis definitio. 1141.b
Satisfactionis nomine aliquando intelligitur excusatio, siue defensio. 1140.a. 1149.b
Satisfactionis nomen reijciūt hæretici. 1090.c 1093.c. 1103.c. d. 1116.a. sed habetur pluribus in locis. 109.b
Satisfactiones pro reatu pœnæ temporalis, bonis operibus huius vitæ. 1094.b
Satisfactionis opera in genere, non sunt cæremoniæ, aut res inutiles, sed res vtilissima, quarum in diuinis literis extant exempla, promissiones, & præcepta. 1100.b. & seq.
Satisfactionis opera, orationem videlicet, ieiuniū, & eleemosynam, & quę ad hæc reuocantur, quatenus à Deo non imperantur, sed sponte ad peccata expianda suscipiuntur, gratissima sunt Deo, & exemplis Scripturarum, ac promissionibus confirmantur. 1101.d. 1102.a
Satisfactionis vestigia extant apud Ethnicos. 1122.b
Satisfactionis opera ex alijs indebitis. 1125.c
Satisfactionis opera non in obseruationibus ab hominibus excogitatis, sed in ieiunio, oratione, & eleemosyna collocamus. 1128.a
Satisfactionis opera neque sunt, neque futura sunt illa quæ fiunt in peccato mortali. ibid.b
Operum bonorum, quæ post remissionem peccatorum fiunt, & quæ satisfactoria dici solent, præmium est, plena peccatorum remissio, quoad omnem pœnæ reatum. 1135.b
Satisfactionis opera dicuntur in Scriptura fructus pœnitentiæ, & quomodo. 944.a
Satisfactioni æquiualet vox redemptionis. 1115.b
Satisfactionem in pœnam peccati aliquando fuisse mortem ipsam violentam. 1108.b
Satisfactione obscurare legem, vel Euangelium, quam falsò dicatur ab hæreticis contra quos. 1124.a.b.c
Per satisfactionem acquiri potest remissio pœnæ temporalis post gratuitam culpæ remissionem. 896.c. 1127.a.b.c.d
Nunquam fuit tempus, quo lapsi, in Ecclesia sine satisfactione reciperentur. 1127.d
Non sufficit mores in melius mutare, & à malefactis recedere, nisi etiam de ijs, quæ facta sunt, Deo satisfiat per pœnitentiam, & opera laboriosa. 1128.d
Satisfactiones quædam dici poterant sacrificia illa Leuitica, cùm tantùm legalem, & pœnam temporariam expiarent 1136.b.c.d
Satisfactiones pro reatu pœnæ temporalis, bonis operibus huius vitæ. 1094.b
Opera tamen laboriosa quæ cum Dei auxilio fiunt, siue ex congruo, siue vt dispositiones concurrunt, & prosunt ad culpæ remissionem, & mortis æternæ liberationem. 1125.a
Satisfactio dicitur quatenus continet laborem & pœnam; meritum verò quatenus continet charitatem. 1148.d. & seq.
Satisfactio est compensatio pœnæ, vel solutio debiti, quæ tam pro se, quàm pro alio præstari potest, pertinetque ad commutatiuam. 1151.a

atisfactio & indulgentiæ, quare non prosint iis nisi qui per veram contritionem, & reconciliationem sunt iustificati à Deo. 1210. d
atisfactio nostra quomodo dicatur concurrere cum satisfactione Christi in remissione peccatorum. 1209 d
atisfactio vnius potest applicari alteri pro solutione reatus pœnæ temporalis per charitatem, & communionem sanctorum. 1202. d
atisfactiones tum Christo, tum sanctis superuacaneas aliis applicari posse. 1153. d

Satisfactio Christi.

Christus satisfecit non solùm pro culpis omnibus, sed etiam pro pœnis. 889. a
Christi satisfactio non eodem modo nobis applicatur pro culpa originali, & pro actuali, neque eodem modo pro pœna æterna, & pro temporali. 888 d
Christi satisfactio nobis applicatur ad amicitiam Dei recuperandam, & pœnam sempiternam euadendam. 1099. c
Christi mors precium, & satisfactio fuit pro peccatis nostris, ipse soluit precium, & satisfecit immediatè (vt sic loquar) pro culpa, & reatu mortis æternæ, eorum quibus sanguis eius per Sacramenta applicatur: mediatè etiam pro pœna temporali, quatenus gratiam præbet, per quam ipsi nos Domino satisfaciamus. 1136. a
atisfactio Christi quamuis pro culpis & pœnis omnium in infinitum valeat, quare non repugnet nostræ satisfactioni, immò eam requirat. 1223 c
chismaticorum altare, & sacrificium occultum. vide 827. b

Scholastici.

Scholastici olim qui fuerint appellati. 855. b
Scholasticos de Sacramentis non tantùm literam, sed etiam spiritum tradere. 5. b

Scientia.

cientia infusa, & acquisita in quo differant. 140. c
cientia solet præbere occasionem superbiæ. 1003. b

Scotus.

cotus existimauit Circumcisionem conferre gratiam ex opere operato. 144. a contrarium affertur 144. c idem circumcisioni tribuit impressionem characteris. 165. b & characterem voluit esse relationem quandam realem, quæ sententia vix defendi potest. 163. c
ius opinio circa pronomen, Hoc, in verbis consecrationis, refutatur. 378. a. 387. c. neque est probanda illa opinio ipsius, quæ asserit transubstantiationem non fuisse dogma fidei ante Concilium Lateranense. 574. a

Scriptura.

criptura sacra intelligenda secundum verborum proprietatem, vbi non cogimur euidenti absurdo. 222. c
criptura vocat ordinariè res, vt exterius apparent. 415. c
criptura non est necesse, vt semper apertissimè loquatur, sed satis est, si ita loquatur, vt communem Patrum expositionem sequuti sententiam eius assequamur. 730. c
criptura vti solet nomine fractionis, cùm loquitur de pane. 757. a
criptura tribuit vim saluandi diuersis rebus. 980. c. d
criptura cùm loquitur de peccatis, absolutè de omnibus peccatis intelligenda est. 1042. a
criptura semper dicit vim Sacramentorum consistere in purgandis peccatis, & mundanda anima. 120. d. 121. a
criptura an facta additio. 202. d. 203. a
criptura Gothica editio an recepta. ibid. b
criptura proprius verborum sensus nunquam dimittendus est, nisi cogamur ab aliqua alia scriptura, vel ab aliquo articulo fidei, vel à communi totius Ecclesiæ explicatione 375. b
criptura locus vna, rectè explicatur per alium. 60. a. b. 62. b
criptura, & pictura loco sunt cæremoniæ rudibus. 199. a b. c. d
cripturarum ratione, lingua Latina fuit communis omnibus. 201. a
Scriptura per adorationem aliquando intelligitur sacrificium. 753. a
criptura vtrum probent posse nos satisfacere Deo operibus, & an purgatorium existat, & an dentur opera supererogationis, & an claues sint traditæ soli Petro, & an sacerdos debeat pœnitentias imponere. 1215. a. & seq.
Scriptura sæpe accipitur tempus præsens, aut præteritum pro futuro, sed sæpius præsens pro præsenti. 759 c
Scriptura quoties dicatur, Memento. 861. c
Scriptura frequentissima est illa phrasis, per aliud, pro in aliquo. 1190. d
Scriptura Test. vet. quando describuntur res nouæ, & futuræ per typos & figuras. 747. b
Scriptura explicanda Ecclesia errare non potest. 740. a
rgumenta ducta ab auctoritate negatiua sacræ Scripturæ, non sunt solida. 1297. b
De lectione vulgata Scripturæ. 675. d
Scrutinium Catechumenorum quod sit. 292. a
Securitas de statu gratiæ, quomodo præsupponatur in nobis. 1210 c. d
Sedere à dextris conuenit Christo ratione humanitatis. 445 a & sequent.

Sensus.

Sensus corporales falli non possunt circa proprium obiectū, falli tamen possunt circa id, quod latet sub obiecto sensuum. 409. c
Sensum non falli circa proprium obiectum. Hęc propositio vera est, sed eget multis limitationibus. 581. a. b
Sensus diuisus, & sensus compositus. 516 c
Sepulchrum. Egressio Christi ex sepulchro. 511. 512. 522. b. c. d
Sequentia, seu prosa in Missa, quæ sit. 849. a
Sermo nostet constat voce, & significatione, non autem re significata. 427. a
Serui inutiles qui dicantur in Scripturis sacris. 1218. c. d
Seruorum coniugium inuitis dominis, ratum ac firmum esse. 1369. a

Sigillum.

Sigillum efficax ad imprimendam gratiam an sit Sacramentum. 34. d
Sigillum Dei, an esse cognoscantur Sacramenta. 37. d 38. b. 47. c
Sigillum, seu signaculum iustitiæ fidei dicitur Circumcisio data Abrahæ. 47. d. 131. a. 150. c
Sigillum & signaculum qua ratione vocentur Sacramenta 51. a. b. c. 117. b
Sigillum est signum practicum. 126. d
Sigilli imago est character imprimens, in cera est character impressus. 169. b

Signum.

Signum quid sit. 21. c. 439. a
Signorum genera 22. b, duo genera signorum veterum distinxit Lutherus. 141. c
Signum esse magis conuenit accidentibus, quàm substantiæ, signum enim est id, quod per se, & immediatè, sensibus percipitur. 439. a
Signum & res signata, sunt opposita relatiuè. 442. c
Signum visibile vocatur ab Augustino, quod sensu aliquo externo percipitur, etiamsi is non sit sensus videndi, sed audiendi. 921. c
Signum esse quomodo conueniat Sacramentis. 21. b. 116. vsque ad fin. cap.
Signum sensibile in Sacramentis, satis est, vt aliquo sensu percipiatur. 33. d
Signum & caussa infallibilis gratiæ & Sacramentum. 83. a
Non ex quolibet signo Sacramentum colligitur; sed tantùm ex signo à Deo instituto, & cui sit annexa gratia. 1287. b 1297. c
Signum esse quomodo conueniat Sacramento Eucharistiæ. 665. a
in Signo sensibili Eucharistiæ nihil est falsi. 582. a
Signum, aut signaculum vocatur character. 163. b
Signaculum promissionis in Testamento Christi. 781. a
Signum commemoratiuum, & confirmatiuum. 23. a. 78. b
Signum impressum in fronte mulieris in Apocalypsi. 177. a
Signa sacramentalia, vim habent à Deo operandi, quod significant. 68. b
Signa theorica & practica quæ sint. 126. c. vide 97. d
Signa magicæ nullam habent vim naturalem aliquid efficiendi. 67. d 68 a

Signum crucis.

Signum crucis est ab Apostolis institutum. 195. d
Signum crucis non est Sacramentum. 180. b
Signum crucis est optimum signum distinguens Catholicos ab hæreticis. 200. a
Signum crucis in omni negotio adhibendum. 844. b
Signum crucis est omnium communissima & antiquissima cæremonia in sacrificio Missæ adhibita. ibid. a
Signum crucis tribus modis operatur in dæmonibus terrendis. 195. d
Signum crucis in fronte, significatum per aspersionem sanguinis in postibus Hebræorum. 673 a
Signum crucis quod in fronte inscribitur, quam figuram habeat, & quam virtutem, & vim contra dæmones. 167. a
Signum crucis in fronte, & in pectore, est vna ex cæremoniis, quæ fiunt Catechumenis ante baptismum. 294 a
Signum crucis quod in Sacramento Confirmationis in fronte imprimitur. 308. c. 318. c
Sine signo crucis, nihil consecrari potest. 335. b

Significatio.

Significari interdum idem valet, quod appellari, & dici. 445. b
Significatio melius apprehenditur per oculos, quàm per gustandi sensum. 667. c. 669. d
Significatio non operatur, nisi in mente, excitando affectum aliquem dum apprehenditur. ibid. b
Similia, debent esse similia in re, de qua disputatur, non

Digitized by Google

autem in omnibus. 427.d.1347.a.1348.b
Simon Magus cum obtulit pecunias Petro, non petiit facultatem concedendi indulgentias, sed dandi Spiritum sanctum. 1221.a
Siricium Papam non reprehendere Matrimonium legitimum. 1300.
Soluere & ligare quare latius pateant, quàm remittere, & retinere. 1220.a

Species Sacramentales.

Vide v. Accidens.

Species, quæ sunt certæ & determinatæ, demonstrãtur formaliter in hac propositione (Hoc est, &c.) quamuis in obliquo, non in recto. 386.a.387.c
Species seu accidentia panis, & vini, dicuntur res terrenæ, & quomodo. 426.a.427.b.576.a
Species panis & vini, an dici possint corpus typicum. 436.d. an dici possint gloria Dei. 412.a
Species panis signa sunt corporis Domini ob analogiam inter panem & Christum. 430.b
Species exteriores panis, corpus Domini significant. 442.c.d
Sub specie visibili panis ita latet Deus verus, vt latebat sub specie visibili carnis Christi, dum is in terris conuersaret. 439.d
Species exterior Eucharistiæ, licet panis videatur: tamen verè est ibi corpus Domini. 464.a. & in specie aliena, non in sua verè videtur, & tangitur. 352.a
Species panis & vini dicuntur corpus Domini quodammodo, id est, repræsentatiuè. 481.a
Species quoad exteriorem naturam, & proprietates accidentium non mutantur post consecrationem, cósumitur tamen substantia, id est, desinit esse. 469.b.485.d.490.a.554.b
Species donec integræ manent, non separatur corpus Domini ab Eucharistia. 541.d
In corruptione specierum Eucharistię substituitur à Deo materia, in illo ipso instanti, quo desinunt esse illæ species, & in quo aliud generatur, & hoc sine miraculo. 582.c
Species Sacramenti Eucharistiæ, si in magna quantitate sumerentur, nutrirent, non sine diuino miraculo. 576.d
Species externæ panis & vini in Eucharistia vt apprehenduntur quid vnum cum ipso Christo, quem continent, adorantur adoratione latriæ, per se autem & propriè venerandæ sunt cultu quodam minore. 700.b
Et si tam Species panis & vini, quàm corpus & sanguis Domini ad essentiam Sacramenti Eucharistiæ pertineant; ratio tamen Sacramenti magis conuenit speciebus, vt continent corpus, quàm corpori Christi, vt est sub speciebus. 606.a. & contrà, ratio sacrificii, nec non pignoris, & alimenti diuini magis conuenit corpori Domini, vt est sub speciebus, quam speciebus, vt continent corpus Domini. 606.c
Species vniri verbo hypostaticè, error est. 352.a.b.c
In Specie panis, Christus nihil patitur, & à nullo læditur, recipitur enim, verbi gratia, casus in terram, attritio dentium, rasio, putrefactio, & crematio, non in corpore Christi, sed in speciebus. 541.c.d.542.543.571.c.580.a.b.c
In aliena specie & mysticè ac sacramentaliter seipsum portauit Christus. 478.b
Sub speciebus panis ante consecrationem, erat vis quædam nutriendi corpora; post consecrationem verò est vis quædam nutriendi animos, nimirum substantia carnis Christi. 496.b. vide v. Corpus.
Res denominantur ab exteriori specie. 470.d

Spiritus.

Spiritus cur non possit extendi in loco; & corpus possit non extendi. 528.c
Spiritus nomine aliquando intelligitur resurrectio virtutum. 221.d
Spiritus vnitas seruanda in vinculo pacis. 289.c
Spiritus pati possunt ab igne corporeo per diuinam potentiam. 513.b.523.d
Spiritus hominum & Dæmonum alligantur à Deo in Gehenna certis locis, & corporibus, quasi carceribus. 524.a
Spiritibus an conueniat difficultas essendi simul in pluribus locis, non secus, ac corporibus. 509.b

Spiritus.

Spiritus sanctus assistit in Sacramentis, & ab illius virtute præcipuè pendet effectus Sacramentorum. 92.d
Spiritus sanctus gratiam & charitatem largitur in cordibus nostris. 92.d.121.d
Spiritus sanctus super aquas. 115.a.122.a.123.a
Spiritus sanctus nomine ignis. 116.d.216.b.282.b.320.c
Spiritus sanctus in primitiua Ecclesia dabatur post Baptismum in forma visibili ignis 281.b. nunc autem datur inuisibiliter per manus impositionem. 307.a.324.a
Debuit autem semper dari saltem inuisibiliter. 305.306
Et vt olim datus est Apostolis in forma ignis, sic nobis datur per oleum. 311.a
Spiritus sanctus semper datur per manus impositionem, siue reconciliatoriam, siue confirmatoriam, siue ordinatoriam, sed ad varios effectus. 303.c.d.315.c.d
Spiritus sanctus non fuit datus Apostolis ministerio Sacramentorum ex singulari priuilegio. 323.d
Spiritus sanctus datus per manuum impositionem Apostolorum. 305.a.b.c.d
Spiritus sanctus apparuit in specie columbæ, ob analogiam inter columbam, & Spiritum sanctum. 283.b.310.c.560.d 576.d
Spiritus sanctus non egebat cœli apertione, cùm descendit super Apostolis. 525.b
Spiritus sanctus datus in insufflatione. 560.c.1032.a
Spiritus sanctus in omnibus liturgiis antiquis inuocatur. 460.d
Spiritus sancti promissio generalis toti Ecclesiæ facta per manus impositionem. 306.b
Spiritus sanctus non promittebatur, vt suppleret omnem Christi præsentiam, sed solùm supplere debuit præsentiam Christi inter omnes humano modo conuersantis 412.c. neque præsentia corporalis Christi in terris impediebat aduentum Spiritus sancti, sed impediebat decretum illud Dei, quo statuerat, vt mors, & ascensio Christi præcederent. 539.d
Spiritus sancti gratia intelligitur nomine aquæ. 365.b
Spiritus sancti donum esse, timorem gehennæ, probabile est. 1020.b
Spiritus sancti missio in die Pentecostes. 282.b.c.d
Spiritus sancti nomine intelligi potest quodlibet eius donum. 92.c
Spiritum sanctum Deum esse. 311.d.312.a
Spiritum sanctum solos Episcopos posse dare per vnctionem Chrismatis. 308.d.325.d
Spiritum sanctum dari per manus impositionem, & per vnctionem Chrismatis, idem est. 324.a & seq.
Tribuitur Spiritui sancto operatio miraculorum, & illustratio animorum ad cognoscendam veritatem. 1013.a
Sponsalia non dirimunt sequens Matrimonium. 1377.a
Status hominum tres, incipientium, proficientium, & perfectorum. 797.d
Status gratiæ præsupponitur in suscipiente Indulgentias, & perfectio operis iniuncti. 1183.d.& seq.
S. Stephanus cur præponatur S. Matthiæ in canone Missæ. 871.a
Stupratoris pœna. 1369.1373.d
Subiectum quando est notum audientibus in particulari, non debet efferri per nomen vniuersale. 378.c

Substantia.

Substantia secundum se, neque ordinem habet ad locum, neque ad corpora circumstantia. 349.d
Substantia sub speciebus panis contenta, an assimiletur individuo vago. 387.b
Substantia sensibilis est per accidentia. 439.a
Substantia panis in Eucharistia non annihilatur, sed conuertitur in aliam. 455.b.469.b.492.d 555.b 576.a
Substantia panis in Eucharistia, discedit, aduenientе alia. 469.b. & definit in instanti. 586.b
Substantia & quantitas naturaliter seiungi nequeunt: & nullam inuoluit contradictionem, si vnum sine altero sit. 528.b
Substantia non potest separari à modo suo essentiali, potest tamen separari à modo suo proprio, sed non essentiali, qui est per se existere. ibid.c
Substantia cur non possit inhærere. 585.c. & illi naturaliter conuenit subsistere. 585.b
Substantiæ nomine interdum intelligitur omnis essentia, & natura, vnde etiam natura accidentium hoc modo substantia appellatur. 489.d

Successiua.

In Successiuis quod vltimum detur. 141.a

Suffitus.

Suffitum quare adhibemus ad honorem Eucharistiæ. 408.a

Suffragia.

Suffragia quomodo differant ab Indulgentiis. 1190.a.b
Suffragia dicuntur iuuare defunctos tribus modis, & quibus. 1119.d

Sum, es, est.

Sum, es, est, huius proprietates exponuntur. 379.c.d

Summus Pœnitentiarius.

Summus Pœnitentiarius & Cardinales de consuetudine possunt concedere centum dies indulgentiæ. 1177.c

Superbia.

Superbia initium hæresis. 535.c

Suscipere.

Suscipientes Indulgentias duo requirit, & quæ illa sint. 1183.d. & seq.

ſuſceptores in Baptiſmo. 296 & in Confirmatione. 336.a

Symbolum.

Symbolum Apoſtolicum, eſt vna ſimplex fidei confeſſio compoſita à duodecim Apoſtolis, ſingulis ſententiam ſuam adijcientibus. 854.a
Symbolum Conſtantinopolitanum. ibid.
Symbolum quo tempore cœperit eſſe in vſu canendi in Miſſa. 850.a
Symbolum Apoſtolorum non ſolent apertè reijcere hæretici huius temporis. 320.c
Symbolum in Sacramentis non operatur, niſi per virtutem ſibi impreſſam, vide v. Signum.

Synagoga.

Synagoga Eccleſia erat, antequam Chriſtum negaret. 215.a
Synagoga cæremonias, & dies feſtos inſtituit. 197.a
Synagoga ſignificatur per Agar. 1329.d
Synagoga lumen amiſit Chriſto veniente. 616.c
Synagogæ, & Eccleſiæ comparatio. 776.a

Syndereſis.

Syndereſis, quæ malè facta in corde flagellat. 973.a

T

Templa.

TEmpla non eriguntur Sanctis; ſed in eorum memoriam & honorem fieri poſſunt. 812.b
Templorum conſecratio. 836.a. ad quod genus cæremoniarum pertineat. 192.d. 193.d
Templorum ornatus deuotionem auget. 199.b
In Templo populus otiari non debet, ſed orare. 831.a
In Templis manufactis habitare, an repugnet Deo. 414.a

Tempus.

Temporum extremitas, ſignificata per veſpertinum Tempus. 616.a
In pluribus Temporibus non poteſt eſſe aliquid. 513.d

Tempus feriatum.

Tempus feriatum quid ſit, & quomodo impediat Matrimonium, eiuſque vſus quam ſit antiquus. 1423.a
Tempus feriatum, quomodo temperatum ſit à Concilio Tridentino. ibid.b

Tentatio.

Tentatio Chriſti. 310.c. Tentationes repellendæ, timore futuri iudicii. 1017.b

Terra.

Terra quomodo fiat cœlum per Sacramentum Euchariſtiæ. 467.d

Terror.

Terror ex minis legis conceptus, non eſt contritio. 963.d
Terrores incuſſi à lege plurimum iuuant ad conuerſionem, ſed partes Sacramenti pœnitentiæ non ſunt. 948.a. 951.d. 954.b vide etiam 965.a.b
Terrores pro peccatoribus. 463.a 967.b.c
Terrores in corde duro eſſe poſſunt. 964.b

Tertullianus.

Tertullianus quo tempore floruit. 1047.c
Idem in vltima ætate hæreticus Montaniſta fuit. 362.c. & 429.a
Idem cum contradicit aliis Patribus non magnifacienda eſt eius auctoritas, cùm conſtet eum hominem Eccleſiæ non fuiſſe. 522.a
Idem cur duorum tantùm Sacramentorum meminerit. 187.c
Idem quomodo intelligendus quando dicit nihil referre inter eos, quos Ioannes in Iordane, & quos Petrus in Tybere tinxit. 284.c
Eiuſdem conſilium de Baptiſmo paruulorum differendo vſque ad triennium, non eſt probatum aliis Patribus. 247.d
Eidem falsò imponitur à Kemnitio, quòd dixerit vnctionem Chriſmatis in veteri Teſtamento inſtitutam. 326.b

Teſtamentum.

Teſtamentum debet fieri ab homine libero, ante mortem, coram teſtibus, & per aliquod publicum inſtrumentum, quod extet ad memoriam, quæ omnia videmus adfuiſſe in vltima cœna Chriſti. 500.c.d.& ſeq.
Teſtamentum nouum à Chriſto in vltima cœna conditum, & proinde figura Teſtamenti veteris impleta. 742.b.c.d. vide etiam 372.a. 780.a
Teſtamentum verò nouum variis modis accipitur. 656.a
Teſtamentum Chriſti verbis propriis & apertis compoſitum. 372.b.& Teſtamentum propriè accipitur illis verbis. Hic calix noui Teſtamenti. 394.d
Nihil ſolet magis propriè, ſimpliciter, & exquiſitè explicari, quàm Teſtamentum: idque patet tum inſtitutione Teſtamenti veteris, tum in Teſtamentis hominum in ſcriptura. 372.a.b
Teſtamentum hominis ita eſſe ratum, vt nemo audeat aliquid addere, vel demere. ibid.c
Teſtamentum Chriſti, ſimul Teſtamentum & pactum fuit. 372.c
Teſtamentum Chriſti æternum. 641.c
Teſtamentum condidit Chriſtus proximus morti, atque eo legauit filiis ſuis, corpus & ſanguinem ſuum. 696.c. 780.c
Teſtamentum, Sacramentum & Sacrificium eſt Euchariſtia, & ſub qua ratione formali. 781.a.b.c
Teſtamenti Chriſti repetitio in Miſſa 780.a 797.b
Teſtamenti confirmatio fuit mors Chriſti. 395.b
Teſtamenti nomine appellari ſolent, ipſa voluntas teſtatoris, hæreditas, ſeu bona à teſtatore legata, authenticum inſtrumentum, quo continetur voluntas teſtatoris. 394.a. 656.a.b
Teſtamentum nouum & vetus cur ſic dictum. 152.c
Teſtamentum vetus & nouum cur ſic vocentur ſacra Biblia. 394.d
Teſtamentum vetus non deſtruxit Chriſtus, ſed impleuit 452.c. & qua ratione Teſtamentum vetus ſit mutatum in nouum. 474.a & ſeq.
Teſtamenti veteris Sacramenta. 29.d. vide v. Sacramentum.
Teſtamenti veteris cæremonia vide v. Cæremoniæ.
In dedicatione Teſtamenti veteris continebatur promulgatio legis coram populo, immolatio victimæ, & aſperſio ſanguinis. 743.a
Teſtator viuere debet vſque ad completum, & obſignatum Teſtamentum: ſui iuris eſſe debet, ſemper aliquid mandat hæredibus; aliquid promittit, ſeu relinquit, idque nominatim exprimere ſolet, teſtes adhibet; diſertis verbis explicat ſe facere Teſtamentum; denique inſtrumentum publicum conficit. 742.b.c

Theologus.

Theologum eſſe apud veteres, nihil erat aliud, niſi ſcire, quæ numina, quibus cæremoniis colerentur. 199.d
Theologis noſtris maior fides eſt adhibenda in iis, quæ pertinent ad ius diuinum, quàm Canoniſtis. 1306.c

Theſaurus.

Theſaurus ſpiritualis quis ſit. 1151.b
Theſaurus meritorum Chriſti & ſanctorum quamuis ſint vera cauſſa concedendi Indulgentias, requiritur tamen etiam alia quæ moueat potius vno quam alio tempore. 1183.c

S. Thomas.

S. Thomas Aquinas, vocatur ſanctus ab ipſo etiam Luthero. 533.c
S. Thomas quo anno natus. 562.c
Idem non fuit auctor illius ſententiæ, quòd in Sacramento altaris non ſit ſubſtantia panis & vini, ſed accidentia ſolùm; nam multò antè quam ipſe naſceretur hæc veritas definita eſt. 5.a.b
Idem l.b. 4. contra Gen. cap 77. cùm ait eſſe quendam errorem, quòd omnes boni, & nulli mali poſſint eſſe idonei Sacramentorum miniſtri, reſpexit ad errorem Valdenſium de quo. 90.b
Idem 3. part. quæſt. 64. art. 8. ad 2. cùm dicit non requiri mentalem intentionem ad perfectionem Sacramenti, ſed ſufficere externam prolationem verborum; non loquitur de perfectione Sacramenti ſimpliciter, ſed de perfectione coram hominibus, quæ ſufficit ad hanc certitudinem, & mentem pacandam, vt non requirat aliud. 102.d
Idem 3. part. quæſt. 64. art. 8. non ponit niſi habitualem, & actualem intentionem in miniſtro, qui conficit Sacramenta alii etiam trimembrem diuiſionem faciunt, & addunt virtualem. 95.c
Eius opinio de modo quo corpus Chriſti eſt in cœlo, & in altari, quomodo probanda. 511.a. 514.a
Eidem falsò imponit Kemnitius, quòd exiſtimauerit alia verba eſſe neceſſaria ad conſecrationem, præter illa, Hoc eſt corpus meum. 642.b

Thomas Caietanus.

Thomas Caietanus falsò docet ſignificationem Sacramenti eſſe vnam tantùm ſimplicem. 54.b
Idem ait in cap. 6. Ioan. non agi de Sacramentali manducatione & potu corporis & ſanguinis Domini, contra communem opinionem. 360.b
Idem obſcurè loquitur de polygamia multarum vxorum ſimul 1325.c 1326.a
Idem aſſeruit Matrimonia ſolui poſſe quoad vinculum in cauſſa adulterii; timidè tamen dixit, & breuiter attingens. 1342.a
Quædam eius ſubtilitas ſuperuacanea. 555.a

Thus.

Thus adoletur in Miſſa ad Altare, ad Euangelium, ad Sacerdotem, ad Clerum & populum, eiuſque primus vſus. 843.b
Thymiama. ibid.
Tilmannus Heshuſius oppugnat Indulgentias, ſed nec quicquam. 1208.c

Digitized by Google

Timor.

Timor quadruplex, naturalis, mundanus, timor pœnæ peccatoribus inflictæ cum timore offensionis diuinæ coniunctus, & timor propriè seruilis, quo solus pœnæ fugiendæ causſa à peccatis abstinemus. 1016 c.d 1017.a.b.c.d

Timor hic seruilis bonus est, atque vtilis, & à Deo excitatur. ibid. atque hunc timorem esse vnum ex septem donis Spiritus sancti probabile est. 1020.b

Timor cùm ex se retrahit hominem à peccato, est bonus & sanctus, licet interdum corrupta hominis voluntas eo magis concupiscat quo magis ab opere coërcetur. 1021.c

Timor dicitur seruilis à forma seruilitatis extrinseca, intrinseca autem subiecto suo. 1023.c

Timoris seruilis duplex gradus, vnus quando impedit opus peccati externum, sed non voluntatem; alter quando etiam voluntatem coërcet. 1021.c

Timor mundanus non potest bonus & sanctus nominari, quia est timor creaturarum. 1023.c

Timor seruilis licet cum peccato coniunctus sit, non est tamen peccati causſa: Timor mundanus & est coniunctus cum peccato, & est causſa peccati. 1024.a

Timor seruilis non potest esse nimius intensiuè, sed appreciatiuè; Mundanus autem, quia est timor mali creati finiti, ac temporalis, facilè potest esse nimius, non solùm appreciatiuè, sed etiam intensiuè. ibid.b

Timori quomodo tribuatur iustificatio. 980.d

Timorem facere, vt magnificiamus cum, quem timemus. 1062.c

Tractus in Missa quis sit. 849.a

Traditio.

Traditio & vsus Ecclesiæ Catholicæ recipi debent. 58.d. 218. b.c.d

Traditio non minoris auctoritatis est apud nos, quàm scriptura. 244.a.245.c

Traditio Apostolica cœpit post Christi Ascensionem. 834.a

Regula cognoscendi quando aliquid manat ex traditione Apostolica. 809.a

Argumentum ductum à traditione quantum valeat. 90.b

Traditio Apostolorum de Sacramento Confirmationis. 301.c. 313.c 326.d

Traditio de mistione aquæ cum vino in sacro calice. 722.d

Transfiguratio.

Transfiguratio Christi. 459.a

Transmutatio.

Transmutatio naturalis 555.c. vide v. Conuersio.

Transubstantiatio.

Septem errantium opiniones circa Transubstantiationem. 543. 544. refelluntur. 546. & primo Berengarianorum. 546.a. Durandi. ibidem. d. Aliorum sine nomine. 528. c. Ruperti. 349. b. Ioannis Parisiensis. 551. a. & Vbiquistarum. ibid.d

Explicatur sententia Ecclesiæ Catholicæ, quæ ait rationem proximam & propriam cur sit in Eucharistia corpus Domini, esse totalem conuersionem substantiæ panis & vini, in corpus & sanguinem Domini. 554.b

Probatur ex verbo Dei Transubstantiatio. 557.d. testimoniis Patrum. 562. b. definitione Ecclesiæ. 567.b. & ex conuenientia rationis. 570.c

Refelluntur Kemnitii obiectiones. 572. b. & Petri Martyris. 577.a

Transubstantiatio est vna actio. 557. d. terminatur ad substantiam, & tamen non est generatio, sed conuersio supernaturalis 587.a. & fit in vltimo instanti terminatiuo prolationis verborum. 388.b

Transubstantiationis nomen licuit ponere Concilio Lateranensi, & ante hoc Concilium extabant nomina æquiualentia, vt conuersionis, transmutationis, & transelementationis. 572.573

Transubstantiationis dogma ad fidem Catholicam pertinet. 574.a

Transaccidentatio.

Transaccidentatio Lutheri. 558.b 571.b

Tribulatio.

Tribulatio nomine ignis significatur. 116.d.216.c.282.c

Tristitia.

Tristitiæ nomine intelligitur aliquando non dolor de peccatis, sed mœror quidam ex obmurgatione, vel aliqua alia re natus. 947.c.974.c

Trinitas.

Trinitatis inuocatio dicitur verbum vitæ. 60.a.62.b. quomodo habeat vim operandi miracula. 66.c

Trinitatis inuocatio in Baptismo. 124.a.b.c.d.280.a

Trinitatis mysterium confertur cum mysterio Eucharistiæ. 510.a

Toti Trinitati sacrificium Missæ offertur. 847.c

Triticum.

Triticum appellauit Dominus verba sua. 965.b

Tritici grano comparantur corpora nostra. 428.a

Tropus.

Tropi locum habent in Prophetiis, in laudationibus, & in cohortationibus. 373.a. non autem in præceptis vel dogmatibus. ibid.b.c.d. neque in Sacramentis. 374.a.b c.d

Tropi non ponuntur in verbis, nisi ratione peculiaris alicuius rei, vel naturæ, quæ in vno verbo implicatur, & non in altero. 330.a

Tunsio pectoris, pœnitentiam indicat. 842.b

V

Valentianus Imperator, Polygamiam multarum vxorum simul malè introduxit. 1323.d

Vas.

Vas accipi potest pro instrumento. 9 c.12.b

Vasa sacra prohibentur laïcis, & tangere, & seruare. 647.a. 677.b

Vasa sacra vendere, in summa pauperum Ecclesiæ necessitate, licet. 837.b

De Vasis sacris tum aureis, tum argenteis. 836.c

Vbi.

Vbi, siue situs corporum diuiduntur. 511.c

Vbiquistæ.

Vbiquistæ docent, Christi corpus, per vnionem hypostaticam ad verbum, semper reipsa, & de facto esse vbique, nec posse redigi ad vnum locum, hic error refellitur. 512.d.526.b 550. a.& præsertim. 551.d.& seq.

Vbiquitas quare inuenta à Lutheranis. 552.b.553.b

Vellus.

Vellus Gedeonis non fuit Sacramentum. 49 a.142.c.152.a.b

Venenum.

Venenum in Eucharistia, an aliquando sit propinatum. 582.d. 583.a.b.c

Verbum.

Verba non solum sunt signa externa & sensibilia, sed etiam in genere signorum præstantissima sunt. 922.d. vide etiam 921.c

Verba speculatiua & practica in quibus differant. 97.d.126.c

Verba non habent vltimum esse, sed primum non esse. 388.b. 586.a.b.c.d

Verba per se, & naturaliter non sunt operatiua. 97.c 98.a

Verborum repetitio magnam emphasim habet. 858.d.865.d

Verbum vitæ dicitur Trinitatis inuocatio. 60 a. 62 b

Verbum Dei interpretandum ex consuetudine vniuersæ Ecclesiæ perpetua. 90.c.col.2. vide 411.a

Verbum Dei efficaciter prædicatur. 93.a

Verbum Dei non prædicatur nisi intelligentibus, nec prodest nisi intelligatur. 136.b

Verbum Dei populis administrare ad sacerdotem pertinet. 86.b.citem ad alios. 238. b

Verbum Dei non contemnendum. 432 d

Verbum Dei præcedit fidem. 116.a.128.d.136.a

Verbi diuini veritas. 485.a

Per Verbum Dei, siue intelligantur libri facti, siue præcepta moralia, aut iudicialia, aut cæremonialia, semper inuenietur factam additionem. 207 d.208.a

Verba sua Dominus appellat triticũ, ignem, & malleum. 965.b

Verba Domini cum verbis falsorum Prophetarum comparantur. ibid.

Verba quædam visibilia, sunt quædam cæremoniæ. 192.c

Verbum Sacramentale.

Tria genera verborum sunt in Sacramentis, institutionis, promissionis & consecrationis. 357.b

Verba Sacramentorum ex diuina institutione pendent, & à Christo instituta sunt. 53.a.58.b 67.d. 70.c

Verba Sacramentorum determinata. 69.70

Verba Sacramentalia non à quocumque prolata haberent vim conficiendi Sacramentum. 83 a.98.b 99.d

Verba Sacramentorum sunt verba practica, cum sint instrumenta iustificationis & efficiant quod significant: quare requirunt potestatem & voluntatem, ac proinde intentionem. 98 a.99.d.385.d.389.a.b.c

Verba quacumque intentione prolata, licet possint excitare fidem: non tamen quacumque intentione prolata habere possunt effectum Sacramentalem. 99 c.124.c

Verbi prædicationem eodem modo concurrere ad iustificationem, quo Sacramenta, est Lutheranorum hæresis. 112.b.& Caluinistarum. 114.b. qui confutantur. 115.a. 116.a. 125 a.b c.d

Verba visibilia cur dicta sint à Augustino Sacramenta. 133.b

Verba Sacramentorum expedit, vt conceptis verbis, & eodem modo ab omnibus proferantur. 203.a

Verbum & Sacramentum non eodem modo iustificant. 136.b

Verbum & Sacramentum dici possunt manus Dei, per quam ad nos venit gratia Dei, & iustitia; sed non eodem modo. ib.

Virtus Sacramentalis aliquando est in elemento, aliquando in verbo, aliquando in vtroque. 139.c

Sine Verbo Sacramenta nullam vim habent. 38.c.49.a. eiusque verbi efficacia. 37.b
Verba institutionis Eucharistiæ, à col. 376. vsque ad 397. & 591.a
Verbum quod diuina ordinatione annectitur Sacramentis nunquam est promissorium, sed assertorium, vel deprecatorium 36.a. vide 592.b.c.d
Verbum Dei potius appellandum esset sigillum Sacramenti, quam Sacramentum sigillum verbi. 38.b
Verbum promissionis requiritur in institutione Sacramenti, non autem in ipso vsu. 134.b
Verba Sacramentalia nullam vim naturalem habent, sed ex pacto, & promissione Christi. 98.a
Verbum consecratorium & practicum dicitur verbum vitæ. 131.c. Verbum benedictionis. 62.a. quare lingua vulgari proferatur à Lutheranis. 58.c. 62.a. hoc Verbum non est concionale, vt notauimus in v. Sacramentum. 56.b
Verba respectu rei consecratæ non sunt pars essentialis, sed principium productiuum. 55.d
Verba quæ significant præsentiam corporis Domini in Eucharistia. 350.d
Verba consecratoria, non habent perfectam significationem nisi in vltimo instanti, quo profertur vltima vox: & verba licet non habeant vltimum instans positiuum, habent tamen vltimum mutatum esse. 388.b. 586.a
Verba Dei in principio creationis operabãtur solum efficienter, non autem sacramentaliter, verba autem Christi operantur vtroque modo. 388.c
Verba Sacramenti Eucharistiæ dicta sunt ad instituendum & conficiendum Sacramentum. 389.b
Verba Christi sunt operatoria, & eiusmodi vt naturas verè mutare possint. 453. b. dicuntur Verbum fidei, quia sola fide intelliguntur. 1255.d. quomodo dici possint panis. 433.b
Verba consecrationis Eucharistiæ explicantur. vide v. Consecratio, & vbi de pronomine, hoc, quæ verba simpliciter necessaria ad consecrationem. 640.641
Verba illa recitantur seorsim & certo ritu. 633.a. dicuntur recitatiue & significatiue, & quid hoc sit. 631 b 639.a.b.c.d. submissa voce pronunciantur. 828.829. & seq. vide 922.a. Græci tamen alta voce pronunciant. 632.c 641.b. de illorum verbis. vide 631 b. & v. Græci.
Ex diuina institutione sunt vera instrumenta consecrationis. 630. b. ex Domini præcepto à nobis dici debent. 631.b
Dicuntur ad panem benedicendum, & mutandum, non ad populum instituendum. 632.d. 633.a. 640.a
Non possunt defendi vt vera, nisi per illa fiat transmutatio panis & vini in corpus & sanguinem Domini. 631.d
Et solis illis verbis à Domino institutis fit consecratio. 631.a. & seq. 632.a.b.c.d. 830.a
Verba Sacramentalia, magiam, & incarnationem vocare, & blasphemare audent sceleratissimi Caluinistæ. 97.c.d. 630.b
Illa propositio S. Augustini. Accedat Verbum ad elementum & fiat Sacramentum explicatur. 64.c. & seq. vide 114 d. 132. a. 140.d. 591.c. 506.c. 606.a. 923.b
Verba Sacramenti Pœnitentiæ, seu Absolutio, non referuntur potissimum ad instituendam & excitandam mentem. 622.a

Vespera.

Vespertinum tempus significat tẽporum extremitatem 616.a
Vespera lunæ 14. primi mensis incipiebat dies festus Paschæ Hebræorum. 616.a.b
A Vespera ad Vesperam celebrabant idem suos dies festos. 612 a 616.a

Vestis.

Vestis candida datur baptizatis. 298.d. 309.c
Vestes, & alia donantur amantibus, Christus autem donauit carnem suam nobis. 466.b
Vestes sacræ ad quod genus cæremoniarum reuocentur. 192.d
De Vestibus sacris, earumque vsu antiquissimo. 835.a

Veteres.

Veteres fuisse parcissimos in concedendis Indulgentiis. 1182.c

Via.

Viam suam debet relinquere impius. 980.d

Viator.

Viatores qui sint subiecti summo Pontifici, visibiles solũ, an etiam inuisibiles, vt scilicet existẽtes in purgatorio. 1188.c.d

Vicarius Christi.

Vicarius Christi summus Pontifex in quo differat à Christo in remittendis culpis & pœnis æternis. 1221.c. & in quo differat ab ipso in Indulgentiis dandis. ibid.d

Victima.

Victima fuit Christus in cœna, & nũc est in altari. 757.b. & seq.
Victima non fit nisi per immolationem. 758.b
Victima fuit Christus per immolationem crucis. ibid.
Victima non est corpus Christi in sacrificio Missæ absolutæ, sed vt est in specie panis. 793.c
Victimam in altari ponere, est reipsa illam Deo offerre. 793.b. 827.d. & supra 758 b
Victimæ, seu hostiæ, quæ dicebantur. 719.a

Vidua.

Viduæ, quæ ad ministerium Ecclesiæ assumptæ erant, reprehenduntur à B Paulo quod nubere vellent. 271. a. 1302. c. 1364.c. 1376 d. 1377.a

Vigilia.

Vigiliæ ad quod genus cæremoniarum reuocentur 192.d. vide 198.d

Vinum.

Vinum de vite est materia calicis. 606.d
Quare non curamus vtrum sit album vel rubrum. 610.a
Vinum solum in sacro calice offerendum docuerunt Armeni, & nunc Lutherani & Caluinistæ. 621.d
Ita necessarium est aqua vinum misceri in calice, vt non possit id sine graui peccato omitti. 622.b. vidè 842.a
Vtrum sine aqua Sacramentum consistere posset, communis opinio pendet in partem affirmatiuam. 622 b. 627.b
Vinum aqua mistum Christus consecrauit. 622.a 624.a. 627.d
Vinum aqua admistum est potus maximè conueniens naturæ humanæ. 625.a
Vinum ex multis vuis confiatum, vnionem fidelium inter se designat, quod autem in sacro calice aqua vino misceatur, vnionem Christi cum Ecclesia repræsentat. 665.d
Vinum in sacro calice conficiri solitum. 680.a
Vinum debet esse in calice saltem quoad accidentia. 444.b
Vinum in sanguinem Domini commutatum vocatur oblatio noui Testamenti. 790.c. & panis ac vinum rectè dici possunt sacrificia sancta, & illibata paulò ante consecrationem. 859.b
Vinum est sanguis Christi, & sanguis Christi est vinum, sunt diuersæ propositiones. 443.c.d
Vinum significat Christum. 624.d. & vini nomine significatur sanguis Christi. 432.b. 444.b
Vini & aquæ mistio quomodo in bonam & in malam partem accipi possit. 625.c.d
Hæc mistio postquam imperata est, non est amplius res indifferens, sed necessaria. 627.c.d
Vini species, quare non asseruantur, vt species panis. 676.d & incommoda quæ orirentur si communio daretur etiam sub specie vini. 680.d
Vini species est tantum pars materialis, & integralis Sacramenti Eucharistiæ, non autem essentialis. 697.b
Vini penuria in aliquibus regionibus, & à vino multi abhorrent. 681.c.d. 699.a
Sine vino sacrificare concessum Norwegis ab Inno. III. 680.d
Vir pro marito. vide v. Polygamia. v. Mulier. & v. Vxor.

Virgo.

Virginalis integritatis amissio in quo consistat 521.d
Qui Virginem nulli desponsatam vitiauerit, cogitur eam habere vxorem, si pater eam dare voluerit, sin minus saltem dotare, vt habetur in Exodo. 1369.b. 1373.d
Virginitas carnis semel amissa, reparari nequit. 522.b
Virgo placet Deo aliquo modo, quo non placet coniugata. 1300.d
Virgo à proposito continentiæ non impedienda, neque cogenda virum accipere, nisi quem ipsa elegerit, aut pater eius ipsa consentiente. 1375.c
Beatissima Virgo baptizata à Christo. 246.b
B. Virgo mente & ventre Christum concepit. 540.c
B Virginis coniugium cum S. Ioseph fuit verum coniugium sine vlla copula coniugali. 1301.d
B. Virginis vterus est porta illa clausa Ezechielis. 520.d. 522.a
B. Virginis integritas in partu, & post partum. 520. 521. 522
Partus ex Virgine est præter naturæ ordinem. 453 d
B. Virginis charitas. 233.b. & votum virginitatis. 201.b
Ex carne B. Virginis, factum est corpus Christi tanquam ex materia. 587.b
B. Virgini non fuit concessum ministerium & consecratio Eucharistiæ. 648.b
Quid ausus sit attingere contra B. Virginem, nouorum paradoxorum seminator Lutherus. ibid.

Virtus.

Virtus sacramentalis aliquando est in elemento, aliquando in verbis, aliquando in vtroque. 139 c. hæc virtus quomodo sit corporalis & spiritualis. 137.a. 139. 140. 141.c
Virtutum resurrectio, nomine spiritus aliquando intelligitur. 221 d
Virtutum actus eliciti, externi, & imperati. 191 c
Virtutum opera Deo placent, & apud eum præmium merentur. 200.b
Virtutum opera ad honorem Dei facta non sunt sacrificia propriè dicta. 710.c.d. sed eum addito, dicuntur sacrificium laudis, hostiæ spirituales, & vituli labiorum. 712.a. 717.c.d. 746.c.d. 750.c. 751.c
Virtutum numero respondet numerus Sacramentorum. 183. b

Digitized by Google

Omnes virtutes licet in animo consistant: principaliter tamẽ consummantur per actus exteriores. 200.d
Visibile ad omnia sensibilia, & sensus ipse videndi ad omnem sensum transfertur. 31.d

Visio.

Visiones Prophetarum, & somnia diuinitus immissa. 439 b
Visiones Petro & Paulo factæ. 507.a

Vita.

Vita spiritualis in nobis conseruatur, & augetur per Sacramentum Eucharistiæ. 539.d
Vitæ corporalis & spiritualis similitudo. 183.b
Vitæ nouitas, est signum pœnitentiæ. 973.d
Vitæ melioris propositum explicitum, & formale. 976.b
Vita æterna vocatur gratia, & corona iustitiæ. 1127. b
Gradus ad vitam æternam. 1001.b
Vitam rectam agit, qui charitatem habet. 999.c
Vmbris comparantur figuræ Testamenti veteris. 353.b

Vnctio.

Vnctio corporum apud Hebræos non erat tantùm honoris, sed etiam vtilitatis. 407.a.1261.a
Vnctio Catechumenorum oleo benedicto ante Baptismum, & Chrismate post Baptismum. 295.d.298.a.328.a
Vnctio Chrismatis 318. c. vide v. Chrisma, & v. Confirmatio.
Vnctio sacerdotalis Testamenti veteris. 38. a. vide etiam v. Ordo sacer. 1283.d
Vnctio hæreticorum cùm ad Ecclesiam redibant, in Ecclesia Orientali, quænam erat. 314.d

Vnctionis externa Sacramentum.

Hæretici qui hoc Sacramentum negarunt, habentur. 1.a.174. 175. & præsertim. 1248. a
Vnctio extrema Sacramentum est verè & propriè dictum. 1248.b & sequentibus.
Vnctio extrema an aliquo modo excellat ceteris Sacramentis. 190 c. & cur quinto loco enumeretur. 1248. d
Vnctio extrema est Sacramentum institutum à Christo, quia est signum rei sacræ, cui est annexa certa gratiæ promissio, cuiusmodi signum nullus homo aut Angelus instituere potest. 1250.b.1253.a.b.c
Vide etiam de ritu externo huius Sacramenti. 178.d
De promissione gratiæ. 156.c.179 a
Et de mandato. 179.a
Hoc Sacramentum non instituit B. Iacobus, sed illud tantum promulgauit. 79.a.1251.a.1257.d
Vnctio de qua Marci 6. non erat eadem cum illa quæ habetur Iacobi 5. nisi eo modo quo dicuntur idem figura & figuratum, prior enim non erat Sacramentum extremæ vnctionis, sed adumbratio Sacramenti futuri. 1250.a 1253.d
Hoc Sacramentum neque est institutum ab Innocentio primo, vel Felice IV. vt mentiuntur Caluinus, & Kemnitius. 1256. b. 1261. a. sed Innocentius I clarè dicit hanc vnctionem esse Sacramentum à Iacobo explicatum, & ideo non dari ijs, qui non sunt capaces aliorum Sacramentorum. 1256. c
Vnctionis huius vsum non fuisse in Ecclesia Græca vsque ad annum M. CC. mendacium est Kemnitij. 1283.a
Vnctio extrema semper duratura. 1254.d
Vnctionis extremæ periclitantium de vita, idem ritus tempore B. Iacobi & nostro. 1254. c. d. & consuetudo Ecclesiæ explicat verba Iacobi de qualitate olei, nempe benedicti, & in qua parte sit adhibendum. 1255.c
Vnctionis extremæ necessitas, necessitate medij ad bene esse. 1256.a
Materia huius Sacramenti est oleum oliuæ ab Episcopo benedictum, ita vt consecratio, & benedictio Episcopalis sit de essentia materiæ huius Sacramenti. 1252. d 1261 b
Non extant exempla aliqua Sanctorum, qui in extremis agentes, oleo benedicto perungi voluerint, quia res notissimæ, & quotidiana exempla non scribuntur. 1261 d
Doctrina de oleo benedicto vt huius Sacramenti materia, Apostolis tribuitur. 1261.b
Forma huius Sacramenti sunt illa verba: per istam sanctam vnctionem, & suam pijssimam misericordiam indulgeat tibi Deus, quidquid deliquisti per vsum, &c. 351. d. 352. a
Effectus huius sacramenti est sanitas corporis, si ita expedit animæ saluti, & absterſio reliquiarum peccatorum, 1262. b. reliquiæ peccatorum dicuntur peccata, quæ interdum remanent ex ignorantia, post omnia sacramenta, siue mortalia, siue venialia sint, item quidam torpor, & mœror, & anxietas, quæ ex peccato relinqui solet. 1043. b 1263.a.b
sanitas corporalis pertinet ad huius sacramenti promissionem, sed conditionata, id est, si ea fuerit animæ vtilis. 1259. d. & licet interdum sanitatem adferat, tamen præcipuè refertur ad animæ salutem. 1254.a
Ex eo quod in hoc sacramento sæpe accidebat, vt homines curarentur, inde cœperunt quidam viri sancti etiam extra sacramentum vti oleo simpliciter signo crucis abipsis sanctificato ad curandos morbos. 1292.c
Minister huius sacramenti est Presbyter & cõsequenter Episcopus si is velit. 1249.b.1264.b
Quando minister vtitur rebus & verbis; etiam Deus vtitur rebus & verbis. 139.d
suscipiens hoc sacramentum debet esse Christianus, infirmus, & grauiter infirmus, adultus, nec excommunicatus, nec ante confessionem & absolutionem. 1265. a. vide etiam 1249.b
Cæremoniæ sunt, recitatio litaniarum, aliarum quarundam precum ante vnctionem, & vnctio septem corporis partium 1265. c

Vnio.

Vnio naturalis quæ est inter animam & corpus in homine. 380.b
Vnio nostra cum Christo in Eucharistia. 441.b.467.d
Ex naturali vnctione Christi nobiscum per sacramentum Eucharistiæ, concluditur naturalis vnio inter Deum Patrem, & Deum Filium. 447. d, 449.d
Vnio fidelium cum Christo, & inter se. 665.b.& seq.
Fideles sunt vnum inter se, non solo consensu, sed etiam naturaliter. 450.b. vide in illud 1. Corint. 10. Vnum corpus, &c. in indice scripturarum.
Vnum esse in alio naturaliter, est naturam vnius verè in altero esse. 449. b. vide etiam 448.b
Vnum est id quod est indiuisum in se, & diuisum à quocunque alio. 531. b
Vnum non potest alicubi esse, vbi non sit alterum, quando aliqua manent inter se coniuncta. 662. b
Vnitas an videatur ratio, cur vnum corpus non possit simul esse in pluribus locis. 509.b
Vnio personalis in Christo. 560. b
Vnio Christi cum Ecclesia. 624.d 626.b
Vnio hypostatica non trahit secum concomitantiam vnius naturæ cum altera. 549.d
Vnio hypostatica, donum est singulare. 550.b
Vnionem hypostaticam qui soluere conantur, damnantur. 660 d
Propter vnionem hypostaticam, Vbiquistæ ponunt corpus Christi vbique refutantur. 512.d.514.a
ex Vnione hypostatica oritur communicatio idiomatum. 380.b.c.d
Vniri hypostaticè species sacramentales corpori Christi, error est, qui refertur & refellitur. 352.a.b.c.d.380.b

Voluntas.

Voluntas conditionalis rerum impossibilium haberi potest. 975.a
Voluntas bona, qua ratione dicatur ipsa charitas. 1003. b

Votum.

Votum non est humanum inuentum. 271.b
de Votis aliquid tradidit Apostolus. ibid.a
Votum de re præcepta à Deo, & de non præcepta. ibid.b
Votum non fit irritum per Baptismum. ibid. a
Votum continentiæ fine consensu parentum fieri potest. 1368.a
Votum sponte factum Deus approbat, & sibi reddi iubet. 1102.a
Votum simplex impedit Matrimonium contrahendum. 1376.c
Votum simplex non dirimit Matrimonium post ipsum votum contractum. 1377.a
Votum solenne dirimit Matrimonium post ipsum votum celebratum. 1378.b
Votum perpetuæ continentiæ est licitum, & seruandum. 1376.d
Votum solenne in quo differat à simplici. 1380.d.& seq.
Vota solennia statum vitæ mutant, magna deliberatione fiunt, publicè, & coram testibus regulariter fiunt, & non solùm Deo se obligant, qui hoc faciunt, sed etiam sponte se subijciunt Ecclesiæ, vt ea cogi possint perviam iudicij. 1382.a
Vota simplicia nec statum propriè mutant, & sæpe sine magna deliberatione fiunt, & priuatim, neque se Ecclesiæ subijciunt qui hæc faciunt. 1382. b

Vox.

Vox significationes vocum ex etymologia potius hæretici deducunt, quàm ex communi scripturæ, & bonorum auctorum vsu. 907.c.973.b.979.b
Vocum nouarum libertas periculosissima est. 17.c
Vocandi vel conuocandi modus per voces, Deo gratias, Alleluya, Aue Maria. 846. c

Vſus.

Vſus rei, nunquam eſt de eſſentia rei permanentis. 698.b
Esse rei quoad eſſe ſuum non pendet ab vſu. 595.b
Vſus ab eſſentia non diſtinguitur in Baptiſmo. 595.d. 597.c
Vſus Indulgentiarum quando inceperit. 1222.a

Vtilitas.

Vtile illud eſt, & non fruſtra fit, per quod nobis aliquid boni confertur. 538.d
Vtilem eſſe realem præſentiam corporis Domini in Euchariſtia, probatur à col 538. & ſeq.
Vtilitatem præcipuam Indulgentiæ eſſe remiſſionem pœnæ temporariæ, & eam indulgentiam afficere omnes homines, nedum ſceleſtiſſimos. 1175.a

Vxor.

Vide v. Diuortium, Matrimonii firmitas, Nuptiæ, & Polygamia.
Vxor viro indiſſolubili vinculo ita iungitur, vt quouis occurrente incommodo, & etiam amiſſa ſpe prolis ſeiungi nequeat. 1289.a
Vxor fidelis dimitti poteſt quoad thorum & cohabitationem poſt conſummatum Matrimonium certis de cauſſis. 1336.c.d. vide v. Diuortium. Vinculum tamen viuente altero coniuge diſſolui non poteſt. 1343.a.1346.d.1347.d
Vxor virum adulterum, & vir vxorem adulteram, quoad thorum relinquere poteſt. 1335.c. 1359.a.b.c
Vxor quæ ob viri adulterium alteri nupſit non recipitur ad communionem, niſi poſt mortem prioris mariti. 1350.b
Vxor & vir licet ſecundum leges mundi impares videantur in cauſſa adulterii; tamen ſecundum legem Chriſti pares ſunt. 1358.a
Vxor à viro ſine iuſta cauſſa diſcedere non debet, quod ſi diſceſſerit, cauſſa iuſta inuenta, maneat innupta. 1338.c 1348.c. vide quæ dicuntur v. Diuortium, & ſi alteri iungatur verè mœchatur. 1345.d. 1326.a. & tam eſt adultera vxor, ſi viuente marito cum altero viro fuerit, quàm vir, ſi viuente vxore fuerit cum alia fœmina, pares enim ſunt vxor & vir quoad debitum coniugale. 1327.a. 1343.c. 1346.a. 1348.b. 1350.c.d. 1359.c.d
Vxor licet ſit viro ſubiecta, non tamen vt famula, ſed vt ſocia, & collateralis, & ideo ipſa quoque in domo poteſtatem habet. 1328.a
Vxor & vir non coniunguntur ſolùm ad procreandum, ſed etiam ad cohabitandum, vt ſimul familiam regant, & officia domeſtica inter ſe partiantur. 1327.b
Vxor ſi ducatur inſcijs vel inuitis parentibus, Matrimonium ratum eſt, & parentes & Magiſtratus illud irritare non poſſunt. 1368.b
Vxores veræ, & legitimæ aliquando in Scriptura dicuntur concubinæ. 1330.c
Duo genera Vxorum apud Hebræos, & apud Gentiles quædam ad procreandos liberos, & ad ſocietatem omnium bonorum, & harum tantùm filii erant hæredes, & illæ dicebantur Matres familias, quædam verò erant legitimæ perſonæ, ſed non admiſſæ ad ſocietatem bonorum, neque ad reliqua, atque hæ tùm vxores, tum concubinæ nominabantur. 1330.c
Vxorum pluralitas ſimul & ſucceſſiuè. vide v. Polygamia, & v. Patriarchæ. Hebræis enim vxores multas ſimul habere aliquando ex Dei diſpenſatione fuit licitum. 1291.b exempla eorum, qui vxores dimittebant, vel commutabant, vel ſimul ducebant. 1294.d
Minus repugnat rationi ac naturæ, vt vir plures vxores, quam vxor plures maritos habeat, licet vtrumque repugnet rationi. 1326.c 1328.a.b.c.d
Vxoribus ignoſcere durum videri non debet maritis. 1352.c
Vxores omnes cogitur dimittere infidelis ad fidem veniens, præter primam. 1332.b
Qui Vxores duxerunt, & ex conſenſu mutuo continentiam perpetuam profitentur, ſacris ordinibus initiari poſſunt. 1301.a

Z

Zelotypiæ cæremonia non erat Sacramentum. 53.b. 68.b

Laus Deo Virginique Matri Mariæ.

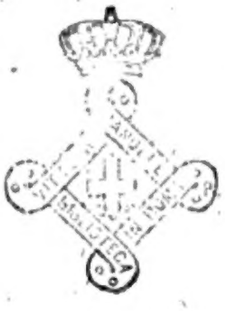

Digitized by Google

Digitized by Google

RESTAURO del LIBRO ANTICO
Cav. G. DI GIACOMO
PESCARA

20 SET. 1969

Digitized by Google